PEYGAMBERİMİZİN SÜNNETİNDE ÇOCUK EĞİTİMİ
- Çevirenin Önsüzü
- Üçüncü Baskı İçin
- Eğitimle İlgili Sözler
- İthaf
- Takriz I
- Takriz II
- Takriz III
- Takriz IV
- Kitabın Metodu Hakkında Birkaç Söz
- Kitabın Adı Üzerîne

PEYGAMBERİMİZİN SÜNNETİNDE ÇOCUK EĞİTİMİ

Çevirenin Önsüzü

Allah'a hamd, Rasûlü'ne salât ve selâm olsun.
"Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi" adıyla dilimize kazandırdığımız bu eserin orjinal adı “Menhecü't-Terbiye en-Nebeviyye li't-Tıfl maa Nemâzic Tatbîkiyye min Hayâti’s-Selefi's-Sâlih" dir. Adından da anlaşılacağı üzere eser, Peygamberimizin (s.a.v.) çocuk eğitimi konusunda izlediği metodu tetkik mevzuu yapmış Sahabe, Tâbiûn ve Etbâu’t-Tâbiîn’den teşekkül eden selef-ı sâlihin örnek hayatlarıyla bunu açıklamış, muahhar dönemin ilim ve irfan ehli büyük şahsiyetlerinin/eğitimcilerin uygulamalarıyla da konuyu zenginleştirmiştir. Kendilerini eserleriyle yakından tanıdığınız ilim adamları; Prof. Dr. Muhammed Fevzi Feydullah Abdurrahman Hasan Habenneke, Ahmed el-Kallâş ve Prof. Dr. Mahmûd et-Tahhan tarafından yazılan takrizlerin ve yapılan değerlendirmelerin, eserin ehemmiyeti ve mahiyeti hakkında okuyucuları aydınlattıklarını ve kitabı yeteri kadar tanıttıklarını düşünüyoruz.
Gerçekleştirdiğimiz bu çeviri hakkında, şu hususların bilinmesinde fayda görüyoruz:

***** Çeviri esnasında, prensib olarak eserin orjinal metnine bağlı kalmakla birlikte, mâna ve maksadın yansıtılmasında anlaşılırlık ilkesi ve Türkçe'nin akıcı üslûbu dikkate alınmıştır. Bu zor işi yapmaya çalışırken-çok sınırlı ve az da olsa- bazan özet olarak nakledilen pasajlar olmuş ve kısmen tasarruflar yapılmış, bazan da mâna ve maksadın daha iyi anlaşılması için birkaç cümle ilave edilmiştir.

***** Yazar Muhammed Nûr Süveyd'in gözünden kaçan ve tarafımızdan tesbit edilebilen hataları düzeltilmiştir. Söz konusu hataların bir kısmı dipnotlarda açıklanırken, diğer bir kısmı, işaret edilmeksizin doğru şekliyle aktarılmıştır. Meselâ yazarın "Mecmau’z-Zevâid ve Menbau-l-Fevâid" adlı kitabın müellifi Nureddin Ebu’l-Hasen Ali el-Heysemî (807/1404)'yi İbn Hacer el-Heysemî şeklinde vermesi[1] ikinci gruba giren hatalar için bir örnek durumundadır. Eserde dizgi veya matbaa hatası sandığımız ciddi bazı yanlışlar da tashih edilmiştir. Ayrıca, kullanılan kaynaklardan nakil esnasında meydana gelen atlamalardan doğan eksiklikler de tamamlanmıştır. Tabîi bu, karşılaştırma imkânı bulduğumuz nakiller için geçerli bir husustur.[2]

***** Müctehid imamlar arasında münâkaşa mevzuu olan veya yanlış anlamaya

müsait bazı hüküm ve meseleler için dipnotta açıklama yapılmıştır,

***** Eserde geçen hemen hemen bütün hadislerin tahrici yapılmış; ilmî usul ve ölçülere göre kaynakları gösterilmiştir. Bir çok yerde, yazarın göndermede bulunduğu tek kaynakla yetinilmemiş, rivayetin geçtiği diğer hadis literatürü de ilave edilmiştir. Bazan yazar, bir hadis için meselâ "Hayâtü's-Sahâbe" adlı talî bir eseri kaynak gösterdiği halde[3], araştırmadan sonra o hadisin Kütüb-i Sitte'de bulunduğu tesbit edilmiştir. Aynı başlık altında sıralanan benzer bazı rivayetler -ki, bunların sayısı oldukça azdır- tekrar tercüme edilmemiş, dipnotta onlara atıfta bulunmakla iktifa edilmiştir.

***** Dil ve Üslub bakımından, geniş bir okuyucu kitlesi nazar-i itibara alınarak, imkân nisbetinde sade ve yaşayan/konuşulan Türkçe tercih edilmiştir. Bununla beraber, yer yer çetrefil ve devrik cümle yapılarından bütünüyle kurtulmak da mümkün olamamıştır.

***** Bütün dikkat ve gayretimize rağmen, farkedemediğimiz hatalar mutlaka olacaktır. Yaptığımız bu çevirinin tam ve mükemmel olduğu iddiasında değiliz. Ancak hataları asgarî seviyeye indirdiğimizi ifade edebiliriz. Samimi ve yapıcı tenkitlerine her zaman ihtiyaç duyduğumuz ilim çevresi ve tüm okuyucular tarafından, tashihi gereken noktalarda yapılacak uyarı ve katkılar için minnettar kalacağız.

Bu çalışmamın, milletimizin ilim, irfan ve kültür hayatına zenginlikler getirmesini Yüce Allah'tan niyaz ediyorum.

Konya 1994

Dr. Zekeriya GÜLER[4]

Bismillahirrahmanirrahim

Üçüncü Baskı İçin

Allah'ım! Yerler ve gökler dolusu sana hamdolsun.
Ey Rabbimiz! Sen olmasaydın eğer hidayete ermezdik biz
Sadaka-zekat vermezdik, namaz kılmazdık biz

İndir bize sükûnet ve güveni
Karşılaşırsak eğer sabit kıl ayakları [5]

Allah'ım, gözleri ve gönülleri çeviren Rabbim!

Kalplerimizi dininde sabit kıl.

"Rabbimiz! Bizi hidayete ilettikten sonra kalplerimizi saptırma. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütuf ve keremi en bol olan sensin,"[6]
"Rabbim! Yüreğime genişlik ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimden bağı çöz ki sözümü iyi anlasınlar."[7]
"Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında hak (ve adalet) ile hükmet. Sen hüküm verenlerin en hayırlısısın."[8]
"Ey kavmim! Rabbinizden mağfiret dileyin. Sonra O'na tevbe edin ki, üzerinize yağmuru bol bol göndersin ve gücünüze güç katsın. Günah işleyerek O'ndan yüz çevirmeyin."[9]
"Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine uyun. Ona iman edin ki Allah da bazı günahlarınızı bağışlasın ve sizi acı azaptan korusun. Allah'ın davetçisine uymayan kimse yeryüzünde Allah'ı âciz bırakacak değildir. Onun için Allah'tan başka dostlar da yoktur. Böyleleri, açık bir sapıklık içindedirler."[10]
"O iman etmiş olan kimse şöyle dedi: Ey kavmim! Siz bana uyun, sizi doğru yola ileteceğim. Ey kavmim! Bu dünya hayatı geçici bir eğlencedir. Ama ahiret, gerçekten devamlı kalınacak yurttur. Kim bir kötülük işlerse, onun misli kadar ceza görür. Kim de kadın veya erkek, mü'min olarak iyi bir amel işlerse, işte onlar cennete girerler, orada hesapsız olarak rızıklandırılırlar. Ey kavmim! Nedir başıma gelenler? Ben sizi kurtuluşa çağırıyorum, siz ise beni ateşe çağırıyorsunuz. Siz beni Allah'ı inkâr etmeye ve hakkında bilgim olmayan şeyleri ona ortak koşmaya çağırıyorsunuz. Ben ise sizi, aziz ve çok bağışlayan Allah'a davet ediyorum. Gerçek şudur ki, sizin beni davet ettiğiniz şeyin dünyada da ahirette de davete değer bir yanı yoktur. Dönüşümüz Allah'adır, haddi aşanlar da ateş ehlinin kendileridir. Size söylediklerimi yakında hatırlayacaksınız. Ben işimi Allah'a havale ediyorum. Şüphesiz Allah, kullarını çok iyi görendir. Nihayet Allah, onların kurdukları tuzakların kötülüklerinden (iman etmiş olan) o zâtı korudu. Fir'avun'un kavmini de kötü azap kuşatıverdi."[11]

Muhammed Nur Süveyd
16 Ramazan 1410/11 Nisan 1990[12]

Bismillahirrahmanirrahim

Hamd, alemlerin rabbi olan Allah'a, salât ve selam efendimiz Muhammed'e (s.a.v.), âl ve ashabına olsun.
Ömer İbnü'l-Hattab'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Ameller niyetlere bağlıdır. Herkesin niyet ettiği ne ise eline geçecek olan odur. Hicreti Allah'a ve Rasûlüne (yönelik) olan kimsenin hicreti (nin sevabı) Allah'a ve Rasûlü'nedir. Hicreti, eline geçecek bir dünyaya veya evleneceği bir kadına (yönelik) olan kimsenin hicreti de (niyet ve hedef itibariyle) hicret ettiği şeyedir."[13]

Eğitimle İlgili Sözler

1- Bir adam el-A'meş'e:
"Etrafındaki şu çocuklar ne yaparlar?" dedi. el-A'meş:
"Sus, bunlar dininin emir ve talimatım okuyup ezberliyorlar" cevabını verdi.[14]
2- Bir adam İbn Sahnûn'a:
"Kendi işimi kendim görüyorum, ilim tahsili için yanımda bulunan oğlumu meşgul etmiyorum" dedi. îbn Sahnûn da ona şu karşılığı verdi:
"Bu yaptığın işin, hac ve cihaddan daha sevap ve daha faziletli olduğunu biliyor muydun?"[15]
3-"Meşguliyetler çoğalmadan önce çocukların eğitim ve öğretimi konusunda acele ediniz. Zira ileriki yaşlarda çocuk aklen daha olgun olmakla birlikte, kalben daha meşguldür."[16]
4- "Ben bilginin gücüne inanıyorum, kültürün gücüne inanıyorum ama eğitimin gücüne daha çok inanıyorum."[17]

İthaf

Çocukluk yıllarımda beni Kur'an ve Sünnet ezberine teşvik eden babama,
Muhabbet, vefa, ihlas ve ilim sevgisini gönlüme ekip yeşerten anama,
Bu çalışmanın ecir ve sevabını sevgili ana babama ithaf ediyorum.
Ben, yüce Allah'tan dünyada ve ahirette kabul buyurmasını, hüsn-i hatime ihsan etmesini umuyor ve şu ayet-i kerimelerle dua ederek O'na yöneliyorum:
"Bana dua edin ki kabul edeyim."[18]
"Ey Rabbimîz! Bizi sana teslim olanlardan kıl, neslimizden de sana boyun eğen

bir ümmet çıkar."[19]
"Ey Rabbim! Bana tarafından temiz/hayırlı bir nesil bağışla. Şüphesiz sen, duayı hakkıyla işitensin."[20]
"Hatırla ki İbrahim şöyle demişti: Rabbim! Bu Mekke şehrini emniyetli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut."[21]
"Ey Rabbim! Beni ve neslimden gelecekleri gereği gibi namaz kılanlardan eyle. Ey Rabbimiz! Duamızı kabul buyur. Ey Rabbimiz! (Amellerin) hesap edileceği kıyamet günü beni, ana babamı ve mü'minleri bağışla."[22]
"Ey Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve nesiller bağışla ve bizi takva sahiplerine önder kıl."[23]
"Ey Rabbim! Beni, bana ve ana babama verdiğin nimete şükretmeye ve râzî olacağın iyi işler yapmaya muvaffak kıl. Rahmetinle de beni sâlih kullarının arasına kat."[24]
"Ey Rabbim! Beni, bana ve ana babama verdiğin nimete şükretmeye ve râzî olacağın iyi işler yapmaya muvaffak kıl. Neslim hakkında da bana hayır ihsan buyur. Ben sana döndüm ve elbette ben müslümanlardanım."[25]

Takriz I

Hadis ilimlerine gösterilen ilgi ve sünnetle alâkalı araştırmalar, çağdaş İslâmî hareketin en bariz özelliklerindendir. Bunun birkaç sebebi vardır.

1- Ümmetin, Peygamber'e (s.a.v.) gelen vahyin her iki çeşidine; (metlüv) tilavet olunan vahiy demek olan Kur'an'a ve (gayr-i metlüv) tilavet olunmayan vahiy demek sünnet'e yeniden sarılmasını sağlamak.

2- Eski şeref ve izzetini yitiren ve gerileyen Islâm ümmeti, bunu tekrar kazanabilmek için tüm modern ilerleme ve kalkınma yollarını denedi ama birşey göremeyince artık kesinlikle bu ümmetin ilkleri (olan sahabe nesli) nin düzeldiği şeyle düzeleceğini anladı. Önceki araplar ve müslümanlar, şüphesiz kitap ve sünnetle düzelmişler ve yücelmişlerdir.

3- Bu asırda sünnetle ilgili çalışmaları, peygamberlerinin sünneti konusunda insanları şüphe ve tereddüde sevkeden müsteşriklere (oryantalistlere) cevap nitelediğinde olmuştur. Müsteşrikler, en çok hadis rivayet eden sahabilere dil uzatarak, hadislerin metin ve senedlerini, kısmen veya tamamen zayıf rivayetler olduğu öne sürülerek sahih hadis kitaplarını tenkid ederek ve bazı hadislerde

görülen ihtilafları gündeme getirerek bunları yapmışlardır. Tabii bütün bunlar, bazı güç ve yetki sahiplerini sünneti terketme ve Kur'an'la yetinme görüşünde olmaya cür'et kazandırmıştır.

Bundan dolayı mütehassıs hadis âlimleri, söz konusu zan ve şüpheleri iptal etmek ve sünnet etrafında oluşturulan asılsız şeyleri reddetmek için karşı koymuşlardır. Bu itibarla sünnetle meşgul olmak, bir nevi İslâm'a ve İslâm ilimlerine hizmet sayılmış, şeriatı ve şeriatın delillerini müdafaa etmek olmuştur. Ancak asrımızda sünnete gösterilen büyük ilgi -sünnete taraftar olanlara ve diğerlerine göre hiçbir zaman sünnetin, Kur'an-ı Kerîm'in önüne geçirilmesi manasına gelmemiştir. Nitekim bu hiçbir zaman -sünnetle yeni meşgul olmaya başlayanlar akıllarından geçirse de- İslam fıkhının göz ardı edilmesi ve Arap dili ve edebiyatının kenara itilmesi demek de değildir. Kur'an, müslümanlanın ilk kitabıdır. Hiçbir müslüman buna karşı çıkamaz. Önem bakımından sıralamada Sünnet, Kur'an'dan sonra gelir. Sünnet, Kur'an'ın genel ifade eden (âmm) nassını tahsis eder (özelleştirir), mutlak olanını kayıtlar, kapalı (mücmel) olanını beyan eder, manasını açıklar, hedeflerini izah eder ve maksatlarını gerçekleştirir.

İslâm fıkhı, Kur'an ve sünnete dayanır, onlardan beslenir ve hükümleri onlardan çıkarılır. Bu, İslâm fıkhına canlılık, hareket ve süreklilik kazandıran güç ve şeriatın ruhu sayılan içtihatla gerçekleştirilir. Çünkü şeriat -eş-Şâtıbî'nin de dediği gibi- müstakil olarak her konuda detaylı açıklama yapmamış; sayısız meseleleri içine alacak şekilde küllî kaideler ve genel prensibler getirmiştir. Yeni ortaya çıkan ama hakkında Kur'an ve sünnetten bir delil olmayan hadise ve meselelerin çözümünde ictihad, sahabe, tabiîn ve etbâ-ı tabiîn neslinde selef ve halefin takibettikleri yol olmuştur. Peygamber (s.a.v.), ictihad etmek üzere sahabenin önünde Muâz'a izin vermiş, Kurayza oğullarıyla ilgili verdiği hükümde Sa'd b. Muâz'ın içtihadına mavâfakat etmiştir.

Bazı selef muhaddislerinin çeşitli yollarla/delillerle ictihad hareketini gerçekleştirdiklerini görmekteyiz: Ahmed b. Hanbel (r.a.), sünnete sıkı sarılmakla birlikte "masâlih-i mürsele" (bir kayda bağlı olmayan maslahatlar) ile amel etmiştir. Medinelilerin imamı olan Mâlik de "sedd-i zeria" (kötülüğe vasıta olan yolları kapama prensibi) ve örfle amel etmiş, kıyas ve maslahatı kabul etmiştir.

Hanefi'lerden sözedilirken onların, hadisi terkettikleri ve reyle/kıyasla amel ettikleri anlamında "ehl-i rey" olduklarını söylemek de doğru değildir. Ebû Hanife' nin (r.a.) şöyle dediği sabittir:

"Allah'ın kitabı ve Rasûlü'nün sünnetinde gelen şeylerin başımızın ve gözümüzün üstünde yeri vardır." Hatta onun şu sözleri de erbabınca malumdur:

"İçlerinde hadis tahsil edenler bulundukça insanlar salâh içinde devam ederler. Hadissiz ilim talep ettikleri zaman ise bozulurlar." Onun şu sözü de meşhurdur:
"Allah'ın dininde rey ile hüküm vermekten sakınınız. Sünnete tâbi olunuz. Kim (sünnet çizgisinden dışarı) çıkarsa sapar."
Şüphesiz burada Ebu Hanife'nin "rey" ile kasdettiği şey, Kur'an, sünnet ve bunlardan kaynaklanan kıyâsa dayanmaksızın salt akıl ve hevâ mahsûlü verilen hükümdür. Hüküm çıkarmada yetenek mânasında kullanılan "rey" ise, hem Hanefiler için hem de diğer müctehid imamlar için geçerlidir; bu manada onlar için "ehl-i rey" denebilir. Bu sebeple el-Meârif adlı kitabında İbn Kuteybe, hadis otoritelerinden olduğu halde el-Ezvâî ve Süfyân es-Sevrî'yi "ehl-i rey" arasında saymıştır. Hatta bazı yazarlar -el-Huşenî'nin "Kudâtü Kurtuba" adlı eserinde naklettiği gibi- Mâlikilerin de "ehl-i rey" olduklarını belirtmişlerdir.
İslâm ümmeti içinde, kendi görüşünü Peygamber'in (s.a.v.) sünnetine tercih eden kimse -inşaallah- bulunmayacaktır. Bu konuda İmam Şafiî'nin (r.a.) er-Risâle'sindeki şu sözü yeterlidir:
"Kendisine Rasûlüllah'ın (s.a.v.) bir sünneti ulaşan hiçbir kimsenin, onu bir başkasının sözü için terketmesi olacak şey değildir."
Bu asırda ilmî kalkınmanın alâmeti, hadisle meşgul olmak ve sünnete hizmet etmektir. Bu da henüz basılmamış yazma eserlerin edisyon kritiğini yaparak neşretmek, hadis metinlerini şerhetmek, senedlerine özen göstermek, araştırmacılara kolaylık ve pratiklik sağlaması için hadislerle ilgili fihrist çalışması yapmak ve sahih olanları zayıf olanlarından ayıklamakla gerçekleştirilebilir, örnek ve model olması itibariyle Rasûlüllah'ın (s.a.v.) hayatıyla ilgili -mesela, savaş ve barış durumundaki hayatı, evindeki özel hayatı, sahabe arasındaki uygulamaları, münâfıklar ve zimmîler karşısındaki tutum ve davranışları gibi- müstâkil çalışmalar yapmak da bu kabildendir. Peygamber' in (s.a.v.) ibadet, muamele, fetva, muhakeme, had cezalarının tatbiki, insanlar arasında kardeşliğin tesisi, sözleşmelerin sağlam yapılması hasımların barıştırılması gibi âlimlerin müstakil eserler -ki, bunların en önemlilerinden birisi Ibnu'l-Kayyım'ın Zâdu'l-Meâd adlı eseridir- meydana getirdikleri konularda Peygamber'in (s.a.v.) takibettiği yolu araştırmak da buraya girmektedir.
Elinizdeki bu eser, Peygamber'in (s.a.v.) yol, sîret ve sünnetinin belli bir bölümünü özenle işlemiş olan değerli bir kitaptır. Genel manada din eğitimi veya nebevî eğitim konusunda eserler yazılmıştır ama -ilmî sınır ve ölçüler içinde- Hz. Peygamber'in çocuk eğitimi ile ilgili bir kitap telif edilmemiştir, işte bu nokta, neslin eğitimi hususunda nebevî yolun müstakil, canlı ve önemli bir

bölümüdür.
Yazar, konuları bir mü'min akidesiyle, bir münevver düşüncesiyle, derin bir âlim tefekkürüyle ve estetik zevk sahibi bir mühendis düzeni ve planıyla işlemiş ve şu bölümlere ayırmıştır:
Ana babaya öğütler; süt çocuğunun hakları; sütten kesilmesinden ergenlik dönemine kadar çocuk şahsiyetinin yapısı -ki bu, kitabın en önemli bölümüdür-; çocuk eğitiminin mihveri (ekseni). Bu bölümde yazar, çocuğun itikâdî, amelî, içtimaî, ahlâkî, sıhhî, fikrî, duygusal, fiziksel ve cinsel yapısını ele almıştır; çocuğun ana baba haklarını koruması ve onlara iyi davranması; çocuğu etkileyecek nebevî eğitim yolları, çocuğun disipline edilmesi ve cezalandırılması. Yazar, kırkı babalara kırkı da çocuklara yönelik olmak üzere iki kırk, yani seksen hadisle kitabını tamamlamıştır. Araştırmasında yazar, eğitim, hadis, tefsir, fıkıh, davet, İslâm tarihi, kültür ve medeniyeti konusunda güvenilir kaynaklara başvurmuş, kullandığı her kaynağı göstermiş ve söylediklerini belgelemiştir. Eğitimle ilgili gördüğü her fikri hadislerle, selefin uygulamaları ve pedagogların tecrübeleriyle desteklemiş, çocuk eğitimine ilişkin nazariyelerini dinî hakikatlerle, tarihî vak'alarla ve müslüman eğitimcilerin gözünde kesinleşmiş tablolarla sağlamlaştırmış, birçok ilginç noktayı gözler önüne sermiştir. Bu yüzden kitabı gerçekten de bir dinî çocuk eğitimi ansiklopedisi, müslüman çocuğun eğitiminde söz konusu edilen hadislerin, selef-i sâlihîn sözlerinin ve pedagogların yol ve tecrübelerinin büyük bölümünün bir fihristi olacak niteliktedir. Ben bu değerli kitabın, İslâm toplumunu teori ve pratikte büyük çapta etkileyeceği, eğitimci ana ve babaların, bulûğ çağına gelmemiş hatta gelmiş çocukların önemli ölçüde istifade edecekleri kanaatini taşımaktayım. Yazar eserini kolay ve anlaşılır bir dille yazmış, Kur'an ayetleriyle pekiştirmiş, sünnet, kıssa, hikmet ve güzel sözlerle süslemiştir. Mü'minlerin ruh ve gönül dünyası için, tüm müslüman cemaatler tarafından kabul görmüş olan söz konusu kaynak ve malzemelerden daha etkili bir şey olamaz.
Ben bu kitabın büyük bir bölümünü gözden geçirdim ve çok istifade ettim. Keşke bu kitabı (daha önce) elde etme ve gözden geçirme imkanım olsaydı! O zaman belki çocukların eğitimindeki metodumu değiştirirdim. Böylece onları içinde bulundukları toplumun tesirinden kurtarır ve daha faydalı olurdum. Ki bu toplum, faydasız ve lüzumsuz şeylerle çocukların boş zamanını öldürmek için görülmemiş bir şekilde tahrik edici yol ve vasıtalarla kötü örnek olmaktadır. Çocuklara ilmi sevdirmemekte, onlara bir istikbal vermemekte, onlara azim ve yüksek himmet duygusu kazandırmamaktadır. Bu kitabı okuyacağım ve fayda-lanacağım. Birçok insanda okuyacak ve istifade edecektir. Yorucu bir çalışmadan

sonra çocuk eğitimi sahasında büyük bir boşluğu dolduran ve ümmete önemli bir hizmet sunan yazara dünya ve ahirette tevfik, ecir ve sevaba nail olması için hep birlikte dua edeceğiz.
Allah'a karşı ben hiçbir kimseyi tezkiye etmiyorum. Sünnet, suyu çekilmeyen bir kaynak olarak devam edecektir. Her gelen -isterse yeryüzündeki tüm insanlar olsun- nübüvvet havuzundan (nasibini) çıkaracaktır. Önceki nesil sonraki nesle keşfetmek üzere çok şeyler bırakmıştır. Allah Peygamberimiz Efendimiz'i (s.a.v.) lâyık olduğu şekilde mükâfatlandırsın.

Prof. Dr. Muhammed Fevzî Feydullâh
KUVEYT -11 Zülka'de 1404/8 Ağustos 1984[26]

Takriz II

Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a, salât ü selâm, öğretmenlerin hayırlısı, eğitimcilerin efendisi Muhammed'e (s.a.v,), âl ü ashabına olsun.
Genç mühendis Muhammed Nûr Abdulhafîz Süveyd, "Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi" adıyla neşre hazırladığı kitabından beni haberdar etti. Hadis, İslâm ahlâk ve eğitimi ile ilgili kaynaklardan bilgi toplamak için senelerce çalışma yaptığını, eserini güzel ve sistemli bir şekilde bölümlere ayırdığını gördüm. Onu bu güzel çalışmaya sevkeden şey, teori ve pratiğiyle nesli sünnete göre eğitebilmek için müslüman aileleri uyarma ve yönlendirme arzusu olmuştur. Yazar konuyla alakalı birçok kaynak okumuş, eserini hazırlarken tedrici bir yol izlemiş, eşlerin nikah akdinden itibaren gebelik, doğum, çocukluk, temyiz, ergenlik öncesi ve ergenlik sonrası döneme kadar çocukla ilgili verilmesi gereken bilgileri vermiştir. Kanaatimce yazar, elinden gelen bütün gayreti sarfetmiştir. İslâmî çocuk eğitimi konusunda merak ettiği yerlere bakmak isteyen kimse, bu kitapta hazır ve faydalı bilgiler görecek ve çok istifade edecektir.
Ben bu çalışmasından dolayı, Allah'ın, müellif kardeşimizi mükâfatlandırmasını, sünnete göre çocuklarını eğitmek isteyen müslüman aileler için faydalı kılmasını niyaz ediyorum.
Allah'ım! Adımlarımızı düzelt, bize doğruyu göster, rızana uygun amelleri bize ihsan eyle! Sen çok cömert ve çok ihsan edensin. Duamızın, sonu da şudur: "Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."

Abdurrahmân Hasan Habenneke el-Meydânî

KUVEYT- 28 Ramazan 1405[27]

Takriz III

Sahasında böyle bir kitap yazılmamıştır. Nasıl olsun ki? Bu eser, yavruların gönüllerini kâinatın efendisine bağlamaktadır. Çocukların eğitimi hususunda kitabın ele aldığı her konu için, en büyük eğitimci -Peygamber (s.a.v.) nin irşadından bir temel görebilirsin. Allah şahit, kitabı okurken bende birkaç kez ürperti meydana geldi ve birçok yerde gözlerim yaşardı.
Allah, müellifi hayırla mükâfatlandırsın, müslümanları da eseri binlerce basmaya muvaffak kılsın. Eserin, özellikle ilkokullarda İslâm eğitimi ders kitabı olarak kabul edilmesi yerinde bir karar olur.

Ahmed el-KALLÂŞ[28]

Takriz IV

Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a, salât ü selâm eğitimcilerin önderi, efendimiz, Peygamberimiz Muhammed'e ve âlû ashabına olsun.
Kıymetli kardeşim Muhammed Nûr SÛVEYD, değerli kitabı "Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi"nin bir nüshasını bana takdim ettikten sonra, kitap hakkında bir değerlendirme yazısı/rapor istedi. Kitabın sayfalarını karıştırdım ve içindekilerine vâkıf oldum. Gördüm ki eser, çocuğun eğitimi sahasında yararlı bilgilerle doludur. Bu kitabın orijinal tarafı, müslümanlara şu mesajı vermek olmuştur: "Artık çocuğun eğitimi konusunda Rasûlullah'ın (s.a.v.) sîret ve sünnetinden beslenmiş, ideal, pedagojik bir yöntem/program bulunmaktadır. Müslümanların, eğitimle ilgili görüş ve teorileri İslâm'dan sapmış olanlardan veya gayr-i müslimlerden ithal etmelerine gerek yoktur. Hevâsından konuşmayan peygamberlerinin sünnetinde, bunlara ihtiyaç duyurmayan yeterli bilgi mevcuttur."
Kitap, okuyucuların da göreceği gibi hâlis bir niyet eseri, duygu dolu ve emek mahsulüdür. Yazar, konu hakkında kaynak ve delil olabilecek hadisleri başarılı bir şekilde toplamış ve her delili uygun yerde kullanmıştır. Kitap, şekil ve düzen itibariyle de çok mükemmeldir. Bu da yazarın kabiliyet, düşünce ve estetik zevkini göstermektedir.
Kısaca şunu söylemek istiyorum: Her müslüman ailenin okumak üzere bu kitabı alıp evinin kütüphanesine koyması ve içindekileri tatbik etmesi gerekir. Arap

aleminde ve tüm müslüman ülkelerde eğitim bakanlıklarının okul ders kitabı olarak bu kitabı tamamen veya kısmen kabul etmesi çok yerinde bir karar olur.
Sözümü bitirirken, yüce Allah'tan yazarı mükafatlandırmasını ve hesap gününde –ki o gün, ne mal fayda verir ne de evlat. Ancak Allah'a kalb-i selîm ile gelenler (fayda bulur)- bunu onun amel defterine koymasını diliyorum. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah a mahsustur

Prof. Dr. Mahmûd et-TAHHÂN
Kuveyt Üniversitesi
Şeriat Fakültesi
Tefsir ve Hadis Bölüm Başkanı
Kuveyt 21 Cemâzîyelevvel 1408[29]

Kitabın Metodu Hakkında Birkaç Söz

Kitapta Peygamber'in (s.a.v.) sünneti temel prensip olarak kabul edilmiştir. Hiçbir şekilde yazar, düşüncesini desteklemek için sünnetten bir delil aramamış, aksine hadisler, fikirlerine kaynak olmuştur. Yazar çocuğun eğitimi konusunda batı kaynaklarını okumuş fakat bunlarda eksik tecrübe ve yorumlardan oluşan birbirinden farklı görüşlerin dışında bir şey görmemiştir. Ama konuyla ilgili ne zaman bir hadis görse, Allah'ın ihsan ettiği (ilim) nuruyla gönlü aydınlanmış ve hadisin, birbirinden farklı görüşleri ortadan kaldırıp neticeye bağladığını açıklayarak yol gösterdiğini, emir ve yasakları telkin ettiğini görmüştür. Böylece çocuklarla ilgili hadisler konusunda, bir yorgunluk ve bıkkınlık olmadan daha çok araştırma yapılmasının gereğine ve izlediği metodun sağlamlığına olan imanı artmıştır, işte bu durum, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) doğrudan veya dolaylı talimatı, tasvibi veya tashihiyle çocuklarla olan münasebetini inceleme noktasında yazarın şevk ve heyecanını artırmıştır.
Hz. Ali, Peygamber'in (s.a.v.) sünnetinin esas alınmasını tüm ümmete tavsiye etmiş ve bunun sağlam bir yol olduğunu ifade etmiştir: "Size Rasûlüllah'tan bir hadis naklettiğimde, bunun en kolay, en doğru, en tutarlı ve en güvenilir bir yol olduğunu kabul edin."[30] Bundan dolayı bu kitap şu özellikleri taşımaktadır:

1- Hadis, bu kitabın temel kaynağıdır.

2- Bu demektir ki, diğer görüş ve ekollerin aksine bu kitap, sebat ve istikrarla nitelenen saf ve temiz kaynaktan (Rasûlüllah (s.a.v.)'den) beslenmiştir.

3-Rasûlüllah'ın (s.a.v.) şahsına uymak. Bu, Allah'a kulluk etmek ve emrini yerine getirmek demektir. Zâhidlerden Saîd b. İsmail şöyle der: "Söz ve davranış

itibariyle sünneti yaşayan kimse hikmet konuşur. Heva ve hevesine göre yaşayan kimse ise bid'at konuşur. Çünkü Allah şöyle buyurur:

"Eğer ona (Peygamber'e) itaat ederseniz, doğru yolu bulmuş olursunuz."[31]

4- Çocuğun dünyasında birçok meçhuller vardır. Bu varlık, gizli şeyleri/tarafları bilen kâmil bir şahsa ihtiyaç duyar. O da, çocuğun söz konusu bilinmeyen dünyasını aydınlatacak olan Rasûlüllah'ın (s.a.v.) zâtıdır.

5- Bu kitap, babaların ve çocuklar için zahmetini çekip göğüs gerdikleri sıkıntılara veya bizzat çocukların kendi problemlerine değinmemiştir. Sadece söz konusu sıkıntı ve problemleri kökten çözebilecek prensipler koymuştur. Herhangi bir problem meydana geldiği takdirde, bu demektir ki nebevi reçetenin uygulanmasında bir aksaklık vardır. Böyle olunca, eğitimcinin, bu kitapta geçen ölçü ve prensibleri en güzel şekilde çocuğa sunmaktan başka yapacağı bir şey yoktur. Böyle yapılırsa, tüm sıkıntı ve problemlerin üstesinden gelinebilecektir.

6- Herhangi bir eğitimcinin, sorumlunun veya ana babanın, bu kitaba göre hareket ederek, çocuklarını içinde bulundukları halden daha iyi bir duruma getirmeleri mümkündür.

7- Yazar, batı veya doğu eğitim ekolleriyle karşılaştırma yoluna gitmemiştir. Bunun birkaç sebebi olup en önemlileri şunlardır:

a) Batılı araştırmacının içinde bulunduğu ve sıkıntısını çektiği inanç boşluğu. Bu durumda onun, fikirleri işlemesi eksik olacaktır.

b) Batılı araştırmacının, çelişki sınırına varan birçok farklı görüşten hoşlanmaması. O halde, önder bir peygamberi olduğu sürece müslüman çocuğun, kâfirlerin laboratuarı/kobayı olmaya ihtiyacı yoktur.

c) Batılı akademisyen, laboratuar deneylerine güvenir. Bu deney ve verilerin kendilerine has şartları vardır. Ayrıca denenen örneklerin ve inceleme yapanın da kendine has şartları vardır.

8- Bu kitabın çocuklara hitap ettiği doğrudur. Ama aynı şekilde ana babaları ve eğitimcileri de eğitmekte, onların taşkınlıklarını frenlemekte ve görevlerini yerine getirmedeki ihmallerini hatırlatmaktadır.

9- İlmiyle âmil bir hocanın nasihati dikkate alınarak, kitapta hadis veya uygulamalı örneklere geniş olarak yer verilmiş, yazarın söz ve yorumu imkan nisbetinde aza indirilmiş ve bunun yerine selefin söz ve tavsiyeleri bahis mevzuu edilmiştir.

10- Yazar, selef-i sâlihin hayatından uygulamalı örnekler vermiştir. Böylece fikirler daha da vuzuha kavuşacak ve eğitimcinin elinde hazır malzeme olacaktır.

Artık eğitimci bunu çocuğun yapı ve psikolojisini dikkate alarak uygun bir vakitte kullanır. Nitekim "Salih kullar anıldığı zaman, rahmet (ve bereketler) iner." denilmiştir.

11- Her nakil ve alıntının kaynağı gösterilmiştir.

12- Kitap altı bölüm olarak hazırlanmıştır:
Birinci Bölüm, ana baba ve eğitimciler;
İkinci Bölüm, doğumundan iki yaşma kadar çocuk;
Üçüncü Bölüm, iki yaşından bulûğa kadar çocuğun şahsiyet yapısı;
Dördüncü Bölüm, ana babaya iyilik etmeye teşvik ve onlara karşı gelmekten korkutmak;
Beşinci Bölüm, nebevi eğitim yolları
Altıncı Bölüm, çocuğun cezalandırılması ve disipline edilmesi hakkındadır.

13- Bunlara ilave olarak kitap şu ilkeleri de taşımaktadır:
a)Kapsamlılık: Kitap, çocuğun ihtiyaç duyduğu hayatın tüm alanlarına temas etmektedir.
b)Gerçeklik: Rasûlüllah'ın (s.a.v,), çocuklarını eğitme konusunda sahabe ve doğrudan çocuklara yaptığı tavsiye ve telkinler, yani realite bu kitabın temeli olmakta; batı eğitiminde olduğu gibi laboratuvar deneylerine ya da istatistiki verilere dayanmamaktadır.
c)Evrensellik: Kitap, yeryüzünün hangi bölgesinde ve hangi çağda yaşarsa yaşasın müslüman çocuğa hitap etmektedir.

d) Eşitlik: Kitap bütün çocuklar arasında eşit davranmakta, her çocuğu muhatap kabul etmekte; zengin ile fakirin, güçlü ile güçsüzün, beyaz ile siyahın arasında fark gözetmemektedir.

e) Denge: Kitap, çocuğun yapısını ele aldığı gibi, tüm ihtiyaçlarına da cevap vermekte ve onun şimdi ve gelecekte istikrarlı ve dengeli bir şekilde yaşamasına zemin hazırlamaktadır.

f) Vahdet: Müslüman çocukların aynı kaynaktan, yani Rasûlüllah'tan (s.a.v.) beslendikleri nazarı itibara alınırsa, bu kitap onlar için duygu, davranış, ahlak ve düşünce birliğini gerçekleştirmektedir.

14-Araştırmanın yazıya geçirilmesi birkaç aşamadan geçmiştir: Toplama, bölümlere ayırma, yazma ve matematik denklemlerine benzeyen bir takım temel kaide ve esaslarla tesbit edilmiş metodik formül. Bütün bunlar -Allah'ın izniyle- müslüman bir çocuk şahsiyetinin oluşması için altyapı hazırlayacak, çocuğu inşa edebilecek ve problemlerini çözebilecektir.
Çocuğun yetiştirilmesi konusunda, bu metoda göre hareket eden ve kitabın

Beşinci Bölümünde açıklanan nebevî yol ve yöntemleri tatbik eden ana baba görevini yapmıştır. Nihaî durum ise Allah'ın elindedir; neticeyi O'na havale etmek gerekir. Böylece ana baba sorumluluktan kurtulmuş olur. Çünkü onlar, kendilerine düşen vazifeyi yapmışlar, Rasûlüllah'a (s.a.v.) uyma noktasında Allah'ın vacip kıldığı yol ve yöntemi tatbik etmişlerdir: *"Andolsun ki, Rasûlüllah'ta sizin için, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı umanları ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnek vardır."*[32]

"Kim Rasûle itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse, seni onların başına bekçi göndermedik."[33]

Kitabın sonunda ana baba ile ilgili kırk hadis, ezberlemeleri için çocuklarla da ilgili kırk hadis verilmiş, bu da ana babalara kolaylık sağlamıştır.

15- Son olarak şunu söylemek istiyorum: Okuyuculara arzettiğim bu çalışma, sekiz yılımı almış mütevazî bir denemedir. Bütün iyi ve doğru tesbitler Allah'ın tevfikinden, eksik ve yanlışlar ise bendendir. Tüm imkansızlıklar ve ilmi çalışmanın başında olmakla birlikte, benim vardığım sonuç budur. Eğitimle ilgili bu çalışmanın bütünüyle doğru olduğunu kesinlikle ifade etmiyorum. Ayrıca bunun Allah ve Rasûlünün hükmü olduğunu da iddia etmiyorum. Çünkü bu, benim yapacağım şey değildir. Bu hususta, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) ordu veya seriye komutanına vasiyette bulunurken söylediği şu söz bana yeter:

"Bir kaleyi kuşattığında, orada bulunanlar senden kendilerine Allah'ın hükmünü uygulamanı isterlerse, onlara Allah'ın hükmünü tatbik etme! Fakat onlara kendi hükmünü tatbik et! Çünkü sen, onlar hakkında Allah'ın hükmüne isabet edip edemediğini bilemezsin!"[34]

Hikmet sahibi bilginler de şöyle demiştir:

"Bir eser ortaya koyan kimse, mutlaka birşeyi hedeflemiştir; eğer hedefi iyi olur ve güzel bir eser ortaya koyarsa hayırla yâdedilir, hedefi kötü olur ve güzel bir eser ortaya koyamamışsa bir kenara bırakılır."[35]

Bitirirken, yüce Allah'tan bana yardım ve destekte bulunan herkesi "temiz gönül (kalb-i selîm) ile Allah'a gelenler müstesna, mal ve evladın fayda vermeyeceği günde" ecir ve sevaba nail kılmasını içtenlikle niyaz ediyorum. Ayrıca, eksik ve yanlışlar için beni ikaz eden ve müslüman çocuğun inşasında katkıları bulunan herkese teşekkür ediyorum. Sanıyorum okuyucular gıyabımda bana, meleklerin "Amin" diyecekleri duayı yapmak suretiyle ahde vefa göstereceklerdir.

Allah niyetimizi bilmektedir ve O herşeyden haberdardır.

Muhammed Nûr SÜVEYD

Kuveyt - Sâlimiyye

12 Rabîulevvel 1404/15 Aralık 1983[36]

Kitabın Adı Üzerîne [37]

1-"Menhec" veya "minhec" (metod), çizilmiş plan, açık yol demektir. "Mihâcu'd-dirase" (araştırma-inceleme metodu), "minhâcu't-ta'lim" (öğretim metodu) gibi tabirler de böyledir. "Menhec" kelimesinin çoğulu "menâhic" dir.
2-"et-Terbiye" (eğitim): Terbiye kelimesinin kökünde üç mana vardır:
a)Rabâ-Yerbû 'dan "ziyade" ve "nema",
b)Rabiye-Yerbâ 'dan "gelişmek" ve "neşvü nema bulmak",
c)Rabbe-Yerubbu 'dan "ıslâh" ve "işi üstlenme."
el-Beyzâvî, tefsirinde şöyle der: "Rabb" aslında "terbiye" manasındadır. Terbiye de, birşeyi kademeli olarak ideal noktaya ulaştırmak demektir. "Rabb" kelimesinin Allah'ın sıfatı olarak kullanılması mübâleğâ manası içindir. Râğıb el-Isfehânî de (daha önce) benzer bir açıklama yapmıştır.[38] Buna göre şunu söylemek mümkündür: "Terbiye, çocuğun ruh ve karakter yapısını peyderpey olgunluk sınırına/ideal noktaya ulaştırma gayretidir."
3-"en-Nebeviyye" (nebevî): Bu kelime ile kastedilen şey, Rasûlüllah'tan (s.a.v.), çocukluk dönemi ile ilgili sâdır olan söz, davranış veya tasviplerdir.
4- "lı't-Tıfl": Tıfl, bulûğdan önceki çocuk demektir. Oğlan ve kız çocuğu için kullanılır. Çoğulu "etfal" şeklindedir. Çocukluk merhalesi, doğumundan bulûğa kadar olan dönemi içine almaktadır. *"Sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız"* [39] ayetinden, ilk merhalenin "bebeklik/çocukluk" ile başladığı, *"çocuklarınız bulûğ çağına girdiklerinde, kendilerinden önceki (büyük) ler izin istedikleri gibi onlar da izin istesinler"*[40] ayetinden de, son merhalenin "bulûğ" ile başladığı görülmektedir.
"Ğulâm" bıyığı terlemiş çocuk demektir. Çoğulu "ğılme" dir. ez-Zemahşerî şöyle der: "Ğulâm" sakalı çıkmaya yakın çocuk demektir. Sakal çıktıktan sonra "ğulam" denmesi ise mecazdır.[41]
"Sabî" kelimesi de "ğulâm" manasındadır. Çoğulu "sıbye" ve "sıbyân" veya "subyân" dır. "Cariye" de aynı şekilde "sabiyye" (kız çocuğu) demektir. Çoğulu "sabâyâ"dır.
Ibn Nûceym şöyle der: "Çocuk sözlükte, anasının karnında bulunduğu süre

içinde "cenin" erkek olarak dünyaya geldiğinde; bulûğ çağına kadar "sabî" -miras ayetinde olduğu gibi "racül" de denir-, ondokuz yaşına kadar "ğulâm", otuzdört yaşına kadar "şâbb" delikanlı (genç), ellibir yaşına kadar "kehl" (olgun, yetişkin) ve ömrünün sonuna kadar da "şeyh" (yaşlı, ihtiyar) adını alır. Şer'î terim olarak ise; bulûğ çağına kadar "ğulâm", bulûğdan sonra "şâbb", otuz yaşına kadar "fetâ" (genç), elli yaşına kadar "kehl" ve sonraki dönemde "şeyh" adını almaktadır.[42]

---

[1] Bkz. Arapça Metin, s. 161.

[2] Meselâ bkz. Arapça Metin, s. 153. 331. 333.

[3] Örnek için bkz. Arapça Metin, s. 250.

[4] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 5-6.

[5] Ahzab savaşında sahabenin yaptğı dua.

[6] Al-i İmran, 3/8.

[7] Tâha, 20/25-28.

[8] A'raf, 7/89.

[9] Hûd, 11/52.

[10] Ahkâf, 46/31-32.

[11] Ğâfir/Mü'min, 40/38-45.

[12] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 7-8.

[13] Buharî, Bed'ül-Vahy, 1; Müslim, İmaret, 155; Ebu Dâvûd, Talâk, 11; Tirmizî, Fedâilu'l-Cihad,16; Nesaî, Taharet, 59; İbn Mâce, Zühd, 26; Ahmed b. Hanbel, I. 25. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 9.

[14] Hatib, el-Kifaye fî llmi'r-Rivaye, s.115.

[15] et-Terbiye fi'l-İslâm, s. 250.

[16] Hikmetli sözlerden.

[17] Seyyid Kutub, Mecelletü'r-Risale, sayı 995, yıl 1952. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 9-10.

[18] Ğafir/Mü'min, 40/60.

[19] Bakara, 2/128.

[20] AI-i İmran, 3/38.

[21] İbrahim, 14/35.

[22] İbrahim, 14/40-41.

[23] Furkan, 25/74.

[24] Neml, 27/19.

[25] Ahkaf, 46/15. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 10-11.

[26] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 11-14.

[27] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 15,

[28] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 16.

[29] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 16-17.

[30] Ebu Ya'lâ, Müsned, 1,44. Haberin senedi sahihtir.

[31] Hatib, el-Câmiu li Ahlâkı'r-Râvî ve Âdâbi's-Sâmi', 1,80. Ayet için bkz.Nûr, 24/54.

[32] Ahzab, 33/21.

[33] Nisa, 4/80.

[34] Müslim, Cihad, 2; Ebu Davud, Cihad, 82; Tirmizi, Siyer, 47; Ibn Mâce, Cihad, 38; Dârimî, Siyer, 8; Ahmed b. Hanbel, V, 358.

[35] el-Batalyevsî (öl. 521/1127) nin Kitabu"l:Halel'inden.

[36] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 18-21.

[37] Kitabın orijinal adı Münhecü't-Terbiye en-Nebeviyye li't-Tıfl'dır. (Çev.)

[38] Mahlâvî, Usûlu't-Terbîye e!-lslâmiyye ve Esâlîbuhâ, s. 12.

[39] Hac, 22/5.

[40] Nûr, 24/59.

[41] Feyzü’l-Kadir, VI, 354; Razi, et-Tefsirü’l-Kebir, XXI, 155.

[42] Hamevî.Ğamzü Üyûnil-Besâir Şerhu Kîtabil-Eşbâh ve'n-Nezâir, III,309. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 22-23.

ANA-BABA VE EĞİTİMCİLER
Giriş
I- Eğitim Sorumluluğu:
II- Evlilik İçin Terbiye Görmüş İyi Bir Eş Seçimi:
III- Eş Ve Çocukların İhtiyaçlarını Karşılamanın Sevabı:
IV- İslamî Evliliğin Hedefleri:
A. Müslümanların Sayısını Çoğaltmak Ve Rasulullah'ın (s.a.v.) Gönlünü Ferahlatmak
B. İffetli Olmak Ve Allah'a Yaklaşmak
C. Müslüman Bir Nesil İnşa Etmek
D. İnsan Neslini Sürdürmek
V- Başarılı Bir Eğitimcinin Vasıfları:
Eğitimcinin Kazanması Gereken En Önemli Vasıflar
A. Hilim Ve Teenni İle Hareket Etmek
B. Yumuşaklık Ve Sertlikten Uzak Olmak
C. Merhametli Bir Kalp
D. Günah Olmadığı Takdirde İki Şeyden En Kolayını Seçmek
E. Yumuşaklık Ve Esneklik
F. Öfkeden Uzaklaşmak
G. Orta Yolu Tutmak (İtidal)
H. Va'z Ve İrşad İçin Zaman Kollamak
VI- Ana Babayı Sevindiren Bir Müjde:
VII- Çocuklar Dünya Hayatının Süsü Ve İmtihanıdır:
VIII- Şeytanın İnsanla Nesil Üzerindeki Mücadelesi:
IX-Ana-Babanın Sâlih/Dindar Olması Ve Bunun Çocuklar Üzerindeki Tesiri:
X- Evlilik Ve Hısımlık:
XI- Sâlih Evlat Olması Îçin Cinsel Temas Anında Dua Etmek:
XII- Çocuğun Yaratılış Safhaları:
A. Çocuk Hiçbir Şey Değildi
B. Çocuk Bir Damla Sudur
C. Rahimdeki Ceninin Gelişme Safhası
XIII-Çocuğu Olmayanlar Îçin Peygamberi Tedavi:
XIV- Çocuğunu Kabul Etmeyenlerin Cezası:

ANA-BABA VE EĞİTİMCİLER

Giriş

Çocuğun gördüğü ilk şey, içinde yaşadığı ev ve aile çevresidir. Aile içinde gördüğü şeyler, onun zihninde hayatın ilk şekilleri/tabloları olarak iz bırakır/canlanır. Çocuğun herşeyden etkilenen ve herşeyi kabul eden esnek yapısı, bu ilk çevre ile şekillenir, İmam Gazzâlî şöyle der:
"Çocuk, ebeveyninin yanında bir emanettir. Onun temiz kalbi, işlenmemiş sâde bir cevherdir; kendisine verilecek herşeyi kabul edecek durumdadır. Ona doğru şeyler öğretilir ve iyi alışkanlıklar kazandırılırsa, bu duygu içinde gelişir, çocuğun ebeveyni ve öğretmeni de dünya ve ahirette mutlu olur. Ama o, hayvanlar gibi başıboş bırakılır ve kötü alışkanlıklar kazandırılırsa bahtsız olur, helak olur. Bu kötü âkibetin günahı da velisinin boynuna olur. Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurur:
"Her çocuk (İslâm) fıtratı üzere doğar. Ancak ana babası onu yahûdi, mecûsi veya hırıstiyan yapar."
Ebu'l-Alâ da şu sözüyle bu hususa işaret etmiştir:
"Yetişir bizim çocuklar babasının kazandığı alışkanlık üzere
Tefekkürle din edinmez onlar ama yakınları alıştırır onları dine."
Çocuğun hayatında ev bu denli etkili olunca, sözkonusu gayeyi gerçekleştirmek için din ve fazilet ruhunu canlandıracak, herşeyle onun kuşatılması gerekir."[1]

I- Eğitim Sorumluluğu:

"Ey çocuğun eğitimiyle yükümlü kişi! Eğer çocuğun sorumluluğunu üzerine almaz da onu parklara, oyun ve eğlence yerlerine bırakırsan, korkarım ki azabın ikiye katlanır: Çocuk gibi değerli bir varlığı kaybetmekten dolayı azap görürsün, ayrıca bu umûmi cinayetten belli bir pay da almış olursun."[2] Bu itibarla, Hz. Peygamberin (s:a.v.) çocukların eğitim sorumluluğunu tümüyle ana babaya yüklediğini görüyoruz.
İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre "Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Herbiriniz birer çobandır ve herbiriniz sürüsünden mes'uldür. Devlet adamı bir çobandır ve yönetimi altındakilerden mes'uldür. Erkek, aile fertlerinin çobanıdır

ve onlardan mes'uldür. Kadın, kocasının evinde çobandır ve çocuklarından mes'uldür. Hizmetçi/işçi, efendisinin malının çobanıdır ve ondan mes'uldür. Hâsılı herbiriniz birer çoban ve herbiriniz sürüsünden mes'uldür"[3]

Hatta Peygamber (s.a.v.), çocuğun eğitimi konusunda temel bir kaide de koymuştur. Bu kaideye göre çocuk, ana babasının dini üzere yetişir ve ana baba, çocuk üzerinde etkili faktördür.

Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Dünyaya gelen her çocuk ancak İslâm fıtratı üzerine doğar. Daha sonra ana babası onu yahûdi, hırıstiyan veya mecûsi yaparlar. Nitekim hayvan yavrusu da organları tam olarak doğar. Hiç o yavrunun burnunda, kulağında eksik-kesik bir yer görür müsünüz?" Sonra Ebû Hüreyre (r.a.) şu ayeti okumuştur:

"Allah'ın, insanları üzerine yaratmış olduğu fıtrata (yaratma kanununa dön). Allah'ın yaratması değiştirilemez, işte dosdoğru din budur..."[4]

Yüce Allah, ana babaya çocukların eğitimini emretmiş, onları, buna teşvik etmiş ve şu sözleriyle de onlara sorumluluk yüklemiştir.

"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi/aile fertlerinizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında, iri gövdeli, sert yapılı, Allah'ın kendilerine emrettiklerine isyan etmeyen ve emrolunduklarını yapan melekler vardır"[5]

Hz. Ali, bu ayet hakkında şu açıklamayı yapmıştır:

"Kendinizi ve ailenizi koruyun ateşten koruyun" demek, "kendinize ve ailenize hayrı öğretiniz" demektir.[6]

Fahreddin er-Râzî de şunları söylemiştir: Ayet, "Allah'ın yasakladığı şeylerden vazgeçmek suretiyle kendinizi koruyun" demektir.

Mukâtil, "müslümanın, kendisini ve aile fertlerini eğitmesi, onlara iyiliği emretmesi ve kötülükten alıkoyması" şeklinde anlamış,

ez-Zemahşeri ise el-Keşşaf'da şu izahı yapmıştır:

"Günahları bırakmak ve ibadetleri yapmakla kendinizi koruyun, kendinizi sorumlu tuttuğunuz şeylerle onları sorumlu tutmakla da aile fertlerinizi koruyun."[7]

O halde çocukların ıslahı, yanlışlarının düzeltilmesi ve onlara iyi alışkanlıklar kazandırma hususunda devamlı çok gayret sarf edilmelidir. Zaten peygamberlerin yolu da budur. Nûh (a.s.) oğlunu imana davet etmiş, İbrahim de (a.s.) çocuklarına yalnız Allah'a kulluk etmelerini vasiyyet etmişti. Ve daha

başka peygamberler...
İmam Nevevî, eş-Şâfiî'nin Fudayl'den şu nakilde bulunduğunu kaydeder:
"Davud Peygamber'in
"Allah'ım! Bana Iütfunla muamele ettiğin gibi oğluma da lütfunla muamele et" diyerek dua etmesi üzerine yüce Allah ona şöyle vahyetti:
"Ey Davud! Oğluna söyle, senin bana davrandığın gibi o da bana öyle davransın. Bu durumda sana yaptığım gibi ona da lütfumla muamele ederim."[8]
Bundan dolayı İmam Gazzâlî, "Ey Oğul" adlı kitabında şu tesbitte bulunmuştur:
"Eğitim işi, verimin artması için ekinlerin arasından yabanî otları ve dikenleri temizleyen çiftçinin işine benzemektedir."
Ibnu'l-Kayyim de bu sorumluluğu altını çizerek ifade etmiş ve gerçekten de çok faydalı bilgiler vermiştir. O, der ki:
"Bazı alimler şöyle demiştir: Şüphesiz Allah kıyamet gününde babasından ötürü çocuğunu hesaba çekmeden önce, çocuğundan ötürü babasını hesaba çeker. Zira babanın oğlu üzerinde bir hakkı olduğu gibi, oğulunda babası üzerinde bir hakkı vardır. Bir ayette yüce Allah, *"biz, insana, ana babasına iyi davranmasını tavsiye ettik"*[9] derken, başka bir ayette de *"Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun* (Hz. Ali'nin açıklamasına göre, "eğitim ve öğretimini gerçekleştiriniz)" buyurmuştur.[10]
Yine Allah şöyle buyurur:
"Allah'a kulluk edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya... iyi davranın."[11]
Peygamber de (s.a.v.) şöyle buyurur:
"Nezaket, ikram ve saygı hususunda çocuklarınızın size iyi davranmasını istediğiniz gibi, siz de bağışlarda onlar arasında âdil olunuz."[12]
Böyle olunca, çocuklar konusunda Allah'ın velilere olan tavsiyesi, veliler konusunda çocuklara olan tavsiyesinden önce gelmektedir. Yüce Allah şöyle buyurur:
"Geçim endişesi yüzünden çocuklarınızın canına kıymayın. Biz, onların da, sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir hatadır."[13]
Ibnu'l-Kayyim şöyle devam eder:
"Çocuğuna faydalı bilgiler öğretmeyi ihmal eden ve onu başıboş bırakan kimse, şüphesiz en kötü şeyi yapmış olur. Çocukların çoğunun bozulması babalarından; babalarının onları ihmal etmelerinden, dinin farz ve sünnetlerini öğretmemelerinden kaynaklanmaktadır. Sonuç itibariyle veliler, çocuklarına

küçüklüğünde gereken aile terbiyesini vermeyince, çocuklar da büyüdüklerinde velilerine yararlı olmamaktadırlar. Nitekim, karşı gelen çocuğuna sitem eden bazı babalar ondan şu cevabı almıştır:
"Babacığım! Küçük iken sen beni ihmal ettin, ben de sana şimdi karşı geldim. Çocuk iken sen beni zayi ettin, ben de yaşlı iken seni terkettim."
Evlilik ve iyi bir nesil yetiştirmek, şüphesiz büyük bir sorumluluktur. Kıyamet gününde kişi bundan dolayı hesaba çekilecektir. Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hüreyre'den rivayet edilen bir hadiste Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Kıyamet gününde kul getirilir ve Allah (c.c.) ona sorar:
"(Ey kulum) sana göz, kulak, mal ve çocuk vermedim mi? Sana zevce vermedim mi? Arazi ve hayvanları senin hizmetine vermedim mi? Başkanlık yapmana ve ganimetin dörtte birini almana izin vermedim mi? Şu gününde benimle karşılaşacağını hiç aklından geçiriyor muydun?" Kul,
"hayır" cevabını verir. Bunun üzerine Allah (c.c):
"İşte sen beni unuttuğun gibi, ben de seni unutuyorum" der."[14]
Burada, çocuğun ulaşmış olduğu güçlü zamanı gözleri önünde temsil ediliyor. Sorumlu olduğu fertlere karşı nasıl davrandığı, iyi bir nesil yetiştirmek için görevini yapıp yapmadığı hayal dünyasında canlandırılıyor ve sorgulanıyor. Artık kişinin şuur ve anlayışının zayıflığını gösteren, onun gaflet içinde bulunuşunu ortaya koyan, 'bundan daha büyük bir belge var mıdır? Ama bu eğitim bir bağış veya bir hediye değil, çocuğun ana babası üzerindeki hakkıdır. Peygamber (s.a.v.) şu sözüyle bu hususu anlatmıştır:
"Allah'ın, bazı kimseleri "iyi insanlar (ebrâr)" diye adlandırması onların, babalarına ve evlatlarına iyi davranmalarından dolayıdır. Babanın senin (yani çocuğunun) üzerinde hakkı olduğu gibi, çocuğunun da senin (yani babasının) üzerinde hakkı vardır."[15]
Yine Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Şüphesiz Allah, elinin altındakilerden sorumlu herkese görevini yapıp yapmadığını soracaktır. Hatta kişi, aile fertlerinden de sorumlu tutulacaktır."[16]

II- Evlilik İçin Terbiye Görmüş İyi Bir Eş Seçimi:

"İslâm bir aile dinidir. Müslümanın aile içindeki sorumluluğunu ve evi içindeki görevini İslâm belirler. Müslümanın evi, İslâm toplumunun çekirdeğidir. Ayrıca o, herşeyin özü ve temelidir. Çocuğun bakımı ve eğitimi hususunda babaya yardımcı olacak olan şüphesiz, görevini bilen ve bunu en güzel şekilde yerine

getirecek olan iyi eştir. Evin hanımı, bu eğitim faaliyetinde temel direktir. Toplumların hayatında onun faaliyetinin tarihi bir rolü vardır. Toplumu ıslah eden, ümmeti daha iyiye ve daha güçlü olmaya götüren lideri de o dünyaya getirir... İşte ev, bu inanç ve düşüncenin kalesidir, içerden ve dışardan kalenin sağlam olması gerekir. Kalenin her ferdi, dışarıdan sızılmaması için gediklerin önünde durur. Aksi halde, düşman saldırısı karşısında kalenin savunması zorlaşır.

Mü'minin görevi, bu kalenin iç güvenliğini sağlamak ve davetini uzaklara götürmeden önce oranın gediklerini kapatmak olmalıdır. Bunu yapabilmek için de İslâm'a gönül vermiş bir ana gerekir. Bu kalenin güvenliğini sağlamak için, tek başına müslüman bir baba yeterli olmaz. Kız ve erkek çocuklarını gereği gibi yetiştirebilecek ana ve babaya ihtiyaç vardır. Bir erkek, bir grup erkekle birlikte İslâm toplumunu inşâ teşebbüsünde başarılı olamaz. Bu toplumda kadınlar da mutlaka katkıda bulunmalıdır; onlar, geleceğin tohumu ve meyvesi olan neslin bekçileridir... Bu, İslâm davetçilerinin iyi düşünmeleri gereken önemli bir noktadır. İlk eğitim çalışması yuva için; ana (zevce), çocuklar ve genel manada yalanlara yönelik yapılmalıdır.

Müslüman yuvayı inşâ edecek müslüman ananın yetiştirilmesi için fazla ihtimam göstermek gerekir. Böyle bir yuva kurmak isteyenler, öncelikle İslâm'a gönül vermiş bir eş araştırmalıdır. Aksi halde, İslam toplumunu bina etmek gecikecek, gedikleri çoğalmış, zayıf ve tembel olarak devam edecektir."[17]

Evlenilecek kadının en iyi özelliği dinine bağlılığı, takvası ve Allah'a olan yakınlığıdır. Böyle bir kadın neşe ve saadet vesilesi olur, kendisi, kocasının serveti ve çocuklarının terbiyesi hususunda ona güven duyulur. Böyle bir ana, çocuklarının karnını doyururken onları aynı zamanda iman ve ahlak umdeleriyle de besler. Yanlarında Allah'ı anar. Rasûlüne salât ve selam getirir. Onlara takvayı zerkeder ve hayatları boyunca İslâm sevgisini kazandırır. Kişi, çocukluk ve gençliğinde aldığı eğitim tarzına göre hayat sürer. Ana babanın nitelikleri, hiç şüphesiz çocuklarına intikal eder.

"Çocukta takva şuur ve melekesi çoğu kez, ana babaya, onlardan birine, amcaya veya dayıya bağlı olarak ortaya çıkar. Hz. Aişe'nin (r.a.) rivayet ettiği şu hadis bu noktayı açıklamaktadır:

"(Nesli devam ettirecek olan) nutfeleriniz için (evleneceğiniz kadını) seçiniz. Çünkü kadınlar, erkek kardeşlerine ve kız kardeşlerine benzer çocuklar doğururlar."[18]

Karısının kültürlü olmasını istemek kocanın hakkıdır. Zira kültür, evin idaresi ve

çocuğun iyi bir şekilde eğitilmesinde kadına yardımcı olur. Kadın, yapısına ve kemaline uygun bir metodla dilediği ilmi tahsil edebilir. Şu da akla gelmektedir:
"Erkek ile kadın, şiirin beyti gibidir. Şiirin beytinin yarısının sağlam, öbür yansının da zayıf olması güzel olmaz."[19]
Rasûlüllah (s.a.v.), kocalarını gözeten ve çocuklarına şefkat gösteren iyi hasletlerin sahibi Kureyş kadınlarını övmüştür.
Ebu Hüreyre'nin rivayetine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurur:
"Develere binen (Arap) kadınların hayırlısı, çocuğuna çok şefkatli olan ve evindeki kocanın hukukuna riayet eden Kureyş'in iyi kadınlarıdır."[20]
Kadının, çocuklarının eğitimini üstlenmesi ve kocasının hizmetini yerine getirmesi onu en yüksek derecelere yükseltir ve büyük hanımların safına/listesine koyar. Kadının bu ameli, erkeklerin savaş meydanındaki cihadına, mesciddeki Cuma namazına denktir.
Yezid b. es-Seken'in kızı Esma (r.a.) Rasûlüllah'a (s.a.v.) gelerek şöyle demişti;
"Ben, arkamda bulunan müslüman kadınlar topluluğunun elçisiyim. Hep birlikte biz şöyle düşünmekteyiz: Şüphesiz Allah seni hem erkeklere hem de kadınlara gönderdi. Biz sana iman ettik ve sana tabi olduk. Biz kadınlar, kocalarına bağlı ve kılık-kıyafetine dikkat eden tesettürlü hanımlarız, evlerde oturmaktayız. Erkekler ise, Cuma ve cenaze namazlarını kılarak ve cihâda katılarak bizden daha faziletli durumdadır. Ama onlar cihada çıktıklarında, mal ve servetlerini biz korumaktayız, çocuklarını da biz terbiye etmekteyiz. Acaba sevap ve mükafatta onlara ortak olabilir miyiz ey Allah'ın elçisi?" Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) ashabına yönelerek
"Siz, bir kadının, diniyle ilgili bundan daha güzel bir sual sorduğunu duydunuz mu?" deyince, onlar:
"Evet (öyle) ya Rasûlallah (s.a.v.)" dediler. Rasûlüllah da (s.a.y.):
"Ey Esma! Git ve arkanda bulunan kadınlara şunu bildir: Sizden birinizin kocasına itaat ederek iyi davranması, onun hoşnutluğunu istemesi ve ona tabi olması, söylediklerinin hepsine bedeldir."
Ebu'l-Hasen el-Mâverdî, iyi bir eş seçmenin, çocuğun babası üzerindeki hakkı olduğu görüşündedir. O, bu kanaate varırken Hz. Ömer'in şu sözünü dikkate almıştır:
"Çocuğun babası üzerindeki ilk hakkı, evlat istemeden önce ona dindar, iffetli, akıllı, tecrübeli, güzel ahlâk sahibi ve her halükârda kocasıyla uyuşabilen olgun bir ana seçmesidir."[21] Hatta Rasûlüllah (s.a.v,) Câbir'in gelecekteki çocuklarının yanısıra küçük kız kardeşlerinin de terbiyesini üzerine alacak bir

kadını seçme fikrini benimsemiştir. Rasûlüllah'ın (s.a.v.)
"Bakireyle mi yoksa dul kadınla mı evlendin?" sorusuna Cabir:
"Dul ile evlendim" diye cevap vermesi üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Oynaşabileceğin bir bakire ile evlenseydin ya!" Bunun üzerine Câbir şu açıklamayı yapmıştır:
"Ya Rasûlallah! Babam öldü. (Bakmakla yükümlü olduğum) küçük kız kardeşlerim var. Şimdi yaşça onların emsali bir kızla evlenip de onun, kardeşlerime bakamamasından çekindim. Bu düşünceyle onlara bakabilecek ve terbiye edebilecek dul bir kadınla evlendim."[22]
Bundan şu anlaşılmaktadır: Ana olan bir kadının, kocasına karşı yapması gereken vazifelerden birisi de üvey çocuklarını sabır, merhamet ve yumuşaklıkla en iyi bir şekilde eğitmesi; kocasının önünde çocuklarına kızmaması, beddua etmemesi, sövmemesi ve dövmemesi gerekir. Çünkü bütün bunlar, kocayı üzer. Bedduasının kabul edilmesiyle birlikte de her ikisi büyük bir felakete maruz kalır.[23]
Netice itibariyle sâliha bir eş, erkeğin sakladığı gerçek bir dünya ve ahiret hazinesidir.
Sevbân der ki:
"Altın ve gümüşü biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlara elem verici bir azabı müjdele"[24] ayeti nazil olduğunda Rasûlullah (s.a.v.) ile beraber bir yolculukta idik. Sahabeden bazıları
"Ayet altın ve gümüş hakkında indirildi. Hangi malın daha hayırlı olduğunu bilseydik onu edinirdik" deyince, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:
"En hayırlı varlık, zikreden bir dil, şükreden bir kalp ve imanı hususunda mü'mine yardımcı olan saliha bir eştir."[25]
İbn Abbas da (r.a.) şöyle der:
"Sözkonusu ayet nazil olunca bu, müslümanlara ağır gelmişti. Bunun üzerine Hz. Ömer:
"Ben bir çıkış yolu bulur ve sizi rahatlatırım" diyerek gitti ve
"Ya Rasûlallah! Bu ayet ashabına ağır geldi" dedi. Rasûlüllah da (s.a.v.):
"Allah, geriye kalan mallarınız temiz olsun diye zekatı farz kıldı. Sizden sonrakilere intikal etmesi için de mirası farz kıldı" deyince, Hz. Ömer tekbir getirdi. Sonra da Rasûlüllah (s.a.v.) ona şöyle dedi:
"Erkeğin hazinesini sana bildireyim mi? O, saliha bir eştir; kocası ona baktığı

zaman sevindirir, emrettiği zaman itaat eder, gıyabında da onu korur."[26]
Allah'ım! Eşlerimizi saliha, itaatkâr ve gıyabında kocalarını koruyup gözetenlerden eyle![27]

III- Eş Ve Çocukların İhtiyaçlarını Karşılamanın Sevabı:

İhtiyaçları karşılamak, eğitim faaliyetlerinde özellikle de şer'î kaynaklı olduğu zaman iyi bir tesir bırakır. Yüce Allah şöyle buyurur:
"İmkânı geniş olan, nafakayı güç ve imkanına göre versin."[28]
Buna göre harcamalarda israf, savurganlık ve cimrilik yapılamaz; orta yolu tutmak gerekir. Aynı zamanda bu, gelişmekte olan çocuğu normal harcamaya ve iyi bir ev ekonomisi idaresine alıştırmak demektir, insanları nafakaya teşvik eden, bundan dolayı sevap kazanacağını hatta bunun bütün sadakaların başında geldiğini ifade eden birçok hadisler bulunmaktadır:
Ebu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Bir dinar var ki Allah yolunda harcarsın. Bir dinar var ki bir köleyi hürriyetine kavuşturmak için harcarsın. Bir dinar var ki bir fakire/miskine sadaka olarak verirsin. Bir dinar da var ki ailen için harcarsın. Bunların en büyüğü de ailene harcadığındır."[29]
Sa'd b. Ebî Vakkas'dan rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Ailene yaptığın her harcamadan hatta karının ağzına koyduğun lokmadan bile sevap kazanırsın."[30]
Ebu Hüreyre'nin
"Ya Rasûlallah! Hangi sadaka daha faziletlidir?" sorusuna Peygamber (s.a.v.) şu cevabı vermiştir:
"Malı az olan kimsenin güç ve takati nisbetinde verdiğidir. Sen geçiminden sorumlu olduğun yakınlarından başla!"[31]
Mikdâm b. Ma'dikerib'den sağlam bir isnadla rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a,v.) şöyle buyurmuştur:
"Kendine yedirdiklerin senin için bir sadakadır. Çocuğuna yedirdiklerin senin için bir sadakadır. Eşine yedirdiklerin senin için bir sadakadır. Hizmetçine yedirdiklerin senin için bir sadakadır."[32]
İbn Abbas'dan rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Sizden birinizin kederli ve üzüntülü olarak ölmesi, Allah katında, Allah

yolundaki bin kılıç darbesinden daha faziletli olur."
Ebu Hanife'nin Müsned'inde rivayet ettiği bu hadisin şerhinde Aliyyül-Kârî şunları söyler:
"Hadiste geçen kederli ve üzüntülü ölmenin manası, farz-ı ayın olan geçim ve helal kazanç edinmesini hissederek ölmek demektir. "Allah yolundaki bin kılıç darbesinden daha faziletli" oluşu da, bunun genellikle farz-ı kifaye olmasından dolayıdır.
İbn Abbas'dan "Helâl istemek cihad'dır."
Îbn Mes'ûd'dan "Helal istemek bir farizadır."
Enes'den de "Helal istemek her müslümana vaciptir" ve "Kim helali aramada yorularak ölürse, mağfiret olunmuş olarak ölür" sözleri rivayet edilmektedir." [33]
Îbn Ömer'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Elde ettiği rızkı boşa harcaması kişiye günah olarak yeter."[34]
Hz. Ömer, çocuklarına helal kazanç aramasını oğluna öğütlemektedir.
el-Hasen rivayet ediyor: Hz. Ömer, birgün Medine sokaklarında yürürken önünde kâh oturan, kâh ayağa kalkan bir kız çocuğu gördü. Ömer (r.a.):
"Ey zavallı kadın! Kimin bu çocuk?" deyince, oğlu:
"Ey Mü'minlerin emiri! Bu senin kızlarından biridir" dedi. Hz. Ömer:
"Nesi var?" diye sorunca, oğlu:
'Yanında olan (beytü'1-mal) dan ona birşey 'vermedin" cevabını verdi. Bunun üzerine Ömer (r.a.) şöyle dedi:
"Sen âciz misin? Kızları için insanların çalışarak kazandıkları gibi, sen de kazanasın diye ona birşey vermemiştim. Allah'a yemin ederek söylüyorum, bu hususta seninle başka bir müslüman arasında fark yoktur; eşitsiniz. Benimle senin aranda (müracaat kaynağı olarak) Allah'ın kitabı var."
Râvî el-Hasen der ki:
"Vallahi Ömer, mücadele sonunda haklı olduğunu ona gösterdi."[35]
Burada eşin, kocası ve çocukları için yaptığı harcamanın sevabını hatırlatmak da uygun olacaktır:
Ebu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) bir sabah geldi ve mescidde bulunan kadınlara şöyle seslendi:
"Hanımlar! Ben, akıl ve din bakımından sizden daha eksik ve zayıf kimse görmedim. Gördüm ki, kıyamet gününde ateş ehlinin çoğunu siz kadınlar oluşturmaktasınız. O halde gücünüz nisbetinde Allah'a yaklaşınız." Kadınlar içinde Abdullah b. Mes'ûd'un karısı da bulunuyordu. Hemen kalkıp gitti ve

Rasûlüllah'tan duyduklarını kocasına anlattı. Zinet eşyasını eline aldı. Kocası İbn Mes'ud:
"Zinetleri nereye götürüyorsun?" dedi. Karısı:
"Bunu infak etmekle Allah'a ve Rasûlü'ne yakın olacağım" dedi. Bunun üzerine İbn Mes'ûd şöyle dedi:
"Vah! Gel de onu bana ve çocuğuna tasadduk et. Zira bizim ona ihtiyacımız var." Karısı:
"Hayır, Rasûlüllah'a gideyim" dedi. Kadın gitti, Rasûlullah ile görüşmek üzere izin talebinde bulundu. Orada bulunanlar
"Ya Rasûlallah! Görüşmek için Zeyneb izin istiyor" dediler. Rasûlüllah'ın (s.a.v.) *"Hangi Zeynep'tir o?"* sorusuna
"İbn Mes'ûd'un karısıdır" cevabı verildi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) *"Ona müsade ediniz."* buyurdu. O da Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yanına geldi ve şöyle dedi:
"Ya Rasûlallah! Ben senden bir söz işittim. Ibn Mes'ûd'a vardım, duyduklarımı ona anlattım. Allah'a ve sana yakın olabilmek ve Allah'ın beni ateş ehlinden kılmaması için tasadduk etmek üzere zinetlerimi almıştım. Hemen o esnada Ibn Mes'ûd bana
"Onu bana ve çocuğuna tasadduk et. Çünkü bizim ona ihtiyacımız var." dedi. Ben de
"Hayır, Rasûlullah'a bir danışayım" demiştim. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:
"Onu kocana ve oğluna tasadduk et. Çünkü onlar ona lâyıktır; ihtiyaçları vardır."[36]
Bir rivayette "Kocana ve oğluna tasadduk etmen, tasadduk edeceklerinin en uygunudur" şeklinde, bir diğer rivayette de
"Evet onlar için, yakınlık ve sadaka olmak üzere iki sevap vardır" şeklinde gelmiştir.[37]

IV- İslamî Evliliğin Hedefleri:

İslâm'da evlilik, eşler arasında cinsel bir gaye değildir. Cinsellik, bedenin ihtiyaçlarına cevap verebilmek için ikinci derecede bir hedeftir, İslâmî evliliğin yüce birtakım hedefleri vardır ki, en önemlileri şunlardır:[38]

A. Müslümanların Sayısını Çoğaltmak Ve Rasulullah'ın (s.a.v.) Gönlünü

Ferahlatmak

Ma'kil b. Yesâr anlatıyor: Peygamber'e (s.a.v.) bir adam gelerek şöyle dedi:
"Ben güzel bir kadına tutuldum. Fakat o çocuk doğurmuyor. Onunla evlenebilir miyim?" Rasûlüllah (s.a.v.)
"hayır" cevabını verdi. Adam ikinci kez geldi ama aynı cevabı aldı. Üçüncü defa tekrar gelince, Rasûlüllah (s.a.v.) ona şöyle buyurdu:
"Çok doğurgan kadınla evleniniz. Zira ben, diğer ümmetlere karşı sizinle iftihar edeceğim."[39]
Aişe'den (r.a.) rivayet edilen bir hadiste de Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Nikah benim sünnetimdendir. Benim sünnetimle amel etmeyenler benden değildir. Evleniniz, zira ben kıyamet gününde diğer ümmetlere karşı sizinle iftihar edeceğim."[40]

B. İffetli Olmak Ve Allah'a Yaklaşmak

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Sizden birinizin cinsel temasında bile bir sadaka vardır." Ashab,
"Ya Rasûlallah! Birimiz arzusunu tatmin ediyor, bunda da ecir oluyor öyle mi?" deyince, Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:
*"Söyleyin bana, o kimse arzusunu haramda tatmin etseydi, ona günah olmaz mıydı?"*Onlar
"evet" dediler. Peygamber de (s.a.v.):
"İşte böyle arzusunu helalde tatmin ettiği zaman da onun için onda sevap olur."
[41]

C. Müslüman Bir Nesil İnşa Etmek

Müslüman, cinsi münasebet anında sâlih bir çocuk ister.
Ebu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
Davud'un (r.a.) oğlu Süleyman (a.s.):
"Ben bir gece mutlaka yüz veya doksan dokuz kadını dolaşacağım. Onların hepsi, Allah yolunda cihad eden bir süvari doğuracak" deyince, arkadaşı ona "inşaallah de!" dedi. Fakat Süleyman (a.s.) "İnşaallah" demedi. Bunun üzerine onlardan yalnız bir kadın hamile kalıp doğum yaptı. Doğan çocuk da yarım idi. Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer O,

"inşaallah" deseydi, (çocuklar doğar) Allah yolunda süvari olarak hepsi cihad ederlerdi."[42]
İbn Hacer der ki: Bundan anlaşılıyor ki kişi, cinsel temas esnasında Allah yolunda cihad edecek yavrunun meydana gelmesine niyet eder. Bu olmasa bile ecir ve sevaba nail olur.[43]
Ebu'l-Hasen el-Maverdî de bu noktayı şu sözleriyle ifade eder: "Cinsel münasebet esnasında müslüman, salih bir çocuğa niyet etmeli ve kovulmuş şeytandan Allah'a sığınmalıdır. Ayrıca Allah'ın çocuğa ibadet, tevhid, toplumu ıslah, hakkı ayağa kaldırmak, doğruluğu desteklemek, kullara faydalı olmak ve şehirleri imar etmek gibi nimetleri ihsan etmesini istemelidir."[44]

D. İnsan Neslini Sürdürmek

Ebu Hafsa'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz çocuk istemeyi ihmal etmesin.

Zira kişi, çocuğu olmadığı halde ölürse ismi kesilir/silinir."[45] Asrımızda görülmektedir ki, doğulu ve batılı kâfirler ve onların İslam ülkelerindeki bağlıları/taklitçileri müslümanlar arasında aile planlaması fikrini yayıyorlar ama aynı zamanda gayr-i müslimleri çocuk yapmaya teşvik ediyorlar. Onların bu politikası, müslümanların sayısının azalması ve kâfirlerin sayısının çoğalması içindir. Bundan dolayı Peygamber (s.a.v.), güç ve üstünlük olması için müslümanları çocuk sahibi olmaya teşvik etmiştir. İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Ehl-i beyt içinde doğan bir çocuk, onlar için ancak bir izzet (ve şeref) olur."[46]

V- Başarılı Bir Eğitimcinin Vasıfları:

Çalışmasında eğitimciye yardımcı olacak temel birtakım vasıflar vardır. Beşerî olgunluk peygamberlere hastır. Fakat insan, tüm güç ve imkanını seferber ederek sözü edilen temel vasıflar konusunda bizzat kendisini kontrol eder. Bütün bunlar güzel ahlakı ve iyi vasıfları kazanmak için yapar. Eğitimde hocası ve rehberi olması itibariyle yeni neslin kendisine bakarak örnek/model alacağı bir konumda olan insanın bu hususta daha da dikkatli olması gerekir.[47]

Eğitimcinin Kazanması Gereken En Önemli Vasıflar

A. Hilim Ve Teenni İle Hareket Etmek

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.), Eşecc Abdulkays'e şöyle demiştir: "Sende Allah'ın sevdiği iki haslet var: Hilini ve teenni ile hareket."[48] Bu, yeni neslin ahlâkını inşa hususunda yumuşaklık ve teenni ile hareket etmenin önemini açıklayan güzel bir haberdir. Abdullah b. Tâhir: anlatıyor: Bir gün Me'mun'un huzurunda idim. Hizmetçisine "Ey delikanlı!" diye seslendi ama ona hiçbir kimse cevap vermedi. Sonra ikinci defa yüksek sesle "Ey delikanlı!" diye çağırdı. Bunun üzerine Türk asıllı bir delikanlı girdi ve şöyle dedi:
"Hizmetçi delikanlının yemesi-içmesi gerekmez mi? Ne zaman huzurundan ayrılsak "Ey delikanlı! Ey delikanlı!" diye bağırıyorsun. Ne zamana kadar "Ey delikanlı!" diyeceksin." Bu tepki üzerine Me'mun bir müddet başını yere eğdi. Onun bana hizmetçi delikanlının boynunu vurmayı emredeceğinde şüphem yoktu. Sonra bana baktı ve şöyle dedi: "Ey Abdullah! Kişi ahlâkını güzelleştirdiği zaman, hizmetçilerinin ahlâkı bozuluyor. Bizler, hizmetçilerimizin ahlâkını güzelleştirmek için kendi ahlâkımızı bozamayız."[49]

B. Yumuşaklık Ve Sertlikten Uzak Olmak

Hz. Aişe'nin rivayet ettiği bir hadiste Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır; "Şüphesiz Allah refiktir, rıfkı sever. Sertlik ve daha başka şeylere vermediği sevabı yumuşaklığa verir."[50]
Yine Hz. Aişe'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle 'buyurmaktadır: "Şüphesiz Allah refiktir. Her işte yumuşaklığı sever."[51]
Aynı şekilde Hz. Aişe'den rivayet edilen bir hadis de şudur: 'Yumuşaklık, bulunduğu şeyi güzelleştirir. Yumuşaklığın olmaması ise o şeyi çirkinleştirir." [52]
Cerir b. Abdillâh (r.a.) Rasûlüllah'dan (s.a.v.) şu hadisi işittiğini söylemiştir: 'Yumuşaklıktan mahrum olan kimse, bütün hayırdan mahrum olur."[53]
Rasûllah (s.a.v.), Hz. Aişe'ye "Ey Aişe! Yumuşak ol. Zira Allah ehl-i beyte hayır istediği zaman, onlara yumuşaklığı gösterir.[54]
Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) ile birlikte yatsı namazı kılıyorduk. Namaz esnasında Rasûlüllah (s.a.v.) secdeye vardığında (torunları)

Hasan ile Hüseyin sırtına binerlerdi. Rasûlüllah da (s.a.v.) başım secdeden kaldırdığında onları alır, yumuşaklıkla yere koyardı. Fakat onlar secde esnasında aynı şeyi tekrar yaparlardı. Rasûlüllah (s.a.v.) namazı tamamlayınca torunlarından birisini bir yanına, diğerini de öbür yanına aldı. O esnada Rasûlüllah'a geldim ve dedim ki: 'Ya Rasûlallah! Onları analarına götürsem!? Rasûlüllah (s.a.v.) "Hayır" dedi. Tam o esnada bir şimşek çaktı ve Rasûlüllah (s.a.v.) torunlarına: "Haydi artık analarınıza gidin" dedi. Hasan ile Hüseyin şimşeğin aydınlığında yürüyerek analarına vardılar."[55]
Selef-i sâlihin hayatında konuyla alâkalı güzel örnekler görmekteyiz: Birgün hizmetçisi Zeynelâbidin'in eline bir testiden su döküyordu. Testi, Zeynelâbidin'in ayağına düştü ve kırıldı. Ayağı da yaralandı. Hizmetçi hemen şunu söyledi: "Ey efendim! Yüce Allah şöyle buyurur: "(Takva sahipleri) Öfkelerini yutarlar..."[56] Bunun üzerine Zeynelâbidin: "Vallahi ben öfkemi yuttum" dedi. Hizmetçi: "Allah (c.c.) "(Takva sahipleri) insanları affederler"[57] buyurur, deyince Zeynelâbidin: Ben de seni affettim, dedi. Hizmetçi: Allah (c.c.) "Allah iyilik eden ve güzel davranışta bulunanları sever"[58] buyurur, dedi. Buna karşılık Zeynelâbidin de: "Şu andan itibaren hürsün; seni Allah rızası için azâd ettim" cevabını verdi.[59]

C. Merhametli Bir Kalp

Ebu Süleyman Malik b. el-Huveyris anlatıyor:
Yaşça akran gençler olarak Rasûlüllah'ın (s.a.v.) huzuruna gelmiştik. Onun yanında yirmi gün kaldık. Rasûlüllah (s.a.v.) çok merhametli ve çok yumuşak idi. Ailemizi özlediğimizi sezince, geride kimleri bıraktığımızı bize sordu. Biz de haber verdik. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) "Ailenize dönünüz. Onların yanında kalınız. Onlara iyi davranınız ve (dini) öğretiniz. Şöyle şöyle şu vakitlerde namaz kılınız. Namaz vakti geldiğinde içinizden, biri ezan okusun. Sonra en büyüğünüz size imam olsun" buyurdu.[60]
İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Her ağacın bir meyvesi vardır. Kalbin meyvesi de çocuktur. Çocuğuna merhamet etmeyene Allah merhamet etmez. Allah'a yemin ederim Cennet'e ancak merhametli olanlar girer." Ashab-ı kiram, 'Ta Rasûlallah! Hepimiz merhametliyiz" deyince, Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Sizden birinizin merhameti, (sadece) arkadaşına merhametli olması değil, aksine tüm insanlara

merhametli olmasıdır."[61]
Ebû Ümâme (r.a.) anlatıyor: Peygamber (s.a.v.), iki çocuklu bir kadın gördü. Kadın, çocuklardan birini eline almış taşıyor, öteki de arkasından geliyordu. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Çocuklarım taşıyan merhametli analar!. Eğer kocalarına karşı yaptıkları nankörlük olmasaydı, onların namaz kılanları elbette Cennet'e girerdi."[62]
Yine Ebû Ümâme (s.a.v.) anlatıyor: Yanında iki çocuğu olan bir kadın Rasûlüllah'a (s.a.v.) geldi. Rasûlüllah (s.a.v.) kadına üç hurma verdi. Kadın da çocuklara birer hurma verdi. Sonra çocuklardan birinin ağlaması üzerine kadın, elindeki tek hurmayı'ikiye bölerek onu da çocuklara paylaştırdı. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Çocuklarını taşıyan ve onlara merhametli davranan kadınlar! Eğer kocalarına kötülük yapmasalardı, onların namaz kılanları Cennet'e girerdi."[63]

D. Günah Olmadığı Takdirde İki Şeyden En Kolayını Seçmek

Hz. Aişe şöyle der: "Rasûlüllah (s.a.v.), iki şeyden birini seçmek durumunda kaldığında, günah olmadığı takdirde hep en kolay olanını seçerdi. Kolay olan şey günah olması durumunda ise ondan en uzak kalan olurdu. Rasûlüllah (s.a.v.), birşeyden dolayı kendi nefsi için hiçbir zaman intikam almış değildir. Ancak Allah'ın emir ve yasaklarının çiğnenmesi durumunda intikam alırdı.[64]

E. Yumuşaklık Ve Esneklik

Yumuşaklık ve esnekliği dar bir bakış açısıyla değil, geniş manasıyla anlamamız gerekir. Geniş anlamda yumuşaklık; başkalarını tam olarak anlama gücüdür. Yumuşaklık ve esneklik bir zafiyet ve gelişi güzel bir kolaylık değil; şeriatın mubah kıldığı bir kolaylıktır, kolaylaştırmadır. İbn Mes'ud'dan (r.a.) rivayet edilen bir hadiste Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "Ateşe haram olan veya ateşin kendisine haram olduğu kimseleri size bildireyim mi? (Cehennem) ateşi her yakın, kolay ve yumuşak davranan kimseye haramdır."[65]

F. Öfkeden Uzaklaşmak

Sinir ve öfke, eğitim faaliyetinde olumsuz sıfatlardandır. Sosyal açıdan da öyledir, insan kendisine hâkim olup öfkesini yutması halinde, bu hem kendisi,

hem de çocukları için bir kurtuluş olur. Bunun aksi ise huzursuzluk getirir. Rasûlüllah (s.a.v.), kendisinden özel tavsiye isteyen bir şahsı öfkelenmekten sakındırmış ve üç defa "öfkelenme!" demiştir.[66] Aynı şekilde Peygamber (s.a.v.), öfkeyi yenmenin cesaret olduğunu ifade etmiştir. Ebu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah şöyle buyurmuştur: "Güçlü, güreşte başkalarını yenen kimse değildir. Asıl güçlü, öfke halinde kendisine hakim olan kimsedir."[67]
Anlatıldığına göre Hz. Ali'nin torunu Zeynelâbidin, hizmetçisini yanına çağırdı, iki defa seslenmesine rağmen bir cevap vermedi. Bunun üzerine Zeynelâbidin: "Çağırdığımı duymadın mı?" dedi. Hizmetçisi: "Evet duydum" deyince, Zeynelâbidin: "Peki öyleyse neden cevap vermedin?" dedi. Hizmetçi: "Senden emin olup yüksek ahlâkını tanıdığım için tembel davrandım" cevabını verince, Zeynelâbidin: "Hizmetçimi benden emin kılan Allah'a hamdolsun" dedi.[68]

G. Orta Yolu Tutmak (İtidal)

Aşırılık, her şeyde yerilen bir sıfattır. Bundan dolayı Rasûlüllah'ın (s.a.v.), dinin direği olan namazda itidali sevdiğini görüyoruz. Artık aile eğitimi başta olmak üzere, diğer hayati işlerde nasıl davranılması gerektiğini siz kıyaslayın!
Ebu Mes'ud Ukbe b. el-Bedrî (r.a.) anlatıyor: Rasûlüllah'a bir adam gelerek: "Falan imamın uzatması yüzünden ben sabah namazını (cemaatle) kılmaktan geri kalıyorum" dedi. Ben, nasihat esnasında Hz. Peygamberin o günkü kadar öfkelendiğini hiç görmemiştim. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ey insanlar! İçinizde usandıranlar var. Bundan böyle hanginiz imam olursa (namazı) kısa tutsun. Çünkü arkasında yaşlı, küçük ve ihtiyacı olanlar vardır." [69]

H. Va'z Ve İrşad İçin Zaman Kollamak

Fazla konuşmak çoğu zaman meyvesini vermez. Va'z ve irşâd için zamanlamayı iyi yaptığımız takdirde, Allah'ın izniyle meyvesini verir. Bundan dolayı imam Ebu Hanife (r.a.) öğrencilerine şu nasihatte bulunmuştur: "Arzu etmeyenlere ilmini verme!"[70] Nitekim sahabe bunu, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) bir tatbikatı olarak görmüşlerdir.
Ebu Vâil Şakik b. Seleme anlatıyor: İbn Mes'ud (r.a.), her perşembe yalnız bir defa bize va'z ederdi. Bir adam ona "Ey Ebû Abdir-rahman (îbn Mes'ud)! Ne

olur bize hergün va'z ve nasihatte bulunsan!" dedi. İbn Mes'ud, bu teklife şu cevabı verdi: "Sizi usandırma endişesi beni bundan alıkoyuyor. Va'z ve irşad için ben zaman kolluyorum. Nitekim Râsûlüllah da (s.a.v.), bize bıkkınlık gelmesinden korktuğu için zaman kollardı; belli zamanlarda nasihat ederdi."[71]

VI- Ana Babayı Sevindiren Bir Müjde:

Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "İnsan öldüğü zaman, (sevap kazanmaya vesile olan) üç ameli kesilmez: Sadaka-i câriye, istifade edilen ilim ve kendisine dua eden çocuk."[72]
Ebu'd-Derdâ (r.a.) der ki; "Rasûlüllah'ın (s.a.v.) huzurunda biz, ömrün artmasını sözkonusu yapmıştık. Bunun üzerine o şöyle buyurdu: "Eceli geldiği vakit, Allah hiçbir kimsenin ölümünü ertelemez. Ancak ömrün artması, Allah'ın kuluna, kendisine dua edecek salih bir nesil vererek, onların dualarım kabrine ulaştırmasıdır."[73]
Şu haber de Ebu Hureyre'den (r.a.) rivayet edilmiştir: "Öldükten sonra kulun derecesi yükseltilir. Kul der ki: Ey Rabbiml Bu sevap nereden geldi? Cenab-ı Hak da ona şöyle der: "Çocuğun senin için dua etti, istiğfarda bulundu."[74]

VII- Çocuklar Dünya Hayatının Süsü Ve İmtihanıdır:

Çocuklar, Allah'ın insana bir hediyesidir, insan onları görünce yüzü güler, gönlü rahatlar ve içi coşar. Onlarla konuşunca zevk ve sevinç duyar. Onlar, bu dünyanın çiçeğidir. Şu ayet-i kerîmeler bunu ifade eder: "Nefsânî arzulara; kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı."[75]
"Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür. Ölümsüz olan salih ameller ise Rabbinin katında hem sevap bakımından, hem de ümit bağlama bakımından daha hayırlıdır."[76]
"Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda bir övünme, bir mal ve evlat çoğaltma yarışıdır."[77]
Küfür ve sefalet içinde olanların bu süse aldandıklannı, buna bağlı olarak da kendi aralarında çocuklarla övünmeye başladıklarını görüyoruz. Onlar, çok evlat vermesi sebebiyle Allah'ın kendilerinden râzî olduğunu da düşünmektedirler. Bütün bunlarla da mü'minlere karşı üstünlük tasladılar. Ama ayetler, onların bu

çürümüş fikirlerini ve cahiliyye döneminin kalıntısı olan övünmelerini hoş karşılamamakta ve mü'minlere de bütün bunların onlara asla fayda vermeyeceğini ve Allah'ın nezdinde hiçbir kıymet taşımayacağını ifade etmektedir:

"İnkarcılara malları da, evlatları da Allah'a karşı hiçbir fayda sağlamayacaktır. İşte onlar cehennemliklerdir; onlar orada ebedi kalacaklardır."[78]

"(Ey Muhammed!) Artık onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Allah bunlarla, dünya hayatında onların azabını çoğaltmayı ve onların kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor."[79]

"(Ey münafıklar!) Siz de, sizden öncekiler gibisiniz. Onlar, sizden daha kuvvetli, mal ve çocukları daha çok idiler. Onlar (dünya malından) paylarına düşenden faydalandılar. Sizden öncekiler, nasıl paylarına düşenden fay- dalandıysalar, siz de payınıza düşenden faydalandınız ve batıla dalanlar gibi siz de daldınız. İşte onların amelleri dünyada da ahirette de boşa gitmiştir. Ve onlar zarara bizzat uğrayanlardır." (76)

"Onları, kendilerine servet ve oğullar vermekle iyilik ve fayda sağlamak için can attığımızı mı sanıyorlar? Hayır, onlar işin farkında değiller."[80]

"Onlar, biz mal ve evlat bakımından daha çoğuz ve biz azaba uğratılacak değiliz, derlerdi. De ki: Rabbim dilediğine bol rızık verir ve (dilediğinden de) kısar. Fakat insanların çoğu bilmezler. Sizi bana yaklaştıracak olan ne mallarınız ve ne de evlatlarınızdır. İman edip iyi amelde bulunanlar müstesna; onların yaptıklarına karşılık mükafatları kat kattır. Onlar (cennet) çardaklarında emniyet içindedirler."[81]

Kur'an ayetleri, evlat imtihanı konusunda insanların uyanık olmasını öğütlemektedir. İlahî emirleri çiğneyecek kadar çocuk sevgisinde haddi aşmak ve onların, Allah'ın buğz ve gadabına sebep olmaları hususu Kur'an'ın insanları sakındırdığı şeylerdendir:

"Bilin ki, servetleriniz ve çocuklarınız birer imtihan vesilesidir ve büyük mükafat Allah'ın katındandır."[82]

"Ey iman edenleri eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da olur. Onlardan sakının. Ama siz affeder, kusurlarını başlarına kakmaz ve suçlarını bağışlarsanız, bilin ki, Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir. Servetleriniz ve çocuklarınız birer imtihan vesilesidir. Büyük mükâfat ise Allah'ın katındadır." [83]

"Ey İnsanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Ne babanın evladı, ne evladın babası namına birşey ödeyemeyeceği günden korkun. Bilin ki, Allah'ın verdiği

söz gerçektir. Dünya hayatı sakın sizi aldatmasın ve şeytan, (Allah'ın affına güvendirerek) sizi kandırmasın."[84]
Şu ayet-i kerîme de bu konuda bir tehdit ifade etmektedir:
"De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım ve akrabalarınız, kazandığınız servetler, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız evler size Allah'tan, Rasûlünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise, Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah fasıklar topluluğuna hidayet etmez."[85]
Çocuğun, imandan uzak bir yol seçmesi ve fasıklann gidişatına uyması durumunda -ki Allah, bu nevi çocuklardan bizi korusun yapılacak iş, ondan ruhen ve bedenen ayrılma olacaktır:
"Allah'a ve ahiret gününe inanan bir toplumun, -babaları, oğulları, kardeşleri veya hısım ve akrabaları da olsa Allah'a ve Rasûlüne düşman olanlara sevgi beslediğini göremezsin, işte onların kalbine Allah, iman yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir. Onları, içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacak ve orada ebedî kalacaklardır. Allah onlardan râzî olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır, işte onlar, Allah'tan yana olanlardır. İyi bilin ki, kurtuluşa erecek olanlar sadece Allah'tan yana olanlardır."[86]
Huzeyfe'den rivayet edilen şu hadis namaz, oruç, emir bi'1-ma'rûf ve nehiy an'il-münker'in, bir imtihan vesilesi olan çocuktan dolayı işlenen günahları örteceğini bildirmektedir:
"Eş, çocuk, mal ve komşu, insan için birer imtihan vesileleridir. Oruç, namaz, sadaka (zekat), emir bi'1-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker, (imtihan esnasında meydana gelen) günahları örter; bağışlanmasına sebep olur."[87]

VIII- Şeytanın İnsanla Nesil Üzerindeki Mücadelesi:

Nesil ve çocuklar üzerinde şeytanla insan arasında bir mücadele/ çekişme vardır. Şeytan, Allah'ın yolundan ve O'na itaat etmekten nesli uzaklaştırmak için gayret sarfeder. işin farkında ve dikkatli olmamız için Allah Teâlâ bu noktayı bize bildirmiş bulunmaktadır. Bu yüzden şeytanın müdahalesinden önce, istikamet kazandırmak üzere Allah bize günahsız çocukluk dönemi vermiştir. Ana baba bu dönemi ihmal eder ve değerlendirmezlerse, büyük ve önemli bir fırsatı kaçırmış olurlar. O halde çocukların ıslâhı için ana babanın daha çok gayretli olmaları gerekmektedir.
"(Şeytan) dedi ki: Şu benden üstün kıldığına da" bir bak! Yemin ederim, eğer

beni kıyamet gününe kadar ertelersen, azı müstesna, onun neslim kendime bağlayacağım! Allah buyurdu: Git! Onlardan sana kim uyarsa, bilin ki cehennem hepinizin cezasıdır, mükemmel bir ceza! Onlardan, gücünün yettiği kimseleri sesinle yerinden oynat; süvarilerinle, yayalarınla onları yaygaraya boğ, servetlerine ve çocuklarına ortak ol, kendilerine vaadlerde bulun! Şeytan, onlara aldatmadan başka bir şey va'detmez."[88]
lyâd b. Hammâd'dan rivayet edilen bir hadis-i kudsîde şöyle buyrulmaktadır:
"Ben kullarımı hanif (her türlü kötülükten uzak, doğru ve mükemmel) olarak yarattım. Şeytanlar geldiler ve onları doğru yoldan çevirdiler."[89]
Analık ve babalık olayı karşısında, Allah'ın, bir hikmetten dolayı ve özellikle iyi bir çocuk vermesi için kendisine sığınan ve yönelen gönüllerin var olması için imtihan ettiği bir grup insan görmekteyiz:
"Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocukları, dilediğine de erkek çocukları verir. Veya onları hem erkek ve hem de kız çocuklar olmak üzere çift verir. Dilediğini de kısır bırakır. O, her şeyi bilen ve her şeye gücü yetendir."[90]
Cahiliye toplumu, bu problemi evlat edinme yoluyla çözüyordu. Onlar evlat olarak aldıkları başkasının çocuğunu eğitip kendilerine nisbet ediyordu. Kur'an bu gelenek ve uygulamanın geçersiz olduğunu ve çocuğun gerçek babasına nisbet edilmesi gerektiğini açıklamıştır:
"...Allah evlatlıklarınızı oğullarınız olarak tanımadı. Bunlar sizin ağızlarınıza geliveren sözlerdir. Allah ise hakkı söyler ve doğru yolu gösterir. Evlat edindiklerinizi babalarına nisbet ederek çağırın. Allah katında en doğrusu budur. Eğer babalarını bilmiyorsanız, bu durumda onlar din kardeşleriniz ve görüp gözettiğiniz kimselerdir. Yanılarak yaptıklarınızda size bir günah yok; fakat bile bile yaptıklarınızın vebali vardır. Allah çok bağışlayıcı ve çok esirgeyicidir."[91]

IX-Ana-Babanın Sâlih/Dindar Olması Ve Bunun Çocuklar Üzerindeki Tesiri:

Büyüme ve yetişme döneminde, örnek olan ana babanın çocuklar üzerinde büyük tesiri vardır. Eğitim hususunda ana baba Allah'tan korkarak, O'nun nizam ve metoduna uyarak çaba sarfeder ve kendi aralarında yardımlaşırlarsa, çocuk Allah'a itaat ve teslimiyet duygusu içinde büyür ve yetişir. Şu ayet-i kerîme bu noktaya işaret eder:
"Allah, birbirinden türeme bir nesil olarak Adem'i, Nuh'u, İbrahim ailesi ile

İmrân ailesini seçip âlemlere üstün kıldı."[92]
Fakat, iyi evlat versin diye Allah'a yalvaran dikkatli ve uyanık gönüllerin bulunması için veya Allah'ın bildiği başka hikmetlerden dolayı olacak ki, bu kaideden bazan çıkıldığını görüyoruz. Babaların sâlih (iyi) ve dindar olması, nesil ve çocuklara fayda vermektedir. İşte Hızır (a.s.), ücretsiz olarak bir duvar yapmıştı. Musa'nın (a.s.), ücret almamasının sebebini sorması üzerine de şu cevabı vermişti: "Onların babası' sâlih idi."[93] Hatta melekler evlatlar için şu duayı yaparlar:
"Rabbimiz! Onları ve onların babalarından, eşlerinden, nesillerinden iyi olanları kendilerine va'dettiğin Adn cennetlerine koy. Şüphesiz aziz ve hakim olan sensin."[94]
Allah'a itaat eden ve O'nun dinine davet eden nesiller, cennette karşılaşacaklardır:
"İman eden ve nesilleri de iman ile kendilerine uyanlar (var ya!) işte biz, onların nesillerini de kendilerine kattık. Onların amellerinden de hiçbir şey eksiltmedik. Herkes kazandıklarına karşı bir rehindir (ipotek edilmiştir)."[95] Bundan dolayı sâlihlerden birisi çocuğuna "Yavrucuğum! senin için ben çok namaz kılıyorum" demiştir. Sehl et-Tüsterî de henüz sulbünde iken meydana gelecek çocuğunu garanti altına almak istemiş, Allah'ın iyi bir evlat vermesi için sâlih ameller yapmış ve şöyle demiştir: "Ruhlar âleminde Allah'ın benden aldığı sözü elbette biliyorum. Ben artık şu vakitten itibaren, Allah onları bu dünyaya getirinceye kadar çocuklarım için ihtimam göstereceğim."[96]
Bütün bunlar, iyi evlat konusunda, selefin hırs ve dikkatini göstermektedir. Rabbim, bize ve size iyi nesiller ihsan buyursun! O, herşeyi işiten ve cevap verendir.
Ibn Abbas'dan rivayet edildiğine göre, "insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur"[97] ayetinden sonra Allah Teâlâ, "...Onların imanlı nesillerini de onlara kattık..."[98] ayetini indirmiştir. Buna göre Allah, babalarının iyiliği yüzünden çocuklarını da cennete koymuştur.
Başka bir rivayette de Ibn Abbas: "Daha az amel işlemiş olsalar bile, Allah cennette mü'min kulun neslinin derecesini o mü'minle birlikte yükseltir" demiş ve şu ayeti okumuştur: 'İman eden ve nesilleri de iman ile kendilerine uyanlar (var ya!) işte biz, onların nesillerini de kendilerine kattık. Onların amellerinden de hiçbir şey eksiltmedik."[99]
El-Hârise b. en-Nu'mân (r.a.), Peygamber'e (s.a.v.) gelmişti. Peygamber (s.a.v.)

bir adamla konuşuyordu. El-Hârîse selam vermeden oturdu. Az sonra Cebrail şöyle dedi: "Şayet selam verseydi, selamını alırdık!" Rasûlüllah (s.a.v.) Cebrail'e: "Onu tanıyor musun?" diye sorunca Cebrail şu cevabı verdi: "Evet. Bu şahıs, Huneyn gününde sabır ve metanet gösteren seksen kişidendir. Onların ve çocuklarının rızkı cennettedir."[100]
Saîd b. el-Müseyyib der ki: Ben namaz kıldıktan sonra çocuğumu hatırlıyorum. Bundan dolayı da (onun namına) fazla namaz kılıyorum. Rivayete göre Allah; yedi neslinde salih insanı korur. Şu ayet-i kerime bu hususa işaret etmektedir: "Şüphesiz benim dostum o kitabı indiren Allah'tır. O bütün salihlere de velilik eder."[101]

X- Evlilik Ve Hısımlık:

Evlilik, insan için Rabbani bir nimettir. O, bütün peygamberlerin yolu ve sünnetidir. Dişi ile erkek arasında izdivaç yoluyla beşer hayatının sürmesi için Allah evliliği bir kanun kılmıştır. Bu birleşmede, Allah'ın çiftleri biraraya getirmedeki planı tecelli eder:
"Allah, size kendi cinsinizden eşler, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar yarattı ve sizi temiz gıdalarla besledi. Onlar hâlâ bâtıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar.[102]
"Andolsun senden önce peygamberler gönderdik, onlara eşler ve nesiller verdik." [103]
Allah Teâlâ, bu evlilik hadisesinde insanı iyice düşünmeye teşvik etmiştir. Evlilik hadisesi, yeryüzünde Allah'ın belgelerinden biridir. Bu belge, Allah'tan yardım talep edilmesi, O'nun nizam ve metodunu yürekten kabullenme konusunda Allah'ın gücünü ve büyüklüğünü ortaya koymaktadır:
"Sükûnet bulasınız diye size kendi cinsinizden eşler yaratıp da aranızda sevgi ve merhamet meydana getirmesi de Allah'ın (varlığının) belgelerindendir. Doğrusu bunda, iyi düşünen toplumlar için ders ve ibretler vardır."[104]
İnsanlar arasında Allah tarafından takdir edilen, görüp gözetilen bu ilginç hısımlık, sevgi, merhamet ve sükûnet ile beslenmiştir:
"Sudan bir insan yaratıp onu nesep ve (evlenmek suretiyle) sıhriyet hısım ve akrabalığına dönüştüren O'dur. Rabbinin her şeye gücü yeter."[105]

XI- Sâlih Evlat Olması Îçin Cinsel Temas Anında Dua Etmek:

İbn Abbas 'dan rivayet edildiğine göre Rasûlüllâh (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Cinsel temasda bulunmak üzere birisi eşine yaklaşırsa şöyle demelidir:
"Bismillah, Allah'ım! Bizi şeytandan, şeytanı da bize verilecek çocuktan uzaklaştır!"
Bu birleşmeden doğacak olan çocuğa şeytan -inşaallah-hiçbir zaman zarar veremez."[106]
el-Hasen'den gelen rivayet ise şöyledir:
"Erkek, karısına yaklaştığı zaman şöyle desin:
"Bismillah, Allah'ım! Bize verdiğin çocuğu hakkımızda hayırlı ve mübarek eyle! Bize lütfettiğin çocukta şeytan için bir pay kılma!"
Böyle bir birleşmede kadın gebe kalırsa, çocuğun sâlih olması umulur."[107]

XII- Çocuğun Yaratılış Safhaları:

A. Çocuk Hiçbir Şey Değildi

Evlilik işi gerçekleştikten sonra karı-koca, temiz ve sâlih evlat vermesi için Allah'a niyazda bulunurlar. Çocuk nimeti gecikecek olursa, istek ve dualarında daha da ısrarlı olurlar. Bu noktada insan, kendisinin hiçbir şey olmadığını ve kendisini bu dünyaya getiren varlığın ancak Allah olduğunu hatırlatan bir Kur'an ayetini düşünmelidir. Öyleyse insanın, kendisini yoktan vareden Allah'a kulluğunu arzetmesi gerekir:
"İnsanın üzerinden, henüz kendisinin kayda değer bir şey olmadığı uzun bir zaman geçmedi mi?"[108]

B. Çocuk Bir Damla Sudur

Kur'an ayetleri, insanı aslı ve aslını oluşturan maddeler üzerinde düşünmeye sevketmektedir. Bununla hedeflenen şey, insanın kendisine verilen nimetlerin farkına varması, dolayısıyla kibir ve gurura kapılmaması ve Allah'a kulluktan uzak kalmamasıdır:
"İnsan neden yaratıldığına bir baksın! O, dışa atılan bir sudan yaratıldı. O su, (erkeğin) omurga kemikleri ile (kadının) göğüs kemikleri arasından çıkar."[109]
"O kahrolası insan! Ne de nankördür o! Allah onu hangi şeyden yarattı? Bir damla sudan yarattı da ona biçim verdi; hayatını programladı."[110]
"O halde söyleyin, dökmekte olduğunuz meni nedir? Onu siz mi yaratıyorsunuz

yoksa yaratanlar biz miyiz?"
"Gerçekten biz insanı katışık bir damla sudan yarattık. Onu imtihan edelim diye» kendisini işitir ve görür kıldık."[111]

C. Rahimdeki Ceninin Gelişme Safhası

Erkeğin omurga kemiği ile kadının göğüs kemikleri arasından gelen su kaynaştıktan sonra, ceninin ilk şekillendirilme işi başlamış olur. Allah, çocuğun erkek veya kız olacağını belirler, şekil ve biçim verme süreci başlar:
"Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur. O'ndan başka ilâh yoktur. O, aziz ve hakimdir."[112]
"Kıyametin bilgisi ancak Allah'ın nezdindedir. Yağmuru o yağdırır, rahimlerde olanı o bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Ve yine hiç kimse nerede öleceğini bilmez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilen ve herşeyden haberdardır."[113]
"Ey insanlar! Eğer siz yeniden dirilmekten şüphe içinde iseniz, şunu "bilin ki, biz sizi topraktan, sonra bîr damla sudan, sonra pıhtılaşmış kandan, sonra hilkati belli-belirsiz bir çiğnem etten yarattık. (Bütün bunları) size (kudretimizi) açıkça gösterelim diye (yaptık). Biz, dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz. Sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra da güçlü çağınıza ulaşmanız için (sizi büyütürüz). İçinizden kimi vefat eder ve yine içinizden kimi de (önceki) bilgisinden (artık) hiçbir şey bilmemek üzere ömrün en verimsiz çağına kadar götürülür..."[114]
"Allah sizi topraktan, sonra bir damla sudan yarattı. Sonra sizi çiftler kıldı. Bir dişinin gebe kalması ve doğurması ancak O'nun bilgisiyledir. Birisine uzun Ömür verilmesi de, onun ömründen kısaltılması da mutlaka bir kitapta (yazılı)dır. Şüphesiz bu, Allah'a kolaydır."[115]
"Sizi analarınızın karınlarında üç karanlık içinde yaratılıştan yaratılışa geçirerek yaratır..."[116]
Artık gebelik dönemi ve Allah'ın yeni cenini gözetimi böylece başlar. Gebe kalan ana, daha önce görmediği acı ve meşakketlere göğüs germek ve katlanmak durumunda kalır. Şu ayetti kerîme, bu safhayı gözler önüne seriyor:
"Biz insana, ana babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Anası onu zahmetle taşıdı ve onu zahmetle doğurdu."[117]
Gebeliğin en az süresi altı aydır:
"Çocuğun taşınması (gebelik süresi) ile sütten kesilmesi (cem'an) otuz aydır."

[118]
İbn Mes'ud'un Rasûlüllah'tan (s.a.v.) rivayet ettiği şu hadis, bu gelişim safhasını şöyle açıklar: "Herbirinizin hilkati anasının rahminde kırk gün nutfe (su) olarak derlenip toplanır. Sonra tıpkı öyle kan pıhtısı olur. Sonra yine tıpkı öyle et parçası olur. Sonra da melek gönderilir ve ona ruh üfler. Ve o meleğe dört kelimeyi; rızkını, ecelini, amelini ve kötü mü yoksa iyi mi olacağını yazması emredilir."[119]

XIII-Çocuğu Olmayanlar Îçin Peygamberi Tedavi:

Câbir b, Abdillah (r.a.) anlatıyor: Ensardan bir adam Hz. Peygamber'e gelerek şöyle dedi:
"Ya Rasûlallah! Hiç çocuğum olmadı, çocuğum yok" dedi. Rasûlüllah da (s.a.v.) ona şu tavsiyede bulundu:
"Çok istiğfar et ve bol sadaka ver; hayır hasenatta bulun, çocuk nimetine kavuşursun."
Râvi der ki: Adam bol sadaka verdi, çok mağfiret diledi ve dokuz oğlu dünyaya geldi. Büyük âlim Aliyyü'1-Kârî bu hadisin açıklamasında şu bilgileri verir: Herhalde bu hadis, Nuh'dan (a.s.) söz eden şu ayetten almadır:
"Dedim ki: Rabbinizden mağfiret dileyinl Zira O, çok bağışlayıcıdır. (Mağfiret dileyin ki), üzerinize bol bol yağmur yağdırsın, servetlerinizi ve oğullarınızı çoğaltsın..."[120]
Ayrıca Ahmed b. Hanbel ve el-Hâkim, İbn Abbas'dan (r.a.) şu hadisi de rivayet etmişlerdir:
"Kim çok istiğfarda bulunursa, Allah onun her kederine bir genişlik, her sıkıntısına bir rahatlık verir ve onu hiç beklemediği yerden rızıklandırır."[121]

XIV- Çocuğunu Kabul Etmeyenlerin Cezası:

İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Kim dünyada rezil ve rüsvay etmek için çocuğunu inkar eder kabullenmezse, Allah da onu kıyamet gününde bütün insanların önünde utandırır. Kısasa kısas vardır; yaptığının karşılığını görür."[122]
Muâz b. Enes de Peygamber'den (s.a.v.) şu hadisi rivayet etmiştir:
"Allah'ın bazı kulları vardır ki, kıyamet gününde Allah onlarla konuşmaz, onları temize çıkarmaz ve onların yüzüne bakmaz." Onların kim olduğu sorulunca da

Rasûlüllah (s.a.v.) şu cevabı vermiştir: "Ana babasından berî (uzak) olan, onlardan yüz çeviren kimse ile çocuğundan berî olan; onu kabullenmeyen kimsedir."[123]

el-Haşhâş[124] el-Anberi anlatıyor: Oğlumla birlikte Rasûlüllah'a (s.a.v.) gelmiştim. Rasûlüllah (a.a.v.): "Oğlun mu bu?" diye sorunca "Evet" dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Sen oğlunun günahından sorumlu tutulamazsın. O da senin günahından sorumlu tutulamaz.[125]

Ebu Ramse de şöyle bir hâdise anlatıyor: Babamla birlikte Rasûlüllah'a (s.a.v.) doğru gitmiştik. Babam Rasûlüllah'a (s.a.v.) selam verdi ve bir müddet oturduk. Rasûlüllah (s.a.v.) babama "Oğlun mu bu?" deyince, babam: "Allah'a yemin ederim ki, evet" dedi. Rasûlüllah (s.a.v,): "Gerçekten!" deyince de o "yemin ve şehadet ederim, öyledir" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), benim babama olan benzeyişimden ve babamın buna yaptığı yeminden dolayı güldü. Sonra ona "Şu oğlun seni günah ve kötülüğe sürüklemez. Sen de onu aynı şekilde günah ve kötülüğe sürüklemezsin" dedi ve "Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü yüklenemez" ayetinden "îşte bu ilk uyarıcılardan bir uyarıcıdır"[126] ayetine kadar okudu.[127]

---

[1] Encau'l-VesâiI risalesinden. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 26.

[2] Muhammed el-Hıdır Hüseyin, es-Seâdetû"l-Uzmâ, s. 90.

[3] Buhârî, Nikah, 81; Müslim, İmaret, 20; Ebu Davud, İmaret, 1; Tirmizî, Cihad, 27; Ahmed, Müsned, II, 5.

[4] Rûm, 30/30. Hadis için bkz. Buhârî, Tefsir (sûre 30), 1; Ebu Davud, Sünnet, 17; Muvatta, Cenaiz, 53; Ahmed b. Hanbel, II,233.

[5] Tahrim, 66/6.

[6] Hâkim, el-Müstedrek, IV. 494. Hâkîm, rivayetin sahih olup Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygun olduğunu söylemiştir.

[7] Râzî, et-Tefsiru'l-Kebîr, XXX, 46.

[8] Nevevî, Bustânu'l-Ârifin, s. 45.

[9] Ankebut, 29/8.

[10] Tahrîm, 66/6.

[11] Nisa, 4/36.

[12] Hadis sahihtir. Taberânî, en-Nu’man b. Beşir'den rivayet etmiştir. (Bkz. Sahihu'l-Câmiu's-Sağir, hadis no: 1046.)

[13] İsrâ, 17/31.

[14] Hadis için bkz. Müslim, Zühd, 16; Tirmizî, Kıyamet, 6; Ahmed b. Hanbel, Mûsned, II, 492; IV, 378, 379.

[15] Buhârî, el-Edebu.'1-Müfred, hadis no: 94. Taberânî'nin de rivayet ettiği bu hadisin râvîleri arasında Ubeydullah b. el-Velîd el-Vessâfî adlı zayıf bir şahıs vardır. Bkz. Heysemi, Mecmau'z-Zevâid, VIII, 146. Buhârî, hadisi İbn Ömer'in sözü olarak rivayet etmektedir. (Çev.)

[16] Nesâî ve İbn Hibbân'ın rivayet ettiği bu hadis için bkz. Elbânî, Silsiletû'l-Ehadis es-Sahiha, Hadis No: 1636. Abdurrezzak'ın da benzer bir rivayeti bulunmaktadır. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 26-30.

[17] Düstûru’l-Üsra fi Zılâli'l-Kur'ân, s. 112.

[18] Muhammed el-Hâmîd, Rahmetu'l-lslâm bi'n-Nisâ, s. 40-41. Hadis için bkz. Sahihu'l-Câmi', Hadis No: 2928.

[19] Muhammed el-Hıdır, Hüseyin, Dirâsât fi'ş-Şeriati'l-İslâmiyye, s. 98.

[20] Buhârî, Nikah, 12; Ahmed b. Hanbel, II. 269. Söz konusu faziletin sadece Arap kadınlarına has olmayıp, aksine aynı vasıfları taşıyan diğer tüm kadınlara şamil oluşunda şüphe yoktur. Çünkü Rasulûllah'ın (s.a.v.) mesajları evrenseldir. (Çev.).

[21] Mâverdî, Nasihatü'l-Mûlûk, s. 162.

[22] Buhârî, Nikah, 10; Müslim, Radâ, 58; Ebu Davud, Nikah, 3; Tirmizî, Nikah, 14; Nesâî, Nikah, 6; İbn Mâce, Nikah, 7; Dârimî, Nikah, 32; Ahmed b. Hanbel, III, 294.

[23] Vehbi Süleyman el-Ğavcî, el-Mer'etü'l-Müslime, s. 153.

[24] Tevbe, 9/34.

[25] Tirmizî, Tefsir, 9; İbn Mâce, Nikah, 5; Ahmed b. Hanbel, V, 278.

[26] Ebu Dâvud, Zekat, 32; Ibn Mâce, Nikah, 5.

[27] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 30-33.

[28] Talâk, 65/7.

[29] Müslim, Zekat, 39; Ahmed b. Hanbel, II. 476.

[30] Ahmed b. Hanbel, I, 172; Ebu Ya'lâ, Müsned, II. 81, Ebu Ya'lâ, hadisi sahih bir senedle rivayet etmiştir.

[31] Ebu Dâvud, Vitr, 12; Nesâî, Zekat, 49; Dârimî, Salât, 135; Ahmed b. Hanbel, II, 358; Hâkim, Müstedrek, I, 414, Hâkim, hadisin sahih olduğunu söylemiş. Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

[32] Ahmed b. Hanbel, IV, 13,132.

[33] Aliyyül-Kârî, Şerh u, Müsned-i Ebi Hanife, s. 62. (Haberler Ebu Nuaym, Kudâî, Deylemî ve İbn Asâkir'den nakledilmiştir.)

[34] Hâkim, Müstedrek, I, 415, Hâkim, hadisin sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir

[35] Abdullah b. el-Mübarek, ez-Zühd ve'r-Rekâik, s. 375.

[36] İbn Huzeyme, Sahih, IV. 106. Hadis sahihtir.

[37] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 34-36

[38] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 37.

[39] Ebu Dâvud, Nikah, 3; Nesâî, Nikah, 11; Ahmed b. Hanbel, III, 158.

[40] İbn Mâce, Nikah, 1. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 37.

[41] Müslim, Zekat, 52; Ebu Davud, Tatavvu', 12; Ahmed b. Hanbel, V, 167. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 37.

[42] Buharı, Nikah, 119; Müslim, Eyman, 22-25; Tirmizî, Nüzur, 7; Nesâî, Eyman 43; Ahmed b. Hanbel, II, 275.

[43] Ibn Hacer, Fethu'l-Bârî, VII. 272.

[44] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 37-38.

[45] Taberâni'nin rivayet ettiği bu hasen hadis için bkz. Heysemî, Mecmau'z-Zevaid IV, 258; Kenzul-Ummâl, XVI, 281.

[46] Taberani'nin rivayet ettiği bu hadisin senedinde bulunan Hâşim b. Salih, İbn Ebi Hatim tarafından cerh ve tenkit edilmemiş, güvenilir (sika) olduğu da söylenmemiştir. Fakat hadisin diğer tüm ravileri sikadır. Bkz. Heysemî, a.g.e. VIII, 155. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 38-39.

[47] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 39.

[48] Müslim, İmân, 25; Ebu Davud, Edeb, 149; TİrmizÎ, Birr, 66; İbn Mâce, Zühd, 18; Ahmed b. Hanbel, lif. 23.

[49] Abdullah Utvan, Terbiyetû'l-Evlad fil-İslâm, II. 285. Celal Yıldırım'ın dilimize kazandırdığı bu eser, "İslam'da Aile Eğitimi" adıyla Uysal Kitabevi tarafından iki cilt halinde Konya'da neşredilmiştir. (Çev.) Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 39-40.

[50] Müslim, Birr, 77;_Ahmed b. Hanbel, i, 112.

[51] Buhârî, Edeb, 35; Müslim, Selâm, 10; Ebu Dâvud, Edeb, 10; Tirmizî, İstizan, 12; İbn Mâce, Edeb, 9; Dârimî, Rikak, 75; Muvatta, İstizan, 38.

[52] Müslim, Birr, 78; Ebu Dâvud, Cihad, 1; Ahmed b. Hanbel, VI, 58.

[53] Müslim, Birr, 74-76; İbn Mace, Edeb, 9; Ahmed b. Hanbel, IV, 362.
Rasûlüllah (s.a.v.), Hz. Aişe'ye "Ey Aişeî Yumuşak ol. Zira Allah ehl-i beyte hayır istediği zaman, onlara yumuşaklığı gösterir."

[54] Ahmed b. Hanbel, VI, 71.

[55] Hâkim, Mûstedrek, III, 167. Hâkim, hadisin sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de
buna muvafakat etmiştir.

[56] Âl-i İmran. 3/134.

[57] Aynı ayet.

[58] Aynı ayet.

[59] Abdullah Ulvan, Terbiyetül-Evlad, II, 285. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 40-41

[60] Buharı, Ezan, 18; Müslim, Mesacid, 292; Nesaî, Ezan, 8; Dârimi, Salât, 42; Ahmed; Müsned, III, 436.

[61] Hadisi Bezzar rivayet etmiştir.

[62] Hâkim, ag.e., IV, 173. Hâkim, hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

[63] Hâkim, a.g.e., IV. 174. Hakim hadisin sahih olup olmadığı konusunda birşey söylememiştir. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 41-42.

[64] Buhârî, Hudûd, 10; Müslim, Fedail, 77; Muvatta, Husnü'i-Huluk, 2; Ahmed b.Hanbet.VI, 114. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 43.

[65] Tirmizî'nin hasen dediği bu hadisi Ibn Hıbbân, Harâitî, Ahmed ve Taberânî de rivayet etmiştir. Bkz. Silsiletü'l-Ehadis es-Sahiha, Hadis No: 93S. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 43.

[66] Buhârî, Edeb, 76; Tirmizt, Birr, 73; Muvatta, Husnül-Huluk, 11; Ahmed b. Han-bel, 11,175.

[67] Buhârî, Edeb, 102; Müslim, Birr, 106; Muvatta, Husnü'l-Huluk, 12; Ahmed b. Hanbel, 1,382.

[68] Terbiyetü'l-Evlad, 11,352. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 43-44.

[69] Buhârî, Ezan, 62; Müslim, Salât, 183; Tirmizî, Salât, 61; Nesaî, İmamet, 35; Ibn Mace, İkamet, 48; Dârimî, Salât, 46; Muvatta; Cemaat, 13; Ahmed b. Hanbel, if, 256. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 44.

[70] Mukaddimetü Hâşiyet-i IbnÂbidin'den.

[71] Buhârî, İlim, 11; Müslim, Münafikîn, 82; Tirmizî, Edeb, 72; Ahmed b. Hanbel, I, 377. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 44-45.

[72] Müslim, Vasiyyet, 14; Ebu Davud, Vasâyâ, 14; Tirmizî, Ahkâm, 36; Nesaî, Vasâyâ, 8; Ahmed b. Hanbel, II, 316.

[73] Ibn Kesir, Tefsir, II, 573, IV, 373.

[74] Taberâni'nin rivayet ettiği bu hadis için bkz. Heysemî, a.g.e., X,210. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 45.

[75] ÂI-i İmran,3/14.

[76] Kehf, 18/46.

[77] Hadid, 57/20. (74)ÂI-ilmran,3/116.

[78] Al-i İmran, 3/116.

[79] Tevbe, 9/55.

[80] Mü'minûn, 23/55-56.

[81] Sebe’, 34/35-37.

[82] Enfâl, 8/28.

[83] Teğâbün, 64/14-15.

[84] Lukmân, 31/33.

[85] Tevbe, 9/24.

[86] Mücadele, 58/22.

[87] Buhârî, Mevâkit, 4; Müslim, Fiten, 9; Tirmizî, Fîten, 71; Ibn Mace, Rten, Ö; Ahmed b. Hanbel, V, 401. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 46-48.

[88] Isrâ, 17/62-64.

[89] Buhârî, Cennet, 63; Ahmed b. Hanbel, IV, 162.

[90] Şûra, 42/49-50. {88) Ahzâb, 33/5.

[91] Ahzab, 33/5.

[92] Âl-i İmran, 3/33-34.

[93] Kehf, 18/82. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 48-49.

[94] Ğâfir/Mümin,40/8.

[95] Tûr, 51/21.

[96] Hâşiyetü İbn Âbidin, I, 53.

[97] Necm, 53/39. Ibn Abbas rivayeti için bkz. Beyhakî, Kİtabu'i-l'tikâd, s. 74-75.

[98] Tûr, 51/21.

[99] Tür, 51/21.

[100] İbn Şahin'in bu rivayeti için bkz. İbn Hacer, el-lsâbe, I, 312.

[101] A'raf, 7/196. Bkz. Husnül-Üsve, No: 94. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 50-51.

[102] Nahl, 16/72.

[103] Ra'd, 13/38.

[104] Rûm, 30/21.

[105] Furkân, 25/54. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 51-52.

[106] Buhârî, Bed'ül-Halk, 11; Müslim, Talak, 6; Ebu Dâvud, Nikah, 45; Tirmizî, Nikah, 6; Ibn Mace, Nikah, 27; Dârimî, Nikah, 29; Ahmed b. Hanbel, 1,217.

[107] Hadisi Abdurrezzâk rivayet etmiştir. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 52-53.

[108] İnsân, 76/1. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 53.

[109] Târık, 86/5-7.

[110] Abese, 80/17-19.

[111] İnsân, 76/2. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi:

53-54.

[112] Âl-i İmran, 3/6

[113] Lukmân, 31/34.

[114] Hac, 22/5.

[115] Fâtır, 35/11.

[116] Zümer, 39/6.

[117] Ahkâf, 46/15.

[118] Ahkâf, 46/15.

[119] Müslim, Kader, 1; Ahmed b. Hanbel, I, 374. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 53-54.

[120] Nûh, 71/10-12.

[121] Aliyyü'l-Kârî, Şerhu Müsned-i Ebi Hanife, s. 587. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 55-56.

[122] Ahmed ve Taberâni'nin rivayet ettiği bu hadisin senedi sahihtir. Bkz. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, V, 15.

[123] Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin rivayet ettiği bu hadis için bkz. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, V, 15.

[124] Bu sahabi ismi eserde yanlışlıkla el-Haşhaşâs şeklinde verilmiştir. Doğrusu el-Haşhâş'dır. (Çev.)

[125] İbn Mace, Diyat, 26; Ahmed b. Hanbel, IV, 344; Silsiletû'l-Ehadis es-Sahiha, Hadis No: 990.

[126] Necm. 53/38-56.

[127] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 56.

DOĞUMUNDAN İKİ YAŞINA KADAR ÇOCUK
- Girîş:
- Güç Olan Doğumda Okunacak Dualar
- I- Doğumun Birinci Günü Yapılacak İşler:
- A. Fıtır Sadakası Vermek
- B. Miras Hakkına Sahip Olmak
- C. Yeni Doğan Çocuğu Müjdelemek Ve Tebrik Etmek
- D. Çocuğun Sağ Kulağına Ezan Okumak Ve Sol Kulağına da İkamet Getirmek
- E. Yeni Nimetten Dolayı Allah'a Dua Ve Şükretmek
- F. Doğan Çocuğun Damağına Tatlı Bir Şey Sürmek (Tahnik)
- II- Doğumun Yedinci Günü Yapılacak İşler:
- A. Çocuğun Adını Koymak
- B. Çocuğun Saçını Tıraş Etmek
- C. Akîka:
- D. Çocuğun Sünnet Edilmesi
- III- İkî Yıla Kadar Çocuğu Emzirmek Ve Sütten Kesmek:
- IV- Süt Çocuğunun İdrarının Hükmü Ve Onu Temizlemenin Yolu:
- V- Emzikli Ananın Çocuğuyla Birlikte Mescide Gitmesinin Caiz Oluşu:
- VI- Altını Tutamayan Çocuğun Mescide Götürülmesinin Mekruhluğu:
- VII- Ananın Çocuğa Bakım Hakkı:
- VIII- Babanın Velilik Hakkı:

DOĞUMUNDAN İKİ YAŞINA KADAR ÇOCUK

Hz. Aişe'nin rivayet ettiği bir hadiste Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur; "Lâ ilahe ilallah diyene kadar kim bir Çocuğu terbiye ederse, Allah onu hesaba çekmez."[1]

Girîş:

Güç Olan Doğumda Okunacak Dualar

Doğum sancısının, fizikî ve psikolojik birtakım acı ve sıkıntıları/ yorgunlukları vardır. Çocuğun dünyaya geliş anı, kadın ve erkek için zor dakikalardır. Şu ayet, böyle bir durumda olan Hz. Meryem'in halini açıklamaktadır:
"Meryem ona gebe kaldı. Bunun üzerine o, karnındaki çocukla uzak bir yere çekildi. Doğum sancısı onu bir hurma ağacına (dayanmaya) götürdü. "Keşke, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim" dedi." [2]
Doğum sancısı esnasında, Hz. Peygamber'in, kızı Fatıma'nın sancısı anında okunmasını istediği ayetler vardır; bunları okumak müstehaptır. Fatıma'nın (r.â.) doğumu yaklaşınca, Peygamber (s.a.v.), Ümmü Seleme ile Zeyneb bint-i Cahş'ın Fatıma'ya gitmelerini ve yanında şu ayetleri okumalarını emretmiştir:
"Ayetel-Kürsî" [3]
"Şüphesiz ki gökleri ve yeri altı günde yaratan ve sonra Arş üzerine kurulan, geceyi durmadan kovalayan gündüze bürüyüp örten, güneşi, ayı ve yıldızları emrine hazır durumda yaratan Rabbiniz Allah'tır. Bilin ki, yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Alemlerin Rabbi Allah ne yücedir." [4]
"Şüphesiz ki gökleri ve yeri altı günde yaratan ve sonra işleri bir nizam ve programa bağlayarak Arş üzerine kurulan Rabbiniz Allah'tır. O'nun izni olmadan hiçbir kimse şefaatçi olamaz, îşte O, Rabbiniz Allah'tır. O halde O'na kulluk edin. Hâlâ düşünmüyor musunuz?" [5]
Bu ayetlerin yanısıra, Rasûlüllah (s.a.v.) Felak ve Nas surelerini okumalarını da öğütlemiştir. [6]
İbn Abbas'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s,a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kadının doğumu güç olduğu zaman, içerisinde şu ayetlerin yazılı bulunduğu zarif bir kap alınır, sonra kadına ondan içirilir, gusledilir, karın ve

avret bölgesine serpilir:
"Onlar va'dedildikleri azabı gördükleri gün, sanki dünyada gündüzün yalnız bir saati kadar kaldıklarını sanırlar. Bu bir bildiridir; yoldan çıkmış olanlardan başkası helak edilir mî hiç?"
[7]
"Onlar kıyameti gördükleri gün, sanki dünyada bir akşam ya da bir kuşluk vakti kadar kaldıklarını sanırlar." [8]
"'Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır." [9]
O çetin, zor ve sıkıntılı anlarda kadının, gönülden yalvararak Allah'a yönelmeye ve samimi olarak tevbesini yenilemeye ihtiyacı vardır. Böylece çok geçmeden Allah, onun doğumunu kolaylaştırır ve doğum sancısının acı meşakkatlerine dayanma gücünü artırır.
İbn Zafer el-Mekkî (565/1169) anlatıyor: Bana ulaşan habere göre, Ebu's-Seriyy Mansur b. Ammâr'ın (r.a.) anasını doğum sancısı tutmuştu. Ebe de yanındaydı. Mansur da hemen önünde küçük bir çocuktu. Anası Mansur'a: "Çabuk git babanı çağır!" dedi. Mansur da anasına: "Bu zor durumda hiçbir fayda ve zarar veremeyen bir yaratıktan medet umuyorsun ve ben de bu arada elçi olacağım öyle mi?" cevabını verir. Anasının, "Artık ölüyorum!" demesi üzerine de şöyle der: "De ki, ey Allah'ım bana yardım et!" Kadıncağız bunu söyler söylemez çocuğu hemen dünyaya geldi. [10]
Allah insanı devamlı gözetmekte ve rahmeti ondan hiçbir zaman ayrılmamaktadır, ilk andan itibaren de kullarının işini kolaylaştırmaktadır. "Sonra ona yolu kolaylaştırdı" [11]ayeti bu noktaya işaret etmektedir.
Çocuk anasının karnından çıkınca artık ceninlik dönemi sona ermiş ve çocukluk dönemi başlamış olur. Bu dönemde, çocuğun velisi üzerindeki şu haklan gündeme gelir:[12]

I- Doğumun Birinci Günü Yapılacak İşler:

A. Fıtır Sadakası Vermek

İnşaallah üçüncü bölümde bundan bahsedeceğiz.[13]

B. Miras Hakkına Sahip Olmak

Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Doğan çocuk ağlayıp bağırırsa, (artık) vâris kılınır.[14]
Cabir b. Abdillah ile el-Misver b. Mahreme derler ki: "Rasûlüllah (s.a.v.), ağlayıp bağırmadıkca veya aksırmadıkca çocuğun varis olamayacağına hükmetti." [15]
el-Beğavî, Şerhu's-Sünne adlı eserinde, konuyla alakalı şu açıklamayı yapar: Ölen insanın varisi ana karnında bir çocuk ise, miras onun için bekletilir; eğer çocuk canlı doğarsa miras onun olur, ölü olarak doğması halinde ise varis bırakamaz; miras diğer ilk varislerine intikal eder. Çocuk canlı olarak doğduktan sonra öldüğü takdirde; aksırma, nefes gibi bir canlılık belirtisi veya canlı olduğunu gösteren bir hareket görülmüş ise ağlayıp bağırma olsun olmasın varis bırakır." [16]

C. Yeni Doğan Çocuğu Müjdelemek Ve Tebrik Etmek

Sosyal yardımlaşma ve dayanışma özelliğiyle İslam toplumu, yapının kuvvetli bir şekilde kenetlenmesi için sevinç ve keder vesileleriyle toplumun üyelerini bir araya getirmeyi hedeflemiştir.
Bu topluma katılan yeni doğan çocuğa toplumun üyeleri "hoş geldin" derler ve meleklerin peygamberlere getirdikleri şu müjdeyi dikkate alarak çocuğun ana babasını müjdelerler, tebrik ederler:
"Zekeriyya mihrapta namaz kılarken melekler ona şöyle seslendiler: Allah sana, kendi katından gelen bir kelimeyi (İsâ peygamber'i) tasdik eden, efendi, iffetli ve salihlerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeler." [17]
"Ey Zekeriyya! Biz sana adı Yahya olan bir oğul müjdeliyoruz." [18]
Tebrik ve müjdeleme konusunda erken davranmak, ana babanın sevincini artırır ve insanlar arasındaki bağlan güçlendirir. Ana baba tebrik edilirken, Hasan el-Basrî'nin şu güzel tebrik cümlesi kullanılabilir:
"Sana bağışlanan çocuk hayırlı mübarek olsun, veren Allah'a şükredesin, iyiliğini göresin ve güçlülük çağına ulaşsın.[19]

D. Çocuğun Sağ Kulağına Ezan Okumak Ve Sol Kulağına da İkamet Getirmek

Hz. Fatıma, Hasan'ı dünyaya getirdiğinde, Rasûlüllah (s.a.v.) onun kulağına ezan

okumuştur. [20]Bunun sır ve hikmetleri şunlar olsa gerektir:

1) Ezan, İslam'ın bir şiarıdır,

2) Muhammedi bir dini bildirmek,

3) Ezanı çocuğun kulağına özel olarak okumak gerekir,

4) Malumdur ki, özellikle okunan ezandan şeytan kaçar.

İlk günlerinde şeytan çocuğa eziyet eder hatta hadiste geçtiğine göre, çocuğun ağlayıp bağırması bundan dolayıdır. [21]

Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Şeytan, her doğan çocuğu rahatsız eder. Bu sebeple de çocuk ağlayıp bağırır, Meryem ve oğlu (tsâ) bundan müstesnadır" sonra Ebu Hüreyre, isterseniz "...Rabbimî şüphesiz ben onu (Meryem'i) ve neslini, kovulmuş şeytana karşı sana ısmarlıyorum" ayetini okuyunuz, dedi. [22]

İbnu'l-Kayyım, Tuhfetü'l-Mevdûd adlı eserinde, ezanın başka sır ve hikmetlerinden de bahseder. Sözkonusu maddelere bunları da eklemeyi uygun görüyoruz:

5) Doğan çocuğun kulaklarına ilk çalan sesin, Allah'ın büyüklük ve yüceliğini ihtiva eden mesaj ve sözler olması ve islam'a girmeyi sağlayan kelime-i şehadetin duyulmasıdır. Bu durumda bir bakıma ezan, dünyaya gelen çocuğa İslam'ın şiarını telkin etmek demektir. Nitekim bu dünyadan ayrılırken de insana kelime-i tevhid telkin edilir.

6) Çocuk anlamasa bile ezanın tesirinin kalbine ulaşması ve ondan etkilenmesi mümkündür.

7) Şeytanın davetinden önce ezanın çocuğu Allah'a, O'na kulluk etmeye ve İslam dinine davet etmektedir. Nitekim Allah'ın insanları yaratmış olduğu fıtrat da, şeytanın onu değiştirmesinden önce gerçekleşmiştir. Ezanın bunlardan başka hikmetleri de vardır.

Doğan çocuk oğlan veya kız olsun, Allah'ın kullarına verdiği bir nimet ve bir hediyedir. Taberani'nin İbn Abbas'dan (r.a.) rivayetine göre Rasûlullah (a.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kız çocuk doğduğu zaman Allah ona bereket ulaştıran bir melek gönderir ve melek şöyle der: Zayıftan çıkan bir zayıf! Kıyamete kadar onu koruyup gözeten Allah'tır.

Oğlan çocuk doğduğunda da Allah ona gökyüzünden bir melek gönderir. Melek çocuğun alnından öper ve "Allah'ın sana selamı var" der."[23]

E. Yeni Nimetten Dolayı Allah'a Dua Ve Şükretmek

Enes'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allah bir kuluna çoluk-çocuk nimeti verir de o da: "Mâşâallah la kuvvete illa billah" derse, onda ölümden başka bir afet görülmez.'.[24]

F. Doğan Çocuğun Damağına Tatlı Bir Şey Sürmek (Tahnik) [25]

Ebu Musa (r.a.) anlatıyor: "Bir oğlan çocuğum dünyaya geldi. Onu alıp Peygamber'e (s.a.v.) götürdüm. Çocuğun adını İbrahim koydu ve hurma ile tahnik yaptı. Bereket dileğinde bulunduktan sonra da çocuğu bana verdi." [26]

Hişam b. Urve rivayet ediyor: Mekke'de iken Esma, Abdullah b. Zübeyr'e gebe kalmıştı. Esma der ki: Doğum müddetini tamamlamış olarak çıktım ve Medine'ye geldim. Küba'da misafir oldum ve çocuğu burada doğurdum. Sonra Rasûlullah'a (s.a.v.) giderek çocuğu O'nun kucağına verdim. Rasûlullah hemen bir hurma istedi. Hurmayı ağzında çiğnedikten sonra çocuğun ağzına püskürttü. Böylece çocuğun midesine giren ilk şey Rasûlullah'ın (s.a.v.) tükrüğü oldu. Rasûlullah (s.a.v.) hurma ile tahnik yaptıktan sonra çocuğa dua etti ve bereket diledi. Bu çocuk İslamiyette, Medine'de doğan ilk muhacir çocuğudur. Bundan dolayı da çok sevinmişlerdi. Çünkü onlara "Yahudiler size büyü yaptı artık çocuklarınız olmayacaktır" denilmişti. [27]

Hz. Aişe'den gelen rivayete göre Rasûlullah'a (s.a.v.) çocuklar getirilir, o da bereket duasında bulunur ve onların damaklarına çiğnediği hurmayı sürerdi. Bir defasında getirilen henüz sütten kesilmemiş bir çocuk, Peygamberin (s.a.v.) üzerine idrarını yaptı. Rasûlullah (s.a.v.) hemen su istedi. Suyu çocuğun idrarının üzerine döktü, orayı yıkamadı." [28]

İmam Nevevî, hadislerle ilgili şu açıklamayı yapar:

Rasûlullah'ın (s.a.v.) çocuklara bereket niyazında bulunması, çocuklar için dua etmesi; Allah'tan hayırlı ve uzun ömür istemesi ve onları eliyle sıvazlaması demektir. Tahnik işe, hurma veya hurma gibi tatlı bir maddeyi ağzıyla çiğnemesi ve onu bebeğin damağına sürmesi demektir. Bu hadislerden şu hükümler çıkmaktadır:

***** Doğan çocuğun damağına tatlı bir madde sürmek müstehaptır.

***** Salâh ve fazilet sahibi zevatla teberrük, yani; onlar vasıtasıyla Allah Teâlâ'dan hayırlı ve bereketli bir ömür niyazında bulunmak güzel görülmüştür. Buna bağlı olarak, doğumunun ilk günlerinde veya daha sonra çocukları fazilet ehli

insanlara teberrük için götürmek ve onların hayır dualarını almak müstehaptır.
***** Hem küçüklere hem de büyüklere yumuşak ve alçakgönüllü olmak ve onlara iyi davranmak menduptur; güzel görülmüştür ve sevaptır. [29]
Hz. Peygamber'in "tahnik" (doğan çocuğun damağına tatlı bir şey sürme) uygulaması:
Enes (r.a.) anlatıyor: Ümmü Süleym bir oğlan çocuğu dünyaya getirince, çocuğu benimle Rasûlullah'a (s.a.v.) göndermek istedi. Ben de hurma ile birlikte çocuğu Rasûlullah'a (s.a.v.) götürdüm. Rasûlullah'ın (s.a.v.) üzerinde bir aba vardı ve devesini katranlıyordu. Rasûlullah (s.a.v.) çocuğu görünce "Yanında hurma var mı?" diye sordu. Ben de: "Evet var" dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) hurmaları aldı. Onları ağzında çiğnedikten ve ufaladıktan sonra çocuğun ağzını açtı ve hurmayı içine koydu. Çocuk da onu emmeye başladı. Bunu gören Rasûlullah (s.a.v.) "Ensar'ın sevdiği şey hurmadır" buyurdu. Rasûlullah (s.a.v.) yaptığı tahnik'ten sonra çocuğa Abdullah adını verdi. Ensar içinde ondan daha faziletli bir genç olmadı. [30]

II- Doğumun Yedinci Günü Yapılacak İşler:

A. Çocuğun Adını Koymak

Dünyaya gelen çocuğa yapılacak ilk iyilik ve ikram, onu güzel bir isim ve künye ile süslemektir. Çünkü ilk duyulduğunda güzel isim, insan psikolojisi üzerinde belli bir etki bırakır. Nitekim Allah, kullarının kendisine en güzel isimler (el-Esmâü'1-Husnâ) ile dua etmelerini emretmektedir:
"En güzel isimler Allah'ındır. O halde bunlarla O'na dua edin. O'nun isimleri hakkında doğrudan sapanları bırakın. Onlar, yapmakta olduklarının cezasını çekeceklerdir."[31],
Ayrıca Cenab-ı Hak, kullarının kendisini en yüce sıfatlarla nitelemelerini emretmektedir:
"De ki: İster Allah deyin, ister Rahman deyin. Hangisini derseniz deyin, en güzel isimler O'nundur." [32]
Peygamber (s.a.v.) çocuklarının isimlerini seçerek koymuştur. Kendisinden sonra torunlarından Muhammed b. el-Hanefiyye'ye hürmet ve ta'zim için Muhammed adı verilmiştir. [33]Çünkü Muhammed b. el-Hanefiyye'den gelen rivayete göre Hz. Ali, Rasûlullah'tan (s.a.v.), vefatından sonra bir oğlu olduğu takdirde

kendisinin isim ve künyesini vermek için izin istedi. Rasûlullah'tan (s.a.v.) izin çıkmıştı. Doğan çocuğun adı Muhammed, künyesi de Ebu'l-Kasım oldu. [34]

Ebu Vehb el-Cûşemî'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Peygamberlerin isimleriyle isimleniniz. İsimlerin Allah'a en sevimli olanı Abdullah ve Abdurrahman, en sadık olanı Haris ve Hemmam, en çirkin olanı ise Harb ve Murra'dır."[35]

'4

Ebu'd-Derda'dan (r.a.) gelen hadiste de Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet gününde siz, kendi isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. O halde isimlerinizi güzel koyunuz."[36]

Sahabe, güzel isim koymakla alâkalı hadisleri o kadar tatbik etmeye başladılar ki; İbnu's-Salâh'ın tesbitine göre Abdullah adını alan sahabenin sayısı ikiyüz yirmi, el-Irakî'nin tesbitine göre ise üçyüzü bulmaktadır. [37]

Hz. Peygamber'in güzel ve hikmetli davranışlarından birisi de, doğduğu gün İbn Abbas'a "Abdullah" adını vermesidir. İbn Abbas şöyle der: el-Haris'in kızı Ümmül-Fadl bana şunları anlattı: Ben yürürken, Hıcır'da bulunan Peygamber (s.a.v.): "Ey Ümmü'l-Fadl!" diye seslendi. Ben de: "Buyur ya Rasulallah!" dedim. Dedi ki: "Sen bir oğlan çocuğuna hamilesin." Ben: "Nasıl olur? Kureyş kabilesi kadınlarına doğum yaptırmayacakları hususunda andlaşma yaptılar" dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "(Her neyse) ben sana bunu söylüyorum! Çocuğu doğurduğun zaman bana getir! Ben de çocuğu doğurduğumda Peygamber'e (s.a.v.) geldim ve çocuğa "Abdullah" adını verdikten sonra şöyle dedi: "Çocuğu al götür! Bunun akıllı ve zeki olduğunu göreceksin." Hemen Abbas'a geldim ve olup-bitenleri söyledim. Abbas tebessüm etti ve sonra Peygamber'e (s.a.v.) geldi. Abbas uzun boylu ve yakışıklı bir adamdı. Peygamber (s.a.v.) onu görünce ayağa kalktı, alnından onu öptü ve sağ yanına oturttu. Sonra da şöyle dedi: Bu benim amcamdır. Dileyen amcasıyla iftihar etsin." Abbas: "Estağfirullah, ya Rasulallah" deyince, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Niçin söylemeyim? Sen benim amcamsın ve hayatta kalan bab-amsın. Amca bir babadır." [38]

Enes'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Geceleyin bir oğlan çocuğum doğdu. Ona babam İbrahim'in adını verdim." [39]

Konuyla alâkalı şu iki hadis de Cabir'den (s.a.v.) nakledilmektedir;

"Bizden bir adamın oğlan çocuğu dünyaya geldi, ona Kasım adını verdi. Dedik ki: Sana Ebu'l-Kasım künyesini vermeyiz ve "gözün aydın" demeyiz. Adam

Peygamber'e (s.a.v.) gelerek durumu haber verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Oğlunun adını Abdurrahman koy." [40]

"Bizden bir adamın oğlan çocuğu doğdu ve adını da Muhammed koydu. Kavmi adama "Rasûlullah'ın (s.a.v.) ismini koymana müsaade etmeyiz" dediler. Adam da oğlunu sırtına alarak Rasûlullah'a götürdü ve şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Bir oğlan çocuğum doğdu, ona Muhammed adım vermiştim ama kavmim bana "Rasûlullah'ın ismini koymana müsaade etmeyiz" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Benim ismimle isimleniniz ama künyemi takınmayınız. Ancak ben Kasım'ım, aranızda (adaletle) taksim ederim." [41]

Rasûlullah (s.a.v.), geçmiş mü'min nesillerin, çocuklarına peygamberlerinin ve salihlerinin isimlerini koyduklarını ifade etmektedir. Muğire b. Şu’be anlatıyor: Necran'a geldiğimde bana sordular, dediler ki: Siz, Ey Harun'un kız kardeşi.. (Ya Uhte Harun) [42]diye okuyorsunuz. Halbuki Musa, İsa'dan şu kadar sene öncedir! Ben de Rasûlullah'ın (s.a.v.) yannına gelince bunu sordum. O da şu cevabı verdi: "Onlar, kendilerinden önceki peygamberlerinin ve salihlerinin isimlerini koyarlardı." [43]

Büyük sahâbi Zübeyr b. Avvam, çocukları için şehit sahâbilerin isimlerini seçmiştir. Böyle yapmakla o, çocukların onların yolunu takip ederek Allah yolunda şehitlik derecesine ulaşmalarını arzu etmiştir. Zübeyr (r.a.) der ki: Talha b. Ubeydillah et-Teymi, oğullarına peygamberlerin isimlerini koyuyor. O da bilmektedir ki Muhammed (s.a.v.)'den sonra hiçbir peygamber gelmeyecektir. Ben ise çocuklarıma şehitlerin isimlerini veriyor, bu vesileyle de onların şehit olmalarını umuyorum. Hakikaten Zübeyr (r.a.) çocuklarına isim verirken bu prensibi dikkate almış ve şu şehit sahâbilerin isimlerini seçmiştir:

- Abdullah b. Cahş (Uhud şehidi),
- el-Münzir b. Amr el-Ensari,
- Urve b. Mes'ud"es-Sekafi,
- Hamza b. Abdilmuttalib (Uhud şehidi)
- Cafer b. Ebi Talib (Mu'te şehidi)
- Mus'ab b. Umeyr (Sancaktar ve Uhud şehidi)
- Ubeyde b. el-Hâris (Bedir şehidi),
- Hâlid b. Said (Mercü's-Suffer şehidi)
- Ömer b. Said (Yermük şehidi, Hâlid'in kardeşi).

Bu durumda Zübeyr (r.a.), verilen listeye göre Abdullah, el-Münzir, Urve, Hamza, Ca'fer, Mus'ab, Ubeyde, Halid ve Ömer olmak üzere dokuz şehidin

isimlerini çocuklarına vermiş bulunmaktadır.[44]
İlk doğan çocuğun adı konulduktan sonra, ana baba onun adıyla künyelersin
Ebu Şurayh'ın "Ebu'l- Hakem" diye adlandırılması üzerine Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Şüphesiz Allah hakemdir ve hüküm ancak onadır." Ebu Şurayh, "Kavmim bir meselede ihtilaf ettiklerinde bana gelirler, ben de aralarında hüküm verirdim. Bundan her iki taraf da razı olurlardı" diyerek bir açıklama yapınca Rasûlullah (s.a.v.) ona şöyle dedi: "Ne kadar güzel! Çocuğun yok mu?" Bu soru üzerine Ebu Şurayh, "Şurayh, Müslim ve Abdullah adında çocuklarım var" cevabını verdi. Rasûlüllah'ın (s.a.v.) "En büyükleri hangisidir?" sorusuna "Şurayh'tır" cevabını vermesi üzerine de Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Sen Ebû Şurayh (Şurayh'ın babası) sın."[45] "Hakem, verdiği hüküm bozulmayacak olan hâkimdir. Bu sıfat, Allah'tan başkasına uygun düşmez. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: "Allah hükmeder, O'nun hükmünü bozacak kimse yoktur."[46]
Hadis, kişinin, en büyük oğlunun ismiyle künye takınabileceğini göstermektedir. Oğlu olmayan ise en büyük kızının ismiyle künyelenir. Künye takma konusunda kadın da aynı sırayı takip eder."[47] Küçük çocuklara da künye takılabilir. Peygamber (s.a.v.) küçük çocuğa öyle olmadığı halde şakalaşmak için künyesiyle seslenir ve "Ey Ebû Umeyr! Ne yaptı nuğayr?" dedi.[48]
Şeytan, çirkin ve gayr-i islâmî isimleri telkin eder:
Semura fe. Cündeb'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Havva hamile kalınca, İblis onun etrafında dolaştı. Havva'nın da çocuğu yaşamıyordu, İblis "O doğacak çocuğa Abdulharis adını ver! Zira o yaşar" dedi. Havva da ona Abdulhâris adını verdi ve çocuk yaşadı. Bu, şeytanın telkin ve işlerinden idi."[49]
Şu hadisler, konulması çirkin bazı isimleri açıklamaktadır: "Oğlan çocuğuna Yesâr, Rabâh, Necîh ve Eflah isimlerini koyma![50]
"Râfi1, Bereket ve Yesâr isimlerinin konulmasını ben yasaklıyorum." [51]
Çirkin isimleri değiştirme konusunda,
Hz. Peygamber'in hassas olduğunu görmekteyiz:
Hz. Aişe, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) çirkin isimleri değiştirdiğini söylemektedir. [52]
a) "Berre" adını "Zeyneb" ile değiştirmiştir:
Muhammed b. Amr b. Atâ (r.a.) der ki: Kızıma (iyi olan kadın anlamında) "Berre" adını vermiştim. Sonra Ebu Seleme'nin kızı Zeyneb bana "Benim adım da Berre idi ama Rasûlüllah (s.a.v.) şu sözüyle bu ismi yasakladı: "Kendinizi

temize çıkarmayın! Allah, sizden iyi olanları daha iyi bilir." Bunun üzerine orada bulunanlar "Peki adını ne koyalım?" sualini sorunca Rasûlüllah (s.a.v.) "Ona Zeyneb adını verin!" buyurdu. [53]

b**)** "Âsiye"[54] adını "Cemile" ile[55]

c) "Asram" adını "Zür'a" ile değiştirmiştir:

Üsame b. Ahderî der ki: Asram adında bir adam vardı. Rasûlüllah'a (s.a.v.) gelen bir grup insan içinde bulunuyordu". Rasûlüllah (s.a.v.) ona "Adın nedir?" dedi, O da "Asram" deyince, Rasûlüllah (s.a.v.) "Hayır, sen Zür'a'sın" buyurdu.[56]

Çocuklar için güzel bir ismi nasıl seçeriz? Bu konuda üç tercih hakkı doğmaktadır:

a) Peygamberlerin ve salih kulların isimleri seçilir. Tabiî, bu güzel isimleri seçerken insan, peygamberleri ve salih kulları sevmek, onların isimlerini ihya etmek ve Allah'a iktida etmek suretiyle O'na yaklaşmaya niyet eder. Nitekim -daha önce temas edildiği gibi- Allah'a en sevimli gelen isim, Abdullah ve Abdurrahman gibi isimlerdir.

Dihlevî, Huccetullâhi'l-Bâliğa'sında şöyle demektedir: "Şüphesiz dinin en büyük hedefi, insanların zorunlu beraberlik ve ilişkileri arasına Allah isminin sokulmasıdır. Çünkü bu, hakka çağıran dil mesabesindendir; davet ve tebliğ fonksiyonu icra eder. Çocuğa bu nevi isimleri vermek, onda tevhid şuurunu geliştirir. Aynı şekilde Araplar ve diğer milletler, taptıkları kimselerin adlarını çocuklarına veriyorlardı. Peygamberimiz (s.a.v,) tevhidi yerleştirmek üzere gönderilince, artık teamül olarak bu nevi isimlerin konulması gerekiyordu. Abdullah ve Abdurrahman isimlerinin, (kul manasına gelen) "Abd" kelimesiyle birlikte kullanılan diğer "esmâ-i hüsnâ" ya nisbetle[57] Allah'a daha sevimli gelmesi, bunların en meşhur isimler olmasından dolayıdır. Bu iki isim (Allah ve Rahman) Allah'tan başkası için kullanılamaz. Ama diğer isimler böyle değildir. İşte bu durumda sen, çocuklara Muhammed ve Ahmed adı verilmesinin müstehab oluşunun sır ve hikmetini öğrenmiş olmalısın. Zira bazı insanlar, kendilerine göre ulu/büyük olan geçmişlerinin adlarını çocuklarına vermeye çok meraklıdır. Halbuki bu neredeyse (bâtıl) dini yüceltmek ve kendisinin de o dinin bir mensubu olduğunu kabullenmek demek olur."

b) Konulan isimler, harf sayısı az, telaffuzu kolay ve çabuk öğrenilen isimler olmalıdır.

c) Çocuğun haline uygun, manası güzel, akranı arasında ve yaşadığı toplum içinde kullanılan isimler olmalıdır.[58]

B. Çocuğun Saçını Tıraş Etmek

İmam Mâlik'in rivayet ettiğine göre Hz. Fatima, Hasan, Hüseyin ve Ümmü Gülsüm'ün saçlarını tartmış ve bunların ağırlığı kadar bir gümüşü sadaka olarak vermiştir.
İbn İshak, Rasûlüllah'ın (s.a.v.), Hasan'ı dünyaya getirdiği zaman Fatıma'ya şöyle dediğini kaydeder: "Ya Fatıma! Çocuğun başını tıraş et ve ağırlığı kadar da bir gümüşü sadaka olarak ver." Hz. Fatıma da saçı tarttı ve ağırlığı bir dirhem[59] veya bir dirheme yakın geldi."
Dihlevî (r.a.), sadaka olarak gümüş vermenin sebebi ve hikmeti konusunda, hadis için şu yorumu yapar:
"Çocuğun, ceninlik devresinden bebeklik dönemine geçmesi bir nimettir, bundan dolayı da o nimetin şükrü gerekir. Bir nimetin en güzel şükrü de, o nimetin bedelini hissettirecek bir şey olmalıdır. Ceninin saçı, ceninlik döneminin bir kalıntısı olup ve onu izale etmek çocukluk devresi sebebiyle bir bağımsızlık alâmeti sayılınca, kesilen saçın ağırlığı kadar gümüş verilmesi gerekti. Özellikle gümüşün belirtilmesi ise, altının daha pahalı olmasındandır. Bunu da ancak zengin olanlar bulur. Diğer eşyaların durumu da, saçın ağırlığı kadar tartarak vermeye müsait değildir."[60]

C. Akîka [61] :

Rasûlüllah (s.a.v.), akikanın durumunu soran Ümmü Kürz'e şu cevabı vermiştir: "Oğlan çocuğunda iki, kız çocuğunda bir koyun (kesilir). Kesilecek koyunların erkek veya dişi olmaları size bir zarar vermez; bir sakıncası yoktur." [62]
Semura'dan gelen bir rivayete göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur; "Her oğlan çocuğu akika kurbanı ile rehindir (yani, bir nevi ipotek altındadır ve gereğini yerine getirmeden ondan faydalanalamaz). Akika, çocuğun doğumunun yedinci günü kesilir, adı konulur ve başı tıraş edilir." [63]
Konuyla ilgili olarak ayrıca Yezid'in kızı Esma'dan gelen rivayete göre Rasûlüllah (s.a.v.) "Akika haktır; oğlan çocuğuna birbirine denk iki koyun, kız çocuğuna ise bir koyun (kesilir)"[64] buyurmuş, İbn Abbas'dan gelen rivayete göre "Oğlan çocuğuna iki akika, kız çocuğuna da bir akika (kesilir)"[65] buyurmuş, Büreyde'den gelen rivayete göre de "Akika, (doğumun) yedinci,

ondördüncü veya yirmibirinci günü kesilir"[66] buyurmuştur. Enes de (r.a.) çocuklarına akika olarak deve keserdi.[67]

Selef-i sâlih, akika konusuna o kadar önem vermiştir ki, çocuğuna akika kurbanı boğazlamak için imkan bulamayan kimse serçe kesmiştir. Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris et-Teymî şöyle der: "Babamdan duyduğuma göre, bir serçe ile de olsa akika müstehaptır."[68] İmam Mâlik der ki: Bize göre, akika kurbanı kesmek isteyen kimse, çocuğuna erkek veya dişi bir koyun keser. Akika vacip değil, müstehaptır. öteden beri insanlar bu faziletli ameli yapagelmişlerdir. Akika, normal kurban gibidir. Bundan dolayı da kör, zayıf, boynuzu kırık ve hasta hayvan caiz olmaz. Eti ve derisi satılmaz, kemikleri kırılmaz. Akika'nın etinden kesen yiyebilir ve sadaka olarak da verir. Kurbanın kanı çocuğa sürülmez." [69]

Dihlevî (r.a.) şöyle der: İki koyun bulan kimselerin, oğlan çocuğu için ikisini birden kurban etmeleri müstehab olur. Çünkü Araplar nezdinde erkekler, kızlardan daha avantajlı ve daha yararlı idi. Bu itibarla, oğlan çocuğu karşısında şükür ve hamdi artırmak uygun düşmektedir. Akikanın emredilmesinin sebebi şudur: Araplar çocuklarına akika kurbanı keserlerdi. Onlara göre akika, gerekli bir şey, uygulanması gereken bir adetti. Bunun dinî, sosyal ve psikolojik bir çok faydası vardı. Bundan dolayı da Peygamberimiz (s.a.v.) bu adeti kabul ederek yerine getirdi ve insanları buna teşvik etti. Ne var ki Rasûlüllah (s.a.v.) uygulamayla ilgili bazı gelenekleri değiştirdi.

Büreyde (r.a.) der ki: Oğlan çocuğumuz doğduğu zaman cahiliye döneminde biz, ona bir koyun keser ve hayvanın kanını da çocuğun başına bulaştırırdık. İslâm döneminde ise bir kurban keser, çocuğun başını tıraş eder ve başına da zaferan sürerdik."[70]

Akikanın fayda ve hikmetleri:

a) Çocuğun nesebini duyurmak suretiyle nezaket göstermek:

Hakkında dedikodu yapılmaması için çocuğu olan bir babanın bunu yayması gerekir, Tabîi, yol ve sokaklarda dolaşarak bir çocuğu olduğunu duyurması güzel bir hareket olamaz. Akika münasebetiyle bunu gerçekleştirmek, bu yüzden bir nezakettir.

b) Cömertlik çağrısına uymak, cimrilik çağrısına tepki göstermek,

c) Hıristiyanlar, çocukları doğduğu zaman vaftiz ederler ve "Çocuk bu yolla hırıstiyan olur" derlerdi. Buna karşılık şu ayet-i kerîme nazil olmuştur: "Allah'ın verdiği boyayı kabul edin. Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir."[71]

İşte, hıristiyanların fiiline mukabil bu, hanifler (haktan sapmayanlar) için müstehap oldu. Bu uygulama ile çocuğun, İbrahim (a.s.) ve İsmail'in (a.s.) dinine tabi olduğu hissettirilmiş olur. Baba-oğul her iki peygambere has en meşhur fiil, Allah için oğlunu kurban etmeye karar verdikten sonra, buna karşılık bir nimet olarak Allah'ın büyük bir kurbanlık vermesidir. Onların en meşhur şer'î tatbikatı da, içinde tıraş ve kurban olan hac ibadetidir. Bu konuda her iki peygambere benzemek hem hanifliğe hürmet göstermek, hem de bu dinin gereğini yapmakla çocuğun "millet-i İbrahim" den olduğunu ilan etmek olur.

d) Doğumun başında bu hareket -İbrahim'in (a.s.) yaptığı gibi- babaya Allah yolunda çocuğunu feda etme imajını verir. Bu da, ihsan ve itaat silsilesini/bağını harekete geçirir.

e) Akika, dünyaya gelişinin ilk günlerinde çocuk namına kesilen bir kurbandır; Allah'a yaklaşma vesilesidir. Çocuk, kendisine yapılan duadan, hac ve diğer ibadetlerden nasıl faydalanıyorsa bundan da çok faydalanır.

f) Akika, çocuğu rehin olmaktan kurtarır. Zira o, akikasına karşılık rehindir. İmam Ahmed der ki: "Çocuk, ana babasına şefaat etmekten ipotek edilmiştir; akika ile şefaat hakkı doğar."

Atâ b. Ebî Rabâh da şöyle der: "Çocuk akikasıyla ipotek altındadır." Ve yine der ki: "Veli, çocuğunun şefaatinden mahrum olur." Allah, çocuk namına kesilen akika kurbanını, doğumundan sonra musallat olan şeytana rehin olmaktan kurtarmanın yolu ve çaresi kılmıştır. Buna göre akika, şeytanın, çocuğu mahkum ve esir almasından, onu ahiret hayatını kazanmak için gösterdiği gayretten engellemesinden kurtarmak için Allah'a sunulan bir fidyedir. Adeta çocuk, şeytanın, dostları ve mensubları için hazırladığı bıçakla boğazlama işine mahkum olmuştur. Şeytan, azı müstesna insan oğlunu kendi yoluna çevireceğine yemin etmiştir. O, doğacak olan çocuğu gözetlemektedir. Doğumundan sonra da onu avucuna alıp kendi hizbine ve dostlarının arasına sokmak için gereken çabayı gösterir. Bu hususta şeytan çok hırslıdır ve çocukların ekseriyetinin kendi tarafında olması için mücadele eder. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: " (Ey İblisi mallarında ve çocuklarında onlara ortak ol![72] Başka bir ayette de şöyle buyurmuştur: "Andolsun İblis, onlar hakkındaki zannını doğruya çıkardı, inanan bir zümrenin dışında hepsi ona tabi oldular."[73]

Netice itibariyle çocuk, bu ipotek olayıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu yüzden de. Allah, fidye olacak bir kurbanla ana babanın çocuğu kurtarmalarını meşru kılmıştır. Kurban kesilmediği takdirde ise, çocuk ipotek altında olmaya devam eder.

Burada bir soru akla gelmektedir: Acaba akika kurbanının, doğumun yedinci günü kesilmesinin hikmeti ne olabilir? Dihlevî bu soruya şu cevabı vermektedir:
"Akikanın, yedinci güne tahsis edilmesi, doğumla akikanın arasında bir fasıla gerekmesinden kaynaklanmaktadır. Zira doğumu olan aile ve yakınları, öncelikle ana ve çocuğunun bakımıyla meşgul olurlar. Bundan dolayı da hemen ilk gün meşguliyetlerim arttıracak şeyler onlara teklif edilmemiş; külfet altına sokulmamışlardır. Ayrıca, birçok insan ancak çalışmak suretiyle bir koyun bulabilir. Eğer ilk gün şartı koşulsaydı, akika işi insanlara zor ve ağır gelirdi. Yedi gün ise, sözü edilen fasıla için uygun bir süredir.
Yedinci gün çocuğun başının traş edilmesi, hac ibadetini yapanlara benzemesi için, adının konulması da o günden önce isme ihtiyaç duymadığından dolayıdır." [74]

D. Çocuğun Sünnet Edilmesi

Sözlükte sünnet, tenasül organının ucundaki derinin kesilmesi anlamındadır. Terim olarak ise, tenasül organının bir kısmının altını bir halka gibi saran derinin kesilmesi demektir. Bu durumda sünnet üzerine bazı şer'î hükümler terettüp eder. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"(Erkek ve kadının) iki sünnet yeri bir araya geldiği zaman gusül vacip olur." [75]
Sünnet olmaya teşvik eden hadisler:
Ammâr b. Yâsir'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Ağzı su ile yıkayıp çalkalamak, buruna su çekip temizlemek, bıyığı (belli ölçüde) kesmek, etek tıraşı ve sünnet olmak fıtrattandır; yani, doğuştan insanın ruh ve yapısına yaraşan hususlardır." [76]
Ebu Hüreyre'den (r.a.) gelen rivayete göre Rasûlüllah şöyle buyurmuştur: Fıtrat beştir: Sünnet olmak, etek tıraşı yapmak, bıyığı (belli ölçüde) kesmek, tırnakları kesmek ve koltuk altını temizlemek." [77]
Şeddâd b. Evs'den (r.a.) gelen rivayette de Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Sünnet olmak erkekler için bir sünnet, kadınlar için de bir şereftir."[78] Böylece İslâm'ın, oğlan ve kız çocuklarının sünnet olmasına gereken ihtimamı gösterdiğini görmekteyiz. Sünnet, doğumun yedinci gününden itibaren .yapılabilir. Çünkü, Câbir (r.a.) der ki: "Rasûlüllah (s.a.v.), Hasan ve Hüseyin'e akika kurbanı kesti, yedinci günlerinde de onları sünnet ettirdi."[79]

İlk sünnet olan kimse efendimiz İbrahim'dir (a.s.). O, seksen yaşında iken sünnet olmuştur. Ebu Hüreyre'den (r.a.) gelen rivayette Peygamberimiz (s.a.v.), İbrahim'in (a.s.) seksen yaşında iken sünnet olduğunu ifade etmiştir.[80]
Başka bir rivayette de şöyle buyurulmaktadır: İbrahim Peygamber, ilk misafir ağırlayan, ilk don giyen ve ilk sünnet olan kimsedir. Artık ondan sonra sünnet olmak, Rasûlüllah (s.a.v.) dahil bütün peygamberler ve onlara uyanlarda devam etmiştir. Sünnet olmak peygamberlerin yoludur, insanlık sağlam ve sağlıklı bir bağlılığa kavuşmak için onların yoluna tabi olmaktadır.
Ebu Eyyub'dan rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: .
"Dört şey peygamberlerin sünneti erindendir: Sünnet olmak, güzel koku sürünmek, misvak kullanmak ve evlenmek."[81]
Saîd b. Cübeyr'den gelen rivayete göre, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) vefatı esnasındaki durumu sorulan İbn Abbas (r.a.) şu cevabı vermiştir: "O gün ben sünnetli idim. İnsanlar, ergenlik yaşına gelmeden çocuklarını sünnet ettirmezlerdi."[82]
Hâkim'in rivayetinde ise: "Ben onbeş yaşımda iken Rasûlüllah (s.a.v.) vefat etmişti. O zaman ben sünnetli idim."[83]
Sünnet yemeği için davet etmek müstehap olur. Kadınların sünnetinde ise, duyulup yayılmaması için bu yapılmaz. [84]
İslâm sünnet olmaya o kadar önem vermiştir ki, müslüman olan adam sünnetli değilse, guslün yanısıra sünnet olması da vacip olur. Useym b. Küleyb'in dedesinin Peygamberimiz'e (s.a.v.) gelerek "müslüman oldum" demesi üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) ona "Küfrün tüylerini kendinden at (saçını tıraş et) ve sünnet ol" buyurmuştur. [85]
Zührî'den gelen rivayette de Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "İslâm'a giren kimse, yaşlı da olsa sünnet olsun."
Sünnetsiz kimsenin namazının kabul olunmaması da, konunun önemini göstermesi bakımından câlib-i dikkattir. İbn Abbas (r.a.) der ki: "Sünnetsiz kimsenin namazı kabul edilmez ve kestiği yenmez."
İbn Kuteybe, "Allah'ın verdiği boyayı kabul edin. Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir"[86] ayet-i kerîmesinin tefsirinde şöyle der: "Buradaki "boya" ile sünnet kastedilmektedir. Sünnete "boya" adı verilmesi, şundan dolayıdır: Hıristiyanlar çocuklarını bir su içinde boyarlar (vaftiz ederler), işte bu, haniflerin sünneti gibi çocuklar için bir nevi temizliktir" derlerdi. Bunun üzerine Yüce Allah, hıristiyanlann çocuklarına verdiği boyayı değil, "Allah'ın boyasını" alın,

buyurdu ve bununla da ibrahim'in (a.s.) dinini kasdetti." [87]
Sünnet olmanın fikhî hükmü hakkında Hattâbî şunları söyler: "Sünnet olmak, her ne kadar sünnetler arasında geçiyorsa da, ilim adamlarının bir çoğuna göre vaciptir. Çünkü sünnet olmak, dinin şiarıdır; vazgeçilmez alametidir. Müslüman kâfirden onunla ayırt edilir. Öldürülen sünnetsiz bir grub arasında sünnetli kimse bulunursa, bu durumda sünnetli kimsenin namazı kılınır ve müslümanların kabristanına defnedilir."[88]

III- İkî Yıla Kadar Çocuğu Emzirmek Ve Sütten Kesmek:

Erkek ile kadını evlilik bağıyla bağlayan ve onlan aile nizamı içinde biraraya getiren İslâm, iyi bir toplumun bina edilmesinde sağlam tuğlayı meydana getirmek için hem erkeğe, hem de kadına sorumluluk yüklemiş; karı-kocadan herbirine birtakım haklar ve görevler vermiştir. Kocanın görevi nafaka temin etmek, eşinin görevi de dünyaya gelen çocuğu emzirmektir. Yeni doğan çocuk, ruhen rahatlamak için anasının göğsüne ellerini sürer, şefkat ve merhamet dolu sıcacık kucakta yüce yaratıcının hazırladığı iki memesinden anasının sütünü emer. İşte, fakir veya zengin ana göğsünde süt üreten fabrikayı Allah bunun için; şu garip dünyada yeni doğan minik yavrunun gelişimini sağlamak için hazırlamıştır.
Araplarda, hatta onlardan önce bütün insanlık âleminde süt emzirme âdeti mevcuttu. Kur'an, Musa'dan (a.s.) söz ederken şöyle demektedir: "Biz daha önceden (anasına iade edilinceye kadar) onun süt analarını emmesine izin vermedik."[89] Rasûlüllah da (s.a.v.) süt emerek büyümüş; Halime onu emzirmiş ve onun süt anası olmuştur. Allah Teala, süt emzirme için şer'i bazı hükümler koymuştur.
Bu hükümlerden birini şu ayet-i kerime açıklamaktadır: "Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren (süt) analarınız... size haram kılındı."[90]
Sun'î süt ve emzirme (mama) işi ancak bu asırda ortaya çıkmıştır. Ama çok geçmez bu asır, ana sütüne ve tabiî emzirmeye dönmek için gereken çağrıyı yapacaktır. Prensip olarak İslâm şeriatını kabul eden müslüman, tabîi emzirmeden mamaya geçmeye gerek duymaz. Tabîi emzirme, Allah'ın nîzam ve metodundan beslenir ve o yolu izler. Kur'an, anayı eşiyle olan geçimsizliğine rağmen hatta eşinden ayrıldıktan sonra en zor ve güç şartlarda bile yavrusunu göğsünden emzirmeye davet etmektedir. Şu ayet-i kerime, çocuk hakkında ilahi

adalet ve Rabbani yasayı göstermesi bakımından önem arzetmektedir:
"Emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için, analar çocuklarını iki tam yıl emzirirler."[91]
"Şüphesiz, boşanmış ananın memedeki çocuğuna karşı bir görevi vardır. Bu görevi ona Allah yüklemiştir ve anayı küçük yavrunun zarara uğramasına sebep olan ailevi huzursuzluk ve ihtilafların bozduğu fitrî ve beşerî duygularıyla başbaşa bırakmamıştır. Bu durumda Allah küçük yavruyu tekeffül etmiş ve emzirmeyi anasının boynuna yüklemiştir. Ana da çocuğun babasından nafakasını alacaktır. Gerçekten Allah insanlara kendilerinden daha yakın, daha şefkatli ve ana babalarından daha merhametlidir. Allah, doğan yavruyu iki tam yıl emzirme görevini anasına yüklemiştir. Çünkü Allah bu sürenin çocuk için ruhî ve sıhhî her bakımdan ideal olduğunu bilmektedir. O, "emzirmeyi tamamlatmak isteyen kimse için" buyuruyor. Psikolojik ve tıbbi araştırmalar bugün, çocuğun ruhî sıkıntı ve sağlık problemi olmaksızın sağlam bir şekilde büyüyebilmesi için iki yıllık bir emzirme süresinin zaruri olduğunu isbatlamış bulunmaktadır. Fakat Allah tarafından müslümanlara bahşedilen nimet, onları bu gerçeği sözkonusu ilmî araştırma ve tecrübeleri ile öğreninceye kadar bekleme zorunluluğundan kurtarmaktadır. Elbette yüce Allah, değerli bir hazine olan çocukluk dönemini uzun bir süre cehalet girdabında yani, bilgisizlik çarkının öğütücü dişlileri arasında bırakacak değildir. Allah kullarına karşı, özellikle de şefkat ve bakıma ihtiyacı olan şu zayıf ve küçük çocuklara çok merhametlidir."
İslâm, ana babasının boşanmasından sonra çocuğun emzirilmesini gözetmekle kalmamış, zina eden anasına tatbik edilecek olan had cezasını emzirme işi bitinceye kadar ertelemek suretiyle çocuğun hakkını korumuştur. İşte bu, güçlü ve sağlıklı olarak büyüyüp gelişmesi için çocuğa gösterilen itina ve merhamettir:
Zina eden Ğamid'li kadına Rasûlüllah (s.a.v.): "Dön, çocuğunu doğur!" buyurmuş kadın doğurduktan sonra çocuğu getirmiş ve şöyle demiştir: "Ey Allah'ın elçisi! Bu çocuğu doğurdum!" Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) kadına: "Git, sütten kesinceye kadar onu emzir!" buyurmuştur. Kadın sütten kestikten sonra, elinde ekmek kırıntısı olan çocuğunu getirdi ve: "Ey Allah'ın elçisi! Çocuğu sütten kestim" dedi. Rasûlüllah (s.a.v.) da çocuğun bir müslümana verilmesini istedi ve "recm" cezası tatbik edilmek üzere kadın için bir çukur açılmasını emretti..."[92]
Büyük doktor İbn Sînâ, şu sözüyle ana sütünün önemine dikkat çekmektedir: "Çocuğun mümkün olduğu kadar anasının sütünden emzirilmesi gerekir. Çünkü bizzat çocuğun, anasının memelerinden gıdasını almasının, kendisine zarar

verebilecek (mikrobik vak'alann) ortadan kaldırılmasında çok büyük faydalan vardır."

Doktor Beledî ise şöyle demektedir: "Eğer sütünü bozan bir rahatsızlığı yoksa ana sütü, kendi çocuğu bir tarafa diğer çocuklar için de en yararlı süttür."[93]

Doktor şunu da ilave ederek diyor ki: "Çocuk için ananın sağlıklı olması, hem kendisinin hem de çocuğunun sıhhatini korumada oldukça önemlidir." Burada şunu görmekteyiz: Doktor Beledî, ana memesinden süt emmenin faydasını bugünün doktorlarından önce isbatlamıştır. Çünkü bu, meme kanseri başta olmak üzere anayı birçok hastalıklardan korumaktadır.

Hz. Ömer, önceleri süt emen çocuk için anaya bir sorumluluk yüklememişti. Ama daha sonra doğumundan süt emzirme süresine kadar bunu mecbur tuttu. Ömer (r.a.) bir gece musallada dolaşırken bir çocuğun ağladığını gördü ve anasına "Onu emzir" dedi. Kadın: "Mü'minlerin emiri (Ömer) sütten kesilinceye kadar bir çocuk için anaya görev yüklememiştir. Ben çocuğu sütten kestim!" deyince, Hz. Ömer ona şunları söylemiştir: "Neredeyse çocuğun ölmesine ben sebep olacaktım! Onu emzir! Çünkü mü'minlerin emiri çocuk için anasına bir sorumluluk yükleyecektir." Artık ondan sonra Hz. Ömer, doğan çocuk için bakım ve süt emzirme işini anasına bir görev olarak yükledi.[94]

Ana memesinden süt emmenin birçok fayda ve özellikleri vardır.

Çocuk, ana karnında iken anasının gıdasıyla beslenmiştir. Doğduktan sonra da anasının sütüyle beslenmesini sürdürür. Şu halde çocuğa hayat kazandıran temel gıda, tabîi ana sütüdür. Bu sütün fayda ve özelliklerinden bir kısmını maddeler halinde sıralamak istiyoruz:

1- Çocuk, mikroplardan arıtılmış tertemiz süt emer.

2- Emilen süt ne soğuk ne de sıcaktır.

3- Her an bol miktarda bulunur.

4- Göğüste bekletmekle bozulmaz.

5- Bebeğin midesine uygun standartta yaratılmıştır.

6- Bebeğin beslenme ihtiyacını tam olarak yerine getirir.

7- Mikroplara karşı özel bağışıklık kazandırır.

8- Doğrudan ana memesinden emmek, ana ve çocuğun kilo almasını önler.

9- Böyle bir emzirme; ana ile yavrusu arasındaki şefkat ve merhamet bağlarını güçlendirir.[95]

Emzirme işi, güzel niyet ve Allah'ın rızasını kazanmak düşüncesiyle yapıldığı takdirde, Allah'ın izniyle her zaman meyvesini verir. Bundan dolayı olacak ki,

Amr b. Abdillah, oğlunu emziren karısına şöyle demiştir: "Çocuğunu emzirmen, hayvanın yavrusunu emzirmesi gibi olmasın. Hayvan acıma hissiyle yavrusuna şefkat gösterir. Sen ise, Allah'ın sevabını isteyerek, senin emzirmenle Allah'a îman ve ibadet edebilecek bir insanın hayat bulmasını düşünerek yavrunu emzir!"[96]

Süt emzirme esnasında emzikli kadının hamile kalması, mekruh sayılmış ve hoş görülmemiştir. Çünkü bu durumda sütün bozulması ve buna bağlı olarak da bebeğin tabîi emzirmeden mahrum olması sözkonusudur. Hz. Peygamber bu hususta dikkatli olunmasını istemiştir, îbn Mes'ud'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlüllah'm (s.a.v.) kerih gördüğü ve hoş karşılamadığı on şeyden biri de "çocuğun bozulmasıdır.[97] "Çocuğun bozulması", emzikli kadının gebe kalarak sütünün bozulması demektir ki, buna "GIYLE" adı verilmektedir.[98]

IV- Süt Çocuğunun İdrarının Hükmü Ve Onu Temizlemenin Yolu:

İmam Müslim, süt çocuğunun idrarını yıkama usulü hakkında şu hadisleri[99] rivayet etmiştir:

Hz. Aişe'nin anlattığına göre, Rasûlüllah'a (s.a.v.) çocuklar getirilir, o da bereket duasında bulunur ve onların damaklarına çiğnediği hurmayı sürerdi. Bir defasında getirilen bir çocuk Peygamber'in (s.a.v.) üzerine idrarını yaptı. Rasûlüllah (s.a.v.) hemen su istedi. Suyu çocuğun idrarının üzerine döktü orayı yıkamadı."

Rivayetin başka bir varyantı da şöyledir: Rasûlüllah'a henüz meme emen bir çocuk getirildi. Çocuk da Peygamber'in (s.a.v.) kucağına idrarını yaptı. Bunun, üzerine Peygamber (s.a.v.) su istedi ve getirilen suyu idrarın üzerine döktü."

Ümmü Kays bint Mihsan, henüz yemek yemeyen oğlunu Rasûlüllah'a (s.a.v.) getirmişti. Kadın çocuğu Peygamber'in (s.a.v.) kucağına koyduktan sonra çocuk idrarını yaptı. Rasûlüllah (s.a.v.) da idrarın üzerine su serpmekten başka birşey yapmadı."

Bir rivayette "su istedi ve o suyu idrar üzerine serpti" şeklinde, başka bir rivayette de "su istedi ve o suyu elbisesi üzerine serpti, idrar olan yeri iyice yıkamadı" şeklindedir.

Rasûlüllah'ın (s.a.v.) bu uygulamaları karşısında imam Şafiî su serpmeyi, Hanefiler ve Malikiler de yıkamayı tercih etmişlerdir. Ama çocuğun idrarının pis oluşu ittifak konusudur; aralarında görüş birliği vardır.[100]

V- Emzikli Ananın Çocuğuyla Birlikte Mescide Gitmesinin Caiz Oluşu:

Arzu ettiği takdirde kocası tarafından da izin yerilen emzikli ananın, cemaatle namaz kılmak üzere çocuğuyla birlikte mescide gitmesi caizdir. Hatta Rasûlüllah (s.a.v.) küçük yavruya merhamet duygusu ve onun ağlamasını duyan anasının namazı tehlikeye düşer endişesiyle, böyle kadınların bulunduğu namazları hafif tutar ve biraz da acele kıldırırdı. Nitekim Atâ'dan gelen rivayete göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Çocuğun ağlamasını duyduğumda, anası şaşırmasın diye ben namazı hafif tutarım."[101]
Yine rivayete göre Peygamber (s.a.v.) birgün sabah namazında Felak ve Nas surelerini okuyunca sahabe "Namazı kısa tuttun!" demişti. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Bir çocuğun ağladığını duyunca, anasının şaşırmasından endişe ettim."
Hanefi fakih el-Kâsânî, bu rivayet üzerine şu açıklamayı yapar: "Bu rivayet gösteriyor ki, imamın, cemaatinin durumunu dikkate alması gerekir. Çünkü bu, cemaatin çoğalmasını sağlar. Bu da arzu edilen ve istenen bir şeydir."[102]
Konuyla ilgili şu üç rivayet de Enes b. Malik'den gelmektedir:
"Rasûlüllah (s.a.v.), anasıyla birlikte olan çocuğun ağlamasını işittiği zaman, kısa veya hafif sûre okurdu."[103]
Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Namaza başlayınca ben uzatmak istiyorum. Fakat çocuğun ağlamasını duyunca da namazı hafif tutuyorum. Çünkü biliyorum ki, yavrusunun ağlamasından ötürü anası üzülür ve sıkıntıya düşer." [104] Rasûlüllah (s.a.v.) namazda iken bir çocuk sesi duyunca namazı hafif tuttu. O'nun çocuğa olan merhametinden dolayı böyle yaptığını biz anlamıştık. Çünkü Peygamber (s.a.v.) çocukla birlikte anasının da namazda olduğunu biliyordu." [105]

VI- Altını Tutamayan Çocuğun Mescide Götürülmesinin Mekruhluğu:

Tuvalet ihtiyacını kendisi gideremeyen ve bunu ana babasından birine söyleyemeyen çocuk mescide getirilmez. Rasûlüllah (s.a.v.) ana ve babaların bu merhaledeki çocuğu mescide götürmelerini yasaklamıştır:
"Mescitlerinizi (kirletebilecek) çocuklarınızdan uzak tutunuz."[106]

VII- Ananın Çocuğa Bakım Hakkı:

Küçük yaştaki çocukları eğitmek ve onlara bakmak, İslâm hukukunda "hıdâna" olarak bilinir. Bu hususta kadınlar yapı olarak erkeklerden daha muktedir ve daha beceriklidir. Çünkü onların sabır, şefkat ve merhamet duyguları daha fazladır. Bundan dolayı da bu konuda kadınlara öncelik hakkı verilmiştir. Buna göre ana, baba ve onu takip edenlere göre öncelik hakkına sahiptir.[107]
Amr b. Şuayb'ın dedesi (Abdullah b. Amr) dan rivayet edildiğine göre bir kadın 'Ya Rasûlallah! Şu benim oğluma karnım (aylarca) kap oldu. Göğsüm süt tulumu, kucağım da onun için barınak oldu. Onun babası beni boşadı ve onu da benden almak istedi" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Sen evlenmediğin sürece ona (bakmaya) daha layıksın."[108]

VIII- Babanın Velilik Hakkı: [109]

Çocukların eğitim ve gözetimi, mallarının idare ve tasarrufu, onlara rehberlik yapılması; bir meslek ve sanat kazandırılması, cezaların uygulanması ve yargı işleri İslâm hukukunda "velayet" olarak bilinmektedir. Şüphesiz bu hususta erkekler kadınlardan daha muktedir ve daha beceriklidir. Çünkü yapı gereği onların sahip oldukları sebat ve tahammül gücü buna daha müsaittir. Bundan dolayı da bu konuda erkeklere öncelik hakkı tanınmıştır.[110]

---

[1] Taberânî'nin rivayet ettiği bu hadis için bkz. Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, VI 159 Hadisin senedinde Süleyman M b. Davud eş-Şâzekûnî adlı zayıf bir ravi bulunmaktadır. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 57.

[2] Meryem, 19/22-23.

[3] Bakara, 2/225.

[4] A’raf,7«4.

[5] Yunus, 10/3.

[6] Ibnu's-Sunnî'nin rivayet ettiği isnadı zayıf bu hadis için bkz. Ibn Teymiyye, el-Kelimu't-Tayyİb, s. 87.

[7] Ahkâf, 46/35.

[8] Nâziât, 79/46.

[9] Yûsuf, 12/111.

[10] İbn Zafer el-Mekkî, Kitabu Enbâ-i Nûcebai'l-Ebnâ, s. 163.

[11] Abese, 80/20.

[12] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 58-59.

[13] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 60,

[14] Ebu Davud'un rivayet ettiği bu hadis için bkz. Silsiletül-EhadİS es-Sahiha, Hadis No: 153.

[15] İbn Hıbbân'm sahih kabul ettiği bu hadis için bkz. A.g.e., Hadis No: 152.

[16] İbn Teymiyye, el-Müntekâ min Ahbari'İ-Mustafa, II, 467. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 60.

[17] Âl-i Imran, 3/39.

[18] Meryem, 19/7.

[19] Ibnu'l-Kayyim, Tuhfetü'l-Mevdûd. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 60-61.

[20] Ebû Davud, Edeb, 107.

[21] Dıhlevî, Nuccetullâhi'l-Bâliğa

[22] Buharı, Tefsir (sure 3), 2; Müslim, Fedâil, 146; Ahmed b. Hanbel, II, 233, Ayet için bkz. ÂH Imran, 3/36.

[23] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 61-62.

[24] Hadisi Ebû Ya'la, Müs'ned'inde rivayet etmiştir. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 62.

[25] Dr. Faruk Mûsâhil, "İslâm'ın çocuk gıdasına/beslenmesine gösterdiği ihtimam" başlıklı makalesinde (bkz. Mecelletü'l-Ûmmeti'l-KatarİyyE, sayı: 50), "tahnik hadisi" üzerine şunları söyler: "Bütün ölçü ve miktarlanyla tahnik, Hz. Peygamberin ûpla ilgili bir mucizesidir ki, insanlık bunun hedef ve hikmetini anlamak için ondört asır beklemiştir. Tıp araştırmaları şimdi, şu İki durumun olması halinde özellikle yeni doğan ve süt emen küçük çocukların ölüm tehlikesi geçirebileceklerini ortaya koymuştur: 1. Açlık sebebiyle kandaki şeker oranının eksilmesi, 2. Soğuk hava ile karşılaşmaları halinde, çocukların vücutlarının ısı derecelerinin düşmesi.

[26] Buhârî, AkİKa, 1; Müslim, Âdab, 24.

[27] Buhârî, Akika, 1; Müslim Âdab, 26; Tirmizî, Menakıb, 44.

[28] Müslim, Taharet, 101; Ebû Davud, Edeb, 107; Ahmed b. Hanbel, VI, 212.

[29] Nevevî, Şerhü Sahih-i Müslim, III, 250.

[30] Ahmed b. Hanbel, İH, 88,188. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 62-64.

[31] AYaf, 7/180.

[32] Isrâ, 17/110.

[33] Mâverdi, Nasihâtü'l-Mülûk.s. 166.

[34] Ebu Ya'la, Müsned, I, 259. Senedi sahih olan bu hadis, Ebu Davud, Tlrmizî, Ibn Sa'd ve Hâkim tarafından da rivayet edilmiştir.

[35] Senedinde "meçhul" bir râvî bulunmakla birlikte, hadisin bazı bölümlerinin destek ve şahidi olan sahih rivayetler mevcuttur. Bkz. Ebu Dâvud, Edeb, 61; Camiu'l-Usûl, I, 357.

[36] Ibn Hıbban'ın Sahih'inde tahric ettiği bu hadisin senedinde bir inktta' (kopukluk) olmakla birlikte, rivayet eden şahısların hepsi sika (güvenilir) dır.

[37] Muhammed b. Alevî ei-Mâlikî el-Hasenî, el-Menhelu't-latîf fi Usulü'I-Hadis, s. 194.

[38] A.g.e.,s.23O.

[39] Ebu Dâvud, Canaiz, 124.

[40] Buhârî, Edeb, 106; Müslim, Âdab, 7; Ahmed b. Hantal, III, 307.

[41] Buhârî, İlim, 13; Müslim, Âdab, 3; Ahmed b. Hantal, III, 303.

[42] Meryem, 19/28.

[43] Hadisi Ahmed, Tirmizî, Nesaî, Abd b. Humeyd, İbn Ebi Şeybe gibi muhaddisler rivayet etmiştir. Bkz. Husnül-Osve, s. 135.

[44] Bkz. Mahmûd Muhammed Ammâra, Terbiyetü'n-Neş'i fi Zilalil-lslâm, s. 124.

[45] Bkz. Câmiu'l-Usûl, I, 373. Hadisin senedi sahihtir. Hâkimin rivayetinde "Rasûlullah (s.a.v.) ona ve çocuğuna dua etti" ilavesi vardır.

[46] Ra'd, 13/41.

[47] Şerhu's-Sünne'de geçen bu açıklama İçin bkz. Süleyman b. Abdillah b. Muhammed, Teysiru'l-Azîzi'l-Hamîd fî Şerhi Kitabi't-Tevhîd'inden naklen, s. 615.

[48] Buhârî, Edeb, 81; Müslim, Adab, 30; Ebu Davud, Edeb, 69; Tirmizî, Salât, 131; İbn Mace, Edeb, 24; Ahmed b, Hanbel, III, 115, Hadiste geçen "nuğayr" serçe büyüklüğünde bülbül gibi bir kuş türüdür. Enes'in ana bir kardeşi olan Ebu Umeyr'in böyle sevimli bir kuşu vardı. Bir gön kuş ölünce çocuk buna çok üzülmüştü. Peygamberimiz (s.a.v.) çocuğu gördüklerinde, "Ne yaptı nuğayr, ne oldu kuş!" diyerek ona şaka yaparlardı. (Çev.)

[49] Tirmizî, Tefsir {Sûre 7), 8; Ahmed b. Hanbel, V, 11.

[50] Ebu Dâvud, Edeb, 62.

[51] Hadisin senedi sağlamdır. Bkz. Câmiul-Usûl, 1,371; Timıizî, Edeb, 65.

[52] Hadis sahihtir. Bkz. A.g.e., aynı yerler; SİIsiletü'l-Ehadis es-Sahiha, Hadis No: 207.

[53] Buhârî, Edeb, 108; Müslim, Âdab, 17-19; Ebu Davud, Edeb, 62; İbn Mace, Edeb, 32; Ahmed b. Hanbel, II, 430.

[54] "İsyan eden kadın" manasına "Âsiye" 1j~*Lc ismi, "kadın tabip, örgün kadın" gibi manalar yüklenen "Asiye" 3_fc**î adıyla karıştırılmamalıdır. İkinci isim, İslâm Ülkelerinde yaygındır. (Çev.)

[55] Müslim, Âdâb, 14-15; Ebu Dâvud, Edeb, 62; TİrmizÎ, Edeb, 66; İbn Mace, Edeb, 32; Dârimî, Isti'zan, 62; Ahmed b. Hanbel, II, 18.

[56] Ebu Dâvud, Edeb, 62.

[57] Mesela; Abdurrahirn, Abdulcelil ve Abdutcebbar İsimleri gibi. (Çev.)

[58] Nasihatül-Mülük, s. 166. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 64-69.

[59] Bir dirhem, yaklaşık olarak üç grama tekabülden bir ağırlık ölçüsüdür. (Çev).

[60] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 70.

[61] Çoğulu "ukuk" şeklinde gelen "akka" veya "akika" sözlükte, doğan çocuğun başındaki ana tüyü demektir. Terim olarak da çocuk içirfkesilen koyuna "akika" adı verilmiştir. Bkz. Halil b. Ahmed, el-Ayn, s. 62.

[62] Ebu Dâvud, Edâhî,21;Tirmizî, Edâhî, 16, Nesaî, Akika, 4.

[63] Ebu Davud, Edâhî, 21; Tirmizî, Edâhî, 21; Nesaî, Akika, 5; Ibn Mâce, Zebaih, 1; Dârimî, Edâhi, 9; Ahmed b. Hanbel, V, 8.

[64] Hadis sahihtir. Bkz. Sahihul-Câmi' hadis no: 4106-4107.

[65] Taberânî'nin rivayet ettiği bu hadisin ricali sahih'in ricalidir. Bkz. Heysem!, Mec-mau'z-Zevaid, IV, 59.

[66] Hadis sahihtir. Bkz. Sahihu'l-Câmi', hadis no: 4132.

[67] Heysemr, a.g.e. Aynı yer. (187)

[68] Muvatta,Akika,5.

[69] Aynı yer.

[70] Hâkim, Müstedrek, IV, 238, Hâkim, hadisin Buhâri ile Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de bunu kabul etmiştir.

[71] Bahara, 2/138.

[72] Isra, 17/64.

[73] Sebe, 34/20.

[74] Huccetullâhi'l-Bâliğa, II, 144. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 70-73.

[75] Hadis sahihtir. Bkz. Silsiletû'l-Ehadis es-Sahiha, Hadis No: 1261.

[76] Ahmed b. Hanbel, IV, 264.

[77] Buhârî, Libâs, 63; Müslim, Taharet, 49; Ebu Dâvud, Taharet, 29; Tirmizî, Edeb, 14; Nesaî, Taharet, 9; Ibn Mace, Taharet, 8; Ahmed b. Hanbel, II, 229.

[78] Ebu Dâvud, Edeb, 167; Ahmed b. Hanbel, V, 75.

[79] Hadisi Beyhaki rivayet etmiştir.

[80] Buharî,'Enbiya, 8; Müslim, Fedâil, 151; Ahmed b. Hanbel, II, 322.

[81] Tirmizî Nikah, 1"; Ahmed b. Hanbel, V, 421.

[82] Buharî, lsti-zan,51.

[83] Hakim, Mûstedrek, III, 534.

[84] Bkz. İbn Cüzeyy, el-Kavânîn el-Rkhiyye, s. 214.

[85] Ebu Dâvud, Taharet 129.

[86] Bakara, 2/138.

[87] Ibn Kuteybe, TeVîlu Müşkili'l-Kur'an, s. 149.

[88] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 73-75.

[89] Kasas, 28/12.

[90] Nisa, 4/23.

[91] Bakara, 2/233.

[92] Ahmed b. Hanbel, V, 348.

[93] Ahmed b. Muhammed el-Beledî, Tedbîru'l-Hubâlâ ve'l-Atfâl ve's-Sıbyarr, s. 186.

[94] Abdurrezzak, Musannef, V. 311.

[95] Dr. Faruk Müsahil, Ihtimâmu't-lslâm bi Tağziyeti't-Tıfl, Mecelletû't-Ümme el-Katariyye, Sayı: 50/1405.

[96] Mâverdi, Nasihatü'l-Mülûk, s. 166.

[97] Ebu Dâvud, Hâtem, 3; Nesaî, Zinet, 17.

[98] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 76-79.

[99] Müslim, Taharet, 101-103.

[100] Nevevî, Şerhu Sahih-i Müslim, fil, 250. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 79-80.

[101] Hadisi Abdurrezzak, Musannefinde rivayet etmiştir.

[102] Kâsânî, Bedâiu's-Sanaî1.

[103] İbn Huzeyme, Sahih; III, 50.

[104] Buharî, Ezan, 65; Ebu Dâvud, Salât, 123; İbn Mace, İkamet, 49; Ahmed b. Hanbel, III, 205; İbn Huzeyme, a.g.e., III. 50.

[105] Ahmed b. Hanbel, Müsned, fil, 188. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 80.

[106] İbn Mace, Mesacid, 5. Hadisi Abdurrezzak da rivayet etmiştir. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 81.

[107] Bkz. A.g.e., s. 149-150.

[108] Ebu Dâvud, Talâk, 35. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 81.

[109] Konu hakkında Dr. Ahmed el-Haccî el-Kürdî'nin Ahkâmü’1-Mere fi'1-Fıkhı'l İslâmî adlı eserine, fıkıh ve ahval-i şahsiyye kitaplarına bakınız.

[110] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 81.

İKİ YAŞINDAN BULÛĞ ÇAĞINA KADAR ÇOCUĞUN ŞAHSİYET YAPISI
Giriş
I- İtikâdî Yapısı
A. Çocuğa Kelime-i Tevhidi Telkin Etmek:
B. Allah Sevgisi, Allah'ın Murakabesi, Allah'tan Yârdım Dilemek, Kaza Ve Kadere İnanmak
C. Peygamber (s.a.v.) Sevgisini Yerleştirmek
D. Çocuklara Kur'an-ı Kerîmi Öğretmek:
E- Çocuğun İman Üzerinde Sebatı Ve Bu Uğurda Fedâkârlığı;
II. İbadet Yapısı
Giriş
I- Namaz
A. Çocuğa Namazı Telkin Etme Safhası
B. Çocuğa Namazı Öğretme Safhası
C. Namazı Emretme Ve Terkedilmesînden Dolayı Cezalandırma Safhası
D. Çocukları Cuma Namazına Alıştırmak
E. Gece İbadetinde Çocuklar İçin Bir Örnek
F. Çocukları İstihare Namazına Alıştırmak
G. Çocukların Bayram Namazına Götürülmesi
II. Çocuk Ve Cami
A. Çocuğun Camiye Götürülmesi
B. Çocuğun Cami İle İrtibatının Sağlanması
III. Oruç
IV- Hac
V. Zekat
III. Sosyal Yapı
Giriş:
I- Çocuğun Büyüklerin İlim Ve Sohbet Meclîsine Götürülmesi
II- İhtiyaçlar İçin Çocuğun Gönderilmesi
III- Çocuğun Selama Alıştırılması
IV- Hastalandığında Çocuğun Ziyaret Edilmesi
V- Çocuğun Arkadaş Çevresi Edinmesi
VI-Çocuğun Alış-Verişe Alıştırılması
VII- Çocukların Meşru Düğün Ve Törenlere Gelmesi
VIII- Çocuğun Salih Akrabalarının Yanında Gecelemesi
IX- Rasûlullah’ın (s.a.v.) Çocuklarla Olan Birlikteliğine Pratik Bir Örnek
IV- Ahlâkî Yapı

Giriş:
I- Ahlâk Ve Âdap
A. Çocuklara Âdap Kazandırma Konusundaki Rivayetler
B- Selef Hayatından Örnekler:
C- Çocuklar İçin Nebevî Âdabın Türleri
1-Ana Babaya Karşı Âdap
A) Ana Babaya Hitap Şekli:
B) Ana-Babaya Bakma Âdabı
2- Âlimlere Karşı Âdap
A) İlgili Rivayetler:
B) Selef Çocuklarının Alimlere Karşı Âdabından Örnekler:
3- Saygı Âdabı
4- Kardeşlik Âdabı:
5- Komşu Âdabı:
6- İzin İsteme Âdabı:
7- Yemek Âdabı
8- Kılık-Kıyafet Âdabı:
A) Saç Ve Traş Âdabı:
B) Elbise Adabı:
9- Kur'an Dinleme Adabı:
II- Doğruluk Ahlakı:
III- Sır Tutma Ahlâkı
IV- Güven Ahlâkı:
V- Kin Ve Öfkeden Kurtulma Ahlâkı:
VI- Çocuklara Karşı Rasûlüllah'ın (s.a.v.) Ahlâkından Pratik Bîr Örnek
V- Duygusal Ve Psikolojik Yapısı
Giriş:
I- Çocukları Öpmek, Şefkat Ve Merhamet Göstermek
II- Çocuklarla Şakalaşmak:
III- Çocuklara Hediye Vermek:
IV. Çocuğun Başını Sıvazlamak
V. Çocuğu Güzel Karşılamak
VI. Çocuğun Durumunu Sormak Ve Araştırmak
VII. Kız Çocuğuna Ve Yetime Özel İlgi Göstermek
A. Kız Çocuğunun Eğitimi
1- Kız Çocuğundan Hoşlanmamanın Yasaklanması
2- Kız Çocuğu İle Oğlan Çocuğu Arasında Eşit Davranmak

3- Kız Çocuklarından Dolayı Elde Edilen Eğitim, İyilik Ve Sabır Sevabı
B. Yetim Kız Ve Oğlan Çocuğunun Eğîtimi
1- Yetime Bakmanın Ve Onu Eğitmenin Sevabı
2. Yetîmîn Malını Korumak Ve Onun Namına Ticaret Yapmak
3. Yetimlerini Terbiye Eden Ve Evlenmeyen Ananın Sevabı
VIII. İfrat Ve Tefrite Düşmeden Çocuk Sevgisinde Denge
VI- Fizîksel Yapı
Giriş:
I- Çocuğun Yüzücülük, Atıcılık Ve Biniciliği Öğrenme Hakkı:
II- Çocuklar Arasında Spor Yarışmaları Düzenlemek
III- Yetişkinlerin Çocuklarla Birlikte Oyun Oynaması:
IV- Çocukların Çocuklarla Birlikte Oynaması
V- Çocuklar Îçîn Sporun Faydaları
VII. İlmî Ve Fikrî Yapı
Giriş:
I- Çocuğa İlim Sevgisini Ve Âdabını Kazandırmak:
II- Çocuğun Bir Miktar Kur'an Ve Sünnet Ezberlemesi
III- Eğitim İçin İyi Bir Hoca Ve İyi Bir Okul Seçilmesi:
IV-Çocuğun İyi Derecede Arapça Öğrenmesi:
V- Çocuğun Îyi Derecede Yabancı Bîr Dil Öğrenmesi
VI- Çocuğun İlgi Ve Kabiliyetine Göre Yönlendirilmesi:
VII. Evde Îyi Bîr Kütüphanenin Oluşturulması Ve Bunun Çocuğun Yapısı Üzerindeki Tesiri:
VIII. İlîm Talebi Ve Tahsili Konusunda İslam Alimlerinin Çocukluk Yılları:
IX. Îlim Ve Kur'an Ehlî, Rasûlüllah'a (s.a.v.) Hizmet Aşkıyla Tutuşan Mücahid Bîr Çocuğa Örnek:
VIII. Sağlık Yapısı
Giriş:
A. Çocuğun Sağlık Yapısının Esasları:
1. Çocuğa Yüzücülük, Atıcılık, Binicilik, Güreş Tutuşturmak Ve Koşuculuk Gibi Spor Dallarının Kazandırılması:
2. Çocuğun Misvak Sünnetine Alıştırılması:
3. Çocuğun Tırnak Temizliği Ve Genel Temizliğe Dikkat Etmesi:
4. Yemede-Îçmede Hz. Peygamberin Sünnetlerine Uyulması:
5. Çocuğun Sağ Yanı Üzerine Uyuması:
6. Çocuğun Tabîi Tedavi Şeklini Öğrenmesi:
7. Yatsıdan Sonra Uyumak Ve Sabah Namazı İçin Erken Uyanmak:

8. Çocukları Bulaşıcı Hastalıklardan Uzak Tutmak:
9. Nazardan, Cin Ve Şeytanın Kötülüğünden Korumak İçin Çocuklara Okumak:
B. Nebevi Tedavi Usulleri
1. Hasta Çocuğun Tedavisini Hızlandırmak:
3. Ûd-i Hindî Île Tedavi:
4. Kan Aldırma Ve Yürümekle Tedavi:
5. Duâ Ve Nefes Etme (Rukye) İle Tedavi:
6. Nazardan Korunmanın Yolu:
7. Kur'an Ayetî Ve Hadisin Dışında Çocuğa Muska Takmanın Yasaklanması:
IX. Cinsel Terbiye
Giriş:
1. Yatak Odasına Gîrerken Çocuğun Îzîn İstemesi:
2. Çocuğun Bakılması Yasak Olanlardan Gözünü Çevirmeye Ve Mahrem Yerlerini Korumaya Alıştırılması:
3. Yatakların Ayrılması:
4. Çocuğun Sağ Yanı Üzerine Uyuması Ve Yüzükoyun Yatmaktan Uzak Tutulması:
5. Çocuğun Karşı Cinsiyle Beraber Olmaktan Ve Cinsel Duyguyu Tahrik Eden Unsurlardan Uzak Tutulması:
6. Mümeyyiz Çocuğun Guslün Farzlarını Ve Sünnetlerini Öğrenmesi:
7. Mümeyyiz Çocuğun Nur Suresini Ezberlemesi, Mânâ Ve Hükümlerinin Öğretilmesi:
8. Cinsel Arzunun Açığa Vurulması Ve Fuhuştan Sakındırmanın Yolu:
9. Erken Evlilik:
10. Ergenlik Belirtileri:

İKİ YAŞINDAN BULÛĞ ÇAĞINA KADAR ÇOCUĞUN ŞAHSİYET YAPISI

Giriş

Dengeli bir şahsiyet, fert ve toplumların hayatında oldukça etkilidir. Böyle bir insan kimliği, ancak her bakımdan yönlendirilip ve çok yönlü olarak eğitime tâbi tutulmakla olgunlaşır.
Tarihin akışını düşündüğümüz zaman, güçlü bir şahsiyeti inşa etmenin önemini görürüz. Rabbânî metoddan sapmış ve dejenere olmuş yapıyı güç ve kuvvet olmadan değiştirmek mümkün değildir. Ancak bilinmelidir ki, inşa olmadan güç ve kuvvet olmaz, eğitim ve altyapı hazırlığı olmadan da sözkonusu şahsiyetin inşası gerçekleşmez.
Eğitime yönelik en ucuz yatırım alanı, canlı varlıklar içinde en uzun süre olan çocukluk dönemidir, insan yavrusu esneklik, duruluk ve fitrîlikte diğer canlılardan ayrılır. Uzun bir zamanı içine alan çocukluk döneminde eğitimci, çocuğun gönlüne istediğini eker, çizdiği plana göre onu yönlendirir, onun güç ve yeteneklerini tanır ve mümkün olduğu kadar çocuğu geleceğinden haberdar eder. Eğitimci gereken ihtimamı göstermek suretiyle çocukluk döneminin temelini ne kadar sağlam atarsa, gençlik devresinde çocuk, meydana gelebilecek sarsıntılar karşısında o kadar dayanıklı ve sağlam olur.
Bu sebeple, aktif bir babanın asıl iş ve görevi, eğitimciler ve çocuklar için faydalı olacak bilgi ve malzemeleri örneklerle ortaya koyan bu bölümden itibaren başlar. Konular ele alınırken, imkân nisbetinde fazla sözden ve felsefeden uzaklaşılmıştır. Bununla da, canlı örneklerin ders ve ibret için en iyi yol olacağı hedeflenmiştir. Bu örnekleri güzel bir şekilde çocuklara sunmak, -inşaallah- iyi ve olumlu sonuçlar verecektir. Bundan dolayı İbn Sina "Siyaset" adlı kitabında şöyle demektedir: "Çocuk sütten ayrılınca, kötü huy ve alışkanlıklar ona musallat olmadan önce velisi âdab ve ahlâk eğitimine başlar."
Bu safhada çocuğun henüz küçük olduğu düşüncesi ve buna bağlı olarak da eğitiminin ihmal edilmesi doğru değildir. Sütten kesilen çocuğun artık yönlendirilmesi, irşad edilmesi, emir ve yasağın hatırlatılması, teşvik edilmesi ve sevindirilmesi, korkutulması ve yerine göre ayıplanması gerekir.
Şimdi, çocuğun şahsiyet yapısının esaslarını tanımaya çalışacağız. Bu esasların başında itikadı yapısı gelmektedir.
"Kıyamet gününde, "biz bundan habersizdik" demeyesiniz diye Rabbin Adem

oğullarından, onların bellerinden nesillerini çıkardı. Onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Onlar da, evet (buna) şahit olduk, dediler. Veya "Daha önce babalarımız Allah'a ortak koştu, biz de onlardan sonra gelen bir nesildik. Kötülerin yaptıkları yüzünden bizi helak edecek misin?" dememeniz için (böyle yaptık). Belki dönerler diye ayetleri böyle detaylı olarak açıklıyoruz."[1]

I- İtikâdî Yapısı

Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kaza ve kadere; hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine iman etmekten oluşan İslam akaidi, gözle görülmeyen "ğaybî" bir özelliğe sahiptir. Bu iman esaslarını kişi çocuğuna nasıl sunacak? Bunlar karşısında çocuğun tavrı ne olacak? Bu esasların ayrıntılarına nasıl girilebilir? İşte bütün bunlar ve bunlara benzer sorular karşısında ana baba şaşırır ve bu problemlere çözüm yolu bulmak ister. Ancak biz, bu inancın yerleştirilmesi hususunda, Rasûlullah'ın (s.a.v.) çocuklarla ilgili uygulamasından şu beş esası çıkarmaktayız:

A. Çocuğa kelime-i tevhidi telkin etmek.

B. Allah sevgisi, Allah'ın murakabesi, Allah'tan yardım dilemek, kaza ve kadere inanmak.

C. Peygamber (s.a.v.) sevgisini yerleştirmek.

D. Çocuğa Kur'an-ı Kerim'i öğretmek.

E. Çocuğun iman üzerinde sebatı ve bu uğurda fedâkârlığı.

İmam Gazzali, çocuğun imanına ihtimam göstermeye ve küçüklüğünden itibaren bunu telkin etmeye teşvik etmiştir. O, şöyle demektedir: "Bilin ki, imanla alâkalı sözünü ettiğimiz esasları ilk yetişme döneminde çocuğa takdim edilmelidir. Çocuğun ezberlediği bu esasların mânâ ve hikmeti, büyüdüğünde yavaş yavaş ortaya çıkar. Bu bakımdan çocuğa sırasıyla şunlar kazandırılmalıdır: Ezberleme, anlayış (fehm), inanç, kesin bilgi ve tasdik. Bir delil ve burhan olmadan çocuk bunları elde eder. İlk yetişme döneminde insan kalbinin herhangi bir delil veya burhana ihtiyaç duymadan imana açılması, yüce Allah'ın bir lütfudur.[2]

Sonra imam Gazzali, imanın yerleştirilmesi konusunda bize şu yolu göstermektedir:

"İmanını kuvvetlendirmek üzere çocuğun kelam ve tartışma metodunu öğrenmesi faydalı bir yol değildir. Aksine Kur'an tilaveti ve tefsiri, hadis ve hadisin mânâlarıyla, ibadetlerle meşgul olur. Böylece duyduğu ve okuduğu

Kur'an ve Sünnet delilleriyle, gönlünde parlayan ibadetlerin nur ve feyizleriyle çocuğun imanı devamlı kuvvet kazanır."
Zira her çocuk, iman fitratı üzere doğar. Nasıl doğmaz ki? "Kıyamet gününde, "biz bundan habersizdik" demeyesiniz dîye Rabbin Adem oğullarından, onların bellerinden nesillerini çıkardı. Onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Onlar da, evet (buna) şahit olduk, dediler."[3]
Şu hadis-i kudsî bu noktayı çok güzel açıklamaktadır: "Ben kullarımı hanîf (her türlü kötülükten uzak, doğru ve mükemmel) olarak yarattım. Ama onlara şeytanlar gelerek dinlerinden çevirdiler. Benim helal kıldıklarımı onlara haram kıldılar."[4]
Molla Aliyyü'1-Kârî, "Her çocuk, fitrat üzere doğar" hadisini şöyle açıklamaktadır: "Çocuk, tevhid ve marifet (Allah'ı birleme ve tanıma) fıtratı üzere doğar. Bu demektir ki çocuk, tabiat ve karakteriyle başbaşa bırakılırsa, kendiliğinden iman yolunu seçecektir. Çünkü o, şeriatı kabullenmeye hazır bir yapıda yaratılmıştır. Çocuk kendi haline bırakılırsa, öz ve fıtratına sarılmayı sürdürür ve başka birşeye meylederek ondan ayrılmaz.
Hadisi şu şekilde anlayan da olmuştur: Her çocuk Allah'ı tanımak ve O'nu ikrar etmek üzere dünyaya gelmiştir. Bu durumda sen, Allah'ın "yaratıcı" olduğunu - O'na başka isim verse de- ikrar ve itiraf etmeyen bir kimse göremezsin. Bu görüş, imam Ebu Hanife'nin şu sözüne de uygun düşmektedir: "Peygamberlerin gönderildiğini bilmezse bile, her mükellef insanın yalnız kendi aklıyla Allah'ı tanıması vaciptir."[5]
Kur'an sayfalarını şöyle bir düşündüğümüz zaman, rasûl ve nebilerin, çocuklarının iman selameti için gereken hassasiyeti gösterdiklerini görüyoruz. Mesela Allah Tealâ şöyle buyurur: "Bunu (müslüman olmayı) İbrahim de kendi oğullarına vasiyet etti. Ya'kub da: "Oğullarım! Allah sizin için bu dini seçti. O halde sadece müslümanlar olarak ölünüz (dedi)."[6]
Lokman da (a.s.) oğluna şu vasiyette bulunmaktadır:
"Yavrucuğum! Yaptığın iş bir hardal tanesi ağırlığında olsa dahi ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin altında bulunsa, yine de Allah onu (senin karşına) getirir. Şüphesiz Allah, latiftir; herşeyi görüp bilmektedir ve herşeyden haberdardır."[7]
Biz, ihlas sûresinin aklî itikadı, Kafirûn sûresinin de amelî itikadı temsil ettiğini düşünüyoruz. Her ikisi de, inançtan bahseden kısa sûrelerdendir. Burada aynı zamanda, hafızaları yeni gelişen ve nefesleri kısa olan çocukların bu sûreleri kolaylıkla ezberlemelerine bir işaret bulunmaktadır. Rasûlullah (s.a.v.), devamlı

İslama davet etmek suretiyle çocuklara ihtimam göstermiş, hattâ O, bir neslin inşasında kendi usûlünü ortaya koymuştur. Kendisinin davetine iman eden Ebu Talib'in oğlu Ali'ye kucak açmıştı. Oysa o sırada Ali, on yaşını aşmamıştı. Rasulüllah (s.a.v.) hasta çocukları ziyareti esnasında, babalarının huzurunda onları İslama davet ederdi.

Rasulüllah'ın (s.a.v.) yahudi bir komşusu vardı. Ahlâkı da pek fena değildi. Bir gün hastalanınca Peygamber (s.a.v.), ashabıyla birlikte onu ziyaret etti. Peygamber (s.a.v.) hastaya: "Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın elçisi olduğuma şehadet eder misin?" dedi. Hasta babasına baktı. Hem babası hem de delikanlı sükût etti. Rasulüllah (s.a.v.) davetini tekrarlamaya devam etti. Nihayet üçüncü davette babası "Sana söylediğini söyle" dedi. Oğlu da öyle yaptı ve hemen öldü. Yahudiler ölüye sahiplenmek isteyince Rasulüllah (s.a.v.): "Artık biz buna sizden daha yakınız" buyurdu ve hemen onu yıkadı, kefenlendi, güzel kokular saçtı ve cenaze namazını kıldı.[8]

Selef-i salih de çocukları İslama davet hususunda ihtimam göstermeyi sürdürmüştür. Ömer b. el-Hattab (r.a.), yönetimi altında bulunan topraklarda çocuğunu yahudileştirecek bir yahudiyi, hıristiyanlaştıracak bir hırıstiyanı bırakmamıştır.[9]

Tağlib kabilesinden bir adam Hz. Ömer'e gelmişti. Hz. Ömer ona "Şüphesiz cahiliye döneminde sizin bir payınız vardı. Şimdi de İslâm'dan payınızı alın" dedi ve cizyelerini bir kat artırmaları, çocuklarını da hırıstiyanlaştırmamaları üzerine onunla anlaşma yaptı.[10] Gerçekte Hz. Ömer bunu Rasulüllah'ın (s.a.v.) izinden gitmek için yapmıştı.

Ali b. Ebî Talib anlatıyor: Rasulüllah'ın (s.a.v.) yanında bulunuyordum. O, çocuklarını vaftiz etmemeleri, aksi halde ahidnamenin bozulması şartıyla Tağliboğulları hırıstiyanlarıyla anlaşma yaptı. Râvî Hz. Ali der ki: "Eğer onlar bu anlaşmaya bağlı kalmasalardı Rasulüllah (s.a.v.) onlarla mutlaka savaşırdı."

İşte Mücahid! Hıristiyan hizmetçisine o şöyle der: "Ey Cerîr! Müslüman ol! Sonra da onlara böyle denildiğini söylerdi."[11]

Bütün bu söylenenler, gelecek nesillerin, onların yönetici ve bilginlerinin çocuklara gereken ihtimamı göstererek onları şiddetli fırtınaların kasıp kavuracağı, şer odaklarının ve küfür propagandacılannın kucaklarına düşecek şekilde başıboş bırakmamaları için bir uyarıdır. Çalışmak, ciddiyet, süreklilik ve kaliteli eğitimle İslâm ümmetinin, içine düştükleri vartadan ve gaflet uykusundan uyanmalarını niyaz ediyoruz.[12]

A. Çocuğa Kelime-i Tevhidi Telkin Etmek:

İbn Abbas'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Çocuklarınızı (n ağzını) ilk olarak kelime-i tev-hid; "lâ ilahe illallah" sözüyle açınız, ölüm anında onlara "la ilahe illallah" sözünü telkin ediniz."[13]

Selef de çocuğa ilk olarak kelime-i tevhidi öğretmeyi ve bunu yedi kez söyletmeyi müstehap görürdü. Bu durumda çocuğun konuştuğu ilk şey "lâ ilahe illallah" sözü olurdu.[14]

İbnu'l-Kayyim (r.a.), "Ahkâmu'l-Mevlûd" adlı eserinde şöyle demektedir: Çocukların konuşma zamanı geldiği zaman onlara "lâ ilahe illallah Muhammedun rasûlullah" sözü telkin edilmeli, ilk öğretilen ve duyurulan şeyler şu hususlar olmalıdır: Yüce Allah'ı tanımak ve birlemek (ma'rifet ve tevhid), Arş üzerinde bulunan Allah'ın kendilerini görmesi ve sözlerini işitmesi, nerede olurlarsa olsunlar Allah'ın kendileriyle beraber olduğu İsrail oğulları çoğu zaman çocuklarına "ilahımız bizimle beraberdir" mânâsına gelen bir tabir öğretiyorlardı. Bundan dolayı isimlerin Allah'a en sevimli olanı Abdullah ve Abdurrahman olmuştur. Böylece çocuk bu ismi öğrenir ve kendisinin Allah'ın kulu, Allah'ın da kendisinin rabbi olduğunu düşünür."

Abdulkefim Ebu Ümeyye der ki: Rasûlüllah (s.a.v.) Haşim oğullarından konuşmaya başlayan çocuğa yedi kez şu ayeti öğretir ve okuturdu: "Çocuk edinmeyen, yönetim ve hakimiyette ortağı olmayan, acizlikten ötürü bir dosta da ihtiyaç duymayan Allah'a hamd olsun! de ve tekbir getirerek O'nu yücelt."[15]

İbn Zafer el-Mekkî, çocuğun sıkça kelime-i şehadet getirmesiyle ilgili güzel bir kıssa nakleder:

Bana ulaştığına göre, Süleyman'ın babası Davud b. Nusayr et-Tâî, beş yaşına gelince babası onu eğitici bir hocaya teslim etti. Hocası hemen Kur'an telkin etmeye yani, ezberlemesi için çocuğa dilden Kur'an öğretmeye başladı. Hocası da bu hususta çok başarılı idi. Çocuk İnsan Sûresini öğrenip ezberleyince, cuma günü anası onu bahçeye yönelmiş, düşünceli ve eliyle işaret ederken gördü. Anası çocuğun aklını yitirmesinden korktu ve (kocasına): "Ey Davud! Kalk, çocuklarla oyna!" diye seslendi ama kocası ona cevap vermedi.

Bunun üzerine anası çocuğunu kucakladı ve "vay" oğlum!" diye sızlanınca oğlu:

"Anacığım! Sana ne oluyor, bir şeyin mi var?" dedi. Anası:

"Aklım nerede?" dedi. Çocuk:

"Allah'ın kullanyla beraberdir" deyince, anası onların nerede olduğunu sordu.

Çocuk:
"Cennette" cevabını verince anası, onların ne yaptıklarını sordu. Çocuk:
"Orada koltuklara yaslanmış olarak bulunurlar. Orada ne yakıcı sıcak, ne de dondurucu soğuk görürler"[16] cevabını verdi. Sonra sanki bir şey düşünüyor gibi gözlerini dikerek sûreye devam etti, hattâ "sizin gayret ve çalışmanız karşılığını bulmuştur" ayetine kadar geldi. Sonra da:
"Ey anacığım! Onların gayret ve çalışması neydi?" dedi. Anası ne cevap vereceğini bilemedi. Bunun üzerine anasına şöyle dedi: 'Yanımdan kalk da onların yanında biraz gezineyim." Anası da hemen kalktı, babasına haber gönderdi ve ona çocuğunun durumunu bildirdi. Babası oğlu için şunları söyledi: "Ey Davud! Onların gayret ve çalışması kelime-i şehadet yani, "la ilahe illallah Muhammedün rasûlüllah" sözünü söylemeleriydi" dedi. Çocuk, zamanının büyük bölümünde bunu söylerdi.
Rasûlüllah (s.a.v.), kendisine peygamberlik geldiğinde, davetiyle Çocukları imandan uzaklaştırmadı aksine, grup ve hizip davetlerindeki dar görüşlülüğü aşarak Ebu Talih'in oğlu Ali'ye gitti. O zaman Ali on yaşını geçmemişti. Peygamber (s.a.v.) onu imana davet etti. O da iman etti ve Mekke yollarında babasından ve yakınlarından gizli olarak namaza çıkarken Rasûhıllah'tan (s.a.v.) ayrılmadı.
Bir gün Ebu Talib, Peygamber (s.a.v.) ile oğlu Ali'yi namaz kılarlarken görünce Rasûlullah'a (s.a.v.) şöyle konuştu: "Ey kardeşimin oğlu! Tatbik ettiğini gördüğüm bu dinin mahiyeti nedir?" Rasûlüllah da (s.a.v.) ona şu cevabı verdi: "Ey amcam! Bu Allah'ın dinidir, meleklerinin, peygamberlerinin ve babamız ibrahim'in dinidir. Allah beni kullanna elçi olarak gönderdi. Sen, hidayete davet ettiklerim ve öğüt verdiklerimin en uygun olanısın. Ayrıca sen, bana icabet eden ve bana yardım edenlerin en layık olanısın." [17]

Mevâlî (azatlı köleler) den ilk müsluman olan Zeyd b. Harise'dir. [18]Zeyd, Hz. Hatice'nin amcası Hakîm b. Hızâm tarafından Şam'dan getirilen esirler içinde bulunuyordu. Hz. Hatice onu kendisine hizmetçi olarak seçti. Rasûlullah da (s.a.v.) Hz. Hatice'den onu istedi. Hemen onu azad etti ve evlatlık edinerek terbiye etti. işte Rasûlullah (s.a.v.) yeni islam toplumunun temelini atarken çocuklara gereken ihtimamı göstererek bu yeni davetine başladı. Hattâ öyle oldu ki Hz. Ali, hicret gecesinde Rasûlullah'm (s.a.v.) evinde uyumak suretiyle O'nu savunma şerefine nail oldu. Doğacak olan yeni islam toplumunun kurucuları ve istikbalin komutanları olmaları için gelişmekte olan çocuklara uyguia-nan peygamberi eğitim işte budur. Hicrî 15. asrın çağdaş islamî hareketinde de,

islamın ilk döneminde uygulanan metodun farkına bir varabilsek![19]

B. Allah Sevgisi, Allah'ın Murakabesi, Allah'tan Yârdım Dilemek, Kaza Ve Kadere İnanmak

Her çocuğun, kendine has psikolojik, sosyal, ekonomik ve okulla ilgili problemleri vardır. Bu problemlerin ağırlığı çocuktan çocuğa değişir. Bu problemleri çocuk bilinçli veya bilinçsiz bazan açıklar. Bu durumda onun iç dünyasının tedavisi hangi yolla mümkündür? Eğer varsa acı, sıkıntı ve problemleri hangi metodla hafifletilebilir?
Bütün bunlar, Allah sevgisini, O'ndan yardım dilemeyi ve O'nun murakabesini gönüllere yerleştirmekle, kaza ve kadere iman etmekle mümkündür. Bu, Rasûlullah'm (s.a.v.) metodudur; başka birisi tarafından ortaya konulmuş bir yol değildir. Ruhunda bu sevginin ve yardım dileme şuurunun derinleştirilmesiyle, kalbinde bu murakabenin kökleştirilmesiyle ve gönlüne kaza ve kadere imanın yerleştirilmesiyle çocuk, şu anda çocukluk hayatıyla, bundan sonra da babalık veya analık hayatıyla mücadele edebilir. [20] .

1. Çocukların Bu Esasa Teşvik Edilmesiyle İlgili Hadisler:

İbn Abbas (r.a.) der ki: Birgün Peygamber'in (s.a.v.) terkisinde idim. Şöyle buyurdu: "Yavrum! Sana birkaç söz öğreteyim: (Emir ve yasaklara riayet etmek suretiyle) Allah'ı gözet ki, Allah da seni gözetsin. Allah'ı gözet ki, O'nu karşında bulasın, istediğin zaman Allah'tan iste. Yardım dilediğin zaman Allah'tan dile. Şunu bil ki, bütün insanlar toplanıp sana bir fayda sağlamaya çalışsalar, Allah'ın sana takdir ettiği kadar fayda sağlayabilirler. Onlar sana bir zarar vermek üzere biraraya gelseler, Allah'ın sana takdir ettiği kadar zarar verebilirler. Kalemler (olacak şeyleri yazdıktan sonra) kaldırılmış, sahifeler de (üzerindeki yazılar tamamlanmış olup) kurumuştur."
Hadisin başka bir rivayetinde şu ziyade bulunmaktadır: "Allah'ı gözet ki, O'nu önünde bulasın. Bol ve geniş zamanında kendini Allah'a tanıt ve sevdir ki, O da seni sıkıntı durumunda tanısın. Şunu bil ki, başına gelmeyecek olan şey sana isabet edecek değildir. Sana isabet edecek olan şeyden de kurtulacak değilsin. Bil ki, yardım sabırla, ferahlık üzüntüyle beraberdir. Her zorluğun yanında mutlaka bir de kolaylık vardır." [21]
Çocuk bu hadisi ezberler ve iyi anlarsa, artık tüm hayatının akışı içinde ona

hiçbir şey engel olamaz. Şimdi soruyor ve diyoruz ki, klasik ve çağdaş hangi eğitim sistemi çocuğa bu hadisin kazandırdığı ruh ve şuuru verebilir?
Şüphesiz ifade ettiği mânâ ve verdiği mesajla bu hadis, çocuğun problemlerinin çözümünde ve çocuğun daha ileriye adım atmasında büyük bir güce ve etkiye sahiptir. Sahabenin çocukları bu nebevî talimatı almışlar; başlarına gelen musibetler karşısında Allah'tan yardım istemişler, günahtan vazgeçmenin de kulluk yapabilmenin de Allah'ın yardımı ile mümkün olduğuna inanmışlar, üzüntü ile birlikte bir ferahlık ve zorlukla birlikte bir kolaylık olduğuna iman etmişlerdir.
İşte size bu konuda teorik değil pratik örnekler:
Adem b. Ebî İyas, Tefsir'inde Muhammed b. İshak'tan şu olayı nakletmektedir: Malik el-Eşcaî, Peygamber'e (s.a.v.) gelerek şöyle der: "Oğlum Avf esir alındı." Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v.) ona şöyle dedi:
"Ona bir elçi gönder. Elçi ona: Rasûlullah (s.a.v.) senin "la havle ve la kuvvete illa billah" sözünü çok söylemeni emrediyor, desin. Elçi ona geldi ve durumu bildirdi. Avf da hemen "la havle ve la kuvvete illa billah" demeye başladı. Avf'ı sırımla/kamçıyla bağlamışlardı. Avf'ın sırımı aniden çözüldü ve dışarı çıktı. Hemen dışarda onlara ait bir deve gördü ve deveye bindi. Avf kendini birden, kendisini bağlayan insanların avlusunda bulunca bağırdı. Bunun üzerine onların hepsi onu takip etti. Ama o bir anda ana babasına yetişerek kapıdan seslendi. Babası oğlunu görünce "Kabe'nin sahibi olan Allah'a yemin ederim ki bu Avf'tır" dedi. Anası da 'Vah vah! Avf, gördüğü acı ve ıstırabdan dolayı perişan!" dedi. Babası ve hizmetçi hemen ona doğru koştular. Derken Avf, babasına olup bitenleri anlattı. Sonra babası Rasûlullah'a (s.a.v.) gelerek Avf'ın ve devenin durumunu haber verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.):
"Deve hakkında istediğini yap! Deveni sen var etmiş değilsin" buyurdu ve şu ayet nazil oldu: "Kim Allah'tan korkar; takva sahibi olursa; ona bir çıkış yolu sağlar ve ona beklemediği yerden rızık verir." [22]
Sehl b. Sa'd anlatıyor1: Ensardan bir genci Cehennem ateşinin korkusu sarmıştı. Ateş sözkonusu edildiği zaman ağlardı. Nihayet bu hâlet-i ruhiye onun, evinden çıkmasını engelledi. Durum Peygamber'e (s.a.v.) iletilince hemen gencin evine geldi. Rasûlullah (s.a.v.), yanına varınca genç boynuna sarıldı ve öldü. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Arkadaşınızı (defnetmek üzere) hazırlayın! Zira Cehennem korkusu onu müthiş etkiledi ve ölümüne sebep oldu." [23]
Şu örnek de, selef-i salihinin imanın kalbe yerleştirilmesine ve iman zevkine gösterdikleri önemi, buna giden yolun da kaza ve kadere kesin olarak

inanmaktan geçtiğini ifade eder. Ölümden önce en zor şartlarda olsalar bile selefi salihinin bu konuda çocuklarını uyardıklarını ve yönlendirdiklerini görmekteyiz:
Velid b. Ubade anlatıyor: Hasta yatan (babam) Ubade'nin yanına varmıştım. Artık onun ölebileceğini düşünerek: Babacığım! Bana emir ve vasiyyette bulun! dedim. Bunun üzerine babam "Beni oturtunuz!" dedi. Yanındakiler onu oturtunca şöyle dedi: "Yavrucuğum! Kadere; hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmadıkça sen, iman zevkim tadamazsın ve tam manâsıyla Allah'ı bilme gerçeğine ulaşamazsın." Dedim ki: Babacığım! Hayır ve şerrin mahiyetini nasıl bilirim? Bu suâle babam şu cevabı verdi: Bilmelisin ki, başına gelmeyecek olan şey sana isabet edecek değildir. Sana isabet edecek olan şeyden de kurtulacak değilsin. Yavrucuğum! Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: "Allah'ın yarattığı ilk şey kalemdir. Sonra kaleme "yaz" dedi. O da derhal kıyamete kadar olacak şeyleri yazdı." Yavrucuğum! Bu inançta olmadan eğer ölürsen, Cehenneme girersin." [24]

2. Selef-i Sâlihin Hayatından Pratik Örnekler:

a) Müminlerin emiri Hz. Ömer yolda yürüyordu. Bir grup çocuk da yolda oynuyordu. Çocuklar Hz. Ömer'i görünce biri dışında -ki o da Abdullah b. ez-Zübeyr'dir- hepsi kaçtı. Hz. Ömer bu durum karşısında şaşırdı ve kaçmamasının sebebini çocuğa sorunca, çocuk şu cevabı verdi: "Bir suç işlemedim ki senden kaçayım! Senden korkmuyorum ki yolunu genişleteyim!" [25]

b) İbn Ömer bir yolculuk esnasında koyun güden bir köle gördü. Ona "Şu koyunlardan birini satar mısın?" dedi. O, "Koyunlar benim değil" cevabını verince, İbn Ömer: "Sahibine koyunlardan birini kurdun kaptığım söyle!" dedi. Bunun üzerine köle ona şu karşılığı verdi: "Allah nerede?! (O bizi görüyor)." Artık ondan sonra bir süre İbn Ömer, o kölenin söylediği "Allah nerede?" sözünü tekrar etti. [26]

Bir hoca, öğrencilerinden birisine daha çok sevgi ve alâka gösterirdi. Diğer öğrenciler hocalarından bunun sebebini öğrenmek isteyince, hocaları bunu size açıklayayım diyerek öğrencilerinden her birine bir kuş verdi ve hiçbir kimsenin görmeyeceği yerde bunu kes, dedi. Özel sevgi ve alâka gösterdiği öğrenciye de aynı şekilde bir kuş verdi. Hepsi gitti ve her biri kuşunu kesmiş olarak döndü. O özel öğrenci ise kuşu canlı olarak getirdi. Hocası, "Bari kesseydin ya?" deyince, öğrenci "Sen hiçbir kimsenin görmeyeceği yerde onu kesmemi bana emrettin. Ben ise hiçbir kimsenin göremeyeceği bir yer bulamadım" dedi. Bunun üzerine

hoca, "işte bunun için ona özel sevgi ve alâka gösteriyorum" dedi. [27]

c) İmam Gazzali; İhya'smda şu güzel kıssayı nakleder:

Sehl b. Abdillah et-Tüsterî der ki: Ben üç yaşımda iken gece kalkar, dayım Muhammed b. Sevvar'ın namazına bakar ve dikkatle izlerdim. Bir gün dayım bana: "Seni yaratan Allah'ı zikretmez misin?" dedi. Ben, isterim, ama "O'nu nasıl zikredeyim" dedim. O, "elbiselerini değiştirip yatağına girince dilini oynatmadan kalbinle üç defa "Allah benimle beraberdir, Allah bana nazar etmektedir, Allah beni görmektedir" de! dedi. Ben de geceleri bunu söyledim sonra durumu ona bildirdim. O da bana "Bunu, her gece yedi defa söyle!" dedi. Ben de bunu söyledim sonra durumu ona bildirdim. Bu sefer o bana "Bunu her gece onbir defa söyle!" dedi. Ben de söyledim.

Sonra kalbimde bu işten dolayı bir haz duymaya başladım. Bir yıl sonra dayım bana şöyle dedi: "Sana öğrettiğim şeye sahip ol ve kabre girinceye kadar ona devam et. Zira o dünya ve ahirette sana fayda verir." Ben de senelerce bu zikre devam ettim ve nihayet onun hazzını sırrımda da duydum. Sonra dayım birgün bana "Ey Sehl! Allah'ın beraber olduğu, O'nun nazar ettiği ve gördüğü kimse O'na hiç âsi gelir; günah işler mi? Günah işlemekten sakın!" dedi. Birgün ben kendi halimde iken, ailem beni bir muallime göndermek istedi. Ben aileme, dikkatimin dağılmaması için, muallime, her gün bir saatlik dersten sonra bana izin vermesini tenbih etmelerini söyledim. Nihayet ben okula devam ettim. Kur'an okumasını öğrendim ve altı veya yedi yaşımda iken Kur'an'ı ezberlerdim. Bütün sene orucu tutuyordum. Azığım oniki sene arpa ekmeğinden ibaretti.

d) Haris el-Muhâsibî çocukken, hurma ticareti yapan bir adamın kapısı önünde oynayan bir grup çocuğa rastladı.

Onların oyununa bakmak için durdu. Ev sahibi yanına aldığı hurmalarla dışarı çıktı ve Hâris'e:

"Şu hurmaları ye!" dedi. Haris:

"Bu hurmalar neyin nesidir?" sualini sorunca, adam şu cevabı verdi:

"Bir ara bir adama hurma satmıştım. Bunlar, onun hurmasından düşenler, dökülenlerdir." Haris:

O adamı tanıyor musun? dedi. Adam:

Evet, dedi. Haris oynamakta olan çocuklara dönerek:

"Bu yaşlı adam müslüman mıdır?" dedi. Çocuklar:

"Evet öyledir" deyince, Haris o adamı bırakarak gitti. Adam hemen arkasından giderek Hâris'i yakaladı ve şöyle dedi:

"Vallahi, benim hakkımda içinden geçirdiğini söylemeden elimden

kurtulamazsın." Haris:
Ey yaşlı adam! Sen müslüman isen, nasıl çok susadığında suyu arayıp buluyorsan, mesuliyetten kurtulabilmen için hurmaların sahibini de bul! Ey yaşlı adam! Müslüman olduğun halde, müslümanların çocuklarına haram yediriyorsun! dedi. Bunun üzerine adam şöyle dedi:
"Vallahi, bundan sonra artık böyle birşey yapmayacağım!" [28]

* * *

İbn Zafer el-Mağribî der ki: Bana anlatıldığına göre, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Muhammed en-Nûrî Kur'an okumasını öğrenince, dükkanda Kur'an okumayı sürdürdü. Sabah olunca eline defter-kalemi alır, Allah'ın kitabından bilmediklerini öğrenmek üzere çıkar ve kendisine söylenenleri not alırdı. Babası ise oğlunun ortadan kaybolmasını istemezdi. Onu bundan vazgeçirmeye çalışır, tehdid eder hattâ bazan da döverdi. Bir işe gönderdiği zaman oğlu yazı malzemelerini yanına alır, karşılaştığı alimlere sorardı. Babası bazan bu yüzden oğlunu döverdi. Birgün babası ona dedi ki:
"Şu ilminle neyi istediğini ah bir bilsem!" Bunun üzerine oğlu:
Ben Allah'ı bilmek ve (yakın olmak için) onu tanımak istiyorum" dedi. Babası:
O'nu nasıl tanırsın? deyince, oğlu:
Emir ve yasaklarını anlamakla O'nu bilirim, cevabını verdi. Babası:
Peki (yakın olmak için) O'nu nasıl tanırsın? deyince de, oğlu şu eevabı verdi:
Bana öğrettikleriyle amel etmek suretiyle O'nu tanırım.
Bu konuşmadan sonra babası oğluna şöyle dedi: "Artık varolduğum sürece senin işine karışmayacağım." [29]

e) Bu örnekleri, imam Ahmed b. Hanbel'in çocukluk dönemindeki takvasını anlatan bir olayla noktalamak istiyoruz:
Ahmed b. Hanbel'in amcası, bazı valilere Bağdat'ın ahvalini bildiren mektuplar gönderirdi. Maksadı da, halifenin olup bitenlerden haberdar olmasıydı. Bir defasında mektupları yeğeni Ahmed b. Hanbel ile gönderdi. Fakat o bunu yerine getirmekten çekindi/sakındı. O, müslümanlara gelmesi muhtemel bir zarara sebep olmaktan ve jurnal etmekten kaçındığı için mektupları suya attı. Onun bu soylu davranışı, ilim ve firaset sahibi birçok kişinin dikkatini çekti. Hatta el-Heysem b. Hanbel onun hakkında şunları söyledi: "Eğer bu delikanlı yaşarsa, zamanının insanlarına hüccet olacaktır." [30]

C. Peygamber (s.a.v.) Sevgisini Yerleştirmek

Kelime-i şahadetin ikinci yarısı, yani "Muhammed (s.a.v.) Allah'ın elçisidir" sözü ancak peygamber sevgisiyle gerçekleşir. Selef ve onları takip eden müslüman nesiller, bu sevgiyi çocukların zihnine ve gönlüne yerleştirme hususunda gereken gayreti göstermişlerdir. Çünkü bu sevgiyle çocuğun his ve duygulan harekete geçer, islam! şuur ve hassasiyeti artar, her türlü iyiliğe yönelir, tüm problemleri çözülür, maruz kaldığı bela ve musibetler önemsiz hale gelir.

Görülmektedir ki, genel olarak insan psikolojisi yetişme döneminde, çevresindeki en güçlü şahsiyete benzemeye çalışır. Hareket ve davranışında ona özenir, onu örnek ve model olarak kabul eder. îsiamî eğitim, büyük-küçük herkesin Rasulüllah'ın (s.a.v.) şahsiyetine bağlanmasını istemektedir. Çünkü O, sağlam bir model, değişmeyen ve alternatifi olmayan bir örnektir. O, istisnasız tüm insanların en kâmili ve bütün peygamberlerin en üstünüdür.

insan ruhunun dûçâr olduğu stres ve sıkıntılar, her tarafta yaygınlaşan psikolojik ve sinirsel rahatsızlıklar, işte bu sağlam modelden uzaklaşmanın ve Allah'ın Rasulünü örnek almamanın bir neticesidir. Yoldan çıkmış nesillerin, bir kimlik boşluğu/bunalımı içinde yaşadıklarını, mevsimden mevsime değişen, Rabbani yol ve metoddan tamamen uzaklaşmış, sapmış ve tükenmiş aktörlerin arkasında koştuklarını, kendilerine asrın mütefekkirleri ve aydınları adını veren -ki şeytan onların kafalarına üflemekte ve beyinlerini yıkamaktadır, onlar da bunu parlak bir fikir sanmaktadır- bazı kişilere takıldıklarım müşahade ediyoruz. Böylece gelişmekte olan çocuğun, izinden gideceği sürekli ve canlı bir şahsiyetin ne kadar önemli olduğunu-görmekteyiz. Rasûlullah'a (s.a.v.) tabi olmaktan daha faziletli bir yol var mıdır?

1. Peygamber (s.a.v.) sevgisini yerleştirmekle ilgili hadisler:

Ali'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Çocuklarınızı üç haslet üzerine terbiye edin: Peygamberinizin sevgisi, ehl-i beyt sevgisi ve Kur'an tilaveti." [31]

Enes'den (r.a.) rivayet edildiğine göre de bir adam, Rasûlullah'a (s.a.v.) "Kıyamet ne zaman (kopacak)?" sualini sormuştu. Rasûlullah (s.a.v.) "Kıyamet için ne hazırladın?" deyince, adam "Hiçbir şey. Ancak ben Allah ve Rasulünü seviyorum" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) "sen sevdiklerinle berabersin" buyurdu.

Enes derki: "Ben Peygamber'i (s.a.v.), Ebu Bekir'i ve Ömer'i seviyorum. Onları

sevmekle onlarla beraber olacağımı umuyorum." [32] Malumdur ki Enes, henüz on yaşında küçük bir çocukken gelmiş ve on sene Rasûlullah'a hizmet etmiştir.

2. Peygamber (s.a.v.) sevgisini çocuklara nasıl yerleştirebiliriz?

Sahabe çocuklarının hayatını; onların peygamber sevgisini nasıl kazandıklarım ve hayatlarında peygamberlerinin herşeyden önemli ve değerli varlık haline nasıl geldiğini düşündüğümüzde, onların şu sıfatlarla muttasıf olduklarını görürüz:

a) Rasûlullah'ın (s.a.v.) sesine kulak vermek ve derhal emirlerini yerine getirmek:

Şüphesiz, verilen bir emri hemen yerine getirmek fazla sevgiden kaynaklanmakta ve sevginin bir delili ve göstergesi olmaktadır, işte Ebu Talib'in oğlu Ali (k.v.)... Peygamber'in (s.a,v.) İslama davetine hemen koşmuştu... Hem de hiç bir kimseye danışmadan. Çünkü mesele, iman ve akide meselesiydi. Herkesin yöneldiği bir yönü vardır. Herkesin tercih ettiği bir akidesi vardır. O, henüz sekiz yaşında iken hem gizli ve hem de açık safhalarında ilk islam davetiyle birlikte yaşıyordu. Hem de bir korku ve ürperti olmadan Peygamber (s.a.v.) ve zevcesi Hatice ile birlikte Mekke yollarında gizli olarak namaz kılıyordu. Birgün babası Ebu Tâlib onu görmüştü. Ama Ali hiç korkmuyor ve endişe etmiyordu.

Sonra işte Enes (r.a.)... Küçük çocukken gelmiş on sene Rasûlullah'ın (s.a.v.) hizmetinde bulunmuş, çocukların nezdinde en çok sevilen şeyden uzak kalmış, fedâkârlık etmişti. Rasûlullah'ın (s.a.v.) sesine kulak veriyor ve emrini derhal yerine getiriyordu. Hemen oyunu bırakıyor ve O'nun emrine itaat ediyordu. Enes der ki: "Rasûlullah (s.a.v.) bana uğramıştı. Ben de çocuklarla birlikte oyun oynuyordum. Bize selam verdikten sonra beni bir işi için gönderdi."

Esasen bu, emir beklemenin de Ötesinde bir davranıştır. Sahabenin çocukları doğru ve gerçek sevginin doruk noktasına ulaşmıştı. Sevgili peygamberlerinin ihtiyaçlarını gözetlerler, o konuşmadan veya birşey söylemeden hemen yerine getirirlerdi. Şüphesiz bu davranış peygamber sevgisinin değer ve boyutundan kaynaklanmaktaydı.

İbn Abbas der ki; Peygamber (s.a.v.) helaya girmişti. Ben de hemen abdest suyunu (hazırlayıp) yanına koymuştum. Bunun üzerine: "Bunu kim koydu?" buyurdu. Kendisine durum anlatılınca, "Allah'ım! Onu (İbn Abbas'ı) dinde derin anlayış (fekâhet) sahibi kıl" buyurdu. [33]

Enes de şöyle der: Rasûlullah (s.a.v.) helaya gelirdi. Ben ve Ensardan bir çocuk temizlik yapması için O'na bir su kabı (matara) götürürdük. [34]

Sahabe çocuklarının Rasûlullah’a (s.a.v.) bey'at etmesi de bir nevi hemen verilen

bir emre koşmak demektir. Esma bint Ebi Bekr, hicret ettiğinde Abdullah b. ez-Zübeyr'e hamile idi. Küba'ya geldi ve orada Abdullah'ı doğurdu. Sonra lohusa iken tahnik[35] yapması için Rasûhıîlah'a (s.a.v.) gitti. Rasûlullah da (s.a.v.) ondan çocuğu aldı ve kucağına koydu. Sonra bir hurma istedi. Aişe der ki: Hurmayı arayıp bulmak için biraz bekledik. Nihayet Rasûlullah (s.a.v.) hurmayı çiğnedi sonra onu çocuğun ağzına attı. Böylece çocuğun midesine inen ilk şey Rasûlullah'ın (s.a.v.) tükrüğü oldu. Esma şöyle devam etti: Sonra Rasûlullah (s.a.v.) çocuğu sıvazladı, dua etti ve ona "Abdullah" ismini koydu. Abdullah yedi veya sekiz yaşında bey'at etmek üzere Rasûlullah'a (s.a.v.) geldi. Bunu ona babası Zübeyr emretmişti. Rasûlullah, çocuğun kendine doğru geldiğini görünce gülümsedi. Sonra çocuk ona bey'at etti." [36]

işte sahabe çocukları böyle peygamber sevgisiyle büyüdü. Tabii onları buna anaları ve babalan sevkediyordu. Bir kimse gençliğinde nasıl yetişmişse, ihtiyarlığında da öyle olur.

imam Nevevî, yukardaki hadis hakkında şunları söyler:

"Bu, tebrik ve teşrif (kutlama) bey'atıdır, teklif (sorumluluğu gerektiren mükellef olma) bey'atı değildir. Zira Abdullah, mükellef olma yaşının altındaydı. [37]

Rivayete göre, Rasûlullah (s.a,v.), Hasan, Hüseyin, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. ez-Zübeyr dışında bir çocuktan bey'at almadı. [38]

b) Çocukların Peygamber'e (s.a.v.) eziyet eden düşmanlarla savaş etmesi:

Abdurrahman b. Avf (r.a.) diyor ki: Bedir savaşının yapıldığı meydanın ortasında sağ yanıma bir çocuk dikilmiş: "Amcacığım! Bana Ebu Cehl'i göster" diyordu. Abdurrahman ona: "Yavrucuğum! Ebu Cehil'den sana ne! Ne yapacaksın onu?" deyince çocuk: "Vallahi eğer onu görürsem asla bırakmayacağım. Gerçekten o, Allah'ın Rasûlü'ne eza veriyordu" dedi. Gördüm ki sol yanımda bir çocuk da öncekinin sorduğunu soruyordu. Sonra savaş kızışıyordu. Abdurrahman b. Avf iki çocuğa yöneliyor ve onlara şöyle diyordu: "Aradığınız adam işte şu, işte Ebu Cehil!" Hemen ikisi küçük kılıçlarıyla Ebu Cehil'e koşarlar. Her ikisi de Allah ve Rasûlünün düşmanına önce vurma şerefine nail olmak istiyordu, ikisi birlikte kuvvetli bir darbe indirince Ebu Cehil yere serilir. Bunun üzerine her ikisi de müjdeyi ulaştırmak için RasulüIIah'a (s.a.v.) koşuyor ve şöyle diyorlardı: "Onu öldüren benim ya Rasulallah!" Ra-sulüllah da (s.a.v.) onlara "Kılıçlarınızı bana gösterin bakalım!" der ve gerçekten de kılıçların üzerinde kan izi görünce onlara: "Evet, her ikiniz (birlikte) onu öldürmüşsünüz" der. [39]

Doğrudan veya dolaylı olarak Rasûlullah'a (s.a.v.) dil uzatan ve eziyet veren

kimselere karşı mücadele konusunda selef-i salihin çocukları da aynı yolu takib etmişlerdir.
Bahreyn sakinlerinden bir grup çocuk, ucu eğri deynekle oynanan top oyunu oynamak için çıkmışlardı. Bahreyn piskoposu da orada oturuyordu. Birden top piskoposun kucağına düştü ve onu tuttu. Çocuklar topu ondan ne kadar istedilerse de vermekten çekindi, içlerinden bir çocuk, "Muhammed (s.a.v.) hakkı için istersem onu bize verirsin değil mi?" dedi ama yine -Allah lanet etsin- piskopos vermedi ve Rasulüllah'a (s.a.v.) sövdü. Bunun üzerine bütün çocuklar deynekleriyle onun üzerine geldiler ve ölünceye kadar mel'un adama vurmaya devam ettiler. Derken bu hâdise halife Ömer b. el-Hattab'a (r.a.) götürüldü. Yemin ediyorum, Hz. Ömer, çocukların bu piskoposu öldürmelerine sevindiği kadar hiç bir fetih ve elde edilen ganimete sevinmemişti. O şöyle dedi: Artık şimdi islam izzet buldu ve güçlendi. Peygamberlerine sövülen küçük çocuklar öfkelenmişler ve zafer elde etmişlerdir. Piskoposun kanı da heder olmuştur; herhangi bir diyet sözkonusu değildir. Allah Teâlâ daha iyi bilir. [40] Müslüman bir çocuk, Rasûlullah'a (s.a.v.) kötülük eden ve sû-i edepde bulunanlardan intikam alamazsa, fasıkların ve münafıkların sözlerini ve meydana gelen olayı Rasûlullah'a (s.a.v.) ve O'ndan sonra da mü'minlere nakleder.
Tefsir kitaplarında "Andolsun, en üstün olan en alçak olanı oradan elbette çıkaracaktır" [41]ayetinin nüzul sebebi hakkında İbn Sa'd ve İbn Ishak şu hâdiseyi nakletmektedir:
Rasûlullah (s.a.v.)[42] suyun yanında iken, su almaya gelen insanlar da gelip toplanmıştı. O esnada Hz. Ömer'le birlikte, Ğıfar oğullarından atam çeken işçisi Cehcâh b. Mes'ud da bulunuyordu. Derken Cehcâh ile Avf b. el-Hazrec oğullarının müttefiki Sinan el-Cühenî birbirini sıkıştırmışlar ye kavga etmişlerdi. Sinan "Ey Ensar yetişin!" diyerek, Cehcâh da "Ey muhacirler yetişin!" diyerek bağırmışlardı.
Bunun üzerine Abdullah b. Übeyy Ibn Selûl öfkelenmişti. Yanında da kavminden bir grup insan vardı. İçlerinde henüz yeni yetme bir çocuk olan Zeyd b. Erkam da bulunuyordu. Abdullah b. Übey "Onu yaptılar ha, öyle mi?" (Mekke'nin müslüman muhacirleri) şehrimizde sayıca bize rekabet ettiler ve bizim üzerimize geldiler. Vallahi, bizimle şu Kureyş kılıklıların durumu tıpkı adamın "Besle kargayı oysun gözünü!" sözüne benzemektedir. Ama vallahi eğer Medine'ye dönersek, elbette en üstün olan en alçak olanı oradan çıkaracaktır." Sonra etrafındaki Medineli kavmine dönerek şöyle dedi: "işte bu, sizin kendinize yaptiklarmızdir. Onları memleketinize siz soktunuz ve mallarınızı onlarla siz

bölüştünüz. Ama şimdi vallahi siz ellerinizdekini tutup onlara birşey vermezseniz, yurdunuzdan başka bir yere; kendi memleketlerine dönerler." Zeyd b. Erkam bütün bunları işitmişti. Hemen Rasûlullah'a (s.a.v.) gitti -ki o esnada Rasûlullah (s.a.v.) düşmanından uzaklaşmıştı- ve olup bitenleri O'na bildirdi.

c) Sahabe çocuklarının Peygamber'in (s.a.v,) sevdiği şeyleri sevmesi:

Enes b. Malik (r.a.) diyor ki: "Peygamber (s.a.v.) ile birlikte bir terzi çocuğun yanına girmiştik. Çocuk, Peygamber'e (s.a.v.) içerisinde tirit olan bir tabak sundu. Tiritin üzerinde kabak da bulunuyordu. Çocuk işine yöneldi. Derken Peygamber (s.a.v.) kabağı araştırmaya başladı. Bunu görünce ben de kabağı araştırmaya ve onu Peygamber'in (s.a.v.) önüne koymaya başladım. O zamandan beri ben kabağı hâlâ sevmekteyim." [43]

d) Sahabe ve selef çocuklarının hadis-i şerifleri ezberlemesi:

Mahmud b. er-Rabî' (r.a.) diyor ki: "Ben beş yaşımdayken Peygamber'in (s.a.v.) bir kovadaki sudan ağzına alıp yüzüme püskürttüğünü hatırlıyorum." [44]

Hz. Ali'nin oğlu Hasan'a (r.a.) Rasûlullah'tan (s.a.v.) neyi ezberlediği sorulunca şu cevabı vermiştir: Rasûlullah'tan (s.a.v.) şunu ezberledim: "Seni şüpheye' düşüren şeyi bırak da düşürmeyene bak! Çünkü doğruluk rahatlıktır; sükun ve emniyettir. Yalan ise şüphedir."[45]

Semura b. Cündeb diyor ki: Rasulüllah'ın (s.a.v.) zamanında ben bir çocuktum. Ondan (bazı hadisleri) ezberliyordum. Ancak beni burada söz söylemekten alıkoyan, benden daha yaşlı olan kimselerdir."

îbn Abbas diyor ki: "Bir gece teyzem Meymune'nin yanında kaldım. Nihayet müezzin (Bilal) gelerek Rasûlullah'a (s.a.v.) sabah namazını haber verdi. Rasûlullah (s.a.v.) hemen namaza çıktı ve şöyle dua ediyordu:

"Allah'ım! Benim kalbime bir nur, dilime bir nur» kulağıma bir nur, gözüme bir nur, arkama bir nur, önüme bir nur, üstüme bir nur, altıma bir nur ver! Bana büyük bir nur ihsan eyle!" [46]

Ebu Cuhayfe anlatıyor: Peygamber (s.a.v.) Mekke'de Ebtah adı verilen yerde kendisi için kızıl bir deriden yapılmış bir çadırın içinde iken yanına geldim. Derken Bilal, Peygamber'in (s.a.v.) abdest suyunu çıkardı. Orada bulunanlardan kimisi ondan hemen bir miktar su elde etmiş, kimisi de serpintisine nail olmuştu. Bilahare Rasûlullah (s.a.v.) kırmızı bir elbise (hülle) içinde çıktı. Onun inciklerinin beyazlığını hâlâ görür gibiyim. Abdest aldı, Bilal de ezan okudu. Ben onu şu tarafa bu tarafa yani, sağa ve sola dönerken takip etmeye başladım. "Haydi namaza haydi felaha!" diyordu. Sonra Rasûlullah (s.a.v.) için (sütre olmak üzere) ucu demirli bir deynek dikildi. O da kalktı, ikindi namazım iki

rek’at olarak kıldırdı, önünden eşek ve köpek geçiyor ama engellenmiyordu. Sonra Medine'ye dönünceye kadar namazları hep iki rek'at olarak kıldırmaya devam etti."[47]

Şimdi, ünlü alim ve büyük mücahid İbn Teymiyye'nin çocukluk dönemiyie alâkalı ilginç bir olay nakledelim. Muhammed b. Ahmed Abdulhâdî "el-Ukûdü'd-Dürriye min Menakıb-ı Şeyhi'l-İslam İbn Teymiyyye” adlı eserinde der ki: Zeka üstünlüğü, hafiza gücü ve pratik anlayışlarıyla Şamlıların müstesna bir yeri vardır. Halebli bir alim Şam'a gelerek:

"Çeşitli bölgelerde duydum, burada Ahmed b. Teymiyye adında hafızası çok sağlam ve çok kuvvetli bir çocuk varmış, belki onu görebilirim düşüncesiyle gelmiştim" deyince, terzi bir adam ona şöyle dedi:

'Burası, onun medresesinin yoludur. Şu ana kadar o gelmedi. Yanımızda biraz otur, medreseye giderken buradan geçer." Halebli alim biraz oturduktan sonra iki çocuk geldi. Terzi: "işte şu yanında büyük yazı malzemesi bulunan çocuk Ahmed b. Teymiyye'dir" deyince, alim zat onu çağırdı. Elindeki yazı malzemesini çocuktan alıp baktıktan sonra ona şöyle dedi:

"Yavrum! Bunu sil de ben sana yazacağın başka şey dikte edeyim."

Çocuk söyleneni hemen yaptı. Halebli alim ona onbir veya onüç hadis metni yazdırdı ve "Bunu bana oku!" dedi. Çocuk onları yazdıktan sonra yalnız bir defa düşündü/tekrar etti. Sonra onu Halebli alime verdi ve:

“Beni dinle" diyerek en güzel bir şekilde o hadisleri okudu. Bunun üzerine o zat ona:

“Yavrum! Bunları sil" dedi. O da hemen dediğini yaptı ve alim zat, seçmiş olduğu birkaç hadis senedi daha yazdırdı. Sonra çocuğa: Bunları oku" dedi. O da öncekinde yaptığı gibi baktı ve yine ilkinde olduğu gibi onları da dinletti. Bunun üzerine Halebli alim ayağa kalkarak şöyle dedi: "Eğer bu çocuk yaşarsa, onun elbette büyük ve önemli bir yeri olacaktır. Çünkü böylesi görülmemiştir." [48]

aa) Hadis ezberleyen çocukların ödüllendirilmesi:

ibrahim b. Edhem diyor ki: Babam bana "yavrucuğum! Hadis tahsil et. Ne zaman bir hadis duyar ve onu ezberlersen sana bir dirhem [49]var" derdi. Ben de bundan dolayı hadis öğrenmek isterdim." [50]

bb) Hadis öğrenme karşılığında selef çocuklarının alimlere hizmeti:

Süfyan b. Uyeyne diyor ki: Babam Kûfe'de sarraf idi. Derken çok borçlanınca Mekke'ye taşındık ve öğle namazı için mescide döndük. Ben mescidin kapısına varınca, eşek üzerinde yaşlı bir adam bana:

"Oğul! Şu hayvanı tut da mescide girip namaz kılayım" dedi. Ben de ona:
"Bana hadis nakletmeden bunu yapmam" dedim. O:
"Hadisi ne yapacaksın?" diyerek beni küçük gördü. Ben de:
"Sen hadis rivayet et" deyince O:
"Cabir bana Abdullah'tan, o da İbn Abbas'tan" diyerek bana sekiz hadis nakletti. Bunun üzerine ben onun eşeğini tuttum ve bana naklettiği hadisleri ezberlemeye başladım. Adam namazını kılıp çıkınca şöyle dedi: "Rivayet ettiğim hadislerin sana ne faydası oldu? Sadece beni alıkoydun." Ben de:
"Sen bana şöyle şöyle hadis naklettin" diyerek bana söylediklerinin hepsini ona tekrarladım. Bu durum karşısında O:
"Allah seni mübarek (bereketli) kılsın! Yarın hadis meclisine gel..." dedi. Meğer o Amr b. Dinâr'mış. [51]

cc) Selef-i salibin çocuklarının hadis öğrenimi için hicret ve yolculukları:

Ali b. Âsim babasının hadis öğreniminden bahsederken der ki: Babam bana ytizbin dirhem verdi ve: "Git, yüzbin hadisin dışında senden başka birşey istemiyorum" dedi.

Ali h. Asım söz konusu ilim yolculuğunu şöyle anlatır: Mansûr ile görüşmek üzere ben ve.Hüşeym, Vasıftan Kûfe'ye hareket ettik.

Vasıftan çıkıp birkaç fersah yürüdüğümde Ebu Muaviye [52]veya bir başkası ile karşılaştım. Ben, "Nereye gitmek istiyorsun?" deyince o, "Üzerimdeki borcu ödemek için çalışıyorum" dedi. Ona dedim ki: "Benimle birlikte dön! Çünkü dört bin dirhemim var, bunun ikibinini sana veririm." Ben döndüm. Ona da ikibin dirhem verdim. Sonra çıktım, Hüseyin Kûfe'ye sabah, ben de akşam vaktinde girdim, Hüşeym gitti, Mansur'dan kırk hadis işitti. Ben de hamama girdim. Sabah olunca çıktım, Mansur'un kapısına geldim. Ama bir cenaze ile karşılaştım. "Bu nedir?" diye sordum. Orada bulunanlar, "Mansur'un cenazesidir" dediler. Ağlayarak bir müddet oturdum. Orada bulunan yaşlı bir zat bana: "Ey delikanlı! Neden ağlıyorsun?" dedi. Ben de: "Şu şeyh (hadisçi) den hadis dinlemek üzere gelmiştim ama o ölmüş" dedim. O zat bana: "Bunun anasının evlendiği günü/düğününü gören kimseyi (ki, o zât bu ifadeyle kendisini kasteder) sana göstereyim mi?" dedi. Ben "Evet" deyince, o zat: "Yaz! İkrime, Îbn Abbas'tan bana rivayet etti" dedi. Ben de bir ay ondan hadis yazmaya başladım. Ona dedim ki: "Allah sana merhamet eylesin! Kimsin sen?" O da bana şu cevabı verdi: "Sen benden bir aydan beri hadis yazıyorsun, beni tanımadın mı? Ben Husayn b. Abdirrahman'ım." İbn Abbas'a kavuşabilmem için yedi veya dokuz dirhem gerekiyordu.[53] Bu yüzden îkrime İbn Abbas'dan işitiyor, sonra

geliyor bana rivayet ediyordu.[54]
Malının yarısını sarfeden, zamanını tüketen ve vatanını terkeden şu delikanlının fedâkârlığına bir bakın! Şeyh Mansûr ile görüşemedi ama Allah Tealâ ona şeyhlerin şeyhi ve hocaların hocası Husayn b. Abdirrahman'ı nasip etti. Şüphesiz bu, ilim tahsili yolunda çok ihlaslı olmanın ve Rasulüllah'a (s.a.v.) olan samimi sevginin bir göstergesidir.

dd) Kız çocuklarının hadisleri ezberlemesi:

ez-Zebidî diyor ki: Malik b. Enes'in, ilmini yani, Muvatta'ını ezberleyen bir kızı vardı. Kız, kapının arkasında dururdu. Hadis için gelen öğrenci hatâ ettiği zaman kızı kapıyı çalardı. Malik de durumu hemen anlar, öğrencinin yeniden okumasını ister ve yanlışını düzeltirdi.[55]

ee) Çocuklar, hadis rivayeti ve hadis fıkhına[56]önem veriyorlardı:

Mü'minlerin annesi Aişe (r.a.), yeğeni Urve b. ez-Zubeyr'e şöyle demişti: "Yavrucuğum! Bana gelen habere göre sen benden bir hadis yazıyormuş sun. Sonra dönüp tekrar (başkasından) yazıyormuşsun!" Urve: "Senden onu bir şekilde işitiyorum sonra dönüyorum ama o hadisi başka bir şekilde dinliyorum" deyince, Aişe (r.a.): "Peki mânâda bir değişiklik işitiyor musun?" suâlini sordu. Urve de buna "hayır" cevabını verince, Aişe (r.a.): "Bunda bir sakınca yok" dedi. [57]

e) Çocukların Rasûlüllah'ın (s.a.v.) siret ve hayatını öğrenmesi ve bunun onlar üzerindeki tesiri:

Sahabe ve selef, çocuklarına Peygamber'in (s.a.v.) sîret ve yaşayışını öğretme hususunda hırs ve hassasiyet göstermiş, Kur'an eğitimiyle birlikte onlara siyer dersi vermişlerdir. Çünkü siyer yani, Peygamber'in (s.a.v.) hayat tarzı, Kur'an'ın mânâ ve hükümlerinin bir tercümanıdır. Aynı zamanda siyer, insanın duygu ve ruh dünyasını etkiler ve onlan harekete geçirir. Beşeriyeti dalaletten hidayete, batıldan hakka ve câhiliyye karanlıklarından islâm nuruna kavuşturmada sevgi ve cihadın mânâ ve fonksiyonunu ihtiva eder.

Sahabeden Sa'd b. Ebî Vakkas'ın oğlu Muhammed'in oğlu ismail der ki: "Babam bize Peygamber'in (s.a.v.) savaş ve seriyyelerini öğretirdi. Ve derdi ki: Yavrucuğum! Bunlar babalarınızın şeref levhalarıdır. Bunları dile getirmeyi ihmal etmeyiniz." [58]

Hz. Ali'nin torunu Zeynelâbidin (r.a.) der ki: "Biz Kur'an sûrelerini öğrettiğimiz gibi, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) savaşlarını da öğretirdik." [59]

Şimdi büyük davetçi ve üstün ahlâk sahibi Ebu'l-Hasen Ali en-Nedvi ile

birlikteyiz. Bu büyük âlim "Medine'ye Giden Yol" adlı kitabında "Faziletini unutamadığım kitap çocukluk günlerimde siret yolculuğu" başlığı altında bize başından geçen bir hadise anlatmaktadır. Sözkonusu siyer kitabının, bu büyük alimi, bu büyük davetçi ve mücahidi nasıl sarstığını ve nasıl etkilediğini birlikte görelim.

"Bugün, üzerimde büyük tesiri va faydası olan -olmaya da devam eden- bir kitaptan bahsedeceğim. Bu kitabın değerli müellifini her zaman rahmetle anmaktayım. Müellif bu kitabı vasıtasıyla kanaatimce imandan sonra hatta diyebilirim ki imanın bir parçası olan en kıymetli hediyeyi bana vermiştir. Sözünü ettiğim bu kitap, -Allah rahmet eylesin- el-Kâdî Muhammed Süleyman el-Mansûrfûrî'nin "Sîret ti Rahme-ti'1-Âlemîn" adlı eseridir. Bu kitabın ilginç bir hatırası vardır:

Allah rahmet eylesin en büyük biraderim[60], küçüklüğümde okumam gereken kitapların seçiminde oldukça başarılıydı. Bana ilk olarak Hindistanlı bir yazarın "Sîret Ü Hayri'l-Beşer" adlı kitabını vermişti. O, Rasûlüllah'ın (r.a.) suretiyle ilgili kitapları okumaya çok düşkündü. Çünkü o, sîret, akide ve ahlakın oluşturulmasında, imanın sağlamlaştırılmasında bu kitapların en büyük etkiye sahip olduğunu iyi biliyordu.

Bu yüzden ben siyer kitaplarım alıp okuma sevgisi ve hırsıyla yetiştim. Birgün, "Sîret ü Rahmeti'l-Âlemin" kitabına gözüm ilişti. Ben kitap kataloglarına, ilan ve reklamlarına çok bakardım, iki cildi basılan bu kitabı hemen mektupla istedim. Henüz on veya onbir yaşımda idim. Küçük bütçem onu satın almaya da müsait değildi. Fakat özellikle sözünü ettiğim asırda çocuklar, iktisat bilgisi ve bütçe disiplinini dikkate almıyor, his ve içgüdüleriyle hareket ediyorlardı.

Nihayet postacı, küçük köyümüzün postanesinden aldığı kitabı getirdi. Baktım ama ödemeli olarak gelen kitabın bedelini ödeyecek durumda değildim. Allah rahmet eylesin anam da -yetim çocuğunun gönlünü almaya düşkün olmasına rağmen- parayı ödeme hususunda mazeret beyan etti. Çünkü o anda parası yoktu, Baktım, bu işte, küçük efendimiz Umeyr b. Ebî Vakkas'ın başvurduğu şefaatçiden/vasıtadan başka kendim için bir çıkar yol göremedim. Rasûlüllah (s.a.v.) küçük sahabi Umeyr'in şefaatçisini kabul etmiş, Bedir savaşma katılması için ona izin vermişti, işte bu şefaatçi/vasıta, Allah ve salih kulları nezdinde kabul gören ve duyulan günahsız ve tertemiz gözyaşı ve ağlamadır. Öyle de oldu. Şefkatli anamın kalbi bundan dolayı rikkate geldi, yumuşadı. Kitabın bedelini bulup ödemek için elinden gelen gayreti gösterdi ve ben de kitabı aldım. Kitabı okumaya başladım. Kitab da kalbimi harekete geçirmeye ve sarsmaya başladı. Tabîi bu, sert ve rahatsız edici bir sarsıntı değil, yumuşak bir sarsıntıdır.

Soğuk altında taze ve yumuşak dalın titrediği gibi, kalbim de bu kitap için titriyor ve coşuyordu, işte, büyük fatihlerin ve kahramanların biyografisi ve hayatı hakkında yazılan kitaplarla, Peygamber'in (s.a.v.) sîreti ve hayatı hakkında yazılan kitaplar arasındaki fark budur. Birincisi kalbi sıkıştırır ve rahatsız eder. ikincisinin ise rahat ve huzur veren hoş bir sarsıntısı vardır.

Nefsim bu kitaba cevap vermeye ve onu kolaylıkla hazmetmeye başladı. Sanki onunla bir randevusu vardı. Bu kitabı okurken garip bir lezzet duydum. Bu, küçüklüğümde bildiğim bütün lezzetlerden ayrı bir lezzetti... Hâlâ da yufka yürekli ve duygu yüklüyümdür. Bu; aç bir günde çok arzu edilen güzel bir yemeğin; yorucu ve yoğun bir meşguliyet ve araştırmadan sonra nefes alma ve dinlenmenin; bayram gününde giyilen yeni bir elbisenin; çok istenen bir oyunun; müsabakadaki bekleyiş ve zaferin; eski bir dostun veya değerli bir misafirin ziyaretinin lezzeti değildir. Bu, bunlardan hiçbirine benzemeyen bambaşka bir lezzettir. Bu, tadım bildiğim ama tamtamadığım bir lezzettir. İtiraf etmeliyim ki, bugüne kadar onu dikkatle tavsif edemedim ve bir kelime ile açıklayamadım. Söyleyebileceğim son şey şudur: Bu ruhun lezzetidir. Çocuklar ruhi lezzeti duymazlar ve bilmezler öyle mi? Hayır vallâhî... Çocuklar açıklamaktan aciz olsalar da, daha sağlam bir duygu ve daha ince bir ruh yapısına sahiptirler.

Bu alâka uyandıran ve coşku veren kitapta Kureyş'ten İslâm'a girip de, çeşitli işkencelere reva görülen ve bütün bunlara sabır ve metanetle hattâ lezzet ve sürurla tahammül eden müslümanların başından geçenleri okuyordum. Tüm bunlar karşısında burada, birçok güçlü, zengin ve hayatında mutlu sanılan insanın bilmediği bir lezzet bulunduğunu hissediyordum. O da, hak ve doğru yolda dövülmek, inançtan dolayı baskı ye işkence görmek, Allah yolunda zulüm ve eziyete maruz kalmaktır. Kuvvet ve zafer lezzeti bu lezzete denk olamaz. Ben kendi nefsimin bu lezzet ve bu şerefle mutlu olmayı temenni ettiğini -ömürde bir defa da olsa- gördüm.

Peygamber'in (s.a.v.) Mekke'den, Medine'ye yaptığı hicreti okudum. Yazarın anlattığı bu hadiseden daha canlı ve daha etkili bir kıssa bilmiyorum. Allah'ın Rasûlü (s.a.v.) Medine'ye giriyor. Bütün gönüller O'na bağlanmış, bütün gözler O'na dikilmişti, insanlar kabile kabile geliyor, ihlas ve samimiyetle "Bize buyurun Ya Rasûlallah!" diyordu. -Anam babam kendisine feda olsun- Rasûlüllah da (s.a.v.) "Deveyi kendi haline bırakınız! Zira o memurdur; uygun olanı yapacaktır" buyuruyordu. Sonra deve bugünkü mescidinin kapısına çöküyor ve kalkmamak için de dayatıyordu. Bu en büyük şeref Ebu Eyyub el-Ensârî'nin oluyor; Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yük ve eşyasını alıyor evine koyuyordu. Ben, Allah'ın kendisine verdiği bu şereften dolayı Ebu Eyyub'un duyduğu se-

vinci ve misafiri ağı rlam asındaki ihlas ve samimiyetini okuyordum. Bütün bunları okuyor ve kalbimin benden ayrılıp Rasûlüîlah'ın (s.a.v.) devesine arkadaşlık ederek kafile içinde Medine'ye girdiğini hissediyor, bütün bunları gözlerimle adeta görüyor gibi oluyordum.
Kralların, fatihlerin, büyüklerin ve zenginlerin bir ülkeye girişlerinin zayıf ve temelsiz olduğunu, insanlar arasındaki sevgi ve samimiyetin geçici ve eriyip yok olduğunu biliyor ve düşünüyordum. Bu manzara benim ruhumda ve hafızamda canlandı.
Vefa, ihlas, kahramanlık, inanç ve güzel ahlakta tarihin daha büyüğüne, daha ilginç ve daha güzeline şahit olmadığı bir kıssayı, Uhud savaşını okuyordum. Enes b. Nadr'ın (r.a.) oturup da kendilerini tehlikeye atan ve "Rasûlüllah (s.a.v.) öldürüldü!" diyenlere söylemiş olduğu şu söz beni gerçekten çok etkiledi: "Rasûlüllah'tan sonra yaşayıpta ne yapacaksınız; O'ndan sonra yaşamanın ne zevki kalır? Rasûlüllah'm (s.a.v.) öldüğü gaye uğruna ölünüz." Şunları söyleyen bir sahabinin sözü de beni çok sarstı: "Gerçekten ben Uhud'un ötesinde Cennet'in kokusunu duyuyorum." Onun son arzusu Rasûlüîlah'ın (s.a.v.) huzuruna götürülmekti. Artık o, dünyasının son günlerini yaşıyordu. Derken, canım verirken onu getirdiler ve Rasûlüîlah'ın (s.a.v.) huzurunda son nefesini verdi.
Ebu Dücane (r.a.), Rasûlüllah'ın (s.a.v.) önünde kendini nasıl siper etti? Koruyup kollamak için Rasûlüîlah'ın (s.a.v.) üzerine eğilirken, oklar Ebu Dücane'nin sırtına yağıyordu. Peygamber (s.a.v.) sevgisi ile alâkalı daha nice hadisler... Ben bu kitabı okumayı sürdürürken, bazan içimden ağlamak gelirdi ağlar, bazan da coşku gelirdi güler ve sevinirdim. [61]

f) Anaların, çocuklarına bereket olması için Hasûlüllah'ın (s.a.v,) eser ve eşyasına düşkünlüğü:
Enes b. Malik (r.a.) anlatıyor: Peygamber (s.a.v.) Ümmü Süleym'in evine girer de o yokken yatağında uyurdu. Birgün yine gelerek yatağında uyudu. Hemen ümmü Süleym'e gidilerek: "işte Peygamber (s.a.v.) evinde senin yatağında uyudu" denildi. Ümmü Süleym hemen geldi. Peygamber (s.a.v.) terlemiş ve teri yatağın üzerindeki deri parçasına toplanmıştı. Bunu gören Ümmü Süleym çantasını açtı. Teri kurulamaya ve onu kavanozuna sıkmaya başladı. Derken Peygamber (s.a.v.) uyandı ve: "Ne yapıyorsun ey Ümmü Süleym?... dedi. O da: "Ya Rasûîallah! Çocuklarımız için bunun bereketini umuyoruz" deyince, Peygamber (s.a.v.): "isabet ettin" buyurdu.[62]
Bu ince ruhla, Rasûlüllah'a (s.a.v.) olan yüce sevgiyle, büyük bir alaka ve hırsla akıllı ana, Peygamber'in (s.a.v.) eser ve bıraktığı şeylerle yavrusuna faydalı

olmak için elinden geleni yapıyordu. Rasûlüîlah (s.a.v.) "isabet etin" sözüyle bu davranışı benimsediğini göstermekteydi.

g) Sahabe çocukları Peygamber'in (s.a.v.) şemail ve yüce vasıflarını ezberlerlerdi:

Tâbîûndan Salih b. Mes'ud der ki: Ebu Cühayfe'ye (r.a.): "Bana Peygamber'den (s.a.v.) bahset!" dedim. O da: "Rasûlüllah beyaz tenli idi. Sakalı ağarmaya başlamıştı" dedi.[63]

Peygamber'in (s.a.v.) vefatında buluğ çağına henüz yeni yaklaşmış olan küçük sahabî Ebu Cuhayfe, başka bir rivayette de Rasûlüllah'ı (s.a.v.) şöyle tanıtıyor: "Ben Rasûlüllah'ı (s.a.v.) gördüm. Şurası, yani alt dudak ile çene arası beyazdı. Kendisine: "O gün sen kim gibiydin; durumun nasıldı?" diye sorulunca, "Okun tüyünü takıyordum" cevabım verdi.[64]

Hz. Ali'nin oğlu Hasan (r.a.) der ki: Dayım Hind b. Ebi Hâle'ye Rasûlüllah'm (s.a.v.) hilyesini (yani evsaf ve onun şemailini) sordum. Dayım Vassaf idi.[65]Bu konuda onunla ilgili birşey anlatacağını umuyordum, O şöyle dedi:

"Rasûlüllah (s.a.v.) saygın ve herkesten hürmet görürdü. Yüzü ayın ondördü gibi parlardı, Orta boylu ve vakar sahibi idi. Saçı ne kıvırcık ne de düzdü. Saçı kendiliğinden ikiye ayrılabilirdi. Özellikle ayırmaya çalışmazdı. Beyaz tenli ve parlak idi. Geniş alınlı idi. Kaşları gür ve mükemmeldi. Kaşlarının arası açık olup burada öfke halinde beliren bir damar bulunuyordu. Burnu ince ve güzeldi. Burnunda bir nur vardı. Yükselen bu nuru farkedemeyen ve düşünemeyen kimse, burnunun uzun olduğunu zannederdi. Sakalı gürdü. Göz bebeği siyah, yanakları biçimli idi. Ağzı biraz büyük idi. Dişleri seyrek, ince ve beyazdı. Göğsünün ortasından göbeğine kadar uzanan kıllar ince ve güzel görünüm arzediyordu. Vücudu düzgündü. Cüsseli ama eti sık idi. Karnı ve göğsü eşitti. Göğsü ve omuzlarının arası genişti. Kemikleri kalın idi. Vücudu pırıl pırıl parlardı. Boyun ile göbek arasım çizgi gibi kıllar bağlamıştı. Memelerinde kıl yoktu. Kolları, omuzları ve göğsünün üst tarafı kıllı idi. Bilek kemikleri uzundu. Avuçları genişti. El ve ayakları inceydi. Uzuvları uyumlu ve güzeldi. Bilek ve ökçe kemikleri dolgun, ayaklanmn alö çukurca idi. Ayaklan yumuşak ve pürüzsüzdü, öyleki üzerinde su durmaz hemen akardı. Yürüdüğünde ne acele ne de yavaş yürürdü. Adımını yumuşak, eşit ve dengeli atardı. Yine, yürüdüğünde, iniş ve engebe bir yerden; yukarıdan aşağıya iner gibi yürürdü. Döndüğü zaman tüm bedeni ile dönerdi. Bakışı vakurdu. Yeryüzüne bakması, gökyüzüne bakmasından daha uzun sürerdi. Bakışının ekserisinde ibret ve tefekkür vardı. Ashabını önüne alırdı. Karşılaştığı kimseye ilkin kendisi selam verirdi." Dedim

ki:
"Bana Peygamber'in (s.a.v,) konuşma şeklini anlat!" O da şöyle dedi:
"Rasûlüllah (s.a.v.) devamlı hüzünlü ve düşünceli idi. Rahatı yoktu. Gereksiz yere konuşmazdı. Sükûtu uzundu. Konuşmaya başladığı zaman dolgun ve güzel konuşur ve tane tane, kısa ve öz konuşurdu. Lüzumsuz konuşmazdı. Herhangi bir şekilde hakka saldırıldığı zaman, zafer elde edinceye kadar O'nun öfkesi karşısında durulmazdı. Kendi nefsi için öfkelenmez ve kendi nefsi için zafer ve intikam peşinde olmazdı, işaret ettiğinde tüm eliyle işaret ederdi. Taaccüp ettiği zaman elinin tersim çevirirdi. Konuştuğu zaman sağ elinin baş parmağını sol elinin içine alırdı, öfkelendiği zaman onu yenmesini bilir, sevindiği zaman da gözlerini yumardı. Gülüşünün ekserisi tebessümden ibaretti ve bir dolu tanesi/inci gibi parlardı.
Hasan der ki: Bunlan bir süre Ali'nin oğlu Hüseyin'den (r.a.) gizledim. Ona anlattıktan sonra da bu konuda beni geçmiş olduğunu gördüm. Babasına Rasûlüllah'm (s.a.v.) girişini, çıkışını, oturuşunu, şekil ve şemailini sordu. Sorulmadık hiçbir şey de bırakmadı."[66]

D. Çocuklara Kur'an-ı Kerîmi Öğretmek:

Velî, oğlan ve kız çocuğuna küçüklükten itibaren Kur'an'i öğreterek işe başlamalıdır. Bu durumda Allah'ın, rabbı olduğu ve Kur'an'ın da O'nun sözü olduğu inancı çocuklara verilmiş olur. Gönüllerine Kur'an'ın ruhu işler, düşünce, idrak ve duygu sistemlerine de Kur'an'ın nuru sirayet eder. Kur'an'daki inanç esaslannı ilk yıllardan itibaren almış olurlar. Kur'an sevgisiyle, Kur'an'ın emir ve ya-saklanna uyarak, Kur'an ahlakıyla ahlaklanarak ve onun metodunu takip ederek büyürler ve gelişirler.
imam Suyûtî şöyle demektedir:
"Çocuklara Kur'an'ı öğretmek, İslam'ın temel bir kaidesidir. Böylece fıtrat üzere büyürlerken, günahlarla kirlenmeden, nefsî ve şehevî duygular yerleşmeden önce kalplerine hikmet nurlan yerleşir."[67]
İbn Haldun da şu sözüyle bu noktayı vurgulamaktadır:
"Çocuklara Kur'an'ı öğretmek dinin bir şianıdır. Bütün memleketlerinde müslümanlar bu şiara sahip çıkmışlar ve bunu uygulamışlardır. Çünkü Kur'an ayetleri ve hadis metinleri, iman esaslannın gönüllere yerleşmesini sağlamaktadır."[68]
İbn Sînâ'nın da Siyaset adlı kitabında şöyle dediğini görmekteyiz:

"Çocuk telkine ve duyduğunu ezberlemeye hazır hale geldiği vakit, Kur'an öğretimine başlanır, alfabe harfleri gösterilir ve dinin prensibleri söylenir."

1- Çocuklara Kur'an öğretme hakkında gelen hadisler:

Hz. Ali'den (k.v.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.u.) şöyle buyurmuştur: "Çocuklarınızı üç haslet üzerine yetiştiriniz: Peygamberinizin sevgisi, ehl-i beytinin sevgisi ve Kur'an tilaveti. Zira Kur'an'ı nakledenler ve ezberleyenler, peygamberler ve seçkin kullarıyla beraber hiçbir gölgenin olmadığı günde Allah'ın arşının gölgesinde olacaklardır."[69]

Ebu Zabye der ki: Abdullah (r.a.) ölümüne sebep plan hastalığına yakalanmıştı. Hz. Osman onu ziyaret ederek; "Neden şikayet ediyorsun, rahatsız eden birşeyin var mı?" dedi. Abdullah,, "günahlarım" cevabım yerdi, Hz. Osman "Peki ne arzu ediyorsun?" deyince, Abdullah: "Rabbimin rahmetini" cevabını verdi. Hz. Osman: "Senin için bir doktor gelmesini istesem?" deyince de Abdullah: "Beni doktor hasta etti" cevabım verdi. Hz. Osman: "Peki sana birşeyler getirilmesini emretsem?" deyince Abdullah: "Ona ihtiyacım yok!" dedi. Hz. Osman: "Senden sonra o mal kızlarına kalır" diyerek sözüne devam edince, Abdullah ona şu cevabı verdi: "Kızlarımın fakir olmasından endişe duyuyorsun, öyle mi? Ben kızlarıma her gece Vâkıa sûresini okumalarını emrettim. Rasûlüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim:

"Kim her gece Vâkıa sûresini okursa, hiçbir zaman ona fakirlik gelmez."[70]

Sahabe, çocuklarının fiil ve hareketlerini kontrol ederken Kur'an'ı ölçü alırlar ve onlara fayda verecek şeyi öğrenmek için yapılanı Peygamber'e (s.a.v.) aktarırlardı. Onların bu tutumu çocuklarını yönlendirmede gösterdikleri hırs ve gayreti ortaya koymaktadır.

Abdullah b. Amr'dan gelen rivayete göre, bir adam oğlunu getirerek: Ta Rasûlallah! Benim oğlum gündüz Mushaf okur, gece de yatar uyur" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Senin oğlun gündüzü zikrullah ile geceyi de selametle (kimseye zarar vermeden) geçirmektedir (nesini ayıplıyorsun)."[71]

Sahabe, Peygamber'in (s.a.v.) talimatına uyarak çocuklarına Kur'an öğretmeye başlamıştır. Sa'd b. Ebî Vakkas'ın oğlu Mus'ab (r.a.) babasının Rasûlüllah'dan (s.a.v.) şu hadisi rivayet ettiğini söylemiştir: "Sizin hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir." Mus'ab der ki: Babam elimden tuttu ve şu okuduğum yere beni oturttu."[72]

Sahabenin, halka bu Kur'an ile nasihat ettiklerini, Kur'an sevgisi ve tilavetiyle

çocuklarını büyüttüklerini görüyoruz. İbn Kesir, Tef-sir'inde şu rivayete yer verir: İbn Abbas (r.a.) bir adama:
"Sana sevineceğin bir hadis hediye edeyim mi?" dedi. Adam;
"Evet" deyince, İbn Abbas;
"Tebarekellezî bi yedihi'1-mülk (Mülk sûresini) oku. Onu aile fertlerine ve komşularına öğret! Zira o kurtarıcı ve savunucudur; Kıyamet gününde Rabbinin huzurunda okuyucusu için mücadele eder, savunmaya geçer ve cehennem azabından onu kurtarmayı talep eder. Bu sûreyi okuyan kabir azabından da kurtulur. Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Bu sûrenin ümmetimden her insanın kalbinde olmasını isterdim."[73]
Sahabe, çocuklarına Kur'an'ın ruh ve bereketini kazandırmak için Kur'an'ın bereket ortamının oluştuğu zamanları gözleme ve değerlendirmede çok hırslı davranmıştır. Enes b. Malik Kur'an'ı hatmettiği zaman aile fertlerini toplar, onlar için dua ederdi.[74]
İşte İbn Abbas... O, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) sağlığında henüz küçük bir çocukken Kur'an'ı okumaktan büyük mutluluk duyar ve onunla iftihar ederdi. îbn Kesir, "Fedâilu"l-Kur'an" adlı eserinde İbn Abbas'ın (r.a.) şöyle dediğini nakleder: "Ben on yaşımda iken Rasûlüllah (s.a.v.) vefat etmişti. O zaman ben Kur'an'ı okuyordum."
Çocukların Kur'an okuması, aile ve toplumdan musibet ve felaketlerin kaldırılmasına bir sebep teşkil eder.
Huzeyfe b. el-Yeman'ın rivayetine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz Allah, önceden kararlaştırılmış bir hüküm olarak azabı bir kavme gönderir. Derken mektebinde "el-hamdü li'llâbi rabbi'l-âlemin" ayetini okuyan bir çocuğu Allah işitir. Bunun üzerine azabı onlardan kırk sene kaldırır."[75]
Sahabeden sonra gelen seçkin insanlar da aynı yolu ve metodu takip etmişlerdir. İbn Sahnûn'un Kitabu'l-Muallimîn mukaddimesinde geçtiğine göre, dindar kadı İsâ b. Miskîn kızlarına ve torunlarına Kur'an okuturdu... Iyaz der ki: ikindiden sonra iki kızını ve biraderinin kızlarını çağırarak onlara Kur'an ve ilim (hadis) öğretirdi.[76] Ondan önce Sicilya fatihi Esed b. el-Furât da aynı şekilde ilimde üstün bir seviye elde eden kızı Esma için aynı eğitimi uygulamıştı."
2- Çocuğa Kur'an öğretiminde ana babaya verilecek ecir ve mükâfat:
Büreyde'nin rivayetine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: Kim Kur'an okur, öğrenir ve onunla amel ederse, kıyamet gününde ana ve babasına güneşin aydınlığı gibi nurdan bir taç giydirilir. Ayrıca onlara değeri dünyaya değişilmez iki elbise giydirilir. Onlar: "Bunu ne ile kazandık?" deyince, onlara:

"Çocuklarınıza Kur'an'ı öğretmekle kazandınız" cevabı verilir.[77]
Seki b. Muaz'dan (r.a.) gelen rivayette de Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kim Kur'an'ı okur ve onunla amel ederse, kıyamet gününde Allah onun ana babasına güneş ışığından daha parlak bir taç giydirir."[78] Allah bizi ve sizleri bu tacı giyenlerden eylesin!

3- Çocuğun Kur'an'ı Anlaması:

Ana baba veya eğitimci, çocuğa Kur'an okuturken, Kur'an'ın mânâ ve muhtevasının çocuğun aklını ve kalbini açması; okunan ayetlerin ona ruh ve istikamet kazandırması için kolay ve kısa açıklamalar yapmalıdır. Hiçbir kimse çocuğun küçük olduğu zannıma kapılmasın. Çocuk ve küçük olduğu gerekçesiyle çocuğun aklına ihtimam göstermeyi ve ona açıklama yapmayı birçok insanın gereksiz bulduğu bu harika çocuk, modern bilgisayar gibi bilgileri hafiza ve dağarcığına koyabilir. Şu hadisler bunun açık delilidir:

Henüz bir çocuk olan İbn Abbas (r.a.) der ki: "Bana Nisa sûresini sorun!"

İbn Cerîr der ki: "Kureyş'ten bir genç Said b. Cübeyr'e şöyle dedi:

Ey Ebu Abdillah! Şu harf (kıraat) nasıldır? Ben oraya geldiğimde, bu sûreyi okumamayı temenni ediyordum. "Nihayet peygamberler ümitsizliğe düşüp kendilerinin yalanlandıklarını sandıklarında onlara bizim yardımımız gelmiştir." Said b. Cübeyr ona:

Evet! Nihayet peygamberler kavimlerinin kendilerini tasdik etmelerinden ümitlerini kestiklerinde ve kendilerine gönderildikleri kimseler de peygamberlerin yalan söylediklerini sandıklarında... demektir, cevabını verdi. [79]

Muaviye (r.a.) der ki: "Bir insan için en çok şaşılacak dalâlet Kur'an'ı anlamadan okuyarak aile fertlerine onu öğretmesi ve ulema ile onu tartışmalarıdır."[80]

Sa'd b. Ebî Vakkas'ın oğlu Mus'ab der ki: Babama:

"Ey babacığım "Onlar kıldıkları namazdan gafildirler"[81] ayeti hakkında ne dersin? Hangimiz gaflet etmez ve hangimiz iç dünyasına dalarak düşünmez ki?" dedim. Babam bu suâlime şu cevabı verdi:

"öyle değil. Bu, namaz vaktini zayi etmek demektir, insan oyun ve eğlenceye dalar ve nihayet namaz vakti geçer."[82]

4- Kur'an çocuğun ruhuna nasıl tesir eder?

Kur'an'ın genel olarak beşeriyetin gönül ve ruhunda büyük bir tesiri vardır. Kur'an insan ruhunu sarsar, onu cezbeder ve can damarından/püf noktasından yakalar. Ruh arındıkca Kur'an'dan daha çok etkilenir. Duruluk ve temizlik

itibariyle çocuk insanların en kuvvetlisidir. Onun fitratı sürekli temizdir. Onun temiz fitratı karşısında şeytan, devamlı sürme/tuzağına düşürme çabası içindedir. Mekke'de inen ayetleri düşündüğümüz zaman, onların, çocuğun minik soluğu ile uyum arz-eden kısa sûreler olduğunu, ayrıca bunların az satırlarla tamamlanmış bir konu, ezberlemesinin kolay ve etkisinin çok olduğunu görüyoruz. Allah rahmet eylesin, edebiyatçı yazar Mustafa Sâdık er-Râfiî[83] bu noktayı çok geniş bir şekilde açıklamış bulunmaktadır:

Kur'an'daki kısa sûrelerin elbette bir sebep ve hikmeti vardır. Kısa sûreler, derin düşünce ve hassas planın ortaya koyduğu en ilginç örneklerdendir. Bunların ilahi mu'cize delillerinden başka bir şey olduğu düşünülemez. Bunlar, Mushaf daki tertip üzere peşpeşe inmemiştir. Çünkü "Kul Eûzü bi Rabbi'n-Nas" Kur'an'ın ne ilk ne de son inen süresidir. Bu kısa sûrelerin hepsi topu topu bir cüzü geçmez. Kur'an'ın tamamı otuz cüzdür. Kısa sûrelerden sonra artık uzun sûreler gelir. Şüphesiz Allah, yüce kitab'ınm asırlar boyunca elimizdeki tertip üzere devam edeceğini biliyordu. Yüce Allah, kolaylık ve fayda bakımından en belirgin, iniş sırası itibariyle de ilkleri olması gibi bir takım faktör ve sebeplerle kitabının korunması ve ezberlenmesi için bunu böyle planlamıştı. Sayılı kelimelerden az sayıdaki ayetlere kadar bu kısa sûrelerin ayetleri genellikle az fasıla ile gelmektedir. Ayrıca iki fasıla arası da kısadır.

Kendi özellik ve bünyesinde her ayet, adeta az kelimelerden oluşan bir sûre durumundadır:

Söz konusu sûreleri okurken çocukların nefesi daralmaz.

Bir, iki veya birbirine yakın az sayıdaki harflerden meydana gelen bu fasılalarla küçük sûreler, birbirine benzer ve çocuğun hafızasına kolay yerleşir.

Kur'an'ın metni çocuğun dilinde ve kalbinde yer etmek suretiyle bazı sûreleri adeta ezberlemiş olur. Artık ondan sonra o yerleri hemen geçiverir.

Çocuk ne zaman baştan alıp devam edecek olsa, onu daha kolay bulur, ezbere ve ezberlediğini muhafaza etmeye destek olacak ipuçları görür. Şu ayetten anlaşılan mânâ da budur: "Biz, Kur'an'dan mü'minler için şifa ve rahmet olan şeyi indiriyoruz. Zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır."[84]

Netice itibariyle küçük sûreler -Allah'a yemin ederim ki- bir rahmettir, hem de ne rahmet! Bu mevzuda enteresan bir nokta yakalamak istersen Kur'an'daki bir sûreyi derin ve ciddi olarak düşün! Çocukların ezberlediği ilk sûre "Kul Eûzü bi Rabbi'n-Nas" süresidir. Bu sûrenin nazım ve metni; harf, kelime ve cümle yapılan nasıl gelmiş, fasılası, yani "nas" kelimesi nasıl tekrar edilmiş bir bak! Ayetlerin sonlannda sadece "Sin" harfinin bulunduğunu nasîl görmezsin? bu

"Sin" harfi, harfler içinde en sesli olanıdır; ıslık sesine benzer.[85] Çocuğun kulağına en hoş gelen, onun neşe ve canlılığına, severek tekrar etmesine en çok sebep olan harftir. Telaffuz ederken sûrenin hece ve kelimeleri birbirleriyle nasıl da uyum arzediyor? Küçük yavrunun sık alıp verdiği minik nefesi okumasına güç ve kuvvet kazandırıyor. Hatta öyle oluyor ki, adeta sûrenin hece ve ayetleri ona göre bölünmüş ve onunla birlikte yağ gibi akıyor. Bütün bunlar; harfleriyle, nazım ve tertibleriyle, manâsıyla birbirleriyle nasıl uyuşuyor? Bir üzerindeki "Felak" sûresi de aynı şekil ve üslupta nasıl gelmektedir, bir bak!? Bu ilginç tertipte hikmet nasıl yerini bulmuş ve nasıl tamamlanmıştır?

Çocukların Kur'an'dan etkilendiklerini gösteren işte canlı ve pratik bir örnek:

İbn Abbas (r.a.) anlatıyor: Yüce Allah Peygamber'ine (s.a.v.): "Ey iman edenler! Kendinizi ve aile fertlerinizi ateşten koruyunuz" ayetini indirince, bunu bir gece (veya birgün) ashabına okudu. Hemen bir delikanlı bayılarak yere düştü. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) elini kalbinin üzerine koydu. Kalbinin çalıştığını görünce şöyle buyurdu: "Ey delikanlı! Lâ ilahe illa'llah de!" Delikanlı bunu söyleyince, Peygamber (s.a.v.) onu cennetle müjdeledi. O esnada ashab-ı kiram: "Ya Rasûlallah! Bizim aramızdan da var mı?" deyince Peygamber (s.a.v.): "Siz Allah'ın (e.c.) "îşte bu makamımdan korkan ve tehdidimden korkan için (verdiğim söz) dür" ayetini duymadınız mı?" buyurdu.[86]

Düşünerek ve anlayarak okuması durumunda Kur'an, çocuğun ruh ve yapısını etkiler. Birçok ruh ve inanç problemini çözebilir, tutum, davranış ve gidişatını düzeltebilir. Sinirsel tepkilerini sakinleştirebilir ve hafıza kapasitesini genişletebilir. Misal olması bakımından, Abdulvehhâb eş-Şa'rânî'nin (rh.a.) el-Mîzan el-Kübra'sında anlattığı başından geçen bir hadiseyi burada zikretmek istiyoruz: Diyor ki: "Çocukluğumda nasılsa birgün aklıma takıldı, Allah'ın zâtı, şekil ve mahiyeti hakkında düşündüm. Aklımdan geçenlerle O'nu kıyasladım. Ama sonra bunu "O'na benzer hiçbir şey yoktur. O, işitendir, görendir"[87] ayetiyle bertaraf ettim.

5- Kur'an hafızı olan çocuklardan Örnekler:

Bu örnekleri ana babanın önüne koyuyor ve onlara hatırlatıyoruz. Umarız bunlar, Kur'an ezberine gereken ihtimamı göstermede nefis ve himmetlerin harekete geçirilmesinde bir vesile, bu tatlı su kaynağından beslenmek için akıllara gayret ve canlılık kazandırılmasında etkili bir vasıta olur.

a) İmam Şafiî der ki: "Ben yedi yaşımda iken Kur'an'ı, on yaşımda iken de Muvatta'ı ezberledim."[88]

b) Sehl b. Abdülah et-Tüsterî der ki: "Mektebe gittim; altı veya yedi yaşımda iken Kur'an'ı öğrendim ve ezberledim."[89]

c) İbn Sînâ on yaşına girdiği zaman Kur'an'ı çok mükemmel biliyordu.[90]

d) Yâsîn b. Yûsuf el-Merâkeşî, İmam Nevevî'den bahsederken der ki: Nevevî'yi on yaşında iken Nevâ'da gördüm. Çocuklar onun kendileriyle beraber oyun oynamasından hoşlanmıyorlardı. Bu yüzden dp Ne-vevî onlardan kaçar ve ağlardı. O halde de Kur'an okurdu. Derken onun sevgisi kalbime girdi. Babası Nevevî'yi dükkanda bırakırdı. Alış-veriş sebebiyle Kur'an okumayı ihmal etmeye başladı. Vakit kaybetmeden öğretmenine gittim ona tavsiyede bulundum ve dedim ki: "Bu çocuğun, zamanının en büyük âlimi ve zahidi olması ve halkın ondan faydalanması umulur." Hocası bana: "Müneccim misin sen?" dedi. Ben de ona: "Hayır, ancak bunu bana Allah söyletti" dedim. Bu hadiseyi babasına anlatı. O günden sonra babası, Kur'an'ı hatmedene kadar oğlunun üzerine çok düştü. O sırada Nevevî bulûğa yaklaşmış bulunuyordu.[91]

e) Onyedi yaşında iken yedi kıraati ezberleyen örnek bir genç:

Dr. Abdulhayy el-Fermâvî, edisyon kritiğini yaptığı Muhammed b. el-Cezerî'nin "Müncidü'l-Mukriîn ve Mürşidü't-Talibîn" adlı kitabının önsözünde müellifin hayatından sözederken diyor ki: Tarih bize onun babasının tüccar olduğunu bildirmektedir. Allah babasının duasını kabul buyurmuş, oğluna'dinî eğitim alması ve iyi bir şekilde yetişmesi için fevkalade gayret göstermişti. Bundan dolayı Ibnu'l-Cezerî ilim ve ilim erbabının takdir edildiği bir evde büyüdü. Onüç yaşında iken babası onun Kur'an'ı ezberlemesine, hadis dinlemesine, kıraat dersi almasına hatta yedi imamın kıraatini tahsil etmesine, ayrıca Şam'ın kırâatta en büyük âlimi Îbnu'l-Lebbân'dan kıraatleri almasına yardım etti. Bütün bunları gerçekleştirdiğinde henüz onyedi yaşında idi.[92]

Çocukların, son devir alimlerinden kıraat dersi istemeleri konusunda ikinci bir örnek: Muhammed Alâuddin Âbidîn, babası meşhur Hanefi fakihi Ibn Âbidîn'in hayatından bahsederken der ki: Çok küçük yaşta Kur'an'ı ezberledi. Ticarete ısınıp alım satımı öğrenmek için babasının dükkanında otururdu. Birgün yine oturmuş Kur'an okuyordu. Tam okurken tanımadığı bir adam geldi onu bundan menetti ve şu sözleriyle de onun okuyuşunu yadırgadı: "Senin bu şekilde oku-man caiz değildir. Evvela burası bir ticaret yeridir, insanlar senin kıraatini dinlemedikleri için senin yüzünden günahkar olurlar. Ayrıca sen de günahkar olursun. İkinci olarak da, senin kıraatin hatalıdır." Bunun üzerine babam derhal

kalkarak zamanın en büyük kıraat hocasını sordu ve araştırdı. Birisi ona asrının şeyhu'l-kurrâsı Saîd el-Hamevî'yi gösterdi. O da hemen onun bulunduğu yere giderek kendisine kıraat ve tecvidin hüküm ve kaidelerini öğretmesini istedi. O sırada babam bulûğ dönemine ulaşmamıştı. Kıraat ve tecvidle ilgili Meydâniyye, Cezeriyye ve Şâtıbiyye metinlerini ezberledi ve kıraat ilmini bütün tarik ve vecihleriyle en mükemmel şekilde okudu.[93]

f) Kur'an ezberinde ilginç bir örnek:

İbrahim b. Said el-Cevherî der ki: "Me'mûn'un huzuruna getirilmiş dört yaşında bir çocuk gördüm. Kur'an okuyor, konuşulanlara bakıyor ve düşünüyordu. Ama acıktığı zaman da ağlıyordu."[94]

Ebu Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Abdirrahman el-Isbehânî de şöyle der: Beş yaşımda iken Kur'an'ı ezberledim. Dört yaşımda iken dinlemek Üzere Ebu Bekir el-Mukri'e götürülmüştüm. Orada bulunan kimi insanlar "Okuduğu şeylerde ona kulak vermeyin! Çünkü o küçüktür" demişti. Bunun üzerine İbnu'l-Mukri1 bana: "Tekvir sûresini oku!" dedi okudum, başka birisi bana "ve'l-Mürselât sûresini oku" dedi. Okudum ve hiç de hata yapmadım. Bunun üzerine İbnü'l-Mukri': "Onu dinleyin, sorumluluk bana aittir" dedi.[95]

g) Çocuk Kur'an Öğrenmeye ne zaman başlar?

Ebu Âsim der ki: "Oğlumu İbn Cüreyc'e götürmüştüm. O esnada üç yaşını bitirmemişti. Ona hadis ve Kur'an dersi veriyordu. Bu yaşlarda çocuğa hadis ve Kur'an Öğretmekte bir sakınca yoktur."[96]

h) Çocuk ve hocasına hediye takdim etmek:

İmam Ebu Hanife, oğlu Hammâd Fatiha sûresini öğrendiğinde, ona beşyüz dirhem verdi. O zaman bir koç bir dirheme satın alınabiliyordu. Öğretmeni bu cömertliği çok buldu. Çünkü çocuk yalnızca Fâtiha'yı öğrenmişti. Bunun üzerine Ebu Hanife şöyle dedi: "Yavruma öğrettiğini küçük görme! Eğer yanımızda bundan daha fazla para olsaydı, Kur'an'a hürmet için onu sana verirdik."[97]

İşte Salâhaddin Eyyûbî... Kışlada dolaşırken babasının önünde Kur'an okuyan bir çocuğa uğradı. Çocuğun okuyuşunu beğendi ve ona yaklaşarak kendi yiyeceğinden bir miktar verdi. Ayrıca çocuğa ve babasına tarlasının bir parçasını da vakfetti.[98]

ı) İslâm ülkelerinde Kur'an mektepleri:

aa) Çocukların Kur'an mekteplerine yönelmesi:

Mescitler çocuklara dar geldiği için hocalan Dahhâk b. Müzâhim, mevcudu üç bine varan mektebinin öğrencilerini kontrol edebilmek için bir eşek üzerinde

dolaşmak zorunda kalmıştı. Hoca yaptığı bu görevden de bir ücret almıyordu. [99]

bb) Çocuk Kur'an'la birlikte başka bir ilim öğrenebilir mi?

İbn Haldun'un da dediği gibi[100] bu konuda islâm ülkelerinin görüş ve uygulamaları farklıdır. Bunlar içerisinde, Kur'an öğretiminin yanında başka bir ilme yer vermeyenler, ikinci derecede başka ilimleri dikkate alanlar ve eşit oranda her ikisini de birlikte yürütenler bulunmaktadır.

1- Batı Afrika (Mağrib) halkı: Bunların metodu, çocuklara yalnız Kur'an'ı öğretmektir. Okuturken de, yazılış şeklini, hâfizların ve kıraat alimlerinin bu hususta ki farklı görüşleri anlatılır. Öğretim esnasında hadis, fıkıh, şiir, Arap dili ve edebiyatı gibi diğer ilimleri buna karıştırmazlar.

2- Kuzey Afrika (îfrîkiyye) halkı: Bunlar Kur'an'in yanında genellikle hadis de öğretirler. Ayrıca dini ilimlerin kanunlarını, genel prensiblerini ve bazı meselelerini telkin ederler. Ama çocuklara Kur'an öğretmeye, onu ezberlemelerine, Kur'an'la ilgili rivayet ve kıraat ihtilaflarına daha çok önem verirler. Kur'an hattı bunlardan sonra gelir.

3- Endülüs halkı: Bunların metodu, Kur'an'ı ve kitabı bizzat öğretmektir, öğretimde onların takib ettikleri usûl budur. Bunlar Kur'an öğretiminin yanısıra şiir, nesir, Arap dilinin kanun ve kaidelerini, güzel yazı (hat) yazmayı da öğretirler. Bunları ihmal ederek sadece Kur'an öğretimine önem vermezler aksine, bunlar içinde yazıya daha çok önem verirler.

4- Doğu Afrika (Meşrik) halkı: Bunlar da yukarıda anlatıldığı gibi Kur'an'la birlikte diğer bilgileri öğretirler.

Bugün içinde bulunduğumuz pratik hayatı ve gördüğümüz realiteyi dikkate alacak olursak, -Allahu a'lem- Kur'an'la beraber diğer ilimleri öğretmekte bir sakınca yoktur kanaatindeyiz. Çünkü hafıza tüm bilgileri toplar, çözüm ve anlama noktasında onlara destek ve yardımcı olur.

Tabii bu, şer'î ilimlerin dışındaki öğrenciler için sözkonusudur. Şer'î ilimlerin öğrencisi ise önce Allah'ın kitabı Kur'an'ı ezberlemekle öğrenime başlar. Çünkü Kur'an, öğrencinin ruh, akıl ve basiretini besler.[101]

E- Çocuğun İman Üzerinde Sebatı Ve Bu Uğurda Fedâkârlığı;

Şüphesiz inanç, uğrunda fedakarlık yapmakla artar. Fedâkârlık dairesinin genişlemesi, nefis ve ruhun sebatta güç kazanması ihlas ve sadakatin elde edilmesi, istikametin bizzat kendisi demektir.

Bugün müslüman çocuk, çağdaş birçok tuzak ve tehlikelerle, plan, entrika ve komplolarla, Allah'ın dininden uzaklaştırılmak için kendisine karşı gerçekleştirilen inceleme ve araştırmalarla karşı karşıyadır, işte bütün bunlar karşısında çocuk Allah yolunda fedâkârlığa ve Allah'ın kanun ve yöntemi üzerinde sebat etmeye muhtaç bulunmaktadır. Böyle bir durumda çocuk imanın tadım alır, ruhu ve manevi derecesi yükselir.

Peygamber'in (s.a.v.), takdir ederek anlattığı şu olayda, Allah yolunda hiçbir kınayanın kınamasından korkmadan iman yolunda yürüyen fedakâr sahabe çocuklarında bugünün müslüman çocuğu için dersler ve örnekler vardır:

1- Büyük hendek (Uhdûd) çocuğu çocuklar için bir örnektir:

Sizden öncekiler içinde bir kral vardı. Bu kralın da bir sihirbazı bulunuyordu. Sihirbaz yaşlanınca krala:

Ben yaşlandım. Bana bir çocuk gönder de ona sihir öğreteyim, dedi. O da kendisine bir çocuk gönderdi. Çocuğun yolu üzerinde bir rahip vardı. Hemen rahibin yanma oturdu, konuşmasını dinledi ve beğendi. Bundan böyle sihirbazın yanına giderken rahibe uğrar ve yanında otururdu. Sihirbaza geldiğinde îse ondan dayak yerdi. Çocuk bu durumu rahibe şikayet etti. Rahip ona:

“Sihirbazdan korktuğun zaman, beni ailem göndermedi de! Ailenden korktuğun zaman da beni sihirbaz salmadı deyiver![102]

Çocuk bu şekilde devam ederken büyük bir hayvanla karşılaştı. Bu hayvan halkın dışarı çıkmasını engellemişti. Çocuk içinden, sihirbaz mı daha üstün yoksa rahip mi? Bugün öğreneceğim, dedi ve bir taş alarak: Allah'ım! Eğer rahibin işi sana sihirbazın işinden daha sevimli ise bu hayvanı öldür de halk işine gitsin! dedi ve taşı attı. Hayvanı Öldürdü. Halk da işine gitti.[103] Hemen rahibe geldi ve hadiseyi ona bildirdi. Rahip ona:

“Yavrucuğum! Bugün sen benden daha üstünsün. Senin durumun gördüğüm seviyeye ulaşmıştır. Şüphesiz sen imtihana tabi tutulacaksın. Eğer imtihan edilirsen beni gösterme, dedi. Çocuk kör ve abraşları iyileştiriyor, insanların diğer hastalıklarını tedavi ediyordu, Derken krala yakın kör biri bunu duydu ve kendisine birçok hediyeler getirerek;

“Eğer beni iyileştirirsen, bunların hepsi senin olsun! dedi. Çocuk:

“Ben hiçbir kimseye şifa veremem. Şifayı ancak Allah verir. Eğer sen Allah'a iman ediyorsan ben Allah'a dua ederim. O da şifa verir, dedi. Adam Allah'a iman etti, Allah da şifasını verdi. Çok geçmeden eskiden olduğu gibi kralın yanma gelerek oturdu. Kral ona:

“Senin gözünü kim yerine getirdi? suâlini sordu. Adam:

“Rabbim, cevabını verdi. Kral:
“Benden başka senin Rabbin var mı? dedi. Adam:
“Benim de, senin de Rabbin Allah'tır, cevabını verdi.
Bunun üzerine kral onu tutukladı ve işkence etmeye devam etti. Nihayet çocuğun yerini gösterdi ve çocuk huzuruna getirildi. Kral ona:
“Yavrucuğum! Sihirin kör ve abraşları iyiliştirecek ve daha başka şeyleri yapacak duruma ulaşmış, dedi. Çocuk:
“Ben hiçbir kimseye şifa veremem. Şifayı ancak Allah verir, dedi. Bunun üzerine kral onu tutukladı ve işkence etmeye devam etti. Nihayet çocuk rahibin yerini söyledi. Rahib getirildi ve kendisine:
“Dininden dön! denildi. Rahip razı olmadı. Derken kral testere istedi. Testereyi başının ortasına koydu ve yardı. Hatta başının iki parçası yere düştü. Sonra kralın adamı getirildi ve kendisine:
“Dininden dön! denildi. O da razı olmadı. Kral testereyi hemen başının ortasına koydu ve onun da başını yardı. Hatta başının iki parçası yere düştü. Sonra çocuk getirildi ve ona:
“Dininden dön! denildi. O da razı olmadı. Bunun Üzerine çocuğu bir grup yakın adamlarına verdi ve "Bunu falan dağa götürün ve dağa çıkarın. Dağın tepesine ulaştığınızda, dininden dönerse ne âlâ! Aksi halde aşağı atın!" dedi. Onlar çocuğu götürdüler ve dağa çıkardılar. Çocuk
“Allah'ım! Onlara karşı bana dilediğin şeyle kâfi gel, dedi. Hemen dağ onları salladı ve düştüler. Çocuk yürüyerek krala geldi. Kral ona:
“Arkadaşların sana ne yaptı? dedi. Çocuk:
“Onlara karşı Allah bana kâfi geldi, dedi. Kral onu yine bir grup yakın adamlarına verdi ve "Bunu götürün ve bir gemiye bindirerek denizin ortasına varın! Eğer dininden dönerse ne âlâ! Aksi halde denize atın! dedi. Çocuğu götürdüler. Çocuk:
“Allah'ım! Onlara karşı bana dilediğin şeyle kâfi gel, dedi. Hemen gemileri alabora oldu ve boğuldular. Çocuk yine yürüyerek krala geldi. Kral ona:
“Arkadaşların sana ne yaptı? dedi. Çocuk:
“Onlara karşı Allah bana kâfi geldi, dedi. Ayrıca krala şunu söyledi: Sana emredeceğim şeyi yapmadıkça sen beni Öldüremezsin! Kral:
“Nedir o? diye sordu. Çocuk:
“Halkı bir yere toplarsın ve beni bir ağaca asarsın. Sonra torbamdan bir ok al ve bunu yayın ortasına koy. Sonra da "Bu çocuğun Rabbî olan Allah'ın adıyla" diyerek bana at! Eğer bunu yaparsan beni öldürürsün, dedi. Bunun üzerine kral halkı bir yere topladı ve onu bir ağaca astı. Sonra torbasından bir ok aldı ve onu

yayın ortasına koydu. Sonra da "Bu çocuğun Rabbi olan Allah'ın adıyla" diyerek çocuğa attı. Ok çocuğun şakağına isabet etti. Çocuk elini okun isabet ettiği yere, şakağına koydu ve öldü. Bunun üzerine halk:
“Çocuğun Rabbine iman ettik! Çocuğun Rabbine iman ettik! Çocuğun Rabbine iman ettik! dediler. Hemen krala gidilerek: "Ne dersin, vallahi korktuğun başına geldi. Halk iman etti!" denildi. Bunun Üzerine kral yolların ağzına büyük hendek kazılmasını emretti. Nihayet kazıldı ve içinde ateşler yakıldı. Sonra:
“Dininden dönmeyen kimseleri buraya atın! dedi. Veya krala "sen at!" denildi. Onlar bunu yaptılar. Nihayet yanında bir çocuğu olan bir kadın geldi. Kadın oraya düşmekten çekindi. Bunun üzerine çocuk ona:
“Anacığım, sabret! Çünkü sen hak üzeresin! dedi.[104]
Abdurrezzak'm rivayetinde şu ilave bilgi bulunmaktadır: "İşte bu, Allah'ın "O yakıt doldurulup tutuşturulmuş ateş hendeğinin adamları kahroldu"[105] –iki ayet daha okudu- sözüdür. Olaydan sonra çocuk defnedildi. Hz. Ömer zamanında çocuğun, daha önce koyduğu - gibi parmağı şakağında olduğu halde görüldüğü söylenmektedir."

2- Sahabe ve selef-i sâlihin çocuklarının cihad ve fedâkârlığından örnekler:

a) Analar cihad için çocuklarına cesaret veriyorlardı:
İbn Ebi Şeybe, eş-Şa'bî'den şu olayı nakletmektedir:
Bir kadın Uhud savaşında oğluna bir kılıç verdi. Fakat çocuk kılıcı taşıyamadı. Anası kılıcı bir iple çocuğun bileğine bağladı sonra onu Peygamber'e (s.a.v.) getirerek şöyle dedi:
“Ya Rasûlallah! Şu oğlum senden emir beklemektedir. Peygamber (s.a.v.) çocuğa:
“Yavrucuğum, buraya getir, yavrucuğum şuraya getir! dedi. Derken çocuk bir yara aldı ve Rasûlüllah'a (s.a.v.) getirildi Rasûlüllah (s.a.v.) ona:
“Yavrucuğum! Galiba bir yerin kesildi, dedi. Çocuk:
“Hayır, ya Rasûlallah, dedi.

b) Analar çocuklarının şehid olmalarına seviniyorlardı:
Enes (r.a.) anlatıyor: Rabî'in oğlu Harise Bedir savaşma gözetleyici olarak iştirak etmişti. Harise o gün bir çocuktu. Çok geçmeden atam bilinmeyen (faili meçhul) bir ok geldi. Çocuğun boğaz çukuruna isabet ederek onu öldürdü. Bunun üzerine anası gelerek "Ya Rasûlallah! Hârise'nin yanımdaki yerini biliyorsun. Eğer cennet ehlinden ise sabredeceğim. Aksi halde Allah benim yapacağımı görecektir" dedi. Peygamber (s.a.v.) ona: "Ey Ümmü Harise! Cennet yalnız bir tane değil, çoktur. Oğlun Firdevs-i a'lâ'dadır" buyurdu.[106]

c) Çocuklar Rasûlüllah'ın (s.a.v.) azgın düşmanlarını öldürüyorlardı:
Abdurrahman b. Avf (r.a.) anlatıyor: Bedir günü ben safta duruyordum. Sağıma ve soluma baktım, gördüm ki ensardan iki çocuğun arasındayım. Yaşlan da genç! Ben bunlardan daha güçlü kimseler
“Ey amca! Ebû Cehil'i tanır mısın? dedi.
“Evet! Ne yapacaksın onu yeğenim? dedim.
“Onun Rasûlüllah'a (s.a.v.) sövdüğünü haber aldım. Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer onu görürsem eceli daha erken gelen Ölmedikçe şahsım onun şahsından ayrılmayacaktır! dedi. Doğrusu ben buna şaşırdım. Az sonra diğeri de beni dürttü ve ötekinin söylediğini bana söyledi. Çok geçmeden Ebu Cehil'i halkın içinde hareket ederken gördüm. Çocuklara:
“Görüyor musunuz? işte sorduğunuz adam! dedim. Hemen ona koştular ve kılıçları ile vurarak onu öldürdüler. Sonra Rasûlüllah'a (s.a.v.) gittiler ve durumu haber verdiler. Peygamber (s.a.v.) onlara:
“Onu hanginiz öldürdü? diye sordu. Onlardan herbiri:
“Ben öldürdüm! cevabını verdi. Peygamber (s.a.v.):
“Kılıçlarınızı sildiniz mi? diye sordu. Onlar:
“Hayır! dediler. Bunun üzerine kılıçlara baktı ve:
"Onu ikiniz de öldürmüşsünüz!" buyurdu. Üzerindeki eşyanın Muâz b. Amr b. el-Cemûh'a verilmesine hükmetti, öbürünün adı da Muâzb. Afrâ'dır.[107]

d) Çocuklar cihada çıkmak için canatarlardı. Küçük görülürüz ve kabul edilmeyiz endişesiyle yoklama anında gizlenirler, kabul edilmemeleri durumunda ise ağlarlardı.
Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a,) anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.), kardeşim Umeyr b. Ebî Vakkas'ıh Bedir'e katılma isteğini kabul etmedi, onu küçük gördü. Umeyr'in hemen ağlaması üzerine Peygamber (s.a.v.) ona izin verdi. Artık ben de kılıcının bağını onun üzerine bağladım. Bedir savaşına ben iştirak ettim. O gün yüzümde tek bir tüy vardı, elimle onu siliyordum.[108]
İbn Sa'd'ın rivayetine göre yine Sa'd b. Ebî Vakkas şöyle anlatıyor:
Bedir gününde Rasûlüllah'ın (s.a.v.) bizi denetlemesinden önce kardeşim Umeyr'in gizlendiğini gördüm. Ona: "Neyin var kardeşim, ne oluyor sana!" dedim. O da bana şu cevabı verdi: "Rasûlüllah (s.a.v.) beni görür de, küçük bulup Bedir'e kabul etmemesinden korkuyorum. Ben de cihada çıkmak istiyorum. Umarım Allah bana şehitlik nasip eder." Sa'd diyor ki: Küçük olduğu için kılıcının bağlarını ben bağlıyordum. Onaltı
yaşında iken öldürüldü.[109]

Zeyd b. Hârise'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) Uhud gününde bazı kimseleri küçük buldu. Onlardan bir kısmı şunlardır: Zeyd b. Harise (yani kendisi), el-Berâ b. Âzib, Zeyd b. Erkam, Sa'd, Ebi Saîdel-Hudrî, Abdullah b. Ömer ve Cabir b. Abdillah.[110]

e) Çocuklar cihad için gerekli teçhizatı isterlerdi:

Enes b. Malik anlatıyor: Eşlem kabilesinden bir genç:

"Ya Rasûlallah! Ben gazâ etmek, cihada çıkmak istiyorum ama yanımda teçhizatım yok, demişti. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

"Falana git! Teçhizatını alarak hazırlanmıştı da hasta olmuştu, buyurdu. O da giderek:

"Rasûlüllah'in (s.a.v.) sana selamı var, teçhizatım bana vermeni söylüyor! dedi. O da:

"Ey hanım! Teçhizatımı buna ver, ondan hiçbir şeyi esirgeme! Vallahi birşey esirgemezsen onda bizim için bereket olur, dedi.[111]

Semura b. Cündeb der ki: Rasûlüllah (s.a.v.) ensardan bazılarım bize arzediyor, onlardan yetişkin olanları cihada kabul ediyordu. Derken bir yıl ben arzolundum. Bir çocuğu kabul etti, beni ise reddetti. Beri dedim ki: "Ya Rasûlallah! Onu kabul ettin ama beni etmedin. Eğer ben onunla güreş tutsam, elbette onu yıkarım. Nihayet onunla güreştim ve onu yıktım. Bunun üzerine beni de kabul etti.[112]

f) Savaş meydanlarında babalar çocuklarına eşlik ediyorlardı:

Urve b. Zübeyr (r.a.) anlatıyor: Zübeyr'de üç darbe vardı. Onlardan birisi omuzunda bulunuyordu. Ben çocukken bu darbe çukurlarına parmaklarımı sokar, onlarla oynardım. Yermûk savaşında Rasûlüllah'ın (s.a.v.) ashabı Zübeyr'e:

"(Rumlar'a) şiddetli bir saldırı düzenlesen de, biz de seninle birlikte şiddetle saldırıda bulunsak! dediler. Zübeyr:

"Eğer ben saldırırsam, siz yalan çıkar da saldırmazsanız (ne olacak)! dedi. Ashab:

"Hayır öyle yapmayız, dediler. Bunun üzerine Zübeyr onlara bir hamle yaptı. Nihayet onların saflarım yardı geçti. Bunu tek başına başarmışta. Sonra dönüp geldi. Rumlar onun atının dizginini tutmuşlar, omuzuna iki darbe indirmişlerdi. Bu iki darbe arasında Bedir savaşında vurulan bir darbe izi daha bulunuyordu. Urve der ki: Zübeyr'in yanında o gün, yani Yermük savaşında (oğlu) Abdullah b. Zübeyr de vardı. O sırada o, on yaşındaydı. Babası onu bir ata bindirmişti ve (bunun için de) bir adamı vekil olarak görevlendirmişti.[113]

Abdullah b. Zübeyr anlatıyor: Hendek savaşında ben ve Ömer b. Ebî Seleme

kalede idik. Bazan o eğilir (sırtına basarak) savaşa bakardım. Bazan da ben ona eğilir (sırtıma basarak) savaşa bakardı. Savaş meydanında babamın bir o düşmana bir bu düşmana hücum ettiğini gördüm. Daha sonra babama:
“Babacığım! Savaş meydanında seni bir o düşmana bir bu düşmana darbe vururken gördüm, dedim. Bunun üzerine babam:
“Yavrucuğum! Bugün Rasûlüllah (s.a.v.) benim için ana babasını cemederek "Anam babam sana feda olsun" buyurdu.[114]
İşte sahabe böyle cihad şuuruyla çocuklarını yetiştirdi. Onlar tembellik ve bir yere çakılıp kalmak nedir bilmezlerdi. Sahabe çocukları, Peygamber (s.a.v.) kendilerini küçük görüp de cihada kabul etmez diye çeşitli yöntemler kullanıyorlardı; bazan ağlıyorlar, bazan -yoklama esnasında- kendilerini kamufle ediyorlar, bazan da ayak parmaklarının ucu üzerinde duruyorlardı. Bütün bunları Allah yolunda cihada çıkmak ve ahiret şehitliğini elde etmek için yapıyorlardı. Çünkü genel olarak dünyadaki bir şehitlik, ahiret şehitliğine denk olamaz. Onlar, genişliği yer ve gökler olan cennetlerde ebedi, yüksek ve parlak bir gelecek kur-muşlardı.
Rabbimiz! Bizim günahlarımızı, işimizdeki aşırılık ve taşkınlığımızı bağışla, ayaklarımızı (yolunda) sabit eyle ve inkarcı topluma karşı bize yardım eyle![115]

II. İbadet Yapısı

"Ailene namazı emret, kendin de namaz kılmaya dayan. Biz senden bir rızık istemiyoruz. Sana rızkı veren biziz. Sonuç takva (sahipleri)nindir."[116]

Giriş

İbadet yapısı, itikadî yapıyı tamamlayıcı olarak görülür. Çünkü ibadet, akideyi ruhuyla besler. Ayrıca ibadet, akidenin resmini yansıtan ve onu büyüten bir aynadır. Çocuk, Rabbinin çağrısına yönelip O'nun emirlerini tuttuğu zaman, ruhundaki fitrî içgüdüsüne cevap vermiş olur. Böyle yapmakla o, ruhunu doyurmuş ve suya kandırmış olur.
Dr. Said Ramazan el-Bûtî, şu sözüyle bu noktaya işaret etmektedir: Kalbe dikilen akide ağacının güçlü olması ve kök salması için, çeşitli şekil ve sûretleriyle mutlaka ibadet suyu ile sulanması gerekir. Böylece kalpteki akide neşvü nema bulur, hayatın sarsıntıları ve şiddetli esintileri karşısında sebat eder, [117] çocukluk, bir sorumluluk dönemi değildir. Ancak çocukluk, buluğ ile başlayan mükellefiyet ve mesuliyet merhalesine ulaşmak için bir hazırlık, bir

eğitim ve bir alışkanlık kazandırma dönemidir. Bu durumda farz ve vacipleri yerine getirmek çocuğa kolay gelir ve hayatın sıkıntıları karşısında tam bir güvenle ruhen hazır olur. Allah'a ibadet etmek, çocuğun ruhunda ilginç bir duygu ve eylem meydana getirir, ibadet, ona Allah'a bağlı olma şuurunu kazandırır, ruhî depresyonlarını sakinleştirir. Sinirsel tepkilerini engeller, onu dengeli ve tutarlı hale getirir. Çünkü ibadet esnasında, istek ve arzuların yoğunluğu zayıftır. O anda çocuk ruhen ve bedenen Allah'a yönelir, vücudunun büyük bölümünü huşu kaplar. Çünkü o ya bir ayet okumakta veya dinlemekte, ya namazda kıyam veya secde halindedir.. Ya da birgün oruç tuttuktan sonra iftar edebilmek için kulağı ezandadır, ibadetin, çocuk üzerinde etkili ve faydalı olan sayılamayacak kadar birçok sır ve hikmetleri bulunmaktadır.
Rasûlüllah (s.a.v.), Allah'a ibadet üzere yetişen ve kulluk ikliminde büyüyen çocuklara büyük müjde vermektedir. Ebu Ümame'den (r.a.) rivayet edilen hadiste Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
Ebû Ümâme'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kendisine ölüm gelinceye kadar ibadet içinde yetişen ve büyüyen kimseye Allah doksandokuz sıddîk sevabı verir."[118]
Hz. Ömer (r.a.) de şöyle demektedir: "Çocuğun iyilikleri amel defterine kaydedilir, ama kötülükleri yazılmaz."[119]
Peygamber'in (s.a.v.) irşad ve talimatından, O'nun şu beş esas üzerinde özellikle durduğunu görmekteyiz:[120]

I- Namaz

A. Çocuğa Namazı Telkin Etme Safhası

Ana baba, çocuğuna sağını solunu öğrendiği zaman kendileriyle birlikte namaz kılmasını telkin etmekle işe başlar.
Abdullah b. Huseyb'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Çocuk sağını solundan ayırdığı zaman ona namaz kılmasını emrediniz."[121]
Hişam b. Sa'd der ki: Muaz b. Abdillah b. Hubeyb el-Cühenî'nin yanına varmıştık. Karısına:
“Çocuk ne zaman namaz kılar? dedi. Karısı:
“Evet, bizden bir adam bu suâlin Rasûlüllah'a (s.a.v.) sorulduğunu, O'nun da "Sağım solundan ayırdığında ona namaz kılmasını emredin" buyurduğunu

söylerdi.[122]

B. Çocuğa Namazı Öğretme Safhası

Ana baba çocuğa önce namazın rükünlerini, vaciplerini ve namazı bozan şeyleri öğretir. Peygamber (s.a.v.) yedi yaşı öğretim safhasının başlangıcı olarak tesbit etmiştir.

Sebura b. Ma'bed el-Cühenî'nin (r.a.) rivayetine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "Yedi yaşına vardığı zaman çocuğa namazı emrediniz. On yaşına geldiğinde, (kılmadığı takdirde) onu dövünüz."[123]

Tirmizî'nin rivayetinde ise,"Yedi yaşında çocuğa namazı öğretiniz, on yaşında da (kılmadığı takdirde) onu dövünüz" şeklindedir.[124]

Rasûlüllah'ın (s.a.v.) bizzat kendisi, namaz konusunda muhtaç oldukları bilgileri çocuklara öğretirdi. Hz. Ali'nin oğlu Hasan der ki: Rasûlüllah (s.a.v.) Vitir'de söyleyeceğim dua cümlelerini bana şöyle öğretti:

"Allahümme'hdinî fîmen hedeyte ve âfînî fîmen âfeyte ve tevellenî fîmen tevelleyte ve bârik lî fîmâ a'teyte ve kınî şerra ma kadayte, fe inneke takdî ve lâ yukdâ aleyke ve innehû lâ yuzillü men vâleyte, tebarekte Rabbena ve teâleyt," [125]

Rasûlüllah (s.a.v.) çocukların yanlışlarını düzeltirdi:

Ümmü Seleme anlatıyor: Peygamber (s.a.v.) adı Eflah olan bir çocuğu gördü. Secdeye vardığında çocuk (alnı toz olmasın diye toprağı) üflüyordu. Rasûlüllah (s.a.v.) ona: "Ey Eflah! Yüzünü toprağa koy!" buyurdu.[126]

Rasûlüllah (s.a.v.) çocuklara ezan öğretirdi:

Ebu Mahzura anlatıyor: Biz on delikanlı Rasûlüllah (s.a.v.) ile birlikte yola çıktık. Peygamber (s.a.v.) bize insanların en sevimsizi idi. Derken onlar ezan okudular. Onlarla alay etmek için biz de ezan okumaya kalkıştık. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) "Şu gençleri bana getirin" buyurdu. Sonra da "ezan okuyup" dedi. Gençler ezan okudular. Ben de onlardan birisiydim. Peygamber (s.a.v.): "Şu sesini işittiğim delikanlı ne kadar güzel! Sen git, Mekkelilere ezan oku" buyurdu. Gencin perçemini (kâkülünü) sıvazladı ve ezanı şöyle okumasını söyledi:

Allahu ekber Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber
Eşhedü ellâ ilahe illallah (iki defa)
Eşhedü enne Muhammeden Rasûllulah (iki defa)
Hayye ale's-salâh, hayye ale's-salâh

Hayye ale'l-felah, hayye ale'l-felâh
Allahu ekber, Allahu ekber,
Lâ ilahe illallah
Sabah namazının ilk ezanını olduğunda "es-salâtü hayrün mine'n-nevm, es-salâtü hayrun mine'n-nevm" de! Kamet getirdiğinde iki defa da "kad kâmeti's-salâtti, kad kâmeti's-salâh" de duydun mu?" Ebu Mahzura kâkülünü çekmez ve onu ayırmazdı. Çünkü Rasûlüllah (s.a.v.) (mübarek eliyle) onu sıvazlamıştı.[127]
Peygamber (s.a.v.), her namazdan önce bir konuşma yaparak çocukların son safta bulunmalarını hatırlatırdı: Ebu Mes'ud diyor ki: Rasûlüllah (s.a.v.) namazda bizim omuzlarımıza dokunur ve: "Düzgün durun, karışık durmayın ki kalplerniz de karışmasın! Benim arkama akıl-bâliğ olanlar (yaşlı başlılar), daha sonra onlan takip edenler ve onların arkasına da sonra gelenler dursun."[128]
Peygamber (s.a.v.) çocuklara namazda saga sola bakmamalarını öğütlerdi: Bu da çocuklara namazın hüküm ve keyfiyetini öğretmeye verilen önemi göstermektedir,
Enes'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: 'Yavrucuğum! Namazda sağa sola bakmaktan sakın. Çünkü namazda sağa sola bakmak helaktir. Mutlaka yapman gerekiyorsa nafile namazda yap, farz namazda yapmak[129] sahabe de nebevi metodu takip ederek bizzat kendileri çocuklarına dini öğretmişlerdir:
İşte Ali (k.v.)... Oğlu Hüseyin'i çağırır abdest almayı ona öğretir, konu hakkında sorduklarına cevap verirdi. Hüseyin (r.a.) anlatıyor: "Babam Ali benden abdest suyu istedi. Ben de suyu ona götürdüm. Abdest almaya başladı. Abdest suyuna sokmadan önce ellerini üç defa yıkadı. Sonra üç defa ağzına, üç defa da burnuna su verdi. Sonra üç defa yüzünü yıkadı. Sonra sırasıyla sağ ve sol kolunu dirseklere kadar üçer defa yıkadı. Sonra başını bir defa mesnetti. Sonra sırasıyla sağ ve sol ayağım topuklara kadar yıkadı. Sonra ayağa kalktı ve "Suyu bana ver" dedi. Ben de içinde abdestten arta kalan su olan kabı ona verdim. Sonra ayakta iken o sudan içti. Benim hayret ettiğimi görünce; "Hayret etme! Çünkü ben Peygamber'i (s.a.v.) benim şu yaptığım gibi yaparken gördüm" dedi. Hz. Ali, bunu söylerken aldığı abdesti ve arta kalan abdest suyunu ayakta içmeyi kasdediyordu.[130]
Şüphesiz büyüğün nasıl abdest aldığını gören bir çocuk, daha kolay öğrenir, doğru ve sağlıklı olarak onu tatbik eder. Nâfî der ki: Ben çocuk iken Ebu Ubeyd'in kızı Safiyye'yi abdest alırken görmüştüm. Başım meshetmek istediğinde, baş örtüsünü çıkarırdı.[131]

İşte Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a.)... O da çocuklarına sünnet olan duaları öğretiyordu. Oğlu Mus'ab der ki: Sa'd Peygamberden (s.a.v.) naklettiği şu beş şeyi bize öğretirdi: "Allah'ım! Cimrilikten, korkaklıktan, ömrün en zavallı çağına (ihtiyarlığa) itilmekten, dünya fitnesinden ve kabir azabından sana sığınırım." [132]
Büyük sahabi Abdullah b. Mes'ud'un ana ve babalara yaptığı şu nasihatle bu safhayı noktalamak istiyoruz: "Namaz hususunda çocuklarınıza göz kulak olunuz, onları iyiliğe alıştırınız. Çünkü iyilik bir alışkanlıktır."[133]

C. Namazı Emretme Ve Terkedilmesînden Dolayı Cezalandırma Safhası

Bu safha, çocuk on yaşına girdiğinde başlar. Bu durumda çocuk namazı eksik kıldığında veya gevşeklik ve tembellik gösterdiğinde, şeytanın yoluna uymakla kendisine yazık ettiğinden ve dinin hükmünü yerine getirmediğinden dolayı uslandırmak için ana ve babanın dövmesi caiz olur. Çünkü bu merhalede aslolan çocuğun Allah'ın emrine itaat etmesidir. Zira doğuştan gelen fitrî özelliği devam etmektedir. Şeytanın etkisi oldukça zayıftır. .Böyle olunca çocuğun namaz kılmaması, şeytanın artık yavaş yavaş hegemonya kurmak isteyişinin bir göstergesidir. Bundan dolayı da o nebevi tedaviye yani dayağa ihtiyaç duymaktadır. Çocuğa dayak sebebini anlatmakta ve Rasûlüllah'ın (s.a.v.) şu hadisini okumakta bir sakınca yoktur:[134]
Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın (r.a.) rivayetine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "Yedi yaşında iken çocuklarınıza namaz kılmalarını emrediniz, on yaşında iken de kılmadıkları takdirde dövünüz ve onların yataklarını ayırınız."[135]
Dihlevî, bu hadis üzerine şunları söyler: Çocuğun baliğ olması iki şekilde olur: Bulûğun birinci şekli yapı itibarıyla sağlıklı olup almadığını gösteren çağdır. Bu, yalnız akılla gerçekleşir. Aklın ortaya çıkmasının belirtisi yedi yaştır. Şüphesiz yedi yaşına girmiş olan bir çocuk bariz birtakım değişiklikler geçirir. Bunun tamamlanmasının belirtisi ise on yaştır. Mizacının sağlam olması durumunda on yaşındaki bir çocuk artık âkıl olur; kâr ve zararını birbirinden ayırır, ticaret ve diğer işleri becermek için çaba sarfeder.
Bulûğun ikinci şekli ise; cihad, şer'î ceza ve müeyyidelerle sorumlu tutulduğu çağdır. Bu çağda çocuk hayatın sıkıntılarına, tuzak ve entrikalara göğüs gerip mücadele eden erkekler gurubuna girer. Millî, medenî ve içtimaî hak ve siyasetlerde durumu dikkate alınır. İslam'ın doğru yolunda devam etmesi için

zorlanır. Aklen ve bedenen fonksiyonlarını ikmal etmiş olduğuna itimat edilir. Tabiî bu, daha çok onbeş yaşında gerçekleşir. Bu bulûğ şeklinin belirtileri ise ihtilam ve kasık tüylerinin çıkmasıdır. Bu durumda namazın iki yönü vardır. Kendisi ile Rabbi arasında, aşağıların aşağısına yuvarlanmaktan kurtaran bir vasıta olması yönüyle namaz, iki bulûğ döneminde çocuğa emredilir. İslam'ın şiar ve sembollerinden olması yönüyle de, namazdan sorumlu tutulurlar ve kılmaya zorlanırlar. Onlar isteseler de istemeseler de durum değişmez. Namazın hükmü diğer yapılacak işlerin hükmü gibidir. On yaş söz konusu iki sınır arasında bir engel ve iki yönü birleştiren bir aşama olunca, o yaştaki çocuğa iki bulûğ şeklinden de bir pay verilmiş oldu.[136]

D. Çocukları Cuma Namazına Alıştırmak

Câbir b. Abdillah'dan rivayet edilen bir hadiste Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır; "Allah'a ve ahiret gününe inanan kimse Cum'a namazını kılsın. Yolcu, köle, çocuk, kadın ve hasta bu hükmün dışındadır. Kim bir eğlence veya ticaret sebebiyle Cum'a namazını umursamazsa, Allah da onu umursamaz. Allah zengindir, övülmüştür."[137]
İmam Kâsânî, hadisten sonra "O halde çocuğun namazı tetavvu1 (nafile) olur" diyerek bir açıklama yapmıştır.[138]
Çocuğu cum'a namazına alıştırmanın birçok faydası vardır:

1- Bulûğ çağına girdiğinde, Cum'a'yı kılmaya alışmış olur.

2- Hutbe dinlerken etkilenir. Çünkü çocuğun fitratı, iman ve ilim hadislerini, Peygamber'in (s.a.v.) sîretini almaya oldukça müsaittir.

3- Sosyal yönü gelişir. Müslüman bir topluluğun arasına girmek suretiyle onlara karşı ülfet kazanır. Çocuk, babasının dost ve yakınlarını mutlaka tanımalıdır.

4- Bazı alimler, Cum'a günü duanın kabul edildiği ânın hutbenin okunduğu vakit olduğu görüşünü benimsemiştir. Buna göre çocuk, Peygamber'in (s.a.v.) bahsettiği duaların kabul edildiği vakte gelenlerden olmuş olur.

5- İki Cum'a arasındaki namaz ve ibadetler için, ruh ve iman bakımından güç ve destek olur.

6- Çocukluğu bir yana, büyüdüğünde kendisi üzerinde etkili olacak olan ümmetin alimlerini ve davetçilerini tanır.

7- Cum'a namazı sayesinde, bütün unsurlarıyla; inanç, ibadet, sosyalleşme, duygusallık, ilim, fizik, sağlık ve cinsellik açısından çocuğun şahsiyet yapısı

oluşur. (Allahu A'lem)[139]

E. Gece İbadetinde Çocuklar İçin Bir Örnek

Sahabe çocukları beş vakit namazla yetinmemiş, geceleri kalkarak nafile ibadetler de yapmışlardır. İbn Abbas (r.a.) bunlardan biridir. Der ki: Peygamber'in (s.a.v.) zevcesi teyzem Meymune'nin yanında gecelemiştim. O gece Peygamber (s.a.v.) onun yanındaydı. Derken Peygamber (s.a.v.) yatsıyı kıldı sonra evine gelerek dört rek'at daha kıldı. Bir müddet uyuduktan sonra kalktı ve "yavrucuk uyumuş" dedi. Sonra kalktı. Ben solunda bulunuyordum, sağ tarafına aldı. Beş rek'at namaz kıldı.[140] Sonra iki rek'at daha kıldı. Sonra da uyudu hatta ben horultusunu işittim. Sonra namaza çıktı.[141]
Çok sevdiği Peygamber'in (s.a.v.) hareket ve tatbikatını gözetleyen ve uykudan uyanıp onunla birlikte namaz kılan şu yavruya bir bakın! Sonra, Peygamber'in sağ yanma alarak çocuğa doğruyu göstermesini ve onun namazım ehemmiyete almasını bir düşünün! Gerçi Peygamber (s.a.v.), küçüklerle, büyüklerle, kadınlarla, erkeklerle birlikte namaz kılarken de öyleydi. Müslüman evlere gönül ferahlığı katardı.
Enes'in (r.a.) anlattığına göre kendisi, Rasûlüllah (s.a.v.), anası ve teyzesi birarada iken, Peygamber (s.a.v.) onlara namaz kıldırmıştı, Enes'i sağ yanına, anasını ve teyzesini de arkalarına almışlardı.[142]
Henüz bir çocuk olan Ebu Yezîd Tayfur b. îsâ el-Bistâmî ile babası arasında geçen şu konuşma gerçekten ilginç ve güzel bir kıssadır.
İbn Zafer el-Mekkî[143] anlatıyor: Ebu Yezid Tayfur el-Bistamî: "Ey örtüsüne bürüneni geceleyin kalk (namaz kıl), yalnız biraz (uyu)"[144] ayetlerini ezberleyince, babasına:
“Babacığım! Allah Teâlâ bunu kime söylemektedir; ayetlerin muhatabı kimdir? suâlini sordu. Babası:
“Yavrucuğum! O, Peygamber Muhammeddir (s.a.v.), cevabını verdi. Oğlu Tayfur:
“Babacığım! Peki neden Peygamber'in (s.a.v.) yaptığı gibi yapmıyorsun? diyerek ikinci bir suâl sordu. Babası:
“Yavrucuğum! Gece namazı (teheccüd) Peygamber'e (s.a.v.) hususî olarak farz kılınmıştır. Ümmetine farz değildir, cevabını verdi. Bunun üzerine çocuk sükût etti. "Rabbin senin gecenin üçte ikisinden Daha azında, yarısında ve üçte birinde

kalkıp namaz kıldığını, seninle birlikte olanlardan bir topluluğun da böyle yaptığını biliyor"[424] ayetini ezberleyince, yine:
“Babacığım! Bir topluluğun geceleri kalkıp namaz kıldıklarını işitiyorum, bunlar kimlerdir? sorusunu yöneltti. Babası:
“Yavrucuğum! Bunlar ashab-ı kirâmdır, dedi. Çocuk:
“Babacığım! Peygamber (s.a.v.) ve ashabının yaptığı birşeyi terketmekte bir hayır var mıdır? deyince de, babası ona:
“Doğru söyledin, yavrucuğum! dedi. Artık ondan sonra babası geceleri kalkarak namaz kılardı. Oğlu Ebu Yezid bir gece uyandığında, babasının namaz kıldığını gördü ve:
“Babacığım! Nasıl abdest alıp temizleneceğimi ve seninle beraber nasıl namaz kılacağımı bana öğret! dedi. Babası:
“Yavrucuğum, Sen uyu! Çünkü sen henüz küçüksün, dedi. Çocuk:
“Babacığım! Yaptıklarının kendilerine gösterilmesi için insanların ayrı ayrı gruplar halinde (ilahî divana) çıkacakları gün geldiğinde, Rab-bime "Ben babama nasıl abdest alıp namaz kılacağımı sordum. Ama, sen henüz küçüksün diyerek bana öğretmedi" derim, peki bunu ister misin? deyince, babası ona şu cevabı verdi:
“Hayır, vallahi yavrucuğum! Bunu asla istemem.
Artık babası oğluna abdesti ve namazı öğretti. Babasıyla birlikte namaz kılmaya başladı.[145]

F. Çocukları İstihare Namazına Alıştırmak

Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Ey Enes! Bir iş yapmak istediğin zaman Rabbinden yedi defa onun hayırlı olmasını dile (istihare et), sonra gönlüne yatana bak! Çünkü hayır ondadır."[146]

G. Çocukların Bayram Namazına Götürülmesi

Abdullah b. Ömer'den (s.a.v.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) bayram namazlarına çıkarken beraberinde el-Fadl b. el-Abbas, Abdullah b. Abbas, El-Abbas, Ali, Cafer, Hasan, Hüseyin, Üsâme b. Zeyd, Zeyd b. Harise ve Eymen b. Ümmi Eymen olurdu. Yüksek sesle tekbir ve tehlil getirirdi. Demircilerin yolunu tutarak musallaya gelirdi. Namazı bitirince de ayakkabıcıların yolundan dönerek evine gelirdi.[147]

II. Çocuk Ve Cami

A. Çocuğun Camiye Götürülmesi

Cami ve mescitler birbirini takip eden nesiller tarafından inşa edilen köşklerdir. Bunlar, kendilerini Allah'a adayan, O'nun yolunda yürüyen ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) izinden giden nesiller için kaynak olmuş ve olmaya devam edecektir. Bundan dolayı sahabe çocukları Rasûlüllah (s.a.v.) ile beraber mescidde namaz kılmaya özen gösterirlerdi.

İşte Câbir b. Semura (r.a.)... Bize çocukluğundan ve Rasûlüllah (s.a.v.) ile olan beraberliğinden bahsederken diyor ki: Ben Rasûlüllah (s.a.v.) ile birlikte öğle namazını kıldım. Sonra ailesinin yanına çıktı, ben de O'nunla beraber çıktım. Hemen çocuklar Peygamber'i (s.a.v.) karşıladı. Peygamber (s.a.v.) onların yanaklarını birer birer sıvazlamaya başladı. Benim de yanağımı sıvazladı. .O'nun elinde bir serinlik ve bir koku hissettim. Sanki elini bir kokucu sepetinden çıkarmıştı.[148]

Tabiî, çocuk kendi kendine tuvaletini yapabildiği ve temiz olduğu zaman mescide götürülür. Bu durumda çocuk altını kirletmez ve tuvalet ihtiyacını, kendisi görür. Sükûnetle girmek, ayakkabıyı ayakkabılığa koymak, yürürken ayakkabıyı katlamak, mescid.de koşmamak, yaşlıları sıkıştırmaktan uzak durmak, hutbe, ders ve namaz esnasında dikkatli olmak, oyalanıp eğlenmemek gibi cami adabını öğrenmiş olur.

Mescide çocuğunu getiren bir adamın durumu İmam Malik'e "Sen bunu güzel görür müsün?" diye sorulduğunda o, şu cevabı vermiştir: "Eğer çocuk adabı biliyor, buna riayet ediyor ve oyalanıp eğlenmiyorsa, ben bunda bir sakınca görmüyorum. Ama bu hususlara dikkat edemeyecekse onu da hoş karşılamıyorum."[149]

Peygamber (s.a.v.), çocuklara merhametinden dolayı mescit imamlarından namazı kısa tutmalarını istemiştir. Bu da, çocukların namazının ve onları alıp mescide götürmenin caiz olduğunu göstermektedir.

Ukbe b. Amr el-Bedrî (r.a.) anlatıyor: Peygamber'e (s.a.v.) bir adam gelerek: "Falan imamın uzatmasından dolayı sabah namazından ben geri kalıyorum" dedi. Ben hiçbir konuşmada Rasûlüllah'ın (a.a.v.) o günkü kadar öfkelendiğini görmemiştim. O, şöyle buyurdu: "Ey insanlar! İçinizden nefret ettirenler vardır. Hanginiz insanlara imam olursa, namazı hafif kıldırsın. Çünkü arkasında yaşlı,

küçük ve ihtiyacı olan insanlar bulunmaktadır."[150]
Çocuk namaz için mescide gelmekle, rek'atlerin sayısının hıfzetme hususunda müslümanlara iştirak eder:
İbrahim b. Süveyd anlatıyor: Alkame bize öğle namazını beş rek'at kıldırdı. Selam verince cemaat:
“Ey Ebu Şibil! Namazı beş rek'at kıldırdın! dedi. Alkame:
“Hayır, öyle yapmadım! dedi. Cemaat:
“Yok, öyle yaptın! dedi. Ben de cemaat tarafında idim ve henüz bir çocuktum. Ben de:
“Tabiî, beş rek'at kıldırdın! dedim. Alkame bana:
“Sen de mi öyle söylüyorsun, gidi şaşı gözlü? dedi. Ben de:
“Evet! cevabım verdim. Bunun üzerine hemen kıbleye yönelerek iki secde yaptı, sonra da selam verdi. Daha sonra şöyle dedi: Abdullah (b. Mes'ud) dedi ki: Rasûlüllah namazı bize beş rek’at kıldırdı. Namazdan çıkınca cemaat kendi arasında şüpheye düştü ve fısıltıyla konuştular. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.):
“Ne oluyor size? dedi. Cemaat:
“Ya Rasûlallah! Acaba namaza ziyade mi edildi? dedi. Rasûlüllah (s.a.v,):
“Hayır, cevabını verdi. Cemaat:
“Namazı beş rek'at kıldırdın da! dedi. Bunun üzerine kıbleye yönelerek iki secde yaptı, sonra selam verdi. Daha sonra:
"Ben ancak bir insanım. Sizin unuttuğunuz gibi ben de unuturum" buyurdu.[151]
Cemaatle kılınan namazda çocukların saf düzeni nasıl olmalıdır?
Ebû Mâlik el-Eşârî'nin rivayetine göre Rasûlüllah (s.a.v.) kıyam ve kıraatte dört rek'ati eşit tutardı. Cemaatin gelip yetişmesi için birinci rek'ati daha uzun kıldırırdı. Yetişkin erkekleri erkek çocuklarının önüne, çocukları onların arkasına ve kadınları da çocukların arkasına alırdı.[152]
Aynı râvî "Ben size Peygamber'in (s.a.v.) namazını anlatayım mı?" suâlini sorduktan sonra kendisi şu cevabı vermiştir: "Namaz için kamet ettirir, erkekleri saf yapar sonra çocukları onların arkasına alır ve onlara namaz kıldınrdı..."[153]
Enes der ki: "Ben ve bir yetim evimizde Peygamber'in (s.a.v.) arkasında namaz kıldık. Anam Ümmü Süleym de arkamızda idi."[154]
Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.). Şöyle buyurmuştur: "Benim arkama akıl-bâliğ olanlar (yaşlı başlılar), sonra onları takip edenler dursun!" buyurdu. Bunu üç defa tekrarladı ve "çarşı ve pazar

yerlerindeki karışıklık ve keşmekeşte benzemek)ten sakının!" buyurdu.[155]
İbn Abbas da şöyle der: "Rasûlüllah'in (s.a.v.) yanında namaz kıldım, Aişe de bizimle beraber arkamızda idi. Ben Peygamber'in (s.a.v.) yamnda onunla birlikte namaz kılıyordum."[156]

B. Çocuğun Cami İle İrtibatının Sağlanması

Çocuğun cami ile irtibatını sağlama fikri[157] sağlam bir düşüncedir. Bu tomurcuklan kötülükten kurtarmak için yapılacak başka bir şey de yoktur.
Tarihle bağlantı kurmak gerekirse şunu diyebiliriz: Tunus ve diğer Kuzey Afrika, tanrılık iddiasında bulunan mevcut ideolojik sistemlerin belasına maruz kalmıştı. Şayet bu bela köklü olarak yerleşseydi bugün İslam diyarı harap olurdu. Söz konusu felaketin ortadan kaldırılması için Allah, büyük eğitimci Muhriz b. Halef es-Sıddîkî'yi muvaffak kıldı. Bu zât, bazı mescitlerde çocukları eğitmeye başladı. Tabiî, hedefleri mevcut yapıyı düzeltme olmayan eğitimcilerin faaliyeti gibi değil, uzun vadeli ve geniş düşünen, İslam toplumunun alt yapısını oluşturacak şekilde çocuk eğitimine önem veren bir eğitimci örneğini gösterdi. el-Kayrevânî[158] de şu tesbitiyle bu noktaya yani, çocukların gönüllerine İslam'ın sevdirilmesi konusuna işaret etmektedir:
Allah, bize emanet ettiği din ve şeriatını koruma ve kollama hususunda bana ve sana yardım eylesin. Sen benden inanç, amel ve ahlaka dair dinî görevleri, ayrıca bunlara ilave olarak da, din, şeriat ve Kur'an'ın gönüllerine işlemesi konusunda çocukların eğitim ve öğretimleriyle alakalı yapılması gereken vazifeleri kısa ve özet olarak yazmamı istemiştin, işte bu isteğine şimdi cevap vermiş oluyorum. Bununla Rabbimden, dinini öğretme ve ona davet etme sevabını kendim ve senin için niyaz ediyorum.
Bil ki, kalplerin hayra en müsait ve en yatkın olanı, daha önce şerrin yaklaşmadığı kalptir. Nasihat ve irşat edenlerin eh çok itina gösterdikleri şey, hayrın, yani iyilik ve güzelliğin yerleşmesi için mü'minlerin çocuklarının gönüllerine ulaştırılması ve yürekten benimsemeleri için onlara dinin hüküm ve prensiblerinin hatırlatılmağıdır.
Enver el-Keşmîrî'nin[159] de dediği gibi bir ücret alınmadığı takdirde mescitte çocukların eğitim ve öğretimi caizdir. O halde, sahabe ve selef-i salihin çocuklarını yetiştiren mescit, tıpkı onlar gibi bir nesil yetiştirmeye de kadirdir. Yeter ki, ana ve babalar çocuklarını mescide nefret ettirerek ve morallerini bozarak değil, teşvik ederek ve sevdirerek yönlendirsinler. Aynı şekilde

çocukları camiden kovan yaşlılar camide çocuklara karşı yapmaları gerekeni anlamak durumundadırlar. Onların görevi güzel öğütte bulunmak, yumuşak ve hoşgörülü davranmak, şefkat ve merhametle hareket etmektir. Böylece çocuk namaz, ders ve sohbet dinlemek için camiye tekrar gelir. Biz, çocukları mescit ve camilerden soğutan nice yaşlılar görmüşüzdür! Tabiî onlar böyle kovmakla ve bağırıp çağırmakla birçok çocuğun yoldan sapmasına da sebep olmuşlardır. Bu da İslam toplumu için bir musibettir. Cami imamının . bu tip yaşlıları uyarması ve onlara nasihat etmesi gerekir.[160]

III. Oruç

Oruç, ruhî ve bedenî bir ibadettir. Bu ibadetle çocuk hakiki ihlası öğrenir ve gizli yerde ilahi murakabenin farkına varır. Açlığa rağmen yemekten, susuzluğa rağmen su içmekten uzak kalmak suretiyle de çocuğun iradesi yine oruçla eğitilmiş olur. Ayrıca oruç, çocuğun arzu ve isteklerinin frenlenmesinde rol oynar. Çocuğa sabır ve dayanma gücü kazandırır. Sahabe, çocuklarını oruç ibadetiyle eğitmiştir, imam Buhârî, Sahih'inde "Çocukların Orucu" şeklinde bir bâb başlığı kullanmış ve orada Hz. Ömer'in Ramazan'da bir sarhoş için söylediği "Yazıklar olsun sana! Oysa bizim çocuklarımız oruç tutmaktadır" sözünü nakletmiş ve onu dövdüğünü zikretmiştir.
İbn Hacer, sözkönusu rivayetle ilgili şu bilgileri verir: Çocuğun orucu meşru mudur, değil midir? Cumhur (İslam alimlerinin çoğunluğu) orucun, bulûğ çağına varmamış çocuklara farz olmadığı görüşündedir. İbn Şîrîn ve ez-Zührî'nin de içinde bulunduğu bir grup selef alim ise müstehap kabul etmiştir, imam Şafiî de bu kanaattedir. Ona göre, güç ve takat getirdikleri vakit alıştırmak için çocuklara oruç emredilir. Şafiî, oruç tutma zamanı için namaz gibi yedi ve on yaş sınırını getirmiştir. İshâk oniki, Ahmed (b. Hanbel) ise bir rivayete göre on yaş sınırını koymuştur.
Evzâî de şöyle der: "Çocuk güç ve kuvvetten düşmeyecek şekilde peşpeşe üçgün oruç tutabildiği vakit, artık oruç tutması söylenir."
Birinci görüş cumhurun kanâatidir. Mâlikîlere göre meşhur olan görüş, çocuklar hakkında orucun meşru olmamasıdır. Esasen İmam Buhârî, bab başlığında Hz. Ömer'in sözünü zikretmek suretiyle imam Mâlik'i kibarca tenkide tabi tutmuştur. Çünkü hadislerin tearuzunda, yani ilk bakışta aralarında çelişki görülen rivayetler karşısında yapılacak nihâî şey, Medinelilerin amel ve tatbikatının aksini .ortaya koymasıdır. Sünnet konusunda titizliği ile maruf olan ve zamanında sahabenin bol miktarda bulunduğu Hz. Ömer dönemindeki bir amel

ve tatbikattan daha kuvvetli bir dayanak da olamaz. O, Ramazan'da oruç yiyen kimseye serzenişte bulunarak: "Nasıl oruç yersin? Halbuki bizim çocuklarımız oruç tutmaktadır!" demişti. Malikîlerden Îbnu'l-Mâcişûn şu sözüyle garip bir görüş ortaya koymuştur: "Çocuklar oruç tutmaya güç ve takat getirdikleri zaman velileri onlara orucu gerekli kılarlar yani oruca zorlarlar. Bu durumda çocuklar mazeret olmadan oruç yerlerse, tutamadıkları günlerin kazası gerekir."[161]
Sahabenin, oruç esnasında teselli bulmaları ve gündüzün uzunluğunu hissetmemeleri için çocuklarına oyuncak hazırlaması, onların, çocukların orucuna gösterdikleri önemi ortaya koymaktadır.
Rubeyyi' bint Muavviz anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) Âşûra sabahı Ensar köylerine: "Oruçlu olarak sabahlayan kimse orucunu tamamlasın. Oruçsuz olarak sabahlayan da o günün geriye kalanını tamamlasın" diye haber gönderdi. Ondan sonra artık biz bu orucu tutmaya ve küçük çocuklarımıza da tutturmaya başladık. Mescide gider, çocuklara yünden yapılmış oyuncaklar edinirdik. Onlardan biri yiyecek için ağladığında, iftar vakti oluncaya kadar bu oyuncağı ona verirdik.[162]
İbn Hacer der ki: Hadis, çocukların oruca alıştırılmasının meşru olduğuna bir delil teşkil etmektedir. Çünkü bu hadiste geçen yaş grubu çocuklar, mükellef değildir. Ancak bu, alıştırmak üzere onlara eğitim açısından yapıldı.[163]
Sahabe çocuklarını toplar ve mübarek iftar vaktinde kabulünü umarak Allah'a dua ederlerdi. Abdullah b. Ömer, Rasûlüllah'tan (s.a.v.) şunu duyduğunu söyler: "iftarı anında oruçlunun kabule şayan bir duası vardır..."[164]
Abdullah b. Ömer de iftar anında aile efradım çağırır ve dua ederdi. Akıllı bir çocuğun Ramazan'ın son on gününde itikafa girmesinde bir beis yoktur. Çünkü bulûğ, itikafin sahih olması için bir şart değildir. Bu itibarla akıllı çocuğun itikafi sahihtir. Çünkü o, ibadet ehlindendir. Nitekim onun nafile orucu da sahih olmaktadır.[165]

IV- Hac

İbn Battal der ki: Fıkıh alimleri, buluğ çağına kadar çocuktan farzların sakıt olduğu hususunda görüş birliğine varmışlardır. Ancak çocuk hac ibadetini yerine getirdiği zaman, bu cumhura göre nafile olur. Hac, namaz ve oruç gibi çocuğu ibadetlere alıştırır. Böylece kendisi ile Allah arasında bağlantı kurulmuş ve bulûğ sonrası dönem için hazırlanmış olur. Artık tecrübe ve alışkanlık kazandığı için bu dönemde hac ibadetini zor ve sıkıntılı bulmaz.

Hac, bilindiği gibi, tüm ibadetlerin zevk ve lezzetini toplamanın yanısıra, bütün ibadetlerin sıkıntılarını da toplamaktadır. Çocuk hac ibadetini yerine getirdiğinde, bu, gelecekte -inşaallah- Allah yolunda gidişinin bir müjdesi olur. Üsâme b. Zeyd der ki: "Arafat'ta ben Peygamber'in (s.a.v.) terkisinde idim."[166]
Çocuklar akıl-bâliğ olduklarında, hac ibadetini yerine getirmeleri gerekir. Çocuğa hac farz değildir. Çünkü muhatab ve mükellef değildir. Buluğ çağından önce yaptığı nafile olur. Peygamberin (s.a.v.) şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir: "Hangi çocuk on defa hac yapar, sonra baliğ olursa ona İslamın haccı gerekir."[167]
İbn Abbas'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "Çocuk hac yaptığı zaman bu, akü-baliğ oluncaya kadar onun için bir hacdır. Akü-baliğ olunca ona başka bir hac gerekir."[168]
Yine İbn Abbas (r.a.) kanalıyla gelen rivayette Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "Hangi çocuk hac yapar, sonra ergen olursa, ona başka bir hac gerekir."[169]
Câbir'den (r.a.) rivayet.edildiğine göre de Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "Çocuk bir hac yapsa, bulûğa erdiği vakit güç ve imkanı olduğu takdirde ona bir hac gerekir..."[170]
Peygamber (s.a.v.), çocuklar hac ibadetini yerine getirirlerken onlara arafe gününün önemini ve diğer hükümleri öğretir, gerekli uyarıyı yapardı. Bunu yaparken de şefkatli, duygulu ve etkili bir hitap tarzı kullanırdı.
İbn Abbas'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Ey kardeşimin oğlu! Bugün yani arefe günü kim kulağına, gözüne ve diline sahip olursa günahları bağışlanır."[171]
Ebu Dâvud et-Tayâlisi'nin rivayetinde ise şöyle buyurmuştur: "Bırak ey çocuk! Çünkü bugün, yani arefe günü, gözünü muhafaza eden kimsenin günahlarının bağışlandığı bir gündür."
Beyhakî'nin Şuabu'l-îman'ındaki rivayetinde de şöyle geçmektedir: "Ey kardeşimin oğlu! Bu arefe günü, hak olanlar müstesna olmak üzere gözüne, kulağına ve diline sahip olan kimselerin günahları bağışlanır."[172]
Fıkhî bir mesele:
Hanefî fakihlerinden İmam Kâsânî diyor ki: "ihrama girmiş bir çocuğun Arafat'ta vakfeden önce baliğ olması durumunda, eğer ihramlı olarak devam ettiyse haccı bize göre tetavvu' (nafile) olur. Şafiî'ye göre bu durumda, yani baliğ olarak Arafat'ta vakfe yapması durumunda çocuğun haccı normal hac olur ve

farzı yerine getirmiş olur. Bu, şu kaideden kaynaklanmaktadır: Üzerinde İslâm'ın (farz olan) haca bulunan kimse, nafileye niyet ettiği vakit, bize göre nafile olur. Şafiî'ye göre ise farzdan sayılır. Ama böyle biri telbiyede bulunmakla veya farz olan hacca niyet etmekle ihrama yeniden girer, Arafat'ta vakfe yapar ve ziyaret tavafi yaparsa, o zaman ihtilafsız olarak İslâm'ın (farz olan) haccı yerine getirilmiş olur.".

İmam Şafiî de diyor ki: 'Yüce Allah, iütfuyla insanlara amelleri karşılığında kat kat sevap vermiş, zürriyetlerini kendilerine katmak ve amellerinin sevabını bol bol vermek suretiyle onlara ihsanda bulunmuş ve şöyle buyurmuştur: "...Zürriyetlerini de kendilerine katmışızdır. Kendi amellerinin sevabından da hiçbir şey eksiltmemişizdir..."[173] Allah, amel yapmadan cennete sokmak suretiyle onların zürriyetlerine lütuf ve keremiyle muamele etmektedir. Kendilerine vacip olmadığı halde hac esnasında yaptıkları iyi amelleri yazmak suretiyle de Allah, çocuklara ikram ve ihsanda bulunmuş olmaktadır... [174]

Sahabe çocuklarının haccı hakkında gelen rivayetler:

İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) Rav-ha'da [175] bir kafile ile karşılaştı ve:

“Siz kimsiniz? dedi. Onlar:

“Müslümanlarız, dediler ve devam ettiler: Peki ya sen kimsin? Peygamber (s.a.v.):

“Ben Rasûlüllah'ım, buyurdu. Bunun üzerine bir kadın bir çocuğu kaldırarak:

“Bunun için hac var mıdır? diye sorunca:

“Evet, senin için de bir ecir vardır, cevabını verdi.[176]

Sâib b. Yezid (r.a.) der ki: Ben yedi yaşımda iken Veda haccmda Rasûlüllah (s.a.v.) ile beraber bana hac yaptırıldı.[177]

Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Büyüğün, küçüğün, güçsüzün ve kadının cihadı, hac ve umredir." [178]

İbnu's-Sünnî'nin rivayetine göre İbn Ömer (r.a.) şöyle demiştir: Rasulüllah'a (s.a.v.) bir çocuk gelerek:

“Ben hac yapmak istiyorum, dedi. Rasûlüllah (s.a.v.) onunla biraz yürüdü ve şöyle buyurdu:

“'Yavrum! Allah sana takva nimeti versin, yüzünü hayra çevirsin, üzüntü ve kederde sana kâfi gelsin." Daha sonra çocuk Peygamber'in (s.a.v.) huzuruna dönünce şöyle buyurdu: 'Yavrum! Allah haccım kabul eylesin günahını bağışlasın ve rızkını bol versin."

Bu hâdise, Rasulüllah'ın (s.a.v.) çocukların hac ibadetine ne kadar ihtimam gösterdiğim açıkça ortaya koymaktadır. Onlarla birlikte yürüyor, gidiş ve dönüşte onlara dua ediyor.
Burada bir soru akla geliyor. Acaba hac ibadeti esnasında çocuk bir hata yaptığı zaman, ona keffaret gerekir mi?
Yahya b. Muhammed diyor ki: Arkadaşlarının söylediğine göre Ebu Hanife'nin "sahih olmaz" sözündeki "sıhhat" ihramın yasaklarını işleyen çocuğa keffaretlerin gerekmesiyle alâkalı bir durumdur. Onun bu söz ve içtihadında çocuğa rıfk-ı mülâyemet bulunmaktadır. Yoksa bu, çocuğu hac sevabından mahrum ettiği mânâsında söylenmiş değildir.[179]

V. Zekat [180]

Amr b. Şuayb'ın babası vasıtasıyla dedesinden rivayet ettiğine
Hanefîler de farz olmadığı göre bir kadın, kızı ile beraber Rasulüllah'a (s.a.v.) geldi. Kızının kolunda kalın iki altın bilezik vardı. Rasulüllah (s.a.v.) kadına:
“Bunun zekatını veriyor musun? buyurdu. Kadın:
“Hayır, dedi. Rasulüllah (s.a.v.):
“Kıyamet gününde Allah'ın onların yerine sana ateşten iki bilezik taktırması hoşuna gider mi? deyince, kadın hemen onları çıkarıp Peygamber'e (s.a.v.) uzattı ve:
“Bunlar Allah ve Rasulüne aittir, dedi.[181] Sadaka-i Pıtr:
Abdullah b. Ömer (r.a.) der ki: Rasulüllah (s.a.v.) fitır sadakasını her hür veya köle, küçük veya büyük üzerine bir sâ' kuru hurma veya bir sâ' arpa olarak farz kıldı.[182]
Bu ibadetin nafile değil farz olduğunu görmekteyiz. Ayrıca bundan malların tertemiz kalması hususunda İslamın gösterdiği hassasiyeti de anlamaktayız: "Onların mallarından kendilerini temizleyeceğin ve yücelteceğin bir sadaka (zekat) al."[183]

III. Sosyal Yapı

"Enes (r.a.) çocuklarla yanına uğrar ve onlara selâm verirdi. O, Rasûlüllah'ın da (s.a.v.) öyle yaptığını söylerdi."[184]

Giriş:

Çocuğun "sosyal yapısı" ile, sosyal ortamda onun, büyükleriyle, yaşıtlarıyla ve arkadaş çevresiyle olan davranış ve hareket biçimini kasdetmekteyiz. Bunun gerçekleştirilmesi durumunda çocuk, içe kapanıklıktan kurtulacak, faydalı ve olumlu faaliyetlerde bulunacaktır. Alış-verişte bulunacak ve toplumla olan ilişkilerinde görgü kurallarına dikkat edecektir. Çocuğun sosyalleşmesini sağlama konusunda, Peygamberin (s.a.v.) özellikle hadisleri bulunmaktadır. Bunları maddeler halinde sıralamak istiyoruz.[185]

I- Çocuğun Büyüklerin İlim Ve Sohbet Meclîsine Götürülmesi

Çocuklar, Peygamberin (s.a.v.) ilim ve sohbet meclislerinde hazır bulunurlardı. Babaları onların ellerinden tutar o güzel toplantılara getirirdi, işte oğlunu Rasûlüllah'ın (s,a.v.) meclisine getiren Hz. Ömer... oğlu Abdullah anlatıyor: Rasulüllah (s.a.v.): "Bana bir ağaç söyleyin! O ağaç müslüman misali olsun; Rabb'inin izniyle her zaman meyvesini versin ve yaprağını dökmesin" buyurmuştu. Benim içimden onun hurma olduğu geçti ama söylemekten çekindim. Orada Ebu Bekir ve Ömer de vardı. Onlar birşey demeyince, Peygamber (s.a.v.) onun hurma olduğunu söyledi. Babamla beraber dışarı çıktıktan sonra:
"Babacığım! Benim aklımdan da onun hurma olduğu geçmişti" dedim. Babam:
“Peki onu söylemene engel ne idi? Eğer onu söyleseydin, bana şundan şundan daha sevimli gelirdi, dedi. Bunun üzerine oğlu Abdullah:
“Baktım, sen ve Ebü Bekir birşey demediniz. Ben de konuşmaktan çekindim.[186]
Rasûlüllah (s.a.v.) çocuklara karışır ve onlara hoş davranırdı. Enes (r.a.) der ki: Rasûlüllah (s.a.v.) bizim aramıza gelir hatta benim küçük kardeşime "Ey Ebû Umeyr! Ne yaptı, nuğayr!" derdi. Nuğayr, kardeşimin oynadığı bir kuş idi. Bizim sergimize su serpildi ve Peygamber (s.a.v.) üzerinde namaz kıldı. Bizi de arkasında saf yaptı.[187]
Çocuğun, büyüklerin sohbetlerine götürülmesiyle, onun eksik yönleri ortaya çıkar. Böylece eğitimci onu olgunlaştırabilir ve ortaya bir soru atıldığında, cevap vermesi için ona cesaret verebilir. Böyle bir ortamda çocuk izin aldıktan sonra edep ve vakarla konuşur. Böylece akıl ve ruh bakımından gelişir, büyüklerin söz ve sohbetlerini yavaş yavaş tanır ve topluma girmeye hazırlanır.

İbn Abbas (r.a.) anlatıyor: Ömer (r.a.), Bedir savaşına katılmış olan yaşlılarla birlikte beni de (küçükken) toplantıya sokardı. Birgün Abdurrahman b. Avf ona:
“Şu delikanlıyı niçin bizimle beraber toplantıya sokuyorsun? Bizim de onun gibi çocuklarımız var! dedi. Hz. Ömer:
“O, sizin bildiklerinizdendir, dedi. Birgün Ömer (r.a.) onları ve beni yine davet etti. O gün beni onlara göstermek ve tanıtmak için Ömer'in (r.a.) beni çağırdığını gördüm. Ömer (r.a.):
"Allah'ın yardımı ve fethi geldiğinde, insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde, hemen Rabb'ine hamdetmekle teşbih et ve O'ndan mağfiret isteî Şüphesiz O, tevbeleri çok kabul edendir"[188] ayetleri hakkında ne dersiniz? dedi. Onlardan bir kısmı:
“Allah bize, yardımı geldiğinde ve fetih ihsan eylediğinde kendisine hamdetmemizi ve kendisinden mağfiret dilememizi emretmektedir, dedi. Bir kısmı da:
“Biz bilmiyoruz, dedi. Diğer bir kısmı da hiçbir şey söylemedi. Bunun üzerine Ömer (r.a.) bana:
“Ey İbn Abbas! Sen de mi Öyle diyorsun? dedi. Ben:
“Hayır, dedim. O:
“Peki, ne diyorsun? diye sorunca şu cevabı verdim:
“Bu, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) ecelidir. Onu Allah bildirmiştir. Ayette geçen fetih, Mekke'nin fethidir. Bu da senin yani Rasûlüllah'ın (s.a.v.) eceline işaret anlamındadır. Bunun üzerine Ömer (r.a.):
“Bu ayetle ilgili senin bildiğinin dışında birşey bilmiyorum" demiştir.[189]
Hâkim'in rivayetine göre[190], muhacirler Hz. Ömer'e:
“İbn Abbas'ı davet ettiğin gibi, bizim çocuklarımızı da çağır! deyince, onlara şu cevabı verdi:
"O, yaşlıların delikanlısıdır. Onun çok soran bir dili ve üstün bir anlayışı vardır."
Sahabenin küçüklerinden Ebu Cühayfe (r.a.) der ki: Ben Rasûlüllah'ın (s.a.v.) huzurunda idim. Yanında bulunan bir adama: "Ben yaslanarak yemem" buyurdu.
Rasûlüllah (s.a.v.) yolda çocuklarla beraber olur ve onlarla birlikte binite binerdi. Horlayarak ve ayıplayarak değil, sevgi, şefkat ve merhametle bunu yapardı. İbn Abbas'ın (r.a.) "Bir gün ben Peygamber'in (s.a.v.) arkasında idim..." sözü, bunun açık bir delilidir.
Peygamber'de (s.a.v,) çocukken büyüklerin toplantılarında hazır bulunmasından sözederken diyor ki: "Çocukken ben amcalarımla birlikte Hılfu'l-Mutayyebîn'e[191] şahit oldum. Kızıl tüylü develerim olsa bile (yapılan) bu

andlaşmayı ben bozmak istemem."[192]
Rasûlülah (s.a.v.), çocukların gelmeleri halinde, erkeklerin meclis âdabına dikkat etmelerini istemiştir. Sehl b. Sa'd'ın rivayetine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Mecliste baba ile oğlu arasına oturulmasın!"[193]
Oğlan veya kız çocuklarının büyüklerin meclislerinde bulunmalarının bir faydası da Hz. Ömer'in işaret ettiği gibi- ileride evliliğe yönelik olmasıdır. Çünkü küçükken tanıdığı bir kız çocuğunu bir baba oğluyla evlendirmeyi arzu eder ve onu istemeye gider. Ya da gördüğü kız, oğlanın aklına düşer ve kendini onunla evlenmeye hazırlar.
İbn Cüreyc'den rivayet edildiğine göre Hz. Ömer şöyle demiştir: "Buluğa ermemiş kız çocuklarını insanların arasına çıkarın! Belki amca çocukları (büyüdüklerinde) onları isterler."[194]
Çocukların, yetişkinlerin sohbet ve meclislerine gelmelerinin diğer bir faydası da, büyüklerin onları iyiye yönlendirmeleri, öğüt ve nasihatte bulunmalarıdır.
İbn Şîrîn der ki; Biz çocukken bir adam gelerek bizde oturur ve şöyle derdi: "Hz. Ömer falan zamanda bize mektup yazmıştı. -Orada şunları söylüyordu-; Elbise ve ayakkabılarınızı giyiniz, papuçlannıza parmaklar arasından geçen sırım yapınız! içinde bulunduğunuz normal hayatı yaşayınız. Lüks ve konforu, yabancıların kıyafet ve modasını terkediniz."
Selef-i salih de çocuklarla birlikte otururlar, gelecekte onların müstakil birer şahsiyet olmaları için Hz. Ömer'in söz konusu faydalı ikaz ve talimatını naklederlerdi.[195]

II- İhtiyaçlar İçin Çocuğun Gönderilmesi

Bu husus, çocuğun sosyal açıdan gelişmesinde önemli bir faktördür. Çünkü çocuğun, evin veya ana ve babasından birinin ihtiyaçların yerine getirmesi, onun hayatında olumlu yönde aktif bir rol oynar. Çünkü bu vesilesiyle hayatın bilinmeyen yönlerini tanır. Bu tanımanın verdiği sevinç ve neşeyi, iş ve olaylar karşısında kendine olan güveni hisseder. Geleceğinde rol oynar, çünkü küçüklüğünde bir tecrübe ve maharet kazanmış olur. Bu tecrübe ve maharetle, herhangi bir karışıklık, düzensizlik ve bozukluk olmadan sağlam adımlarla hayatını sürdürebilir.
Sabit, Enes'in (r.a.) şöyle dediğini nakletmektedir: Birgün ben Rasûlüllah'ın (s.a.v.) (bir haceti için) hizmetine koşmuştum. Sonra işimi bitirince (içimden) "Peygamber (s.a.v.) kaylûle (öğle) uykusundadır" diyerek oyun oynayan

çocukların yanına gittim. Ben onların oyununa bakarken Rasûlüllah (s.a.v.) geldi ve oyun oynayan çocuklara selam verdi. Derken beni çağırdı ve bir haceti için gönderdi. Ben de gittim. Rasûlüllah (s.a.v.) bir gölgede oturdu. Nihayet ben O'nun huzuruna geldim. Anamın yanına dönmekte gecikmiştim. Yanma gittiğimde anam:
“Niye geciktin? diye sordu. Ben:
“Rasûlüllah (s.a.v.) beni bir haceti için göndermişti, dedim. Anam:
“Hacet neydi? diye sordu. Bunun üzerine ben:
“O, Rasulüllah’ın bir sırrıdır, dedim. Anam:
“O halde Rasûlüllah'ın (s.a.v.) sırrını muhafaza et! dedi.
Sabit der ki: Enes bana: "Eğer onu birisine söyleyecek olsaydım, onu sana söylerdim ey Sabit!" dedi.[196]
Said b. Müseyyib anlatıyor: Urve b. Zübeyr ve İbrahim b. Talha ile birlikte oturuyorduk. Dedim ki: Ebu Said el-Hudrî'nin "orta namaz ikindi namazıdır" dediğini duydum. Derken İbn Ömer bize uğradı. Urve "İbn Ömer'e birisini gönderin, ona sorun" dedi. Biz de sormak üzere ona bir çocuk gönderdik. Sonra çocuk geldi ve onun öğle namazı olduğunu söyledi. Biz çocuğun sözünde şüphe ettik. Hep birlikte kalkarak İbn Ömer'e gittik ve ona sorduk. O da orta namazın öğle namazı olduğunu söyledi.[197]
Ali (r.a.) der ki: Rasûlüllah (s.a.v.) beni yaşlı başlı insanlara (görevli olarak) göndermişti. Ben ise henüz genç idim. Bana şöyle buyurdu:
"Sana davacı ile davalı geldiği zaman, diğerini dinlemeden birini dinleyerek hüküm vermet Zira bu durumda hüküm vermek seni helak eder."[198]
(412) Abdurrezzak, a.g.e., XI, 84.
İbn Abbas der ki: Çocuklarla birlikte oynuyordum. Derken Rasûlüllah (s.a.v.) geldi. Ben hemen bir kapının arkasına gizlendim. Ama o gelerek enseme bir dokundu ve:
“Git bana Muaviye'yi çağır, dedi. Ben derhal gidip geldim ve:
“O yemek yiyor, dedim. Sonra bana tekrar:
“Git bana Muaviye'yi çağır, dedi. Yine ben derhal gidip geldim ve:J
“O yemek yiyor, dedim. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):
“Allah onun karnını doyurmasın! buyurdu.[199]
Enes der ki: Rasûlüllah (s.a.v.) helaya girerdi. Ben ve benim gibi bir çocuk bir su kabı taşırdık. Bu su ile temizlenirdi.[200]
Bir alacağı istemek gibi durumlarda görevlendirilen çocuği yumuşaklık ve nezaketi öğretmek, bu işin âdâbındandır. Eb Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine

göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: insanlara borç para veren bir adam vardı. Hizmetçisine şöyle derdi: "Fakire varırsan ondan vazgeç, onu affediver! Umarım Allah dî bizi affeder. Adam Allah'a kavuştu ve Allah onu affetti.[201]
Ebu Mes'ûd'dan gelen rivayette de Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: Sizden önceki nesillerden bir adam hesaba çekildi. Ama iyilik namına hiçbir şeyi bulunamadı. Yalnız o insanların arasına karışırdı ve zengindi. Hizmetçilerine fakirin borcunu affetmelerini emrederdi. Yüce Allah "Biz buna ondan daha layıkız, onu affedin" buyurdu.[202]
Çocuklar evin, ana babanın istek ve ihtiyaçlarını yerine getirmeye alıştıktan sonra onlarda yeni bir duyarlık gelişir. Bu duyarlıkla onlar, ana-baba söylemeden arzu ve isteklerini anlar duruma gelirler. İbn Abbas (r.a.) der ki: Rasûlüllah (s.a.v.) Meymune'nin evinde idi. Ben de Rasûlüllah'ın abdest suyunu hazırlayıp koymuştum" deyince, şöyle buyurdu: "Allah'ım! Onu dinde ince anlayış sahibi kıl ve ona te'vili (Kur'an'ın mânâsını) öğret!"[203]
Görüldüğü üzere, Peygamber (s.a.v.) hizmetçilerinden ötürü dua S etmek suretiyle çocukları ödüllendirmektedir. Hepimiz bunu fazlasıyla yapmak durumundayız. Umarız ki, Allah yapılan duaları bir an kabul buyurur.[204]

III- Çocuğun Selama Alıştırılması

Selâm, müslümanlar arasında İslâmî bir dirlik temennisidir. Çocuk, çeşitli seviyelerdeki insanlarla karşılaşır. Bu durumda onun da, insanlarla beraber yapacağı konuşmanın anahtarım tanımaya ihtiyacı vardır. Çocuğa selam sünnetinin kazandırılmasında, Rasûl (s.a.v.) ve ashabından güzel bir uygulama görmekteyiz:
Enes (r.a.) çocuklara uğrar ve onlara selam verirdi. O, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) da böyle yaptığım söylerdi.[205] Daha önce de üzerinde durulduğu gibi, Rasûlüllah (s.a.v.) gelir, oyun oynamakta olan çocuklara selam verirdi.
İbn Hacer, rivayetler üzerine şunları söyler:
Sâbit'in rivayetine göre Rasûlüllah (s.a.v.) ensârı ziyaret eder, çocuklarını selamlar, onların başım sıvazlar ve onlara dua ederdi.[206] Bu hadis, söz konusu davranışın Rasûlüllah (s.a.v.) tarafından periyodik olarak çok defa yapıldığını ifade etmektedir. Ama "Peygamber (s.a.v.) çocuklara uğrar ve onlara selam verirdi" rivayeti böyle olmayıp o an için zuhur eden bir hâdise olduğu

anlaşılmaktadır. Sözü edilen çocukların isimlerini ben tesbit edemedim. Ebu Davud'un rivayetine göre Enes şöyle der: "Peygamber (s.a.v.) bize gelmişti. Ben de çocuklarla birlikteydim. Bize selam verdi ve beni bir haceti için yolladı. Beklemek üzere Rasûlüllah (s.a.v.) yola oturdu. Nihayet ben döndüm." İbn Battal der ki: "Çocuklara selam vermek, onları şeriatın âdabına alıştırmak, yaşlıların kibir ve gururu bırakarak şefkat ve tevazu örneği gösterme mânâsını taşımaktadır." Fitneden korkulması durumunda, özellikle ergenliği yaklaşmış ve tek başına bulunan güzel bir oğlana selâm vermek, bu genel hükümden istisna edilmiş ve meşru görülmemiştir.[207]

Çocuğun ana babasına veya yetişkinlere selâm vermesine gelince, bilhassa eve girdiği zaman çocuk selamla başlamaya alıştırılmalıdır.

Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Küçük büyüğe, binitli olan yürüyene, yaya olan oturana az olan. çok olana selam verir."

Enes'den gelen rivayette de Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: 'Yavrucuğum! Aile efradının yanına vardığında selam ver ki, bu senin ve ailen için bereket olsun!"[208]

IV- Hastalandığında Çocuğun Ziyaret Edilmesi

Hastalandıklarında çocukların ziyaret edilmesi, sosyal bağların kurulmasına katkıda bulunur. Küçüklüğünde, büyüklerin gelip kendisini ziyaret ettiklerini gören bir çocuk, bu güzel adeti bilahere alışkanlık haline getirir. Ayrıca bu nevi ziyaretler, onun acı ve ıstırabını fifletir. Eğer ziyaret, çocuğu İslam'a, imanda sebata, Allah'a dua ve tevbeye davet etmekte desteklenirse, işte o zaman meyvesini tam verir ve sevabın katlanmasına vesile olur. Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yaptığı da buydu.

Enes (r.a.) anlatıyor: Peygamber'e (s.a.v.) hizmet eden yahudi bir çocuk vardı. Derken hastalandı, Ziyaret etmek üzere Peygamber (s.a.v.) ona gitti. Başucunda oturan Peygamber (s.a.v.) ona:

“Müslüman ol! dedi. Çocuk hemen yanındaki babasına baktı ve babası:

“Ebu'l-Kâsım'a itaat ett dedi. Çocuk derhal İslam'ı kabul etti. Peygamber de (s.a.v.) çıkarken şöyle diyordu:

“Onu ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun.[209]

Böylece Rasûlüllah'ın (s.a.v.), çocuğun gönül dünyasına birşey yerleştirmek için her fırsatı değerlendirdiğim, her görüşmede ona faydalı bir ilim öğrettiğini ve

iyiliğe alıştırdığını görmekteyiz.[210]

V- Çocuğun Arkadaş Çevresi Edinmesi

İnsanlar arasındaki içtimaî sünnetlerden birisi de dostluk ve arkadaşlıktır. Topluma karışarak insanları tanımak, onların arasından kendisine yakın bir çevre edinmek, onlarla birlikte sevgi ve kardeş hayatı yaşamak beşer tabiatının bir gereğidir.
Ana baba, çocuğuna uygun ve iyi bir arkadaş seçerse, onun ıslah ve yetiştirilmesinde pedagojik bir kapıyı açmış olurlar. Çocuğun herhangi bir çocuğu arkadaş seçeceğini farkettiğimiz zaman -çünkü biz onun fitratma karşı koyamayız- o takdirde bize düşen, Allah'a itaatta ve İslamî hayatta ona destek olacak iyi bir arkadaşın seçiminde yardımcı olmaktır. Bundan dolayı Rasûlullah'ın (s.a.v.) çocuklarla birlikte oynadığını, kendisi bir Peygamber ve önder olduğu halde toplu olarak oyun oynamakta olan çocuklara uğrayıp selam verdiğini, sert ve kaba davranarak onları kovmadığını, aksine Enes hadîsi'nde geçtiği üzere Allah'tan esenlik ve rahmetin inmesi için onlara dua ettiğini görüyoruz. Bütün bunlar, insanlardan uzak durmaksızın yaşıtları arasında sosyal bir atmosfer içinde çocuğun büyüyüp gelişmesi konusunda Rasûlüllah'm İhtimam ve ihtirasını göstermektedir.[211]

VI-Çocuğun Alış-Verişe Alıştırılması

Sosyal ve ekonomik bakımdan Rasûlüllah'ın (s.a.v.) çocuğun geliştirilmesine gösterdiği ihtimamı, hayatın tüm alanları için onu yönlendirmesinde ve içinde büyüdüğü yeni toplum ve yeni hayatın gerçekleri karşısında onun gösterdiği duyarlıkta ortaya çıkar. Alış-veriş çocuğa güçlü ve sosyal bir aksiyon kazandırır. Çünkü kendisi gibi çocuklarla beraber hayatın içindedir ve muamelede bulunmaktadır. O hayat içinde şartlara alışır ve bundan büyük ölçüde faydalanır. Ayrıca alış-veriş sosyal yönden kendine olan güveni kazandırır. Artık normal bir insana dönüşür. Hayat tarzından yavaş yavaş ciddiyeti öğrenir, şakadan uzak durur ve alış-verişe alışır. Böylece çocuk bulunduğu yerde, kendisine zarar veren aşırı nazlanmadan uzak olarak hayatı sağlam bir şekilde tanıma imkanına kavuşur,
Rasûlüllah (s.a.v.), tecrübe ve alış-verişini Allah'ın bereketli kılması için çocuğa dua etmiştir.

Amr b. Hüreys'in rivayetine göre Peygamber (s.a.v.) Abdullah b. Ca'fer'e uğramıştı. O da bir çocuk olarak alış-veriş yapıyordu. Rasûlüllah (s.a.v.): "Allah'ım! Onun alış-verişini bereketli kıl!" buyurdu.[212]
Peygamberin (s.a.v.) muhterem amcasının oğlu bu şerefli çocuk alış-veriş yapıyor, onun yaptığı işi Rasûlüllah (s.a.v.) normal karşılıyor ve ona dua ediyordu. Gönül, içinde yaşadığımız toplumun da bunları bilmesini arzu ederdi. [213]

VII- Çocukların Meşru Düğün Ve Törenlere Gelmesi

Bu da başka bir toplanma yeridir. Çocuklar buraya gelirler ve birgün asıl üyesi olacakları bu tören ve toplantıyı tanırlar. Büyük-küçük insanları seyrederler, güzel konuşmaları, ilahi ve marşları dinlerler. Bütün bunlarla içleri açılır, duyguları harekete geçer ve sosyal yönleri gelişir.
Rasûlüllah (s.a.v.) düğün törenlerinde çocukları görüyor ve onların gelişlerini benimsiyordu. Onları yadırgamıyor, oraya gelen herkese dua ediyor ve dolayısıyla çocuklar da o duadan payını alıyordu.
Enes'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) düğünden dönen çocuk ve kadınları görmüş, (sevincinden olacak ki) derhal ayağa kalkmış ve: "Allah şahit, sizler bana insanların en sevimîilerindensiniz" demişti. Bununla o ensarı kasdediyordu.[214]
Bu hadisle, çocuğa sosyal bir yapı kazandırma, onu alıp meclis ve toplantılara, düğün törenlerine götürme hususunda Rasûlüllah'ın (s.a.v.) gösterdiği ihtimamı görmekteyiz. Aynı şekilde onun taziyeye götürülmesinde de bir sakınca yoktur. [215]

VIII- Çocuğun Salih Akrabalarının Yanında Gecelemesi

Salih akrabalarının evinde geceleyerek ikinci bir aile hayatını gören çocuk, onlarla olan münasebete alışır. Bilgi, anlayış ve dindarlık bakımından onlardan faydalanır. Böyle bir hareket çocuğu sıla-i rahim yapmaya alıştırır, akrabalarına karşı sevgi bağlarının güçlenmesini sağlar ve sosyal ilişkilerini düzenler. Ayrıca ileriki yıllarda o tatlı ve güzel günleri hatırlayıp düşündükçe, kendisinde iyi bir iz bırakır. Tabii ana baba, yanında kalacağı akrabasının ilim ve takvasından faydalanmasını çocuğa öğütlerse, çok daha güzel olur.
İşte İbn Abbas (r.a.)--- Salih akrabalarını ziyaret ederek onlardan faydalanma

konusundaki hırsını anlatmakta ve bütün çocuklara örnek olmaktadır. O der ki: Peygamber'in (s.a.v.) zevcesi teyzem Meymune binti'l- Haris 'in (r.a.) evinde geceledim. Ben Rasûlüllah'ın (s.a.v.) nasıl namaz kıldığını gözetliyordum.[216]
Yine Teyzesi ve mü'minlerin anası Meymune'nin yanında gecelediğini ifade eden İbn Abbas der ki: Ben yaştığın enine doğru uzandım. Rasûlüllah (s.a.v.) ile zevcesi ise uzunluğuna yattılar. Çok geçmeden Rasûlüllah (s.a.v.) uyudu. Gece yansı veya ondan az önce yahut az sonra uyandı. Eliyle yüzünü silerek oturdu. Sonra Al-i Imran suresinin son on ayetini okudu. Sonra asılı duran bir su tulumuna davrandı. Ondan abdest aldı. Abdestini güzelce aldıktan sonra kalkarak namaz kıldı. Ibn Abbas der ki: Ben de Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yanıbaşına durdum. Derken sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı tutarak onu büktü. Sonra iki rek'at namaz kıldı. Sonra hafif iki rer'at daha kıldı. Sonra (mescide) çıkarak sabah namazım kıldı.[217]

IX- Rasûlullah’ın (s.a.v.) Çocuklarla Olan Birlikteliğine Pratik Bir Örnek

Bu üniteyi bitirirken, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) çocuklarla olan beraberliğinden pratik bir örnek, güzel bir kesit sunmak istiyoruz.
Enes (r.a.) anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) huy ve ahlâk bakımından insanların en güzeli idi. Benim sütten kesilmiş Ebu Umeyr adında bir kardeşim vardı. Peygamber (s.a.v.) bize geldiğinde: "Ey Ebu Umeyr! Ne yaptı nuğayr!" derdi, Nuğayr, kardeşimin oynayıp durduğu bir kuş idi. Rasûlüllah (s.a.v.) evimizde iken bazan namaz vakti gelirdi, hemen emir verir, altındaki yaygı süpürülür ve üzerine su.serpilirdi. Sonra namaza durur, biz de arkasında durur ve bize namaz kıldınrdı.[218]
Büyük hadis âlimi Ibn Hacer Askalânî bu hadisi açıklarken çok kıymetli ve detaylı bilgiler vermektedir. Bu vesileyle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) uyguladığı çocuk eğitim sisteminin temellerini ve müslümanların bu hususstaki duyarsızlıklarını yakından görmek mümkün olacaktır.
İbn Hacer[219] der ki: Bu hadiste bilinmesi gereken birçok hüküm bulunmaktadır. İbnu'1-Kâs adıyla şöhret bulmuş Şafiî fakih Ebu'l-Abbas Âhmed b. EM Ahmed et-Taberî, sözkonusu bilgi ve hükümleri müstakil bir eserde toplamıştır. Eserinin başında Îbnu'1-Kâs, bazı insanların, faydasız ve lüzumsuz şeyleri rivayet ediyorlar gerekçesiyle hadisçileri ayıpladıklarını, buna da söz konusu "Ebû Umeyr hadisi'ni örnek gösterdiklerini kaydetmektedir. îbnu'l-Kâs: "O insanlar bu hadisten çıkarılan fikıh, edep ve terbiye ile alakalı altmış hüküm

ve meseleyi bilmemektedir" demekte ve detaylı olarak onları ele almaktadır. Ben onun maksadını yansıtarak o maddeleri özetledim, sonra da bazı ilavelerde bulundum:[220]

1- Tokalaşma meşrudur. O rivayette Enes: "Ben Rasûlüllah'ın (s.a.v.) elinden daha yumuşak bir ele dokunmadım" demektedir. Bu hüküm ve uygulama kadınla değil erkekle ilgilidir.

2- Şakalaşma ve şakanın tekrarı caizdir. Şakalaşma bir ruhsat değil, sünnetin ortaya koyduğu mubah bir davranıştır. Mümeyyiz olmayan çocukla şakalaşmak ve şaka yapılana ziyareti tekrarlamak caizdir.

3- Kibir ve gururu terketmek gerekir. Büyüğün yoldaki durumu ile evdeki durumu farklıdır; yolda vakarla hareket eder, evde ise şaka yapar, şen ve şakrak olur.

4- Büyük olsun küçük olsun arkadaşla latife yapmak, onun halini sormak gerekir.

5- Henüz evlenmemiş ve çocuğu olmamış kimselere künye takmak caizdir.

6- Çocuğun kuşla oynaması caizdir.

7- Ana babanın, çocuğunu mubah olan oyun ve oyuncakla başbaşa bırakması caizdir.

8- Mubah eğlenceler için para harcamak caizdir.

9- Kuşu kafes ve benzeri bir yerde tutmak, kanadını kesmek caizdir. Çünkü Ebu Umeyr'in kuşunun bu iki ihtimalin dışında olması düşünülemez. Bunlardan, yani kafeste tutmak ve kanat kesmekten hangisi gerçekleştiyse, diğeri de aynı hükme tabidir.

10-"Hikmet sahibi, ancak akleden ve anlayan kimsenin yüzüne hitap eder" diyenin aksine, yüzyüze çocuğa hitap etmek caizdir.

11- Hayvan için olsa bile ism-i tasgir yapmak (ismi küçülterek kullanmak) caizdir.

12- Akıl ve idraklerine göre insanlara davranmak esastır.

13- Büyük (ve itibarlı bir) kimse bir toplumu ziyaret ettiği zaman, aralarında eşit muamele etmelidir. Peygamber (s.a.v.) Enes ile musafa-ha yapmış, Ebu Umeyr ile şakalaşmış, Ümmü Süleym'in yatağında uyumuş, evlerinde onlara namaz kıldırmış, nihayet onların hepsi Peygamber'in (s.a.v.) bereketine nail olmuştur.

14- Okşamak için çocuğun başını sıvazlamak caizdir.

15- Rahatsız etmemesi durumunda adını küçültme yoluyla, yani ism-i tasgir sigasıyla birisini çağırmak caizdir.

16- Bir kimsenin bildiği bir şeyi sorması caizdir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) kuşun öldüğünü bildiği halde, "ne yaptı/ne oldu nuğayr" demişti.
İbn Hacer sözünü şöyle devam ettirir: "Çocuğun mutlak mânâda kuşla oynayabilmesi konusunda, İbnu'l-Kâs'm bu rivayeti delil olarak kullanması tenkide mevzu olmuştur. Ebu Abdümelik der ki: "Hayvanlara acı çektirmenin yasaklanın asiyi a bu hükmün mensuh (geçersiz) olması mümkündür." Kurtubî de şöyle der: "Doğrusu hükmün geçersiz olması (nesh) sözkonusu değildir. Çocuğun eğlenmesi için kuşu tutmasına ruhsat verilmiştir. Ama ölünceye kadar işkence ve acı çektirmek asla mubah kılınmamıştır." Ebu Umeyr hadisiyle ilgili olarak İbnu'1-Kâs ve diğer âlimlerin söz konusu yapmadığı hüküm ve meselelerden birisi de şudur: Sabitin Enes'den yaptığı başka bir rivayette Ebu Umeyr'in ölüm olayı anlatılırken; "Derken çocuk hastalandı ve öldü" cümlesi yer almaktadır. Çocuğun anası Ümmü Süleym ölüm olayını kocası Ebu Talha'dan gizlemiş, sabah olunca söylemiştir. Ebu Talha da Peygamber'e (s.a.v.) giderek durumu haber vermiş. Peygamber (s.a.v.) karı-koca ikisine de dua etmiştir. Çok geçmeden Ümmü Süleym gebe kalmış ve bir oğlan çocuğu dünyaya getirmiştir. Enes çocuğu Peygamber'e (s.a.v.) getirmişti. Peygamber (s.a.v.) çocuğa tahnik[221] yaptı ve adını Abdullah koydu."
Böylece çocuğun sosyal yapısının, şahsiyetinin oluşum ve eğitiminde önemli bir unsur olduğunu ve bunun, toplum içinde kendine olan güveni gerçekleştirdiğini görmekteyiz. [222]

IV- Ahlâkî Yapı

"Çocuğunu iyi eğiten kimse, düşmanının bel kemiğini kırar."[223]

Giriş:

Ahlâk "huluk" kelimesinin çoğuludur. Huluk -Sıhâh'ta geçtiği gibi seciye ve tabiat demektir.
Kurtubî, Tefsirinde şu açıklamayı yapar: "Huluk kelimesinin sözlük mânâsı insanın kazandığı "edep" demektir. Artık edep, insanda bir yaratılış gibi tezahür etmektedir. Ama insanın tabiat ve yapısında olan "edep" ise "hîm" adını alır. "Hîm" seciye ve tabiat anlamındadır. Aynı lafızdan bunun tekili yoktur. Bu durumda "huluk" sonradan kazanılan tabiat, "hîm" ise içgüdüyle ilgili olan fitrî

tabiat demektir."[224]
Kurtubî'nin "huluk" üzerine yaptığı tarife göre, bu ahlâkî yapıya çocuğun ihtiyacı bulunmaktadır. Bir önceki ünitede ele alman, çocuğun sosyal hareketinin sağlıklı olması için bu şarttır. Bunun oluşması için mutlaka gayret gösterilmelidir. Çünkü sonradan kazanılan tabiattan, içgüdüye bağlı olan fıtrî tabiata geçme işi zordur. Ahlâkını düzelteceğim diye yapılan bu iş bir ömür kadar zaman alır. Ayrıca fıtrîlik, duruluk ve söyleneni hemen yerine getirme özelliğinde olan çocukluk safhasında, ana babanın ve eğitimcilerin gayret ve çaba göstermesi gerekmektedir.
İmam Gazzâlî ve İbnu'l-Kayyim gibi büyük âlimler bu hassas noktaya işaret etmişlerdir. İbnu'l-Kayyim, Ahkâmu'l-Mevlûd'ünde der ki: "Çocuğun en çok muhtaç olduğu şey, onun ahlâkına itina gösterilmesi meselesidir. Çünkü çocuk, uzlet, öfke, inat, acelecilik, hafif meşreplik, taşkınlık, hiddet ve aç gözlülük gibi huylarda eğitimcinin ona kazandırdığı alışkanlıklar doğrultusunda gelişir. Büyüdüğünde bunları izâle etmesi güçleşir ve bu huylar artık onun ayrılmaz sıfatlan haline gelir. Eğer o bu huy ve sıfatlardan ciddi olarak korunmazsa, birgün bunların onu rezil ve rüsvay etmesi kaçınılmazdır. Bundan dolayı insanların çoğunun ahlâkında bozulma ve sepma görülmektedir. Bu da onların yetişme tarzından kaynaklanmaktadır."
Rahmetli eski Şeyhu'l-Ezher Muhammed Hıdır Hüseyin, şu sözüyle edep ve güzel ahlâkı yerleştirme konusunda çocukluk döneminin değerlendirilmesinin önemine işaret etmiştir: Çocuk, saf ve temiz fitrat üzere doğar. Onun sade ruh ve yapısı bir huy ve davranışla karşılaştığında, o huy ve davranışın şekil ve suretini alır. Sonra o şekil ve suret, yavaş yavaş ruhun her tarafını sarar, çocuğun ayrılmaz sıfatı haline gelir ve ona karşı koymasına da engel olur. Nasıl ki biz, tanımadığımız yabancılar içinde kültürlü ve sosyal ilişkisi iyi olan birini gördüğümüzde, onun, Allah'ın şerefli ve faziletli evlerde büyütüp yetiştirdiği insanlardan olduğuna hükmederiz."[225]
Şimdi, çocuklar için ahlâkî yapının unsurlarının ve bu yüksek yapının temellerinin ne olacağı sorusuna cevap vermek gerekiyor. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetini gözden geçirdiğimizde, bunların beş temele dayandığını görüyoruz. Burada tafsilatlı olarak bunlara temas etmek istiyoruz.[226]

I- Ahlâk Ve Âdap

İbn Hacer şöyle der: Edep, söz, fiil ve davranış itibariyle takdir edilen ve övülen

şeyleri yapmaktır. Bu, güzel ahlâk sahibi olmak demektir. "Hoş ve güzel karşılanan söyleri yerine getirmek" veya "büyüklere hürmet etmek, küçüklere yumuşak ve şefkatli davranmak" diyenler olduğu gibi, edep kelimesinin "yemeğe davet" mânâsına gelen "me'debe" den alındığı görüşünde olanlar da vardır.[227]

Cüneyd'e (r.a.) edebin mahiyeti sorulduğunda, "güzel dostluk ve iyi muamele" cevabını vermiştir.[228] Bu itibarla sosyal ilişkilerde edebin önemi hemen göze çarpmaktadır. Hatta edep, büyük ve küçüğün kimliğini gösteren dış görünümdür. Bundan dolayı da çocuğa edep elbisesini giydirmek ahlâk eğitiminde öncelik sırasını taşır.

Şair Salih b. Abdilkuddûs der ki: [229]

Çocukluk döneminde eğittiğin kimse
Suyunu alan ağaç gibidir.
Nihayet görürsün onu taze yapraklanmış
Kuruduğunu gördükten sonra onun.
Bırakmaz yaşlı huy ve ahlâkını
Girinceye kadar şu kara toprağa
Cehaletten kurtulduğunda döner yine cehalete
Tekrar nükseden kronik hastalık gibi.[230]

A. Çocuklara Âdap Kazandırma Konusundaki Rivayetler

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ahlâkî yapıya verdiği büyük önemi gördüğümüzde, çocukların edepli ve terbiyeli yetiştirilmesinin ehemmiyeti daha çok ortaya çıkmaktadır. Rasûlüllah (s.a.v.) çocuklara kazandırılacak “tabiî huy ve sağlam karakterin, günah ve hataları ortadan kaldıran sadakadan daha üstün olduğun" ifade etmiştir. Oysa sadakanın İslâm'da önemli bir yeri olduğu bilinen bir husustur.

Semura'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kişinin, çocuğunu edepli yetiştirmesi bir sâ’ sadaka vermesinden daha hayırlıdır."[231]

Rasûlüllah (s.a.v.) ana ve babaya, çocuğa verilecek en büyük hediyenin veren faziletli mirasın güzel bir terbiye olduğunu açıklamıştır. Saîd b. el-Âş'ın rivayetine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Bir baba çocuğuna güzel bir terbiyeden daha üstün birşey bağışlamamıştır."[232] Bundan dolayı Ali el-

Medînî (r.a.) şöyle diyordu: "Çocuklara miras olarak edep bırakmak, mal bırakmaktan daha hayırlıdır. Edep çocuklara dost ve kardeş sevgisi, mal, ve statü kazandırır, dünya ve ahiret mutluluğu sağlar."[233]
Bazı insanlar ihmalkârlık veya gevşeklik göstererek bu edebin öneminden gaflet etmekte ve bunu basit işlerden saymaktadır. O insanlar böyle bir davranışın, çocuğun ana babaya karşı gelmesine zemin hazırladığının farkında değildir. Aynca o zavallılar, iyi bir terbiyenin, yemek-içmek gibi çocuğun babası üzerindeki hakkı olduğunu da bilmemektedir.
İbn Abbas'dan rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v,) şöyle buyurmuştur: "Çocuklara ikramda bulununuz, onları güzel terbiye ediniz."[234]
Selef-i sâlih edep ve terbiyenin önem ve değerini kavramış; çocuklarını ikaz etmiş, ümmete nasihatte bulunmuş ye bu uğurda bir ömür harcamıştır, işte büyük sahâbî Abdullah b. Ömer (r.a.)...[235] Ana babasına nazik bir şekilde seslenmekte ve onların önüne (sanki) bir matematik denklemi koyarak şöyle demektedir: "Oğluna iyi bir edep ve terbiye ver! Çünkü sen ona verdiğin eğitim ve öğretimden sorumlusun! Oğlun da sana itaat ve iyilik etmekten sorumludur."
Sağlam bir ruh ve karakter yapısına sahip olması için çocuğa bu ihtimamı göstermek gerekmektedir. Çünkü iyi bir edep ve terbiyeden keskin akıl, keskin akıldan güzel alışkanlık, güzel alışkanlıktan beğenilen ve övülen hasletler, beğenilen ve övülen hasletlerden sâlih amel, sâlih amelden Rabbin rızası, Rabbin rızasından ebedî saadet ve izzet meydana gelir. Çirkin edep ve terbiyeden bozuk akıl, bozuk akıldan kötü alışkanlık, kötü alışkanlıktan âdi hasletler, âdi hasletlerden kötü amel, kötü amelden Rabb'in gazabı, Rabb'in gazabından da ebedi zillet doğar.[236]
Bu yüzden selef-i sâlih bu hususta çocuklarını gereği gibi yönlendirmiş, onlara iyi bir edep ve terbiye mirası bırakmıştır, işte onların hayatı... Birlikte görelim... [237]

B- Selef Hayatından Örnekler:

Ruveym b. Ahmed el-Bağdâdî oğluna der ki: 'Yavrum! Amelini tuz, edebini un kıl! Yani, edebini o kadar çok takın ki, hal ve gidişatın içinde edebin oranı, unun, içine konulan tuza oranı gibi çok olsun. Az amelle beraber takınılan çok edep, az edeple beraber işlenen çok amelden daha hayırlıdır."[238]
İbrahim b. Habib de der ki: Babam bana şöyle derdi: "Fakih ve âlim şahsiyetlere git, onlardan ilim, irfan ve edep öğren! Çünkü bu bana çok hadisten daha hoş ve

daha sevimli geliyor."[239]
Seleften bir zat oğuluna: "Yavrucuğum! Edepten bir konu öğrenmen, yetmiş ilim konusunu öğrenmeden bana daha güzel geliyor" derdi. Ebû Zekeriyyâ el-Anberî de şöyle der: "Edep olmadan ilim, odun-suz ateş gibidir. Ilimsiz edep de bedenaiz ruh gibidir."[240]
Çocuklara iyi edep ve güzel terbiye kazandırma konusunda Rasûlüllah'ın (s.a.v.) özellikle vurguladığı önemli noktalar nelerdir? Hadisler araştırıldığında, bunların dokuz noktada toplandığını görmek mümkündür.[241]

C- Çocuklar İçin Nebevî Âdabın Türleri [242]

1-Ana Babaya Karşı Âdap

Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) yanında bir oğlu olan adam gördü. Rasûlüllah (s.a.v.) çocuğa:
“Bu kimdir? dedi. Çocuk:
“Babamdır, cevabını verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):
“O halde onun önünde yürüme, onun hoşlanmayacağı ve karşı çıkacağı birşey yapma, ondan önce oturma ve onu adıyla çağırma!"[243]
Ebu Ğassân ed-Dabbî anlatıyor: Babamla birlikte yürüyordum. Derken Ebu Hüreyre (r.a.) ile karşılaştık. Ebu Hureyre:
“Bu kimdir? dedi. Ben:
“Babamdır, dedim. Bunun üzerine o şöyle dedi:
“Babanın önünde yürüme, onun arkasından veya yanıbaşından yürü. Seninle onun arasına birisini alma, babamın bulunduğu yerin çatısında dolaşma onu korkutursun, baban sana bakarken önünde eti sıyrılmış kemik yeme .belki onu canı ister."[244]

A) Ana Babaya Hitap Şekli:

Ebu'l-Beddâh et-Tücîbî der ki: Saîd b. el-Müseyyeb'e:
"Ana babaya iyilik etmeye dair bütün ayetleri öğrendim. Fakat "Onlara güzel ve tatlı söz söyle"[245] ayetini bilmiyorum, bu ne demektir? dedim,
İbnu'l-Müseyyeb şu cevabı verdi:

"Bu, suçlu kölenin, efendisine sert ve kaba konuşmasıdır."[246] Hz. Ömer sözkonusu ayeti, ana babasına çocuğun "babacığım, anacağım" demesi şeklinde açıklamıştır.[247]
Tâcuddîn es-Sübkî der ki: Evimizin girişinde oturuyordum. Bir köpek geliverdi. Hemen ben:
"Köpek oğlu köpek defol!" dedim. Bunun üzerine içerden babam bana serzenişte bulundu. Ben "O köpek oğlu köpek değil mi? deyince, bana şu cevabı verdi:
"Öyle diyebilmenin şartı hor görmemektir." Ben de:
"Bu faydalı bilgidir" dedim.[248]
Buna göre çocuklar, ana babalarından birşey öğrendiklerinde "Gerçekten bu faydalı bilgidir (veya baş üstüne)" diyerek onların gönüllerini hoş tutmak ve kendilerini de tevâzua alıştırmak durumundadır.[249]

B) Ana-Babaya Bakma Âdabı

İbn Abbas'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Baba çocuğuna bakar da çocuk onu sevindirirce, çocuğa bir köleyi azat etme sevabı verilir." Denildi ki "Ya Rasûlallah! üçyüz altmış defa bakarsa ne olur?" Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.): "Allahu Ekber (Allah herşeyden daha büyüktür)" buyurdu.[250]
İbn Abbas'ın da (r.a.): "Ana babasının yüzüne rahmet nazarıyla bakan kimseye Allah makbul bir hac sevabı yazar" dediği rivayet edilmiştir.[251]
Son olarak, ana babanın çocuğuna kazandırması gereken edep hakkında açık bir usul ortaya koyan bir âlimin sözüne yer vermek istiyoruz:
Velîd b. Nümeyr, babasının şöyle dediğini duymuştur: Sahabe nesli derdi ki: "Olgunluk Allah'tandır, edep ise babalardandır."[252]
İlimden önce âlimlerden edep, terbiye ve ahlâkın öğrenilmesi hususunda babaların çocuklara olan tavsiyesi üzerinde durmuştuk. Şimdi ona ilave olarak, çocuğun âlimlere karşı takınacağı edep konusunu ayrıca ele almak faydalı olacaktır.[253]

2- Âlimlere Karşı Âdap

İmam Nevevî, Ezkâr'ında der ki: "Adıyla çağırmamak gibi ana baba için uygulanan adap kaideleri, aynen hatta fazlasıyla âlimler için de söz konusudur.

Çünkü onlar Peygamberlerin varisleridir. O halde çocuğun âdet edinmesi için âlimlere karşı saygılı ve alçak gönüllü olmak, onların hizmetine koşmak, huzurlarında yüksek sesle konuşmamak, onlarla olan ilişkilerde nazik, kibar ve yumuşak olmak gerekmektedir."
Alimlerin fazileti hakkında Yahya b. Muâz şöyle der: "İslâm ümmetine karşı âlimler, ana ve babalardan daha merhametlidirler." Nasıl böyle olduğu sorulunca da şu cevabı verdi: "Çünkü ana ve babalar evladım dünya ateşinden, âlimler ise ahiret ateşinden korurlar."[254]
Bütün bunlardan, âlimlerin huzurunda hürmet ve edebe riayet etmenin önemi anlaşılmaktadır. Bu konuda birçok kitap yazılmıştır. Ibn Kuteybe'nin Edebu'1-Âlim ve'1-Müteallim'i ile Sem'aânî'nin Edebu'1-Imlâ ve'1-Istimlâ'sı bunlar arasındadır.[255]

A) İlgili Rivayetler:

Ebü Ümâme'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Lokman oğluna: 'Yavrucuğum! Alimlerin sohbet ve meclislerinde oturmaya bak, hikmet sahiplerinin konuşmalarım dinle! Zira Allah sağanak yağmurla ölü ve kuru araziyi dirilttiği gibi, hikmet nuruyla da ölü kalbi diriltir" diyordu."[256]
Yine Ebü Ümâme Rasûlüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Üç şey vardır ki, onları münafıktan başkası küçümsemez: İslam yolunda ağaran saç, ilim sahibi ve âdil devlet başkanı."[257]
Ubâde b. es-Sâmit de Rasûlüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Yaşlı ve büyüklerimize hürmet etmeyen, küçüklerimize merhamet etmeyen ve âlimlerimizin kadr u kıymetini bilmeyen benim ümmetimden değildir."[258]

B) Selef Çocuklarının Alimlere Karşı Âdabından Örnekler:

Saîd b. el-Müseyyeb iki rek'at namaz kılar sonra otururdu. Derken ensar ve muhacir sahabenin çocukları etrafına toplanırdı. Onlardan hiçbir kimse ona birşey sormaya cesaret edemezdi. Ancak onlara bir hadis okuyarak başladıktan sonra birşey sorabilirlerdi.[259]
Rasûlüllah (s.a.v.) bir soru yönelttiğinde, meclisinde Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer bulunduğu için İbn Ömer'in sükût edip cevap vermediğine dair hadis daha önce

geçmişti. Burada ise çocukluk yıllarında İbn Abbas'ın, sahabeden ilim talebi esnasında takındığı edebin keyfiyetine dair bir örnek vermek istiyoruz.
Ikrime'nin rivayetine göre Ibn Abbas şunu anlatmıştır: Rasûlüllah (s.a.v.) vefat edince[260], ensardan bir adama:
“Gel de, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) ashabına bazı şeyler soralım. Çünkü bugün onlann sayısı çoktur, demiştim Adam:
“Şaşarım sana İbn Abbas! Aralarında Rasûlüllah'ın (s.a.v.) ashabından olanlar varken, insanların sana ihtiyaç duyacaklarını mı sanıyorsun? dedi ve benden ayrıldı. Ben de tek başıma ashaba birşeyler sormaya gittim. Eğer bana belli bir adamdan hadis ulaşır ise, onun kapısına gider, içerde o öğle uykusunu (kaylûle) uyurken ben de hırkamı yastık yaparak kapısında yatardım. Rüzgâr da üzerime toprak sürüklerdi. Derken o çıkınca beni görüyor ve:
“Ey Rasûlüllah'ın (s.a.v.) amcası oğlu! Hayırdır, ne için geldin? Haber gönderseydin de ben sana gelseydim! derdi. Ben de:
“Hayır, benim sana gelmem daha doğrudur/uygundur, diyor ve artık ona hadisi sorardım. Ensardan olan bu adam hayli yaşadı. Nihayet bir ara beni, insanlar etrafımda toplanmış ve bana birşeyler soruyorlarken gördü ve:
“Bu genç benden daha akıllıdır, dedi.[261]
Hasan el-Basrî de, âlimlerin meclislerinde âdaba riayet etmesi için oğluna hatırlatmada bulunur ve şöyle derdi: 'Yavrucuğum! Âlimlerle oturduğun zaman, konuşmaktan ziyâde dinle. Güzel konuşmayı öğrendiğin gibi iyi dinlemeyi de öğren. Kendisi susuncaya.kadar hiçbir kimsenin sözünü -uzun olsa dahi- kesme!"
Son olarak, sahabî çocuk Semura b. Cündeb'in Rasûlüllah'ın (s.a.v.) huzurunda takındığı edebi hatırlatmak istiyoruz. O der ki: "Rasûlüllah'ın (s.a.v.) zamanında ben bir çocuktum ve O'ndan duyduklarımı ezberliyordum. Orada benim konuşmama engel olan şey, sadece benden daha yaşlı insanların bulunmasıydı." [262]

3- Saygı Âdabı

Enes b. Malik (r.a.) anlatıyor: Peygamberi (s.a.v.) görmek isteyen yaşlı bir adam gelmişti. Ahali ona yol açmakta ağır davranmıştı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v,): "Küçüğümüze merhamet etmeyen ve büyüğümüze hürmet etmeyen kimse bizden değildir" buyurmuştur.[263]
Abdullah b. Amr'dan gelen rivayette "Küçüğümüze merhamet etmeyen ve

büyüğümüzün şerefini tanımayan kimse bizden değildir"[264] buyurmuş, Ubade b. es-Sâmit'in rivayetinde de "büyüğümüze hürmet etmeyen, küçüğümüze merhamet etmeyen ve âlimimizin kadr u kıymetini bilmeyen kimse bizden değildir" buyurmuştur.[265]

Ebu Musa'dan (s.a.v.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Saçı ağarmış yaşlı müslümana, hükümlerini çiğnemeyen ve okumayı bırakmayan Kur'an hafızı ve okuyucusuna, âdil sultana ikram etmek Allah'a saygıdandır."[266]

İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kendimi rüyada bir misvakla misvaklanırken gördüm. Derken bana biri ötekine göre daha büyük iki adam geldi. Ben misvakı küçük olana verdim. Bunun üzerine bana "Büyüğe ver" denildi. Beri de onu büyük olana verdim."[267]

Ebu Yahya el-Ensârî anlatıyor: Abdullah b. Sehl ile Muhayyısa b. Mes'ud, Hayber'e gittiler. O zaman Hayber sulh halinde idi. Orada işlerini görmek için birbirlerinden ayrıldılar. Derken Muhayyısa, Abdullah'ın yanına geldiğinde onu kanlar içinde ölü olarak buldu. Sonra Medine'ye geldi ve Mes'ud'un çocukları Abdurrahman b. Sehl ile Hu-veyyisa, Peygamberin (s.a.v.) huzuruna gittiler. Orada Abdurrahman konuşmak isteyince Rasûlüllah (s.a.v.) 'Taşça büyük olan konuşsun" buyurdu. Abdurrahman en küçükleri idi.[268]

Böylece büyüklere ve âlimlere saygı âdabının ve konuşmada onlara öncelik hakkı verilmesinin önemini görmüş oluyoruz. Ancak küçüğün konuşması arzu edildiğinde veya kendisi sual sorma ve sorulma konumunda ise o zaman önce konuşur.[269]

4- Kardeşlik Âdabı:

Rasûlüllah (s.a.v.) küçük olsun büyük olsun hiçbir kardeşin herhangi bir silahı göstererek kendi kardeşini korkutmasına ve kalbine korku salmasına müsaade etmemiştir.

Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kardeşine bir demir parçasını gösteren kimseye, onu bırakıncaya kadar melekler lanet eder. İsterse ana baba bir kardeş olsun."[270]

Peygamber (s.a.v.) büyük biraderin İslam'da özel bir yerinin olduğunu da ifade etmiştir. Şüphesiz bu onun, aile yükünü, küçüklerin bakımı ve eğitim

sorumluluğunu üstlenmesinden kaynaklanmaktadır.
Sahabeden Küleyb el-Cühenî (r.a.), Rasûlüllah'ın (s.a.v.) "En büyük kardeş, baba hükmündedir" buyurduğunu rivayet etmiştir.[271]
Buna göre ebeveyn, büyük oğlunun gönlüne küçüklere sevgi ve şefkati, küçüklerin gönüllerine de büyüğe saygıyı yerleştirirse, o zaman aile nizamı dengeli bir şekilde yürür. Herhangi bir uyarı ve hatırlatmada bulunmadan herkes diğerine karşı yapacağı vazifeyi bilir.[272]

5- Komşu Âdabı:

İslam şeriatında komşunun büyük hukuku vardır. Bu hukuk, İslam toplumunun bağlarını güçlendirmek için ortaya konulmuştur. Şüphesiz çocuğun, komşu çocuklarına karşı tatbik etmesi gereken âdap ölçüleri bulunmaktadır. Peygamber (s.a.v.), çocularını bunlara alıştırmaları için babalara tavsiyede bulunmuş, komşunun acı ve sıkıntılarına ilgi gösterilmesini ve herhangi bir şekilde ona eziyet edilmemesini öğütlemiştir. Sözkonusu âdap ölçülerinin başında çocuğun, yemek üzere eline bir yiyecek veya bir meyve alarak sokağa çıkmaması gelir. Çünkü böyle yapmakla o, onu satın alamayabilecek veya maddi sıkıntı yüzünden o an için satın alma gücü olmayan komşunun çocuğunu öfkelendirmiş olmaktadır. Böylece çocuk, sokakta değil evde yemeyi alışkanlık haline getirir. Ayrıca bu davranış, çocuğun genel âdap ve görgü kurallarına sarılmasına da katkıda bulunur.
Amr b. Şuayb, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Eğer bir meyve satın alırsan, (sokakta gördüğün) çocuğa (ondan) hediye olarak ver.. Şayet bunu yapmazsan gizlice onu eve götür. Çocuğun onu eline alarak komşu çocuğunu öfkelendirmek için dışarı çıkmasın!"[273]
Müslümanların sarılarak uygulamaları halinde şu İslam âdabı gerçekten ne kadar büyüktür! Allah bizi ve sizleri onu uygulamaya muvaffak kılsın![274]

6- İzin İsteme Âdabı:

İzin isteme âdabı, büyük ve küçüğün görevidir, İslam'da bunun özel yeri bulunmaktadır. Bu yüzden Allah Teala bunu, asırlar ve nesiller devam ettikçe okunacak ayetlerle hususi olarak açıklamıştır. Bu, aile ve cemiyet hayatında da büyük bir önem taşımaktadır. Bundan dolayıdır ki, büyükleri bir yana Ebu Saîd el-Hudrî gibi sahabenin küçükleri dahi bu âdabı biliyor ve uyguluyordu.

Ubeyd b. Umeyr anlatıyor: Ebu Musa el-Eş'arî, Ömer b. Hattab'ın huzuruna çıkmak için izin istemişti. Sanki Hz. Ömer meşgul idi ki, ona izin verilmedi. Bunun üzerine Ebu Musa geri döndü. Hz. Ömer işini bitirince:
“Ben Abdullah b. Kays'ın (Ebu Musa'nın) sesini duymadım mı? Ona müsaade edin! dedi. Hz. Ömer'e Ebu Musa'nın geri döndüğü söylenince, derhal onu çağırttı. Ebu Musa:
“Biz bununla emrolunmuştuk, dedi. Hz. Ömer:
“Buna dair bana delil (beyyine) getireceksin! dedi. Ebu Musa da ensann meclisine giderek onlara sordu. Onlar:
“Bu konuda sana en küçüğümüz Ebu Saîd el-Hudrî ancak şahitlik edebilir, dediler. Bunun üzerine Ebu Musa, Ebu Saîd'i Hz. Ömer'in huzuruna götürdü. Hz. Ömer:
“Rasûlüllah'ın (s.a.v.) emir ve talimatından bana gizli kalan mı oldu? Çarşı ve pazarlarda alış-veriş yani, ticaret için çıkmak beni meşgul etti, dedi.
Mü'minlerin emiri Hz. Ömer, girmesine izin verilmeyen bir şahsın, hiç öfkelenmeden geri dönmesi gerektiğini unutmuştu. Bu hususta Rasûlüllah'ın (s.a.v.) sünnetine şahitlik yapan ve hatırlatmada bulunan da Ebu Saîd el-Hudrî olmuştu.[275]
Kur'an-ı Kerim çocuğu izin istemeye alıştırmış, ana babanın bunu çocuğuna öğretmesini emretmiş, bu konuda aşamalı ve pedagojik bir yol izlemiştir. Ergenlik döneminden önce çocuk, ana babanın evlilik hayatındaki üç uygunsuz vakitte kapıyı çalarak izin ister. Bu vakitler, ana babanın (gecelik veya pijama gibi) özel kıyafetiyle bulunduğu uyku vakitleri; şafak öncesi, öğle vakti ve yatsı sonrasıdır.
Allah Teala şöyle buyurur: "Ey iman edenler! Ellerinizin altında bulunan (köle ve hizmetçileriniz) ve sizden henüz buluğa ermemiş olanlar, sabah namazından önce, öğleyin soyunduğunuz vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza gireceklerinde) sizden üç defa izin istesinler. Bunlar, sizin açık bulunabileceğiniz üç vakittir. Bunların dışında ne sizin için, ne de onlar için bir günah yoktur. Yanınızda dolaşırlar, birbirinizin yanma girip çıkabilirsiniz. Allah ayetleri size işte böyle açıklar. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[276]
Nihayet çocuk ergenliğe erişip mükellefiyet çağına girince, artık her zaman evde ve evin dışında kapalı bulduğu kapıyı çalarak izin istemekle emrolunur. Şu ayet bu noktaya işaret eder: "Çocuklarınız ergenliğe erdikleri zaman, kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi izin istesinler. İşte Allah ayetlerini size böyle açıklar. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[277]

Rasûllullah (s.a.v.) nasıl izin isterdi? Kapıyı çalan insanın aldığı vaziyet nasıl olmalıdır? Kapıya yüzünü mü, sırtını mı yoksa sağ veya sol yanını mı çevirmelidir? Bu soruya cevap vermek için şu hadisi zikretmek istiyoruz:
Abdullah b. Büsr'un rivayetine göre Rasûlullah (s.a.v.) izin istemek üzere kapıya geldiği zaman, yüzünü kapıya çevirmezdi. Sağ veya sol yanını çevirirdi. Kendisine izin verilirse girer, aksi halde geri dönerdi.[278]
Önder peygamber çocuklardan izin istiyor:
Şüphesiz hak haktır; büyük küçük ayrımı yapmaz. Vasıf, statü ve unvanları ne olursa olsun, sünnete uymak herkesin görevidir, işte ümmetin komutanı ve öğretmeni Pegyamber (s.a.v,)... büyüklerin ve küçüklerin içinde, çocuğun hakkını bahis mevzu ederek onları irşad etmektedir.
Sehl b. Sa'd (r.a.) anlatıyor: Rasulullah'a bir içecek getirilmişti, O da ondan içti. Sağında bir çocuk, solunda da yaşlılar bulunuyordu. Rasûlullah (s.a.v.) çocuğa:
“Bunlara vermeme bana müsade eder misin? dedi. Çocuk:
“Hayır, vallahi ya Rasûlallah! Senden gelen nasibime hiçbir kimseyi tercih edemem! dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) suyu ona verdi.[279]

7- Yemek Âdabı

Ömer b. Ebî Seleme (r.a.) anlatıyor: Ben Rasûlüllah'ın (s.a.v.) eğitim ve gözetimi altında henüz bir çocuktum. Elim yemek kabının içinde dolaşıyordu. Bunun üzerine bana: "Ey çocuk! Besmele çek, sağ elinle ve önünden ye!" buyurdu. Artık ondan sonra hep öyle yedim.[280]
Enes (r.a.) anlatıyor: Ümmü Süleym, içinde hurma bulunan bir sepeti benimle Rasulullah'a (s.a.v.) gönderdi. Ama ben O'nu bulamadım. O, az önce kendisini davet ederek bir yemek yapan azatlı kölesine/ dostuna gitmişti. Ben de hemen O'na gittim. Vardığımda o yemek yiyordu. Birlikte yemem için beni davet etti. Ev sahibi etli ve kabaklı bir tirit yapmıştı. Gördüm ki Rasûlullah (a.a.v.) kabaktan hoşlanıyor. Ben de kabağı toplayıp O'na yaklaştırmaya başladım. Yemeği yeyince Rasûlullah (s.a.v.) evine döndü. Ben hurma sepetini önüne koydum. Rasûlullah (s.a.v.) yemeye ve bölüştürmeye başladı. Nihayet sepetteki hurmayı öylece bitirdi.[281]
Yemek yerken yanımıza bir çocuk gelse ne yapmamız gerekir?
İshak b, Yahya b. Talha anlatıyor: İsâ b. Talha ile beraber mescidde idim. Derken Sâib b. Yezid içeri girdi, beni yanına çağırarak:
“Şu yaşlı adama git ve ona: "Amcam İbn Talha sana Rasûlüllah'ı (s.a.v.) görüp

görmediğini soruyor" de!
Ben de gittim ve:
“Rasûllulah'ı (s.a.v.) gördün mü? dedim. Bunun üzerine o şu cevabı verdi:
“Evet, Rasûlüllah'ı (s.a.v.) gördüm, ben ve yanımdaki çocuklarla birlikte ona gitmiştik ve onu bir sepet içindeki hurmadan yerken bulmuştuk. Yanında bazı sahabiler de vardı. Bize de avuç avuç hurma verdi ve başlarımızı sıvazladı.[282]
İmam Gazzâlî, çocuğun öğrenmesi ve uygulaması gereken yemek adabının önemine dikkat çekmiştir. Burada biz onları maddeler halinde sıralamak istiyoruz:
1-Yemeği sağ eliyle yer ve besmele çeker,
2- Önünden yer,
3-Başkasından önce yemeğe davranmaz,
4- Yemeğe ve yemek yiyenlere gözünü dikerek bakmaz,
5- Yerken acele etmez,
6- Yemeği iyice çiğner,
7- Lokmaları peşpeşe yutmaz,
8- Yemeği elbisesine ve ellerine bulaştırmaz,
9- Katığı şart ve mecburî görmemesi için, bazan sade ve katıksız ekmeğe alıştırılır,
10- Çocuğun yanında, çok yemek yiyenler hayvanlara benzetilerek oburluğun çirkin olduğu anlatılır ve az yemek yiyen terbiyeli çocuklar övülür. Yemeğin Üstün bir nimet olduğu ama onun problem yapılmaması çocuğa telkin edilir.
11- Kuru ve katı yiyeceğe razı olmak.[283]

8- Kılık-Kıyafet Âdabı:

Rasûlüllah'ın (s.a.v.), saç, traş, elbisenin rengi ve onunla sokağa çıkmak gibi konularda çocuğun görüntüsüne, kılık ve kıyafetine ihtimam gösterdiğini görmekteyiz.[284]

A) Saç Ve Traş Âdabı:

İbn Ömer'in (r.a.) rivayetine göre Peygamber (s.a.v.) saçının bir kısmı traş edilmiş, diğer bir kısmı bırakılmış bir çocuk gördü. Derhal , bunu yapmalarını yasakladı ve şöyle buyurdu: "Ya tamamını traş edin veya hepsini olduğu gibi

bırakın!"[285]
Yine İbn Ömer'den (s.a.v.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllâh (s.a.v.) yarım traş yani, başın bir kısmını traş edip bir kısmını da bırakmayı (kaze") yasakladı.[286]
Ibnu'l-Kayyım, Ahkâmu'l-Mevlûd'ünde, hadis üzerine şu açıklamayı yapmaktadır: Bu dört şekilde olur:
1- Başın muhtelif yerlerinin rastgele traş edilmesi,
2- Hıristiyan papazların yaptığı gibi ortasının. traş edilip yanlarının bırakılması,
3- Ayak takımı güruhunun yaptığı gibi yanlarının traş edilip ortasının bırakılması,
4- Başın ön tarafının traş edilip arka tarafının bırakılması. Bunların hepsi Peygamber'in (s.a.v.) yasakladığı traş türünden (kaze) dir. Şüphesiz Allah daha iyi bilir.
Bizzat Peygamber (s.a.v.) çocukları traşı ile ilgilenmiştir.
Abdullah b. Ca'fer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) Ca'fer'in vefatından üçgün sonra ailesine gelerek: "Bugünden sonra artık kardeşime ağlamayın" dedi. Sonra da "Kardeşimin oğullarım yanıma çağırın" dedi. Derken bizi huzuruna getirdiler. Adeta biz kuş yavruları gibiydik. Peygamber (s.a.v.): "Bana berberi çağırın" dedi ve başımızı traş etmesini emretti.[287]
Kız çocuklarının saçı hakkında da Peygamber'in (s.a.v.) talimatı bulunmaktadır.
Esmâ'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre bir kadın Peygamber'e (s.a.v.) geldi ve:
“Ya Rasûlullah! Benim kızım çiçek hastalığına yakalandı ve saçları döküldü. Ben onu evlendirdim. Ona başka saç ilave edeyim mi? dedi. Peygamber (s.a.v.):
“Başka saç ilave edene de ettirene de Allah lanet etsin! buyurdu. [288]
Böylece müslüman çocuğun saç modelinin diğer çocukların saç modelinden farklı olduğunu görmüş bulunuyoruz. O halde müslüman çocuk, Allah Rasûlünün emir ve tavsiyelerini çiğneyerek batı mukallidi aktörlerin arkasından gitmemelidir.[289]

B) Elbise Adabı:

Amr b. Âs (r.a.) anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) benim üzerimde sarıya boyanmış iki elbise gördü ve:
“Bunu sana anan mı emretti? dedi. Ben:
“Onları ben yıkarım, dedim. Rasûlülah (s.a.v.):
“Hatta onları yak! buyurdu.[290]

Başka rivayette Peygamber (s.a.v.): "Bunlar gayr-i müslimlerin giysilerindendir; onları giyme" buyurmuştur.[291]
İmam Gazzâlî, Ihya'sında, çocuğun giyeceği elbise hakkında şu açıklamada bulunmuştur: "Oğlan çocuklarına ipek ve (sırıtacak biçimde) renkli değil de beyaz elbiseler sevdirilir. Sözkonusu kıyafet şeklinin, kadınların ve kadın gibi davranan erkeklerin işi olduğu,.erkeklerin bundan kaçındığı ve bunun onlara mekruh olduğu çocukların yaranda anlatılır. Bir oğlan çocuğunun üzerinde ipek veya (sırıtacak biçimde) renkli bir elbise görülmesi halinde, bunun yadırganması ve yerilmesi uygun düşer. Çocuk lüks, konfor ve pahalı elbiseleri giymeye alıştırılmış olan çocuklardan korunur."
İpek giyinmek haramdır. Çocuğun artık dünyaya gözlerini açmasından itibaren kıhk-kıyafet hususunda gayr-i müslimlere benzememe/uymama konusunda Rasûlüllah'ın (s.a.v.) koyduğu kaideye göre, sünnete alıştırılır ve yasaklanan elbise türlerinden uzaklaştırılır. Bu kaideyi sahabenin ciddiyetle uyguladığım görmekteyiz:
Abdullah b. Yezid anlatıyor: Abdullah b. Mes'ud'un yanında idik. Derken üzerinde ipek gömlek bulunan bir oğlan çocuğu geldi. Abdullah b. Mes'ud çocuğa:
“Bunu sana kim giydirdi? dedi. Çocuk:
“Anam giydirdi, dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Mes'ud gömleği ikiye böldü ve:
“Anana söyle, sana bundan başka gömlek giydirsin! dedi.[292] İmam Kâsânî, erkeklere ipek giyinmenin haram oluşu mevzuunda şunları söyler: "Erkek olduktan sonra haramlıkta küçük ile büyüğün arasında bir fark yoktur. Çünkü Peygamber (s.a.v.): "ipek ile altın ümmetimin erkeklerine haramdır" buyurarak bu hükmü erkeklere getirmiştir. Ne var ki ipek giyen küçük çocuğun günahı kendisine değil, giydirenedir. Çünkü çocuk mes'ul ve mükellef değildir., Nitekim kendisine sunulması durumunda içki içen çocuğun günahı kendisine değil, o içkiyi verenedir. Elbise konusu da böyledir."[293]
Ibnu'l-Kayyım diyor ki: "Kadınların sıfat ve özellikleri gelişeceğinden dolayı oğlan çocuğuna ipek giydirmesi veliye.haramdır."[294]

9- Kur'an Dinleme Adabı:

Ez-Zühri der ki: "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki, merhamet olunasınız" ayeti,[295] Rasûlüllah (s.a.v.) Kur'an'dan ne zaman birşey okusa,

hemen kendisi de okuyan ensardan bir delikanlı hakkında nazil oldu.[296]

II- Doğruluk Ahlakı:

Doğruluk ahlâkı, İslâm ahlâkının önemli bir esasıdır. Bunu elde etmek ve sağlamlaştırmak için çaba göstermeye büyük ihtiyaç vardır. Allah'ın Rasûlü, bu ahlâkın çocukta yerleşmesine ihtimam gösteriyor, ana babanın çocuğa yalan söylemek gibi bir vartaya düşmemesi için onların çocukla olan ilişkilerini kontrol ediyor ve şu genel prensibi koyuyordu: Çocuk bir insandır. Beşerî ilişkilerde onun birtakım hakları vardır. Hangi yolla olursa olsun ana-babamn onu aldatması, onunla olan muamele ve münasebetlerde umursamaz bir tavır takınması caiz değildir.
Abdullah b. Âmir anlatıyor: Birgün anam beni çağırdı. Rasûlüllah (s.a.v.) da evimizde oturuyordu. Anam:
“Gel, sana birşey vereceğim! dedi. Rasûlüllah (s.a.v.) anama:
“Ona ne vermek istemiştin? dedi. Anam:
“Bir hurma vermek istemiştim, cevabını verdi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:
- Haberin olsun, eğer ona birşey vermeyecek olsaydın, sana bir yalan (günahı) yazılırdı.[297]
Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "Kim bir çocuğa "Buraya gel, sana birşey vereceğim" der de, sonra vermezse bir yalan (günahı) yazılır."[298]
Ebu'l-Havrâ anlatıyor: Ali'nin oğlu Hüseyin'e (r.a.):
“Rasûlüllah'dan (s.a.v.) neyi ezberledin? diye sordum. O da:
"Sana şüphe veren şeyi bırak, şüphe vermeyen şeye bak! Zira doğruluk gönül yatkınlığı, yalan ise kuşkudur."[299]
Selef, ister büyüklerin çocuklara, isterse çocukların kendi akranlarına olsun verdikleri sözde durmayı da içine alan bu doğruluk ahlâkının yerleştirilmesine dikkat etmiştir.
Ebu'l-Ahvas, Abdullah'ın (r.a.) şöyle söylediğni nakleder: 'Talan düşünce ve yalan sözlerden kaçının! Çünkü yalan ne ciddiyetle ve ne de şaka ile bağdaşır. Sizden biriniz çocuğuna söz verip de sonra yerine getirmezlik yapmasın!"[300]
Süleyman b. Davud'un aynı şekilde oğluna: 'Yavrucuğum! Vaadde bulunduğun zaman, ondan cayma! Aksi halde sevgiyi nefretle değiştirmiş olursun" dediği

rivayet edilmiştir.[301]

III- Sır Tutma Ahlâkı

Rasûlüllah (s.a.v.), çocukların sırları saklama ahlâkı ile yetiştirilmelerine itina göstermiştir. Çünkü bu ahlâk, çocuğun şimdiki ve gelecekteki olgunluğunu, ailenin selamet ve hareketini, toplumun muhafazasını ve yapısını temsil eder. Sır tutmayı alışkanlık haline getiren çocuğun iradesi güçlü olur. Böyle bir çocuk diline hâkim olur, zor zamanda dehşete düşmez, cesur ve dayanıklı olur. Bu karakter ve ahlâk yapısıyla da toplum içinde itimat telkin eder.
Abdullah b. Ca'fer (r.a.) anlatıyor: Birgün Rasûlüllah (s.a.v.) beni terkisine aldı. Bana sır olarak bir söz söyledi, Ben onu hiçbir kimseye söylemem. Rasûlullah'ın (s.a.v.) def-i hacet için siper olarak kullanmayı en çok sevdiği şey hurmalık veya tümsek bir yer/tepecik idi.[302]
Daha önce de geçtiği üzere Peygamberin (s.a.v.) hizmetine koşan Enes, anasının yanına dönmekte gecikmişti. Bunun üzerine anası:
“Niye geciktin? diye sordu. Enes:
“Rasûlüllah (s.a.v.) beni bir haceti için göndermişti, dedi. Anası:
“Hacet neydi? diye sordu. Enes:
“O bir sırdır, dedi. Bu cevap üzerine anlayışlı, zeki ve basiretli mü'min kadın, çocuğa sır tutmasını öğretme konusunda analara bir ders vererek:
“O halde Rasûlüllah'ın (s.a.v.) sırrını hiçbir kimseye söyleme! dedi.[303]

IV- Güven Ahlâkı:

Güven ve itimat çocukluk çağından peygamberlik dönemine kadar Efendimiz Muhammed'in (s.a.v.) nitelendiği asil bir ahlâktır. Hatta müşrikler O'nu "doğru" ve "güvenilir" (es-Sâdık el-Emîn) olarak tavsif etmişlerdir. Bunda, islam'a davet hususunda müslüman çocuğun geleceğini etkileyen ders ve ibretler vardır. Rasûlüllah (s.a.v.), babasının malı konusunda çocuğun sorumluluğunu sınırlamıştır. Buna göre çocuk, israf ve savurganlık yapmadan malı koruyabiliyorsa "güvenilir" olmaktadır. Nitekim "Çocuk babasının malı konusunda çobandır. O da sürüsünden (mala göz kulak olmaktan) sorumludur" hadisi bunu ifade etmektedir.[304]
Rasûlüllah'ın (s.a.v.) güven ahlâkına, bunun çocukta kökleşmesine, ihtimam gösterdiğim, bu hususta çocuğun yanlışına razı olmadığını, buna aykırı hareket

etmesi durumunda kulağını bükerek onu cezalandırdığını görmekteyiz.
Abdullah b. Büsr anlatıyor: Anam bir salkım üzümle beni Rasûlüllah'a (s.a.v.) göndermişti. Ben de Rasûlüllah'a (s.a.v.) ulaştırmadan Önce ondan biraz yedim. Nihayet onu götürünce Rasûlullah (s.a.v.) kulağımı tuttu ve "Ey hilekâr!" dedi. [305]

V- Kin Ve Öfkeden Kurtulma Ahlâkı:

Kalbin kin ve öfkeden temizlenmesi, insanda psikolojik dengeyi gerçekleştirir, topluma faydalı olmaya sevkeder ve insanın iyilik duygusunun zirve noktaya çıkmasını sağlar. Peygamber (s.a.v.), henüz gelişme çağında bir çocuk olan Enes b. Malik'e sabah-akşam ruhunun kirlerini yıkamasını; kendisine kötülük eden kimseyi affetmesini, kalbini, şeytanın vesvese ve zararının kalıntılarından temizlemesini tembihlemiştir. Bu önemli ve ilginç tembihi birlikte dinleyelim.
Enes (r.a.), Rasûlüllah'ın (s.a.v.) kendisine şöyle dediğini rivayet eder: 'Yavrucuğum! Hiçbir kimseye kin ve düşmanlığın olmadığı halde sabahlama ve akşamlama imkanın varsa, bunu yap! Yavrucuğum! Bu benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimi hayata geçirirse, gerçekten beni ihya etmiş olur. Beni ihya eden kimse de benimle birlikte cennette olur."[306]
O halde cennet ve Allah'ın Rasûlü ile birlikte olmak, gönlü kıskançlık, kin ve düşmanlıktan temizlenebilen kimseler için sözkonusudur.[307]

VI- Çocuklara Karşı Rasûlüllah'ın (s.a.v.) Ahlâkından Pratik Bîr Örnek

Bu üniteyi bitirirken, bütün ümmetin önderi olan Rasûlüllah'ın (s.a.v.) çocuklara karşı nasıl muamele ettiğini; emir ve yasak getirdiğini, onlarla şakalaştığını, onları takip ettiğini, arkalarına durup gülümsediğini, öfkelenmediğini, azarlamadığını, kaza ve kader inancını pratik olarak onların gönüllerine yerleştirdiğini gösteren bir örnek vermek istiyoruz. Faydalı bazı ilave bilgiler taşıdığı için, ilgili hadisin farklı yanlarını da zikredeceğiz.
Enes b. Malik (r.a.) anlatıyor: Peygamber'e (s.a.v.) on sene hizmet ettim. Vallahi bana asla "öf" bile demedi. Yine herhangi bir şey için "Niçin böyle yaptın? Şöyle yapsaydın!" demedi."[308]
Müslim'in rivayetine göre de Enes şöyle söyler:
Peygamber (s.a.v.) ahlâk bakımından insanların en güzeli idi. Birgün beni bir hacet için göndermişti. Ben: "Vallahi, gitmiyorum" dedim. Oysa içimden

Peygamber'in (s.a.v.) bana emrettiği işe gitmek istiyordum. Derken dışarı çıktım. Nihayet çarşıda oyun oynayan çocuklara uğradım. Aniden Rasûlüllah (s.a.v.) arkamdan ensemi tutuverdi. Hemen O'na baktım, gülüyordu. O:
“Enescik! Sana emrettiğim yere gittin mi? dedi. Ben:
“Evet, gidiyorum ya Rasûlullah! dedim.
Enes der ki: Vallahi O'na dokuz sene hizmet ettim. Yaptığım birşey için "Şöyle şöyle yapsaydın!" dediğini bilmiyorum.[309]
Ahmed'in rivayetine göre ise Enes şöyle söyler: Peygamber'e (s.a.v.) on sene hizmette bulundum. Bana emredip de gevşeklik gösterdiğim veya yapmadığım bir işten dolayı beni kınamamıştır. Ehl-i beytinden birisi beni kınadığı zaman da şöyle derdi: "Bırakın onu! Eğer olması takdir edilseydi, o iş olurdu."
Bu rivayetler Rasûlüllah'ın (s.a.v.) pratik hayatta çocukların ahlâk yapısına gösterdiği ihtimamı ortaya koymaktadır. Böylece onlar, toplumda kendilerini bekleyen materyalist propagandalar önünde daha mazbut, daha ahlâklı yetişecekler ve günümüz cahili toplumun alıştığı gayr-i İslâmî akımların fırtınaları karşısında, sahip oldukları İslam ahlâkını kaybetmeyeceklerdir.[310]

V- Duygusal Ve Psikolojik Yapısı

Giriş:

Duygu, gelişmekte olan çocuğun ruh dünyasında geniş bir yer tutar. Ona kimlik kazandırır ve ruhunu olgunlaştırır. Eğer çocuk duyguyu dengeli bir şekilde elde ederse, hayatı boyunca ölçülü ve mutedil bir insan olur. Ama öyle değil de aşın veya zayıf duygu sahibi olursa, sonu iyi olmayan birtakım problemlerle karşılaşır. Aşırı duygu kişiyi hayatın sıkıntılarını ciddiyetle göğüslemeyen şımarık ve umursamaz bir insan, zayıf duygu ise kişiyi çevresindekilere karşı sert ve katı bir insan tipi haline getirir. Bundan dolayı duygusal yapının, çocuk ruhunun olgunlaştırılmasında önemi büyüktür. Bu yapının, kazandırılmasında en büyük rolü oynayan ana babadır. Çünkü onlar, duygu şualarının temel kaynağıdır, sıcak duygu ve analık-babalık nimeti sebebiyle çocuğun sığınacağı sağlam yerdir. Bu itibarla bu bölümün sonunda, ana babanın veya onlardan birinin az şefkat gösterdiği yetim ile kız çocuğuna büyük önem verildiğini göreceğiz. Rasûlüllah (s.a.v.) bunlara ayrı bir değer vermiş ve özel bir alâka göstermiştir. Yetime karşı baba rolünü üstlenen bir İslam toplumu ne güzel bir toplumdur. Kız çocuğunun bakım ve eğitimine ihtimam gösteren, erkek

kardeşinin yanında ona eşit muamelede bulunan bir ana baba ne güzel bir ana-babadır.
Çocuğun his ve duygusunu nasıl inşa edebiliriz ve gelecekte mutedil bir insan olması için onun hakkını nasıl verebiliriz? Hadis-i şeriflerden çıkardığımız uygulamalı şu altı esas bu sorunun cevabı olacaktır:[311]

I- Çocukları Öpmek, Şefkat Ve Merhamet Göstermek

Çocuğun heyecan ve öfkesini sükûnete kavuşturmada öpmenin büyük bir tesiri olduğu gibi, his ve duygularını harekete geçirmede de onun aktif bir rolü vardır. Ayrıca bu, büyük ile.küçük arasındaki sevgi bağlarının güçlendirilmesinde sağlam bir irtibatın kurulmasına da sebep olmaktadır. Öpmek, kalbin çocuğa olan merhametinin bir göstergesi ve büyüğün küçüğe gösterdiği tevazuun bir delilidir. Öpmek, çocuğun kalbini dolduran parlak bir nurdur; onun içini açar ve çevresindekilere karşı duyarlığını artırır. Netice olarak Öpmek, tamamen Peygamber'in (s.a.v.) çocuklar için uyguladığı bir sünnettir.
Hz. Aişe anlatıyor: Bir grup bedevi Rasûlüllah'ın (s.a.v.) huzuruna gelerek:
“Siz çocuklarınızı öpüyor musunuz? dediler. Rasûlüllah:
“Evet, dedi. Onlar:
“Fakat biz vallahi öpmüyoruz, dediler. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.):
“Allah sizin kalbinizden merhameti aldıysa ben ne yapabilirim? buyurdu.[312]
EBU Hüreyre (r.a.) anlatıyor; Peygamber (s.a.v.) Hz. Ali'nin oğlu Hasan'ı öpmüştü. Derken Akra’ b. Habis:
- Benim on çocuğum var, onlardan hiçbirisini öpmedim, dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):
“Merhamet etmeyene merhamet edilmez, buyurdu.[313]
Enes de (r.a.) Peygamberin (s.a.v.), çocuklara ve aile fertlerine karşı insanların en merhametlisi olduğunu söylerdi.[314]
Şüphesiz çocuklara şefkat ve merhamet göstermek, peygamberimizin sıfatlarından biridir. Bu sıfat, cennete girmek ve Allah'ın rızasını kazanmak için bir vesiledir.
Enes (r.a.) anlatıyor: Bir kadın Hz. Aişe'ye gelmişti. Aişe (r.a.) ona üç hurma verdi. Bir hurmayı da kendisine ayırdı. Derken iki çocuk hurmalarını yediler ve analarına baktılar. Anaları elindekini de ikiye bölerek çocuklara yarımşar hurma daha verdi. Çok geçmeden Peygamber (s.a.v.) geldi ve Aişe olayı anlattı. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Buna neden teaccüp ediyorsun? Kadın çocuklarına

merhamet ettiği için Allah da ona rahmetiyle muamele etti."[315]
Enes'den (r.a.) rivayet edilen şu hadis, Peygamber'in (s.a.v.) çocuklara olan merhametini bariz bir şekilde ortaya koymaktadır: "Namaza başlayınca ben uzatmak istiyorum. Fakat bir çocuğun ağlamasını duyunca da namazı hafif tutuyorum. Çünkü biliyorom ki, yavrusunun ağlamasından ötürü anası sıkıntıya düşer."[316]
Ebu Katâde de (r.a.) şöyle diyor: Rasûlüllah (s.a.v.), kerimesi Zeyneb'in kızı Ümâme kucağında olduğu halde insanlara namaz kıldırdı. Secdeye vardığında onu bırakır, ayağa kalktığında kucağına alırdı."[317]
İnsan, çocukların babalarına hayvanlara acımayı öğrettiklerini ve onlara Allah'ın rahmetini hatırlattıklarını görünce gerçekten hayret ediyor.
Fahreddin er-Râzî'nin naklettiğine göre, bir balık avcısı vardı. Birgün bir balık tuttu. Adamın yanında kızı da bulunuyordu. Kızı balığı alarak suya attı ve: "Bu balık dalgınlığından bu ağa düşmüştür" dedi. Bu hadise üzerine er-Râzî şu yorumu yapıyor: "îlâhi! Bu kız çocuğu şu balığın dalgınlığına acıdı ve onu tekrar denize attı. Bizi ise şeytanın vesvesesi avladı ve bizi senin rahmet denizinden çıkardı. Fazl u kereminle sen bize merhamet eyle, bizi İblisin vesvesesinden kurtar ve bizi tekrar rahmet denizine at!"[318]
Rasûlüllah'ın (s.a.v.) haber verdiği şu enteresan tablo da, anaların çocuklarına olan şefkat ve merhamet duygusunu göstermesi bakımından oldukça manidardır:
Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Vaktiyle iki kadın çocuklarıyla birlikte bulunurken, kurt gelerek çocuklardan birini almıştı. Derken Hz. Davud'un huzurunda muhakeme oldular. O, (hayatta olan) çocuğun büyük kadına ait olduğuna hükmetmişti. Sonra kadınlar dışarı çıktılar. Süleyman b. Dâvud onlan çağırarak şöyle dedi: "Bana bıçak getirin de çocuğu sizin aranızda pay edeyim." Bunun üzerine küçük kadın: "Allah sana rahmet buyursun! Bu onun oğludur; onu ikiye bölme!" dedi. O da çocuğun küçük kadına ait olduğuna hükmetti.[319]
Bu olayda yaşça büyük olan ananın kalbinin katılığı görülmektedir. Oğlunu kurt kapıyor ve ona olan üzüntüsünü açığa vurmuyor, aksine kadın kalbi bir yana, erkek aklının bile düşünemeyeceği bir katılık sergiliyor, sonra da arkadaşının oğlunu çalmaya teşebbüs ediyor. Çünkü ananın iki çocuk arasından kendi yavrusunu
Ayırd edememesi makul olmadığı gibi, iki çocuğun tamamen birbirine benzemeleri de makul değildir. Hadis, büyük olan ananın katı yürekliliğini,

küçük olanın da kalbinin merhametini göstermektedir.[320]

II- Çocuklarla Şakalaşmak:

Rasûlüllah'ın (s.a.v.), bazan üzerine alıp taşıyarak, bazan koşu düzenleyerek, bazan adını tasgir sigasıyla küçülterek ve bazan da gülüşerek çocuklarla şakalaştığmı gösteren birçok rivayet ve uygulamalar bulunmaktadır. Pedagojik bir görev olan bu uygulamaları ana baba yerine getirmek suretiyle Hz. Peygamber'e (s.a.v.) uymak durumundadır.

Câbir (r.a.) anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) ile beraberdik. Derken yemeğe davet edildik. Giderken gördük ki, Hüseyin çocuklarla birlikte yolda oynuyor. Hemen Peygamber (s.a.v.) insanların önüne geçti. Sonra (Hüseyin'i kucaklamak için) kollarını açtı. Çocuk ise yakalanmamak için şuraya buraya kaçmaya başladı, ö esnada Rasûlullah (s.a.v.) çocukla gülüşüyordu. Nihayet onu yakaladı ve bir elini çocuğun çenesinin altına diğer elini de ensesine koydu. Çocuğa sarılarak öptü ve şöyle dedi: "Hüseyin bendendir, ben de ondanım. Kim onu severse Allah da onu sevsin. Hasan ile Hüseyin torunlardan iki torundur,"[321]

Ebû Hüreyre (r.a.) der ki: Şu iki kulağım duymuş ve şu iki gözüm görmüştür ki Rasûlüllah (s.a.v.) iki eliyle Hasan'ın veya Hüseyin'in iki avucunu tutar, sonra çocuğun iki ayağını kendi ayağı üzerine koyar ve "yukarı çık!" derdi. Çocuk ayaklarım Rasûlüllah'ın (s.a.v.) göğsüne koyuncaya kadar çıkardı. Sonra Rasûlüllah (s.a.v.): "Ağzım aç!" derdi. Sonra çocuğu öper ve: "Allahım! Bunu sev, çünkü ben bunu seviyorum" derdi.[322]

Enes (r.a.) der ki: Rasûlüllah (s.a.v.) huy ve ahlâk bakımından insanların en güzeli idi. Benim sütten kesilmiş Ebu Umeyr adında bir kardeşim vardı. Peygamber (s.a.v.) bize geldiğinde: "Ey Ebu Umeyr! Ne yaptı nuğayrr derdi. Nuğayr, kardeşimin oynayıp durduğu bir kuş idi. Peygamber (s.a.v.) evimizde iken bazan namaz vakti gelirdi. O hemen altındaki yaygının süpürülüp üzerine su serpilmesini emrederdi. Sonra namaza durur, biz de arkasında dururduk ve bize namaz kıldırırdı."[323]

Enes b. Malik'in (r.a.) rivayetine göre Rasûlüllah (s.a.v.) bazan beni "ey iki kulaklı!" diye çağırırdı. (Ravi Ebu Üsame der ki:) Yani onunla şakalaşırdı.[324]

Enes der ki: Rasûlüllah (s.a.v.) toplamakta olduğum bir (tür) baklayı bana künye olarak taktı.[325]

İbn Abbas (r.a.) der ki: Rasûlüllah (s.a.v.) Mekke'ye geldiğinde kendisini

Muttaîib oğullarından küçük çocuklar karşıladı. Rasûlüllah (s.a.v.) onlardan birini bineğinin önüne, bir diğerini de arkasına aldı.[326]
İbn Abbas'dan (r.a.) gelen rivayete göre Arafat'tan Müzdelife'ye hareket ederken Üsâme, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) terkisinde idi. Sonra Müzdelife'den Mina'ya inerken de Rasûlüllah (s.a.v.) Fadl (b. Abbas)'ı terkisine aldı. Her ikisi de der ki: Peygamber (s.a.v.) Akabe cemresine taş atıncaya kadar telbiyeye devam ederdi. [327]
Abdullah b. Şeddâd anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) cemaate namaz kıldırırken (torunu) Hüseyin gelerek secde esnasında boynuna bindi. Peygamber (s.a.v.) secdeyi uzattı. Hatta insanlar birşey meydana geldiğini sandılar. Peygamber (s.a.v.) namazım bitirince cemaat:
“Secdeyi uzattın ya Rasûlallah! Hatta biz bir şey meydana geldiğini sanmıştık. Bunun Üzerine Peygamber (s.a.v.):
“Oğlum (Hüseyin) benim sırtıma çıkmıştı. Acele davranıp ihtiyacını yerine getirmeden onu indirmeyi hoş görmedim" buyurdu.[328]
Sahabe de bu konuda Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yolunu izlemiş; çocuklarıyla şakalaşmış, onlann seviyesine inmiş, onlarla eğlenmiş ve oynaşmışlardır.
Ebû Süfyân anlatıyor: Muâviye'nin yanına varmıştım. Sırt üstü yatmış, göğsünde bir oğlan veya kız çocuğu vardı ona okşayıcı sözler söylüyordu. Ben: "Ey mü'minlerin emiri! Bunu kendinden uzaklaştır!" dedim. Bunun üzerine o şöyle dedi" Ben Rasûlüllah'ın (s.a.v.) "Kimin bir çocuğu varsa, onunla eğlensin/oynaşsin!" buyurduğunu işitim.[329]
Ömer (r.a.) der ki: Erkeğin aile fertleri içinde çocuklar gibi olması; yumuşak huylu ve çocuklarıyla şakalaşması gerekir. Kendisinden beklenen arzu edildiğinde ise olgun adam (gibi) hareket eder.[330]
Hatta Ömer (r.a.) çocuklarına karşı katı yürekli davranan bir görevlisinin işine son vermiştir. Muhammed b. Selâm diyor ki: Ömerb. Hattâb bir iş için bir adamı görevlendirmişti. Derken adam çocuğunu öperken Ömer'i gördü ve:
“Emiru'l-mü'minin (devlet başkanı) iken onu öpüyorsun! Eğer ben öyle olsaydım öpmezdim, dedi. Hz. Ömer:
“Senin kalbinden merhamet alındıysa benim suçum ne! Allah ancak merhametli kullarına rahmet eder, dedi. Hz. Ömer adamı görevden aldı ve şöyle dedi: Sen yavruna merhamet etmiyorsun! İnsanlara nasıl merhamet edeceksin?[331]
Netice itibariyle Allah'ın Rasûlü çocuklarla şakalaşır, eğlenir ve onlann seviyesine inerdi. O, çocukların hakkını vererek, kabalık ve katılıktan uzak bir şekilde onların ruh ve gönül dünyasını bu güzel ve samimi duyguyla okşar ve

beslerdi.[332]

III- Çocuklara Hediye Vermek:

Hediyeler genel olarak insanları psikolojik yönden etkiler. Bu etkilenme çocuklarda daha fazladır. Rasûlüllah (s.a.v.) insanlar arasında sevginin oluşması için bir kural koymuş ve şu sözüyle ümmete öğütte bulunmuştur: "Hediyeleşiniz ki birbirinizi sevesiniz."[333]
Bu genel bir prensiptir. Peygamber (s.a.v.) çocuk duygusunun inşasında, o duygunun harekete geçirilmesinde, eğitim ve yönlendirilmesinde hayli önemli olan bu prensibi pratik olarak bize açıklamış bulunmaktadır.
Ebû Hüreyre'nin (r.a.) rivayetine göre, Rasûlüllah'a (s.a.v.) ilk meyve getirilir ve "Allah'ım! Bize memleketimizde, meyvelerimizde ve ölçeğimizde bereket üstüne bereket veri" der, sonra o meyveyi orada bulunan en küçük çocuğa verirdi.[334]
Ishak b. Yahya b. Talha anlatıyor: Amcam İsa b. Talha ile beraber mescidde idim. Derken Saib b. Yezid içeri girdi, beni yanına çağırarak:
"Şu yaşh adama git ve ona: "Amcam îsa b. Talha sana Rasûlüllah'ı (a.a.v.) görüp görmediğini soruyor" de!
Ben de gittim ve:
“Rasûlüllah'ı (s.a.v.) gördün mü? dedim. Bunun üzerine o şu cevabı verdi:
“Evet, Rasûlüllah'ı (s.a.v.) gördüm, ben ve yanımdaki çocuklarla birlikte ona gitmiştik ve onu bir sepet içindeki hurmadan yerken bulmuştuk. Yanında bazı sahabiler de vardı. Bize de avuç avuç hurma verdi ve başlarımızı sıvazladı.[335]
Aişe (r.a.) der ki: Necâşî'den Rasûlüllah'a (s.a.v.) hediye olarak bir zinet eşyası gelmişti. Bunların içinde Habeş işi kaşı olan altın bir yüzük de bulunuyordu. Rasûlüllah (s.a.v.) altın yüzükten kaçınarak onu bir çöple veya parmaklarının ucuyla aldı. Sonra Ebu'l-Âs ile kerimesi Zeyneb'ten dünyaya gelen torunu Ümâme'yi çağırdı ve: "Ey kızcağızım! Bunu zinet olarak talan?" buyurdu.[336]

IV. Çocuğun Başını Sıvazlamak

Bir önceki maddede geçtiği üzere Peygamber (s.a.v.) çocukların başlarını sıvazlamak suretiyle his ve duygularını okşardı. Onlar da bu sevgi, şefkat ve merhamet duygusuyla kendilerinin büyükler tarafından sevilip ihtimam gösterildiğini hissediyorlardı. Enes (r.a.) der ki: Rasûlullah (s.a.v.) ensan ziyaret

eder, onların çocuklarına selam verir ve onların başlarını sıvazlardı.[337]
Mus'ab b. Abdillâh anlatıyor: Abdullah b. Sa'lebe hicretten dört sene önce doğmuştu. Mekke'nin fethedildiği yıl Rasulüllah'a (s.a.v.) götürüldü. O da çocuğun yüzünü sıvazladı ve bereket duasında bulundu. Rasûlüllah'in (s.a.v.) vefat ettiğinde çocuk ondört yaşında idi.[338]
Abdullah b. Ca'fer (r.a.) der ki: Rasulüllah (s.a.v.) eliyle başımı üç defa sıvazladı. Sıvazladığı zaman "Allah'ım! Ca'fer'e evlat ihsan eyle" diye dua ederdi.[339]
Peygamber (s.a.v.) çocukların başının yanısıra mübarek elleriyle yanaklarını da sıvazlardı. Böylece o, çocukla ilgilenir ve onu sevindirirdi.
Sahabenin çocuklarından Câbir b. Semura anlatıyor: Rasulüllah (s.a.v.) ile birlikte öğle namazını kıldım. Sonra ailesinin yanına çıktı, ben de onunla beraber çıktım. Derken onu çocuklar karşıladılar. Onların yanaklarını birer birer sıvazlamaya başladı. Benim de yanağımı sıvazladı. Onun elinde bir serinlik ve koku hissettim, sanki elini bir kokucu sepetinden çıkarmıştı.[340]
Bu rivayet, birden fazla olmaları durumunda hiçbir ayırım yapmadan adaletli bir şekilde çocukların yanaklarının sıvazlanmasını ortaya koymaktadır. Bu da, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) çocuklara karşı takındığı ince ve hassas tavır ve davranışlardan biridir.[341]

V. Çocuğu Güzel Karşılamak

Çocukla karşılaşmak kaçınılmaz bir durumdur. İlk karşılaşma çocuk için oldukça önemlidir, ilk karşılaşma iyi olursa çocuk konuşmayı sürdürebilir ve sorulan suallere cevap verebilir. Derken bu hareket onun gönlünün ve aklından geçen şeylerin açılmasına sebep olur. Problemlerini açarak düşüncelerini ifade eder. Bütün bunlar çocuğun sevgi, sevinç ve şaka ile güzel karşılanması halinde gerçekleşir..
Peygamber (s.a.v.) bizzat uygulamasıyla bunu ümmete göstermiş bulunmaktadır.
Abdullah b. Ca'fer anlatıyor: Rasulüllah (s.a.v.) yolculuktan geldiği zaman ehl-i beytinin çocukları tarafından karşılanırdı. Bir defa yine bir yolculuktan gelmişti. Herkesten önce beni karşılamaya götürmüşlerdi. O da beni önüne aldı. Sonra Fatıma'nın iki oğlu Hasan ile Hüseyin'den biri getirildi, onu da arkasına aldı. Böylece Medine'ye bir hayvan üzerinde üç kişi olarak girdik.[342]

VI. Çocuğun Durumunu Sormak Ve Araştırmak

Çok defa çocuk evden çıkar, yolunu kaybeder ve caddede sersem olarak dolaşır. İşte o zaman ana baba hemen çocuğun ardına düşer ve acele davranarak kısa zamanda onu bulabilirse, bu, çocuğun ruhunda büyük bir etki bırakır. Bunun geciktirilmesi ise o nisbette çocuğun ağlamasını, acı ve korkusunu artırır. Bundan dolayı Rasulüllah (s.a.v.), Hasan ile Hüseyin'i bulmak için bizzat kendisi acele davranmış, ashabının da kendisine yardımcı olmalarını ve yollara dağılmalarını istemiştir.

Selman (r.a.) anlatıyor: Rasûlüllah'ın (s.a.v.) etrafında idik. Derken Ümmü Eymen (r.a.) gelerek:

"Ya Rasûlallah! Hasan ile Hüseyin kayboldu" dedi. Gün de biraz ilerlemişti. Hemen Rasulüllah (s.a.v.):

"Kalkın da çocuklarımı arayın" buyurdu.

Bunun üzerine herkes bir yönü tuttu, ben de Peygamber'in (s.a.v.) yöneldiği tarafa gittim» Nihayet Peygamber (s.a.v.) Sefh-ı Cemel'e geldi ve Hasan ile Hüseyin'in birbirine kenetlenmiş olduklarını gördü. Bir de baktı ki kuyruğu üzerine dikilmiş ve ağzından ateş kıvılcımı çıkan bir yılan! Rasulüllah (s.a.v.) hemen o yılana doğru koştu. Yılan derhal sanki konuşurcasına Rasûlüllah'a (s.a.v.) yöneldi ve sonra taşların arasına girerek kayboldu. Sonra Rasûlüllah (s.a.v.) Hasan ile Hüseyin'in yanma gelerek onları birbirinden ayırdı. Sonra yüzlerini sıvazladı ve şöyle dedi: "Anam babam feda olsun, Allah'ın nezdinde siz ne değerli çocuklarsınız!"

Sonra da onlardan birini sağ omuzuna, diğerini de sol omuzuna aldı. Ben dedim ki: .

"Ne mutlu size, ne güzel binit sizin binitiniz!" Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Ne güzel binenler; Hasan ile Hüseyin! Babalan ise bunlardan daha hayırlıdır." [343]

Bu olayda açıkça görülmektedir ki, yılandan korktukları için birbirine kenetlenmiş Hasan ile Hüseyin'i kurtarmak için Rasûlüllah (s.a.v.) acele davranmış, onları birbirinden ayırmış, yüzlerini okşamış, dua etmiş, her ikisini omuzuna almış, sonra da: "Binen çocuklar ne güzel!" diyerek onları övmüştür. Bütün bunlar, çocuğa gösterilen şefkatin âdil, sağlıklı ve dengeli olması konusunda Peygamber'in (s.a.v.) çok titiz ve dikkatli olduğunu göstermektedir. [344]

VII. Kız Çocuğuna Ve Yetime Özel İlgi Göstermek

Kız çocuğu ile yetim, şefkat, merhamet ve korumaya, diğer çocuklardan daha çok muhtaçtır. Çünkü bunlar zayıflık, güçsüzlük ve eziklik duygusuyla yaşarlar. Ayrıca toplum nezdinde bunların itibarı diğer çocuklara göre daha düşüktür. Gerçekten klasik ve çağdaş tüm cahilî toplumlar onların haklarını çiğnemiştir. Allah'ın kanun ve şeriatım uygulamaya koymaktan uzaklaşan bir ailenin, bir toplumun ve bir milletin yaşadığı coğrafyada, bu iki zayıfa; kız çocuğu ile yetime zulüm ve haksızlık yapılır. Cahiliye cahiliyedir; kılık değiştirerek ruh ve yapısıyla tekerrür eder. Eski ve klasik cahiliye, herkesin gözü önünde hiç utanmadan, alçakça ve şerefsizce zulüm sancağım kaldırıyor ve teşhir ediyordu. Çağdaş ve modern cahiliye ise zulüm ve haksızlığı raconuna uydurarak bazı anayasa maddeleriyle adeta şirin göstermiş, türü ne olursa olsun rezalet ve ahlâksızlığı yaşamada kız çocuğu ile yetim'için sınırsız bir hürriyet kapısını açmıştır. Böylece sözkonusu aile ve toplumlarda bu iki zayıf sınıf yok olup gitmiştir. Bütün bunlar karşısında onları kurtaracak yegâne nizam islamdır. islam onların haklarını savunur, onlara zulüm ve baskı yapanlara karşı kor. Hattâ herhangi bir zulüm ve vahşet sergilendiğinde, bu zulüm ve vahşetin mahkûm edilip adaletin gerçekleşmesi, bâtılın yok olup hakkın varolması için iman etmiş gönülleri bir bakıma tehdit ederek mücadeleye çağırır, onları teşvik ederek harekete geçirir. Kız çocuğu ve yetim hakkında aşağıda zikredeceğimiz birçok ayet-i kerîme ve hadis-i şerif, bizim görüş ve tesbitlerimizi doğrulayan belgeler durumundadır. Çünkü beşeriyeti yaratan Allah, şeriatının esas alınmaması halinde zulmün olacağını ve güçlünün zayıfı ezeceğini bilmektedir. Bu yüzden Peygamber (s.a.v.) bu iki zayıf sınıf hakkında şu uyanda bulunmuştur:
"Allah'ım! Ben şu iki zayıfın, yani yetim ile kadının hakkının gasp ve zayi edilmesinin günah ve haram olduğunu insanlara söylüyor, onları bundan sakındırıyor ve engelliyorum. (Sen şahit ol!)"[345]
Şimdi sözkonusu iki zayıfı kurtarmak için uygulamakla yükümlü olduğumuz kaide ve prensiplerin neler olacağı sorusuna cevap vermek istiyoruz.[346]

A. Kız Çocuğunun Eğitimi

"Evin ıslahında en önemli faktör, bizce kadının eğitim ve öğretim seviyesinin yükseltilmesi, yeterli Ölçüde din ve ahlâkı öğrenebilmesi için okullardan faydalandırılması, ev sohbetleri ve araştırmaları yaparak çalışma alanının genişletilmesidir. Üstün ahlakta darb-ı mesel olmuş birçok fazilet örneği kadın

bulunmaktadır. Nesîbe bint-i Ka'b, Esma bint-i Ebî Bekir, Safiyye bint-i Abdilmuttalib, Havle bint-i Ezver ve Sekme binti'l-Hüseyin onlardan birkaçıdır.
"Eğitimci olarak hazırladığında anayı hazırlamış olursun soylu bir halkı."
Üzülerek söylemeliyiz ki ülkemizde kız öğrencilere uygulanmakta olan eğitim programları ve öğrenim metodları oldukça yetersizdir. Onlara kazandırılması gereken bilgiler verilememektedir. Bu da İslam toplumunun geleceği için hiç de iyi bir durum değildir.
Kızlar bugün okullarımızda müzik, yabancı dil, uzay geometrisi, usûl ve kanun okumakta ama çocuk eğitimi, sağlık, psikoloji, din, ahlâk ve ev düzeni ve ekonomisinden hiçbir şey bilmemektedir. Bu eğitim metodu hedefe nasıl ulaştırabilir?
Bundan dolayı islam dünyasındaki başarısızlığın ve geri kalmışlığın sebebi, kızların eğitim probleminde aranmalıdır. Ana Sâliha bir kadın ise artık onun oğlunun, kelimenin tam manasıyla "adam" olacağını beklemelisiniz. Alimlerin biyografilerini okuduğunuz zaman, onların birçoğunun büyük olmasındaki sirnn, analarının onlara telkin ettikleri sağlam prensipler olduğunu görürsünüz.
Hz. Ali hakka gönül verip Rasûlüllah'a (s.a.v.) destek vermişse, Muâviye hilim ve deha sahibi olmuşsa, Abdullah b. Zübeyr ve Zübeyr'in kendisi cesur ve yiğit ise, bütün bunların sır ve hikmeti Fatıma bint-i Esed, Safiyye bint-i Abdilmuttalib, Esma bint-i Ebî Bekir ve Hind bint-i Utbe'de düğümlenmektedir. Eğer çocuk babasının sırrı ise, her kap ancak içindeki sıvıyı sızdırır. Bebeklik yıllarında beşiğinde yüksek ahlâka ve yiğitliğe teşvik eden anasının ninnilerini dinleyen bir çocuk, hikmet ve fazilet sahibi üstün bir insan olmaya layıktır, işte Abdullah b. Abbas, anası Ümmü'1-Fadl binti'l-Hâris el-Hilaliyye'nin tesiriyle bulunduğu seviyeye yükselmiştir. Bu çağın analarının yaptığı gibi, ilk zamandan itibaren kulağı hayasız müzik programlarında, şarla ve türkülerde olan bir çocuk da laubali, hafif meşrep, gevşek ve korkak yetişmeye layıktır. Ana, tüm dünyanın hocasıdır. Sağ eliyle beşiği sallayan kadın, sol eliyle de dünyayı sarsar. O halde evi ıslah edebilmemiz için, evin direği ve ruhu olan anayı ıslah etmemiz gerekir."[347]
Bu girişten sonra, kız çocuğunun eğitiminde esas olan şu üç temel kaideye geçebiliriz.

1- Kız Çocuğundan Hoşlanmamanın Yasaklanması

Herşeyden önce Kur'an cahiliye toplumlarında yaygın bir şekilde gündem konusu yapılan ve yapılacak olan kızlar konusunda insanların düşünce ve bakış

açılarını sağlıklı bir yapıya kavuşturmuş, onların, hayatta erkeği tamamlayan, buna bağlı olarak birtakım haklan ve görevleri bulunan Allah'ın yarattığı varlıklar olduğunu ifade etmiştir. Düşünce ve bakış açısını düzeltmekle Kur'an yolun, başından itibaren kızlara güzel davranmaya ve onlara karşı görevin yerine getirilmesine insan psikolojisini hazırlamıştır. Bundan dolayı Kur'an, tedavi etmek üzere, asr-ı saadetin başında, kadınların hayatında yeni inkılaba sebep olan dejenere olmuş kafaları ve hasta ruhları tasvir etmektedir:

"Onlardan biri kız (çocuğu) ile müjdelendiği zaman, öfkelenmiş, olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde kalarak yanında mı tutsun yoksa toprağa mı gömsün? (bunu düşünür.) Bakın, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür."[348]

Sonra Kur'an insan psikolojisini sarsarak sormaktadır. Cehaletten uyandırmak için vicdanına sormaktadır: "Diri diri toprağa gömülen kız çocuklarına "Hangi suçla öldürüldünüz, günahınız neydi?" diye sorulduğu zaman..."[349]

Rasûlüllah (s.a.v.) ise şöyle buyurmaktadır: "Şüphesiz Allah üç şeyi; analara başkaldırmayı, diri diri kızları toprağa gömmeyi, çocuğa birşey vermeyi vadettikten sonra onu aldatmayı yasaklamıştır."[350]

İbn Ömer'den gelen rivayete göre, bir adamın yanında kızları bulunuyordu. Adam onların ölümünü temenni etmişti. İbn Ömer derhal öfkelenerek "onların rızkım veren sen misin?" demiştir. [351]

Şu hadis de, kızlara bakışı düzeltme, onları çirkin görmeme ve onlara yakın olma konusunda Peygamber'in (s.a.v.) ana babalara bir mesajıdır: "Kız çocuklarını çirkin görmeyin! Zira onlar sempatik ve cana yakındırlar."[352]

Yüce Allah şöyle buyurur: "Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. O dilediğini yaratır; dilediğine kız çocukları, dilediğine de erkek çocukları bahşeder. Veya onları hem erkek hem de kız çocukları olmak üzere çift verir. Dilediğini de kısır yapar. O herşeyi bilendir ve herşeye gücü yetendir."[353]

Ibnü'l-Kayyım, bu ayet için şu güzel açıklamayı yapmaktadır: "Yüce Allah kan ile "kocanın durumunu dört kısma ayırmış ve aralarında takdir buyurduğu çocuğu onlara bahşettiğini bildirmiştir. Kulun Allah'ın bahşettiğini hoş görmemesi, O'nun gadabı için yeterli sebeptir. Allah ayette "kız çocukları"nı önce zikretmiştir. Bazılarına göre bunun hikmet ve sebebi, kız çocuklarını teselli etmek ve gönüllerini almaktır. Çünkü ana baba onları yük görüyordu. Diğer bazı alimlere göre de -ki bu daha güzel bir yaklaşımdır- Allah dilediğini yapar, ana baba değil! Çünkü ana baba genellikle oğlan çocuklarını ister. Yüce Allah da

dilediğini yaratacağını bildirerek, ana babanın istemediği ama kendisinin dilediği sınıfi sözkonusu etmekle başlamıştır. Kanaatimce bunun bir başka sebebi daha var: Diri diri toprağa gömecek kadar azgınlaşan cahiliyenin sona bıraktığı kız çocuklarına Allah öncelik hakkı vermiş ve şunu demek istemiştir: "Size göre sona bırakılan bu sınıf benim nezdim-de önce zikredilmeye değer niteliktedir."
Âyette Allah'ın "kız çocuklarını, yani "inâs" kelimesini nekre (belirsiz isim), "erkek çocuklan"ın, yani "ez-Zükûr" kelimesini de ma'rife (belirli isim) kılması düşünmeye değer, önce zikretmek suretiyle kızlarda görülen eziklik ve eksikliği telâfi etmiş, erkek çocuklarım "ma'rife" kılmakla da onları ertelemeden doğan eksikliği gidermiştir. Çünkü "nekre" bir kelimeyi "ma'rife"' kılmak onu yüceltmek, övmek ve şöhretli duruma getirmek demektir. Yüce Allah adeta şöyle buyurmuştur: "O, dilediğine sizin de bildiğiniz toplumun at binebilen seçkin sınıfını bahşeder." Sonra ayette iki zayıf cinsi birlikte ifade edince, her bir cinse öncelik ve sonrahk hakkını vermek için de "erkek çocukları'nı, yani "zükrân" kelimesini önce zikretmiştir. Şüphesiz Allah bundan kas-dedileni daha iyi bilir. Allah Teala kadınlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Eğer onlardan hoşlanmazsanız, biliniz ti, Allah'ın, hakkında çok hayır kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz."[354]
Kızlar da öyledir. Kul için bazan onlarda dünya ve ahiret hayrı olabilir. Kız çocuklarından hoşlanmamanın ayıp ve çirkinliği konusunda, Allah'ın razı olup kuluna verdiğini beğenmemesi günah olarak yeter.
Salih b. Ahmed der ki: Babamın bir kız çocuğu doğduğunda "Peygamberler, kızların babalan olmuşlardır" derdi.
Ya'kub b. Bahtân da der ki: Benim yedi kızım dünyaya geldi. Ne zaman bir kız çocuğum doğmuşsa Ahmed b. Hanbel'in yanına varmışımdır ve bana şöyle demiştir: "Ey Ebu Yusuf! Peygamberler kız çocuklarının babalarıdır." Onun bu sözü benim üzüntümü giderirdi."[355]
Kız çocuğunun eğitimi konusundaki birinci kaide şöyle özetlenebilir: Kızlar hakkındaki bozuk düşünceyi izale etmek, onları çirkin görmemek, Allah razı olup ana babaya bağışladığı için onu sevmek, hayrın, kulun kendi için seçtiğinde değil, Allah'ın kul için tercih ettiğinde olduğunu bilmek.[356]

2- Kız Çocuğu İle Oğlan Çocuğu Arasında Eşit Davranmak

İslam düşüncesi, Allah'ın kendilerine kız ve oğlan verdiği ana babaya, çocuklara davranış metodunu öğretmiş, bunun da adalet ve eşitlikle olacağını bildirmiştir.

Hattâ Peygamber (s.a.v.) bunun, cennete girme yollarından birisi olduğunu ifade etmiştir. Bunun için de oğlanı kıza tercih etmemek gerekir. Sevgide, bahşişte, mal ve hediye takdiminde, bilgi ve kültür kazandırmada, ilişkilerde hattâ öpmede eşitlik şarttır.

İbn Abbas'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kimin bir kız çocuğu olur da, onu toprağa gömmez, hor görmez ve oğlan çocuğunu ona tercih etmezse, Allah onu cennete koyar."[357]

Enes (r.a.) anlatıyor: Peygamberin (s.a.v.) huzurunda bir adam bulunuyordu. Adam oğlunu dizi üzerine oturttu. O sırada adamın kızı geldi, onu da önüne oturttu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) "Onlar arasında eşit davranmadın; âdil davranmalıydın" buyurdu.[358]

İşte Rasulüllah (s.a.v.) oğlan ve kız çocuklarına karşı, insan topluluklarının bilmediği, çocuk eğitimi konusundaki batılı kaynakların öğretmediği, kendilerini eğitimci ve psikolog olarak tanıtan kimselerin bile akıllarından geçmeyen bir incelik ve hassasiyette davranıyordu.

3- Kız Çocuklarından Dolayı Elde Edilen Eğitim, İyilik Ve Sabır Sevabı

İslam şeriatı, insan psikolojisiyle çatışmak için değil, onu eğitmek ve yetiştirmek üzere bir siyaset izlemiştir. Kız çocuklarını terbiye etmeye mukabil bol ecir, onlara gösterilen sabır ve tahammüle mukabil de büyük sevap vardır. Bu ecir ve sevap ana babanın acısını dindirmek ve onları rahatlatmak, kız çocuklarını yetiştirme hususunda onların önem ve rolünü bildirmek için va'dedilmiştir.

Konuyla ilgili hadisler şunlardır:

a) Enes'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Bulûğ yaşına kadar iki kız çocuğunun bakım ve terbiyesini üzerine alan kimse, kıyamet gününde benimle beraber şu şekilde gelir" buyurdu ve parmaklarını birleştirdi.[359]

b) Âişe (r.a.) anlatıyor: iki kızıyla birlikte bana bir kadın geldi. Benden birşeyler istiyordu. Ama yanımda bir tek kuru hurmanın dışında birşey bulamadı. Derken onu kendisine verdim. Kadın onu iki kızına bölüştürdü. Kendisi ondan birşey yemedi. Sonra kalktı ve gitti. Ardından Peygamber (s.a.v.) yanıma geldi. Olup biteni ona anlattım. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Bir kimse herhangi bir şeyle şu kız çocuklarıyla imtihan edilir de onlara iyi davranır ve ba-karsa, kız çocukları onun için cehennem ateşine karşı perde olurlar."[360]

c) Ebu Saîd el-Hudri'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kimin üç kızı veya kızkardeşi yahut iki kızı veya iki kızkardeşi olurda onlara iyi davranır ve Allah'tan korkarsa, ona cennet vardır."[361]

d) Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kimin üç kızı olur da onların külfet ve sıkıntılarına katlanırsa cennete girer."[362]

Hadisin başka bir rivayeti ise şöyledir: Bir adam:
“Ya Rasûlallah, iki kızı olursa, deyince, Peygamber (s.a.v.):
“İki de öyle, cevabını vermiş, adam tekrar:
“Ya Rasûlallah, bir kızı olursa, deyince de Peygamber (s.a.v.) yine:
“Bir de öyle, cevabını vermiştir.

e) Ukbe b. Âmir el-Cühenî, Rasulüllah'dan (s.a.v.) şu hadisi işittiğini söylemiştir: "Kimin üç kızı olur da onlara katlanır; elindekilerden onları yedirir, içirir ve giydirirse, kız çocukları onun için kıyamet gününde cehennem ateşine perde/engel olurlar..."[363]

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi kız çocuklarının eğitiminin rolü büyüktür. Çünkü onlar geleceğin anaları ve yarının toplumunun kurucularıdır. Onlar, kahramanları dünyaya getiren, yakın zamanda tarih ve dünyayı sarsan dinamiklerdir. O halde herkes lazım ve kızkardeşini eğiterek toplumun ıslâhı için katkıda bulunmalıdır.[364]

B. Yetim Kız Ve Oğlan Çocuğunun Eğîtimi

Peygamber (s.a.v.), yetimlik safhasının bulûğ öncesi dönem olduğunu bildirmektedir. İhtilam (bulûğ-ergenlik) meydana geldiği zaman artık yetimlik sıfatı çocuktan kalkar.

Enes'den (r.a.) gelen rivayete göre Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Bulûğdan sonra yetimlik yoktur."[365]

Yetimin eğitimim üç maddede özetleyebiliriz:[366]

1- Yetime Bakmanın Ve Onu Eğitmenin Sevabı

Bulûğ yaşından önce babasını kaybetmiş olan[367] yetime bakmaya gönül ve vicdanları davet ve teşvik eden bazı hadisleri burada sıralamak istiyoruz. Yetim, her türlü ilgi ve yardıma layıktır. Çünkü o, eğitim almak için temel taşlardan

birini yitirmiş bulunmaktadır.

a) Sehl'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Ben ve yetime bakan cennette şöyleyiz." Peygamber (s.a.v.) orta ve işaret parmaklarını göstererek aralarını ayırdı.[368]

b) Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Evlerinizin Allah'a en sevimli geleni* içinde ikram gören bir yetimin bulunduğu evdir."[369]

c) Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Müslümanlar hakkında en hayırlı ev, içinde kendisine iyi bakılan bir yetimin bulunduğu evdir. Müslümanlar hakkında en kötü ev ise, içinde kendisine iyi davranılmayan bir yetimin bulunduğu evdir. Ben ve yetime bakan cennette şu iki parmak gibiyiz."[370]

Peygamber (s.a.v.) katı kalplilere ve Allah'ın kendisine verdiği nimetlerin farkında olmayan tiplere, onları titretecek ve sarsacak şekilde faydalı bir reçete sunmaktadır:

Ebu'd-Derda (r.a.) anlatıyor: Bir adam Peygamber'e (s.a.v.) gelerek, katı yürekliliğinden şikayet ediyordu. Bunun üzerine adama şu nasihatta bulundu: "Kalbinin yumuşamasını ve ihtiyaç duyduğun şeyi öğrenmek mi istiyorsun? Yetime merhametli ol, onun başını sıvazla ve yemeğinden ona yedir ki kalbin yumuşasın ve ihtiyaç duyduğun şeyi elde edesin."[371]

Islah ve terbiyede yetim tamamen oğul gibi muamele görmelidir. Ne fazla sıkıştırılman ve katı davranmalı ne de hatalarını görmezlikten gelerek gevşek davranmalıdır.

Esma b. Ubeyd der ki: Ibn Sîrîn'e:

"Benim yanımda bir yetim var" dedim. Bunun üzerine bana şöyle dedi:

"Çocuğuna yaptığını ona yap; çocuğunu dövdüğün gibi onu da döv!"[372]

Şümeyse el-Atekiyye de şöyle der: Aişe'nin (r.a.) yanında yetimin edep ve terbiyesi konuşuluyordu. Bunun üzerine Hz. Aişe: "Ben yetimi, uslanıncaya kadar döverim" dedi.[373]

Rasulüllah (s.a.v.), babalanı şehid olup da yetim kalan çocuklara yardım ederdi.

Esma bint Umeys anlatıyor: Ca'fer ve arkadaşları şehid olduklarında Rasûlüllah'ın (s.a.v.) huzuruna varmıştım. (O gün) ben kırk deri tabaklamış, hamurumu yoğurmuş, çocuklarımı yıkayarak temizleyip. kokulamıştım. Hemen Rasûlüllah (s.a.v.): "Ca'fer'in çocuklarını bana getirin" buyurdu. Ben de hemen çocuklan Peygamber'e (s.a.v.) getirdim. Onları kokladı ve gözyaşlarını döktü.

Ben:
“Anam babam sana feda olsun ya Rasûlallah! Seni ağlatan hadise nedir? Ca'fer ve arkadaşlanndan sana bir haber geldi mi? dedim. Peygamber (s.a.v.):
“Evet, onlar bugün şehid olmuşlardır, buyurdu.[374]

2. Yetîmîn Malını Korumak Ve Onun Namına Ticaret Yapmak

Ebu Şurayh Huveylid b. Artır el-Huzâî'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allahım! Ben şu iki zayıfın, yani yetim ile kadının hakkının gasp ve zayi edilmesinin günah ve haram olduğunu insanlara söylüyor, onları bundan sakındırıyor ve engelliyorum. (Sen şahit ol!)" [375]
Hz. Aişe anlatıyor: Bir adamın yetim bir kızı vardı. Derken onunla evlendi. Adamın hurma salkımı vardı. Yetim kız mal ve hurmada ona ortak oldu. Adam kızı kendi için tutuyordu ama nefsinden de bir şey gelmiyor, şehevî yönden bir şey duymuyordu. Bunun üzerine "Eğer (evlendiğiniz takdirde) yetim kızlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, size helal olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer ve dörder evlenin. Onlar arasında da adalet yapamayacağınızdan korkarsanız bir tane alın veya ellerinizin altında bulunan cariyelerle yetinin. Zulüm ve haksızlık yapmamanız için en uygun olan budur" [376] ayeti nazil oldu.[377] Başka bir rivayet ise şöyledir: Urve, sözkonusu ayeti Aişe'ye sorunca şu cevabı almıştır: "Ey kızkardeşimin oğlu! Bu,velisinin terbiye-sinde bulunan yetime (yetim bir kız)dır. Velisi yetîmenin mal ve güzelliğine rağbet eder, mehrini noksan vermek ister. Bunun üzerine mehri ikmal edip adalet gözetmedikçe velilerin yetim kızlarla nikahlanmaları yasaklandı ve onların dışında helal olan kadınlarla evlenmeleri emredildi.
Aişe (r.a.) diyor ki: Bu ayetten sonra halk, kadınlar hakkında Rasûlüllah'dan (s.a.v.) fetva istedi; onlarla ilgili hukukî durumu sordu. Bunun üzerine Allah Teâlâ "Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki: Onlara ait hükmü size açıklıyor: Kendilerine yazılmış olan (miras)ı vermeyip kendileriyle evlenmek istediğiniz yetim kadınlar hakkında Kitabta size okunan ayetler (de Allah hükmünü açıklamaktadır)"[378] ayetini indirdi.
Bu ayetle Allah onlara şunu açıklamış olmaktadır: Yetim kız varlıklı ve güzel olduğu zaman veliler onunla evlenmeyi isterler ve mehrini tam olarak vermezlerdi. Malı az olup pek de güzel olmayan yetime arzu edilmediği zaman da onu bırakırlar ve başka bir kadın arayışına girerlerdi. Aişe diyor ki: "Onlar

madem arzu etmediklerinde onu bırakıyorlar, öyleyse arzu ettiklerinde de onların ancak adaleti yerine getirip mehrini tastamam vermeleri halinde onunla evlenmeleri mümkündür."[379]
Aişe (r.a.) "Zengin olan çekinsin (iffet göstersin). Fakir olan da meşru şekilde yesin..."[380] ayeti hakkında şöyle demiştir: "Bu ayet yetimin velisi hakkında indirilmiştir. Veli fakir olduğu vakit, yetimin malından malı miktarınca uygun şekilde yiyebilir."[381]
İbn Abbas (r.a.) der ki: 'Yetimin malına yaklaşmayın, ancak rüşdüne erinceye kadar en güzel bir tarzda (onun malını kullanıp geliştirebilirsiniz)"[382] ayeti ile "Yetimlerin mallarını haksızlıkla yiyenler, karınlarına ancak ateş koymaktadırlar. Zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir"[383] ayeti nazil olduğu zaman, yanında yetim bulunan kimse yetimin yiyecek ve içeceğini kendi yiyecek ve içeceğinden ayırmış, fazla gelen miktarı yetim yiyene kadar ve bozulana kadar bekletmeye başlamıştı. Derken bu uygulama onlara ağır geldi ve durumu Rasûlüllah'a (s.a.v.) bildirdiler. Bunun Üzerine şu ayet nazil oldu: "Ve sana yetimlerden soruyorlar. De ki: Onların durumunu düzeltmek daha iyidir. Eğer onlara karışır (birlikte yaşar)sanız onlar sizin kardeşlerinizdir."[384] Artık onlar bunun üzerine yiyecek ve içeceklerini onların yiyecek ve içeceklerine karıştırdılar.[385]
Yetimin malıyla ticaret yapmaya gelince, bu konuda da nebevî talimat bulunmaktadır:
Malik b. Enes'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Ömer b. Hattab (r.a.): 'Yetimlerin mallarında ticaret yapınız ki zekat onları tüketmesin" demiştir.[386]
Amr b. Şuayb'ın dedesinden rivayetine göre Peygamber (s.a.v.) kalka konuşma yaptı ve şöyle buyurdu: "Dikkat edin! Kim malı olan bir yetimin velisi olursa, o malla ticaret yapsın. Onu zekatın yiyip tüketmesine bırakmasın."[387]

3. Yetimlerini Terbiye Eden Ve Evlenmeyen Ananın Sevabı

Avf b. Malik'ten rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Ben ve yanakları moraran kocasından dul kalıp çocuğuna sabreden (darlık ve sıkıntılara tahammül ederek evlenmeyen) kadın cennette şu iki parmak gibiyiz; birbirimize yakınız."[388]
Böylece Rasûlüllah'ın (s.a.v.) iki zayıftan, yani kız çocuğu ile yetimden herbirine

gösterdiği ihtimamı, dul kadının onlara gereken ilgiyi göstermesi için verdiği mesajı ve dul kadının da her türlü ikram ve hürmete layık olduğunu İfade eden müjdeyi görmüş oluyoruz.[389]

VIII. İfrat Ve Tefrite Düşmeden Çocuk Sevgisinde Denge

Büyük üstad Muhammed Hıdır Hüseyin[390], çocuk sevgisinde denge zaruretine işaret etmekte ve şu bilgileri vermektedir:
"Bazı insanlar, terbiyenin, çocukların ruh ve gönül dünyasında büyük bir etkiye sahip olduğunu bilirler. Fakat aşırı sevgiden doğan çok şefkat ve merhamet, o insanların güç ve salâbetini fazlasıyla kırmaktadır. Bu psikoloji zamanla, çocuklarının anormal davranışları ve kötü alışkanlıkları karşısında onları sessiz ve mukavemetsiz duruma sokar, bu ihmalkârlık çocukları sahte arzu ve şehvet dolu bir hayata; çılgın eğlence ve oyun yerlerine sürükler. Hayır, bu, hikmet ve İslam aile nizamıyla bağdaşmayan bir şefkattir. Kaldı ki şehvet dolu rezil bir hayata geçişten vahim sonuçlar doğar. Yakınlık ve şefkat oranında babalarla çocuklar arasinda uzaklık ve soğukluk meydana getirir, babaların zor ve sıkıntılı günler geçirmelerine, acı acı düşünmelerine sebep olur. Biz bu aşırı şefkati hoş karşılamamakla, ıslah ve eğitim metod-larını bilmeyen insanların yaptığı gibi çocuğun tüm arzu ve isteklerinin karşısına çıkılmasını kasdetmiyoruz. Çünkü böyle bir şey, çocukla izzet-i nefsi arasında engel olur; şahsiyet gelişimi, hür düşünce ve medenî cesareti önler. Derken çocuk bulunduğu çevrede ayak topu veya istedikleri yerde kullandıkları bir maşa gibi oyuncak haline gelir. Faydalı eğitim, sevgi mahsûlü ve eseri olarak meydana gelen eğitim şeklidir. Bu yolla şiddet, sertlik ve taşkınlık yavaş yavaş giderilebilir. Ana baba da çocuğunun şu şekilde dua etmesini temin ederler: "Rabbim! Küçükken beni yetiştirdikleri için sen de onlara merhamet et!"[391]
Yazar sözünü şöyle sürdürür: "Bazı aile reisleri şimdiye kadar çocuk eğitiminin önemini anlamış değildirler. Onlar çocuğun bütün arzu ve isteklerini yerine getirmekle büyük bir gevşeklik göstermekte ve dilediğini yapmak üzere onu kendi haline serbest bırakmaktadırlar. Çok defa da kalabalık toplantı yerlerinde ona medhiye düzerek ve kendisinde olmayan özellikleri sayarak aşırı övgüde bulunmuşlardır. Bu yaptıkları gerçekten çok fena birşeydir. Keşke onlar bunun farkında olsalardı! Böyle yapmakla onlar, o zavallı çocuğa tüm güzel âdap kapılarını yüzüne kapayan ve kendisiyle mutluluk arasında perde olan bir tuzak kurmuşlardır."[392]

Görüldüğü üzere şefkat, merhamet ve duygusal yapı dengeli olması durumunda, Allah'ın izniyle her zaman meyvesini veren bir yapı ve keyfiyet arzetmektedir. Şefkat ve merhameti yemek öğününe benzetebiliriz. Çok yemek hastalık ve hazımsızlığa yol açtığı gibi, aşırı şefkat ve merhamet de ciddiyetsizlik ve gevşekliğe götüren naz hastalığına sebep olur.

Şimdi bu sevgi, şefkat ve merhamet dengeli bir duruma nasıl getirilebilir, sorusunu Üç maddede cevaplandırmak istiyoruz:

a) İnsanın Kendisinde ve Çocuğunda Şeriatı Tatbik Etmesi:

Ana baba sevgisinin bir hududu olduğu gibi, çocuk sevgisinin de bir sınırı vardır. Allah ve Rasulünün sevgisi ise her sevgiden önce gelir. Allah ve Sasulünün emri ile çocuk veya ana babanın arzulan çatıştığı zaman bu sevgi ölçü kabul edilir. Böyle bir durumda mü'min Allah ve Rasulünün sevgisine, emirlere uymaya ve yasaklardan uzaklaşmaya bakar.

Enes'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki hiçbiriniz, ben kendisine babasından çocuğundan ve bütün insanlardan daha sevimli olmadıkça iman etmiş olmaz."[393]

Rasûlüllah (s.a.v.) minberde iken (torunu) Hasan'm ayağı kayıp sürçmüştü. Rasûlüllah (s.a.v.) hemen indi, Hasan'ı aldı ve "Mallarınız ve çocuklarınız bir fitne (imtihan vesilesi)dir"[394] ayetini okudu.[395]

Efendimiz İbrahim'in (a.s.) oğlunu kurban etmek suretiyle Allah'ın emrine Öncelik tanımasıve oğlunun da ona boyun eğmesi, düşünen ve ibret alan insanlar için örnek bir hadisedir.

b) İnsanın Misafirperver ve Cömert Olması:

Rasûlüllah (s.a.v.) Hasan'ı alarak öptü. Sonra da şöyle buyurdu: "Gerçekten çocuk bir nevi cimrilik, korkaklık, bilgisizlik ve üzüntü sebebidir."[396]

Havle faint-i Hakîm'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.), kızının iki oğlundan (Hasan ve Hüseyin'den) birini kucağına alarak (evinden) çıkmış ve şöyle buyurmuştu: "Şüphesiz siz insanı, cimri, korkak ve bilgisiz kılarsınız. Hiç şüphesiz siz Allah'ın lütfettiği rızık ve kokulu meyvelerdensiniz."[397]

Zemahşerî, hadisle alâkalı şu açıklamayı yapar: "Çocuk, malını kendisine bıraktırmak için babasını cimriliğe, ilim tahsilinden meşgul ettiği için cehalete, öldürülüp de kendisinden sonra çocuğun kalmamasından endişe ettiği için korkaklığa, çocuğun başına gelen olaylardan kederlendiği için de üzüntüye sokar. "Şüphesiz siz Allah'ın lütfettiği rızık ve kokulu meyvelerindensiniz" sözü de, babalarının koklaması, öpmesi ve dolayısıyla çocukların, Allah'ın bitirdiği

nazık ve kokulu meyveler cümlesinden olması demektir.[398]
Geleceğe yönelik ekonomik kaygılar yüzünden çocuğun ana baba için cimrilik sebebi olması bir nevi hastalıktır. Bunun tedavisi ise misafire ikramda bulunmaktır. Sahabe bunu yapmış, Rasûlüllah (s.a.v.) onların yaptığına sevinmiş ve Allah'ın da hoşuna gitmiştir. Ebu Hüreyre anlatıyor: Bir adam Kasulüllah'a (s.a.v.) gelerek:
“Ben muhtacım, dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) bir zevcesine haber gönderdi. O da:
“Seni hak dinle gönderen Allah'a yemin ederim ki, yanımda sudan başka birşey yok, dedi. Sonra başka bir zevcesine haber gönderdi. O da onun gibi söyledi. Nihayet bütün zevceleri aynı şeyi söylediler. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.):
“Bu zatı kim misafir edecek? Allah ona rahmet etsin! buyurdu. Hemen ensardan Ebu Talha adında bir adam kalkarak:
“Ben ya Rasûlallah! dedi.
Ve o zatı evine götürdü. Karısına: "Yanında birşey var mı?" diye sordu. Kadın: "Hayır! Sadece çocuklarımın yiyeceği var" dedi. Adam: "Sen onlan bir şeyle oyala ve uyut! Misafirimiz içeri girdiğinde lambayı söndür ve ona biz de yiyormuşuz gibi göster. O yemeğe davrandığında lambaya kalk sonra onu söndür!" dedi. Kadın da öyle yaptı. Böylece oturdular ve misafir yemeğini yedi. Ama kendileri aç olarak gecelediler. Sabah olunca Peygamber'e (s.a.v.) vardı. O da şöyle buyurdu:
“Karı-koca her ikinizin misafire yaptığınıza Allah taaccüp etti/ sevindi.
Bunun üzerine Allah şu ayeti indirdi: "Kendileri sıkıntı ve zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler."[399]
Şu ölçü ve dengeye balan! Bu planın güzelliği, çocuklarının ihtiyacı olmasına rağmen misafire ikram edebilmektir. Bu güzelliği batılı eğitimin yakalayabilmesi mümkün değildir.
Ömer b. Hattab anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) birgün bize sadaka vermemizi emretti. Bu da yanımda malımın olduğu bir zamana rastlamıştı. Ben "Eğer birgün Ebu Bekir'i geçeceksem bugün geçebilirim" dedim. Malımın yansını ben getirdim. Bunun üzerine Rasûlüllah (sav):
“Aile efradına neyi bıraktın? dedi. Ben:
“Bir o kadar, dedim.
Ebu Bekir ise yanında bulunan malın hepsini getirdi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.):
“Ey Ebu Bekir! Aile efradına neyi bıraktın? dedi. O:

“Allah ve Rasûlünü onlara bıraktım, dedi. Bunun üzerine ben:

“Artık seninle ben hiçbir zaman yarışamam, seni geçemem! dedim.[400]

c) Çocuğun Hastalığına ve Ölümüne Sabretmek ve Bunun Sevabını Allah'tan Beklemek:

1- Çocuğun Hastalığına Sabretmek:

Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Mü'min erkek ve mü'mine kadının kendinde, çocuğunda ve malında bela ve musibet eksik olmaz. Nihayet o günahsız ve hatasız olarak Allah'a kavuşur."[401]

Muhammed b. Hâlid, bir sahabi olan dedesinden Rasûlüllah'tan (s.a.v.) şu hadisi işittiğini söylemiştir: "Kul kendisi için cennette hazırlanmış bulunan derece ve makama kendi ameliyle ulaşanı ay acaksa, Allah onun bedenine, malına veya çocuğuna bela ve musibet verir."

Başka bir rivayette şu ziyade mevcuttur: "Sonra Allah o kulu bu bela ve musibete sabrettirir. Nihayet o kulu kendi katından hazırlamış olduğu derece ve makama ulaştırır."[402]

2. Çocuğun Ölümüne Sabretmenin Sevabı:

Allah Teala şöyle buyurmaktadır: "Erkek çocuğa gelince, onun ana babası mü'min kimselerdi. Bu yüzden çocuğun onlan azgınlık ve inkarcılığa sürüklemesinden korktuk. Böylece istedik ki Rableri onun yerine kendilerine ondan daha temiz ve daha merhametlisini versin."[403]

İbn Kesir der ki Ayet "...Çocuk sevgisinin, ana babasını küfürde çocuğuna tabi olmasına sevketmesinden korktuk..." manasına gelmektedir.

Katâde şöyle der: "Şüphesiz ana babası çocuğun doğumuna sevinmiş, öldürülmesine de üzülmüştü. Eğer çocuk kalacak olsaydı, ana babasının helaki onun yüzünden olacaktı. O halde insan Allah'ın kaza ve takdirine rıza göstersin. Allah'ın hoşlanmadığı şeylerde mü'min için kaza ve takdiri, hoşlandığı şeylerde mü'min için kaza ve takdirinden daha hayırlıdır."[404]

Musa'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "Kulun çocuğu öldüğü zaman Allah meleklerine: " - Kulumun çocuğunun ruhunu aldınız mı? der. Onlar:

“Evet, derler. Allah:

“Kulumun gönlünün meyvesini aldınız mı? der. Onlar:

“Evet, derler. Allah:

“Kulum ne söyledi, der. Onlar:

“Sana hamdetti ve "İnna lillah ve inna ileyhi râciûn" (Biz Allah için varız ve biz O'na döneceğiz) dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurur:
"Kulum için cennette bir ev yapın ve adını da "hamd evi" (beytü'1-hamd) koyun."[405]
Enes (r.a.) anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) oğlu ibrahim'in yanına girdi. Artık ibrahim can veriyordu. Rasûlüllah'ın (s.a.v.) iki gözü yaş dökmeye başladı. Bunun üzerine Abdurrahman b. Avf:
Sen de mi ya Rasûlallah? dedi. Rasûlüllah (s.a.v.):
“Ey İbn Avf! Bu durum bir merhamet ve şefkattir, buyurdu. Sonra o göz yaşını bir diğeri takip etti. Bu defa Rasûlüllah (s.a.v.): "Göz yaş döker ağlar ve kalp üzülür. Biz, ancak Rabbimizin razı olacağı sözleri söyleriz. Ey İbrahim! Biz, senin ayrılışınla çok mahzunuz" buyurdu.[406]
Hadis hafızı İbn Hacer, bu hadis üzerine şu açıklamayı yapmaktadır; "İbn Battal ve diğer âlimler der ki: Bu hadis mubah olan ağlamayı ve caiz olan üzüntüyü izah etmektedir. Bu da, Allah'ın hükmüne öfke duymaksızın gözün yaş dökmesi, kalbin rikkat ve merhametiyle olur. ilk anlaşılan şey budur. Bu hadis, çocuğu öpmenin ve koklamanın, süt kardeşliği ve süt emmenin meşru oluşu, çocuğun ziyaret edilmesi, can çekişen hastanın yanma varılması, aile fertlerine merhamet edilmesi, gizlenmesi daha uygun olmakla birlikte üzüntü ve kederin açığa vurulmasının caiz oluşu gibi hükümler ihtiva etmektedir. Aynca hadis, hitap esnasında başka birisinin kasdediîebileceğini da ifade etmektedir. Bütün bunlar Peygamber'in (s.a.v.) çocuğu İbrahim'e yaptığı hitap tarzından anlaşılmaktadır. Çünkü ibrahim, küçük olması ve ölümle karşı karşıya gelmesi dolayısıyla o anda hitabı anlayacak durumda değildi. Ancak Peygamber (s.a.v.) bu hitabıyla, yaptığının yasak kapsamına girmediğini göstermek için orada bulunanları kasdetmiştir."[407]
Enes'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Buluğa ermemiş üç çocuğu ölen bir müslümanı Allah, çocuklara olan merhameti sebebiyle cennete sokar."[408]
Ebû Hüreyre'denfr.a.) rivayet edilen hadiste de Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Üç çocuğu ölen bir müslümana cehennem ateşi dokunmaz. Yalnız yemini bozmayacak kadarı (yani, az bir zaman) bu hükmün dışındadır (ateşe girse bile orada pek az kalır)."[409]
Hadiste geçen “yemini bozmayacak kadar” ifadesini “içinizden oraya (cehenneme) uğramayacak hiçbir kimse yoktur.”[410] (ayetiyle açıklamaktadır.

Ayette geçen "uğramak" (vürûd), cehennemin sırtı üzerine kurulmuş köprüden/sırattan geçmek demektir.
İbn Hacer, bu iki hadis üzerine şu açıklamayı yapmaktadır: "Çocukların ergenlik yaşına erişmemeleri, kendilerine günahın yazılmaması demektir.
Halil der ki: "Çocuk buluğa erişti" deyimi, amel defterine tescil edilmek üzere yaptığının yazılması için kullanılır. Hadiste geçen ve "buluğ" diye tercüme edilen "hins" kelimesi "günah" manasına gelmektedir. Nitekim Allah Teâlâ "Onlar büyük günah (şirk)[411] üzerinde ısrar ediyorlardı" buyurmaktadır.[412]
Bunun, yeminini bozması durumunda çocuğun sorumlu tutulacağı bir yaşa ulaşması manasına geldiği görüşünde olan da vardır.
Râğib şöyle der: Buluğun "hins" kelimesiyle ifade edilmesi, o dönemde artık insanın yaptıklarından sorumlu tutulmasından dolayıdır. Hadiste özellikle "günah"ın zikredilmesi, günahın buluğ dönemiyle birlikte meydana gelmesinden ötürüdür. Çünkü çocuk bazan yaptıklarından sevap kazanır, özellikle çocuğun zikredilmesi ise, ona karşı sevgi, şefkat ve merhametin çok fazla olması sebebiyledir. Buna göre, buluğa erişmesinden sonra çocuğunu kaybeden kimse sözkonusu sevabı elde edemez. Ama genel prensib olarak çocuğun kaybedilmesinde sevap vardır. Çünkü müslümanlann çocukları cennettedir. Çocuklarına merhametleri sebebiyle babalarını affeden Allah'ın, onlara merhamet etmemesi uzak bir ihtimaldir.
Mühelleb der kic Alimlerin ekseriyeti (cumhur), müslümanlann çocuklarının cennette olacağı kanaatindedir. Azınlığı oluşturan bir gurup âlim ise bu konuda tevakkuf etmiş; .çekimser kalarak bir fikir belirtmemiştir."[413]
Beyhakî, el-İ'tikâd adlı kitabının "Çocuklar İslam Fıtratı Üzere Doğarlar" bölümünde şunları söyler: Yüce Allah, mü'minin neslini -onun gibi amel etmemiş olsalar bile- kendisine katmak suretiyle ümmetine lütuf ve ikramda bulunmuştur. Onların cennete gireceklerine dair birçok rivayet gelmiş, bu rivayetlerle de onların âhiret saadetine nail olacaklarını öğrenmiş bulunuyoruz.
O rivayetlerden bir kısmı şunlardır: Ebû Hüreyre'nin (r.a.) rivayetine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır; "Müslümanların çocukları cennetin ayrılmaz minikleridir/vazgeçilmez parçalarıdır."[414]
Yine Ebû Hüreyre'nin (r.a.) rivayetine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "Müslümanların çocukları cennette bir dağdadır, İbrahim (a.s.) ve (zevcesi) Sâre onları üzerlerine almışlardır. Kıyamet günü geldiği zaman onları babalarına vereceklerdir."
Muâviye b. Kurrâ'rin, babası vasıtasıyla -Peygamber'in (s.a.v.), oğlu ölen bir

adama yaptığı başsağlığı ziyareti esnasında yaptığı rivayete göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Ey adam! Oğlunla uzun bir hayat yaşaman mı yoksa yarın cennet kapılarından birisine geldiğinde, onun senden önce gelerek sana kapıyı açtığını görmen mi daha güzeldir? Adam:
“Ya Nebiyyallâh! Tabii ki onun benden önce cennet kapılarında bulunması bana daha sevimlidir, dedi. Rasûlüllah (s.a.v.):
“İşte bu sana verilecektir, buyurdu. Derken ensardan bir adam kalkarak:
“Ya Nebiyyallâh! Canım sana feda olsun, bu müjde sadece özel olarak bu adama mı aittir? Çocuğu ölen bir müslüman için de aynı müjde var mıdır? dedi. Peygamber (s.a.v.):
“Çocuğu ölen bir müslüman için de bu müjde bahis konusudur, dedi.
İmam Şafiî (r.a.) der ki: Müslümanlann çocuklarının cennete gireceklerine dair hadisler bulunmaktadır."
Konuyla ilgili hadisleri maddeler halinde sıralamak istiyoruz:

a) Ümmü Habîhe'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Buluğa ermemiş Üç çocuğu ölen bir müslümanın çocukları kıyamet gününde getirilir ve nihayet cennet kapısında durdurulur. Onlara şöyle denir:
“Cennete girin! Onlar:
“Babalarımız girmedikçe hayır! derler. Bunun üzerine onlara:
“Siz ve babalarınız birlikte cennete girin! denir.[415]

b) Ukbe b. Âmir'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "üç çocuğunu kaybeden bir kimse, onların ecir ve sevabını Allah'tan beklerse cennet ona vacib olur."[416]

c) Üsâme b. Zeyd (r.a.) anlatıyor: Peygamber'in (s.a.v.) kerîmesi "Oğlum can vermek üzeredir, hemen bize gel!" diye Rasûlüllah'a (s.a.v.) haber göndermişti. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) kerîmesine selam göndererek şöyle diyordu: "Aldığı da verdiği de Allah'a aittir. O'nun katında herşey belli bir süre iledir. Sabretsin ve sevabını beklesin!" Daha sonra kerîmesi yemin ederek Rasûlüllah'ın (s.a.v.) mutlaka gelmesi gerektiğini söylemek üzere elçiyi tekrar gönderdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) kalktı. Onunla birlikte Sa'd b. Ubâde, Muâz b. Cebel, Übeyy b. Ka’b ve Zeyd b. Sabit de kalktılar. Derken çocuk Rasûlüllah'a (s.a.v.) arzedildi. O da onu kucağına aldı. Ama çocuk can çekişiyordu. Bu hadise üzerine Rasûlüllah'ın (s.a.v.) gözleri doldu ve gözyaşı döktü. Sa'd:
“Bu ne ya Rasûlallah! deyince, Rasûlüllah (s.a.v.):

“Bu bir rahmettir. Allah onu kullarının kalplerine koymuştur. Allah ancak merhametli olan kullarına rahmet eder, buyurdu.[417]

d) Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: Bir kadın Peygamber'e (s.a.v.) çocuğunu getirerek:

“Ya Rasûlallah! Bunun için Allah'a dua et! Üç tanesini toprağa verdim, dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

“Gerçekten sen sağlam ve kuvvetli bir engel ile cehennemden korundun! Onlar cennetin ayrılmaz minikleridir/vazgeçilmez parçalarıdır. Onlardan birisi babasıyla karşılaşır, elbisesinin bir tarafından tutar ve cennete girmedikçe ondan ayrılmaz."[418]

e) Ebu Saîd el-Hudrî anlatıyor: Bir kadın Rasûlüllah'a (s.a.v.) gelerek:

“Ya Rasûlallah! Erkekler senin hadisini (söz ve konuşmalarını) götürdü. Bize de bir gününü ayır da o gün sana gelelim. Allah'ın sana öğrettiğinden bize de öğretirsin, dedi. Rasûlüllah (s.a.v.):

“Şu ve şu gün toplanın! buyurdu. Derken kadınlar toplandılar. Rasûlülah (s.a.v.) da yanlarına gelerek Allah'ın kendisine öğrettiğinden onlara da öğretti. Sonra şöyle buyurdu: "İçinizden hiçbir kadın yoktur ki, üç çocuğunu Önden (âhirete) göndersin de onlar ona cehennem ateşinden bir perde olmasınlar."

Bunun üzerine bir kadın:

“ îkiyi de, ikiyi de, ikiyi de! deyince Rasûlüllah (s.a.v.):

“İkiyi de, ikiyi de, ikiyi de, buyurdu.[419]

f) Saîd Ibnu'l-Müseyyib diyor ki: Hiç günah işlememiş bir çocuğun cenaze namazını kıldıran Ebû Hüreyre'nin arkasında namaz kıldım. Onun şöyle dediğini işittim: "Allah'ım! Onu kabir azabından koru!"[420]

g) Ümmü Kays bint Mıhsan anlatıyor: Oğlum vefat etmişti. Onun üzerine titrerdim. Onu yıkayacak olan kimseye:

“Oğlumu soğuk su ile yıkama! Aksi halde onu katletmiş olursun! dedim. Bunun üzerine Ukkâşe b. Mıhsan, Rasûlüllah'a (s.a.v.) giderek Ümmü Kays'm sözünü anlattı. Peygamber (s.a.v.) gülümsedi ve Ümmü Kays'ın dediğini söyledi.

Râvî diyor ki: "Ümmü Kays uzun zaman yaşadı. Onun kadar uzun ömürlü başka bir kadın bilmiyoruz."[421]

h) Hasan el-Basrî[422] diyor ki: Cenaze namazı kıldıracak olan kimse çocuk üzerine Fatiha suresini okur ve şöyle dua eder: "Allah'ım! Bu çocuğu (cennette) bizi karşılayıcı ve bizim için âhiret mükafatı kıl!"[423]

ı)Mekhûl'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Mü'minlerin çocukları cennettedir. Babaları İbrahim (a.s.) onları himaye etmektedir."[424]

j) Muhammed b. Sîrîn'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Güzel olmakla birlikte kısır olan kadını bırakın.[425] Ama siyah olmakla birlikte çok doğurgan olan kadınla evlenin! Çünkü ben kıyamet gününde diğer ümmetlere karşı sizinle, hatta yavaş davranan eksik ve düşük yavru ile iftihar edeceğim. O yavruya "Sen, anan ve baban birlikte cennete gir!" denilir.[426]

k) Abdulmelik b. Umeyr ve Asım b. Behdele 'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Müslüman ümmetlerin çocuklarına kıyamet gününde "cennete girin" denilir. Onlar hemen ana-babalarmın eteklerine yapışırlar ve: "Rabbimiz! Ana-babamızı isteriz!" derler. Bunun üzerine onlara: "Siz, ana ve babalarınız cennete girin" denilir. Sonra eksik ve düşük olan çocuk gelir ve ona "Cennete gir" denilir. Ağır ve yavaş davranan çocuk: "Rabbim! Ana-babamı isterim" der ve nihayet onlar da çocukla birlikte cennete girer."[427]

l)Enes'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "İbrahim benim oğlumdur. O memede iken Öldü. Onun iki tane süt anası vardır. Süt emzirme süresini cennette tamamlayacaklardır."[428]

m) Bir grup sahabeden rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) Şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde çocuklara[429]:

“Cennete girin, denilir. Onlar:

“Ya Rabb! Ana ve babalarımız girmeden biz de girmeyiz, derler ve girmek istemezler. Bunun üzerine Allah Teala:

“Neden onların ağır ve yavaş davrandıklarını görüyorum? Cennete girin! buyurur. Onlar:

“Ya Rabb! Babalarımızı isteriz, derler. Bunun üzerine Allah:

“Siz ve babalarınız cennete girin! buyurur.[430]

Şüphesiz saliha bir eş, çocuğun Ölümü üzerine gösterilmesi gereken sabır ve metanette büyük rol oynar; kocasını sabır ve metanete davet eder, analık duygusallığını yenerek kocasının gönlüne sürür koyar, işte önümüzde bu tesbitimizi pekiştiren bir hadise bulunmaktadır. Bu hadise, aynı zamanda her saliha hatun için de güzel bir örnektir.

Enes (r.a.) anlatıyor: (Üvey babam) Ebu Talha'nın bir oğlu ölmüştü. O sırada kendisi dışarıdaydı. Karısı Ümmü Süleym oğlunun öldüğünü görünce, bir şey hazırladı (yani yıkadı, kefenledi) ve onu evin bir tarafina koydu. Derken Ebu

Talha geldi ve:
“Oğlan nasıldır? dedi. Karısı:
“Sâkinleşti. Ben onun istirahat etmiş olmasını umuyorum, dedi. Nihayet sabah olunca kocası boy abdesti aldı.[431] Evden çıkmak isteyince karısı ona çocuğun öldüğünü bildirdi. Kocası Ebu Talha Peygamber'le (s.a.v.) beraber namaz kıldı. Sonra kendileriyle ilgili olup bitenleri Peygamber'e (s.a.v.) anlattı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):
"Umarım Allahu Teala bu gecenizi sizin için bereketli kılmıştır" buyurdu.
Ensardan bir şahıs: "Ben onların dokuz çocuğu olduğunu gördüm, hepsi de Kur'an okurdu" dedi.[432]
İmam Nevevî, çocuğunu kaybeden babaya taziyede bulunma konusunda şunları söyler: imam Şafiî der ki: Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin'in (r.a.) bir oğlu ölmüştü. Kendisinde bir üzüntü ve tasa görülmemişti. Bundan dolayı da onu kınayanlar olmuştu. Bunun üzerine o şöyle dedi: "Ehl-i beyt olarak biz, Allahu Teala'dan isteriz. O bize verir. Hoşumuza gitmeyen birşeyi O, kendisinin sevdiği bir şeyde irade ve takdir buyurduğu zaman artık biz ona rıza gösteririz."
Oğlunun ölümü sebebiyle taziyede bulunmak üzere bir adam arkadaşına bir mektup göndermişti. Mektuba şunları yazmıştı: İmdi, gerçekten çocuk yaşadığı sürece babası için bir üzüntü ve imtihan vesilesidir. Babasından önce ölmesi durumunda ise çocuk ahirette bir rahmet sebebidir. O halde çocuktan dolayı başından geçen olaylara üzülme ve ona mukabil Allah'ın lütfettiği rahmetini zayi etme!" (615)
Böylece iyi bir evladın bütünüyle hayır olduğunu görmüş oluyoruz. Ana babasından sonra yaşayan bir çocuk dua ve istiğfarda bulunmak suretiyle onların derecelerini yükseltir. Onlardan önce ölen bir çocuk ise cennete girmelerine sebep olur. Bundan dolayı Îbnu'l-Kayyım çocuktan bahsederken diyor ki: "Ana babasından sonra yaşarsa onlara fayda verir. Onlardan önce ölürse yine faydası dokunur."[433]

VI- Fizîksel Yapı

"Çocuklarımıza Kur'an'ı ve atıcılığı öğretmekle emrolunduk"[434]
Hâlid b.Velîd(r.a.)[435]

Giriş:

Oyun, çocukta doğuştan gelen bir tabiat ve Allah'ın onda yarattığı, bir içgüdüdür. Bunun temelinde çocuğun fiziksel gelişiminin mükemmel bir tarzda tamamlanması yatmaktadır. Çünkü insan yavrusu, canlılar arasında en uzun süre içinde gelişimini tamamlayan varlıktır. Kasların ve tüm bedenin gelişimi çocukluk döneminde gerçekleşir. Artık o dönemden sonra kas, kemik, göğüs, ciğer ve diğer uzuvların daha sağlam ve daha kuvvetli bir şekilde gelişmesi.zorlaşır. Bu dönemden sonra bir insanın aktif bir sporcu veya atletik bir vücuda sahip olamayacağı dikkate alınırsa, onun "çocukluk dönemi geçtikten sonra spor yapmadan ben vücudumu sağlam ve atletik bir yapıya kavuşturmak istiyorum" sözünün doğruluk derecesi ve başarı oranı gerçekten zayıftır. Bu yüzden küçüklüğünde çocuğun bedensel yapısının hakkını vermek gerekir. Tabiî küçükken ana babasını veya kendisiyle ilgilenen kimseleri kaybetmiş olan çocuklar, bunu daha sonraki yıllarda kısmen telafi edebileceklerdir.

îlk dönem âlimleri çocuğun beden yapısının ve oyun oynamasının önemine dikkat çekmiş bulunmaktadır, imam Gazzâlî, Ihyâ'sında diyor ki: "Kur'an mektebinden gelen çocuğun yorulmayacak şekilde güzelce oyun oynamasına ve okulun yorgunluğunu üzerinden atmasına izin verilmelidir. Çünkü çocuğun oyun oynamasını engellemek ve onu sürekli öğretimle meşgul etmek, kalbini öldürür ve zekasını işletmez hale getirir. Onun için hayat çekilmez bir hale gelir ve nihayet dersten kurtulmak için kaçacak bir yol arar."

Çocuğun oyun ve sporla meşgul olmasını engellemek bazan tehlike sinyalleri de verir. Çok geçmeden o gelişir, büyür ve nihayet eninde sonunda bedensel veya ruhsal bir hastalık olarak ortaya çıkar.

Buluğ çağına girdiği zaman çocuğun, şer'î hükümlerle mükellef olduğunu, çocukluk dönemini geride bırakıp büyük ve küçük günahlardan hesaba çekileceği, söz, fiil ve davranışlarının amel defterine yazılacağı yeni bir hayata başladığını biliyoruz. Ayrıca bu şer'î hüküm ve dinî vecibelerin sağlam bir bünyeye, sağlıklı ve eğitilmiş bir vücuda ihtiyaç duyduğunu da biliyoruz. Namaz, oruç, hac ve cihad, bu dinin temel direkleridir; güçlü ve aktif bir mü'mine muhtaçtır. O halde hep birlikte düşünüp kendimizi sorgulamamız gerekiyor: Çocuğun beden yapısını oluşturmak için başvuracağımız yollar ve bu yapının esasları nelerdir? İşte Peygamber'in (s.a.v.) söz, fiil ve tatbikatına baktığımızda, bunların dört esasta toplandığım görüyoruz. Bu esasları uygulamakla çocuğun sağlam bir bünyeye kavuşmasını sağlamış oluruz.[436]

I- Çocuğun Yüzücülük, Atıcılık Ve Biniciliği Öğrenme Hakkı:

Ömer b. Hattab (r.a.) diyor ki: "Çocuklarınıza yüzücülüğü, atıcılığı ve ata sıçrayarak binmeyi öğretiniz."
Bu sözden, özellikle çocuğun belli spor dallarını öğrenme hakkı açıkça anlaşılmaktadır. Çocuğun bunları öğrenmesi, şimdiki ve gelecekteki hayatında önemli bir fonksiyon icra eder. En önemlisi de kendine olan güveni sağlar. Çünkü sözkonusu sporları öğrenmeyen bir çocuk büyüdüğünde psikolojik korku ve tehlike hisseder. Ama bunların dışında bazı spor dalları var ki, onları ileriki yaşlarda da yapabilir.
Peygamber (s.a.v.) henüz küçük yaşta iken dayıları Neccâr oğullarının bahçesinde yüzmüş ve çocuklarla oynamıştır.[437] O, çocukları atıcılığa teşvik etmiştir.
Hz. Ali diyor ki: Peygamber (s.a.v.) yalnız Sa'd için kendi ana ve babasının isimlerini biraradâ zikrederek: "Ey kuvvetli çocuk, anam babam sana feda olsun at!" buyurmuştur.[438]
Ebu'l-Âliye'den rivayet edildiğine göre de Rasûlüllah (s.a.v.) atıcılık yapmakta olan bir gurup delikanlıya uğramıştı. Onlara: "Atınız ey İsmail oğulları! Çünkü sizin atanız da atıcı idi" buyurmuştur.[439]
Görüldüğü gibi bu rivayetler, çocuğun beden eğitimim sağlamak için Hz. Peygamber'in (s.a.v.) gösterdiği hassasiyeti açıkça ortaya koymaktadır.[440]

II- Çocuklar Arasında Spor Yarışmaları Düzenlemek

Spor yarışmaları düzenlemek, çocuğun bedensel yapısının oluşturulmasında ve geliştirilmesinde oldukça etkili bir yoldur. Bu yol, çocuğun kendi fizik yapısına, oyun ve spora gereken ihtimamı göstermesine destek verir. Peygamber (s.a.v.) amcası Abbas oğullarının çocukları arasında koşu yarışı düzenlemiş ve yarışı kazanan çocuğa kucağını açmıştı.
Abdullah b. Hârîs (r.a.) anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) Abbas'tn çocukları Abdullah'ı, Ubeydullah'ı ve Kesîr'i yanyana getirir ve şöyle derdi: "Kim önce koşup bana gelirse ona şu kadar ödül var!" Çocuklar da koşarak gelirler; kimi Rasûlüllah'ın (s.a.v.) sırtına, kimi göğsüne çıkmaya çalışırdı. O da onları öper ve kucaklardı."[441]
Görüldüğü üzere Rasulullah (s.a.v.), aralarında bir kıskançlık olmasın diye yarışmaya katılan çocukların hepsine sevgi ve alâka gösteriyor, onları

mükafatlandırıyordu.[442]

III- Yetişkinlerin Çocuklarla Birlikte Oyun Oynaması:

İslam ümmetinin önderi olan Rasûlüllah'ın (s.a.v.), çocuklarla birlikte oyun oynadığını gösteren birkaç hadis sunmak istiyoruz. Tabiî Hz. Peygamber'in (s.a.v.), ana babaları ve yetişkinleri eğitmek, onların da kendisine uyarak çocuklarıyla beraber oynamalarım sağlamak için bunu yaptığını biliyoruz.
Konuyla ilgili rivayetler şunlardır:

a) Ebû Eyyûb Ensâri anlatıyor: Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yanına girmistim. Hasan ile Hüseyin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) önünde ya da kucağında oynuyorlardı. Ben:
"Onları seviyor musun ya Rasûlallah? dedim. Bunun üzerine O:
"Nasıl sevmem onları? Onlar benim dünya fesleğenlerimdir; onları koklarım, buyurdu.[443]

b) Ömer b. Hattab diyor ki: Hasan ile Hüseyin'i Peygamber'in (s.a.v.) iki omuzunda gördüm. Ben:
"Altınızdaki at ne güzel! dedim. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):
"Ne güzel atlıdır onlar! buyurdu.[444]

c) Berâ b. Âzib anlatıyor: Rasûîüllah (s.a.v.) namaz kılarken Hasan ile Hüseyin veya onlardan birisi gelir sırtına binerdi. Peygamber (s.a.v.) başını (secdeden) kaldırdığında eliyle onu tutardı. (Namazı tamamladıktan sonra):
"Ne güzel binittir sizin binitiniz! buyururdu.[445]

d) Câbir (r.a.) anlatıyor: Rasûlüllah'm (s.a.v.) yanına girmiştim. Hasan ile Hüseyin sırtına binmiş elleri ve dizleri üzerinde yürüyor ve şöyle diyordu: "Ne güzel devedir sizin deveniz. Ne güzel yüklersiniz siz!"[446]

e) Hz. Aişe diyor ki: Habeşliler mescidde oynuyorlardı. Rasûlüllah (s.a.v.) bana perde oldu da onların oyunlarına bakıp seyrediyordum. Böylece seyretmeye devam ettim. Nihayet bakmaktan ayrılan ben oldum. Oyun ve eğlenceye düşkün genç yaştaki bir kızın bunu ne ölçüde arzu edeceğini artık siz takdir edin![447]

Bu rivayetlerde Hz. Peygamber'in (s.a.v.), torunları Hasan ile Hüseyin başta olmak üzere çocuklarla çeşitli oyunlar oynadığı görülmektedir. Böyle yapmakla Rasûlüllah (s.a.v.) oyunun çeşitliliği düşüncesini göstermiş oluyordu. Ayrıca Rasûlüllah'ın (s.a.v.), daha canlı ve istekli oynamaları için oyuna katılan çocukları övdüğü, takdir ve tebrik ettiği de görülmektedir. Böylelikle onlar, bıkmadan ve usanmadan severek oyunu sürdürecekler, aynı anda hem bedenî

hem de ruhî gıdalarını almış olacaklardır.[448]

IV- Çocukların Çocuklarla Birlikte Oynaması

Çeşitli işler sebebiyle çoğu zaman ana baba meşguldür. Böyle bir durumda onlar, çocuğun, kardeşleriyle veya komşu, mahalle ve yakınlarının çocuklarıyla oynamasına izin verir. Ana baba, kaba sözlü ve kötü ahlâklı olmamaları için çocuğunun terbiyeli ve güzel ahlâk sahibi çocuklarla oyun oynamasını tercih eder.
Rasûlüllah (s.a.v.) muhtelif yerlerde çocukların oyun oynadığını görmüş ve onları yadırgamamıştır.
Câbir (r.a.) anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) ile beraberdik. Derken bir yemeğe davet edildik. Giderken Hüseyin'in çocuklarla birlikte yolda oynadığım gördük. Peygamber (s.a.v.) hemen insanların önüne geçti. Sonra (Hüseyin'i kucaklamak için) kollarını açtı. Çocuk ise yakalanmamak için şuraya buraya kaçmaya başladı. O esnada Rasûlüllah (s.a.v.) çocukla gülüşüyordu. Nihayet onu yakaladı ve bir elini çocuğun çenesinin altına diğer elini de ensesine koydu. Çocuğa sarılarak öptü ve şöyle dedi: "Hüseyin bendendir, ben de ondanım. Kim onu severse Allah da onu sevsin. Hasan ile Hüseyin torunlardan iki torundur."[449]
Bizzat Peygamber de (s.a.v.) çocukluk yıllarında çocuklarla oyun oynamıştı. O esnada Cebrail gelmiş, O'nu tutarak göğsünü açmıştı.[450]
Uhud savaşından az önce Peygamber (s.a.v.) iki çocuğun güreşine şahit olmuştu. Peygamber (s.a.v.) onlardan birini savaşa kabul etmiş diğerini kabul etmemişti. Kabul edilmeyen çocuk bu karara itiraz ederek "Yâ Rasûlallah! Onu nasıl kabul ediyorsun? Şayet ben onunla güreşecek olsam onu yıkarım!" Derken Peygamber'in (s.a.v.) önünde güreş tuttular ve dediği gibi onu yendi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ikisini birlikte savaşa kabul etti.
Kız çocuklarının oyunu ise oğlan çocuklarının oyunlarından farklıdır, İslam alimleri şu hadise dayanarak kız çocuklarının mücessem, yani üç buutlu oyuncaklarla oynamalarını caiz görmüştür.
Hz. Aişe anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) Tebuk veya Hayber gazvesinden dönmüştü. Aişe'nin sofasında bir perde- vardı. Rüzgâr esince, perdenin bir tarafını oyuncak kız bebekleri görünecek şekilde açtı. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.):
“Ey Aişe! Bu nedir? dedi. Aişe:
-“Bunlar benim kizlarımdır, dedi. Peygamber (s.a.v.) onlar arasında bezden

yapılmış iki kanatlı bir at gördü ve:
“Oyuncakların ortasında gördüğüm şu nedir? dedi. Aişe:
“O attır,, dedi. Rasûlüllah (s.a.v.):
“Onun üzerindeki nedir? dedi. Aişe:
“İki kanattır, dedi. Rasûlüllah (s.a.v.):
“İki kanatlı at, öyle mi? Aişe:
“Süleyman peygamberin kanatlı atının olduğunu işitmedin mi? dedi.
Aişe diyor ki: "Rasûlüllah (s.a.v.) öyle güldü ki, azı dişlerini bile gördüm."
Yine Hz. Aişe diyor ki: Ben Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yanında oyuncak bebeklerle oynardım. Arkadaşlarım bana gelirler fakat Rasûlüllah'tan (s.a.v.) utanarak saklanırlardı. Rasûlüllah (s.a.v.) onları bana gönderir, benimle beraber oynarlardı.[451]
Çocukların oyunu konusunda dikkat edilmesi gereken iki noktayı hatırlatmak istiyoruz:
Bir canlıyı hedef edinmek kesinlikle yasak bir oyundur.
Saîd b. Cübeyr anlatıyor: İbn Ömer Kureyş'ten birkaç gence uğramıştı. Bunlar bir kuşu (veya tavuğu) hedef dikmişler ona ok atıyorlardı. Hedefe isabet etmeyen her oku kuşun (veya tavuğun) sahibine veriyorlardı. îbn Ömer'i görünce hemen dağıldılar. Bunun üzerine Ibn Ömer:
“Bunu kim yaptı? Bunu yapana Allah lanet etsin. Rasûlüllah (s.a.v.): "İçinde can olan bir şeyi hedef edinen kimseye lanet etmiştir" dedi.[452]
İkinci nokta ise, akşamdan az önce çocuklar oyunu bitirerek eve girmelidir. O vakitte sokak ve caddelerde şeytanların dağıldığını haber veren hadisler bulunmaktadır. Emrin Rasûlüllah'tan (s.a.v.) geldiğini bilmeleri için çocuklar bu hadisleri ezberlemelidir.
Cabir'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Gece karanlığı bastığı zaman çocuklarınızın dışarı çıkmalarına engel olun. Çünkü şeytanlar o zaman dağılır. Gecenin bir bölümü (akşamla yatsı arası) geçtiğinde onları bırakın!"[453]
Yine Cabir'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Gecenin ilk saatleri geçinceye kadar çocuklarınızı dışarı çıkmaktan men edin! Çünkü o vakitte şeytanlar dağılır."[454]

V- Çocuklar Îçîn Sporun Faydaları

Ergenlik çağına erişenler için oyun boşuna geçirilen bir zaman olmasına rağmen,

çocuklar için çok önemli ve yerinde bir hareket sayılmalıdır. Oyuna dalan bir çocuk, fiziksel yapısıyla birlikte düşünme ve muhakeme yeteneğini geliştirir, problemlerin çözümünde, ferdî ve içtimaî görevlerde belli bir olgunluk ve pratiklik kazandırır. Ailenin ve sosyal çevrenin büyük rol oynadığı okul öncesi dönem, çocuğun ruh ve zeka gelişimi için gerçekten çok önemlidir. Bu dönemde çocuğun içinde bulunduğu oyun ortamı, onun ideal olgunluk derecesine ulaşmasına zemin hazırlar. Tecrübe ve birikimini arttırarak gelecek için olgun ve şahsiyetli bir yapı kazanmasını sağlar. Bu yüzden oyun bir zaman kaybı/israfi şeklinde değil, çocuğun gelişimi için kaçınılmaz bir esas olarak değerlendirilmelidir. Çocuklarını evde veya komşu çocuklarıyla beraber oyun oynamaktan mahrum eden ana babalar, onlan, sadece gelişebilmeleri için şart olan temel ihtiyaçlarından mahrum etmiş olmaktadırlar!

Netice itibariyle oyunun faydalarını maddeler halinde şu şekilde sıralamak mümkündür.

1- Fiziksel boyut: Canlı ve hareketli bir oyun, kas ve pazulann gelişimi için zarurettir.

2- Pedagojik boyut: Oyun, çocuğun birçok araç ve gereci öğrenmesine yol açar. Oyun esnasında çocuk çeşitli şekiller, renkler, hacimler ve giysiler tanır. Diğer kaynaklardan elde edemediği birçok bilgiyi çok defa o sırada görerek öğrenir.

3- Sosyal boyut: Oyun esnasında çocuk, diğer çocuklarla nasıl sosyal ilişkiler kuracağını, yardımlaşma ve dayanışma esaslarını ve yetişkinlerle nasıl hareket edeceğini öğrenir.

4- Ahlâkî boyut: Oyun esnasında çocuk, ilk aşamada doğru ve yanlış kavramlarını, adalet, doğruluk, dürüstlük, emanet ve centilmenlik gibi temel değerleri öğrenir.

5- Üretici boyut: Oyun vasıtasıyla çocuk, üretici gücünü ortaya koyabilir ve aldığı fikirleri deneyebilir.

6- Kişisel boyut: Oyun esnasında çocuk kendisiyle ilgili birçok şeyi keşfedebilir. Arkadaşlarıyla olan münasebetlerinde kendisinin güç ve yeteneğim tanır, kendisini onlarla karşılaştırır. Ayrıca problemlerini ve bunların üstesinden nasıl gelebileceğini öğrenir.

7- Tedavi boyutu: Oyun vasıtasıyla çocuk, çeşitli baskılar sonucu doğan stres ve gerilimi üzerinden atar. Bu yüzden birtakım baskı ve yaptırımların fazlasıyla uygulandığı evlerden gelen çocuklar, diğer çocuklara nisbetle daha çok oynarlar. Ayrıca oyun, kin ve düşmanlığı bertaraf etmek için en güzel yoldur.[455]

VII. İlmî Ve Fikrî Yapı

"Çocuklarınıza ilim talep etmelerini emrediniz."[456]
Hz.Ali

Giriş:

Tarihte İslâm dini gibi mensuplarının eğitim ve öğretimine düşkün bir din yoktur. Ayrıca dünyada İslâm düşünce sistemi gibi öğrencilerinin eğitim ve öğretimi konusunda titizlik gösteren bir ideoloji de bulunmamaktadır. Bu nokta İslâm düşmanları tarafından da doğrulanmıştır. Cambridge Üniversitesi Islâmî Araştırmalar profesörü Dr. Arthur J. Arberry diyor ki: "İslâm'ın insanlık alemi üzerinde takdir ve şükranla anılmaya değer birçok izleri bulunmaktadır. Elimizdeki birçok kaynak, sanat, teknik, edebiyat, bilim ve siyasetin yükseltilmesinde müslümanların katkısını ortaya koymaktadır. Gerçek odur ki, eğer müslümanlar, tarih boyunca kendilerini diğer milletlerden ayıran öğrenim ve Öğretime düşkün olmasalardı, sözkonusu yüksek ilmî hedefleri gerçekleştirmede başanlı olamazlardı. Erkek ve kadınlarıyla onlar, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) "Çin'de de olsa ilim talep edin"[457] davetine icabet etmişlerdir."[458]
İlmî ve fikrî yapının oluşturulmasında, çocuklarına sağlam bir altyapı kazan dırabilmeleri için ana babanın takip etmesi gereken temel esasları açıklamak gerekir. Çünkü bu yapı, çocuğun oluşum ve gelişimini sağlayan en Önemli faktör sayılır. Zira bunun temelinde "akıl" unsuru vardır. Akıl, zihniyet ve anlayış sağlıklı olursa artık bu, ana baba için bahtiyarlık olur. Aksi bir durumda ise aha baba, kendilerine savaş açan, din, örf ve kültürüne yabancı olan, buna bağlı olarak da -Allah korusun- Cehennem ile karşılaşacak olan düşman bir nesil dünyaya getirmiş olurlar.
Kanaatimiz odur ki, ele alacağımız ilmî yapıya ilişkin bu esaslar, ilim, öğrenim ve ulema sevgisi konusunda ruhî yönden çocuğu tedâvî edecek ve ona moral kazandıracaktır. Ayrıca eğitim için başarılı ve iyi bir hocanın seçilmesinde ana babanın rolünün ne kadar büyük olduğu da anlaşılacaktır. Çünkü hoca, çocuğun akıl ve kalbinin aynasıdır. Hocanın güzel gördüğünü çocuk da güzel karşılar. Bundan dolayı, ana babanın ciddi olarak ihtiyaç duyduğu sözkonusu esasları bilmek gerekmektedir. Sırasıyla bu esaslar şunlardır:[459]

I- Çocuğa İlim Sevgisini Ve Âdabını Kazandırmak:

Peygamber (s.a.v.), ilim talebi ve tahsili için çocukluk döneminin değerlendirilmesi hakkında temel bir kaide ortaya koymuştur. Her neslin bir sonraki nesle intikal ettirdiği bu kaide, çocuklarını ilim talebi ve sevgisine teşvik etmeleri için velilerin himmet ve gayretlerini artıran önemli bir âmil olmuştur. Çünkü :

"İlim talebi her müslümana farzdır."[460] Bu hususta küçük-btiyük, erkek-kadın, oğlan-kız arasında bir fark yoktur, ilim öğrenmek, kulun Allah'a yaklaştığı en faziletli ibadettir. Bundan dolayı da çocukluk dönemi, ilmî ve fikrî yapının oluşturulmasında en verimli dönem olmuştur.

Konuyla alâkalı Ebu'd-Derdâ'nm Rasûlüllah'tan (s.a.v.) rivayet ettiği hadis şudur: "Küçüklüğünde ilim öğrenen kimsenin durumu, taş üzerine nakşetmeye benzer. Büyüklüğünde ilim öğrenen kimsenin durumu da, su üzerine yazı yazan kimseye benzer."[461]

İbn Âbidin bu hadisi bahis mevzuu ettikten sonra, şair Niftûye'nin kendi için söylediği şu şiiri nakleder:

Yetişkinlikte öğrendiklerimi unuttuğumu gördüm. Küçüklükte bellediklerimi ise unutmadım.

İlim, çocuklukta öğrenmekle olur. Hilim iae yetişkinlikte olur.

Yaşlılıktan sonra ilim zorlanmaktır. Kalp, kulak ve göz zayıfladığı zaman.

Çocuklukta açsa kalbi muallim,

Görür orada "taşa nakşetmek gibidir ilim."[462]

Sehâvî[463] bu mânayı destekler nitelikte şu hadisleri zikreder:

Ebû Hüreyre (r.a.), Peygamber'den (s.a.v.) şu hadisi rivayet etmektedir: "Kim gençliğinde Kur'an'ı öğrenirse, Kur'an onun etine ve kanına karışır. Kim de yaşlılık döneminde öğrenir de, Kur'an ondan (unutulup) kurtulmasına rağmen, o kimse (okuyarak) onu terketmezse, ona da iki sevap vardır."[464]

İbn Abbâs da şöyle demektedir: "Bulûğ çağına gelmeden önce Kur"an'ı okuyan kimseye henüz çocukken hikmetler verilmiştir."

Sahabe, tâbiûn ve hadis alimleri, çocukların Kur'an öğrenmesinin, onların ilmî gelişiminde büyük etkisinin bulunduğunu, hafızalarını daha sağlam ve daha kuvvetli duruma getirdiğini ifade etmişlerdir.

Hatib el-Bağdâdî,[465] bazı selef âlimlerinin hayatını ve onların çocuklarına gösterdikleri ihtimamı sözkonusu etmiş bulunmaktadır. Bunlardan el-Hasan

diyor ki: "Bize çocuk ve gençlerinizi gönderin. Çünkü onların akıl, zekâ ve hafızası daha müsaittir; duyduklarını daha iyi ezberlerler."
Said el-Asbahî de şöyle der: Geceleyin Abdullah b. Mübarek'in ilim meclisine giderdim. Yanımda akranım da olurdu. Herkesten önce oraya ben varırdım. Abdullah b. Mübarek yaşlılarla beraber gelirdi. Ona:
“Şu çocuklar gerçekten bizi geçti, denilince O:
“Bunlar bana sizden daha çok ümit veriyor. Sizler ne kadar yaşayacaksınız? Ama umarım Allah bunları olgunluk merhalesine ulaştırır. Said diyor ki: "Benden başka onlardan hiçbir kimse kalmadı."
el-A'meş şöyle derr'lsmail b. Racâ'mn okul çocuklarına geldiğini ve hadisinin unutulmaması için onlara rivayette bulunduğunu gördüm."
Yahya b. Humeyd et-Tavîl anlatıyor: Hammâd b. Seleme'ye gitmiştik. Önünde çocuklar vardı, onlara hadis rivayet ediyordu. Hemen biz de yanına oturduk. Nihayet işini bitirince biz ona: ,
“Ey Ebû Seleme! Biz senin ahalin içinde yaşlı olanlarız. Biz sana geldik, oysa sen bizi bıraktın ve şu çocuklara yöneldin, dedik. Bunun üzerinde o:
“Rüyamda kendimi bir nehrin kenarında kovayla su alıp şu çocuklara verirken gördüm, dedi.
Yahya b. Yeman da, kendisine henüz bıyığı terleyen bir çocuk geldiğinde onun, A'raf ve Yusuf surelerinin başından yetmişer ayet okumasını isterdi. Eğer okuyabilirse ona hadis rivayet eder, değilse rivayet etmezdi.[466]
Hasan b. Ali çocuklarına ve yeğenlerine şu tavsiyede bulunurdu: "Öğrenin! Bugün siz halkın küçüklerisiniz ama yarının büyükleri olacaksınız, içinizden ezber yapmayanlar yazsın!"[467]
Atâ b. Ebî Eabâh da çocuklara şöyle derdi: 'Yazın! Güzel yazamayan ve beceremeyenler için biz yazarız. Yanında defteri-kalemi olmayanlara biz veririz."[468]
Bedîuzzamân el-Hemedânî bir yeğenine yazdığı ilim tahsili konusunda ciddiyete teşvik eden mektubunda şunları söylüyordu: "Ben olduğum sürece sen benim çocuğumsun, ilim senin işindir, okul mekânındır, defter ve kalem dostlarındır. Bu imkanı değerlendirmezsen, artık gerisini sen düşün, ben senin dayın değilim vesselam!"[469]
Lokman oğluna:
“Yavrucuğum! Elde ettiğin hikmet nedir? dedi. Oğlu:
“Beni ilgilendirmeyen (mâlâyâni) şeylere aldırış etmem, cevabını verdi. Lokman:

“Yavrucuğum! Bir başka şey daha var: Âlimlerin ilim ve sohbet meclislerinde bulun, onların dizinin dibinden ayrılma! Çünkü Allah sağanak yağmurla ölü ve kuru araziyi dirilttiği gibi, hikmet nuruyla da ölü kalbi diriltir. Yavrucuğum, üç şey için ilim öğrenme ve yine üç şey için onu terketme! Tartışmak, övünmek ve gösteriş yapmak için ilim öğrenme! Küçümseyip rağbet etmemek, insanlardan utanmak ve bilgisizliğe nza göstermekten dolayı da ilmi terketme! Yavrucuğum, alimlerle cedel ve münakaşaya girme! Çünkü bu onların hoşuna gitmez ve bundan dolayı seni terkederler. Bilgisiz ve avanak olanlarla da tartışma! Çünkü onlar sana cahilce davranırlar, çirkin ve kaba konuşarak seni üzerler. Fakat ilimde senden üstün olanlara ve senden aşağıda olanlara sabır ve metanet göster. Alimlere sabreden, onların yanından ayrılmayan, nezaket ve yumuşaklıkla onların bilgilerinden istifade edenler ancak onların kervanına katılabilir. Yavrucuğum! Şüphesiz ilim ve hikmet, miskin ve gariplerin hükümdarların meclislerinde oturmalarına zemin hazırlamıştır."[470]

Yahya b. Hâlid oğluna: "İlmin her çeşidini al! Çünkü kişi bilmediği şeyin düşmanıdır. Ben senin herhangi bir ilmin düşmanı olmanı istemiyorum" dedi ve şu şiiri okudu:

Al muhtelif ilim ve disiplinden payın Üstün olur her disiplinde bilgisi olan
Bilmediğinin olursun düşmanı sen Bildiğinle olursun sürekli barışık/dost sen.

Abdulmelik b. Mervân da ilim öğrenmeyi hayat için bir saadet kaynağı olarak görmüş ve çocuklarına bu ruhu devamlı telkin etmiştir.

Tarih boyunca tüm ilim, fikir ve davet adamları, küçük yaştan itibaren çocukların ilim ve irfanla mücehhez olmaları için üstün gayret sarf etmişlerdir. Ahmed Şevki'nin ifade ettiği gibi, hiç önemsenmeyen hatta toplum tarafından sevilmeyen yaramaz bir çocuk, zaman gelir büyük işler başarır ve içinde büyüdüğü toplumun medar-ı iftiharı olur. Bu yüzden her çocuğu ilme teşvik etmek gerekir, ilim sevgisinin aşılanması durumunda, ana babanın baskı ve ısrarı olmadan çocuk kendiliğinden ilim tahsiline koşar, bu uğurda uykusuzluğa sıkıntı ve zorluklara severek katlanır.[471]

II- Çocuğun Bir Miktar Kur'an Ve Sünnet Ezberlemesi

Çocuğun itikâdi yapısını işlerken temas ettiğimiz gibi, akıl ve düşünce açısından onun olgunlaştırılmasında Kur'an ve Sünnet'in önemi tartışılmaz. Kur'an ve Sünnet, bütün ilimlerin kaynağıdır; akıl ve zekayı aydınlatır, onlara kuvvet kazandırır. Bundan dolayı en. azından çocuk, Kur'an-ı Kerim'den Amme cüzünü,

sünnetten de kırk hadis ezberlemelidir. Bu kitabın sonuna çocuk için gerekli pedagojik kırk hadis koymuş bulunuyoruz.
Sahabe ve selef-i salihinin çocuklara ilk telkin ettikleri ve öğrettikleri şey Kur'an ve sünnet idi. Çünkü bunlar, çocuğun ilmî şahsiyetini oluşturan temel taşlardır. Bundan dolayı da "Siyaset" adlı kitabında İbn Sînâ der ki: "Çocuk öğrenim için müsait duruma geldiği zaman, önce ona Kur'an öğretilir ve dinin temel esasları anlatılır.
Çocukların hadis ezberine ne derece önem verdiklerini gösteren bir örnek vermek istiyoruz:
Buhârî anlatıyor: Henüz ilk mektepte iken aklıma hadis ezberi geldi. O sırada yaşımı sorana, on veya ona bastığımı söylerdim. Sonra mektepten çıktım. Dahilî ve diğer alimlere gelip gitmeye başladım. Birgün o, insanlara "Süfyan Ebu'z-Zübeyr'den, o da ibrahim'den..." diyerek bir rivayette bulundu. Bunun üzerine ben "Ebu'z-Zübeyr, ibrahim'den rivayet etmemiştir" deyince beni kovdu. Ben ona "Eğer varsa git aslına bak!" dedim. O da derhal gidip baktı. Sonra döndü ve "O nasıldır, yavrum?" dedi. Ben de onun ez-Zübeyr, bu ez-Zübeyr'in de Ibn Adiyy olduğunu ve ibrahim'den rivayette bulunduğunu söyledim. Bunun üzerine o eline kalemi aldı, defterindeki yazısını düzeltti ve "Doğru söyledin" dedi. Buhârî o esnada onbir yaşında idi. Onaltı yaşına girdiğinde Îbnu'l-Mübarek ile Vekî'in hadis kitabını ezberledi. Bundan iki yıl sonra Kadâya's-Sahâbe ve't-Tâbiîn adlı kitabım, daha sonra da Medine'de Rasûlüllah'ın (s.a.v.) kabri yanında "Tarih"i yazdı.
Hâşid b. tsmaü diyor ki: Buhârî, henüz bir çocukken bizimle birlikte Basra'nın hocalarına gider gelirdi ama duyduklarım yazıya geçirmezdi. Bu şekilde onaltı gün geçtikten sonra nihayet biz onu kınadık ve bu davranışını tenkide tabi tuttuk. Bunun üzerine o şöyle dedi: Siz benim dedikodumu yaptınız ve yazmamı isteyip durdunuz. Haydi yazdıklarınızı bana bir gösterin bakalım! Biz de onları çıkardık. Bunlar onbeşbin hadisin üzerindeydi. Buhârî onlann hepsini ezbere okudu. Nihayet biz, artık yazdıklarımızın onun hafızasında olduğuna hükmettik.[472]

III- Eğitim İçin İyi Bir Hoca Ve İyi Bir Okul Seçilmesi:

İlk müslüman nesiller, çocuklarına kaliteli bir eğitim verebilmek için iyi bir okulun seçimi konusunda üstün bir gayret gösteriyorlardı. Çünkü okul, çocuğun akıl ve ruh dünyasını yansıtan ayna ve onun beslendiği kaynak durumundadır. Çocuğun ahlâkî yapısını işlerken de ifade ettiğimiz gibi sahabe ve tabiun neslinin, çocuklarının ilimden önce edep almalarım öğütlemeleri, bu hususta

onların gösterdikleri ihtimamı ortaya koymaktadır. Onlar iyi bir hocaya ulaşmak için yolculuk yapmak zorunda kaldıklarında, herhangi bir sıkıntı duymadan, gönül rahatlığıyla ve severek bunu yaparlardı. Bilinen bir husustur ki, yolculuğun ana babaya yüklediği birtakım maddi külfetleri vardır. Fakat sağlıklı bir şekilde çocuğa ilmi yapı kazandırabilmek için onlar buna kolaylıkla katlanabiliyorlardı. Bundan dolayı "Siyaset" adlı kitabında Ibn Sina şöyle der: "Çocuğun hocasının akıllı, mütedeyyin, pedagojik formasyonu iyi, öfke ve hafiflikten uzak, vakur ve ağırbaşlı, hareket ve davranışları mutedil ve külfetsiz, nazik ve zarif, mürüvvet ve nezaket sahibi tatlı bir şahsiyet olması gerekir." Tarih boyunca, müslüman idareciler de kendi çocuklarının eğitimi için iyi bir hoca bulma konusunda gerekeni yapmışlardır.

Ebû Davud'un hizmetçisi Ebu Bekir b. Câbir anlatıyor: Bağdat'ta idim. Akşam namazını kıldıktan sonra kapı çalınarak açıldı. Baktım ki bir hizmetçi, halife Ebu Ahmed el Muvaffak'ın izin istediğini söylüyor. Derhal Ebu Davud'un yanına girdim ve durumu bildirdim. O da izin verdi halife içeri girdi ve oturdu. Sonra Ebû Dâvûd ona yönelerek;

“Böyle bir vakitte şeref vermenizin sebebi nedir? dedi. Halife:

“Üç husus, dedi. Ebû Dâvûd:

“Nedir onlar? dedi. Halife:

“Basra'ya gideceksin. Muhtelif bölgelerden talebelerin gelip senden ilim almaları için orayı vatan edineceksin, dedi. Ebû Dâvûd:

“Bu bir. ikincisini söyle, dedi. Halife:

“Çocuklarıma "Sünen" kitabını rivayet edeceksin, dedi. Ebû Dâvûd:

“Peki tamam. Üçüncüsünü söyle, dedi. Halife:

“Onlar için ayrı ve özel olarak rivayette bulunacaksın. Çünkü halifelerin çocukları Öyle herkesle oturup kalkmazlar, dedi. Bunun üzerine Ebû Dâvûd:

İşte bu isteğini yerine getirecek durumda değilim. Çünkü eşrafıyla, zayıfıyla insanların hepsi ilimde eşittir, dedi. Olayı anlatan ravi diyor ki: Artık ondan sonra halifenin çocukları gelip otururlardı. Ancak onlarla diğer gelen insanlar arasında bir perde çekilirdi. Böylece onlar herkesle birlikte hadis dinlerlerdi. [473]

Rivayete göre Utbe b. Ebî Süfyan oğlunun hocasına şöyle demiştir: Ey Abdussamed! Önce kendini düzeltmekle işe başlamalısın. Çünkü çocukların gözleri senden ayrılmaz. Senin güzel gördüklerin onların nezdinde güzeldir. Çirkin gördüklerin de onların nezdinde çirkindir. Allah'ın kitabını onlara öğret. Yalnız öğretirken ne onları bıktıracak şekilde zorla ne de büsbütün Kur'an'ı ihmal edecek kadar onları başıboş bırak. Onlara güzel şiirleri, Hz. Peygamber'in (s.a.v.)

hadislerini ve büyüklerin hikmetli sözlerini oku. Birini mükemmel duruma getirmeden ve onların anlamalarına tam olarak firsat vermeden başka bir ilme geçme. Çünkü aynı anda, yoğun bir şekilde kulağa değişik bilgilerin gelmesi, sağlıklı olarak onların anlaşılmasında güçlük ve kargaşa meydana getirir. Benimle onları tehdit et ve benim yokluğumda gerekirce onları cezalandır. Onlara hastalığı teşhis ettikten sonra ilacını ver^n şefkatli ve yumuşak bir doktor gibi davran. Onlara dinine düşkün yöneticilerin biyografilerinden ve hayat tarzlarından bahset. Kadınlarla konuşmaktan onları sakındır. Terbiye için onları bana havale etme, bfen onları sana emanet ettim. Onların daha iyi durumda olmaları için senin istek ve temennilerine -inşaallah- hazırım."[474]

Mâverdî, şu sözleriyle hoca seçiminin önem ve lüzumunu vurgulamaktadır: 'Yavrusu için hoca ve terbiyeci seçiminde baba, ana veya stit ana seçiminde gösterdiği gayret ve hassasiyeti hatta daha fazlasını göstermek zorundadır. Çünkü çocuk ahlak, âdap ve birtakım alışkanlıkları baba ve anasından ziyade hocasından alır. Zira eğitim maksadıyla çocuk, öğretmeniyle birlikte daha uzun süre olmakta, onun emir ve tavsiyelerine uymakla yükümlü tutulmaktadır. Böyle olunca, hoca öğrencisine sadece Kur'an okutmakla, şiir ve lügat ezberletmekle kalmamalı, onun iffet ve takva sahibi, mütedeyyin, olgun, yüksek ahlak sahibi olmasına, inanç ve amelle ilgili lüzumlu bilgileri öğrenmesin^ özen göstermelidir. Sırasıyla bu saydıklarımızın tamamım yapamamamı durumunda, Allah korkusu, dine bağlılık şuuru ve gerekli amelî-fıkhî meseleleri vermek kaçınılmazdır."[475]

Üzülerek söylemeliyiz ki, bugün günümüz dünyasında Islara düşmanları kin kusan haçlı saldırılarını sürdürmekte ve müslüman çocuğu bozmak için alçak inkar sancağım yükseklerde tutmaktadırlar. Bundan dolayı onlar çocuk eğitimi için dînî hayattan uzak ve inançsız öğretmeni tercih etmekte ve çocuğu Allah'ın yolundan uzaklaştırıcak çağdaş/modern okul hazırlamaktadırlar. Tabii ki bu gelişmeler müslümanlann gaflet ve bilgisizlikleri yüzünden olmaktadır. Bizim bu . tesbitimiz, rastgele söylenmiş ölçüsüz bir söz değil, bugün yaşadığımız bir realitedir, imansız müsteşriklerin ve hınstiyan misyonerlerin ıür^f ve açıklamaları, konu hakkında açık bir belge durumundadır. Onların şu planına bir bakınız! 1952'de ölen papaz Samuel Zewemer "Mehdü 1-Islâm" adlı kitabında, müslüman çocuklara kurduğu tuzağı Şöyle açıklıyor: "Batı tarzı bir ahlâk eğitimi ve okul öğretimi, henüz ergenlik çağına girmemiş tüm çocuklarda olumlu ve yararlı sonuçlar ortaya koymaktadır. Bir defa ben müsîüman öğrencileri toplayarak önlerine yerküreyi temsil etmek üzere bir top koydum. Sonra onun

üzerinde kuvvetli bir ışık çevirdim. Bu gösteriyle ben onları, Ramazan ayındaki oruç emrinin Allah katından gelmediğini, çünkü bazı ülkelerde bu farzın yerine getirilemeyeceği konusunda ikna ettim."[476]

Kinini tutup fırsat gözeten bu alçak ve suçlu adam -ki gerçekten çocuklarını bu tip öğretmenlere gönderen veliler daha suçludur bununla da yetinmemiş, 1935 yılında Kudüs'te, İslâm ülkelerinde görev yapan bütün misyonerler için bir sempozyum düzenledi. Burada onların İslâm ülkelerinde islâm inancı karşısında karşılaştıkları sıkıntı ve problemleri dinledikten sonra, müslüman çocuğun akıl ve fikrini bozma noktasında şu sözleri sarfederek hedeflerini açıkladı: "Müslümanların diyarında siz, Allah'a kulluğu bilmeyen ve bilmek de istemeyen bir nesil hazırladınız. Müslümam islâm'dan kopardınız ama onu hnstiyanlığa sokamadınız. Netice olarak emperyalizmin istediği şekilde; rahatlık ve tembelliği seven, bela ve musibetlere hiç aldırış etmeyen müslüman bir kuşak geldi. Artık bu kuşağın dünyadaki arzu ve hedefi sadece şehvettir; öğrenimi şehvet içindir, mal, eşya ve para biriktirmesi şehvet içindir, idealindeki makam ve statü şehvet içindir. Ayrıca o, şehvetlere ulaşmak için elinden gelen herşeyi yapacaktır."[477]

Kahire, Arap Dil Kurumu üyesi -ki bu, cahil ve gafil İslâm ülkelerinin anlaşılmaz ilginç tutumlanndandır- kindar müsteşrik Gibb "İslâm Nereye Yürüyor" (îlâ Eyne Yesîru el-Islâm) adlı kitabın önsözünde şöyle diyor: "Çağdaş okullar ve basın yoluyla yapılan eğitim ve kültür faaliyetleri, hiç farkına varmadan müslümanlar arasında bir tesir icra edebilmiş ve hayatlarının genelinde dinden hayli uzaklaşmalarına sebep olmuştur. Kuşkusuz bu, İslâm dünyasını kendi medeniyetine yaklaştırabilmek için çaba harcayan Batının bıraktığı her girişimde, ilerde ürününü verecek çekirdek bir yapı demektir. Gerçekte İslâmiyet, güç ve önemini biraz kaybetmiş olsa bile bir akidedir. Aynı zamanda o, sosyal hayata hakim bir otorite olması gerekirken, bugün fonksiyonunu yitirmiştir."[478]

Rahmetli eski Şeyhu'l-Ezher Muhammed Hıdır "Misyoner okullarındaki müslüman çocukları" başlığım taşıyan yazısında bu problemi ele almakta ve islâm toplumunu uyarmaktadır. Söz konusu yazıyı burada okuyuculara sunmak isityoruz. Umanz bunda aklı olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır:

"Ailesine bağlı, din, toplum ve milletine faydalı olacak şekilde çocuğunu yetiştirme imkanı varken, böyle yapmayıp da o tertemiz yavrusunu hiçbir ahit ve antlaşma tanımayan, çocuğa sürekli inkar ve sapıklığı empoze eden bir kadronun

kucağına ativeren bir insan tipini düşünebiliyor musunuz? işte bu insan tipi, doğru yolda gitmesini sağlamak, içinde yaşadığı toplumun iman ve saadetine sevinen, inkar ve bedbahtlığına da üzülen bir üye durumuna getirmek üzere Allah'ın kendisine hediye ettiği çocuğu, islâm diniyle savaşmak ve Islâmi. değerleri katletmek için kurulan okullara -ki bunlar bizim topraklarımızda "Misyonerlik Kurumları" (Cem'iyyâtü't-Tebşîr) adını alan okullardır- gönderen bilinçsiz bir müslümam sembolize etmektedir.

Yavrusunu bu tür okulların duvarları arasına atan bir babanın suç ve günahı, ekonomik endişelerle çocuklarını öldüren babaların suç ve günahlarından daha az değildir. Söz konusu okullarda öğretmen kadrosunun, çocuklar ve dînî tanımama noktasında çocuklar mesabesinde olan insanlar üzerinde etki bırakması, onların, müslüman çocuklarına gayr-i İslâmî inançları aşıladıklarını, o inançları hayata geçirmeye sevkettiklerini ve İslâm şeriatına dil uzattıklarını gösteren önemli bir gösterge değil midir?

Çocuğunu misyoner yetiştiren okullara veren bir kimse sadece bir ferdi öldürmekle kalmayıp birçok insanı katletmekte ve dolayısıyla tüm ümmete karşı bir cinayet işlemektedir. Bunu biz abartarak söylemiyoruz. Bu tür okullarda eğitim gören çocuk bazen öğretmen olmakta ve tıpkı papazlar gibi birçok müslüman evladının dînî ve milli duygularını tahrip etmektedir. Bu okulların mezunlarından olup da müslümanların yönetimini ellerinde bulunduranların gayr-i İslâmî kültürle yetişen yetkililere nisbetle daha kaba, daha düzenbaz ve İslâm'a karşı daha saygısız davrandıklarını zaman bize göstermiş bulunmaktadır.

Şüphesiz bu okullarda öğrenci bazı bilgiler elde etmektedir. Fakat kaybettiği dinî ve millî duygulara nisbetle bu bilgiler, kayda değer birşey değil aksine bunlar, kişileri büyüleyici özelliğe sahip kaprislerdir. Bu. kaprisler, adamın, tertemiz yavrusunun elinden tutarak onu dininin ve milletinin horlandığı bir iklime götürmesine yol açmaktadır. Bu atmosfer içinde, çok geçmeden o saf ve temiz yavru değişmekte, kirli ve paslı duruma gelmektedir. Neticede de bu okulların birçok mezununda gördüğümüz ve duyduğumuz olumsuz gelişmeler meydana gelmektedir.

Şam'da bulunduğum günlerde şöyle bir olaya rastladım: Yüksek rütbeli bir subay, İslâmî Eğitim Okulu'nun sahibi olan hocaya çocuğunu getirmişti. Subay hocaya oğlunu bir yabancı okula kaydettirdiğini, orada çocuğun inancım bozduklarını ve nihayet çocuğun, kendisini ve anasını hırıstiyanlığa davet ettiğim anlattı. Sonra pişman ve üzüntülü bir vaziyette hoca efendiden çocuğun ruh ve kalbini tedavi etmesini, belki arınabilir düşüncesiyle ona İslâm'ın güzelliklerim anlatmasını rica etti.

Geçen Ramazan ayında başına intikal eden papazın İslâm'a saldırısını ve ona gösterilen tepkileri okuyucular unutmamıştır. Adam söz konusu okulların birinde, kendisinden ders alan Müslüman çocuklarının dinine hiç saygı göstermeden İslâm'a dil uzatmıştı. Orada bulunan ve kalbinde biraz iman olan bir öğrenci, papazın İslâm düşmanlığına tahammül edememiş, tepki göstermek suretiyle onu zor durumda bırakmıştı. Bu olayda mü'minler için gerçekten ibretli dersler vardır. Biz bu tip misyonerleri ve onlann faaliyet gösterdikleri eğitim kurumlarını doğrusu pek yadırgamıyoruz. Onlar kendilerine sunulan planı uygulamakla görevlerini yerine getirmektedirler. Ancak biz çocuklarını, inaç, amel ve ahlâk bakımından yara almadan ve birtakım karanlıklara maruz kalmadan çıkamadıkları bir çevreye atan müslüman kardeşlerimizin durumunu yadırgıyor ve onları uyarmak istiyoruz. Şüphesiz öteki alemin azap ve karanlığı daha sürekli ve daha dehşetlidir."[479]
Önemine binaen, başka meselelere de girerek konuyu bir bakıma dağıttığımızın farkındayız. Bu hususta okuyucuların mazur göreceğini umuyoruz.[480]

IV-Çocuğun İyi Derecede Arapça Öğrenmesi:

Arapça, bütün Islâmî ilimlerin anahtarıdır. Çocuğun dili ne kadar kuvvetli olursa, ileriki yıllarda arzu ettiği herhangi bir ilim dalında da o kadar güçlü ve başarılı olur. Arapça, Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerifin dilidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu dili öğrenmeye ve öğretmeye teşvik etmiş, bu konuda çocukların yetiştirilmesine de ayrı bir önem vermiştir. Müslümanların çocuklarına Arapçanın yazılışını ve okunuşjınu öğretmeleri karşılığında Bedir esirlerinin bırakılacağını kabullenmesi[481] Hz. Peygamberin bu hususiaki hassasiyetini göstermektedir. Bu anlaşmada her esir, on sahabe çocuğuna iyi derecede Arapça öğretmekle kendisini kurtaracak fidyeyi ödemiş oluyordu.
İbn Abbâs (r.a.) anlatıyor; Bedir savaşında elimizde bazı esirler vardı. Verecekleri bir fidye de yoktu. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) onların, ensann çocuklarına yazıyı öğretmelerini fidye olarak kabul etti. Derken ensardan bir çocuk babasına geldi. Babası:
“Neyin var? dedi. Çocuk:
“Öğretmenim beni dövdü, dedi. Bunun üzerine babası:
“İğrenç adam Bedir'in intikamım almak istiyor! Artık ona bir daha gitmezsin, cevabını verdi.[482] Herhangi bir çocuğun dil hatası yapması, sahabe başta olmak üzere selef-i salihini çok rahatsız ederdi.

Hz. Ömer birgün ok atışı yapan bir gurup çocuğa rastlamıştı. Çocuklardan birisi konuşma esnasında "Ya Emîra'l-Mü'minin! Innenâ Kavmun Müteallimîn"[483] diyerek cümlenin son kelimesinde gramer hatası yapmıştı. Halbuki kelimenin telaffuzu "müteallimûn" şeklinde olmalıydı. Bu hata üzerine Hz. Ömer hemen öfkelenmiş ve şöyle demişti: "Vallahi sizin ok atışında yaptığınız bir yanlışlık benim yanımda dilinizde yaptığınız bir hatadan daha sevimli ve daha hafiftir." [484]

Müslüman çocukların bu tür dil bilgisi eksikliğinden kaynaklanan hataları çoğalınca, Hz. Ali (r.a.) bu problemin üzerinde durdu. O, bu hataların büyümesinden endişe ettiği için derhal alimlerden dil kaidelerini sistemleştirmelerini ve bunları çocuklara öğretmelerini istedi.

Ebu'l-Esved ed-Düelî'ye birgün kızı "Gökyüzü ne kadar güzel" manasında "Mâ Ahsene es-Semâ" diyeceği yerde yanlışlıkla "Gökyüzünün en güzel varlığı nedir?" anlamına gelen "Mâ Ahsenu's-Semâ?" demişti. Bu soruya babası:

“Yıldızlarıdır, cevabını verince kızı şöyle dedi:

"Ben bunu kasdetmemiştim. Ben, gökyüzündeki varlıktan sormayı değil, ona duyduğum teaccübü kasdetmiştim." Oysa bu manayı kasdeden kızın, kaide icâbı 'Mâ Ahsene es-Semâ" demesi gerekirdi. Genç nesilde bu tür dil hatalarını gören Ebu'l-Esved, halife Hz. Ali'ye giderek durumu bildirmişti. Bunun üzerine Hz. Ali, Ebu'l-Esved1 e yazı malzemeleri vererek ondan nahiv kaidelerini sistematik hale getirmesini istedi.

Selef-i salih de ilim yolcusu çocuklarına nasihat ederken, diğer bütün ilimlerin anahtarı olması sebebiyle Arap dili ve edebiyatına ihtimam göstermelerini tembih ederdi. Abdulmelik b. Abdilaziz b. Ebî Seleme el-Mâcişûn anlatıyor: el-Münzir b. Abdillah el-Hızâmî'ye gitmiştim. O sırada ben küçük denecek yaşta idim. Ben konuşunca, dil kaidelerine uygun bir şekilde sarfettiğim düzgün ifadelerim onun dikkatini çekti ve bana:

“Sen kimsin? dedi. Ben de ona:

“Abdulmelik[485] b. Abdilaziz b. Ebî Seleme'yim dedim. Bunun üzerine o bana:

“Sen hemen ilim tahsil et! Çünkü sende bunu yapabilecek atlyapı var; dil problemin olmadığı için derhal tefsir, hadis ve fıkıh gibi temel Islâmî ilimlere başlayabilirsin, dedi.[486]

İmam Şafiî de çocukluğunu, dilleri bozulmamış olan Arap kabilelerinin yanında kalarak geçirmiş ve onlardan Arapçayı öğrenmişti. Bu yüzden Arap dili ve edebiyatı konusunda alimler arasında farklı ve müstesna bir yeri vardır.

İbn Sînâ "Siyaset" adlı kitabında konuyla ilgili şunları söyler: "Çocuk "recez"

diye bilinen şiir ve kasideleri, inanç esaslarıyla ilgili bir akîde metnini ezberlemelidir. Çünkü "recez" in nakil ve ezberi daha kolaydır. Çünkü beyitleri daha kısa, vezni daha hafiftir. Şiirlerden; edebin fazileti, ilmin övülmesi, cehaletin yerilmesi, ana babaya iyilik etmenin sevabı, misafire ikram edilmesi gibi tüm iyilik ve güzellik temalarını işleyenler tercih edilmelidir. Çocuk Kur'an hıfzını tamamlar ve dilin esaslarını iyi derecede öğrenirse, o zaman tabiat ve kabiliyetine uygun ilim ve meslek dalına yönlendirilir."

Ebu'l-Hasan el Mâverdi de, çocuğa iyi derece Arap dilini öğretmenin ehemmiyetini şu şekilde açıklar: "Çocuk eğitim öğretim aşamasına geldiğinde, yapılacak şey Arapça ile birlikte Kur'an öğretimine başlamaktır. Çünkü Allah Teâlâ kitabını Arap diliyle indirmiş, dinin hükümlerini o dille anlatmış, Rasûl (s.a.v.) de sünnetini o dille tebliğ etmiştir.' Tarih boyunca dînî, hikemî, ciddi ve şaka dolu gayr-i ciddi kitaplar hep Arapça olarak telif edilmiş, ümmet için vesika niteliğindeki yazışma, doküman ve mektuplar şimdi de bu dille gerçekleşmektedir. O halde bu toplum içinde büyüyen bir çocuğun Arapçayı öğrenmesi gereklidir. Aksı halde dinini bilemediği gibi toplum içinde de zayıf ve eksik olur."[487]

"Ayrıca Arapça akıcılık, tatlılık, beyan, ifade ve gramer zenginliği, alfabesinde bulunan normal harf sayısı gibi diğer dillerde olmayan birçok özelliği taşıyan farklı bir lisandır. Edebi zevk ve sanat itibariyle de Arapçanın ayrı bir yeri vardır. Bu yüzden de Arap olmayan birçok hükümdar bu dili öğrenerek özel meclis ve törenlerinde kullanmışlardır."

İmam Mâverdi şu tesbitiyle îbn Sina'nın en kolay yoldan Arapça öğrenme konusundaki görüşünü desteklemektedir:

"Dil eğitimi ve öğretiminde izlenmesi gereken metod, anlaşılması en kolay ve en hafif kitaplan seçmek, öğrencileri nadir kullanılan garip ve yabancı kelimelerle, nahiv ilminin incelikleriyle ve aruz divanlarıyla meşgul etmemektir. Çünkü bunlar, asıl üzerinde durulması gereken mana ve muhtevaya mani olur. Lafız ve kelimeler mana ve muhtevaya vakıf olmak için öğrenilir, insan, lafızları öğrenmek için ömrünü tüketirse, o lafızların ifade ettiği manalar ihmal edilmiş olur. Ancak lisanın ilmini yapan ve bunu meslek edinen filolog ve edebiyatçılara diyecek bir şey yoktur. Dil öğreniminde Arap şiirlerinden ve Arap tarihinde vuku bulan hadiseleri ifade eden haberlerden istifade edilmelidir. Fakat bunların seçimine dikkat edilmeli, çocuk, dinin esaslarını ihtiva eden, ilim, zühd, şecaat, cömertlik ve güzel ahlâka teşvik eden hikmetli şiirleri ezberlemelidir. Böylece çocuk üstün sıfatları ve faziletleri tanır, onlara karşı özlem ve sevgi ile büyür ve onları alışkanlık haline getirir. Netice itibariyle de çocukta ifade gücü ve düzgün

konuşma melekesi gelişir, sözün güzelini çirkininden ayırır, ince ve üstün manalara nüfuz eder.[488]

V- Çocuğun Îyi Derecede Yabancı Bîr Dil Öğrenmesi

Çocuk iyi derecede Arapçayı öğrendikten, Kur'an ve sünnetten bir miktar ezber yaptıktan sonra artık aynı, şekilde bir yabancı dil öğrenebilir. Düşmanların sinsi plan, oyun ve emellerini deşifre ederek onların kurdukları tuzaktan emin olacak, uluslararası diplomatik ilişkilerde istihdam edilecek ve özellikle batıda gelişen pozitif bilimleri müslumanlara aktaracak bir İslâm neslinin inşası için bu gereklidir. Rashulüllah (s.a.v.) Mekke'den Medine'ye hicret ettiği sırada ilk yaptığı iş bu olmuştur.
Zeyd b. Sabit anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) bana yahudilerin yazısını (Süryânîceyi) öğrenmemi emretmişti. Ben de onun için öğrendim. Rasûlüllah (s.a.v.) bana "Vallahi yazışmalarım konusunda hiçbir yahudiye güvenmiyorum" dedi. Ben de onların (dil ve) yazısını onbeş gün[489] içinde çok iyi bir şekilde Öğrendim. Artık Rasûlüllah (s.a.v.), yahudilere mektup yazacak olsa yazıyor ve onlardan mektup gelse onu okuyurdum.[490]
Selef de Arapçanın yanısira çocuklarına yabancı başka bir dili öğretmeyi teamül haline getirmiştir. Ömer b. Kays anlatıyor: Ibnu'z-Zübeyr'in (r.a.) yüz hizmetçisi vardı. Onlardan her biri başka bir dil/ lehçe konuşuyordu. Ibnu'z-Zübeyr de onların her biriyle kendi diliyle konuşurdu. Ben onun dünya işlerine baktığımda "Bu adam bir an olsun Allah'ı (ve ahireti) niyaz etmemektedir" derdim. Ahiret için yaptıklarına baktığımda ise, "Bu adam bir an olsun dünyayı istememektedir" derdim.[491]

VI- Çocuğun İlgi Ve Kabiliyetine Göre Yönlendirilmesi:

Az önce Zeyd b. Sabit'in Süryânîce öğrendiği bahis mavzuu edilmişti. Hiç kuşku yok ki sahabenin, Zeyd'i Peygamber'e (s.a.v.) takdim ederek aday göstermesi, onun dil'konusunda ilgi ve kabiliyetini bildiklerinden, Süryânîce öğrenme hususunda Rasûlüllah'ın (s.a.v.) arzusunu yerine getirebileceğine güvendiklerinden dolayıdır. Bu hareket, çocuğun ruhen arzu ettiği, ilgi ve merak duyduğu ilim ve mesleğe yönlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bunun yapılması halinde çocuk, akranı içinde üstün basan ve performans göstererek toplumuna katkıda bulunur. Allah kendilerinden razı olsun selef alimleri

asırlarca önce bu realiteyi gündeme getirmişlerdir. İbn Sina, çocuğun istediği her meslek ve sanatın onun için sözkonusu olamayacağı, kendi yapısına ve becerisine uygun bir sanat ve meslek dalına teşebbüs etmesi gerektiği görüşündedir.
Yûnus b. Habib aruz ve şiir öğrenmek için ünlü filolog Halil b; Ahmed'e sık sık gider gelirdi. Derken bu, Yûnus'a ağır geldi. Birgün hocası Halil ona şairin "Gücünün yetmediği şeyi bırak, yapabildiğin şeye geç" manasındaki şiirinin hangi vezinden olduğunu sordu. Yûnus bu soruya cevap veremeyince hocası Halil ondan, şiirin beytinin İkincimisrasını sorunun yerine koymasını istedi.[492]
İmam Buhârî, önceleri fıkıh öğrenmeyi ve bu ilim dalında derinleşmeyi düşünmüş ve buna teşebbüs etmişti. Derken Muhammed b. Hasan ona: "Git, hadis ilmiyle meşgul ol" dedi. Çünkü O, Buhârî'nin hadis ilmine daha yatkın ve daha başarılı olacağını sezmişti. Gerçekten onun bu tavsiyesine uyan Buhârî, ehl-i hadisin büyüğü ve imamı olmuştur.[493]

VII. Evde Îyi Bîr Kütüphanenin Oluşturulması Ve Bunun Çocuğun Yapısı Üzerindeki Tesiri:

Çocuğun Kur'an, hadis ve dil öğrenebilmesi için evde İslâmî ilmî bir kütüphanenin bulunması gerekir. Böylece çocuk kütüphanenin kazandırdığı o güzel atmosferde büyür, yetişir ve ondan beslenir.
Abdullah b. Seleme, babası Seleme'nin şöyle dediğini nakleder: Babam Bedii b. Varkâ bana bir mektup verdi ve: "Yavrucuğum! Bu Rasûlüllah'in (s.a.v.) mektubudur, ona uyun. Bu yazılı malzeme sizde bulunduğu sürece iyilik ve doğrulukta devam edersiniz" dedi. Peygamber'in (s.a.v.) birtakım emir ve tavsiyelerini ihtiva eden bu rivayette mektubun, Ali b. Ebî Talib (r.a.) tarafından yazıldığım ifade eden kayıt da bulunmaktadır.[494]
Semura b. Cündeb (r.a.), oğlu Süleyman'ın kendisinden devraldığı ve rivayet ettiği nüshasında birçok hadisi biraraya getirmişti. Bu hadis mecmuasının, Semura'mn çocuklarına gönderdiği mektup olduğu bilinmektedir. Ibn Sîrin, bu mektubun "çok ilim" ihtiva ettiğini söyler.[495] Bütün bunlar, evde çocuğa kuvvetli ilmî bir yapı kazandıracak faydalı bir kütüphane kurulmasının önemini göstermektedir. Bu bakımdan Câhız der ki: "Bir edebiyatçı-yazar ve onun miraslarından oluşan kitapları üstün ve kaliteli olursa, çocuk da o nisbette ilmin zevkini tadacak ve bırakılmasını yanlış bulacaktır. Ayrıca çocuk böyle bir ilim, kültür ve edep ikliminde geliştiğinden babasının yolunu takip edecek, kitaplara

bakmayı ve kafi derecede yapılacak ilim yolculuğunu alternatif bir kazanç yolu olarak görecektir."[496]

Şehid imam Hasan el-Benna, Encau'l-Vesâil adlı eserinde, evde kurulacak bir kütüphanenin fonksiyonunu şu şekilde anlatmaktadır: "Basit veya kitap sayısı az da olsa evde bir kütüphane oluşturmanın gerekliliğini ifade etmek istiyorum. Bu kitaplar, islâm tarihi, islâm alimlerinin ve büyüklerinin biyografileri, Islâmi yolculukları ve fetihleri konu alan kaynaklardan teşekkül etmelidir. Sağlık için eve bir ecza dolabı nasıl gerekliyse, akıl ve düşüncenin ıslahı için de İslâmî bir kütüphane aynı şekilde kaçınılmazdır. Magazin, hayasız ve ahlâksız basm-yaym karşısında çocuklarım bunlardan baskı ve tehditle engelleme yerine -çünkü böyle bir yöntem onların merak edip daha çok yönelmelerini beraberinde getirir- onları iyiye ve güzele yönelten faydalı kitap, dergi ve gazetelere kanalize etmelidir. [497]

VIII. İlîm Talebi Ve Tahsili Konusunda İslam Alimlerinin Çocukluk Yılları:

İslâm büyüklerinin hayat hikayelerini anlatmak, çocuğun uyanmasında, duygularının yanısıra akıl ve düşünce sisteminin harekete geçirilmesinde rol oynar. Bu yol, çocuk eğitiminde uygulanan nebevî metodlardan birisidir. Aynı zamanda bu, çocukların ileri seviyede ilmî bir geleceğe doğru yürümelerinde bir nevi katalizör özelliği taşımaktadır, işte çocuklara bu yapının kazandırılmasında çekirdek olması düşüncesiyle bazı örnek biyografileri sunacağız. Bilindiği üzere, daha önce İbn Abbâs gibi Kur'an ve hadis ezberinde enteresan örnekler verilmişti. Burada ise şunları ilave etmek istiyoruz:

1. Süfyân b. Uyeyne:

Ahmed b. Nadr el-Hilâlî'nin babası anlatıyor: Süfyan b. Uyeyne'nin meclisinde idim. Süfyan, mescide giren bir çocuğa baktı. O mecliste bulunanlar, yaşı küçük olduğu için Süfyan'ı küçümsüyorlardı. Bunun üzerine Süfyan: "Daha önce siz de böyleydiniz. Allah size lütfetti"[498] dedi ve devam etti: Ey Nadr! Henüz on yaşımda, boyum beş karış, yüzüm dînâr gibi, elbiselerim küçük, kollarım kısa, eteğim bir parça ve ayakkabım fare kulakları gibi iken benim, Zührî ve Amr.b. Dînâr gibi muhtelif alimlere gidip geldiğimi, onların arasında çivi gibi otur-duğumu, hokka-divitimin bir ceviz, kalemliğimin bir muz, kalemimin bir badem gibi (küçük) olduğunu bir görseydin! Ben meclise girdiğimde orada bulunanlar, "Şu küçük hocaya yol açın" derlerdi. Bu hatırasını anlattıktan sonra Süfyan tebessüm etti ve güldü.

Ravi Ahmed diyor ki: Babam da tebessüm etti ve güldü.[499]

2. Mâlik b. Enes:

Malik diyor ki: Anama "gidip hadis ve ilim yazacağım, ne dersin?" dedim. O da bana: "Gel de ilim elbiselerini giydireyim" dedi. Bunun üzerine o bana en güzel elbiselerimi giydirdi ve başıma sarık sardı. Sonra da "işte şimdi git, oku ve yaz!" dedi.

Yine anası der ki: "Rabîa'ya git, ilminden önce onun edebini öğren!"[500]

3. imam Şafiî:

Allah kendisinden razı olsun imam Şafiî diyor ki: Benim maddi imkanım hiç yoktu. Henüz çocuk yaşlarımda

-onüç yaşımdan daha küçükken- ilim tahsiline başladım Divana gider, yazı yazabilmek için orada kullanılmış kağıtların çıkmasını beklerdim.[501]

Buvaytî'nin naklettiğine göre imam Şafiî, henüz çocukken Mâlik b. Enes'in ilim meclisinde bulunuyordu. Derken fetva sormak Üzere bir adam Mâlik'e geldi ve:

"Ben, şu bülbül hiç sessiz kalmaz, devamlı öter diye Üç talak ile yemin etim" dedi. Mâlik:

"Yeminini bozmuş oldun! diyerek cevap verdi. Adam gittikten sonra Şafiî, Mâlik'in birkaç arkadaşına yönelerek "Bu fetva gerçekten yanlıştır" dedi. Durum Malik'e bildirildi. Mâlik'in meclisi oldukça heybetliydi, hiçbir kimse ona cevap vermeye ya da onu reddetmeye cesaret edemezdi. Bazan zabıta müdürü gelerek, ilim meclisinde imam Mâlik'in başında dururdu. Derken Malik'e:

“Şu çocuk senin verdiğin fetvanın yanlış olduğunu iddia ediyor! dediler. Malik:

“Bunu nereden söyledin/çıkardın? dedi. Şafiî:

“Şu kıssayı Peygamber'den (s.a.v.) bize rivayet eden sen değil misin? dedi ve devam etti: Fâtıma bint Kays (s.a.v.) Peygamber1 e (s.a.v.) "Ebû Cehm ile Muâviye bana evlenme teklifinde bulundu" deyince, Peygamber (s.a.v.) "Ebu Cehm, sopasını onsuzundan yere koymaz. Muâviye ise fakirdir, maddi imkanı yoktur" demişti. Şimdi soruyorum, Ebu Cehm'in sopası hiç devamlı omuzunda olur mu? Peygamber (s.a.v.) bununla ekser hâli kasdetmiştir. Bunun üzerine Mâlik, Şafiî'nin ilim ve muhakeme gücünü öğrenmişti. Şafiî diyor ki: Medine'den çıkmak istediğimde, vedalaşmak üzere Mâlik'in yanına gitmiştim. Ayrılacağım zaman bana şunları söyledi: "Yavrum, Allah Teâlâ'dan kork! Allah'ın sana verdiği bu nuru günahlarla söndürme." imam Mâlik "nûr" ile ilmi kas-dediyordu. Çünkü Mevlâ, "Allah bir kimseye nûr vermemişse artık onun nuru olmaz"[502] buyurmaktadır. Bu rivayette kuş "bülbül" şeklindedir.

Başka bir rivayette "kumru" geçmektedir.[503]

4. Ahmed b. Hanbel:

Ahmed b, Hanbel, henüz küçüklüğünde Kur'an'ı ezberlemiş, okuma ve yazmayı öğrenmişti. Sonra o yazı yazmak için divana yönelir ve kendi kendine şöyle derdi:

"Ben henüz ondört yaşımda küçük bir çocukken önce mektebe sonra divana gider gelirdim." Ahmed b. Hanbel, çocukluğunda olgun ve mümtaz bir yetişme tarzının izlerini taşıyordu. Ediplerden birisi "Ben çocuklarıma birtakım masraflar yapıyor, yetişmeleri için eğitmek üzere özel hocalar getirtiyorum ama onların iflah olduklarını göremiyorum. Fakat yetim bir çocuk olan Ahmed b. Hanbel'e siz bir bakın, nasıl başarılı oluyor?" diyerek onun ilim, edep ve güzel haline hayranlığını gizleyemiyordu.[504]

5. Ebu Yûsuf (İmam Ebû Hanife'nin arkadaşı ve öğrencisi):

Ebu Yusuf anlatıyor: Ben hadis ve fikıh öğreniyordum. Maddi durumum da zayıftı. Birgün ben Ebu Hanife'nin yanında iken babam geldi. Hemen beni alıp götürdü ve bana şöyle dedi: "Yavrucuğum! Ebu Hanife ile o kadar dolaşma! Çünkü onun ekmeği kızarmış; hali vakti yerindedir. Sen ise geçim için çalışmaya muhtaçsın." Bunun üzerine ben de babama itaat etmeyi tercih ederek derslerin çoğundan uzak kaldım. Derken Ebu Hanife beni göremeyince araştırmış ve soruşturmuştu. Ben de tekrar onun meclisinde bulunmaya karar verdim. Bu gecikmeden sonra ona gittiğimin ilk günü bana "Bize gelmekten seni engelleyen birşey mi var?" dedi. Ben "Geçim derdi ve babama olan itaat" dedim ve oturdum. Orada bulunan insanlar dağılınca Ebu Hanife bana bir kese vererek "Bununla ihtiyacını gör" dedi. Baktım, kesede yüz dirhem vardı. Ebu Hanife bana "ilim halkasından ayrılma. Bu parayı harcayıp bitirdiğin zaman bana haber ver!" dedi. Ben de artık halkaya devam ettim. Bir müddet geçince bana yine yüz dirhem verdi. Sonra geçimimi üzerine aldı. Ben ona hiçbir ihtiyaç bildirmedim ve hiçbir şeyimin bittiğini de söylemedim. Adeta o ihtiyacı hisseder ve gerekli şeyin tükendiğini bilirdi. Nihayet malım çoğaldı ve artık ihtiyaç duymadım."

Ali b. el-Ca'd'ın rivayetine göre Ebu Yusuf diyor ki: "Babam ibrahim b. Habîb vefat etti. Ben küçük yaşımda bir yetim olarak anamın himayesinde kaldım. Derken anam beni hizmetçi/işçi olarak bir çamaşırcının yanına verdi. Ben ise çamaşırcıyı bırakıp Ebu Hanife'nin halkasına uğruyordum. Onun meclisline oturuyor ve ders dinliyordum. Anam da hemen arkamdan ders halkasına geliyor, kolumdan tutarak beni çamaşırcıya götürüyordu. Ebu Hanife bana ilgi gösteriyordu. Çünkü o bende ilim öğrenmeye karşı bir aşk ve heyecan

görüyordu. Ben anamın arzusunu yerine getirmeyip durmadan Ebu Hanife'ye gidince birgün Ebu Hanife'ye şöyle dedi:
"Bu çocuğu bozan sensin. Hiçbir şeyi olmayan yetim bir çocuktur. bu. Ben onun karnını el örgülerimle/işlerimle doyuruyorum. Onun, kendisini idare edebilecek ve. kendisine bakabilecek küçük bir kazanç yolunun olmasını istiyorum." Bunun üzerine Ebu Hanife kadına: "Git, sen saçmalıyorsun be kadın! ilim öğrencisi olan bu çocuk, fıstık yağıyla yapılmış paluze yemiştir" dedi. Kadın da hemen ayrıldı ve Ebu Hanife'ye "Sen akılsız ve bunak bir ihtiyarsın" dedi.
Ebu Yusuf diyor ki: Sonra ben Ebu Hanife'den ayrılmadım. O malıyla beni destekliyor, geçimimi üstleniyor ve hiçbir ihtiyacımı bırakmıyordu. Netice itibariyle Allah bana ilim lütfetti ve beni yükseltti. Nihayet bana kadılık görevi verildi. Halife Harun Reşid ile oturuyor ve sofrasında onunla birlikte yemek yiyordum. Birgün Harun Reşid'e paluze takdim edilmişti. Bana "Ye bundan Yakup (Ebu Yusuf) ye! Çünkü bize hergün böylesini yapmazlar" dedi. Ben: "Bu nedir ey mü'nıinlerin emiri?" dedim. O da: "Bu, fıstık yağıyla yapılmış paluzedir" dedi. Tabîi ben buna güldüm. Bunun üzerine bana: "Neden güldün?" dedi. Ben: "Hayırdır. Allah emiru'l-mü'minîne ömür versin" dedim. O: "Hayır, mutlaka bana söyleyeceksin" dedi ve ısrar etti. Ben de hadiseyi başından sonuna kadar anlattım. Halife bunu ilginç buldu ve şöyle dedi: "Vallahi ilim insanı yükseltir, din ve dünya saadetini temin eder."
Halife, Ebu Hanife'yi rahmetle andıktan sonra da şöyle dedi: "O, başındaki gözüyle göremediğini akıl gözüyle, yani basiret ve firasetiyle görürdü."[505]
6. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî:
Mücâşî b. Yusuf anlatıyor: Medine'de imam Mâlik'in yanında bulunuyordum. O, insanlara fetva veriyordu. Derken imam Ebu Hanife'nin öğrencilerinden henüz genç yaşta olan Muhammed b. Hasan imam Mâlik'in yanına geldi. Bu hadise, onun, imam Mâlik'ten Muvatta' adlı eserini rivayet etmesinden önce oluyordu. Muhammed Malik'e:
“Mescidin dışında su bulamayan cünüp kimse hakkında ne dersin? dedi. Mâlik:
“Cünüp mescide giremez, cevabını verdi. Muhammed:
“Nasıl öyle olur? Namaz vakti gelmiş, o da suyu görüyor! dedi. Bunun üzerine Malik "Cünüp mescide giremez" sözünü gene tekrarlamaya başladı. Muhammed soru üzerinde çok durunca, Malik ona:
“Peki bu konuda sen ne dersin? dedi. O:
“Teyemmüm eder ve mescide girer. Sonra suyu mescidden alır, dışarı çıkar ve boy abdesti alır, cevabını verdi. Malik:
“Nerelisin sen? diye sordu. Muhammed:

“Yere işaret ederek "Buralıyım" dedi ve sonra kalktı. Orada bulunanlar, bu, Hanife'nin arkadaşı ve öğrencisi Muhammed b. Hasan'dır, deyince Malik:
“Muhammed b. Hasan nasıl yalan söyler, o kendisinin Medineli olduğunu söyledi? dedi. Orada bulunanlar, Muhammed'in yere işaret ederek "buralıyım" dediğini hatırlatınca Malik:

“Bu cevap bana ötekinden daha harika ve daha müthiş geldi, dedi.[506]

7.Ibnu'l-Cevzî:

İmam Îbnu'l-Cevzî, ilme başladığı sıralarda, düçar olduğu sıkıntılardan ve onlara karşı gösterdiği övgüye değer sabrından bahsederken diyor ki: ilim öğrenmenin zevk ve lezzeti içerisinde ben, istediğim ve arzuladığım şeylerden dolayı, bana baldan daha tatlı gelen sıkıntılarla karşılaşıyordum. Çocukluk çağımda yanıma kuru ekmekleri alarak hadis talebine çıkardım. Bağdat'taki İsâ nehri'nin kenarına otururdum. Çünkü bu kum ekmekleri ancak suyun yanında yiyebilirdim. Her lokma alışımda üzerine bir de su içerdim. Himmet ve gayretimin gözü, ilim tahsilinin lezzetinden başka birşey görmezdi. Nihayet bu himmet bende meyvesini verdi. Artık ben Rasûlüîlah'ın (s.a,v.) hadisini, şemail ve âdabını, sahabe ve tabiînin hallerini çok duymak ve çok rivayet etmekle tanınmıştım."
Yine Ibnu'I-Cevzî şöyle devam ediyor: Ben tek ilim ve disiplinle yetinmedim. Aksine fıkıh ve hadis dinlerdim. Zâhid ve sufilerin sohbet ve meclislerine katılırdım. Sonra lügat okudum. Rivayette bulunan, vaaz ve nasihat edenlerden hiçbir kimseyi terketmedim. Gelen yabancıların yanlannda olur ve faziletleri seçerdim. Hadis dinlemek için hocaları dolaşırdım. Beni geçen olmasın diye koşmaktan nefesim kesilirdi. Sabah olurdu yiyecek birşeyim olmazdı, akşam olurdu yine yiyecek birşeyim olmazdı. Allah beni hiçbir zaman bir mahluka boyun eğdirmedi. Eğer hallerimi açsaydım, bunlar çok uzun sürerdi.[507]

8. Ibn Sînâf

İbn Sînâ, on yaşma vardığında Kur'an'ı ve edebiyatı iyi derecede öğrenmiş, usûl-i din, matematik, ve cebir'den birçok şeyler ezberlemiş mantık ilmini Euclid[508] ve Mecistî'yi[509] okumuş ve hocası filozof Ebu Abdillah en-Nâtilî'yi kat kat geçmişti. Bununla beraber o, fıkıh için İsmail ez-Zâhid'e gider gelirdi. Tabiat ve ilahiyat gibi ilimlerin tahsiliyle meşgul olurdu. Allah da ona ilimlerin kapılarım açtı. Sonra tıp ilmine heves etti. Bu konuda yazılmış olan kitapları inceledi. Para kazanmak için değil, öğrenmek ve öğretmek için muayene ve tedavi etti. Tıbbı o kadar öğrendi ki, kısa zamanda gelmiş geçmiş tabipleri geçti. Bu alanda eşsiz ve benzersiz duruma geldi. Bu ilmin üstadlan, tıbbın çeşitli konularını, tecrübeye dayanan muayene ve tedavi yöntemlerini

öğrenmek üzere ona gider gelirdi. O sırada yaşı onaltı civarında idi. ilimle meşgul olduğu esnada, tam olarak bir gece bile uyumadı. Gündüz yalnız mütalaa ile meşgul oldu. Kendisine bir mesele müşkil geldiğinde abdest alır, camiye gider ve namaz kılardı. O zor meseleyi kolaylaştırması, girift ve kapalı yönlerini açması için Allah'a duâ ederdi, ilminde, amelinde, zekasında ve yazdığı eserlerde asrının nadirlerin-dendi. Muhtelif ilimlere ait olmak üzere büyük-küçük yüze yakın eser yazdı. Allah Teâlâ ona rahmet eylesin![510]

IX. Îlim Ve Kur'an Ehlî, Rasûlüllah'a (s.a.v.) Hizmet Aşkıyla Tutuşan Mücahid Bîr Çocuğa Örnek:

Zeyd b. Sabit anlatıyor: Buas harbinde ben altı yaşımda idim. Bu, hicretin beş yıl öncesine tekabül ediyordu. Derken Rasûlüllah (s.a.v.) Medine'ye geldi. O sırada ben onbir yaşımda idim. Beni Rasûlüllah'a (s.a.v.) götürerek dediler ki: "Hazrec kabilesinden olan bu çocuk 16-17 sûre okuyabilmektedir." Ben de Peygamber'e (s.a.v.) onları okudum. Bedir ve Uhud'a katılmam için bana izin verilmedi ama Hendek'e katıldım." İbn Ömer diyor ki: Zeyd b. Sabit hem Arapçayı hem de İbraniceyi iyi yazıyordu. Rasûlüllah (s.a.v.) ile beraber Zeyd b. Sâbit'in ilk iştirak ettiği harp Hendek idi. O esnada onbeş yaşındaydı. O gün Zeyd, kazıdan dolayı yığılan toprakları taşıyan mtislümanlar arasındaydı. Rasûlüllah (s.a.v.) "Ne güzel çocuk!" diyerek onu takdir etmişti. O gün uyku basınca Zeyd uyumuştu. Derken Umara b. Hazm gelerek onun silahım almıştı ama o bunun farkında değildi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) "Ey uyku babası, uyudun nihayet silahın gitti!" dedi ve devam etti. "Bu çocuğun silahının nerede olduğunu bilen var?" Umara b. Hazm "Ben almıştım yâ Rasûlallah!" dedi ve silahı yerdi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) mü'minin korkutulmasım, ciddi olarak ya da oyun ve şaka yoluyla eşyasının alınmasını yasakladı."[511]

VIII. Sağlık Yapısı

Giriş:

İslâmiyet genelde insan sağlığına, özelde çocuk sağlığına önem vermiş, birçok öğretisinde beden sağlığını koruyabilmek için en iyi bir şekilde tedavi yolunu teşvik etmiştir. Beden, insana verilmiş bir emanet olduğu için bu emanetin korunması vacip olmuştur, insanda meydana gelen hastalık bir "takdir-i ilahi"

olmasına rağmen, yine bir "takdir-i ilahi" olan ilaç ve tedavi ile o hastalığın giderilmesi tavsiye edilmiştir.
Câbir b. Abdillah'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Her hastalığın bir ilacı vardır. İlaç hastalığa isabet ettiği zaman Allah'ın izniyle iyileşir."[512]
Üsâme b. Şerik anlatıyor: Peygamber'in (s.a.v.) huzurunda bulunuyordum. Bir grup bedevî gelerek:
“Yâ Rasûlallah! Tedavi olabilir miyiz? dediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):
"Evet, ey Allah'ın kullan! Tedavi olunuz. Çünkü Allah (c.c.) her hastalığın mutlaka bir şifasını koymuştur ama bir hastalık hariç" buyurdu. Sahabe:
“Nedir o? diye sual sorunca, Pegyamber (s.a.v.):
“Yaşlılıktır, cevabını verdi.[513]
Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: Dedim ki, "Yâ Rasûlallah! Tedavi için kullandığımız ilaçlar, şifa niyetiyle okuduğumuz dualar ve (tehlike ve düşmandan) sakınmak için kullandığımız (kalkan gibi) koruyucu şeyler hakkında ne buyurursun. Bunlar Allah'ın takdirinden birşeyi geri çevirir mi? Peygamber (s.a.v.) "Bunlar da Allah'ın takdirindendir" buyurdu.[514]
Bu hadisler, Peygamber'in (s.a.v.), müslüman ferdin her türlü rahatsızlık ve hastalıktan kurtulması konusunda gösterdiği hassasiyeti ve "Allah'ın yanında kuvvetli mü'minin zayıf mü'minden daha hayırlı olduğu" gerçeğini açıkça ifade etmektedir.
Hastalıklardan korunabilmek için, çocuğun sağlık yapısının temelleri veya hastalanma oranını aza indirmek için gerekli sağlık kuralları üzerinde durmak lazımdır, işte Rasûlüllah'ın (s.a.v.) hadislerini ve uygulamalarını dikkate aldığımızda, çocuk sağlığı için başlıca şu sekiz esası görmekteyiz:[515]

A. Çocuğun Sağlık Yapısının Esasları:

1. Çocuğa Yüzücülük, Atıcılık, Binicilik, Güreş Tutuşturmak Ve Koşuculuk Gibi Spor Dallarının Kazandırılması:

Daha önce fizikî yapının esaslarını işlerken, çocuğun yüzücülük, binicilik ve atıcılık öğrenme hakkının olduğunu, velilerin bunları çocuklarına öğretmeleri konusunda Hz. Ömer'in valilere genelge gönderdiğini, Peygamber'in (s.a.v.) çocukları sıraya dizerek aralarında koşu müsabakası düzenlediğini ve Uhud

savaşına girmeden önce iki çocuğun tuttuğu güreşi seyrettiğini sözkonusu etmiştik. Buna göre beden eğitimi ve spor, en güzel bir şekilde çocuğun fizik yapısını zinde tutar. Buna bağlı olarak çocuğun sağlam bünyesi -Allah'ın dilediği müstesna olmak üzere- tabii olarak hastalıklara mukavemet eder ve dolayısıyla hasta olmaz.
Sözkonusu sporların faydalarını burada saymaya gerek yoktur. Herhangi bir doktordan bunları dinlemek ve ilgili hadis-i şerifin vermek istediği mesajı "yakîn" derecesinde anlamak mümkündür. Çünkü yalnız yüzücülüğün, vücudun tüm kaslarım harekete geçirdiğini ve vücudun birçok hastalığını giderdiğini bilmek yeterlidir. Bu konu için burası müsait değil, tıp literatürüne bakılmalıdır. [516]

2. Çocuğun Misvak Sünnetine Alıştırılması:

Peygamber'in (s.a.v.) misvaka ihtimam gösterdiği hatta onu
"Eğer ümmetime meşakkat verecek olmasaydı, her namaz esnasında onların misvak kullanmalarını emrederdim"[517] buyurduğu herkesçe bilinmektedir. Çocuk misvak kullanmayı alışkanlık haline getirir, düzenli ve sürekli olarak dişlerini temizlemeye başlarsa, dişlerin çürümesinden veya diş eti rahatsızlığından meydana gelen
birçok hastalığın önüne geçmiş olur. Bugün modern tıp, misvakın fonksiyonunu, dişlere faydalı kimyasal maddeler ihtiva ettiğini ve aktif olarak diş etlerini beslediğini ortaya koymuş bulunmaktadır.
Misvak, Arap yarımadası ve tüm İslâm ülkelerinde bol miktarda bulunur ve çok da ucuzdur, İmam Nevevî, Müslim şerhinde, "misvak" adı verilen Erâk ağacının dalı yerine başka şeylerin de geçebileceğini ifade etmektedir. Çünkü asıl maksat dişlerin temizliğidir. Bu durumda yanında temizlik yapmak için birşey olmayan insan, dişlerini eliyle veya sert bir bezle temizler. Burada önemli olan nokta, çocuğun misvak sünnetine ve (diş fırçası gibi) herhangi bir aletle dişlerini temiz tutmaya alıştırılın asıdır.[518]

3. Çocuğun Tırnak Temizliği Ve Genel Temizliğe Dikkat Etmesi:

Temizlik, İslâm dininin üzerinde önemle durduğu temel bir konudur. Namaz kılmak isteyen bir çocuğun abdest alması, elbiselerinin ve namaz kılacağı yerin temiz olması gerekir. Bütün bunlar, çocuğun yedi yaşında emrolunduğu,

onyaşında -kılmadığı takdirde- dövüldüğü namaz farizasını yerine getirmesi için şarttır.
Tırnakların kesilmesi ve temizlenmesi, sahih bir hadis-i şerifte geçtiği gibi beş fıtrattan birisidir. Bu temizliği alışkanlık haline getiren bir çocuk, ellerini tırnaklarını altında bulunan kir ve mikroplan uzaklaştarmış olur. Bu kir ve mikroplar, çocuğun elini ağzına koymasından dolayı çoğu zaman birtakım hastalıklara yol açmaktadır.[519]

4. Yemede-İçmede Hz. Peygamberin Sünnetlerine Uyulması:

Daha önce yemek âdabı konusunda ele alındığı üzere çocuk, yemeği önünden almaya alıştırılmalı, canı istediği gibi eli tabağa dalmamalidir. Hazımsızlık ve sindirim problemi olmaması için çocuğa yemek âdabı ve sünneti kazandırılırsa, iç hastalıklarının birçoğundan kurtulmuş olur.
Mıkdam b. Ma'dikerib'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur; "İnsan, midesinden daha fena bir kap doldurmamıştır. Adem oğluna, belini doğrultan ve ayakta tutan birkaç lokma yeter. Eğer bu miktardan fazla mutlaka alması gerekiyorsa, midenin üçtebiri yiyecek, üçtebiri içecek ve üçtebiri de nefesi için ayrılmalıdır."[520]
Hadiste geçen içecekle ilgili Rasûlüllah'in (s.a.v.) tatbikatı da çocuğa öğretilmelidir. Enes diyor ki: Rasûlüllah (s.a.v.) birşey içtiği zaman üç defa nefes alır ve "Bu daha kandırıcı, daha sağlıklı ve (boğazdan kolay geçtiği için) daha rahattır" buyururdu. Enes de: "Ben de üç nefesde içiyorum" derdi.[521] Bu yüzden çocuk, birşey içerken bardağa solumaktan sakındırılmalıdır.
Ebu Katâde'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) kabın içine solumayı yasaklamıştır."[522] Çocuk suyu oturarak içmelidir. Ancak zemzem suyunu ayakta kıbleye yönelerek içer. Çünkü bu sünnettir.
Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz ayakta su içmesin. Kim unutur da içerse kusuversin."[523]

5. Çocuğun Sağ Yanı Üzerine Uyuması:

Bu uyuma şekli, müslümanin hayatında olması gereken sağlıkla ilgili nebevî bir uygulamadır. Birçok faydası olan bu uyuma şeklini Rasûlüllah (s.a.v.) sahabeye tavsiye etmiştir. O, şöyle buyurmuştur:

"Yatağına geldiğin vakit namaz için aldığın abdest gibi abdest al. Sonra sağ yanına yat ve "Allah'ım! Kendimi sana teslim ettim, yüzümü sana çevirdim, işimi de sana havale ettim. Sevabını 'umarak ve azabından korkarak sırtımı sana dayadım. Senden başka sığınacak ve kurtulacak yer yoktur. İndirdiğin kitabına ve gönderdiğin Peygamberine iman ettim" de. Bunlar son sözün olsun. Eğer o gece ölürsen, fıtrat üzere iken ölmüş olursun."[524]

6. Çocuğun Tabîi Tedavi Şeklini Öğrenmesi:

Yumuşaması için bedenin ovulması ve masaj yapılması, her yaştaki insanın ihtiyaç duyduğu bir husustur. Yetişmekte olan çocuk bu uygulamayı ana babasının irşadıyla öğrenirse, insanlar için faydalı bir bilgiyi elde etmiş ve iyi bir beceri kazanmış olur. Peygamber (s.a.v.) bu tabii tedavi şeklini çocuğa öğretmiş ve mübarek vücudu üzerinde de bunun eğitimini yaptırmıştır.
Ömer (r.a.) anlatıyor: Pegyamber'in (s.a.v.) yanma varmıştım. Gördüm ki, Habeşli bir çocuk onun sırtına masaj yapıyor. Ben 'Ya Rasûlallah! Bir şikayetin mi var?" .deyince, Rasûlüllah (s.a.v.): "Dün gece deve beni yere atmıştı" cevabını verdi.[525]

7. Yatsıdan Sonra Uyumak Ve Sabah Namazı İçin Erken Uyanmak:

Çocuğun sabah namazını vaktinde kılmaya alışması, erken uyanması demektir. Erken, zinde ve uykusunu almış olarak uyanabilmesi için çocuğun erken uyuması gerekir, Hz. Ömer, çocuklarım uyuttuktan sonra yatsı namazını birlikte kılmak için Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yanına gelirdi.
İbn Abbâs (r.a.) anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) bir gece yatsı namazını geciktirmişti. Derken Hz. Ömer: "Namaz, yâ Rasûlallah! Kadınlar ve çocuklar uyudu" diye seslendi. O sırada Rasûlüllah (s.a.v.), başından su damlayarak ve: "Ümmetime sıkıntı verecek olmasaydım, şu vakitte onların namaz kılmalarını emrederdim" diyerek dışarı çıktı.[526]
Ayrıca Müslüman çocuk, dininin farzlarını yerine getirmekle sağlığına yönelik bir takım kazançlar da elde eder. Şöyle ki: Molekülü üç oksijen atomundan ibaret olan ozon gazı, sabah namazı vakti havada yayılır. Bu gazın, hücrelerin aktif olmasından dolayı arttığı ve birçok hastalığı yok ettiği sabittir. İşte çocuğun bu gazı teneffüs etmesi, namazını kılarken hiç farkına varmadan bünyesini kuvvetlendirir. Bu yüzden Rasûlüllah'ın (s.a.v.) sabah namazı için erken

kalkmaya mâni olan yatsı sonrası oturup konuşmayı (müsâmere) hoş karşılamadığı[527] bilinmektedir.
Böylece İslâm'da din ile dünyanın arasının ayrılmadığını görüyoruz. Kim çocukları üzerinde dini tatbik etmek isterse, dünya nimeti onun peşinden gelir. Erken kalkmanın ikinci bir faydası daha vardır. O da rızkın artmasıdır. İbn Abbâs, sabahleyin bir oğlunun uyuduğunu görünce ona: "Kalk, rızıklarm taksim edildiği bu saatte uyuyor musun?" dedi.[528]
Peygamber (s.a.v.) de günün erken saatlerinde kerimesi Fâtıma'nın yanma girmiş, onun uyuduğunu görünce uyandırmış ve ona şöyle demiştir: "Kalk da Rabbinin rızkına şahit ol!"[529]

8. Çocukları Bulaşıcı Hastalıklardan Uzak Tutmak:

Peygamber (s.a.v.), büyüğüyle-küçüğüyle tüm ümmeti ilgilendiren genel bir kaide ortaya koymuştur. O da, bulaşıcı hastalık taşıyan insanın topluluğa karışmaması ve hiçbir kimseyi ziyaret etmemesidir. Sağlıklı insanların korunması için bu kaidenin uygulanması gerekir.
Çocukluk merhalesinde bulaşıcı birtakım hastalıklar vardır. Böyle bir durumda ebeveyn çocuğu dost ve akraba ziyaretine götürmekten sakınmalıdır. Ayrıca çocuğunu, evinde bulaşıcı bir hastalığa yakalanmış çocuğu bulunan bir kimsenin ziyaretine iyileşinceye kadar götürmemelidir. Bu hususta Rasûlüllah'ın (s.a.v.) ortaya koyduğu kaide çok açıktır: "(Bulaşıcı) hastalığı olan kimse, sağlıklı olanın yanına gelmesin!"[530]
Aynı şekilde hasta çocuğunu, hastalık geçmesin diye diğer kardeşlerinden uzak tutmalıdır. Hasta olan çocukta kompleks meydana gelmemesi için bu uygulamanın, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) emir ve tavsiyesi olduğu kendisine hatırlatılmalı ve öğüt verilmelidir. Böylece çocuk bu uygulamayı emredenin Hz. Peygamber (s.a.v.) olduğunu, müslüman çocuğun da peygamberini sevmesi, itaat etmesi ve mesajına kulak vermesi gerektiğini farkeder.[531]

9. Nazardan, Cin Ve Şeytanın Kötülüğünden Korumak İçin Çocuklara Okumak:

Yalnız tıbb-ı nebevîye has olan bu tedavi şekli, çocuk sağlığını korumada başvurulan önemli bir esastır. Peygamber (s.a.v.) bunu çocuklara yapmış ve ana babanın da öyle yapmalarını teşvik etmiştir.

İbn Abbâs (r.a.) dan rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) Haşatı ile Hüseyin'e korunmaları için:
"Her şeytan, (yılan ve akrep gibi) zehirli hasenattan ve dokunan her kötü gözden Allah'ın mükemmel olan kelimelerine (Kur'an ayetlerine, Allah'ın isim ve sıfatlarına) sığınırım"
duasını okur ve "Babanız ibrahim de ismail ile Ishak'a yaptığı bu duâ ile Allah'a sığınırdı" derdi.[532]
Esma Bint Umeys:
“Yâ Rasulallah! Ca'fer'in çocuklarına hemen nazar değiyor. Onlar için şifa dileğiyle okutayım (veya muska yaptırayım) mı? dedi. Rasûlüllah (s.a.v.):
“Evet, eğer kaderi geçebilen birşey olsaydı, onu ancak göz (değmesi) geçebilirdi, buyurdu.[533]
Urve b. Zübeyr'den rivayet edildiğine göre Rasûllullah (s.a.v.) Ümmü Seleme'nin evine girmişti. Evinde ağlamakta olan bir çocuk vardı. Orada bulunanlar çocuğa göz değdiğim ifade ettiklerinde Rasûlüllah (s.a.v.) "Göz değmesinden korunmak için ona şifa dileğiyle okutsaydınız ya” buyurdu.[534]
Amr b. el-Âs, Ihlas, Felak ve Nâs surelerini (muavvizât) yazar ve çocuğun yastığına koyardı. Hastalıklardan bu tür bir korunma şekline, bunu peygamberlerinden öğrenen sadık mü'minlerden başkası inanamaz.[535]

B. Nebevi Tedavi Usulleri

Burada, hastalığa yakalanan çocuklara tatbik edilecek en önemli nebevî tedavi şekillerinin ne olabileceği sorusu akla gelmektedir. Bu soruya cevap olarak, daha önce üzerinde durulduğu gibi tedavi ve doktor muayenesinin önem ve lüzumunu hatırlattıktan sonra şu nebevî tedâvî usullerinin dikkate alınmasını öneriyoruz: [536]

1. Hasta Çocuğun Tedavisini Hızlandırmak:

Hastalanan çocuğun hemen doktora yetiştirilmesi, ciddi ve tehlikeli boyuta ulaşmadan hastalığın hafifletilmesinde ve mikrobik vak'anın giderilmesinde büyük rol oynar. Birçok hastalığın temelinde, tıbbî müdahale konusunda ana babanın tembelliği yatmaktadır. Bundan dolayı Rasûlüllah'ın (s.a.v.) bu noktada da bize rehberlik yaptığını görmekteyiz:
Hz. Aişe anlatıyor: Üsame'nin (r.a.) ayağı kapının eşiğine takılarak yere düştü ve

alnı yarıldı.
Rasûlüllah (s.a.v.) bana:
“Onun kanını sil, buyurdu. Fakat ben tiksindiğim için dediğini yapamadım. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) onun alnındaki kanı emerek yüzünden atmaya başladı ve şöyle buyurdu: "Eğer Üsame kız olsaydı, onu evlendirmek için süsleyip güzelce giydirecektim."[537]
Atâ b. Yesâr anlatıyor: Üsame b. Zeyd Medine'ye ilk geldiğinde bedeninde çiçek hastalığından meydana gelen çıbanlar çıkmıştı. O sırada Üsame henüz bir çocuktu ve sümüğü dudakları üzerinden akıyordu. Bu yüzden de Âişe (r.a.) ondan tiksiniyordu. Derken Rasûlüllah (s.a.v.) eve girdi ve Üsame'nin yüzünü yıkamaya ve öpmeye başladı. Bunun üzerine Hz. Âişe (bir bakıma pişmanlık duyarak) "Vallahi bundan böyle ben Üsame'yi hiçbir zaman kendimden uzak tut-mayacağım (ve öz yavrum gibi bakacağım)" dedi.[538]
İşte Rasûlüllah (s.a.v.) çocuklara bu şekilde davranıyor, incitmeden ve tiksinmeden çocukları tedavi ediyordu.[539]

2. Hasta Ziyareti:

Ziyaret, hasta çocuk için psikolojik bir tedavi usulüdür. Çünkü etrafında kendisini ziyarete gelen büyükleri gören çocuk, hastalığa karşı ruhen güç ve mukavemet kazanır. Gelen misafirlerle yavaş yavaş konuşmaya ve hareket etmeye başlar. Böyle bir ziyaret yerinde bir de çocuğa duâ edilirse, tabii çok daha iyi olur. Peygamber'in (s.a.v.) bu yöntemi uyguladığını görmekteyiz.
Enes (r.a.) anlatıyor: Peygamber'e (s.a.v.) hizmet eden bir yahudi genç vardı. Birgün genç hastalandı. Rasûlüllah (s.a.v.) ziyaret etmek üzere ona gitti ve başucunda otururak ona:
“Müslüman ol, dedi. O da yanındaki babasına bakınca babası:
“Oğlum, Ebu'1-Kasım'a itaat et! dedi ve genç müslüman oldu. Hz. Peygamber hastanın yanından çıkınca:
“Onu cehennem ateşinden kurtaran Allah'a hamdolsun, buyurdu.[540]
Böylece Rasûlüllah (s.a.v.) mü'miniyle kafiriyle çocukları ziyaret eder ve onlara özel önem verirdi.[541]

3. Ûd-i Hindî Île Tedavi:

Ümmü Kays bint-i Mihsan anlatıyor: Bademcik iltihabından meydana gelen

boğaz hastalığından (uzre) dolayı elimle kendisine müdahele ettiğim bir oğlumla Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yanma girmiştim. Durumu gören Rasûlüllah (s.a.v.):
“Niçin ellerinizle sokup sıkıştırmak suretiyle (bilinçsiz ve ilkel bir yöntemle) çocuklarınızın boğaz hastalığını tedavi etmeye kalkışıyorsunuz? Şu ûd-i hindiyi kullanmaya devam ediniz. Çünkü bu hint bitkisinde yedi türlü şifa vardır. Onun şifa verdiği hastalıklardan birisi de zâtü'1-cenb (akciğer veremi) dir. Boğaz hastalığı için de ağızdan verilir" buyurdu.[542]
Ûd-i Hindî, su ile ıslatmak suretiyle ilaç ve buhur olarak kullanılan ve "kust" adı da verilen Hindistan kaynaklı güzel kokulu bir bitkidir.
Ibnu'l-Kayyım'ın da ifade ettiği[543] gibi kust, "bahrî" ve "hindî" olmak üzere iki türlüdür. Bahrî[544] olan türün rengi beyazdır. Kullanımı daha kolay ve daha yumuşak olan bu türün birçok faydası vardır. Hindî olan tür ise siyaha yakın ve "bahrî" den daha hararetlidir.[545]

4. Kan Aldırma Ve Yürümekle Tedavi:

Ikrime diyor ki:
İbn Abbâs'ın kan alan üç hizmetçisi vardı. İkisi onun ve ailesinin iş ve hizmetini görür, birisi de onun ve ailesinin kanını alırdı. Ibn Abbâs, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) "Kan alan kul/köle ne iyidir! Kanı giderir, sırtı hafifletir ve gözü aydınlatır" dediğini yine onun "Kan aldıracağınız en uygun gün onyedinci, ondokuzuncu ve yirmibirinci günlerdir. Tedavi olduğunuz en iyi ilaç burun damlası (seût), ledûd (bir tür şurup), kan aldırma (hacamat) ve müshildir" buyurduğunu naklederdi. [546]
Ümmü Seleme (r.a.) kan aldırmak için Rasûlüllah'tân (s.a.v.) izin istemişti. Rasûlüllah (s.a.v.) da Ebu Taybe'ye emrederek onun kanını almasını istemişti. Râvi diyor ki: "Ebu Taybe'nin Ümmü Seleme'nin ya süt kardeşi veya henüz ergen olmamış çocuk olduğunu sanıyorum."[547]

5. Duâ Ve Nefes Etme (Rukye) İle Tedavi:

Humeydb. Kays el-Mekkî(r.a.) anlatıyor: Caferb. Ebî Talib'iniki oğlu Rasûlüllah'a (s.a.v.) getirilmişti. Rasûlüllah (s.a.v.) çocukların dadısına:
“Bunları zayıf görüyorum, acaba neden? diye sordu. O da:
“Ya Rasûlallah! Onlara hemen nazar değiyor. Senin tasvibini bilemediğimiz için de şifa dileğiyle onlara okutamadık, dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.):

“Onlan okutun! Eğer kaderin önüne geçebilecek birşey olsaydı, onu mutlaka nazar geçerdi" buyurdu.[548]

Sâib b. Yezîd (r.a.) anlatıyor: Teyzem beni Rasûlüllah'a (s.a.v.) götürerek:

“Ya Rasûlallah! Yeğenimin sancısı var, dedi. O da benim başımı sıvazladı ve bana bereket duasında bulundu.[549]

Cuayd diyor ki: Doksandört yaşında olduğu halde Sâib b. Yezîd'in gayet sağlam ve dimdik ayakta olduğunu görünce bana: "Göz ve kulak sağlığımın Rasûllullah'ın (s.a.v.) duası sayesinde iyi olduğunu bilmekteyim" dedi.

Burada, bilinmesinde ve tatbik edilmesinde fayda gördüğümüz sünnet ve müstehap olan bazı duaları sıralamak istiyoruz:

a) İbn Abbâs'dan rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) sıtma (humma), tüm ağrı ve sancılara karşt sahabeye

"Büyük olan Allah'ın adıyla, tazyikle kanı fışkırtan/kanı kesilmeyen damarın şerrinden ve ateşin hararetinden azamet sahibi olan Allah'a sığınırım." duasını öğretirdi.[550]

b) Âişe (r.a.) anlatıyor: Bir insan bir yerinden şikayet ettiğinde veya onda bir yara yahut yaralanma olduğunda Peygamber (s.a.v.) şehadet parmağını yere koyar sonra kaldırır ve:

"Allah'ın adıyla, yurdumuzun toprağı bazımızın tükrüğü ile. Bununla hastamız Rabbimizin izni ile şifa bulsun diye" duâ ederdi.[551]

c) Âişe (r.a.) anlatıyor: Bizden birisi rahatsız olduğunda Rasûlüllah (s.a.v.) onu sağ eliyle sıvazlar sonra:

"Ey insanların Rabbi! Şu rahatsızlığı gider, şifa ver! Şifa veren ancak sensin. Senin şifandan başka hiçbir şifa yoktur. Hastalık izi bırakmayan şifa ihsan et!" derdi.[552]

d) Âişe (r.a.) diyor ki: Rasûlüllah (s.a.v.) rahatsız olduğu vakit kendine muavvizât (Ihlas, Felak ve Nas surelerini) okur ve üflerdi. Ağnsı fazlalaştığı zaman da onun üzerine ben okuyor ve bereketini umarak kendi eliyle onu sıvazlardım.[553]

e) Ebu Saîd el-Hudrî'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Cebrail (a.s.) Peygamber'e gelerek:

“Yâ Muhammed! Rahatsızlığın var? demiş, o da:

“Evet, cevabını vermişti. Bunun üzerine Cebrail:

"Allah'ın adıyla, sana eziyet veren herşeyden, herkesin ve her hasetçinin nazarından (şifa dileğiyle) sana okuyorum. Allah sana şifa versin! Allah'ın adıyla

sana okuyorum" dedi.[554]
Ibn Abbâs da şu sözüyle muavvizât okumanın önem ve lüzumuna dikkatleri çekmiştir: "Dünyaya gelen her insanın kalbinde "vesveseci" vardır. Eğer Allah'ı zikrederse o siner. Ama gaflet ederse vesvese verir; kötü şeyler fısıldar. Yüce Allah'ın "O sinsi vesvesecinin şerrinden insanların Rabbine sığınırım, de!"[555] sözünün manası da budur."[556]

6. Nazardan Korunmanın Yolu:

Hz, Âişe diyor ki: Nazarı değen kimseye abdest alması emredilirdi. Sonra kendisine nazar değen kimse de, onun abdest suyunda yıkanırdı.[557]
Sehl b. Huneyfin oğlu Ebu Üsame anlatıyor: Âmir b. Rabla, Sehl b. Huneyf i (yani kendisim) boy abdesti alırken gördü ve:
“Hiç güneş görmemiş ten bile bugünkü gördüğüm kadar (güzel) değildir, dedi. Bunun üzerine Sehl hemen yıkıldı. Rasûlüllah'a (s.a.v.) gidilerek:
“Yâ Rasûlallah! Sehl b. Huneyf için yapacak bir şeyin var mı? Vallahi o başını kaldıramıyor! dediler. Rasûlüllah (s.a.v.):
“(Nazarından dolayı) birini itham ediyor musunuz? diye sordu. Onlar:
“Âmir b. Rabia'yı itham ediyoruz, dediler. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) Âmir'i çağırarak ona kızdı ve:
“Sizden biri kardeşini nedeir (nazarıyla) öldürüyor? Ona (maşaallah, bârekallâh diyerek) bereket niyazında bulunsaydm ya! Şimdi onun için bir yıkan! dedi. Amir de hemen yüzünü, ellerini dirseklerini, dizlerini, ayaklarım ve böğürlerini bir kap/leğen içerisinde yıkadı. Sonra (o su) Sehl in üzerine döküldü. Sehl de iyileşerek oradakilerle birlikte gitti ve birşeyi kalmadı.[558]

7. Kur'an Ayetî Ve Hadisin Dışında Çocuğa Muska Takmanın Yasaklanması:

Şer'i hükümleri bilmeyen çevrelerin yaptıkları gibi, nazardan koruyacağına inanarak çocuğun ayaklarına bilezik geçirmek, üzerinde mavi boncuk bulunan halkaları takmak, ne olduğu belirsiz muska ve tılsımları asmak haramdır. Rasûlüllah'ın (s.a.v.) özellikle şirk kabul ettiği bu tür uygulamalardan sakınmalıdır.
Amr b. el-Hârık'-tan rivayet edildiğine göre Bükeyr'in anası Mah-rame'yi Hz. Aişe'ye göndermişti. Aişe (r.a.) çocuklarda meydana gelen yarayı da tedavi

ediyordu. Bükeyr'in kardeşi Mahreme'nin tedavisini bitiren Hz. Aişe, çocuğun ayaklarında iki yeni bilezik görünce şöyle dedi: "Şu iki bileziğin Allah'ın takdir ettiği bir şeyi ortadan kaldıracağını sanıyordunuz? Eğer onların benim rahatsızlığımı tedavi edeceğini bilseydim, vallahi gümüşten yapılmış bir bilezik şu ikisinden daha temizdir (öyle olsa ben kullanırdım).[559]
Bundan dolayı Rashulüllah'ın (s.a.v.), haset ve nazar endişesiyle çocukların göğüs ve yakalarına birşeyler takan cahiliyyenin inaç ve hareketlerinden çok sakmdırdğmı görmekteyiz. O halde onu dinlemeliyiz, ona uymalıyız ve bid'at işlememeliyiz.
Ebu Kilâbe diyor ki: Rasûlüllah (s.a.v.), henüz bir çocuk olan Fadl b. Abbâs'ın boynunda takılı olan nazar boncuğunu kopardı.[560]

IX. Cinsel Terbiye

Giriş:

İslâm dini, insanın, yaratılışına uygun bir şekilde dengeli ve insicamlı bir yapı kazanmasına, büyüyüp gelişmesine büyük önem vermiştir. Bu yüzden ifrat ve tefrite yer vermeden her şeyde ölçülü ve mutedil davranmak, bu dinin en belirgin özelliklerinden biri olmuştur.
İnsandaki cinsel faktörü Yüce Allah yaratmıştır. İçinde insanın da bulunduğu bütün canlı varlıkların beka ve hayatiyeti buna bağlıdır. Allah, çocuk yapmaya imkan verecek bu güç ve arzunun insanda fonksiyon icra edebilmesi için muayyen bir zaman koymuştur. Şeriat bu "zaman" için "mükellefiyet yaşı" adını vermiştir. Artık çocuk o yaşa girmekle yaptığı tasarruflardan sorumlu hale gelmekte ve işlediği amellerden hesaba çekilmektedir.
Mevcut cinsel potansiyelin, tahrik edici dış etkenlerden uzak ve sakin bir şekilde devam edebilmesi için İslâm, çocuk psikolojisini dikkate almış, onun birtakım emir ve yasaklara uymasını istemiştir. Bununla o, cinsel faktörün terbiye edilmesini; sapmadan ve kirlenmeden dengeli ve tertemiz bir şekilde kalmasını hedeflemiştir.
Bu girişten sonra, çocuğun cinsel terbiyesi konusunda ana babanın uygulaması gereken ve Rasûlüllah (s.a.v.) tarafından belirlenen kaide ve esaslara geçebiliriz. [561]

1. Yatak Odasına Gîrerken Çocuğun Îzîn İstemesi:

Çocuk, günün büyük bölümünü evde geçirir ve evin her tarafını hızlıca dolaşır. Her zaman onun için izin istemek güç ve zor bir iştir. Bundan dolayı Kur'ari-ı Kerim, üstün tedrici metodu ile küçük çocuklar için izin isteme usulü getirmiş, dinlenmek üzere ana babanın yatak odasında bulundukları sabah namazından önce, (kaylûle uykusu için) öğle vakti ve yatsı namazından sonra hassas üç vakitte onların izin istemelerini prensip kabul etmiştir. Nihayet buluğ çağına yaklaştığında çocuğun, kapısı kapalı olan bir odada bulunan ana babasının yanma girebilmesi için artık izin istemesi vacip olur. Bu hüküm büyük önem taşıdığından, bizzat Kur'an şu detaylı açıklamayı yapmıştır: "Ey mü'minler! Ellerinizin altında bulunan (köle ve hizmetçileriniz) ve içinizden henüz bulûğa ermemiş olanlar, sabah namazından önce, öğleyin soyunduğunuz vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza gireceklerinde) sizden üç defa izin istesinler. Bunlar, üstünüzün açılabileceği üç vakittir. Bu vakitlerin dışında ne sizin için, ne de onlar için bir sakınca yoktur. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz, işte Allah, ayetleri size böyle açıklar. Allah (herşeyi) bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." [562]

"Henüz bulûğa ermemiş mümeyyiz çocukların ve hizmetçilerin sözkonusu üç vakitte izin istemeleri, ev hayatlarında birçok kimsenin gaflet ettiği bir edeptir. Bu tavırlarıyla onlar, hizmetçilerin hanımefendilerinin açık yerlerine bakmayacaklarını sanmakta ve bunun, doğuracağı psikolojik, sinirsel ve ahlâki etkilerini küçümsemektedirler. Bugün psikologlar, Çocukların küçükken gözlerinin iliştiği açık sahnelerin tüm hayatlarında etkili olduğunu, bunun tedavisi güç birtakım psikolojik ve sinirsel hastalıklar doğurduğunu açıkladıkları halde yine ihmalkâr ana bablar, bulûğ öncesi çocukların bundan etkilenmediklerini ve duygulanmadıklarını iddia etmektedirler."[563]

Hangi ana baba, yavrusunun tedavisi güç psikolojik ve sinirsel rahatsızlıklara duçar olmasını ister? Şüphesiz bu rahatsızlıkların temel sebebi, sözkonusu üç vakitte çocuğa izin istemeyi alıştırma noktasında ana babanın gösterdiği gevşekliktir. Bundan dolayı Rasûlüllah'ın (s.a.v.) izin isteme edebini Enes'e öğrettiğini görüyoruz: Enes diyor ki: Ben, Peygamber'in (s.a.v.) hizmetçisi idim. izin istemeksizin yanına giriyordum. Yine birgün geldiğimde Peygamber (s.a.v.) "Olduğun gibi dur, yavrucuğum! Çünkü senden sonra birşey oldu. Bundan böyle asla izinsiz girme!"[564]

Ana baba, çocuğun cinsel içgüdüsünün tabii seyrine destek olabilmek için onun önünde her zaman avret bölgesini kapalı tutmalıdır. Bu konuda yukarıda

zikrettiğimiz Allah ve Rasûlü'nün hayat veren mesajı, herkes için vazgeçilmez prensip olmalıdır.
Mümeyyiz olmayan çocuğun hükmü: Güzel ile çirkin, iyi ile kötüyü seçemeyen ve kadm-erkek münasebetine akıl ermeyen küçük çocuğun özel bir hükmü vardır. "... veya kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan çocuklardan başkasına zinetlerini göstermesinler..."[565] ayeti bunu açık olarak ifade etmektedir.
Küçük çocuklar bazan Hz. Aişe'nin yanına gelirler ve onun elbisesini görürlerdi. Atâ diyorki: Ben, Ubeyd b. Umeyr ile beraber, (Müzdelife'deki) Sebîr vadisinde (hac esnasında) ikâmet etmekte olan Aişe'nin yanına giderdim. Aişe o gün keçeden yapılmış bir Türk cadın içinde idi. Çadırın bir perdesi vardı. Aişe ile bizim aramızda bundan başka bir şey yoktu. Ben Aişe'nin üzerinde gül rengi ile boyanmış bir elbise gördüm.[566]

2. Çocuğun Bakılması Yasak Olanlardan Gözünü Çevirmeye Ve Mahrem Yerlerini Korumaya Alıştırılması:

Göz, çocuğun dış âleme açılan penceresidir. Onun gördüğü herşey, süratli bir şekilde hafızasında, akıl ve ruh dünyasında iz bırakır. Çocuğun, ilahi murakabe sayesinde evde ve dışarıda kadınların açık yerlerine bakmaktan gözünü çevirmeye alıştırılması, onun gönlünde duyacağı iman lezzetine zemin hazırlar.
Çocuk bazan gevşeklik göstererek, bazan unutarak, bazan da bir an için nefsi ağır basarak şehvetle genç kızlara bakabilir, işte böyle durumlarda Rasûlüllah'ın (s.a.v.) tavrı ne olmuştur ve genç sahâbîleri nasıl eğitmiştir. Şimdi bu suale cevap arayalım:
a) Abdullah b. Abbâs diyor ki: Fadl b. Abbâs Rasûlüllah'ın (s.a.v.) terkisinde idi. Derken Has'âm'dan bir kadın fetva sormak üzere Rasûlüllah'a (s.a.v.) geldi. Fadl kadına, kadın da Fa di'a bakmaya başladı. Bunun üzerine hemen Rasûlüllah (s.a.v.) Fadl'ın yüzünü öbür tarafa çevirmeye başladı.[567]
b) Fadl b. Abbâs anlatıyor: Rasûlüllah'ın (s.a.v.) terkisinde idim. Mina'ya doğru yürürken, terkisinde güzel bir kızı olan bir bedevi geliverdi. O da bizimle birlikte yürüyordu. Ben kıza bakıyordum. O sırada Peygamber (s.a.v.) bana baktı ve derhal yüzümü kızın yüzünden çevirdi. Sonra ben tekrar baktım. Yine derhal yüzümü onun yüzünden çevirdi. Nihayet bunu üç defa yaptı. Oysa ben vazgeçemiyordum. Peygamber (s.a.v.) Akabe cemresini atıncaya kadar telbiyeye devam etti.[568]

c) Abdullah b. Abbâs diyor ki: Fadl b. Abbâs, Rasûlüllah'ın (s.a.v) terkisinde idi. Fadl'ın yüzünü eliyle çeviriyor ve "Ey kardeşimin oğlu! Bugün öyle bir gündür ki, gözü haramdan sakınan, dili ye mahrem yeri korunan kimsenin günahları affedilir" diyordu.[569]

d) Abbâs Pegyamber'e (s.a.v.):
"Senin, amcaoğlunun yüzünü çevirdiğim gördüm," deyince, Rasûlullah (s.a.v.):
"Genç bir kız ile delikanlı bir oğlan gördüm. Ben onların arasına şeytanın girmesinden korktum" buyurdu.[570]

O halde hangi şartlarda olursa olsun, çocuğu yabancı kadınlara bakmaktan sakındırmak" ve bunun tedbirini almak gerekmektedir. Cinsel içgüdünün erken yaşta hızla kıvama gelmemesi için bu şarttır. Çünkü bu erken gelişme çoğu zaman ahlâkî, ruhsal, fiziksel, bireysel ve toplumsal boyutta birtakım rahatsıtzlıklara ve rizikolara sebep olmaktadır.

Mısırlı ünlü hatip ve davetçi Abdulhamid Kişk bir konuşmasında, konu hakkında bir Alman bilim adamının şu sözünü nakletmişti: Cinsiyet literatürünü inceledim; konu hakkındaki hal çarelerini ve tedavi yollarını gözden geçirdim. Fakat Kur'an'da Muhammed'e (s.a.v.) indirilen şu sözden daha güzel bir çözüm yolu ve daha faydalı bir tedavi yöntemi görmedim: "Mü'min erkeklere söyle: "Gözlerini bakılması yasak olanlardan çevirsinler. Mahrem yerlerini ve ırzlarını korusunlar. Bu, onlar için daha temizdir. Şüphesiz Allah, onların yaptıklarından haberdardır."[571]

Namazla birlikte yedi yaşında çocuk, kapatılması gereken (avret) yerlerini örtmeye alıştırılır. Böylece o bunun, namazın sıhhati için gereken bir şart olduğunu da kavrar. Ayrıca küçüklüğünde -oğlan olsun kız olsun- bu uygulamayı gören çocuk "tesettür" sevgisiyle büyür ve nihayet hayatının ayrılmaz bir parçası haline gelir. Ancak kız çocuğu -erkekten farklı olarak- başını da örtmek durumundadır. Böyle çocuk iman ve ahlâk bakımından kuvvetli, terbiyeli ve iyi yetişmiş olur.[572]

3. Yatakların Ayrılması:

Çocukların yataklarının ayrılması, cinsel duygunun/içgüdünün kötü bir şekilde uyarılmaması bakımından önemli bir eğitim esasıdır. Bugün dünyanın hiçbir sisteminde bunun bir benzeri yoktur. Çocuk eğitiminde bu esas, nebevî hareket metodunun tabii bir neticesidir.

Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Yedi yaşında iken çocuklarınıza namazı emredin. On yaşına geldiklerinde kılmadıkları takdirde onları dövün. Ayrıca onların yataklarını ayırın!" ***[573]***
Başka bir rivayette de şöyle buyurmaktadır: *"Çocuklarınız yedi yaşına vardıklarında onların yataklarını ayırınız. On yaşına ulaştıklarında da namaz kılmamaları halinde onları dövünüz. "* [574]
Buna göre yatakları ayırma işi, içgüdünün gelişme kaydettiği on yaşında başlar. Bu iş, iki çocuğun bir yorgan altında uyumaması ile tatbik edilir. Ayrı iki yorgan altında bir divanda veya ayrı iki yorgan ile aynı döşekte yatmalarında bir sakınca yoktur. Ama birbirlerinden uzak olmaları daha iyidir.
Şâh Veliyyullâh Dihlevî diyor ki: "Yatakların ayrılmasının emredilmesi, o günlerin ergenlik öncesi dönem olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda birlikte yatmanın cinsel arzu ve şehvete sebep olması ihtimalden uzak değildir. Bu yüzden, olmadan önce fesat yolunu kapatmak ve tedbirini almak gerekmektedir."[575]
Netice itibariyle şunu söylemeliyiz: Aynı yatakta ve aynı yorgan altında uyumak, hızlı bir şekilde cinsel içgüdünün gelişip büyümesine yol açmaktadır. Bundan dolayı da ateş bacayı sarmadan ve kötü sonuçlar doğurmadan bunun tedbirini almak ve sünnete uymak gerekmektedir. Bir yorgan altında, ana babanın farkında olmadığı birçok cinsel sapmalar meydana gelmekte ve suçsuz-günahsız çocukların helak olmalarına sebep olunmaktadır. Çocuklarını Hz. Peygamber'in (s.a.v.) emir ve tavsiyelerine aykırı bir ortamda bırakan ve onların eğitiminde gevşeklik gösteren, söz konusu meydana gelen olumsuz sonuçlardan sorumludur. Oysa ana baba bilmelidir ki, Rasûlullah (s.a.v.) "kendiliğinden/hevâdân konuşmaz. Onun konuşması kendisine vahyedilenden başkası değildir."[576]
Rasûlullah (s.a.v.) "Ayırın!" buyurarak bize açık bir emir sunmuştur. Mü'min de bu emre uyarak çocukların yataklarım ayırmak durumundadır. Bu parlak nebevî irşad karşısında doğu ve batının eğitim sistemi artık iflas etmiştir.[577]

4. Çocuğun Sağ Yanı Üzerine Uyuması Ve Yüzükoyun Yatmaktan Uzak Tutulması:

Sağ taraf üzerine uyuma konusundaki sünneti yerine getirmek, uyku esnasında meydana gelen birçok tahrik ve tehyiç edici faktörün önüne geçer. Peygamberimiz (s.a.v.) yüzükoyun uyumayı "şeytan yatışı" olarak nitelemiştir. Çocuğun yüzükoyun karnı üzerine uyuması, şehevi duygusunu uyandıracak

şekilde tenasül uzvunun sürtünmesine veya kaşınmasına yol açar. Bundan dolayı çocuğun bu şekilde yattığını gören ana baba, onun uyuma pozisyonunu değiştirmeli, sağ yanı üzerine uyumayı sevdirmeli ve yüzükoyun yatmaktan uzak tutmalıdır. Kaldı ki, yüzükoyun uyuma şekli, birçok bedensel hastalığı da beraberinde getirir, istisnasız bütün doktorlar, söz konusu uyuma pozisyonundan sakınılmasını tavsiye etmişlerdir.[578]

5. Çocuğun Karşı Cinsiyle Beraber Olmaktan Ve Cinsel Duyguyu Tahrik Eden Unsurlardan Uzak Tutulması:

"Eşya zıddıyla bilinir" kaidesinden hareketle şu gerçeği dikkate sunmak istiyoruz; Kız ve erkek çocuklarının bir arada karışık halde bulunması ve bunun doğurduğu sonuçlar konusunda Avrupa'nın tesbit ve tecrübesi, temiz ruhlu iffetli insanların tiksinti/ürperti duyacağı boyuttadır. Bu başarısız tecrübeyi ana babalara ve pedagoglara arz etmek gerekir. Çünkü zayıf karakterli müslümanlar, öteden beri Avrupa'nın eğitim tecrübesine değer vermeye alışagelmişler, vaaz ve hutbelerde görevli hatipler kız-erkek karma eğitimin zararlarını anlatmaya çalışırken onlar adeta bunları dinlemezlikten gelmişlerdi. Yine de "Şüphesiz bunda, kalbi olan veya şahit olarak (zihnini toplayarak dikkatle) kulak veren kimse için bir öğüt vardır"[579] ayeti gereğince bu çevreden örnekler vermek istiyoruz.
Günümüz İslâm alimlerinden Vehbi Süleyman el-Ğavcî diyor ki: "Büyük âlim Ahmed Mazhar bana anlatmıştı. İlmi çalışma yapmak üzere Belçika'ya gittiğinde, orada tüm öğrencileri kızlardan oluşan bir ilkokul görmüş. Ahmed Mazhar hoca okulun müdire hanımına:
"Bu merhalede neden kız-erkek karışık vaziyette karma eğitim vermiyorsunuz? " sualini sormuş. Müdire hanım da ona:
"Biz daha önce çocukların o şekilde karışık bulunmalarının zararlarını her yerde hatta ilkokul çağında gördük, " cevabını vermiş.
Bu olayı destekler mahiyette, konu hakkında istatistikî bilgiler de ihtiva eden şu tesbit ve müşahedeleri arzetmek uygun olacaktır:
"Yeni Neslin Başkaldırısı" adlı eserinde Hâkim Landcy diyor ki: "Amerika'da çocuklar vaktinden önce ergenliğe adım atmakta ve çok erken yaşlarda cinsel şuur onlarda iyice ortaya çıkmaktadır. Mesela istatistikî verilere göre 312 kız çocuğundan 255'i onbir ile onüç yaşları arasında ergen olmuştur. Bu çocuklarda, normalde onsekiz ve daha yukarı yaşlardaki kızlarda görülen cinsellik belirtileri

tesbit edilmiştir."
Dr. E. Hooker (?) de "Cinsel Yasalar" adlı kitabında şöyle diyor: "Bugün, hiç de garip karşılanmamalıdır ki, bilgili, kültürlü kesimlerde bile yedi-sekiz yaşlarındaki kız çocukları kendi yaşıtları oğlan çocuklarıyla sevişmekte ve çoğu zaman bu işi fuhuşa kadar götürmektedirler. Soylu bir ailenin yedi yaşındaki kızı erkek kardeşiyle ve bir grup arkadaşıyla fuhuş yapmıştı. Beş çocuktan oluşan başka bir grup, komşu iki kız çocuğu ve üç erkek çocuğu ile birlikte cinael ilişkiler içerisinde iken görülmüşlerdir. Üstelik onlar bu işe başka çocukları da sevketmişlerdir. Onların yaşça en büyük olanı on yaşında idi. Görünüşte sıkı bir kontrol altında olan dokuz yaşındaki bir kız çocuğu da, birçok aşık oğlanın sevgilisi olma mutluluğu içinde bulunmuştur!"
"Teymur'da bir öğrenci yurdu ile ilgili tutulan bir doktor raporunda, bir yıl içinde yaşları on ikinin altında olan kız çocuklarının gayr-i meşru ilişkileri hakkında mahkemelere binden fazla dava intikal ettiği ifade edilmektedir."
"Amerikalı hakim Landcy, okullardaki genç kızların % 45'inin mezun olmadan önce namuslarının kirlendiğini ve yüksek öğretim aşamasında bu oranın daha da yükseldiğini tahmin etmektedir. Aynı şahıs, liselerdeki erkek öğrencilerin taşıdıkları cinsel duyguların, kız öğrencilere nispeten daha az olduğunu; kız öğrencilerin devamlı atılgan, üstüne giden ve emreden pozisyonunda olduklarını, erkek öğrencilerin ise onlara mahkum olduklarını yazmaktadır."
Üzücü bir durumdur ki, bugün birçok İslâm ülkesi kız-erkek karışık halde karma eğitim sistemine başlamış bulunmaktadır. Bu uygulama, toplumu bozmaya, nesillerin bünyesini aşındırmaya ve zayıflatmaya yönelik ciddi bir komplodur. [580]

6. Mümeyyiz [581] Çocuğun Guslün Farzlarını Ve Sünnetlerini Öğrenmesi:

Ergenlik dönemine yaklaşan kız ve oğlan çocuğuna ana babanın, boy abdestinin farzlarını ve sünnetlerini öğretmeleri gerekir. Boy abdesti almayı gerektiren sebepler, tenasül uzvundan çıkan ve "meni" adı verilen maddenin mahiyeti, kısaca "gusul fikhı" hakkında çocukları bilgilendirir. Ana babaların çocuklara bu konuları açması, kötü ellerin uzanarak onlara öldürücü zehir sunmalarından daha iyidir.
Ömer b. Hattab (r.a.) diyor ki: "İslâm döneminde büyüyüp de cahiliye devrini tanımayan kimseler İslamı yavaş yavaş bozacaktır." Bundan dolayı baba oğluna, ana da kızına sözkonusu meseleler hakkında İslâm fıkhının hükümlerini mutlaka

öğretmelidir.
İnsan hayatında sorumluluk yükleyen "mükellefiyet yaşı" artık onun hakkında farzların başladığı, Rabbanî emir ve yasakların bağladığı zaman noktasıdır. Bu noktadan itibaren insan, söz ve davranışlarında işlediği küçük ve büyük günahlarından dolayı hesaba çekilir. Sağında ve solunda bulunan, gözetleyen ve dediklerini zabteden iki melekten her biri, iyilikleri ve kötülükleri yazma konusunda yüklendikleri misyonu icra etmeye başlar, işte ana babalar ve eğitimciler bu mes'uliyet şuurunu çocuğa kazandırmalı, onu iyiliğe yönlendirmeli ve kötülükten alakoymalıdır.[582]

7. Mümeyyiz Çocuğun Nur Suresini Ezberlemesi, Mânâ Ve Hükümlerinin Öğretilmesi:

On yaşına vardıktan sonra çocuğun yatağı diğer kardeşlerinden ayrılır. Bu demektir ki, bazı cinsel belirtiler o zaman yavaş yavaş görülmeye başlar. Bu yaşta çocuğun gönlüne, duygu ve içgüdüsünü zab-tu rabt altına alacak ve dolayısıyla fuhuş işlemekten muhafaza edecek birtakım ölçüler koymakla eğitime başlamalıyız. Allah kendilerinden razı olsun ilk müslümanlar çocuklarına Nur suresini öğretirlerdi. Çocuklar için bir nevi koruyucu, fonksiyon icra eden Nur suresini ergenlik öncesi dönemde özellikle kız çocuklarına ezberletirler, mânâ ve hükümlerini açıklarlardı.
Ünlü filolog Câhız, muallimlerin, genç kızların Nur suresini ezberlemelerine özel bir önem verdiklerini ifade etmektedir.[583] Halife Hz, Ömer de valilere yazdığı mektupta "Hastalıktan dolayı müstesna olmak üzere hiçbir müslüman kadın hamama girmesin. Kadınlarınıza Nur suresini öğretiniz" buyurmuştur. [584]

8. Cinsel Arzunun Açığa Vurulması Ve Fuhuştan Sakındırmanın Yolu:

Ahlâkî yapıyı, cinsel terbiyeyi ihtiva eden ve fuhuş bataklığına düşmekten sakındıran Nur suresinin çocuğa ezberletilmesi ve öğretilmesi gerektiği bir önceki maddede söylenmişti.
Çocuk guslün farzlarını ve yapılış şeklini öğrendikten sonra artık gayr-i meşru ilişkilere düşmemesi için ciddi bir şekilde uyarılır ve bu konuda onu ikna eden çarpıcı örnekler verilir. Bu örnek açıklamalardan birisi şudur:
Ebu Ümame'den rivayet edildiğine göre Kureyş'ten bir genç Peygamber'e (s.a.v.)

gelerek:
"Ya Rasûlallah! Zina etmeme izin ver! " dedi. Orada bulunanlar gence yöneldiler ve seslerini yükselterek ona olan tepkilerini belirttiler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):
"Onu bana yaklaştırın, " buyurdu. O da yaklaştı ve aralarında şu konuşma geçti:
Peygamber (s.a.v.):
"Böyle birşeyi anan için arzu eder misin?" Genç:
"Hayır, vallahi. Allah beni sana feda eylesin! " Peygamber (s.a.v.):
"Hiçbir insan da böyle birşeyi anası için istemez. Peki ya kızın için bunu arzu eder misin? " Genç:
"Hayır, vallahi ya Rasûlallah! Allah beni sana feda eylesin." Peygamber (s.a.v.):
"Hiçbir insan da kendi kızı için böyle birşey arzu edemez. Peki ya halan için bunu ister misin? " Genç:
"Hayır, vallahi ya Rasûlallahî Allah beni sana feda eylesin." Peygamber (s.a.v.):
"Hiçbir insan da halası için böyle birşeyi arzu edemez. Peki ye teyzen için bunu ister misin? " Genç:
"Hayır, vallahi ya Rasûlallah! Allah beni sana feda eylesin. " Peygamber (s.a.v.):
"Hiçbir insan da teyzesi için böyle birşeyi arzu edemez," dedi.
Sonra Rasûlüllah (s.a.v.) elini gencin üzerine koyarak şu duayı yaptı: "Allahım! Bu gencin günahını bağışla, kalbini tertemiz eyle, iffet ve namusunu muhafaza eyle!" Râvi diyor ki: "Artık o günden sonra o genç hiçbir şeye dönüp bakmadı; en nefret ettiği şey zina oldu."[585]
Aynı şekilde caydırıcılık olması bakımından zinadan dolayı tatbik edilecek had cezası da çocuğa öğretilir. Ebû Hüreyre ve Zeyd b. Halid el-Cühenî'nin rivayetlerine göre, iki bedevi Rasûlüllah'a (s.a.v.) geldi. Onlardan birisi:
"Benim oğlum şu adamın işçisi idi. Derken onun karısıyla zina etmiş. Bana oğluma recm (taşlama) cezası gerektiği söylendi. Ben de (oğlumun cezadan kurtulması için) bu adama yüz koyun ve bir de cariye fidye verdim. Sonra ben bunu ulemaya sordum. Onlar da bana; (henüz bekar olan) oğluma yüz değnek ile bir yıl sürgün cezası[586] lazım geldiğini ve bunun karısına da recm cezası icabettiğini söylediler, dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.):
"Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben aranızda elbette Allah'ın kitabı ile hükmedeceğim: Cariye ile koyunlar sana geri verilir, oğlun da yüz değnek ile bir yıl sürgün cezasına çarptırılır. Haydi ey Üneys! Bunun karısına git. Eğer suçunu itiraf ederse ona recm cezasını tatbik et! buyurdu. Ravi diyor ki: Üneys kadına gitti. Kadın da suçunu itiraf etti. Rasûlüllah (s.a.v.) kadının

recmedilmesini emretti.[587]

9. Erken Evlilik:

İçinde yaşadığımız asırda, erken evliliğin birtakım dezavantajları olduğu söylense de, özellikle geçim derdinin temin edilmesi halinde onun avantajları ağır basar. Geçim derdinin temin edilmesi ve maddi problemin giderilmesi hususunda ana babanın desteği ile yeni evlenen delikanlının kazancı arasında bir fark yoktur. Bugün toplumda görülen sosyal ve psikolojik buhranların ve işlenen cinayetlerin çoğu, evlilik müessesesini geciktirmenin tabii bir neticesidir. Bu noktayı uzun uzadıya tartışacak değiliz. Selef-i salihin hayatından şu örnek tabloları dikkatlere sunmak dayanak olması açısından bize kafi gelecektir. Maddeler halinde sıralamak istediğimiz rivayetlerin tamamı, hicri 211'de vefat eden büyük hadis alimi Abdurezzak'ın Musannef'inde[588] bulunmaktadır.

a) Urve diyor'ki: Peygamber (s.a.v.) Âişe'yi altı (veya yedi) yaşında iken nikahlamış, dokuz yaşında iken de onunla zifafa girmişti. O sırada oyuncak bebekleri de Âişe'nin yanındaydı. O, onsekiz yaşında iken de Rasûlüllah (s.a.v.) vefat etmişti.[589]

b) Ebu Ca'fer anlatıyor: Hz. Ömer, evlenmek üzere Hz. Ali'nin kerimesini istemişti. Hz. Ali:
"O küçüktür, " cevabını verince Hz. Ömer'e:
"Böyle demekle o baştan savmak istiyor, " diyenler oldu. Ömer (r.a.), Hz. Ali ile tekrar görüştü. Bunun üzerine Ali (r.a.):
"Kızı sana göndereyim. Eğer rıza gösterirse, o senin karındır, " dedi. Derken onu Hz. Ömer'e gönderdi. Hz. Ömer gitti kızın (elbisesini kaldırıp) inciğine (topuklarının yukarısına) baktı. Bunun üzerine o:
"Bırak git! Eğer sen mü'minlerin emiri olmasaydın, elbette ensene vururdum, " dedi (ve oradan öfkeyle ayrılarak babası Hz. Ali'nin yanına gitti).
Hz. Ömer, küçük olmasına rağmen Hz. Ali'nin kerimesiyle evlenme arzusunu şu gerekçeye bağlamıştı: İkrime anlatıyor: Ömer b. Hattab, Ali b. Ebi Talib'in kızı Ümmü Gülsüm'Ie evlendi. O sırada Ümmü Gülsüm henüz bir oyun çocuğu idi. Hz. Ömer, arkadaşlarının yanına gelince, onu tebrik ettiler; bereketli olması için duada bulundular. Orada Ömer (r.a.) şunları söyledi: "Ben kendimdeki his ve enerjiden dolayı evlenmiş değilim. Fakat Rasûlüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu, işitmiştim: "Benim soy ve akrabalığım dışında her soy ve akrabalık bağı kıyamet gününde kesilecektir."[590]Ben de; Allah'ın elçisi ile benim

aramda bir soy ve akrabalık bağının olmasını istedim.

c) Hasan Basrî, Zührî ve Katâde şöyle demişlerdir: Küçük çocukları velileri evlendirdiği vakit, onların nikahı caiz olur.

d) Tâvûs diyor ki: îki küçük çocuğu babaları nikahladıkları zaman, büyüdüklerinde çocuklar muhayyerdirler.

e) Zührî'den rivayet edildiğine göre, Urve b. Zübeyr küçük oğlunu Mus'ab'in küçük kızıyla nikahlamıştır.

f) Hışam b. Urve diyor ki: Babam beş yaşındaki küçük kızını altı yaşındaki bîr oğlanla evlendirmişti. Derken oğlan öldü ve kız onun yaklaşık 4000 (dörtbin) dinarına varis oldu.[591]

Burada, küçük kız çocuğu için evlenme yaşının ne olabileceği sorusuna cevap vermek uygun olacaktır:

"İmam Mâlik, Şafiî ve Ebu Hanife'ye göre bunun ölçü ve sınırı, cinsi münasebete güç yetirebilmesi; ruh ve beden bakımından buna hazır olmasıdır. Kişiden kişiye bu değişebilir. Belli bir yaşla sınırlandırılamaz. Doğru olan görüş de budur. Âişe hadisinde bir sınırlama olmadığı gibi, dokuz yaşından önce evliliğe takat getiren bir yaştakini engelleme ve dokuz yaşında olduğu halde takat getirmeyen bir laz çocuğunun evlenmesine izin vermek de sözkonusu olamaz."[592]

10. Ergenlik Belirtileri:

Çocuğun, ergenlik ve mükellefiyet yaşına girdiğini gösteren iki alamet vardır. Bunlar ihtilam ve kasık tüylerinin çıkmasıdır.

a) İhtilam: Kur'an'm şu ayeti bu noktayı açıklamaktadır: "Çocuklarınız ergenlik çağına girdiklerinde, kendilerinden öncekiler izin istedikleri gibi onlar da izin istesinler."[593]

Ali b. Ebi Talib diyor, ki: Rasûlüllah'ın (s.a.v.) şu sözü hafızamdadır: "Ergenlik çağına girdikten (ihtilam) dan sonra yetimlik yoktur. Gece-gündüz susmak da yoktur."[594]

b) Kasık tüylerinin çıkması: Atıyye el-Kurazî anlatıyor: Kurayza savaşında (müslümanlar tarafından esir alınan) bizler Rasûlüllah'a (s.a.v.) gösterildik. (Kontrolden) sonra kasığında tüy bitmiş olan erkek esirler öldürüldü. Tüy bitmemiş olanlar ise salıverildi. Ben de henüz tüy bitmeyenlerden ve bundan dolayı da salıverilenlerden idim."[595]

Semura b. Cündeb'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Müşriklerin yaşlılarını öldürün. Henüz tüylenmemiş çocuklarını bırakın.*"***[596]***

"Çocuk onbeş yaşına geldiğinde, artık şer'i cezalar onda tatbik edilir."[597]

---

[1] A'râf, 7/172-174. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 84-85.

[2] Gazzâlî, İhya, I. 94.

[3] A'râf, 7/172.

[4] Müslim, Cennet, 63.

[5] Şerhu Müsned-i Ebî Hanife, s. 225.

[6] Bakara, 2/132.

[7] Lukman, 31/16.

[8] Abdurrezzak, Musannef, VI. 34.

[9] A.g.e. IV. 48.

[10] A.g.e. VI. 50.

[11] A.g.e. VI. 123.

[12] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 85-88.

[13] Hadisi Hâkim rivayet etmiştir.

[14] Hadisi Abdurrezzak rivayet etmiştir.

[15] Isra, 17/111.

[16] İhsan, 76/13.

[17] Abdusselâm Hâşim Hafız, Sîretü Nebiyyü'l-Hüdâ ve'r-Rahme, s. 81.

[18] İbnu's-Salâh (bkz. "Mukaddime, s. 150) şunları söyler: "Şöyle demek daha uy gündür: Hür erkeklerden ilk müsluman olan Ebû Bekir, çocuklardan Ali, kadınlardan Hatice mevaliden Zeyd b. Sabit ve kölelerden Bilal'dir."

[19] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 88-90

[20] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 90.

[21] Hadis sahihtir. Ahmed, Hâkim, Taberanî, Ibnu's-Sünnî, Âcurrî ve Zİyâ rivayet etmişlerdir. Bkz. Sahihu'l-Cami', Hadis No: 7957.

[22] Ibn Receb, Carniu'l-Ulûm vel-Hikem, s. 196. Ayet için bkz. Talâk, 65/2-3.

[23] Hâkim, Müstedrek, II. 494. Zehebî, Ibn Ebi'd-Dünya'nm da rivayet ettiği bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

[24] Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği bu hadis için bkz. Tİrmizî, Kader, 17. "Rr-mizî'nin rivayeti biraz farklıdır. Müellif, Tirmizî'nin hadis için "hasen-sahih-ğarib" dediğini nakleder. Ancak biz elimizdeki aslıyla karşılaştırdığımızda Tirmizî'nin sadece "rivayet bu tarikten ğarib bir hadistir" dediğini görebildik. (Çev.) Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 91-93.

[25] İbnu'l-Adîm, Tezkiratu'l-Âbâ ve TeslİyetÖ'l-Ebnâ, s. 61.

[26] er-Risaletü'l-Kuşeyriyye, s. 147.

[27] A.g.e. Aynı yer.

[28] İbn Zafer el-Mağribî, Enbâü Nücebâi'l-Ebnâ, s. 148.

[29] Ibn Zafer el-Mağribî, A.g.e., s. 156.

[30] Ebu'i-Hasen en-Nedvî, Ricalül-Fikr ve'd-DaVe, s. 105. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 93-96.

[31] Taberanî, Ibnü'n-Neccar ve Deyiemî'nin rivayet ettiği bu hadis için Münâvî zayıf demiştir.

[32] Buharı, Edeb, 95; Müslim, Birr, 163; Tirrnizî, Zühd, 50; Ahmed, Müsned, İH.

[33] Buharî, Vudû', 10.

[34] Buharî, Vudû', 17; Müslim, Taharet, 70.

[35] Yeni doğan çocuğun damağına hurma gibi tadı bir madde sürmek mânâsında kullanılan "tahnîk" hakkında daha önce geçen 146. dibnotlu sayfaya bakınız. (Çev.)

[36] Müslim, Adab, 25.

[37] Nevevî, Şerhu Sahih-i Müslim, XIV. 179.

[38] Ibn Zafer el-Mekkî, Enbâü Nücebâil-Ebna, s. 81.

[39] Buharî, Humus, 18; Müsüm, Cihad, 42; Ahmed, Müsned, 1.193.

[40] Şihabüddin el-Ebşehî, el-Müstatraf fi Külli Fenn Müstazraf, li. 34. Ayrıca bkz. Ibn Abidin, Reddu'l-Muhtar, IV. 213.

[41] Münafikun, 63/8.

[42] Benî Mustatik gazvesi sona erdikten ve Medine-i Münevvere'ye dönmeye hazırlandıktan sonra.

[43] Buharî, Et'ime, 4; Müslim, Eşribe, 144; Tirmizî, Et'İme, 41; Ebu Davud, Et'ime, 21; Ahmed, Müsned, VI. 195.

[44] Buharî, İlim, 18.

[45] Nesaî, Ahmed ve daha başka hadis imamlarının rivayet ettiği bu hadisin isnadı sahihtir. Bkz. Ibn Huzeyme, Sahih, İli. 103; Hâkim, Müstedrek, II. 13, IV. 99; Camiu'l-UsOl, VI. 443.

[46] Buharî, Deavât, 9; Müslim, Müsafirîn, 181; Ebu Davud, Tetavvu', 26; Tirmızî, Oeavât, 30; Ahmed, Müsned, I. 284; Ibh Huzeyme, Sahih, I. 229.

[47] Müslim, Safât, 249; Ahmed, Müsned, IV. 309; Ebu Yala, Müsned, II. 188. Buharî ve diğer muhaddislerin rivayeti de şöyledir: "Peygamber (s.a.v.) öğle vaktinde abdest aldı. Orada bulunanlar hemen Rasûlullah'ın (s.a.v.) abdest suyundan arta kalanı almaya başladılar. Sonra öğleyi iki rek'at, ikindiyi de iki

rek'at olarak kıldı. Önünde de (dikili) bir harbe vardı."

[48] Iktizâu's-Sıratıl-Müstakîm mukaddimesinden.

[49] Benim babam da bu usûlu takip ederek, Nevevî'nin Kırk Hadis'inden her bir hadisi ezberleme karşılığında bana 10 Suriye kuruşu verirdi. Allah ondan razı olsun; onu hayırla mükafatlandırsın.

[50] Muhammed el-Accâc el-Hatib, Usûlü'l-Hadis, s. 100; Hatib el-Bağdadî, Şerefü Ashabi'l-Hadis, s. 10.

[51] el-Muhaddisü'l-Fasıl müellifi Râmehürmüzî'nin naklettiği bu rivayet için bkz. Muhammed el-Accâc, a.g.e., s. 16

[52] Yazar "Muaviye" olarak vermekte ise de, bizzat kendisinin kaynak olarak kullandığı er-Rıhle'de "Ebu Muâvİye" şeklinde geçmektedir. (Çev.)

[53] Husayn bir köle idi. Bütün zamanını ilme ayırmak düşüncesiyle azad olmak İçin efendisine para ödüyordu. Bunun için çalışması gerekiyordu. Meşguliyeti fazla olduğu için de Ibn Abbas'ı ziyaret edemiyordu." Borcunu yedi veya dokuz dirheme indirmişti. Hürriyete kavuşacağı günler yaklaşmıştı ama Ibn Abbas vefat etmişti. Bkz. Hatîb el-Bağdadî, er-Rıhle fî Talebi'l-Hadis, s. 175. {Çev.)

[54] Hatîb el-Bağdadî, a.g.e. s. 173-175.

[55] Ibn Ferhûn el-Malikî'nin ed-Dîbâc el-Müzehheb fî A'yâni Ulemâi'l-Mezheb'inden.

[56] Hadis fıkhı (fıkhu'f-hadis) tabiri, hadisin kühnüne vâkıf olmak, ifade ettiği hüküm, mânâ ve maksadı anlamak veya rnurâd-ı nebeviyi tesbit etmek mânâsında kullanılmaktadır. (Çev.)

[57] Hatîb el-Bağdadî, el-Kifâye ti Ilmi'r-Rivaye, s. 205,

[58] Muhammed Rıza, Muhammedün RasûluHah, s. 151.

[59] Muhammed Rıza, a.g.e., aynı yer.

[60] Bu biraderim, babamın vefatından sonra benim eğitimimi üzerine almıştı. Dokuz yaşımda iken de o vefat etmişti.

[61] Büyük davetçi Ebu'l-Hasen en-Nedvı'nin "Çocuklar İçin Peygamberlerin Kıssaları" dizisi ile Siyer-i Nebî konusunda bir kitabı çıkmış bulunmaktadır.

[62] Müslim, Fedaii, 84; Ahmed, Müsned, III. 221.

[63] Buhârî, Manakıb, 23; Ebu Yala, Müsned, ti. 183.

[64] EbuYa'lâ.a.g.e.,11,194.

[65] "Vassar bir şeyi açıklama ve tanımlama konusunda bilgili, etkili ve yetkili insan mânâsına gelmektedir. (Çev.)

[66] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 96-111.

[67] Abdullah Siracuddih'in Tilavetü'l-Kur'an el-Mecîd'inden.

[68] İbn Haldun, Mukaddime, s. 397.

[69] Taberânî ve Ibnu'n-Neccâr'm rivayet ettiği bu hadis için bkz. Münâvî, Feydu'l-Kadir, I. 226. Münâvî, hadisin zayıf olduğunu söylemektedir.

[70] İbnü's-Sûnni, Amelü'1-Yevm ve'l-Leyle, Hadis No: G85.

[71] Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği bu hadis için bkz. Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, II, 270. Hadisin ravileri arasında, tenkid konusu yapılan Ibn Lehia bulunmaktadır.

[72] Ebu Ya'lâ, Müsned, II. 136. Ebu Ya'lâ, zayıf bir sened ile rivayet etmiştir. Ancak hadisin metni Ahmed, Buhârî, Ebu Dâvud, Tirmizî, Îbn Mâce ve Dârimî tarafından rivayet edilmiş sahih bir hadistir.

[73] Ebu'ş-Şeyh, hasen bir isnad i!e Peygamber'den (s.a.v.) "Tebareke sûresi kabir azabına mani olur" hadisini, Tirmizî de hasen-sahih sened İle Tebareke sûresi, kabir azabına manidir ve kabir azabından kurtarır" hadisini rivayet etmiştir. Bkz. Silsiletu'l-Ehadis es-Sahiha, hadis no: 1140.

[74] Hadisin ravileri sikadır. Bkz. Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, VII. 172.

[75] Râzî, et-Tefsirul-Kebîr, 1.178.

[76] Selef zamanında "ilim" kelimesiyle daha ziyade "hadis" kasdedilirdi. (Çev.)

[77] Hâkim, Müstedrek, 1.568.

[78] Hadisi Ahmed (Müsned, III. 440) hasen senedle, Ebu. Ya'lâ (Müsned, III.65) zayıf senedle rivayet etmiştir.

[79] İbn Kesir, Tefeir, II. 497.

[80] Camiul Ulûm vel-Hikem, II. 194.

[81] Maun, 107/5.

[82] Ebu Ya'lâ, Müsned, II. 63. Rivayetin senedi hasendir.

[83] Râfiî, Tarîhu Âdâbil-Arab, II. 206.

[84] Isra, 17/82.

[85] Sin, Ze ve Sat harfleri Hurûf-i Safîr adını almaktadır. (Çev.)

[86] Hâkim, Mûstedrek, II. 351. Hâkim, Buhârî ile Müslim'in tahriç etmediği bu rivayetin isnadının sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de onu benimsemiştir. Ayet için bkz. İbrahim, 14/14.

[87] Şûra, 42/11.

[88] Suyûtî, Tabakatû'l-Huffaz, s. 154.

[89] Gazzâlî, İhya, III. 72.

[90] Ebu Ğudde'nİn Safahat min Sabri'l-Ulema'sından.

[91] İbnü's-Sûbkî, et-Tabakatü'l-Kübra, VIII. 396.

[92] Tabakatü'l-Kurra, II. 247.

[93] İbn Abidîn'in Reddü'l-Muhtâr'ından.

[94] Hatîb el-Bağdâdî, el-Kifaye, s. 116-117.

[95] Hatîb el-Bağdâdî, a.g.e., aynı yer.

[96] Hatîb el-Bağdâdî, a.g.e., aynı yer.

[97] Fethu Bâbi'l-lnâye, s.. 19.

[98] en-Nevâdir es-Sultâniyye, s. 9.

[99] Muhammed Accâc el-Hatfb, Usûlü'!-Hadis, s. 145.

[100] İbn Haldun, Mukaddime, s. 397.

[101] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 111-121.

[102] Abdurrezzak'ın rivayetinde "aslan" şeklindedir.

[103] Abdurrezzak'ın rivayetinde şu ziyade vardır: Halk, "Bu çocuk hiçbir kimsenin bilmediğini bilmektedir" dedi.

[104] Müslim, Zühd, 73.

[105] Bürûc, 85/4-5.

[106] İbn Sa'd, İbn Huzeyme ve Taberâninin bu rivayeti için bkz. Sahihu'l-Gâmi", Hadis No: 7853.
arasında bulunmayı temenni ettim. Derken onlardan birisi beni dürterek:

[107] Buharı, Humus, 18; Mûslim, Cihad, 42; Ahmed, Mûsned, 1.193.

[108] Hâkim, Müstedrek, III, 88; Kenzül-Ummâl, V. 270.

[109] İbn Hacerin el-lsabe"sinden.

[110] Hâkim, a.g.e., II. 59. Hâkim, rivayetin İsnadının sahih olduğunu söylemiş, Ze-hebî de bunu kabul etmiştir.

[111] Müslim, İmaret, 134; Ebu Dâvud, Cihad, 165.

[112] Bkz. Zebîdi, Ukudul-Cevahir el-Münîfe, fi. 97.

[113] Buhârî, Meğazt, 8; Fedaifu AshabÎ'n-Nebî, 13.

[114] Bkz. Müslim, Fedailu's-Sahabe, 49; Ahmed, Mûsned, 1.164; İbn Sa'd, Tabakat, III. 106; İbn Cerîr, Tehzibul-Âsâr, 1. 94; Ebu Ya'iâ, Müsned, II. 35; İbn Kesir, Bidâye, IV. 107.

[115] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 121-127.

[116] Tâhâ, 20/132.

[117] Said Ramazan el-Bûtî, Tecribetü't-Terbiye el-islâmiyye, s. 40.

[118] Hadisi Taberânî rivayet etmiştir.

[119] İbn Abdilberr'in et-Temhîd'inde rivayet ettiği bu hadis için bkz. Ibn Ferhûn el-Malikî, Fethu'l-Aliyy el-Mâlik fi'l-Fetva alâ Mezhebi'l-lmam Malik, 1; 88.

[120] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 128.

[121] Hadisi Taberânî rivayet etmiştir.

[122] Ebu Dâvud, Salât, 26. Hadis zayıftır. Bkz. Elbanî, Zaîful-Câmi', Hadis No: 693. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 129.

[123] Ebu Davud, Salât, 26.

[124] Tirmizî, Mevâkît, 182. Hadisin isnadı hasendir. Bkz. Câmiu'l-Usûl, V. 187; Bey-hakî, Sünen, III. 84; Hâkim, Mûstedrek, I. 258. Hâkim hadisjn Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiştir; Ibn Huzeyme, Sahih, II. 102. Değişik lafızlarla aynı mânâdaki hadisler için bkz. Ahmed, Müsned, III. 404; Dârekutnî, Sünen, 1.230.

[125] Tirmizî, Vitir, 338; İbn Huzeyme, Sahih, II. 152. Mustafa el-A'zamî, hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel (bkz. Müsned, I. 200) bu hadisi Şu'be vasıtasıyla rivayet etmiştir.

[126] Tirmizî, Salât, 163.

[127] Ahmed, Müsned, III. 408; Dârekutnî, Sünen, 1.235.

[128] Müslim, Salât, 122.

[129] Tîrmizî, Cum'a, 60.

[130] Nesâî, Taharet, 78.

[131] Abdurrezzak, Musannef, 1.18.

[132] Ebu Ya'lâ, Müsned, II. 72. Hadis sahihtir.

[133] Hadisi Taberanî rivayet etmiştir.

[134] Dayakla ilgili ayrıntılı bilgi altıncı bölümde gelecektir.

[135] Ebu Davud, Salât, 26. Hadisin isnadı hasendir. Bkz. Camiu'l-Usûl, V. 187.

[136] Dihlevî, Huccetullahi'l-Baliğa, I. 186. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi:
132-133.

[137] Dârekutnî, Sünen, II. 3. Târik b. Şihâb'ın Rasulüllah'tan (s.a.v.) yaptığı rivayet de şöyledir: "Cemaatle Cum'a namazı kılmak her müslümana farzdır. Dört kişi; köle, kadın, çocuk ve hasta bundan müstesnadır." Ebu Dâvud, Salât, 215; Dârekutnî, Sönen, aynı yer.

[138] Kâsânî, Bedâr, I. 259.

[139] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 134.

[140] Namazın beş rekat oluşu, iki rekat nafilenin yanında ûç rekat vitir namazının kılınmasından dolayıdır. (Çev.)

[141] Buhari, İlim, 41. Hadisin bazı rivayetlerinde "...Peygamber'in (s.a.v.) namaz kıldığını gözetledim..." ifadesi vardır. Hadis için ayrıca bkz. Müslim, Müsafirîn, 187; İbn Hu-zeyme, Sahîh, 111.17.

[142] Hadis, Ahmed b. Hanbet ve Şafiî tarafından rivayet edilmiştir.

[143] Enbâü Nücebâi'l-Ebnâ, s. 150.

[144] Müzzemmil, 73/1-2.

424 Müzzemmil, 73/20.

[145] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 135-136.

[146] İbnü's-Sünnî, Amelü'l-Yevm vel-Leyle, Hadis No: 603. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 136.

[147] Ibn Huzeyme, Sahih, il. 343. Mustafa el-A'zamî, hadisin isnadının zayıf olduğunu söylemiştir. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 136.

[148] Müslim, Fedail, 80.

[149] Bkz. et-Terbiye fi'l-lslam, s. 282.

[150] Buhârî, İlim, 28; Müslim, Salât, 183; Tirmizî, Salât, 61; Nesaî, İmamet, 35; Ibn Mâce, İkamet, 48; Dârîmî, Salât, 46; Muvatta', Cemaat, 13; Ahmed, Müsned, II. 256.

[151] Buhârî, Sslât, 31; Müslim, Mesacid, 92; Ebu Dâvud, Salât, 189; Nesaî, Sehv, 25; Ibn Mâce, İkamet,

129; Ahmed, Müsned, I. 379; Ibn Huzeyme, Sahih, II. 133.

[152] Ahmed b. Hanbel, V. 344.

[153] Ebu Dâvud, Salât, 97.

[154] Buhârî, Ezan, 78; Ibn Huzeyme, Sahih, III. 19; Nesaî, İmamet, 62; Ahmed, Müsned, III. 110.

[155] Müslim, Salât, 123; Ibn Huzeyme, Sahih, III. 32; Hâkim, Müstedrek, ti. 8

[156] Ibn Huzeyme, Sahih, III. 67. Rivayetin senedi hasendir. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 137-139.

[157] Mu'temer Buhûsi RisaİetiI-Mescid, s. 446 (1975'de Mekke'de gerçekleştirilen "Risaletü'l-Mescid" sempozyumunda Şeyh Muhammed eş-Şâzelî'nin sunduğu tebliğden).

[158] Ebu Abdillah Muhammed b. Ebî Zeyd el-Kayrevânî, Risale, 1.23.

[159] Keşmirî, Feydu'l-Bârî, I. 230.

[160] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 139-140.

[161] İbn Hacer, FethuI-Bârî, V. 103.

[162] Buharı, Savm, 47; Müslim, Siyam, 136.

[163] İbn Hacer, a.g.e., V. 104,105.

[164] Bkz. Kâsânî, Bedaî', II. 442; Hâkim, Müstedrek, 1.481.

[165] İbn Hacer, a.g.e., IV. 442; Sehârenfûri, Bezlû'l-Mechûd, VIII. 319. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 140-142.

[166] Hâkim, a.g.e., III, 597. Hâkim, rivayetin senedi hakkında sükût etmiştir.

[167] Kâsânî, a.g.e., it. 120.

[168] Hâkim, a.g.e., I. 481. Hâkim, hadisin Buharî ve Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

[169] Kenzü'l-Ummâl, V. 99. Hadis sahihtir. Bkz. SahİhuT-CâmİI', Hadis No: 2729.

[170] İbn Adiyy'in el-Kâmil'de, Beyhaki'nin Cemu'l-Cevami'de rivayet ettikleri bu hadis için bkz. Kenzu'l-Ummâl, V. 45.

[171] Kenzu'l-Ummâl, V. 68.

[172] Kenzu'l-Ummâl, aynı yer.

[173] Tûr, 52/21.

[174] Bkz. Beyhakî, Kitabu'l-I'tikad, s. 76.

[175] Ravhâ, Medine-i Münevvere'ye yakın bir yerdir.

[176] Müslim, Hac, 409;Ebu Davud, Menâsik, 7; Nesâî, Menasik, 15; Muvatta', Hac, 79.

[177] Ahmed b. Hanbel, lif. 449.

[178] Nesâî, Hac, 4. .

[179] Sehârenfûrî, Bezlü'l-Mechûd, VIII. 319. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 142-145.

[180] Şafiîler çocuklara zekatın farz olduğu, görüşündedirler. Bkz. Kâsânî, Bedâi', II. 4-5.

[181] Ebu Dâvud, Zekat, 4; Nesaî, Zekat, 19.

[182] Buhâfi, Zekat, 70; Müslim, Zekat, 13; Ebu Dâvud, Zekat, 20; Darekutnî, Sünen,

[183] Tevbe, 9/103. "Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 145-146.

[184] Buhârî, Isti'zan, 15; Müslim, Selam, 15; Ebu Dâvud, Edeb, 136; Tîrmizî, Isti'zan, 8; Ibn Mâce, Edeb, 14; Dârimî, Isti'zan, 8. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 147.

[185] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 147.

[186] Bkz. Buhârî, İlim, 4; Müslim, Münafıkîn, 63; Tirrnizî, Edeb, 79; Ahmed b. Han-bel, 11, 12. Başka bir rivayette "gördüm ki cemaatin en küçüğü benim, bundan dolayı da sustum" cümlesi vardır.

[187] Ahmed b. Hanbel, 111/119.

[188] Nasr, 110/1-3.

[189] İbn Kesir, Tefsir, VII, 395.

[190] Müstedrek, III, 540.

[191] Mutayyebîn" adı verilen ve hılfü'l-fudûl türü bir fonksiyon icra eden bu and-laşmaiçin bkz. Ibn Hişam, es-Sîratu'n-Nebeviyye, 1,138-139. (Çev.)

[192] Ahmed b. Hanbel, 1,190; Ebu Ya'la, Müsned, II, 157. Hadisin senedi sahihtir.

[193] Hadisi Taberânî rivayet etmiştir.

[194] Abdurrezzak, Musannef, VI, 156.

[195] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 147-150.

[196] Müslim, Fedailu's-Sahabe, 145; Ahmed b. Hanbel, III, 195.

[197] Beybakî, Sünen, t, 458.

[198] Ebu Ya'la, Mûsned, 1,305. Ayrıca bkz. Tirmizî, Ahkâm, 5; Abmed b. Hanbel, 1,90.
Muhammed Nûr Süveyc

[199] Müslim, Birr, 96; Ahmed b. HanbelJ, 241.

[200] Buhârî, Vudû", 17; Müslim, Taharet, 70.

[201] Buhârî, Enbiya, 54; Müslim, Müsâkât, 31; Ahmed b. Hanbel, II, 263.

[202] Müslim, Müsâkât, 30; Ahmed b. Hanbel, IV, 120.

[203] Hâkim, Müstedrek, MI, 534. Hâkim, hadisin senedinin sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

[204] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 150-152.

[205] Buhârî, Isti'zân, 15; Müslim, Selam, 15; Ebû Dâvûd, Edeb, 136; Tirmizî, Isti'zân, 8; ibn Mâce, Edeb, 14; Dârimî, Isti'zân, 8.

[206] Nesaî, Ibn Hibban, Ebü Nuaym ve Hatib'in rivayet ettikleri bu sahih hadis için
bkz. Sahihu'l-Cami', Hadis No: 4947,

[207] Ibn Hacer, Fethu'l-Barî, XIII, 270.

[208] Tirmizî, Isti'zan, 10. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 153-154.

[209] Buhârî, Cenaiz, 79; Ahmed b. Hanbel, III, 175.

[210] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 154.

[211] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 155.

[212] Hadisi Ebu Ya'la ve Taberânî rivayet etmiştir.

[213] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 155-156.

[214] Bubârî, Nikah, 75.

[215] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 156.

[216] Hadisin kaynakları için bkz.

[217] Müslim, Müsafirîn, 182; Ibn Huzeyme, Sahih, III, 89. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 156-157.

[218] Buhârî, Edeb, 112.

[219] İbn Hacer, Fethu-l-Barî, XIII, 205-208.

[220] Biz bu maddelerden sadece eğitimle ilgili olanları sıralamak istiyoruz.

[221] Tahnik için bkz. Dn. 145 vd.

[222] Muhammed Nûr Süveyd , Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 157-159.

[223] Nasîhatül-Mülûk, s. 172., Muhammed Nûr Süveyd , Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi ,Uysal Kitabevi: 160.

[224] İbn Nüceym el-Hanefî, Fethü'l-Gaffâr bi Şerhi'İ-Menâr,I, 7. Kitap, Hanefî mezhebine göre yazılmış bir fıkıh usûlüdür.

[225] Muhammed Hıdır Hüseyin, es-Seâdetü'1-Uzmâ, s. 60.

[226] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi ,Uysal Kitabevi: 160-161.

[227] İbn Hacer, Fethu'l-Barî, XIII, 2.

[228] Şa'ranî, Tenbihu'l-Muğterrîn, s. 41.

[229] İbn Abdilberr, Camiu Beyâni'l-llm ve Fadlih, 1,86.

[230] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 161.

[231] Hadis zayıftır. Bkz. Elbânî, Daîfu'l-Câmi', Hadis No: 4645; Silsiletûl-Ehâdis ed-Daîfe, Hadis No: 1887. Tirmizî de "garib hadis" olduğunu, raviferinden Kûfe'li Nâsıh b. Alâ'nın hadisçilere göre kuvvetli olmadığını ve bu hadisin sadece bu tarik ile maruf olduğunu söylemiştir. Bkz. Câmiu'l-Usûl, 1,416.

[232] Hadisin senedinde meçhul ve zayıf bir ravi vardır. Hâkim bu hadisin sahih olduğunu söylemiş ama Zehebî bunu kabul etmemiş; mursel ve zayıf olduğunu ifade etmiştir. Tirmizî de garib ve mursel olduğunu söylemiştir. Zira râvilerden Amr b. Saîd b. el-Âs, Peygamber'e (s.a.v.) yetişememiştir, tâbiîndendir. Bkz. Camiul-Usûl, 1, 416.

[233] Şa'rânî, Tenbihul-Muğterrin, s. 41.

[234] İbn Mâce, Edeb, 3.

[235] İbnu'l-Kayyim, Ahkâmu'l-Mevlûd, s. 225.

[236] Mâverdi, Nasihatü'l-Mülûk, s. 173.

[237] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 162-163.

[238] Karâfî, Furûk, Uf, 96; Muhasibî, Risaletü'l-Müsterşidîn, s. 31 (Ebu Gudde'nin notu).

[239] Hâtîb, el-Câmiu li AhlâkTr-Ravî, 1,17.

[240] Hâtîb, a.g.e., 1,17

[241] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 163-164.

[242] İmam Nevevî, Rİyazü's-Salihîn adlı eserinde konu hakkında "Kitabu'l-Edeb" başlığrile müstakil bir bolüm ayırmıştır. Orada her mûslümanın bilmesi gereken birçok âdabı zikretmektedir. Burada biz sadece çocuklarla ilgili olan rivayetleri sözkonusu etmekle yetineceğiz.

[243] Nevevî, Ezkâr, s. 257-258 (lbnu's-Sünnî'den naklen).

[244] Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, VIII, 137. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 164-165.

[245] Isra, 17/23.

[246] Râzî, Tefsir, XX, 190; Kurtubî, Tefsir, X, 243.

[247] Râzî, a.g.e., aynı yer.

[248] Muhasibi, a.g.e., s. 125. (Ebu Gudde'nİn notu).

[249] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 165.

[250] Taberâninin rivayet ettiği bu hadisin senedi hasendir. Bkz. Heysemî, a.g.e,, VIII, 156.

[251] Münavî, Feydu'l-Kadîr, V, 483.

[252] Buhârî, el-Edebul-Müfred, I, 731.

[253] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 165-166.

[254] Gazzâlî, İhya, 1,11.

[255] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 166.

[256] Hadisi Taberânî rivayet etmiştir.

[257] Hadisi Taberânî rivayet etmiştir.

[258] Tirmizî, Birr, 73; Ahmed b. Hanbel, V, 323. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 167.

[259] Sem'ânî, Edebul-lmlâ ve'l-lstimiâ, s. 36.

[260] Dipnotta yazar, konu hakkında bir rivayete dayanarak Rasûlüllah'ın (s.a.v.) vefat ettiği sırada Ibn Abbas'ın 10 (on) yaşında olduğunu söylüyorsa da, kaynaklar onun, o esnada 13 (onüç) veya 15 (onbeş) yaşında bulunduğunu bildiren rivayetlerin daha sahih olduğu ifade edilmektedir. Bkz. İbn Kesir, el Bidaye ve'n–Nihaye, VIII, 296; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1,373 (Çeviren)

[261] Ebû Gudde, Safahat, s. 37.

[262] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 167-168.

[263] Tirmizî, Birr, 15. Ahmed ve Taberânî'nin de Ibn Abbastan rivayet ettiği hadis sahihtir. Bkz. Sahîhu'l-Câmi', Hadis No: 5445.

[264] Tirmizî, Birr, 15. Ahmed ve Hâkim'in de rivayet ettiği hadis sahihtir. Bkz. Sahîhu'l-Câmi1, Hadis No: 5444.

[265] Ahmed, Tirmizî ve Hâkim'in rivayet ettiği bu hadis hasendir. Bkz. Sahihu'l-Câmi', Hadis No: 5443.

[266] Ebû Dâvûd, Edeb, 20.

[267] Buhârî, Vudû1, 74; MOslim, Zühd, 70,

[268] Buhârî, Cizye, 12, Diyât, 22; Nesaî, Kasâme, 4.

[269] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 168-169.

[270] Müslim, Birr, 125; Tirmizî, Rten, 4; Ahmed b. Hanbei, II, 256.

[271] Taberânînin rivayet ettiği bu hadisin senedinde bulunan el-Vâkıdî zayıf bir râvîdir. Bkz. Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, VIII, 149.

[272] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 169-170.

[273] Hadisi Harâitî ve Taberânî rivayet etmiştir.

[274] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 170-171.

[275] Buhârî, el-Edebul-Müfred, Hadis No: 1065.

[276] Nûr, 24/58.

[277] Nûr, 24/59.

[278] Ahmed b. Hanbel, IV, 189.

[279] Buhârî, Eşribtf, 19; Müslim, Eşribe, 127; Muratta', Sıfetû'n-Nebî, 18; Ahmed b. Hanbel, I, 284. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 171-173.

[280] Buhârî, Efıme, 2; Müslim, Eşribe, 108; Ibn Mâce, Et'ıme, 8; Ahmed b. Hanbel, IV, 26.

[281] Ibn Mâce, Etime, 26; Ahmed b. Hanbel, III, 108.

[282] Hadisi Taberânî rivayet etmiştir.

[283] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 173-175.

[284] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 175.

[285] Ebû Dâvûd, Tereccül, 14.

[286] Buhârî, Libas, 72; Müslim, Libas, 72; Ebû Dâvûd, Tereccül, 14; Nesaî, Zinet, 5; Ibn Mâce, Libas, 38; Ahmed b. Manbel, II, 39. Hadisi İmam Ebu Hanife de rivayet etmiştir. Bkz. Zebîdî, Ukûdu'l-Cevâhir, II, 156

[287] Ebu Dâvûd, Tereccül, 13; Nesâî, Zinet, 57; Ahmed b. Hanbel, I, 204.

[288] Buhârî, Libas, 85; Müslim, Libas, 115; Ebû Dâvûd, Tereccül, 5; Tirmizî, Libas, 25; Nesaî, Zinet, 22-24; Ibn Mâce, Nikah, 52; Ahmed b. Hanbel, II, 21.

[289] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 175-176.

[290] Müslim, Libas, 28.

[291] Müslim, Libas, 27. Konuyla alâkalı diğer hadis ve uygulamaları dikkate alan İmam Ebu Hanife'nin de içinde bulunduğu ekser ulema böyle bir elbise giymeyi mubah kabul etmiştir. (Çev.)

[292] TaberânfnİIn rivayet ettiği bu hadisin senedi Sahîh'in ricalinden oluşmaktadır. Bkz. Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, V, 144.

[293] Kâsânî, Bedâiuls-Sanai', V, 131.

[294] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 176-177.

[295] A'raf, 7/204.

[296] İbn Cübeyr'in bu rivayeti için bkz. Ibn Kesir, Tefsir, II, 260. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 177.

[297] Ebû Dâvûd, Edeb, 80; Ahmed b. Hanbel, IH, 447.

[298] Ahmed b. Hanbel, il, 452.

[299] Tirmizî, Sıfatu'l-Ktyame, 60.

[300] Sem'ânî, Edebu'l-lmlâ ve'l-lstimla, s. 40.

[301] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 177-178.

[302] Müslim, Hayz, 79; Ebû Dâvûd, Cihad, 44; İbn Mâce, Taharet, 23; Darimî, Vudu1, 5;Ahmedb. Manbef, 1,204.

[303] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 179.

[304] Bu konuda Ibn Teymiyye'nin es-Siyaşetü'ş-Şerlyye adlı eserine bakınız.

[305] Nevevî, Ezkâr. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 179-180.

[306] Tirmizî, İlim, 16.

[307] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 180.

[308] Müslim, Fedail, 51; Ebû Dâvûd, Edeb, 1; Dârimî, Mukaddime, 10.

[309] Müslim, Fedail, 54.

[310] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 181-182.

[311] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 183.

[312] Müslim, Fedail.64; Ibn Mâce, Edeb, 3; Ahmed b. Hanbel, VI, 70. {504) Buhârî, Edeb, 18, 27; Müslim, Fedail, 65; Ebû Dâvûd, Edeb, 145; Tirmizî, Birr, 12; Ahmed b. Hanbel, II, 228.

[313] Buhari Edeb, 18,27; Müslim, Fedail, 65; Ebü Dâvud, Edeb, 145; Tırmizi, Birr, 12; Ahmed b. Hanbel, II, 228.

[314] Müslim ve Ebu'ş-Şeyh'in rivayet ettiği bu hadis sahihtir. Bkz. Sahîhul-CâmİI', Hadis No: 4797.

[315] Buhâri, el-Edebu'l-Müfred, Hadis No: 89.

[316] Buhârî, Ezan, 65; Ebû Dâvûd, Salât, 123; Ibn Mâce, İkamet, 49; Ahmed b. Hanbel, III, 205; Ibn

Huzeyme, a.g.e. III, 50.

[317] Buhârî, Salât, 106; Müslim, Mosatid, 41; Ebû Dâvûd, Salât, 165; Nesâî, Sehv, 13; Muvatta', Sefer, 81; Ibn Huzeyme, Sahh, I, 383; II, 41.

[318] Râzî, Tefsîr, XXII, 13.

[319] Buhârî, Enbiya,'40; Müslim, Akdiye, 20; Nesaî, Kudât, 14; Ahmed b. Hanbel, 11, 322.

[320] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 183-186.

[321] İbn Mâce, Mukaddime, 11; Tîrmizî, Menakıb, 30; Ahmed b. Hanbel, IV, 172. Hasen olan bu hadisi Taberânî ve Hâkim de rivayet etmiştir. Bkz. Sahîhu'l-Câmi', Hadis No: 3146.

[322] Buhârî, el-Edebu'l-Mûfred, Hadis No: 249. Bazı rivayetlerde RasuluIlah'ın (s.a.v.) "çelimsiz, minik gözlü" diyerek torunlarım sevdiği ifade edilmektedir. Bkz. Abdullah Siracuddin, Seyyidünâ Muhammed Rasûlüllah, s. 157.

[323] Hz. Peygamberin çocuklarla şakalaştığına dair pratik bir örnek özelliğini taşıyan bu rivayetin başka varyantı ve açıklaması için 431 nolu dipnot metni v.d. (Çev.)

[324] Ebû Dâvûd, Edeb, 84;Tirmizî, Menakıb, 45; Ahmed b. Hanbel, III, 117.

[325] Tirmizî, Menakıb, 45; Ahmed b. Hanbel, İli, 127. Hadisin İsnadı zayıftır. Bkz. Camiu'l-Usûl, IX, 91.

[326] Buharı, Umre, 13, Libas, 99; Nesâî, Menâsik, 121.

[327] Buhârî, Hacc, 22, 101; Ebû Dâvûd, Menasik, 63; Nesaî, Hacc, 216; Ahmed b. Hanbel, 1,210.

[328] Nesaî, Tatbik, 82. Hâkim, hadisin Buhârî ile Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiştir. Bkz. İhya, II, 218.

[329] Deylemî ve Ibn Asâkir'in rivayet ettiği bu hadisin senedi zayıftır. Bkz. Daîfu'l-Câmi', Hadis No: 5812.

[330] İbn Ebİ'd-Dünya, Dîneverî ve Abdurrezzak'ın bu rivayeti için bkz. Kenzü'i-Ummal, XVI, 573.

[331] Dîneveri'nin bu rivayeti için bkz. Kenzû'l-Ummal, XVI, 583.

[332] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 186-188.

[333] Taberânî'nin rivayet ettiği bu hadis için bkz. Sehâvî, el-Makâsıdu"l-Hasene, Hadis No: 352.

[334] Müslim, Hacc, 474.

[335] Hadisi Taberânî rivayet etmiştir.

[336] Ebû Dâvûd, Hâtem, 8. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 189-190.

[337] Nesaî'nin rivayet ettiği bu badis sahihtir. Bkz. Sahihu'l-Câmi', Hadis No: 4947.

[338] Hâkim, Müstedrek, III, 379.

[339] Hâkim, a.g.e., I, 372

[340] Müslim, Fedail, 80.

[341] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 190.

[342] Müslim, Fedailu's-Sahabe, 66. Ayrıca bkz. Sahîhu'i-Cami', Hadis No: 4765. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 191.

[343] Hadisi Taberânî rivayet etmiştir.

[344] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 191-192.

[345] Ibn Mâce, Edeb, 6; Ahmed b. Hanbel, II, 439. Hadis Ibn Hibban, Hâkim ve Bey-hakt tarafından da rivayet edilmiştir.

[346] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 193-194.

[347] Encau'l-Vesâit risalesi.

[348] Nahl, 16/58-59.

[349] Tekvir, 81/8-9.

[350] Taberâninin Ma'kıl b. Yesar'dan yaptığı bu rivayet için bkz. Heysemî, Mec-mau'z-Zevaid, VIII, 147.

[351] Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, 1,158.

[352] Ahmed b. Hanbef, IV, 151. Ukbe b. Âmir'den rivayet edilen bu hadisi Taberânî de rivayet etmiştir,

[353] Şûra, 42/49-50.

[354] Nisa, 4/19.

[355] Ibnu'l-Kayyim, Ahkâmu'f-Mevlûd, s. 20.

[356] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 194-196.

[357] Ebû Dâvûd, Edeb, 121; Ahmed b. Hanbel, 1,223.

[358] Ebû Dâvûd, Edeb, 130. Bezzar'ın rivayet ettiği bu hadis için ayrıca bkz. Hey-semî, Mecmau'z-Zevaid, VIII, 156.

[359] Müslim, Birr, 149;Tirmizî, Birr, 14.

[360] Buhârî, Edeb, 18; Müslim, Birr, 147; Tirmizî, Birr, 13; Ahmed b. Hanbel, VI, 33. Müslim'in başka bir rivayetinde "...Şüphesiz Allah bu hurma sebebiyle ona cenneti vacip kılmıştır veya onu cehennemden azad etmiştir" seklindedir.

[361] Tirmizî, Birr, 13; Ebû Dâvûd, Edeb, 122; Ahmed b. Hanbel, III, 42. Ebû Davud'un rivayetinde "...onları terbiye eder, İyi davranır ve evlendirirse cennete girer" şeklindedir. Başka bir rivayette de "...onlara sabır ve tahammül gösterirse..." şeklinde ifade edilmiştir.

[362] Ahmed b. Hanbel, II, 336.

[363] İbn Mâce, Edeb, 3. Hadis sahihtir. Bkz. Sahîhul-Cami', Hadis No: 6488

[364] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 197-198.

[365] Ebu Hanife'nin rivayet ettiği bu hadis için bkz. Zebidî, Ukûdu'l-Cevahrr, II, 94. Hadis Hz. Ali'den de rivayet edilmiştir. Bkz. Ebû Dâvûd

[366] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 199.

[367] Çünkü az önce geçtiği üzere Peygamber (s.a.v.) "buluğdan sonra yetimlik yoktur" buyurmuştur.

[368] Buhârî, Edeb, 24.

[369] Hadisi Beyhakî rivayet etmiştir. (552) İbn Mâce, Edeb, 6.

[370] İbn Mace, Edeb, 6.

[371] Taberânî'nin rivayet ettiği bu hadis sahihtir. Bkz. Sahîhu'l-Câmi", Hadis No: 80.

[372] Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, HadisNo: 140.

[373] Buhârî, a.g.e., Hadis No: 142.

[374] Ahmed b. Hanbel, VI, 370. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 199-200.

[375] İbn Mâce, Edeb, 6; Ahmed b. Hanbel, II, 439.

[376] Nisa, 4/3.

[377] Buhârî, Tefsir (sûre: 4), 1; Müslim, Tefsir, 9

[378] Nisa, 4/127.

[379] Benzer rivayet için bkz. Müslim, Tefsir, 6.

[380] Nisa, 4/6.

[381] Buhârî, Tefsir (sûre: 4), 2; Müslim, Tefsir, 11.

[382] İsra, 17/34.

[383] Nisa, 4/10.

[384] Bakara, 2/220.

[385] Hâkim, Müstedrek, II, 303. Hâkim, hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir.

[386] Muvatta', Zekat, 12.

[387] Tirmizî, Zekat, 15. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 201-202.

[388] Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, Hadis No: 141. Ebü Dâvûd (bkz. Edeb, 121) ziyade olarak şu rivayeti verir: "Yetimleri büyüyünceye veya ölünceye kadar kendisini onlara vakfeden, kocasından dul kalan mevki sahibi ve güzel bir kadın.* Böyle bir kadın, sözkonusu hadisin müjdesine muhataptır, demektir. (Çev.)

[389] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 203.

[390] Bkz. es-Seadetu'i-Uzma, s. 10.

[391] Isra, 17/24.

[392] Muhammed Hıdır Hüseyin, a.g.e, s. 90.

[393] Buhârî, İman, 8; Müslim, İman, 69; Nesaî, İman, 19; Ibn Mâce, Mukaddime, 9; Ahmedb.Hanbel.lll, 177.

[394] Teğabün, 64/15.

[395] Tirmizî, Menakıb, 30.

[396] Taberânî ve Hâkim'in rivayet ettiği bu hadis sahihtir. Bkz. Sahîhu'l-Camİ', Hadiî No: 1990.

[397] Tirmizî, Biır, 11; Ahmed b. Hanbel, VI, 409.

[398] Zemahşerî, el-Fâik, I, 185.

[399] Buhârî, Menakıbut-Ensar, 10; Müslim, Eşribe, 172. Ayet için bkz. Haşr, 59/9.

[400] Hâkim, Müstedrek, I, 414. Hâkim hadis için "Müslim'in şartına göre sahihtir" demiş, Zehebî de buna muvafakat etmiştir.

[401] Tirmizî, Zühd, 57. Mâlik'in de benzer bir rivayeti bulunmaktadır.

[402] Ebû Dâvûd, Cenaiz, 1; Ahmed b. Hanbel, V, 272.

[403] Kehf, 18/80-81.

[404] İbn Kesir, Tefeir, IV, 414.

[405] Tirmizî, Cenaiz, 36; Ahmed b. Hanbel, IV, 415.

[406] Buhârî, Cenaiz, 43; Müslim, Fedail, 62; Ibn Mâce, Cenaiz, 53; Ahmed b. Hanbel,III, 237.

[407] İbn Hacer, Fethu'l-Barî, III, 140.

[408] Buhârî, Cenaiz, 6; Ibn Mâce, Cenaiz, 57; Nesaî, Cenaiz, 25; Ahmed b. Hanbel,

[409] Buhârî, Cenaiz, 6; Müslim, Birr, 150; Tirmizî, Cenâle, 64; Ahmed b. Hanbel, II,

Hadiste geçen 'gemini bozmayacak kadar" ifadesini "içinizden oraya (cehenneme) uğramayacak hiçbir kimse yoktur"

[410] Meryem 19/71.

[411] Âyet metninde geçen "hins" kelimesine, "günah, şirk, bulûğ, yemini yerine getirememek/bozmak" gibi mânâlar yüklenmektedir. (Çev.)

[412] Vakıa, 56/46.

[413] İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, III, 367,418.

[414] Müslim, Birr, 154; Ahmed b. Hanbel, II, 477.

[415] Hadisi Taberânî rivayet etmiştir.

[416] Ahmed b. Hanbel, IV, 144.

[417] Buhârî, Cenâiz, 32; Müslim, Cenâiz, 11; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 24; Nesaî, Ce-naîz, 22; Ibn Mâce, Cenâiz, 53; Ahmed b. Hanbel, V, 204.

[418] Müslim, Birr, 154,155; Ahmed b. Hanbel, II, 419.

[419] Müslim, Birr, 152; Ahmed b. Hanbel, II, 246.

[420] Muvatta', Cenâiz, 6.

[421] Nesaî, Cenâiz, 29; Ahmed b. Hanbel, VI, 355.

[422] Buhârî'nin Sahihinde ravinin adı mutlak olarak "el-Hasan" şeklinde geçtiği halde, yazar bunu "el-Hasen b. A1i b. Ebî Tâlib" (Hz. Ali'nin oğlu Hasan) şeklinde nakletmiştir. Halbuki ravi Hz. Ali'nin oğlu Hasan değil, büyük tabiîlerden ve hicrî 110'da vefat eden Hasan el-Basrî'dir. Bkz. Aynî, Umdetü'l-Kârî, IV, 154. (Çev.)

[423] Buhârî, Cenâiz, 66.

[424] Abdurrezzak, Musannef, VI, 159; Ahmed b. Hanbel, II, 326.

[425] "Bırakın" emri "boşayın" mânâsında kesinlikle anlaşılmamalıdır. Bu durumun Allah'ın irade ve takdirinin gereği olduğu Kur'an tarafından ifade edilmektedir. Hadis, güzelliğine rağmen "kalbin meyvesi"

olan çocuk yapma özelliğine sahip olmayan kadının, evlilikte tercih sebebi olarak görülmemesi gerektiği mesajını vermektedir. (Çev.)

[426] Abdurrezzak, a.g.e., VI, 160.

[427] Abdurrezzak, a.g.e., VI, 160.

[428] Müslim, Fedail, 63; Ahmed b. Hanbel, III, 112.

[429] Yazar "ana-baba" (vâlideyn) şeklinde nakietmişse de, kaynaklarda "çocuklar" (vildân) şeklinde geçmektedir. Cümlenin gelişi de bunun doğru olduğunu göstermektedir. (Çev.)

[430] Ahmed b. Hanbel'İn rivayet ettiği bu hadisin ravileri sikadır. Bkz. Heysemî, Mec-mau'z-Zevaid, 111,11 ;X, 383.

[431] Başka bir rivayette {bkz. Ahmed b. Hanbel, IH, 287) "Kadın kocası EbuTaihaya sofra hazırladı ve yemeğini yedi. Sonra kadın koku süründü ve kocasıyla yaptığı ilişki neticesinde bir çocuğa hamile kaldı" şeklinde detay bulunmaktadır.

[432] Buhârî, Cenaiz, 42, Edeb, 116. {615) Nevevî, Bustânu'l-Âriffn, s. 55-56. (616) Ibnu'l-Kayyim, Ahkâmul-Mevlûd, s. 14.

[433] İbnu’l-Kayyim, Ahkamu’l-Mevlüd,s. 14. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 203-215.

[434] Taberânî'nin rivayet ettiği bu söz için bkz. Kenzü'l-Ummâl, XVI, 585.

[435] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 216.

[436] Taberânî'nin rivayet ettiği bu söz için bkz. Kenzü'l-Ummâl, XVI, 585. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 216-217.

[437] Çocukluk yıllarında Peygamber'in (s.a.v.) oyun oynadığına dair bkz. Ahmed b. Hanbel, 111,288.

[438] Buhârî, Cİhad, 80; Müslim, Fedailü's-Sahabe, 41; Tirmizî, Menakıb, 26; İbn Mâce, Mukaddime, 11; Ahmed b. Hanbel, I, 92; ibn Cerîr, Kitabu'l-Âsâr, t, 92.

[439] Saîd b. Mansûr, Sünen, II, 59. Hadis sahihtir. Bkz. Sahîhu'l-Câmi', Hadis No: 3520.

[440] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 217.

[441] Ahmed b. Hanbel, I, 214.

[442] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 218.

[443] Hadisi Taberânî rivayet etmiştir. Ayrıca hadis Bez2âr tarafından Sa'd b. Ebî Vakkas'tan da rivayet edilmiştir.

[444] Ebu Ya'lâ'nın bu rivayeti için bkz. Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, IX, 182; Kenzü'i-Ummâl, VM, 106.

[445] Taberânî’nin bu rivayeti için bkz. Heysemî, a.g.e. İX, 182. Hadisin isnadı hasendir.

[446] Hadisi Taberânî rivayet etmiştir.

[447] Buhârî, Nikah, 83; Müslim, îdeyn, 17; Nesaî, Salâtü'l-îdeyn, 34, 35; Ahmed b. Hanbel, VI, 84. Nesaî'nİn diğer rivayeti şöyledir: "Bayram günü Sudanlılar gelerek Peygamber'in (s.a.v.) önünde oyun oynuyorlardı. Rasûlüllah (s.a.v.) beni de çağırdı. Omuzunun üzerinden onları seyrediyordum. Böylece bakmaya devam ettim. Nihayet seyretmeyi bırakan ben oldum."

[448] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 218-220.

[449] Hadisin kaynakları için bkz. s.

[450] Bkz. Ahmed b. Hanbel, III, 288.

[451] Buhârî, Edeb, 81; Müslim, Fedailu's-Sahabe, 81; Ibn Mâce, Nikah, 50.

[452] Buhârî, Zebâih, 25; Müslim, Sayd, 59; Ebû Dâvûd, Edâhî, 11; Nesât. Dahâyâ, 79; Dârimî, Edâhî, 13; Ahmed b. Hanbel, I, 333.

[453] Buhârî, Eşribe, 22; Müslim, Eşribe, 97. Ayrıca bkz. Silsiletül-Ehâdis es-Sahîha, Hadis No: 40.

[454] Ahmed b. Hanbel ve Hâkim'in rivayet ettiği bu hadis sahihtir. Bkz. Silsiletü'l-Ehadis es-Sahîha, Hadis No: 905. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 220-222.

[455] Dr. MuhyiddînTevk'in "Mecelletül-Arabî" deki (sayı: 234) makalesinden. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 222-223.

[456] Kenzü'l-Ummal, XVI, 584. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 224.

[457] Sehâvî, el-Mekâsıdu'l-Hasene'sinde der ki: "Hadisi Beyhakî, eş-Şuab'ında; Hatîb, er-Rıhle'sinde; Ibn Abdilberr, Canıiu Beyani'l-llm'inde rivayet etmişlerdir. Bunların yanisıra Deylemî de rivayet etmiştir. Ibn Hifctban ise hadis hakkında, bâtıl ve aslı yoktur, demiş, Ibnu'l-Cevzî de el-Mevzûafına almıştır. {Doğrusunu bilen Allah'tır.)

[458] Dr. Ahmed Şelebî'nin Tarihu't-Terbiye el-!slâmiyye" adlı kitabının mukaddimesinden

[459] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 224-225.

[460] İbn Mâce, Mukaddime,17 ; Sehavî, a.g.e,, Hadis No: 660. Sehavî, Irakî'nin "hadis alimlerinden bu hadisin bazı tariklerini sahih görenler olmuştur" dediğini, MizzîVıîn de "çeşitli tarikleri hadisi hasen derecesine ulaştırmaktadır" dediğini nakletmektedir.

[461] Sehavî, hadisin senedinin zayıf olduğunu söylemektedir. "Küçük çocuğun ezberi, taşa nakşetmek gibidir" şeklinde rivayet edilen hadisin de zayıf olduğuna dair bkz. Zaîfu'l- Cami', Hadis No: 2726.

[462] İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtar, 1,157. Ayrıca bkz. Sehâvî, a.g.e., s. 461.

[463] Sehâvî, a.g.e., aynı yer.

[464] Hadisi Beyhakî, Deylemî ve Hâkim rivayet etmiştir

[465] Hatîb, el-Camiu li Ahlâkı'r-Râvi, I, 245.

[466] Hatîb, a.g.e., I, 42.

[467] Hatîb, el-Kifaye fi llmi'r-RİvâYe, s. 29.

[468] Râmehurmuzî, el-Muhaddisu'l-Fâsıl, s. 3.

[469] Muhammed Hıdır Hüseyin, el-Hidaye el-lslâmiyye, s. 228.

[470] İbn Abdilberr, Camiu Beyani'l-llm, I, 103.

[471] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 225-228.

[472] Keşmirî, Feydu'l-Bârî, I, 33.

[473] Takıyyuddin en-Nedvî'nin Kitabu'l-lmam Ebî Dâvud adlı eserinden.

[474] Mâverdî, Nasîhatûl-Mülûk, s. 172.

[475] Mâverdî, a.g.e., s. 170.

[476] el-Ğâra ale'1-Âlem el-lslâmî'den.

[477] Abdullah et-Tell, Cüzûru'l-Belâ, s. 275.

[478] Saîd Ramazan et-Bûtî'nin Tecribetü't-Terbiye el-lslâmiyye adıı kitabından.

[479] el-Hidayetü'l-lslâmiyye, s. 151.

[480] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 229-234.

[481] İbn Sa'd, Tabakat, II, 14; Ravdul-Unf, II, 92.

[482] Hâkim, Mûstedrek, II, 140. Hadisin senedi sahihtir.

[483] Cümlenin Türkçesi şöyledir: "Ey mü'minlerin emiri! Şüphesiz biz, öğrenmekte olan bir topluluğuz."

[484] Zeynî Dahlân'ın Şerhu Metni'l-Eerûmiyye'sinden.

[485] Yazar yanlışlıkla "Abdullah" şeklinde vermiştir. (Çeviren).

[486] İbn Abdilberr, Câmiu Beyani'l-llm ve Fadlih, I, 86.

[487] Maverdî'nin gayet yerinde olan bu tesbitinden, bizim de Türk dili ve edebiyatını en mükemmel şekilde çocuklara öğretmemiz gerektiği mesajı açıkça anlaşılmaktadır. (Çev.)

[488] Mâverdi, Nasîhatü'i-Mülûk, s. 168. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 234-237.

[489] Başka bir rivayette onyedi gön.

[490] Ebû Dâvûd, İlim, 2; Tirmizî, Isti'zan, 22; Ahmed b. Hanbel, V, 186; Silsiletü'l-Ehadis es-Sahîha, Hadis No: 187. Ebu Ya'la ve Ibn Asâkir'in rivayetlerinde, bazı sahâbilerin, yetenekli gördükleri Zeyd'i alıp Rasûlüllah'a (s.a.v.): "Ya Rasulallah! Necoar oğullarından olan bu çocuk Kur'an'dan onyedi sûre okumaktadır" diyerek takdim ettikleri ve Rasûlüllah'ın {s.a.v.) da Zeyd'i beğenmesi üzerine Süryânîceyi öğrenmesini istediği anlatılmaktadır.

[491] Hâkim ve Ebu Nuaym rivayet etmiştir. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 237-238.

[492] Bu anektodda Halil b. Ahrfıed, beytin ikinci mısrasında yer atan "yapabildiğin Şeye geç" sözünü, aruza pek intibak edemeyen öğrencisi Yûnus'a hatırlatmak suretiyle onun sevebileceği başka bir ilim veya sanat dalına geçmesini tavsiye etmektedir. (Çev.)

[493] Bkz. Mecelletü'l-Va'yi'l-Arabî (Yıl: 1, sayı: 1) s. 33. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 238.

[494] Rivayet için Ibn Hacer'in el-lsâbe adlı eserinde, bulunan Bedîl b. Varkâ'nın hal tercümesine bakınız.

[495] İbn Hacer, Tehzîbu't-Tehzib, IV, 336.

[496] Câhız'ın Kitabü'-I-Hayevan'ından,

[497] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 239.

[498] Nisa, 4/94.

[499] Hatîb, el-Kifaye, s. 112.

[500] İbn Ferhûn'un ed-Dîbâcu'l-Mûzehheb adlı kitabının mukaddimesinden.

[501] Ebu Gudde, Safahat, s, 55.

[502] Nur, 24/40.

[503] Demîrî, Hayatü'l-Hayevân el-Kübra, 1,156.

[504] Ebu'l-Hasan en-Nedvî, Ricalü'l-Fikr ve'd-Da'va, s. 105.

[505] Ebu Ğudde'nin Safahat"ından.

[506] Kevserî, Büluğu'l-Emânî fî Sîreti'l-lmam Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, s. 12. (Hatib Bağdâdî'den naklen).

[507] Ebu Gudde, Safahat, s. 76.

[508] Euclid , milattan önce 330-275 yılları arasında yaşamış Yunanlı bir matematik bilginidir. (Çev.)

[509] Mecistî, miladî 140'larda Yunan bilim adamı Batlamyus tarafından yazılan matematik ve astronomi ile ilgili en eski ansiklopedi niteliğinde bir eserdir. (Çev.)

[510] A.g.e., s. 43. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 239-245.

[511] Hâkim, Mûstedrek, III, 421. Rivayette yer alan "...17 sûre okuyabilmektedir" cümlesi, Kenzü'l-Ummal'da geçmektedir. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 245.

[512] Müslim, Selam, 69.

[513] Ebû Dâvûd, Tıb, 1; Tirmizî, Tıb, 2; Ahmed b. Hanbel, IV, 278.

[514] Tirmtzî, Tıb, 21, Kader,. 12; Ibn Mâce, Tıb, 1; Ahmed b. Hanbel, İli, 421.

[515] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 246-247.

[516] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 247.

[517] Buhârî, Cumua, 8; Müslim, Taharet, 42.

[518] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 247-248.

[519] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 248.

[520] Tirmizî, Zühd, 47; Ibn Mâce, Ef ime, 50; Ahmed b. Hanbel, IV, 122,

[521] Müslim, Eşribe, 123; Ebû Dâvûd, Eşribe, 19; Tirmizî, Eşribe, 13, 16; Ahmed b. Hanbel, IH, 119.

[522] Müslim, Eşribe, 121; Ebû Dâvûd, Eşribe, 20; Tirmizî, Eşribe, 15. Tirmizî'nin rivayetinde "...ve üflemeyi yasaklamıştır" şeklindedir. Nesaî, Taharet, 41; Ahmed b. Hanbel, I, 220.

[523] Müslim, Eşribe, 116. Ayakla su içmenin hükmü hakkında başka rivayetler de bulunmaktadır. Bazı hadisler, açık bir şekilde ayakta su inilebileceğini ifade etmektedir. Bunları dikkate alan birçok âlim özetle "ayakta su İçimek caiz olmakla beraber oturarak içmek âdaba uygun ve daha faziletli" neticesine varmıştır. Bkz. Muvatta' (Şeybânîjıüshası) s. 314; KâmiİMiras, Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, XII, 53. (Çev.) Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 248-249.

[524] Buhârî, Vudû', 75; Müslim, Zikir, 56; Ebû Dâvûd, Edeb, 98; Tîrmizî, Dua, 16; İbr Mâce, Dua, 15; Darimî, Isti'zan, 51; Ahmed b, Hanbel, IV, 285. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 249-250.

[525] Saîd b. Mansur, Taberânî, Ibnü's-Sünnî ve Ebu Nuaym'ın rivayet ettikleri bu ha dis için bkz. Kenzû'l-

Ummal, IV, 44. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 250.

[526] Buhârî, Mevakît, 24; Nesaî, Mevakît, 20; Dârimî, Salât, 19.'

[527] Konu hakkındaki rivayetler için bkz. Tırmizî, Mevâkit, 11; Ibn Mâce, Salât, 12; Hâkim, Müstedrek, IV, 284; Elbânî, SilsiletO'l-Ehadis es-Sahiha, Hadis no: 1752.

[528] Ibnu'l-Kayyim, Zâdu'l-Mead, IH, 169.

[529] Hadisi Beyhakî rivayet etmiştir. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 250-251.

[530] Buhârî, Tıb, 53; Müslim, Selam, 104; Ebû Dâvûd, Tıb, 24; Ahmed b. Hanbel, li,406.

[531] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 251-252.

[532] Buhârî, Enbiya, 10; Ebû Dâvûd, Sünnet, 20; Tirmizî, Tıb, 18; Ibn Mâce, Tıb, 36; Ahmed b. Hanbel, I, 236.

[533] Tirmizî, Tıb, 17; Ibn Mâce, Tib, 33; Muvatta', Ayn, 3; Ahmed b. Hanbel, Vf, 438.

[534] Muvatta', Ayn, 2. Hz. Âişe'den hasen senedle rivayet edilen benzer bir rivayet İçin de bkz. Silsiletü'l-Ehadİs es-Sahîha, Hadis No: 1048.

[535] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 252-253.

[536] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 253.

[537] İbn Mâce, Nikah, 49; Ahmed b. Hanbel, VI, 222. Ibn Sa'd'ın da rivayet ettiği bu hadis için ayrıca bkz. Hayâtü's-Sahâbe, II, 446.

[538] Vakıdî ve Ibn Asakir'in rivayet etliği bu hadis için bkz. Hayâtü's-Sahâbe, II, 446.

[539] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 253-254.

[540] Ahmed b. Hanbel, İli, 175.

[541] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 254.

[542] Buhârî, Tıb, 23; Müslim, Selam, 86; Ebû Dâvûd, Tıb, 23; Ahmed b. Hanbel, VI, 355. Aynı manaya gelen benzer rivayetler için ayrıca bkz. Hâkim, Mustedrek, IV, 205; Hey-semî, Mecmau'z-Zevaİd, V, 89; Ibn Hamza, el-Beyan ve't-Ta'rif, III, 9.

[543] et-Tlbbu'n-Nebevî, s. 353.

[544] Kust-ı Arabî adını da alan bu tür, Yemen ve Kuzey Afrika'da yetişmektedir. (Çev.)

[545] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 254-255.

[546] Tirmizî, Tıb, 12; Hâkim, Mustedrek, IV, 209. Tirmizî, hadisin hasen, Hâkim de sahih olduğunu ve Zehebî'nin buna muvafakat ettiğini ifade eder.

[547] Müslim, Selam, 72; Ebû Dâvud, Libas, 32; Ibn Mâce, Tıb, 20; Hâkim, a.g.e., IV, 210. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 255.

[548] Muvatta',Ayn,3.

[549] Buhârî, Merda ve Tıb, 18; Müslim, Fedail, 111; TİrmizÎ, Menakıb, 23.

[550] Tirmizî, Tıb, 26; (bn Mâce, Tıb, 37; Ahmed b. Hanbel, 1,300.

[551] Buhârî, Tıb, 38; Müslim, Selam, 54.

[552] Buhârî, Tıb, 38; Müslim, Selam, 46; İbn Mâce, Tıb, 19; Tirmizî, Deavat, 111; Ahmed b. Hanbel, IV, 259.

[553] Buhârî, Meğazî, 83; Müslim, Selam, 51; Ebû Dâvûd, Tıb, 19; Muvatta', Ayn, 10; Ahmed b. Hanbel, VI, 106.

[554] Müslim, Selam, 40; Tirmizî, Cenaiz, 4.

[555] Nâs, 114/4.

[556] Hâkim, Müstedrek, II, 541. Hadis sahihtir. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 255-256.

[557] Ebû Dâvûd, Tıb, 15.

[558] Muvatta', Ayn, 1. Muvatta'ın aynı bölümünde geçen başka bir rivayette ise Amir'e "...şimdi onun için bir yıkan!" yerine "abdest al" buyurulmuştur. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 257-258.

[559] Hâkim, Müstedrek, IV, 218.

[560] Abdürrezzak, Musannef, XI, 208. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 258.

[561] Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 259.

[562] Nûr, 24/58.

[563] Fi Zilali'l-Kur'an.

[564] Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, Hadis No: 807.

[565] Nûr, 24/31.

[566] Buhârî, Hacc, 64; Abdürrezzâk, Musannef, V, 67. Musannefde "O zaman ben bir çocuktum" ilavesi vardır. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 259-261.

[567] Nesaî, Menasik, 12; Muvatta', Hac, 97.

[568] Ahmed b. Hanbel, 1,211. Muhammed Nûr Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Uysal Kitabevi: 261.

[569] İbn Huzeyme, Sahih, IV, 261; Kenzü'l-Ummal, V, 188, 204.

[570] İbn Huzeyme, Sahih, IV, 261; Kenzü'l-Ummal, V, 204.

[571] Nûr, 24/30.

[572] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 261-262.

[573] Ebû Dâvûd, Salât, 26.

[574] Darekutnî, Sünen, I, 230; Hâkim, Müstedrek, I, 201. Hâkim, hadisin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de bunu kabul etmiştir.

[575] Dihlevî, Huccetullahi'l-Baliğa, 1,187.

[576] Necm, 53/3-4.

[577] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 262-263.

[578] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 264.

[579] Kaf, 50/37.

[580] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 264-265.

[581] Mümeyyiz, temyiz çağına gelen, yani, iyiyi kötüden farkeden çocuk demektir ki, ortalama yedi yaştır. (Çev).

[582] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 266.

[583] Câhız, el-Beyan ve't-Tebyîn, II, 92.

[584] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 266-267.

[585] Ahmed b. Hanbel, V. 257. Taberânfrıin de rivayet ettiği bu hadisin isnadı sahihtir. Bkz. Silsiletü'l-Bıadis es-Sahîha, Hadis No: 370.

[586] Hanefilere göre, muhsan olmayan yani, evlilik içinde eşi ile birleşmemiş olan bekar zaniye tatbik edilecek olan had cezasısadece yüz deynektir. Söz konusu sürgün cezası had değil, şer'i bir siyasettir; devlet başkanı uygun ve gerekli bulduğu taktirde (maslahat icabı) bunu uygular. Bkz. Tahavi, Şerhu Maani'l, Asar, 111, 134-138; Cessas, Ahkamu'l-Kur'an V,95. (Çev.)

[587] Buhârî, Şurût, 9; Müslim, Hudûd, 25; Ebû Dâvûd, Hudûd, 25; Tirmizî, Hudûd, 8; Nesaî, Kudât, 22; Ibn Mâce, Hudûd, 7; Darimî, Hudûd, 12; Muvatta", Hudûd, 6; Ahmed b. Hanbel, III, 115. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 267-269.

[588] Musannef, VI, 162.

[589] Hadis için bkz. Buhârî, Menakıbu'l-Ensar, 44; Müslim, Nikah, 71; Ebû Dâvûd, Nikah, 32; Nesaî, Nikah, 29; İbn Mâce, Nikah, 13.

[590] Taberânî, Hâkim ve Beyhakî'nin rivayet ettikleri bu hadis sahihtir. Bkz. Sahîhu'l-Cami1, Hadis No: 4527.

[591] Bu rivayetlerde sözkonusu edilen evlilik hâdiselerinde, hemen karı-koca ilişkileri akla gelmemelidir. Aşağıda, küçük kız çocuğunun evlenme yaşı konusunda müctehid İmamların görüşlerinden de anlaşılacağı üzere bu noktada, biyolojik ve psikolojik faktörler oldukça önemlidir. (Çev.)

[592] Bkz. Bezlu'l-Mechûd fi Hall-i Ebî Dâvud, X, 154. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 269-271.

[593] Nûr, 24/59.

[594] Ebû Dâvûd, Vesaya, 9.

[595] Ebû Dâvûd, Hudûd, 18; Ibn Mâce, Hudûd, 4; Tirmizî, Siyer, 29"; Darimî, Siyer, 26; Ahmed b. Hanbel, IV, 310. Tirmizî'nin sahih-hasen dediği bu rivayetin başka varyantı için bkz. Hâkim, Müstedrek, IV, 390.

[596] Tirmizî, Siyer, 28; Ebû Dâvûd, Cihad, 111; Ahmed b. Hanbel, V, 12.

[597] Hadisi Beyhakî "Hılâfiyyât'ta Enes'den rivayet etmiştir. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 271.

ANA BABAYA ÎYÎLÎK ETMEK VE ONLARA KARŞI GELMEKTEN SAKINMAK
Kur'an'dan Öğütler
Giriş:
I. Hayatlarında Ana Babaya İyilik Etmenin Esasları:
A. Dünya Ve Ahirette İyiliğin Sevabı:
1. Ana Babaya İyilik Etmenin Dünyadaki Faydası:
2. Ana Babaya İyilik Etmenin Âhiretteki Faydası:
B. Ana Babaya İyilik Farz-ı Kifayelerden Önce Gelir:
1. Allah Yolunda Cîhaddan Önce Gelmesi:
2. Eş Ve Arkadaşlardan Önce Gelmesi:
3. (Nafile Olan) Hac İbadetinden Önce Gelmesi:
4. Rasulüllah'ı (s.a.v.) Ziyaretten Önce Gelmesi:
5. Çocukların Sevgisinden Önce Gelmesi:
6. Nafile İbadetlerden Önce Gelmesi:
7. Allah Yolunda Hicret Etmekten Önce Gelmesi:
8. Rasulüllah'ın (s.a.v.) Süt Ana Babasına Ve Kızı Fâtıma'nın Da Babasına İyiliğine Bir Örnek:
C. Ana Babaya İyi Davranmakla Birlikte Allah'a İsyan Hususunda Onlara İtaat Yoktur:
D. İnsanlar İçinde En Güzel Muameleye Layık Olan Ana Babadır:
E. Aralarını Uzlaştırma Gayretinden Sonra Çatışma Halinde Anaya İyiliğin Babadan Önce Gelmesi:
F. Çocuğun Malı Babasına Helaldir:
G. Çocuğun Köle Veya Mahkum Ana Babasını Hürriyetine Kavuşturması:
H. Ana Baba İle Çocukları Arasında Müşterek Dua:
I. Ana Babaya Sövülmesine Zemin Hazırlamamak:
J. Çocuğun Kendini Ana Babasına Nisbet Etmekle Şeref Duyması:
K. Sağlık Sebebiyle Hac İbadetini Yapamayan Ana Babanın Yerine Hac Yapmak:
L. Ana Babanın Adaklarını Yerine Getirmek:
M. Ana Babaya Başkaldırmanın Büyük Günahlardan Olması Ve Bunun Dünya Ve Ahiretteki Cezası:
II- Ölümlerinden Sonra Ana Babaya İyilik Etmenin Esasları:
A. Ana Babanın Söz Ve Vasiyyetlerini Yerine Getirmek:
B. Ana Baba İçin Dua Ve İstiğfarda Bulunmak
C. Ana Babanın Dost Ve Yakınlarını Ziyaret Etmek

D. Ana Baba Nâmına Sadaka Vermek
E. Ana Baba Nâmına Hac Yapmak:
F. Ana Babayı Sevindirmek Îçîn Salih Amel İşlemek:
G. Ana Babanın Kabirlerini Ziyaret Etmek:
H. Ana Baba Nâmına Oruç Tutmak:

ANA BABAYA ÎYÎLÎK ETMEK VE ONLARA KARŞI GELMEKTEN SAKINMAK

Kur'an'dan Öğütler

"Rabbin, yalnız kendisine kulluk etmenizi ve ya iyi davranmanızı emretti. Onlardan birisi veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, sakın onlara "öf" bile deme; onları azarlama! Onlara güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek üzerlerine kanat ger ve "Rabbim, küçüklüğünde onlar beni nasıl yetiştirdilerse, sen de onlara öyle merhamet eyle!" diye duâ et."[1]
"Biz insana, ana babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Eğer onlar seni (doğruluğu) hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz banadır. O zaman, size yaptıklarınızı haber vereceğim."[2]
"Biz insana, ana babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Anası onu nice sıkıntılar çekerek taşımıştır. Onun sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce bana, sonra da ana babana şükret. Dönüş ancak banadır (diye öğüt vermişizdir.) Eğer onlar seni, (gerçekliği) hakkında bilgin olmayan birşeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonra dönüşünüz ancak banadır. O zaman, size yaptıklarınızı haber vereceğim."[3]

Giriş:

Bu bölümün çocuk eğitimiyle alâkası açıktır. Çünkü bu, kadın-erkek her insanı doğrudan ilgilendirmektedir. Hadis-i şerifler, ana babaya iyilik etmenin çocukların iyilik etmeleri üzerinde büyük tesir bıraktığım açıkça ifade etmektedir. Buna bağlı olarak, çocuklarımızın bize iyi davranmalarını istediğimiz zaman, bu demektir ki, ister evli ister bekar olalım bizden hemen ana babaya iyilik etmemiz istenmektedir. Nitekim Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet "edilen bir hadiste Peygamber efendimiz şöyle buyurmaktadır;
*"Siz iffetli olun ki, kadınlarınız da iffetli olsunlar. Babalarınıza iyilik edin ki, çocuklarınız da size iyilik etsinler. Zor durumda kalmış ve rengi solmuş vaziyette kendisine bir kardeşi gelen kimse, ister haklı ister haksız olsun onu kabul etsin. Aksi halde cennette havz-ı kevserde yanıma gelemez."****[4]***

Ana babanın kontrol ve gözetiminde geçen çocukluk merhalesinde iken, çocuklarda görülen isyanın (en önemli) sebebi bu olunca, artık veliler olarak bizim ana babalarımız karşısında münasebetlerimizi yeniden gözden geçirmemiz ve davranışlarımızı düzeltmemiz gerekmektedir. Ana babasına iyi davranan ve hizmet eden itaatkâr bir insan, çocukları tarafından örnek alınacak ve aynı gelenek sürdürülecektir.
Rasûlüllah'ın (s.a.v.) hadislerinde, hem hayatlarında hem de ölümlerinden sonra ana babaya iyilik etmenin birtakım esasları olduğunu görüyoruz. Bununla iyilik kapısı iki kanadıyla da açılmakta; iyilik dönemi hayli sürmekte, vaktiyle işlenen hataları düzeltme ve faydalanma süresi uzamaktadır. Bu da Allah'ın kullara büyük bir lütuf ve merhametidir. Bütün bu kolaylıklara ve ilahi rahmetin çokluğuna rağmen bize çok tuhaf gelen şey, muhtelif şekil ve tonlarıyla insanlar arasında ya isyanın yaygın halde devam etmesidir. Bu da insanın bizzat kendisine ve çocuklarına yaptığı büyük bir zulümdür. Kendisine yazık eden ve kindisine acımayan bir insan, hemen ana babasına iyilik etmek suretiyle çocuklarına çok merhametli olmalı ve onlara acımalıdır. Belki bu vesileyle çocuklar Allah'ın tevfîkine mazhar olurlar, isyan günahından ve Allah Teâlâ'nın gadabından kurtulurlar.[5]

I. Hayatlarında Ana Babaya İyilik Etmenin Esasları:

A. Dünya Ve Ahirette İyiliğin Sevabı:

Ana babaya iyilik etmenin, insanın dünyevî ve uhrevî hayatında büyük tesiri vardır. Bu yüzden Rasûlüllah (s.a.v.) bu iyiliğin öğretilerini ve toplumun düzelmesine sebep olan müslüman ferdin hayatındaki etkisini belirtmiş, ayrıca bunun bir nafile değil her insanın yapması gereken "vacip" bir vazife olduğunu ifade etmiştir.
Küleyb b. Menfaa'nın dedesi Rasûlüllah'a (s.a.v.) gelerek:
"Ya Rasûlallah! Kime iyilik edeyim? " diye sordu. Rasûlüllah (s.a.v.):
"Anana, babana, kızkardeşine, erkek kardeşine ve onu takip eden yakınına iyilik et. Bunu yapmak vacip bir hak (vazife) ve yerine getirilmesi gereken bir sıla-i rahim (akrabalık bağı) dır."[6]
Mıkdam b. Ma'kerib'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *Allah size analarınıza iyi davranmanızı tavsiye ediyor. (Bu cümleyi üç kez tekrarladı). Allah size babalarınıza iyi davranmanızı tavsiye ediyor. Allah*

size en yakın akrabanıza ve sonra yakınlık derecesine göre diğer akrabalarınıza iyi davranmanızı ve haklarını gözetmenizi tavsiye ediyor." ***[7]***

Ebu Ümame'den (r.a.) rivayet edildiğine göre bir adam:

"Ya Rasûlallah! Ana babanın çocukları üzerindeki hakkı nedir? " diye sordu. Rasûlüllah (s.a.v.):

"Onlar, yani ana ve baban senin cennetin ve cehennemindir, " buyurdu.[8]

Amr b. Âs'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Rabbin rızası babanın rızasında ve Rabbin gazabı babanın gazabındadır." ***[9]***

Savaşa katılabilmek için izin istemek üzere kendisine gelen Câhime'ye Rasûlüllah (s.a.v.)

"... Anana hizmet et. Çünkü Cennet, onun ayakları altındadır" ***[10]*** buyurmuştur.

O halde ana babanın değer ve önemini bilmek gerekmektedir.

Ebu'd-Derdâ (r.a.), Rasûlüllah'dan (s.a.v.) şu hadisi işittiğini söylemiştir: "Baba, cennet kapılarının en iyisi (nden girmeye vesile) dir. Artık ister (baba hakkını gözetmekle) o kapıya sahip ol, ister (baba hakkını ihmal etmek suretiyle) o kapıyı yitir!"[11]

1. Ana Babaya İyilik Etmenin Dünyadaki Faydası:

Ana babaya iyilik etmenin, ömrün uzaması ve rızkın bol olması gibi iki önemli faydası ve tesiri vardır.

Enes'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Kim rızkının genişletilmesini ve ömrünün uzatılmasını arzu ederse, ana babasına iyilik yapsın ve akrabasını ziyaret etsin!" ***[12]***

b. Ene's'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Ana babasına iyilik eden kimseye ne mutlu! Allah onun ömrünü uzatsın" ***[13]***

Sevban'dan (r.a.) rivayet edilen bir hadisde de Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz kişi, işlediği günah yüzünden rızıktan mahrum edilir. Duadan başka hiçbir şey kaderi geri çevirmez. İyilik etmekten başka hiçbir şey de ömrü arttırmaz." ***[14]***

2. Ana Babaya İyilik Etmenin Âhiretteki Faydası:

İyiliğin âhiretteki faydası, günahların affedilmesi ve cennete girilmesidir. Bu hususta ki rivayetler de şunlardır:
İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre bir adam Peygamber'e (s.a.v.) gelerek: "Yâ Rasûlallah! Büyük bir günah işledim, benim için bir tevbe var mı? " dedi. Rasûlüllah (s.a.v.) adama:
"Anan var mı? " diye sordu. Adam:
"Hayır, cevabını verdi. " Rasûlüllah (s.a.v.):
"Peki teyzen var mı? " diye sordu. Adam:
"Evet, cevabım verince, " Rasûlüllah (s.a.v.):
"O halde ona iyilik et! " buyurdu.[15]
Âişe'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: Rüyada kendimi cennette gördüm. Orada Kur'an okuyan birisinin sesini duydum. Onun kim olduğunu sordum. Harise b. Nu'man olduğunu söylediler. Rasûlüllah (s.a.v.) Hz. Âişe'ye "işte iyilik böyledir, iyilik böyledir; Harise, insanlar içinde anasına en çok iyilik edendi" buyurdu.[16]
Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.): "Burnu yere sürünsün ve perişan olsun!" dedi (ve bunu üç kez tekrarladı). Sahabe tarafından:
"Kimin yâ Rasûlallah! " diye soruldu. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.):
"Yaşlandıklarında ana babasına veya onlardan birine yetişip de cennete giremeyen kimsenin" cevabını verdi.[17]
Urve b. Murra anlatıyor: Bir adam Peygamber'e (s.a.v.) gelerek:
"Ya Rasûlallah! Allah'tan başka ilah olmadığına ve senin Allah'ın elçisi olduğuna şehadet ettim, beş vakit namazı kıldım ve Ramazan orucunu tuttum, " dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.):
"Kim bu iman ve amel üzerine ölürse ana babasına âsi gelmedikçe kıyamet gününde nebilerle, sıddıklarla ve şehitlerle şu şekilde beraber olur, " buyurdu ve iki parmağını gösterdi. [18]
Burada bir kez daha hatırlamalıyız ki,ana babaya itaat, Allah'a itaatla sınırlıdır. Herkesin bildiği şu hadis, bu hakikati açık olarak ifade etmektedir:
*"Allah'a isyan hususunda hiçbir insana itaat edilmez. Ancak itaat ma'rufta; iyilik ve güzellikte söz konusudur."****[19]***

B. Ana Babaya İyilik Farz-ı Kifayelerden Önce Gelir:

Ana babaya iyilik etmek her müslümana farzdır. Bu farz ancak kendisi gibi bir farzla aynilik gösterir. Yani, her ferdin yapması gereken namaz, oruç, zekat,

seferberlik halinde cihad ve kesin yapılması gereken (zarûrât-ı diniyye) gibi farz-ı ayın ibadetler,ana babaya iyilik ibadetiyle paralellik arzeder. Bu ibadetlerin çakışması durumunda çocuk, imkan nisbetinde aralarını uzlaştırmaya gayret eder. Bunu gerçekleştiremediğinde ise, Allah'ın "aynî" farzını ana babaya iyilik farzından önce yapar.
Bundan dolayı imam Gazzali, ana babaya iyilik hadislerini zikrettikten sonra "Âlimlerin ekserisi, şüpheli şeylerde ana babaya itaatin vacip olduğu görüşündedir" demiştir.[20]
Ama farz-ı kifayelerde, yani İslâm toplumundan bir grubun yapmasıyla diğer kesimin muaf tutulduğu farzlarda, her halükarda ana babaya iyilik öncelik hakkı taşır. Mendup ve mubahlarla çatışması halinde, ana babaya iyilik ibadetinin ne denli öncelik hakkı taşıması gerektiğini artık siz kıyaslayın, bundan dolayı İmam Gazzali, "Nafilesi, farz olanı yapmaktan oyalayan kimse mağrur, farzı, nafile olanı işlemekten oyalayan kimse ise mazurdur"[21] diyerek önemli bir hukuk kaidesine işaret etmiştir. Bu kaide, insan hayatında uygulanmalı, ölçü ve prensib kabul edilmelidir. Şimdi, ana babaya iyilik ibadetinin, farz-ı kifayelerden önce geldiğini gösteren örneklere geçebiliriz.[22]

1. Allah Yolunda Cîhaddan Önce Gelmesi:

Canime, Rasûlüllah'a (s.a.v.) gelerek:
"Ya Rasûlallah! Savaşa katılmak istedim. Bunu size danışmak için gelmiştim, " dedi. Rasûlüllah (s.a.v.):
"Anan var mı? " diye sordu. O:
"Evet, " cevabını verince Rasûlüllah (s.a.v.):
"O halde ona hizmet et. Çünkü cennet, onun ayaklan altındadır, " buyurdu.[23]
Abdullah b. Mes'ud (r.a.) diyer ki: Peygamber e (s.a.v.):
"Hangi amel Allah Teâlâ'ya daha sevimlidir? " diye sordum. Peygamber (s.a.v,):
"Vaktinde kılınan namazdır, " buyurdu. Ben:
"Sonra hangisidir? " dedim. O:
"Ana babaya iyiliktir, " buyurdu. Ben:
"Sonra hangisidir? " dedim. O:
"Allah yolunda cihaddır, " buyurdu.[24]
Bu hadise açıklama getiren büyük hadis alimi Ibn Hacer el-Askalânî şu bilgileri vermektedir: "Ibnu't-Tîn der ki: Cihaddan önce ana babaya iyiliğin tavsiye edilmesinin iki muhtemel manası vardır: Birincisi, iyiliğin faydasının başkasına

geçmesidir, ikincisi ise şudur: Anasına iyilik eden kimse bunu, onun yaptıklarına bir mükafat görmekte ve adeta başkasının daha faziletli olduğunu sanmaktadır. Bundan dolayı Peygamber (s.a.v.) ona, faziletin anaya iyilik etmekte olduğunu hatırlatmıştır. "Ben (İbn Hacer) derim ki: Birinci izah tarzı açık değildir. Ana babaya iyiliğin öne alınması, cihadın buna dayanmasından ötürü de olabilir. Çünkü cihad için izin istemek, ana babaya iyilik çerçevesinde değerlendirilir. Zira ana babanın izni olmadan cihada katılmak yasaklanmıştır."[25]

Amr b. As (r.a.) anlatıyor: Bir adam Peygamber'e (s.a.v.) gelerek:

"Hicret ve cihad şartı ile sana bey'at ediyorum. Ecrini Allah'tan bekliyorum, " dedi. Peygamber (s.a.v.):

"Anan-babandan sağ olan biri var mı? " diye sordu. Adam:

"Evet, hatta ikisi de hayatta!" cevabını verdi. Rasûlüllah (s.a.v.):

"Allah'tan ecir bekliyor musun? " dedi. Adam:

"Evet, cevabını verince, " Peygamber (s.a.v.):

"O halde derhal ana babana dön, onlara güzel sohbet ve iyi davranışta bulun! " buyurdu.[26]

Başka bir rivayette de Peygamber (s.a.v.) *"... O halde onlar hakkında cihad et!"* buyurmuştur.[27]

İbn Hacer bu cümleyi şu şekilde açıklamaktadır: "Eğer senin anan ve baban varsa, cehd ve gayretini onlara iyilik yolunda sarfet! Çünkü senin böyle yapman, düşmanla savaşma yerine geçer."[28]

Bu hususta İmam Gazzali'nin verdiği bilgiler, konuya daha da açıklık kazandırmaktadır: "Âlimlerin ekserisi, kesin olarak haram kılınan şeylerde gerekmese de şüpheli şeylerde ana babaya itaatin vacip olduğu kanaatindedir. Hatta onlar senin ayrı yemeni istemez de, kendileriyle beraber yemeni arzu ederlerse -yemekleri şüpheli de olsa- onlara itaat etmen gerekir. Çünkü şüpheli şeyleri terketmek vera'/takva ama ana babanın rızasını almak vaciptir. Aynı şekilde mubah veya nafile işlerde, onların izin ve muvafakatim almadan yolculuk yapamazsın.

Farz olan haccın hemen yapılması da şart değildir; sonraya bırakılabilir.[29] İlim öğrenmek için yapılan yolculuk da aynı şekilde nafiledir. Ancak farz olan namaz, oruç gibi önemli ilmihal bilgilerini memleketinde öğretecek kimse yoksa, o zaman gidebilir ve böyle bir durumda ana baba hakla bahis mevzu olmaz.[30]

Hanefi fikih alimi Kâsânî şöyle der: "Çocuk, ana babasının veya birisinin vefatı

halinde, öbürünün izni olmadan yolculuğa çıkamaz. Çünkü ana babaya iyilik etmek, farz-ı ayındır. O halde bu, farz-ı kifayeden önce gelir."[31]

2. Eş Ve Arkadaşlardan Önce Gelmesi:

Ali'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
*"Ümmetim şu onbeş şeyi yaparsa, ona bela ve musibet gelir: ...Adam karısına itaat edip anasına isyan ettiği, arkadaşına iyilik edip babasına kötülük yaptığı zaman..."**[32]***
İbn Ömer (r.a.) anlatıyor: Nikahım altında bir kadın vardı. Ben onu seviyordum. (Babam) Ömer ise ondan hoşlanmıyordu. (Birgün) bana "Onu boşa" dedi. Ben boşamak istemedim. Bunun üzerine Ömer (r.a.) Peygamber'e, (s.a.v.) gelerek durumu bildirdi. Peygamber (s.a.v.) de "onu boşa" buyurdu.[33]
İmam Ahmed b. Hanbel, aynı suali kendisine soran bir adama şu cevabı vermiştir: "Karısını boşaması için oğluna emir veren Ömer gibi bir babayı bana getir, oğlunun onun emrine uymasını söyleyeyim!" Günümüzde genellikle kıskançlıktan dolayı gelinini sevmeyen bazı ana babalar sözkonusu Hz. Ömer rivayetini malzeme yaparak, suçsuz karısını boşaması için oğluna baskı yapmaktadır. Bu yaklaşım tarzının zulüm ve istismar olduğu açıktır. Bu vesileyle, tarihî mesajıyla hadisin anlaşılmasına yardımcı olan ye böylece birçok zulüm ve sefaletin önüne geçen büyük müctehid Ahmed b. Hanbel'i rahmetle anıyoruz. (Çev.)
Âişe (r.a.) diyor ki: Peygamber'e (s.a.v.):
"Kadın üzerinde en çok hakkı olan insan hangisidir? " diye sordum. Peygamber (s.a.v.):
"Kocasıdır, " cevabını verdi. Ben:
"Ya erkek üzerinde? " deyince, o:
"Anasıdır, " cevabını verdi.[34]
Uyarıcı nitelikteki şu hadisle bu maddeyi noktalamak istiyoruz:
Abdullah b. Ebî Evfa anlatıyor: Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yanında bulunuyorduk. Derken birisi Peygamber'e (s.a.v.) gelerek:
"Bir genç can çekişmektedir. Ona "lâ ilahe illallah" demesini söylediler, ama diyemedi. " Peygamber (s.a.v.):
"Namaz kılar mıydı? " diye sordu. Adam:
"Evet, cevabını verince, " Peygamber (s.a.v.) kalktı. Biz de onunla beraber kalktık ve gittik. Peygamber gencin yanına girdi ve:

"Lâ ilahe illallah, de, " dedi. Genç:
"Diyemiyorum, "cevabını verdi. Rasûlüllah (s.a.v.):
"Niçin? " diye sordu. Orada bulunanlardan birisi:
"Anasına îsyan.ederdi, " dedi. Peygamber (s.a.v.):
"Anası halen sağ mıdır?" diye sordu. Oradakiler:
"Evet, " diye cevap verdiler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) gencin anasına:
"Büyük bir alevli ateş yaksam da sana "Eğer ona aracı olup yardım edersen bırakacağız, aksi halde şu ateşle onu yakacağız" dense, acaba onun kurtulması için devreye girer miydin? Bir söyle!" buyurdu. Kadıncağız:
"O durumda tabii devreye girerek yardımcı olurdum, " dedi. Rasûlüllah (s.a.v.) kadına:
"Oğlundan razı olduğuna dair Allah'ı ve beni şahit tut, " dedi. Kadın:
"Allah'ım! Oğlumdan razı olduğuma dair seni ve Rasûlünü şahit tutuyorum, " dedi. Rasûlüllah (s.a.v.):
"Ey genç! "lâ ilahe illallahu vahdehû lâ şerîke leh ve eşhedu enne Muhammeden abduhû ve rasûlüh" de, " dedi. O da söyledi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.):
"Genci cehennem ateşinden kurtaran Allah'a hamdolsun! " buyurdu.[35]

3. (Nafile Olan) Hac İbadetinden Önce Gelmesi:

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.):
"İyi ve samimi olan memlûk köle için iki ecir vardır" buyurmuştur. Ebû Hüreyre'nin (r.a.) nefsi kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda cihad, hac ve anama iyilik (emri) olmasaydı, memlûk olarak ölmek isterdim."
Hadisi Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet eden Saîd b. Müseyyib diyor ki: Duyduğumuza göre Ebû Hüreyre (r.a.), iyilikte bulunmak ve yanından ayrılmamak, için anası ölünceye kadar hac etmemiştir.[36]

4. Rasulüllah'ı (s.a.v.) Ziyaretten Önce Gelmesi:

Ana baba hukukunu gözetme konusunda, muhtaç durumda olan anasına iyilik ve yakınlık gösterme endişesi yüzünden, bir defa olsun Rasûlüllah'ı (s.a.v.) ziyaret etme imkanı bulamayan ama fazilette zirveye ulaşan örnek bir şahsiyetten bahsetmek istiyoruz.
Üveys el-Karanî (r.a.) ...Üseyr b. Câbir anlatıyor: Ömer b. Hattab (r.a.),

kendisine Yemenlilerin yardım kuvvetleri geldiği zaman onlara:
"Üveys b. Âmir aranızda mı? " diye sorardı. Nihayet Üveys'e rastladı ve:
"Sen Üveys b. Âmir misin? " diye sordu. O da:
"Evet, " cevabını verdi. Ömer:
"Murâd kabilesinden, sonra Karen'den mi? " dedi. O:
"Evet, " cevabını verdi. Ömer:
"Sende abraşlık vardı. Bir dirhem kadar yer dışında ondan kurtulmuştun değil mi? " dedi. O:
"Evet, " cevabını verdi. Ömer:
"Ben Rasûlüllah'ın "Size Üveys b. Âmir Yemenlilerin yardım kuvvetleriyle beraber gelecek. Kendisi Murâd'dan sonra Karen'dendir. Onda abraşlık vardı. O hastalıktan kurtuldu. Sadece bir dirhem yeri kadar kaldı. Bir anası vardır. Ona çok bağlı ve itaatkârdır. Allah'a yemin etse, Allah onu mutlaka yemininde doğru çıkarır. Senin için istiğfar etmesine imkan bulursan bunu yap!" buyurduğunu işitim. Benim için istiğfar ediver! dedi. O da Ömer için istiğfarda bulundu. " Ömer ona:
"Nereye gitmek istiyorsun? " diye sordu. Üveys:
"Kûfe'ye, " cevabım verdi. Ömer:
"Senin için oranın valisine bir mektup yazayım mı? " dedi. O:
"Fakir bir şekilde halk arasında olmam benim için daha makbuldür, " cevabım verdi. Ertesi yıl, Küfe eşrafından bir adam hacca gitti. Derken orada Ömer'e rastladı. Ömer ona Üveys'i sordu. Adam:
"Ben onu eşyası az, evi perişan bir vaziyette bıraktım, " dedi. Ömer.
"Ben Rasûlüllah'ın (s.a.v.) "Size Üveys b. Âmir Yemenlilerin yardım kuvvetleriyle beraber gelecek. Kendisi Murâd'dan, sonra Karen'dendir. Onda abraşlık vardı. O hastalıktan kurtuldu. Sadece bir dirhem yeri kadar kaldı. Bir anası vardır. Ona çok bağlı ve itaatkârdır. Allah'a yemin etse, Allah onu mutlaka yemininde doğru çıkarır. Senin için istiğfar etmesine imkan bulursan bunu yap!" buyurduğunu işittim" dedi. Bunun üzerine o"adam Üveys'e gelerek:
"Benim için istiğfarda bulun! " dedi. Üveys:
"Sen hayırlı bir yolculuktan yeni geliyorsun. (Asıl) sen benim için istiğfar et! " dedi ve devam etti: Ömer'le karşılaştın mı? Adam:
"Evet, cevabını verdi. Bunun üzerine onun için istiğfar etti. Halk da onun kim olduğunu anladı. Sonra çekip gitti.
Râvi Üseyr diyor ki: Onun elbisesi bürde (çizgili bir kumaştı) insan onu gördükçe, acaba Üveys bunu nereden buldu? " diyordu.[37]

5. Çocukların Sevgisinden Önce Gelmesi:

Samimi olarak ana babaya iyi muamele etmenin, korkunç karanlıklarda, ciddi krizlerde ve zor şartlarda son anda ilahi yardımın nasıl geldiğini ve insanı kurtardığım açıklayan önemli ve enteresan bir olay nakletmek istiyoruz:
Abdullah b. Ömer (r.a.), Rasûlüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: Sizden evvelki ümmetlerden üç kişilik bir grup yolculuğa çıkmıştı. Nihayet gecelemek üzere bir mağaraya sığınmışlardı. Dağdan bir kaya parçası düşerek mağarayı kapadı. Onlar kendi kendilerine "Sizi bu kayadan, yaptığınız amellerin iyisi ile Allah'a duâ etmeniz dışında hiçbir şey kurtaramaz" dediler. Bunun üzerine onlardan biri şöyle dedi:
"Allahım, benim yaşlı anam-babam vardı. Ben bunların akşam sütünü içirmeden önce aile efradıma ve hizmetçime içirmezdim. Birgün iş icabı, geç kaldım ve uyuyuncaya kadar onların yanına gelememiştim. Onların akşam sütünü sağıp geldiğimde, uyumuş olduklarını gördüm. Onlardan önce aile efradıma ve hizmetçime süt vermeyi hoş bulmadım, iki elimde süt bardağı olduğu halde, onların uyanmalarını bekleyip durdum. Nihayet şafak söktü. O zaman uyandılar ve sütlerini içtiler. Allah'ım! Eğer ben bunu ana babama senin rızanı kazanmak için yapmış isem, içinde bulunduğumuz şu sıkıntıyı gider!
Bu yalvarıştan sonra kaya biraz açıldı, fakat çıkamadılar. Bu defa da öteki yolcu şöyle dedi:
"Allahım, amcamın bir kızı vardı bana insanların en sevimlisi geliyor ve ben onu çok seviyordum. Ben ondan muradıma ulaşmak istedim, fakat o benden sakındı. Nihayet ona bir kıtlık yılı geldi. Derken o bana geldi. Ben de ona arzu ve emelimi kabul etmesi şartıyla yüzyirmi dinar verdim. O da sözünü tuttu. Nihayet muradıma ulaşmak için üzerine geldiğimde o bana: "
"Nikah müstesna, (şu bekâret) mührünü senin hiçbir şekilde açmanı helal etmiyorum, dedi. Ben derhal onun üzerinde durma günahından sakındım. Bana insanların en sevimlisi olduğu halde, o kızın yanından ayrıldım ve verdiğim altınları da ona bıraktım. Allah'ım! Eğer ben bunu yalnız senin rızam kazanmak için yapmış isem, içinde bulunduğumuz şu sıkıntıdan bizi kurtar, dedi. Kaya biraz daha açıldı, fakat yine de çıkamadılar. Üçüncü yolcu arkadaş da: "
Allahım, bir defa ben bir grup işçiyi ücretle çalıştırmıştım. İçlerinden biri hariç, hepsinin ücretini vermiştim. O bir işçi alacağı ücreti bırakarak gitmişti. Ben de onun alacağını çalıştırdım ve nihayet onun nâmına büyük bir servet meydana geldi. Bir müddet sonra o işçi bana gelerek: "
"Ey Allah'ın kulu, ücretimi bana öde! " dedi. Ben de ona:

"Şu gördüğün deve, sığır, koyun ve (bunlara bakan) kölenin hepsi senindir! " dedim. Bunun üzerine adam (şaşırarak):
"Ey Allah'ın kulu, benimle alay etme! " dedi. Ben ona:
" (Hayır, öyledir) ben seninle alay etmiyorum, " dedim. O da bunların hepsini aldı ve götürdü. Onlardan hiçbir şey bırakmadı. Allahım! Eğer ben bunu senin rızanı kazanmak için yapmış isem, şu içinde bulunduğumuz sıkıntıdan bizi kurtar! dedi. Bunun üzerine kaya tamamen açıldı ve onlar da çıkıp yollarına devam ettiler.[38]

6. Nafile İbadetlerden Önce Gelmesi:

Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Beşikte yalnız üç kişi konuşmuştur: Meryem oğlu İsa ve Cüreyc'in arkadaşı. Cüreyc âbid bir adamdı. Bir manastır yaptırdı. Onun içinde yaşıyordu. Derken Cüreyc namaz kılarken anası geldi ve:
"Ey Cüreyc! " diye seslendi. Cüreyc:
"Ya Rabbi! Anam ve namazım! " dedi ve namazına yöneldi. Anası hemen gitti. Ertesi gün tekrar geldi ve yine Cüreyc namaz kılıyordu. Anası:
"Ey Cüreyc! " diye seslendi. Cüreyc:
"Ya Rabbi! Anam ve namazım! " dedi ve yine namaza yöneldi. Anası hemen gitti. Ertesi gün tekrar geldi ve yine Cüreyc namaz kılıyordu. Anası:
"Ey Cüreyc! " diye seslendi. Cüreyc:
"Ya Rabbi! Anam ve namazım! " dedi ve yine namazına yöneldi. Bunun üzerine anası:
"Allahım! Fahişelerin yüzünü görmeden oğlumun canını alma! " dedi. Derken İsrail oğulları Cüreyc'i ve ibadetini aralarında konuştular. Güzelliği dillere destan olan fahişe bir kadın vardı. Bu kadiri:
"İsterseniz onu sizin için kötü yola düşürüvereyim, dedi ve ona sataştı. Fakat Cüreyc ona aldırış etmedi. Daha sonra kadın, Cüreyc'in manastırına sığınan bir çobana geldi ve onun kendisiyle zina etmesini sağladı. Kadın ondan hamile kaldı. Doğurduğunda: "Bu çocuk Cüreyc'dendir!" dedi. Bunun üzerine orada yaşayanlar Cüreyc'e gelerek onu aşağı indirdiler ve manastırını yıktılar. Kendisini de dövmeye başladılar. Cüreyc:
"Size ne oluyor böyle? " dedi. Onlar:
"Bu fahişe ile zina ettin ve senden çocuk doğurdu, " dediler. Cüreyc:
"Çocuk nerede? " diye sordu. Derhal onu getirdiler. Cüreyc:
"Beni bırakın da namaz kılayım, " dedi ve namaz kıldı. Namazım bitirdikten

sonra çocuğun yanına geldi. Onun karnına dürterek:
"Ey çocuk! Senin baban kimdir? " diye sordu. Çocuk:
"Falan çobandır," cevabını verdi. Bunun üzerine insanlar Cüreyc'e yöneldiler; onu öpüyorlar ve ona el sürüyorlardı.
"Manastırını altından yapalım, " dediler. O:
"Hayır, onu önceki gibi kerpiçten yapın! " dedi. Onlar da öyle yaptılar.
Üçüncüsü ise, emzikli bir kadın vardı. Birgün oğlan çocuğunu emzirirken yanından heybetli bir süvari geçmişti. Bunu gören kadın:
"Allahım! Oğlumu bunun gibi heybetli kıl! " diye duâ etti. Çocuk hemen memeyi bıraktı. Adama doğru dönerek baktı ve:
"Allahım! Beni bunun gibi yapma! " dedi. Sonra memesine dönerek emmeye başladı. Ravi Ebû Hüreyre: "Rasûlüllah'ın (s.a.v.) şehadet parmağı ağzında ve onu emmeye başlayarak çocuğun nasıl emdiğini anlattığı hâlâ gözümün önündedir" demiştir. Sonra oradan bir cariye geçirdiler. Sahipleri onu dövüyor ve: "Sen zina ettin, hırsızlık yaptın!" diyorlardı. Cariye ise:
"Bana Allah yeter, o ne güzel vekildir! " (Hasbiye'llâhu ve ni'me'l-vekil), diyordu. Çocuğun anası:
"Allahım! Oğlumu bu cariye gibi yapma! " diye duâ etti. Çocuk hemen emmeyi bıraktı ve cariyeye bakarak:
"Allahım! Beni bu cariye gibi yap! " dedi. Artık burada konuşmaya başladılar: Anası:
"Boğazında kalası! Kılık-kıyafeti güzel ve heybetli bir adam geçti. Ben: "Allahım, oğlumu bunun gibi heybetli kıl" dedim. Sen ise: "Allahım, beni bunun gibi yapma!" dedin. Şu cariyeyi döverek ve "sen zina ettin, hırsızlık yaptın!" diyerek yanımızdan geçirdiler. Ben: "Allahım, oğlumu bunun gibi yapma!" diye duâ ettim. Sen ise: "Allahım, beni bunun gibi yap!" dedin. Bunun üzerine çocuk şu karşılığı verdi: "
"Şüphesiz o adam bir zalim idi. Bu yüzden "Allahım, beni onun gibi yapma!" dedim. Şu cariye ise "Sen zina ettin" diyorlar, oysa zina etmemiştir. "Sen hırsızlık yaptın" diyorlar, oysa hırsızlık yapmamıştır. Bu yüzden de "Allahım, beni bunun gibi yapma!" dedim.[39]
Ibn Hacer, hadisle ilgili şu açıklamayı yapmaktadır: İbn Battal der ki: "Cüreyc'in anasının oğluna yaptığı bedduanın sebebi şudur: Onların şeriatına göre namazda konuşmak mubah idi. Cüreyc namaza devam etmeyi anasının çağrısına kulak vermeye tercih edince, anası ona beddua etti. Çünkü o, anasının hakkını ertelemişti." Ibn Hacer der ki: Cüreyc'in "Anam ve namazım!" sözünden anlaşılan da şudur: Cüreyc'e göre konuşmak namazı bozardı. Bundan dolayı da

anasına cevap vermedi. Yezid b. Havşeb, babası vasıtasıyla Rasûlüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: "Eğer Cüreyc alim olsaydı, elbette anasına icabetin Rabbine ibadetten daha evlâ olduğunu bilirdi."[40]

7. Allah Yolunda Hicret Etmekten Önce Gelmesi:

Abdullah b. Amr (r.a.) anlatıyor: Bir adam Peygamber'e (s.a.v.) gelerek:
"Hicret etmek üzere sana bey'at etmek için geldim ve ana babamı ağlar vaziyette gözleri yaşlı bıraktım, " dedi. Peygamber (s.a.v.):
"Sen derhal onların yanına dön! Ağlattığın gibi onları güldür ve sevindir! " buyurdu.[41]

8. Rasulüllah'ın (s.a.v.) Süt Ana Babasına Ve Kızı Fâtıma'nın Da Babasına İyiliğine Bir Örnek:

Ömer b. Said'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, birgün Rasûlüllah (s.a.v.) otururken süt babası geldi. Rasûlüllah (s.a.v.) elbisesinin bir tarafını süt babasına serdi ve üzerine oturdu. Sonra süt anası geldi. Elbisesinin öbür yarısını da süt anasına serdi ve üzerine oturdu. Daha sonra (oğlan) süt kardeşi geldi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) kalkarak onu da önüne oturttu.[42]
Ebu't-Tufeyl (r.a.) anlatıyor: Ci'râne mevkiinde Rasûlüllah'ı (s.a.v.) et taksim ederken gördüm. O zaman ben henüz bir çocuktum ve devenin kemiğini taşıyordum. Derken aniden bir kadın geldi ve Peygamber'e (s.a.v.) kadar yaklaştı. Rasûlüllah (s.a.v.) o kadına üzerindeki elbiseyi/ cübbeyi serdi ve üzerine oturdu. Ben oradakilere:
"Bu kadm kimdir? " diye sordum. Onlar:
"Bu kadın, Rasûlüllah'ı (s.a.v.) emziren süt anası (halime)dir, " cevabını verdiler. [43]
Ebü Talib'in kızı (Hz. Ali'nin kız kardeşi) Ümmü Hânî anlatıyor: Mekke fethi senesinde ben Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yanına gittim ve onu yıkanır halde buldum. Kızı Fâtıma da bir elbise ile onu örtüyordu. Ben selam verdim. Rasûlüllah (s.a.v.):
"Bu kadın kimdir? " diye sordu. Ben:
"Ebu Tâlib'in kızı Ümmü Hânî'im! " cevabını verdim. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.):
"Ümmü Hânî'e merhaba; hoş geldin! " dedi.[44]

Kendisine, Uhud savaşında Rasûlallah'ın (s.a.v.) yaralanması sorulan Sehl b. Sa'd şu cevabı vermişti. Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yüzü yaralandı, yan dişleri kırıldı ve başındaki miğfer parçalandı. Rasûlüllah'ın (s.a.v.) kızı Fâtıma kanı yıkıyordu. Ali de kalkanla üzerine su döküyordu. Fâtıma suyun, kanın akışını hızlandırdığını görünce bir hasır parçası alarak onu yaktı. Nihayet kül haline gelince onu yaraya yapıştırdı ve böylece kan durdu.[45]

C. Ana Babaya İyi Davranmakla Birlikte Allah'a İsyan Hususunda Onlara İtaat Yoktur:

Şüphesiz ana babaya itaat etmeyi farz kılan Allah Teâlâ'dır. Ana baba bu farzı istismar ederek Allah'ın emirleri dışında kullanmaya kalkışırsa, Allah Teâlâ o noktada müslüman çocuğun itaat etmemesini istemektedir. Esasen bu tepki ve itaatsizlik, ana babaya bir iyilik ve Allah'ın emrine dönmeleri için onlara bir uyarıdır. Şayet ana baba günah veya küfürde ısrar edecek olurlarsa, o durumda çocuk günah ve isyana girmeden yine onlara iyi davranmaya devam eder. Bu prensip, şeriattan uzaklaşmalarına rağmen ana babaya iyi davranma ve onlarla güzel geçinme konusunda İslâm'ın önemli ve yüce ahlâk esaslarından birisini oluşturmaktadır. Ancak burada ana baba herhangi bir şekilde inanç esaslarına müdahale etmemelidir. Küfür, haram ve harama yakın mekruh gibi hiçbir şeyde kesinlikle ana babaya itaat edilmez. Aksine hikmetle, yumuşaklıkla ve nazik bir şekilde Allah'ın dinini onlara ulaştırmak gerekir. Hepimiz Rasûlüllah'ın (s.a.v.) *"Allah'a isyan hususunda hiçbir insana itaat edilmez. Ancak itaat maruf; iyilik ve güzelliktedir"* buyurduğunu bilmekteyiz.[46]

Müfessir Râzî diyor ki: İnsan bir kimseye itaat ve teslimiyet gösterecekse, bunu ana babasına göstermelidir. Ama ana baba çocuğunu günaha sevkederse, başkaları bir yana onlara uymak caiz olamaz."[47] Sahabe nesli içinde bu hükmün uygulandığını gösteren birçok tablo bulunmaktadır: Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.), Kur'an'dan bazı ayetlerin kendisi hakkında indiğini söylüyor ve şu hadiseyi anlatıyor: Sa'd'ın anası dininden dönmedikçe hiçbir zaman onunla (oğlu ile) konuşmayacağına ve yiyip içmeyeceğine yemin etti ve:

"Sen Allah'ın ana babana senin iyi davranmanı tavsiye ettiğini iddia ediyorsun. İşte ben senin ananım, bunu sana ben emrediyorum, dedi. Anam üç gece bekledi ve nihayet takatsizlikten bayıldı. Bunun üzerinde Umara adındaki oğlu kalkarak ona su verdi. Anam Sa'd'a (bana) beddua etmeye başladı. Çok geçmeden Yüce Allah Kur'an'ın şu ayetlerini indirdi: "Biz insana, ana babasına iyi davranmasını

tavsiye etmişizdir. Eğer onlar seni, (doğruluğu) hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz banadır. O zaman, size yaptıklarınızı baber vereceğim."[48] "Biz insana, ana babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Anası onu nice sıkıntılar çekerek taşımıştır. Onun sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce bana, sonra da ana babana şükret. Dönüşünüz ancak banadır (diye öğüt vermişizdir). Eğer onlar seni, (gerçekliği) hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonra dönüşünüz ancak banadır. O zaman, size yaptıklarınızı haber vereceğim."[49]

İbn Ziyâd anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) -bir münafık olan- Abdullah b. Übeyy b. Selûf un oğlu Abdullah'ı çağırarak:

"Babanın ne dediğini biliyor musun? " diye sordu. Abdullah:

"Anam babam sana feda olsun, ne diyor babam? " dedi. Rasûlüllah (s.a.v.), O:

"Andolsun, eğer Medine'ye dönersek en üstün olan zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır, " diyor, dedi. Abdullah:

"Doğru söylemiş, vallahi ya Rasûlallah! Vallahi en aziz ve en üstün olan sensin, o ise en zelil ve en zayıftır. Vallahi ya Rasûlallah! Medineliler, babasına benden daha iyi davranan birinin olmadığını bilirler. Eğer Allah ve Rasûlü onun başını getirmeme razı olurlarsa, başını onlara mutlaka getiririm, " dedi. Rasûlüllah (s.a.v.):

"Hayır, olmaz! buyurdu. Derken Medine'ye geldiklerinde, şehrin kapısında Abdullah elindeki kılıçla ayağa kalkarak babasına: "

"Andolsun, eğer Medine'ye dönersek, üstün olan zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır" diyen sen misin? îzzet ve üstünlük sanamı yoksa Râsûlüllah'a (s.a.v.) mı ait, söyle? Vallahi Allah ve Rasûlünün izni olmadan kesinlikle Medine'ye ve evine giremezsin! " dedi. Bunun üzerine babası Abdullah b. Übeyy:

" Ey Hazreçliler, oğlum beni evime girmemi engelliyor! " diye bağırdı. Oğlu Abdullah:

"Hayır, vallahi Rasûlüllah'ın (s.a.v.) izni olmadan kesinlikle giremez, " dedi. Bazı şahıslar onu (ikna etmek için) yanına geldiler ve konuştularsa da o yine:

"Vallahi Allah ve Rasûlünün izni olmadan giremez, " cevabını verdi.

Bunun üzerine Peygamber'e (s.a.v.) gelerek durumu ona anlattılar. Peygamber (s.a.v.):

"Ona gidin ve salıvermesini söyleyin, " buyurdu. Onlar da gelerek bunu

Abdullah'a bildirdiler. O:

"Peygamber'in (s.a.v.) emir ve talimatı ise evet, " dedi ve babasını bıraktı.[50]

Ebu Bekir Sıddik'in kızı Esma (r.a.) anlatıyor:

Rasûlüllah'ın (s.a.v.) Kureyş müşrikleriyle yaptığı barış andlaşması için belirlenen süre içinde, bir müşrike olan anam (ziyaret için) yanıma gelmişti. Ben, Rasûlüllah'tan (s.a.v.) izin ve fetva isteyerek:

"Ya Rasûlallah! Anam benden birşey istemek üzere yanıma geldi. Anama yardım ve iyilikte bulunabilir miyim?" dedim. Rasûlüllah (s.a.v.):

"Evet, anana yardım ve iyilikte bulun! " buyurdu.[51] İbn Uyeyne diyor ki: Bu hâdise üzerine Allah Teâlâ şu ayeti indirdi:

*"Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara adaletle muamele etmenizi yasaklamaz. Çünkü Allah, âdil olanları sever."**[52]*

Şu var ki çocuk, şefkat, merhamet, sükûnet ve nezaketle büyük gayret göstererek ana babasını imana ve müslümanca yaşamaya davet eder. Bu aynı zamanda Peygamberlerin meslek ve metodudur, davet metodu konusunda İbrahim (a.s.) bizim için büyük bir örnektir:

"Kitab'da İbrahim'i an. Gerçekten o, sıdkı bütün bir peygamberdi. Bir zaman o babasına demişti ki: Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir faydası dokunmayan şeylere niçin taparsın? Babacığım! Gerçekten bana, sana gelmeyen bir bilgi geldi. Bana uy ki, seni düz yola çıkarayım. Babacığım! Şeytana kulluk etme. Çünkü şeytan Rahman'a isyan etmiştir. Babacığım! Ben sana Rahman'dan gelecek bir azabın dokunup da şeytanın dostu olmandan korkuyorum. Babası:

"Ey İbrahim! dedi, sen benim Tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun. Eğer vazgeçmezsen, andolsun seni taşlarım. Uzun bir süre benden uzak dur!" İbrahim:

"Selam sana, dedi. Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Doğrusu O, bana çok lütufkârdır. Sizden de, Allah'tan başka taptıklarınızdan da ayrılıyor ve Rabbime yalvarıyorum. Umarım Rabbime yalvarmakla bahtsız olmam."

Nihayet onlardan ve Allah'tan başka taptıkları şeylerden ayrılınca biz ona Ishak ve Yakub'u bağışladık ve herbirini Peygamber yaptık. Onlara rahmetimizden bağışta bulunduk ve kendilerine üstün br şöhret sağladık."[53]

Ashâb-ı kiramdan Ebû Hüreyre, gayr-i müslim olan anasını İslâm'a davet ederken örnek bir davranış ortaya koymuştur. O diyor ki: Yahudi ve Hırıstiyan beni dinleyen herkes mutlaka beni sevmişti. Zira ben anamın müslüman olmasını istiyordum ama o kabul etmiyordu. (Yine) ben ona (müslüman ol) dedim. Fakat o çekindi. Bunun üzerine Peygamber'e (s.a.v.) gittim ve:

" (Ya Rasûlallah!) Anam için Allah'a duâ et, dedim. O da duâ etti. Sonra anama geldim. O, kapıyı üzerine kilitlemişti/kapatmıştı. " Anam:
"Ey Ebû Hüreyre! Ben müslüman oldum, " dedi. Ben de hemen durumu Peygamber'e (s.a.v.) ilettim ve:
"Benim ve anam için Allah'a duâ et, " dedim. O da:
"Allahım! Kulun Ebû Hüreyre'yi ve anasını insanlara sevdir, " buyurdu.[54]
Bu hususta aynı şekilde Ebu Bekir Sıddîk da örnek bir davranış sergilemiş; Mekke'nin fethinden sonra hemen babasını alarak Peygamber'e (s.a.v.) götürmüş ve onun müslüman olmasını temenni etmişti. Ebu Bekir Sıddîk'ın kızı Esma'dan rivayet edildiğine göre Mekke'nin fethinden sonra Rasûlüllah (s.a.v.) mecside girdiği zaman Hz. Ebu Bekir, gözleri görmeyen babası Ebu Kuhâfe'yi elinden tutarak getirmişti. Peygamber (s.a.v.) onu görünce "Yaşlı adamcağızı evinde bıraksaydın! Ben onun yanına giderdim" buyurdu. Bunun üzerine Ebu Bekir "Onun sana gelmesi, senin ona gitmenden daha uygundur, ya Rasûlallah!" dedi ve babasını Rasûlüllah'ın (s.a.v.) önüne oturttu. Sonra Rasûlüllah (s.a.v.) onun göğsünü sıvazladı ve "Müslüman ol kurtulursun!" buyurdu. O da hemen müslüman oldu.[55]

D. İnsanlar İçinde En Güzel Muameleye Layık Olan Ana Babadır:

İnsan, dost ve arkadaş seçiminde çoğu zaman hata eder. Samimi ve vefalı bir dost ve arkadaş bulamadığından (bazan) ayakları kayar ve istikametten ayrılır. Artık samimi ve vefalı birisini bulabilmek ümidiyle çevreyi araştırır. Dostluk kurmak üzere uzaktan bîr arkadaş görür. Nihayet kurduğu arkadaşlıkta umduğunu bulamaz. İşte insan psikolojisini iyi bilen Peygamber (s.a.v.) böyle bir durumdan kurtarmak için ona vefalı ve sıcak bir dosta yani, ana babaya ulaşabilmede gerçekten öz ve kısa bir yol göstermiştir.
Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: Bir adam Rasûlüllah'a (s.a.v.) gelerek:
"Ya Basûlallah! Benim güzel dostluk kurmama, hizmet ve ülfet etmeme insanlar içinde en layık olan kimdir? " diye sordu. Rasûlüllah (s.a.v.):
"Anandır, " diye cevap verdi. Adam:
"Sonra kimdir? " dedi. Rasûlüllah (s.a.v.):
"Anandır, " buyurdu. Adam:
"Sonra kimdir? " dedi. Rasûlüllah (s.a.v.):
"Anandır, " buyurdu. Adam (döndüründüncü defa tekrar):
"Sonra kimdir? " deyince, Rasûlüllah (s.a.v.):

"Babandır, " cevabını verdi.[56]
Görebildiğimiz kadarıyla insanlardan "Benim dost ve arkadaş edinmeye ihtiyacım yok!" diyenler bulunmaktadır. Onlara verilecek cevap şudur: Senin ihtiyacın yoksa bir diyeceğimiz yok! Ancak ana baba, senin hizmet ve ülfetine, seninle konuşmaya ve aile hayatlarında zuhur eden birçok problemin çözümünde senin görüşüne baş vurmaya ihtiyaç duyarlar. İşte Rasûlüllah'ın (s.a.v.) sözkonusu hadisi bu noktaya işaret etmektedir.[57]

E. Aralarını Uzlaştırma Gayretinden Sonra Çatışma Halinde Anaya İyiliğin Babadan Önce Gelmesi:

Büyük hadis alimi İbn Hacer, söz konusu hadisi açıklarken şunları söylemektedir: İbn Battal diyor ki: Bu hadis, anaya yapılan iyiliğin, babaya yapılanın üç katı olması gerektiğini ifade eder. Çünkü ana sırasıyla; hamilelik, doğum ve emzirme güçlüğünü yaşar. Ayrıca o, tek başına bu zahmetleri çektikten sonra çocuk eğitiminde babaya ortak olur." Gerçekten şu ayeti kerime bu hususa işaret etmektedir:
*"Biz insana, ana babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Anası onu nice sıkıntılar çekerek taşımıştır. Onun sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (işte bunun için) Önce bana, sonra da ana babana şükret. Dönüş ancak banadır (diye öğüt vermişizdir)."****[58]** Bu yüzden yüce Allah öğüt ve tavsiye konusunda ana ile babayı eşit tutmuş, fakat tek başına yüklendiği üç zahmetli iş ve görevi sebebiyle de anayı özel olarak zikretmiştir.
Kurtubî diyor ki": "Bununla verilmek istenen mesaj şudur: Ana, çocuğun yapması gereken iyiliğin en büyük payını elde eder. Hak ve iyiliklerin çakışması durumunda, baba karşısında ananın önceliği söz konusudur." Iyaz da şöyle der: "Cumhur, iyilik konusunda ananın babaya tercih edilmesi gerektiği görüşündedir, iyiliğin her ikisine de eşit oranda yapılması gerektiği görüşü de ileri sürülmüştür. Hatta bazı alimler bu görüşü İmam Mâlik'ten de nakletmiştir. Ancak doğrusu birinci görüştür." Bazı Şafiîler de ikinci görüşü benimsemiştir. Ancak Haris el-Muhâsibî'den, iyilikte ananın babaya tercih edilmesi konusunda bir icma bulunduğu nakledilmektedir. Fakat bu icma iddiası tartışılabilir. Bir defa bu konuda imam Mâlik'ten nakledilen görüş net ve açık değildir. Bunu bizzat îbn Battal ifade etmektedir: "Babam yapmamı istemekte, anam ise engellemektedir. Ne yapayım ben?" diyen birisine İmam Mâlik: "Babana itaat et, anana isyan etme! demiştir.

İbn Battal diyor ki: "Bu, imam Mâlik'in, iyilik konusunda ana babanın eşit olduğu grüşünde olduğunu gösterir." Halbuki İmam Mâlik'in sözünün bu manaya delaleti açık değildir. İbn Battal diyor ki: Aynı fetva el-Leys'e sorulmuş ve şu cevabı vermiştir: "Anana itaat et.. Çünkü iyilikten onun payı üçte iki (2/3) dir. O böyle söylemekle, hadisin, ananın iki kez tekrar edildiği varyantına işaret etmişitr. "Anana iyilik et!" cümlesi, bazı hadislerde iki defa, bazılarında da üç defa tekrar edilmiştir. Her iki şekli de muteber hadis literatüründe mevcuttur. Konuyla ilgili Ebu Rimse'den gelen bir rivayet de şudur: Rasûlüllah'ın (s.a.v:) yanına vardım. Onun şöyle buyurduğunu işittim: "Anana ve babana sonra kız ve erkek kardeşine sonra da sırasıyla en yakın olana iyilik et!" "Iyaz" bazı alimler, dede ile erkek kardeş arasında tercih konusunda tereddüt etmiştir. Ancak ekser ulema, dedenin öncelik hakkının bulunduğu kanaatindedir" demektir. Bu görüşü paylaşan Şafîîler de şöyle der: iyilik hakkı sırasıyla dede, erkek kardeş, ana baba tarafından yakın olan -ki bu durumda olan sadece onlardan birisi tarafından yakın olana tercih edilir-, zevi'l-erhâm', zevi'l-erhamdan mahrem olanlar -ki bunlar mahrem olmayanlara tercih edilir-, diğer asabeler, hısımlar (evlilikle oluşan akrabalar), (köle azadından doğan) velâ hakkı olan kimse ve komşuya aittir. Ibn Battal bu sıralamanın, hemen bir defada iyiliğin ulaştırılamayacağı yerde geçerli olduğunu işaret etmektedir ki, bu açıktır, iyilik konusunda her halükârda ananın öncelik hakla bulunduğunu şu hadis açık olarak ifade etmektedir:

Âişe (r.a.) diyor ki: Peygamber'e (s.a.v.):

"Kadın üzerinde ençok hakkı olan insan hangisidir? " diye sordum. Peygamber (s.a.v.):

"Hocasıdır, " cevabını verdi. Ben:

"Ya erkek üzerinde? " deyince, o:

"Anasıdır, " cevabını verdi.[59]

Amr b. Şuayb'ın dedesinden rivayet edilen şu hadis de bunu desteklemektedir. Bir kadın:

"Yâ Rasûlallah! Şu benim oğluma karnım (aylarca) kap oldu. Göğsüm süt tulumu, kucağım da onun için barınak oldu. Onun babası beni boşadı ve onu da benden almak istedi, " dedi. Bunun üzerine peygamber (s. a. v.):

"Sen evlenmediğin sürece ona (bakmaya) daha layıksın, " buyurdu.[60]

F. Çocuğun Malı Babasına Helaldir:

Amr b. Âs (r.a.) anlatıyor: Bir adam Rasûlüllah'a (s.a.v.) gelerek:
"Ya Rasûlallah! Benim (bir miktar) malım ve çocuğum vardır. Babam da malımın tamamını tüketmek istiyor, " dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.):
"Sen babanınsın ve malın da babana (helal)dır. (Ey mü'minler!) Çocuklarınız sizin en helal kazancınızdandır. O halde onların mallarından yeyiniz, " buyurdu. [61]
Ebu Hanife'nin Müsned'inde geçen ve Hz. Âişe'nin, Rasûlüllah'tan (s.a.v.) yaptığı rivayet de şöyledir:
"Şüphesiz çocuklarınız sizin kazancınızdandır. Onlar Allah'ın size hibesidir. O dilediğine kız, dilediğine de erkek verir."
Hz. Âişe'nin, Rasûlüllah'tan (s.a.v.) rivayet ettiği bir başka hadis de şudur;
"Yediğiniz en temiz helal lokma kendi kazancınızdandır. Çocuklarınız da sizin kendi kazancınızdandır." ***[62]***
Taberânî'nin rivayet ettiği sahih bir hadisinde Peygamberimiz (s.a.v.)
"Yaşlı ana babasını ziyaret ve onların ihtiyaçlarını karşılamak için yola çıkan bir evlat Allah yolundadır" buyurmuştur.
Ana babanın, çocuklarına yaptıkları bağıştan dönme hakkı vardır. İbn Ömer ve İbn Âbbâs'dan rivayet edildiğine göre Rasûlülîah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Bir kimsenin bir bağışta bulunup da sonra ondan cayması helal/caiz değilidir. Ancak baba, çocuğuna yaptığı bağıştan dönebilir. Bağışta bulunup da sonra ondan dönen kimse, doyuncaya kadar yedikten sonra kusan ve kustuğunu tekrar yiyen köpeğe benzer."[63]
Tabiinden Muhammed b. Şîrîn anlatıyor: Hz. Osman zamanında bir hurma ağacının fiatı bin dirheme ulaşmıştı. Buna rağmen Üsame b. Zeyd onu alarak (çok nefis ve leziz olan) göbeğini çıkarır ve anasına yedirirdi. Ona:
"Hurma ağacının bin dirheme vardığını gördüğün halde, seni buna seykeden şey nedir? " diye sordum. O bana:
"Onu benden anam istedi. O, yapabileceğim birşeyi benden isterse, onu mutlaka yerine getiririm, " cevabını verdi.[64]

G. Çocuğun Köle Veya Mahkum Ana Babasını Hürriyetine Kavuşturması:

Köleliğin geçerli olduğu tarihlerde bazan maddi durumu iyi olan oğul hür iken, malı ve parası olmayan ana veya baba köle olabilmekteydi. O tarihte uygulanan bir kölelik anlayışı ve müessesesi günümüzde yoktur. Ancak konuyla alakalı

bazı rivayetler, günümüz meselelerine ışık tutacak niteliktedir. Mesela, (haciz gibi) herhangi bir sebeple ciddi borç yükü altına girmiş olan ana veya babaya karşı evladın tavrı ne olacaktır? Ya da herhangi bir sebeple hapse mahkum edilen ana babadan biri, ekonomik şartları iyi olmadığından kefaletleri için para bulamadıkları zaman çocuk ne yapacaktır? İşte Peygamber (s.a.v.) şu evrensel mesajıyla bu probleme açıklık getirmektedir: "Hiçbir çocuk babanın hakkını ödeyemez. Ancak onu köle olarak bulur da satın alarak âzad ederse, (işte o zaman onun hakkını ödemiş olur)."[65] Ayrıca İbn Abbâs'dan (r.a.) rivayet edilen şu hadis de Peygamber'in (s.a.v.) bu konudaki hassasiyetini göstermektedir:
*"Kim ana babası yerine hac ibadeti yapar veya onların borcunu öderse, kıyamet günü iyilerle beraber diriltilir."**[66]*

H. Ana Baba İle Çocukları Arasında Müşterek Dua:

İyilik konusunda duanın müstesna bir yeri vardır. Dua gönüldeki sevginin bir göstergesidir. Sevgi ile dolu olan bir gönül, sevdiği kimse için ısrarla duâ etmeye devam eder. Bu bakımdan ana baba ile çocukları arasında karşılıklı sevgi ve ortak bağ güçlendikçe, o nisbette duâ da artar. Ebû Hüryere'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Üç duâ vardır ki, bunlar makbuldür; kabul edilmesinde şüphe yoktur. Zulme uğrayanın duası, yolcunun duası ve ana babanın çocuğuna duası."
Enes (r.a.) anlatıyor: Peygamber (s.a.v.) -anam- Ümmü Süleym'in yanına girmişti. Anam ona ikramda bulunmak üzere hurma ve yağ getirdi. Peygamber (s.a.v.):
"Yağınızı tulumuna, hurmanızı da kabına geri koyunuz. Çünkü ben orucum, " buyurdu. Sonra kalkarak evin bir tarafında nafile namaz kıldı. Peygamber (s.a.v.) Ümmü Süleym'e ve ev halkına duâ etti. Ümmü Süleym:
"Ya Rasulallah, benim bir hâssacığım var[67] (ona da duâ buyur), " dedi. Rasûlüllah (s.a.v.):
"Hâssacık nedir? " diye sordu. Ümmü Süleym:
"Hizmetçin Enes'tir, " cevabını verdi. Enes diyor ki: Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) "Allah'ım! Onu mal ve evlet ile rızıklandır ve bunları kendisi için hayırlı ve bereketli eyle!" buyurarak, dünya ve ahiretin hiçbir iyiliğini bırakmayacak şekilde bana duâ etti. îşte bu yüzden ben, mal bakımından ensarın en zenginlerindenim. Kızım Ümeyne bana Haccâc'in Basra'ya gelişine kadar

neslimden yüzyirmi küsur kişinin defnedildiğini söyledi.[68]
Şu rivayet, ananın oğluna yaptığı duaya bir örnektir:
Ebu Hâzim'den rivayet edildiğine göre, Ümmü Hâni'in âzadlısı Ebû Murra, Ebû Hüreyre ile birlikte binitti olarak Akik'deki arazisine gelmişti. Arazisine girdiğinde yüksek sesle şöyle bağırmıştı: "Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketleri üzerine olsun, ey anacığım!" Anası da şöyle cevap veriyordu: "Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketleri senin de üzerine olsun." Anasına "Küçükken beni (şefkat ve merhametle) yetiştirdiğin gibi, Allah da sana merhamet etsin!" deyince de, anası oğluna: "Yavrucuğum; sen de bana bu yaşlı halimde iyilik ettin. Allah senden razı olsun ve seni hayırla mükafatlandırsın!" diyordu.[69]
Şu rivayet de babanın evladına yaptığı duaya bir örnektir:
Ümmü Seleme'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) kızı Fâtıma'ya:
"Kocanı ve iki oğlunu al da bana getir, " dedi. Hemen Fâtıma onları getirdi. Rasûlüllah (s.a.v.) onların üzerine Fedek yapımı bir elbise attı ve sonra elini üzerlerine koyarak:
"Allahım! Bunlar, Muhammed'in aile efradıdır. Rahmet ve bereketini Muhammed ve onun aile efradından esirgeme! Sen Hamid ve Mecid; her türlü övgü ve yüceliğe layıksın! " diye duâ etti. Ümmü Seleme diyor ki: Ben de onlarla beraber girmek için hemen elbiseyi örtüyü kaldırdım, fakat Peygamber (s.a.v.) onu benim elimden çekti ve "Sen hayır üzerindesin" buyurdu.[70]

I. Ana Babaya Sövülmesine Zemin Hazırlamamak:

Ana babaya iyilik hususunda çocukların dikkat etmesi gereken önemli noktalardan birisi de, herhangi bir şeklide onlara sövülmesine veya bizzat onların sövmelerine, yani ağır bir dil kullanarak hakaret etmelerine sebep olmamaktır. Mesela, çocuk bir insana kötülük eder. O insan da kalkar çocuğun ana babasına söver. Ya da çocuk ana babasını üzer ve öfkelendirir. Onlar da çocuğa kızar ve hiç de hoş olmayan sözler sarfeder. Bu yüzden çocuk ana babasını söz konusu davranışlardan korumalıdır. Ebü Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) yanında bir çocuk olan adam gördü. Çocuğa:
"Kimdir bu? diye sorunca, " çocuk:
"Babamdır, " cevabını verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ona:
"O halde onun önünde yürüme, ona sövülmesine sebep olma, ondan önce oturma ve onu adıyla çağırma! " dedi.[71]
İbn Ebi'd-Dünya, Peygamber’den (s.a.v.) mursel[72] olarak şu rivayeti

nakletmektedir: Miraç gecesinde, Arş'ın nurunda kaybolmuş bir adama rastladım. Ben:
"Kimdir bu, melek midir? " dedim.
"Hayır, " dediler.
"Peygamber midir? " dedim.
"Hayır, " dediler.
"Peki ya kimdir? " diye sordum.
"Bu, dünyada iken devamlı Allah'ı zikreden, (namaz kılmak üzere) kalbi mecside bağlı ve ana babasına sövülmesine sebep olmayan adamdır, " cevabını verdiler.
Abdullah b. Amr'dan rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.):
"Bir adamın ana babasına sövmesi büyük günahlardandır" buyurmuştu. Orada bulunan ashab:
"Ya Rasûlallah! Adam hiç ana babasına söver mi? " diye sorunca, Rasûlüllah (s.a.v.):
"Evet, bir adamın babasına söver, o da onun babasına söver; adamın anasına söver, o da onun anasına söver, " buyurdu.[73]

J. Çocuğun Kendini Ana Babasına Nisbet Etmekle Şeref Duyması:

İslâm dini, ilk doğduğu günden itibaren çocuğun nesebinin ilan edilmesi hususunda ihtimam göstermiş ve bu gaye ile akika kurbanı kesilmesini tavsiye etmiştir. Çoğu kez toplumlarda gerçekten ilginç ve tuhaf olaylar meydana gelir. Klasik câhiliye toplumunda çocuk babasının nesebinden teberri ediyor yani, alâkasını keserek nesebinden yüz çeviriyordu.. Modern câhili toplumda ise belli bir sosyal statü ve makam elde etmiş olan üniversite mezunu bir genç de utanç babasından duymaktadır. İslâm ahlâkından mahrum bu anmak da, kendisini ziyarete gelen babasını kabullenmekten ve çevresine tanıtmaktan utanmaktadır. Ya da çağımız şeytanlarının keşfettiği muhtelif kaçış yöntemleriyle çocuk babasından uzaklaşabilmektedir. Problem gerçekten önemlidir. Çünkü bilmekteyiz ki, nesebi tanımayıp inkâr etmek bizzat küfür demektir. Şu hadisler bu noktayı açıkça ifade etmektedir:
Sa'd b. Ebî Vakkas'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Kim, babası olmadığını bildiği halde bir başkasını baba olarak ileri sürerse, cennet ona haramdır."[74]

Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edilen hadisinde Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur;
"Babalarınızdan yüz çevirmeyin (Onları tanımazlıktan gelerek inkâr etmeyin)! Kim, babasından yüz çevirirse (bu yaptığı) küfürdür."[75]
Ebu Zerr'den (r.a.) rivayet edildiğine göre de Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Bilerek babasından başka birisinin oğlu olduğunu iddia eden kimse küfretmiş olur. Kim kendisinin olmayan birşeyi (benimdir diye) ileri sürerse, o bizden değildir ve cehennemde oturacağı yere hazırlansın. Kim bir kimseyi "kâfir" diye çağırır veya öyle olmadığı halde ona "Allah'ın düşmanı" derse, söylediği söz kendine döner."[76]

K. Sağlık Sebebiyle Hac İbadetini Yapamayan Ana Babanın Yerine Hac Yapmak:

İbn Abbâs anlatıyor: Has'am kabilesinden bir kadın kurban bayramı sabahı Rasûlüllah'a (s.a.v.) -o sırada Fadl da Hz. Peygamber'in (s.a.v.) terkisinde idi- şu suali sordu:
"Ya Rasûlallah!. Hac, Allah'ın kullarına farz bir ibadettir. Binitine tutunamayacak ve binemeyecek kadar yaşlı iken babama yetiştim. Acaba onun yerine hac yapabilir miyim, ne buyurursun? " Peygamber (s.a.v.):
"Evet, onun yerine hac yapabilirsin! " buyurdu.[77]

L. Ana Babanın Adaklarını Yerine Getirmek:

Ebû Hüreyre'den (s.a.v.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.), iki oğlunun arasında onlara dayanarak (hacca) giden yaşlı bir adama yetişerek:
"Buna ne oldu? " diye sormuştu. Oğulları:
"Ya Rasûlüllah, adağı vardı, " cevabını vermişlerdi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.):
"Bin, ey yaşlı! Çünkü Allah senden ve senin nezrinden zengindir (ihtiyaç duymaz), " buyurdu.[78]

M. Ana Babaya Başkaldırmanın Büyük Günahlardan Olması Ve Bunun Dünya Ve Ahiretteki Cezası:

Ebu Bekre'den (r.a.)[79] rivayet edildiğine göre Rasûlüllah:
"Büyük günahların en büyüğünü size haber vereyim mi? " buyurdu. Biz:
"Evet, ya Rasûlallah! " dedik. Rasûlüllah (s.a.v.):
"Allah'a şirk koşmak ve ana babaya isyan etmek, " buyurdu. Dayanmakta olan Rasûlüllah (s.a.v.) oturdu ve:
"Dikkat edin! Bir de yalan söz ve yalan şahitliğidir. Dikkat edin; bir de yalan söz ve yalan şahitliğidir! " buyurdu ve bu sözü durmadan tekrar ediyordu. Nihayet biz, "Keşke sükût buyursalar!" temennisinde bulunduk.[80]
Abdullah b. Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
*"Kıyamet günü Allah üç zümreye bakmaz: Ana babasına isyan eden, erkekliğe özenen kadın ve eşini kıskanmayan erkek. Şu üç zümre de cennete giremez: Ana babasına isyan eden, içkiye mübtela olan ve yaptığı iyiliği başa kakan."**[81]***
Muaz (r.a.) diyor ki: Peygamber (s.a.v.) bana on şeyi emretmiştir:
1.Öldürülsen veya yakılsan bile, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşma.
2. Ailenden ve malından ayrılmanı emretseler bile, ana babana isyan etme.
3. Kasden (şer'î bir mazeret olmaksızın) farz namazı asla terketme. Kim onu kasden terkederse, Allah'ın himayesi ondan uzak olur.
4. Asla içki içme. Çünkü o, her kötülüğün başıdır.
5. Günah işlemekten sakın. Çünkü onun yüzünden Allah'ın gazabı iner.
6. İnsanlar helak olsa bile, savaş meydanından firar etmekten sakın.
7. Sen de içlerinde iken insanlara ölüm gelirse, sebat et.
8. Mal varlığından ailene efradına yedir ve harca.
9. Aile efradından terbiye (ve disiplini sağlamak) için sopanı kaldırma (yani, görebilecekleri bir yere koy.)[82]
10. Aile efradım Allah ile korkut![83]
Abdullah b. Amr'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
*"Büyük günahlar Allah'a şirk koşmak, ana babaya isyan etmek, (haksız yere) adam öldürmek ve yalan yere edilen yemindir."**[84]***
Muğira b. Şu'be'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur;
"Şüphesiz Allah, analara isyan etmeyi, vermeyip istemeyi (yani ödenmesi gereken borcun verilmemesini ve verilmeyen bir şeyin alınmasını), kız

çocuklarını diri diri toprağa gömmeyi sizlere haram kıldı. Ayrıca Allah dedikoduyu, çok sual sormayı ve mal israfını sizler için kerih gördü." ***[85]***

Mâlik b. Amr'dan rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Kim müslüman bir köleyi âzad ederse, bu, onun için bir ateşten kurtuluş fidyesidir. Çünkü onun kemiklerinden her biri âzad ettiği kimsenin her bir kemiği mukabilinde hürriyete kavuşmuştur. Kim ana babasından birine yetişir de sonra bağışlanmazsa, Allah onu rahmetinden uzak tutsun! Kim müslüman ana babadan kalma bir yetimi, Allah onu zengin kılıncaya kadar yedirir ve içirirse, cennet ona vacip olur. " ***[86]***

Câbir b. Abdillah (r.a.) anlatıyor: Biz topluca bir yerde bulunurken, Rasûlüllah (s.a.v.) yanımıza geliverdi ve: "Ey müslümanlar topluluğu! Allah'tan korkun ve sıla-i rahimde bulunun. Çünkü sıla-i rahimden daha çabuk verilen bir sevap yoktur. Zulüm ve haddi aşmaktan sakının. Çünkü zulüm ve haddi aşmanın cezasından daha çabuk verilen bir ceza yoktur. Ana babaya isyan etmekten sakının. Çünkü cennetin kokusu bin senelik mesafeden hissedilir. Allah'a yemin ederim ki, ana babasına isyan eden, akrabalık bağlarını kesen, zina eden yaşlı ve büyüklenerek elbisesini yerde sürüyen kimse cennet kokusunu bulamaz. Büyüklük ve azamet ancak alemlerin Rabbi olan Allah'a aittir."[87]

Ana babaya başkaldırmanın çirkin bir tezahürü olan çocuğun babasını öldürmesi, kıyamet alâmetlerinden sayılmıştır.

Ebu Musa'dan rivayet edildiğine göre Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Adam komşusunu, kardeşini ve babasını öldürmedikçe kıyamet kopmaz." ***[88]***

Ana babaya isyan etmenin dünyadaki cezası konusunda, Ebu Bekre'nin Rasûlüllah'tan (s.a.v.) rivayet ettiği şu hadis açıklık getirmektedir:

"Ana babaya isyanın dışında, dilediği bütün günahları Allah kıyamet gününe kadar erteler. Zira Allah, ana babasına isyan eden kimsenin cezasını ölmeden önce dünyada iken verir." ***[89]***

Ana baba veya onlardan birisine isyan etmenin ölçüsü konusunda İbn Hacer Heytemî şunları söylemektedir: Eğer çocuk, ana babasına karşı örf itibariyle hiç de önemsiz olmayan, üzen ve eziyen veren bir muamelede bulunursa bu, büyük günah olur. O muameleyi çocuk, başkasına yapması halinde haram olmayabilir. Meselâ çocuk, bir yerde babasıyla karşılaşır da ona kaşlarını çatarak yüzünü buruştursa veya baba bir topluluk içinde bulunan oğlunun yanına gelir de ayağa kalkmaz ve bunu önemsemezse, işte bu hareketler babaya sıkıntı verir ve isyan sayılır. Çünkü örf hususunda tecrübe ve birikimi olan bilirkişi heyetinin bu tür

davranışlara vereceği rapor büyük eziyet’tir.[90]

II- Ölümlerinden Sonra Ana Babaya İyilik Etmenin Esasları:

Bazı insanlar, çocuk yaşlarda iken ana babasını veya onlardan birisini kaybeder. Bu durumda onların ana babanın ardından onlara hürmet ve ikram için birşeyler yapması gerekir.
Hadîs-i şeriflerde görebildiğimiz kadarıyla, ölümlerinden sonra ana babaya iyilik konusunda başlıca yedi esas bulunmaktadır:[91]

A. Ana Babanın Söz Ve Vasiyyetlerini Yerine Getirmek:

Şerîd b. Süveyd es-Sekafi anlatıyor: Rasûlüllah'a (s.a.v.) gelerek:
"Ya Rasûlallah! Anam kendisi için mü'min bir köle âzad edilmesini vasiyyet etmişti. Benim Sudanlı bir cariyem var. Bunu onun için âzad etmem kâfî gelir mi? " diye sordum. Bunun üzerine Rasûlüllah
"O cariyeyi çağır, " dedi. Ben de onu çağırdım ve geldi. Peygamber (s.a.v.) ona:
"Rabbin kimdir? " diye sordu. O:
"Allah, " dedi. Râsûllüllah (s.a.v.):
"Ben kimim? " diye sordu. O:
"Sen Allah'ın Rasûlüsün, " cevabım verdi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.):
"Onu âzad et. Çünkü o mü'mindir, " buyurdu.[92]
Mâlik b. Rabîa anlatıyor: Biz Peygamberin (s.a.v.) huzurunda otururken, Benî Seleme'den bir adam onun yanına gelerek:
"Ya Rasûlallah! Ölümlerinden sonra ana babama iyilik nâmına yapmam gereken bir şey kaldı mı? " diye sordu. Peygamber (s.a.v.):
"Evet. Onlara rahmet niyaz etmek, onlar için istiğfar etmek, ölümlerinden sonra söz ve vasiyyetlerini yerine getirmek, dostlarına hürmet ve ikram etmek, onların akraba ve yakınlarını ziyaret etmek ve ilgilenmek, " buyurdu.[93]
Bâzan çocuk, vasiyeti yerine getirme hususunda birtakım güçlüklerle karşılaşır. Ancak Allah'a kesin îman, iyilikte sadâkat ve "Sizin yanınızdaki dünya malı tükenir. Allah'ın nezdindeki rahmet ise bakîdir"[94] ölçüsü, sözkonusu vasiyeti yerine getirmeye yardımcı olan unsurlardır. İşte sahabeden bir örnek! Abdullah b. Zübeyr (r.a.) anlatıyor: (Babam) Zübeyr, Cemel Vak'asında (bir ara) durduğunda beni çağırdı. Hemen yanıbaşına dikildim. Bana şunları söyledi:
"Yavrucuğum! Bugün ancak zâlim olan veya mazlum olan öldürülür. Ben bugün

kendimi başka değil, ancak mazlum olarak öldürüleceğimi sanıyorum. Benim en büyük endişem borcumdur. Sen borcumuzun, malımızdan bir şey bırakacağını sanıyor musun? " dedi ve: Yavrucuğum! Malımızı sat ve borcumu öde, sözünü söyledi.
Sonra malının üçte birini vasiyet etti. Üçte birin üçte birini de (oğlu) Abdullah'ın oğullarına vasiyet etti. Eğer borç ödendikten sonra birşey kalırsa, o kalanın üçte biri senin çocuğuna aittir. Abdullah diyor ki: Babam Zübeyr, borcunun ödenmesini bana vasiyet etmeye başladı ve şöyle diyordu:
"Oğulcuğum! Eğer borç ödeme hususunda çaresiz kalırsan, Mevlam'dan yardım iste! " dedi.
Abdullah diyor ki: Vallahi ben babamın "Mevlam" sözüyle ne kastettiğini bilemedim. Nihayet:
"Babacığım, senin Mevlan kimdir? " diye sordum. O:
"Allah'tır, " cevabını verdi. Abdullah diyor ki: Vallahi ben onun borcunu ödemekten sıkıntıya düştükçe:
"Ey Zübeyr'in Mevlası! Zübeyr'in borcunu öde! diye duâ ettim, O da ödedi. Derken Zübeyr öldürüldü. Zübeyr arkasından dinar (altın para) veya dirhem (gümüş para) bırakmadı. Ancak o arazi ve gayr-i menkuller bıraktı. Gâbe mevkiindeki arazi, Medine'de onbir ev, Basra'da iki ev, Kûfe'de bir ev ve Mısır'da bir ev bunlar arasındadır. "
Abdullah diyor ki: Zübeyr'in üzerindeki borçlar şöyle meydana gelmiştir: Bazı kimseler ona mal getirir ve malı Zübeyr'e emanet olarak bırakırdı. Zübeyr onlara:
"Hayır, ben bu malı emanet olarak değil, ödünç olarak teslim alırım. Çünkü ben emanetin kaybolmasından korkarım, " derdi.
Zübeyr asla bir emirlik/komutanlık, haraç memurluğu veya başka bir vazife almamış, sadece Peygamber (s.a.v.) veya Ebu Bekir, yahut Ömer ya da Osman'la beraber gazvelere iştirak etmiştir.
Ben babam Zübeyr'in üzerindeki borçlan hesap ettim. Borcunun iki milyon ikiyüz bin olduğunu gördüm. Râvi diyor ki: Hâkim b. Hizam, Abdullah b. Zübeyr ile karşılaştı ve:
"Ey kardeşimin oğlu! Kardeşim Zübeyr'in üzerindeki borç ne kadar? " diye sordu. Abdullah, babasının borcunu gizledi ve:
"Yüzbin, " dedi. Bunun üzerine Hakim:
"Vallahi ben sizin mallarınızın bu borcu ödeyebileceğini sanmıyorum, " dedi. Abdullah:
"Eğer borçlar, iki milyon iki yüz bin ise ne dersin? " diye sordu. Hakîm:

"Buna gücünüzün yeteceğini sanmıyorum. Eğer ödeme hususunda çaresiz kalırsanız benden yardım isteyin! " dedi. Râvi diyor ki: Zübeyr, Ğâbe'deki araziyi yüzyetmiş bine satın almıştı. Oğlu Abdullah onu bir milyon altıyüz bine sattı. Sonra ayağa kalkarak:
"Kimin Zübeyr'den bir alacağı varsa, Ğâbe'ye bizim yanımıza gelsin! " dedi. Abdullah b. Ca'fer onun yanına geldi. Onun Zübeyr'den dörtyüz bin alacağı vardı: Bu Abdullah, Zübeyr'in oğlu Abdullah'a:
"Eğer dilerseniz bu dörtyüz bin alacağımı size bırakayım, " dedi. Abdullah:
"Hayır, bırakma! " dedi. Abdullah b. Ca'fer:
"Eğer isterseniz, benim alacağımı erteleyeceğiniz borçlar içine alabilirsiniz! " dedi. Abdullah:
"Hayır, alacağım erteleme! " dedi. Abdullah b. Ca'fer:
"Öyleyse bu araziden bana bir parça verin, " dedi. Bunun üzerine Abdullah:
"Şuradan şuraya kadar olan parça senindir, " dedi.
Râvi diyor ki: Abdullah b. Zübeyr, arazinin bir kısmını sattı ve babasının borcunu ödedi. Borcun hepsini ödedikten sonra araziden dörtbuçuk pay kaldı. Sonra Abdullah (Şam'a) Muâviye b. Ebî Süfyân'ın yanına geldi. Muâviye'nin yanında Amr b. Osman, Zübeyr'in kardeşi el-Münzir b. ez-Zübeyr ve İbn Zem'a vardı. Muâviye Abdullah'a:
"Ğâbe arazisine ne kadar kıymet biçildi? " diye sordu. Abdullah:
"Herbirinin payı yüzbine geldi, " dedi. Muâviye:
"Geriye ne kaldı? " diye sordu. Abdullah:
"Dörtbuçuk pay, " cevabını verdi. el-Münzir b. ez-Zübeyr:
"Ben yüzbin karşılığında bir pay satın aldım, " dedi. Amr b. Osman:
"Ben de yüzbine bir pay satın aldım, " dedi. İbn Zem'a:
"Ben de yüzbine bir pay satın aldım, " dedi. Bu defa Muâviye:
"Geriye ne kadar kaldı? " diye sordu. Abdullah:
"Birbuçuk pay, " dedi. Muâviye:
"Ben de onu yüzelli bine satın aldım, " dedi.
Râvi diyor ki: Abdullah b. Ca'fer, Muâviye'nin hissesini altıyüz bine satın aldı. Abdullah b. Zübeyr babasının borçlarını bitirince, Zübeyr'in diğer çocukları kendisine:
"Mirasımızı aramızda taksim et, " dediler. Abdullah:
"Hayır, vallahi dört yıl hac mevsiminde "Dikkat! Kimin Zübeyr'den alacağı varsa bize gelsin de borcunu ödeyelim!" diye ilan etmedikçe, mîrası aranızda taksim etmem, dedi.
Ravi diyor ki: Artık Abdullah her yıl hac mevsiminde böyle ilan etmeye başladı.

Nihayet dört yıl geçince, mîrası aralannda bölüştürdü. Zübeyr'in dört karısı vardı. Her kadına (sekizde bir hisse olarak) bir milyon ikiyüz bin düştü. Buna göre Zübeyr'in (vasiyet, borçlar ve miras dahil) malının tamamı elli milyon ikiyüzbin idi.[95]

B. Ana Baba İçin Dua Ve İstiğfarda Bulunmak

Muhammed b. Sîrîn anlatıyor: Bir gece biz Ebû Hüreyre'nin yanında idik. O şöyle duâ etti; "Allah'ım! Ebû Hüreyre'yi, anasını ve onlar için istiğfar edenleri bağışla!" Artık biz de Ebû Hureyre'nin duasına girelim diye kendisi ve onun için Allah'tan diliyoruz.[96]
Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Allah Teâla, iyi kulunun derecesini cennette yükseltir. Kul: "
"Yâ Rabbi! Bu derece bana nasıl geldi? " diye sorar. Allah Teâlâ:
"Çocuğunun senin için istiğfar etmesi (günahlarının bağışlanması için yaptığı duâ) ile, " cevabını verir.[97]

C. Ana Babanın Dost Ve Yakınlarını Ziyaret Etmek

Abdullah b. Dînar, Ibn Ömer'den şu hâdiseyi nakletmektedir: Ibn Ömer, Mekke'ye çıktığında deveye binmekten usandığı zaman, rahatlamak üzere eşeğine binerdi. Onun bir de başına sardığı sangı vardı. Birgün eşeği üzerinde iken, ansızın yanından bir bedevi geçmişti. İbn Ömer ona:
"Sen falan oğlu falanın oğlu değil misin? " diye sordu. Bedevi:
"Evet, " cevabını verdi. İbn Ömer hemen eşeği ona vererek:
"Buna bin! " dedi. Sarıgı da uzatarak:
"Bunu da başına bağla! " dedi. Bunun üzerine arkadaşlanndan biri İbn Ömer'e:
"Allah seni bağışlasın! " Bu bedeviye üzerinde rahat ettiğin bir eşek verdin. Üstelik bir de başına sardığın sarıgı verdin, dedi. İbn Ömer de:
"Ben Rasûlüllah'ın (s.a.v.) "Kişinin babası öldükten sonra baba dostlarını ziyaret ederek onlara ilgi göstermesi en güzel iyiliktir" buyurduğunu işittim. Bu adamın babası da (babam) Ömer'in dost ve arkadaşı idi, " dedi.[98]
Ebû Bürde anlatıyor: Medine'ye vardığımda Abdullah b. Ömer bana gelerek:
"Sana niçin geldiğimi biliyor musun? " dedi. Ben:
"Hayır, " dedim. Bunun üzerine o:

"Ben Rasûlüllah'ın (s.a.v.) "Kim, kabrindeki babasını ziyaret etmeyi arzu ederse, babasının dost ve arkadaşlarını ziyaret etsin" buyurduğunu işittim. Babam Ömer ile senin baban arasında bir dostluk ve kardeşlik vardı. Bu yüzden seni ziyaret etmek istedim, " cevabını verdi.[99]
Yine İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Babanın dost ve arkadaşına sahip ol! Onu ziyaret etmez de alâkayı kesersen, Allah senin nurunu söndürür."[100]

D. Ana Baba Nâmına Sadaka Vermek

İbn Abbâs'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre, bir adam Rasûlüllah'a (s.a.v.) gelerek:
"Anam vefat etti. Onun adına tasaddukta bulunsam, vereceğim sadaka ona fayda verir mi? " diye sordu. Rasûlüllah (s.a.v.):
"Evet, " buyurdu. Bunun üzerine o adam:
"Benim "Mıhrâf' adı verilen bir bahçem var. Orayı anam nâmına tasadduk ettiğime seni şahit tutuyorum! " dedi.[101]
Âişe'den (r.a.) rivayet edildiğine göre bir adam Rasûlüllah'a:
"Anam aniden öldü. Sanıyorum konuşmuş olsaydı tasadduk ederdi. Onun nâmına ben sadaka versem, ecir ve sevap olur mu? " diye sordu. Rasûlüllah (s.a.v.):
"Evet, " cevabını verdi.[102]
Taberânî'nin rivayet ettiği bir hadiste de Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Bir kimse, müslüman ana babası nâmına bir sadaka vermek isterse, onun ecir ve sevabı ana babasına gider. Ayrıca bir o kadar da ana babasınınkinden hiç eksilmeksizin kendisi için yazılır."
Saîd b. Amr b. Şurahbîl'in dedesinden rivayet ettiğine göre, Sa'd b. Ubâde Peygamber (s.a.v.) ile birlikte bir gazveye çıkmıştı. O esnada Medine'de Sa'd'ın anası vefat etmek üzereydi. Anasına:
"Vasiyyette bulun! " dediler. O:
"Ne vasiyyet edeyim? Mal Sa'd'ın malıdır, " dedi. Kadın, Sa'd gelmeden önce vefat etti. Sa'd geldiğinde, bu hâdise ona aktarıldı. Bunun üzerine Sa'd:
"Yâ Rasûlallah! Onun için sadaka vermem, ona fayda verir mi? " diye sordu. Rasûlüllah (s.a.v.):
"Evet, " cevabını verince Sa'd:
- Şu şu bahçem, anam için hayır ve sadakadır, dedi.[103]

Şu iki hadis ana baba için en faziletli sadakanın su olduğunu göstermektedir.
Sa'd b. Ubâde diyor ki: Ben:
"Yâ Rasûlallah! Anam öldü. Hangi sadaka daha faziletlidir? " diye sordum. Rasûlüllah (s.'a.v.):
- Su, cevabını verdi. Bunun üzerine Sa'd bir kuyu kazarak "Bu, Sa'd'ın anası içindir" dedi.[104]
Câbir b. Abdillah'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
*"Kim su çıkarmak için bir kuyu kazar da, susamış canlı varlıklar; cin, insan ve kuşlar ondan içerse Allah o kimseyi kıyamet günü mükafatlandırır. Kim Allah için bağırtlak kuşu yuvası gibi veya daha küçük bir mescid bina ederse Allah da ona cennette bir ev yapar."**[105]***

E. Ana Baba Nâmına Hac Yapmak:

Ebu Rezîn (r.a):
"Yâ Rasûlallah! Benim babam hac, umre ve yolculuk yapamayacak kadar çok yaşlıdır! deyince, Rasûlüllah (s.a.v.):
"Babanın yerine hac ve umre yap! " buyurdu.[106]
Enes (r.a) anlatıyor: Bir adam Peygamber'e (s.a.v.) gelerek:
"Benim babam hac yapmadan öldü, " dedi. Rasûlüllah (s.a.v.):
"Baban borçlu olsaydı, onun yerine borcunu öder miydin, söyle? " diye sordu. Adam:
"Evet, " cevabını verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):
"Bu da onun bir borcudur, hemen yerine getir!" buyurdu.[107]
Zeyd b. Erkam'dan (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur;
*"Kişi ana babasının nâmına hac yaptığı zaman, Allah kendisinden ve ana babasından kabul eder, gökyüzünde ana babasının ruhları sevinir ve o kişi Allah'ın nezdinde vazifesini yapmış olan iyilerden yazılır."**[108]***
Câbir b. Abdullah'dan (r.a) rivayet edildiğine göre de Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
*"Kim ana babasının nâmına hac yaparsa, onların haccını yerine getirmiş olur. Kendisi için de on hac sevabı verilir."**[109]***

F. Ana Babayı Sevindirmek Îçîn Salih Amel İşlemek:

Büyük İslâm âlimi İbn Kesir "De ki: (Yapacağınızı) yapın! Amelinizi Allah da Rasûlü de mü'minler de görecektir..."[110] âyetinin tefsirinde şunları söylemektedir: Kabir hayatı ve berzah aleminde, hayatta olan yakınların amellerinin, ölmüşlerine arzedildiğine dair rivayetler vardır.
Ebû Dâvud et'Tayâlisi, Câbir'in (r.a), Rasûlüllah'tan (s.a.v.) şu hadisi rivayet ettiğini zikreder:
"Şüphesiz sizin amelleriniz (vefat etmiş olan) yakın ve akrabalarınıza arzedilir. Gösterilen ameller hayırlı ise ona sevinirler, değilse şöyle derler: "Allahım, onlara sana kulluk etme yolunu göster de sâlih amel işlesinler. "
İmam Ahmed'in, Enes'den (r.a) yaptığı benzer rivayette ise, kabirde yatanlar, sâlih amel işlemeyen yakın ve akrabaları hakkında şöyle derler: "... Allah'ım, bize hidâyet ettiğin gibi onları da doğru yola iletmeden canlarını alma!"[111]
İmam Îbnu'l-Mübarek, Ebû'd-Derda'nın şöyle dediğini nakletmektedir: Gerçekten sizin amelleriniz ölülerinize arzedillir. Onlar buna bazan sevinirler bazan da üzülürler. Sonra Ebü'd-Derda şu duayı yapardı: "Allahım! (Kabirdeki) dayım Abdullah b. Ravaha'nın huzurunda rezil ve perişan olacağım bir amel işlemekten sana sığınırım!"
Peygamberin (s.a.v.) de şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir:
"Amelleriniz pazartesi ve perşembe günleri Allah Teâlâ'ya, cuma günleri de peygamberlere, babalara ve analara arzedilir. Yapılan iyilikler sebebiyle onlar sevinirler ve yüzlerindeki aydınlık artar. O halde Allah'tan korkun ve ölmüşlerinize eziyet etmeyin." ***[112]***
Ebû Hüryere'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Mü'min kimsenin ölümünden sonra kendisine sevabı ulaşan bazı iyilik ve ameller şunlardır: Öğrettiği ve neşrettiği ilim, geride bıraktığı iyi bir evlat, yaptırdığı bir mescit, yolcular için inşa ettiği bir ev (han ve kervansaray gibi dinlenme tesisleri), akıttığı/getirttiği su, sağlığı yerinde iken malından verdiği sadaka. Ölümünden sonra bunlar kişiye ulaşır." ***[113]***
Yine Ebû Hüreyre'den (r.a) rivayet edilen hadiste Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"İnsan öldüğü vakit bütün amelleri sona erer artık sevap yazılmaz. Üç amel bundan istisna edilir: Sadaka-i câriye, faydalanılan ilim ve kendisine duâ eden sâlih bir çocuk." ***[114]*** Yüce Allah, ölümden sonra sevabı devam eden bu güzel

amel ve hasletleri yerine getirmeye hepimizi muvaffak eylesin![115]

G. Ana Babanın Kabirlerini Ziyaret Etmek:

Ebû Hüreyre (r.a) anlatıyor: Peygamber (s.a.v.) anasının kabrini ziyaret ederek ağladı ve etrafındakileri de ağlattı. Sonra şöyle buyurdu: "Anam için istiğfarda bulunmak hususunda Rabbimden izin istedim. Fakat bana izin verilmedi. Kabrini ziyaret etmek için izin istedim, ona izin verildi. O halde siz de kabirleri ziyaret edin. Çünkü, kabir ziyareti ölümü hatırlatır."[116]
Büreyde'den rivayet edilen hadiste de Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Ben size kabirleri ziyaret etmeyi yasaklamıştım. Artık onları ziyaret edin..." ***[117]***

H. Ana Baba Nâmına Oruç Tutmak:

Büreyde anlatıyor: Peygamber'e (s.a.v.) bir kadın gelerek:
"Yâ Rasûlullah! Anam öldü. Üzerinde de iki ay oruç borcu vardı. (Ne yapayım?) diye sordu. Rasûlüllah (s.a.v.):
"Onun nâmına oruç tut!" buyurdu.[118]

---

[1] Isra, 17/23-24.

[2] Ankebut 29/8.

[3] Lokman 31/14-15. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 275.

[4] Hâkim, Müstedrek, IV, 154. Hâkim vs Zehebî, hadisin sahih olduğunu ifade etmiştir.

[5] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 275-276.

[6] Ebû Dâvûd. Edeb, 120.

[7] Ahmed b. Hanbel, IV, 131; Ibn Mâce, Edeb, 1. Hadis sahihtir. Bkz. Sanîhu'l-Cami', Hadis No: 1249.

[8] İbn Mâce, Edeb, 1.

[9] Tirmizî, Birr, 3.

[10] Nesaî, Cİhad, 6; Ahmed b. Hanbel, III, 429. Hadis sahihtir. Bkz. Sahîhu'l-Cami1, Hadis No: 1924.

[11] Tirmizî, Birr, 2; İbn Mâce, Edeb, 1; Hâkim, Müstedrek, IV, 152. Hâkim hadisin sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de onu kabul etmiştir. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk

Eğitimi. Uysal Kitabevi: 266-267.

[12] Ahmed b. Hanbel'in bu rivayeti için bkz. Buhârî, Edeb, 12; Müslim, Birr, 20; Ebû Dâvûd, Zekat, 45.

[13] Ebu Ya'la, Taberânî, Esbehâni ve Hâkim'in (ki Hâkim hadisin sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de onu kabul etmiştir) rivayet ettikleri bu hadis için bkz. Münâvî, Feydu'l-Kadîr, VI, 95.

[14] Tirmizî, Kader, 6; Ibn Mâce, Mukaddime, 10; Fiten, 22; Ahmed b. Hanbel, III, 502, V, 277. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 277-278.

[15] Tirmizî, Birr, 6; Ahmed b. Hanbel, II, 14.

[16] Ahmed b. Hanbel, VI, 151-152; Ibn Hacer, el-lsâbe, I, 312.

[17] Müslim, Birr, 9; Ahmed b. Hanbel, II, 346. Ahmed b. Hanbel'in başka bir rivayetinde (bkz. IV, 344, V, 29)

[18] Ahmed b. Hanbel ve Taberâninin rivayet ettikleri bu hadis için bkz. Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, VII!, 147

[19] Rivayet için bkz. Buhârî, Ahkâm, 4; Müslim, İmaret, 39; Ebû Dâvûd, Cihad, 87; Nesaî, Bey'at, 34; İbn Mâce, Cihad,' 40; Ahmed b. Hanbel, I, 94; Ebu Ya'la, Müsned, !, 241; Silsiletü'l-Ehadis es-Sahîha, Hadis No: 181.Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 278-279.

[20] Gazzâli, İhya, 11,218.

[21] Bir hocamdan defaatle duyduğum bu hikmetli sözden hayatımda çok istifade etmişimdir.

[22] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 279-280.

[23] Nesaî, Cihad, 6; Hâkim, Müstedrek, II, 104. Hâkim'in rivayeti "...Çünkü cennet, onun ayaklan yanındadır" şeklindedir.

[24] Buhârî, Edeb, 1; Müslim, İman, 137.

[25] İbn Hacer, Fethû'l-Bari, XIII, 4.

[26] İbn Hacer; Müslim, Birr, 6.

[27] İbn Hacer; Müslim, Birr, 5.

[28] İbn Hacer, a.g.e., XIII, 6.

[29] Bu hüküm, İmam Şafiî ve Hanefî İmamlarından Muhammed b. Hasan'a göredir. Hanefî mezhebinde tercih edilen görüşe göre, şartlar elverdiği takdirde geciktirilmesi doğru değildir. İmam Ebu Yûsuf'un kanaati de budur. Bkz. Kâsânî, Bedaiu's-Sanai', M, 119 (Çev.)

[30] Gazzâli, İhyâ, 11,218.

[31] Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi1, VII, 98. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 280-282.

[32] Tirmizî, Fiten, 38.

[33] Ebû Dâvûd, Talâk, 10; Nesaî, Nikah, 12; Muvatta', Talâk, 78; Ahmed b. Hanbel, II, 20, 157.

[34] Hadisi Ahmed,.Nesaî ve Hâkim rivayet etmiştir. Hâkim, rivayetin sahih olduğunu ifade etmiştir.

[35] Hadisi Ahmed ve Taberânî rivayet etmiştir. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 282-283.

[36] Buhârî, Itk, 16; Müslim, Eyman, 44. Ravinirt son cümlesi Müslim'de mevcuttur. Buradaki hac ile nafile olan hac ibadeti kasdedilmektedir. Çünkü Ebû Hüreyre'nin, farz olan hacet Rasûlüllah (sav.) ile yaptığı bilinmektedir. (Çev.) Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 284.

[37] Müslim, Fedailü's-Sahabe, 225. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 284-285.

[38] Buhârî, Icâre, 12; Müslim, Deavat, 100. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 285-286.

[39] Buhârî, Enbiya, 48; Müslim, Birr, 7; Ahmed b. Hanbel, II, 385.

[40] İbn Hacer, Fethû'l-Barî, III, 321. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 287-288.

[41] Hâkim, Müstedrek, IV, 152. Hâkim, hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de bunu kabul etmiştir. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 289.

[42] Ebû Dâvûd, Edeb, 120.

[43] Ebû Dâvûd, Edeb, 120.

[44] Buhârî, Gusül, 21, Edeb, 94; Müslim, İsti'zan, 34; Nesaî, Taharet, 142; Dârimî, Salât, 151; Muvatta, Sefer, 28; Ahmed b. Hanbel, VI, 343.

[45] Buhârî, Cihad, 85; Müslim, Cihad, 101; İbn Mâce, Tıb, 15; Ahmed b. Hanbel, I, 31. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 289-290.

[46] Hadisin kaynakları için bkz. Drt. 765.

[47] Ravi Sa'd b. Ebi Vakkas, bu ifade ile kendi öz anasını kasdetmektedir. (Çev.)

[48] Ankebût, 29/8.

[49] Lokman, 31/14-15. Rivayet İçin bkz.Müslim, Fedailu's-Sahabe. 43.

[50] İbn Cerir'in rivayet ettiği bu hâdise için bkz. Sâbûnî, Muhtasaru Tefsir-İ İbn Kesir,İM. 506.

[51] Buhârî, Hibe, 29; Müslim, Zekat, 50; Ebû Dâvûd, Zekat, 34; Ahmed b. Hanbel,VI, 344.

[52] Mumtehine, 60/8,

[53] Meryem, 19/41-50.

[54] Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, Hadis No: 34.

[55] Hâkim, Müstedrek, III, 46. Hâkim, Müslim'in şartına göre hadisin sahih olduğunu söylemiş, Zehebî ise bu konuda sükût etmiş; hadisin senediyle ilgili birşey söylememiştir. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 290-293.

[56] Buhârî, Edeb, 4; Müslim, Birr, 1; İbn Mâce, Vasâya, 4; Ahmed b. Hanbel, (I, 327. Müslim'in başka bir rivayetinde "...sonra baban, sonra sırasıyla en yakın olandır" şeklinde geçmektedir.

[57] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 294.

[58] Lokman, 31/14.

[59] Hadis için bakz. Dn. 779.

[60] İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, XII,5-6. Son hadis için bkz. Ebû Davud, Talâk,35. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 295-296.

[61] Ebû Dâvûd, Buyu', 77; Nesaî, Buyu', 1; Ibn Mâce, Ticarât, 64; Ahmed-b. Hanbel, II, 214. Ibn Mâce hadisi Câbir'den de rivayet etmiştir. Bu rivayet.ve ilgili kıssa için bkz. Kurtubî, Tefsir, X, 245.

[62] Tirmizî, Ahkâm, 22; Ibn Mâce, Ticârât, 64; Ahmed b. Hanbel, II, 179.

[63] Ebû Dâvûd, Buyu', 81; Tirmizî, Velâ, 7; Nesaî, Hibe, 2; Ibn Mâce, Hibat, 2; Ahmed b. Hanbel, I, 237.

[64] Hâkim, Müstedrek, III, 597. Rivayetin sıhhati konusunda sükût eden Zehebî şöyle demektedir: Üsâme'nin anası Ebu Bekir Sıddîk zamanında ölmüştü. Dolayısıyla rivayette "irsal" (kopukluk) bulunmaktadır. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 297-298.

[65] Müslim, Itk, 25; Ebû Dâvûd, Edeb, 120; Tirmizî, Birr, 8; İbn Mâce, Edeb, 1; Ahmed b. Hanbel, II, 230.

[66] Darekutnî, Sünen, II, 260. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 298.

[67] Hâssa kelimesinin küçültmesi olan "Huveysa" (Hâssacık) ismi, "hizmete has olan/tahsis edilen küçük" manasında kullanılmaktadır. (Çev.)

[68] Buhârî, Savm, 60; Ahmed b. Hanbel, III, 108.

[69] Buhârî, el-Edebi'l-Müfred, Hadis No: 14.

[70] Ahmed b. Hanbel, VI, 323. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 298-300.

[71] İbnü's-Sünnî'nin rivayet ettiği bu hadisi Abdurrezzak (bkz. Musannef, XI, 138) "mevkuf" (Ebû Hüreyre'nin sözü) olarak zikretmiştir. Sözkonusu "mevkuf haber İçin ayrıca bkz. Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, Hadis No: 44.

[72] Bir hadis terimi olan "mursel" genellikle bir tabiînin ravi sahâbîyi atlayarak doğrudan Hz. Rasûl'den rivayet ettiği hadis manasında kullanılmaktadır. (Çev.)

[73] Müslim, İman, 146; Tirmizî, Birr, 4; Ahmed b. Hanbel, II, 164. Başka bir rivayette de "Allah, ana babasına lanet eden (onlara lanet edilmesine ve sövülmesine zemin hazırlayan) kimseye lanet etsin" buyurulmuştur. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 300-301.

[74] Buhârî, Feraiz, 29; Müslim, İman, 115; Tirmizî, Vasâya, 5; İbn Mâce, Hudûd, 36; Darirnî, Siyer, 82; Ahmed b. Hanbel, V, 38; Ebu Yala, Müsned, II, 59; Beyhakî, Sünen, VII, 403.

[75] Buhârî, Feraiz, 29; Müslim, İman, 113; Ahmed b. Hanbel, f, 47.

[76] Buhârî, Menakıb, 5; Müslim, İman, 112. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 301-302.

[77] İbn Huzeyme, Sahih, IV, 342. Hadis sahihtir. İbn Rezîn'den de aynr manada hadis rivayet edilmiştir. Bkz. İbn Huzeyme, a.g.e., IV, 346. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 302.

[78] Müslim, Nözûr,.1O; Ahmed b. Hanbel, II, 373; Ibn Huzeyme, a.g.e., IV, 347. Bu hadisi esas alan Zahirîler, sözkonusu kimse için hedy kurbanı gerekmeyeceği görüşündedir. Ancak diğer rivayetleri de dikkate alan İmam Ebu Hanife ve İmam Şafiî gibi müctehidler, bu durumda bir koyun kurban edilmesi

gerektiği kanaatindedir. Konu hakkında farklı rivayetler için mesela bkz. Ebû Dâvûd, Eyman, 19; Nevevî, Şerhu Sahih-i Müslim, XI, 147 vd.; Kâsânî, Bedaiu's-Sanai', V, 83 vd. (Çev.) Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 302-303.

[79] Yazar, yanlışlıkla "Ebu Bekr" şeklinde vermiştir. (Çev.)

[80] Buhârî, Edeb, 6; Müslim, İman, 143; Ebû Dâvûd, Vasaya, 10; Tirmizî, Birr, 4; Nesaî, Tahrim, 3; Darimî, Diyat, 9; Ahmed b. Hanbel, II, 201.

[81] Nesaî, Zekat, 69; Darimî, Eşribe, 5; Ahmed b. Hanbel, II, 69.

[82] Hadis "aile efradına sopanı kaldırma" şeklinde de rivayet edilmiştir. Buna göre, Peygamberimizin aile efradının dövülmemesini tavsiye ettiği manası çıkmaktadır. Bağışlamak güzel bir yol olmakla birlikte, gerçekten haklı sebep ve gerekçelerle eğitim için makul ölçüde dövülebileceği diğer rivayetlerden anlaşılmaktadır. (Çev.)

[83] Ahmed b. Hanbel, V, 238. Hadis, Buhârî (bkz. el-Edebü'l-Müfred, Hadis No: 18) ve Ibn Mâce (bkz. Fiten, 23) tarafından Ebu'd-Derda'dan (r.a.) da rivayet edilmiştir.

[84] Buhârî, Eyman, 16; Tirmizî, Tefsir (sûre 4), 6; Nesaî, Tahrim, 3; Darimî, Diyat, 9; Ahmed b. Hanbel, II, 201.

[85] Buhârî, Edeb, 6; Müslim, Akdiye, 12; Darimî, Rikak, 38; Ahmed b. Hanbel, IV,246.

[86] Ahmed b. Hanbel, IV, 344; Ebû Dâvûd, İlk, 14.

[87] Hadisi Taberânî rivayet etmiştir.

[88] Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 1, 203.

[89] Hadisi Hâkim ve Esbehanî rivayet etmiştir.

[90] İbn Hacer Heytemî, ez-Zevacir, II, 73. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 303-306.

[91] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 306.

[92] Ebû Dâvûd, Eyman, 19; Nesaî, Vasayâ, 8.

[93] Ebû Dâvûd, Edeb, 120; İbn Mâce, Edeb, 2; Tirmizî, Birr, 5; Ahmed b. Hanbel, III, 498.

[94] Nahl, 16/96.

[95] Buhârî, Humus, 13. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 306-309.

[96] Buhârî, el-Edebül-Mûfred, Hadis No: 37.

[97] Ahmed ve Taberânî'nin rivayet ettiği bu hadisin ravileri sikadır. Bkz. Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, X, 210. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 310.

[98] Müslim, Birr, 13; Ebû Dâvûd, Edeb, 120; Tirmizî, Birr, 5; Ahmed b. Hanbel II 88; Sahîhul-Cami', Hadis No: 1025.

[99] Ebu Ya'la ve İbn Hibban'ın rivayet ettikleri bu hadis için bkz. Sifsiletûl-Ehadis es-Sahîha, Hadis No: 1432.

[100] Taberânî'nin rivayet ettiği bu hadisin senedi hasendir. Bkz. Heysemî, a.g.e., VIII, 147. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 310-311.

[101] Buhârî, Vasaya, 26; Ebû Dâvûd, Vasaya, 15;Nesaî, Vasaya, 8.

[102] Buhârî, Vasaya, 19; Müslim, Vasiyyet, 12; Ebû Dâvûd, Vasaya, 15; Nesaî, Vasaya, 7; İbn Mâce, Vasaya, 8; İbn Huzeyme, Sahîh, IV, 124.

[103] Nesaî, Vasaya,,7; Muvatta', Akdiyye, 25. Ebû Hüreyre'den rivayet edilen aynı manada başka bir sahih hadis İçin bkz. Müslim, Vasiyyet, 11; İbn Huzeyme, Sahih, IV, 123.

[104] Nesaî, Vasaya, 9; Ahmed b. Hanbel, V, 285.

[105] İbn Huzeyme, Sahih, 11,269. Hadisin İsnadı sahihtir. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 311-312.

[106] Hâkim, Mûstedrek, I. 481. Hadis sahihtir. Benzer bir rivayet için ayrıca bkz. İbn Huzeyme, Sahih, IV, 343.

[107] Bezzar ve Taberânî'nin rivayet ettiği bu hadis basendir. Bkz. Heysemî, a.g.e., III. 282. Benzer bir rivayet İçin bkz. Darekutnî, Sünen, II, 260.

[108] Darekutnî, Sünen, II, 261. el-Azîzî, el-Camiu's-Sağîr şerhinde bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

[109] Darekutnî, a.g.e., II, 260. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 313.

[110] Tevbe, 9/105.

[111] İbn Kesir, Tefsir, III. 450.

[112] Suyûtî hadisi el-Camiu's-Sağir'inde (I,131) Hâkim et-Tirmizî'den nakletmiş ve hasen olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca bkz. Abdullah Serrâc, el-İman bi Avâlimi'l-Âhıra, s. 96.

[113] İbn Mâce, Mukaddime, 20; İbn Huzeyme, Sahih, IV, 121. İbn Huzeyme hadisi "hasen li gayrih" sened ile rivayet etmiştir.

[114] Müslim, Vasiyyet, 14; Ebû Dâvud, Vasâya, 14; Nesaî, Vasâya, 8.

[115] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 314-315.

[116] Müslim, Cenaiz, 108; Ebû Dâvud, Cenaiz, 77; Nesaî, Cenaiz, 101; İbn Mâce, Cenaiz, 48; Ahmed b. Hanbel, II, 441. Benzer bir rivayet için ayrıca bkz. Hâkim, Müstedrek, I, 375.

[117] Müslim, Cenaiz, 106; Tirmizî, Cenaiz, 60; Nesaî, Cenaiz, 101; İbn Mâce, Cenaiz, 47. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 315.

[118] Hâkim, a.g.e., IV, 347. Hâkim hadisin sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de bunu kabul etmiştir. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 315.

NEBEVÎ EĞİTİM YOLLARI
- Giriş:
- I. Ana Baba Ve Eğitimcilerin Yapmaları Gereken Vazifelerle İlgili Esaslar:
- A. Güzel Örnek Ya Da Model Şahsiyet:
- B. Çocuğu Yönlendirmek İçin Uygun Zaman Gözlemek:
- C. Çocuklar Arasında Âdil Ve Eşît Davranmak:
- D. Çocukların Hukukunu Dikkate Almak:
- E. Çocuklara Duâ Etmek:
- F. Çocuklara Oyuncak Satın Almak:
- G. İyilik Ve İtaat Konusunda Çocuklara Destek Olmak:
- H. Fazla Kınama Ve Azarlamadan Uzak Durmak:
- II. Çocuğun Aklını Etkileyecek Flkrî Esaslar:
- A. Çocuğa Kıssa Anlatmak:
- B. Çocuğa Doğrudan Hitab Etmek:
- C. Çocuğa Anlayacağı Şekilde Konuşmak:
- D. Karşılıklı Sakin Konuşmak
- E. Pratik Tecrübe Ve Uygulamalarla Çocuğun Duyu Ve Yeteneklerini Geliştirmek
- F. Çocuğu Rasulüllah'ın (s.a.v.) Örnek Şahsına Bağlamak:
- III. Çocuğun Ruhunu Etkileyecek/Okşayacak Psikolojik Esaslar
- A. Çocuğa Arkadaşlık Yapmak Ve Onunla Sohbet Etmek:
- B. Çocuğu Sevindirmek:
- C. Çocuklar Arasında Faydalı Yarışlar Düzenlemek Ve Kazananları Ödüllendirmek:
- D. Çocuğa Cesaret Kazandırmak:
- E. Çocuğu Takdir Etmek:
- F. Çocukla Oynaşmak:
- G. Çocuğun Kendine Olan Güvenini Geliştirmek:
- H. Teşvik Ve Korkutmak:
- I. Çocuğun Arzusunu Yerine Getirmek Ve Onun Gönlünü Hoş Etmek:
- J. Tekrarın Çocuk Ruhunda Etkisi:
- K. Kademeli Eğitim:
- L. Güzel Hitap Tarzı:

NEBEVÎ EĞİTİM YOLLARI

"Birçok insan, çocuğun ümmet ricalinden birisi olduğunu düşünemez. Oysaki o, çocukluk elbisesiyle örtülü ve saklıdır. Eğer onu örten perde kaldırılarak altındaki gizli cevher açığa çıkarılacak olsa, biz onu aklı başında büyük rical saflarında görürüz. Ne var ki, sünnetullah o perdenin yavaş yavaş sağlam bir eğitim siyaseti ile tedricen kaldırılması yönünde cereyan etmektedir."[1]

Giriş:

Bu bölümde yer alan Nebevî eğitim yollarını Peygamberimizin (s.a.v.) doğrudan çocuklara yaptığı konuşmalarının yanısıra, O'nun hadislerinden ve çocuklara yaptığı muamelelerden esinlenerek çıkarmış oluyoruz. Zikredeceğimiz hadis ve sünnetle ilgili malzemelerin, doğu ve batının eğitim sistemlerini taklit etmeye mahal bırakmayacak şekilde bol miktarda olduğunu biliyoruz. Bol miktardaki bu malzemelerle ana baba ve eğitimciler, çocuğun akıl ve ruh dünyasına nüfuz edebilirler. Çünkü bu malzemeler, çocuğun şahsiyet yapısında, eğitim ve gelişminde onlara ışık tutacak ve başarılı çözümler önerecek niteliktedir. Bölüm içinde bazı hadisler tekrar edilmiştir. Ancak bu, bıktırıcı ve usandırıcı bir tekrar değil, hadisin işaret ettiği yeni bir bilgi ve düşünceyi yansıtmaktan ibaret olmaktadır. Sözkonusu eğitim yolları gözden geçirildikten sonra bunların üç temel esasa ayrıldığı, bu üç temel esasın da birtakım kaideler ihtiva eden alt başlıkları olduğu görülecektir.

Birinci esas, ana baba ve eğitimcilere yöneliktir. Çocukların düşünce ve davranışlarını kontrol edebilmek için onların yapmaları gereken vazifeleri ihtiva etmektedir.

İkinci esas, ana baba ve eğitimcilere, çocuğun akıl ve fikir dünyasına nüfuz ederek onu etkileyip yönlendirebilecekleri fikri esasları içine almaktadır.

Üçüncü esas ise, yine ana baba ve eğitimcilerin, çocuğun ruh ve gönül dünyasına girerek onu etkileyip olgunlaştırabilecekleri psikolojik esasları bahis mevzuu etmektedir.

Bu, mütevazi bir denemedir. Bu konuda Rabbimden muvaffakiyet diliyorum, Doğrular, O'nun lütfü kereminden, yanlışlar ise kendimdendir. O'nun affim umuyor ve doğruya iletmesini niyaz ediyorum.

Yeri gelmişken bir hususa işaret etmeden geçemeyeceğim. Eğitim problemlerinin çözümünde, doğrudan hadislerden hüküm çıkarma metodu

sağlıklı bir yoldur. Bazı çevreler bu konuda önce doğu veya batının eğitim sistemini etüde tabi tutmakta sonra ona payanda olmak üzere İslâm'dan delil aramaktadır. Kanaatimce bu, derleme-toplama esasına, dayanan montaj vâri bir metoddur. Çok geçmeden zaman bu metodun çarpıklığını gösterecektir. Yeter ki, biz nazarî ve amelî planda, iki temel kaynağı; kitap ve sünneti hareket noktası kabul eden selef-i sâlihin izinden gidelim.[2]

I. Ana Baba Ve Eğitimcilerin Yapmaları Gereken Vazifelerle İlgili Esaslar:

Rasûlüllah (s.a.v.) buyuruyor ki:
*"Öğretiniz. Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız. Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz. Sizden birisi öfkelendiği zaman sükut etsin. "**[3]***

A. Güzel Örnek Ya Da Model Şahsiyet:

Eğitim safhasında model şahsiyetin, çocuk psikolojisi üzerinde büyük tesiri vardır. Çünkü çocuk genellikle ana babasını taklit eder. Hatta "...Ana babası çocuğu yahudî, mecusi veya hıristiyan yapar" hadisinden, onların bu hususta en etkili faktör oldukları anlaşılmaktadır. Bu yüzden Allah'ın Rasûlü, çocuklara muamele esnasında ana babanın, doğruluk ahlâkı konusunda güzel örnek olmalarını teşvik etmiştir.
Ebû Hüryere'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
*"Kim bir çocuğa, gel sana birşey vereceğim der de sonra vermezse, bu yaptığı bir yalandır."**[4]*
Abdullah b. Âmir anlatıyor: Birgün beni anam çağırdı. Rasûlüllah (s.a.v.) da evimizde oturuyordu. Anam:
"Gel de sana birşey vereyim!" dedi. Rasûlüllah (s.a.v.) anama:
"Ona ne vermeyi düşünmüştün? " diye sorunca, anam:
"Ona bir hurma vermek istemiştim, " cevabını verdi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.):
"Bil ki, eğer sen ona birşey vermeseydin, sana bir yalan günahı yazılırdı, " buyurdu,[5]
Çocuklar, büyüklerin tavır ve davranışlarını yakından izlemek suretiyle onları taklit ederler. Mesela, ana babalarının doğru ve dürüst olduklarını gören çocuklar, aynı ahlâkî yapı ve olgunluk içinde büyüyüp gelişeceklerdir.

Daha önce de örnek olarak verildiği üzere, daha bir çocuk olan Abdullah b. Abbas önünde gece namazı kılan yüce Rasûlü gördüğünde hemen onu taklit etmeye başlamıştır. Kendisi anlatıyor: Bir gece teyzem Meymûne'nin yanında kalmıştım. Gece bir ara Rasûlüllah (s.a.v.) kalkarak asılı bulunan su tulumundan çabucak bir abdest aldı ve sonra namaza durdu. Ben de derhal kalkarak O'nun gibi abdest aldım. Sonra yanına gelerek soluna durdum. Hemen beni sağ taraftna aldı. Sonra Allah'ın dilediği kadar namaz kıldı.
Burada açıkça belirtildiği gibi, çocuk gördüğü şekilde abdest almış ve sonra model aldığı şahısla birlikte namaza durmuştur, işte güzel örnek çocukta bu kadar etkili olmaktadır.
Ana babanın güzel örnek olmaları durumunda çocuk, onların söz ve hareketlerini kontrol ve denetime tabi tutacak, neden ve nasıl sorusuna cevap isteyecektir. Bu aşamada çocuğa verilecek cevap hayırlı olursa sonuç da hayırlı olacak ve onun üzerinde olumlu iz bırakacaktır. İşte henüz bir çocuk olan Ebû Bekre'nin oğlu Abdullah... Babasının yaptığı duâları dikkatle takip ediyor ve mahiyetini sorması üzerine babası ona delil ve mesnedini söylüyordu. Abdullah anlatıyor: Dedim ki babama:
"Babacığım, her sabah senin "Allahım! Kulağıma sıhhat ve afiyet ver, Allah'ım! Gözüme sıhhat ve afiyet ver. Senden başka ilah yoktur!" dediğini işitiyor ve bunu sabah-akşam üçer defa tekrarladığını görüyorum!" Bunun üzerine babam:
"Yavrucuğum! Ben Rasûlüllah'ın (s.a.v.) bu şekilde duâ yaptığını duydum. Onun sünnetini tatbik etmeyi ben seviyorum, " cevabını verdi.[6]
O halde ana baba, Allah ye Rasûlünün emir ve tavsiyelerini hayata geçirmek suretiyle güçleri nisbetinde bunları arttırmak durumundadır. Çocukların onlardan beklentisi budur. Çünkü onlar ana babalarını sabah-akşam her zaman sürekli kontrol altında tutmaktadır. Böyle olunca, bilinçli veya bilinçsiz çocuğun algılama gücü, bizim normalde zannettiğimizin çok daha üstündedir. Oysa biz ona, kavramayan-anlamayan küçük bir varlık gözüyle bakıyoruz.[7]

B. Çocuğu Yönlendirmek İçin Uygun Zaman Gözlemek:

Çocuklarını arzu ettikleri istikamete yönlendirmek isteyen ana baba, bunun için uygun bir zaman kollamalıdır. Yapılan nasihatin meyvesini vermesi hususunda bu, önemli ve aktif rol oynar. Çocuğu etkileyecek uygun bir zamanın seçilmesi, eğitim faaliyetini kolaylaştırır ve meşakatini azaltır. Çünkü akıl ve zihin bazan açık olmaz ve yapılan nasihat karşısında kayıtsız kalır, işte ana baba nasihat için

mümkün olduğu kadar çocuğun kalp, akıl ve zihin itibariyle müsait olduğu zamanı yakalayabilirlerde, eğitim işinde büyük bir başarı göstermiş olacaklardır.
Çocuk eğitiminde sözkonusu başarıyı gerçekleştirebilmek için, uygun zamanın gözlenmesi konusunda Peygamberin (s.a.v.) çok dikkatli olduğunu görmekteyiz. O, bu hususta önümüze üç uygun zaman veya mekan koymuştur:

1. Gezinti, yol ve binit:

İbn Abbâs başta olmak üzere bazı sahâbîlerin "Birgün ben Peygamber'in (8.a.v.) arkasında idim. O bana "Yavrum..." diyerek başlarından geçen hadiseyi anlatması, bu nebevi talimatın yolda yaya yürürken veya binek üzerinde giderken yapıldğını göstermektedir. Böyle bir ifade tarzı ve talimat, belli bir odada değil, açık havada çocuk psikolojisinin algılamaya daha müsait ve öğütleri benimsemeye daha yatkın olduğu mekanda sözkonusu edilebilir.
Şu rivayet, talimatın binek üzerinde verildiğini desteklemektedir: İbn Abbâs anlatıyor: Peygamber'e (s.a.v.) bir katır hediye edilmişti. Onu Kisrâ hediye etmişti. Birgün Peygamber (s.a.v.), kıldan örülmüş bir iple/yularla ona bindi. Sonra beni arkasında aldı. Bir süre beni götürdükten sonra bana yönelerek:
"Yavrum, " dedi. Ben:
"Buyur, ya Rasûlallah! " dedim. O:
"Allah'ı gözet ki O da seni gözetsin, " buyurdu.[8] Peygamber'in (s.a.v.) bazan yolda, saklamak üzere çocuğa sır verdiği de olmuştur. Şüphesiz bu, o vakitte çocuğun algılama gücünün fazla olması ile izah edilebilir.
Abdullah b. Ca'fer anlatıyor: Birgün Rasûlüllah (s.a.v.) beni terkisine aldı. Bana sır olarak bir söz söyledi. Ben onu hiçbir kimseye söylemek istemem. Rasûlüllah'ın (s.a.v.) def-i hacet için siper olarak kullanmayı en çok sevdiği şey hurmalık veya tümsek bir yer/tepecik idi.[9]

2. Yemek vakti:

Yemek vaktinde çocuk, huy ve tabiatına göre hareket etmeye çalışır. Yemek iştihâsı karşısında zayıf kalarak âdap ve görgü kurallarına aykırı davranışta bulunabilir. Yemek esnasında ana baba devamlı çocukla beraber oturmaz ve yanlışlarını düzeltmezse, çocuk ilerde insanı nefret ettiren kötü alışkanlıkların pençesinden kurtulamaz. Yemek yerken çocukla beraber oturmamakla ana baba, eğitim açısından uygun bir zamanı kaybetmiş olur. Büyük önder Peygamber (s.a.v.) çocuklarla beraber yemek yemiş, onlan seyretmiş, onların akıl ve ruh dünyalarını harekete geçirecek şekilde canlı bir üslupla yanlışlarını düzeltmiştir.
Ömer b. Ebî Seleme anlatıyor: Ben, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) eğitim ve gözetimi altında henüz bir çocuktum. Elim yemek kabının içinde dolaşıyordu. Bunun

üzerine bana:
"Ey çocuk! Besmele çek, sağ elinle ve önünden ye!" buyurdu. Artık ondan sonra ben hep öyle yedim.[10]

Başka bir sahih rivayette sofrada "yaklaş, yavrucuğum!..."[11] diyerek bütün yumuşaklığıyla çocuğa yemek usûl ve âdabını göstermiştir.
Sahabe nesli, yanlarına çocuklarını alarak özellikle Rasûlüllah'ın (s.a.v.) bulunduğu ziyafet ve düğün yemeklerine iştirak ederdi. Oralarda çocuklar genel âdap ve faydalı bilgiler öğrenirler ve böylece yavaş yavaş olgunlaşırlardı.

3. Hastalık vakti:

Hastalık hali, katı yürekli yaşlıları yumuşatır ve kalplerini rikkate yetirir. Kalpleri devamlı yumuşak ve yufka yürekli çocukların hastalık halini artık siz düşünün! Çocuk hastalandığı zaman, amelî hattâ itikadî hatalarının düzeltilmesini kolaylaştıracak iki önemli seciyeyi aynı anda taşımış olur. iki seciyeden birisi çocukluk fıtratı, diğeri ise hastalık esnasındaki ruh ve kalbin rikkatidir. Bu nazik zamanın değerlendirilmesi konusunda Rasûlüllah (s.a.v.) bize rehberlik etmiş, hasta yahudi bir çocuğu ziyaret ederek onu İslâm'a davet etmiştir. Gerçekten bu ziyaret o çocuğa aydınlık yolu açan bir anahtar olmuştu. Enes (r.a) anlatıyor: Peygamber'e (s.a.v.) hizmet eden yahudi bir çocuk vardı. Derken birgün hastalandı. Ziyaret etmek üzere Peygamber (s.a.v.) ona gitti. Başucunda oturan Peygamber (s.a.v.) ona:
"Müslüman ol! " dedi. Çocuk hemen yanındaki babasına baktı ve babası:
"Ebû'l-Kâsım'a itaat et!" dedi. Çocuk derhal İslâm'ı kabul etti. Peygamber (s.a.v.) de çıkarken:

"Onu ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun! " diyordu.[12]

Görüldüğü üzere Peygamber (s.a.v.) kendisine hizmet eden çocuğu hemen İslâm'a davet etmemiş, bunun için uygun zaman gözlemiş ve nihayet ziyaretine giderek ona İslâm'ı telkin etmiştir. Bugün de müslümanlar olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) davet metodunu uygulamak; semerisini görebilmek için sabır ve yumuşaklıkla uygun zaman, mekan ve ortam gözleyerek iman tohumunu atmak durumundayız.
Üç madde halinde sıraladığımız sözkonusu uygun zaman, mekan ve ortamın dışında, çocukları için ana babanın münasip gördüğü başka platform ve şartlar da değerlendirilmelidir.[13]

C. Çocuklar Arasında Âdil Ve Eşît Davranmak:

Herşeyin istedikleri gibi olabilmesi için ana babanın dikkat etmesi gereken esaslardan birisi de, çocuklar arasında âdil ve eşit muamelede bulunmaktır. Çünkü çocukların iyilik ve tâata süratle yönelmelerinde ana babanın büyük tesiri olduğu gibi, yanlış davranmaları sonucu çocukların huysuz yetişmelerine de sebep olabilirler. Bu hususta şu kadarını bilmek yeterlidir: Çocuğun, ana veya babasının kardeşine daha çok ilgi ve ihtimam gösterdiğinin farkına varması - Allah göstermesin- kendisinde artık, ana babanın önüne geçemeyeceği bir hırçınlık ve bir kıskançlık meydana getirecektir. İşte Hz. Yûsufun kardeşleri... Onlar, babalarının Yûsuf u daha çok sevdiğini hissedince, onun yanlış yaptığını söylediler: "Onlar dediler ki: Yûsuf ile kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Halbuki biz kalabalık bir topluluğuz. Gerçekten babamız apaçık bir yanlışlık içindedir."[14]

Bu kanaatleri neticesinde onlar, babalık ve kardeşlik hukukunu çiğneyerek onlar hakkında çirkin bir eyleme teşebbüs ettiler: "Yûsuf u öldürün veya onu bir yere atın ki babanızın teveccüh ve sevgisi yalnız size kalsın! Ondan sonra da (tevbe ederek) sâlih insanlar olursunuz! İçlerinden biri: Yûsufu öldürmeyin, eğer mutlaka yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da geçen kervanlardan birisi onu alsın, dedi."[15] İşte onlar, henüz buluğa ermemiş küçük kardeşlerine bu şekilde bir komplo kurmuşlardı. Bu olayda, Yûsufun tek suçu (!), babasının onu diğer kardeşlerinden daha çok sevmesiydi. Sonunda işte bilinen kıskançlık, tuzak ve komplo meydana geldi. İşte bundan dolayı ana baba, çocuklarına yaptıkları her bağışta, onlara karşı takındıkları her tavırda, maddi-manevi olarak eşitlik ve adalet ölçülerine göre hareket etmek durumundadır. Bu konuda Peygamber'in (s.a.v.) uyarıcı nitelikte açık beyanları bulunmaktadır.

Numan b. Beşîr (r.a) anlatıyor: Babam beni Rasûlüllah'a (s.a.v.) götürerek:

"Ben şu oğluma bir kölemi bağışladım, " dedi. Rasûlüllah (s.a.v.):

"Her çocuğuna aynı bağışı yaptın mı? " diye sordu. Babam:

"Hayır, cevabım verince, " Rasûlüllah (s.a.v.):

"Beni zulüm ve adaletsizliğe şahit tutma! iyilik konusunda çocuklarının sana eşit ye âdil davranmalarına sevinmez misin? " dedi. Babam:

"Evet, orası öyle! " cevabını verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

"O halde olmaz, " buyurdu.[16]

Bu hadis üzerine Abdulğanî Nâblusî şu açıklamayı yapmaktadır: "Bu ve benzeri hadisler, çocuklar arasında eşit ve âdil davranmamanın haram olduğunu gösterir. Onlar arasında fark gözetmek, düşmanlık, kin ve buğuz doğurur, sıla-i rahmin inkitâa uğramasına sebep olur."[17]

Çocuklar arasında adaleti gözetme hattâ onları öpme konusunda selef-i sâlih büyük bir hassasiyet göstermiş, kız-oğlan ayırımı yapmadan hepsine eşit davranma hususunda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözlerini hayata geçirerek pratize etmişlerdir.

Enes (r.a) anlatıyor: Bir adam Peygamber ile beraber oturuyordu. Derken adamın küçük oğlu geldi. Adam onu öptü ve kucağına oturttu. Sonra adamın küçük kızı geldi. Onu da alarak yanına oturttu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) "Sen kız çocuğu ile oğlan arasında adaleti gözetmedin!" buyurdu.[18]

Tavus diyor ki: "Yanmış bir simitle da olsa çocuklar arasında eşitsizlik caiz değildir. "

Urve, Mücahid ve Îbnu'l-Mübarek gibi büyük alimlerden da aynı manada sözler nakledilmiştir.[19] Acaba yeryüzünde hangi eğitim sistemi çocuklar arasında bu ölçüde adalet ve eşitliğe dikkat edebilir? Bu, ancak nübüvvet nurunun aydınlattığı eğitim nizamında mümkündür.

Çok defa çocuklar arasında anlaşmazlık ve kavga olur. Böyle durumlarda aralarını ayırmak, haklı ve haksızı ortaya çıkarmak ve bunu yaparken de adalet ve eşitlik esaslarına riâyet etmek gerekir. Rasûlüllah (s.a.v.) kavga etmekte olan iki çocuğun arasını ayırmış, onların yanlışlarını düzeltmiş ve büyükleri her halükarda zulmü bertaraf etmeye çağırmıştır. Çünkü zulüm ortadan kaldırıldığında yerine adalet gelir.

Câbir b. Abdillah (r.a) anlatıyor: Biri muhacirlerden, diğeri (Medine'nin yerli halkı) ensardan iki çocuk kavga etmişti. Bunun üzerine muhacir çocuk veya muhacirler:

"Yetişin ey muhacirler! " diye, ensarî çocuk da:

"Yetişin ey ensar! " diye bağırdı. Derken Rasûlüllah (s.a.v.) çıkarak:

"Ne bu cahiliyye insanlarının dâvası? " diye sordu. Sahabe:

"Hayır, birşey yok, ya Rasûlallah! Yalnız iki çocuk kavga etmiş, biri ötekinin kıçına vurmuştu, " dediler. Rasûlüllah (s.a.v.):

"O halde birşey yok. Kişi, zalim olsun mazlum olsun kardeşine yardım etsin. Eğer zalim ise onu engellesin. Çünkü bu onun için bir yardımdır. Şayet mazlum ise, ona destek ve yardımda bulunsun! " buyurdu.[20]

Kavga yapmakta olan çocukları ayırmak, bir adalet gereğidir. Çünkü bu durumda zalim ve mazlum olan ortaya çıkar. Bundan dolayı meşhur hadis âlimi Tirmizî diyor ki: "Ben, Ahmed b. Hanbel'in kavga yapmakta olan mektep çocuklarına uğradığım ve onların arasını ayırdığını gördüm."[21]

Bu konuyu bitirirken, adaletle davranan ana baba ve eğitimcileri müjdeleyen bir

hadisi hatırlatmak istiyoruz. Böylece, dünyadaki semeresinin yanısıra ahirette verilecek mükâfat da görülmüş olacaktır.
Abdullah b. Amr'dan (r.a.), rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Şüphesiz adaletle hareket edenler, Allah nezdinde nurdan minberler üzerinde olacaklardır. Bunlar, hükümlerinde ve aile fertleri ile mütevellisi oldukları kimseler hakkında âdil davrananlardır." ***[22]***
Çocuklardan birisini diğerine üstün tutmak ne zaman caiz olur? Ana baba için önemi olan bu suale verilecek cevap şudur: "İmam Ahmed b. Hanbel, zaruri bir sebep olmadıkça çocuklardan birisini diğerine üstün tutmayı haram saymıştır. Zaruri bir sebep ve gerekçenin olması halinde ise buna bir mani yoktur.
Hanbelî fukahasından İbn Kudâme[23] diyor ki: Fakirlik, yatalak/kronik hastalık, körlük, aile nüfusunun kalabalık olması, ilimle meşgul olmak gibi normal sebeplerle, çocuklardan birine özel muamele yapılarak ona fazla bağışta bulunmak caizdir. Aynı şekilde İslâm'ın amel ve ahlâkından uzak olan ve aldığını gayr-i meşru yollarda harcayacak olan bir çocuğa bağış konusunda ambargo uygulamak (kısıtlama getirmek) da sözkonusudur. Bütün bunların yapılabileceği hususunda, Ahmed b. Hanbel'den rivayetler bulunmaktadır. O, zaruri bir ihtiyaçtan dolayı bağışta farklı muamele yapılmasında bir sakınca görmediğini fakat böyle bir mazeret yokken ayırım yapılmasını kerih gördüğünü ifade etmektedir."[24]

D. Çocukların Hukukunu Dikkate Almak:

Kuşkusuz çocuğa hakkını vermek ve hakkı ondan kabul etmek, onun ruhunda hayata doğru olumlu bir duygu ve şuur meydana getirir. Bu münasebetle çocuk, hayatın karşılıklı alış-verişten ibaret olduğunu öğrenir. Ayrıca çocuk sosyal ilişkilerde, karşısında hak-hukuk gözeten iyi bir örnek görmekle hak ve doğruya boyun eğme alışkanlığı kazanır. Böylece hak ve adalet duygusuyla yetişen bir çocuğun güç ve cesareti artar, kendini isbatlama ve hakkını arama konusunda müstakil bir şahsiyet olarak varlık gösterir. Aksi halde çocuk, olup bitenleri içine atar ve psikolojik zaafa uğrar, işte bu yüzden Rasûlüllah (s.a.v.) yudumladığı suyu sol tarafında bulunan yaşlıya vermek için sağ yanında oturan çocuktan hakkından vazgeçmesi için izin istemişti. Fakat çocuk, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) artığı konusunda hiçbir kimseyi kesinlikle kendisine tercih etmeyeceğini söyleyince, Rasûlüllah (s.a.v.), hakkından faydalanmak üzere su kabını çocuğa

vermişti.
Sehl b. Sa'd (r.a.), anlatıyor: Rasûlüllah'a (s.a.v.) bir içecek getirilmişti, o da ondan içti. Sağında bir çocuk solunda da yaşlılar bulunuyordu. Rasûlüllah (s.a.v.) çocuğa:
"Bunlara vermeme bana müsade eder misin? " dedi. Çocuk:
"Hayır, vallahi ya Rasûlallah! Senden gelen nasibime hiçbir kimseyi tercih edemem! " dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) suyu ona verdi.[25]
Zaman zaman çocukları Allah'ın elçisine mâruzâtını arzederler, o da kabul ederdi. Mesela, Uhud savaşından önce bir çocuk "Yâ Rasûlallah! Sen amcamın oğlunu savaşa kabul ettin, oysa beni küçük gördün ve almadın. Güreş tutuşacak olsak ben onu yıkarım!" diyerek durumunu arzedince, Rasûlüllah (s.a.v.) hemen önünde güreş yapmalarına izin vermiş, gerçekten de çocuk amcasının oğlunu yıkarak İslam ordusunda müslüman asker olma hakkını elde etmişti. Yeryüzünde Rasûlüllah'tan (s.a.v.) daha çok orduya sahip bir komutan ve ondan daha üstün bir şahsiyet yoktur. Bu büyüklüğüne rağmen o, küçük çocuğun dilekçesini kabul etmiş ve hakkını vermiştir. Bu örnek davraraşıyla o bize, hiç gurur ve kibire kapılmadan çocukların hukukum gözetmemiz ve mâruzâtını kabul etmemiz gerektiğini öğretmiştir. Hal böyle iken, çocukların meşru ve makul haklarını kabul etmekten kaçan, onlara karşı hile ve çifte standart uygulayan büyüklere neden böyle yaptıklarını sormalıyız? Aşağıdaki hadisi bu tipler için ithaf ediyoruz:
İbn Mes'ud (r.a.), diyor ki: Peygamber'e (s.a.v.):
"Yâ Rasûlallah! Bana birkaç faydalı ve hikmetli söz öğret! " dedim. Bunun üzerine o:
"Allah'a kulluk yap ve hiçbir şeyi ona ortak koşma. Kur'an'ın yolunu izle. Hoşuna gitmese de küçük veya yaşlının arzettiği hak ve doğru olan şeyi kabul et. Hoşuna gitse de küçük veya yaşlının arzettiği haksız ve bâtıl olan şeyi kabul etme!"[26]
Kur'an'ı güzel okuyan, ilim ve irfanı olan ergen bir çocuk, kendisinden yaşça büyük olanlara imam ve önder olma hakkına sahiptir.
Muhacir b. Habib anlatıyor: Ebû Seleme ile Saîd b. Cübeyr bir arada bulunuyordu. Derken Saîd b. Cübeyr, Ebû Seleme'ye:
"Konuş/hadis rivayet et, çünkü biz sana tabi olacağız! " dedi. Bunun üzerine Ebû Seleme:
"Rasûlüllah (s.a.v.) "Üç kişi yolculuğa çıktığında, yaşça en küçükleri de olsa içlerinden Kur'an'ı en güzel okuyan (ve namazın ahkâmını en iyi bilen) kimse

onlara imam olsun, imam olduğu vakit, artık onların emiri demektir, dedi ve devam etti: "İşte bu, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) tayin ettiği emirdir/başkandır."[27]
Ebû Mûsâ, Hz. Ömer'den üç defa için istemişti. Herhalde onu meşgul sanarak geri gönmüştü. Bunun üzerine Ömer:
"Sen Abdullah b. Kays (Ebû Mûsâ)nın sesini duymadın mı? Ona izin verin! " dedi. Hemen Ebû Mûsâ 'yi çağırdılar. Ömer:
"Bu davranışının sebebi nedir? " diye sordu. Ebû Mûsâ :
"Biz bunu yapmakla emrolunuyorduk, " cevabını verdi. Ömer:
"Ya buna bir beyyine/delil getirirsin ya da ben yapacağımı bilirim, dedi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ çıkarak bir grup ensarın meclisine gitti. Onlar:
"Bu hususta sana ancak en küçüğümüz şahitlik eder, "[28] dediler. Ve Ebû Sâid kalkarak:
"Biz bunu yapmakla emrolunuyorduk, " dedi. Bunun üzerine Ömer:
"Rasûlüllah'ın (s.a.v.) emir ve tatbikatından demek ki bu bana gizli kalmış. Beni ondan çarşı ve pazarda alış-veriş yapmak alıkoymuş, dedi.[29]
Görüldüğü üzere, devlet başkanı emiru'l-mü'minin Hz. Ömer henüz bir çocuk olan Ebû Saîd el-Hudri'ye değer vererek onun şahitliğini kabul etmiştir. Bize düşen vazife de bu büyük önderin izinden gitmektir.
Selef-i sâlih, türü ne olursa olsun hak ve doğruyu çocuktan kabul etmiştir. Mesela imam Ebû Hanife (r.a.), küçük bir çocuğun sözünden etkilenmiş ve onu bir öğüt kabul etmiştir. İmam, çamurla oynamakta olan bir çocuğu görünce:
"Yavrum, dikkat et çamura düşersin! " demişti. Bunun üzerine çocuk büyük İmam'a:
"Asıl sen dikkat et ve düşmekten sakın! Çünkü âlimin düşmesi (ilmî tesbitinde yanılarak ayağı kayması), âlemin düşmesi (ve dünyanın karışması) demektir, " cevabını yetiştirmişti. İmam Ebû Hanife bu sözden çok etkilenmiş ve çok sarsılmıştı. Artık o günden sonra, öğrencileriyle birlikte tam bir ay müzakere ettikten sonra ancak bir fetva verirdi.[30]
Mis'ar diyor ki: Ebû Hanife ile beraber yürüyordum. Derken o, görmediği bir çocuğun ayağına bastı. Çocuk Ebû Hanife'ye:
"Ey yaşlı! Kıyamet günü kısastan korkmuyor musun? " dedi. Bunun üzerine Ebû Hanife hemen bayıldı. Ben de yanında durdum ve nihayet ayıldı. Ben ona:
"Ey Ebû Hanife! Galiba şu çocuğun sözü kalbini çok sarstı! " dedim. Ebû Hanife:
"Ben onun bu hususta telkine maruz kalmasından ve yarım kıyamet gününde bana davacı olmasından korkuyorum, " cevabım verdi.[31]

İbn Zafer el-Mekki[32] anlatıyor: Bana ulaşan habere göre, birgün Seriyyü's-Sekatî hocasına "*Suçluları yaya ve susuz olarak cehenneme süreriz*"[33] âyetini okuyarak:
"Hocam, âyette geçen "vird" nedir? " diye sordu. Hocası:
"Bilmiyorum, " cevabını verdi. O:
"Rahman nezdinde söz ve izin almış olanlardan başkaları şefaat edemezler"[34] âyetini okuyarak: "Peki hocam, bu âyette geçen "ahd" nedir? diye sordu. Hocası yine:
"Bilmiyorum, " cevabım verince, Seriyyü's-Sekatî okumayı kesti ve hocasına:
"Madem bilmiyorsun, o halde niçin insanları altadıp tehlikeye atıyorsun? " dedi. Bunun üzerine hocası onu dövdü. Sonra Seriyyü's-Sekatî:
"Hocam, cehalet ve gurur sana yetmedi de bunlara zulüm ve eziyet ilave etme ihtiyacı mı duydun? " dedi.
Bu anlamlı ve uyarıcı sözden sonra, hocası ondan hakkını helal etmesini istedi ve verdiği cezadan ötürü Allah'a tevbe ederek ilim tahsiline yöneldi. Zaman zaman hocası şöyle derdi: "Cehalet köleliğinden beni âzad eden Seriyyü's-Sekatî olmuştur. Bu tür kıssaları çokça zikretmek, yolumuzu aydınlatacak ve bizi çocukların konuşmalarını dinlemeye alıştıracaklar. Birgün, daha bir çocuk olan Hüseyin b. el-Fadl bir halifenin yanına girmişti. Halifenin huzurunda da birçok alim vardı. Çocuk konuşmak istedi. Fakat halife onu azarladı ve:
"Bu makamda bir çocuk konuşur mu? " dedi. Bunun üzerine çocuk halifeye:
"Eğer ben bir çocuk isem, Süleyman Peygamberin Hüdhüd'ünden daha küçük değilim. Sen de Süleyman Peygamberden daha büyük değilsin. Çünkü Hüdhüd, Süleyman Peygambere:
"Ben senin bilmediğin bir şeyi bildim/görmediğin bir şeyi gördüm"[35] demişti. Ayrıca bilmiyor musun, ziraatla ilgili bir davada[36] Süleyman Peygamber doğru hüküm ve ictihadda bulunmuştu. Eğer iş, yaşça büyüklükte olsaydı, sözkonusu davada babası Dâvud Peygamber daha uygun olurdu. (Halbuki o davada Dâvud (a.s.), oğlu Süleyman'ın içtihadını beğenerek kendi görüşünden vazgeçmişti.[37]
Ömer b. Abdilaziz hilafet makamına geçince, yeni görevini tebrik etmek için heyetler onu ziyaret etmeye geliyordu. Gelen heyetlerden birisi, grup adına konuşmak üzere küçük bir çocuğu sözcü olarak seçmişti. Halife Ömer çocuğa:
"Konuşmak için bunlar, yaşça senden daha büyük birisini bulamadı mı? " diye sordu. Çocuk:
"Ey mü'minlerin emiri! Eğer iş yaşın büyüklüğünde olsaydı, o zaman şu

makamında senden daha yaşlı birisi olurdu. Ey mü'minlerin emiri! Bilmiyor musun, insan iki küçük uzvuyla; dili ve kalbiyle insandır, " cevabını verdi. Bunun üzerine halife Ömer:
"Bana nasihat et, yavrum! " dedi. Çocuk vaaz ve nasihat etti, nihayet halifeyi ağlattı.[38]
Görüldüğü gibi, büyük gönül adamları, ilim ve irfan dolu yüce şahsiyetler, çocukların nasihat ve irşadını kabul etmekte, tevazu ile onları dinlemekte ve onların fikirlerinden istifade ederek kendi görüş ve düşüncelerini düzeltebilmektedir. Allah Teâlâ'dan duâ ve niyazımız, bizleri de onlar gibi kılmasıdır.[39]

E. Çocuklara Duâ Etmek:

Duâ, ana babanın dikkat etmesi ve Rasûlüllah'ın (s.a.v.) açıkladığı icabet anlarım gözetlemesi gereken temel esaslardan birisidir. Çünkü ana babanın duası, Allah Teâlâ katında makbuldür. Duâ sayesinde gönülleri şefkat ve merhamet dolu olan ana baba, bu duygularla çocuklarının ıslâhı ve istikbâli için Allah'a yalvarır. Aynı zamanda bu, bütün nebi ve rasüllerin sünnetidir. Bu bakımdan çocuklara beddua etmek gerçekten çok tehlikelidir. Çünkü bu, çocukların hattâ ana babanın helak olması demektir. Peygamber (s.a.v.) ana babaların çocuklarına beddua etmesini yasaklamıştır. Zira bu, İslâm ahlâk ve âdâbıyla bağdaşmaz. Ayrıca bu, İslâm'a davet metoduna aykırı
olduğundan Rasûlüllah (s.a.v.) Tâif müşriklerine beddua etmemiş, aksine "Allah Teâlâ'dan niyazım, onlardan Allah'a ibadet edecek nesiller çıkarmasıdır" diyerek duâ etmiştir. Hakikaten Allah, Rasûlünün bu güzel duâ ve niyazım gerçekleştirmiştir.
Peygamber (s.a.v.), Câbir b. Abdillah'dan rivayet edilen şu hadisiyle beddua etmeyi yasaklamıştır:
*"Kendinize, çocuklarınıza, hizmetçilerinize ve mallarınıza beddua etmeyin. Olur ki, Allah'tan istediğiniz şeyin verildiği bir zamana rastlarsınız da Allah dileğinizi kabul edîverir."****[40]***
Bir adam Abdullah b. el-Mübarek'e gelerek ona çocuğunun isyanından şikâyet ediyordu. Abdullah b. el-Mübarek adama: .
"Çocuğa beddua ettin mi? " diye sordu. Adam:
"Evet, " cevabını verdi. Bunun üzerine Abdullah b. el-Mübarek:
"Çocuğun bozulmasına sen sebep olmuşsun! " dedi.[41]

Bu yüzden, beddua etmekle çocuğun bozulmasına vesile olma yerine, onun düzelmesine sebep olmalı, Peygamberin (s.a.v.) yaptığı gibi ona duâ etmelidir. Peygamber (s.a.v.) çocuklara duâ etmiş, gelecekte amel, mal ve çocuk konusunda onlar için bereket niyazında bulunmuştur.

İbn Abbâs (r.a.), diyor ki: "Rasûlüllah (s.a.v.) beni bağrına bastı ve "Allahım, bu çocuğa hikmet öğret!" diye duâ etti."[42]Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yaptığı duanın bereket ve faziletiyle Ibn Abbâs, büyüdüğünde "Hıbru'1-Ümme" (Ümmetin âlimi) ve "Tercümânu'l-Kur'an" (Kur'an'ın tercüman ve müfessiri) unvanlarının sahibi olmuştur.

Rasûlüllah'ın (s.a.v.), takip ettiği duâ üslubu ile bir çocuğun, hıristiyan anasını değil müslüman babasını tercih etmesine ve onun kurtulmasına vesile olmuştur. Bu, nebevi üslûbun ve eğitim tarzının önemini göstermesi bakımından gerçekten ibretli bir olaydır.

Abdulhumeyd el-Ensârî'nin dedesi müslüman olmuştu. Karısı ise İslâm'a girmemekte diretiyordu. Kocası, henüz buluğa ermemiş küçük oğlunu Peygamber'in (s.a.v.) huzuruna getirmişti. Peygamber (s.a.v.) bir tarafa çocuğun babasını, öbür tarafada anasını oturttu. Sonra ikisinden birisine gitmek üzere çocuğu muhayyer bıraktı ve "Allah'ım, yavruya hidâyet eyle; ona doğru yolu göster!" diye duâ etti. Çocuk hemen babasının yanına gitti.[43]

Şüphesiz ana babaya isyanın günahı, küfürden çok daha azdır. Buna rağmen küfür için bile Peygamber'in (s.a.v.) tedavi usulü duâ olmuştur. Bu münasebetle şunu söylemek mümkündür: Ana babanın ihlas ve samimiyetle, yolculuk halinde dahi olsa ısrarla yaptıkları duâ, çocuğundaki isyan duygusunu temelden söküp atacaktır.

İbn Ömer anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) yolculuğa çıkarken devesinin üzerine oturduğu vakit üç defa tekbir getirdikten sonra şöyle derdi:

*"Bu bineği bizim hizmetimize veren Allah'ı teşbih ve takdis ederiz, yoksa biz buna güç yetiremezdik. Şüphesiz biz Rabbimize döneceğiz.****[44]***

Allahım! bu yolculuğumuzda senden iyilik, takva ve senin râzî olacağın amel işlemeyi isteriz. Allahım! Bu yolculuğumuzu bize kolay eyle. Onun uzaklığını bize yalan eyle. Allahım! Yolculukta dost ve ailede vekil sensin. Allahım! Yolculuğun sıkıntısından, fena sonuçtan, mal ve aile fertlerinde kötü şeyler görmekten sana sığınırım.[45]

Sahabe hanımları, çocuklarının dünya ve ahiret saadetine ulaşabilmeleri için Rasûlüllah'ın (s.a.v.) duasını almaya pek düşkündü. Mesela Enes'in (r.a.), validesi Ümmü Süleym... Bu hanım Rasûlüllah'tan (s.a.v.) Enes'e duâ etmesine

istemiş, Rasûlüllah da (s.a.v.) hemen ona duâ ve bereket niyazında bulunmuştur.
Enes anlatıyor: Ümmü Süleym gelerek:
"Yâ Rasûlallah! Enes hizmetçindir. Onun için Allah'a duâ et, " dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.):
"Allah'ım, bunun mal ve evladını çoğalt. Verdiklerinde ona bereket kıl! " buyurdu.[46]
Hadisin başka bir varyantında Enes diyor ki: "Vallahi malım gerçekten çoktur. Bugün torunlarımla birlikte çocuklarımın sayısı yüze yakındır."[47]
Ebû Halde diyorki: Ebû'l-Âliye'ye:
"Enes, Peygamber'den (s.a.v.) hadis dinlemiş midir? " diye sordum. O:
"On sene Rasûlüllah'a (s.a.v.) hizmet etmiş ve onun duasına mazhar olmuştur. Enes'in bir bahçesi vardı. Yılda iki defa meyve verirdi. O bahçede bir de reyhan vardı ki, ondan misk kokusu alırdı.[48] Abdullah b Hişam küçük bir çocuk iken, anası tarafından Rasûlüllah'a (s.a.v.) götürülmüş, Rasûlüllah (s.a.v.) onun başını sıvazlamış ve duâ etmiştir.[49]
Ebü Hamza b. Abdillah diyor ki: Ebû Ubeydullah b. Utbe b. Mes'ud'a:
"Rasûlüllah'tan (s;a.v.) neler hatırlıyorsun? " diye sordum. O bana:
"Beş veya altı yaşımda iken, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) beni alarak kucağına oturttuğunu, başımı sıvazlayarak bana ve neslime bereket duasında bulunduğunu hatırlıyorum, " cevabını verdi.[50]
Bazan "Çocuk âsidir, ana babasının sesine kulak asmamaktadır. Bu durumda ne yapılabilir? suali sorulmaktadır. Bu suale verilecek cevap, Yakub efendimizin "Ben sizin için Rabbimden af dileyeceğim"[51] diyerek çocuklarına gösterdiği müsamahadır.[52]

F. Çocuklara Oyuncak Satın Almak:

Rasûlüllah'ın (s.a.v.) Hz. Âişe'nin oynadığı oyuncakları kabul buyurup onaylaması, çocuğun oyuncak sevgisini ve ihtiyacını gösterir. Rasûlüllah'ın (s.a.v.) Enes'in kardeşi Ebû Umeyr'in oynadığı kuşu görmesi ve çocukla şaka yapması da bu konuda başka bir delildir.
Ana baba oyuncak satın alırken, çocuğun yaşını, güç ve yapısını dikkâte alarak uygun bir oyuncak seçmeli ve oyuncağı çocuğun önüne veya ulaşabileceği yere koymalıdır. Böylece çocuk, alınan oyuncaklarla kafasını çalıştırmaya, duyu organlarını kullanmaya ve yavaş yavaş gelişmeye başlar. Nihayet oyuncaklar

çocuk için verimli ve faydalı araçlar haline gelir. Bu yüzden, ana baba oyuncak satın almak isterken kendi kendine aşağıdaki sualleri sormak zorundadır:

1- Alıp eve götürmek istediğin şu oyuncak, beden eğitimi ve sağlık açısından çocuk için faydalı bir hareket sağlar mı?

2- Bu oyuncak, eşyaya hükmedebilme ve onu keşfedebilme açısından çocuğa katkıda bulunur mu?

3- Bu oyuncak, bozup takmayı, dolayısıyla düşünce ve mantığı geliştiren bir yapıda mıdır?

4- Acaba bu oyuncak, büyük şahsiyetlerin düşünce ve davranışlarını örnek kabul etme noktasında çocuğu özendiren ve ona cesaret veren bir özelliğe sahip midir?

Eğer bu sorulara cevap "evet" ise, eğitim açısından oyuncak faydalı ve uygundur. [53]

G. İyilik Ve İtaat Konusunda Çocuklara Destek Olmak:

Ana babasına iyilik ve Allah'ın emirlerine itaat etmesi için çocuğa zemin hazırlamak, büyük ölçüde ona destek verir. Çünkü uygun ortam ve şartları hazırlamak, çocuğun kendiliğinden güzel hareket ve davranış göstermesini sağlar. Dolayısıyla ana baba, başarısına yardımcı olmakla çocuğa en büyük hediyeyi takdim etmiş olurlar. Bundan dolayı Rasûlüllah (s.a.v.), bu önemli noktaya dikkat eden babalar hakkında "Allah, iyiliği için çocuğuna destek veren bamaya rahmet etsin!"[54] buyurarak, onlar için rahmet niyazında bulunmuştur.

Ebû Hüreyre'den (r.a.), rivayet edilen hadiste de Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"İyilik yapması için çocuklarınıza yardım edin. Dileyen kimse, (yardımcı olmak suretiyle) çocuğundan isyan duygusunu çıkarabilir." ***[55]***

Görüldüğü gibi, bu konuda ana babanın omuzlarında büyük bir sorumluluk bulunmaktadır. Onlar, hikmet, güzel öğüt ve zamanla çocuklardan isyan duygusunu atabilmektedir.[56]

H. Fazla Kınama Ve Azarlamadan Uzak Durmak:

Çocukların iş ve tasarrufları karşısında Rasûlüllah'ın (s.a.v.), onları sık azarlamadığını ve pek serzenişte bulunmadığını görüyoruz. Mesela, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) on sene hizmet eden Enes (r.a.), bu hususta Rasûlüllah'ın (s.a.v.) eğitim metodunu şöyle anlatır: "Peygamber (s.a.v.) yaptığım birşey için

bana "Niçin yaptın?" ve yapmadığım birşey içinde "Neden yapmadın?" demedi.
Ahmed'in rivayetinde ise şöyle der: Rasûlüllah'a (s.a.v.) on sene hizmette bulundum. Bana emredip de gevşeklik gösterdiğim veya yapmadığım bir işten dolayı beni kınamamıştır. Ehl-i beytinden birisi beni kınadığı zaman da şöyle derdi: "Bırakın onu! Eğer olması takdir edilseydi, o iş mutlaka olurdu."
işte Rasûlüllah'm (s.a.v.) bu eğitim metodu, Enes'de haya ruhunu, tefekkür ve mülahaza özelliğini geliştirmiş ve ona şahsiyet kazandırmıştır.
Şu rivayet de, çocukları çok ayıplamaktan uzak durulmasını ifade etmektedir: Urve'nin babasından rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.), veya Ebû Bekir (r.a.), yahut Ömer (r.a.), yaptığı birşeyden dolayı oğlunu ayıplayan bir adam için "Ancak oğlun, senin ok kuburundan bir oktur" buyurdu.[57]
Gerçekten de oğlunu ayıplayan baba, temelde kendini ayıplamaktadır. Çünkü çocuğu o duruma getiren odur. Halbuki ona düşen vazife çocuğun eğitimini hiç ihmal etmemekti.
Şemsüddin el-İnbâbî "Riyâzatü's-Sıbyan ve Ta'lîmühüm ve Te'dîbühüm" adlı risalesinde bu düşünceyi açıklamakta ve şöyle demektedir: "Çocuk her zaman sıkça kınanmaz. Çünkü bu, onun, kınamayı küçümsemesine ve kabahatları umursamadan işlemesine götürür."[58]

II. Çocuğun Aklını Etkileyecek Flkrî Esaslar:
A. Çocuğa Kıssa Anlatmak:

Kıssalar, çocuğun dikkat ve hassasiyet kazanmasında, akıl ve fikir bakımından uyanmasında birinci derecede önemli rol oynar. Çünkü kıssa ve hayat hikayelerinin ayrı bir zevk ve heyecanı vardır. Bundan dolayı Rasûlüllah (s.a.v.) aralarında çocukların da bulunduğu ashab-ı kirama önceki peygamberler ve ümmetlerinden kıssalar anlatır, onlardan örnekler verirdi. Çocuklar başta olmak üzere sahabe bu kıssaları büyük bir dikkat ve heyecanla dinlerlerdi.
Kıssalar konusunda altını çizerek vurgulamak istediğimiz nokta şudur: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) önceki dönemlerle ilgili anlattığı kıssalar, geçmişte vuku bulmuş gerçek olaylara dayanır. Bunlar vâkitdir, hurafe ve efsanelerden uzaktır. Bu kıssaların anlatılması, çocuğun tarihe güvenmesine sebep olur, ruhunda iştiyak ve canlılık meydana getirir, derin bir İslâmî duygu ve şuur kazandırır.
"Öğrendiklerini hayata geçiren alimlerin ve sâlih insanların hayat hikayeleri, ruhlara fazilet eken, büyük gaye ve davalar uğrunda zorluk ve sıkıntıları göğüslemeye iten ve üstün şahsiyetleri örnek edinmelerine sebep olan en hayırlı

vesilelerdendir. "
Bu noktada selef alimlerimizden birisi şöyle der: "Biyografi ve hayat hikayeleri, Allah'ın ordularından bir ordudur. Onlarla Allah, dostlarının kalplerini sabit tutar."
Şu âyet-i kerime bu sözü doğrulamaktadır:
"Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini sabit tutacağamız (ve teskin edeceğimiz) her haberi sana anlatıyoruz. Bunda sana hak, mü'minlere de bir öğüt ve bir uyan gelmiştir." ***[59]***
İmam Ebû Hanife de şöyle der: "Âlimlerden bahsetmek ve onların güzel hallerini anlatmak bana, birçok fikhî meseleden daha hoş geliyor. Çünkü bu hayat hikayeleri, o büyük şahsiyetlerin ahlâk ve âdabıyla doludur." Şu âyet-i kerime de bu sözü doğrulamaktadır:
"*Andolsun geçmiş Peygamberler ve ümmetlerinin kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır."* ***[60]***
Önceki bölüm ve ünitelerde, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) dilinden Ashab-ı Uhdud, Cüreyc, mağaradaki üç arkadaş ve Üveys el-Karanî gibi kıssalar sözkonusu edilmişti. Ana babalara ve eğitimcilere faydalı olmak düşüncesiyle bu ünitede de sırasıyla şu kıssalara yer verilecektir: İbrahim, İsmail ve Hâcer kıssası, Kifl'in kıssası, Abraş, kel ve körün kıssası ve bin dinar ödünç veren kişinin kıssası.
1. İbrahim, İsmail ve Hâcer kıssası:
İbn Abbâs anlatıyor: Kadınların uzun etekli elbise ve kuşak kullanmaları ilk defa İsmail'in anası Hâcer tarafından konulmuş bir âdettir. Hâcer, (kendisini kıskanan) Sâre'den izini gizlemek için bunu kullanmıştı, İbrahim, Hâcer ile evlenip İsmail doğduktan sonra emzirmekte olduğu bu oğlu ile beraber (Şam'dan çıkarak) Mekke'ye geldi. Nihayet Hâcer ile İsmail'i Kabe'nin; Mescid'in üst tarafındaki Zemzem kuyusunun üzerinde büyük bir ağacın yanına bıraktı. O tarihte Mekke'de hiçbir kimse yoktu. Hattâ içecek su da yoktu, işte İbrahim ana ile oğulu buraya koydu. Yanlarına içinde hurma olan meşin bir kap ve içi su dolu bir kırba bıraktı. Sonra İbrahim geri döndü, İsmail'in anası da arkasından onu takib etti ve:
"Ey ibrahim! Bizi, ne ünsiyet edecek birinin ne de başka birşeyin olmadığı şu vadide bırakıp da nereye gidiyorsun? " dedi. Hâcer bu sözleri birkaç defa tekrarladı. Fakat İbrahim ona dönüp bakmadı. Derken Hâcer ona: "Böyle yapmayı sana Allah mı emretti? " dîye sordu, ibrahim:
"Evet, Allah emretti! " cevabını verdi. Bunun üzerine Hâcer:
"Öyleyse O bizi zayi etmez, gözetir!" dedi ve sonra (Kabe'nin yerine) döndü,

İbrahim gitti ve artık görülemeyecek kadar uzaklaşınca yüzünü Kabe yönüne çevirdi. Sonra ellerini kaldırarak şöyle duâ etti:
"Ey Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, çocuklarımdan bir kısmını senin Beyt-i Hareminin yanında, ekinsiz bir vadiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onları sever kıl ve onları çeşitli meyvelerle rızıklandır. Umulur ki bu nimetlere şükrederler." ***[61]***
İsmail'in anası, oğlu İsmail'i emziriyor ve kendisi kırbadaki sudan içiyordu. Nihayet kırbadaki su bitince kendisi ve oğlu susadı. Anası çocuğun susuzluktan sızlanarak toprak üstünde yuvarlanışına bakmaya başladı. Fakat çocuğun bu durumu kendisini rahatsız ettiği için kalkıp biraz öteye gitti. O çevrede Safa'yı en yakın tepe olarak gördü ve onun üstüne çıktı. Sonra vadiye yöneldi ve bir kimse görebilir miyim diye bakmaya başladı. Ama hiçbir kimse göremiyordu. Bu defa Safa tepesinden indi. Vadiye varınca elbisesinin eteğini topladı ve tüm gücüyle koştu. Nihayet vadiyi geçti ve Merve'ye geldi. Orada biraz durdu ve bir kimse görebilir miyim diye baktı. Fakat hiçbir kimse göremedi. Bu şekilde o, (Safa ile Merve arasında) yedi defa gitti, geldi.
İbn Abbâs diyor ki: Peygamber (s.a.v.) "Bu yüzden insanlar Safa ile Merve arasında say ederler" buyurdu.
Hâcer son defa Merve'ye çıktığında bir ses işitti ve kendi kendine "Sus, iyice dinle!" dedi. Sonra dikkatle dinledi ve yine aynı sesi işitti. Bunun üzerine Hâcer:
"Sesini duyurdun, eğer yardımcı olabilirsen bize yardım et! dedi ve aniden zemzem kuyusunun yerinde bir melek göründü. Melek, topuğu ile veya kanadı ile yeri eşeliyordu. Nihayet su açığa çıktı. Hâcer suyu eliyle çevirdi ve havuz gibi yaptı. Hâcer bir yandan böyle yaparken, diğer yandan da kırbasını doldurmaya başlıyordu. Su avuç avuç alındığı halde yerinde yine kaynıyordu. "
İbn Abbâs diyor ki: Peygamber (s.a.v.)
"Allah İsmail'in anasına rahmet etsin! O, Zemzem'i kendi haline bırakıp da suyu avuçlamasaydı, elbet zemzem akan bir pınar olurdu" buyurdu. Hâcer sudan içti ve çocuğunu emzirdi.
Melek Hâcer'e:
"Helak olmaktan sakın korkmayın! İşte şurası Beytullah'tır. Onu şu çocukla babası yapacaktır. Gerçekten Allah o işin ehlini zayi etmez! " dedi, Beyt'in yeri tepe gibi yerden yüksek idi. Uzun zaman seller sağım solunu alıp götürmüştü. Bu şekilde Hâcer yaşarken birgün oraya Cürhüm'den bir grup uğradı. Bunlar Kedâ yoluyla gelip Mekke'nin alt tarafında konakladılar. Onlar oraya bir kuşun gelip gittiğini görmüşler ve:

"Bu kuş suyun üzerinde döner dolaşır. Halbuki biz bu vadide su bulunmadığını biliyorduk! " demişlerdi. Derken araştırmak üzere bir veya iki elçi göndermişler ve dönerek su olduğunu haber vermişlerdi. Bunun üzerine Cürhümlüler mekke mevkiine gelmişlerdi. Onlar geldiğinde İsmail'in anası su başında idi. Cürhümlüler ona:
"Bizim de gelip senin yanında konaklamamıza izin verir misin? " dediler. Hâcer:
"Evet, ancak suda mülkiyet hakkınız yoktur! " dedi. Onlar da:
"Evet, " diyerek onu kabul ettiler.
Ünsiyete ihtiyaç duyduğu bir sırada Cürhümlülerin bu gelişi Hâcer'in arzusuna uygun düştü. Cürhümlüler orada konakladılar. Sonra Cürhümlülerin asıl kalabalık kısmına da haber gönderdiler. Onlar da gelip oraya yerleştiler. Derken İsmail gençlik çağına girdi ve onlardan Arapça öğrendi. Artık İsmail o çağında Cürhümlüler arasında en sevilen ve en beğenilen bir şahsiyet olmuştu. Bu yüzden İsmail bulûğ yaşına varınca, Cürhümlüler onu kendilerinden bir kızla evlendirdiler. Çok geçmeden İsmail'in anası öldü. İsmail evlendikten sonra, İbrahim
bırakıp gittiği oğlunu ve karısını görmeye geldi, İsmail'i bulamadı ve karısına sordu. O da:
"Rızkımızı sağlamak (ki başka bir rivayette avlanmak) üzere çıkmıştı, " diye cevab verdi.
ibrahim:
"Geçiminiz, durumunuz nasıl? " diye sordu, İsmail'in karısı:
"Sıkıntı ve darlık içindeyiz, " diye şikâyet etti. İbrahim:
"Kocan geldiğinde benden ona selam söyle ve de ki: "Kapısının eşiğini değiştirsin!" dedi.
İsmail geldiğinde babasının gelip gittiğini hisseder gibi oldu ve karısına:
"Bir gelen oldu mu? " diye sordu. O da:
"Evet, şöyle şöyle yaşlı bir kimse geldi. Bana seni sordu, söyledim. Geçimimizi sordu. Ben de sıkıntı ve darlık içinde olduğumuzu söyledim! " dedi. İsmail:
"Peki sana birşey vasiyet etti mi? " diye sordu. O:
"Evet, bana sana selam söylememi ve kapının eşiğini değiştir, dememi tembihledi! " dedi.
Sonra İsmail karısına:
"O gelen yaşlı babamdır. Bana senden ayrılmamı emretmiştir. Artık sen ailene git, " diyerek onu boşadı.
İsmail yine Cürhümlülerden başka bir kadınla evlendi. İbrahim bir müddet uzak kaldıktan sonra geldi. Yine evde İsmail'i bulamadı. Onun karısının yanına girdi.

Ona da İsmail'i sordu. O da: "
"Rızkımızı tedarik etmeye gitmişti, " dedi. ibrahim:
"Nasılsınız? " diyerek geçim ve durumlarını sordu. Kadın:
"Biz, iyilik, mutluluk ve bolluk içindeyiz! " diyerek Allah'a hamdetti. İbrahim:
"Ne yiyip içiyorsunuz? " diye sordu. O;
"Et yiyoruz, su içiyoruz, " cevabım verdi. Bunun üzerine İbrahim:
"Allah'ım, bunların etlerine ve sularına bereket ihsan eyle! " diye duâ etti.
Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"O tarihte onların hububatı yoktu. Eğer hububatları olsaydı, İbrahim onun için duâ ederdi." Ve devam etti: "İbrahim'in bu duası bereketiyle, başka yerlerdeki et ile su, (sıcak bölge olmasına rağmen) Mekke'deki kadar hiçbir kimsenin sağlığına uygun düşmez."*
İbrahim, İsmail'in karısına:
"Kocan geldiğinde ona selam söyle ve ona kapısının eşiğini iyi tutmasını emret! " dedikten sonra tekrar (Şam'a) dönmüştü, İsmail geldiğinde:
"Bir gelen oldu mu? " diye sordu. Karısı:
"Evet, üstü başı düzgün ve güzel yüzlü bir yaşlı geldi, " diyerek İbrahim'i övdü. Sonra kadın: "Seni sordu, ben de rızkımızı temin etmeye gitti, dedim. Geçiminiz nasıl? diye sordu. Ben de, iyilik ve bolluk içindeyiz, " dedim.
İsmail:
"Sana birşey vasiyet etti mi? " diye sordu. Kadın:
"Evet, o yaşlı sana selam söyledi ve kapının eşiğini/basamağını iyi tutmam emretti, " dedi. Bunun üzerine İsmail karısına:
"İşte o, babamdır. Sen de kapının eşiğisin! Babam bana seni hoş tutup güzel geçinmemi emretmiştir, " dedi.
İbrahim yine bir süre daha onlardan uzak yaşadıktan sonra tekrar Mekke'ye 'geldi. O sırada İsmail, Zemzem kuyusunun yakınındaki büyük ağacın altında okunu düzeltmekteydi. Babasını görünce hemen kalkıp yanına vardı. Baba oğluna, oğul da babasına ne yapıyorsa, işte öyle yaptılar; sarıldılar, koklaştılar ve hasret giderdiler. Sonra İbrahim oğluna:
"Ey ismail! Allah bana büyük bir iş emretti, " dedi. İsmail:
"Babacığım, Rabbin ne emrettiyse onu yerine getir, " dedi. İbrahim:
"Bu işte sen bana yardım edeceksin, " dedi. İsmail:
"Ben sana her türlü yardımı yaparım" dedi. İbrahim:
"Allah burada bir Beyt (Kabe) yapmamı emretti, " diyerek çevresinden yüksekçe bir tepeyi gösterdi.
İbrahim ve oğlu İsmail, işte orada Kabe'nin temellerini yükseltti, İsmail taş getirmeye, İbrahim de yapmaya başladı. Nihayet Beyt'in duvarları yükselince

İsmail (günümüzde ziyaret edilen) şu taşı getirdi, İbrahim de onu ayağının altına (iskele olarak) koydu ve üzerinde inşaata devam etti. İbrahim yapar, İsmail de taşları uzatırdı, inşaat esnasında ve inşaat tamamlandıktan sonra, baba oğul Beyt'in etrafında dolaşıyorlar ve şöyle duâ ediyorlardı: "Ey Rabbimiz! (Şu hizmeti) bizden kabul buyur. Şüphesiz sen işitensin ve bilensin."[62]

2. Kifl'in kıssası:

İbn Ömer diyor ki: Rasûlüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: Sizden önceki İsrail oğullan içinde Kifl adında bir adam vardı. Bu adam işlediği hiçbir günahtan çekinmezdi. Derken ona fakir bir kadın geldi. Adam, cinsel temasda bulunmak üzere kadına altmış dinar verdi. Adam niyetini gerçekleştirmek isteyince, kadın titremeye ve ağlamaya başladı. Adam:

"Neden ağlıyorsun, ben seni zorladım mı? " diye sordu. Kadın:

"Hayır, fakat bu, hiç yapmadığım bir iştir. Bu işe beni sevkeden sadece fakirlik ve ihtiyaçtır, " cevabını verdi. Bunun üzerine Kifl:

"Madem öyle, o halde git ve şu para da senin olsun. Hayır, vallahi bundan böyle kesinlikle Allah'a isyan etmeyeceğim, " dedi ve o gece öldü. Sabah vakti kapısı üzerinde "Şüphesiz Allah Kifl'i bağışladı" şeklinde bir yazı görüldü.[63]

3. Abraş, kel ve körün kıssası:

Ebû Hüreyre (r.a.), Rasûlüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işitmiştir: İsrail oğulları içinde biri abraş, biri kel, biri de kör üç kişi vardı. Allah bunları imtihan etmek istedi ve onlara bir melek gönderdi. Melek abraşa gelerek:

"En çok neyi seversin? " dedi. Abraş:

"Güzel bir renk ve güzel bir cilt. Insanlann iğrendiği şu hastalık benden gitsin! " cevabını verdi. Bunun üzerine melek onu sıvazladı. Ondan bu çirkinlik gitti ve ona güzel bir renk, güzel bir ten verildi. Sonra melek ona:

"En çok hangi malı seversin? " diye sordu. O:

"Deve, " cevabını verdi. Ona doğurması yakın on aylık gebe bir deve verildi. Melek ona:

"Allah bu deveyi senin için bereketli eylesin! " dedi. Sonra melek, başı kel olan kişiye giderek:

"En çok neyi seversin? " diye sordu. O da:

"Güzel bir saç. İnsanların beni çirkin, görmesine sebep olan şu kellik benden gitsin! " dedi. Melek onun başını sıvazladı. Ondan kellik gitti ve güzel bir saç verildi. Melek ona:

"En çok sevdiğin mal hangisidir? " diye sordu. O:

"Sığır, " cevabım verdi. Allah ona gebe bir sığır verdi ve melek:

"Allah bu sığırı senin için bereketli kılsın! " dedi. Nihayet melek kör olan kişiye giderek:
"En çok neyi seversin? " diye sordu. O da:
"Allah'ın bana gözümü vermesi ve onunla insanları görmemi, " cevabını verdi. Melek onun gözünü sıvazladı ve Allah, gözünü ona verdi. Melek ona:
"En çok sevdiğin mal hangisidir? " diye sordu. O da:
"Koyun, " dedi. Melek de ona kuzulu bir koyun verdi.
Derken deve ve sığır yavruladı, koyun da kuzuladı. Böylece birinin bir vadi dolusu devesi, diğerinin bir vadi dolusu sığırı ve ötekinin de bir vadi dolusu koyunu oldu.
Sonra melek önceki kılık ve kıyafetiyle abraşa gelerek:
"Ben yoksul ve garip bir adamım. Yolda çaresiz kaldım. Evime gidebilmem için önce Allah'ın sonra senin yardımına ihtiyacım var. Şimdi ben sana güzel bir renk ve güzel bir ten veren Allah için, senden bir deve istiyorum. Bu yolculuğumda onun üzerinde varacağım yere ulaşayım! " dedi. Abraş:
"İyi ama haklar çoktur; fakirlerin sayısı fazladır. Her gelene bir deve vermek olmaz ki! " dedi. Melek ona:
"Ben seni tanıyacak gibiyim. Sen insanların iğrendiği abraş değil misin? Hani fakirdin, bu malı sana Allah vermişti! " dedi. Abraş:
"Hayır. Ben bu malı ancak atadan ataya intikal eden miras yoluyla edindim, " cevabını verdi.
Melek:
"Eğer yalancı isen Allah seni eski haline çevirsin! dedi.
Bu defa melek aynı şekilde kele giderek abraşa söylediklerini ona da söyledi. Fakat o da abraş gibi cevap verdi. Melek de ona:
"Eğer yalancı isen Allah seni eski haline çevirsin! " dedi. Nihayet köre de aynı şekilde giderek:
"Ben yoksul ve yolcu bir adamım. Çaresiz kaldım. Evime gidebilmem için evvela Allah'ın sonra senin yardımına ihtiyacım var. Şimdi ben sana gözlerini geri veren Allah için senden bir koyun istiyorum. Bu yolculuğumda onunla varacağım yere ulaşabileyim! " dedi. O da meleğe:
"Gerçekten ben kör idim. Allah bana gözümü geri verdi. Fakir idim. Allah beni zengin kıldı, (işte koyunlarım!) dilediğin kadar al. Vallahi bugün Allah için alacağın şeyde sana bir zorluk çıkarmam! " dedi. Melek ona:
"Malını muhafaza et, hepsi senindir! " Ancak siz imtihan edildiniz. Allah senden razı oldu. iki arkadaşın da Allah'ın hışım ve gazabına uğradı.[64]

4. Bin dinar ödünç veren kişinin kıssası:

Ebû Hüryere'den (r.a) rivayet edildiğine göre, Rasûlüllah (s.a.v.) İsrail oğullarından bir adam anlattı. O adam İsrail oğullarının birinden kendisine ödünç olarak bin dinar vermesini istedi. Para sahibi:
"Şahit tutacağım şahitleri bana getir, " dedi. ödünç isteyen adam:
"Şahit olarak Allah yeter, " dedi. Para sahibi bu defa da:
"O halde bana kefil getir! " dedi. Adam:
"Kefil olarak Allah yeter, " dedi. Bunun üzerine para sahibi:
"Gerçekten doğru söyledin, " dedi ve belli bir süreye kadar ona bin dinar verdi.
Derken ödünç alan adam deniz yolculuğuna çıktı ve işini gördü. Sonra borçlandığı adama gelmek üzere binmek için bir gemi aradı. Çünkü belirledikleri ödeme tarihi geliyordu. Fakat adam bir gemi bulamadı. Bunun üzerine kalın ve kuru bir ağaç parçası alıp onu oydu. içine bin dinar ile o arkadaşına yazdığı bir mektubu koydu. Sonra o oyuk yeri sıkıca kapatıp düzeltti ve onu deniz kenarına getirerek "Allahım sen biliyorsun ki, falan kimseden ben bin dinar ödünç istedim. O benden bir kefil istediğinde ben "Kefil olarak Allah yeter" dedim. O, senin kefaletine razı oldu. Benden bir şahit istediğinde, ben yine "Şahit olarak Allah yeter" dedim. O da senin şehadetine razı oldu. (Vadesi gelen) şu parayı ona ulaştırmak için bir gemi bulmaya çalıştım ama bulamadım. Artık ben şu bin dinar borcumu sana emanet ediyorum" dedi ve onu denize attı. Nihayet o emanet denize girdi ve kendisi oradan ayrıldı. Adam kendisini memleketine götürecek bir gemi bulmaya çalışırken, alacaklı da onun dönmesini umarak kıyıya gelmiş onu gözlüyordu. O sırada aniden içinde para olan tahta parçasını kıyıda gördü. Yakacak niyetiyle onu alıp evine götürdü. Evde onu parçalayınca içindeki parayı ve mektubu gördü. Sonra borçlu adam geldi ve alacaklıya bin dinarı uzatarak:
"Vallahi, paranı zamanında sana getirebilmek için devamlı bir gemi aradım, fakat bundan önce bulamadım, " dedi. Alacaklı adam:
"Sen bana birşey gönderdin mi? " diye sordu. Borçlu:
"Şu geldiğim günden önce bir gemi bulamadığımı sana söylüyorum, " cevabını verdi. Bunun üzerine alacaklı:
"Şüphesiz Allah, tahta parçası içinde gönderdiğin borcunu senin nâmına ödedi. Artık (getirdiğin) şu bin dinarı güle güle götür ve harca! " dedi.[65]

B. Çocuğa Doğrudan Hitab Etmek:

Doğrudan muhatap kabul ederek çocuğu bilgilendirmek, verileni algılama bakımından onun yapısına daha uygun ve daha etkili bir yoldur. Dolaylı hitap ve anlatım tarzı ise, çocuk için elverişli değildir. Bundan dolayı Rasûlüllah (s.a.v.),

gayet açık ve net bir şekilde çocuklara doğrudan hitabetine yolunu bize öğretmiştir. Terkisine aldığı İbn Abbâs için "Ey çocuk! Ben sana bazı şeyler öğreteceğim..." diyerek kullandığı hitap tarzı, bunun bir delilidir. Peygamber (s,a.v.) istediği konuya doğrudan giriyor ve yetişmekte olan çocuğa "Ben sana öğreteceğim..." diyor. Ardından da ona yormayan ve bıktırmayan, faydalı, kısa ama fikir ve muhteva itibariyle zengin sözler öğretiyor. Bu ifade şekli, gerçekten de çocuğun aklî ve fikrî yapısıyla bir insicam arzetmektedir. O hitaptan sonra Rasûlüllah'ın (s.a.v.) çocuğa öğrettiği bazı şeyleri gözden geçirdiğimiz zaman, bunların çocukluk ve gençlik yıllarında lüzumlu birtakım hayatî önem arzeden pratik öğütler, düşünce ve inanç esasları olduğunu görürüz. Şimdi onları birlikte görelim: "Yavrum, (emir ve yasaklara riâyet etmek suretiyle) Allah'ı gözet ki, Allah da seni gözetsin. Allah'ı gözet ki, O'nu karşında bulasın, istediğin zaman Allah'tan iste. Yardım dilediğin zaman Allah'tan dile. Şunu bil ki, bütün insanlar toplanıp sana bir fayda sağlamaya çalışsalar, Allah'ın sana takdir ettiği kadar fayda sağlayabilirler. Onlar sana bir zarar vermek üzere biraraya gelseler, Allah'ın sana takdir ettiği kadar zarar yerebilirler. Kalemler (olacak şeyleri yazdıktan sonra) kaldırılmış, sahifeler de (üzerindeki yazılar tamamlanmış olup) kurumuştur."
Şu hitap tarzında ve çocuğa verilmek istenen mesajda da aynı etkili ve tatlı üslûbu görmekteyiz: Diyor ki Enes: Peygamber (s.a.v.) bana şunları söyledi:
"Yavrucuğum! Hiçbir kimseye kin ve düşmanlığın olmadığı halde sabahlama ve akşamlama inkanın varsa, bunu yap! Yavrucuğum! Bu benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimi hayata geçirirse, gerçekten beni ihya etmiş olur. Beni ihya eden kimse de benimle birlikte cennette olur." ***[66]***
Görüldüğü üzere burada Rasûlüllah (s.a.v.) "Yavrucuğum!" tabirini kullanarak çocuğun duygularını harekete geçirmiş ve hadisi iyi dinlemesi için onun dikkatini kendisine çekmiştir. Ayrıca Rasûlüllah'ın (s.a.v.) bu beyanında bir ikna metodu göze çarpmaktadır. Duygu yüklü "Yavrucuğum!" sözüyle, sakin ve rahat bir havada doğrudan yaptığı hitap tarzı ile, ezberlemek ve anlamak üzere belli bir mantıkî silsile ve düzen içerisinde çocuğa verdiği bilgiler, bunu açıkça ortaya koymaktadır.[67]

C. Çocuğa Anlayacağı Şekilde Konuşmak:

Diğer canlı varlıklar gibi çocuğun da aşamayacağı belli bir sınır ve kapasitesi vardır. Onun akıl ve düşünce melekesi, devamlı bir gelişme içindedir. Ana baba

ve eğitimcilerin, çocuğun bu gelişimini nazarı itibara alarak hareket etmeleri, birçok problemin çözümünü onlara kolaylaştıracaktır. Çünkü bunu dikkate almakla onlar, çocuğa ne zaman ve nasıl konuşacaklarını, kullanacakları kelimeleri ve sunmak istedikleri fikirleri tanımış olacaklardır. Bu hareket noktasının örneklerini asr-ı saadette görmekteyiz.

Bedir savaşından önce sahabe, çobanlık yapmakta olan Kureyşli bir çocuğu yakalayarak ona Kureyş müşriklerinin asker sayısını sormuşlardı. Onlar çocuğun güzel cevap vermediğini görünce dövmeye başladılar. Nihayet Peygamber (s.a.v.) -ki hiç tartışmasız O, gerçek bir psikologtur- gelerek çocuğa:

"Kureyş ordusu kaç deve kesiyor? " diye sordu. Çocuk:

"Dokuz ile on arasında, " cevabını verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

"Onlar dokuzyüz ile bin arasında" buyurdu ve çocuğun matematik olarak binler basamağını bilmediğini, fakat onun zihinsel gücünün her zaman seyrettiği develer yüzünden onlar basamağını kavradığını gördü.

Peygamber (s.a.v.), küçük bir kız çocuğuna anlayacağı Habeş lehçesiyle seslenmiştir. Eğer çocuğa başka bir şekilde konuşacak olsaydı, Peygamber'm (s.a.v.) ne dediğini anlayamayacaktı.

Hâlid b. Saîd'in kızı Ümmü Hâlid, babası Habeşistan'a[68] hicret ettiğinde orada dünyaya gelmişti. Rasûlüllah (s.a.v.) henüz küçük yaşta olan bu kız çocuğuna bir gömlek giydirerek ona:

"Ey Ümmü Hâlid! Bu senadır (güzeldir)" demişti. "Sena" kelimesi Habeş dilinde "güzel" mânâsına gelmekteydi.[69]

Hz. Âişe anlatıyor: Habeşliler mescidde oynuyorlardı. Rasûlüllah (s.a.v.) elbisesiyle bana perde oluyordu da onların oyunlarına bakıp seyrediyordum. Böylece seyretmeye devam ettim. Nihayet onlara bakmaktan usanan ve oradan ayrılan ben oldum. Oyun ve eğlenceye düşkün genç yaştaki bir kızın bunu ne ölçüde arzu edeceğini artık siz takdir edin."[70]

Enes (r.a.), Peygamber'e (s.a.v.) hizmet ederken bir kusur işlediğinde veya bir işi unuttuğunda, Peygamberimizin ailesinden onu cezalandırmak isteyenler olurdu. Çocuğun güç ve kapasitesini bilen Rasûlüllah (s.a.v.), sözkonusu müdahaleyi hemen farkeder ve "Bırakın onu, eğer olması takdir edilseydi, mutlaka o iş olurdu" buyururdu. Bu demektir ki çocuk, sınırlı bir düşünce ve fizik gücüne sahiptir. Güç ve takatinin üzerinde ondan iş beklemek, havaya tohum ekilmesini istemek demektir. Rasûlüllah'ın (s.a.v.), çocuklarla şakalaşırken bile onlara anlayacağı şekilde kendi dillerinden konuştuğunu görüyoruz. Önceki bölümlerde geçtiği üzere, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) "Ey Ebû Umeyr, ne yaptı Nuğayr

(kuşcağız)!" diyerek Enes'in kardeşine latife yapması, bunun açık bir delilidir.
Bu üslûbun ihmal edilmesi halinde, yani aklî ve fikrî seviyesini aşarak çocuğa konuşulması durumunda, onda aksilik, inat ve serkeşlik hattâ bazan bönlük görülür. Birisi size bilmediğiniz bir dille birşey emretse, siz de ona cevâp veremediğinizde dövmek için üzerinize gelse, bu haksızlık olmaz mı? İşte çocuk da böyledir.[71]

D. Karşılıklı Sakin Konuşmak

Sakin bir şekilde karşılıklı konuşma yapmak, çocuğun akıl ve düşünce dünyasını zenginleştirir ve gelişen hâdiselerin içyüzünü keşfetme konusunda büyük ölçüde katkı sağlar. Çocuğun, münâkaşa ve karşılıklı konuşmaya alıştırılması, ana babayı eğitimin zirve noktasına sıçratır. Çünkü o zaman çocuk, kendi haklarını gündeme getirebilir ve kavrayamadığı birtakım meçhulleri sorabilir. Tabii ardından da düşünce yönüyle çocukta bir hareket ve canlılık meydana gelir. Artık çocuk yetişkinlerin sohbet ve meclislerine gider. Orada varlığını hissettirir ve görüşleri büyüklerde yankı uyandırır. Çünkü çocuk, evinde ana babasıyla beraber tatlı münazara âdabı, karşılıklı konuşma üslûbu ve tecrübesi kazanmıştır.
Bugün birçokları, yüksek ahlâk ve faziletin bir tezahürü olsun diye çocuğun sürekli/bütünüyle susmasını istemekte; "söz gümüş ise sükût altındır" atasözünü kullanarak bir yerde daimî sükûta mahkum etmektedir.
Şüphesiz gereksiz yere konuşmaktansa sükût etmek güzel bir huy ve iyi bir sıfattır. Ancak çocuk, kendi fikrini serbestçe ifade edebilmeli ve karşılıklı konuşmalarda âdab ölçüleri içerisinde varlığını hissettirebilmelidir.
Rasûlüllah (s.a.v.), zina etmek isteyen bir delikanlı ile sakin bir şekilde karşılıklı konuşma yapmış ve sonunda delikanlı, en fazla zinadan nefret ederek oradan ayrılmıştır.
Bir evvelki maddede geçtiği üzere, Rasûlüllah (s.a.v.) çocuğa müşriklerin asker sayısını sorarken, onunla ihtiyat ve sükûnetle karşılıklı olarak konuşmuştur. Halbuki daha önce sahabe aynı çocuğu konuşturmak için dövmüş ama çocuk onlara cevap vermemişti.
Rasûlüllah'ın (s.a.v.), teyzesi Meymûne'nin yanında gecelediği sırada henüz bir çocuk olan Ibn Abbâs ile karşılıklı konuşurken de aynı tatlı ve güzel üslûbunu görmekteyiz. Muhtelif vesilelerle birkaç defa tekrarlamak zorunda kaldığımız bu konuşmanın farklı bir varyantını özet olarak dikkatlere arzetmek istiyoruz. Sözkonusu rivayette, Rasûlüllah (s.a.v.) namaz kılarken, sol tarafına duran Ibn Abbâs'ı sağ tarağına alır. Fakat çocuk tekrar sol tarafına geçer. Bu birkaç defa

tekrarlanınca, Rasûlüllah (s.a.v.):
"Seni durdurduğun yerde sebat etmekten alıkoyan sebep nedir, ey çocuk? " diye sordu. İbn Abbâs:
"Sen Rasûlüllah'sın (s.a.v.). Hiçbir kimsenin sana müsâvî olması uygun değildir, " cevabım verdi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.):
"Allah'ım, bunu dinde fakîh (derin anlayış sahibi) kıl ve ona Kur'an'm mânâsını öğret! " buyurdu.[72]
Rasûlüllah (s.a.v.) savaşa katılmak isteyen bir çocuğu muhatap kabul ederek onunla sükûnetle konuşmuş, fikrini almış ve ona adaletle muamele etmiştir. Semura b. Cündeb (r.a) anlatıyor: Anam dul kalmış ve Medine'ye gelmişti. Evlenmek üzere onu isteyenler vardı. Onlara anam:
"Şu yetimin bakımını üstlenebilecek bir adamla ancak evlenmeyi kabul edebilirim, derdi. Sonra Ensar'dan bir adamla evlendi. Rasûlüllah (s.a.v.) her yıl Ensar'm çocuklarını denetler, onlardan yetişmiş olanları cihada asker olarak alırdı. Derken bir yıl ben gösterildim. Beni kabul etmedi ama hemen yanımdaki çocuğu kabul etti. Ben:
"Ya Rasûlallah! Onu kabul ettin ama beni reddettin. Eğer ben onunla güreş tutacak olsaydım, mutlaka onu yıkardım, " dedim, Rasûlüllah (s.a.v.):
"Peki öyleyse onunla güreş tut! " buyurdu. Ben de hemen onunla güreştim ve onu yıktım. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) beni de orduya aldı.[73]
Bu noktada sahabe de aynı metodu takip etmiştir. Emîru'l-mü'minîn Ömer b. Hattab'a bir adam gelerek oğlunun isyanım şikâyet etmişti. Ömer'in ilk yaptığı iş, meselenin içyüzünü anlamak için çocuğu çağırtmak oldu. Hz. Ömer oğlana:
"Babana isyan etmenin sebebi nedir? " diye sordu. Çocuk:
"Ey mü'minlerin emîri! Çocuğun babası üzerindeki hakkı nedir? " diye sordu. Hz. Ömer:
"İyi bir ana seçmesi, güzel bir isim koyması ve ona Allah'ın kitabını öğretmesidir, cevabını verdi. Çocuk:
"Ey mü'minlerin emiri! Babam bunlardan hiçbirini yapmadı, " dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer babaya dönerek:
"Vallahi çocuk sana asi gelmeden önce, sen ona isyan etmişsin, vazifeni yapmamışsın, " dedi. Bu örnekte olduğu gibi, Hz. Ömer, umûmî mânâda çocuklarla karşılıklı konuşur hattâ birçok önemli işlerde onların görüşlerine başvururdu.
Görüldüğü üzere, o tarihte dünyanın en büyük devlet başkanı, müslümanların halifesi ve Allah'ın, hakkı kalbinde ve dilinde kıldığı bu yüce insan önemli

işlerde, toplumda değer verilmeyen ve tepeden bakılan çocuklar ve gençlerle istişare ediyor, bazı problemleri onlarla tartışıyordu. Bu konuda bir örnek de beşinci râşid halifeden vermek istiyoruz.

Ömer b. Abdilaziz (r.a) halife seçilince, tebrik etmek ve bu arada ihtiyaçlarını arzetmek üzere çevre beldelerden heyetler geliyordu. Birgün hicaz bölgesinden bir heyet geldi ve gelenler adına konuşma yapmak üzere Hâşim oğullarından bir çocuk öne geçti. Çocuğun yaşı küçüktü. Halife Ömer çocuğa:

"Yaşça senden daha büyük olan kimse gelsin! " dedi. Çocuk:

"Allah mü'minlerin emirine iyilik versin! İnsan, ancak iki küçük uzvu ile; kalbiyle ve diliyle insandır. Binaenaleyh Allah bir kuluna laf yapan bir dil ile belleyen bir kalp ihsan buyurmuş ise, o kimse konuşma hakkını elde etmiş ve kendisini dinleyenlerin takdirine arzetmiş demektir. Ey mü'minlerin emîri! Eğer iş yaşla olsaydı, şu makamında ümmet içinde mutlaka senden daha layık kimseler olurdu, dedi. Halife Ömer:

"Doğru söylüyorsun, konuş! " dedi. Çocuk:

"Allah mü'minlerin emirine iyilik versin! Biz bela ve musibet heyeti değil, tebrik ve şükran heyetiyiz. Biz, senin vasıtanla Allah'ın bize verdiği ikram ve ihsandan dolayı beldemizden kalkıp isteyerek seni ziyarete geldik. Devlet başkanımız olarak adaletin sayesinde zulüm ve haksız uygulamalarından emin olduk," dedi. Halife Ömer:

"Bana nasihatte bulun, yavrum! " dedi. Çocuk:

"Allah mü'minlerin emîrine iyilik versin! Allah'ın halim muamelesi, tûl-i emelleri, halkın fazla övgü ve takdiri bazı insanları tehlikeye atmış, ayaklarının kaymasına ve cehenneme girmelerine sebep olmuştur. Bundan dolayı Allah'ın sana olan hilmi, tûl-i emelin ve insanların çok övmesi seni kesinlikle aldatmasın. Aksi halde ayağın kayar sen de o bahtsızlar kervanına katılırsın. Allah Teâlâ seni onlardan değil, bu ümmetin sâlih insanlarından eylesin, " dedi ve sonra sükût etti. Bunun üzerine halife:

"Çocuğun yaşı kaç? " diye sordu. Orada bulunanlar:

"Onbir yaşındadır," cevabını verdiler. Sonra çocuğun kimlerden olduğunu sordu ve onun Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin efendimizin evladından olduğunu öğrendi. Bunun üzerine halife Ömer b. Abdilaziz onu takdir etti, hayır ve bereket niyazında bulundu."[74]

Mus'ab b. Sa'd diyor ki: Babam mescidde namaz kıldığında hafif tutar, rükû ve secdesini tamamlardı. Evde namaz kıldığında ise, namazı ve rükunlanra uzun tutardı. Birgün babama:

"Babacığım! Sen mescidde namaz kıldığında biraz hafif tutuyor, evde kıldığında

ise uzatıyorsun." (Bunun sebebi nedir?) dedi. Babası:
"Yavrucuğum! Biz, insanların bize uyduğu imam insanlarız. (Cemaatin içinde hasta, yaşlı, çocuk ve ihtiyaç sahibi bulunabilir), " cevabını verdi.[75]
Ebû Mûsâ 'nın (r.a) oğlu Ebû Bürde anlatıyor: Ümnü'l-Fadl'm evinde iken ben babam Ebû Mûsâ 'ya dikkat ettim. Kadın aksırdı, babam ona "yerhamükellah" dedi. Ben aksırdım fakat bana öyle demedi. Eve geldiğimde durumu anama anlattım. Derken babam geldi. Anam ona:
"Oğlum senin yanında aksırmış ama sen ona "yerhamükellah" dememişsin. Fakat bir kadın aksırmış ona demişsin. Bunun sebebi ve hikmeti nedir? " diye sordu. Babam:
"Senin oğlun aksırdığında, "el-Hamdü lillâh" demeyince ben ona "yerhamükellah" demedim. O kadın ise aksırdıktan sonra "el-Hamdü lillah" dedi. Ben de ona "yerhamükellah" dedim. Çünkü ben Rasûlüllah'ın (s.a.v.) *"Sizden biriniz aksırdığı zaman "el-Hamdü lillah" derse, ona "yerhamükellah" deyin. Fakat "el-Hamdü lillah" demediyse, siz de ona "yerhamükellah" demeyin!"* buyurduğunu işittim, cevabım verdi. Bunun üzerine anam:
"Pekâlâ, iyi yapmışsın! " dedi.
Karşılıklı sakin konuşma mevzuunda, büyük bir imamın fevkalade etkilendiğini gösteren canlı bir örnek vermek istiyoruz: İmam Ebû Hanîfe, çamurla oynamakta olan bir çocuğu görünce:
"Yavrum, dikkat et çamura düşersin! " demişti. Bunun üzerine çocuk büyük imama:
"Asıl sen dikkat et ve düşmekten sakın! Çünkü âlimin düşmesi (yanlış fetva vererek ayağı kayması) âlemin düşmesi (ve dünyanın karışması) demektir, " cevabını yetiştirmişti, İmam bu sözden çok etkilenmiş ve çok sarsılmıştı. Artık o günden sonra, öğrencileriyle birlikte tam bir ay müzakere ettikten sonra ancak bir fetva verirdi.[76]
Mücâşi b. Yûsuf anlatıyor: Medine'de İmam Mâlikin yanında bulunuyordum. O, insanlara fetva veriyordu. Derken imam Ebû Hanîfe'nin öğrencilerinden henüz genç yaşta olan Muhammed b. Hasan İmam Mâlikin yanına geldi. Bu hâdise, onun, imam Mâlik'ten Muvatta' adlı eserini rivayet etmesinden önce oluyordu. Muhammed, Mâlik'e:
"Mescidin dışında su bulamayan cünüp kimse hakkında ne dersin? " diye sordu. Mâlik:
"Cünüp mescide giremez, " cevabını verdi. Muhammed:
"Nasıl öyle olur? Namaz vakti gelmiş, o da suyu görüyor! " dedi. Bunun üzerine

Mâlik:
"Cünüp mescide giremez," sözünü yine tekrarlamaya başladı. Muhammed soru üzerinde çok durunca, Mâlik ona:
"Peki bu konuda sen ne dersin? " dedi. O:
"Teyemmüm eder ve mescide girer. Sonra suyu mescidden alır, dışarı çıkar ve boy abdesti alır, " cevabını verdi. Mâlik:
"Nerelisin sen? " diye sordu. Muhammed:
"Yere işaret ederek "buralıyım" dedi ve sonra kalktı. Orada bulunanlar, bu, Ebû Hanîfe'nin arkadaşı ve öğrencisi Muhammed b. Hasan'dır, " deyince Mâlik:
"Muhammed b. Hasan nasıl yalan söyler, o kendisinin Medineli olduğunu söyledi? " dedi. Orada bulunanlar, Muhammed'in yere işaret ederek "buralıyım" dediğini hatırlatınca Mâlik:
"Bu cevap bana ötekinden daha hârika ve daha müthiş geldi, " dedi.[77]

E. Pratik Tecrübe Ve Uygulamalarla Çocuğun Duyu Ve Yeteneklerini Geliştirmek

Duyu organlarının geliştirilmesi, çocuğa yeni bilgi ve beceri kazandırır. İlkin ellerini kullanmak suretiyle herhangi bir işte maharet göstermesi, onun düşünme melekesini de harekete geçirir. Çocuk, önündeki canlı örneği dikkatle izler ve izlediği işi güzel yapabilmek için kendisi de dener. Böylece o, ustalığa doğru adım adım ilerler.
Rasûlüllah (s.a.v.), koyun yüzmekte olan bir çocuk gördü. Çocuk yüzme işini iyi beceremiyordu. Rasûlüllah (s.a.v.) hemen kollarını çemredi ve çocuğun önünde koyunu yüzmeye başladı. Bu pratik tecrübeden faydalanmak isteyen çocuk, aklını kullanarak işin nasıl yapıldığını dikkatle izledi.
Ebû Saîd el-Hudrî anlatıyor: Peygamber (s.a.v.) birgün koyun derisi yüzmekte olan bir çocuğa rastladı. Çocuk işi güzel yapamıyordu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):
"Biraz kenara çekil de sana (nasıl yüzüldüğünü) göstereyim," buyurdu. Sonra elini koltuk altına kadar görünmeyecek şekilde deri ile et arasına soktu. Sonra da gitti ve (yeniden) abdest almadan cemâate namaz kıldırdı.[78]
Şüphesiz bu tür tecrübe ve uygulamalarla çocuğun ufku genişler, akıl ve zihin bakımından gelişme gösterir.[79]

F. Çocuğu Rasulüllah'ın (s.a.v.) Örnek Şahsına Bağlamak:

Çocuğun, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) örnek şahsına bağlanması ve O'nu sevmesi, İslâm eğitiminde önemli bir unsurdur.
Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurur:
"Çocuklarınızı üç haslet üzerine terbiye edin: Peygamberinizin sevgisi, ehl-i beyt sevgisi ve Kur'an tilâveti." ***[80]***
Bu eğitimi alan bir çocuk, yapı itibariyle mutedil bir insan olur. Çünkü onun yetişme tarzı, yani, en büyük Peyganıber'in ve Allah'ın Habîbi'nin ahlâk ve sîretini esas alan bir eğitim görmesi, itidal ve istikâmet çizgisini yakalamasına sebep olur. Çocuk eğitiminde Peygamber sevgisinin ihmal edilmesi halinde ise, gayr-i müslim çevreler onun gönlüne kendi liderlerinin ve örneklerinin sevgisini koyacaktır. Bütün bunlar dikkate alınırsa, çocuğun Rasûlüllah'ın (s.a.v.) üstün şahsına bağlanmasının kaçınılmaz bir yol olduğu görülür.

III. Çocuğun Ruhunu Etkileyecek/Okşayacak Psikolojik Esaslar

A. Çocuğa Arkadaşlık Yapmak Ve Onunla Sohbet Etmek:

Arkadaşlık, psikolojik bakımdan çocuğun etkilenmesinde büyük rol oynar. Arkadaş, arkadaşın aynasıdır. İki arkadaş arasındaki dostluk, daha ziyade aşılama işine benzer; birbirlerinden faydalanırlar ve bilgi alış-verişinde bulunurlar.
Rasûlüllah (s.a.v.) her yerde çocuklara eşlik ederek onlara bir arkadaş gibi davranmıştır. Bazan amcası Abbas'ın oğlu Abdullah ile, bazan amcasının oğlu Cafer'in çocukları ile, bazan de Enes ile birlikte yola çıkarak bıkmadan ve büyüklenmeden onlarla sohbet etmiştir. Büyüklerle beraber olmak; onlardan ilim, ahlâk ve fazilet öğrenmek çocuğun hakkıdır.
Enes'den (r.a) rivâyet edildiğine göre bizzat Peygamber de (s.a.v.) çocukluk yıllarında çocuklarla oyun oynarken, Cebrail gelerek onu tutmuş ve göğsünü açmıştı.[81]
Abdullah b. Ca'fer anlatıyor: Ben, Kuşem (b. Abbas) ve Ubeydullah b. Abbas oynarken, aniden bineği üzerinde Rasûlüllah (s.a.v.) geldi. Rasûlüllah (s.a.v.):
"Şunu yanıma bindirin! " buyurdu ve beni önüne aldı. Sonra Kuşem için: "Şunu da yanıma bindirin! " buyurdu ve Kusem'i arkasına aldı. Rasûlüllah (s.a.v.) Kusem'i alıp da Ubeydullah'ı bırakmasından dolayı amcası Abbas'dan çekinmedi. Sonra üç defa başımı sıvazladı ve "Allahım, Cafer'in çocuğunu hayırlı eyle" diyerek duâ etti.

(Râvi diyor ki): Ben Abdullah'a:
"Kuşem ne yaptı? " diye sordum. O:
- Şehit oldu, cevabını verdi. Ben, Abdullah'a:
"Allah ve Rasûlü onun durumunu daha iyi bilir, " dedim. O:
"Evet, " cevabını verdik.[82]
Bir sahâbî çocuk olan Ebû Cuhayfe de kavmiyle birlikte Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yanına gittiğini, orada gördüklerini ve duyduklarını şöyle anlatıyor. Âmir oğullarından bir grupla, Ebtah mevkiinde Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yanına varmıştı. Rasûlüllah (s.a.v.):
"Hoş geldiniz, safa getirdiniz!" dedi. Derken namaz vakti gelince, Bilal çıktı ezan okudu. Parmaklarını kulaklarına koydu ve ezan esnasında (sağa-sola) dönmeye başladı. Kamet getirince de Peygamber (s.a.v.) (sütre olmak üzere) bir deynek dikti ve ona doğru namaz kıldırdı.
Ashab-ı kiram da aynı yolu takip etmiştir. Hz. Ömer, kendi oğlu Abdullah ve Abbas'ın oğlu Abdullah'a eşlik etmiş, Zübeyr de savaş tekniklerini öğrensin, güçlü ve yiğit yetişsin diye oğlunu cihad meydanına götürmüştür. Bu tür örnekler sayılamayacak kadar çoktur.
Çocuğun, kendi yaşıtlarıyla dostluk ve arkadaşlık kurması da eğitim açısından oldukça önemli bir husustur. Daha önce bir kaç yerde bu konu ele alınmıştı. Ancak burada şunu bir kez daha altını çizerek ifade etmek istiyoruz: Ana baba, çocuklarının iyi bir arkadaş çevresi edinmelerine mutlaka yardımcı olmalı ve onları denetlemelidir. Onları çocuk hapishanelerinde değil, cami ve mescidlerde görebilmek için, İslam'a savaş açmış kulüp ve örgütlerde değil, İslam'a hizmet eden resmî veya özel müesseselerde bulabilmek için ana baba mutlaka bu görevini yerine getirmelidir.[83]

B. Çocuğu Sevindirmek:

Çocuklar, yapı itibariyle neşe ve ferahı severler. Yetişkinler için sevinç kaynağı olan bu tomurcuklar, onları güler yüzlü görmek isterler. Bu yüzden çocukları sevindirmek ve güleryüz göstermek, onları derinden etkiler. Ayrıca bu, çocuğa psikolojik bir rahatlık ve canlılık sağladığı gibi onu, söyleneni kabul etmeye hazır duruma getirir.
Peygamber (s.a.v.) çocukların ruh ve gönüllerini devamlı neşelendirir ve bunu yaparken de değişik usûllere başvururdu. Karşılamak, öpmek ve kucaklamak, başlarını sıvazlamak, terkisine veya kucağına almak, nefis yiyecekleri sunmak

ve onlarla birlikte yemek, bu hususta başvurduğu usûllerden bir kısmıdır. İşte Rasûlüllah (s.a.v.) bütün bunlari şefkat ve merhametle tatbik ediyor, geleceğin büyükleri olan bu minik goncaları sevinç ve mutluluğa boğuyordu.[84]

C. Çocuklar Arasında Faydalı Yarışlar Düzenlemek Ve Kazananları Ödüllendirmek:

Yarışmak, çocuk bir yana, genel olarak insanda saklı duygu, yetenek ve enerjileri harekete geçirir. İnsan bu özelliklerini ancak kazanmak için birisiyle girişti̇ği rekabette tanır. Rasûlüllah (s.a.v.), işte insandaki bu durgun güç ve enerjiyi motive etmek için çocuklara yarışma ruhunu aşılardı.
Rasûlüllah'ın (a.a.v.) düzenlediği yarışmalar bilgi, mantık ve muhakeme sahasında olduğu gibi, spor alanında da olurdu. Şu misal, bilgi, mantık ve muhakeme ile ilgilidir:
İbn Ömer (r.a) diyor ki: Rasûlüllah (s.a.v.):
"Bir ağaç türü vardır ki, yaprağı dökülmez. Bu ağaç türü müslümana benzer. Bana söyleyin bakalım bu ağaç nedir? " buyurdu.
Bunun üzerine insanların zihinleri kırlardaki ağaçlara takıldı; düşünmeye başladılar. Benim içimden bunun hurma olduğu geçti. Fakat (söylemeye) utandım. Sonra cemaat:
"Bize o ağacın ne olduğunu söyle ya Rasulallah! " dedi. Bunun üzerine:
"O hurma ağacıdır," buyurdu. Ben bunu (babam) Ömer'e hatırlatınca, şöyle dedi: Onun hurma ağacı olduğunu söyleseydin, benim için şundan ve şundan daha makbul olurdu.[85]
Bu tür mantık ve muhakemeye dayalı sorular, çocuğun akıl, zekâ ve hafıza gücünü harekete geçirir. Bu nevi soru tipleri, Suriye'de "Tehâzîr", Mısır'da "Fevâzîr" adını alır.[86]
Yukardaki rivayetten anlaşılacağı üzere, henüz bir çocuk olan Ibn Ömer, bilgi konusunda kendisinden büyük olanlarla yarışmış, ancak küçük olduğu için edebinden dolayı cevap vermemiştir.
Şu yarışma da fizikî gelişimi sağlayan sporla ilgilidir:
Abdullah b. el-Hâris (r.a) anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) Abbas'ın çocukları Abdullah'ı, Ubeydullah'ı ve Kesîr'i yanyana sıraya dizer ve şöyle derdi: "Kim önce koşup bana gelirse ona şu kadar ödül var!" Çocuklar da koşarak gelirler; kimi Rasûlüllah'ın sırtına, kimi de göğsüne çıkmaya çalışırdı. O da onları öper ve kucaklardı.[87]

Ana baba ve eğitimciler de, Peygamberimizin yaptığı gibi uygun zemin ve zamanlarda, çocuklar arasında yarışmalar düzenleyerek onların fitrî kabiliyetlerini keşfetmeli, ona göre yönlendirmeli ve özellikle yarışmada dereceye girenleri ödüllendirmelidir. Böylece çocuk başarının verdiği huzur ve mutluluğu duyacak ve ideal noktaya ulaşabilmek için enerji sarfedecektir. Ayrıca bu tür yapıcı yarışmalar, çocuğu ferdiyetçilikten uzaklaştırır ve onda kollektif çalışma ruhunu geliştirir. Yarışma gibi sosyal faaliyetlerde çocuk, bazan kazanarak, bazan da kaybederek artı ve eksileriyle hayatı tanımaya çalışır.[88]

D. Çocuğa Cesaret Kazandırmak:

Aşırılık ve taşkınlığa meydan vermeden çocuğu cesur yetiştirmek, İslâm eğitiminin gözettiği önemli hedeflerden birisidir.[89] Bu, çocuğun psikolojik gelişiminde, olumlu ve yapıcı davranışlarında, potansiyel gücünün açığa çıkarılmasında ve yaşadığı hayatta ilerleme kaydetmesinde aktif rol oynar. Bir önceki maddede geçtiği üzere Rasûlüllah'ın (s.a.v.) "Kim bana önce gelirse, ona şu kadar var!" diyerek yarışmaları için çocuklara cesaret vermesinin temelinde bu düşünce yatmaktadır,
Hz. Ömer, oğlu Abdullah ile birlikte Rasûlüllah'ın (s.a.v.) sohbet meclisinden çıkarken, Abdullah babasına:
"Babacığım! Rasûlüllah'ın (s.a.v.) sorduğu suâlin cevabının hurma ağacı olduğu benim aklıma gelmişti, " dedi.
Babası Hz. Ömer:
"Peki neden söylemedin? Eğer söyleseydin, benim için şundan ve şundan daha sevimli olurdu, " dedi. Bunun üzerine oğlu Abdullah:
"Baktım, sen ve Ebû Bekir birşey konuşmadınız. Bu yüzden de atılıp fikir beyan etmeyi hoş bulmadım," cevabını verdi.[90]
İbn Hacer, bu hadisi açıklarken diyor ki: "Hadis, âdeta şu mesajı vermektedir: Bilgi seviyesinin eşit olduğu yerde, saygıdan dolayı yaşça büyük olana söz hakkı verilir. Ama yaşça küçük olan büyüğe göre daha bilgili ise, onun huzurunda konuşması engellenemez. Çünkü, oğlu Abdullah mazeret beyan etmesine rağmen babası Ömer (r.a) onun konuşmamasına üzülmüştür."[91]
Îbnu'l-Kayyım da şöyle der: "Bu hadisten şu hükümler çıkmaktadır: İnsan, çocuğunun doğruyu bilmesine ve bulmasına sevinir. Babası bilmese bile, çocuğun, bildiği cevabı onun huzurunda söylemesi mekruh değildir. Bunda

babaya karşı bir edepsizlik olduğu söylenemez."[92]
Şu örnek de büyüklerin yanında çocukların hiç sıkılmadan cesaretle konuşmaları ve görüşlerini sunmaları konusunda Hz. Ömer'in ihtimamını göstermektedir: Birgün Ömer b. Hattab yanındakilere "Biriniz ister mi ki, hurma ve üzüm ağaçlarıyla dolu bir bahçesi olsun..."[93] âyetinin ne hakkında nazil olduğunu biliyor musun? diye sordu. Onlar:
"Allah daha iyi bilir, " dediler. Hz. Ömer buna kızdı ve:
"Biliyoruz veya bilmiyoruz deyin, " dedi. Bunun üzerine İbn Abbâs:
"Ey mü'minlerin emîri! Bu konuda bende bir bilgi var, " dedi. Hz. Ömer.
"Söyle ey kardeşimin oğlu! Kendini küçük görme, " dedi. İbn Abbâs:
"Allah bu âyetle bir ameli misal vermiştir, " dedi. Hz. Ömer:
"Hangi amel? " diye sordu. İbn Abbâs buna da şu cevabı verdi:
"İyilik yapan zengin bir adam vardı. Sonra Allah ona (imtihan için) şeytanı gönderdi. Adam birçok günah işledi. Nihayet eski amellerini tümüyle batırdı, işte bu, o adamın amelini açıklamaktadır... "[94]
O halde çocukları yüreklendirme konusunda, ana baba ve eğitimcilerin parolası "Söyle yavrucuğum, kendini küçük görme" sözü olmalıdır.
Çocukların cesaretlendirilmesi gereken noktalardan birisi de, faydalı kitapları satın almaktır. Böylece çocuğun ilmî bir kütüphanesi olur ve o büyüdükçe o nisbette kütüphanesi de gelişir. Meşhur hanefî fakihlerinden İbn Abidîn, oğlunun yetişme tarzından bahsederken: "Onun şu eşsiz ve zengin kitapları edinmesine babası sebep olmuştur. Çünkü o, istediği her kitabı satın alırdı ve ona babası şöyle derdi: Düşündüğün her kitabı satın al. Ben sana onun parasını öderim. Çünkü sen, benim öldürdüğüm selef tatbikatını ihya ettin. Allah senden razı olsun oğlum!" demiş ve yanındaki eski âlimlerin kitaplarını ona vermiştir.[95]

E. Çocuğu Takdir Etmek:

Şüphesiz çocuğun takdir edilmesi, onun ruh ve his dünyasını oldukça etkiler. "Marifet iltifata tâbidir" sözü gereği, çocuk, hareket ve davranışlarım kontrol ederek kendini otokritiğe tâbi tutar. Takdir edilen çocuk, psikolojik olarak rahatlar ve övülen hasletlerini devam ettirir. Gerçek mânâda bir psikolog olan Peygamber (s.a.v.) bu hassas prensibi çocuklar üzerinde dengeli bir şekilde tatbik etmiştir.
İbn Ömer (r.a) anlatıyor: Rasûlüllah'ın (s.a.v.) hayatında bir adam rüya gördüğünde onu Rasûlüllah'a anlatırdı. Ben de gördüğüm bir rüyayı Peygamber'e

(s;a.v.) anlatmak istedim. Taze ve bekar bir genç idim. Rasûlüllah'ın (s.a.v.) zamanında mescidde uyurdum. Derken ben de birgün rüyada iki meleğin beni tutup cehenneme götürdüklerini gördüm. Bir de baktım ki, cehennem kuyu gibi yanları örülüp durulmuş ve iki tane boynuzu vardı, içinde kendilerini iyice tanıdığım bazı insanlar bulunuyordu. Ben hemen "Ateşten Allah'a sığınırım" demeye başladım. O sırada başka bir melek bizi karşıladı ve bana hitaben "sen korkma!" dedi. Ben bu rüyamı (kızkardeşim ve Peygamber'in (s.a.v.) zevcesi) Hafsa'ya anlattım. Hafsa da bunu Rasûlüllah'a (s.a.v.) anlattı. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.): "Abdullah ne iyi adamdır, bir de geceleyin kalkıp namaz kılmayı âdet edinseydi!" buyurdu. Abdullah'ın oğlu (ravi) Salim diyor ki: "Artık ondan sonra geceleyin pek az uyurdu."[96]

İşte Rasûlüllah'ın (s.a.v.), insan ruhunu okşayan güzel üslubuyla yaptığı medih ve takdir, bu şekilde semeresini verir ve insanı mükemmel noktaya sevkederdi. Zaman ve mekan faktörü dikkate alınarak, haddi aşmadan dengeli ve itidalli bir şekilde yapılan medih ve takdir, her yerde semeresini verecektir.

Daha önce geçtiği üzere, Peygamber'e (s.a.v.) hizmet düşüncesiyle Arapça ve Süryânîce'yi öğrenen çocuk için, Hendek günü Rasûlüllah'ın "Ne iyi çocuktur o!" diyerek övgüde bulunması da bizim için bir örnektir.[97]

F. Çocukla Oynaşmak:

Çocukla oynaşmak ve onun yanında çocuklaşmak, onun, içini açmasına ve dolayısıyla yetişmesine yardımcı olur. Muhtelif vesilelerle hatırlatıldığı üzere, Peygamber (s.a.v.), başta torunları Hasan ve Hüseyin olmak üzere sahabe çocuklarıyla oynaşmış, şakalaşmış ve yolculuk yapmıştır. Onun, her ana babayı ilgilendiren ve konunun önemini gösteren şu talimatı gerçekten de ilginçtir:

Ebû Süfyan anlatıyor: (Halife) Muâviye'nin yanına girmiştim. Sırt üstü yatmış, göğsünde bir oğlan veya kız çocuğu vardı. Ona okşayıcı sözler söylüyordu. Ben: "Ey mü'minlerin emiri, onu kendinden uzak tut! " dedim. Bunun üzerine o; "Ben Rasûlüllah'ın (s.a.v.) "Kimin bir çocuğu varsa, onunla eğlensin/oynaşsın" buyurduğunu işittim, " dedi.[98]

Hâlid b. Saîd'in kızı Ümmü Hâlid anlatıyor:

(Çocukken) ben babamla beraber üzerimde sarı renkli bir gömlek olduğu halde Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yanına gelmiştim. Rasûlüllah (s.a.v.):

"Seneh, seneh (güzel, güzel) " buyurdu.

Râvi Abdullah diyor M: "Seneh" kelimesi, Habeş dilinde "güzel" mânâsına

gelmektedir. Ümmü Hâlid devam ediyor: O sırada ben (Rasûlüllah'ın (s.a.v.) iki küreği arasındaki) Peygamberlik mührü (bir nevi et beni) ile oynamaya başladım. Babam beni azarladı ve bundan menetti. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.):
"Çocuğu kendi haline bırak! " buyurdu. Sonra Rasûlüllah (s.a.v.) bana üç defa:
" (Yavrum ömrün uzun olsun) gömleğini (sağlıkla giy ve) eskit! " dedi.
Râvi Abdullah, Ümmü Hâlid'in uzun zaman yaşadığını söylemiştir.[99]
Bu hadisin şerhinde İbn Hacer, "Küçük kız çocuğuna karşı söz ve davranışla şaka yapmaktan, onunla cana yakınlık ve ünsiyet kurmak anlaşılır. Öpmek de bu kabildendir" demektedir.[100]
Ebû Hüreyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûllüllah (s.a.v.), torunu Hasan'a dilini çıkarır, çocuk da onun dilinin kırmızılığını görür ve buna sevinirdi.[101]
Rasûlüllah'ın (s.a.v.) şu hareketi de bu noktada güzel bir örnektir: Ebû Hüreyre (r.a) anlatıyor: Rasûlüllah'ın (s.a.v.) torunu Hasan'i her zaman gözü yaşlı görürdüm. Birgün Peygamber (s.a.v.) evinden çıktı ve beni mescidde buldu. Hemen elimden tuttu ve birlikte çıktık. Benî Kaynuka'nın pazarına gelinceye kadar benimle konuşmadı. Orada bir dolaştı ve etrafa baktı. Sonra birlikte döndük ve nihayet mescide geldik. Rasûlüllah (s.a.v.) dizlerini dikerek oturdu ve:
"Küçük nerede? Çağırın bana onu, " buyurdu.
Derken Hasan koşarak geldi ve Peygamber'in (s.a.v.) kucağına kendini attı. Sonra elini Peygamber'in (s.a.v.) sakalına soktu. Peygamber de (s.a.v.) onun ağzını açıyor ve kendi ağzını onun ağzına koyuyordu. Sonra da şöyle buyurdu: "Allah'ım! Ben bunu seviyorum. Sen de bunu ve bunu sevenleri sev."[102]
Enes b. Mâlik (r.a) diyor ki: Rasûlüllah (s.a.v.) "Ey iki kulaklı!" diyerek beni çağırır ve benimle şakalaşırdı.[103]
Enes'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.), Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb ile oynaşır ve ona birkaç defa "Zeynepcik" derdi.[104]
İbn Mes'ud (r.a) anlatıyor: Peygamber (s.a.v.) namaz kılıyordu. Secdeye vardığında, Hasan ile Hüseyin sırtına oturuyorlardı. Ashab onlara mani olmak isteyince, bırakmaları için Rasûlüllah (s.a.v.) onlara işaret etti. Derken namazını bitirdi ve Hasan ile Hüseyin'i kucağına koyarak:
"Beni seven kimse bunları da sevsin, " buyurdu.[105]

G. Çocuğun Kendine Olan Güvenini Geliştirmek:

Rasûlüllah (s.a.v,), çocuğun kendine olan güvenini geliştirmek için birtakım usûller tatbik etmiştir. Bu usûller şunlardır:

1. Çocuğun iradesini kuvvetlendirmek.

Bu da iki şeye alıştırmakla gerçekleşir:

a) Sır saklamak: Enes ve Abdullah b. Ca'fer (r.a) bunu yapmıştır. Çünkü verilen sırları saklayıp başkasına ifşa etmemeyi öğrenen çocuğun iradesi sağlam olur ve dolayısıyla kendine olan güveni gelişir.

b) Oruç tutmak: Açlık ve susuzluk karşısında oruç tutmaya dayanan ve devam eden çocuk, nefse karşı zafer neşesini hisseder. Buna bağlı olarak da hayatın sıkıntıları karşısında iradesi kuvvetlenir ve kendine olan güveni artar.

2. Çocuğun içtimaî yönden kendine olan güvenini geliştirmek:

Çocuk, evin ihtiyaçlarını ve ana babanın işlerini yerine getirdiğinde, büyüklerle oturup kendi yaşıtlarıyla birlikte olduğunda, içtimaî açıdan kendine olan güven ve itimadı gelişir.

3. Çocuğun ilmî yönden kendine olan güvenini geliştirmek:

İlmî yönden çocuğun kendine olan güven ve itimadı, onun Kur'an'ı, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) sünnet ve siyerini öğrenmesiyle gerçekleşir. Böylece çocuk daha küçüklüğünde temel birçok bilgiyi elde ederek ilmî yönden kendine olan güveni sağlamış olur. Çünkü o, bid'at ve hurafelerden, asılsız ve uydurma şeylerden uzak bir şekilde ilmin özünü ve hakikatim almıştır.

4. Çocuğun iktisadî ve ticarî yönden kendine olan güvenini geliştirmek:

Bu da, çocuğun alım-satıma alıştırılması, ana babasıyla birlikte çarşıda dolaşması ve onların ihtiyaçlarını görmesiyle gerçekleşir.

Süleyman b. Yesâr diyor ki: Sa'd b. Ebi Vakkas, eşeğinin yemi tükenince hizmetçisine:

"Evden buğday al. Götür ve mukabilinde onun kadar arpa satın al! " derdi.[106]

Peygamber de (s.a.v.), henüz bir çocuk olan Abdullah b. Ca'fer'in aîm-satımını görmüş ve ona bereket duasında bulunmuştur.[107]

H. Teşvik Ve Korkutmak:

Bir yandan teşvik etmek, diğer yandan korkutmak ve sakındırmak, çocuğun olgunlaştırılmasında faydalı olan psikolojik bir yoldur. Peygamber (s.a.v.) bu yolu çoğu zaman kullanmıştır. Bunların başında ana babaya iyilik gelmektedir. O, ana babaya iyilik etmeyi teşvik etmiş, onlara isyan etmekten de

sakındırmıştır.[108]

I. Çocuğun Arzusunu Yerine Getirmek Ve Onun Gönlünü Hoş Etmek:

Her zaman olmasa bile, çoğu zaman bu da özellikle küçük çocukların eğitiminde faydalı bir yoldur. Bu yüzden onların arzu ve isteklerine cevap vermek ve gönüllerini almak gerekir. Bunun yapılması durumunda onların ruhu açılır, sevinirler ve bir canlılık gösterirler. Aksi halde kin ve öfkeleri artar, aptallaşırlar ve hiç de hoş olmayan şeyler yaparlar.
Rasûlüllah (s.a.v,), çocuğun birçok psikolojik probleminin çözümü konusunda gerçekten de önemli bir kaide ortaya koymuştur.
Vasile b. Eska'dan (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) Osman b. Maz'un'a gitmişti. Osman'ın yanında küçük bir oğlan çocuğu vardı ve onu öpüyordu. Peygamber (s.a.v.) ona;
"Çocuk senin mi? " diye sordu. Osman:
"Evet, " dedi. Peygamber (s.a.v.):
"Onu seviyor musun ey Osman? " diye sordu. O:
"Evet, vallahi ya Rasulallah onu seviyorum, " cevabını verdi. Peygamber (s.a.v.):
"Ona olan sevgini arttırayım mı? " diye sordu. O:
"Evet, anam-babam sana feda olsun! " cevabını verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu:
*"Kim, kendi neslinden küçük bir çocuğu razı oluncaya kadar memnun ederse, Allah da onu kıyamet günü razı oluncaya kadar memnun eder."****[109]***
Muâviye'nin oğlu Yezîd anlatıyor: Babam Muâviye, Ahnef b. Kays'a bir haber göndererek gelmesini istedi. Gelince babam ona:
"Ey Ebû'l-Bahr! Çocuklar hakkında ne dersin? " diye sordu. Ahnef:
"Ey mü'minlerin emiri! Çocuklar gönüllerimizin meyveleri ve sırtlarımızın dayanaklarıdır. Biz onların ayakları altında yumuşak arazi, üstlerinde de onlara gölge olan bulut ve gökyüzü durumundayız. Onlar sayesinde büyük nimetlere kavuşuruz. Onlar birşey istediklerinde ver, öfkelendiklerinde onları yatıştırmaya çalış ve gönüllerini al ki, onlar da sana sevgi ve saygıda kusur işlemesinler ve senin için gereken iyiliği yapsınlar. Onlara ağır yük olma ki, senin hayatından bıkıp da ölümünü arzu etmesinler ve yanında olmaktan nefret etmesinler! " dedi. Bunun üzerine Muâviye ona: .
"Allah için sen iyi bir adamsın Ahnef! Vallahi sen benim yanıma geldiğin sırada Yezid'e çok öfkeli idim (sen beni teskin ettin. Ahnef, Muâviye'nin huzurundan

ayrılınca, oğlu Yezid'i bağışladı ve ona ikiyüz bin dirhem ile ikiyüz elbise gönderdi. Yezid de Ahnefe yüzbin dirhem ile yüz elbiseyi göndererek bunları onunla yarı yarıya paylaştı. "[110]
Adiyy b. Hatim diyor ki: Rasûlüllah'a (s.a.v.) geldim. O, mescidde oturmaktaydı. Cemâat:
"Bu, Adiyy b. Hâtim'dir, dediler. Ben, emansız ve yazısız (yani, bir nevi pasaportsuz) gelmiştim. Kendisine götürüldüğümde Rasûlüllah (s.a.v.) benim elimden tuttu. Bundan önce de "Allah'tan, onun elini benim elime koymasını niyaz ediyorum" demişti. Benimle kalktı. Derken yanında oğlan çocuğu bulunan bir kadın Rasûlüllah (s.a.v.) ile karşılaştı ve "Bizim sana (arzedecek bir işimiz ve) bir ihtiyacımız var!" dedi. Rasûlüllah (s.a.v.) onların ihtiyacını görünceye kadar onlarla birlikte ayakta durdu.[111]

J. Tekrarın Çocuk Ruhunda Etkisi:

Çocuk da diğer yetişkin insanlar gibi unutkan bir varlıktır. Allah Teâlâ, tüm canlı varlıklar içinde ona mesuliyet ve mükellefiyeti olmayan uzun bir çocukluk dönemi vermiştir. Teklif çağına hazırlık safhası olan bu dönemde melek onun yaptıklarım kayda geçmez. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
*"(Mükellefiyet ve mesuliyet) kalemi üç sınıftan kaldırılmıştır (yaptıkları tescil edilmemektedir): Uyanıncaya kadar uyuyandan, ergenlik çağına varıncaya kadar çocuktan ve akıllanıncaya/ayılıncaya kadar deliden..."**[112]*
Tekrarın çok yapılması, eğitim psikolojisi açısından çocuk üzerinde yaptırım gücü olan etkili bir prensiptir. Bu prensibin dayanağını, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) *"Yedi yaşında iken çocuklarınıza namaz kılmalarını emredin, on yaşına geldiklerinde kılmadıkları takdirde ise onları dövün"* hadisinde görmekteyiz. Peygamber (s.a.v.), İslamda çok önemli bir ibadet olan namazı çocuğun ruhunda kökleştirmek için, üç yıl aralıksız olarak tekrarın yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Namazın ehemmiyeti herkesçe malumdur. Bundan dolayı Kur'an şöyle buyurmaktadır: *"Aile efradına namazı emret. Kendin de ona sabırla devam et."* ***[113]***
O halde, aralıksız üç yıl sabır göstererek namaz emrinin çocuğa hatırlatılması ve tekrar edilmesi gerekir. Bu üç yıllık zaman diliminde, her namaz vakti ana baba tarafından çocuğa hatırlatılan namaz emri matematik olarak hesap edilecek olursa, önümüze korkunç bir tablo çıkar. Bu tablonun matematik işlemi şöyledir: (5 x 365) x 3 = 5475. Demek oluyor ku, üç yıl içinde çocuğa namaz 5475 defa

tekrar edilmektedir. Şüphesiz bu uygulama, tekrar prensibinin çocuk ruhunda meydana getirdiği tesiri açıkça göstermektedir. Bu yüzden hiç ümitsizliğe kapılmadan tekrara devam edilmelidir.
Büyük sahâbî Abdullah b. Mes'ud (r.a.), bu tekrar prensibinin farkında olduğu içindir ki ana babaya şu mesajı vermektedir: *"Çocukları iyilik ve güzelliğe alıştırınız! Çünkü iyilik ve güzellik (hayır) bir alışkanlık meselesidir."*
Çocuk alışkanlık kazanıncaya kadar, yerleştirilmek istenen amel ve tatbikatın sıkça tekrar edilmesi gerekir. Çünkü yapı olarak oyuna hevesli olan çocuk dalıverir ve unutur. Bundan dolayı Enes (r.a.), Rasûlüllah'ın (s.a.v.) sünnetini tatbik ederek çocuklarla karşılaştığında onlara selam verir ve "Rasûlüllah (s.a.v.) da böyle yapardı" derdi. Bu şekilde büyüklerinden sıkça selam alan bir çocuk, artık selamı öğrenir ve çok sürmez onu âdet haline getirir.[114]

K. Kademeli Eğitim:

Yukarıda geçen "Yedi yaşında iken çocuklarınıza namaz kılmalarını emredin, on yaşına geldiklerinde kılmadıkları takdirde ise onları dövün!" hadisinden çocuğun ruh dünyasında tesir bırakan önemli bir prensip öğrenmekteyiz. Bu prensip, eğitimin kademeli bir şekilde tatbik edilmesidir. Mesela dinin temel direği olan namaz ibadeti, çocuğa üç safhada intikal ettirilir:
1. Gözlem safhası: Bu safha, çocuğun yürümeye başladığı aylardan itibaren yedi yaşına kadar sürer. Bu zaman zarfinda çocuk, namaz kılarken ana babasını müşahede eder ve çabucak namaz kılmaya özenir. Ana baba onun bu hevesini değerlendirir de o yaşlarda namaza alıştırırsa, elbette çok daha güzel olur.
2. Emretme safhası: Bu safha, yedi yaşında başlar ve on yaşına kadar devam eder. Bu süre içerisinde ana baba çocuğa namaz emrini hatırlatır ve onun namaz kılmasını ister.
3. Dövme safhası: Namaz kılmaması halinde çocuğun dövülebileceği bu safha da on yaşından itibaren başlar.
Şüphesiz bu safhaların uygulanmasıyla veya daha geniş bir ifadeyle eğitimin kademeli bir şeklide yürültülmesi halinde, verim ve başarı oranı yükselecektir. Gerçekleştirilmek istenen herhangi bir hedefin plan ve projesi, mutlaka birkaç safhadan geçer. Ana baba da çocuğun eğitimi için çizdikleri çerçeveyi, plan ve projeyi, birbirlerine destek vererek uygulamaya geçirmek durumundadır.[115]

L. Güzel Hitap Tarzı:

Peygamber'in (s.a.v.) çocuğun dikkatini çekmek ve söyleneni kabule hazır hale getirmek için farklı hitap tarzları kullandığını görmekteyiz. O, yerine göre bazan çocuğun adıyla, bazan "Ey çocuk!" (Ya ğulâm veya ey ğuleym) diyerek çocukluk/küçüklük ifade eden bir kelimeyle ve çoğu zamanda duygu ve şefkat yüklü bir tonla "yavrucuğum, oğulcuğum!" (ya büneyye) diyerek seslenirdi.
Allah kendilerinden razı olsun ashab-ı kiram da, babası İslâm ile şereflenmiş müslüman çocuğa hitabederlerken (çok defa) "ey kardeşimin oğlu!" (ya ibne ahî) derlerdi. Nitekim Ömer b. Hattab, Ibn Abbâs'a "Söyle, ey kardeşimin oğlu! Kendini öyle küçük görme!" demiştir.[116] Fakat onlar babası müslüman olmamiş çocuğa seslenirken de (genellikle) "yavrucuğum, oğulcuğum" (ya büneyye) hitap tarzını kullanırlardı. Nitekim Sa'd b. Hakîm'in dedesi diyor ki: Ömer b. Hattab'a gitmiştim. Bana "yeğenim!" demeye başladı. Sonra bana kim olduğumu sordu. Ben de ona soyum hakkında bilgi verdim. Babamın İslâm'a yetişmediğini anlayınca, "yavrucuğum, yavrucuğum" demeye başladı.[117]
İmam Nevevî, içerisinde "yavrucuğum, oğulcuğum" (ya büneyye) hitap tarzının geçtiği hadisleri esas alarak şunları söylemektedir: "Bu hadislere göre, insanın, yaşça kendisinden daha küçük olan ve oğlu dışındaki birine "yavrum, oğlum, evladım" veya "yavrucuğum, oğulcuğum" demesi caizdir.. Bu tür hitap tarzlarının mânâsı centilmenlik, şefkat ve nezaket göstermektir. Bir çocuğa bu şekilde seslenen biri adeta "Sen benim nezdimde, şefkat ve merhamet itibariyle evladım hükmündesin/yerindesin" demek istemektedir. Aynı şekilde, bir kimse kendisinden daha küçük olan veya yaşıtı olan insana "kardeşim" diyebilir. Sözkonusu hitap tarzlarıyla, Peygamber'in (s.a.v.) yaptığı gibi ince, nazîk ve kibar davranmak kasdedilirse, bu müstehap olur."[118]
Şu halde, çocuğa güzel hitap etmek suretiyle onun ruhunu okşamalı, sevildiğini hissetirmeli ve verilmek istenen mesajı almaya hazır duruma getirmelidir.[119]

---

[1] Muhammed Hıdır Hüseyin, es-Seâdetu'I-Uzmâ, s. 90.

[2] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 318.

[3] İbn Abbâs'tan rivayet edilen bu hadis sahihtir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, 1,239; Sahihu'l-Cami', Hadis No: 4027. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 319.

[4] Ahmed b. Hanbel, II, 452.

[5] Ebû Dâvud, Edeb, 80; Ahmed b. Hanbel, III, 447.

[6] Ebû Dâvud, Edeb, 101; Ahmed b. Hanbel, V, 42.

[7] Muhammed Kutub, Menhecü't Terbiye et İslâmiyye, 1,117. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 319-320.

[8] Hâkim, Müstedrek, III, 541.

[9] Rivayetin kaynakları için bkz. Dn. 497.

[10] Hadis için bkz. Dn 480.

[11] Bkz. Sahihu'l-Cami , Hadis No: 251. Hadis sahihtir.

[12] Hadis için bkz. Dn. 426.

[13] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 320-323.

[14] Yûsuf, 12/8.

[15] Yûsuf, 1279-10.

[16] Buhârî, Hibe, 12; Müslim, Hibât, 13,17; Tirmizî, Ahkâm, 30; Nesâî, Nuhl, 1; İbn Mâce, Hibe, 1; Muvatta1, Akdiye, 39; Ahmed b. Hanbel, IV, 268; Darekutnî, Sünen, III, 42; Silsiletü'l-Ehadîs es-Sahîha, Hadis No: 1240. Hadisin başka rivayetlerinde "...Allah'tan korkun, çocuklarınız arasında adaletle muamele edin" buyurulmuştur.

[17] Abdulğanî en-Nablusî, Tahkîku'l-Kadıyye fi'l-Fark beyne'r-Rişve ve'l-Hediyye, s. 217.

[18] Hadisi Beyhakî rivayet etmiştir.

[19] Abdulğanî en-Nablusî, a.g.e., s. 218.

[20] Müslim, Birr, 62; Ahmed b. Hanbel, III, 324.

[21] Muhammed el-Makdisî el-Hanbelî, el-Âdâbu'ş-Şer'iyye ve'l-Menhecu'l-Meriyye,182.

[22] Müslim, İmaret, 18; Nesâî, Âdâbu'l-Kudât, 1; Ahmed b. Hanbel, II, 160.

[23] Bkz. İbn Kudame, el-Muğnî, V. 604.

[24] Abdulğanî en-Nablusî, a.g.e., s. 218. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 323-326.

[25] Hadis için bkz. Dn. 479. Rezîn'in rivayetinde sözkonusu çocuğun Fadl b. Abbas olduğu geçmektedir. Bkz. Camiu'l-Usûl, V. 84.

[26] Hadis, Ibn Asâkirve Deylemî tarafından rivayet edilmiştir.

[27] Hadisi Abdurrezzâk Musannef İnde rivayet etmiştir.

[28] Başka bir rivayette "bizim yaşça en küçüğümüz (bile) seninle birlikte kalkar (vs Ömer'e giderek şahitlik yapabilir), kalk ey Ebû Saîd! dediler" şeklindedir.

[29] Buhârî, Buyu", 9; Müslim, Edeb, 36; Ebû Dâvud, Edeb, 128; Ahmed b. Hanbel, II, 3.

[30] İbn Abidin, Reddu'l-Muhtar, 1,67.

[31] Muvaffak b. Ahmed el-Mekkî, Menakıbu Ebî Hanîfe, s. 406.

[32] Ibn Zafer el-Mekkî, Enbâu Nücebâi'l-Ebnâ, s. 146.

[33] Meryem, 19/86.

[34] Meryem, 19/87.

[35] Nemi, 27/22.

[36] Konu hakkında geniş bilgi için, Enbiya sûresinin 78 ve 79. âyetlerine bakılabilir. (Çev.)

[37] Ibnu'l-Adîm, Tezkiratü'l-Âbâ ve Tesliyetû'l-Ebnâ, s. 64.

[38] Bkz. Ibnu'l-Adîm, a.g.e., s. 64.

[39] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 326-330.

[40] Ebû Dâvud, Vitr, 27.

[41] Gazzalî, İhya, I!, 217.

[42] Buhari, Fedailu Ashabi'n-Nebî, 24.

[43] Abdurrezzak, Musannef, V, 160; Ahmed b. Hanbel, V, 446; Ibn Mâce, Ahkâm, 22.

[44] Duanın buraya kadar olan kısmı aynı zamanda Zuhruf sûresinin 13 ve 14. âyetleridir. Herhangi bir vasıtaya binerken bu âyetlerin okunması sünnettir. (Çev.)

[45] Müslim, Hac, 425; Ebû Dâvud, Cihad, 72; Tirmizî, Duâ, 41; Nesaî, Istiaze, 41; Ibn Mâce, Duâ, 20; Darimî, Isti'zan, 42; Muvatta", Isti'zan, 34; Ahmed b. Hanbel, II, 150; Ibn Huzeyme, Sahih, IV, 138.

[46] Müslim, Fedailu's-Sahâbe, 141; Ibn Mâce, Zühd, 8; Ahmed b. Hanbel, V, 77.

[47] Müslim, Fedailü's-Sahâbe, 143.

[48] Tirmizî, Menakıb, 45

[49] Rivayet için bkz. Hâkim, Müstedrek, III, 456.

[50] Hâkim, a.g.e., III. 259.

[51] Yûsuf, 12/98.

[52] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 330-333.

[53] Dr. Saliha Sengar, Mecelletü'l-Muallim el-Arabî es-Sûriyye, s.763, sayı, 11-12, yıl: 1979 (makale). Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 333-334.

[54] Hadisi Ibn Hibban rivayet etmiştir.

[55] Hadisi Taberânî rivayet etmiştir.

[56] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 334.

[57] Ibn Hamza, el-Beyan ve't-Ta'rif fî Esbabı Vurûdi'l-Hadis, II, 102. Hadisi Abduırezzak rivayet etmiştir

[58] et-Terbiye fi'l-lslâm, s. 130.

[59] Hûd, 11/120.

[60] Yûsuf, 12/111.

[61] İbrahim, 14/37.

[62] Bakara, 2/127; Kıssa için bkz. Buharı, Enbiya, 9; Ahmed b. Hanbel, f, 347.

[63] TirmİzÎ, Kıyamet, 48.

[64] Buhârî, Enbiya, 51; Müslim, Zûhd, 10.

[65] Buhârî, Kefalet, 1;Ahmed b. Hanbel, 11,348. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 336-343.

[66] Bkz.Dn.500.

[67] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 344.

[68] Bugün Ülkeler coğrafyasındaki adi Etiyopya'dır. (Çev.)

[69] İbn Hacer, Fethû'l-Barî, XIII, 31 {İbn Teymiyye'nin "Iktizâu's-Sıratil-Müstakîm" adlı eserinden naklen).

[70] Bkz. Dn. 625.

[71] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 345-346.

[72] Bkz. Kâsânî, Bedaiu's-Sanaî', I, 158. Yazar, sayfa numarasını yanlışlıkla, 258 şeklinde vermiştir. (Çev.)

[73] Hâkim, a.g.e., II, 60. Hâkim, hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de bunu kabul etmiştir.

[74] Ibnu'l-Adîm, Tezkiratü'l-Âbâ ve Tesliyetü'l-Ebnâ, s. 64; Abdulaziz el-Bedrî, el-Islâm Beyne'l-Ulema vel-Hukkâm, s. 112.

[75] Hâkim, a.g.e., IV, 265. Hâkim, rivayetin isnadının sahih olduğunu ifade etmiş, Zehebî de bunu kabul etmiştir.

[76] Ibn Abidin, Reddül-Muhtâr, I, 67.

[77] Kevserî, Büluğu'l-Emânî fî Sîreti't-lmam Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybanî, s. 12. (Hatib Bağdadî'den naklen). Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 346-350.

[78] Ebü Dâvud, Taharet, 72; Ibn Mâce, Zebaih, 6.

[79] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 351.

[80] Bkz. Dn. 256.

[81] Bkz. Ahmed b. Hanbel, III, 288.

[82] Hâkim, Mûstedrek, 1,372.

[83] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 352-353.

[84] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 353.

[85] Buharı, Edeb, 79; Müslim, Münafikîn, 63; Tirmizî, Edeb, 79; Ahmed b. Hantal, II, 61.

[86] Sözkonusu soru tipleri Türkiye'de "Bulmaca" adını almaktadır. (Çev.)

[87] Ahmed b. Hantal, 1,214.

[88] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 354-355.

[89] Muhammed Kutub, Menhecü't-Terbiye el-İslâmiyye, II, 141.

[90] Bkz. Dn. 403

[91] İbn Hacer, Fethül-Barî, XIII, 153.

[92] İbnu'l-Kayyım, et-Tıbbu'n-Nebevî, s. 398.

[93] Bakara, 2/266.

[94] İbn Hacer, Fethul-Bârî, XIII, 153.

[95] İbn Abidin, Reddu'l-Muhtar, 1,7. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 355-356.

[96] Buhârî, Teheccüd, 2; Müslim, Fedailu's-Sahâbe, 140; Ibn Mâce, Rüya, 10; Ahmed b. Hanbel, 11,146.

[97] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 357.

[98] Rivayet için bkz. Dn. 519.

[99] Buhârî, Edeb, 17; Ebû Dâvud, Libas, 2; Ahmed b. Hanbel, VI, 365.

[100] Ibn Hacer, Fethul-Barî, XIII, 31.

[101] Ibn Hibban'tn SahİH'inde rivayet ettiği ve isnadı hasen olan bu hadis için bkz. SilsİletüT-Ehadis es-Sahîha, Hadis No: 70.

[102] Hâkimin rivayet ettiği bu hadisin bir benzertiçin bkz. Dn. 512.

[103] Bkz. Dn. 514.

[104] Senedi sahih olan bu hadis için bkz. Sahihu'l-Cami', Hadis No: 5020

[105] Ebû Ya'la'nın hasen senedle rivayet ettiği bu hadis için bkz. Silsiletül-Ehadis es-Sahîha, Hadis No: 312. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 357-359.

[106] Muvatta', Buyu', 22.

[107] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 359-360.

[108] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 360.

[109] İbn Asakir'in rivayet ettiği bu hadis için bkz. Ibn Hamza, el-Beyan vet-Tarîf fî Es-babiVurûdi'l-Hadis, II,135.

[110] Gazzalî, ihya, II, 218.

[111] Tirmizî, Tefeir (sûre 1), 2. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 360-362.

[112] Buhârî, Hudûd, 22; Ebû Dâvud, Hudûd, 17; Tirmizî, Hudûd, 1; Ibn Mâce, Talâk, 15; Darimî, Hudûd, 1; Ahmed b. Hanbel, VI, 100.

[113] Tâhâ, 20/132.

[114] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 362-363.

[115] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 363-364.

[116] Hattâ Peygamber de {s.a.v:), daha önce geçtiği üzere, Abdullah b. Abbas'a "ey kardeşimin oğlu! Şu arefe günü kulağına, gözüne ve diline sahip olan kimsenin günahları bağışlanır" buyurarak, sözkonusu hitap tarzını kullanmıştır. Hadis için bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 329; Kenzü'l-Ummal, V. 68.

[117] Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, Hadis No: 806.

[118] Nevevî, Şerhu Sahîh-i Müslim, XIV, 183-184.

[119] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 364-365.

ÇOCUĞUN CEZALANDIRILMASI
Giriş:
I. Ceza Pedagojik Bir Mecburiyettir:
II. Çocuğun Hatasını Önce Düşünce Sonra Uygulama Planında Düzeltmek:
A. Düşünce Planında Düzeltmek:
B. Uygulama Planında Düzeltmek:
III. Çocuğun Cezalandırılmasında Tedricilik:
A. Çocukların Sopayı Görmesi Ve Ondan Korkması:
B. Kulak Çekmek:
C. Dövmek Ve Dövmenin Kuralları:
1. Dövmek On Yaşından İtibaren Başlar:
2. Vurmanın Azami Sayısı Ondur:
3. Vurma Usûlünü Mekanını Ve Kullanılan Sopanın Niteliklerini Dikkate Almak:
a) Kullanılan Sopa Veya Kamçının Nitelikleri:
b) Vurma Usûlü:
c) Vurma Mekanı:
4. Öfke Halinde Vurulmaz:
5. Dayak Esnasında "Allah" Diyen Çocuğa Vurulmaz:
Allah'a Şükür Duası (Her Vesile İle Okunacak Nebevî Dualar)
Îman, Amel Ve Ahlak Konularında Ana Babalar İçin Kırk Hadis
İman, Amel Ve Ahlak Konularında Çocuklar İçin Kırk Hadis

ÇOCUĞUN CEZALANDIRILMASI

Giriş:

Bir önceki bölümde, gerek fikrî gerekse psikolojik mânada nebevî eğitim yolları işlenmişti. Sözkonusu yolların fayda vermemesi durumunda, bu demektir ki, cezalandırmak suretiyle çocuğun tedaviye ihtiyacı vardır. Böylece o, işin şaka değil ciddi olduğunu anlar ve cezanın acısını tadar. Buna bağlı olarak da ana babanın gösterdiği şefkat ve merhametin kıymetini bilir, güzel ahlâk, itaat ve bağlılığın kaçınılmaz olduğunu farkeder. Ancak cezada uygulanacak esaslar ne olmalıdır? Baba oğluna nasıl bir ceza şekli tatbik etmeli ki, Peygamberin (s.a.v.) *"Kişinin, çocuğunu edepli yetiştirmesi ve (yerine göre cezalandırarak) disipline etmesi bir sâ' (ölçek) sadaka vermesinden daha hayırlıdır"*[752] hadisini hayata geçirebilsin? Bu konuya girmezden önce, cezanın, ıslah ve ted'ibin fikhî boyutunu ortaya koymamız gerekir.
Hanefî fakih el-Kâsânî diyor ki: "Suç işleyen ve aklı yerinde olan bir çocuk, ceza olsun diye değil, uslandırılması ve disipline edilmesi için tâzir cezasına çarptırılır. Peygamber'in (s.a.v.) *"Yedi yaşına vardıklarında çocuklarınıza namazı emredin. On yaşına geldiklerinde kılmadıkları takdirde onları dövün!"* hadisi de bunu göstermektedir. Tabii bu, ceza yoluyla değil, ıslah ve te'dip vasıtasıyla olur. Çünkü ceza, cinayet işlemeyi gerektirir. Halbuki çocuğun fiiline cinayet adı verilmez. Fakat deli ile aklı henüz yerinde olmayan çocuk cezaya ehil olmadığı gibi, ıslah ve te'dibe de ehil değildir."[753]

I. Ceza Pedagojik Bir Mecburiyettir:

Ceza, çocuktan intikam almaya yönelik bir eylem değil, pedagojik amaçlı bir harekettir. Ibnu'l-Cezzâr el-Kayravânî, şu tesbitleriyle bu konuya açıklık getirmektedir: Çocuk, yapı itibariyle yumuşak ve yönlendirmeye çok müsaittir. Bu noktada bazı çevreler diyor ki: Şüphesiz çocuklar içinde; verilmek istenen edep ve terbiyeyi hemen kolayca kabul edenler olduğu gibi, etmeyenler de vardır. Çok hayâli olanlar olduğu gibi arsız ve hayâsız olanlar da vardır. Eğitim ve öğretimden zevk alanlar olduğu gibi almayanlar da vardır, içlerinden gelerek derslerini yapanlar olduğu gibi azar işiterek ve dövülerek yapanlar da vardır. Doğruluğu sevenler olduğu gibi, yalanı sevenler de vardır. Hâsılı, onların ahlâkî

yapıları, huy ve karakterleri birbirlerinden farklıdır. Hakikat bu olunca, acaba ıslah ve te'dip yoluyla, cezalandırma yöntemiyle çocukların yapısında var olan çirkin huy ve davranışları değiştirmek, onları güzel ahlâk ve faziletlerle mücehhez kılmak hiç mümkün olur mu? Bir problem olarak gündeme getirilen bu suale biz "evet" cevabını veriyoruz.
Çocuklar, ihmal yüzünden edindikleri kötü huy ve alışkanlıkların yerini, ıslah ve tedip yoluyla güzel ahlâk ve iyi alışkanlıklara bırakabilirler. Tarih boyunca filozof, düşünür ve eğitimcilerin gözlem ve tecrübeleri de bunu ortaya koymuş bulunmaktadır. Bundan dolayı çocuk velileri ve pedagoglar, küçük çocukların eğitimine önem vermeli, gerekiyorsa cezalandırmalı, ileriki gençlik yıllarında pişmanlık doğuracak telafisi güç olan zaaflara ya da tedavisi mümkün olmayan yaralara meydan vermemelidir. Elbette sakin, akıllı ve uslu çocukların eğitimi ne kadar kolaysa, aksi, yaramaz ve haylaz olanların da o ölçü de zordur. Ama ne olursa olsun, gelecek yıllarda "Biz hata ettik. Ağaç yaş iken eğilirdi. Keşke ıslah ve tedip imkanımızın olduğu zamanlarda vazifemizi hakkıyla yapsaydık!" diyerek kendimizi kınamamak ve pişmanlık duymamak için, çocukları uslandırmak ve disipline etmek üzere yerine göre korkutmalı ve yerine göre -korkutmak yeterli olmuyorsa- dövmelidir.
Îbnu'l-Cezzâr'in bu faydalı açıklamalarından da anlaşıldığı gibi, yerine göre cezalandırma, çocukların huy ve gidişatını düzeltmek için başvurulması gereken pedagojik bir yöntemdir.[754]

II. Çocuğun Hatasını Önce Düşünce Sonra Uygulama Planında Düzeltmek:

Kuşkusuz, hatayı temelden kaldırmak eğitimde büyük bir başarı sayılır. Herhangi bir hatanın mahiyetini araştırdığımızda, onun temelinde üç sebep görürüz. Düşünce planında görürüz. Çünkü çocuk o işte sağlam bir fikre sahip değildir ve buna bağlı olarak da yanılır. Uygulama planında görürüz, çünkü çocuk o işin acemisidir ve daha önce onun bir örneğini görmemiştir. Bundan dolayı da yanlış harekette bulunur. Hatanın kaynağı konusunda gördüğümüz üçüncü sebep ise, çocuğun bizzat kendi yapısıdır. Mesela inatçı tavrını sürdürür ve buna bağlı olarak da hatada ısrar eder. Bu yüzden hatanın temel sebebini tesbit etmek, onun ortadan kaldırılmasını büyük çapta kolaylaştıracak ve çocuğun düzeltilmesini sağlayacaktır.[755]

A. Düşünce Planında Düzeltmek:

Şüphesiz diğer canlı varlıklar gibi, çocuğun da bilmedikleri bildiklerinden çoktur, işin doğrusunu öğrenen, bilgili ye bilinçli olarak bir şey yapan çocuk güvenli yolda yürümüş ve işini başarmış olur. İnsan, bilmediği şeyin düşmanıdır. Bundan dolayı, yanlışlar karşısında doğruyu öğretmek, çocuğun düzeltilmesinde atılması gereken ilk ve en önemli adım olmalıdır. Peygamber (s.a.v.), yanılmaları halinde çocukların düşünce yapılarını düzeltirdi. Bunu yaparken de insan fıtratına hoş gelen çeşitli usûller tatbik eder; şefkat, merhamet ve yumuşaklıkla muamele ederdi.

Farslardan bir azadlı olan Ebû Ukbe (r.a.) anlatıyor:

Ben Peygamber (s.a.v.) ile birlikte Uhud savaşına katıldım. Derken müşriklerden bir adamı vurdum ve:

"Bu darbeyi benden al, ben Fârisî gencim" dedim. Çok geçmeden bu olay Peygamber'e (s.a.v.) ulaştı. Bunun üzerine o bana: "Bu darbeyi benden al, ben ensârî gencim, deseydin (daha iyi olurdu)!" buyurdu.[756]

Görüldüğü üzere, savaşın ortasında bile Rasûlüllah (s.a.v.) o parlak, tatlı ve yumuşak üslubuyla çocukların hatalarını anında düzeltiyor ve onları eğitiyordu.

Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) Ali'nin oğlu Hasan (r.a.) sadaka hurmasından bir hurma alıp ağzına koymuştu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), çocuğun, ağzındaki hurmayı dışarı atması için "kaka, kaka, onu at!" dedi ve sonra da "sen bizim sadaka yemediğimizi bilmiyor muydun?" buyurdu.[757]

Bu hadisiyle Rasûlüllah (s.a.v.) kullandığı "kaka, kaka" kelimesiyle hoş bir caydırma usûlü göstermiş, sonra da çocuğun yememesinin hurmanın helal olmamasının sebebini "sen bizim sadaka yemedîgimızi bilmiyor muydun?" diyerek açıklamak suretiyle onun düşünce hayatında etkili olacak önemli ve genel bir kaide ortaya koymuştur.

Şu hadisler de, Peygamberimizin (s.a.v.) şefkat ve merhamet dolu güzel bir üslupla çocuklara seslendiğini ve onların yanlışlarını düzelttiğini gösteren örneklerdir:

Enes (r.a.) anlatıyor:

(Bir yolculuk esnasında anam) Ümmü Süleym, diğer kadınlarla birlikte yolcuların yük ve ağırlıkları içinde bulunuyordu. Peygamber'in (s.a.v.) hizmetçisi Enceşe de onlann bindikleri develeri hızlı sürüyordu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

"Ey Enceş! (Yavaş ol!) Cam şişeleri gibi (nazik) olan kadınları daha ağır götür! "

buyurdu.[758]
Peygamber (s.a.v.) Arafat vakfesinde Ibn Abbâs'a: "*Bırak ey çocukl Çünkü bu Arafa öyle bir gündür ki, bu günde gözünü (günaha bakmaktan) muhafaza eden kimsenin günahları bağışlanır"* buyurdu.[759]
Ümmü Seleme anlatıyor: Peygamber (s.a.v.) adı Eflah olan bir çocuk gördü. Secdeye vardığında çocuk (alnı toz olmasın diye toprağı) üflüyordu. Rasûlüllah (s.a.v.) ona: "Ey Eflah! Yüzünü toprağa koy!" buyurdu.[760]
Çocukların yanlış fikirlerini düzelterek onlara istikamet kazandırma konusunda ashab-ı kiram da Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yolunu izlemiştir. İşte, kerimesinin (kızının) yanlış düşüncesini düzelten Enes...
Sabit el-Bunânî anlatıyor: Ben Enes'in yanında idim. Bir kızı da yanında bulunuyordu. Enes dedi ki: Bir kadın (evlenmek için) nefsini arzetmek üzere Rasûlüllah'ın (s.a.v.) huzuruna gelerek:
"Yâ Rasulüllahü (Nikahlanmak üzere) bana bir ihtiyacın var mı? " dedi. Bunu duyan Enes'in kızı:
" (Babacığım!) Bu ne hayası az kadınmış! Vay bu ne ayıp şey, vay bu ne ayıp şey! " dedi. Enes:
" (Kızım öyle deme!) O kadın senden hayırlıdır. Çünkü o, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) risalet şerefine rağbet ederek (onun aile efradı arasına girmek üzere) kendisini arzetmiştir, " dedi.[761]
Abdullah b. Ömer de, çocuklara Peygamber'in (s.a.v.) hadislerini hatırlatmak suretiyle onlann hatalarını düzeltmiştir. O, Kureyş'ten bir kaç gence rastlamıştı. Bunlar bir kuşu (veya tavuğu) hedef dikmişler, ve ona ok atıyorlardı. Hedefe isabet etmeyen her oku kuşun (veya tavuğun) sahibine veriyorlardı. Onlar Ibn Ömer'i görünce hemen dağıldılar. Bunun üzerine Ibn Ömer:
"Bunu kim yaptı? Bunu yapana Allah lanet etsin. Rasûlüllah (s.a.v.) *"İçinde can olan bir şeyi (nişan alarak) hedef edinen kimseye lanet etmiştir"* dedi.[762]
Bir başka sahâbî de çocuğunun namazı için ikaz ve irşadda bulunmuştur.
Abdullah b. Muğaffel'in oğlu anlatıyor: Babam, namaz kılarken benim "Bismillahirrahmanirrahim" dediğimi işitmişti. Bunun üzerine bana:
"Yavrucuğum! Bu bidattir, bidattan sakın!" dedi. Rasûlüllah'ın (a.a.v.) ashabı içinde, kendisine bidattan daha sevimsiz gelen bir kimseyi görmedim. Ben, Peygamber (s.a.v.), Ebû Bekir, Ömer ve Osman ile namaz kıldım. Hiçbirinin besmeleyi (açık ve sesli) söylediğini duymadım. Sen de söyleme. Namaz kılacağında "el-Hamdü lillahi Rabbi'l-âlemin" de!"[763]

Bütün bu rivayetler, düşünce planında çocuğun hatalarını düzeltmenin ve ona istikamet kazandırmanın önemini açıkça ortaya koymaktadır.[764]

B. Uygulama Planında Düzeltmek:

Çoğu zaman çocuktan, daha önce yapmadığı, bilmediği veya görmediği bir işi yapması istenir. Böyle durumda çocuk, düzeltilmesi gereken birtakım hatalara düşer. Yaptığı bu hatalardan dolayı çocuk hemen cezalandırılırsa bu, zulüm ve insafsızlık olur. Hz. Peygamber bu tür manzaralarla karşılaştığında, hemen o anda çocuğa işin pratik ve uygulamasını anlatır, bizzat kendisi işe soyunur ve o işi nasıl güzel yapacağını çocuğa gösterirdi. Peygamber'in (s.a.v.) bu örnek davranışı, ana baba ve eğitimciler için önemli bir öğretim metodudur.
Ebû Said el-Hudrî anlatıyor: Peygamber (s.a.v.) birgün koyun derisi yüzmekte olan bir çocuğa rastladı. Çocuk işi güzel yapamıyordu. Peygamber (s.a.v.):
"Biraz kenara çekil de sana (nasıl yüzüldüğünü) göstereyim," buyurdu. Sonra elini koltuk altına kadar görünmeyecek şekilde deri ile et arasına soktu. Sonra da gitti ve (yeniden) abdest almadan cemaate namaz kıldırdı.[765]
Bugünkü ana babalar ve eğitimciler de bu nevi durumlarda çocuklara "Biraz kenara çekil de sana nasıl yapılacağım göstereyim!" demeyi şiar edinmelidir. Çünkü böyle bir öğretim metodu, eğitimin kalitesini yükseltir; ilim, amel ve ahlâk bakımından çocuğun gelişimine daha çok katkı sağlar.[766]

III. Çocuğun Cezalandırılmasında Tedricilik:

Yapılan uyarılara rağmen, düşünce ve uygulama planında çocuk yanlışlarını düzeltmez ve bu hususta ısrar ederse, artık uslanması için cezayı hak etmiş demektir. Cezalandırmada sırasıyla aşağıdaki yöntemler tatbik edilir.[767]

A. Çocukların Sopayı Görmesi Ve Ondan Korkması:

Birçok çocuk, sadece sopayı görmekle hemen yaptığı yaramazlıktan vazgeçer, söyleneni tutar, hal ve gidişatını düzeltir.
Peygamber'in (s.a.v.) evde sopanın asılı bulundurulmasını emrettiğini nakleden İbn Abbâs (r.a.)[768] ayrıca Peygamber'in (s.a.v.) şöyle buyurduğunu da rivayet etmektedir:

*"Sopayı aile fertlerinin göreceği yere asın. Çünkü böyle yapmak onlar için bir ıslah ve tedip vasıtasıdır. (suç işlemekten caydırır)."****[769]***
Peygamber'in (s.a.v.) Muaz b. Cebel'e yaptığı tavsiyeler içinde "*Aile efradından terbiye (ve disiplini sağlamak) için sopanı kaldırma (yani, görebilecekleri bir yere koy!"* hadisi[770] daha önce geçmişti.
Aynca İbn Ömer'in Peygamberimizden rivayet ettiği bir hadiste de *"Sopayı ev halkının göreceği yere asınız!"* buyurulmaktadır.[771] O halde, çocuk bilerek hata işlemekten veya aksilik yapmaktan çekinsin diye, kamçının veya deyneğin evde bulunması gerekmektedir.[772]

B. Kulak Çekmek:

Bu, çocuğa uygulanacak olan ilk bedensel ceza aşamasıdır. Bununla çocuk emre aykırı hareketin ve kulağının çekilmesine sebep olan çirkin davranışın acısını hisseder.
Abdullah b. Büsr anlatıyor: Anam bir salkım üzümle beni Rasûlüllah'a (s.a.v.) göndermişti. Ben de Rasûlüllah'a (s.a.v.) götürmeden önce ondan biraz yedim. Nihayet onu götürünce Rasûlüllah (s.a.v.) kulağımı tuttu ve "Ey hilekâr!" dedi. [773]

C. Dövmek Ve Dövmenin Kuralları:

Birinci ve ikinci aşamadaki uslandırma yolları, yani sopanın gösterilmesi ve kulağın çekilmesi fayda vermez de çocuk inat ve aksiliğini sürdürecek olursa, artık o zaman üçüncü aşamada bir ıslah yöntemi olarak dövme gündeme gelir. Tabii dövmenin birtakım kuralları vardır, öyle ana babanın, hoca ve öğretmenin arzu ettiği şekilde çocuğu dövme hakları yoktur. Çocuğu terbiye ve disipline edebilmek için başvurulacak son aşama olan dövmenin şu kuralları bulunmaktadır:[774]

1. Dövmek On Yaşından İtibaren Başlar:

*"Yedi yaşında iken çocuklarınıza namaz kılmalarını emrediniz, on yaşında iken de kılmadıkları takdirde onları dövünüz"****[775]*** hadisinden hareketle, dövme safhasının on yaşında başladığını bilmekteyiz. Bu hadiste ifade edilen dövme

gerekçesi, dinin temeli, direği ve kıyamet günü imandan sonra kişinin ilk hesaba çekileceği namaz ibadetinin ihmal edilmesidir. Peygamber (s.a.v.) on yaşından önce namaz kılmayan bir çocuğun dövülmesine izin vermemektedir. O halde en büyük eğitimci Peygamber'in (s.a.v.), Allah katındaki değer ve önemi itibariyla namaza denk olamayan diğer işlerde, ihmali yüzünden bir çocuğun dövülmesine asla izin vermeyeceği açıktır.

On yaşından önce ise, sözkonusu ettiğimiz ıslah yöntemleri ve uslandırma yolları çocuk üzerinde büyük bir dikkat, yumuşaklık, sabır ve teenni ile tatbik edilir. Bu durum, dövme yaşının tesbitinde Peygamberimiz tarafından üstün bir pedagojik ihtimam gösterildiğini ifade eder.

İsmail b. Said diyor ki: Ahmed b. Hanbel'e namazdan dolayı çocuğun dövülebileceği yaşı sordum. O, "On yaşına vardığı zaman" cevabını verdi ve devam etti: "Ama yetim çocuğa hafif vurulur."

el-Esrem de diyor ki: Ahmed b. Hanbel'e, öğretmenin çocukları dövmesinin hükmü sorulması üzerine de şu cevabı verdi; "Suçlarına göre dövebilir. Fakat fazla vurmaktan sakınır. Eğer çocuk düşünemeyecek kadar küçük ise o zaman dövmez."[776]

Bu yüzden ana baba ve eğitimciler, çocuğun hareket ve davranışlarını tedavi ederken iyi düşünüp; taşınmak durumundadır. Aklî ve fizikî gelişim safhasında çocuğun çok dövülmesi, bazan bir organını sakat edebilir, bazan da fikrî ve ruhî birtakım anormalliklere sebep olabilir. Bu noktada şunu söylemek mümkündür: Islah ve tedip için çocuk dövmek, yemeğe atılan tuza benzer. Nasıl ki ölçülü atılan tuz, yemeğin tadını değiştiriyor ve ona lezzet veriyorsa, faydalı olacak şekilde biraz dövmek de eğitimde istenen bir husustur. Çünkü daha önce de söylediğimiz gibi dövmek, intikam almaya yönelik bir eylem değil, pedagojik amaçlı bir harekettir.

Enes'ten (r.a.) rivayet edilen *"Yedi yaşında iken çocuklara namazı emredin, onüç yaşında iken de kılmadıkları takdirde onları dövün!"* hadisinin dikkate alınması halinde bu demektir ki dayak atmama süresi onüç yaşına kadar uzayacaktır. Bu da dövme işinde sükunetin, iyice düşünüp taşınmanın ve bunu mümkün olduğu kadar azaltmanın gereğini desteklemektedir.[777]

2. Vurmanın Azami Sayısı Ondur:

Şartlar ne olursa olsun, eğitim amaçlı dövme işinde vurmanın sayısı onu geçemez. Çünkü Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber

(s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"(Nasslarla belirlenmiş) had cezaları hariç, ondan fazla sopa vurulmaz."[778]

Başka bir hadisinde de Peygamber (s.a.v.) *"Allah'ın hadleri hariç, on sopanın üstünde bir ceza yoktur"* buyurmuştur.[779]

Buhârî'nin hadis için koyduğu "et-Ta'zir ve'1-Edeb" başlığı hakkında İbn Hacer şu açıklamayı yapar: "Bab başlığında kullanılan "edeb" kelimesiyle kasdedilen şey "te'dib"dir. Müellif Buhârî bu kelimeyi "ta'zir" kelimesine atfetmiştir. Çünkü "ta'zir" günah ve isyan sebebiyle gündeme gelir. "Te'dib" kelimesi daha umumi ve daha şümullüdür; "ta'zir"i de içine alır. Arap dilindeki "çocuğun te'dibi" ve "öğretmenin te'dibi" gibi terkipler, bu kelimenin daha geniş manada kullanıldığını gösterir."[780]

Şu halde hadis, had cezaları müstesna olmak üzere vurma sayısını 10'u geçmemekle sınırlamaktadır. Henüz buluğ ve mükellefiyet çağına girmemiş bir çocuk, işlediği suç ve günahlardan dolayı ta'zir ve te'dip edilir. Kadi Şurayh, Kur'an öğretiminde çocuğa ancak üç defa vurulabileceği görüşündedir. Nitekim vahiy getirdiği esnada Cebrail (a.s.) de Muhammed'i (s.a.v.) üç defa şiddetle sıkmıştı."[781]

Yeri gelmişken, dövme hususunda sınırı aşan, şefkat ve merhamet duygusundan uzak bazı ahmakların uygulamalan üzerinde biraz durmak uygun olacaktır. Bu konuda muhterem üstad Muhammed Hıdır Hüseyin'i birlikte dinleyelim. Bu zat, ikindi namazını kılmak üzere gittiği Ezher Camii'nde, Kur'an tâlimi yapan ders halkasında müşahede ettiği dramatik bir manzarayı şöyle anlatıyor: Ders halkalarının birinde, bir hocanın yaptığına fevkalade üzüldüm ve adeta, yüreğim parçalandı. Çünkü, o adam sopayı elinden düşürmüyor ve tüm gücüyle çocukların sırtlarına yanlarına vurmaktan usanmıyordu. Zavallı çocuklardan birisi acıya dayanamayıp kaçınca, adam koşar adımlarla arkasından gidiyor ve yine sert bir şekilde sopasını indiriyordu. Nihayet yanımdaki bir Ezherliye: "Bu fevkalade rahatsız edici manzara karşısında oturan kimse, kendisine zulmetmiş olur" dedim ve ona başımdan geçen şu olayı anlattım: Benzert'te[782] Hâkimlik yaptığım sırada, çocuk eğitim ve öğretimin âdabı hakkında bir konuşma yapmıştım. O konuşmada, "el-Medhal" adlı eserin yazarının isabetle belirttiği; çaresiz kalması durumunda hocanın üç defadan fazla çocuğa vurmaması, kuru badem ağacından yapılmış sopa ve falaka gibi dayak aracı edinmekten sakınması ve çocuğa yumuşak davranması gibi konulara temas etmiştim. Bu konuşmadan sonra bir öğretmen, posta yoluyla bana bir mektup gönderdi. O mektupda, benim

sözkonusu ettiğim âdap ve usûlün neşredilmesine itiraz ediyor ve: "Bu tür konuşmalar, bize karşı öğrencilere cesaret verir; onlan kışkırtır ve bize isyan etmelerine zemin hazırlar!" diyordu.[783]
İşte eğitimcinin ve ana babanın, dövmenin mahiyetini, kullanılan sopanın niteliklerini dövme mekanını ve usulünü bilmemeleri eğitim için değil de onların hırs ve intikam duygularını tatmin etmeye vesile olmaktadır. Bu yüzden biz, bu konuyu işlemeye ihtiyaç duymaktayız.[784]

3. Vurma Usûlünü Mekanını Ve Kullanılan Sopanın Niteliklerini Dikkate Almak:

Bu prensibin dikkate alınması, bazı ana baba ve eğitimcilerin dayak konusundaki anormal uygulamaları için bir kontrol mekanizması olacak ve onların bunu dikkate almamaları halinde kandilerini realite ile karşı karşıya getirecektir. Biraz önce de belirttiğimiz gibi, onların bu yaptıkları eğitim değil intikamdır, merhamet ve teenni değil öfkedir, adalet değil zulümdür. İslâm ceza hukukunda tatbik edilen hadlerin niteliklerini ele almak suretiyle çocuğu dövme işinde kullanılabilecek sopanın nitelik ve boyutunu tanıyacağız. Kaldı ki eğitim amaçlı ıslah ve te'dip faaliyeti şer'i hadleri tatbik keyfiyetinden çok daha hafiftir. Az sonra görüleceği üzere, şunu rahatlıkla söylemek mümkündür. Birçok ana baba, öğretmen ve eğitimci, şer'i hadlerin tatbikinden daha sert ve daha katı bir şekilde çocukları dövmektedir. Bu bakımdan, İslâm eğitimi karşısında hangi noktada bulunduğumuzu görmemiz ve tanımamız gerekmektedir.[785]

a) Kullanılan Sopa Veya Kamçının Nitelikleri:

Zina cezasında kullanılacak kamçının türü hakkında Ebû'1-A'la el-Mevdûdi şunları söyler: "Kamçı ve kamçılamanın mahiyetiyle alakalı ilk işaret, Kur'an'ın "Feclidû" emrinde bulunmaktadır. Çünkü kelimenin aslı olan "celd" deri manasına gelen "cild" den türemedir. Bu yüzden, tüm filologlar ve müfessirler kamçı ile vurmanın etkisinin deriyle sınırlı kalıp, ete geçmeyecek şekilde olması gerektiği konusunda ittifak halindedir. Ette derin yaralar açan veya onu yırtıp parçalayan her vuruş Kur'an'ın hükmüne aykırıdır. Kullanılan kamçı veya deynek her bakımdan orta yollu; ne kalın ne sert, ne de ince ve yumuşak olmalıdır.[786]
İmam Mâlik'in Muvatta'da Zeyd b. Eslem'den rivayet ettiğine göre Rasûlüllah'ın

(s.a.v.) zamanında bir adam gelerek zina yaptığını itiraf eder. Bunun üzerine Rasülüllah (s.a.v.) bir kamçı ister, fakat getirilen kamçının eskimiş ve kırılmış olduğunu görünce "Daha iyisini getirin" buyurur. Bu defa hiç düzeltilmemiş ve kullanılmamış yeni bir kamçı getirilir. O zaman da "Bu ikisi arasında bir kamçı getirin" buyurur. Derken o nitelikte ve binek için kullanılan bir kamçı getirilir ve ceza onunla tatbik edilir.[787]

Ebû Osman en-Nehdi, Hz. Ömer'in her zaman orta yollu bir kamçı kullandığını, aksi bir kamçıyı kabul etmediğini ifade eder.[788] Düğümlü veya iki-üç uçlu kamçıların kullanılması da caiz değildir."[789]

İslâm hukukçularından Şemsüddın el-İnbânî, çocukların cezalandırılmasında kullanılacak sopanın nitelikleri konusunda şunları söyler:

"Ceza için kullanılacak deynekte şu özelliklerin bulunması gerekir:

aa) Orta büyüklükte olmalıdır,

bb) Ne çok yaş ve ne de çok kuru olmalıdır,

cc) Vurma aleti için muayyen bir tür yoktur. Kamçı, deynek, papuç veya bükülüp sertleştirilen bez parçası dövme aracı olarak kullanılabilir.[790]

b) Vurma Usûlü:

Vurma işinin orta şiddette; ne ağır ne de hafif olması gerekir. Hz. Ömer, bu işle görevli olan birine "Vururken kolunu iyice kaldırma!" demiştir. Bu cümlenin mânâsı, "tüm kuvvetinle vurma" demektir. Fakihler, dövme şeklinin yaralayacak kadar şiddetli olmaması gerektiği konusunda görüş birliğine varmışlardır.[791]

el-İnbani "Risaletü Riyazeti's-Sıbyan" adlı eserinde, çocuğu döverken dikkat edilmesi gereken hususları şöyle sıralar:

aa) Tek bir noktaya vurulmamalı, tüm bedene dağıtılmalıdır.

bb) İki vuruş arasında, öncekinin acısı hafifleyecek kadar bir zaman olmalıdır.

cc) Fazla acıtsın diye tam bir kuvvetle vurmak için kol alabildiğine kaldırılmamalıdır.[792]

Bu ölçü ve kriterler, uygulanan dayak cezasının verimini arttırmak ve eğitimin kalitesini yükseltmek suretiyle çocuğun her bakımdan zirveye ulaşabilmesi için ortaya konulmuştur.[793]

c) Vurma Mekanı:

Vücudun belli bir yerine vurulmaması, aksine her azanın payını alacak şekilde tüm bedene dağıtılması gerekir. Yüz, mahrem yerler ve -Hanefi mezhebine göre baş- bu hükümden istisna edilmiştir; bu uzuvlara vurulması yasaktır. Had cezası tatbik edilmek üzere Hz. Ali'ye bir adam getirildiğinde, cezayı tatbik edecek kimseye şöyle demişti: "Vur ve bedenin her azasının payını ver. Ancak yüz ve mahrem yerlerden sakın!"[794]
Peygamber (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur: *"Sizden biriniz (dövülmesi gereken birini) dövdüğü zaman, yüze vurmaktan sakınsın!"* ***[795]***
El-Kâbisî, "Ahvalu'l-Müteallimin ve Ahkamu'l-Muallimin ve'l-Müteallimin" adlı eserinde, İbn Sahnun'un ayaklara vurulmasını tercih ettiğini belirtmekte ve şöyle demektedir: "Çocuğun başına veya yüzüne vurmaktan kaçınılmalıdır. Bu yerlere vurmak çok zararlıdır. Bazen beyini tahrip edebilir, bazan da gözü çıkarabilir veya çirkin bir iz bırakabilir. Bundan dolayı sakınmak gerekir. Ayaklara vurmak en emniyetli ve isabetli yoldur."[796] Netice itibariyle, vurulacak en uygun yerin eller ve ayaklar olduğunu söyleyebiliriz.[797]

4. Öfke Halinde Vurulmaz:

Peygamber (s.a.v.), müslümanın öfkelenmemesini ve mümkün olduğu kadar bundan uzak durmasını tavsiye etmiştir. Bir adam kendisine gelerek:
"Bana tavsiyede bulun ya Rasûlallah! " demişti. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a.v.):
"Öfkelenme! " buyurarak bunu üç defa tekrarladı.[798]
Öfkenin alameti, çirkin sözler söylemek ve çocuğu kötü bir şekilde nitelemektir. el-Kâbisî gibi eğitimciler, özellikle çocuk çok hata yaptığı zaman, "hayvan", "eşek", "maymun" gibi çirkin sözler söylemeden, ölçülü bir şekilde serzenişte bulunmakla yetinmeyi ve öfkeden uzaklaşmayı tavsiye etmektedir. Çocuğa kızarken çirkin kelimelerin söylenmesi halinde, istiğfar edilmeli ve tekrar aynı duruma düşmekten uzak durulmalıdır. Çünkü o ortam, öfkelenmeye müsait değildir. Peygamber (s.a.v.) öfkeli iken hakimin karar vermesini yasaklamıştır. [799]
Halife Ömer b. Abdilaziz, işlediği suçtan dolayı bir adamın dövülmesini emretmişti. Ceza gerçekleştirileceğinde, Ömerb. Abdilaziz:
"Onu bırakın! " dedi. Sebebi sorulunca da:

"Suçluya karşı kendimde bir öfke gördüm. Öfkeli ve sinirli iken ona ceza vermeyi hoş karşılamadım, " cevabını verdi.
Ebû'l-Hasan diyor ki: Çocukların eğitimini üzerine alan öğretmenin de aynı şekilde hareket etmesi gerekir, öfkeli iken öğrenciye dayak atması, psikolojik bakımdan kendisini rahatlatacak bir yöntem değildir. Çünkü bu, kendi rahatlığını düşünerek müslümanların çocuklarını dövmek demektir. Bunun da adalet değil, zulüm olduğu açıktır.[800]

5. Dayak Esnasında "Allah" Diyen Çocuğa Vurulmaz:

Dayak esnasında, Allah'a iltica ederek O'ndan yardım isteyen ve "Allah" diyen çocuğa vurulmaz. Aşağıda geleceği gibi, bu bir nebevi tavsiyedir. Çünkü o durumda çocuk, artık hatasını anlamış ve kendisini düzeltmesi gerektiğini farketraiştir. Ayrıca o esnada çocuk, dayanamayacağı acı veya psikolojik yıkım yahut şiddetli korkuya maruz kalmış olabilir. Artık öyle iken dövmeye devam edilmesi, bir suç ve bir zulüm sayılır. Aynı zamanda bu, zalim babanın ya da öğretmenin eline düşen zavallı çocuktan kin ve intikam alma sevgisinin bir göstergesidir.
Ebû Said el-Hudrî"den (r.a.) rivayet edildiğine göre, Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Sizden biriniz hizmetçisini dövdüğü zaman, o Allah'ı anarsa, derhal vurmayı bıraksın!" ***[801]***
Bu noktada bazan "Bunun farkına varan çocuk, zaman zaman bu hususu istismar eder; cezadan kaçıp kurtulmaya gerekçe gösterir ve aynı suçu tekrar işler" şeklinde itiraz gelmektedir. Buna verilecek cevap şudur: Rasûlüllah'ın (s.a.v.) hadisine teslimiyet göstermek, herşeyden mühimdir. Onun sünnetine tabi olmanın bir alternatifi olamaz. Çocuğun Allah'ı zikrederek O'nu yüceltmesi, aynı zamanda döven kimse için de bir nevi tedavi niteliği taşır. Çünkü onun kızgın ve öfkeli durumu, çok daha vahimdir.
Dayak sırasında, çocuğun feryat içinde "Allah" diyen iniltisini duydukça daha da hırslanan ve acımasız olan iman ve karakteri zayıf tiplere bir sözümüz yok! Herşeyden önce bunlar, Rablerine karşı işledikleri kusur ve günahlarını, her an gücü yettiği halde hemen cezalandırmayan mutlak otorite Allah Teâlâ'nın, kendilerine olan hilim ve affını hatırlamak zorundadır.[802]

Allah'a Şükür Duası (Her Vesile İle Okunacak Nebevî Dualar)

* Salih amellerin, izzet, celâl ve lütfuyla tamamlandığı Allah'a hamdolsun.[803]
* Rabbim! Senin ve celâline senin hâkimiyetinin azametine lâyık olduğu gibi sana hamdolsun.[804]
* Allah'ım! Bizi bağışla ve bize merhamet eyle. Bizden râzî ol ve bizim yaptıklarımızı kabul buyur. Bizi cennete koy ve bizi ateşten kurtar. Bizim bütün işlerimizi düzelt.[805]
* Allah'ım! Bütün işlerimizin sonunu güzel eyle, Dünya zilletinden ve âhiret azabından bizi koru.[806]
* Allah'ım! Ey güzeli açığa çıkaran ve çirkini örten Rabbim! Ey suç karşılığı cezalandırmayan ve perdeyi yırtarak rezil ü rüsvay etmeyen Rabbim! Ey affı büyük ve müsamahası geniş olan Rabbim! Ey rahmeti bol, her gizliden haberdar, her şikâyetin son mercii olan Rabbim! Ey lütfü çok ve haketmeden önce nimetler veren cömert Rabbim! Ey Rabbimiz, ey Efendimiz, ey Mevlâmız ve ey yegane talep mercimiz! Allah'ım! Ben senden, bedenimi ateşle yakmamanı niyaz ediyorum.[807]
* Allah'ım! Senden işlerimde sebat, doğru ve isabetli görüş istiyorum. Senden nimetine karşı şükür, güzel ibadet, doğru konuşan bir dil ve tertemiz bir kalp istiyorum. Bildiğin bütün zararlı varlıkların şerrinden sana sığınıyor, bildiğin bütün hayırları senden istiyor ve bildiğin bütün günahlarımın affını diliyorum. Çünkü gizlilikleri hakkıyla bilen ancak sensin.[808]
* Allah'ım! (Nüfus ve nüfuz bakımından) bizi artır, eksiltme bizi. Bize lütuf ve ikramda bulun, alçaltına bizi. Bize (nimetlerini) ver, mahrum etme bizi. Bizi gözet, tercih etme başkalarını bize. Bizi memnun et ve bizden râzî ol.[809]
* Allah'ım! Seni zikretmek, sana şükretmek ve sana güzel kulluk yapmak hususunda bana yardım et.[810]
* Allah'ım! Beni çok sabreden, çok şükreden, alçak gönüllü ve insanların güvenip saygı gösterdikleri kimselerden eyle?[811]
* Allah'ım Ben senden faydalı ilim istiyor, faydasız ilimden sana sığınıyorum. [812]
* Rabbim! Bana yardım et ve (düşmanına karşı) aleyhime yardım etme. Bana zafer ihsan eyle ve (düşmanıma karşı) aleyhime zafer verme. Düşmanımı cezalandır, beni cezalandırma. Beni doğruya ilet ve bu yolda bana kolaylık ver. Zulüm ve haksızlık yapana karşı bana yardım et. Rabbim! Beni sana çok

şürkeden, seni çok zikreden, senden çok korkan, sana itaat eden, boyun eğip tevazu gösteren, sana çok yalvarıp ağlayarak tevbe eden kimse eyle. Rabbim! Benim tevbemi kabul eyle, günahımı yıka, duamı kabul buyur, kalbimi doğru yola ilet, dilimi doğru kıl, hüccetimi (düşmanlarına karşı delilimi) sabit eyle ve kalbimi her türlü kötülükten arındır.[813]

* Allah'ım! Günahlarımı, bilerek ve bilmeyerek işlediğim hatâları bağışla.[814]
* Allah'ım! Her türlü şer ve azaptan korunmak için bir sığınak yaptığın dinimi benim için hayırlı kıl. Rızkımı sağlamaya vâsıta kıldığın dünyamı da varacağım yer olan âhiretimi de benim için hayırlı eyle. Dünya hayatını her iyilik konusunda benim için faydalı ve bereketli kıl. Benim için ölümü hertürlü kötülükten rahat (ve uzak) kıl.[815]

* Allah'ım! Nefsânî arzulardan, fena huy ve amellerden sana sığınıyorum.[816]
* Allah'ım! Korkmayan kalpten, icabet edilmeyen duadan, doymayan nefisten ve fayda vermeyen ilimden sana sığınıyorum, bu dört şeyden sana sığınıyorum. [817]
* Allah'ım! Yaptıklarımın ve henüz yapmadıklarımın şerrinden sana sığınıyorum.[818]
* Allah'ım! Kalbimin katılığından, gafletten, zillet ve meskenetten sana sığınıyorum. Fakirlikten, küfürden, isyandan, gösteriş ve riyadan sana sığınıyorum. Sağırlıktan, dilsizlikten, delilikten, cüzzâm ve diğer kötü hastalıklardan sana sığınıyorum.[819]
* Allah'ım! İbrahim'e İbrahim evlâdına/ümmetine rahmet ettiğin gibi, Muhammed'e ve Muhammed evlâdına/ümmetine de rahmet et. İbrahim'e ve İbrahim evlâdına bereket verdiğin gibi, Mûhammed'e ve Muhammed evlâdına da bereket ver. Şüphesiz övgüye lâyık ve yüce olan sensin.[820]

İman, Amel Ve Ahlak Konularında Ana Babalar İçin Kırk Hadis

İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur; *"Herbiriniz birer çobandır ve herbiriniz sürüsünden mes'uldür; Devlet adamı bir çobandır ve yönetimi altındakilerden mes'uldür. Erkek, aile fertlerinin çobanıdır ve onlardan mes'uldür. Kadın, kocasının evinde çobandır ve çocuklarından mes'uldür. Hizmetçi/işçi, efendisinin malının çobanıdır ve ondan mes'uldür. Hâsılı herbiriniz birer çoban ve herbiriniz sürüsünden mes'uldür."* ***[821]***
Ebu Hüreyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle

buyurmuştur:
"Dünyaya gelen her çocuk ancak (İslâm) fıtratı üzerine doğar. Daha sonra ana babası onu yahûdi, hırıstiyan veya mecûsi yaparlar. Nitekim hayvan yavrusu da organları tam olarak doğar. Hiç o yavrunun burnunda, kulağında eksik-kesik bir yer görür müsünüz?" Sonra Ebû Hüreyre (r.a.) şu ayeti okumuştur:
*"Allah'ın, insanları üzerine yaratmış olduğu fıtrata (yaratma kanununa dön). Allah'ın yaratması değiştirilemez. İştedosdoğru din budur..."****[822]***
Ebu Musa'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Kulun çocuğu öldüğü zaman Allah meleklerine:
"Kulumun çocuğunun ruhunu aldınız mı? " der. Onlar:
"Evet," derler. Allah:
"Kulumun gönlünün meyvesini aldınız mı? " der. Onlar:
"Evet," derler. Allah:
"Kulum ne söyledi," der. Onlar:
"Sana hamdetti ve "İnna lillah ve inna ileyhi râciûn" (Biz Allah için varız ve biz O'na döneceğiz) dedi." Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurur:
*"Kulum için cennette bir ev yapın ve adını da "hamd evi" (beytü'1-hamd) koyun."****[823]***
Mikdâm b. Ma'dikerib'den sağlam bir isnadla rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Kendine yedirdiklerin senin için bir sadakadır. Çocuğuna yedirdiklerin senin için bir sadakadır. Eşine yedirdiklerin senin için bir sadakadır. Hizmetçine yedirdiklerin senin için bir sadakadır."****[824]***
Abdullah b. Mes 'ûd diyor ki:
"Ya Rasulallah! Allah nezdinde en büyük günah nedir? " dedim. O:
"Seni yarattığı halde Allah'a ortak koşmandır," buyurdu. Ben:
"Sonra hangisi?" dedim. O:
"Seninle birlikte yemek yemesinden korkarak çocuğunu öldürmendir," buyurdu. Ben:
"Sonra hangisi?" dedim. O:
"Komşunun zevcesiyle zina etmendir," buyurdu.[825]
Ebu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
Davud'un (r.a.) oğlu Süleyman (a.s.):"Ben bir gece mutlaka yüz veya doksan dokuz kadını dolaşacağım. Onların hepsi, Allah yolunda cihad eden bir süvari

doğuracak" deyince, arkadaşı ona "İnşaallah de!" dedi. Fakat Süleyman (a.s.) "İnşaallah" demedi. Bunun üzerine onlardan yalnız bir kadın hamile kalıp doğum yaptı. Doğan çocuk da yarım idî. Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer O, "İnşaallah" deseydi, (çocuklar doğar) Allah yolunda süvari olarak hepsi cihad ederlerdi." ***[826]***

EbuHafsa'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz çocuk istemeyi ihmal etmesin. Zira kişi, çocuğu olmadığı halde ölürse ismi kesilir/silinir." ***[827]***

Rasûlüllah (s,a.v.), Hz.Aişe'ye

"Ey Aişe! Yumuşak ol. Zira Allah ehl-i beyte hayır istediği zaman, onlara yumuşaklığı gösterir." ***[828]***

İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Her ağacın bir meyvesi vardır. Kalbin meyvesi de çocuktur. Çocuğuna merhamet etmeyene Allah merhamet etmez. Allah'a yemin ederim Cennet'e ancak merhametli olanlar girer." Ashab-ı kiram, 'Ya Rasûlallah! Hepimiz merhametliyiz" deyince, Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Sizden birinizin merhameti, (sadece) arkadaşına merhametli olması değil, aksine tüm insanlara merhametli olmasıdır."* ***[829]***

Mes'ud Ukbe b. el-Bedri (r.a.) anlatıyor; Rasûlüllah'a bir adam gelerek: "Falan imamın uzatması yüzünden ben sabah namazını (cemaatle) kılmaktan geri kalıyorum" dedi. Ben, nasihat esnasında Hz. Peygamber'in o gün ki kadar öfkelendiğini hiç görmemiştim. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! İçinizde usandıranlar var. Bundan böyle hanginiz imam olursa (namazı) kısa tutsun. Çünkü arkasında yaşlı, küçük ve ihtiyacı olanlar vardır."* ***[830]***

Ebu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"İnsan öldüğü zaman (sevap kazanmaya vesile olan) üç ameli kesilmez: Sadaka-i câriye, istifade edilen ilim ve

kendisine dua eden çocuk." ***[831]***

Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah, (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Mü'min erkek ve mü'mine kadının kendinde, çocuğunda ve malında bela ve musibet eksik olmaz. Nihayet o günahsız ve hatasız olarak Allah'a kavuşur." ***[832]***

Enes'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Buluğa ermemiş üç çocuğu ölen bir müslümanı Allah, çocuklara olan merhameti sebebiyle cennete sokar."[833]
Abdullah b. Amr'dan (r.a.), rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Şüphesiz adaletle hareket edenler, Allah nezdinde nurdan minberler üzerinde olacaklardır. Bunlar, hükümlerinde ve aile fertleri ile mütevellisi oldukları kimseler hakkında âdil davrananlardır."[834]
Ebu Musa (r.a.) anlatıyor:
"Bir oğlan çocuğum dünyaya geldi. Onu alıp Peygamber'e (s.a.v.) götürdüm. Çocuğun adını İbrahim koydu ve hurma ile tahnik[835] *yaptı. Bereket dileğinde bulunduktan sonra da çocuğu bana verdi."*[836]
Semura'dan gelen bir rivayete göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Her oğlan çocuğu akika kurbanı ile rehindir (yani, bir nevi ipotek altındadır ve gereğini yerine getirmeden ondan faydalanamaz). Akika, çocuğun doğumunun yedinci günü kesilir, adı konulur ve başı tıraş edilir."[837]
İbn Abbas'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Çocuklarınızı (n ağzını) ilk olarak kelime-i tevhid; "la ilahe illallah" sözüyle açınız, ölüm anında onlara "la ilahe illallah" sözünü telkin ediniz."[838]
Hz. Ali'den (k.v.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Çocuklarınızı üç haslet üzerine yetiştiriniz: Peygamberinizin sevgisi, ehl-i beytinin sevgisi ve Kur'an tilaveti. Zira Kur'an'ı nakledenler ve ezberleyenler, peygamberler ve seçkin kullarıyla beraber hiçbir gölgenin olmadığı günde Allah'ın arşının gölgesinde olacaklardır."[839]
Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın (r.a.) rivayetine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Yedi yaşında iken çocuklarınıza namaz kılmalarını emrediniz, on yaşında iken de kılmadıkları takdirde dövünüz ve onların yataklarını ayırınız."[840]
Peygamber (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur:
"Sizden biriniz (dövülmesi gereken birini) dövdüğü zaman, yüze vurmaktan sakınsın. "[841]
Rubeyyi' bint Muavviz anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) Aşûra sabahı Ensar köylerine:

*"Oruçlu olarak sabahlayan kimse orucunu tamamlasın. Oruçsuz olarak sabahlayan da o günün geriye kalanını tamamlasın" diye haber gönderdi. Ondan sonra artık biz bu orucu tutmaya ve küçük çocuklarımıza da tutturmaya başladık. Mescide gider, çocuklara yünden yapılmış oyuncaklar edinirdik. Onlardan biri yiyecek için ağladığında, iftar vakti oluncaya kadar bu oyuncağı ona verirdik. "**[842]**

İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) Ravha'da bir kafile ile karşılaştı ve:

"Siz kimsiniz?" dedi. Onlar:

"Müslümanlarız, dediler ve devam ettiler: Peki ya sen kimsin? "

Peygamber (s.a.v.):

"*Ben Rasûlüllah'ım, "* buyurdu. Bunun üzerine bir kadın bir çocuğu kaldırarak:

"Bunun için hac var mıdır? " diye sorunca:

"Evet, senin için de bir ecir vardır," cevabını verdi.[843]

Amr b. Şuayb'ın babası vasıtasıyla dedesinden rivayet ettiğine göre bir kadın, kızı ile beraber Rasulüllah'a (s.a.v.) geldi. Kızının kolunda kalın iki altın bilezik vardı. Rasulüllah (s,a.v.) kadına:

"Bunun zekatını veriyor musun? " buyurdu. Kadın:

"Hayır, " dedi. Rasulüllah (s.a.v.):

"Kıyamet gününde Allah'ın onların yerine sana ateşten iki bilezik taktırması hoşuna gider mi? " deyince, kadın hemen onları çıkarıp Peygamber'e (s.a.v.) uzattı ve:

"Bunlar Allah ve Rasulüne aittir, " dedi. [844]

Abdullah b. Ömer (r.a.) der ki: *Rasulüllah (s.a.v.) fitır sadakasını her hür veya köle, küçük veya büyük üzerine bir sâ1 kuru hurma veya bir sâ' arpa olarak farz kıldı.***[845]**

Sâbit'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) ensarı ziyaret ederdi. Onların çocuklarına selam verir, başlarını sıvazlar, onlara hayır ve bereket niyazında bulunurdu.

Semura'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasulüllah (s,a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Kişinin, çocuğunu edepli yetiştirmesi bir sâ' sadaka vermesinden daha hayırlıdır." **[846]**

İbn Abbas'dan rivayet edildiğine göre Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

*"Çocuklara ikramda bulununuz, onları güzel terbiye ediniz."***[847]**

Ubâde b. es-Sâmit de Rasulüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Yaşlı ve büyüklerimize hürmet etmeyen, küçüklerimize merhamet etmeyen ve âlimlerimizin kadr u kıymetini bilmeyen benim ümmetimden değildir." ***[848]***

Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

"Kim bir çocuğa "Buraya gel, sana birşey vereceğim" der de, sonra vermezse bir yalan (günahı) yazılır." ***[849]***

Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor: *Peygamber (s.a.v.) Hz. Ali'nin oğlu Hasan'ı öpmüştü. Derken Akra' b. Habis:*

"Benim on çocuğum var, onlardan hiçbirisini öpmedim, " dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a v)

"Merhamet etmeyene merhamet edilmez, " buyurdu.[850]

Ebu Süfyân anlatıyor: *Muâviye'nin yanına varmıştım. Sırt üstü yatmış, göğsünde bir oğlan veya kız çocuğu vardı ona okşayıcı sözler söylüyordu. Ben: "Ey mü'minlerin emiri! Bunu kendinden uzaklaştır!" dedim. Bunun üzerine o şöyle dedi" Ben Rasûlüllah'ın (s.a.v.) "Kimin bir çocuğu varsa, onunla eğlensin/oynaşsın"* buyurduğunu işitim.[851]

Sehl'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Ben ve yetime bakan cennette şöyleyiz." Peygamber (s.a.v.) orta ve işaret parmaklarını göstererek aralarını ayırdı.[852]

Amr b. Şuayb'ın dedesinden rivayetine göre Peygamber (s.a.v.) halka konuşma yaptı ve şöyle buyurdu:

"Dikkat edin! Kim malı olan bir yetimin velisi olursa, o malda ticaret yapsın. Onu zekatın yiyip tüketmesine bırakmasın." ***[853]***

Avf b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Ben ve yanakları moraran -kocasından dul kalıp çocuğuna sabreden (darlık ve sıkıntılara tahammül ederek evlenmeyen)- kadın cennette şu iki parmak gibiyiz; birbirimize yakınız." ***[854]***

Ebu Saîd el-Hudrî'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Kimin üç kızı veya kızkardeşi yahut iki kızı veya iki kızkardeşi olur da onlara iyi davranır ve Allah'tan korkarsa, ona cennet vardır." ***[855]***

"Bir kimsenin kız çocuğu olur da, onu toprağa gömmez, onu küçümsemez ve oğlan çocuğunu ona tercih etmezse, Allah o kimseyi cennete sokar."

Enes'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki hiçbiriniz, ben kendisine babasından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha sevimli olmadıkça iman etmiş olmaz." ***[856]***

Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Başkalarının hanımları karşısında/konusunda siz iffetli olun ki, sizin hanımlarınız da iffetli olsunlar. Ana-babalarınıza iyi muamele edin ki çocuklarınız da size iyi davransınlar, işlediği bir suç veya hatadan dolayı -haklı veya haksız- özür dilemek üzere yanına kardeşi gelen bir kimse, onun mazeretini kabul etsin. Eğer böyle yapmazsa, (cennette) havuzun başında yânıma gelemeyecektir." ***[857]***

Vasile b. Eska'dan (r.a) rivayet edildiğine göre *Peygamber (s.a.v.) Osman b. Maz'un'a gitmişti. Osman'ın yanında küçük bir oğlan çocuğu vardı ve onu öpüyordu. Peygamber (s.a.v.) ona:*

"Çocuk senin mi?" diye sordu. Osman:

"Evet," dedi. Peygamber (s.a.v.):

"Onu seviyor musun ey Osman?" diye sordu. O:

"Evet, vallahi ya Rasulallah onu seviyorum," cevabını verdi. Peygamber (s.a.v.):

"Ona olan sevgini arttırayım mı? " diye sordu. O:

"Evet, anam-babam sana feda olsun! " cevabını verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Kim, kendi neslinden küçük bir çocuğu razı oluncaya kadar memnun ederse, Allah da onu kıyamet günü razı oluncaya kadar memnun eder." ***[858]***

Muaz (r.a.) diyor ki: Peygamber (s.a.v.) bana on şeyi emretmiştir:

1. Öldürülsen veya yakılsan bile, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşma.

2. Ailenden ve malından ayrılmanı emretseler bile, ana babana isyan etme.

3. Kasden (şer'î bir mazeret olmaksızın) farz namazı asla terketme. Kim onu kasden terkederse, Allah'ın himayesi ondan uzak olur.

4. Asla içki içme. Çünkü o, her kötülüğün başıdır.

5. Günah işlemekten sakın. Çünkü onun yüzünden Allah'ın gazabı iner.

6. İnsanlar helak olsa bile, savaş meydanından firar etmekten sakın.

7. Sen de içlerinde iken insanlara ölüm gelirse, sebat et.

8. Mal varlığından ailene-efradına yedir ve harca.

9. Aile efradından terbiye (ve disiplini sağlamak) için sopanı kaldırma (yani,

görebilecekleri bir yere koy.)

10. Aile efradını Allah ile korkut![859]

İman, Amel Ve Ahlak Konularında Çocuklar İçin Kırk Hadis

Hz. Ali'den (k.v.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a,v) şöyle buyurmuştur:
"Çocuklarınızı üç haslet üzerine yetiştiriniz. Peygamberinizin sevgisi, ehl-i beytinin sevgisi ve Kur'an tilaveti. Zira Kur'an'ı nakledenler ve ezberleyenler, peygamberler ve seçkin kullarıyla beraber hiçbir gölgenin olmadığı günde Allah'ın arşının gölgesinde olacaklardır." ***[860]***
Enes'den (r.a.) rivayet edildiğine göre de bir adam, Rasûlullah'a (s.a.v.)
"Kıyamet ne zaman (kopacak)?" sualini sormuştu. Rasûlullah (s.a.v.) "Kıyamet için ne hazırladın?" deyince, adam "Hiçbir şey. Ancak ben Allah ve Rasulünü seviyorum" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) "sen sevdiklerinle berabersin." buyurdu.
Enes der ki: *"Ben Peygamberi (s.a.v.), Ebu Bekir'i ve Ömer'i seviyorum. Onları sevmekle onlarla beraber olacağımı umuyorum."* ***[861]***
İbn Abbas der ki: Peygamber (s.a.v.) helaya girmişti. Ben de hemen abdest suyunu (hazırlayıp) yanına koymuştum. Bunun üzerine: "Bunu kim koydu?" buyurdu. Kendisine durum anlatılınca, *"Allah'ım! Onu (İbn Abbas'ı) dinde derin anlayış (fekâhet) sahibi kıl"* buyurdu.[862]
Hz. Ali'nin oğlu Hasan'a (r.a.) Rasûlullah'tan (s.a.v.) neyi ezberlediği sorulunca şu cevabı vermiştir: Rasûlullah'tan (s.a.v.) şunu ezberledim:
"Seni şüpheye düşüren şeyi bırak da düşürmeyene bak. Çünkü doğruluk rahatlıktır; sükun ve emniyettir. Yalan ise şüphedir." ***[863]***
Semura b. Cündeb (r.a.) diyor ki:
"Rasûlüllah'ın (s.a.v.) zamanında ben bir çocuktum ve O'ndan duyduklarımı ezberliyordum. Orada benim konuşmama engel olan şey, sadece benden daha yaşlı insanların bulunmasıydı." ***[864]***
Enes b. Malik (r.a.) diyor ki:
"Peygamber (s.a.v.) ile birlikte bir terzi çocuğun yanına girmiştik. Çocuk, Peygamber'e (s.a.v.) içerisinde tirit olan bir tabak sundu. Tiritin üzerinde kabak da bulunuyordu. Çocuk işine yöneldi. Derken Peygamber (s.a.v.) kabağı araştırmaya başladı. Bunu görünce ben de kabağı araştırmaya ve onu Peygamber'in (s.a.v.) önüne koymaya başladım. O zamandan beri ben kabağı

hâlâ sevmekteyim." ***[865]***

İbn Abbas (r.a.) der ki:

Birgün Peygamber'in (s.a.v.) terkisinde idim. Şöyle buyurdu: "Yavrum! Sana birkaç söz öğreteyim: (Emir ve yasaklara riayet etmek suretiyle) Allah'ı gözet ki, Allah da seni gözetsin. Allah'ı gözet ki, O'nu karşında bulasın, istediğin zaman Allah'tan iste. Yardım dilediğin zaman Allah'tan dile. Şunu bil ki, bütün insanlar toplanıp sana bir fayda sağlamaya çalışsalar, Allah'ın sana takdir ettiği kadar fayda sağlayabilirler. Onlar sana bir zarar vermek üzere biraraya gelseler, Allah'ın sana takdir ettiği kadar zarar verebilirler. Kalemler (olacak şeyleri yazdıktan sonra) kaldırılmış, sahifeler de (üzerindeki yazılar tamamlanmış olup) kurumuştur."

Hadisin başka bir rivayetinde şu ziyade bulunmaktadır:

"Allah'ı gözet ki, O'nu önünde bulasın. Bol ve geniş zamanında kendini Allah'a tanıt ve sevdir ki, O da seni sıkıntı durumunda tanısın. Şunu bil ki, başına gelmeyecek olan şey sana isabet edecek değildir. Sana isabet edecek olan şeyden de kurtulacak değilsin. Bil ki, yardım sabırla, ferahlık üzüntüyle beraberdir. Her zorluğun yanında mutlaka bir de kolaylık vardır." ***[866]***

Enes b. Malik anlatıyor:

Eslem kabilesinden bir genç:

"Ya Rasûlallah! Ben gazâ etmek, cihada çıkmak istiyorum ama yanımda teçhizatım yok," demişti. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

"Falana git! Teçhizatını alarak hazırlanmıştı da hasta olmuştu," buyurdu. O da giderek:

"Rasûlüllah'ın (s.a.v.) sana selamı var, teçhizatını bana vermeni söylüyor!" dedi. O da:

"Ey hanım! Teçhizatımı buna ver, ondan hiçbir şeyi esirgeme! Vallahi bîrşey esirgemezsen onda bizim için bereket olur," dedi.[867]

Ümame'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Kendisine ölüm gelinceye kadar ibadet içinde yetişen ve büyüyen kimseye Allah doksandokuz sıddîk sevabı verir." ***[868]***

Hasan b. Ali (r.a.) diyor ki: Rasulüllah (s.a.v.) vitir namazında (vitrin kunutunda) okumak üzere bana şu sözleri öğretti:

"Allahümme'hdinî fîmen hedeyte ve âfinî fîmen âfeyte ve tevellenî fîmen tevelleyte ve bârik lî fîmâ a'teyte ve kınî şerra ma kadayte, fe inneke takdî ve lâ yukdâ aleyke ve innehû lâ yuzillü men vâleyte, tebarekte Rabbena ve teâleyt.

Allah'ım! Hidayete ilettiklerin içerisinde beni de hidayete ilet. Afiyet verdiklerin arasında bana da afiyet ver. Gözettiklerin içinde beni de gözet. Verdiğin şeylerde benim için bereket kıl. Takdir buyurduğun şeylerin şerrinden beni koru. Şüphesiz sen takdir edersin. Senin takdirine karşı gelinmez ve sana hükmedilemez. Senin sevip gözettiğin kimse alçalmaz (zelil olmaz). Rabbimiz, senin hayır ve ihsanın boldur. Sen, zâtına layık olmayan şeylerden münezzehsin." ***[869]***

Enes'ten (r.a.) rivayet edilmiştir: Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Yavrucuğum! Namazda sağa-sola dönmekten/etrafa bakınmaktan sakın. Çünkü namazda böyle yapmak helaktir; namazın sevap ve faziletini yok eder. Eğer mutlaka yapmak gerekiyorsa, farzda değil nafilede yap."

Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın (r.a.) rivayetine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

"Yedi yaşında iken çocuklarınıza namaz kılmalarını emrediniz, on yaşında iken de kılmadıkları takdirde dövünüz ve onların yataklarını ayırınız." ***[870]***

İbn Ömer (r.a.) diyor ki: Bir çocuk Rasulüllah'a gelerek:

"Ya Rasulallah! Ben hac yapmak istiyorum," dedi.

Rasûlüllah onunla birlikte yürüdü ve şöyle buyurdu:

"Yavrum! Allah azığını takva kılsın, seni iyiye yöneltsin ve kederini gidersin. "

Derken, çocuk (tekrar) Rasulüllah'a dönüp gelince:

"Yavrum! Allah haccını kabul eylesin, günahını affeylesin ve harcadıklarını tekrar ihsan buyursun," dedi.

Sabit, Enes'in (r.a.) şöyle dediğini nakletmektedir: Birgün ben Rasûlüllah'ın (s.a.v.) (bir haceti için) hizmetine koşmuştum. Sonra işimi bitirince (içimden) "Peygamber (s.a.v.) kaylûle (öğle) uykusundadır" diyerek oyun oynayan çocukların yanına gittim. Ben onların oyununa bakarken Rasûlüllah (s,a.v.) geldi ve oyun oynayan çocuklara selam verdi. Derken beni çağırdı ve bir haceti için gönderdi. Ben de gittim. Rasûlüllah (s.a.v.) bir gölgede oturdu. Nihayet ben O'nun huzuruna geldim. Anamın yanına dönmekte gecikmiştim. Yanına gittiğimde anam:

"Niye geciktin? " diye sordu. Ben:

"Rasûlüllah (s.a.v.) beni bir haceti için göndermişti, " dedim. Anam:

"Hacet neydi? " diye sordu. Bunun üzerine ben:

"O, Rasulüllah'ın bir sırrıdır," dedim. Anam:

"O halde Rasulüllah'ın (s.a.v.) sırrını muhafaza et! " dedi.

Sabit der ki: Enes bana: *"Eğer onu birisine söyleyecek olsaydım, onu sana söylerdim ey Sabit!"* dedi.[871] Enes'den gelen rivayette de Rasûlüllah (s.a.v.)

şöyle buyurmuştur:
"Yavrucuğum! Aile efradının yanına vardığında selam ver ki, bu senin ve ailen için bereket olsun. ***[872]***
Abdullah b. Ömer (r.a.) der ki:
Rasulüllah (s.a.v.) fitır sadakasını her hür veya köle, küçük veya büyük üzerine bir sâ' kuru hurma veya bir sâ' arpa olarak farz kıldı. ***[873]***
Cerir b. Abdillâh (r.a.) Rasulüllah'dan (s.a.v.) şu hadisi işittiğini söylemiştir:
"Yumuşaklıktan mahrum olan kimse, bütün hayırdan mahrum olur." ***[874]***
Enes (r.a.) anlatıyor: Peygamber'e (s.a.v.) hizmet eden yahudi bir çocuk vardı. Derken hastalandı. Ziyaret etmek üzere Peygamber (s.a.v.) ona gitti. Başucunda oturan Peygamber (s.a.v.) ona:
"Müslüman ol! " dedi. Çocuk hemen yanındaki babasına baktı ve babası:
"Ebu'l-Kâsım'a itaat et!" dedi. Çocuk derhal İslam'ı kabul etti. Peygamber de (s.a.v.) çıkarken şöyle diyordu:
"Onu ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun! " ***[875]***
Amr b. Hüreys'in rivayetine göre Peygamber (s.a.v.) Abdullah b. Ca'fer'e uğramıştı. O da bir çocuk olarak alış-veriş yapıyordu. Rasulüllah (s.a.v.):
"Allah'ım! Onun alış-verişini bereketli kıl!" buyurdu.[876]
Enes (r.a.) der ki:
"Rasulüllah (s.a.v.) huy ve ahlâk bakımından insanların en güzeli idi. Benim sütten kesilmiş Ebu Umeyr adında bir kardeşim vardı. Peygamber (s.a.v.) bize geldiğinde: "Ey Ebu Umeyr! Ne yaptı nuğayr!" derdi. Nuğayr, kardeşimin oynayıp durduğu bir kuş idi. Peygamber (s.a.v.) evimizde iken bazen namaz vakti gelirdi. O hemen altındaki yaygının süpürülüp üzerine su serpilmesini emrederdi. Sonra namaza durur, biz de arkasında dururduk ve bize namaz kıldırırdı. " ***[877]***
Saîd b; el-As'in rivayetine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Bir baba çocuğuna güzel bir terbiyeden daha üstün birşey bağışlamamıştır." [878]
Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) yanında bir oğlu olan adam gördü. Rasûlüllah (s.a.v.) çocuğa:
"Bu kimdir?" dedi. Çocuk:
" Babamdır," cevabını verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):
" O halde onun önünde yürüme, onun hoşlanmayacağı ve karşı çıkacağı birşey yapma, ondan önce oturma ve onu adıyla çağırma!" ***[879]***

Şu haber de Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edilmiştir;
"Öldükten sonra kulun derecesi yükseltilir. Kul der ki: Ey Rabbim! Bu sevap nereden geldi? Cenab-ı Hak da ona şöyle der: "Çocuğun senin için dua etti, istiğfarda bulundu." ***[880]***
İbn Abbas'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Baba çocuğuna bakar da çocuk onu sevindirirse, çocuğa bir köleyi azat etme sevabı verilir." Denildi ki 'Ya Rasûlallah! üçyüz altmış defa bakarsa ne olur?" Bunun üzerine Peygamber (s.a.v,): "Allahu Ekber (Allah herşeyden daha büyüktür)" buyurdu.[881]
Ubâde b. es-Sâmit de Rasûlüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
*"Yaşlı ve büyüklerimize hürmet etmeyen, küçüklerimize merhamet etmeyen ve âlimlerimizin kadr u kıymetini bilmeyen benim ümmetimden değildir."****[882]***
Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Kardeşine bir demir parçasını gösteren kimseye, onu bırakıncaya kadar melekler lanet eder. İsterse ana baba bir kardeş olsun." ***[883]***
Abdullah b. Büsr'un rivayetine göre Rasûlüllah (s.a.v.) izin istemek üzere kapıya geldiği zaman, yüzünü kapıya çevirmezdi. Sağ veya sol yanını çevirirdi. Kendisine izin verilirse girer, aksi halde geri dönerdi. [884]
Ömer b. Ebî Seleme (r.a.) anlatıyor: Ben Rasûlüllah'ın (s.a.v.) eğitim ve gözetimi altında henüz bir çocuktum. Elim yemek kabının içinde dolaşıyordu. Bunun üzerine bana: *"Ey çocuk! Besmele çek, sağ elinle ve önünden ye!"* buyurdu. Artık ondan sonra hep öyle yedim.[885]
Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır;
*"Kim bir çocuğa "Buraya gel, sana birşey vereceğim" der de, sonra vermezse bir yalan (günahı) yazılır."****[886]***
Enes (r.a.), Rasûlüllah'in (s.a.v.) kendisine şöyle dediğini rivayet eder:
*"Yavrucuğum! Hiçbir kimseye kin ve düşmanlığın olmadığı halde sabahlama ve akşamlama imkanın varsa, bunu yap! Yavrucuğum! Bu benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimi hayata geçirirse, gerçekten beni ihya etmiş olur. Beni ihya eden kimse de benimle birlikte cennette olur."****[887]***
Enes b. Malik (r.a.) anlatıyor:
"Peygamber'e (s.a.v.) on sene hizmet ettim. Vallahi bana asla "öf bile demedi.

Yine herhangi bir şey için "Niçin böyle yaptın? Şöyle yapsaydın!" demedi."[888]
Müslim'in rivayetine göre de Enes şöyle söyler:
Peygamber (s.a.v.) ahlâk bakımından insanların en güzeli idi. Birgün beni bir hacet için göndermişti. Ben: "Vallahi, gitmiyorum" dedim. Oysa içimden Peygamber'in (s.a.v.) bana emrettiği işe gitmek istiyordum. Derken dışarı çıktım. Nihayet çarşıda oyun oynayan çocuklara uğradım. Aniden Rasûlüllah (s.a.v.) arkamdan ensemi tutuverdi. Hemen O'na baktım, gülüyordu. O:
"Enescik! Sana emrettiğim yere gittin mi?" dedi. Ben:
"Evet, gidiyorum ya Rasûlallah!" dedim.
Enes der ki: *Vallahi O'na dokuz sene hizmet ettim. Yaptığım birşey için "Şöyle şöyle yapsaydın!" dediğini bilmiyorum.*[889]
c) Ebu Saîd el-Hudrî'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Kimin üç kızı veya kızkardeşi yahut iki kızı veya iki kızkardeşi olurda onlara iyi davranır ve Allah'tan korkarsa, ona cennet vardır."[890]
Ebu Hüreyre'nin (r.a.) rivayetine göre, *Rasûlüllah'a (s.a.v.) ilk meyve getirilir ve "Allah'ım! Bize memleketimizde, meyvelerimizde ve ölçeğimizde bereket üstüne bereket ver!" der, sonra o meyveyi orada bulunan en küçük çocuğa verirdi.*[891]
a) Sehl'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Ben ve yetime bakan cennette şöyleyiz." Peygamber (s.a.v.) orta ve işaret parmaklarım göstererek aralarını ayırdı."[892]
Enes'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki hiçbiriniz, ben kendisine babasından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha sevimli olmadıkça iman etmiş olmaz."[893]
Zeyd b. Sabit diyor ki: Medine'de beni Rasulüllah'a (s.a.v.) getirerek:
"Yâ Rasûlallah! Neccâr oğullarından olan bu çocuk Kur'an'dan onyedi sure okumaktadır, dediler. Ben de Ra-sulüllah'a okudum. O, okuyuşumu beğendi ve şöyle buyurdu: "Ey Zeyd! Benim için yahudilerin yazısını öğren. Çünki vallahi ben yazışmalarım konusunda yahudilere güvenmiyorum." Ben de derhal onların (dil ve) yazısını (Süryaniceyi) onbeş gün içinde çok iyi bir şekilde öğrendim. Artık Rasûlüllah (s.a.v.) Yahudilere mektup yazacak olsa yazıyor ve onlardan gelen mektupları okuyordum.[894]
İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet edilmiştir:
"Her şeytan, (yılan ve akrep gibi) zehirli haşerattan ve dokunan her kötü gözden

Allah'ın mükemmel olan kelimelerine (Kur'an ayetlerine, Allah'ın isim ve sıfatlarına) sığınırım" duasını okur ve "Babanız İbrahim de İsmaîl ile İshak'a yaptığı bu duâ ile Allah'a sığınırdı" derdi. ***[895]***

Abdullah b. Hârîs (r.a.) anlatıyor:

Rasûlüllah (s.a.v.) Abbas'ın çocukları Abdullah'ı, Ubeydullah'ı ve Kesir'i yanyana getirir ve şöyle derdi: "Kim önce koşup bana gelirse ona şu kadar ödül var!" Çocuklar da koşarak gelirler; kimi Rasûlüllah'ın (s.a.v.) sırtına, kimi göğsüne çıkmaya çalışırdı. O da onları öper ve kucaklardı." ***[896]***

Abdullah b. Abbâs diyor ki:

Fadl b. Abbâs Rasûlüllah'ın (s.a.v.) terkisinde idi. Derken Hasamdan bir kadın fetva sormak üzere Rasûlüllah'a (s.a.v.) geldi. Fadl kadına, kadın da Fadl'a bakmaya başladı. Bunun üzerine hemen Rasûlüllah (s.a.v.) Fadl'ın yüzünü öbür tarafa çevirmeye başladı. ***[897]***

Ebu Ümame'den rivayet edildiğine göre Kureyş'ten bir genç Peygamber'e (s.a.v.) gelerek:

"Ya Rasûlallah! Zina etmeme izin ver!" dedi. Orada bulunanlar gence yöneldiler ve seslerini yükselterek ona olan tepkilerini belirttiler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

"Onu bana yaklaştırın," buyurdu. O da yaklaştı ve aralarında şu konuşma geçti:

Peygamber (s.a.v.):

"Böyle birşeyi anan için arzu eder misin?" Genç:

"Hayır, vallahi. Allah beni sana feda eylesin!" Peygamber (s.a.v.):

"Hiçbir insan da böyle birşeyi anası için istemez. Peki ya kızın için bunu arzu eder misin?" Genç:

"Hayır, vallahi ya Rasûlallah! Allah beni sana feda eylesin." Peygamber (s.a.v.):

"Hiçbir insan da kendi kızı için böyle birşey arzu edemez. Peki ya halan için bunu ister misin?" Genç:

"Hayır, vallahi ya Rasûlallah! Allah beni sana feda eylesin." Peygamber (s.a.v.):

"Hiçbir insan da halası için böyle birşeyi arzu edemez. Peki ya teyzen için bunu ister misin?" Genç:

"Hayır, vallahi ya Rasûlallah! Allah beni sana feda eylesin." Peygamber (s.a.v.):

"Hiçbir insan da teyzesi için böyle birşeyi arzu edemez," dedi.

Sonra Rasûlüllah (s.a.v.) elini gencin üzerine koyarak şu duayı yaptı: "Allahım! Bu gencin günahını bağışla, kalbini tertemiz eyle, iffet ve namusunu muhafaza eyle!" Râvi diyor ki: "Artık o günden sonra o genç hiçbir şeye dönüp bakmadı; en nefret ettiği şey zina oldu." ***[898]***

[752] Hadis için bkz. Dn. 441.

[753] Kâsânî, Bedaiu's-Sanaî1, VII, 63. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 368.

[754] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 368-369.

[755] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 369.

[756] Ibn Mâce, Cihad, 13; Ahmed b. Hanbel, V, 295.

[757] Buhârî, Zekat, 61, Cihad, 188; Darimî, Zekat, 16; Ahmedb. Hanbel, II, 409.

[758] Buhârî, Edeb, 111; Müslim, Fedâil, 70; Dârimî, Isti'zân, 65; Ahmed b. Hanbel, III, 107,

[759] Hadisi Tayalisî rivayet etmiştir.

[760] Tirmizî, Vitir, 338; Ibn Huzeyme, Sahih, II, 152.

[761] Buhârî, Nikah, 33; Ibn Mâce, Nikah, 57; Ahmed b. Hanbel, III, 368.

[762] Bkz. Dn. 628.

[763] Tirmizî, Salât, 66; Ibn Mâce, İmamet, 4; Ahmed b. Hanbel, IV, 85.

[764] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 370-372.

[765] Ebû Dâvud, Taharet, 72; Ibn Mâce, Zebaih, 6.

[766] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 372.

[767] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 373.

[768] Buharı, el-Edebül-Müfred, II, 656.

[769] Abdurrezzak ve Taberâninin rivayet ettiği bu hadis hasendir. Bkz. Sahîhul-Cami'l, Hadis No: 4022.

[770] Bkz. Dn. 820

[771] Hadis sahihtir. Bkz. Sahîhul-Cami1, Hadis No: 4021.

[772] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 373.

[773] Nevevî, Ezkâr. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 373.

[774] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 374.

[775] Ebû Dâvud, Salât, 26. Hadisin isnadı hasendir. Bkz. Camiu'l-Usûl, V, 187.

[776] Muhammed el-Makdisî, el-Âdâbu'ş-Şer'iyye ve'l-MİnahuI-Mer'iyye, 1,506.

[777] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 374-375.

[778] Buhârî, el-Edebül-Müfred.

[779] Abdurrezzak, Musannef, VII, 413.

[780] Ibn Hacer, Fethül-Barî, XV, 191.

[781] er-Ravdül-Unf, I, 272.

[782] Benzert, Kuzey Afrika'da bir şehirdir. Bkz. Hamevî, Mu'cemul-Buldân,), 592. (Çev.)

[783] Muhammed Htdır Hüseyin, Kitabu'r-Rıhlât, s. 51.

[784] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 375-376.

[785] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 376-377.

[786] Nûr, 24/2.

[787] Rivayetisin bkz. Abdurrezzak, Musannef, VII, 369.

[788] Bkz. Abdurrezzak, a.g.e., VI!, 369; Cessas, Ahkâmu'l-Kur'an, III, 322; Beyhakî, Sünen, Vüt, 326.

[789] Mevdûdî, Tefsiru Sûreti'n-Nûr, s. 73.

[790] et-Terbiye fi'l-İslâm, s. 135. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 377-378.

[791] A.g.e., s. 135; Mevdûdî, ag.e., s. 73.

[792] Bkz. Cessâs, Ahkâmul-Kur'an, 111,322; Ibnû'l-Arabî, Ahkâmu'l-Kur'an, II, 84.

[793] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 378.

[794] Cessâs, a.g.e., II, 322.

[795] Ebû Dâvud, Hudûd, 38.

[796] et-Terbiye fi'l-İslâm, s. 270.

[797] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 376-379.

[798] Buhârî, Edeb, 76;Tirmizî, Birr, 73; Muvatta', Husnu'l-Huluk, 11; Ahmed b. Hanbel, 11,175.

[799] Buhârî, Ahkâm, 13; Müslim, Akdiye, 16; Ebû Dâvud, Akdiye, 9; Tirmizî, Ahkâm, 7; Nesaî, Kudât, 32; Ibn Mâce, Ahkâm, 4; Ahmed b. Hanbel, V, 36.

[800] Bkz. et-Terbiye fi'l-İslâm, s. 270. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 379.

[801] Tirmizî.

[802] Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 380.

[803] Hadisi Hâkim rivayet etmiş ve sahih olduğunu ifade etmiştir.

[804] Ibn Mâca, Edeb, 55.

[805] Ibn Mâce, Duâ, 2.

[806] Hadisi Ibn Htbbân rivayet etmiş ve sahih olduğnu ifade etmiştir.

[807] Hâkim'in Müstedrek'te sahih senedle rivayet ettiği bu duâ, Cebrail vasıtasıyla Yüce Allah'tan peygamber'e (s.a.v.) hediye olarak getirilmiştir.

[808] Tirmizî, Duâ, 22. Hadisi Ibn Hıbbân da rivayet etmiş ve sahih olduğnu ifade etmiştir.

[809] Tirmizî, Tefsir, 23.

[810] Ebû Dâvûd, Vitr, 26; Nesâi, Sehv, 60; Ahmed b. Hanbel, II, 299.

[811] Hadisi hasen isnâdla Bezzâr rivayet etmiştir.

[812] Hadisi İbn Hıbban rivayet etmiş ve sahih olduğnu ifade etmiştir.

[813] Ebû Dâvûd, Vitr, 25; Tirmizî, Duâ, 113. Ibn Mâce, Duâ, 2.

[814] Hadisi Taberânî rivayet etmiştir.

[815] Müslim, Zikr, 18;.Nesâi, Sehv, 89; Ahmed b. Hanbel, IV, 399.

[816] Tirmizî, Duâ, 10. Hadisi Ibn Hıbbân da rivayet etmiş ve sahih olduğunu ifâde etmiştir.

[817] Tirmizî, Duâ, 68. Hadisi Ibn Ebû Şeybe ve Hâkim de -sahih sened ife- rivayet etmiştir.

[818] Müslim, Zikr, 18.

[819] Hadisi Ibn Hıbbân ve Taberânî rivayet etmiştir.

[820] Buharî, Deavât, 31, 32; Müslim, Salât, 65; Tirmizî, Vitr, 20; Nesâi, Sehv, 49; Ibn Mâce, İkâmet, 25; Dârimî, Salât, 85; Muvatta1, Sefer, 66; Ahmed b. Hanbel, 1,162. Muhammed Nûr Süveyd. Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi. Uysal Kitabevi: 381-383.

[821] Buhârî, Nikah, 81; Müslim, İmaret, 20; Ebu Davud, İmaret, 1; Tirmizî, Cihad, 27; Ahmed, Mûsned, II, 5.

[822] Rûm, 30/30. Hadis için bkz. Buhârî, Tefsir (sûre 30), 1; Ebu Davud, Sünnet, 17; Muvatta, Cenaiz, 53; Ahmed b. Hanbel, II, 233.

[823] Tirmizî, Cenaiz, 36; Ahmed b. Hanbel, fV, 415.

[824] Ahmed b. Hanbel, IV, 13,132.

[825] Buharî, edeb, 20; Müslim, İman, 141; Ebu Davud, talâk, 50; Nesaî, tahrim, 4; Ahmed b. Hanbel, I/3S0

[826] Buharî, Nikah, 119; Müslim, Eyman, 22-25; Tirmizî, Nüzür, 7; Neseî, Eyman, 43; Ahmed b. Hanbel, U, 275.

[827] Taberâni'nin rivayet ettiği bu hasen hadis için bkz. Heysemî, Mecmau'z-Zevaid IV, ?58; Ken-zu'I-Ummâl,XVI,281.

[828] Ahmed b. Hanbel, VI, 71.

[829] Hadisi Bezzar rivayet etmiştir.

[830] Buhârî, Ezan, 62; Müslim, Salât, 1B3;Tirmizî, Salât, 61; Nesaî, İmamet, 35; Ibn Mace, İkamet, 48; Dârimî, Salât, 46; Muvatta; Cemaat, 13; Ahmed b. Hanbel, H, 256.

[831] Müslim, Vasiyyet, 14; Ebu Davud, Vasâyâ, 14; Tirmizî, Ahkâm, 36; Nesai, Vasâyâ, 8; Ahmed b. Hanbel, II, 316.

[832] Tirmizî, Zühd, 57. Mâlik'in de benzer bir rivayeti bulunmaktadır.

[833] Buhârî, Cenaiz, 6; Ibn Mâce, Cenaiz, 57; Nesaî, Cenaiz, 25; Ahmed b. Hanbel, 1,375.

[834] Müslim, İmaret, 18; Nesâi, Âdâbu'l-Kudât, 1; Ahmed b. Hanbel, II, 160.

[835] Tahnik: Dr. Faruk Mûsâhif, "İslâm'ın çocuk gıdasına/beslenmesine gösterdiği ihtimam" başlıklı

makalesinde (bkz. Mecelletü'l-Ümmeti'l-Katariyye, sayı: 50), "tahnik hadisi" üzerine şunları söyler: "Bütün ölçü ve miktarlarıyla tahnik, Hz. Peygamber'in tıpla ilgili bir mucizesidir ki, insanlık bunun hedef ve hikmetini anlamak için ondört asır beklemiştir. Tıp araştırmaları şimdi, şu iki durumun olması halinde özellikle yeni doğan ve süt emen küçük çocukların ölüm tehlikesi geçirebileceklerini ortaya koymuştur: 1. Açlık sebebiyle kandaki şeker oranının eksilmesi, 2. Soğuk hava ile karşılaşmaları halinde, çocukların vücutlarının ıs derecelerinin düşmesi.

[836] Buhârî, Akika, 1; Müslim, Âdab, 24.

[837] Ebu Davud, Edâhî, 21; Tirmizî, Edâhî, 21; Nesaî, Akika, 5; Ibn Mâce, Zebaih, 1; Dârimî, Edâhi, 9; Ahmed b. Hanbel, V, 8.

[838] Hadisi Hâkim rivayet etmiştir.

[839] Taberânî ve Ibnu'n-Neccârın rivayet ettiği bu hadis İçin bkz. Münâvî, Feydu'l-Kadir, I. 226. Münâvî, hadisin zayıf olduğunu söylemektedir.

[840] Ebu Davud, Salât, 26. Hadisin isnadı hasendir. Bkz. Camiul-Usûl, V. 187.

[841] Ebû Dâvud, Hudûd, 38.

[842] Buharî, Savm, 47; Müslim, Siyam, 136.

[843] Müslim, Hac, 409; Ebu Davud, Menâsik, 7; Nesâî, Menasik, 15; Muvatta', Hac, 79.

[844] Ebu Dâvud, Zekat, 4; Neseî, Zekat, 19.

[845] Buhârî, Zekat, 70; Müslim, Zekat, 13; Ebu Dâvud, Zekat, 20; Dârekutnî, Sünen, II. 150.)

[846] Hadis zayıftır. Bkz. Elbânî, Daîfu'l-Câmi", Hadis No: 4645; Silsiletû'l-Ehâdis ed-Daîfe, Hadis No: 1887. Tirmizî de "garib hadis" olduğunu, ravilerinden Kûfe'li Nâsıh b. Alâ'nın hadisçitere göre kuvvetli olmadığını ve bu hadisin sadece bu tarik ile maruf olduğunu söylemiştir. Bkz. Câmiu'l-Usûl, 1,416.

[847] İbn Mâce, Edeb, 3.

[848] Tirmizî, Birr, 73; Ahmed b. Hanbel, V, 323.

[849] Ahmed b. Hanbel, II, 452.

[850] Buhârî, Edeb, 18,27; Müslim, Fedail, 65; Ebû Dâvûd, Edeb, 145; Tirmizî, Birr, 12; Ahmed b. Hanbel, II, 228.

[851] Deylemî ve Ibn Asâkir'in rivayet ettiği bu hadisin senedi zayıftır. Bkz. Daîfu'l-Câmi', Hadis No: 5812.

[852] Buhârî, Edeb, 24.

[853] Tirmizî, Zekat, 15.

[854] Buhârî, el-Edebûl-Mûfred, Hadis No: 141. Ebû Dâvûd (bkz. Edeb, 121) ziyade olarak şu rivayeti verir: "Yetimleri bûyûyûnceye veya ölünceye kadar kendisini onlara vakfeden, kocasından dul kalan mevki sahibi ve güzel bir kadın." Böyle bir kadın, sözkonusu hadisin müjdesine muhataptır, demektir. -Çeviren.-

[855] Tirmizî, Birr, 13; Ebû Dâvûd, Edeb, 122; Ahmed b. Hanbel, III, 42. Ebû Davud'un rivayetinde "...onları terbiye eder, iyi davranır ve evlendirirse cennete girer" şeklindedir. Başka bir rivayette de "...onlara sabır ve tahammül gösterirse..." şeklinde ifade edilmiştir.

[856] Buhârî, İman, 8; Müslim, İman, 69; Nesaî, İman, 19; Ibn Mâce, Mukaddime, 9; Ahmed b, Hanbel, III, 177.

[857] Hadisin benzer bir rivayeti için bkz. Hâkim, Müstedrek, IV, 154; Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, I, 335.)

[858] Ibn Asakir'in rivayet ettiği bu hadis için bkz. Ibn Hamza, el-Beyan ve't-Tarîf fî Esbabı Vurûdi'l-Hadis, İİ, 135.

[859] Hadis "aile efradına sopanı kaldırma" şeklinde de rivayet edilmiştir. Buna göre, Peygamberimizin aile efradının dövûlmemesini tavsiye ettiği manası çıkmaktadır. Bağışlamak güzel bir yol olmakla birlikte, gerçekten haklı sebep ve gerekçelerle eğitim için makul ölçüde dövülebileceği diğer rivayetlerden anlaşılmaktadır. (Çev.)Ahmed b. Hanbel, V/238. Hadis, Buhârî (bkz. el-Edebü'l-Müfred, Hadis No: 18) ve Ibn Mâce (bkz. Fiten, 23) tarafından Ebu'd-Derda'dan (r.a.) da rivayet edilmiştir.)

[860] Taberânî ve Ibnu'n-Neccâr'ın rivayet ettiği bu hadis için bkz. Münâvî, Feydu'l-Kadir, I. 226. Münâvî, hadisin zayıf olduğunu söylemekledir.)

[861] Buharî, Edeb, 95; Müslim, Birr, 163; Tirmizî, Zühd, 50; Ahmed, Müsned, 111.167.

[862] Buharî, Vudü, 10.

[863] Nesaî, Ahmed ve daha başka hadis imamlarının rivayet ettiği bu hadisin isnadı sahihtir. Bkz. İbn Huzeyme, Sahih, III. 103; Hâkim, Müstedrek, II. 13, IV. 99; Camiu'l-Usûl, VI. 443.

[864] Ebû Gudde, Safahat, s. 37.

[865] Buharî, Et'ime, 4; Müslim, Eşribe, 144; Tirmizi, Et'ime, 41; Ebu Davud, Et'ime, 21; Ahmed, Müsned.VI. 195.

[866] Hadis sahihtir. Ahmed, Hâkim, Taberanî, Ibnu's-Sünnî, Âcurrî ve Ziya rivayet etmişlerdir. Bkz. Sahihu'l-Cami', Hadis No: 7957.

[867] Müslim, imaret, 134; Ebu Dâvud, Cİhad, 165.

[868] Hadisi Taberanî rivayet etmiştir.

[869] Tirmizî, Vitir, 338; Ibn Huzeyme, Sahih, II. 152. Mustafa el-A'zamî, hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel {bkz. Müsned, 1.200) bu hadisi Şu'be vasıtasıyla rivayet etmiştir.

[870] (Ebu Davud, Salât, 26. Hadisin isnadı hasendir. Bkz. Camiu'1-Usûl, V. 187.)

[871] Müslim, Fedailu's-Sahabe, 145; Ahmed b. Hanbel, III, 195.

[872] Tirmizi, Isti'zan, 10.

[873] Buhârî, Zekat, 70; Müslim, Zekat, 13; Ebu Dâvud, Zekat, 20; Dârekutnî, Sünen, II. 150.

[874] Müslim, Birr, 74-76; Ibn Mace, Edeb, 9; Ahmed b. Hanbel, IV, 362.

[875] Buhârî, Cenaiz, 79; Ahmed b. Hanbel, III, 175.

[876] Hadisi Ebu Ya'la ve Taberânî rivayet etmiştir.

[877] Hz. Peygamberin çocuklarla şakalaştığına dair pratik bir örnek özelliğini taşıyan bu rivayetin başka varyantı ve açıklaması için 431 nolu dipnot metni v.d. bakınız. -Çeviren-

[878] Hadisin senedinde meçhul ve zayıf bir ravi vardır. Hâkim bu hadisin sahih olduğunu söylemiş ama Zehebî bunu kabul etmemiş; mursel ye zayıf olduğunu ifade etmiştir. Tirmizî de garib ve mursel olduğunu söylemiştir. Zira râvilerden Amr b. Saîd b. el-Âs, Peygamber'e (s.a.v.) yetişememiştir, tâbiîndendir.Bkz. Camiu'l-Usûl, 1,416.

[879] Nevevî, Ezkâr, s. 257-258, Ibnu's-Sünnî'den naklen

[880] Taberâni'nin rivayet ettiği bu hadis için bkz. Heysemî, a.g.e., X, 210.

[881] Taberânî'nin rivayet ettiği bu hadisin senedi hasendir. Bkz. Heysemî, a.g.e., VIII, 156.

[882] Tirmizî, Birr, 73; Ahmed b. Hanbel, V, 323.

[883] Müslim, Birr, 125; Tirmizî, Fiten, 4; Ahmed b. Hanbel, II, 256.

[884] Ahmed b. Hanbel, IV, 189.

[885] Buhârî, Et'ıme, 2; Müslim, Eşribe, 108; Ibn Mâce, Et'ıme, 8; Ahmed b. Hanbel, IV, 26.

[886] Ahmed b. Hanbel, II, 452.

[887] Tirmizî, İlim, 16.

[888] Müslim, Fe-dail, 51; Ebû Dâvûd, Edeb, 1; Dârimî, Mukaddime, 10.

[889] Müslim, Fedail, 54.

[890] Tlrmızî, Birr, 13; Ebû Dâvûd, Edeb, 122; Ahmed b. Hanbel, III, 42, Ebû Davud'un rivayetinde '...onları terbiye eder, iyi davranır ve evlendirirse cennete girer" şeklindedir. Başka bir rivayette de "...onlara sabır ve tahammül gösterirse..." şeklinde ifade edilmiştir.

[891] Müslim, Hacc, 474.

[892] Buhârî, Edeb, 24.

[893] Buhârî, İman, 8; Müslim, İman, 69; Nesaî, İman, 19; Ibn Mâce, Mukaddime, 9; Ahmed b. Hanbel, III, 177

[894] Ebu Yala ve Ibn Asâkir'in rivayet ettikleri bu hadisin diğer varyantları için bkz. Dibnot no: 660.

[895] Buhârî, Enbiya, 10; Ebû Dâvûd, Sünnet, 20; Tirmizî, Tıb, 18; İbn Mâce, Tıb, 36; Ahmed b. Hanbel, I, 236.

[896] Ahmed b. Hanbel, 1,214.

[897] Nesaî, Menasik, 12; Muvatta', Hac, 97.

[898] Ahmed b. Hanbel, V. 257. Taberânî'nin de rivayet ettiği bu hadisin isnadı sahihtir. Bkz. Silsiletü'l-Ehadis es-Sahîha, Hadis No: 370:

BİBLİYOĞRAFYA

BİBLİYOĞRAFYA

1- Kur'an-ı Kerîm
2- Abdullah İbnu'l-Mübârek; ez-Zühd ve'r-Rekâik
3- Abdullah Sirâcuddîn; Seyyidunâ Muhammed (s.a.v.)
4- Abdullah Sirâcuddîn; Tilâvetü'l-Kur'âni'l-Mecîd
5- Abdullah Ulvân; Terbiyetü'l-Evlâd fi'l-İslâm
6-Abdurrezzâk b. Hemmâm; Musannef
7- Ahmed b. Hanbel; Müsned
8- Ahmed el-Ahvânî (tahkik); et-Terbiye fi'l-İslâm
9- Ahmed Şelebî; Târihu't-Terbiye el-İslâmiyye
10- Aliyyü'l-Kârî; Şerhu Müsned-i Ebî Hanîfe
11- Ali el-Müttakî el-Hindî; Kenzü'l-Ummâl
12- Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed; Sahîh
13- Buhari, el-Edebu'l-Müfred
14-Bahâuddîn el-Emîrî; Divân "Ümmî"
15- Beyhakî; el-l'tikâd alâ Mezheb-i Ehli's-Sünne ve'l-Cemâa
16- Bundârî, Ebu'l-Feth Ali; en-Nevâdir es-Sultâniyye (Sîretü "Salâhuddîn")
17-Dârakutnî; Sünen
18- Dârimî; Sünen
19- Dihlevî, Şâh Veliyyullâh; Huccetullâhi'l-Bâliğa
20- Ebû Dâvûd; Sünen
21- Ebû Gudde, Abdulfettâh; Safahat min Sabri'l-Ulemâ
22- Ebû Gudde, Abdulfettâh; el-Ulemâu'l-Uzzâb
23- Ebû Gudde, Abdulfettâh; Fethu Bâbi'l-lnâye (tahkik)
24- Ebû Ya'lâ; Müsned
25- Elbânî, Nâsıruddîn; Daifu'l-Câmi’
26- Elbânî, Nâsıruddîn; Silsiletü'l-Ehâdis es-Sahiha
27- Gazzâlî, Ebû Hâmîd; Ihyâ u Ulûmi'd-din
28- Hâkim en-Neysâbûrî; el-Müstedrek ale's-Sahîhayn
29- Hamevî; Ğamzü Uyûni'l-Besâir Şerhu Kitâbi'l-Eşbâh ve'n-Nezâir li'bn-i Nüceym

30- Hannâvî; Birru'l-Vâlideyn
31-Hasan el-Bennâ; Encahu'l-Vesâil fi Terbiyeti'n-Neş'i Terbiyeten İslâmiyyeten Hâlisa
32- Hatîb el-Bağdâdî; er-Rıhle fî Talebi'l-Hadîs
33- Hatîb el-Bağdâdî; el-Câmi' li Ahlâkı'r-Râvî ve Âdâbi's-Sâmi'
34- Hatîb el-Bağdâdî; el-Kifâye fî ilmi'r-Rivâye
35- Hey'et; el-Mu'cemu'l-Vasît
36- Hey'et (Râbitatu'l-Âlem el-İslâmî); Mu'temeru Buhûsi Risâleti'l-Mescid
37- Heysemî; Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid
38- İbn Abdilberr; Câmiu Beyâni'l-İlm ve Fadlih
39- İbn Âbidin; Reddu'l-Muhtâr (Haşiyet ü İbn Âbidin)
40-İbnu'l-Cezerî; İddetü'l-Hısni'l-Hasîn
41- İbn Cüzeyy el-Kelbî; el-Kavânîn el-Fıkhiyye
42-İbnul-Esîr, Mecduddîn; Nihâye fî Garîbil-Hadis
43-İbnul-Esîr, Mecduddîn; Câmiu'l-Usül
44- İbn Ferhûn; ed-Dibâcu'l-Müzehheb fî Ma'rifeti A'yâni'l-Mezheb
45- İbn Hacer el-Askalânî; Fethu'l-Buhârî
45- İbn Hacer el-Askalânî; el-İsabe fî Temyîzi's-Sahâbe
46- İbn Hacer el-Heytemî; ez-?Zevâcir an iktirâfil-Kebâir
47- İbn Haldun; Mukaddime
48- İbn Hamza; el-Beyân vel-Ta'rîf fî Esbâb-i Vurûdi'l-Hadisi'ş-Şerif
49- İbn Huzeyme; Sahîh (Tahkîk: Muhammed Mustafa el-A'zamî)
50- İbn Kayyim el-Cevziyye; Ahkâmu'l-Mevlûd
51- İbn Kesîr; Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm
52- İbn Mâce; Sünen
53-İbnu's-Sünnî; Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle
54- İbn Teymiyye, Mecduddîn; el-Müntekâ min Ahbâri'l-Mustafâ
55- İbn Teymiyye, Takiyyuddîn; Iktizâu's-Sirâtı'l-Müstakîm
56- İbn Teymiyye, Takiyyuddîn; el-Kelimut-Tayyib
57- İbn Zafer el-Mağribî el-Mekkî; Enbâu Nücebâil-Ebnâ
58- Kâdî lyâz; eş-Şifâ fî Ta'rîf'i Hûkûki'l-Mustafâ
59-Kandehlevî, Yûsuf; Hayâtu's-Sahâbe
60- Kâsânî, Ebû Beke; Bedâiu's-Sanâi' fî Tertibi'ş-Şerâi'
61- Kurtubî; Tefsir (el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân)

62- Kuşeyrî; er-Risâletü'l-Kuşeyriyye
63- Mâlik; Muvatta’
64- Mâverdi, Ebu'l-Hasen; Nasîhatü'l-Mülûk (Tahkik: Muhammed Hıdır)
65- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ; Tefsîru Sûreti'n-Nûr
66- Muhammed Abdusselâm Hafız; Risâletü Nebiyyi'l-Hüdâ ve'r-Rahme
67- Muhammed b. Accâc Usûlu'l-Hadîs
68- Muhammed b. Alevî el-Mâlikî el-Hasenî; el:Menhelu'l-Latîf fî Usûli'i-Hadîsi'ş-Şerif
69- Muhammed b. Nûh Necâtî; Sahîhul-Câmi’
70- Muhammed el-Hıdır Hüseyin; es-Seâdetü'l-Uzmâ
71- Muhammed el-Hıdır Hüseyin; Dirâsât li'ş-Şerîati'i-İslâmîyye
72- Muhammed el-Hıdır Hüseyin; el-Hidâyetü'l-İslâmiyye
73- Muhammed Kutub; Menhecüt-Terbiye el-İslâmiyye
74- Muhammed Rızâ; Muhammedün Rasûlüllâh
75- Muhammed Saîd Besyûnî. Fehârisu'l-Müstedrek
76-Muhasibi: Risâletü'l-Müsterşidin (Tahkik: Ebû Gudde)
77- Münavî; Feydu'l-Kadîr
78- Münzirî; et-Terğib ve't-Terhîb
79- Müslim; Sahîh
80- Nâblusî, Abdulğaniyy; Tahkîku'l-Kadıyye fi'l-Fark Beyne'r-Rişve ve Hediyye (Tahkik: Muhammed Ömer)
81- Nahlâvî, Abdurrahmân Usûlü't-Terbiye el-İslâmiyye ve Esâlibuhâ
82- Nedvî, Ebu'l-Hasen; Ricâlu'l-Fikr ve'd-Da’ve
83- Nedvî, Ebu'l-Hasen; et-Tarîk ilâ el-Medîne
84- Nesâî; Sünen
85- Nesâî; Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle
86- Nevevî; Şerhu Sahîh-i Müslim
87- Nevevî; el-Ezkâr
87- Nevevî; Riyâzu's-Sâlihîn
89- Râfiî, Mustafa Sâdık; Târîhu Edebu'l-Arab
90- Râzî, Fahreddîn; et-Tefsîru'l-Kebîr
91- Saîd b. Mansûr; Sünen (Tahkik: Habîburrahmân el-A'zamî)
92- Saîd Ramazan el-Bûtî; Tecribetü't-Terbiye el-İslâmiyye

93-Sehâranfûrî, Halil Ahmed; Bezlu'l-Mechûd fî Halli Sünen-i Ebî Dâvûd
94- Sem'ânî; Edebu'l-lmlâ ve'l-lstimlâ
95- Seyyid Kutub; Fî Zılâli'l-Kuran
96- Sıddîk Hasan Han el-Kınnevcî; Hasenu'l-Üsve bimâ Sebete mine'llâhi Rasûlih fi'n-Nisve
97- Suyûtû, Celâleddin;Tabakâtu'l-Huffâz
98- Suheylî; er-Ravdu'l-Ünf
99- Süleyman el-Ğâvcî; el-Mer'etü'l-Müslime
100-Şa'rânî; Tenbîhu'l-Muğterrîn
101-Şihâbuddîn el-Ebşehî; el-Mustatraf min Külli Fenn Mustazraf
102- Yûsuf el-Mar'aşlî; Fehârisu Süneni'd-Dârakutnî
103- Zebîdî, Murtazâ; Ukûdu'l-Cevâhir el-Münîfe
104-Zemahşerî, el-Fâik fî Garîbi'l-Hadis

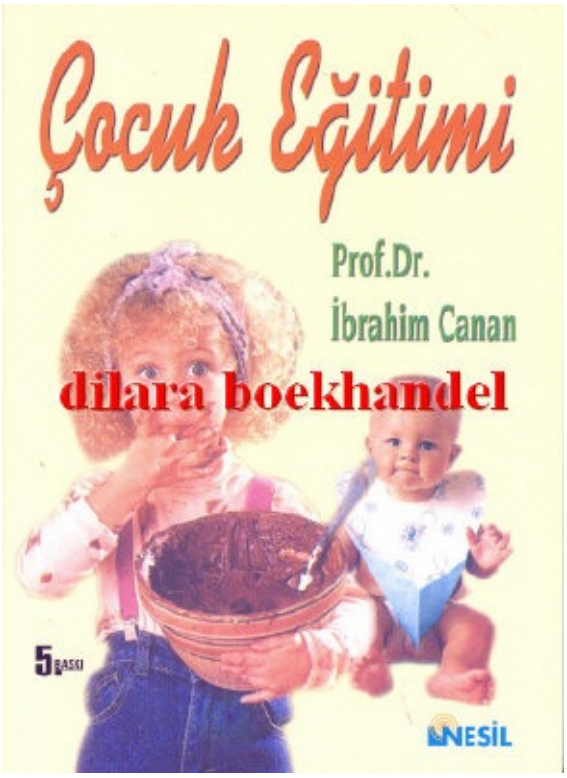
Çocuk Eğitimi
Prof.Dr.
İbrahim Canan
dilara boekhandel
5. BASKI
NESİL

KUR’AN’DA ÇOCUK EĞİTİMİ
Önsöz
Giriş
Çocukla Alâkalı Bahislerin Kur'ân-I Kerîmde Dağılım Şeması
BİRİNCİ BÖLÜM
AİLE VE MESELELERİ
1. Ailenin Ehemmiyeti Ve Kuruluşu
Nikâh
2. Ailede Hak Ve Vazifeler
Baba Ve Vazifesi
Annenin Vazifesi
Bir Rapor
3. Hükmî Ve Hakikî Akrabalık
Hakikî Anne
Hakikî Baba
Hakîkî Evlâd
Kan Bağı Ve İman Bağı
4. Kur'an'da Zikri Geçen Aileler
Örnek Ve Tipik Aileler
5. Aile Ve Çocuk
Aile Endişesi
Çocuk Sevgisi
Çocuk Talebi
Çocuklar Hakkında Yapılan Duanın Ameli Ve Pratik Faydası
Göz Bebeği Gibi Bir Nesil
Temiz Bir Nesil
Müslüman Bir Nesil
Sâlih Bir Nesil
Çocuğun Allah'a Adanması
Şeytana Karşı İstiâze (Korunma) Talebi
Büyük Evlâtlar İçin Dua
Kısırlık Ve İleri Yaşta Çocuk Sahibi Olmak
Övünme Vesilesi Olarak Çocuk
Evlât Fitnedir
Ebeveynini Azdıran Ve Küfre Atan Çocuk
Evlâdlar Arası Eşitlik
Kardeşler

Valideyne Karşı Vazifeler
İKİNCİ BÖLÜM
TERBİYE MESELELERİ
1. Rab Ve Terbiye
2. Terbiyevî Sorumluluklar
Sorumluluk Sahası
Nafaka Mükellefiyeti
Dinî Terbiye Mükellefiyeti
3. Meslek Öğretimi:
Kur'ân'da Meslekî İhzâriyeler:
1. Rızık Helâl Ve Temiz Olmalıdır:
2- Helâl Rızık Emek Eseridir:
3. İnsanlar Birbirlerine Muhtaçtırlar:
4. Dünya İçin Taleb Emri:
5. Çocuğun Maddî İstikbalini Düşünme Fikri:
Meslek Mevzuunda Yüksek İdeal:
4. Cinslerin Terbiyesi:
Terbiyede Cinslerin Ayırımı:
5. Ebeveynin Sorumluluğu:
Gayret Göstermek
6. Terbiyeyi İlgilendiren Bir Kaç Mühim Mes'ele
Süt Devresi
Terbiye Yaşı
Küçük Yaşta Hikmet:
Çocukla İstişare
Küçük Kimdir?
Gençler Ve Tebliğ
Oyun - Eğlence
Okulmu, Ailemi?
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ÇOCUKLARIN HİMAYESİ
I.Yetîm
Himaye Meselesinde Yetimle Yetim Olmayan Birdir:
2. Çocuk Himaye Mekanizması
Velâyetü't-Terbiye (Hidâne) İle İlgili Hükümler:
Velâyetü'n-nefs Ve Velâyetü'1-mal İle İlgili Hükümler:
3. Yetimle İlgili Ahkam

Yetime İyi Muamele
Yetime Maddî Yardım
İstikbalinin Düşünülmesi
Yetimin Islahı
Velinin, Yetimin Nefsi Üzerinde Tasarruf Yetkisi:
Çocuk Hakkında İçtihad Yetkisi:
Ailevî Himaye
Yetimin Malının Korunması
Evlendirme:
4. Çocuğun Malı Ve Ebeveyni
5. Terbiye Açısından Yetim Olan Ve Olmayan Çocuk
6. Çocuk Öldürme Yasağı
7. Hızır'ın Öldürdüğü Oğlan
8. Çocuklar Uğruna Cihad Emri
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HUKUK AÇISINDAN ÇOCUK
1. Çocuk Ve Suçluluk
Çocuğun İkrarı Hükümsüzdür
Çocuğun Getirdiği Haberle Amel Edilmez
Çocuğun Şehâdeti
Çocuğun Yenlini
Çocuğun Cinayeti Nasıl Sübût Bulur?
Çocuğun Hapsi
2. Çocuğa Karşı İşlenen Cinayetler
3. Miras Ve Çocuk
BESİNCİ BÖLÜM
TEBLİĞDE ÇOCUK MEFHUMU
1. Tebliğde Mefhum Nedir?
2. Yaratılış Ve Vahdaniyet
Rahimdekini Allah Bilir
3. Vahdaniyet
4. Allah Ve Peygamber Sevgisi
5. Kıyamet Ahvali
Kıyametin Dehşeti:
Herkes kendinden sorumlu
Âhirette ne mal, ne de evlâd fayda vermez
6. Yetimlere Şefkat

7. Mûbahalede Çocuk
Bu da düşünelim diye
Sonuç
Bibliyografya

KUR’AN’DA ÇOCUK EĞİTİMİ

Önsöz

Kur'ân-ı Kerîm İslâm dininin ana kitabıdır ve vahy-i ilâhîdir. Bir adıyla Kitâb-ı Mübîndir. Yâni her şeyi açık şekilde beyân eder. O sadece ibadet ve uhrevî meselelerin değil, içtimâi hayâtın ve dünyevî meselelerin de hail ü fasl edildiği Kitap'tır.

Kur'ân-ı Kerimin bu çok yönlülük vasfından hareketle Ankara İlahiyat Fakültesi'nce tertiplenmiş olan "1983 Kur'ân Semineri"nde tartışılmak üzere, içinde bulunduğumuz asırda her geçen gün ehemmiyetini arttıran ve bu sebeple bütün dünyada aktüalitenin baş meselelerinden biri hâline gelen çocuk meselesi üzerinde durmayı uygun bulduk.

Çocukla ilgili bahislerin tespiti maksadıyla Kur'ân-ı Kerîm'e atf-ı nazar edince, gerçekten gördük ki, O, "mübîn bir temel Kitap" olma vasfına uygun şekilde, çocukla alâkalı ana bahisleri, mühim meseleleri açıkseçik olarak beyân etmekte, problemleri hail ü fasl eylemektedir. Ayrıca, çocukla alâkalı o kadar çok mes'eleye yer vermektedir ki, bunlardan sadece bir tanesinin hakkıyla işlenmesi bir tebliğin hacmini fazlasıyla taşır. Bu sebeple, başlatılan çalışmayı bir tebliğin dar sınırları içinde tutmaktansa, tabiî seyrinde serbest bırakarak, konunun normal bütünlüğünü sağlamayı tercih ettik. Böylece bu çalışma ortaya çıktı.

Şunu da belirtelim ki, çocuk mevzuunu çok yönlü olarak ele almış bulunan Kur'ân-ı Kerim, her mevzuda takip ettiği metoda uygun olarak, burada da meseleleri her seferinde doğrudan ele almamış, çoğu kere dolaylı olarak temas etmiş geçmiştir. Bu sebeple mevzu, üzerinde tekrar tekrar duruldukça zenginleştirilip genişletilecek mahiyettedir. Bu mevzuun müstakil ilmî bir araştırma konusu henüz yapılmamış olması da gelecekte konunun ne kadar zenginleşeceğinin bariz bir delîli olmaktadır.

Biz bu çalışmada fazla teferruata ve detaya inmeden ilk bakışta nazara çarpan ana meselelere parmak basmaya çalıştık. Âyetlerin açıklanmasında zaman zaman hadîslere ve âlimlerin yorumlarına baş vurduk. Yer yer dikkatimize çarpan inceliklere de kesin bir hüküm mânâsında olmaksızın başlıklar halinde dikkat çektik. Ana başlıklar ve bunları takip eden tâli başlıklar her seferinde tam bir mantıkî teselsül ihtiva etmeyebilir. Çocukla alâkalı bahislerin Kur'ân'daki zenginlik ve renkliliğini göstermek maksadıyla değişik ve imkân nisbetinde çok sayıda başlıklara yer vermeye çalıştık. Böyle yapmaktaki gayelerimizden biri de

"Kur'ân'da Çocuk" bahsinin terbiye, psikoloji, hukuk gibi muhtelif ihtisas dallarına mensup kimselerce,farklı nokta-i nazarlardan tedkîk konusu yapılabileceğini göstermektir.

Meselelerimize köklü ve müessir çâreler bulmada, kendi öz kaynaklarımızı, kendi millî ve mahallî değerlerimizi hareket noktası yapmanın ehemmiyetini tes-lim edenler için, çocuk mes'elesinde araştırma yaparken, Kur'ân-ı Kerîmin öncelikle ele alınması gereği açıktır. En az bin yıllık siyasî ve kültürel tarihimiz içerisinde Kur'ânî müesseseler benliğimize işlemiş, çoğu kere atasözleri, deyimler, gelenekler, örfler hâlinde "millîleşmiştir. Çocukla alâkalı meselelerimiz" de öyle. Bir kısmı, zaman içerisinde yozlaşmış, Kur'ânî hüviyetinden uzaklaşmış olsa bile, temelde o var. Yeni bir İslah, yeni bir reformda aslı bilmek zarurîdir.

Çocuk mevzuunda Kur'ân'a dönük çalışmaların ehemmiyet ve zaruretini göstermede birkaç noktaya dikkat çekmek isteriz:

1. "Dünya devleti" kavgası veren beynelmilel ideolojik güçler karşısında, biz Müslümanlar, şimdilik, eriyip yok olmama, maddî-mânevî varlığımızı, benlik ve şahsiyetimizi kurtarma kavgası vermekteyiz. Bu hayatî kavganın temel felsefesini "bütün müesseseleriyle medeniyetimizi yeniden ihya ve inşâ etmek" düşüncesinin teşkiî ettiği inancındayız. Zira haysiyetli ve şahsiyetli bir varlık, kendine has kültürel değerlerin örgü ve senteziyle vücut bulan medeniyet sarayında mümkündür.

Çocuk ve gençlikle ilgili meseleler bu büyük dâvanın, yâni medeniyet kavgamızın kalbini ve hareket noktasını teşkil etmektedir. Bugünkü anarşist, aylak ve gayesiz nesil, kendisine hareket noktası olarak çocuğu ve gençliği seçen yıkıcı bir felsefeyle yetişiriİmiş-tir. Yâni iç ve dış düşmanlarımız bu anarşist neslin yetişmesini, Osmanlılardan bu yana, çok önceleri, ana dâva yapmış, yıllar yılı bu uğurda hesaplıca, sinsice çalışmış, yeni harpten çıkan, yorgun, bitkin, maddî güçten yoksun milletimizi, yenmeye güç yetiremediği bir kısım emrivakilerle başbaşa bırakmıştır. Şimdi biz, millet ve devlet olarak en az bu sinsî düşmanlar kadar mes'eleye sahip çıkmak, yıkılanı yeniden tamir etmek zorundayız.

2.Çocukla ilgili meselelere ehemmiyet kazandıran diğer bir husus, ilmin, tababet ve biyoloji sahasında kaydettiği son gelişmelerdir. "Tüp çocuk", "Kiralık rahim" vs. meseleleri şimdiden bir kısım içtimaî, ahlâki ve hukukî değerleri alt üst etmeye başladı. Bunun arkası gelecek ve ileriki yıllarda "çocukla ilgili meseleler" bütün cemiyetlerin en çok uğraştığı meseleler sırasına girecektir. Bu problemlere, kendi kaynaklarımız göz önüne alınmadan bulunan veya doğrudan

doğruya dışarıdan ithal edilen çözümler, reçeteler, cemiyetimizin değerler sistemini allak bullak edecek, problemlerimize yenilerini ekleyecektir.

3. İstikbal açısından, çocuk mes'elesini, bilhassa bizim için daha da büyütecek bir durum, Türkiye'deki nüfus artış hızıdır. Bütün tedbîr ve baskılara rağmen nüfus artış hızımız Allah'a binlerce şükür bariz bir düşüş kaydetmedi. Bu durum şimdilik "aile plânlaması" adı altında yürütülen tedbirleri, daha ciddî, daha korkunç emrivakilere dönüştürerek "doğum tahdidi ve sayısı" tedbirlerine götürebilecektir. "Her aile ikiden fazla çocuk yapmasın" şeklindeki bir dış baskıya, ekonomik ve askeri bakımdan daima kendilerine bağımlı durumda bırakılan Türkiye'de istikbalin idarecileri nekadar dayanabilirler bilemeyiz. Ancak bu ihtimal uzak görülmemeli, probleme hazır olunmalıdır.

Kısacası, hangi noktadan bakarsak bakalım, her zaman olduğu gibi, yarının da en mühim mes'elesi bütün dünyada çocuk mes'elesi olacaktır. Bu mes'ele biz Müslümanlar için daha ciddî, daha hayatî, daha âcil bir hüviyet taşımakta, bir hayat-memat mes'elesi olma vetiresine girmektedir.

Öyle ise, milletinin bekasını, dininin geleceğini ve Allah'a vereceği hesabı düşünen her hamiyet sahibi Müslüman "çocuk mes'elesi'ni ana dâvası yapmaya ve her probleminin cevabını Kur'ân ve Hadis'e göre çözmeye, bu mevzu üzerinde bu kaynaklarda gelenler nelerdir bilmeye mecburdur, mahkûmdur.

Çocuk küçüktür, ama mes'elesi büyüktür.

İstikbal, bu mertebe'yi gerçek vüs'at ve azameti çerçevesinde görüp, gayret ve hamiyetini ona göre seferber edenlerin olacaktır.

Hamlığına rağmen, şu çalışmamızın, çocuk dâvasının duyurulmasında ve bu mühim mes'elenin belli başlı noktalarına Kur'ân'ın bakış açısını tespitte okuyucuya faydalı olacağını ümîd ediyoruz. Meselelerimizi çözerken kendi öz kaynaklarımızı hareket noktası yapmada katkımız olursa, Cenâb-ı Hakk'ın lütfü olarak, bu çalışma hedefine varmış olacaktır.

İnayet O'ndandır. Zafer O'ndandır. Muvaffakiyet O'ndandır. Hamdimiz, O'nadır. Salât ve selâm da O'nun Resulüne ve Resulünün al ve ashâbınadır.

Prof. Dr. İBRAHİM[1]

Giri ş

"Kur'ân'da Çocuk Eğitimi" derken şüphesiz, sâdece "çocuk" kelimesinin geçtiği âyetlerin incelenmesi kastedilmez. Mes'elenin böyle kavranması, mevzûyu bir hayli daraltma olur. Esasen dilimizdeki "çocuk" kelimesinin Arapçadaki karşılığı

olan sabiyy ve tıfl kelimelerinin Kur'ân'da geçtiği yerler sayıca azdır ve çocuk meselelerini dile getiren diğer tâbirlerle kıyaslanınca gerçekten cüz'î kalırlar. Zira münhasıran, bulûğa ermemiş kimseler için kullanılan bu iki tâbirden birincisi sâdece iki yerde geçerken, ikincisi de dört yerde geçer.

Buna karşılık diğer mânâları yanında "çocuk" mânâsına da gelen ve Kur'ân'da, diğer mânâlarında kullanılmış olmaktan başka "çocuk" mânâsında da kullanılmış bulunan veya kullanıldığı yer ve üslûb itibariyle bulûğa ermeyen çocuğun kastedildiği, başkaca kelimeler de var. Bunların sayısı miktarca fazla olduğu gibi, bâzılarının tekerrürleri de dikkat çekecek kadar çoktur. Şimdi bunları açıklamaya çalışalım:

1.İbn: Bu kelime "oğul" mânâsına gelir. Ebeveyne nisbetle evlâdı ifâde eder. İbn'le ifâde edilen evlâd, henüz bulûğa ermemiş "çocuk" olabileceği gibi, bulûğ çağını aşmış, yaşlı da olabilir. Bu kelime, bâzan cemi (çoğul), bâzan müfred, bâzan yalın halde, bâzan da zamir almış olarak Kur'ân'da 172 yerde geçer.

2. Veled: Bu kelime de dilimizde aynı kökten olmak üzere daha ziyâde "evlâd" kelimesinin karşılığıdır. Ebeveynin kız olsun, erkek olsun her iki cins çocuklarını ifâde eder.[2] Veledle kastedilenler de bulûğa ermiş veya ermemiş olabilir. Yine ilâve edelim ki veled kelimesinin cemi, müfred, zamirli, zamirsiz -isim olarak çeşitli kullanışlarından başka aynı kökten türeyen vâlid, valide, vâlideyn, mevlüd gibi başka isimler ve bunların muhtelif kullanış şekilleri bulunduğu gibi, -doğurdu, doğurur, doğurdular gibi- değişik mânâlarda fiil olarak da kullanılışı var. Şu hâlde, bu kökten olmak üzere yekûn 112 ayrı kelimenin Kur'ân'da kullanıldığını görmekteyiz.

3. Zürriyet: Diğer mânâları yanında "çocuk" mânâsına da kullanılan bu kelime değişik şekilleriyle Kur'ân'da 32 yerde tekerrür eder.

4. Yetim: Münhasıran çocukla ilgili meselelerin ele alındığı bu kelime, Kur'ân'da, 23 yerde geçer.

5. Gulam: Aslî mânâsı, "bıyığı çıkmaya başlamış, . henüz bulûğa ermemiş çocuk" olan bu kelime, hizmetçi
mânâsına da gelir ve Kur'ân'da 13 yerde geçer.

6. Zeker: Bitki, hayvan ve insan her çeşit canlılar için, dilimizde olduğu gibi, "erkek cins" mânâsına gelen bu kelime, 19 yerde geçer. Bunlardan 6 tanesi "erkek çocuk" mânâsını da taşır.

7.Ünsa: Zeker'in zıddı olarak "dişi" mânâsına gelen bu kelime de 30 yerde geçer ve 16 kadarında "kız çocuk"
mânâsı da mevcuttur.

8. Sağır: "Küçük çocuk" mânâsında kullanılan bu kelime 1 yerde geçer.

9. Hafede: Torun mânâsına gelen hafîd'in cemi olan bu kelime de 1 yerde geçer.

10. Ecinne: Anne karnındaki çocuğu ifâde eden cenîn'in cemi olan bu kelime 1 yerde geçer. Ancak cenîn'i ifâde etmek üzere kullanılan "mâ fibatnî (karnımdaki)" tâbiri 4 yerde geçer. Yine cenîn'i ifâde zımnında kullanılan hami (yük) kelimesi de 9 yerde geçer. Şu halde cenîn'le alâkalı ifâdeler 14 adedi bulmaktadır.

11. Ehl: Bu kelime yekûn olarak 127 yerde geçerse de çocuğu da tazammun eden "aile" mânâsındaki kullanılışı 15 yerdedir.

12. Âl: Aile mânâsında kullanılan bu ikinci kelime de Kur'ân'da 26 yerde geçer.

13. Mehd: Çocukla ilgili mühim bir malzeme olan "beşik" mânâsına gelen bu kelime de 5 yerde geçer.

14. Rada': Çocuğu emzirmek mânâsına olan rada' (dilimizde raza' diye de telâffuz edilir) kökünden gelen muhtelif kelimelerin sayısı ll'dir.

15. Ed'iyâ: Evlâtlık mânâsına gelen "da'î"hin cemi olan bu kelime 2 yerde geçer.

16. Rebâib: Üvey kız mânâsına gelen bu kelime 1 yerde geçer.

17. Ebb: Evlâdı hatıra getiren bu kelime, cemi, müfred muhtelif kullanışlarıyla 143 yerde geçer, "baba" demektir.

18.Üram: Keza baba (ebb) kelimesinde olduğu gibi, evlâdı hatırlatan bir diğer mühim kelime olan "anne" mânâsmdaki ümm kelimesi de -bu mânâda olmak üzere- 29 yerde geçer.

19. Rabb: Çocuklarla alâkalı en mühim fiillerden biri olan "terbiye" fiilini hatırlatan bu kelime ile alâkalı kelimeler Kur'ân'da 979 kere tekerrür eder.

Bu tâdâddan sonra, şunu ifâde edebiliriz: Kur'ân-ı Kerîm, çocukla alâkalı meselelere genişçe yer vermiştir. Ancak bunu yaparken her seferinde, mevzûya doğrudan girmemiş, çoğunluk itibariyle, dolaylı olarak ele almıştır. Sözkonusu durumu, bu maksatla kullanılan tabirlerin arzettiği çeşitlilikte görmek mümkündür.

Mes'elenin niçin böyle ele alınmış olabileceği sorusuna gelince, bu hususta şöyle bir mülâhaza yürütmek mümkündür: Çocukla ilgili meseleler çok yönlüdür. Kur'ân-ı Kerim bâzan ebeveynin çocuğa karşı vazifelerini, bâzan evlâdın ebeveyne karşı vazifelerini, bâzan çocuk sebebiyle ortaya çıkan hukukî durumları, çocuğun himayesini, terbiyesini, hayata hazırlanmasını, çocuk sebebiyle ortaya çıkan ferdî, ailevî, içtimaî problemleri vs. vs. ele almaktadır. Çocuk mes'elesinin medâr-ı bahs edilen yönüne göre, yaklaşım farklı olmakta,

kullanılan tâbirler farklı olmaktadır.
Her halükârda şunu kesinlikle söyleyebiliriz ki, Kur'ân-ı Kerîmin ilk sayfasından son sayfasina kadar, her tarafında muvazeneli bir şekilde bu mes'eleye yer verilmiş, her an çocuk ve çocukla alâkalı meseleler zihinde canlı tutulmak istenmiştir. Bu durum aşağıdaki şemada daha iyi görülebilecektir.[3]

Çocukla Alâkalı Bahislerin Kur'ân-I Kerîmde Dağılım Şeması

Çocukla alâkalı bahislerin Kur'ân-ı Kerimde dağılım şeklini göstermek için aşağıdaki şemayı hazırladık. Şemanın anlaşılması için şu hususlar bilinmelidir:

1. Münhasıran bu çalışmanın dipnotlarında atıfta bulunulmuş olan ilgili âyetler şemada gösterilmiştir.

2. Kur'ân-ı Kerîm 600 sayfa üzerinden, altmış parçaya bölünmüştür. Şemada görülen her çizgi 10 sayfaya tekabül eder ki bir bakıma yarım cüz demektir.

3. Alttaki rakamlar sayfayı gösterir.

4.Üstteki noktalar, çocuk mes'elesine temas eden âyetleri gösterir. Her nokta bir âyete delâlet eder.

5. Sadece iki yerde, yani 210-220 sayfaları arasına tekabül eden çizgi ile 510-520 sayfaları arasına tekabül eden çizgide âyet gözükmemektedir.[4]

BİRİNCİ B ÖLÜM

A İLE VE MESELELERİ

Çocuk deyince ilk akla gelen hususlardan biri, şüphesiz ailedir. Zira çocuğun doğup büyüdüğü, hayata hazırlandığı, iyi ve kötü istikametlerde şekillendiği yer ailedir. Yâni aile, çocuğun en mühim meselesi olan hayata hazırlanmasında -ki bir başka ifâde ile terbiye denmiştir- en müessir rolü icra eden müessesedir. Çocukla alâkalı bütün meseleler burada düğümlenir ve burada çözüme kavuşur. Çocuk üzerine yapılan araştırmalar arttıkça, onun her yönüyle mükemmel ve dengeli bir gelişmeye mazhar olabilmesi için aileye olan ihtiyacı iyice anlaşılmaktadır.

Ailenin, çocuk açısından taşıdığı ehemmiyet sebebiyle, "Kur'ân'da Çocuk Eğitimi" konusunu incelerken biz de öncelikle Kur'ân'da, âile ile alâkalı olan

meseleleri belirtmeyi uygun bulduk.[5]

1. Ailenin Ehemmiyeti Ve Kurulu şu

İnsan hayatında cemiyetin yeri ne ise, cemiyet hayatında da ailenin yeri odur. Aile olmaksızın ne cemiyet, ne de insanlığın varlığı tasavvur edilemez. Aile, insanlığın varlığı ve devamı için zarurî olduğu gibi, dünyevî sulh ve saadeti için de zaruridir. Aile yapıları sağlamsulh ve saadeti için de zaruridir. Aile yapıları sağlam cemiyetler sıhhatli; aileleri huzurlu, fertleri mes'ûd ve bahtiyardır. Öyle ise insanlara, uhrevî hayatları kadar dünyevî hayatları için de sulh ve saadet yollarını gösteren İslâmiyetin, dünya saadetinde mühim bir yer işgal eden aile ile meşgul olması, onun birçok meselelerine el atıp rehberlik etmesi kadar tabiî ne olabilir? Evet İslâm, öncelikle âhiret hayatını nazar-ı dikkatlerimize arz eder. Ancak, onun kazanılması dünya hayatına bağlı olduğu için bunu da ihmal etmez, birinci ile ikinci arasındaki irtibat nisbetinde birinciye de yer verir.
Bu sebeple Kur'ân-ı Kerimde kuruluşundan dağılmaya, yâni, nikâhtan boşanmaya kadar, aile ile alâkalı pek çok mes'eleye yer verildiği, ehemmiyetli noktalarda teferruata bile inildiği görülür. Mevzûmuzla alâkası sebebiyle bunları kısaca belirteceğiz:[6]

Nik âh

Hemen kaydedelim ki, Kur'ân-ı Kerim, evlenmede, "şahsî heveslere" değil, "terbiye şartlarına" uygun bir ailenin kurulmasını emreder. Bu maksadla "hoşa giden", "mü'min kadınlar'la "ailelerinin izniyle" nikâhlanmayı tavsiye eder:[7]
Bir başka ifâde ile nikâh edilecek kadın mutlaka mü'min olmalıdır. Güzellik, zenginlik, asalet gibi hoşa gidecek vasıfları sebebiyle gayr-i müslim kadınla evlenilmemelidir. Bu mühim husus şu âyette dile getirilir:
"(Ey mü'minler!) Müşrik kadınlarla, onlar imana gelinceye kadar evlenmeyin. İman eden bir câriye, -hoşunuza gitse de- putperest bir kadından daha iyidir. İnanmalarına kadar, puta tapan erkeklerle mü'min kadınları evlendirmeyin.
*"İnanan bir köle, -hoşunuza gitmiş olsa da- puta tapan bir erkekten daha iyidir. İşte onlar ateşe çağırırlar. Allah ise, izniyle Cennete ve mağfirete çağırır ve insanlara, ibret alsınlar diye âyetlerini açıklar"**[8]**
Bir başka âyette, bu yasağın terbiyeye müteallik olan sebebi de beyan edilir:

"Müşrik kadın kendisi gibi müşrik olanı doğurur!"
"Nuh şöyle demişti: 'Ey Rabbim, kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma. Çünkü Sen onları bırakırsan, Senin kullarını sapıtırlar ve ancak bir nankör fâcir doğururlar"[9]
Hz. Peygamber de (a.s.m.), ısrarla dindar kadınla evlenmeyi tavsiye etmiş5, ahlâksız muhitten yetişen güzel kadını "çöplükte yetişen kırmızı gül"e teşbih ederek, böyleleriyle evlenmekten kaçınılmasını istemiştir.[10]
Ahlâksız muhitten gelen, ahlâksız kadınlarla evlenmemelidir, zira, "kadınlar, babaları, amcaları ve kardeşlerinin mislini doğururlar"[11]
Müşriklerin ancak müşriklerle evlenebileceğini ifâde eden Kur'ân, ayrıca, zâni ve ahlâksız olanlarla da .evlenmemeyi emreder.[12]
Evlenme imkânı olmayanlara da iffetli olmak emredilmiştir:
Meâlen: "*Evlenemeyenler, Allah kendilerini lütfü ile zenginleştirene kadar iffetli davransınlar*."[13]
Hz. Peygamber (a.s.m.), iffetli davranmada orucun yardımcı olacağını belirtir: *"Ey gençler, sizden nikâha gücü yetenler evlensinler. Gücü yetmeyenler, oruç tut-sunlar. Zira, oruç nefsânî arzuları kırar".****[14]***
Hz. Peygamber'in (a.s.m.) evlenmeye teşvik sadedinde, bekârlığı zemmedici bir diğer hadisini de burada kaydediyoruz: Resûlullah, Akkâf İbnu Vedâ'e'nin, maddî durumu ve sıhhati yerinde olduğu halde bekâr kaldığını öğrenince, kendisine, Benî İsrail'den Kürsüf adında bir âbidin 300 yıl geceleri zikretmek, gündüzleri de oruç tutmak suretiyle Allah'a ibâdet ettiği halde, sonunda, âşık olduğu bir kadın yüzünden küfre düşerek ibâdeti terkettiğini anlatarak şunları söyler:zili de bekâr ölenlerdir). Şeytan dininizle oynar. (Dinle oynamakta şeytanla işbirliği yapmayın). Şeytanın sâlihlere karşı en müessir silâhı kadındır. Bunu evlilere kullanamaz. Evliler teiniz ve kötü sözlerden de beridirler... Ey Akkâf! Evlen, aksi takdirde ateşe düşenlerden olursun".[15]

2. Ailede Hak Ve Vazifeler

Aile ile alâkalı meseleler ailenin kuruluşu ile bitmez, bilakis başlamış olur. Erkek ve kadının ister maddî-mânevî terakkilerinde, ister huzur ve saadetlerinde ailenin mühim bir âmil olabilmesi, yeni bir kısım esasların tatbike konmasıyla mümkündür. Bunlar bilinip göz önüne alınmadığı takdirde, evlilik en ideal şartlar çerçevesinde yapılmış olsa bile, ondan beklenen huzur ve saadet temîn

edilemez. Ailenin devamı sağlanamaz.
Öyle ise bu safhada en mühim husus, aile efradı arasındaki, hususen karı ile koca arasındaki karşılıklı hak ve vazifelerdir.
Kur'ân-ı Kerim, taşıdığı ehemmiyete paralel olarak, baba olarak erkeğin, anne olarak kadının vazifeleri mes'elesine müstesna bir yer ayırarak birçok teferruata yer verir, tatbikatını ister. İhmâl edenlere ağır müeyyideler hatırlatır. Mühimlerini kaydedeceğiz:[16]

Baba Ve Vazifesi

Herkesçe malûm ve müsellem olduğu üzere, herbir hey'et-i içtimâiyede nizâm, ahenk ve huzur, hey'eti teşkîl eden ferdler arasındaki silsile-i merâtib ve otoriteye bağlıdır. En küçük içtimaî hey'et olan aile de bu kaidenin dışında değildir. İslâm, ailevî silsilenin başına, normal durumlarda, babayı koyar. Yâni ailenin reisi babadır. Aile, kemâl seviyede terbiyeye uygun bir ortam olabilmek için babanın sağlayacağı otorite ve âhenge muhtaçtır. O da, bu yetkiye beşer vicdanında fetva verdirecek vazife ve mükellefiyet altına sokulmuştur. Yâni, babanın reislik hakkını ilân eden âyet, bu hakka istihkakını meşru kılan vazifesini de bildirir:
Meâlen: *"Allah'ın kimini kimine üstün kılmasından ötürü ve erkeklerin, mallarından sarfetmelerinden dolayı, erkekler kadınlar üzerine hâkimdirler."* ***[17]***
Burada erkeğin ailedeki hâkimiyeti iki sebebe dayandırılmaktadır:
1. Erkeğe fıtraten verilen bâzı üstünlükler (bedenen daha güçlü, daha kuvvetli olması, his ve heyecanına kadına nazaran daha hâkim olması gibi),
2. Kadının nafakasını te'mîn etmesi. İktisâdı açıdan daha çok imkân ve sorumluluğa sahip olanın daha çok söz sahibi olması tabiîdir.
Su halde, yukarıdaki âyette geçtiği üzere,nazm-ı celîli, ailenin nafaka külfetini erkeğe yüklemektedir. Ailede reis olma hasebiyle, ilerde belirtileceği uzere, aile efradının dünyevî ve uhrevî vazifelerinin tâlim ve terbiyesinden de sorumlu tutulmaktadır.[18]

Annenin Vazifesi

İslâm, ailede ne kendisinin, ne de bir başkasının nafakasını te'mînle mükellef tutmadığı kadına, daha ziyâde, küçük yaştaki çocuklarının terbiye vazifesini ve-

rir. İleride daha teferruatlı olarak açıklayacağımız üzere, çocuğun, istiğna yaşı denen 7-8 yaşlarına kadarki terbiyesinden anne sorumludur ve bu safhada çocuğa bakma hakkı anneye aittir. Erkekle kadın arasında, yaratılıştan mevcut olan, inkârı gayr-ı kabil, bir kısım farklılıklar da kadını, küçük çocukların terbiyesinde birinci sorumlu ve merkez kılmaya yöneliktir. Onlardaki ruhî hassasiyet, sınırsız şefkat ve merhamet duyguları küçüklerin en az ekmek, su ve hattâ "temiz hava”[19] kadar muhtaç oldukları sevgi ve alâkayı temîn etmektedir. İslâm, çocuğun hayatında annenin yerini, kadın dâhil, başka hiçbir maddî konforla telâfi edilemiyeceğini Hz. Ebû Bekir'in, bir ihtilâfı kadı sıfatıyla çözmek üzere, Hz. Ömer'e söylediği şu cümlede ifâdeye döküp formüle etmiştir: "Ey Ömer, bırak onu, annesinin tükrüğü, ona, senin yanındaki şekerden ve baldan daha hayırlıdır".[20]

Fıtrat, kadınları, hem ruhen ve hem de bedenen, çocuk terbiyesi gibi hassas ve mühim bir vazifeye uygun olarak teçhiz etmiştir. Gerek Kur'ân'da[21] ve gerek hadîslerde[22] gelen nasslar[23] kadınlara, bu vazifeyi hakkıyla yapmalarına imkân tanıyacak içtimaî sorumluluklar yüklemiştir. Sözgelimi, esasta yasaklamayıp, kendine has şartlar tahtında çalışmasına izin vermesine rağmen, ailenin nafakasını te'mîn ve ev hâricinde çalışma mükellefiyetini, İslâm'ın kadına yüklememiş olması, birinci derecede, bu fıtri vazifesini hakkıyla îfa edebilmesi içindir.

Çocukların, küçükken, ancak annelerinden görebileceği ivazsız sevgi, sıcak şefkat ve samîmi merhamet duygularıyla renklenen, tatlanan bir atmosfer içerisinde yetişmemeleri, mânevi doyuma ermemeleri halinde, bu eksikliğin cezasını ömrü boyunca ferdler ve oferdlerle birlikte cemiyet çekmektedir.[24] Yeni araştırmalar, çocuğuna bakamayan annenin de ruhî bunalımlara uğradığını ortaya çıkarmıştır.

Asıl mevzûmuz olmamakla beraber, üzerinde durduğumuz mes'eleyi açıklayıcı ve tamamlayıcı olması hasebiyle, temas ettiğimiz son husus üzerine bir başka çalışmamızda yer vermiş bulunduğumuz bir tahlili aynen iktibas edeceğiz:[25]

Bir Rapor

"Gerek, çocukları annelerinin terbiye etmeleri hususunda İslâmın ısrardaki haklılığını ve gerekse Batının bu mes'elede, yukarıdan beri temas ettiğimiz tezadını te'yîd eden, bizzat Batılılarca hazırlanan bir raporun muhtevasını burada

hatırlatmada fayda var. Rapor, Fransız Millî Nüfus Araştırmaları Enstitüsü (L'Institut National d'Etudes Demographiques) tarafından, Fransa'da nüfus gerilemesine karşı ilgililerin dikkatini çekip, alınması gereken tedbirler hususunda ışık tutmak üzere, 1975 yılında parlamentoya sunulmuştur. Rapora göre, Fransa'da doğumun azalmasına sebep olan âmillerin başında mütenâkız (birbirine zıt) iki arzunun fiilen mevcut oluşu gelmektedir. İlgili haberi aslından takip edelim:

'.... Birinci arzuya göre, kadınlar, gitgide daha yaygın bir şekilde, meslekî bir faaliyet icra etme arzularını ortaya koymaktadır ve her bir fırsatı fiilen değerlendirmek suretiyle bunu fiiliyata dökmektedirler.

"Söz konusu Enstitü'nün araştırmalarıyla ortaya çıkan, buna zıt ikinci arzu ise, kadınların, yavrularım en az iki yaşına kadar, bizzat büyütme istekleridir. Bu istek, basit bir temenni olmayıp şiddetli ve samîmi birarzudur. Öte yandan birçok doktorlar, bu arzularını gerçekleştiremeyen aile annelerinin ruhen hastalandıklarını, suçluluk duygusuna kapıldıklarını tesbît etmişlerdir. Keza, umumiyetle çocuk mütehassısları da. bebeklerin normal gelişmesi için en lüzumlu ve en muvafık şart olarak, küçük yaşlarda annenin çocuğun yanında olmasına hükmetmişlerdir.

"Bu iki arzunun birleştirilip te'lîf edilmesi en az iki hususun beraberce gerçekleştirilmesine bağlıdır:

"Birincisi, kadınlara, gelirlerine tâbi olarak değişebilecek bir annelik ücreti tahsis etmek, bu ücreti de öyle bir miktar ve seviyede tutmak ki, en mütevazi ve fakat en velûd ailelerin bile, iki yıl boyunca kadının meslekî gelirinden mahrum kalmamasına imkân verebilsin.

"Gerçekleşmesi gereken ve fakat tatbik mevkiine konulması daha zor olan ikinci şart da, kadına tanınan bu iki yıllık iznin kadının işiyle olan alâkasını kesmemesidir. Tâ ki, çocuğunu büyütmek üzere işini terkeden kadın, bu iki yıl sonunda, eski işine, aynı vasıf ve kıdem haklarıyla tekrar girebilsin."[26]

Bu rapor üzerine Fransa'da bir kısım tedbîrlere tevessül edilmiş, yeni kanunî düzenlemelere gidilmiştir, ancak onlardan burada bahsetmek bizi asıl mevzûmuzdan uzaklaştırır.[27] Yalnız şu kadarını ilâve edebiliriz: Yukarıda sözünü ettiğimiz rapor, kadının ve hususan çocuklu kadınların hâriçte çalışmasından hâsıl olan ferdî ve içtimaî mahzurların, artık Avrupalılar tarafından açıktan açığa farkedildiğini ve bunu önlemek için ciddî tedbirler almaya başladıklarını göstermektedir. "Kilise taassubu"nun yerini alan "inkılâb taassubumun da, içtimâi ve beşeri (antropolojik) araştırmaların gelişmesiyle

kırılarak, hümanizm, laisizm, ferdiyetçilik, feminizm gibi bir kısım peşin hükümlerle feda edilen beşeri değerlere ve fıtrat kanunlarına uygun gelen sağlıklı düzenlemelere, yakın geleceğin Batı'sında ve oraya bağlı olarak diğer dünya milletlerinde daha ciddî adımlarla dönüleceğini ümîd edebiliriz.
Ekonomik gelişmeler neticesinde sosyal güvenin artması, bilhassa otomasyonla iş hayatında insan unsuruna olan ihtiyacın azalması, cemiyetin refah ve terakkisinde terbiyenin anlaşılması gibi son gelişmeler, muzdarib medenî âlemi, kadının içtimâi hayattaki rolünü yeni baştan, sağ duyu ve akl-ı selimle ele almaya sevkedecektir. Musibetlerin de şevkiyle bu yeni gelişmelerin ışığında insanlığın gelmiş bulunacağı o safhada problemin halli için, İslâmin daha açık olarak söyleyeceği sözü ve şaşmaz rehberliği olacaktır.[28]

3. Hükmî Ve Hakikî Akrabalık

Ailenin iki asıl unsuru olan anne ve babanın aile içerisindeki yeri ve pozisyonlarım ana hatlarıyla Kur'ân'a göre tesbîtten sonra, gerek bâzı teferruata geçmek ve gerekse diğer ferdlerin durumlarını da belirtmek gerekecektir. Ancak, buna geçmezden önce, Kur'ân'ın ehemmiyet vererek, âyetlerinde yer verdiği bir hususa nazar-ı dikkatleri çekmemiz gerekecektir: "Hükmî ve hakikî akrabalık'lar. Yâni bizzat kana dayanan "hakikî akrabalık" bağı. Her iki bağa da her cemiyette, her devirde fiilen rastlanmaktadır. Acaba Kur'ân'm bu mes'eledeki tavrı nedir?
İslâm dini, insanlar arasında içtimaî bağları arttırıp kuvvetlendirmek maksadıyla vazedilmiş olan bir kısım sun'î ve hükmî akrabalık müesseselerine temelde karşı çıkmaz. Bilâkis taraftar olur. Bu sebeple İslâm beldelerinde, hâlen, kan bağına dayanmayan çok farklı akrabalık bağlarına, yakınlık telâkkilerine rastlanır: kirvelik, sağdıçlık, hısımlık, âhiret kardeşliği gibi.
Kan bağına dayanmayan akrabalık müesseselerine câhiliyye devri Araplarında da rastlanmaktadır. Evlât edinme, ataka, müvâlât, civar[29] gibi müesseseler bunlardandır.
Bu müesseseleri bidayette aynen benimseyen Hz. Peygamber (a.s.m.) İslâm'ın kuvvetlenmesinde bunlardan istifâde cihetine de gitmiştir. Nitekim, hicreti müteakip vazedilen muâhât (kardeşleşme) müessesesi bunun en güzel örneğidir.
Hz. Peygamber (a.s.m.) bilhassa Mekke'den hicret eden muhacirler ile, Medineli ensâr arasında kardeşleşme te'sis ederek her Mekkeliye bir Medineliyi kardeş ilân etmişti. Bu kardeşlik bağına o kadar fazla ehemmiyet ve ciddiyet kazandırmıştı ki, ölüm hâlinde birbirlerine vâris olabiliyorlardı.[30]

Kur'ân-ı Kerîmdeki:"*înananlar kardeştir”* hükmü de inananlar arasında te'sis edilmiş bulunan bir hükmî akrabalıktan başka bir şey değildir.
İşte gerek câhiliyye devrinden intikal eden, gerek Hz. Peygamber'in (a.s.m.) te'sîs ettiği ve gerekse vahiy yolüyla te'sîs edilmiş olan "hükmî akrabalıkların Kur'ân-ı Kerimde tanzîm edilerek bâzı esaslara bağlandığına, mîras, evlenme gibi mühim mevzularda "kan"a ve "akîde"ye dayanan bağların te'sîs ettiği "hakikî" yakınlıklarla, insanların telâkki ve kararlarına dayanan bağların te'sîs ettiği "hükmî" yakınlıkların tefrik edildiğine şahit olmaktayız:
"(Kan sebebiyle} akraba olanlar, miras hususunda, Allah'ın Kitabı'nda birbirlerine, mü'minler ve muhacirlerden daha yakındırlar" ***[31]*** mealindeki âyet, bu mevzûdaki vahiylerden biridir.
Kur'ân-ı Kerîmde ehemmiyetlerine binâen "usûl"e giren yakınların "hakikî" olanlarının bizzat tavsîf edilerek "hükmî" olanlardan tefrik edildiğini görürüz: [32]

Hakik î Anne

Bir çocuk için en mühim unsur ve yakın "anne" olduğuna göre, bununla alâkalı açıklama ile mevzûya girebiliriz: sosyolojik açıdan bakınca, cemiyetten cemiyete farklı sebep ve şartlara müstenid, değişik "anne"lere rastlamak mümkündür. Kur'ân-ı Kerimin bir kısım mühim emirlere ve teşriâta menşe kıldığı "hakiki anne" ile "örfen anne" tesmiye edilen kadınınbelirtilmesi kaçınılmaz bir zarurettir. Kur'ân'a göre, bu "hakikî anne" çocuğu bizzat doğuran kadındır. Bu husus, Kur'ân'da, her ikisi de zıhâr'la ilgili olan iki ayrı âyette ele alınmıştır: "İçinizde kadınlarını zıhâr yapanlar (annelerine benzeterek haram sayanlar) bilsinler ki, karıları anneleri değildir. Anneleri, ancak, onları doğuranlardır"[33]

Hakik î Baba

Aynen anne gibi, baba da pek çok, ciddî ve mühim Kur'ânî hükümlerin sebebidir. Keza muhtelif cemiyetlerde mevcut olan "hükmî baba"larla "hakikî baba"ların tefrik edilmesi bu hükümler açısından ehemmiyet kazanmaktadır.
Kur'ân-ı Kerîm, bu mevzûyu bizzat Hz. Peygamber'le (a.s.m.) alâkalı olarak ele almış ve vuzuha kavuşturmuştur: Hadîs, tefsir, siyer gibi her çeşit İslâmî kaynaklarda görüldüğü üzere Hz. Peygamber (a.s.m.), kölesi Zeyd İbnu Hârise'yi:

"Şahit olun, Zeyd benim oğlumdur, bana vâris olacak, ben de ona vâris olacağım" diyerek azad etmiş ve evlâdlık edinmişti. Bu vak'adan sonra Zeyd hep "Zeyd İbnu Muhammed" yâni Muhammed'in oğlu Zeyd diye çağrılır olmuştu. [34] Teferruatı, bizim mevzûmuz açısından fazla ehemmiyet taşımayan bâzı hâdiseler ve bunları takip eden yanlış anlamalar üzerine, Cenâb-ı Hak inzal buyurduğu bir âyetle durumu tavzih edip, yanlışlıkları önlemiştir:

*"Muhammedİçinizdenharhangibirerkeğinbabasıdeğildir."**[35]*

Bu âyet, daha vazıh bir şekilde, Zeyd'le Hz. Peygamber (a.s.m.) arasında mevcut hükmî karabet sebebiyle Zeyd'in ve halkın Hz. Peygamber'e "baba" tâbirini izafe etmelerinin, kan bağından gelen hakikî "baba-evlâd" bağını te'sîs etmediğini açıklamış oldu.[36]

Zira Hz. Peygamberin (a.s.m.) kendisine "baba" diye hitap edecek yaşta erkek çocuğu olmamıştır. Erkek olarak sâdece Zeyd "baba" diye hitapetmiş, bu âyetle onun da "hükmî" babalıktan öte geçmediği belirtilmiştir. Bu kanunun başka vahiylerle daha da açıklığa kavuşturulacağını göreceğiz:[37]

Hakîkî Evlâd

Yukardaki bahsi tamamlayan bir husus da "hakikî evlâd'la "hükmî evlâd" arasının tefrik edilmesiyle alâkalı vahiydir.[38] Kur'ân bu meseleye Ahzâb sûresinde temas ederek: *"(Allah) evlâtlıklarınızı da öz oğullarınız gibi saymanızı meşru kılmamıştır. Bunlar sizin dillerinize doladığınız boş sözlerinizdir. Allah gerçeği söylemiştir, doğru yola O eriştirir. Evlâtlıkları babalarına nisbet ederek çağırın, bu Allah katında daha doğrudur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, otakdirde onları dinde kardeşleriniz ve dostlarınız(mevâliniz) kabul edin"**[39]* buyurmuştur.

Rivayetler, bu âyet gelinceye kadar Zeyd İbnu Hârise'ye Ashâb'ın (radıyallahü anhüm} "Zeyd İbnu Muhammed" diye hitap ettiğini, bundan sonra, o tesmiyeden vazgeçildiğini belirtir.[40] Âyet-i kerimenin nüzul sebebi olarak da bu tesmiye kaydedilir.[41] Ebû Huzeyfe'nin mevlâsı Salim de aynen Zeyd'in (radıyallahü anhümâ) durumunda idi, Salim İbnu Ebî Huzeyfe diye çağrılıyor ve hakikî evlâd muamelesi görüyordu. Yukardaki âyet inince, aile içerisine ihtilâtı problem olmuş ve Ebû Huzeyfe'nin hanımı Sehle, Hz. Peygamber'e (a.s.m.) başvurmuştur.[42]

Görüldüğü üzere, vahiy evlâtlıkların öz evlât yerine tutulmalarını yasaklamakla kalmaz, onların nasıl isimlendirileceklerini de tesbît eder ki vahiyde yer alan bu ve diğer teferruat mevzunun taşıdığı ehemmiyeti ifâde eder.
Aile ve akrabaların tarif ve ta'yîni mes'elesinde anne, baba ve evlâd'ım kimler olduğu açıklık kazandıktan sonra bunlara bağlı olan diğerleri kendiliğinden anlaşılır.[43]

Kan Bağı Ve İman Bağı

Akrabalık meselesinde Kur'ân'ın nazar-i dikkate arzettiği bir hususu daha belirtmede fayda var. Kur'ân-i Kerim'e göre, akrabalık bağının kemâl mânâda gerçekleşmesi iman birliğine bağlıdır. Bu olmadığı takdirde arada gerçek akrabalık ve dostluk bağı teessüs etmez, mü'min kimse mü'min olmayan hakkında oğlu veya babası bile olsa Allah'tan mağfiret bile dileyemez.
Bu mevzuda Kur'ân'da yer alan pek çok âyetten Hz. Nûh ve oğlu, Hz. İbrahim ve babası ile alâkalı olarak gelen birkaç âyeti hatırlatmak yeterlidir:
Hz. Nûh, oğlunun gemiye binmeyerek boğulanlar arasında kalması üzerine, karaya indikten sonra:
"Ey Rabbim! Oğlum da benim âilemdendir. Senin va'din haktır" diyerek mağfiretini taleb eder. Ancak Cennb-ı Hak:Meâlen: *"O senin ehlinden sayılmaz, çünkü kötü bir iş işlemiştir, öyleyse bilmediğin şeyi benden isteme"* cevâbını verir.[44]
Keza babası için istiğfarda bulunan Hz. İbrahim de babasının "*Allah'ın düşmanı olduğunu anlayınca ondan yüz çevirir."****[45]**
Şu âyet, mü'minlere mutlak bir şekilde kâfirlerden dost edinmemeyi emrederken:
Meâlen: "*Ey iman edenler! Mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmeyin. Allah'ın aleyhinize apaçık bir ferman vermesini mi istiyorsunuz?"****[46]**
Şu gelecek âyet, kan yönüyle en yakın olanın bile "dost edinmeyin" yasağına girdiğini sarîh olarak ifâde eder:
Meâlen: *"Ey iman edenler! Babalarınızı, kardeşlerinizi, -Küfrü imana tercih ediyorlarsa- dost edinmeyin. Sizden, onları kim dost edinirse onlar zâlimlerin ta kendileridir."****[47]**
Demek oluyor ki, inançlar ve dinî yaşayışlar birbirine zıt olunca kan yakınlığı fazla bir mânâ taşımıyor. Hz. Nuh'un inanmayan öz oğlunun onun ehlinden olmadığını ilân eden âyet-i kerîmeye, hiçbir kan bağı olmayan Selmân-ı Fârisî'yi

Ehl-i Beyt-i Nebevî'den sayan hadîs-i şerifi ilâve edebiliriz.[48] Gerçek akrabalığın teşekkülü için kan bağının yetersizliği sebebiyle, İslâm dini, -hısım ve akrabalık derecesi ne olursa olsun-farklı dine mensub olanların birbirlerine vâris olmalarını yasaklamıştır.[49] İslâm'da akrabalık telâkkisinin, sosyolojik yönden kavranabilmesi için, yukarda kaydettiğimiz durumların ve mirasla ilgili bu kaydın bilinmesi gerekir.

Mü'min olmayanlara "mağfiret dileğinde" bulunmanın bile yasaklanması ile alâkalı örneği bizzat Hz. Peygamberle ilgili olarak gelen âyetlerden kaydedeceğiz: Hz. Peygamber (a.s.m.) meşhur münafık Abdullah İbnu Übey ölünce, çok samimî bir Müslüman olan oğlunun ricası üzerine, Hz. Ömer'in itirazına rağmen, gömleğini kefen olarak verip namazını kıldırmış ve Münâfikün sûresinin altıncı âyetine atıfta bulunarak *"Allah onlar hakkında istiğfar edip etmemekle beni serbest bıraktı"* diyerek istiğfar etmeye devam edeceğini ifâde etmişti.

Arkadan gelen vahiy: *"Onlardan ölen kimsenin namazını sakın kılma, mezarının başında da durma"* ***[50]*** diyerek Hz. Peygamber'i (a.s.rn.) şiddetle bundan menetti.[51]

Yeri gelmişken kaydedelim ki, fukahâ, ehl-i zimmenin (gayr-i müslim vatandaşların) meskenlerinin, Müslümanların meskenlerinden, ilk bakışta tefrik edici bir alâmet taşıması şartını koşarken gerekçe olarak: "Dilenciler gelip, yanlışlıkla kapılarında durup mağfiret duasında bulunmasınlar" demişlerdir.[52]

4. Kur'an'da Zikri Ge çen Aileler

Çocuk için ailenin taşıdığı ehemmiyet nisbetinde, Kur'ân-ı Kerîm, aile ve aile ile alâkalı meselelere fazla yer verir. Bu meseleler, bâzan âl ve bâzan ehl kelimeleriyle işlenmektedir. Âilesiz insanlığın olamayacağı hükmü bu âyetlerden netîce olarak çıkarılabilir. Bir âyette, daha önce gönderilen peygamberlere "eşler ve çocuklar'verildiği ifâde edilir.[53] Diğer pek çok âyette de peygamberlerden bahsedilirken onların ailelerinden söz edilir. Peygamberimiz Hz. Muhammed başta olmak üzere, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. İbrahim, Hz. İmrân, Hz. Ya'kûb, Hz. Lût, Hz. Dâvud, Hz. Salih, Hz. Nûh, Hz. İsmail ve Hz. Eyyûb gibi peygamberlerin (salâvatullahi aleyhim ecmaîn) ailelerinden tekrar betekrar söz edilir.

Bu ailelerden bilhassa Hz. Lût, Hz. Nûh, Hz. Musa ve Hz. Ya'küb'un aileleri diğerlerine nazaran daha çok medâr-ı bahs edilir. Kur'ân'da sayı olarak en ziyâde

zikri geçen aile ise Firavun âilesidir.[54]

Örnek Ve Tipik Aileler

Hz. İbrahim ve Hz. İmrân'ın aileleri -Allah'ın rahmet ve bereketine mazhariyetleri zikredilmek suretiyle- her bakımdan ideal aileler olarak nazara verilirken[55]; Hz. Nûh, Hz. Lût ve bunlara ilâveten Firavun'un aileleri "tipik" birer örnek olarak nazar-ı dikkate arzedilir, ,
Şöyle ki Hz. Nuh'un ailesinden bir oğlu ile hanımı, Hz. Nuh'un bütün gayretlerine rağmen imâna gelmemişler ve Nûh kavminin diğer ferdleriyle birlikte Tufan esnasında sulara garkolmuşlardır.[56] Keza Lût ailesinden de Hz. Lût'un karısı azgınlardan biri olarak Lût kavminin diğer ferdleriyle birlikte helak olmuştur.[57] Bunlar, peygamber olan kocalarına rağmen hidâyete erememişler, hak yolda gidememişlerdir.
Firavun'un ailesinden olan karısı, öbür iki kadının aksine, kocasının küfrüne rağmen Allah'a iman etmiş, Cennetteki en efdâl kadınlar arasında yerini almıştır.[58]
Medâr-ı bahs ettiğimiz son üç aile hanımlarının zikrine Kur'ân-i Kerim, müstakil bir bahis tahsis ederek, burada onların ibretâmiz durumlarına hususî şekilde dikkat çeker:
*"Allah kâfirlere Nuh'un karısı ile Lût'un karısını misâl gösterir: Onlar, kullarımızdan iki iyi kulun nikâhı altında iken onlara karşı hainlik edip inkârlarını gizlemişlerdi de iki peygamber Allah'tan gelen azabı onlardan savamamışlardı. O iki kadına: 'Cehenneme girenlerle beraber siz de girin' dendi. Allah inananlara Firavun'un karısını misâl gösterir. O 'Rabbirn! Katından bana Cennette bir ev yap, beni Firavun'dan ve onun işlediklerinden kurtar; beni zâlim milletten kurtar' demişti."****[59]***

5. Aile Ve Çocuk

Kur'ân-ı Kerîmde aile efradının birbirlerine karşı alâkalarına, iyi ve kötü duygu ve davranışlarına da yer verildiği görülür. Sözgelimi, ebeveynin çocukları karşısındaki şefkat ve hassasiyetleri, kardeşlerin birbirlerine karşı hissiyat ve tavırları, aile reisinin bütün aile ferdleri karşısındaki sorumlulukları vs. muhtelif âyetlerde, çeşitli vesilelerle dile getirilir. Bu fıtri ve mecburi durumların menfî

tezahürlerine de dikkat çekilirken, bunların müsbet yönleri ve bu yönlere tevcih yollan gösterilir. Bunları da belirtmeye çalışalım:[60]

Aile Endi şesi

Kur'ân'da, insanlarda fıtrî olan aile sevgisi ve ailenin meseleleri karşısında duyulan kaygıyı dile getiren bir kısım âyetler mevcuttur. Geçmiş peygamberlere"*eşler ve çocuklar verildiği"* bildirildiği gibi,[61] bu peygamberlerden bir kısmının[62] ailelerinin kurtuluş ve salâhları için Cenâb-ı Hakka yaptıkları duaları ve bu duaları Cenâb-ı Hakkın onları memnun edici müsbet cevaplan -inanmamış olanlar her seferinde istisna tutularak kaydedilir. Bunlardan biri Hz. Lût'tur. Cenâb-ı Hakk'a:
"*Rabbim, beni ve ailemi bunların yapabildiği kötülükten kurtar"* diye dua eder. Cenâb-ı Hak, bu duanın kabul edildiğini, geride, azgınların yanında kalan yaşlı bir kadın dışında onu ve ailesinin tamamını kurtaracağını bildirir.[63]
Bir diğer dua sahibi, Hz. Nûh'dur. O da ailesi için dua etmiş, Cenâb-ı Hak onun da duasını kabul ederek onu ye ailesini kurtarmıştır.[64]
Hz. İbrahim'in duasını ise burada aynen kaydediyoruz:
Meâlen: "*Rabbim! Beni ve zürriyetimi namaz kılanlardan eyle. Rabbimiz! Duamı kabul buyur. Rabbimiz! Hesab görülecek günde, beni, annemi, babamı ve inananları bağışla*."[65]
Kur'ân-ı Kerimde aile endişesinden başka, bu endişe ve alâkayı tamamlayan evlâd sevgisine de müstesna bir yer ayrılır. Biraz da ondan bahsedelim.[66]

Çocuk Sevgisi

Kur'ân-ı Kerîm, anne ve babaların evlâtlarına karşı fıtrî, derûnî bir sevgi ve şefkat beslediklerini ifâde eder. Bu durum bâzan, bir kısım âyetlerde "çocuk" kelimesi yerine "göz bebeği" mânâsına gelen "kurretu a'yun" kelimesi kullanılarak ifâde edilir.[67] Sûre-i Yûsufta, Hz. Ya'kûb'un oğlu Yûsufa karşı duyduğu asıl şefkat ve onun kaybolması karşısında gözlerinin kör olmasına müncer olan ağlama ve ızdırapları çok dokunaklı bir şekilde hikâye edilir.
Nü Nehri'ne atılan "bebek Musa" karşısında annesinin durumuyla alâkalı bahislerde de annenin, çocuğuna karşı duyduğu kalbi sevgi ve şefkatin Kur'ân'da

te'yîdini görürüz.[68]
Hz. Musa'nın annesiyle alâkalı âyet şöyle: *"Musa'nın annesi, yüreği bomboş olarak (evlâdından başka bir şey düşünmeksizin} sabahladı. Eğer Allah'ın va'dine iyice inanması için kalbini pekiştirmeseydik, neredeyse saraya alınan çocuğun kendi oğlu olduğunu açığa vuracaktı. Musa'nın ablasına: 'Onu tâkibet' dedi"* ***[69]***
Çocuk sevgisinin bu fıtrîliği sebebiyle olacak ki, dünyada hoşa giden her çeşit güzelliklerin mecmâı olan âhiret ve cennet hayatında da mü'minler bundan mahrûm edilmeyecekler, "çocuk sevme" nimetiyle nimetlendirileceklerdir. Kur'ân-ı Kerîm, üç ayrı sûrede tekrarla, "saçılmış inciler"e teşbih edilen Cennet çocuklarından bahseder:
Meâlen: *"(Cennetliklerin) etrafında dâima taze kalan çocuklar dolaşır ki, sen onları gördüğün zaman saçılmış birer inci sanırsın."* ***[70]***
Kur'ân'da geçen vildân kelimesi velîd kelimesinin cem'idir ve yeni doğan çocuk mânâsına geldiği gibi köle mânâsına da gelir. Âyetin Türkçe tercümeleri bu sebeple farklılıklar arzedef: "Ölümsüz gençler"[71] "her dem taze çocuklar" [72]"muhalled evlâdlar."[73]
Bir kısım müfessirler, buradaki vildân'dan muradın, cennet ehline hizmet edecek çok sayıdaki hizmetçiler olduğunu[74], bunları da bulûğa ermeden ölen kâfir çocuklarının teşkil edeceğini söylemişler ise de Fahreddin Râzî bu görüşlere katılmak istemez, bundan Cennette hizmet ve güzellik yönleriyle hep aynı kalacak "küçük"lerin anlaşılması gerektiğini tebarüz ettirir.[75] Bediüzzaman da onlarla, "mü'minlerin kablel-bülûğ vefat eden evlâtlan"nın kastedildiğini ve "Cennete lâyık bir surette daimî çocuk kalacaklarım" ifâde eder.[76]

Çocuk Talebi

İslâm açısından nikâhtan maksad tenasüldür, yâni neslin devamını sağlamaktır. Gerçi bu her canlının tabiî bir insiyakıdır. Ancak, insan, duygularına bir had konmadığı için, çeşitli mülâhazalarla fıtrî meyline iradesiyle değişik istikametler kazandırabilecek durumdadır. İşte, evlenmenin bu aslî gayeden uzaklaştırılmaması için, İslâm dini, gerek Kur'ân'm ve gerekse hadîslerin diliyle mü'minleri uyarır. Bakara sûresi 223. âyette şöyle buyrulur:
Meâlen: *"Kadınlarınız sizin tarlanızdır. Tarlaya istediğiniz gibi gelin. Kendiniz*

için önden (iyi ameller) gönderin."
Bir kısım âlimler, âyetin bidayetini göz önüne alarak, önden gönderilmesi emredilen şeyden muradın "çocuk" olduğunu anlamışlardır.[77] Bu mevzuda Hz. Peygamber'in (a.s.m.) meşhur hadîsi şudur: "Evlenin, çoğalın, kıyamet günü, sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı iftihar edeceğim."[78]
Çocuk ve nesil talebi esas olmakla beraber, sâlih ve hayırlı bir neslin taleb edilmesi gerekmektedir. Kur'ân-ı Kerimde çocuk talebiyle ilgili gelen âyetlerde bu noktaya her seferinde ayrı bir ehemmiyet verildiği görülür. Hemen belirtmek isteriz ki, daha hamilelik vâki olmadan başlayıp, hamilelik ve doğumu takip eden safhalarda çocukla alâkalı yapılan dualarda "sâlih çocuk" taleb etmek fikrinin zihinlerde canlı tutulmak istenmesinin pratik ve amelî neticeleri vardır. [79]

Çocuklar Hakkında Yapılan Duanın Ameli Ve Pratik Faydası

İslâmın kader anlayışı, taleb edilen şeyleri "kavli taleb" hâlinde bırakmayı emretmez. Kavlî talebleri, gücümüz dahilindeki fiilî tedbîrler tâkib etmelidir. Şu halde, talebterimiz, dualarımız, yapacağımız işi, işin istikamet ve mâhiyetini açık seçik ve belirgin bir hâle, tam bir şuur hâline getirmektedir. Bu şuurlu durumdan sonra amelî tedbîrlere baş vurma safhası gelecektir. Öyle ise Kur'ân'da gelen, nesil talebiyle ilgili duaların, zımni olarak böyle bir maksad taşıdığını bileceğiz. Dualarda dile getirilen "ideal nesF'in tahakkuku için her muhatap kendi imkânlarını devrin şartlan içinde seferber edecektir, etmelidir.
Şu halde gerek geçmiş peygamberlerin duası olarak kaydedilen dualarda ve gerekse diğer dualarda tasvir edilen ideal neslin ana vasıflarını tesbît etmeye çalınacağız. Kur'ân, bu ideal nesle ulaşabilmek için "temel eğitim"de neler öğretilmesi gereğini de haber verir, ancak bu müfredatı terbiye ile alâkalı bahiste belirtmeye çalışacağız.[80]

Göz Bebeği Gibi Bir Nesil

Furkân Sûresinde gerek çocuk talebine ve gerekse taleb edilen çocukta aranan vasfa örnek teşkil edecek bir âyet yer alır. Orada, ideal bir Müslümanın belli başh vasıflarını ard arda zikreden bir pasajda kaydedilen on beş kadar vasıfdan biri de çocuk talebiyle alâkalıdır:
Meâlen: *"Onlar ki: 'Ey Rabbimiz! Bize, zevcelerimizden ve nesillerimizden*

gözlerimizin bebeği olacak (sâlih insanlar) ihsan et, bizi takva sahiplerine rehber kıl' derler."[81]
Âyette geçen "göz bebeği gibi kıymetli" vasfı mutlak bir vasıftır. Arzularımıza uygun, ideallerimizi gerçekleştirecek bir nesil böyle değerli bir nesil olabilir. İstenmesi gereken neslin ana vasıfları başka âyetlerde kaydedilmiştir. Müteakiben kaydedeceğimiz dualarda bu vasıfları bulmak mümkündür.[82]

Temiz Bir Nesil

Kur'ân-ı Kerîmde verilen örneklerden, doğacak çocuğun öncelikle "temiz"olmasını taleb etmek gerektiği anlaşılmaktadır. Bu maksadla âyetlerde bir kısım peygamberlerin ve büyüklerin yaptıkları dualar kaydedildiği gibi, yapılması gereken dua örnekleri de verilir: Hz. Zekeriya'mn duası şöyle:
Meâlen: "*Ya Rabbi! Bana kendi katından temiz bir soy bahşet, doğrusu Sen duayı işitirsin."*[83]

Müslüman Bir Nesil

Kur'ân'da kaydedilen Hz. İbrahim'in duası ideal nesil hakkında mühim bir vasıf beyan eder: "Müslüman olmak" yâni Allah'ın emirlerine teslim olan, Allah'ın istediği yol üzere giden bir nesil. Hz. İbrahim Allah'ın emri ile Kâ'be'nin temellerini Hz. İsmail ile birlikte yükseltince yaptıkları bu hayır amelden sonra, bir nevi bunun mükâfatını taleb makamında şu duayı yaparlar:
"Ey Rabbimiz! İkimizi de Sana teslimiyette sabit kıl. Soyumuzdan da (yalnız sana boyun eğen) Müslüman bir ümmet (yetiştir)."[84]

Sâlih Bir Nesil

Elde edilecek çocuk ve arkadan gelen nesille alâkalı olarak yapılması gereken duayı öğretici mâhiyette bir âyet neslin "sâlih" olmasına dikkat çeker. Ahkâf sûresinde gelen ve kırk yaşına basan kimsenin yapması gereken dualar meyâmnda şöyle demesi deemredilir. Meâlen: "*Bana verdiğin gibi soyuma da salâh ver.*"[85]
Bu talebdeki salâh'dan iyi amel üzere olan hayırlı nesil anlaşılacağı gibi, yaratılış yönünden tam, yâni sakat olmayan mânâsı da anlaşılabilir. Nitekim A'raf

sûresinde Hz. Âdem'le Havva'nın, hamilelik hissedildiği sırada yaptıkları duada taleb etmiş bulundukları salâhatten muradın öncelikle "*yaratılış düzgünlüğü"* olduğu kabul edilmiştir.[86] "(Âdem) eşine yaklaşınca, eşi hafif bir yük yüklendi ve bu halde bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşmca, karı koca Rableri olanAllah'a:
"Bize sâlih(bedence kusursuz) bir çocuk verirsen, and olsun ki, şükredenlerden oluruz" dediler."[87]
Hz. Âişe'ye, ailelerinden bir doğum haberi ulaşınca kız mı, erkek mi diye hiç sormayıp, "yaratılışı tam mı?" diye sorduğu, "evet" cevâbını alınca da: "Âlemlerin Rabbine hamdolsun" diye dua ettiği belirtilir.[88]

Çocuğun Allah'a Adanması

Yine daha hamilelik sırasında, çocuğun istikbaldeki terbiye ve tevcihine müessir olacak şuurlu fikri hazırlıklara verilen bir diğer örnek "İmrân'm karısı" ile alâkalı: O, çocuğunu Allah'a adamaktadır:
Meâlen: *"Ya Rabbi! Karnımda olanı sadece sana hizmet etmek üzere adadım, benden kabul buyur, doğrusu işiten ve bilen ancak Sensin' demişti."****[89]***

Şeytana Karşı İstiâze (Korunma) Talebi

Bâzı âyetlerde, insanların mal ve evlâdına "iştirak" etmesi hususunda şeytana tanındığı haber verilen ruhsat[90] sebebiyle, insanlar, çocukları için şeytana karşı istiâzede bulunmak zorundadırlar. Hz. Peygamber (a.s.m.), daha cinsî temas sırasında böyle bîr istiâzede bulunulmasını emreder.[91] Bunun Kur'ânî örneği de vardır. Hz. Meryem doğduğu zaman annesinin (İmrân'ın karısı) yaptığı dua, hem doğum sırasında yapılması gereken dua, hem de çocuklar için yapılacak belli başlı duaların mahiyeti hakkında bir fikir vermektedir.
Meâlen: "*Onu doğurduğu-Allah onun ne doğurduğunu bilirken- 'Ya Rabbi! Kız doğurdum. Erkek, kız gibi değildir, ben ona Meryem adını verdim, ben onu dasoyunu da, kovulmuş şeytandan Sana sığındırırım' dedi."****[92]***
Bu âyette, ayrıca, daha doğar doğmaz çocuğa isim verilmesi, erkek ve kız çocuklarının terbiyesinde -doğduğu anda sarılacak kundak bezinden başlamak üzere- çeşitli terbiye safhalarında göz önüne alınacak tefrik ve husûsî dikkat ve

ihtimamlara varıncaya kadar hadîslerde gelmiş bulunan[93] pek çok inceliklere dikkat çekildiğini görmektiyiz. Zira "Erkek, kız gibi değildir" buyurulmaktadır. [94]

Büyük Evlâtlar İçin Dua

Kur'ân-ı Kerîmde kaydedilen dualarda bir nevi faaliyet esaslarının, tebliğ ve irşad programının tesbît edildiği -yukarıda belirtildiği üzere- anlaşıldıktan sonra, terbiyevî sorumlulukları kalmamış bulunan bulûğ çağının ötesine aşmış evlâtlar için de irşad ve uyarıda bulunma vazife ve selâhiyetinin babalar üzerinde devam ettiğini ifâde eden duaların mevcudiyetine dikkat çekebiliriz:

Bunlardan biri Hz. İbrahim'in duasıdır:Meâlen: "Rabbim! *Bu şehri güvenli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut."* ***[95]***

Bir diğer örnek Hz, Lût'un duasıdır:*"Rabbim! Beni ve ailemi bunların yapageldiği kötülüklerden kurtar*"[96]

Kısırlık Ve İleri Yaşta Çocuk Sahibi Olmak

Çocuk edinmede, Kur'ân-ı Kerîme göre, gerek erkek ve gerek kadın için kesin bir yaş haddi konamaz. Hattâ bâzı âyetlerde, örfen çocuktan kesilmiş olunduğu veya kısırlaşıldığı kabul edilen yaşlarda bile -istisnaî de ols- çocuk sahibi olunabileceği ifâde edilmektedir. Bu hususta iki misâl kaydedilmektedir:

1. Hz. Zekeriya örneği: Melekler Hz. Zekeriya'ya seslenerek Hz. Yahya'yı müjdeleyince, Zekeriya'nm cevabı şu olur: "*Ya Rabbi! Ben artık iyice kocamış, karım da kısırken nasıl oğlum olabilir?"* Buna mukabil Cenâb-ı Hak: *"Böyledir, Allah dilediğini yapar"* cevabını verir.[97]

2. Hz. İbrahim örneği: Aynı şekilde, Hz. İbrahim'e uğrayan melek elçiler -ki Lût kavmini cezalandırmak üzere gönderilmişlerdi- Hz.İshâk ve Hz. Ya'kûb'u müj-deleyince, Hz. İbrahim'in zevcesi hayrete düşerek: *"Vay başıma gelenler! Ben bir kocakarı, kocam da ihtiyar olmuşken nasıl doğurabilirim? Doğrusu bu şaşılacakbir şey" der. Ona da verilen cevap aynı: "Ey evin hanımı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri üzerinize olmuşken nasıl Allah'ın işine şaşarsın!"* ***[98]*** .

Burada, ileri yaşa rağmen elde edilen çocuk örneklerinde geçen Hz. Yahya ve Hz. İsmail'in Kur'ân'da, mümtaz vasıflarla zikredilmiş olmaları dikkat çekicidir. Zira Hz. İsmail "gulâmun alîm" yâni bilgin bir oğul[99], Hz. Yahya da küçük

yaşında büyük hikmete mazhariyetine telmîhan hikmet verilen çocuk[100] olarak tavsif edilmektedir. Bunlara, on iki kardeşi arasında on birinci sırada yer alan[101] Hz. Yûsuf da ilâve edilebilir. Çünkü kardeşlerine nazaran iki en küçükten biri olunca, o da, ailesinin yaşlılığına rastlamış olmaktadır. Yûsuf sûresinde Allah'ın husûsi "içtibâ"sma yâni seçmesine[102], rüyaların te'vîli dâhil muhtelif "ilim ve hükm"e[103] mazhariyeti haber verilen Hz. Yûsuf da Kur'ân'da ismi geçen peygamberler arasında mümtaz bir yer işgal etmektedir.[104]

Övünme Vesilesi Olarak Çocuk

Kur'ân-ı Kerîmde çocuk ve evlâd, birçok âyetlerde sahip olunan maddî servetlerle yanyana zikredilir. Aynen emval gibi evlâdın da güç ve kuvvet kaynağı olduğu, bu sebeple de övünme ve hattâ aldanma vesilesi yapıldığı ısrarla beyan edilir. Âyetlerin sarih olan beyanlarına göre bu durum sâdece kâfir veya fâsıklara, has bir vasıf olmayıp bütün insanlığın vasfıdır, müşterek zaafıdır:
*"Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşe, nişanlı atlar ve develere, ekinlere karşı aşırı sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmiştir. Bunlar dünya hayatının nimetleridir, oysa gidilecek yerin güzeli Allahkatındadır."**[105]*
Şu âyet, dünya hayatını, bu zikredilen "nimetlerle bir oyalanma ve övünme olarak tavsif ve tarif eder:
Meâlen: "*Bilin ki, dünya hayatı oyun, oyalanma, süslenme, aranızda övünme ve daha çok mal ve çocuk sahibi olmaktan ibarettir..."*[106]
Diğer bir kısım âyetler, küfür ehlinin mal ve evlâdla nasıl övündüklerine canlı misâller verir. Kehf Sûresinde fakirlere karşı mal ve evladıyla övünen kimsenin fecî akıbetini göstermek için karşılıklı konuşmaları kaydedilen iki kişiden zengin olanı öbürüne;
"Ben malca senden zengin, nüfusça da senden dahaitibarlıyım"der.[107]
İnsanlardaki mal ve evlâda olan güven, onların hidâyetleri için mücâdele veren peygamberlerin davetlerine icabet etmemelerinde ve bir kısım felâketleri hakettirecek kadar direnmelerinde mühim bir rol oynamıştır, işte âyet-i kerime ve meali:
"Doğrusu, uyarıcı gönderdiğimiz her kasabanın varlıklı kimseleri onlara: 'Biz sizinle gönderilen şeyi inkâr ediyoruz' diye gelmişlerdir. "Malları ve çocukları en çok olan bizleriz, azaba uğratılacak da değiliz."[108]

Bu âyette tebarüz ettirilen mühim bir husus, "her peygambere" bu itirazın yapılmış olmasıdır. Nitekim Mekkeli zenginlerin de, Hz. Peygamber'e (a.s.m.), aynı şekilde itirazlarda bulunarak, âhiret hayatı olsa bile, mal ve evlâdları sayesinde ondan kurtulacakları iddiasını ileri sürdüklerine şahit olmaktayız.[109] Leheb Sûresi, bu iddiada bulunanlardan Ebû Leheb'i tekzîb için nazil olmuştur. [110]

Şunu da kaydedelim ki, başkasında görülen ne mal, ne de evlât çokluğu imrenme vesilesi olmamalıdır. Zira bunlar hiçbir zaman Allah'ın onlardan memnuniyeti ve rızasının delili değildir:

Meâlen: *"Kendilerine mal ve oğullar vermekle, iyiliklerde onlar için acele ettiğimizi mi zannederler? Hayır, farkında değiller."* ***[111]***

Bizzat Hz. Peygamber'e (a.s.m.) hemen hemen aynı kelimelerle gelen iki ayrı hitapta şu uyarıda bulunulur: *"Malları ve çocukları seni hayrete düşürmesin. Allah bunlarla onlara dünyada azâb etmek ve canlarının inkarcı olarak çıkmasını ister."* ***[112]***

Hz. Peygamber'e (a.s.m.) karşı gelen münafıkların mal ve evlâtça ne kadar zengin olsalar da sonlarının hüsran olduğu, zira daha önce gelip geçenler arasında malca ve evlâtça bunlardan daha zengin olanların da aynı kötü akıbete uğradıkları belirtilir.[113]

Öyle ise, mühim bir kısmını evlâdlarım teşkil ettiği çeşitli nimetleri veren Allah'a isyan etmemeli, O'na karşı muttaki olunmalıdır:

"Bildiğiniz şeyleri size verenden sakının. Davarları, oğulları, bahçeleri ve akarsulan, size O yermiştir." ***[114]***

Evlât Fitnedir

Yukarıda, görüldüğü üzere, bir kısım âyetlerde mal ve evlâdın bir kuvvet ve övünme kaynağı, dünya hayatını tezyin edip süsleyen bir nimet olduğu ifâde edilirken, diğer bir kısım âyetlerde de mal ve evlâdın Allah'a yaklaşmada yardımcı olmadığı, aksine "bir fitne" ve-bâzan da daha açık bir ifâde ile- "düşman" olduğubelirtilir:

Meâlen: *"Ey iman edenler! Sizi bana yaklaştıracak olan ne mallarınız, ne de çocuklarınızdır. Yalnız iman edip sâlih amelde bulunanların yaptıklarına karşılık mükâfatları kat kat artırılır."* ***[115]***

Bu mevzu şu âyette daha sarih olarak ifâde edilir:

Meâlen: *"Ey iman edenler! Allah'a ve Peygambere karşı hainlik etmeyin, size emânet edilen şeylere bile bile ihanet etmiş olursunuz. Mallarınızın ve çocuklarınızın aslında bir fitne olduğunu ve büyük ecrin Allah katında bulunduğunu bilin."* ***[116]***

Fitne kelimesinin Kur'ân-ı Kerîmde umumiyetle "imtihan" mânâsına kullanıldığını göz önüne alacak olursak mal ve evlâdın dünya hayatındaki gerçek yeri daha iyi anlaşılmış olur. İslâmın hayat telâkkisine göre, gerek hayat, gerek ölüm, "kimin daha iyi ameledeceğini" denemek üzere yaratılmıştır. İnsana maldan, evlâddan, makamdan, sağlık vs.den verilen nimetler, imkânlar, bunların azaltılıp çoğaltılması veya tamamen geri alınması söz konusu imtihanın zarurî şartlarındandır."[117]

Daha önce kaydettiğimiz âyet nokta-i nazarından ise, bunlar, imtihan edilmesi için insana tevdi edilen emânetler durumundadır. Bunları dinin derpiş ettiği şekilde kullanmadığı takdirde insan, bir nevi ihanette bulunarak imtihanı kaybetme durumuna düşecektir. Ebedî hayatini kazanmak için yaratılan insanı, bu gayesinden alıkoyan her şey, gerçek mânâda onun düşmanıdır. Bir imtihan vâsıtası olan mal ve evlâd, kişiyi, şu veya bu şekilde, Allah'a karşı vazifelerini yapmaktan alıkoymak suretiyle hedefinden saptırmış ise ona düşmanlıktan başka ne yapmıştır?

Meâlen: "*Ey iman edenler! Eşlerinizin, evlâdlarınızın içinde hakikaten size düşman (olanlar) da vardır. O halde onlardan sakının."* ***[118]***

Mal ve evlâdın düşmanlık durumu, İsrâ Sûresinde, Allah'ın emrine isyan eden şeytana tanınan imkânlar arasında kendisine uyan insanların "mallarına ve çocuklarına ortak olması"[119] şeklinde beyan edilir.

İster şeytanın ortaklığı, ister düşmanlık şeklinde ifâde edilsin mal ve evlâdın hangi durumda düşman rolü oynayacağını öğrenmek istersek yine bizzat Kur'ân-ı Kerîmin, bu mes'eleyi de aydınlattığını görürüz, meseleyi üç mühim açıdan açıklayacağız:

1. Gurur ve istiğna vermesi: Yukarıda kaydedilen âyetlerin bir kısmı insanın mal ve evlâd sebebiyle kendini güçlü hissederek boş bir gurur ve istiğnaya düştüğünü ifâde etmektedir. Yine Kur'ân'm ifadesiyle, insan kendini müstağni hissetti mi Allah'a karşı isyan ve azgınlığa düşmektedir.[120]

2. Zikirden alıkoyması: Bâzı âyetler, mal ve evlâdın kişiyi Allah'ı zikirden alıkoyduğunu ifâde eder. Bu, bâzan meşru görünüm taşır:çocukların rızkını te'mîn meşgalesi, onların meselelerini halletmek üzere boğulma derecesine

varan meşguliyetler gibi. Bâzan da hiçbir meşru yönü olmaz. Çeşitli âyetler, Allah'ı zikirden alıkoyan bütün durumları reddeder ve gayr-i meşru ilân eder:

"Ey îman edenler! Sizi ne malınız, ne evlâdlarmız Allah'ı zikirden alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir." ***[121]***

3.İslâmî terbiyenin verilmemesi: Kur'ân-ı Kerîm, evlâdın İslâmî terbiye üzerine yetiştirilme sorumluluğunu, başta baba olmak üzere ebeveyne tevdi etmektedir. Onların bu vazifeyi ihmalleri, yine Kur'ân'ın ifadesiyle, dünyada da, âhirette de düşman olmalarına sebep olmaktadır. Bu mühim hususu, terbiye ile alâkalı bahiste inceleyeceğimiz için burada bu kadar işaretle yetiniyoruz.[122]

Ebeveynini Azdıran Ve Küfre Atan Çocuk

Evlâdın ebeveyn için, nasıl bir fitne olduğunu açıklayan bir başka Kur'ânî misâli ayrıca kaydedeceğiz: Hz. Musa - Hz. Hızır kıssasında, Hızır zahirde suçsuz olan bir çocuğu öldürür. Hz. Musa'nın suâli üzerine öldürüş sebebini açıklar: "*Oğlana gelince, onun anne-babası inanmış kimselerdi. Çocuğun onları azdırmasından ve inkâra sürüklemesinden korkmuştuk"* der.[123]

Büyük müfessir Râzî, bir kısım kötü fiilleri ve zulmü irtikab eden evlâdın ebeveyninin, sevgi ve şefkat duygularının şevkiyle, onu himaye etmeye kalkıp, çocuğa isnad edilen suçları red ve inkâra yeltenerek gerçekten fısk'a ve hattâ küfre düşebileceklerini söyler.[124]

Âyete ne şekilde izah getirilmiş olursa olsun, gerçek şu kî, Kur'ân-ı Kerîm, kötü evlâdın mü'min ebeveyni tuğyana ve hattâ küfre atabileceğinden haber vermekte ve bu tehlikeye karşı uyarmaktadır.[125]

Evlâdlar Arası Eşitlik

Kur'ân-ı Kerîmde yer eden ve mevzûmuza giren meselelerden biri de ebeveynin çocuklara karşı eşit davranmasıyla ilgilidir. Yâni ebeveyn, Kur'ân'ın kendilerine yüklediği vecîbeleri çocuklarına karşı yerine getirirken, onlar arasında bir ayırım yapmadan, Allah'ın tâyin ettiği hudud çerçevesinde hareket etmelidir. Bu meselede iki ayrı eşitlik söz konusudur: Kızlarla erkeklerin eşitliği ve erkek-kız, büyük-küçük vs. bütün çocukların eşitliği:

1. Kız-erkek eşitliği: Burada, câhiliyye Araplarının, kız çocukları hakkında taşıdıkları yanlış bir düşünceyi reddetme gayreti vardır. Bu maksadla câhiliyye

Araplarımn kız çocukları karşısında besledikleri istiskal edici telâkki ve davranışı tesbît eden ve bunları reddeden âyetlere fazla yer verilir:
"Beğendikleri erkek çocukları kendilerine, kızları da Allah'a mal ediyorlar. O bundan münezzehtir. Aralarından birine bir kızı olduğu müjdelendigi zaman öfkesinden yüzü simsiyah kesilir. Kendisine verilen kötü haber yüzünden halktan gizlenmeye çalışır; onu utana utana tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün? Ne kötü hükmediyorlar!" ***[126]***
Şu âyette, bu düşüncedeki tezad ve zavallılığa daha sarih olarak dikkat çekilir.
"Demek O, yarattıkları arasından kızları kendisine alıp da oğullan size verdi öyle mi? Ama Rahman olan Allah'a isnâd ettiği kız evlâd kendilerinden birine müjdelenince, o kimsenin içi gayzla dolarak yüzü simsiyah kesilir. Onlar süs içinde yetiştirilmekte olup da kendini mücâdelede hüccetini açıklayamayan kişiyi mi (Allah'a nisbet ediyorlar)?" ***[127]***
Bir başka âyette istifhâm-ı inkârı suretinde *"Allah kızları oğullara tercih mi etmiş? Ne oluyorsunuz? Nebiçim hükmediyorsunuz, hiç düşünmez misiniz?"* buyurulur.[128]
Bâzı âyetler, her şeyin, erkek ve dişi çiftler hâlinde Allah tarafından yaratıldığını tesbît ederken diğer bâzı âyetler de Allah'ın dilediğine kız, dilediğine de erkek yerdiğini beyân eder:
"*İbret alasınız diye, her şeyi çift çift yaratmışızdır."* ***[129]***
"Sizi çift çift yarattık." ***[130]***
"Doğrusu atıldığında meniden erkek ve dişiyi, iki çifti yaratan Odur."[131]
"Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocuk, dilediğine de erkek çocuk verir. Yahut hem kız, hem erkek çocuk verir. Dilediğini de kısır kılar. O, alimdir, her şeye kadirdir" ***[132]***
2. Evlâtların eşitliği: Yukarıda belirtildiği üzere Kur'ân-ı Kerîm, alelıtlak kızla erkeğin cinsiyetlerinden gelen bir üstünlük veya mâdunluğa sahip olmadıklarını belirttikten başka, bir babanın evlâdları veya bir evlâdın da ebeveyni arasında hukuk açısından, Allah'ın tesbiti dışında bir tefrik yapmaması gerektiğine dikkat çeker:
Meâlen: *"Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin menfaatçe size daha yakın olduğunu bilemezsiniz?"* ***[133]***
Bu Kur'ânî uyarının, erkek-kız evlâdların babadan, anne-babanm evlâddan tevarüs edecekleri miras paylarını tâdâd eden âyette gelmiş olması ayrıca dikkat çekicidir. Zira burada taleb edilen adalet ve adem-i tefrik miras haklarında, yâni

maddî muamelâttadır. Nitekim yukarıda kaydettiğimiz ifâde:
Meâlen: *"Bunlar Allah tarafından tesbit edilmiştir. (Siz kendinize göre değiştirerek zulme düşmeyin.-) Doğrusu Allah alimdir, hakimdir"* diyerek sona erer.
Burada, muhataplardan hissi alâkalarda da eşitlik taleb edilmemiş olduğu açıktır. Zira bizzat Kur'ân: *"Allah insanın içine iki kalb koymamıştır"* buyurmaktadır. [134] Binâenaleyh, bir babanın daha muttaki,'daha saygılı, daha faziletli evlâdını, böyle olmayana nisbetle daha çok sevip takdir etmesi normaldir. Bu davranışı için herhangi bir sorumluluk mevzûbahs değildir. Ancak bu hissî tefriki, . meşru' ve mâkul bir sebep olmadıkça maddî vecîbelerin ifâsına aks ettirmiy e çektir, bu noktada Allah'ın ölçüsünü, hükmünü değiştirmeyecektir. Tefriki meşru kılan sebep, "fısk"dır. Masiyette yardımcı olmamak için, fâsık evlâda, babanın, zarurî gıdasından fazla vermesinin caiz olmayacağı söylenmiştir.[135]
Evlâdlar arasında eşit davranmaya daha fazla açıklık getirmiş bulunan hadîsleri de göz önüne alan İslâm âlimleri, uyulması kesinlikle farz olan miras meselelerinde değil, hediye, ihsan, ikram maddî ihtiyaçlarına harcama gibi ihtiyarî işlerde ve hattâ "tek öpücüğe varıncaya kadar zahire akseden her bir şeyde" bu eşitlik ve âdem-i tefrik prensibine uymanın şart olduğunu dile getirmişlerdir.[136]
Bâzı âlimler, yukarıda kaydedilen "*Allah dilediğine kız çocuk, dilediğine de erkek çocuk verir*" mealindeki âyette kızın önce zikredilmiş olmasına dayanarak, kız evlâdın daha hayırlı olduğu hükmünü çıkarmış, bir kısım günlük davranışlarda "hilkatten gelen hassasiyetlerine binâen" kızlara öncelik hakkı verilmesi gerektiğini söylemişler ve bunu te'yîd eden hadîsler de kaydetmişlerdir. [137]

Karde şler

Aile ferdleri arasındaki münâsebetlerden bahsederken kardeşler arası münâsebetlerden de kısaca bahsetmek gerekmektedir. Zira Kur'ân-ı Kerîm'in bu mes'eleye de manidar bir şekilde yer verdiğini görmekteyiz. Manidar diyoruz, zira, burada münâsebetlere müessir olan hisler, her seferinde ebeveyn evlâd arasında mevcut olan ailevî şefkat ve hürmet hisleri değildir. Ailevî ulvi hislerin yanıbaşında, en ileri kötülükleri bile yaptıracak menfî hislere de dikkat çekilmektedir:

Hased:Şu âyette, Hz. Âdem'in evlâdları arasında başlayan ve yeryüzünde işlenen ilk cinayet ve akıtılan ilk kan'ın sebebi olarak gösterilen "hased"in kardeşler arası münâsebette ehemmiyetine dikkat çekilmiş olmaktadır:

"Ey Muhammedi Onlara, Âdem'in iki oğlunun kıssasını doğru olarak anlat: İkisi birer kurban sunmuşlar, birininki kabul edilmiş, diğerininki edilmemişti. Kabul edilmeyen, 'And olsun seni öldüreceğim' deyince, kardeşi: "Allah ancak muttakîlerin takdîmesini kabul eder' demişti. 'Beni öldürmek üzere elini bana uzatırsan, ben seni öldürmek için sana elimi uzatmam, çünkü ben, Âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım." ***[138]***

Kardeşler arasında bu hissin hâkimiyeti, Sûre-i Yûsufta tekrar ele alınarak te'yîd edilir. Buradaki te'yîd, meşhur kıssanın bidayetlerinde iki ayrı tema ile işlenir:

1. Hz. Yûsufun rü'yâsı üzerine, babası Hz. Ya'kûb'un duyduğu endişe: Yûsufun mazhar olacağı nimetler kardeşleri tarafından bilindiği takdirde onu kıskanıp aleyhinde tuzak kurma tehlikesi.

Meâlen: *"Oğulcuğum, rü'yânı kardeşlerine anlatma, yoksa sana tuzak kurarlar."* ***[139]***

2. Az. Ya'kûb'un, Hz. Yûsufu diğer oğullarına nazaran daha çok sevmesi sebebiyle kardeşlerinin duyduğu kıskançlık ve hased:

"Kardeşleri: 'Biz birbirimize bağlı bir topluluk olduğumuz halde, babamız, Yûsufu ve kardeşini daha çok seviyor. Doğrusu babamız apaçık bir yanılma içindedir. Yûsufu öldürün veya onu ıssız bir yere bırakıverin ki babanız size kalsın; ondan sonra da iyi kimseler olursunuz' dediler." ***[140]***

Ahsenü'l-Kasas olarak bilinen, Hz. Yûsufla alâkalı bu Kur'ânî kıssada, bizzat Cenâb-ı Hakkın dikkatlerimize arzettiği üzere[141], araştırıp *"soracaklar için nice ibretler vardır."*

Bu ibretler meyânında, mevzûmuzu yakînen ilgilendirenlerden olmak üzere, Hz. Yusuf un kardeşlerini affetmesi ve hiçbir vak'a olmamış gibi aralarında gerçek sulhun teessüs etmesi; kardeşlerinin tevbe etmeleri, tövbelerinin kabulü, tevbeleri kabul edildikten sonra onların da peygamberlik gibi en yüksek mertebelere yükselmeleri vs. hatırlatilabilir.

Teferruata girmeden şu kadarını kaydedeceğiz ki, Hz. Peygamber (a.s.m.), daha önce belirttiğimiz evlâdlar arasında eşit davranma emrine uymamanın uzak neticelerini bir başka hadîslerinde, söz konusu âyet-i kerîmeyi de tefsir edercesine açıklamaktadır:

"Çocuğunun kendisine iyi davranmasında ona yardımcı olan babaya Allah

rahmetini bol kılsın."[142] Yâni, baba evlâdlarına eşit muamelede bulunmak sûretiyle, onların da kendisine karşı iyi davranmalarını sağlayarak, en mühim vazifede -ki bu, babasına karşı iyi davranmaktır- ona yardım etmiş olacaktır.

Mevzûmuzu kısmen uzatma pahasına da olsa, evlâdlar arasında eşit davranmanın "vâcib" olduğu görüşüne zâhib olan âlimlerden iki kısa iktibasta bulunacağız: İbnu Hâcer'in kaydına göre, "Eşit muamele vacibin mukaddimesidir. Çünkü kardeşliğin kopması ve ebeveyn hukukuna riayetsizlik (kat'u'r-rahm vel-ukuk) dînen haram kılman iki husustur. Öyle ise bu iki harama müeddi olan vâsıtalar da haramdır. Çocuklardan birini öbürüne karşı kayırmak ise bu iki harama müeddi olur." Münâvî'nin açıklaması da şöyle: "Dünya ve âhiretin intizâmı adalete bağlıdır. Aralarında farklı muamele, (kardeşler arasında) karşılıklı kin, buğz ve adavete, ebeveyne ve kardeşlere karşı haksızlıklar neş'et eder."[143]

Güven: Firavun'a karşı tebliğ emrini aldığı zaman, bu vazifeyi ifada kendini çok zayıf hisseden Hz. Musa'nın, ihtiyacını duyduğu bir yardımcı olarak, öncelikle kardeşi Harun'u taleb etme örneği de kardeş arasında duyulacak güven hissine örnek olmaktadır:

Meâlen: *"Musa: 'Rabbim! Göğsümü genişlet, işimi kolaylaştır, dilimin düğümünü çöz ki sözümü iyi anlasınlar. Ailemden kardeşim Harun'u bana vezir yap, beni onunla destekle. Onu görevimde ortak kıl ki, Sana daha çok tesbîh edelim ve çokça analım. Şüphesiz Sen bizi görmektesin' dedi*."[144]

Gerçekten, müteakip gelişmeler, Hz. Harun'u talepte Hz. Musa'nın haklılığını gösterecek, Hz. Harun, Hz. Musa karşısında en kritik durumlarda bile edeb ve say-gısmı bozmama örneği verecektir: Tûr-i Sînâ'da Cenâb-ı Hakkın vahyine mazhar olduktan sonra, ellerinde Tevrat levhaları olduğu halde donen Hz. Musa kavmine geldiğinde, Yahudilerin, Sâmirî adında bir kuyumcu tarafından dökülen altın buzağı heykeline tapmakta olduklarını görünce, elindeki Tevrat levhalarını bile fırlatıp atacak kadar gazaba gelir ve hesaba çekmek üzere, Hz. Harun'un bu davranış karşısında ağabeyisinin merhametini tahrik edecek bir üslûbla "Ey annemoğlu" diyerek söze başlar ve durumu yalvarma ve rica havası içinde izah eder.

Kur'ân-ı Kerîmde iki ayrı yerde tafsilâtlı olarak anlatılan vak'ayı bizzat âyetten takip edelim:

"Musa milletine kızgın ve üzgün olarak dönünce: 'Benim arkamdan ne kötü olmuşsunuz! Rabbinizin emrinin çabucak gelmesini mi istiyorsunuz?' dedi, levhaları attı ve kardeşinin başından tutup kendine doğruçekti. Harun: 'Ey annemoğlu! Bu millet beni küçümsedi; az kalsın öldürüyorlardı. Bana

düşmanları sevindirecek şekilde davranma, beni bu zâlim milletle bir sayma' dedi."[145]

Valideyne Kar şı Vazifeler

İslâm dini, çocuğun anne ve baba üzerindeki haklarını beyân ederken, anne-babanın evlâd üzerindeki haklarını da ihmal etmez. Evlât ve ebeveyn arasında karşılıklı hak ve vazifeler mevcuttur. Kur'ân ve hadîs, her ikisine de muvazeneli şekilde yer verirler.

Ebeveynin evlâd üzerindeki hakkı, Allah'ın kul üzerindeki hakkı gibi ehemmiyetlidir. Bu hususu Kur'ân-ı Kerim, bir kısım âyetlerde Allah'a karşı olan vazifelerin hemen ardından ebeveyne karşı olan vazifelerin hemen ardından ebeveyne karşı olan vazifeyi, keza affı kabil olmayan en büyük günah ilân edilen şirkin arkasından ebeveyne olan itaatsizliği zikrederek tesbît eder:

*"Rabbin, 'Kendinden başkasına kulluk etmeyin, ana-babaya iyi muamele edin' diye hükmetti. Eğer onlardan biri veya her ikisi senin nezdinde ihtiyarlığa ererlerse, onlara 'öf bile deme. Onları azarlama. Onlara güzel (ve tatlı) söz söyle. Onlara acıyarak tevazu kanadını ger ve 'Yâ Rabbi! Onlar beni çocukken nasıl terbiye ettilerse, Sen de kendilerini öyle esirge' de."****[146]**

Bir başka âyette Benî İsrail'den alman mîsâkda (meşhur On Emir'de) yer eden şeyler arasında ebeveynhukukunun da -yine ikinci sırada olmak üzere- yer aldığı belirtilir:

*"Hani İsrâiloğullarından 'Allah'tan başkasına ibâdet etmeyin, anaya-babaya, hısımlara, yetimlere, yoksullara iyilik yapın..." diye emretmiş, te'minatlı söz almıştık."****[147]**

Şu âyette haramların mühimleri sayılırken, şirkten sonra-yâni ehemmiyetçe yine ikinci sırada olmak üzere- anne-baba hakkı (nın ihlâli)» kaydedilmektedir:

*"De ki: Gelin, üzerinize Rabbinizin neleri haram ettiğini ben okuyayım: Ona hiçbir şeyi ortak yapmayın, anaya-babaya iyilik edin. Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizin de, onların da rızkını biz vereceğiz. Kötülüklerin açığına da, gizlisine de yaklaşmayın. (Kısas ve zina gibi şeylerden dolayı meşru) bir hak olmadıkça. Allah'ın haram ettiği cana kıymayın. İşte (Allah), size aklınızı başınıza alasınız diye bunları emretti..."****[148]**

Anne ve babaya yapılacak iyiliğin Allah'a ibâdet, mukabilinin de Allah'a şirk gibi olduğu ve keza -her ne olurlarsa olsunlar- onların diğer akraba, komşu ve

arkadaşa takdim edilmesi gerektiği Nisa Sûresinde de tekrar edilmektedir.[149]

Anne-babaya dua: Kur'ân-ı Kerim, evlâdın ebeveynine karşı âdâb ve vazifelerini sayarken, bilhassa tebarüz ettirilmesi gereken, bir hususa daha yer verir: -evlâdın onlar için hayır duası. Bu mes'ele de Kur'ân'dabirkaç kere ele alınır. Yanında ihtiyarlayan ebeveyn için "öf bile demeyi men eden âyette, evlâda ebeveyni için:

"Ey Rabbim, küçükken beni terbiye ettikleri gibi, sen de onlara merhamet et' de" diye emredilerek dua öğretildiğini kaydetmiştik.Ahkâf Sûresinde ise erginlik çağma erip kırk yaşına basan bir evlâdın şöyle demesi emredilmektedir:

Meâlen: "*Rabbim! Bana ve anne-babama verdiğin nimete şükretmemi ve benim, hoşnud olacağım sâlih bir ameli yapmamı sağla. Zürriyetim hakkında da benim için salah nasîb et!*"***[150]***

Diğer bir kısım sûrelerde "'Anne-babaya iyilik" emri tekrar edilir[151] ve iki ayrı yerde de anneye iyilik borcunun sebeplerinden en mühimine temas edilir: "*Biz insana, anne ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Zira annesi onu karnında zorluğa uğrayarak taşımış, onu güçlükle doğurmuştur.*"***[152]*** Şu halde yarattığı için Allah'ın şükre olduğu gibi, *"varlığımızın sebebi olan*"[153] ve vücûda gelmemiz içinbinbir zahmete katlanan ebeveynin de teşekküre hakkı vardır.[154]

Anne-babaya karşı iyi davranma mes'elesinde Kur'ân geçmiş peygamberlerden de örnekler kaydeder: Hz. Yahya'nın, *"annesine ve babasına iyi davranan"* bir kimse olduğu, âsi bir zorba olmadığı[155] belirtilirken Hz. İsa'nın da kendisini Allah'ın *"annesine ihsankâr kılıp azgın bir zorba kılmadığını"* ifâde ettiğine şahit olmaktayız.[156]

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Süleyman'ın bu mealdeki duasını Nemi Sûresinde kaydeder. [157]

Son olarak, Kur'ân-ı Kerimde Hz. İbrahim'in dualarından biri olarak zikredilen ve mü'minlere ebeveynleri hakkında yapacakları en cami ve en vecîz dua örneğini teşkil eden şu âyeti kaydedelim:

Meâlen: "*Ey Rabbimiz, hesap görülecek günde, beni, anamı, babamı ve inananları bağışla!*"***[158]***

Kaydedilen örneklerden, evlâdların ebeveynleri için daha ziyâde "rahmet" talep etmeye sevkedildikleri görülür. Halbuki, daha önce de belirttiğimiz gibi, ebeveyn evlâdları hakkında "sâlih, temiz..." olmalarını talep etmeye teşvik

edilmektedirler.

Maddî sorumluluk: Kur'ân-ı Kerîm, evlâdı, anne ve babasının maddî ihtiyaçlarım tatminde sorumlu tutar. Evlâdın bu mes'ûliyeti, vâcib nevinden olsun, nafile nevinden olsun her çeşit harcamalarında öncelikle ebeveynini düşünmeyi gerektirmektedir. İşte âyet:

*"Ey Muhammedi Sana ne sarfedeceklerini sorarlar, de ki: 'Sarfedeceğiniz mal, ana, baba, yakınlar, yetimler, düşkünler, yolcular içindir. Yaptığınız her iyiliği Allah şüphesiz bilir."****[159]***

Vasiyetle alâkalı âyette de vasiyet yapılacak ilk kalemi ebeveynin teşkil etmiş olması mevzûmuz açısından işaret etmeye değer:

"Birinize ölüm geldiği zaman, eğer mal bırakıyorsa ana-babaya, yakınlara, uygun bir tarzda vasiyet etmesi Allah'a karşı sakınanlar için size farz kılındı." [160]

İKİNCİ BÖLÜM

TERBİYE MESELELERİ

1. Rab Ve Terbiye

Çocuk deyince akla öncelikle terbiye ve terbiye ile alâkalı mes'eleler gelir. Binâenaleyh Kur'ân'da bu mevzûyla ilgili birçok bahsin yer etmesi pek tabiîdir. Daha önce de temas ettiğimiz gibi, Cenâb-i Hak kendisini çeşitli isim ve sıfatlarıyla nazara verirken "Rab" ismiyle de çokça vermektedir.

Rab[161] ismi terbiye masdarından gelmektedir. Masdar'ın "mürebbî" mânâsında kullanılması mübalâğa içindir. İşte bu mübalâğa mânâsından dolayı "Rab" kelimesi "mürebbî" kelimesinin basit bir müteradifi (eşanlamlısı) olmakta "aynı terbiye gibi olan ve binâenaleyh istilâ, istilâ, inayet, tedbîr ve tasarruf,telkin ve irşad, teklif, emir, nehiy, terğîb, terhîb, taltif, tekdir gibi terbiyenin bütün levâzımâtına (gereklerine) mâlik kuvvetli ve ekmel bir mürebbi demek olur ve bu münâsebetle sahip ve mâlik mânâsına dahi gelir...

Binâenaleyh alelıtlak (yalnız olarak) "Rab" denildiği zaman sâde mâlik veya sâde terbiye mefhumları değil, ikisine de bütün levazımı ile sahip bir Kadîr-i Kayyum anlaşılır."[162]

Durum böyle olunca, Kur'ân-ı Kerîm'de Cenâb-ı Hakkın daha çok Rab olarak zikri, Onun terbiyeci yönünü hatırlatmak, terbiyeye giren faaliyetleri ve bunların

ehemmiyetini nazara vermek içindir. Cenâb-ı Hakkın "Rab" vasfıyla Kur'ân'da zikri gerçekten çoktur. Daha ilk sûre olan Fâtiha'da "Rabbü'l-Âlemin" (âlemlerin Rabbi) olarak tezahür ettiği gibi en son sûre olan Nâs sûresinde de "Rabbü'n-Nas" yâni insanların sahibi, idarecisi, terbiyecisi olarak tezahür etmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, okuyucuya, terbiyeyi hatırlatacak mâhiyette "rab" kökünden kullanılan kelimelerin sayısı 979'dur.
Bu kısa açıklamadan sonra terbiyeyi ilgilendiren bir kısım mes'elelere geçebiliriz.[163]

2. Terbiyevî Sorumluluklar

Kur'ân-ı Kerim, birçok meselede çocukla alâkalı sorumluluk ve mesuliyeti aile reisine bırakır. Bilhassa terbiye mes'elesinde birinci sorumlu aile ve dolayısıyla aile reisidir, babadır. Binâenaleyh bir kısım âyetlerde mü'min ikaz edilirken sâdece kendisinin kurtuluşu değil; ailesinin kurtuluşu da hatırlatılarak "hem kendisini, hem de ailesini ateşten koruması" emredilir:
Meâlen: "*Ey iman edenler! Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun."****[164]***
Bu âyetten, Allah'ın emirlerin şahsen yapmak ve nehiylerinden kaçmak suretiyle kişinin kendi nefsini kurtarması ve keza kendisine emredilenleri aile efradına aynen yaptırmak suretiyle de onları kurtarması gerektiğini anlamakta âlimler ittifak ederler.[165] Râzî bu âyetin "âile halkını te'dîb edin, ta'lîm edin" şeklinde anlaşıldığım da kaydeder.[166]
Mukaatil ve Dahhâk'tan kaydedilen bir açıklamada şöyle denir: "Kişinin yakınlarına -akraba, köle, câriye vs.- Allah'ın kendilerine farz kıldığı ve yasakladığı şeyleri öğretmesi hakkıdır." İbnu Kesîr, Hz. Peygamber'in (a.s.m.) Tirmizî, Ebû Dâvud ve Ahmet İbnu Hanbel tarafından tahrîç edilen: *"Yedi yaşma ulaşınca çocuklarınıza namazı emredin, on yaşına basınca kılmadıkları takdirde dövün"* hadîsini kaydettikten sonra, fukahânın, "Çocuğu alıştırmak maksadıyla oruç ve diğer emirler için de aynı şekilde hareket etmek gerekir, böylece ibâdet ve taatte bulunmaya, günahlardan kaçıp münkerleri terketmeye ahşmış olarak bulûğ çağma girer" dediğini ilâve eder.
Zemahşerî'nin kaydına göre, İslâm âlimleri aile reisini, aile efradının terbiyesinden tamamen sorumlu tutmakta ve bu mükellefiyetini yerine getirmeyen sorumsuzların kıyamet günü en şiddetti azaba mâruz kalacağı

hükmünde birleşmektedirler.[167]
Âlimleri bu şekilde kesin bir hükme gitmeye şevkeden deliller Kur'ân-ı Kerîmde fazlasıyla mevcuttur. Zira iki ayrı âyette tarifi yapılan "gerçek hüsran sahibi" sâdece kendisinin değil, ailesinin de kıyamet günü, hüsranına sebep olan kimsedir. [168]
"De ki: Gerçek hüsran sahipleri, kıyamet günü, kendilerini de, mensuplarını da hüsrana uğratanlardır. Dikkat et ki bu, apaçık hüsranın tâ kendisidir. Onların üstlerinde ateşten tabakalar, altlarında ateşten tabakalar vardır. İşte Allah, kullarım bununla korkutuyor. Ey kullarım! Benden korkun!"[169]
Âyete dikkat edilince, görülür ki, sorumsuzların mâruz kalacağı hüsran, veciz olarak ifâde edilip geçilmemiş, çeşitli tahşîdâtla yâni bunun ehemmiyetini ifâde eden başka unsurlarla takviye edilmiştir.[170]

Sorumluluk Sahas ı

Kur'ân-ı Kerim aile reislerinin, aile efradından mes 'ûl bulunduklarını ilân etmekle kalmaz, mes'ûliyet sahasına giren belli başlı mes'eleleri de beyan eder. Şimdiden hatırlatmak gerekirse, hem nafakayı yâni mesken, yiyecek ve giyeceği içine alan bütün maddî ihtiyaçları, hem dinî-ahlâkî terbiyeleri ve hem de bir meslek öğretimi bu sorumluluğun içine girer. Bir başka ifâde ile, bir gencin, tek başına, hayata atılabilmesi için gerekli olan dini, dünyevî her çeşit bilgilerin verilmesinden aile sorumludur.[171]
Şimdi bunların açıklamasına geçelim:[172]

Nafaka Mükellefiyeti

Nafaka mes'elesi, Kur'ân-ı Kerimin ehemmiyetle üzerinde durduğu mes'elelerden biridir. Normalde ailenin bütün ferdlerinin nafaka mükellefiyeti baba üzerine bir vecîbe olmakla beraber, bâzı husûsî durumlarda çocuğun mühmel kalmaması, anne veya çocuk arada sahipsiz, hamisiz kalmaması için, bu husûsî durumlar üzerinde ayrıca durulmuş, açıklamalar getirilmiştir.
1. Bütün durumlarda çocuk hamisiz kalmamalıdır: Talâk sûresinde gelen bir âyet boşanmış kadının karnındaki çocuğun nafakasından babayı sorumlu tutar: Meâlen*:"....(Boşadığmız kadınlar) hâmile iseler doğurmalarına kadar nafakalarını verin. Çocuğu sizin için emzirirlerse, onlara ücretlerini Ödeyin;*

aranızda uygun bir şekilde anlaşın, eğer güçlükle karşılaşırsanız çocuğu başka bir kadın emzirebilir."[***[173]***]

Çocuğun sahipsiz kalmaması mes'elesi, Bakara Sûresinin 233. âyetinde tekrar ele alınarak, babanın yokluğu -veya varlığına rağmen hastalık, düşkünlük gibi fizikî zaaflara inzimam eden aşırı fakirlik- hâlinde, çocuğa mirasçıların bakması gereğine işaret edilmiştir. Bu hükmü mutazammm olan Kur'ânî metin,

Meâlen: *"Mirasçıya da aynı şeyiyapmak borçtur*" hükmünü ifâde eder.

Bu ifâdeyi değerlendiren âlimler, babası sakat ve fakir olan çocuğun nafakasının baba cihetinden gelen -ve indelhâce babanın nafakası kendisine vâcib olacak- akrabaya düşeceği, böyle bir akraba yoksa, anne cihetinden gelen akrabaya düşeceği hükmünü çıkarmışlardır.[174]

Kimsesiz olduğu takdirde, nafakadan devletin sorumlu olacağını, yetimlerle alâkalı bahiste tafsilâtlı olarak açıklayacağız.

2. Nafaka miktarı maddî güç nisbetinde olmalı: Çocuğun nafakasıyla alâkalı olarak Kur'ân-ı Kerîm'in vuzuh getirdiği ikinci nokta ödenecek nafakanın miktarıdır. Bu mes'ele, nafakayı verecek kimseleri beyaneden aynı âyette, yâni Bakara Sûresinin 233. âyetinde ele alınmaktadır.

"Anneler çocuklarını emzirmeyi tamamlatmak isteyen baba için, tam iki yıl emzirirler. Anaların yiyecek ve giyeceğini uygun bir şekilde sağlamak çocuk kendisinin olana (babaya) borçtur. Herkese ancak gücü nisbetinde teklifte bulunulur. Ana çocuğundan, çocuk kendisinin olan (baba) da çocuğundan dolayı zarara sokulmasın. Mirasçıya da aynı şeyi yapmak borçtur. Ana-baba aralarında danışarak ve anlaşarak sütten kesmek isterlerse, ikisine de sorumluluk yoktur. Çocuklarınızı sütanneye emzirtmek isterseniz, vereceğinizi örfe uygun bir şekilde öderseniz, size sorumluluk yoktur. Allah'tan sakının, yaptıklarınızı gördüğünü bilin."

Âyette yer eden *"mirasçıya da aynı şeyi yapmak borçtur*" ibaresinin önceki ifâdelerin hepsine atfedilmiş olması sebebiyle evvelinde zikri geçen "çocuk kendisinin olan (baba)" ile alâkalı olarak beyân edilen hükümler mirasçı hakkında da câri kılınmış oluyor, yâni yiyecek ve giyecekle ilgili hükümler, çocuğun ve ananın birbiri sebebiyle zarara sokulmamasını tesbît eden hükümler aynen nafaka terettüp edecek akraba hakkında da câri kılınmış olmaktadır.[175]

Dinî Terbiye Mükellefiyeti

Kur'ân-ı Kerimde en ziyâde üzerinde durulan ailevî sorumluluk aile halkının dinî

terbiyesidir. İkamet edip yaşamak üzere yer seçiminden, namaz, oruç gibi ibâdetlerin öğretilip tatbikatına nezâret etmeye, dinî yaşayışa elverişsiz hâle gelen mekândan hicret etmeye ve ettirmeye varıncaya kadar, dinî hassasiyet gösterilmesi gereken pek çok mes'ele Kur'ân-ı Kerîm'de yer eder. Bunları birer birer belirtmeye çalışacağız:

Dikkatlerin öncelikle dine çekilmesi: Hemen şunu kaydedelim ki, ailenin sorumlusu, idaresi altındaki her ferde, öncelikle, bir bütün olarak "din"i tavsiye etmeli, nazar-ı dikkatine "din"i arzetmeli, hayatını ona göre, onun esaslarına uygun olarak, onu tatbik edip yaşamasına imkân verecek şekilde tanzim etmesini duyurmalıdır. Kur'ân'da bu hususa örnek olarak Hz. İbrahim ve Hz. Ya'kûb zikredilir:

"Rabbi ona; '[Kendini Hakk'a) teslim et' dediği zaman o; 'Âlemlerin Rabbine teslim oldum' demişti. İbrahim bunu oğullarına da tavsiye etti. (Torunu) Ya'kûb da (öyle yaptı); 'Ey oğullarım, Allah sizin için (İslâm) dinini beğenip seçti. O halde siz de ancak Müslümanlar olarak can verin' dedi." ***[176]***

Kur'ân-ı Kerimde çocuk kaydı olmaksızın, dini tavsiye eden, "dine karşı mü'minlerin dikkatini çeken, en mühim mes'elelerinin "din" olmasını emreden âyetler pek çoktıir[177], mevzûmuzu tamamlayacağı için burada onlardan birkaçını kaydedeceğiz.

"Bütün dinlerden üstün kılmak üzere, Peygamberini, doğruluk rehberi Kur'ân ve hak din ile gönderen O'dur. Şâhid olarak Allah yeter." ***[178]***

"Puta tapanlar hoşlanmasa da dinini bütün dinlerden üstün kılmak üzere, Peygamberini doğru yol ve hak dinle gönderen Allah'tır." ***[179]***

"Fitne kalmayıp, yalnız Allah'ın dini kalana kadar onlarla savaşın. Eğer vaz geçerlerse bilsinler ki, Allah onların işlediklerini şüphesiz görür. Eğer yüz çeviririerse, Allah'ın sizin dostunuz olduğunu bilin. O ne güzel dost, ne güzel yardımcıdır!" ***[180]***

"Allah katında din, şüphesiz İslâmiyettir... Allah'ın âyetlerini kim İnkâr ederse bilsin ki, Allah hesabı çabuk görür." ***[181]***

"Kim İslâmiyetten başka bir dine yönelirse, onunki kabul edilmeyecektir. O, âhirette de kaybedenlerdendir. İnandıktan, Peygamberin hak olduğuna şehâdet ettikten, kendilerine belgeler geldikten sonra inkâr eden bir milleti Allah nasıl doğru yola eriştirir? Allah zâlimleri doğru yola eriştirmez."[182]

Hz. Peygamber de şöyle buyurur:

"Üzerinize, Habeşli burnu kesik bir köle de emir tâyin edilse onu dinleyin ve

itaat edin. Sizden biri dinini terk ile boynunun vurulması arasında muhayyer bırakılmadıkça itaate devam etsin. İslâmı terk ile boynu vurulması arasında muhayyer bırakılacak olursa boynunu uzatsın. Anasız kalasıcalar, din gittikten sonra ne dünyanız, ne de âhiretiniz kalır." ***[183]***

Yaşanacak muhitin seçimi: Muhitin insan üzerindeki -müsbet veya menfî te'sîri- eski devirlerdenberi bilinen bir husustur. İbnu Haldun bu keyfiyeti "İnsan, tabiatının ve mizacının değil, kendisini saran muhitin ye bu muhitten kazandığı alışkanlıkların çocuğudur" diye ifâde etmiştir.[184] Şu halde, ailesinin terbiyesinden sorumlu bir aile reisinin, yaşanacak yer olarak, dini tatbik edebileceği bir muhît seçmesi gerekecektir. Bunun Kur'ânî örneğini Hz. İbrahim verir: Hz. İbrahim, Kabe'nin inşasını tamamladıktan sonra, oğlu İsmail'i "ziraate elverişsiz", olmasına rağmen, dinî mülâhazalarla Mekke'ye yerleştirdiğini ifâde eder:

"Ey Rabbimiz.! Ben evlâtlarımdan kimini, namaz kı-labilmeleri için Senin mukaddes olan evinin yanında ziraate elverişsiz bir vadiye yerleştirdim. Artık, Sen, insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir. Şükretmeleri için bâzı meyvelerle nzıklandır" ***[185]***

Hz. Peygamber (a.s.m.) bâzı hadîslerinde, çocuğun babası üzerindeki haklarını beyan ederken "ismini, ahlâkını güzel yapması", "*temiz rızıkla beslemesi"*, "okuma-yazma", "yüzme" ve "atma" öğretmesi, "bulûğa erince evlendirmesi" gibi hususlarla birlikte "yerini güzel yapması"nı da sayar.[186] Âlimler haklı olarak bundan, ikamet edeceği yerin kurrâ ve âlimlerinin çokluğuyla, Kur'ân ve ilim tahsiline imkân verecek bir yer olmasını anlarlar.[187]

Bu. noktada tahlili daha da ileri götüren fakîhler, şehirde doğan bir çocuğu, ölüm veya boşanma hâlindeannenin, terbiyevî muhît yönüyle şehirden dûn (uzak) olması sebebiyle köye götüremeyeceği hükmünüverirler.[188]

Akidenin öğretilmesi: Aile halkına, hususan yeni yetişen çocuklara her şeyden önce öğretilmesi gereken şey, iman esasları ve bilhassa "tevhîd" inancıdır. Yâni Allah'ın bir olduğu, hiçbir surette ortağı, yardımcısı bulunmadığı inancıdır. Yaş ve idrâk yönüyle bir şeyler öğrenme durumuna gelen her çocuğa öncelikle bu inanç kazandırılmalıdır. Nitekim bir kısım rivayetler Hz. Peygamberin (a.s.m.), kendi yakınlarından bir çocuk konuşmaya başlar başlamaz, çocuğa tevhîd öğrettiğini, bu maksadlaâyetini yedi sefer okutarak ezberlettiğini haber vermektedir.[189]

Tevhîdle birlikte bunun zıddı olan şirkin kötülüğü, bâtıllığı, şirke düşmenin ne

büyük bir zulüm ve cinayet olduğu da öncelikle öğretilmesi gereken dinî bilgiler olmaktadır. Bu mes'elede Kur'ân'ın kaydettiği en güzel örnek Hz. Lokmân'dır:
Meâlen: *"Hani Lokman oğluna -ona öğüt verirken- şöyle demişti: 'Oğulcuğum, Allah'a ortak koşma. Çünkü şirk mutlaka büyük bir zulümdür."* ***[190]***
Çocuğa akidenin öğretilmesi deyince bundan, sâdece Allah'ın varlığını ve birliğini öğretmek anlaşılmamalıdır. Kâmil mânâda Allah inancı, kalblerde Allah'ı bütün isim ve sıfatlarıyla tanımakla teşekkül eder. Kur'ân-ı Kerim Allah'ın "güzel isimleri" (el-esmâu'l-hüsnâ) olduğunu mükerrer âyetlerde haber verir.[191] Hz. Peygamber el-esmâu'1-hüsnâ'nın doksan dokuz adet olduğunu söyler ve bunların neler olduğunu sayar.[192] Şu halde, Allah'ı en azından sübûtî ve zatî sıfatlarıyla[193] tanıtarak çocuklara öğretmek gerekecektir. İslâm akidesine uygun Allah inancı bu şekilde ortaya çıkar. Bu hususa riâyet edilmeden verilecek Allah inancı nakıs, hattâ gayr-i İslâmî bile olabilir. Nitekim Hıristiyanlar, Yahudiler ve hattâ müşrikler de ulûhiyete inanırlar. Son araştırmalar, yeryüzünde inançsız insanın olmadığını göstermiştir. Her insan kendine has bir ulûhiyet tasavvur etmektedir. Şu halde bunları birbirinden ayıran husus, ulûhiyete izafe edilen isim ve sıfatlardır. İslâmî Allah inancının çocuklara tam olarak verilebilmesi Kur'ân ve hadîslerde gelen isim ve sıfatlar çerçevesinde öğretilmeye bağlıdır.
Diğer taraftan, yine Kur'ân-ı Kerim, peygamber inancı olmadan Allah'a inanmanın hiçbir kıymet ifâde etmediğini, Allah'a inananların behemahal peygamberlere de inanmaları gerektiğini bildirir: *"Allah'ı ve peygamberini inkâr eden, Allah'la peygamberleri arasını ayırmak isteyen, 'Bir kısmına inanır, bir kısmını inkâr ederiz' diyerek ikisi arasında bir yol tutmak isteyenler, işte onlar gerçekten kâfir olanlardır. Kâfirlere ağır bir azâb hazırlamışızdır. Allah'a ve peygamberlerine inanıp, onlardan hiçbirini ayırmayanlara, işte onlara Allah ecrini verecektir. O, bağışlar ve merhamet eder."* ***[194]***
Peygamber inancı, kaçınılmaz bir şekilde kitap ve melek inancını da beraberinde getirecektir. Şu halde, bir olan Allah inancını, çocuklara öğretmeyi mükerrer âyetlerde ele alan Kur'ân-ı Kerim, dolayısıyla imanın bütün rükünlerinin çocuklara öğretilmesini emretmiş olmaktadır. Nitekim Hz. Peygamberin ehemmiyetine ısrarla dikkatlerimizi çekerek her gün okunmasını tavsiye ettiği ve Arş'ın altındaki bir hazîneden alınmış olarak, sâdece bu ümmete verilmiş olduğunu belirttiği Kur'ânî bir pasajda mü'minin inanması gereken bütün esaslar tâdâd edilir: "Peygamber, Rabbinden ne indirildi ise ona iman getirdi, mü'minler de. Her biri: Allah ve melâikesine ve kitaplarına ve peygamberlerine, pey-

gamberlerinden hiçbirinin arasını ayırmayız diyeiman getirdiler ve şöyle dediler*: İşittik, itaat ettik, Rabbimiz afvını dileriz, dönüş Sanadır."* ***[195]***

İbâdetlerin öğretilmesi: Yukarıdaki âyet-i kerime, katlanılacak bir kısım maddî fedâkârlıklar pahasına dini yaşayabildiğimiz bir yer seçimini ifâde etmekle kalmaz, Hz. İbrahim'in duası suretinde mü'minlere namaz mes'elesinin dinî terbiyede alması gereken ehemmiyeti de vurgular.

Namaz mevzuunda Hz'. İbrahim'in bir diğer duasını da burada kaydetmemiz münâsibtir:

"Rabbim! Beni ve çocuklarımı namaz kılanlardan eyle. Rabbimiz, duamı kabul buyur." ***[196]***

Namaz mes'elesi, çocuklarla alâkalı olarak, daha başka âyetlerde de ele alınmakta, ehemmiyeti zihinlerde, bu açıdan da tesbit edilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm, âdeta hadîslerde "dinin direği"[197] olarak ifâde edilmiş bulunan namazın din terbiyesinde de direk yâni ana mes'elelerden biri yapılmasını istemektedir. Öyle ki, hiçbir şey hattâ maddî ihtiyaçlarının karşılanması mes'elesi bile namaza ve namazla ilgili öğretim ve tatbikata bahane ve engel teşkil etmemelidir:

Meâlen: *"Ehline namazı emret. Kendin de ona sebat ile devam eyle. Biz senden bir rızık istemiyoruz. Seni biz rızıklandırırız."* ***[198]***

Aile halkına namazın emredilmesiyle ilgili örnekler meyânında Hz. Lokman da karşımıza çıkar. Zira, o da çocuğuna diğer emirleri meyâmnda "*Oğulcuğum namazını kıl"* diye emretmiştir.[199]

Kur'ân'da, Allah'ın rızasını kazanmış bulunduğu belirtilen Hz, İsmail'in de "*ailesine namaz ve zekatı emrettiği"* ifâde edilir.[200]

Hz. Peygamberin de (a.s.m.) çocuklara yedi yaşında namazın emre dilmesini, kılmadıkları takdirde on yaşında namaz için dövülmesini tebliğ ettiğini daha önce başka vesileyle kaydetmiştik. Hz. Peygamberin çocuklar hakkında dayağa ruhsatı namazla ilgili olarak vermesi, namazla alâkalı ta'lim ve tatbikatın ehemmiyetini te'yîd eder. Bâzı âlimler, bu hadîse dayanarak, farz olmayan umur dışında çocuğun tekâsül ve ihmali sebebiyle dövülüp dövülmeyeceğim münâkaşa etmiştir.[201]

Âlimler, yedi yaşından itibaren "çocuğa namaz emredilmesi" hadîsinden, namazla ilgili her çeşit bilginin öğretilmesi gereğini anlamışlardır: Namaz vakitleri, farzları, vâcibleri, sünnetleri, namazda okunacak sûreler, dualar,

tesbihât, abdest ve temizlikle ilgili teferruat, vs.
Oruca başlatma yaşı olarak namazdaki gibi rakam yoktur. Ancak, *"açlığa takat getirme"* ölçüsü konmuştur.[202] Bu ölçüye *"çocuk üst üste üç gün oruç tutabilirse ramazan orucu ona gerekli olur"* hadîsiyle açıklık getirilmiştir.[203] Bizzat Ashâb devrinde küçük çocuklara oruç tutturulduğunu gösteren sahîh rivayetler mevcuttur.[204]
Hülâsa, babanın çocuklarına öğretmekten sorumlu olduğu farz-ı ayn ilimler -ki temel eğitim müfredatı diyoruz- arasında, ibâdetlerle ilgili olarak namaz» oruç, zekât, hacc ve bunlarla ilgili zarurî temel bilgileri zikrederler.[205] Kur'ân-ı Kerîm'in namaz üzerinde sarîh ve ısrarlı şekilde durmuş olması, namaz öğretmenin daha mühim olduğunu ifâde eder. Fakat öbürlerinin ihmalini tazammun etmez.
Ahlâk ve âdab öğretimi: Ev halkı ve bu meyânda çocukların dini terbiyesinde namaz, oruç gibi farzların dışında bir kısım ahlâkî prensiplerin, içtimâi değerlerin de öğretilmesi gerektiğini belirten âyetler de mevcuttur. Bunlardan Hz. Lokman'ın oğluna nasihatleri şeklinde Kur'ân'da zikredilen ta'limâtı aynen kaydedeceğiz:
*"Lokman: 'Ey oğulcuğum! İşlediğin şey, bir hardal tanesi ağırlığınca olsa da, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, Allah onu getirip meydana kor. Doğrusu Allah latiftir, haberdârdır. Ey oğulcuğum! Namazı kıl, ma'rûfu (iyi bilineni) emret, münkerden (kötü bilinenden) de nehyet, başına gelene sabret; doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdir. İnsanları küçümseyip yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme; Allah, kendini beğenip övünen hiç kimseyi şüphesiz ki sevmez. Yürüyüşünde tabiî ol; sesini kıs. Seslerin en çirkini şüphesiz merkeblerin sesidir."**[206]*
İslâm âlimlerinin, ahlâkî bilgilerin de farz-ı ayn ilimlerin bir parçası olarak, çocuklara teferruatlı şekilde öğretilmesi gereğindeki ısrarlarını göstermek için meşhur Hanefî fakîhî İbnu Âbidîn'den şu kısa iktibası yapıyoruz: "... Beş farzla ilgili bilgileri öğrenmek farz olduğu gibi, ihlâsla ilgili bilgileri öğrenmek de farzdır. Zira amelin sıhhati buna bağlıdır. Keza helâl ve haram olanları bilmek gerektiği gibi, riya ile ilgili bilgileri de öğrenmesi farzdır. Zira kul, riya ile yaptığı amelin sevabından mahrum kalır. Hased ve ucûbla ilgili bilgiler de böyle. Zira bunlar, ateşin odunu yakıp bitirdiği gibi, ameli yiyip tüketirler. Keza, alış veriş nikâh ve talâkla ilgili bilgiler de, bu mes'elelerle iştigal etmek isteyen kimselere farzdır. Keza haram olan ve küfrü gerektiren sözleri de bilmek

farzdır..."[207]

Dinî irşadda hiyerarşi: Aile içerisinde dinî irşadın ehemmiyetini zihinlerde tesbît eden Kur'ânî mühim bir örnek, burada üzerinde durmamızı gerektirmektedir. Vereceğimiz örneğe göre, normal olarak,ailenin irşadından aile reisi sorumlu tutulmuş iken, aile reisinin ihmali veya gaflet ve dalâleti hâlinde, bu hizmetin, aile içerisinde ehliyetli bir kimse tarafından yürütülerek ihmalden kurtarılması gereği ortaya çıkmaktadır.

Sözkonusu örnek Hz. İbrahim'le alâkalıdır. Hz. İbrahim, ailevî hiyerarşiyi düşünmeden müşrik olan babası Âzer'i irşada çalışmış, gittiği yolun bâtıllığım söylemiştir:

"Kitapta İbrahim'i de an. Çünkü o, sıdkı bütün bir peygamberdi. Bir vakit o, babasına (şöyle) demişti: 'Ey babacığım! İşitmez, görmez, sana hiçbir fâidesi olmaz şeylere niye tapıyorsun? Ey babacığım! Bana muhakkak ki, sana gelmeyen bir ilim gelmiştir, o hâlde bana uy da seni doğru yola çıkarayım. Ey babacığım! Şeytana tapma. Çünkü şeytan rahman olan Allah'a âsi olmuştur. Ey babacığım! Doğrusu sana Rahman katından bir azabın gelmesinden korkuyorum ki böylece şeytanın dostu olarak kalırsın."[208]

Bu âyetlerin devamında, ailevî irşadda uyulması gereken nezâket örneği de verilmektedir. Zira, Hz. İbrahim, irşadını kabul etmeyen, üstelik taşlama tehdidinde de bulunarak, uzun müddet gözden kaybolmasını söyleyen babasına: *"Sana selâm olsun, senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim, çünkü bana karşı lütufkârdır. Sizi, Allah'tan başka taptıklarınızla bırakıp çekilir, Rabbime yalvarırım" der.*[209]

İtaatin sınırı: Dini terbiye bahsini kaparken, dinî terbiyenin ehemmiyetini tebarüz ettiren bir noktaya daha temasda fayda var: Kur'ân-ı Kerîm anne ve babaya "öf bile demeyi yasaklayacak derecede onlara karşı büyük bir hürmet ve itaat emrederken, dinî yaşayışla alâkalı emirler mevzuunda mühim bir kayıt getirir. Bu kayda göre, ebeveyn, yâni anne ve baba dine aykırı bir emirde bulunacak olurlarsa, bu emre asla itaat edilmeyecektir. Âyet-i Kerîme aynen şöyle:

Meâlerî: *"Biz insana, anne ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye ettik. (Ancak) eğer anne-baba, seni bir şeyi, körü körüne Bana ortak koşman için zorlarlarsa, o zaman onlara itaat etme. Dönüşünüz Banadır. Yaptıklarınızı size bildiririm."****[210]***

Kur'ân-ı Kerîm, aynı mes'eleyi, ehemmiyetine binâen, Lokman sûresinde tekrar ele alır: *"(Ey insanoğlu!) Annen, baban, seni körü körüne Bana ortak koşman*

için zorlarlarsa, onlara itaat etme, dünya işlerinde onlarla güzel geçin. Bana yönelen kimsenin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz Banadır. Yaptıklarınızı size bildiririm."[211]

3. Meslek Öğretimi:

Yukarıda kaydettiğimiz açıklamalarda görüldüğü üzere, Kur'ân-ı Kerîm, hayata hazırlama safhasında, çocukların dinî terbiyeleri üzerinde hassasiyetle durmakta, bu mes'elenin ehemmiyetini kavramada hiçbir tereddüt ve muğlaklığa yer bırakmamak için oldukça teferruat mes'elelere temas edip açıklık getirmekte, bir kısım tekrarlarla da mes'eleyi iyice te'kîd etmektedir.

Hayata hazırlık safhasının diğer mühim bir meselesi olan "meslekî formasyon" mes'elesinde ise, aynı açıklık ve ısrar görülmez. Buradaki teenni ve ibhâma (yâni mübhemliğe) bakarak, Kur'ân-ı Kerîm'in meslek öğretimi işine ehemmiyet atfetmeyip ihmal ettiği neticesini çıkarmak çok acele verilmiş bir hüküm olur. Böyle bir hüküm bizi, dinimiz hakkında yanlış ve insafsız bir kanaate sevkeder.

Evet Kur'ân-ı Kerîm, çocukların meslekî formasyonlarım da ihmal etmez. Onların dünyevî istikballerinin de yeterince düşünülüp, bu maksatla bir kısım tedbîrler alınmasının, çocuğa bu mes'elede de önderlik ve rehberlik edilmesinin gereğine irşad eden müteaddid âyetler mevcuttur. Ancak bunlar, dinî terbiye mes'elesinde olduğu kadar açık ve ısrarlı görülmezler, kısmen dolaylı ve mübhemdirler.

Meslek öğretimi mes'elesinin, dolaylı da olsa, hangi âyetlerde ele alındığı noktasına geçmeden önce, bu mevzûya niçin dolaylı ve mübhem olarak yer verildiğini belirtmemiz gerekiyor:

Önce, şu husus bilinmeli ki, Kur'ân-ı Kerîm, bizi ilgilendiren her şeye ehemmiyeti nisbetinde yer vermektedir. Bir kısım mes'elelere dolaylı bir işaretle, bir başkasına açık bir âyetle temas edip geçmişken diğer bir kısım mes'elelere tekrarla ısrarla yer vermiş, nazar-ı dikkatleri fazlaca çekmiş bulunmaktadır.

Burada akla şöyle bir sual gelebilir: "Ehemmiyetin ölçüsü nedir? Bu herkese göre değişir, birisi için mühim olan, bir başkası için değildir!" Bu soruya şöyle cevap verebiliriz:

Ehemmiyetin ölçüsü elbette insanın, hususah günümüz insanının hevâsı ve bencil hükmü değildir. Burada ölçü, İlâhî'dir. Yâni, insanın yaratılışında Cenâb-ı Hakkın güttüğü maksadlardır. Kur"ân bu ilâhî maksad ve gayelerde rehber kitaptır.

Bu açıdan bakarsak, Kur'ân-ı Kerîm'in iki büyük dâirenin mühim mes'elelerini açıkladığını görürüz:

1. Rubûbiyet dâiresi: Yâni Cenâb-ı Hakrk'a âit olan dâire. İnsanlarca meçhul olan o dâireyi Kur'-ân'dan ve Hz. Peygamber'den (a.s.m.) başka tanıtacak bir marifet ve ilim kaynağı mevcut değildir.O dâirenin, insanlarca bilinmesi gereken bir kısım mes'eleleri, şuunâtı vardır. Cenâb-ı Hakkın isimleri, mebde ve meâd (yâni başlangıcımız ve sonumuz), yaratılış, ceza, mükâfat, cennet, cehennem, hesap, kitap, melâike gibi. Kur'ân bunlara yer verirken her birinin insanın yaratılış gayesi açısından arzettiği ehemiyet nisbetinde farklı sayılarda tekrar eder, açıklık getirir.

2. Ubudiyet dâiresi: Bu dâire, kulluk dâiresidir. İnsanların Allah'a karşı vazifelerini, birbirleriyle olan münâsebetlerini ilgilendiren dâire. Bu dâirenin de pek çok mes'eleleri vardır. Bu mes'elelerden bâzısı bâzısına nazaran daha çok ehemmiyet taşımaktadır. Keza, bir kısmının ehemmiyeti açık olduğu, herkesçe görüldüğü halde, bâzılarının ehemmiyeti görülmez ve kolay kolayanlaşılmaz. Hattâ öyle mes'eleler vardır ki, insanın yaratılış gayesi açısından birinci derecede ehemmiyet arzetmesine rağmen, kendi kendine bunu idrâk etmesi mümkün değildir.

Şu halde Kur'ân-ı Kerîm, kulluk dâiresinin mes'ele ve vazifelerine temas ederken, İlâhî zaviyeden ehemmiyetli olanlara, insanlar tarafından ehemmiyeti kavranamayacak, ihmal edilecek durumda olanlara, daha çok yer vermeli, tekrarla üzerinde durmalıdır. Aksine ehemmiyetini kavramada zorluk çekilmeyecek olan veya ister istemez idrak edilip anlaşılacak olan rnes'elelere şöyle bir temas edip, bir işarette bulunupgeçmelidir.

Bu noktada hemen şunu söyleyebiliriz: Ubudiyet dâiresinin vazifelerinden olan namaz, oruç, zekât, hac gibi ibâdetler İlâhî zaviyeden, insanın yaratılış gayeleri açısından birinci derecede ehemmiyet taşıdığı halde, insanlarca kavranıp gereğince takdîr edilmesi mümkün değildir. Öyle ise Kur'ân burada ısrar etmeli, tekrarla üzerinde durmalıdır. Nitekim öyle olduğunugördük.

Halbuki, yine ubudiyet dâiresinin mes'elelerinden biri olan meslekî formasyon, yâni, dünyevî istikbâlin kazanılması, yeni nesillerin bu maksadla hazırlanması mes'elesi, bizzat insanlarca ehemmiyeti takdîr edilen, öncelikle düşünülen bir husustur. İnsan, aklıyla, tecrübesiyle, maddî hayatın tabiî nizam ve akışıyla o mes'eleyi düşünür, anlar ve tedbîrini alır. Binâenaleyh bu mevzuun Kur'ân'da ana dâvalardan biri olarak değerlendirilip doğrudan ele alınmasına gerek yoktur. Tebeî bir nazarla, tâli bir mes'ele olarak elealıp dolaylı şekilde yer

vermek, temas edip geçmek yeterlidir ve gerçekten de öyle yapılmıştır.[212]

Kur'ân'da Meslekî İhzâriyeler:

Yukarıdaki "kısa açıklamadan sonra şunu söyleyebiliriz: Meslek öğretimi mes'elesini sarih olarak ele almamış olan Kur'ân-ı Kerîm buna ihzâriyeler tarzında yer vermiştir. Yâni meslekî öğretim ve formasyonu netîce verecek birçok hazırlayıcı (ihzari) unsurlar, dini emirler olarak Kur'ânî mesaja dercedilmiştir. Bunlar ferdî ve içtimaî hayatın gereği olarak herkesin ister istemez karşılaşacağı bâzı maddî emrivakilerin yönlendirilmesi ile sağlanmıştır.
Bir başka ifâde ile Kur'ân, maddi hayatın vazgeçilmez bir kısım mes'elelerine, dinî bir yaklaşımla temas ederek bunların helâl olan cihetim, Allah nezdinde makbul ve güzel olan tarz ve istikametini taleb etmiştir. Bu taleblerin hakkıyla yerine getirilmesi, mü'min ister istemez bir maksada hazırlayacak ve bir hedefe sevkedecektir. "Meslekî Formasyon" olarak tebellür ve tezahür eden bu "hedefe, ferdi, dolaylı olarak hazırladığı için Kur'ân'da yer verilmiş olan bu tedbîri unsurlardan her birine -günlük lisanımıza kısmen yabancı da düşse- "ihzariye" veya "dispozisyon" diyebiliriz. .
Şimdi, ifası, mü'mini bir meslek sahibi olmaya ve bir meslek icra etmeye ve çocuğunu bir meslek üzere yetiştirmeye sevk ve mecbur eden bu Kur'ânî "ihzâriye"lerin mühim olanlarından birkaçını belirtmeye çalışacağız.[213]

1. Rızık Helâl Ve Temiz Olmalıdır:

Mümin bir kimse her şeyden önce helâl ve temiz olan şeyleri istihlâk etmek zorundadır. Yediği veya kullandığı şeylerde maddî veya manevî bir kir bulunduğu takdirde yaptığıibâdetlerin kabul edilmiyeceğini Hz. Peygamber haber veriyor.[214] Esasen Kur'ân'ın ifâdesine göre,tâ Hz. Âdem'den beri bütün peygamberlere -ve dolayısıyla insanlara- helâl ve temiz şeylerin yenmesini emredilmiştir.
*"Ey peygamberler! Temiz şeylerden yiyin, faydalı iş işleyin. Doğrusu Ben, yaptığınızı bilirim."**[215]***
Bir diğer âyette de şöyle buyurulur:
*"Ey imân edenler! Sizi rızıklandırdığımızın temizlerinden yiyin. Yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız, O'na şükredin"**[216]***

2- Helâl Rızık Emek Eseridir:

Kur'ân-ı Kerîm, yukarıda kaydettiğimiz misâllerde olduğu üzere, bir kısım âyetlerinde "Helâl" ve "Temiz" rızık yemeyi emrederken, diğer bâzı âyetlerinde helâl rızkın "ferdî emekle" elde edileceğini ifâde etmiştir.

Meâlen: "*Insan için çalıştığından başkası yoktur.*"[217]

Bütün peygamberlerin (aleyhimüsselâm) ellerinin emekleriyle geçindiğini ifâde eden Hz. Peygamber de (a.s.m.) yukarıda kaydettiğimiz âyetleri açıklar mâhiyette olmak üzere şöyle buyurur:

*"Kişi, elinin emeğinden daha hayırlı bir şey asla yememiştir."****[218]*** Hz. Peygamber (a.s.m.) ayrıca, helâl rızık için çalışmayı, her Müslümanın "vâcib'lerinden biri olarak ifâde etmiştir:

Diğer taraftan, İslâm âlimleri, "İlim taleb etmek her Müslümana farzdır"[219] hadîsinde ifâde edilen "ilin"den muradın "haram-helâl ilmi" olduğunu söyleyerek helâl kazancın ve buna imkân veren meslek bilgisinin ehemmiyetini dile getirmişlerdir.[220]

3. İnsanlar Birbirlerine Muhtaçtırlar:

İnsanları diğer canlılardan ayıran hususiyetlerden biri de hemcinsine olan ihtiyâcıdır. Hayvanlar da şüphesiz hemcinslerine ihtiyaç duyarlar, ama bu, insanlarınki kadar çok yönlü ve zarurî değildir. Tabiatı icâbı medenî bir hayat yaşamak zorunda olan insanın ihtiyaçları çoktur ve bunların hepsini tek başına kendisi karşılayamaz.

Başkalarına olan ihtiyâç, iktisadî hayatta, rızıkların farklılığı şeklinde kendini ortaya koyar. Çalışmanın ve iktisâdi gelişmenin, binnetîce medenî ve teknik terakkinin de sebep ve zenbereği olan bu ekonomik farklılık ve ihtiyâç durumudur ki, cemiyette iş bölümünü ortaya çıkarmakta kimini terzi, kimini ayakkabıcı, dülger, bakkal, taksici, pilot, âmir, me'mûr, patron, işçi, asker, komutan vs. yapmaktadır. Bakkal dükkânını işleten bakkal, mesleğini icra için müşterilerine hizmet ederken kazandığı parayla ayakkabıcı,terzi, taksici gibi pek çok meslek sahibini çalıştırmakta, istihdam etmektedir. Hz. Peygamber'in, 'İnsanların efendisi insanlara hizmet sunandır"[221] sözünün ışığında değerlendirecek olursak herkesin fevkinde yer alan devlet reisliği bile "herkese hizmet" sunan bir vazife olarak değerlendirilebilir.

Medenî hayatın devamı bu iş bölümü olmaksızın düşünülemeyeceğinden, bâzı mütefekkirler, çok haklı olarak, insanlık için, en büyük felâketin, ferdler arasındaki her çeşit farklılığın kaldırılıp mutlak eşitliğin sağlanacağı günde geleceğini söylemişlerdir.[222]
Kur'ân-ı Kerim, mevzûmuz açısından son derece ehemmiyetli olan bir âyette bu karşılıklı ihtiyaç durumuna parmak basarak, rızıkların farklı kılınma-smdaki hikmeti belirtir: "İş bölümü ile birbirleri içincalışmak." .
Meâlen: "*Rabbinin rahmetini onlar mı taksim edip paylaştırıyorlar? Dünya hayatında onların geçimlerini aralarında biz taksim ettik. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini kimine derecelerle üstün kıldık."* ***[223]***
Âyette geçen "iş gördürme" tâbiri, asıl mevzûmuz olan "meslekî formasyon" mes'elesi açısından büyükehemmiyet taşır. Zira, gördürülen işler belli bir mesleği ilgilendirir. İnsanların, birbirlerinin işini görebilmesi için o işlerde yetişmesi gerekir. Her işi bilen veya hiçbir işi bilmeyen insanlardan müteşekkil bir cemiyet düşünülemez. Vasıflı mahareti en az isteyen "amelelik" ve "hamallık" bile belli bir tecrübe ve formasyon ister.
Şu halde, birbirlerine iş gördürme esâsına dayandırılan helâl rızık te'mini için, yeni yetişen nesillerin "iş görebilir" vasıfta olması şarttır. Bu da meslekî formasyonu gerektirir.[224]

4. Dünya İçin Taleb Emri:

İslâm dinini diğer pek çok din ve sistemlerden ayıran bir husus, dünya ve âhi-ret, madde ve mânâ, ruh ve beden muvâzenesidir. Bunlardan biri, diğeri için feda edilmez. Her ne kadar âhiret düşüncesini zihinlerde daima canlı tutmak isterse de dünyanın ihmal edilmesini taleb etmez. Bilâkis dünyanın da unutulmaması, ihmal edilmemesi tenbîh edilir. Kur'ân-ı Kerim bazı âyetlerinde gerçekten âhireti hiç düşünmeden sâdece dünyayı taleb edenleri kınarken, diğer bâzı âyetlerinde de hem dünya ve hem de âhireti taleb edenleri takdir eder veayrıca*"dünyadaki nasibini unutma"* ***[225]*** der.
Dünya ve âhireti beraberce taleb etmeyi emreden âyetlerden biri de şudur:
"İnsanlardan: 'Rabbimiz! Bize dünyada ver' diyenler vardır. Öylesine âhirette bir pay yoktur. *"Rabbimiz!Bize dünyada iyiyi, âhirette de iyiyi ver, ateşin azabından koru' diyenler vardır. İşte onlara kazançlarından ötürü karşılık vardır..."* ***[226]***
(Bunu tamamlayan) bir diğer âyet de meâlen şöyle:
"Dünyayı isteyene -istediğimiz kimseye dilediğimiz miktarda- hemen veririz.

Sonra ona cehennemi hazırlarız, yerilmiş ve kovulmuş olarak oraya girer. Âhireti isteyip, inanmış olarak onun için gerekli çalışmada bulunan kimselerin, işte onların çalışmaları meşkûr (makbul) olur. Her birine, onlara da, bunlara da Rabbinin vergisinden birbiri ardınca veririz. Rabbinin vergisi kimseden men edilmiş değildir." ***[227]***

5. Çocuğun Maddî İstikbalini Düşünme Fikri:

Meslekî formasyon mes'elesini aydınlatan ve garantileyen bir husus da budur. Kur'ân bu mevzûyu, yarınlarını samimî olarak düşünüp tedbir alacak hamiden mahrum olan yetimlerin ihmal ve istismarını önlemek
maksadıyla, yetimlerle ilgili olarak teşri etmiştir. Biz de bu kadarcık bir işaretle yetinip, mes'eleyi yetimlerle alâkalı bahiste ele alacağız.[228]

Meslek Mevzuunda Y üksek İdeal:

Çocuğun maddî istikbali mes'elesinde dikkatimizi çeken Kur'ânî bir orjinalite, meslek hususunda yüksek idealler vermiş olmasıdır. Daha önce de söylediğimiz gibi, Kur'ân-ı Kerîm'de çocuğun meslekî formasyonuyla doğrudan alâkalı âyetlere, emirlere rastlanmaz iken, bu konuyla zımnen de olsa ilgi kurabileceğimiz bir kısım âyetlerde yüksek ideallerin söz konusu edildiğini görmekteyiz.
Bu âyetlerden biri, daha önce de temas ettiğimiz, ideal bir Müslümanın onbeş kadar vasfının zikredildiği bir pasajda geçer. İşte burada kaydedilen ve bir mü'minde bulunması gereken ideal vasıflardan biri, arkadan gelecek zürriyetinin istikbâli için Cenâb-ı Hak'tan talebte bulunmaktır:
"Onlar: *'Rabbimiz! Bize eşlerimizden ve çocuklarımızdan gözümüzün aydınlığı olacak insanlar ihsan et, bizi müttakilere önder yap' derler."* ***[229]*** .
Yine bu mes'eleyle irtibat kurabileceğimiz, eski peygamberlerle alâkalı bir kısım dualarda da aynı mânâyı bulmaktayız. Hz. İbrahim ve Hz. İsmail Kabe'nin temellerini yükseltince şu duayı yaparlar:
Meâlen: *"Rabbimiz! Yaptığımızı kabul buyur, şüphesiz ki, sen, hem işitir, hem bilirsin. Rabbimiz! İkimizi sana teslîm olanlardan kıl, soyumuzdan da sana teslim olanlardan bir ümmet yetiştir. Bize ibâdet yollarımızıgöster... Rabbimiz! içlerinden onlara senin âyetlerini okuyan, kitabı ve hikmeti öğreten, onları her kötülükten arıtan bir peygamber gönder. Doğrusu güçlü ve hakîm olan ancak*

sensin."[230]

Yine Hz. İbrahim, Cenab-ı Hakkın; *"Seni insanlara önder kılacağım"* hitabına karşı: "*Soyumdan da"*[231] talebinde bulunur.

Hz. İbrahim'in çocukları için yaptığı dua ile, yeni nesillere verilecek formasyon mes'elesi arasında kurulan irtibatın oldukça zayıf olacağına dair yapılacak bir itiraza hak vermekle birlikte hemen kaydetmek isteriz ki, İslâm fakîhleri, çocukların meslekî tevcih ve formasyonu mes'elesinde, âyet-i kerîmelerde ifâde edilen espiriye uygun bir esas getirmişlerdir.

Yâni çocuğa öğretilecek meslek, çocuğun babasının icra etmekte olduğu -halkın telâkkisi açısından- meslekten şerefçe daha düşük olmamalıdır. Söz gelimi, mesleği sarraflık olan bir kimse çocuğunu, itibarca daha dûn olan terziliğe vermemelidir. Şafiî fakîhlerinden Mâverdî (v. 450/1058), mevkii yüksek bir babanın çocuğuna, şu veya bu nokta-i nazardan zarar ve aşağılanma getirecek bir mesleğe vermemesi gerektiğini söyler.[232] Hanefî fakîhlerinden Üsrûşenîde (v. 632/1230), çocuğu, babasının mesleğinden daha düşük bir mesleğe vermemek gerektiğini ifâde eder.[233]

Burada belirtilmek istenen husus, halkın örfünde ve efkâr-ı umûmiyede mevcut olan değerlendirmelerin nazar-ı itibara alınması gereğidir. Mücerred din açısından şu veya bu mesleğin diğer bir mesleğe nazaran daha şerefli olduğunu söylemek mümkün değildir. Üstelik şu mesleğin şerefli, öbürünün şerefçe dûn olması gibi değerlendirmeler zamana, zemîne, içtimaî muhite göre değişen izafî hükümlerdir.

Hanbelî âlimlerden olan İbnu Kayyim (v. 751/1350), daha değişik bir görüşle, çocuğun göstereceği istîdâda göre, meslek veya mektebe verilmesini teklif eder: "Eğer baba, çocukta iyi bir anlayış, sıhhatli bir idrak, kuvvetli bir hafıza ve yeterli bir kavrama keşfederse onu ilme teşvik etmelidir. Zira bu vasıflar, ilmi kolayca kabul için çocukta fıtrî bir kabiliyetin varlığına delildir... Bunun aksine, çocukta meslek-lerden birine müteveccih bir heves ve kaabiliyet görürse ve bu meslek de mubah ve insanlar için faydalı bir meslek ise, çocuğu o sahada yetiştirmesi gerekir."[234]

Hülâsa, bütün İslâm mezhepleri, bulûğ çağından önce, çocuklara meslek öğretilmesinin lüzumunda ittifak etmekle kalmayıp, bu mesleğin çocuğun kabiliyet ve ailesinin içtimaî mevkiine uygun olmasını ve insanlara faydalı bulunmasını da şart koşarlar. Bu hükümlere giderken âlimlerin, bir kısmını yukarıda kaydettiğimiz, Kur'âhî nâslardan istifade ettiği muhakkaktır. İslâm dini,

ayrıca, çocuğa, bulûğdan önce meslek öğretme vecibesinin nazariyatta kalmayıp, fiilen gerçekleşmesini sağlamak için, başkaca prensipler koymuş, mümkün mertebe bu hususu te'minat altına almaya çalışmıştır. Ancak konunun teferruatına girmek bizi asıl maksadımızdan uzaklaştıracaktır.[235]

4. Cinslerin Terbiyesi:

Kur'ân-ı Kerîm'de çocukların cinslerine göre terbiyeleriyle ilgili teferruata rastlanmaz. Ancak yine de bu mevzûyla ilgisini kurabileceğimiz bir kısım âyetler vardır:

1. Tesettür âyeti: Kadınların tesettürü yâni süslerini (süs mahallerini) kimlere karşı açabilecekleri birer birer sayılırken, ilgili âyette, sonuncu kalem olarak:

Meâlen: "*Kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan çocuklar*"[236] denmektedir.

Âyette "bulûğ" kelimesi kullanılmadığı gibi, buna delâlet eden bir tâbire de yer verilmemektedir. Bu duruma göre, cinsî terbiye hususunda bir kısım fiilî ted-birler daha erken yaşlarda başlatılacak demektir. İbnu Kesîr'e göre, küçük çocuklar, kadınların sözlerindeki yumuşaklık, yürüyüş,' duruş ve diğer hareketlerindeki kadınlığa has incelikleri anlayamazlar. Bu durumdaki küçüklerin kadınların yanlarına girmelerinde bir beis yoktur. Ancak mürâhık olmuş ise, veya mürâhık olma yaşına yaklaşmış ise-ki bu da kaydedilen hususları anlaması, çirkinle güzelin arasını tefrik edebilmesiyle ortaya çıkar- kadınların yanına girmesi caiz değildir.[237]

Râzi'nin kaydettiği iki açıklamadan birine göre, bu âyette kastedilen, kadınların avretlerini, küçüklüğü sebebiyle tasavvur edemiyen ve ne olduğunu anlamayan çocuk, diğerine göre de, kadınlara temas etme gücüne henüz ulaşmamış bulunan çocuktur.[238]

2. İsti'zân âyeti: Günün üç vaktinde, büyüklerin yanma girerken, çocuklar için izin isteme (isti'zân) kaidesini getiren âyet bu mevzuda bir başka delîl olmak-tadır:

"Ey iman edenler, ellerinizin altında olan köle ve cariyeler ve sizden henüz bulûğa ermemiş olanlar, sabah namazından önce, öğle sıcağında ve yatsı nama-zından sonra yanınıza gireceklerinde üç defa izin istesinler. Bunlar sizin açık bulunabileceğiniz üç vakittir. Bu vakitlerin dışında birbirinizin yanına girip çık-makta size de, onlara da bir sorumluluk yoktur. Allah size âyetlerini böylece

açıklar. Allah bilendir, hakimdir."[239]

Burada Kur'ân-ı Kerim, doğrudan doğruya çocuklara hitab etmeksizin, çocuklarla ilgili bir emir vermektedir. Doğrudan çocuklara hitab edilmeyişi, onların henüz mükellef, teklife mahal olmayı şiarından dır. Her çeşit âdabı ve hattâ farzları onlara büyükleri öğretecektir. Dinî terbiyeleri ile alâkalı olarak daha önce kaydettiğimiz âyetlerde de çocuklar doğrudan muhatab değillerdir. Meselâ namaz vs. bir kısım umur Hz. Lokman'm çocuğuna yaptığı nasihatler meyânında kaydedilmiş veya, ehline namaz emreden bâzı peygamberlerden bahislerde bulunulmuştur.

Âyette dikkat çeken diğer bir husus şudur: Oradaki hitap anneye veya babaya değil "büyüklere"dir. Binâenaleyh çocuk sâdece ebeveynin değil, diğer büyüklerin de, bu üç vakitte, huzurlarına girerken izin isteyecektir. Müfessirler burada, "ey iman edenler" tabiriyle erkek ve kadın her iki cinsin de kastedildiğini belirtirler. Keza, çocuklar için de, kız ve erkek her ikisi maksûddur.

Âyetten anlaşılan sarih mânâlardan bir diğeri, Müslüman bir ailenin yaşayacağı meskenin plân ve tanzîmiyle ilgilidir. Müslüman "aile" tek odalı bir meskende yaşayamayacağı gibi, oda sayısı, evde yaşayanların sayısına uygun olarak farklı olacaktır. Bulûğa ermeyenler için, bulûğa ermiş olanlar için, ebeveyn için ve hattâ ayrı cinsten büyükler için -en azından yukarıda beyân edilen üç vakitte- kalacakları üç ve hattâ dört ayrı odaya ihtiyaç vardır. Aksi takdirde âyette emredilen "birbirlerine izinle girme" emri yerine gelmez.

Bu âyeti tamamlamak üzere, Hz. Peygamber'in (a.s.m.), on yaşma basan çocukların yataklarının ayrılmasına dâir emride[240] göz önüne alınacak olursa, gerek mesken plân ve tanzimi nokta-i nazarından ve gerekse çocukların cinsî terbiyeleri nokta-i nazarından "ayırım" mes'elesinin ehemmiyeti daha da ciddiyet kazanır.

Ama ne var ki, Müslümanlar, bu âyeti, tâ bidayetten beri tam olarak tatbik sahasına koymuş değillerdir. Rivayetler, Ashâb'ın büyüklerinden olan İbnu Abbâs'm bu âyeti, insanların tatbik dışı bıraktığı üç âyetten biri olarak görerek yakındığını kaydeder.[241]

Bu âyetten şu mânâ da çıkmaktadır: Çocuklar, bu üç vakit dışında, evin odalarını normal şartlarda dolaşmak hususunda serbest olmalıdır, bu hususta onlar kayıtlanmamalıdır. Bu üç vakitte izin şartı, "açık bulunabilme ve binâenaleyh avretlere ıttıla" sebebine bağlandığına göre, bu vakitler dışında da avretlere ıttıla ihtimali izni gerektireceği gibi, "bu vakitlerin dışında birbirinizin yanma girip çıkmakta size de, onlara da bir sorumluluk yoktur" ifâdesine göre, bu vakitler dı-

şında, normalde, küçüklerin girip çıkmasına imkân verecek örtülü kıyafette bulunmak gerekmektedir.
Kur'ân-ı Kerîm bu isti'zân âyetiyle, dolaylı olarak, hâne halkının, mesken dâhilinde taşımaları gereken kıyafet ve dahilî hayatın tanzimiyle ilgili esasları da latîf bir üslûbla vermiş olmaktadır.

3. Büyüklerin isti'zâni: Kur'ân-ı Kerîm, yukarıda kaydettiğimiz, çocuklarla ilgili âyetin hemen ardından, büyüklerle alâkalı kaideyi kaydeder:
"Çocuklarınız bulûğa erdiklerinde, büyüklerinin izin istediği gibi, onlar da her defasında izin istesinler. Allah size âyetlerini böylece açıklar. Allah alîmdir, hakimdir." ***[242]***

Bu âyet doğrudan çocuklarla alâkadar görünmese de, mevzûmuzu tamamlayıcıdır. Zira, görüldüğü üzere, burada, büyük çocukların ebeveyn veya diğer büyüklerinin yanlarına girmede izin isteme gereği, küçüklerde olduğu gibi, üç vakitle kayıtlanmıyor, "her defasında" olmak üzere şümullendiriliyor. Yine Nür Sûresinde, daha önce mutlak bir şekilde beyân edildiği üzere, "büyük, küçük, mahrem, yabancı kim olursa olsun, hangi vakitte bulunursa bulunsun[243], bir başkasının evine girerken" izin istemek gerekmektedir:
"Ey iman edenler! Evlerinizden başka evlere, izin almadan seslenip sahiplerine selâm vermeden girmeyiniz. Eğer düşünürseniz bu, sizin için daha iyidir." ***[244]***
Râzî, isti'zân emrinin sebebi, avrete ıttıla değil de içeridekinin başkasının ıttılaını istemediği bir işle
meşguliyeti ise, kişinin zevce ve cariyesinin bile izinsiz giremiyeceğini beyân eder.[245]

Terbiyede Cinslerin Ay ırımı:

Esas itibariyle Kur'ân-ı Kerîm'de, öğretim ve terbiye mes'eleleriyle ilgili olarak, kız ve erkek arasında herhangi bir ayırım emri sarîh olarak gelmiş değildir. Bu konuya giren âyetlerden çıkarılacak sarîh veya zımnî hükümler kız ve erkek her iki cinse de şâmildir. Ancak, hususan cinslerin terbiyesi ile alâkalı birkaç bahsin, kadın ve erkek her iki cinste de ayrı ayrı ele alınarak tebliğ edilmiş olması, âyetlerin sarîh olan ahkâmının yanıbaşmda, cinslerle alâkalı içerisinde verilmesi gereğini tefhim ettiği söylenebilir:
"Ey Muhammedi Mü'min erkeklere söyle, gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, mahrem yerlerini korusunlar. Bu, onların arınmasını daha iyi sağlar.

Allah yaptıklarından şüphesiz haberdardır. Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, iffetlerim korusunlar. Süslerini, kendiliğinden görünen kısım müstesna, açmasınlar. Baş örtülerini yakalarının üzerine salsınlar. Süslerini kocaları veya babaları veya kayınpederleri veya oğullan veya kocalarının oğullan veya kardeşleri veya erkek kardeşlerinin oğulları vaya kızk ar d eşlerinin oğulları veya Müslüman kadınları veya cariyeleri veya erkekliği kalmamış hizmetçiler, ya da kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizledikleri süslerin bilinmesi için ayaklarını yere vurmasınlar. Ey insanlar! Saadete ermeniz için hepiniz tevbe ederek Allah'ın hükmüne dönün."[246]

Münhasıran tesettürle alâkalı olması hasebiyle, sâdece kadınları ilgilendiren diğer bir âyetin, betahsis kadınlara hitaben gelmiş olması cinsî bilgilerin, cinslere ayrı ayrı verilmesi gereğini te'yîdden başka, bu çeşit bilgilerin cinslere verilmesinin ihmal edilmemesi gereğini de ifâde eder:

"Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına, dışarı çıkarken üstlerine örtü almalarım söyle. Bu onların hür ve namuslu bilinmelerini ve bundan dolayı incitilmemelerini daha iyi sağlar. Allah bağışlar ve merhamet eder." ***[247]***

Terbiyede cinslerin ayırım mes'elesi hadîslerde daha sarih gelmiş, bunlara dayanan fakîhler, çocukların "temyiz yaşından itibaren" kızların ve erkeklerin cinsî terbiyelerinin daha şuurlu, daha sistemli olarak ayrı ayrı ele alınmalarını ifâde etmişlerdir. Onların terbiyelerini ayırma işi, verilecek husûsî bilgi ve kazandırılacak maharetlere şâmil olduğu gibi, onları yetiştirecek hocaya da şâmildir. Normalde, kızları kadın muallim, erkekleri de erkek muallim terbiye etmelidir.[248]

5. Ebeveynin Sorumlulu ğu:

Gayret G östermek

Ebeveynin sorumluluğuna giren terbiye müfredatının ana mes'elelerini gördükten sonra, bu bahsi, mühim bir hususla noktalamamız gerekmektedir. Dikkat çekeceğimiz hususa "mühim" diyoruz, zira terbiyevî faaliyetin itidalini koruması ve birçok durumlarda karşılaşılan başarısızlık karşı-smda fütura düşmeden terbiyevî gayretin devam ettirilmesi bunun anlaşılmasına bağlıdır.

Geçen bahislerde görüldüğü üzere, bir kısım âyet ve hadîsler, başta baba olmak

üzere ebeveyni vesayetleri altında bulunan çocukların dinî terbiyesinden sorumlu tutarken, diğer bir kısım âyet ve hadîsler onların gayretine mutlak bir başarı vâdetmemekte ve hattâ başarısızlık örnekleri vermektedir. Bu hususa en muknî misâl Hz. Nûh ve onun oğlu ile alâkalı olanıdır: Kur'ân-ı Kerim'in belirttiği üzere, Hz. Nûh, kavmini "*gizli ve açık"*[249] her şekle baş vurarak *"gece ve gündüz"*[250] hiç durmadan Hakka çağırmış bulunduğu halde, kendi oğlu, bütün arzu ve gayretlerine rağmen "kâfirlerden" ayrılmamış ve *"boğulanlardan"* olmuştur.[251] Hiç kimse Hz. Nuh'un bu hummalı irşad işinde Ailesini ihmal ettiğini, aile efradı ve bu. meyânda oğlunun hidâyeti için uğraşmadığını söyleyemez. Evlâdına karşı bir babanın taşıdığı şefkati ifâde için müşahhas örneklerden biri olarak kaydedilen Hz. Nuh'un, kendi çocuklarını ebedî ateşten kurtarmak için başkalarına sarfettiği gayretten daha fazlasını sarfettiğini, bu işte daha çok fırsat sahibi bulunduğunu söyleyebiliriz. Öyle ise onun oğlu, bir peygamber babanın gösterebileceği,, en kesif, en muknî irşad faaliyetlerine rağmen sapık çevresine uyup, küfründe direnmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm, ebeveynin gayretine rağmen küfründe direnecek olanlara kıyamete kadar rastlanabileceğini ifâde zımnında, bir başka pasaja daha yer verir. Ebeveynin irşadına kulak tıkayıp, küfründe ısrar eden ve inadım, onlarla cedelleşmeye gidecek kadar ileri götüren evlâd örneğinin sunulduğu bu pasajda, şahıs muayyen değil, mutlaktır:

"Anesine, babasına; 'Öf ikinizden (sizden bıktım), benden Önce nice nesiller gelip geçmişken beni, tekrar diriltilmemle mi tehdîd ediyorsunuz?' diyen kimseye, anne babası, Allah'a sığınarak 'Sana yazıklar olsun! İnan, doğrusu Allah'ın sözü gerçektir' diye cevap verirler. İşte onlar kendilerinden önce cinlerden ve insanlardan gelip geçmiş ümmetler içinde Allah'ın azâb va'-dinin aleyhinde gerçekleştiği kimselerdir. Doğrusu onlar hüsranda olanlardır."[252]

Şu halde, Kur'ân-ı Kerîm, bu kaydedilenlerin ışığında şu dersi vermek istiyor: Anne ve babalar, her halükârda çocuklarının irşadı için çalışacaklar, ellerinden geleni yapacaklardır. Bu durumda, istenen gaye hâsıl olmasa bile, Allah nazarındaki sorumluluktan kendilerini kurtarmış olurlar.

Peygamberlik vazifesinin ifasında mühim bir esas olan ve bu sebeple birçok defalar[253]"Teblîğ edip netice beklememek" ve hattâ "icbar edici olmamak" düstûru ailevî terbiyede de mürşid ve rehber olacaktır:

Meâlen: *"Eğer yüzçevirirlerse, (ey Muhammed),. sana düşenin sâdece açıkça tebliğ olduğunu bil."*[254]

Meâlen: *"(Ey Muhammed!) Sen duyur! Esasen sen sâdece bir duyurucusun. Sen onlara zor kullanacak değilsin."*[255]
Tebliğden netice hâsıl olmaması, tebliğ işine devanı hususunda fütur vermemeli, azmi kırmamalıdır. Zira hidâyeti veren Allahtır:
Meâlen: *"(Ey Muhammed!) Sen sevdiğim doğru yola eriştiremezsin, ama Allah dilediğini doğru yola eriştirir. Doğru yola girecekleri en iyi O bilir*."[256]
Bu durum, terbiye müfredatının en mühim kalemini teşkil eden dinî terbiyede böyle olduğu gibi, başta meslekî terbiye olmak üzere diğer kalemlerde de böyledir.
Dinî terbiye örneğinde temel prensip böylece tesbît edildikten sonra, aynı pransibin terbiye müfredatına giren diğer kalemler için tekrar açıklanmasına hacet kalmaz.[257]

6. Terbiyeyi İlgilendiren Bir Ka ç Mühim Mes'ele

Terbiye mevzuuna giren mes'eleler sâdece din ve meslek eğitimi müfredatı, eğlence vs. gibi yukarıda kaydettiğimiz konulara münhasır değildir. Herkesin bilmesi gereken daha pek çok mes'elesi vardır. Burada hepsini ele alarak teferruata girmeyeceğiz. Bununla beraber, Kur'ân-ı Kerîm'in yer verdiği, hattâ bâzılarında tekrar tekrar üzerinde durup teferruatlarını açıkladığı birkaç mes'eleye daha dikkat çekmemiz gerekmektedir. Bunlardan biri terbiye yaşı ve bununla, alâkalı bâzı mes'eleler, diğeri de süt devresi'dir. Bilhassa süt devresi üzerinde Kur'ân-ı Kerî defalarca durmuştur. Bu hal, terbiye açısından ehemmiyetini herkesin lâyıkıyla kavrayıp değerlendiremediği bu devrenin aslında büyük önem taşıdığını, o devreyi ilgilendiren -başka gıda rejimi olmak üzere- pek çok mes'elenin üzerinde hassasiyetle durmak gerektiğini ifâde eder. Biz de ehemmiyetine binâen, bu mes'eleyi açıklayarak bahsimize gireceğiz:[258]

Süt Devresi

Kur'ân-ı Kerime göre, çocuğun terbiye ve bakımında en mühim devrelerden biri süt devresidir. Zira zahiren ehemmiyetsiz ve kısa. olan bu devre ile alâkalı olarak muhtelif hükümler vazedilmiş, mes'ele farklı âyetlerde tekrarla ele alınmıştır:
1. Ahkâf sûresinde *"hamilelik ve sütten kesme müddetinin otuz ay"* olduğu bildirilir.[259]

2. Bu âyette mübhem kalan süt devresinin müddeti, Lokman Sûresinde iki yıl olarak tahdîd edilir.[260]
Bakara Sûresinde tekrar ele alman bu devre, babanın isteğine bağlı olarak "tam iki yıl" olarak kesin hükme bağlanır:
Meâlen: *"Anneler çocuklarını, emzirmeyi tamamlatmak isteyen babalar için tam iki yıl emzirirler."* ***[261]***
Âyetin devamı, bu iki yılın vecîbe olmadığını, anne ve babanın mutabakatı ile daha önce de sütten kesilebileceğini ifâde eder:
Meâlen: *"Anne-baba aralarında istişare ederek ve anlaşarak sütten kesmek isterlerse ikisine de sorumluluk yoktur."*

3. Yukarıdaki âyette, çocuğun anne tarafından emzirilmesi esas kılınmış olmakla birlikte "süt anneye" verilmesi de tecvîz edilmiştir. Ancak, âyetten âlimler, iki yıllık devre içinde çocuğu emzirmeye annesinin ehakk olduğu, emzirmek istediği takdirde, babanın başka birsütanne arama hakkına sahip olmadığı, hükmünü çıkarmışlardır.[262] Ayrıca âyetin devamında, *"Çocuklarınızı sütanneye emzirtmek isterseniz, vereceğinizi örfe uygun bir şekilde öderseniz, size sorumluluk yoktur"* denmektedir.

4. Boşanan ailelerde, emzikli çocuğun emzirtil mesi mes'elesi ayrıca ele alınmakta ve bu durumda annesi emzirdiği takdirde annesine emzirme ücretinin verilmesi emredilmektedir. Annesine emzirtilmesi bâzı zorluklar çıkaracak ise, bir' sütanneye verilmesi de tavsiye edilmektedir.[263]

Terbiye Ya şı

Mutlak mânâda alınınca fiilî terbiye, insanın bedenî, ruhî ve aklî kapasitelerini, dinî idealler çerçevesinde, herhangi bir sınırla kayıtlı olmayan sonsuz mertebeler içerisinde, âzami şekilde geliştirip yüceltmek maksadıyla, doğumdan ölüme bütün hayatını ihata eden mütemâdi bir faaliyettir. Ancak, bu faaliyetlerin en kesafetlisi ve velînin sorumluluğu altında bulunan safhası bulûğ çağma kadar olan terbiyedir. "Terbiye" denince nassen de, örfen de öncelikle bu anlaşılır.
Kur'ân-ı Kerîmde, yanında ebeveyninden biri veya her ikisi yaşlanmış olan kâhil (yâni olgun yaşta) bir kimsenin, bu yaşlı anne ve babasına karşı nasıl davranması gerektiğini tesbît ederken kâhil kimseye, ebeveyni için şöyle demesi emredilir:*"Ey Rabbim, küçükkenbeni terbiye ettikleri gibi sen de onlara*

merhamet et! de."[264]
Burada ebeveynin evlâdlarmı, *"küçükken terbiye"* etmeleri gereği nazar-ı dikkate verilir.
Hz. Peygamber (a.s.m.) ebeveynin sorumluluğunda olan çocukluk çağındaki terbiyede kazandırılan bilgi, ahlâk, davranış gibi her çeşit aklî ve ruhî muktesebât, kişi şahsiyetinde silinmesi zor, derin ve ciddî izler bıraktığını birçok hadîsleriyle ifâde eder:
*"İlmi gençken öğrenen sanki taş üzerine nakşetmiş gibidir, büyüdüğü zaman öğrenen ise sanki su yüzüne yazı yazmış gibidir."**[265]***

*"Hayra alışın, zira hayır âdet {ve alışkanlık) ile kaimdir"**[266]*** "sözüyle her çeşit iyi şeylerin öğrenilip kazanılarak alışkanlık hâline getirilmesinde en mühim devre olan çocukluk devresine, İslâm dininin müstesna bir ehemmiyet atfedeceği her çeşit izahtan' varestedir. Âyet ve hadîste gelen gerek işârî ve gerekse açık beyanlar "dal küçükken eğilir1 hükmünü tefhim ve te'yîd ederler.
Her çeşit terbiyevî faaliyetin mümkün mertebe erken başlatılması gereğine Hz. Peygamber'in (a.s.m.) sünnetinde fiilî örneklere çokça rastlarız: Yeni doğan çocuğun kulaklarına ezan ve ikamet okunması[267] -az ilerde açıklanacağı üzere- konuşmaya başlar başlamaz dinî mesâilin ezberletilmeye; sağını solundan tefrike,yirmiye kadar saymaya başlar başlamaz da namazkıldırmaya başlatılması gibi."[268]

Küçük Yaşta Hikmet:

Kur'ân-ı Kerim, normal olarak, doğuştan çocukların herhangi bir ilimle mücehhez olmadıklarını, hiçbir peşin ilim sahibi olmaksızın doğduklarım ifâde eder:
Meâlen: "*Allah sizi annelerinizin karnından bir şey bilmez halde çıkarmıştı. Belki şükredersiniz diye size kulak, göz ve kalp vermiştir*."[269]
Şu halde ilim, normalde, göz, kulak, kalb gibi organlar yaratılış gayelerinde kulanılarak, onların tâbi olduğu belli bir gelişme müddeti içerisinde kesbedilecektir. Nitekim Hz. Yûsufla ilgili âyette:
Meâlen: *"Olgunluk çağına**[270]** erince ona hikmet ve ilim verdik. İyi davrananları böyle mükâfatlandırdık."* buyurulmaktadır.[271]
İlmî terakkide insanların kahir ekseriyetinin tâbi olduğu normal vetire bu olmakla birlikte, yine Kur'ân-ı Kerîm'de bir kısım çocukların küçük yaşta "büyük

hikmet" sahibi olabileceklerine işâreten, Hz. İsa ile Hz. Yahya örnekleri verilir. Hz. Yahya ile alâkalı âyet söyle:
Meâlen: *Ey Yahya! Kitaba kuvvetle sarıl' deyip daha çocukken ona hüküm, katımızdan kalb yumuşaklığı ve safiyet verdik. O Allah'a karşı da takva sahibi idi."* ***[272]***
Âyette Hz. Yahya'ya, henüz çocukken verildiği ifâde edilen "hüküm"den muradın "hikmet, ilim ve nübüvvet"[273] ve bu yolda gösterdiği "ciddiyet, azim, hayraolan düşkünlüğü ve hayırdaki gayreti"[274] olduğu belirtilmiştir. Hz. Peygamber'den (a.s.m.) gelen açıklamalar Hz. Yahya'nın daha sekiz yaşlarında bir çocukken gerçekten hikmetli sözler söylediğini göstermektedir*: "Kardeşim Yahya'ya Allah rahmetini bol kılsın, çocuklar onu oyun oynamaya çağırdıkları vakit, -daha (sekiz yaşlarında çocuk olmasına rağmen)- 'Oyun için mi yaratıldım?' demiştir. Henüz günahları yazılma yaşma ulaşmayan böyle derse, ulaşan ne demelidir?"* ***[275]*** Keza Hz. İsa'nın da, bir mû'cize eseri olarak, daha beşikte iken konuştuğu belirtilir ve söylediği sözler kaydedilir.[276]
Kur'ân-ı Kerîmin muhtevasında yer eden her meseleden, mü'min muhatapların alacakları mutlaka bir ders-i ibret olduğuna göre, bu iki örnekten, -cüz'î bir azınlık da olsa- bir kısım çocukların, küçük yaşlarda ilim ve hikmetçe terakki edebilecekleri hükmü çıkarılabilir. Durum böyle olunca gerek ebeveyn, gerek cemiyet, bu çeşit kabiliyetlerin inkişâfına veya husûsî talîm ye terbiyelerine hem fikren ve hem de teçhizat ve imkânlarıyla her an hazır olmalıdır.[277]
Nitekim on dört asırlık uzun İslâm târihi içerisinde gerek ilmî, gerek askerî ve siyâsî sahalarda, günümüze kadar şöhretini devam ettirebilen büyüklerin pek çoğu, küçük yaşlarda tahsil ve terbiyelerini ikmal ederek yirmi yaşına varmadan kariyer yapmış kimselerdir. İmam Şafiî, İmam Buhârî, Süfyân İbnu Uyeyne, İbnuSina, Fâtih Sultan Mehmed bunlardan ilk akla gelenlerdir.[278]

Çocukla İstişare

Bir kısım âyetler, çocuğun hayata hazırlanma safhasında, büyüklerin, yâni terbiyecilerinin, hep ona emredici değil, onu da dinleyici, fikrini alıcı ve böylece ona değer verildiğini ihsas edici olmasını tefhim etmektedir.
Bu hususta kaydı gereken bir örnek Hz. Yûsuf la ilgilidir. Hz. Yûsuf henüz on iki yaşlarında bir çocuk iken[279] gördüğü rü'yâyı te'vîl ederek: *"Oğulcuğum,*

rü'yâyı kardeşlerine anlatma, yoksa sana tuzak kurarlar" der.[280] Râzî'nin kaydettiği bir rivayete göre, Hz. Yûsuf, yedi yaşında iken gördüğü buna benzer bir rü'yâyı babasına anlatmış, babası daha o zaman da, Yûsufu ciddiyetle dinleyip, rü'yâsmı kardeşlerine anlatmamasını tenbîh etmiştir.
Mevzûmuz açısından daha da mühim olanı Hz. İsmail'le alâkalı olan âyettir. Hz. İbrahim, oğlu İsmail'in kurban edilmesi ile alâkalı rü'yâyı görünce durumu ona acar.
Meâlen: *"Çocuk kendisinin yanısıra yürümeye başlayınca: 'Ey oğulcuğum! Doğrusu ben uykuda iken seni boğazladığımı görüyorum, bir düşün ne dersin?"* ***[281]***
Burada vazıh bir şekilde çocukla yapılan istişare görülmektedir. Bâzı rivayetlerde Hz. İsmail'in bu esnada on üç yaşlarında olduğu söylenmiştir.[282]
Şu halde, çocukların terbiyesinde, onların rü'yâlarını dinlemekten tut, tâ kendilerini ilgilendiren meselelerde fikirlerini almaya varıncaya kadar, pek çok mes'elede, onlara değer vererek şahsiyet tanımak Kur'âni terbiyenin esaslarından biri olmaktadır.[283]

Küçük Kimdir?

Yeri gelmişken, dinî kitaplarımızda sıkça geçen ve "büyüğe hürmet", "büyüğün yanında susmak", "haddini bilmek" emredilen "küçük"ün kim olduğunu belirtmeye çalışalım,,
İslâm âlimleri, bir kısım hadîslerde geçen "küçük" tabiriyle her seferinde "yaşça küçüklüğü anlamamışlardır. Bir kısım hadîslerde şüphesiz büyüklük-küçük-lük ölçüsünden murad yaştır.
Ancak bâzı- durumlarda yaş değil, "ilim" ve "makam" büyüklük ölçüsüdür. Âlimlerimiz hakikî ilim sahibinin yaşı ne olursa olsun "büyük", câhil kimsenin de âlime nazaran, yaşça pîr-i fâni de olsa "küçük" olduğunu ifâde etmişlerdir.
Nitekim, *"Küçükler nezdinde ilim aramak kıyamet alâmetlerindendir"* ***[284]*** mealindeki hadîste istiskal edilen küçüğün yaşça küçük olmadığı, buradaki küçükten muradın "kendi re'yi ile fetva verenler", "dinî meselelerde selef âlimlerinin yolunda gitmeyenler", "başkalarının re'yini ashâb-ı kiramın re'yine tercih edenler", "ehl-i bid'a" vs. olduğu başta İbnu'l-Mübarek olmak üzere birçok âlimler tarafından ifâde edilmiştir.[285]
Bizzat İmam Buhârî, ilim alınacak hocanın yaşı hususunda tereddüdü

reddederek; *"Bir kimse (yaşça ve ilimce) kendi fevkinde, mislinde ve dûnunda (yâni aşağısında) olandan ilim almadıkça ilimde kemâle eremez"* demiştir.[286]

Gençler Ve Tebliğ

Kur'ân-ı Kerîm, insan psikolojisini alâkadar eden unsurlar açısından tahlil edildikte, tesbit edilebilecek pekçok noktalardan iki tanesi mevzûmuzu ilgilendirir:

1. Bütün[287] peygamberlere karşı çıkıp küfürde direnenlerin ittifakla kullandığı[288] delillerden biri "Babalarımızı hangi din üzere buldu isek ondan ayrılmayız" sözünde ifâdesini bulan taklitçiliktir.

2. Bir cemiyetin saplanmış bulunduğu her çeşit sapıklıklarına karşı gelenler, öncelikle ve çoğunlukla
"gençlerdendir.
Kur'ân-ı Kerîm birinci hususla alâkalı pekçok âyet-i kerimeye yer verirken, ikinci hususu te'yîd eden birkaç örnek verir:

1. Ashâb-ı Kehf, gençlerden müteşekkil bir gruptur: Bizzat âyet-i kerîmede, yâni *"Şu bizimmilletimiz Allah'ı bırakıp Ondan başka tanrılar edindiler-"* ***[289]*** diyerek içinde yaşadıkları cemiyeti terkettikleri belirtilen "Mağara Ashâbı"nın "birkaç genç"ten ibaret olduğu, "genç" kelimesi iki ayrı sefer tekrar edilerek bilhassa tebarüz ettirilir.[290]

2. Kavminin putperestliğine karşı gelerek putları kırmakla meşhur olan Hz. İbrahim'in de (a.s.) genç olduğu belirtilir. Âyet-i kerimeyi mealinden takip edelim: *"(İbrahim, kavmine içinden) Allah'a yemin ederim ki, siz ayrıldıktan sonra putlarınıza bir tuzak kuracağım' dedi. (Münâsib bir anda da) hepsini paramparça edip, içlerinden büyüğünü, ona başvursunlar diye sağlam bıraktı. Milleti 'tanrılarımıza bunu kim yaptı? Doğrusu o; zâlimlerden biridir' dediler. Bâzıları, 'İbrahim denen bir gencin onları diline doladığını duymuştuk' dedi"* ***[291]***

Kur'ân-ı Kerim böylece, kültür değişmelerine ve her çeşit yeni fikirlerin benimsenme veya benimsetilmesine gençlerin daha açık olduğunu ifâde etmiş olmaktadır.[292]

Oyun - E ğlence

Çocuk deyince en ziyâde hatıra gelen hususlardan biri oyundur. Kur'ân'da çocuklarla alâkalı olarak oyuna yer veren bir âyet mevcuttur: Hz. Yûsuf la ilgili kıssada, Hz. Yûsufun kardeşleri, Yûsufu bir kuyuya atmak üzere karar aldıktan sonra babalarına gelerek:
Meâlen: "*Ey babamız! Biz Yûsuf a karşı hayırhah olduğumuz halde onu niçin bize emniyet etmiyorsun? Yarın onu bizimle beraber gönder de gezsin oynasın; Biz onu herhalde koruruz."* dediler.
Peygamber olan babaları Hz. Ya'kûb, "oynamasına dâir teklifi" reddetmiyor, ancak endişesini dile getiriyor:
Meâlen*:"Babaları: 'Onu götürmeniz beni üzüyor, siz farkına varmadan onu kurdun yemesinden korkarım' dedi"****[293]***
Âyet-i kerime, çocuğun gezinti ve oyuna salınmasının cevazını ifâde etmekten başka, bu sırada gelebilecek tehlikelerin düşünülüp tedbîr alınmasını da tazammun eder. Ayrıca burada, çocuk hakkındaki endişeyi "kurtla ifâdenin eskiliğine Kur'ânî bir şahit görülmektedir.[294]
Kur'ân-ı Kerîm'de "oyun" mânâsına gelen "Ia'ib" kelimesi ile bu kökten türeyen fiillerin kullanılışında büyük bir hassasiyet görülmektedir. Zira, yukarıda keydedilenin dışında bu kelime büyükler hakkında'da[295] veya "aldatıcı" olduğu belirtilen "dünya hayati"nın[296] tavsifi sadedinde, bir de "mahlûkatın bir "eğlence" olsun diye yaratılmadığını" beyan maksadıyla[297] kullanılır ve her defasında tezyifi (pejoratif) mânâdadır. Hiçbirinde "oyun"u te'yîd eden, tasvîb ve ona teşvîk eden müsbet mânâda görülmez.
Bu durum hadîslerde daha vazıh görülür. Hz. Peygamber "menedilen eğlenceden"[298] saymadığı "atma, binme, yüzme, yürüme ve hanımıyla eğlenme" gibifaydalı olanlar[299] dışında kalanları "oyun için yaratılmadık"[300] diyerek büyükler hakkında reddederken, "Çocuğu olan onunla çocuklaşsın"[301] diyerek çocuklar hakkında bunu tecviz etmiştir. Hz. Peygamberin (a.s.m.) çocukları bizzat eğlendirdiğine dâir rivayetler de çoktur. [302]

Okulmu, Ailemi?

Çocuğun terbiyevî sorumluluğu ile alâkalı olarak Kur'ân-ı Kerim'den

kaydettiğimiz nâslardan çıkan bir sonucu burada, husüsen belirtmede fayda var: Çocuğun her çeşit terbiyesinden öncelikle babası ve ailesi mesûldür.

Babanın normal şartlarla mevcudiyeti hâlinde, başka bir sorumlu merci kesinlikle mevzubahis değil. Devletin sorumluluğu da en sonunda söz konusu olmakta.

Bu durum, günümüzdeki tatbikata taban tabana zıd düşmekte ve mes'ele üzerinde değerlendirmeye gidildiği takdirde, hem İslâmî ruhtan büyük bir uzaklaşma görülmekte, hem de birçok ferdî, ailevî ve içtimaî ızdırap-larımızm hakikî sebepleri hakkında daha mâkul, daha gerçekçi bir teşhiste bulunulabilmektedir. Şöyle ki:

Dinimiz, çocuğun dinî, dünyevî her çeşit terbiyesini içine alan "temel eğitimden aileyi sorumlu tutarken,aileler bu işi "okul'a bırakmış durumdadırlar. Okullar ise, çocuğun tek başına hayata atılmasını gerçekleştirecek her çeşit zarurî bilgilerin verilmesi demek olan "temel eğitim" devresinde, bu hayatî bilgilerden, en başta meslek olmak üzere, pek çoğunu ihmal etmekte, faydalılık derecesi henüz yeterince araştırılıp münâkaşa edilmemiş olan okuma-yazma dışında ciddî, işe yarar bir şey vermemektedir.

Netice olarak, insan ömrünün bu en kıymetli devresi, afakî ve lüzumsuz şeylerin öğretimi suretinde bir nevi "oyalamaca" ile geçmekte, çocuk hiçbir hayatî hazırlığa sahip olmadan 18-20 yaşlarına, yâni müstakil ekonomik bir unsur olarak hayata atılma devresine gelmiş bulunmaktadır. Söz gelimi ilkokula 7 yaşlarında başlayan bir çocuk 5 yıl ilk, 6 yıl da orta tedrisâtta okuyarak 18 yaşlarında liseden me'zûn olunca hiçbir meslek sahibi olmamaktadır. Üniversiteye girme şansı ise, son yıllara kadar yüzde on olunca, girebilenler istisnayı teşkil etmektedir. Orayı bitirenlere de bir iş ve meslekî icraat garantisi yine de mevcut değildir. Öyle ise bunca zahmet ve bunca masraflar niye yapılmaktadır?

Sırf dünyevî terbiye açısından bakılsa bile, ortadaki sakatlık açık bir şekilde meydana çıkmakta ve gencin gerçek ihtiyâcı ile tezad arzetmektedir. Programlarda dinî ve millî değerlerin noksanlığından başka pratik çalışma zevkini kazandırma tedbîrlerinin yokluğu gibi eksiklikler de göz önüne alınacak olursa, günümüzdeki aylak, gayesiz, avare ve binnetîce anarşist gençliğin çıkış sebeplerine inilmiş, hâl-i hazır millî ızdırabımıza mâkul bir izah getirilmiş olur.

Şüphesiz burada "mekteb"e karşı olmak söz konusu değildir. Tâ bidayetlerden, Ashâb devrinden itibaren İslâm âlemi "küttâb" veya "sıbyân mektebi" gibi adlar taşıyan çeşitli tedrisât müesseselerine yer vermiştir. Bilâhare de "medreseler" kurulmuştur. İslâm-medeniyetinin, çeşitli isimler altında kurulup gelişen tedrisât müesseselerine dayandığı, inkârı gayr-ı kabil bir gerçektir.

Burada maksadımız, ebeveynin sorumluluk durumuna nazar-ı dikkati çekmektir. Dinimiz, çocuk, hocaya veya mektebe verilse, bile, neticede yine ebeveyni sorumlu tutmaktadır. Daha önce de kaydettiğimiz gibi, ebediyete kadar hükümverma olan Kur'ân-ı Kerîm, yeni yetişenlerin "ateşe düşmelerinden" aile reislerini sorumlu tutmakta ve ihmalkârları "gerçek hüsran sahibi" ilân etmektedir. Başarılarında da keza büyük payı ebeveyne ayırmakta ve Ölse bile hayır defteri açık kalacak birkaç kalem bahtiyarlar arasında "hayırlı evlât yetiştirenleri" zikretmektedir.[303]

Klâsik terbiye kitaplarımız[304] anne-babayı, bu hayat veren, başarı ve terakkinin de zenbereği olan "ebeveynlik mes'ûliyeti"nden azade etmemek ve çocuğun hocaya verilmesi hâlinde bile devamlı hoca-velî irtibatını zinde tutabilmek için, . Hz. Peygamber'den (a.s.m.) gelen rivayetlere dayanarak şu hükmü koymuştur: Hoca, te'dîb maksadıyla çocuğa üçten fazla vuramaz. Ancak, başarısına te'sîr edecek yaramazlığı sebebiyle daha fazla dövülmeyi hak ederse, bu fazlalık içinçocuğun velisinden izin ister. İzinsiz fazla vurması haramdır...

Gerçek bu iken, nasıl çıktı, kim çıkardı bilemiyoruz, çoğunlukla Müslüman velî, bu müsâadeyi asırlardan beri, peşinen vermiş, daha çocuğu hocaya teslim ederken, "benden izin talebine hacet kalmaksızın istediğin kadar döv" mânâsında: "Eti senin, kemiği benim" demiştir. Bu söz, hiç şüphe yok, her gün çocuğu murakabe gibi oldukça zor ve sıkıntılı bir mes'ûliyetten zahmetsiz bir kaçıştır. Çoğu kere, te'dibî olmaktan çıkıp, keyfî ve hissî olan dayağa ve hattâ, daha fenası, yeterli pedagojik formasyondan mahrum kişilerin, -günümüzde bile görüldüğü üzere- fıtrî ve tabiî yaramazlıkları karşısında şaha kalkan kaba beşerî öfkesini tatmine yönelen ezici, yıldırıcı, okumadan nefret ettirici falaka ve işkencelere verilen bu peşin izin, veliye, belki "gözünün nuru", "kalbinin sürürü", "ömrünün semeresi" bildiği evlâdı hakkında kahramanca bir fedâkârlıkta bulunmanın neşve ve hazzını da vermiştir.

Ne var ki, bu müsaade, evlâdının yetişme işini bir tesadüfe, sonu meçhul bir maceraya terketme olmuştur.

Bu, İslâm cemiyetine hayat bahşeden, terakki ve yükselmeye zenberek ve kamçı olan temel İslâmî prensiplerin birinden, belki de birincisinden ilk uzaklaşma olmuştur.

Bu, Kur'ân'ın, maveradan gelen o ilâhî sesin yükseldiği en mukaddes emânetten, bir diğer ifâde ile yeni yetişen neslin istikametini kontrol mes'ûliyetinden ebeveynin ilk kaçışıdır.

Bu, ferdî mes'ûlîyetler üzerine kurulup evc-i alaya yükselen bir medeniyetin

yıkılışına atılan ilk adımdır.
Evet, velî, külfetten kurtulmuştur, ama rahmetten de mahrum kalmıştır: Kur'ânî mes'ûliyeti müdrik nesillerin ortaya koyduğu parlak bir medeniyet peyderpey elden çıkmış, hâkimiyetin yerini tezellül almıştır.
Bugün en dindar velîler bile, hâlâ bu aldatmacanın kurbanı olarak, çocuğunun hayata hazırlanma mesuliyetini "okul"a bırakmakta ve teslim ederken, sonu nereye vardığını hiç tartmadığı aynı cümleyi tekrar ederek: "Eti senin, kemiği benim" demekte ve mesuliyetten kurtulduğunu zannetmektedir.
Fakat bu bir şeytan oyunu ve nefis aldatmasıdır.
Başını kuma sokan devekuşunun, düşmanın nazarından kendini sakladığını zannetmesi nevinden bir aldatmaca ve aldanma.
Zira, âyet-i kerîme: *"Ey imân edenler! kendinizi ve çoluk çocuğunuzu, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun"* derken ne okula, ne de hocaya hitap etmektedir. Kıyamet günü de bir neslin ve ona bağlı olarak medeniyetin yıkılış hesabı yine o sorumsuz anne-babalara sorulacak. Hesabını veremeyenler, dünyada çektikleri zillete ilâveten emânete hıyanet cezası olarak cehennemle tecziye edileceklerdir.
Şu halde, ister reform, ister rönesans, isterse "tecdîd" veya "ıslâh" diyelim, hangi kelimeyle ifâde edersek' edelim, biz Müslümanların yeni bir kurtuluş, yeni bir hamle ve terakkî hareketi bu ferdî mes'üliyetimizi yeniden idrâk ve kabullenmeden geçecektir.
O zaman göreceğiz ki, kahve köşelerinde öldürecek, siyâsî gevezeliklerde heder edecek vaktimiz yoktur. Zarurî meşguliyetlerden arta kalan zaman bu mukaddes vazifenin ifasına ancak yeterlidir.[305]

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUKLARIN HİMAYESİ

Bu bölümde, çocukların, geniş mânâda himâyesi için İslâm'ın getirdiği tedbîrleri göreceğiz. Gerçi daha önce işlenen bâzı bahisler de "himaye" mânâsına belli bir ölçüde dâhil edilebilir. Ancak, gerek mes'elelerin himayeden uzaklığı ve gerekse taşıdıkları ehemmiyet sebebiyle o konuları ayrıca işledik. Burada ise, bihassa hâmisi olmayan "yetim"in maddî-mânevî koruması için Kur'ân-ı Kerîmin ihtiva ettiği âyetleri ve buna dayanarak İslâmın derpiş ettiği himaye mekanizmasını açıklayacağız.

Şurasını hemen belirtelim ki, az sonra açıklanacağı üzere, yetimle yetim olmayan çocuk, himaye hususunda aynı esaslara tâbidir. Himaye ile alâkalı esaslar, yetimlerin husûsî durumları sebebiyle onlarla ilgili olarak gelmiştir. Bu sebeple biz de mevzümuzun ana başlığı çocukların himâyesi olduğu halde, tâli başlıkları umumiyetle yetimlerle ilgi kurarak isimlendireceğiz.[306]

I.Yet îm

Yetim, lügat olarak, münferid yâni yalnız mânâsına gelir. Bu kök mânâdan hareketle anne ve babasınıkaybeden küçükle, kocasını kaybeden kadına "yetim" ve "yetime" denmiştir. Hayvanlardan hassaten annesini kaybeden yavruya da yetim denmiştir. Cessâs, yetim kelimesi mutlak kullanıldığı takdirde bununla her halükârda babasını kaybeden çocuğun anlaşıldığını, Kur'ân-ı Kerîmde geçen "yetim" kelimeleriyle her seferinde babasını kaybeden bulûğa ermemiş -kız veya erkek- çocuğun kastedildiğini tasrih eder.[307] Yetîm deyince öncelikle, babasını kaydeden çocuğun kastedilmesinde İslâm açısından şu incelik'de var: babasını kaybeden -bir çocuk, kısmen annesini de kaybetmiş durumdadır. Zira, kocasını kaybeden bir kadın, din açısından tekrar evlenme hakkına sahiptir. Bu hakkı kullandığı takdirde, yetim çocuğunu beraberinde bulundurma (hidâne) hakkına sahip olmadığı gibi, üzerinde ona bakma mükellefiyeti de kalmamaktadır. Yetim çocuğun himaye ve bakımı "zirahm-ı mahrem" (kabaca, nikâh düşmeyen akraba) denen ve fıkıh kitaplarında yakınlık derecelerine göre sıralanan akrabalarından birine terettüp eder. Bu vasıfta bir kimse şartı, çocuğun şefkate olan ihtiyâcına binâendir, zirahm-ı mahrem olanlarda çocuk, için fıtrî şefkatin daha ziyâde varlığı kabul edilir.[308]

Himaye Meselesinde Yetimle Yetim Olmayan Birdir:

Bütün çocuklar hayata hazırlanma safhalarında husûsî bir alâka ve himayeye muhtaçtır. Anne ve babalarında fıtraten mevcut olan şefkat onlara gerekli himayeyi sağlamaktadır. Babasını ve yukarıda belirttiğimiz şekilde dolayısıyla annesini de- kaybetmiş durumda olan bir çocuğun yâni yetimin himayesinin sağlanması, diğer çocuklar gibi âzami ölçüde normale yakın şartlar altında hayata hazırlanması içir/husûsî bir alâkaya muhtaçtır. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerimde olsun, Hz. Peygamber'in (a.s.m.) hadîslerinde olsun, yetimin durumu müstakilen ele alınır. Her iki kaynakta yetimle alâkalı mühim mes'elelere temas

edilerek, yetimin velîsi (akraba, vasi, devlet, cemiyet) uyarılır.
Nitekim, Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, Nisa sûresinde geçen "Yetimleri evlenme çağma gelinceye kadar deneyin" emrinde diğer çocukların değil de husûsen yetimlerin zikredilmiş bulunmasını açıklama sadedinde şunları söyler:
"Kendisine ve işlerine bakmaktan âciz olan 'zayıf iki durumdan birine sahiptir: Ya kendisini koruyan bir babası vardır, yahut da babası yoktur. Babası var ise, onda çocuğa karşı mevcut olan fazla merhamet ve aşırı şefkat çocuğun şahsının himâyesi ve umurunun yürütülmesi için bir başkasını aramaktan onu müstağni kılar. Babası bulunmayan çocuk himayeden mahrum bulunduğu için gerek şahsının himâyesi ve gerekse işlerinin istikamet üzere yürütülmesi için onun husûsî şekilde durumu ele alınmış, durumuna dikkat çekilmiştir. Bu uyarı olsa da, olmasa da baba, zâten küçük veya zayıf çocukları için aynı şeyi yapacaktır. Fıtrî şefkatin gereği ve şevkiyle onu deneyecek ve ahvâlini değerlendirecektir." [309]
Yetim çocukların himayesine matuf olarak gerek mallarının korunması ve gerekse istikbâle hazırlanmalarının garanti altına alınması için konan tahdîdler, yasaklar, emirler diğer çocuklar hakkında da aynen vârid olunca, buradan çıkacak mantıkî neticeye göre, ailesinin aşırı fakirlik, yaşlılık, hastalık, sakatlık, gaybubet gibi sebeplerden bir sebeple çocuk, gerekli olan ailevî himaye ve bakımdan mahrum ise, bir nevi yetim durumundadır ve onun da, az sonra açıklayacağımız "çocuk himaye mekanizması"ndan istifâde etmesi gerekir. İslâm fıkhının hükmü de böyledir.[310]

2. Çocuk Himaye Mekanizması

İslâm fıkhına göre, hiçbir çocuk hamisiz değildir. Değil nesebi belli, uzak yakın herhangi bir akrabası bulunan bir yetim, cami avlusunda veya yol kenarında bulunmuş nesebi bilinmeyen bir çocuk dahi hamisiz değildir. Nitekim herhangi bir çocuğu bulan kimsenin, -eğer çocuk, başkasının görme ihtimali olmadığı için helak olacak durumda ise- onu alması farz-ı ayndır, almadığı takdirde günahkâr olur. Bulan, bakmak istemediği takdirde, bu çocuğa bakacak birisini bulmak Sultan'a (o bölgenin mülkî âmirine) terettüp eder. Yâni devlet, buna bakmakla mükelleftir.[311] Çok vazıh olmayan durumlarda, mes'eleyi mahkeme halleder. Hâkim, herhangi bir şahsı, nafaka ödemeye mahkûm ettiği gibi, devlet hazînesini de âcizin nafakasını ödemeye mahkûm edebilir.[312]
Gerek yetim, gerek gayrı, bütün çocukların himayesini garantileyen "Himaye

Mekanizması"na gelince, İslâm âlimleri bu hususta şu kaide ve hükümleri getir-mişlerdir:[313]

Velâyetü't-Terbiye (Hidâne) İle İlgili Hükümler:

1.İstiğna yaşına kadar [314], kız olsun erkek olsun, çocuğun bakımı -ki bu safhadaki bakıma hidâne denir- anneye aittir.
2.İstiğna yaşından sonra erkeklerde bulûğ, kızlarda hayız yaşma kadarki terbiye ise, Hanelilere göre, çocuk erkekse babaya, kız ise anneye aittir. Şâfiîlere göre, muhayyerlik esastır, çocuk anne ve babadan hangisini tercîh ederse onun yanında kalır (Bu hüküm şüphesiz, boşanma hâlinde ortaya çıkan ihtilâfta mevzubahistir.)
3. Anne öldüğü veya yeniden evlendiği takdirde, ço-, cuğa, şu sıraya göre, anne veya baba tarafından bir kadın akrabası bakar:
a) Annenin annesi; bu da ölse veya evlense,
b) Babanın annesi; bu da ölse veya evlense,
c) Anne-baba bir kız kardeş; bu da ölse veya evlense,
d) Anne bir kızkardeş: bu da ölse veya evlense,
e} Anne-baba bir kız kardeşin kızı; bu da ölse veya evlense.
f) Anne bir kız kardeşin kızı; bu da ölse veya evlense.[315]
Bu kadınlar, çocuğa mahrem olan zirahm bir akraba ile evlenecek olsa, -meselâ çocuğun büyükannesi büyük baba ile evlenmesi veya annesinin, amcası ile evlenmesi gibi- kadın bu durumda hidâne hakkınıkaybetmez.[316]

Velâyetü'n-nefs Ve Velâyetü'1-mal İle İlgili Hükümler:

Velâyetü'n-nefs, çocuğun hidâne ile başlayan terbiyesini, bulûğa kadar tamamlamayı ve gerekiyorsa bulûğdan sonra da devam ettirerek, çocuğun hıfz ve himâyesi ile kaasır olanların evlenme muamelesini yürütmeyi gaye edinir.
Velâyetü'1-mal ise, rüşdüne erinceye kadar çocuğun malını ziyandan korumayı gaye edinir. Çocuk kendi malında tasarruf sahibi değildir. Bu velayet kimin elinde ise, belli esaslar çerçevesinde, çocuk adına, çocuğun , malından tasarruf yetkisi ona aittir.
Velâyetü'n-nefs ve velâyetü'1-mal aynı şahısta bulunur. Bu velayete ehak olanlar sırayla şu kimselerdir:

a) Çocuğun babası; bu ölmüş ise,
b) Babanın tâyin ettiği vasî; öldü ise veya yoksa,
c) Cedd-i sahih (babanın babası); bu öldü ise,
d) Dedenin tâyin ettiği vasî; bu öldü ise veya yoksa,
e) Vasinin tâyin ettiği vasî; bu öldü ise veya yoksa,
f) Kadı,
g) Kadı tarafından nasbedilen kimse.[317]

Çocuk normalde, bu velî (veya vasilerden mahrum ise -ki lakît yâni buluntu böyledir- veya velîsi himaye ve bakımdan âciz ise, bu durumda onun muhatabı ve sorumlusu "veliyyü'l-evliya (bütün velîlerin velîsi) olan sultan'dır, ki o, velîsi olmayanların velîsidir, o veliler üzerinde velîdir."[318] Çocuğun gerek hidânesi ve gerekse diğer işlerinin yürütülmesi için uygun kimseleri bulmak ona terettüp eder.

Bu velî (veya vasî)ler selâhiyet yönünden aralarında az çok farklılıklar taşırlarsa da teferruat mevzûmuzun dışında kalır.[319]

Şu halde, İslâm hukukunda çocuğun terbiye ve himâyesi babadan başlayıp, Sultan'da (yâni devleti temsil eden mahallî mülkî âmirde);son bulan bir mekanizma ile kesinlikle garanti altına alınmıştır.[320]

3. Yetimle İlgili Ahkam

Yukarda kaydettiğimiz umûmî açıklamadan sonra, Kur'ân'da yetimle alâkalı olarak gelen mes'elelerin tahliline geçebiliriz. Bunları beş kalemde ele alacağız:

1. Yetime iyi muamele ve maddî yardım.
2.İstikbalinin düşünülmesi.
3. Yetimin ıslâhı.
4. Malının korunması.
5.Evlendirilmesi.[321]

Yetime İyi Muamele

Kur'ân-ı Kerîm, Mekke'de nazil olmaya başladığı ilk yıllardan itibaren yetim mes'elesini ele almıştır. İlk vahiylerde -Hz. Peygamber'e (a.s.m.) kendisinin de yetim olduğu hatırlatılarak- yetimlere iyi muamele yapılması emredilir:

"Rabbin, bir yetim olduğunu bilip de seni barındırmadı mı?... O halde yetime

*gelince, ona sakın kahretme."**[322]***
Yine Mekkî olan el-Fecr sûresinde:
"Siz yetime iyilik etmezsiniz" diye bu davranış kötülenirken[323], Maun Sûresinde yetime yapılan kötü muamele bir nevi "dini inkâr" olarak tavsif edilir:
*"Ey Muhammedi Dini yalan sayanı gördün mü? Yetimi itip kakan, yoksulu doyurmaya yanaşmayan kimse işte odur."**[324]***
Yetime iyilik hususunda ısrar eden Mekkî âyetlerden bir diğerinde yetime yardım "zor geçidi aşmak" gibi fevkalâde hayırlı bir amel olarak tavsif edilir:
*"Biz insanoğlu için iki göz, bir dil ve iki dudak vermedik mi? Biz ona eğri ve doğru iki yolu da göstermedik mi? Ama o, zor geçidi aşmaya girişmedi. O zor geçidin ne olduğunu sen bilir misin? O geçit bir köle ve esir âzad etmek, yahut açlık gününde yakını olan bir yetimi, yahut toprağa serilmiş bir yoksulu doyurmaktır."**[325]***

Yetime Maddî Yardım

Yardım fonları: Mekke'de daha ziyâde yetime iyi muameleye teşvik, kötü muameleden de nehyedici âyetler gelmesine mukabil, Medine'de yetimlerin himâyesi hususunda daha kesin emirler, daha müşahhas tedbîrler ihtiva eden âyetler gelmiştir. Bu âyetlerden bir kısmı, yetim için maddî yardım fonları zikreder. Bu âyetlerde doğrudan doğruya "beytü'1-mal" yâni devlet hazînesi mevzubahis edilmezse de, zikredilen fonlar umumiyetle devleti ilgilendirdiği için, hazînenin sarf mahallerinden (masraf) birinin yetimlere mahsus olduğunu söylememizde bir mübalağa yoktur:
1.Ganimetten pay: Şu âyet, savaşta elde edilen ganimetten, mücâhidlerin hissesinden arta kalan kısmın (humus denen beşte bir) nerelere harcanacağını belirler.
Meâlen: *"Kulumuz Muhammed'e indirdiğimize inanıyorsanız bilin ki, ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri Allah'ın, Peygamber'in ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır."**[326]***
2.Fethedilen yerlerden gelen pay: Şu âyette fethedilen yerlerden elde edilen verginin -ki devletin mühim gelir kaynaklarından biridir- sarf mahalleri gösterilir:
Meâlen: "*Allah'ın fethedilen memleketler halkının mallarından Peygamberine verdikleri Allah, Peygamber, yakınlar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar*

içindir; tâ ki içinizdeki zenginler arasında elden ele dolaşan bir devlet olmasın." ***[327]***

3. Miras taksimlerinde pay: Şu âyet, yetimler için, arkası kesilmeyen bir başka fon göstermektedir: Miras
taksimleri:
Meâlen: *"Miras taksiminde yakınlar, yetimler ve düşkünler bulunursa, ondan, onlara da verin, güzel sözler söyleyin."* ***[328]***
Âyetin emrini, bir kısım âlimler nedbe yâni bunun nafile bir amel olduğuna hükmederken, diğer bir kısmı da bunun mutlaka yapılması gereken bir vâcib olduğuna hükmetmiştir.[329]

4. Nafaka verilecekler: Hz. Peygamber'e ashaptan bâzıları "hangi şeyi nafaka olarak verelim?" diye sorarlar. Bu soru üzerine gelen bir vahiy nafaka olarak verilebilecek şeyleri değil, kimlere nafaka verileceğini tâdad eder:
Meâlen: *"Onlar hangi şeyi nafaka olarak vereceklerini sana sorarlar. De ki: "Maldan vereceğiniz şey ananın, babanın, akrabanın, yetimlerin, yoksulların, yol oğlunun hakkıdır."* ***[330]***
Teşvik: Yetime yapılacak -infak, himaye, tatlı söz gibi- her çeşit iyi davranış şu âyette dince en muteber addedilen ameller meyânında zikredilir:
"Yüzlerinizi doğudan yana ve batıdan yana çevirmeniz iyi olmak demek değildir. Lâkin iyi olan, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, Kitab'a, Peygamberlere inanan, O'nun sevgisiyle yakınlarına, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal veren, namaz kılan, zekât veren ve âhidleştiklerinde âhidlerine vefa gösterenler, zorda, darda ve savaş alanlarında sabredenlerdir." ***[331]***
Aynı şekilde İsrâiloğullarından-uymaları için mîsak konusu yapılan birkaç kalem mühim emirler meyânında yetime yardımın da yer aldığı bildirilmektedir.
"İsrâiloğullarından 'Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, anne-babaya, yakınlara, yetimlere düşkünlere iyilik edin, insanlarla güzel güzel konuşun, namazı kılın, zekâtı verin' diye söz almıştık." ***[332]***
Yetimlere iyi muamele, himaye, maddî yardım hususlarında Hz. Peygamber'den de (a.s.m.) pek çok hadîs vârid olmuştur. Bir iki tane de hadîs kaydedeceğiz:
"*Ben ve yetime bakan kimse cennette şöyle (iki parmağıyla göstererek) yanyanayız."* ***[333]***
"Müslümanlar arasında en hayırlı ev, içerisinde yetim olan ve yetime de iyi muamele yapılan evdir. En kötü ev de, içinde yetim bulunup da ona kötü

muamele yapılan evdir."[334]
"Kim Müslümanlar arasında bir yetimi evine alıp kendi yediğinden yedirir, kendi içtiğinden içirirse, afvı kabil olmayan bir günah (yâni şirk) işlemediği takdirde Allah onu mutlaka cennetine kor."[335]
Mevzûmuzun bu bahsini bitirirken, bir noktaya parmak basmak isteriz: 1400 sene önce, nazil olan Kur'ân, himayeye muhtaçların ve yetimlerin himayesini böylece, bizzat devlet vazifelerinden biri hâline getirip nzıklarını -indelhâce- devlet hazînesine yüklemiş olduğu halde, memleketimizde, bakıma muhtaç çocuklardan son derece cüz'î bir kısmının melce bulabildiği "çocuk yuvalan", "yetiştirme yurtlan" vs.nin bütçeleri, maalesef hâlâ devlet garantisinden mahrumdur ve bu müesseselerin idarecileri, ihtiyaçlarını karşılayabilmek, müesseselerden hizmetin devamını sağlayabilmek için binbir zahmet çekmektedirler.[336]

İstikbalinin Düşünülmesi

Yetimin istikbalinin düşünülmesi mes'elesi Kur'ân'da açık şekilde yer alır. Bu husus yetimin malının korunmasıyla alâkalı olarak derpiş edilen tedbîr ve emirlerde zımnen yer ettiği gibi, bunlar dışındaki bir kısım âyetlerde de zahir olarak ele alınmaktadır.
Bu âyetlerden biri, Hz. Musa ile Hızır'ın arkadaşlığını tasvir eden uzun kıssada geçer. Bilindiği üzere, Hz. Musa ile Hz. Hızır arkadaşlıkları esnasında bir kasabaya uğrarlar. Hz. Hızır, yıkılmaya yüz tutan bir duvarı, kasabalıların kendilerine uyguladıkları bed muameleye rağmen, doğrultarak yıkılmasını önler. Hz. Musa'nın bu davranış karşısındaki taaccüp ve suâli üzerine Hz. Hızır, mevzûmuz açısından ehemmiyet arzeden şu açıklamayı yapar:
Meâlen: "Duvar ise, şehirdeki iki yetim erkek çocuğa aitti. Duvarın altında onların bir hazînesi vardı. Babalan da iyi bir *kimseydi. Rabbin onlann ergenlikçağına ulaşmasını ve Rabbinden bir rahmet olarak hazînelerini çıkarmalarını istedi..."*[337]
Âyet-i kerime, yetimlere âit olan bu hazînenin babalan tarafından kasd-ı mahsûsla çocuklar için konduğunu sarih olarak ifâde etmiyor ise de "sâlih olduğu" belirtilen babanın bu maksadla koymadığına dâir de sarahat yok. Her halükârda Rabb Teâlânın, yetimlerin ergenlik çağına gelinceye kadar hazînenin muhafazasını irade ettiği açıklıkla ifâde edilmiştir.
Yetimlerin bulûğ çağma kadar istikbal için hazırlanmaları ile ilgili bir başka

âyette şu emre rastlarız:
Meâlen: *"Yetimleri evlenme çağına gelene kadar deneyin, onlarda rüşd (olgunlaşma) görürseniz, mallarını kendilerine verin."****[338]***
Aslında yetimler hakkında uzunca bir pasajdan bir parça alan yukarıdaki âyet, çocukların istikbale hazırlanması mevzuunda mühim bir açıklık ihtiva eder. Zira "deneyin" diye tercüme edilen Kur"ânî "vebtelû" emrinde geçen "ibtilâ etmenin" (yâni denemenin) mâhiyeti -Ebû Bekr ibnu'l-Arabî'nin açıkladığı üzere- şöyledir: "Velî, yetimin ahlâkını gözden geçirir, menfî temayüllerine kulak kabartır. Böylece karakteri ve kendi işlerini yürütmedeki gayret ve malını tutma veya ihmal etme durumları hakkında bilgi ve kanaat edinir. Bu denemeden iyi netice alır, çocuğun bu işleri, kendimenfaatleri istikametinde yürüteceği kanaatine varırsa, çocuğa, malından bir miktar vermesinde bir beis. yoktur. Ancak bu ilk verilen miktar az olmalıdır. Çocuğun bunda tasarrufu mubahtır. Eğer çocuk bunu arttırır ve verilen bu malı koruma işini becerirse, çocukta ihtiyar yâni işlerini bizzat yürütme kapasitesi gelişmiş demektir. Bu durumda veli malının tamamını kendisine teslim etmelidir. Ancak bu tecrübeden iyi sonuç alamamış, çocuğun kendisine teslim edilen mala iyi nezâret edemediğini tesbît etmiş ise, bu durumda velî, malını çocuğa vermez. Yanında tutmaya devam eder."[339]
Diğer âlimlerin açıklamalarından da anlaşılacağı üzere, âyette zikredilen ibtilâ'dan (denemeden) maksad, çocuğun ticâret işlerini yürütüp yürütemeyeceğini kontrolden ibaret değildir. Onun hayata hazırlanması, kendi kendini idare edecek hâle gelmesini sağlamaktır. Bu sebeple dinî, dünyevî her çeşit tâlim ve terbiye ibtilâya dâhildir: Ticâret, herhangi bir başka meslek, ilim vs. öğretimi, ahlâk ve edebinin verilmesi gibi her çeşit tâlim ve tedrîb.... Nitekim Elmalılı merhum âyeti şöyle açıklar: "Yetimleri de deneyiniz, tecrübe ile tâlim ve terbiye ediniz, hüsn-i idareye alıştırınız. Nihayet nikâh çağma geldikleri yâni baliğ oldukları vakit, kendilerinden rüşd hisseder, akıllarının ve terbiye-i diniyyelerinin tamam olduğunu ve kendilerini hüsn-i suretle idare edeceklerini yakından anlarsanız derhal mallarını kendilerine teslim ediniz."[340]
Rüşd: Yukarıdaki âyette geçen ve burada hususen durulup açıklanması gereken tâbirlerden biri rüşd tâbiridir. Âyet meâlen: "*Yetimleri evlenme çağına gelenekadar deneyin. Onlarda 'Rüşd' görürseniz mallarım .kendilerine verin"* şeklinde idi. Burada kastedilen rüşd, bulûğ değildir. Aklî kapasiteyle alâkalı bir olgunluk hâlidir. Daha teknik ifâdeyle "dine ve dünyaya zarar verip vermeyecek şejrleri bilmektir."[341]
Şu halde malını muhafaza hususunda dikkatli devranarak sefahat ve-israftan

kaçınan kimseye "reşîd" denir. Keza işlerini güzelce idareye muktedir surette bulûğa eren kimse de "reşîd" namım alır.[342] Ancak, Şafiî hazretleri, "rüşd"ün sübûtu için, "diyanet"! de şart koşarak rüşdü: "Din ve dünyanın salâhı, Allah'a itaat ve malı muhafaza" diye tarif etmiştir. Bu telâkkide diyaneti nakıs olanın reşid sayılmaması sözkonusudur.
Şunuda kaydedelim ki, bir kimse bulûğa erdiği halde malını muhafaza ve işlerini yürütme hususlarında yetersiz olabilir. Bu durumda, henüz "reşîd" sayılmaz. Âyet-i kerîme bu takdirde, rüşd görülünceye kadar, yetime malının teslim edilmemesini emretmektedir. Şu halde malın teslimi iki şarta bağlı olmaktadır: 1.Bulûğ, 2.Rüşd.[343]
İmâm A'zam'a göre, âkil kimse en fazla 25 yaşına kadar beklenir. 25 yaşına gelen bir kimse "reşîd" olmasa da malı kendisine verilir. Zira bu yaş, insanın "dede olma"sı mümkün olan bir yaştır. Bu yaştan sonra hacr caiz değildir.[344]
Müslim'de İbnu Abbâs'dan (radıyallahü anh) kaydedilen bir açıklamaya uygun olarak[345] yetimden yetimlik"in kaldırılması husûsunda, İmâm Mâlik ve İmâm Şafiî gibi bir kısım âlimler yaş haddini değil, "rüşd"ün görülmesini esas almışlardır.[346]
Fıkıh kitapları bulûğ ve rüşd'ün beraberce görüldüğü yaşa "büyüklük yaşı" (haddu'l-kiber) der. Bu sınırdan sonra ferd üzerinden "çocukluk" ahkâmı kalkar. [347]

Yetimin Islahı

Yetimin terbiye, bakım, himaye gibi, her çeşit mes'e-leşine temas eden mühim âyetlerden biri Bakara sûresinin 220. âyetidir;
Meâlen: *"Sana yetimleri sorarlar, de ki: Onların işlerini düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlarla bir arada yaşarsanız, artık onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah düzeltenden bozanı ayırdetmesini bilir. Allah dileseydi sizi zarara sokardı..."* denmektedir.
Bu âyetin daha iyi anlaşılması için iniş sebebini bilmemiz gerekmektedir. Kaynakların ittifakla belirttiklerine göre, az ilerde metniyle birlikte kaydedeceğimiz: *"Yetimlerin zulmen mallarını yiyenler muhakkak karınlarında sırf bir ateş yerler ve yarın çılgın ateşeyaslanırlar"* mealindeki âyet nazil olduğu zaman, Müslümanlar yetimleri ailelerine dâhil etmekten korktular, mallarına bakmaktan sarf-ı nazar ettiler. Ortaya çıkan müşkilât üzerine Hz. Peygamber'e (aleyhis

selam} durumu sordular ve bunun üzerine âyet-i kerîme nazil oldu.
Görüldüğü üzere, âyet, yetimler hakkında tatbike konulmuş bulunan "tefrik ve ayırma"yı te'yîd etmiyor; onlarla ilgili -gerek bedenlerine, gerekse mallarına müteallik- işlerin ıslâh edilmesinin esas alınması lüzumuna dikkat çekiyor ve onların aileye dâhil edilmesini tavsiye ediyor.
Burada "ıslâh" ve "muhâlâta (beraberlik)"den maksada nedir?
Islâh, dilimize de girmiş olan bu kelime "faydalı kılmak, düzeltmek" şeklinde anlaşılmaktadır. Bu durumda âyet "*yetimlerle ilgili işlerin düzeltilmesi, faydalı hâle getirilmesi sizin için de, onlar için de hayırlıdır"* mânâsını tazammun eder.
İslâm âlimleri, ittifakla, düzeltilmesi gereken, yetimle alâkalı işleri başlıca iki grupta mütalâa ederler:

1. Yetimin nefsini yâni bizzat kendisini, bedenini ilgilendiren işler.

2. Yetimin malını ilgilendiren işler.

Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, yetimin bu iki açıdan da korunmasının velîsine vecîbe olduğunu daha önce kaydettiğimiz *"yetimleri deneyin*" mealindeki âyetten çıkarır: "Vasî ve kefîl'ın çocuğu, bedeniyle de, malıyla da korumak vazifesidir. Zira, İbtilâ ancak böyle sıhhat kazanır. Mal, onu zabtetmekle, beden de terbiye etmekle muhafaza edilir" der.[348]
Muhâlâta, yâni yetimlerle beraberliğe gelince, Kur'ân'da tavsiye edilen beraberlik yetimin hem malına ve hem de bizzat kendisine şâmildir. Bu durumda mânâ şöyle olur: *"Yetimleri ailelerinize alıp, mallarını mallarınıza karıştırıp kendi evlâtlarınızın mal ve nefislerine davrandığınız şekilde davranmanız, onları yeme, içme, mesken, hizmet vs. her hususta kendinize ortak kılmanız daha iyidir. Onlar sizin din kardeşlerinizdir."**[349]
Âlimler, bu âyetle, yetimi yanma alan velîye, yetimin malı ve nefsi üzerinde -tasarruf hakkı tanındığını belirtirler. Gerek nefsine ve gerekse malına müteallik olsun, yetim için yapılacak her bir tasarrufu âyet-i kerîmenin "yetimin ıslâhı" yâni onun fayda ve menfa-atma olma şartına bağlamış bulunduğunu belirten Cessâs, velînin mal'daki tasarrufunu onun adına alım, satım, mudârebe olarak başkasına verme veya bizzat mudârib olarak işletme, çocuktan satmalma, çocuğa satma şeklinde sayar. Çocuktan şahsen satınalma ve çocuğa kendi malını satma ameliyelerinde "çocuğun menfaatine olma" kaydının nasıl gerçekleşeceğini de belirtirki ilerde misâl de vererek açıklayacağız-.[350]

Velinin, Yetimin Nefsi Üzerinde Tasarruf Yetkisi:

Cessâs velînin, yetimin nefsi üzerindeki tasarruf selâhiyeti zımnında da onun te'dîb ve terbiyesini, yetimi evlendirmesini kaydederek ezcümle şöyle der:
"Âyet delâlet eder ki, velî, çocuğun salâhı için gerekli olan dini bilgilerini ve edebi de öğretme yetkisine sahiptir. Bu maksadla çocuğa ücretle muallim tutar, çocuğa san'at, ticâret ve benzeri şeyler öğretecek kimseler bulur. Zira bunların hepsi çocuğun ıslâhı (faydalı hâle getirilmesi, hayata hazırlanması) için gereklidir. Bu sebeple ashabımız (Hanefî imamlar) şunu söylemişlerdir: 'Her kimin vesayeti altında zi-rahm-ı mahrem bir yetim var ise, onu, meslek öğretmek üzere bir usta yanına koyabilir.' Ayrıca, İmam Muhammed, 'Bu maksadla çocuğun malından harcayabilir' diye ilâve etmiştir. Hepsi ittifakla: 'Yetime mal hibe edilecek olsa, terbiyesine bakan kimse (kanunî vasî'si değilse bile) onu kabzedebilir, zira bunda çocuk için ıslâh vardır' demişlerdir"[351]
Râzî, ıslâh zımnında saydığı "ilim ve edeb" öğretme işinin ticâret öğretmek suretiyle "hâlini" ıslâhtan daha mühim olduğunu, bunun çocuk üzerinde daha büyük müsbet te'sîr icra edeceğini ilâve eder.[352]

Çocuk Hakkında İçtihad Yetkisi:

Velinin evlendirme yetkisiyle alâkalı açıklamaya geçmeden Cessâs tarafından âyetten istinbat edilen enteresan bir tesbîti kaydetmekte fayda var. Der ki: "Âyet-i kerimede, velînin çocukla ilgili olarak ortaya çıkan mes'e-lelerde içtihad yapabileceği, yâni aklını ve fikrini kullanarak karar verebileceğine dâir de delil vardır. Zira,âyetin tazammun ettiği 'ıslâhı içtihad yoluyla ve zann-ı gâlible bilinebilir."[353]
Yetimi ıslâh kimlerin hayrına? Son olarak şu noktayı da belirtelim ki, âyet-i kerime, yetimlerin ıslâhın-daki "hayr"a dikkat çekerken "çocuk için hayırlıdır" diye kayıtlamamış, mutlak'bırakmıştır. Bu ıtlakı değerlendiren âlimler "hem çocuk için, hem de kefil için hayırlıdır" mânâsını çıkarmışlardır.
Bu durumda kefil deyince, yetimi üzerine alan akraba veya vasî, veya bunların yokluğu hâlinde velîlerin velîsi (veliyyü'l-evliya) göz önüne alınacak olursa mânâ şöyle olur: "Yetimin ıslâhı, hem yetim ve hem de İslâm cemiyeti için daha hayırlıdır. Aksi halde, gelişigüzel yetişerek cemiyetin başına belâ olur ve hayat-ı iç-timâiyede büyük rahneler açar."[354]
Cemiyetin kültür ve terbiyesini almadan yâni dini, edebî, ahlâkî, meslekî formasyona sahip olmadan hayata atılacak bir zümrenin cemiyet için ne demek olduğu izah gerektirmeyecek kadar açıktır. Türk gençliğinin içine düştüğü

anarşiyi, böylesi bir eğitimle izahtan daha isabetli yol yoktur.[355]

Ailevî Himaye

Âyet-i kerimede ifâde edilen, yetimin muhâlâtası yâni maddî-mânevî zarara duçar kılınmama şartıyla yetimin aile içerisine dâhil edilmesi tavsiyesi dikkatlerimizi bir başka noktaya çekmektedir: Çocukların aile içerisinde yetiştirilmesi meselesi. Kur'ân-ı Kerîmdeçocukların terbiye ve bakımlarıyla ilgili olarak, çocukların anne sütüyle beslenmeleri; süt devrelerinin miktarı gibi bir kısım teferruata yer verilmiş olmakla birlikte, çocukların ailevî atmosfer içerisinde yetiştirilmesi gereğini ifâde eden çok sarih emre rastlanmaz. Ancak yukarıdaki âyet bu emri bir vecîbe olarak değil, bir tavsiye olarak yapmaktadır. Yâni çocukların "salâh şartıyla" ailevî bir atmosfer içerisinde yetiştirilmesi daha hayırlıdır. Şayet ailede, istenen uygun atmosfer olmayacaksa bunda ısrar "çocuğun salâhına" olmayacaktır. Nitekim yukarıda kaydettiğimiz hadîste, Hz. Peygamber (aleyhisselâm) en kötü evin içerisinde yetim bulunan, fakat ona fena muamele yapılan ev olduğunu haber vermiştir.

Ancak şunu da yeri gelmişken ifâde etmek gerekir ki, günümüz medenî hayatında ortaya çıkan "yuva", "kreş", "ana okulu" gibi terbiye müesseseleri, âyet-i kerîme ve hadîs-i şeriflerin ışığı altında değerlendirilecek olursa, bunlara çok ağır kayıtlar altında cevaz verilebilir, belki de hiç verilmez. Zira, âyette vazıh bir şekilde çocuğun aileye entegre edilmesinin daha hayırlı olacağı dile getirilmekte, hele yetimlerin yetimhane denen müstakil müesseselerde bir araya toplanması hiç mevzûbahs ve imâ bile edilmemektedir.

Çocukların muvazeneli ve normal bir gelişme gösterebilmelerinde aile hayatının zaruretini ortaya koyan son ilmî araştırmalar açısından değerlendirecek olursak, son asırlarda ortaya çıkıp günümüzde iyice yaygınlaşmaya yüz tutan yukarda isimlerini kaydettiğimiz müesseselerin, medeniyetin insanlığa sunduğu bir mefhari değil, kaçınılması mümkün olmayan bir marazı,bugünkü medenî hayat anlayışının bir kamburu olarak görebiliriz.[356]

Yetimin Malının Korunması

Çocuğun hayata hazırlanması mes'elesinde, İslâmın derpiş ettiği en mühim tedbîrlerden biri, çocuğun malının korunmasıyla alâkalı teşrîâtıdır. Kur'ân bu mevzûyu da yetimle alâkalı bahiste ele almıştır. Tefsirlerde teferruatlı olarak kaydedildiği üzere, İslâmdan önce Arab cemiyetinde yetimlerin mallarında

velîleri istediği gibi tasarruf etmekte, gasbedercesine serbestçe istihlâk etmekteydiler. Kur'ân-ı Kerim yetimle alâkalı diğer birçok uyarılardan başka, onların mallarının korunması hususunu da mükerrer âyetlerde müstakilen ele almış, koruması, arttırılması ve belli bir disipline göre harcanması için direktifler vermiş, bunlara uymayanlar için ağır tehditlerde bulunmuştur:
Şu âyet, yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenleri şiddetle tehdîd eder:
Meâlen: *"Yetimlerin zulmen mallarını yiyenler, muhakkak karınlarında sırf bir ateş yerler ve yarın çılgın ateşe yaslanırlar."* ***[357]***
İki ayrı yerde tekerrür eden şu âyet, yetim malının "en iyi şekilde" tasarruf edilmesini emreder:
Meâlen; *"Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar, o en güzel olanından başka surette yaklaşmayın."* ***[358]***
Bu mes'eleyi açıklayan diğer âyetlerin de yardımıyla müfessirler, "en güzel yaklaşma" tabirinden şu üç temel esası anlarlar:[359]

1. Muhafaza

2. Artırma

3. Zamanında teslim.

Bu üç esası, en açık şekilde medâr-ı bahs eden âyet sûre-i Nisâ'da gelmiştir.
Bâzı hükümlerini daha önce açıkladığımız bu âyetin tam meali şöyledir:
"*Yetimleri, nikâh çağına ermelerine kadar" gözetip deneyin. O vakit, kendilerinde bir rüşd hissettiniz mi, hemen mallarını kendilerine teslim edin. Büyüyecekler de ellerine alacaklar diye, o malları israfla yemeye kalkmayın. İhtiyacı olmayan (zengin olan) tenezzül etmesin, muhtaç (fakir) olan da meşru surette ber şey yesin, mallarını kendilerine teslim ettiğiniz zaman da karşılarında şâhid bulundurun. Hesabınızı doğru tutmak için Allah'ın harekâtınızı hesaba çekmekte olması yeter."* ***[360]***
Yetimin malının korunması mes'elesinin can alıcı noktası olması hasebiyle, bu üç esası kısaca açıklayacağız:
Muhafaza: Bundan maksad, yetim rüşdüne erip kendi işlerini kendisi görüp malını da istikamet üzeretasarruf edecek hâle gelinceye kadar her çeşit emvalinin çocuğun menfaatlerini haleldar edecek şekilde kullanmaktan (israf, ziyan, yağmalama, âtıl durdurma gibi) velinin korumasıdır.
Bu' mühim mes'ele ile alâkalı olarak Kur'ân-ı Kerimde şu âyet de yer eder:
Meâlen: *"Allah'tan korkun da yetimlere mallarını verin ve temizi murdara (helâli*

*harama) değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü o, büyük bir vebal bulunuyor."**[361]***

Hemen kaydedelim ki, âyette geçen "yetime malını vermek" hükmündeki "yetim" tâbiri kelimenin hakikî mânâsında "yetim"i ifâde etmez. Çünkü, yetime malı verilmez, üzerinden yetimlik kalktıktan sonra verilir. Bulûğa erip de rüşdünü isbat etmiş bulunan kimsenin de "yetim" olarak isimlendirilmesi "yetimlik"ten yeni çıkmış olması sebebiyledir.[362]

Âyet-i kerîmenin esbâb-ı nüzûlüyle alâkalı rivayetlerden[363] de anlaşılacağı üzere buradaki "veriniz" emri, "yetimin malına göz dikmeyiniz ve sırası gelince hiçmüşkilât çıkarmadan tamamen veriniz ve vermek için iyi muhafaza ediniz" demektir.[364]

Yetim malının veli tarafından nasıl muhafaza edileceği hususunun anlaşılması için âyette geçen bir iki tâbirle alâkalı olarak kaydedilen açıklamalara bir göz atalım:

1."Temizin murdarla değiştirilmesi" tâbirinden özetle şunlar anlaşılmıştır:

a) Velinin aynı cinsten olan kendi âdi malını yetimin daha değerli, daha kıymetli 'olan malı ile değiştirmesi. Bu yasaklanmış oluyor.

b) Herkesin kendi malı temiz ve helâldir. Yetimin malı ise haramdır. Binâenaleyh bir velinin kendi helâl olan malını yetimin haram olan malı ile değiştirmesi yasaklanmıştır. Malın aynı cinsten veya başka cinsten malla veya nakdî' parayla değiştirilmesi de yasaktır. Fukaha bu noktadan hareketle velinin, velayeti altındaki çocukla normal şartlarla alış veriş yapmasını yasaklamıştır. Bu mes'eleyi aydınlatacak bir fetvayı Ahkâmu's-Sığâr'dan kaydediyoruz:

"el-Fetâvâ's-Suğra"da zikredildiğine göre, Vasi, yetimin malını kendi hesabına satın alacak olsa, bakılır, eğer bu, çocuğun hayrına bir satış ise caizdir. Hayırlı olmaktan maksadın ne olduğuna gelince, on dirhem değerinde olan bir şeyi on beş veya daha fazla dirheme satın almaktır. Veya on beş dirhem değerindeki kendi malını çocuğa on dirheme satmaktır. İşte bu, çocuk içinhayırlıdır. Değerinin fevkinde olursa hayırlı değildir. Fetva da bu vech üzeredir."[365]

"Muhâfaza"nın mâhiyetini açıklayıcı bir diğer fetvayı daha kaydedeceğiz. Fetva akar nevinden, yâni taşınmaz malların korunmasına râci:

"Vasi, yetimin akarını yabancıya normal değeriyle (mislü'l-kıyme) satarsa caizdir. Ve bu mes'ele herkesçe bilinir. Şemsü'l-Eimme el-Halvânî der ki: Bu, selefin cevâbıdır. Müteahhir âlimlerin cevâbına göre, bu satış, üç şarttan biri ile caizdir: Ya müşteri kıymetinin fazlasını vererek alır, ya küçüğün bunun değerine

ihtiyacı vardır, ya ölenin ödenmeyen borcu vardır. Fetva da bu görüşe göredir." [366]

Demek oluyor ki, yetimin akar nevinden sabit emlâkinin satılması ciddî şartlara bağlanarak kolayca ve çabucak istihlâki önlenmiş olmaktadır.

e)"Temizin murdarla değiştirilmesi" tabirinden anlaşılan üçüncü mânâ "velinin kendi malına iyi bakıp yetimin malını kötü halde bırakmasıdır." Bu da yasaklanarak, yetimin malına en az kendi malı kadar, hattâ daha iyi bakılması emredilmiştir.

d) Dördüncü olarak "yetimin malını, tecâvüz edip almayınız ki elinizde güzel mallarınızın ona mukabil zayi olmasına sebep olup da felâkete düşmeyin" emri anlaşılmıştır.

e) Son olarak "kendi helâl rızkınıza intizar eyleyerek sabırsızlanıp yetimin malını yemek için pis boğaz-lığa kalkışmayınız" mânâsı anlaşılmıştır.

2. Daha önceki âyette geçen "zengin olan tenezzül etmesin, muhtaç olan da meşru surette bir şey yesin" ifâdesi de bir nebze üzerinde durmamızı gerektirmektedir:

Râzî'nin kaydına göre, bir kısım âlimler zengin de olsa, fakirde olsa "kayyinTin gördüğü bakım hizmetine mukabil yetimin malından ücre,t alabileceğini söylemiştir. Ancak ekseriyet, âyetten, zenginin almaması gerektiği, zira, yetime bakmanın "farz" bir vazife olduğu, "farz" olan vazifeye mukabil ücret alınamayacağı görüşünü benimsemiştir. Bunlara göre "kayyim", fakir ise, ihtiyacı karşılayacak asgarî miktarda alır, zengin olacak olursa bunu tekrar iade eder, zenginleşmezse, yetimle helâlleşir.[367]

Araştırma: Bundan maksad, velinin yetimin malını sabit durdurmamasıdır. Bu da onu, ya bizzat ya da başkası vasıtasıyla çalıştırmasıyla gerçekleşir. Eğer, nakit para ise mudârebe yoluyla ticârete verir. Ev ve hayvan ise kiraya verir. Tarla ise çeşitli usullerle eker, ektirir, fakat âtıl bırakmaz.

Zamanında teslim: Âyette zikredilen, yetim malına en güzel yaklaşmanın üçüncü şartı, zamanında teslimdir. Çocukta rüşd hâli görülmezden Önce, malın teslimi yasak olduğu gibi, rüşd hâli görüldükten sonra geciktirilmesi de yasaklanmıştır. Mezkûr âyetin ıtlâkından, bir kısım âlimler, rüşd hâli görüldükten sonra yetimin taleb etmesini beklemeden derhal malın verilmesinin vâcib olduğu hükmünü çıkarmışlardır.[368]

Âyet ayrıca, teslim işinin şahitler huzurunda yapılmasını emretmektedir. Bu emrin zımnında, velî veya vasilere, yetimlerin malları teslim edilirken şahitler huzurunda ve sayılarak yapılması emri de vardır. Zira "Şahit huzurunda emânet

olarak alınan her malın zimmetinden, şahit huzurunda teslim suretiyle kurtulunur"[369]

Erken mes'ûliyet: Yetimin malının korunması zımnında kaydettiğimiz yukarıdaki açıklamalardan bir başka netîce daha çıkmaktadır: Kur'ân-ı Kerîm, çocukların, mümkün mertebe erken yaşlarda mes'ûliyet sahibi kılınmalarını istemektedir. Bu hedefe, onları, bulûğ çağından önce, ciddî ve disiplinli bir tâlim ve terbiyeye tâbi tutmakla ulaşılır. Nitekim âyet, "yetimleri deneyin" emrederek erken yaşlarda hayata hazırlanmalarını istemiş, "rüşd görür görmez teslim edin" emriyle de, teslimde yâni kendi idarelerini kendi ellerine vermekte gecikilmemesini emretmiş olmaktadır.

Bu âyet açısından -askerliğini yaptıktan sonra bile babasının vesayetinden kurtulamayan, daha açık ifadesiyle rüşdüne erdikten yıllar sonra bile, müstahsil değil müstehlik olarak kalıp ekonomik bakımdan aileye yük olmaya devam eden gençlerin çokluğunu gözönüne alarak- memleketimizi değerlendirecek olursak, İslâmî ruhtan sâdece namazı, orucu, zekâtı terk noktasındaki zayıflamamızla değil, daha nice noktalardan nasıl uzaklaşmış bulunduğumuzu anlarız.[370]

Evlendirme:

Âlimlerin, yukarıdaçıkardıklarıkaydettiğimiz hükümlerden biri deaynı âyetten evlendirme ilealâkalıdır. Âyette geçen*"Onlarınişlerini düzeltmek hayırlıdır"* tâbirinden, ayrıca, velînin yetimi evlendirme hakkı da bulunduğu ifâde edilmiştir.

Ancak, bu hak, yetimle arasında neseben bağ bulunan velîye tanınmıştır. Bu bağdan yoksun olan vasî, sırf "vasilik" sıfatıyla evlendirme yetkisine sahip ola-maz. Sâdece kadı, âyetin zahirine göre, "salâh üzere" olmak kaydıyla evlendirme ve malından tasarruf yetkisine sahip görülmüştür.[371]

Aynı mânâ*"eğer onlarlabir arada yaşarsanız"* ibaresinden de çıkarılarak, velînin yetimi evlendirme selâhiyeti ve onun, bu mes'ele-siyle meşgul olma vazifesi te'kîd edilmiş olmaktadır. "Zira" denmektedir, oğlansa kızıyla, kızsa oğullarından biriyle evlendirmek suretiyle, velî, yetimi, kendisiyle ve ailesiyle beraber kılmış, yetim de onlara karışmış olur. Ancak ister velî, bizzat evlensin, isterse yakınıyla evlendirsin her halükârda bu muamele "yetimin

ıslâhı" şartıyla mukayyeddir.[372]

Bu mes'eleyi ehemmiyetine binâen, Nisa Sûresinde tekrar ele alan Kur'ân-ı

Kerim, bilhassa velînin yetimle şahsen evlenmesi durumunda, yetimin bir haksızlığa uğratılmamasına dikkat çeker ve şöyle der: .

*"Eğer velîsi olduğunuz mal sahibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz."**[373]***

Kur'ân-ı Kerim, mağdur edilebilecek durumda olan güçsüzlerin mes'eleleri üzerinde fazlaca durur ve dikkatleri onlar üzerine çekerek mağduriyetlerini önleyici prensipler koyar. Bu maksadla, yetim kadın ve erkeklerin mağdur edilmemeleri için, yukarıda kaydedilen âyetlere[374] tekrar bir atıf daha yapılır:

*"Senden kadınlar hakkında fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayı size Allah veriyor: Bu fetva, kendilerine yazılan şeyi vermediğiniz ve kendileriyle evlenmeyi arzuladığınız yetim kadınlara ve bir de zavallı çocuklara ve yetimlere doğrulukla bakmanız hususunda Kitab'da size okunandır. Ne iyilik yaparsanız, şüphesiz Allah onu bilir."**[375]***

Erken evlendirme: Yukarıda kaydedilen âyetler, ister kadın, ister ekek olsun, yetimlerin bilhassa evlendirilmeleri ile alâkalanmakta ve bu mes'ele ile ilgili hükümler getirmektedir. Âyetler, ifâde ettikleri sarihfikhî hükümlerden başka, erkek ve kız, gençlerin erken evlendirilmelerine dâir cevazı, hattâ cevazın ötesinde tavsiye Ve teşviki de tazamraun etmektedir. Nitekim, bu mes'ele üzerinde Hz. Peygamber (a.s.m.) de sarih olarak ısrarla durur ve *"mümkün mertebe erken evlendirme"* prensibini vazeder:

*"Kimin bir çocuğu olursa, güzel bir isim koysun ve en iyi şekilde terbiye etsin. Bulûğa erince de derhal evlendirsin. Bulûğa erdiği halde evlendirmez ve delikanlı da bir günah işleyecek olursa, bundan hâsıl olacak günah babaya da terettüp eder."**[376]***

Ashâb'tan mervî örneklerden başka, bizzat Kur'ân-ı Kerîm, sâdece oğlan tarafının değil, kız tarafının da münâsib aday arayıp, teklif etme prensibine yer verir: Bâzı müfessirlerce Şuayb (aleyhisselâm) olduğu ileri sürülmüş olan ve fakat Kur'ân'da ismi zikredilmeyen Medyenli kız babası, Hz. Musa'ya şu teklifi yapar:

*"Bana sekiz yıl çalışmana karşılık bu iki kızımdan birini sana nikahlamak istiyorum.**[377]***

Cemiyetimizde örfleşmemiş bu Kur'ânî irşadın, en azından bilinmesinde fayda vardır.[378]

4. Çocuğun Malı Ve Ebeveyni

Daha önce işaret ettiğimiz üzere, malın korunması mes'elesinde yetim olanla yetim olmayan çocuk arasında fark olmadığını göstermek için burajra Ahkâmu's-Sığâr'dan bir iki fetva kaydedeceğiz.

Önce şunu belirtelim: Nasıl ki, bizzat Kur'ân-ı Kerim, yetim malının yenmesini kesin bir dille haram etmiş, ancak çok sınırlı ve açık şartlarla velîsinin yemesine ruhsat vermiş ise, İslâm âlimleri de aynı şekilde, bulûğa ermeyen çocuğun malının anne ve babasına haram olduğunu ifâde ettikten sonra, çok sınırlı kayıtlarla ana-babanın çocuklarının malından istifâde edebileceği hükmünü getirmişlerdir. Söz konusu kayıtlara uymadan yenen malın, "yetim malı gibi haram olduğunu açık bir ifâde ile belirtmişlerdir. Temel prensip şudur: "İnsan için sâdece kendi çalışması helâldir" mealindeki âyet[379] mucibince, çocuğun ameli yazılmaya başlamazdan (yâni bulûğa ermezden) önceki bütün hasenatı çocuğa aittir, ebeveyne âit değildir" Bu hükümde "bütün âlimlerimiz (Hanefî-fukaha) müttefiktir"[380]

1. Fetva: "el-Kaadı el-İmâm Zahîrüddîn'in Fetevâ'sımn Hibe bahsinde kaydedildiğine göre, baba, çocuğunun malına muhtaç olursa; bakılır, bu ihtiyaç meskûn mahalde-fakirlik ve yoksulluk sebebiyl- hâsıl olmuş ise, o malı herhangi bir müeyyide gerekmeksizin yer. Adam, dağ, çöl gibi (gayr-i meskûn) bir mahalde, -beraberinde yiyecek maddesinin bulunmaması sebebiyle- ihtiyâç hâsıl olmuş ise, çocuğun malından kıymetini ödeyerek yer. Zira Hz. Peygamber (aleyhisselâm) şöyle buyurmuştur: "Baba muhtaç olduğu takdirde çocuğun malından ma'rûf üzere yer." Ma'rûfa gelince: fakir ise, herhangi bir müeyyideye tâbi olmaksızın yemesidir. Servet sahibi ise, kıymetini ödeyerek yemesidir." [381]

2. Fetva: Reşîdüddin'in Fetâvâ'smda kaydedildiğine göre, anne, kendi malını, çocuğunun malıyla karıştırır, yiyecek alır ve küçükle birlikte yerse ve yediği kendi hissesini geçecek olursa, bu caiz olmaz. Zira, yetim yemiş olmaktadır." [382]

3. Fetva: "Baba, erkek çocuklan bir işe verse; onlar da para kazanacak olsalar, bunların kazançlarını baba alır, bundan kendileri için harcar, artan miktarı da, bulûğ ânında, diğer mallarıyla birlikte teslim etmek üzere onlar adına muhafaza eder.

"Eğer baba mübezzir (müsrif) ise ve bu mallar hususunda kendisine güvenilemezse, kadı onları babadan alır ve bir yed-i emine teslim eder. Bu

hüküm, sâdece çocuğun kazancından artan paraya râci olmayıp, çocuğun bütün mallarına râcidir."[383]

4. Fetva: "... Küçük çocuğa meyve hediye edilmiş ve bununla ebeveyne ikramda bulunmak düşünülmüşse-bundan'yemek, onlara da helâldir. Fakat çocuğa, çocuksu bir hediye verilmiş ise, bundan anne ve babanın yemesi caiz değildir..." [384]

Çocuğa hibe, hediye vs. yollarla intikal eden yiyecek dışındaki diğer maddelerin ebeveyne haram olacağı açıktır. Zira bunlar çocuğun mülküne geçmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere, çocuğun her çeşit emvali, bulûğdan önce, ebeveyne dahi haramdır.[385]

5. Terbiye Açısından Yetim Olan Ve Olmayan Çocuk

Terbiye nokta-i nazarından yetimle yetim olmayan çocuk arasında fark olmadığını ifâde eden bir hadîs-i şerifi Ebû Bekr İbnu'l-Arabfden naklen kaydediyoruz: Yanında yetim barındıran bir kimse, Hz. Peygamber'e (a.s.m.) çıkarak, yetimle ilgili bâzı şeyler sorar. Bu sorulardan biri, terbiye ile alâkalı ve cevap da konumuz açısından enteresan:

"Ey Allah'ın Resulü, yetimi dövebilir miyim? "Evet, çocuğunu dövdüğün kadar."[386]

Gördüğü üzere, Kur'ân-ı Kerimde yetimlerin her yönden "korunmasıyla alâkalı olarak gelen tehdîd ve tahd-îdler, diğer çocuklar için de aynen muteberdir. Şu kadar var ki, babanın evlâdına karşı aşırı şefkatinden emin olunduğu için, daha önce kaydettiğim-çocuğun malından satmalına ve kendi malından ona satma mes'elesinde olduğu üzere- vasî için konan bir kısım kayıtlar baba için konmamıştır. Baba ve diğer velîlerin, çocuğun malı ve nefsi üzerindeki tasarruf ve yetkileri bâzı teferruâtda farklı ise de temelde aynıdır.[387]

6. Çocuk Öldürme Yasağı

Çocukların korunması hususundaki Kur'ânî tahdîd ve tedbirlerden biri de çocuk öldürme yasağıdır. Eski çağlardan beri bütün dünyada[388], çeşitli şekillerdemevcut olan bu meş'um gelenek, câhiliyye devri Araplarında da yaygın şekilde mevcuttu. Kur'ân-ı Kerîm bu müessif tatbikata, birçok kereler temas eder.

Bir kısım âyetler, bu âdetin tarihen eskiliğine dikkat çekerek tâ Hz. Musa zamanında Firavun tarafından Yahudilere uygulandığını haber verir. Bu uygulamada yeni doğan erkek çocuklar öldürülüyor, kızlar sağ bırakılıyordu. [389]

Yahudilere tatbik edilmiş olan bu "erkek çocukları Öldürme" cinayeti düşmanca tavırdan, inananlar zümresini zayıflatmak ve güçsüz bırakmak düşüncesinden ileri geliyordu.

Kur'ân-ı Kerîm, câhiliyye devri Araplarında mevcut çocuk öldürme âdetine de âyetlerinde yer verir:

Meâlen: *"Böylece putlara hizmet edenler, puta tapanların çoğunu helake sürüklemek, dinlerini karmakarışık etmek için çocuklarını öldürmelerini onlara iyi göstermişlerdir."* ***[390]***

Erkek ve kız her iki cinsten çocukları[391] "fakirlik" korkusuyla öldürtüp, kızları da "ar" düşüncesiyle diri diri toprağa gömdüren[392] bu geleneğin İslâm'ın bidayetlerine kadar canlı ve de yaygın bir şekilde geldiğini gösteren pek çok rivayet mevcuttur. Bunlardan biri İslâm'la şereflenmezden önce, kendi eliyle 12 kızını diri diri toprağa gömmüş bulunan Kays İbnu Âsım'la ilgilidir. Müslüman olduktan sonra suçunu itirafla Hz. Peygamber'den (a.s.m.) bu günahtan kurtulma çâresi olup olmadığını sormuştur.[393] Bir diğer durura Sa'sa'a İbnu Naciye'nin rivâyetiyle sergilenmektedir: Bu hayırsever zengin, Hz. Peygamber'e (a.s.m.) müracaat ederek, Müslüman olmazdan önce 360 tane çocuğu satın almak suretiyle ölümden kurtardığını, bu amelinin manevî mükâfatının ne olacağını sormuştur.[394]

Kur'ân-ı Kerîm, çeşitli bahane ve şekiller altında kıyamete kadar devam edecek olan bu tatbikatla, ciddî şekilde mücâdele eder. Bunu bir iki örnekle görelim:

1.Şu âyet-i kerîmede en büyük haramlar sayılırken, çocuk öldürme, üçüncü sırada gösterilmiştir: .

Meâlen: *"De ki: 'Gelin size, Rabbinizin haram kıldığı şeyleri söyleyeyim: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anaya-babaya iyilik yapın, yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, -sizin ve onların rızkını veren Biziz- Gizli ve, açık kötülüklere yaklaşmayın, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Allah bunları size düşünesiniz diye buyurmaktadır."* ***[395]***

İsrâ Sûresinde de çocuk öldürme fiili "büyük hatâ" olarak tavsif edilmiştir.[396]

2.Çocuk öldürenlerin büyük hüsrana uğrayacakları haber verilir:

"Beyinsizlikleri yüzünden körükörüne çocuklarını öldürenler ve Allah'ın

*kendilerine verdiği nimetleri -Allah'a iftira ederek- haram sayanlar mahvolmuş-lardır: Onlar sapılmışlardır. Zaten doğru yolda da değildirler."****[397]***

3. Kadın ve erkeklerle yapılan bey'at'larda çocuk öldürmeme şartı konur:

"Ey Peygamber! İnanmış kadınlar Allah'a hiçbir ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, başkasının çocuğunu sahip-lenerek kocasına isnadda bulunmamak ve uygun olanı işlemekte sana karşı gelmemek şartıyla sana bey'at etmek üzere geldikleri zaman onları kabul et, onlara Allah'tan bağışlama dile..Doğrusu Allah bağışlayandır, acıyandır."[398].

4.Öldürme yasağını sıkça tekrar etmiştir: Gerek yukarıda kaydettiklerimiz ve gerekse "*Kız çocuğun hangi suçtan ötürü öldürüldüğü kendisine sorulduğu zaman"*mealindekiâyeti[399] ile iki ayrıyerde geçen ve:

*"Fakirlik korkusu ile çocuklarınızı öldürmeyin, sizi de, onları da rızıklandıran Biziz"****[400]*** mealindeki âyetleri Kur'ân-ı Kerimin her tarafına serpiştirilmiş olarak bu yasağı, sıkça hatırlatmaktadır.

Zamanımızda, bir kısmı dahilî, bir kısmı haricî sebeplerden hâsıl olan iktisadî sıkıntıları ve -tamamen muhayyel olan- müstakbel açlık tehlikelerini önlemek bahanesi dile getirilmek suretiyle Malthus'cu iddiaların rengine büründürülen ve aslında dıştan gelen siyâsî baskılardan kaynaklanan ve dünyanın her tarafında tatbikatı yaygınlaştırılmaya çalışılan ve nüfus plânlaması, aile plânlaması, doğum kontrolü gibi değişik adlarla munis gösterilmeye ve meşru kılınmaya çalışılan *"modern çocuk öldürme metodları"* Kur'ân-ı Kerimde ifâde edilen yasak sınırının dışına çıkmaz. Âyetlerde Firavunlarca *"mü'minleri zayıf kılmak"* için işlendiği bildirilen bu cinayetlerin *"fakirlik korkusu"* kılıfına büründürülmüş şekliyle mü'minler tarafından benimsenebileceğine işaret edilmekte ve bu tuzağa düşülmemesi için *"fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin"* emri tekrar edilmiş olmaktadır.[401]

7. Hızır'ın Öldürdüğü Oğlan

Mevzümuz icabı temas etmemiz gereken bir âyet, Hz. Hızır'ın öldürdüğü bir oğlanla ilgili. Daha önce de temas ettiğimiz üzere, Hz. Hızır'la Hz. Musa (aleyhimesselâm) beraberce seyahat öderlerken bir oğlana rastlarlar ve Hz. Hızır hiçbir zahiri sebep yokken oğlanı öldürür:

"*Yine gittiler; sonunda bir erkek çocuğa rastladılar. O hemen onu öldürdü. Musa: 'Bir cana karşılık (kısas) olmaksızın masum bir cana mı kıydın? Doğrusu*

pek kötü bir şey yaptın" dedi. O, 'Ben sana, yaptığım işlere dayanamazsın demedim mi?' dedi."[402]

Zahiren bizce de "kötü bir şey" olan bu öldürme vak-'asmın sebebini Hızır (a.s.) arkadaşlığının sonunda Hz. Musa'ya şöyle açıklar:

"*Oğlana gelince, onun ana-babasi inanmış kimselerdi. Çocuğun onları azdırmasından ve inkâra sürüklemesinden korkmuştuk. Rablerinin o çocuktan daha temiz ve onlara daha çok merhamet eden birini vermesini istedik."*[403]

Âyette geçen gulâm kelimesi, Arapçada, bulûğa ermemiş çocuk yâni sabi mânâsına da kullanılır. Türkçemizde "oğlan" kelimesi de aşağı yukarı.bu mânâdadır. "Oğlan çocuğu" demedikçe, bulûğa ermiş kimse de oğlan kelimesi ile kastedilir.

Âyette geçen gulâm'ı her iki mânâda da anlayan âlimler mevcuttur. Ancak, "cumhur" denen çoğunluk, âyetteki "gulâm"la "bulûğa ermemiş çocuk"un kastedildiği görüşüne zâhib olmuştur.

Buradaki gulâm, bulûğa ermiş bir kimse olduğu takdirde küfrü ve isyanı sebebiyle öldürülmüş olması problem çıkarmaz. Ancak, ekseriyetin anladığı üzere, gulâm'dan murad, bulûğa ermemiş biri ise, istikbalde işleyeceği cinayet sebebiyle öldürülmüş olması şer'î ahkâm bakımından son derece mahzurludur. Çünkü, çocuk, amden öldürme cinayetinde bulunsa bile, kendisine kısas yoluyla ölüm cezası vermek mümkün olmadığı gibi, ilerde işleyeceği, muhtemel ve muhayyel bir suç sebebiyle onu öldürmek hiç mümkün değildir.

Bu vak'anm izahı özetle şöyle yapılır: Şeriatın hakikati Allah'ın emridir. Hz. Hızır da, Hz. Musa'nın sorusu üzerine, bunu kendiliğinden değil, Allah'ın erriT riyle yaptığını söylemiştir. Nitekim, bu izah karşısında, ilm-i zahire tâbi insanların temsilci durumunda olan Hz. Musa ikna olduğu için sükût etmiş, itiraz etmemiştir.

Hz. Hızır (a.s.) ise, "ilm-i ledün", "ilm-i bâtın", "ilmül-gayb" gibi değişik isimlerle ifâde edilen, geçmiş ve geleceğe şâmil bir ilme sahiptir. Bu ilim, Hz. Musa gibi ilm-i zahir ehlince meçhuldür. Bu ilim, kesble elde edilemez, mevhibe-i ilâhîdir. Hızır (a.s.) bu ilme sahiptir. Kıssada kaydedilen diğer vak'alar da Hz. Hızır'ın hususiyetini göstermiştir.

Öyle ise, ilm-i zahire sahip, şeriat tebliğcisi Hz. Musa nazarında çirkin addedilen bir amel, ilm-i bâtına sahip Hızır nazarında çirkin değildir. Üstelik, öldürme vak'asını anlatan Hızır, "ben" zamirini kullanmıyor, "biz" diyor. Yâni şahsi bir tasarrufu değildir. Yapılan izahın Hz. Musa'yı ikna etmiş olması da bu iki şeriatın aslında birbirine muhalif olmadığını ifâde eder.[404]

8. Çocuklar Uğruna Cihad Emri

Çocukların himaye ve kurtuluşunda Kur'ân-ı Kerîm, hassasiyeti, hicret mes'elesinde onların da düşünülmesini ve hattâ onların kurtarılması için cihad etmeyi emredecek kadar ileri götürür:
Şu âyet, İslâm'ın yaşanma imkânı kalmayan muhitlerden hicret ederken, Müslüman çocukların da düşünülerek hicrete dâhil edilmesi gereğini sarahate yakın bir üslûbla ifâde etmektedir:
Meâlen: *"Kendilerine yazık edenlerin canlarını melekler aldıkları zaman onlara 'ne yaptınız bakalım' deyince, 'Biz yeryüzünde zavallı âcizlerdik' diyecekler. Melekler de: 'Allah'ın arzı geniş değil miydi? Hicret et-seydiniz ya!' cevabını verecekler. Orası ne kötü dönülecek yerdir. Çaresiz kalan, yol bulamayan zavallı erkek, kadın ve çocuklar müstesnadırlar."* ***[405]***
Yukarıda kaydedilen pasajda, önce, hicret etmeleri gerektiği halde hicret etmeyenlerin büyük bir sorumluluk içinde oldukları beyan edilirken arkadan, bu sorumluluktan kurtulacak olanlar sayılmakta ve bu me-yânda hicrete gücü yetmeyen çocuklar da zikredilmektedir. Normalde çocukları sorumlu tutmayan şer'î ölçü^ açısından, burada sorumlular meyânında çocuğun da zikri, sual konusudur: Nasıl olur da çocuk hicret etmemekten sorumlu tutulur? Bu müşkile müfessirler, "akıl ve idrâki tekemmül etmiş olan mürâhıkların kaste-dilmeleri de melhuzdur, bunlar ise teklife mahaldir" şeklinde açıklamada bulunmuşlardır. [406]
Âyet, sarih şekilde' emretmemiş olsa bile, zımnî olarak, savaşta her çeşit yakınlarını kaybetmiş ve kimsesiz kalmış Müslüman çocukların da düşünülerek kurtarılması gereğini ifâde etmektedir. Nitekim, şu kaydedeceğimiz âyet, onlar yolunda savaşa kadar varan birçok gayret ve fedâkârlıkların göze alınmasını açık bir dille emretmektedir:
Meâlen: *"Size ne oluyor da: 'Rabbimiz! Bizi, halkı zâlim olan bu şehirden çıkar, katından bize bir sahip gönder, katından bize bir yardımcı lütfet' diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda ve Allah yolunda savaşmıyorsunuz?"* ***[407]*** .

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HUKUK AÇISINDAN ÇOCUK

1. Çocuk Ve Suçluluk

Daha önceki bahislerde, yer yer temas edilen, çocuklarla alâkalı mühim bir husus, bulûğ çağına ve hattâ rüşd hâline erinceye kadar, birçok mes'elede, çocuğa hukukî ehliyet tanınmamış olmasıdır. Sözgelimi yetimle alâkalı bahiste, yetimin veraset, hibe, şahsî kazanç gibi herhangi bir suretle mülküne geçen mallar üzerinde, şahsen tasarrufta bulunmadığını alım, satım, hibe gibi akitlerinin bâtıl olduğunu, bu gibi muamelelerin, "çocuğun lehine olmak" kaydı ile, velî (veya vasi) denen kanunen çocuktan sorumlu ve yetkili bir kimse tarafından yapılacağını belirtmiştik. Yine bu cümleden olarak, çocuklara müteveccih her çeşit Kur'ânî emre, bizzat çocukların değil, anne-babalarmın muhatab olduğunu kaydetmiş, bu hususa, isti'zânla alâkalı âyet-i kerîmenin en bariz örneği teşkil ettiğine dikkat çekmiştik.

Kur'ân-ı Kerimde, söylediğimiz şekilde, kısmen sarih, kısmen zımnî olarak ifâde edilmiş bulunan bumühim esas, Hz. Peygamber'in (a.s.m.) hadîslerinde veciz bir şekilde kesin bir formüle bağlanmıştır:

"Üç kimseden, kalem kaldırılmıştır (yaptıklarında hukukî sorumluluk yoktur) [408]: Uyanıncaya kadar uyuyandan, bulûğa erinceye kadar çocuktan, aklı başına gelinceye kadar bunak (ve mecnun)dan."[409]

İslâm'ın, hukukî ehliyet mes'elesinde çocukları büyüklerden kesinlikle ayırmış olması, çocukların sâdece mal-mülk yönünden korunmuş olmasını sağlamakla kalmamış, onların şahsiyetini de korumuştur. Batı âlemi, yanlış bir saplantı ile, çocuğa "küçük insan", insana da "büyük çocuk" nazarıyla bakarak yakın zamana kadar, suçlu çocukları, büyükler için vazedilen aynı kanunlarla, aynı mahkemelerde yargılayıp, idama varıncaya kadar aynı cezalarla tecziye ederken İslâm hukuku, çocuklara hadda tatbik edilemiyeceğini, terbiyevî maksada râci, ta'zîr'den öte ceza verilemeyeceğini kesin bir dille ifâde etmiş[410], ayrıca, çocuk mahkemeye celbedilebilir mi, edilemez mi münâkaşasını yaparak birçok hususlarda celbedilemiyeceği görüşünü beyan etmiştir.[411]

Çok geniş olan bü.mevzuda teferruata girmek şüphesiz bizi asıl gayemizden uzaklaştırır. Ancak, Batı'yı taklîden de olsa, mes'elesinde îslâm'ın görüşünü kısmen de olsa ihsas edebilmek için, birkaç iktibasta bulunacağız:[412]

Çocuğun İkrarı Hükümsüzdür

İmâm Şafiî demiştir ki: "Çocuk, -ister hakkullah'a müteallik olsun, isterse kul hakkına müteallik olsun, ister mal hakkında, ister maldan başka bir şey hakkında olsun- her ne ikrar ederse, onun bu ikrarı makbul değildir." Çocuk, ticâret yapma hususunda kendisine izin verilmiş (me'zûnunleh) olsun, izni veren de babası veya velîsi veya hâkim olsun farketmez. Esasen hâkimin çocuğa izin vermesi caiz değildir. Bunu yapacak olsa çocuğun ikrarı makbul değildir. Keza alım ve satım muameleleri de mefsuhtur."[413]

Çocuğun Getirdiği Haberle Amel Edilmez

"Bir çocuk veya ma'tûh (bunak) suyun pisliğini haber verseler, onların sözüyle necaset sabit olmaz. Zira, akıllarının azlığı sebebiyle bâzan yalan söylerler ve doğrulukları yalancılıklarına tercih edilmez. Bu sebeple çocuk ve ma'tûh'un ahkâmla alâkalı haberi kabul edilmez."[414]
"Fetâvâ-yı Reşîdüddin'de Kitâbu'l-Kaadı ilâ'l-Kaadı babının sonunda ve eş-Şehâtedü bi't-Tesâmü' babında geldiğine göre, çocuklardan işitilerek şehâdette bulunmak caiz değildir. Zira çocuğun sözüne itimad, edilmez. Bu hüküm, sözüne itibar edilmeyecek durumda olan çocuk hakkındadır. Fakat çocuk mümeyyiz ise, bununverdiği habere dayanarak şehâdet caizdir. Bu durumda, şehâdette kullanılan lâfzın aynen olması şart koşulmaz, mücerred haber yeterlidir."[415]

Çocuğun Şehâdeti

Şehâdet de bir nevi haberdir ve bu da çocuk hakkında İhtiyatla karşılanmıştır:
"ez-Zahîre'de geldiğine, göre, oyun sırasında vukua gelen şeyler hususunda çocukların şehâdeti kabul edilmez."[416]

Çocuğun Yenlini

"el-Fakîh Ebulleys merhumun zikrettiğine göre, âlimlerimiz, me'zûnunleh çocuğun yemîn edeceği kana-atindedirler ve biz Hanefîler bu hükümle amel ederiz... Üzerine hacr konulmuş (mahcurunaleyh) çocuğun ikrarı muteber değildir, kendisine yemîn de teklif edilmez."[417]

Çocuğun Cinayeti Nasıl Sübût Bulur?

Çocuğun cinayeti, ne kendi ikrarıyla, ne de çocukların şehâdetiyle sübût bulmuyor. Bu mevzûyu aydınlatan birkaç fetva:
"el-Muhit'de ve Ebulleys merhumun Fetâvâ'sında kaydedildiğine göre, çocuklar atıcılık oynarken, onlara bir kadın uğrasa, dokuz yaşında veya bu yaşlarda birçocuğun attığı bir ok, kadına isabet ederek gözünü çıkarsa; el-Fakîh Ebû Bekr merhum'a göre, diyet sâdece çocuğun malı yoksa, verebileceği zaman beklenir. ...el-Mültekat'ın Cinâyât bölümünde zikredildiğine göre, bir çocuk bir kimseye ok atsa ve gözünü kör etse, Ebû Bekrin nezdinde bu çocuğun babasına tazmin gerekmez, zira ona göre de Arab olmayan arasında yardımlaşma âdetinin yokluğu sebebiyle acem için âkile yoktur. Âkile, yardımlaşma âdetinin varlığı sebebiyle Arab içindir. Öyle ise, eğer çocuğun âkilesine ödemek terettüp eder. Çocuğun kendi ikrarıyla terettüp etmez. Çocukların şehâdetiyle de bir şey gerekmez."[418]
"İzin veren kimse gâib olduğu bir sırada, şâhidler kendisine izin verilmiş [me'zûnunleh) çocuk veya me'zûnunleh ma'tûh aleyhinde, amden kati veya kazf veya şarap içme veya zina yapma iddiasında bulunsalar, kati dışındaki fiillerle alâkalı şehâdetleri kabul edilmez, izin veren kimsenin hazır olup olmaması birdir. Kati hususundaki şehâdet, izin veren kimse hâzır ise kabul edilir. Ve âkile üzerine diyet hükmü verilir. Eğer izin veren gâib ise kabul edilmez.
"Şâhidler çocuğun veya ma'tûh'un zikredilenlerden herhangi birini yaptığına dâir ikrarına şehâdette bulunsalar, izin veren hazır olsa da olmasa da, şehâdet kabul edilmez."[419]
"Çocuklar arasında cereyan eden mes'eleler için kısas yoktur, zira Hz. Peygamber (a.s.m.): 'Kalem üç kişiden kaldırılmıştır... bulûğa erinceye kadar çocuktan...' buyurmuştur. Bizim mezhebimize göre, çocuğun 'amd'iile 'hatâ'sı eşittir. Her iki halde de diyet gerekir ve 'amd' faslından olarak kendi malından ödenir... 'Hatâ' sebebiyle çocuğa keffâret gerekmez. Şafiî merhuma muhalif olarak, mirastan da mahrum edilmez."[420]

Çocuğun Hapsi

Çocuğa, ta'zîr nevine giren hapis cezasının verilmesi mevzuunda da fukahâ ihtilâf etmiştir. Bulûğa yaklaşmış olanların hapsedilebileceği umumiyetle kabul görmüş ise de şu görüş de ilgi çekicidir:

ez-Zahıre'de kaydedildiğine göre, "henüz bulûğa ermemiş tacir çocuk, hapis mevzuunda büyük erkek gibidir." Der ki: "Bâzı yerlerde böyle zikredilir" bâzi-yer-lerde de: "Eğer bulûğa yaklaşan bir oğlan çocuğu bir kimsenin malını istihlâk etse ve kendisinin de evi veya tarlası olsa, ne babası, ne de vasisi yoksa, bu suç sebebiyle hapsedilmez. Fakat kadı, dilerse ona bir vekîl tâyin eder, malını sattırır ve alacaklıya borcunu öder. Eğer babası veya onun yerine malını satması caiz olan bir vasisi varsa, çocuk hapsedilir. Meşâyihimizden (âlimlerden) bir kısmı, mutlak olarak hapsedilmesi gereğine meylettiler ve çocuğu, baliğ gibi telâkki ettiler.
"Şeyhülislâm Hâherzâde (rahimehullah) derdi ki: Eğer çocuğun vasisi varsa, te'dîb maksadıyla hapsedilir, tâ ki bir daha bu hareketi tekrar etmesin. Vasisi de rahatsız edilir, tâ ki borcunu ödemekte acele etsin. Eğer çocuğun baba veya vasisi yok ise, hapsedilmez, zira hapis, çocuğu te'dîp, baba veya vasisini de rahatsız etmek maksadıyla meşru kılınmıştır, Eğer baba veya vasisiyoksa, rahatsız etme maksadı olmaksızın, sırf te'dîb için çocuk hakkında meşru olmaz. Bu sebeple de hapsedilmez.
"Eğer çocuk hacr altına alınmış (mahcurunaleyh) ise ve bir kimsenin malını istihlâk etmiş ise, onun babası veya vasisi varsa, borcu sebebiyle o, yâni babası veya vasisi hapsedilir. Zira çocuğun üzerindeki borcun ödenmesi baba veya vasiye terettüp eder. İmtina edecek olursa zâlim olmuş olur ve hapsedilir.
"Eğer, çocuğun babası veya vasisi yoksa, kadı bir kayyım tâyin eder. Borcu ödeyecek miktarda malından satar ve alacaklılarına paralarını öder."[421]

2. Çocuğa Karşı İşlenen Cinayetler

Çocuk işlediği suçlar mevzuunda, görüldüğü gibi, "cezaya ehil" kabul edilmemiş, büyükten ayrılmıştır. Ama kendisine karşı işlenen her çeşit cinayet ve haksızlıklarda caniye ceza takdir edilirken, büyüklere karşı işlenen cinayetlerin cezasından tefrik edilmemiştir.
Sözgelimi, terbiyevî maksadla hoca ve babanın te'dîbleri sırasında hâsıl olan kasıdsız cinayetler dışında[422] çocuğun nefsine karşı işlenen ve diyeti gerek-tiren cinayetlerde çocuk büyükle bir tutulmuştur.[423] Keza kız çocuklarına yapılan ve "zina vasfını taşıyan" tecâvüzlerde de saldırganın fiili zina sayılmıştır. [424]

3. Miras Ve Çocuk

Çocuk ve çocukla alâkalı tâbirler Kur'ân-ı Kerîmde mirasla ilgili olarak da çokça zikredilir. Çocuk anne rahmine düştükten itibaren, miras açısından bir kısım hukuka medardır. Anne, baba ve kardeşlere, doğmuş veya doğacak çocuklara, erkek veya kız oluşlarına göre, ortaya çıkan veraset durumları, boşanma hâlinde ortaya çıkacak çeşitli hukukî durumlar, çok teferruatı gerektiren ayrı bir mevzudur. Burada mes'eleleri derinleştirmek bizi asıl mevzûmuzdan uzaklaştıracağı için bu noktaya bu kadarcık bir temasla yetineceğiz.[425]

BESİNCİ B ÖLÜM

TEBL İĞDE ÇOCUK MEFHUMU

1. Tebli ğde Mefhum Nedir?

Gerek Kur'ân ve gerekse hadîs, bir kısım mes'elele-rin anlaşılmasında ve zihinlerde iyice tesbitinde "çocuk" ve "evlâd" mefhumunu yardımcı bir unsur olarak sıkça kullanır. Kur'ân'da çocuktan bahsederken, bu hususa da temas etmemiz gerekmektedir.

Önce şunu belirtelim ki, Hz. Peygamber (a.s.m.), ehemmiyeti herkesçe aynı derecede kavranamayan bir kısım mes'elelerin ehemmiyetini herkese ihsas ve id-râk ettirebilmek veya en azından merakları uyandırarak dikkatleri bu mübhem mes'eleye çekebilmek için, o mes'ele ile, ehemmiyeti (yâni çirkinliği, şerri, kötülüğü veya güzelliği, hayrı, iyiliği) herkesçe bilinen ve herkesçe kabul edilmiş olan bir kısım ana mes'eleler arasında bir irtibat kurar. Böylece mübhem olan, malûm olanın derecesinde iyilik veya kötülük hususunda açıklık kazanır. Sözgelimi, pek çok amelin kötülüğü, şeytana nisbet edilerek, pek çok amelin iyiliği de imana nisbet edilerek ifâde edilmiştir.

İşte, insanlarda evlâtlarına karşı fitraten mevcut olan ve herkesçe malûm ve müdrek bulunan sevgi, şefkat, fedâkârlık, ve endişe gibi hisler ve rabıtalar, bir kısım mühim mes'elelerin insanlarca kavranmasını ve zihinlerde daha köklü bir şekilde tesbitini sağlamak için sıkça kullanılmıştır. Bu bölümde. Vahdaniyet, Risâlet ve Âhiret olmak üzere üçe irca edilebilen İslâm'ın inanç esâslarına bu mefhumlarla nasıl açıklık ve canlılık kazandırıldığını göreceğiz.[426]

2. Yaratılış Ve Vahdaniyet

Kur'ân-ı Kerîm, mükerrer âyetleriyle, çocuğun yaratılışına temas eder ve dikkatleri buraya çeker. Çocuğun yaratılışına yer veren bu âyetlerde bir kısım maksadlan zahir olarak görmek mümkündür:

1.Çocuğun yaratılışını düşünerek Yaratıcıyı anlamak.

2.Çocuğun yaratılışında tesadüfün olmadığını ve ilâhî irâde ve murakabenin her an yer aldığını bildirmek.

3. Yaratılış safahatı hakkında bilgi vererek bu noktadaki yanlış inançları tashîh etmek, safsatayı önlemek.

4.Önceki yaratılışı göstererek ölümden sonraki dirilişin kolaylığında insanı ikna etmek.

5. Allah'ın varlığına ve kudretine delîl göstermek.

6. Ebeveyn ve hususen anne hukukunun ehemmiyetini ihsas etmek.

Yaratılışla alâkalı teferruat müstakil bir mevzî olması sebebiyle bu noktada fazla teferruata girmeden bir kısım âyetleri kaydetmekle iktifa edeceğiz.

1. Çocuk üzerine kasem: Yaratılış mevzuunda dikkatlerin çekilmesi maksadını güden bir kısım âyetler kasem yâni yemin ihtiva eder. Hemen kaydedelim ki, Kur'ân-ı Kerîmde sıkça geçen kasemlerden bir mak-sad da, üzerine kasem edilen şeylerin ehemmiyetini nazar-ı dikkate arzetmek, o şeye tefekkür ve tedkîk nazarlarını celbetmektir.[427] Bu durum gözönüne alınacak olursa, bu çeşit âyetlerde çocuk mes'elesine niçin yer verildiği daha iyi anlaşılır:

Bu maksadla kaydetmek istediğimiz ilk âyet, Beled Sûresindedir ve "*doğuran ve doğurduğu çocuk"* üzerine kasem edilmektedir.

"Bu Mekke şehrine yemin ederim; -ki sen bu şehirde oturmuşsun-. Doğurana ve doğurduğuna and olsun ki, insanoğlunu zorluklara katlanacak şekilde yarattık." ***[428]***

Bir başka âyette "*erkeği ve dişiyi yaratana"* kasemde bulunulur:

*"Erkeği ve dişiyi yaratana and olsun ki, ey insanlar! Sizin çalışmalarınız çeşitlidir."****[429]***

2. Yaratılış Allah'ın irâdesiyledir: *"Allah sizi topraktan, sonra nutfeden yaratmış, sonra da sizi çiftler hâlinde var etmiştir. Dişinin gebe kalması ve doğurması ancak O'nun bilgisiyledir. Ömrü uzun olanınçok yaşaması ve ömürlerin azalması şüphesiz Kitaptadır. Doğrusu bu, Allah'a kolaydır."****[430]*

Fussilet Sûresinde, Allah'ın bilgisi dışında *"hiçbir dişinin gebe kalmayacağı ve*

doğurmayacağı" bir kere daha te'yîd edilir.[431]
Ra'd Sûresinde sâdece doğanların değil, düşüklerin bile İlâhî bilgi tahtında ve belli bir hesaba göre cereyan ettiği bildirilir: .
*"Allah her dişinin rahminde taşıdığını, rahimlerin düşürdüğünü ve alıkoyduğunu bilir. Onun katında her şey bir ölçüye göredir."**[432]***

3. Yaratılış safahatı: Şurası muhakkak ki, in-sanilk çok eski devirlerden beri, diğer eşyanın yaraü-lışı yanında kendi yaratılışı hakkında da meraka düşmüş, bilgi sahibi olmak istemiştir. İbtidâî denen cemiyelerin kültürlerinde olsun, medenî denen cemiyetlerin kültürlerinde olsun, yaratılışla ilgili olarak rastlanan pek çok efsâne bu hususun ehemmiyetini ve fıtrîliğini gösterir. Hattâ günümüzde bile, pek çoklarını, yeni efsânelere düşme pahasına, meşgul eden belli başlı konulardan birisi insanlığı bâtıl fikirlerden, asılsız efsâne, hurafe ve teorilerden kurtarmak gibi yüce bir gayesi olan Kur'ân-i Kerim, bu pek mühim mes'elede de mürşidlik rolünü ifa etmektedir:
Meâlen: *"Sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alâkadan yaratan; sonra erginlik çağma ulaşmanız, sonra da yaşlanmanız için sizi bebek olarak dünyaya çıkaran Odur. Kiminiz daha önce öldürülür, kiminiz de belirtilmiş bir süreye ulaşırsınız. Belki artık düşünürsünüz."**[433]***
Bir diğer âyet:
Meâlen: *"Sizi bir tek neliblen yaratmış, sonra ondan eşini vâretmiştir... Sizi annelerinizin karınlarında üçtürlü karanlık içinde yaratılıştan yaratılışa geçirerek yaratmıştır. İşte bu Rabbiniz olan Allah'tır. Hükümranlık Onundur, Ondan başka tanrı yoktur. Öyleyse nasıl olur da Onu bırakıp başkasına yönelirsiniz?"**[434]***

4. Allah'ın kudretine delil: Meâlen: *"Sizi güçsüz olarak yaratan, güçsüzlükten sonra kuvvetli kılan, sonra da kuvvetliliğin ardından güçsüz ve ihtiyar yapan Allah'tır. O, dilediğini yaratır. Her şeyi bilir, her şeye kaadirdir."* ***[435]***
Meâlen: *"Sizi yerden var ederken ve siz annelerinizin karınlarında cenîn halinde iken sizleri çok iyi bilen O'dur."**[436]***

5. Önceki yaratılışla sonraki diriltilişi isabet:"Ey insanlar! Öldükten sonra tekrar dirilmekten şüphede iseniz, bilin ki, ne olduğunuzu size açıklamak için, Biz, sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alâkadan, sonra da yapısı belli belirsiz bir çiğnem etten yaratmışızdır. Dilediğimizi belli bir müddete kadar rahimlerde tutarız, sonra sizi çocuk olarak çıkartırız. Böylece yetişip ergenlik çağma

varırsınız. Kiminiz öldürülür, kiminiz de en fena zamanına ulaştırılır ki, bilirken bir şey bilmez olur."[437]
Bir diğer âyet:
. Meâlen: *"İnsanoğlu kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır? O, akıtılan bir meni damlası değil miydi? Sonra alâka olmuş, sonra Allah onu yaratıp şekil vermişti. Ondan, erkek ve dişi iki cinsi yaratmıştı. Bunları yapan Allah'ın Ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi? Elbette yeter."****[438]**
6- Ebeveyn ve anne hukukunu ihsas:Şu âyet, çocuğun yaratılışından bilhassa bu maksadla söz etmekte, annenin, çocuğu dünyaya getirmek için katlandığı zahmetin ciddiyeti, te'yîd edilmektedir.
"Biz insana anne ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Zira annesi, onu, karnında, zorluğa uğrayarak taşımış, onu güçlükle doğurmuştur." ***[439]***

Rahimdekini Allah Bilir

İnsanın yaratılışı ve yaratılış safhaları ile alâkalı âyetleri kaydederken, insanlar tarafından her zaman merak edilen bir hususa ilâhî cevabı da kaydetmek gerekmektedir: Ana rahmindeki çocuk. Bu her devirde merak edilen bir husustur. İnsanlar, çocuğun cinsiyetini, kaabiliyetini, sağlam veya sakatlığım vs. hep önceden öğrenmek istemişlerdir.

Kur'ânYâni: *"RahimlerdekiniAllah bilir"****[440]*** diyerek, bu konuda süpekülasyona sed çekmek ister. Zamanımızda, erkek veya dişi oluşu, geliştirilen bâzı tıbbi metodlarla, önceden büyük isabetle tesbît edilmektedir. Tıbbın bu sahasında araştırmalar ilerledikçe, ceninle ilgili olarak merak duyduğumuz bir kısım esrarın daha aydınlatılması mümkündür. Bu durumun Kur'ân'm hükmünü cerhetmeye-ceği açıktır. Zira, insanlar bunu,- cenîn belli bir safhaya ulaştıktan sonra, yâni erke kliği-di siliği veya tekliği-iki zliği, sağlamlığı-sakatlığı insanlar tarafından bilinebilecek bir hal aldıktan sonra bilebilmektedir. Tıpkı -yine Kur'ân'da bilinmezler arasında zikredilmiş bulunan- yağmurun ne zaman yağacağı meselesinde olduğu gibi. Yağmurun geleceğini haber veren alâmetlerin zuhurundan sonra insanlar bu alâmetleri değerlendirerek yağmur hakkında önceden beyânda bulunmaktadır. Bir şeyin alâmetleri belirdikten sonra varlığını ihbar, gaybtan haber verme olamaz.

Mevzu üzerine dermeyân edilebilecek ikinci bir mülâhaza, ceninin durumunu teşhiste kullanılan yardımcı vâsıtalarla alâkalıdır. Yâni Kur'ân-ı Kerîm, dolaylı

olarak "Rahimde olanı insan bilemez" derken, "âlet ve vâsıtası olmayan insan"ı kastetmiş olabilir. Yâni insan başka vâsıtaya baş vurmadıkça, fıtrî kapasitesi ile rahimdekini bilemez.

Bu te'vîli te'yîd eden Kur'ânî bir örnek, Kur'ân'ın insanlar tarafından bir benzerinin getirilemeyeceği mes-'elesidir. Bu husus, muhtelif âyetlerde tekrar betekrar ele alınır ve gerek "tamamına", gerek "on sûresine" ve gerekse "tek sûresine" bir benzer getirilemeyeceği, hattâ cinler ve insanlar başbaşa verseler, Allah'tan başka her şeyin yardımını da te'mîn etseler, çok manâlı değil müfteriyât, uydurmalar nevinden şeylerle de olsa bir benzerinin getirilemeyeceği te'kîdli şekilde ifâde edilir.[441] Bir benzeri getirilemeyeceği söylenen tek sûrenin, icabında, tek satırlık yer işgal eden, üç âyetten mürekkep Kevser Sûresi olduğu düşünülecek olursa, bu mes'elenin ne şekilde te'kîdli olarak ifâde edildiği daha iyi anlaşılır.

Halbuki, mugayyebât-ı hamse yâni beş bilinmezler mes'elesinde böylesi te'kîde yer verilmemiştir, binâenaleyh alâmetlerinin zuhurundan sonra, bâzı âletlerin yardımıyla bilinmesi Kur'ân'ın hükmünü cerh etmez.

Mes'ele üzerine dermeyân edebileceğimiz üçüncü bir mülâhaza da, cenîn daha anne rahminde iken tebellür eden vasıfları ile ilgilidir. Âyette geçen "Rahimlerdekini Allah bilir, (insanlar bilmez)" ifâdesi,eski zamanlardan beri, insanların en ziyâde merak ettikleri bir hususa tevcih edilerek "Rahimlerdeki erkek mi, dişi mi Allah bilir" şeklinde anlaşılmış ve dediğimiz gibi, geliştirilen tıbbî metodlârla hamileliğin belli bir müddetinden sonra erkeklik-dişilik tesbît edilmeye başlanınca, âyetin hükmü hususunda tereddüt ve teşvişlere gidilmiştir. Halbuki âyette kastedilen bilinmezlik çok şeylere râcidir.

Ayet-i kerimede: "*Ana rahmindeki çocuğun erkek mi, dişi mi olduğunu Allah bilir*" denmiyor, *"Rahimlerdekini Allah bilir"* buyuruluyor. Hz. Peygamber'in (a.s.m.) hadîslerinde açıklandığına göre, çocuk, ana rahminde dördüncü ayına basınca, Cenâb-ı Hakkın emriyle *"rızkı", "eceli", "sağlam veya sakat olacağı", "bedbaht veya mes'ûd olacağı", "erkek veya dişi olacağı", "ne amelde bulunacağı", "ne gibi eser bırakacağı", "ahlâkı"* ***[442]*** *"ikiz veya tek olacağı", "noksan veya tam olacağı", "mâruz kalacağı musibetler"* vs.[443] yazılmaktadır.

Şu halde Allah, daha rahimde iken her yönüyle insanı bilmektedir. En azından hadîslerde tâdad edilen bu hususları bilme seviyesine ulaşmadıkça, âyet cerhedilemez. Bunların bilinemeyeceği ise açıktır.[444]

3. Vahdaniyet

Islâmın en mühim temeli olan vahdaniyet akidesinin, İslâm telâkkisine uygun muhtevada tâlimi için çocuk ve çocukla alâkalı bir kısım tâbirlerden genişçapta ve sık olarak istifâde edilmiştir. Zira başta Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi kitabî dinler olmak üzere önceki dinlerin hepsi[445] ulûhiyet (tanrı) inançlarına beşerî vasıflar karıştırmışlar, ilâhlarını neredeyse insanlaştırmışlardır. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim, Allah'tan, herkesçe iyi bilinen doğmak, doğurmak, evlât edinmek- gibi beşeriyete has vasıfları nefyetmeye büyük ehemmiyet vermiştir:
"*De ki, Allah birdir, hiçbir şeye muhtaç değildir, do-ğurmamıştır, doğrulmamiştır da, Onun bir benzeri de yoktur.*"***[446]***
"*Yahudilerle Hıristiyanlar: "Rahman çocuk edindi" dediler. Yemin olsun ki, şiz çok çirkin bir şey söylediniz. Az kalsın söyledikleri sözden gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp yere düşecek, O Rahmân'a çocuk iddia ettiler diye. Oysa Rahmân'a çocuk edinmek yaraşmaz. Çünkü göklerde ve yerde olan herşey Rahmân'a baş eğmiş kul olarak gelecektir.*[447]
"Göklerin ve yerin hükümranlığı Kendisinin olan, çocuk edinmeyen, hükümranlıkta ortağı bulunmayan, her şeyi yaratıp bir ölçüye göre düzenleyen ve dünyaları uyarmak üzere kulu Muhammed'e hakkı bâtıldan ay-yırdeden Kur'ân'ı indiren Allah yücelerin yücesidir."***[448]***
Kur'ân-ı Kerîmde, bunun gibi, Allah'a evlât nisbet etmeyi şiddetle reddeden âyetler çoktur.[449]
Vahdaniyeti tenzih ve tesbît maksadına râci bir kısım âyetler Cenâb-ı Hakka kız çocukları nisbetini reddeder. Burada da câhiliyye Araplarının melekleri dişi telâkki ederek cinsiyet izafe etmeye ve onları ayrıca "Allah'ın kızları" diye tavsif etmeye müteveccih bâtıl inançlarını reddetme maksadı mevcuttur:
"Onlar Rahman olan Allah'ın kulları melekleri de dişi saydılar. Yaratılışlarını mı görmüşler? Onların bu şâhidlikleri yazılacak ve sorguya çekileceklerdir"[450]
"Ey Muhammed, putperestlere sor, kızlar senin Rabbinin de, erkekler onların mı? Yoksa melekleri kız olarak yarattığımızda onlar hazır mı idiler? Dikkat edin, doğrusu onlar yalan uydurup söylüyorlar. 'Allah doğurdu' diyorlar. Onlar şüphesiz yalancıdırlar. Allah kızları oğullan tercih mi etmiş? Ne oluyorsunuz, ne biçim hükmediyorsunuz? Hiç düşünmez misiniz?"***[451]***
Bu mevzuda da muhtelif âyetler gelmiştir.[452]

4. Allah Ve Peygamber Sevgisi

Malûm olduğu üzere, İslâm dinine giriş, Allah'a ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine imanla başlar. Bu inanç kuru bir ikrardan ibaret değildir. Onlara sevgi ve teslimiyeti de gerektirir. Yâni bir Müslüman, Allah'ı ve O'nun Resulü Hz. Muhammed'i (a.s.m.)kendi nefsinden, malından, evlâdından, anne ve babasından daha çok sevecektir. Mü'minin kalbinde, onların sevgisi, onlar dışındaki her şeyin sevgisinden üstün olmadıkça hakikî mânâda, kamil mertebede imanın varlıgr söylenemez. Bu husus birçok âyet ve hadîslerle te'yîd ve te1-kîd edilmiş, aksi fikre veya tereddüde yer verecek mübhem bir nokta bırakılmamıştır. Bir hadîslerinde dini "sevgi ve buğz" olarak tarif eden[453] Hz. Peygamber (a.s.m.) başka hadîslerinde, İslâmî imânı, yâni İslâm dinini *"Allah ve Resulünün sevgisini her çeşit başka sevginin üstünde tutmak"* olarak tarif eder:
*"Sizden biri, beni, babasından, evlâdından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe (kâmil bir imânla) inanmış olmaz."****[454]***
Buradan hareketle, Allah ve Resulünü memnun etmeyecek şeyleri sevmemek, onların buğz ettiği şeylere buğzetmek gerektiğini söyleyebiliriz. Bu durumdan çıkan nihâî netice de şudur:
"Hakikî mü'min, sevgi ve buğzunu Allah ve Resulüne (a.s.m.) göre ayarlamak zorundadır: Hiçbir şeyin sevgisini onların sevgisinin üstüne çıkarmayacağı gibi, onları memnun etmeyecek sevmelerde ve buğzetmelerde de bulunmayacaktır.
İşte, bu temel prensibi Kur'ân-ı Kerim de ele alır. Allah ve Peygamber sevgisinin her şeyde ölçü yapılması gereğini, insanın en ziyâde sevdiği şeyleri ve bu meyânda evladı da zikrederek mü'minlerin zihninde ve kalbinde tesbit etmek ister:
"De ki: Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, akrabalarınız, elde ettiğiniz mallar, durgun gitmesinden *korktuğunuz ticâret, hoşunuza giden evler, sizce Allah'tan, Peygamber'inden ve Allah yolunda savaşmaktan daha sevgili ise, Allah'ın buyruğu gelene kadar bekleyin. Allah fâsık kimseleri doğru yola iletmez.*'[455]
*"Mü'minlerin, Peygamberi kendi nefislerinden çok sevmeleri gerekir. Onun eşleri onların anneleridir."****[456]***

5. Kıyamet Ahvali

İslâm dininin temel prensiplerinden biri, Âhiret inancıdır. Dinî emirlerin yaşanmasında, dünya hayatının tanziminde, dinî esasların gözönüne alınmasında

en müessir âmil âhiret inancıdır. Bu inancın müessiriyeti de, onun, İslâm'ın öğrettiği esaslar çerçevesinde kavranmış olmasına bağlıdır. Buna göre;

1. Kıyamet ve hesap günü gerçekten dehşetli bir gündür.

2. O gün, herkes kendi hesabını verecektir.

3. Kişi bu hesabı verebilmek için her şeyi feda etmeye hazırdır.

4. O gün kimsenin kimseye faydası olmayacaktır.

5. O gün en yakınlardan bile kacılacaktır.

Şimdi âhiretle ilgili bu temel inançların işlenmesinde Kur'ân'ın çocuk ve evlât mefhumlarına nasıl geniş çapta yer verdiğini görelim:[457]

Kıyametin Dehşeti:

Meâlen: *"Ey insanlar! Rabbinizden sakının, doğrusu kıyamet gününün sarsıntısı büyük şeydir. Kıyameti gören her emzikli kadın emzirdiğini unutur, her hâmile kadın çocuğunu düşürür. İnsanları sarhoş gibi görürsün. Halbuki sarhoş değillerdir. Fakat bu, sâdece Allah'ın azabının çetin olmasındandır,"* ***[458]***

Meâlen*:"O halde küfre varırsanız, çocukları ak saçlılar hâline çevirecek bir günün azabından kendinizi nasıl koruyacaksınız?"* ***[459]***

Herkes kendinden sorumlu

Meâlen: *"Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Babanın oğlu, oğlunun da babası için hiçbir şey ödeyemeyeceği günden korkun. Allah'ın verdiği söz şüphesiz gerçektir. Dünya hayatı sakın sizi aldatmasın.*[460]

Meâlen: *"Günahkar kimse diğerinin günahını çek mez. Günah yükü ağır olan kimse, onun taşınmasını istese, yakını olsa bile, yükünden bir şey taşınmaz."* ***[461]***

Hesap için her şey feda edilir

Meâlen: *"Suçlu kimse o günün azabından kurtulmak için oğullarını, ailesini, kardeşini, kendisini barındırmış olan sülâlesini ve yeryüzünde bulunan herkesi feda etmek ve böylece kendisini kurtarmak ister."* ***[462]***

Âhirette ne mal, ne de evlâd fayda vermez

Meâlen: *"İnkâr eden kimselerin mallan ve çocukları, Allah'tan yana onlara bir fayda vermeyecektir. İşte onlar cehennemliktirler. Onlar orada temellidirler."* ***[463]***

Hemen hemen aynı muhtevada âyetler müteaddit yerlerde tekerrür eder.[464] Onlardan biri de şudur:

*"Yakınlarınız ve çocuklarınız size kıyamet gününde bir fayda vermezler. Allah, onlarla sizi ayırır."**[465]***

Kıyamet günü en yakınlardan kaçılır

Meâlen: *"O gün kişi, kardeşinden, annesinden, babasından, karısından ve oğullarından kaçar. O gün herkesin kendine yeter derdi vardır."**[466]***

6. Yetimlere Şefkat

Kur'ân-ı Kerim yetimlere karşı gösterilmesi gereken şefkat ve adalet duygusunu uyandırabilmek, ehemmiyetini ihsas edebilmek için de. evlâri mefhumuna yer verir. Bu maksadla, kişinin kendi çocuğunun yetim kalmış olabileceğini düşünmesini istemiştir:[467]

Açıklamalı meali şöyle: "Bir de o kimseler ki, arkalarında zayıf, güçleri kuvvetlen yetmez bir takım zür-riyet bırakmış olsalar, üzerlerine korkup titreyecek-lerdi. Bunların yürekleri sızlasın da Allah'tan kork-sunlar. Bu gibi işlerde kendilerine söz düşenler, kendilerini vefat eden meyyit ve onun yetim evlâtlarını kendi evlâtları yerine koyup düşünsünler de sözlerini ona göre dosdoğru söylesinler. Yetimler hakkında kendi evlâtları gibi hareket etsinler." [468]

7. Mûbahalede Çocuk

Mübâhale, iddialı bir mes'elede iki tarafın *"Hangi taraf yalancı ise ona Allah lanet etsin"* diye beraberce lânetleşmelerine denir. Hz. Peygamber'in (a.s.m.) sağlığında Necrân'dan gelen Hıristiyan bir hey'etle Hz. İsa'nın şahsiyeti ve İslâm'ın hakkaniyeti üzerine yapılan müzâkere ve münâkaşalarda, bu heyetin kendi inançları hususunda delilsiz direnmeleri üzerine en son olarak[469] onları mübâhaleye davet eden şu âyet inmiştir ki, burada sâde şahıslar değil, evlâtlar da me-dâr-i bahs edilmektedir:

Meâlen: "*Sana gelen ilimden sonra artık her kim seninle münâkaşaya kalkarsa şöyle de: 'Gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra lânetleşelim de, Allah'ın lanetinin yalancılara olmasını dileyelim."**[470]***

Bu vazıh teklif karşısında, istişare için izin alan hey'et aralarında: "Görüyorsunuz, Muhammed hak peygamberdir... Biliyorsunuz, bir peygamberle

lânetleş-meye cür'et eden hiçbir kavim yoktur ki büyükler sağ kalmış, küçükleri de büyümüş olsun. Bu durumda mübâhaleyi kabul, sonunuzun gelmesi demektir" diye müzakerede bulunarak, buna katılmayıp Hz. Peygamberle (a.s.m.) antlaşma yapmaya karar verirler.[471]

Bu da düşünelim diye

Evlâd-ebeveyn arasına, yaratılışta konmuş bulunan ve Risâlet-i Muhammediye'nin ana mes'elelerîni tavzih ve tesbitte, görüldüğü üzere, geniş çapta istifâde edilen fıtrî sevgi bağı, elbette onların sâdece dünyevî istikballerini değil, uhrevî istikballerini de düşünmek için verilmiştir:

Meâlen: *"Hanginiz, kendisi ihtiyarlamış ve çocukları da güçsüzken altlarından ırmaklar akan, üzüm ve her çeşit meyveleri bulunan bahçesinin ateşle bir kasırganın kopmasıyla yanmasını ister? Düşünesiniz diye Allah âyetlerini böyle açıklar."****[472]**

Sonu ç

Bu çalışmada, ilk anda akla gelebilecek, çocuğu ilgilendiren hemen hemen bütün mes'elelere Kur'ân-a Kerimin yer verdiğini görmüş olduk. Bu yer veriş, meselenin ehemmiyet derecesine göre muhtelif şekillerde olmuştur:

Mühim mes'eleler için müstakil âyet ve pasajlar tahsis edilmiş, tâli olanlara da işâreten ve zımmen temas edilip geçilmiştir. Eğer, mes'ele hayatiyet arzedecek kadar mühim olmasına rağmen önemi kavrana-mayıp ihmal edilecek duruma ise, böyleleri çeşitli şekiller altında tekrar edilmiş ve ayrıca, te'kîd edici diğer unsurlarla da iyice tebarüz ettirilmiştir. Din terbiyesi ve hususan namazla ilgili emirlerde olduğu gibi.

Çocuğun nafakası, himâyesi, hayata hazırlanması ve bilhassa dinî formasyonu ile alâkalı mes'eleler en ziyâde üzerinde durulan mes'elelerdir.

Kur'ân'ı Kerîme has bir orijinalite olarak şu husus kayda değer: Çocuğun sâdece nafakasından değil, hayata hazırlanmasından dahî yâni gerek dinî ve ahlâkiterbiyesinden, gerekse meslekî formasyonundan öncelikle ailesi mes'ûldür. Ailesinin yokluğu veya aczi hâlinde bu mes'ûliyet devlete düşmektedir. Günümüz Müslümamnın maalesef kaybettiği ve fiyatını da çok pahalı ödemekte olduğu İslâmî esaslardan biri budur. Çocuğunun terbiyesini okula devretmekle atalık vazifesini ifa etmiş olma kuruntusuyla mes'ûliyetten kaçmanın dünyadaki cezasını anarşi şeklinde bulmuştur.

Kur'an'a has ikinci mühim orijinalite çocuğun, bulûğ yaşında hayatî mes'ûliyete

hazırlanma gereğidir. Yâni çocuğa, hayatın bütün tekâlifini tek başına deruhte edecek, ekonomik yönden kimseye muhtaç olmayacak şekilde hayata atılmasına imkân sağlayacak zarurî bilgi, beceri ve terbiyeyi ailesi bulûğdan önce vermekle mükelleftir. Bir başka ifâde ile Kur'ânî temel eğitim, bu hedefi gerçekleştirecek bir müfredat ve programın tatbikini istemektedir.

Çocuğun, hayatî mes'ûliyeti başarıyla deruhte edebilmesi için birinci şart olarak aileye yüklenen bu muhtevalı formasyon mes'ûliyetini tamamlayan Kur'ânî ikinci bir tedbîr, çocuğun evlenmesinde ailesinin yardımcı olmasını taleb etmekten ibarettir.

Hayatta icra edeceği meslek bilgisini de ihtiva eden muhtevalı bir temel eğitimi almış, ailesinin yardımıyla da evlenmiş olan bir genç müstakil bir şahsiyet, bağımsız ekonomik bir ünite olarak içtimaî hayata yapıcı, müstahsil bir unsur olarak katılacaktır.

Görüldüğü üzere, çocuğu ilgilendiren mes'eleler Kur'ân'ın derpiş ettiği yaklaşımla ele alınıp hâl yoluna gidildiği takdirde, İslâmî şahsiyete sahip, itibarlı, problemleri asgariye düşmüş bir gençlik yetiştirmeklezüme kavuşturulabilmesi için hadîslerin ve hattâ İslâm fıkhının iyi bilinmesi gerekmektedir. Esasen Kur'ân'ın hakkıyla anlaşılabilmesi için de son iki kaynağa olan ihtiyaç münâkaşa götürmeyecek kadar açıktır. Bu noktadan, mevzuun "Kur'ân'da Çocuk" diye değil, "İslâm'da Çocuk" diye isimlendirilerek çok daha şümullü olarak ele alınması daha muvafık olur. Yarının hamiyetperver dindar araştırıcılarını bu mukaddes vazife beklemektedir.[473]

Bibliyografya

1-Abdurrezzak, İbnu Muhammed es-San'ânî (v. 211/826): Musannafu Abdirrezzâk, Beyrut (ofset), 1970

2- Aclûnî, İsmail İbnu Mahammed (v. 1162/1748): Keşfu'l-Hajâ Ve Müzîlü'l-İlbas Amma İştehere Mine'l-Ehâdîsi alâ elsineti'n-Nâs, Beyrut, 1351.

3- Ahmed, İbnu Hanbel (v. 241/855): Müsnedu Ahmed İbni Hanbel, 1313, Kahire (baskısından ofset), Beyrut, tarihsiz.

4- Aynî, Bedrü'd-Dîn Ebû Muhammed Mahmûd ibnu Almed (v.855/1451): Umdetu'l-Kaarî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, 1348 (baskısından ofset), Beyrut.

5- Azîmâbâdî, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hakk: Avnu'l-Ma'büd Şerhu Süneni Ebi Davut, Medine 1968.

6- Bilmen, Ömer Nasûhî: Büyük İslâm İlmihali, İstanbul, 1964.

7- Bilmen, Istılâhüt-ı Fıkhiyye Kamusu, istanbul, tarihsiz.

8- Buharı, Ebû Abdillâh Muhammed İbnu ismail (v. 256/869): Sahîhu'l-Buhârî, (1313 baskısından ofset), Kahire, 1958.

9- Buharı,-el-Edebü'l-Müfred, Kahire, 1379.

10- Canan, İbrahim: Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye, Cihan Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 1984. CANAN, **11-** Canan, İslâm'da Çocuk Haklan, İstanbul, 1980.

12- Cessâs, ebû Bekr Ahmed ibnu Ali (v. 370/980): ahkâmu'l-Kur'ân, Kahire, tarihsiz.

13- Çantay, Hasan Basri: Kur'ân-ı Hakim ve Meâl-i Kerim, İstanbul, 1957.

14- Dârekutnî, Ali İbnu Ömer (385/945): Sünenü'd-Dârekutnî, Kahire, 1966.

15- Deylemî, Ebû Mansûr (v. 558/1162): Müsnedü'l-Firdevs, Yzm. Şehit Ali Paşa3..Nu: 565.

16- Deylemî, Ebû Bekr. İbnu'l-Arabî bak. ibnu'l-Arabî.

17-Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul, 1960.

18- Ebû Zühre, Muhammed, el-Ahvâlu'ş-Şahsiyye, Mısır, 1957.

19- Filloux, Jean claude: La Personnalite, PUF. Paris, 1967.

20- Gazali, Ebû Hami Muhammed İbnu Muhammed (v. 505/1111): İhyâu. Ulûmi'd-Dîn, Tercüme: Ahmed Serdaroğlu, İstanbul, 1975

21- Hâkim, Ebû Abdillâh el-Hâkim en-Neysâbûrî (v. 405/1014): el-Müstedrek ala's-Sahîhayn, Haydarabad-Deken, 1335.

22- Heysemî, Nûru'd-Dîn Ali İbnu ebî Bekr (v. 807/1404): Mecmâu'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid, Beyrut, 1967.

23- İbnu Âbidîn, Muhammed Emin İbnu Ömer (1198/1783): Reddü'l-Muhtâr ala Dürri'l-Muhtâr, Mısır, 1272 (baskısından ofset).

24-İbnu'l-Arabî, ebû Bekr Muhammed Emîn İbnu Abdillâh (v. 543/1148): Ahkâmu'l-Kıtr'ân, Mısır, 1972.

25-İbnu Ebî Şeybe; Ebû Bekr Abdullah ibnû Muhammed (v 243/867): Musannafu İbni ebi Şeyhe Haydarâbâd, 1966.

26-İbnu'l-Esîr, Mecdü'd-Dîn Ebû's-Se'âdât el-Mubârek ibnu Muhammed el-Cezerî (v. 606/1209): en-Nihâye fî Garîbi'l'Hadis ve'l-eser, Kahire, 1963.

27- İbnu'l-Esir, İzzü'd-Dîn ebu'l-Hasen Ali ibnu Muhammed el-Cezerî (v.630/1232): Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rijetiSahabe, Kahire, 1970.

28- İbnu Hacer, Şihâbü'd-Dîn Ebû'1-Fadl Ahmed İbnu Alî el-Askalânî (v

852/1448): Fethu'l-Bârî bi-Şerhi'l-Buhârî, Mısır 1952.

29- İbnu Hacer, Hedyü's-Sâri, Bulak, 1301 (baskısından ofset).

30- İbnu Hacer,Âliye bi-Zevâidi'l - Mesânidi's-Semâniye, Kuveyt, 1973.

31- İbnu Hamza El-Hüseynî, es-Seyyid ibrahim ib-nu's-Seyyid (v 1120/1708): el-Beyan ve't-Ta'rifjî Esbâbi Vürüdi'l-Haîsi'ş-Şerif, Haleb, 1329.

32- İbnu Hîşâm, Ebû Muhammed Abdu'l-Melik (v. 218/833): es-Sîretü'n-Nebeviyye, Mısır, 1955.

33- İbnu Kayyım El-Cevziyye, Şemsü'-Dîn Ebû Abdillâh Muhammed İbnu ebî Bekr (v. 751/1350): Tuhfetu'l-Mevdûd b- Ahkdmi'l-Mevlû, Bombay, 1961.

34- İbnu Kesîr, İmâdü'd-Dîn ebul-fidâ ismail (v. 774/1372): Tefsînı'l-Kur'âni'l-Azîm, Beyrut, 1966.

35- İbnu Manzür, Ebû'1-Fadl. Cemâlü'd-Din Muhammed ibnu Mükerrem (v.. 711/1311): Lisânu'l-Arab, Beyrut, 1968.

36- Kaabisî, Ebü'l- Hasen ali İbnu Muhammed ibni Halef (v. 403/1012): İslâm'da Öğretmen ve öğrenci
Mes'elelerine Dâir, Tercüme: Süleyman Ateş, Hıfzu'r-Rahmân Râşid Öymen Ankara, 1966.

37- Kaarî, Nuru'd-Dîn Molla Ali İbnu's-Sultân Muhamme el-Herevî (V. 1014/1605): Şerhu Ayni'l-İlm ve Zeyni'l-Hilm, Beyrut, 1352.

38- Kâsânî, Alâüddîn, Ebû Bekr ibnu Mes'ûd (v. 587/1196): Bedâiu's-Sanâ'i, Beyrut, 1974.

39- Merginânî, ebû'l-Hasen Ali İbnu Ebî Bekr (v. 593/1196): el-Hidâye, Mısır, tarihsiz.

40- Mubarekfûrî, Ebû'1-Alî Muhammed Abdurrahmân İbnu Abdirrahîm (v. 1353/1934): Tuhfetu'l-Ahvazî bi-Şerhi Câmi'i't-Tifmizî, Kahire, 1963.

41- El-Muttakî, Alâu'd-Dîn Ali el-Müttakî İbnu Hüsâmi'd-Din el-Hindî (v. 975/1567): Kenzu'l-Ummal fi Sünen'l-Ahvâl Ve'l-Efâl. Haydarâbâd, 1945.

42- Münâvî, Şemsü'd-Dîn Muhammed Zeynü'd-Dîn Abdurra'ûf (v.1031/1621): Feydu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr, Beyrut, 1972.

43- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim İbnu'l-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî (v. 271/874): Sahîhu Müslim, Kahire, 1955.

44- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed İbnu Ali İbn-i Şu'ayb (v. 303/915): Sünenü'n-Nesaî, Kahire 1930.

45- Râgıb, Ebû'l-Kaasım Hüseyn İbnu Muhammed el-îsfehânî (v. 502/1108): el-Müfredât Jt Garibi'l-Kur'ân, Kahire, 1961.

46- Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed İbnu Ömür İbni Hüseyn (v. 606/1209): et-Tefsîru'l-Kebîr, Kahire, tarihsiz.

47- Seyyin Kutub: Fi Zilâli'l-Kur'ân, Tercüme: İ.H. Şengüler, M.E. Saraç, B. Karlığa, İstanbul, 1971.

48- Suyütî, Celâlü'd-Dîn Abdu'r-Rahmân Ebû Bekr (v. 911/1505): el-İtkân Fİ Ulûmi'l-Kur'ân, Kahire, 1967.

49- Suyütî, Celâlü'd-Dîn Abdu'r-Rahmân Ebû Bekr (v. 911/1505): Lübâbu'n-Nükül, (Tefsîru Celâleyn'in Haşiyesinde basılmıştır), Dımeşk, 1978.

50- Suyütî, Celâlü'd-Dîn Abdu'r-Rahmân Ebû Bekr (v. 911/1505): Tefsîru Celâieyn, Dımeşk, 1978.

51- Şerbînî, eş-Şeyh Muhammed (v. 977/1556): Muğni'l-Muhtâc, Mısır, 1958.

52- Taberânî, Süleyman İbnu Ahmed (v. 360/970: e-Mu'cemu's-Sağîr, Kahire, 1388/1968.

53- Tabrîzî, Ebû Abdillâh Muhammed İbnu Abdillâh el-Hatib (v. 737/1336): Mişkatu'l-Mesâbîh, Dımeşk, 1961.

54- Tirmizi, Ebû İsâ Muhammed İbnu İsâ İbn-i Sevre (v. 279/892): Sünenü't-Tirmizî, Humus 1966.

55-Üsdü'l-Gâbe, bak: İbnu'l-Esîr, İzzüd'din.

56- Üsrûşenî, Muhammed İbnu Muhammed İbni'l-Hüseyn (v. 632/ 1234): Ahkamu's-Sığâr (veya Câmi'u Ahkâmi's-Sığâr). Mısır, 1300.

57- Acquın, Guy: Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgisi, Çeviren: Mehmet Toprak, İstanbul, 1964.

58- Zemahşerî, Ebû'l-Kaasım Cârullâh Mahmûd İbnu Ömer (538/1143): el-Keşşaf, Beyrut, tarihsiz.[474]

---

[1] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 9-15.

[2] Râgıb, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn İbnu Muhammed (502). el-Müfredât Fî Garîbh-Kur'ân, Kahire, 1961/1381, s. 532; İbnu Manzûr, Ebû'l-Fad! Cemâlu'd-Dîn Muhammed İbn-i Mükerrem, Lisanu'l-Arab, Beyrut, tarihsiz, 3, 468; İbnu'i-Esîr, Mecdü'd-Dîn Ebû's-Seâdât (606), en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l Eser, Kahire, 1963, 5, 225.

[3] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 15-19.

[4] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları:19.

[5] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 21.

[6] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları:21-22.

[7] Bak: Nisa 4/3, 25.

[8] Bakara: 2/221.

[9] Müslim İbnu Haccâc ei-Kuşeyrî (261), Sahîh-i Müslim, Kahire, 1955, Rada; 53; Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed (279), Sünenü 'Tirmizî, Humus, 1966, Nikâh 4; Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed ibnu Ali (303), Sünenü'n-Nesâi, kahire, 1930, Nikâh 10.

[10] Kaarî, Nûru'd-Dîn Molla Alt İbnu's-Sultân Muhammed el-Herevî (1014), Şerhu Ayni'l-İlm ve Zeyni'l-Hiim, Beyrut, 1352, 1, 234. Hadîsin mevzu olduğunu söyleyen olmuşsa da, Aiiyyü'l-Kaarî bunu reddeder. Ayrıca mânâsının doğruluğu te'yîd edilmiştir. (Acluni, Keşfu'l-Hafa 1,272).

[11] Bak: Kaan, a.g.e. 1,234.

[12] Nûr: 24/3.

[13] Nûr:24/33.

[14] Müslim, Nikâh t.

[15] Kenzu'l-Ummâl 16, 492-93; Müsrted-i Ahmed 5, 163-64 (parantez içindeki ilâveler Müsned'dendir). Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları:22-25.

[16] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 25.

[17] Nisâ:4/34.

[18] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 26-27.

[19] Filloux J.C., La Personnalite, PUF, Paris, 1967, p. 59; JacOuin Gl, Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgisi, Çeviren Mehmet Toprak, İstanbul, 1964, s. 35.

[20] el-Haddâdî, Ebû Bekr İbnu Ali (800/1397), ef-Cevheretu'n-Neyyire 2, 116.

[21] Ahzâb:33/33.

[22] Kâsânî, Bedâîu's Sanâ'î, Beyruî, 1974, 4, 24; İbnu Hacer, Fethu'l-Bâri 11, 434.

[23] İslâm'ın bu mevzûdaki görüşleri Hz. peygamberin Sünnetinde Terbiye adlı kitabımızda genişçe açıklanmıştır, (s.380-412}.

[24] Bir çocuğun küçükken, anne ve babanın müşfik alâkasından ve mânevi doyumdan mahrum olarak yetişmesi, ileriki hayatında aldatıcı, zararlı telkinlere mukavemet göstermeden hemen kapılıvermesinde mühim rol oynadığı da anlaşılmakladır. 1968-1982 yılları arasında memleketimizi kasıp kavurmuş bulunan anarşi döneminde, anarşist bir teşkilâtın en üst seviyelerinde yer almış, birçok anarşik eylemlerde bulunmuş, cinayetler işlemiş bir gencin, bilâhare yaptığı bâzı açıklamalar mevzûmuz yönünden ehemmiyetlidir. Anarşist telkinlerin gençler üzerinde başart sağlamasını altı sebeple izah ve anarşiye düşenlerin çoğunlukla problemli ve bu sebeple de çocuklarına karşs yeterli şefkat, sevgi ve alâkayı göstermeyen ailelerden geldiklerini ifâde eder. Müşahhas bir örnek olarak kendi durumunu sunan genç, annesinin de, babasının da çalışmaları sebebiyle küçükken onlardan sıcak bir aile ilgisi göremediğini, bu durumun onu dâima ilgiye muhtaç bir hâlet-i ruhiye içinde bıraktığını, bu ruhi bozukluk içinde üniversitede okurken kendisine gösterilen sahte ilgilere kolayca aldanarak anarşist olduğunu dile getirir. Aşağıda kaydedeceğimiz itiraflar meyâmnda en ibretâmiz ve çarpıcı ifâdenin "Benim aradığım; içten, sıcak, samîmi kişilerin ilişkilerinin var olduğu bir ortam idi. Eğer bu ortamda başka bir siyâset bulsa idim, bugün belki o

başka siyâsetin üyesi olarak yargılanacaktım" cümlesi olduğu kanaatindeyiz. Bu ibreîâmiz açıklamalardan bâzı cümleleri aynen tâkib edelim:
“Eğer ciddi bir araştırma yapılırsa, özeliikle ...'nin eylemci ve yönetici kesimini oluşturanların böylesi bir uyumsuzluk ve ailevî problemle karşı karşıya oldukları hemen göze çarpacaktır. Örgütün üst düzeyinde yer alan kişilerden ilk anda aklıma gelen dört kişinin babalarının alkolik olması ve iki kişinin de ana-babalarının ayrı bulunması her halde basit bir tesadüf değildir. Benim problemlerim ise çok küçük yaşta başladı. (...). Aileleri ve yakın çevreleri ile sağlıklı ilişkiler kuramayan gençler, ihtiyaçları olan ilgili ve yakınlığı dışarıda arayacaklardır. Eğer bu ilgiyi ideolojik bir ortamda buluyorsa, işte dertler bu anda başlayacaktır. Artık yalnız değildir. Aynı dili kullandığı, ciddiye alındığı bir. ortamdadır. Ve ilk anda psikolojik doyumu yitirmemek için her şeye katlanacaktır. (...). Benim gibi desteğe, ilgiye susayan biri için bu olaylar dış görünümü ile âdefâ rüya idi. İdeal (î) insanlar vardı orada- Benim aradığım içten, sıcak ve samimî kişilerin ilişkilerinin var olduğu bir ortam idi. Eğer bu ortamda başka bir siyâset bulsa idim, bugün belki o başka siyâsetin üyesi olarak yargılanacaktım, (...}. Beni esas memnun eden şey, bir çevrenin ve daha önce belirttiğim sebeplerle sempati duyduğum, saygı duyduğum bir çevrenin bana güvenmesi ve kabul etmesi idi. işin siyâsî yanı benim İçin ikinci faktördü. Önemli olan hangi örgütte olduğum değil, bir örgüte kabul edilmemdi." (Tercüman Gazetesi, 9.3.1983 günlü nüshası. Yazı, "Nasıl Anarşist Oldular?- adıyla yapılan bir röportaj'dan alınmadır. Röportajı Tokay Gözütokyapmıştır).

[25] İslâmda Çocuk Haklan, s. 80-81. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 27-30.

[26] Le Monde gazetesi, 2 Ocak 1976 sayılı nüshası.

[27] Alınan tedbirler hususunda, yukarıdaki kitabımıza bakılabilir, s. 81.

[28] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 30-32.

[29] Ve!â-i Müvâlât: Nesebi meçhul birisi İle tesis edilen yardımlaşma rabıtası (akrabalığı). Velâ-i Ataka: Âzâd edilen köle ile efendi arasında teessüs eden bir rabıta (akrabalık bağı). Ölüm halinde tevarüsü gerektirir.
Civar: Bir yabancıya tanınan himaye, eman.

[30] Bak. İbnu Kesîr, Jmûdüd-Dîn Ebû'l-Fidâ İsmail (v. 774), TefsîruI-Kur'ânil-Azîm, Beyrut, 1966,5,426-27.

[31] Ahzâb:33/6

[32] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 32-34.

[33] Mücâdile 58/2; Ahzâb:33/4. Zıhârla alâkalı teferruat için bak: Bilmen, Büyük İslâm İlmihali, İstanbul, 1964 s. 304: Dikmen, İslâm İlmihali, İstanbul, 1983, s. 441-444.Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 34-35.

[34] Elmalılı a.g.e. 6, 3898-99; Suhârî, Ebû Abdillâh Muhammed İbnu İsmail (256), Sahih-i Buhârî, Kahire, 1958, Tefsir, Suretu'i-Ahzâb; İbnu'l-Esîr, İzzü'd-Dîn Ebûl'-Hasen Alî ibnu Muhammed (630), Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe, Kahire, 1970, 2, 281-283.

[35] Ahzâb: 33/40.

[36] Üsdü'l-Gâbe 2, 283.

[37] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 35-36.

[38] " Kur'an-ı Kerimde hakîkî ve hükmî anne-baba bahisleriyle bu bahis birbirinden tamamen ayrı olarak ele alınmamış ise de, biz mevzûumuzu vazetmede takip ettiğimiz sistematik icabı, ayrı ayrı başlıklar alımda ele almayı uygun gördük.

[39] Ahzâb: 33/4-5.

[40] Üsdü'l-Gâbe 2, 281.

[41] Suyûtî, Celâlüd-Dîn Abdurrahman Ebû Bekr (911), Lübûbu'n-Nükûl, Tefsîru Celâleyn'in haşiyesinde basılmıştır, Dırneşk, 1978, s. 553.

[42] "Usdul-Gâbe 2, 208.

[43] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 36-37.

[44] Hûd:11/45/46.

[45] Tevbe:9/114.

[46] Nisa :4/144.

[47] Tevbe:9/23.

[48] Üsdü'l-Gâbe 2, 421.

[49] Bak. Bilmen, Ömer Nasûhi, Istılahât-ı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul, Tarihsiz, 5. 225.

[50] Tevbe:9/84.

[51] Buhârî, Tefsîru Sûretit-Tevbe 12, 13; İbnu Kesîr, Tefsir 3, 435-36.

[52] Mergînânî, Ebû'l-Hasen Ali İbnu Ebİ Bekr (593), el- Hidâye, Mısır, Tarihsiz, 2,163. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 38-41.

[53] Ra'd:13/38.

[54] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 41-42.

[55] Hz. İbrahim'in ailesi için: *"Ey evin hanımı' Allah'ın rahmeti ve bereketleri üzerinize olmuşken, nasıl Ailah'ın işine şaşarsın?"* denilir "Hûd:11/73".

[56] Hûd:11/44

[57] Ankebût:39/32; Hıcr:15/60; A'raf .7/83.

[58] Buhârî, Enbiyâ:32, 46; Müslim, Fedâiiu's-Sahâbe 70; Tirmizî, Et'ime 31.

[59] Tahrîm:66/10-11. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 42-43.

[60] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 43.

[61] Ra'd:13/38

[62] Ailesi için dua eden peygamberler şüphesiz sâdece bunlar değildir.

[63] Ankebût:29/33; Şu'arâ :26/168-171; Mümtehine:60/4.

[64] Enbiyâ:21/76; Hûd:45/46

[65] İbrahim:14/40, Bak. Mümtehine:60/4; İbrahim:14/35.

[66] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 43-45.

[67] Furkân:25/74; Kasas:28/9.

[68] Kasas:28/10-13; Tâ-hâ:20/40.

[69] Kasas:28/10-11

[70] İnsan:76/19; Vâkı'a:56/17; Tûr:52/24.

[71] Diyanet İşleri Başkanlığı Tercümesi, Ankara 1980; Kutub, a.g.e. 15. 40S.

[72] Hasan Basri Çaniay Tercümesi, İstanbul, 1957, 3, 1102.

[73] Elmalılı 8, 5491.

[74] İbnu Kesîr, Tefsir 7, 184

[75] Râzî, a.g.e. 29,149-150..

[76] Bediüzzaman, Mektubât, Onyedinci Mektup, s. 80-81. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 45-47.

[77] Bediüzzaman, Mektubât, Onyedinci Mektup, s. 80-81.

[78] Münâvî, Şemsü'd-Dîn Muhammed Zeynü'd-Dîn Abdurra'üf (1031), Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmü's-Sağîr, Beyrut, 1972, 3, 269.

[79] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 47-48.

[80] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 48.

[81] Furkân:25/74.

[82] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 49.

[83] Âl-i İmrân: 3/38. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 49-50.

[84] Bakara: 2/128. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 50.

[85] Ahkâf :46/15.

[86] Suyûtî, Telsîru Celâleyn s. 231; Beyzâvî, Nâsıru'd-Dîn Ebû Saîd Abdullah İbnu Ömer (685), Tef sîm'I-Beyzâvî, İkinci Tab, Mısır, 1955, 1, 180.

[87] A'raf :7/189.

[88] Buharı, el-Edebü'l-Müfred, s. 430. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 50-51.

[89] Âl-i İmrân 3/35. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 51-52.

[90] Isrâ:17/64.

[91] Buharı. Nikâh 67; Müslim, nikâh 116; tirmizî kâh 8 52.

[92] ÂI-i İmrân:3/36.

[93] Doğduğu andan itibaren.çocuğa yapılması gereken ierbiyevî muamelelerle alâkalı olarak Hz. Peygamberin hadîslerinde gelmiş bulunan teferruatı "Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye" adlı araştırmamızda kaydettik. Bilhassa şu sayfalar görülebilir: 77-107, 344-366.

[94] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 52-53.

[95] İbrahim:14/35.

[96] Şuara:26/35. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 53-54.

[97] Âl-i İmrân:3/39-40.

[98] Hûd:11/70-72 (Tıbda kaydedilen son gelişmeler, çocuk edinme hususunda gerek yaşlılık ve gerekse

kısırlığın koyduğu engelleri aşma yoluna girmiştir.)

[99] Hicr:15/53.

[100] Meryem:19/7-8.

[101] Bak. Efmalılı, a.g.e. 1,499

[102] Yûsuf:12/6.

[103] Yûsuf:12/22

[104] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 54-55.

[105] ÂI-i İmrân:3/14.

[106] Hadîd:57/20.

[107] Kehf :18/34.

[108] Sebe:34/34-35.

[109] Meryem:19/78; Bak. Elmahlı, a.g.e. 9, 6264.

[110] Leheb:111/2.

[111] Mü’minûn.23/55-56.

[112] Tevbe:9/55, 85.

[113] Tevbe :9/69.

[114] Şuara:26/131-134. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 55-58.

[115] Sebe: 34/37.

[116] Enfâl: 8/27-28.

[117] Bak. Mülk:67/2; Bakara :2/155.

[118] Tegâbün: 64/14.

[119] İsrâ:17/64

[120] Alâk:96/5-6.

[121] Münâfikün: 63/9.

[122] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 58-62.

[123] Kehf :18/80.

[124] Râzî, a.g.e. 21,161.

[125] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 62.

[126] Nahl: 16/57-59.

[127] Zuhruf: 43/16-18.

[128] Saffât:37/153-155. Keza bak. En'âm: 6/100; İsrâ:17/40.

[129] Zâriyât: 51/49; Bak. Ra'd :13/3; Yasin :36/36; Zuhruf: 43/12.

[130] Nebe:78/8; Bak. Nahl: 16/72; Rûm :30/21; Fâhır: 35/11.

[131] Necm:53/45-46.

[132] Şûra: 42/49-50.

[133] Nisa: 4/11.

[134] Ahzâb:33/4.

[135] Üsrûşenî, Ah kamu 's-Sığar 1, 173.

[136] Bu noktayı Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye adlı kitabımızda etraflıca tahlil ettik,s.172-176.

[137] Bak. a.g.e. s. 174. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 62-66.

[138] Mâide:5/27-28.

[139] Yûsuf:12/3-6.

[140] Yûsuf:12/8-9.

[141] Yûsuf:12/7.

[142] Münâvi, a.g.e. 4, 29

[143] Kaynaklar ve ilâve açıklamalar için yine Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye kitabımızın 175-176. sahifelerine bakılsın.

[144] Tâ-Hâ 20/25-35.

[145] A'raf :7/150; Tâ-Hâ: 20/92-94. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 66-71.

[146] Isrâ:17/23-24.

[147] Bakara: 2/83.

[148] En'am: 6/151-153.

[149] Nisa: 4/36.

[150] Ahkâf:46/15

[151] Ankebût: 29/8; Ahkâf: 46/15; Lokman: 31/14.

[152] Ahkâf: 46/15; Bak. Lokman: 31/14.

[153] Bak. râzt, a.g.e. 25, 36.

[154] Lokman: 31/14

[155] Meryem: 19/14

[156] Meryem: 19/32

[157] Nemi: 27/19

[158] İbrahim 14/41

[159] Bakara :2/215.

[160] Bakara:2/180.Âyet-i kerîmenin *"miras düşen yakınlara vasiyet etme cevazı"* bilâhare neshedilmiştir. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 71-76.

[161] Râgıb'ın açıklamasına göre, "Rab kelimesi aslında terbiye demektir. Terbiye de bir şeyi, tamam

oluncaya kadar kademe kademe tedricen inşâ etmek" mânâsına gelir. Rab kelimesi aslen mastar ise de ism-i fail olarak kullanılmaktadır. Kayıdsız olarak, yâni Rab şeklinde sâdece Allah için kullanılır. "Mevcudatın maslahatına mütekeffil olan Allah" mânâsını ifâde eder. İzafetle birlikte olunca Allah için de kullanılır, insan için de: rabbü'l-âlemîn dendiği gibi rabbü'l-beyt fev sahibi) de denir. Kur'ân'da her iki kullanış da mevcuttur (Müfredat s. 184).

[162] Elmalılı a.g.e. 1,63-64.

[163] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 77-78.

[164] Tahrîm: 66/6

[165] Bak. İbnu Kesîr, Tefsîr 7, 58-59; Râzî, a.g.e. 30, 46; Zemahşerî, Ebûl-Kaasım Cârullah Mahmûd İbnu Ömer '538), Keşşaf, Beyrut, tarihsiz 4, 128.

[166] Râzî, a.g.e. 24,31.

[167] Zemahşerî, a.g.e. 4. 128

[168] Müfessirler, kendisi cennete gitse bile ihmalinden dolayı yakınlarının cehenneme gitmesine yol açan kimselerin de, onlarla ebediyen ayrılmış olma sebebiyle burada kastedilen hüsran sahiplerinden sayılacağı mânâsına da yer verirler. "Zira, derier, onlar da inanmış olsalardı, kendisinin olacaklardı." (Zemahşerî, a.g.e. 3, 392).

[169] Zümer: 39/15-16; Bak, Şuarâ: 42/45.

[170] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 78-80.

[171] Kur'ân tarafından aileye tevdi edilmiş olan -ve kısaca temel eğitim tabiriyle ifâde edilen-gencin hayata hazırlanma mes'ûliyetini, günümüz medeniyeti aileden alıp "okul"a vermiş, "okul" da bu hayatî bilgilerin, başta meslek bilgisi olmak üzere pek çoğunu ihmal etmekle, yeni yetişen nesli âvâre, intibaksız ve binnetîce âsi ye anarşis! kılmıştır, insanlığa işlenen bu cinayetten daha büyük bir cinayet düşünülemez

[172] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 81.

[173] Talâk: 65/6.

[174] Üsrûşenî, Muhammed İbnu Muhammed İbni'l-Hüseyn (632) Câmiu Atı kâmı 's-Sığâr, Mısır, 1301, 1,85-87.

[175] Cessâs, Ebû Bekr Ahmed ibnu Ali (370), Ahkâmu'l Kur'ân, Kahire, tarihsiz, 2, 108-109. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 81-83.

[176] Bakara:. 2/130-132.

[177] Bakara: 2/193, 217; Âl-i İmrân:. 3/19, 85; En'âm: 6/16; A'râf :7/29; Enfâl: 8/39; Tevbe: 9/33, 122; Yûnus: 10/105; Nûr: 24/2; Rum: 30/30, 43; Zümer: 39/3, 11; Feth: 68/28; Mümtehine: 60/8; Beyyine: 98/5.

[178] Feth: 48/28.

[179] Tevbe: 9/33.

[180] Enfal: 8/39.

[181] Âl-i İmrân: 3/19.

[182] Âl-i İmrân: 3/85.

[183] Taberâni, Mu'cemu's-Sağîr 1, 152.

[184] İbnu Haldun, Abdurrahman (808), el-Mukaddime, Beyrut, tarihsiz, s. 125.

[185] İbrahim: 14/37.

[186] Bak. Câmiu's-Sağîr3, 393-394.

[187] Münâvî, Feyzu'l-Kadîr 3, 394.

[188] Üsrûşeni, Ahkâmu'l-Sığâr 1, 102-103.

[189] İbnu Ebî şeybe, Ebû Bekr Abduliah İbnu Muhammed (253), Musannafu İbn-i Ebı Şeybe, Haydârâbâd, 1966,1, 348; Abdurrezzâk, İbnu Muhammed es-San'ânî (211) Musannafu Abdirrezzâk, Beyrut, 1970, 4, 344.

[190] Lokman: 31/13.

[191] A'râf: 7/180; İsrâ:17/110; Tâ-Hâ: 20/8; Haşr: 59/24.

[192] Buharı, Da'avât 69; 'MüsfİIm, Zkr 5, 6.

[193] Allah'ın sübûtî sıfatları: Hayaî, ilim, semi' (her şeyi işitmesi), basar (her şeyi görmesi), irâde (dilemesi, dilediğini yapması), kudret (her dilediğine gücü yetmesi), kelâm (konuşma, vahyetme), tekvîn (yaratma sahibi olma). Allah'ın zatî sıfatlan: Vücut (varolmak), kıdem (varlığının evveli olmama), beka (varlığının sonu olmama), vahdaniyet (bir olması), muhalefetün iil-havâdis (hiçbir matılûka benzememesi). (Bak. Dikmen, Tasavvuf ve Hikmet Işığında İslâm İlmihali, Cihan Yayınlan, 1983, İst.)

[194] Nisa: 4/150-152.

[195] Bakara: 2/285-286.

[196] İbrahim: 14/40.

[197] Aclûnî. İsmail İbnu Muhammed (1162), Keşfu'i-Hafâ, Beyrut, 1351, 2, 31.

[198] Tâ-Hâ: 20/132.

[199] Lokman: 31/17.

[200] Meryem: 19/55.

[201] ibnu Hacer. Şihâbü'd-Dîn Ebû'l-Fadl Ahmed el-Askalânî (852), Fethu'l-Bâri, Mısır, 1959, 2, 489-90; Zebidî, ZeyniİI'd-Dîn Ahmed İbnu Ahmed (893), Tecrîd-i Sarih, tercüme: Ahmed Naim, Ankara, 1972, 2, 941; Şevkân?, Muhammed ibnu Ali (1250), Neylül-Evtâr, Kahire, 1971, 1,349.

[202] Abdurcezzâk, Musannaf 4, 153.

[203] A.g.e. 4,154-155

[204] Buhârî, Savm 47; Müslim, Siyam 136.

[205] İbnu Âbidîn, reddü'l-Muhtâr 1, 92. Daha fazla bilgi içiri Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye (s. 125-138) ve İslâm'da Temel Eğitim Esasları (s. 29-40) adlı kitaplarımıza bakılabilir.

[206] Lokman: 31/16-19.

[207] İbnu Âbidîn, a.g.e. 1, 92.

[208] Meryem: 19/42-45. En'âm sûresinde de Hz. İbrahim babasına: *"Sen putları ilâh mı ediniyorsun, ben seni ve kavmini açık bir sapıklık içinde görüyorum"* der (En'âm: 6/74).

[209] Meryem:19/47-48.

[210] Ankebût: 29/8.

[211] Lokman: 31/15. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 83-95.

[212] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 96-99.

[213] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 99.

[214] İbnu Kesîr, a.g.e. 1,358.

[215] Mü’minûn: 23/51.

[216] Bakara: 2/172. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 99-100.

[217] Necm: 53/39.

[218] Buharı. Büyü 15; Ahmed İbnu Hanbel (241), Müsnedu Ahmed, Kahire, 1313 4, 141.

[219] Münâvî.

[220] Gazali, İbnu Hâmid Muhammed İbnu Muhammed (505), Ihyâu Ulûmi'ö-Dîn, Tercüme:Ahmed Serdaroğlu, istanbul, 1975, 2, 234. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 100-101.

[221] Et-Aclûrîî, Keşfu'1-Hafâ 1, 462-63.

[222] Kaynak ve teferruat İçin Sulh Çizgisi adlı kitabımız görülmelidir, s. 35 vd.

[223] Zuhruf: 43/32.

[224] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 101-103.

[225] Kasas: 28/77.

[226] Bakara: 2/200-202.

[227] İsrâ: 17/18-20. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 103-104.

[228] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 104.

[229] 62: Furkân 25/74.

[230] Bakara: 2/127-129.

[231] Bakara: 2/124.

[232] Şerhini, eş-Şeyh Muhammed (977), Muğni'l-Muhiâç, Mısır, 1958, 3, 458.

[233] Üsrüşenî, a.ge.e. 1,215-16.

[234] İbnu'l-kayyim; Şemsü'd-Dîn Ebû Abdillâh Muhammed İbnu Ebî Bekr el-Ceziyye (751), Tuhfetul-Mevdûd bi-Ahkâmi'l-Mevlûd, Bombay, 1961, s. 144-145.

[235] Bu mes'elede fazla bilgi için İslâm'da Çocuk Haklan {istanbul 1980) adlı kitabımız görülebilir (s. 111-116}

Görüldüğü üzere, İslâm dini, çocuğa mestekî bir formasyon kazandırılması işine, dinî terbiye kadar ehemmiyet vermiş olmaktadır. Meslekî formasyon işi, anarşi bataklığında boğulma noktasına geîirilen günümüz Türk gençliği için ayrı bir önem taşımaktadır. En az bin yıllık tarihimizde Taslanmayan böyle bir anarşinin çıkışında tedrisât sistemimizde dinî eğitimin yokluğu kadar meslekî eğitimin yokluğu da müessir olmuştur. Bunu bizzat anarşiye düşmüş olanların gazetelerde çıkan itiraf ve beyanlarında açık seçik görmemiz mümkündür. Bunlardan biri 9.3.1983 tarihli Tercüman'da şöyle diyor: ".... İş arama sırasında ne iş yapabileceğim sorulduğunda her şeyi yapabileceğimi bildiriyor ve ne kadar saklarsam saklayalım, lise mezunu olduğum ortaya çıkıyordu. Yâni, yarım yamalak, gereksiz çok şey bilen ama, aslında (işe yarar) çok

az şey bilen işsiz bir genç.
"Aramalarımın boşa çıkması yanında şöyle bir ortak tavır görüyordum: Liseyi bitirmek için harcadığım yıllara ve harcadığım çabaya acıyordum. Niye bu ülkenin güçlükle oluşturduğu (maddî) birikim "böylesine acımasız ve sonuçsuz bir çaba uğruna sarf ediliyordu. Amerikanın en yüksek tepesini, Don nehrinin uzunluğunu, Hammurabf kanunlarını, modern mantığın denklemini bilmeyen İnsanlar nasıl oluyor da bize, bu bilgileri ezberlemiş kişilere verecek iş bulamıyorlardı. Topluma bir türlü uyum sağlayamıyordum..." Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları:.104-108.

[236] Nûr: 24/31.

[237] İbnuKesîra.g.e. 5, 92.

[238] Râzî, a.g.e. 23, 209.

[239] Nur: 24/58

[240] Ebû Dâvud, Salât 26; Ahmed ibnu Hanbel, a.g.e. 2, 180, 187; Münâvî, a.g.e. 5, 521; Heysemî, Nuru'd-Dîn Ali İbnu Ebî Bekr (807), Mecmau'z-Zevâid, Beyrul, 1967, 1, 294; Dârekutnî, Ali ibnu Ömer (385), Sünenüd-Dârekutnî, Kahire, 1966, 1, 230.

[241] Râzi, a.g.e. 24,32; İbnu Kesir, a.g.e. 5, 124.

[242] Nûr: 24/59.

[243] Bak. Râzî 24,199.

[244] Nûr: 24/27.

[245] Râzî, a.g.e. 24,199.Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 108-113.

[246] Nür: 24/31.

[247] Ahzâb: 33/59.

[248] Fazla bilgi için Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye adlı kitabımız görülmelidir s. 344-370. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 113-114.

[249] Nûh: 71/8.

[250] Nuh: 71/5.

[251] Hûd: 11/43.

[252] Ahkâf: 46/17-18.

[253] Âl-i İmrân: 3/20; Mâide: 5/92, 99; Ra'd: 13/40; Nahl: 16/35; Nûr: 24/54; Ankebût: 29/18; Yasin: 36/17; Şûra: 42/48; Tegâbün: 64/12

[254] Nahl: 16/82.

[255] Gâşiye: 88/21-22.

[256] Kasas: 28/56.

[257] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 114-118.

[258] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları:118.

[259] Ahkâf: 46/15.

[260] Lokman: 31/14.

[261] Bakara: 2/233.

[262] Cessâs: a.g.e. 2,105

[263] Talâk: 65/6. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 118-120.

[264] İsrâ :17/24.

[265] Hadîsin kaynakları ve sıhha! durumu için Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye kitabına bakılmalıdır s. 113, 617 numaralı dipnot.

[266] Heysemî, Mecmau'z-Zevâid 2, 101.

[267] Hâkim Ebü Abdillah en-neysâbûrî (405), el-Müstedrek alâs-Sahîheyn, Haydârâbâd-Deken, 1335, 3, 179; Tirmîzî, Edhî 17; Ebû Dâvud, Edeb 108; Ahmed ibnu Hanbel, a.g.e. 6, 391; Münâvî, a.g.e. 6, 238; ibnu hacer, el-Metâlibu'l-Âliye, Kuveyt 1973, 2, 289; Heysemî, a.g.e. 4, 50; Azimâbâdi, Avnül-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebû Dâvud, Medine, 1968,14,9.

[268] BaK. Ebû Dâvud. Salât 25; Abdurrezzâk, a.g.e. 4, 153, 154; İbnu Ebi Şeybe, a.g.e. 1, 347. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 120-122.

[269] Nahl:16/78.

[270] Âyetin aslında geçen "eşüdd" kelimesini izah eden Râzî, bunu 22-28 yaşlan arası olarak hükme bağlar. Bu açıdan tâbirin bir kısım Türkçe meallerde -umumiyetle bulûğun karşılığı olarak benimsenmiş olan- "ergenlik çağı" lâbiriyie (ercümesi bâzı iltibaslara sebep olacağı için hatalıdır kanaatindeyiz.

[271] Yûsuf: 12/22.

[272] Meryem: 19/12-13.

[273] Râzî, a.g.e. 21,191.

[274] İbnu Kesîr, a.g.e. 4, 442.

[275] Münâvî, a.g.e. 4, 28-29. Bak. İbnu Kesîr, tefsir, 4, 442.

[276] Meryem: 19/29-33.

[277] Devletimizin aldığı yeni bir kararla ilkokula başlama yaşının 7'den 6'ya indirilmesindeki isâbeti bu vesîte ile tebarüz ettirmek isteriz.

[278] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 122-125.

[279] Râzî, a.g.e. 18,87

[280] Yûsuf: 12/5.

[281] Saffât: 37/102.

[282] Râzî, ag.e. 26,152.

[283] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 125-126.

[284] İbni Hacer, Fethul-Bârî 1, 152; Afımed fonu Hanöel, a.g.e. 3, 429.

[285] Bak, ibnu Abdilberr. Ebû Ömer (463), Câmiu Beyâni'İ-İlm ve Fadlihi, Medine, 1968, 1,209,212.

[286] İbnu Hacer, Hedyü's-Sâri, Bulak, 1301 2, 251-252. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 126-127.

[287] Zuhruf: 43/22-23.

[288] Mâide: 5/104; A'râf: 7/28; Yûnus: 10/78; Enbiyâ: 21/53; Şuarâ: 26/74; Lokman: 31/21.

[289] Kehf: 18/15.

[290] Keh1:8/10,13.

[291] Enbiyâ: 21/56-61.

[292] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 127-129.

[293] Yusüf: 12/11-13.

[294] Kurt kelimesi (zi'b) Kur'an'da öç defa ve üçü de Hz. Yûsuf'la ilgili olarak, yâni Yûsuf sûresinde geçer (13, 14 ve 17. âyetler). Çocukların kurtla korkutulmasından, masallarda geçen çocuk-kurt münasebetlerine kadar çok zengin bir kültpr bu açıdan oldukça manidardır ve incelemeye değer.

[295] Tevbe: 9/65; Mâide: 5/57, 58; En'âm: 6/70; A'râf :7/51; Enbiyâ: 21/55; Zuhruf: 43/83; Meâric.:70/42.

[296] En'âm: 6/32; Ankebût: 29/64; Muhammed: 47/36; Hadîd: 57/20.

[297] Enbiyâ: 21/16; Duhân: 44/38.

[298] el-Mûttakî, Alâüddin Ali el-Mötîakî fbnu Hüsâmid-dîn el-Hindî (975), Kenzu'l-Ummâ! Haleb, 1978, 4, 292; Münâvî, a.g.e. 4,59.

[299] Tirmizî, Fedâiiul-Cihâd 11; İbnu Mâce, Cihâd 19.

[300] İbnu Hamza el-Hüseynî, es-Seyyid ibrahim İbnus-Seyyid (1120), el-Beyân ve't-Ta'rîf fî Esbâb-i Vürûdil-Hadîsi'ş-Şerîf, Haieb, 1329, 2, 63.

[301] Deylemi Ebû Mansûr (558), Müsnedü'l-Firdevs. Yzm. Şehid Ali Paşa, Nu. 565 2,136/b; ibnu Hamza el-Hüseynî, a.g.e. 2, 228.

[302] Bak, Canan, Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye 251-253. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 129-131.

[303] Bak, Müslim, Vasiyye 14, Nesâî, Vesâyâ 8, Ebû Dâvud, Vesâyâ 14.

[304] Bak. Usruşenî, a.g.e. 1, 10; 2, 8-10; Kaabisî, Ebu'l-Hasan Ati Ibnu Muhammed (403/1012) İslâm'da Öğretmen ve Öğrenci Mes'elelerine Dair Geniş Risale, tercüme: Süleyman Ateş, Hıfzurraîıman Râşit Öymen, Ankara, 1966, s. 54.

[305] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 131-136.

[306] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları:137.

[307] Cessâs, a.g.e. 1, 12; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, Muhammed ibnu Abdillah (543) Ahkâmu'l-Kurân, Mısır, tarihsiz 1, 154; Râgıb, a.g.e. s. 550.

[308] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 137-138.

[309] Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, a.g.e. 1, 319-320.

[310] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 138-140.

[311] Bak, İbnu Âbidîn, Muhammed Emîn ibnu Ömer {1198), Reddü'l-Muhtar, Beyrut, tarihsiz, 3, 314-15; Üsrûşenî Ahkâmu's-Sığâr 1, 149.

[312] Bak. Ebû Zühre, el-Ahvâlu'ş-Şahsiyye, Mısır, 1957 s. 460-61.

[313] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 140.

[314] İstiğna yaşı çocuğun yeme, içrne, giyinme, temizlenme, istinca gibi işlerini kendi kendine yapabilme yaşıdır. Rakam hususunda âlimler yedi, sekiz ve dokuz yaşlarını İleri sürerek ihtilâf ederler. Kız çocuğu fçin istiğna yaşı haysz yaşıdır denmiştir, (bak. Üsrûşenî, a.g.e. 1, 101}

[315] Bak. Üsrûşenî, a.g.e. 1, 98. Bundan sonra hidânede öncelik hakkına sahip olanlar hususunda ihtilâf vardır. Teferruat için bak. a.g.e. 98-99.

[316] a.g.e. 1,99. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları:

[317] a.g.e. 1,184.

[318] Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, a.g.e. 1, 372.

[319] Aradaki fark için bak. Üsrûşenî, a.g.e. 1,240,263, 291, 316; 2,10.

[320] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 141-142.

[321] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 142-143.

[322] Duhâ: 93/6-9.

[323] Fecr: 89/17.

[324] Maun: 107/1-3.

[325] Beled: 90/8-16. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 144.

[326] Enfal: 8/4l.

[327] Haşr:59/7.

[328] Nisa: 4/8.

[329] Elmalılı: 2,1295.

[330] Bakara: 2/215.

[331] Bakara: 2/177.

[332] Bakara: 2/83.

[333] Buhâri, Talâk 25; Müslim, Zühd 42.

[334] İbnu Mâce, Edeb 6.

[335] Tirmîzî, Birr 14.

[336] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 145-149.

[337] Kehf: 18/82.

[338] Nisa: 4/6.

[339] Ebû Bekr Ibnu'l-Arabî, a.g.e. 1. 320.

[340] Elmalılı, a.g.e. 2,1292-93.

[341] Bilmen, Istılahât-ı Fıkhiyye 7, 269.

[342] Ebû Bekt İbnu'i-Arabî, a.g.e. 1, 322.

[343] a.g.e. 1, 322.

[344] Cessâs. a.g.e. 2, 358-59.

[345] Müslim, Cihâdl 37.

[346] Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, a.g.e. 1, 322-23.

[347] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları:149-153.

[348] a.g.e. 1,326.

[349] Bak. Râzî, a.g.e. 6, 52.

[350] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 153-155.

[351] Cessâs, a.g.e. 2, 13-14.

[352] Râzî 6, 52. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 155-156.

[353] Cessâs, a.g.e. 2, 14.

[354] Bak. Elmalılı, a.g.e.2, 768.

[355] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 156-157.

[356] Terbiye açısından ailenin ehemmiyetini, daha önce zikrettiğimiz İslâm'da Çocuk Hakları adlı kitabımızda etraflıca açıkladık (s. 68-88]. Orada müdellel olarak genişçe kaydedilenleri şöyle özetleyebiliriz:

1. Bilhassa süt devresini bakımevlerinde geçiren çocukların ruhî gelişmelerindeki gerilik sebebiyie, çocuk bakım müesseseleri, her çeşit maddî konforu hâiz bile olsa, hiçbir süreite ailenin yerini tutamaz. Bu sebeple kimsesiz bir çocuk, aile içine yerleştirilmeli, hiçbir imkân olmadığı hallerde son çâre olarak yuvaya yerleştirilmelidir. Bu düşünce, ücreti devletçe karşılanan "koruyucu aile" müessesesini getirmiştir.

2. İnsan neslinin aile ile sağlıklı şekilde devam edeceği gerçeği anlaşılınca, aile müessesesini korumak için Birleşmiş Milletler öncülüğünde, bütün dünyada tedbîrler alınmıştır: Çocuklu ailelere yapılan çeşitli maddî yardımlar, himayeler, evlenme kredileri gibi.

3.Çocuk sağlıklı bir gelişmeye ancak aile yapısına uygun bir çevre içerisinde kavuşabileceğinden, çocuk himaye müesseseleri aileye benzetilmiştir: oralarda çalışanlar geçmiş devirlerde hep kadınlardan seçilirken, zamanımızda, en ait seviyedeki müstahdemden en üst seviyedeki muallim ve doktora varıncaya kadar eşit sayıda erkek ve kadından teşkîl edilmiştir. Çocuk yuvalan bile, aynen normal ailelerin oturduğu meskenler şeklinde inşa ve tanzîm edilen dâireler şeklinde, anne-baba rolünü oynayacak bir kadın ve erkek bakıcı nezaretinde kız-erkek çocukları (yine ailede olduğu gibi) belli yaşlara kadar ayırmaksızın 7-8 kişilik gruplar hâlinde teşkîl edilmekte, burada kalan çocuklara, zaman zaman ziyaret edilecek, mektup yazılacak 'sağdıç akrabalar: halalar, teyzeler, dayılar, amcalar bulunmaktadır. Maksad yuvadaki çocuğa mümkün mertebe aile havasını yaşatmak.

4. Ailenin terbiye açısından ehemmiyetini ortaya koyan mühim bir vak'a Rusya'daki tecrübedir. Komünistler orada iktidara geçince yıkılması gereken burjuva müesseselerinden biri olarak, en ziyâde hücum edilen aile müessesesi, îarihte eşine-rastlanmadık darbe yemiştir. Ancak, yeni görüşler bir müddet tatbik edildikten sonra, "çocuklara İlk içtimâi terbiyelerini vermede ailenin, kreşlerden, çocuk bahçelerinden veya devlet müesseselerinden daha iyi, daha müessir olduğu" gerekçesiyle tekrar aile düzenine dönülmüştür. Ayrıca aileyi koruyucu bir kısım kanunî tedbirler de. alınmıştır.

5. Eskiden zengin çocuklarının fıtraten daha kabiliyetli olduğuna inanılırken, şimdi bu düşüncenin yanlışlığı kabul edilmiştir. Zira anlaşılmıştır ki, çocuktaki bir kısım melekelerin inkişâfında aile muhiti, bu muhitin sağladığı maddî ve manevî imkânlar büyük rol oynamaktadır. Çocuğun ortaya koyacağı şahsiyet fıtrî değil, kesbîdir, terbiyevîdir. Düzenli bir ailenin şuurla vereceği bir terbiyenin yerini hiçbir şey dolduramamaktadır. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 157-159.

[357] Nisa: 4/10.

[358] An'âm: 6/152; İsrâ: 17/34.

[359] Elmahl!, a.g.e. 3e, 2095.

[360] Nisa: 4/6.

[361] Nisa: 4/2.

[362] Cessâs, a.g.e. 2, 338.

[363] Bak. Elmalılı 2, 1278.

[364] Âyetten kaydedilen bu ve müteakip açıklamalar için bak. Elmalılı 2, 1278-1279; Cessâs, a.g.e. 2, 340-341.

[365] Üsfûşenî, a.g.e. 1, 191.

[366] a.g.e. 1,73.

[367] Râzî 6, 52.

[368] Cessâs, a.g.e. 2, 341.

[369] Ebû Sekr İbnu'f-Arabî, a.g.e. 1, 327

[370] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 160-166.

[371] Cessâs, a.g.e. 2, 13.

[372] Cessâs, a.g.e. 2, 14.

[373] Nisa: 4/3.

[374] Nisa sûresinin: 2, 3, 6, 9, 10 ve 11. âyetleri.

[375] Nisa: 4/127.

[376] Tebrîzî, Ebû Abdillâh Muhammed İbnu Abditlâh (737), Meşkâtul-Mesâbîh, Dımeşk, 1961,2, 170.

[377] Kasas: 28/27.

[378] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 167-169.

[379] Necm: 53/39.

[380] Üsrûşenî, a.g.e. 1,148.

[381] a.g.e.1,98.

[382] a.g.e. 2,62.

[383] a.g.e. 1,85.

[384] a.g.e. 1,146-147.

[385] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları:169-171.

[386] Ebû Bekr İbnul-Arabî a.g.e. 1, 327.

[387] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 172.

[388] Bir Peygamber'in rü'yâda bile olsa gördüğünün valiye dayandığı ve binâenaleyh hak olduğu (bak. Râzî, a.g.e. 26, 153) kaziyyesi ve usûlcülerin bir hüküm geldikle icra edilmeden neshediiip edifmiyeceğt

hususunu tartışmış olmaları (Râzî, a.g.e. 26, 155) gibi hususlar göz Önüne alınırsa, Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmeye tevessülüyle alâkalı âyetlere (Satfât 37, 101-102) dayanarak Hz. ibrahim zamanına kadar -belki de bîr kısım kayıtlara tâbi olacak- çocuk kurban etmenin câri olduğu, ondan sonra bu tatbikatın meşruiyetinin neshedildiği de düşünülebilir,

[389] Bakara: 2/49; A'râf :7/127, 141; İbrahim. 14/6; Kasas: 28/4; Mümin: 40/25.

[390] En'âm: 6/137.

[391] Aynî, Bedrü'd-Dîn Ebû Muhammed Mahmûd İbnu Ahmed (855), Umdeîu'l-Kaarf Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, 1348 (baskısından ofset), 22, 87; İbnu Hacer, Fethu'l-Bârî 13, 10.

[392] İbnu Kesir, iefsîr 3, 107.

[393] Heysemî, a.g.e. 7, 134; İbnu Kesîr. a.g.e. 7, 226.

[394] Heysemî, a.g.e. 1,94-95.

[395] En'âm: 6/151.

[396] İsrâ: 17/31.

[397] En'âm: 6/140.

[398] Saff: 61/12.

[399] Tekvîr: 81/8-9.

[400] İsrâ: 17/31; Enam: 6/151.

[401] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 172-177.

[402] Kehf: 18/74-75.

[403] Kehf: 18/80-81.

[404] Bu mevzuun teferruatı için Elrnahİi tefsiri görülmelidir (5, 3260-63, 3271-74). Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 177-179.

[405] Nisa:4/97-98.

[406] Râzi 11, 13; Kessâf 1,557.

[407] Nisa: 4/75. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 179-182.

[408] Bakınız: Mübârekfuri, Ebû'l-Ali Muhammed Abdurrahman (1353), Tuhfetul-Ahvazî, Kahire, 1963,4,685.

[409] Tirmizî, Hudûd 1 (Hadîs, Nesâî, Ebû Dâvud ve İbnu Mâce'ds de mevcuttur). Tirmizî bu hadîsle bütün âlimlerin amel ettiğini belirtir.

[410] Bu mevzu üzerine müdellel açıklamalar için İslâm'da Çocuk Haklan adlı kitabımıza bakılsın s. 37-57.

[411] Bu mevzuda geniş bilgi için Ahkâmu's-Sığâr (-Üsrûşenî'nin) görülmelidir.

[412] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 183-185.

[413] Cessâs, a.g.e. 2. 356.Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları:185.

[414] Üsrûşenî, a.g.e.. 1,143.

[415] a.g.e. 1,300-301. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 185-186.

[416] a.g.e. 1,300. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 186.

[417] a.g.e. 1,320. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 186.

[418] a.g.e. 2, 15

[419] a.g.e. 1,305.

[420] a-g.e.2,l8. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 186-188.

[421] a.g.e.1, 326-27. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 188-189.

[422] a.g.e. 2, 8-11.

[423] a.g.e.2, 18.

[424] a.g.e. 1, 133, 134. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları:
Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 189.

[425] Bu mevzûyla ilgili olarak şu âyetlere bakılabilir: Bakara 2/4, 11,12 176 233 238-Nisa 4/7, 11, 23, 33, 176; Talâk 65/4-6. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 190.

[426] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 191-192.

[427] Bak. Suyûlî, el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân, Mısır 1951, 2, 133-135.

[428] Beled: 90/1-4.

[429] Leyl: 92/3.

[430] Fâtır: 35/11.

[431] Fussilet: 41/47.

[432] Ra'd: 13/8.

[433] Mü'min: 40/67.

[434] Zümer:39/6.

[435] Rûm: 30/54.

[436] Necm: 53/32; Lokman: 31/14.

[437] Hacc: 22/5.

[438] Kıyamet: 72/36-40.

[439] Ahkâf: 46/15. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 192-197.

[440] Lokman: 31/34.

[441] İsrâ: 17/88; Hûd: 11/13; Bakara: 2/23; Yûnus: 10/38.

[442] Müslim, Kader 1.

[443] Bak. İbnu Hâcer, Fethu'l-Bârî 14, 282-83.

[444] Bak. Bediüzzaman, Lem'alar, s. 103. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 198-200.

[445] İslâm'dan sonra, dinlerin yerini tutmak üzere insanlar tarafından ortaya atılan hümanizm, komünizm gibi izm'li sistemler de aynı yoldan gitmiş, insanları ilâhlaştırmıştır.

[446] İnlâs: 112/1-4.

[447] Meryem: 19/88-93.

[448] Furkân: 25/1-2

[449] Nisa: 4/171; En’âm: 6/101; Meryem: 19/35; Mü'minûn: 23/91; Zuhruf: 43681; Bakara: 2/116; Yûnus: 10/68; İsrâ: 17/111; Kehf: 18/4; Enbiyâ: 21/26; Zümer: 39/4; Cinn: 72/3.

[450] Zuhruf: 43/19.

[451] Saffât: 37/149-155.

[452] Zuhru: 43/16, bak. Tûr: 53/39; Nisa: 4/117; İsrâ: 17/40. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 200-202.

[453] Hâkim, el-Müsledrek 2, 291.

[454] Buhârî. İman S; Müslim, İman 70.

[455] Tevbe: 9/24.

[456] Ahzâb: 33/6. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 202-204.

[457] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 204.

[458] Hac: 22/1-2.

[459] Müzemmil:73/17.

[460] Fâtır: 35/18.

[461] Lokman: 31/33.

[462] Meâric: 70/11-14.

[463] Âİ-İ İmrân: 3/116.

[464] Al-i İmrân: 3/10; Mücâdile 58/17; Tebbet 111/2-

[465] Mümtahine: 60/3.

[466] Abese: 80/34-47. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 205.

[467] Elmalılı, a.g.e. 2, 1295-1296. Âyet: Nisa: 4/9.

[468] Bak. İbnu Hişâm, Ebû Muhammed Abdu'l-.Melik (218), es-Sîretü'n-Nebevyye, Mısır, 1955,1-2,573. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 205-208.

[469] a.g.e. 583.

[470] Âl-i İmrân: 3/61.

[471] İbnu Hişâm 1-2, 583-84.

[472] Bakara: 2/266. Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 209-210.

[473] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 211-214.

[474] Prof. Dr. İbrahim Canan, Kur’an’da Çocuk Eğitimi, Nesil Yayınları: 215-219.

AİLEDE ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİ

AİLEDE ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİ
ÖNSÖZ

AİLEDE ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİ

“Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa, denizler mürekkep olsa ve yedi misli deniz de yedekte bulunup yazılsa yine de Allah’ın sözleri bitmezdi. Doğrusu Allah güçlüdür, hakimdir.” [1]

ÖNSÖZ

Her millet tarihi, sosyal ve kültürel geçmişinden kuvvet alarak, problemlerini kendine göre çözmeye, bunlara yaşanabilecek cevaplar bulmağa çalışır. Bütün diğer sosyal kurumlar gibi bir eğitim sisteminin de yerleşmesi ve gelişmesi, milletlerin hayatında arka planda görülen bu türlü faktörlerle sınırlanır ve tayin edilir.

Bir ülkede, başka bir ülkeden alınan eğitim uygulamalarının, o ülkenin mahalli gelenek ve tutumuna intibak eğilimi göstermesi gerekir. Aksi halde, bu reform ve uygulamalar verimsiz olur ve günlük hayatla ilişkileri kesilir. Her memlekete, uygun gelecek tek bir eğitim sistemi ve planının bulunamayacağı da açıktır.[2]

Yukarıdaki gerçeklerin ışığı altında, çocuklarını yetiştirmek, böylece, kendisine iyi bir gelecek hazırlamak isteyen toplumlar bu hususta, toplum düzenini sağlayan ve kendilerini ayakta tutan sosyal kurumlara ve manevi hayatlarına yön veren dini kaidelere baş vurmak zorundadırlar. Şüphesiz bu kurumların içinde, en vazgeçilmez olanı dindir. Çünkü din hem günlük hayatla iç içedir. Hem de üstün bir yaptırım gücü taşır.

Türk toplumunun da sosyal hayatına asırlardır İslam dini yön vermiştir. Bu bakımdan, toplumun çekirdeği olan ailelerimiz çocuklarını eğitme hususunda başarılı sonuçlar elde etmek istiyorlarsa, İslam'ın öğrettiği prensipleri uygulamak mecburiyetindedirler. İslam'ın temel kaynağı ise, Kur!an-ı Kerim'dir.

İşte, toplumumuzun bu konudaki ihtiyacını giderebilmeye bir katkıda bulunabilmek için, Kur'an-ı Kerim'deki çocuk eğitimi ile ilgili ayetleri tesbit etmeyi ve bunların ortaya koyduğu ilkeleri, yöntemleri ve programı açıklamayı amaçladık. Böylece dinimizin, istikbaldeki mensuplarını yetiştirme usulünü ve bu konuda özellikle ana ve babadan beklediklerini ortaya koymaya çalıştık. Daha sonra da Kur'an'dan kaynaklanan bu programın gene onun belirlediği ilkeler çerçevesinde ve ondan çıkarılan yöntemlerle, çocuk gelişim psikolojisinin verilerine uygun olarak aile içi eğitimde çocuğa nasıl kazandırılabileceği

sorusuna cevap aramaya çalıştık. Böylece "Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin çizdiği programla, psikolojinin verilerine göre ailede Çocuk Eğitiminin gerçekleştirilmesini" konu alan bir çalışma ortaya çıktı.

Çocuk eğitimi gibi karmaşık bir olaya, ilahi hikmetler doğrultusunda yaklaşmak, ayrıca Kur'an-ı Kerim ayetlerine yeni bir ilmin prensipleri gözetilerek değişik bir bakış açısı getirebilmek, belli bir güçlüğü de peşinden getirmektedir. Eğitim anlayışlarının ve bunlara bağlı olarak eğitim ilimlerinin son zamanlarda ortaya çıkması, müfessirlerimizin ayetleri bu açıdan yorumlamasını engellemiş, böylece eğitimle ilgili bir kısım ayetler ihmal edilmiş, yorumlananlar da tabiî olarak devirlerinin terbiye anlayışlarına göre açıklanmıştır. Bu durum, hem ayetlerin eğitimle olan ilgilerini tesbit etme hem de vahyin eğitimle ilgili kurallarını açıklama konusunda, bizi geniş yorumlar yapmaya mecbur bırakmıştır. Hataya düşme endişesinden dolayı, başlangıçta çalışmalarımızı yavaşlatan bu mecburiyeti, yukarda mealini verdiğimiz ayetin ve alimlerimizin bu konudaki düşüncelerinin[3] ışığında, geç de olsa olumlu bir etken olarak düşünmeye başladık ve tuttuğumuz yolun Kur'an-ı Kerim'in ruhuna aykırı olmadığı kanaatine vardık. Ortaya çıkacak olan ve bizden kaynaklanan muhtemel hataların sorumluluğunun da yüklenilebilecek boyutlarda olduğunu düşündük ve bu çalışmayı gerçekleştirdik. Kur'an, eksiklik ve yanlışlıktan uzaktır. Yüce Allah'ın bizi de bu konuda arzularımıza uymaktan esirgeyeceğini, hata yapsak bile iyi niyetimizden dolayı bağışlayacağını umuyoruz.

Çalışmamızda "terkib" metoduna uymaya çalıştık. Buna göre Kur'an-ı Kerim'i, çocuğun eğitimi ile ilgili konuları gözönüne alarak baştan başa tekrar okuduk ve bir konu ile alakasını kurduğumuz ayetleri bir arada düşünerek tümünün ortak olduğu sonuçlan ortaya çıkarmaya çalıştık. Ayetin tek kaldığı konularda ise o ayetten hareketle bir sonuca gittik.

Çalışmanın öncelikli olarak Kur'an'a dayandırılması bir başka güçlüğü daha ortaya çıkarmıştır. Bilindiği gibi İslam'ın bütün hükümleri için Kur'an'dan başka bir diğer kaynak da Hadis-i Şeriflerdir. Bu iki kaynağın, genellikle beraberce, hüküm koymalarından dolayı, bir konuda hadisleri ayırıp sadece ayetlerin ışığında karar vermek bir hayli zordur. Üstelik İslamiyette eğitim konusundaki kurallar, sadece Kur'an-ı Kerim'in, ayetlerle ortaya koyduğu nazarî hükümler olarak kalmamış, bunun yanısıra, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in 22 yıldan fazla süren peygamberlik hayatı boyunca da uygulama halinde ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu İslam eğitiminin detayla ilgili prensipleri kavlî veya fiilî (sözlü veya uygulamalı) sünnette daha çok yer almıştır. Bundan dolayı biz de zaman zaman Hadis-i Şeriflere baş vurduk.

Çalışmada, önce doğrudan çocukla ilgili ayetler ele alınmış ve açıklanmıştır. Bu imkanın olmadığı durumlarda eğitimle ilgili genel hükümler içeren ayetler, çocuk eğitimi için özel olarak yorumlanmıştır.

Sekiz bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde, genel eğitimin mahiyeti ile din eğitiminin lüzumu ve amaçları üzerinde durulmuş, ikinci bölümde Kur'an'ın eğitim ve eğitimin mahiyeti konularına yaklaşımı, Üçüncü bölümde Kur'an'daki eğitim ilkeleri, dördüncü bölümde eğitim yöntemleri, beşinci bölümde eğitim engelleri, altıncı bölümde eğitim programı açıklanmış, yedinci bölümde aile ve eğitim ilişkileri konu edilmiş, sekizinci bölümde gelişim psikolojisine göre ailede din eğitimi anlatılmış ve toplumsal hayatın çocuğun eğitimi üzerindeki etkisi ele alınmıştır.

Çalışmamızın mahiyeti ve ele aldığı konu itibari ile önemli bir boşluğu dolduracağını ümit ediyoruz. Özellikle ana ve babalara, çocuklarını yetiştirme ve eğitme hususunda ilahî metotları, çocuğun psikolojisine ve gelişim evrelerine göre kullanımı konusunda ışık tutacağı kanaatini taşıyoruz. Geleceğimizi emanet ettiğimiz yavrularımızın yetiştirilme çabalarına az da olsa bir katkıda bulunduğumuzu düşünmek, uykusuz geçen gecelerimizin yorgunluğunu, mutlu ve coşkulu duygulara dönüştürmeye yetmiş ve artmıştır.

Son olarak, çalışmanın her aşamasında ortaya çıkan maddi ve manevi güçlükleri büyük bir gönül hoşluğu ile karşılayan, müslüman Türk kadınının yuvamızdaki temsilcisi eşim Fatma'ya, eğitimle ilgili teorik bilginin olgu ile denenmesi hususunda bana bir nevi laboratuvar görevi yapan kızlarım Zeynep Tuba ve Hale Hilal ile, halen bu görevi yürüten oğullarım Melihcan Naci ve Semihcan Enis'e bu çalışmayı ithaf etmek istiyorum. Allah'tan hepsine sıhhatli bir ömür, salih bir ahlaki hayat ve ahiret saadeti niyaz ediyorum. Allah çocuklarımızı vatanına, milletine nâfi', anasına babasına muti', dinine, devletine hadim eylesin.[4]

---

[1] Lokman, 31/27

[2] J. F. Gramer, G.S. Browne, Çağdaş Eğitim, s. 23-25.

[3] Herkesin akıl, kabiliyet ve anlayışına göre Kur'an'dan mana çıkarması caiz görülmüştür. el-Gazali, İhya, c. I, s. 290.

[4] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 9-12.

EĞİTİM VE DİN EĞİTİMİ
- A. Eğitim ve Tarifi
- B. Eğitimin Amaçları ve Önemi
- C. Dinin ve Din Eğitiminin Lüzumu
- 1- Fert Yönünden
- 2- Toplum Yönünden:
- D. Din Eğitimi Bilimi ve Kaynakları
- E. Din Eğitiminin Gerçekleştirildiği Kurumlar
- F. Din Eğitiminin Genel Eğitimden Farklılıkları
- G. Din Eğitiminin Amaçları

EĞİTİM VE DİN EĞİTİMİ

A. Eğitim ve Tarifi

Tarih boyunca, gerek doğu gerekse batı dünyasında yaşamış, insanın ve insanlığın problemlerine çare aramış bilginler ve filozoflar, insanın eğitimi üzerinde de kafa yormuş, konu ile ilgili çeşitli görüşler ortaya koymuşlardır. Hatta topluma yön veren, hukuk, gelenek, görenek gibi sosyal kurumlarla ilahi kaynaktan gelen dinler de bu hususta bir takım emir ve tavsiyelerle insanlara ışık tutmuşlardır. Konu ayrı ayrı ve çeşitli metodlarla bile olsa ele alınmış, tarih boyunca insana önemini hissettirmiştir. Bir insan ailesi yaşamaya, bir ana baba çocuğunu sevmeye başladığı andan itibaren eğitim denen olayın doğduğu da şüphesizdir.[1] Bunun için toplum birimlerinin en küçüğü olarak aileler, veya büyük insan toplulukları olarak milletler, bu konuya ilgisiz kalamamış az veya çok konu ile ilgilenmişlerdir.

Eğitim faaliyeti, öncelikle, mahiyetinin karmaşıklığı ve gayelerinin kesin olmayışı ile dikkati çeker. Birçok meslekler, sözgelimi doktorlar, mühendisler, avukatlar, denizciler ulaşmak istedikleri gayeyi tanımlama problemi ile sürekli meşgul değillerdir. Halbuki öğretmen, ulaşmak istediği sonuçla hergün meşguldür. Zamana ve yere göre değişen bu "ne yapmaya çalışıyorum?" sorusu, ondan, bir eğitim felsefesi kurmasını ve bundan daha güç olan, kurduğu bu felsefe ile yetinmemesini, ortaya koyduğu cevabın hiç bir zaman son cevap olmadığını kabul etmesini ister.[2] Çünkü eğitim insanın gerek yetenekleri, gerekse sosyal uyumu itibariyle elde edebileceği son noktalara kadar, belli bir süreç içinde, her gün, bir önceki günden daha ileri noktaya ulaşmasını ister. Böylece belirli aşamalar kaydetmesi suretiyle bir halden diğer bir hale geçmesini bekler.

Ferde, güzel ahlâk verip kötü davranışlarını yok etme manasına eğitimin mümkün olup olmadığı hususunda da düşünceler ayrılmış, bazıları ferdin yaşama şekli, kabiliyet ve istidatlarını doğuştan beraberinde getirdiğini, bunlarda hiçbir gayretin değişiklik meydana getiremeyeceğini, dolayısıyla çocuğu eğitme konusunda, gösterilecek faaliyetlerin kubbe üzerinde ceviz durdurmaya çalış-maktan öteye gitmeyeceğini iddia etmişlerdir. Diğer bir kısmı ise, çocuğun zihnini bir bal mumuna benzetmiş, ona istenilen her şeklin verilebileceğini ileri sürmüşlerdir. Bunlardan birincisine kötümser görüş, ikicisine ise iyimser görüş

denir.[3]
Eğitim konusu ile ilgilenenler araştırma sonuçlarına ve mensubu bulundukları felsefî sisteme uygun bir eğitim anlayışını savunmuşlar ve bunun dayanaklarını tesbit etmişlerdir. Böylece değişik eğitim tarifleri, metodları ve prensipleri ortaya çıkmıştır. Eğitimde ferdiyetçiliği, hürriyetçiliği, natüralistliği, gelişmeciliği savunanlar olduğu gibi idealistliği, toplumculuğu, otoriterliği, eğitim görüşlerinin temeli olarak kabul edenler de çıkmıştır. [4]
Eğitim üç temel unsura dayanır. Bilim, sağduyu, sevgi.
Bu üç unsur eğitime yön verir. Eğitim faaliyetlerini genişletir, geliştirir veya sınırlar. Bunlardan birini görmezlikten gelmek, sistemde aksamalar meydana getirir. Bunlara zamanlama şartı ilave edilebilir.
Eğitimi sadece bilimsel veriler çerçevesinde ele almak eğitimcinin, özellikle anne-babanın duygusallıklarını ve zekasını inkar etmek anlamına gelir. Özellikle uygulamada önümüze çıkan, tercihler yapma ve dengeler kurma konusunda sağduyunun hatta "eğitimci önsezisi"nin çok büyük önemi vardır. Eğitim faaliyeti böyle bir imkandan mahrum bırakılmamalıdır.
Ünlü Amerikalı psikolog Martin Seligman'ın "Öğrenilmiş Çaresizlik" adındaki çalışması sezgi konusunda ilgi çekici araştırma sonuçlarına dayanır. Seligman yaptığı bir deneyde üç ayrı kutuya üç köpek koymuş, birinci ve ikinci kutuya elektrik şoku vermiştir. Birinci kutuda köpeğin uzanabileceği bir yere de bir düğme koymuş. Şok yiyen köpek sağa sola koşuşarak bu acıdan kurtulma yollarını aramış, sonunda düğmeyi bularak kurtulmuştur. İkinci kutuya ise düğme konmamış. Ancak dışardan birisi müdahale edip elektriği kesmesi ile köpek acıdan kurtarılmaya alıştırılmıştır. Üçüncü kutuya ise elektrik şoku verilmemiştir. Bu şekilde köpekler bir çok kere deneylerden geçirilmiştir.
Daha sonra köpekler başka kutulara alınmış. Bu kutulara bu sefer alttan gene elektrik şoku verilmiştir. Kutularda da köpeklerin sıçrayıp çıkabilecekleri ve böylece akımdan korunabilecekleri yüksek ve düz bir tünek yapılmıştır. Şok verildiğinde birinci köpek duvarlarda akımı kesecek bir düğme aramış, bulamayınca sıçrayıp tüneğe çıkmıştır. İkinci köpek, hiçbir şey yapmadan dışardan birilerinin akımı kesmesini beklemiştir. Üçüncü köpek ise, şoku tadar tadmaz sıçrayıp tahta tüneğin üstüne çıkmıştır.
Sonuçta hiçbir eğitim almayan köpeğin doğal dürtü ve tepkileri, kendisini kurtarmaya yettiği, eğitim yoluyla doğal dürtü ve tepkileri bozulmuş veya yanlış şartlandırılmış köpeklerin ise öncelikle eğitimlerinin, gereği olan davranışı yaptıkları, eğitimlerinin doğal dürtüleri geri planda bıraktığı çıkış yolu

bulamayınca doğal dürtülerine başvurdukları tesbit edilmiştir.[5]
Eğitim faaliyetlerinde de eğitimcinin doğal dürtü, tepki ve sezgilerinin önemli yeri vardır. Eğitimci eğitimin her aşamasında buna başvurmalıdır. Buna "eğitimci önsezisi" denir. Her anne baba bu önseziye sahibtir.
Eğitimcinin duygusallığı ve zekasını öne çıkararak bilimsel verileri bir kenara itmek doğru değildir. Bu da eğitimcinin uzmanlık ve ustalığını bir kenara bırakarak onun özel sezgilerini öne çıkartmak hatta abartmak olur. Onun için eğitim olayında her ikisinin yeri ve sınırları tayin edilerek işe girişilmelidir.
Üçüncü unsur olan sevgi, her türlü duygusallık ve zekanın ve bütün bilimsel araştırmaların ötesinde bir unsurdur. Bütün eğitim faaliyetlerinde vazgeçilmez bir öğedir. Eğitimde başarı; çalışma, azim, kararlılık, sabır gibi unsurlarla temin edilebilir. Bütün bu hasletler ise, ancak sevgi varsa var olurlar. Öyle ise, eğitimin temeli sevgidir. Sevginin üstüne oturtulan bilgi, sezgi, akıl ve tutarlı davranışlar hepsi bir bütün olarak eğitimi meydana getirir.
Eğitimin, muhakkak bir felsefî sistemin uzantısı olarak düşünülmesi ve bu felsefî perspektifin eğitim olayında vazgeçilmez bir şart kabul edilmesi[6] ve asıl felsefe ile bir bütünlük içinde ortaya konmasının gerekli olduğu yaklaşımından dolayı düşünür ve filozoflar kendi felsefî perspektiflerine göre eğitim olayını ele almışlar, böylece eğitimin problemlerine birçok ve çeşitli çözüm teklifleri ortaya çıkmıştır. Bu çeşitlilik eğitim tariflerinde de farklılıklar meydana getirmiştir. Eğitim öncelikle "bireyin yeteneklerini belli bir süreç içinde ulaşabileceği en uç noktalara kadar geliştirmek" şeklinde tarif dilmiştir. Bu tarif bazılarına göre eksik olarak değerlendirilmiştir. Bunlara göre eğitimin bir diğer görevi de, sosyal uyumu sağlamaktır. Bu da toplumsal değerlerin ferde kazandırılması, böylece onun toplumun bir üyesi olmasını temin etmekle gerçekleşmektedir. Bundan dolayı "bireysel yeteneklerin toplumsal değerlere ters düşmeyecek ve birbirlerini tamamlayacak bir denge içinde geliştirilip ferde kazandırılmasıdır" diye yapılan bir tarif, bu görüşe göre eğitimin eksiksiz tarifi olmaktadır. Bu tarifler genel hatları ile iki grupta toplanabilir:
1. Eğitimi psikolojik bir yaklaşımla bireysel yatkınlıkları geliştirme süreci olarak görenler, Gustave Le Bon, William James, Kant, Hamdi Yazır. v.b. gibi.
2. Eğitimi, kişide bireysel yatkınlıkların, sosyal ve fiziksel yapıya uygun olarak geliştirilmesi olarak düşünenler. Stuart Mili, James Mill, Durkheim v.b. gibi.
Gustave Le Bon, "Eğitim şuurluyu (iradîyi) şuursuz (tabiî) hale getirme çabasıdır."
William James, "Kazanılmış alışkanlıklarla faaliyet ve yönelişlerinin

düzenlenmesidir."

Kant, "Her fertte istidatlı olduğu yetkinliği geliştirmektir." [7]

Prof. Jeffreys: "Kişisel gelişimin gıdasıdır." [8]

Hamdi Yazır, "Bir şeyi tedricen kemaline ulaştırmaktır." [9] diye tarif ederler.
Stuart Mili, "Tabiatımızın mükemmelliğine yaklaşmak için, gerek kendimizin ve gerekse diğer insanların, bizim için yaptıkları şeylerin tümüdür." der ve eğitimi, zeka ve irademiz üzerinde, tabiat ve diğer insanların etkisi olarak tarif eder.
James Mili, "İnsanı hem kendisi hem de diğer insanlar için mutluluk vasıtası yapmaktır."
Durkheim, "Yetişkin nesillerin, henüz sosyal hayata intibak edecek kadar olgunlaşmamış olan genç nesiller üzerinde yaptıkları etkidir." diye tarif ederler.
Whitehead ise, "Hayatın yalın gerçeklerinin ötesine uzanan nitelikli bir hayatın elde edilme yöntemi" olarak tarif eder.[10]
Bütün bu ayrı görüş ve düşünceleri telif ederek eğitimi şöyle tarif edebiliriz.
Eğitim, fertte doğuştan gelen yetenekleri geliştiren, insanların bilgi ve görgülerinde geçerli saydığımız şeyleri yeni nesillere nakleden ve ilerde kaydedilecek tekamülü hazırlama iddiasında bulunan en üstün görüş yüceliğini kazandırma isteğine denir. [11]

B. Eğitimin Amaçları ve Önemi

Eğitimin fert ve toplum açısından önemi maddeler halinde şöylece sıralanabilir:
1- İnsan tarihi bir varlıktır. Bu husus onu hayvanlardan ayıran temel özelliklerden birisidir. Yani, insanın dünyası sadece kendi düşünce, görüş ve tecrübeleri ile sınırlı değildir. Aynı zamanda kendinden önceki nesillerin bilgi ve tecrübelerinden de yararlanır. Bunun için de onların yaşama şekilleri ve tercihlerini öğrenmek durumundadır. İşte bu hadise eğitim sayesinde kendiliğinden gerçekleşir. Böylece nesillerin kültür, bilgi ve tecrübe birikimi bir sonraki nesle aktarılmış olur. Bunun sonucu yeni nesiller bir takım şeyleri öğrenmek için sınama-yanılma faaliyeti yapmaktan kurtulmuş olurlar. Eğitimin bu sosyal yönü sayesinde geçmiş nesillerin terbiyevi birikimleri tarihin karanlıklarında kalmaktan kurtulmuş olur. Uzun tecrübeler sonunda elde edilen bu sosyal kaideleri yeni nesiller de aramak zorunda kalmazlar.
2- İnsanın doğduğu andaki belirsiz kişiliği ile daha sonra teşekkül edecek olan

şahsiyeti arasında muazzam bir mesafe vardır, işte bu mesafeyi çocuğa eğitim kapattırır.

3- Eğitim, toplum içinde benzer tutum ve davranışların oluşmasını, böylece toplum düzenini temin eder. Şayet şahsiyetin teşekkülü sırasında çocuğa müdahale edilmezse, onun kişiliği istenilen modelde oluşmayabilir. Bu durum ise, kişi ile toplum arasında uyumsuzluk yaratır. Giderek ferdin toplumdan tecridine yol açar. Bu şekilde toplum kültürüne ayak uyduramayan kişilerin yoğun olduğu cemiyetlerde düzensizlik baş gösterir, hoşnutsuzluk had safhaya çıkabilir. Eğitim, ferdin topluma intibakını sağlamakla bütün bu rahatsızlıkların önüne geçer.

4- Eğitim ferdi toplum hayatına hazırladığı gibi toplumu da ferde göre içinde yaşanabilir bir ortam haline getirir. Yani çevreyi düzenler. Böylece fert, içinde gelişip büyüyebileceği, iş bölümü sonucu birtakım temel çıkarlarını gerçekleştirebileceği, bazı alışkanlıkları ve yüce değerleri tanıyıp benimsiyebileceği uygun şartları hazır bulmuş olur.

5- İnsan kabiliyetlerini kendi kendine geliştirme özelliğine sahip değildir. Bunun için eğitim ve öğretime ihtiyaç hisseder. Bu yönden her zaman başkalarının yardımına muhtaçtır. İşte bu ihtiyaç eğitimin temelidir.[12]

C. Dinin ve Din Eğitiminin Lüzumu

İnsan tarihinin hiçbir döneminde dinden uzak yaşamamıştır. Batıl olsun, ilahî olsun, çeşitli dinlere mensub olarak ömrünü geçirmiştir. Bugün de dünyanın çeşitli bölgelerinde her türlü dinin mensubu milyarlarca insan bulunmaktadır. Bunlardan müslümanlık, hrıstiyanlık gibi dogmatik yönleri bile rasyonelleşmiş mükemmel dinler bir tarafa, insan düşüncesi ile kabil-i telif olmayan inanç ve ibadet esasları olan ilkel dinler bile en olmaz hareketleri mensublarına yaptırabilmektedir. Sözgelimi hayvanlara veya eşyaya tapma, onlara aşırı saygı gösterme, cinayet işleme, intihar etme gibi bir çok eylem din adına yapılabilmektedir.

İnsan üzerinde bu derece etkili olan bir sistemle insanın ilişkileri hiç şüphesiz eğitimin bir konusu olmalıdır. Yoksa bu ilişkilerin yetersiz hatta yanlış olarak kurulması kaçınılmazdır.

Din duygusu insanda doğuştan gelen bir duygudur. Kur'an bunu fıtrat kelimesi ile özdeşleştirerek kullanmaktadır.

"(Resulüm) *Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere*

yaratmış ise ona çevir, Allah'ın yaratışında birdeğişme yoktur. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.[13]

Bu ayette dinin fıtri bir olay olduğu açıklanmakta onun insan ruhunun derinliklerindeki doğuştan gelen yapılanmasına dikkat edilmesinin gereği vurgulanmaktadır.

Ayrıca Buhari'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettiği aşağıdaki hadiste de aynı gerçeğin üzerinde durulmaktadır.

"Her çocuk fıtrat üzere doğar. Sonra ana-babası onu yahudi, hrıstiyan ve mecusi yapar." [14]

Burada da fıtrat hem dinî duyguların doğuştanlığını hem de daha özel olarak doğuştan gelen dinî duyguların tevhid ilkesine yatkınlığını ifade etmektedir. Ayrıca Kur'an'ın bu beyanı, din duygusunun kaynakları üzerinde duran bir çok fikir ve ilim adamı tarafından da paylaşılmaktadır. Bunlar arasında Max Müller, Jul Simon, Jung, H. F. Amyel, M. Zastrof, B. Konstand zikredilebilir. [15]

Kur'an eğitime özel bir önem vermiştir. Onun bu tutumunu içinde geçen "Rab" kelimesinde ve bu kelimenin kullanılış yeri ve gayelerinde görebiliriz. "Rab", terbiye manasına mastardır. Kur'an-ı Kerim'de, her şeyi kemâline ulaştıran Allah'ın güzel isimlerindendir. Rubûbiyet (terbiye edicilik) sıfatı ise, ilâhî sıfatların en büyüğüdür. [16] Mübalağa kastı ile "mürebbi" yerine kullanılmıştır. İsm-i failin yerine masterın kullanılması, failin fiili tam bir kemal ile gerçekleştirdiğini gösterir.[17] Buna göre "Rab", terbiyenin bütün gereklerine sahip, en mükemmel ve en kuvvetli bir terbiyeci demektir. Terbiye ise, bir şeyi kademe kademe tedrici ile kemaline eriştirmektedir. Alemin her kısmında terbiye ve tekâmül kanunlarının her an cereyan ettiği görülmektedir. [18]

"Rab" kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de ulûhiyyeti belirtmek için en çok kullanılan kelimedir. 970 defa kullanılmıştır.[19] Aynı zamanda, Kur'an-ı Kerim'de 2799 defa zikredilen Allah kelimesinden sonra en çok tekrarlanan kelime olmuştur. [20] Genellikle Kur'an-ı Kerim'de geçen dua ve niyazlarda, Allah Teâlâ kendisine isim olarak "Rab" kelimesini almıştır. Dua esnasında, kendisini "Rab" kelimesi ile özellikle tesmiye etmesi, müminlere, Allah'ın her şeyden önce bir terbiyeci olduğunu hissettirmek için olması kuvvetle muhtemeldir. Bu şekilde bir kullanış, müminlere Allah'tan ilk istenecek niteliğin, kendilerini tedip ve terbiye etmesi olması gerektiğine de işaret eder. Bu şekilde tedip ve terbiye vasıtası ile müminin en mükemmel bir yaratılışa sahip olması amaçlanmaktadır. İşte insan

davranışlarına yön veren, onun eğitimi ile ilgili tavsiye ve yöneltmelerde bulunan âyetlerde ve dualarda, Allah Teâlâ'nın kendisi için "Rab" kelimesini kullanmasının sebebi bu olmalıdır. Kur'an-ı Kerim'in konu bütünlüğü ve konu ile ilgili en küçük detayı bile ihmal etmeme özelliği açısından bu durum son derece ilginçtir.

İnsanlar fıtratları gereği din olgusuna başvururlar. Dinin insan üzerindeki bu etkisi eğitimcileri düşündürmelidir. Her halükarda din ile iç içe yaşayacak olan insanlara, mensup oldukları dinin gelişigüzel değil, bir sistem ve ilke çerçevesinde kazandırılması, tercih edilmesi gereken bir yoldur. Yoksa insanların bir çoğunun din namına yanlış bir takım düşünce ve fikirlere kapılması kaçınılmaz olur. Öyle ise, fıtratı gereği dindar olan insana, dinin mahiyeti gereği, belli usuller ve sistemlerle kazandırılması, salim aklın tutacağı yoldur.

Ayrıca her dinin kendisini mensuplarına kabul ettirecek ilke ve yöntemleri vardır. Özellikle ilahi dinlerde bu böyledir. İslam dininin de insanların din eğitimi konusunda bir tavrı vardır. İlkeler, yöntemler ve amaçlardan oluşan bu tavır aynı zamanda kendi içinde tutarlı bir eğitim sistemidir. Her kuralında insanı öne çıkaran, onu en üst değer olarak kabul eden bir dinin, insanı yetiştirecek kuralları ihmal etmesi zaten bir tutarsızlık olurdu. Kur'an bir anlamda baştan sona insanın eğitimini amaçlar. Biz bu bağlamda Kur'an'da "Rab" sıfatının, Allah'ın kendisini tesmiye ederken en çok kullandığı sıfat olduğunu örnek göstererek yetinmek istiyoruz.

İnsanla böylesine sıkı ilişkileri olan bir duygunun, din duygusunun eğitimi de zaruridir. Zaten yukarıdaki hadis de bu gerçeği vurgulamaktadır.

Durum böyle olduğu halde, ülkemizdeki eğitimci ve psikologlar, çocuk eğitiminin her yönü ile ilgilendikleri halde; eğitimin bu önemli alanına temas etmemeyi ortak bir tutum olarak benimsemiş görünmektedirler. Çocuk eğitiminin her alanında bir otorite olarak araştırmalar yapan, kitaplar, makaleler yazan bu psikolog ve pedagoglar, çalışmalarında din alanını boş bırakmakta, bu konudaki eğitim hakkında insanlara yardımcı olmamaktadırlar. Bazan da din eğitimi alanı ile meşgul olan veya bu eğitimi gerçekleştirmeye çalışanları, hatalı tutumları sebebiyle eleştirebilmektedirler. Düz bir mantık onlara bu eleştiri hakkını tanımamaktadır. Kendilerinin boş bıraktığı, insanlara, neyi, nasıl öğretecekleri konusunda yardımcı olmadıkları bir alanda, yanlışlık ve eksikliklerin olması kaçınılmazdır. Bu konuda eleştiri, ancak yol gösterenlerin hakkıdır.

Burada şu durumu belirtmek yerinde olacaktır. Ülkemizde çocuk psikolojisi ve eğitimi alanında çalışan ve eser verenler içinde sadece Doğan Cüceloğlu, aile ortamı ve çocuk yetiştirme konusunu işlediği "Yetişkin Çocuklar" isimli

kitabında konuya temas etmektedir. Sağlıklı aile ortamının bir şartının da sağlıklı manevî yaşamın temellerini oluşturmak olduğunu söyleyen Pedagog, bu kuralın, kişinin kendi içinde Tanrıyı ve Hakikati bulma temeline oturtulması gerektiğini, bunun ise, dini aşan bir durum olduğunu söyler. Dinin dıştan geldiğini ve belirli kurallara uyma konusunda bir baskı mekanizması olabileceğini, bu durumun da insanın iç yapısının evren ile kurduğu ilişkiyi olumsuz olarak etkileyebileceğini söyler. Böylece Tanrıya imanın kabulü ile temellendirdiği manevî yaşam kavramını insanın yetiştirilmesinin önemli bir boyutu olarak ele alır. Ona göre, olgun insanın bir özelliği de beden, zihin ve manevî yaşam arasında denge kurabilmiş olmasıdır. Bundan dolayı kitabında kısa da olsa manevî yaşam çerçevesi içinde, dinin yerini ve din eğitiminin boyutlarını ve yöntemlerini ele alır. Din eğitimi konusunda da anne babalara, çocuklarını eğitirken bütün dinlerin özelliklerinin ve toplumda yaygın olan dinin, diğer dinlerden farklarının belirtilmesini ve ana babanın bu dinlerden hangisini tercih etmiş ise, bu tercihi sebepleri ile ona açıklamasını ve çocuklarını dini tercihler karşısında özgür bırakmalarını tavsiye eder.[21]

Türk sosyoloji tarihinde önemli bir yeri olan Ziya Gökalp de sosyolojinin terbiyeye tatbiki konusunda yazdığı yazıların toplandığı "Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri" adlı kitabında, kısa bir bölümü "İslam Terbiyesinin Mahiyeti"ne ayırmış ve burada daha çok okullardaki din eğitimi üzerinde durmuştur.[22]

Din psikolojisi alanında son dönemlerde ilk araştırmaları yapan ve bu konuda eser veren Neda Armaner, eğitimci ve psikologların din duygusunu görmezlikten gelmelerini ve bu konuyu kitaplarına almayışlarını aşağıdaki sebeplere bağlamaktadır.

1- Bilimsel olmamak korkusu:

Son dönemlerde ilmin ve eğitimin laikleştirilmesi, bilimsel çalışmaları dinden uzaklaştırmıştır. Bundan dolayı dinî içerikli çalışmaların bilimsel olmayacağı gibi yanlış bir kanaat, bu çevrelerin din duygusunu araştırmalarını engellemiştir.

2- Din alanını karmaşık bir alan olarak görmeleri.

Din olgusu ve duygusu, sosyal bilimlerin özellikle modern bilimlerin her alanına uzanmaktadır. Böylesine geniş bir alanda faaliyet gösteren bir sistemin karmaşık olması kaçınılmazdır. Sözgelimi din; psikoloji, biyoloji, eğitim bilimleri antropoloji, sosyoloji, hukuk, ekonomi gibi bir çok alanda incelenebilecek hükümler ortaya koymaktadır.

3- Din konusunda yeterince bilgi sahibi olmamaları.

Yukarıdaki maddede anlatıldığı gibi geniş bir alanı kapsayan dinin yaklaşımlarını öğrenmek, bu konuda özel bir çalışmayı gerektirmektedir. Bu çalışma yapılmadığı için bu alanda bilgi sahibi olamamaktadırlar. Bu da onları bu sahaya girmekten alıkoymaktadır.

4- Kendilerini dindar bir kişi olarak görmemeleri.

Din sadece öğrenilmekle faaliyetlerini tamamlamayan bir sistemdir. Aynı zamanda uygulama da aramaktadır. Bundan dolayı uygulamayı ihmal eden kişi, kendisini dindar saymamaktadır. Bu durumdaki araştırmacılar da eğer din alanında yazı yazarlarsa yapmadıkları bir işi tavsiye etmiş olmak gibi bir çelişkiye düşmekten endişe etmektedirler. Bütün bu sebeplerden dolayı çocuktaki din duygusu ve bunun eğitilmesi gereğini görmemezlikten gelmektedirler.[23]

İlgisizlik, bilimi ve bilim adamını hiçbir hedefe götürmez. İşin içine girmediğiniz yerde de tenkid hakkınız yoktur. Yapılan yanlışlıkların ve eksikliklerin giderilememesi de bu açıdan kaçınılmaz olmaktadır. Onun için ülkemizdeki psikologlara düşen görev, biran önce din alanına girerek buradaki eğitim faaliyetlerinde insanlara psikoloji ilmi çerçevesinde yardımcı olmak, yanlışlıkları düzeltmek, eksiklikleri gidermektir.

Din eğitimi hem fert hem de toplum yönünden gerekli ve lüzumlu bir eğitim alanıdır. [24]

1- Fert Yönünden

Fert açısından din eğitiminin lüzumu şu hususlarda maddeleştirilebilir.

1) İnsan fıtratında bulunan Allah tasavvuru, planlı bir şekilde eğitilmezse, yanlış fikirlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır.

2) Gene insanda bulunan inanma, tapınma, kutsala yönelme, kendini ona nisbet etme gibi karmaşık ve kompleks duygular ancak eğitim yolu ile yönlendirilebilir.

3) Dinin bizatihi kendisi bir eğitim olayıdır. Peygamberlerin temel görevi insanları eğitmektir. Öyle ise, din ancak eğitim ve öğretimle gereği gibi öğrenilebilir.

4) Din, psikolojik, sosyolojik, ahlakî ve hukukî bir çok kavram ve kurumu kapsamaktadır. Bütün bunların kendi içinde mantıksal bağlan vardır. Bunların birbirinden kopuk ve önemsiz şeyler imiş gibi plansız programsız kazanılması veya bunlar hakkında bilgi edinilmesi mümkün değildir. Bunların elde edilmesi eğitime bağlıdır.

5) Din insanlara mutluluk ve refah vadetmektedir. Böylesine zor bir amacı gerçekleştirme iddiasının çok kapsamlı ve detaylı çözümleri ve teklifleri olması gerekir. Bu kapsam ve detayı anlayabilmenin tek yolu da sistemli bir eğitimdir.

6) İyi bir din eğitimi almamış kişi, sosyalleşmesini tamamlayamayacağı için toplumla bütünleşemez.

7) İyi bir dindar, modern hayatın getirdiği gergin ortamdan çok daha az etkilenir. Hatta etkilenmez. Bu psikolojiyi yakalamanın önşartı, o konuda eğitim almış olmaktır.

8)Mevcut ilimlerle dinin paralellik ve karşıtlıklarını tesbit edebilmek, ancak iyi bir din eğitimi almış olmakla mümkündür.

Hatta dinî kuralları eleştirmek için bile iyi bir din eğitimi almış olmak gerekmektedir.

9) Genel bilgi ve kültür içinde din bilgilerinin önemli bir yeri vardır. Genel kültür ve bilgilerin öğrenilmesinde nasıl eğitime ihtiyaç hissediyorsa, dini bilgiler için de eğitime ihtiyaç vardır.

10) İyilik özelliği taşıyan her davranış bir amacı elde etmek için yapılır. Din eğitimi bu amacı insanın dışına taşır. Ona hedef olarak menfaat elde etmek, insanların sevgisini kazanma gibi kendisi ile ilgili amaçları değil, Allah rızası gibi insanı aşan bir amaç gösterir. İnsanın bu şuuru alması için eğitilmesi zarurîdir. [25]

2- Toplum Yönünden:

Toplum açısından da din eğitimi şu noktalardan dolayı önemlidir.

1- Din, toplum hayatında bir takım normlar koyarak mensublarını belirli bir yöne kanalize eder. Bu da toplumda birlik ve davranış beraberliğini oluşturur.

2- Din, kültürün esaslı ve temel unsurudur. Kültürel hayatın incelenmesi dinin iyi bilinmesi ile mümkündür.[26]

3- Din toplumsal hayatın gerekli bir kurumu ise, bunun, eğitim yolu ile öğretilmesi kaçınılmazdır.

4- Ancak din eğitiminin gereği gibi verildiği toplumlarda, model insan tipini ortaya çıkarmak mümkün olur. [27]

D. Din Eğitimi Bilimi ve Kaynakları

Din eğitimi kendi ilmî temellerini atarken şüphesiz ilk kaynak olarak Kur'an-ı Kerim'i ele alacak; ondan hükümler çıkararak ilmî bir disiplin olarak içerik kazanacaktır.

Kuran bir çok ayette, kendisini bir yol gösterici, bir rehber ve hidayet kaynağı olarak zikretmektedir.[28] Aslında Kur'an baştan başa insanı eğitmek, onu dünyada iyi bir insan olarak yaşatmanın yollarını göstermek, bunun sonucunda da ahiretinin temellerini hazırlamak için gönderilmiştir. Bu konuda Kur'an'da bir çok ayet bulunabilir. Örnek olarak şu ayetle yetiniyoruz.

"İnsanlara, kendilerine indirileni açıklamarı için sana da bu Kur'an'ı indirdik. Umulur ki düşünüp anlarlar.[29]

Din eğitimi biliminin ikinci kaynağı Hz. Muhammed'in hayatı ve hadisleridir. Rasulullah Kur'an'ın ifadesi ile "Üsvetün Hasenetün" (en güzel örnek) dir. Zaten Peygamberimizde güzel ahlakın tamamlayıcısı olarak geldiğini belirtmektedir.

Din eğitimi biliminin üçüncü kaynağı ilim adamlarının görüşleri, yaptıkları araştırmalar ve bunların sonuçlarıdır. Biz özellikle bu üçüncü kaynak üzerinde durmak istiyoruz.

Tarih boyunca doğuda ve batıda insanı eğitmek ve yetiştirmek için bir çok araştırma yapılmış, kitapları yazılmıştır. İslam dünyasında yapılan araştırma ve yazılan kitaplar daha çok din kaynaklı olduğu için bu alanda sık sık kullanılmakta, referans olabilmektedir. Fakat batı dünyasında yapılan çalışmalara aynı sıcaklıkla yaklaşılamamaktadır. Çünkü kültürel farklılık ve sosyal ilimlerde gözlemci faktörü, insanları bu materyallere ihtiyatlı yaklaşmaya götürmektedir. Bu ihtiyatlı yaklaşım bizim onları kullanmamamız gerektiği anlamına gelmemelidir. "İlmi, Çin'de bile olsa almayı" tavsiye eden bir peygamberin ümmetine, bu ilimlerden yararlanmamak yakışmaz. Onun için, eğitim alanında yapılmış her araştırma, din eğitimi biliminin tabii materyalidir. Ondan faydalanılır. İslamda bilim kavramı, deneysel bilimlere ne kısıtlama ne de sınırlama getirir. İlim, insanı Allah'a yaklaştıran bir ibadet biçimidir. İnanç ve ahlakı bozmamak, bozgunculuk, haksızlık ve saldırı ortaya çıkarmadıkça ve İslami kavramlarla çatışmadıkça her materyalden yararlanılabilir. [30]

Aslında sağlam bir din inancı ile, şartlanmamış bilim arasında çatışma ve çelişki olmaz. Din, bilimi, bilim dini destekler. Onun için iyi bir müslüman, din ve bilimin arasına çizgiler çekmez. Bunlar arasında nefret ve düşmanlık koymaz. Hatta bunların arasını bile ayırmaz. Din olmadan bilim öğretilemeyeceği gibi bilim olmadan da din öğretilemez.

İnsanın dünya hayatında en iyi şekilde yetiştirilmesi için çeşitli usuller ve

kurallar koyan Kur'an, çocuğun eğitimine de temas etmektedir. Zaten bu çalışmada Kur'an'dan kaynaklanan eğitim anlayışının gelişim psikolojisinin verilerine göre nasıl uygulanabileceği hususu ele alınmaktadır. [31]

E. Din Eğitiminin Gerçekleştirildiği Kurumlar

Din eğitiminin gerçekleştirildiği kurumlar aile, okul ve çevredir. Eğitim olgusunun gerçekleştirildiği her üç kurum da aynı zamanda din eğitiminin kurumlarıdır. Biz bu çalışmada özellikle aile kurumu içinde gerçekleştirilmesi gereken din eğitimi üzerinde durduk. Tüm eğitim faaliyetlerinin ilk ve temel kurumu olan ailenin, din eğitiminde de önemli bir yeri vardır. Bu konuya ilerde temas edilecektir.

Örgün eğitim müessesesi olan okul ise din eğitiminde vazgeçilmez bir kurum olarak yerini korumaktadır. Ülkemizde uzun yıllar ihmal edilen okulda din eğitimi, bugün, açılan İmam-Hatip Liseleri, Kur'an Kursları ve Liseler'deki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri aracılığıyla yapılmaktadır. Fakat bu müesseselerdeki eğitim ve nitelikleri, maalesef araştırmalara konu edilmemiş, bundan dolayı da örgün eğitimin hayat suyu olan program geliştirme çalışmalarından mahrum kalmıştır. Gerçi örgün eğitimin her alanı bu çalışmalardan mahrumdur. Dileğimiz tüm ortaokul ve liselerdeki ders programları ile birlikte, İmam Hatip Liseleri ve Kur'an Kurslarındaki ders programlarının geliştirilmesi için araştırmalar yapılması, bu çalışmalar paralelinde özel öğretim metodlarının da geliştirilmesidir.

Çevre de her türlü eğitim faaliyetlerinin yapıldığı bir alan olarak, din eğitimi çalışmalarında da etkili bir konumdadır. Özellikle çocuğun din eğitimi konusunda henüz çevre devreye sokulamamıştır. Meslek hayatında da din eğitimi ile ilgili çalışmalar yapılmamakta oda, ve birlikler bu alana hiç girmemektedirler. [32]

F. Din Eğitiminin Genel Eğitimden Farklılıkları

Din Eğitiminin genel eğitime göre farklı özellikleri vardır. Bunları şöylece bir araya toplayabiliriz.

1- Din eğitimi öncelikle vahye sonra akla ve ilme dayanır. Genel eğitim vahyi reddeder. Aklı, ilmi ve tecrübeyi ön plana çıkarır.

2- Din eğitiminin yapılabilmesi için insanın Allah tarafından nasıl tanımlandığının bilinmesine şiddetle ihtiyaç vardır. Din, eğitim faaliyetlerini bu çerçeve içinde gerçekleştirir. Eğitim ise, insanı insanın anlayabildiği kadarıyla tanır ve bu sınırlar içinde ele alır.[33]

3- Din eğitimi, eğitimin en küçük noktasını bile ihmal etmez. İnsanı bir bütün olarak ele alır. Onun yürüyüşü, tevazuu hatta ses tonunu bile düzenler.

4- Din Eğitimi zihin-kalp-nefs üçgeni içinde cereyan eder. Zihni, kalbi ve nefsi eğitip bunların bir denge içinde kendi işlevlerini yapmasını temin etmeye çalışır. Eğitim ise genellikle kalbi ihmal eder.

5- Din eğitimi eğitime bir hedef belirler. Eğitimin hedefi ise belli değildir. Kendisinin ötesinde hiç bir amacı yoktur. Bu amaç ise bulanık ve belirsizdir. Dinin eğitim anlayışında eğitimin merkezinde program vardır. Eğitim bilimlerinin bugünkü anlayışında eğitimin merkezinde çocuk ve onun eğilimleri vardır.

6- Din eğitiminin hedefi insanlar içinde hür olan ferdi yetiştirmektir. Bunu da onu sadece Allah'ın kulu yapmakla gerçekleştirmeyi benimser.

Eğitim ne zaman belli bir hedefe yönlendirilirse doktrincilikle suçlanır. Yani eğitime doktriner bir hedef belirlemek, katılık, dar görüşlülük ve fanatizmi güçlendireceği önyargısı ile yargılanır. Bu da hür toplum idealine aykırı düşer diye itiraz edilir. Bu görüşü açık toplum ve düşmanları kitabında Karl Popper ileri sürer. Bu düşünce bir dereceye kadar doğrudur. Fakat gözetilen bir hedef olmayınca da eğitim faaliyeti karışır ve tutarsız olur. Hedef olmazsa uygulamanın eleştirilebileceği bir standart ortaya çıkmaz.

İslam eğitimi, insana hayat ve dünya görüşünün temeli olan bir üstün inanç kazandırır. Bunun dışında insana düşünme ve üretme gücü ile dolduracağı büyük bir alan bırakır. [34]

Yukarıdaki noktaları gözönünde bulundurarak din eğitimini, ferdi, dinin esaslarına bağlı olarak iyiliğe götürme, insanlığı da karanlıktan aydınlığa çıkarma hedefini güden bir çalışma olarak niteleyebiliriz.

Batılı filozof ve pedegogların eğitim konusundaki fikir ve düşünceleri ile, Kur'an-ı Kerim'in bu konuda takındığı genel tavır da farklıdır. Eğitimin mümkün olup olmadığı konusunda bir fikir birliğine varamayan bu filozofların bir kısmı kalıtımı savunmuş, eğitimin mümkün olmadığını, kişinin bütün özelliklerini doğuştan getirdiğini iddia etmiş; diğer kısmı ise eğitimin mümkün olduğunu ileri sürmüşlerdir. Fakat bu ikinci grubun bir kısmı da, eğitimin kişiye yararları konusunda diğer gruptan ayrılmış, bazıları eğitimi "çocuğu arzularımıza boyun

eğdirme ve vaktinden önce onu gelecek yılların endişesi içine sokma" sanatı olarak görmüşler, hatta hukuken çocuğu eğitmeye hakkımız olmadığı yolunda fikirler ileri sürmüşlerdir. Bazıları ise, çocuğun en güzel eğitiminin, onun tabiî gelişimine müdahale etmeksizin yapılacağını söylemişlerdir. Gene bazı pedagoglar, çevrenin çocuk tabiatını bozduğunu, aslında çocuğun mükemmel bir yaratılışa sahip olduğunu, asıl eğitimin, onu, çevrenin etkilerinden korumak olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bir kısmı da eğitim vermenin müsbet bir hareket olduğu kanısına varmış; fakat bunlar da neyi, nasıl öğretecekleri konusunda bir fikir birliğine varamamışlardır.

Halbuki Kur'an-ı Kerim çocuk için eğitimin gerekli olduğunu haber vermiş, bunu toplumun üzerine olmasa bile ana-baba üzerine bir görev olarak vermiştir. Aynı zamanda bazı eğitim metodları da öğretmiş, insanın fıtratına olumsuz bazı özelliklerine ve yaratılışındaki ferdî farklılıklara dikkat çekmiş, eğitirken bu hususlara dikkat edilmesini tavsiye etmiş; nihayet en büyük ve hakikî eğiticinin Allah Teala olduğunu, onun bütün âlemi, özellikle insanları eğittiğini vurgulamış, böylece insanın mükemmel bir varlık haline getirilebileceğine işaret etmiştir. Eğitim ile din eğitiminin birleştiği noktaların içinde en önemlisi her ikisinde de değerlerin nesnel olduğu düşüncesinin bulunmasıdır. Nesnelliğin tanımında her ne kadar değişik yaklaşımlar gösterseler de sonuç itibariyle değerlerin nesnel konumunu kabul etmektedirler.[35]

G. Din Eğitiminin Amaçları

İslam eğitim tarihinde eğitime dört hedef gösterilmektedir:

a) Dinî hedefler. İnsanı Kur'an ve sünnet ahlakı ile ahlaklandırma ile ilgili hedeflerdir.

b) Aklî hedefler. İnsanın zihin ve akıl derecesini yükselten ondaki güçleri fiil haline dönüştüren ve onu toplumda seçkin ve önemli bir konuma kavuşturmaya yönelik hedeflerdir.

c) Sosyal hedefler. Toplumsal birlik ve beraberliği temin etmeye yönelik hedeflerdir.

d) Meslekî hedefler. Rızık teminine yönelik hedeflerdir.[36]

Görüldüğü gibi bunların bir kısmı bireysel olarak müslümanı yetiştirmeyi hedeflemekte bir kısmı ise toplumu yetiştirmeyi hedeflemektedir.

Şimdi bu hedeflere bakalım.

a) Dini Hedefler: Din eğitiminin amacı, dinin temel amacından ayrılmaz. Din

insana dünya ve ahiret saadetini temin etmeyi hedefler. Din eğitimi de dinin bu amacını gerçekleştirmeye kendi konuları çerçevesinde katkıda bulunur. Bunun için de dinin öngördüğü hedef olan, insana, Kur'an ve Hz. Muhammed'in ahlakını kazandırma amacını o da gerçekleştirmeye çalışır. İnsana, temelleri Kur'an'da verilen, Peygamberin hayatı, davranışları ve sözlerinde uygulanan bu süreci, tecrübeler yoluyla öğretmeye ve ayrıntılarını benimsetmeye uğraşır.

Dinimizde her türlü hareket, faaliyet ve düşünüşün odak noktası insan olarak kabul edilmiş ve konulan bütün emir ve yasaklar insanoğlunun mutluluğunu temin etmeye yönelik olmuştur. İslam dini bu amacı mükemmel insanı yetiştirmek suretiyle gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Bunun için de insanın *"Allah'tan ona yaraşır şekilde çekinmesini"* ve *"dosdoğru olmasını"* hiçbir şekilde aşırılığa gitmemesini emretmektedir. [37] Allah'tan ona yaraşır şekilde çekinmek, onun sevgisini kaybetmekten korkmak böylece onun emir ve yasaklarına riayet etmekle olur. Kur'an'da gösterilen bu hedef Peygamberimiz'in ifadesi ile *"onu kocatmıştır."* Çünkü ona dosdoğru olmayı emretmektedir. Bu da kolay bir iş değildir. Bu emir yalnız ona değil onunla beraber aynı zamanda müminlere yöneliktir. Hedefi, Allah'ın emrettiği gibi dosdoğru olmak olan bir mü'min, Peygamberi bile zorlayan bu hedefi nasıl ele geçirebilir. Bu zor soruya verilecek cevap, bize eğitimin gerekliliği ve vazgeçilmezliği konusunda ipuçları vermektedir.

İslamiyet birinci hedef olarak insanın ruh ve beden sağlığını gerçekleştirmek ister. Bunun için de kendi tabii özellikleri içinde ele alarak onu, dinin esaslarına bağlı halkın ve hakkın beklentilerine uygun davranışlar yapan iyi ve erdemli bir kişi olarak yetiştirmeyi hedefler.[38] Bunun için, içinde bulunduğu toplum ve zamanın gereklerine göre, bazan kafiri mümin yapmak, bazan günahkar mümini günahı daha az hale getirmek, bazan imanın mahiyetine, sırlarına vakıf olabilmek için mümine mesafeler kat ettirmek, bazan da çocuğu iyi bir yetişkin mümin yapmak için ilkeler koyar.

Emrolunduğu gibi dosdoğru olabilmek çeşitli zaafları ve nitelikleri olan insan için çok zordur. Onun için de bu hedefi gerçekleştirmenin bazı yollarını ve yöntemlerini bize öğretir. İnsan dosdoğru olma hedefini, kendini arıtma, dünyayı, ruhun bir sığınağı olarak görme ve manevi gücünü devamlı ayakta tutarak Allah'a kulluğunu sürdürerek gerçekleştirebilir. [39]

Dosdoğru olabilmek üç hususta zorluğu karşımıza çıkarır:

1) Önce muhtelif birçok hedefin içinde bir tek hedefi seçmek güç bir iştir. Her

tercih, bir bilgi ve dirayet gerektirir. Onun için öncelikle bu bilgi ve dirayeti elde etmek gerekir.

2) Bu seçimi doğru yaptıktan sonra, diğer hedeflere götürücü alaka ve bağları terketmek bunların etkisinden sıyrılmak gerekir. Bu da bir irade meselesidir.

3) Hedefi elde ettikten sonra o noktada tavrını ve konumunu bozmadan devam edebilmek belki de işin en zor kısmıdır.[40] Öyle ise İslam, müminden hedefini tayin edecek bir basiret, o hedefe ulaşmayı engelleyebilecek bağlardan kurtulmuş bir irade ve hedefe ulaştıktan sonra orada elde ettiklerini koruyabilecek istikrarlı bir tutum istemektedir. Bütün bunlar ise belirli bir eğitim almayı gerektiren işlerdir.

İslam eğitimin dini hedefleri öncelikle vahye dayanan hedeflerdir. Onun için tecrübenin üstünde bir şümule sahibtir. Tecrübeye dayalı hedefler zaman ve zemine bağlıdır. Bunun için de görecelidir. İslamın, bu göreceliliği aşan hedefi, insanın gerçekleştirmeyi en çok arzu ettiği hedefidir,[41]

Burada şunu da belirtmek yerinde olacaktır. Aslında dini inancın beslenmesi eğitimin de bir görevidir. Çünkü eğitim de insanı bir bütün olarak ele almaktadır. Zaten onun bir parçasını diğerlerinden ayırarak onu ihmal etmek, diğerlerinin de gerçekleştirilememesi gibi olumsuz sonuçlar doğurabilecek yanlış bir tutumdur.

b) Ferdî ve Aklî Hedefler: Allah insanı hayvanlara ve tabiata egemen olması için yaratmış ve ona kendi vekaletini vermiştir. İnsanın bu vekaleti gerçekleştirebilmesi, kendisini ve aklını geliştirmesine bağlıdır. Onun için insan kendisine iyilik özelliği kazandıracak ve bilgeliği elde ettirecek bir çalışmaya ihtiyacı vardır.

Bireysel amaçları içinde insanın kendisini arındırmasına dünyayı ruhun sığınağı olarak görmesine ve bu çerçeve içinde Allah'a kulluk yapacak bir davranış oluşturmasına ihtiyacı vardır. Bunun için eğitilmesi gerekmektedir. [42]

Kur'an'ın insanla ilgili olarak ortaya koyduğu bazı özellikler ve bunların bir bütünlük içinde ele alınması bize gene eğitimin gerekliliği konusunda bazı işaretler vermektedir. Herşeyden önce insana alemde özel bir yer verilmiş, şan ve şeref sahibi olarak yaratılmış, diğer bütün yaratılmışlardan üstün kılınmış[43] olarak yaratılması, bu fiilinin kemal üzere değil; bu kemal ve kıvama, bu güzelliğe doğru gelişmeye uygun kabiliyetin verilmiş olması manasınadır. Bu manada yaratılışların en güzeli ile yaratılmıştır.[44] Ayrıca, hiçbir şey bilmemenin yanında, olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilecek bir takım özellikler de taşıdığı beyan edilmiştir, insanın yaratılmışların en üstünü olarak görülmesi,

onun bir takım aşamalardan geçerek yükselmesini gerektirir. Bu yükselmeyi gerçekleştirecek faaliyet ise, eğitimdir. Allah (c.c.) insanları bu şekilde paradoks olarak gözüken ifadelerle anlatmakla, onlar için eğitimin gerekliliğini de vurgulamaktadır. Öyle ise İslamda eğitimin fert planında bir diğer amacı, ondaki gizli (potansiyel) güçlerin ortaya çıkarılmasıdır.[45] Kur'an bu hedefi şu ayetle belirlemektedir.

"O da: bizim Rabbimiz her şeye hilkatini (varlık ve özelliğini) veren, sonra da doğru yolu gösterendir," dedi." [46]

Ayette insan yaratılıp her türlü özelliği verildikten sonra ikinci bir merhalede kendisine hidayet edildiği belirtilmiştir. Birinci durumda yaratılış özelliklerinin verildiği açıklanmış, ikinci merhalede bunların içinde olan hidayetin verilmesinden maksat, onun güç halinden fiil haline dönüştürülmesi, ortaya çıkartılması, fiilen gerçekleştirilmesi durumunun kastedildiği açıktır.

Allah Teala herşeye yaratılış özelliklerini verir. Bunların bir kısmı fiilidir. Bir kısmı ise kuvve halindedir. Eğitimin görevi işte bu kuvve halinde olan iyi güçleri ortaya çıkarmak fiil haline dönüştürmektir. İnsanın bireysel anlamda ortaya çıkarılması gereken güçleri, ahlaki güzellik taşıyan her türlü davranışları, ilim öğrenmek, düşünmek, tefekkür etmek gibi entellektüel davranışları ve diğer insanlara yardım etmek gibi sosyal davranışlarını içerir.

c) Sosyal Hedefler: Toplumu yönlendirmek açısından ise Kur'an'ın hedefi tektir. O da barış içinde yaşayan, birlik ve beraberliğini temin etmiş mutlu bir İslam toplumu (ümmet)nu var etmektir. Bu hususa Kur'an'da bir çok ayetle temas edilir. Bunlardan bir kısmını vermekle yetiniyoruz.

"Hep birlikte Allah'ın ipine yapışın, parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O gönüllerinizi birleştirmişti. Onun nimeti sayesinde kardeş kişiler olmuştunuz. ***[47]***

"Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kafirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler." "Onlar, filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki, bu ekicilerin de hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelendirir." ***[48]***

"Müminler ancak kardeştirler."[49]

"Allah, kenetlenmiş bir yapı gibi saf bağlayarak kendi yolunda savaşanları sever."[50]

Onlar müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı gururlu ve üstündürler."

d) Meslekî Hedefler: Bunlar da rızık teminine yönelik hedeflerdir. İnsanı bir meslek sahibi yapmayı ve edindiği bu meslekte uzman olacak derecede geliştirmeyi ifade eder. [51]

---

[1] N.A. Kansu, Pedagoji Tarihi, s. 3

[2] J.S. Cramer, G.S, Brown, Çağdaş Eğitim, s. 24.

[3] Geniş bilgi için bak. M. Faruk Bayraktar, İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri, 19-22

[4] B. Bayraklı, İslamda Eğitim, s. 50-100.

[5] Doğan Cüceloğlu'ndan nakil, 22.10.1995, Milliyet, Dünya Değişirken

[6] J. Leiff, G. Rustin, Genel Pedagoji, s. 1.

[7] C. Savard, Çağdaş Pedagojiden Seçmeler, s. 1-9.

[8] N. el-Attas, İslami Eğitim, s. 12.

[9] H. Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, C. I, s. 64.

[10] N. el-Attas, Islamî Eğitim, s. 12.

[11] J. Leiff, G. Rustin, Genel Pedagoji, s. 23. Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 15-19.

[12] B. Bayraklı, İslamda Eğitim, s. 18. Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 19-20.

[13] Rum, 30/30

[14] Buhari, Cenaiz, 92; Ebu Davut, Sünnen, 17; Ahmed b. Hanbel, II,233,276,393,410.

[15] Konu ile ilgili olarak bak. A. H. Akseki, İslam Dini, s. 7-15; A.Kahraman, Dinler Tarihi, s. 2-5, 36.

[16] M. Vehbi, H. Beyan, c. I, s. 18.

[17] M. Yurdagür, Allah'ın Sıfatları, s. 35.

[18] H. Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, c. I, s. 64.

[19] M. Yurdagür, a.g.e., s. 58.

[20] N. Ayasbeyoglu, İslâmiyetin Eğitime Getirdiği Değerler, s. 6

[21] Cüceloğlu, Yetişkin Çocuklar, s. 73-74 ve 135-137.

[22] Z. Gökalp, Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri, s. 105-108.

[23] N. Armaner, Din Psikolojisine Giriş, s. 2.

[24] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 20-25.

[25] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 25-26.

[26] B. Bilgin, Türkiye'de Din Eğitimi, s. 32.

[27] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 26.

[28] Bakara, 2/3; İsra, 17/9.

[29] Nahl, 16/44.

[30] N. el-Attas, İslami Eğitim, s. 9

[31] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 26-28.

[32] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 28.

[33] B. Bayraklı, Din Eğitimi Ders notları.

[34] N. el-Attas, İslami Eğitim, s. 116.

[35] N. el-Attas, İslami Eğitim, s. 15. Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 28-30.

[36] Dodurgalı, İbn Sina Felsefesinde Eğitim, s. 184

[37] Ali İmran, 3/102; Hud, 11/112.

[38] N. el-Attas, İslami Eğitim, s. 7.

[39] N. el-Attas, a.g.e., s. 114.

[40] H. Yazır, Hak Dini Kur'a.n Dili, c. IV, s. 2830.

[41] N el-Attas, İslami Eğitim, s. 16.

[42] N. el-Attas, İslami Eğitim, s. 114.

[43] Isra, 17/70.

[44] Bak. Hak Dini Kuran Dili, c. VIII, s. 5937.

[45] B. Bayraklı, İslamda Eğitim, s. 270.

[46] Taha, 20/50.

[47] Ali İmran, 3/103.

[48] Feth, 48/29.

[49] Hucurat, 49/10.

[50] Saff, 61/4.

[51] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 31-35.

2- KUR'AN'A GÖRE EĞİTİM VE MAHİYETİ
A. Eğitimin Tarifi
B. Eğitimin Mahiyeti
1- Muhafazakarlık ve Yenilenme (İstikrar İçinde Yenilenme)
2- Ferdi Farklılıklar:
3- Süreç (Tedricilik)
4- Teori-Pratik İlişkileri
5- Eğitimin Gücü:

2- KUR'AN'A GÖRE EĞİTİM VE MAHİYETİ

A. Eğitimin Tarifi

Kur'an'ın eğitim için getirdiği tarifler şu üç başlık altında toplanabilir.

a) Eğitim insandaki potansiyel güç (kuvve)lerin açığa çıkartılmasıdır.

İnsanı tam ve mükemmel bir varlık olarak yaratan Allah Teala, ondaki mükemmelliğin tümünü fiili olarak yaratmamıştır.[1] Bunların bir kısmını kuvve (potansiyel) olarak bırakmış ve ortaya çıkmasını insanın irade ve çalışmasına bağlamıştır. İşte insandaki mükemmelliğin bu kısmını fiil ve davranış halinde ortaya çıkarma çalışmasına eğitim denir.

Bu tarifte Kur'an kavram olarak hidayet kelimesini kullanır. Çok geniş manalar taşıyan bu kelime Kur'an'da Allah'a, Peygamber'e, Kur'an'a ve insana nisbet edilerek kullanılır, İşte insana nisbet edilmesi, yani kulun hidayete ulaştırılması veya kulun kendisine hidayet etmesi, kendisini eğitmesi yani Allah'ın yaratılışını tam olarak gerçekleştirdikten sonra kuvve olarak bıraktığı kısmını da kendisinin gerçekleştirmesidir. Hatta hidayetin Allah'a, peygambere, Kur'an'a nisbet edildiğinde ortaya çıkan durumlarında birbirlerinden farklı olmadığı söylenebilir. Çünkü bunların hidayeti insana yönelik bir faaliyettir. Onların hidayet etmesi de sonuçta insanın hidayetine sebeb olmaktadır. Yani onun potansiyel güçlerini fiile dönüştürmesinde çeşitli yol ve usullerle ona yardımcı olmasıdır. Bu durumu Kur'an şu ayetle açıklar.

"O da, bizim Rabbimiz herşeye yaratılış özelliğini (hılketini) veren, sonrada hidayete yöneltendir dedi." [2]

Ayette belirtildiğine göre insana hilkati (yaratılış özellikleri) verildikten sonra yani tam olarak yaratıldıktan sonra, ikinci bir yaratma ile hidayet edilmektedir. Hidayet, insanın güç olma aşamasında kalan özelliklerinde cereyan eden bir yaratma olsa gerektir. Eğitim de onların fiile çıkarılması demektir. Yoksa bir yaratma üzerine başka bir yaratma gibi bir durum ortaya çıkar ki bu da imkansızdır. Eğitimin bu tarifini Felak suresini tefsir ederken İbn Sina ele alır ve şöyle der: "Felak tan yerinin ağarması demektir. Felakın Rabbi, ibaresi ise Allah ile kainat arasında yaratma ile başlayıp sonsuza kadar sürecek olan bir terbiyenin varlığı demektir. Burada terbiyeden maksat Allah'ın varlık nurunun, mümkün varlık olan insandaki pasif güçleri, istidatları aydınlatmasıdır. Bu durumdan da insan

hayatının hiç bir döneminde müstağni olamaz.[3]

b) Eğitim, insanın kabiliyetlerinin geliştirilmesi ve iyi özelliklerinin nitelik itibariyle çoğaltılmasıdır. [4]

Bu tarif ise Rabb kelimesinden kaynaklanır. Rab, birşeyi ıslah etme ziyade etme geliştirme, inşa etme çoğaltma anlamına gelir. Rab, terbiye anlamında kullanılınca kaynağı ve özü var olmakla birlikte ulaşacağı sınırlar dikkate alındığında kemalini elde etmemiş olan şeyleri halden hale geçirerek (derece derece) bu kemali elde etme durumuna yükseltmektir. [5]

Hamdi Yazır Hak Dini Kur'an Dili adlı tefsirinde Rab kelimesinden türemiş olan terbiye kelimesini "bir şeyi kademe kademe tedricen kemaline ulaştırmaktır" diye tarif etmektedir.[6] Ziyade etme ise bir şeyi bir şeye ekleyerek çoğaltmak demektir. İnsanın ilk yaratılışı üzerine ilave edilerek gerçekleştirilen eğitime de ziyade etme denir. [7]

Bu anlam, Kur'an'da 970 kere geçen Rab kelimesinin kullanılışından ortaya çıktığı gibi şu ayette de açıkça ifadesini bulur.

"Halk (yaratma) da dilediği artırmayı yapar." ***[8]***

Vücudunun tüm organlarını yaratır. (Halk) Daha sonra bunlarda dilediği kadar artırır.

c) Eğitim, insanın işlerini en iyi ve en güzel ve en doğru şekilde yapacak bir uzmanlığa ulaşması için yapılan faaliyetlerdir.[9]

Üçüncü tarif ise ihsan kelimesi ile anlatılmaktadır. İhsan lügatte iki manaya gelir. Bir manası in'am (bir şeyi bir başkasına vermek) diğer manası da işini en güzel şekilde yapmak, işinde uzman olmaktır. Mesela bilince, iyice bilmesi yapınca, iyice yapması gibi. Kelimenin bu manasından dolayı denir ki, insanlar iyi yaptıkları, uzmanı oldukları alanla çağrılırlar. İhsan, bu manada İn'amdan daha umumî bir anlam kazanır. [10] Terim olarak da ihsan kelimesi, yaptığı işi uzman olarak en iyi ve en güzel şekilde yapan kişinin işine denir. Bu manada kişinin yeteneklerinin işi en iyi ve güzel yapacak şekilde geliştirilmiş olması demektir.

Kur'an ihsan kelimesi ile eğitime şöyle temas eder.

"Kendi ellerinizle (kendinizi) tehlikeye bırakmayın. İşi güzel yapın. Çünkü Allah işi güzel yapanları sever."[11]

Ayette "ihsan" kelimesi işi en güzel şekilde yapmak anlamında kullanılmıştır. Şüphesiz bir işin en güzel şekilde yapılması, o işin uzmanlığı demektir. Burada

da "güzel iş" den kastedilen, o işin uzmanı olarak yapılan iştir.
Kur'an insanı eğitilebilen bir varlık olarak ele aldığı zaman, onun simgesi olarak "nebat" bitki simgesine başvurur.[12] İnsanın bitkiye benzetilmesi, onun bitki ile arasındaki fiziksel benzerlikten dolayı değil, onun eğitiminin bitkinin yetiştirilmesi ile olan benzerliğinden dolayıdır. Yani benzeme biyolojik değil, eğitimseldir. Bitki nasıl gelişme potansiyeline sahip ise, onun gibi insan da gelişme potansiyeline sahihtir. Ancak bu gelişmenin sağlanması, onun bakımına bağlıdır. İnsanın da pasif güçlerinin ortaya çıkması onun eğitimine bağlıdır.
Kur'an'da geçen eğitim tariflerinden sonra bazı alimlerini eğitim tariflerini görelim.
İmam-ı Azam: Şahsiyeti yıkan ve yapan şeylerin bilinmesidir.
Maverdi: Akıl ve şahsiyeti cilalamak kuvvetlendirmektir.
Zernuci: Bilgiyi ve takvayı elde etmek için bir vasıtadır. [13]
İbn Sina: Bilgi ile ahlakî hayatı geliştirmek, noksanlık ve yokluklardan uzaklaşmak, böylece potansiyel güçleri (hareket, idrak, rey ve temyiz) fiile dönüştürmektir.[14]
Gazali: Çocuğun kalbindeki saf cevheri koruma faaliyetidir. Esasen edeb kuvvede olanı fiile çıkarmaktır. [15]
Farabî, Eğitim ruhun terbiyesi, öğretim zihnin eğitilmesidir. Bir başka ifade ile eğitimi, insanda ahlakî erdemleri var etmek, öğretimi de nazarî erdemleri var etmek olarak tarif eder. [16]
İbn Haldun ise kişinin eğitiminden daha çok ahlak eğitimini anlamaktadır. Ahlakı ise iklim, gıda ve çevre ile ilişkillendirmektedir. [17]
Bütün bunların sonucunda Kur'an'ın eğitimi "önceden belirlenmiş kurallar vasıtasıyla, kişide kendi iradesi ile pasif güçlerini ortaya çıkarma davranış oluşturma, davranış kazandırma, davranış geliştirme ve bunların sonucunda işi en güzel şekilde yapma olgusudur" diye tarif ettiğini söyleyebiliriz. [18]

B. Eğitimin Mahiyeti

Eğitimin mahiyeti dendiğinde eğitimle birlikte düşünülmesi gereken özellikleri kastedilir. Eskilerin lazım-ı gayr-i müfarık dedikleri, birşeyin ayrılmaz niteliklerini kastederek kullandığımız bu kelime, bir şeyin onlar olmadan

varlığını iddia edemeyeceğimiz özelliklerini anlatmak için kullanılır.
Eğitim olayında da şu hususlar onun ayrılmaz nitelikleri olarak düşünülmektedir.
1- Eğitim sosyal hayattaki muhafazakarlık ve yenilenme ilkesine uyar.
2- Eğitim ferdi farklılıklara dayanır.
3- Eğitim bir sürece ihtiyaç hisseder.
4- Eğitim teori-pratik ilişkilerinden etkilenir.
5- Eğitimin gücü sınırlıdır.
Şimdi kısaca bunlara temas edelim. [19]

1- Muhafazakarlık ve Yenilenme (İstikrar İçinde Yenilenme)

Genel olarak, insanın hem sosyal, hem fizik çevresi bir değişme ve yenilenme kanununa tabi imiş gibi görünmektedir. Özellikle sosyal konularda çok belirgin olan bu değişme, onları konu olarak ele alan sosyal ilimlerin de en güç problemini ortaya çıkarmakta, eğitim de bu ilimlerden biri olarak bu güçlükten payını almaktadır.
Eğitimin ferdî olmasına bakılarak davranışın fertte cereyan eden boyutu psikolojik olarak ele alınır. Fakat davranışın bir de ferdin dışında sosyal hayata yansıyan yönü vardır. Fertler arasında kalıplanmayı (interaksiyon) oluşturan bu boyutu, sosyolojik bir olgudur. Önceden belirlenmiş olan bu kurallarda çok büyük çapta formel veya informel toplum kurallarıdır. Bu anlamda toplum-eğitim, eğitim-toplum arasında işlevsel bir ilişki mevcuttur. Bu ilişkinin varlığı ve yoğunluğu, toplumda ortaya çıkan her durumun eğitime yansımasını kaçınılmaz kılmaktadır. Değişme ise, toplumsal hayatın temel öğelerinden birisidir. Değişmenin ortaya çıkışı, istikrara ve tekrara şiddetle ihtiyaç duyan ilmi kurallara büyük zorluklar ve güçlükler getirmektedir.
İşte bu türden güçlüklerin göz önünde bulundurulması şartıyla, bir çok sosyal münasebetleri konu alan eğitim, insandaki potansiyel gücün ortaya çıkarılması hususunda da zaman zaman birbiri ile çelişen, zaman zaman çakışan değişik bir çok metodla meşgul olmaktadır. Sözgelimi öğretmen-öğrenci, ana-baba-çocuk, toplum-fert, devlet-kurum, insan-çevre türünden ilişkiler, onun konuları içine girmekte, bu münasebetlerde yönetmek, yöneltmek, düzenlemek, özendirmek, rağbet ettirmek, yardım etmek, yol göstermek, takdir etmek, mükafaat vermek, cezalandırmak gibi bir çok kavram ortaya çıkmaktadır
Eğitim, bütün bunların, yetişen bireylerin gerek psikolojik gerek sosyolojik gelişimlerinde oynadığı roller üzerinde durur ve bu konuda onlardan azamî

boyutlarda verim elde etmek için çabalar. Halbuki, bilindiği gibi bütün bu münasebetler, zaman içinde değişme sürecine tabidir. Eğitimin bu çabası süreklilik arzettiğinden değişmeden etkilenir. Çünkü o da bu değişime ayak uydurmak zorundadır. Bu durum ise ortaya bir belirsizlik çıkarır.

Değişme kavramı İslamî terminolojiye de girmiştir. İsbat-ı Vacib (Allah'ın Varlığı) nın delillerinden biri olarak kelamcılar şu akıl yürütmeyi yaparlar.

"Bu alem devamlı değişmektedir.

Değişine, bir değiştiricinin olmasını gerektirir.

Bu değiştirici de Allah'tır."

Yapılmış bir bina nasıl onu yapan ustanın varlığına delil ise, değişim de onu gerçekleştiren, hükmünde galib bir değiştiricinin varlığına delalet eder.[20]

Çocuk yetiştirmede de doğru kabul edilen ilkeler zamanla değişir. Bir kuşağın doğru kabul ettiği ilkeler, bir sonraki kuşağa yanlış gelebilir. Çocuk terbiyesinin altında yatan felsefe bile zamanla değişebilir. Daha düne kadar çocuğun her dediğine "evet" denmesini savunan eğitim görüşü, yerini son zamanlarda geleneksel ders konularının öne çıkartılması ile programı savunan görüşe bırakmak üzeredir. [21]

Kur'an sosyal hayattaki değişme ilkesine şu ayetle temas eder.

"Her zaman için bir kitap (hüküm) vardır. Allah dilediğini yok eder, dilediğini isbat eder. (devamlı kılar) Temel kitap onun katındadır." ***[22]***

Bu ayette Allah Teala her vakit ve müddetin kendi yanında ayrı ayrı yazısı, özel bir hükmü olduğunu, bunların, durumların değişmesine paralel ve bir hikmete uygun olarak, yazıldığını bildirmektedir. Her zamanın kitabı değişik olduğundan son kitap daha önceki kitaplardan bir kısmını veya tamamını nesh etmekte veya onların hükümlerinden bir kısmını bırakırken bir kısmını değiştirmektedir. [23]

Değişik zamanlara değişik hükümler (toplumsal kurallar) konurken daha evvelki hükümlerden dilediğini Allah Teala devam ettirir. Dilediğini de kaldırır. Öyle ise hükümlerin zamana göre değişmesi kaçınılmaz olmaktadır. Burada söz konusu edilen "mahv ve isbat" sadece varlıkta değil aynı zamanda teşri (kanun koyma) hususunda da geçerlidir. Kainat, satırları bir taraftan silinirken, diğer taraftan yazılan bir kitap gibidir. Kanunlar, hükümler, insanların durumlarını düzeltmek ve düzenlemek içindir. İnsanların durumu değiştikçe bunların da değişmesi kaçınılmaz olmaktadır. Fakat bunların bir de değişmeyen her zaman için geçerli olan ve temelleri sayılan hükümler vardır ki onlar değişmez. Her dönemde geçerliliklerini sürdürürler.[24]

Eğitim temel değerler ve kurumlar içinde faydalı olanların tümünü koruyarak ve bunları bir sonraki nesle aktararak toplumun temel yapısını korur. Buna eğitimin muhafazakarlık boyutu denir. Toplumda bozulma veya durgunluk veya temel değerlerin kaybı ortaya çıktığında kültürü yenileyerek toplumun temel yapısını korur. Buna da eğitimin yenilikçi boyutu denir.

Böylece eğitim iki zıt kavramı kendi yapısında .toplayan bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. H. Yazır buna "İstikrar içinde yenilenme" demektedir.[25]

Din eğitimi de hem bazı temel değerlerin muhafazasını temin etmek ister. Hem de sosyal hayatin gidişini gözönünde bulundurarak yenilenmeyi hedefler. Din eğitimi istikrarlıdır. Bu istikrar zaman ve zemin içerisinde görecelilik kazanır. Çevreye göre değişim asılda ve özde değil, yalnız önem ve odakta, vurgunun değişiminde, başkalaşımda, değerlerin göreceli öneminde meydana gelir. Değerlerin kendisinde de bir değişme olmaz. [26]

İslamın bakış açısına göre değişme, gelişim ve ilerleme İslamın özüne aslına dönüş demektir. Zaman içinde uygulamada ortaya konan geçici kaideler, pratikten aldıkları güçle asıl hipotez (teori)nin önüne geçmekte ve onu gölgelemektedir. İnsanlar ise pratikle içice olduklarından onu öğrenmekte, dinin özünü, aslını öğrenememekte, böylece pratiği teori haline getirmektedirler. İşte bu durumlarda değişme ve yenilenmeye ihtiyaç duyulur. Bu değişme ve yenilenme ise öz (teori) den hareket ederek günün şartlarına göre yeniden bir yorum yapma (teceddüd=yenilenme) dır. Böylece özden ayrılmadan bir değişme ve gelişme gerçekleşir. Bu bir nevi yeniden inşacılık (re-constriction) hareketidir. Bu durumu İslamın toplumsal yapısına uygularsak değişme; İslamın özünden uzaklaşan müslümanların, onun özünden güç alarak günün sorunlarına çözümler üretmeleridir. Buna ilerleme de tabir edilebilir. İlerleme "olmak", "olagelmek" veya "oluşmak" hatta "oluşmakta olana doğru hareket" anlamına gelmez. İlerleme kavramının tabiatında var olan amaç, açık ve sabit olan bir hedef bulununca gerçek anlamını ifade eder. Belirsizlik, oluşmakta oluş, nihai amaç olamayacağına göre ilerlemenin de hedefi olamaz.[27]

Çocuk yetiştirme, kültürden kültüre de çok büyük değişiklikler gösterir. Buna dayanarak bazı yazarlar değişik kültürlere mensup kişilerin huy ve kişilik bakımından farklı olacakları sonucunu çıkarmaktadır. Bu hükme dayanak olarak ta değişik kültürlerde yaşayan insanların, örf, adet ve açık eylemlerinde görülen büyük farklılıkları gösterirler. Durum böyle olmasına rağmen, bu görüntünün altındaki bazı temel değerler ve hatta güdüler arasında benzerliklerin olduğu söylenebilir.

Kültürlere göre değişmenin varlığına temas eden ayet ise şudur:
"Sizin her birinize bir şeriat ve yol verdik. Allah dileseydi sizleri tek bir ümmet yapardı. [28]
Bu ayette de değişik grublara onları düzenlemek için değişik yol ve şeriatler verildiği haber verilmektedir.
Sosyal hayatın değişen bu kaidelerine göre çocuk yetiştirme anlayışının da değişmekte oluşu, her çağda değişik bir yaklaşımı ortaya çıkarmaktadır. Amerika'da bir oyuncakçı dükkanının vitrinine asılan "Ana-babaya öğütler" yazısı, son altmış yıldaki değişmeyi alaylı bir dille sergiler.
1910- Çocukları döverek eğitin,
1920- Çocukları yoksun bırakarak eğitin,
1930- Çocukların yaramazlıklarını görmezden gelin,
1940- Çocukları inandırarak eğitin,
1950- Çocukları sevin,
1960- Çocukları severek dövün,
1970- Çocuklar mı? Hepsinin canı cehenneme!
Bu son cümle Amerikan toplumunun modern eğitim yöntemlerinden umduğunu bulamamasının bir dışa yansımasıdır. Dengeli bir gençlik yerine uyuşturucu bağımlısı, bunalımlı bir gençliğin ortaya çıkışı, modern yöntemlere olan umut ve beklentiyi sarsmıştır. [29]
Bu konuyu Hz. Ali'nin meşhur sözü ile bitirmek istiyoruz.
"Çocuklarınızı yaşayacakları çağa göre yetiştirin."
Değişmeyi bilen bir anne baba değişmenin ilkeleri kapsamadığını, usul ve yöntemlerde olduğunu, bunların şiddet dereceleri arasında gerçekleştiğini çok ender olarak da yöntemlerin aslını kapsadığını bilir. Bu noktada da yöntemin ortadan kalktığını düşünmez. Sadece belirli bir dönem için diğerine göre geri planda kaldığını düşünür. Öne çıkan yöntemi uygular.[30]

2- Ferdi Farklılıklar:

Eğitim faaliyetlerinde dikkat edilecek bir diğer husus ferdi farklılıklardır.
Kur'an'ın çocuk eğitimine işaret eden bir başka ayetinde ferdi farklılıklar vurgulanır.
"De ki; Herkes yaratılışına göre davranır. Rabbiniz kimin en doğru yolda olduğunu bilir."[31]

Bu ayette de Peygamberimize hitapla sen onlara söyle ki: herkes iradesini sarf ettiği cihete muvaffak ve müyesser olur. denmektedir. Binaenaleyh eğer insanın nefsi kötü olursa ondan "kötü hareket ve davranışlar, iyi olursa ondan da iyi işler ortaya çıkar.[32] Demek ki insanlar davranışlarını bireysel özelliklerine uygun olarak yaparlar.

Kişinin kendi eğilimlerine ve dış şartlara uygun düşen tepki ve davranışlarının tümü onu başkalarından ayırır[33] Böylece ferdi farklılıklar ortaya çıkar.

İnsanların farklı yaratıldıklarını haber veren diğer bir ayette şudur:

"Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği nimetler hususunda sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur." ***[34]***

Öyle ise, davranış üzerinde en büyük etken şahsiyettir. İnsan, şahsiyetinin şekillenmesi esnasında çevreden bazı etkiler alır. İlk tesirleri de aile çevresinden alır. Gencin kendi kendini idare edebilmesi kendi başına karar alabilmesi için buna daha ailesi ile beraber yaşarken alıştırılmış olması gerekir.[35] Davranışlar daha çocukluk döneminin ilk safhalarında, dıştan gelen uygun emirlerle tayin ve kontrol edilebilir. Temyiz safhasından sonra çocukların davranışlarını kendilerinin kontrol etmelerine yönelik tedbirlerle ergenlik çağına kadar, çocukta, içten teşekkül eden bir kontrolün, bir ölçüde sağlanması gerekir. [36]

Zaten Kur'an-ı Kerim'in ifadesine göre de insan, hem iyiyi hem de kötüyü yapabilecek kabiliyette yaratılmıştır.

"Biz ona iki de yol gösterdik." ***[37]***

Bu durumda ona bir öğretmen, bir terbiyeci gerekir. Bu terbiyeci, bazı insanların taltif ve teşvikten, bazılarının kınanıp korkutulmaktan doğru yolu bulacağını bilmelidir.[38] Her çocuğun yapısının ve eğilimlerinin değişik olduğunu göz önünde bulunduran ana-babalar, çocuğu belli bir kalıba sokmaya uğraşmazlar. Çocuğa aykırı gelen zorlamalardan kaçınır, esnek bir yaklaşımla doğal eğilimlerini olumlu yönde geliştirmeye çalışırlar. [39]

Gelişimin evrensel bir boyutu olmakla birlikte, her insanın kendine özgü bir algılama, düşünme, hareket etme, konuşma ve hissetme biçimi vardır. Her birey, aynı olguyu farklı biçimde kendine özgü bir yöntemle algılar. Kendisine ait kavrama ve hatırlama usulü ve ifade biçimi vardır. Aralarındaki zeka düzeyi ve başarı motivasyonu aynı bile olsa probleme bakış, çözüme yaklaşım ve sonucunda elde edilen doygunluk açısından birbirlerinden ayrılırlar. Zeka düzeyi, düşünme biçimi, başarı motivasyonu, mizaç ve yaratıcılık gibi özellikler

ferdi farklılıkları belirleyen önemli öğelerdir.
Düşünme biçimleri bilme yöntemini kontrol eder. Özellikle algıları grublama ve düzenleme ile ilgili günlük etkinliklerde bireyin işlevsel olma yöntemindeki devamlılığı kapsar. Bazı insanlar bütünsel düşünür. Birçok objeyi tek bir yerde toplarlar. Bazıları ise çözümsel düşünürler. Farklılıkları sınıflarlar. Dikkat açısından da insanlar farklıdırlar.
Zeka ayrılıkları da zeka testleri ile sayısal olarak tesbit edilmektedir. Genellikle 40-160 arasında dağılım göstermektedirler.
Başarı motivasyonu, engelleri aşma ve güç kazanma çabasıdır. Amaç belirleme ve çaba gösterme isteklerinde farklılıklar vardır. Başarı motivasyonu yüksek kişiler, enerjik, güvenli ve bağımsız olarak amaca ulaşmaya çabalar. Düşük motivasyonlu kişiler ise amacını belirleyemez, çabuk bıkar ve başkalarından yardım bekler. Başarı motivasyonunun oluşmasında yaşam seviyesi ve kültürel hayat önemli rol oynar.
Mizaç farklılıkları ise uyum, işe başlama ve uyum güçlüğü konusunda kendini gösterir. Mizaç bireyin tepkide bulunma eğilimidir. Organizmanın fizyolojik ve kimyasal yapısının mizaç üzerinde etkisi vardır.[40]
Ferdi farklılıklar çocuğun hem eğitiminde hem de bakımında bütün çocuklar için geçerli olacak bir reçetenin verilmesini imkansız kılar. Böyle bir reçetenin hazırlanması ya uzmanların kişisel önyargılarının yansıtılması, ya da toplumdaki geleneklerin doktrin şekline sokulması demektir. [41]
Bu duruma göre, eğitimde ferdi farklılıkların varlığı eğitimciyi insanların özelliklerine göre usul ve yöntemler kullanmaya yönlendirir. Her insan her usule yatkın olmaz. Eğitimci, eğittiği kişiye uygun yöntemler bulup tatbik etmelidir. Bir kişiye uyguladığı ve başarılı sonuç aldığı bir yöntemin diğer insanlarda da başarılı sonuç vereceği gibi bir yanlış kanaate sahib olmamalıdır.
Yukarıda üzerinde durulan ferdî farklılıklar sebebi ile eğitim olaylarında bir kural, uygulandığı her alanda daima benzer sonuçlar vermemektedir. Kişilere ve onların ferdî farklılıklarına göre, zaman zaman değişik sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Bu durum da yukarıda bahsedilen belirsizliğin boyutlarını genişletmektedir.
Ferdi farklılıkları bilen bir anne baba, çocuğu tanıma ile eğitime başlamak zorundadır. Çünkü eğitim, iletişim ve etkileşimdir. Bunların alt yapısı da ancak çocuğu tanıma ile mümkündür. Çocuğu tanıma onun istidad (yatkınlık) kabiliyet (yetenek) ve temayül (eğilim) lerini bilmektir. Bunlardan yatkınlık ve yetenekler doğuştan gelir. Eğilim ise merak, istek ve ilgileri doğrultusunda oluşur. Bunların

karıştırılmaması gerekir. Etkileşim ise ancak sıcak ilişkilerle gerçekleşir. [42]

3- Süreç (Tedricilik)

Eğitimin mahiyeti ile ilgili olarak karşımıza çıkan bir başka kural da süreç (tedricilik) kuralıdır. Kur'an'ın bu konudaki uyarısı şu ayetle yapılmaktadır.

"Onu (vahyi) çabucak almak için dilini kımıldatma (acele etme)." ***[43]***

Bu ayette acele etmenin öğrenmeye bir faydasının olmadığı vurgulanmaktadır. Gene Kur'an'ın eğitimde süreç kuralı, içki yasağı konusunda gelen ayetlerde de açıkça görülmektedir. Bu hususta önce içkinin hem faydası hem zararı olduğundan bahsedilmiş, fakat zararının faydasından çok olduğu bildirilmiş,[44] daha sonra içkili iken namaz kılmak yasaklanmış[45] daha sonra da içki tümüyle haram kılınmıştır.[46] Öyle ise, eğitim kısa zaman dilimleri içinde sonuç alınacak bir uğraş değildir. Eğitimde başarılı sonuçlar daima belli bir zaman dilimine ihtiyaç gösterir. Sonuca kademe kademe bir tedriç (süreç) içinde ulaşılır. Bundan dolayı, sabır ve metanet eğitim için vazgeçilmez iki kavram olarak gözükmektedir. Eğitimin bu özelliğine ilerde temas edilecektir.

Eğitimin belli bir sürece ihtiyacı olduğunu bilen bir anne baba, sonucun hemen alınamayacağını da bilir. Bu bilgisi ona, sabır ve azim gibi iki önemli silah kazandırır. Ayrıca ümitsizlik gibi bir engelin oluşmasını önler. Eğitimi derece derece geliştirir. Çocuğunu bir halden diğer hale geçirerek eğitimi gerçekleştirir. [47]

4- Teori-Pratik İlişkileri

Eğitimle ilgili bir başka husus da teori ile pratik arasında ortaya çıkan insanı yanıltıcı dengesizliktir. Eğitim kaideleri kişiye görünüşte teorik olarak çok kolay elde edilebilecek gibi bir fikir verirler. Yani bunlarla karşılaşan kişiler, çoğu zaman bu kuralları uygulamak için uzun boylu çaba sarfetmenin gereksiz olduğu kanaatine varırlar. Çünkü kendilerine ilmî birer veri olarak sunulan bu kurallar, onların hayatta her an karşılaştıkları durumlarla ilişkilidir. Hayatın herhangi bir safhasında bu olaylarla karşılaşan kişilerde de bu olaylarla kendi arasında bir yakınlık doğar. Bunların yararından faydalanmak veya zararından kaçınmak için ister istemez bazı kararlar alır ve uygular. Sonunda da olumlu veya olumsuz bir takım sonuçlara ulaşır. Böyle yüzlerce olay ile karşılaşan kişilerde bu olayların

çözümlenmesi veya belli bir istikamette yönlendirilmesi için özel bir çabaya gerek olmadığı düşüncesi doğar.
Bundan dolayı belki de doğru bir hükümle "çok basit" bulunan bu veriler, uygulama alanına intikal ettirildiklerinde ne denli karmaşık ve güç bir işle insanı karşı karşıya bıraktıkları ortaya çıkar. Çünkü basit gibi görünen bu kaideler, karşılaşılan olayın niteliklerine göre, çoğu zaman birbirleri ile çelişirler veya çakışırlar ve insanı bazan çok güç bir tercih yapmak, bazan da çok duyarlı dengeler kurmak zorunda bırakırlar. İşte bu tercihler ve dengelerde isabetli davranmak, eğitim sürecinin zorluk derecesini belirgin bir şekilde ortaya çıkarır.
Bilgi ile onu uygulamak arasında kurulması çok zor olan tam örtüşmeden dolayı ortaya çıkan dengesizlik ve insanın bildiklerini genellikle eylem haline dönüştürememesi, Kur'an'da Saff suresi 2-3 ayetlerinde vurgulanır. Bilgi ancak uygulanınca değer kazanır. Bundan dolayı Farabî, felsefeyi hikmetten ayırır. Ona göre hikmet, felsefeden farklı olarak hem teoriyi hem pratiği kapsar. J. Dewey de uygulaması olmayan bilgiye malumat adını verir. Öyle ise eğitimci bildiklerini uygulayabilme maharetini göstermelidir. Çünkü, eğitim mekanik bir iş değil incelikleri olan bir sanattır.
Bütün bu güçlüklere rağmen, çeşitli çabalarla, verimli sonuçlar elde edildiğinde, tadılan heyecan ve zevk, başka hiçbir meslek mensubunun elde edemeyeceği kadar tatlıdır. İnsanın, Allah'ın Rabb sıfatından devraldığı bir özellik olan eğiticilik, bu yönü ile ilahî bir nitelik, peygamberlerin insanları eğitme ve terbiye etme görevi nedeni ile peygamber mesleği olarak düşünülmüş, alimlerinde peygamberlerin mirasçısı olduğu kabul edilmiştir. Bundan dolayı öğretmenlik ve eğitimciliğe "ilahî bir nitelik" ve bir nevi "peygamberlik mesleği" denmiştir. İşte, bütün bu sebeplerle, insanlık tarihinde gelmiş geçmiş düşünen her kafa, eğitimin ya tümü ile veya belli bir bölümü ile meşgul olma gereğini duymuştur.
Teori ile pratik arasında dengesizlik oluşacağını bilen bir anne baba uygulamada, önünde sınırsız bir faaliyet alanı oluşacağını bilir. Teorik bilgisini, sezgileri ile birleştirerek bu alanı doldurması gerekecektir. Eğitim olayları ile karşılaştıkça hemen bazı tedbirler alabilecek, bazı tercihler yapabilecek ve bazı dengeler kurabilecek bir melekeye ihtiyaç duyacaktır. İşte eğitimcilik mesleğinde temel hedef bu melekeyi (Pedagojik Formasyon) elde etmektir. Bu da, öğrendiği her bilgiyi, kendisinde bu melekeyi oluşturacak şekilde elde ederek gerçekleştirilebilir. [48]

5- Eğitimin Gücü:

Eğitim, insana dilediği her niteliği kazandırabilecek bir etken olarak gözükmemektedir. Onu bu hususta iki nokta sınırlamaktadır.

a) Soyaçekim mekanizması

b)Davranışında hürriyet kısıtlaması

İnsan davranışlarını yaparken irade ve isteğini kısıtlayıcı bir faktör olarak soyaçekim mekanizmalarının etkisi altındadır. Yani kısmen soyaçekim ile sınırlı bir alanda iradesini kullanarak davranışlarda bulunabilir. Bu husus eğitimciler arasında görüş ayrılıkları doğurmuş, iyimser ve kötümser görüşler ortaya çıkmıştır. Bu konu ilerde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.[49]

İkinci husus, davranışında hürriyet kısıtlamasıdır. İnsan davranışı bu manada da Yaratıcının külli iradesinin etkisi altındadır.

Bu küllî irade insanın bir kısım özelliklerini fiilî olarak yaratmış, bir kısmını ise kuvve (potansiyel) olarak yaratmıştır. İnsan davranışında bu kuvve özelliklerini gerçekleştirecek hür bir iradeye sahibtir. Fakat bu potansiyelin ötesine geçecek gücü yoktur. Yani potansiyel olarak da kendisine verilmemiş bir özelliği gerçekleştirecek gücü yoktur. Bu çerçeve içinde kalmak kaydıyla, hür bir irade ile davranışlarını ortaya koyar. Kur'an-ı Kerim'de üzerinde durulan, kalplere mühür vurma, kalplerin kilitli olması, önünde ve arkasında sedlerin bulunması gibi ilk bakışta insanı zorunlu hareket eden bir varlık olarak tanımlıyormuş gibi gözüken ayetler bu konudaki diğer ayetlerle bütünleştirildiği zaman ortaya çıkan durum, bunların insanın iradesini kullanmaya mani olmadığı yolunda bir kanaat oluşturmaktadır. Bu ayetler, insanın eğitilme açısından mahiyet ve tabiatını yansıtan ayetlerdir.

İnsana, eğitiminde kolaylık sağlamak üzere kendi tabiat ve mahiyeti bu ayetlerle açıklanmıştır. İşte, eğitimci, insanın eğitimini bu tabiat ve mahiyet sınırları içinde aramalıdır. Bunu gerçekleştirecek güce de sahibtir. Çünkü "Allah kullarının hiçbirini iman veya küfre zorlamamış, onları mümin veya kafir olarak yaratmamıştır. Onları şahıslar olarak yaratmıştır. İman ve küfür bunların fiilleridir. Allah küfre sapanı küfrü esnasında kafir olarak bilir. O kimse daha sonra iman ederse mümin olarak bilir. İlmi ve sıfatı değişmeksizin onu sever. Kulların hareket ve sükun gibi bütün fiilleri hakikaten kendi kesbleri (kazançları) dir. Onların yaratıcısı ise Yüce Allah'tır. Onların hepsi Allah'ın dilemesi, ilmi, hükmü ve kaderi ile olur.[50]

Bütün bu durumları onlara iyice açıklasın diye her kavme kendi dilinde peygamber gönderilmiştir.[51] Zaten peygamberin görevi de insanları uyarmak,

yerine göre müjdeleyerek, mükafaatlar vadederek, yerine göre korkutarak bu işi gerçekleştirmektir.[52] İnsan da onun bu uyarılarını değerlendirip kendini eğitmekten sorumludur.[53] İnsanlığa peygamber (eğitici) gönderildiğine göre insanlar da onun uyarılarına cevap verecek bir yaratılışta olmalıdır. Zaten Allah Teala, herşeyi, gökleri ve yeri, yerli yerinde yaratmıştır. Böylece herkes kendi kazancına göre karşılık görür. Kimseye bir haksızlık edilmez.

İman ve küfür konusunda bile insanı zorlamayan Yüce Allah *"isteyen mümin olsun, isteyen inkarcı olsun"* buyurarak insanları kendi haline bırakmıştır. Ancak imanın da küfrün de sonucunu haber vermiş "hidayet etmek istediğinin göğsünü imana açmış, dalalette kalan inkarcıların ise göğüslerinin daralacağını, sıkıntı ve bunalım içinde olacaklarını[54] açıklamıştır. [55]

Öyle ise, insan, davranışlarının kısıtlandığı düşüncesiyle kendi eğitiminden hiçbir zaman vazgeçmemeli, sürekli kendini geliştirme hatta yenileme gayreti içinde olmalıdır. Ve gene bilmelidir ki, Allah'ın hidayeti süreklidir. Soyaçekimle kısıtlanan davranışının önündeki engel bile böylesine bir hidayetlenme ile belkide geriletilebilir. Bu bağlamda insanın kendi istekleri çok önemli rol oynar. Başkalarını eğitirken de eğitimin gücünün sınırsız olmadığını düşünmeli, onu ancak soya çekim ve potansiyel özellikler çerçevesinde eğitebileceğini gözönünde bulundurmalıdır.[56]

---

[1] Taha, 20/50; Araf, 7/11

[2] Taha, 20/50.

[3] A. Dodurgalı, İbn Sina Felsefesinde Eğitim, s. 61-62.

[4] Fatır, 35/1; İsra, 17/41.

[5] Isfahanı, el-Müfredat, s. 184.

[6] H. Yazır, Hak Dini K. Dili, c. I, s. 64.

[7] el-Isfahani, el-Müfredat, s. 119.

[8] Fatır, 35/1. Bu konularda ilerde bilgi verilecektir.

[9] Bakara, 2/195; İsra, 17/7.

[10] el-Isfahanî, el-Müfredat, s. 119.

[11] Bakara, 2/195.

[12] el-Araf, 7/58, Ali İmran, 3/37, İbrahim, 14/24-26. Hac, 22/5; Fetih, 48/29.

[13] B. Bayraklı, Islamda Eğitim, s. 105-106.

[14] A. Dodurgalı, İbn Sina Felsefesinde Eğitim, s. 34-35.

[15] M. Çamdibi, Şahsiyet Terbiyesi ve İmam-ı Gazali, s. 234.

[16] B. Bayraklı, Farabî'de Devlet Felsefesi, s. 142

[17] İbn Haldun, Mukaddime, c. I, s. 390.

[18] Bu tarif Doç. Dr. Zeki Arslantürk'ün katkıları ile oluşturulmuştur. Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 39-42

[19] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 42.

[20] Beyazîzade, el-Usulü'1-Munife, s. 17.

[21] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 217.

[22] Ra'd, 13/38-39.

[23] H. Yazır, Hak Dini Kuran Dili, c. 4, s. 3001.

[24] H. Yazır, Hak Dini Kuran Dili, c. 4, s. 3002-3003.

[25] M. Aydın, "Elmalı'da Teceddüt Fikri" Din Öğretimi Dergisi, s. 34, s. 49-54

[26] N. el-Attas, İslami Eğitim, s. 16.

[27] N. el-Attas, İslamî Eğitim, s. 61-62.

[28] Maide, 5/48.

[29] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 131.

[30] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 43-47.

[31] İsra, 17/84.

[32] M. Vehbi, H. Beyan, c. VII, s. 3046.

[33] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 127

[34] el-En'am, 6/165.

[35] R. Semin, Gençlerimizin Psiko-Pedagojik Proplemleri, s. 19-20.

[36] M. Çamdibi, Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali, s. 17.

[37] Beled, 90/10.

[38] Kınalızâde, Ahlâk-ı Alâ-î, s. 74-75.

[39] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 129. D. Cüceloğiu, Yetişkin Çocuklar, s. 134.

[40] G. Ülgen, E. Fidan, Çocuk Gelişimi, s. 213, 216

[41] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 217.

[42] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 47-49.

[43] Kıyame, 75/16; Taha, 20/114

[44] Bakara, 2/219

[45] Nisa, 4/43

[46] Maide, 5/90.

[47] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 50.

[48] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 50-52.

[49] Bak. Evlilik öncesi sorumluluklar (eş seçimi), s. 147-156.

[50] M. Öz, İmam-ı Azam'ın Beş Eseri, s, 57.

[51] İbrahim, 14/4.

[52] Nahl, 16/36; Ahzab, 33/45

[53] İsra, 17/15.

[54] En'am, 6/125.

[55] "Kur'an'a Göre Eğitimin Gücü ve İnsanın Davranışında İrade Hüryeti" konusu, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi 3. sayısında aynı ad ile bir makalede ele alınacaktır. Geniş bilgi için oraya müracaat edilebilir.

[56] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 52-54.

3- KURAN’DA EĞİTİM İLKELERİ
Eğitim İlkeleri
A- Sevgi ve Şefkat
B- Kolaylık
C- Fıtrata Uygunluk
D- Hoşgörü ve Yumuşak Tutum
E- Tedricilik (Sabır ve Azim)

3- KURAN'DA EĞİTİM İLKELERİ

Eğitim İlkeleri

Yeni yetişen nesilleri hayata hazırlamak ve onlara iyi bir eğitim vermek konusunda ana babayı sorumlu tutan ve bugünkü cemiyetin tutum ve davranışları sonucu geleceğin cemiyetine şekil vereceğini belirten[1] Allah Teâlâ, bu zor ve çetin görevin nasıl yapılacağı konusunda insanı yalnız bırakmamış, ona bazı ilkeler, metod ve yollar göstermiş, ışık tutmuştur. Böylece bu güç işte, insanı karanlıklardan kurtarmış, vahyin ışığı ile yollarını aydınlatmıştır.

Duygu ve düşünceleri, psikolojik yapısı, zayıf ve güçlü yönleri ile çok karmaşık bir yapı arzeden insanın bu özelliklerini en iyi bilen şüphesiz ki Yüce Allah'tır. İşte böyle bir varlığı, gene çok karmaşık usuller sistemi olarak bilinen cemiyet hayatına intibak ettirmek (toplumsama) hadisesi de, şüphesiz çok karmaşık bir iştir. Bundan dolayı, yollarını vahyin aydınlığında aramayanlar, bu konuda bir fikir birliği gösterememiş, fasit bir dairede dönüp durmuşlardır.

İnsanlığın bu karmaşık proplemini çözmek için Kur'an-ı Kerim, insanların psikolojik yapısına uygun bazı genel prensipler koymuş ve bunları belli yöntemlerle uygulamalarını istemiştir. Kur'an'ın insanın her dönemdeki eğitimi ve her yaştaki durumu için ortaya koyduğu genel ilkeler şunlardır:

A. Sevgi ve şefkat
B. Kolaylık
C. Fıtrata uygunluk
D. Hoşgörü ve yumuşak tutum
E.Tedricilik[2]

A- Sevgi ve Şefkat

Kur'an'ın insanı eğitme konusundaki genel prensipleri incelendiğinde, bunların sevgi ve şefkat duygularının hakim olduğu bir çerçeveye oturtulduğu görülür.

Sevgi İslamın temel bir ilkesidir. Bu konuda sınır tanımaz ifadelerle sevgi duygusu Kur'an'da yüceltilmiştir. Mesela sevgi, Kur'an'ın ifadesiyle sadece kişinin hoşuna giden bir objeye yöneltilerek sınırlandırılmamalıdır. Kişinin

zevklerine hitap eden, kendisine hoş gelen kişileri sevmesi aslında, başkasını sevmesinden çok kendisini sevmesidir. Halbuki Kur'an'ın bu konudaki ölçüsü, insanın kendisini sevmeyeni sevmesidir.

"İşte siz öyle kimselersiniz ki onlar sizi sevmedikleri halde siz onları severseniz." ***[3]***

Sevginin bu şekilde tasvir ve tavsiye edilmesi, onun zirvesinin idealize edilerek ortaya konması, gerek dini tebliğde, gerekse insanı eğitmede çok temel bir ilke olduğunu çağrıştırmaktadır. Bundan dolayı eğitimin her alanında sevgi ve sevgi ortamı bir ilke olarak düşünülmelidir.

Sevgi, ilkesi çocuk eğitimi konusunun temel ilkesidir. Özellikle aile içindeki eğitimle ilgili yöntemler, hep çocuğun dünya hayatının en büyük nimetlerinden olduğu noktası vurgulanarak vaz'edilmiştir. Bu en büyük nimete, onun tabiatına uygun olarak yoğun sevgi ve şefkat tezahürleri ile yaklaşmak, eğitimde en verimli metoddur. Rahmeti gazabını kat kat geçen Alemlerin Rabbı'nın, Aleme rahmet olarak gönderdiği Peygamberine inzal ettiği dinin terbiye prensiplerini, sevgi, şefkat ve müjde üzerine bina etmesi son derece tabiidir. Bundan dolayı diyebiliriz ki çocuk eğitiminde başarının temeli, sevgi ve şefkattir.

Sevgi, psikolojide, kişinin başkasının iyiliğini yüce bir değer olarak görmesi, hatta kendi iyiliğinden öne alması sonucunu veren bir duygu olarak tanımlanır. Çok kere yumuşak olarak yaşanır. Bazan oldukça sert tezahürleri de ortaya çıkabilir. [4]

Sevgi ile ilgi, uygun beslenme ile tamamlandığında çocukta zekanın gelişmesini kolaylaştırdığı bilinmektedir. Pedagoglar, ilk yaşantının zihinsel gelişmede çok önemli olduğu konusunda hem fikirdirler.[5]

Çağdaş eğitim anlayışının temelinde şu etkenler yatar:

a) Çocuğa ve onun geleceğine ilişkin ilgi ve sorumluluk bilinci

b) Çocuğu tanımak, anlamak, gelişim özelliklerini bilmek

c) Uyarıcı zenginliği ve tutarlılığı olan bir çevre oluşturmak

d) Çocuğa birey olarak saygı duymak

Bu etkenlerden ilgi, sorumluluk, tanıma ve saygı sevginin etkin özellikleri olarak bilinir (From 1977). Bu etkenlerle sevgi, karşılıklı etkileşim içindedir. Bu öğeleri içermeyen sevgi, faydalı olmaktan çok, engelleyici aşırı düşkünlük olmaktan öte bir anlam ifade etmez. Sevgi olmadan da bu dört konu da yapılan etkinlikler başarı ile sonuçlanmaz. Eğitim, çocuğa etkin bir sevgi ile yaklaşmayı ve onu uyarıcı zenginliği ve tutarlılığı olan bir çevrede yetiştirmeyi öngörür. [6]

Çocuğun sağlıklı bir gelişimi için sevgi şarttır. Sevgi ile çocuğu yetiştirme arasında şöyle bir fikirler dizisi kurulmaktadır.

1- Sağlıklı bir gelişim için çocuk sevgiye ihtiyaç duyar.

2- Bu sevgi, öncelikle ve özellikle ana-babadan, yoksa sütanneden gelmelidir.

3- Çok annelilik, sevgi bağlılığını sulandırır. Çocuğu geriletir.

4- Sevgi, duygusal gelişimin yanında bedensel ve zihinsel gelişim, olgunlaşma ve sağlık için de şarttır.

5- Çocuğu anadan ayırmamak şarttır. Aksine tutumlar çocuğun sağlığının bozulmasına, canlılık ve atılganlığının tükenmesine, duygusal açlıklara, beslenme bozukluklarına, hatta ölümlere yol açar. [7]

Çocuğu sevmek insani duyguların bir gereği olduğu gibi aynı zamanda bir bilgi konusudur. Onun ihtiyaçlarını, istidatlarını ve dileklerini devamlı incelemek, ihtiyaçlarını giderebileceği, istidatlarını geliştirebileceği, dileklerini gerçekleştirebileceği ortamı hazırlamak, ruhundaki bütün iyi temayülleri harekete geçirmek ve dolayısıyla ona hakkı olan mutluluğu temin etmek bu bilginin alt başlıklarıdır. [8]

"Şefkat duygusu ise, çevresindeki insanlara hoş olmayan bir olay isabet ettiği zaman bundan müteessir olup, onların elemleri ile elemlenmek ve o olayın etkisini gidermek için onlara yardımcı olmaktır.[9] Çocuğa şefkat, onun başına hoş olmayan bir durumun gelmesini önlemeye çalışmak, böyle bir durumla karşılaştığı zaman ise, bertaraf edebilmesi için ona yardım etmektir. "Evladın yakınlarının ve komşularının terbiyeli yetişmesini arzu edip onları helake sürükleyecek çirkin davranışlardan kötü amellerden koruma isteği de, şefkat faziletinden doğan bir nevidir. " [10]

Aile içi ilişkilerde ana-baba ve çocukların birbirlerine karşı hissettikleri sevgi, kişinin kendi iradesine bağlı olmayan bir fıtrîlik arzeder. Yani bir anne, bir baba çocuğunu herhangi bir menfaat düşünmeden veya belli bir sonucu temin etme çabasına düşmeden severler. Bu tip duygu ilahi ve tabii olarak oluşur. Fakat annelik yeteneğinin tümü, içgüdüsel bir yetenek değildir. Bunun bir kısmı da sonradan kazanılmaktadır. Kendisi çocukluğunda sevgi görmemiş bir anne çocuğuna sevgi göstermekte güçlük çekmektedir. Sevgi ile büyümüş bir anne ise, çocuğuna sevgiyi[11] doğal olarak göstermektedir. Ayrıca anne olacak genç kadının belirli bir ruhsal olgunluğa ulaşmış olması da gerekmektedir. Bütün bu unsurlar annelik yeteneğini oluşturur ve geliştirir. [12] İşte anne ve baba bu

kuvvetten yararlanarak çocuğun eğitimini gerçekleştirmelidirler.
Çocuğa gösterilecek sevginin eğitim değeri, niceliğinden çok niteliğine göre azalır veya çoğalır. Önemli olan niteliktir. [13] Nitelikli bir sevginin taşıması gereken özellikler şöyle sıralanmaktadır:

a) Sevgi sürekli olmalıdır.

b) Sevgi kaynağı olan anne figürü bir, en fazla iki kişi olmalıdır.

c) Sevgide miktar değil, tutumun kalitesi önemlidir. Kaliteyi ise şu unsurlar belirler:

1- Sevgi gerektiği kadar olmalı

2- İhtiyaç duyulduğunda ortaya konmalı

3-Bağımsızlık çabalarını engellemeyecek bir biçimde olmalıdır.[14]

Fıtri sevginin dışında, toplum hayatının yapısında tabii olarak bulunan bazı oluşumlar da sevgi duygusunun gelişmesine kaynaklık ederler. Farabi bunları şu üç ana başlık altında toplar.

1- Fikir ve davranış faziletlerinin müşterekliğinden doğan sevgi. (Buna fertlerin birbirlerine uyum göstermesinden doğan sevgi de diyebiliriz.)

Ana ve baba çocuklarına karşı duydukları fıtrî sevgiye, uyumdan kaynaklanan sevgiyi de ilave etme çabası içinde bulunmalıdırlar. Bu sonucun temini için çocuk da ana-babanın davranışlarına ve fikirlerine uyum göstermelidir. Bundan dolayı ana ve baba yapılması çok güç olan davranışları çocuktan beklememeli, böylece, uyumsuzluk ortamının oluşmasına meydan vermemelidirler.

Uyumsuzluk veya uyum noksanlığı, fıtrî sevgiyi de zedeleyebilir. Ana-baba ile çocuk arasında, fıtrî sevginin karakterine aykırı bazı istenmedik olayların vukua gelmesinin temelinde bu zedelenme yatmaktadır.

2- Birbirlerinin güç ve kuvvetinden istifade ettiklerinden menfaatten kaynaklanan sevgi.

3- Fazilet ve menfaatte birleşince kişiler arasında otomatik olarak oluşan haz duygusundan kaynaklanan sevgi. [15] Sevgi konusu çocuk eğitiminde sadece çocukla ana-babanın ilişkilerinde ele alınmaz. Bunun yanında ana ile baba arasındaki ilişkilerin de bu duygularla kurulmuş olması, çocuğun eğitimi için son derece önemlidir. Çocuk bir sevgi ortamında büyümelidir. Aralarında sevginin olmadığı, münaferet (karşılıklı nefret etme) duygularının olduğu ortamlar çocuğun eğitimi açısından da son derece sağlıksızdır. Bunun için Kur'an, ana-baba arasındaki ilişkilerin temelini sevgiye ve rahmete dayandırır.

"Kaynaşmanız için size, kendi (cinsi)nizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve

rahmet peyda etmesi de onun varlığının delillerindendir. Doğrusu bunda iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır." ***[16]***

Kur'an, bir annenin çocuğuna ne derece yoğun bir sevgi duygusu hissettiğini de şöyle anlatır.[17]

"Musa'nın annesi, yüreği (evladından başka herşeyden) boş olarak sabahladı. Eğer (Allah'ın vadine) inananlardan olması için kalbine (sabır ve sükun ile) rabıta vermemiş olsa idik, az daha onu mutlaka açığa vuracaktı... İşte böylece onu anasına iade ettik. Ta ki gözü aydın olsun ve gam çekmesin." ***[18]***

Ayet, anne ve çocuk arasındaki sevgi, bağlarını çok canlı bir biçimde tasvir etmektedir. Evladından ümidi kesmiş bir annenin yüreğinin herşeyden bomboş olduğunu belirtmesi de aynı zamanda çocuk sevgisinden boşalan bir yürekte, başka hiç bir duygunun barınmayacağına işaret etmektedir. Burada belirtilen çocuğa karşı duyulan sevginin ana üzerindeki baskının şiddeti ananın, çocuğunun ölümü ile sonuçlanabilecek çok ters kararlar vermesine sebeb olacak derecede olabileceği haber verilmektedir. Bu manada âyet, çocuğu sevmeye bir sınır koyulması konusunda ana-babaya uyarıda bulunmaktadır. Yoksa bu durum çocuğun yararına değil, zararına olacaktır.

Ayrıca şu ayet çocuğun eğitiminde sevgi ve rahmetin önemli yerini çok ilgi çekici bir şekilde vurgulamaktadır.

"Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi sen onlara rahmet et diyerek dua et." ***[19]***

Burada birinci cümle ile ikinci cümle arasında irtibatı kuran "kema" kelimesi bir benzetme edatıdır. Birinci cümledeki "küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişler ise" sorusunun cevabı, ikinci cümlede verilmekte, bu usulün rahmet ve sevgi dolu bir yol olduğu vurgulanmaktadır. Ayrı ayrı kelimeler arasında (yetiştirme-rahmet) benzetme yapılmakta, benzetme yönü ise zikredilmemektedir. Çünkü yetiştirme usulünün rahmet ve sevgi olması çok açık ve herkesin bildiği bir bilgidir. Bu da bu ayette zimnen insanlara bildirilmektedir.

Ayetin bu yaklaşımla ortaya çıkan tam manası şudur:

"Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl sevgi ve rahmetle muamele ederek eğitimimi ve yetişmemi gerçekleştirmişler ise, sen de onlara öyle rahmet ve sevgi ile muamele et, onları böyle mükafatlandır."

Ayette yetiştirme tarzının açıkça söylenmemesinin sebebinin bu konuda bu usulün yegane usul olduğunu vurgulama olduğu söylenebilir.

Hayatın ilk yılları çocuğun duygusal gelişiminin önem kazandığı dönemlerdir.

Duygusal güvenin temeli öncelikle ailede atılır. Çocukla yetişkinler özellikle anne arasında kurulacak sıcak, yakın sevgi dolu ilişkiler, bu duygunun oluşumunda önemli rol oynar. Bundan dolayı duygusal gelişimi zedeleyici tavırlardan kaçınmak gerekir. Çocuğa sevgi, ilgi ve anlayış, bireysel özelliklerine gösterilen saygı, etkinliklerde ulaştığı basamağı ödüllendirmek, duygusal güvene atılan ilmiklerdir. Duygusal çatışmalar ve güvensizlik sevgi ile giderilebilir.[20]
Rasulullah (s.a.v.) Allah Teala'nın kullarına olan merhamet ve rahmetini anlatmak için bir annenin çocuğuna karşı hissettiği sevgiyi, bir kıyaslama ölçüsü olarak misal vermiştir.[21] Çünkü bir kadının çocuğuna olan sevgisi dünyadaki sevgilerin duygusu en yoğun olanı ve en yücesidir.
Gene Rasulullah (s.a.v.) annedeki çocuk sevgisinin yoğunluğunu beyan eden bir hadisi şerifinde şöyle buyurmaktadır.
"Çok kerre ben namaza kıraati uzatmak niyetiyle dururum da (geriden) bir çocuğun ağladığını duyunca, anasına meşakkat ve zahmet getirmeyeyim diye namazı kısa keserim." ***[22]***
Çocuk sevgisinin normalin çok üzerinde etkileyici bir duygu olduğu Kur'an da şöyle belirtilmektedir.
"Kadınlara, oğullara, altın ve gümüşten istiflenmiş yığınlara, yaylıma salınmış atlara, davarlara ve ekinlere, karşı aşırı sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmiştir. Bunlar, dünya hayatının nimetleridir." ***[23]***
Kulun muhabbet ve nefretini yaratan Yüce Allah olduğu için, bunlara duyulan muhabbeti de o yaratır. Bundan dolayı meşru surette ittihaz olunmuş çocuk, dünya hayatının nimeti olduğu gibi ahiret hayatının da saadet sebebidir.[24] Bu nedenle insanın evladına aşırı muhabbet beslemesi tabiidir. Burada zikredilen "aşırı muhabbetin süslenmesi" ibaresi ile bu duygunun sınır tanımaz bir şekilde en üst düzeyde yaşanmak isteğine dikkat çekmek içindir. İşte sevgiye bu noktada sınır konmalıdır. Yani süslenen kısmın varlığı duygusal olarak insana etki etmemelidir. Bu sevginin fazlalığı, insanı yanlış yollara sürükleyebilir. Kur'an bu tehlikeyi önlemek için çocuk sevgisini tavsif etmiştir. Yoksa çocuk sevgisinin sınırı olmaz diye bir kaide koymayı amaçlamamış; aksine bu durumu haber vererek doğacak sonuçlara dikkati çekmek istemiştir.
Çocuk eğitimi hususunda sevginin rolü üzerinde o kadar çok durulmuştur ki; bazan bu durum anne-babalarda kendi niteliklerini, duygu ve davranış tarzlarını bir kenara bırakmaya sebep olur. Yerine ideal bir anne baba kişiliği oluşturup bununla eğitimi gerçekleştirme çabası içine girerler. Bu rolde kendi kişisel

boyutları ve sınırları yer almaz. Tabiîlikten uzak olarak ortaya çıkan bu durum, giderek bıkma ve usanma meydana getirir. "Alıntı annelik" denen bu durum ilerde tutarsız davranışlara yol açacağından pek tavsiye edilmez. [25] Hoşgörü, sevgi ve şefkat ilkeleri tabii ortam içinde var edilebilirse bir değer ifade eder.

Çocuğa sevgi göstermeyen, onu reddeden ana baba ise, aslında büyük bir cinayet işlemektedir. Çünkü sevgi görmeyen bir çocuk, zamanla sevgi beklemez bir kişilik oluşturur. Herkesi düşman gibi görür. Hep kendisini başkalarına karşı korumaya çalışır. Bunun için insanlarla arasına duvarlar örer. Böylece kimseden saygı görmez. Giderek kendisi de kendine saygı göstermez. Böylece insanlarla barışık yaşamadığı gibi kendisi ile de barışık yaşamaz. [26]

Çocukla kurulacak eğitsel ilişkilerin temelini sevgi ve şefkat harcı ile atan Kur'an, bu tavrın aşırısının da getireceği tehlikeyi de ihtar etmiş ve bu sevgiye sınır koymuştur. Bu sınırı da "Allah'ın ecir vereceği her fiil" olarak tavsif etmiştir. Yani, Allah'ın ecir olarak, bir karşılık vadetmediği bir harekete, aşırı sevgiden kaynaklanan bir ilgi veya tolerans gösterilmemelidir. Allah rızasını taleb ve onu gerçekleştirmeye çalışmak, daima ilk planda tutulmalıdır. Sevgi, hiçbir zaman bunun önüne geçirilmemelidir.

Çocuğa duyulan aşın sevgi, Allah'ın emir ve yasaklarının öğretilmesi ve yaşanması hususunda taviz verilmesine sebeb teşkil etmemelidir.

Sevgi ve şefkat konusunda üzerinde durulması gereken diğer bir husus da kardeşler arasında bir fark gözetmemenin lüzumudur. Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

"Çocuklarınız arasında eşit (adaletli) davranınız." ***[27]***

Eğer bu konuda eşitliğe riayet edilmezse, ana babanın bu yanlış tutumu, çocuklar arasında davranış bozukluklarına sebebiyet verecek ve onlarda bazı komplekslerin gelişmesine yol açacaktır. Kur'an bu konudaki tavrını şu ayetle belirtmiştir.

"(Aralarında dediler ki) Yusuf'u öldürün veya onu (uzak) bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın. Ondan sonra da (tevbe ederek) salih kimseler olursunuz." ***[28]***

Ayette açıkça Hz. Yakub'un diğer çocuklarına göre Yusufa meyletmesinin, onlar arasında rahatsızlık doğurduğunu, kıskançlığa sebeb olduğunu ve onlarda babalarının sevgi ve teveccühünün kendilerine yönelmemesinin sebebinin Hz. Yusuf olduğu yolunda kanaat uyandığını, onun için Hz. Yusuf'u öldürmek veya ıssız bir yerde terketmek suretiyle yok etmeye karar verdiklerini, böylece

babalarının teveccühünü kazanmayı umduklarını haber vermektedir. Böylesine kötü sonuçları olabilecek tutumu haber vermek suretiyle Kur'an, ana-babayı bu konuda uyarmaktadır. Herhangi bir sebeple kardeşler arasında ayrım yapan ana-baba, birini daha çok sevse bile bu durumu diğer kardeşlerden gizlemelidir. [29]
Çocuğa her türlü konuda yol gösterirken veya bir takım nasihatlarda bulunurken sevgi ve şefkat yüklü kelimelerle yaklaşmanın önemi, Hz. Lokman'ın oğluna tavsiyelerinde takip ettiği üslubu, örnek verilerek vurgulanmaktadır. Hz. Lokman üç ayrı yerde ve üç ayrı konuda nasihat ve tavsiyede bulunurken oğluna *"Ey oğulcuğum (yavrucuğum")*[30] diye hitap etmektedir. Arab lisanında burada kullanılan şekliyle bu kelime, bir babanın oğluna karşı söz söylerken tayin edeceği sevgi ve şefkati belirten, en yoğun duygu yükü taşıyan kelimedir. [31]
Bu kalıp ismi tasgir kalıbıdır. İsmi tasgir ise arapçada azlığa tahkire ve merhamet ederek sevmeye delalet eder.[32]
Ayrıca aynı ifadeyi Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'e hitabında (Saffat, 37/102), Hz. Nuh'un oğluna hitabında (Hud, 11/42), Hz. Yakub'un oğlu Yusuf'a hitabında (Yusuf, 12/5), görmekteyiz. Bu hitabın Türkçede "Yavrucuğum" sözü ile karşılandığı bilinmektedir.
Bu konuyu Rasulullah'ın her türlü eğitim için geçerli olan şu düsturu ile bitirmek istiyoruz.
*"Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimizin hakkını tanımayan (Ona riayet etmeyen) bizden değildir."****[33]***

B- Kolaylık

Kur'an'ın eğitim ilkelerinden birisi de kolaylık ilkesidir. Bir işi yaparken, insana Kur'an'ın tercih edilmesini tavsiye ettiği ilke daima kolaylık olmuştur. Aslında dinin ortaya çıkışı ve insanlara yol göstermesinin temel espirisi, onların hayatını kolaylaştırmak, böylece daha kolay, daha zevkli bir hayat yaşamalarını temin etmektir. Kur'an bu gerçeğe çok çarpıcı bir şekilde şu ayetle temas etmektedir.
*"Tâhâ, Biz bu Kur'an'ı sana güçlük çekesin diye değil, Allah'tan korkanlar için ancak bir öğüt olsun diye indirdik"****[34]***
Ayet, Kur'an'ı, hatta daha geniş bir ifade ile dini/hayatı güçlüklerden uzak, insanları daha rahat ve daha kolay bir yaşama tarzına götüren bir sistem olarak değerlendirmekte ve bu tutumu ile kolaylığı bir ilke olarak öne çıkarmakta, zorluğa, güçlüğe daha doğrusu meşakkate dinin bir tercihi olarak değer

kazandırma anlayışının önüne geçmektedir. Bir iş yaparken, işin insana meşakkat getirecek yönünün tercih edilmemesini tavsiye etmektedir.
Kur'an'ın bu tutumu bir başka ayette de şöyle dile getirilmektedir.

"Din hususunda üzerinize hiç bir zorluk yüklenmedi" ***[35]***

Böylece zorluk ve meşakkati dışlayan İslam dini, bu tutumunu cihad gibi zor işlerde bile sürdürmektedir. Bu ayetin önündeki ayet cihadı emreden ayettir. Bu arada, genel bir ifade ile de "dinde insana içine sindiremediğinden dolayı yapamadığı[36] davranışlar için zorlamanın yasaklandığına bakılarak, zorlama ile hiç bir hedefe ulaşılamayacağını haber verdiği de söylenebilir.
Her işin insana güç gelen bir yönünün ortaya çıkabilecek olduğunu, fakat buna alternatif olarak gene işin bir de kolay yönünün olduğunu haber veren Kur'an, bu haberi tekrarlamak suretiyle de insanların konuya dikkatini çekmektedir.

"Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık vardır. ***[37]***

Zorluğu kesinlikle reddeden ve dini zorlaştıran bir sistem olarak takdimini kesinlikle tasvib etmeyen, Kur'an, her şart altında hatta kalıplaşmış bir şekil alması gereken ibadetlerde bile bir ilke olarak kolaylığı öne çıkarır.

"Allah sizin için kolaylık ister, güçlük istemez" ***[38]***

Güçlük ve meşakkat vermesi açısından zor bir ibadet olan oruç konusunda bile esnek bir tutum izleyen Kur'an, daima kolaylığı tercih ederek gece yemeğini, gece cinsel ilişkiyi, unutarak orucu bozan bir iş yapmayı, hep bu çerçeve içinde değerlendirmiş, orucun ağır gelebileceğini düşündüğü bazı gruplara da (hasta, yolcu, emziren kadın) bu konuda büyük kolaylıklar getirmiştir. Aslında Kur'an'ın bu tutumu geneldir. Oruçta gösterilen kolaylıkların benzeri kolaylıklar, kendi şartları içinde diğer ibadetlerde de gösterilmiştir.
Bu tutumu bir ilke olarak ortaya koyan Kuran şu gerçeği insanlara öğretmektedir. İnsan fıtratında kolaylığa meyil vardır. İşin kolay görülmesi, insana motivasyon sağlar. Hele hele üzerine aldığı iş ile, güçleri arasında bir dengeyi muhakkak arar. Denge güçleri aleyhine kurulmuşsa motivasyonunu kaybeder. Güçleri ile üzerine aldığı işler arasındaki dengesizlikten doğan yılgınlığı önlemek için de tedbirler alındığını belirten Kur'an, bu duruma da Peygamberimiz hakkında inen şu ayetlerle temas eder.

"Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Belini büken yükünü senden alıp atmadık mı?" ***[39]***

Bu ayetlerde hem Rasulullah'ın yükünün hafifletildiği beyan edilmekte, hem de

bu durum kendisine haber verilmek suretiyle motive edilmektedir. İşin kolay olduğunu düşünmek, kişide motivasyon meydana getirir. Bunun sonucu kendine güven oluşur ve artar. Psikolojik bir rahatlık meydana gelir. Gerilim ve sıkıntının şiddeti düşer. Böylece üzerine aldığı işi başarmak için yeni bir enerji kazanır. [40]

C- Fıtrata Uygunluk

"Sen yüzünü dosdoğru (hanif) olarak dine yani Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler." ***[41]***

İnsanı, onun özelliklerini ve insanın yaratıcısı ile olan ilişkilerini konu alan Rum suresinin bu ayeti, çarpıcı bir şekilde eğitim de fıtratı dikkate almanın önemini vurgulamaktadır. Kur'an'ın indirilişinden aşağı yukarı 10 asır sonra dünyaya gelen ve eğitim bilimlerinin batıdaki öncüsü kabul edilen Jean Jack Rousseau'da eğitim anlayışını şu iki temel cümleye sığdırır.

"Tabiatın elinden çıkan her şey iyidir."

"Yüzünü fıtrata çevir. Eğitimde tabiatın yolunu izle."

Biri insanlık tarihinde çığır açan, insanlığa yeni bir sosyal, siyasal, ekonomik ve ahlak anlayışı kazandıran bir din ile diğeri batıda eğitim bilimlerinin kurucusu sayılan bir bilim adamının yaklaşım tarzlarındaki bu paralellik bir hayli ilgi çekicidir.

Gerek bu ayet gerekse ilerde temas edilecek diğer ayetlerin eğitimin başarısı için vurguladığı gerçek, insan fıtratına uymanın zaruriliğidir. Bundan dolayı din eğitimi de fıtrat kanununa uygun olmalıdır. Fıtratı koruyarak, o fıtrat üzere onu eğitmeye çalışmalıdır.

Kur'an, insanı düşündürürken de fıtrata uygun bir yol seçmektedir. Maddi varlığı olmayan ve insanın görüp tanıdığı bir varlığa benzemeyen Allah'ı, yaratılmışların belirtilerinden tenzih ederek ve ona benzer hiç bir varlığın bulunmadığını belirterek tanıtmış, yaratıcı olduğunu, yerden taneyi bitirdiğini ve geceyi gündüzü var ettiğini söyleyerek de insanları onun hakkında fikir sahibi kılmıştır. Buna mukabil insanı, tabiatı, yıldızları hatta meleği tanıtırken kapalı ifadeleri kullanmamış, bunları anlatmak için insanın alışageldiği tabii ve fıtri kavrayış tarzını esas almıştır.[42]

Fıtratı böyle tesbit eden Kur'an, eğitirken eğitilenden beklenenler hususunda fıtratı gözetme ilkesini ortaya koyar.

"Allah her şahsı ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar." [43]
Bu ayette her insanın yükümlülüğünün gücünün yettiği ölçüde olursa taşınabileceği açıklanmaktadır. Bu ayetin anlamca devamı olan başka ayetlerde de yükümlülük ve sorumluluk konusunda Allah'ın insanla ilişkisi böyle ele alınmaktadır. İnsan gücü yettiği, yapabilmeye yetenekli olduğu konularda ve yeteneği ölçüsünde sorumlu tutulur. Bu ilahi tavır, eğitimde bir ilke haline getirilince karşımıza bireyin ve çocuğun istidat ve kabiliyetleri ile sahib olduğu güçler çıkar. Çocuğun sorumluluğu, yetenekleriyle orantılı olarak oluştuğuna göre, ona sorumluluk verilebilmesi ancak yeteneklerine ve bunların sınırlarına göre olur.
Kur'an, insanın üzerine aldığı işi yerine getirirken ona yardımlar yapıldığını, hatta sorumluluğunun güçlerine oranla daha hafif tutulduğunu da şu ayetle açıklar.
"Allah size (bilmediklerinizi) açıklamak ve sizi sizden önceki (iyi)lerin yollarına iletmek ve sizin günahlarınızı bağışlamak istiyor. Allah hakkıyla bilicidir. Yegane hikmet sahibidir.
Allah sizin tevbenizi kabul etmek ister. Şehvetlerine uyanlar ise, büsbütün yoldan çıkmanızı isterler.

Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister. Çünkü insan zayıf yaratılmıştır." [44]
Allah Teala bu ayetlerde insanlar için bir çok kolaylık, tolerans ve müsamaha göstermekte olduğunu, hatta onların altına girmiş oldukları normal yükü bile hafifletmeyi isteyeceğini beyan etmekte ve bunların gerekçesi olarak da insanın zayıflığını göstermektedir. İşte bu zayıflık, görünüşe göre Allah Teala'nın insana karşı tutumunu tayinde esaslı rol oynamaktadır. Bu durum fıtrata (eğilimlere) göre eğitim metodunun temelini teşkil etmektedir. Allah'ın insanın tevbesini kabul etmesi, onun "iyilerin yoluna iletilmesi"nin bir yöntemidir. Böylece tevbe eden, pişman olan, hatanın farkına varmış olan insanın bu durumu, hoşgörü ile değerlendirilirse ona yeniden iyilerin yoluna girmesinin mümkün olacağı haber verilir. Bunun dışındaki yol, şehvetlerine uyanların yoludur. Onlar, insanın büsbütün yoldan çıkmasını isterler.
Eğitimde çocuğun tabiî gelişmesinden kaynaklanan eğilimlerine uymak, muhteva ve metodda o eğilimleri yönlendirecek tavır içine girmek, böylece eğilimleri daha yüksek amaçların hizmetine koşmak için bir zorunluluktur. Ancak burada bir başka kural daha ortaya çıkar. Eğilimlere uymak, çocukların aşağı seviyedeki dürtülerine teslim olmak anlamına gelmez. Bu cins dürtüler ve etkileri engellenir. Yerine iyi dürtüler konulup onların seviyesi yüceltilmeye

çalışılır. Zaten insanların hayatının başlangıcından itibaren giderek çeşitlenen ve çoğalan kabiliyetlere sahib olma özelliği gösterdiği gözlenen ve bilinen bir gerçektir. Burada önemli olan, onun kabiliyetlerini ve bunların sınırlarını iyi tesbit ederek buna göre eğitim yapmaktır.[45] Zaten gerek bireysel eğitimde gerekse takib edilen usul ve yöntemde insanın birinci fıtratının, yetenek ve istidatlarının bir ölçü olarak gözetilmesi hususu Kur'an'ın genel yaklaşımından da anlaşılabilecek bir ilkedir.

İnsanın eğitilmesinde ikinci olarak fıtratın ele alındığı durum, tek insanın eğitimi alanıdır. İnsanları eğitirken onun insan olması sebebiyle elde ettiği fıtratın yanında bir de bireysel olarak elde ettiği özel fıtratı vardır.[46] Yetenek ve istidatların çerçevelediği bu özel fıtrat da eğitimde önemli bir unsurdur. Eğitimde ferdi farklılık kavramı ile işlenen bu özel fıtrat, eğitim sürecinin her aşamasında karşımıza çıkar. Genel geçer olarak kabul edilen kuralların, bireylerin özelliklerine göre farklı sonuçlara yol açması eğitim sürecinin zorluklarından birisidir. İşte bu manada da eğitim süreci fıtrata tabidir. [47]

D- Hoşgörü ve Yumuşak Tutum

Tatlı söze uygun hareketler, yumuşak davranışlardır. Özellikle çocuklara karşı sert hareketler hiç bir eğitim sisteminde tavsiye edilmemiştir. Kur'an-ı Kerim bu hususta son derece hassastır.

İnsanları kaybetmeye değil kazanmaya çalışan Kur'an, nefrete, kine, düşmanlığa, kalplerin katılaşmasına yol açan kaba davranışı yasaklamış, insanlara yumuşak davranmayı bir yöntem olarak öne çıkarmıştır.

*"Allah'ın rahmetinden dolayı ey Muhammed, sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet".****[48]***

Ayette, Allah Rasûlü'nün görevini yapabilmesinin ancak yumuşaklıkla mümkün olduğu açıklanır. Bu tip davranış, güzel ahlakın gereğidir. Kızgınlık ve şiddet, dinî hükümlerin kabul edilmesini engeller. Yumuşaklık, ancak İlâhî hukuktan bir konuyu icraya mani olursa yasaklanmıştır. Bunun dışında tebliğ metodu yumuşaklıktır.[49] Yani sert tavır ancak bir ceza metodudur.

Burada dikkat edilmesi gereken ilk husus her halükarda yumuşak davranış gösterebilmenin kolay bir şey olmadığıdır. Çünkü bu tip bir davranışı Rasullulah bile ancak Allah'ın rahmeti sebebi ile göstermiştir. Bu ibarenin âyette

zikredilmesi, insanın zaaflarından dolayı tatbikatta güçlük çekeceğini ihtar içindir. Bu noktanın hatırdan çıkarılmaması gerekir. Kanaatımızca insan bunun da eğitimini yapmalıdır. Bu tip davranışı alışkanlık haline getirmeye çalışmalıdır. İnsanı tüm yönleri ile bir bütün olarak değerlendiren Kur'an, hata yapıp pişman olduğunda onun yaptığı hataların hoş görü ile karşılanacağını, hatta onun affedileceğini haber vermektedir. Bu tutumun sonucunda da onu kazanmayı hedeflemekte, iyiye ve doğruya yönlendirmeye çalışmaktadır. Zaten Allah Teala'nın affedici ve rahmet sahibi oluşu sıfatlarının her an tecelli etmekte oluşu, insanlara af kapısının her zaman açık tutulduğunun en belirgin göstergesidir.

Bu tavır bize de eğitimde bir ilkeyi öğretmekte, insanın eğitiminden her zaman ümitli olmanın gereğini vurgulamaktadır.

Eğitimcinin hiç bir zaman ümidini kesmemesi hususuna da dikkat çekmektedir. Aynı zamanda af ve hoşgörünün Kur'an'ın temel eğitim ilkelerinden birisi olduğunu açıklamaktadır. Kur'an'ın genelinden af ve hoşgörünün daima tercih edilen .bir yol olduğunu tesbit etmek her zaman mümkünse de bu hususa özel olarak temas eden ayetler de vardır...

Yumuşak davranış, suçsuz ve masum çocuklar şöyle dursun, herhangi bir konuda hata yapan kişilere karşı takınılacak tavır olarak ele alınmaktadır. İnsanlardaki davranış bozuklukları karşısında gösterilecek af konusu âyette şöyle anlatılır:

"Onlar bollukta ve darlıkta sarfederler. Öfkelerini yenerler. İnsanların kusurlarını affederler. Allah (böyle yapabilen, eğitilmiş) güzel davranışta bulunanları sever." ***[50]***

Bu âyette öfke dolu hareketlerin, kızgınlığın sebep olduğu davranışların iyi insanlara yakışan davranışlar olmadığı, bu hareketlerin normal durumlarda yapılması şöyle dursun, muhatabın kusurlu ve sinir bozucu hareketlerinde bile gösterilmemesi ve ona afv ile karşılık verilmesi gerektiği öğretilmekte ve bu tavrın eğitilmiş "muhsin" kişilere has olduğu zikredilmektedir. "İhsan" kelimesinin iyi işler yapma anlamına geldiği düşünülürse "muhsin" eğitilmiş kişi demektir. Öfkeyi yutmak ve halkın kusurlarını affetmek de eğitilmiş kişilerin işidir. Bu tutum; insana menfaat sağlar, zararı dokunacak hareketleri de ondan uzaklaştırır.

Ayrıca, Allah'ın, insanların günahlarını bağışlamak istediğini belirten, bunun ilahî bir tutum olduğunu hatırlatan ayet de[51] affetmenin hoşgörünün eğitimdeki önemini gözler önüne sermektedir.

İyi davranış örneklerinin eğitim değerini gösteren bir başka âyet de şudur:

"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir tavırla önle. O zaman

(görürsün ki) seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki yakın bir dost olur. Buna ancak (hayırdan) büyük pay sahibi olan kimse kavuşturulur." ***[52]***

Burada eğitici ile eğitilen arasında kurulması gereken ve eğitim açısından vazgeçilmez şart olarak görülen eğitim ilişkilerinin temel noktası vurgulanmaktadır. Eğitsel ilişkiler, iki tarafın birbirini dost olarak görmesi ile tesis edilebilir. Dostluğun temelinde ise, güven duygusu yatar. Karşılıklı güven sayesinde çocuk, eğitenin kendi iyiliğini istediğine, eğitici de çocuğun kendisini aldatmayacağına inanır.[53] İşte bu noktada çocuğa güvenen eğitici, onun hatasını yumuşaklıkla karşılarken, bu hareketi ile karşısındakine aynı zamanda itimat da telkin etmiş olur. Böylece bilâhere eğitim faaliyetinin, üzerine bina edileceği karşılıklı güven duygusu tesis edilmiş, eğitsel ilişkiler kurulmuş olur. Davranış bozukluğu olan kişilerin bu hareketleri, giderek önlenir. Hatta birisine karşı düşmanca davrananların, ona karşı şefkatli bir dost gibi davrandıkları görülür. Kötülük, ona, ancak o konudaki en güzel hasletle karşılık vermek suretiyle önlenir. Kızgınlığa sabır, bilgisizliğe hilm, kötülüğe afv gibi. [54] Bu tip hareket tarzı, mücerred iyilikten çok daha güzeldir. Çünkü böylece kötülüğün çoğalmasının veya şiddetlenmesinin önüne geçilir.[55] Bu ise, ancak sabredebilen ve her şeyden önce kendisi eğitilmiş (hayırdan büyük bir pay almış) kimselerin yapabileceği bir iştir.

Konunun burasında Kur'an'da sert tutumu tavsiye hatta emreden ayetlerin varlığını da söylemek gerekmektedir.

"Ey Peygamber! Kafirlere ve münafıklara karşı cihad et. Onlara karşı sert davran." ***[56]***

Fakat burada hem açıkça küfre karşı mücadele etmek için gönderilmiş peygambere bir hitap vardır. Onun için ayetin tahsisi ise mümkündür. Çünkü muhatab belirtilmiştir. Hedef ise, küfür ve münafıklıktır. Münafığı müminler bilemez. Ancak Allah'ın bildirdiği peygamber bilebilir. Onun için münafıklara karşı cihat yapılmaz.[57] Sert söz de söylenmez. Dolayısıyla müminin sert tavır göstereceği tek hedef kalıyor ki; o da kafirlerdir. Burada sert tavır gösterilecek durum, kafirin, küfrün propagandasını yapması halidir. Müslüman olsun, kafir olsun bu ayette belirtilen metodla onları eğitmek söz konusu değildir. Bu tavır ancak onlarla mücadele ortamında söz konusu olabilir.

Konuya, bir büyüğün şu zarif sözü ile son veriyoruz:

“Tatlı söz ve zarif davranış dinlenir. Kaba insan, ısıran köpek gibi herkes

tarafından taşlanır.”[58]

E- Tedricilik (Sabır ve Azim)

Eğitimcinin çocuğa eğitim verirken üzerinde dikkatle duracağı bir başka konu eğitimin bir süreç (vetire) işi olduğu kaidesidir. Kur'an insanları eğitirken daima tedrici bir yol takip etmiş, emirler ve yasaklar koyarken insanların bunlara intibak edebilmeleri için zamana ihtiyaçları olduğu gerçeğine işaret etmiş, bu davranış şeklini insanlara da tavsiye etmiştir. Kur'an'ın 23 senede inzal oluşu da, eğitimde tedricilik kaidesine riayettir. Gene içkinin yasaklanması böyle, kademe kademe gerçekleştirilmiş, namaz ilk tebliğden 11, oruç 14 yıl sonra emredilmiştir. Bunlar gibi diğer kaideler de zaman ve zemine uygun olarak gelmiş, insanların karşısına birdenbire, bir emir ve yasaklar manzumesi çıkartılmamış; böylece onların müşkül bir duruma düşmesi önlenmiştir. Ayrıca her türlü eğitim faaliyetinde, gerek gayr-i müslimleri dine davette, gerekse müslümanların tedibinde daima kolaydan zora, müsamahadan tecziyeye doğru bir tedricilik takip ve tavsiye edilmiştir. [59]

Çocuk eğitimi de bir süreç işidir. Ona kazandırılmak istenen davranışların onun bünyesine yerleşmesi yavaş yavaş cereyan etmektedir. Bundan dolayı ana baba ve eğitimcinin bu kaideyi göz önünde bulundurarak sabırlı ve azimli hareket etmesi gerekir. Çünkü, çocuklar yetiştirilirken daima beklemek ve basit alıştırmaları bıkmadan, usanmadan tekrarlamak gerekir. [60]

Eğitimde tedricilik kaidesi Kur'an'da şu ayetle belirtilmektedir

"Kur'ân'ı insanlara ağır ağır okuman için, bölüm bölüm indirdik ve O'nu gerektikçe indirdik." ***[61]***

Ayette Kur'an'ın insanlara, acele etmeden ve mühlet vererek okunması için, sure ve ayetlerin ayrı ayrı inzal olunduğu beyan edilmekte; mühletin sebebinin de insanların bir hadisenin hükmünü dinleyip onu hazmedebilmeleri için böyle bir zaman dilimine ihtiyaç hissetmeleri özelliğinin olduğu açıklanmaktadır. [62]

Eğitimde tedricilik kaidesine riayet için takınılması gereken sabırlı ve azimli tavırla, tembellik ve ilgisizliği karıştırmamak gerekir. Şımarık çocukların aşırı hareketlerine göz yuman ana ve babanın davranışıyla, çok az bir sonuç ile yetinip, böyle bir durumu eğitimcilik mesleğinin icabı olarak niteleyen eğitimcinin sabrı, aslında sabır olmayıp ilgisizlik ve duygusuzluktan başka bir

şey değildir. Halbuki eğitimcilik mesleğinde sabır, çocuklar üzerinde hayırlı telkinler yapan, onları da sabırlı ve sakin bir hale getiren bir özellik olduğu kadar, eğitme istidadının da güvenilir bir göstergesidir.[63]

Eğitim ve öğretimde aceleciliğin faydasızlığını gösteren bir başka ayet de şudur.

"*Ey Muhammed! Cebrail sana Kur'ân okurken, unutmamak için acele edip onunla beraber söyleme. Yalnız dinle."* ***[64]***

Bu ayette de Cenab-ı Hak Rasulünü din işlerinde aceleden nehyetmiştir. Kur'ân'ı öğrenmek konusunda acele etmekten nehyedilince diğer hususlarda da acelenin olumsuz bir davranış olacağı sabittir. [65]

Bütün bu ayetler eğitimde kazanılacak bilgi, beceri ve maharetlerin kısa zamanda ve toptan elde edilemeyeceğini vurgular. Aceleden kaçınılması gerektiğine dikkat çeker.

Süreç aynı zamanda sabrı ve azmi gerektirir. Çünkü böyle yavaş cereyan eden gelişmeler, uzun zaman dilimine yayıldıklarında bıkkınlık meydana getirirler. Bu psikolojiyi aşmanın tek çaresi sabretmek ve o doğrultuda azimle çabaları sürdürmektir. Onun için tedricilik ilkesi sabır ve azim ile birleştirilebilirse, olumlu sonuçlar elde edilebilir. [66]

---

[1] Bak. Bu çalışma s. 171-178.

[2] Casiye, 45/22. Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 57.

[3] Ali İmran, 3/119.

[4] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 219.

[5] G. Ülgen, E. Fidan, Çocuk Gelişimi, s. 19.

[6] Ş. Oğuzkan, G. Oral, Okul Öncesi Eğitim, s. 13.

[7] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 359.

[8] C. Savard, Çağdaş Pedagojiden Seçmeler, s. 88.

[9] Kınalızade, Ahlâk-ı Alâ'î, s. 115

[10] Kınalızade, a.g.e., aynı yer

[11] B. Bayraklı, Farabi'de Devlet Felsefesi, s. 56

[12] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 24-25

[13] L. Navaro, Benî Duyuyor musunuz?, s. 28.

[14] Ş. Oğuzkan, G. Oral, Okul Öncesi Eğitim, s. 53

[15] B. Bayraklı, Farabi'de Devlet Felsefesi, s. 57

[16] Rum, 30/21

[17] Hz. Musa, doğmadan Fravun Beni İsrail'de doğacak bütün çocukların öldürülmesini emretmişti. Bundan dolayı Hz. Musa'yı annesi gizlice doğurdu ve Fravun'un adamları tarafından bulunmasın diye, duyduğu bir sese uyarak kurtulması için onu Nil'e bıraktı.

[18] Kasas, 28/10-12.

[19] İsra, 17/24.

[20] Ş. Oğuzkan G. Oral, Okul Öncesi Eğitim, s. 16

[21] ez-Zebidî, Tecrid-i Sarih Tercemesi, c. XII, s. 125

[22] ez-Zebidî, Tecrid-i Sarih Tercemesi. c. II, s. 683

[23] Âl-i îmran, 3/14.

[24] M. Vehbi H. Beyan, c. 1, s. 556.

[25] L. Navaro, Beni Duyuyor musunuz?, s. 18.

[26] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 225.

[27] ez-Zebidî, Tecrid-i Sarih Tercemesi, c. VIII, s. 27.

[28] Yusuf, 12/9.

[29] S. Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, c. 11, s. 368.

[30] Lokman, 31/13, 16, 17

[31] Bundan başka kelimeler de aynı manayı ifade ettiği halde bu kelime tercih edilmiştir.

[32] Reşid eş-Şertûnî, Mebâdiü'l-Arabiyye, s. 112.

[33] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 58-66.

[34] Taha, 20/2,3.

[35] Hacc, 22/78.

[36] Bakara, 2/256.

[37] İnşirah, 94/5-6

[38] Bakara, 2/185

[39] İnşirah, 94/1-2.

[40] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 66-68.

[41] Rum, 30/30.

[42] Y.Ş. Yavuz, Kur'an-ı Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu, s. 95

[43] Bakara, 2/286.

[44] Nisa, 4/26-27-28.

[45] B. Bilgin, M. Selçuk, Din Öğretimi, s. 74.

[46] İsra, 17/84.

[47] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 68-70.

[48] Âl-i Imran, 3/159.

[49] M. Vehbi, H. Beyan, c. II, s. 765.

[50] Âl-i İmran, 3/134.

[51] Nisa, 4/26.

[52] Fussılet, 41/34-35.

[53] P. Kanat, Kısaltılmış Pedagoji, s. 52.

[54] Heyet, Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, s. 479.

[55] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. VIII, s. 4207.

[56] Tevbe 9/73, Tahrim, 66/9.

[57] H. Yazır, H. Dini, K. Dili, c. IV. a. 2591.

[58] A.F. Başgil, Gençlerle Başbaşa, s. 68. Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 71-74.

[59] İ.Canan, Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, s. 279 {bak. Taha, 20/44, Nahl, 16/125, Nisa, 4/34).

[60] Savard, Çağdaş Pedagojiden Seçmeler, s. 43.

[61] Isra, 17/106.

[62] M. Vehbi H. Beyan, c. VTII, s. 3070-3071.

[63] C. Savard, Çağdaş Pedagojiden Seçmeler, s. 43.

[64] Kıyame, 75/16.

[65] M. Vehbi, H. Beyan, c. XV, s. 6260

[66] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 74-75.

4- KUR'AN'DA EĞİTİM YÖNTEMLERİ
İnsanın Eğitilmesinin Yolları
A- Metafizik Tavır
B- Gözlem
1- İç Gözlem (Enfusî):
2- Dış Gözlem (Afakî):
3- Dolaylı Gözlem:
C. İlim Öğrenme ve İlim Öğretme:
D- Tatlı Söz ve Öğüt Verme
E- Yaşayarak Eğitme (Davranış Örnekleri Sunma)
F- Mükafatlandırma
G- Cezalandırma

4- KUR'AN'DA EĞİTİM YÖNTEMLERİ

İnsanın Eğitilmesinin Yolları

Allah, eğitilebilecek şekilde yarattığı insanı kendi haline terketmemiş ona eğitimini gerçekleştirmenin yollarını da öğretmiştir. Kur'an, fıtratı dikkate alındığında insanın potansiyel kötülüklere düşmeden kendisini en iyi yaratılışlı duruma getirebilmesinin yol ve yöntemlerinin neler olduğu sorusuna bazı yolları tavsiye ederek cevap vermektedir. Şimdi bu yolların üzerinde kısaca duralım. [1]

A- Metafizik Tavır

Kur'an'da Allah'ın en çok tekrarlanan sıfatı (970 kere) olan Rab (eğitici) kelimesi, insana merbub (eğitilen) olarak Allah ile ilişkisini sürekli ve canlı tutma yolunu gösterir. İnsan, hayatının her döneminde metafizik bir tavrı alışkanlık haline getirmesi ve geliştirmesi için teşvik edilir. Bu ilişkinin sürekliliği ve canlılığı, onu daima ilahi bir ölçüyü gözönünde tutma gibi zor, fakat zevkli ve yüksek bir değerler dünyası ile içice yaşamanın coşkusu ile beraber kılacaktır. Allah ile içice olarak kurulan Rab-merbub ilişkisi hususunda insan, Allah'a "elest bezmi"nde söz vermiş ve onu eğiticisi olarak kabul ettiğine dair şahadette de bulunmuştur.[2] Bu konuda bir misak (sözleşme) içindedir. [3]
Dünyadaki hayatını gerek bireysel, gerekse toplumsal açıdan amacına uygun bir düzeyde ve kalitede oluşturabilmek için Allah'ın koyduğu kuralların sürekli kendisine öğretileceği bir ortama ve onun şartlarına uyacağına dair Allah'a söz vermiştir.
Kur'an, insanın Rabb'ı ile sürekli birlikte oluş halini, onun kul olma şuurunu canlı tutması ile mümkün görmektedir. İnsan, her işinde kul olduğunu düşünecek ve davranışlarında kulluk şuuru içinde Allah'ın emir ve yasaklarını ölçü olarak kabul edecektir. İnsan bunun için yaratılmıştır[4] Hayat, kulluğun iyi yapılıp yapılmadığını ortaya çıkarmak için bir imtihan alanıdır.[5] İnsan Allah'ı Rabb olarak tanımalı ve sonra da doğruluğa devam etmelidir. [6]
İnsanın davranışlarında metafizik tavrı elde etmesi onun zihnini ve duygularını eğitmesi ile mümkün olur. Öyle ise, insan zihnini ilahi bilgiyi elde edecek seviyeye getirmeli, çevresindeki ve tabiattaki denge ve hikmeti idrak

edebilmelidir. Aynı zamanda da duygularını ilahi emirlerle yönlendirmeli ve geliştirmelidir. [7] Çünkü Kur'an, insanın misakı (verdiği sözü) nı unutabileceğini, kendi öz mizacına uygun davranışların bir oluşumu olan kulluk psikolojisini terkedebileceğini, böyle bir inkardan dönmeleri için kendilerine ayetlerin açıklandığını beyan eder. Öyle ise insan metafizik tavrı konusunda çok duyarlı olmalı, onu unutmak bir yana, daha da geliştirmeye çalışmalıdır.
Kur'an, insan eğitiminde bu ilahî ortamın tesisine birinci derecede önem verir. Kim Allah ile yaptığı sözleşmeye uyarsa, Allah onun için Rab sıfatının yanında Hûda (Rehber) sıfatını gerçekleştirir. Allah, o insan için artık sadece genel anlamda Rab değil, aynı zamanda Hûda (Rehber)dir. Bazı konularda özellikle teori-pratik ilişkileri açısından çözmeye gücünün yetmediği, aklının almadığı ve kendi idraki ile bir çıkış yolunu bulamayıp uygulamada çaresiz kaldığı hususlarda rehberlik işlevini somuta indirgeyerek peygamberler gönderir. Bu anlam ve kayıtla sınırlı olarak peygamber de onun için bir rehberdir.
İnsanın eğitiminde Allah ile içice olma hali, bir başka yönden Kuranla devam eder. Kur'an'da insanlar için bir rehberdir, İnsan sözleşmeye uyar; ilke ve prensiblerini Kur'an'ın genelinden çıkardığı bir hayat tarzını benimserse, gene Allah ile ilişkisi sürüyor demektir. Bu sefer onun rehberi Kur'an'dır. Kur'an'in rehberliği, insandaki bu metafizik tavrı canlı tutar.
İnsanın eğitiminin ilahi potadaki son ayağı, insanın yine bizzat kendisi ve diğer insanlardır. Yukarıdaki bağlantıları korumak ve sürdürmek şartıyla insan, eğitimini kendisi ve diğer insanların rehberliği ile de gerçekleştirebilir. Çünkü insan, ilim öğrenmek suretiyle bozgunculuk ve kan dökücülük gibi temel iki kötü özelliği giderebilen bir varlıktır.[8] Bunun yolunu da kendisine Allah Teala öğretmiştir. Bu manada yeryüzünde Allah'ın Halifesi (vekili)dir. Bu anlamda çok zor, ama o oranda zevkli bir görev üstlenmiştir. Bir yönü ile ilahî, diğer yönü ile insanî olan bu görev, zor olmasına rağmen altından kalkılamayacak bir görev değildir. Öyle ise, insan diğer insanların rehberliğinde de kendisini eğitebilir. Metafizik bir tavır elde edebilir. [9]

B- Gözlem

Kur'an gözlem yöntemini, Allah'ın varlığının belgeleri olarak harikuladelikleri gözler önüne sermesi ve insanın bunları gözlemlemesi olarak tanımlar. Bu hususa Kur'an'da şöyle temas edilir:
"İnsanlara ufuklarda (dış alemde) ve kendi nefislerinde ayetlerimizi göstereceğiz

ki, onun (Kur'an'ın) gerçek olduğu onlara iyice belli olsun, Rabbinin her şeye şahid olması yetmez mi? ***[10]***

Ayette zikri geçen dış alemdeki deliller (afakî) dış gözlem ile, insan vücudundaki deliller (enfusî) iç gözlem ile gözlemlenir. Bir de tarihi olayların gözlemlendiği dolaylı gözlem vardır.

Düşünmede aklı hakem kabul eden Kur'an, aklın gözlemlerden yararlanmasını tavsiye etmekte[11] düşüncenin, kainatın işleyiş kanunlarını anlayabilecek seviyeye ulaşmasına büyük önem vermektedir. 750'nin üzerinde ayet, tabiat, coğrafya, astronomi ve fen ilimlerinin sahasına giren konulardan bahsetmekte ve insanların bunlardan ibret almasını istemektedir. Hatta inanç sistemini kurarken, duyuları kullanmaktan, gözlem yapmaktan yararlanmakta, işe nereden başlanacağını, hangi delillerden nasıl yararlanılacağını bildirmekte, düşünce sisteminde olaydan kanuna, duyulardan akledilire, görünenden görünmeyene gidilmesi gibi metodolojik yaklaşımlara yer vermektedir.[12] Hatta Hz. İbrahim'in inanmak için gözleri ile görmek istemesini gözlemin önemini vurgulamak için misal vermektedir. [13]

Kur'an gözlem yönteminin üç türünü de kullanır. [14]

1- İç Gözlem (Enfusî):

İnsanın kendi nefsini gözlemesidir. Kur'an bu metodla insanın bir sonuca ulaşabileceğini şu ayetle vurgular.

"Artık insan kendi nefsinin gözleyip değerlendiricisidir. İsterse özürlerini sayıp döksün." ***[15]***

Bunun yanında Fussılet, 41/53; Casiye, 45/4; Zariyat, 51/21; Tarık, 86/5-8 ayetlerinde de insana iç gözlem tavsiye edilir. Bu metodla ibret alması istenir.

İnsanın biyolojik ve psikolojik özellikleri bir çok harikuladelikleri kapsar. Onun için insandan, kendi özelliklerine bakarak biyolojik ve ruhî yapısını gözlemlemesi, gördüklerinden ibret alıp bazı sonuçlara ulaşması istenir. Buna iç gözlem denir. Kur'an, bazı ayetlerde bu duruma temas eder. İç gözlem metodunu Kur'an, tavsiye ederken genellikle dış gözlemle birlikte zikreder.

"Kesin olarak inananlar için yeryüzünde ayetler vardır. Kendi nefislerinizde de öyle görmüyor musunuz? ***[16]***

Kur'an ayrıca ibret almak için insanın yaratılışında ve doğumunda da birçok

ayetler olduğunu haber vermektedir.[17] İç gözlem metodu psikolojide birçok itirazlara uğramasına rağmen gene de kullanılan bir metoddur. İnsanın biyolojik ve psikolojik yapısındaki harikuladelikler, insanı, önce Allah'ın varlığına, sonra buna bağlı olan diğer hakikatlere götürür. Bu delillere bakarak insan kendisini eğitebilir. [18]

2- Dış Gözlem (Afakî):

İnsanın kendini eğitebileceği yolların birisi de dış gözlem metodlarını kullanmaktır. İnsanoğlu bir devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseldiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına[19] bakacak ve kendisine öğüt verici olan peygamberin öğütlerine kulak verecektir. K. Kerim insanın kendisini eğitmesinin en etkili yolu olarak gördüğü, onun tabiatla başbaşa kalmasını sık sık tavsiye etmekte, göklerde ve yerlerde onun ibret ve ders alabileceği bir çok özellikleri zikretmekte ve gerek bu olayları ve gerekse mesela; hayvanların karınlarındaki fışkı ile kan arasındaki halis sütün bu durumunu, hurma ve üzümden edinilen gıdaların lezzetini, arının faaliyetleri ve bal üretmesini, kuşların uçmasını dış gözlem ve müşahade yolu ile değerlendirmesi gerektiğini söylemektedir. [20]
Gözlemin gereği gibi yapılabilmesinin de şartları gene K. Kerim'de insanoğluna açıklanmaktadır. Bu hususta insanın sahib olduğu özellikler vurgulanmakta, kendisine bakması istenmekte, körle görenin aynı olmayacağı belirtilmekte, karanlıkla aydınlığın eşit olmadığı beyan edilmekte ve insanlardan akıllarını kullanarak gören ve aydın olan kişiler olmaları istenmektedir. [21]

3- Dolaylı Gözlem:

K. Kerim nefsin eğitilebileceği bir diğer yol olarak da çevrede veya tarihte cereyan etmiş olayları gözlemlemeyi (dolaylı gözlem) onlardan ibret almayı tavsiye etmektedir. Ve bu metodla nefsini eğitmeye insanın gücünün var olduğuna işaret etmektedir. [22] Ayrıca bunun için zaman zaman seyahatler yapmasını istemekte, yeryüzünün her tarafının ibret alınacak tarihi olayların kalıntıları ile dolu olduğunu haber vermektedir. [23] Bunların dışında zihni ve

kalbi eğitme ile ilgili birçok usuller de K. Kerim'de zikredilmektedir. [24]

C. İlim Öğrenme ve İlim Öğretme:

Bütün bunların yanında Kur'an'ın insana öğrettiği kendini eğitme yöntemlerinden birisi de, ilim öğrenme, kendisini bilgiyi bilir hale getirme yöntemidir. Kur'an, bilgiyi sadece bir öğrenme konusu olarak görmemekte, bilen kişinin aynı zamanda bu bilgi ile kendisini eğitebileceğine dikkat çekmektedir. Kur'an'ın, bilen kişiyi ortaya çıkararak onun eğitimini de gerçekleştirme yöntemi henüz ilk ayetler gelirken ortaya çıkan bir özelliğidir. "Oku" diye başlayan bu ilahî prensibler, sonuçta kamil bir insan olma özelliğini kazanacak olan insana ilk basamağı böyle göstermiştir. Şüphesiz okumanın bir çok faydaları vardır. Kur'an da bu faydalara sırası geldikçe temas etmektedir. Biz özellikle, okumanın, öğrenmenin ahlakî eylem ile olan ilgisini ortaya çıkaran bir kaç ayet üzerinde durmak istiyoruz.
Kur'an kronolojik olarak da ilk insanın eğitimine ona bilgi öğreterek başlandığını haber vermektedir.
*"Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun?"*dediler. *"Allah'da onlara; sizin bilemeyeceğinizi her halde ben bilirim"* dedi.
"Allah Adem'e bütün isimleri öğretti. Sonra onları önce meleklere arz edip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz şunların isimlerini bana bildirin" dedi.
Melekler: *"Ya Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz alim ve hakim olan ancak sensin"* dediler.[25]
Ayette belirtildiği gibi melekler, Hz. Adem'in yaratılacağını duyunca ilk tepki olarak onun bozgunculuk ve kan dökücülük özelliğini söyleyerek, kendilerine göre daha aşağı derecedeki bir varlığı yaratmadaki hikmeti anlayamadıklarını veya onun yeryüzünde vekil olduğunu unutarak asil gibi icraat yapmasından, mesela fitne çıkarıp kan dökmesinden korktuklarını ifade etmektedirler. Kendilerinin ise, böyle bir duruma düşmeyeceklerini, devamlı hamd ve tesbih ile Allah'ı zikrettiklerini beyanla, zımnen insanın kendilerine göre eksikliğini ortaya koymaktadırlar. İşte bu durumu, yani insandaki bu eksikliği gidermek için Allah Teala, insana isimleri öğrettiğini beyan etmekte ve bu özelliği ile insanın meleklerin önüne geçtiğini haber vermekte, zaten meleklerin de isimleri bilme

konusunda aczlerini itiraf ve ilim ve hikmete teslim olduklarını açıklamaktadır.
Hz. Adem'in isimleri öğrenmesi konusunda yapılan tefsirler onun konuşmayı öğrenmesi veya eşyanın özelliklerini öğrenmesi dolayısıyla kelam ve ilim sıfatına sahib olması noktasında odaklaşmaktadır.[26] Buradaki ilim (bilgi) den maksat, bir şeyin zatına, özüne veya derunî zeminine (sır) ait bilgi değil de hissedilen ve akledilen şeylerle ilgili olan araz ve sıfatlara ait olan bilgidir. Bunların aralarında var olan ilişki ve ayırımları, sebeplerini ve sonuçlarını içerir. Bunun yanında insana, Allah'ı ve onun mutlak birliğini tanıdığı bir bilgi (marifet) daha verilmiş ve onun gerçek eğiticisi (Rab) ve kulluğunu yönelteceği yegane makam olduğu bildirilmiştir. İşte bu ilim ve marifet, insanı, Allah'a göre hedefini tavrını belirleyen bir misak (sözleşme) a bağlamıştır. [27] Kur'an'ın ifadesine göre insan bozgunculuk ve kan dökücülük noksanlıklarından ilim öğrenmek ve konuşabilmek özellikleri ile kurtulmakta, derecesini yükseltme imkanına sahib olmaktadır.

Bilen kişi ile bilmeyen arasında fark olduğunu vurgulayan[28] kulları içinde ancak alimlerin Allah'tan gereğince korktuklarını[29] ve bu manada insanın mesafeler kat etmesi için bilim öğrenmesinin gerekliliğini bildiren ve insana *"Ey Rabbim! Bilgimi ve anlayışımı arttır"*[30] diye dua etmesini öğütleyen yüce kitabımız, bütün bu ayetleriyle ilmin ve öğrenmenin değişik yönlerden ahlaki eylem ile ilişkisini açıklamaktadır.
İlim, Kur'an mantığına göre sübjektif ve güvenilmeyen bilgi olan zannın karşıtı bir kavram olarak kullanılmaktadır. İslam öncesi cahiliyye döneminde ilim kavramı, yaşanarak ve denenerek elde edilen sağlam ve güvenilir bilgi anlamında kullanılmıştır. Aynı anlam Kur'an'da da vardır.
Bir başka anlamda Kur'an, ilimsizlik ve bilgisizliği heva ve heves (kapris) in sebebi, bilgiyi ise, bunların karşıtı bir ahlaki kavram olarak kullanmakta ve bunlardan kurtulma sebebi olarak zikretmekte; bunlardan kurtulmanın yolu ve yöntemi olarak tavsiye etmektedir.

"Gelgör ki haksızlık edenler bilgisizce hevalarına (kötü arzularına) uydular.[31]
"Eğer sana gelen bu ilimden sonra onların arzularına uyarsan (işte o zaman) Allah tarafından senin ne bir dostun ne de koruyucun vardır." [32]
Görüldüğü gibi bu ayetlerde insanın, nefsinin istek ve kaprislerine uymasını, bilgisizliğin sebep olduğu bir durum olarak ortaya koymaktadır. Bu durumu engelleyecek bir önemli unsur olarak bilgi zikredilmektedir. Öyle ise bilgi ve

öğrenme, insanı eğitmenin bir usulüdür. Ahlakın bilgi ile olan ilişkisi üzerinde Gazalî'de önemle durur. Ona göre ahlakın bozulması ve düzeltilmesinde fazilet ve rezilet hakkında bilgi sahibi olmanın önemli derecede etkisi vardır. İlim, kalbi itaata, aklı cehde götürür. [33]

D- Tatlı Söz ve Öğüt Verme

Çocuk eğitimi konusunda eğiticinin sevgi ve şefkat duygularının tezahürü, yumuşak davranış (nezaket) ve tatlı sözdür. Bunlar insana her türlü eğitim kilidini açacak anahtarlardır. Çünkü bu tip yaklaşım, insanın yapısı ve karakterine uygundur. Bundan dolayı, İslâmî tebliğin ana metodu, yumuşak davranışa ve tatlı söze (nasihate) dayanır. Gerek gayr-i müslimi imana davet etme, gerekse bir mümine hayrı tavsiye ve kötülükten nehyetme işi, ilk defa nasihatle gerçekleştirilmeye çalışılır. Ona kolaylık, afv ve müsamaha yolları gösterilir. Davette ancak böyle bir metodun muhatap üzerinde müsbet bir tesir bırakacağı haber verilir. Bu usullerle yola gelmeyenlere son çare olarak belki zorlama, sert tavır takınma ve tecziye ile muamele edilebilir.[34]
İnsanların büyük bir çoğunluğu (fıtrat-ı selime sahip olanlar) güzel söz (mev'iza) ile ikna olurlar. Çünkü insan, hoş tutulmayı isteyen, gururuna düşkün bir varlık olarak yaratılmıştır. Bu psikolojik yapısına uygun davranışlara muhatap olmaktan hoşlanır. Bundan dolayı Kur'an insanın bu yönünü okşayan onu rencide etmeyen ve şahsiyetini koruyan bir hitap tarzını kullanmaya, son derece dikkat göstermiş, bu tutumu da eğitimcilere tavsiye etmiş, çok açık olarak sözün en güzelini söylemelerini istemiştir.
"Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar." ***[35]***
Kötü sözün sonuçlarını da beyan eden bu ayet en iyi yöntemin daima en güzel söz olduğunu açıklamaktadır. Bu konuda Kur'an'da bir başka ayette şöyle buyrulmaktadır:
"Ey Muhammed! Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle çağır. Onlarla en güzel şekilde tartış. Doğrusu Rabbin kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilendir." ***[36]***
Görüldüğü gibi bu âyet, insanları hakka davetin usullerini beyan etmektedir. Buna göre: İnsanların zeki ve âlim olanlarını katı delillerle, bu konuda orta halli olup fıtrat-ı selime sahiplerini güzel sözle, daha aşağı derecede olup münazaraya meraklı olanlarını güzel münazara usulleri ile hakka davet tavsiye edilmektedir.

[37] İnsanların büyük bir çoğunluğu, bozulmamış bir fıtrata ve orta derecede zeka ve bilgiye sahip olduğu için, başvurulacak en iyi eğitim metodu güzel sözdür. Bu âyet aynı zamanda insanlar arasında uygulanan eğitim usullerinin kişilere göre değiştirilmesi gerektiğine, bu konuda da ferdî farklılıkların olduğuna işaret etmektedir.

İnsanı eğitme usullerinden birisi olarak öğüt vermenin üzerinde duran Kur'an, sözün, nasihatin, insan üzerindeki etkisi sebebiyle kendisinden de söz (hadis) olarak bahsetmekte[38] hem de sözlerin en güzeli olduğunu haber vermekte[39] indiriliş amacını da öğüt olarak belirlemektedir.

"Biz bu Kur'an'ı sana güçlük çekesin diye değil Allah'tan korkanlar için ancak bir öğüt olsun diye indirdik." ***[40]***

Kur'an, kendisini sadece öğüt veren bir kitap değil, kolayca öğüt alman bir kitap olarak da zikretmektedir.

*"Andolsun ki biz Kur'an'ı öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. Ondan öğüt alan yok mu? "****[41]***

Burada kolaylaştırma terimi, bazı öğütlerin insana etki etmesinin çok zor olduğu, etkinin ancak kolaylaştırma ile mümkün olduğunu vurgulamak için kullanılmış olabilir. İbn Sina öğüdün etkisini azaltan veya yok eden durumlar için şunları söylemektedir.

Öğüt, öğüt verilen kişide, kendisinin, çevresi içinde beceriksiz olarak bilindiği yolunda bir fikre yol açacağından belli bir tepki ortaya çıkarır. Gurur ve şahsiyet yapılmasına bile yol açacağından inatçılığa sebep olabilir. Öğüt verilende istiskal edildiğine dair bir düşüncenin oluşmasına yol açar. Böylece öğüde tepki gösterilir.

Öğüt veren bu hususlara dikkat etmelidir. Bu da öğüt verme zamanını, ortamını ve şartlarını iyi tayin etmeyi gerektirir. Sözün kesileceği yeri de iyi tayin etmeli, muhatabta ilgi uyandırıldığında ve ikna temin edildiğinde öğüt kesilmelidir. İlgi kaybolduğu zamanda sözü uzatmak faydasızdır.

İbni Sina bu konuda tavsiyelerine devamla şöyle demektedir.

"Öğüt veren kişi zeki olmalıdır. Çok açık ve edebî bir ifade ile öğüt vermelidir. Ses tonu yumuşak ve hatta mümkünse nağmeli olmalıdır. " [42]

Kur'an'ın öğüdü kolaylaştırmasından maksadı yukarıdaki hususlara dikkat çekmek olabilir. Kur'an ayrıca hiçbir şey yapılmasa bile tatlı bir sözün insanı psikolojik olarak rahatlatacağını gönlünü alacağını da şu ayetle açıklar.

"Eğer Rabbinden umduğun bir rahmet için onların yüzlerine bakamıyorsan, hiç

olmazsa gönül alıcı (kolaylaştırıcı) bir söz söyle." [43]
Kur'an bazan da kendisinden öğüt alabilmek için akıl sahibi olmak gerektiğini de haber verir.
"...Akıl sahibleri iyice düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara gönderilmiş bir bildiridir. [44]
Güzel sözün eğitim değerini ve insanlar üzerindeki etkisini çok canlı bir tablo şeklinde anlatan bîr başka âyet şudur:
"Allah'ın, hoş bir sözü, kökü sağlam, dalları göğe doğru olan -Rabbının izniyle her zaman meyve veren- hoş bir ağaca benzeterek nasıl misal verdiğini görmüyor musun? İnsanlar ibret alsın diye Allah onlara misal veriyor. Çirkin bir söz de, yerden koparılmış, kökü olmayan kötü bir ağaca benzer".[45]
Bu âyette Yüce Allah, güzel ve hoş bir sözün insan ruhunda ne derece derin izler bıraktığını çok güzel bir misalle izah etmektedir. İnsanın bilgi ve eğitim almaya hazır halini verimli bir toprak parçasına benzeterek, böyle bir toprağın, ancak, kökü olan sağlam fideyi kabul edeceğini, onu bünyesine alıp, benimseyip büyüteceğini ve yetiştireceğini anlatmaktadır. İşte bu şekilde, eğitimi kabul etmeye hazır kişilere de tesir edebilecek tutum ve tavrın güzel sözle ortaya konması gerektiğini, böylece insan ruhunun derinliklerine nüfuz edilebileceğini, orada o sözün kökleşip kişinin davranışlarını etkileyeceği izah edilmektedir. Daha sonra o söze uygun davranış örneklerinin birer meyve olarak o kişiden sudur edeceği tasvir edilmekte, böylece o kişinin o konudaki eğitimi, müsbet bir şekilde tamamlanmış olmaktadır. Çirkin söz ve kaba davranış ise, köksüz ağaca benzetilmiştir. Arazi ne kadar verimli de olsa, kökü olmayan bir ağaç (dal parçası), bu arazi üzerine ne kadar derine dikilirse dikilsin tutmayacaktır. Dolayısı ile ne kökleşecek, ne gelişecek ne de meyve verecektir. Hatta toprak o dal parçasından rahatsız olacak, başka alanlarda verimliliği düşecektir. Bunun gibi çirkin söz de tesir kabiliyeti olmadığı için insan ruhunun derinliklerine giremez, oralarda yerleşemez, dolayısı ile o kişide teinin etmek istediğimiz davranış örneklerinin ortaya çıkmasına sebep olamaz. Belki de, o kişinin tepkisine sebep olup, daha da zararlı davranışlara bile yol açabilir.
Ayette aynı zamanda, metod olarak baş vurulan benzetme usulünün, öğretme ve öğrenme kaidelerinden biri olduğuna işaret edilmekte, konunun böyle müşahhas hale getirilmesi ile daha iyi anlaşılacağı vurgulanmaktadır.
Kur'an inkarcı birisine Allah'ın emirlerini ulaştırırken, insanın tatlı söz ve yumuşak ifadeleri tercih etmesini, tepki uyandıran uslubtan kaçınmasını Hz. Musa ve Fravun kıssasında da ele almaktadır.

"Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o aklını başına alır veya korkar." ***[46]***
Kur'an bu telkin ve tavsiyelerle katı kalplerin yumuşamaya, inkarın tasdike, itirazın tasvibe, kinin sevgiye dönüşeceğini bildirmektedir. [47]
Çocuk eğitiminde güzel söz konusunda üzerinde durulan bir de ses tonu meselesi vardır. Nasihat, tavsiye ve öğütlerde, hatta günlük konuşmalarda ses tonunun alçak perdeden tutulması etkiyi çoğaltır, daha tabiî hale getirir. Kur'an'da bu hususa, Hz. Lokman'ın oğluna tavsiyeleri arasında temas edilmektedir:
"Yürüşünde tabiî ol. sesini kıs. Seslerin en çirkini şüphesiz merkeplerin sesidir". [48]
Konuşurken çok iyi şeylerden bahsetsek bile, ses tortunun yüksek oluşu etkiyi azaltır, belki de anlatmak istediğimiz şeyler anlaşılmaz. Hatta tepki bile doğurur. Tatlılıkla anlatma metodu, düşük ses tonu ile tamamlanır.[49]

E- Yaşayarak Eğitme (Davranış Örnekleri Sunma)

Kur'an büyük küçük bütün insanlara bazı şeyleri öğretirken onlara davranış örnekleri sunar. Konuyu tablolar halinde gözler önüne serer. Böylece onlara bu metodu fiilen kullanarak da tavsiye eder.
Çocuk eğitimi hususunda da davranış örnekleri göstermenin önemli bir yeri vardır. Çünkü çocukta öğrenmenin ilk şekli, ilk yolu çevresinde gördüğü davranışları taklittir. Öğrenmeye ilk adımını bu mekanizma ile atar. Bundan dolayı çocuğun çevresinde bol miktarda iyi davranış örnekleri meydana getirmeye dikkat edilmelidir. Çocuk her yerde soylu davranışlar görmelidir. Bu davranışlar da çocuğa hitap edici tarzda senaryolaştırılmalı, tabiilik kaidesine uyulduğu kadar gelişi güzellikten de kaçınılmalıdır. Onda oluşturulmak istenen davranışlara onun ihtiyacı olduğuna ikna edilmelidir. Çocuğa taklid edeceği davranışları sunarken, bunların onun yapabileceği davranışlar olmasına dikkat edilmelidir. Çünkü "çocuğun taklid edebileceği hareketler fizyolojik yapısı ile sınırlıdır.Yapabileceği taklidlerin içinden bile seçme ve tercihler yapar. Bu tercihe etki eden şey de onun gelişme yolundaki ihtiyaçlarıdır"[50]
Aynı zamanda çocuğun taklid edeceği davranışları seçmesinde, bu davranışı yapan şahsın kimliğinin de önemli olduğu unutulmamalıdır. Bu tercihin fizyolojik dayanağı irsiyet değil, daha yaşlı ve daha üstün kişilerin kendisinde meydana getirdiği etkidir. Yani çocuk için taklid ettiği hareket kadar, o hareketin sahibi olan şahıs da önemlidir. [51]

Öyle ise çocuk, taklid edeceği hareketleri ilk defa yakın çevresinden, kendi üzerinde etkisi olan kişilerden seçecektir. Şüphesiz bu kişiler de ilk planda ana ve babadır. İşte çok bilinen bu özelliği kullanmak suretiyle çocuk eğitiminde büyük mesafeler katedilebilir.

Din eğitiminde taklit mekanizması çok canlı olarak işler. Çocuğu eğiten, ona din eğitimi veren kişilerin iyi kalpliliği ve dervişlikleri, çocuğun bu konudaki fikirlerinin oluşumunu etkiler. [52]

Kur'an davranışları taklid edilecek kişileri belirleyerek taklid mekanizmasını tavsiye eder.

"Bana yönelenlerin yoluna uy." ***[53]***

Bu ayette Yüce Allah, taklid edilecek kişilerin Allah'a yönelen kişiler olması gerektiğini belirterek taklidde öncelikle bu şartın aranması gerektiğini bildirmektedir. Öyle ise, çocuğa taklid edeceği örnekler sunulurken bu hususa çok özen gösterilmelidir.

Çocuk, başlangıçta değişken, kararı tam olarak belirlenmemiş, fakat uyum gücü ve eğilimine sahip bir yapıdadır.[54] Bundan dolayı çocuk çevresinde gördüğü örnekleri benzeme ve aynîleşme (özdeşleşme, identification) mekanizması ile kısmen kendisine mal eder. Daha sonra da onları taklide başlar. Bu mekanizma aslında hayatın her safhasında faaliyettedir.[55] Görüldüğü gibi aynîleşme olayı basit bir olay değildir. Bu olay belli bir süre devam edince itiyadî bir durum kazanır. Hatta insanın şahsiyetinin oluşmasına bile etki edebilir. Bu etki sebebiyle fertler olayları başkaları gibi görmeye, hissetmeye başlarlar ve sonucu kötü bile olsa onlar gibi davranışta bulunabilirler.[56]

Çocuğun vicdanı ana babasının bir özdeşi, bir kopyasıdır. Ana babalar sözleri ile oldukları kadar davranışları ile de çocuklarına ders vermektedirler. Çocuklar giderek ana babaların ahlak ölçüleri ile özdeşleşerek onların ahlakını kendilerine ahlak yaparlar. Bu ahlakın ortaya çıkış şekli çeşitli olabilir. Ayrıca çocuğun özdeşleşeceği davranışı zaman zaman seçtiğini de unutmamak gerekir. [57]

Özdeşleşme ile sonuçlanan davranışlar, başlangıçta şuurlu ve iradeli değildir. Zamanla neyin ne olduğu ve neden dolayı yapıldığı idrak edilince bu hareket, şuurlu bir karakter kazanır. [58] Önceleri düşünceye dönüşmeden, direkt olarak taklid edilen hareketler, taklid çoğaldıkça çocuğun iç dünyasında şekillenir. Böylece çocuk dış taklidden iç taklide geçmiş olur.

Bazı kişilerde çok kuvvetli tesirler icra eden özdeşleşme mekanizması ilerdeki

yaşlarda çocuğun örnek aldığı kişi ile bütünleşmesi sonucunu doğurabilir. Şöyle ki: Ana veya babasına bu çok kuvvetli özdeşleşme bağları ile bağlı olan bazı gençler, evlenecekleri kişilerde de ana veya babasının vasıflarını arar, hatta onlar sağ iken evlenmek bile istemeyebilirler. [59] Bu hali ile özdeşleşme olayı kişilerin hayatında zararlı sonuçlara yol açabilir.

Kur'an'ın davranış örnekleri ile eğitimi, onun genel eğitim metodlarından biridir. İnsanlara çeşitli davranış şekilleri örnek olarak verilmekte, insanların onları taklid etmesi istenmektedir. Böylece verilen bilgi nazarî olmaktan çıkmakta, pratiğe çok yaklaşmaktadır. Bu metodla öğrenme olayının gerçekleşebileceğini Kur'an bize, Rasullulah (s.a.v.) in davranışlarından İslamı öğrenebileceğimizi, onun hayatının bize örnek olduğunu belirtmek suretiyle anlatır:

"Ey insanlar! Andolsun ki sizin için, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için Rasullulah (s.a.v.) en güzel bir örnektir" ***[60]***

Ayette belirtildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) bize İslamı sadece teorik olarak öğretmemiş, aynı zamanda hayatın bütün safhalarında, ne şekilde tatbikata konacağını bizzat kendi davranışları ile göstermiştir. Böylece örnek hareketlerle müslümanlara ders vermiştir.[61] İşte bu örnek davranışlar, ashabın İslamı daha kolay anlamasına ve tatbik etmesine yol açmıştır. Kur'an bu gerçeği belirtmekte ve İslamı anlamak isteyenlere Hz. Peygamberin hayatını örnek göstermektedir. Öğretme konusundaki bu yaklaşım bizim için de bir örnek teşkil etmektedir. Böylece İslamı öğretme olayı tam olarak gerçekleşmiştir. Örneksiz eğitim, tam ve mükemmel olarak ortaya çıkmaz. [62] Başarı da mevzîî olarak kalır.

Çocuk eğitiminde de örnek hareketlerin son derece önemli yeri vardır. Çocuk kendisine öğretilen, tavsiye edilen davranışların bir örneğini yakın çevresinde, özellikle ailesinde görmek ister. Bu, onun için bir öğrenme kolaylığı olduğu gibi ikna ve tatmin olması için de bir ihtiyaçtır. Eğer çevresindeki hareketler kendisine söylenenin aksini gösterirse itimadı kaybolur. Giderek üzerindeki eğitim zorlaşır ve etkisini kaybeder. "Daha ilk çağlarda Aristo, daha sonra İbn Sina öğretimde örneklerin önemine dikkat çekmiş, eski Romalılar da "Sözün yolu uzun, fakat örneklerin kısa ve etkilidir," demek suretiyle örnek vermenin eğitimdeki vazgeçilmez yerini belirtmeye çalışmışlardır." [63] Dış tezahürler, teveccühkar bir bakış, tatlı bir tebessüm, sevgi dolu bir söz, bir hareket çocuğun kalbini kazanır. Fakat, onu asıl bağlayan günlük davranıştır. Eğer eğitimcinin hareketleri, davranış kurallarına uymuyorsa, onu hemen farkeder ve bir nevi

alçalma duyar. Siz, onu küçük ödevlerini yapmaya sevk ediyorsanız, o, sizin büyük ödevlerinizi yaptığınızı mütemadiyen görsün. O zaman yalnız sizi sevmekle kalmaz; aynı zamanda size inanır da. [64]

Yapılmasını tavsiye ettiği bir şeyi kendisi tatbik etmeyen bir eğitimcinin düştüğü çelişkiyi Kur'an şöyle ifade eder:

"Ey inananlar! Yapmadığınız şeyi niçin söylersiniz." ***[65]***

Bu ayette, teori ile pratiğin arasındaki irtibatın çok kuvvetli olması gerektiği, bizzat eğitimci tarafından tatbik edilmeyen tavsiyelerin, muhatab üzerinde müsbet etki yaratamayacağı ve bunun bir tutarsızlık olduğu anlatılmaktadır. Aynı manayı tamamlamak üzere bir başka ayette şöyle buyurulmaktadır:

"Kitabı okuyup durduğunuz halde, kendinizi unutur da başkalarını mı iyilikle emredersiniz? Düşünmez misiniz?" ***[66]***

Ayette, iyilik yapılmasını isteyip de kendisi iyilik yapmayan kişilerin bu gayretlerinin faydasızlığı ve böyle bir tutumun, ahmaklığın bir çeşidi olduğu zarif bir şekilde belirtiliyor ve bu konuda insanlar, özellikle eğitimciler uyarılıyor. Böyle bir hareket şu üç noktadan verilmiştir.

1- İyiliği emretmek suretiyle başkasını bu iyiliğin sonuçlarından faydalandırıp, kendi nefsini bu faydadan uzak tutmak bir çelişkidir.

2- Başkasına vaaz ve nasihat verip, kendisinin, kendi nasihatini dinlememesi, kişinin söylediklerini fiilen tekzib etmesidir.

3- Verdiği nasihatin aksini yapmak, o nasihatin değerini düşürür. Herkesin ondan uzaklaşmasına sebep olur. [67]

Böylesine tutarsız bir davranış (kendisinin yapmadığı bir şeyi başkasına tavsiye etmek) dinen yasaklanmamıştır.[68] Böyle bir metodu yasaklamayıp ince bir şekilde tutarsızlığını belirtmek, onun eğitim değerinin olmadığını gözler önüne sermek içindir. Sözlerimizin eğitim değeri kazanabilmesi için, en azından kendimizden o sözlerin zıddı davranışlar sudur etmemesi gerekir. Tabii en güzeli o sözlerin davranışlarımızla tamamlanmasıdır. Özellikle çocuk eğitiminde buna dikkat etmek gerekir. Çünkü çocuk da sözlerimizle hareketlerimiz arasında bağı anlayıp değerlendirebilecek bir idrake sahiptir.

Şu söz ve davranışların eğitim değeri olduğunu kim iddia edebilir.

"Ben sana küfür etme demedim mi geri zekalı" veya

"Kardeşini niçin dövüyorsun. Gel bakayım buraya deyip kulağını çekmek veya dövmek"[69]

Bunlar olumsuz örnekleri sunmanın çok oturmuş misalleridir.
Konu ile ilgili ayetlerden biri de şudur:
"Doğrusu, ben kendisini Allah'a verenlerdenim diyen, yararlı iş işleyen ve Allah'a çağıran kimseden daha güzel sözlü kim vardır?" ***[70]***
Ayette en güzel sözün Allah'a davet olduğu, fakat bu davetin ancak şu esas üzerine oturtulursa, en güzel söz olma özelliğini kazanacağı belirtiliyor. Bu esas da şudur:
Davet, kuru bir sözden ibaret kalmamalı aynı zamanda davet edenin hali, sözüne uygun olmalıdır. Yani, önce kendisini düzeltmelidir.[71] Ayet aynı zamanda, kalben yapılması istenen bir işin lisanen de söylenmesi gerektiğine işaret etmektedir. [72]
Sonuç olarak, eğitimcinin muhatabı üzerinde müsbet bir tesir icra edebilmesi için, kendisinin samimi olması ve sözlerini tatbik etmesi, düşündüklerini de söz ile ifade edebilmesi gerekmektedir, diyebiliriz. Çocuğun da verilen bu eğitimi alabilmesi için, muhatabına inanması ve hem zihinsel, hem de bedensel olarak bu hareketleri taklid edebilecek bir yapıya sahip olması gerekir.[73]

F- Mükafatlandırma

İslamın tavsiye ettiği eğitim yollarından birisi de mükâfatlandırmadır. Kur'an bu metoda sık sık başvurur. Kur'an'da mükafat ve güzel karşılık anlamında ceza kelimesi 17 yerde, bu kelimeden türemiş aynı anlamdaki diğer kullanımlar 34 yerde, ecr kelimesi ise 109 yerde geçmektedir. Böylece Kur'an'da toplam 160 yerde mükafattan bahsedilmektedir.[74]
Mükâfat, başkasında görülen iyilik, ihsan ve yardımın karşılığı olarak ona daha çok ihsan ve yardımda bulunma hadisesidir. Yani görülen iyiliğe misli ve fazlasıyla mukabele etmektir.[75]
Mükâfat bir teşvik unsurudur. Çocuk eğitiminde de bu temel üzerine oturtulması gerekir. Çocukta görülen iyi davranışların karşılığı olarak, o davranışların aynısı ile veya daha fazlasıyla mukabele etmek; böylece çocuğu sevindirmek ve o davranışların alışkanlık haline gelmesini temin etmekte mükâfat motivi vazgeçilmez bir araçtır.
Bu motiv Kur'an'da çok çeşitli ve güzel hareketlere, karşılık olarak vaadedilmiş; böylece o hareketlerin çokça yapılması temin edilmek istenmiştir. İman, şükür, sabır, ihsan vb. gibi davranışlar mükâfata lâyık görülen davranışlardır. Biz

bunların hepsini kapsayan bir terim olarak kabul ettiğimiz "İman edip, salih amel işlemek" fiili ve buna vaad edilen mükâfatın üzerinde durmak istiyoruz.

"Kim inkar ederse inkarı kendi aleyhine olur. Yararlı iş işleyen kimseler kendileri için rahat bir yer hazırlamış olurlar. Çünkü Allah, inanıp yararlı iş işleyenlere lütfundan karşılık verecektir. Doğrusu O, inkarcıları sevmez" ***[76]***

Ayet-i kerimede mükâfat vaadedilmek suretiyle insanlar yararlı iş işlemeye kanalize edilmekte ve bu davranışın onlarda alışkanlık haline getirilmesi hedeflenmektedir. Bir başka ayette aynı şey mükâfatın boyutları çok geniş tutularak, gerçekleştirilmek istenmektedir.

"Mallarını Allah yolunda sarfedenlerin durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren tanenin durumu gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah'ın lütfü geniştir. O herşeyi bilendir." ***[77]***

Bu ayette yapılan iyi işlerin karşılıksız kalmayacağı, hatta kat kat mükâfatlandırılacağı beyan edilmektedir.

"Bu şekilde kat kat mükâfat vaadedilmesi insanları bu işe rağbet ettirmek içindir. Çünkü böyle bir karşılığı bilen ve bunun idrakinde olan kişiler, bu hareketleri mümkün olduğu kadar fazla yapmağa çalışırlar. Herkes, böyle bir va'din psikolojik olarak etkisinde kalır ve alacağı karşılığa göre çok az bir iş mesabesinde olan bu gibi hareketleri yapmağa gayret eder." [78]

Ödüllendirmenin daha önce vaad edilmesi, eğitimciler tarafından pek hoş karşılanmaz. Eğitimde "rüşvet verme" olarak nitelenen bu durumun çocuğu beklenti içine sokmasından korkulur.

Ödül verirken çocuğun yaşına ve ödülün ölçülü olmasına dikkat edilmelidir. Özellikle küçük yaşlarda iken çocukları ödüllendirmek onlarda iyi davranışları geliştirmeye büyük çapta yardımcı olur. Ortaya çıkması muhtemel olan sakıncalı durumlar, çocuğun yaşı sebebiyle çok büyük mahzur teşkil etmez.

Bir başka dikkat edilecek husus, ödül mekanizmasının ancak ihtiyaç halinde kullanılmasıdır. Bu konuda ölçüyü kaçırmak çocukta yanlış davranışlara yol açar.

Ödül konusunda dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, ödüllendirilen hareketi anne babanın açık bir dille takdir etmesi, o davranışı ne kadar beğendiğini belirtmesi, sevincini göstermesi ve böylece onu teşvik etmesidir. Takdir sözleri ve sevinç gösterileri daima ödülün önüne geçirilmeli, çocuk bir yandan ödül almanın heyecanını duyarken, ondan daha çok, anne babayı sevindirmenin zevkini yaşamalıdır. Çünkü çocuk eğitiminde takdir, ödülden daha

önemlidir.[79]
Mükâfat, iyi davranışların tekrarlanarak alışkanlık haline gelmesinin saikidir. Öyleyse, çocukta gördüğümüz olumlu davranışları tekrarlattırarak alışkanlık haline getirmede mükâfat vaadetmek ve gerektikçe vermek etkili bir yoldur. Bu tutum çocuk psikolojisine de uygundur. Zaten mükâfatın özü, iyi davranış ile sevinç duygusu arasında bir bağ kurmak ve bu bağı devam ettirmektir. Bu bağ kurulacaksa mükâfata başvurulur. Aksi bir durum, insanı amacından saptırır ve çocuğun yaptığı her olumlu harakete bir karşılık beklemesine sebep olur.
Mükâfatın bu olumsuz yönüne dikkat çeken bazı pedagoglar, onun pedagojik değeri olmadığını, bilakis olumsuz bir alışkanlığa ve bağımlılığa yol açacağını iddia etmişlerdir. "İradenin saflığının kaybolmasına sebep olduğu" veya "dolaylı ilgi uyandırdığı" tezleri de mükâfata yapılan itirazlar arasındadır.[80] Bizim kanaatımıza göre mükâfat da ceza gibi, çocuğun iradesini harekete geçirmek için beklediği motivasyonlardan birisidir.
Mükâfat konusunda öncelikle maddi değeri yüksek olan şeylerden çok manevî yönü ağır basan hususların üzerinde durulmalıdır.
Böylece uyarıcıyı daha silik hale getirip, davranışları daha kolay bir şekilde ön plana çıkartabiliriz.
Mükâfatın temel esprisi, onun yüce amaçlar için kullanılan bir araç oluşudur. Onun bu özelliği hiç bir zaman ihmal edilmemeli; çocuk için amaç haline dönüşmesinin önüne geçilmelidir. Ayrıca günlük hayatın bir parçası olan davranışlara mükâfat vermek de eğitim açısından yanlış bir tutumdur. İnat ve itaatsizlik sebebiyle yapılmayan iyi hareketlerin veya yapılan yanlış davranışların düzeltilmesi ceza yoluyla mümkündür.[81] Bu konuda ceza ile mükâfat karıştırılmamalıdır. Bu hususa Kur'an şöyle temas etmektedir:
"Biz hangi memlekete bir peygamber gönderdi isek, onun halkını (peygamberlerini tanımamaları yüzünden) yalvarıp, yakarsınlar diye mutlaka fakirlikle, şiddetle, hastalıkla (sıkıp) yakaladık. Sonra bu sıkıntının yerine, iyilik (selâmet, bolluk) verdik. Nihayet çoğaldılar. Atalarımıza da (gah böyle) fakirlik şiddet, hastalık (gah) iyilik, genişlik dokunmuştur, dediler. Bunun üzerine biz de kendileri farkına varmadan onları ansızın tutup yakalayıverdik." ***[82]***
Ayette belirtildiğine göre ceza (sıkıp daraltma) ile eğitim yerine mükâfat (bolluk ve selâmet) ı ikame etmenin hiç bir faydası görülmemiş; bilakis o kişilerde bu tip olayların tabiî olduğu gibi bir yanlış fikrin uyanmasına yol açmıştır. Böylece ceza yerine mükâfat, insanları tedip etmemiş, aksine şımartmış ve onları adam sendeciliğe götürmüştür. Bu sebeple onlar da olaylar zincirinin illet ve hikmetini

düşünüp layıkıyla değerlendirememişler, ihtarlara uyarılara önem vermemişlerdir.[83] Bunun sonucunu da acı bir şekilde çekmişlerdir. İşte yersiz mükâfatın elîm sonuçlarına Kur'an böyle yer vermektedir. [84]

G- Cezalandırma

İradeye direkt tesiri olan eğitim yollarından biri de cezalandırmadır. Ailede otorite, okulda disiplinin sağlanabilmesi için her halükarda ebeveyn ve hocanın çocuk karşısında bazı yetkileri olmalıdır. İşte bu yetkilerin kullanılması, ceza kavramını ortaya çıkartır. [85]
Cezanın kaynağı insandaki korku psikolojisidir. Masalların ve efsanelerin dışında, korku insandan hiç ayrılmayan, kaçınılmaz ve temel bir duygudur. İnsanın hayatını ve varlığını sürdürebilmesinin de şartı olmaktadır. Tehlike karşısında enerjiyi arttırdığı kişiyi uyanık tuttuğu da bilinen bir gerçektir.[86] Ceza ve cezalandırma işte bu duygunun üstüne oturtulmaktadır.
Korku duygusunu kamçılamayan, ondan faydalanan bir cezalandırma yararlı olabilmektedir. Aşırı korkuya sebep olan cezalandırma, gayesini aşmakta ve zararlı olmaktadır. Çünkü onda hayat baskılarına karşı direnme gücünü yok etmekte, çocuğun hayatında bir yalnızlık alanı meydana getirmektedir. Bunun için cezada ölçü şarttır.

Cezanın eğitimde önemli bir yeri vardır. [87] Bu yerin müsbet veya menfî olduğu yolunda çeşitli görüşler ileri sürülmüş, münakaşalar yapılmış, halen de kesin bir sonuca ulaşılamamıştır. Modern pedagojide her ne kadar cezanın, özellikle dayağın eğitim değeri olmadığı yolunda çok kuvvetli cereyanlar mevcutsa da bunun yanı sıra cezayı savunanlara da rastlanır. [88]
Cezaya karşı çıkanlar ceza ile yönetilen disiplin şekillerinin genellikle çocukta kızgınlık, nefret, intikam, karşı koyma, suçluluk, güvensizlik, kendine acıma, kaçış, aşırı itaat gibi olumsuz duygulara sebep olduğunu ileriye sürerler. Hatta "çocuk yaptığına pişman olacağına ve suçunu telafi etmesini öğreneceğine intikam hayallerine yönelir" derler. Bu durumda çocuk için artık işlenen suç ve onun getirdiği sonuçlar değil, cezanın ortaya çıkardığı duygular öne geçer ve ceza daha başka suçların oluşturucu mekanizması olur. Cezalandırırken bu duruma meydan verildiği bilinmelidir.[89] En iyisi cezalandırılacak davranış ortaya çıkmadan çocuğun iç kontrollü disiplini (öz denetim) oluşturmasıdır. Usta

çırak ilişkisi içinde oluşan bu mekanizma ilk aşamada kural ve beklentileri çocuğa açıklamakla, ikinci aşamada ise onu desteklemekle gerçekleşir. [90]

Ceza, eğitimde çocuğu disipline etmenin bir yolu olarak düşünülür. Disiplin ise çocuğun yetiştirilmesi anlamına kullanılır. Yetiştirmek, amacı göz önüne alınarak şöyle tanımlanabilir. Yetiştirmek çocukta kendi kendini yönetmesini bilen, kendi seçimini yapabilen davranışlarını ayarlayabilen ve özgürlüğünü sorumluluk bilinci ile sürdürebilen bir kişilik oluşturmaktır. Böyle bir amaç ise davranış yerleştirme çalışması ile gerçekleşir. Davranış yerleştirme ise şu şartlarda oluşur.

1- Çocuk öğrenmeye uygun şartların içinde olmalıdır.

2-Kabiliyetli olmalıdır.

3- Ceza ve dayak son çaredir. Kötü ve zararlı davranışların önlenmesinde başvurulmalıdır.

4- Ceza vermeden davranış nedenini ortadan kaldırmak gerekir.

5-Engellemek istediğimiz davranışları ile hiç ilgilenmemek en iyi yoldur.

6- Yapmasını istediğimiz hususlarda teşvik edici unsurlara başvurulmalıdır.

7- Her iyi davranışın takdir edilmesi ve övülmesi gerekir. Övmek için amaca ulaşana kadar beklememek lazımdır.

8- Davranış ilerledikçe teşvik azaltılabilir.

9-Öğrenilecek konunun ilk basamakları daima kolay olmalıdır.

Çocuğu disiplin altına almak içinde şu sıra takib edilebilir:

1- Önce çevre kontrolü yapılmalıdır.

2- Teke-tek ilişkiler kurulmalıdır.

3- Çevresini tanıması ve kendi kendini yönetmesi için ona imkan tanınmalıdır.

4-Duygularına farklı, davranışlarına farklı tutum izlenmelidir.

5- Bilinçsiz taklid muhakkak sağlanmalıdır.

6- Duygusal yakınlık gösterilmeli ve çocuk desteklenmelidir.

7- Öğrenme, olayların tabii sonuçlarına bırakılmalıdır.

8-Cezalandırma önem verdiği bir şeyden yoksun bırakarak gerçekleştirilebilir. (Hayatî durumlar hariç)

9- Çevreden tecrit edilebilir.

10-Dövülebilir.

Yoksun bırakma cezasında sürenin etkileyici oluşuna ve gaddarlık ve aşırılık olarak yorumlanacak kadar hayati derecede önem verdiği hususları kapsamamasına dikkat edilmeli, ayrıca verilecek cezanın işlenen suç ile bağıntılı olması göz önüne alınmalıdır. Tutarlılık göstermek ve suç ile ceza arasında

zaman aşımı meydana getirmemek diğer dikkat edilecek hususlardandır.[91]
Ceza konusunda en iyi yol, çocuğu ceza alacak hale düşmeden, önceden tedbir alarak onun bu tür davranışlarına engel olmaktır. Tabii böyle bir durum oluşturmanın imkansız denecek kadar zor olduğunu da hemen belirtmek gerekir..
Kur'an'da çocuklara verilecek ceza ile ilgili bir ayete rastlanmaz. Ancak bu konuda genel prensipler vaz' edilmiş, böylece cezaya eğitsel bir kavram olarak yer verilmiştir. Kur'an'da cezalandırma manasına ceza kelimesi 22 yerde geçmekte, bu kelimelerden türeyen aynı anlamdaki kelimeler 30 yerde, ıkab kelimesi ise 20 yerde geçmektedir. Böylece toplam 72 yerde cezalandırmadan bahsedilmektedir. Mükafata göre cezanın daha az geçmesi Kur'an'ın temel metodunun mükafat olduğu, cezanın ise ancak son çare olarak ortaya sürüldüğü yolunda bir kanaat uyandırmaktadır. [92]
Öyle ise cezalandırma yöntemine geçmeden onun yerine kullanılabilecek yöntemlerin denenmesi, Kur'an mantığına da uygundur. Ceza, iyi bir alışkanlığı kazandırmadan çok, genellikle kötü davranışları engellemek için kullanılır. Kötü bir davranışı engellemek için cezaya başvurmadan alınabilecek bazı tedbirler vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1) Davranışı yapmadan önce,

a) Davranışı önleyici açıklamalar yapmak

b) Çocuğun içinde bulunduğu fizik çevrede değişiklikler yapmak

c) Davranışı terketmede örnek olmak

d) İyi alışkanlıkları geliştirmesine yardımcı olmak

2) Davranış sırasında,

a) Olumsuz davranışın nedenlerini bulmak

b) Olumsuz davranışa nötr veya olumlu alternatifler sunmak

c) Olumsuz davranışa (duygusal ortamı bozduğu yolunda) tepkiyi söz ile belirtmek

3) Davranıştan sonra,

a) Olumsuz davranışın sonuçlarını göstererek pişmanlık duymasını sağlamak

b) Olumsuz davranışın sonuçlarını ona yaşatmak[93]

Kur'an'a göre cezalandırma fiili için, aşağıdaki bağlantının tamamlanması şarttır. [94]

Bilgi + Sorumluluk ------- Ceza

Bu bağlantıya göre bilgi verdiğimiz hususlarda, kişiyi sorumlu tutabiliriz. Bilgi verdikten sonra sorumluluğunu yerine getirmeyene ceza verebiliriz. Bu konuda

Kur'an'da birçok ayet mevcuttur. Ayrıca, kıssalarda da bu hususa temas edilmektedir. [95] Şimdi bu ayetlerden birinin üzerinde duralım:

"Allah (c.c.), bir kavme hidayet ettikten sonra, sakınacakları şeyleri apaçık bildirinceye kadar onlar(ın) sapıklığına (hükm) edecek değildir. Şüphesiz ki Allah (c.c.) herşeyi hakkıyla bilendir." ***[96]***

Ayetin sorumluluk hakkında ortaya koyduğu kesin çizgiler şunlardır:

1)Sorumluluğun meydana gelmesi için o konuda geniş açıklamaların yapılmış olması ve kişinin o mevzuu etraflıca öğrenmiş olması gerekir.

2) Bilgiden önce yapılmış, yanlış hareketlerden dolayı insan sorumlu tutulamaz. [97] Bu hususta "düşünsün ve bulsun" gibi hükümler ileriye sürülemez. Çünkü insan aklıyla yalnız Allah'ın (c.c.) varlığını ve birliğini bulmakla yükümlüdür. Bunun dışında hangi konuda olursa olsun kendisine bilgi verilmeden sorumlu tutulamaz.[98]

Öyle ise ceza, ancak, hata olduğu bilinerek şuurlu olarak yapılan hareketlere verilebilir. Özellikle çocuğun şuursuzca yaptığı hareketler cezalandırılmaz. Ayrıca ceza verirken çocuğa, bu cezaya niçin maruz kaldığı da anlatılmalıdır. Böylece çocuk cezayı hakettiğine ikna edilmelidir. Çünkü, otoriteye ve itaate kalben değer vermeyen çocukta pasif direnme meydana gelir.[99] Kayıtsızlık, yalancılık ve umursamazlık huylarını kazanır. Giderek cezaya alışkanlık kesbeder. Böylece cezanın iradeye olan direkt tesiri yok olur. Bunun sonucu iyi ve etkili bir eğitim aracı, olumsuz davranışların ortaya çıkmasının sebebi olur.

Ayrıca ceza verirken çocuğun yaşı, bedenî ve psikolojik durumu, cezanın şekli, miktarı ve özellikle gayesini dikkate almak gerekir.[100] Kızgınlığı gidermek ve öfkeyi yatıştırmak için ceza verilmez. Cezanın gayesi eğitmektir. Bu iki husus, malesef bir çok ana baba ve eğitici tarafından karıştırılmaktadır.

Cezanın ölçüsü de Kur'an'da şu şekilde konmaktadır,

"Eğer ceza vermek isterseniz, size yapılanın aynı ile mukabele edin," ***[101]***

Verilecek cezanın ölçüsü işlenen suçla orantılı olmalı, kesinlikle suçun boyutlarını aşmamalıdır. Çünkü ceza konusunda adalet, onun ancak suçun misli olması, bu sınıra tecavüz edilmemesi ile elde edilir. Eğer suçun üzerine çıkarsa, fazla kısım zulümdür. Zulüm ise haramdır.[102] Ve yasaktır. Böyle bir tutumun eğitim değeri de yoktur.

Ayet ayrıca verilecek ceza ile yapılan suç arasındaki bağıntının kurulması

kuralına[103] da dikkat çekmektedir. Çocuk, olumsuz davranışın sonuçlarını yaşayacak şekilde cezalandırılmalıdır. [104]

Ayette zikri geçen cezanın, suçun misli (aynı) olması kavramı, bazı eğitimcilerin ileri sürdüğü (tabiî ceza) kavramına da yakın bir sistemdir.[105] Bu sistemde insaf, edep ve güzellik gibi iyi huylar şefkat, merhamet gibi insani duygular başlıca temellerdir. Ancak, amacına ulaşabilir.

Ceza, itaate alıştırma, itaati meydana getirme metodudur. Ancak, itaat etmesini bilen kişi muhatabına itaat telkin edebilir. Kendi kendini idare edebilen kişiler emretmesini bilirler.[106] Öyle ise, çocuğun kendi kendini ve zamanı gelince de başkasını idare edebilmesi için itaatkâr davranışları benimsemesi gerekir. Eğer bu önemli şart çocukta kendiliğinden oluşmuş veya doğuştan gelmiş ise, artık o çocuk için ceza verme metoduna başvurmanın gereği yoktur. Fakat çocuğun davranışlarında, ne doğuştan, ne de daha sonra oluşmuş, itaatkâr bir tutum görülmüyorsa, onda cezaya başvurmak suretiyle itaatkâr temayüller oluşturmak eğitimcinin görevidir. İtaatkâr temayüllerden maksat, dış görünüş itibariyle disipline olmak demek değildir. Disiplin ve otoriteyi çocuğun benliğinde hissetmesi, bunun yararına inanması ve bu duygular sebebiyle olumsuz bazı davranışlardan vazgeçmesidir. Aksi takdirde eğitimle ceza kavramlarının yan yana gelişi son derece çirkin bir manzara sergiler.[107] İşte bu görüntüden dolayı bir çok pedagog, eğitimi, eğitmek maksadı ile çocuğu rahatsız etmek suçu gibi görmüşler, eğitimciyi, çocuğun tabii hareketlerine müdahaleden men etmek istemişlerdir. [108]

Ceza konusundaki bütün bu düşünceler eğitim hususunda bir nevi gelişme olarak kabul edilmiş bile olsa, bunlar bize otorite denen o kuvvetlendirici tadı kaybettirmemelidir. Yoksa ailede eğitim zayıflar ve tatsızlaşır. Baskı yolu ile kişiliğin gelişmeyeceğini, bilakis, ferdi, büyük tehlikelere sürükleyeceğini iddia ederek, en iyi eğitimin hiç bir şeyi yasaklamayarak, öğütler vermeden, teşvik etmeden, haylazlıkta çocuğa müdahele etmeden, tam bir hürriyet içinde yetiştirmek olduğunu ileri sürenler; kastettikleri anlamda bir hürriyet disiplininin gelişmesini, insanın manevi hayatının derinliklerinde yatan ve ancak, ferdi yapımızın ve ferdiyetçiliğimizin basit isteklerine karşı koyarak, sağlayabileceğimizi, aksi halde gerçek kişiliğimizi, menfaatlerimizin tutsağı olarak geliştirmemize sebep olabileceklerini unutmamalıdırlar. İnsan ferdiyetçi tutkularına kendi kendine gem vuramaz, dış müdaheleye ihtiyaç duyar.

Otoritenin üç yönlü bir eğitim değeri vardır.

1- Otorite, disipline etmek suretiyle, çocuğun zaaf ve kaprislerine göre hareket etmesini önler. Ona dıştan gelen bir engel çıkarır.

2- Çocuğun aile içindeki yerini belirler.

3- Çocuğa kendine hakim olmayı öğretir. İradesini kuvvetlendirir. Böylece hürriyetten doğan şımarıklığın tutsağı olmasını önler.

Fakat gene de bu avantajlar, bize, otoriteyi zulme götürme hakkını vermez. Hele hele aile yuvasındaki sıcaklık ve şefkat duygularının oluşturduğu ortamı yok etmemizi hiç gerektirmez. Eğitim olayında ferdi özellikleri ve şefkat duygularını göz ardı etmek, eğitsel faaliyetleri öldürür. Şurası hiç hatırdan çıkarılmamalıdır ki: çok ağır otorite altında zayıf kişilikler, zahiren boyun eğer, kuvvetliler ise, gittikçe sertleşir. Bu soğuk ortamda hiçbir zaman iyi tohumlar yeşermez.[109]

Bundan dolayıdır ki otorite ile boyunduruğun, ceza ile zulmün, hürriyet ile şımarıklığın çok hassas olan dengelerini iyi belirlemek, birinin esprisini elde etmeye çalışırken diğerinin hududuna girmemeye kesinlikle dikkat etmek gerekir. Yoksa cezalandırmak suretiyle engel olmayı umduğumuz, yanlış davranışlar, kayıtsızlıklar ve dikkatsizlikler tekrarlanır kötü alışkanlıklar yerleşir. Böylece amaçlarımızı gerçekleştiremeyiz.[110] Çünkü bu tutum çocuğun kafasında, yapılan hata ile cezadan dolayı duyulan acı arasında, kurulması gereken bağ ve çağrışımı ikinci plana atıp, inat ve kızgınlık gibi duyguları ön plana çıkartır. Böylece elde etmeyi arzuladığımız sonucu gerçekleştiremez, sadece çocuğa eziyet etmekle kalmış oluruz.

Ceza verilirken dikkat edilecek hususlar şu başlıklarda toplanabilir:

1- Çocuk aşağılanmamalıdır.

2- Tehdit edilmemelidir.

3- Rüşvete alıştırılmamalıdır.

4- Çocuktan söz alınmamalıdır.

5- Aşırı koruyuculuktan kaçınılmalıdır.

6- Söz gereksiz yere uzatılmamalıdır.

7- Körü körüne itaat ve anında söz dinleme beklenmemelidir.

8- Aşırı hoşgörü ve aşırı şımartmaya meydan verilmemelidir.

9- Tutarsız kural ve sınırlamalardan kaçınılmalıdır.

10- Yaşa uygun olmayan kurallar konmamalıdır.

11- Çocukta suçluluk duygusu uyandıracak disiplin yöntemlerine başvurulmamalıdır.

12- Bir davranış sonunda engellenemeyecekse çocuktan başlangıçta

istenmemelidir.[111]

Ayrıca çocuk ve ceza yan yana getirildiğinde İslam hukukçularının ve eğitimcilerinin şu ilkeleri ortaya koyduğu bilinmelidir.

a) Çocuk, yaşı itibarı ile sorumlu tutulamaz.

b) Küçük çocuklara bedensel ceza uygulanamaz.

c) Bedensel cezaya başvurulursa, bunun amacı sadece eğitmek olmalıdır.

d) Vurulacak yerler sınırlandırılmıştır.

e) Vurma miktarı sınırlandırılmıştır.

f) Vurma aletleri sınırlandırılmıştır. [112]

Birbirleriyle çok yakın etki-tepki ilişkileri içinde olan ceza ve hürriyet kavramları, hassas ve karmaşık yapılarından dolayı pedagoglar arasında bir takım görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Ceza konusundaki değişik fikirler, bu gün de devam ederken, hümanist filozof ve pedagogların gayretiyle bir ceza nevi olan dayağın eğitim aracı özelliği taşımadığı kaide olarak kabul edilmiş ve dayak eğitsel faaliyetlerden çıkartılmıştır.

Kur'an'da çocuğa dayak atılması ile ilgili bir tavsiye mevcut olmadığı gibi Kitab-ı Mukaddes'te bahsedilen "disiplin sopası"[113] gibi bir kavrama da yer verilmemiştir. Ceza konusundaki hüküm ise şudur.

"Eğer ceza vermek isterseniz, size yapılanın aynı ile mukabele edin. Sabrederseniz andolsun ki bu sabredenler için daha iyidir." ***[114]***

Ayete göre yapılan bir hatayı cezalandırma hareketinin eğitim değeri taşıyabilmesi için, ceza, hatanın misli veya benzeri olmalıdır. Kesinlikle hatayı aşmamalıdır. Daha iyi sonuç verecek hareket ise, sabredip, o hatayı affedebilmektedir.

Cezaya bu şekilde esnek bir ölçü konması onun karakteristiğinden gelmektedir. Cezanın yapısı bizi esnek bir tutuma mecbur etmektedir. Bundan dolayı Kur'an'da mutlak ceza veya mutlak af diye bir ölçü konmamıştır. Eğer çocuğun eğitimine yararı olacaksa, hataya göre bir ceza verilmeli, aksi takdirde af yoluna gidilmelidir.

Kur'an'ın ceza karşısındaki bu esnek tutumu İslam eğitimcilerine de adeta yansımıştır. Onların içinde, belirli şartlarda cezaya izin verenler olduğu gibi cezaya karşı olanlar da vardır. Birinci grubun içinde yer alan İbn Sahnun, belirli suçlara on vuruşa kadar ceza verilebileceğini, Kur'an okumadaki hataların ise en çok üç vuruşla cezalandırılabileceğini söylemektedir. Yiyecek ve içecekten mahrumiyet cezasının verilemeyeceğini söyleyen İbn Sahnun, öğretmenin

cezalandırmasının zulüm boyutlarına hiçbir zaman vardırılmamasını istemektedir.
İbn Sahnun'un bu konudaki takibçilerinden Kabisî, her çareye başvurduktan sonra, amaç elde edilmezse son olarak dayağa başvurulabileceğini belirtmektedir.
İbn Mıskeveyh ise suç işleyen çocuğun, ilk seferinde affedilmesini, ikinci seferinde dikkatinin çekilmesini ve azarlanmasını, daha sonra kulağının çekilmesini ve sonunda hafifçe dövülmesini tavsiye eder. Eğer bu da fayda etmezse, çocuğun bir müddet kendi haline terk edilmesini ister.
Büyük İslam düşünürü Gazali de dayağa son çare olarak başvurulabileceğini kabul eder. İbn Kayyım el-Cevzi de on vuruşluk sınıra riayet eden bir tutum izler. [115]
Dayak konusunda nisbeten radikal sayılabilecek görüşü ise İbn Sina ileri sürmektedir. İbn Sina, tenbih, kınama, azarlama gibi usullerden sonra tavsiye ettiği dayağı, az fakat etkili (acıtıcı) kelimeleri ile tarif eder. Dayağın şiddetinin ölçüsünü çocuğun kafasında bundan sonrakinin daha da şiddetli olacağı yolunda bir fikir uyandıracak boyutlarda olması olarak tayin eder.[116]
Bu eğitimcilerden farklı olarak cezaya ve özellikle dayağa karşı olan eğitimciler de vardır. Bunlardan Maverdi, İbn Haldun, Taşköprizade, Erzurumlu İbrahim Hakkı sayılabilir.
Din eğitiminde mükafat ve cezanın etkileri son yıllarda bir anket araştırmasına konu edilmiştir. M. Emin Ay'ın gerçekleştirdiği bu araştırma hem okul hem de aile bazında yapılmıştır. [117]
Cezayı gerektiren konular, hiçbir surette mükâfat vererek halledilmeye çalışılmamalıdır. Cezanın en ileri noktası olan dayağın eğitimciler tarafından olumsuz karşılanması, onu, mutlak anlamda mahkum etmek anlamma alınmamalıdır. Dudson, böyle bir anlayışın modern eğitimi bilmemek olduğunu söyler. "Dayağın her türlüsünün çocuğa faydasını hiç kimse ileriye sürmez. Fakat özellikle saldırgan çocukların dövülmeden iyi yetişeceğini söylemek de pek yerinde değildir. Böyle bir kanaatle yetiştirilen çocuğun psikolojik açıdan sağlıklı olacağını söylemek bir hayli zordur"[118] der. Ona göre dövme, gaddarlık ve sadistlikten uzak olmalı. Çocuğu aşağılayıcı biçimde olmamalıdır. Vururken yüz yerine kaba etler tercih edilmeli, ve dayak sınırlı tutulmalıdır. [119]

Dudson ayrıca kızgınlıkla çocuk dövmeyi de tasvib ettiğini, sinirlerin yatışmış

olduğu bir zamanda atılacak dayağa çocuk tarafından hiç bir anlam verilemeyeceğini ileri sürer. Biz bu kanaati taşımıyoruz. Çocuğu anne-babanın öfke boşaltma hedefi haline getirecek bu düşünce, anne-baba-çocuk ilişkilerini zedeler. Onun için sinirli ve kızgın halde çocuğu dövmenin faydalı olacağını sanmıyoruz. Zaten dayağa eğer ona gerçekten ihtiyaç duyarsak başvurabileceğimiz bir araç olarak bakmak herhalde en doğru tavırdır. Dudson'da kitabının bir yerinde çocuk dövmenin anne-babanın kusuru olduğunu itiraf etmekte "Hiç kusursuz anne-baba olsak, çocuklarımızı dövmememiz gerekir." der.[120] Yörükoğlu da modern eğitimin dayağı reddettiğini ama kendisinin kişisel olarak dayağı, zaman zaman başvurulduğunda faydalı olarak bir usul olarak gördüğünü söyler. [121]

Eğitimde cezanın insandaki korku psikolojisi üzerine oturtulduğunu biliyoruz. Din eğitiminde ayrıca çocuk için onu korkutmanın bir yöntem olduğunu düşünen anne-babaların varlığı da bilinen bir gerçektir. Çocuğu gizli güçlerle özellikle cehennem ve ateş korkusu ile Allah'ın azabı, çarpması, taş yapması gibi esrarengiz tehditlerle korkutarak eğitmeye çalışmanın yanlışlığı; sevgi, şefkat, rahmet ve merhamet peygamberinin getirdiği dinin eğitim ilkelerine olan zıtlığından açık seçik ortaya çıkmaktadır. Bu tutum, dini, bir sevgi halesi olmaktan çıkarıp bir korku heyulası haline dönüştürmektedir. Bu alanda işlenebilecek cinayetlerin en büyüğü rahmeti ile kainatı kuşatan Yüce Varlığın, bir korku sembolü haline dönüştürülmesidir.

Bu noktada ölüm korkusuna da temas etmek gerekmektedir. Din olgusu bir bakıma insanın en büyük korkusu olan ölüm korkusunu aşmak ve yenmek içindir. Ölüm korkusu ve onun oluşturduğu bırakılmışlık, yalnızlık, çaresizlik, boşlukta kalma gibi korku ve endişelerin en etkili karşıtı din duygusudur. Din, bunların giderilmesi için kullanılır. Ölüm ötesi hayat sadece dinde vardır. Öyle ise eğitimde din ile ölüm korkusu özdeşleştirilerek kesinlikle yan-yana getirilmemelidir. Din duygusu, bu korkuları yenerek yaşama sevincine kaynaklık işlevini yüklenmiştir. Eğitimde de onun bu özelliği öne çıkarılmalıdır. [122]

---

[1] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 89.

[2] Araf, 7/172

[3] Taha, 20/115.

[4] Zariyat, 51/56.

[5] Mülk, 67/2; Hud, 11/7.

[6] Ahkaf, 46/13.

[7] Zihin ve duygu eğitimi konusunda geniş bilgi için bak. Yaşar Fersahoğlu, Kur’an’da Zihin Eğitimi, s. 7-37, 358-371.

[8] B. Bayraklı İslamda Eğitim, s. 110.

[9] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 89-81.

[10] Fussılet, 41/53.

[11] Bakara, 2/164; Ali İmran, 3/190.

[12] Y.Ş. Yavuz, Kur'an'ı Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu, s. 93-94.

[13] Bakara, 2/260

[14] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 81-82.

[15] Kıyame, 75/14

[16] Zariyat, 51/20-21

[17] Casiye, 45/4.

[18] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 82.

[19] Gaşiye, 88/17-20.

[20] Ra'd, 13/3-4; Yunus, 9/5-6; Nahl, 16/11-13, 66-68, 79; Müminun, 23/21; Şuara, 26/7; Casiye, 45/4; Mülk, 67/19.

[21] Ra'd, 13/16-19. Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 83.

[22] Yusuf, 12/7; Müminun, 23/30; Ankebut, 29/35.

[23] Müminun, 40/21; Ali İmran, 3/137; Enam, 6/11; Yusuf, 12/109; Nahl, 16/36; Neml, 27/69; Rum, 30/9; Fatır, 35/44; Muhammed, 47/10

[24] B. Bayraklı, İslam’da Eğitim, s. 232-266. Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 83.

[25] Bakara, 2/30-31-32.

[26] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. I, s. 309-310

[27] N. el-Attas, Islamî Eğitim, s. 48-49

[28] Zümer, 39/9

[29] Patır, 35/28

[30] Taha, 20/114.

[31] Rum, 30/29.

[32] Ra'd, 13/37.

[33] M. Çağrıcı, Gazalî'ye Göre İslam Ahlakı, s. 84-85-104. Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 84-86.

[34] İ. Canan, Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, s. 275.

[35] İsra, 17/53

[36] Nahl, 16/125.

[37] M. Vehbi, H. Beyan, c. VII, s. 2922.

[38] Vakıa, 56/81.

[39] Zümer, 39/23.

[40] Taha, 20/2-3.

[41] Kamer, 54/17.

[42] A. Dodurgah, İbn Sina Felsefesinde Eğitim, s. 172-173.

[43] İsra, 17/28.

[44] İbrahim, 14/52; Sa'd, 38/29.

[45] İbrahim, 14/24-26.

[46] Taha, 20/44.

[47] Y.Ş. Yavuz, K.K. de Tefekkür ve Tartışma Metodu, s. 124.

[48] Lokman, 31/19.

[49] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 86-90.

[50] C Savard, Çağdaş Pedagoji'den Seçmeler, s. 65

[51] C. Savard, a.g.e., s. 65.

[52] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 610

[53] Lokman, 21/15.

[54] Yavuz, Kerim, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s. 144

[55] M. Çamdibi, Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali, s. 77.

[56] M. Çamdibi, a.g.e., s. 78.

[57] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 601.

[58] K. Yavuz, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s. 148-149.

[59] Burada özellikle sinema, tv. basın gibi kitle iletişim araçlarındaki kahramanlarla çocuklar arasında meydana gelebilecek olan aynileşme olayına dikkat çekmek istiyoruz. Genellikle güçlü, kuvvetli ve itibarlı kişilikleri yansıtan bu kişiler, çocuğun hayal dünyasına girdiği andan itibaren aynileşme mekanizması çocuğu onların davranışlarına kanalize eder. Bundan dolayı bu kişilerin çocuk üzerindeki etkisinin müsbet olmasına dikkat edilmelidir.

[60] Ahzab, 33/21.

[61] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. VI, s. 3883.

[62] B. Bayraklı, İslamda Eğitim, s. 159

[63] H.R. Öymen, Eğitim Psikolojisi, s. 104.

[64] C. Savard, Çağdaş Pedagojiden Seçmeler, s. 89.

[65] Saf, 61/2.

[66] Bakara, 2/44.

[67] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. I, s. 338.

[68] H. Yazır, a.g.e., ayın yer.

[69] L. Navaro, Beni Duyuyor musunuz? s. 41

[70] Fussılet, 41/33

[71] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. VIII, s. 4207

[72] M. Vehbi, H. Beyan, c. VII, s. 5060.

[73] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 90-95.

[74] M.E. Ay, Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükafat ve Ceza, s. 41.

[75] Kınalızade, Ahlâk-ı Alâî, s. 116.

[76] Rum, 30/44-45.

[77] Bakara, 2/261.

[78] M. Vehbi, H. Beyan, c. I, s. 487

[79] L. Navaro, Beni Duyuyor musunuz?, s. 35

[80] F. Kanat, Kısaltılmış Pedagoji, s. 84.

[81] F. Kanat, a.g.e., s. 78.

[82] Araf, 7/94-95.

[83] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. III, s. 2218-2219.

[84] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 95-98.

[85] İ. Canan, Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, s. 285.

[86] A.T. Jersüd, Çocuk Psikolojisi, s. 373

[87] F. Kanat, Kısaltılmış Pedagoji, s. 71.

[88] Ceza, bir bakıma sosyal hayatın zorunlu bir fonksiyonudur. Dış düzeni korumak için cezaya başvurulması tabiîdir. Zira, cezanın yarattığı korku ve acı sayesinde çocuklar anti-sosyal hareketlerde bulunmaktan ve toplumun rahatını kaçırmaktan çekinirler (F. Kanat, Kısaltılmış Pedagoji, s. 71). F. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 17-18; A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 155.

[89] L. Navaro, Beni Duyuyor musunuz?, s. 37-38, 60-63.

[90] L. Navaro, a.g.e., s. 66.

[91] F. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 201-226.

[92] M.E. Ay, Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükafat ve Ceza, s. 43.

[93] L. Navaro, Beni Duyuyor musunuz?, s. 40 *7

[94] B. Bayraklı, Islâmda Eğitim, s. 169.

[95] Bak, Adem, Nuh, Hud, Salih, Şuayb peygamberler ve Fravun, Karun kıssaları.

[96] Tevbe, 9/115; Enam, 6/131, İsra, 17/15.

[97] H.B. Cantay, Kur'an-ı Hakîm ve Meali Kerim, s. 300 (dipnot)

[98] M. Vehbi, H. Beyan, c. V, s. 2136.

[99] F. Kanad, Kısaltılmış Pedagoji, s. 51.

[100] İ. Canan, Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, s, 287-288.

[101] Nahl, 16/126.

[102] M. Vehbi, H. Beyan, c. VII, s. 2924.

[103] F. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 225.

[104] L. Navaro, Beni Duyuyor musunuz?, s. 38.

[105] J.J. Rousseu, Emil, s. 63.

[106] J. Leiff, G. Rustin, Genel Pedagoji, s. 129

[107] J. Leiff, G. Rustin, a.g.e., s. 132.

[108] J. Leiff, G. Rustin, a.g.e., s. 136.

[109] C. Savard, Çağdaş Pedagojiden Seçmeler, s. 152

[110] F. Kanat, Kısaltılmış Pedagoji, s. 71.

[111] F. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 227-234.

[112] M.E. Ay, İslam Hukuku Kaynaklarına Göre Pedagojik Açıdan Çocuk Eğitiminde Dayak Cezasına Getirilen Sınırlamalar, Uludağ Üni. İlahiyat Fak. Dergisi, c. III, s. 225.

[113] "Çocuktan te'dibi esirgeme.
Çünkü onu değnekle döversen ölmez.
Onu değnekle döversin.
Ve canını ölüler diyarından kurtarırsın."
Kitab-ı Mukaddes, Süleyman'ın Meselleri Bab, 23, Ayet 13-14.
"Değnek ve te'dib hikmet verir.
Fakat kendi haline bırakılan çocuk anasını utandırır. "
Kitab-ı Mukaddes, Süleyman'ın Meselleri, Bab; 29, Ayet 15.
Protestanlığın kurucusu Lüther, çocuğun yaramazlıklarını ancak dayağın önleyeceğini söyleyerek, Kalvenizmin temsilcisi Wesley, çocuğun iradesini kırmak için günde on defa kırbaçlanabileceğini söyleyerek dayağı savunmuşlardır.

[114] Nahl, 16/126.

[115] M.E. Ay Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükafat ve Ceza, s. 50-55.

[116] A. Dodurgalı, İbn Sina Felsefesinde Eğitim, s. 178.

[117] Geniş bilgi için bak. M. Emin Ay, Din Eğitim ve Öğretimindede Mükafat ve Ceza.

[118] F. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 17-18

[119] F. Dodson, a.g.e-, s. 221.

[120] F. Dodson, a.g.e., s. 222.

[121] A. Yörükoglu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 155.

[122] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 98-109.

5- KUR'AN'DA EĞİTİM ENGELLERİ VE GÜÇLÜKLERİ
A) İlgisizlik Ve Boşvermişlik:
B) Bilgisizlik:
C) Gaflet ve Sonucu (Kalbin Mühürlü Oluşu):
D) Şuursuz Taklid (Ataları İzlemek):
E) Kibir ve inat:
F) Yanlış İlişkiler:
G) Aşırı Sevgi

5- KUR'AN'DA EĞİTİM ENGELLERİ VE GÜÇLÜKLERİ

İnsan ömrünün her dönemini kapsayan ve çocukluk dönemi eğitimi için de geçerli olan yukarda anlatılan metodları, İslamın ana prensipleri ile birleştirip kaynaştıran herkesin, çocuğunu, vatanına milletine faydalı, anasına babasına itaatli, dinine devletine hizmet eden bir kişi olarak yetiştireceğine inanıyoruz. Ancak, çok çetin bir iş olan çocuğu eğitme görevinde karşılaşılacak bazı güç-lüklerde mevcuttur.

K Kerim insana kendisini eğitmenin usullerini gösterdiği gibi onu bu işten alıkoyabilecek bir takım engelleri de haber verir. Bunların zikredilmesi ve insanların bu konuda dikkatlerinin çekilmesi bile, insanın her yönü ile eğitime açık olduğunun bir göstergesidir. Şimdi insanı eğitimden alıkoyabilecek engeller üzerinde duralım. [1]

A) İlgisizlik Ve Boşvermişlik:

Bu engellerin birincisi boşvermişliktir. İnsanoğlu gördüğünü anlayabilecek onu değerlendirebilecek bir yaratılışta olduğu halde bir boşvermişlik içine girer. İşte bu durum onu ilmi, fikrî ve teknik açıdan dış dünyayı değerlendirmekten alıkoyar. Kendi iradeleri ile ibret alıp birşeyler öğrenecekleri, kendilerini eğitebilecekleri olaylardan yüz çevirip geçer giderler.[2] Böylece çok önemli bir eğitim imkanını da kaçırırlar.

Yüce Allah'ın, bilgi edinebilme ve onu beceri haline getirebilme konusundaki genel hükmü, bir anlamda önemli bir güçlük olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet vermişse şüphesiz ona çokça hayır verilmiştir. Bundan ancak akıl sahipleri ibret alır". ***[3]***

Hikmetin[4] öğrenilebilmesi için, onun sadece ortaya konması yetmez. Aynı zamanda öğrenmek isteyenin de almaya hazır olması, konuyu ilgi alanına dahil etmesi gerekir. Bu da ancak tezekkür (akıl ve kalp temizliği) ile olur. Zaten yaygın olarak kabul edildiğine göre, öğrenme bireysel bir özellik taşımakta, birey öğrenmek istemedikçe öğretme işi gerçekleşmemektedir. [5]

Her insan, kendine öğretilmek istenen şeyleri öğrenir diye de bir kaide yoktur. Öğrenme, ancak öğrenme isteği ile olur. Öğrenip uygulayabilme ise, öğrendiğini

benimsemekle mümkündür. Onun için, yaptığı faaliyetlerden bir sonuç alamamak, başarısızlığa uğramak ihtimali, eğiticinin daima hazır olması gereken bir sonuçtur. Böyle bir başarısızlık ihtimalini bertaraf edebilmek için, çocukta önce eğiteceğimiz konuya bir ilgi alanı oluşturmamız gerekir. Böylece çocuğu önce bilgiyi, hikmeti, eğitsel değerleri almaya hazır hale getirmiş oluruz. Çocukta bu psikolojik halin fiilî tezahürlerini gördükten sonra onu eğitmeye başlamalıyız. İnsan yaratılışında potansiyel halde bulunan ve eğitilebilmesine ilk engel olarak karşımıza çıkan bu ilgi alanının yokluğu, eğitimin ilk güçlüğüdür. [6]

B) Bilgisizlik:

İnsanın kendini eğitmeyip karanlıkta kalmasına sebep olan ikinci engel insanın kendisinde bulunan bazı istek ve arzularına bilgisizce uyması[7] onları yeterinden fazla hayata hakim kılması, hatta onları herşeyin ve her isteğin üstüne çıkarması, onları yüceltmesi onlardan başka, birşey istememesi, böylece görev, sorumluluk ve eğitimini unutarak sadece onlar için yaşamasıdır. Hatta bu durum bazan o kadar aşırıya varır ki ilahî tebliğ, uyarılar, tavsiye ve nasihatlar bir tarafa bırakılıp nefsin kötü arzuları ve kaprisleri ilahi bir emirmiş gibi yerine getirilir. Bunun dışında insan bir başka davranış şeklini benimsemez. Ne kimseyi dinler; ne de kendi akl-ı selimine uyar. Bu konudaki tavrı sebebiyle hayvanlardan bile aşağı durumlara düşer. İnsan nefsinde bulunan yeme-içme, cinsel istek (şehvet), öfke ve kızma (gadab) özellikleri, insanı davranışa götüren temel motivasyonlardır. Onun için bunların her insanda bulunması ve fonksiyonel olmaları tabiidir, İnsanı yanlış davranışa götüren bunların varlığı değil, insanın bunları bilgisizce kullanması ve varlığını sürdürmek için araç olan bu duyguları amaç olarak görmesidir. İnsanın bunları bilinçli olarak kullanması ise mümkündür. Bu konuda birtakım yol göstericiler vardır.[8] İşte bu yol göstericilerin öğütleri dinlenirse bu konuda bilgili hareket edilmiş demektir. Yoksa insan öyle bir yanılgıya düşer ki ondan daha sapkın ve şaşkın kimse olamaz. Felsefede haz ahlakı adı verilen bu anlayışta insanı, yanlış davranışlar içine gömer, bırakır. Bu durumun çok acı sonuçları olur. İnsan hatalarını kendisi göremediği gibi başkalarının ikazlarını da dinlemez. Gün gibi açık olan durumlar ve gerçekler üzerinde düşünemez. Bunun sonucu kendisini hayvandan ayıran en büyük gücünden (aklından) mahrum kalır. [9]

C) Gaflet ve Sonucu (Kalbin Mühürlü Oluşu):

Eğitime bir diğer engel, Allah'ın kalplere ve kulaklara mühür, gözlere perde çekmiş olmasıdır. Onun için onlar ne görürler, ne anlarlar. Onları korkutsan da korkutmasan da farketmez.[10] Bunlarda hakikati bulma ve ondan yararlanma istidadı kalmamıştır. Asıllarındaki selameti kaybetmişler, kötü alışkanlıkları ile ikinci bir tabiat elde etmişlerdir.[11] Onların kalpleri vardır, fakat onu kullanamazlar. Dolayısıyla anlayışları kapanmıştır. Gözleri vardır. Apaçık hakikatleri göremezler. Kulakları vardır. Fakat kendilerini hakka, hakikate, iyi ve güzel davranışlara çağıran sesi işitmezler.

Bu ayette zikredilen *"Allah'ın onların kalplerini mühürlemesi*" olayı bir başka ayetle şöyle tefsir edilmektedir.

*"Sözlerinden dönmeleri, Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberlerini öldürmeleri ve "kalplerimiz kılıflanmıştır" demeleri sebebiyle -ki böyle bir durumun- tam aksine küfürleri sebebiyle Allah o kalpler üzerine mühür vurmuştur. Pek azı müstesna artık iman etmezler."****[12]**

Bu ayette çok açık olarak Allah Teala, kalplere mühür vurmanın kendisi tarafından re'sen yapılmadığını bildirmekte, bu durumun tamamen kulun davranışlarına bağlı olduğunu açıklamaktadır. Söz verip tutmamak, her yönüyle Allah'ı haykıran ve ona delil olan şeylerin bu durumunu inkâr etmek, bunları kendilerine açıklayan peygamberleri öldürmek gibi davranışların kalpleri kararacağı tabiidir. Daha sonra da sorumluluk almayan, sorumluluktan kaçan bu kişiler, işin kolayına kaçıp bu durumun müsebbibi Allah Teala imiş gibi "bizim kalplerimiz mühürlü. Onun için böyle yapıyoruz," kolaycılığına sığınırlar. Allah Teala bu ifadeyi "bilakis, tam aksine" ifadesi ile reddediyor. Ve asıl durumu açıklıyor. "Tam aksine küfürleri sebebiyle kalplerine küfürlerini tab etmiş, küfürde ısrar ve alışkanlıklarından dolayı bu durumu onlara tabiat yapmıştır. Burada kalplerimiz kılıftı ibaresi fıtraten kalplerimiz ne söylense etkilenmeyecek şekilde dışarıya kapalı manasına geldiği gibi kalplerimiz ilim deposudur. Binaenaleyh ilmimiz sayesinde biz artık nebilerden müstağniyiz anlamına da geldiği söylenmektedir.[13]Bu durumda da ilim ve bilgi ile öğünmenin ve onlara çok güvenmenin, insanları hakikatleri görmekten alıkoyduğu gerçeği gözler önüne serilmektedir.

Böylece Kur'an'ın ifadesine göre ortaya yeni bir engel çıkıyor. O da ilmine yeterinden fazla kıymet vermek, onu her türlü davranışın kaynağı olarak

değerlendirmek insanda bir gurur ve güvene sebeb olmasıdır ki, bu da onu nebilerden, onların öğrettiklerinden faydalanmaktan alıkoyar. İşte bu durum da eğitimin engeli olur. Allah'ın dalalette bırakması kalplere, kulaklara ve gözlere mühür vurması, insanların önlerine ve arkalarına sedler örmesi gibi insan davranışının kısıtlandığı sonucu çıkarılabilecek durumları aydınlatan ayetlerden birisi de bize göre aşağıdaki ayettir.
"Heva ve hevesini tanrı edinen ve Allah'ın bir bilgiye göre saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği gözünün üstüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir. Hala ibret almayacak mısınız?" ***[14]***

Bu ayete göre, Allah kimseyi zorla saptırıp eğri yola düşürmez. Fakat insan arzularını, kaprislerini kendisine tanrı yapıp onların peşinden koşunca, Allah'ın koyduğu psikolojik, fizyolojik ve o insanın çevresindeki sosyolojik kanunlar gereği sapkınlık içine düşer. Onun bu durumu Allah'ın koyduğu kanunlar çerçevesinde olduğu için "Allah'ın onu şaşırttığı" ifadesi kullanılmıştır. Yoksa, o doğru yolda iken veya doğru yola gitmek isterken, Allah onu şaşırtıp eğri yola düşürmüş değildir. Allah onu kendi haline terketmiştir.
Onların kötü niyet ve davranışları kulaklarına ve gözlerine perde olur. Peşinen redde kararlı olduklarından hakkı işitselerde anlamazlar, hakikati görmezler, yanlış düşünceleri doğru sanırlar. Kötü işleri kendilerine iyi gelir.[15]
Bir başka ayette de tevbe eden kişilerin Allah'ın öğütlerini dinleyeceği ve o öğütler karşısında sağır ve kör olarak davranmayacağı anlatılmaktadır. [16]Böylece sanki anlayış açısından körlük ve sağırlığın insanın iradî hareketlerinden olduğu insana hatırlatılmakta, insanın isterse bunlardan kurtulabileceği vurgulanmaktadır. [17]

D) Şuursuz Taklid (Ataları İzlemek):

İnsanı kendini eğitmekten engelleyen bir hususta atalarının yolunu şuursuzca takib etmek ve onların yolundan ayrılmamaktır. Kur'an bu durumu şöyle haber verir.
"Onlara; Allah'ın indirdiğine uyun denildiği zaman onlar,Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız dediler. Ya ataları birşey anlamamış, doğruyu da bulmamış idiyseler." ***[18]***
Kur'an çok açık olarak insanlığın ortak bir kültü olan ataların yolundan

gitmelerini onları şuursuzca taklid etmenin, bazan da insanların zararına olan sonuçlara yol açtığını, insanların hakikatleri bulmasına ve görmesine engel teşkil ettiğini haber vermektedir. Ayetin devamında bu kişilerin çobanın bağırmasını duyup ona cevap vermeyen hayvanlara benzediği söylenir ve bunlar bu hallerinden dolayı kör, sağır ve dilsiz olarak nitelenir. Ataya olan saygı, onun miras bıraktığı kültürü yeni nesillerin elde etmesi olgusu sosyolojide sosyal miras terimi ile karşılanır. Sosyal mirasa insanların temayülü vardır: Fakat sosyal mirasın içinde zamanın şartlarına göre oluşmuş, fakat geçerliliğini yitirmiş davranış kalıpları da bulunabilmektedir. İşte bunlar ayıklandıktan sonra sosyal mirası yaşatmak bu konuda bilinçli olmak demektir. Böyle bir ölçüt getirmeden sosyal mirasa sahib çıkmak Kur'an'ın ifadesiyle kör, sağır ve dilsiz olmak demektir.

Kur'an, İslamlaştığını zannederek İslamdan uzaklaşmanın iki çeşidi üzerinde durur. Bunlardan birincisi, İslamın esasına ait olmayan basit meselelerde taassup göstererek asıl meselelerde ihmal, ikincisi ise, asırlar öncesinin içtimaî şartlarına göre derecelenmiş olan dini vazifelerin bu konumlarının şekil olarak korunmasıdır. Bunun neticesinde yeni nesiller ya özünü anlamadığı kurallardan uzaklaşmakta, ya da işe yaramaz olan fikirliler olarak boyun eğmektedir. Bu çemberi kıranlar ise, bütün cemiyet tarafından tepki görmektedir.[19] M. Akif, bu tutumu "böyle gördük dedemizden" diye küçümsemekte ve yermektedir.[20] Bu tutumun dinde yeri olmadığını ve merdud olduğunu söylemektedir.

Kur'an, peygamberlerin, insanları Allah'a davet ederken getirdikleri aklî deliller karşısında yanlış yolda da olsalar atalarının yolundan ayrılmadıklarını sık sık vurgulamakta, hatta bunların zaman zaman kaba kuvvete başvurduklarını haber vermekte ve bunu fikren tükenmişliğin bir işareti saymaktadır. [21]

E) Kibir ve inat:

İnsan için diğer bir engel de kibirlilik, büyüklenmek ve inatla hareket etmektir. Kibir ve gururları insanların başkalarından yardım istemelerini engeller. Kendi kendilerini herşeyi yapmak için yeterli görerek kimseye danışmaz, kimseden yararlanmaz da azarlar.[22] Hatta görerek inandıkları ve yakinen bildiklerini zulüm ve kibirlerinden dolayı inkar ederler. Böyle bir psikoloji insanı karanlığa götürür.[23] Onun bu psikolojisi, onda giderek kendi yaptıklarının en güzel ve en doğru olduğu yolunda bir kanaat uyandırır. Böylece onları en güzel

davranışlar olarak görmeye başlar.[24] Kendilerinde oluşan inatçılık huyu ise onların felaketine sebep olur. [25]

F) Yanlış İlişkiler:

Eğitimde bir başka engel, insanın yanlış dostluklar kurması, yanlış rehberler seçmesidir. Böylece, kendisine faydalı olup yol gösterecek olanları da böyle bir faaliyetten alıkoymuş olur. [26] Bu durumda onların eğitilmesine engel olur.[27]

G) Aşırı Sevgi

Eğitimde karşılaşılacak diğer güçlük çocuk sahibinin (eğitimle görevli ana babanın) bizzat kendisinden kaynaklanır. Evlat gibi büyük bir nimete kavuşan ana baba, bu nimetle gurur ve kibire kapılır. Bu gurur ise insanı yanıltır. Bu konuya temas eden birçok âyetin[28] yanında, aynı manâyı taşıyan iki âyet vardır:
"Artık (habibim), onların ne malları, ne evlatları seni imrendirmesin. Allah bunlar sebebi ile onları dünya hayatında azaba çarptırmayı ve canlarının da kendileri kâfir oldukları halde güçlükle çıkmasını ister" ***[29]***
Ayetin açık ifadesine göre, bazan evladın insana saadet vermek şöyle dursun, onun bu dünyada rezil, ahirette de azaba duçar olmasına sebep olabileceği ihtar edilmektedir. Eğer evlat güzel yetiştirilip insana yakışır bir hayat geçirmesi temin edilmezse, ana babanın vebal altında kalmasına sebep teşkil eder. Âyette ayrıca, insanın çocuklarını yetiştirmek için bu dünyada keder ve acı çekeceğine işaret edilmektedir. Ancak, çekilen bu zahmetin ahirette karşılığının alınabilmesi için iman etme niteliği şart koşulmaktadır. Eğer bu kişi kâfirse, çektiği zahmetin semeresini hiçbir surette alamayacaktır. Halbuki mümin, çocuğunu eğitmek için bu dünyada çektiği elem, keder ve gönül azabının mükafatını, ecir ve sevabını ahirette görecektir. Bundan dolayı dünyada bu hususta çekilen elem ve keder, mümin için külfet değil bir nimettir. Onun için âyette azap, müminlere nisbet edilmemiştir.[30] Bu âyet aynı şekilde iki kere tekrar edilmiştir. Tekit, konunun önemine binaen yapılır. Eğitimde görülen bu güçlük, Hz Nuh'un ağzından şöyle beyan edilmektedir:
"Nuh dedi: Ey Rabbim! Hakikaten onlar bana isyan ettiler. Mal(lar) ve evlat(lar)

kendilerinin hüsranından başkasını artırmayan kimselere uydular". ***[31]***
Çocuk eğitmede bakım ve gözetim zorluğunu zimmen ifade eden bir başka âyet de şudur:
"Kadınlara, oğullara.... aşırı sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmektedir". [32]
Bu sevginin çokluğu, çocuğu eğitmek için başvurmamız gereken metodları uygulamaktan bizi alıkoymamalıdır. Ana-babanın, yavrularının yorulup üzülmemesi ve rahat etmesi için onu terbiye eden ciddi işleri ihmal etmeleri, aslında şefkat değil, bir nevi ihanettir.[33] Ana-babanın çocuklara karşı takındıkları en yaygın tavırlardan aşırı koruma, aşırı hoşgörü ve düşkünlük, çocuklara boyun eğme ve çocuklar arasında ayırım yapma[34] gibi çocuğun ilerdeki hayatında bağımlılık, bencillik, hükmetme ve saygısızlık, saldırganlık gibi olumsuzluklara yol açan tutum hataları hep sevginin ölçüsüz ve sınırsız" olmasındandır.
Hoşgörü, çocuğu canının istediğini yapmakta serbest bırakmak anlamına alınmamalıdır. Böyle bir sınırsızlığı modern psikoloji de tasvip etmez. Çocuk, zaman zaman engellenmelidir. İtaate alıştırılmalıdır. Çocuğa olmaz demenin zorluğundan kaçan bazı anne-babalar, bu konuda modern psikolojiyi bir sığınak gibi görürler. Bu düşünce yanlıştır. [35]
Bu arada çocuğu şımartma endişesiyle de ona olan sevgi ve şefkatimizi göstermeyi ihmal etmemek de gereklidir. Çocuğa karşı olan sevgimiz her fırsatta ona belli edilmeli, kucağa almak, öpmek, okşamak, onunla oynamak gibi çeşitli eylemlerle ortaya konmalıdır.
Anne babanın çocuğa olan sevgisine sınır koymaması bazan çocuk için sıkıcı olabilir. Bu hususun da göz Önünde bulundurulması gerekir. Sevgi konusunda bu dezavantaj, sevgiyi karşılıklı yaşamak, sevgiye, saygı ve güven katmakla bertaraf edilebilir.[36]
Bu sevginin sınırı iyi tesbit edilmezse ne kadar vahim sonuçlar doğuracağını Yüce Allah şu ayetle bize haber vermektedir.
"Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için ancak bir imtihan aracıdır. Büyük ecir ise Allah katındadır." ***[37]***
Bu ayette imtihan aracı anlamına fitne kelimesinin kullanılışı herhalde çocuğa yönelik sevginin sınırsızlığında ortaya çıkacak tehlikeye dikkat çekmek için olmalıdır.
Sevginin çocuk eğitiminde sınır kabul etmez bir şekilde etkili oluşu, bazı

aksaklıklar meydana getirir. Bunun sonucu şımarma dediğimiz olay ortaya çıkabilir. Şımarık çocuk ise, her an için ortalığı karıştıracak bir yapıya sahiptir. Yani ana ile baba arasında veya bulunduğu toplumda, huzursuzluk sebebi olur. Aşırı hoşgörü ve düşkünlük çocuğu bencil yapar. O, daima diğerlerinin dikkatini çekmek ve kendisine hizmet edilmesini temin etmek ister. Böylece çocuk, gerek ev içinde gerekse ev dışında çok zayıf bir sosyal uyum gösterir. [38]

İnsanlardaki fıtrî evlat sevgisinin ayrıca onlara süslü gösterilmesinin sebebi, çocuk yetiştirmek gibi son derece güç bir işi külfet halinden çıkarıp nimet haline dönüştürmek içindir. Belki durum böyle olmasa idi, çok kimse evladının bakım, gözetim ve eğitimi konusunda kayıtsız kalırdı. Bu duygunun yoğunluğu ile evladın bakım ve gözetimi paralellik arzeder. Kişi evladına ne kadar çok sevgi beslerse o kadar iyi eğitir. Şöyle de denilebilir: Ebeveyn, çocuğunu ne kadar iyi eğitmişse ve bu konuda ne kadar çok gayret sarfetmişse, evladını o derece fazla seviyor demektir.

Demek ki, çocuk eğitiminde iki tip güçlük vardır. Bunlardan ilki çocuktan kaynaklanır. Çocuğun, verilen eğitimi almaya hazır olması gerekir. Buna hazır olmayan çocuğu eğitmek mümkün değildir. İkinci zorluk ise eğitenle ilgilidir. Çocuğun, insana verdiği gurur kibir ve aşırı sevgi duygusu eğitimin layıkı ile yapılmamasına sebep olabilir.

Bu iki tür engeli aşan ana baba ve çocuklar, üzerinde durulan metodlara başvurmak suretiyle, çocuklarının iyi bir insan, iyi bir mümin olması hususunda önemli gelişmeler sağlayabilirler.

Eğitimini gerçekleştiremeyen insan böyle bir imkandan yaratılışı sebebiyle mahrum bulunan hayvandan da aşağı olur. Hatta yaratılmışların en aşağısı durumuna düşer.[39]

Kur'an'ın insanın eğitilmesi için birtakım usuller göstermesi, eğitime engel olacak durumlardan bahsetmesi de insanın eğitilebilecek bir yapısı olduğunun delilidir. Bu bakımdan insan, kendi eğitiminden hiç bir şekilde vazgeçmemelidir.

Ayrıca insan, sadece kendini eğitmek ile de yetinmemelidir. Kendisine verilen akıl ve diğer yeteneklerle kendi çevresini de (sosyal-fizik) eğitmeli ve geliştirmelidir. Bu onun bir başka sorumluluğudur. [40] Bu konuda da insan sınırlandırılmış olduğunu bilmeli, imar (eğitim ve düzenleme) faaliyetlerinde sınırsız olduğunu düşünmemelidir. Eğitimde çevresindeki insanların özelliklerine, ferdi farklarına[41] ve eşyanın taşıdığı özelliklere dikkat etmek zorundadır.[42]Yoksa insani özelliklerin bozulmasından, AİDS gibi büyük

felaketler, ferdî farklılıklara uyulmamasından, eğitim başarısızlıkları ve eşyanın özelliklerini doğadaki dengeyi ihmalden, çevre felaketleri (hava kirliliği, ekolojik dengenin bozulması, su kirliliği v.b. gibi) meydana gelir. [43] Diğer insanların eğitimi ve çevrenin imarında görülen tabiatını aşmamak ve bozmamak gibi sınırlar, insanın kendi eğitiminde de karşımıza çıkmaktadır. Bunlara uyulmadan yapılan eğitimin sonuçları olumsuz olacaktır.[44]

---

[1] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 113.

[2] Yusuf, 12/105; Necm, 53/29.

[3] Bakara, 2/269.

[4] Hikmet: sözde ve harekette isabet edebilmek demektir. Bak. H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. II, s. 914.

[5] S. Ç. Özoğlu, Eğitimde Rehberlik, s. 13.

[6] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 113-114.

[7] Rum, 30/29; Furkan, 25/43-44.

[8] Kasas, 28/50.

[9] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 114-115.

[10] Bakara, 2/6-7.

[11] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. I, s. 212.

[12] Nisa, 4/155.

[13] H. Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, c. III, s. 1515.

[14] Casiye, 45/43.

[15] S. Ateş, Yüce Kuranın Çağdaş Tefsiri, C. VIII, s. 338-339

[16] Furkan, 25/73

[17] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 115-117.

[18] Bakara, 2/170.

[19] S. Halim Paşa, Buhranlarımız, s. 272.

[20] M. A. Ersoy, Safahat, 2. Kitap, s. ??

[21] Y.Ş. Yavuz, K. Kerimde Tefekkür ve Tartışma Metodu, s. 51. (Ayetler; Araf, 7/81-82-120-124-173; İsra, 17/76; Meryem, 19/46-47; Taha, 20/71; Ankebut, 29/24; Şuara, 26/29, 46, 116).
Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 117-118.

[22] Alak, 96/6-7

[23] Nahl, 27/14.

[24] Fatır, 35/8; Zümer, 39/56-58

[25] Mümin, 40/60-63. Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 118-119

[26] Araf, 7/30.

[27] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 119.

[28] Meryem, 19/32

[29] Tevbe, 9/55-85.

[30] M. Vehbi, H. Beyan, c. V, s. 2036.

[31] Nuh, 71/21.

[32] Âl-i Imrân, 3/14.

[33] Kınalızade, Ahlak-ı Alâ'î, s. 115.

[34] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 153-155.

[35] F. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 16.

[36] F. Kanad, Kısaltılmış Pedagoji, s. 51-52.

[37] Tegabun, 64/15

[38] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 53.

[39] Tin, 95/5.

[40] Rum, 30/41.

[41] İsra, 17/84.

[42] Rahman, 55/88.

[43] H. Atay, "Milletin Saadeti" İslam Araştırmaları, c. II, s. 16

[44] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 119-122.

6- KUR’AN’DA DİN VE AHLAK EĞİTİMİ PROGRAMI

6- KUR’AN’DA DİN VE AHLAK EĞİTİMİ PROGRAMI

Gelişme çağlarına göre din eğitiminin konuları neler olmalıdır? Bu soruya, Kur'an. Hz. Lokman'ın oğluna öğütlerini zikrederken temas etmektedir. Ancak burada zikredilen eğitim konuları bir zamanlama yapılmadan verilmektedir. Bu programın çocuğun belirli yaş dönemlerindeki psikolojik gelişimine göre değişik şekilde uygulanılması gerekmektedir. Gene bu programın önemli bir kısmı, gelişim dönemlerinin ancak ikinci aşamasından itibaren uygulama alanı bulabilmektedir. Çünkü birinci dönem (bebeklik) de çocukta zihni faaliyetler yeteri kadar gelişmemiştir.

Ancak burada şu hususa temas etmek yerinde olacaktır. Çocuk eğitimi çok yönlü ve karmaşık bir iştir. Çocuğun dini ve ahlakî eğitimi bu yönlerden sadece birisidir. Duygusal, zihinsel, sosyal alanlarda, hatta motor ve dil gelişimi gibi çok spesifik gözüken hususlarda bile yapılacak eğitim, din ve ahlak eğitimini etkiler. Eğitimde daima gözönüne alınması gereken ilkelerden biri olan bütünlük (totalite) ilkesi, din eğitimini, bu alanlar ile birlikte düşünmeyi gerektirmektedir. Bundan dolayı biz, tek başına din eğitimi ile ilgilenip çocuğun eğitiminin diğer yönlerini ihmal eden bir tutumun din eğitimini de aksatacağını düşünmekteyiz. Bu nedenle din eğitimi için öngörülen programı uygularken, genel eğitimin tüm alanlarına da dikkat etmenin, onların çocuğa kazandırılması için gerekli özenin gösterilmesinin gerekli olduğunu düşündüğümüzden çalışmamızda bu konulara da yer vermeyi doğru bulduk. Bu bağlamda, ancak öncelikler söz konusu olabilirdi. Biz de diğer alanlara göre din duygusu gelişimi alanına öncelik verdik. Yeri geldikçe nüzul sebebi ile kendimizi sınırlamadan bu konulara temas ettiğini düşündüğümüz ayetleri verdik. Bu yaklaşım Kur'an'ın, insanın her yönü ile yetiştirilmesini tavsiye

ettiği kanaatinden kaynaklanmaktadır. Çünkü insanı her yönü ile "en iyi yaratılışlı" olarak bildirmektedir.

Şimdi Kur'an'ın'ı, doğrudan çocuk eğitimini doğrudan konu alan ayetlerine bakalım. Kur'an'da çocuklara, belirli dönemlere göre verilecek eğitim ve onun temel konuları şu ayetlerde belirtilir.

"Lokman oğluna öğüt vererek: Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk büyük bir zulümdür, " demişti.

"Biz insana ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılarla taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce bana, sonra da ana-babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur.

Dönüş ancak banadır. "
"Eğer onlar, seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme, onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı haber veririm. "
" (Lokman öğütlerine devamla şöyle demişti) Yavrucuğum! Yaptığın iş (iyilik veya kötülük) bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa yine de Allah onu (senin karşına) getirir. Doğrusu Allah, çok lütufkârdır, her şeyden haberdardır. "
"Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar azmedilmeye değer işlerdir. "
"Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş övüngen kimseleri asla sevmez. "
"Yürüyüşünde tabiî ol. Sesini alçalt. Unutma ki seslerin en çirkini merkeplerin sesidir." ***[1]***
Bu ayetlerden ortaya çıkan programa göre, çocuklara verilecek temel kavramlar şunlardır:
1- Allah kavramı (ona ortak koşmama ve ona inanma)
2- Ana-babaya saygı
3- İtaatkârlık
4- İnsanlarla iyi geçinmek
5- İyilik ve kötülük kavramlarını kazandırarak vicdanı oluşturmak
6- Namaz ve ibadet kavramı
7- İyiliği emir, kötülükten nehyetme bilinci ile insanlara yardım etme
8- Sabır
9- İnsanlarla iletişim kurmak
a- İnsanları küçümsememe, onlardan yüz çevirmeme
b- Tevazu (Kibri terketme)
c- Tabiîlik (Samimiyyet)
d- İnsanlara alçak sesle konuşmak sesini yükseltmekten kaçınmak
Yukarda zikri geçen bu kavramların hepsi belirli bir yaş döneminde verilemez. Bu konular her yaş döneminin özelliklerine ve çocuğun idrak derecesine göre ergenlik çağına kadar çeşitli yöntemlerle, zaman zaman taklidle, zaman zamanda şuurlu hareketlerle çocuğa kazandırılmaya çalışılır. Bu ayetlerin dışında çocuk eğitimine temas eden veya çocuğu konu alan başka ayetler de vardır. Kur'an'da çocuğu doğrudan konu edinen ayet sayısı 297'dir. Dolaylı olarak çocuktan

bahseden ayetlerle birlikte bu sayı 342'ye yükselir.[2] Fakat bunların muhtevaları bu programdan çok farklı konular değildir. Onun için bu programı yeterli görmekteyiz. Zaten program iyilik yapmak, kötülükten kaçınmak ve bunları başkalarına tavsiye etmek gibi son derece geniş kapsamlı ve her türlü yoruma açık kavramlarla düzenlenmekte, daha sonra da özellikle insanlarla iletişim kurmakta çok önemli olan dört erdem üzerinde durulmaktadır. Bu konular uygulamada geniş bir alanı kapsamaktadır. Onun için programı tesbit açısından bu ayetleri yeterli gördük.

Eğitim programına konu olabilecek hususları toplu olarak kapsayan Kur'an'da bir bölüm daha vardır. İsra suresi 9-39 arasındaki ayetler de bize belli bir eğitim programı vermektedir. Bu ayetlerin 9-20 arasındakiler insan psikolojisinden bahseder. İyi davranışta bulunan müminlere mükafat vadeder. İnanmayanları azab ile tehdid

eder. İnsanın hayrı da şerri de istediğini, çok aceleci olduğunu, geceden ve gündüzden ibret alabileceğini, davranışlarının muhasebesini yapabileceğini, hidayeti ve delaleti anlatır. Sonra devam eder.

***21**- "Baksana, biz insanların kimini kiminden nasıl üstün kılmışızdır! Elbette ki ahiret, derece ve üstünlük farkları bakımından daha büyüktür."*

***22**- "Allah ile birlikte bir ilah daha tanıma! Sonra kınanmış ve kendi başına terkedilmiş olarak kalırsın."*

***23**-"Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine "Uf!" bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle."*

***24**-"Onları esirgeyerek alçak gönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: "Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!" diyerek dua et."*

***25**-"Rabbiniz sizin kalpleriniz dekini çok iyi bilir. Eğer siz iyi olursanız, şunu bilin ki Allah, kötülükten yüz çevirerek tevbeye yönelenleri son derece bağışlayıcıdır."*

***26**- "Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma."*

***27**-"Zira böylesine saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdırlar. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür."*

***28**- "Eğer Rabbinden umduğun (beklemek durumunda olduğun) bir rahmet için onların yüzlerine bakamıyorsan, hiç olmazsa kendilerine gönül alıcı bir söz söyle."*

***29**-"Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, (kaybettiklerinin)*

hasretini çeker durursun."
***30**- Rabbin rızkı dilediğine bol verir, dilediğine daraltır. Şüphesiz ki O, kullarından haberdardır, (onları) çok iyi görür."*
***31**- "Geçim endişesi ile çocuklarınızın canına kıymayın. Biz, onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur."*
***32**- "Zinaya yaklaşmayın. Zira o, bir hayasızlıktır ve çok kötü bir yoldur."*
***33**- "Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın muhterem kıldığı cana kıymayın. Bir kimse zulmen öldürülürse, onun velîsine (hakkını alması için) yetki verdik. Ancak bu velî de kısasta ileri gitmesin. Zaten (kendisine bu yetki verilmekle) o, alacağını almıştır."*
***34**- "Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar, ancak en güzel bir niyetle yaklaşın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz sorumluluğu gerektirir."*
***35**- Ölçtüğünüz zaman tastamam ölçün ve doğru terazi ile tartın. Bu, hem daha iyidir hem de neticesi bakımından daha güzeldir."*
***36**-"Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur."*
***37**- "Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen (ağırlık ve azametinle) ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin."*
***38**- "Bütün bu sayılanların kötü olanları, Rabbinin nezdinde sevimsizdir."*
39**-"İşte bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir. Allah ile birlikte başka ilah edinme; sonra kınanmış ve (Allah'ın rahmetinden) uzaklaştırılmış olarak cehenneme atılırsın."**[3]
Yukarıdaki programa ek olarak bu ayetlerde de şu konular üzerinde durulmaktadır.
a) Kalb temizliği
b) Akrabayı gözetme
c) Yoksulu gözetme
d) Yolcuyu gözetme
e) Tatlı sözlü (Gönül alıcı) olma
f) Verdiği sözde durma
g) Dengeli harcama alışkanlığı kazanma h) İsraftan kaçınma
i)Cimrilikten kaçınma
i) Zinaya yaklaşmama
j) İnsan öldürmeme
k)Başkasının(yetimin) hakkını yememe, ölçüyü doğru yapma

1)Bilgisizce inat etmeme

Kur'an'ın büyük küçük herkes için öngördüğü ahlak ilkelerini kapsayan program bu uygulamada Lokman süresindeki programla birleştirilerek çocuğa kazandırılmaya çalışılmalıdır. Bu çalışmada bunlar da dikkate alınmıştır. [4]

---

[1] Lokman, 31/13-19.

[2] İ. Canan, Kur'an'da Çocuk, s. 17-20.

[3] İsra, 17/9-39.

[4] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 125-130.

7- AİLENİN ÇOCUK EĞİTİMİNDEKİ YERİ VE SORUMLULUKLARI
A) Ailenin Çocuk Eğitimindeki Yeri
1- Duygusal Ortamın Yoğun Oluşu:
2- Çocuğun Eğitilmeye Son Derece Uygun Bir Yaşta Olması
B) Ana Babanın Çocuğa Karşı Sorumlulukları
1- Evlilik Öncesi Sorumlulukları (Eş seçimi)
2. Hamilelik Dönemi Sorumlulukları
a) Psikolojik ve Duygusal Hayatın Düzenlenmesi
b) Çocuğu Yaşatma
3. Doğum Sırasındaki Sorumluluklar
4. Doğum Sonrası Sorumluluklar
a) Çocuğun Bakımı ve Gözetimi
b) Çocuğun Eğitimi

7- AİLENİN ÇOCUK EĞİTİMİNDEKİ YERİ VE SORUMLULUKLARI

A) Ailenin Çocuk Eğitimindeki Yeri

Aile, toplumun numunesi ve onu meydana getiren parçaların en küçüğüdür. Ana, baba ve evlenmemiş çocuklardan meydana geldiği kabul edilen aile kurumunun sağlam temeller üzerine oturması, mutlu ve huzurlu olması, toplumun da mutlu ve huzurlu olması sonucunu doğurur. Dünya hayatına gözümüzü açtığımız, ilk nefesimizi aldığımız, ilk lokmamızı tattığımız, ilk üzüntü ve sevinç duygularını yaşadığımız ve ilk eğitimimizi aldığımız ortam, aile fertlerinin çevrelediği ortamdır. Kişide şahsiyet oluşmasının cereyan ettiği en uzun dönem de aile içinde geçer.
İslâm, aile hayatına büyük önem vermiş, insanları aile kurmaya teşvik etmiş ve huzurlu hayat tarzının ancak aile içinde geçeceğini haber vermiştir. "İçinizden bekarları evlendirin. "[1] diye bir taraftan aile kurmayı teşvik ederken, bir taraftanda aile kurulmasında yardımcı olmayı insanlara bir görev olarak yüklemiştir.
"İçinizden kendisiyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi, onun varlığının belgelerindendir. Bunlarda, düşünen millet için dersler vardır." ***[2]***
Bu âyette de Yüce Allah, aile ortamını tarif etmekte, ailenin muhabbet ve rahmet üzerine kurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Aile mutluluğu, ancak bu muhabbetin varlığı ile gerçekleştirilebilir. Ayette aynı zamanda, ailede kadından beklenen rolün erkeğini huzura kavuşturacak davranışlar olduğu belirtilmiş, erkeğe ise, huzura kavuşabileceği yegâne ortamın ancak aile yuvasında mevcut olduğu haber verilmiştir.
İslama göre aile, fertleri arasında sevgi ve muhabbetin var olduğu, erkeğin saadet ve huzuru yuvasında aradığı, kadının ise 'kocasını rahat ettirip huzura kavuşturmak için çırpındığı şartlarda gerçekleşir. Bu şekilde, duygusal sınırları çizilen ailenin, saadet ve mutluluğu kolayca elde edeceği muhakkaktır. Ailede karı ve koca arasında hasıl olan muhabbet, bu mutluluğun anahtarıdır. Bu muhabbet insana, eşini ana-babasından, kardeşlerinden daha kıymetli bir duruma getirir. İşte bu durum, Allah'ın azamet ve kudretine en büyük delildir.[3]Bir ailede sevgi ve muhabbetin var edilebilmesi ve sürdürülebilmesi için genellikle

şu şartlar öngörülmektedir. [4]

1- Aile fertlerinin tümünün birbirleri karşısında, "değerli" olabilmeleri,
2- Birbirlerine güven duyabilmeleri,
3- Yakınlık ve dayanışma içinde olmaları,
4- Sorumluluk duymaları (anne-baba rolünü gerektiği gibi oynamaları)
5- Zorluklarla mücadele ederek onların üstesinden gelebilmeleri
6- Kendini gerçekleştirme ve mutluluk içinde yaşama için uygun ortamı oluşturabilmeleri
7- Sağlıklı bir manevî yaşama sahib olmaları

Aile ortamı bu ihtiyaçları karşılamalıdır. Yoksa sistem sağlam temeller üzerine oturmamış olur. Dolayısıyla da sevgi ve muhabbet ortamı oluşmaz.

Evlenmenin temel gayesi ve insana asıl faydası, evlât yetiştirmektir. İnsana şehvet duygusu ve evlilik kurumu, nesli yaşatmak ve âlemi insan oğlundan boş bırakmamak için verilmiştir. [5] Allah Teâlâ insan neslinin devamını, bu duygunun hukukî tatmin yeri olan aile kurumu vasıtası ile gerçekleştirmiştir.

Tabiî âlem gibi, insan iradesini de hükmüne tâbi tutan ezelî bir nizam vardır. Bu ilâhî nizam olmasa idi insan nesli kalmazdı.

Erkek-kadın arası cinsî cazibe, neslin bekasını, doğan çocuklara anne ve babalarının tabiî sevgisi ise, bu nesillerin bakımını sağlamakta[6] ana ve babanın, çocuklarına karşı olan bu tabiî hisleri, insana çok zor gelen bu bakımın onlar tarafından istenen ve aranan, hatta olmadığı zaman tatminsizlik doğuran bir zevk haline dönüşmesine sebep olmaktadır. [7]

Kur'an-ı Kerim'de, çocuk sahibi olma duygusunun insana, olduğundan daha güzel gösterildiği beyan edilmektedir. [8] Ayrıca, çocuğun ana ve baba için neler ifade ettiği şu âyette açık seçik gösterilmiştir:

"Mal ve çocuklar, dünya hayatının süsüdür." ***[9]***

Ana-babası için her şey demek olan bir çocuk için de, ana ve babası her şeydir. Yani, anne ve babanın çocuklarına sevgisi karşılıksız değildir. Çocuk da anne ve babasını çok sever. Aile ortamı, çok duygu yüklü bir ortamdır. [10] Bu bakımdan, çocuk eğitiminde etkili olan faktörlerin başında aile gelmektedir. Küçüklerin bakımı ve terbiyesi, ana ve baba için hem hak hem de vazifedir. [11]

Gerçek şudur ki, çocuğun hem ruhen, hem bedenen gelişmesi için en iyi ortam aile ortamıdır. Çocuk, ihtiyaç hissettiği sevgi, şefkat ve ilgiyi ancak ailenin sıcak

yuvasında bulabilir. Bu durumun en canlı delili, fevkalâde maddî imkanlara sahip bile olsa, çocuk bakımı ile ilgilenen müesseselerin ailenin yerini tutmadığının kesinlikle tesbit edilmiş olmasıdır. Bundan dolayı bu tip kurumlara, ancak son çare olarak başvurulması düşüncesi, genelleşmiş bir kanı olmuştur. [12]

Kur'an-ı Kerim, eskiden beri bilinen bu gerçeğe, Hz. Musa'nın çocukluğunu anlatırken temas etmektedir. Firavun'un öldürtmesi korkusundan dolayı, annesi tarafından bir sepet içinde Nil Nehri'ne bırakılan Hz. Musa, sarayın önünden geçerken bakıcılar tarafından görülür ve saraya alınır. Firavun ve ailesi tarafından çok benimsenen Hz. Musa, bakıcı kadını, bütün gayretlere rağmen emmez. O sırada Hz. Musa'nın annesi, çocuğa bakmak için kızı vasıtası ile saraya müracaat eder. Hz. Musa bu yeni bakıcı kadını emer. Böylece Hz. Musa'nın, bakımı, gözetimi ve terbiyesi için annesi görevlendirilir. Bakımı ve gözetimi için çocuğun annesine iade edildiğini bildiren bu ayetler şöyle son bulur.

*"Böylelikle biz onu, anasına, gözü aydın olsun, gam çekmesin ve Allah'ın vadinin gerçek olduğunu bilsin diye geri verdik. Fakat yine de pek çoğu (bunu) bilmezler."**[13]*

Kur'an çocuğun eğitilmesinde ana-baba-çocuk ilişkilerinin önemine, baba ile çocuk üzerine yemin ettiği şu ayetlerde de temas eder.

"Bu beldeye -ki sen bu beldedesin, babaya ve ondan meydana gelen çocuğa yemin ederim ki, biz insanı (yüz yüze geleceği bir çok) zorluklar içinde yarattık." ***[14]***

Kur'an'ın çok önemsediği şeyler üzerine yemin ettiği bilinen bir gerçektir. Bir şeyin önemi vurgulanırken genellikle Kur'an onun üzerine yemin ederek bu işi gerçekleştirir. İşte bu önemsediği hususlardan biri de baba ile çocuğun her türlü ilişkileridir. Bu ilişkilerin başında da şüphesiz çocuğun bakımı ve eğitimi gelir. Zaten ayetin devamında zikredilen "nice zorluklar'ın kapsamına giren hususlardan birisinin de -ayetler arasındaki anlamca uyum kuralına göre- baba-çocuk ilişkileri yani çocuğun eğitimi olduğunu söyleyebiliriz.

Günümüzde, çocuk eğitimi konusunda aile unsurunun ne derece önem taşıdığı konu ile meşgul olan herkes tarafından anlaşılmış ve eğitimle ilgili tüm faaliyetler bu gerçek üzerine bina edilmiştir. Hatta bu konuda o kadar ileri gidilmiştir ki çocuğun hastalığı, iştah durumu v.b. gibi tıpla ilgili konularda bile, annenin tabii sezgisi ile tecrübeli kişilerden daha isabetli kararlar vereceği, konu-

nun en yetkili kişileri tarafından söylenmektedir. [15]
Çünkü bir anne çocuğunu başka hiç kimsenin bilemiyeceği biçimde tanır. Bundan dolayı bazı eğitimciler, okudukları ile duygularının ters düştüğü durumlarda anneye, duygularının gösterdiği yolu izlemesini tavsiye eder. [16]
Annenin, çocuğun bakımı ve eğitimi için önemi, çocukla annenin çeşitli sebeplerle meşgul olamaması halinde ortaya çıkan durumları anlatmak üzere eğitime "anne yoksunluğu" kavramını getirmiştir. Annenin, çocuğun hayatından çekilmesi, çocuğun tüm dış dünya ile ilişkisini kesmesine ve küsmesine sebep olur. Fransa'da Dr. Spitz tarafından 123 çocuk üzerinde yapılan araştırmalar, anne yoksunluğunun, çevreye ilgisizlik, bedensel ve ruhsal gelişim bozukluklarına sebeb olduğunu ortaya çıkarmıştır. II. Dünya Savaşında ana-babalarını kaybeden çocukların en iyi eğitimcilerin elinde yetiştirildikleri ve her türlü ihtiyaçları temin edildiği halde gelişim bozuklukları gösterdikleri tesbit edilmiştir. İlerdeki yaşlarda çeşitli bunalım belirtileri gösteren, intihar girişiminde bulunanların büyük bir bölümünün küçük yaşta annelerini kaybettikleri saptanmıştır.
Ailede özellikle anne çocuk ilişkisi çok yoğun duygularla yaşanır. Annesi ile beraber olan çocuklarla, anneden ayrı yetiştirilen çocuklar arasındaki farkların tesbiti için araştırma yapmak büyük bir gaddarlık olacağından doğrudan böyle bir araştırma yapılmamıştır. Fakat bir başka sebeple, insanlığın ilk ve asıl dilinin ne olduğunu tesbit etmek için Rusya Kralı II. Frederik'in yaptırmış olduğu deney, tesadüfen bu konuda bize bir fikir veren bir araştırmaya dönüşmüştür. Bu araştırmada insanlığın ilk dilini tesbit etmek için anneden ayrı tutulan çocuklar, sütanneye ve hemşirelerin bakımına terkedilir. Bu bakıcılar çocukları doyurur, her türlü bakımlarını yaparlar, fakat onlarla hiç konuşmazlar. Böyle büyüyen çocuklar sonuçta hangi dili konuşurlarsa veya eşyaya ne ad verirlerse insanlığın asıl ve ortak dilinin o olduğuna karar verilecekti. Sonuçta ise bütün bebeklerin öldüğü görüldü. Bu durumun en güçlü muhtemel sebebi olarak da çocukların anne sevgisi ve şefkatinden mahrum olmaları hususu düşünüldü.[17]
Çocuk yetiştirme yurtlarında ve bakım evlerindeki durum da pek farklı gözükmemektedir. Buralarda büyüyen çocuklarda da ruhsal bozukluklar görülmektedir. Bu nedenle diyebiliriz ki, ana-baba tarafından çocuğa gösterilecek sevgi, çocuk tarafından hiç bir zaman bir aşırılık olarak kabul edilmeyecektir. [18]
Çocuğu büyütme ve yetiştirmede ana-babanın çocuğu sevmesi ve benimsemesi

ilkesi psikolojiye "psikolojik ana-baba" terimini sokmuştur. Helen Deutsch çocuğu dünyaya getiren ana-babaya biyolojik ana-baba adını vermekte, kendilerinde analık-babalık nitelikleri bulunan ana-babaya da psikolojik ana-baba demektedir. Psikolojik ana-babaların başlıca özelliği, sevme yeteneğine sahip oluşlarıdır. Sevginin etrafında dizilen şefkat, hoşgörü anlayış, saygı, destek olmak, yol göstermek gibi nitelikler de psikolojik ana-babanın diğer nitelikleridir[19]

Çocukları ile iletişimini olumsuz kuran veya hiç kuramayan ana-babalar da psikolojide "reddeden ana-baba" terimi ile adlandırılır. Reddetmenin göstergeleri ihmal, hor görme, istememe gibi davranışlardır. Az da olsa görülebilen bu ana-babalar, aslında acınacak yaratıklardır. Onların reddedişi kendi hayatlarındaki trajedinin çocuklarına yansıtılmasından başka bir şey değildir. [20]

Ayrıca yapılan başka bir araştırmada çocuklarına karşı tutumları ölçüt olarak alındığında ana-babalar şu gruplara alınarak tasnif edilmiştir. (Lafore 1945)

a)Dikdatörler: Otoriteyi ve boyun eğmeyi öne çıkaranlar

b) İşbirlikçiler: Karşılıklı saygıyı öne çıkaran, herşeyi açıklayan ve kayıtsız şartsız boyun eğmenin gereğine inanmayanlar

c) Kararsızlar: Duruma göre tavır değiştiren ve kötü durumlar ortaya çıktığında bocalayanlar

d) Yatıştırıcılar: Uzlaşmayı öne çıkaran ve çocuktan çekinenler. [21]

Bunlardan diktatör ve yatıştırıcı tutumlar pek de hoş olmayan tutumlardır. Hiçbir ana-baba bu gruplara girmek istemez. Ayrıca çok iyi ve hassas ana-baba olma isteğiyle yanıp tutuşuyor bile olabilirler. Fakat tutumları onları bu kategorilere sokmayı gerektirmektedir. Kararsızlar ise, kendilerini yetiştirmek isteyen ana-babalardır.

Bu konuda en iyi yolu tutan ana babalar işbirlikçilerdir. Onlar takındıkları tavır ve izledikleri yolda, çocuğun isteklerine esir olmadıkları gibi onu büsbütün de dışlamamaktadırlar. Çocukla işbirliğine girebilmektedirler. Bu yaklaşım, çocuk eğitimin temellerinden birisidir. Her ana baba olaya katılmalı, gözlemci olabilmeli, olayı bir de çocuk açısından değerlendirebilmelidir. Çünkü çocuk "Anneme göre fermuar, giysilerini kapamaya yarar. Ama bence fermuar, ufacık rayların üstünde gidip gelen mini mini bir trendir.[22] diyen bir varlıktır.

Çocuk bütün bu fonksiyonları sebebi ile ana babaya, özellikle anneye ihtiyaç hisseder. Anne yoksunluğunda alınacak en iyi tedbir hemen bu boşluğu

dolduracak birisinin bulunarak çocuğun ona yönelmesini sağlamaktır. [23]
Ailenin eğitimindeki önemli yeri çocuk bakım evlerine de yeni bir düzen verilmesine sebep olmuş aile ortamının temini için çocuklar 8-10 kişilik küçük gruplara bölünmüş, böylece çocuklara, aile içinde kardeş rolü oynayacakları ortam temin edilmiştir. Çocukları bu şekilde gruplara ayıran bakımevlerinde, her çocuk ünitesinin başına anne ve baba rolü oynayan çiftler getirilmiş, böylece bakım evlerine, ailedeki sıcak ve şefkatli ortam kazandırılmak istenmiştir. [24]
Bu konuda zikre değer bir diğer hadise, Sovyet Rusya'da aileyi reddeden uygulamanın başarısızlığıdır. Komünist sistemin gereği olarak, aileyi ortadan kaldırmak için tavsiye edilen serbest birleşme ve bunun sonunda dünyaya gelen çocukların bakım ve gözetimi için kurulan yuvalar, ailenin yerini tutamamış, son zamanlarda bu saçma uygulamadan vazgeçilmiş, Marx'ın görüşlerine aykırı olduğu halde, aile müessesesine eski itibarı iade edilmiştir.[25]
Zaten bakımevleri bazılarına göre en yoksul aile yuvasından daha kötüdür. Buralara bırakılan çocuklar talihsiz, bahtsız, kara yazılı çocuklardır. Bunlar hakkında ne kadar tasalanılsa yeridir[26] denecek kadar çocuk eğitimi açısından olumsuz görülen kuruluşlardır.
Günümüzde sosyal bilimlerdeki gelişmeler, günlük hayata sosyal değişmeler şeklinde yansımakta, böylece toplumun bir parçası olan kadının, sosyal hayattaki rolü ve yeri değişmektedir. Geçmişin ev kadını ve anne rolünü üstlenen kadın tipi, yerini çalışan, toplumsal roller üstlenen kadın tipine bırakmaktadır. Özellikle ihtiyaçların çoğalması gibi zaruretlerin yanında eğitim ve medya da bu değişimde önemli rol oynamaktadırlar.
Özellikle ülkemizde son yıllarda çok büyük hız kazanan sosyal değişme, aile içinde kadının yeri ve annelik rolünü de etkilemiş, geleneksel Türk annesinin yerini ve konumunu değiştirmiştir. Görünen odur ki bu değişim sürecektir. Çünkü toplumun en muhafazakar kesimleri bile bu değişikliği yaşamaktadır.
Değişen anne çocuk ilişkileri, mesafeli dikey ilişkiler olmaktan çıkıp esnek, yatay ilişkiler haline dönüşmekte, otorite ve disiplin anlayışları değişmektedir. Bu durumda olayı seyretmek yerine yönlendirmek ve boyutlarını tayin etmek için çaba göstermek gerekmektedir.
Toplumsal değişme Türk toplumunda da kadının yeri ve rolünü değiştirmiş, onu daha bağımsız ve ilgileri, daha geniş bir alana yayılmış bir kişi olarak ortaya çıkarmıştır.
Kadının toplum içindeki yeri ne kadar değişirse değişsin veya ne olursa olsun,

bütün bunlar, onun anne oluşunu hiçbir zaman ikinci plana atmaz. O, daima her işin önünde ve üstünde "anne" olmayı benimsemiştir. Hayat, bu hükmün örnekleri ile doludur. Bilimsel araştırmalarda sonuçta bunu ortaya koymaktadır. Leyla Navaro'nun deyişi ile "analık babalık mesleği, 20 yıl, günün 24 saati hemen hemen tatilsiz icra edilen bir meslektir."

Her ana baba, analık babalık mesleğini öğrenmek zorundadır. Bunun da en verimli ve en kestirme yolu bilime başvurmaktır. Yoksa anne ve babalar kural koyma konusundaki otoritelerini sadece tecrübe, görüş ve anlayışlarından türetmek zorunda kalırlar. Bilimsel verilere başvurmak, çocuğuna saygı duyan ve bu saygının gereği olarak analık babalık sorumluluğunu üstlenen herkes için zaruridir. Yoksa çocuklarına saygılarını kaybederler.

Annelik babalık öğrenilebilir bir sanattır. Bir çocuğu "hiçbir şey bilmez" bir halden yetişkin, kişilik sahibi bilgili bir insan haline getirmede önemli bir rol sahibi olmanın getirdiği sorumluluk, anne babayı bu konuda çaba göstermeye itmelidir. Ne yazık ki bu konuda ülkemizde anne babalara yol gösterecek, yardımcı olacak kurum veya kuruluşlar çok azdır. Zaman zaman çeşitli kurumlar tarafından açılan anne baba okulları fizik boyutları itibariyle sınırlı kalmaktadır. Bu konuda uzmanlar, genellikle kitaplar ile insanlara yardımcı olmaya çalışmaktadır. Bu kitap da bu yönden ortaya konan çabalara ve özellikle aile içinde gerçekleştirilen din eğitimine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Genellikle kuramsal bir yapısı olan çalışmamız, olgu ile birleştirildiğinde daha bir açıklık ve güç kazanacaktır. Kuramsal yapı ile olgunun birleştirilmesi hiç bitmeyeceği için bir noktadan işe başlamak gerekmektedir. A.T. Jersild kuramsal bir yaklaşımın faydalı olabilmesi için şu şartları ileri sürer:

a) Belli bir sonucu ortaya çıkaran ve bilinen etmenleri kapsayan genel bir ilke ortaya koymalı

b) Doğruluğu sınanabilen bir varsayım (hipotez) kurabilmeli

c) Eski varsayımları eleştirerek yeni alanlar bulmak için hayal gücünü zorlamalı

Bu hususlara dikkat etmeye çalıştık. Ne kadarını başardık okuyucunun takdirine bırakıyoruz.

Olgu ile birleştirilmesi için de şu anda muhtelif yaşlarda çocukları olan 50 anne ve 20 baba ile işbirliği yapılmakta, ortaya çıkan hususlar tesbit edilmeye çalışılmaktadır. Yapılan bu çalışmanın sonucu da ilerde okuyucuya ulaştırılacaktır.

Aile çocuk eğitiminde, iki açıdan vazgeçilmez bir kurumdur. [27]

1- Duygusal Ortamın Yoğun Oluşu:

Aile, duyguların oluşturduğu bir ortamdır. Çocuğa karşı da anne-babada oluşan sevgi, bu ortamı daha da yoğunlaştırır.
Duygusal ortamın varlığı ancak birbirlerini seven, birbirlerine saygı duyan, rahmet ve merhamet ilkelerini gözeten ailelerde mümkün olur. Türkçemizde yuva kelimesi ile anlatılan bu durum, ailenin sağlıklı yürütülmesinin temel unsuru olduğu gibi, çocuğun iyi eğitilmesinin de Ön şartıdır. Ancak bu ortamı temin eden ana-babalar, aile ortamının avantajlarından yararlanabilir. Çocuklarını bu ortamda uygun şartlar altında eğitebilirler. Kur'an ailenin bu durumuna şu ayetle temas eder.
*"Kaynaşmanız için size, kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve rahmet var etmesi onun (varlığının) delillerindendir. "****[28]***
Bu sevgi ve rahmet ortamı büyük çapta çocuğun eğitimine de yansır: Belirleyici rol oynar. Ana-baba, çocuk arasındaki yoğun duygusal ortam giderek çocukta, "İç ana-baba" terimi ile karşılanan bir mekanizma oluşturur. Çocuk, içerik kazandırdığı bir ana-babayı sürekli içinde hisseder. Bu ana-baba çocukta dış dünyayı ve toplumu temsil eder. Toplum kurallarının bekçiliğini yapar. Çocuk bu kurallara aykırı bir şey yaptığında iç ana-baba, ona kendisini suçlu hissettirir. Çocuğun kendine özgü psikolojik yaşamını belirleyen iç çocuk ile iç ana-baba arasındaki iletişimin dengeli oluşu, ancak çocuğun sağlıklı bir gelişim ortamında büyümesi ile oluşur. Yoksa denge sarsılır.[29]
Duygusal ortamın varlığı çocuğun gelişiminde şu noktalarda önem kazanır.
a) Çocuğa güven duygusu aşılar
b) Grup içinde dengeli bir üye olmasını sağlar
c) Sosyalleşme için uygun bir ortam oluşturur
d) Örnek davranış biçimleri oluşturur
e) Ona rehberlik eder
f) Sosyal uyum konusunda karşılaştığı güçlükleri çözümler
g) Yeteneklerini uyarır ve geliştirir
h)Yeteneklerine uygun merak ve istek gelişimine yardım eder[30]
Duygusal etkileşim noksanlığı, şu alanlarda olumsuz sonuçlara yol açar.
a) Bebeğin büyüme ve gelişimini geciktirir, hatta engeller.
b) Motor gelişim belirtilerinde gecikme görülür
c) Dil gelişimi gecikir. Konuşma bozukluğu ortaya çıkar.

d) Zihinsel gelişim gecikir. Öğrenme ve akıl yürütme gelişimi etkilenir.

e) Sosyal gelişme gecikir. Saldırganlık ortaya çıkar. İçe dönük ve bencil bir kişilik oluşur. [31]

Ailedeki sevgi eksikliği çocuk suçluluğunun da önemli sebeplerinden biridir.[32] Aşırı bir anne-baba sevgisi de benzeri bir takım olumsuzlukların ortaya çıkmasına yol açar. Aşırı ilgi ve düşkünlük çocuğun sadece kendisiyle ilgilenmesine, devamlı korunup gözetilmeye alışmasına, bunlar olmadığında da kendisini açıkta ve yalnız hissetmesine yol açar. Bu konu eğitime engeller bölümünde ele alınmıştır.

Bu ortamı temin edemeyen aileler sık sık münakaşa, hatta kavga edeceklerinden ailenin nimetlerinden faydalanamayacakları gibi çocuğun eğitiminde de duygu yüklü ortamı temin edemeyeceklerdir. Sık sık kavga ve gürültü yapan aileler, hele bu durumlarını çocuğun önünde sergilerlerse eğitim açısından çok olumsuz sonuçları olan bir hata yapmış olurlar.

Sözün burasında problemli evliliklerin genellikle ulaşacağı son nokta olan boşanmanın çocuk üzerinde etkisini ele almak istiyoruz.

Boşanma karmaşık bir olgu olduğu için, çocuk üzerindeki etkisini tesbit etmek de kolay değildir. Boşanma, birdenbire ortaya çıkmayan, bir süreç gerektiren bir durumdur. Geriye doğru çok huzursuz günleri kapsayan bu sürecin sonu olarak boşanma, ani bir kırılmaya, bir şok etkisine sebep olabileceği gibi az da olsa büyük bir rahatlama olarak da görülebilir. Yapılan araştırmalarda boşanmanın tek başına olumsuz bir etken olarak ortaya çıkmadığı tesbit edilmiştir.[33]

Boşanmadan sonra yapılan yeni evlilikler çocukları daha büyük bir sorunla, yeni bir anne veya babaya (üvey) alışma sorunuyla başbaşa bırakırlar. Bu durumda da çocuklar kişisel özelliklerine göre tepki ortaya koyarlar. Ruhi baskılar, ikizli duygular, eve bir türlü ısınamama, bağlanamama gibi durumlar ortaya çıkabilir. Genel olarakda erkeklere göre kızların tepkileri daha sert olmaktadır[34]

2- Çocuğun Eğitilmeye Son Derece Uygun Bir Yaşta Olması

Zaman ve zamanlama eğitimde başarının anahtarı olan iki kavramdır. Bir atasözümüzde bu gerçek çok canlı olarak vurgulanır.

"Ağaç yaş iken eğilir."

Çocuk aileye bağımlı olduğu dönemde eğitilmeye son derece müsaittir. Henüz kötü, hiç bir alışkanlık elde etmemiştir. Bu durum ailenin avantajıdır. Yazı

tahtasını temizleme zahmeti yoktur. Beyaz bir levha olan çocuğa, istenilen yazının yazılması mümkündür.
Ana-baba çocuğunu yetiştirirken ona kazandıracağı kavramları büyük bir sorumluluk duygusu ile seçer. Onları yorumlar ve değerlendirir. Çevredeki gelenekleri ve kültürel hayatı bir süzgeçten geçirerek çocuğa intikal ettirir. Dolayısıyla çocukta oluşan değer yargıları, ailenin yönlendirmesiyle oluşur. Denilebilir ki çocuğun yetiştiği ailenin yapısı, genişliği, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi, çocuğun duygusal ve toplumsal gelişmesini etkiler ve şekillendirir.[35]

B) Ana Babanın Çocuğa Karşı Sorumlulukları

Dünyaya, hiçbir şey bilmeyen bir varlık olarak gelen insanoğlu, canlılar içinde uzun müddet bakım ve gözetime ihtiyaç hisseden tek varlıktır. Bütün yaratıkların içinde büyüme ve gelişme süresi en uzun olanı insan yavrusudur. Kendi kendine bırakılırsa kısa bir zaman sonra ölür. [36] Bu bakımdan, bakım ve gözetimimin başka kişiler tarafından yapılması şarttır. İşte bu hem zahmetli ve ayrıca da masraflı işin yapılmasını Allah Teâlâ insanlarda oluşturduğu analık ve babalık duyguları ile gerçekleştirirken, bu hususun aynı zamanda onların sorumluluğunda olduğunu da beyan etmiştir.
Çocuk eğitiminde ana-babanın bu sorumluluğu hissetmesi çok önemlidir. Bu sorumluluğu duymayan ana-baba, çocuğunu ihmal eder. İhmal, çocuk eğitiminde en büyük suçtur. Hatta denebilir ki, bu sorumluluğu hissedip çocuğa kötü davranan hatta reddeden ana-baba, ihmal eden ana-babaya göre daha olumludur. Çünkü ilgilenirken kötü davranmak bile hiç ilgilenmemekten daha iyidir. Zaten reddedilen bir çocukda ihmal edilen çocuğa kıyasla üstün durumdadır.[37]
Kur'an-ı Kerim'in ana ve babaya, çocuğun eğitimi konusunda yüklediği sorumluluklar şöyle sıralanabilir:
1. Evlilik öncesi sorumlulukları (Eş seçimi).
2. Hamilelik dönemi sorumlulukları.
a. Psikolojik ve duygusal hayatın düzenlenmesi
b. Çocuğu yaşatma
3. Doğum sırasındaki sorumlulukları
4. Doğumdan sonraki sorumlulukları.
a. Çocuğun bakımı ve gözetimi.

b. Çocuğun eğitimi. [38]

1- Evlilik Öncesi Sorumlulukları (Eş seçimi)

Çocuk gelişimine ilişkin çalışmalar, yakın zamana kadar çocuğun eğitiminin doğumla birlikte başlatılmasını uygun görürken, son zamanlarda elde edilen bilgiler, doğumdan sonraki gelişim biçimini etkilemesi nedeniyle doğumdan önceki döneme de önem verilmesinin gereğini ortaya çıkarmıştır.[39] Çünkü çocuğun gelişiminin boyutları, onu dünyaya getiren ilk hücre tarafından önemli derecede tayin edilir. Bu sınırların onun eğitimi için gözönünde bulundurulması, hem mümkün hem de gereklidir.[40] Biz de Kur'an'a göre çocuğun eğitimini doğum öncesinden başlatmayı uygun gördük. Doğum öncesi eğitimle ilgili faaliyetlerde eş seçimi öne çıkmaktadır.
Kur'an'ın sınırlı da olsa, kalıtıma temas etmiş olması, bize, onun kişilere evlenirken dikkatli olmalarını ve eşlerini seçerken titiz davranmalarım, onlarda bazı özellikler aramalarını zımnen tavsiye ettiğini düşündürmektedir. Bu tutum kurulacak ailenin sağlam temeller üzerine bina edilmesi, açısından olduğu kadar, doğacak çocukların ana ve babalarından alacakları bazı özellikler yönünden de son derece önemlidir. Buna göre çocuğun terbiyesinden birinci derecede sorumlu olan ana ve babanın, çocuğun eğitimi ile ilgili tedbirlerini nikah öncesinde, evlenmeye karar verirken başlatması gerekmektedir.[41]Bunun birinci sebebi kalıtımdır.Çünkü kalıtım, zekayı, kişilik yapısını ve davranışları etkilemektedir. Çeşitli yetenekleri doğumdan önce durgun enerji mâhiyetinde üzerinde taşıyan[42] ana-baba adayları mesela soylarındaki yüksek zekaya bakarak eş seçerlerse ortaya çıkacak nitelikleri tahmin etmek daha kolay olur. [43]
Kur'an'da kalıtımın varlığına açık seçik temas eden bir ayet yoktur. Ancak şu ayetlerin kalıtıma işaret ettiği söylenebilir.
"Ona İshak ve Ya'kub'u bağışladık. Peygamberliği ve kitapları onun soyundan gelenlere verdik." ***[44]***
Ayetin öncesinde Hz. İbrahim anlatılmakta, onun iyi ve salih bir kimse olduğu ve çevresindekileri eğitmek için bir takım çabalar gösterdiği belirtilmekte, peygamberliğin de onun soyundan gelenlere verildiği bildirilmektedir. Bu ayet peygamberliğin kalıtımla olan ilişkisini açıkça vurgulamaktadır. Ayetteki kitab tabirini de eğitim bilgisi, eğitme yeteneği, eğitim metodları olarak anlamak da

mümkündür. Kalıtıma temas eden bir diğer ayet şudur:
"Çünkü sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar. Yalnız ahlaksız, nankör kişiler doğururlar. [45]
Bu ayette de Hz. Nuh'un ağzından, kafirlerin ahlaksız kişiler doğuracağı belirtilmektedir. Hz. Nuh'un bu tesbitinin Kur'an tarafından doğrulandığı Kur'an'da açıkça belirtilmemektedir. Fakat, onun isteğine uygun olarak, kavminin helak edildiğine bakılırsa bu tesbite hak verildiği söylenebilir.
Kalıtıma işaret eden başka bir ayet de şudur:
"Duvara gelince, şehirde iki yetim çocuğun idi. Altında da onlara ait bir hazine vardı. Babaları ise iyi bir kimse idi. Rabbin istedi ki, o iki çocuk güçlü çağlarına erişsinler ve Rablerinden bir rahmet olarak hazinelerini çıkarsınlar." [46]
Bu ayette de kalıtım açıkça belirtilmemekte, fakat babalarının iyi bir kimse olması sebebiyle çocuklara yardım edildiği bildirilmektedir.
Bu ayetten bir önceki ayet ise, kalıtımın aksine bir durumdan bahsetmektedir.
"Erkek çocuğa gelince, onun ana-babası mümin kimselerdi. Bunun için (çocuğun) onları azgınlık ve nankörlüğe boğmasından korktuk." [47]
Burada mümin ve salih bir ana-babanın azgın ve isyankar oğlundan bahsedilmektedir. Bu durum ise, kalıtımın aksine sonuçları olan bir durumdur. Gerçi bu ayette çocuğun davranışlarının ortaya çıkıp çıkmadığı belli değildir. Hatta çocuk hakkında (ğulam) kelimesi kullanıldığından ergenlik çağına girip girmediği de belli değildir. Onun için tefsirler çocuğun ilerde böyle bir insan olacağından söz edildiğini söylemektedir. [48]
Kur'an'da kalıtıma açık olarak temas eden ve Hz. İbrahim'in zürriyeti ve İmran'ın soyundan gelenlerin diğer insanlardan üstün yaratıldığını haber veren bir ayet vardır. Bu ise, çok özel bir durumdur.
Konu bir başka ayette şöyle geçmektedir:
"İyi toprak -Rabbının izniyle- bitki verir. Çorak toprak kavruk bitki çıkarır." [49]
Âyette geçen "iyi toprak", "çorak toprak" terimlerini zahirî olarak toprak mânâsına tefsir edenler olduğu gibi, bazıları "iyi insan","kötü insan"[50]bazıları da iyi toprağı "mümin", kötü toprağı "kâfir"[51] olarak tefsir etmişlerdir. Biz ikinci yorumu tercih ediyoruz. Âyette kastedilen mânâya göre, yapılan evliliklerden kavruk bitkilerin çıkmamasının ancak toprağın (evlenilecek kişinin) iyi olması ile mümkün olacağı beyan ediliyor. Ayetin kalıtıma işaret ettiği söylenebileceği gibi eğitime işaret ettiği de söylenebilir. Öyle ise, eğitimde eş

seçimini öne çıkartan ikinci husus eğitim ve kültür çevresidir. Bir anne veya baba adayı eşini seçerken onun yetişme tarzını ve yetiştiği çevreyi incelemelidir. Çünkü insan bir yönden kalıtımın ürünü olduğu gibi, bir yönden de eğitim ve çevrenin ürünüdür. Ayetin, eğitilmiş iyi anne-babanın çocuklarını iyi eğitecekleri için çocuklarının da iyi olacağını, kötü anne-babanın ise çocuklarını iyi eğitemiyeceklerinden iyi çocuk yetiştiremiyeceklerini haber verdiği söylenebilir. Her iki durumda da kişinin eş seçiminde titiz davranıp doğru karar vermesi şart gözükmektedir. Eş seçiminde titiz davranmak, ailenin devamı için olduğu kadar, anne ve babadan oluşan bir ortamda eğitim göreceğinden çocuğun eğitimi açısından da son derece mühimdir. İşte bu âyette bu mühim karar sırasında çocuğun terbiye ve sıhhatli gelişmesinde en önemli unsur olan karı-koca münasebetlerini en güzel ve en istikrarlı bir istikamette devam ettirecek şartların düşünülmesi, birinci derecede nazar-ı itibara alınması istenmektedir.[52]

Ayrıca, bir başka âyet-i kerimede Yüce Allah, insanların maddî ve ruhî yapılarının ana rahminde ve kendi iradesi doğrultusunda vücut bulduğunu belirtmektedir:

"Ana rahminde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur." ***[53]***

Bu âyette de çocuğun yaratılışında ana ve babanın bütün özelliklerini kalıtım yolu ile tevarüs etmediği belirtilmekte ve ana rahminde çocuk oluşurken Yaratanın müdahalesinin mevcudiyeti söz konusu edilmektedir. Buna göre Yüce Yaratıcı, kişiyi ana rahminde iken maddeten ve manen, dilediği gibi şekillendirir. Bu teşekkül ettiriş, ana ve babanın özelliklerinin tıpkısı olarak değil, onların bir benzeri olarak vücut bulur. Sonradan yaratılan insanların suretlerinin bir birinden ayrı olmasının yanı sıra, tıpkılığı andırır, az çok bir benzeyiş ve değişken bir devamlılık arzetmeleri ve birbirinin peşi sıra gelmeleri, bu devamlılık ve intikalin, aynen gerçekleştiği şeklinde mülahaza edilmiş, bu anlayış da, bu gibi durumlar için kalıtım (veraset) tabirinin kullanılmasına yol açmıştır. Aslında kalıtım, tam bir intikal değil, bir halefiyyet ve niyabet (arkasından gelme ve yerine geçme) hadisesidir. Eğer durum böyle olmasa idi, nesiller arasında hiç bir gelişme ve değişme olmazdı. Dolayısı ile, nesillerin zamandan ve tecrübeden istifadesi olmazdı. Bundan dolayı veraset kanunu, özelliklerin aynen baki kalması ve korunması kanunu değil, aynı zamanda değişme kanunu ile de alakadardır. Veraset, bir fıtratın diğer bir fıtrata aynen bir zarurî intikali değil, hakikî illetin yeni bir takım tesirlerine dayanan bir benzeşmesi, bir nevi birbirini takip etme hadisesidir ki, hiç bir zaman değişme ve gelişmeden hâli değildir. [54]

Ceninin, daha ana rahminde iken bile bazı özellikler taşıdığını belirten bir başka âyet ise şudur:

"O sizi daha topraktan yarattığı zaman ve siz henüz analarınızın karınlarında döller halinde olduğunuz sırada sizin ne olduğunuzu) çok iyi bilendir. Bunun için, kendinizi beğenip temize çıkarmayın." ***[55]***

Ayette geçen, "Allah'ın bilmesi" haberinin miktar ve nitelik olarak her fert için aynı derecede olmadığı aşikardır. Yani Allah, kişileri birbirinin aynısı olarak değil de herkesi taşıdığı potansiyel özelliklerine göre farklı olarak bilir. Öyle ise, bu merhalede kişiler, birbirlerinin aynısı bir yapıya sahip değildir. Dolayısı ile her cenin, nev'i şahsına münhasır bir yapı arzeder. İşte, kişinin bütün hayatını etkileyecek olan bu özelliklerini, Allah Teâlâ, henüz o kişi cenin halinde ana karnında mahbus ve idrâkten âri[56] bir halde iken bile bilir. Bu bilginin çeşitli oluşu da bilinenlerin özelliklerinin çeşitli olmasını gerektirir.

Bu noktada kalıtımla ilgili bazı bilgiler vermek istiyoruz. Kalıtım hem hayatta şahidi olduğumuz bir gerçek, hem de bilimin kabul ettiği bir kuraldır. Ana-babanın bazı özelliklerinin kalıtım yolu ile çocuğa geçmesi hususu psikoloji ilmince de kabul edilmiş ve yapılan araştırmalarda kalıtımın sadece beden gelişmesinde değil, psikolojik gelişimde de etkili olduğu görülmüştür.

Zaten bir anne ile babanın karakteristiklerinden hiç birinin evlâda intikal etmediğine inanmak ne kadar yanlış ise, bir anne ile babanın, bütün çocuklarının birbirine benzemelerinin tıpatıp olacağını düşünmek de o kadar büyük yanlışlık olur. [57]

Kalıtımda üç ana kural vardır:

a. Canlılar, kendilerine benzeyenleri üretirler. Kromozomlar organizmanın bütün özelliklerini ve yapısını ortaya çıkarır. Göz rengi, saç sıklığı, insanın zekasının ve sanat gücünün son noktaları bunlardandır.[58] Yani çocuklar, bir çok bakımlardan kendi ana ve babalarına benzemek istidadı gösterirler.

Canlıların kendilerine benzeyenleri üretmesi hususunda dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır. Çocuklar, ebeveynlerinin sonradan elde etmiş oldukları hüner ve maharetleri tevarüs etmezler.[59] Kalıtımsal özelliklerin dışında diğer özelliklere kazanılmış özellikler denir. Kişinin alışkanlıkları tavırları bunlardandır. Yani, sadece ana ve babalarının soylarından getirmiş oldukları özellikleri tevarüs ederler. Öyle ise, kalıtım hadisesinde, insanın meslekî başarısından ziyade şahsî kabiliyeti, mensup olduğu soyun muhafaza ettiği özellikleri (asaleti) önemlidir. Bundan dolayı, evlenirken kişi seçtiği eşin ailesinden tevarüs ettiği

karakteristikleri inceleyerek bir karara varmalıdır. Çünkü doğacak çocuk, ana-babasının özellikle bu konuda mirasçısıdır.

Eğitim bilimlerinde kalıtımla ilgili yapılan araştırmalardan biri de Gardren (1978)'in araştırmasıdır. Gardner, bu araştırmasının sonucunda insanın eğitimini 3 temel unsura bağlar. Bunlar çevre, kalıtım ve zamandır.

Kalıtımı araştırmak için Tyron (1940)'ın fareler üzerinde yaptığı araştırma önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Dolambaçtan kurtulmayı öğretmek için ondokuz kere deneyimden geçirilmiş farelerden bir kısmı, bunu çok iyi becermiş, bir kısmı ise beceremememiştir. Zeki fareleri birbirleriyle, yavaş öğrenenleri de birbirleriyle çiftleştiren Tyron, bunlardan doğan yavru farelerde de aynı özellikleri gözlemiş, hızlı öğrenenlerin yavruları da hızlı öğrenmiş, yavaş öğrenenlerin yavruları da yavaş öğrenmiştir. [60] Bundan dolayı insanın gelişimi, kalıtım ve çevre etmenlerinin zaman içinde birbirleri ile etkileşimi olarak düşünülmekte[61] mesela, çocuğun şahsiyet vasıflarını, potansiyel (kuvve) olarak, anne ve babasından gelen sperma ve yumurtaların birleşmesi ile kazandığı, bu potansiyelin gerçek hayatta ortaya çıkması ise çevreye bağlı olduğu, bu potansiyel kuvvetlerin bir kısmının uygun olmayan çevre şartları sebebi ile dumura uğrayabileceği ileri sürülmektedir. [62]

Çocuk tabiatında var olan kabiliyetler, daha gelişme süreci başında, çevresel değerlerin etkisi altında karmaşık ve dinamik bir olay olarak gelişmelerini sürdürürler. Bu yaklaşımla ferdin gelişmesinde nativizmin, veya amprizmin daha ağır bastığını ileri sürenlerin görüşlerini birleştirmek mümkün olmaktadır. Buna göre çocuğun gelişmesinde iki türlü gerçek kuvvetin etkili olduğunu görüyoruz. Bunlardan birisi, çocuğun istidat ve kabiliyetleri dediğimiz ruhsal güçleri, diğeri ise onun kültürel çevresidir.[63] Çocukta tabiî olarak bulunan bu istidat ve kabiliyetler ona, ana ve babasından kalıtım yolu ile geçmekte ve çocukta şekillenmektedir. Öyle ise, anne ve babaya çocuk eğitiminde yüklenen sorumlulukların ilki, kalıtım sebebi ile eş seçiminde titiz davranmak ve eşinde bazı vasıfların bulunup bulunmadığını araştırmaktır.

Kalıtım, kişinin anne ve babadan genler yoluyla aldığı özelliklerdir. İnsanın kalıtsal yapısını ve gücünü, anne ve babadan 23'er aded olarak gelen 46 kromozom ve bu kromozomları oluşturan genler belirler. Çocuk, babadan gelen tohum hücresi ile anneden gelen yumurtanın birleşmesinden oluşur. Yumurta ve tohumda 23'er aded kromozom bulunur. Her kromozomda da 20.000 civarında gen bulunur. İşte bu genler çocuğun kalıtsal özelliklerini belirler. Genler ise,

DNA adı verilen, hayatın temelini oluşturan organik moleküllerden meydana gelir. Bunlar, proteinlerin ve enzimlerin faaliyetini düzenler. Döllenme anında bir milyon gen bir araya gelir. Genler çok değişik oranlarda bir araya gelebilirler. Her çocuk, anne-babanın sayısız özelliklerinin bir araya gelmesinden oluşan bir birleşimdir. Bu nedenle iki kardeşin tıpatıp birbirine benzemesi beklenmemelidir. Bundan dolayı da çocuğun davranışlarını sadece kalıtıma bağlamak doğru değildir.[64]

b. Kalıtımın ikinci kuralı, aynı anne ve babanın çocuklarının birbirinden farklı olmaları keyfiyetidir. Çünkü ana-babalar çocuklarına geçirecekleri genetik elemanları tayin etme hakkına sahip değillerdir. [65] Bu farklılık da, kromozom ve genlerin muhtelif kombinezonlar halinde, başka başka sayı ve bileşimlerde birleşerek birbirlerinden çok farklı varlıklar meydana getirmeleri sebebiyle oluşur. Fakat bu farklı karakteristikler, ebeveynin karakteristiği mihver olmak üzere, bu mihverin etrafında veya buna yakın bölgede toplanırlar.

c. Üçüncü kural ise, çocukların nihai noktalardan gerileme süreci ile ortalama noktalara doğru gelmeleri keyfiyetidir. İşte olağan üstü kabiliyetteki ana-babadan doğan çocukların, ebeveynleri kadar olağan üstü kabiliyette olmamaları durumu bundan ileri gelmektedir. Bu gerileme bütün çocuklarda istisnasız olarak kendini göstermeyebilir. [66]

Kalıtımla ilgili bir diğer nokta genotip ile fenotip arasındaki ayırımdır. Genotip, anne ve babanın katkısıyla oluşan toplam genetik yapıyı, fenotip ise, kişinin bu genetik yapıdan ortaya çıkan gözlenebilir özelliklerinin belirtmek için kullanılır. Belli bir genotip, değişik kişilik ve yetenekte, sınırsız sayıda fenotiplerin oluşmasına neden olabilir. Fenotiplerdeki bu çeşitlilik, döllenmiş yumurtadaki belli kromozomlar, genler ve gen örnekleri (dizilmeleri) ile bu elemanlar arasındaki etkileşim ve çevre tarafından kararlaştırılır.[67] Çünkü genler davranışları doğrudan etkilemezler. Onlar hücrelerdeki kimyasal olayları ve vücudu meydana getiren süreçleri kontrol ederler. Fenotipi çevre belirler. Oluşumda, ana rahmindeki ve onun dışındaki etkenler rol oynar. Mesela; zeka sınırı genotip tarafından belirlenir. Zekanın gözlenebilir durumunu, fetustaki hücre bölünmesi, fiziksel ve sosyal çevre şartları belirler. Hangisinin daha etkin olduğu münakaşa konusudur. [68]

Bir insan, kalıtımının büyük kısmını en yakın atasından tevârus eder. Bazan da bu kalıtımın nesilden nesile, hükmünü çok kuvvetli bir şekilde icra ettiği görülür.

Rasulullah (S.A.V.) kendisine müracat eden ve siyah bir çocuğu olduğunu, bundan dolayı karısının sadakatından şüphelendiğini bildiren bir bedeviye, develerinin içinde diğerlerinden (kardeşlerinden) farklı deve olup olmadığını sormuş, müspet cevap alınca da bunun sebebinin ne olduğunu sormuş, bedevide "Atalarından birisine çekmiştir." diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Rasulullah (S.A.V.) *"Senin oğlun da eski bir soy kütüğüne çekmiş olabilir."* demiştir. [69]

Kalıtımsal özelliklerden bazıları başat (dominant) bazıları ise çekinik (resesif)tir. Kısa boyun uzun boya, kahverengi gözün, mavi veya gri göze, esmer tenin, beyaz tene, başat olduğu söylenmektedir. Başat nitelikler fenotiplerde görülür. Çekinik nitelikler ise, gizli kalıp daha sonraki kuşaklarda ortaya çıkarlar. [70]

Üzerlerinde pek çok etüd yapılmış olan Kallikak ve Jukes (hakiki soyadları değildir.) sülalelerinden ruhen ve aklen malûl pek çok sayıda insan çıkmıştır. Mesela; Amerikan istiklal savaşı sırasında kallikak sülalesinin fertlerinden birçoğu geri zekalı ve cinnet getirmiş kimselerdir. Her nesilde, bu sülaleden sayısız, hırsız, fahişe vb. gibi insan çıkmıştır. Bazan da bu sülale mensuplarının normal insanlar olduğu görülmüştür.[71]

Kalıtımın etkisini göstermek için özdeş ikizler ve kardeşler üzerinde yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar alınmıştır. 20 çift ikiz üzerinde yapılan araştırmalarda farklı çevrelerde yetiştirilen ikizlerin, fiziksel yönden birbirlerine çok benzediklerini, yetenek yönünden de aralarında önemli farklar olmadığı sonucunu ortaya çıkarmıştır. (Newman 1937) Zekaları arasında en çok 20 puan fark gözlenmiştir. Aynı çevrede yetişen ikizlerde, bu fark 10 puan olmuştur. [72] (Blöm, 1964)

Bütün bu söylenenler kalıtımın her şey olduğu manasına gelmez. Kalıtımın da sınırları, hele hele birçok istisnaları mevcuttur.

Denilebilir ki, kişilik, kalıtımsal niteliklerle çevrenin sürekli etkileşimi sonucu biçimlenir. Kişiliklerin sayısız çeşitliliği, bir yandan kalıtımla beliren yapısal özelliklerin, öte yandan da her insanın yaşantı ve deneylerinin çok ayrı oluşundan ileri gelir. Çevre, kalıtımla gelen özellikleri, eğer onlar iyi ise, geliştirir, kötü ise kontrol altına alır. Veya köreltir. Çevre şartları bu konuda esaslı etkisi olan bir unsurdur. Eğer kalıtımla gelen özellikler çevreye uygun ise gelişebilirler. Değilse sürtüşme ortaya çıkar. [73]

Denilebilirki çocuk bir bakışa göre çevrenin ürünü, bir bakışa göre de çevreye yön verendir. [74]

Çocuğun psikolojik gelişmesinde etkili olan iki ana unsur (istidat-çevre) dini inancın gelişmesinde, de geçerlidir. Son yapılan araştırmalar, Rousseau'dan beri gelen, "çocuğun aslında dini uyarılara yetenekli ve elverişli olmadığı" iddiasının bilimsel geçerliliğini ortadan kaldırmıştır.[75] Bu araştırmalardan Jung'un "insanda kendiliğinden ortaya çıkan ruhsal fonksiyonlar" görüşü ve Schleiermacher'in "insan, diğer her fert gibi dini istidatla dünyaya gelir." sözü hemen akla gelenlerden iki tanesidir. [76]
Bu konuda ayetlerin ışığında da söylenebilecek son sözler şunlardır:
Kişi ister kalıtım ister eğitim sebebiyle olsun çocuğunun iyi yetişmesi için, evlenmeden evvel eşini seçerken titiz davranmak gereğini hissetmelidir. Eş olarak seçeceği kişide dindarlık, kabiliyet, asalet, güzellik, iyi bir muhitte yetişmiş olmak gibi bazı karakteristikler aramak mecburiyetindedir. Bütün bunlar, doğacak çocuğun ilerde şekillenecek şahsiyetinin üzerinde çok etkili olacaktır. Çünkü insanlar yoktan var olduklarında ahlâkını ve huylarını da beraberlerinde getirirler.[77]

2. Hamilelik Dönemi Sorumlulukları

Bu dönemde ana-babanın sorumluluklarını iki yönlü inceleyebiliriz:
a)Psikolojik ve duygusal hayatın düzenlenmesi
b) Çocuğu yaşatma[78]

a) Psikolojik ve Duygusal Hayatın Düzenlenmesi

Anne karnında çocuğun gelişimini, annenin beslenmesi, çocuğun yeterli oksijen alıp almaması, kan uyuşmazlıkları, annenin aldığı ilaçlar, kazalar ve psikolojik gerginlikler gibi hususlar etkiler.
Çocuğun ilerdeki eğitimi konusunda ana babanın, çocuk doğmadan önce hamilelik dönemindeki birinci büyük sorumluluğu, psikolojik olarak doğuma ve çocuk yetiştirmeye hazırlıklı olma hususudur. Gelecekte çocuğun bazı müsbet davranışları kazanabilmesi için, bu dönemi ana ve babanın gerginliklerden uzak, sukün içinde geçirmesi, ruhsal hayatlarının dengeli olması ve aynı zamanda çocuklarının iyi bir insan olacağına dâir olumlu düşünceler taşımaları gerekmektedir. Ana ve babanın zihinlerinde nasıl bir çocuk istedikleri konusunda daha doğumdan önce hayalî bir çocuk kavramı oluşur. Dünyaya gelen çocuğun, ana ve babanın beklentilerine uygun olup olmaması, ana ve babanın ona karşı

takınacakları tavrı belirler. Konuya ilişkin olarak, Kur'an'da çeşitli ayetler zikredilmektedir:

"Onlar: Rabbimiz! Bize çocuklarımızdan ve eşlerimizden gözümüzün aydınlığı olacak insanlar ihsan et ve bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara örnek yap derler." ***[79]***

Ayetin aile ve çocuk terbiyesi ile olan ilişkisi ilk bakışta görülmektedir.[80] Burada ana babanın çocuklarının terbiyesi konusunda Allah'a yapacakları dua, çok özlü bir şekilde gösterilmektedir. Mümin bir anne ve baba için çocukları yönünden gözlerinin aydın olması, çocuklarını, Allah'a itaatkâr, dinde salih ve dünyada iyi bir insan olarak görmeleri ile mümkündür. Çünkü böyle bir duanın kendilerini sürüklediği ruh haleti henüz çocuk doğmadan bu sevinci onlara hissettirir.

Biz de işte bu ortamı, yani, Yüce Yaratana yapılan bu duanın anne ve babada meydana getirdiği psikolojik rahatlığın, henüz cenin halinde olan çocuk üzerinde meydana getireceği etkiyi söz konusu etmek istiyoruz: Böyle bir duanın ana-babada dingin ve sakin bir psikolojik ortam oluşturacağını ilerde çocuğun sakin mizaçlı ve salim bir kişilik kazanmasının ön şartının, hamilelik esnasında ana-babanın böyle bir psikolojik ortam içinde olmaları keyfiyetinin olduğunu düşünüyoruz.

Çocuğun rahimdeki hayatı çeşitli aşamalardan geçer. Bugün bu konuda yapılan çalışmalar, annelerin raporlarına, tıbbî aletlerle fetusun hareketlerinin izlenmesine veya doğrudan gözlenmesine, zaman zaman da hayvanlar üzerindeki araştırmalara dayandırılmış, elde edilen sonuçlar da bazı biyolojik gelişmelerin tesbitini mümkün kılmıştır.[81]Bu dönemdeki araştırma sonuçları H. Yavuzer'in Çocuk Psikolojisi kitabında (s.34-38) geniş biçimde ele alınmaktadır.

Çocuğun bazı dış etkilere açık olabilmesi için, rahimde geçen hayatının bir bölümünde canlı olması gerekir. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

"Ey insanlar!.. Şu muhakkaktır ki biz siz (in aslınız)ı topraktan, sonra (onun zürriyyetini) insan suyundan, sonra da hilkati belli belirsiz bir çiğnem etten yarattık. Ve bunları size (kemâl-i kudretimizi) apaçık gösterelim diye (yaptık). Sizi dileyeceğimiz muayyen bir vakte kadar rahimlerde durdururuz. Sonra sizi bir bir çocuk olarak çıkarıyoruz".[82]

Ayetten anlaşıldığına göre doğum öncesi insan hayatı:

a. Nutfe: Meni (menideki tohum).

b. Aleka: Meninin yumurtayı döllemesinden sonra oluşan kan hücresi.

c. Mudğa: Kan hücresinden oluşan, hilkati (yaratılış özelliği) yarı belirmiş, yarı belirmemiş et parçası.

d. Bekleme: Mudğanın gelişmesi ve çocuğun tam olarak teşekkül etmesi.

e. Doğum

Olmak üzere beş döneme ayrılmaktadır.[83] Tam olarak canlanma (Allah'ın et parçasına hayat vermesi) 4. devrede cereyan eder. [84]

Bu günkü tıp ilmi de doğum öncesi hayatı dört devreye ayırmıştır. (Bu tasnife, erkek menisindeki hayat dahil edilmemiştir. Cinsî birleşmeden sonraki dönemi kapsamaktadır):

a. Yumurta ve tohum merhalesi (0-2. hafta)

b. Embriyo merhalesi (2-7. veya 8. hafta)

c. Fötal merhale (7.8.-40. hafta)

d. Doğum[85] (40. hafta).

Ana rahmindeki hayatta, (fötüste) bir insan organizmasının doğrudan doğruya uyarılmasının yarattığı tepkinin ilk işaretleri, 7,5 haftalık iken görülür. İşte bu işaretler, bir insan için davranışının başlangıcıdır. Bu olay bize, getirici ve götürücü sinirler arasındaki bağlantının başladığını gösterir. Canlılığın ilk emareleri olan bu süreç omurilikte geçer.[86] Yani, uyarıcılara cevap veren ceninde hayat, bu dönemde başlamış olmaktadır. Bundan sonraki otuz iki haftalık bekleme süresini cenin, canlı olarak ve uyarıcılara açık olarak geçirmektedir.

Hamilelik döneminde çocuk eğitimi ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken konulardan birisi de onun biyolojik gelişiminin takip ettiği seyirdir.

Kur'an'da insanın yaratılışı, biyolojik gelişimi ve bu gelişimin zihnî faaliyetlerle ilgisi şöyle anlatılır.

"Ey insanlar.....biz sizi(n aslınızı) topraktan, sonra (onun zürriyetini) insan suyundan, sonra pıhtılaşmış bir kandan, daha sonra da hilkati belli belirsiz bir çiğnem etten yarattık. Ve bunları size (kemâl-i kudretimizi) apaçık gösterelim diye (yaptık). Sizi dileyeceğimiz muayyen bir vakte kadar rahimlerde durduruyoruz. Sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyoruz. Daha sonra da kuvvetinize (yiğitlik çağına) ermeniz için (büyütüyoruz). Kiminiz öldürülüyor, kiminizde (evvelki) bilgi(sin) den sonra (artık) hiçbirşey bilmemek üzere

ömrünün en fena devresine (doğru) gerisin geri itiliyor." [87]
Bu dönemde, dıştan gelen uyarıcılara bile cevap veren ceninin, anne tarafından gönderilen uyarıcılardan da etkileneceği aşikardır. Uyarıcıların olumlu oluşu, çocuğun eğitiminin müsbet yönde başlamasına sebep olacaktır. Aksi ise, çocuğu olumsuz yönde etkileyecektir. Çocuklarda ve büyüklerde gelişen ruhsal bozuklukları, beyin işlevlerini bozan fizyolojik veya organik bozukluklar ve çevrenin etkileri oluşturur. Çocuğa bu etkiler, dolaylı olarak anne ve babadan gelir ve rahim içi yaşantıdan başlar. Bir genç anne adayı, kadınlık ve annelik rolünü benimsememiş ise, doğan çocuğa karşı katı ve sevgisiz olur. Böylece, çocuk için, daha doğmadan uygunsuz bir ortam ortaya çıkar. [88]
Bu duruma düşmemek ve doğmadan önce çocuğun ruhsal hayatını dengesizliğe itmemek için anne ve babanın, üzerlerine düşen rolü benimsemeleri ve bu role uygun davranışlarda bulunmaları gerekmektedir. Bu davranışlar, giderek ana ve babada psikolojik rahatlık ve güven ortamı meydana getirecektir. Böylece çocuğun olumlu yönde etkilenmesi temin olunacaktır.
Kur'an-ı Kerim'e göre, bu psikolojik ortam, ana ve babanın çocuklarının iyi ve salih bir insan olması konusunda Yüce Allah'a dua ve niyazda bulunmaları sonucu oluşur. Allah'a, çocuklarının terbiyesi ile ilgili olarak yapılan bu dua, ana ve babada kalp ve gönül huzuru meydana getirir. Üstelik bu hareket, kaza ve kader inancına aykırı değildir. Çünkü İslamın kaza ve kader inancına göre, Allah Teâlâ bir şeyi murat edince sebeplerini hazırlar. Binâenaleyh, insanın murat ettiği şeyin tahakkuku için sebeplere yönelmesi ile beraber, her zaman Cenâb-ı Hakka da dua etmekten geri durmaması lâzımdır.[89] Zira Yüce Allah, dua ile ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:
"Ey Muhammedi Kullarım sana beni sorarlarsa, bilsinler ki ben şüphesiz onlara yakınım. Benden isteyenin dua ettiğinde duasını kabul ederim. Artık onlar da davetimi kabul edip bana inansınlar ki doğru yolda yürüyenlerden olsunlar" [90]
Kur'an-ı Kerim'de Adem, İbrahim ve Zekeriyya peygamberlerin salih evlat isteği ile Cenab-ı Hakk'a dua ettikleri beyan edilmekte ve onların bu isteğine uygun olarak kendilerine salih evlat verildiği anlatılmaktadır. Konu ve ifade yönünden aynı olan bu âyetlerden, örnek olarak birisi üzerinde durmak istiyoruz:
"Nihayet (gebeliği) ağırlaşınca ikisi de rablerine şöyle dua ettiler. Bize düzgün (hilkati tam, salih) bir çocuk verirsen andolsun ki herhalde şükredenlerden olacağız. Fakat Allah onlara düzgün (bir çocuk) verince, kendilerine verdiği bu (çocuk) hakkında ona eşler tutmaya başladılar". [91]

Ayetin zımnen gösterdiği yola göre, bir anne hamile kaldığında, ana ve babanın çocuklarının salih olması için dua etmeleri gerekmektedir. [92] Bunlardan başka Kur'an'da Bakara, 2/128; Ali İmran, 3/38 ve İbrahim, 14/40 ayetlerinde anne-babanın çocuklarının salih olması için yaptıkları dualar anlatılmaktadır. Bu âyetlerden, ana ve babanın çocuklarının salih evlat olması isteği ile dolu olmaları, onun salih olması sonucunu doğurmakta olduğu anlaşılmaktadır.

Ana ve babanın hamilelik esnasındaki psikolojik durumlarının çocuğa etkisi, kaide olarak kabul edilmekte, fakat bu etkinin derece ve boyutları hakkındaki bilgiler henüz tam açıklığa kavuşmamış bulunmaktadır. Bir insanın hayatının, cenin halinde bulunduğu ana rahminde geçen devresine ait bazı hadiseler, o kimsenin bedenî ve zihnî gelişmesi üzerinde belirli bazı etkiler yaratmaktadır. Bu tesirlerin mahiyet ve derecesi hakkında maalesef fazla bir şey bilinmemektedir. Fakat gebelik müddeti esnasında annenin vaziyetinin cenin üzerinde müessir olduğu bir gerçektir. Bütün bunlar, hamile bir kadının fikren salim, mutlu ve huzur içinde bulunmasının hiç bir değeri olmadığını iddiaya kalkışmak demek değildir. Zira ortada, annenin anormal ve sağlığa elverişsiz duygu ve tepkilerinin, cenin üzerinde, onu, doğduktan sonra akıl hastası bile olmaya müsait kılacak, kötü etkileri olduğuna delâlet eden, zayıf da olsa, bazı emareler mevcuttur.[93]

Hamilelik döneminde annenin hareket ve his dünyası, çocuğun eğitimine etkili olduğu gibi zeka yapısına da etkili olmaktadır. L.Csabay ve L. Horuath, zeka geriliğine genel olarak % 21 genetik nedenler, % 66 gebelik ve doğum sırası nedenleri ve % 13 de bilinmeyen nedenler ileri sürmektedirler. [94]

Ayrıca hamilelik döneminde annenin psikolojik durumu, çocuk üzerinde fizikî etki de yapmaktadır. Psikosomatik olumsuz reaksiyonlar çerçevesinde habitüel (itiyâdi) düşükler, prematüre (zamanından önce, erken) doğumlar, hatta inutero (rahim içi) çocuk ölümlerinden bile söz edilmektedir. [95]

Ana rahmindeki bu ortam, çocuğa fizik çevre olarak da etki etmektedir. Çocuğun ilk çevresi olarak, ana rahmindeki hayatı kabul etmek gerekir. Çünkü çocuk, ilk hayat tecrübelerini orada kazanır. Bunun için gebelik süresinde annenin yaşayışı, duygu ve ruh hayatı çocuğun gelişmesi ve şahsiyeti bakımından son derece büyük önem taşır. [96] Öyle ise, baba hamilelik döneminde evde huzur ve sükunu bozmamaya, eşini dâima teskin edip rahat olmasını sağlamaya; anne ise tembel tembel oturmayıp kendisine meşgale bulmaya, his, duygu ve zevk

hayatını kontrol altına alıp dengede tutmaya dikkat etmelidir. Bu dengeyi sağlamanın bir yolu da dua ederek çocuğun sağlıklı ve iyi huylu olacağına dair olumlu düşünce ve duygulara sahib olmaktır.

Hamilelik dönemi konusunda bizi uyaran son âyet ise şudur: *"Onun annesi, kendisini za'f üstüne za'f ile taşımıştır".* ***[97]***

Hamile bir annenin hem bedenî hem de ruhsal gücü son derece zayıflar. Ağır işlerden ve yorgunluktan kendisini koruması gerektiği gibi sinirlenmemeye, sakin olmaya da özen göstermelidir. Annenin bu nazik durumuna, ailedeki diğer fertlerin de ilgi göstermesi ve onu yoracak, sinirlendirecek davranışlardan kaçınması gerekir. Özellikle babanın bu hususta ki tutumu son derece önemlidir. Aksi davranışlar, annenin za'fını artırır. Dolayısı ile bu tutum doğacak çocuğa zarar verir. Hatta hamilelik döneminde şuur altına yerleşen korkular giderek bir stres yaratır ve ilerde normal doğumun seyrini bile bozabilir. [98]

Çocuğun doğmasından başlayarak, müstakil bir kişiliğe ulaşıncaya kadar geçirdiği gelişme aşamalarını iki grupta toplayabiliriz. Birincisi ana karnında döllenmesi, dünyaya gelmesi safhalarıdır ki, bu aşamalarda çocuk tamamen pasiftir. İkinci aşama ise doğumdan sonraki ruh ve beden gelişmesidir ki bu safhada çocuğun hürriyeti zamanla gelişerek yayılır. Bu ikinci döneme aktif dönem diyebiliriz.

Doğum öncesi dönem çocuk açısından pasif dönem olarak adlandırılır. Pasif dönem üç tane üç aylık döneme ya da zaman parçasına ayrılır. Döllenmeden sonra zigot rahime doğru hareket ederek tekrarlı hücre bölünmelerine başlar. Sonra besin aramak üzere rahim duvarına kök salar. Hücreler gitgide farklılaştıkça ve bölündükçe bir solucana benzeyen embriyo gelişir ve beden bölümleri ve organlar biçimlenmeye başlar. 8. haftanın sonunda organizma yaklaşık 2,5 cm boyunda ve yaklaşık 28 gr. ağırlığındadır. Organların ve beden bölümlerinin çoğunun temel yapısına sahiptir. İnsana benzemeye başlamıştır ve bu noktadan doğuma kadar fetus olarak adlandırılır.

İlk üç ay sırasındaki organların ve beden bölümlerinin temel yapısının oluşumunu sabit bir silsile izler. Böylece her organ ve bölüm ilk kez oluştuğu veya en hızlı büyüdüğü bir kritik dönem yaşar. Böyle zamanlarda organizma hücre bölünmesine müdahale edebilecek herhangi bir dış maddeden son derece etkilenebilir durumdadır. Eğer müdahale olursa organda temel, sürekli bir yapısal hasar ortaya çıkar.

Çevresel etkenlerin ikinci ve üçüncü ay sırasındaki müdahalesi fetuse zarar verebilir. II. üç ay sırasında fetusun kalp atışı farkedilebilir. Büyüme ve

olgunlaşma hızlıdır. Anne fetusun dönmesiyle ve tekmelemesiyle içindeki canlının çok iyi farkındadır. II. üç ayın sonunda fetus yaklaşık 35 cm boyunda ve yaklaşık 900 gr ağırlığındadır.
Doğum öncesi gelişime müdahale edebilecek etkenlerle ilgili araştırmalar, ilaçlar, kimyasal maddeler, beslenme, kan etkenleri, annenin hastalıkları, annenin duygusal durumu, annenin yaşı, çoklu gebelik, radyasyon gibi bir çok etkenin önemli olabileceğini bize göstermektedir.
Hamilelik döneminde annenin bir başka yönden özellikle dikkat edeceği iki husus vardır.
1. İlaç kullanımı
2. Sigara, içki ve uyuşturucu kullanımı
Her iki hususda çocuğu direk etkilemektedir. Onun için hamilenin kullanacağı ilaçlar sınırlıdır. Dozajı da düşüktür. Sigara, içki ve uyuşturucu kullanımının çok açık olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir. Bilinçli bir annenin çocuğun sıhhati açısından varsa bu türlü alışkanlıklarına derhal son vermesi veya en azından hamilelik dönemi esnasında bunları terketmesi kaçınılmaz bir görevdir.
24-25 haftada doğan bir fetus ancak yoğun ve özel bir bakımla yaşayabilir. İnsanın ortalama gebelik süresi 266 gün veya 38 haftadır. Yeni doğan bebek yaklaşık 50 cm uzunluğunda ve 3400 gr ağırlığındadır. [99]

b) Çocuğu Yaşatma

Çocuk eğitimi ile doğrudan doğruya ilgili olmamakla beraber, Kur'an-ı Kerim'in çocuk konusunda değindiği diğer bir nokta, çocuğun dünyaya getirilip yaşatılması hususunda ana babaya yüklediği sorumluluktur. İnsanoğlunu yaratılmışların en üstünü ve en şereflisi olarak gören İslâmiyet, bir insanı öldürmeyi, bir cemiyeti, hatta topyekün insanlığı öldürmek cürmü ile eşdeğerde görmüş veya böyle kabul etmiştir.
İnsanın yaşama hakkına saygıda, sınır tanımayan bir sosyal düzen ve hukuk görüşüne sahip olan Kur'an, bu konuda en küçük bir taviz bile vermez. Masum bir insanın yaşama hakkını sağlam bir şekilde güvence altına alabilmek için o kadar değer verdiği insan hayatını bile feda eder. İşte kısas hadisesi, böyle bir hukukî espirinin ürünüdür. Kadın-erkek, büyük-küçük, fakir-zengin ayırımı yapmadan, insanın en tabiî ve en vazgeçilmez hakkı olan yaşama hakkına riayet edilmesini emrederken, henüz dünyaya gelmemiş, suç veya ceza kavramını bilmeyen, haklarına sahip olamayan ve savunamayan, dolayısı ile hukukî bir

varlığı bulunmayan cenin (doğmamış çocuk) konusunda da, en geçerli ve insana en çok yakışan yolu takip etmiş ve konu ile ilgili olarak ana ve babaya manevî bir sorumluluk yüklemiştir. İşte hiç bir yorum, tefsir ve istisnaya yer vermeyecek açıklıkta ortaya konan ilâhî emir:

"Evlatlarınızı fakirlik korkusu ile öldürmeyin. Onları da sizi de biz rızıklandırırırız. Hakikaten onları öldürmek büyük bir suçtur". ***[100]***

Bu âyet-i kerimede Yüce Allah, insanlarda tabiî olarak bulunan evladı sevme duygusu sebebi ile ana babanın çocuğuna sahip çıkıp, bakım ve gözetimini yapacağını zımnen beyan ediyor. Fakat, bu sevgi duygusundan daha da kuvvetli olarak bir başka duygunun insanları etkileyebileceğini de ihtar ediyor. Fakirlik korkusu. Evlat katline bile sebep olabilecek bu korku ve sonuçları hakkında ana babayı uyarıyor. Ayetin ifadesinden anlıyoruz ki, fakirlik korkusu, fakirliğin getirdiği açlık, sefalet ürküntüsü, aç kalmak, çoluk- çocuğunun bakım ve gözetim masraflarını karşılayamamak endişesi ve sonunda belki sırf bu sebepten onların suça itilmiş olmasının vebalini taşımak... Böyle zelil bir sonu ana babada çocuklarının bu hayatı yaşamaktansa, doğmamasının daha doğru olacağı fikrini doğurur. Bu sebeple, daha dünyaya gelmemiş çocuğu düşürmek, aldırmak v.b. metotlarla öldürürler. Çocuğun yaşama hakkına yapılan bu müdahale, aslında hayatın tabiî seyrine ve neslin devamına bir müdahaledir. Bu müdahale, hayatın ve dünyanın düzenini bozmaktadır. [101] Bu müdahale Hallak olduğu gibi, aynı zamanda Rezzak-ı âlem olan ve büyük küçük tüm kullarının rızkını vermenin kendisine ait olduğunu beyan eden Yüce Yaratıcı'nın bu tekeffül ve teminatına itimatsızlık demektir. Bu itimatsızlık ise, hiç bir surette caiz değildir.

Evlat katli, aynı zamanda, üzerimize vacip olan şefkat duygularına da aykırıdır. Evlat, insanın kendisinden bir parça olduğu için, ona muhabbet, kendisine muhabbet, ona ihanet de gene kendine ihanet demektir. Böyle bir hareket ise, kötü ahlakın en aşağı derecesi olduğundan Cenab-ı Hak bunu yasaklamıştır. [102]

Aynı zamanda âyet-i kerime, ekonomik şartların insanın hem maddî hem de manevî hayatına büyük çapta etki ettiğini de beyan etmekte, fakirlik korkusunun insana, evlat katli gibi, düşüncesi bile iç karartan çok vahşice bir işi yaptırabileceğine dikkat çekilmektedir.

Konu ile ilgili aynı mealde bir diğer âyet de şudur: *"Fakirlik yüzünden çocuklarınızı öldürmeyin."* ***[103]***

Bu âyette yalnız fakirlik korkusu değil, bizatihi fakirliğin kendisinin bile, evlat

katline cevaz verilmesi için makul görülmediği ifade edilmekte, böyle bir gerekçe ile evladını katleden anne ve babanın "fakirdik, bakamazdık" gibi mazeretlerinin geçerli sayılmayacağı kesinlik ifade eden bir üslupla açıklanmaktadır. Çünkü herkese rızık veren Allah'tır. Bütün zamanlarda rızık dağıtım hakkı ona aittir. O'nun nasıl rızıklandıracağı işe, hiçbir şekilde önceden bilinmez. Doğumunda maddî imkanları fevkalâde olan kişilerin, hayata atılınca sefil olabildiği, veya fakr u zaruret içinde doğan bir başkasının, kısa bir zaman içinde mal ve mülke kavuştuğu sık sık gözlediğimiz hadiselerdendir. Onun için ne doğumdan önce düşük yapmak, kürtaj v.b. yollarla, ne de doğumdan sonra kati suretiyle çocuğu öldürmek hiç bir surette caiz değildir.

Âyette, fakirlik evlat katline sebep olabilecek en mühim etki olarak görüldüğü için ismen zikredilmiş, bunun dışındaki diğer sebepler ise zikre değer bile bulunmamıştır. [104] Bundan dolayı da bu sebeplerle çocuk öldürmek hiçbir şekilde caiz değildir.

Ayrıca şöyle bir istidlal (akıl yürütme) bile düşük yapma, kürtaj v.b. gibi yöntemlerle çocuk aldırmanın, hatta bunun modern uygulaması olarak karşımıza çıkan doğum kontrolünün ne kadar yersiz ve temelsiz olduğunu ortaya koymaktadır. Asırlarca önce yaşayan insanlar, nüfus yoğunluğu itibari ile bizden çok daha az oldukları halde, kendilerine nisbetle kat kat nüfusa sahip bu günün insanları kadar zengin ve müreffeh değildi. Halbuki o günden bu güne dünya genişlememiş, ham madde yönünden zenginleşmemiştir. Arz, aynı yüzölçümünü muhafaza etmektedir. Fakat o günden bu güne değişen bir şey olmuştur; insan nesli, kürtaja ve doğum kontrolüne tabi olmayan mensupları sayesinde, çeşitli buluşları ile arzın bir çok nimetini değerlendirmiş, yeni yeni ham madde ve enerji kaynakları keşfetmiştir. Böylece daha mükemmel bir beslenme imkanına kavuşmuştur. Dünyamızın şu anda bizce meçhul çeşitli yer üstü ve yer altı zenginlikleri, denizlerindeki nimetleri,

kendilerini keşfedecek yeni nesilleri beklemektedir. Bu nesiller içindeki çocuklardan bir kısmını bile, herhangi bir sebeple (fakirlik endişesi, açlık, fakirlik v.b.) öldürürsek, bu kişiler tarafından ortaya konması muhtemel, icat ve yeni metotları da öldürmüş oluruz. Bunun sonucunda da milyonlarca insanı doyurabilecek kapasitedeki gizli nimetler, gene insanlık için sır olarak kalacaktır. Bu durum da, insanın refahı açısından, hayatın tabiî seyrine yapılan böyle bir müdahalenin ne derece mahzurlu olduğunu göstermektedir.

Bu güne kadar geçen zaman göstermiştir ki, yeryüzünün insana besin sağlama gücünün, nüfusun artma gücüne oranla kat kat az olduğu varsayımına dayanan

Malthus'un nazariyeleri sanıldığı gibi hiç de sağlam temellere dayanmamaktadır. İlmî hiç bir geçerliliği olmayan bu nazariyenin, hem bizatihi kendisi, hem de sonuç olarak insanlığı beklediğini haber verdiği açlık tehlikesinin gerçek olmadığı artık yaşanarak anlaşılmıştır.

Gerçekte insanlık, zaman zaman açlık tehlikesi ile karşılaşmış, fakat bunların hiç birisinin sebebi hiç bir zaman nüfus artışı olmamıştır. Harp, kıtlık, kuraklık gibi sebeplerle aç kalma tehlikesi ile karşı karşıya gelmiş olan insanoğlu, zamanla artan nüfusunun çalışmaları, buluşları ve gayretleriyle kıtlık ve harbin getirdiği açlık felaketini bile önleyebilecek tarz ve kapasitede gıda üretimini gerçekleştirmiştir. Bu gün hangi ülke, 1-2 asır öncesinin bir kaç misli nüfusa sahip değil ? Ve gene hangi ülke, o zamanki fertlerinin beslenme ve refah düzeyinin altında bir düzeyde?.. Nüfusu artan her ülkenin, bu artışa paralel olarak beslenme kalitesi de yükselmiştir. Zaten bu gerçeği, bu gün dünyada bir çok ülke (özellikle gelişmiş ülkeler) kavramış ve nüfus yoğunluğunu çok sık tutmuş, göçler veya nüfus planlaması ile bu yoğunluğu seyreltme yoluna gitmemiştir. Çocuksuz veya az çocuklu ailelere, bu özelliklerinden dolayı prim veren bir ülke yoktur. Nüfusu bir milyarı geçen Çin ve gene nüfusu bir milyara yaklaşan Hindistan bugün bile böyle bir uygulamaya gitmemektedir. Ancak gelişmemiş veya gelişmekte olan bazı ülkeler zoraki bir gayretkeşlikle, nüfus planlaması yapıyoruz diye bazı faaliyetler yürütmektedirler. Aslında bu faaliyetlerin sonuç itibarı ile herhangi bir fayda temin ettiği veya kitleleri etkilediği de görülmemektedir. Bu durum da, kanaatımızca temeli olmayan bazı nazariyelerden yola çıkılmasından kaynaklanmaktadır.[105]

Kur'an-ı Kerim'de, dünyaya gelen her insanın rızkının Allah tarafından verileceğine bir teminat olarak yukarıdaki âyetler zikredilebilir. Öyle ise, ana ve baba, böyle saçma bir endişe ile çocuklarının hayatına daha başlamadan son vermek hakkına sahip değildir.

Bu derece kesin bir ifade ile yasaklanmasına rağmen gene de çocuk katli irtikap edilirse, bu hareketin sonuçlarına da Kur'an-ı Kerim şöyle temas etmektedir:

"Böylece putlara hizmet edenler, puta tapanların çoğunu helake sürüklemek, dinlerini karmakarışık etmek için, çocuklarını öldürmelerini onlara iyi göstermişlerdi. Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Ey Muhammed! Sen onları ve iftiralarını bir tarafa bırak." ***[106]***

Bu âyette, evlat katlinin iki sonucu açıklanıyor:

1. Yeni nesillerin helak olması.

2. Dinin (sosyal düzenin) bozulması. [107]

Toplumu temelinden sarsmak, sosyal hayata yön veren ilkeleri bozmak ve saptırmak için kişilere öz evlatlarını kendi elleri ile katlettirmenin en kestirme yol olduğu açıklanıyor. Toplum düzeninin karmakarışık olmaması için ise, çocuğun tabiî doğumuna müdahale edilmemesinin gerekliliği kadar, doğduktan sonra da eğitimi ile meşgul olmanın gerekliliği de muhalif mefhumdan çıkan mânâ olarak gözler önüne seriliyor. Aksine bir tutumun (nesillerin ebeveynleri tarafından öldürülmesi) ise, toplum düzenini sarsacağına dikkat çekiliyor.
Evlat katlini konu edinen bir başka âyette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"İlimsizlik ve beyinsizlik yüzünden çocuklarını öldürenler ile, Allah'ın kendilerine ihsan ettiği (helal) rızkı haram sayanlar, muhakkak ki maddî ve manevî en büyük zarara uğramışlardır. Onlar şüphesiz ki sapmışlardır. Ve (ondan sonra) doğru yolu bulamamışlardır." ***[108]***
Bu âyette, hüsrana, sefahete ve doğru yoldan ayrılmaya sebep olan evlat katlinin iki sebebi belirtilmektedir:

1. İlimsizlik.

2. Beyinsizlik.

İlimsizlikten kasıt, araştırma ve deneye dayanan bilgileri bilmemek, bu bilgilerin insanlara öğrettiği şeylerden olan evlat ve faydaları konusunu öğrenmemiş olmaktır. Beyinsizlik ise, ilmin dışında da, insana evladını sevdiren ve onu en kıymetli bir varlık olarak benimsemesine etki eden her türlü duygu ve düşünceden yoksun olmaktır. Sevgi, şefkat ve merhamet gibi insani duygularla sezgi gibi bilgi öğrenme metodları beynin ilgi alanı içine giren faaliyetlerdir. Bir insanın, evladını öldürebilmesi için yukardaki sayılanların tümünden yoksun olması gerektiği açıktır. Dolayısıyla bu insan beynini de kullanamıyor demektir.
Çocuğun yaşama hakkı ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir konuda azl'dir. Azl, meniyi boşa akıtmak demektir. Âzl'in yapılıp yapılamayacağı konusunda kendisine bir soru sorulduğunda Rasulullah (S.A.V.) şöyle cevap vermiştir.
"Azl yapmassanız fena olmaz. Kıyamet gününe kadar Ilm'ullah'da vücudu mukadder olan hiç bir canlı yoktur -ki- ancak o, vücut bulacaktır. ***[109]***
Hadis metninden anlaşıldığı üzere azl konusunda izin verilmiştir. Çünkü Allah (C.C.) yaratmayı murat ettiği her ferdi yaratacaktır. Azl sonucu heba olan meniden doğması muhtemel çocuğun ise yaratılması takdir edilmemiş demektir. [110]

3. Doğum Sırasındaki Sorumluluklar

Hamilelik döneminin sonu olan doğum olayı esnasında ebeveyne, özellikle anneye, çocuğun bedenî ve zihnî sağlığı açısından bazı sorumluluklar yüklenmiştir. Doğum olayı son derece zor ve itina gösterilmesi gereken bir olaydır. Doğum konusunda Kur'an-ı Kerim'de şu bilgi verilmektedir:
"Zira annesi onu karnında zorluğa uğrayarak taşımış, onu güçlükle doğurmuştur. [111]
Âyette gebelik döneminin ve doğum olayının zorluğuna dikkat çekilmiş ve böylece konuya özen gösterilmesi telkin ve tavsiye edilmiştir. Doğum hususunda kanaatımızca, baba, uygun şartları (hastane, doktor, ebe, ilaç v.b.) tedarik etmekten; anne ise doğum esnasında bedenî bazı sakatlıklara ve zeka geriliğine sebep olabilecek yanlış hareketlere meydan vermemekten sorumludur. Eğer doğum için uygun şartlar tedarik edilmezse, ihtiyaç hissedilince müdahale yapılamaz. Annenin ve çocuğun sağlığı tehlikeye girebilir. Çocuğun sakat kalması söz konusu olabilir. Doğum esnasında annenin yapacağı yanlış bir hareket de çocuğun sakat kalmasına yol açabilecektir. Sakatlığın çocuğa yüklediği psikolojik yıkıntının (üzüntü, aşağılık kompleksi gibi) çocuğun terbiyesine olumsuz etki yaptığı bilinmektedir. [112]

4. Doğum Sonrası Sorumluluklar

Buraya kadar üzerinde durulan konular, çocuğun doğumundan önceki döneme ait, ana ve babayı ilgilendiren sorumluluklardır. Doğumdan sonra ana-babayı iki yönlü sorumluluk beklemektedir.
a- Çocuğun bakım ve gözetimi
b- Çocuğun eğitimi[113]

a) Çocuğun Bakımı ve Gözetimi

Doğumdan sonra babaya düşen ilk sorumluluk, çocuğun bakım ve gözetim görevini yerine getirmektir. Bu hususta sorumluluk tamamen babaya aittir. Anne, şahsî malından çocuğu ve kendisi için İslam hukukuna göre isterse harcar, istemezse harcamaz. Bu konuda bir yükümlülüğü yoktur. [114]
Bakım ve gözetim, her ne kadar tamamen hukukî bir konu gibi gözükse de,

eğitim açısından da üzerinde durulması gereken hususlardan birisidir. Konunun eğitimle ilgili yönü, babanın çocuğuna temin ettiği hayat standardının çocuğun beden gelişimine, büyümesine, davranışlarına ve toplumsallaşmasına olan etkisinden dolayıdır. Çünkü çocuk, maddî imkanlarla sınırlı olarak çevre edinecek, sosyal yönünün gelişmesi babasının ona temin ettiği maddî şartlarla paralellik arzedecektir. Zira ailenin gelir durumu, çocuğun çevresindeki havaya damgasını vuran başlıca etkenlerden birisidir. Maddî imkanı yeterli olmayan çevrelerin değer ölçüsünde okumak, yükselmek, adam olmak ve böylece maddî sıkıntıdan kurtulup itibar kazanmanın bir yolu olarak görülür.[115]

Ayrıca, çocuğa alınan oyuncaklar, eğitim ve öğretimi için temin edilen kitaplar v.b. hep maddî imkanlarla ilgili hususlardır. Hatta ailenin maddî durumunun iyi veya kötü oluşu, aile içindeki düzene, aile üyelerinin üstlendikleri rolleri gerçekleştirmelerine kadar etkilidir. Dolayısı ile, çocuğun bakım ve gözetiminin iyi yapılması, onun eğitiminde etkili bir unsur olarak ortaya çıkar.

Kur'an-ı Kerim'de, çocukların bakım işini emreden âyetlerden birisi de şudur:

"Allah'ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı aklı ermezlere vermeyin. O mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin." ***[116]***

Âyette, sefih kişilere malların verilemeyeceği açıklandıktan sonra, sefih bile olsalar çocukların gözetim ve bakımı emrolunmaktadır. Onların bakımının tam olarak yapılması istenmektedir. Onları hiç bir surette sefih bırakmak caiz değildir. Buradaki sefih kişi tabirine çocuklar da girer. Çünkü sefih, aklı veya dini nakıs olan kişi demektir. [117] Çocukların da aklı tam olmadığı için bu ifade onları da kapsamaktadır. [118]

Böylece, bir çocuğun bakımı ve gözetimi gibi en zor işlerden birisi babaya verilmiş olmaktadır. Bakım ve gözetim çocuğun bedensel gelişiminde esaslı faktördür. Bedensel gelişimin türü ve hızını etkileyen faktörler şu başlıklarda toplanabilir:

a) Kalıtım

b) Irk

c) Psikolojik bozukluklar

d) Beslenme

e) Hastalıklar

f) Sosyo-ekonomik statü.

Bu faktörlerden üçü (beslenme, hastalıklar, sosyo-ekonomik statü) mali

imkanlarla ilgili hususlardır. Bu mali imkanlar çerçevesinde yapılan bakım ve gözetim şüphesiz çocuğun sağlıklı gelişiminin de en önemli etkeni olacaktır.
Bu faktörlerin belirlediği bedensel gelişimin sağlıklı olduğunun göstergesi ilk beş yılda çocukta beş davranış türünün bütünleşmesi ile ortaya çıkar.

1- Genel Uyum: Algı-duygu-hareket tepkileri ve göz-el eşgüdümünü içerir.

2- İlk Motor Davranışları: Baş dengesi, oturma, emekleme, ayakta durmayı içerir.

3- Gelişmiş Motor Davranış: El ve parmaklarla eşyayı tutabilme, kavrayabilmeyi içerir.

4- Dil Faaliyeti: Cümleler, yüz ifadeleri, mimik ve sözcüklerle kavrayışı içerir.

5- Kişisel-Sosyal Davranış: Beslenme becerisi, çiş eğitimi, bağımsızlık ve işbirliğini içerir.[119]

Bu bütünleşmenin sağlanması ilk planda bakım ve gözetim faaliyeti ile gerçekleştirilir.[120]

b) Çocuğun Eğitimi

Aile müessesesini kurmak ve bu müesseseye muhabbet duygularını kazandırmak için insanlara cinsî hisleri veren ve bunların tatmini sonucu neslin devamını temin eden, analık-babalık tabiî duygusu ile çocuğun bakım ve gözetimini sağlayan, böylece insanın yetişmesi için en iyi ortamın aile yuvası olduğunu beyan eden Yüce Allah, çocukları yetiştirme konusunda insanları serbest bırakmamış, ana ve babaya bazı sorumluluklar yüklemiştir.
Yüce Allah öncelikle babaya, ikinci planda da anneye doğumdan sonra çocuğun eğitimi ile meşgul olmayı emretmektedir:
*"Ey inananlar! Kendinizi ve ehlinizi (çoluk çocuğunuzu) cehennem ateşinden koruyun."****[121]***
Tefsirlerde çocuk ve aile eğitimine dayanak olarak gösterilen bu ayette, insanın hem kendisini hem de ailesini ateşten koruması emredilmektedir.
Bu âyetin ifadesine göre, önce kendisini fiilleri ile cehennem ateşinden koruyan mümin, ehlini de tavsiyeleri ile cehennem ateşinden koruyacaktır. [122] Kişinin kendi nefsini ateşten koruması, Allah'ın emirlerine uymakla, ehlini koruması da, çobanın sürüsünü ıslah etmesi gibi bir faaliyetle olur. Yâni kişi, kendisini fiil-leriyle, ehlini ise tavsiyeleriyle ateşten korur. Bu âyette kişiye, kendisini ve

ehlini ateşten koruma konusunda emir vardır. [123] Ayette evlat kelimesinin, açıkça zikredilmemesinin sebebi, çocuğun babadan bir parça sayılmasındandır. Böylece evlat, ayette geçen "enfüs" kelimesine dâhil olmaktadır. Öyle ise, ona haram ve helali ve diğer hükümleri öğretmesi, günah ve isyandan kaçındırması babaya vaciptir.[124] Çünkü burada "koruyun" emri mutlaktır ve herhangi bir nokta ile kayıtlanmamıştır. Mutlak olan emir -usul ilmindeki kurallar gereği- vücup ifade eder. [125] Bundan dolayı buradaki "koruyunuz" emrinde belirtilen husus "sizin üzerinize farzdır" manasına gelmektedir. Öyle ise çocuğunun eğitimi ile meşgul olmak öncelikle babaya, ikinci derecede ise anneye farzdır. Ana-babaya bu sorumluluk verildiğine göre, çocuk, eğitimi kabul edecek bir istidad ve kapasitede yaratılmıştır. İşte bu kaide ve bu âyetin hükmü gereğince, herkesin ehlini ve çocuklarını eğitip yetiştirmesi onun için dinî bir vazifedir. [126] Bu vazifeyi yerine getirmek, kişinin şahsına tevdi edilmiştir. Onun için bir ödev olduğu kadar, aynı zamanda bir haktır. Kişi bu sorumluluktan kaçamadığı gibi, onun bu hakkı da hiç bir şekilde iptal edilemez.

İslamda, çocuk buluğ çağına gelinceye kadar yaptığı hareketlerden sorumlu tutulmaz. Fakat anne-baba, bu çağlarda ona gerekli eğitimi verme hususunda sorumludurlar. Eş seçimi ile başlayan bu sorumluluk, çocuk, ergenlik çağma gelinceye kadar ana ve babada devam eder. Ergenlikle birlikte, şahsiyeti tam olarak teşekkül etmiş kabul edildiğinden artık çocuğa geçer. Ergenlik çağından sonra da fiilleri itibarı ile çocuğun, tavsiyeleri itibarı ile de ana ve babanın sorumlulukları vardır.

Çocuğun eğitimi konusundaki sorumluluk ilk planda babaya, daha sonra anaya aittir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'e göre ailenin reisi babadır:

"Allah'ın kimini kimine (birini diğerine) üstün kılmasından ötürü ve erkeklerin mallarından sarf etmelerinden dolayı erkekler kadınlar üzerine hakimdirler." ***[127]***

Ayetin ifadesine göre, aileyi yönetme ve gerekli konularda icraat yapma yetkisi ilk planda babaya aittir. [128] Dolayısı ile, bu yetkinin gerektirdiği sorumluluk da babanındır. Onun için gerekli terbiyenin verilmesi anadan çok babayı ilgilendirmektedir. Aile terbiyesinin dayanması gereken temel kaide budur.

Aile reisliğinin babaya verilmesi fıtraten erkeğin sahip olduğu bazı özellikler sebebi iledir. Bu tutum, erkeğin her yönden kadına üstün olduğu mânâsına gelmez. Erkeğin kadına üstün olduğu yönler olduğu gibi, kadının da erkeğe

üstün olduğu yönler mevcuttur. İşte bu husus âyette, "biri, diğeri" tabirleri kullanılmak suretiyle beyan edilmiştir. Çeşitli yönlerden birbirlerinden farklı ve birinin diğerine üstün oluşu sebebi ile kadınla erkeğin birbirinin tamamlayıcısı şeklinde yaratıldığı anlaşılıyor. [129]

Ayrıca aile reisliği ile ilgili bir başka şart, kişinin şahsî malından ailesi için sarfetmesi keyfiyetidir. Erkeğin aile reisi olması ancak mehir, nafaka, ev masrafları gibi para sarfetme işlerini de yerine getirmesi şartı ile mümkün olmaktadır. İnfak vazifesini yerine getiremeyen kişiler aileye de reis olamazlar. Ama bu şartı yerine getiren erkeklerin aile reisliği en tabiî haklarıdır. [130] Zaten bütün toplumlarda, özellikle bizim toplumumuzda bu fıtri hadise tatbikat olarak da yaşanmaktadır. Ailede sözü geçen bilhassa babadır. O yoksa yerine amca, büyük ağabey geçer.[131] Bu fıtrî kaidenin dışına çıkmak, çocuk için de eğitimin gereği gibi verilememesine sebeb olur.

Terbiye konusunda aile reisine düşen görev, bu işin organizasyonu, terbiyenin verilme şekli, araç ve metodlarının tesbiti gibi teorik konulardır. Ayrıca otoriter usullere ihtiyaç hissedildikçe bunları uygulamak da babaya düşen görevlerdendir. Tabiatıyla bu kaide babanın, gerektiği zaman çocuğuna sevgi ve şefkat hisleri ile yaklaşmasına mani değildir. Yani baba da sırası geldikçe ana-baba çocuk üçgeninde oluşan fıtrî sevgiden faydalanarak çocuğunu eğitmelidir. Otoriter usullerin uygulayıcısı olarak babanın görülmesi, onun ailede disiplin ve otoriteyi temsil etmesindendir.

Çocuğun eğitimi konusunda babaya düşen ikinci görev, annenin eğitimi ve yetiştirilmesidir. Çocuk eğitimi bir sanat ve bir bilgi konusudur. Onun için bu bilgileri edinmek mecburiyeti vardır. Şayet anne bunları bilmiyorsa, baba bir şekilde anneyi yetiştirecektir. Bu yetiştirme, kitap okutma, ders verme, ders aldırma, kurslara gönderme, toplantı ve seminerlere iştirak ettirme, tecrübeli kişileri dinletme v.b. gibi usullerle olabilir. Her ne şekilde olursa olsun annenin bu yöndeki eksiğinin giderilmesi baba için bir görevdir.

Çocuğun eğitimini fiilen gerçekleştiren ise annedir. Bu konuda annenin yeri ve konumu çok önemlidir. Uygulama büyük çapta anne tarafından yapılmakta ve yürütülmektedir.

Çocuk eğitiminde anneye düşen ilk görev, bu konuda bir uzman gibi bilgi sahibi olmaktır. Bu husus hiç bir şekilde ihmal edilmemelidir. Her anne, kendi yaşadığı çağın toplumsal hayata hakim değerlerini bilmek, bunların eğitime yansıyan izdüşümlerini kestirmek, konu ile ilgili yapılan araştırmaların sonuçlarını takib etmek ve uygulamalarını bunların ışığında yapmak zorundadır. Çünkü çocuğun

eğitimi, ancak annenin bu konudaki bilgi ve mahareti ile mümkündür. Çocuk bu yönden annenin bir parçasıdır. Onun ilgisine gece ve gündüz her an ihtiyacı vardır. Annesinin ikinci görevi, eğitimin üzerine kurulacağı sevgi ve şefkat ilkesini, hiç bir aşamada bir an bile elden bırakmamaktır. Çünkü anne, ailede şefkat ve sevgiyi, sığınılacak yeri temsil eder. Çocuk karşısındaki bu konum kadının yaratılıştan getirdiği özelliğidir.

Bundan dolayı anne, çocuğuna daima sıcak hislerle yaklaşmalıdır. Bu kaide de annenin gerektiği zaman disiplin ve ceza usullerine başvurmasına mani değildir. Bundan dolayı denilebilir ki ana ve babanın eğitimle ilgili yetki ve sorumluluklarının, takip edecekleri metod ve oynayacakları rolün kesin sınırlarını çizmek mümkün değildir. Bu konuda ileri sürülen kaideler esneklik ifade eder.

Çocuk eğitimi ile ilgili ana-babaya sorumluluk yükleyen hadisi şerifler de vardır. Bu sorumluluğu Sünen-i İbn-i Mâce'de geçen şu hadisi şerif çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

"Çocuklarınıza edep ve terbiye verin. Onların edep ve terbiyesini güzelleştirin." ***[132]***

Çocuğun eğitiminde anne ve babaya düşen sorumluluğa dair bir başka âyet de şudur:

"Verdikleri ile denemek için sizi yeryüzünün halifesi kılan ve kiminizi kiminize derecelerle üstün yapan O'dur. Doğrusu Rabbı'nın cezalandırması sür'atlidir. Şübhesiz O bağışlar, merhamet eder. ***[133]***

Ayette belirtildiği gibi insana verilen her şey (mal, evlat, nimet, sıhhat) birer imtihan aracıdır. Ve insanın yaratılışı bu imtihana müsaittir. Onun halife olarak yaratılışının sebebi de bu imtihandır. Verilen her şeyi güzel kullanıp kullanmamaktan imtihan yapılacaktır.[134] Verilen çocuğu güzel kullanmak da edep ve terbiyesini iyi yapmakla mümkün olur. Eğer bu kullanma iyi olmazsa (Bu konuda imtihanda başarılı olunmazsa) Cenab-ı Hak bunun cezasını sür'atle verecektir. Bu konuda ceza ise, kanaatimizce çocuğun hayırsız oluşu ve ana-babasına itaat etmemesi şeklinde cereyan edecektir.

Çocuk eğitiminde ana ve babaya düşen görev, bugünkü eğitim anlayışında şu ifadelerle yer almaktadır:

a) Çocuğa ve onun geleceğine ilişkin ilgi

b) Çocuğa ve onun geleceğine ilişkin sorumluluk

c) Çocuğun gelişim özelliklerini bilme, onu tanıma ve anlama

d) Zengin ve tutarlı ilişkilerin olduğu bir çevre sağlama

e) Birey olarak çocuğa saygı duyma[135]

Çocuğun eğitiminden sorumlu tutulan anne ve baba bu eğitimi en iyi şekilde gerçekleştirmekten sorumlu olmalarının onlara yüklediği görevlerin başında bilgi edinmek geldiğini belirtmiştik. Ana ve baba, eğitimin konusunu ve metodlarını bilmelidirler. Bugün eğitim araştırmalarının ve eğitim bilimlerinin ulaştığı aşama, bu hususları etraflı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bunlar öğrenilmeli ve çalışmalar bunlara göre yapılmalıdır. Bunun yanında maddi imkanların temin edilmesi, bir diğer görevdir, öncelikle babayı ilgilendiren bu husus, pahalı bir faaliyet olan eğitim İçin bir nevi ön şarttır. Bunların yanında bu zor uğraş, usanmamayı, yılmamayı, tersine gayret göstermeyi gerektirmektedir. [136]

Gene Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır:

"Mallarınız ve evlatlarınız sizin için bir imtihandır. Allah (c.c.) ise, büyük mükafaat onun nezdindedir. ***[137]***

Bu ayetten, insanın evladı vasıtasıyla imtihan edildiği anlaşılmaktadır. Bir kişinin evladı ile imtihan olması, onun en iyi şekilde yetiştirmeyi, eğitimini tam olarak gerçekleştirmeyi başarıp başaramadığını ölçmekle olur. Ayette geçen imtihan kelimesini bazı müfessirler fitne, insanı meftun edip bir takım zahmetlere ve günahlara sokmaya sebeb olan ve bir takım hayırlardan taatlardan alıkoyan bir ibtila[138]veya bir belay-ı azim[139]olarak terceme etmişlerse de bilahare yaptıkları izahlarda, hayırlı evlat ve helal malın insanın rahatı, gözünün nuru ve kalbinin sururu[140]olduğunu, dolayısıyla eğitim verilmiş hayırlı evladın fitne ve belay-ı azîm olmadığını beyan etmişlerdir. Zaten buradaki fitne kelimesi imtihan aracı anlamınadır.

Bir başka ayette ise şöyle buyrulur:

"Bilin ki (ahiret kazancına sarf edilmeyen) dünya hayatı, ancak bir oyundur. Bir eğlencedir. Bir süstür. Aranızda bir öğünüştür. Mallarda ve evlatlarda bir çoğalıştır." ***[141]***

Dünya hayatının evlat yönünden sadece basit bir çoğalış olarak ifade edilmesi, onun keyfiyet kazanamaması sonucudur. Böyle kişilerin sadece basit bir çokluk (kemmiyet) olarak ifade edilmesi, bunların eğitim ve terbiyelerinin olmamasından dolayıdır. Bu tip kişilerin geçirdiği dünya hayatının ahirete hiç bir şekilde faydasının dokunmayacağı malumdur. Halbuki eğitimden geçmesi sonucu bazı nitelikler kazanmış bir evlat, dünya hayatını ahiret kazancına sarf ettirmiş demektir. Bundan da anlıyoruz ki:

Dünya hayatının ahirete sarf edilmesi demek, çok miktarda evlat sahibi olmaktan çok, bu çocukların eğitimini gerçekleştirmek demektir. Bu da ancak çocukların eğitimi kabul edecek bir yapıda olmaları ile mümkündür. Öyle ise, insanın dünyayı değerli hale getirmesinin bir ön şartı da çocuklarını eğitmesi, onlara bazı nitelikler kazandırması, onları sadece basit çokluklar olmaktan çıkarması ile mümkündür. Zaten kişinin nefsini iyi işlere yöneltmek ve onu iyi davranışlara alıştırmak şahsiyetin teşekkülü esnasında mümkündür. Bu da ancak çocukluk dönemindeki eğitimle olabilir.

Anne-babanın çocuğu eğitirken kendi aralarında dikkat etmesi gereken birinci temel nokta "birlikte hareket" ilkesidir. Eğitimde daima en yüksek verim, bu ilkenin hayata geçirilmesi ile mümkün olmaktadır. Davranış birlikteliği, sonuç almanın ilk ve temel şartıdır. Pedagoglar bu ilkenin üzerinde önemle durmaktadırlar.

Ana babanın eğitimde dikkat edeceği ikinci kural ise "yaşayarak eğitme," örnek olma ilkesidir. Bu ilke hiçbir zaman gözardı edilmemelidir. Çocuk bir çok şeyi yaşayarak veya çevresinde görerek öğrenir. Öyle ise, anne-baba da çocuklarını söz ile etkilemekten çok, yaşayarak etkileme yolunu tercih etmelidirler. Kur'an şu ayetlerle bu gerçeğe temas etmektedir.

"(Ey bilginler!)Sizler kitabı okuduğunuz (gerçekleri bildiğiniz) halde insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz. Aklınızı kullanmıyor musunuz?" ***[142]***

"Ailene namazı emret, kendinde ona sabırla devam et." ***[143]*** *"Size yasak ettiğim şeylerin aksini yaparak, size aykırı davranmak istemiyorum. Ben sadece gücümün yettiği kadar ıslah etmek istiyorum. Başarım Allah'a aittir. Ona dayandım Ona döneceğim."* ***[144]***

Aile eğitiminin her yönünde geçerli olan bu ilkeler, din eğitiminde de çok önemlidir. İdeal din eğitiminin birlikte hareket etme ve yaşayarak eğitme ilkeleri ile gerçekleştiği araştırma sonuçlarıyla ortaya çıkmaktadır.[145]

---

[1] Nûr, 24/32

[2] Rûm, 30/21.

[3] M. Vehbî, H. Beyan, c. XI, s. 4264.

[4] A. Cüceloğlu, Yetişkin Çocuklar, s. 66-67.

[5] Gazâlî, îhya, 2. Kitap, I. bâb, c. II, s. 67.

[6] M.R. Belgesay, Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuk, s. 18

[7] M.R. Belgesay, a.g.e., s. 76

[8] Al-i îmrân, 3/14.

[9] Kehf, 18/46.

[10] S. Akdeniz, Toplumumuz ve Eğitimimiz, s. 66.

[11] M.R. Belgesay, a.g.e., s. 76.

[12] î.Canan, Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, s. 380.

[13] Kasas, 28/7-13.

[14] Beled, 90/1-4.

[15] Doğramacı, Annenin Kitabı, s. 12. Bu kitabı çocuğun bakımı ve sıhhati hakkında bilgi sahibi olmak isteyen okuyucularımıza özellikle tavsiye ederiz.

[16] P. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 13.

[17] P. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz 46

[18] F. Dodson, a.g.e., s. 46.

[19] A.T. Jersild. Çocuk Psikolojisi, s. 219

[20] A.T. Jersild, a.g.e,, s. 222

[21] A.T. Jersild. a.g.e., s. 253.

[22] Dodson, Çocuğunuz ve Oyun, s. 212

[23] H. Yavuzer, Çocuk ve Suç, s. 124-127

[24] İ.Canan, Hz. Pey. Sünnetinde Terbiye, s. 382.

[25] İ.Canan, a.g.e., s. 383

[26] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 226.

[27] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 133-141.

[28] Rum, 30/21.

[29] D. Cüceloğlu Yetişkin Çocuklar, s. 38.

[30] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 149; Çocuk ve Suç, s. 202.

[31] H. Yavuzer, a.g.e., s. 157.

[32] H. Yavuzer, Çocuk ve Suç, s. 242.

[33] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 240.

[34] A.T. Jersild, a.g.e., s. 240. Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 141-143.

[35] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 146. Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 143-144.

[36] S. Akdeniz, Toplumumuz ve Eğitimimiz, s. 33.

[37] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 225.

[38] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 144-145.

[39] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 32.

[40] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 20.

[41] M.P. Bayraktar, İslamda Öğretmen Öğrenci Münasebetleri, s. 113.

[42] B. Bayraklı, İslamda Eğitim, s. 129.

[43] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 32.

[44] Ankebut, 29/27.

[45] Nuh, 71/27.

[46] Kehf, 18/82.

[47] Kehf, 18/80.

[48] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. III, s. 2202.

[49] A'raf, 7/58.

[50] H. Yazır, H. Dini K. Dili, C. V. s. 3272.

[51] M. Vehbi, H. Beyan, c. IV, s. 1654.

[52] İ.Canan, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, s. 52.

[53] Al-i îmrân, 3/6.

[54] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. II, s. 1032-1033.

[55] Necm, 53/32.

[56] M. Vehbi, H. Beyan, c. XIV, s. 5644.

[57] M. Ersin, Eğitimde Psikolojinin Rolü, c. I, s. 134.

[58] G. Ülgen, E. Fidan, Çocuk Gelişimi, s. 15.

[59] M. Ersin, a.g.e., s. 135.

[60] G. Ülgen, E. Fidan, Çocuk Gelişimi, s. 16

[61] G. Ülgen, E. Fidan, a.g.e., s. 13.

[62] M. Çamdibi, a.g.e., s. 24.

[63] Y. Kerim, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s. 106.

[64] G. Ülgen, E. Fidan, Çocuk Gelişimi, s. 23.

[65] A.T. Jersild/Çocuk Psikolojisi, s. 20.

[66] M. Ersin, Eğitimde Psikolojinin Rolü, C. I, a. 136-137.

[67] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 30

[68] G. Ülgen, E. Fidan, Çocuk Gelişimi, s. 16.

[69] ez-Zebîdî, Tecrid-i Sarih (Tercemesi ve Şerhi), c. XI, s. 3Ğ6

[70] G. Ülgen, E. Fidan, Çocuk Gelişimi, s. 16.

[71] M. Ersin, Eğitimde Psikolojinin Rolü, c. I, s. 140.

[72] G. Ülgen, E. Fidan, Çocuk Gelişimi, s. 17.

[73] A. Yörükoğiu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 129; A. T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 21-22.

[74] A. T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 20.

[75] Geniş bilgi için bak. K. Yavuz, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s. 69-88.

[76] K. Yavuz, a.g.e., s. 107.

[77] Keykavus, Kabusname, c. I, s. 251. Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 145-154.

[78] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 154.

[79] Purkan, 25/74.

[80] H. Yazır, H. Dinî K. Dili, c. V, s. 3615.

[81] H. Yavuzer Çocuk Psikolojisi, s. 34.

[82] Hacc, 22/5.

[83] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. V, s. 3382.

[84] H. Yazır, a.g.e., c. V, s. 3383.

[85] Sandström, Çocuk ve Gençlik Psikolojisi, s. 19

[86] Sandström, a.g.e, s. 21.

[87] Hacc, 22/5.

[88] R. Cebiroğlu, Çocuk Akıl Sağlığı ve Hastalıkları, s. 15.

[89] M. Vehbi, H. Beyan, c. II, s. 590.

[90] Bakara, 2/186. Dua hakkında bk. H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. I, s. 664.

[91] Araf, 7/189-190.

[92] M. Vehbi, H. Beyan, c. V, s. 1823.

[93] M. Ersin, Eğitimde Psikolojinin Yeri, s. 147-149

[94] R. Cebiroğlu, Çocuk Akıl Sağlığı ve Hastalıkları, s. 274

[95] K. Ansan, Doğum Bilgisi, s. 127

[96] S. Akdeniz, Toplumumuz ve Eğitimimiz, s. 42

[97] Lokman, 31/14.

[98] K. Arısan, Doğum Bilgisi, s. 154.

[99] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 154-161.

[100] İsra, 17/3.

[101] M. Vehbi, H. Beyan, c. VII, s. 2977.

[102] M. Vehbi, a.g.e., c. VII, s. 2978.

[103] Enam, 6/151.

[104] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. III, s. 2093.

[105] Geniş bilgi için bk. S. Akdeniz, Çağımızda Nüfusun Önemi ve Türkiye'nin Nüfusu.

[106] En'am, 6/137.

[107] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. III, s. 2063.

[108] En'am, 6/140.

[109] ez-Zebidî, Tecrid-i Sarih, c. VII, s. 455

[110] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 161-166.

[111] Ahkâf, 46/15; Lokman, 31/14.

[112] Gene doğum karşısında ruhsal reaksiyonlar şiddetli olabilir. Ve doğumun normal gidişini bozacak ölçülere varabilir. Ağrıların verdiği korku, iç daralması, ağrı duyarlılığını artırır. Ve refleksle kaslarda kasılmalar, solunum ve kan dolaşımında yetersizliğe sebep olabilir, doğumu çıkmaza sokabilir. Ağrı korkusu ön plandadır (K. Ansan, Doğum Bilgisi, s. 127). Doğum süreci sırasındaki güçlükler beynin kansız ve oksijensiz kalması olayı, beyin dokusunda bozukluklar yaratır. Daha çok büyük nörolojik şekiller (arızalar) felçler ortaya çıkar. Beyindeki anatomik, saptanamamış çok ufak kanama ve lezyonların karakter ve davranış bozukluklarına neden olduğu anlaşılmaktadır (R. Cebiroğlu, Çocuk Akıl Sağlığı ve Hastalıkları, s. 274).
Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 166-167.

[113] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 167.

[114] Züheyli, İslam Fıkhı Ansiklopedisi, c. 10, s. 117.

[115] S. Akdeniz, Toplumumuz ve Eğitimimiz, s. 51

[116] Nisa, 4/5.

[117] Buradaki sefihten maksat, kişinin hanımı ve çocuklarıdır (Taberî).

[118] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. II, s. 1292.

[119] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 42-43.

[120] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 167-169.

[121] Tahrira, 66/6.

[122] Kurtubî, el-Cami', c. X, s. 2273.

[123] el-Kurtubî, el-Câmi' liahkâm-ü-Kur'an, c. X, s. 2273.

[124] Kurtubî, a.g.e., c. X, s. 2274.

[125] M. Vehbi, H. Beyan, c. XIV, s. 6002.

[126] M. Vehbi, a.g.e., c. XXV, s. 5999.

[127] Nisa, 4/34.

[128] Çocuk eğitimi evde başlar. Sabi konuşmaya başlar başlamaz oua "Lâ ilahe illallah" şeklindeki kelime-İ şehadet formülünü öğretmek babasının vazifesidir (Philip K. Hitti, Siyâsî ve Kültürel İslâm Tarihi, s. 627).

[129] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. II, a. 1348-1349.

[130] H. Yazır, a.g.e., c. II, s. 1350.

[131] R. Semin, Gençlerimizin Psiko-Pedagojik Problemleri, s. 23.

[132] A. Ulvan, İslamda Aile Eğitimi, c. I, s. 156.

[133] Enam, 6/165.

[134] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. III, s. 2116.

[135] Ş. Oğuzkan-G. Oral, Okul Öncesi Eğitim, s. 13.

[136] I. Canan, "İslamda Aile Terbiyesi" Din Öğretimi Dergisi, Sayı 35, s. 59.

[137] Teğabun, 64/15.

[138] H. Yazır, Hak Dini Kuran Dili, c. VIÎ, s. 5037

[139] M. Vehbi, H. Beyan, c. XIV, s. 5954.

[140] M. Vehbi, a.g.e., c. XIV, s. 5955

[141] Hadîd, 57/20.

[142] Bakara, 2/44.

[143] Taha, 20/132

[144] Hud, 11/88.

[145] M.E.Ay, Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükafat ve Ceza, s. 176.

8- GELİŞİM PSİKOLOJİSİ VE DİN EĞİTİMİ
A. Eğitimde Zamanlama ve Önemi
B. Gelişim Evreleri ve Din Eğitimi
1- Bebeklik (Sabîlik) Dönemi:
a) Bedensel Gelişim:
b) Bilişsel Gelişim (Duyusal-Motor Dönem):
c) Motor (Hareket) Gelişim:
d) Dil Gelişimi:
e) Duygusal (Emational) Gelişim:
f) Sosyal Gelişim:
2- İlk Çocukluk (Gulâm) Dönemi:
a) Bedensel Gelişim:
b) Bilişsel Gelişim:
c) Motor Gelişim:
d) Dil Gelişimi:
e) Sosyal Gelişim:
a) Sezgisel İç Gözlem Yolu:
b) Akıl Yolu:
c) Eğitim Ve Öğretim Yolu:
3- Son Çocukluk (Yafi'î) Dönemi:
A) Bedensel Gelişim:
B) Bilişsel Gelişim (Somut İşlemler Dönemi):
C) Sosyal Gelişim:
1) Kolay Etkilenme:
2) Karşıt Görüşte Olma:
Rekabet:
Sorumluluk:
4- İlk Ergenlik (Hazver) Dönemi:
a) Bedensel Gelişim:
b) Bilişsel Gelişim:
c) Duygusal Gelişim:
d) Sosyal Gelişim:
a) Şahsiyet Gelişimi ve Sorumluluk Duygusu:
Çocukluk Döneminde;
Ergenlik ve Erişkinlik Döneminde;
Olgunluk Döneminde:
b) Cinsel Gelişim ve Eğitim:

c) Ekonomik Özgürlük ve Meslek Seçimi:
d) Duygusal, Zihinsel ve Sosyal Olgunluk:
C. Çocuğu İyi Eğitmenin Sonuçları (Ana-Baba Açısından Yararları):
D.Toplumda Çocuk Eğitimi
Sonuç

8- GELİŞİM PSİKOLOJİSİ VE DİN EĞİTİMİ

A. Eğitimde Zamanlama ve Önemi

Eğitim sürecinin temel unsurlarından biri zamanlama faktörüdür. İnsan hayatının her döneminde her eğitim faaliyetine olumlu cevap veremez. Bazan o faaliyeti anlayacak ve uygulayacak kadar biyolojik ve psikolojik gelişimi gerçekleştirememiş olabilir. Bazan da bu dönem onun için artık geride kalmış olabilir. Çünkü "ağaç yaş iken eğilir." Bu kural eğitimde aktualite adı ile anılır. [1]

İnsan, ömrü boyunca ihtiyaçlarını gidermek için çabalar durur. Fakat bu ihtiyaçlar ve çabalar her yaşın icabına ve içinde bulunduğu gelişim dönemine göre değişir. Yapılan gözlem ve araştırmalar çocuklarda belli eğilim ve davranış kalıplarının belli gelişim dönemlerinde ortak olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ortak yanların bilinmesinin çocuk eğitiminde izlenecek yöntemi belirleme açısından yararı büyüktür. [2]

İşte bu yaklaşımlar, eğitim psikolojisinde çocuk kavramını ortaya çıkarmış, çocukluğun, insan gelişiminin özel bir evresi olduğu fikrini güçlendirmiş ve giderek, insanın tüm ömrünü kapsayan gelişim psikolojisi içinde çocuk psikolojisi özel bir alan olarak ele alınmıştır. Çocukluk dönemindeki fiziksel, zihinsel, duygusal, toplumsal alanlarda ortaya çıkan gelişimleri inceleyen bu çalışmalar, eğitim bilimlerinde de önemli bir yer tutmuştur.

Çocuk gelişim psikolojisinin verilerinin çocukların % 50'sinde söylenen yaş döneminde ortaya çıktığı, % 25'inde daha önce, 25'inde ise daha sonra ortaya çıktığı söylenebilir. Bu nedenle çocuğun gelişim dönemlerini belirli tarifelere bağlamamak gerekmektedir. Bu yaş dönemleri için verilen örneklere uymayan bir durum ortaya çıkarsa da endişeye kapılmamak gerekir. Söylenen genel-lemeler gelişimin yönünü belirler. Ama süresi ve zamanı, çocuktan çocuğa değişebilir.[3]

Böyle olunca ihtiyaçların gerektiği gibi ve sürekli olarak karşılanması gelişimin tatminkar bir şekilde gerçekleşmesine bağlı olması şartını önümüze çıkarmakta ve bu da bize gelişime bağlı bulunan ve gelişime eşlik eden görevler kavramını ilham etmektedir.

Gelişim, kavramı, bir insanın eğitimini, hayatının çeşitli devrelerine özgü belirli davranışları, o devrede kavramak ve tatbik etmekte gösterdiği maharete bağlar.

Yani eğitim faaliyeti, gelişime bağlı olarak hayat seyrinin belirli dönemlerine özgü bir faaliyet olarak ortaya çıkmaktadır. Bir insan o dönemde yapılması gereken bir işi başarı ile yerine getirebiliyorsa, hem o günkü ihtiyacını giderebiliyor; hem de ilerde üstleneceği görevleri başarı ile yerine getirebileceğinin işaretlerini veriyor demektir. Aksi bir durum ise onun hem bu dönemdeki ihtiyacını karşılayamamasına hem de ilerideki görevlerini yerine getirmekte zorlanacağına dair bir fikrin oluşmasına sebebiyet verecektir.

Gelişme değişikliklerin niceliği yanında, niteliğini de içermektedir. Gelişme kavramı, düzenli, uyumlu ve sürekli bir ilerlemeyi dile getirmektedir. Gelişim ileriye dönük olup, değişiklikler arasında belirgin bir ilişkiyi de kapsar. Kısacası gelişim, sadece yapısal ölçümlerle açıklanamayan birçok yapı ve işlevi bütünleştiren karmaşık bir olgudur. Bu nedenle gelişimin her evresi kendinden sonraki bir başka evreyi doğrudan etkiler.

Gelişime bağlı olan görevler biyolojik, psikolojik, sosyolojik, bilişsel, motor (hareket), din ve ahlak gibi bir çok alanları içine almaktadır. Yani insanın gelişiminin her hangi bir cephesiyle alakalı olabilmektedir.

Gelişimdeki beş temel ilke şöyle özetlenebilir:

1- Gelişim, dinamik bir olgudur.

2- Gelişim, genetik bireyselliğin bir sonucudur.

3- Gelişim, giderek artan bir özelleşme sürecidir.

4- Gelişim, denge gerektiren bir süreçtir.

5- Gelişim, ard arda görülen düzenli bir süreçtir.[4]

Gelişimde asıl önemli olan hususun zamanlama olduğunu biliyoruz. Gelişim psikolojisinin temelinde yatan gerçek, çocuğun belirli konuları kavrayabilmesinin belli aşamaları geçirmesine bağlı olması hususudur. Her dönemin kendi sürecini doldurması, tamamlaması gerektiği fikri, gelişim psikolojisini doğurmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır. O da anne-babanın, çocuğun bu süreçleri geçirmesi için muhakkak belirli yaş dönemlerini geçirmesi gerektiği yolundaki düşüncelerinden dolayı ellerini kavuşturup bekleme gibi bir duruma düşmemeleri noktasıdır. Yaş dönemleri anne-babanın bilgileri içine girmeli, anne-baba bunları bilmeli, fakat onların bu bilgisi çocuğun eğitiminde olumsuz sonuçların sebebi olmamalıdır. Mesela; çocuğa bazı müdahaleler için bu dönemlerin dışında, tedbir almak gerektiği ortaya çıkarsa, anne-baba müdahalesini yapmalıdır. [5]

Çocukta gelişim "doğal dürtü" ile başlar. Her sağlıklı çocuk gelişen güçlerini kendiliğinden kullanma eğilimi içindedir. Eyleme geçmek için heveslilik

uyandıran ve gelişimi kendi kendine başlatan bu mekanizmadır. [6]
Gelişime bağlı olan eğitimin başarılı olabilmesi üç temel şarta bağlı gözükmektedir. Bunlar:
a) Fizyolojik (Bedensel) olgunluk
b) Psikolojik (Bireyin şahsı ve davranışları ile ilgili) olgunluk
c) Sosyolojik (Üyesi bulunduğu toplumla münasebetleri, konusundaki) olgunluk esaslı şartlardır.

Yapılan eğitim bunlara paralel olarak seyretmelidir.[7] Özellikle psikoloji-fizyoloji birlikteliği gelişim psikolojisinde bio-kimyasal bir alt yapının olduğu kuralını ortaya çıkarmıştır.
Psikolojide beliren her olayın, bedensel (somatik) bir dayanağı vardır. Fizik gelişimin yönünü belirleyen, psikolojik gelişimi doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen işte bu alt yapıdır.
Gelişim psikolojisinde bio-kimyasal altyapı, büyüme ve olgunlaşma kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Yapısal artışı dile getiren büyüme, bedende gerçekleşen sayısal değişiklikleri (kilo, boy artışı) ifade etmek için kullanılır. Çocuk sadece fiziksel olarak büyümekle kalmaz, aynı zamanda onun beyniyle iç organlarının yapı ve büyüklüğünde de değişmeler olur. Beynin gelişmesi sonucu, çocukta giderek artan bir öğrenme, anımsama ve muhakeme yeteneği oluşur. Böylelikle fiziksel büyümeye uygun olarak, çocuk zihinsel olarak da gelişir. Büyüme çocuğun gelişiminde yer alan değişmelerin yapısal temellerini kurar. Uygun bir beslenme ve kötü etkilerden korunma yoluyla büyüme, olgunluğa doğru sağlıklı bir şekilde ilerler. Olgunlaşma, organizmanın temelindeki potansiyel güçlerin göreve hazır duruma ulaşmış olmalarıdır. Olgunlaşma, büyümenin ortaya çıkardığı görev ve yetenekleri yerleştirir. Dil ve zihin gelişiminde önemli rol oynar. Çocuğun duygusal ve toplumsal davranışının nitelik ve kapsamını belirler.
Hac suresi 22/5 ayetinde insanın yaratılışı ve rahimde geçen hayatı hakkında bilgi verildikten sonra çocukluk, gençlik ve ihtiyarlık çağının özellikleri anlatılıyor. Biz burada "eşüddünüze baliğ olmanız için sizi büyütüyoruz" ibaresi üzerinde durmak istiyoruz. "Eşüdd" kelimesi burada kuvvette, akıl ve temyiz melekesinde kemâle ermek manasına kullanılmaktadır. Bu ifadeye göre ayet kuvvette, akıl ve temyizde kemâlinize ermeniz için sizi büyütüyoruz buyurmakta,[8] zihin kuvvetleri, öğrenme melekesi ve idrak olayı ile bedenî gelişmenin paralelliği böylece anlatılmaktadır. Eğitim olayı fiziki yapıya paralel olarak yürütülür. Bunun için eğitim kurumlarında biyolojik gelişimin de üzerinde

durulur. [9]

Çocuğunda öğrenmesi ve zihnî faaliyetleri bedeni gelişmeyle doğru orantılı olarak gelişir. Yaşları ilerledikçe bedenen olduğu kadar zihnen ve fikrende gelişip büyürler. [10]

Okul çağında çocuk, bu gelişme sürecinin muhtelif devrelerinde bulunur. Bedeni değişiklikler ve gelişmeler, çocuğu muayyen alâka ve faaliyetlere sevk eder. Gençlik dönemindeki gelişme, insan vücudu ile insan zihninin birbirlerine ne kadar sıkı bir şekilde bağlı olduğunun en güzel misalidir.[11]Ayrıca hareket yapmanın beden eğitimine, onun da fizyolojik gelişmeye etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Beden hareketinin, zekâ ve iradenin gelişimi ve dikkat üzerindeki etkileri, sinir mütahassısları ve psikologlar tarafından incelenmiş, tahlil edilmiş, bunların önemi, heyecan hallerinde gösterilmiş ve beden hareketi bugün artık normal çocuğun gelişimi için olduğu kadar, anormal çocuğun psişik ve hareki düzensizlikleri için de değerli bir tedavi haline gelmiştir. [12]

Fizyolojik tembellik gösteren kişilerin bedensel gelişmesi yeteri kadar olmamakta, bunun sonucu zihinsel gelişmede yeterli gelişmeyi gösterememektedir. [13]

Yukarda zikri geçen ayet, zihnî gelişmenin bedenî gelişme ile paralelliğini anlattığı gibi, belli bir yaştan sonra baş gösteren biyolojik gerilemeye paralel olarak, zihni gerilemenin de vuku bulduğunu ortaya koymaktadır.[14] İnsan vücudu, yaş ilerlemesi sebebiyle bazı fonksiyonları yerine getiremez. Bunun sonucu zihni faaliyetler geriler. Evvelce bildiği bazı şeyleri bilemez. Ayette geçen "erzel-i ömr" beş duyusuna zaaf ve aklına bozukluk gelip vücudunun aletleri layıkıyla işleyemez hale gelen kocalık zamanıdır. [15]

Demekki insanın, dünya hayatında zihnî gelişmesi biyolojik gelişmeye parelel olarak tamamlandığı gibi belli bir yaştan sonra, bu iki faaliyet gene birbirlerine paralel olarak gerilemektedir. Zaten insanın bedensel hayatı, tedricen gelişip olgunluk çağına erişen, ondan sonra da yine tedricen gerileyen bir süreçtir. [16]

Konu ile ilgili bir başka ayette şudur:

"Kime uzun ömür veriyorsak onun yaratılışını başaşağı ediyoruz. (Buna da) akılları ermiyor mu?" ***[17]***

Uzun ömür ve yaşlılık, gerek bedensel gerekse zihinsel fonksiyonları geriye

götürür. Gençliğin aksine olarak insan, günden güne kuvvetten düşer. Anlayış ve idrak azalır. Akıl ve tedbirden ârî bir hale gelir.[18]

Burada şu konuya da temas etmekte yarar görüyoruz. Kur'an'ın bu ayetine göre biyolojik gelişme, zihnî gelişmenin sebebi olarak gösterilmekte, bundan da beden gelişmesi yeterli olanın, normal olarak zihnî gelişmesinin de yeterli seyredeceği anlaşılmaktadır. Böylece "sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" sözünün doğruluğu ortaya çıkmaktadır. Bunun aksi olan, zihnî gelişmesi mükemmel olanın beden gelişmesinin de mükemmel olacağı iddiası pek sağlam gözükmemektedir.

Elde henüz pek kesin deliller olmamakla beraber biyolojik gelişimin ve beden yapısının şahsiyet üzerindeki etkisinin tesbiti henüz kesinleşmediğinden konu ile ilgili bilgilerde vüzûha kavuşmamıştır. [19] Genel olarak şöyle bir hüküm verilebilir. "Vücudun yapısı, vücut karakteristikleri ve duyum, hareket kabiliyetleri, bedensel yeteneğin kendisine sağladığı hayat şartları ve bu yeteneğe gerek kendisi gerekse çevresi tarafından verilen önem insanın kişiliğine tesir edebilir. Güçlü veya güçsüz, cazip veya sevimsiz, maharetli veya beceriksiz, sıhhatli veya hastalıklı olmak, bir insanın tutumu alâkaları ve faaliyetleri üzerinde müessirdir. Bu itibarla da beden tipi ile olmasa dahi beden gelişmesi ile şahsiyet arasında bir münasebet mevcuttur".[20]

Beden ve zihnî gelişmenin paralelliğine bir başka ayette şöyle temas edilmektedir.

"O, tam ergenlik çağına girince kendisine hüküm ve ilim verdik. İşte iyi hareket eden insanları biz böyle mükâfatlandırırız." ***[21]***

Ayette kişiye ilim ve hikmet verilmesi için beden ve kuvvetin şiddetlendiği kemal çağına[22] kadar beklendiği ifade olunmaktadır.[23] Buradaki ilim ve hükümden maksat, fevkalade bir nüfuz kabiliyeti, hakimiyet ve (peygamberlere has olarak) nübüvvet ilmidir.[24]

Psikolojik durum ile beden yapısı arasındaki ilişkiye de bir başka ayette şöyle işaret edilmektedir.

"Onlar yüzlerindeki secde izi ile tanınırlar.[25] Onların tıynetleri (yaratılış özellikleri) ve fıtratlarının eserleri bedenlerinde, yüzlerinde gözükür. [26] Yani iman ve ibadet eden, secdeye kapanan kişilerin yüzlerinde imanın kendilerine verdiği duygu ve düşünce mükemmelliği ve temiz fikirliliğin izleri bulunur. Onun manevi hayatı, maddi yapısında beliren izlerden okunabilir. İşte kişinin

duygu ve düşünce dünyası ile biyolojik yapısı arasındaki irtibata Kur'an böyle değinmektedir.

Gelişini psikolojisinde yetenekleri kullanabilmenin ikinci şartı öğrenmedir. Öğrenme en genel tanımı ile kazanılmış davranış biçimidir. Bu davranış doğal ve doğuştan gelen davranıştan faAh-dır. Öğrenme olgunluk düzeyine bağlı olarak nitelik ve yapı kazanır. 2 yaşında paten kayabilen ikizler, altı yaşında (bacaklarının bedene nisbetle daha uzun olmasından dolayı ağırlık merkezinin değişmesi sebebiyle) paten üzerinde durmayı bile beceremeyişlerdir. [27]

Gelişim psikolojisi, psikolojinin aksine bireysel davranışların analizi ile pek uğraşmaz. Temel eğilimi daha çok gelişim süreci içinde ortaya çıkan benzer olayları araştırmaktır. Zaman içinde değişmelerin gözlemini, tanımını, analizini yapmaya ve açıklamaya çalışır. Bunlardaki düzenlilik, süreklilik gibi özelliklerle ve bunların nicelik ve niteliğini ikinci derecede faktörler olarak düşünür.

Gelişim psikolojisinde iki değişik yaklaşım vardır. Bunlardan ilki, gelişimde yaş unsurunu önemli olarak görür ve gelişimi, bireysel özellikler (tabiat) ve çevre (hangi davranışların yapılacağını en son belirleme)nin dinamik etkileşim süreci olarak tanımlar. (Mönks) Burada bireyin yaşı, bağımsız değişken değil, aksine, zaman boyutu olarak, verilerin düzeni için bir çerçeve olan bağımlı değişkendir.

Diğeri ise yaş unsurunu önemli bir faktör olarak görmez ve gelişimi bireyin hayatındaki sürekliliğin belirli noktalarına bağlı ve birbiri ile ilişkili değişmelerinin oluşturduğu süreç olarak tanımlar (Thomaa). Bu anlayışta önemli olan eğitim sürecinde beklenilen olayların birbirlerine bağlı olarak ve birbirlerinin peşi sıra ortaya çıkmasıdır. Kronolojik yaş geri plana itilmiştir.[28]

Çocuğun gelişimine göre uygulanacak eğitimin bir çok alanı kapsadığını ve bu alanların birbirleriyle çok sıkı bir şekilde ilişkili olduklarını biliyoruz. Çocuğun eğitimi bir bütündür. Bu alanlardan birinin ihmali bu bütünlüğü bozar. Diğer alanlarda yapılan çalışmaların eksiklikle ve başarısızlıkla sonuçlanmasına sebep olur.

Çocuk eğitiminde üzerinde durulması gereken eğitim alanlarından biri de din eğitimidir. Din eğitimi bireysel hayatta dini yaşamak için önemli olduğu kadar, toplumsal hayata intibak için de önemlidir. Sağlıklı bir din anlayışı, ancak eğitimle mümkün olmaktadır. Din, toplum kültürünün ta derinliklerine kök salmıştır. Laik ahlak üzerinde bile dinin etkisi vardır. [29] Bundan dolayı çocuğa verilecek köklü bir din eğitimi aynı zamanda ahlak eğitimi yerine de geçecektir.

Din öğretiminin gerçek bir öğretim olması, çocuğa bir takım kuralları ezberletmekle olmaz. Bu bilgileri günlük hayat ve önder kişilerin hayatı ile

desteklemek gerekmektedir. [30] Ancak böyle bir eğitim sonucunda din, çocuğun hayatına canlı bir şekilde girebilir. Bu ise köklü ve ilmi bir eğitimi gerektirir.

Bu alanda da yapılan çalışma ve faaliyetlerde zaman unsuru çok önemlidir. Belli eğitim konularının belli yaş dönemlerinde verilmesi, başarı için zaruri görülmektedir. Çocuklarının din eğitimi üzerinde ısrarla ve önemle durdukları halde zaman faktörünü gözden kaçırdıklarından bir çok anne-baba başarılı olamamaktadır. Biz, eğitim de özellikle din eğitiminde başarının ancak zaman unsuru ile mümkün olacağını düşünmekteyiz. Bundan dolayı da aile içinde ana-baba-çocuk üçgeninde gerçekleştirilecek din eğitiminde hangi konuların, hangi yaş dönemlerinde, nasıl verileceği ile ilgili sorulara cevap aramak önem kazanmaktadır. Bu çalışmanın da temel amacı budur. Burada şunu hemen belirtmek gerekiyorki eğitim konuları bugün sosyal araştırmalar kapsamına girmiş konulardır. Onun için bu alanda asıl başarı çocuğun çeşitli yaş dönemlerinde din eğitimi açısından içinde bulunduğu şartları belirleyen araştırmaların ortaya koyduğu verileri değerlendirmekle mümkün olacaktır. Gene biliyoruz ki, eğitimin dünyanın her ülkesinde benzer olarak ortaya çıkan problemlerinin çözümü, ülkelerin sosyal, kültürel ve tarihi şartlarına göre farklılık arzeder. Bundan dolayı eğitim problemlerinin halli, ancak o ülkenin sosyal, kültürel, tarihi birikiminden elde edilmiş çözümlerle mümkündür. Bu da ancak her ülkenin kendi sosyal ve kültürel şartlarını tesbit etmesiyle ortaya çıkar. Din eğitiminde de durum böyledir. Din eğitiminin Türkiye'deki problemleri de ancak ülkemizin sosyal, kültürel ve tarihi birikimini tesbit eden ve buna göre çözümler üreten araştırmalarla çözülebilir.

Gelişim psikolojisi araştırmaları batıda ortaya çıkmıştır. Özellikle çocuk psikolojisi konusunda birçok araştırmalar yapılmıştır. Doğuda ise İslam alimleri de çocuğun psikolojik yapısı üzerinde durmuşlar, onun niteliklerini tesbit etmeye çalışmışlardır. Söz gelimi çocuk psikolojisine tasavvuf açısından bakanlardan İbn Tufeyl şöyle diyor:

Çocukların beş psikolojik özelliği vardır. Bunlar, bir yetişkinde bulunursa o kişi veli olur.

1- Çocuklar kendi maişetlerini merak etmezler. Rızık endişeleri yoktur.

2- Hastalandıklarında yaratıcıdan şikâyette bulunmazlar. Bu konuda Allaha isyanları yoktur.

3- Yiyeceklerini diğerleri ile paylaşırlar.

4- Kin beslemezler. Barışmak için can atarlar.

5- Korktuklarında gözlerinden yaşlar akar.
Talibî'de çocuk psikolojisinde ortaya çıkan olumsuzlukları şöyle tesbit etmektedir.
1- Çocuklar ihtiraslıdır.
2- Küçük şeylerle kandırılabilirler.
3- Şımarırlar
4- Peygambere bile ulaşsa çocuk çocuktur.
5- Tehdit edilmekten hoşlanmazlar. Tehditlere kızarlar.
Ülkemizde son dönemlerde uzun zaman ihmal edilen din eğitimi çalışmaları son 10 yılda İlahiyat Fakültelerindeki Din Eğitimi Anabilim dalında yapılan araştırmalarla bir nebze olsun çözüme kavuşturulmaya başlanmıştır. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Prof. Dr. Beyza Bilgin'in Türkiye'de Din Eğitimi adını verdiği ve özellikle Ortaokul ve liselerdeki din dersleri ile ilgili olarak yaptığı araştırma ile açılan bu çığır, diğer fakültelerde de yapılan çalışmalarla devam etmektedir.
Konumuzu ilgilendirmeyen sebeplerle ülkemizde ihmal edilen bu araştırmalar batılı psikologlar tarafından yapılmaktadır. Jan Piaget, David Elkind, Lawrence Kohlberg, R. Goldman bu sahanın önemli araştırmacılarıdır. Jan Piaget'in "The Moral Judgement of the Child" adlı kitabı ahlak gelişimi konusunda bir çok araştırmaya kaynak olmuştur.
Çocukta din duygusunun fıtri olduğu, batılı bir çok araştırmacı psikolog tarafından kabul edilmiştir. Sözgelimi Jung, Remplein Gemelli, Vergote bunlardan hemen akla gelebilenlerdir.[31]
Piaget'in genetik psikoloji kavramına dayanarak Yahudi, Protestan ve Katolik çocuklar üzerinde dini kimlik araştırması yapan David Elkind, çocukta yerleşen dini ahlakın temelleri üzerinde araştırmalar yapan ve "Moral Development and İdentification" adlı yazısı ile de ahlak gelişimi konusundaki bulguları eleştiren Kohlberg ve zihinsel unsurları dini gelişime uyarlayan R. Goldman ilgi çekici sonuçlar elde etmişlerdir.
Bunlardan Goldman özellikle şu konular üzerinde durmaktadır.
Dini düşünce, metodu ve özü bakımından diğer düşünce şekillerinden farklı değildir.
Din gelişimi çocuğun zihinsel gelişimine tam bir paralellik göstermelidir.
Bu ilkeler ışığında ülkemizde yapılan ve çocukta Allah tasavvurunu konu alan 60 denekli bir araştırmada Piaget'in gelişim dönemleri ile ilgili yaklaşımına çok yakın olarak şu dönemler tesbit edilmiştir.
a) İşlem öncesi Sezgisel düşünce (0-7, 8 yaş)

b) Somut düşünce (7, 8-13 yaş)
c) Soyut düşünce (13-ileri yaş)
Problemi tam anlamıyla halletmiş sayılmasa da bu araştırma ülkemiz şartlan için hem teorik hem de pratik bazı çözümler ortaya koymuştur.[32] Şimdi Kur'an da belirtilen eğitim konularını çocuk gelişim psikolojisinin verilerine göre nasıl verilebileceği üzerinde duralım. [33]

B. Gelişim Evreleri ve Din Eğitimi

Bilindiği gibi çocukluk yılları özelliklerine göre değişik dönemlere ayrılır. Bu dönemler pedagoglarca değişik olarak tasnif edilirse de bu tasniflerin aralarında büyük farklılıklar görülmez. İslam terbiyecileri de buluğa kadar geçen çocukluk safhasını çoğunlukla aşağıdaki şekilde tasnif ederler.
1- Bebeklik (Sabîlik) dönemi: (0-3 yaş-sütten kesilme dönemine kadar)
2- İlk çocukluk (Gulâm) dönemi: (3-7 yaş)
3- Son çocukluk (Yafî'î) dönemi (7-10 yaş)
4- İlk Ergenlik (Hazver) dönemi: (10-Buluğ çağı) [34]
Çocukluk dönemi için yapılan bu tasnif batılı bir çok pedagog tarafından da kabul edilmektedir. [35]
Çocukluk döneminde eğitim çalışmalarının temelini çocuğun gelişimle ilgili ihtiyaçları ve toplumun ondan beklentileri teşkil etmektedir.
Ana ve baba yukarda zikredilen temel eğitimle ilgili konuları gelişim psikolojisine ve çocuğun zihin kapasitesine göre çeşitli şekillerde uygulamalıdırlar.
Bu uygulama da şöyle yapılabilir. [36]

1- Bebeklik (Sabîlik) Dönemi:

Doğumdan iki yaşın sonuna yani sütten ayırma zamanına kadar geçen süreyi kapsar. Kur'an'da da çocuğun emzirilmesi müddeti iki tam sene olarak belirtilir. [37]

Doğum olayı, çocuk için son derece önemlidir. Ana rahmindeki fiziki ortamdan çıkıp birdenbire bambaşka bir fiziki ortama geçmek, çocuğun beden yapısında, özellikle solunum ve sindirim sisteminde bir sarsıntı meydana getirir. İşte bu

sarsıntının şiddetli oluşu veya doğumla ilgili diğer travmalar, çocuğun daha sonraki hayatında, vukua gelmesi muhtemel, zihni bazı bozuklukların kaynağını teşkil edebilir. Bundan dolayı doğum olayını zararsız gerçekleştirmek başlı başına bir eğitim faaliyetidir.
Bu dönemde gelişim alanları ile ilgili ortaya çıkan durumlar şöyle özetlenebilir. [38]

a) Bedensel Gelişim:

Doğumdan itibaren incelendiğinde başın en hızlı gelişen organ olduğu görülür.
Doğumdan 1 yaşına kadar gövde, en hızlı büyüyen alanı oluştururken, bacaklardaki hızlı büyümenin 1 yaşla ergenlik arasında gerçekleştiği görülür. Bedence büyümenin hızı büyük ölçüde sosyo-ekonomik şartlara ve beslenmeye bağlıdır.
İskelet gelişimi: Yeni doğanın iskelet yapısı önceleri yumuşak kıkırdaktan oluşmaktadır. Tam olarak kemikleşmemiş olduğundan yumuşaktır. Kolayca bükülebilir. Bu nedenle de basınca dayanıklıdır.
Kas gelişimi: Yeni doğan kız olsun erkek olsun, beden büyüklüğüyle orantılı olarak kas liflerine sahiptir. Baş ve boyuna yakın olan kasların kol ve bacak kaslarına oranla daha önce geliştiği yolunda yaygın bir inanış vardır. Erkek bebeklerin kas doku oranı, kız bebeklerinkinden daha fazladır.
Çocuğun bu dönemde temel fizyolojik gereksinmeleri vardır. Bunlar beslenme, uyku ve ısı, beden temizliğidir. [39]

b) Bilişsel Gelişim (Duyusal-Motor Dönem):

Duyusal motor öğrenmedeki düzenli gelişimin sırası ilk olarak duyuların kullanılmasıyla başlar. Bunun ardından 6. aydan itibaren motor yetenekler, daha sonra ikinci yılda ise bu birincil yeteneklerin koordinasyonları başlar.
Duyusal motor dönem iki ayrı evrede ele alınabilir.
1- Reflex egzersizler
2- Döner tepkiler
1- Reflex egzersizler: Bebekler çeşitli reflekslerle doğarlar. Bazı refleksler yaşamı sürdürmek için önemlidir. Bazıları da daha sonraki temel hareket becerilerine öncülük eder. Reflexlerin çoğu doğumdan sonraki ilk haftalarda ve aylarda ortadan kaybolur. Daha sonraki dönemlerde çocuk bazı hareketlerini

durdurmayıp tekrarlama girişiminde bulunur. Piaget buna döner-tepki adını verir. Duyusal motor dönemi son aşamasında çocuk keşfetmenin yanında icat etmeye, zihinsel kombinasyonlar yoluyla yeni araçlar üretmeye başlar. Böylelikle problemlere çözümler aramaya koyulur. [40]

c) Motor (Hareket) Gelişim:

Çocuğun oturması, emeklemesi ve ayakta durabilmesi, gelişiminde olgunlaşmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu faaliyetler yaşamın ilk 2 yılında kemik ve kas gelişimine sinir sistemindeki gelişime dayalı olarak gerçekleşir. İlk motor beceri oturmadır. Emekleme, 34 haftada gerçekleşir. Ayakta durma ve yürüme ise 48. hafta dolaylarında gerçekleşir. 52. haftada yürüyebilir. 2 yaşında objeleri düşürmeden alabilir ve rahatlıkla yürüyüp koşabilir. [41]

d) Dil Gelişimi:

Çocukta ilk iletişim aracı ağlamadır. İkinci aydan itibaren çocuğun ağlamasının ritm ve ton açısından farklılaştığı görülür.
2. ayın sonundan itibaren cıvıldama, kumru gibi ses çıkarma dönemi başlar. Beş ve altıncı aylarda heceleme görülür. Çocuklar ba-ba, da-da gibi ma-ma gibi sesleri birbiri ardınca tekrar ederler. Diş ve dudak koordinasyonuyla meydana gelen sesleri çıkarabilmek için ön dişlerin çıkmasını beklemek gerekir. İlk kelimeleri genellikle 1. yılın sonlarında kullanmaya başlar. Bu ilk sözcükleri genellikle bir ya da iki heceli olurlar. 15-24 aylar arasında kazanılan 50 sözcük incelenmiş ve bu sözcüklerin çoğunu, çocuğun yakınında olan bireylerle çok yakınında olan objelerin oluşturduğu görülmüştür. [42]

e) Duygusal (Emational) Gelişim:

Heyecan, "organizmanın bütünüyle uyarılması", "bedenin tümüyle yaptığı yaygın faaliyet" şeklinde tanımlanabilir.
Sevinç-sevgi, öfke, kıskançlık gibi kavramların hepsi birer heyecan ifadesidir.
Bebeklikte, genel heyecanlanma haz veren ve vermeyen uyarımlara karşı olur. Haz vermeyen durumlarda bebek pozisyonunu değiştirir veya ansızın bağırarak ağlar. Haz veren durumlarda ise duyduğu hazzı cıvıldama türünden çıkardığı seslerle dile getirir.

Hazzın en açık seçik belirtilerinden olan gülme, ve gülümseme 2. ay dolaylarında görülür. Bir başka kişinin yüzünün görülmesiyle oluşan sosyal gülümsemeler, doğumdan sonraki üçüncü haftadan önce görülmemektedir.
Korku: Bebeklik döneminde hissedilen korkuların sebebleri genellikle yüksek ses, fiziksel desteğin kaybolması, karanlık, yalnız kalma, acı duyma, ani yer değiştirmelerdir. Bunlar 6. ayda yabancılarla karşılaşıldığında duyulan korkuya dönüşür. 1. yaşla en üst düzeye ulaşır ve daha sonra giderek kaybolur.
8-24 aylıkken çocuklar anne, baba veya alışkın oldukları yetişkinler, yanlarından ayrıldıklarında korku tepkisi gösterirler. Ayrılık endişesi denilen bu korku 2 yaşından sonra azalır. 4 yaşından sonra tamamen kaybolur. [43]

f) Sosyal Gelişim:

Bebeğin insanlara tepki olarak gösterdiği sosyal gülümseme, çenesine ve dudaklarına dokunulduğu zaman gösterdiği reflex gülümsemeden farklıdır. Bu gülümseme sosyal gelişimin başlangıcıdır.
3. ayın başından itibaren sosyal davranışlar ortaya çıkmaya başlar. Çocuğun ilk yıllardaki sosyal ve duygusal gelişimini, onun bilişsel gelişiminden ayrı düşünemeyiz. Her iki gelişim birbirini etkiler. İyi bir ortamda yetişen çocuk bilişsel gelişimini daha çabuk tamamlar. Sağlıksız ilişkiler içinde yetişen çocuk ise, daha geç tamamlar. Bu gecikme sosyal ve duygusal gelişmenin gecikmesine yol açar.[44]
Bu dönemde Lokman suresinde bahsedilen eğitim konuları zihnin yeteri kadar gelişmemiş olmasından dolayı uygulamaya çok sınırlı olarak sokulabilmektedir. Bebeklik döneminin başlangıcında uygulanması gereken eğitim faaliyetleri, Rasulullah'ın tatbikatı esas alınarak şu şekilde yapılabilir:
Sünnete göre çocuk doğduktan hemen sonra ilk gıda olarak ana sütü verilmez. Hurma veya benzeri tatlı bir gıda maddesi ağızda çiğnenir. Sonra çocuğun damağı onunla ovulur. Buna tahnik denir.[45]Daha sonra çocuğa dua edilir: Ve ilk telkin olarak kulağına ezan okunur. Doğumdan sonra yedinci günde sırasıyla şu yedi işlem yapılır.
1- İsim verilir ve sünnet edilir.
2- Ondan eza bertaraf edilir.[46]
3- Kız ise kulağı delinir.
4- Akika kurbanı kesilir.
5- Başı traş edilir.

6- Akika kurbanının kanı sürülür.

7- Traş edilen saçın ağırlığınca altın veya gümüş tasadduk edilir. [47]

Bu dönem din eğitimi açısından bilinçsiz etkilenme çağıdır. 19. yy.'da elde edilen araştırma sonuçları çocuğun ilk duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasının ne denli önemli olduğunu ortaya çıkardı. Duygusal ihtiyaçları karşılanmış çocukla, bundan mahrum kalmış çocuk arasında daha sonraki gelişmelerinde farklılık gözlendi. Beden gelişmesi, zihin gelişmesi hatta hastalıklara karşı koyma hususunda bile değişik durumlar tesbit edildi. Bu şekilde başlayan deneysel psikoloji çalışmaları, çocuğun gelişme basamaklarını tesbit etti. Böylece sadece fiziksel gelişme ve beslenme çağı olarak düşünülen bu ilk dönemin, çocuğun eğitimi için de uygun bir ortam oluşturduğu görüldü. Buna göre bu döneme bilinçsiz etkilenme dönemi adı verildi.

Bu dönemde yapılan yukarıdaki faaliyetlerin bir kısmında çocuğun bilinçli olarak tepki vermediği bilinse de etkilendiği açıktır.[48] Piage'de bu döneme duyusal devinim dönemi adını verir. Çocuğun duyularını kullanarak bazı alışkanlıklar kazanmaya çalıştığını söyler. [49] Erikson'a göre ise, bebeklik (1,5-3 yaş-özerklik) dönemi ya bir güven evresidir ki, çocuk bu evrede dış dünyayı güvenilebilir bir obje olarak algılar, ya da güvensizlik evresidir ki bu evrede çocuk dünyanın korku ile dolu olduğunu öğrenmeye başlar. [50]

Gelişim boyunca sürecek olan çocuğun duygusal yaşantısı, onun akıl sağlığını da derinden etkiler. Akıl sağlığı bir bakıma duygusal sağlık, akıl hastalığı da duygusal hastalık demektir. [51]

Psiko analitik görüşe göre eğer çocuk, yaşamının ilk yılında annesiyle anlamlı bir şekilde ilişki kurabiliyorsa, sıcaklığını ve sevgisini hissedebiliyorsa, onun kollarında kendini güvenli hisseder. Onun için sık sık kucağa alınmak, dokunulmak ister. Bu onun için bir ihtiyaçtır.[52] Güven duyma duygusu, kazanılan bir duygudur. Bunun böyle olduğunu, çocuğun tanıdığı kişilerin yokluğunda veya yabancıların yanında duyduğu endişeden anlayabiliriz. Bu davranışının sebebi onlara karşı henüz güven duygusunun oluşmamış olmasıdır.

Temel güven duygusunu geliştiren çocuk, ben duygusunun bir yönünü gerçekleştirmiş olur. Daha sonra diğer insanlarla İlişkiler kurmaya başlar. Bu duygunun eksikliği ya da yokluğu, hem ben duygusunun ortaya çıkışını engeller, hem de çocukta iletişimsizlik ve ürkeklik hatta korku ortaya çıkarır.

Temel güven duygusunun ortaya çıkışı, ancak ona gösterilecek sevgi ile

mümkündür. Gerçi çocuk gelişiminin her döneminde sevgi olayı hiçbir zaman ikinci plana atılmaz. Fakat bu dönemde çocuğun birincil ihtiyacı sevgi ve şefkat görmektir. Anne-baba ve çocuk arasında sevgi konusu bu çalışmada hem eğitimde ailenin önemi, hem de sevgi ve şefkat ilkesi başlıklarında ele alınmıştır.
Burada üzerinde durulacak bir husus da baba ile çocuk arasındaki iletişimin sağlıklı kurulabilmesi hususudur. Bazı babaların duygusal ve fiziksel yönden çocuklarından uzak kaldığı bilinen bir husustur. Çocuğun küçük olduğu veya bebeğin bakımı, doyurulması, bezinin değiştirilmesi gibi hususların kadın işi olduğu veya vaktinin olmadığı gibi mazeretler, babayı hiç bir zaman çocuğu ile ilgilenmekten alıkoymamalıdır. Annenin de bu duruma göz yumması veya izin vermesi çok anlamsız bir yaklaşımdır. Baba ile çocuk arasında yakın, sıcak ve sıkı bağların oluşmasını engelleyen bu tutumun mantıkî ve ilmi hiç bir açıklaması yoktur. Bu durumlara meydan vermemek gerekir. [53]
Doğumdan sonra tatbik edilen tahnik olayının bedeni olduğu kadar psikolojik etkiside mevcuttur. Tatlı bir gıda maddesinin tadılmasından meydana gelen psikoloji çocuğun rahatlamasına sebeb olacağı açıktır. Bundan sonra çocuk için yapılacak dua, onun dünya hayatında karşılaştığı ilk davranışlar olarak önem arzeder.
Kulağına okunan ezan ile de çocuk Allah'ın büyüklüğünü, yüceliğini işitecek böylece İslam'ın ilk şiarı kendisine telkin edilmiş olacaktır. Anlamasa bile ezan sesinin kalbinde derin tesirler bırakacağına şüphe yoktur.[54] Bu uygulama ile Allah inancı eğitimi başlamış olmaktadır.
Bu dönemde özellikle çocuğa güzel bir ismin konulmasına dikkat edilmelidir. Rasulullah (S.A.V.)
"Şüphesiz sizler Kıyamet günü isimlerinizle, babalarınızın ismiyle çağrılacaksınız. O halde isimlerinizi güzel koyun"
buyurmaktadır.[55]Çocuğun alay ve eğlence konusu olmasına sebeb olacak, uğursuzluk, çirkinlik, kabalık ifade eden isimlerden sakınmak gerekir. Bu tip İsimlerle çağrılmak, çocuğun şahsiyetinin zedelenmesiyle sonuçlanabilir. Hem kızlara, hem erkeklere verilen bazı isimler çocuklarda cinsel kimlik boca-lamasına sebep olur. Çocuğun iç çatışmasını artırır. Böyle bir isim vermekten de kaçınmak gerekir. [56]
Çocuğun ilk günlerinde, dini eğitim faaliyeti böylece başlatılmış olmaktadır. İleriki günlerde, içinde Allah sözünün geçtiği Maşallah, Allah bağışlasın, Allaha emanet ol, Allaha ısmarladık gibi sözler ve dualar, onun sürekli bu söze muhatab

olmasına sebep olacak ve olumlu etkilenmeler meydana getirecektir. Bunun için bu sözler çocuğun bulunduğu ortamlarda devamlı olarak söylenmelidir. [57]
Bu dönemde çocuğun fizyolojik ihtiyaçları öne çıkar. Fizyolojik ihtiyaçların başında da uyku gelir. Onun için çocuğun uyku uyuması temin edilmeli, konu üzerinde hassasiyetle durulmalıdır. Uykunun süresi bazı öğelere bağlıdır. Yeni doğanlarda bu süre 16-18 saatken bir yaş bebeklerinde 12 saate düşer. Uykunun ritmi ve derinliği de bu süreye etki eder. İlk günlerde 7-8 kez kısa sürelerle uyuyan çocuk 2 aylıktan sonra bu süreleri 2-4'e düşürür. 10 aylık olunca tüm gece boyunca uyur. Gündüzleri de 2-3 kez uyuyabilir. Genellikle yeterli kabul edilen uyku süresi, 2-5 yaş, 13-15; 6-8 yaş 12, daha sonraları 10-11 saattir. Gereğinden çok uyuma, yetersiz uyumaya göre daha az zararlı olarak düşünülür. [58]

Uyku çocuğa rahatlık sağlamalıdır. Onun için yatmadan önce çocuğu fazla hareketten ve duygusal gerilimlerden uzak tutmalıdır.
Ilık bir banyonun ardından, loş ışıklı bir ortamda, kısa ve sakin bir oyundan sonra, heyecanlı olmayan kısa bir hikaye veya masal anlatılarak veya ninni türünde bir müzik söylenerek çocuğun yatağına yatırılması onu sakinleştirecek, rahatlatacak ve mahmurlaştıracaktır.[59]
Çocuğa ninni söyleyerek uyutma, anne-çocuk iletişiminde önemli rol oynar. Bu bakımdan çocuğu uyuturken ninni söylenmelidir. Bu melodinin çocukta bir rahatlık sağlaması tabiidir. Bunun için özellikle ülkemizde geniş bir ninni kültürü oluşmuştur. [60]
Ayrıca eğitim açısından da bu dönemde dinlediği ninnilerden çocuk çok etkilenmektedir. Hayvanlar üzerinde bile müziğin etkisi bilinmektedir. Çocuk da ahenkli sesten etkilenmektedir. Ninni söylerken, çocuğun ondan etkilendiği gerçeğini unutmamak gerekir.
Yeni doğan çocukta işitme iyi gelişmiştir. Çocuk işittiği seslere değişik biçimde tepki gösterir. Mesela, telefonun çalması, kapının hızla kapanması, arabanın çalışması veya korna sesi gibi ani ve kuvvetli seslere yeni doğan ağlayarak, sıçrayarak, tüm vücudunu hareket ettirerek cevap verir. Bu sesler onu huzursuz eder. Buna karşılık hafif ve ritmik sesler onu sakinleştirir ve rahatlatır.
Çocuklar ritmik insan seslerinin geldiği yöne doğru vücutları ile hareket eder ve böyle bir tepki gösterirler. Çocuğun en çok ilgisini çeken sesin annesinin veya devamlı ona bakan kimsenin sesi olduğu gözlemlenmiştir. Yaklaşık 3 günlük bir bebeğin annesinin sesini yabancı seslerden ayırt edebileceği bildirilmektedir.

Annesinin sesi ona daha özel bir anlam ifade etmektedir. Bu da anne-çocuk ilişkisi bakımından çok önemlidir. Bazı bilim adamları bebeğin anne karnında devamlı onun sesini duymasının bile etkili olduğunu ifade etmişlerdir. [61]
Annenin çocuğunu büyütürken, uyuturken söylediği ninnilere dikkat etmesi gerekmektedir, içerisinde dinî motifler bulunan ninniler, sözler seçilmelidir. Allah Allah, Hû Hû gibi ritimli ve güzel sözlerle çocuk uyutulmalıdır. Çocuklar bunların farkında olmasa bile, bu sözler ileriki hayatında etkisini gösterecektir.
Ezgi itibariyle beşik sallama ahengine uygun olan ninniler söylenirken, yatırılmasından uyumasına kadar veya ağlamasının azalması ile artmasına göre çocuk, az veya çok sallandığı gibi, annenin sesi veya bestenin tonu da bu durumlara göre artar yahut azalır. Anne sesini, çocuğunun ağlamasına, gülmesine, konuşmasına göre ayarlar.[62]
Bebeklerin sese karşı bir hassasiyet kazanmasından sonra ninnilerin okunması ve ancak o zaman tesirli olması tabiidir. Nitekim, çocuklar ninni ile sükûn buldukları gibi deve vesair hayvanlar da güzel sesle söylenen nağmelerle yol alırlar. Yüklerinin ağırlığını bu suretle hafifletirler.[63] Hatta ninni bazı çocuklar için alışkanlık halini alabilir.
Böylece çocuk, ilk milli musikî zevkini ve tesirini ninnilerle ana dilinde ve ana kucağında almaktadır. [64]
Ninnilerin ilk şairi ve bestekârı annelerdir. Çocuğun annesi ve çevresi arasında oluşan muhtelif duyguların en saf ve samimi bir şekilde ifadesini; Türk annesinin Hakk'a iman ve teslimiyetini, sevincini, ızdırabını, tebessüm ve gözyaşlarını, ye'sini, ümit ve hayallerini birer birer ninnilerimizde görebiliyoruz. [65]

Annelerimizin yavrularını büyütürken kullandığı dini nitelikli bazı ninniler şunlardır: [66]
Erenlerin kılıcı,
Arşa çıkar bir ucu,
Her dertlerin ilacı,
Lâilâhe illallah, ninni! (İstanbul ninnisi)
Dandini dandini danası,
Bir oğlan doğurmuş anası,
O da Hûda'nın vergisi
Hû, Hû, Hû!... (İsparta)

Hû, Hû, Hû Allah,
Lâilâhe illallah.
Uyusun da büyüsün,
Tıpış tıpış yürüsün,
Hû, Hû, Hû yavruma,
Ninni diyem büyüsün (Van)
Çeşmelerden su gelir,
Kapılardan hû gelir,
Bizlere düğün bayram
Bize Hak'dan hû gelir.
Ninni yavrum ninni! (Gediz)
Gül ağacın budamışlar,
Gülü gonca bitsin diye,
Allah seni bana vermiş,
Her derdini unutsun diye! (Lâdik-Konya)
Hû der de gider idim, ninni,
Zikrullah eder idim ninni,
İsmail peygamberin, ninni,
Devesin güder idim, ninni! (Çankırı)
Ninni ile uyuturum,
Allah diye büyütürüm,
Tevhid ile yürütürüm,
Uyusun da büyüsün ninni,
Tıpış tıpış yürüsün, ninni. (Konya)

İçinde Allah lafzının geçtiği hû hû hû ezgisinin bulunduğu ninnilerden çocuğun etkilendiği bir gerçektir. Onun için böyle ninniler ihmal edilmemelidir. Daha sonraki yıllarda bu döneme ait olayları hatırlayamamış olmamız onların bizim üzerimizde etkisi olmadığını göstermez. Eğer böyle olsaydı, bu çağda elde edilen temel otomatizmleri izah edemezdik.[67]

Bu dönemde (bebeklik) çocuğun en belirgin gelişimi fizikseldir. Hızla gelişen fizik yapı için temiz ve sağlıklı ortamlar temin edilmelidir. Çocuk mikroplu ve pis çevreden uzak tutulmalıdır.

Sağlıklı beslenme çocuğun tüm gelişimine etki eder. Fiziksel gelişme diğer gelişim alanları ile canlı bir etkileşim içindedir. Özellikle zihinsel gelişimin yetersiz beslenmeden ve yaşama şartlarından büyük ölçüde zarar gördüğü bilinmektedir. "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" sözü bu gerçeğin ifadesidir. Sağlıksız çocuk mutlu değildir. Ağrılarından, ve rahatsızlıklarından dolayı da

ilgisi kendisine yöneliktir. Çevre ile ilgilenmez. Kendisini de sevemez. Dolayısıyla başkaları ile de sağlıklı bir iletisin kuramaz. Çocuk sağlığının ilk ve en önemli şartı ise sağlıklı beslenmedir.[68]

Büyüme dönemlerini şu ortak faktörler etkiler:

a- Uyum zorlukları: Hızlı büyüme dönemlerinde yeni uyumlar yapmak çocuk için rahatsız edicidir.

b- Eneri düzeyi: Hızlı büyüme enerji tüketici olduğundan çabuk yorulma meydana gelir. Bu durum da çocukta huysuzluk ve tedirginlik meydana getirir.

c- Beslenme İhtiyacı: Yeterli miktarda gıda alamayan çocuk yorgun ve huysuz olur.

d- Isı dengesi: Isı dengesi bozulan çocuk iştahsız olur. Bitkin, huysuz ve anti sosyal davranışlar gösterir.

e-Beceriksizlik: Hızlı büyüme esnasında çocuk hantallaşır, tökezler. [69]

Bunların yanında sosyo-ekonomik şartlar da büyümeyi etkiler.

Beslemenin zamanı da önemlidir. Psikologlar arasında görüş ayrılığına sebep olan saatle besleme bugün terkedilmiş, çocuğun istediği saatte beslemenin onun psikolojik ve biyolojik gelişimi için daha uygun olacağı düşüncesi tercih edilmiştir. 1930'lu yılların düşüncesi olan saatli beslemenin bugün terkedilmesinin sebebi, çocuğun, acıktığı zaman yiyecek bulamayınca anne-babanın bu tutumuna hiç anlam verememesi ve bu durumun giderek onda öfkeli bir kişilik ve kayıtsızlık oluşturmasıdır.

Çocuk acıktığında önemli olan husus, onun doyurulması değil, açlığının giderilmesidir. Bu da şu demektir ki çocuk ağladığında önce emzirilmeli veya maması yedirilmelidir. Eğer emmiyor veya yemiyorsa, ağlamanın sebebi başka konularda aranmalıdır. Çocuğunuzun, kendisine ve dünyaya güven duyması, güçlü ve sağlıklı bir kişilik kazanabilmesi, ancak, onun acıktığı zaman açlığının giderilmesi ile mümkün olacaktır. [70]

Sağlıklı beslenen bir çocuk ilk 6 ayda doğum ağırlığının 2 katına, bir yaşında ise 3 katına ulaşır. [71]

Bebeklik döneminde sağlıklı beslenme için bilinerek yapılması gereken uygulamalardan birisi de emzirme hadisesidir.

Biyolojik gelişim ve büyümenin temeli olan sağlıklı beslenme ile ilgili olarak ana sütü ve emzirme ile bunların çocuğa yararları üzerinde bugün olduğu kadar, tarih boyunca da önemle durulmuştur. Mesela İbn Sina bu konuların üzerinde çok durur.[72]

Ana sütünün gerek bedensel gerekse ruhsal olarak sayılamayacak kadar çok faydası vardır. Bu faydaların başında, beslenme konusunda çocuğun, ilk aylardaki bütün ihtiyaçlarını karşılaması gelir.[73] Süt çocuğunun beslenmesinden amaç; çocuğun sağlığının devamının yanısıra, normal büyüme ve gelişmenin sağlanmasıdır. Bu ihtiyacın giderilmesinde yetersizlik, ileriye dönük bazı olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Bundan dolayı binlerce yıldan beri ana sütü, çocuk beslenmesinde tek kaynak olmuş ve bundan yoksun kalan çocuklar, fazla uzun ömürlü olamamışlardır. [74] Ana sütünün dışında hiçbir besin maddesi ana sütünün yerini tutamamaktadır.

İnsanları daima yolun en uygununa yönelten Kur'an, bu konuda da bize ışık tutmakta, her halükarda çocuğa ana sütü verilmesini tavsiye etmekte, hatta bu konuda annelere sorumluluk yüklemektedir.

"Anneler, çocuklarını emzirmeyi tamamlatmak isteyen baba için tam iki sene emzirirler." ***[75]***

Bu ayette iki tam sene annelerin çocuklarını emzirmeleri lazım geldiği, bunun anneliğin gereklerinden olduğu beyan edilmektedir.[76] Eğer baba çocuğun anne tarafından emzirilmesini istiyorsa, annenin bu isteğe uyması vaciptir.[77] Fakat, çocuğun rızkını temin etmek babanın görevi olduğundan emzirmenin anneye vacip olması hususuna, itirazlarda bulunulmuştur.[78] Buradaki iki senelik zaman, azamî süre olup, bunu azaltmak caizdir.[79] Zaten ayetin devamında ana ile babanın istişare edip anlaşarak, iki senelik süreyi daha öne almalarında bir mahsur olmadığına beyan edilmektedir.

"Ana baba aralarında danışarak ve anlaşarak sütten kesmek isterlerse her ikisine de sorumluluk yoktur." ***[80]***

Çocuğu yakından ilgilendiren böyle bir kararın alınmasında istişarenin şart koşulmasının sebebi, çocuğun muhtemel bazı zararlardan korunmasını temin içindir. [81] Böyle bir hareketin zararlı olmasının önüne geçmek için yalnız ana ile babanın istişaresi kifayet etmez. Bu konuda uzman olan kişilere de danışılması gerekir ki çocuk bu hareketten hiç bir şekilde zarar görmesin, yani ana ve baba bu konuda karar verirken uzmanlara veya tecrübelilere danışmak, kendi rızaları üzerine böyle bir istişareyi de katmalıdırlar. Ancak o zaman sorumluluktan kurtulurlar. Yoksa yalnız karşılıklı rıza ile emzirmeye son vermek onları sorumluluktan kurtarmaz. [82] Çünkü bazı durumlarda (istisnaîde olsa)

anneye emzirme, babaya da bakım masrafları, ağır gelebilir. Bunun sonucunda da çocuk aleyhinde bir ittifak oluşturabilirler. İşte çok az bir ihtimalle bile olsa, vukuu mümkün olan böyle bir durumun önüne geçilmesi, ancak, böyle mümkün olabilir. Kur'an, çocuğun haklarını sağlama alırken küçük bir detayı bile ihmal etmemiştir. Emzirme müddeti ise, bugün tip otoriteleri tarafında 9-12 ay olarak tavsiye edilmektedir.

Süt anne konusundaki hüküm ise şudur.

"Çocuklarınızı süt anneye emzirtmek isterseniz, vereceğinizi örfe uygun bir şekilde öderseniz, size sorumluluk yoktur. Allah'tan sakının yaptıklarınızı gördüğünü bilin" ***[83]***

Çocuğun bakımı ve gözetimi için gerekli şefkat ve ilgiyi en iyi gösterecek olan anne olduğu için, onu emzirmeye de en layık olan şüphesiz gene annedir. Fakat boşanma, hastalık, süt kesilmesi gibi bazı sebeplerle anne bu vazifeyi yerine getiremez veya getirmezse veya baba bu görevi yapmaktan anneyi men ederse, bu gibi hallerde çocuk için süt anne tutmakta bir mahzur yoktur. Fakat örfe uygun düşen bir miktarda, ücretinin süt anneye, muhakkak ödenmesi gerekir. [84] Böylece onun çocuğa isteyerek bakması temin edilmiş olur. Şayet çocuğun emzirilmesi için uygun bir kadın bulunamazsa, o zaman emzirme, anne üzerine vacip olur. [85]

Ayetin sonunda da bu konularda çocuğu emzirmemek ve böylece ölümüne sebep olmak, boşanmış fakat çocuğu emziren annenin nafakasını ihmal etmek, süt anne bedelini ödememek veya öderken örfe uygun davranmamak gibi kötü niyetle hareket edilebilinecek hususlarda samimiyet ve hüsnüniyetle hareket edilmesi istenmekte ve taraflara Allah'tan korkmaları emredilmektedir. Böylece kendisi ile yakından ilgili olduğu halde küçüklüğü sebebi ile haklarını savunamayacak durumda olan çocuğun, hakkının verilmemesine yol açacak en küçük bir boşluk bile bırakılmamakta; ihmali görülenlerden de hesap sorulacağı bildirilmektedir.

Bu görevlerin yerine getirilmemesi hususunda hiç bir mazeret geçerli görülmemiş, süt kesikliği, fakirlik gibi insanın elinde olmayan durumlara bile çözüm getirilmiştir. Bunlar bile çocuğun bu en lüzumlu gıda maddesinden mahrum bırakılmasına sebep teşkil etmezken boşanma gibi ihtiyari durumlar ve hele hele, estetik görünüşün bozulacağı gibi saçma endişeler, hiç bir zaman çocuğun haklarını gasp etmeye, mazeret olarak gösterilemez. Boşanma durumundaki hükümler de aynen evlilik içinde olduğu gibidir. Konunun üzerinde bu derece ısrarla durulması, herhalde çocuğun bu tabii beslenmeye ihtiyacının, hayatî derecede bir önem taşımasındandır.

Emzirme, çocuğun dünya nimetleri ile tanışmasına vasıta olur. Onun ilk aylardaki büyümesinde ve psikolojik gelişiminde de son derece mühim yer tutar. Emme ameliyesinin anayı meme kanserinden koruyucu olması, onun bir diğer faydasıdır. [86]

Çocuğun, özellikle ilk aylarda kuvvetle ihtiyaç duyduğu sevgi ve şefkat dolu hareket ve tezahürler, emzirme olayı ile en canlı biçimde gerçekleşir. Gene bu olay, ana ile çocuk arasında, çocuğun ruh sağlığı açısından son derece önemli, çok kuvvetli bir bağ oluşturur. Böylece sevgi ve şefkat hislerini tadan çocuğun gelecekteki hayatında ve davranışlarında bu duyguların önemli bir yer tutması temin edilmiş olur. Emzirme, anne çocuk ilişkisini ruhsal yakınlık içinde sağlıklı bir şekilde tamamlar.[87] Anne sütü ve emmenin, çocuğun ruh sağlığı için böylesine önemli olduğunu iddia eden genel yaklaşımın yanında onun büyülü bir etkiye sahib olmadığını ileri süren görüşler de vardır. [88]

Emzirilmeye yoğun olarak ihtiyaç hissettiği zaman, kendisinin bu ihtiyacı giderilmeyen ve bunun sonucu sevgisiz kalan çocuk, ilerde de sevgi ve şefkat göstermesi gerektiği zaman ya bunlardan hiç nasibini alamamış şekilde acımasız, ya da hastalık derecesinde, merhametli davranışlar sergileyecektir.

Ana sütünün biyolojik faydası sayılamayacak kadar çoktur. Çocuk için bileşimi en uygun, sindirimi kolay, besin değeri çok yüksek, birçok hastalıklardan koruyan, mikropsuz, ucuz, pratik ve yeri başka bir besin maddesi ile hiçbir zaman doldurulamayan bir gıdadır. [89] İşte bu özelliklerinden dolayı Kur'an ana sütü ve emzirme üzerinde bu derece ısrarla durmaktadır. [90]

Çocuk bu dönemde gerek bedenen, gerek psikolojik olarak ana ve babaya bağımlıdır. Emme hadisesi sebebiyle bu bağımlılık anaya karşı daha kuvvetlidir. Emme, çocukdaki en kuvvetli refleksdir. Uykuda bile sürer. Uyku esnasında emme hızlanır ve psikolojik bir gevşeme sağlar. Bu refleksin şiddetinden dolayı çocuk, anasını emdiği halde zaman zaman da parmağını, herhangi bir eşyayı veya bir yalancı memeyi (emzik) emme ihtiyacı duyabilir. [91] Emzik uykuda ağzından alınsa uyanır. Tekrar alır. Anası tarafından emzirilmediği takdirde de emme ihtiyacını gideremeyeceği açıktır. Böyle bir durum ise, ileriki yıllarda çocukta bazı davranış bozukluklarına sebeb olabilir. Saldırganlık bunlardan biridir. Aynı zamanda emmemesi sebebiyle bebekliğinde uyarıcıdan yoksun kalan çocuğun cinsel duygularında da bir boşluğun meydana geleceği, ilerde bu boşluğu cinsel yönden kendi kendini uyararak dolduracağı ileri sürülmüştür.

Emziği zorla elinden alınan çocuk için de bu durum geçerlidir.[92]
Emme, anne ile çocuk arasındaki sevgi ve şefkat bağını oluşturan en önemli etkendir. Bilindiği gibi çocuğun bazı davranış biçimleri doğuştan değildir. Mesela; tutumlar ve duygular zamanla oluşur, kazanılır.[93] Emzirme çocuğun duygusal hayatını oluşturan önemli bir etkendir. İlk zamanlar anadan çocuğa olan şefkat hisleri, emmenin tesiri ile giderek çocuktan anaya, sevgi bağlarını oluşturur. Ana ve babaya itaatin temelinde var olması gereken, sevgi duyguları bu yaş döneminde böyle oluşmaya başlar. Çocuğun emme isteğinin sebebini her zaman açlık güdüsü teşkil etmeyebilir. Çocuk bazende sevilme, okşanma ve şefkat görme ihtiyacını tatmin için emmek isteyebilir. Bütün bu özellikler bilinerek, çocuk acıktığı ve ağladığı zaman emzirilmesi gerekir. Aksi bir tutum çocukta tatminsiz bir kişilik oluşturabilir.
Bu dönemin bir başka dikkat edilecek noktası, zihinsel gelişimin, bir başka unsurla, duyuların gelişip çalışması ile gösterdiği paralelliktir. Duyu organları ile kas hareketlerinin işbirliğinin artması çocuğun zihinsel gelişiminin temelleridir. İlk iki yıl içinde duyu-hareket birlikteliğinde, hareket imkanlarının kısıtlanması ve uyarıcı yetersizliği, ileriki yaşlarda öğrenme güçlüklerine sebep olmaktadır. İlk günlerden itibaren çevredeki uyarıcılara tepkide bulunan çocuk, zihninde bu tepkilerin izlerini saklar. Benzer uyarıcılarda o izler doğrultusunda yeni davranış dengeleri kurarak cevaplar verir. Böylece çevreyi özümler, ona kendini uydurur. [94]

Bu dönemin başlarında çocuk, zihinsel gelişimi için entellektüel uyarıcılara ihtiyaç duyar. Çünkü henüz kendisi olan ve kendisi olmayan arasında ayırım yapamaz. "Ben" bilinci henüz oluşmamıştır. Eşya ile kendisi arasında fark gözetmez.
Belirli bir dönemden sonra "ben"in farkına varır. Mesela parmağını oynatabileceğini, buna gücünün yettiğini hissetmesi, onun için çok önemli bir dönüm noktasıdır. Zihinsel gelişimde önemli bir aşamayı gerçekleştirmiş demektir. Ona bu tür algılamalarında yardımcı olmak gerekmektedir. Bunun için de çevresinde bol bol uyarıcı bulundurulmalıdır. Piaget "Çocuk ne kadar çok şey görür ve duyarsa, o kadar çok görmek ve duymak isteyecektir" demektedir.
Bu konuda yapılmış araştırmalarda (Dr. Wayne Dennis'in Tahran ve Beyrut araştırmaları) entellektüel ihtiyaçlarının karşılanmadığı ortamlarda, çocukların motor gelişimlerinin yavaş seyrettiği ve geç ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Mesela bir kısım çocuğun iki yaşına kadar oturamadığı, tümünün ise, gene iki yaşına kadar yürüyemediği tesbit edilmiştir. Oysa normal olarak çocuk dokuz

aylıkken oturabilmekte; ondört aylıkken yürüyebilmektedir.[95]
Bu dönemde çocuğun dikkat süresi de tesbit edilmelidir. 1 yaşındaki çocukta 20 dakika olan dikkat süresi, 2 yaşında 15 dakikaya iner. Dikkat süresinin bitmesi, bıkmaya ve hırçınlığa sebep olur. Onun için dikkat süresi bitmeden ana-baba, çocuğa değişik bir başka oyuncak hazırlamalıdır. [96]
Ayrıca ilk yaş içinde çocuk için sevgi kaynağı olan anne figürü bir veya iki kişi olmalıdır. Çocuk ait olduğunu hissettiği bir kişiyle teketek olarak duygusal bir bağ kurmaya ihtiyaç hisseder. Onun bu ihtiyacını yaygınlaştırmamak gerekir. O zaman duygusal bağın şiddeti azalır. [97]
Bu dönemde ayrıca çocuğun kendi vücudunu, çevresini, etrafındaki söz ve hareketleri keşfedeceği ve bu keşiflere göre çevresindekilere kendince (ağlayarak, bağırarak, yaramazlık yaparak) bazı mesajlar vereceğini bilerek eğitimini sürdürmek gerekir. Çocuğun bu mesajları veriş şeklinin onda alışkanlık olarak kalmamasına da özen gösterilmelidir. Çünkü bu yaş dönemi çocuğun başkalarıyla münasebetlerinde kendisi için gerekli olan temel otomatizmleri elde ettiği dönemdir. [98]
Doğumdan sonra ilk bir yıl genellikle bebeklik dönemi diye adlandırılır. Bu dönemde olaylara iyimser bir gözle bakabilirse, büyüdüğünde de ihtimal ki iyimser olacaktır. Bu konuda ilk yıl diğer psikolojik gelişme evrelerinden daha önemli ve belirleyicidir. [99] İlk insan ilişkileri ve ilk entellektüel ihtiyaçlar, bu dönemde ortaya çıkar.
1-2 yaş dönemi, sıralama dönemi olarak da adlandırılır. "Ben" bilincinin oluşmaya başlaması, kendisi olan ve olmayanı farketmesi ve motor gelişimi, sıralama döneminin belirgin özellikleridir. Bu döneme girinceye kadar sınırlı ve pasif olan çevreyi tanıma ve öğrenme çabaları, yürümeye, başlayıncaya kadar bu şekilde sürer. Yürümeye başlayınca bu tutumu değişir. Aktif bir hal olmaya başlar. Bu durumda çocuğu engellemek yerine evi, onun tehlikesizce dolaşabileceği bir şekle sokmak daha doğrudur. Oyuncaklarını çoğaltmak ve çeşitlendirmekte bu sırada dikkat edilmesi gereken hususlardandır.[100]
Ağlama bu dönemde çocuğun en etkili silahı ve diğer insanlarla iletişim kurma aracıdır. Önceleri her şeye ağlayan çocuk, ihtiyaçlarının düzgün aralıklarla karşılandığını görerek yavaş yavaş beklemeyi öğrenir. Daha az gürültü yaparak ağlar. Bebeğin tepkilerine duyarlılık gösteren anneler, giderek ağlamanın niteliğinden çocuğun isteğini anlayabilirler. Bu dönemde itinalı bakım ve göze-

tim, çocukta temel güven duygusunu oluşturmaya büyük çapta yardımcı olur. [101]

Bebeklik dönemi çocuk üzerinde son derecede etkili olan ve dıştan gelen bir müdahale ile kapanır. Bu müdahale, çocuğu sütten kesmektir. Bu hareket ile çocuğun en kuvvetli refleksi olan emme hadisesi son bulmuş olur. Bu, onun beklemediği bir olaydır. Bundan dolayı, zaten pek büyük bir heyecanlanma yeteneği gösteren çocukta bu etkiye tepki olarak büyük bir sarsıntı meydana gelebilir. Sarsıntının şiddeti veya bu tip sarsıntıların kısa bir dönemde tekrar tekrar meydana gelmesi, çocuğun ilerde şekillenecek karakteri üzerinde derin izler bırakır. Bu bakımdan özellikle sütten kesilirken, çocuğun diğer hareketlerine pek fazla müdahale edilmemeli, onun zararsız bazı aşırı davranışlarına göz yumulmalıdır. Bu sırada yanlış bir tutum, çocuktaki zihin gelişmesini yavaşlatır, güvensizlik ve aşağılık kompleksi teşekkül ettirir. Korku ve ürkeklik uyandırır. [102]

Sütten kesme hadisesi aynı zamanda çocukta, itaatkârlık duygusunun uyandırılmasına sebeb olacak ilk ve en önemli faaliyettir.

O ana kadar yeri bir başka gıda maddesiyle doldurulamayacak kadar önemli olan bir alışkanlıktan, bazı zaruretler sebebiyle vazgeçmek zorunluluğu, çocuğun ruhi hayatında derin akisler uyandırır. Hadisenin bu yönüde göz önünde bulundurulmalıdır. Bu dönemin sonu ayrıca çocuğa tuvalet alışkanlığını kazandırma çalışmalarının başlangıcıdır.

2 yaş dönemi çocukta direniş gösterilerinin ortaya çıktığı dönemdir. Böyle bir durumda endişe edilmemelidir.[103] Çocuk normal gelişmesini göstermektedir. Sütten kesmenin huzursuzluğu sebebiyle ortaya çıkan direniş ve yeni başlayan hürriyete kaçış (özerklik) duyguları çok dikkatli bir eğitim çalışması gerektirmektedir. Bu dönemde bunları dengeleyen itaatkârlık eğitimini devreye sokmak gerekmektedir. Bebeklik döneminin sonları ile ilk çocukluk döneminin başlangıcı (2,5 yaş) serkeşlik evresi olarak nitelenir. Bu dönemde çocuk kararsız ve isyankardır. Zaman zaman hırçınlık yapar. Bu tutumların şiddeti çocuktan çocuğa değişir. Aşırı disiplin bu negativizmi artırır. İlerde inatçı bir kişiliğin ortaya çıkmasına sebep olur. [104]

Bebeklik döneminde asla yapılmaması gereken şeyler şunlardır.

1- Bebeğin ağlamasına kayıtsız kalınmamalı.

2- Çiş alışkanlığı elde ettirmek için vaktinden önce baskı yapılmamalı.

3- Şımartma endişesi ile sevgi ve şefkat gösterilerini azaltmamalı.

4- Babalarının bebeğe kayıtsız kalması önlenmeli. [105]
Sıralama çağında ise çocuk asla engellenmemeli, ev çocuğun gezebileceği hale getirilmelidir. [106]

2- İlk Çocukluk (Gulâm) Dönemi:

Bu dönem üç yaşından itibaren başlar. Yedi yaşına kadar devam eder. Bu dönemin gelişim özellikleri de şöyle özetlenebilir: [107]

a) Bedensel Gelişim:

Bedensel gelişme sürekli bir olaydır. İki yaşındaki çocuk, yetişkinin duyusal yeteneklerinin hemen hemen tümüne sahiptir. Bu nedenle, beş yaşından sonra duyusal yetenekte bir gelişmeden söz edilmez, ancak beyni gelişmesi devam eder. İki yaşındaki çocuğun beyni, yetişkin insan beynin ağırlığının % 75'i kadardır. Bu oran beş yaşında % 90'a ulaşır. [108]

b) Bilişsel Gelişim:

Piaget bu devreye operasyon öncesi (prc-operational) dönem adını verir. Bu evrede çocuk dile ve sembolik düşünce yeteneğine sahiptir. 2-3 yaşlarında bir çocuk tüm kırmızı blokları bir araya getirerek gruplandırma yeteneğinin geliştiğini bize gösterebilir. Zihinsel olarak kendi içlerine yoğunlaşmışlardır. Başkalarının görüş açısını kavrayamazlar. Yine bu devrede bir ağaç dalını at gibi kullanmaya, ana-baba rollerine girerek arkadaşlarıyla yetişkin ilişkilerini taklit oyunları oynamaya başlarlar.
Beş yaşındaki bir çocuk, bir nesneyi ayrı, bağımsız bir nesne olarak değil, o nesnenin ifade ettiği sınıfın bir temsilcisi olarak görebilir. Mesela 2 yaşındaki bir çocuk, biri yuvarlak ve biri küp iki nesneyi aynı biçimde algılarken, 5 yaşındaki bir çocuk bir nesneyi küp, diğerini küre olarak iki kavramı birbirinden ayırmıştır. 5 yaşındaki bir çocuk soyutlama ve genelleme adımını gerçekleştirmiştir.[109]

c) Motor Gelişim:

2-6 yaş arası dönem, yani çocuğun yürümeye başlamasından sonraki dönem

yoğun bir motor gelişimi evresidir.
3-4 yaşındaki çocuk parmak ucunda yürümeyi başardığı gibi normal yürümede adımları uygun ve 2 yaşa oranla uzundur. Geri yürümeyi başarır.
4-5 yaşındaki çocuk ayağını basarken yetişkin gibi kullanarak yürür. Enerjik olan 4 yaş çocuğu tırmanma, sıçrama, atlama, hızla bisiklet pedallama ve takla atma gibi tüm bedensel etkinlikleri sever.
5-6 yaş arasında hareketlerin koordinasyonu düzgündür. Çocuk bisiklete binmek, tahta üzerinde yürümek gibi denge etkinlikleriyle ilgilidir. [110]

d) Dil Gelişimi:

İki yaşındaki çocuk bir veya iki kelimeden oluşan ifadeler kullanabilir. 2-5 yaş arasında süratli bir gelişim gösterir. Çocuk 3 yaşını doldurduğunda 3-4 kelimeden oluşan cümleler kurmaya başlar. Bu cümlelerde fiillerin geçmiş, şimdiki, gelecek zamanlarını doğru olarak kullanır. Beş yaşına geldiklerinde dillerini başarıyla ve gramer kurallarına uygun olarak kullanabilecek beceriyi kazanırlar.
Dil gelişimini sağlıklı olma, zeka düzeyi, sosyo-ekonomik koşullar, cinsiyet, aile ilişkileri, ve konuşmaya teşvik etkiler. Dil eksiklikleri de bu devrelerde göze çarpmaya başlar.
Dil hataları: 18 ayla 3-4 yaş arası çocuklar genellikle telaffuz hataları yapar. Bunların sebebi yanlış öğrenmedir. Genellikle r harfini değiştirirler. Kelimenin ortasından bir veya iki heceyi atlarlar. Objelerin adını değiştirirler.
Dil bozuklukları: Bu bozukluklar çoğunlukla çocuğun duygusal bakımdan kırıklığa uğradığında görülür. Bunlar annenin aşın otoriter olduğu ailelerde saptanmıştır.
Duygusal Gelişim: Bu dönemde korkular yaşla paralel olarak artmaktadır. Korkuların sebebi ani uyarım ve uyum gösterememedir.
Korku, çevredeki şartlara, uyarımın veriliş biçimine geçmiş yaşantılara, o andaki fizyolojik ve psikolojik duruma bağlıdır. Köy çocukları üzerinde yapılan bir araştırmada 4-15 yaş köy çocukları incelenmiş korkuya etken olan faktörlerin % 75'ini hayvanların oluşturduğu tesbit edilmiştir. 2-5 yaş arası dönemde korku sebepleri olarak hırsız, hayali yaratıklar, köpek, karanlık, motor gürültüsü, şimşek, ani ses ve yalnız kalmak sayılabilir.
Kıskançlık belirginleşir. Kaynağı genellikle çocuğun içerlemesidir. Buna da genellikle sosyal etkileşim sebep olur.

Öfke tepkilerinin kaynağı ise çocuğa yapılan engellemelerdir.
Endişe ise genellikle sinirlilik, gerginlik ve korku duygularından kaynaklanır. [111]

e) Sosyal Gelişim:

2 yaş çocuğunun duygularının son derece geliştiği görülür. O artık yürüyebilir, objeleri eliyle tutabilir, kelimeleri kullanarak arzularını dile getirebilir, giyeceğini kendisi seçmek ister, ayakkabılarını kendisi bağlamak ister, sokakta çıkıp oynamak ister. Bedensel gelişimi ve dili kullanabilmesi, çocuğun çevresiyle daha bağımsız ilişkiler kurmasına imkan verir. Çocuğun bağımlılık davranışı bir devrede giderek azalır.[112]
Bebeklik döneminde çevresini keşfeden ve bedensel ve motor gelişim sonucu yürümeyi, zihinsel gelişim sonucu da kendine göre çevresine mesaj vermeyi öğrenen çocuk, iki yaşın sonlarında yavaş yavaş davranışlarında hürriyete doğru ilk adımlarını atar. Ana ve babasına bağımlılığı giderek azalır. Bazı karşı koyma hareketleri başlayabilir.[113] Gene de 3 yaş çocuğu dengeli ve daha olumlu bir bireye dönüşmeye başlamıştır.[114] Bu tip davranışları normal kabul etmek gerekir. Hatta çocuğun, davranışlarında hür olma maharetini kazanabilmesi için bütün bunların gerekli olduğu bile söylenebilir. Yani çocukta artık kişilikle ilgili özel davranışlar ortaya çıkmaktadır.
Üçüncü yaşta gelişen özerklik duygusunun aşırı baskı, ceza, korkutma veya utandırma yöntemleri ile engellenmesi, çocuktaki benlik gelişmesinin sağlam ve tutarlı olmasını engeller. Bu durum da çocukta aşırı bağımlılık, uysallık ve boyun eğme özelliklerini taşıyan bir kişilik oluşmasına neden olur. Engellemelerin saldırganlık ve yıkıcılık dürtülerinin birikimine neden olduğu da bilinmektedir. Engellemelerin zayıfladığı anda da bunların antisosyal davranış biçimleri şeklinde dışa vurulması kaçınılmazdır. [115]
Gerek bu dönemde, gerekse gelişimin ileriki yıllarında çocuk, aile içinde şu beş özgürlüğünü kullanabilmelidir.
a- Algılama
b- Duygularını ifade
c- Düşüncelerini ifade
d- İsteme ya da reddetme
e- Kendini, özünü gerçekleştirme[116]

Çocuğun özgürlüğü ile paralel olarak zaman zaman da ondan bazı hareketlerin yapılmasını kesinlikle istemek gerekir, (uyuması, yemeğini yemesi, temizlik alışkanlığı kazanmaya çalışması gibi)[117] Bu çağda çocuğun bu tip davranışları kanalize edilmelidir. Çünkü çocuğun uyarılmaya da ihtiyacı vardır. [118] Uyarılmayı özerklikle karşı karşıya getirmemek fakat dengelemek gerekir.

Çocuğun hareketlerine müdahale zamanı ile ilgili belirli bir yaş zikredilmemiştir. Bazı terbiyeciler çocuk konuşmaya başlayınca, bazıları ise, onda utanma duygusu belirince müdahale etmeyi savunmuşlardır.[119] Genellikle çocuğun konuşmaya başlama çağı, iki yaşın sonudur.

Çocuğun özerkliğinin engellenmemesini istemek, onun başıboş, her istediğini yapan bir varlık olmasını istemek anlamı taşımamalıdır. Zaten, her istediğinin yapılması çocuğu mutlu etmez. Kolay elde etme, onun fiziksel ve sosyal becerilerde ustalaşmasını engeller. Hayal gücü ve problem çözmeye olan yatkınlığı gelişmez. Bağımsızlıktan tam anlamıyla yararlanmak onun bazı yönlerden kısıtlanmasıyla mümkündür.[120] Onun için çocuğun bazı hareketlerine müdahale edilmelidir.

Eğitimde disiplin önemlidir. Özellikle bebeklik ve ilk çocukluk dönemine ehlileştirme adının verilmesi, bu öneme ve gerekliliğe işaret eder. Disiplin, insanın yapmak istedikleri ile toplumun kısıtlamaları ve çevrenin istekleri arasında denge kurmak gereğinden kaynaklanır. Bu anlamda çocuğun davranışlarını disiplin altına almak, ona, kullanılabilir daha geniş bir hürriyet sağlamaya yöneliktir. İdare edebileceğinden daha fazla hürriyeti olan çocuk tehlikeye düşer. Bu durum gelişimin zıtlıklarından biridir. Kısıtlama ve kontroller sayesinde çocuk, sonuçlarını kavramaktan aciz olduğu bir çok tehlikeden uzak tutulabilir.[121] Bunlardan dolayı çocuğun disipline ihtiyacı vardır. Disiplinli hayat, ancak bir yol gösterenin isteklerine itaat etmekle mümkündür.

Yakın zamana kadar eğitimde genel eğilim, otoriter olmak değil, çocuğun her dediğine evet diyen bir anlayış doğrultusunda idi. Son zamanlarda özellikle okul anlayışında bu tutum terkedilmeye başlanmıştır. [122]

Çocuğu disipline ederken iki hususa dikkat etmek gerekir.

1- Onunla ilgili alınan tedbirlerin, konulan yasaklamaların, hatta verilen cezaların sebebini ona açıklamak

2- Alınan tedbirleri bir düzene, bir mantığa göre almak. Tutarlı bir yapı

oluşturmak.[123]
Bu iki konu disiplinin başarısı ve çocukta istenmeyen oluşumlar ortaya çıkmaması açısından son derece önemlidir.
Çocuğun kaslarının çalıştırılıp geliştirilebilmesi için bazı hareketleri yapmasının zaruri olduğunu bilmek gerekir. Yavaş yavaş jimnastik, takla, güreş eksersizleri yaptırabilir. Onun için çocuğun tehlikesiz, materyali bol ve değişik bir ortamda yalnız kalmasına imkan verilmelidir.
Çocuğun özerklik dönemine girmesi, ondaki kabiliyetleri tesbit ve onun biçim vericiliğini[124] geliştirmek için bir fırsat olabilir. Bunun için bol ve çeşitli malzemeden yararlanılabilinir. Malzemesi bol ortam çocuk için oyuncağı çok olan ortam demektir. Çocuk eğitiminde oyuncağın çok önemi vardır. Özellikle çocuğun kağıt, kalem, boya, çamur, plastik şekillerden oyuncaklarla oynaması çok faydalıdır ve gereklidir. Burada dikkat edilecek husus, oyuncakların zararsız ve kullanışlı olmasıdır. İşlevsel olarak da çocuğun onlardan yeni şekiller meydana getirmesine de imkan verecek şekilde yapılmış olmasına dikkat edilmelidir. Oyuncak, kendi başına belirli bir şekil veya kurguya sahib olmamalıdır. Onlara çocuk biçim vermelidir. Bu onun algılama gücünü, bilincini, özgürlüğünü, esnek düşünme yeteneğini geliştirir. Kendine olan güvenini pekiştirir. [125] Kendi başına belirli bir şekil ve kurgusu olan oyuncaklar çocukta sadece tekrarlamayı gerçekleştirir.
Denge Yayınlarından çıkan F. Dudson'un Ahmet Gümüş tarafından Türkçeye tercüme edilmiş Çocuğunuzu Tanıyor musunuz? isimli kitabın sonunda çeşitli yaş dönemlerine ve amaçlarına göre düzenlenmiş bir oyuncak listesi bulunmaktadır.

Bu dönemde çocuk dile ve sembolik düşünce yeteneğine sahiptir.[126] Konuşma bir yönü ile yaşamakla öğrenilen bir maharet özelliği gösterirse de bir yönü ile de eğitim konusudur. Önce kelimelerin manalarını anlamakla başlayan bu faaliyet, sonra onları kullanarak geliştirilir.
Kur'an'da dil ve dilin önemi ile ilgili bazı ayetler vardır. Bunlar, konuşma ve bir dil kullanmanın önemini belirtmek için dilin varlığını ve değişik toplumların dillerinin çeşitli oluşunu Allah Teala'nın varlığının delillerinden biri olarak saymaktadır. Allah'ın varlığının delili olan bir şeyin de şüphesiz en iyi şekilde öğretilmesi ve kullandırılması gerekmektedir.
"Onun delillerinden biri de? gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda bilenler için (alınacak) dersler

vardır." [127]

Dil zekaya bağlı olarak gelişir. Dil yeteneği ile zihin yeteneği arasında bir doğru orantı bulunduğu kabul edilmektedir. [128]

Kelimelerle dolu olan bir dünyanın içine düşmüş olan çocuk, bu kelimeleri, önce anlaması, daha sonra meramını anlatmak için bunları kullanması gerekir. İnsanlar arası ilişkiden dolayı kendi kendine oluşuyor gibi gözüken bu faaliyetin de eğitilmeye ihtiyacı vardır. Çocuğun dil eğitiminde 3 ve 4 yaş özellikle önemlidir. Kekemelik ve seslendirememe bu yaşlarda ortaya çıkar.[129] 6 yaşın sonunda çevresi ile bilgi alış-verişi yapabilecek, çevresini istekleri ve ilgileri doğrultusunda kontrol altına alabilecek ve duygularını açıklayabilecek bir seviyeye ulaşmalıdır. [130]

Dil gelişiminin çocuğun sosyal gelişimine etkisi çok büyüktür. Dili iyi kullanması, çocuğu, egosundan uzaklaştırıp sosyal bir kişi olmasını sağlar. Kendisini kontrol ve takip edebilir. Düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını öğrenir. Dolayısıyla de kendine güven duygusunu hissetmesine yardımcı olur. [131] Bir anlaşma aracı olan dil, birbirleri ile anlaşmanın başka yollarını bulan ikizlerde tek çocuklara göre daha yavaş gelişir. İkizler için, el kol işaretleri, jestler, tek kelimelik cümleler normal konuşmalar kadar anlamlı olabilmekte, onun için kendi aralarında anlaşmak için çok kelimeye ihtiyaç hissetmemektedirler. Bunun sonucunda da dil gelişimi yavaş olmaktadır.[132]

Dilin özellikle kültürel değerleri yeni nesillere intikal aracı olduğu[133] düşünüldüğünde Kur'an'da Allah'ın varlığına delil olarak gösterilmesi suretiyle öneminin vurgulanması çok ilgi çekicidir. Her insan, doğrudan doğruya yaşayarak öğrendiğinden çok daha fazlasını dili öğrenme yoluyla öğrenir. [134]

Aynı zamanda zihinsel süreçleri de içeren dilin iyi kullanılması için yapılan eğitim, çocuk eğitiminde hiç bir surette ihmal edilmemelidir.

Ayrıca çocukta vicdanın oluşmasının dil öğrenimi ve kullanımı ile yakın alakası hiç unutulmamalıdır. Toplumla uyuşabilmek, bunun için gerekli davranışları benimseyebilmekte konuşmanın büyük önemi vardır. Çocuk konuşmayı öğrenecek ki yapması veya yapmaması gereken şeyleri kendi kendine tekrarlaya-rak sindirebilsin. [135]

İlk çocukluk döneminin başlangıç zamanından itibaren çocuğun bazı hareketlerine müdahaleler yapılabilir. Ana-babaya itaat ve paylaşma duygusunu

yerleştirme çalışmaları bu sıralarda üzerinde durulması gereken noktalardır. İtaat bir eğitim olayıdır. Çocukta bu duygunun oluşturulmasına çalışılmalıdır. Bu dönemde baskı ahlakı ile yerleştirilmesi gereken alışkanlıklar vardır. Bunlar temizlik, tuvalet ve günlük hayat düzenine uyma alışkanlığı gibi basit işler olduğu kadar, estetik zevk ve ahlaki değerler (iyilik ve kötülük) paylaşma, işbirliği, sevgi ve saygı, sosyal uyum gibi kompleks kavramlar da olabilir. Bu tip faaliyetlerde tabiatıyla çocuğun kapasitesini gözden uzak bulundurmamak gerekir.

Çocuğa yapılan bu müdahaleler onda itaatkârlık duygulan uyandırma amacı da taşımalıdır. Çocuk ana ve babasına, hocasına ve yaşça kendinden büyük olanlara itaat etmeyi öğrenmelidir. [136]

2 yaşında ortaya çıkan arkadaş seçme olgusu, 3-4 yaş civarında kuvvetli bağlılıklar haline gelir. Bu dönemde çocuk arkadaşa bağlanmaya ihtiyaç hisseder. Gerçi bu bağlılıkların süresi kısadır. Arkadaşlık içinde başka arkadaşlıklar da kurar. Bu yaştaki çocuk sosyalleşmeye ihtiyaç hisseder. Onun için, insanlarla, arkadaşlarla nasıl konuşulur, sorun çıktığı zaman nasıl halledilir. Bunların öğretilmesi gerekir.[137]

Bütün eğitim faaliyetlerinde çocukta özellikle dört ile yedi yaş arasında görülen ben-merkezcilik (egosantrizm)in etkilerini göz önünde bulundurmak gerekir. Ben-merkezcilik, çocuğun çevresini keşfetmesi ve bu çevrenin kendisi için olduğuna inanması, bundan dolayı da diğer insanlara önem vermemesi olayıdır. Bu yaşlardaki çocuğu bencilliğe iten bu tip duygular, eğer törpülenmezse ileriki yaş dönemlerinde alışkanlık olarak kalabilir. [138] 2 yaşında bencil olan ve beklemesini bilmeyen çocuk, üç yaşında önemli ölçüde hırçınlığını bırakır, dört yaşında ise yavaş yavaş paylaşmayı öğrenmeye yatkınlık gösterir. [139] Bazanda ölçüyü kaçırır. Çevresindekilere buyurmak ister. Motor (hareket) koordinasyonları bozulur. Çevresinde gördüğü her eşyayı sahiblenir. Onun bu tutarsız davranışları karşısında ana-baba tutarlı ve kararlı olmalıdır.

Bu dönemde çocuğu zaman zaman cezalandırmaktan çekinmemelidir.

4 yaş yaramazlığı ve hırçınlığından ana-baba artık bıktığında çocukta olağanüstü bir denge ve uyum devresi başlayacaktır. Çocuk sakinleşecek kendine güveni artacak, ipi ile kuyuya inilir bir özellik gösterecektir. Çevresini geniş tutacak, onlarla daha iyi ilişkiler içine girecektir. [140]

İşte bu dönemde paylaşma alışkanlığı kazandırılmalıdır. Bu olumlu gelişmeden

dolayı beş yaş, çocukluğun altın yaş dönemi olarak adlandırılır.[141] Paylaşma alışkanlığı kazandırılırken zaman faktörüne dikkat edilmelidir. Çocuğun oyuncaklar ile oynadığı, onlara daldığı zaman, ondan onları paylaşması istenmemelidir. En iyisi bunu o sırada oynamadığı oyuncaklarla gerçekleştirmektir. Zaman unsuru kadar da paylaşmasını istediğimiz oyuncağın, onun en sevdiği oyuncak olmaması da paylaşmayı kolaylaştıracaktır. Beş yaş çocuğu çevresine karşı dostça bir yaklaşım içindedir. İlişkileri ve davranışları dengelidir. Sorumluluk yüklenmekten ve ödüllendirilmekten hoşlanır. [142]

Ben-merkezciliğin etkisinden sıyrılıp başkalarını sevme duygusuna ulaşıncaya kadar çocuğun daha çok yol alması gerekmektedir. Ben-merkezci duygular, çocuğun paylaşma duygusunun ortaya çıkmasına engel teşkil edebilir. Bundan dolayı ben-merkezci duygular çocuğu iyice etkilemeden paylaşma alışkanlığı kazandırılmaya çalışılmalıdır. Ben-merkezciliğin çocuğun davranışlarına belirgin şekilde yansıması, onda mülkiyet duygusunun ortaya çıkması ile görülür. Bu da çocuğun paylaşma isteklerini engeller. Bu dönemde çocuk, bu duygularla sadece kendi eşyasını değil, aynı zamanda ana-babasını ve bazı hayal kahramanlarını bile paylaşmaktan kaçınır. Bu durumun mümkün olduğunca önüne geçilmeli, giderek egoistliği öne çıkarması muhtemel olan ben-merkezcilik törpülenmelidir. Çocuk kavramsal düşünme yeteneğini geliştirdikçe ben-merkezcilikten uzaklaşır. Bu da 8 yaşlarında mümkün olur.[143]

6 yaş çocuğu, 5 yaşın sakinliğini terketmiş, tekrar serkeşlik dönemine girmiştir. Dengesiz ve isyankardır. Genellikle "ne oldu bu çocuğa" dedirtecek davranışlar sergiler. Tembel ve kararsız bir görünümdedir. Bu yaş bir geçiş dönemidir. Çocuk bu dönemin sıkıntılarını yaşar. Okula gönderilmesi, dış dünya ile temas ettirilmesi bu sıkıntıları nisbeten azaltır. Grup oyunlarına yönelen çocuk, sosyalleşmeye de başlar. Kötü arkadaş edineceği gerekçesiyle çocuğun arkadaşlık ilişkileri engellenmemelidir. [144]

Bu yaş döneminde çocuk yetişkin insan tabiatını elde etmeye yönelik bazı faaliyetlere de sevkedilmelidir. Şayet yedi yaşın sonunda ahlâki bazı meziyetler ve zihni alışkanlıklar elde edilmezse, bundan sonra bunların tamamen kayboldukları görülecektir. Bu yaşlarda yeteri derecede eğitilmeyen çocuk için kaybedilen zamanı yakalamak ve çocuğun geçmediği yolda vakit geçtikten sonra onu yürütebilmek çok güç olacaktır. [145]

Bu yaş döneminin en zor çalışması, çocuğa, Allah inancını kazandırma çalışmasıdır. Bu dönemin sonunda bu çalışmaların başlatılması gerekmektedir.

Burada problem, çok küçük yaşlarda soyut bir varlığı tanıtma zorluğu ve gene soyut bir kavramı (iman) çocuk için anlamlı bir biçime sokup onda, onu düşünebilme özelliğini gerçekleştirmektir. Çocuk psikolojisi alanında çok geniş çalışmaları yapan ve bugün modern çocuk psikolojisine anahtar kavramlar kazandıran Piaget'e göre, bu yaşlarda çocuk somut kavramları ve eşyayı tanıma ve öğrenme dönemine yeni girmiştir. Zihinsel faaliyetler sonucu "değişmezlik" ilkesini yeni elde etmiştir. Yani eşyada gördüğü görünüşteki bazı değişmelerin onun sabit kalmasına etki etmediğini idrak edebilir.[146] Zihinsel faaliyetleri de yeni yeni gerçekleştirmektedir.

Çocukta zihinsel faaliyet şu süreçleri kapsar:

a) Algılama: Bilginin yorumlanması, düzenlenmesi ve yeniden bulunması

b) Bellek: Algılanan bilginin depo edilmesi

c) Muhakeme: Bilgiyi kullanabilme

d) Düşünme: Bilgiyi ve çözümleri niteliğe kavuşturmak, değerlendirmek

e) Kavrama: Bilginin iki veya daha fazla kısımları arasındaki yeni ilişkileri tanıyabilme. [147]

Çocuk bunları basit anlamda ve kendi çapında faaliyet ve davranışlarında gerçekleştirdiğinin ipuçlarını vermelidir. Çünkü çocuk bu dönemde (Piaget'e göre) işlem öncesi evreyi tamamlamış işlem dönemine girmiştir. İşlem, Piaget'in çalışmalarında temel kavramdır. Mesela bir bardak suyun, şekli değişik bir başka bardağa aktarıldığında miktarının değişmediğini düşünmek bir işlemdir. İşte bu dönemde çocuk bu tür zihinsel işlemleri gerçekleştirebilmelidir.

Çocuk üç yaşından itibaren dini inançlar, dini nitelikli davranışlar ve korku ile ilgilenmeye başlar. Kafasında yavaş yavaş güçlü ve büyük sıfatları ile özdeşleştirdiği ve çevresinde bu sıfatları taşıyan kişilerle somutlaştırdığı bir Allah tasavvuru oluşur. Dini inanç gittikçe de canlılık kazanır.

Bu yaş döneminde çocuklar henüz somut düşünce aşamasından soyut düşünceye tam olarak geçemediklerinden Allah'ı da önce insanî vasıflarla (antropomorfik) düşünmeleri kaçınılmazdır. [148] Çünkü çocuk bu sırada somut kavramları daha kolay elde eder. O da bu kolay yolu tercih eder. Halbuki bu dönemde beynin % 9O'ı oluşmuş, zekanın fonksiyonları % 50'nin üzerinde gerçekleştirilmektedir.[149] Çocuğa Allah inancı gereği gibi anlatılsa onun da olumlu karşılık vereceği aşikârdır. Fakat bu karşılık, olması gereken seviyede olmayacaktır. Gene de 6,5-7 yaşlarında Piaget'e göre çocukta sayı kavramı oluşur. Bu çağda kendisine öğretilmemiş bile olsa sayıları ve aralarındaki

ilişkileri bilebilir. [150] Öyle ise çocuğun iman, inanma ve yaratıcı gibi mücerred kavramları belli seviyede öğrenmesine engel yoktur. Çocuktaki idrak ve algı, soyut kavramları daha geç yaşlarda ilgi alanı içine alır. (Piaget'e göre 11 yaşında) Halbuki 7 yaşından itibaren namaz alışkanlığı kazandırma çalışmasına başlanacaktır. Öyle ise sözgelimi 6 yaşında Allah ve ona inanma eğitimi ile ilgili çalışmalarının başlatılması gerekmektedir. Zaten bu yaşta çocuk yavaş yavaş Allah'ı insanlardan ayırmaya başlamaktadır. 7-9 yaş grubu çocuklarda da Allah arayışı 10-12 yaş grubuna göre daha etkin görünmekledir. [151] Öyle ise bu dönemdeki eğitime hazırlanmalıdır.

2-4 yaş arasını kavram öncesi evre, 4-7 yaş arasını sezgi evresi olarak niteleyen Piaget bu iki döneme (2-7 yaş arasına) işlem öncesi evre demektedir. Kavram öncesi evrede çocuk eşyaya başka şeylerin simgesi olarak bakar. Bebeği ile canlı gibi konuşur. Elindeki deyneğe at gibi biner.[152] Bu dönem Allah'a iman konusunda hazırlık dönemi olarak görülmelidir. Çocuk dini faaliyetlere zorlanmadan bir nevi oyun anlayışı içinde onlarla tanıştırılmalıdır. Bu dönemde basit anlamda bazı sözler çocuğa öğretilmelidir. Allah adı, Besmele çekmek, bazı dini sözler ve melodiler (ilahiler) öğretilebilir. Dini oyunlar oynatılabilir. Hikayeler ve kıssalar anlatılabilir.

Din psikolojisinde çocuk üzerinde yapılan araştırmalarda çocuğun Allah'ı arama (Allah tasavvuru) hususunda üç yolu kullandığı görülmektedir. [153]

a) Sezgisel İç Gözlem Yolu:

(Kalp yolu) Ruhun temel fonksiyonlarından birisi, duygusal iç gözlemden kaynaklanan sezgidir. Bazı arayışlar sonucunda çocuğun Allah'ı kalbinde bulacağını, Allah'ın kalbinde doğacağını söylemek mümkündür.

Çocukta inancın gelişmesine etki eden iç faktörler şunlardır:

a- Ferdi kabiliyet, ruhî hazırlık

b- Alaka, istek, eğilim

c- Merak ve duygusal arayış

d- Zihinsel arayış.[154]

Çocukta kendisine yardım edecek ve onu koruyacak bir sonsuz kuvvet arayışı vardır. Henüz isim takmadığı, fakat zamanla öğreneceği ilahi kuvveti durmadan arar. [155]

Burada önemli olan çocuğun bu arayışı nasıl temin edeceği hususudur. Bilindiği gibi çocuğun bir çok temel ihtiyaçları vardır. Emniyet ve güven duyma, dayanma, güvenme, sığınma, korunma, teslim olma bunlardandır. Kişiliğin sağlıklı gelişimi bu ihtiyaçların teminine bağlıdır. Allah inancının, temel ihtiyaçların doyurulmasında önemli rolü olduğu kabul edilmektedir. Nemetschek'e göre Allah, çocuklar için gerçek ve kaçınılmaz bir sığınak, dayanak ve emniyet kaynağıdır. Çaresiz ve ümitsiz kaldıklarında Allah'ı aramakta ve ona yönelmektedirler. Kendiliğinden doğup ortaya çıkan bu duygu, insanın tabiatında varolup ayrıca akılla ısbatı da gerekmemektedir. [156]
Çocukta, doğuştan gelen Allah tasavvuruna yönelik bir eğilim vardır. Bu eğilim geliştirilmelidir. Yoksa yok olabilir.[157] Görüldüğü gibi bu tabii eğilimin gerek ortaya çıkışında gerekse geliştirilmesinde eğitime ihtiyaç vardır.
İnsanın imana yatkın oluşuna ve Allah'ı tanıma temayülleri taşımasına Kur'an'da "Kalu bela" olayı anlatılırken temas edilir. (Araf, 7/172) Bu noktada eğiticiye düşen görev, Allaha sığınma ihtiyacı içinde olan çocuğa Allah'ı, kendisine sığınılacak bir varlık olarak tanıtmaktır. Onun için anne-baba çocukları ile Allah arasındaki bağı, sevgi çerçevesi içinde kurmalıdır. Çocuk Allah'ı sevmeli; Allah'ın da kendisini sevdiğine inanmalıdır. Böylece ona güvenecek ve gerektiğinde ona sığınacaktır. Öyle ise çocuk Allah'ı esirgeyen bir varlık olarak tanımalıdır.
Terbiye ve ibadet için Allah korkusunun aşırı derecede kullanılması, çocuğun duygusal gelişmesine olumsuz etkiler yapabilecektir. Salzman, böyle bir tutumun çocuğun dinsiz olması için baş vurulacak en iyi yol olduğunu söyler.[158]
Çocuğun Allah'ı tanımasında yapılabilecek en büyük hata, Allah'ı, sürekli olarak kendisinden korkulması gereken bir varlık olarak tanıtmaktır. Anneler babalar, çocuğun yapmasını istemedikleri davranışın cezalandırıcısı olarak Allah'ı ortaya sürmeleri, işin kolay ve kestirme yolu gibi gözükürse de bu tutum çocuğun zihninde çok olumsuz bir Allah tasavvurunun oluşmasına yol açar. "Taş yapan," "cehennemde yakan," "elsiz, dilsiz bırakan" bir Allah imajı, çocuğu bütün hayatı boyunca etkiler. Zaten çocukluk dönemi çeşitli korkuların yaşandığı bir dönemdir. Bunlara korkulacak bir varlık olarak Allah'ın da, eklenmesi, ilerde önü alınamaz sonuçlar doğurur. Çocuk belki de hiçbir zaman Allah ile sevgi temelinde ilişki kuramayabilir.
Mualla Öztürk bir makalesinde, aşırı derecede gelişmiş "Allah korkusu"nun ortaya çıkardığı bir takım rahatsızlıkları ele almakta ve çocuğun zamanla yenemediği mikrop, hastalık, ölüm gibi korkularının içinde ve başında Allah

korkusu olduğunu söylemektedir.[159] Onun için bu duruma meydan vermekten kaçınmalıdır. Hatta Allah'ın çocuklar için günah yazmadığı sık sık vurgulanarak, çocuğun Allah'a yaklaşması temin edilmelidir.
Ayrıca bu dönemin çocukta duygusal öğrenme çağı olduğu düşünülerek eğitim duyguların (sevgi, merhamet, saygı gibi) üzerine kurulursa çocuğun Allah'ı öğrenmesi kolaylaşacaktır. Duygunun da başlangıcı heyecanlardır. Onların düzgün ve yerleşmiş hali duyguları oluşturur. İşte bu heyecan ve duygular, Allah inancına temel yapılmalıdır.[160]

b) Akıl Yolu:

Akıl Allah'ı bulabilecek güçtedir. Akıl bu işlevini 5 yaşından sonra, kendi şartları içinde sınırlı olarak gerçekleştirebilir. Beynin bu dönemlerde yeteri kadar da büyüdüğünü ve işlevlerinin yarısını bu yaşlarda gerçekleştirebildiğini biliyoruz. Çünkü çocukluk döneminde en hızlı büyüyen ve gelişen organ beyindir. Çocuk beş veya altı yaşa geldiğinde beyin en son ağırlığının yüzde doksanına ulaşmış olur.[161]Çocuk kendi varlığını, çevresini tabiat olaylarını sorgulamakta onların nasıl ve niçin var olduğunu, nasıl işlediklerini, geliştiklerini ve değiştiklerini görmekte ve düşünmektedir. Yani eşyadaki değişimi görüp değiştireni sormaktadır.[162] Kelam ilmindeki "hudus" delilinin, tasavvuftaki "eserden müessire ulaşmak" metodunun çocuk dünyasına bir yansıması olan bu durum, çocuğu çeşitli sorular sormaya yöneltecektir? Öyle ise bu dönemde çocuğu soru sorar hale getirmek gerekecektir. Bunun da en güvenilir yolu onun çevresinde bol bol materyal bulundurmaktır. Bu materyaller sözgelimi ona takılan bir enam veya evin en saygın köşesinde asılı duran Kur'an-ı Kerim, dini levhalar, Kabe resmi v.b. gibi şeyler olabilir.
Soru sorma ve oyuna düşkünlük bu dönemin en belirgin iki özelliğidir. Her iki faaliyette öğrenmeye yöneliktir. Eğitimci ve din adamı olan Salzman, Allah'a iman etmesinde babasının sürekli kendisini kırlara getirmesinin ve bu gezilerde kendisine Allah'ın büyüklüğünden bahsetmesinin çok büyük etkisi olduğunu söyler.[163] Dini tecrübelerin çok olması çocuğun soru sormasını kolaylaştıracaktır. Ailenin yaşantı biçimi, çevredeki dini atmosfer, yapılan dualar v.b. gibi hususlar çocuğun dini tecrübelerini çoğaltır.
Soru sorma çocukların büyüklere olan güveninin sonucudur. Büyüklere soru sorarak herşeyi öğreneceklerini düşünürler. Zaten 4 yaş çocuğu, 2 yaşında

başlayan sorgu çağının en yüksek düzeye ulaştığı dönemi yaşamaktadır. Bu dönemde çocuk nasıl? ve niçin? sorularını ısrarla sorar. [164] Öyle ise büyükler çocukların sorularına ciddi ve doğru cevaplar vermeli, onların bu konudaki güvenlerini hiçbir şekilde sarsmamalıdırlar. Çocuğun sorularına ciddi cevaplar vermek onun, kendini değerli görmek ihtiyacını[165] da karşılamanın en kestirme yoludur. Çevre ile iletişimi, bu çağda çocukta sorular uyandırdığına göre, onun içinde yaşadığı çevreyi zengin tutmak onda çok yönlü sorular oluşturacaktır. Bu husus ihmal edilmemelidir. [166]

c) Eğitim Ve Öğretim Yolu:

Kalp ve akıl yolunu kullanarak Allah kavramı ile ilgilenen çocuğa eğitim yolu ile de yardımda bulunmak gerekmektedir. Allah'ı hisseden ve soran çocuğa, onun hakkında doğru ve kalıcı bilgiler verilmelidir. Sosyo-kültürel şartlar, onda zaten belli bir Allah tasavvurunu oluşturacaktır. Öyle ise bu şartları sıhhatli bir şekilde var etmek gerekmektedir.

Eğitim ve öğretim çocuktaki dini uyanışı sağlayan dış faktörlerdir. Özellikle aile fertleri ve büyükler, öğretmenler, din görevlileri, çocuğun eğitim yoluyla oluşturacağı Allah inancında esaslı rol oynarlar. Bunların yanında çocuğun gözlemleri, dinlediği ve seyrettiği dini konular eğitimin diğer unsurlarıdır.[167]

Soru sorma aşamasında taklid yolu ile başlayan Allah'ı arama, eğitim yoluyla inanca dönüştürülmelidir. Allah inancını yerleştirme eğitimi ileriki yaşlarda teşvik ve telkin yöntemleri de kullanılarak geliştirilmelidir. Çocukların bu çağda duygusal algılama ağırlıklı olarak öğrendikleri bilgiler daha sonraki yıllarda zihinsel algılama ağırlıklı olarak öğreneceklerinin temelini teşkil eder. Bu yüzden ona öğretilenler gelişigüzellikten kurtarılmalıdır. [168]

Çocukta Allah inancını oluşturan bir diğer unsur, sosyal çevredir. Çocuklar bu çevrede nasıl şahsiyetini bulursa, onun gibi Allah inancını da oluşturur. Bu fonksiyonu itibariyle de çocuğun çevresine itina gösterilmelidir.

Çocukta Allah tasavvurunun genellikle 3 yaşlarında somut olaylarla başladığı, korku ve saygı duygularıyla karışık olarak çocuğun zihninde var olduğu, genellikle de güçlü bir varlık olarak tasavvur edilen Allah'ın bu yönü ile somutlaştırılarak çocuğun çevresindeki en güçlü kişinin varlığı ile özdeşleştirilebilecek (antropomorfik) bir imaja kavuşturulmakta olduğu bilinmektedir. Bu işin tabii seyridir. Ana-babaya ve eğitimciye düşen görev, bu

tabii seyri bilmek, çocuğu böyle bir yaklaşımdan uzaklaştırmak için çaba sarfetmektir. Hatta denebilirki Allah'a inanma ile ilgili eğitimin başlangıç noktası, bu türlü tasavvurdan çocuğu kurtarmak olmalıdır. Çünkü Hz. Lokman'ın çocuğuna öğütlerinde Allah kavramı ile ilgili olarak yapılacak ilk çalışma "Allah'a şirk koşmasının önüne geçmektir. Pratikte bunu sağlayan tedbirler şunlar olabilir.

a) Sınırsız güç sahibi olan Allah'ın, gücü sınırlı olan baba ile özdeşleşemeyeceği sonucunu destekleyecek sözler ve tutumlar sergilemek

b) Zihinsel gelişimde soyut kavramlarla düşünmeye alıştırma (sayılar arasında ilişkiler kurma, iyilik ve paylaşmayı algılama gibi)

c) Ben-merkezci yaklaşımlar, Allah'ın onu ve ailesini yaratan, gözeten, rızık veren, esirgeyen, bağışlayan bir varlık olduğunu vurgulayarak, varlığının ancak Allah'ın varlığı ile mümkün olduğunu kavratmak[169]

Bu arada çocuğa, Allah inancı ile ilgili olarak onun güzel isimleri (Esma-i Hüsna), sıfatları İslam inancına uygun olarak öğretilmelidir. [170] Çocuğun Allah'ı bu sıfatları ile tanıması, onda sevgi temeline dayalı bir Allah imajını güçlendirecektir. Bilindiği gibi İslam dini, insan ile Allah ilişkisinin takva derecesinde bir ilişki olması gerektiğini vurgular. Kur'an, takva kavramını sık sık kullanır. Takva güçlendirmek demektir. İnsan Allah ile ilişkilerini güçlendirmelidir. Takvadan türetilen "ittika" kelimesi ise çekinmek anlamına gelir. Bu çekinme korkuya dayalı bir çekinme değil, aksine sevgiye dayalı bir çekinmedir. Yani insan, Allah ile öyle biri iletişim kuracaktır ki bu iletişimin bozulacağından çekinecektir. Kişinin sevdiği bir varlık ile olan münasebetleri bazan öyle hassaslaşırki insan o varlığın incineceğinden çekindiği için tüm davranışlarına dikkat eder. İşte takva böyle bir iletişimdir. Çocuğa, Allah, böyle iletişim kurabileceği bir varlık olarak tanıtılmalıdır.

Gene Peygamberimizin Allah Teala'dan bahseden ihlas suresi ve İslami inançlardan bahseden bazı ayetlerin çocuğa öğretilmesini tavsiye etmesi, bu yaşlarda çocuğun bu kavramlarla tanışabileceğinin dini delilleridir. [171] Bu dönemde çocuğa bazı dualar da öğretilmeli yemek duası, yatma duası gibi törensel duaların yanında çocuğu Allah'a yönelten, onunla iletişimini sağlayacak özel dualar da öğretilmelidir. Dua alıştırması yaparken Allah'a yönelen, ondan isteklerde bulunan çocuğa, makul isteklerde bulunması konusunda ikazda bulunulmalı, hele hele olmayacak bazı akılsızca istekleri ona yöneltmesi konusunda çocuk yönlendirilmemelidir. Hayatındaki sınırlamalar ve yerine

getirilmeyen istekleri bilen bir çocuk, bu konularda dua etmeyi kolaylıkla kabul eder. Fakat sonuçta bir şey elde edemeyince inançlarının sarsılması tehlikesi ortaya çıkar. Ayrıca duayı, isteklerini gerçekleştirmenin bir yöntemi olarak algılamasının önüne geçilmelidir.[172] Bu dönemde din eğitiminin bir başka yolu kıssalar, hikayeler ve masallardan yararlanarak çocukları eğitmektir.

Bu dönemde üzerinde durulması gereken diğer bir konu da ibadetlerin öğretilmesi hususudur. Bu yaşlarda özellikle ibadet olarak namaz ve orucun üzerinde durmak gerekmektedir. Zekat ve Hac ibadeti ileri yaşların konusu olduğu için biz sadece bu ibadetlerin kazandırılması çalışması üzerinde durmak istiyoruz. Rasulullah (S.A.V.) yedi yaşına gelen çocuklara namaz eğitimini başlatmamızı istemektedir.[173] Demek ki bu yaşta önce namazla ilgili bazı bilgilerin çocuğa öğretilmesi gerekmektedir. Bunlar abdest almak, büyüklerin yanında namaz kılmak, Kur'an okunurken davranışlara dikkat etmek gibi taklide dayalı şekli hareketler olabilir, [174] Öyle ise çocuk çevresinde taklid edebileceği ibadetler bulabilmeli. Ana-baba ibadet etmelidir. Bu tip faaliyetlerle bu ibadetlerin hareketleri çocukta, alışkanlıklar olarak teşekkül ettirilebilir.

Namaz kılarken çocuğun çevremizde bulunmasında hiçbir mahzur yoktur. Bu konuda Peygamberimizin bir çok hadisi vardır. Bazı rivayetlere göre Hz. Peygamber torunu Ümame'yi sırtına alarak mescide girmiş ve namaz kılarken onu kucağında tutmuş, rukua gittiğinde yere bırakmış, kalkarken onu da kaldırmıştır.[175] Namaz esnasında gene torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in kendisi ile oynamalarına izin verdiğini, secdeye gidince çocukların Hz. Peygamber'in sırtına çıktıklarını ve Rasulullah'ın da çocuklar düşmesin diye secdeyi uzattığını[176] ve kalkarken eliyle onları tuttuğu[177] bilinen rivayetler arasındadır.

Dini faaliyetlerle çocuğu temasa geçirirken kutsal geceleri ve özellikle ramazan günleri ve bayramları ihmal etmemek lazımdır. Bu günlerde onu sevindirecek hediyeler alınmalı ve onun anlayacağı tarzda, dîni günler ve bayramlar ona anlatılmalıdır, özellikle hediyeleri zihninde yer edecek şekilde kendisine verilmeli, böylece çocuk bayram psikolojisi içine sokulmalıdır. Kutsal gecelerde namaza ve cemaatla ibadete teşvik edilmelidir. Çünkü çocuklar dinlerini en iyi şekilde bu tip faaliyetlerle tanırlar ve benimserler. Bunların dini yönü olduğu kadar oyuna, eğlenceye yönelik yönleri de vardır. Çocuğa bunlar muhakkak yaşatılmalı, kendisine bu sevinç ve coşku halini ikram eden olgunun da kendi dini olduğu vurgulanmalıdır. Dinin, çocuğun kafasında sevindiren ve

kolaylaştıran bir unsur olarak canlandırılması, din eğitiminde son derecede önemlidir. İşin bu yönü hiç bir şekilde ihmal edilmemelidir. Zaman zamanda basit olarak sevap ve günah kavramları kendisine anlatılmalıdır.

Dini kültürün yaşandığı bir ortamda çocuklar, biçimsel din eğitimi görmeseler bile, dini törenler, uygulamalar, konuşulan düşünceler, onları bir şekilde etkilemektedir.[178] Onun için yapılan hatim törenleri, okunan mevlidlere, bayramlara, v.b. gibi merasimlere çocuklar iştirak ettirilmelidir. Dini hayatı yerleştirmek açısından özellikle merasimler çok önemlidir.

Bu dönemin sonuna doğru da sistemli (örgün) öğretime başlatılmalı, çocuk okula verilmelidir. Mektebe başlama yaşı olarak beş-yedi yaşları tercih edilir. [179]

Demek ki bu dönemin sonuna doğru çocuğun zihni kapasitesi Öğrenmeye müsait hale gelmektedir. Öyle ise, bu yaşlarda Kur'an okumaya da teşvik edilebilir. Okuma-yazma öğrendikten sonra Kur'an okuması öğretilirse daha kolay ve daha çabuk sonuç alınabilmektedir. Çocukta sesli ve sessiz harf, hece, harflerin birbirine vurulması gibi hususlar bilgi olarak yerleştiği için bundan sonra harfleri tanıma ve harf mahreçlerini öğretme işi üzerinde durulmak suretiyle Kur'an okumayı öğrenmesi kolaylaştırılabilir.

Ayrıca çocuğun bazı davranışlarında utanma hissinin tezahürleri görülebilir. Bu da çocukta temyiz melekesinin teşekkül etmeye başladığına bir alamet olarak değerlendirilmelidir. Temyiz alametleri görülen çocuğun murakabesi ise, iyi yapılmalıdır. Çünkü çocuğun utanıp bazı işleri yapmaktan kaçınması, ondaki akıl nurunun parladığına delalet eder. Bu sayede çirkinliği fark eder ve ondan kaçar. Bu hal, Allah'ın bir lütfudur ve aynı zamanda kalb temizliğinin ve ahlâk itidalliğinin de bir müjdesidir. [180] Bundan dolayı bu durumda çocuğu ihmal etmemeli, güzel ve çirkin kavramlarının yanında iyilik ve kötülük kavramları da kendisine kazandırılmaya çalışılmalıdır. Bu konudaki eğitim de sözle yapılmaktan çok, onu kötü örneklerden korumak suretiyle gerçekleştirilebilir. [181]

Yaptığı iyilikler belirli toplantılarda övülerek onun beğenilme duygusuna hitap edilebilir.

Ana-baba ile çocuk ilişkileri bu dönemde de duygu kuvvetine dayalı olarak yürütülür. Çünkü çocuk, bu sırada irade ve fikir kuvvetlerinin etkisini, duygularına oranla çok az hisseder. Onun için yaptırılacak işlerde çocuğun kalbine hitap etmek ve "Annesinin veya babasının hoşuna gitmesi için daha fazla gayret göstermesini istemek" mümkündür. Zaten bu sıralarda çocuk için ana-babanın isteği, gökten inen buyruklar gibi kati ve tartışılmazdır. Onları yapmasa

bile bu inancı değişmez. Piaget 7 yaşından önceki bu anlayışa "buyruk ahlakı" adını verir.[182]

Bu dönemde kardeşi olan çocukta kıskançlık duygularının ortaya çıkması son derecede tabiidir. Özellikle 6 yaşın üzerindeki çocuklar, küçük kardeşlerini daima kıskanırlar. Bunun önüne geçmek imkansızdır. Ancak kıskançlığı en aza indirebilir. Bunun için de yeni kardeşinin, onunla ilişkilerimizi hiç bir zaman etkilemeyeceğini sık sık göstermek gerekecektir. Ona zaman ayırmak, sık sık sevgi gösterileri yapmak, hediyeler almak, hatta bu hediyeleri eğlenceli küçük törenlerle çocuğa vermek, ona bir takım sürprizler hazırlamak onu büyük çapta tatmin edecektir. Hatta onunla birlik olup küçük kardeşin hareketlerinin, çıkardığı seslerin "ne kadar saçma" olduğu bile söylenebilir. Bu davranışlar, onun kafasındaki ihmal edilmişlik düşüncesini önemli ölçüde azaltır.

Kıskançlık genellikle büyükten küçüğe yöneltir. Bazan da küçük kardeş, büyük kardeşi kıskanabilir.

Kıskançlık çocukta iki türlü tepkinin ortaya çıkmasına sebep olur.

1- Çocuk, öncelikle geriye dönüş yapacak, mesela, yemek yemeyecek, biberonla süt emmeye, altına bez bağlatmaya, bunun için de yatağını ıslatmaya başlayacaktır. Bu tepkilerde o davranışı yapmasına izin vermek -çiş hariç- en kestirme yoldur. Bir müddet sonra küçüklüğe geri dönüşü bırakacaktır.

2- Kardeşine düşmanca hisler besleyecek. Buna uygun davranışlar ortaya koyacaktır. İşte bu durumun önüne geçilmez. Ama azaltılabilir. Bunun bir yolu da onun sık sık arkadaşlarıyla birlikte olmasını sağlamaktır.[183]

Bu çağda ahlâk eğitimi (iyilik ve kötülük kavramlarının öğretilmesi ve yaşanması) her yanlış davranışın düzeltilmesinden çok, sınırlı olarak bazı hareketlerin düzeltilip onların kesin olarak yapılmasını istemek suretiyle gerçekleştirilmelidir. Böyle bir tutum çocuk üzerinde daha etkili olacaktır.[184]

İyi ve kötü kavramları, sosyal hayatın en yerleşik kurumu olan değer yargılarının kaynaklarıdır. Çocuğun, kendisi için bir zaruret olan sosyal hayat tarzına uyum sağlayabilmesi, iyi ve kötü kavramlarına sahib kılınmasına bağlıdır. Bireyin hayatı aslında bu uyumu gerçekleştirme çabaları içinde geçer. Toplumsal beklentilere uygunluk gösteren kazanılmış davranış yeteneği olarak tanımlanan sosyal gelişme, özellikle grub hayatının baskı ve zorunluluklarına karşı duyarlılık geliştirme, başkaları ile geçinebilme ve onlar gibi davranabilmeyi içerir.[185] Sosyalleşmenin temelinde prestij kazanma ve iyi bir toplumsal

konum elde etme ihtiyacı vardır.

Sosyalleşmeye bağlı olarak özellikle TV yayınlarından sonra eğitimde bir problem olarak ortaya çıkan şiddet olayı üzerinde de durulması gerekmektedir. Şiddet, öfke ya da düşmanlık duygusunun, yoğun ve yıkıcı bir biçimde somutlaşmasıdır. Şiddet duygusu ile şiddet davranışı farklı şeylerdir. Şiddet duygusu, engellenemeyen ancak denetim altına alınması mümkün olan bir duygudur. Davranış ise, bunun somut olarak ortaya çıkmasıdır. Şiddet duygusunu davranış haline getirenler, duygularını kontrol edemeyenlerdir. Şiddet duygusuna kapılmak (öfke) tabidir. Tabii olmayan bu duygunun davranışa dönüşmesidir. [186] Şiddet duygusunun denetim altında tutulması Kur'an'da övülmüştür.

"Öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever." ***[187]***

Tehlikeli olan çocuğun şiddet duygusunu yaşaması değil onun olumsuz yönlerinin törpülenmemesidir. Duygunun davranışa dönüşmesi ise, tamamen taklide yönelik bir olaydır. Dolayısıyla ana-baba çocuğun önünde şiddet gösterilerinden muhakkak kaçınmalı, ona bu konuda taklid edeceği örnekler sunmamalıdır. Bu eğitimin bir devamı olarak şiddet içeren yayın ve filmler muhakkak denetim altında tutulmalıdır; Bu yayınların çocuğu şiddete yönelt-mediği iddiası[188] ortaya çıkan olaylarla geçerliliğini yitirmiştir. Çocuğu şiddet davranışından engelleyecek tedbirler şunlar olabilir.

1- Çocuğa sevgi ve şefkat gösterilmelidir. Saldırgan kişilik oluşmasında sevgi ve şefkat yokluğu birinci etmendir.

2- Çocuğa taklid edebileceği örnekler sunulmamalıdır.

3- Çocuklara şiddet duygularını boşaltma imkanı tanınmalıdır.

4- Çocuğun şiddet davranışlarına (bir başka çocuğu dövmesine) karşı çıkılmalıdır.[189]

Sosyal veya anti-sosyal bir kişilikle dünyaya gelmeyen çocuk, hayatın ilk yıllarından itibaren insanlarla beraber olma güdüsünü geliştirir. Sosyal yaşantıya karşı tavırlarının biçimi, geniş çapta küçük yaşta gerçekleşir. Bu konuda eğitim ve öğretimin önemli yeri vardır. Sosyolojide "Sosyalleşme" adı verilen[190] bu olay üç ilkeye dayanır.

a) Bireyin sosyal davranışı etki-tepki mekanizmasıyla oluşur.

b) Bu konuda bireyin öğreneceklerini toplumsal kültür belirler.

c) Sosyalleşme, bireyin toplumsal organizasyonlara etkin bir biçimde

katılmasıyla tamamlanır. [191]

Sosyalleşme aslında toplumun beklentilerine uygun olarak iyilik ve kötülük kavramlarının çocukta var edilmesidir. Bu bakımdan bu konular değerler ilmi çerçevesinde incelenmiştir.

İyi ve kötü değer yargıları ve bunların kaynakları konusu İslam düşüncesinde de münakaşa edilmiştir. Fıkıh, Ahlak ve Kelam ilimlerinde husn-kubh meselesi adı verilen bu konunun üzerinde yapılan münakaşalara girmeden, biz, sadece bu kelimelerin anlamları ve iyilik, kötülük yargıları ile ilişkisi üzerinde durmak istiyoruz.

Hüsn: Lügat mânâsı güzellik demektir. Istılahta, hayır, iyi, hak, güzel ve iyi oluş, bir şeyin tab'a uygun, kemal sıfatlarını hâiz ve övülmeye lâyık olması anlamlarında kullanılmıştır.

Kubh: Lügatte çirkinlik mânâsına gelir. Istılahta şer, kötü, batıl, çirkin ve nahoş oluş, gözün ve gönlün hoşlanmayışı, bir şeyin tab'a uygun olmayışı, kemal sıfatlarını hâiz olmayıp yerilmeye lâyık olmak mânalarında kullanılmıştır.

İslâm dini değer yargılarının tümünü, genel olarak hüsn ve kubh kelimeleriyle ifade etmiştir. Bu iki kelime, genellikle dört mânâda kullanılmıştır:

1. Maksada uygun olan hasen (güzel), maksada aykırı olan ka-bih (çirkin)'dir. Adaletin hüsn, zulmün kubh olarak vasıflandırılması gibi.

2. Tatlı gibi, insanın tab'ına uygun olan şeyler hasen; acı gibi, insanın tab'ına ters olan şeyler ise kabihtir.

3. İlim gibi, kemâli (olgunluğu) belirten sıfatlar hasen; cehalet gibi noksanlıkla ilgili olan sıfatlar kabihtir.

4. Cömertlik gibi, insanların takdirlerine ve övgülerine sebep olan fiiller hasen; cimrilik gibi, tahkir ve yergiye sebep olan fiiller kabihtir.

Bazı âlimlerde, bu dört mânânın hepsinin, I. maddedeki mânâya girebileceğini söylemişlerdir.

Hüsn ve kubh kelimeleri, İslâm âlimleri tarafından bir başka mânâda daha kullanılmıştır. Bu mânâya göre, Allah'ın rıza ve sevabına sebep olan iman, ibadet, adalet gibi fiiller hasen; yerme ve cezasına sebep olan inkâr, ibadetleri yapmamak ve zulüm gibi fiiller kabihtir. İslâm Hukuku Metodolojisinde, hüsn ve kubh denilince, bu son mânâ kastedilir. Bu mânâda hüsn ve kubh meselesi, Fıkıh Usûlü, Kelâm, Ahlâk ve Hukuk Felsefesi ilimlerinin, mühim konularından biridir.

Hüsn ve kubh hükümlerinin varlığı, bu hükümleri veren; bir başka ifade ile, hükümleri ortaya koyan varlık veya varlıkların bulunmasını gerektirir. İslâm

terminolojisinde SÜNNETULLAH denilen, hayatın değişmeyen sosyal gerçekleri diye isimlendirilen kurallar gereğince, değişiklik göstermeyen sosyal olaylar hakkında gerçeklik yargılarını ifade edenlerin insanlar olduğunda şüphe yoktur. Her millet, kendi lisanıyla eşya hakkında veya fiiller için bu hükümleri vermiştir.

Bu hükümlerin iyi kavramının kaynağı olabileceğinin bir delili de Kur'an'da iyilik kelimesinin karşılığı olarak kullanılan maruf kelimesidir. Maruf bilindiği gibi örf kökünden türemiş bir kelimedir. Örf, kutsal ile arasındaki bağın varlığı veya yokluğu düşünülmeden, toplum içinde var olagelen davranış kalıplarıdır. Bunların varlığı müsbet olarak kabul edilmiş ki Kur'an'da bu kelime (örf) den türetilen bir başka kelime, (maruf) iyilik kavramım ifade etmek için kullanılmıştır. Öyle ise örfün tek başına iyiliği ifade etmesi Kur'an mantığına ters düşmemektedir.

Ahlak yargısı ile toplum arasındaki ilişkinin bir benzeri de ahlak ile aile yapısı arasında ortaya çıkar.

IQ (İntelligente Quotient Zeka göstergesi, zeka yaşı) ve sosyoekonomik durumu düşük çocukların ahlaki gelişimi de yavaş olmakta, çocuk suçluluğu oranı ise yüksek çıkmaktadır. Bu oranlamalar yukarıdaki yargıyı doğrulamaktadır. Buna mukabil sosyoekonomik durum ile tutumlar arasında ilgi çekici paradokslar da bulmak mümkündür. Bazı yoksul çevrelerde ahlak ölçülerinin daha sağlam olduğu, alçak gönüllülük ve otoriteye saygının daha belirgin olduğu tesbit edilmiştir.[192] Bazan da gecekondu çevresi ile lüks apartman çevresi çocuk yetiştirme konusunda büyük farklılık göstermeyebilmektedir. Veya tersine aynı evde büyüyen iki kardeşten biri uyumlu, öteki uyumsuz ve isyankar olabilmektedir.

Değer hükümlerini toplumsal kurumlar ortaya koyarlar. Bunlar din, hukuk, ahlâk, örf ve âdetler ile yaşanan zamanın hayat anlayışı, yani moda denilen kurumlardır. Bu kurumların, hükümlerin yerine getirilmelerini sağlayan birtakım müeyyideleri vardır. Genel olarak dinlerin müeyyidesi âhirette ceza, hukukun müeyyidesi dünyevî ceza, ahlâkın müeyyidesi ayıplama, örf ve âdetlerin müeyyidesi toplum dışı bırakma, modanın müeyyidesi ise küçümsemedir.

Hüküm ve müeyyide bakımından İslâmiyet, diğer dinlerden çok farklı bir özelliğe sahiptir. Onun özelliği, hayat nizamı olması, yani günlük hayatın her bölümü ile ilgili bir takım emir ve yasakları insanlara mükellefiyet olarak yüklemesidir. İslâmiyet ile ilgisi olmayan bazı dinlerde de birtakım müeyyidelerin olmasına rağmen bunlar, hayatın bütün bölümlerini kapsayıcı mahiyette değildirler. İslâmiyet'in bu özelliğini daima göz önünde bulunduran

alimler, hükmü verenin, yani Hakim'in Allah olduğunda hemen hemen ittifak etmişlerdir. [193]

İyi ve kötü, güzel ve çirkin kavramlarının çocukta oluşması onda vicdan dediğimiz rehberi ortaya çıkaracaktır. Vicdan, kişinin doğruyu yanlıştan ayırmasına yarayan fikirler, tutumlar ve iç denetim araçları ile görev ve sorumlulukları anlamaya yarayan fikirlerin oluşturduğu bir sistemdir. Vicdanı üstbenlik (süperego), içselleşmiş değerler bütünü, kendi kendine denetim aracı olarak tamamlayanlar da vardır.[194] Beş yaşlarında ortaya çıkması gereken vicdanın görevi, özellikle yapılmaması gereken şeyleri engellemektir. Yoksa yaptıktan sonra bundan pişmanlık veya suçluluk duymak değildir. Onun için ana-baba tarafından çocuğun vicdan azabı çekmesini sağlamaktan çok, onu yapmamaya özendirici bir tutum izlenmesi tercih edilmelidir. [195]

İyi kötü kavramları ile vicdan arasındaki ilişki birçok yönden ele alınmaktadır. Vicdan, iyi kötü kavramlarının kaynağı olarak görüldüğü gibi, sonucu olarak da düşünülebilmektedir. Akla uygun, bilinçli ahlakı savunan kişiler "neyin iyi neyin yanlış olduğunu çocuk vicdanına danışarak öğrenir" demektedirler. [196] Öyle ise çocukta vicdanın oluşmuş olması gerekmektedir. O zaman vicdanın neye göre oluştuğu sorusu karşımıza çıkmaktadır. Kanaatımıza göre vicdanın kaynağında din vardır.

İyi ve kötü kavramlarını öğrenmede etkisi sebebiyle çocuğum eğitimi konusunda, işin üzerinde durulması gereken bir diğer husus arkadaşlık kavramı ve arkadaşlarıdır.

Arkadaşlık bir çok faydalı yönü olan bir sosyal olgudur. Onun için teşvik edilmesi çok tabiidir. 2 yaşında ortaya çıkan, 3-4 yaşlarında bağlılığa dönüşen arkadaşlık duyguları, bu dönemlerde de çocuğun hayatında etkisini sürdürür. Çocuğun başkasına karşı sempati duymasından kaynaklanan arkadaşlık olgusu algı, duygu ve eylem birlikteliği ve bir arkadaşlığı gerektirir. Çocuk başkasının üzüntüsünü kavrayabilmeli, olayı kendi duyguları ile tartabilmeli ve bu duygularını söz ve eylemi ile dile getirebilmelidir. [197] İşte bütün bunları çocuğa arkadaşlık kazandırır. Yoksa çocuk, sadece kendisi ile ilgilenen, kendi derdi ile dertlenen, başkasına ağlayacak veya onun başarılarına sevinecek bir hali olmayacaktır.

Arkadaşlık çocukta toplumsal etkileşim olgusunu da ortaya çıkarır. Böylece iyi-kötü, güzel-çirkin gibi değerlerin kazandırılmasında önemli rol oynar. Toplumsal

etkileşim zihnî yapıya bağlıdır.
Biz istenmeyen arkadaşlık konusunda bir iki söz etmek istiyoruz. Özellikle ana-babalar istemedikleri arkadaşlarını bırakmaları için çocuğa baskı yapmak ve ona emir vermek yerine çocuklan ile arkadaşlarını tartışmalıdır. Bunun içinde anne-babanın çocuklarının arkadaşlarını tanımış olmaları gerekmektedir. Ayrıca çocuğun arkadaş seçerken anlaşabileceği tiplere meyilli olduğu gerçeği de gözönünde bulundurulmalıdır.[198]
Çocuk kendi düşüncelerini açıklayabilmeli, başkalarının onu anlamasını temin etmelidir. Bu ise onu başkalarının açısından olayı görme zorunluluğu ile karşı karşıya getirir. Çocuk bunu başarmak zorundadır. Bunun da yolu Piaget'in "ben merkezli yöneliş" dediği tutumundan sıyrılmaktır. Yararlı bir arkadaşlığın kurulma esası budur. [199]

3- Son Çocukluk (Yafi'î) Dönemi:

Çocuğun üçüncü yaş dönemi, yedi ile on yaş arasıdır. Piaget bu döneme "somut işlemler dönemi" adını verir. Bu dönemde çocuklar mantıksal düşünme, sayı, zaman, mekan, boyut, hacim, uzaklık kavramlarını öğrenir ve kullanır. [200] Bu dönemde gelişim alanlarında şu durumlar ortaya çıkar: [201]

A) Bedensel Gelişim:

6 yaşındaki ortalama bir çocuğun boyu yaklaşık 106 cm, ağırlığı aşağı yukarı 20 kg dır. Fiziksel büyüme bebeklik ve ilk çocuklukta olduğundan yavaştır. Bununla birlikte büyüme, oğlanlarla kızlar arasında belli belirsiz farklılıklarla kararlı bir hızla sürer. On iki yaşında ortalama bir erkek çocuk yaklaşık 142 cm boya ve 38 kg ağırlığa sahiptir. Ortalama bir kız çocuk ise 2,5-5 cm daha uzun ve yaklaşık 2,7 kg daha ağırdır ve bazı durumlarda ergenliğe giriyor olabilir. [202]

B) Bilişsel Gelişim (Somut İşlemler Dönemi):

Bu dönemde çocuklarda mantıksal düşünme ve sayı, zaman, mekân, boyut, hacim, uzaklık kavramları yerleşmeye başlar. Ancak soyut düşünce henüz tam anlamı ile gelişmemiştir. Somut işlemler dönemindeki çocuk, sınıflandırma, gruplandırma gibi yeteneklere sahiptir. Örnek olarak çocuklar güller, lâleler ve

öteki çiçeklerin hepsinin çiçekler sınıfına girdiğini bilmektedirler.
İlk çocuklukla son çocukluk arasında zihinsel ve dil gelişimi açısından da büyük farklılık görülür. 5 yaşında bir çocuk için top, oynanılan bir şeydir. Onu kullanım anlamında düşünür. 8 yaşa doğru çocuk topu şekli, boyu, maddesi ve rengiyle tanımlar. Sözlü beceri 8 yaşında kendini gösterir. Bu yaşta dili bazen bir yetişkin gibi kullandığı görülür. [203]

C) Sosyal Gelişim:

Son çocukluk döneminde çocuk kendini sınıf, arkadaş ve oyun grubu içinde bulur. Bu da onu ergenlerde olduğu gibi kendi cinsiyetindeki grubun tüm faaliyetlerine katılmaya, ergin arkadaşlarıyla iletişim kurmaya doğru yönlendirir.
Son çocuklukta görülen bazı toplumsal özellikler şunlardır: [204]

1) Kolay Etkilenme:

Son çocuklukta aşırı duyarlılığın yanında bir de kolay etkilenme görülür. Bu dönemdeki çocuklar kendi arzularının diğer çocukların doğrultusunda olduğu inancındadırlar. Bu onların gruba kabul edilmelerini kolaylaştırır. Yaşam süreci içinde belkide hiçbir dönemde rastlanamayacak düzeydeki kolay etkilenme bu evrede görülür. [205]

2) Karşıt Görüşte Olma:

Bu, çocuğun düşünce ve hareketleriyle diğer çocuklara karşıt olmasıdır. Kendi akranlarının görüş ve düşüncelerini paylaşan, kabul eden çocuk daha büyük çocukların ve erişkinlerin görüşlerine karşı koyar.[206]

Rekabet:

Son çocuklukta rekabet 3 biçimde görülür.
1- Grup üyeleri arasında rekabet
2- Kendi grubuyla, rakip gruplar arası rekabet,
3- Gruplar, toplumu düzenleyen diğer sosyal kurumlar arası çatışmalar. [207]

Sorumluluk:

Araştırmalar, kalabalık ailelerden gelen çocukların, zorunluluk nedeniyle kendi işlerini yapmak ve kendilerinden küçük kardeşlerine bakmakla yükümlü olmalarından dolayı sorumluluk duygularının daha fazla geliştiğini göstermektedir. Kendi evlerinde bazı sorumlulukları üstlenmeyi öğrenen çocuklar, sadece başarılı bir uyum göstermekle kalmayıp, aynı zamanda grubun lider rolüne seçilmiş bir üyesi de olabilmektedirler.[208]
Yedi yaş birçok terbiyeci tarafından temyiz yaşı olarak kabul edilir. İslam eğitimine göre bu yaş da çocuktan bazı şeyleri yapması istenir. Mesela, bu yaşa gelen kız ve oğlan çocuklarının yatakları ayrılır.[209] Çünkü bu yaşta cinsel kimliği iyice belirmiştir. Kızlar, kız özelliklerini, erkekler, erkek özelliklerini gösterirler. Kızlar ve erkekler kendi aralarında kümeleşerek oynarlar. Özellikle erkekler takım oyunlarına yönelirler. [210] Kümeleşme bilincinin hızla geliştiği bu döneme "çete çağı (Gang age)" adı verilir. Bu tip çeteler bu dönemin normal toplumsal grublaşmalarıdır.[211] Çocuğun bu dönemde, sosyal ve zihni yönden bir buhran geçirdiği de bilinmektedir. [212]
Son çocukluk döneminin ilk ve önemli dini faaliyetlerinden biri erkek çocuklar için sünnet törenidir. Sünnet dini bir törendir. Çocuğun din ile ilişki kurmasında da önemli bir yeri vardır. Onun için kişiliğinin oluştuğunun bir göstergesi ve bunun herkese ilanı ve herkes tarafından bir nevi tescilidir. Sünnetin bu yönü vurgulanmalı, ona bunu temin eden olgunun dini olduğu açıklanmalıdır. Ayrıca ana baba sünneti acı veren bir olay olmaktan çıkarıp neş'e ve eğlenceye dönüştürmelidir. Bu eğlencenin de hedefi çocuklar olmalıdır. Büyüklerin coşkusu hiçbir zaman çocukları ikinci plana itmemelidir. Öyle ise çocuk, sünneti çocukça yaşamalıdır. Gerek eğlence, gerek dini bir faaliyet olarak sünnet önce çocuklara hitap etmelidir.
Sünnet eğlencelerinin dini atmosferi ikinci plana iten bir yörüngeye oturtulması, burada konu bile edilmeyecek kadar amacın dışında bir tutumdur. Onun için içki, kumar v.s. gibi İslam dışı unsurların sünnete sokulması kesinlikle önlenmelidir.
Din eğitimi alışması olarak bu dönemde çocuk namazla emredilmeye başlanır. Bu yaşla ilgili Rasulullah'ın çocuklar hakkındaki bu tutum değişikliği, bu yaşın belirli bir dönemin başlangıcı olduğuna işaret olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden bazı Fıkıhcılara göre, bu yaştaki çocuğa ana-babasının boşanması durumunda, hidane (çocuğun bakım ve gözetimi) hakkını kimin kullanacağı konusunda rey

beyan ettirilmelidir. Ayrıca 7 yaşında bir çocuk kendi dini ile diğer dinler arasında somut temellere dayanan ayrımlar yapmaya başlar.[213] Bu tür işlemlerden dolayı bu döneme "akıl çağı" veya "öğrenme çağı" adı da verilir. Bu dönem, zihinsel öğrenme çağının başlangıcıdır. Çocukta bilgiye düşkünlük başgösterir. Bunun yanında duygusal öğrenme devam etmektedir. Buna da dikkat edilmelidir.[214]

Bu dönemde çocuk artık Allah inancı ile ilgili bilgileri öğrenip benimsemelidir. Çünkü tam olmasa bile artık çocukta soyut düşünce başlamıştır.[215] Artık çocuk Allah ile içtenlikle ilişki kurmalı, kesin olarak Allah'a olan ihtiyacını hissetmelidir. Ancak ona sığınma ve güvenme ile kendisini korumasını istemelidir. Yani artık ona dua edecek duruma gelmelidir. Bunun içinde şu hususlara inanması telkin edilmeli, ondaki ben-merkezci duygulardan yararlanılmalıdır.

a) Herşeyden önce ferdin var olması Allah'a bağlıdır.

b) Onun varlığı ve yaşaması Allah'ın elindedir. Çünkü gerekli tüm İhtiyaçlarını O karşılamaktadır.

c) Yaşamın bütün tehlike ve zararlarından koruyacak olan O'dur.

d) O, insandan yana olan herşeyi yapmış ve yapmaktadır.[216]

e) İnsan yalnız ona ibadet etmeli ve yalnız ondan yardım istemelidir.

Böylece çocuk duygusal ağırlıklı inançtan, zihinsel (tahkik) ağırlıklı inanca yol almalıdır.

Bu arada Allah'a inancında teferruata girilebilir. Özellikle şirk konusunda çocuk uyarılmalıdır. Ben-merkezci Allah tasavvuru desteklenmeli, çerçevesi aile bireyleri, akrabalar ve tanıdıkları içine alacak şekilde genişletilmelidir. Ayrıca Allah tasavvuru konusunda çevrenin telkinlerinin zararlı yönleri önlenmeli, olumlu etkilerinden yararlanılmalıdır. Çünkü içinde yaşadığı fizikî veya sosyal çevre, çocuğun zihnine belli bir Allah inancı sokacaktır. Çocuğun fizik çevreden aldığı Allah kavramı ile yetişkinlerin ona öğrettiği bilgilerin karışması, onda, gerçek değer taşımayan bir teoloji bilgisinin doğmasına sebeb olabilir.[217] Özellikle Allah'ı insanlardan biri gibi tahayyül etme yanlışlığının önüne geçecek çalışmalar yapmak gerekir.

Yanlış Allah inancı yüzünden çocuk, saf imanın insan iradesine kazandırdığı hürriyetten ve bağımsızlıktan mahrum kalabilir. Halbuki bu dönemde çocuğun zihni, Allah'dan başkasına Allah'ın kulları nazarı ile bakmaya alıştırma faaliyeti için uygun bir düşünsel yapıdadır. Öyle ise Allah inancı ile hürriyet kavramları

özdeşleştirilerek verilmeye çalışılmalıdır.[218] Bu yaklaşım onda aynı zamanda yeryüzündeki insanların eşit ve kardeş olduğu fikrini de uyandıracaktır. Allah'a inanma eğitimi özellikle ona güvenme duygusunu geliştirme noktasında yoğunlaştırılmalıdır.

Tabiatıyla Allah'a inanç İslam'ın diğer itikadi hükümlerine de inanmayı gerektirir. Öyleyse bunlar da sırası geldikçe öğretilmelidir. (Amentü) Bu bilgiler aynı zamanda bu dönemde kılmaya başlaması emredilen namazla ilgili temel bilgilerdir.

Namaz kılmak, Hz. Lokman'm oğluna öğütlerinde azmedilmeye değer olan işlerin başında zikredilmektedir. Çünkü namaz çocuğun davranışlarını disipline edip onu olgunlaştıracaktır. Böylece çocuk kararlı ve ölçülü davranmaya alışacaktır. [219]

Bu dönem çocukta vicdan denilen üst-benin oluştuğu dönemdir. 10 yaşında iyi-kötü haklı-haksız kavramlarının ayırdedilmesi gerekmektedir. [220] İslam eğitiminde üst-benin oluşturulması çalışmaları, namaz kılına ile başlar. Çünkü namaz, kötülükten alıkoyan bir eğitim değeri taşımaktadır. Şimdi namazın önce ibadet, sonra da ahlakî değeri üzerinde duralım.

Namazın veya daha genel olarak ibadet etmenin insanda psikolojik temelleri vardır. İnsanın anlaşılması, daha doğrusu insan ile onun ibadet etmesi, yaratana yönelmesi gibi davranışlarının doğru ve tam olarak değerlendirilebilmesi için onun varlığının temel şartlarından doğan ihtiyaçlarını gözönüne almak gerekmektedir.

E. Fromm'a göre insanın kendisine has olan ve varlığının temel şartlarından olan özel ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlar şunlardır:

a) Belli bir köke sahip olma, nisbet etme (mensubiyet) ve ona dayanma ihtiyacı
b) Bağlı olma ihtiyacı
c) Bir yönelticinin güdümüne girme ihtiyacı
d) Onunla aynileşme ihtiyacı
e) Kendini aşma ihtiyacı[221]

İşte insanı ibadet etmeye götüren mekanizmalar bunlardır. Bunların tatmini ancak ibadet etmekle mümkündür. İbadetin yokluğu insanda bu ihtiyaçların yerine getirilmemesi sonucunu doğurur ki bu da onun hayatında psikolojik bir eksikliği ortaya çıkarır.

Bunlardan mensubiyet ihtiyacı bağlı olmanın ve bağlı olduğu varlığın güdümüne girmenin giderek onunla aynîleşmenin temelidir. Böylece son aşama olan

kendini aşma, eylemi için gerekli ortamın oluşması gerçekleşmiş olur.
Burada kendini aşma olayı özellikle nefsinin onu kötüye yönlendiren tabiatını aşıp iyilik yapmanın ruhuna kazandırdığı dayanılmaz zevki yaşaması şeklinde ortaya çıkar. Böylece önce yaratıcıya mensub olma ona bağlanma ve onunla aynileşme-ibadet neş'esi, huzuru, huşu'u giderek ahlaki eylemin kaynağını teşkil etmekte ve böylece ibadet kötülüğü engelleyen, iyiliğe teşvik eden bir mekanizma olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da insanın kendini anlamasının, keşfetmesinin ön şartıdır. Kendini aşamayan insan kendisini anlayamaz. [222]
İbadeti basit bir tapınmadan ayıran temel unsur niyet'in varlığıdır. Niyet ise, bilincin eyleme iştirak etmesi halidir. Niyetin varlığı ibadete değer kazandırır, insanı yüceltir. İbadetin neşe ve zevkine ulaştırır. Niyetin eylemde yeterince hissedilmemesi ibadetten alınan tadı azaltır. Hatta onun adet haline dönüşmesine sebebiyet verir. Onun için namaz ve ibadet eğitimi yapılırken en çok niyeti, yani bilinçli olma özelliğini kazandırmanın üzerinde durulmalıdır.
İbadet konusunda belli bir bilincin oluşması, ibadetten beklenen amacın tahakkuku için şart olması, bu konuda çok hassas olmayı gerektirir. Onun için ana-babalar bu bilinci geriletecek veya yok edecek davranışlardan sakınmalıdır. Yapılan her hareket bu bilinci elde etmeye, beslemeye, geliştirmeye yönelik olmalıdır.
Doğan Cüceloğlu, ibadeti, özellikle namazı, kişinin iç dünyasının evren ile ilişkilerinde ona verdiği yere göre ele alır. Bu bakımdan çocuğunu iyi eğitmek isteyen ana-baba tarafından namazın muhakkak kılınması gerektiğini söyler. "Kılamıyoruz. Allah affetsin" gibi sözlerin çocuğu tatmin etmeyeceğini söyledikten sonra namaz eğitimi içinde şunları tavsiye eder:
Ana-baba, çocuklarına niçin hergün namaz kıldığını açıklamalı, isterlerse onlara namazın nasıl kılınacağını tarif etmeli, sonunda onların namaz kılmasını beklemeli. Eğer kılmıyorlarsa sebebi tesbit edilmeli, tembellik gibi yüzeysel sebeplerle kılmıyorlarsa, insan hayatındaki bilinç ve iradenin önemini yeteri kadar veremediğini düşünmeli; bu yönde çabalara girişmelidir. Eğer onun manevi hayatında namazın yeri olmaması gibi esaslı bir durum varsa onun bu tavrına da saygı gösterilmelidir.[223]
İnsanın ruhsal yapısı ile uyum içinde bir yapı gösteren ibadetler, elde edilmesi güç alışkanlıklardır. Bunun için ibadet eğitiminde çok dikkatli olunmalı, duyarlı hareket edilmelidir. Her eğitim olayında olduğu gibi, önce çocukta konu ile ilgili bir alan oluşturulmalı, bu ilgi alanı içinde çocuk yönlendirilmeye çalışılmalıdır. Öğrenme isteğinin kaynağı olan ilgi, eğiticinin işini çok kolaylaştırır.

Küçük yaşlarda çevrede gördüğü olaylar hareketler ve eşya, çocuğun zihninde cevap alınması gereken sorular oluşturur. İşte bu sorular veya zaman zaman taklid yoluyla öğrendiği hareketler namaz eğitiminde çıkış noktalarıdır.
6-8 yaşlarında çocuklara uygulanan bir araştırmada çocukların % 88'i namaz kılan çocuk fotoğrafından namaz kılma ibadetini tanımışlardır. [224] Namaz eğitimine işte bu izlenimlerden başlamalı ve hiçbir zaman kesin bir tavır koymadan sürdürülmelidir. Böylece çocuğun isteğine bağlı olarak başlatılan namaz eğitimi, zaman içinde ciddiyet kazandırılarak geliştirilmelidir. Yumuşak tavırlar, sevgi dolu sözler ve saygılı davranışlarla yürütülmesi gereken bu çabalar, zaman zaman çok olumlu sonuçlar vermekte, çocuk aniden düzenli olarak ibadet edebilmektedir. İşte bu ortamlarda çocuğun ibadete devamını sağlamak için daha bir özen gösterilmelidir.
Zaman zaman zirveye çıkan ibadet yapma isteği zaman zaman da çocuğun hayatından çıkabilmektedir. İşte bu durumlarda da çocuk üzerine baskı kurmamalı, ters bir davranışımızdan çocuğun kırılabileceği unutulmamalıdır. Taklid metodu üzerine telkin ve teşvik metodları yükseltilmeli, söz ve davranışlarla çocuk namaza özendirilmelidir.
İbadetin davranış geliştirmede ne denli önemli rolü olduğu da bilinmektedir. Çoğu zaman müsbet olan bu rol, insanda bazan çok büyük bir güven duygusu oluşturduğundan diğer yükümlülükleri unutturmak veya yerine getirmemek gibi bir sonuçta ortaya çıkarabilmektedir.[225]Çocukların böyle bir anlayışa sahib olması da önlenmelidir.
Bu dönemde ortaya çıkan kümeleşme istidadı, çocuklar grub halinde camiye götürülerek yönlendirilebilir. Bu faaliyet, çocuk için de renkli ve ilgi çekici bir özellik taşır. Grup halinde kılınan cuma ve bayram namazları, özellikle teravih namazları, bu dönem çocuğu için kafasında ve gönlünde uzun yıllar tatlı bir anı olarak kalır ve yerleşir. Bu tutum ayni zamanda çocuğun yaşdaşları ile oyun oynama ihtiyacını da giderecektir.
Namaz eğitiminde çocuğu özendirme (teşvik) nin çok özel ve önemli bir yeri vardır. Çocuk herhangi bir sebeple namazla ilgilendiğinde bu durum fırsat bilinmeli ve çocuk sürekli teşvik edilmelidir. Çocuğun daha önceden bilinen ilgileri bu yönde kullanılmalı ve teşvik hiç bir şekilde terkedilmemelidir.
Modern eğitim, öğrenmede oyunun rolü üzerinde çok durmaktadır. Şüphesiz çocukta namaza karşı ilk ilgi, oyun şeklinde ortaya çıkacaktır. Namaz esnasında sırta atlama veya secdede yanına yatma, sırta binme gibi haller, çocukta bir ilgi alanı oluştuğunun göstergeleri olarak kabul edilebilir. Çocuğun bu eğlenceli

uğraşı belli bir dönem engellenmemeli, hatta zaman zaman namaz kılar gibi hareketlerle çocuk namaza ısındırılmalıdır.
Zaten Peygamberimiz (S.A.V.)'de böyle yapmış, namaz esnasında sırtına, hatta başına binen çocuklara hoşgörü ile bakmış, onların keyfini kaçırmamak için secdeyi uzatmış, namazda kendisi ile oynamalarına izin vermiştir. [226]
İslami hayatın temeli olan namazın bu özel durumu çocuğun eğitimine de yansıtılmalıdır. Bu dönemde çocuğun din eğitimi, namaz eksenli olarak yürütülmelidir. Önceki yıllarda çocuk açısından oyuna ve taklide dayalı namaz alışkanlıkları bu dönemde bilinçli bir şekilde ele alınmalı, eğitim gerektiği gibi yürütülmelidir.
Namazın ön hazırlığı olarak düşünülen dışındaki şartları, çocuğun eğitimi ile doğrudan alakalı olaylardır. Bunlardan boy abdesti ve namaz abdesti, temizlik eğitiminin ve cinsel eğitimin başlangıcı, bazı yerlerin örtülmesi mecburiyeti, örtünme, haya duygusunun ve gene cinsel eğitimin başlangıcı, vakit, zamanın değerlendirilmesi ve hayatın disipline edilmesi, kıbleye yönelmek, İslam kardeşliği, birlik ve beraberlik şuurunun kazandırılması, niyet, kalp ve davranış birlikteliği, davranışlarımıza kalbimizi ortak etme ve işlerimizi bilinçli yapma alışkanlıklarının ön çalışmaları olarak değerlendirilmelidir. Bunlar hem namazın, hem de hayatın vazgeçilmez alışkanlıklarına temel olacak davranışlardır. Özellikle abdest, temizlik alışkanlığına temel yapılmalı, bu yolla çocuğa temizlik alışkanlığı kazandırılmaya çalışılmalıdır.
Namaz eğitiminde özellikle dikkat edilecek husus, davranışlarımızın çocukta namaza karşı sevgi ve sempati uyarmaya ve onu yerine getirmenin gerekliliğini kavratma amacına yönelik olmasıdır. Dinin ve din eğitiminin temeli olması açısından namazın ihmal edilemez bir görev olduğuna dikkat çekilmeli, iyilik ve kötülük ile ilgili işlevi gözönüne alınarak ahlaki davranışlarımızdaki yeri öne çıkarılmalıdır. Yoksa insanın kıldığı namazın farkında bile olmadığı gibi bir duruma düşülmesi kaçınılmaz olacaktır, ki Kur'an bu gibiler için "yazıklar olsun o namaz kılanlara" ifadesini kullanmaktadır.[227]
Bütün bu çalışmalar kolayca başarılabilecek çalışmalar değildir. Onun için bir hadis-i şerifte namaz eğitiminin 7 yaşında başlatılıp 10 yaşına kadar sürdürülmesi istenmiştir. [228] Yani 3 yıllık bir kesiksiz çalışma ile çocuğa namaz alışkanlığı kazandırılabilinecektir. Bu zaman içinde de çocuk hiçbir şekilde kaba davranışlara, baskıya maruz bırakılmamalıdır. Bu olumsuz davranışlar, çocuğun namaza karşı sempatisini yok edebilecektir. Bu dönemde

namaz için çocuğu küçük düşürmek, hele hele dövmek gibi davranışlardan kaçınmak gerekir. Namazda ve diğer ibadetlerin kazanılma eğitiminde kaba kuvvetin yeri yoktur. Çünkü ibadette ölçü ihlas ve samimiyettir. [229] İbadet şüphesiz bir kulluk görevidir. Dolayısıyla Allah ile kul arasındaki bir ilişkidir. Onun için onun farz oluşu ve mahiyetine ait ilk hikmeti Allah'ın bilgisi dahilindedir. İnsana yönelik yönü ise namazın ona ahlakî erdemler kazandıracak bir faaliyet oluşudur. Çünkü namaz da diğer ibadetler de bir dünya faaliyetidir. Dünya hayatına yönelik hedefleri olması da son derece tabiîdir.

Namaz kulluğun en belirgin göstergesidir. Kulluk psikolojisi Fatiha suresinde de şöyle vurgulanmaktadır.

"Ancak sana ibadet ederiz. Ancak senden yardım isteriz." ***[230]***

Burada kulun, kulluğunu yönelttiği makama bir takım isteklerle de gidebileceği vurgulanmaktadır. Eğer kulun bir takım istekleri olur da bunları, kulluğunu yönelttiği makama değil de başka makamlara yöneltirse, bu sefer kulluk psikolojisi bozulur. İsteklerini yönelttiği makama, karşı kulluk psikolojisine girebilir. Bunu önlemenin tek yolu, kul olduğu varlıktan isteklerde bulunabilmektir. Onun için kulun, kulluğunu yönelttiği makamdan birtakım beklentiler içinde olması tabiidir. İşin gereği de budur. Bu bakımdan namaz, ilk planda kulun Allah'a yönelmesini temin ederken ikinci olarak ta kendini eğitme faaliyetlerinin bir bölümünü teşkil eder.

Kulluk, şahsiyetin yücelmesinde en önemli unsurdur. Ancak, ibadet, iman, ihlas, marifet, niyetin ıslahı gibi şartlardan sonra olursa kulu yükseltir. Yoksa adet ve alışkanlık eseri olan huşu ve hudu'dan uzak, gösteriş niyetleri taşıyan namazla yücelmek mümkün değildir. [231]

Bütün ibadetlerin bir yönden de kulun eğitimine katkısı olduğu söylenebilir. Oruç, sabrın kazanılması iradenin eğitilmesi, duyguların yüceltilmesi, Allah'a ve insanlara yönelik "takva"nın elde edilmesi, zekat, cömertlik ve irade eğitimi, Hacc, duyguların yüceltilmesi gibi özellikler kazandırır.

İbadet ile ahlakî davranışı sebep-sonuç ilişkileri içinde birleştiren Kur'an mantığı, iyilik kavramının çocuğun kafasında geliştirilmesini de tavsiye etmektedir. Ana hatları belirli olan sıradan bir iyilik yapma alışkanlığı kazandırmak, Kur'an'ın nihaî hedefi değildir. Çocuk iyilik kavramını en ince noktalarına kadar düşünce ve duygu dünyasında var etmeli, onun gerek bu dünya hayatının her alanında ve gerekse ölüm ötesi hayatta en ince detayına kadar değerlendirileceğinin bilincinde olacak bir şekilde eğitilmelidir.

Bu duruma Kur'an Lokman suresinde iyilik için "hardal tanesi ölçüsü," Zilzal suresinde "zerre ölçüsü" ibarelerini kullanmak sureti ile temas eder. Çocuk yaptığı iyiliği hiçbir yönden eksik bırakmayacak bir anlayışla yetiştirilmeli, ona, zerre ve hardal tanesi ölçüleri kazandırılacak şekilde ayrıntıya girilmelidir. Bunların hep değerlendirilmeye alınacağının bilincinde olacak şekilde yetiştirilmelidir.

Kur'an'ın iyilik eğitiminde üzerinde durduğu ayrıntıların önemine temas eden diğer bir husus, kayanın içi, yerin ve göğün derinlikleri ibareleridir. İyilik bu kadar gizli yapılmış bile olsa, hayatın herhangi bir döneminde insanın karşısına çıkacaktır. Bu konuda gizlilik şartına riayet etme inceliğine de bir temas vardır. Sanki bu ifadeler kullanılmakla iyiliğin yapılma ortamı olarak da gizlilik tavsiye edilmekte, fakat böyle bile olsa onun değerlendirileceği haber verilmektedir. Çünkü onu değerlendirecek olan mutlak kudret "Latif'dir. Yani incelikleri bilen değerlendiren bir tavrı vardır. Detaya inen,.detayı değerlendirme ölçüsü olarak kabul eden varlıktır. Çocuk işte iyilik konusunda bütün bunların farkına ve şuuruna vardırılarak yetiştirilmelidir.

Böylesine sağlam ve teferruatlı bir iyilik ve kötülük kavramlarının çocukta varedilmesini tavsiye eden Kur'an'ın bu tutumu, öncelikle psikolojik, sonra da sosyolojik olgunlaşmanın gereği olarak düşünülmelidir. Çünkü çocuğun ilerideki yıllarında, olgunlaşmış dönemlerinde, doğru ve yanlış hareketlere dair dürüst ve sağlam standartlara sahib olması gerekmektedir. Bu standartlara sahib olan kişinin bunlara göre davranması da kendisi için hiç de zor olmayacaktır. Büyümekte olan bir çocuğun bu niteliği elde etmesi, kendisine söylenenlere, etrafında oluşan davranışlara bağlı olmaktan daha çok, bizzat kendi davranışlarının sonuçlarından edindiği izlenimlere bağlıdır. Bu izlenimler vasıtası ile doğru ve yanlış davranışlara karşı makul bir duyarlılık edinir. İşte bu duyarlılığın varlığı da çocukta vicdanı var eder ve onu geliştirir.

Davranışlara ait bu gibi değerlerin geliştirilmesi, çoğu kere kolay olmamaktadır. Din, namus ve ahlak kurallarına son derece bağlı bir aile atmosferinde yetişen bir çocuk, bu kurallara taassub derecesinde bağlı, iyi ve kötü davranışlar konusunda aşırı derecede hassas ve her şeyi vicdan meselesi haline getiren bir kimse olabileceği gibi bu atmosferin baskısına isyan edecek bir psikolojiye de sürüklenebilir. Onun için baskıdan çok, anlatma, ikna etme metodu kullanılmalıdır. Baskı ile oluşan bireysel vicdan, kendisini veya mensubu bulunduğu grubu, davranışları ile üzüntü ve kedere sürüklemekten engelleyecek kadar duyarlılık elde edemez. Onun, ferde fikri ve ruhi huzur içinde bir ömür geçirtebilmesi, aşırılığa kaçmayan, ılımlı bir yolun izlenmesi suretiyle

geliştirilmesine bağlıdır. Ölçüsüz ve aşırı bir şekilde geliştirilmiş vicdanın hayali suç üretmesi veya suçluluk duygusu ortaya çıkarması kaçınılmaz olmaktadır. Bu da rahatsızlığa sebebiyet vermektedir. Belli ölçüler içinde hakkıyla geliştirilmiş bir vicdanın, gerçekten kusur ve kabahat özelliği taşıyan davranışları engelleyeceği aşikardır. Bu durum hayatına hem bir yön verir, hem de bir mana kazandırır. Kendisine ve çevresindekilere karşı saygı duyma, dost ve arkadaş edinme ve hür olma ihtiyaçlarını gidermeye hizmet eder.[232]

Namaz eğitimi ile birlikte iyi ve kötü kavramlarının iyice yerleştirilmesiyle bu yaşlarda çocukta iyiyi ve kötüyü, doğru ile yanlışı ayırdetme yeteneğinin yani üst benlik gelişmesinin önemli bir kısmı gerçekleştirilmiş olur. [233]

Namaz kılma emrinin hemen arkasından gelen iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye çalışma azmi, çocuğun toplumsanmasını sağlayacak davranışlar kazandıracaktır. Kötülük ve fuhşiyattan men eden namaz[234] çocuğun bu davranışlarında kararlı ve azimli olmasını temin edecektir. Namazın sonunda yapılan duanın psikolojik rahatlığından da çocuğu haberdar etmek gerekir. Dua yolu ile Allah inancı güçlendirilmeli, Allah sevgisi artırılmalı, O'nun esirgeyen ve bağışlayan yüce varlık olduğu çocuğa hissettirilmelidir. Çocuk dua yolu ile Allaha sığınmaya, kendisini, onun korumasına bırakmaya alıştırılmalıdır. Zaten çocuğun dünyasında dua; kişisel kanaatlerin, heyecanların, beklentilerin, istek ve şikayetlerin Allah'a sunulması, bir bakıma korunma ve savunma aracı bir yakarış ve isteme faaliyetidir. [235] Duasında anne-baba ve kardeşlerine yer vermesi hatırlatılmalı, böylece aile içi ilişkiler sıcak bir ortama ulaştırılırken, çocukta paylaşma duygusu güçlendirilmeye çalışılmalıdır. [236]

Şu halde namaz, iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye çalışma ve sabır birbirini tamamlayan unsurlar olarak çocuğun maddi ve manevi hayatını en güzel bir şekilde yönlendirecektir. Bundan dolayı yedi yaştan sonraki eğitim için bu emirler ihmal edilemez prensipler olarak değerlendirilmelidir.

Namaz aslında ergenlik çağı ile birlikte farz olur. Fakat eğitim olayının belli bir süreçte tamamlandığı gerçeği göz önüne alınırsa, çocuğa yedi yaşından itibaren namaz kılma eğitimi yaptırmanın hikmeti daha iyi anlaşılır. Namazın beraberinde getirdiklerini kazanabilmek için bu konuda belli bir eğitimden geçmenin lüzumu aşikardır. Çünkü namaz, insan hayatında yalnız Allaha yönelik bir ibadet olarak kalmaz, aynı zamanda onun davranışlarını düzenleyen, günlük hayatını disipline eden kötülükten alıkoyan ve iyiliğe götüren bir motivasyon temin eder. Bu özellikleri elde etmek için belli bir eğitime ve sürece ihtiyaç

hissedilmektedir.
Yukarıdaki uygulamalarla bu dönemde ibadet neşe ve heyecanını tadan çocuk, bu duyguları yaşadığı sürece unutmaz. Çocukluğunun en güzel ve değişik hatıraları olarak muhafaza eder. Mükellef olduğunda da bunları daha kolay yerine getirir.
Çocuk eğitiminde namazın önemine işaret eden bir başka unsur ise, namaz kılma emrini on yaşına ulaştığında da yerine getirmemekte direnen çocuğun hafifçe dövülmesi yolunda Rasulullah (S.A.V.)'ın vermiş olduğu ruhsattır.[237] Bilindiği gibi 10 yaş çocuk eğitiminde kritik yaş olarak kabul edilir. 10 yaş çocuğu, 9 yaşındaki çocuktan çok farklıdır. İlgileri değişmiş, gerginlik gitmiş, uysallık ve uyumluluk ortaya çıkmıştır. Dengeli bir hayatı vardır. Ağrı, sızı ve rahatsızlıklar ya azalmış ya yok olmuştur. Daha çok yemek yerler, duygusal hayatları daha düzenli, sosyal gelişimlerinde daha başarılıdırlar. [238] Onun için bu döneme, huzur çağı adı verilir. 3 yıllık bir eğitimden sonra namaz kılmamakta direnen bir çocuk bu dönemi inatçılık sebebi ile yaşayamıyor demektir. Dövme ile ilgili ruhsat, bu durumu onda var etmek için son çare olarak düşünülmelidir. Eğitim faaliyetlerinde çocuğu dövme hususunda bu derece açık olarak, yalnız bu meselede izin verilmiş ve bir takım şartlara bağlanmıştır. Bir kere burada söz konusu edilen dayak son derece sınırlı ve şiddeti düşüktür. Bütün ömrü boyunca, çocuklara, yaptığı bir iş için niçin yaptın veya yapmadığı bir iş için niçin yapmadın" diye bir kınama veya azar sayılabilecek bir söz bile söylemeyen ve çocuklarla hep sevgi ve merhamet ortamı içinde iletişim kuran Peygamber Efendimiz'in bu konudaki bu ruhsatı, işin, çocuğun eğitilmesine olan etkisine dikkat çekmek içindir. Hiç bir şekilde ihmal edilemez olduğunu vurgulamak içindir. İhmal edildiğinde de çocuğun eğitimi açısından büyük sakıncalar ortaya çıkacağını belirtmeye yöneliktir.
Çocuğu dövebilmenin ikinci şartı 7 yaştan 10 yaşın sonuna kadar 3-4 sene onu bu konuda eğitmek için çaba sarfetmiş olmaktır. Bu çaba gösterilmeden çocuğu dövme yoluna başvurmak çocuğa karşı haksızlık olacaktır. Üçüncü şart ise, çocuğu döverken yaptığımız işin eğitim değeri taşımış olmasına dikkat etmektir. Yani bu dayak, çocuğu namazdan soğutmak için veya kızgınlığı gidermek için olmamalıdır. Çocuğu eğitmek için olmalıdır.
Namaz kılmama hususu da bize göre namaz kılmamakta direnmek olarak algılanmamalıdır. Çünkü böyle sert bir muamele, ancak, direnme gibi bir durum için öngörülebilir. Çeşitli sebeplerle veya ihmal sonucu namaz kılmamak, ama kılması gerektiğine inanmak ve kılmadığında bunun ızdırabını çekmek, o

çocuğun namaz eğitimini almış olduğunu gösterir. Büyüklerin hayatında bile olabilen ihmalin çocuğun hayatında ortaya çıkması, onun, namazı hafife alması veya namaz kılmama hususunda direnmesi olarak değerlendirilmemelidir. Ama tavsiyeden de geri durulmamalıdır. Atılacak yanlış bir adımın çocuğu namazdan veya ibadetten soğutabileceği unutulmamalıdır. Zaten bu gerçek bilindiğinden günümüzde özellikle namaz kılan anne babalar içinde çocuklarına namaz eğitimi verirken dayağa başvuranların oranı son derecede düşüktür (% 4).[239]

Namazla eğitim ilişkisinin bir başka yönü Kur'an'da şöyle anlatılır.

"Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki onlar namazlarını ciddiye almazlar. Onlar gösteriş yapanlardır. Hayra da mani olurlar. ***[240]***

Bu ayetde namazın şeklen kılınmasından ibaret olmadığını bildirmekte, ayrıca onun muhtevasına önem verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yoksa muhteva ve amacına uygun olmaktan uzak namaz kılanların hali acınacak bir durumdur. Bundan dolayı bu tip kişilere teessüf edilmekte, ibadetin ruhuna önem vermeyen insanların, başkalarını düşünmedikleri, gösteriş yaptıkları, samimi olmadıkları ve başkalarına yardım etmedikleri de haber verilmektedir.[241]

Namaz kılmamakta direnen çocuğun dövülmesine izin veren hadis, bir kısım yorumcular tarafından mensuh kabul edilmektedir. Beyhakî'nin de içinde olduğu bu grub şu hadisle, bu hadisin neshedildiğini ileri sürmektedir.

"Üç kişiden kalem kaldırılmıştır. Bunlar, uyanıncaya kadar uykuda olan, ergenlik çağına ulaşıncaya kadar çocuk, aklı başına gelinceye kadar deli kimselerdir." ***[242]***

10 yaşındaki çocuğun henüz ergenlik çağına girmemiş olması sebebiyle sorumluluğu olmayacağından hiçbir surette çocuğun dövülmemesi gerektiğini ileri sürenler, "dövünüz" ifadesinin yürürlükten kaldırıldığını söylerler. Bunların dışında çoğunluk, alıştırmak ve eğitmek amacı ile ama mutlaka yapılması gerekli (vacib) olmayan bir araç olarak dayağa izin verildiği görüşünü ileri sürerler. [243]

Burada ibadetler içinde özellikle namazın zikredilmesi, onun insanı çok yoğun bir kulluk psikolojisi içine sokmasından dolayıdır. Çocuk namaz kılmakla Yüce Yaratan'ı ile muhatab olmakta, ona güvenmekte, ondan yardım istemekte, böylece yalnız ona muhtaç olarak ona kulluğun tadını tadmaktadır.

Gene kılınan namazla iyilik mefhumu arasında varolan bağ, çocuğun kafasında ve ruhunda tesis edildikten sonra namaz kılmakla kötülüğün birarada barınamayacağı ona izah edilmelidir. Böylece iyi karakteri geliştiren namazın

şahsiyetin ölçüsü[244] olarak kişinin hayatındaki önemi de anlatılmalıdır. Çünkü bu dönemde çocukta üstbenlik gelişmiş, iyi ile kötüyü, doğru ile yanlışı seçme yeteneği iyice ortaya çıkmıştır. [245]

Namaz gibi küçük yaşlarda eğitim çalışmasına ihtiyaç duyulan oruç ibadetinin de bu dönemde çocuğa kazandırılma çalışmaları başlatılmalıdır. Namaza göre toplumumuzda daha yaygın bir ibadet olan oruç, çocuğun hayatına gene onun için eğlenceli olabilen ortamlarla girer. Bu konuda öncelikle Ramazan ayının getirdiği bireysel ve sosyal psikolojik ortamdan yararlanabiliriz. Ayrıca sahur ve iftar vakitleri, büyükler için olduğu kadar çocuklar için de çok değişik özellikleri olan vakitlerdir. Bunlardan yararlanılmalıdır, özellikle iftarlarda çocuğun sevdiği yiyeceklere yer verilmelidir. Sahurun değişik ortamına çocuk, zaman zaman ortak edilmelidir. Halk arasında "tekne orucu" tabir edilen günün ortasında tek öğün yemek yemek suretiyle tutulduğu farzedilen orucu çocuğun tutması sağlanmalı "kurtların, kuşların oruç tuttuğu" arefe günü, tam gün oruç tutturulmalıdır.

Çocuğa zaman zaman basit olarak orucun bireysel ve toplumsal hayattaki öneminden bahsedilmeli, onun sabır ile olan yakın ilişkisi daima gündemde tutulmalıdır.

Aynı ayette zikredilen sabır ise, artık toplum içine çıkmaya hazırlanan çocuğun, karşılaşabileceği güçlükleri yenmesinde yardımcı olacak, nefsinin sınırsız arzularına set çekmesinde onu başarılı kılacaktır.

Bu yaş döneminde çocuğun toplumsanması daha ileri merhalelere götürülmelidir. Çünkü çocuk artık yalnız aile üyeleri ile değil, okulda veya sokakta toplumun diğer üyeleriyle de temasa geçecektir.

Oyun çağındaki çocuğun arkadaş edinmesi, ördek yavrularının suya dalar dalmaz yüzmeleri gibi doğal bir iştir. Yeter ki çocuk yaşıtları ile kaynaşabileceği bir ortam bulsun,Bu ortamı da çocuklar en uygun şekilde oyunda bulurlar. Başlangıçta bir çok oyunda çekişme, itişme, bozuşma hatta zaman zaman darılma olağandır. Ama darılma ile barışma bir arada olur.

Aile içinde karşılanamayan arkadaş ilişkileri, çocuğun en önemli ihtiyaçlarındandır. Fakat bu ihtiyacı karşılamakta belli bir olgunluk ister. Arkadaşı olmayan çocukların önemli ruhsal sorunları olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bunların bir çocuk için en ağır olanı, içe kapanıklılık, yaşıtları arasına karışamamak, onlarla arkadaşlık edememektir.[246]

Arkadaşlarla iletişim kurmak kadar bu iletişimi ve ilişkileri sürdürmekte önemlidir. Grup içi faaliyetler bireysel sorumluluğu gerektirdiğinden bu

duygunun geliştirilmesi gerekir. Öyleyse ona, yapılan iş bir hardal tanesi kadar bile olsa, hatta çok gizli bile yapılmış olsa muhakkak karşılığının görüleceği fikri aşılanmalıdır. Böylece iyilik ve kötülük mefhumu, sonuçlarıyla birlikte çocuğun kafasında teşekkül ettirilir. Hatta sorumluluk duygusundan hareketle çocuğa yaptıklarının karşılığını bulacağı gün olan ahiret gününden de bahsedilmeli, böylece yavaş yavaş sorumluluk duyguları geliştirilmelidir.

Çocukta üstbenliğin (iyiyi kötüden ayırt etme alışkanlığı) ortaya çıkarılması kolay değildir. Ana-babanın denetimi, sınır çekmesi, yol göstermesi gerekir. Bu çalışmalarda, çocuktan aynı olgun davranışları beklemek yanlıştır. Arada bir çizgiden çıkacak, yanlış davranışlar yapacaktır. Ama yaş ilerledikçe, davranışları daha tutarlı olacaktır. Bu eğitimin kazanılmasında en önemli unsur, ana-baba sevgisidir. Önce onlara öykünme ile başlayan, giderek benimseme ve özümseme ile devam eden ve kişiliğe sindirme ile sonuçlanan bu çalışmanın dinamik gücü, sevilen ana-babaya kendini beğendirmek ve daha çok sevilmeyi sağlamaktır. Bu durum onu daha uysal ve söz dinler duruma getirir.[247]

7 yaşından başlayarak 12 yaşına doğru çocukta Allah inancı konusunda bir değişme ve gelişme olur. Bu yaşlarda Allah'ı, daha soyut olarak düşünmeye başlar. Ondaki bu değişiklik dikkate alınarak çevresindeki kişilerde özellikle anne-babada Allah ile ilgili tutum ve tavırlar çok bilinçli olarak ve ona örnek teşkil edecek şekilde ortaya konmalıdır. Okutulacak kitaplarda bu husus göz önüne alınmalıdır. Çocukla çevresinin iletişimine göre onda dini kavramların anlam kazanıp yücelecekleri unutulmamalıdır. [248]

Allah inancı çocukta hürriyet fikrini oluşturacak şekilde verilmelidir. İslamiyette inancın hayatın dinamiklerinden oluşu, ancak riayet edilirse uygulama alanı bulabilir. Çocuk bu yaşlarda Allah'ı "sadece kendisine ibadet edilen ve sadece kendisinden yardım istenen" bir varlık olarak düşünmeye başlamalı, iman eğitimi bu yöne kaydırılmalıdır. Sadece Allah'a ibadet eden ve gene sadece ondan yardım isteyen bir insan diğer insanlar karşısında hür olma tavrını geliştirir. Onlara bağımlı kalmaz. Bu yaklaşım giderek onda insanların eşit olduğu düşüncesine de oluşturmalıdır. Çünkü ilerde kendisinde teşekkül edecek dini kişilik, bu iki unsura oturacaktır. [249]

Ayrıca bu yaş döneminde çocuğa Allah tanıtılırken "Esma-i Hüsna" (Allah'ın güzel isimleri) dan yararlanılmalıdır. Bu isimler içinden seçme yaparak onda Allah sevgisini oluşturacak olanlar üzerinde durulmalı, açıklamalar yapılmalıdır. Sözgelimi; er-Rahmân, er-Rahîm, es-Selam, el-Hâlık, el-Barî, el-Vehhâb, er-

Rezzâk, el-Muizz, el-Latîf, el-Halîm, el-Gafûr, el-Hafîz, el-Kerîm, el-Mucîb, el-Vedûd, el-Velî, el-Muhyî, el-Berr, el-Afüvv, el-Raûf, en-Nâfi', el-Hâdî, es-Sabûr isimleri açıklanarak çocuğa öğretilebilir.[250]

Bu dönemde çocuk, ana-babaya itaata sevk edilmeli, itaat etmiyorsa bazı tedbirler alarak itaate zorlanmalıdır. Çünkü ana-babaya iyi davranmayan çocuk, zulüm yapmaya alışır. Ve giderek bu tip davranışları geliştirir. Zulüm kokan her davranış ise, çocuğun ruhunu karartır. Halbuki ana-babaya karşı iyi davranışlar göstermek, çocuğu terbiye eder. İtaate zorlamayı da onun haklarını elinden alarak veya kısıtlayarak yapmamalı, ona yeni imkanlar temin ederken bunları itaatle özdeşleştirmelidir.

Çocukta ana-babaya itaat duyguları uyanmışsa bunlar giderek saygı ve sevgiye dönüştürülmelidir. Yani ana-baba ile çocuk ilişkileri itaat, saygı, sevgi temeline oturtulmalıdır. Bu arada ebeveyn, çocuğun kendilerine karşı itaatini kıracak, onu isyana sevk edecek, saygı ve sevgisini azaltacak davranışlardan (mesela çocuğun oyun oynama hakkını elinden almak gibi) şiddetle kaçınmalıdır. Çünkü söz dinlemek ön ergenlik çağındaki çocuklara zor gelir. Davranışlarında yetişkinlere başkaldırma, onlarla boy ölçüşme gibi tavırlar vardır. Engel tanımazlar. Üzerlerine fazla varılırsa, direnme, isyana dönüşür. Hatta ileri aşamalarda Allah'a isyan, onun emir ve yasaklarına karşı gelme onlara çekici gelebilir. Böylesi tavırlar, çocuğun eğitiminin yolunu tamamen kapayabilir. [251] Ayrıca anne-baba çocuğun kendilerine itaat etmesini istedikleri hususta da ona bilgi vermelidirler. Ana-babaya itaat, onların istekleri, Allah'ın emir ve yasaklarına aykırı olmadıkça şarttır. Ancak Allah'a isyan veya yapılması haram olan konularda ana-babaya itaat edilmez. Şüpheli konularda itaat gerekir. Çünkü şüpheliden sakınmak vera', ana-babaya itaat ise vaciptir. Mubah olan konularda ana-babanın izninin alınması lazımdır. [252] Yapılması dinde yasak olan isteklerine uyulmadığı takdirde bile, onlara dargın olmak, buğz etmek yasaktır. Onlarla iyi geçinmek tavsiye edilmektedir. Bu durumda da onların hakları gözetilecek, hizmetlerine devam edilecektir.[253]

İslamın ana-baba hakkını ve onlara itaat konusunu bu kadar geniş ve kesin kurallara bağlayarak ele alması, anne-baba unsurunun özellikle çocukluk döneminde ruhsal ve bedensel gelişim için son derece önemli olmasındandır. Çocuk eğitiminde anne-babanın rolü konusunda yapılan araştırmalar, bu önemi gün geçtikçe daha çok vurgulamakta, bu alanda bu kadar alternatifler (kreşler, bakımevleri, pedegoglar) ortaya çıktığı halde, hiç birinin anne-babanın yerini

tutamadığını haber vermektedir. Aksine anne çocuk ayrılığı, çalışan anne, anne mahrumiyeti gibi kavramlar hep annenin önemini gündeme getirmektedir. [254]
Ana-babaya itaatle ilgili bütün bu bilgilerin detayları ile çocuğa öğretilmesinde büyük yararlar vardır.
Bu dönemin en belirgin özelliklerinden birisi bilgiye düşkünlüktür. Çünkü (9-13) yaşları arasını kapsayan zihinsel öğrenme çağı bu dönemde başlamaktadır. Bilgi ile birlikte gücün de ortaya çıkması çocuğu bencilleştirir. Bu durum da yaramazlık veya haylazlığı ortaya çıkarır.
Bu dönemde çocuk, bilgiye zihinsel faaliyetle ulaştığı için itirazsız kabul etme tavırları sona ermiştir. Onun için her bilgiyi olduğu gibi dini bilgiyi de akılla kavrayarak öğrenecektir. [255]
Bu dönemde üzerinde durulması gereken bir başka husus para ve onu kullanma hususudur. İlk çocukluk çağlarında bir oyuncak olarak para ile tanışan çocuk, 6-7 yaşlarında onunla bir çok şeyi alabileceğinin bilincine varır. Çoğu kere ana veya babanın yanında para ile yiyecek, giyecek vs. alındığına şahid olur. Babanın özellikle para kazanmak için çalıştığını öğrenir. Böylece ister istemez para onun hayatına girer.
Parayı ve kullanılmasını öğrenmesi çocuğun gelişiminde önemli rol oynar. Paranın olumlu olarak onun hayatına girmesini temin için şu üç husus üzerinde durulmalıdır.

a) Para kazanma yolları

b) Parayı harcama şekli

c) Tasarruf etme ve yatırım yapma

Bunların hepsinden mühim olan çocuğa hayatta bir çok şeyin olduğu gibi paranın da insanlara hizmet için icad olduğunu, bunun için parayı kullanmayı öğrenmesi lazım geldiğini, hiçbir zaman paraya esir olunmayacağını anlatmak ve öğretmektir,[256] Bu bilinci gerçekleştirebilirsek yukarıdaki çocuğun hususlarda bir denge kurarak faaliyet göstermesini temin edebiliriz. İnsanlara zarar vermeden para kazanmanın, har vurup harman savurmadan harcamanın, cimriliğe yol açmadan biriktirmenin ve akıllı bir şekilde yatırım yapmanın kesiştiği nokta denge noktasıdır. Bunu gerçekleştirmek, gelişim seyrinde önemli bir aşamaya ulaşmak demektir.
Para ile ilgili hususlarda da çocuğun ölçüleri haram-helal kavramları ile oluşturulmalıdır. Para kazanmak için her yolun mubah olduğu gibi bir düşüncenin çocuğun kafasına girmesi muhakkak engellenmelidir. Ayrıca

kazanılan paranın harcama yollarının da meşru zeminler üstünde olması gerektiği şuuru, çocuğun dünyasına bir ölçü olarak sokulmalıdır. Toplumsal dengelerin ve çoğunluğun yaşadığı hayat tarzının ortaya çıkardığı durumun da parayı harcamada bir ölçü olduğu fikri çocuğa kazandırılmalıdır. Böylece çocuk israftan ve lüks tüketimden uzak durmaya alıştırılmalıdır. Helal yollardan olmak şartıyla, para kazanmaya sınır koymayan İslam ekonomi anlayışı, kazanılan paranın harcama yerlerinde aşırıya gitmeyi hoşgörmez. Lüks harcamalar yaparak insanlar arasında uçurumlar meydana gelmesini dini ve ahlakî yaşayışa uygun bulmaz.

Parayı kullanma eğitiminde 2 türlü yöntem ortaya çıkmaktadır.

1)Ana-baba parayı çocuğa ölçülü olarak verebilir, böylece onun hayatta da sınırsız imkanlara sahib olamayacağını ölçülü bir miktarda paraya sahib olacağını onu da iyi kullanması gerektiğini telkin edebilirler.

2) Bunun aksi olarak çocuğa ihtiyacından çok para vererek, fakat ihtiyacı kadar harcamasını sık sık ve sıkı bir şekilde öğütleyerek onun hür iradesi ile parayı kullanmasını ve ihtiyacının dışındakini biriktirebilme alışkanlığı kazanmasını teinin etmeye çalışırlar. Her iki usul de takib edilmekle birlikte daha sağlıklı yolun

İkinci yol olduğu düşüncesi bize daha uygun gelmektedir. Çünkü bu tutum, çocuğun irade gelişimi üzerinde de çok olumlu ve güçlü bir etki meydana getirecektir. [257]

4- İlk Ergenlik (Hazver) Dönemi:

Çocukluk safhasının bu son dönemi, on yaşında başlar, ergenlik çağı ile son bulur. Bu dönem, çocuğun gelişip kuvvetlenme dönemi olduğu kadar ruhsal alanda da önemli değişikliklerin olduğu bir dönemdir. Olgunlaşma çağının da başlangıcıdır.

Bu dönemin gelişim özellikleri de şöyle özetlenebilir: [258]

a) Bedensel Gelişim:

Ergenlik çağı hem bedensel, hem psikolojik açıdan birçok temel değişikliklerin oluştuğu bir çağdır. Lise öğrencileri bu çağın son kısmını yaşar. Üniversite öğrencileri, ise bu çağdan pek uzaklaşmış sayılmazlar. Bu çağın hatıraları onların belleğinde canlılığını halâ korur.

Ergenlik çağındaki değişiklikler cinsel salgı bezlerinin kana bol miktarda salgı bırakmalarıyla başlar. Cinsel salgılar, beyindeki hipofîz bezinin uyarılmasıyla bol miktarda üretilmeye başlanır. Kızlarda gözlenen değişiklikler daha erken ortaya çıkar. Kızların göğüsleri 11 yaş dolaylarında gelişme gösterir. Bu yaşta kızlar süratle boy atmaya başlarlar. Bu durum 13 yaş civarında yavaşlar. Erkek çocuklarda gelişme kızlardan 2 yıl sonra başlar. Ortalama boy sıçraması 14-15 yaşlarında görülür. Hem kızlarda, hem erkeklerde büyüme, belli bir sırayı takip eder. Eller ve ayaklar ilk büyüyen organlardır. Daha sonra kollar ve bacaklar ve en sonra da beden gelişir. Bu nedenle önce ayakkabılar, sonra pantolonlar küçük gelmeye başlar. En sonunda da gömlek, bluz ve ceketler değişir.
Bedensel gelişim sırasında kızlarda kas gelişimi, erkeklerinkine nazaran ikinci planda kalır. Bunun sonucu olarak tam anlamıyla gelişmiş bir kadının vücudunda daha çok yağ bulunur. Erkeğin bedeninde ise daha fazla kas vardır. Erkekler ile kızların ciğer ve kalp gelişimi de farklıdır. Erkeklerin ciğer ve kalbi kızlarınkine göre daha büyüktür. Kalp atış sayısı beden durgun haldeyken daha düşüktür, kanın oksijen taşıma kapasitesi daha yüksektir. Bu nedenle ergenlik çağında erkekler kuvvet, hız ve bedensel dayanıklılık bakımından daha yüksek bir etkinlik gösterirler. [259]

b) Bilişsel Gelişim:

Bu dönem formel işlemler dönemidir. Düşüncelerini savunacak mantık kurallarını ve düşünce şekillerini oluşturabilir. Düşüncelerinde görüş alış-verişi ve tartışma önemli yer tutar. Varsayımları sınayabilir. Soyut düşünür. Genellemeler yapar. [260]

c) Duygusal Gelişim:

Ergenlik döneminde yüksek bir duygusal hayat görülür. İlişkiler hassaslaşır. Uyumsuzluk ortaya çıkar. Bu da duygusallığı yükseltir. Duygusallığın ikinci nedeni güvensizliktir. [261]

d) Sosyal Gelişim:

Ergen toplumda saygınlık kazanma ve statü elde etme çabasındadır. Toplumsal uyumun temelinde yatan sebep budur. Bu da zamanla gerçekleşir. Çevrede özdeşleşme yapabileceği kişileri arar. Bu dönemde aile ve yakın çevre ilişkilerinde kuşak çatışmaları öne çıkar. Bu da ergeni aileden uzaklaştırır.[262]

Fizik gücün doruğunda olması ve çocuğun da bu durumun farkında olması, eğitim için zaman zaman zorluklar ortaya çıkarır. Bu dürtülerle yerinde duramayan çocuklar, kaba ve sert hareketler yapmaktan hoşlanırlar. Onları disipline edebilmek bir hayli zordur. Hareketleri ölçüsüzdür. Ölçüsüzlüğün sebebi, fizik güçlerini henüz tam tanıyamamaları ve kontrol edememeleridir.

Fizyolojik gelişim hızına, ruhsal gelişimin ayak uyduramamasından ortaya çıkan dengesizliğin, ruhi ve ahlâki birtakım bunalımlara sebebiyet verdiği bilinmektedir.

Bu dönemde ortaya çıkan değişim, çocukta, tedirgin, güç beğenen ve çabuk tepki gösteren bir tavır ortaya çıkartır. Duyguları, hızlı iniş ve çıkışlar gösterir. Çabuk sevinir, çabuk üzülür, çabuk kızar, istekleri artar. Kendine tanınan hakları yetersiz bulur. Kuralların çokluğundan ve gereksizliğinden yakınır. Süse ve giyime düşkünlük gösterir. Bütün bu göstergeler, kimi gençte daha erken, kimi gençte daha geç, kimi gençte daha abartılı, kimi gençte daha az çalkantılı olur.[263]

Şu etkenler, çocuğun vaktinden önce gelişmesini sağlar.

1- Sıcak iklim
2- Hareket
3- Kent çevresi
4- Sinirlilik
5- Çocuğa hürriyet verilmesi
6- Sosyal münasebetlerin çokluğu
7- Sıkıntılı bir hayât sürmesi

Şu etkenlerde gelişmeyi geciktirir.

1- Soğuk iklim
2- Sessiz ve uyuşuk bir çevre
3- Yanlızlık
4- Baskı altında yetişme
5- Sıkıntısız bir hayat sürmesi[264]

Eğitimde bir kural da çocuğun eğilimlerine göre tavır almak, muhteva ve metodda o eğilimleri yönlendirmek, böylece onları yüksek amaçlar için kullanmaktır. Din eğitiminde de bu kural uygulanmalı, çocukta bu dönemde ortaya çıkan fiziksel gücün, Allah tarafından, kendisine, kendi yolunda

kullanmak üzere verildiği ifade edilmelidir. Bunun bir nimet olduğu söylenmeli, bu nimetle diğer insanlara faydalı olunması gerektiği ona açıklanmalıdır. Bu ifade onun gururunu okşayacaktır. [265]

Bu dönemdeki fizyolojik değişmenin çocuğun tutum ve davranışlarını da değiştirmesi son derece tabiidir. Bu yüzden zaman zaman anne ve babanın değerleri ile ters düşebilir. Bu durumu ana baba soğukkanlılıkla karşılayıp mümkün olduğunca çocuğun hareketlerini aşırılığa varmayacak şekilde törpülemelidir. İyilik yapma telkinine ise devam edilmelidir.

Ayrıca bu dönemde itikadi ve ameli hükümlerin tümü öğretilmeli, ibadetlerle ilgili ahkam tatbik ettirilmelidir. Böylece çocuk kendi kendine ibadet etmeye alıştırılmalıdır. Oniki-onüç yaşlarındaki çocuğun zihni, mücerret kavramları anlayacak hale geldiği için[266] ona Kur'an'ın ve ibadetlerin hakikâtleri anlatılmalıdır. Ancak bunlar yapılırken çocuğun artık bilinçli öğrenme çağına girdiği unutulmamalıdır. Artık çocuk her öğrendiği bilginin doğruluğunu ve nedenini sorgulayacaktır. Çünkü kafasında eleştirme ve irdeleme eğilimi ortaya çıkmıştır. [267]

Bu dönemde bazı çocuklarda dine karşı reaksiyoner tavırlar gözlenebilir. Bunun sebebi yetişkinlerin bu güne kadar ona yapmış oldukları eleştirilerde dini kullanmış olmalarıdır. Hareketlerinin günah ve ayıp olarak değerlendirilmesinin sebebi, ergenin değerlendirmesine göre hep dindir. Onun için çocuğu suçlarken dini kullanmaktan kaçınılmalıdır. Ayrıca gençlerin zihinlerinde, genellikle olumsuz olarak baktıkları yetişkinlerin otoritesi, baskıcı tavırları ve mutlak itaat istekleri gibi hususların dinden kaynaklandığı yolunda fikirler oluşmaktadır. Ana-babanın böyle tutumlarının sebebini dine bağlayan genç, dinden soğumaya başlayabilir. Bu duruma sebebiyet vermemek gerekir.[268]

Bu dönemde gencin dini konulara ilgisi somut temeller ve konulardan soyut konulara yönelir. Özellikle soyut konularda kendi dini ile diğer dinler arasında farklılıkları ilgileri ve üstünlükleri araştırır, tesbitler yapar, ayırımlara gider. [269] Öyle ise onun eğitiminde bu farklılıklar da, konu edilmeli, din eğitimi faaliyetlerinin bir kısmı bu mukayeseye tahsis edilmelidir.

Ergenlik çağına girme ile çocuk her türlü hak ve sorumlulukları yüklenecektir. Öyleyse bu dönemde çocuk şahsiyet sahibi olabilmesi için her türlü eğitimden geçirilmelidir.

Bu çağda çocuğun 4 temel ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaçlarda şu temel konuları öne çıkartır. Bunlar:

a)Bağımlılıktan kurtulma ve hür olma ihtiyacı, bağımsızlık isteği, şahsiyet gelişimi

b) Arkadaş olma, karşı cinse ilgi duyma ve beraber bulunma ihtiyacı, cinsel gelişim

c)Kendi geçimini kazanma ihtiyacı, ekonomik özgürlük ve meslek seçimi

d) Hayat görüşü elde etme ihtiyacı, duygusal, zihinsel ve sosyal olgunluk

İhtiyaçlar listesi Hollingworth'un tesbit ettiği listedir. Bunlara bağlı olarak ortaya çıkan konular ve sorunlar listesi ise Cole'e aittir.[270]

Hollingworth'un tesbit ettiği bu ihtiyaçlardan birincisi sorumluluk duyma ile ilgilidir. Anne-baba bu duyguyu kazanmayı teşvik etmeli, ona, kendilerine bağımlı bir çocuk muamelesi yapmamalıdır. Bu konuda genellikle görülen sürtüşme, ergin fazla ileri gitmek istediğinde ve ana-baba ağırdan aldığında ortaya çıkar. Ergin, baskın çıkarsa, bağımsızlığını akıllıca kullanacak yeteneği kazanmadan, bağımsızlık elde eder. Bu da sonu gelmeyen aşırı davranışlara yol açar. Ana-baba tahakkümü ise ,çocuğun ana-babaya bağımlı iken olgunluk yaşına girmesi gibi bir durumu ortaya çıkarır. Bu da ileriki yaşlarda bir engel (handikap) oluşturur.

Karşı cinse ilgi, cinsiyetin olgunlaşmasından doğan bir husustur. Beden görünüşüne, kılık kıyafete özel bir önem vermek gibi tezahürler ortaya çıkarır. Bu konuda dengesizlik veya aşırılık, bir takım intibaksızlıklara ve sapmalara yol açabilir.

Kendi geçimini kazanmak ise, erginin bu dünyadaki yerini bulmak isteğidir. Ne olmak istediğini ciddi ciddi düşünme, itfaiyeci, şoför gibi renkli meslekler yerine doktor, avukat gibi sosyal konumu yüksek mesleklere temayüller ortaya çıkar. Onun için çocuk, zeka ve ilgileri tesbit edilerek bunlara uygun mesleğe yönlendirilmelidir. Yetersiz zeka seviyesinde olan çocukları, yüksek zeka isteyen mesleklere yöneltmek, sonuçta başarısızlık ve boşunalık getirir.

Hayat görüşü elde etme ihtiyacı ise, onun kültürel şahsiyetinin bir uzantısıdır ve her zaman bilinçli olmayabilir. Yalnızca çelişkili istekler ve tutkular arasında bütünlük ve denge kurmaya yönelik olabilir. Kendine, başkalarına, dünyaya karşı bakış açısı veya yönelim anlamına gelir.[271] Şimdi bu konuları ele alalım. [272]

a) Şahsiyet Gelişimi ve Sorumluluk Duygusu:

Bu dönemde üzerinde durulması gereken birinci konu, şahsiyet gelişimi ve sorumluluk duygusudur. Erikson'a göre bu dönemin en önemli konusu kimlik arayışıdır. Dengeli bir kimlik, bireyin kendisinde bütünlük ve süreklilik görmesine, tutarlı düzenlemeler yapabilmesine ve yaşantı biçimleri geliştirmesine bağlıdır.[273] Bu dönemdeki eğitimle ilgili olarak Kur'an'da çocukta sorumluluk duygusu ve şahsiyetin gelişimi üzerinde durmaktadır. Ayetler, bu konuya çocuk açısından değil de genel olarak, insandaki sorumluluk duygusu açısından yaklaşmıştır. Muhtelif âyetlerle insanın sorumluluğuna verilen konular beyan edilmiş, böylece yapılan hareketlerin bir takım sonuçlar doğuracağı, dolayısı ile insanın davranışlarına dikkat etmesinin ve şuurlu olmasının lüzumuna dikkat çekilmiştir. Kişiye bazı görevlerin yüklenmesi suretiyle, ona, ferdî şahsiyet şuuru kazandırılması amaçlanmıştır. Böylelikle o, herhangi bir fert olmaktan çıkarılıp sorumluluk yüklenen bir kişi durumuna getirilmek istenmiştir.[274]

Din eğitiminin insana kazandırmayı hedeflediği iman ve aksiyon, ona aynı zamanda bir sorumluluk da yükler. Bu sorumluluk insanın ve toplumun düzelmesinde görev almaktır. Bunun için de insanın haklarının, görevlerinin ve sorumluluklarının tamamen farkında olduğu, duyarlı bir kişilik sahibi olması gerekir. [275]

Sağlıklı ve etkin bir kişilik yapısının nitelikleri şöyle sıralanabilir:

a) Duygusal güven

b) Kendini tanıma

c) Başkalarını kabul etme

d) Sosyalleşme

e) Öğrenme güdüsü ve becerisi

f) Bağımsızlık

g) Özgürlük ve disiplin arası denge

h) Paylaşma, birlikte çalışma

Bireyin kişilik yapısı, kalıtımsal özellik ve sınırlamaları içinde, fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimlerinin çevreyle ve birbirleriyle karşılıklı etkileşimi sonucu oluşmaktadır. [276]

Çocuğun davranışının iki boyutu vardır:

a) Nesnel boyutu

b) Öznel boyutu

a) Davranışın nesnel boyutu, onun herkese ve ortak bir ölçüte göre oluşan yönüdür.

b) Davranışın öznel boyutu ise, nesnel boyutun çocuk için ifade ettiği şekli, onun özel duygu ve düşüncelerine göre oluşan kısmıdır.

Çocuğun yaşantısının öznel boyutları içine giren bütün bu süreçlerin toplamı, "benlik" dediğimiz süreci oluşturur. Benlik, bebeklikten başlayıp, kişi yaşadığı sürece oluşan ve gelişen bir süreçtir.[277]

Şahsiyetle ilgili bilgiler, her türlü eğitim faaliyetlerinde, insanlar arası münasebetlerde, ailede ve çocuk terbiyesinde muhakkak bilinmesi gereken bilgilerdir. [278] Hatta Eğitimci bu konuda sadece bilgi ile yetinen dış gözlemci olarak kalamaz. Zaman zaman da, "katılan gözlemci" olarak olaya girmek gibi bir mecburiyetin içindedir. [279] Kişinin davranış özellikleri, onu diğer insanlardan ayıran düşünüş ve davranışları diye tanımlayabileceğimiz şahsiyet, zeka, mizaç, duygu sosyal durum ve beden yapısı gibi unsurlardan meydana gelir.

Kur'an-ı Kerim'de sorumluluk duygusunu ve şahsiyet gelişimini konu alan ayetler bu konuda genel mâhiyette hükümler ihtiva ederler. Yani özel olarak çocuklardan, onlardaki sorumluluk duygusundan ve şahsiyet gelişiminden bahsetmezler. Bu noktada konunun çocuk eğitimi ile ilişkisi şudur: Gelecekteki hayatında hem dini hem dünyevî çok büyük sorumluluklar altına girecek bir mümin adayı olan çocuğun, bu konuda da eğitilmeye ihtiyacı vardır. Ergenlik çağından itibaren Allah'a ve diğer insanlara karşı birçok sorumluluklar yüklenecek kişide sorumluluk duygusunun aniden ortaya çıkmayacağı bir gerçektir. Onun için, bu duygunun çocukluk döneminde üzerinde durulması, ergenlik çağına kadar geliştirilmesi gerekir. Şahsiyetin dengeli gelişmesi için kişilik gelişiminin bütün evrelerinde uygun eğitim tedbirlerine ihtiyaç vardır. Erikson'a göre kişilik gelişiminin evrelere göre özellikleri şöyledir: [280]

Çocukluk Döneminde;

Güvensizliğe karşı, temel güven
Utanç ve kuşkuya karşı, özerklik
Suçluluk duygusuna karşı, girişimcilik
Aşağılık duygusuna karşı işyapıcılık [281]

Ergenlik ve Erişkinlik Döneminde;

Rol kargaşasına karşı kimlik
Yalnızlık duygusuna karşı yakınlık kurma duraklamaya karşı üretkenlik [282]

Olgunluk Döneminde:

Umutsuzluğa karşı benlik bütünlüğü
Gene Erikson'a göre her dönem bir sonraki dönem için basamak oluşturur. Bir sonraki dönem kendinden önceki dönemlere dayanır. Önceki dönem sonraki dönemlerde gelişecek olan çekirdek özellikleri içine alır.[283]
Ergenlik çağında çocuğun beden yapısı ve şahsiyeti tam olarak ortaya çıktığından bundan sonra sorumluluklarını yerine getirebilecektir. Yerine getirmediklerinin ise hesabını verecektir.
Şimdi konu ile ilgili âyetlere geçelim:
Sorumluluk duygusunun mâhiyeti ve insanla ilişkisi şöyle anlatılır:
"Doğrusu biz sorumluluğu göklere, yere ve dağlara sunmuşuzdur da onlar bunu yüklenmekten çekinmişler ve ondan korkup titremişlerdir. Pek zalim ve pek câhil olan insan ise, onu yüklenmiştir." [284]
Ayette sorumluluk yüklenme hususunun çeşitli varlıklara teklif edildiği, fakat serbest hareket edebilme avantajı yanında hesap verme gibi bir dezavantajı da kapsayan bu özelliği, gökler, dağlar, yeryüzü gibi muazzam varlıklar yüklenmekten çekinmişler, insan ise, bu ağır yükü, cahilliği ve zalimliği sebebiyle korkmadan üzerine almıştır. Bu hareketi ile hakikaten zor ve ağır bir yükümlülüğün altına girmiştir. Böylece hareketlerinin hesabını vermenin yanında iradesi ile tercihler yapabilme özelliğini de kazanmıştır.
Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şu âyetlerle bildirilir:
"Biz onun için iki göz, bir dil ve iki dudak var etmedik mi? Biz ona eğri ve doğru iki yolu da göstermedik mi?" ***[285]***
Ayet, insanın hareketlerinin mahiyeti hakkında bilgi sahibi olabileceği bazı organlarının olduğunu ve bu organlarla yapacağı değerlendirmelerden sonra hayra da şerre de gidebilecek bir davranış serbestisini temin edecek olan iradenin kendisine verildiğini beyan etmektedir. [286]
Ayrıca bir başka âyette de:

"Sonra da ona iyilik ve kötülük kabiliyetini verene andolsun ki. " ***[287]***
buyurulmakta, böylece insana iyilik ve kötülük yapma kabiliyetlerinin verildiği ifade edilmektedir. [288]
Konu ile ilgili şu âyeti de zikredebiliriz:
"Biz insanı katışık bir mutfeden yaratmışızdır. İmtihan edelim diye kendisini işitir ve görür kıldık. Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik. İster şükredici olsun, ister nankör." ***[289]***
Yani insana, sonucu ile imtihan olacağı olaylar üzerinde düşünüp değerlendirebilmesi için beş duyuyu[290] ihsan ettik. Gidilmesi gereken yolu da gösterdik. Sonra ona hem şükredicilik, hem de inkarcılık kabiliyeti verdik. İster şükretsin (doğru yola gitsin), ister inkâr etsin (yanlış yolda gitsin) denmektedir
Bütün bu âyetlerden çıkan sonuç şudur ki, insan olayları değerlendirebilecek kabiliyetlere, karar verip iyi ve kötü hareketlere yönelebilecek bir iradeye sahip olan, bunlara mukabil hareketlerinin sorumluluğunu kabul etmiş bir varlıktır. Sorumsuzca davranışlar, iyi kötü ayırt etmez hareketler, onun ahsen-i takvim yaratılışı ile uygun değildir.

"İnsanoğlu kendisinin başı boş bırakılacağını mı sanır? ***[291]***
Akıl sahibi olduğundan insan başı boş bırakılmamış, sorumluluk sahibi bir varlık olarak yaratılmıştır. Aklın lâzimesi sorumluluktur. Bu durumun aksi, yine bizatihi akla aykırı olur.
Sorumluluğun çok ağır bir yük olduğunu farkeden insanoğlu, her fırsattan yararlanarak bundan kaçma çabası içindedir.
"Allah kişiye ancak gücünün yeteceği kadar yükler. Kazandığı iyilik lehine, ettiği kötülük de aleyhinedir. Rabbımız, eğer unutacak veya yanılacak olursak bizi sorumlu tutma. Rabbımız, bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme. Rabbımız, bize gücümüzün yetmeyeceği şeyi taşıtma, bizi affet, bizi bağışla, bize
acı. " ***[292]***
Bu âyetlerde, sorumluluk duygusunun insanı sürüklediği psikoloji çok canlı bir şekilde ortaya konmaktadır. Herkese ancak taşıyacağı kadar bir sorumluluk verilmiş olmasına rağmen, insan gene de sırtındaki bu ağır yükü hafifletmek istemektedir. Bu psikolojisini şu istekleri ile gösterir:

1. Samimiyetle davranma, fakat yanılma veya hata yapma sonucu, yerine getiremediği hareketlerden, sorumlu tutulmaması arzusundadır.

2. Gücünün üstünde bir sorumluluk altına sokulmamayı talep etmektedir. Gücü, üstüne aldığı sorumluluğa yetse bile yükünün gene de hafifletilmesini ister.
3. Bütün bu dilekleri kabul edilse bile gene de sorumluluklarını yerine getiremeyeceğini bildiği için, bu konuda afv ve merhamet talep eder.
İnsanı bu derece yoğun baskı ve gerilimlere sürükleyen sorumluluk duygusu, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Onu sorumluluk altına sokarken gücünün üstünde bazı davranışlar istememeye özen gösterilmeli, hata ve yanlış hareketlerini fazla büyütmemeli, yapabileceği davranışları göstermediği zaman da ona afv ve merhametle muamele edilmelidir. Sorumluluk konusunda insanın değerlendirilmesi böyle olunca, çocuk da en azından bu özellikler içinde mütalaa edilmelidir. Çünkü bu konuda çocuğun da beklentileri aynıdır. [293]

b) Cinsel Gelişim ve Eğitim:

İnsanın var oluşundan bu yana üzerinde titrediği, temel meselelerden biri ve belkide birincisi, varlığını korumak ve neslini (cinsini) devam ettirmek olmuştur. Neslin devamı ise, insanda bulunan karşı cinse yönelik cinsi duyguların tatmini sonucu otomatik olarak sağlanır. İnsan hayatında cinsi duyguların böylesine önemli bir yeri vardır.

Cinsi tecessüsler insanın doğumu hadisesi ile başlar.[294] Çocuklar üç yaşından itibaren de kız-erkek ayrılığını hissederler. Bu yaştan itibaren bu konuda sorular sormaya başlarlar. Birçok davranışları ile bu tecessüsü ortaya koyarlar. Cinsi konularda çocuğun bilgilendirilmesi konusuna eğitimciler sıcak bakmakta ve bu görevin ana-baba tarafından yapılmasını tavsiye etmektedirler. Eğer, ana-baba bu işten kaçarlarsa, çocuk başka kaynaklardan sorularına cevaplar aramaya başlayacak. O zaman sonuç hiç de istendiği gibi olmayacaktır. Çocuğun cinsel hayatla ilgili sorularına eksik ya da kaçamak cevap vermek, ya da susarak cevap vermek, çoğu kere çocukta bu konu ile ilgili davranışların ayıp ve günah olduğu yolunda bir kanaat oluşturacak ve muhtemelen bir daha bu konularla ilgili soru sormayacaktır.[295]Bu dönemlerde çocuğun merakını gidermek için sorduğu sorulara, anne ve babanın soğukkanlı, doğru, açık ve sade cevaplar vermesi çocuk için yeterli olacaktır. Bu hususta en büyük tehlike bu soruların "daha bilgili" bir arkadaşa yöneltilmesi ve onun tarafından cevaplanmasıdır. Buna meydan vermemek gerekir. Bilgilendirmenin ölçüsü ise, çocuğun sorularının boyutlarıdır. Çocuk, ilgi ve merakının ölçüsünü sorularıyla ortaya koyar. Soru

sormadığı hususlarda verilen cevaplar onu pek ilgilendirmez. Onun için cevap verirken onun soruları bir ölçü kabul edilmelidir. Çocuk bu çerçeve içinde bilgilendirilmelidir. Cinsel eğitimde sınırı aşan bir tutum izleyen ana-babalar, çocuğun gereksiz yere merakını kamçılar. Ayrıca böyle bir tutum, toplumun cinsel konularda beklediği gizlilik ve özellik anlayışı ile çelişir. [296]

Çocuğun cinsellikle ilgili sorularına doğru cevap verebilmek için öncelikle anne-babanın bu konuda bilgili olması şarttır. Ayrıca bu bilgileri çocuğun cinsel gelişim basamaklarına göre çocuğa nasıl intikal ettireceklerini de bilmeleri gerekmektedir. Yoksa verilen eğitim ya eksik kalır, ya da normal ölçü boyutlarını aşarak olumsuz sonuçlar ortaya çıkaracak durumlar meydana getirebilir.

Ülkemizde cinsel eğitimin aile tarafından gerçekleştirilmesine tabu olarak bakılması halen yaygın bir tutumdur. Bu durum da cinsel suçların yaygınlaşmasına sebebiyet vermektedir. [297] Çoğu eğitimciyi kaygılandıran bu durum ancak bilinçli bir cinsel eğitim çalışması ile önlenebilir.

Kız ve erkek çocukların yetişme dönemlerinde cinsiyet farkı gözetmeksizin hem anne hem de baba ile oynamaya ihtiyaçları vardır. Onun için babalar kızları ve onların bebekleri ile oynadıkları gibi anneler de oğullan ve onların tabanca veya kamyonları ile oynamalıdır. Bu gibi ortamlar çocuğun anne baba ile çok sıcak ilişkiler kurmasını temin edecektir.

Çocuğun şahsiyetini düzgün teşekkül ettirmek iyilik yapma, merhamet etme, saygı ve sevgi gösterme gibi alışkanlıklar kazandırmak için nasıl bazı faaliyetler gösteriyorsak; ilerde yapması muhtemel bazı yanlış davranışları önlemek için de cinsi konularda belli sınırlar içinde, ona terbiyevî bazı bilgiler vermemiz gerekmektedir. Hatta bu konudaki eğitim doğumla birlikte başlamalıdır bile denebilir.[298] Çünkü cinsel duygu, icra ettiği vazifenin önemi nisbetinde insan üzerinde büyük ve kesin bir etki bırakır. [299]

Gelecekte böylesine güçlü bir duygu ile birlikte bir hayat sürdürecek olan çocuğun belirli yer ve zamanlarda bu olayın mahiyeti hakkında doğru ve yeterli bilgi ile teçhizi şarttır. Ki böylelikle ilerde doğabilecek bazı yanlış davranışlar önlensin, çocuk bu duygunun esiri olmasın, getirebileceği tehlikelerden haberdar olsun. Verilecek bu bilgiler, gerek konu, gerekse metod yönünden, hiçbir zaman terbiye ve edep sınırlarını aşmamalı, çocuğu cinselliğe itmemelidir. Çocuğu cinsel bilgi vermenin bir yolu da evde bu konuda yazılmış ölçülü bir kitabın bulundurulmasıdır.

Cinsel duygu ve cinsel hayat konusunda hiçbir tecrübe ve bilgisi olmayan

çocuğun işte bu halde iken buluğ çağında cinsel duyguyu fiilen yaşayacak bir duruma gelmesi, onun hayatında bu konuda da bir gelişme olduğunu ortaya koyar. Bu gelişme insanı, tecessüs aşamasından duyguyu yaşama aşamasına ulaştırır.

Cinsel gelişmenin ilk unsuru kız ve erkeklerdeki hormonlardır. Çocuklar doğal olarak hormonları ve cinsel donanımları doğrultusunda cinsel kimlik geliştirirler. Yani kız veya erkek doğmak, cinsel kimlik kazanmak için ilk şarttır, fakat yeterli ve tek şart değildir. Çevrenin, anne-babanın çocuğa karşı tutumları da bu kimliği desteklemelidir. Giyinme, saç şekli, saçın uzunluğu veya kısalığı, oyunları, oyuncakları ve genel olarak davranışlarının tümü bu kimliğe uygun olarak seçilmelidir. Bu konularda duyarlı olmak, çocuğun cinsel kimliğini kolayca benimsemesini temin eder. Bunlarda yapılacak yanlışlıklar, cinsel kimlik sapmasına sebep olabilecektir. Bu unsurların yanında ana-babanın tutumları, beklentileri ve çocuklara yanlış örnek sunmaları da cinsel kimlik sapmasının nedeni olabilmektedir. [300] Cinsel kimliğin oluşmasında eğitimin önemi, özellikle bazı ergenlik (hünsa) olaylarında görülebilir. Bu vakalarda çocuğun kız ile erkek arası bir yapı ile doğduğu görülür. Bunların da cinsel organları yan erkek, yarı dişi görünümünde ise de bir tarafa daha yakındırlar. Halbuki iç organları dış görünümün aksi bir yapıdadır. Onların bu durumu geç farkedildiğinde yapacak bir şey kalmaz. Çünkü ona eğitimle yerleşen cinsel kimlik gömlek değiştirir gibi değiştirilemez. Üç yaşından sonra çocuk eğitimle elde ettiği kimlik üzere bırakılır.[301]

Çocuğun okul öncesi gelişimi cinselliğine bağlı olarak kimlik kazanması öğesini içerir. Üç yaşına kadar ortaya çıkmayan cinsel kimlik, bu dönemden sonra kendisini gösterir. Oyuncakları değişiktir. Dil gelişimi kızlarda daha çabuk, motor gelişim erkeklerde daha çabuk seyreder. 900 kadar deneyin sonucunda kız ve erkeklerde şu farklılıklar tesbit edilmiştir.

Erkekler daha kavgacı, gürültücü, daha bağımsız, tehlikeyi seven bir kişilik gösterirler. Daha geç öğrenirler. Ve daha dayanıksızdırlar. Ölüm oranı daha yüksektir. Dil gelişimi daha yavaştır. Kekemelik daha çoktur. Duygusal aksaklık daha fazla olur. Fiziksel gelişmede kızlardan bir yıl geridedirler.

Kızlar daha çabuk gelişir ve olgunlaşırlar. Daha bağımlı daha pasif, daha uyumlu, daha saygılı, çevre ile ilişkisi daha canlı, öğrenmeye daha yetenekli bir gelişim gösterirler. Dil gelişimi daha hızlı seyreder. Ad ya da yer hatırlama konusunda daha iyidirler.

Zeka potansiyeli eşittir. Düşünme ve öğrenme biçimleri farklıdır. Erkekler

matematik ve fen soyutlamalarında daha başarılı, biçim vermede daha maharetlidirler. Kızlar ise, anlatım ve imla konusunda daha üstündürler.
Kız ve erkeklerdeki bu farklılıkların bir kısmı hormonal ve genetikle ilgilidir. Bir kısmı ise yetiştirilme tarzına bağlıdır. [302]
Cinsel duyguların insan üzerindeki etkisi çok net olarak aşağıdaki ayette belirtilmektedir.
"Andolsun ki kadın ona meyletti. Eğer Rabbi'nin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti." ***[303]***
Tefsircilerin bir çoğuna göre Kur'an'daki Yusuf ve Züleyha kıssasının bir bölümünü anlatan bu ayette geçen "meyi" kelimesi cinsel meyli anlatır. Hz. Yusuf un da kadına olan meyli cinsel meyi idi. Fakat bazı tefsirciler, peygamberlerin böyle bir meyle kapılmaktan masun ve münezzeh olduklarını ileri sürerek bu kelimeyi "O da kadını dövmeye meyletmişti" diye tefsir etmişlerdir.[304]
Halbuki burada cinsel olayın kendisinden çok, insan üzerinde etkisi vurgulanmaktadır. Hz. Yusuf, Peygamber olduğu halde bu konuda kendisini ancak Allah'ın yardımı ile koruyabilmiştir, öyle ise diğer insanların bu konuda kendilerini korumaları çok zordur. Ancak belli bir eğitimle şiddet derecesi kontrol altına alınabilir. Kur'an bu yaklaşımı ile işte bu eğitime insanların dikkatini çekmektedir.
Ergenlik çağında cinsel gelişme önce bedendeki bazı değişikliklerle başlar. Cinsiyete göre vücutta bazı değişiklikler ses tonunda kalınlaşma ve gövdenin bazı bölgelerinde yağlanmalar olur. Kızlarda ergenlik, genellikle 13-14 yaşlarında başlar. İki veya üç yıl sürer. Böyle olmakla birlikte 11 yaşlarında ergenliğe adım atan kızlar görüldüğü gibi, bu döneme 15 yaşında girenlerde bulunmaktadır. Kızlarda ergenlik aybaşı hali ile, erkeklerde ise, gece boşalmaları ile başlar. Bu döneme genellikle çocuklar hazırlıksız olarak girerler. Bu durumdan dolayı utanma ve sıkılma baş-gösterir. Bundan dolayı bu dönemlerde çocuklar, anne ve babaları tarafından bilgilendirilmeli, olaya hazırlanmalıdır. Özellikle kız çocuklar aybaşı hali ile bilgisiz olarak karşılaştıklarından, çok yoğun ve çeşitli korkulara kapılabilmektedirler. [305]
Sonuçları itibarı ile insan hayatında vazgeçilmez bir fonksiyonu olan cinsi duyguların mahiyeti, gelişmesi, tatmini, zapt u rapt altında tutulma yolları v.b. gibi konularda yeterli bilgi almayan kişilerin yanlış bazı yollara sapmaları son derece tabiidir. Bundan dolayı belli şartlar ve zamanlarda, belirli bilgileri çocuğa

kazandırmak gerekmektedir. Günümüzde okullarda orta tahsil seviyesinde bir çok önemsiz konular öğretildiği halde her nedense bu konularda gençlerimize bilgi verilmemektedir. Onlarda hazırlıksız olarak buluğ çağına girmekte; bunun sonucunda tehlikeli bazı psikolojik hallere sürüklenebilinektedirler. [306]

Bütün hususiyetleri ile bir bütün olarak insana bakan Kur'an, onun bu yönünü de ihmal etmemiş, yeri geldikçe bu konuda bazı bilgiler vermiştir. Bu duygunun meşru yollarla tatmini için hukuki bir müessese olarak evliliği getirmiş ve teşvik etmiştir.[307] İnsanlar içinde hiçbir grup veya kişiye evlenmeyi yasaklamamıştır. Cinsi duygu konusunda kadın erkek ilişkileri anlatılırken[308] şöyle buyrulmaktadır.

"Allah, sizin tevbenizi kabul etmek ister. Şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir sapıklığa girmenizi isterler. İnsan zayıf yaratılmış olduğundan Allah sizden yükü hafifletmek ister." ***[309]***

İnsanın zayıf yaradılışlı oluşundan maksat, dünya hayatında şehvet ve dünyevî lezzetlere yönelten birçok sebeplerin mevcut oluşu ve bu konuda insanın sabır ve tahammülünün az olmasıdır. [310]

Dünya hayatında insanın hata yapmaya daima açık oluşundan bu hatalarına tevbe etmesi insandan istenmektedir. Bu ayette de insanı tevbeye teşvik eden bir üslup vardır. "Allah sizin tevbenizi kabul etmek ister" diyerek yapılan tevbelerin kabule şayan nitelikler taşıması gerektiği vurgulanmaktadır. Halbuki insan, cinsî konularda, zayıf yaradılışlı olduğundan tevbesini bozabileceği, böylece kabule şayan tevbe niteliğinden uzaklaşılacağı ima edilmektedir. Fakat, cinsi duyguların, insan üzerindeki kuvvetli etkisinden dolayı, Yüce Allah, kullarının tekrar tekrar bu konuda tevbe etmelerini beklediğini ve yapılan bu tevbeleri, kabul etme arzusunda olduğunu bildiriyor. Bu tip günaha tevbe etmeye teşvikin diğer bir sebebi de, bu davranışların, kolayca alışkanlık haline dönüştüğünü bildirmek, her olaydan sonra pişmanlık duygularını harekete geçirmek suretiyle, bunların alışkanlık haline gelmesini önlemektir.

İnsanları kötü yollara sürüklemek isteyenler de, onların bu zaafını istismar ederler. Çünkü bu yol, hem kolay hem etkilidir. Günahkârlık psikolojisinin etkisi ile geriye dönüş de bir hayli zordur.

Çocuğa verilecek cinsi terbiye konusuna Kur'an şöyle temas eder.

"Ey iman edenler! Sağ elinizin malik olduğu (köle ve cariyeler) bir de sizden olup ta henüz buluğ çağına girmemiş (küçük)ler şu üç vakitte, sabah namazından önce, öğle sıcağından elbisenizi çıkaracağınız zaman, birde yatsı namazından

sonra (odanıza girecek olurlarsa) sizden izin istesin(ler). Bu üç (vakit) sizin için avret (ve halvet vakitleridir. Bunlardan sonra ise birbirinizi dolaşmanızda ne sizin üzerinize, nede onların üzerine, bir vebal yoktur. Allah ayetleri size böylece açıklar. Allah herşeyi hakkı ile bilendir. Tam bir hüküm ve hikmet sahibidir." [311]

Görüldüğü gibi cariye ve kölelerin yanında, henüz buluğ çağına gelmemiş çocuklara da ana ve babalarının yatak odalarına girişlerinde özellikle üç vakitte izin almaları emre dilmektedir. Bu üç vakit insanın soyunup giyindiği zamanlar olduğu için bunlarda çocuğun cinsi tecessüsünü uyandırabilecek bir manzara ile karşılaşması ihtimali mevcuttur. İşte bundan dolayı çocuğun izin almasının gerekli olduğu bildirilmektedir. Bu iznin sebebini merak edecek olan çocuk bu konularla ünsiyet temin etmiş olacaktır.

Bu ayetle cinsi konularda çocuğu eğitme görevinin ana-babaya yüklendiğine de işaret edilmektedir. Ayetteki emrin gereğini yapmayan köle ve cariyeler bu hareketlerinden sorumludur. Halbuki çocuklar baliğ olmadıklarından bu konuda sorumlu tutulmazlar. Dolayısı ile izinsiz yatak odasına girerlerse, günahkar olmazlar. Fakat eğer ana-baba, bu yasağı çocuklara öğretmezlerse, sorumlu tutulurlar. [312]

Çocuktaki bedeni gelişmeye paralel olarak, cinsi tecessüs de cinsi duygu haline dönüşür. Böylece bu konudaki hükümler de değişir. Öyle ise çocuklukta cinsiyetle ilgili bilgiler verme eğitimi de, geliştirilmek suretiyle, buluğ çağına kadar sürdürülecektir. Yukarıdaki ayetin devamında şöyle buyrulmaktadır.

"Sizden olan hür çocuklar, buluğ çağına vardığı zaman kendilerinden evvelkilerin izin istediği gibi onlar da izin istesinler. Allah herşeyi hakkı ile bilendir. Tam bir hüküm ve hikmet sahibidir." ***[313]***

Bu ayetin ifadesinden de anlaşılıyor ki günün üç vaktinde ana-babanın yatak odasına izinsiz girmeme konusu, çocuğun cinsi konularla ünsiyetini temin etmek ve bu eğitime onu alıştırmak içindir. Ergenlik çağına girdikten sonra ise, günün hangi saatinde olursa olsun muhakkak izin alması gerekecektir.

Görülüyor ki bebekliğinde ana-babanın yanında hatta koynunda yatan bir varlığın, çocukluğunda yatağının ve odasının ayrılması, belli bir donem sonrada daha önce yattığı odaya günün belirli saatlerinde izinsiz girememesi, ergenlik çağına ulaştığında ise, her zaman izin almasının gerekmesi, cinsî gelişmeye paralel olarak eğitim programının da gelişmekte olduğunu gösterir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki: Kur'an cinsî duyguların insan üzerindeki kuvvetli etkisi sebebiyle bu konuda bize detaylı sayılabilecek bilgiler vermektedir.

Muhtemeldir ki bu yaklaşımı ile insanlara gerektiği zaman cinsî bilgilerin verilmesinin lüzumunu zımnen ifade etmektedir. Şimdi kadınların özel durumu ile ilgili ayeti görelim:

"Ey Muhammed! Sana kadınların aybaşı hâli hakkında da sorarlar. De ki: O, bir ezadır. Aybaşı halinde iken kadınlardan el çekin. Temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri zaman Allah'ın size buyurduğu yoldan yaklaşın. Allah şüphesiz daima tevbe edenleri sever. Temizlenenleri de sever." ***[314]***

Bu ayette hayz (aybaşı) halinin bir eziyet olduğu zikrediliyor, Bu eziyet hem kadın hem erkek içindir. Kadın için hastalık olduğundan dolayı eziyettir. [315]

Hastalık bedenî olduğu gibi aynı zamanda ruhsal bir özellik de arzeder. Kadın genellikle mizacının dışında, huzursuz, korkulu, alıngan ve panik halinde sinirli bir psikolojiye bürünmektedir.[316]Kız çocuklarının cinsî konularda eğitilmeye olan ihtiyaçları bu noktada kendini göstermektedir. [317] Bu konuda annelerin kızlarına yardımcı olmaları şarttır.

Aybaşı halinin erkek için de eza oluşu, kadının hayz yarasından dolayı pis oluşu ve kokusu ile erkeği rahatsız etmesindendir. [318] Bu rahatsızlıktan dolayı mecûsî ve musevîler bu durumdaki kadına yaklaşmadıkları gibi ona bir ilgi veya ülfet de göstermezlerdi.

Halbuki kadın bu halde iken ilgiye son derece muhtaçtır. Hristiyanlar ise, aybaşı hali ile normal zamanlar arasında hiçbir ayırım yapmazlar, cinsî münasebette bulunmakta herhangi bir mahzur görmezler. Bu durumda böyle bir hareket sıhhî yönden tehlikeli olduğu gibi kadını da rahatsız edecek mahiyettedir. Adet dö-neminde cinsî birleşme vaginada travma (yaralanma) ya, rahimde endometriosis hastalığına yol açabilir. Bu dönemde organizmanın direncinin çok düşük olduğu ve korunmaya ihtiyacı bulunduğu göz önüne alınmalıdır.[319] Bundan dolayı Kur'an bu iki tutumun arasını emretmekte; cinsî münasebeti yasaklamakta, bunun dışında her türlü hareketi hoş karşılamaktadır. Hasta normal zamanlarda gösterilen şefkat ve sevgi dolu davranışların benzerlerini göstermeyi tavsiye etmektedir. [320]

Ayetin devamında "Allah'ın tevbe edenleri sevmesinin" zikredilme sebebi ise hasbelbeşer bu konuda hata yapılabileceğine işaret içindir. Böyle bir durumda derhal tevbe etmenin gerekliliği hatırlatılmaktadır. [321]

Yukarıdaki ayetin devamında ise cinsî münasebet konu edilmektedir.

"Kadınlarınız sizin tarlanızdır. Tarlanıza nasıl isterseniz öyle varın. Kendinizi (temasa) önceden (iyi davranışlarla) hazırlayın. Her davranışınızda Allah'tan korkun. Biliniz ki hiç şüphesiz ona kavuşacaksınız. (Ya Muhammed!) İnananları müjdele." ***[322]***

Bu ayetle de cinsî münasebetin ancak ekin çıkan (çocuk doğurmaya mahsus) mahalden yapılabileceği beyan edilmekte ve bu mahalden idhal etmek şartı ile her türlü pozisyonun mubah olduğu belirtilmektedir, (önde, arkada, sağda, solda, oturarak, yatarak v.b. gibi.)

Cinsî münasebetin bir nevi ziraata benzetilmesi ise, bu işten maksadın, çocuk meydana getirmek olduğuna bir işarettir. Böylece insan neslinin devamı gibi hayatî bir konunun cinsî duygular sayesinde kolayca halledildiği de bu ayette açıklanmış olmaktadır. [323] Ayrıca, cinsî temastan önce ruhen yakınlaşmanın önemi ve iyi niyetin esas oluşu vurgulanmaktadır. [324]

c) Ekonomik Özgürlük ve Meslek Seçimi:

Kendi geçimini temin etme insana davranışlarında hürriyet sağlar. Bu konudaki imkanların geniş veya dar oluşu hürriyetin de sınırlarını belirler. Bundan dolayı ergin, kendisine ekonomik özgürlük sağlayacak mesleğin seçimi ile ilgili kararlar alır.

Meslek seçiminde dikkat edilecek nokta, çocuğun kabiliyetlerine göre bir seçim yapmaktır. Bu noktada genellikle istek ve meraklar ile kabiliyetler karıştırılmaktadır. Bir insanı mesleğe yönlendiren motivasyon, genellikle çevrenin tutumu ve o mesleğin sağladığı toplumsal statüden kaynaklanmaktadır. Bunlar çocukta istek uyandırmaktadır. İşte bu istekler, çoğu zaman kabiliyetlerin önüne geçmekte ve çocuk, mesleğini, kabiliyetleri doğrultusunda değil, dış etkenlerin şekillendirdiği istekleri doğrultusunda seçmektedir. Şüphesiz bu konuda en doğru yol, kabiliyetlerle istek, eğilim ve merakların buluşturulması ve o noktada mesleğin seçilmesidir. Kabiliyet ve kapasitenin geri plana atıldığı, istek ve merakların öne geçirildiği tercihler, yanlış sonuçları ortaya çıkarır. Böylece yanlış hedefler seçilmiş olur. Yanlış hedef, çocuğu başarısızlığa götüreceği için ortaya engelleme dediğimiz olay çıkar. Engelleme, birey bir şeyi yapmak için büyük bir gayret sarfeder de o şeyi yapamazsa ve tekrar teşebbüsünde de olumlu sonuç alamazsa bu durumlarda ortaya çıkar. Engellemeler ümitsizlik doğurur. Özellikle aileye, çevreye, kültürel hayata, mali

duruma bakarak karar veren, kendi güçlerini ölçü olarak almayan çocukların meslek seçimi, genellikle yanlış hedefler doğrultusunda olur. Bu durumda bazı kişiler durumu kabullenir engellemelerin boyunduruğu altına girerler. Bazıları ise engellemeler karşısında kalınca, isyankar tavırlara ve saldırganlığa başvururlar. Bir kısım insanlar ise, kendilerini engellemelere sürükleyen şartları bertaraf etmek için büyük bir azimle işe sarılırlar. Ne hayata küserler, ne de saldırganlığa sığınırlar. Engellemeleri bir nevi uyarıcı gibi kabul edip daha da başarılı olmak için çaba sarfederler.[325] Bu durumlarda sabretmek başarının anahtarı olur. Çocuğu mesleğe hazırlamak bu konuda belli bir plan ve program yapmayı da gerektirir. Bu program çerçevesinde çocuk mesleğe hazırlanır. [326]

d) Duygusal, Zihinsel ve Sosyal Olgunluk:

Ergenlik döneminde ortaya çıkan kişilik, cinsi gelişim ve ekonomik özgürlük isteği ile ilgili bu açıklamalardan sonra bu dönemin diğer özelliğine geçelim.
Bu dönemin başlangıcında çocuğun soyut işlemler dönemine girdiğini biliyoruz. -11 yaş Piaget- Bu yaştan itibaren çocuk soyut düşünür, genellemeler yapar ve kurduğu varsayımları sınamalardan geçirir. Düşünceleri ile toplumsal gerçekleri kıyaslar. Çoğu zaman çarpıklıkların farkına varır. Çok sayıda problemi bir arada düşünerek kendine göre çözümler ortaya koyar. Bu durum da onda yeni bir zihinsel faaliyetin varlığını ortaya koyar. Piaget'ye göre çocukta mantığın gelişmesi ve kurulmasında işbirliği, bir dizi davranış biçiminin temelidir. Zihinsel işlemlerin bu gelişimi, işbirliği ve tartışma olmadan gerçekleşemez. [327] Öyle ise, bu dönemde çocuğun arkadaşlarla grublar halindeki faaliyeti ve olaylar hakkındaki eleştirileri engellenmemelidir. Bu dönemde arkadaş sayısı artar. Çocuk onlara çok bağlı olması ile de dikkat çeker. Bir noktaya kadar onlara uyma eğilimindedir.
Bu dönemde mahiyeti ve konusu değişen ve gelişerek olgunlaşan bir diğer alan duygulardır. Genellikle bu dönemde yeni ve değişik duyguların ortaya çıkışı da sosyal etkenlere bağlanmaktadır. Aile içinde duygusal ve sosyal etkileşim açısından başarılı bir çocukluk dönemi geçiren ergin, bu dönemin sorunlarını daha kolay çözebilmektedir. Çocukları ile arkadaş olabilen ana-babalar da onlara başarılı bir rehberlik yapabilmektedirler. Aksi durumlar ise, kuşak çatışmalarını doğurmakta, farklı duyuş ve düşünüşler, problemler ortaya çıkarmakta, bunun sonucu da gençler yer yer aileye ve çevreye isyan edebilmektedirler.
Yeni çevre ve şartlara uyum, her yaşta güç olmaktadır. Fakat özellikle ergenlik

şartlarına uyum, çocuğun duygusal hayatında çok büyük güçlükler oluşturmaktadır. En büyük güçlük de yetişkinler tarafından bu uyumun süresinin çok kısa tutulmasıdır. [328] Bu husus gözönünde bulundurularak çocuğa zaman tanınmalıdır.

Bu dönemde çocuk fevkalade sosyal uyum göstermeye müsaittir. Onun bu özelliği bilinmeli ve toplum hayatına buna dikkat ederek sokulmalıdır. Edineceği çevreye ve o çevredeki ilişkilerine son derece itina gösterilmelidir. Çocuğun arkadaşları ile olan ilişkileri bu dönemde ana-babayı tedirgin eder. Kimi anne-babalar çocuğun arkadaşlık ilişkilerini engeller. Onların yerine kendilerini koyarlar. Bu tutum içe kapanıklılık göstergesidir. Aşırı kollanan ve kısıtlanan çocuklar edilgen olurlar. Hep başkalarını izlerler. Arkadaşlık kurabilmek için yaşıtlarına hediyeler verirler. Böylece onların arkadaşlığını satın almaya çalışırlar. İçe kapanıklılığın diğer göstergeleri, çocuğun kendinden küçüklerle oynaması veya tek bir arkadaşa sıkı sıkı sarılarak her zaman onun arkadaşlığına başvurmasıdır.[329]

Bu dönemde çocuk her yaşta değişik davranışlar sergiler. 13 yaşında ürkek davranışlar gösteren ergin, 14 yaşında dışa dönük olarak yaşamayı yeğler. Kendine güven duyar. Hayatı ve yaşamayı sever. 13 yaşında dünyayı daha ciddi olarak algılarken, 14 yaşında hayata biraz daha rahat bakar. Buna karşılık daha olgundur. Aile bağları da daha güçlenir. Canlı, enerjik ve iyimserdir.

15 yaşında gelişim özellikleri çetrefîlleşir. İlgisiz ve kayıtsız görülür. Duyguları çok hassaslaşır. Alıngan bir tip olur. Hep başkalarından anlaşılmasını bekler. Bağımsızlık duygusunu geliştirir. Ev içinde az konuşur. Yalnız kalmak ister. Çocuk muamelesinden hoşlanmaz. Rekabete heveslidir. Anne-baba ile toplantılara katılmak, onu çok fazla mutlu etmez.

16 yaşında bu çalkantılar durulur. Kendine güven artar. Kişisel bağımsızlığını son derecede normal görür ve bu durumu ailesine kabul ettirir. Sürtüşmeler azalır. Daha hoşgörülüdür. Hayatı olduğu gibi kabul etmeye başlar. Fazla alıngan değildir. Gereksiz endişelere kapılmaz. [330]

Ergenliğin son yıllarında ana-babalarla çocuk arasında bir yabancılaşma kaçınılmazdır. Fakat bu yabancılaşmayı abartmak yersizdir. Kuşaklararası boşluktan kaynaklanan bu durum, toplumsal hayat değiştikçe genişlemekte, boyutları artmaktadır. Bu da özellikle günümüzde ana-babayı kendi rollerini terk ederek çocukları ile "arkadaş olma" iddiasına sürüklemektedir. Çoğu eğitimcinin de desteklediği bu anlayışın çocuğun beklentilerine cevap verdiği bir hayli şüphe götürmektedir. Bu tip ailelerde çocuk, önünde olgun bir tavır bulamamaktadır.

Çocukların ve gençlerin bu sıralarda kendilerine benzeyen arkadaş ana-babalardan çok, güvenecekleri ve gıpta edecekleri dengeli ve olgun ana-babalara ihtiyacı vardır.[331]

Ailede iyi eğitilmiş bir çocuğun kötü arkadaşlara uymasından korkulmamalıdır. Eğer çocuk kötü arkadaşlara uyuyorsa, o zaman aile, eğitiminde bir eksiklik aramalı ve bu eksiklik giderilmelidir. Arkadaşlığın sosyalleşmedeki etkisi de çok önemli olduğundan olay, bu açıdan da değerlendirilerek karar verilmelidir. [332]

Ergenlik döneminin öne çıkan ilgileri şöyle sıralanabilir:

a) Kişisel görünüşe gösterilen ilgiler.

b) Geleceğe yönelik planlara gösterilen ilgiler.

c) Sosyal faaliyetlere gösterilen ilgiler.

Bu ilgiler bu dönem içinde hızla azalabilir ve yerlerine yenileri gelebilir. [333]

Görülüyor ki zihinsel ve duygusal gelişimde olduğu gibi ilgilerde de bu dönemde sosyal hayat öne çıkmaktadır. Onun için çocuğun çevre ile ilişkileri çok hassas olarak düzenlenmelidir.

Çevreye müdahale çocukta güvensizlik oluşturacak boyutlara vardırılmamalıdır. Arkadaşlığın, çocuğun aile dışı ilişkilerinin temeli olduğu unutulmamalıdır. Bu yaşlarda çocuklar gruplar halinde, toplum davranışları dışına çıkmak ve böylece dikkat çekmek özentisi içinde olurlar. Grup içindeki fertlerle ortak kişilikler teşekkül ettirmeye ve bunu her tarafta göstermeye çalışırlar. Özgürlüğe kaçış ve kendine duyulan güven artmıştır. Bu bilinerek ergine daha özgür bir ortam sağlanmalı, fakat hiçbir zaman başıboş bırakılmamalıdır. Yoksa ortaya felaket denilebilecek sonuçlar çıkabilir.

Bu dönemde gençler toplumdaki çarpıklıkları acımasızca eleştirdiklerinden yaşanan gerçeklere aldırmadan tüm eşitsizliklerin kaldırılmasını isterler. Ergin, hürriyet ve hür düşünceye açık olduğu kadar bozulma ve yozlaşmalara da karşıdır. Onun bu güçlü eğilimi işlenmeli, iyi ve kötü kavramlarını onun nefsine yerleştirmekle yetinilmemeli, ona iyiliği yayma konusunda benimseyeceği roller verilmeli, bu konuda toplumla diyalogu sağlanmalıdır. Kulüp, dernek gibi çalışmalara teşvik edilmelidir.

Bu yaş döneminde görülen sonsuz sosyalleşme kabiliyeti yönetilerek gençler, spor faaliyetleri veya faydalı ekip çalışmaları ile doğru bir yöne kanalize edilebilir. Bu yolla fazla enerji de harcanmış olur. Spor dalı olarak Peygamberimizin yüzme, atıcılık, binicilik ve güreşi tavsiye ettiği unutulmamalıdır.

Toplumsallaşma eğitimi iyiliği emr, kötülükten nehyetmeye çalışmak tabanı üzerinde yükseltilmelidir. Yani çocuk artık, ulaştığı iyiyi yalnız kendisi yaşamakla yetinmemeli, başkalarına da tavsiye edecek seviyeye getirilmelidir. Böylece kendini aşma başkalarına yönelme hasleti de ortaya çıkacaktır.

Bu dönemde üzerinde önemle durulup yerleştirilmesi gereken bir başka haslet, sabırdır.

Sabır, çocuğun, kendisi ile ilgili rastgele isteklerine meyletmeyip faydasız şeylere karşı kendisini müdafaya kadir olmasıdır.[334]Bazanda sabır, musibet ve belalara karşı yapılır. Özellikle iyiyi ve iyiliği bilen ve bunu tavsiye eden çocuk, iyiliğin yapılmadığını gördüğü zaman çok üzülür. İyi ve güzelin özlemi içinde iken şahit olduğu bu ters tutum, onun çevreden kopmasına sebeb olabilir. İşte bu gibi durumlarda sabır hasleti, onun ters davranışlar yapmasının önüne geçer. Bu anlamda sabır, hoşgörünün temelidir. Böyle durumlara sabretmeye alışan bir çocuk ilerde hoşgörülü olabilecektir. Onun için sabretme alışkanlığı kazandırılırken hoşgörü özelliği kazandırılmaya da çalışılmalıdır.

Sabretmesini bilen çocuk hayatın hep istenildiği gibi gitmediğini, çoğu kere aklımızda olmayan durumların başa geldiğini öğrenecek ve bunlara karşı özgüvenini kaybetmeden karşı koymasını da öğrenecektir. Böylece engellemeler karşısında gerilemeden onları aşma çabasına girecek ve sonunda büyük ihtimalle başarılı olacaktır. Herşeyin mutlu sonla bitmeyeceğini öğrenen bir çocuk, düş kırıklıkları, korku ve gerilimle yaşamayı öğreneceği gibi, bunların üstesinden gelmenin de ancak sabırla mümkün olduğunu da öğrenmelidir. [335]

Gazali'ye göre, çocukluğunda gıda, süs ve oyun şehvetlerine karşı istekli olan çocuk, ergenlik çağına yaklaşırken meleklerin yardımı ile marifet ve maslahatı bilecek seviyeye gelir. İşte bu durumda şehvetlerin kötülüğünü anlar, fakat onları terke gücü yetmeyebilir. Bu sırada bir başka melek de şehvetleri yok etme husu-sunda ona güç kazandırır. Bu güce din güdüsü, nefsin şehvetlerine de heva (kapris) güdüsü denir. Sabır, şehvet güdüsü karşısında din güdüsünün sebat etmesinden ibarettir[336]

Çocuğun sosyal olgunluğuna gelince bu husus onun insanlarla ilişki kurması ve iletişim sağlamasıyla mümkündür. Kur'an açıkça sosyalleşme kavramını kullanmamakta, fakat insanlarla iletişim kurmakta temel öğeler olarak öne çıkan davranışlar üzerinde durmaktadır. Bunlar sırasıyla,

a) İnsanları küçümsemekten ve onlardan yüz çevirmekten kaçınma

b) Kibri terketme (mütevazi olma)

c)Davranışlarda tabiiliği ölçü alma, samimiyet gösterme

d) İnsanlarla konuşurken sesini alçaltmak, yüksek sesle konuşmaktan kaçınma ile ilgili hususlardır.

a) İnsanlarla iletişim kurmanın en önemli tabanı, onlara saygı gösterme, düşünce, söz ve davranışları ile onların kişiliklerini oldukları gibi kabul etmektir. Onları tahkir etme, küçümseme, ayıplama, kınama gibi tutumlar iletişimi engeller. Kur'an bu konuda çocuğun uyarılmasını istemekte, toplumsal bir varlık olarak insanın sosyal çevresini ancak bu gerçekle oluşturabileceğinin çocuğa hatırlatılmasını tavsiye eder.

İnsanları küçümseme, giderek çocukta alışkanlık haline dönüşürse, çocuğun çevre edinememesi gibi onun açısından çok olumsuz bir durumun ortaya çıkması tehlikesi mevcuttur. Çocuk çevre edinse bile bu şartlar altında çevrede sevilmeyen bir tip olacak; dolayısıyla da mutsuz olacaktır. Sosyal olgunluk için öncelikle bu tür bir davranışın önüne geçilmelidir.

b) İnsanlarla iletişimi sağlayabilmek için bu dönemde kazandırılacak bir diğer haslet de kibri terk etmek (tevazu) tir. Erginlik döneminde çocuğun toplumsanmasının önüne geçebilecek kötü huyların en etkilisi onun kibirli davranışlarda bulunmasıdır. Kibir, kişiye, diğer insanları kendinden aşağı derecede görmek gibi kötü bir alışkanlık kazandırır. Bu durum ise, insanlarla iyi ve güzel münasebet tesisini engeller. Böylece giderek çocuk toplum içinde yalnız kalabilir. Bundan dolayı çocuğun kibir kokan bütün davranışlarının önüne geçilmelidir.

Kibrin iki türlü tezahürü vardır.

1- İnsanlardan yüz çevirmek

2- Yeryüzünde böbürlenerek yürümek

Bu tavırlardan ilki özellikle yakın çevreye, ikincisi ise herkese karşı takınılır. Bunların önüne geçmek için çocuk, tanıdıkları ile münasebetlerini onlara değer verici davranışlar üzerine bina etmelidir.

Kibirli olmanın Türkçedeki karşılığı gururluluktur. Arapça kökenli olan gurur kelimesinin lügat anlamı aldanma, kendisini aldatmadır. Çok isabetli bir şekilde çalışan halk mantığı, kibirlilik halini insanın kendisini aldatması olarak görmüş ve bu durumlara ad olarak bu kelimeyi kullanmıştır.

Din eğitimi insanı kibirden korur. İnsanın ve tabiatın üstündeki yegane güç sahibinin Allah olduğunu, insanın gücünün ancak Allah'ın izni ile gerçekleştiğini, onun içinde oluşturarak ona alçak gönüllülüğü öğretir. Bu özellik ise insanı, diğer insanları daha iyi anlamaya götürür. Bu da giderek millet ve ırklar arasında barış ve mutluluğa yol açar.

Kibrin diğer şekli olan böbürlenmenin dış görünüşü, yürüyüşünde tabii

davranmamak, diğer insanları küçümseyici bir tavrı benimsemektir. Bu hususa da çocuğun eğitiminde özen gösterilerek çocuğun bu tutumu terk etmesi temin edilmelidir. Yürüyüşündeki davranış bozuklukları düzeltilmeli, kasılarak değil de rahat ve serbest yürüyüş, alışkanlık haline getirilmeli; böylece kibrin tezahürleri de çocuğun üzerinden atılmalıdır.

Kibrin temelinde ilim, ibadet, soy-sop, güzellik, mal, beden kuvveti ve makam gibi unsurlar bulunur.[337] Çocukta görülebilecek kibirli davranışlara bu çerçeve içinde yaklaşarak onun asıl sebeblerine inip bunların ortadan kaldırılmasına çalışılmalıdır. Kibrin önüne geçmek ise, insanın doğuşu, yaşayışı ve ölümü ile nasıl bir acziyet içinde olduğunu hissetmesi ile mümkündür. [338]

c) Bu dönemde kazandırılacak bir diğer haslet, tabiiliktir. Küçümsemeyi kibir ve azameti terk eden çocuğun davranışlarında tabii olması gerekir. Burada yürüyüş bir semboldür. Bütün davranışlarının tabii olmasına, yani nasıl ise öyle görünmeye alıştırılmalıdır. Kibirle yürümeyi terk ettirmenin yanısıra zelilane bir tavır takınmak da yasaklanmalıdır.

d) Tevazu ve tabiiliği takib eden bir diğer haslet olarak, sakin konuşmak tavsiye edilmekte, bağırmadan ve sert uslubtan kaçınması istenmektedir. İnsanlarla iletişimde ses tonu son derecede önemlidir. İnsanların tepkisini çekecek bir çok konu, ses tonunun ölçülü olması sebebiyle hüsnü kabul görmektedir. Buna mukabil en hoşa gidecek hususlar bile ses tonunun kabalığı sebebiyle reddedilebilmektedir. Bu konuda Ali İmran, 3/159 ayeti daha belirgin bir tesbitte bulunarak insanları uyarmaktadır.

Tevazu ve samimiyet hasletleri, çocukta görülmesi muhtemel olan şımarık hallerin de önüne geçer.

Bu dönemde çocuğa ahlakî davranışlar kazandırılmaya çalışılırken onların kendilerine hep yeni örnekler ve kahramanlar seçtiği unutulmamalıdır. Genç çevresinde daima "onun gibi olmak" istediği kişileri arar. Bulunca da özdeşleşme yaparak kişiliğine ona göre biçim verir. Daha sonra bu kişilikle çevrenin ekonomik ve sosyo-kültürel şartları arasında denge kurmak ister.[339] Gencin yöneldiği örnekler, günlük hayatta karşılaşılan şarkıcılar, futbolcular ve politika liderleri olabilir. Gençteki bu eğilim aslında bir özdeşleşme olayıdır, özdeşleşme, gençlik çağında aileden başlayarak çevreye doğru genişleyen bir alanda gencin bazı kişileri, düşünceleri ve kültürleri benimseme ve özümseme davranışıdır. Özdeşleşme bir yandan kişiliği oluştururken öbür yandan özerklik ve sorumluluğu biçimlendirir.[340]Bu yüzden gencin bu eğilimi kendisine tarihi

kişilikler gösterilerek yönlendirilebileceği gibi, bu konuda, yaşayan insanlardan, yakın çevre, akraba ve arkadaşlarından da yararlanılabilir. Normal fertlerde görülen bütün bu arayışlar, sonuçta iyi bütünleşmiş kişilikle olgun bir ferd ortaya çıkarır. Bunun başarılamaması, suç işleme, akıl hastalığı gibi durumlara yol açabilir. [341]

Görülüyor ki çocuk eğitimi onun yaşına, bedeni durumuna, zihni gelişmesine göre değişiklik göstermekte ve bu konuda ana ve babaya büyük görevler düşmektedir. Görevin büyüklüğü ve zorluğu oranında Allah katında ecrinin de o oranda çok olacağı aşikardır.

Çocuk eğitiminde çok önemli yeri olan, fakat ayetlerde üzerinde açıkça durulmayan tek nokta, çocuğun oyuna olan ihtiyacıdır. Modern eğitim çocuk eğitiminde oyunu çok öne çıkarmaktadır. Oyunu, Erikson'un ifadesiyle örnek durumlar oluşturarak tecrübeyle öğrenen ve hareket eden insan yeteneğinin çocuksal tarzda ortaya çıkışı[342] olarak tarif eden modern eğitim anlayışı, onu, çocuk için bir uğraş, öğrenme ve yapma aracı olarak görür. Oyunun bir alıştırma ve hayata hazırlama yönünden işlevini de vurgular. Kültürel değerlerin korunması ve çocuğa kazandırılması görevini de bir bakıma gene oyun üstlenmiştir. Bu açılardan oyunun çocuk eğitiminde önemli yeri vardır. Bu konuya Yusuf suresinde değinilmiştir.

"Ey babamız! Biz Yusufa karşı hayırhah (onun iyiliğini isteyen kişiler) olduğumuz halde onu, niçin bize emniyet etmiyorsun. Yarın onu bizimle beraber gönder de gezsin, oynasın. Biz onu herhalde koruruz. Babaları, "onu götürmeniz beni üzüyor. Siz farkına varmadan onu kurdun yemesinden korkarım." dedi." ***[343]***

Görüldüğü gibi Hz. Yusufa izin alabilmek için kardeşleri geçerli bir gerekçe olarak, onun oyuna olan ihtiyacını öne sürmektedirler. Babası da çocuğun oyuna olan ihtiyacını kabul etmiş, ona izin vermiş, fakat aşırı oyunun tehlikesine (kurt yemesi sembolü ile) kardeşlerinin dikkatini çekmiştir. Demek ki oyun çocuk için bir ihtiyaçtır. Çocuğun oynamasına izin verilirken oynanacak oyunun gayesiz olmamasına ve tüm vaktin oyuna tahsis edilmemesine özen gösterilecektir. Aynı zamanda, çocuk oyun oynarken, ana-baba çocuktan gaflette bulunmayacaklar, oyun sırasında onu kontrolleri altında tutacaklardır. Yoksa çocuk için çeşitli tehlikeler baş gösterebilir.

Ana-baba da hem çocuğun duygusal gelişimine katkısı, hem zihinsel ve motor gelişiminin bir parçası olarak çocuğun oyunlarına zaman zaman iştirak etmelidir. Onunla oynamak ve bundan zevk almak için önce onun fiziksel düzeyine inmeli,

eşya ve olaylara onun bakış açısı ile bakmaya çalışmalıdır. Bu tutum çocuk için hem öğrenme, hem de eğlence olacaktır. Zaman açısından da ana-babayı çok fazla oyalamayacaktır. Çünkü böyle oyunların yokluğunda çocukta ortaya çıkacak hırçınlık, ana-babanın daha çok vaktini alacaktır. Çocukla oyun oynamanın ana-babaya da önemli yararları vardır. Öncelikle çocuğunun ilgi yetenek ve biçim vericilik özelliklerini tanıyacak ve bundan sonraki eğitiminde bunları gözönünde bulunduracaktır. Diğer yönden kendisini tanımada da çocukla oynadığı oyunlar iyi bir araç olacaktır. Çocukla oyunun en önemli faydası, ana-baba ile çocuk arasında ömür boyu sürecek bir iletişimin kanallarını açacak olmasıdır. Böylece ana-baba onunla olmaktan, o da ana-baba ile olmaktan zevk ve keyf alacaktır. [344]

Ana-baba ile oynama isteği belirten bir çocuğa yapılabilecek en kötü muamele "işim var, niçin kendi kendine oynamıyor veya TV seyretmiyorsun?" demektir. Bu durumun onda, istenmediği yolunda duygular uyandıracağı kesindir. Baştan savma olarak düşündüğü bu duruma son vermek ve dikkat çekmek için hep istenmeyen işler yapacağı da kesindir.'[345]

Oyun zamanı olarak günün aynı saatlerinin tercih edilmesi tavsiye edilmektedir. Ayrıca oyunun tümü çocuğu yönlendirmek veya güdülemekle geçirilmemelidir. Bunun da sakıncaları vardır. Bu gibi durumlarda çocuk, savsaklanmış bir çocuk kadar kafası işlemez ve duygusuz olabilir. Onun için oyunlar, şakalar ve neşeli saçmalıklarla hafifletilmelidir. [346]

Çocuklarla oyun konusunda Rasulullah (S.A.V.)'m bir çok tatbikatı vardır. Gerek torunları ve gerekse ashabın çocukları ile çeşitli oyunlar oynadığına dair rivayetler mevcuttur. [347]

Kur'an, büyükler için oyun oynamayı uygun görmemiş, bu kelimeyi hep tezyifi manada kullanmıştır. Oyun hiç bir zaman tasvip veya teşvik edilmemiştir. Ancak Rasulullah (S.A.V.) büyükler için atma, binme, yüzme, yürüme ve hanımı ile eğlenme gibi faydalı oyunlara izin vermiştir. [348]

C. Çocuğu İyi Eğitmenin Sonuçları
(Ana-Baba Açısından Yararları):

Çocuğu iyi eğitip yetiştirme konusunda Yüce Allah, ana babayı sorumlu tutmuş ve böylesine zor bir görevi onlara yüklemiştir.

İnsan ömrü, uzun bir dönemi kapsamaktadır. Ve her dönemin kendine göre özellikleri vardır. Söz gelimi, çocukluk çağında bakım ve gözetime ihtiyaç hisseden insanoğlu, gençlik döneminde her türlü işi yapabilen ve her işin üstesinden gelen bir güce mâliktir. İhtiyarlık döneminde ise, tekrar bakım ve gözetime ihtiyaç hisseder. İşte bu değişmez kanun sebebi ile, insanın çocuğunu İyi yetiştirmesi bir zaruret olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanlar arasında bir ayırım gözetmeden genç ihtiyar, büyük küçük, âlim cahil bütün insanları mahlukatın en şereflisi ve en üstünü olarak kabul eden Kur'an-ı Kerim, bütün kainat içinde insana çok saygın bir yer vermektedir. Böylesine seçkin varlıklar olan insanoğlunun da, ömrünün her döneminde şerefi ile mütenasip bir şekilde yaşamasını istemektedir. Böyle bir hayatı, eli kolu tutuyorken, gücü kuvveti yerinde iken insan kendi imkanları ve kudreti ile yaşayabilir. Fakat bazı uzuvlarının, bedenî bazı fonksiyonlarını yerine getiremediği, dolayısı ile bakıma ve gözetime ihtiyaç hissettiği dönemlerde böyle bir hayatı kendi gücü ile yaşayamaz. İşte bu noktada ilgi bekler. Bakımı ile meşgul olacak kimselerin olmasına ihtiyaç hisseder. Bu konudaki tabiî yardımcıları ise, en yakınları, kendi çocukları olacaktır. Küçüklüğünde bakım ve gözetim konusunda ana babasının sorumluluğuna verilen çocuk, ana babasının ihtiyarlığında da onlara bakmakla yükümlüdür. Bu yükümlülüğün şuurunda olabilmesi için de çocuğun iyi yetiştirilmiş olması gerekmektedir. Yani çocuğa verilen iyi eğitim, çocukta ana babasına bakmak, onları gözetmek şuurunu kendiliğinden uyandıracaktır. Bu durumda çocuk ana-baba için Kur'an'ın ifadesiyle "Kurra tul ayn" [349]gözaydınlığı olacaktır. Böylece Allah Teâlâ'nın koyduğu sosyal düzen, bütün icapları ile işleyecek, insanoğlu ömrünün bu en zor dönemini şerefi ile mütenasip bir şekilde, bakım ve gözetim altında geçirecektir. Bu düzenin kurallarına uymayanlar-çocuğunu gerektiği gibi eğitmeyenler meyvelerinden de faydalanamayacaktır. Ömürlerinin sonunu huzur evi, ihtiyarlar yurdu gibi müesselerde geçirmek mecburiyetinde kalacaklardır. Halbuki yuvalar, bakımevleri, yetiştirme yurtları gibi kuruluşlar, insanın her zaman ihtiyaç hissettiği sıcak ilgi ve şefkati teminden uzaktır. Ancak zaruret halinde baş vurulacak müesseselerdir.

Kur'an-ı Kerim, çocuk eğitimi ile ihtiyarlayınca ana babanın bakımı arasındaki bu ilişkiye şöyle temas etmektedir. (Çocuğun ana-babaya karşı sorumlulukları anlatılırken bunlardan birisi olarak şöyle dua etmesi istenir):

"Rabbim! Küçükken beni yetiştirdikleri gibi sen de onlara merhamet et, de". ***[350]***

Bu âyette, Allah Teâlâ'nın ana babaya hem bu dünyada, hem ahirettte merhamet

etmesi ile onların çocuklarını iyi yetiştirmesi arasında bir sebep sonuç ilişkisi kuruluyor. Ve insanın küçükken eğitilmesi, Allan'ın lütuf ve rahmetinin sebebi olarak gösteriliyor. Yani bu rahmet ve lütfün sebebi olan çocuğun iyi eğitilmesi, aynı zamanda bu lütuf ve merhametin bu dünyadaki vasıtası şekline dönüşüyor. Küçükken bakım ve gözetime muhtaç olan çocuk, bu ihtiyacını karşılayan ana ve babasının, yaşlandıklarında bakım ve gözetim ihtiyacını yerine getiriyor. Böylece, çocuğun iyi yetiştirilmesi, ana babaya ihtiyarlayıp güçsüz düştüklerinde bakım ve gözetim külfetinin karşılanması ile sonuçlanıyor. [351] Eğer çocuk iyi yetiştirilmezse, bu külfeti karşılamayacağı için ana babanın bakım işi de aile içinde yerine getirilmeyecektir. Yani bu dünyada Allah'ın lütuf ve merhametine nail olamayacaklardır. Allah Teâlâ'nın çocuk eğitimi ile ana babanın lütuf ve merhamete nail olması arasında kurduğu bu özdeşliğe, çocuğu da -bu durumu dua ile beyan etmesi sebebiyle- iştirak ettirmesi, onun bu lütuf ve merhamete hem bu dünyada, hem de ahirette vesile olacağına işaret içindir. Aynı zamanda burada bir pratik terbiye kaidesi de öğretilmekte; çocuğa eğitim verilirken bu ruh halinin ve bu duygularının ona kazandırılmasına dikkat çekilmektedir. Yani çocuk büyüdüğünde ana ve babası için Allah'ın lütuf ve merhametini dileyecek bir psikolojik yapıya sahip olmalıdır. Çünkü iyi bir şekilde çocuk yetiştirmek, dört yönden Allah'a yakınlığı sağlar:

1. Evlat yetiştirmek suretiyle insan neslinin bekasını sağladığından,

2. Geride kendisine dua edecek birisini bıraktığından,

3. Ümmet-i Muhammed'i çoğalttığından,

4. Kendisinden önce ölen çocuğun şefaatine nail olacağından. [352]

İslamda ana ve baba hakkına verilen önem o kadar büyüktür ki, Allah'a şirk koşmamaktan hemen sonra gelen emir ana babaya itaattir. Onların kişiyi isyana sevkedecek olan istekleri hariç, her dediği yapılır.[353] Hatta kendileri kâfir bile olsalar, hürmetlerine devam etmek vaciptir. Onlara hizmeti kesmek, onların dediklerine itaat etmemek konusunda, "isteklerinde küfre sevk motifi bulunması" hariç, evlat için hiç bir mazeret geçerli değildir. Saygı konusunda ise o kadar ileri gidilmiştir ki, çocuktan onların dostlarına bile saygı göstermesi istenmiştir. Çünkü bu da ana babaya saygı cümlesindendir. [354]

Gene evladın ana babaya yararlarının önemini vurgulayan şu mealde âyetler vardır:

"Hakikat, o küfredenler yok mu, ne malları, ne evlatları kendilerinden Allah'ın

hiç bir azabını kabil değil gideremezler".[355]
Bu âyetlerde de, insanın her türlü felaket ve musibete karşı en çok güvenebileceği iki unsur olarak mal ve evlat zikredilmektedir. Yani Allah'ın azabını malınız ve evladınız bile sizden gideremecektir. Öyle ise bunların dışındaki hiç bir nimet de (güç, kuvvet, siyasî iktidar v.b.) bu azabı kabil değil gideremeyecektir. Ayetin mefhûm-u muhalifinden çıkan mânâ odur ki, eğer kişi küfür günahına girmemişse ve evladını da hayırlı yetiştirmişse, malını helal yoldan kazanmış ve hayra sevketmişse bunların kendisine büyük faydası olacaktır. Burada mevzu bahis olan Allah'ın azabına uğramak hadisesi, küfre giriş sebebi iledir. Şu halde küfürden kaçınan kişi kendisini cehennemden korumuş olur. [356]
Esasında fıtrî yaratılışını muhafaza eden ve menfi bir takım müdahalelere uğramamış bir evlat, kendi varlığının sebebi olan ana ve babasına itaatkarlığa meyyaldir. Onun bu fıtratı, ancak zor altında veya çevreden gelen menfi etkilerle değişebilir. İnsandaki bu tabiî yaratılış, Kur'an-ı Kerim'de Hz İsa'nın ağzından şöyle anlatılır:
"Beni anneme hürmetkar kıldı. Beni bir zorba, bir bedbaht olarak yaratmadı. [357]

İnsanın ana ve babasına hürmetkar olarak yaratıldığına işaret eden bu âyet, çocuk ile ana baba arasındaki ilişkilerde hürmetkârlığın yokluğu ortamını, çocuk için zorbalık ve bedbahtlıkla ifade etmektedir. Anasına babasına hürmet etmeyen çocuk, onların hukukuna da riayet etmemekte ve böylece zorbalık yapmaktadır. Zorba olan bir kişiye, kendi çocuklarının da zorba olarak davranacağını işaret için de, bu tip bir zorbalığın aslında bedbahtlıkla sonuçlanacağı ihtar edilmektedir. Çünkü insanın evladından hürmet görmemeye ve onun zorba davranışlarına mazur kalmaya bizzat kendisinin sebep olması, hakikaten bedbahtlığın ta kendisidir. Âyette bu duruma dikkat çekilmektedir.
Evladın dünya hayatındaki bu durumuna ve bu özelliğin, insanın gurur ve kibire kapılmasına bile yol açabileceğine işaret eden bir âyette de şöyle buyrulur:
"Bağına girdiğin zaman, Allah'ın dilediği olur. Allah'ın yardımı olmadan hiç bir kuvvet yoktur, demeli değil miydin? Malca ve evlatça beni kendinden az görüyorsun".[358]
Ayet, kişinin mal ve evlat sahibi olmasının onun gurura kapılmasına sebebiyet verebileceğini ve bu gurur sonucu güç ve kuvvet sahibi olmanın ancak Allah'ın yardımıyla mümkün olacağı gerçeğini bile unutturduğunu beyan etmektedir. Mal ve evladın insana güç ve kuvvet kazandırması konusunda kendisini

yanıltabilecek derecede, büyük bir güven sağlayacağına işaret edilmektedir.
Evlat yetiştirmenin ve onu güzel terbiye etmenin ahirette de insana sağlayacağı faydalar konusuna ise Rasulullah (S.A.V.) şöyle temas etmektedir.
"İnsan ölünce, kendisinin bütün amelleri kesilir. Şu üç şeyden amel kesilmeyip (lehine sevap) devam eder. "
1- Devam eden sadaka
2- Faydalanılan ilim
3 - Kendisine dua eden iyi evlat"[359]
Bütün bunları özetleyecek olursak, çocuk eğitimi görevinin yerine getirilmesinin en açık sonucu, ihtiyarlık döneminde insana sosyal nitelikli bir sigorta kazandırabilecek oluşudur. Böylece insan en güçsüz çağında bile insana yakışır, şeref ve haysiyeti ile mütenasip bir hayat sürdürebilir.[360]

D.Toplumda Çocuk Eğitimi

İnsanlar için vazgeçilmez bir önem taşıyan toplum ve toplum hayatının, çeşitli dünya görüşlerine göre bir çok tanımları yapılmış, bu tanımlar kendi aralarında tasnife tâbi tutulmuştur; büyük boy, orta boy ve küçük boy kuramlar ortaya çıkmıştır. Bu tarifleri yapan kimselerin iştirak edebilecekleri şekilde toplumu şöyle tarif edebiliriz:
Varlıklarını korumak ve sürdürebilmek, bir takım temel çıkarlarını gerçekleştirmek ve ihtiyaçlarını gidermek için iş bölümü yapan, her iki cinsten ve her yaştan bireylerden kurulu, izafî bir sürekliliği olan, ortak bir coğrafî yer ve kültüre sahip insanların arasındaki karmaşık ilişkiler bütünüdür.[361] Ortak kültürü din, dil, töre, hukuk ve içtimaî değerler meydana getirir. Karmaşık ilişkiler ise, kişilerin ve kurumların arasındaki sosyal münasebetler ağıdır. Bu ağ, bazan bir muamele ve usuller sistemi, bazan otorite ve karşılıklı yardımlar, bir çok gruplaşma ve bölünmeler şeklinde, bazan da insan davranışını kontrol ve hürriyetler sistemi olarak karşımıza çıkar. [362]
Ayrıca toplum hayatı, insandaki istidat ve kabiliyetlerin kuvveden (potansiyel halinden) fiile çıkaracak ve başarıya götürecek bir motivasyon temin eder. [363]
Çocuğun yetiştirilmesi ve onun ictimâileştirilmesinde en büyük sorumluluk ana ve babaya yüklenmiştir. Fakat çocuğun ictimâileştirilmesi (sosyalleştirme) olayı, yalnız aile çevresinin çizdiği sınırlar içinde kalmaz. Toplum çevresinde de devam eder. Yani toplum, çocuğun eğitiminde önemli bir faktör olarak rol oynar.

İnsanlar toplum hayatı yaşamak zorundadırlar. Bu şekilde bir hayat tarzı sürdürmek onlara yaratılış özelliği olarak verilmiştir, insanlar normal şartlar altında bunun dışına çıkamazlar. Tarih boyunca göstermiş olduğu kusur ve zulümler ne olursa olsun, cemiyet, hayatla ilgili her icraatta lüzumlu bir şarttır. [364]

İslam toplumunun yapısını hürriyet, eşitlik ve yardımlaşma esasına oturtan son dönem sadrazamlarından Prens Sait Halim Paşa, toplumsal hayat için öngördüğü hürriyeti insanların tabii bir hakkı olarak görür ve insanlardan beklenen şeyin "mümkün olduğu kadar fazla hürriyete layık olma ve ondan istifade etme" olduğunu söyler. Müslümanın hürriyetini kimse kısıtlayamaz. Onu sadece ferdin bireysel özellikleri sınırlar. Kendi kusuru ve liyakatsizliği hürriyetinin de sınırlarını tayin eder.

Hürriyet, bireysel yetenekler ve onların gelişmesine göre artar. Hiçbir zamanda bunların önüne geçmemelidir. Eğer hürriyetin derecesi, bireysel yeteneklerin önüne geçerse o zaman hürriyet, hürmete layık bir hak olmaktan çıkar. Başka bir istibdat şekli olarak karşımıza çıkar.

Eşitlikde toplumsal yapının temel esaslarındandır. Eşitliği bozan bireysel üstünlük, İslam esaslarını daha iyi anlamak ve daha güzel uygulamak suretiyle elde edilir. Bu yükseliş gene İslamî esaslara uygun olarak gerçekleştirilebilir.

Esasen cemiyetde bireysel özellik ve farklılıkların, hürriyetin genişlemesinin ve eşitlik içinde yükselmenin sebebi olduğunu bilir. Kendi refah ve saadetinin bu yükselişe bağlı olduğunun farkındadır. Bundan dolayı ona hürmet gösterir. Takdir eder.[365]

Bireysel farklılıklar sebebi ile hürriyeti genişleyen ve toplumsal ve ekonomik konumu yükselen kişilerle bu gelişmeyi sağlayamayan kişiler arasında derin uçurumlar oluşması ve böylece toplumsal dengenin bozulması tehlikesini de sosyal yardımlaşma (zekat, sadaka, kurban v.b. gibi) kurumları ile engelleyen İslam, bu tutumu ile toplumsal birliği daima birinci hedef olarak gözetmektedir.

Toplum hayatına ve onun temel esasına Kur'an şu ayetle temas eder.

"Ey insanlar! Doğrusu biz sizleri bir erkekle bir dişiden yarattık. Sizi milletler ve kabileler haline koyduk ki birbirinizi kolayca tanıyasınız." ***[366]***

Yukarıdaki âyette, insanlar için ideal hayat tarzının toplum (kabile-millet) hayatı olduğu belirtilmektedir. Ve bu tarz hayatın insanlara, tanışmak, yardımlaşmak, sevişmek ve güzel ahlak kaidelerini tatbik ederek daha güzel, daha büyük cemiyetler haline gelmek ve korunmak gibi bir takım avantajlar sağlayacağı

anlatılmaktadır.[367]
İnsanların bir arada yaşayabilmesinin zeminini, tanışma ve bilişme ile belirleyen bu ayet, bu tesbiti ile de kültürel birliğin önemini vurgulamaktadır. Toplum hayatında birlik ve beraberliğin sürmesi büyük ölçüde toplum kültürünün canlı olarak yaşanmasına bağlıdır. Bundan dolayı İslam hukukunda örf, bir hukuki delil olarak kabul edilmiş, böylece toplumsal hayatta, örfe itibar kazandırılmıştır.
Ayrıca Kur'an'da ahlakî iyiliği anlatmak için kullanılan ma'ruf kavramı, örf kelimesi ile aynı kökten gelen bir kelimedir. Kur'an doğrudan doğruya ma'rufu ahlakî iyinin karşılığı olarak kullanmakla, toplumun iyi kabul ettiği değerlerin iyilik özelliği taşıdığını da bildirmiş olmaktadır. Tabiatıyla bu kabulün sınırlarını da koymakta, örfü hiçbir zaman mutlak iyinin önüne geçirmemektedir.
Yeni yetişen nesillerle kültürün (sosyal düzenin) bağlantısını da şu ayetle vurgulamaktadır.
"İnsanlardan öyleleri vardır ki dünya hayatı hakkında söyledikleri senin hoşuna gider. Hatta böyleleri kalbinde olana (samimi olduğuna) Allah'ı şahit tutar. Halbuki o, hasımların en yamanıdır. "
O, iş başına geçtimi yeryüzünde ortalığı fesada vermek ekinleri (ekonomiyi) tahrib edip nesilleri bozmak için çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez." [368]
Bu ayetler doğrudan yeryüzünde bozgunculuk çıkaranları ele almakta, cilalı ve aldatıcı sözlerle çevresini kandıran bu kişilerin asıl hedeflerinin yeryüzünde fesad çıkarmak, ekonomiyi ve gençliği tahrib etmek olduğuna dikkatleri çekmektedir. [369]
Ayette toplumsal birliği ve düzeni bozma ile onun ekonominin ve yeni nesillerin arasındaki bağa işaret edilmekte, içtimaî verasetin sağlanmaması durumunda nesillerin de bozulacağına dikkat çekilmektedir.
Bütün bu karmaşık ilişkileri idame ettirmek için insanın o toplumdaki değerler manzumesini bilmesi ve benimsemesi gerekir.
Bu konuda toplumun, insan üzerinde büyük bir etkisi vardır. İnsan kendisini hiç bir şekilde bu etkiden koruyamaz. Çocukluk çağı ise, bu etkiye en fazla açık olunan dönemdir.
Bir toplumun yaşam biçimi o toplumdaki çocuk yetiştirme anlayışını ve yöntemlerini belirler. Gelenekler başta olmak üzere bir ülkenin ekonomisi, tarihi, coğrafyası, o toplumun ulusal kişilik yapısını oluşturur. Buna göre de toplumun yaşam biçimi oluşur. Çocuk eğitilirken, yaşanan bu hayat, eğitime de yön verir. Amerikan toplumunda çocuk bağımsız bir kişiliği, parayı ve başarıyı hedefleyen çalışmalar yapar. Gelenek ve asaleti umursamaz, yaşlılara karşı ilgisiz ve aile

bağları zayıf olarak yetişir. Buna karşılık doğu toplumları Amerikan değerlerini küçümser. Geleneğe bağlı, büyüklere saygılı bir nesil yetiştirmek ister. Aile bağları da son derece güçlüdür. Görülüyor ki yaşama tarzı değiştikçe eğitim de değişmektedir.

Bu manada karşıtlık gösteren eğitim tarzları arasında da üstünlük veya düşüklük aramak da yanlıştır. Her iki eğitim uygulamasının da olumlu ve olumsuz yönleri olabilir.[370]

İslam toplumunda kişilerle toplum arasındaki bu ilişkiler, bir çok âyete konu olmuş ve müslümanlara emirler verilmiş, yasaklar konmuştur. Meselâ, bir Hucurât suresi tamamı ile sosyal ilişkileri konu edinmiştir. Sûrenin ortasındaki bir âyette ise bu ilişkilerin esası ve toplumun var olabilme temeli vurgulanmıştır:

"Şüphesiz müminler birbirleri ile kardeştir." ***[371]***

Kardeşlik kaidesi, müslüman toplumun fertleri arasındaki benzerlik noktasıdır. Toplumun var olabilmesi için bütün fertlerin ve kurumların, o topluma birlikte mensup olma gerçeğini samimi olarak takdir ve kabul etmeleri gerekir. Eğer benzerlik ve benzerlik hissi olmazsa, cemiyet fertleri arasında birlikte mensubiyet, karşılıklı olarak hiç bir tasdike nail olamaz ve binaenaleyh cemiyet de mevcut olmaz. [372] İşte, böyle bir fikrin mensubu olan insanların toplumudur İslâm toplumu. Ve çocuk, işte böyle bir cemiyet tarafından toplumsanacak, bu cemiyetin değerleri ile bezenecektir. İslâm toplumunun genel karakteristiği budur. Bu kaide ile beraber bölgelere göre mevzîî olarak pek az farklı eğitim değerleri de olabilir. Ama bu farklılıklar, asıl kaidenin dayandığı temel espirinin ruhuna aykırı değildir. Çünkü her toplum, gerek fikrî, gerekse maddî ve manevî bakımdan insanoğlunun nasıl olması gerektiği hakkında belli bir ülkü edinir. Bu ülkü, belli bir noktaya kadar her fert için aynıdır. Bu noktadan sonra, özel çevrelere göre farklılaşabilir.

İslâm cemiyetinin temel istinatgahı olan kardeşlik kaidesi, nesep ve kan (soy) kardeşliğinden daha ileri bir noktada gerçekleşir. Kan kardeşi olan kişiler, aralarında, İslâm dininin mensubu olmakla oluşan din kardeşliği yoksa, birbirlerine varis olamazlar. Mesela kâfir kardeş müslüman kardeşe vâris olamaz.[373] Burada olduğu gibi, her hukukî ve sosyal ilişkide, din kardeşliği dâima kan (soy) kardeşliğine tercih edilmekte ve daha üstün tutulmaktadır. İşte çocuk böyle bir toplumun üyesi olacak şekilde yetiştirilmelidir.

Toplum ve yapısı hakkında bu ön bilgilerden sonra, toplumun fert üzerindeki etkilerine temas eden âyetleri görelim:

*"Ey Muhammedi Seni, sana vahyettikl erimiz den ayırıp başka bir şeyi bize karşı uydurman için uğraşırlar. O zaman seni dost edinirler. Sana sebat vermemiş olsa idik, and olsun ki az da olsa onlara meyledecektin. "**[374]***

Ayette kâfir toplumun baskısı karşısında, Rasûllah'ın bile neredeyse dayanma ve direnme gücünü kaybedip az da olsa onlara meyledecek bir ruh haline büründüğü belirtilmektedir. Bu noktada Allah Teâlâ'nın müdahalesi söz konusu edilmekte ve Rasululah'ın hak üzere sabit kaldığı açıklanmaktadır. Böylece kafirlerin baskısı, hile ve desiseleri etkisiz kalmış, Allah'ın himayesi sonucu Rasulullah onların teklifine meyletmeye yanaşmamıştır.

Günah işlemesine Allah tarafından mani olunan peygamberler bile, toplumun bu yoğun etkisinden kurtulamadığına göre, sıradan insanlar ve hele hele her türlü etkiye açık olan çocuklar, toplumun bu baskısını herkesten daha kuvvetle hisseder. Şurasını her zaman hatırda bulundurmak gerekir ki toplum, insanı kötü yönde etkileyebileceği gibi iyi yönde de etkileyebilir. Bundan dolayı çocuğun sosyal çevresini iyi insanlardan teşekkül ettirip, kötü huy ve âdet sahiplerinden temizlemek gerekir.

Fizik ve sosyal çevrelerin yetiştirici etkileri büyüktür. Hatta bu alanda girişilen ve deneysel temele dayanan çalışmalar, bu etkinin bundan önce farzedilenden daha büyük olduğunu ortaya koymuştur. Çevre, bir ferdin eğitimi üzerinde kuvvetli etki yapar. Ayrıca zekası, karakteri, ahlakı hatta kafatası biçimi üzerinde bile etkilidir.[375]

Kur'an-ı Kerim'de, toplumun bu etkisi menfi yönde olursa, fertlere o toplumun dışına çıkmak emredilmiştir. Hicret olayının esprisi budur.

"Nefislerine zulmederken canlarını alacağı kimselere melekler derler ki:

"Ne işte idiniz? "

"Biz yeryüzünde dinin emirlerini tatbikten âciz kimselerdik. "

"Allah'ın arzı geniş değilmi idi? Siz de hicret edeydiniz ya".[376]

Bu âyette, ancak hak olan fikir ve düşüncelerde toplumla uyum sağlanabileceği, eğer insanı toplum yanlış yola götürmek için etkiliyorsa o beldeden-hicrete mâlen ve bedenen gücü yetenler için hicret emredilmektedir. Yoksa mümin bir kişi, toplumla uyum sağlamak için fikir ve düşüncelerinden vazgeçme hakkına sahip değildir.

Hicretle ilgili bir başka âyet de şudur:

"Size ne oluyor ki Allah yolunda ve acz ü ızdırap içinde bırakılıp: Ey Rabbimiz; Bizi, ahalisi zalim olan şu memleketten kurtarıp çıkar. Bize tarafından bir sahip gönder. Bize katından bir yardımcı yolla diyen erkekler, kadınlar ve çocuklar

uğrunda düşmanla çarpışmıyorsunuz?" [377]
Bu âyette de, toplumla ters düşmenin etkisi ile fertlerin yerlerini ve yurtlarım terk etmeye can attıkları belirtiliyor. Fakat bu kişilere, toplumla uyum sağlayabilmek için düşüncelerinden fedakarlık yapma izni verilmiyor. Öyle ise, toplumsanma olayında toplumun her düşünce ve tutumu kabul edilmeyecek, bu davranışlar İslamın mihengine vurulup buna uygun olanlar kabul edilip benimsenecektir.
Gene bu âyetten, zor durumda bırakılan müslümanları bu durumdan kurtarmanın ve onlar üstündeki zulme mani olmaya çalışmanın bir vazife olarak diğer müslümanlara verildiği anlaşılmaktadır. [378]
İçinde yaşadığı toplumun düşüncelerinden başka fikirleri savunmak ve böylece topluma ters düşmenin insanı sürüklediği ruh hali, bir başka âyette şöyle anlatılmaktadır.
"Onların yüz çevirmesi sana ağır gelince eğer gücün yeri delmeye veya göğe merdiven dayamaya yetmiş olsa idi, onlara bir mucize göstermek isterdin. Allah dilese idi onları doğru yolda toplardı. Sakın bilmeyenlerden olma. [379]
Bu âyette de Rasulullah'ın, getirmiş olduğu son dinin esaslarına müşrik toplumun yüz çevirmesinden ne derece etkilendiği beyan edilmektedir. Bu duruma çok üzülen peygamberimiz, onları ikna için olağan üstü şeyleri gerçekleştirmek istemektedir. Ayrıca, âyette hidâyetin ancak Allah'tan olduğu ve bu gerçeği Rasulullah'ın bilmesi gerektiği beyan edilmekte; "Sakın bilmeyenlerden olma" diye de, onların bu durumundan etkilenip tahassür eden peygamberimizden, bu etkinin şiddetini yok etme gayesi gütmektedir. Ayrıca küfrün ortadan kalkmasını beklemenin sonuçsuz kalacağı da haber verilmektedir. [380]
Öyle ise insan ya topluma uymak, yahut toplumu kendine uydurmak yahut da hicret etmek durumundadır. Topluma uymak, toplumun değerlerini kabul etmek[381]ve kültürünü benimsemek, böylece o toplumda bir yer kazanıp onun bir üyesi haline gelmek -ki biz buna toplumsama, ictimaileşme, sosyalleşme, diyoruz- toplumun varlığını sürdürebilmesinin ön şartıdır. Diğer faydaları da şunlardır.
Toplumsama anarşiyi önler, toplum düzenini sağlar. Fertlerin topluma sadakat bağlan ile bağlanmasına sebep olur. Fert yönünden de toplumsamanın faydaları vardır. Fert üzerinde motivasyon (itkinlik) yaratır. Ferdin daha başarılı olma azim ve gayretini kamçılar. Ayrıca, fertlerdeki beğenilme duygusunun tatmini en

çok toplumsama yolu ile mümkün olur. [382]
Sosyal insan, belli bir çevrenin içinde yetiştirildiği ve ona alıştırıldığı için ve çevreyi dikkati almadan arzularının hiç birini gerçekleştiremeyeceği için bu çevreden kaçamaz. [383]
Buraya kadar, etkileşme açısından toplum ve fert münasebetlerini konu alan âyetler üzerinde durmaya çalıştık. Kur'an-ı Kerim toplumun olumsuz etkilerine maruz kalan fertlere gösterecekleri tepkinin sınırlarını ve mâhiyetini de belirtmiştir:
"Rahman'ın kulları yer yüzünde mütevazi yürürler. Bilgisizler kendilerine takıldıkları zaman onlara "selam" derler (güzel ve yumuşak söz söylerler)." ***[384]***
Yani, toplumun etkisine gösterilecek tepki daima yumuşak olmalı, hatta tepki niteliği taşımayıp karşısındakini etkileme gücüne sahip olmalı, bir eğitim değeri taşımalıdır. Çok yüce ve yüksek bir kişilik gerektiren bu tip davranışlar da ancak ideal kişiler (Rahman'ın kulları) tarafından gerçekleştirilebilir
Konu ile ilgili son âyetimiz, toplumun elde ettiği kültür değerleri ve bunları fertlerine empoze edip benimsetmek sureti ile geleceğin temellerini attığını anlatan şu âyet olacak:
"Verdikleri ile denemek için sizi yer yüzünün halifeleri kılan, kiminizi kiminize derecelerle üstün yapan O'dur. Doğrusu Rabbının cezalandırması sür'atlidir. Şüphesiz O bağışlar, merhamet eder". ***[385]***
Ayette, yeryüzünün sahipliği ve orada her türlü tasarruf yapma, hüküm verme hakkı insanlara, özellikle Muhammed ümmetine verilmiş olduğu ve bu fertlerin bir kısmının bazı özellikle diğerlerine üstün kılındığı belirtilmektedir. Bu usulün sebebi ise imtihan edilme olarak açıklanmaktadır. Bu imtihanın konusu ise Allah'ın bize verdiği mal, evlat ve makamlardır. Malını iyi kullanan toplumun gelecek yıllarda daha zengin olacağı, kötü kullananın ise fakirliğe düşeceği, evladını iyi terbiye eden toplumun gelecek nesillerinin daha iyi olacağı, daha müreffeh bir hayat yaşayacağı; bu terbiyeyi gerektiği şekilde vermeyenlerin yeni nesilerini ise felaketlerin beklediği anlatılmaktadır. Yani bugünkü toplum, nasıl geçmiş toplumların imtihanı sonucu bu durumda teşekkül etti ise, gelecek toplum da bu günkü toplumun imtihanı sonucuna göre teşekkül edecektir.[386]
Öyle ise toplum, hem malını iyi kullanmalı, hem çocuğunu iyi terbiye etmelidir. Malını iyi tasarruf etmeyeni fakr u zaruret, çocuğunu güzel bir şekilde eğitmeyeni ana baba saygısından yoksun, büyük küçük tanımaz, şefkat ve merhametten anlamaz nesiller beklemektedir. Allah'ın cezalandırmasının sür'atli

olması herhalde bu demektir. Maamafih yüce Allah, kullarına karşı gene de affedici ve merhametlidir.
Sonuç olarak diyebiliriz ki:
Toplum hayatı insanlar için vazgeçilmez bir hayat şeklidir. Her toplumun fertlerinin benzeyen noktaları olması gerekir. Toplum hayatı insanları çeşitli yönlerden etkiler. İnsanlar bu etkiden, toplumun içinde yaşadıkları sürece kendilerini kurtaramazlar. Şayet toplumla uyum sağlayamazlarsa, fertler için o toplumun dışına çıkmak bir zaruret haline gelir. Toplumun uygun olmayan davranışları, ancak güler yüz ve tatlı dille düzeltilebilir. Toplum sadece kendi kendini şekillendirmez, etkileme özelliğinden dolayı aynı zamanda gelecek nesillerin teşekkülünde de müessir olur.[387]

Sonuç

Bu çalışmamızda tesbit edebildiğimiz hususlar ise şöyle özetlenebilir:
1- Kur'an-ı Kerim'de çocuk eğitimi ile ilgili olan ayet sayısı bir hayli fazladır.
2- Bu ayetlerle gerek evlilik öncesi ve gerekse evlilik sonrası dönemler için eğitimle ilgili olarak esaslı ilkeler getirilmiştir.
3- Özellikle eğitim metodlarında, cezadan çok sevgi ve şefkate dayalı yollar tavsiye edilmiştir, (ki bu husus toplumumuza yeterince maledilememiştir. Bu gün otoriter eğitim metodlarının İslamdan kaynaklandığı yolunda yanlış bir anlayış, gerek halk, gerekse aydın kesim arasında, geniş bir taraftar kitlesi bulmuştur. "Eti senin kemiği benim", "kızını dövmeyen dizini döver", "Dayak cennetten çıkmadır" gibi sözlerde ifadesini bulan ve toplumumuzun ma'şerî eğitim anlayışını halk dilinde yansıtan, bu kabil telakkilerin, dinimizin eğitim anlayışına uygun düştüğünü söylemek, her halde mümkün değildir.)
4- Bazı yönlerden çağdaş pedagoji ile görüş birliği sergileyen Kuran, özellikle çocuk karşısında ana-babaya verdiği sorumluluk ve geniş yetki, programı eğitimin merkezine alması ve amaç belirlemesi gibi hususlarda günümüz eğitim anlayışlarından farklı ve daha gerçekçi bir yol takip etmektedir. Bu farklı tutum, eğitimde oyun faktörü konusunda da kendisini göstermektedir.
5- Kur'an-ı Kerim, biyolojik gelişimin zihin faaliyetleri ile olan bağlantısına işaret etmek suretiyle beslenme ve büyümenin eğitimle olan sıkı ilişkisini vurgulamaktadır.
6- Toplumumuzda tabu olarak kabul edilen, ana-baba ve çocuk üçgeninde bir eğitim konusu olarak üzerinde çok az durulan, cinsel eğitim ve problemlere çok rahat bir uslubla yaklaşan Kur'an-ı Kerim, bu tutumu ile müslümanlara, bu

konuda da örnek vererek ışık tutmaktadır.

7- Son olarak Kur'an'da gerek doğrudan çocuğun ve insanın eğitimini konu alan, gerekse eğitim maksadı ile yorumlanabilecek olan ayetler, psikolojinin verileri ile birleştirilerek ve toplumsal yapımıza göre biçimlendirilerek çocuğun psikolojik gelişimine uygun güzel bir eser ortaya konabilir.

Bu çalışma bu konuda sarfedilmiş bir mesaidir. İnşallah bunu başkaları tarafından yapılacak yeni çalışmalar takip edecektir. Gönül, insan psikolojisi dalında çalışmış, aynı zamanda da Kur'an'ı ve İslamı çok iyi bilen uzmanların bu konuda çalışma yapmasını arzu etmektedir. Bu çalışmaların yoğunlaştığı ve ürünlerini toplumun hizmetine sunduğu zaman toplumumuzun din eğitimi konusundaki problemleri büyük çapta çözülecektir. Hatta son dönemlerde kutuplaşan dindar-laik, alevî-sünnî gibi ayırımların keskinliklerini kaybetmesi ve esnek tutum ve tavır izleyenlerin sayısının çoğaltılması bile sağlanabilecektir. [388]

---

[1] F. Kanad, Kısaltılmış Pedogoji, s. 206

[2] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 32.

[3] P. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 94-95.

[4] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 33.

[5] P. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor muşunu^ s. 17.

[6] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 18

[7] M. Ersin, Eğitimde Psikolojinin Rolü c. II s. I

[8] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. V, s. 3383.

[9] XIX. yüzyılın ikinci yansında müsbet ilimler alanındaki gelişmeler eğitimin bedenî açıdan da incelenmesini ve büyüme olayını eğitimin temel olayı olarak değerlendirmiştir. Bu anlayış sonucu okul doktorluğu müessesesi kurulmuştur. Sağlık şartları, beslenme ve beden eğitimi çok daha geniş ölçüde hekimlik bilgisi i!e desteklenerek ele alınmıştır. Öymen H. Raşit, Eğitime Giriş, s. 55-56.

[10] 55 pus boyunda olan çocuklar 45 pus boyunda olanların çözebildiklerinden daha güç aritmetik problemlerini çözebilirler. Ve daha düzgün, süratli okuyabilirler. M. Ersin, Eğitimde Psikolojinin Rolü, c. I, s. 36-37.

[11] M. Ersin, a.g.e., c. I, s. 3.

[12] C. Savard, Çağdaş Pedagojiden Seçmeler, s. 125.

[13] C. Savard, a.g.e., s. 82.

[14] B. Bayraklı, İslamda Eğitim, s. 26.

[15] M. Ersin, Eğitimde Psikolojinin Rolü, c. I, s. 3.

[16] M. Vehbi, H. Beyan, c. IV, s. 3504.

[17] Yâsîn, 36/68.

[18] M. Vehbi, H. Beyan, c. XI, s. 4674.

[19] M. Çamdibi, Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali, s. 22.

[20] M. Ersin,Eğitimde Psikolojinin Rolü, c. I, s. 44

[21] Yusuf, 12/22; Kasas, 28/14

[22] Kemal çağı, 35. yaştır. Râzî Mefatih-ul-Ğayb, c. XVIII, s. 110.

[23] Bir başka ayette ise "daha çocukken ona hüküm verdik" 19/2 buyrulmaktadır. Fakat bu ifade doğumu, hafızası, kalp yumuşaklığı ve safiyeti, ölümü ve tekrar dirilişi ile hep istisnai bir durum arz eden Hz. Yahya için kullanılmaktadır. Bu özelliğin de ona has olması muhtemeldir.

[24] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. IV, s. 2854

[25] Feth, 48/25.

[26] M. Vehbi, H. Beyan, c. VIII. s. 5475.

[27] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 10-13.

[28] A.O. Özcan, Gelişim Psikolojisi, Ders Notlan, s. 1-2.

[29] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 613.

[30] A.T. Jersild, a.g.e., s. 610.

[31] M.E. Ay, Çocuklarımıza Allahı Nasıl Anlatalım, s. 58.

[32] Y. Konuk, Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi, s. 17.

[33] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 179-189.

[34] İ. Canan, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, s. 73.

[35] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 34; G. Jacquin, Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri, s. 49-133.

[36] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 189.

[37] Bakara, 2/233.

[38] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 189-190.

[39] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 190.

[40] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 190-191.

[41] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 191.

[42] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 191.

[43] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 191-192.

[44] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 58-99.

[45] Rasulullah (S.A.V.) torunlarının doğumunda kızı Fatma'ya ve Ümmü Süleyra'e "Benden evvel çocuğun ağzına bir şey koymayın." diye haber salmış, bu habere Hz. Hasan'ın doğumunda uyulmuş, Hz. Hüseyin'inkinde ise uyulmamıştır. Hz. Ali, Hz. Hasan'ın Hz. Hüseyin'e nazaran daha alim olmasını bu olaya

bağlamaktadır. İ. canan, H.P.S. Terbiye, s. 84.

[46] Saçı, necaseti ve doğum sırasında bulaşan pislik çocuktan temizlenir. İ. Canan, H.P.S. Terbiye s. 81.

[47] İ. Canan, H.P.S. Terbiye, s. 81.

[48] B. Bilgin, M. Selçuk, Din Öğretimi, s. 66.

[49] A. Yörükoğhı, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 79.

[50] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 38, 86.

[51] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 347

[52] D. Çüceloğlu, Yetişkin Çocuklar, s. 190.

[53] F. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 70-71.

[54] A. Ulvan, İslamda Aile Eğitimi, s. 84.

[55] Sahih'i Müslim, Selman b. Mugıre hadisi.

[56] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 182.

[57] M. Öcal, Din Öğretiminde Metodlar, s. 103.

[58] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 63.

[59] H. Yavuzer, Çocuk ve suç, s. 143.

[60] Ülkemizde söylenen ninniler için bak. A. ÇeİebioğIu, Türk Ninniler Hazinesi

[61] A. Kavaklı, Çocukluk Yaşlarında Büyüme ve Gelişme, s. 161.

[62] A. Çelebioğlu, Türk Ninniler Hazinesi, s. 9.

[63] M. îz, Tasavvuf, s. 113.

[64] A. Çelebioğlu, a.g.e., s. 9.

[65] A. Çelebioğlu, a.g.e., s. 10.

[66] A. Çelebioğlu, a.g.e., s. 40-41, 42, 43.

[67] B. Bilgin, M. Selçuk, Din Öğretimi, s. 67-68.

[68] Ş. Oğuzkan, G. Oral, Okul Öncesi Eğitim, s. 15, 60.

[69] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 41

[70] P. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 40.

[71] Ş. Oğuzkan, G. Oral, Okul Öncesi Eğitim, s. 60.

[72] Geniş bilgi için bak. A. Dodurgalı, İbn Sina Felsefesinde Eğitim, s. 15-155.

[73] O. Neyzi, L. Koç, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları, c. 1, s. 31

[74] O. Neyzi, L. Koç, a.g.e., c. I, s. 233.

[75] Bakara, 2/233.

[76] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. II, s. 796.

[77] M. Vehbi, H. Beyan, c. II, s. 417.

[78] Beyzavî, "fiilin haber olarak gelmesi bu vücûbiyete işaret eder. Kelime lafzan ihbar ise de mazıa itibarı ile emirdir. Ve bu emir, rızk babaya ait olduğundan, ana için menduptur. Eğer süt anne temin edilemezse veya çocuk başkasını emmezse o zaman anne emzirmekle yükümlüdür." der. M. Vehbi, H. Beyan, c. I, s. 418.

[79] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. II, s. 797.

[80] Bakara, 2/233.

[81] M. Vehbi, H. Beyan, c. I, s. 421

[82] M. Vehbi, aynı yer.

[83] Bakara, 2/233.

[84] Buradaki örften maksat, güleryüz ve tatlı dille ücreti noksansız vermektir. M. Vehbi, H. Beyan, c. I, s. 423

[85] M. Vehbi, aynı yer.

[86] O. Neyzi, L. Koç, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları, s. 237.

[87] O. Neyzi, L. Koç, a.g.e., s, 249.

[88] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 29.

[89] O. Neyzi, L. Koç, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları, s. 237.

[90] 1930 yıllarından itibaren ana sütü yerine yapay beslenme ile çocuklara gıda verme işi, öncelikle gelişmiş ülkelerde baş göstermiş ve gelişmekte olan ülkelere de sirayet etmiş, böylece tabii beslenme oranı giderek düşme göstermiştir. Fakat modern tıbbın ve tekniğin bütün imkanları kullanılarak yapılan ve ana sütüne göre son derece pahalı, bu endüstri mamalarının en mükemmelleri bile ana sütünün çok yönlü nitelikleri düzeyine ulaşamamıştır. Bunun üzerine 1970 yılından bu yana açılan kampanyalarla ana sütü ile çocuğu beslemek özendirilmiş, böylece, bütün dünyada çocuklarını emziren anne oranında önemli artışlar sağlanmıştır. Böylece, organizmanın gelişmesi için şart olan yeterli beslenme gerçekleştirilmiş ve çocuk için en iyi besin olan ana sütü tekrar devreye sokulmuştur. O. Neyzi, L. Koç, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları, s 234.

[91] A. Yörükoğlu, Ç- Ruh Sağlığı, s. 20.

[92] A. Yörükoğlu, a.g.e., s. 178.

[93] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 51

[94] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 20.

[95] F. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 49.

[96] A. Arnold, Çocuğunuz ve Oyun, s. 61-62

[97] Ş. Oğuzkan, G. Oral, Okul Öncesi Eğitim, s. 61.

[98] Guy Jacquin, Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri, s. 57.

[99] F. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 36.

[100] F. Dodson, a.g.e, s. 75-82.

[101] A. Yörükoğlu, Ç. Ruh Sağlığı, s. 19.

[102] G. Jacquin, Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri, s. 57.

[103] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 246.

[104] H. Yavuzer, Çocuk ve Suç, s. 133

[105] F. Dudson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 63-70.

[106] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 192-207.

[107] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 208.

[108] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 208.

[109] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 208.

[110] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 208.

[111] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 209.

[112] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 91-117

[113] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 87.

[114] H. Yavuzer, Çocuk ve Suç, s. 134; F. Dudson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 151.

[115] Ş. Oğuzkan, G. Oral, Okul Öncesi Eğitim, s. 56.

[116] D. Cüceloğlu, Yetişkin Çocuklar, s. 79.

[117] Guy Jacquin, Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri, s. 60.

[118] D. Cüceloğlu, Yetişkin Çocuklar, s. 191.

[119] İ. Canan, İbrahim, H.P.S. Terbiye, s. 101.

[120] S. Oğuzkan, G. Oral, Okul Öncesi Eğitim, s. 57.

[121] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 152.

[122] A. Jersild, a.g.e., s. 217.

[123] D. Cüceloğlu, Yetişkin Çocuklar, s. 190.

[124] Bu terimi yaratıcılık yerine kullanıyoruz. Yaratıcı kelimesinin insan için kullanılması İslam terim biliminde hoş karşılanmamaktadır. Bu kelimenin arapçası olan "halk" fiilinin Kur'an'da, insan için yaratılmış olanlardan başka bir şey meydana getirmek anlamında kullanılmış olması, bu manada kullanılmasının mahzurlu olmadığının delili olmasına rağmen, biz geleneğe uyarak yaratıcılığı kullanmadık. Bu özelliği "biçim vericilik" kelimesi ile karşılamayı daha uygun bulduk.

[125] F. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 252.

[126] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 92.

[127] Rum, 30/22.

[128] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 100.

[129] H. Yavuzer, Çocuk ve Suç, s. 135.

[130] Ş. Oğuzkan-G. Oral, Okul öncesi Eğitim, s. 51.

[131] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 50.

[132] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 497.

[133] A. Dodurgalı, Eğitim Sosyolojisi, s. 40-45.

[134] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 50.

[135] F. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 116.

[136] M. Çamdibi, Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali, s. 206.

[137] D. Cüceloğlu, Yetişkin Çocuklar, s. 191.

[138] G. Jacquin, Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri,

[139] A. Yörükoğlu, Çocukta Ruh Sağlığı, s. 168.

[140] F. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 154-158.

[141] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 119-127.

[142] H. Yavuzer, Çocuk ve Suç, s. 140.

[143] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 525

[144] H. Yavuzer, Çocuk ve Suç, s. 150.

[145] G. Jacquin, Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri, s. 51-52.

[146] T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 518

[147] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 46.

[148] Y. Konuk, Çocukta Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi, s. 43. M.E. Ay, Çocuklarımıza Allahı Nasıl Anlatalım?, s. 75.

[149] F. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 20.

[150] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 521.

[151] K. Yavuz, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s. 12

[152] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 80

[153] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 209-218.

[154] M.E. Ay, Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Tanıtalım, s. 66.

[155] M.E. Ay, a.g.e., s. 69.

[156] K. Yavuz, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s. 128-129

[157] K. Yavuz, Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s. 108.

[158] M. Selçuk, Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler, s. 79.

[159] M. Öztürk, "Din Eğitimi ve Çocuk Ruh Sağlığı", Türkiye T. Din Eğitimi Semineri, s. 207

[160] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 218-220.

[161] S. Akdeniz, Eğitim Psikolojisi, s. 69

[162] K. Yavuz, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi, s. 128.

[163] M. Selçuk, Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler, s. 79

[164] H. Yavuzer, Çocuk ve Suç, s. 134

[165] D. Cüceloğlu, Yetişkin Çocuklar, s. 192.

[166] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 220-221.

[167] M.E. Ay, Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım, s. 67

[168] B. Bilgin, M. Selçuk, Din Öğretimi, s. 68-70.

[169] M.E. Ay, Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım, s. 75-77

[170] İ. Canan, Kur'an'da Çocuk, s. 95.

[171] Bakara, 2/285-286 ayetleri gibi.

[172] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 612.

[173] Ebu Davut, Salat 26 Feyzul-Kadir, s. 521. Ahmed b. Hanbel, III, 404

[174] K. Yavuz, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s. 152.

[175] Buhari, Salat, 106.

[176] Heysemî, Mecma'u'z-Zevaid ve Menbau'l-Pevaid, c. IX, s. 182.

[177] Müslim, Mesacid, 42.

[178] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 609.

[179] Bu dönemde çocuğun okul için hazırlanması gerekir. Egosantrizmin etkisinde olan ve aile içinde herşeyin kendisi için yapıldığına inanan çocuk okul hayatında birdenbire bu düşüncelerinin gerçekleşmediği gerçeği ile karşı karşıya gelecektir. Bundan dolayı daha önceden okul hayatının bu özelliğine alıştırılmalıdır. Aksi takdirde okuldan nefret edebilir.

[180] M. Çamdibi, Şahsiyet Terbiyesi, s. 204.

[181] M. Çamdibi, a.g.e., s. 204; M. Ersin, Eğitimde Psikolojinin Rolü, s. 2.

[182] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 169.

[183] P. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 125-128.

[184] G. Jacquin, Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri, s. 78.

[185] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 53.

[186] F. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 239.

[187] Ali İmran, 3/134.

[188] F. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 239.

[189] F. Dodson, a.g.e., s. 240.

[190] Geniş bilgi için bak. A. Dodurgalı, Eğitim Sosyolojisi, s. 54-63.

[191] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 55.

[192] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 596-597.

[193] Oda arkadaşım rahmetli Dr. Nihat Engin'in bir çalışması olan Hüsn-Kubh kavramları ile ilgili bilgiyi rahmete vesile olması dileğiyle hiç müdahale etmeden bu bölüme aldım. Okuyucularımdan ruhu için bir fatiha bekliyorum.

[194] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 599.

[195] F. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 115.

[196] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 596.

[197] .T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 282.

[198] A. Arnold, Çocuğunuz ve Oyun, s. 28-29.

[199] A.T. Jersild, a.g.e., s. 304. Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 221-232.

[200] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 122.

[201] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 232.

[202] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 232.

[203] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 232-233.

[204] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 233.

[205] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 233.

[206] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 233.

[207] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 233.

[208] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 122-126.

[209] Bazı rivayetlerde yatakları ayırma yaşı on olarak zikredilir. İ. Canan, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, s. 308.

[210] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 54.

[211] H. Yavuzer, Çocuk ve Suç, s. 152.

[212] G. Jacquin, Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri, s. 82.

[213] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 610.

[214] B. Bilgin, M. Selçuk, Din Öğretimi, s. 73.

[215] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 123; M. Emin Ay, Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?, s. 75.

[216] K. Yavuz, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s. 136.

[217] G. Jacquin, Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri, s. 72.

[218] A.H. Akseki, İslam Dini, s. 72.

[219] Çocuk eğitiminde namazın yerine işaret eden diğer ayetler, İbrahim, 14/40, Taha, 20/132.

[220] M.E. Ay, Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım, s. 35.

[221] M. Çamdibi, Din Eğitiminin Temel Meseleleri, s. 57.

[222] M. Çamdibi, a.g.e., s. 57.

[223] D. Cüceloğlu Yetişkin Çocuklar, s. 136-137.

[224] Y. Konuk, Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi, s. 47.

[225] B. Bilgin, Din Öğretimi, s. 88.

[226] Buhari, Salat 106, Müslim, Mesacid, 42.

[227] Maun, 107/4-5.

[228] Ebu Davud, Salat, 26. Ahmed b. Hanbel, III, 404.

[229] B. Topaloğlu, Kelam İlmi, s. 66.

[230] Fatiha, 1/4.

[231] M. Çamdibi, Din Eğitiminin Teme] Meseleleri, s. 67.

[232] M. Ersin, Eğitimde Psikolojinin Roiü, s. 11-12

[233] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 54.

[234] Ankebut, 29/45.

[235] Y. Konuk, Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi, s. 83.

[236] M. Selçuk, Çocuk Eğitiminde Dini Motifler, s. 102.

[237] Feyz'ül-Kadir, s. 521

[238] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 127-129.

[239] M.E. Ay, Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükafat ve Ceza, s. 89-90.

[240] Maun, 107/4-7.

[241] S. Ateş, Yüce Kur'an'm Çağdaş Tefsiri, c. 11, s. 120.

[242] Ebu Davut, Hudud, 16; Tirmizi, Hudud, 1; Ahmed b. Hanbel, 1, 116.

[243] M.E. Ay, Din Eğitim ve Öğretiminde Mükafat ve Ceza, s. 45

[244] M. Çamdibi, Şahsiyet Terbiyesi, s. 231.

[245] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 54.

[246] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 64.

[247] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. İ68.

[248] M. Selçuk, Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler, s. 97.

[249] S. Halim Paşa, Buhranlarımız, s. 207-208.

[250] Bu konuda marifet yayınlarından çıkan Esmâ-i Hüsna (Doç. Dr. Metin Yurdagür) adlı kitaptan yararlanılabilinir.

[251] B. Bilgin, M. Selçuk, Din Öğretimi, s. 74.

[252] Gazali, İhya, 5. kitap, 3. bab, c. II, s. 553.

[253] M. Vehbi, H. Beyan, c. XI, s. 4321.

[254] Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 24-34. N. Razon Çalışan Anne ve Çocuk s. 11-15

[255] B. Bilgin, M. Selçuk, Din Öğretimi, s. 73.

[256] M. Ersin, Eğitimde Psikolojinin Rolü, c. II, s, 8.

[257] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 233-252.

[258] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 252.

[259] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 252.

[260] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 252-253.

[261] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 253.

[262] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 282-306.

[263] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 277.

[264] Guy, Jacquin, Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri, s. 123.

[265] B. Bilgin, M. Selçuk, Din Öğretimi, s. 74.

[266] Guy, Jacquin, Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri, s. 124, B. Bilgin, M. Selçuk, a.g.e., s. 75.

[267] B. Bilgin, M. Selçuk, Din Öğretimi, s. 75.

[268] B. Bilgin, M. Selçuk, Din Öğretimi, s. 75.

[269] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 610.

[270] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 269-270.

[271] S. Akdeniz, Eğitim Psikolojisi, s. 72-73

[272] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 253-256.

[273] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 279.

[274] M. Çamdibi, Şahsiyet Terbiyesi, s. 113.

[275] N. el-Attas, İslami Eğitim, s. 17.

[276] Ş. Oğuzkan, G. Oral, Okul Öncesi Eğitim, s. 13.

[277] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 6-7

[278] M. Çamdibi, Şahsiyet Terbiyesi, s. 15

[279] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 7.

[280] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 256-258.

[281] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 258.

[282] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 258-259.

[283] M. Çamdibi, Din Eğitiminin Temel Meseleleri, s. 61.

[284] Ahzap, 33/71.

[285] Beled, 90/8-10.

[286] M. Vehbi, H. Beyan, c. XV, s. 6456.

[287] Şems, 91/8.

[288] Âyetteki fucur'dan maksat, fiilin taşıdığı kötülük, takvadan maksat ise, iyilik özelliğidir. Buna göre ayet: İyilik ve kötülüğü insana İlham ettik, dolayısıyla iyilik yapmasını, kötülükten kaçınmasını telkin ettik." manasındadır. (H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. VIII, s. 5858.

[289] İnsan, 76/2-3.

[290] F. Razî, Tefsir-Kebir, c. XXX, s. 238.

[291] Kıyame, 75/36.

[292] Bakara, 2/286.

[293] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 259-261.

[294] Ö. Köknel, K. Özuğurlu, Tıbta Ruhbilim, s. 7; A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh sağlığı, s. 174.

[295] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 136-137

[296] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 174-176

[297] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 144.

[298] İ. Canan, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, s. 307.

[299] İ. Canan, a.g.e., s. 318.

[300] A. Yörükoğlu, a.g.e., s. 180-181; F. Dudson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s-178.

[301] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 182-183.

[302] P. Dodson, Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?, s. 171-172.

[303] Yusuf, 12/24.

[304] Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali, s. 237.

[305] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 283-284.

[306] İ. Canan, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, s. 317.

[307] M. Raşid Belgesoy, Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuk, s. 94.

[308] Bak. Nisa, 4/1-37.

[309] Nisa, 4/27-28.

[310] M. Vehbi, H. Beyan, c. III, s. 900.

[311] Nur, 24/58-59.

[312] Tıpkı küçük yaşta çocuğa namazı öğretmek gibi. Bilindiği gibi namaza ısındırmak için çocuğa namaz kıldırmak, namazla ilgili bilgiler vermek ana babanın görevlerindendir. Çocuk namaz kılmazsa sorumlu değillerdir. Ana baba namazı Öğretmezse sorumlu olurlar. M. Vehbi, H. Beyan, c. IX. s.3766.

[313] Nur, 24/59.

[314] Bakara, 2/222.

[315] K. Kerim ve Açıklamalı Meali, s. 34.

[316] K. Ansan, Kadın Hastalıkları, s. 105.

[317] Hayız kanaması başlayan gen kızlarımızın birçoğu bu hususta ki bilgisizliği sebebiyle kanser olduğu vehmine kapılabilmektedir. İ.Canan H. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, s. 317.

[318] K. Ansan, a.g.e., s. 107. H.Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, e. I, s. 107; M. Vebi, H. Beyan, C. I, s. 390

[319] K. Ansan, Kadın Hastalıkları, s. 102.

[320] M. Vehbi, H. Beyan, C. I, s. 390.

[321] H. Yazır, H. Dini K. Dili, C. II, s. 777.

[322] Bakara, 2/223.

[323] M. Vehbi Ef-, H. Beyan, c. I, s. 393-394.

[324] Ayette geçen, "kendinizi Önceden hazırlayın" ibaresine bazı müfessirler amel-i salih yapmak, haramdan nefsi korumak gibi manalar vermektedirler. Bak. H. Dini K. Dili, C. II, s. 777. H. Beyan, C. I, s. 394. Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 261-269.

[325] M. Ergin, Eğitimde Psikolojinin Rolü, c. II, s. 13-14.

[326] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 270.

[327] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 284

[328] H. Yavuzer, a.g.e., s. 286-287

[329] A. Yörükoğlu, Ç. Ruh Sağlığı, s. 64-65.

[330] H. Yavuzer, Çocuk ve Suç, s. 166-170.

[331] A. Arnold, Çocuğunuz ve Oyun, s. 32.

[332] Bu konuda bak. A. Dodurgalı, Eğitim Sosyolojisi, s. 136.

[333] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 308.

[334] Kınalızade, Ahlâk-ı Alâ'i, s. 105

[335] A. Arnold, Çocuğunuz ve Oyun, s. 42.

[336] M. Çamdibi, Şahsiyet Terbiyesi, s. 229.

[337] Kınalızade, Ahlâk-ı Alâ'i, s. 191

[338] Kınalızade, a.g.e., s. 192.

[339] H. Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 293

[340] H. Yavuzer, Çocuk ve Suç, s. 182.

[341] S. Akdeniz, Eğitim Psikolojisi, s. 74.

[342] A. Arnold, Çocuğunuz ve Oyun, s. 7

[343] Yusuf, 12/11-13.

[344] A. Arnold, Çocuğunuz ve Oyun, s. 13-14.

[345] A. Arnold, a.g.e., s. 15.

[346] A. Arnold, a.g.e., s. 18-19.

[347] Geniş bilgi için bak. İ. Canan, Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, s. 251-253. 5

[348] Canan, Kur'an'da Çocuk, s. 136.

Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 271-279.

[349] Furkan, 25/4; Kasas, 28/9.

[350] İsra, 17/24.

[351] M. Vehbi, H. Beyan, c. VII, s. 2969.

[352] Gazali, Ihyâ, 2. Kitap, 1. Bab, c. 11, s. 67.

[353] A.H. Akseki, İslam Dini, s. 265.

[354] Ö.N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s. 466.

[355] Al-i İmran, 3/10, 116.

[356] M. Vehbi, H. Beyan, c. II, s. 550.

[357] Meryem, 19/32.

[358] Kehf, 18/39.

[359] M. Sofuoğlu, Sahih-i Müslim ve Tercemesi, c. V, s. 183.

[360] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 279.283.

[361] Y. Berker, Sosyoloji Ders Notları, s. 5.

[362] M. iver, R. Page, Cemiyet, s- 9.

[363] I.Canan, Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, S. 146.

[364] M. iver, R. Page, Cemiyet, s. 9.

[365] S. Halim Paşa, Buhranlarımız, s. 209-210.

[366] Hucurat, 49/13.

[367] H. Yazır, H. Dini K- Dili, c. VI, s. 4478.

[368] Bakara, 2/204-205.

[369] Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, s. 6.

[370] A. Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s. 132-135.

[371] Hucurât, 49/10.

[372] M. iver, R. Page, Cemiyet, s. 12.

[373] M. Vehbi, H. Beyan, c. XIV, s. 5496.

[374] İsra, 17/73-74.

[375] C. Savard, Çağdaş Pedagojiden Seçmeler, s. 12.

[376] Nisa, 4/97.

[377] Nisa, 4/75.

[378] M. Vehbi, H. Beyan, c. III, s. 978.

[379] En'am, 6/35.

[380] M. Vehbi, H. Beyan, c. IV, s. 1409.

[381] İ. Canan, Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, s. 146

[382] S. Akdeniz, Toplumumuz ve Eğitimimiz, s. 32

[383] M. iver R. Page, Cemiyet, s. 132.

[384] Purkan, 25/63.

[385] Enam, 6/165.

[386] H. Yazır, H. Dini K. Dili, c. III, s. 2116.

[387] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 284-292.

[388] Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İfav Yayınları: 293-294.

İSLAM’DA ÇOCUK BAKIMI VE TERBİYESİ
Önsöz
Kitabın Yazılış Gayesi

İSLAM’DA ÇOCUK BAKIMI VE TERBİYESİ

Önsöz

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla başlar ve sadece Ondan yardım dileriz.
Hamd; yüce ve ulu, hilm ve kerem sahibi, bağışlayıcı ve merhamet eden Allah'a aittir.
Alemlerin Rabb'i, Rahman, Rahim ve ceza gününün sahibi olan Allah'a hamd olsun.
O, insanı süzme bir çamurdan yarattı, sonra onu sperma olarak sağlam bir karar yerine koydu. Sonra sperma? görenler için siyah bir embrio'ya çevirdi. Sonra embrio'yo mudğa (bir çiğnem et parçası) ya çevirdi. Sonra mudğayı bu sağlam binanın, üzerinde duracağı bir temel olması için; miktar, şekil ve faydaları farklı farklı olan kemikler haline getirdi. Sonra kemiklere et giydirdi ki, onun için bu, giyilen bir elbise gibidir. Daha sonra onu bambaşka bir yaratık yaptı. Yaratanların en güzeli Allah, ne yücedir!
Gücü her şeyi kuşatan, işleri evirip çevirmek sureti yaratıkları hususundaki dileği gerçekleşen, göklerin ve yerin tek sahibi olan Allah, tüm eksikliklerden münezzehtir. "Dilediğini yaratır. Dilediğine dişiler bahşeder dilediğine erkekler bahşeder." [1]
Yüce ve ulu, ilim kerem sahibi, işiten, gören ve ilim sahibi olan Allah'ın şanı ne yücedir! "*Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur. O'ndan başka ilâh yoktur. Güçlüdür, hikmet sahibidir.*" [2]
Şehadet ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir, ortağı yoktur. Dengi ve benzeri olmaktan münezzehtir. Ortak ve yardımcısı yoktur. Yaratıklarına benzemekten O'nu tenzih ederim. Hülasa, "*Zatına benzer hiç bir şey yoktur. O; işitendir, görendir.*" [3]
Yine şehadet ederim ki; Hz. Muhammed (s.a.v.) O'nun seçilmiş kulu ve elçisi, vahyini indirdiği emin kulu ve kullarına karşı hüccetidir. Onu; alemlere rahmet, salih amel işleyenlere önder, Allah yolunun yolcuları için dosdoğru bir yol ve tüm kullara karşı bir beyyine olarak göndermiştir. Onunla sapıklıktan hidâyete iletmiş, onunla cehaletten kurtarıp bilgiye ulaştırmış, azlıktan sonra onunla çoğaltmış, zilletten sonra onunla aziz kılmış ve fakirlikten sonra onunla zenginleştirmiştir. Onun risaleti sayesinde görmeyen gözleri, işitmeyen kulakları ve örtülü kalpleri açmıştır. O elçi de risalet vazifesini tebliğ etmiş, emaneti

yerine ulaştırmış ve ümmete nasihatte bulunmuştur. Böylece, ahkâmın yolları belirginleşti. İslâm kanunları galip gelerek Rahman'ın hizbi aziz; şeytanın hizbi ise zelil oldu. Zamanın yüzü güzellikten parlayarak karanlıklar nura dönüştü. Bütün şaşkınlar hidâyete kavuştu. Allah'ın meleklerinin, nebilerinin rasullerinin ve tüm inanan kullarının salat ve selâmı O'na olsun. Nitekim Allah bizleri O'na yöneltmiş, O'nu tanıtmış ve O'na çağırmıştır.
Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi O'nun üzerine olsun.
Şüphesiz ki yüce Allah, insanla ilgili olarak, bu dünyaya çıkışından, karar yurdunda yerleşmesine kadar çeşitli hükümler ortaya koymuştur.
İnsan bundan önce üç karanlık içerisinde iken de kader ile ilgili hükümleri kendi hakkında geçerliydi ve kendisine ulaşmaktaydı. Annesinden ayrıldığı vakit, emir ve yasaklarla ilgili hükümler kendisine taalluk etmiştir. Anne-baba veya çocuğun terbiye ve bakımında onların yerini tutan kişiler, bu emirlerle muhatap olmuşlardır. Yüce Allah'ın çocuklara bakmakla yükümlü olan kişilere-kefâleti altında olduğu müddetçe-çocukla ilgili olarak emretmiş olduğu bir takım hükümleri vardır. Bu emirlere muhatap olan çocuk değil, ona bakmakla yükümlü olan şahıstır. Nihayet çocuk mükellefiyet sınırına ulaşınca, bu hükümler kendisine taalluk ederek yaptıklarından sorumlu tutulur, ya kafir ya da müslüman hükümleriyle muhatap olur. Ardından da, ya bahtiyarların menzilleri ya da bedbahtların yurdu için kendisini hazırlamaya başlar, ehlinden yazıldığı yurda doğru gece ve gündüzden mesafeleri onun için dürülür ve kısaltılır. Bu süreci katetme aşamasında, o yurda götürecek sebepler onun için kolaylaştırılır ve kendisine amel işleme fırsatı verilir. Yolculuğunun en son aşamasına ulaşınca, buradan, kendisi yaratılmadan önce inşa edilmiş olan meskenine şöyle bir bakar: Ya bahtsızlık evi, ya da saadet menzili... İşte burada, omuzundaki yolculuk asasını bırakır, menziline yerleşir ve nihayet, ya adelet yurdu ya da bedbahtlık yurdu onun varacağı yer olur. [4]

Kitabın Yazılış Gayesi

Bu kitapta, doğumundan itibaren büyüyünceye dek çocukla ilgili hükümleri açıklamayı hedefledik: Çocuğun akika kurbanı ve bununla ilgili hükümler, başının tıraş edilmesi, isminin verilmesi, sünnet edilmesi, bevlinin hükmü, kulağının delinmesi... Ayrıca eğitimiyle ilgili hükümler ve sperma oluşundan itibaren, cennet veya cehenneme varıp yerleşmesine kadar geçirdiği merhaleler... Böylece, kendi sahasında faydalı, başka kitaplarda hemen hemen bulunmayan şu yararlı bilgileri kapsayan bir kitap ortaya çıkmış oldu:

“Şaheser tefsir nükteleri,
“Bilinmesine, illetlerinin zikredilmesine ve çelişkili görünenlerinin te'lif edilmesine ihtiyaç duyulan hadisler,
“Elde edilmesi hemen hemen mümkün olmayan fıkhi meseleler,
“Mutlaka bilinmesi gereken tıbbi bilgiler...
Netice olarak bu kitap; okuyucusuna fayda veren, kendisine bakan kimsenin hoşuna giden, hem dünya ve hem de ahiret için faydalı olan bir kitaptır. Kendisine çocuk nimeti lütfedilen her insan, bu kitabın içerdiği bilgilere ihtiyaç duyar.
Doğruluğu sadece Allah'tan isterim. Hidayet yollarına muvaffak etmesini yalnızca O'ndan niyaz ederim. Çünkü O; kerimdir, cömerttir. Bu kitaba
"Tuhfetu'l-Mevdûd Biahkami'l-Mevlûd"
(Çocuk Ahkamıyla İlgili Dosta Verilen Hediye)
Adını verdim, yüce Allah'tan bu çalışmamı, kerem sahibi zatına halis kılmasını temenni ederim. O, bize yeter,
ne güzel vekildir O.
Bu kitap, 17 bölümden oluşmaktadır:

1. Çocuk sahibi olmayı arzu etmenin müstehap oluşu,

2. Allah'ın lütfetmiş olduğu kız çocuklarından hoşlanmamanın mekruh oluşu,

3. Çocuğu olan kimseye, bunu müjdelemenin müstâhap oluşu,

4. Çocuğun kulağına ezan ve kamet okumanın müstâhap oluşu,

5. Çocuğa tahnik yapmanın müstâhap oluşu,

6. Akika kurbanı ve ilgili hükümler, farz olup olmadığı konusundaki ihtilafın zikredilmesi ve tabiun'un delilleri,

7. Başının tıraş edilerek saçı ağırlığınca sadakanın verilmesi,

8. Çocuğa isim verilmesi, bunun vakti ve farz oluşu,

9. Çocuğun sünnet edilmesi ve sünnetle ilgili hükümler,

10. Erkek ve kız çocuğun kulaklarının delinmesi ve bunun hükmü,

11. Süt emmekte olan ve henüz yemek yemeyen erkek ve kız çocukların bevlinin (idrarının) hükmü,

12. Emzikli çocukların tükürük ve salyasının hükmü, temiz mi yoksa pis mi olduğunun açıklanması (çünkü çok kusmasına rağmen bebeğin ağzı yıkanmaz),

13. Elbisesinin temizlik durumu bilinmese dahi, namaz esnasında çocuk taşımanın caiz oluşu,

14. Çocuğu ve eşi öpmenin müstehap oluşu,

15.Çocukları terbiye etme, onlara ilim öğretme ve aralarında adaletli

davranmanın farz oluşu,

16. Çocuk terbiyesi konusunda faydalı bilgiler,

17. Sperma oluşundan itibaren, cennet veya cehennem'e girinceye kadar çocuğun geçirdiği aşamalar. [5]

---

[1] Şûra: 49

[2] Âl-i İmrân: 6

[3] Şûra: 11

[4] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 7-10.

[5] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 11-13.

ÇOCUK SAHİBİ OLMAYI ARZU ETMENİN MÜSTEHAP OLUŞU
Çocuk Sahibi Olmayı Teşvik Eden Hadisler:
Aile Efradının Az veya Çok Oluşu

ÇOCUK SAHİBİ OLMAYI ARZU ETMENİN MÜSTEHAP OLUŞU

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:
"*Artık onlara (hanımlarınıza) yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazdığını talep edin*". [1]
Şu'be'nin Hakem'den rivayetine göre Mücahid, bu ayetteki "*Allah'ın yazdığı şey*" in çocuk olduğunu söylemiştir. Ayrıca Hakem, İkrime, Hasan Basri, Süddi ve Dahhak da aynı görüştedirler.
Bu rivayetler içerisinde isnadı Rasulullah (s.a.v)'e en yakın olan rivayet şudur:
"Muhammed b. Sa'd, babasından, o da amcasından, o da babasından, o da babasından rivayet ettiğine göre İbn-i Abbas bu ayette kasdedilen şeyin çocuk olduğunu söylemiştir.
İbn Zeyd ise bundan maksadın cinsi münasebet olduğu görüşündedir.
Katâde "Allah'ın sizin için yazdığı ruhsatı isteyiniz" demiştir.
Yine İbn Abbas'tan başka bir rivayete göre, bundan maksadın, Kadir Gecesi olduğunu söylemiştir.
Meseleyi derinliğine ele alacak olursak diyebiliriz ki; cinsi münasebette bulunan bir kişide neredeyse aklına başka bir şey gelmeyecek derecede ihtiyacını giderme ve şehvet düşüncesi ağır basmaktadır. Bundan dolayı yüce Allah, oruç gecesi fecrin doğuşuna dek cinsi münasebeti mübâh kılmak suretiyle ümmetin yükünü hafifletirken, onları irşad edip yönlendirdi ki, bu tür lezzetlerde sırf kendi rızasını talep etsinler, yanlızca şehvet düşüncesiyle onlara yaklaşmayıp, bilâkis bununla Allah'ın kendilerine takdir buyurduğu ecri ve kendi bellerinden çıkan, Allah'a kulluk edip, O'na hiç bir şeyi ortak koşmayacak çocuğu istesinler ve Allah'ın kendilerine helâl kıldığı ruhsatları, bunların kabul edilmesini sevmesinden hareketle arzu etsinler. Zira Allah, kulun günah işlemesini nasıl kerih görüyorsa, verdiği ruhsatlarla amel etmesinden de öylece hoşlanır.
Allah'ın müminler için yazdığı şeylerden biri de Kadir Gecesi'dir. Onlar, bunu arzu etmekle de emrolunmuşlardır. Şayet "Kadir Gecesi ile kadınlara yaklaşma arasında ne gibi bir ilişki var?" diye sorulursa, şu cevabı verebiliriz:
"Burada onlara mubah-kılınan cinsi münasebetin, bin aydan hayırlı olan bu geceyi talep etme hususunda onları gaflete düşürmemesi için yüce Allah, müminleri irşad ederek adeta diyor ki:
"*Oruç gecesi kadınlarınıza yaklaşabilirsiniz. Ancak bu, Allah'ın sizin için yazdığı ve sizleri üstün kıldığı bu geceyi istemekten alıkoyup meşgul etmesin*."

Allahu a'lem.
Enes b. Malik'in rivayetine göre, Rasûlullah (s.a.v) evlenmeyi emreder ve kadınlardan uzak durmayı şiddetle neyhedip şöyle buyururdu:
"*Sevimli ve doğurgan kadınlarla evleniniz. Zira kıyamet günü ben, sizin çokluğunuzla peygamberlere karşı iftihar edeceğim*." [2]
Ma'kil b. Yesar, Rasûlullah'ın şöyle dediğini rivayet ediyor:
"Bir adam Rasûlullah'a gelerek:
“Ben soylu ve güzel bir kadın buldum, yanlız çocuk doğurmuyor. Onunla evleneyim mi?" diye sordu. Rasûl-ü Ekrem de:
“Hayır, diye cevap verdi. Derken adam ikinci defa geldi. Rasûlullah yine menetti. Sonra üçüncü defa geldi. Bunun üzerine Rasûl'ü Ekrem:
"*Doğurgan kadınlarla evleniniz. Çünkü ben, sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim*" buyurdu. [3]
Abdullah b. Amr, Rasulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:
"*Çocuk doğuran kadınlarla evleniniz. Zira ben, kıyamet gününde sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim*".[4]
Hz. Aişe, Rasul-ü Ekrem'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:
“Nikâh, benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse, benden değildir. Evleniniz, zira ben kıyamet gününde ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim. [5]
Hammad b. Seleme, Asım'dan, o da Ebu Salih'ten, o da Ebu Hureyre'den, Rasul-u Ekrem'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:
“Şüphesiz kulun cennetteki derecesi yükseltilir. O da der ki:
"*Ey Rabbim, bu nereden gelmedir? "Allah (c.c.) da "Senden sonra çocuğunun senin için istiğfar etmesinden dolayıdır*". buyurur." [6]

Çocuk Sahibi Olmayı Teşvik Eden Hadisler:

Ebu Hassan'dan rivayet edildiğine göre, şöyle demiştir:
"Benim iki çocuğum vefat etmişti. Ebu Hureyre'ye:
“Rasûl-u Ekrem'den bize rivayet ettiğin hadislerden ölülerimiz hakkında gönlümüzü hoş edecek bir söz işitmedin mi? diye sordum. O da şöyle dedi:
“*Evet, işittim. "Onların küçükleri cennetin dü'muslarıdırlar.*[7] *Onlardan birisi babası-veya ebeveyniyle karşılaşır ve tıpkı benim, senin şu elbisenin kenarından tuttuğum gibi, onların elbisesinin kenarından veya elinden tutar da Allah*

babasını kendisiyle birlikte cennete koyuncaya kadar bırakmaz." [8]
İmam Ahmed diyor ki:
“Bize Veki', ona Şu 'be, ona da Muaviye b. Kurra babasından şöyle rivayet etmiştir:
"Bir adam, yanında çocuğuyla Rasûl-u Ekrem'e gelmişti. Rasûl-u Ekrem ona:
“*Onu seviyor musun?* diye sorunca, o da:
“Ya Rasulallah, benim onu sevdiğim gibi, Allah da seni sevsin, dedi. Rasûl'u Ekrem daha sonra onu göremeyince:
“*Filanın oğlu ne haldedir*? Diye sordu. Ashab-ı Kiram:
“Ya Rasulallah! O çocuk öldü, dediler. Bunun üzerine Rasul'u Ekrem çocuğun babasına:
“Cennetin kapılarından hangisine varsan, onu mutlaka seni orada bekler bir vaziyette bulmayı istemez misin? buyurdu. Bir adam:
“*Ya Rasulallah! Bu yanlızca bu kişiye mi mahsus, yoksa hepimiz için geçerli mi? diye sorunca, Rasul-u Ekrem:*
“Hepiniz için, buyurdu." [9] Yine İmam Ahmed diyor ki:
“Bize Abdullah, ona Abdu Rabbih b. Barig el-Hanefi, ona da Ebu Zümeyl el-Hanefi şöyle rivayet etti:
İbn-i Abbas'tan işittim, diyordu ki:
“Rasûl-u Ekrem şöyle buyurmuştur:
"*Ümmetimden her kimin, henüz buluğ çağına varmamış iki çocuğu kendisinden önce vefat ederse, o kişi behemahal cennete girecektir.*" Bunun üzerine Hz. Aişe:
“Anam babam sana feda olsun, peki bir tek çocuğu ölen kimse ne olacak? diye sorunca Rasul'u Ekrem:
“Bir tek çocuğu ölen de, buyurdu. Yine Hz. Aişe:
“Peki ümmetinden, kendisinden önce hiç çocuğu ölmeyen kimse? deyince, Rasul-u Ekrem:
“*O zaman da ümmetimin kendisinden önce vefat etmiş olan yakını ben olurum. Benim vefatım gibi hiç bir şeye üzülmezler*, buyurdu. [10]
Sahıhayn'da, Ebu Said el-Hudri'den yapılan bir rivayete göre, Rasul-u Ekrem kadınlara şöyle buyurmuştur:
“Sizden üç çocuğu vefat eden bir kadın için, o çocuklar cehenneme karşı muhakkak perde olacaklardır. Kadınlardan biri:
“Peki iki çocuğu vefat eden? diye sorunca, Rasûl-u Ekrem:
“*İki çocuğu vefat eden de, buyurdu*." [11] Müslim'in sahihinde Ebu Hureyre'den

buna benzer bir hadis daha nakledilmiştir.[12]

Bu hadisi ayrıca İbn-i Mes'ud ve Ebu Berze el-Eslemi'de rivayet etmişlerdir.[13]
Sahihayn'daki Ebu Hureyre'den nakledilen bir hadiste Rasûl-u Ekrem şöyle buyurmuştur:
"*Henüz bulûğ çağına ulaşmadan üç çocuğu ölen bir müslümana-yemin bozacak kadar bir süre hariç* ***[14]*** *ateş dokunmayacaktır.*[15]
Enes b. Malik'den rivayet edildiğine göre, Rasul-u Ekrem şöyle buyurmuştur:
"*Henüz bulûğ çağına ermemiş üç çocuğu vefat eden bir müslümanı, o çocuklara rahmetinden dolayı Allah muhakkak cennete koyacaktır* "[16]
Ebu Hureyre rivayet ediyor: "Bir kadın peygambere bir çocuğunu getirerek:
"Ya Rasulallah! Bunun için dua et. Zira, üç tanesini defnettim, deyince, Rasul-u Ekrem:
"*Üç çocuk mu defnettin? diye sordu*. Kadın:
"Evet, deyince, Rasul-u Ekrem:
"*Muhakkak sen, sağlam bir koruyucu ile cehennemden korundun, buyurdular*. [17]
Yine Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: [18]
"İnsan öldüğü vakit, şu üç şey dışında bütün amelleri kesilir; Devam eden bir sadaka veya faydalanılan bir ilim yahut kendisi için dua eden salih bir evlat. [19]

Aile Efradının Az veya Çok Oluşu

Şöyle bir soru sorulabilir:
"Yetimler hususunda adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız size helâl olan kadınlarla ikişer, üçer, dörder evlenin. Bunlar arasında da adalet yapamayacağınızdan korkarsanız bir tane alın yahut elinizdeki cariyelerle yetinin. Haksızlık yapmamanız için en uygun olan budur [20]" ayeti hakkında ne dersiniz? Zira îmam Şafii, bu ayetteki "Zalike edna en la teûlû" cümlesine "aile efradımızın çok olmaması için en uygun olan budur" manasını vermiştir. Bu da, aile efradının az olması gerektiğine işaret etmez mi? "Bu soruya şu cevabı verebiliriz:
"Evet, İmam Şafii bunu söylemiştir ancak, selef ve haleften müfessirlerin çoğunluğu ona muhalefet ederek "Ayetin manası, zulüm ve haksızlık yapmamanız için en uygun olan budur" şeklindedir, demişlerdir. Bir kişi

haksızlık ve zülüm yaptığı zaman denir [21] kelimesi de bu köktendir. Zira mirastaki payı artmış olmaktadır. Ayrıca bir kimse muhtaç duruma düştüğü zaman denir.
Nitekim ayeti kerimede "Eğer yoksulluğa düşmekten korkarsanız, biliniz ki, Allah dilerse kendi lütfundan sizi zengin eder [22] buyrulmuştur. Şair diyor ki:
Fakir, ne zaman zengin olacağını bilemez, Zengin de ne zaman yoksulluğa düşeceğini bilemez. kelimesindeki aile efradının çokluğu manasına gelince, bu mana ne ne de kelimes vardır. Bu anlam nin ifal babında bulunmaktadır. Kişinin aile efradı çok olduğu vakit denir. Sütü bol oldu ve hurması bol oldu kelimeleri de böyledir. Lügat alimlerinin görüşü budur.
Vahidi," Basit " adlı eserinde diyor ki:
"Bütün tefsir ve lügat alimlerinden rivayet edildiğine göre, ayette geçen cümlesi "Haksızlık ve zulüm yapmamamız için" anlamına gelmektedir. Bu mana ayrıca merfu olarakta rivayet edilmiştir. Nitekim Hz. Aişe bu ayet hakkında Rasûl-u Ekrem'in "zulmetmemeniz için " dediğini rivayet etmiştir.[23] Aynı şekilde "haksızlık etmemeniz " lafzıyla da rivayet edilmiştir.
Bu, aynı zamanda İbn-i Abbas, Hasan Basri, Katade, Rabi, Süddi, Ebu, Malik, İkrime, Ferra, Zeccac, İbn Kuteybe ve İbn-u'l-Embari'nin de görüşüdür.
Ben de derim ki:
Her ne kadar Ferra, İmam Şafii'nin lügat açısından zikrettiği bu görüşünü Kisai'den" Sahabeden bazıları, bir kimsenin aile efradı çok olduğu zaman derlerdi.
Bu lügat, bedevilerden işittiğim fasih bir lügattir" dediğini rivayet ediyorsa da; bazı sebeblerden dolayı, söylediğimiz ilk mana daha belirgin görünmektedir:

1- Nun "aile efradı çok oldu" anlamının, Kisai'nin rivayeti dışında lügatte kullanılmadığı bilinmektedir. Geri kalan lügat alimleri Kisai'ye muhalefet etmişlerdir.

2- Bu mana Rasul-u Ekrem'den de rivayet edilmiştir. Bu, her ne kadar garip bir hadis ise de tercih için elverişlidir.

3- Bu mana, Hz. Aişe ve İbn-i Abbas'tan da rivayet edilmiştir. Bu iki sahabenin görüşüne muhalefet eden her hangi bir müfessir de bilinmemektedir. Hakim Ebu Abdillah diyor ki:
"Bize göre sahabini tefsiri merfu hükmündedir."

4- Doğurgan kadınlarla evlenmenin müstehap oluşu ve Rasulallah'ın kıyamet gününde ümmetinin çokluğu ile iftihar edeceğine dair zikretmiş olduğumuz deliller, bu tür bir tefsiri reddetmektedir.

5- Ayetin akışı, müslümanları, hakkında zulüm ve haksızlık yapmaktan endişe duydukları bir durumdan başka bir hale yöneltme konusundadır. Nitekim yüce Allah, ayetin başında "*Eğer yetim kadınlar hususunda adaleti yerine getiremiyeceğinizden korkarsanız, size helal olan kadınlardan ikişer üçer, dörder alın*" [24] buyurmak suretiyle yetimlere zulmetmekten kurtulacakları yolu onlara göstermiştir. Bu yol da, kendilerine helal olan yetişkin kadınlarla evlenmeleridir. Daha sonra bu kadınlar arasında eşit davranmamak suretiyle ortaya çıkabilecek zulüm ve haksızlıktan kurtulacakları yolu da göstererek "*Bu kadınlar arasında da adalet yapamayacağınızdan korkarsanız, bir tane alın; yahut elinizdeki cariyelerle yetinin*" buyurmuştur. Sonra da bir kadınla evlenme veya cariyelerle yetinmenin zulüm ve haksızlık yapmamaya daha uygun olduğunu bildirmiştir. Ayetten maksadın bu olduğu gayet açıktır.

6- *"Eğer dört kadın arasında adalet yapamayacağınızdan korkarsanız, bir kadınla evlenin veya dilediğiniz cariyeleri tercih edin*" sözü ile "*Çünkü bu, aile efradınızın çok olmaması için daha uygundur*" sözü arasında bir münasebet bulunmamaktadır. Tam tersine bu iki mana birbirine yabancıdır. Bu noktayı iyi düşün.

7- Yüce Allah'ın, müslümanlara şöyle seslenmiş olması aklen mümkün değildir: "*Eğer dört kadın arasında adil davranamayacağınızdan korkarsanız, o takdirde 100 veya daha fazla cariye alabilirsiniz. Çünkü bu, aile efradınızın çok olmaması için daha uygundur.*"

8- "*Haksızlık yapmamanız için en uygun olan budur*" ayeti, önceki her iki hükmün de illetidir. Bu iki hüküm şunlardır:

a-Müslümanların yetimlerle evlenmekten, yetişkin kadınlarla evlenmeye yönlendirilmeleri,

b- Dört kadınla evlenmekten bir kadınla evlenmeye veya cariyelerle yetinmeye yönlendirilmeleridir.

İşte bu hükümlere illet olarak "*aile efradınızın az olması*"nı göstermek uygun değildir.

9- Yüce Allah, "Yoksul ve muhtaç duruma düşmekten korkarsanız değil de "*Adil davranamayacağınızdan korkar sanız"* buyurmuştur. Şayet maksat aile efradının azlığı olsaydı, yukarıdaki şekilde söylenmesi daha münasip olurdu.

10- Yüce Allah, yasaklanan bir hükmü zikrederek yasak lamayı bir illete bağlar veya bir şeyi mubah kılarak mubah oluşunu bir illet ile açıklarsa, illetin; illetlenmiş hükmün tam tersiyle çakışması gerekmektedir. Yüce Allah burada yetimlerden başkasıyla evlenmeyi ve bir tek kadınla veya cariyelerle yetinmenin

mubah oluşunu, zülüm yapmamaya daha yakın olması illetine bağlamıştır. Oysa aile efradının çok olmasının, illetlenmiş bu hükmün zıddı olmadığı malûmdur. Binaenaleyh, bunun illet yapılması da uygun değildir. [25]

---

[1] Bakara:187

[2] Ahmed b. Hanbel: 3/158; Ebu Hatim İbn-i Hibbân 4018

[3] Ebu Dâvûd: 2050; Nesai 3227

[4] Ahmed b. Hanbel: 2/172

[5] İbn-i Mâce: 1846

[6] Ahmed b.Hanbel: 2/509; İbn-i Mâce 3660
İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 15-18.

[7] Dü'müs, sudan ayrılmayan kurbağa yavrularıdır. Bu benzetmeden amaç onların cennette serbestçe dolaştıklarını anlatmaktır.

[8] Müslim: 2635

[9] Ahmed b.Hanbel: 5/35

[10] Ahmed b-Hanbel 1/334

[11] Buhari: 101; Müslim:2633

[12] Müslim: 2632

[13] Tirmizi:1061

[14] Yani "içinizden oraya gitmeyecek hiç kimse yoktur. Bu Rabbi'nin üzerine aldığı bir hükümdür" âyetindeki Allalahu Teâlânın yeminin yerine gelmesi kadar bir zaman.

[15] Buhâri: 1250-51; Müslim: 2632

[16] Buhari: 1248

[17] Müslim:2636

[18] Müslim:1631

[19] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 18-22.

[20] Nisâ: 3

[21] Avlu'l-Ferâiz, hisselerin artması demektir.

[22] Tevbe: 28

[23] Zevâid-u İbn-i Hibbân: 1730

[24] Nisa: 3

[25] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 23-27.

KIZ ÇOCUKLARINI SEVMEMENİN KERİH OLUŞU

KIZ ÇOCUKLARINI SEVMEMENİN KERİH OLUŞU

Yüce Allah Şöyle buyuruyor:
"*Göklerin ve yerin mülkü Allah'a aittir. Dilediğini yaratır. Dilediğine dişiler bahşeder, dilediğine erkekler bahşeder, yahut erkek ve dişi olarak çift çift yaratır. Dilediğini de kısır yapar. O; alimdir, kudretlidir*.[1]"
Yüce Allah bu ayette, karı - kocanın mevcut durumunu dört kısma ayırmış ve onlara takdir buyurduğu çocuğu, bizzat kendisinin bahşettiğini açıklamıştır. Bu durumda, kulun; yüce Allah'ın gazabına maruz kalması için, O'nun kendisine bahşettiği kız çocuğunu sevmemesi yeterli bir sebeptir.
Peki niçin bu ayette öncelikle "dişiler" kelimesi söylendi?
Bir görüşe göre anne-babaları, bu kız çocuklarını bir yük saydıklarından, onların gönlü alınmış olmaktadır.
Başka bir görüşe göre -ki en güzeli de budur- onları önce zikretti; çünkü ayetteki esas konu; Allah'ın anne-babanın dilediğini değil de kendi dileğini yaptığının vurgulanmasıdır. Zira anne-babalar genellikle erkek çocuk isterler Allah ise, dilediğini yaratacağını bildirerek, onların istemeyip de, kendisinin istediği cinsi önce zikretmiştir.
Bana göre, bir diğer bakış açısı daha vardır:
Yüce Allah, cahiliyenin diri diri toprağa gömecek derecede ikinci plana ittiği kız çocuklarını ön plana çıkardı. Yani dedi ki, "*Sizce geri bırakılan bu cins bana göre zikretmede önceliklidir*". Dikkat ediniz, yüce Allah "dişiler" kelimesini nasıl nekra, "erkekler" kelimesini ma'rife yaptı.... Dişilikten kaynaklanan noksanlığı, öne geçirmek suretiyle; erkekleri sonradan zikretmesinden kaynaklanan eksikliği ma'rife yapmak suretiyle nasıl telafi etti. Adeta şöyle buyuruyor:
"*Dilediğine, at binen, kavmin efendisi olan, sizin de bildiğiniz mezkur erkekleri verir*." Ayetin devamında her iki cinsi birlikte zikrettiğinde ise, önce veya sonra zikretme hususunda her ikisine de hakkını vermek için "erkekler" kelimesini önce söyledi. Elbette ki yüce Allah, bu sözüyle ne murad ettiğini en iyi kendisi bilir.
Ayet-i kerimeden asıl maksat, kız çocuklarından hoşlanmamanın, yüce Allah'ın şu ayette kınadığı cahiliyye adetlerinden olduğunun vurgulanmasıdır:
"Onlardan biri kız çocuğu ile müjdelenince, öfke içerisinde yutkunarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine müjdelenen şeyin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Acaba aşağılık bir şekilde onu tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün?

Dikkat edin, ne kötü hüküm veriyorlar! [2]
"Bu yüzden rüya tabirciîerinden biri, "Rüyamda yüzümü kara gördüm " diyen birine" Hamile bir karın var mı? "diye sorar, "Evet" cevabını alınca "sana bir kız çocuğu doğuracak " diye tabir ederdi.
Enes b. Malik'ten rivayet edildiğine göre Rasûl-u Ekrem "*Her kim, buluğ çağına erişinceye kadar iki kız çocuğuna bakarsa kıyamet gününde benimle beraber şöyle gelir*" dedi ve iki parmağını birbirine bitiştirdi" [3] Abdu'r-Rezzâk şöyle rivayet etmiştir:
Bize Ma'mer, Zühri'den, o da Urve b. Zübeyr 'den, o da Hz. Aişe 'den rivayet etti. Hz. Aişe şöyle demiştir:
"Bir kadın, yanında iki kız çocuğuyla birlikte bir şeyler istemek üzere yanıma geldi. Yanımda, ona verebileceğim bir tek kuru hurmadan başka bir şey bulamadım. Onu kendisine verdim. O da aldı ve iki kızına paylaştırarak kendisi bir şey yemedi. Sonra kızlarıyla birlikte kalktı, gitti. Bu esnada Rasul-u Ekrem geldi. Durumu ona anlatınca şöyle buyurdu:
"*Kim bu kız çocuklarıyla imtihan edilir de onlara iyi bakarsa cehenneme karşı kendisi için perde olurlar*. "
Bu hadisi, ayrıca İbn-u'1-Mübarek, Ma'mer 'den, o da Zühri'den, o da Abdullah b. Ebi Beki- b. Hazm'dan, o da Urve'den rivayet etmiştir. [4]
Yine Ahmet b. Hambel'in müsnedinde, Eyyub b. Beşir el-Ensari'nin Ebu Said el, Hudriden rivayet ettiği şu hadis vardır:
"*Bir kimsenin üç kız çocuğu (veya üç kız kardeşi) yahut iki kız çocuğu veya iki kız kardeşi olur da onlar hakkında Allah'tan korkarak kendilerine iyi bakarsa muhakkak cennete girer*."
Süfyan b. Ebi Salih'ten, o da Eyyüb b, Beşir'den, o da Said el-A'şa 'dan, o da Ebu Said el-Hudri'den rivayet ettiğine göre, Rasûl-u Ekrem şöyle buyurmuştur:
"*Kimin üç kız çocuğu veya üç kızkardeşi yahut iki kız çocuğu veya iki kızkardeşi olur da onlara iyi bakar ve onların meşakkatlerine sabredip, haklarında Allah'tan korkarsa, muhakkak cennete girer*".[5]
Muhammed b Abdillah el- Ensari, İbn-i Cüreyc 'den, o da Ebu 'z-Zübeyir'den, o da Ömer b. Nebhan 'dan, o da Ebu Hureyre'den, Râsulallah'ın şöyle dediğini naklediyor:
“Her kimin üç kız çocuğu olur da onların eziyet ve sıkıntılarına sabrederse, muhakak cennete girer. [6]
Başka bir rivayette şu ziyade vardır: "Bunun üzerine bir adam:
“Ya Rasulallah, peki iki kız çocuğu olursa? deyince:

“İki kız çocuğu da, buyurdu. Adam yine:
“Ya Rasulallah, bir tek kız çocuğu olursa? diye sorunca
“Bir tek kız çocuğu olsa bile, diye cevap verdi.
Ahmet b. el-Hasan'dan, o da el-Esamm'dan, o da Hasan b. Mükerrenı'den rivayet ettiğine göre Osman b. Ömer demiş ki: "Nahhas, bize Şeddad Ebi Ammar'dan, o da Avf b. Malik'ten, Rasûlullah'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
“Üç kız çocuğuna sahip olup ta, onlar ayrılıncaya veya vefat edinceye kadar kendileri için harcama yapan kimseye, o kızlar cehenneme karşı perde olurlar. [7]
Ali b. el-Medini diyor ki:
Yezid b. Zuray, Nahhas b. Kahm 'dan, o da Şeddad Ebu Ammar'dan, o da Avf b. Malik el- Eşcai'den Rasûl-u Ekrem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
“*Hiç bir kul yoktur ki, kendisinin üç kız çocuğu olsun ve onlar ayrılıp gidinceye veya vefat edinceye dek onlar için harcama yapsın da bu kızlar kendisi için cehenneme karşı bir siper olmasın* ". Bunun üzerine bir kadın:
“Ya Rasûlallah, ya iki kız çocuğu? deyince:
“*İki kız çocuğu da, buyurdular."*
Ebu Ammar, Avf b. Malik'ten, Rasul-u Ekrem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
“*Ben ve (çocuklara bakma eziyetinden) yanakları kararmış bir kadın, cennette şu iki parmağım gibiyiz* ."[8]
Fıtr b. Halife, Şurahbil b. Sad'dan, o da, İbn-i Ab bas'tan, Peygamberin şöyle dediğini rivayet ediyor:
“Bir müslümanın iki kız çocuğu olur da beraber olduğu müddetçe onlara iyi bakarsa, o kızlar kendisini muhakkak cennete girdiril. [9]
Abdu'r-Rezzak diyor ki, Mamer bize İbnu'l -Münkedir' den, Hz. Peygamberin şöyle dediğini rivayet etmiştir.
“*Kimin üç kızı veya kız kardeşi olur da, onları muhafaza edip barındırır ve everirse, muhakkak cennete* girer. Ashab-ı Kiram:
“Peki iki kızı olursa? diye sorunca, Rasul-u Ekrem:
“İki kızı da, buyurdu. Hatta biz zannettik ki, şayet "Ya bir kızı olursa ?" diye sorsalar, Rasul-u Ekrem "*Bir kızı da olsa* "diye cevap verecek.
Bu hadis mürseldir.
Abdullah b. el- Mübarek, Harmele b. İmran'dan , o da Ebu Uşşane 'den, o da Ukbe b. Amir el-Cüheni'den, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
“Kimin üç kız çocuğu olur da onlara sabreder ve gücü nisbetince onları yedirir, içirir ve giydirirse, bu çocuklar kendisi için cehenneme karşı bir perde olurlar.

[10]
Yüce Allah, kadınlar hususunda şöyle buyurmuştur:
"*Şayet onlardan hoşlanmazsanız, ola ki, siz bir şeyi sevmezsiniz de, Allah onda bir çok hayırlar kılmış olur*. "[11]
Kız çocukları da tıpkı böyledir. Onlar hakkında da kul açısından dünya ve ahiret hayrı bulunabilir. Bir kişinin,
Allah'ın razı olup kendisine bağışladığı şeyden hoşlanmaması, o kızları sevmemesinin çirkinliğini göstermeye yeter.
Salih b. Ahmed der ki:
"*Babamın bir kızı dünyaya geldiği vakit "Peygamberler de kız babaları idiler. Kız çocukları hakkında senin de bildiğin hadisler vardır*" derdi.
Yakup b. Bühtan der ki:
"Yedi tane kızım oldu. Her kızım doğduğunda Ahmet b. Hanbel'in yanına gelirdim. O da bana "Ey Eba Yusuf, peygamberlerin de kız çocukları vardı " derdi. Onun bu sözleri yüreğime su serperdi." [12]

---

[1] Şûra: 49-50

[2] Nahl: 58

[3] Müslim: 2631

[4] Buharı: 1418; Müslim: 2629; Ahmed b. Hambel 6/ 87, 88,166 ve 243

[5] Huıneydi: 738

[6] Ahmed b Hanbel: 2/335

[7] Beyhaki: 2/236

[8] Ahmed b.Hanbel: 6/29; Ebû Davûd: 5149

[9] İbn-i Mâce: 367

[10] Ahmed b. Haribel: 4/154

[11] Nisa: 19

[12] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 28-34.

BİR ÇOCUĞU DÜNYAYA GELEN KİŞİYİ MÜJDELEME VE TEBRİK ETMENİN MÜSTEHAP OLUŞU

BİR ÇOCUĞU DÜNYAYA GELEN KİŞİYİ MÜJDELEME VE TEBRİK ETMENİN MÜSTEHAP OLUŞU

Yüce Allah, Hz. İbrahim (a.s.) 'in kıssasını anlatırken şöyle buyurmuştur:
"Elçilerimiz İbrahim'e müjde getirdikleri zaman "Selam" dediler. O da "Selam" dedi. Çok geçmeden kızarmış bir buzağı getirdi. Ellerinin yemeğe uzanmadığını görünce onları garipsedi ve onlardan ötürü içine bir korku düştü. "Korkma, biz Lut kavmine gönderildik" dediler. İbrahim'in karısı ise ayakta idi. (Bunu duyunca) güldü. Biz de ona İshak'ı ve İshak'ın peşinden de Yakup'u müj-deledik... İbrahim'den korku gidip, kendisine müjde gelince Lut kavmi hakkında bizimle mücadele etmeye başladı"[1]Başka bir ayette ise "Böylece biz ona hilm sahibi bir çocuğu müjdeledik" buyurmuştur.[2]
Başka bir yerde "Ona bilgin bir çocuğu müjdelediler" ve "Onlara İbrahim'in konuklarından haber ver. Hani onun yanına girmişler ve "Selam" demişlerdi. O da "Doğrusu sizden korkuyoruz" deyince, onlar "*Korkma, biz sana bilgin bir çocuğu müjdeleriz" dediler*. İbrahim "ihtiyarlık bana gelip çatmışken mi beni müjdelediniz? Peki ne ile müjdeliyorsunuz?" demişti. Onlar da "Seni hak ile müjdeledik. Sakın ümit kesenlerden olma" dediler.
İbrahim ise "Şaşırmışlardan başka kim Rabbi'nin rahmetinden ümit keseri" dedi. [3]

Yine bir başka Ayette şöyle buyuruyor: [4]
"*Ey Zekeriyya, biz sana bir çocuk müjdeleriz, adı Yahya'dır. Daha önce ona hiç kimseyi adaş yapmadık*. [5]"
"*Zekeriyya, mabedde ayakta namaz kılarken melekler ona" Allah sana, doğrulayıcı olarak Yahya'yı müjdeler*" diye seslendiler."[6]
Madem ki müjde; kula sevinç ve ferahlık veriyor, öyleyse müslümanın, kardeşini sevindirmek ve onu ferahlandıracak bilgiyi ulaştırmak için acele davranması güzel bir şeydir.
Rasul-u Ekrem dünyaya gelince Süveybe, Peygamberin amcası Ebu Leheb'e bunu müjdeleyerek - Ebu Lehep onun efendisi idi- "Bu gece Abdullah'ın bir oğlu oldu" dedi. Ebu Lehep, sevincinden onu azad etti. Allah da onun bu davranışın boşa çıkarmadı ve ölümünden sonra başparnıağının dibindeki bir delikten onu suladı. [7]
Bir kimse, eğer kardeşini müjdeleme fırsatını kaçırmış ise, onu tebrik etmesi

müstehabtır. Aralarındaki fark şudur: Müjde, sevindirecek bir şeyi ona bildirmek, tebrik ise bilmesinden sonra, onun hakkında hayır duasında bulunmaktır.
İşte bu yüzden yüce Allah, Ka'b b. Malik ve iki arkadaşının tevbelerini kabul ettiğine dair ayet indirince, müjdeci ona gelerek bunu müjdelemiştir. Kendisi daha sonra mescide gelince yanına insanlar gelerek onu tebrik ettiler.[8]
Cahiliyye devrinde, nikah tebriği olarak "Bi'r-rifai ve'l-benin" derlerdi. Rifa, uyuşma ve ittifak etme demektir. Yani, aranızda ittifak ve uyuşmanın hasıl olacağı bir eş ile evlendin. "Benûn" sözüyle ise bir an önce oğullarının olmasını temenni etmiş olmaktaydılar.
Oğlan çocuk doğduğu vakit tebrik edip, kız çocuk doğduğunda tebrik etmemek uygun bir davranış değildir. Bilakis ya her ikisi için de tebrikte bulunur veya ikisini de tebrik etmekten vazgeçer ki, cahiliye adetinden kurtulmuş olsun. Zira cahiliye ehlinin çoğu, oğlan çocuğunu tebrik ederken, kız çocuğunu, doğumu ile değil de ölümü vesilesi ile tebrik ediyorlardı.
Ebu Beki- b. Münzir, "El-Evsat "adlı kitabında diyor ki: "Hasan Basri'den bize rivayet edildiğine göre, bir adam, beraberinde yeni çocuğu doğmuş bir kişi ile birlikte onun yanına gelerek yanındakine:
“At binen babayiğit, sana mübarek olsun!" deyince, Hasan Basri:
“Çocuğun at binicisi mi yoksa eşek binicisi mi olacağını nereden biliyorsun? dedi. Adam:
“Peki ne söyliyeyim? diye sorunca, o:.
“Şöyle diyebilirsin: "Allah'ın bu bağışı sana mübarek olsun. Bağışlayana şükretmek sana nasip olsun. Rüştüne ulaşsın ve onun hayrından sana da kısmet olsun." [9]
Allahu a'lem.

---

[1] Hûd: 69-74

[2] Sâffâf:101

[3] Zâriyât: 28

[4] Hicr: 51-56

[5] Meryem: 7

[6] Âl-i İmran: 39

[7] Buhâri "Kitâbu'n-Nikâr”da, "Sizi emziren anneleriniz, babında şöyle der:

"Urve dedi ki: Süveybe, Ebû Leheb'in cariyesi idi, sonra onu azad etti. Sonra bu kadın peygamberi emzirdi. Ebû Leheb öldüğü zaman, ailesi halkından bazılarına fena halde gösterildi. Ona: -Ne hâle ulaştın? diye soruldu. Ebû Leheb:

“Sizden sonra hiç bir hayra kavuşamadım.Yalnız Süveybe'yi azad ettiğimden dolayı şunun ile sulandım diyerek başparmağımla şehâdet parmağı arasında bir delik gösterdi. Hafız der ki:

"Bu hadiste, ahirette Salih amelin kâfire fayda vereceğine işaret vardır. Fakat bu, Kur'an'ın zahiriyle çelişmektedir. Allahu Teâlâ "Yaptıkları her amelin önünde geçtik de, onu saçılmış toz zerreleri haline getirdik buyurmuştur. Buna şöyle cevap verilebiir:

1. Cevap: Bu hadis zaten mürseldir. Urve bunu irsal etmiş ve kendisine kimin naklettiğin söylememiştir. Merfû olduğu farzerdilse bile, anlatılan nihayet bir rüyadır. Ve hücet olamaz. Bu rüyayı gören kişi, belki de o zaman henüz müslüman olmamıştı. Bu sebepten dolayı da hüccet olarak kullanılamaz. 2. Cevap: Bunun hüccet olarak kabul etsek bile, böyle bir şeyin sadece Hz. Peygambere mahsus işlerden olması muhtemeldir. Ebû Talib'in azabının hafifletilmesi ve derin yerden sığ bir yere nakledilmesi kıssası buna delildir. Beyhaki der ki:

"Kafirlerin yaptığı iyililkelerin boşa gitmesiyle ilgili varid olan nasslar onların ateşten tamamen kurtulup cennete girmelerinin mümkün olamayacağı anlamının taşımaktadırlar. Yoksa inkâr hariç irtikap ettikleri günahlardan dolayı, hakettikleri azabın, işledikleri hayırlar sayesinde hafifletilmesi caizdir. Bkz. Fethu'1-bari: 9/124

[8] Buhâri 4418, Müslim: 2769, Ebû Dâvud: 22021,4600, Tirmizi: 3101,, Nesâi: 3422 ve devamı.

[9] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 35-39.

4- ÇOCUĞUN SAĞ KULAĞINA EZAN, SOL KULAĞINA KAMET OKUMANIN MÜSTEHAP OLUŞU:

ÇOCUĞUN SAĞ KULAĞINA EZAN, SOL KULAĞINA KAMET OKUMANIN MÜSTEHAP OLUŞU:

Bu konudaki hadisler şunlardır:

1- Ebu Ca'fer Muhammed b. Duhaym bize Ahmed b. Ebi Garze 'den, o da Ubeydullah b. Musa'dan o da Sufyan b. Said'den, o da Asım b. Ubeydullah'dan, o da Ubeydullah b. Ebi Rafi'den Ebu Rafi'i şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Fatma, Hasan b. Ali'yi doğurduğu zaman Rasulullah'ın, Hasan'ın kulağına ezan okuduğunu gördüm." [1]

2- Hüseyn b. Ali, Hz. Peygamber'den şu hadisi rivayet ediyor:

"Kimin bir çocuğu doğar da onun sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okursa, Ümmü Sıbyan [2] hastalığı ondan gider.[3]

3- Ebu Said, İbn'i Abbas'dan rivayet ediyor:

Rasul'u Ekrem, Hasan b. Ali doğduğu gün; sağ kulağına ezan sol kulağına kamet okudu.

Beyhaki diyor ki:

"Bu iki hadisin isnadları zayıftır"

Ezan okumanın hikmeti -Allah daha iyi bilir - kişinin kulağına çarpan ilk sözün, Allah'ın büyüklük ve azametini ve İslam'a girmek için söylenen ilk kelime olan şehadeti kapsayan sözler olmasıdır. Bu, çocuğun dünyaya gelmesi esnasında, ona İslâm'ın ana prensibini telkin etmek kabilindendir. Tıpkı, dünyadan çıkıp giderken kendisine kelime-i tevhidin telkin edilmesi gibi...

Çocuk farkında olmasa bile, okunan ezanın kalbine ulaşması ve etki etmesi garipsenecek bir şey değildir. Üstelik bunun daha başka faydaları da vardır. Bu da, ezan kelimelerinden şeytanın kaçmasıdır. Zira şeytan, Allah'ın takdir ettiği ve dilediği bir eziyeti yapmak üzere doğumuna dek çocuğu gözetleyip duruyordu. İşte, artık bu çocuğun şeytanı, kendisini zayıf düşürüp öfkelendirecek kelimeleri, çocukla ilişki kurduğu ilk anlarda işitsin...

Ezan ve kamet okumanın diğer bir anlamı daha vardır. Bu da, çocuğun Allah'a, O'nun dini olan İslam'a ve O'na ibadet etmeye, şeytanın davetinden önce davet edilmesidir. Nitekim Allah'ın yarattığı fıtrat özelliği şeytanın bu fıtratı bozup saptırmasından önce yaratılmıştır. Bundan başka bir takım hikmetleri daha vardır. [4]

[1] Ebû Abdullah Hakem, Müstedrek: 3/189

[2] Sa'lebi der ki: "Ümmü Sıbyân çocuklarda ârız olan bir yel veya çocukların korkutulduğu bir şeydir."

[3] Beyhâki: Eş-Şuab; Kenzül-Ummâl: 16/45

[4] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 41-42.

9- ÇOCUĞUN SÜNNET EDİLMESİ VE SÜNNET AHKAMI
1- Sünnetin Manası ve Türediği Kök :
2- Halil İbrahim Ve Sonraki Peygamberlerin Sünnet Olmaları :
Kişinin Kendini Eliyle Sünnet Etmesi :
3- Sünnetin Meşru ve Fıtrat Özelliklerinden Oluşu :
Fıtrat İki Türlüdür:
4- Vacip Mi Müstehap Mı Olduğu Hususundaki İhtilâf
Sünnet Olmanın Vucübiyetini Kabul Etmeyenlerin Delilleri ve Onlara Karşı Reddiye :
Sünnet olmanın Vacip Olduğunu Kabul etmeyenlere Karşı Reddiyenin Tamamlanması :
5- Sünnetin Vacip Olduğu Vakit :
6- Yedinci Gün Sünnet Etmenin Kerâhati Hususundaki İhtilâf :
7- Sünnet Olmanın Hikmet ve Faydaları :
8- Sünnette Kesilecek Miktarın Beyanı :
9- Sünnetin Hükmü Erkeğe de Kadına da Şamildir
10- Sünetçinin Hata Yapması ve Sünnet Yarasının Azmasının Hükmü :
11- Sünnetsiz Kişiyle İlgili Hükümler:
12- Sünnetin Vucübiyyetini Düşüren Haller :
Ölüm Endişesi, Vucübiyyeti Düşürdüğü Gibi, Bu Fiilin Mübahlığını da Engeller :
İhramlının Sünnet Olmasının Hükmü :
13- Peygaber (a.s.)'ın Sünnet Oluşu :
14- İnsanoğlunun Sünnetsiz Olarak Diriltilmesinin Sebebi Hikmeti :

9- ÇOCUĞUN SÜNNET EDİLMESİ VE SÜNNET AHKAMI

Bu bölümde 14 fasıl bulunmaktadır:
1- Sünnetin manası ve türediği kök,
2- Halil İbrahim'in ve sonraki peygamberlerin sünnet olmaları,
3- Sünnetin meşru ve fıtrat özelliklerinden olması
4- İlim ehlinin vacip olmasındaki ihtilafı,
5- Vacip olduğu vakit,
6- Çocuğun doğumununun 7. günü sünnet edilmesindeki ulemanın ihtilafı,
7- Sünnetin hikmet ve faydaları,
8- Sünnet esnasında kesilecek miktar,
9- Sünnet hükmünün erkek ve kadına şamil olması,
10- Sünnetçinin hata etmesi ve sünnet yarasının azması,
11- Sünnetsiz kişinin temizlik, namaz, imamlık, kestiği kurban ve şahitliğinin hükmü,
12- Vücûbunu düşüren sebepler,
13- Peygamberimizin sünnet oması ve "Sünnetli mi doğdu, yoksa doğduktan sonra mı sünnet edildi? "Ne zaman sünnet edildi?" konularındaki ihtilaf,
14- Kıyamet gününde insanların sünnetsiz olarak diriltilmelerinin sebebi hikmeti. [1]

1- Sünnetin Manası ve Türediği Kök:

Hitan, sünnet eden kişinin yaptığı işe denir. Nizal ve kıtal kelimeleri gibi mastardır. Sünnet edilen yere de bu isim verilir. Hadis-i şerifte:
“İki hitan (sünnet mahalli) birbirlerine kavuştuğu zaman gusül vacip olur, şeklinde geçmektedir. [2]
Kadınların sünnet olmasına "Hafd" denir.
Erkekler için "Hitan" kelimesinin yanısıra "İzar" kelimesi de kullanılır. Sünnetsiz kişilere ağlef veya aklef denir. İ'zar kelimesi kız ve erkek için ortak olarak da kullanılabilir.
Cevheri, Sıhah adlı eserinde diyor ki:
"Ebu Ubeyde şöyle der:
Sözleri, Onları sünnet ettim anlamına gelmektedir. sözü de aynı anlamdadır.

Fakat çoğunluk kızlar için
"kızı sünnet ettim" sözlerini kullanmışlardır.
Kulfe ve Gürle: Sünnet için kesilen deri parçasına verilen isimdir."
Cevheri devamla diyor ki:
"Araplar; çocuk, ayırı parlak olduğu bir gece de doğduğu zaman, kesilecek sünnet derisinin büzülerek sünnetli bir hale geldiğini iddia ederlerdi.
Kişinin sünnet mahalli; haşefe (kamışın ucu) nin alt kısmındaki yuvarlak olan kenardır. Bu organın ferce girip kaybolması neticesinde 300 den fazla hüküm terettüp eder. Bir alim bu hükümleri toplamış ve 392'ye kadar ulaştırmıştır.
Kadının sünnet mahalline gelince, bu da fere üzerindeki horoz ibiğine benzer bir deri parçasıdır. Kamışın ucu ferce girip kaybolduğu vakit erkeğin sünnet mahalliyle kadınınki aynı hizaya gelirler. Aynı hizaya geldiklerinde ise karşı karşıya gelmiş olurlar. Nitekim birbirlerine tamamen bitişmeseler de aynı hizaya gelen iki atlıya "iltika" ettiler, yani "karşı karşıya geldiler" denir.
Hülasa; hitan, sünnet mahallinin adıdır. Bu da, kesimden sonra kalan deridir. Hitan aynı zamanda sünnetçinin yaptığı işe de denir. Sivak kelimesi de buna benzer. Sivak, misvak olarak kullanılan aletin ismidir. Misvak ile diş temizleme ameliyesine de sivak adı verilir. Akika kelimesi akika yemeği anlamında kullanıldığı gibi, hitan kelimesi sünnet yemeği yerine de kullanılabir.[3]

2- Halil İbrahim Ve Sonraki Peygamberlerin Sünnet Olmaları:

Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre, Rasûl-u Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:
"*İbrahim (a.s.) seksen yaşında iken kendisini keser ile sünnet etti*." [4]
Buhari "Hadiste geçen bir yer ismidir" demiştir. Mervezi diyor ki:
"Ahmed b. Hanbel'e:
"Hz. İbrahim (a.s.) kendisini keser ile mi sünnet etti?" diye sorulunca:
"Evet, keserin ucuyla dedi"
Ebu Davud, Abdulah b. Ahmed ve Harb, Ahmed Hanbel'e hadisinin manasını sordular.
Ahmed b. Hanbel de:
“Kadum, bir yer ismidir, diye cevap verdi.
Diğer alimler ise bunun bir alet ismi olduğunu söylemişler ve şairin şu sözünü delil getirmişlerdir:
"Dedim ki keseri bana emanet verin, belki ben,

Onunla şanlı beyaz (kılıç) için bir kabir kazarım."
Diğer bir taife de şöyle demiştir:
"Kadum şeklinde rivayet edenlere göre bir yer ismi kaddûm şeklinde rivayet edenlere göre ise bir alet ismidir."
Hz. İbrahim'in sünnet olma kıssası, bir kısmı çelişki vehmettiren farklı metinlerle rivayet edilmiştir. Hakikâtte hamdolsun hiçbir çelişki yoktur. Bu rivayetler şunlardır:
"Ebu'z-Zinad, el-Arac'dan, o da Ebu Hureyre'den 'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
“İbrahim, 80 yaşında iken keserle sünnet olmuştur" [5]
Başka bir rivayette ise:
“İbrahim, 80 yaşından sonra keserle sünnet oldu, denilmiştir. Yahya b. Said, İbn-i Aclan'dan, o da babasından, o da Ebu Hureyre'den aynı hadisi rivayet etmiştir.
Yahya "kadum" keser demektir, "demiştir.
Nadr b. Şümeyl diyor ki:
"Yani keser ile sünnet oldu."
Nadr'a "Kadüm’un Şam'da bir şehir adı olduğu söylendi. Fakat bunu kabul etmeyip kendi görüşünde ısrar etti.
Cevheri şöyle diyor:
"Kadum, kazı yapılan bir alettir. İbn-i Sikkit "kaddüm" şeklinde telaffuz edilmemesi gerektiğini söylemiştir."
"Kadum, aynı zamanda bir yer ismidir."
Sahih görüşe göre ise, hadiste geçen "kadüm" bir alet ismidir. Zira, Beyhaki'nin rivayet ettiği bir hadis şöyledir:
"Ebu Abdullah Hafız ile Ebu Said b. Ebi Amr Ebul-Abbas Muhammed b. Yakub'dan o da Muhammed b. Abdullah'dan o da Ebu Abdurrahman Mukri'den o da Musa b. Ali'den o da babasından rivayet ettiğine göre, Halil İbrahim (a.s.), seksen yaşında iken sünnet olmayla emrolundu ve acele davranarak kendini keser ile sünnet etti. Sonra şiddetli ağrı hissederek Rabbine niyazda bulundu. Allah da ona:
“*Biz sana hangi aletle sünnet olacağını emretmeden senacele ettin,*” diye vahyetti. İbrahim:
"Ya Rabbi! Senin emrini ertelemeyi hoş görmedim, dedi." Diğer bir rivayet şöyledir:
"İsmail 13 yaşında, İshak ise bir haftalık iken sünnet olmuşlardır."
Hanbel diyor ki:
"Asım, Ebu Üveys'den o da Ebu Zinad'dan o da Arac'dan o da Ebu Hureyre'den

Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
“İlk sünnet olan kişi İbrahim'dir. 120 yaşında iken keserle sünnet olmuş ve bundan sonra 80 yıl daha yaşamıştır.
Fakat bu hadis zayıftır. Çünkü bu hadisi Yahya b. Said, Said b. Müseyyeb'den o da Ebu Hureyre'den rivayet etmiştir.
Bununla birlikte mezkur hadis, Ebu Üveys Abdullah b. Abdillah el Medeni'nin rivayetleridir. Müslim sahihinde onu hüccet kabul ederek ondan rivayette bulunmuştur. Ayrıca 4 sünnet sahibi de ondan rivayet etmişlerdir. Ebu Davud "Onun hadisleri sağlamdır" demiştir.
Onun hakkında İbn-i Main'den farklı şeyler rivayet edilmiştir. Düri, İbn-Main'den "Ebu Üveys'in hadisinde zayıflık. “vardır, dediğini rivayet etmiştir.
İbn-i Main'in onu sika kabul ettiği de ayrıca rivayet edilmiştir.
Fakat Mugire b. Abdurrahman, Şuayb b. Ebi Hamza ve diğerleri, Ebu Üveys'in rivayetinin tam zıddını Ebu Zinaddan rivayet etmişlerdir. Bu da "Sahih" sahiplerinin rivayet ettikleri "*İbrahim 80 yaşında iken sünnet oldu*" hadisidir ki, doğruya daha yakındır. Bu da önceki merfû ve mevkuf rivayetlerin zayıf olduğunu göstermektedir.
Bazıları şöyle diyerek buna cevap vermişlerdir:
"Her iki rivayet de sahihtir. İki hadis arasındaki telif vechi Hz. Halil'in hayatının müddetinden bilinebilir.
Zira o, 80 yıl sünnetsiz ve 120 yıl sünnetli olmak üzere 200 yıl yaşamıştır. Bu durumda:
l. Hadis "*Ömründen geçen 80 yıl için sünnet oldu*" ve
2. Hadis "*Ömründen kalan 120 yıl için sünnet oldu takdirindedir*."
Fakat bu telifte apaçık bir bozukluk vardır. Zira Peygamber "ilk sünnet olan şahıs İbrahim'dir. 120 yaşında iken sünnet oldu" "demiş, "120 sene için sünnet oldu" dememiştir. Ayrıca Yahya b. Said'in Said b. el Müseyye b. den onun da Ebu Hureyre'den mevkuf olarak naklettiği "İbrahim 120 yaşında iken sünnet oldu" rivayetini de zikretmiştik. Ebu Hureyre'den rivayet edilen sahih ve merfû hadis yukarıdaki hadise muhalefet etmektedir. Velid b. Müslim, Evzai'den o da Yahya b. Said'den o da Said b. el Müseyyeb'den o da Ebu Hureyre'den merfû olarak şunu rivayet etmiştir:
"*Hz. İbrahim, 120 yaşında iken sünnet oldu ve bundan sonra 80 yıl daha yaşadı*.” Bu, illetli bir hadistir. Zira Cafer b. Avn ve İkrime b. İbrahim, Yahya b.Said'den o da Ebu Hureyre'den bu sözü rivayet etmiştir.
Sahih ve merfü olan öteki hadis, bundan daha evladır. Velid b. Müslim ise tedlîs yapmakla tanınmaktadır.

Heysem b. Harice diyor ki:
"Velid b. Müslim'e "Evzai'nin hadisini bozdun" dedim. "Nasıl? diye sorunca "Sen Evzai'den, o da Nafi'den ve Evzai'den, o da Zühri'den veya Evzai'den, o da Yahya b. Said 'den rivayet ediyorsun. Oysa senden başkaları Evzai ile Nafı arasında Abdullah b. Amir El-Eslemi'yi, yine Evzai ile Zühri arasında İbrahim b. Meysere, Kurra ve diğerlerini zikrediyorlar. Sen niçin bu ravileri hazfediyorsun? Seni buna sürükleyen nedir? diye sorunca "Bu gibi yalancılardan Evza'inin rivayet etmesini tenzih etmiş oluyorum" dedi. Ben de "Evzai bunlar gibi münker hadis sahibi zayıf ravilerden rivayet ettiği ve sen de bu zayıf ravileri hazfettiğin vakit, bu uydurmaları Evza'inin sağlam ravilerden rivayet ettiği hadisler haline getirmiş ve dolayısıyla Evzai'yi de güvenilmeyen zayıf bir ravi yapmış oluyorsun" dedim. Fakat sözlerime kulak asmadı"
Ebu Mushir diyor ki:
"Velid b. Müslim, Evzai'nin yalancılardan rivayet ettiği hadisleri rivayet eder, sonra da onlardan tedlis yapardı"
Darekutnî şöyle diyor:
Velid b. Müslim, Evzai'den o da Evzai'ye göre zayıf ravilerden, onlar da Evzai'nin de yetiştiği Nafi, Ata ve Zühri gibi ravilerden hadis rivayet eder ve zayıf ravilerın isimlerini hazfederek, Evza'inin Ata'dan rivayet ettiği hadisler haline getirirdi."
Ahmed b. Hanbel, oğlu Abdullah'ın rivayetinde:
“Velid, hadisleri çoğu kez merfü hale getiren biridir, demiştir.
Mervezi'nin rivayetinde ise:
Çok hata yapar, denilmiştir.
Bu hadis, Nubayt b. Şerifin nüshasında diğer bir tarik ile Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilmiştir:
"İlk misafir ağırlayan kişi, İbrahim'dir. İlk defa don giyen kişi, İbrahim'dir. İlk sünnet olan kişi de İbrahim'dir. 120 yaşında iken keser ile sünnet olmuştur."
Fakat hadis imamları bu nüshanın muteber olmadığını söylemişlerdir. Hulâsa, bu hadis zayıf ve illetlidir. Sahih kitaplardaki sağlam hadislere karşı delil olma gücüne sahip değildir.
Yukarıda zikredilen telif ise bir kaç yönden hatalıdır:

1- Hadisin lafzı, yoruma müsait değildir. Zira "120 yaşında iken sünnet oldu" denilmiştir.

2- Bundan sonra 80 yıl daha yaşadı" ifadesi kullanılmamıştır.

3- Zorlamalı bir şekilde tefsir edilmeye müsait olan ibare ancak "120 yıl için sünnet oldu" sözü olabilirdi. O takdirde, ömrünün geçen değil de kalan kısmı

kasdedilmiş olur. Maruf olan ise, kalan kısım geçmiş kısımdan daha az olduğu zaman bu tür bir sözün kullanılmasıdır. Arapların, aybaşından ay ortasına kadar ki zaman için (geçti) kelimesini, ay ortasından sonuna kadar ki zaman için ise (kaldı) kelimesini kullandıkları meşhurdur. Bu durumda, ömründen kalan 120 yıl için "sözü, tıpkı "bu aydan kalan 22 gün için" sözü gibidir ki, bu tür bir kullanım kurallara aykırıdır.
Hitan (Sünnet), Allahu Teâlâ'nın dostu İbrahim'i imtihan ettiği hasletlerdendir. İbrahim de onları tamamladı ve Allah onu insanlar için imam kıldı. Daha önce de geçtiği gibi İbrahim, ilk sünnet olan kişidir. Sahihteki bir rivayet şöyledir:
"İbrahim, 80 yaşında iken sünnet oldu. Ondan sonra sünnet, peygamberler ve tabileri arasından Mesih (a.s.)'a kadar devam edegeldi.'İsa Mesih de sünnet olmuştur. Hıristiyanlar bunu, inkar etmezler.
Nitekim İsa Mesih'in domuz etini ve cumartesi kazancını haram ettiğini, kayaya doğru namaz kıldığını ve büyük oruç dedikleri 50 günlük orucu tutmadığını da kabul ederler, fakat gereğince amel de etmezler.
Ebu Eyyüb, Rasûlullah'tan şunu rivayet etmiştir:
"*Şu 4 haslet peygamberlerin sünnetlerindendi: Haya, güzel koku sürünme, misvak ve nikah*" [6] Tirmizi diyor ki: "Bu hadis hasen-gariptir. "El-haya" kelimesinin yazılışında ihtilâf edilmiştir. Bir kısmı el Haya derken, diğer bir kısmı "el -Hinna" demişlerdir.
Üstadımız Ebu Haccac Hafız El-Mizzi'den şöyle derken işitim:"İkisi de yanlıştır. Doğrusu hitan'dır."
Bu kelimedeki (nun) harfi kitabın kenarında kalmış ve silinmiştir. Böylece bu lafızda ihtilaf edilmiştir.
Ebu Haccac devamla şöyle der:
El Muhammili de Tirmizi'nin rivayetinin aynısını naklederek "hitan" kelimesini kullandı. Sonra "Bu kelime el-haya ve el-hinna (kına) kelimelerinden daha evladır. Çünkü, haya bir karakterdir. Kına ise zaten sünnet değildir. Ayrıca peygamber, bunu ne fıtratın hasletlerinden saymış ne de buna teşvik etmiştir. Oysa hitan (sünnet) böyle değildir. [7]

Kişinin Kendini Eliyle Sünnet Etmesi:

Mervezi diyor ki: Ahmet b. Hanbel'e kendi kendini sünnet eden adam hakkında sorulunca "gücü yeterse" diye cevap verdi."
Hallal diyor ki: Abdul-Kerim b. el Heysem'in Ahmed b. Hanbel'den naklettiğine

göre, kendi kendini sünnet eden kişi hakkında sorulunca "buna güç getirebiliyorsa" diye cevap verdi. Yine Hallal, Muhammed b. Harun'dan o da İshak'tan rivayet ettiğine göre Ahmed b. Hanbel'e "Kocası kendisiyle yatan ve sünnetsiz olan kadının sünnet olması vacip midir, değil mi?" diye sorulunca "Hitan güzel bir sünnettir" dedi. Hallal, daha sonra kendi kendini sünnet etme hususunda Mervezi'nin sorduğu sorunun benzerini zikretti:"Ahmed b. Hanbel'e "Kadın buna güç yetirebilirse? diye sorulunca "Bu güzel bir şeydir" şeklinde cevap verdi. Bir de kendi kendini sünnet eden adanı hakkında sorulunca "Buna gücü yeterse iyi bir şeydir. Zira güzel bir sünnettir" dedi. [8]

3- Sünnetin Meşru ve Fıtrat Özelliklerinden Oluşu:

Ebu Hureyre, Peygamberden rivayet ediyor:
"Fıtrat beştir:"Sünnet, etek traşı, bıyığı kısaltmak, tırnakları kesmek ve koltuk altını yolmak."[9]
Böylece Rasûlullah, sünnet olmayı fıtrat hasletlerinin başında zikretmiştir. Bu hasletler fıtrattandırlar. Zira fıtrat, İbrahim'in dini olan Haniflik demektir. İbrahim (a.s) işte bu hasletlerle emrolunmuştur. Bu, aynı zamanda Rabbinin kendisini imtihan ettiği kelimelerdir.
Nitekim Abdurrezzak, Mamer'den o da Tavus'dan o da babasından "*Rabbi bir zaman İbrahim'i bir takım kelimelerle imtihan etmişti. O da onları tamamlayınca*..." [10] ayeti hakkında İbn-i Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Allah onu beş tanesi başta, beş tanesi de vücutta olan temizlik hasletleriyle imtihan etmiştir. Başta bulunan beş temizlik hasleti şunlardır: Bıyığı kısaltmak, mazmaza, istin-şak, misvak ve saçı ortadan ikiye ayırmak. Vücutta bulunan beş haslet ise tırnakları kesmek, etek traşı olmak, sünnet olmak, koltuk altlarını yolmak ve büyük-küçük dışkı kalıntısını su ile yıkamaktır." [11]

Fıtrat İki Türlüdür:

1- Kalp ile ilgili olan fıtrat:
Bu; Allah'ı bilmek, O'nu sevmek ve O'nu, ondan başka her şeye tercih etmektir.
Amel ile ilgili fıtratlar: Bu da yukarıda geçen beş haslettir. Demek ki, birinci fıtrat ruh ve kalbin temizlenmesi, İkinci fıtrat ise bedenin temizlenmesidir. Bunlardan her biri diğerini takviye eder. Yedinci fasılda inşaallah zikredeceğimiz

gibi, vücut fıtratının başı sünnet olmaktır.
Ammar b. Yasir'in rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
"*Şu öze ilikler fıtrattandır veya fıtrattır: Mazmaza, istinşak, bıyığı kısaltmak, misvak kullanmak, tırnakları kesmek, parmak boğumlarını yıkamak, koltuk altını yolmak, etek traşı olmak, sünnet olmak ve su ile istinca etmek*"[12]
Fıtrat hasletleri temizlikte, nezafette ve şeytanın ünsiyet kurarak insanoğluna yaklaştığı pislik artıklarının atılmasında ortak özelliklere sahiptirler. Bunların, kesilen sünnet derisi ile de özel bir ilişkisi vardır. İnşallah bütün bunlara yedinci fasılda vakıf olacaksın.
Pek çok selef alimleri demişlerdir ki, "Her kim namaz kılar, hacceder ve sünnet olursa o kimse haniftir. Dolayısıyla hacc ve sünnet hanifliğin işaretidir. Bu da "*Allah'ın fıtratıdır ki, insanları ona göre yaratmıştır.*" [13]
E'r-Râîen- Numeyri Ebu Bekr'e şöyle hitap ediyor:
"Ey Rahmanın Halifesi! Biz hanif olan bir cemaatiz, sabah akşam secde ederiz. Arabız biz, Allah için malımızda vahiyle emredilmiş zekat hakkı olduğunu kabul ediyoruz." [14]

4- Vacip Mi Müstehap Mı Olduğu Hususundaki İhtilâf

Fukâha bu konuda ihtilâf etmiştir. Eş-Şabi, Rabia, el Evzai Yahya b. Said el Ensari, Malik, Şafii ve Ahmed vacip olduğunu söylemişlerdir. Hatta Malik bu konuda meseleyi daha da sıkı tutarak "Sünnet olmayan kişinin imameti ve şahitliği kabul edilmez'demiştir.
Fakat pek çok fakih, Malik'ten bunun sünnet olduğunu nakletmişlerdir. Hatta Kadı Iyaz, Hitan (sünnet olmak), Malik ve cumhur-u ulemaya göre sünnettir" demiştir. Fakat onlar nezdinde sünnetin terkedilmesi günahtır. Yani onlar sünneti farz ile nafile arasında bir mertebede ele alıyorlardı. Böyle olmasaydı Malik, sünnetsiz kişinin şahitlik ve imametinin caiz olmadığını söylemezdi.
Hasan Basri ile Ebu Hanife ise vacip değil, bilakis sünnet olduğunu söylemişlerdir. Ahmed'in talebelerinden İbnu Ebi Musa "Bu, sünneti müekkededir" demiştir.
Ahmet b. Hanbel bir rivayete göre, bunun kadınlara vacip olmadığını, erkeklere ise vacip olduğunu söylemiştir. Bunun için bir kaç yönden delil getirilmiştir;
l- Sonra da sana "*Hanif olarak İbrahim'in dinine tabi ol" diye vahyettik*" [15] ayeti Sünnet olmak, yukarıda geçtiği

gibi İbrahim'in dinindendir.

2- Abdurrezzak, İbni Cüreyl'den, o da Useym b. Kesir b. Küleyb'den, o da babasından, o da dedesinden rivayet ettiğine göre, Peygambere gelerek "Ben müslüman oldum" demiş, Peygamber ise "*Küfürden kalma saçını at"* (yani traş ol) buyurmuştur.

Diğer birinin rivayet ettiğine göre Peygamber, başka bir kimseye de "*Küfürden kalma saçını at ve sünnet ol"* buyurmuştur. [16] Hadis-i şerifteki traş olmanın nedbe hamledilmesi, sünnet olmanın da nedbe hamledilmesini gerektirmez.

3- Harb, Zühri'ye sorduğu soruları içeren "Ed-Dürrül-Mensür"unda Zühri'den Rasulullahın şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"*Kim müslüman olursa, yaşı büyük bile olsa sünnet olsun*."[17]

Bu hadis her ne kadar mürsel ise de, takviye için müsaittir.

4- Beyhaki, Musa b. İsmail b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyn b. Ali'den, o da teker teker atalarından olmak üzere Hz. Ali'den, şu sözleri rivayet etmiştir:

"Rasûlallahın kılıcının kabzasındaki sahifede şöyle yazılar olduğunu gördük:

"İslâm'da sünnetsiz kişi, sünnet oluncaya dek yakası bırakılmaz, isterse 80 yaşında olsun."

Beyhaki diyor ki "Bu, ehli beytin bu isnad ile münferiden rivayet ettiği bir hadistir." [18]

5- İbnu'l Münzir'in sünnetsiz kişi hakkında Ebu Berze 'den onun da Rasûlullahtan rivayet ettiği şu hadis:

"Sünnet olmadıkça beyti haccedemez."Bir başka varyantta "Rasûlullaha "Sünnetsiz kişi beytullahı haccedebilir mi?" diye sorduğumuzda "*Hayır, sünnet olmadıkça haccedemez*" buyurdu şeklindedir. İbnul Münzir devamla: "Bu hadis, sabit değildir. Çünkü isnadı meçhuldür " demiştir.[19]

6- Veki, Salim Ebu'l Ala Muradi'den, o da, Amr b. Herim'den, o da Cabir b. Zeyd'den, o da İbn Abbas'tan şu sözü rivayet etmiştir:

"*Sünnetsizin namazı kabul edilmez ve kestiği de yenmez*."

Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Ubeyd'den, o da Salim el-Muradi'den, o da Amr b. Herim'den, o da Cabir b. Zeyd' den, o da İbn-i Abbas'tan naklediyor:

"*Sünnetsiz kişinin kestiği yenmez*."

Hanbel, Mesailinde diyor ki:

"Ebu Ömer el- Havdi, Hemam'dan, o da Katâde'den, o da İkrime'den şunu rivayet etmiştir:

"*Sünnetsiz kişinin kestiği yenmez*."

Hanbel, devamla şöyle diyor:
"Hasan-ı Basri, İkrime'nin görüşüne katılmıyordu."
"İkrime'ye "Sünnetsizin haccı olur mu? diye sorulunca "Hayır" dedi.
Hanbel, Ahmed b. Hanbel'den naklediyor:
"Sünnet olup temizlenmedikçe, sünnetsizin kestiği yenmez." Namazı da, haccı da yoktur. Sünnet olmak, müslümanlığın kemali için gereklidir"
"Ahmed b. Hanbel diyor ki:
"Sünnetsiz kişi kurban kesemez, kestiği yenmez, namazı da olmaz,"
Abdullah b. Ahmed babasından, o da İsmail b. İbrahim'den, o da Said b. Ebi Arübe'den, o da Katade'den, o da Cabir b.Zeyd'den, İbni Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Sünnetsiz kişinin namaz kılması caiz değildir. Kestiği yenmez. Şahitliği de makbul değidir."
Katade diyor ki: "Hasan-ı Basri bu görüşte değildi."

7- Sünnet olma, müslümanı hıristiyandan ayırdeden özelliklerin en belirgin olanıdır. Bunun vacip oluşu; vitir namazı, atların, zekatı, namazda yüksek sesle gülen kişinin abdest alması, kan aldıran, bilerek kusan veya burnu kanayan kimsenin abdest alması, dirseklere kadar teyemmüm etme, elleri iki defa yere vurma, v.s. gibi pek çok şeyin vacip olmasından daha zahir ve daha kuvvetlidir.
Hatta müslümanlar, sünnet olmayan kimseyi neredeyse kendilerinden saymazlar. Bu yüzden bir grup fukaha, yaşlı kimsenin de sünnet olmasının vacip olduğuna hükmetmişlerdir. İsterse, bu onun ölümüne sebebiyet versin. Nitekim 12. fasılda inşallah bunu açıklayacağız.

8- Sünnet, Allah'ın şeriatinin kesmesidir. Kesildikten sonra yaranın azmasından emin olunamaz. Demek ki vaciptir. Tıpkı hırsızın elinin kesilmesi gibi.

9- Hiç bir zaruret ve tedavi amacı olmaksızın sünnet edilecek kişinin avret yerinin açılması caizdir. Şayet vacip olmasaydı, bu caiz olmazdı. Zira bir sünneti yerine getirmek amacıyla haram irtikap edilemez.

10- Sünnet esnasında şu iki mahzurlu işi yapmaktan, dolayısıyla iki vacibi terketmekten kaçınılamaz:

a- Sünnet olan kişi açısından, avret yerinin açılması,

b- Sünnet eden kişi açısından, yabancının avret yerine bakmak. Şayet sünnet vacip olmasaydı, bunun için iki vacib terkedilmez, dolayısıyla iki mahzurlu iş de yapılmazdı.

11- Hattabi'nin getirdiği delil:
Hitan (sünnet olma), her ne kadar sünnet amellerden sayılıyorsa da, pek çok

alime göre vaciptir. Çünkü bu, dinin bir şiarı ve müslümanı kafirden ayıran bir özelliktir. Sünnetsiz bir grup cenaze içerisinde sünnetli biri görülünce, bu kişinin namazı kılınır ve müslüman mezarlığına defnedilir.

12- Çocuğun velisi sünnet esnasında çocuğa ızdırap verir ve yaranın azması yüzünden onu, ölüm tehlikesiyle karşı karşıya getirir. Aynca sünnetçinin ücretini ve tedavi masraflarını çocuğun malından verir. Sünnet yarasının azması sebebiyle çocuk ölse bile, baba bundan sorumlu tutulmaz. Şayet sünnet olmak vacip olmasaydı, böyle bir şey caiz olmazdı. Çünkü yapılması vacip olmayan, belki olsa olsa nıüstehap olan bir şeyi yapmak için, çocuğun malını boş yere harcaması, sünnet ederek ona son derece acı vermesi ve onu ölüm tehlikesine maruz bırakması caiz olmazdı. Elhamdülillah bu delil çok açıktır.

13- Şayet sünnet vacip olmasaydı, sünnet edilen kişi veya velisi izin vermiş olsa bile, sünnetçinin böyle bir işe kalkışması caiz olmazdı. Çünkü Allah ve Rasûlünün kesilmesini emretmediği veya vacip kılmadığı bir uzvu kesmeye yeltenmesi caiz değildir. Nitekim bir kimse kulak veya parmağının kesilmesi için kendisine izin vermiş olsa bile bunu yapması caiz değildir. Bu izin, kesen kişiden günahı düşürmez. Fakat bunu tazmin edip etmeyeceği hususunda ihtilaf vardır.

14- Sünnetsiz kişi taharetinin ve namazının bozulması tehlikesiyle karşı karşıyadır. Zira, zekerin ucundaki kılıf şeklindeki deri, o kısmı tamamen örtmektedir. Oraya sidik bulaştığı zaman taş ile silmek mümkün değildir. Öyleyse abdestin ve namazın sıhhati, sünnetli olmaya bağlıdır.

İşte bu yüzden, selef ve haleften pek çok alim, sünnetsiz kişi, kendi şahsında mazur sayılsa bile imamlık yapmasını yasaklamışlardır. Çünkü böyle birisi, devamlı sidiği damlayan kişi mesabesindedir.

Sünnet olmaktan maksat, sidiğin zeker ucundaki deri içinde kalmasını, dolayısıyla abdest ve namazı bozmasını engellemektir. Bu yüzden imam Ahmed ve diğerlerinin rivayetine göre, İbni Abbas "Sünnetsizin namazı kabul edilmez" demiştir. Bundan dolayı taharet ve namaz mükellefiyeti ortadan kalktığı için öldüğü zaman, sünnet olma vucübiyeti de sakıt olur.

15- Sünnetsizlik, haçlıları ve ateşe tapanları nahiflerden ayıran şiarlarıdır. Sünnet ise haniflerin esaslı bir şiarıdır. Bu yüzden ilk sünnet olan şahıs da haniflerin imamı Hz. İbrahim'dir. Böylece sünnet, hanifliğin şiarı haline gelmiştir. Sünnet, İsmail ve İsrail oğullarının Halil İbrahim'den aldıkları bir mirastır. O halde, inkâr ve teslis şiarlarında sünnetsiz haçlılara uygunluk arzetmek caiz olmaz. [20]

Sünnet Olmanın Vucübiyetini Kabul Etmeyenlerin Delilleri ve Onlara Karşı

Reddiye:

Bunun vacip olduğunu kabul etmeyenler derler ki:
"Hadisler, bunun sünnet olduğunu beyan etmiştir. Nitekim Seddad b. Evs'in Peygamber'den rivayet ettiği bir hadis şöyledir:
"*Sünnet olmak; erkekler için sünnet, kadınlar için ise bir ikramdır*." [21]
"Rasûlullah hitan'ı vaciplerle değil sünnetlerle birlikte zikretmiştir. Bu sünnetler; etek tıraşı, bıyığı kısaltma, tırnakları kesme ve koltuk altını yolmadır."
"Hasan-ı Basri şöyle der:
"Rasûlullah zamanında siyah, beyaz, Rum, Farisi ve Habeşli insanlar İslâm'a girdiler de onlardan hiç birini sünnetli mi, değil mi diye teftiş ettirmedi veya onlardan birini teftiş ettirdiği haberi bana ulaşmadı."
"İmam Ahmed, Mutemir'den, o da Selm b. Ebi Zeyyâl'dan, o da Hasan Basri'den şu sözleri nakletmiştir:
"Şu adama, yani Basra valisine hayret ediyorum. Keyker halkından bir takım yaşlı adamlara rastladı da dinlerini sordu. Onlar "Müslümanız" deyince kontrol edilmelerini emretti ve sünnetsiz oldukları görüldü. Sonra şu kışta kıyamette sünnet edildiler. Bunlardan bir kısmının bu yüzden öldüğü haberi bana ulaştı. Oysa ki, Peygamber zamanında Rum, Farisi ve Habeşli pek çok kimse müslüman olmuştu da hiç birisini kontrol ettirmemişti."
"*Sizin "Sonra da sana hanif olarak İbrahim'in dinine tabi ol" diye vahyettik*" [22] ayetini delil getirmenize gelince, buradaki "din" haniflik demektir. Bu da "tevhiddir."
Bu yüzden ayetin devamı "*Asla müşriklerden olmadı*" şeklinde bunu açıklamaktadır."
Hz. Yusuf "Doğrusu ben Allah'a inanmayan, ahireti de inkar eden bir kavmin dinini terk ettim. Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine tabi oldum. Bizim herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşmamız bize yaraşmaz" demiştir. [23] Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor:
"*Allah doğru söylemiştir. Öyleyse hanifler olarak İbrahim'in dinine tabi olun. O asla müşriklerden olmadı*." [24]
Demek oluyor ki, bu ayetlerde geçen "*millet*" kelimesi; imanın aslı olan tevhid, Allah'a yönelme, dini yalnızca O'na has kılma anlamına gelmektedir. Rasûlullah (s.a.s.) ashabına sabah uyandıklarında şu duayı okumalarını öğretmiştir: "*Biz; islam fıtratı ihlâs kelimesi, Peygamberimiz Muhammed'in dini, atamız İbrahim'in milleti üzere hanif ve müslüman olarak sabahladık. O, asla*

müşriklerden olmadı"
Sünnet olmanın vacibiyetini kabul etmeyenler ayrıca şunları da söylerler:
"Şayet "millet" kelimesine fiiller de girecek olsa, bu fiillerde Hz. İbrahim'e tâbi olmak, onun yaptığı şekilde bunları yapmakla mümkün olur. Eğer bunu vacip olarak yapmış ise bu şekilde yapmak, yok mendüb olarak yapmışsa mendüb olarak yapmak, ona tabi olmak demektir.
Bu durumda İbrahim (a.s.) in sırf fiilinden başka elimizde bir veri yoktur. Fiilin vucub mu yoksa nedb mi ifade ettiği hususundaki ihtilaf ise meşhurdur. En güçlü olan görüş; vacip olduğuna dair bir açıklama yoksa fiilin ancak nedb ifade etmesidir. Dolayısıyla biz bu fiili; mendup olarak yaptığımız zaman İbrahim (a.s.)a tabi olmuş oluruz."
"Useym b. Kesir b. Küleyb'in, babasından, onun da dedesinden rivayet ettiği "*Sendeki küfürden kalma saçları kes ve sünnet ol"* hadisine gelince, İbn-i Cüreyc bunun hakkında "Useym b. Kesir b. Küleyb'den bana haber verildi " ifadesini kullanmıştır. Ebu Ahmed bu Adî şöyle demiştir:
"Bu, İbnu Cüreyc'in isnadında "Useym b. Kesir b. Küleyb'den bana haber verildi" ifadesini kullandığı bir hadistir. Bunu ancak İbrahim b. Ebi Yahya rivayet etmiş ve onun adını kullanmıştır. Bu sözü edilen İbrahim'in zayıf olduğu hususunda İmam Şafii hariç, ehli hadis arasında ittifak vardır."
"Zühri'nin Peygamberden rivayet ettiği "Kim müslüman olursa yaşı büyük de olsa sünnet olsun" mürsel hadisine gelince, hadis alimlerince Zühri'nin mürselleri en zayıf mürsellerdendir, hüccet olmaya elverişli değildir.
İbnu Ebi Hatim, Ahmed b. Sinan'dan şunu rivayet ediyor:
Yahya b. Said el Kattan, Zühri ve Katade'nin mürsellerine hiç kıymet vermez ve "Bu mürseller hiç mesabesindedir" derdi. Abbas ed-Düri'ye Yahya b. Main'den mürsel hadisler okununca, "*Zühri'nin mürselleri hiç birşey değildir*" demiştir."
"Yukarıdaki rivayeti ehl-i hadis rivayet etmemiştir.
Musa b. İsmail'in tek başına babalarından bu senetle münferiden rivayet ettiği hadis, hadis rivayetiyle şöhret bulmuş hafızlardan ayrı olarak rivayet edilen münferid hadislerin hükmüne tabidir.
Ebu Berze hadisine gelince, İbn Münzir "Yahya b. Muhammed, Ahmed b.Yunus'dan o da Ümmil Esved'den o da Müneyye'den o da dedesi Ebu Berze'den ..."diyerek hadisi zikretmiş, sonra da "Bu, sabit olmayan meçhul bir isnattır" demiştir.
İbni Abbas'ın "Sünnetsizin kestiği yenmez, namazı da kabul edilmez" sözünü delil getirmenize gelince, bu bir tek İbn Abbas'tan rivayet edilen bir sahabi sözüdür.

İmam Ahmed "Bu konuda çok müteşeddid idi" diyorsa da, Hasan Basri ve diğerleri ona muhalefet etmişlerdir.
Sünnet olmanın "bir şiar" olduğu şeklindeki sözlerinize gelince, bu doğrudur ve ihtilâf da yoktur. Ne var ki, her şiar olan şeyin mutlaka vacip olması gerekmez. Zira şiarlar üç kısma ayrılır:

1- Beş vakit namaz, hacc oruç ve abdest gibi vacip olanlar.

2- Telbiye, kâbeye kurbanlık götürme, onlara gerdanlık takma gibi müstehap olanlar.

3- Ezan, bayram namazları, kurban, sünnet olma gibi ihtilaflı şiarlar.

Şimdi, sünnet olmanın vacip şiarlardan olduğuna dair elinizde hangi delil var?
İleri sürdüğünüz "Sünnet, Allah'ın şeriatinin kesmesidir, yaranın azıp kötüleşmeyeceğinden emin olunamaz. Demek oluyor ki, hırsızın elinin kesilmesi gibi vaciptir." Sözünüze gelince, bu söz kıyasların en zayıfıdır. Sünnet olma nerede, hırsızın elini kesme nerede? Aralarında o kadar uzak bir mesafe var ki, bu ikisinden birini diğerine kıyas eden kişi hedefi tam şaşırmış demektir. Çünkü sünnet, sünnet olan zata bir ikram, hırsızın elinin kesilmesi ise, ona verilen bir cezadır. Cezalar konusu nerede, taharet ve temizlik konulan nerede?"

"Hiç bir zaruret ve tedavi amacı olmaksızın sünnet edilecek kişinin avret mahallinin bu iş için açılması caiz olduğuna göre, demek ki sünnet etmek vaciptir" sözünüze gelince, avret yerinin açılmasının caiz oluşu sünnet etmenin vacip olmasını gerektirmez. Çünkü vacibin dışında da avret yerinin açılmasının caiz olduğunda icmâ vardır. Nitekim doktorun bakması ve tedavi etmesi için her ne kadar tedaviyi terketmek caiz olsa da, avret yeri açılabilir.
Aynı şekilde kadının yüzüne bakmak da haramdır. Fakat vacip olmayan muamelelerde kadının yüzünü açması ve vacip olmayan durumlarda şahitlik vazifesini üstlenmesi caizdir. Yine aynı şekilde ulema, cenaze yıkayan kimsenin, meyyitin eteğini traş etmesini caiz görmüşlerdir. Bu ise, avret yerini açmayı veya vacip olmayan bir sebeple buraya dokunmayı gerektirmektedir."
"Müslümanı kafirden ayıran özellik, sünnet olmasıdır. Hatta sünnetsiz ölüler arasında sünnetli bir cenaze görülse, sadece onun namazı kılınır" sözünüze gelince, durum hiç de böyle değildir.
Çünkü bazı kâfirler de sünnet olmaktadırlar. Bunlar, Yahudiler ve Kıpti denilen bir Hıristiyan grubudur. Öyleyse sünnet olma, müslüman ile kâfiri ayırdeden bir özellik değildir. Meğer ki sadece müslümanların sünnet olduğu bir bölgede olsun.. Ancak o zaman müslüman ile kafir arasında ayırıcı bir faktör olur. Fakat yine de bundan dolayı vacip olması gerekmez. Nitekim müslümanı kâfirlerden

ayıran diğer özellikler de vacip değildir," .
"Veli, sünnet esnasında çocuğa eziyet veren yaranın azması yüzünden muhtemel bir ölüm tehlikesiyle onu karşı karşıya bırakır ve sünnetçinin ücretini ve tedavi masraflarını onun malından verir" sözünüze gelince, bu da sünnetin vacip olduğuna delil değildir. Nitekim veli, çocuğunu terbiye etmek için de döverek eziyet verir, eğitmen ve öğretmenin ücretlerini onun malından ve onun adına öder, kurban keser. Bunlar ise vacip değildir.
Hallal" "Yetim adına kurban kesme " bölümünde diyor ki:
"Harb b. İsmail rivayet ediyor:
Ahmet b. Hanbel'e "Yetim adına kurban kesilebilir mi?" diye sordum. Evet, dedi, malı varsa kesilebilir."
Süfyan es-Sevri'de bu görüştedir.
Cafer b. Muhammed en-Nisaburi diyorki:
"Ahmed b. Hanbel'e Yetim bir kızın vasisi onun için kurbanlık satın alır mı?" şeklinde bir soru soruldu. Ahmed "Yetimin malı var mı?" diye sorunca "Evet" dedi. O da "O zaman alabilir" cevabını verdi."
"Şayet sünnet etmek vacip olmasaydı, sünnetçinin bu işe kalkışması caiz olmazdı" sözünüze gelince, cerrahın bir ur veya ölü bir uzvu kesmeye, diş çekmeye, damar kesmeye, kan aldırmak için deriyi yarıp açmaya teşebbüs etmesinin caiz oluşu ile bu sözün delil olma özelliği bozulmuştur. Bir kimse için kesilmesi mubah olan bir uzvunu kesmeye kalkışması caiz olduktan sonra, kesilmesi müstehap-sünnet olan ve kesilmesinde apaçık bir maslahat bulunan uzvun kesilmesi haydi haydi caiz olur.
"Sünnetsiz kişi abdest ve namazının bozulma tehlikesiyle karşı karşıyadır" sözünüze gelince, bu durum ancak kendi iradesiyle meydana geldiği zaman söz konusudur. İş onun irade ve gücünün sınırlarını aşınca kınanamaz ve tıpkı devamlı idrarı akan, burnu kanayan ve mezisi gelen kimsede olduğu gibi, taharetine de bir zarar gelmez. Bu kişinin gücü yettiği kadar taşla veya su ile temizlendiği vakit, acze düştüğü şeylerden dolayı sorumlu tutulmaz."
"Sünnetsizlik, haçlıların ve ateşe tapanların şiarlarındandır. Bu konuda onlara uymak dinlerinin şiarına uymak demektir" sözünüze gelince, bunun cevabı şudur:
Haçlılar ve ateşe tapanlar, sırf sünnet olmama özellikleriyle haniflerden ayrılıyor değillerdir. Onlar ancak, üzerinde bulundukları batıl dinlerinin bütünüyle ayrılmaktadırlar. Sünnet olmama hususunda müslümanın onlara uyması, onları haniflerden ayıran dinlerinin şiarına uymuş olmasını gerektirmez."
Sünnet olmayı vacip görenler ise yukarıdaki iddialara şöyle cevap vermişlerdir:

"Sünnet; hanifliğin işareti, İslâm'ın şiarı, fıtratın başı ve bu dinin alametidir. Eğer peygamber (a.s.)" *Bıyığını kısaltmayan bizden değildir"* [25] buyurmuş ise, sünnet olmayı ihmal ederek, haçlıların sünnetsizlik şiarına razı olan kişinin hali nice olur? Haça tapanlarla Rahman'a kul olanları ayırdeden en belirgin özelliklerden birisi de sünnet olmaktır. Hanifler de imamları İbrahim zamanından son peygamber devrine kadar bununla amel edegelmişlerdir. Son peygamber hanifliği bozmak için değil, bilakis tamamlamak ve yerleştirmek için gönderilmiştir.

Allah, bunu (sünnet olmayı) Halil'ine emredip, o da Allah'ın emrine uyulması gerektiğini, ihmal edip savsaklamanın caiz olmadığını bilince, Hayyul-Kayyum olan Allah'ın emrini yerine getirmek için hemen harekete geçti ve bir an önce emre uyarak izzet ve celal sahibine itaat etmek üzere keser ile bizzat kendisini sünnet etti. Allah da, arza ve üzerindekilere varis olacağı ana kadar bunu İbrahimden sonra devam eden bir fıtrat kıldı.

İşte bundan dolayıdır ki, İbrahim'in soyundan gelen bütün peygamberler bu fıtrata, yani sünnete çağırmışlar, hatta Allah'ın kulu, elçisi, kelimesi ve Azra Betül Meryem'in oğlu olan Hz. İsa da Halil İbrahim'e tabi olmak üzere sünnet olmuştur. Hıristiyanlar bunu kabul eder ye bunun İncil'in hükümlerinden olduğunu itiraf ederler. Ama ne var ki, önceden sapıtmış, çoğunu saptırmış ve yolun ortasından sapmış olan bir kavmin arzu ve heveslerine tabi olmuşlardır.

Nihayet Rasûlullahı'ın ehli beytinin alimi olan Abdullah b. Abbas, avamın ve havasın işiteceği bir şekilde açıkça tebliğ etti ki, sünnet olmayanın namazı yoktur, kestiği de yenmez... Böylece o, sünnetsiz kişileri İslâm cemaatının dışına çıkarmış oluyordu. Böyle bir söz, yapıp yapmamakta muhayyer olduğu bir işi terkeden kimse hakkında değil, ancak zarurete yakın bir şekilde vacip olduğu bilinen bir işi terkeden kimse hakkında söylenir.

Bunun, haniflik hasletlerinin başı olması, vacip oluşuna kâfidir ki Allah, kullarını o haniflik üzere yaratmış ve tüm peygamberler, insanları ona çağırmışlardır.

Öyleyse, bunu terkeden kimse Allah'ın tamamlanması için peygamberini gönderdiği fıtrattan çıkmış, onu ihmal ettiği için ziyana uğramış, öncelikle yapılması gereken işi savsaklamış ve atası İbrahim'in dininden yüz çevirmiş olur. "*Nefsim aşağılık kılandan başka kim İbrahim'in dininden yüz çevirir? Andolsun ki biz onu beğenip seçmiştik ahirette de o sarihlerdendir*." Hani Rabbi ona; "*İslâm ol*" demişti.

"*Alemlerin Rabbine teslim oldum*" dedi. [26] İslâm, nasıl ki haniflik dininin başı

ve tam kıvamıysa, İslâmın emrine teslim olmak da haniflik dininin tamamlanıp ikmal edilmesidir." [27]

Sünnet olmanın Vacip Olduğunu Kabul etmeyenlere Karşı Reddiyenin Tamamlanması:

Hitan, (Sünnet Olmak) "*Erkekler için sünnet, kadınlar içinse ikramdır*" hadisine gelince, bu, İbni Abbas'tan zayıf bir senetle rivayet edilen bir hadistir.
Doğrusu bu söz İbn-i Abbas'a aittir. Aynı hadis Haccac b. Ertah'tan -ki hüccet olmayan birisidir- o da Ebul-Melih b. Usame'den, o da Hz. Peyamberden rivayet edilmiştir. Beyhaki tüm bunları zikrettikten sonra, İbni Abbas'ın "Sünnet'sizin kestiği yenmez, namazı kabul edilmez, şehitliği de caiz değildir" sözlerini naklederek şöyle demektedir; "Bu da gösteriyor ki İbni Abbas bunu vacip görüyordu. Hitan (sünnet olmak) sünnettir" sözüyle de bu işin, Peygamberin sünneti olduğunu ve bunu emreden ve sünnet kılanın Peygamber olduğunu söylemek istemiştir. Öyleyse sünnet olmak vaciptir."
Sünnet: yol demektir, "yani yol gösterdim" anlamındadır. "Hitan erkekler için sünnettir." sözü "Onlar için meşrudur" demektir. Yoksa "Vacip değil menduptur" anlamına gelmez.

"*Her kim benim sünnetimden yüz çevirirse bendendeğildir*. "[28] hadisinden de anlaşıldığına göre sünnet; vacip olsun, müstehap olsun, takip edilen yoldur. Şu hadiste de aynı manada kullanılmıştır. "*Benim sünnetim ve benden sonraki raşid halifelerin sünnetine sarılınız*" [29]
İbn Abbas "Sünnete muhalefet eden kafirdir" demektedir.
Sünnet kelimesinin, terkedilmesi caiz olan şeylere mahsus kılınması yeni bir istilahtır. Yoksa sünnet, Rasûlullahın gerek vacip, gerek müstehap olsun ümmeti için gösterdiği yoldur. O halde sünnet; gidilen yol, şeriat, minhac ve sebil anlamına gelmektedir.
"Rasûlullah, hitanı sünnetlerle birikte zikretmiştir" sözünüze gelince, birlikte zikredilme delili, vacip olduğuna dair delillere karşı koyacak güçte değildir. Kaldı ki, hadiste zikredilen hasletlerin bir kısmı mazmaza, iştinsak, istinca gibi vacip, bir kısmı da misvak gibi müstehapur.
Tırnakları kesmeye gelince; tırnak, altında pislik birikecek derecede uzadığı zaman, temizliğin sıhhati için kesilmesi vacip olur. Bıyığı kısaltmaya gelince, delile göre uzadığı zaman kısaltılmasının vacip olduğu gerekmektedir. Peygamberin bıyığı kısaltmayla ilgili emrinden ve "*Bıyığını kısaltmayan bizden*

değildir" sözünden anlaşılan mana da budur.
Hasan Basri'nin "Peygamber zamanında insanlar İslama girerlerdi de onlardan hiçbirini teftiş ettirmezdi" sözüne şöyle cevap verilebilir:
"Onlar zaten sünnet üzere bulunduklarından, teftiş edilmelerine hiç gerek yoktu. Zira bütün Araplar kesinlikle sünnet oluyorlardı. Yahudiler de böyle. Geriye bir tek Hristiyanlar kalıyor. Onlar ise, bir grubu sünnetli, öteki sünnetsiz olmak üzere iki gruba ayrılmışlardı.
Hırıstiyanlardan ve diğerlerinden İslama giren herkes, İslam'ın şiarının sünnet (hitan) olduğunu biliyor ve gusl etmek için acele davrandıkları gibi, müslüman olur olmaz bir an önce sünnet oluyorlardı. Onlardan yaşı ilerlemiş, sünnet olmakta çok zorlanan ve bu yüzden ölüm tehlikesinden korkan kimselerden bu vacip sakıt olmaktaydı. Ahmed b. Hanbel'e "Sünnetsizin kestiği yenir mi?" diye sorulmuş ve İbn Abbas'ın "yenmez" şeklindeki sözü zikredilmişti. Bunun üzerine "Bana göre bu, müslüman anne-babadan doğup sünnet olmadan yetişmiş kişi hakkındadır. Yaşlı olan kişi İslama girer de sünnet olmadan dolayı canından endişe ederse bence onun için ruhsat vardır" demiştir.
"Milletten maksat tevhıddir" sözünüze gelince, bilakis millet, din demektir. Din; söz, fiil ve inançların toplamıdır "İman" kelimesi "millet "kavramına nasıl giriyorsa "ameller" de girmektedir.
Yani millet fıtrat, fıtrat da din demektir.

Allahu Teâlâ'nın, ameller ve fıtrat hasletleri olmaksızın, sırf bir kelimenin söylenmesi hususunda İbrahim'e tabi olmayı emretmesi muhaldir. Elbette ki tevhid inancında, sözlerinde ve fiillerinde ona uymayı emretmiştir, İbrahim (a. s.) kendisine bunu emreden ve bununla kendisini imtihan eden Rabbinin emrini yerine getirmek üzere sünnet olmuş, O'nun emrine bağlı kalmıştır. Biz de şayet onun yaptığı gibi hereket etmez isek, ona tabi olmamış oluruz.
Useym b. Kesir b. Küleyb'in babasından onun da dedesinden rivayet ettiği hadisin İbrahim b. Ebi Yahya'nın rivayetlerinden olduğu hakkındaki sözlerinize gelince, Safi onun hakkında güzel düşünmekte, diğerleri ise zayıf görmekteydiler. Bu durumda bu hadis, tek başına hüccet olmasa da takviye amacıyla kullanılmaya müsaittir. Zühri'nin mürsel hadisi için de aynı durum söz konusudur. Her ne kadar tek başına hüccet olmaya müsait değilseler de, bu meıfû mevkuf ve mürsel hadisler birbirlerini takviye etmektedirler. Musa b. İsmail hadisi ve benzer hadisler için de aynı şeyi söyleyebiliriz.
"İbn Abbas "Sünnetsizin kestiği yenmez, namazı da makbul değildir" görüşünde yalnız kalmıştır" sözünüze gelince, bu bir sahabi sözüdür. Dört mezhep imamı ve diğerleri, sahabe sözlerini delil getirmiş ve bunu hüccet olduğunu açıkça

söylemişlerdir. İmam Şafii bu hususta daha da ileri giderek, sahabi sözlerine muhalefet etmeyi bidat saymıştır. Peki ya hiç bir sahabiden İbn Abbas'a muhalif bir görüş nakledilmemişse ne olacak?
İbn Abbas gibi bir alim, yapıp yapmamakta muhayyer olunan bir mendubun terkedilmesi hususunda böylesine ağır ve şiddetli bir sözü söylemez.
"Şiarlar, müstehap ve vacip olmak üzere iki kısma ayrılır" sözünüze gelince, evet öyledir. Fakat haça tapanlarla Rahman'a kul olanları birbirinden ayırdeden, taharetin ancak kendisiyle tamamlandığı, terkedilmesi haçlıların alameti olan böylesine büyük bir şiar, olsa olsa büyük vaciplerden biridir. "Cezalar konusu nerde, sünnet olma konusu nerde?" sözünüze gelince, biz bunu sünnet olmanın vacip oluşunda temel ölçü kabul etmedik ki...
Bilakis bunlardan birinin vacip oluşuyla diğerinin vacipliğine hükmettik. Çünkü müslümanın uzuvları, sim ve kanı, had cezası veya bir hak olmadıkça himaye altındadır.
Sünnet mahallinin de, hırsızın elinin de kesilmesi gerekmektedir, terkedilmesi caiz değildir.
Sünnet olan şahsın avret yerinin açılmasına gelince, şayet sünnet olmanın maslahatı; avret yerinin açılması oraya bakılması ve dokunulması mefsedetinden daha ağır basmamış olsaydı, yapılıp yapılmaması caiz olan mendup bir iş için bu üç büyük mefsedetin irtikap edilmesi caiz olmazdı. Tedavi meselesine gelince bu; hayatı tamamlayan bir unsur ve bünye için gerekli olan vesilelerdendir. Şayet hitan (sünnet olma) menduplar babından olsaydı, ihtiyaçtan kaynaklanmayan bir sebepten dolayı avret yeri açılmış olacaktı ki, bu da caiz değildir.
"Veli, öğretmen ye eğitmenin ücretini çocuğun malından öder" sözünüze gelince, şüphe yok ki, onun eğitilip yetiştirilmesi veliye düşen bir borç ve vecibedir. Çocuğun malından bir kısmını ancak onun dünya ve ahiretinin kurtuluşu için gerekli olan hususlarda harcamıştır. Hitan, yalnızca mendub bir ibadet olsaydı, harcanan bu para, çocuk adına infâk edilen nafile bir sadaka veya çocuk adına nafile olarak hacceden kimseye sarfedilen para veya buna benzer bir harcama mesabesinde olacaktı.
Çocuk adına kesilen kurbana gelince, bunun vacip olup olmadığında ihtilaf edilmiştir. Vacip görenler nezdinde çocuğun malı, ancak vacip olarak harcanmıştır. Bunu sünnet sayanlar ise, şöyle demişlerdi: Bu harcama neticesinde, çocukta hasıl olan gönül hoşnutluğu, ona yapılan ihsan ve sevindirme, bu paranın mülkünde kalmasından daha kıymetli ve daha büyüktür." [30]

5- Sünnetin Vacip Olduğu Vakit:

Bunun vakti, çocuğun buluğa erdiği zamandır. Zira bu vakit, ibadetlerin ona vacip olduğu bir vakittir. Bundan önce vacip olmaz. Said b. Cübeyr şöyle rivayet ediyor:
İbn Abbas'a "Rasûlullah vefat ettiğinde sen kaç yaşlarındaydın?" diye soruldu. İbn Abbas "Ben o zamanlar sünnet olmuş bir çocuktum" dedi. [31] Ashabı kiram zamanında, akil baliğ olmadıkça çocuğu sünnet etmezlerdi. Peygamberin vefatında İbn Abbas'ın kaç yaşında olduğu hususunda ihtilâf edilmiştir. Zübeyr ve Vakidi diyorlar ki:" Hicretten üç yıl önce, Haşim oğullarının çıkışından evvelki boykot senesinde dünyaya gelmiştir. O 13 yaşındayken Rasûlullah vefat etmiştir."
Said b. Cübeyr, İbn Abbas'tan naklediyor:
"Ben 10 yaşındayken Rasûlullah vefat etti. Ben o zamanlar muhkemi (yani mufassal ayetleri) okuyordum.
Ebu Ömer diyor ki:
"Bu rivayeti bir kaç vecihten İbn Abbas'tan rivayet ettik: İbn İshak'tan, o da Said b. Cübeyr'den, o da İbni Abbas'tan rivayet ettiğine göre, İbn Abbas şöyle demiştir:
"Rasûlullah vefat ettiğinde ben sünnet olmuştum." Fakat bu hadis sahih değildir.
Ben de derim ki:
Bilakis bu babda en sahih olan rivayet budur. Yukarıda geçtiği gibi bu hadisi Buhari rivayet etmiştir.
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babasından, o da Süleyman b. Davud'dan, o da Şube'den, o da Ebu İshak'tan, o da Said b. Cübeyr'den, o da İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre İbn Abbas:
"Ben 15 yaşındakyen Rasûllulah vefat etti" demiştir.
Abdullah diyor ki: "Babam Ahmed b. Hanbel bu rivayetin doğru olduğunu söylemiştir."
Ben de derim ki: İbn Abbas rivayet ediyor:
"*Peygamber Mina'dan sütresiz bir şekilde insanlara namaz kıldırırken bir merkep üzerinde onların yanına vardım. O günlerde buluğ çağma yaklaşmıştım. Derken bazı safların önünden geçtim...*" [32] hadis bu minval üzere devam etmektedir. Siyer ve nakil ulemasının çoğunluğuna göre Peygamberin vefatı esnasında İbn Abbas 13 yaşındaydı. Çünkü boykot yılında, hicretten üç yıl önce dünyaya gelmişti. Rasûlullah ise Medine'de 10 yıl kalmıştı. Böylece toplam 13

yıl yapar. Aynca İbn Abbas Rasûlullah vefat ettiği sırada kendisinin sünnetli olduğunu da bildirmiştir.
Bazı alimler şöyle demişlerdir:
"Buluğ çağından önce sünnet olmak vacip değildir. Zira çocuk, bedenle ilgili vacip ibadetlerle henüz mükellef değildir. Öyleyse ibâdetle doğrudan alakalı olan bir yaralama işi (yani sünnet) haydi haydi vacip olmaz.
Kız çocuğunun iddet saymasının vacip oluşu, buna ters değildir. Zira iddet saymada onun için bir meşakkat yoktur. Bu, yalnızca zamanın geçmesinden ibarettir."
Yine bazı alimler şöyle demişlerdir:
"Kız veya erkek çocuk sünnetsiz bir şekilde akil baliğ olursa artık mazur sayılmazlar, devlet başkanı onları bu işe zorlar. Bence, sünnetli bir şekilde buluğ çağına ulaşması için velinin, çocuğu sünnet etmesi vaciptir. Zira, vacip ancak bununla tamamlanır,'"
İbn Abbas'ın, "Buluğ çağına yaklaşmadıkça bir kimseyi sünnet etmezlerdi" sözüne gelince, bu söz şu ayete benzemektedir: "Boşadığınız kadınlar" sürelerine ulaştıkları vakit, onları güzellikle tutun veya güzellikle onlardan ayrılın" [33] Kadınlar sürelerine ulaştıktan sonra, onları tutmak artık mümkün değildir. Aynca İbn Abbas, Peygamber vefat ettiği gün kendisinin sünnetli olduğunu açıklamış ve Veda Haccı esnasında da buluğ çağına yaklaşmış olduğunu haber vermiştir. Hz. Peygamber Veda Haccından sonra 80 küsur gün yaşamıştır. Hz. Peygamber velilere, çocuklarına 7 yaşında iken namazı emretmelerini, 10 yaşında kılmazlarsa dövmelerini emretmiş iken, buluğ çağını geçinceye dek sünnet olmamaları nasıl caiz olacak? Allahu a'lem. [34]

6- Yedinci Gün Sünnet Etmenin Kerâhati Hususundaki İhtilâf:

Bu konuda iki ayn görüş vardır. İkisi de İmam Ahmed' den rivayet edilmiştir:
Hallal "çocuğun sünnet edilmesi" bölümünde şöyle der:
"Abdul-Melik b. Abdul-Hamid, Ahmed b. Hanbel'e Çocuk kaçıncı gününde sünnet edilir?" diye sorunca "Bilmiyorum, bu hususta bir şey işitmedim" demiş. Abdul-Melik diyor ki:
"10 yaşındaki çocuğa sünnet olmak zor gelir, buna dayanamaz" diyerek, Muhammed'in iki oğlunu beş yaşında sünnet ettiğini zikrettim ve Ahmed. b. Hanbel'in de buna taraftar olduğunu, çocuk için meşakkatli ve dayanması güç olduğu için, 10 yaşında sünnet edilmesini kerih gördüğünü müşahede ettim.

Sonra Ahmed b. Hanbel bana "Küçük bebeğe sünnetin zor ve ağır geleceğini zannetmem" dedi. Bir aylık veya bir senelik çocuğun sünnet edilmesini kerih gördüğünü müşahede ettiim. Bu konuda bir şey de söylemedi. Sadece bu yaştaki çocuğun sünnet edilmesinin ona nasıl eziyet vereceğine şaşıyordu."
Abdul-Melik devamla şöyle der: ,
"Ahmed b. Hanbel'den işittim, diyordu ki:
"Hasan Basri, çocuğun yedinci günde sünnet edilmesini kerih görüyordu".
Muhammed b. Ali El Mismar, Mühenna'dan rivayet ediyor. Mühenna demiştir ki: "Ahmed b. Hanbel'e çocuğunu doğumunun yedinci gününde sünnet eden kişi hakkında sordum da bunun mekruh ve yahudi işi olduğunu söyledi."
Ahmed b. Hanbel bana "Hasan, çocuğun yedinci günde sünnet edilmesini kerih görürdü" dedi.
Ben "Bunu Hasan'dan kim rivayet etti? diye sorunca
"Bazı Basralılar" diye cevap verdi.
Ahmed b. Hanbel bana dedi ki:
"Bana ulaşan rivayete göre Süfyan b. Uyeyne, Süfyan Sevri'ye çocuğun kaç günlükken sünnet edileceğini sormuş. Süfyan b. Uyeyne diyor ki "Keşke ona "İbn Ömer, oğullarını kaç günlükken sünnet ederdi? diye sorsaydım".
Daha sonra Ahmed b.Hanbel bana "Süfyan b. Uyeyne de amma akıllıymış" dedi. Yani onun "Keşke ona İbn Ömer oğullarını kaç günlükken sünnet ederdi? diye sorsaydım" sözünü kastdetmiştir.
İsmet b. İsam, Hanbel'den Ahmed b. Hanbel'in şu sözlerini bana nekletmiştir:
"Yedinci günde de sünnet edilse sakıncası olmaz. Hasan Basri bunu ancak Yahudilere benzememesi için kerih saymıştır. Bunda ise bir sakınca yoktur."
Muhammed b. Ali, Salih'ten rivayet ettiğine göre Salih, babası Ahmed b. Hanbel'e "Çocuk yedinci gününde sünnet edilebilir mi? diye sorunca"Hasan-ı Basri'den "Bu iş Yahudi işidir" dediği rivayet edilir" şeklinde cevap verdi.
Vehb b. Münebbih'e bu konu sorulunca şöyle cevap verdi:
"Çocuk için meşakkatsiz olduğundan, yedinci günde sünnet edilmesi müstehaptır. Zira çocuk tüm vücudu uyuşuk bir halde doğar ve yedinci gününe kadar acıyı hissetmez. Bu zaman zarfında sünnet edilmezse güçleninceye kadar sünneti erteleyiniz."
Abdul-Melik'in nakilleri burada son buldu.
İbnul-Munzir, sünnetin vaktini zikrederken şöyle diyor:
"Fukaha, sünnetin vakti hususunda ihtilâf etmiştir. Hasan Basri ve Malik b. Enes'in de içinde bulunduğu bir grup alim, Yahudilere muhalefet etmek amacıyla çocuğun, yedinci gününde sünnet edilmesini kerih görmüşlerdir.

Sevri, bunun önemli olduğunu söylemiş, İmam Mâlik de doğru olan Yahudilere muhalefet etmektir" demiştir.
"Bizim memlekette genellikle çocuğun süt dişleri döküldüğü vakit sünnet edilir".
"Ahmed b. Hanbel "Bu hususta bir şey işitmedim" demiştir.
"Leys b. Sa'd: "Çocuk 7 ile 10 yaşlan arasında sünnet edilir" demiştir.
"Mekhül veya diğerlerinden rivayet edildiğine göre Hz. İbrahim Halilur-Rahman, oğlu İshak'ı yedinci, diğer oğlu İsmail'i ise 13 yasında sünnet etmiştir."
"Ebu Cafer'den rivayet edildiğine göre Hz. Fatma çocuğunu yedinci günde sünnet ettirmiş."
İbnu-Münzir sözlerine şöyle devam ediyor:
"Bu konuda ne sabit bir yasaklama, ne sünnet etme hususunda kendisine müracaat edilecek bir haber, ne de amel edilecek bir sünnet vardır.
Eşyada aslolan ibahadır. Bir şeyi yasaklamak, ancak bir delil ile caiz olur. Bazıları çocuğun yedinci günde sünnet edilmesini yasaklasalar da biz bu hususta bir delil bilmiyoruz."
Zübeyr b. Muhammed, Muhammed b. el-Münkesir'den o da Cabir'den rivayet ettiğine göre Cabir şöyle demiştir:
"Rasûlullah Hasan ve Hüseyn adına akika kesti ve yedinci gün onları sünnet etti."[35]
Musab b. Ali b. Rebah, babasından rivayet ettiğine göre Hz. İbrahim yedi günlükken İshak'ı sünnet etmiştir.[36]
Üstadımız İbn Teymiyye diyor ki:
"Hz. İbrahim, İshak'ı yedinci günde, İsmali'i ise buluğ çağında sünnet etti. Böylece, İshak'ın sünnet ediliş zamanı tshak oğulları içerisinde, İsmail'in sünnet ediliş zamanı da İsmail oğulları içerisinde bir adet halini aldı." Allahu a'lem. [37]

7- Sünnet Olmanın Hikmet ve Faydaları:

Sünnet, Allahu Tealanın, kulları için meşru kıldığı ve bununla onların zahiri ve batini güzelliklerine güzellik kattığı, şeriatın hoş latifelerindendir. Aynı zamanda sünnet, fıtratın tamamlayıcısıdır ki, Allah insanları o fıtrat üzere yaratmıştır. Bu yüzden sünnet İbrahim'in dini olan hanifliği tamamlayan bir unsur olmuştur. Sünnetin meşruiyyetinin temeli, hanifliği tamamlamasından kaynaklanmaktadır. Allah'u Teâlâ İbrahim'i insanlara imam kılacağını, onu bir çok milletlerin atası yapacağını, peygamber ve hükümdarların onun soyundan geleceğini ve neslini çoğaltacağını vaâd buyurunca, Hz İbrahim ile nesli arasında, her çocuğun sünnet

olması şeklinde bir sözleşme alâmeti kıldığını ve bu sözleşmenin vücutlarındaki bir işaret olacağını ona bildirdi. Demek ki sünnet, İbrahim'in dinine girmenin nişânesidir. Bu bakış açısı, *"Allah'ın boyası (ile boyandık). Boyası, Allah'ın boyasından daha güzel olan kimdir*!" [38] ayetini sünnet olmakla yorumlayanların teviline de uygun düşmektedir.

Sünnet, hanifler nezdinde haça tapanların vaftizi mesabesindedir. Haça tapanlar, vaftiz suyuna batırdıkları zaman çocuklarını temizlediklerini iddia ederler ve vaftiz esnasında "Şimdi hristiyan oldu "derler.

Buna karşılık Allah'u Teâla, haniflik boyasıyla boyanmalarını haniflere emretmiş ve sünneti bunun alâmeti kılarak şöyle buyurmuşur:

"*Allah'ın boyası (ile boyandık). Boyası, Allah'ın boyasından daha güzel olan kimdir*?"

Allahu Teâlâ, kendisine izafe edilen kişiler için tanınacakları bir takım alametleri işaret yapmıştır. Bu yüzden insanlar, hayvanlarını çeşitli alametlerle damgalarlar ki, o hayvanın hangi insana izafe edildiği bu alametiyle tanınıp belli olsun.

Bu işaret daha sonra ümmetten ümmete tevarüs edilegelmiştir. .

Böylece Allahu Teâla, kulluk ve haniflik ile kendisine, dinine ve milletine izafe edilen kişiler için sünneti bir alamet yaptı. Ta ki, insanın hangi dinden olduğu bilinmediği zaman, bu sünnet nişanı sayesinde bilinip tanınsın. Araplar Ummetü'l-Hitan (sünnet olan topluluk)" adıyla maruf idiler. Bu yüzden, Herakliyus hadisinde şu ifâdeler vardır: Hera-liyus "Görüyorum ki, sünnet hükümdarı ortaya çıkmış dedi. Arkadaşları ise "Bu seni üzmesin, ancak Yahudiler sünnet olurlar. Onları öldür gitsin" dediler. Onlar bu haldeyken aniden Peygamberin gönderdiği elçi, mektubu ile geliverdi.

Derken Herakliyus, elçinin avret yerinin açılıp sünnet olup olmadığına bakılmasını emretti. Sünnetli olduğu göruldu.

Arapların sünnet oldukları Herakliyus'a bildirilince "Bu, şu ümmetin hükümdarıdır" dedi.

Müslümanlarla Romalılar atasında Ecnadin olay! meydana geldiğinde Hişam b. el-As şöyle demeye başladı:

"Ey müslümanlar topluluğu! Şu sünnetsizlerin kılıca karşı hiç sabırları yoktur."

Hişam böylece Romalıları haçlı şiarı ve alametiyle zikrediyor, bu şiarı, hamilerin onlara hucüm etmesini ve yeryüzünü onlardan temizlemesini gerekli kılan bir sebep sayıyordu.

Hülasa: Allah'ın boyası, hanifliktir. O haniflik ki, kalpleri Allah'ı tanıma, O'nu

sevme, Ona karşı ihlâslı olma ve ortak koşmaksızın yalnızca O'na ibadet etme rengine boyar.
Aynı şekilde bedenleri; sünnet, etek üraşı, bıyığı kısaltma tırnakları kesme, koltuk altını yolma, mazmaza, istinşak, misvak ve istinca gibi fıtrat özelliklerinin rengine boyar.
Muhammed b. Cerir "Allah'ın boyası" ayeti kerimesi hakkında şöyle diyor:
"Boyadan maksat, İslâm boyasıdır. Şöyle ki, hristiyanlar çocuklarını hristiyanlaştırmak istediklerinde, onları vaftiz suyuna batırırlar. Bunun, ehli islamdaki cenabetin yıkanması mesabesinde bir kutsama ve hristiyanlığın boyası olduğunu iddia ederler. İşte böylece Hristiyan ve Yahudiler "Yahudi veya Hristiyan olunuz ki, hidayet bulaşınız" deyince Allahu Teâlâ Peygamberine:
"*De ki: Hayır, biz hanif olarak İbrahim'in dinine uyarız. O, asla müşriklerden değildi. Ve Deyin ki: Biz Allah'a, bize indirilene, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve torunlarına indirilene Musa ve İsa'ya verilen ve diğer peygamberlere Rabbleri tarafından verilenlere inanır, onlar arasında bir ayırım yapmayız, biz O'na teslim olandanız. "Eğer sizin inandığınız gibi inanırlarsa hidayete ermiş olurlar, dönerlerse mutlaka anlaşmazlığa düşerler. Onlara karşı Allah sana yeter. O işitendir, bilendir. Allah'ın boyası (ile boyan) Allah'ın boyasından daha güzel boyası olan kimdir? Biz ancak O'na kulluk ederiz*" [39] ayetini indirdi.
Katade diyor ki: Yahudiler, çocuklarını Yahudilik rengine, Hristiyanlar ise çocuklarını Hristiyanlık rengine boyadılar. Allah'ın boyası ise İslâm'dır. Öyleyse, İslâm'dan daha güzel ve daha temiz hiç bir boya yoktur."
Mücahid" Allah'ın boyası, O'nun fıtratıdır "demiştir. Bir başkası da bundan maksadın Allah'ın dini olduğunu söylemiştir.
Bütün bunlara ilaveten, sünnet olmada temizlik, nezafet, zinet, yaratılılışı güzelleştirme ve şehveti düzene koyma vardır. Şehvet, arttığı zaman insanı hayvan konumuna getirir, tamamen de yok olduğu zaman onu cansızlar durumuna getirir. İşte sünnet olma bu düzeni dengede tutar. Bu yüzden sünnetsiz erkek ve kadınların cinsi münasebetten asla tatmin olmadıklarını görürsün. Bundan dolayı bir kişi "Sünnetsiz kadının oğlu" diye zemmedilerek ayıplanırsa bu, annesinin aşırı şehvetine işareten söylenmiş bir söz olur.
Uzayıp sınırı aşan sünnet derisinin, etek ve koltukaltı kıllarının, bıyığın ve tırnağın kısaltıp temizlenmesinden daha güzel bir zinet var mıdır.? Çünkü şeytan bütün bu temizlenmesi gereken pisliklerin altında gizlenir de orada kalarak öylesine ünsiyet peydah eder ki, sünnetsiz olan kadına ve erkeğin cinsel organından kötülük ve vesvese üfler. Sünnetli kişide ise bunu yapması mümkün değildir.

Şeytan, ayrıca etek kılları ve tırnakların dibinde de gizlenir. Kesilmeyen sünnet ferisi, kendi bulunduğu yerde uzamış olan tırnak, bıyık ve etek kıllarından daha çirkindir. Bu fazla etin çirkin olduğu ve bunu temizlemenin, güzellik, nezafet ve zinet olduğu, sağduyu sahibine asla gizli kalmaz. İşte bu yüzden Allahu Teâlâ dostu İbrahim'i, bu pislikleri izale etmesi için imtihan edip te o da bunları tamamlayıp yerine getirince, onu insanlara imam kılmıştır.
Bütün bunlara ilâveten sünnet olmada, yüz güzelliği ve parlaklığı, sünnet olmamada ise açıkça görünen çirkinlik vardır.
Harb, "Mesail"inde Peygamberin hanımı Meymune'nin sünnetçi bir kadına şöyle dediğini naklediyor:
"Sünnet ederken yukarıdan kes ve fazla derine inme. Çünkü bu yüzü daha parlatır ve kocası nazarında daha kıymetlidir."
Ümmü Atıyye rivayet ediyor:
"Rasûllulah sünnetçi bir kadına şöyle emretti:
"Sünnet yaptığın zaman fazla derinden kesme. Çünkü bu, kadın için daha kıymetli ve erkek için daha sevimlidir".
Bunun anlamı şudur: Sünnetçi kadın, sünnet derisini kökünden kestiği zaman, kadının şehveti azalarak kocası nezdindeki kıymeti düşer. Aynı şekilde sünnetçi kadın onu olduğu gibi bırakır da hiç bir şey kesmez ise, bu sefer de şehvet duygusu artar. Fakat birazını alır da birazını bırakırsa yaratılış ve şehveti düzene koyar. Bunlara ek olarak, bu deri parçasının kesilmesinin bir kulluk alâmeti olduğu inkâr edilemez. Zira, bir çok kölelerin köleliklerine işaret olarak kulaklarının bir kısmının kesildiğini veya alınlarına dövme vurulduğunu v.s. görürsün. Ta ki, kaçtıklarında bu alamet sayesinde sahiplerine iade edilebilsinler. İşte böylece, insanın sünnet derisinin kesilmesi de, sahibi olan Allah'a kulluğunun işareti olmaktadır. Ta ki, insanlar böyle birinin Allah'ın hanif kullarından olduğunu bilsinler. Böylece hitan (sünnet olma), kendisinden daha şereflisi bulunmayan bu sünnetin alameti olmuştur. Üstelik sünnet olmada temizlik, nezafet, zinet ve şehvetin düzenlenmesi faydaları vardır.
Anlatıldığına göre, kadınların sünnet olmasının hikmeti şudur:
Hz. Sare, Hacer'i İbrahim'e verip, o da onunla münasebette bulununca, Sare İbrahim'den hamile kaldı. Derken Sare Hacer'i kıskanarak üç uzvunu keseceğine and içti. Bunun üzerine İbrahim, Hacer'in burun ve kulaklarını keseceğinden endişe ederek iki kulağını delmesini ve sünnet etmesini Sare'ye emretti. Daha sonra bu, kadınlar arasında bir adet haline geldi. Bu olay garip karşılanmamak. Nitekim sa'yın başlangıcı da Hz. Hacer'in oğluna su aramak için iki dağ arasında koşuşturmasından kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde şeytan taşlamanın kaynağı,

babasıyla birlikte gittiği zaman İsmail'in şeytanı taşlamasıdır.
Böylece Allahu Teâlâ dostunun sünnetini hatırlatıp ihya etmek, onun şanını yerleştirmek ve kulluğunu yüceltmek için bunu kullarına emretmiştir. Allahu alem. [40]

8- Sünnette Kesilecek Miktarın Beyanı:

"Ebul-Bereket, el Gaye kitabında şöyle diyor:
"Erkek sünnet edilirken cinsel organın ucundaki deri kesilir. Bu derinin tamamı ile değil de, yarıdan fazlasıyla da yetinilmesi caizdir. Kız çocuğu sünnet eden kadının deri kenarlarından kesmesi müstehaptır. Bu husus naslarda açıkça belirtilmiştir.
Rivayet edildiğine göre Hz. Ömer sünnetçi bir kadına "Sünnet ettiğin zaman derinin birazını bırak, dibinden kesme"demiştir.
Hallal "Camiinde" Sünnet esnasında kesilecek miktar" bölümünde şöyle diyor:
"Muhammed b. el Huseyn, Fadl b. Ziyâd'dan rivayet ettiğine göre Ahmed b. Hanbel'e, sünnet edilirken ne kadar kısmının kesileceği sorulunca "Cinsel organın ucu görününceye kadarki miktar "diye cevap vermiştir. Abdul-Melik el Meynuni şöyle demiştir:
"Ahmed b. Hanbel'e sordum:
"Ya Ebu Abdullah! Bana soruyorlar ki, sünnetçi, çocuğu sünnet eder de, deriyi dibinden kesmezse ne olur? Şöyle cevap verdi:
"Cinsel organın ucundaki derinin yarısından fazlası kesilmişse, dipteki kalan deri parçasına itibar edilmez. Zira cinsel organın ucu sertleştikçe deri çekilip büzüşür. Fakat kesilen kısım yarıdan az olursa o zaman sünnet tam yerine gelmedi diye endişe ederim,"Ben, ona" Yeniden sünnet etmek çok zordur. Her halde tekrar sünnet etmekten korkuluyprdur" deyince "Ne diye korkulacakmış? Yarıdan fazlası bulunan sünnet derisinin kolayca tekrar kesildiğini görmüşümdür. Bu, pekala kolay bir sünnettir" dedi.
İbn-i Sabbağ, "eş-Şamil" de diyor ki:
"Erkeğin cinsel organının uç kısmı tamamen görünecek şekilde sünnet edilmesi vaciptir. Kadına gelince, onun sünnet derisi ikidir:

1- Bekâret zarı,

2- Kesilmesi gereken kısım. Bu da fercin üst kısmında, iki kenar arasındaki horoz ibiğine benzeyen deridir.
Bu kesildiğinde, çekirdek şeklindeki dip kısmı geriye kalır.

Cüveyni, Nihaye'sinde şöyle der:
"Erkeğin kulfesinin kesilmesi gerekir. Kulfe, cinsel organının ucunu kaplayan deridir. Amaç bu derinin kesilip izale edilmesidir. Bu derinin bir kısmı kertilmek suretiyle uç kısmında yüzeye yapışık bir vaziyette duruyorsa derinin sarkık kalmaması için kesilmesi gerekir.
İbn-u Kecc der ki:
"Bana göre, organın başını çepeçevre kuşatmak şartıyla derinin az bir kısmını kesmek de yeterlidir."
Cüveyni şöyle der:
"Kadınlarda kesilmesi gerekli olan miktar, kesme kelimesi itlak edilecek kadar bir miktardır. Şu hadis- şerif en az kesme işine delalet etmektedir. Peygamber, şöyle buyurmuştur:
"*Ey sünnetiçi kadın sakın, dibinden kesme, derin kesip acı verme*!" Yani, kesilen yeri yüksekçe bırak. El-Maverdi diyor ki: Cinsel organın ucunu kaplayan derinin kökünden kesilmesi sünnettir. Cinsel organın ucu kapalı kalmayacak şekilde deriden bir kısmının kesilmesi yeterli olan en az miktardır. Kadının sünnet oluşuna gelince, zekerin giriş ve bevlin çıkış yeri ve fere üzerindeki çekirdek şeklindeki uzvun üstünde bulunan derinin kesilmesidir.
Deri, kökünden değil, üst kısmından kesilir.
Buradan da anlaşılıyor ki hitan (sünnet) kesimi üç çeşittir: Sünnet, vacip ve yetersiz.... Allahu a'lem. [41]

9- Sünnetin Hükmü Erkeğe de Kadına da Şamildir

Salih b Ahmed "Kişi inzal olmaksızın karısıyla cima ederse" bölümünde şöyle diyor: "İki sünnet mahalli birbirine kavuştuğu zaman, gusul vacip olur."
Ahmed b.Hanbel "Buna göre kadınlar da sünnet oluyorlarmış" demiştir. Ayrıca karısıyla cima edip de onun sünnetsiz olduğunu gören kişi hakkında, Bu kadının sünnet olması gerekir mi?" diye sorulunca "Hitan (sünnet olmak) sünnettir" demiştir.
Hallal, Ebu Bekr el Mervezi Abdul-Kerim b. el-Heysem ve Yusuf b. Musa'dan, sözleri biribirine geçip karışmış olarak şunu rivayet etmiştir: "Kocasının yanına varan sünnetsiz bir kadının sünnet olması gerekir mi? diye Ahmed b. Hanbel'e sorulunca sustu ve Ebu Hafs'a dönerek "Bu konuda bir şey biliyor musun? diye sordu. O da "Hayır" dedi. Bunun üzerine "Bu kadın 30 veya 40 yaşlarına gelmiş" denildi. O yine sustu. Derken "Peki sünnet olmaya gücü yeterse?" diye sorulunca "iyi olur" dedi.

Muhammed b.Yahyael-Kehhal diyor ki:
"Ahmed b. Hanbel'e "Kadın sünnet olur mu? diye sordum. Dedi ki:
"Bu konuda pek çok hadis tahric ettim. Bir de baktım ki, ne göreyim? Peygamberin- söylediği "iki sünnet mahalli birbirine kavuştuğu zaman" sözündeki sünnet yeri bir değil, ikiymiş." Ben "o zaman kadının da sünnet olması lazım" deyince, "Erkeğin sünnet olması daha elzemdir. Zira erkek sünnet olmadığı zaman bu deri zekerin ucunda sarkık durur ve ancak bir günah vesilesi olur. Kadınlarda ise böyle bir durum söz konusu değildir. Onların durumu daha basittir.
Ben de derim ki: kadınların sünnet oluşunun müstehaplığında ihtilâf yoktur. Fakat vacip olup olmadığında ihtilâf edilmiştir. Bu konuda Ahmed b. Hanbel'den iki rivayet vardır:

1- Erkeklere de, kadınlara da vaciptir.

2- Yalnızca erkeklere vaciptir. Bu rivayetin delili, Şeddad b. Evs'in naklettiği "Hitan, erkekler için sünnet, kadınlar için bir ikramdır" hadisidir. [42]
Böylece erkek ile kadın arasında ayırım yapmış ve bu görüşü için emrin sadece erkeklere yönelik olduğunu delil getirmiştir. Nitekim Allah, bunu Halil'ine emretmiş o da O'nun emrine uyarak sünnet olmuştur.
Kadının sünnet oluşuna gelince, bunun sebebi yukarıda geçtiği üzere Hz. Sare'nin yapmış olduğu yemindir. İmam Ahmed diyor ki:" Sünnetçi kadın deriyi kökünden kesmemelidir. Zira Hz. Ömer sünnetçi bir kadına "Sünnet ettiğin vakit ondan bir kısmı bırak "demiştir. Yine Ahmed b. Hanbel, Ümmü Atiyye'den şunu nakledir. "Rasûlullah, sünnetçi bir kadına şöyle buyurdu: "*sünnet ettiğin zaman "köktenkesme. Zira bu, kadın için daha kıymetlidir ve erkeğin de hoşuna gider.*" [43]
Daha önce bahsettiğimiz sünnet olmanın hikmeti erkekte daha belirgin olsa da kadını da kapsamaktadır. Allahu â'lem. [44]

10- Sünetçinin Hata Yapması ve Sünnet Yarasının Azmasının Hükmü:

Allah Teâla "*İyilik edenlerin aleyhine bir yol yoktur*" buyurmuştur.[45]
Amr b. Şuayb babasından o da dedesinde Rasullulahın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Tabiplik bilgisi olmadığı halde tedavi işine girişen kimse zamindir (yani diyetle mükelleftir).[46] Sünnetçinin elinden kaynaklanan hataya gelince, başka

hatalarda olduğu gibi bunun da diyetini kendisi veya akrabası vermek zorundadır. Eğer ödemesi gereken miktar üçte birinden fazla olursa, akrabalara düşer. Üçte birinden az olursa kendi malından verilir. Sünnet yarasının azması neticesi ölen kemseye gelince, mesleğinde ustalığı ve bu konudaki mahareti bilinmiyorsa, o taktirde zamindir, diyeti ödemek zorundadır. Zira bu, kalkışılması caiz olmayan ve ölüme yol açan bir yaralama şeklidir.
Öyleyse, hatadan kaynaklanan bir yaralama gibi tazmin ettirilir. Bunun dışındaki sünnet yaralarında ihtilaf edilmiştir:
Ahmed ve Malik şöyle demişlerdir:
"İzin verilmiş bir yaralamadan dolayı kişi ne hadd cezası olarak ne de tedip mahiyetinde, ister cezası belirlenmiş isterse belirlenmemiş olsun, hiç bir şekilde sorumlu tutulamaz. Zira bu, izin alınmış bir yaralamadır.
Bu durumda tıpkı gerdek gecesinde bakireliğin giderilmesi, hacamat yapıp kan alma, sünnet etme, çıban patlatma ve kesilmesine izin verilmiş bir urun usta bir doktor tarafından koparılmasında olduğu gibi burada da fidye vermekle mükellef tutulamaz."
Şafii diyor ki:" Ceza miktarı belirlenmiş olan bir yaralama sebebiyle ne had cezası olarak, ne de kısas şeklinde kişi fidye vermekle mükellef değildir. Fakat tazir ve tedib gibi miktarı belirlenmemiş olan bir yaralamadan dolayı zamin olur. Çünkü onu telef etmesi, onun saldırganlık ve düşmanlığına delalet etmektedir."
Ebu Hanife ise şöyle demiştir:
"Kişinin diyet vermekle mükellef olduğu yaralama sadece vacip olan yaralama değildir. Ayrıca kısas yaralamasından dolayı da zamin olur. Zira ona ancak sıhhat şartıyla hakkını alması helal kılınmıştır.
Oysa sahih sünnet bu görüşe muhaliftir. Eğer sünnetçi, mesleğinde usta olur da havanın normal olduğu bir zamanda çocuğu sünnet eder, sanatının da hakkını verirse, yaranın azmasından dolayı ittifakla zamin olmaz. Çocuk bu yara yüzünden hastalanıp ölse bile durum aynıdır. Çok sıcak veya aşırı soğuk bir havada ya da endişe edilecek bir zayıflık anında çocuğu sünnet etmesi için sünnetçiye izin verilmiş olsa, eğer çocuk akil baliğ ise sünnetçi zamin olmaz. Zira çocuk, izin vermek suretiyle hakkını ıskat etmiştir. Eğer çocuk küçük ise sünnetçi zamin olur. Zira küçük çocuğun iznine şer'an itibar edilmez.
Şayet çocuğun velisi buna izin vermiş ise acaba velisi mi zamin olur, yoksa sünnetçi mi? Şüphesiz ki veli bu işe sebep olmuş, sünnetçi ise doğrudan bu işi yapmıştır. Kaide ise doğrudan yapanın zamin olmasını gerektirir. Çünkü bunu yapmaması da mümkün idi. Tazmin edilmesi imkansız olan şeyler ise böyle değildir. İşte, sünnetçinin çocuğu öldürmesi ve sünnet yarasının azması

hakkındaki sözler bunlardır. Allahu alem. [47]

11- Sünnetsiz Kişiyle İlgili Hükümler:

Temizliği, Namazı, Kurbanı, Şahitliği, v.b.
Hallal, Muhammed b. İsmail'den, o da Veki'den, o da Salim b. el-Ata el-Muradi'den, o da Amr b. Herim'den, o da Cabir b. Zeyd'den, o da İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, İbn Abbas şöyle demiştir:
"Sünnetsizin namazı makbul değildir, onun kestiği de yenmez."
Veki diyor ki: "Sünnetsiz kişi, akıl baliğ olduğu vakit sünnet olmazsa, şahitlik yapması caiz değildir."
İsme b. İsam, Hanbel'den, o da Ahmed b. Hanbel'den, o da Muhammed b. Ubeyd'den, o da Selim el- Muradi'den, o da Amr b. Herim'den, o da Cabir b. Zeyd'den, o da İbn Abbas' tan şöyle dediğini nakletmiştir:
"Sünnetsiz kişinin kestiği yenmez."
Hanbel diyor ki:
"Ahmed b. Hanbel'in şöyle dediğini işittim: "Sünnetsizin kurban kesmesinden hoşlanmıyorum."
Yine Hanbel başka bir yerde, Ebu Amr el-Havdi'den, o da Hemmam'dan, o da Katede'den, o da İkrime'den, şunu rivayet eder:
"Sünnetsizin kestiği yenmez." Fakat Hasan Basri, İkrime'nin bu görüşüne katılmıyordu. İkrime'ye "Haccı olur mu?" diye sorulunca "Hayır" dedi.
Yine Hanbel'in rivayetine göre Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir:
"Sünnetsizin kestiği yenmez, temizlenmedikçe onun namazı da, haccı da yoktur. Sünnet, müslümanlığı tamamlayan bir unsurdur."
"Sünnetsiz kişi kurban kesemez, onun kestiği yenmez, namazı da yoktur."
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, babasından, o da İsmail b. İbrahim'den, o da Said b. Ebi Arube'den, o da Katade'den, o da Cabir b. Zeyd'den, o da İbn Abbas'tan şu sözleri rivayet etmiştir." "Sünnetsizin namaz kılması helâl değildir. Onun kestiği de yenmez, şahitlik yapması da caiz olmaz."
Katade diyor ki:
"Hasan, bu görüşü kabul etmezdi." İshak b. Mansur şöyle diyor:
"Ahmed b. Hanbel'e, sünnetsizin kestiği kurbanı sordum. "Bir sakıncası yoktur" diye cevap verdi.
Ebu Talip diyor ki:
Ahmed b. Hanbel'e sünnetsizin kestiği kurbanı sordum. "İbn Abbas sünnetsizin

kestiği kurban hususunda çok müteşeddit idi" şeklinde cevap verdi."
Fadl b. Ziyad naklediyor:
"Ahmed b. Hanbel'e sünnetsizin kestiği kurbanı sordum da şöyle dedi:
"İbrahim, Hasan ve diğerlerinden rivayet edildiğine göre, onlar bunda bir sakınca görmüyorlarmış. Ancak Cabir b. Zeyd'den rivayet edildiğine göre İbn Abbas bunu kerih görüyormuş."
Ahmed b. Hanbel diyor ki:
Bu insanlara çok meşakkat verir. Yani yaşı ilerlemiş bir adam müslüman olsa ve sünnet edilmekten korksa, onun kestiği kurban yenilmeyecek mi?
Hallal Ebü's-Sehm Ahmed b. Abdullah b. Şabit'in şöyle dediğini nakleder:
"Ahmed b. Hanbel'e, sünnetsizin kestiği kurban hakkında soruldu ve İbn Abbas'a ait "Onun kestiği yenmez" sözü zikredildi. Bunun üzerine Ahmed b. Hanbel:
"Bence bu, kişi müslüman bir aile içinde doğduğu zaman geçerlidir. Bu durumda nasıl sünnet olmasın? Fakat yaşı ilerlemiş bir kişi müslüman olur da, sünnet olmak hususunda canından endişe ederse, bana göre ona ruhsat vardır." Ahmed b. Hanbel, daha sonra insanları kışın sünnet ettirerek bir kısmının ölmesine sebep olan Basra valisi ile Hasan Basri arasında geçen kıssayı anlattı.
Ahmed. b. Hanbel derdi ki:
"Yaşlı bir adam müslüman olur da sünnet konusunda canından endişe ederse, bence onun mazereti vardır." [48]

12- Sünnetin Vucübiyyetini Düşüren Haller:

Bu haller şunlardır.

1- Kişinin sünnetli Şekilde doğması. Böyle birisi kesilmesi vacip olan şey kendisinde yaratılmadığı için sünnet olması gerekmez. Bunda ittifak vardır. Fakat bazı müteahhir ulema "Sünnet mahalli üzerinde usturanın dolaştırılması müstehaptır. Çünkü kendisine emredilen şeyin bu kadarına güç yetirebilmektedir. Peygamber "*Size bir şey emrettiğim zaman, ondan gücünüzün yettiği kadarını yapınız*" buyurmuştur.
Demek ki vacip olan şey ikidir:

1- Usturayı değdirmek,

2- Kesmek.

Kesme emri sabit olunca, en azından usturanın değdirilmesi müstehaptır."
Doğrusu şu ki, aslında bu hareket mekruhtur. Bununla ne Allah'a yaklaşılır, ne de kulluk yapılır. Şeriati böyle bir şeyden tenzih ederiz. Zira bu, hiçbir faydası

olmayan abes bir iştir. Usturayı dolaştırmak amaç değil, bilâkis amacın yapılması için bir vesiledir. Amaç ortadan kalkınca, vesilenin bir anlamı kalmaz.
Kimilerinin söylediği şu söz de buna benzemektedir:
Kafası kel olan kişinin hacc ibadetleri esnasında usturayı başında gezdirmesi müstehaptır. Yine Ahmed b. Hanbel'in ashabından bir grup müteahhirin ve diğerlerinin sözleri de buna benzemektedir:
"Ayet ve zikirleri iyi telaffuz edemeyen veya dilsiz olan kişi dilini mücerret olarak hareket ettirir."
Üstadımız İbn Teymiyye diyor ki:
Şayet "Bu hareket yüzünden namaz bozulur" dense, doğruya daha yakın olur. Çünkü bu, huşu ile bağdaşmayan abes bir iştir. Oysa namaza fazladan fiil eklemek meşru değildir.
Hulasa; Araplar sünnetli bir halde doğan çocuk, ayın parlak olduğu bir zamanda doğduğu için sünnet derisinin büzüşüp toplandığını zanneder ve bu yüzden "Onu ay sünnet etti" derlerdi. Oysa bu, genel geçer bir kural değildir.
Zira, insanlar ayın parlak olduğu vakitlerde doğmaya devam ettikleri halde sünnetli olarak doğan çocuk pek nadirdir. Kaldı ki, bu durumda sünnet derisi tamamıyle zail olmaz. Sadece bevlin çıktığı yer görünecek şekilde zekerin ucu açılır. Bu yüzden buranın tamamen ortaya çıkması için mutlaka sünnet edilmesi gerekir. Fakat çocuk doğduğunda zekerin ucu tamamen açılıp sünnet derisi zail olmuş ise, bunu sünnet etmeye gerek yoktur.
Beytül Makdis'in muhaddisi arkadışım Muhammed b. Osman el-Halili'nin dediğine göre, kendisi de sünnetsiz olarak dünyaya gelmiş. Allahu a'lem.

2- Sünnetin vucübiyyetini düşüren hallerden biri de çocuğun ölümünden korkulduğu için, buna tahammül edemeyecek kadar zayıf olması ve bu zayıflığın devam etmesidir. Böyle bir çocuğun sünnet edilmemesinde mazeret vardır. Çünkü sünnet olmak olsa olsa vaciptir. O halde acziyetten dolayı diğer vacipler gibi bu da ondan sakıt olur.

3- Kişinin yaşı ilerlemiş bir halde müslüman olması ve sünnet olma hususunda canından endişe etmesidir. Cumhura göre, bu durum ondan sünneti düşürür. İmam Ahmed, talebelerinden bir cemaatin rivayetinde bu görüşü belirtmiş ve Hasan Basri'nin "Peygamber devrinde Rum, Habeşli ve İranlı insanlar İslama giriyorlar, fakat Rasulullah onlardan hiçbirini teftiş etmiyordu" sözünü zikretmiştik. Fakat Sehnün b. Said, cumhura muhalefet ederek canından endişe eden yaşlı kimseden sünnet vecibesini düşürmemiştir. Bu, aynı zamanda İbni Temim ve diğerlerinin Ahmed b. Hanbel'den rivayet ettikleri bir görüşüdür. [49]

Ölüm Endişesi, Vucübiyyeti Düşürdüğü Gibi, Bu Fiilin Mübahlığını da Engeller:

Ashabımızın sözlerinin zahirine göre, sünnetin vucübiyyeti sadece ölüm endişesi durumunda düşer. Ayrıca bu durumda sünnet olma fiilinin de engellenip caiz olmaması gerekir.
Hidaye şerhinde bu konu açıklanarak şöyle denmiştir:
"Bu fiil engellenir. Bunun pek çok misalleri vardır: Meselâ, çok soğuk bir havada hasta birinin soğuk su ile gusül abdesti alması, oruç yüzünden ölmesinden endişe edilen hastanın oruç tutması, hasta, hamile v.b. kişilere hadd cezası uygulanması gibi. İşte bütün bu mazeretler fiilin vucubiyyetini düşürdüğü gibi, yapılmasına da mani olmaktadır.
4- Sünnetin vucubiyyetini düşüren durumlardan biri de ölüm hadisesidir. Ümmetin ittifakıyla cenazenin sünnet edilmesi vacip değildir. Peki müstehap mıdır? İlim ehlinin cumhuruna göre, müstahap değildir. Dört imamın görüşü de böyledir. Fakat müteahhirundan bir alim, müstahap olduğunu söylemiş ve bunu, cenazenin bıyığının kesilmesi, etek tıraşı, koltuk altının yolunmasına kıyas etmiştir. Fakat bu kıyas, ümmetin üzerinde bulunduğu amele muhaliftir. Dolayısıyla, fasid bir kıyastır. Zira bıyığı kısaltmak, tırnağı kesmek ve etek traşı yapmak tahareti tamamlayan ve pisliği gideren bir unsurdur.
Sünnet ise, onun bir uzvunun kesilmesi demektir. Mevta henüz hayatta iken sünnetin meşru kılınmasına sebep olan mana, ölüm ile ortadan kalkmıştır. Öyleyse artık sünnet olmasında bir maslahat kalmamıştır. Ayrıca Peygamber (a.s.) insanların kıyamet gününde sünnetsiz olarak diriltileceğini haber vermiştir. O halde, kıyamet gününde onunla diriltileceği ve ahiret yaratılışının bir tamamlayıcısı olan bir uzvunun kesilmesinin ne faydası olabilir? [50]

İhramlının Sünnet Olmasının Hükmü:

İmam Ahmed'in belirttiğine göre, ihramlı olma hali sünnet olmaya engel değildir. "İhramlı kimse sünnet olabilir mi?" diye kendisine sorulunca "Evet" şeklinde cevap vererek sünnet olmayı ne hayattayken, ne de öldükten sonraki saç ve tırnağın kesilmesine denk tutmuştur. [51]

13- Peygaber (a.s.)'ın Sünnet Oluşu:

Bu konuda birkaç görüş bulunmaktadır:

1- Sünnetli olarak dünyaya gelmiştir.

2- Cebrail (a.s.) göğsünü yardığı vakit, onu sünnet etmiştir.

3- Dedesi Abdul-Muttalip, Araplardaki çocukların sünnet edilmesi adetine uyarak onu sünnet etmiştir.

Şimdi de bu görüşlerin sahiplerini ve delillerini zikredelim:

"Sünnetli olarak dünyaya geldi" diyenler bir takım hadisleri delil getirmişlerdir:

1- Ebu Ömer b. Abdil-Berr şöyle demiştir:

"Rivayet edildiğine göre, Peygamber (a.s.) sünnetli olarak doğmuştur."Abdullah b. Abbas'ın, babasından rivayet ettiği hadis ise şöyledir:

"*Peygamber (a.s.) sünnetli ve göbeği kesilmiş bir halde doğunca bu, dedesi Abdul-Muttalib'in hoşuna gitti ve "Bu oğlumun şanı yüce olacak*" dedi.

İbni Abdilberr devamla diyor ki:

"Abbas'ın bu hadisinin isnadı sağlam değildir. İbni Ömer'den merfu olarak rivayet edilmişse de o da sabit değildir."

Ben de derim ki: İbn Ömer hadisi, Ebu Nuaym yoluyla bize rivayet edilmiştir: Ebül-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Halid el-Hatib, Muhammed b. Muhammed b. Süleyman'dan, o da Abdurrahman b. Eyyüb el Hıms'den, o da Musa b. Ebi Musa el Makdis'den, o da Halid b. Seleme'den, o da Nafi'den, o da İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre İbn Ömer şöyle demiştir:

"Peygamber (a.s.) sünnetli ve göbeği kesilmiş bir halde doğdu. "Fakat sened zincirindeki bu Muhammed b. Süleyman "el Bağdadi'dir ve zayıf görülmüştür. Darekutni diyor ki:

"Çok tedlis yapar, işitmediklerini rivayet eder ve çokça hadis hırsızlığı yapardı."

2- El-Hatib, Süfyan b. Muhammed-el Masayyisi o da Hüseyni'den, o da Yunus b. Ubeyd'den, o da Hasan'dan, o da Enes. b. Malik'ten Rasûlullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"*Benim sünnetli olarak doğmam ve hiç kimsenin benim avret yerimi görmemesi Allah katındaki kerametlerimdendir*." El Hatip diyor ki:

"Denildiğine göre, bu hadisi sadece Yunus, Huseyn'den rivayet etmiş ve Süfyan b. el Masâyisi tek başına bunu rivayet etmiştir. Onun rivayet ettiği hadisler ise kabul edilmez."

El-Hatip şöyle naklediyor:

El Ezheri'nin rivayetine göre, Darekutni'ye Süfyan b. Muhammed el-Masayyisi hakkında sorulmuş:

Ebû Tayyibel-Taberi, Darekutni'den şunu nakleder:
"Süfyan b. Muhammed denilen Masayyise ahalisinden yaşlı bir adam, zayıf ve kötü hallidir."
Salih b. Muhammed el Hafız der ki:
Süfyan b. Muhammed el-Masayyisi hiç bir şey değildir.
Yukarıdaki hadisi Ebul-Kasım b. Asakir, Hasan b. Arefe tarikiyle Huseyn'den, o da Yunus'dan, o da Hasan'dan, o da Enes'den, o da Rasûlullah'dan rivayet etmiştir:
"*Benim sünnetli olarak doğmam ve hiç kimsenin avret yerimi görmemiş olması, Rabbim azze ve celle katındaki kerametlerimdendir*."
Bu hadisin isnadında Hasan b. Arefe'ye kadar bir kaç meçhul ravi bulunmaktadır.
Ebul-Kasım b. Asakir diyor ki:
İbnul-Carud-ki çok yalancıdır-bu hadisi çalarak Hasan b. Arefe'den rivayet etmiştir.

3- Bu görüş sahiplerinin getirdiği delillerden biri de Muhammed b. Ali et-Tirmizi'nin "Mucizetun-Nebi" adlı eserinde naklettiği şu hadistir: "Safiyye binti Abdil-Muttalip şöyle demiştir:
"*Acaba erkek mi kız mı diye baktım da, sünnetli olduğunu gördüm*." Bu hadis de zayıftır ve bilinen bir sened zinciri yoktur.
Ebul-Kasım, Hz. Peygamberin sünnet olmasıyla ilgili tasnif ettiği kitabında "Rasûlullah sünnetli olarak dünyaya geldi"diyen ve bu görüşü kabul eden Muhemmed b. Talha'yı reddederek şöyle demiştir:
"Şu Muhammed b. Ali et-Tirmizi, el-Hakim, hadis ehlinden olmayıp, hadis tarikleri ve ıstılahları konusunda bir ilmi de yoktur. Onun hakkındaki sözler sufilik, tarikatçılık, kapalı işleri ve hakikatleri keşfetme iddiası noktasında düğümlenmektedir. Hatta bu sözlere göre fakihler çerçevesinin dışına çıkmış ve bundan dolayı tan edilip ayıplanmayı hak etmiştir."
Fıkıh ve tasavvufi imamlan ona tan ederek kendisini Allah'ın razı olacağı bir gidişatın dışında saymış ve şöyle demişlerdir:
"O, cemaatin uzak durduğu şeyleri seri ilimlere katmış ve bu yüzden ayıplanma ve çirkin görülmeye müstehak olmuş, kitaplarını uydurma hadislerle, rivayet edilmemiş ve işitilmemiş haberlerle doldurmuş, manası akıl ile bilinemeyen şeriatin, gizliliklerini çok zayıf ve çürük illetlerle izah edip açıklamıştır."
Muhammed b. Ali et-Tirmizi'nin el-İhtiyât adlı kitabındaki sözlerinden biri de şudur:
Her namazın akabinde -sehv yapmamış bile olsa- sehv secdesi yapmak gerekir"

Oysa, bunun caiz olmadığında ve bunu yapan kimsenin haddi aşan bir bidatçı olduğunda icma vardır. Öte yandan, Safiyye'den rivayet ettiği *"O'nun önce sünnetli olduğunu gördüm*" sözleri de diğer hadislerle çelişmektedir. O hadislerden biri şudur:
"*Hiç kimse benim avret yerimi görmemiştir*" Bu konudaki her bir hadis değerleriyle çelişkili olup, hiç birisi de sahih değildir. Peygamber sünnetli olarak doğmuş olsaydı bile bu onun kendine has özelliklerinden sayılmazdı. Zira pek çok insanda sünnetli olarak doğmaktadır.
Ebul Kasım devamla diyor ki:
Ebu'l Ganaim en-Nessâbe ez Zeydi'in anlattağına göre babası el-Ka'di Ebu Muhammed sünnetli olarak doğmuş. Bu yüzden ona "Mutahhar" lakabını takmışlar. Kendi elyazmasından gördüm, diyor ki:
"Ebu Muhammed, tertemiz olarak dünyaya geldi. Sünnet olmadı ve doğduğu şekilde vefat etti. Fakihler, kitaplarında böyle sünnetli olarak doğan kimselerin sünnet edilmesine gerek olmadığını söylerler. Bazıları da sünnet mahallinde usturanın gezdirilmesini müstehap görürler. Böyle bir kimseye "*Ay sünnet etti*" denir. Bununla insanın yaratılışındaki gelişmenin ay ışığının çoğalmasından, yaratılıştaki eksikliğin de ise ay ışığının azalmasından kaynaklandığına işaret ederler. Nitekim gel-git olaylarında da aynı şey söz konusudur. Böylece çocuğun zekerindeki derinin noksanlığı, ay ışığının noksanlığına nisbet edilmiş olur."
Seyf b. Muhammed, Süfyan es-Sevri'nin yeğeninden, o da Hişam b. Urve'den, o da babasından, o da Aişe'den Peygamberin şöyle dediğini rivayet etmiştir.
"İbni Seyyad, sünnetli ve göbeği kesik olarak doğdu"
Fakat Seyf'in hadisleri merduttur.
Denilmiştir ki:
İmr'ul Kays'ın, yanına varıp geldiği Roma İmparatoru Kayser de bu şekilde doğmuş. Derken İmruu'l Kays hamama, onun yanına girip kendisini bu halde görünce, şu sözlerle onu hicvetmiş:
"Ben, yalan olmayan bir yeminle yemin ederim ki,
Ay'ın kestiği kısırn müstesna, sen muhakkak sünnetsizsin.
Böylece onun sünnet olmayışını ayıplamış ve bu şekilde doğmasını noksanlık saymıştır.
Rivayete göre Kayser'i, İmru'l Kays'ı zehirletip öldürmeye iten sebeplerden biri de bu beyittir.
Sünnetsiz olarak doğan kişiler hakkında İbnül-Arabi şu şiiri söylemiştir:
Zayıf ve tasından su sızmayan (hayırsız kişi), sana feda olsun!
Namusu yırtılmış ve yağmurluğu keskindir.

Çok soğuk bir aralık gecesinde,
Gecenin ayı kıskaçların uçlarından ısırmış.
Yani diyor ki:
Ayın kestiği müstesna, o kişi sünnetsizdir. O kişinin sünnet derisini akrebin kıskaçlarına benzetmiştir. Araplar, sünnet olunmaksızın sünnet edilmiş şekle itibar etmez. Fazileti bizzat sünnet olmanın kendisinde görür ve bununla iftihar ederlerdi.
"Allahu Teâlâ, Peygamberimizi Arapların özünden yaratmış; yaratılış, ahlâk ve nesep yönünden mükemmel sıfatları sadece ona vermiştir. O halde Muhammed b. Ali'nin bahsettiği, Peygamberin sünnetli olarak doğmasının, kendine mahsus mümeyyiz sıfatlarından olması mümkün değildir.
Rivayete göre, sünnet olma, Allahu Teâla'nın, dostu İbrahim'i imtihan ettiği ve onun da tamamlayıp ikmal ettiği kelimelerdendir. İnsanlar içerisinde en çok belaya maruz kalanlar Peygamberler, sonra onlara benzeyen, sonra onlara benzeyenlerdir. Peygamber (a.s.) sünnet olmayı fıtrattan saymıştır. Kişinin, karşılaştığı belâya sabırla tahammül etmesinin, imtihanın ecir ve sevabını artırdığı bilinen bir husustur. Peygamber'e layık olan ise, bu faziletten mahrum olmaması ve Allah'ın, Halil'ine ikram ettiği gibi ona da bunu ikram etmesidir. Zira onun özellikleri diğer peygamberlerinkinden daha büyük ve daha yücedir. Bize rivayet edildiği gibi, meleğin onu sünnet etmesine gelince, bunun, onun özelliklerinden olması daha layık ve evladır."
Bütün bu sözler İbnu Adim'e aittir. Meleğin sünnet etmesi derken, el-Hatip tarikiyle Ebu Bekre'den rivayet ettiği "*Cebrail, Peygamberin kalbini temizlediği sırada onu sünnet etti*" hadisini kastetmiştir. Bu rivayet Ebu Bekr'e ye ait mevkuf bir söz olmasının yanısıra, isnadı da sahih değildir.
Meleğin peygamberin kalbini yarması hadisi, değişik şekillerde merfü olarak rivayet edilmiştir. Fakat yukarıdaki hadis müstesna, bunların hiçbirinde Cebrail'in, Peygamberi sünnet etmesinden söz edilmemiştir. Bu hadis sâz ve garibtir.
İbnul-Adim şöyle der:
"Bazı rivayetlerde geçtiğine göre, dedesi Abdul-Muttalip, Peygamberin doğumunun 7. gününde, onu sünnet etmiştir." İçindeki bozukluğa rağmen bu rivayet, doğruya ve gerçeğe daha yakındır.
İbnu Abdil-Berr, Ebu Ömer Ahmed b. Muhammed b. Ahmed'den, o da Muhammed b. İsa'dan, o da Yahya b. Eyyüb b. Ziyad el-Allaf tan o da Muhammed b. Ebîs-Seri el Askalani'den, o da Velid b. Müslim'den, o da Şuayb b. Ebî Hamza'dan, o da Ata el Horasani'den, o da İkrime'den, o da İbn Abbas'tan

rivayet ettiğine göre Abdulmuttalip, yedinci gününde Peygamberi sünnet ederek davet yemeği verdi ve adını Muhammed koydu.
Yahya b. Eyyüb diyor ki: "Biz bu hadisi İbn Ebi-Seri hariç kimsede bulamadık. Bu zat Muhammed b. Mütevekkil b. Ebi's-Seri'dir. Allahu a'lem. [52]

14- İnsanoğlunun Sünnetsiz Olarak Diriltilmesinin Sebebi Hikmeti:

Allahu Teâla mahlûkatı ilk defa yarattığı şekilde yeniden dirilteceğini vadettiği için ki vadini yerine getiren ve sözünden caymayandır onları üzerinde yarattığı bütün azalarıyla birlikte diriltmesi, verdiği söze sadakatinin bir ifadesi olacaktır. Nitekim buyurur ki:
"*O gün semayı, kitapları dürer gibi dürüp toplarız. İlk yaratmaya başladığımız gibi, yine onu iade ederiz. Üzerimize sözdür. Bunu mutlaka yapacağız.*[53] *Başka bir yerde de "Sizi ilk defa nasılyarattı ise öylece döneceksiniz*." [54] buyurmuştur.
Sünnet olma, dünyada taharetin tamamlanması ve sidikten beri olmak amacıyla meşru kılınmıştır. Cennet ehli ise ne küçük ne de büyük hacet giderir. Bu durumda sünnet derisine isabet eden bir necaset yoktur ki, ondan kaçınmaya ihtiyaç duyulsun. Aynı zamanda sünnet derisi, cinsi münasebetten haz almaya mani değildir ve cinsi münasebeti geciktirmez de. Bu mütalalar insanın dirilişinden sonraki halinin aynen devam edeceği nazariyesine göredir. Zira insanlar yalınayak, çıplak ve sünnetsiz olarak diriltilecek ve daha sonra kendilerine elbise giydirilecek ve boyları uzatılıp cisimleri büyütülecektir. Ondan sonra da cennet ve cehennem ehline cismen ziyadeler yapılacaktır.
Eğer böyle değilse, kabirden kalktıkları vakit dünyada bulundukları suret, hal ve sıfatta olacaklar ve her kul öldüğü şekilde diriltilecek ve sonra Allah, onları dilediği şekilde yeniden inşâ edecektir.
Acaba insanın yaratılışını tamamlayan sünnet derisi kabirde mi kalacak, yoksa yok olup gidecek mi? Her ikisi de mümkündür. Müracaat edilecek bir haber olmaksızın bunu bilemeyiz. Allahu alem. [55]

---

[1] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 197.
[2] İbn Mace: 608

[3] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 198-199.

[4] Bûhari:3356, Müslim: 2370

[5] Bûhari: 3356

[6] Tirmizi:1080, Ahmed b. Hanbel: 5/421

[7] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 199-207.

[8] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 207-208.

[9] Buhâri: 5891, Müslim: 257

[10] Bakara: 2/124

[11] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 208.

[12] Ahmet b. Hanbel: 4/264

[13] Rûm: 30

[14] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 209-210.

[15] Nahl: 16/123

[16] Ahmed b. Hanbel: 3/415

[17] Ebû Davûd: 356

[18] Durrul-Mensûr: l/114

[19] Kenzul-Ummâl: 4531

[20] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 211-217.

[21] Ahmed b. Hanbel: 5/75

[22] Nahl: 16/123

[23] Yûsuf: 12/37-38

[24] Âl-i İmrân: 3/95

[25] Ahmet b. Hanbel: 4/366 Tirmizi: 2762, Nesâi:13

[26] Bakara:2/130, 131

[27] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 217-226.

[28] Buhari: 5163, Müslim: 1401

[29] Ahmed b. Hanbel: 4/126-127 Tirmizi:2678, Ebû Dâvud: 4607, İbn Mâce: 42

[30] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 227-232.

[31] Buhâri: 6299

[32] Buhâri: 76. Müslim: 504

[33] Talak: 65/2

[34] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 233-235.

[35] Beyhâki: 8/324

[36] Beyhâki: 8/326

[37] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 237-240.

[38] Bakara:2/138

[39] Bakara: 2/135-138

[40] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 241-247.

[41] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 248-250.

[42] Ahmed b. Hanbel: 5/75

[43] Ebû Davud: 5271

[44] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 251-253.

[45] Tevbe: 9/91

[46] Ebû Davud: 4586, Nesâi:483, Mâce: 3466

[47] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra

Yayınları: 254-256.

[48] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 257-259.

[49] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 260-262.

[50] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 263-264.

[51] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 264.

[52] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 265-272.

[53] Enbiya: 21/104

[54] A'raf: 7/29

[55] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 273-274.

10- ERKEK VE KIZ ÇOCUĞUN KULAĞININ DELİNMESİ

10- ERKEK VE KIZ ÇOCUĞUN KULAĞININ DELİNMESİ

Kız çocuğunun kulağının güzellik için delinmesi caizdir. Ahmed b. Hanbel de bunun caiz olduğunu, fakat erkek çocuk için mekruh olduğunu söylemiştir. İkisi arasındaki fark şudur:
Kız çocuk süs eşyasına ihtiyaç duyar. Erkek çocuğun aksine, onun kulağının delinmesinde bir fayda vardır. Hz. Peygamber (a.s.) Ümmü Zer hadisinde Hz. Aişe'ye "*Ben. sana, Ebu Zerr'in Ümmü Zer'e davrandığı gibi davranıyorum"* demiştir. Bu arada Ümmü Zer şöyle diyordu:
"Ebu Zer, süs eşyalarıyla kulaklarımı süsledi."
"Peygamber (a.s.) kadınları sadaka vermeye teşvik edince bir kadın küpelerini atmaya başladı..." [1]
Allah ve Rasûlünün insanların bunu yaptıklarını bildiği halde ses çıkarmaması, caiz olması için yeterlidir. Şayet kötü bir şey olsaydı Kur'an veya sünnet mutlaka bunu yasaklardı. Şöyle bir soru akla gelebilir:
"Allahu Teala, düşman olan İblis'in şöyle dediğini haber vermektedir:
"*Onlara emredeceğim, hayvanların kulaklarını kesecekler*." [2]
Bu da gösteriyor ki, kulaği kesmek, yarmak ve delmek şeytanınn emridir. Kulağı delmek de onu kesmek gibidir. O halde bu iş hayvanların kulağını kesme hükmüne girer."
Cevap: Bu, en bozuk kıyaslardandır. Çünkü şeytan onlara, deve beş defa doğurur da altıncısı erkek olursa, bu devenin kulağını yarmalarını ve ona binilip etinin yenilmesini haram kılmalarını emrederdi. Böylece bu hayvan, hiç bir su kaynağından veya otlaktan menedilmezdi. Buna "Bahira" adını verirlerdi. O halde şeytan, bu konuda onlara kendi katından bir kanun koymuş demektir. Bu nerede, Allah'ın helal kıldığı bir süsün takılması için kız çocuğun kulağını delmek nerede?
Erkek çocuğun kulağının delinmesine gelince, bu konuda onun için bir maslahat yoktur. Bu, dini veya dünyevi bir fayda gözetilmeksizin azalarından birinin kesilmesi demektir. O halde caiz değildir.
Bu babda El-Hatib'in "Tarih'inde oldukça hayret verici bir olay nakledilir.
Ebu'l Hasan Ali b. İshak b. Rahaveyh diyor ki:
"Babam kulakları delik olarak doğmuş. Derken dedem Rahaveyh, Fadl b. Musa'ya gelerek durumu ona anlatmış. O da "Senin oğlun ya hayrın ya da şerrin başı olacak" demiş Galiba Fadl b. Musa, bu çocuğu diğerlerinden farklı görünce

din ve dünya riyasetin de de farklı olacağını ferasetiyle hissetmiş.
Allahu a'lem.
Gerçekten de İshak b. Rahaveyh ilimde, hadiste, tefsirde, sünnette, celalette, iyiliği emredip kötülüğü nehyetmede, Horasan'da Cehmiyye ve diğer ehli bidat akımlarını kırmada zamanının reisi olmuştur. Horasan'da sünneti yayan odur.
Sultanın nezdinde çok yüce bir makama sahipti.
O makam sayesinde Allah sultana zafer veriyor ve onun elleriyle düşmanlarını perişan ediyor, sultan ve beraberindekiler bundan hayrete düşüyorlardı. Hatta Muhammed b. Eşlem et-Tusi "Şayet Sevri hayatta olsaydı, İshak'a muhtaç olurdu" demiştir. Bu söz Ahmed b. Said er-Rabati'ye haber verilince "Vallahi, şayet Sevri İbn Uyeyne ve Hammadlar hayatta olsalardı, mutlaka İshak'a muhtaç olurlardı" demiştir. Bu söz de Muhammed b. Yahya es-Sıfar'a anlatılınca "Vallahi, şayet Hasan Basri hayatta olsaydı, çok şeyde îshak'a muhtaç olurdu" demiştir. İmak Ahmed b. Hanbel ona "Emirül Müminin" lakabını vermiştir.
Bu ve benzer hadiseleri inşaallah onun menkıbelerine dair tasnif edeceğimiz bir kitapta zikredeceğiz. Burada onun "zamanının başı" olduğunu gösteren hayret verici bir kıssayı anlatalım:
El-Hakim Ebu Abdullah "Nisaburun Tarihi" adlı eserinde şöyle der:
"Ali b. Seleme'nin rivayetine göre İshak yanında İbrahim b. Salih olduğu halde Abdullah b. Tahir'in huzurunda imiş. Derken Abdullah b. Tahir İshak'a bir soru sormuş. İshak:
"Bu konuda sünnet, şöyle şöyledir. Numan ve ashabına gelince, bunun aksini söylüyorlar" demiş. İbrahim derhal "Numan bunun aksini söylemedi" demiş. Bunun üzerine İshak "Bunu, dedenin kitabından ezberledim. Ben ve o aynı Küttap (ilkokul)da idik" deyince İbrahim emire dönerek" Allah afiyetinizi versin. İshak dedem hakkında yalan söyledi" demiş İshak da "Emir, Cami'den falan cüzü getirtsin" demiş ve kitap getirilmiş. Emir kitabı evirip çevirmeye başlamış. İshak "Kitabın başından 21 sayfa çevir, sonra 9 satır oku" demiş. Emir söylenenleri aynen yapmış ve meselenin gerçekten İshak'ın dediği gibi olduğunu görmüş. Sonra İshak'a "Senin ezberleme kabiliyetine hayret etmiyorum da, bu kadar derin ve ince bir meseleyi müşahede etmene şaşıyorum" demiş. İshak "Böyle bir gün için, bunun gibi bir sünnet düşmanını Allah, elimle perişan etsin diye ezberlemiştim" şeklinde mukabele etmiş. Daha sonra Abdullah b. Tahir" Senin yüz bin hadis ezberlediğin söyleniyor, doğru mu? diye sorunca "Yüz bin mi? orasını bilmem ama, ne işittiysem mutlaka ezberledim. Ezberlediğim hiç bir şeyi unutmadım" demiş. Bu kıssadan maksat Fadl b. Musa'nın ferasetinin doğruluğunu ve İshak'ın hayırda imam olduğunu beyan etmekti. Allahu alem.

[3]

---

[1] Buhâri:1448, Müslim: 884

[2] Nisa: 4/119

[3] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 275-278.

11- HENÜZ YEMEK YEMEYEN ERKEK VE KIZ ÇOCUKLARIN İDRARININ HÜKMÜ

11- HENÜZ YEMEK YEMEYEN ERKEK VE KIZ ÇOCUKLARIN İDRARININ HÜKMÜ

Ümmü Kays binti Mihsan'dan rivayet edildiğine göre, henüz yemek yememiş küçük bir oğlunu Peygambere getirmiş ve bebek, Peygamberin elbisesine bevletmiş. Bunun üzerine Peygamber su istemiş ve elbisenin üzerine serpmiş, fakat elbiseyi yıkamamıştır. [1]

Hz. Ali'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"*Süt emen çocuğun sidiğine su serpilir, kız çocuğun sidiği ise yıkanır*." Katade diyor ki" Bu hüküm henüz yemek yemeyen çocuklar içindir. Yemek yedikleri zaman her ikisinin sidiği de yıkanır." [2] Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

"Tahnik etmesi için Peygambere bir çocuk getirildi. Sonra çocuk Peygamberin üzerine bevletti. Bunun üzerine Peygamber oraya su döktü." [3]

Ümmü Kürz el-Huzaiyye'den rivayet edildiğine göre Şöyle demiştir.

"Peygambere bir çocuk getirildi ve çocuk onun üzerine bevletti.

Bunun üzerine peygamber oraya su serpilmesini emretti. Daha sonra bir kız çocuk getirildi ve yine üzerine bevletti. Peygamber (a.s.) bu sefer elbisesinin yıkanmasını emretti. [4]

Amr b. Şuayb babasından oda dedesinden, o da Ümmü Kürz'den, Peygamber (a.s) şöyle buyurmuşur.

"*Oğlan çocuğun bevlettiği yere su serpilir, kız çocuğun bevlettiği yer ise yıkanır.*"

Ümmü Fadl Lübabe binti el-Haris'ten rivayet edildiğine göre Hüseyn b. Ali Peygamberin kucağında iken bevl etti. Bunun üzerine ben "Ya Rasûlullah, elbiseni bana ver de ben onu yıkayıncaya kadar başka bir elbise giy" dedim.

O da "*Oğlan çocuğun bevlettiği yere sadece su serpilir, kız çocuğun bevlettiği yerler ise yıkanır*" buyurdu. [5]

Abdurrahman b. Mehdi, Yahya b. el-Velid'den o da Muhil b. Halife'den o da Ebu's Semh'den rivayet ettiğine göre Ebu's Semh demiştir ki:

"Peygambere hizmet ediyordum. Derken Hasan ile Hüseyn getirildi. Sonra Peygamberin kucağında bevlettiler. Ashab (Peygamberin elbisesini) yıkamak isteyince, Peygamber şöyle buyurdu;

"*Oraya su serpiniz. Çünkü kız çocuğun bevl ettiği yer yıkanır, oğlan çocuğun*

bevlettiği yere su serpilir." [6]
Hadis ve fıkıh ehli alimlerin çoğunluğu, bu hadisler doğrultusunda görüş belirtmişler, hatta Davud ez-Zahiri, oğlan çocuğunun sidiğinin temiz olduğuna hükmetmiştir.
Davud ez-Zahiri diyor ki "Hadisin metni oğlan çocuğun bevlinin yıkanmasından değil, su serpilmesinden söz etmektedir.
Su serpmek ise necaseti gideremez, öyleyse temizdir."
Irak ehli ise şöyle demişlerdir. Her ikisinin de sidiğini mutlaka yıkamak gerekmektedir. Bu, en Nehai, es-Sevri, Ebu Hanife ve ashabının görüşüdür. Onlar sidiğin yıkanmasıyla ilgili umumi hadislerden yola çıkarak ve kız çocuğun sidiğini diğer necasetlere kıyas etmek suretiyle bu neticeye ulaşmışlardır. Oysa sünnet bu iki sidik arasında açıkça bir ayırım gözetmiştir. Sünnetin birbirinden ayırdığı bu iki şeyi eşit saymak caiz değildir.
İçlerinde, Evzai ve Velid b. Müslim'in rivayetine göre Malik'in de bulunduğu bir taife ise şöyle demişlerdir: "Oğlan ve kız çocukların bevl ettiği yere, meşakkati gidermek için sadece su serpilir. Çünkü onları terbiye etme ve taşıma esnasında bu durumla çokça karşılaşılır." Bu görüş; "Her ikisi de yıkanır" sözünün tam karşıtıdır. Sarih ve sahih sünnetin delâlet ettiği ayırını ise en doğrusudur.
Ebu'l-Berekat İbn Teymiyye "Oğlan çocuğu ile kız çocuğunun sidikleri arasında fark olduğu hususunda sahabe icma etmiştir. Bu görüşü Ebu Davud [7] Hz. Ali'den ve Said b. Mansur da Ümmü Seleme'den rivayet etmiştir. İshak b. Rahaveyh ise "Rasûllullah'tan intikâl eden sünnet hükme bağlamıştır ki, henüz yemek yemeyen oğlan çocuğun bevl ettiği yere su serpilir, yemek yesin veya yemesin kız çocuğun bevl ettiği yer ise yıkanır."demiştir
"Ne peygamberden ne de tabiin zamanına kadar sonrakilerden hiçbirinin oğlan çocukla kız çocuğu eşit tuttuğu duyulmamıştır." [8] Sünnet mukabilinde yapılan kıyas merduddur.
Oğlan çocuk ile kız çocuk arasında mana yönünden bir takım farklar gözetilmiştir:

1- Oğlan çocuğun sidiği uçuşarak oraya buraya dağılır. Dolayısıyla yıkaması zordur. Kız çocuğun sidiği ise bir tek yere akar ve yıkaması kolay olur.

2- Kız çocuğun sidiği erkeğinkinden daha pis kokar. Zira erkeğin harareti daha yüksektir. Bu da sidiğin kıvamına gelip kokunun hafiflemesine etki eder.

3- Tecrübenin de gösterdiği gibi kalpler oğlan çocuğa daha meyilli olduğu için, kızdan daha çok taşınır. Şayet bu saydığımız farklar sahih ise ne ala. Yok değilse, sünnetin ayırdetmesine itimad edilir.

El-Ashab ve diğerleri şöyle demişlerdir.
"Hadiste geçen "nadh" sidiği gidermese bile üzerine suyu iyice dökmek demektir." Oysa ki bu şart değildir.
Bilâkis nadh; diğer rivayette açıklandığı gibi, sidik tamamen dağıtılacak bir şekilde üzerine su serpelemek demektir. Çocuğun su içmesi ve tahnik edilmesi sebebiyle (yemek yedi kabul edilerek) yıkama hükmünün taalluk ettirilip su serpme hükmünün devre dışı bırakılması doğru olmaz. Zira ruhsatın ortadan kalkmaması gerekmektedir. Çünkü çocuklar genellikle bu durumdan hali olmazlar. Nitekim doğdukları anda çocuklara hurma ile tahnik yapmak Peygamberin adetiydi. Su serpelemenin hükmü ancak, çocuk isteyerek, iştahla ve gıda alarak yemek yediği zaman ortadan kalkar. Allahu a'lem. [9]

---

[1] Buhâri: 223, Müslim: 267 Muvatta: l/64 Tirmizi: 77 Ebû Davud;374 Neseî:302 İbn-i Mace:524 Ahmed b. Hanbel 6/355

[2] Ahmed b. Hanbel: 1/76 Tirmizi: 610 (Hasen olduğunu söylemiştir.)

[3] Buhâri: 222, Müslim: 282 Müslim'de "ve yıkamadı" ilâvesi vardır.

[4] Ahmed b. Hanbel: 6/464

[5] İbn-i Mâce: 527

[6] Ahmed b, Hanbel: 6/338 Ebû Davud: 375 Hakim: l/166

[7] Hakim: l/166 (sahih olduğunu söylemiştir.) Ebû Davud:376 İbn-i Mace: 526

[8] İbni Teymiyye'nin sözleri burada son buldu.

[9] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 279-283.

12- ÇOCUĞUN TÜKÜRÜK VE SALYASININ HÜKMÜ :

12- ÇOCUĞUN TÜKÜRÜK VE SALYASININ HÜKMÜ:

Bu mesele hayatta sık sık karşılaşılan bir durumdur. Sari Hazretleri, çocuğun çokça kusacağını, ağzını yıkamanın mümkün olmayacağını, onu yetiştiren ve taşıyan kimsenin üzerine tükürük ve salyasının devamlı akacağını bildiğinden dolayı bu gibi sebeplerle elbisenin yıkanmasını emretmemiş, o elbise içinde namaz kılmayı yasaklamamış, çocuğun tükürüğünden sakınmayı da gerekli görmemiştir.
Bazı fakihler şöyle demişlerdir:
Bu, taş ile temizlendikten sonra arta kalan necasete ya da mest ve ayakkabı yere sürüldükten sonra altında kalan necasete benzemektedir.
Üstadımız İbn Teymiye ve diğer ashabımız şöyle demişlerdir:
"Kedinin tükürüğü nasıl kendi ağzını temizliyorsa ihtiyaçtan dolayı çocuğun tükürüğü de kendi ağzını temizlemektedir. Nitekim Peygamber (a.s.) kedinin fare v.s. yediğini bildiği halde necis olmadığını söylemiştir. Ebu Katâde bu hadisten, kedinin ağzının ve tükürüğünün temiz olduğuna hükmetmiş ve içmesi için kedinin ağzına su kabını tutmuştur."
Hz. Aişe'nin bildirdiğine göre Hz. Peygamber içmesi için su kabını kediye uzatır ve artakalan suyla da abdest
alırdı. Bu kedinin Medine gibi bir yerde iki kulle'den fazlav su kabından içmiş olma ihtimali son darece zayıftır. Hatta şayet, pek çok su arasında bile olsaydı tükürüğünün temizleyici özelliği olmadıkça bu ihtimâl, ağzındaki bilinen necaseti ortadan kaldırmazdı. Demek ki, ihtiyaçtan dolayı tükürük, kedinin ve çocuğun ağızlarını temizlemektedir. Tükürüğün ağzı temizlemesi, şu tür temizliklerden daha efdaldir:
Büyük ihtiyacı gördükten sonra taş ile temizlenme, mest ayakkabı ve Malik ile Ahmed'in mezhebindeki iki görüşten birine göre, yalınayak olan kişinin ayağının toprak ile temizlenmesi, güneşin ve rüzgarın kurutarak temizlemesi, temizleyici olduğunu kabul edenlere göre, sirke ve benzeri sıvı maddelerin temizlemesi, kılıç, ayna, bıçak v.b. gibi parlak cisimlerin, bez ve çaput gibi şeylerle silinerek temizlenmesi... Nitekim ashab-ı kiram kılıçlarını yıkamaksızın, sadece silerler ve o kılıçlarla namaz kılarlardı. Zira kılıçlar yıkandığı zaman paslanır ve iş göremez hale gelir. Peygamber (a.s.) Afra'nın iki oğlunun kılıçlarına bakmış ve üzerindeki kan izlerinden Ebu Cehl'in (leanehullah) öldürülmesine iştirak ettiklerini anlamış ve onların bu kılıçlarla namaz kıldıklarını bildiği halde, yıkamalarını

emretmemiştir. Allahu a'lem.. [1]

---

[1] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 285-286.

13- ELBİSENİN TEMİZLİK DURUMU BİLİNMESE BİLE ÇOCUKLARIN NAMAZ ESNASINDA TAŞINMASININ CEVAZI :

13- ELBİSENİN TEMİZLİK DURUMU BİLİNMESE BİLE ÇOCUKLARIN NAMAZ ESNASINDA TAŞINMASININ CEVAZI:

Ebu Katade'nin rivayetine göre, Rasûlullah Ümame Binti Zeyneb'i ki babası Ebul As b. Rebi'dir kucağında taşıyarak namaz kılardı. Secdeye giderken bırakırdı. Müslim'in rivayetinde "Boynu üzerinde taşıyarak'" ifadesi vardır. [1]
Ebu Davud'un rivayeti ise şöyledir:
"Bilal, Peygamberi namaza çağırmıştı. Öğle veya ikindi namazı için biz onu beklerken aniden Ebul-As'ın ve Zeyneb'in kızı olan Ümame omuzunda olduğu halde yanımıza çıkageldi. Sonra namaza durdu. Biz de arkasında saf tuttuk. Çocuk hâlâ olduğu yerde duruyordu. Derken tekbir getirip namaza başladık. Nihayet Rasûllulah rükû etmek isteyince çocuğu tutup yere koydu, sonra rükû ve secdeye vardı. Secdesini bitirip kalkınca onu tekrar alıp aynı yere koydu. Daha sonra Rasûlullah namazını bitirinceye kadar her rekâtta bunu yapmaya devam etti." [2]
Bu hadisenin farz bir namazda cereyan ettiği açıkça görülmektedir. Bu olayda vesvese ehline karşı reddiye, ihtiyaçtan dolayı yapılan az bir hareketin namazı bozmayacağına delil, çocuklara karşı merhamet etme, tevazu ve güzel huyun öğretilmesi ve kız çocuğa dokunmanın abdesti bozmayacağına dair delil vardır. [3]

---

[1] Buhâri 516. Müslim: 543

[2] Ebû Davud: 917,920

[3] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 287-288.

ÇOCUĞA TAHNİK YAPMANIN MÜSTEHAP OLUŞU

ÇOCUĞA TAHNİK YAPMANIN MÜSTEHAP OLUŞU

Ebu Bürde, Ebu Musa'dan rivayet ediyor:
"Bir oğlum dünyaya geldi ve onu Peygambere götürdüm. Ona İbrahim ismini verdi ve bir hurmayı ağzında çiğneyip yumuşatarak çocuğun damağına sürdü. "
Buhari'de şu ziyade vardır:
"Sonra onun için bereket duasında bulundu ve bana geri verdi. "Bu çocuk, Ebu Musa'nın en büyük oğluydu.[1]
Enes b. Malik diyor ki:
"Ebu Talha'nın bir oğlu hastalanmıştı. Ebu Talha dışarı çıktı ve arkasından çocuk vefat etti. Sonra geri dönünce "Çocuk nasıl oldu?" diye sordu. Ümmü Süleym "önceki halinden daha sakin" diye cevap verdi. Sonra akşam yemeğini getirdi ve Ebu Talha yemeğini yedi. Sonra hanımıyla yatağa girdi. Bu işleri bitirdikten sonra hanımı "Çocuğu defnedin" dedi. Sabah olunca Ebu Talha Rasûl-u Ekrem'e gelerek durumu ona anlattı. Rasûl-u Ekrem:
"*Bu gece cinsi münasebette bulundunuz mu*? diye sorunca Ebu Talha:
"Evet, dedi. Rasûl-u Ekrem:
"*Allah'ım, onlara mübarek kıl*! buyurdu:
(Enes b. Malik diyor ki:) Daha sonra Ümmü Süleym bir oğlan çocuğu doğurdu. Ebu Talha, bana:
"Çocuğu al ve Peygambere götür, dedi ve beraberinde birkaç tane de hurma gönderdi. Peygamber çocuğu alarak:
"*Beraberinde bir şey var mı*? diye sordu:
"Evet, biraz hurma var, dediler. Bunu üzerine Peygamber onları aldı, ağzında çiğnedi, sonra çıkarıp çocuğun ağzına koyarak damağına sürdü. Sonra da ona Abdullah ismini verdi. [2]
Ebu Usame, Hişam b. Urve'den o da Esma'dan rivayet ediyor: Esma, Mekke'de iken Abdullah b. Zübeyir'e hamile kalmış. Diyor ki:
"Doğumum yaklaşmıştı. Çıktım ve Medine'ye geldim. Küba'da konakladım ve onu orada doğurdum. Sonra Peygambere gelerek bebeği kucağına verdim. Bir hurma istedi, ağzında çiğnedi ve bebeğin ağzına tükürdü. Böylece karnına giren ilk şey, Rasulullah'ın tükürüğü olmuştu."

Esma devamla diyor ki: "Sonra bu hurma ile bebeğe tahnik [3] yaptı. Sonra onun için dua edip bereket diledi. Medine'de, İslâm devrinde muhacirlere ait ilk doğan çocuk bu idi. Müslümanlar buna çok sevindiler. Çünkü onlara "Yahudiler size

sihir yaptı, artık çocuğunuz doğmaz" denilmişti." [4]
Hallal diyor ki:
Muhammed b. Ali dedi ki, Ahmet b. Hambel'in azatlı cariyesinden işittim. Şöyle diyordu:
"Beni doğum sancısı tuttuğunda, efendim uyuyordu.
Ona:
“Efendim, yetiş ölüyorum! dedim. O da:
“Allah sıkıntıyı gidersin inşallah, dedi. O daha "Allah sıkıntıyı gidersin" der demez Said'i doğurdum. Sonra
yanımızdaki Mekke hurmasını kasdederek:
“Şu hurmayı getirin, dedi. Ben de Ümmü Ali'ye:
“Şu hurmayı ağzında çiğne de çocuğa tahnik ediver, dedim, o da Öyle yaptı. Allahu a'lem. [5]

---

[1] Buhâri: 5467, Müslim 2145

[2] Buhâri: 5470, Müslim: 2144

[3] Tahnik; hurma, bal v.b. bir yiyecek maddesini ağızda yumuşatarak yeni doğmuş olan çocuğun damağına sürmektir.

[4] Buhâri: 5469, Müslim 2146

[5] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 43-45.

AKİKA VE AHKAMI
1- Meşru Oluşunun Açıklanması
2- Mekruh Görenlerin Delilleri
3- Müstehap Oluşunun Delilleri
4- Mekruh Görenlerin Getirdikleri Delillere Cevap
5- Âkika Kelimesinin Türetildiği Kök
6- Akika İsmini Vermek Mekruh Olur mu Olmaz mı?
7- Farz Veya Müstehap Oluşundaki, İhtilaf Ve Her İki Tarafın Delillerinin Zikredilmesi:
Akikayi Müstehap Görenlerin Delilleri:
8- Akika Kesmenin Müstehap Olduğu Vakit:
10- Akika Konusunda Erkek Ve Kız Çocukların Birbirlerinden Farklılıkları Ve Ulemanın Bu Hususlaki İhtilafları:
1. Mesele:
11- Akikamn Amacı, Hikmet Ve Faydaları:
12- Akika Etinin Çiğ Olarak Dağıtılmayıp Pişirilmesinin Müstehap Oluşu:
13- Akikanın Kemiklerini Kırmanın Mekruh Oluşu:
14- Akikada Yeterli Olan Yaş Sınırı:
15- Akikayı Müşterek Kesmenin Caiz Olmayışı Ve Bir Hayvanın Ancak Bir Kişi İçin Kesilmesinin Caiz Oluşu
16- Koyununun Dışında Deve ve İnek Gibi Hayvanlar Kesilebilirmi
17- Sarfedileceğî Yerlerin Açıklanması:
18- Akika İle Udhiyenin Aynı Vakte Denk Gelmesinin Hükmü:
19- Ebeveyni Kendisi İçin Akika Kesmemiş Olan Kimsenin Hükmü, Büyüdüğü Vakit Kendisi İçin Akika Keser Mi?
20- Akikanın Derisi Ve Sakatatının Hükmü:
21- Akika Boğazlarken Okunacak Dualar:
22- Akikamn Yedinci, Ondördüncü Ve Yirmibirinci Güne Tahsis Edilmesinin Hikmeti:

AKİKA VE AHKAMI

Bu bölümde 22 fasıl vardın

1- Meşru oluşunun açıklanması,

2- Mekruh görenlerin delilleri,

3- Müstehap oluşunun delilleri,

4- Mekruh görenlerin getirdiği delillere cevap,

5- Akika kelimesinin türetildiği kök,

6- Buna "akika "ismini vermek mekruh olur mu olmaz mı?

7- Farz veya müstehap oluşundaki ihtilâf ve her iki tarafın delilleri,

8- Akikanın müstehap olduğu vakit,

9- Akikanın sadakadan efdal oluşu,

10- Akika hususunda erkek ve kız çocuğun farklı oluşları,

11- Akikanın gayesi, hikmetleri, faydaları ve Peygamberin sünnetinin ihya edilmesine dair açıklamaları,

12- Akika kurbanı etinin pişirilmesinin, çiğ olarak tasadduk edilmesinden daha efdal oluşu,

13- Akika kurbanının kemiklerinin kırılmasının mekruh oluşu,

14-Kesilecek hayvanın en az olması gereken yaşı.

15- Bir hayvanın ancak bir kişi için akika olacağı, yedi kişinin deve veya sığırda ortaklığının sahih olmayışı,

16- Koyundan başka sığır ve devenin de akika için yeterli olup olmadığı,

17- Akikanın saffedileceği yerler, kurbandan hangi kısmın tasadduk edileceği, bundan ebeye de vermenin müstehap oluşu,

18- Akika ile bayram kurbanının aynı güne denk gelmesinin hükmü ve birinin, diğerinin yerini tutup tumayacağı,

19-Anne-babası, kendisi için akika kurbanı kesmemiş olan kimsenin hükmü: Büyüdüğü zaman kendi akikasını keser mi?

20- Akika kurbanının deri ve sakatatının hükmü: Satılabilir mi, yoksa bayram kurbanı hükmünde midir?

21- Akikayı boğazlama esnasında okunacak dualar,

22-Akikanın; yedinci, on dördüncü ve yirmi birinci güne tahsis edilmesinin hikmeti. [1]

1- Meşru Oluşunun Açıklanması

İmam Malik diyor ki:
"Bu, bize göre hakkında hiç ihtilaf olmayan bir husus Yahya b. Said el-Ensari diyor ki:
"Bizden önceki pek çok müslümana yetiştim. Erkek olsun, kız olsun çocukları için akika kesmeyi ihmal etmezlerdi."
İbnu'l-Münzir der'ki:
"Bu, tâ eskiden beri Hicaz' da amel edilegelen ve ulemanın tavsiye ettiği bir husustur, İmam Malik bunun, kendilerine göre, hakkında hiç bir ihtilaf olmayan bir mesele olduğunu söylemiştir."
İbnu'l-Münzir devamla diyor ki:
"Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer ve müminlerin annesi Hz. Aişe, akikanın meşru olduğu görüşündedirler. Bu görüş, Rasulullah'ın kızı Fatıma, ayrıca Büreydetü'l-Eslemi, Kasım b. Muhammed, Urve b. Zübeyr, Ata b. Ebi Rebah, Zühri ve Ebu'z-Zinad'dan da rivayet edilmiştir.
İmam Malik ve Medine halkı, İmam Şafii ve arkadaşları, İmam Ahmed, İshak, Ebu Sevr ve ilim ehlinden çok sayıda bir cemaat da bu konuda Peygamberin sünnetine tabi olarak, bu görüşü dile getirmişlerdir.
Sünnet sabit olduktan sonra, elbette onu dile getirmek gerekir. Bundan ayrılanlar ise ona asla zarar veremezler."
İbnu'l Münzir şöyle devam ediyor:
"Bu görüş taraftarları, akikanın sünnet oluşunu kabul etmeyerek, bu konuda Peygamberden, ashabından ve tabiinden varid olan haberlere muhalefet etmişlerdir." [2]

2- Mekruh Görenlerin Delilleri

Şöyle demişlerdir:
"Amr b. Şuayb babasından, o da dedesinden rivayet ettiğine göre, Rasul-u Ekrem'e akika hakkında sorulunca "Ukuk (anne-babaya isyan)[3] u sevmiyorum" diye cevap vermiştir. [4]
Yine bu görüş taraftarları diyorlar ki:
"Mekruh oluşunun bir diğer sebebi de, bunun kitap ehlinin adetlerinden olmasıdır. Nitekim Rasul-u Ekrem:

“Muhakkak Yahudiler, erkek çocuk için akika keserler de kız çocuk için kesmezler, buyurmuştur.[5]
Ayrıca diyorlar ki:
"Bu cahiliyye ehlinin kestiği kurbanlardandı. İslâm ise tıpkı atira ve fara [6] gibi, bunu da iptal etmiştir." Yine şöyle derler: "İmam Ahmed'in rivayet ettiği Ebu Rafi hadisi şöyledir:
"Hasan b. Ali dünyaya gelince, annesi Fatıma onun için iki koçu akika olarak kesmek istedi. Bunu üzerine Rasul-u Ekrem:
“*Akika kesme! Fakat çocuğun saçını tıraş et ve ağırlığınca gümüş tasadduk eyle, buyurdu. Daha sonra Hz. Hüseyin de dünyaya geldi ve Hz. Fatıma aynen böyle yaptı.*" [7]

3- Müstehap Oluşunun Delilleri

Hadis ehlinin tümü, fukaha ve ilim ehlinin çoğunluğu ise, akikanın Rasulullah'ın sünneti olduğu görüşündedirler. Bu konuda, Buhari'nin Selman b. Amir ed-Dabbi'den rivayet ettiği hadisi hüccet olarak getirmişlerdir. Selman, Peygamberin şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:
“*Erkek çocuk ile beraber akika vardır. Öyle ise, ona bedel olarak kan akıtınız ve ondan eziyeti gideriniz.* [8]
Semura'nın rivayetine göre Rasûl-u Ekrem şöyle buyurmuştur:
“*Her çocuk, akikası karşılığında rehindir. Doğumunun yedinci günü kurban kesilir, aynı gün kendisine isim verilir ve başı tıraş edilir.* [9]
Tirmizi, bu hadisin hasen -sahih olduğunu söylemiştir.
Hz. Aişe, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
“*Oğlan çocuk için birbirine denk iki koyun, kız çocuk için ise bir tek koyun (kurban edilir).* [10]
Hadisin diğer bir varyantı şöyledir:
"*Peygamber (s.a.v), kız çocuk için bir koyun; oğlan çocuk için ise iki koyun boğazlamamızı bize emretti.*" [11]
Ümmü Kürz el-Ka'biyye'den rivayet edildiğine göre, Rasul-u Ekrem'e akikayı sormuş. O da:
“*Oğlan çocuktan dolayı iki koyun ve kız çocuktan dolayı bir koyun boğazlanır. Hayvanın erkek veya dişi olmasının bir sakıncası yoktur.*, buyurmuştur. [12]

Dahhak b. Mahled diyor ki:
"Ebu Hafs Salim b. Temim, babasından, o da Abdurrahman el-A'rac'dan, o da Ebu Hureyre'den, Peygamberin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Şüphesiz Yahudiler oğlan çocuk için akika kurbanı keserler de kız çocuğu için kesmezler. Siz oğlan çocuk için iki, kız çocuk için bir koyun kurban ediniz. [13]
İbn'i Abbas'ın rivayetine göre, Rasul-u Ekrem; Hasan ve Hüseyin için birer koç kurban etmiştir. [14]
Nesai'nin rivayetinde "ikişer koç " lafzı vardır.
Amr b. Şuayb, babasından, o da dedesinden rivayet ettiğine göre, Rasul-u Ekrem, çocuğun doğumunun yedinci günü ona isim verilmesini, ondan eziyetin giderilmesini ve akika kesilmesini emretmiştir.
Tirmizi, bu hadisin hasen- garip olduğunu söylemiştir. [15]
Büreydetü'l -Eşlemi (r.anh.) diyor ki:
"Cahiliye devrinde birimizin çocuğu doğduğu zaman bir koyun keser ve kanını çocuğun başına sürerdi. Nihayet Allah İslâm'ı getirince, artık bir koyun kesmeye ve çocuğun başını traş edip zağferanla kokulamaya başladık. [16]
İbnu'l Münkedir, Yahya b. Yahya'dan, o da Hüşeym'den, o da Uyeyne b. Abdurrahman'dan, o da babasından rivayet ettiğine göre, Ebu Bekre'nin oğlu Abdurrahman dünyaya gelmişti. Basra 'da doğan ilk çocuk o idi. Onun için bir deve boğazladı ve Basra halkına yedirdi. Birileri bunu garipseyerek şöyle dediler:
"Rasul'u Ekrem, oğlan çocuk için iki koyun, kız çocuk için bir koyun kesilmesini emretmiştir."
Hasan Basri'nin Semura'dan rivayet ettiğine göre, Rasûl-u Ekrem akika hakkında şöyle buyurmuştur:
"Her çocuk akikası karşılığında rehindir. Doğumunun yedinci günü kendisi için kurban kesilir, başı traş edilir ve kan sürülür.
Katade'ye çocuğun başına kanın nasıl sürüleceği sorulduğu zaman şöyle derdi:
"Akika kesildiği zaman ondan bir tutam yün alınır ve hayvanın can damarının karşısına tutulur. Sonra (kana boyanmış olan bu yün) çocuğun başının üzerine konur, nihayet çocuğun başı üzerinde iplik gibi akmaya başlar. Daha sonra çocuğun başı yıkanır ve traş edilir."
Ebu Davud der ki:
"Bu söz, yani sözü, Hemmam b. Yahya'nın bir hatasıdır."
Daha sonra Ebu Davud, bu hadisi diğer bir tarikten şöyle rivayet etmiştir:
"Her çocuk akikası karşılığında rehindir. Doğumunun yedinci günü kendisi için

kurban kesilir başı tıraş edilir ve isim verilir.” [17]
Ebu Davud, rivayeti daha sahihtir, demiştir.
Bu hadisi Hasan Basri'de Semura'dan rivayet etmiştir.
Buharı, Hubeyb b. eş-Şehid'in şöyle dediğini zikreder: İbn-i Şirin bana dedi ki: "Hasan Basri'ye, akika hadisini kimden işittiğini sor. Bende sordum ve "Semura b. Cündeb'den " diye cevap verdi.[18]
Selman b. Şurahbil, Yahya b. Hamza'nın şöyle dediğini nakletmiştir:
"Ata el- Horasani "ye "Akikası karşılığında rehindir " sözünün manası sorulunca, "Babasına şefaat etmekten mahrum kalır" dedi.[19]
İshak b. Hani diyor ki:
"Ahmet b. Hanbel'e "Çocuk akikası karşılığında rehindir" hadisinin manası soruldu. Şöyle cevap verdi:
“Evet, oğlan çocuk için iki, kız çocuk için bir koyun kesmek Peygamberin sünnetidir. Şayet çocuğun akika kurbanı kesilmezse, kesilinceye kadar akikası sebebiyle mahbus tutulur.
El-Esrem, Ahmet b. Hanbel'in şöyle dediğini nakleder:
"Bu hadisler içerisinde akika konusundaki "Her çocuk akikası karşılığında rehindir" hadisinden daha güçlüsü yoktur."
Yakup b. Bahtan diyor ki:
"Ahmet b. Hanbel'e akika konusunda sorulunca şöyle cevap verdi:
“Bu konuda, şu hadisten daha şiddetlisini bilmiyorum: "Çocuk, akikası karşılığında rehindir."
Hanbel, Ahmet b. Hanbel'in şöyle dediğini nakleder: " İmkanı ve gücü yerinde olan kimsenin, çocuğu için akika kesmemesini hiç hoş karşılamam. Bunu terk etmesin zira, Rasûl-u Ekrem:
"Çocuk akikası karşısında rehindir" buyurmuştur. Bu hadis, bu konuda rivayet edilenlerin en şiddetlisidir. Peygamber (s.a.v), bundan sadece "ukuk" kelimesini kerih görmüştür. Kurban kesmeye gelince, bunu bizzat kendisi yapmıştır."
Ahmet b. el-Kasım diyor ki:
"Ahmet b. Hanbel'e akikanın farz olup olmadığı sorulunca şöyle dedi:
“Farziyetine gelince, orasını bilmem; farzdır da diyemem. Bu konudaki en şiddetli söz, kişinin akikası karşılığında rehin tutulmasıdır."
“Yine Ahmed b. Hanbel bir başka yerde "Anne-babasına şefaat etmekten alıkonularak rehin tutulmuştur" demiştir.
Yukardaki hadiste geçen "*kan sürülür*" sözü hakkında ihtilaf edilmiştir. Bu kelimeyi Hemmam, Yahya'dan o da Katade'den rivayet etmiş ve Katade, bu sözü

yukarıda geçtiği gibi tefsir etmiştir.
İlim ehlinin çoğunluğu ise, bu konuda ona muhalefet ederek bunun cahiliye adetlerinden olduğunu söylemişlerdir.
Ayrıca Zühri, İmam Malik, İmam Şafii, Ahmet b. Hanbel ve İshak da bunu mekruh görmüşlerdir.
Ahmed b. Hanbel der ki:
"Çocuğun başına kan sürülmesini mekruh görüyoruz. Zira bu bir cahiliye adetidir."
Abdullah b. Ahmed b. Hambel diyor ki:
"Babama, akika boğazlandıktan sonra kanının çocuğa sürülüp sürülmeyeceğim sordum. "Kan sürülmez" cevabını
verdi."
El-Hallal, Abbas b. Ahmed'in kendisine şöyle bir rivayette bulunduğunu anlatır:
"Ahmed b. Hanbel'e, çocuğun başına kan sürülmesi hususu soruldu ve "Bunu hoş karşılamam, çünkü cahiliye işlerindendir" diye cevap verince, "Fakat Hemmam "Kan sürülür" diye rivayet ediyor " denildi. Bunun üzerine Ahmed b. Hanbel "Çocuğa isim verir" diye rivayette bulunan bir kişiden söz etti ve "Hemmam'ın bu hususta ki sözünü beğenmiyorum " dedi.
Ahmet b. Haşim el- Antaki, Ahmet b. Hanbel'in şöyle dediğini bize rivayet etti:
"Hemmam ve Said, akika konusunda ihtilaf ettiler. Birisi "kan sürülür" derken, diğeri isim verilir "şeklinde rivayet etmiştir."
Ahmed b. Hanbel"den, çocuğun başına kan sürmenin sünnet olduğuna dair bir başka rivayet de vardır.,
Hallal diyor ki:
"İsme b. İsam, Hanbel'den, Ahmed b. Hanbel'in" Çocuğun başı traş edilir " dediğini bana rivayet etti."
Muhammed b. Ali, Salih'ten, o da Ahmed b. Muhammed b. Hazirriden, o da İshak'tan bana rivayet ettiğine göre, her biri Ahmet b. Hanbel'in şöyle dediğini söylemişlerdir:
“Kan mekruhtur. Semura hadisinin dışında rivayet edilmemiştir. "
Muhammed b. Hüseyin, Fadl'ın kendilerine şöyle anlattığını bana haber verdi:
"Ahmed b. Hanbel'e "Çocuğun başı traş edilir mi? " diye sordum. "Evet" dedi. "Peki kan sürülür mü diye sorunca da "Hayır, bu cahiliye işlerindendir" dedi. Bunun üzerine ben "Peki Katade'nin Hasan Basri'den rivayet ettiği "ve kan sürülür" hadisi ne olacak? " diye sordum, şöyle cevap verdi:
"Hemmanı şeklinde rivayet etmiştir."
El-Esrem'in rivayetinde ise şöyle demiştir: İbnu Ebi Arube [20], Hemmam

demiştir. Bana göre bu rivayet hatalıdır."
Yakup b. Humeyd b. Kasib, Abdullah b. Vehb'den, o da Amr b. el-Haris'ten, o da Eyyüb b. Musa'dan, o da Yezid
b. Abdul-Müzeni'den rivayet ettiğine göre Rasul-u Ekrem şöyle buyurmuştur:
"*Çocuk için akika kesilir, fakat başına kan sürülmez.*"
Büreyde hadisi de yukarıda geçmişti:
"Cahiliyye devrinde birimizin oğlu olduğu vakit bir koyun keser ve kanını çocuğun başına sürerdi. Nihayet İslam geldi; biz de bir koyun kesmeye ve çocuğun başını traş edip zağferanla kokulamaya başladık."
Beyhaki ve diğerlerinin naklettiklerine göre, İbn-u Cüreyc, Yahya b. Said'den, o da Amra'dan, Hz. Aişe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Cahiliye devri insanları, akikanın kanına bir pamuk tutarak onu çocuğun başına koyarlardı. Daha sonra Peygamber, kan yerine güzel koku sürülmesini emretti," [21]
İbnu'l- Münzir diyor ki:
"Rasûl-u Ekrem'in "Çocuk için (kurban kesip) kan akıtınız ve ondan eziyeti gideriniz [22] "buyurduğu sabittir. Madem ki Peygamber, çocuktan eziyetin kaldırılmasını bize emretti -ki kan, bir eziyettir, hem de en büyük eziyet-, o halde çocuğun başının kan ile kirletilmesi caiz değildir. "[23]

4- Mekruh Görenlerin Getirdikleri Delillere Cevap

Hanbel'in rivayetine göre, İmam Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir:
"Bunu mekruh görenlerin bir kısmından, akikanın cahiliye işlerinden olduğu rivayet edilmiştir. Oysa bu söz, hadisleri bilmeyişlerinden kaynaklanmaktadır. Zira bizzat Rasûl-u Ekrem, Hasan ve Hüseyin için akika kesmiş ve Ashabı Kiram da bunu yapmıştır. Bunlar ise akika kesmeyi cahilliye işi sayıyorlar. Oysa akika, Peygamberin bir sünnetidir. Nitekim o "*Çocuk, akikası karşılığında rehindir*" buyurmaktadır. Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bu hadisin isnadı güzeldir."
İmam Âhmed, el -Esrem'in rivayetinde ise şöyle diyor:
"Akika hakkında, Peygamberden müsned hadisler, ashabından ve tabiinden rivayetler olduğu halde bunlar " Akika cahiliye işlerindendir" diyorlar. Sonra da hayretle tebessüm etti.
Meymuni diyor ki:
"Ahmed b. Hanbel,'e "Akika hakkında Peygamber'den bir rivayet var mı?" diye

sordum.
" *Evet, vallahi! Hem de birden çok hadis var*: "*Oğlan çocuk için iki, kız çocuk için bir koyun kurban edilir*" dedi. Ben de "Peki, bununla çelişen hadisler ne olacak? deyince, şöyle cevap verdi: "Bunlara itibar edilmez."
Amr b. Şuayb'ın babasından, onun da dedesinden rivayet ettiği "Ukuk'u sevmiyorum" hadisine gelince, zaten hadisin akışı akikanın müstehap olduğuna delildir. Zira hadisin tam metni şöyledir:
"Peygambere akika hakkında sorulunca "Ukuk'u sevmiyorum" buyurdu. Sanki "ukuk" isminden hoşlanmamış gibiydi. Bunun üzerine ashab-ı kiram "Ya Rasulallah! Biz sana, içimizden çocuğu olan birinin durumunu ancak soruyoruz " deyince Rasûl-u Ekrem:
"*Sizden çocuğu için kurban kesmek isteyen, kessin. Oğlan çocuk için birbirine denk iki koyun, kız çocuk için bir koyun vardır, buyurdu*. "
Ebu Rafi'nin hadisi ise sahih değildir. İmam Ahmed bu konuda, Peygamberin Hasan ve Hüseyin için akika kestiğine dair pek çok hadisler olduğunu söylemiştir.
Ebu Eyyub'un İkrime'den, onun da İbn-i Abbas'tan rivayet ettiğine göre, Rasûl-u Ekrem, Hasan ve Hüseyin için birer koç kurban etmiştir. [24]
Cerir b. Hazım'ın Katade'den, onun da Enes'den rivayet ettiğine göre, Rasûl-u Ekrem Hasan ve Hüseyin için iki koç kurban etmiştir. [25] Yahya b. Said, Amra'dan, o da Hz. Aişe'den rivayet ettiğine göre Hz. Aişe şöyle demiştir:
"Rasûlu Ekrem, Hasan ve Hüseyin'in doğumunun yedinci günlerinde onlar için akika kurbanı kesmiştir."
Şayet "*Hasan için sakın akika kurbanı kesme*..." hadisi sahih olsa bile, bu; akikanın mekruh olduğunu göstermez.
Çünkü Hz. Peygamber, Fatıma'nın kurban etmesi gereken akikayı kendisi üstlenmek istemiş ve "Sen akika kurbanı kesme" diyerek bizzat kendisi akika kurban etmek suretiyle onu bu yükten kurtarmıştır.
Akikayı mekruh görenlerin "Bu, kitap ehlinin işlerindendir" sözüne gelince, Ehli Kitab'ın yaptığı şey, akikayı kız çocuklara değil, sırf erkek çocuklara tahsis etmeleridir. Nitekim hadisin lafzı da bunu göstermektedir. Zira Hz. Peygamber buyuruyor ki:
"Yahudiler, erkek çocuk için akika kurban keserler de kız çocuk için kesmezler. O halde siz, erkek çocuk için iki, kız çocuk için bir koyun kesiniz. "[26]

5- Âkika Kelimesinin Türetildiği Kök

Ebu Amr diyor ki:
Akikanın lügat manasına gelince, Ebi Ubeyd'in el-Esmai ve diğerlerinden naklettiğine göre bu kelimenin aslı, doğduğu anda bebeğin başında bulunan saç demektir. Çocuk için boğazlanan koyuna akika ismi verilmiştir. Çünkü çocuğun saçı, boğazlama esnasında traş edilmektedir. Hz. Peygamber bu yüzden "*çocuktan eziyeti giderin* "buyurmuş, bununla da saçı kastetmiştir."
Ebu Ubeyd diyor ki:
"Bu, sana şu anlattığım şeylere benzer: Araplar bazen bir şey, kendi dışında ki bir şeyle birlikte veya ondan dolayı meydana gelmişse, o şeyi onunla isimlendirirler. İşte, kesilecek koyuna da akika ismi verilmiştir. Zira bu, akika adındaki saç ile beraberdir. Keza, her yeni doğan hayvanın, doğduğu esnada üzerinde bulunan tüylere de akika veya ikka denir. Nitekim şair Züheyr, yabani eşeğini anlatırken şöyle diyor:
Bu mu, yoksa karnı zayıf ve üzerinde akikasının kısa tüyleri bulunan yabani eşek mi?
Burada, "akika " derken kısa tüyleri kastetmiştir.
Adiyy b. Er-Rika ise bir merkebi tasvir ederken diyor ki:
Onun ikkası döküldü de döktü tüylerini,
Bakla yemesinden sonra yeni bir gömlek giydi.
Yani, sütten kesilip bakla yemeye başlayınca, akika tüylerini atıp yenisini aldı.
Ebu Ubeyd diyor ki:
"Akika ve ikka kelimeleri, hem insanlar hem de merkepler için kullanılır. Bunun dışındakiler için kullanıldığı duyulmamıştır."
Fakat İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Ubeyd'in akika hakkındaki bu açıklamasını ve bu konuda el-Esmai ile diğerlerinden rivayet ettiği şeyleri kabul etmeyerek şöyle demiştir:
"Akika, boğazlamanın ta kendisidir. Ebu Ubeyd'in söylediği sözlerin hiç bir dayanağı yoktur. "
Ebu Amr diyor ki:
“Bazı muteahhirun uleması, Ahmed, b. Hanbel'in bu sözünü destekleme sadedinde, onun bu görüşünün dil
açısından bilinen bir manayı ifade ettiğini söylemişlerdir. Zira, Arap dilinde "kesti" anlamına gelir.
Anne-babasıyla ilişkisini kesti " sözü de bu kabildendir.
Şairin şu sözü, Ahmed b. Hanbel'in görüşünü takviye etmektedir:
Öyle şehirler ki, gençlik nazar boncuklarını orada kesti

Ve toprağı tenime dokunan ilk yerdir orası.
Yani, gençlik çağına ulaşınca nazar boncukları kesilmiş.
İbn-u Meyyade'nin şiiri de buna benzemektedir:
"Öyle şehirler ki, nazar boncuklarını üzerime orada takıldı, Aklım bana ulaştığında ise, benden kesilip alındılar."[27]
Ebu Amr devamla diyor ki:
"Ahmed b. Hanbel'in, akikanın lügat manası hakkında ki görüşü, Ebu Ubeyd'in sözlerinden daha evlâ ve doğruya daha yakındır. Allahu a'lem."
El-Cevheri, diyor ki:
"Bir kimse, çocuğunun yedinci gününde kurban kestiği ve aynı şekilde akikasını (başındaki saçı) tıraş ettiği
zaman denir."
Böylece Cevheri, akikayı iki manaya hamletmiş oluyor. Bu yaklaşım daha uygundur. Allahu a'lem.
Hz. Peygamberin "Ukuk'u sevmiyorum" sözüne gelince; bu söz, kalplerin hoşlanmadığı isimlerin mekruh olduğuna dikkat çekmektedir. Rasûl-u Ekrem, bu tür isimlerden hiç hoşlanmazdı. Hatta kötü isimleri güzeli ile değiştirir, çirkin isimli bir yerde konaklamaz, ismi kötü olan iki dağın arasından da geçmezdi. Güzel ismi ve hayra yormayı severdi. Muvatta'daki bir hadis şöyledir:
"Rasûl-u Ekrem, sağmal bir deve hakkında:
“Bunu kim sağmak ister? buyurdu. Hemen bir adam kalktı. Rasûl-u Ekrem:
“*Adın ne*?
“Murra (acı)!
“*Sen otur,* dedi. Sonra yine:
“Kim bunu sağmak ister? dedi. Başka birisi- kalktı. Rasul-u Ekrem ona da:
“*Adın ne*?
“Harb (savaş)!
“*Sen de otur,* buyurdu. Sonra yine:
“*Kim bunu sağmak ister?* deyince yine bir adam kalktı. Rasul-u Ekrem, ona da:
“*Adın ne*?
“Yeis (Yaşar)!
“*Sen sağabilirsin*, buyurdular.
İmam Malik bu hadisi Muvatta'da mürsel olarak rivayet etmiştir. [28]
İbn'u Vehb de el-Cami adlı kitabında bunu mürsel olarak şöyle nakletmiştir:
İbn-Lühey'a Haris b. Yezid'den, o da Abdurrahman b. Cübeyr'den Yeis el-Ğıfari'nin şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Hz Peygamber bir gün bir deve getirilmesini isteyerek:
“*Kim bunu sağacak* diye sordu? Hemen bir kişi kalktı.
“Rasûl-u Ekrem:
“*Adın ne?*.
“Murra.
Sen otur, dedi. Sonra bir diğeri kalktı önada:
“*Adın ne*?
“Cemra (ateş koru).
“*Sen de otur*, dedi. Sonra bir başka adam kalktı. Ona da:
“*Adın ne*?
“Yeis.
“*Onu sen sağ*, buyurdular. Ebu Ömer diyor ki:
"Bu, olayları kötülüğe değil de, hayra yorma babındandır. Bana göre, diğer bir anlam daha var: İsim ile isimlendirilen arasında uygun bir bağ bulunmaktadır. Bu bağın olmayışı çok nadirdir. Zira lafızlar, manaların kalıpları; isimler ise isimlendirilen şeylerin sesli ifadeleridir.
Şayet gözlerin bir lâkap sahibini görürse,
Ve onun lâkabını düşünürsen, genellikle manası lâkabının içindedir.
Demek ki, ismin çirkinliği isimlendirilenin çirkinliğine işarettir.
Tıpkı yüz çirkinliğinin kalp çirkinliğini göstermesi gibi.
Hz. Ömer, İmam Malik 'in anlattığı şu sözleri-AIlahu a'lem - bu yüzden söylemiştir:
“Hz. Ömer, bir adama:
“Adın ne? diye sorunca, adam:
“Cemra (ateş koru), diye cevapladı. Hz. Ömer:
“Kimin oğlusun?
“Şihap (alev)'in oğlu.
“Kimlerdensin?
“Huraka (yangın) kabilesindenim.
“Evin nerede?
“Harratu'nnar (ateş yakması) 'ında.
“Neresinden?
“Zatu laza (alev sahibi)'nde. Bunun üzerine Ömer: -Hemen ailene yetiş, çünkü yanıyorlar, dedi. Gerçekten de Hz. Ömer'in dediği çıktı. [29]
İbn-u Ebi Hayseme, Büreyde hadisini naklediyor:
"Rasul-u Ekrem, hiç bir şeyi uğursuzluğa yormazdı. Bir gün Büreyde, Eşlem oğullarından olan ev halkıyla yetmiş süvari hâlinde yola çıktı. Derken geceleyin

Rasul-u Ekrem'le karşılaştı. Hz. peygamber:
“*Sen kimsin*? diye sorunca, o:
“Ben Büreyde (serincik)'im diye cevapladı. Bunun üzerine peygamber Ebu Bekr'e dönerek:
“*Ya Eba Bekr! işimiz serinleşti ve iyileşti,* buyurdu sonra yine Büreyde'ye:
Kimlerden olursunuz? diye sordu. Büreyde:
“Eşlem kabilesinden (selamette olan) dedi. Peygamber yine Ebu Bekr'e:
“*Şimdi selamete ulaştık,* buyurdu. Sonra:
“Hangi oymağından? diye sordu Büreyde:
“Sehm kolundan (kurada çekilen ok), dedi. Yine peygamber:
“Kurada senin okun çıktı (kazandın), buyurdu.
Yine Peygamber, Hudeybiye barışının yapıldığı gün Süheyl b. Amr'ı görünce:
“*İşiniz kolaylaştı*, buyurdu.
Bir sefer esnasında iki dağın bulunduğu yere kadar gelmişti. O dağların isimlerini sordu. "Muhzin" (rezil eden) ve "Fadih "(perişan bırakan) olduğunu söylediler. Bunun üzerine o dağlardan yön değiştirdi ve aralarından geçmedi.
Ayrıca Asiye (isyankar) ismini, Cemile (güzel) ismiyle ve Esram (kesik) ismini de Zür'a (Ziraat) ismiyle değiştirmiştir.
Ebu Davud, Sünen'inde diyor ki;
Hz. Peygamber, el-As (asi), Aziz (güçlü) (Allah'ın isimlerinden), Atale (sertlik), Şeytan, el-Hakem (hikmetli), Gurab (karga) gibi isimleri hep değiştirmiştir. Şihab (alev) ismini Hişam, (cömertlik), Harb (savaş) ismini Silm (barış) Mudtaci (yatan) isimin Munbeis (kalkan) isimleriyle değiştirmiştir. Ayrıca Ard-ı Afra (çorak yer) ismini Hadira (yeşillik), Şi'bu Dalâle (sapıklık geçidi) ismini Şi'bu'l-Hüdâ (hidayet geçidi), Benu'z Zenye (zina oğulları) ismini Benu'r-Rişde (olgunluk oğulları) isimleriyle değiştirmiştir. [30]
Bu konu, dinin ele aldığı ilginç bir konudur. Yani kalplerin çirkin gördüğü ve kişinin nefret ettiği isimlerden, daha güzel olan ve kalplerin daha çok meyledeceği isimlere yönelme konusu... Hz. Peygamber bu hususta çok îtinâ gösterirdi. Hatta şöyle demiştir:
“*Sizden biriniz "Midem habis oldu*" demesin, fakat *"midem bulandı*" desin, buyurmuştur. [31]
İşte, akika kelimesiyle ukuk (anne-babaya isyan) kelimesi arasında böyle bir uygunluk ve benzerlik olduğu için Rasûl-u Ekrem bu kelimeyi kerih görmüş "Allah ukuk'u sevmez demiş ve arkasından "*Çocuğu dünyaya gelen kimse, onun için kurban kesmek isterse, kessin"* buyurmuştur. [32]

6- Akika İsmini Vermek Mekruh Olur mu Olmaz mı?

Bu konuda ihtilaf edilmiştir:
Bir gurup alim bunu kerih görerek Peygamberin bu isimden hoşlanmamasını delil getirmiştir. Öyleyse bu kurbanlığa onun kerih gördüğü bir ismi takmak uygun olmaz. Şöyle derler: bu hadisin zahirine göre "akika" değil de "nesike" demek gerekir.
Bir diğer gurup ise "Akika ismini vermek mekruh değildir" diyerek bunun mubah olduğu görüşüne varmışlar ve "Çocuk akikası karşılığında rehindir, "şeklindeki Semura hadisiyle, "Çocuk akikası ile birliktedir." şeklindeki Selman b. Amir hadislerini delil getirmişlerdir.
İşte bu iki hadiste de "akika" lafzı geçmektedir. Bu da, mekruh değil, mubah olduğunu göstermektedir. [33]
Ebu Ömer şöyle diyor:
Bu hadisler, akika isminin mekruh olmadığına delâlet etmektedir. Tüm İslâm beldelerindeki fıkıh kitapları da buna göredir. Bu kitapta nesike değil, akika lafzı geçmektedir. Üstelik İmam Malik'in bu hadisinde mekruh olduğuna dair açık bir ifade yoktur. Amr. b. Şuayb'ın babasından, o da dedesinden rivayet ettiği hadis de böyledir. Her iki hadiste "*Rasûlullah sanki bu isimden hoşlanmamış gibiydi*" ve "*Çocuğu için kurban kesmek isteyen kessin*" ibaresi vardır.
Ben de derim ki; buradaki ihtilâf, fukahanın akşam kelimesi için atame (karanlık) kelimesini kullanmadaki ihtilaflarına benzemektedir. Bu konuda Ahmed b. Hanbel'den iki rivayet vardır. Bu iki konuda söylenecek son söz şudur: İşa (yatsı) ve nesike (kurbanlık) gibi meşru isimleri terketmek ve bunların yerine akika ve atame kelimelerini kullanmak mekruhtur. Fakat kullanılan kelime şer'i olup da terk edilmez ve diğer isimler de arada bir kullanılırsa, bunun bir sakıncası yoktur. Zaten hadisler de bu manada birleşmektedir. Muvaffakiyet yalnızca Allah'tandır. [34]

7- Farz Veya Müstehap Oluşundaki, İhtilaf Ve Her İki Tarafın Delillerinin Zikredilmesi:

İbnu'l- Münzir diyor ki:
Ulema, akikanın vacip olduğu hususunda ihtilaf etmiştir. Bir grup, Hz. Peygamber akika kesilmesini emrettiği ve onun emri derhal yerine getirilmesi

gerektiği için vacip olduğunu söylemişlerdir.
Hasan'ı Basri'den bize rivayet edildiğine göre, akikası kesilmemiş bir kişinin kendi adına akika keseceğini söylemiştir. Ayrıca kız çocuk için akika gerekmediği görüşündeydi. Şöyle demektedir:
"Büreyde'den rivayet edildiğine göre, insanlar kıyamet gününde 5 vakit namaza arz olundukları gibi, akikaya da arz olunacaklardır."
İshak b. Raheveyh diyor ki:
Bize va'la b. Ubeyd, Salih b. Hayyan'dan, o da İbn'i Büreyde'den o da dedesinden rivayet ettiğine göre, kıyamet gününde insanlar beş vakit namaza arz olundukları gibi, akikaya da arzolunacaklardır. İbn'i Büreyde'ye Akika nedir? diye sorulduğunda, "İslâm'da doğan her çocuk için akika kesmek gerekir" dedi.
Ebu'z-Zinad diyor ki:
Akika, müslümanların terkedilmesini kerih gördükleri işlerindendir. Hasan-ı Basri'den rivayet edildiğine göre, şöyle demiştir:
"Oğlan çocuk için, doğumunun yedinci gününde akika kesmek vaciptir."
Ebu Ömer şöyle der:
" Ulemanın, akikanın vacipliği konusundaki ihtilâfına gelince, Dâvûd ez-Zahiri ve diğerlerinin de içinde bulunduğu zahiri uleması, akikanın vacip olduğu görüşüne vararak, şöyle demişlerdir:
"Zira Resulullah bunu emretmiş, bizzat yapmış ve şöyle buyurmuştur:
"*Çocuk akikası karşılığında rehindir*" "*Çocuk akikası ile birliktedir*". "*Kız çocuk için bir koyun oğlan için iki koyun kesilir*." Buna benzer birçok hadis vardır. Bureydetü'l Eşlemi, bunu vacip görüyor ve namaza benzetiyordu. Hasan'ı Basri ise, oğlan çocuk için doğumunun yedinci gününde akika kesmenin, onun için akika kesilmemişse, bizzat kendisi adına kesmesinin vacip olacağına hükmetmiştir.
Leys b. Sa'd şöyle diyor:
"Çocuğun doğumunun yedinci gününe kadar, her hangi bir günde akikası kesilebilir. Şayet yedinci günde de kesmek mümkün olmaz ise, bundan sonra kesmesinde bir sakınca yoktur. Ne var ki, yedinci gününden sonra çocuk için akika kesmek vacip değildir."
Demek oluyor ki, Leys b. Sa'd yedi gün içinde akika kesmenin vacip olduğu görüşündeydi.
İmam Malik, bunun sünnet vacip olduğunu, amel etmek gerektiğini söylerdi. Bu aynı zamanda İmam Şafii, Ahmed b. Hanbel, İshak, Ebu Sevr ve Taberi'nin de görüşüdür. " Ben de derim ki:
"Sünnet-vacip" kavramı, maliki ulemasına göre, müekked-müstehap olan ve

terkedilmesi mekruh görülen şeyleri ifade etmektedir.
Böylece buna, vacipliği sünetten kaynaklanan bir vacip adım vermişlerdir. Bu bakış açısıyla "Cuma günü boy abdesti almak, bayram kurbanını kesmek, akika kesmek "sünnet- vacip "'tir demektedirler.
Ahmed b. Hanbel'den akikanın vucûbiyeti konusunda iki görüş rivayet edilmekle beraber vacip olduğuna dair açık bir ifade nakledilmemiştir. Kendisinden nakledilen ibareler şunlardır:
El-Hallal, "El-Cami" adlı kitabının "Akikanın Vacip Değil Müstehap Oluşu" bölümünde şöyle diyor:
"Süleyman b. El-Eş'aş 'in bize haber verdiğine göre şöyle demiş:
Ahmed b. Hanbel'e akikanın mahiyeti sorulduğunda şöyle dediğini işittim:
"Akika, kesilen kurbandır "Sonra "Akika, başın traş edilmesidir' diyenlerin görüşünü reddetmiştir.
Muhammed b. Hüseyin, Fadl'ın şöyle rivayet ettiğini bana haber vermiştir:
"Ahmed b. Hanbel'e akikanın vacip olup olmadığını sordum, "*Hayır, fakat kurban kesmek isteyen kessin* "dedi.
Yine Fadl şöyle demiştir:
"Ahmed b. Hanbel'e akikayı vacip görüp görmediğini sordum, "Hayır" diye cevap verdi.
Yine Hallal, Ahmed b. Kasım'dan şunu naklediyor:
"Ahmet b. Hanbel'e, akikanın vacip olup olmadığı sorulunca, şöyle cevap verdi:
"Vacipliğine gelince, orasını bilmem; vaciptir de diyemem. Bu konudaki en şiddetli rivayet, "kişinin akikası karşılığında rehin olmasıdır. "
El- Esrem diyor ki:
"Ahmed b. Hanbel'e "akika vacip midir? " diye sordum da, şöyle cevap verdi:
"Hayır, değildir. Bu konuda rivayet edilen en şiddetli söz, "*Çocuk akikası karşilğında rehindir*" hadisidir. "
Hanbel, Ahmed b. Hanbel'in şöyle dediğini naklediyor:
"Gücü ve imkanı müsait olan bir kimsenin çocuğu için akika kesmemesini hiç hoş görmem. Bunu terk etmesin, zira Hz. Peygamber, "*akikası karşılığında rehindir*" buyurmuştur. Bu da akika hakkındaki rivayetlerin en şiddetlisidir."
El- Haris diyor ki:
"Ahmed b. Hanbel'e "Fakir veya zengin bir kimseye, yeni doğan bir çocuğu için akika kesmesi vacip midir? " diye sordum. Şöyle cevap verdi:
"Hasan Basri, Semura'dan o da Rasûl-u Ekrem'den rivayet ediyor:
"*Doğumunun yedinci gününde kendisi için kurban kesilip başı traş edilinceye kadar, her çocuk akikası karşılığında rehindir*." [35] Bu, Rasûl-u Ekrem'in

sünnetidir. Bu sünnetin ihya edilmesini arzu ederim. Allah'ın, bunun karşılığında bir bedel vereceğini ümit ediyorum. "
İshak b. İbrahim diyor ki:
"Ahmed b. Hanbel'e "Çocuk akikası karşılığında rehindir" hadisinin manasını sordum. Şöyle cevap verdi:
" Evet, oğlan çocuk için iki; kız çocuk için bir koyun kesmek sünnettir. Şayet çocuk için akika kesilmezse, kesilinceye kadar akikası karşılığında hapsedilmiş olur."
Cafer b. Muharnmed şöyle diyor:
"Ahmed b. Hanbel'e, akika hususunda "Peki, kurban kesmek için hiç bir imkânı olmayan kimseye ne dersin? "diye soruldu. O da "Ona bir şey gerekmez " diye cevap verdi."
El- haris şöyle diyor:
"Ahmed b. Hanbel'e, akika hakkında "Peki yanında kesebileceği bir hayvanı yoksa ne olacak?" diye sorulunca şöyle dedi:
"Eğer borçlanarak bu işi yerine getirirse, ümit ediyorum ki, Allah bunun karşılığında daha iyi bir bedel verecektir. Zira bir sünneti ihya etmiştir."
Salih b. Ahmed b. Hanbel diyor ki:
"Babama sordum:
"Bir adamın oğlu olsa ve yanında kesebileceği bir kurbanlık bulunmasa, borçlanarak çocuk için akika kesmesi mi, yoksa zengin oluncaya kadar ertelemesi mi daha uygundur? "Şöyle cevap verdi:
"Akika konusunda işittiklerimin en şiddetlisi, Hasan Basri'nin Semura'dan, onun da Peygamberden rivayet ettiği "*Her çocuk akikası karşılığında rehindir*" hadisidir. Şayet borca girerse, Allah'ın ona bir an önce daha iyi bir bedel vereceğini ümit ediyorum. Zira Rasûl-u Ekrem'in sünnetlerinden bir sünneti ihya etmiş ve onun getirdiği şeye tabi olmuştur. "
İşte, Ahmed b. Hanbel'e ait naslar - gördüğün gibi -bunlardır. Fakat onun arkadaşları, vacip olduğu görüşünden hareketle üç fer'i hüküm çıkarmışlardır:

1- Akika, kendi malından çocuğa mı, yoksa babasına mı vaciptir?

2- Erkek çocuğa bir koyun mu, yoksa iki koyun mu vaciptir?

3- Babası çocuk için akika kesmemiş ise, bu ondan sakıt olur mu, yoksa büyüdüğü zaman kendi adına akika kesmesi gerekir mi?

Birinci fer'i hüküm hakkında iki görüş nakledilmiştir:

1- Babaya vaciptir. Bu söz, Ahmed b. Hanbel'den kesin ifadelerle nakledilmiştir.
İsmail b. Said eş-Şalenci diyor ki:
"Ahmed b. Hanbel'e sordum:

"Bir kişi var ki, babası ona, kendisi için akika kesmemiş olduğunu bildiriyor. Acaba bu kişi kendi adına akika keser mi? " Şöyle cevap verdi:
"Bu, babaya düşen bir vazifedir. "

2- Akikayı babaya vacip görenlerin delili, yukarda geçtiği gibi, bu işin ona emredilmiş olmasıdır. Çocuğa vacip olduğunu söyleyenler ise, "Çocuk, akikası karşılığında rehindir" hadisini delil getirmişlerdir.
Her iki grup da bu hadisi delil getirmişlerdir. Çünkü hadisin baş tarafı çocuğun akikası karışılığında rehin olduğunu bildirirken, son kısmı çocuk adına kan akıtılmasını emretmektedir. Akikanın vacip olduğu görüşünde olanlar şöyle derler:
"*Erkek çocuk için iki koyun, kız çocuk için bir koyun*" hadisi, bunun vacip olduğunu göstermektedir. Çünkü hadisin manası "*Kız çocuk için bir koyun, erkek çocuk için iki koyun yeterlidir*" demektir."
Ayrıca Selman b. Amr'ın Peygamberden rivayet ettiği "*Çocuk, akikası ile birliktedir. Öyleyse onun adına kan akıtınız ve eziyeti ondan gideriniz*" hadisini delil getirerek, bunun iki yönden vücuba delalet ettiğini söylemişlerdir:
1-"Çocuk, akikası ile birliktedir "hadisi, bir vakıayı değil, vücubiyeti bildirmektedir. Sonra da "*Çocuk adına kan akıtınız*" diyerek çocukla birlikte olan şeyi, kendisinden gidermelerini onlara emretmiştir.
Ayrıca Amr b. Şuayb'ın babasından, onun da dede sinden rivayet ettiği "Hz. Peygamber, doğumunun yedinci gününde çocuğa isim takılmasını, ondan eziyetin giderilmesini ve akika kesilmesini emretti" hadisi de buna delâlet etmektedir.
Tirmizi, Yahya b. Halefin şu hadisini rivayet ediyor:
Bize Bişr b. Mufaddal, Abdullah b. Osman b. Hüseym'den, o da Yusuf b. Mahek'ten rivayet ettiğine göre, Hafsa Binti Abdurrahman'ın yanına girerek, ona akika hakkında sormuşlar. O da Hz. Aişe'nin kendisine şöyle dediğini onlara anlatmış:
"*Rasulullah, erkek çocuk için iki koyun, kız çocuk için bir koyun kesmelerini onlara emretti*. [36]
Ebu Bekr b. Ebi Şeybe diyor ki:
"Bize Affan, Hammad b. Seleme'den, o da Abdullah b. Osman b. Hüseym'den, o da Yusuf b. Mahek'ten, o da Hafsa Binti Abdurrahman'dan Hz. Aişe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Rasulullah, erkek çocuk için iki koyun, kız çocuk için bir koyun kesmemizi bize emretti. [37]

Yine Ebu Bekr naklediyor:
"Bize yakup b. Hubeyd b. Kasib, Abdullah b. Vehb'den, o da Amr b. Haris'den o da Eyyup b. Musa'dan, o da Yezit b. Abdu'l - Müzeni'den, Rasûl-u Ekrem'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"*Çocuk için akika kesilir, fakat başına kan sürülmez*. "
Bu sözün, emir manasında haberi bir cümle olduğunu söylemişlerdir. [38]
Ebu Bekr diyor ki:
"Bize İbn-u Fudayl, Yahya b. Said'den; Muhammed b. İbrahim'in "Bir serçe bile olsa, akika kesilmesini emrederdi " dediğini rivayet etmiştir. [39]

Akikayi Müstehap Görenlerin Delilleri:

Bunun müstehap olduğuna kail olanlar şöyle derler:
"Şayet vacib olsaydı, onun vücubiyeti dinde açıkça bilinirdi. Çünkü bu, kendisine ihtiyaç duyulan ve çokça karşılaşılan bir durumdur. Aynı zamanda, böyle bir hüküm mevcut olsaydı, Rasulullah bunun vacib olduğunu kesin bir hüccet olacak, hiç bir mazerete yer bırakmayacak şekilde umumi ve yeterli bir beyan ile ümmete açıklamış olurdu."
"Oysa ki, Rasulullah, akika kesme işini, bu işi yapan kimsenin isteğine bağlamış ve "*Kimin bir çocuğu olur da onun için kurban kesmek isterse, kessin*" buyurmuştur."
"Peygamberin fiili, vacibliğe değil müstehaplığa delalet eder."
Ebu Davut, Amr b. Şuayb'dan şu hadisi rivayet etmiştir: "Rasûl- u Ekrem'e akika hakkında soruldu. O da:
"Allah, ukuk'u sevmez, diye cevap verdi. Sanki bu isimden hoşlanmamış gibiydi. [40]
"Yine Ebu Davud'un naklettiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
"*Kimin bir çocuğu olur da, onun için kurban kesmek isterse, erkek çocuk için birbirine denk iki koyun; kız çocuk için bir koyun kessin*." [41]
Bu hadis, mürseldir.
Ebu Davud bunu başka bir yerde "Amr'dan, o da babasından" şeklinde rivayet ederek "Zannedersem dede sinden "demiştir."
İmam Malik, Zeyd b. Eslem'den, o da Damra oğulların'dan bir adamdan, o da babasından rivayet ediyor: "Rasûl-u Ekrem'e akika hakkında sorulunca "*Ukuk'u sevmiyorum*" diye cevap verdi. Sanki bu isimden hoşlanmamış gibiydi. Sonra şöyle buyurdu:

"*Kim çocuğu için kurban kesmek isterse, kessin.*”[42]
Beyhaki diyor ki:
"Bu hadis, ilk hadis ile birlikte ele alınırsa birbirlerini takviye ederler. [43]
Ben de derim ki:
Abdurrezzak, Amr b. Şuayb'ın hadisinin güzel bir hadis olduğunu belirterek "Davut b. Kays, Amr b. Şuayb'dan, o da babasından, o da dedesinden rivayet ettiğine göre, Hz peygambere akika hakkında sorulmuş.." şeklinde hadisi rivayet etmiştir. [44]

8- Akika Kesmenin Müstehap Olduğu Vakit:

Ebu Davud, Kitabu'l - Mesail'de şöyle diyor:
"Ebu Abdullah Ahmed b. Hanbel'den işittim, şöyle diyordu:
"Akika, yedinci günde kesilir. "
Salih b. Ahmed b. Hanbel diyor ki:
"Babam akika hakkında "Yedinci günde boğazlanır. Yapmazsa, ondördüncü günde, o zaman da yapmazsa yirmibirinci günde" demiştir."
El-Meymuni diyor ki:
"Ahmed b. Hanbel'e çocuk için ne zaman akika kesileceğini sordum. Şöyle dedi:
"Hz, Aişe, "Yedi gün, ondört gün ve yirmibir gün" demiştir."
Ebu Talib şöyle diyor:
"Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir:
"Akika, yirmibirinci günde boğazlanır."
Akikanın yedinci günde kesileceğine delil yukarıda geçen Semura hadisidir: "Çocuk, akikası karşılığında rehindir. Doğumunun yedinci- gününde akikası kesilir ve isim takılır. [45]
Abdullah b. Vehb şöyle diyor:
"Bize Muhammed b. Amr, İbn-u Cüreyc'den o da Yahya b-. Said'den, o da Amra Binti Abdurrahman'dan, Hz. Aişe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Hz Peygamber, doğumunun yedinci günlerinde Hasan ve Hüseyin için akika kesti, onlara isim verdi ve başlarındaki eziyetin giderilmesini emretti."
Ebu bekr b. El-Münzir şöyle diyor:
"Bize Muhammed b. El- İsmail Es-Saiğ, Ebu Ca'fer Razi'den, o da Ebu Züheyr Abdurrahman b. Mağra'dan, o da Muhammed b. İshak'dan, o da Amr b. Şuayb’dan, o da babasından, o da dedesinden şöyle rivayet etmiştir:
"Rasûl-u Ekrem, çocuğun doğumunun yedinci gününde isim takılmasını,

akikasının kesilmesini ve kendisinden eziyetin giderilmesini emretti. [46]
Bütün ilim ehlinin görüşü budur. Onların sözlerinden bize ulaşanları nakledelim:
Bu konuda, Rasûlullah'a en yakın rivayet, müminlerin annesi Hz. Aişe'den nakledilmiştir. Ahmed b. Hanbel, Meymuni'nin rivayet ettiğine göre, bunu ondan nakletmistir.
Ayrıca Hasan Basri ve Katade, çocuğun doğumunun yedinci gününde akika kesileceğini söylemişlerdir.
Ebu Ömer b. Abdi'l - Berr şöyle diyor:
"Hasan Basri, çocuğun doğumunun yedinci günü akika kesilmesinin vacip olduğunu, şayet onun için akika kesilmemişise, bizzat kendi adına kesmesi gerektiğini söylerdi."
Leys b. Sa'd şöyle diyor:
"Çocuğun doğumunun ilk yedi gününde kendisi için akika kesilir. Şayet yedinci gün akika bulunamazsa, bundan sonra kesilmesinde bir sakınca yoktur. Fakat, yedi günden sonra çocuk için akika kesmek vacip değildir."
Ebu Ömer b. Abdi'l - Berr şöyle diyor:
"Leys b. Sa'd, akikanın yedi gün içinde kesilmesinin vacip olduğu görüşündeydi."
Ata diyor ki:
"Yedinci gün akika kesilmezse, bir sonraki yedinci güne ertelenmesini tercih ederim."Bu, aynı zamanda Ahmed b. Hanbel, İshak ve Şafii'nin de görüşüdür. İmam Malik ise ondördüncü günden ziyadesine itibar etmemiştir.
İbn-u Vehb diyor ki:
"Yirmibirinci günde çocuk için akika kesilmesinde bir sakınca yoktur. Bu; Hz. Aişe, Ata, Ahmed ve İshak'ın görüşüdür."
İmam Malik diyor ki;
"Çocuğun doğduğu gün, hesaba dahil edilmez. Ancak doğduğu günün gecesindeki fecrden önce doğmuşsa, o gün hesaba dahil edilir. " İşin zahirine bakacak olursak; Akikanın bu vakte bağlı kılınması müstehaptır. Yoksa dördüncü, sekizinci, onuncu günde veya daha sonraki günlerde de kesilmiş olsa yeterlidir. Akikada, boğazlama gününe itibar edilir, pişirme ve yeme gününe değil.[47]

9- Akika Kesmek -Fazladan Bile Olsa- Onun Kıymetini Vermekten Daha Efdaldir.

Halâl, "Akikada müstehap olan şeyler ve akikanın tasadduktan üstün olması "bölümünde şöyle diyor: "Süleyman b. El-eş'as'ın bize rivayet ettiğine göre, şöyle demiştir: "Ahmed b. Hanbel'e akika hakkında soruldu, ben de dinliyordum: "Sence akika kesmek mi daha eftaldir, yoksa onun kıymetinin miskinlere verilmesi mi?" O da "akika" diye cevap verdi."
Ebul Haris rivayetinde ise şöyle demiştir:
"Ahmed b. Hanbel'e, borçlanarak akika kesen kimsenin durumu sorulduğunda "Allah'ın, bunun karşılığında daha iyi bir bedel vereceğini ümit ederim. Zira bir sünneti ihya etmiştir" cevabını verdi."
Salih, babası Ahmed b. Hanbel'e şöyle sordu:
"Bir adamın çocuğu dünyaya gelir ve kesebileceği bir akikası da yoktur. Sence, borçlanarak akika kesmesi mi, yoksa zengin oluncaya kadar bu işi ertelemesi mi daha uygundur?" O da şöyle cevap verdi:
"Akika konusunda işittiğimiz en şiddetli söz, Hasan Basri'nin Semura'dan, onun da Hz. Peygamberden rivayet ettiği "*Her çocuk akikası karşılığın da rehindir*" hadisidir.
Eğer borçlanarak akika keserse, Allah'ın bir an önce bunun karşılığında daha iyi bir bedel vereceğini ümid ediyorum. Zira bu kimse Peygamberin bir sünnetini ihya etmiş ve ondan gelen şeye tabi olmuştur."
Evet, akika kesmek, onun kıymetini tasadduk etmekten daha efdaldir. Çünkü bu bir sünnettir, anne-baba üzerine Allah'ın nimetlerinin tekrar tekrar tecelli etmesi sebebiyle kesilen meşru bir kurbandır.
Aynı zamanda bunda, İsmail (a.s.) için boğazlanıp feda edilen koçun fidye edilmesinden kaynaklanan ve miras olarak devraldığımız güzel bir hikmet daha vardır. Böylece İsmail (a.s.)'dan sonra zürriyeti arasında birinin doğumu esnasında bir koçun fidye verilmesi bir adet haline geldi. Allah adının anılmasının şeytanın zararına karşı çocuğu muhafaza etmesi nasıl ki tuhaf görülmüyorsa, Akika kesmenin de doğumdan sonra çocuğu koruyacak olması, garip karşılanmamalıdır.
Bu yüzden anne-babası tarafından kendisi adına Akika kesilmemiş olan kimseler çoğu zaman şeytan çarpmasına maruz kalmaktadırlar. Tabi ki şeriatin gizli hikmetleri bundan daha büyüktür. İşte bu yüzden kesilen Akikanın sayısı hususunda -biri diğerinden üstün olsa bile- doğru olan, erkek ve kızın akikasının meşruiyyeti konusunda müşterek olmalarıdır.
Ehl-i kitaba gelince, onlara göre kız çocuk için akika yoktur, bu yanlızca erkeğe mahsustur. Bir kısım selef uleması da bu görüştedir. Ebu Bekr b. El-Münzir diyor ki:

"Bu babta, Hasan ve Katade'nin zahib olduğu üçüncü bir görüş daha vardır: Onlar, kız çocuk için Akika olmadığı görüşündeydiler."
Fakat bu görüş, itibar edilmeyen zayıf bir görüştür.
Bundan sonraki fasılda da görüleceği gibi bu görüş birçok yönden hadislerle çelişmektedir.

Demek oluyor ki, yerinde ve zamanında kesilen hediy ve udhiye [48] gibi bir kurban, onun kıymetini vermekten- daha fazlasını vermiş olsa bile- efdaldir. Zira asıl maksat boğazlamanın bizzat kendisi ve kan akıtmadır. Kurban kesme, namaz ile birlikte zikredilen bir ibadettir. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor:

"*Öyleyse Rab için namaz kıl ve kurban kes*." [49]
"*De ki: "Benim namazım, kurban kesmem, hayatım ve ölümüm, alemlerin Rabbi olan Allah içindir*."[50]
Zaten her dinde namaz ve kurban vardır. Bu ikisinin dışındakiler, bunların yerini tutamaz. İşte bu yüzden temettü ve kıran haccı için kurban kesme yerine bunun bir kaç misli kıymetinde tasaddukta bulunulsa bile onun yerine geçmez. Bayram kurbanı için de aynı şey söz konusudur.
Allahü a'lem. [51]

10- Akika Konusunda Erkek Ve Kız Çocukların Birbirlerinden Farklılıkları Ve Ulemanın Bu Hususta İhtilafları:

Bu konuda iki mesele vardır:

1. Mesele:

Tıpkı erkek çocukta olduğu gibi, kız çocuk için de akika kesmek sünnettir. Bu; sahabe, tabiun ve sonraki alimlerin çoğunluğunun görüşüdür. Hasan Basri ve Katade' nin kız çocuk için akika kesilmeyeceği görüşünde olduklarına dair İbnü'l- Münzir'in rivayeti yukarda geçmişti. Galiba onlar "*Çocuk, akikası ile birliktedir*" hadisine dayanarak bunu söylemişlerdir. Bu hadisi, Hasan ve Katade Semura'dan rivayet etmişlerdir. Hadiste geçen "*çocuk*" kelimesi, kızlara değil yalnızca erkeklere verilen bir isimdir.
Fakat Ümmü Kürz hadisi bu görüşü reddetmektedir: Ümmü Kürz, Rasûl-u Ekrem'e akika hakkında sorunca Rasulullah *"Erkek çocuk için iki, kız çocuk için bir koyun kesilir. Bu hayvanların erkek veya dişi olmalarının bir sakıncası yoktur*" buyurmuştur. Bu hadis sahihtir.

Tirmizi ve diğerleri de bunun sahih olduğunu söylemişlerdir. [52]
Keza Hz. Aişe hadisi de bu görüşü reddetmektedir:
"*Hz. Peygamber, erkek çocuk için iki koyun, kız çocuk için bir koyun kesmemizi emretti*." [53] Bu hadisin senet zinciri yukarıda geçmiştir.
Ebu Asım diyor ki:
"Salim b. Temim bize A'rac'dan, o da Ebu Hüreyre'den, Rasûl'u Ekrem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"*Yahudiler erkek çocuk için akika keserler de, kız çocuk için kesmezler. Öyleyse siz erkek için iki koyun, kız için bir koyun akika kesiniz*."[54]
İmam Malik diyor ki:
"Erkek çocuk için de, kız çocuk için de birer akika kesilir. Bu konuda erkek ile kız birbirine eşittir." O bu görüşü için Ebu Davut'un naklettiği şu hadisi delil getirmiştir:
"Ebu Ma'mer Buzi Abdul Varis'den, o da Eyyub'den, o da İkrime'den o da İbn'i Abbas'dan rivayet etliğine göre Hz. Peygamber Hasan ve Hüseyin için birer koç kurban etmiştir. [55]
Ebu Ömer diyor ki:
"Cafer b. Muhammed babasından, Hz Fatıma'nın Hasan ve Hüseyin için birer koç kurban ettiğini rivayet etmiştir."
"Abdullah b. Ömer, erkek ve kız çocukları için birer akika keserdi."
Ebu Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin (r.a) da bu konuda İmam Malik ile aynı görüştedir."
Yine Ebu Ömer b. Abdi'l-Berr şöyle diyor:
"İbn-i Abbas, Aişe ve bir grup hadis uleması "Erkek çocuk için iki koyun, kız çocuk için bir koyun" kesileceği görüşündedirler."
Daha sonra Ebu Ömer Ümmü Kürz hadisinin bir kısmıyla, Amr b. Şuayb'ın babasından o da dedesinden, o da dedesinden, Peygambere ref ederek (ulaştırarak) rivayet ettiği şu hadisi zikretmiştir:
"*Kim çocuğu için kurban kesmek isterse, erkek için iki koyun; kız için bir koyun kessin*."[56]
Erkeğin kızdan üstün olduğunu ifade eden hadis ile Hasan-Hüseyin'in akikası konusundaki İbn-i Abbas hadisi arasında herhangi bir çelişki yoktur. Zira İbn-i Abbas hadisi iki ayrı lafızla rivayet edilmiştir.

1. Onlar için birer koç kesti.

2. Onlar için ikişer koç kesti. Herhalde ravi, Hasan ve Hüseyin'in her ikisi için

ikişer koç kesildiğini anlatmak istemiş ve kelimesiyle yetinmiştir. Daha sonra bu ifade şeklinde lafza dikkat edilmeksizin mana ile rivayet edilmiştir. Veya, anneleri Hz. Fatıma, her ikisi için ikişer tane koç kesmiş yukarıdaki iki hadis de bu şekilde mana ile rivayet edilmiş olabilir. Bu durumda iki koçtan birisi Rasül-ü Ekrem,, diğeri ise Fatıma tarafından kesilmiş oluyor. Böylece, bütün hadisler bir noktada birleşmiş olurlar.
Bu, şeriatın kaidesidir: Yüce Allah, erkek ile kadını birbirinden üstün kılmış, kadını miras, diyetler, şahitlik, köle azad etme ve akika konularında erkeğin yarısına denk tutmuştur. Nitekim Tirmizi'nin rivayet edip sahihtir dediği Ebu Umame hadisinde, Rasul-ü Ekrem şöyle buyurmuştur:
"*Herhangi bir müslüman bir müslümanı hürriyetine kavuşturursa bu ikisi cehenneme karşı onun fidyesi olurlar. Onun her bir uzvu kendisinin bir uzvuna denk gelir. Herhangi bir müslüman iki müslüman kadını hürriyetine kavuşturursa, bu kadınlar cehenneme karşı onun fidyesi olur. Onların birer uzuvları, kendisinin bir uzvuna denk gelir*." [57]
Mürre b. Ka'b es-Sülemi, Rasül-ü Ekrem'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
Hakkında hiç bir hadis olmasaydı bile, bu kural gereğince, akika konusunda da erkeğin kadından üstün olması gerekirdi. Hele hele sağlam hadisler erkeğin üstünlüğünü açıkça gösterirken durum nasıl olacak? [58]

11- Akikanın Amacı, Hikmet Ve Faydaları:

El Hallal, "Cami" adlı eserinde "Akikanın amacı ve sünnet ihya edildiği için ümid edilen hayırlı bedel" bömmünde şöyle diyor:
"Ebul Haris, Ahmed b. Hanbel'e akika hususunda sormuş:
"Peki, yanında kesebileceği bir kurban olmazsa ne olacak?" Şöyle cevap vermiş:
"Şayet borca girerse, bunun karşığında Allah'ın daha hayırlı bir bedel vereceğini ümid ederim. Zira bir sünneti ihya etmiştir."
Salih, babası Ahmed b. Hanbel' den rivayet ediyor:
"Şayet borca girerse, bunun karşılığında Allah'ın kendisine daha hayırlı bir bedel vereceğini ümid ediyorum. Zira Rasülullah'ın bir sünnetini ihya etmiş ve ondan gelen şeye tabi olmuştur."
Akikanın faydalarından biri de, dünyaya geldiği ilk anlarda çocuk adına kesilmek suretiyle, kendisiyle Allah'a yaklaşılan bir kurban olmasıdır. Çocuk bundan son derece istifade eder. Tıpkı kendisi için yapılan duanın, hac ibadetlerinde bulunmanın, kendi adına ihrama girmeni vs. çocuğa faydalı olması

gibi... Yine bir başka faydası da bu akikanın çocuğu rehin olmaktan kurtarmasıdır. Zira o, akikası karşılığında rehin tutulmakta idi.
Ahmed b. Hanbel, "Rehin tutulma hadisesi"ni, "Çocuk, anne-babasına şefaatten mahrum bırakılır" şeklinde açıklamıştır.
Aynı konuda Ata b. Ebi Rebah "Çocuğunun şefaatinden mahrum kalır" demektedir.
Akikanın bir diğer faydası da çocuğa mukabil verilen bir fidye olmasıdır. Nitekim yüce Allah kurban edilecek olan İsmail karşılığında koçu fidye olarak vermiştir. Cahiliyye devri insanları da bu kurbanı keserek ona akika ismini veriyor ve hayvanın kanını çocuğun başına sürüyorlardı. Nihayet Rasûl-ü Ekrem kurban kesme işini onaylamakla birlikte "ukuk" kelimesini ve kurban kanının çocuğun başına sürülmesini iptal ederek "*Ukuku sevmiyorum" ve "Çocuğun başına kan sürülmez*" [59] buyurmuştur.
Ayrıca, çocuk için boğazlanan akikanın ancak bayramda kesilen veya Mekke-i Mükerreme'ye gönderilen kurbanlık statüsünde ele alınması gerektiğini bildirerek "Kim çocuğu için kurban kesmek isterse, kessin" buyurmuş ve' bunu Allah'ın; İsmail için feda ettiği ve kendisine bir yakınlık vesilesi kıldığı, bayramda kesilen kurbanlık statüsüne getirmiştir.
Akikanın, çocuğun güzelce yetişmesinde, sağlık ve esenliğinin devam etmesinde, şeytanın zararından korunmuş olarak ömrünün uzamasında bir sebep oluşu, Allah'ın sünnetullah ve kaderindeki hikmetiyle çelişkili görülmemelidir. Ta ki, kesilen akikanın her bir uzvu çocuğun uzuvlarına fidye olsun. İşte bu yüzden, kurban kesilirken okunan duaların, akika boğazlanırken de söylenmesi müstehaptrr.
Ebu Talip şöyle diyor:
"Ahmed b. Hanbel'e "Bir kimse kurban keserken hengi duayı okur?" diye sordum. Şöyle cevap verdi:
"*Bismillah diyerek kurbanı boğazlarken ettiği niyet gibi niyet eder. Sonra "Bu filan oğlu filanın akikasıdır*" der. Bu yüzden akika keserken "*Allahümme minke ve lek*" [60] demek gerekir.
Udhiye kurbanının tasadduk edilmesi ve etinin dağıtılması konularında müstehap olan şeyler, akika için de müstehaptır. Çocuk için kesilen akikada; Allah'a yaklaşma, şükretme, fidye ve sadaka verme, büyük ve sevinçli olaylarda Allah'a şükretme nikâhtan asıl maksat olan çocuk nimetini izhâr etmek için yemek yedirme manaları vardır. Bu çocuğun dünyaya gelmesine vesile olan nikâh için yemek yedirme meşru kılınmış ise, istenen amaca ulaşıldığı zaman meşru olması

daha evla ve daha layıktır. Yemek yedirme işi, bahsetmiş olduğumuz hikmetleri içeren bir kurban kesme şeklinde meşru kılınınca, çocuk hakkındaki bu hükümlerden daha çok kalbe hoş ve tatlı gelen bir şey olamaz. Düğün, nikah vb.. Vesilelerle verilen yemekler de aynı kategoriye dahildir.
Akika, Allah'a kulluk amacıyla İslam şiarlarının yerine getirilmesinden doğan ve kıyamet günü Peygamberin iftihar ederek düşmanlarını kendisiyle boyun eğdireceği müslüman bir ferdin dünyaya gelmesinden kaynaklanan sevinç ve neşenin açığa vurulmasıdır.
Hz. Peygamber, İslâm'da akikanın varlığını kabul ederek onun durumunu pekiştirip; çocuğun, akikası karşılığında rehin olduğunu bildirince, çocuğun başına kan sürülmesini yasaklayarak, bir parça zağferan sürülmesini sünnet haline getirdi. Çünkü onlar, cahiliyye devrinde akikanın kanını çocuğun başına ancak teberrük (bereket umma) amacıyla sürüyorlardı. Onlara göre kurban kanı mübarek idi. Hatta bunu, yüceltme ve şereflendirme amacıyla ilahlarına da sürüyorlardı. Daha sonra müslümanlar bu adette müşriklere benzeyiş söz konusu olduğu için bunu terketmekle emrolundular. Bunun yerine onlara hem ebeveyn, hem çocuk ve hem de yoksullar için daha faydalı olan bir bedel verildi. Bu bedel, çocuğun başının tıraş edilerek saçı ağırlığınca altın veya gümüşün tasadduk edilmesidir. Peygamber ayrıca, çocuğun başına pis kokulu ve necis olan kan yerine temiz kokulu ve güzel olan zağferan sürülmesini sünnet kıldı. Zağferan; en hoş, en zarif ve en güzel kokulardandır. Çocuğun başının tıraş edilmesi; kendisinden eziyetin kaldırılması, yerine daha güçlü, daha sağlam ve başa daha faydalı saçların gelmesi için zayıf saçların giderilmesi demektir. Üstelik bunda, çocuğun yükünün hafifletilmesi, hararetin kolaylıkla çıkabilmesi için baştaki gözeneklerin açılması gibi faydalar da vardır. Ayrıca bu, çocuğun görme, koklama ve işitme kabiliyetlerinin gelişmesine yardımcı olmaktadır.,
Erkek çocuk için iki koyun kesilmesi, onun şerefini göstermek ve kız çocuğa karşı üstün olan konumunu açıklamak için meşru kılınmıştır. Nitekim erkek çocuk; miras, diyet ve şahitlikte de üstün kılınmıştır.
Erkek için kesilecek iki koyunun birbirine denk olması da hükme bağlanmıştır. Ahmed b. Hanbel

"Birbirine eşit veya birbirine yakın" demektedir. [61] el-Meymuni'nin rivayetinde "birbirinin misli iki koyun", Cafer b. Haris'in rivayetinde ise "birbirine benzer" demektedir. Bu iki koyundan her birisi bedel ve fidye olduğu için, cins ve yaşta birbirlerine denk olmaları emredilmiş ve her ikisi bir tek koyun gibi kabul edilmiştir. Yani söylenmek istenen şudur; şayet fidye bir tek koyunla yerine getirilmiş olsaydı, o koyunun yetişkin ve mükemmel olması

gerekirdi. İki koyunla yerine getirilince, ikinci koyunun sembolik olduğu düşünülerek işin hafife alınmayacağından emin olunamazdı. "Ne de olsa bir -koyunla' fidye hasıl olmuş. İkincisi ise zaten asıl gaye değil, tamamlayıcı bir unsur gibidir" gibi bir zanna kapılmak da mümkündür. İşte bu muhtemel yanlış anlamayı ortadan kaldırmak için her ikisinin de birbirlerine denk olmaları hükme bağlanmıştır.

Bu hükümde; akikanın, udhiye ve benzeri kurbanlarda bulunması gereken kusurlardan arındırılmış olması gerektiğine de dikkat çekilmektedir.

Akikanın faydalarından biri de, çocuğun rehin olmaktan kurtarılmasıdır. Çünkü Hz. Peygamberin buyurduğu gibi çocuk, akikası karşılığında rehindir. Bu hapsedilme ve rehin tutulmanın manasında ihtilaf edilmiştir. Bir grup "Çocuk, anne-babasına şefaat etmekten men edilecektir" demiştir. Nitekim Ata bu görüşe varmış Ahmed b. Hanbel de bu konuda ona uymuştur. Oysa bu görüşte apaçık bir bozukluk vardır. Çünkü çocuğun babasına şefaat etmesi, babanın çocuğuna şefaat etmesinden daha evla değildir. Bir kimsenin bir çocuk babası olması o çocuğa şefaat etme hakkını ona vemez. Diğer hısım ve akrabalıklar da böyledir. Nitekim yüce Allah

"Ey insanlar, rabbinize karşı gelmekten sakının ve babanın çocuğundan bir karşılık görmeyeceği, çocuğun da babasından hiç bir karşılık görmeyeceği bir günden sakının" [62],

"*Ve öyle bir günden korkun ki, o gün hiç kimse kimsenin yerine bir şey ödeyemez, kimseden şefaat de kabul edilmez, kimseden fidye de alınmaz ve onlara hiç bir yardım yapılmaz*" [63] ve

"*Ne alışverişin, ne dostluğun ve ne de şefaatin olmadığı gün gelmezden önce....*" [64] buyurmaktadır.

Öyleyse Allah, dilediği ve razı olduğu kimselere izin vermedikçe kıyamet günü kimse kimseye şefaat edemez. Onun şefaat izni ise şefaat edilecek olan kimsenin tevhid ve ihlasındaki durumuna; şefaat edecek olanın Allah'a yakınlık derecesine bağlıdır. Şefat mertebesi; akraba, oğul veya baba olmayla hak edilmez. Nitekim şefaatçilerin efendisi ve Allah katında en şereflisi olan Hz. Muhammed; amcası, halası ve kızına hitaben:

“*Allah'a karşı size hiç bir fayda sağlayamam*! [65] başka bir rivayette ise:

“*Sizin için Allah'a karşı hiç bir şeye gücüm yetmez*! [66] buyurmaktadır.

Ayrıca Rabbinin huzurunda secdeye kapanıp şefaat dilendiği andaki "Şefaati uzma"sı hakkında şöyle diyor:

“*Allah benim için bir sınır çizer de ben onları cehennemden çıkarır cennete*

koyarım.”[67]
Demek ki onun şefaati dahi Allah'ın kendisi için çizdiği sınırlı bir çerçevededir. Onun şefaati bu sınırı aşamaz. O halde nasıl "Çocuk babasına şefaat edecektir. Babası onun için akika kesmemiş ise çocuğunun bu şefaatından mahrum kalacaktır" diyebiliriz? Üstelik başkasına şefaat edemeyen kimseye "rehin tutulmuş" da denilmez, ibarede buna delalet edecek bir şey yoktur. Allah-ü Teala "*Her nefis kazandığının karşılığında rehindir* [68]" Ve "*Onlar kazandıkları şeyler karşılığında rehin tutulmuş kimselerdir,* [69]" buyurmak suretiyle, kulun rehin tutulmasının kazandığı şeylere bağlı olduğunu bildirmiştir. Öyleyse rehin tutulan kimse ya kendi ameli ya da başkasının ameli karşılığında hapsedilmiş demektir. Başkası için şefaat edemeyen kimseye gelince, buna mutlak anlamda "rehin tutulmuş" denilemez. Bilakis rehin tutulmuş kimse, ulaşma ve elde etme durumunda olduğu şeyden engellenmiş olan kimsedir. Bunun kendisinden kaynaklanan bir sebep olması da gerekmez. Aksine bazen kendi fiilinden meydana gelirken, bazen de başkasının fiilinden kaynaklanabilir.
Demekki yüce Allah, çocuk için kesilen kurbanı, dünyaya gelişinden itibaren kendisine musallat olan ve vesveselerle böğrüne dürtükleyip duran şeytanın rehinliğinden kurtulması için bir sebep kılmıştır. Böylece Allah akikayı çocuk için bir fidye ve şeytanın onu hapsetmesinden, esareti altında tutmasından ve dönüp varacağı yer olan ahiretinin maslahatı için çalışmasını engellemesinden kurtulması için bir sebep kılmıştır. Sanki o, şeytanın kendi tabileri ve dostları için hazırladığı bıçağı ile boğazlamaması için hapsedilmiştir. Şeytan az bir kısmı hariç Adem'in zürriyetinin kökünü kazıyacağına dair Rabbine and içmiştir. Dünyaya gelmesinden itibaren çocuğu gözetlemeye başlar. Çocuk çıktığı an düşmanı olan şeytan alelacele onu kucaklayıverir ve avucunun içine, esareti altına alıp kendi hizbi ve dostları arasına katmayı şiddetle arzu eder. Zaten en fazla tamah ettiği şey de budur. Çocukların büyük bir kısmı ise onun ordusu ve bölüğüne dahil olmaktadırlar. Nitekim yüce Allah "*Mallarında ve çocuklarında onlara ortak ol*" [70]

"*And olsun İblis, onlar hakkındaki zannını doğru çıkardı* [71]" buyurmaktadır.
İşte çocuk, böyle bir rehin tutulma durumuyla karşı karşıya olduğu için yüce Allah, anne-babanın çocuğa fidye olacak bir kurban kesmek suretiyle ondaki rehinliği kaldırmalarını hükme bağlamıştır. Şayet onun adına kurban kesilmez ise bunun karşılığında rehin kalmaya devam eder. Bu yüzden Hz. Peygamber:
“Çocuk, akikası karşılığında rehindir. Öyleyse onun adına kan akıtarak ondaki eziyeti gideriniz, buyurmak suretiyle çocuk adına, rehinlikten kurtulacağı kanın

akıtılmasını emretmiştir. Şayet rehin tutulma anne babayla ilgili bir hadise olsaydı, şöyle demesi gerekirdi.
“Öyleyse, çocuklarınızın şefaatinin size ulaşması için kendi adınıza kan akıtınız.
Hz. Peygamber çocuktaki görünen eziyeti gidermeyi ve rehin olmasından kaynaklanan gizli eziyeti giderecek olan kan akıtmayı emredince, öyle anlaşılıyor ki bu, çocuğun gizli ve açık eziyetlerden kurtarılması amacına yönelik bir emirdir. Allah ve Rasülü kendi muradlarını daha iyi bilirler. [72]

12- Akika Etinin Çiğ Olarak Dağıtılmayıp Pişirilmesinin Müstehap Oluşu:

Hallal, "Cam”inde, "Akika kesmeyle ilgili müstehap olan şeyler" bölümünde şöyle diyor:
"Abdulmelik el Meymuni’nin bildirdiğine göre, kendisi Ahmed b; Hanbel'e "Akika pişirilir mi? diye sorunca, "*Evet*" şeklinde cevap vermiş.
Bana Muhammed b. Ali, el Esrem'den, Ahmed b. Hanbel'in akika hakkında "*Uzuvlar halinde pişirilir*" dediğini rivayet etti.
Ebu Davud’un bana rivayet ettiğine göre Ahmed b. Hanbel' e "Akika pişirilir mi?" diye sorunca "*Evet*" diye cevap vermiş. "Fakat pişirmek onlara ağır gelir" denilince "*Buna katlanırlar*" demiş. Muhammed b. El Hüseyin, Fadl b. Ziyad'dan rivayet ediyor: Ahmed b. Hanbel'e akika hakkında "Tuzlu su ile pişirilir mi?" diye sorulunca bunun müstehap olduğunu söyledi. "Başka bir şeyle pişirilse?" diye sorulunca "*Sakıncası yoktur*" diye cevap verdi.
Evet, akikanın eti pişirilir. Çünkü bu, fakirleri ve komşuları pişirme zahmetinden kurtarır. Bu da iyilikte ve bu nimetin şükrünü eda etmede bir üstünlüktür. Böylece komşular, çocuklar ve fakir fukara afiyetle ve zahmetsiz bir şekilde bundan istifade ederler. Zira kendisine temizlenmiş, pişirilmiş ve yemeye hazır hale getirilmiş et sunulan bir kimse, külfet ve yorgunluk gerektiren çiğ ete sevinmesinden çok daha fazla sevinir. Bu yüzden İmam Ahmed "Buna katlanırlar" demiştir. Şükrün edâ edilebilmesi için böyle yemeklerin pişirilerek hazırlanması daha uygundur. Bu tür yemeklerin çeşitli isimleri vardır:
Kıra: Misafir yemeği.
Me'dube: Davet yemeği.
Tuhfe: Ziyaretçi yemeği.
Velime:Düğün yemeği.
Hurs: Doğum yemeği.
Akika:Çocuğun başının tıraş edildiği yedinci gün kesilen kurban yemeğidir.

Nakia: Sefer dönüşü verilen yemek.
Vekira:İnşaat bitirildiğinde verilen yemek.

Bu durumlarda yemek yedirmek, eti dağıtmaktan daha güzeldir. [73]

13- Akikanın Kemiklerini Kırmanın Mekruh Oluşu:

Hallal, "Cami"inde, "Akika kemiğini kırmanın keraheti ve parça parça kesilmesi" bölümünde şöyle diyor:
"Abdulmelik b. Abdülhamit bana Ahmet b. Hanbel'in akika hakında "Kemikleri kırılmaz, fakat her kemik eklem yerinden kesilir. Öyleyse sen de kemikleri kırma" dediğim rivayet etmiştir."
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel'in rivayetine göre, babasına "Akikaya ne yapılır?" diye sorunca, "Organları birbirinden ayrılır ve hiç bir kemiği kırılmaz" diye cevap verdi.
Hallal daha sonra, Salih, Hanbel, Fadl b. Ziyad, Ebu Haris ve Ebu Talip'ten, Ahmed b. Hanbel'in akika hakkında "Birbirinden ayrılır, hiç bir kemiği kırılmaz ve organlar halinde kesilip ayrılır" dediğini nakletmiştir.
Ebu Davud "Kitabu'l-Mesaü"de, Cafer b. Muhammed'den o da babasından, Hz. Fatıma'nın Hasan ve Hüseyin için kestiği akika hakkında, Hz. Peygamberin "Ebeye bundan bir bud gönderin; yiyin, yedirin, hiç bir kemiğini de kılmayın" dediğini zikretmektedir.
Beyhaki, Abdül-Varis'den, o da Amr el Ahval'dan, o da Ata'dan, o da Ümmü Kürz'den Hz. Peygamberin "Erkek çocuk için birbirine denk iki koyun, kız çocuk için bir koyun kesilir" dediğini nakletmektedir. Ata der ki:
"Uzuvlar halinde kesilir, hiç bir kemiği kırılmaz" zannedersem "pişirilir" de dedi.
İbnü Cüreyc bunu Ata'dan şöyle nakletmiştir:
"Parça parça kesilir, tuzlu suyla pişirilir ve komşulara dağıtılır."
Bu konuda Cabir b. Abdillah ve müminlerin annesi Hz. Aişe'nin de görüşleri rivayet edilmiştir. İbnül Münzir, Ata'dan o da Ebu Kürz ve Ümmü Kürz'den, şöyle dediklerini rivayet etmiştir: Abdurrahman b. Ebu Bekr'in ailesinden bir kadın dedi ki:
“Abdurrahman'ın karısı doğum yapınca, biz bir deve boğazladık. Bunun üzerine Hz. Aişe "Hayır, öyle yapmayın. Sünnet olan, erkek çocuk için birbirine denk iki koyun, kız çocuk için bir koyun kesmektir. Bunlar tasadduk edilir ve kemikleri kırılmaz. Yer, yedirir ve tasadduk edersin. Bu, yedinci günde yapılır. Yapılmazsa

ondöndüncü günde, o zaman da yapılmazsa yirmibirinci günde yapılır."
İbnü'l Münzir diyor ki:
"İmam Şafii şunları söyler:
"Akika vacip bir sünnettir. Normal kurbanlarda olmaması gereken kusurlar onun için de geçerlidir. Ne eti ne de derisi satılabilir. Hiç bir kemiği kırılmaz. Ailesi ondan yer ve tasadduk ederler. Kanı çocuğa sürülmez."
Ebu Ömer diyor ki:
"İmam Malik'in görüşü de Şafii'ninki gibidir. Ancak o "Kemikleri kırılır ve komşulara ondan yedirilir. Düğün yemeğinde yapıldığı gibi insanlar davet edilmez" demiştir."
İbnü Şihab ise "Kemiklerinin kırılmasında bir beis yoktur" demiştir. Bu, aynı zamanda Malik'in de görüşüdür. Akika kemiğinin kırılacağı görüşünde olanlar şöyle derler:
"Bunun yasak veya mekruh olduğu hakkında ne sahih bir haber, ne de müracaat edilmesi gereken bir sünnet vardır. Halbuki etin kemiklerini kırmak bir adet haline gelmiştir. Bunu engelleyecek bir maslahat olmadığı gibi üstelik bunda, yeme ve tamamen faydalanma maslahatları vardır."
Akika kemiklerinin kırılmasını kerih görenler ise, sahabe ve tabiundan naklettiğimiz haberler ve Ebu Davud' un rivayet ettiği mürsel bir hadise dayanmışlardır. Ayrıca bunun, bir kaç yönden hikmetlerini de zikretmişlerdir:

1. Bu; yemeğin, yiyecek olan insanlara takdim edildiği, komşulara dağıtılığı ve miskinlere yedirildiği zamanki şeref ve önemini açığa vurmaktır. O halde her parça kendi başına bir bütün olmak üzere hiç bir kemiği kırılmamış, hiç bir organı noksanlaşmamış parçalar halinde olması müstehaptır. Onun bu durumunun, küçük parçalar halinde olmasından daha yüce bir mevkide ve cömertliğe daha yakın olduğunda şüphe yoktur.

2. Bir hediye, şerefi yüceltilir ve küçüklük sınırından çıkartılırsa, takdim edilen kişi nazarında güzel bir makama geçmiş olur. Bu, hediye edenin şanının yüceliğine ve himmetinin büyüklüğüne delalet eder. Aynı zamanda bunda, çocuğun şan, şeref ve himmetinin yüce olması konusunda bir iyimserlik ve tefe'ül (hayır ve uğur görme) de vardır.

3. Akika, fidye yerine geçtiğinden, kemiklerinin kırılmaması müstehaptır. Bunun sebebi, çocuk için kesilen fidyenin kemiklerinin kırılmamasını çocuğun uzuvlarının sıhhat, kuvvet ve selametine yorumlayıp bunda uğur ve bereket aramaktır. Böylece, kerih görenler nazarında kemiklerin kırılması, buna "akika" adını verme ile aynı konumdadır. Yani kemiklerin krılmasındaki kerahet (uğursuzluğa yorma açısından) "Akika" ismini vermedeki kerahâte ben-

zemektedir. Allahü alem. [74]

14- Akikada Yeterli Olan Yaş Sınırı:

Hallal "Cam'nin "Akikada müstehap olan yaş" bölümünde şunlan söylüyor:
"Ebu Talip, Ahmed b. Hanbel'e akika hakkında "Dişi bir koyun veya bir kuzu yeterli olur mu" diye sorunca "Erkek hayvan daha iyidir. Hadiste "*erkek veya dişi*" şeklinde rivayet edilmiştir. Dişi koyun da olsa bir sakıncası yoktur" dedi. Ben "Peki, kuzu olur mu" diye sordum. O da "En yaşlısı daha iyidir. Hz. Peygamber,
"*Kimin bir çocuğu olur da kurban kesmek isterse, kessin" buyurmuştur*" diye cevap verdi."
Bu hadis, udhiye ve hedy gibi kurbanlarda aranan şartların aynen akikada da aranacağına delildir. Çünkü ya vacip ya da müstehap olarak; tasadduk, hediye etme, yeme ve Allah'a yaklaşma hususlarında hedy ve udhiye ile aynı konumda olan sünnet bir kurbandır. Bunda da hedy ve udhiyede yeterli olan yaşa itibar edilir.
Ayrıca akika, bütünlük ve kemal özellikleriyle tavsif edilmiştir. Bu yüzden erkek çocuk için iki koyun kesilmesi meşru kılınmış ve biri diğerinden noksan olmayacak Şekilde birbirlerine denk olmaları hükme bağlanmıştır. Dolayısıyla akikanın yaşının da emredilmiş olan diğer kurbanların yaşı göz önüne alınarak belirlenmesi gerekir Zaten bu sebeple akika, bütün hükümlerinde normal kurbanlarla aynı konumda ele alınmıştır.
Ebu Ömer b. Abdil Berr şöyle diyor:
Ulema, tıpkı udhiyelerde olduğu gibi, akikada da ancak koyun, keçi, deve ve sığırın caiz olduğunda ittifak etmiştir. Ancak sözüne itibar edilmeyen şaz bir görüş vardır. İmanı Malik'in Rabia b. Abdurrahman'dan, o da Muhammed b. İbrahim et Teymi'den, o da babasından rivayet ettiği "Bir serçeyle bile olsa akika kesmek müstehaptır [75]" sözüne gelince; azlıkta abartma ifade etmek için söylenmiştir. Tıpkı Rasûlü Ekrem'in Hz Ömer'e bir at hakkında "*Onu sana bir dirhem karşılığında verse bile alma*" ve bir cariye hakkında "*Zina ettiği zaman kıldan örülmüş bir urgan karşılığında olsa bile onu hemen satınız* [76] sözleri gibi...
İmam Malik şöyle diyor:
Akika, nusuk (hacc ve umrede kesilen kurban) ve udhiye (bayramda kesilen kurban) aynı konumdadır. Akika olarak kesilecek hayvanın tek gözlü, cılız bir

yeri kırılmış, hasta olması caiz değildir. Ne etinden ne de derisinden hiç bir şey satılamaz. Kemikleri kırılabilir. Sahipleri ondan yer ve tasadduk ederler. [77]

15- Akikayı Müşterek Kesmenin Caiz Olmayışı Ve Bir Hayvanın Ancak Bir Kişi İçin Kesilmesinin Caiz Oluşu

Bu konuda akika, hedy ve udhiyeden farklıdır.
Hallal, Cami'inde "Yedi kişi için bir devenin kesilmesinin hükmü" bölümünde şöyle diyor:
"Abdül Melik b. Abdül Hamid'in rivayetine göre, Ahmed b. Hanbel'e "Akika olarak deve mi kesiyorsun" diye sorunca "Deve kesmek (sünnette) vaki değil mi" diye cevap vermiş. Bunun üzerine "Yedi kişi için bir deve kesilebilir mi" deyince, o "Bu konuda bir şey işitmedim" demiştir. Hallal diyor ki "Yedi kişi için bir devenin akika olarak kesilmesinden yana olmadığını gördüm."
Ben de derim ki:
Madem ki bu kurban, çocuğun fidyesi yerine geçmektedir, o halde bir canın fidyesinin yine bir can olması için akika olarak başlı başına bir hayvanın kanının akıtılması gerekir. Ayrıca akikayı ortaklaşa kesmek caiz olsaydı, çocuk adına kan akıtmadaki asıl gaye gerçekleşmemiş olurdu. Zira bir çocuğa bedel olarak kan akıtılmış, geri kalan çocuklara ise, yalnızca paylarına düşen etin dağıtılmasından kaynaklanan sevap kalmış olur. Oysa asıl hedef, Çocuk adına kan akıtmanın bizzat kendisidir. Bu mana, hedy ve udhiyeyinin ortaklaşa kesilmesini caiz görmeyenlerin yaklaşımıyla tıpatıp uyuşmaktadır. Ne var ki, Rasûlullahın sünneti tabi olunmaya daha layık ve daha uygundur. O hedy ve udhiyede ortaklaşa kesmeyi meşru kılmış, akikada ise erkek çocuk için ayrı ayrı iki hayvanın kanının akıtmasını hükme bağlamıştır. Bunların yerine ne bir deve ne de bir sığır geçebilir. Allahü a'lem. [78]

16- Koyununun Dışında Deve ve İnek Gibi Hayvanlar Kesilebilir mi

Fukaha, akikada koyun dışındaki hayvanların, onların yerini tutup tutmayacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir, İbnül Münzir şöyle diyor:
"Koyun dışındaki hayvanların akika olması konusunda ihtilaf edilmiştir. Bize Enes b. Malik'ten rivayet edildiğine göre, çocuğu için bir deveyi akika olarak kesmiştir.
Ebu Bekre'den de, oğlu Abdurrahman için bir deve keserek Basra halkına

yedirdiği rivayet edilmiştir."
İbnül Münzir, Hasan Basri'den de "Enes b. Malik çocuğu için bir deve boğazladı" dediğini rivayet etmiştir.
Daha sora Yahya b. Yahya'nın hadisini zikretmiştir:
"Bize Hüşeym, Uyeyne b. Abdurrahman'dan o da babasından Ebu Bekre'nin oğlu Abdurahman'ın dünyaya geldiğini, bu çocuğun Basra'da doğan ilk çocuk olduğunu, onun için bir deve keserek Basra halkına yedirdiğini rivayet etmiştir."
Bazı alimler bunu reddederek "Rasülullah erkek çocuk için iki koyun, kız çocuk için bir koyun kesilmesini emretti. O halde başka bir hayvanın kesilmesi caiz değildir" demişlerdir.
Bize Yusuf b. Mahek'ten rivayet edildiğine göre, kendisi İbn-u Ebî Müleyke ile birlikte Hafsa Binti Abdurahman b. Ebi Bekr'in yanına girmişler. Hafsa, Münzir b. Zübeyre bir oğlan çocuğu doğurmuştu. "Bir deve kesmeyecek misin?" diye sorunca "Allah'a sığınırım, halam Hz. Aişe, "Erkek çocuk için iki koyun, kız çocuk için bir koyun kesilmesi gerektiğini söylerdi" dedi. [79]
İmam Malik şöyle diyor:
"Bana göre, akika olarak koyun kesmek, inek kesmekten daha efdaldir. Aynı şekilde koyun deveden efdaldir. Yine hac ve umre kurbanı olarak sığır ve deve kesmek, koyun kesmekten efdaldir. Deve ise sığırdan efdaldir."
İbnül Münzir şöyle diyor:
"Galiba, akika sığır ve deve ile de caizdir, diyenlerin delili Hz. Peygamberin "Çocuk akikası ile beraberdir. Öyleyse onun adına kan akıtınız" hadisidir. Burada herhangi bir hayvanın kanından bahsedilmemiştir. O halde bu hadisin zahirine göre çocuk için herhangi bir hayvanın kesilmesi yeterlidir."
İbnül Münzir devamla şöyle diyor:
"Bunun mukabilinde biri kalkıp da "Bu hadis mücmel, "*Erkek çocuk için iki koyun, kız çocuk için bir koyun*" hadisi ise müfesserdir. Müfesser ise mücmele tercih edilir" derse yerinde olur.

17- S arfedileceği Yerlerin Açıklanması:

Hallal "Camii"inde "Akikadan tasadduk ve hediye edilecek şeylerin zikri" bölümünde şöyle diyor:
Bize Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babasının "Akika'nın bir kısmı yenir ve bir kısmı da dağıtılır" dediğini rivayet etmiştir.
İsme b. İsam, Hanbel'den rivayet ettiğine göre, Ahmet b. Hanbel'e akika etinin

ne yapılacağını sormuş. O da "Dilediğin gibi yap' diye cevap vermiş.
İbni Şirin de "Dilediğini yap" derdi. "Ailesi ondan yiyebilir mi?" diye sorulunca, "Evet, hepsinin yenmemesi gerekir. Bir kısmını yer bir kısmını da dağıtır" demiştir.
Ahmed b. Hanbel, el Esrem'in rivayetinde de böyle demiştir.
Ebul Haris'in rivayetinde ise "Hem yer, hem de komşularına dağıtır" demiştir.
Oğlu Abdullah, akikanın kaça taksim edileceğini kendisine sorunca "istediği gibi..." diye cevap vermiştir.
El Meymuni diyor ki:
"Ahmed b. Hanbel'e "Akikadan yenilebilir mi?" diye sordum,
"Evet, yenilebilir" dedi. "Ne kadarı?" diye sorunca
"Bilmiyorum, ama bayram kurbanı hakkında İbni Mesud ve İbn-i Ömer'in hadisleri var, fakat akikadan yemek caizdir" dedi.
“Ben "Akikayı bayram kurbanına mı benzetiyorsun?" deyince
"Evet ondan yenilebilir" diye cevap verdi.
Yine Meymuni şöyle diyor:
"Ahmed b. Hanbel "Bayram kurbanının üçte biri komşulara dağıtılır" dedi. Ben "Fakir komşulara mı?" diye sorunca "Tabii... Fakir komşulara" dedi. Ben "Akika da bunun gibi midir?" dedim o "Evet böyle bir benzetme yapan yanılmış sayılmaz" dedi.
Hallal şöyle diyor:
"Muhammed b. Ali'nin bana el Esrem'den rivayet ettiğine göre, Ahmed b. Hanbel'e akika hakkında "Udhiye gibi onun etini de saklamak caiz midir" diye sorulunca "Bilmiyorum" diye cevap verdi.
Mansur'un bana Cafer'den naklettiğine göre şöyle demiş:
"Ahmed b. Hanbel'e akika hakkında "Ondan ebeye bir şey gönderilir mi diye sorulunca - zannedersem- "Evet" diye cevap verdi. [80]
Abdul Meük'in bana rivayet ettiğine göre, Ahmed b. Hanbel'in şöyle dediğini işitmiş:
"Akikadan ebeye de verilir." Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber Hüseyin için akika kestiğinde ebeye de bir parça göndermiş".
Hallal diyor ki:
"Muhammed b. Ahmed babasından o da Hafs b. Riyas’dan o da Cafer b. Muhammed'den o da babasından, Rasulü Ekrem'in akikanın bir budunu ebeye göndermelerini kendilerine emrettiğini rivayet etmiştir. Beyhaki? bu hadisi Hüseyin b. Yezid'den o da Cafer b. Muhammed’den o da babasından, o da dedesinden, o da Hz. Ali'den Rasulü Ekrem'in Fatıma'ya emrederek şöyle

buyurduğunu rivayet ediyor:
“*Hüseyin'in saçlarını tart, ağırlığınca gümüş tasadduk et. Akikanın bir budunu da ebeye ver*.” [81]
Ayrıca Humeydi, Hüseyin b. Zeyd'den o da Cafer b. Muhammed'den o da babasından Hz. Ali'nin akikanın budunu ebeye verdiğini rivayet etmiştir.
Akika yemeğine -düğün yemeğinde olduğu gibi- insanlar davet edilir mi yoksa kimse davet edilmeksizin sadece et mi dağıtılır? Bu konuda ihtilaf edilmiştir. Ebu Ömer b. Abdil Berr, İmam Malik'ten şu görüşü naklediyor: "Akikanın kemikleri kırılabilir. Eti komşulara yedirilir. Düğün yemeğinde olduğu gibi insanlar davet edilmez."
İmam Malik dışında bunu kerih gören başka birini bilmiyorum. Allahü a'lem. [82]

18- Akika İle Udhiyenin Aynı Vakte Denk Gelmesinin Hükmü:

Hallal, "Udhiyenin akika yerine geçtiğine dair rivayetler" bölümünde şunları söylüyor:
"Abdülmelik el Meymuni'nin bize rivayet ettiğine göre Ahmed b. Hanbel'e:
“Çocuk için akika yerine udhiye kesmek caiz olur mu? diye sorunca:
“Bilmiyorum fakat birden fazla alim bu görüştedir, dedi.
“Tabiinden mi? diye sordum.
“Evet, diye cevap verdi.
Yine Abdül Melik başka bir yerde Ahmed b. Hanbel'in şöyle dediğini bana rivayet etti:
“Tabiinden bazıları "Udhiye kesilirse akika yerine de geçer" demişlerdir.
İsme b. İsam, Hanbel'den, Ahmed b. Hanbel'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
“Akika kesmeyen kimse için udhiyenin inşallah akika yerine de geçeceğini ümid ediyorum.
Yine İsme b. İsam bir başka yerde Hanbel'den, Ahmed b. Hanbel'in şöyle dediğini nakletmiştir:
“Eğer çocuk için udhiye kesilirse bu, çocuğun akikası yerine de geçer.
Ayrıca şöyle demiştir:
"Ahmed b. Hanbel'i gördüm. Kendi ve ailesi adına kesmek üzere bir udhiye satın aldı. Oğlu Abdullah henüz küçük idi. Sonra o kurbanı kesti. Zannedersem bununla hem akikaya hem de udhiyeye niyet etmişti, sonra eti taksim etti ve ondan yedi."

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel bize şöyle rivayet etti:
"Babama kurban bayramı günü kesilen akika hakkında sordum:
“Bu, hem udhiye, hem de akika yerine geçer mi? Şöyle cevap verdi:
“Hangi ad altında kesilmişse, ya udhiye ya da akika olur." Bütün bu rivayetler Ahmed b. Hanbel'den üç ayrı görüşün nakledildiğini göstermektedir:

1. Akika ve udhiye birbirleri yerine geçebilir,

2. İkisinden sadece birinin yerine geçebilir,

3. Hiç bir görüş belirtmeme.

Akika ve udhiyeden birinin diğer ikisi yerine geçmemesi şöyle açıklanabilir:
"Bu ikisi, iki aynı sebepten dolayı kesilirler. O halde bir tek kurban ikisinin yerine geçemez. Temettü haccının kurbanıyla fidye kurbanı gibi...."
Birinin diğerinin yerine geçmesi ise şöyle olur:
"Bir tek kurban kesmeyle maksat hasıl olmaktadır. Zira çocuk için udhiye kesmek, onun adına akika kesmek gibi meşru kılınmıştır. Eğer kurbanı keser de akika ve udhiyenin ikisine birden niyet ederse, ikisi yerine de geçer. Nitekim eğer tahiyyetu'l mescid ve sünneti müekkedenın her ikisine birden niyet ederek namaz kılsa ikisi de gerçekleşmiş olur. Keza, tavaftan sonra farz veya sünnet olarak iki rekat namaz kılsa, hem o farz veya sünet, hem de tavafın iki rekatlık namazı yerine getirilmiş olur. Aynı şekilde temettü ve kıran haccı yapan bir kimse, şayet bayram günü bir koyun kesse, bu koyun hem udhiye, hem de temettü kurbanı yerine geçer, Allahu alem. [83]

19- Ebeveyni Kendisi İçin Akika Kesmemiş Olan Kimsenin Hükmü, Büyüdüğü Vakit Kendisi İçin Akika Keser Mi?

Hallal "Küçükken akikası kesilmemiş kimsenin büyüdüğünde kendi adına akika kesmesinin müstehap oluşu" bölümünde, İsmail b, Said eş Şalenci'den şöyle rivayet ediyor:
"Ahmed b. Hanbel'e:
“Bir adam var ki, babası onun için akika kesmediğini kendisine bildiriyor. Acaba kendi adına akika keser mi? diye sordum. Dedi ki:
“Bu, babaya düşen bir vazifedir." Meymuni'nin Ahmed'e sorduğu sorulardan: Meymuni şöyle diyor:
"Ahmed b. Hanbel'e: ,
“Küçükken akikası kesilmemiş bir kimse büyüdüğünde kendi adına akika keser mi? diye sorduğumda, büyüdüğü zaman akika keseceğine dair nakledilen bir

rivayeti zikrederek zayıf olduğunu söyledi. Kanaatimce, küçükken akikası kesilmeyen kimsenin büyüdüğü zaman kendi adına akika kesmesini güzel görüyordu. Sonra şöyle dedi: “Bir kişi böyle yapsa, bunu kerih görmem." Yine Meymuni bir başka yerde şöyle rivayet etmiştir:
"Ahmed b. Hanbel'e:
“Büyüyünce kendi adına akika keser mi? diye sordum. Oda:
“Büyük kişi hakkında bir şey işitmedim, dedi. Ben:
“Diyelim ki babası fakirdi, sonra zengin oldu. Sonra da akikasını kesmeden çocuğunu bırakmak istemedi, diye sorunca:
“Bilmiyorum. Büyükler hakkında bir şey işitmedim. Kim böyle yaparsa, bu güzel, bir şeydir. Bunu vacip görenler de var, diye cevap verdi."
Yine Hallal şöyle diyor:
"Ebu Müsenna el Amberi” Ebu Davut'un kendilerine şöyle dediğim rivayet etmiştir:
"Ahmed b. Hanbel'i Heysem b. Cemile şunu rivayet ederken işittim:
"Abdullah b. Müsenna'dan o da Sümame'den o da Enes'den "Hz. Peygamber, kendi adına akika kesmiştir."
Ahmed, b. Hanbel, Abdullah b. Muharrer'den, o da Katade'den, o da Enes'den rivayet edildiğine göre Peygamberin kendi adına akika kestiğini rivayet ederek bu hadisin münker olduğunu söylemiş ve Abdullah b. Muharrer'in güvenilir bir ravi olmadığını belirtmiştir,
Hallal, Muhammed b. Avf el-Hımsi'den, o da Heysem b. Cemil'den, o da Abdullah b. El-Müsenna'dan o da Enes'in ailesinden bir adamdan, Hz. Peygamberin, kendisine peygamberlik geldikten sonra, kendi adına akika kestiğini rivayet etmiştir.
Abdu'r-Rezzak, "Musannef'inde şunları naklediyor:
"Abdullah b. Muhammed, Katade'den, o da Enes'ten, Hz. Peygamberin, kendisine peygamberlik geldikten sonra
kendi adına akika kestiğini rivayet etmiştir."
Daha sonra Abdu'r-Rezzak,"İbn-i Muharrer'i bu hadisten dolayı terkettiler" demiştir. [84]

20- Akikanın Derisi Ve Sakatatının Hükmü:

Hallal diyor ki:
"Abdülmelik Meymuni'nin rivayetine göre, bir kişi Ahmed b. Hanbel'e akika

hakkında "Deri, kelle ve sakatatı satılır mı yoksa tasadduk mu edilir?" diye sorunca "Tasadduk edilir" demiştir.
Abdullah b. Ahmed babasından, o da Yezid'den, o da Hişam'dan Hasan Basri'nin "Akika ve udhiye'nin derisini emek karşılığında vermek mekruhtur" dediğini rivayet etmiştir.
Kanaatimce bunun manası şudur:
Kurbanı, kesen ve pişiren kimseye ücret olarak verilmesi mekruhtur. Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği "Ona dilediğini yap" ve Abdullah'ın rivayet ettiği "Onu istediği gibi taksim eder" sözleri yukarıda geçmiştir.
Ebu Abdullah b. Hamdan "Rivayet”inde şöyle der:
"Kurbanın derisi sakatatı ve kellesini satarak parasını tasadduk etmek caizdir"
Bir görüşe göre, satış haramdır. Bu akit sahih olmaz.
Bir diğer görüşe göre, udhiyenin hükmü, akikada;-akikanın hükmü ise udhiyede geçerlidir.
Bu durumda hükmün, bu kurbanların her ikisinde geçerli olup olmayacağı konusunda iki görüş ortaya çıkıyor. Deri ve sakatanın dağıtılması görüşü daha meşhur ve daha zahir bir görüştür.
Ben de derim ki; Meymuni'nin sorduğu sorulardan zikrettiğimiz Ahmed b. Hanbel'e ait olan metin bizim söylediğimiz manaya da gelebilir, tam tersi bir manaya da... Yani kurban derisi ve sakatatının parasını değil de bizzat kendisini tasadduk eder. Bu noktayı iyi düşün, fakat bunların satılması konusunda başka sarih bir ibare nakledilmişse o başka. Oysa ki Cafer b. Muhammed'in rivayetinde udhiye olarak kesilen sığırın derisi hakkında sorulunca şöyle demiştir:
“İbni Ömer'den rivayet edildiğine göre "Onu satar ve parasını tasadduk eder. Sığır derisi, seccade olarak kullanılabilen koyun derisinden farklıdır. Sığır derisi ev işlerinde kullanılamaz" demiştir. Sığır derisi epey para eder."
Hallal, Abdülmelik b. Abdülhamit'den, Ahmed b. Hanbel'in "İbni Ömer bir sığır derisini satarak parasını tasadduk etti" dediğini nakletmiştir.
Yine Hallal diyor ki:
"Koyun derisi satılamaz. Zira deve ve sığır derisi ev işlerinde kullanılarak bunlardan istifade edilemez. Oturmak için veya başka bir amaçla da kullanılamaz. O ancak satılır ve parası tasadduk edilir. Koyun derisi ise çeşitli şekillerde kullanılabilir.
El Esrem diyor ki:
"Ahmed b. Hanbel'den işittim, İbni Ömer'in sığır derisi hakkında "Satılır ve parası tasadduk edilir" dediğini anlattı. Galiba sığır derisinin yüksek fiyata satılabileceği kanatindeydi."

Ebul Haris şöyle diyor:
"Ahmed b. Hanbel'e kurban bayramında kesilen sığırın derisi hakkında sorulunca:
“İbni Ömer'den "Onu satar ve parasını taadduk eder" dediği nakledilmiştir, diye cevap verdi.
İshak b. Mansur şöyle diyor:
"Ahmed b. Hanbel'e kurban derilerinin ne yapılacağını sordum:
“Kullanılır ve kıymeti kadar para tasadduk edilir, diye cevap verdi. Ben:
“Satılarak parası tasadduk edilir mi? diye sorunca:
“Evet, İbni Ömer'in hadisi var, dedi." “Mervezi diyor ki:
"Ahmed b. Hanbel'in görüşü, kurban derilerinin satılmaksızın tasadduk edilmesidir. Hz. Peygamberin bunların deri ve semerlerinin tasadduk edilmesini emrettiği hadisini de delil getirmiştir."
Ahmed b. Hanbel, Hanbel'in rivayetinde ise şöyle demiştir:
“Kurban derilerinin sergi olarak kullanılmasında bir sakınca yoktur, fakat satılamaz. Satmayıp sadece tasadduk mu etmesi gerekir? diye sorulunca:
“Hayır, kurban derilerinden istifâde edip kullanmak mümkündür, dedi. Yine:
“Kullanmak üzere kendisi için alabilir mi? diye soruldu. Oda:
“Eğer kesilen bu kurban vacip veya bir adak, ya da buna benzer bir şey ise onu satarak parasını tasadduk eder. Yok nafile bir kurban ise, dilerse onu evinde kullanabilir, şeklinde cevap verdi.
Cafer b. Muhammed'in rivayetinde:
“Kurbanın derisini tasadduk eder veya evinde post olarak kullanır, fakat satamaz, demiştir.
Ebu'l-Haris'in rivayetinde:
“Ya tasadduk eder ya da evinde post veya seccade olarak kullanır, demiştir.
İbn-i Mansur'un rivayetinde:
“Derisini tasadduk eder veya kullanır, ama satamaz, demiştir.
Meymuni'nin rivayetinde:
“Satılmaz, tasadduk edilir, demiştir.
“Peki, satarak parasını tasadduk etse? diye soranlara da:
“Hayır, olduğu gibi tasadduk eder, cevabını vermiştir.
Ahmed b. El kasım, Ahmed b. Hanbel'in udhiyenin derisi hakkında şöyle dediğini nakletmiştir;
“Değeri karşılığında bir elek veya evde kullanılan herhangi bir eşya alınması müstehaptır. Fakat (kesmesi karşılığında) kasaba verilmez.
Ebu Talip diyor ki:

Ahmed b. Hanbel'e kurban derileri hakkında sordum, şöyle dedi:
“Sabi ve İbrahim "Hayır satılmaz, kalbur veya elek ile değiştirilir" demişlerdir. Ayrıca "Deri, kalbur veya elek ile değiş tokuş yapar. Deriyi satarak onu satın alamaz" demişlerdir. Ben:
“Bedel olarak mı değiştirilir? diye sorunca:
“Evet, dedi.
“Bu görüşü beğeniyor musun? dedim. O da:
“Bunu emreden Allah'tır. Onu satamaz. Çünkü Peygamber Hz. Ali'ye kurbanın semer ve derisini tasadduk etmesini emretmiştir, dedi. Ben:
“Kesen adama veremiz mi? diye sordum,
“Hayır, dedi.
“Satıp parasını tasadduk etsem? dedim. Yine:
“Hayır, İbni Ömer fakirlere verirdi, onlar da kendileri satardı, dedi. Ben:
“Üç dirheme satıp, üç fakire paylaştırsam? diye sorunca:
“Onları bir araya topla ve deriyi ver, dedi.
Mesruk ve Alkame deriyi, seccade veya başka bir ev eşyası olarak kullanırlardı. Bu konuda en uygun olanı onu evinde kullanmaktır.
Harb şöyle diyor:
"Ahmed b. Hanbel'e:
“Bir adam udhiye derisine bir fiyat biçip parasını tasadduk etse ve deriyi elinde tutsa ne olur? diye sordum. O:
“Udhiyenin derisini satmasında bir beis yoktur, dedi."
Hallal "Sığır derisini satarak parasını tasadduk etmenin müstehap oluşu" bölümünde şöyle diyor:
"Mansur b. Velid, Cafer b. Muhammed'den, Ahmed b, Hanbel'e sığır derisinin hükmü sorulunca şöyle cevap verdiğini rivayet etmiştir;
“İbn-i Ömer'den rivayet edildiğine göre "Onu satar ve parasını tasadduk eder. Bu, koyun derisinden farklıdır. Zira koyun derisi seccade olarak kullanılabilir. Oysa sığır derisinden, evde kullanmak suretiyle istifade edilemez" demiştir. Sığır derisi de epey para eder.
Ebul Haris şöyle diyor:
"Ahmed b. Hanbel'e udhiye olarak kesilen sığırın derisi hakkında sorulunca şöyle cevap verdi:
“Rivayet edildiğine göre İbn-i Ömer "Onu satıp parasını tasadduk eder" demiştir."
Mühenna diyor ki:
"Ahmed b. Hanbel'e sordum:

“Udhiye olarak kesmek üzere sığır satın alan birisi, onun derisini yirmi dirheme veya daha fazla bir fiyata satarak karşılığında bir udhiye alıp kesse bu konuda ne dersin?
O da, İbni Ömer'den yukarda geçen rivayeti zikretti."
İshak b. Mansur şöyle diyor:
Ahmed b. Hanbel'e udhiye derilerinin ne yapılacağını sordum:
“Kullanılır veya tasadduk edilir ya da satılarak parası tasadduk edilir, dedi. Ben:
“Satılarak parası tasadduk edilir mi? diye sorunca:
“Evet, İbni Ömer hadisi var, cevabını verdi.
Akika ve udhiyenin derisi hakkında Ahmed b. Hanbel'e ait metinler bunlardır. Görüldüğü gibi bunlar vacip ve müstehap olan kurbanlar hakkındadır. Allahu a'lem. [85]

21- Akika Boğazlarken Okunacak Dualar:

İbnül Münkir "Adına akika kesilen çocuğu isim verilmesi" bölümünde şöyle diyor:
"Abdullah b. Muhammed babasından, o da Hişamdan, o da İbni Cüreyc'den o da Yahya b. Said'den o da Amra'dan o da Hz. Aişe'den Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:
“Kurbanı çocuğun adına kesiniz. "Bismillahi Allahümme leke ve ileyk hazihi akikatü fulan, deyiniz, [86]
İbnül Münzir devamla diyor ki:
"Bunu yapmak güzeldir. Akikaya niyet eder de çocuğun adını söylemezse inşallah bu da kâfi gelir."
Hallal "Akika boğazlanırken okunacak dua" bölümünde Şöyle diyor:
"Ahmed b. Muhammed b. Matar ve Zekeriyya b. Yahya'nın bize rivayet ettiklerine göre Ebu Talip, Ahmed b. Hanbel'e sormuş:
“Bir kimse akika kesmek isterse hangi duayı okur? O da:
“Bismillah der ve udhiyeye niyet ettiği gibi niyet ederek boğazlar. Ayrıca "Bu, falan oğlu falanın akikasıdır" der.
Bu sözün zahirine göre bu kişi niyet ve söze birlikte itibar eder. Tıpkı başkası adına hem niyet hem lafızla telbiye getirip ihrama girmesi ve "Lebbeyk Allahümme an fulan"[87] veya "îhrami an fulan"[88] demesi gibi...
Bunlardan da anlaşılıyor ki, bir işin sevabı başkasına bağışlandığı zaman onun adına niyet ederek "Allahım! bu, filan kişi adınadır" veya "Sevabını filan kişiye

ver" demelidir.
Bazı alimler şöyle derler:
"Bunu bir şarta bağlayarak, "Allah'ım benim bu ' amelimi kabul eylediysen sevabını filana ver" demelidir. Çünkü amelinin kabul edilip edilmediğini bilemez."
Oysa buna gerek yoktur. Zaten hadis de bunu reddetmektedir. Zira Hz. Peygamber, Şubrume adına telbiye getiren şahsı işittiğinde, ona "Allah'ım, eğer ihramımı kabul ettiysen sevabını Şubrume'ye ver" buyurmadığı gibi akrabası adına haccetmek için kendisine soran hiç kimseye böyle bir şey söylememiştir. Bir tek hadiste bile bu yoktur.
Bu durumda onun gösterdiği yol takib edilecek yolların en uygunudur. Ayrıca hiç bir selef aliminden, başkası adına kesilen kurbanı bir şarta bağladığı işitilmemiştir. Aksine onlardan nakledilen şudur: "Allah'ım, bu; filan oğlu filan adınadır" demek yeterlidir. Bağışlayan kişi ister şart koşsun ister koşmasın elbette ki Allah, kabul ettiği ameli yerine ulaştıracaktır. Allahu a'lem. [89]

22- Akikanın Yedinci, Ondördüncü Ve Yirmibirinci Güne Tahsis Edilmesinin Hikmeti:

Yedinci gün ile ilgili dört mesele vardır:

1. Çocuğun akikasi;

2. Başının tıraş edilmesi,

3. İsim verilmesi,

4. Sünnet edilmesi.

İlk ikisinin yedinci günde yapılması ittifakla müstehaptır. Bu günde isim takılması ve sünnet edilmesine gelince, ilerde inşallah açıklayacağımız gibi bunlarda ihtilâf edilmiştir.
Akikanın yedinci gün kesileceğine dair rivayetler yukarıda geçmişti. Bunun hikmeti -Allahü a'lem- şudur: Çocuk doğduğu zaman kurtuluş ile helak olma arasında kararsız bir durumda olur ve müşahade edilen hallerinin ve vücudunun sağlam, fıtratının sağlıklı olduğuna, hayatı kabul edeceğine delalet eden bir vakit üzerinden geçinceye dek çocuğun yaşayıp yaşayamayacağı bilinemez. İşte bu müddetin miktarı yedi gün olarak belirlenmiştir. Hafta günlerin oluşturduğu bir birimdir. Nitekim yıl da ayların oluşturduğu bir birimdir.
Bu, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı gün takdir ettiği bir zamandır. O, kainatın yaratılışını altı gün ile sınırlamıştır. Bunlardan her bir güne, kendine has bir isim

takmış ve her bir günü o gün yarattığı mahlukat cinsine mahsus kılmıştır. Sonra mahlukatın ikmal edilip bir araya getirilme gününü yaratmıştır. Bu gün, mahlukatın bir araya geldiği gündür. Müminler için bir toplanma (Cum'a) günüdür. Müminler o gün Allah'a ibadet etmek, O'nu zikretmek, hamdü sena ile övüp yüceltmek amacıyla dünya meşgalelerinden sıyrılmak, onun hizmetine yönelmek, o gün meydana gelmiş olan başlangıç ve yine o gün meydana gelecek olan dönüşü hatırlamak üzere toplanıp bir araya gelirler.
Bu gün, yüce Allah'ın arşa istiva ettiği bir gündür. Atamız Adem'i yarattığı, cennete yerleştirdiği ve cenneten çıkardığı gündür. Yine bu gün, dünyanın ecelinin sona ererek kıyametin kopacağı bir gündür. O gün yüce Allah gelecek, mahlukatın hesaba çekecek ve cennet ehlini cennete, cehennem ehlini ise cehenneme koyacaktır.
Akika için yedinci günün tayin edilmesinden maksat şudur:
Bu yedi gün, hayatın ilk aşamasıdır. Çocuk bunu tamamladığı vakit, ikinci aşamaya geçer ki, bu da aydır. Bunu da tamamladığında üçüncüsüne intikâl eder ki, bu da benzeyenlerdir. Peygamber (a.s.) sünnet olmayı fıtrattan saymıştır. Kişinin, karşılaştığı belâya sabırla tahammül etmesinin, imtihanın ecir ve sevabını artırdığı bilinen bir husustur. Peygamber'e layık olan ise, bu faziletten mahrum olmaması ve Allah'ın, Halil'ine ikram ettiği gibi ona da bunu ikram etmesidir. Zira onun özellikleri diğer peygamberlerinkinden daha büyük ve daha yücedir. Bize rivayet edildiği gibi, meleğin onu sünnet etmesine gelince, bunun, onun özelliklerinden olması daha layık ve evladır."
Bütün bu sözler İbnu Adim'e aittir. Meleğin sünnet etmesi derken, el-Hatip tarikiyle Ebu Bekre'den rivayet ettiği "Cebrail, Peygamberin kalbini temizlediği sırada onu sünnet etti" hadisini kastetmiştir. Bu rivayet Ebu Bekr'e ye ait mevkuf bir söz olmasının yanısıra, isnadı da sahih değildir.
Meleğin peygamberin kalbini yanısıra hadisi, değişik şekillerde merfü olarak rivayet edilmiştir. Fakat yukarıdaki hadis müstesna, bunların hiçbirinde Cebrail'in, Peygamberi sünnet etmesinden söz edilmemiştir. Bu hadis sâz ve garibtir.
İbnul-Adim şöyle der: "Bazı rivayetlerde geçtiğine göre, dedesi Abdul-Muttalip, Peygamberin doğumunun 7. gününde onu sünnet etmiştir." İçindeki bozukluğa rağmen bu rivayet, doğruya ve gerçeğe daha yakındır.
İbnu Abdil-Berr, Ebu Ömer Ahmed b. Muhammed b. Ahmed'den, o da Muhammed b. İsa'dan, o da Yahya b. Eyyüb b. Ziyad el-Allaf tan o da Muhammed b. Ebîs-Seri el Askalani'den, o da Velid b. Müslim'den, o da Şuayb b. Ebî Hamza'dan, o da Ata el Horasani'den, o da İkrime'den, o da İbn Abbas'tan

rivayet ettiğine göre Abdulmuttalip, yedinci gününde Peygamberi sünnet ederek davet yemeği verdi ve adını Muhammed koydu.
Yahya b. Eyyüb diyor ki: "Biz bu hadisi İbn Ebi-Seri hariç kimsede bulamadık. Bu zat Muhammed b. Mütevekkil b. Ebi's-Seri'dir. Allahu a'lem.[90]

---

[1] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları:47-48.

[2] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 48-49.

[3] Öyle görülüyor ki, Hz. Peygamber ukûk (akika) kelimesinin manasını değil, lafzım kerih görmüştür. Ahmet b. Hanbel'e göre hadisin metni şöyledir. "Hz.Peygamber'e akika hakkında sorulunca: -Allah ukûk'u sevmez, diye cevap verdi. Ukuk lafzını kerih görmüş gibiydi.
Ashâb-ı Kiram:
“Ya Rasûlallah! Biz ancak içimizden çocuğu olan biri hakkında soruyoruz deyince Rasûl-u Ekrem:
Çocuğu için kurban kesmek isteyen kessin. Erkek çocuk için birbirine denk iki koyun, kız çocuk için bîr koyun, buyurdu.

[4] Ahmed b. Hanbei: 2/182, 183 ve 194 Ebû Dâvud:2842, Nesâi: 4212

[5] Beyhaki: 9/302

[6] Atîra: Cahiliyye devrinde, Receb ayında putlar için kesilen koyun. Fera: Devenin doğurduğu ilk yavrusudur. Bunu da putları için boğazlayarak teberrükte bulunurlardı.

[7] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 50-51.

[8] Buhâri: 5471

[9] Ebû Dâvud: 2838, Tirmizi: 1522, Nesâi:4220 İbn-Mace: 3165

[10] Ahmed b. Hanbel: 6/31,158 ve 251. Ahmed, bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

[11] Ahmed b. Hanbel 6/158 ve 251

[12] Ahmed b. Hanbel 6/422, Tirmizi: l516. Tirmizi bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

[13] Beyhâki: 9/301 ve 302

[14] Ebû Dâvud: 2841,Nesâi: 4219

[15] Tirmizi: 2837

[16] Ebû Dâvud: 2843

[17] Ebû Dâvud: 2837, 2838, Tirmizi: 1522, Nesâi 4220, İbn-i Mâce: 3165. Tirmizi bu hadisin hasen-sahih olduğunu söylemiştir.

[18] Buhâri: 5471

[19] Beyhâki: 9/299

[20] Saîd b. Ebi Arûbe

[21] Beyhâki: 9/3O3

[22] Buhâri: 5471, Tirmizi: 1515, Ebû Dâvud: 2839

[23] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 51-59.

[24] Ebû Dâvûd: 2841

[25] Sünenü'l-Kübra: 9/299

[26] Sünenü'l-Kübra: 9/302
İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 60-62.

[27] Bu şiir, el-lisân'da şu şekildedir: Öyle şehirler ki, nazar boncuklarını orada takıldı, ve toprağı tenime dokunan ilk yerdir orası.

[28] Muvatta: 2/973

[29] Muvatta: 2/973

[30] Ebû Davud: 4956

[31] Buhari: 6179 Müslim: 2251

[32] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 62-69.

[33] Ebû Davûd: 2838, Tirmizi: 1522, Nesâi: 4220 İbn-i Mâce: 3165

[34] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 70-71.

[35] Buhâri: 5471

[36] Tirmizi:1513, Tirmizi bu hadisin hasen sahîh olduğunu söylemişti.

[37] Ebû Bekir b. Ebi Şeybe, Müsned, 4298

[38] Ebû Bekrb. Ebi Şeybe, Müsned: 4289

[39] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 71-79.

[40] Ebû Bekir b. Ebi Şeybe, Müsned: 4289

[41] Ebû Dâvud: 7842

[42] Muvatta: 2/500

[43] Beyhaki: 9/300

[44] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 79-81.

[45] Tirmizi: 1522. Tirmîzi, bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

[46] Tirmizi: 2837

[47] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 84-86.

[48] Hedy: Mekke-i Mükerreme'ye götürülen kurbanlık hayvan. Udhuye: Kurban bayramında kesilen kurbanlık hayvan.

[49] Kevser: 2

[50] En'am: 162Ebû Davûd: 2842

[51] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 81-86.

[52] Tirmizi: l516

[53] İbn-i Ebi Şeybe: 4 298

[54] Beyhaki: 9/302 Aynı senedle rivayet etmiştir.

[55] Ebû Davûd: 2841

[56] Ebû Davut: 2842

[57] Tirmizi: 1547

[58] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 87-90.

[59] Ahmed b. Hanbel: 4/235,236 Ebû Davûd: 3967

[60] "Allah'ım, senden gelmiştir ve sana aittir."

[61] Ebû Davûd: 2834

[62] Lokman: 33

[63] Bakara: 2/48

[64] Bakara: 2/254

[65] Nesâi: 3646

[66] Müslim: 204

[67] Buhân: 6565

[68] Müddesir: 38

[69] En'âm: 70

[70] İsra: 64

[71] Sebe: 20

[72] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 91-100.

[73] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 100-101.

[74] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 101-105.

[75] Beyhâki: 9/302

[76] Buhâri: 2623, Müslim:1620

[77] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 105-106.

[78] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 107-108.

[79] Buhâri: 2555, 2556. Müslim: 1703

[80] Beyhâki: 9/301

[81] Beyhaki: 9/304

[82] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 108-112.

[83] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 112-114.

[84] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 115-117.

[85] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 117-123.

[86] Allah'ın adıyla. Allah'ım sana aittir ve sana da dönecektir. Bu filânın akkasıdır."

[87] Mecmua'z-Zevâid: 4/57, Beyhâki: 9/303

[88] "İhramım filan kişi adınadır."

[89] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 123-125.

[90] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 125-128.

14- ÇOCUKLARI ÖPMENİN MÜSTEHAP OLUŞU :

14- ÇOCUKLARI ÖPMENİN MÜSTEHAP OLUŞU:

Ebu Hureyre rivayet ediyor "Peygamber (a.s.), yanında Akra b. Habis et-Temim otururken Hasan b. Ali'yi tutup öptü. Akra "Benim 10 tane çocuğum var ama, onlardan hiçbirisini öpmüş değilim" deyince Peygamber ona bakarak "*Merhamet etmeyene merhamet edilmez*" buyurdu." [1]
Hz. Aişe rivayet ediyor:
"Bedevilerden bir takım insanlar, Peygamberin yanına gelerek:
“Siz çocuklarınızı öper misiniz? dediler. Ashabı- Kiram:
“Evet, deyince, Bedeviler:
“Fakat biz, vallahi öpmeyiz, dediler. Bunun üzerine Hz: Peygamber:
“*Allah sizin kalplerinizden merhameti söküp almışsa, ben ne yapabilirimi buyurdu*." [2]
Ümmü Seleme şöyle rivayet ediyor:
"Peygamber bir gün benim evimde idi. Ansızın hizmetçi kadın, Fatıma ve Ali'nin kapıda olduklarını söyledi. Bunun üzerine Peygamber bana "*Kalk ve kenara çekil, ehli beytime yol aç*" dedi. Ben de "kalkıp evin bir kenarına çekildim. Derken iki küçük çocuk olan Hasan ve Hüseyin yanlarında olduğu halde, Hz. Ali ile Fatıma içeri girdiler. Peygamber çocukları alıp kucağına oturttu ve onları öpmeye başladı. Sonra bir elini Ali'nin, diğer elini de Fatıma'nın omuzuna attı ve Fatıma'yı da Ali'yide öptü. Derken üzerlerine siyah bir aba örterek, "*Allah'ım, ben ve ehli beytim sana yöneliyoruz* " buyurdu. [3]
Ben de "Peki ya ben, ya Rasûlullah?" diye sorunca "*Sen de*" dedi. Diğer bir hadiste de benzer rivayet vardır. Orada "Sen hayra yönelirsin" ibaresi vardır. [4]

---

[1] Buhâri: 5997, Müslim: 2318

[2] Buhâri: 5998, Müslim: 2317

[3] Ahmed b. Hanbel: 6/296, 305

[4] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 289-290.

15- ÇOCUKLARI TERBİYE EDİP İLİM ÖĞRETMENİN VE ARALARINDA ADİL DAVRANMANIN VACİP OLUŞU:

Çocukların Hakları ve Aralarında Adaletli Davranma :

15- ÇOCUKLARI TERBİYE EDİP İLİM ÖĞRETMENİN VE ARALARINDA ADİL DAVRANMANIN VACİP OLUŞU:

Allahu Teâlâ şöyle buyurur;
"*Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyunuz*" [1]
Hz. Ali diyor ki:
"Çocuklarınıza ilim öğretip onları terbiye ediniz"
Hasan Basri ise "Onlara Allah'a itaat etmeyi emredin ve hayrı öğretin" demiştir.
Amr b. Şuayb babasından, o da dedesinden, Peygamberin şöyle buyurduğunu nakleder:
"Çocuklarınıza yedi yaşındayken namaz kılmalarını emrediniz, on yaşında da kılmazlarsa onları dövünüz ve yataklarını ayırınız" [2]
Bu hadiste üç edep kaidesi bulunmaktadır:
1- Çocuklara namazı emretmek,
2-Kılmazlarsa dövmek,
3-Yataklarını ayırmak.
Ebu Nadr el-Fakih Muhammed b. Hammiye'den, o da babasından, o da Nadr b. Muhammed'den, o da Sevri'den, o da İbrahim b. Muhacir'den, o da İkrime'den, o da İbn-i Abbas'tan, o da Peygamberden rivayet ediyor:
Peygamber şöyle buyurmuştur:
"*Çocuklarınıza ilk söz olarak Şehadet kelimesini söyleyiniz. Bir de ölüm esnasında onlara kelimesini telkin ediniz*." [3]
Bişr b. Yusuf, Amir b. Ebi Amir' den, o da Eyyüb b. Musa el-Kuraşi'den, o da babasından, o da dedesinden, rivayet ettiğine göre, Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur:"
"*Hiç bir baba çocuğuna, güzel bir terbiyeden daha hayırlı bir bağışta bulunmamıştır*." [4]
Buhari "Eyyüb b. Musa'nın dedesi Peygamberden hadis işitmemiştir" demiştir.
Simak'ın, Cabir b. Semure'den rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah şöyle buyurmuştur:
"Sizden birinizin, çocuğunu terbiye etmesi, miskinlere her gün yarım ölçek sadaka vermesinden daha hayırlıdır." [5] Beyhaki, Muhammed b. Fadl b. Atiyye'den (ki zayıf bir ravidir), o da babasından, o da Ata'dan, İbn Abbas'ın

şöyle dediğini rivayet ediyor:
"Ashab-ı Kiram sordu:
“Ya Rasûlallah! Babanın hakkını biliyoruz da, peki çocuğun hakkı nedir? Peygamber şöyle cevap verdi:,
"*Güzel bir isim vermek ve güzelce terbiye etmek*."
Süfyan Es Sevri der ki:
"Kişi çocuğunu, hadis ilmini öğrenmek için zorlamalıdır. Aksi takdirde bundan sorumlu tutulur. Çünkü hadis, izzet demektir. Onunla dünyayı isteyen dünyayı, ahireti isteyen de ahirete elde eder.
Abdullah b. Ömer şöyle demiştir:
"Çocuğunu terbiye et! Zira ona verdiğin terbiyeden ve öğrettiğin şeylerden sorumlusun. O da sana iyilik ve itaat etmekle mükelleftir."
Beyhaki, Müslim b. İbrahim'den, o da Şeddad b, Saidden, o da el Cerir'den o da Ebu Sâid ve İbn Abbas'tan Peygamberin şöyle dediğini nakletmiştir:
"Kimin bir çocuğu olursa ona güzel bir isim versin ve güzelce onu terbiye etsin. Büyüdüğü zaman da evlendirsin. Eğer büyür de onu evlendirmezse, çocuk günaha girer. Onun günahı ancak babasına aittir."
Said b. Mansur, Hazm'dan şu rivayeti naklediyor:
Kesir b. Ziyad, "*Rabbimiz, bize eşlerimizden ve zürriyetimizden göz aydınlığı ver*" ayeti hakkında Hasan Basri'ye sordu:
"Ey Ebu Said! Bu göz aydınlığı nedir? Dünyada mı, yoksa ahirette midir?"
Hasan Basri:
“Bilakis, vallahi dünyadadır" dedi.
“Peki nedir o?
“Vallahi bu, Allah'ın kuluna; eşinin, kardeşinin ve yakın dostunun Allah'a itaat ettiğini göstermesidir. Hayır vallahi müslüman bir kişi için, Allah'a itaat eden bir çocuk, bir baba veya bir dost görmesinden daha sevimli hiç bir şey yoktur."
Nafi, İbn-i Ömer'den, o da Resûlullahtan şu hadisi nakletmiştir: [6]
"*Her biriniz çobansınız ve her biriniz kendi sürüsünden sorumlusunuz. Emir, halk üzerinde çobandır ve sürüsünden sorumludur. Adam ev halkının çobanıdır. Kişinin karısı; kocasının evinin ve çocuğunun çobanıdır. Onlardan sorumludur. Adamın kölesi, efendisinin malının çobanıdır ve ondan sorumludur. Dikkat edin, herbiriniz çobansınız ve herbiriniz kendi sürüsünden sorumlusunuz*." [7]

Çocukların Hakları ve Aralarında Adaletli Davranma:

Hediye verip-vermeme hususunda çocuklar arasında adil muamele etme de onların haklarındandır.
Numan b. Beşir Peygamberin şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"*Çocuklarınız arasında adaletle muamele ediniz, çocuklarınız arasında adaletle muamele ediniz.*" [8]
Hz. Beşir'in hanımı kendisine "Oğluna bir hizmetçi ver ve Rasûlullahı buna şahit tut" demişti. Sonra Beşir Peygamberin yanına gelerek falanın kızı (yani karım) hizmetçimi kendi oğluna vermemi benden istedi" dedi. Peygamber:
"*Bu oğlunun kız kardeşi de var mı*? diye sordu Beşir:
"Evet, dedi. Peygamber:
"*Ona vereceğinin aynısını diğerlerine de verdin mi*? diye sordu. Beşir
"Hayır, deyince Peygamber:
"*Öyleyse bu doğru olmaz. Ben ise, doğrudan başka bir şeye şahitlik etmem, buyurdu*." [9]
Başka bir rivayette "*Beni bir zulme şahit yapma. Muhakkak ki çocuklarının senin üzerindeki hakkı, aralarında adaletle muamele etmendir*" buyurmuştur. [10]
Numan b. Beşir'den rivayet edildiğine göre, babası kendisini Peygambere getirerek "Ben oğluma bir hizmetçimi bağışladım" dedi. Peygamber "*Her çocuğuna bunun mislini verdin mi*" diye sordu. Beşir "Hayır" deyince peygamber "*Öyleyse onu geri götür*" buyurdu. [11]
Müslimin diğer bir rivayeti şöyledir:
"Peygamber "*Bunu bütün çocukların için yaptın mı?"* diye sordu. Beşir, "Hayır" deyince Peygamber "*Allah'tan korkunuz ve çocuklarınız arasında adil olunuz*" buyurdu. Bunun üzerine babam bu sadakayı vermekten vazgeçti."
Sahih'te ise "Bu işe benden başkasını şahit tut" ibaresi vardır.
Hadiste varid olan emir ibaha değil, tehdid ifade eden bir emirdir. Hadisin ibaresine göre bu hediye zulüm ve adaletsizlik olmuştur. Rasûlullah da hiç kimseye bir zulmün tescil edilmesi için şahitlik yapmasına izin vermez. Rasûlullah'ın şahitlik yapmaktan geri durduğu, doğru olmadığını, bilakis bir zulüm ve adaletsizlik olduğunu haber verdiği bu hediyenin şahitliğini artık kim yapabilir?
Peygamberin "*Çocuklarınız arasında adaletle muamele ediniz*" sözünün vucübiyyet ifade etmediğinin söylenmesi hayret vericidir. Oysa bu söz, üç defa tekrar edilmiş mutlak bir emirdir. Zira bunu emreden, bu emre muhalefetin doğru olmadığını, zulüm ve haksızlık olduğunu da bildirmiştir. Haktan sonra da ancak sapıklık vardır. Evet, her halükârda adalet vaciptir. Şayet bu emir mutlak

(hem vucübiyyet hem de ilbaha ifade etmeye müsait) olsaydı bile, yine de vucuba hamledilmesi gerekirdi. Hele hele, vacip oluşunu destekleyen 10 tane delil varsa... Sen bunları, kıssanın ibareleri üzerinde düşün.

Beyhaki, Ebu Ahmed b. Adiyye'den, o da Kasım b. Mehdi'den, o da Yakub b, Kasib'den, o da Abdulah b. Muaz'dan, o da Mamer'den, o da Zühri'den, o da Enes'den, rivayet ettiğine göre bir adam Peygamberin yanında oturuyordu. Derken bir oğlu yanına geldi. Adam oğlunu öptü ve kucağına oturttu. Sonra da kızı geldi. Onu da aldı ve yanına oturttu. Bunun üzerine peygamber "*Aralarında adil davranmadın*" buyurdu.

Selef uleması çocuklar arasında, onları öpme hususunda da adil davramayı müstehap görüyorlardı.

İlim ehlinden bazılar şöyle demişlerdir:

"Allahu Teâla, kıyamet gününde çocuğa babası hakkında sormadan önce, babaya çocuğu hakkında soracaktır. Zira, babanın çocuğu üzerinde bir hakkı olduğu gibi, çocuğun da babası üzerinde hakkı vardır. Nitekim Allahu Teâlâ "*Biz insana anne babasına iyilik etmesini, tavsiye ettik*" [12]

"*Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyunuz*" [13] buyurmuştur.

Hz.Ali "Çocuklarınıza ilim öğretin ve onları terbiye edin" demiştir.

Yine Allahu Teâlâ "*Allah'a kulluk edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anne-babaya, akrabaya iyilik edin* " [14] buyurmuştur.

Ayrıca Hz. Peygamber "*Çocuklarınız arasında adil davranınız*" buyurmuştur.

Allah'ın, çocuklar hakkında babalara tavsiyesi, babalar hakkında çocuklara tavsiyesinden önce gelmiştir.

Allahu. Teâlâ buyurur ki, "*Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin*." [15]

Her kim çocuğuna fayda verecek bilgileri öğretmeyi ihmal eder de, onu yalnız başına bırakırsa, ona son derece büyük bir kötülük yapmış olur. Genellikle çocuklar babalarının kendilerini terk ve ihmal etmelerinden, onlara dinin farz ve sünnetlerini öğretmemelerinden dolayı fesada uğrarlar. Böylece babaları, daha küçükken onları kaybetmiş olurlar. Bu çocuklar ne babalarından bir fayda görür ne de büyüdüklerinde onlara bir faydaları dokunur. Nitekim bazıları, kendisine karşı geldiği için çocuğunu azarlar da çocuk şöyle der "*Ey babacığım, ben küçükken sen bana karşı çıkmıştın, işte ben de büyüyünce sana karşı çıktım. Sen beni çocukluğumda kaybetmiştin, ben de seni ihtiyarlığında kaybettim.*" [16]

[1] Tahrim: 66/6

[2] Ahmed b. Hanbel: 6/187

[3] El Hakim: 45532

[4] Tarihu'l-Buhâri: l/422

[5] Kenzu'l-Ummal: 45.438

[6] Buhâri: 893

[7] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 291-294.

[8] Ebû Davud: 3544, Nesai:3687 Ahmed: 4/275, 278, 375

[9] Müslim:1623

[10] Ahmed b. Hanbel: 4/269

[11] Buhari: 2586 Müslim: 1623

[12] Ankebut: 29/8

[13] Tahrim: 66/6

[14] Nisa: 4/36

[15] İsra; 17/31

[16] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 294-298.

16- ÇOCUĞUN TERBİYESİNE YÖNELİK VE BÜYÜDÜĞÜNDE GÜZEL SONUÇLAR VERECEK OLAN FAYDALI BİLGİLER:
Çocuğun Sütanneye Verilmesi:
Çocuğun Taşınması:
Çocuğun Beslenmesi :
Çocuğun Beslenme Aşamaları:
Çocuk Konuşma Çağına Yaklaşınca Yapılacak İşler:
Çocuğun Diş Çıkarması Esnasında Yapılacak İşler:
Ağlamanın Çocuğa Faydası:
Çoğun Kundaklanması ve Bezlenmesi:
Çocuğu,Onu Korkutacak Her Şeyden Korumak
Diş Çıkardıktan Sonra Çocukta Meydana Gelen Değişiklikler:
Çocuğun Sütten Kesilme Zamanı:
Sütten Kesmenin Keyfiyeti ve Bu Konuda Bazı Tavsiyeler:
Tıka Basa Karın Doyurma:
Çocuğun Yemekten Sonra Soğuk Su İçmesi:
Çocuğu Vaktinden ÖnceYürütmenin ve İhtiyaç Duyduğu Şeylerden Mahrum Bırakmanın Zararları:
Süt Emziren Kadının, Cinsî Münâsebette Bulunması:
Çocuğun Ahlâkına Özen Göstermek:
Çocuğun Fuzuli İşlerden Uzak Tutulması:
Babaların Şuurlu Olmaları, Çocuklarının Kurtuluşuna Etki Eder:
Çocuğun Haramlardan Sakındırılmasının VucubİyyetiI:
Çocuğu Uygun Olan İşler İçin Hazırlamanın VucubİyyetiI:

16- ÇOCUĞUN TERBİYESİNE YÖNELİK VE BÜYÜDÜĞÜNDE GÜZEL SONUÇLAR VERECEK OLAN FAYDALI BİLGİLER:

Çocuğun Sütanneye Verilmesi:

Çocuk doğduktan iki veya üç gün sonra annesinden alınıp bir sütanneye verilmesi gereklidir. En güzeli budur. Zira bu sıralarda, annesinin sütü koyu ve diğer salgılarla karışık olur. Uzun zamandır süt emziren kadının sütü ise böyle değildir. Bütün Araplar buna itina gösterir, çocuklarını bedevi kadınlara süt emzirmeye verirlerdi. Nitekim Peygamberimiz de Sa'd oğullarına süt emzirilmek üzere bırakılmıştı. . [1]

Çocuğun Taşınması:

Çocuk üç aylık veya daha fazla oluncaya dek taşınması ve dolaştuılması yasaklanmalıdır. Zira, annelerinin karnından daha yeni çıkmış olup, vücutları henüz zayıftır. [2]

Çocuğun Beslenmesi:

Çocukların mideleri zayıf ve sindirim sistemleri güçsüz olduğu için, dişleri bitinceye dek sadece süt ile beslenmeleri gerekir. Dişleri çıktığı zaman midesi güçlenir ve yemek ile beslenebilir. Zira Allah'u Teâlâ çocuk dişleriyle annesinin meme ucunu ısırmasın diye, hikmet ve lütfûndan dolayı yemek yemeğe ihtiyaç duyacağı vakte kadar dişlerinin çıkmasını ertelemiştir. [3]

Çocuğun Beslenme Aşamaları:

Beslenmede en uygun aşamaları şöyle sayabiliriz:
İlk olarak yumuşak gıdalar, ılık suya batırılmış ekmek, yeni sağılmış süt verilmelidir. Bundan sonra pişirilmiş yiyecekler, etsiz çorbalar, en son olarak da çok yumuşak et iyice çiğnendikten veya ince ince doğrandıktan sonra çocuğa yedirilmelidir. [4]

Çocuk Konuşma Çağına Yaklaşınca Yapılacak İşler:

Çocuklar konuşma çağına yaklaşır da kolayca konuşmaları istenirse, dillerine bal ve hacıbektaş tuzu sürülür. Çünkü bunlar konuşmaya engel olan yoğun nemi giderir. Konuşmaya başladıkları zaman da sözü telkin edilir ki, kulaklarına ilk çarpan söz, Allah'ın bilinmesi ve birlenmesi olsun. Böylece çocuk, Allah'ın, arşı üzerinde kendisine baktığını, sözlerini işittiğini, her nerede olursa kendisiyle beraber olduğunu öğrenmeye başlar.
İsrailoğulları çocuklarına en çok "Amanuel" adını koyarlarmış. Bu kelime "İlahımız bizimledir" anlamına gelmektedir. Bu yüzden Abdullah ve Abdurrahman isimleri Allah'ın en sevdiği isimler olmuşlardır. Çünkü çocuk, aklı erip düşünmeye başladığı zaman, kendisinin Allah'ın kulu, Allah'ın da onun efendisi ve sahibi olduğunu bilir. [5]

Çocuğun Diş Çıkarması Esnasında Yapılacak İşler:

Çocuğun diş çıkarma vakti gelince, her gün diş etlerine tereyağı ve sadeyağ sürmek, boynunu da bol yağla ovalamak gerekir. Ayrıca dişleri tamamen çıkıp güçleninceye kadar, sert maddelerden kesinlikle uzak tutulmalıdır. Çünkü sert bir maddeyi ısırması sonucunda dişler; çürüme, eğri bitme ve zarar görme tehlikesiyle karşı karşıya gelir. [6]

Ağlamanın Çocuğa Faydası:

Çocuğun ağlaması ve özellikle acıktığı zaman süt içmek için bağırması, anne babaya meşakkat vermemelidir.
Çünkü bu ağlamanın, çocuğa çok büyük bir faydası vardır. Bu ağlayış, çocuğun azalarına egzersiz yaptırır, bağırsaklarını genişletir, göğsünü açar, dimağını ısıtır. Karekterini tahrik eder, tabii hararetini ortaya çıkarır. Vücuttaki fazlalıkları atmak için tabii sistemi harekete geçirir. Beyindeki fazla sümükleri dışarı atar, v.s. [7]

Çocuğun Kundaklanması ve Bezlenmesi:

Çocuk ne zaman hareket etmeye ve kalkmaya alıştırılır?
Çocuğun vücudunun sertleşmesi, azalarının güçlenmesi ve yere oturabilmesi için ona zor da gelse kundaklanma ve bezlenme işi ihmal edilmemelidir. Oturmaya

başladıktan sonra kendi kabiliyet ve gücünü' kazanıncaya kadar, yavaş yavaş hareket etmeye ve ayağa kalkmaya alıştırılıp, egzersiz yaptırılır. [8]

Çocuğu, Onu Korkutacak Her Şeyden Korumak

Yüksek ve çirkin sesler, korkunç manzalar, rahatsız edici hareketler gibi, çocuğa korku verecek her şeyden çocuğun muhafaza edilmesi gerekir. Zira bunlar, zayıf olduğu için çocuğun akli gücünün bozulmasına, dolayısıyla büyüdükten sonra da ondan istifade etmemesine neden olabilirler.
Çocuğun başına böyle bir şey geldiği zaman, vakit geçirmeden zıddıyla telâfi edilmeli, bunu unutturacak şeylerle avutulmak, derhal ağzına meme verilerek onu rahatsız eden bu durumun ortadan kalkması ve belleğinde yer edip de giderilmesi zor olmaması için bir an önce süt emzirilmelidir.
Daha sonra uyuyup da bunu unutuncaya kadar, yumuşak hareketlerle beşikte sallamak gerekir. Bu iş ihmal edilmemelidir. Aksi takdirde bu korku çocuğun kalbinde yer eder, bu şekilde büyür, daha sonra da bu korkuyu gidermek çok zor, hatta imkansız olur. [9]

Diş Çıkardıktan Sonra Çocukta Meydana Gelen Değişiklikler:

Diş çıkarma esnasında çocukta bazı değişiklikler görülür: Bol bol kusar, ateşi yükselir ve hırçınlaşır.
Özellikle de soğuk kış günlerinde veya yazın şiddetli sıcağında diş çıkardığı zaman... Çocuğun diş çıkarmasına en uygun olan zamanlar, ilkbahar ve sonbahar mevsimleridir. Çocuk ortalama 7 aylıkken diş çıkarır. Bazen 5 aylıkken veya 10 aylıkken de diş çıkardığı olur. Diş çıkarma esnasında çocuğa nazikçe davranmak, sık sık banyo yaptırmak ve az yiyecek yedirmek gerekir. Çocuğa tıkabasa yemek yedirilmemelidir. Çocuk diş çıkarma esnasında ishale yakalanabilir. Bu durumda ishali önlemek için, üzerinde dövülmüş kimyon, kereviz ve anason bulunan yünden bir sargı ile altı bezlenir. Ayrıca yukarıda da geçtiği gibi, diş etleri ovulur. Bununla birlikte çocuğun diş çıkarma esnasında ishal olması, kabız olmasından daha iyidir. Çocuk kabız olduğu zaman, derhal vücut yapısının yumuşatılması gerekir. Çocuğun diş çıkarması esnasında kabızlıktan daha zararlı ve vücut yapısının orta bir yumuşaklıkta olmasından daha faydalı hiç bir şey yoktur. Onu en iyi yumuşatan şey, pişirilmiş veya bal ile karıştırılmış olan kuru nanedir. Bunlar fitil olarak kullanılır. Bu vakitlerde süt emziren annenin

çocuğunun yeme ve içmesine dikkat edip onu zararlı gıdalardan uzak tutması gerekir. [10]

Çocuğun Sütten Kesilme Zamanı:

Allahu Teâla şöyle buyurur:
"*Anneler çocuklarını-emzirmeyi tamamlamak isteyenler için-tam iki yıl emzirirler. Maruf bir şekilde onların yiyeceğini ve giyeceğini sağlamak, çocuğun babasına aittir. Hiç kimse gücünün yeteceğinden fazlasıyla mükellef tutulmaz. Ne anne çocuğu yüzünden, ne de çocuğun aid bulunduğu baba çocuğu yüzünden zarara sokulmasın Mirasçının da aynı şeyi yapması gerekir. Eğer anne baba aralarında anlaşıp istişare ederek çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur. Çocuklarınızı sütanne tutup emzirtmek isterseniz, vereceğinizi güzelce verdikten sonra yine üzerinize bir günah yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki, Allah yaptığınız her şeyi görmektedir*. "[11]
Bu ayeti kerime bazı hükümlere değinmektedir:
1- Süt emzirme iki yılda tamamlanır.
Çocuk süt emmeye muhtaç olduğu zaman, bu onun hakkıdır. Ayetteki (iki yıl) kelimesi (tam) kelimesiyle takviye edilmiştir ki, ibare "bir yıl" ve "biraz fazla" şeklinde yanlış olarak anlaşılmasın.
2- Anne-baba aralarında istişare edip anlaşarak çocuğa zarar vermemesi şartıyla iki yıl dolmadan onu memeden kesebilirler.
3- Baba, çocuğu için bir süt annesi tutma hakkına-anne istemese-bile sahiptir. Ancak anne veya çocuğuna zarar verecek bir durum olursa, bu hakkı ortadan kalkar. Ayrıca annenin, çocuğunu iki yıldan sonra da emzirmesi caizdir.
Çocuğu sütten kesmek için en uygun vakit havanın mutedil olduğu ılık bir mevsimdir. Artık çocuğun ön dişleri ve öğütücü dişleri iyice büyümüş ve yiyecekleri kesip öğütecek güce ulaşmış olur. İşte böyle bir vakitte sütten kesilmesi, onun için en uygunudur. Sonbaharın mutedil havası çocuğu sütten kesmek için ilkbaharın mutedil havasından daha elverişlidir. Zira sonbahar mevsiminden sonra havalar soğumaya başlar ve kış mevsimi gelir. Bu esnada çocuğun tabi harareti oluşur ve gelişir; sindirim sistemi güçlenir ve iştahı açılır. [12]

Sütten Kesmenin Keyfiyeti ve Bu Konuda Bazı Tavsiyeler:

Çocuğunu sütten kesmek isteyen annenin bunu aniden değil de, aşamalı olarak yapması gerekir. Çocuğu buna alıştırıp egzersiz yaptırmalıdır. Zira çocuğun alışıp adet edindiği şeylerden aniden ayrılması ona zarar verebilir. Nitekim Hipokrat "Füsul" adlı eserinde şöyle der:
"Vücudu dolduracak veya tamamen boşaltacak, ısıtacak veya soğutacak ya da onu herhangi bir şekilde harekete geçirecek şeyleri aniden ve çokça kullanma); tehlikelidir. Bunlar ne kadar çok olursa, tabiata o kadar ters düşer, ne kadar da az olursa o kadar da emniyetli olurlar. [13]

Tıka Basa Karın Doyurma:

Çocuklara, karınlarını tıka basa doyurup çok yeme ve içme imkanı vermek de kötü bir davranıştır. Sindirimin kolayca yapılması ve vücut karışımının dengede olması için en doğru hareket, tam doymayacak kadar yemek yemeleridir. Böylece vücutlarındaki artık maddeler azalacak sıhhate kavuşacaklar ve gıda maddelerindeki artık maddelerin azlığından dolayı hastalıkları da azalacaktır.
Bazı tabiplerki bahsettikleri topluluğu ben de beğendim şöyle derler:
"Zira onlar, çocuklarına doymayacak kadar yemek yedirirler. Bu yüzden boyları uzun, vücut yapıları muntazam olur. Diğer insanlara arız olan tetanoz, kalp hastalığı v.s gibi hastalıklar onlarda nadiren görülür.
Eğer çocuğunun kambur olmamasını, güzel vücutlu olmasını istiyorsan, onu aşırı doymaktan koru. Zira çocuk karnını tıka basa doldurur ve iyice doyarsa, o saat uykusu gelir gevşemeya başlar. Ardından da, karnında yoğun bir gaz oluşur." [14]

Çocuğun Yemekten Sonra Soğuk Su İçmesi:

Galenos(Calinus) diyor ki:
"Şu çocukların soğuk su içmelerini tamamen yasaklayacak değilim. Fakat genellikle yemekten sonra ve yaz mevsiminin sıcağında, iştah duydukları zaman bir içim almalarına müsaade ederim."
Ben de derim ki: Bu, onlardaki tabii hararet yüksek olduğundan dolayıdır. Bu vakitlerde özellikle de yemeklerin hemen arkasında soğuk su içmelerinin onlara bir zararı olmaz. Zaten hararetin baskısından dolayı susuzluğa tahammül edemedikleri için belli bir ölçüde buna müsaade etmek gerekir. [15]

Çocuğu Vaktinden Önce Yürütmenin ve İhtiyaç Duyduğu Şeylerden Mahrum Bırakmanın Zararları:

Kaçınılması gereken şeylerden biri de çocuğun, vaktinden önce yürütülmeye zorlanmasıdır. Zira çocuğun ayakları henüz zayıf olup bunu taşıyamayacağı için, yürümeden dolayı eğilip bükülme tehlikesiyle karşı karşıya gelir.
Ayrıca, çocuğun ihtiyaç duyduğu gölgelenme, uyuma, yeme, içme, hapşırma, bevletme, kan çıkarma gibi şeyleri ondan mahrum etmekten şiddetle kaçınılmalıdır.
Zira bunları mahrum etmek hem çocuklarda, hem de büyüklerde çok kötü neticeler doğurur. [16]

Süt Emziren Kadının, Cinsî Münâsebette Bulunması:

Cüdame binti Vehb el- Esedi rivayet ediyor:. "Peygamber bir takım insanların arasındayken, yanına vardım. Şöyle diyordu:
"*Süt emziren kadınla cinsi münasebeti yasaklamak istemiştim. Sonra Romalılara ve İranlılara baktım, onlar bu işi yapıyorlar da bu, çocuklarına hiç bir zarar vermiyormuş*" dedi. Ona azil [17] hakkında sordular. Peygamber *"Bu gizli ve'd (çocuğu diri diri toprağa gömmek) dir*" buyurdu. Bu "*diri diri toprağa gömülen kız çocuğuna sorulduğu vakit"* [18] ayeti kerimesinde geçmektedir.[19]
Üsame b. Zeyd şöyle rivayet etmiştir:
"Bir adam Peygamberin yanına gelerek "Ben karımda azil yapıyorum" dedi. Peygamber "Bunu niçin yapıyorsun?" diye sordu. Adam "Kadının çocuğuna veya çocuklarına bir zarar-gelmesinden korkuyorum" deyince Peygamber "*Şayet bu zarar vermiş olsaydı, İranlılarla Romalılara zarar verirdi*" buyurdu. [20]
Esma binti Yezid'den rivayet edildiğine göre, şöyle demiştir:
"Peygamberi işittim, şöyle diyordu: "Çocuklarınızı gizlice öldürmeyiniz! Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki, bu hâl, at binicisine ulaşır da onu yere yıkıp helak eder." Ben "Ne demek işitiyor?" diye sorunca Esma "Gileyi, yani adamın süt emziren karısıyla cima etmesini kasdediyor" dedi. [21]
Bu hadislerin arasını cem etmek, pek çok ilim ehline müşkil görünmüştür. Bir kısmı şöyle demiştir:
"*Süt emziren kadınlarla cima etmeyi yasaklamak istemiştim*" hadisi "*Haram kılıp menetmek istemiştim*" anlamına gelir. Öyleyse bu hadis ile "*Çocuklarınızı gizlice*

öldürmeyiniz" hadisi arasında bir çelişki yoktur. Zira bu yasaklama, çocuğu zayıf düşürüp öldürecek olan hareketi terk etme, konusunda Peygamberin Ashab-ı Kiram'a yol gösterip irşad etmesi babındandır. Bunun delili şudur:
Erkek, süt emziren kadınla cima ettiği vakit, kadının hayız kanını harekete geçirir ve dışarı çıkmaya zorlar. Bu durumda sütün eski kıvamı ve güzel kokusu kalmaz. Bazan da cima edilen emzikli kadın hamile kadın işte bu, o kadının sütüyle beslenen çocuk için en kötü ve en zararlı şeydir. Çünkü o zaman kanın en faydalı kısmı rahimdeki ceninin beslenmesi için oraya akacak ve emmekte olan çocuğu beslemeyecektir. Zira, ceninin ihtiyaç duyup aldığı gıdalar, çocuğun ihtiyaç duyduğu gıdalarla aynı cinstendir. Kökün yere yapıştığı gibi cenin de annesine bağlıdır, gece gündüz ondan ayrılmaz. Böylece hamile kadının kanı azalır ve kirlenir. Göğsünde toplanan sütü azalır ve bozulmuş olur. Süt emziren kadın hamile kaldığı zaman, tedbir olarak çocuğunu kendisi emzirmemelidir. Zira çocuk bu kirli sütten içecek olursa, bu süt onu ya öldürür ya da büyüdüğü zaman bile devam edecek bir zayıflığa sebep olur. Ve bu zayıflık onu "*Atından düşürür*." Bu, Peygamberin ashabı kirama yol gösterip bu işi yapmamaları için onları irşad etmesi babındandır. Peygamber bu fiili onlara haram kılmamıştır. Zira bu sakıncalar, bazı çocuklara arız olsa bile her çocukta devamlı görülmez. Nitekim çoğu insanlar süt emziren kadınlarıyla cima ederler. Şayet zikrettiğimiz bu zarar her çocuk için mutlaka geçerli olsaydı, insanların çoğu müştereken böyle bir zararla karşı karşıya kalırlardı. İşte bu iki büyük topluluk (İranlılar ve Romalılar) bu işi yapıyorlar, fakat genel olarak bunun zararını görmüyorlardı. Yine de her halükarda süt emziren kadın hamile kaldığı zaman, çocuğun ondan emzirilmemesi ve başka bir sütanne bulunması ihtiyata daha uygundur. Allahu a'lem. [22]

Çocuğun Ahlâkına Özen Göstermek:

Çocuğun en çok muhtaç olduğu şeylerden biri de ahlâklı olmasına itina göstermektir. Çünkü çocuk küçüklüğünde eğiticinin alıştırdığı küsme, kızma, inat etme, acelecilik, hevesine düşkünlük, hafifmeşreplik, hiddet, aç gözlülük gibi huylara göre yetişir. Büyüdüğü zaman da bunları telafi etmek çok zor olur. Bu huylar, onda kök salmış vasıflar ve keyfiyetler haline gelir. Onlardan ne kadar kaçınsa da günün birinde kendisini mutlaka rezil ve perişan eder. Bu yüzden insanların çoğunun kötü ahlâklı olduğunu görürsün. Bu, yetişmiş oldukları terbiyeden kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde çocuk akıl baliğ olduğu zaman, lehviyyat ve şarkı meclislerinde fuhşiyat, sapıklık ve kötü sözleri

dinlemekten uzak tutulmalıdır. Çünkü küçüklüğünde bunlar çocuğun kulağında yer ederse, büyüdüğü zaman bunlardan ayrılması çok zor olur ve onu bu durumdan kurtarmak, velisine de ağır gelir. Huy ve alışkanlıkları değiştirmek en zor işlerdendir. Bu huylara sahip olan kişinin adeta ikinci bir karakter yenilemeye ihtiyacı vardır. Alışılagelmiş karakterin hükmünden dışarı çıkmak ise çok zordur.
Veli, çocuğunu başkasından bir şey almaktan son derece sakındırmalıdır. Zira buna bir alışırsa, vazgeçemeyeceği bir tabiati haline gelir. Ve hiç vermeden hep alma alışkanlığıyla yetişir. Veli, çocuğu harcamaya ve vermeye alıştırmalıdır. Birine bir şey vermek istediği vakit, verme zevkini tatması için onu çocuğun elinden vermelidir. Ayrıca veli, öldürücü zehirden sakındırmasından daha fazla, yalan ve hiyanetten çocuğu sakındırmalıdır. Zira yalan ve hiyanet yolunu çocuğa açtığı an, onun dünya ve ahiret mutluluğunu berbat etmiş ve onu her hayırdan mahrum bırakmış olur. Veli, çocuğuna tembellik, boş durma, aşırı keyif ve rahatlıktan uzak tutup bunların zıddı olan şeyleri ona aşılamak ve sadece çalışmak için enerji toplamak amacıyla ona rahatlık imkanı vermelidir.
Zira tembellik ve boş durmanın kötü sonuçlan ve pişmanlık veren bir akibeti, çalışmanın ise ya dünyada ya ahirette veya her ikisinde görülen güzel neticeleri vardır. İnsanların en rahat en çok yorulanları, en yorgunu ise en çok rahat edenleridir. Dünyada efendiliğe, ahirette ise mutluluğa ulaşmanın yolu, yorgunluk köprüsünden geçmektedir.
Yahya b. Ebi Kesir "Vücut rahatlığı ile ilme ulaşılamaz" demiştir. Ayrıca Veli, çocuğunu sabaha karşı uyanmaya alıştırmalıdır. Zira bu an, ganimetlerin taksim edilip mükâfatların dağıtıldığı bir andır. Kimileri bu ganimetten az bir miktar alır. Kimi bol bol istifade eder, kimi de tamamen mahrum kalır. Çocuk küçük yaşta buna alışırsa, büyüdüğü zaman bu ona kolay gelir. [23]

Çocuğun Fuzuli İşlerden Uzak Tutulması:

Veli, çocuğunu fazla yeme, fazla konuşma, fazla uyuma ve insanlar arasına fazla karışmakdan da uzak tutmalıdır. Zira, bu fuzuli işlerde zarar ve hüsran vardır.
Bu tür şeyler, kulun dünya ve ahiret hayırlarını yok eder. Veli, ayrıca mide ve cinsel organ ile ilgili şehvetlerden de çocuğu son derece sakındırmalıdır. Zira bu konuda hoş görülü davranıp ona imkân tanıması, çocuğu öyle bir fesada sürükler ki, artık kurtulması son derece zor olur. Niceleri vardır ki, çocuğun terbiyesini ihmal edip şehvet hususunda ona yardımcı olduklarından dolayı, kendi yavrularını, ciğerparelerini hem dünyada hem de ahirette bedbaht bir hale

getirmişlerdir. Ona iyilik yaptığını zanneder, oysa onu aşağılamaktadır. Merhamet ettiğini zanneder, oysa ona zulmetmekte ve bir çok hayırdan evladını mahrum bırakmaktadır. Artık çocuğunun hayrını görme fırsatını kaybetmiş, böylece onun dünya ve ahiretindeki nasibini de zayi etmiştir. Çocuklarda meydana gelen ahlaksızlıklara ibret gözüyle baktığın zaman, çoğunluğunun babalarından kaynaklandığını görürsün. [24]

Babaların Şuurlu Olmaları, Çocuklarının Kurtuluşuna Etki Eder :

Çocuğun içki, v.b. aklını giderecek şeyleri kullanmasına veya ahlaksızlığından endişe edilen kimselerle konuşup arkadaşlık etmesine kesinlikle meydan vermemek lazımdır. Zira bütün bunlar, onun mahvolmasına sebep olurlar. Çocuk bunlara alışır da bunlar ona basit gelmeye başlarsa, zaman gelir namussuzluğu da hafif görmeye başlar. Deyyus ise cennete giremez. Babaların çocuklarının kusurlarını görmezlikten gelip ihmal etmeleri vücutlarındaki ateş kıvılcımını basit görmeleri, onları korkunç bir fesada sürükler. Çoğu babalar, bir kimsenin can düşmanına kasdedebileceği kötülükten daha büyüğünü, bile bile kendi öz evlatlarına yapıyorlar. Üstelik bunun farkında da değiller. Nice babalar var ki, çocuğunu dünya va ahiret hayrından mahrum ediyor, dünya ve ahiret helâkıyla onları karşı karşıya getiriyorlar. İşte bu tür babalar, Allah'ın hukukunu yerine getirmede noksanlık yapıp onları zayi etmeleri, Allah'ın kendilerine vacip kıldığı faydalı ilim ve salih amelden yüz çevirmeleri neticesinde, çocuklarından bir fayda görememişler ve çocuklar da onlardan bir hayır görüp istifade edememişlerdir. Bu da babalara verilen bir nevi cezadır. [25]

Çocuğun Haramlardan Sakındırılmasının Vucubiyyeti:

Veli, çocuğunu ipek elbise giymekten sakındırmalıdır. Zira bu, çocuğu fesada sürükler ve livatada olduğu gibi onu kadınlığa özendirir. Ayrıca çocuğun içki içmekten, hırsızlıktan ve yalan söylemekten de sakındırılması gerekir. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur:

"İpek ve altın ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına helâl kılınmıştır." [26]

Çocuk her ne kadar bunlarla mükellef değilse de, velisi mükelleftir. Bunlara meydan vermesi caiz olmaz. Yoksa çocuk bunlara bir alışırsa vazgeçirmesi çok zor olur. Alimlerin iki görüşünden en sahihi budur.

Çocuğun ipek elbise giymesini haram görmeyenler, onun mükellef olmadığını

delil getirerek tıpkı bir hayvana haram olmadığı gibi ipek elbise giymenin ona da haram olmadığını söylerler. Bu, kıyasların en bozuğudur. Çünkü çocuk, her ne kadar mükellef olmasa da teklife hazır bir durumdadır. Bu yüzden abdestsiz, çıplak veya pis olarak namaz kılmasına, içki içmesine, kumar oynamasına ve livata yapmasına müsaade edilmez. [27]

Çocuğu Uygun Olan İşler İçin Hazırlamanın Vucubiyyeti:

Çocuğun durumuna ve ona uygun olan amellere dikkat etmek, onun hangi işler için yaratıldığını bilmek ve şer'i bir izin olmadıkça bunlardan başkasını ona yüklememek gerekir. Şayet çocuk kabiliyeti olmayan şeylere zorlanırsa, bunu başaramadığı gibi yapabileceği şeyleri de yapamaz olur.
Veli, çocukta güzel anlayış ve iyi ezberleme kabiliyeti görürse -ki bunlar ilim öğrenebileceğini gösterir- çocuğun kalbi boş kaldıkça oraya faydalı bilgileri nakşetmelidir. Zira bu bilgiler, böylece çocukta yerleşir ve çocuk bunlarla temizlenmiş olur.
Çocukta bu özelliklerin tam zıddını görürse, bu demektir ki, çocuk; ata binme, ok atma, mızrak kullanma gibi kabiliyetlere daha yatkın ve ilim öğrenmeye karşı yeteneksiz olup bu iş için yaratılmamıştır. Bu durumda veli, at biniciliği imkânlarını çocuğa hazırlamalı ve buna göre onu eğitmelidir. Çünkü bu, hem kendisi, hem de müslümanlar için- daha faydalıdır.
Çocukta bu özellikleri de göremez ve sanata yatkın ve kabiliyetli olduğunu anlarsa, insanlara faydalı ve helâl bir sanatı öğrenmesi için ona imkân hazırlamalıdır.
Tabi ki bütün bunlar, çocuğun ihtiyaç duyduğu dini bilgiler kendisine öğretildikten, sonradır. Zira bu, Allah'ın hüccetinin kulları üzerinde kaim olması için her kişiye müyesser kılınmıştır. Allah'ın kulları üzerinde bol bol nimetleri olduğu gibi, onlara ulaşan bir hücceti de vardır. Allahu a'lem. [28]

---

[1] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 299.

[2] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 299.

[3] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 299-300.

[4] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 300.

[5] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 300-301.

[6] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 301.

[7] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 301-302.

[8] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 302.

[9] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 302-303.

[10] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 303-304.

[11] Bakara: 2/233

[12] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 304-305.

[13] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 305-306.

[14] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 306.

[15] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 307.

[16] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 307.

[17] Azil: Meninin rahme girmesinin engellenip, dışarı atılmasıdır.

[18] Tekvir: 81/8

[19] Müslim: 1442

[20] Müslim: 1443

[21] Ahmed b. Hanbel: 6/453, 457-458 Ebû Dâvûd: 3881

[22] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 308-310.

[23] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 310-312.

[24] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 312-313.

[25] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 313-314.

[26] Tirmizi: 1774

[27] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 314-315.

[28] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 315-316.

ÇOCUĞA İSİM VERİLMESİ, BUNUN VAKTİ VE FARZ OLUŞU
Müstehap Ve Mekruh Olan İsimler :
Mekruh Ve Haram Olan İsimler :
Bazı Haram İsimler :
Bazı Mekruh İsimler :
Şeytan İsimlerini Koymanın Mekruh Oluşu :
Firavunların ve Zorba Diktatörlerin İsimlerini Vermenin Mekruh oluşu :
Sevilen ve Sevilmeyen Bazı İsimler :
Allah'a Mahsus İsimlerle İsimlenmenin Caiz Olmayışı :
Kur'an Ve Süre İsimlerini Almak Caiz Değildir :
Peygamber İsimlerini Almanın Hükmü :
Maslahat Gereği Bir İsmi Başka Bir isimle Değiştirmek :
Çirkin ve Kerih Olmayan İsmi Değiştirmenin Mümkün Oluşu :
Hiç Bir Sebep Yokken de Özel İsimlerin Değiştirilmesi :
Çocuğa "Filanın Babası" Künyesini Vermenin Caiz Oluşu :
Çocuğa İsim Vermek Annenin Değil, Babanın Hakkıdır :
İsim Künye Ve Lakap Arasındaki Fark :
Peygamberimizin İsmiyle İsimlenmenin, Onun Künyesini Almanın Veya Hem İsmini Hem De Künyesini Birlikte Almanın Hükmü :
Birden Fazla İsim Taşımanın Caiz Oluşu :
İsmin Manası ile Müsemmanin İrtibatının Açıklanması :
Kıyamet Günü İnsanların, Annelerinin İsmiyle Değil de Babalarının İsmiyle Çağrılmaları :

ÇOCUĞA İSİM VERİLMESİ, BUNUN VAKTİ VE FARZ OLUŞU

Allah, onlarla kullarını korkutur, buyurdu. [1]
Ebu Davut, "Sünen"inde "Çocuğun cenaze namazı" bölümünde Muhammed b. İshak yoluyla gelen Hz. Aişe hadisini zikretmiştir:
"Peygamberin oğlu İbrahim, 18 aylık iken vefat etti. Peygamber onun cenaze namazını kılmadı..."
Sonra aynı babta el-Behiy'den şunu nakletmiştir:
"Hz. Peygamber oğlu İbrahim vefat edince onun cenaze namazını Makaid 'de kıldı." .
Bu hadis mürseldir.
El-Behiy: Tam Adı Ebu Muhammed Abdullah b. Yesar olup, Musab b. Zübeyr'in azadlı kölesidir. Tabiun neslindendir.
Ebu Davut daha sonra Ata b. Ebi Rebah'dan Hz. Peygamberin, yetmiş günlük iken ölen oğlu İbrahim'in cenaze namazını kıldığını nakletmiştir. Bu hadiste mürseldir. Bu bir vehim olabilir. İbrahim'in ömrünün miktarını en iyi bilen Allah'tır.
Beyhaki diyor ki:
"Bu eserler her ne kadar mürsel iseler de, mevsul hükmünde olup, birbirlerini takviye etmektedirler. Nitekim ulema, Peygamberin, oğlu İbrahim'in cenaze namazını kıldığını isbat etmişlerdir. Bu rivayetler, Peygamberin cenaze namazı kılmadığı rivayetinden daha evladır."
Beyhaki'nin dikkat çektiği mevsul hadis, Bera b. Azîb hadisidir. Bera şöyle diyor:
"Hz. Peygamber, on altı aylık iken ölen oğlu İbrahim'in cenaze namazını kıldı ve şöyle buyurdu:
"*Muhakkak ki, İbrahim'in, cennette süt emme müddetini ikmal edecek bir süt annesi vardır. O, sıddıktır*." [2]
Bu hadis sahih değildir. Çünkü Cabir el Cufi'nin rivayetlerindendir. Onun hadisi delil olamaz. Fakat bu hadis ile Behiy'in, Ata'nın ve Şabi'nin mürsel hadisleri birbirlerini takviye etmektedirler.
Bazıları da şöyle derler:
Şehitler, şehadetlerinden dolayı nasıl cenaze namazından müstağni olup, namaz onlara gerekli görülmüyorsa, İbrahim için de Rasûlullah'ın babalığından dolayı

cenaze namazına ihtiyaç duyulmamıştır."
Bu, en bozuk ve en cahilane bir sözdür. Çünkü yüce Allah Peygamber ve sıddıkların cenaze namazlarının eda edilmesini bile hükme bağlamıştır. Nitekim sahabe de Rasûlallah'ın cenaze namazını kılmışlardı. Cenaze namazı meyyit'in yıkanmasından sonra kılınır. Şehit ise yıkanmadan defnedilir. İşte, ancak bu yüzden şehitlerin cenaze namazı terk edilmiştir.
19. İbrahim öldüğü gün güneş tutulunca halk:
“İbrahim'in ölümünden dolayı güneş tutuldu, dediler. Bunun üzerine Rasülü ekrem küsuf hutbesini irad etti:
“*Şüphe yok ki Güneş ile ay, kimsenin ölümü ve hayatı için tutulmazlar.”*
Bu hadis "İbrahim Muharrem ayının onunda öldü" giyenlerin sözünü reddetmektedir. Zira yüce Allah, hikmetinin gerektirdiği sünneti icra etmiştir. Şöyle ki, güneş ancak ay sonlarında tutulur. Nitekim ay tutulması da ay ortalarında vuku bulur. Yüce Allah aynı şekilde hilâli yükseltmek, ay ortasında dolunay yapmak ve ay sonunda ışığını tamamen gidermek suretiyle de sünnetini icra etmektedir.
20. Hz. Peygamber, İbrahim için cennette süt emme süresini ikmal edecek bir süt annesi olduğunu bildirmiştir. Bu da gösteriyor ki, yüce Allah cennetlik kullarının dünyada ki eksikliklerini ölümlerinden sonra tamamlayacaktır. Bu konuda yeri burası olmayan pek çok eser vardır. Hatta denilmiştir ki; "İlim talep eden bir kimse öldüğü zaman ölümünden sonra ilmi tamamlanır. Kur'an öğrenirken ölen kimse de böyledir." Allahu âlem.
21. Hz peygamber, Kıbtiler için hayır tavsiye ederek:
"*Onlar için bir zimmet, bir de akrabalık bağı vardır*" buyurmuştur. Çünkü iki kerim dostun, yani İbrahim ile Muhammed'in cariyeleri Hacer ile Mariye, Kıbtilerden idi. Hacer, Arapların babası olan İsmail'in annesidir. Akrabalık bağı budur. Zimmet (emanet) bağına gelince, Peygamberin Mariye'yi cariye olarak almasından ve onun İbrahim'i doğurmasından kaynaklanan bir bağdır. İşte bu, -Kıbtiler zayi etmedikleri müddetçe- müslümanların gözetmeleri gereken bir zimmet bağıdır. Allahü a'lem, Buhari, Süddi'den rivayet ediyor:
"Enes b. Malik'e:
“Peygamberin oğlu İbrahim kaç yaşına ulaşmıştı?" diye sordum. Dedi ki:
“Beşiğini dolduracak kadar büyümüştü. Şayet yaşasaydı, Peygamber olacaktı. Fakat yaşaması mümkün değildi, çünkü sizin Peygamberiniz; peygamberlerin sonuncusudur." [3]
İsa b. Yunus, İbni Ebi Halid'den şöyle rivayet ediyor:
“Ebu Evfa'ya sordum:

“Peygamberin oğlu İbrahim'i gördün mü? Şöyle cevap verdi:
“Küçükken ölmüştü. Şayet Muhammed'ten sonra bir peygamber takdir edilmiş olsaydı, yaşayacaktı. Fakat Muhammed'ten sonra peygamber yoktur." [4] İbnü Abdi'1-Berr diyor ki:
"Bu düşüncenin nereden kay aklandığını anlayamadım. Çünkü Nuh (a.s.)'ın peygamber olmayan bir oğlu vardı. Nitekim, kendisi peygamber olmayan bir kimsenin çocuğu peygamber olabilir. Rasûlü Ekrem'in de peygamber olmayan bir çocuğunun bulunması caizdir. Peygamberlerin bütün çocukları peygamber olmuş olsaydı, herkesin peygamber olması gerekirdi. Çünkü bütün insanlar (bir peygamber olan) Nuh (a.s)'ın çocuklarıdırlar. Ayrıca Adem (a.s) bilinen bir peygamberdir. Onun çocukları arasında, Şit'in dışında kendisinin sulbünden bir peygamber olduğunu bilmiyorum."
Bu fasıl, anti parantez olarak zikrettiğimiz ve çocuğa isim vermenin vaktiyle ilgili ara bir fasıldır. Şimdi tekrar asıl konumuza dönüyor ve diyoruz ki;
Madem ki isim verme gerçekte, isimlendirilecek bir şeyi tarif etmek demektir, zira muayyen bir şey var olur da ismi bilinmez ise, onu nasıl tarif edeceğimizi bilemeyiz. O şeyi, var olduğu gün tarif etmek mümkün olduğu gibi, üç gün sonraya, hatta akikası kesilinceye kadar ertelemekte caizdir. Bundan önce veya daha sonra da olabilir. Bu konuda genişlik vardır. [5]

Müstehap Ve Mekruh Olan İsimler:

Ebu Derda'dan rivayet edildiğine göre, şöyle demiştir:
"Rasûlü Ekrem:
“*Muhakkak sizler kıyamet gününde kendi isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. O halde isimlerinizi güzelleşiriniz, buyurdu*." [6]
İbni Ömer'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
“Allah'ın *en çok hoşuna giden isimleriniz; Abdullah ve Cabir'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir*:" [7] Bizden bir adamın bir oğlu oldu ve ona Kasım adını verdi. Biz:
“Seni Ebul-Kasım kürîyesiyle çağırmayacağız, bunda senin için, bir üstünlük de yoktur, dedik. O da bunu Peygambere bildirdi. Peygamber:
“Oğluna Abdurrahman adını ver, buyurdu. [8]
Ebu Vehb Cüşemi'den rivayet edildiğine göre, Hz, Peygamber şöyle demiştir:
“*Peygamberlerin isimleriyle isimleniniz. Allah'ın en sevdiği isimler; Abdullah ve*

Abdurrahman'dır. En doğru isimler; Haris ve Hemmam, en çirkin isimler de; Harb ve Murrdâıv. [9]
Ebu Muhammed b. Hazm diyor ki:
"Alimler; Abdullah ve Abdurrahman gibi "Allah" lafzına izafe edilmiş isimlerin güzel oldukları hususunda ittifak etmiş, Allah'ın en sevdiği isim hakkında ise ihtilaf etmişlerdir."
Cumhur-u ulema, Allah'ın en sevdiği isimlerin; Abdullah ve Abdurrahman olduğunu söylemişlerdir. Said b. Müseyyeb:
-Allah'ın en çok hoşlandığı isimler peygamber isimleridir, demiştir. Oysa sahih hadis, Allah'ın en çok sevdiği ismin; Abdullah ve Abdurrahman olduğunu göstermektedir. [10]

Mekruh Ve Haram Olan İsimler:

Ebu Muhammed b. Hazm Şöyle diyor:
“Fakihler, Abdulmuttalip hariç, kulluğun Allah'tan başkasına izafe edildiği Abduluzza, Abduhubel, Abdu Amr, Abdu'1-kabe, vb. bütün isimlerin haram olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.
Öyleyse Abdul-Ali, Abdu Hüseyin, Abdülkabe gibi isimleri takmak caiz değildir.
İbnü Ebi Şeybe, Yezid b. Mikdam b. Şürayh'tan, o da el Mikdam b. Şürayh'tan, o da babasından o da dedesi Hani b. Yezid'den şunu nakletmiştir:
"Bir topluluk, heyet halinde Rasûlallahın huzuruna geldi. Hz. Peygamber içlerinden birinin "Abdülhacer" diye çağrıldığını duyunca, ona:
“*Adın ne*? diye sordu. O da:
“Abdülhacer, dedi. Bunun üzerine Rasûlü Ekrem:
“*Hayır, sen Abdullah'sın, buyurdu*."
Şöyle bir soru sorulabilir:
“Fukaha nasıl olur da, kulluğun Allah'tan başkasına izafe edildiği isimlerin haram olduğunda ittifak eder. Halbuki Rasûlullahın:
“Abduddinar (dinara kul olan) helak olmuştur. Abdildirhem (dirheme kul olan) helak olmuştur.
“Abdül Katife (kadife kumaşlara kul olan) helak olmuştur" [11] dediği sabittir.
Ayrıca şu sözleri de sahih bir şekilde bize ulaşmıştır:
“Peygarber'im ben yalan yok; Abdül Muttalib'in oğluyum ben.[12] Yine bir rivayete göre Peygamber, ashabı arasında otururken bir adam yanına gelerek:

“Abdül Muttalib'in oğlu hanginiz? diye sordu. Ashabı kiram:
İşte şu, diyerek onu gösterdiler."
Bu soruya şu cevabı verebiliriz:
"Rasûlü Ekrem "*Abduddinar helak olmuştur*" sözüyle bir kişinin ismini değil; kalbi dinar ve dirheme kulluk ederek Rabbine ibadeti terkedip onlara kulluk yapmaya razı olan kimselere karşı bedduayı ve onların vasfını anlatmak istemiş, bu yüzden para ve elbiseleri zikretmiştir. Bu iki şey, kişinin iç ve dış güzelliğine işaret eden sembollerdir.
"Ben, Abdülmuttalib'in oğluyum" sözüne gelince, bu söz; yeni bir isim koyma babından değil, muayyen bir kimsenin tanınmış olduğu bir ismi haber verme babındandır.
Muayyen bir şahsı tanıtmak üzere bu şekilde bir ismi söylemek haram değildir. Dolayısıyla Ebu Muhammed b. Hazm'ın bunu, sadece Abdülmuttalib ismiyle sınırlamasının bir anlamı yoktur. Nitekim Ashabı Kiram; Abdüsşems oğlulları, Abdüddar oğulları gibi kabileleri kendi isimleriyle çağırıyor ve Rasûlallah da buna karşı çıkmıyordu. O halde, bir şeyden haber verme dairesi, yeni bir isim koyma dairesinden daha geniştir. Zira yeni bir isim koyma hususunda caiz olmayan şeyler, diğerinde caizdir. [13]

Bazı Haram İsimler:

Melikül-Mülük (krallar kralı) Sultanus Selatin (sultanlar sultanı) ve Şahinşah isimlerini vermek haramdır.
Sahihayn'daki bir hadiste Ebu Hüreyre, Rasûlullah'tan şöyle rivayet ediyor:
“*Allah katında isimlerin en kötüsü "Melikül-Emlak" adını alan kişidir*.
Bir başka rivayette "en kötüsü" yerine "en çirkini" ifadesi vardır.
Müslim'in bir diğer rivayeti de şöyledir:
“Kıyamet gününde Allah'ın en ziyade gazap edeceği en necis adam "Melikül Emlak" adını takınan kimsedir. Zira Allah'tan başka melik yoktur. [14]
Bazı alimler şöyle derler:
"Kadul-Kudat ve Hakimul-Hükkam gibi isimleri koymanın mekruh oluşu bu hadisin manası dahilindedir. Zira Hakimu'l-Hükkam (Hakimlerin Hakimi) olan, hakikâtte yalnızca Allah'tır.
Dindar ve faziletli bir gurup müslüman, Allah'ı ve Rasûlünü gazaba getiren "Melikul-Emlak" ismiyle kıyas ederek "Kadul-Kudat" ve "Hakimu'l-Hükkam isimlerini vermekten kaçınmışlardır. Fakat bu, sadece bir kıyastır.

Ben de derim ki;
"Seyyidiri-Nas (İnsanların Efendisi) ve Seyyidü'l-Küll (herkesin efendisi) ve "Seyyidü Veledi Adem" (Adem oğlunun efendisi) gibi isimleri takmak da haramdır. Zira bunlar yalnızca Rasûllulah (s.a.s.)a mahsus özelliklerdir. Ademoğlunun efendisi odur. Öyleyse böyle bir ismin Peygamberden başkasına verilmesi caiz değildir. [15]

Bazı Mekruh İsimler:

Müslim'in Semura b. Cündeb'ten naklettiği şu hadis, bazı mekruh isimleri belirtmektedir:
"Rasûlullah şöyle buyurmuştur:
"Sakın çocuğuna Yesar (Kolaylık), Rabah (Kazanç), Necah (Kurtuluş), ve Eflah (Felaha eren) isimlerini verme." Çünkü sen:
"O burada mı? diye sorarsın. O da orada bulunmaz ve:
"Yok diye cevap verilir. İşte, bunlar dört isimdir, benim üzerime ziyade yapmayın.[16]
Hadisin en son cümlesi Peygamber'e değil, raviye ait bir sözdür.
Cabir b. Abdillah'ın rivayeti ise şöyledir:
"Rasûlullah; Ya'la, Bereke-Eflah, Yesar, Nafi ve bunlara benzer isimlerin konulmasını yasaklamak istedi. Sonradan bu isimler hakkında hiçbir şey söylemeyip sustuğunu gördüm. Sonra bunları yasaklamadan vefat etti. Bilâhare Ömer bunları yasaklamak istedi, sonra o da vazgeçti." [17]
Ebu Bekr b. Ebi Şeybe, Muhammed b. Abdullah b. Ubeyd'den, o da Ameş'den, o da Ebu Sufyan'dan, o da Cabir1 den naklen Rasûlu Ekrem'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"*İnşallah, eğer ömrüm vefa ederse ümmetimden Nafi, Eflah ve Bereke isimlerini vermelerini nehyedeceğim*."
A'meş diyor ki:
"Nafi ismini söyledi mi söylemedi mi bilmiyorum".
Ebu Zübeyr, Cabir'den o da Ömer b. el-Hattab'dan naklen Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.
"*İnşaallah yaşarsam; Rabah, Necih, Eflah ve Yesar isimlerini koymaktan ümmetimi muhakkak nehyedeceğim*."
Ben de derim ki;
Mübarek, Müflih, Hayır, Sürür, Nimet ve buna benzer isimler de bu hadisin ifade

ettiği mana kapsamındadırlar. Çünkü Peygamber'in bu dört ismin verilmesinde gördüğü kerahet illeti bunlarda da mevcuttur. "Hayır, yanında mı?" "Sürür (Sevinç), yanında mı? "Nimet yanında mı"? diye sorulacak ve "Hayır, yok" şeklinde cevap verilecek. Böylece kalpler bundan sıkıntı duyacak ve bunu kötüye yorumlayacak. İşte bu yüzden bunlar mekruh isimler kapsamına girmektedirler.
Hadis-i şerifte, Hz. Peygamber'in "Berra'nın yanından çıktı" sözünden hoşlanmadığı belirtilmektedir. Üstelik bu tür isimlerin yasaklanmasını gerektiren başka bir yön daha vardır. Bu da "mübarek" ve "müflih" olma şeklinde nefsin kendisini tezkiye edip temize çıkarmasıdır. Oysa kişi her an böyle mübarek ve müflih bir halde olmayabilir. Nitekim Rasulallah "*Berra*" isminin verilmesini yasaklayarak:
“Nefsinizi temize çıkarmayın, sizden iyilik sahibi olanları en iyi bilen Allah'tır, [18] buyurmuştur.

Ebu Hureyre'nin rivayeti ise şöyledir: [19]
"Hz, Zeyneb'in adı Berrâ idi. Sonra "Nefsini temize çıkarıyor denilince, Hz. Peygamber ona Zeyneb ismini verdi. [20]

Şeytan İsimlerini Koymanın Mekruh Oluşu:

Hanzeb, Velhan, Aver ve Ecda' gibi şeytan isimlerini koymak da mekruhtur.
Şa'bi, Mesruktan naklediyor:
"Ömer b. Hattab ile karşılaştım. Bana
“Kimsin? diye sordu. Ben:
Mesruk b. Ecda'yım dedim. Ömer:

“Rasulullah'tan "Ecda, şeytandır" dediğini işittim dedi. [21]
Übeyy b. Ka'b'ın rivayetine göre, Rasûlullah şöyle buyurmuştu"
“*Abdest ile uğraşan Velhan adında bir şeytan vardır*.

Öyleyse suyun vesveselerinden kaçınınız. [22]
Osman b. Ebi'l-As, namaz esnasındaki vesveselerinden Rasulullaha şikayette bulununca, Rasûlullah:

“*Bu, "Hanzeb denilen bir şeytandır*" buyurdu.[23]
Ebu Bekr b. Ebi Şeybe, Muhammed b. Abdurrahman dan, o da Hişarridan, o da babasından şöyle rivayet ediyor:
"Hubab adında bir adam vardı. Rasûlullah ona Abdullah adını vererek:

“*Hubab, şeytandır*, buyurdu. [24]

Firavunların ve Zorba Diktatörlerin İsimlerini Vermenin Mekruh oluşu:

Firavun, Karun, Haman ve Velid gibi zorba diktatör isimleri de mekruhtur.
Abdurrezzak "Cami"inde Mamer'den, Zühri'nin şöyle dediğini naklediyor.
"Bir adam oğluna Velid adını koymak istedi de Peygamber (s.a.s.) onu bundan nehyederek:
"*Velid denilen bir adam ortaya çıkacak ve benim ümmetim içerisinde Firavun'un kavmine yaptığı işi yapacak, buyurdu*."
Cibril, Mikail ve İsrafil gibi melek isimlerini koymak da mekruhtur. Zira insanoğlunun bu isimleri takınması hoş bir şey değildir.
Eşheb diyor ki:
"İmam Malik'e Cibril adını almanın hükmü sorulunca bunu kerih gördü, hoş karşılamadı."
Kadı İyaz şöyle diyor:
"Bazı alimler melek isimleri ile isimlenmeyi mekruh görmüşlerdir. Haris b. Muskin de bu görüştedir. İmam Malik, Cibril ve Yasin isimlerini takınmayı mekruh saymış diğerleri ise mubah olduğunu söylemişlerdir.",
Abdurrezzak "Camiinde Mamer'den şunu naklediyor:
"Hammad b. Ebi Süleyman'a:
“Cibril ve Mikail isimlerini takınan kimse hakkında ne dersin? diye sordum da:
“Zararı yoktur, cevabını verdi."
Buhari "Tarih" inde Ahmed b. Haris'den, o da Ebi Katade Eş-Şami'den-Harrani değil, 164 yılında vefat etmiştir-naklen Abdullah b. Cerrad'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Müzeyne kabilesinden bir adam ile arkadaşlık yaptım.
Sonra ikimiz birlikte Peygamber'e geldik. Arkadaşım:
“Ya Rasulallah! Benim bir çocuğum oldu. En hayırlı isim hangisidir? diye sordu.
Peygamber:
“*Sizin için en hayırlı isim Haris ve Hammâd'dır. Abdullah ve Abdurrahman isimleri de pek güzeldir*.” Peygamber isimleri ile de isimleniniz. Fakat melek isimleri ile isimlenmeyiniz, dedi. Adam:
“Senin isminle de isimlenebilir miyiz? diye sorunca Peygamber:
“*Benim ismimle de... Fakat künyemle künyelenmeyiniz, buyurdu*"
Beyhaki şöyle diyor:

"Buhari başka bir yerde "Bunun isnadında bozukluk var" demiştir." [25]

Sevilen ve Sevilmeyen Bazı İsimler:

Nefislerin hoşlanmadığı ve uyum sağlayamadığı manaları içeren Harb (Savaş), Murra (acı), Kelb (köpek), Hayye (yılan) v.b. isimler sevilmeyen mekruh isimlerdendir.
İmam Malik'in "Muvatta'nda zikrettiği şu hadis daha önce geçmişti:
"Rasûlullah, sağmal bir deve hakkında:
“*Bunu kim sağacak*? buyurdu.
“Hemen bir adam kalkarak:
“Ben, dedi. Peygamber:
“*Adın nedir*? deyince, adam:
“Murra (Acı) diye cevap verdi. Bunun üzerine ona;
“*Sen otur*, buyurdu. Derken yine;
“*Kim bunu sağacak*? dedi.
“Yine bir başka adam kalktı. Rasûlullah ona:
“*Adın nedir*? deyince, adam;
“Harb (savaş) dedi. Ona da;
“*Otur*, buyurdu. Sonra yine;
“*Kim bunu sağacak*? diye sordu.
“Tekrar bir adam kalkarak:
“Ben, dedi. Peygamber;
“*Adın nedir*? diye sorunca;
“Yeis (yaşar) cevabını verdi. Nihayet ona:
“*Sen sağ, buyurdu*."[26]
Böylece Rasûlullah (s.a.s.), sevilmeyen bir ismi taşıyan kişinin hayvanı sağmasını istememişti.
Çirkin olan şahıs, yer, kabile ve dağ isimleri Peygamber'e sıkıntı verirdi. Hz. Peygamber bu tür isimlerden hoşlanmazdı.
Hatta bir yolculuğu esnasında iki dağ arasından geçerken bunların isimlerini sordu. "Fadih" (utandıran) ve "Muhzun" (rezil eden) denilince yönünü onlardan çevirdi ve aralarından geçmedi. Böyle şeylere son derece itina gösterirdi. Sünneti seniyyeyi inceleyen bir kişi isimlerin kendi manalarıyla bağlantılı olduğunu görecektir. Öyle ki; adeta o manalar, o isimlerden alınmış ve sanki isimler manalarından türetilmiş gibidir. Rasûlullah 'ın şu sözlerini iyice düşün:

"Eşlem.
“Allah onu selamete ulaştırdı.
“Ğıfar.
“Allah ona mağfiret etti.
“Usayye.
“Allah'a isyan etti." [27]
Hudeybiye günü Süheyl b. Amr gelince, Rasûlullah:
“*İşiniz kolaylaştı*, buyurmuştu.
Ayrıca Büreyde'ye adım sormuştu O da:
“Büreyde, deyince:
“Ya Eba Bekr! İşimiz serinledi, buyurdu. Sonra:
“Kimlerdensin? diye sordu. Büreyde:
“Eslem'den dedi. Yine Ebu Bekr'e:
“Selamete ulaştık dedi. Büreyde'ye tekrar:
“Hangi oymaktansın? diye sordu. Büreyde:
“Sehm'den deyince:
“Kur'ada senin ok çıktı, buyurdu.
Bu hadisi Ebu Ömer, "İstiskar"ında zikretmiştir.
Rasûlullah, rüya tabir ederken de hayra yorma prensibini göz önünde tutardı. Şöyle buyurmuştur.
"*Rüyamda Ukbe b. Rafi'nin evinde idik. Derken bize İbn-i Talib'in kuru hurmalarından getirildi. Ben de bunu dünyadaki güzel sonuç ve yüceliğin bize ait olacağı ve dinimizin muzaffer olacağı şeklinde yorumladım*."
İsimlerin, isimlendirilenlere olan etkisini öğrenmek istiyorsan, Said b. Müseyyeb'in babasından, onun da dedesinden rivayet ettiği şu hadisi tefekkür et:
"Hz. Peygamber'in yanına gelmiştim. Bana:
Adın nedir? diye sordu. Ben:
“Hazn (Kabalık) dedim. O:
“Hayır, sen Sehl (*Yumuşaklık*) sin, buyurdu. Ben ise:
“Babamın taktığı ismi değiştirmem, dedim."[28] İbn-i Müseyyeb diyor ki:
"Bu huzünet, bizde hep devam edegelmiştir". Huzünet, sertlik ve kabalık demektir.
"Sert arazi ve "yumuşak" arazi kelimeleri bundan türetilmiştir.
İmam Malik, Yahya b. Said'den rivayet ediyor:
"Ömer b. Hattab, bir adama sordu:
“Adın nedir?

“Cemre (Ateş koru).
“Kimin oğlusun?
“İbn-i Şihab (Alevin oğlu)'ın.
“Kimlerdensin?
“Hurkat (Yangın ateşi)dan.
“Nerede oturuyorsun?
“Harratu'n-Nar (ateş yakması)'da.
“Neresinden?
“Zatu laza (Alev sahibi)'da deyince, Ömer:
“Aman ailene yetiş, zira yanıyorlar! Dedi. Gerçekten de Hz. Ömer'in dediği çıkmıştı." Bu rivayet Malik'e aittir.
Aynı olayı Şa'bî şöyle naklediyor:
"Cüheyne kabilesinden bir adam, Ömer b.. Hattab'ın yanına geldi. Ömer sordu:
“Adın nedir?
“Şihab (Alev).
“Kimin oğlusun?
“Diram (alev)in.
“Kimlerdensin?
“Hurka (yanma)dan.
“Evin nerede?
“Harratu'n Nar (Ateş yakması)'nda, deyince Ömer:
“Eyvah! Evine ve ailene yetiş, zira yaktın onları!" dedi.
Şa'bi diyor ki:
"O da oraya gitti ve hepsinin yanmış olduğunu gördü."
Bu hadise, anlamayanlar tarafından müşkil karşılanmıştır. Oysa hamd olsun, herhangi bir müşkil yoktur. Zira sebeplerin müsebbibi olan Allah; bu münasebetleri, bu olayı gerektiren birer unsur haline getirmiştir. Bunların belli bir şekilde bir araya gelmelerini, bu olayın meydana gelmesini icap ettiren bir sebep yapmış ve dilinde hakikatin gerçekleştiği, meleklerin kendi dili üzere konuştukları Hz. Ömer; bunu dile getirinceye dek, olayın vukuunu ertelemiştir. Nihayet bütün unsurlar eksiksiz bir şekilde tamamlanmış ve peşinden de olay gerçekleşmiştir. Bu konuda nefis terbiyesi ilmine sahip olan kişi, bundan son derece istifade eder. Zira başa gelen musibetler, ağızdan çıkan sözlerle irtibatlıdır. Ebu Ömer diyor ki:
"Hz. Peygamber:
“*Belâ, söze bağlıdır, buyurmuştur*"
Söylenen sözler sebebiyle meydana gelen belaya misal, hasta bir ihtiyarın

söylediği sözlerdir:
Hz. Peygamber, bu hasta şahsı ziyarete gelmişti. Sıtmaya yakalanmış olduğunu görünce:
“*Zararı yok, inşallah (günahlarını) temizler*,” dedi. O ise:
“Hiç de öyle değil.... Yaşlı bir adama ateş püsküren, onu kabre götürecek olan bir sıtmadır bu, dedi. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.s): .
“*Peki, öyle olsun*,” buyurdu.
Biz gerek kendi aramızdan, gerek başkalarından; bu türden pek çok ibret verici olaylara şahid olduk. Bizim gördüklerimiz deryada bir damla gibidir.
Şair Müemmil şöyle demişti:
"Göç mevsiminde gözler Müemmil'e her şeyi berrak gösterdi.
Ah ! Keşke Müemmil 'in gözleri görmez olaydı..."
Çok geçmeden Müemmil gerçekten kör oldu.
İbn-i Vehb'in Cami inde şu olay nakledilir:
"Hz. Peygambere bir çocuk getirilmişti. Peygamber:
“*Buna ne ad verdiniz*?” diye sorunca:
“Saib (başıboş, seyip), dediler. Bunun üzerine Peygamber:
“Ona Saib adını koymayın, Abdullah, deyin buyurdu. Fakat o ilk ismi ağır bastı ve Saib, akli dengesini kaybetti de öyle vefat etti."
Dili muhafaza etmek ve güzel isimleri seçmek Allah'ın, kuluna bahşetmiş olduğu bir muvaffakiyetidir. Nitekim Hz. peygamber, temenni dileğinde bulunan kimseye güzel şeyler temenni etmesini emrederek:
“*Sizden biriniz, arzuladığı' temennilerinden hangisinin yazılacağını bilemez*,” buyurmuştur.
Yani "Onlardan hangisinin kabul edilip mukadder kılınacağını bilemez, dolayısıyla onun temennisi, arzu ettiği şeyin tamamının veya bir kısmının gerçekleşmesine sebep olabilir" demektir.
Temenni dileğinde bulunan pek çok kimsenin kuruntu ve arzularının tümünün veya bir kısmının başlarına geldiğine dair haberleri mutlaka işitmiş ve görmüşsündür. Ebu Bekr es- Sıddik şu beyti her zaman söylerdi:
"Dilini koru, o söyler sen müptela olursun,
Zira belalar, söylenen sözlere bağlıdır."
Hz. Hüseyin ve arkadaşları Kerbela'da konaklayınca buranın ismini sordu:
“Kerbela, denilince:
“Kerb (Sıkıntı) ve Bela, dedi. Peygamberimizin sütannesi Halime Sa'diyye, onu emzirmek amacıyla Abdul-Muttalib'in yanına gelince Abdul-Muttalib:
“Sen kimsin? diye sordu. O:

“Sa'd oğullarından bir kadın, cevabını verdi. Abdul-Muttalib:
Adın nedir? diye sorunca:
“Halime, dedi. Bunun üzerine Abdul-Muttalib:
“İyi, iyi.... Sa'd (Mutluluk) ve Hilm (yumuşaklık) Bunlar ömür boyu içinde zenginlik bulunan iki haslettir, dedi.
Süleyman b. Erkam, Ubeydullah b. Abdullah'dan İbn-i Abbas'ın şöyle dediğini naklediyor:
"Rum imparatoru, Rasulullah'a bir elçi gönderdi ve elçiye:
“Nerede oturduğuna, yanında bulunan kimseye ve omuzları arasındaki şeye bak, diye talimat verdi. Nihayet elçi gelince Rasûlullah'ın bir tepecik üzerinde oturmuş ve ayaklarını suya sokmuş olduğunu gördü. Sağ tarafında Ebu Bekr vardı. Peygamber elçiyi görünce:
“*Arkama gel ve sana emredilen şeyi gör,*” buyurdu. Elçi peygamberlik mührüne baktı. Daha sonra efendisine dönüp durumu ona anlattı. Bunun üzerine imparator:
“Onun şanı yüce olacak. Ayaklarımın altındaki (şu memlekete) sahip olacak. O tepecik ile yüceliğe, (ayaklarını soktuğu, su ile hayata nail olacak, dedi." Avane b. Hakem, şöyle diyor:
"İbn-i Zübeyr, kendi adına biat çağrısı yapınca Abdullah b. Muti bey'at etmek üzere ayağa kaltı. Fakat Abdullah b. Zübeyr erini çekerek Ubeydullah b Ali'ye:
“Kalk ve bey'at et, dedi. O da kalkıp beyat etti. Bunun üzerine insanlar;
“Abdullah İbn-i Muti (itaatkâr)in beyatini almaktan kaçındı. Fakat Misab (zorluk)un beyatini kabul etti. Artık muhakkak işlerinde zorluklarla karşılaşacaktır, dediler.
Seleme b. Muharib diyor ki:
"Haccac, Kurra (İstikrar) manastırında Abdurrahman. b. Eş'as ise Cemacim (karmakarışık) manastırında konaklamıştı Haccac:
“Durum benim ellerimde "karar kıldı."Onun durumu ise "karmakarışık "oldu. Vallahi onu öldüreceğim, dedi.
Bu, oldukça uzun ve faydalı bir konudur. Biz kısaca değinmiş olduk. Asıl amacımız sevilmeyen ve sevilen isimleri açıklamak idi. [29]

Allah'a Mahsus İsimlerle İsimlenmenin Caiz Olmayışı:

İnsanın takınması yasaklanan isimlerden bir kısmı da Allahu Teâlâ'ya ait olan isimlerdir. O halde Ehad, Samed, Halik ve Rezzak gibi Allah'a mahsus isimlerle

isimlenmek de caiz değildir.
Ayrıca hükümdarların Kahir, Zahir isimlerini almaları caiz olmadığı gibi, Cabbar, Mütekebbir, Evvel, Ahir, Batın ve Allamu'l- Guyub ile isimlendirilmeleri de caiz değildir.
Ebu Davud, Rabi b. Nafi'den, o da Yezid Mikdam b. Şureyh'den o da babasından, o da dedesi Şureyh'den o da babası Hâni'den şunu naklediyor:
"Hâni, kavmiyle birlikte heyet halinde Medine'ye Rasullahın yanına geldi. Hz. Peygamber, kavminin onu "Ebu'l Hakem" künyesiyle çağırdıklarını duyunca, onu çağırarak:
“Hakikatte hakem olan ancak Allah'tır. Yani hüküm O'na irca edilir. O halde neden sen "Ebu'l Hakem " künyesiyle çağrılıyorsun? diye sordu. O da:
“Kavmim bir meselede anlaşmazlığa düştüğü vakit bana müracaat ederler. Ben de aralarında hüküm veririm, her iki taraf da verdiğim hükme razı olurlar, dedi. Bunun üzerine Rasulullah:
“*Bu ne güzel bir şeydir! Peki çocuklarının ismi nedir*?” diye sorunca:
“Şüreyh, Mesleme ve Abdullah adlı çocuklarım var, dedi Peygamber:
“*En büyüğü hangisi*?” diye sorunca:
“Şüreyh, dedi. Peygamber:
“O halde sen Ebu Şüreyh'sin,” buyurdu.
Aşağıdaki şu sahih hadis daha önce de geçmişti:
"*Allah'ın en çok gazab ettiği adam "Meliku'l-Emlak" adını takınan kişidir*. "
Ebu Davud, Müsedded'den, o da Bişr b. Müfaddal'dan, o da Ebu Seleme Said b. Yezid'den, o da Ebu Nadr'dan, o da Mutarrif b. Abdullah b. Şihhir'den,-babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Amir oğulları heyeti içerisinde, Rasulullah'ın yanına gelmiştim. Ona:
“Sen seyyidimiz (efendimiz)sin dediğimizde:
“*Seyyid ancak Allah'tır şeklinde mukabele etti*.” Biz de:
“En faziletlimiz ve nimet yönünden en büyüğümüzsün, dedik. Bunun üzerine:
“*Bu sözünüzü veya bir kısmını söyleyin, sakın şeytan sizi kışkırtmasın, buyurdu*."
Hz. Peygamberin "*Ben ademoğlunun efendisiyim* "sözüyle yukarıdaki hadis çelişmemektedir. Zira bu söz, Allah'ın ona bahşettiği, insan nevinin efendisi olma özelliğini ve onu tüm insanlara üstün kılıp şereflendirdiğini bildirmektedir.
Yüce Allah'ın kendi zatını seyyid olarak vasıflamasına gelince, buradaki "seyyid" kelimesi mutlak manada Rabbin bir sıfatıdır. Çünkü mahlûkatın efendisi, kendisine dönüp varacakları, emriyle amel edecekleri "*ol*" sözüyle yaratıldıkları ve tüm işlerin sahibi olan zat, Allahu Teala'dır. Mademki melekler, insanlar ve cinler onun mahlûkatı ve mülküdürler, aynı zamanda göz açıp

kapayıncaya kadar bir süre dahi ondan müstağni kalamazlar, tüm rağbetleri O'nadır ve bütün ihtiyaçları O'na aittir. O halde hakikatte seyyid olan da ancak ve ancak O'dur.
Ali b. Ebi Talha, İbn-i Abbas'ın "*Allah, sameddir*" ayetini "Seyyitliği mükemmel olan bir efendidir," şeklinde tefsir ettiğini nakletmiştir.
Bu sözlerden asıl gayemiz, Allah'a mahsus olan isimleri takınmanın hiç kimseye caiz olmadığını vurgulamaktır.
Semi (işiten), Basir (gören), Rauf (şefkatli) ve Rahim, (merhametli) gibi hem Allah'a hem de gayrısına verilen isimlere gelince, bunların manalarıyla mahlûkatın halini belirtmek caiz olup, Allah hakkında kullanıldığı şekilde bu ismi mutlak manada takınmak caiz değildir. [30]

Kur'an Ve Süre İsimlerini Almak Caiz Değildir:

Kuran ve süre isimlerin takınmak da yasaklanmıştır.
İmam Malik, "*Yasin*" adını almanın mekruh olduğunu açıkça ifade etmiştir. Bunu Süheyli nakletmiştir. Halk arasında meşhur "Yasin ve Taha, Rasûlullahın isimlerindendir" söylentisine gelince, bu doğru değildir. Bu konuda ne sahih, ne hasen ne de mürsel bir hadis vardır. Sahabeye ait herhangi bir rivayet de mevcut değildir. Yasin ve Taha, Elif Lam Mim, Ha Mim, Elif Lam Ra gibi harfler huruf-u mukatta'dandır. [31]

Peygamber İsimlerini Almanın Hükmü:

Peygamberlerin isimlerini takınmanın keraheti konusunda iki farklı görüş vardır:
1- Mekruh değildir. Bu, çoğunluğun görüşüdür Doğru olan da budur.
2- Mekruhtur.
Ebu Bekr b. Ebi Şeybe"Mekruh isimler " bölümünde Fadl b. Dukeyn'den o da Ebu Celde'den, Ebu'l-Aliye'nin şöyle dediğini nakletmiştir:
"Sizler çok fena bir iş yapıyorsunuz. Çocuklarınıza peygamber isimleri veriyor, sonra da onlara lanet okuyorsunuz.
Ebu'l Kasım Süheyli'nin "Er- Ravd" adlı eserindeki şu rivayeti, bunu daha açık bir şekilde ifade etmektedir.
"Ömer b. Hattab, Peygamber isimlerinin takınmanın mekruh olduğu görüşünde idi."
Ben de derim ki;

Bu görüşün sahibi peygamberlerin isimlerini ayaklar altına düşmekten ve öfke anlarında kötü sözlere maruz kalmaktan muhafaza etme gayesi ile bunu söylemiştir.
Nitekim Said. b. Müseyyeb:
“Allah'ın en sevdiği isimler, peygamber isimleridir demiştir.
İbn-i Hayseme'nin "Tarih"inde anlatıldığına göre Talha'nın 10 tane oğlu varmış. Hepsi de bir peygamber adını taşıyormuş. Zübeyr'in de 10 tane oğlu varmış. Onların da hepsi şehit adları taşıyorlarmış. Talha, Zübeyr'e:
“Ben çocuklarıma peygamber isimleri verirken sen niçin şehit isimleri veriyorsun? diye sormuş. Zübeyr:
“Ben oğullarımın şehit olmalarını umuyorum. Fakat sen oğullarının peygamber olmalarını ümit edemezsin, demiş.
Ebu Musa el-Eş'ari Diyor ki:
"Bir oğlum dünyaya gelmişti. Onu hemen Peygambere götürdüm. O da ona İbrahim adını verdi ve bir kuru hurma ile tahnik yaptı".[32]
Buhari "Peygamber İsimlerini Takınan Kişi" babında İbn-i Emin'den, o da İbn-i Bişr'den, İsmail'in şöyle dediğini nakletmiştir.
"İbn Ebi Evfa'ya:
“Peygamber'in oğlu İbrahim'i gördün mü? diye sordum, o;
“Evet, küçükken vefat etti. Şayet Hz. Muhammed 'den sonra bir peygamber gelmesi takdir edilmiş olsaydı, oğlu yaşayacaktı. Lakin ondan sonra peygamber yoktur, dedi."
Buhari daha sonra Bera hadisini zikretmiştir:
"İbrahim vefat ettiği zaman Hz. Peygamber:
“*Muhakkak onun cennette kendisine süt emzirecek bir sütannesi vardır buyurdu*."
[33]
Müslim "Peygamberin ve Salih Zatların İsimlerini Koyma" babında Muğira b. Şube'den şu rivayeti naklediyor:
"Necran'a vardığım vakit, bana sordular:
"*Sizler "Ey Harun'un kızkardeşi*" [34] ayetini oku yorsunuz. Halbuki Musa İsa'dan şu kadar yıl öncedir."
Rasûlullah'ın yanına gelince bunu ona sordum da:
“Onlar kendilerinden önceki peygamberlerin ve Salih zatların isimlerini koyarlardı, diye cevap verdi. [35]

Maslahat Gereği Bir İsmi Başka Bir isimle Değiştirmek:

İbn-i İmran'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah ismini değiştirerek
“*Sen Cemile'sin*”, buyurmuştur [36]
Ebu Hureyre rivayet ediyor:
"Hz. Zeyneb'in ismi Berra" idi. Halk:
“Bu kadın nefsini temize çıkarıyor, deyince Rasûlullah ona Zeyneb adını verdi." [37]
Said. b. Müseyyeb babasından o da dedesinden rivayet ettiğine göre, Rasûlullah ona:
“*Adın nedir*? diye sormuş. O:
“Hazn (sertlik, kabalık) diye cevap vermiş. Rasûlullah:
“*Hayır sen Sehl (yumuşaklık, kolaylık*)sın deyince Hazn:
“Yooo! Sehl çiğnenir ve alçatılır (bu ismi almam), demiş.
Said diyor ki:
"Korkarım bundan sonra kabalık ve sertlik hasleti bizde yerleşti." [38]
Buhari Ve Müslim'deki bir hadis şöyledir:
"Münzir b. Ebu Useyd doğduğu vakit Peygambere getirildi. Peygamber onu uyluğunun üzerine koydu. Sonra başka işlerle meşgul olmaya başladı. Derken çocuğu alıp geri götürdüler. Bir müddet sonra Peygamber:
“*Çocuk nerede*? diye sorunca Ebu Useyd:
“Onu geri gönderdik ya Rasûlallah, dedi. Peygamber: -Adı neydi? diye sordu. O da: Filan, dedi. Bunun üzerine Peygamber:
“*Hayır, onun adı Münzir'dir, buyurdu*." [39] Usame b. Ahdari rivayet ediyor:
"Asram (keskin) adında bir adam vardı. Peygamber'e gelen bir grubun içerisinde bulunuyordu. Peygamber ona: “*Adın nedir*? diye sorunca:
“Asram, cevabını verdi. Peygamber:
“*Hayır sen Zur'a (Ziraat)sın, buyurdu*.” [40]
Ebu Davud diyor ki:
"Rasûlullah, el-As (isyankâr) Aziz, Atel (Kazma) Şeytan, Hakem, Gurab (karga), Şihab (alev) ve Hubab (bir şeytan ismi) isimlerini değiştirdi ve Haşim (cömert) adını verdi. Harb (savaş) adını Silm (banş), Muttaci (yatan) adını Munbeis (kalkan) adlarıyla değiştirdi. Afra (çorak) denilen bölgeye Hadira (yeşillik), Şibu'd Dalale (sapıklık mahallesi)'ye Şibu'1-Hüda (hidayet mahallesi), Zenye (zina) oğullarına Rişde (doğruluk) oğulları, Mağviye (sapık) oğullarına Rişde oğulları adını vermiştir." [41]
Ebu Davud devamla diyor ki:

"Sözü fazla uzatmamak için bunun sened zincirini zikretmedim."
Leys b. Sa'd, Yezid b. Ebi Hubeyb'den, o da Abdullah b. Haris'den rivayet ettiğine göre Abdullah şöyle demiş:
"Bir dostum gurbet diyarında vefat etmişti. Kabrinin başında ben, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Amr b. As bulunuyorduk. Üçümüzün isimleri de el-As (asi) idi. Rasûlulah bize:
"*Kabre inin ve onu defnedin. Artık sizin adınız Abdullah olmuştur, buyurdu*."
Abdullah diyor ki:
"Biz de indik ve kardeşimizi defnettik. Kabirden çıktığımızda isimlerimiz değiştirilmişti."
Bu hadisin isnadı Leys'e göre güzeldir. Fakat hadisde anlaşılmayan bir tuhaflık var. Çünkü Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Amr'a el-As adının verildiği bilinmemektedir. [42] Muhammed b. Bişr, Zekeriyya'dan, o da Şabi'den rivayet ettiğine göre, Sabi demiştir ki:
"Kureyş'den el-As ismini taşıyan hiç kimse İslâm'a ulaşmadı. Muti hariç, Onun adı el-Asi idi. Bilahâre Rasûlullah ona Muti adını verdi. [43]
Ebu Bekr b. Münzir, Muhammed b. İsmail'den o da Ebu Nuaym'dan, o da İsrail'den, o da Ebu İshak'dan, o da Hâni'den Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Hasan dünyaya gelince ona Harb adını koydum. Derken Peygamber geldi ve:
"*Oğlumu bana gösterin. Ona ne ad verdiniz*?" dedi. Biz:
"Harb, deyince:
"*Hayır, o Hasan'dır*," buyurdu. Hüseyin doğduğu vakit ona da Harb adını verdim. Yine Peygamber gelip:
"*Oğlumu bana gösterin. Ona ne ad verdiniz*," dedi. Biz:
"Harb, deyince:
"Hayır o Hüseyin'dir, buyurdu. Üçüncü çocuk dünyaya gelince ona da Harb adını verdim. Yine Peygamber gelip:
"*Oğlumu bana gösterin. Ona ne ad verdiniz*?" dedi. Biz yine:
Harb, deyince, o:
"*Hayır, o Muhsin'dir*", dedikten sonra:
"*Ben onlara Harun'un çocuklarının adını verdim: Şebber, Şebbir ve Müşebbir, buyurdu*" [44]
Muhammed b. Fudayl, Ala b. Müseyyeb'den; Hayseme1 nin şöyle dediğini rivayet eder;
"Cahiliyye devrinde babamın adı Aziz idi. Rasulullah daha sonra ona

"Abdurrahman" adını koydu." [45]
Buhari "Kitabul-Edep"te İbrahim b. Münzir'den o da Zeyd el-Hubab'dan. o da İbn-i Abdurrahman b. Said el Mahzümi'den naklettiğine göre, İbn-i Abdurrahman'ın dedesinin ismi Sarm (keskin) imiş. Bilahâre Rasulullah ona:
"*Said*" adını vermiş.[46]
Muhammed b. Sinan, Abdullah b. Haris. b. Ebza'dan o da annesi Raita binti Müslim'den o da babasından rivayet ettiğine göre, Müslim şöyle demiş:
"Huneyn gazasında Peygamberin yanında bulundum. Bana:
"*Adın nedir*?" diye sorunca ben:
"Gurab (karga) dedim. Bunu üzerine: [47]
"*Hayır, sen Müslim'sin, buyurdu*." [48]

Çirkin ve Kerih Olmayan İsmi Değiştirmenin Mümkün Oluşu:

Çirkin ve kerih olması sebebiyle isimler değiştirildiği gibi, güzel olmasına rağmen başka bir maslahattan dolayı da değiştirilebilir. Nitekim nefsi tezkiye etme endişesi ile "Berra'nın yanından çıktı" ve "Berra'nın yanında miydin?" diye sorulunca "Hayır" denilmesi kerih görüldüğünden dolayı, hadiste zikredildiği üzere Berra ismi Zeyneb ismiyle değiştirilmiştir. [49]

Hiç Bir Sebep Yokken de Özel İsimlerin Değiştirilmesi :

Hz. Peygamber önceden "Yesrib" olan Medine'nin adını değiştirmiş ve ona "Tâbe" ismini vermiştir. Sahihayn'de Ebu Humeyd'den şu hadis nakledilmiştir:
"Rasûlullah ile birlikte Tebük'ten döndük. Nihayet Medine'yi uzaktan görmeye başladığımızda:
"*Bu, Tâbe'dir, buyurdu*." [50]
Cabir b. Semura diyor ki:
"Rasûlullah'tan işittim, diyordu ki:
"*Allah Medine'ye Tâbe ismini vermiştir*." [51]
Medine'ye "Yesrib" adını vermek tahrimen mekruhtur. Çünkü yüce Allah, bu şehre sadece münafıkların "Yesrib" adını verdiklerini anlatır. Ayet-i Kerime'de buyuruluyor ki:
"*Hani münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar, "Allah ve Rasûlu bize*

sadece boş vaatlerde bulundu" diyorlardı. Yine onlardan bir grup "*Ey Yesrib halkı! Artık size duracak yer yok, haydi dönün! demişlerdi*."[52]
İmam Malik, Yahya b. Said'den o da Ebu Hubab Said b.Yesar'dan o da Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre, Ebu Hureyre şöyle demiştir:
"Rasûlullah'dan işittim, diyordu ki: [53]
"*Köyleri yiyip, yutan "Yesrib"dedikleri bir şehirle emrolundum. Artık o, "Medine"dir. Nasıl ki körük demirin pasını gideriyorsa bu şehir de insanları öylece temizler (iyisini-kötüsünü birbirinden ayırır*)." [54]

Çocuğa "Filanın Babası" Künyesini Vermenin Caiz Oluşu:

Enes diyor ki:
"Hz. Peygamber ahlakça insanların en güzeli idi. Benim Ebu Umeyr denilen bir kardeşim vardı. Peygamber geldiği zaman:
"Ey Eba Umeyr! Ne yaptı, Nuğayr (serçe) derdi.
Kardeşim o serçeyle oynardı." [55]
Ravi diyor ki:
"Zannedersem Ebû Umeyr, sütten kesilmişti."
Enes, henüz çocuğu olmadan evvel Ebu Hamza künyesini almıştı. Ebu Hüreyre de henüz çocuğu yok iken bu künyeyi almıştı. Ayrıca Hz. Peygamber, Hz. Aişe'nin "Ümmü Abdullah" künyesini taşımasına müsaade etmişti.
Sözü edilen Abdullah, Hz. Aişe'nin bacısı Esma Binti Ebi Bekr'in oğlu Abdullah b. Zübeyr'dir. Sahih olan da budur. Yoksa Hz' Aişe'nin Peygamber'den olan çocuğunu güya düşük yaptığı ve Peygamberin o çocuğa Abdillah adını koyup Hz. Aişe'ye "Ümmü Abdillah" künyesini verdiği şeklindeki rivayet sahih değildir.
Çocuğu olan bir kimsenin de çocuklarının dışında bir künyeyi alması caizdir. Nitekim Hz. Ebu Bekr'in Bekr adında, Hz. Ömer'in Hafsa adında Ebu Zerri'in Zerr adında, Süleyman künyeli Halid b. Velid'in Süleyman adında bir oğlu yoktu. Ebu Seleme de böyledir. Bu tür künyeler sayılamayacak kadar çoktur. Bir künye almak için kişinin mutlaka bir çocuk sahibi olması veya bu çocuğun adıyla künyelenmesi şart değildir. Allahu â'lem.
Künye takma, künyelenen kimseyi yüceltme ve ona ikramda bulunma manasını taşımaktadır.
Şair der ki:
Onu çağırdığım vakit, ikram etmek için künyesini söylerim,

Onu lakabı ile çağırmam, zira lakap ayıptır. [56]

Çocuğa İsim Vermek Annenin Değil, Babanın Hakkıdır:

Bu konuda ulema arasında hiç bir ihtilaf yoktur. Yani anne-baba çocuğa verilecek isim hakkında anlaşmazlığa düşerlerse, bu hak babaya aittir. Yukarıda geçen bütün hadisler buna delalet etmektedir. Nitekim çocuk, annesinin değil babasının adıyla çağrılarak" Falanın oğlu filan"denir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"*O çocukları babalarının adlarıyla çağırırız. Bu, Allah katında daha adaletlidir.,*"[57]
Çocuk hürriyet ve kölelikte annesine, nesebte ise babasına tabidir. İsmin verilmesi, nesebin ve neseplenen şahsın
tanıtılması demektir.
Çocuk din hususunda ise, anne-babasından hangisi en dine sahip ise, ona tabi olur.
Çocuğa isim verilmesi; onun eğitilmesi ve akika kurbanının kesilmesi gibidir. Bunlar da anneye değil babaya aittir. Nitekim Rasûlullah:
"*Benim bu gece bir oğlum oldu. Ona babam İbrahim'in adını verdim, buyurmuştur*." [58]

Bir kimsenin; kölesine isim vermesi çocuğuna isim vermesi gibidir. [59]

İsim Künye Ve Lakap Arasındaki Fark:

Bu üç kavram, çağrılan kişi hakkında her ne kadar müşterek olsalar da, başka açıdan farklılık göstermektedirler. Şöyle ki, isimden ya övgü ya da kınama, anlaşılır; yahut bunlardan hiçbirisini ifade etmez. Eğer övgü veya kınama anlaşılryorsa, ona lakap denir ve çoğunlukla kınama amacıyla kullanılır. Bu yüzden yüce Allah:

"*Birbirinizi lakaplarla çağırmayın*" [60] buyurmuştur.
Bir kimseye, hoşlanmadığı bir lakabı takmanın haram olduğunda ihtilaf yoktur. Bu (lakabın ifade ettiği haslet) onda ister bulunsun, ister bulunmasın, farketmez. Fakat A'mer, Ester, Esamm ve Araç gibi bu lakap ile tanınıp şöhret bulmuş ise, durum farklıdır. Bu tür lakaplar eskiden beri ilim ehlinin dilinde kullanılagelmiştir. İmam Ahmed de bu hususta esnek davranmıştır.

Ebu Davud "Mesail'inde diyor ki:
"Ahmed b. Hanbel'den işittim, bir lakabı olan, sadece onunla tanınan ve bu lakaptan rahatsızlık duymayan kimse hakkında sorulan bir soruya cevaben:
"Süleyman Amer, Humeyd Tavil denilemez mi? diyordu Bu tür lakapların söylenmesinde bir sakınca görmüyor gibiydi.
Bir defasında yine bu konuyu sormuştum da ruhsat vermişti." Ben de derim ki:
İmam Ahmed b. Hanbel "Amer" denilmesini kerih görürdü.
Fudayl diyor ki:
"İddia ettiklerine göre İmam Ahmed sadece "Süleyman" demeyle yetiniyor, "Amer" lakabını söylemiyormuş.
Şahıslara verilen isimler övgü veya kınama ifade ediyorsa, buna lakap denir, demiştik. Bunları ifade etmiyor ve başında "Ebu "veya "Ümmü" kelimesi bulunuyorsa buna da künye denir. "Ebû Filan" ve "Ümmü Filan" gibi...
Arapların bildiği şekil böyledir. Hitaplar da bu çerçevede cereyan etmektedir. Filanud-Din, İzzu'd Devle ve Bahau'd-Devle gibi isimlere gelince, Araplar bunu bilmezlerdi. Bu, ancak yabancı dillerden gelmedir... [61]

Peygamberimizin İsmiyle İsimlenmenin, Onun Künyesini Almanın Veya Hem İsmini Hem De Künyesini Birlikte Almanın Hükmü:

Ebu Hureyre, Muhammed b. Şirin hadisinde Rasûlullah'dan şöyle rivayet ediyor:
"*İsmimle isimleniniz, fakat künyemle künyelerime yiniz.*" [62]
Müsedded, Halid'den, o da Husayn'dan, Hz. Cabir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir.
"Bir adamın bir oğlu oldu da ona Kasım adını koydu. Ashab-ı Kiram:
"Peygambere sormadıkça ona Ebul-Kasım künyesini vermeyiz, dediler. Bunun üzerine Peygamber:
"*Benim ismimle isimleniniz, fakat künyemle künyelen meyiniz, buyurdu*." [63]
Abdullah b. Muhammed, Süfyan'dan, o da İbn-i Münkedir'den, Cabir b. Abdullah'ın şöyle dediğini rivayet ediyor:
"Bizden bir adamın bir oğlu oldu da ona Kasım adını koydu. Biz de:
"Sana Ebul-Kasım künyesini vermeyeceğiz ve sana göz aydınlığı ikram etmeyeceğiz, dedik. Derken adam Peygambere gelip ona durumu anlatınca Peygamber:
"*Oğluna Abdurrahman adını koy, buyurdu*." [64]
İshak b. Raheveyh, Cerir'den o da Mansur'dan o da Salim Ebi Cad'dan o da

Cabir'den rivayet ettiğine göre Cabir şöyle demiştir:
"Bizden bir adamın bir oğlu oldu da ona Muhammed adını koydu. Bunun üzerine kavmi ona:
“Rasûlullahın ismini oğluna vermen hususunda sana müsaade etmeyiz, dediler. O da çocuğunu sırtına yüklenerek Peygambere getirdi ve:
“Ya Rasûlallah! "Benim bir oğlum oldu ve ona Muhammed adını verdim. Ama kavmim bana Rasûlullahın ismini vermene müsaade etmeyiz dediler" dedi. Bunun üzerine Peygamber:
“*Benim ismimle isimleniniz, fakat künyemle künyeleşmeyiniz. Ben ancak Kasım'ın, sizin aranızda taksimat yaparım buyurdu*." [65]
Ebu Kureyb, Mervan b. Fezari'den, o da Hurneyd'den Enes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir.
"Baki mevkiinde bir adam diğer bir kişiye:
Ya Ebal-Kasım! diye seslendi Rasûlullah da ona doğru döndü. Adam:
“Ben seni kasdetmemiştim, ya Rasûlallah ! Filan kişiyi çağırdım,-dedi. Bunun üzerine Rasûlullah:
“*Benim ismimle isimleniniz, fakat künyemle künyelen meyiniz buyurdu*." [66]
Alimler, bu babda Rasûlullahın ismiyle isimlenmenin cevazında icma etmekle birlikte, onun künyesiyle künyelenme konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bu hususta Ahmed 'den iki rivayet vardır.
1-Peygamberin ismi ve künyesini birlikte almak mekruhtur. Bunlardan sadece birini alabilir.
2- İster ismiyle birlikte, isterse tek başına olsun Peygamberin künyesiyle künyelenmek mekruhtur.
Ebu Abdullah, Hafız Ebu Abbas Muhammed b. Yakub'dan o da Rabi b. Süleyman'dan îmam Şafi'nin şöyle dediğini nakletmiştir:
“Adı Muhammed olsun veya olmasın Ebul-Kasım künyesiyle künyelenmek hiç kimseye helâl değildir. [67]
Tavus'dan da bu anlamda bir görüş nakledilmiştir.
Süheyli diyor ki:
"İbn-i Şirin, adı Muhammed olsun veya olmasın bir kimsenin Ebul -Kasım künyesiyle künyelenmesini mekruh sayardı."
Bir grup ulema, bu yasaklamanın haramlık değil mekruhluk ifade ettiğini söylemişlerdir.
Veki, İbn- Avn'dan rivayet ediyor:
"Muhammed'e sordum:

“Bir kişiye, ismi Muhammed olmasa bile Ebul-Kasım künyesini almasını mekruh görür müydü? O da:
“*Evet, diye cevap verdi*"
İbn-i Avn, İbn-i Şirinden naklediyor:
"İsmi Muhammed olmasa bile bir adamın "Ebul Kasım künyesini almasını kerih görürler miydi? diye sorduğumda:
“Evet, cevabını verdi.
Süfyan Sevri, bu hadis ile bu konuda izin veren hadislerin arasını cem ederek buradaki nehyi kerahete hamletmiştir.
Diğer bir grup ulema ise, bilakis bunun mubah olduğunu, yasaklayan hadislerin ise neshedildiğini söylemiş ve Ebu Davud'un 4968 No'lu hadisini delil getirmişlerdir:
"Nüfeyli, Muhammed b. İmran'dan o da ninesi Safiyye binti Şeybe'den o da Hz. Aişe’ den rivayet ettiğine göre Hz. Aişe şöyle demiştir:
"Bir kadın Peygamberin yanına gelerek:
“Ya Rasûlallah! Ben bir çocuk doğurdum ve adını Muhammed, künyesini de Ebul-Kasım koydum. Ama senin bundan hoşlanmadığını söylediler, dedi. Bunun üzerine Peygamber:
“*Benim ismimi helâl kılıp, künyemi haram kılan şey de nedir*?”
veya;
“*Benim künyemi helâl kılıp ismimi haram kılan şey de nedir? buyurdu*."
Muhammed b. Hasan, Ebu Avane'den o da Muğira'dan, o da İbrahim'den rivayet ettiğine göre, İbrahim şöyle demiştir:
"Muhammed b. Esas, Hz. Aişe'nin yeğeni idi. Ebul-Kasım künyesiyle çağrılırdı." [68]
İbn Ebi Hayseme, Zübeyr b. Bekkar'dan o da Abdulaziz b. Abdillah'dan, o da Hişam b. Zühre ailesinin azatlı kölesi Üsame b. Hafs'dan, o da Raşid b. Hafs'dan rivayet ettiğine göre, Raşid şöyle demiştir:
"Ashabı kiramın oğullarından dört tanesine yetiştim. Bunlardan her birinin adı Muhammed, künyesi ise Ebul-Kasım idi: Muhammed b. Talha b. Ubeydullah, Muhammed b. Ebu Bekr, Muhammed b. Ali b. Ebi Talib ve Muhammed b. Sa'db. Ebi Vakkas...
Yine İbn-i Ebi Hayseme, babasından, o da Cerir'den, o da Muğira'dan, o da İbrahim'den rivayet ettiğine göre, İbrahim şöyle demiştir:
"Muhammed b. Ali'nin künyesi Ebul-Kasım idi. Muhammed b. E'şas da aynı künyeyi taşıyordu. Hz. Aişe'nin yanına gelirdi de Aişe buna (yani bu künyeyi taşımasına) karşı çıkmazdı."

Süheyli diyor ki:
"İmam Malik'e, adı Muhammed olup, Ebu-Kasım künyesini taşıyan kişi hakkında soruldu da, bunda bir sakınca görmedi. Kendisine:
“İsmi Muhammed olduğu halde oğluna "Ebu'l-Kasım" künyesi mi veriyorsun? diye sorulunca;
“*Ona bu künyeyi ben değil, ailesi verdi. Kaldı ki, bu konuda bir yasaklama işitmedim. Bunda bir sakınca da görmüyorum, dedi*."
Alimlerden bir diğer grup ise şöyle demişlerdir:
"Peygamberin isim ve künyesini birlikte almak, caiz değil, bunlardan sadece birini almak caizdir"
Bu grup da Ebu Davud'un 4966 Nolu hadisini delil getirmişlerdir:
"Müslim b. İbrahim, Hişam'dan o da Ebu Zübeyr'den o da Cabir'den rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
“Kim benim ismimle isimlenirse, künyemle künyelenmesin; her kim de künyemle künyelenirse ismimle isimlenmesin.
Ebu Bekr b. Ebi Şeybe diyor ki:
"Veki, Sufyan'dan, o da Abdul-Kerim Cezeri'den, o da Abdurrahman b. Ebi Amr'dan, o da amcasından Hz. Peygamberin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
“*İsmimle künyemi cem etmeyiniz*."
İbn-i Ebi Hayseme diyor ki:
"Rivayet edildiğine göre Muhammed b. Talha dünyaya geldiğinde, Talha Hz. Peygambere gelerek:
“Adı, Muhammed'dir. Ona Ebul-Kasım künyesini vereyim mi? diye sordu. Peygamber:
“*Hayır, ikisini onda cem etme. Onun künyesi Ebu Süleyman olsun, buyurdu*."
Bir diğer grup ise şöyle demişlerdir:
"Bu yasaklama sadece Hz. Peygamberin yaşadığı zamana mahsustur. Zira yasaklama, bir sebepten dolayı varid olmuştur. Bu sebep de, başkasının bu künye ile çağrılması ve Peygamberin kendisini çağrılıyor zannetmesidir."
Bu grup, 4967 nolu Ebu Davud hadisini delil getirmişlerdir:
"Ebu Şeybe'nin oğulları Ebu Bekr ve Osman, Ebu Usame'den o da Fıtr'dan o da Münzir'den o da Muhammed b. Hanefiyye'den, Hz. Ali'nin Rasulü Ekrem (S.A.S)'e şöyle dediğini rivayet etmiştir:
“Ya Rasûlullah! Senden sonra bir oğlum dünyaya gelse, senin isim ve künyeni ona vereyim mi ? Peygamber:
“*Evet, diye cevap verdi*."
Hamid b.Zencüveyh,"El-Edeb adlı kitabında şöyle diyor:

'İbn-i Ebi Üveys'e:
“Hz Peygamberin hem ismini hem künyesini birlikte alan bir kişi hakkında, imam Malik'in görüşü ne idi? diye sordum. O da bizimle beraber oturan yaşlı bir adami işaret ederek:
“Bu, Muhammed b. Malik'tir. Babası ona Muhammed adını koymuş ve Ebul-Kasım künyesini vermiştir. Malik derdi ki:
"Bu yasaklama, bir kimsenin Hz. Peygamberin, isim ve künyesiyle seslenmesi ve Peygamberin kendisi çağrılıyor
zannıyla ona dönmesi sakıncasından dolayı sadece Peygamberin yaşadığı döneme has bir uygulamadır. Günümüzde ise bunda artık bir sakınca yoktur."
Hamid b. Zencüveyh devamla diyor ki: "Hz. Peygamberin yaşadığı devirde bir kimsenin bir başkasını sadece Peygamberin künyesiyle çağırması mekruh idi, ismiyle çağırması değil. Zira O'nu ismiyle çağıran hemen hemen yok gibiydi. Rasûlu Ekrem vefat edince, bu sakınca da ortadan kalkmıştır. Görüyorsun ki Hz. Ali'ye, Peygamberden sonra bir çocuğu olduğu takdirde onun ismini ve künyesini bir arada vermesi için izin verilmiştir. Ayrıca sahabenin ileri gelenlerinin oğullarından bazıları Hz. Peygamberin isim ve künyesini bir arada taşıyorlardı. Muhammed b. Ebi Bekr, Muhammed b. Cafer b, Ebi Talip, Muhammed b. Sad b. Ebi Vakkas, Muhammed b. Hatib ve Muhammed b. Münzir bunlardan bazılarıdır. İbn İsbahani, Ali b. Haşim'den, o da Fıtr'dan, o da Münzir'den, o da İbn-i Hanefiyye'den, o da Rasûlullah'dan rivayet ettiğine göre, Hz. Ali'ye hitaben şöyle buyurmuştur:
“Benden sonra senin muhakkak bir çocuğun dünyaya gelecek. Ona benim adımı ve künyemi ver.”
Bu, Hz. Peygamberin Hz. Ali'ye verdiği bir ruhsat idi.
Bunun mekruh oluşunun üç sebebi vardır:
1- İsmin layık olmayan kişiye verilmesi. Rasûlu Ekrem şu hadiste buna işaret buyurmuştur.
“*Ben ancak Kasım'ım, sizin aranızda taksimat yaparım*.”
Öyleyse o, Rabbinin taksim edilmesini emrettiği şeyleri sahabe arasında paylaştırırdı. Onun taksim etmesi; dilediklerine veren, dilediklerini mahrum bırakan hükümdarların taksimatı gibi depdir.
2- Hitap ve seslenme esnasında karışıklık çıkma endişesi.
Yukarıda geçen Enes hadisinde Hz. Peygamber bu sebebe işaret etmişti. Şöyle ki, çağıran kişi "Seni kasdetmemiştim"deyince O:
“Benim ismimle isimleniniz, fakat künyemle künyelen meyiniz, buyurmuştu.”
3- Hz. Peygamberin isim ve künyesinin birlikte bir kimseye verilmesi, bu isim

ve künyenin sadece Peygamberin şahsına özel olması maslahatını ortadan kaldırmaktadır. Nitekim insanların yüzükleri üzerine Peygamberin yüzüğündeki yazıyı yazdırmaları da yasaklanmıştır.
Birinci sebebe göre, bir kimse Rasûlullah'ın ne hayatında ne de ölümünden sonra onun künyesini alamaz.
İkinci sebebe göre, bu yasaklama sadece onun yaşadığı dönemle sınırlıdır.
Üçüncü sebebe göre, bu yasaklama künye ile ismi bir arada almaya mahsustur.
Bu babdaki hadisler, bu manalar etrafında dönmektedir. Allahu a'lem. [69]

Birden Fazla İsim Taşımanın Caiz Oluşu:

İsim vermekten maksat, kişiyi diğerlerinden temyiz edip tanıtmak olduğu ve bir tek isim bu hususta yeterli geldiğinden, bir isimle yetinmek en uygunudur. Ama birden fazla isimlerle isimlenmek de caizdir. Nitekim insanlara hem isim hem künye, hem de lakap verilebilmektedir.
Allah'u tealanın kitabının ve elçilerinin çok sayıdaki isimlerine gelince, bunlar medih ve senaya delalet eden sıfatlar olduğundan, birden fazla isimle isimlenme babına girmezler. Aksine, isimlendirilen zatın yüceliği, azameti ve fazileti için isimlerin çoğaltılması babına girer. Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
"*En güzel isimler Allah'ındır, öyleyse o isimlerle O'nu çağırın*." [70]
Cübeyr b. Mut'im hadisinde Rasûlü ekrem şöyle buyurmuştur.
"*Benim beş tane ismim vadır. Ben Muhammed'im ben Ahmed'im, ben el Mahi'yim ki, Allah benimle küfrü mahveder, ben Haşir'im ki insanlar benim peşisıram haşrolunurlar ve ben kendisinden sonra peygamber olmayan el Akib'im*." [71]
Esved b. Amir, Ebu Bekr'den, o da Asım b. Behdele'den, o da Ebu Vail'den, o da Ebu Huzeyfe'den rivayet ettiğine göre, Huzeyfe şöyle demiştir:
"Rasûlullah'dan işittim, şöyle diyordu:
"*Ben Muhammed'im, Ahmed'im, Rahmet Peygamberiyim, Tevbe Peygamberiyim*." [72]
Yezid b. Harun, Mesudi'den, o da Amr b. Murra'dan, o da Ebu Ubeyde'den,-Ebu Musa'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Rasûlullah bize kendisini bir takım isimlerle tarif eder di. Bunlardan kimini ezberledik, kimini de unuttuk. Şöyle derdi:
"*Ben; Muhammed, Ahmed, El Mukaffi el Haşim Tevbe Peygamberi ve Savaş*

Peygamberiyim." [73]
Ebul Hüseyn b. Faris Rasûlullah'a ait 23 tane isim olduğunu zikreder. Muhammed, Ahmed, el-Mahi el-Akif el Mukaffi, Rahmet Peygamberi, Tevbe Peygamberi, Savaş Peygamberi, eş-Şahid, el-Mübeşşir, en-Nezir, ed-Dahük (güleç) El-Kattul, el-Mütevekkil, el-Fatih, el-Emin, el Hatim, Mustafa, Rasul, Nebi, Ümmî, Kasım ve Haşir" [74]

İsmin Manası ile Müsemmanın İrtibatının Açıklanması:

Daha önceki sayfalarda bir kaç açıdan bu konuya ışık tutan pasajlar geçmişti:
1- Said b. Müseyyeb'in "Bu katılık artık bizde devam etti gitti" sözü. Bu katılık, dedesinin hazn (kabalık) ismini
almasından kaynaklanmıştı. Ayrıca Hz. Ömer'in Cemra b. Sihab'a "Ailene yetiş, yandılar" sözü ve Hz. peygamberin sütünü sağılmasını istediği bir koyunu, adı Harb veya Murra olan kimsenin sağmasını menetmesi de yine yukarıda geçmişti. Bu konudaki deliller pek çoktur. Zaten nerede çirkin bir isim görsen, mutlaka çirkin bir zata delalet eder. Nitekim şair der ki:
Ne zaman gözlerin bir lakap sahibini görse,
Mutlaka manası lakabında bulunur, eğer düşünür isen.
Yüce Allah, kaza ve kaderindeki hikmeti gereğince insanlara, kendi zat ve karakterlerine göre, isimler vermesini ilham etmiştir. Böylece tıpkı sebepler ile müsebbiblerin birbirlerine uygunluğu gibi, lafız ile mana arasında da bir ahenk ve münasebet vardır.
Ebül-Feth b. Cinni diyor ki:
"Öyle vakitler olurdu ki, manasını bilmediğin bir ismi duyar ve onun manasını lafzından çıkarırdım. Sonra araştırır ve görürdüm ki, aynen bu mana veya buna yakın bir mana imiş...
Ben bunu Şeyhul-İslam İbn-i Teymiyye'ye anlatınca
"Bu, çok kere benim de başıma geldi" dedi. Rasûlullahın şu sözleri de yukarıda geçmişti:
“Eşlem.
“Allah onu selamet ulaştırdı.
“Ğıfar.
“Allah ona mağfiret eyledi.
“Usayye.
“Allah ve Rasülüne isyan etti.

Hz. Hamza'nın katili Vahşi müslüman olunca Peygamberin huzurunda durdu. Peygamber onun isminden ve yaptığı bu işten hoşlanmayarak "Bana fazla görünmeyiver "dedi.
Kısacası çirkin huy, amel ve davranışlar, kendileriyle uyuşan isimleri gerektirir. Zıddı olan durumlar da böyledir. Bu, sıfat ifade eden isimlerde de bu şekildedir. Rasûlullah ancak kendisindeki hamd özelliğinin çokluğundan dolayı Muhammed ve Ahmed adını almıştır. İşte bu yüzden hamd sancağı onun elindedir ve ümmeti çokça hamdedenlerdir. O, Rabbine hamd etme açısından yaratıkların en üstünüdür. Bundan dolayıdır ki, Rasulallah "*İsimlerinizi güzelleştiriniz*" buyurmak suretiyle güzel isim koymayı emretmiştir. Zira güzel isim sahibi olan kişi isminden haya eder ve bazan onun bu ismi kendisine uygun işleri yapmaya ve uygun olmayanları terketmeye onu sevkeder. Bu yüzden görürsün ki, çoğu aşağılık insanların isimleri kendileriyle uyuşmakta, çoğu yüce insanların isimleri de şahsiyetleriyle uygunluk arzetmektedir. Başarı, ancak Allah iledir. [75]

Kıyamet Günü İnsanların, Annelerinin İsmiyle Değil de Babalarının İsmiyle Çağrılmaları:

Bu, sahih ve sarih sünnetin delalet ettiği, Buhari ve diğer hadisçilerin açıkça ifade ettikleri hakikatlerdir.
İbn-i Ömer'den rivayet edildiğine göre, Rasûlü Ekrem şöyle buyurmuştur:
“Allah, kıyamet gününde-öncekileri ve sonrakileri topladığı vakit her gaddar (sözünden cayan hain) için bir sancak yükseltilir ve "Bu filan oğlu filanın hiyanetidir"denir. [76]
Ebu Derda'dan rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
“Sizler kıyamet gününde kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız, O halde isimlerinizi
güzelteştiriniz. [77]
Bir takım insanlar annelerinin isimleriyle çağrılacaklarını iddia ederek zayıf bir hadisi buna delil getirmişlerdir.
Bu hadis, Taberani'nin "Mecmau'z-Zevaid'indeki (3/45) Ebu Umame'nin Hz. Peygamberden rivayet ettiği şu hadistir:
"Sizin kardeşlerinizden biri öldüğü ve kabrinin üzeri toprakla örtüldüğü vakit, biriniz kabrinin başucunda dursun ve:
“Ey filan kadının oğlu filan, desin. O bunu duyar ama cevap veremez. Sonra yine:

“Ey filan kadının oğlu filan! desin. O da:
Bizi irşad et, Allah sana rahmet etsin, der."
Yine Mecmau'z-Zevaid'de bir hadis şöyledir:
Bir adam Peygambere gelerek:
“Ya Rasûlallah! Ya annesinin adını bilmiyorsa? Diye sorunca Peygamber:
“*O zaman annesi Havva'ya nisbet ederek"Ey Havva'nın oğlu filan*" desin, buyurdu.
Bu görüşün sahipleri derler ki:
"Muhtemeldir ki, bir kişinin baba tarafından nesebi kesin bilinmeyebilir. Liân yoluyla reddedilen çocuk veya zina mahsulü doğan çocuk gibi... Bu durumda nasıl babasının adıyla çağrılabilir ki?".
Cevap: Bunların delil olarak getirdikleri hadis, hadis ilmini bilen ulemanın ittifakıyla zaten zayıftır. Baba tarafından nesebi kesintiye uğramış kişiye gelince, bu kişi dünyada iken hangi isimle çağrılıyor ise, onunla çağrılır. Zira kul dünyada iken ister annesi, işer babası olsun, hangisinin ismiyle çağrılıyor ise, ahirette de onunla çağrılır.
Allahu a'lem. [78]

---

[1] Buhâri: 1048, Müslim: 912

[2] Ahmed b.Hanbel: 4/289, 297 ve 304

[3] Bkz. Fethu'l-Bâri:10/579

[4] Buhâri: 6194

[5] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 285-147.

[6] Ebu Davvût: 4948 Haven bir isnadla rivayet etmiştir.

[7] Müslim: 2132

[8] Buhâri: 6186, Müslim: 2133

[9] Ahmed b. Hanbel 4/445

[10] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 147-148.

[11] Buhâri: 6435

[12] Buhâri: 6864, Müslim: 1776

[13] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 149-151.

[14] Buhâri: 6206

[15] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 151-152.

[16] Müslim: 2137

[17] Müslim: 2138

[18] Ebû Davud: 4953

[19] İbn-i Mâce: 3732

[20] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 152-154.

[21] Ebû Davud: 4957, İbn-i Mâce: 3731

[22] îbn-i Mâce: 421, Ahmed b. Hanbel:5/136

[23] Müslim: 2203

[24] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 154-155.

[25] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 155-157.

[26] Muvatta: 2/973

[27] Buhâri: 3513 Müslim: 2518

[28] Bûhari:619

[29] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 157-165.

[30] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 165-168.

[31] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 168.

[32] Müslim: 2145

[33] Buhâri: 6194

[34] Meryem: 28

[35] Müslim: 2135. İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 168-170.

[36] Müslim: 2139

[37] Buhâri: 6192

[38] Ebû Davud: 4965

[39] Bûhari: 6191, Müslim: 2149

[40] Ebû Dâvud: 4954

[41] Ebû Dâvud: 4956

[42] Beyhâki: 9/307

[43] İbn-i Ebi Şeybe: 5950

[44] Ahmed b. Hanbel: l/8 ve 118

[45] İbn-i Ebi Şeybe:5946

[46] Bûhari: 2/267

[47] Hâkim: 4/275

[48] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 171-175.

[49] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 175.

[50] Buhâri: 1872, Müslim: 1392

[51] Müslim: 1835

[52] Ahzâb: 33/1243

[53] Nesai: 1338 '

[54] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları:175-176.

[55] Buhâri: 6129, Müslim: 2150

[56] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 177-178.

[57] Ahzab: 33/5

[58] Müslim: 2315

[59] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları:178-179.

[60] Hucurât: 11

[61] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları:179-180.

[62] Buhâri:110, Müslim: 2134

[63] Buhâri:617

[64] Buharı: 6189

[65] Müslim: 2133

[66] Müslim: 2131

[67] Beyhaki: 9/309

[68] İbn-i Ebi Şeybe: 5964

[69] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 181-189.

[70] A'raf: 7/180

[71] Buhâri: 3532, Mislim: 2354

[72] Ahmed b. Hanbel: 5/405

[73] Ahmed b. Hanbel: 4/395, Müslim: 2355

[74] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 190-191.

[75] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 191-193.

[76] Buhari: 6177

[77] Ebû Davûd: 4948 iyi bir isnad ile rivayet etmiştir.

[78] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 193-195.

17- İNSANOĞLUNUN NUTFE OLUŞUNDAN CENNET VEYA CEHENNEMDE KARAR KILIŞINA KADARKİ AŞAMALARI
Yaratılış Merhaleleri :
Ceninin Meniden Terkip Edilip Yaratılması :
Kemiklerle Uzuvların Yaratılması :
Ceninin Bir Bütün Olarak Yaratılışı :
Ceninin Şekillendirilmesi :
Hamilelik Süresi ve Bu Esnada Ceninlerin Farklı Durumları :
Hamilelik Süresi :
İnsana İşitme ve Görme Nimetlerinin Verilme Vakti :
6 Aylık Ceninin Hareket Edip Yer Değiştirmesinden Sonraki Halleri :
Çocuğun Anne-Babasına veya İkisine Birden Benzemesinin, Erkek veya Dişi Olmasının Sebebi ve Hamilelik Esnasında Erkek veya Dişi Olduğunu Gösteren Bir Alamet Var mıdır?
Çocuğun Anne Babasına Benzemesi, Erkek Veya Kız Olması :
1. İşkal:
2. İşkal
Kaifin Anneye Değil de Babanın Benzerliğine İtibar Etmesinin Sebebi :
Çocuğun Çirkin veya Güzel Olmasının Bazı Sebepleri :
Hamileliği Gerektiren Şeyler :
Çocuğun Çıkış Şekli :
Çocuğun 8 Aylıkken Doğunca Ölü doğmasının 7, 9 veya 10 Aylıkken Doğunca Yaşamasının Sebebi:
Çocuğun Ağlaması ve Vücudunun Bir Yerine İşaret Etmesinin Manası :
Çocuklar Anne Karnında İken Doğumlarından Sonraki Hallerinden Daha Güçlü ve Arız Olacak Hastalıklara Karşı Daha Dirençli Olurlar
Çocuğun Rahimdeki Hayatı ile Dünyadaki Hayatı Arasında Hissettiği Farklılıklar :
On Yaşındaki Çocuk ile İlgili Bazı Hükümler :
Buluğ Çağına Yakın veya Buluğ Çağındaki Çocuklarla İlgili Bazı Hükümler :
Kalemin Mükellefiyetleri Yazma Vakti :
İnsanın Geçirdiği Aşamalar :
Ecelin Gelip Çatmasından Sonraki Haller :

17- İNSANOĞLUNUN NUTFE OLUŞUNDAN CENNET VEYA CEHENNEMDE KARAR KILIŞINA KADARKİ AŞAMALARI

Allah'u Teâla şöyle buyurmuştur:
"*Andolsun biz insanı çamurdan meydana gelen bir süzmeden yarattık. Sonra onu bir nutfe olarak sağlam bir karar yerine koyduk. Sonra nutfeyi alakaya çevirdik, alakayı mudga'ya çevirdik. Mudğayı da kemiklere çevirdik, kemiklere et giydirdik. Sonra onu bambaşka bir yaratık yaptık. Yaratanların en güzeli Allah, ne yücedir! Sonra siz bunun ardından öleceksiniz. Sonra siz kıyamet günü mutlak diriltileceksiniz.*" [1]
Bu ayette Allah'u Teâlâ, Ademoğlunun nutfe oluşundan -hatta toprak ve su oluşundan- kıyamet günündeki dirilişine kadar merhalelerini topluca zikretmiştir. İnsanın ilk yaratılış aşaması çamurdan bir süzme olmasıdır. Sonra aşağılık bir sudan meydana gelen bir süzme -ki bu, bütün vücuttan süzülmüş olan nutfedir- haline gelir Bu halde kırk gün kalır. Sonra Allahu Teâlâ, bu nutfeyi alaka'ya çevirir. Alaka siyah, bir kan pıhtısıdır. Bu da aynı şekilde ikinci bir 40 gün kalır. Bu merhalede azalan, suret ve şekli takdir edilir.
Ceninin, şekillenen ve yaratılan ilk organın hangisi olduğunda ihtilaf edilmiştir.
Bazıları bunun "kalp," kimileri "akıl," kimileri" karaciğer" ve kimileri de "omurga kemikleri" olduğunu söylemişlerdir.
İlk görüşün sahipleri şöyle delil getirmişlerdir.
"Kalp, hayatın sentezi durumundaki tabii hararetin kaynağı olan temel bir uzvudur. Öyleyse ilk yaratılan uzvun kalp olması gerekir. Anatomi ve otopsi uzmanları, nutfe iyice sertleşince, içerisinde siyah bir noktanızı görüldüğünü söylerler."
İlk yaratılan uzvun akıl olduğunu söyleyenler de şöyle delil getirmişlerdir:
"Beyin, insanın temel uzvudur. Hislerin toplandığı bölgedir. Canlılara mahsus olan şey ise hareket ve irade özellikleridir. Bunun kökü ve hareket noktası da akıldır. Madem ki canlılara mahsus özellikler, hissetme ve iradeli hareket etmedir ve madem ki bunlar beyinden kaynaklanmaktadır, öyleyse ilk yaratılan uzvun beyin olması gerekir."
İlk yaratılan uzvun karaciğer olduğunu söyleyenler ise şöyle delil getirmişlerdir:
"Canlıların kendisiyle kaim olduğu beslenme ve gelişme özellikleri, karaciğerden kaynaklanmaktadır. Tabii nizam, ilk yaratılan uzvun karaciğer, sonra kalp, sonra da beyin olmasını gerektirmektedir. Çünkü canlıların ilk anı gelişme ve büyüme ile başlar. Bu esnada onun ne hissetmeye, ne de iradeli bir

harekete ihtiyacı vardır. Zira henüz bitki mesabesindedir. Dolayısıyla bu aşamada, gelişip büyümeden ' başka bir şeye ihtiyacı yoktur. Bu yüzden his ve irade gücü ona ancak ruh üflenince verilir. Bu ise, yaratılışının dördüncü aşamasında gerçekleşir. Öyleyse onda yaratılan ilk uzuv gelişip büyüme aletidir ki, bu da karaciğerdir. Anatomi ve otopsi uzmanları ittifak halinde müşahede etmişlerdir ki, canlıların vücudu yaratılırken birbirine yakın karaciğer kalp ve akıl şekillerine benzeyen üç nokta ilk olarak görülmektedir. Daha sonra hamilelik günlerinin uzamasına göre gittikçe birbirlerinden uzaklaşmaktadırlar."
Anatomi alimlerince bilinenler bu kadardır. Bu noktalardan hangisinin ilk olarak yaratıldığı meselesine gelince, kıyas, evleviyyet ve tahmin dışında ellerinde buna ait bir delil yoktur. Allahu a'lem. [2]

Yaratılış Merhaleleri:

Bundan sonra ceninin eklemleri, azaları, kemikleri, damarları ve sinirleri yaratılır. Kulağı, gözü, ağzı yarılıp açılır. Bitişik olan boğazı açılır ve orada dili yaratılır. Şekil ve suretinin çizgileri belirlenir. Kemiklerine et giydirilir. En sağlam ve güçlü bağlarla birbirine bağlanır. Bu bağ "*Onları biz yarattık ve bağlarını sıkıca bağladık"* [3] ayeti kerimesinde sözü geçen bağdır. Kendisiyle bağlanılan şey anlamındaki "işar" ile bağlanmış anlamındaki "esir" kelimeleri buradan türemiştir.
İmam Ahmed,"Ravh b.Ubade'den, o da Ebu Hilâl'den, o da Sabit'ten, o da Safvan b. Muhriz'den, şunu nakletmiştir:"
“Allah'ın nebisi Hz. Davud (a.s.), Allah'ın azabını zikrettiği zaman, eklemleri çözülür ve vücudunun bağı tutmaz olurdu. Nihayet Allah'ın rahmetini zikrettiği zaman eski haline gelirdi." [4]

Ceninin Meniden Terkip Edilip Yaratılması:

Hipokrat "Ceninler" kitabının 3. bölümünde şöyle der:
"Sana şunu anlatayım: Gelişmekte olan bir meni görmüştüm. Şöyle ki, ahaliden bir kadının güzel bir cariyesi vardı. Değeri düşmesin diye cariyenin hamile kalmasını istemiyordu. Derken cariye kadınların "Bir kadın hamile kalacağı zaman erkeğin menisi rahminden çıkmaz, içerde kalır" dediklerini duymuş ve bu kafasında yer etmiş. Sonra da kendini gözetmeye koyulmuş ve zaman zaman meninin dışarı çıkmadığını hissetmiş. Derken haber bana ulaştı. Ben de cariyeye

arkaya doğru sıçramasını emrettim. Yedi defa sıçradı ve dış kabuğu soyulup iç zan kalmış, çiğ bir yumurtaya benzeyen meni yere düştü ve ses çıkardı. Derim ki: Ceninin beslenmesi için anne rahmindeki fazlalıklar o tarafa akar. Bu cenindeki beyaz ve ince sinirler açıkça görülüyordu. Bu göbeğin ortasında gördüğün şeydir. Göbeğin dışında başka ber yerde bulunmaz. Çünkü ruh, buradan bedene yol bulur. Ayrıca ilim öğrenmek isteyen herkesin bileceği diğer bir açık konuya da temas ederek bir takım kıyaslarla bunu açıklıyor ve diyorum ki, meni bir zar içerisinde olup, kadında toplanan ve rahme inen kan ile beslenmektedir.

Meni, bahsettiğimiz göbek ipi yoluyla havayı çeker ve bu zar içerisinde onu teneffüs eder. Kadından akıp gelen kan ile beslenip büyür.

Kadın hamile olduğu müddetçe, eğer çocuğu sağlıklı ise hayız kanı gelmez. Bu, ilk hamilelik ayından dokuzuncu aya kadar böyle devam eder. Fakat kadının vücudundan süzülen bütün kanlar ceninin etrafında, dış zar üzerinde toplanır. Bu arada cenin nefes almaktadır. Göbek ise bunların cenine ulaşma yoludur. Böylece gıda oraya gider ve cenini besleyip büyütür. Meni, cenin haline gelince diğer zarlar yaratılır ve birinci zarın içinde gelişerek uzanır. Pek çok renklerde olurlar. Yaratılışı ise ilk zarın oluşması gibidir. Bu zarlar içerisinde ilk önce yaratılanlar, ikinci aydan sonra yaratılanlar ve üçüncü ayda yaratılanlar vardır. Başlangıçta hepsinin faydası görülmez. Bazılarının faydası ise, ancak en son safhada görülür. Bu yüzden bir kısmı birinci, bir kısmı ikinci ve bir kısmı da üçüncü ayda yaratılırlar. Bu zarlar göbekte adeta birbirlerine bağlanmış gibi dururlar. Çocuğun nefes alıp beslendiği göbek şeridi, bu zarların ortasında olur. Oraya kan indiği vakit cenin ondan beslenir ve bu zarlar kan ile cenin arasına girerler."

Bu yüzden Allahu Teâlâ "*Sizi annelerinizin karınlarında üç karanlık içerisinde yaratmadan yaratmaya geçirerek*

yaratmaktadır." [5] buyurmuştur. Bu zarlardan her birinin kendine mahsus bir karanlığı vardır. Allah'u Teâla yaratılış merhalelerim ve bunları nasıl halden hale intikâl ettirdiğini anlatmış ve cenin üzerindeki zarların karanlıklarından söz etmiştir. Müfessirlerin çoğunluğu derler ki:

"Bu karanlıklar karındaki karanlık, rahim karanlığı ve döl yatağı karanlığıdır. Bunlardan her birisi cenin üzerindeki bir perdedir."Diğer bir kısım müfessirler ise "Bu karanlıklar, babaların bellerindeki karanlık, annelerin karınlarındaki karanlık ve döl yatağı karanlığıdır" demişlerdir. Bu konudaki en zayıf görüş ise "Gecenin karanlığı, karındaki karanlık ve rahimdeki karanlık" sözüdür. Bu söz isabetsizdir. Çünkü, cenin nazarında gece ile gündüz arasında bir fark yoktur.

Yine Hipokrat diyor ki "Kadın, hamile kaldığı zaman akıp gelerek rahminin etrafında taplanan kandan dolayı acı hissetmez. Hayız kanı geldiği zamanki gibi bir bitkinlik de duymaz. Zira bu kan, aydan aya değil hergün azar azar sükûnetle ve acı vermeden rahme iner.
Bu kan rahme geldiği zaman cenin onunla beslenerek büyür ve gelişir.
Bundan pek uzak olmayan bir ihtimale göre ise ceninin eti ve vucüdu yaratıldığı zaman zarlar oluşur. O büyüdükçe zarlar da büyür. Böylece bu zarlar için cenin haricinde bir boşluk meydana gelir. Anneden kan geldiği zaman, cenin onu çeker, onunla beslenir ve etlenmeye başlar. Beslenmeye elverişli olmayan kirli kan ise zar kanallarına akar. Böylece kendisi için bir hava boşluğu oluştuğu an kanı alabilen bu zarlara döl yatağı adı verilir. Cenin tamamlanıp kâmil bir şekle gelerek besleneceği kadar kanı almaya başlayınca, zarlar genişler ve zikrettiğimiz aletlerden olan döl yatağı ortaya çıkar. İç kısmı genişledikçe dışı da genişler. Zira dış kısmı buna daha uygun olup uzandığı bir yeri vardır."
Ben de derim ki; işte bundan dolayı hamile kadın hayız görmez. Bilakis gördüğü kan alışılmış hayız kanı olmayıp, bir hastalıktan kaynaklanmaktadır. Bu görüş Hz. Aişe'den gelen iki rivayetten birisidir. Ahmed'in mezhebindeki meşhur görüş de budur. Öyle ki, onun talebeleri bu görüşten başkasını tanımazlar.
Ebu Hanife de bu görüştedir. İmam Şafii Hz. Aişe'den yaptığı rivayette ve nakledildiğine göre, İmam Ahmed -ki üstadımız İbn Teymiyye de bu görüşü tercih etmiştir- hamile kadının adet vakitlerinde gördüğü kanın, hayız kanı olduğuna hükmetmişlerdir. Bu görüşün hücceti açıktır. Bu hüccet de kadının hayız vaktinde mutad kanı gördüğü zaman oruç ve namazı terkedeceğini gösteren delillerin umum ifade etmesidir. Allah herhangi bir durumu bundan istisna etmemiştir. Bu kanın çocuğu beslemek için akıp gitmesine gelince, bilinen bir husustur ki, bu durum, çocuğun gıda ihtiyacından artakalan kanın hayız esnasında dışarı çıkmasına mani değildir. Dolayısıyla çocuğun beslenmesi ile annenin hayız görmesi birbiriyle çelişmez.
Diğer görüşün sahipleri "*Hamile kadın doğuruncaya, hamile olmayan kadın ise bir hayız ile hamilelikten beri olduğunu gösterinceye kadar onlarla cima edilmez*" [6] hadisini hüccet getirerek kadının hayız görmesini, hamile olmadığına delil saymışlardır. Buna göre hamile bir kadın hayız görse, bu hayız onun hamile olmadığını göstermez.
Diğerleri buna şöyle cevap vermişlerdir:
"Hayız, açık bir alâmettir. Kadın hamile iken hayız görürse bunun hamile sayılmamaya delil olamayacağını açıklamıştık. Bu yüzden iddetin tamamlanması ile zahiren hayız hükmü verilir ve kadın hamile iken batn talak ile boşanır. Hz.

Peygamber, kadınlan iki kısma ayırmıştır: Hamileliği belli olan kadın ve hamile olduğu zannedilen kadın. Birincisinin hamilelikten beri olduğunun işareti olarak çocuğunu doğurmasını, ikincisi için de hayız görmesini hükme bağlamıştır. İşte hadisin delalet ettiği mana budur. Yoksa hamile kadının normal adet vakitlerinde kan görmesine rağmen oruç tutup namaz kılacağına delalet etmemektedir. [7]

Kemiklerle Uzuvların Yaratılması:

Hipokrat diyor ki: "Kemikler hararetten dolayı sertleşirler. Zira hararet, tıpkı dal ve budakları birbirine bağlanmış bir ağaç gibi kemikleri sertleştirerek birbirine bağlar.
İçte ve dışta sinirler, omuzlar arasında, baş ve yan taraflarda pazular ve bilekler yaratılır ve aynı şekilde iki ayak arasındaki boşluk oluşmaya başlar. Derken her eklemde onu sımsıkı bağlayan sinirler yaratılır."
Ben de derim ki; işte insanın bağlandığı bağ, bu bağdır." Hipokrat devamla diyor ki:
"Daha sonra ağız kendiliğinden açılmaya başlar, etten burun ve kulaklar terkib edilir, kulak yerleri delinir."
Peygamber (s.a.v.) secde esnasında şöyle dua ederdi:
"*Benim yüzüm, kendisini yaratıp şekillendiren, kulak ve gözünü yarıp var eden zata secde etti*" [8]
Hadis-i şerifteki vav harfi her ne kadar tertip ifade etmese de, kulağın önce zikredilmesi, yaratılışındaki önceliğine uygun düşmektedir. Hipokrat sözlerine şöyle devam eder:
"Daha sonra ceninin bağırsakları genişler ve bir hava boşluğu oluşur. Eklemler birbirine bağlanır. Nefes ciğerden ağız ve burna doğru yükselir ve cenin teneffüs etmeye başlar. Sonra karnı ve bağırsakları açılır. Nefes artık göbekten değil ağızdan girmeğe başlar. Sözünü ettiğimiz bu aşamalar tamamlanınca ceninin çıkma vakti gelir, mide ve bağırsaklarındaki artıklar mesaneye, inmeye başlar ve mide ile bağırsaklardan mesaneye oradan da idrar yollarına giden bir menfez oluşur. Bütün bunlar ceninin nefes alıp vermesiyle açılır ve genişler, şekillerine göre birbirlerinden ayrılırlar."
"Ceninin karnı genişleyip bağırsakların hava boşluğu iyice belirginleşince, mesane ve zekere doğru mecburen bir
yol açılır.
Meni terkip olunduğu zaman, ondan her bir parça, ait olduğu uzvu oluşturmak

için gruplar halinde toplanırlar. Kemik cüzleri kemikte, sinir cüzleri sinirde toplanır ve böylece bütün azalar oluşturulup cenin meydana getirilmiş olur."
"Pek çok kadınların karınlarındaki ceninlerin bozulmuş olduğunu ve 30 gün sonra da düştüğünü görüyoruz."
"Dikkat edersen, otuz gün sonra düşen bir ceninin mafsallarının belirgin bir hale geldiğini görürsün."
"Bu, ancak düşüğe bakmak suretiyle anlaşılabilir. Zira cenin bizim müdahelemizle değil, aksine kendi kendine düşer."
"Cenin terkip edildiği vakit, mafsalları arasında bir uyum göze çarpar, uzuvları büyür, kemikleri sertleşir ve harekete geçer. Annesinin vücudundan yağlı kan alır ve bu şekilde bekler. Böylece bu kan ağaç dallarının hareketi gibi kemik başlarında hareket eder."
"İşte cenin de böylece hareket edip sağa sola döner." [9]

Ceninin Bir Bütün Olarak Yaratılışı:

Hipokrat aynı kitabının ikinci bölümünde şöyle der:
"Sonra cenin terkip edilir ve erkek çocuğun tamamlanması 32 gün, kız çocuğunki ise 42 gün sürer. Zaman zaman bu günlerden biraz fazla veya biraz eksik de olabilir."
"Cenin eğer erkek ise 32 günde, kız ise 42 günde tamamlanıp şekle girer."
"Bunu kadının temizlenme süresinde görebiliriz. Zira kadın, kız doğurduğu vakit 42 gün içerisinde temizlenir. Bu süre, kadın kız çocuk doğurduktan sonra temizleninceye kadar geçirdiği maksimum süredir. Bazan da istisnai bir durum olur ve 35 gün zarfında temizlenir.
Kadın, erkek bir çocuk dünyaya getirdiği zaman da, en fazla 32 günde temizlenir. Bazan da istisnai olarak 25 gün zarfında temizlenir."
"Hayız kanı, ceninin çıktığı yerden çıkar. Erkek çocuk 32 günde şekillendiği gibi, böylece doğurduktan sonra annesi de 32 gün zarfında temizlenir. Kadın, kız çocuk doğurduğu vakit, ceninin terkip edildiği gün sayısınca, yani 42 gün zarfında temizlenir."
"Lohusa kadınlardan, doğum yaptıktan sonra günlerce kan akmaya devam eder. Zira, kadın hamile kaldığı zaman, cenin ilk yaratıldığı esnada şekilleninceye dek fazla gıdaya ihtyaç duymaz. Cenin 42 günü doldurduğu zaman, gerektiği şekilde beslenir. 40 gün içerisinde cenine akarak toplanan kana gelince, kadın doğuruncaya kadar kalır. Doğum yaptığı zaman 40 gün boyunca akar."
Ben de derim ki; bu konuda Peygamberden nakledilen iki sahih hadis vardır.

Şimdi bu hadisleri ve birbirlerini nasıl tasdik ettiklerini zikredelim ve ardından, Hipokrat'ın sözlerini-eleştirerek; Allah'ın kuvveti, başarıya ulaştırması ve öğretip irşad etmesiyle o sözlerdeki yanlışlıkları açıklayalım.

İbn-i Mesud, Sadık-ı Masduk olan Hz.peygamberin şöyle buyurduğunu nakletmektedir:

"*Şüphesiz, sizden birinizin annesinin karnındaki yaratılışı, 40 gün içerisinde nutfe olarak tamamlanır. Sonra o kadar bir sürede pıhtı olur. Sonra o kadar bir sürede bir parça et haline gelir. Derken Allah meleği gönderir ve kendisine ruh üflenir. Meleğe 4 kelime emrolunur: Rızkını, ecelinin, amelinin ve cennetlik yahut cehennemlik olacağını yazması... Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a kasem olsun ki, sizden biriniz cennetliklerin amelini yapar, hatta cennetle kendisi arasında ancak bir arşınlık mesafe kalır, fakat kitap kendisini geçer de cehennemliklerin amelini yapar ve cehenneme girer. Ve yine muhakkak ki, sizden biriniz cehennemliklerin amelini yapar, hatta cehennemle kendisi arasında ancak bir arşınlık mesafe kalır. Fakat kitap onu geçmiş olur da cennetliklerin amelini yapar ve cennete girer*."[10]

Başka bir rivayette " *Muhakkak ki Ademoğlunun anne karnındaki yaratılışı 40 günde tamamlanır*" diğer bir rivayette ise, "*40 gece" ibaresi vardır. Buhari'dek lafız" 40 gün ve 40 gece*" şeklindedir. Hadisin kimi rivayetleri işe şöyledir:

"Sonra Allah, bir meleği şu 4 kelimeyle gönderir. O da onun amelini, ecelini, rızkını ve cehennemlik veya cennetlik olduğunu yazar. Daha sonra da ona ruh üflenir."

Huzeyfe b. Useyd Rasûlullah'tan şöyle rivayet etmiştir.

"*Nufte, 40 veya 45 gecede rahimde karar kıldıktan sonra melek onun yanına girerek "Ya Rabbi! bedbaht mı olacak, yoksa said mi ? diye sorar ve bunlar yazılır. Sonra "Ya Rabbi! “Erkek mi olacak, yoksa dişi mi ? diye sorar ve bunlar da yazılır. Derken ameli, eseri, eceli ve rızkı da yazılır. Sonra sahifeler dürülür de artık oraya, ne bir şey eklenir, ne de eksiltilir*. " [11]

Ahmed b. Hanbel, Süfyan'dan, o da Amr'dan, o da Ebul Fadl'dan, o da Huzeyfe b. Useyd el Gıfari'den, Rasûlullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"*Nutfe 40 gecede rahimde yerleştikten sonra, melek onun yanına girer ve "Ya Rabbi! Bedbaht mı yoksa said mi olacak? diye sorar. Allah da söyler ve bunlar yazılır. Sonra yine "Erkek mi yoksa dişi mi olacak" diye sorar. Allah yine söyler ve bunlarda yazılır. Derken ameli, eseri, başına gelecek musibeti ve rızkı yazılır. Sonra da sahifeler dürülür de artık bunlara ne bir ekleme, ne de eksiltme yapılır*." [12]

Amir b. Vasile, Abdullah b. Mesud'un şöyle dediğini işitmiştir:
"Şaki (cehennemlik kişi), annesinin karnında şaki olandır. Said (cennetlik kişi) ise başkasından ibret alandır." Müteakiben Amir, Rasûlullah'ın ashabından Huzeyfe b. Useyd denilen bir zata gelerek bunu İbn Mesud'un bir sözü olarak rivayet etmiş ve "Bir adam amelsiz nasıl şaki olabilir?" diye sormuş. Huzeyfe ise ona şöyle demiş: "Sen buna mı şaşıyorsun?" Gerçekten ben Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu işitmişimdir:
"*Nutfenin üzerinden 42 gün geçince Allah ona bir melek gönderir. Melek ona şekil vererek onun kulak, göz, deri, et ve kemiklerini yaratır. Müteakiben "Ya Rabbi! Erkek mi olacak dişi mi?" diye sorar. Rabb'in dilediği hükmü verir. Ve melek de yazar. Sonra yine "Ya Rabbi! Eceli ne olacak?" diye sorar. Rabbin yine dilediği hükmü verir ve melek de yine yazar. Sonra melek tekrar "Ya Rabbi! Rızkı ne olacak? diye sorar. Rabbin dilediği gibi hükmeder ve melek yine yazar. Derken melek elinde sahifeyle birlikte çıkar ve artık ona emredilen şeylere ne bir ekleme, ne de eksiltme yapar*." [13]
Diğer bir rivayet şu şekildedir:
"Şu iki kulağımla Rasûlullahı işittim, şöyle buyurdu:
"*Nutfe rahmin içine 40 gecede düşer. Sonra yanına melek girer (Züheyr diyor ki: Zannedersem "Onu yaratacak olan melek" dedi) "Ya Rabbi! Erkek mi olacak dişi mi? der. Allah da onu erkek veya dişi yapar. Yine melek "Ya Rabbi! Sağlam mı olacak sakat mı?" der. Allah da onu sağlam veya sakat yapar. Sonra melek tekrar" Rızkı ne olacak? Eceli ne olacak? Huyu ne olacak?" der. Nihayet Allah onu şaki veya said yapar."*
Yine başka bir rivayet şöyledir:
"Allah, biiznillah birşey yaratmak istediği vakit, rahime müvekkel bir meleği kırk küsur gecenin bitiminde gönderir." Sonra ravi hadisi sonuna kadar anlatmıştır.'İbn Mesud hadisiyle Huzeyfe b. Useyd hadisi, nutfenin 40 günden sonraki hali hususunda ittifak halindedirler. Buhari'nin rivayetinde geçtiği gibi, Huzeyfe hadisi bunların 40 gün sonra ve ruh üflenmeden önce yazıldığını açıkça tefsir etmektedir. İbn Mesud hadisine gelince, bu yaratma ve yazma işi her ne kadar 40 gün sonra ve ruha üflenmeden önce olmuşsa da, bu hadisin rivayetlerinden birisi Huzeyfe hadisiyle uyuşmaktadır. Nitekim Buhari'nin rivayetinde şu lafızla geçmişti. "*Sonra Allah, meleği dört kelimeyle gönderir. O da onun amelini, rızkını, ecelini ve şaki yahut said olacağını yazar. Müteakiben ona ruh üfler."* Bu da açıkça gösteriyor ki, meleğin sorması ve yazması, ona ruh üflenmeden öncedir. Bu da bu hususta Huzeyfe hadisiyle uyuşmaktadır.
İbn Mesud hadisinin diğer rivayeti ise şöyledir:

"*Sonra ona ruh üfler ve dört kelime ile emrolunur*." Bu ibarede, meleğe emredilen kelimelerin ruh üflenmesinden önce olduğuna dair açık bir ifade yoktur. Zira bu cümle vav ile atfedilmiştir. Kendinden bir önceki cümleye de, geçmiş kelamın tümüne de atfedilmesi caizdir. O takdir de mana şöyle olur:
"*Bu aşamalarda yaratılışı tamamlanır ve meleğe onun rızkını, ecelini ve amelini yazması emredilir*." Ruha üflemenin nufte, alaka ve mudğa aşamalarında sonra geldiğini açıklamak üzere de "*Sonra ona ruh üfler*" sözünü cümleler arasına sıkıştırmıştır. Ruha üflenme bölümünde nasıl "*sonra*" kelimesi ve "*dört kelime ona emredilir*" sözünde ise nasıl "*ve*" kelimesi getirildiğini düşün. O halde Allah'a hamdolsun, böylece bu hadisler ittifak etmiş oldu.
Geriye şu söz kalıyor:
"Huzeyfe hadisi ilk kırk günün hemen akabinde yaratılışın başladığına, İbn Mesud hadisi ise bunun ikinci kırk günün akabinde olduğuna delalet etmektedir. Bu iki hadis arasında nasıl telif yapılabilir?
Cevap: Huzeyfe hadisi bunun 40 günden sonra olduğunu açıkça ifade etmektedir. İbn Mesud hadisine gelince, tasvir ve yaratmanın vakti hususunda diğer hadislerle çelişmemektedir. Bu hadiste ancak nutfenin merhaleleri, her 40 günde bir değişmesi ve üçüncü kırk günden sonra ona ruh üflenmesi açıklanmıştır. Bu ise, Huzeyfe hadisi ile çelişmemekte, bilakis Huzeyfe hadisi onu tahsis etmektedir. Hülasa bu iki hadis, ilk kırk günden sonra meydana gelen şeyler hususunda müşterektirler.
Huzeyfe hadisi, ceninin tasvir ve yaratılış başlangıcının ilk 40 günden sonra olması ile tahsis edilmiş, İbn Mesud hadisi ise, ona ruhu üflenmenin ikinci 40 günden sonra olmasıyla tahsis edilmiştir. Böylece bu iki hadis, meleğin bu zaman zarfında çocuğun durumunun takdir edilmesine dair Rabbinden izin istemesi hususunda ittifak etmiş olurlar. Hülasa, Rasulullah'ın kelimeleri doğru çıkmış ve birbirlerini tasdik etmiştir.
İbn Mesud hadisinde iki mesele ele alınmıştır:

1- Nutfe ve değişikliğe uğraması,

2- Allah'ın ceninde takdir ettiği şeyleri, meleğin yazması.

İşte Peygamber, hadiste bu iki durumu bildirmiştir.
Ahmed b. Hanbel, İbn Mesud'un Peygamberden rivayet ettiği hadisi, şöyle naklediyor:
"Gerçekten nutfe, bulunduğu hal üzere ve değişmeksizin rahimde 40 gün kalır. Üzerinden 40 gün geçince alaka haline gelir. Sonra aynı sürede mudga olur. Sonra aynı sürede kemikler haline gelir. Allah onun yaratılışını düzenlemek istediği vakit ona meleği gönderir. Ona vekil olan melek şöyle der:

"*Ya Rabbi! Erkek mi olacak dişi mi? Şaki mi olacak, Said mi? Uzun mu olacak, kısa mı? Eksik mi olacak, fazla mı? Rızkı ne olacak? Eceli ne olacak? Sağlıklı mı olacak hasta mı?*" Sonra bütün bunları yazar."Bu hadiste gerçekten bir şifa vardır. Üçüncü 40 günden sonra meydana gelen hadise, ona ruh üflenirken yaratılışının düzenlenmesidir.
Şüphe yok ki, cenine ruh üflenip can verilirken, yaratılışı hususunda ilk 40 günden sonraki yaratmaya ek olarak bir takım işler meydana gelmiştir. İlki, yaratılmanın başlangıcı idi. Bu da onun düzenlenmesi ve kendisine takdir edilen şeylerin tamamlanmasıdır. Nitekim Allah'u Teâlâ, semadan önce arzı yarattı. Daha sonra semayı yarattı ve ardından arzı düzene soktu, yaydı ve yaratılışını tamamladı. Bu fiillerden biri Allah'ın meskendeki fiili, diğeri ise bu meskende oturanlarla ilgili fiilidir. Nutfedeki yaratma ve şekillendirme işi 40 gün sonra, bitkilerin gelişmesi gibi aşamalı olarak gerçekleşmektedir. Bu hadise bitki ve canlılarda müşahâde edilmektedir. Nitekim civcivin yumurtadaki halini düşün-düğün zaman, bunu daha iyi anlarsın. Demek ki işkal (anlam karışlıklığı), Allah ve Rasûlünün kelamının anlaşılmamasından kaynaklanmaktadır. Yani işkal bizim anlayışımızda vardır. Yoksa masum olan Peygamberin açıklamasında değil. Bu açıklamalar, elhamdülillah seni sarihlerin tekellüfüne muhtaç bırakmayacaktır. Bu konuyu düşün ve bu yaptığımız telif ile onların tekellüfleri arasında bir mukayese yap. Basarı, ancak Allah iledir. Yardım, sadece Allah'tan istenir. [14]

Ceninin Şekillendirilmesi:

Hipokrat "Gıda" kitabında şöyle der:
"Cenin 35 günde şekillenir. 70 günde hareket etmeye başlar ve 110 günde kamil bir hale gelir. Diğer bir kısım ceninler 50 günde şekillenir, 100 gün sonra hareket etmeye başlar. 300 günde kamil bir hale gelirler. Diğer bir kısım ceninler 40 günde şekillenir, 80 günde hareket eder ve 240 gün sonra doğarlar. Bir başka kısım ceninler ise 45 günde şekillenir, 90 günde hareket eder ve 270 gün sonra doğarlar."
"Doğum hadisesi yedinci, sekizinci, dokuzuncu ve onuncu aylarda olabilir."
Ben de derim ki: Hareket iki türlüdür:

1- İradeli olmayan tabii hareket: Bu, ona ruh verilmeden önce olur.

2- İradeli hareket: Bu da ancak ruhun üflenmesinden sonra olur.

Bu yüzden Hipokrat, birinci hareketle ikinci hareket arasında ayrıım yapmıştır.
İnsanın yaratıcısı olan Allah'tan gelen dosdoğru vahyin belirttiğine göre, yaratılış

her 40 günde bir diğer bir aşamaya intikal etmektedir. İlk 40 günde nutfe, sonra bu sürede alaka, sonra aynı sürede mudga haline gelmekte, nihayet, 120 gün sonra ona ruh üflenmektedir. Bunu açıkça görüyor gibiyiz. Bu bilgilere muhalif olan açıklamalara gelince, onu haber veren kişinin elinde kesin bir şey yoktur.

Ellerindeki en güçlü delilleri, bozuk kıyas, müşahede ettiği şeylerin kaynağını etraflıca bilemeyen anatomi ve masum olmayan birini taklid edip her dediğinin peşinden gitme adetidir. Bilmeyen birisi onların açıklamalarının bütün tabiat alimlerince ittifak edilen ve asılları bir olan gerçekler olduğuna inanır. Sonra da hata ederek onları taklid eder. Onlar ise, haber verdikleri hadiseleri bizzat müşahade etmiş değillerdir. Ellerindeki en sağlam dayanak gelmiş geçmiş rivayetçilerin rivayetlerini şerhetmek ve rahimdeki cenini, kendilerine haber verildiği şekilde bulmak olmuştur. Fakat bunun ötesinde hamileliğin başlangıcı ve nutfenin değişen durumları hakkında, hiç bir bilgileri yoktur. Taklid ettikleri kişiler de sırf hipoteze dayanmaktadırlar. Hipokrat şöyle diyor:

"Biz farzediyoruz ki, tıp bilginleri cima esnasındaki ilk vakte itibar ettiler, sonra da bahsettikleri duruma ulaşıncaya dek gün saydılar, sonra da kadının karnını yarıp gördüler ki, durum aynen kendilerine bildirildiği şekildeymiş."

Osa ki, bu yalan ve iftiranın en son noktasıdır. Zira onlar böyle bir iddiada bulunmamışlardı. "Bundan şu kadar gün sonra ceninin durumu şöyle şöyle olur" dedikleri halde nasıl böyle bir iddiada bulunabilirler? Ellerinde bilgi kaynağı olarak, sadece bir takım genel kurallar, kıyaslar ve "Şöyle şöyle olması gerekir, tabiat nizâmı şöyle şöyle olmasını gerektirir" gibi sözler vardır. Onların çoğu, bu bilgilerini ay ile güneşin hareketlerinden, ayın eksilip azalmasından üçleme, dörtleme, altılama ve karşılaştırmadan elde etmektedirler. Diğer bir kısmı bunları reddetmiş ve bu iddiaları bir kaç vecihten iptal etmiştir. Kimileri, bunları en layık, en uygun ve en münasiplik kuralına havale ederken, kimileri de denizci günlerine ve o günlerde tabiatın değişmesine havale ederler. Böylece birbirlerini reddeder ve sözü uzatmamak için zikretmediğimiz bir takım delillerle sözlerini iptal edip dururlar.

Ellerindeki en sağlam yöntem anotomi (otopsi) ve değişmez bir ölçü olan tümevarım kuralıdır. Biz bunları inkâr etmiyoruz. Ne var ki, ceninlerde oluşan değişik haller konusunda bu kurallar asla vahiyle çelişmemektedir. Bu insanların müşahedeye dayanarak haber vermediklerini gösteren delillerden biri de şu sözleridir:

"Yedinci ayda doğan cenin, dokuz günde nutfe, sonraki 8 günde kan pıhtısı, diğer 9 günde et parçası haline gelir ve diğer 12 günde de şekil alır. Bu günler toplandığında 38 gün eder. Böylece ilk 40 günde cenini mudga haline getirmiş

olurlar. Oysa bu, apaçık bir yalandır. Cenin ancak 80 günden sonra mudga haline gelir. Bu, sadece vahiyle veya müşâhadeyle bilinebilir.
Onlarda ise bu ikisi de yoktur.
Onlar ceninin hallerini doğum aylarına kıyas etmiş ve yalnızca bu kıyasa itibar ederek doğum aylarından herhangi birinde doğan ceninin nutfe olması gerektiğine hükmetmişlerdir. Yani "Şu kadar günde nutfe, şu kadar günde alaka ve şu kadar günde mudga haline gelecek" dediler. Sonra da bu sayıları toplayarak ceninin hareket etme vaktini tayin ettiler.
Böylece, sıfatları ve isimleri hususunda iftira attıkları gibi, yaratışı konusunda da yaratıcı ve alim olan Allah'a iftirada bulundular. Zira, bu insanların, peygamberlerin getirdikleri bilgiden hiç bir nasipleri yoktur. Bilakis Allahu Teâlânın şu ayetinde bahsettiği duruma düşmüşlerdir. "*Peygamberler onlara apaçık delilleri getirince, yanlarındaki ilim ile sunardılar*" [15]
Peygamberlerin getirdiği şeyleri inkar edip onlardan yüz çevirenlerin akibeti başka ne olabilirdi ki? İçinde hakkın da batılın da bulunduğu tabiat bilimlerinde, yorgunluğu çok, fakat faydasıaz olan matematik bilimlerinde ve yanlışları doğrularından kat kat fazla olan astronomi bilimlerinde ulaşabilecekleri en son nokta ne olabilir ki? Nazil olan vahiyden alınmış ilim nerede, tutarsız bir görüşten alınmış olan zan nerede? Yine Rasûlullahın Cibril vasıtasıyla Allah'tan aldığı vahiyden kaynaklanan ilim nerde, bir an bile vahiy nuruyla aydınlanmayan ve sadece tecrübe ile tahminlere dayanan bir kişinin görüşünden kaynaklanan bilgi nerede?
Filozofların akılları ile kesin olarak bildiği şeylerin, Peygamberlerin getirdiği şeylere nisbeti; fersiz bir kandilin güneş ışığına nisbeti gibidir. Nuh (a.s.)'ın ömrü kadar bir hayat yaşamış bile olsan filozofların üzerinde ittifak ettikleri bir mesele bulamazsın. Bunların hepsi, hangi konuda olursa olsun, Peygamberlerin getirdiği her şeye mutlaka muhaliftirler. Oysa ki Peygamberler, akla muaruz şeyler değil, ancak aklın idrak edemeyeceği şeyler getirmişlerdir. Peygamberlerin getirmiş olduğu şeyler, akıl yönünden üç kısımdır, bir dördüncüsü elbette yoktur:

1- Akıl ve fıtratın kavrayabileceği kısım

2- Akıl ve fıtratın ana hatlarıyla anlayıp ayrıntılarını kavrayamayacağı kısım,

3- Aklın kavramaktan acze düştüğü kısım.

4- Aklı selimin muhal görüp batıl olduğunu anlayabildiği şeylerdir.

Her ne kadar ilim ve marifet iddiasında bulunan bazı cahiller, Peygamberlerin getirdiği şeylerin bir bölümünün bu dördüncü kısımdan olduğunu zannetseler de peygamberler bundan beridir. Bu, ya peygamberlerin getirdiği şeyleri

kavrayamamalarından, ya da aklın hükmünü bilmemelerinden, yahutta her ikisini de anlayamamalarından kaynaklanmaktadır. [16]

Hamilelik Süresi ve Bu Esnada Ceninlerin Farklı Durumları:

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur.
"*Biz insana, anne babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşınması ve sütten kesilmesi 30 ay sürdü*." [17]
Allah'u Teâlâ, hamilelik ve sütten kesilme süresinin 30 ay olduğunu bildirmiştir. Bakara süresinde de süt emme süresinin tam iki yıl olduğunu bildirmişti. Böylece 30 aydan geriye kalan sürenin hamilelik için elverişli olduğu anlaşılır ki, bu da 6 aydır.
Bütün fakihler, düşük olmadıkça kadının 6 aydan daha az bir sürede doğum yapamayacağı hususunda müttefiktirler. Bu, fakihlerin sahabe-i kiramdan aldıkları bir görüştür.
Beyhaki ve diğerleri Ebu Harb b. Ebi'l Esved ed-Düelf den şunu rivayet etmişlerdir:
"Altı aylıkken doğum yapmış bir kadın Hz. Ömer'in huzuruna getirilir. Hz. Ömer kadını recmetmeye karar verir. Bu durum Hz. Ali'ye bildirilince, kadının recmedilemeyeceğini söyler. Hz. Ömer bunu haber alınca onu yanına çağırır ve meseleyi sorar. Hz. Ali:
"*Anneler, çocuklannı emzirmeyi tamamlamak isteyen kimse için, tam iki yıl emzirirler*." [18] ve "*Onun taşınması ve sütten kesilmesi 30 ay sürdü*." [19] ayetlerin okuyarak "*Altı ay hamilelik süresi iki yıl ise tam süt emzirme süresidir. O halde kadına hadd cezası uygulanamaz*" der. Bunun üzerine Hz. Ömer kadını serbest bırakır."
Hz. Osman'a da 6 aylıkken doğum yapmış bir kadın getirilir. Hz. Osman kadının recmedilmesini emreder. Bunun üzerine Hz. Ali "Ona recm cezası uygulanamaz. Zira Allah'u Teâlâ, "*Onun hamileliği ve sütten kesilmesi 30 ay sürer" ve "Sütten kesilmesi iki senede olur* "buyurmuştur" der. Bunun üzerine Hz. Osman recmden vazgeçilmesini emreder. Ne var ki kadının recmedilmiş olduğunu görür." [20]
Davud b. Ebi Hinde, İkrime'den o da İbn Abbas'tan-rivayet ettiğine göre, İbn Abbas şöyle demiştir:
"*Kadın 9 aylıkken doğum yapınca 21 ay süt emzirmesi kafidir. 7 aylıkken doğum yapınca 23 ay süt emtirmesi kafidir. 6 aylıkken doğum yapına 24 ay süt emzirmesi kâfi gelir. Nitekim Allahu Teâlâ "Taşınması ve sütten kesilmesi 30 ay*

sürdü" buyurmuştur. [21]
Allahu Teâlâ şöyle buyurur:
"*Allah her dişinin neyi yüklendiğini ve rahimlerin neyi eksiltip neyi artırdığını bilir*." [22] İbn Abbas diyor ki: "*Rahimlerin neyi eksilttiğini*" ayetinden murat 9 aydan eksik olan süre, "*neyi artırdığını*" ayetinden murat da 9 aya eklenen süredir. İbn Abbas'ın Mücahit ve Said b. Cübeyr gibi arkadaşları da bu görüştedirler.
Mücahid ayrıca şöyle demiştir:
"Kadın hamile iken hayız görürse, bu, çocuktan yapılan bir eksilme olur, "*Neyi artırdığını*" ayetinden murad şudur: Hamilelik süresi 9 ayı geçtiği zaman çocuktan eksiltilen şey tamamlanmış olur."
"Eksilme hamile kadının gördüğü kandır. Bu da çocuktan eksiltme demektir. Artırma ise hamilelik süresinin 9 ayı geçmesidir ki, eksiklğin tamamlanması demektir."
Hasan Basri şöyle der:
"*Rahimlerin eksilttiği şey*" düşük olmasıdır. "*Artırdığı şey*" de kadının 10 aylıkken doğum yapmasıdır."
İkrime ise şöyle der:
"*Rahimlerin eksilttiği şey"* hamilelikten sonra görülen hayızdir. Kadın hamileyken, hayız gördüğü gün sayısınca hamilelik günleri -temiz olarak- artar. Hülasa kaç gün hayız görmüşse hamilelik süresi de o kadar uzar."
Katade der ki:
Eksilme, düşük demektir. Artma ise 9 aydan fazla olan süredir. " Said b. Cübeyr şöyle demiştir:
"Kadın hamileyken aybaşı olduğu zaman bu çocuk için eksilme demektir. Zira çocuğun gıdası eksilmiş ve hamilelik süresine ziyade yapılmıştır (eksiltir) ve (artırır) kelimeleri mef'ûlleri hazfedilmiş iki fiildir. Bu mefüller mevsule masına recidirler. Noksanlık demektir." elli (suçekildi, azaldı) ayetindeki [23] fiili de bundan türemiştir. Zıddı, ziyade kelimesidir."
Sonuç olarak ayetin manası şöyledir:
"*Allahu Teâlâ hamilelik süresini, ona arız olan ziyade ve noksanlığı bilir. Her dişinin neyi yüklendiğini, erkek mi dişi mi olacağını bildiği gibi, bunu da -başkaları değil-ancak Allah bilir*."
Bu, Allah'tan başkasının bilmediği gayp nevilerinden biridir. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: "*Gaybın anahtarları beştir. Bunları Allah'tan başkası bilemez*:

1- Kıyametin ne zaman kopacağını Allah'tan başkası bilemez.

2- Yarın ne olacağını Allah'tan başkası bilemez.

3- Yağmurun ne zaman yağacağını Allah'tan başkası bilemez.

4-Rahimlerde olan şeyleri Allah'tan başkası bilemez.

5- Allah'tan başka hiç bir kimse nerede öleceğini bilmez. '[24]

Hülasa, rahimlerde olan şeyleri, çocuğun orada kalacağı süreyi, onun vücudundan eksilen ve ona eklenen şeyleri sadece Allahu Teâlâ bilmektedir. Çocuğun düşük olup olmaması, kadının kan görmesi, hayızdan kesilmesi gibi bu sözün dışındaki görüşler bunun uzantıları ve tabi sonuçlan niteliğindedirler. Ayetten maksat, çocuğun anne karnında kalış süresinin ve onunla ilgili olan ziyade ve noksanlıkların zikredilmesidir. [25]

Hamilelik Süresi:

İbnül-Münzir şöyle der:

Alimler en uzun hamilelik süresi hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bir gruba göre en uzun 2 süresi yıldır. Bu görüş Hz. Aişe'den rivayet edilmiştir. Dahhak ile Herim b. Hayyan'dan rivayet edildiğine göre her ikisi de annelerinin karnında ikişer yıl kalmışlardır. Bu, Süfyan b. Sevri'nin sözüdür.

İkinci bir görüşe göre hamilelik süresi 3 yıl olabilir. Rivayet edildiğine göre, Leys b. Sa'd şöyle demiştir: "Abdullah b. Örner'in azadlı cariyesi 3 yıl hamile kaldı." Üçüncü bir görüşe göre en uzun hamilelik süresi 4 yıldır. Bu görüş ise İmam Şafii'ye aittir.

Ben de derim ki; bu konuda İmam Ahmed'den 2 rivayet vardır:

1- Dört yıldır,

2- İki yıldır.

İmam Malik'in bu konudaki görüşü hakkında, ihtilâf edilmiştir.

Talebelerine göre, en meşhur görüşü İmam Şafii'nin de söylediği 4 yıldır. İbni Macişün da bu görüşü ondan nakletmiştir. Fakat 5 yıl hamile kaldıktan sonra doğum yapan kadının kıssası kendisine ulaşınca, bu görüşünden vazgeçmiştir.

Dördüncü bir görüşe göre, hamilelik süresi 5 yıl olabilir.

Abbad b. el-Avvam'dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

"Bizim evdeki bir kadın 5 yıllık hamileyken, doğum yaptı. Çocuk doğduğunda saçları şuraya değiyordu. (Omuzuna işaret etti). Çocuğun yanından bir kuş geçince "kıştkışf'dedi.

İbn Aclan'dan rivayet edildiğine göre, karısı beş yıl hamile kalmıştır.

Beşinci bir görüşe göre kadın altı veya yedi yıl hamile kalabilir. O zaman çocuğu karnında ölü bir halde olur. Bu görüş de Zühri'ye aittir. Zühri der ki, "Said b. Malik'e yedi yıl hamile kalmış olan bir kadın getirilmişti. "Bir kısım alimler de şöyle demişlerdir. "Bu konuda içtihad yaparak bir vakit belirleyip sınırlama yapmak caiz değildir. Çünkü biz, Kur'an'ın açıklamasında en az hamilelik süresini bulduk. Bu da altı aydır. Bunu söyler ve buna uyarız. Fakat hamileliğin en son süresi hakkında Kur'anda belirlenmiş bir vakit görmedik"
Bu da Ebu Ubeyd'e ait bir görüştür. Ebu Ubeyd Hz. Aişe hadisini, "Ondan rivayet eden kadın meçhuldür" diyerek reddetmiştir.
İlim ehlinden sayılan bütün müslümanlar şu hususta icma etmişlerdir: Kadın evlendikten sonra 6 aydan daha az bir sürede bir çocuk dünyaya getirirse, bu çocuk kadının kocasına ait değildir. Eğer evlendikten sonra 6 aylıkken çocuğu doğurursa o zaman çocuk kocaya aittir. Bu ve benzer olağanüstü hadiseler de gösteriyor ki, tabiatçilerin varacakları en son nokta olan tabiatın, kahir ve kadir bir Rabbi vardır.
O Rabb, dilediği şekilde tasarrufta bulunur, istediği gibi ve çeşitli yaratır ki, varlığını, birliğini, kemal sıfatlarını ve yüce vasıflarını aklı selim kullarına göstersin.
Değilse, bu büyük farklılığı ve olağanüstü zıtlığı mücerret olarak tabiat nasıl gerçekleştirebilir? Şu insan nevinin aşağıdaki dört şekilde yaratılmasını tabiat nasıl becerebilir?

1- Hz. Adem (a.s.) gibi ne bir erkekten ne de bir dişiden,

2- Hz. Havva gibi dişiden değil, sadece erkekten.

3- Hz. Mesih gibi erkekten değil, sadece dişiden.

4- Geri kalan insanlar gibi, hem erkekten, hem dişiden...

Bu terkibi, takdiri, şekillendirmeyi şu azaları, onları birbirine bağlayan bağları, kuvvet ve kabiliyetleri, dışarı açılan menfezleri ve şu aşağılık meniden terkip edilen hayret verici olayları tabiat nasıl düzenleyebilir?
Şayet Allah'ın harikulede sanatı olmasaydı pis kabul edilen menideki şu olağanüstü haller görülmeyecekti:
"Ey insan, kerim olan Rabbine karşı seni aldatan nedir? O ki seni yarattı, düzene koydu ve ahenkli bir biçim verdi. Dilediği herhangi bir surette seni terkip etti." [26]
"*Ne yeryüzünde, ne de gökyüzünde hiç 'bir şey Allah'a gizli kalmaz. Sizi rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O'dur.*" [27] O'ndan başka ilah yoktur, güçlüdür hikmetlidir. Allahu Teâlâ; kendi haline, yoktan var edişine, sağlam sa-

natına, hayretengiz yaratışına, gücünün alâmetlerine ve ondaki hikmet nişanelerine bütün kulları şahid tutmak suretiyle en açık bir şekilde kendi zatına delalet etmiştir.

Şanı yüce olan Rabbimiz insanı, yaratılışının başlangıç ve tamamlanışına bakmaya çağırmış ve şöyle buyurmuştur:

"*Öyleyse insan neden yaratıldığına bir baksın. Atılan bir sudan yaratıldı. Bel kemiği ile kaburga kemikleri arasından çıkan.* " [28]

"*Ey insanlar, eğer dirilişten şüphe ediyor iseniz (bilin ki) biz sizi topraktan, sonra nutfe (sperma) dan, sonra alaka (embriyo) dan, sonra yaratılışı belli belirsiz bir çiğnem et parçasından yarattık ki, size (kudretimizi) açıkça gösterelim. Dilediğimizi belirli bir süreye kadar rahimlerde tutuyoruz. Sonra sizi bir bebek olarak çıkarıyoruz. Sonra da güçlü çağınıza erişmeniz için sizi büyütüyoruz. Sizden kimileri öldürülüyor ve sizden kimileri de, ömrün en kötü çağına itiliyor ki, bildikten sonra bir şey bilmez hale gelsin*." [29]

"*Yakinen inanacaklar için yeryüzünde nice ayetler var. Kendi canlarınız da da öyle. Artık görmez misiniz*?" [30]

Düşünüp akledecek kimseler için Kur'an'da bu tür ayetler pek çoktur. Bu, senin tarafından, senin aleyhinde bir şahittir. Tabiat ve bir takım sınırlı güçler nerede, bu yaratma, muhkem kılma, yoktan var etme, şu kemiklerin uzuv uzuv ayrılması, şekil, miktar, fayda ve sıfatlarının farklılığına rağmen birbirlerine bağlanması nerede?

Nutfedeki şu damarları, eti ve sinirleri yaratan kimdir?

Şu kapı ve menfezleri, onun için açan, kulağını ve gözünü var eden kimdir?

Konuşacağı dili, göreceği gözleri, işiteceği kulakları ve de dudakları onun için terkip eden kimdir?

O nutfedeki göğsü ve içine bakmış olsan harikulade şeyler göreceğin faydalı organları yoktan var eden kimdir?

Yiyecek ve içeceklerin toplandığı, yolların ve kanalların nüfuz ettiği vücudun her parçasını sulayan havuzu ve dolabı orada kim yarattı? Her parça kendine mahsus kanaldan içer, asla ondan şaşmaz.

"*Her bölük kendi içecekleri yeri bilmiştir*" [31] Ayrıca fayda ve menfaatlerin kendisiyle tamamlandığı bu kuvvetleri ondan çekip alan kimdir?

Nutfeye en ince bilgileri ve şahane sanat kabiliyetini veren, bilmediklerini ona öğreten, isyankârlığını ve takvasını ilham eden; canlı, konuşan, duyan, gören, bilen, söz söyleyen, emreden, yasaklayan, semanın kuşlarına, denizin balıklarına ve çöllerin vahşi hayvanlarına onu musallat eden, kendi dışındaki yaratıkların

bilmediklerini bilen bir şahıs haline gelinceye dek onu yaratılış merhalelerinde, aşamadan aşamaya, tabakadan tabakaya nakleden kimdir?
"Kahrolası insan, ne kadar da nankördür!
Allah onu hangi şeyden yarattı?
Nutfeden. Onu yarattı, ona biçim verdi.
Sonra ona yolu kolaylaştırdı.
Sonra onu öldürdü, kabre koydu. [32]
Sonra dilediği zaman onu yeniden diriltir." [33]

İnsana İşitme ve Görme Nimetlerinin Verilme Vakti:

İnsanın yaratılışı hususunda söz söyleyen bir taife, işitme ve görme yeteneklerinin, doğup anne karnından çıkmasından sonra insana verildiğini iddia etmiş ve şu ayeti delil getirmişlerdir:
"*Siz hiç bir şey bilmezken Allah sizi annelerinizin karnından çıkardı ve şükredesiniz diye sizin için işitme, gözler ve gönüller yarattı*." [34]
Ayrıca insanın anne karnında hiç bir şey görmediğini ve hiç bir ses işitmediğini, dolayısıyla burada ona kulak ve gözün verilmesinin bir anlamı olmadığını delil olarak ileri sürdüler. Oysa bu söyledikleri doğru değildir.
Ayette onlar için bir delil de yoktur. Çünkü buradaki vav tertip ifade etmez. Hatta ayet, onların aleyhinde bir delildir. Zira annesinin karnındayken insanın kalbi yaratılmıştır. [35] Huzeyfe b. Useyd hadisi yukarıda geçmişti. Doğrusu şudur: Nutfenin üzerinden 42 gece geçince, Allah ona bir melek gönderir. Sonra onu şekillendirir, onun işitmesini, görmesini, derisini ve etini yaratır. İşitmeden maksat kulak, görmekten maksat gözdür. Zira işitme ve görme kabiliyetleri bu organlara tevdi edilmiştir.
Bilfiil görmeye gelince bu, onu engelleyen zarın ortadan kalkmasına bağlıdır. Çocuğun anne karnından çıkmasıya bu zar ortadan kalkınca, yapılması gereken yapılır ve çocuk bilfiil görmeye başlar. Allahu alem. [36]

6 Aylık Ceninin Hareket Edip Yer Değiştirmesinden Sonraki Halleri:

Cenin bu vakitte, perdesini ve üzerindeki zan yırtmaya ve bulunduğu yerden rahmin ağzına doğru hareket etmeye başlar. Eğer cenin güçlü, onu örten zarları ve göbek şeridi daha zayıf ise doğum olayı gerçekleşir. Şayet cenin zayıf, zarı ve

göbek şeridi daha güçlü ise, ya onların bir kısmını yırtar ve doğmaz, böylece 8. ayın tamamlanmasına kadar 40 gün boyunca hasta olarak kalır -bu 40 gün zarfında doğarsa ölür, büyümesi ve yaşaması mümkün değildir- ya da telafisi mümkün olmayacak derecede bütün zarları yırtar ve doğmadığı takdirde ölür. Bu durumda şayet düşük olmaz ise annesini de öldürür. Eğer telâfisi mümkün olacak derecede zarları yırtılmış ise orada kalır, fakat ölmez. Hareket ederek yöneldiği rahim ağzındaki yerinde durur. Hareket etmesinden sonra, şayet doğmazsa bu 40 gün zarfında hastalıklarla karşı karşıya gelir. Çünkü büyüyüp geliştiği yerden ayrılmış, yer değişikliğinden dolayı göbek şeridi sökülmüş ve ayrıca annesi de rahmine bağlı olan göbek şeridinin sökülüp zarların uzanması sebebiyle bu esnada hastalığa maruz kalmışdir. Zira ceninin bağları söküldüğü zaman annesine yük olur. [37]

Çocuğun Anne-Babasına veya İkisine Birden Benzemesinin, Erkek veya Dişi Olmasının Sebebi ve Hamilelik Esnasında Erkek veya Dişi Olduğunu Gösteren Bir Alamet Var mıdır?

Yukarıda geçtiği gibi Allahu teâlâ şöyle buyurmuştur:
"*Sizi rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O'dur*" [38] Enes b. Malik şöyle rivayet etmiştir:
Ümmü Süleym, Hz. Peygambere, uykusu esnasında erkeğin gördüğünü gören kadının ne yapması gerektiğini sordu. Peygamber:
"Kadın bunu gördüğü vakit yıkansın "buyurdu.
Ümmü Süleym utanarak "(kadında) böyle bir şey olur mu?" diye sorunca Hz. peygamber:
"*Evet, olur. Yoksa benzerlik nereden oluyor? Erkeğin suyu koyu ve beyazdır. Kadının suyu ise ince ve sarıdır. Bunlardan hangisi üstün veya önce gelirse benzerlik ondan olur*." Buyurdu. [39]
Hz. Aişe rivayet ediyor:
"Bir hanım Resûlullaha "Kadın ihtilâm olur da suyu görürse yıkanır mı? diye sordu. Rasulullah:
"Evet" cevabını verdi. Hz. Aişe kadına "Allah hayrını versin "deyince Peygamber "*Bırak onu. Benzerlik bunda başka bir sebepten mi olur? Kadının suyu erkeğin suyuna üstün gelince çocuk dayılarına benzer, erkeğin suyu kadınınkine galip gelirse çocuk amcalarına benzer*" buyurdu. [40]
Hz. Sevban şöyle rivayet ediyor:

"Rasûlullahın yanında ayakta duruyordum. Derken Yahudi hahamlarından biri gelerek "Esselamu aleyke ya Muhammed!" dedi. Bunun üzerine ben onu öyle ittim ki, az daha devriliyordu. "Beni niçin itiyorsun?" diye sorunca:
"Ya Rasûlâllah desene!" dedim. Yahudi:
"Biz onu ancak ailesinin koyduğu ismiyle çağırırız" dedi. Peygamber:
"*Hakikaten benim adım ailemin bana isim olarak verdiği Muhammed'dir*" buyurdu. Müteakiben Yahudi Sana bazı şeyler sormaya geldim" dedi. Rasûlullah "*Söylediğim zaman sana fayda verecek bir şey mi*?" diye sordu. Yahudi:
"İki kulağımla dinliyorum" cevabını verdi. Peygamber yanındaki bir sopa ile yere bir takım çizgiler çizerek *"Sor*" dedi. Bunun üzerine Yahudi:
"Arz başka bir arzla ve semavatlar başka semavatlarla değiştirildiği zaman insanlar nerede olacak?" diye sordu. Peygamber:
"*Köprünün yanında, karanlık içinde olacaklar*" cevabını verdi. Yahudi:
"Peki kıyamet gününde insanlardan (köprüyü) ilk geçen kim olacak?" diye sordu. Peygamber:
"Fakir muhacirler" buyurdu. Yahudi:
"Cennete girerken onların hediyesi ne olacak?" dedi. Peygamber:
"*Balık ciğerinin ziyadesi*" buyurdu. Yahudi:
"Onun arkasından yiyecekleri ne olacak " diye sordu. Peygamber:
"*Onlara cennetin etrafında otlayan cennet öküzü kesilecek*" buyurdu. Yahudi:
"Onun üstüne ne içecekler? dedi. Peygamber:
"*Orada Selsebil adı verilen bir kaynaktan*" buyurdu. Yahudi:
"Doğru söyledin" dedi ve ekledi:
"Hem ben sana yeryüzünde yaşayanlardan bir Peygamberden yahut bir veya iki kişiden başka hiç kimsenin bilemeyeceği bir şeyi sormaya geldim." dedi. Peygamber:
"*Acaba söylersem sana bir faydası olur mu*? diye sordu. Yahudi:
"İki kulağımla dinlerim" dedi ve ilave etti:
"Sana çocuğun nasıl meydana geldiğini sormaya geldim" dedi. Rasûllulah:
"*Erkeğin menisi beyaz, kadının menisi sarıdır. Bunlar bir araya gelir de erkeğin menisi kadının menisine galebe çalarsa, Allah'ın izni ile erkek çocuk doğururlar. Kadının menisi erkeğin menisine galebe çaldığı zaman da Allah'ın izni ile kız doğururlar*" buyurdu. Yahudi:
"Vallahi doğru söyledin, sen gerçekten bir peygambersin" dedi. Sonra çekilip gitti, müteakiben Rasûlullah (a.s.):
"*Hakikaten bu adam bana soracağını sordu. Ama ben onun sorduklarından bir şey bilmiyordum. Ta ki Allah onları bana bildirdi.*",buyurdu.[41]

Kasım b. Abdurrahman babasından, o da Abdullah b. Mesud'dan rivayet ediyor. İbn Mesud şöyle demiştir:
"Rasûlullah ashabıyla konuşurken yanına bir Yahudi geldi. Derken Kureyş'den bir adam "Ey Yahudi! Şu adam kendisinin Peygamber olduğunu iddia ediyor" dedi. Bunun üzerine Yahudi "Ona ancak bir Peygamberin bileceği bir şey soracağım" diyerek geldi, oturdu ve "Ey Muhammed! İnsan neden yaratılır?" diye sordu. Peygamber "*Ey Yahudi! Hem erkeğin nutfesinden hem de kadının nutfesinden, her ikisinden yaratılır. Erkeğin nutfesi koyu bir nutfedir, kemik ve sinir ondan yaratılır. Kadının nutfesine gelince cıvık bir nutfedir ve et ile kan da ondan yaratılır"* dedi.

Müteakiben Yahudi kalkü ve "Senden öncekiler de böyle diyorlardı." dedi." [42]
Bu hadisler şu meseleleri ihtiva etmektedir:

1- Mesele: Ceninin sadece erkeğin suyundan yaratıldığını iddia eden tabiatcilerin tam tersine, hem erkeğin ve hem de kadının menilerinden yaratılmaktadır. Nitekim Allahu teâlâ şöyle buyurmuştur.
"*Bir baksın hele insan, neden yaratıldı? . Atılan bir sudan yaratıldı. Bel kemiği ile kaburgalar arasında çıkan*" [43]
Zeccac der ki: Ehli lügatin ifadesine göre ayette geçen kelimesinin müfredi olan göğüste gerdanlığın takıldığı yer demektir.
Ebu Ubeyde şöyle der:
Süs eşyasının göğüste asıldığı yerdir. Bütün lügat ulemasının görüşü de budur.
Ata ise şöyle demiştir:
"İbni Abbas'tan rivayete göre ayetten murat erkeğin bel kemiği ile kadının kaburga kemilderidir. Kadının gerdanlık astığı yerdir."
Kelbi, Mukatil, Süfyan es-Sevri ve tefsir ulemasının çoğunluğu bu görüştedir. Bu, yukarıda geçen hadislere de uygundur. Bu yüzden Allah, yoktan var etme kanununu canlılar, bitkiler ve sair yaratıklarda olduğu gibi iki asıl arasında da icra etmiştir. Bitkilerin; su, toprak ve havadan oluşmaları gibi canlılar da erkek ve dişiden meydana gelmektedirler. Allah'u Teâlâ bu sebeple *"O gökleri ve yeri yoktan var edendir. Onun nasıl bir çocuğu olabilir, halbuki bir hanımı da olmamıştır."* [44] buyurmuştur. Çünkü çocuk, ancak erkek ile karısı arasında meydana gelir.
Adem babamız, Havva annemiz ve Hz. Mesih'in yaratılışları bu gerçeğe ters düşmez. Zira Allah'u Teâla Adem'in toprağını, çamur haline gelinceye kadar, su ile karıştırdı. Sonra pişmiş çamur haline gelinceye kadar ona havayı ve güneşi gönderdi. Sonra ona ruh üfledi. Havva ise Adem'den çekilip çıkarılmıştır. Onun

parçalarından bir parça idi. Hz. Mesih ise Meryem'in suyundan ye meleğin nefesinden yaratılmıştır. Bu nefes onun babası mesabesindedir. [45]

Çocuğun Anne Babasına Benzemesi, Erkek Veya Kız Olması:

2- Mesele: Kadın ve erkeğe ait menilerden birinin öne geçmesi, çocuğun; menisi öne gelene benzemesine sebep olmakta, aynı şekilde ikisinden birinin galebe çalması, çocuğun, menisi galebe çalanın cinsinden olmasına sebep olmaktadır. Burada iki kavram karşımıza çıkmaktadır:
Öne geçme ve üstün gelme... Bu iki özellik bazan aynı tarafta, bazan da biri bir tarafta, diğeri bir tarafta olur. Eğer erkeğin menisi, kadının menisine hem üstün gelir, hem de öne geçerse çocuk erkek olur ve babasına benzer. Eğer kadının menisi, erkeğin menisine galebe çalar ve öne geçerse çocuk kız olur ve annesine benzer. Şayet biri öne geçer, diğeri de üstün gelirse çocuk, menisi öne geçene benzer ve menisi üstün gelenin cinsiyetinden olur.
Bu konuda iki işkal ortaya çıkmaktadır: [46]

1. İşkal:

Çocuğu erkek veya dişi olmasının sebebi tabiat değildir. Bu ancak yaratıcının dilemesine bağlıdır. Bu yüzden sahih hadiste şöyle buyurulmuştur:
"Sonra melek sorar:
"Ya Rabbi! Erkek mi olacak dişi mi? Rızkı ne olacak? Eceli ne olacak? Şaki mi olacak said mi? "Müteakiben Allah dilediği hükmü verir ve melek de yazar" [47]
Demek oluyor ki, çocuğun erkek ve dişi olması cehennemlik, cennetlik oluşu, rızkın ve ecelin belirlenmesinde olduğu gibi Hallakul-alim olan Allah'ın takdiririne bağlıdır. Sevban hadisine gelince, bunu yalnızca Müslim rivayet etmiştir. [48] Buhari'deki ibare ise şöyledir:
"Benzerliğe gelince, bunun sebebi ikisinden birinin menisinin üstün gelmesi veya öne geçmesidir." [49] Bu yüzden peygamber "*Hangisi galebe çalar ya da öne geçerse çocuk ona benzer*" buyurmuştur. [50]

2. İşkal

Çocuğun hangi babaya ait olduğunu bulma sanatıyla uğraşanlar (kâif) onun,

anneye benzemesine değil, annesiyle cima edene benzemesine itibar ederler. Bu yüzden Hz.Peygamber Iian[51] çocuğu hakkında şöyle buyurmuştur: "Ona bakın, eğer şu şu vasıfları varsa Şerik b. Es-Semha'ya, yani zina zanlısına aittir. Yok şu sıfatlan varsa Bilal b. Ümeyye'ye aittir."
Böylece Hz. Peygamber çocuğun annesine değil babasına benzemesine itibar etmiştir.

l. Cevap: Yukarıdaki bu iki işkale şöyle cevap verilebiliri
Allahu Teâlâ, rahme konulusundan en son safhasına kadar nutfeyle ilgili olarak cehennemlik veya cennetlik olmasını, rızkını, ecelini ve başına gelecek musibete varıncaya kadar takdir edeceği her şeyi takdir etmiştir. Çocuğun erkek veya kız olmasında bir takım sebeplerin varlığı inkâr edilemez. Nitekim benzerliğin de sebepleri vardır. Zira sebep, müsebbibi (Allah'ı) bu işi yapmaya zorlamaz. Bilakis Allah, dilediğinde sebebin gerektirdiği sonucu yaratır, dilediği zaman da o sebebin gereklilik özelliğini kaldırır.
Yine dilerse, o sebebin tam tersi olan bir sonucu yaratır. Kısaca, bazan sebebin gerektirdiği sonucu yaratır, bazan sebebin gerekliliğini kaldırır, bazan da sebebin zıddı olan sonucu yaratır. Öyleyse zorlayıcı olan unsur, yalnızca Allah'tır. Sebep ise tasarruf edilendir, tasarruf eden değil; hükmedilendir, hükmeden değil; idare edilendir, idare eden değil... O halde erkek veya dişiliğin bir sebebinin bulunması ile meleğin, Rabbine ceninde hangi cinsiyeti yaratacağını „ sorması arasında bir tezat yoktur. Bu yüzden Allahu Teâlâ erkek veya dişi olmanın O'nun dilek, ilim ve kudretine dayanan ve O'ndan kaynaklanan hususi bir bağışın neticeleri olduğunu haber vermiştir.
Şöyle sorulabilir:
Meleğin "Ya Rabbi! Erkek mi olacak dişi mi?" diye sorması "Rızkı ne olacak? Eceli ne olacak? diye sorması gibidir. Başka bir takım sebeplerle meydana gelmiş olsa bile bu, cima eden-kişiden kaynaklanan bir sebebe dayanmamaktadır.
Cevap: Evet, çocuğun erkek veya dişi olması, cima hadisesinden kaynaklanan zorlaycı bir sebebe dayanmaz. Olsa olsa, sebebin cüzlerinden bir cüzdür. Sebebin geriye kalan tamamı, karı-kocanın haricindeki şeylerden kaynaklan-maktadır. Bu konuda şunu söylemek yeterlidir: Eğer Allah, sebebin müsebbibe iktizasına izin vermez ise, gereken sonucu yaratmaz. Demek ki, erkek veya dişi olmanın, Allah'ın dileğine dayanması, sebebin varlığına engel değildir. Aynı şekilde bunların bir sebep ile meydana gelmeleri, Allah'ın dileğine dayanmalarına engel değildir. Çünkü sadece sebep ile yetinilmesi zorunluluğu yoktur.

Sevban hadisini Müslim'in tek başına rivayet etmesine gelince, evet, bu doğrudur. Hadis sahihtir, tan edilecek bir yönü de yoktur. Fakat bu hadiste erkeklik ve dişiliğin zikredilmesi konusunda kalp mutmain olamamaktadır. Acaba bu kelimeler doğru mu hıfzedildi, yoksa hatalı mı? Çünkü sıhhatinde ittifak edilen diğer hadislerde geçtiği üzere "(Meninin galebe çalması veya öne geçmesi ancak çocuğun anne babasına) benzemesi ile ilgili bir husustur." Gördüğün gibi, bu konu üzerinde düşünmek gerekiyor. [52]

Kaifin [53] Anneye Değil de Babanın Benzerliğine İtibar Etmesinin Sebebi:

2. Cevap
Kaif, çocuğun annesine değil de babasına benzeyişine itibar eder. Çünkü çocuğun o anneden olduğu kesin olarak bilinen bir gerçektir. Çocuk annesine ister benzesin, ister benzemesin bu konuda benzerliğe itibar edilmez. Zaten sadece babalık davasında Kaif'e ihtiyaç duyulur.
Bu yüzden Sahabe-i Kiram ile ekseri hadis alimlerine göre, çocuk iki anneden hangisine aittir diye değil, iki babadan hangisine aittir diye araştırılır. İki baba adayı çocuğa sahiplendiği zaman, çocuk Kaif e gösterilir ve kesin bir cima olayı bilinmiyorsa, kime benziyorsa onun nesebine katılır. Eğer bir cima olayı biliniyorsa, çocuğun başkasına benzemesine artık itibar edilmez.
Benzerlik, kendisinden daha kuvvetli olan cima ve kesin hüccet bulunmadığı zaman, delil olur. Evet, sizin dediğiniz gibi, babalara benzemesine itibar edilir. Ama aynı şekilde iki kadın bu çocuğa sahiplense çocuk kaife gösterilir ve hangisine daha çok benziyorsa onun çocuğu sayılır. Öyleyse hem babalarda, hem da annelerde benzerlikle amel etmiş olduk.
İmanı Ahmed b. Hanbel (annelik iddiasında bulunan) iki kadın hakkında da Kâif e itibar edileceğini ifade etmiştir. Bir Yahudi kadın, müslüman bir kadının çocuğuna sahiplendiği zaman da kaife itibar edilir mi?" diye kendisine sorulunca "Bunu hoş görmem" cevabını verdi. Safilere ait iki rivayetin en sahihi de budur, ikinci rivayette ise şöyle demişlerdir:
"*Annelik iddiasında bulunan iki kadın arasında kaife itibar edilmez. Çünkü anneyi yakinen bilmek mümkündür. Baba ise böyle değildir*." Fakat kadınlar hakkında da kâife itibar etme görüşü sahihtir. Zira çocuk, bazen anneye, bazen de babaya çeker. Yukarıda zikrettiğimiz Aişe, Ümmi Seleme, Abdullah b. Selâm, Enes b. Malik ve Sevban hadisleri buna delildir. Annenin yakinen bilinmesi mümkün olmadığı zaman kâife itibar edilmesine bir engel yoktur. Nitekim kesin

bilinen bir cima hadisesi olmadığı zaman, iki erkek arasında benzerliğe itibar ediyoruz.
Süleyman b. Harb. Hammad'dan o da Hişam b. Hassan'dan o da Muhammed b. Sirin'den şu sözü nakleder:
Velid, bizi İbni Sirin'in dokuz çocuğu olarak hacca götürmüştü. Sonra Medine'ye uğradık. Zeyd b. Sabit'in yanına girdiğimiz vakit ona "Şunlar İbni Sirin'in çocukları " denildi. Bunun üzerine Zeyd "Şu ikisi bir anneye, şu ikisi bir anneye şu ikisi de bir anneye ait" dedi ve isabet etti."
Hipokrat "Ceninler" adlı kitabında şöyle diyor:
"Erkeğinmenisi kadının menisinden daha fazla olunca, çocuk babasına çeker. Kadının menisi erkeğin menisinden fazla olunca, çocuk annesine çeker."
"Meni bedenin tüm organlarından süzülüp gelir. Sıhhatli kişinin menisi sıhhatli, hasta kişinin menisi de sağlıksız olur."
"Kel olanlar kel, ela gözlüler ela, gözü şaşılar da şaşı çocuklar doğurur."
"Ete gelince, ona et eklenerek gelişir ve büyür. Sonra orada mafsallar yaratılır. Ceninin her bir bölümü çıkmış olduğu organa benzer (O organı meydana getirir). Kör, benekli, vücudunda bir iz veya başka bir alamet bulunan kimseler, genellikle böyle kimselerden doğmuşlardır. Dede veya dayılarına benzeyen çocuklar çoktur. Erkek çocuklar genellikle babalarına, kızlar ise annelerine benzerler." [54]

Çocuğun Çirkin veya Güzel Olmasının Bazı Sebepleri:

Çocuğun çirkin veya güzel olmasının bir takım harici sebepleri de vardır. Bunlardan biri de anne babanın aklından geçen düşüncelerdir. Özellikle kadın cinsi münasebet esnasında ve ondan sonra ceninin yaratılmasına kadarki zamanda müşahede edip gördüğü, hatırladığı ve arzuladığı kişileri düşünürse çocuk o kişilere benzeyebilir. Zira kadın, o kişiyi sevip arzu etmektedir. Bu arzu ve düşünce ona karşı devam ederse cenin o kimseye benzer. Zira tabiat, nekledicilik özelliğine sahiptir. Tabiatın bu kabiliyet ve özelliği herkesçe bilinmektedir.
Kahire'deki Tabiplerin Reisi bana şu olayı anlatmıştı:
"Bir yeğenimi yanıma oturttum, gözü rahatsız olanlara sürme çekiyordu. Kısa bir zaman sonra gözünde ağrı başladı. Sonra iyileşti ve tekrar sürme çekmeye başladı. Fakat gözü yine hastalandı. Artık anladım ki, gözü hasta olan insanların gözlerine baktığı için hastalamyormuş. Çünkü tabiat nakledicilik özelliğine sahiptir."

Tabipler der ki:
"Hamile kadının ayva ve elma yemeye devam etmesi çocuğun yüzünü güzelleştirir ve rengini durulaştırır."
Tabipler, hamile kadının çirkin resimlere, soluk renklere bakmasını, dar ve sıkıcı evlerde oturmasını sakıncalı görürler. Zira bütün bunlar cenini etkilerler. [55]

Hamileliği Gerektiren Şeyler:

"Ceninler" adlı kitabında Hipokrat şöyle der:
Cinsi münasebet esnasında erkeğin menisi rahmin içine ulaşır, dışarı dökülmez ve rahmin ağzında kalır, sonra da rahmin ağzı kapanırsa kadın hamile kalır. Rahmin ağzı kapanıp içerisinde iki meni karıştığı zaman, hamilelik tamamlanmış olur. Erkek ile kadın aynı anda boşalır, iki meni birbirine karışarak rahimde kalır ve rahim kapanırsa kadın yine hamile kalır. Kadının hamile kalması için üç yerde tedbir almak gerekir:

1- Cinsi münasebetten önce: Nutfeyi kabul etmesi için rahmin hazırlanması.

2- Cinsi münasebet esnasında: Nutfenin, rahmin içindeki yerine ulaştırılması ve boşalmanın aynı anda gerçekleşmesi.

3- Cinsi münasebetten sonra: Nutfenin rahimde kalıp rahmin onu tutması ve dışarı çıkıp bozulmaktan koruması.

Ben de derim ki; Mezkur sebepler, hamileliği mutlaka gerektirmez. Aksine onu gerektiren asıl şey, daha önce de açıkladığımız gibi, ancak Allah'ın dilemesidir. Allahu a'lem. [56]

Çocuğun Çıkış Şekli:

Yaratan, yoktan var eden ve suret veren Allah, cenini oluşturup ona şekil verince yukarıya kadar başı ve alt kısma kadar ayaklarını yaratır. Allah onun çıkmasına izin verdiği vakit baş aşağı döner ve başı, vücudunun diğer uzuvlarından önce çıkar. Tabipler ve anotomi uzmanları bu hususta ittifak etmişlerdir. Bu, cenine ve annesine yapılan ilahi bir yardımdır. Zira ilk olarak başı çıkınca geriye kalan vücudu hiç bir eğrilmeye ihtiyaç duymadan kolayca çıkar. Çünkü ilk olarak ceninin ayakları çıkacak olsaydı, ellerinin rahme takılmayacağından emin olunamazdı. Eğer bir tek ayağı ilk olarak çıkacak olsaydı, diğer ayağının ona yetişmesi esnasında rahme takılmayacağından emin olunamazdı. Şayet önce iki eli çıkmış olsaydı, bu sefer de başının rahme takılmayacağından emin

olunamazdı. Çünkü bu durumda baş arka tarafa bükülür. Ya da göbek şeridi boynuna veya omuzuna dolanır. Cenin aşağı doğru inerek, göbek şeridinin upuzun durduğu bir yere gelince, burada göbek şeridi onun boyun ve omuzlarına dolanır ve sonuçta ya göbek seri çekilerek anne son derece acı hisseder ya da cenin ölür veya çıkması çok zor olur, hasta ve şişkin olarak doğar. Demek ki hakimlerin hakimi olan Allah'ın hikmeti, çocuğun anne karnında baş aşağı dönerek, ilk olarak başının çıkmasını ve vücudun geri kalan kısmının onu takip etmesini gerektirmiştir. [57]

Çocuğun 8 Aylıkken Doğunca Ölü doğmasının 7, 9 veya 10 Aylıkken Doğunca Yaşamasının Sebebi:

Cenin 7 ayını doldurunca baş aşağı dönüp çıkması için kendisinde tabi ve güçlü bir hareket meydana gelir. Cenin şayet kendisini kuşatan ve rahme bağlı olan zarları delebilecek kadar yaratılışça ve soya çekim yönünden tabi bir güce sahip bulunursa, bu hareket ve yer değişikliği, kendisini incitmeksizin sağlam, güçlü ve sağlıklı olarak 7. ayda doğar.
Şayet bunları yapabilecek gücü yoksa; ya yer değiştirme hareketinden kaynaklanan zarar ve acıdan dolayı takatsiz düşer ve ölü olarak doğar ya da annesinin karnında kalır, hastalanır ve iyileşip önceki dinçliğini ve gücünü kazanıncaya kadar takriben 40 gün bu halde bekler. Eğer 8. ayda doğarsa, acıdan kurtulamamış ve hasta bir halde doğar. Takatsiz düşer, iyileşemez ve gelişme gösteremez. Şayet bu 40 günü geçirip 9. aya varıncaya kadar rahimde kalır da güçlenir, iyileşir ve eski canlılığını tekrar kazanarak hastalıktan tamamen kurtulursa, sağlıklı olarak doğmaya elverişli bir hale gelir. Sağlıklı olmaya en uygun olan ceninler, rahimdeki bu hareketten sonra en uzun süre kalanlardır. Bunlar da 10. ayda doğan çocuklardır. 9-10. aylar arasında doğanlara gelince, onların durumu ilk hareketten sonra geçirdikleri süreye göre değişir.
Bazı tabipler şöyle demişlerdir:" 8. ayda doğan çocuğun yaşamayışının sebebi, iki çeşit zararın peş peşe vuku bulmasıdır:

1- Doğum için 7. ayda rahim içinde hareket edip yer değiştirmesi,

2- Ani bir değişiklikle rahimdeki yerinden, dünya atmosferine geçmesi. Gerçi bu değişiklik bütün çocuklarda vaki olur. Fakat 7. ayda doğan çocuk, ilk hareketten kaynaklanan zarardan ve rahim içerisindeyken kendisine arız olabilecek hastalığa yakalanmadan önce doğar ve kurtulur. 9. ve 10 ayda doğanlara gelince, bu hastalıklardan kurtulup iyileşinceye kadar rahimde kalmaktadırlar. Böylece

peş peşe iki zarar ile karşılaşmazlar. 8. ayda doğan çocuk ise ardarda iki zarar ile karşılaşır ve yaşaması mümkün olmaz. Bu hastalık 8. ayda doğan bütün çocuklara arız olur. Bu tür hamile kadınların 8. ayda en kötü durumda, bundan önceki ve sonraki aylardan daha ağır bir halde olduğunu müşahede etmen, bütün bunların doğru olduğunu göstermektedir. Çünkü annelerin durumları ceninlerin durumlarına bağlıdır." [58]

Çocuğun Ağlaması ve Vücudunun Bir Yerine İşaret Etmesinin Manası:

Çocuğun doğum esnasında ağlaması onun sıhhatli ve güçlü olduğuna delâlet eder. Çocuk elini veya parmağını bir uzvu üzerine koyduğu zaman, bu hareket o uzvun ağrıdığını gösterir. Bütün canlılar ağrıyan yerlerine eli, ağzı, başı ve kuyruğu ile tabii olarak işaret ederler. Bebek konuşamadığı için sair hayvanlar gibi parmağı veya eliyle ağrıyan yerine işaret eder. [59]

Çocuklar Anne Karnında İken Doğumlarından Sonraki Hallerinden Daha Güçlü ve Arız Olacak Hastalıklara Karşı Daha Dirençli Olurlar

Bu yüzden doğumlarından sonra onlara çok daha dikkat edip titiz davranmak gerekir. Zira ağacın dal ve budakları, ağaca bitişik-ve bağlı olduğu müddetçe, fırtınalı rüzgârlar bile onu sarsıp yerinden sökemez. Fakat ondan ayrılıp başka bir yere ekildiği zaman, esen en hafif bir rüzgâr bile onu yerinden söker atar.
İşte, cenin de anne rahminde kaldığı müddetçe böyledir. Kuvvetli olur ve dikkatsizlikten kaynaklanıp kendisine anz olan hastalıklarla eziyetlere karşı dirençlidir. Oysa rahimden ayrılıp doğmasından sonra, bunların en azına bile dayanamaz. Aynı şekilde ağacın üzerindeki meyve de koparılmadan önce daha güçlü ve sağlam olur.
Alışılmış bir şeyden ayrılmak, özellikle bu ayrılış aniden meydana gelirse, yer değiştiren kimseye ağır gelir. Cenin, rahimden ayrılırken alıştığı bir ortamdan, ansızın yabancı bir ortama geçmektedir. Böyle bir geçişin şiddeti, aşamalı bir geçişin şiddetinden çok daha fazladır. Bu yüzden Hipokrat şöyle der: "Çok az bir çalışmayla anlaşılır ki, yetersiz olsa bile çocuğun devamlı aynı tarz üzere beslenmesindeki tehlike, ona aniden daha iyi yiyeceklerin verilmesinin doğuracağı tahlikelerden daha az ve beden sağlığı açısından daha emniyetlidir.
Hülasa, cenin alışmış olduğu gıda ve tenefüs ortamından ani bir şekilde aynlmaktadır." Bu geçiş dünyada karşılaştığı ilk zorluktur. Daha sonra zorluklar

peşpeşe gelir ve en son olarak zorlukların en zoru olan " Büyük zorluk" veya rahatlıkların en rahatı olan "Büyük rahatlık" ile karşı karşıya gelir. Bu yüzden ilk zorluğun başlaması esnasında, şeytanın da kuyruk sokumuna vurup dürtlüklemesiyle çocuk ağlamaya başlar. [60]

Çocuğun Rahimdeki Hayatı ile Dünyadaki Hayatı Arasında Hissettiği Farklılıklar:

Cenin, rahimde iken kendisine uygun gıdaları alıyor ve yine kendisine yetecek miktarda annesinin kanından tabi bir şekilde besleniyordu. Doğduktan sonra da yine kendi yapısına uygun olan sütü emmeye başlar. Ne var ki, bunu kendi irade ve isteği ile yaptığından, ihtiyacından fazlasını almaya başlar. Üstelik süt sıhhatli olduğu gibi, kirli ve bozuk da olabilmektedir. Böylece, kusmaya ve vücudun dört unsuru olan safra, balgam, sevda ve kanı almaya başlar. Annesinin karnında iken hiç görmediği acı, sızı ve belalarla karşılaşır. Çünkü rahimde iken kendisine eziyetin ulaşmasını engelleyen perde ve zarlar bulunuyordu. Doğduğu zaman hiç alışkın olmadığı başka perde ve zarlar kendisine hazırlanır. Çoğu zaman sıcak, soğuk ve dünya atmosferiyle başbaşa kalır. Oysa ki annesinin karnında iken bütün ihtiyaçlarını göbek şeridiyle almaktaydı. Kendisi için en sıhhatli ve uygun olanı da buydu. Zira, annesinin kalbi ve atar damarları sıhhatli bir şekilde çalışmak suretiyle onu beslemekteydi. Aniden dünya atmosferine çıkan çocuk, tıpkı hamamdaki sıcak ve elverişli bir ortamdan, birdenbire çıplak bir halde fırtınalı ve eziyet verici bir havaya çıkan adama benzemektedir.
Kısacası, çocuk alıştığı bir ortamdan birdenbire daha şiddetli ve daha çetin bir ortama geçmektedir. Bu da yaratıcı ve alim olan Allah'ın hikmetinin bir parçasıdır Allah, böylece alıştığı şeylerden daha faziletli, faydalı ve uygun duruma geçebilmesi için kulunu alıştırmaktadır. Nitekim:

"Andolsun, tabakadan tabakaya bineceksiniz" [61] ayetiyle bu gerçeğe işaret etmiştir. "*Tabakadan tabakaya*", bir halden başka bir hale geçeceksiniz anlamına gelmektedir. İnsanın ilk tabakası nutfe oluşudur. Sonra alaka, sonra mudğa, sonra cenin ve derken çocuk olur. Ardından süt emer, sütten kesilir. Ayrıca sağlıklı olur, hasta olur, zengin olur, fakir olur. Afiyet içerisinde yaşar, belalara müptela olur. Velhasıl ölünceye kadar çeşitli insani aşamalardan geçer, sonra diriltilir, sonra Allah'ın huzuruna getirilir ve en sonunda cennete veya cehenneme gider. Ayetin manası "Halden hale, menzilden menzile, durumdan duruma, binip geçeceksiniz" demektir.

Said b. Cübeyr ile İbn Zeyd şöyle derler:
"Dünyadan sonra ahirete intikal edeceksiniz. Fakirlikten sonra zengin, zenginlikten sonra da fakir olacaksınız."
Ata der ki "Şiddetten şiddete geçeceksiniz. Tabak ve tabaka, hal ve durum manasına gelir. Bu yüzden "Filan, çeşitli tabakalar (durumlar) üzere oldu" denir." Amr b. el-As hayatını anlatırken "Üç tabaka (hal) üzere oldum" demiştir.
İbnul-Arabi der ki:
"Tabak, değişirken meydana gelen hal demektir."
Nutfe oluşundan doğum anına kadar ceninin anne karnındaki bazı tabakalarından bahsetmiştik. Şimdi de doğumundan itibaren en son varacağı vakte kadar aşıp geçeceği tabakaları zikredelim:
Rahimdeki cenin, kuvvetlice yerine bağlanması açısından ağaç üzerindeki meyveye benzer. Meyve en son aşamasına gelince ağırlığı, olgunluğu ve kendisini tutan damarların kesilmesi sebebiyle bir müddet sonra ağaçtan ayrılır. İşte bu şekilde ceninin de zarları yırtılır ve kendisini rahim ile döl yatağı arasında tutan damarlardan ayrılır ve kaygan nemler üzerinde akıp gider. Çocuğun kayganlığı, ağırlığı, zarların yırtılması ve damarların ayrılması, onun çıkmasına yardım eder. Sonra rahim iyice açılıp genişler. Hatta annenin bazı mafsaları da açılıp genleşir. Daha sonra kısa bir zamanda eski haline döner. Mütehassıs tabip ve anatomi uzmanları bunu itiraf ederek şöyle derler:
"Bu, ancak ilahi bir yardım ve keyfiyetini anlamakta akılların acze düştüğü bir tedbir sayesinde gerçekleşmektedir. "Yaratanların en güzeli Allah, ne yücedir".
Cenin anne karnından ayrıldığı vakit, tabii bir sebeple ağlamaya başlar. Tabii sebep, alışkanlığından ve bulunduğu yerden ayrılmasıdır. Bir de harici bir sebeple ağlar ki, bu da şeytanın onu kuyruk sokumundan dürtüklemesidir. Annesinin karnından ayrıldıktan sonra çocuk elini ağzına götürür. Üzerinden 40 gün geçince rahimde iken geçirdiği aşamalara benzer durumlarla karşılaşır. 40 günlük olduğu zaman gülmeye başlar. Bu, kendini ilk idrak edişidir. 2 aylık olunca rüyalar görmeye başlar. Daha sonra temyiz yaşına kadar, aşama aşama idrak ve temyiz kabiliyetleri gelişir. Çocuğun belli bir temyiz yaşı yoktur. İnsanlardan kimi 5 yaşında mümeyyiz hale gelir. Nitekim Mahmud b. Rebi "Ben, beş yaşındayken Peygamberin su kuyusundaki kovadan yüzüme su serptiğini hatırlıyorum" demiştir. [62]
Bu yüzden çocuğun kulaklarının sağlıklı olduğunun anlaşılması için maksimum 5 yaş sınır kabul edilmiştir.
Kimi insanlar da daha küçük yaşta, mümeyyiz olur ve 5 yaşından küçükken başından geçen şeyleri hatırlar. İyas b. Muaviye'nin şu sözünü daha önce de

zikretmiştik:
"Annemin beni doğurduğu günü hatırlıyorum. Karanlıktan bir ışığa çıktım. Sonra tekrar karanlığa geçtim." Bu konu annesine sorulunca şöyle dedi:
"Doğru söylemiş. Rahimden dışarıya çıkınca yanımda onu örtecek hiç bir şey yoktu, ben de üzerine leğeni kapattım." Bu çok hayret verici ve nadir görülen bir olaydır. Çocuk yedi yaşına girince temyiz yaşına ulaşır ve namaz kılması emredilir. Nitekim Amr b. Şuayb babasından, o da dedesinden, Rasûlullahın şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Çocuğunuza yedi yaşındayken namaz kılmasını emrediniz. On yaşında kılmazsa onu dövünüz ve yataklarını aralarında ayırınız." [63]
Peygamber (a.s.) sütten kesilmiş bir kız çocuğunu, anne babasından birini seçmede muhayyer bırakmıştı: Abdul Hamid b. Cafer b. Abdullah b. Rafı b. Sinan el-Ensari babasından, o da dedesi Rafi b. Sinan'dan, rivayet olun-duğuna göre, kendisi müslüman olmuş karısı ise müslüman olmayı kabul etmemiş. Bilahâre Peygambere gelerek "Bu kız benimdir. Çünkü henüz sütten kesilmiş veya buna benzer bir haldedir" demiş. Rafı'de "Bu, benim kızımdır" demiş. Bun-un üzerine Peygamber Rafi'ye "*Sen bir köşeye otur*" kadına da "*Sen de bir köşeye otur*" buyurmuş. Kızcağızı da aralarına oturtmuş. Sonra onlara "*Çocuğu çağırın*" demiş. Derken kız annesine yönelmiş, bunun üzerine Peygamber "*Allah'ım, onu doğruya ilet*" diye dua etmiş ve çocuk babasına yönelmiş o da çocuğu almış.[64] Bu hükümden daha güzel, daha adil ve daha mantıklı bir hüküm olamaz.
"Abdul-Hamid b. Cafer el-Ensari'nin rivayetine göre, dedesi müslüman olmuş fakat (dedesinin) karısı müslüman olmayı kabul etmemiş ve henüz buluğ çağına ulaşmamış küçük çocuğunu alıp Peygambere getirmiş. Peygamber de babayı bir tarafa, anneyi de bir tarafa oturtmuş ve çocuğu muhayyer bırakmış. Sonra "Allah'ım, ona doğru yolu göster" diye dua etmiş ve çocuk babasına gitmiştir." [65]
Ayrıca Ebu Hureyre'nin rivayetine göre, Peygamber bir çocuğu babasını veya annesini seçme hususunda muhayyer bırakmıştı. [66]
Çocuğun muhayyer bırakılma yaşının 7 ile sınırlanmasına gelince, merfü hadislerde buna itibar edilmemiştir. Bu konuda sadece Hz. Ali ile Ebu Hüreyre'den rivayet edilen bir eser zikredilmektedir. Umara el-Cermi der ki:
"Hz. Ali, annemi veya babamı seçme hususunda beni muhayyer bıraktı. Ben o zamanlar 7 veya 8 yaşındaydım." Halbuki bu eser 7 yaşından küçüklerin muhayyer bırakılmayacağını göstermemektedir. Bilakis, bu çocuğun yedi

yaşında muhayyer bırakıldığı hususunda ittifak edilmiştir.
Ebu Hureyre rivayet ediyor:
"Bir kadın Peygambere gelerek "Ya Rasulallah! Kocam oğlumu almak istiyor. Oysa bu çocuk bana İnebe kuyusundan su getiriyor ve bir takım faydaları dokunuyor" dedi. Bunun üzerine Peygamber:
"Şu baban, şu da annen, dilediğinin elinden tut" dedi. Derken çocuk annesinin elinden tuttu ve kadın onu aldı götürdü. Peygamber çocuğun yaşını sormadı."
Hadisten anlaşıldığına göre, çocuk olsa olsa annesine kuyudan su getirecek bir yaştaymış. O halde ister merfu, ister mevkuf olsun hiç bir muhayyerlik hadisinde 7 yaş sınırlaması yoktur. Hadisler gösteriyor ki, çocuk anne babasını tanıyıp ayırdedecek yaşa gelince, ikisi arasında tercih etmede muhayyer bırakılabilir, Allahu a'lem.
Aynı şekilde müslümanlığının sıhhati de 7 yaşında olmasına bağlı değildir. Bilakis ne zaman İslâmı anlayıp tarif
edebilirse, müslümanlığı sahih kabul edilir.
El-Harki, çocuğun 10 yaşında olmasını şart koşmuştur. Ahmed b. Hanbel, vasiyyet konusunda bunu ifade etmiştir. Oğulları Salih ile Abdullah'ın amcası Ebu Talib'in İshak b. İbrahim Ebu Davud'un ve İbn Mansur'un rivayetlerinde çocuğun vasiyetinin sahih olması için 10 yaşında olmasını şart koşmuştur. Ebu Talip ona "Peki 10 yaşından küçük olursa" diye sorunca "Sahih olmaz" cevabını vermiştir.
Ahmed b. Hanbel, İshak b. İbrahim'in rivayetinde, çocuğun 10 yaşında namaz kılmadığı zaman dövülmesini, bu görüşüne delil getirmiştir.
Çocuğun müslümanlığına gelince, el-Muğni'de diniliyorki:
"Çocuğun müslümanlığını sahih görenlerin çoğu, ne 10 yaşında olma şartını koşmuş, ne de her hangi bir sınır belirlemişlerdir."
İbnul Munzir'de bunu Ahmed b. Hanbel'den nakletmiştir:
"Çocuk yedi yaşında olunca müslümanlığı sahihtir. Zira Hz. Peygamber (a.s.) "*Yedi yaşında onlara namaz kılmayı emrediniz*" buyurmuştur. Bu da gösteriyor ki, 7 yaş çocukların ibadetlerinin sahih olması için bir sınırdır. Öyleyse bu yaş, onların müslümanlığının sahih olması için de sınır olur. İbnu Ebi Şeybe der ki:
"Çocuk 5 yaşında müslüman olduğu zaman, müslümanlığı sahih kabul edilir. Çünkü Hz. Ali'de 5 yaşında müslüman olmuştur."
Ebu Eyyüb der ki: "Üç yaşındaki çocuğun Müslümanlığı sahihtir. Küçük veya büyük kim olursa olsun hakka İsabet ederse, onu kabul ederiz. Gerçi bu çocuk, hemen hemen İslâmı idrak edemeyecek bir yaştadır ve ne dediğini de bilemez. Sözlerinin bir hükmü de yoktur. Fakat bu yaşta olur da, söz ve fiilleri İslâmı bilip

idrak ettiğine delalet ederse, diğerleri gibi onun müslümanlığı da sahihtir."
Demek ki üstad Ebu Eyyüb üç yaşındaki çocuğun İslam'ı idrak ettiği zaman müslümanlığının sahih olduğunu tasrih etmiştir. El Meymuni şöyle der:
"Ahmed b. Hanbel'e" On yaşında müslüman olan, buluğa ermemiş bir çocuk hakkında ne dersin?" dedim. "Onun müslümanlığını kabul ederim" dedi. Ben "Bu konuda hangi delili getiriyorsun?" diye sorunca "Çünkü on yaşındaykan namaz kılmadığı için onu dövüyorum ve aralarında yataklarını ayırıyorum" cevabını verdi. Fadl b. Ziyad der ki: "Ahmed b. Hanbel'e "Müslüman olan bir Hristiyan çocuğa nasıl muamele edersin? diye sordum. Şöyle cevap verdi. "On yaşına gelince onu islami hükümleri yapmaya zorlarım. Çünkü Hz. Peygamber "*Çocuklarınıza 7 yaşında namazı emrediniz. 10 yaşında kılmazlarsa onları dövünüz*" buyurmuştur." Bu, ondan nakledilen bir rivayettir. Ondan diğer bir rivayet şöyledir: "*Yedi yaşındaki çocuğun müslümanlığı sahihtir*."
Ebul-Haris şöyle demiştir: Ahmed b. Hanbel'e soruldu: "Küçük bir çocuk, İslâm'ı kabul ederek kelime-i şehadet getirip akil baliğ olmadığı halde namaz kıldı. Sonra da İslam'dan döndü. Yaşı küçük olduğu halde bu çocuğun müslümanlığı sahih olur mu?"Ahmed b. Hanbel "Evet" dedi. "Yedi yaşına gelir de müslüman olursa, İslâmi hükümleri yerine getirmeye zorlanır. Zira Hz. Peygamber "*Onlara yedi yaşında namazı öğretiniz*" buyurmuştur. Hz. Peygamber onlara yedi yaşında namazın öğretilmesini emrettiğinden' dolayı namaz kılmak artık onlara vacip olmuştur."
Salih, babası Ahmed b. Hanbel'den şöyle rivayet ediyor:
"Yahudi veya Hıristiyan bir çocuk 7 yaşında iken müslüman olursa, islami hükümleri uygulaması için zorlanır. Çünkü, 7 yaşına geldiği zaman namaz kılması emredilmiştir. Ben "Peki 6 yaşında olursa? diye sorunca "Hayır namaz kılmaya zorlanmaz" cevabını verdi. [67]

On Yaşındaki Çocuk ile İlgili Bazı Hükümler:

Çocuk on yaşına ulaşınca gücü, aklı ve ibadetlere tahammülü artar. Hz. Peygamberin emrettiği gibi namazı terkettiği zaman dövülür. Bu dayak, onu terbiye edip namaza alıştırmak içindir. On yaşına gelince temyiz ve idrak kabiliyetinin güçlendiği yeni ve farklı durumlarla karşılaşır. Bu yüzden çoğu fakihler bu durumda iman etmesinin ona vacip olduğu ve iman etmediği takdirde cezalandırılacağı görüşündedirler. Ebul Hattab ve diğerlerinin görüşü budur. Bu görüş çok kuvvetlidir. Her ne kadar taferruatlı hususlarda mükellefiyet ondan kaldırılmışsa da, yaratıcı olan Allah'ı tanıma ve O'nun birliğini, Peygamberinin

doğruluğunu ikrar etme cihazı kendisine verilmiştir. Fen ve sanatları anlama, dünyasıyla ilgili maslahatları kavrama kabiliyeti ona verildiği gibi, Allah'ı tanıma konusunda da akıl yürütüp istidal etme gücü ona verilmiştir. Öyleyse Allah ve elçisini inkâr etme hususunda hiç bir mazereti olamaz. Üstelik Allah'a ve elçisine iman etmeyi gerektiren deliller, öğrenmiş olduğu bütün ilim ve sanatlardan daha açıktır. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"*Bu Kur'an bana vahyolundu ki, onunla sizi ve ulaştığı herkesi uyarayım.*" [68]
Yani Kur'anın ulaştığı kimseleri uyarayım. Kendisine Kur'an ulaşan ve onu anlayabilen bütün insanlar onunla uyarılmaktadır.
Çocukların, bunakların ve fetret devrinde ölenlerin imtihan edileceğine dair rivayet edilen hadisler ancak İslâmi idrak edemeyen kimselerin imtihan edileceğine delâlet etmektedir. Çünkü bu kimseler, davetin kendilerine ulaşmadığını ve İslâmi idrak edemediklerini söyleyerek hüccet getireceklerdir. Fakat sanat ve ilimlerin inceliklerini kavrayan kimselerin, bu hücceti öne sürmeleri mümkün değildir. Buluğ çağına ulaşmayan çocuğa dünyevi hükümlerin terettüp etmemesi, uhrevi hükümlerin de terettüp etmeyeceğini göstermez. Bu söz, Ebu Hanife ve arkadaşlarından da rivayet edilmiştir ve son derece kuvvetli bir görüştür. [69]

Buluğ Çağına Yakın veya Buluğ Çağındaki Çocuklarla İlgili Bazı Hükümler:

Çocuğa, on yaşından buluğ çağına kadar "murahik" veya "ihtilam olma çağına yaklaşmış" denilir. 15 yaşına ulaşınca ihtilam olması, ön tarafında sert kılların çıkması, sesinin kalınlaşması ve burnunun uç kısmının ikiye ayrılması gibi bir takım değişik haller ona arız olur. Sari (kanun koyucu) bunlardan şu ikisine itibar etmiştir: îhtilâm olması ve kılların bitmesi:

1- Çocuğun ihtilam olması:
Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:
"*Ey iman edenler, ellerinizin altında bulunan köleler, cariyeler ve sizden henüz ihtilam çağına ulaşmamış çocuklar üç vakitte izin istesinler.*" [70]
"*Çocuklarınız ihtilam olma çağına erdikleri zaman, kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi izin istesinler*". [71]
Hz. Peygamber ise şöyle buyurmuştur.
"*Şu üç kişiden kalem kaldırılmıştır: İhtilâm oluncaya dek çocuktan, iyileşinceye*

dek deliden ve uyanıncaya dek uyuyun kimseden"
Muaz b. Cebel'e de şöyle buyurmuştur:
"İhtilam çağına ulaşmış olan her kişiden dinar al" [72]
Çocuklarda belli bir ihtilam olma yaşı yoktur. Kimi çocuklar 12 yaşında kimileri de 15 veya 16 yaşlarında ya da daha ileriki yaşlarda ihtilam olurlar. Hiç ihtilam olmayanlar da vardır. Böyle ihtilam olmayan çocukların kaç yaşında buluğ çağına erdikleri hususunda fakihler ihtilaf etmişlerdir. Evzai, Ahmed, Şafii, Ebu Yûsuf ve Muhammed'e göre çocuk 15 yaşına geldiği zaman akıl baliğ olduğuna hükmedilir.
Maliki Ulemasının 3 görüşü vardır:
1- 14 yaşında,
2- 18 yaşında,
3- 15 yaşında. Bu görüş imam Malik'ten rivayet edilmiştir.
Bu konuda Ebu Hanife'den 2 rivayet vardır:
1-14 yaşında,
2- Oğlan çocuk 18, kız ise 14 yaşında bulûğ çağına erişir.
Davudu Zahiri ve arkadaşları şöyle demişlerdir:
"Çocuğun buluğ çağı için belli bir yaş sınırı yoktur. Bu sınır, ancak ihtilam olmasıdır."
Bu, güçlü bir görüştür. Gerçekten de Peygamberden, çocuğun buluğ çağı için bir sınır tayin ettiği rivayet edilmemiştir. 15 yaş sınırı getirenlerin öne sürebilecekleri tek delil İbn Ömer hadisidir. Şöyle ki, İbn Ömer 14 yaşında savaşmak için Peygambere arzedildiğinde, Peygamber onu askerliğe kabul etmemiş fakat daha sonra 15 yaşında arz edilince kabul etmiştir. Her ne kadar bu hadisin sıhhatinde ittifak edilmişse de, buluğ çağına ulaştığı gerekçesiyle Peygamberin onu kabul ettiğini gösteren bir delil, hadiste yoktur.
Bilâkis, ilk önce onun küçük olduğunu ve savaşmaya güç yetiremeyeceğini görmüş, bilâhare 15 yaşına gelince savaşabileceğine kanaat getirerek onu kabul etmiş olabilir. Bu yüzden ona ihtilam olup olmadığını da sormamıştır. Yüce Allah ahkamın terettüp etmesini ancak ihtilam olmaya bağlamıştır. Rasûlullah da böyle yapmıştır. İbn Ömer'in orduya kabul edilip edilmemesiyle ilgili olarak rivayet ettiği bu hadis dışında, yaş hususunda Peygamberden bir tek hadis bile rivayet edilmemiştir. Bu yüzden çocuğun buluğa erdiğine hükmedilecek yaş hususunda fukaha muhtelif görüşler ileri sürmüşlerdir.
İmam Ahmed, çocuğun ihtilam olmadıkça kadınlara mahrem olmayacağını söyleyerek ihtilam olmasını şart koşmuştur.

2- Ahkâmın terettüp etmesi için itibar edilen 2. durum, oğlan veya kız çocuğun ön tarafında sert kılların bitmesidir. Bu konuda ince tüylere itibar edilmez. Bu, Ahmed'in ve Malik'in de görüşüdür. Şafinin iki görüşünden birisi de budur. Şafii diğer görüşünde şöyle demiştir. "Bu, müslümanlar için değil, kafirler için buluğ alametidir. Zira müslüman çocuklarının buluğa erdiklerini şahitlikle ve buluğa eren çocuğun sözünün kabul edilmesiyle bitmek mümkündür. Kâfir çocukları ise böyle değildir."

Ebu Hanife ise "Çocuğun sesinin kalınlaşmasına ve burun ucunun ikiye ayrılmasına itibar edilmediği gibi, ne ön tarafından sert kılların çıkmasına, ne de diğer hiç bir haline itibar edilmez" demiştir. Oysa ki kılların çıkmasını buluğ alâmeti sayanlar Sahihayndaki şu hadisi delil getirmişlerdir.

"Hz. Peygamber Kurayza oğullarına verilecek ceza hakkında Sa'd b. Muaz'ı hakem tayin etti ve Sa'd muhariplerin öldürülüp çocuk ve kadınların esir edilmeleri hükmünü verdi. Müteakiben erkeklerin etek mahallerinin açılmasını emretti. Sert kıl çıkmış olanlar muhariplerden sayıldı, henüz kıl bütmemiş olanlar ise çocuklar grubuna dahil edildi. Atiyye diyor ki:

"Benim hakkımda şüpheye düştüler. Sonra Hz. Peygamber kıllarım bitmiş mi bitmemiş mi diye bana bakmalarını emretti. Onlar da baktılar ve henüz kılların bitmediğini görünce beni çocuklar grubuna kattılar."

Peygamberden sonra Ashabı Kiram da buna göre amel edegelmişlerdir. Hz. Ömer, görevli memuruna "Eteğinden ustura geçmeyen hiç kimseden cizye alma" diye yazmıştır.

Beyhaki, İbnu Uleyye'den, o da İsmail b. Ümeyye'den, o da Muhammed b. Yahya b. Habban'dan rivayet ettiğine göre, söylediği şiirinde genç bir kıza ibtiharda bulunan bir çocuk Hz. Ömer'in huzuruna getirildi. Ömer "Etek traşı mahalline bakın" dedi. Henüz kılların bitmediği görülünce ona had vurulmasını engelledi."

Ebu Ubeyd der ki: "İbtihar, bir kadına, kendisiyle zina yaptığını söyleyerek iftira etmektedir. "Rivayet edildiğine

göre Hz. Osman b. Affan'ın huzuruna, hırsızlık yapmış olan bir genç getirildi. Osman "Onun etek traşı mahalline bakınız" dedi. Henüz kıllarının bitmediğini gördüler ve Hz. Osman onun elini kesmedi.

İbn-i Ömer'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Çocuk hadd cezasını gerektiren bir iş yapar da baliğ olup olmadığında ihtilaf edilirse onun etek traşı mahalline bak."

Bütün bunlar gösteriyor ki, çocuğun etek mahallinde sert kılların bitmesi, onun baliğ olduğunun alâmetidir. Bu alâmet, hem müslüman hem de kâfir çocukları

hakkında geçerlidir. Buluğ çağına ulaşıp ulaşmadığının bilinmesi amacıyla veya buna benzer bir ihtiyaçtan dolayı yabancının avret yerine bakmak caizdir. Muteahhirun alimlerinden biri şöyle demiştir:
"Çocuğun etek traşı mahalli açılır ve bakacak olan kişi arkasını döner. Sonra ikisi birden bir aynaya karşı dururlar. Bakacak olan görevli aynaya bakar ve kıl bitip bitmediğini görür." Bu görüş, onun kendiliğinden söylediği bir sözdür. Ne Rasûlullah veya herhangi bir sahabi bunu yapmış, ne de önceki imamlardan birisi böyle bir şeye itibar etmiştir. [73]

Kalemin Mükellefiyetleri Yazma Vakti:

Çocuğun akıl baliğ olduğu kesin olarak bilinirse, mükellefiyetler ona terettüp etmeye başlar, erkeklerle alakalı bütün hükümler sabit olur ve olgunluk devresi başlar. Zeccac der ki, "Olgunluk devresi ortalama olarak 17 ile 40 yaş arasıdır."
İbn Abbas, Ata'nın kendisinden yaptığı bir rivayette şöyle demiştir:
"Olgunluk devresi ihtilamla başlar."
Yahya b. Yamer ile Süddi de bu görüşü tercih etmişlerdir. Mücahid, İbn Abbas'tan "33 yaş" ve ayrıca "30 yaş" dediğini rivayet etmiştir,
Dahhak: "20 yaş" demiştir.
Mukatil ise, "18 yaşında" demiştir.
Zühri, lafza bakarak hüküm vermiş ve şöyle demiştir:
"Olgunluk çağı, insanın baliğ olmasından, 40 yaşına ulaşıncaya kadarki zamanıdır."
Olgunluk çağı, buluğ ile 40 yaş arasındaki bir mertebedir. Eşüdd (olgunluk çağı) kelimesi şiddet manasına gelmektedir. Bu da kuvvet ve celalet demektir. Şedid: "kuvvetli adam" eşüdd ise "daha kuvvetli" anlamına gelmektedir.
Ferra, "Eşüdd kelimesinin tekili kıyas gereğince "şiddet" olur. Bu kelimenin tekilini işitmedim" demiştir. Ebül-Heysem ise En'um kelimesinin tekili nasıl "nimet" ise bunun tekili de şiddet'tir" demiştir.
Bir kısım lügat ehli "Bunun tekili şiddet" kelimesidir" derken diğer bir kısmı da "eşüdd" kelimesinin "enukk" gibi tekil olduğunu söylemişlerdir. Bu iki görüşü de İbnül Enbari rivayet etmiştir. [74]

İnsanın Geçirdiği Aşamalar:

İnsan, 40 yaşından sonra aşama aşama eksilmeye ve gücü zayıflamaya başlar.

Nitekim güç kazanması da aşamalar halinde gerçekleşmiştir. Allahu teâlâ şöyle buyurur:
"Allah ki, sizi bir zayıflıktan yarattı. Sonra zayıflığın ardından da bir kuvvet verdi. Sonra kuvvetin ardından da zayıflık ve ihtiyarlık verdi." [75] İnsanın kuvveti iki zayıflık arasında, hayatı ise iki ölüm arasındadır. O ilk önce nutfe, sonra alaka, sonra mudga, sonra anne -karnında bulunduğu müddetçe- cenindir. Oradan çıktığı vakit artık bebektir. 7 günü tamamlayıncaya dek sadiğ (kudretsizdir. Çünkü sudgu (gözüyle kulağı arasındaki saçları) henüz kuvvetsizdir.
Daha sonra süt emdiği müddetçe Radi (süt emen) süt kesildiği zaman da "Katim (sütten kesilmiş bebektir. Hareket edip emeklemeye başladığı zaman artık Daric (emekleyen)dir. Raciz der ki:
Ah, keşke çıkmadan ziyaret etseydim,
Emekleyen çocuğun annesini,
Çocuğun boyu 5 karışa ulaşınca artık "Hümasi" (beşli), dişleri dökülünce mesgur (dişleri düşmüş), döküldükten sonra tekrar bitince "musseğir" (dişleri çıkmış), 7 yaşlarına gelince Mümeyyiz (idrak eden), 10 yaşına gelince Mütera' ri (yetişkin) ve Naşi (gelişmiş), ihtilam çağına ulaşınca "Yafi" (yetişmiş oğlan) Murahik (buluğa yaklaşmış), Münahiz lilhülm (ihtilam olmaya yakın), buluğ çağına ulaşınca "Baliğ", gücünü toplayınca "Hazevver" ve "Hazver" (güçlenmiş) denilir. Bütün bu durumlarda, bıyıkları yeşermedikçe adı "çocuk" tur. Bıyıkları yeşerip favorileri çıkmaya başlayınca artık "Bakil" (yeşermiş) denir. Zira yüzünde kıllar çıkmıştır. Daha sonra bu aşama ile sakalının tamamen çıkması arasında "feta" (genç) ve gençliğin ilk merhalesi oluştuğu için"şarih" (taze delikanlı) adını alır. Cevheri der ki:
"Feta" genç, "fetat" ise genç kız anlamına gelir."Feta" kelimesi ihtiyar olsa bile köleler için de kullanılır. Nitekim hadisi şerifte:
"*Sizden biriniz kölem ve cariyem demesin. Fakat Feta'm ve Fetat'ım desin*" Duyurulmuştur. Cömert olan kişiye de feta denilir.
İnsanın sakallan tamamen çıkınca, 40 yaşına kadar "Şâbb" (genç) denir. Sonra 60 yaşına kadar ihtiyarlık alametleri görülmeye başlanır. Sonra ihtiyarlık devresi başlar. Saçlarına kır düşmeye başlayınca "Şabe" (saçları ağardı), kırlık artınca "*Başına kır düştü*", biraz daha artınca "Şemit" (saç-sakala beyaza karışmış), saçının beyazlığı galebe çalınca "Eysem" (Boz), saçı sakalı bembeyaz alev gibi tutuşunca "Müteka'vis" (Piri fani), kuvveti azalınca "Herim" (Kocamış ihtiyar), durumlan değişip acziyeti ortaya çıkınca artık "ömrün reziline itilmiş" demektir.

Artık ona ölüm, elin ağza olan yakınlığından daha yakındır. [76]

Ecelin Gelip Çatmasından Sonraki Haller:

İnsana takdir edilen ecel elip çattığı zaman, kendisini dâr-ı fena'dan dâr-ı beka'ya götürecek olan Rabb'inin elçileri gelir ve bir bakış mesafesi yakınına otururlar. Sonra ruhları kabzetmekle görevli olan melek ona yaklaşır ve ruhunu ister. Eğer bu, güzel bir ruh ise melek "Ey güzel cesetteki güzel nefis! Razı olarak çık! Sana müjdeler olsun!. Rahat, hoş rızık ve gazap etmeyen bir Rabb ile sevin" der ve damlanın testiden çıkması gibi, canı kolayca bedeninden çıkar. Melekler onu tuttukları zaman, bir an bile ellerini bırakmazlar. Üzerine güzel kokular saçarlar. Cennet kefeni ve güzel kokularla onu kefenleyip namazını kılarlar. Yeryüzünde bulunan en güzel misk kokusu orada tüter. Sonra Esrau'l-Hasibin (Hesap görenlerin en süratlisi) olan Allah'a ilk defa arzedilmek üzere göğe yükseltilir. Melekler onu en yakın semaya getirince izin isterler ve semanın kapıları ona açılır. Sema melekleri onun namazını kılarlar, Mukarrep melekler onu ikinci semaya kadar teşyi edip uğurlarlar. Böylece bu hal üçüncü, dördüncü semalara ve nihayet Allah'ın bulunduğu semaya varıncaya kadar devam eder. Sonra Rabb'ini rububiyyet selamıyla selamlar:
"Allah'ım! Selam Sensin. Sendendir selam! Ey celâl ve ikram sahibi Allah'ım, sen ne yüce ve mübareksin!" Allah dilerse, secde etmesine müsaade eder. Sonra da onun cennet fermanını verir ve "Kulumun defterini illiyyin (yücelerin yücesi)ne yazıp kaydedin. Sonra onu tekrar arza götürün. Zira ben onları arzdan yarattım. Yine oraya döndüreceğim ve bir kez daha oradan çıkaracağım" der. Sonra ruhu arza döner ve insanların kendini yıkadıklarını, kefenlediklerini, taşıdıklarını ve teçhiz ettiklerini görür ve "Beni öne geçirin, beni öne geçirin!" der. Kabir çukuruna konulup arkadaşları kendisini bırakıp gittiklerinde, ruh tekrar cesedine girer. Hatta arkadaşlarının yerdeki ayak seslerini işitir. O vakit kabir imtihancısı iki melek yanına gelir ve onu oturtarak sorarlar:
"Rabbin kim?"
"Dinin ne?"
"Peygamberin kim?"
O da hemen "Rabbim Allah, Dinim İslâm ve Peygamberim Muhammed'dir" der. Bunun üzerine melekler onu tasdik ederler ve söylemiş olduğu bu söz üzere yaşadığı, bu söz üzere öldüğü ve yine bu söz üzere diriltileceği müjdesini ona verirler.
Daha sonra bir görüş menzili mesafesi kadar kabri genişletilir ve kendisi için

hasırlar serilir. Sonra güzel yüzlü ve hoş kokulu bir genç ona bağışlanır. "Seni sevindirecek şeylerden dolayı sana müjdeler olsun" der. O "Sen de kimsin? Yüzün hayırlı bir yüze benziyor" deyince genç "Ben senin salih amelinim" der. Sonra kabirden cehenneme bir pencere açılır ve "Allah'ın senden çevirdiği şeye bak" denir. Sonra cennete bir pencere açılır ve "Allah'ın senin için hazırladığı şeylere bak" denir. O da bunların hepsini görür.

Günahkâr nefse gelince, bütün bunların tam zıddıyla karşılaşır. Göç etmesine izin verildiği vakit, ona siyah suratlı melekler iner. Yanlarında cehennemden bir koku ve ateşten bir kefen vardır. Bir bakış mesafesi yakınına otururlar. Derken canları kabzetmeyle görevli melek yaklaşır ve ruhunu isteyerek "Ey pis bedendeki pis nefis, çık! Sana kaynar su ve irin müjdeler olsun! O şeklinden başka daha çeşit çeşit azaplar vardır" der. Sonra melekler onun bedeninde uçuş-urlar ve ta bedeninin derinliklerinden ruhunu söküp alırlar. Bu çekip alma ile birlikte dikenin, ıslak yünden sökülüp alınması gibi, damarları ve sinirleri paramparça olur. Melek onu yakaladığı zaman, bir an bile elini bırakmaz. Sonra yeryüzündeki bozulmuş cesetlerin en çirkef kokusu getirilerek üzerine saçılır ve bu kokuyla kefenlenir. Sema ile arz arasındaki bütün melekler ona lanet eder. Sonra semaya çıkarılır, girmesi için izin istenir. Fakat semanın kapıları ona açılmaz. Derken Alemlerin Rabbi'nden bir nida duyulur:

"*Onun defterini siccin (aşağıların aşağısı)na yazıp kaydedin ve kendisini yeryüzüne iade edin*" der. Ruhuyeryüzüne fırlatılıp atılır. O da cenazesinin hazırlandığını, kefenlendiğini ve taşındığını bizzat görür ve tabut içerisinde olduğu halde "Eyvahlar olsun! Nereye götürüyorlar onu?" diye feryat eder. Nihayet ceset kabir çukuruna konulduğu vakit ruhu tekrar iade edilir ve iki melek yanına gelerek Rabbini, dinini ve peygamberini ona sorarlar. Fakat dili dolaşır da "Bilmiyorum"der. Melekler ona "Bilemedin, okuyamadm" diyerek ona öyle bir vuruş vururlar ki, insan ve cinlerin dışındaki her şeyin işiteceği bir çığlık koparır. Sonra üzerine kabri daraltılır, hatta kaburga kemikleri birbirine geçer. Sonra ateşten bir sergi yapılır. Derken kabirden cennete bir pencere açılır ve "Allah'ın senden çevirdiği şeye bak" denir. Ardından cehenneme bir pencere açılarak "Cehennemde oturacağın yere bak" denir. O da bunlann hepsini görür. Derken kör, sağır ve dilsiz bir insan ona getirilir. "Sen de kimsin? Yüzün kötülük getiren bir yüzdür" der. O da "Ben senin kötü amelinim" cevabını verir.

Daha sonra berzah aleminde mümin, amellerine göre nimetlendirilirken, facir de amellerine göre azablandınlır. Her organa, bu organın işlediği günaha uygun bir azap yapılır. İnsanların etlerini yırtıp parçalayan ve namuslanyla oynayan gıybetçilerin, dudakları ateşten makaslarla kesilir. Yetim malını yiyenlerin,

karınlarına kasıp kavuran bir ateş doldurulur. Faiz yiyenlerin boğazlarından taşlar yutturulur ve tıpkı kirli kazanç içerisinde yüzdükleri gibi, kan nehrinde yüzerler. Farz namazı terkedip, uyuyanların başlarına, iri kayalarla vurulur. Büyük yalan söyleyen yalancıların avurdlarından ensesine, burun deliğinden ensesine ve gözünden ensesine kadar, demir mahmuzlarla parçalanıp yırtılır. Tıpkı yalanlarının köşe bucağı parçalayıp yarması gibi.. Zinakâr kadınlar, göğüslerinden asılırlar. Zina eden erkek ve kadınlar, kızdırılmış fırına kapatılır ve zina işledikeri yerlerinden, yani belden aşağı kısımlarından azab görürler. Eğlence, oyun ve tembellikle vakit öldüren ruhlara gamlar, kederler, üzüntüler ve ruhî elemler musallat olur. Yılan, çıyan ve kurtların etlerinde yaptığı tahribatı, bu elem ve ızdıraplar onun ruhunda yapar. Nihayet Allah, âlemin ecelinin sona erip, dünyanın dürülmesine izin verince, 40 gün boyunca erkeklerin menisine benzeyen beyaz ve yoğun bir yağmur yağdınr. Cesetler de kabirlerinde ot ve ağacın büyümesi gibi büyümeye başlarlar. Cenin tamamlanıp doğum vakti yaklaşınca Allah İsrafil'e emreder de diriliş safhası için sura üner. Bu, üçüncü nefhadır. Bundan önce ölüm nefhası ondan da önce dehşet nefhası vardı. Derken arz parça parça çatlayıp, onlardan ayrılır. Bir de bakarsın ki, hepsi kalkmış, bakıyorlar. Mümin "Bizi öldürdükten sonra dirilten Allah'a hamd-olsun, dönüş O'nadır" der. Kâfir ise "Vay halimize! Bizi yattığımız yerden kim diriltti? İşte Rahman'ın vadettiği şey budur. Demek Peygamberler doğru söylemiş" der [77]
Daha sonra insanlar yalınayak, çıplak, sünnetsiz ve dilsiz olarak mahşere sürülecekler. Her nefsin beraberinde, onu sevkeden bir saik ve aleyhinde şahitlik yapan bir şahit vardır. Orada sevinç içerisinde olanlar da var, ümitsizlik içerisinde helak olanlar da... Ağlayanlar da var, gülenler de...
"O gün öyle yüzler var ki, ışıl ışıl parlar, Güler, sevinçlidir.
O gün öyle yüzler var ki, tozlanmış,
Karanlıklar onlan bürümüştür." [78] Nihayet sayıları tamamlanıp yeryüzünde toplandıkları zaman gök yanlır, yıldızlar saçılır, sema melekleri inerek mahşer ehlini çepeçevre kuşatırlar.
Sonra ikinci semanın melekleri iner ve dünya semasını melekler kuşatır. Derken bütün sema melekleri bu minval üzere inerler. Onlar bu haldeyken ansızın Rabbül-Alemin, kesin hüküm vermek için gelir, yeryüzü onun nuruyla aydınlanıp parlar.
Mücrimler müminlerden ayrılırlar. Mizan ortaya dikilir, divan getirilip hazırlanır. Şahitler çağrılır. O gün eller, diller, ayaklar ve deriler de şahitlik eder. Ruh ile ceset birbirleriyle davalanıncaya kadar Allah'ın huzurunda husûmet devam eder.

Ceset der ki:
"Ben akletmeyen, işitmeyen ve görmeyen bir ölü idim. Sen ise işitir, görür ve aklederdin. Benim içimde istediğin şeyi yapıyordun." Bunun üzerine ruh "Sen de bizzat günah işledin ve saldırganlık yaptın" der. Derken Allah, aralarında hüküm verecek bir meleği onlara gönderir. Melek "Sizin durumunuz, gözü gören bir kötürüm ile vücudu sağlam bir körün durumu gibidir. Bunlar bir bostana girerler. Kötürüm "Meyveleri görüyorum, fakat almak için ayağa kalkamıyorum" der. Kör ise "Ben kalkabilirim, fakat bir şey göremiyorum" karşılığını verir. Bunun üzerine kötürüm "Beni kaldır ki, meyvelere ulaşayım" der ve bunu yaparlar. Şimdi hangisine ceza verilmelidir?" diye sorar.
Onlar da "İkisine birden" cevabını verince melek "işte sizin durumunuz da böyledir" der. Bilâhare Allahu Teâlâ bütün semavat ve arz ehlinin, her salih ve facirin, her mü'min ve kâfirin razı olacağı hükmünü verir. "*Herkese yaptığının karşılığı tam olarak verilir.*" [79] "*Kim zerre ağırlığınca hayır yapmışsa onu görür. Ve kim zerre ağırlığınca şer yapmışsa onu görür*. " [80]
Derken bir münadi seslenir:
"Her ümmet tapındığı şeyin peşinden gitsin." Putperestler putlarıyla, haça tapanlar haçlarıyla, velhasıl her müşrik tapındığı ilanıyla birlikte gider, onlardan ayrılmaya güçleri yetmez. Nihayet hepsi birden cehenneme tepetaklak yuvarlanırlar. Geriye sadece ehli tevhid kalır. Onlara da "Siz de insanların gittiği yere gitmez misiniz?" denir. Onlar "En çok ihtiyacımız olduğu bir anda insanlardan ayrıldık. Bizim beklediğimiz bir Rabbimiz vardır" derler. Onlara "Sizinle O'nun arasında O'nu tanıyabileceğiniz bir alamet var mıdır?" diye sorulur. Onlar "Evet, onun bir benzeri yoktur" derler. Derken Allah tanımadıkları bir surette onlara teceli eder ve "*Ben sizin Rabbinizim*" der. Onlar "Senden Allah'a sığınırız. Rabbimiz bize gelinceye kadar bizim yerimiz burasıdır. Rabbimiz geldiği zaman biz O'nu tanırız" derler. Bunun üzerine Allah, onların evvelce gördükleri ilk surette gülerek onlara tecelli eder ve "*Ben sizin Rabbinizim*" der. Onlar da "Evet, sen bizim Rabbimizsin" derler ve secdeye kapanırlar. Fakat dünyada namaz kılmayanlar ve gösteriş için namaz kılanlar secdeye gidemezler. Allah onların secde etmelerine mani olur. Sonra Allah yürür ve onlar da peşinden giderler. Derken sırat köprüsü kurulur. Mahlukât o tarafa doğru sevk edilir. Köprü kaygan ve karanlıktır. Nur olmaksızın köprüyü geçmek mümkün değildir. İnsanlar oraya vardıklarında dünyadaki iman, ihlas ve amellerine göre aralarında nur paylaştırılır. Kiminin nuru güneş gibi, kiminin nuru yıldız gibi, kiminin nuru ise kandil gibidir. Nurun zayıflık ve kuvvetine göre

farklı farklıdırlar.
Sonra sıratın bir yanına emanet, bir yanına de sıla-i rahim gönderilir. Artık emanete ihanet eden ve akrabalık bağlarını kesen hiç bir kimse, onu aşıp geçemez. İnsanların sırattan geçişleri dünyada iken sıratı müstakimdeki gidişatlarının farklılığına göre değişiklik gösterir. Kimisi şimşek gibi, kimi rüzgar gibi, kimi kuş veya küheylan (soylu at) gibi; kimisi koşarak, kimisi yürüyerek, kimisi emekleyerek, kimisi de sürünerek sıratı geçerler. Sonra sıratın iki yanına büyüklüğünü ancak Allah'ın bildiği mahmuzlar ve çengeller konur.
Dünyanın, onları Allah'a itaat edip O'nun rızasını kazanmaktan ve O'na kulluk etmekten engellediği oranda, bu çengeller de onları sıratı geçmekten engeller.
Kurtulan müslümanlar olduğu gibi, derileri yırtılan müslümanlar da, bu çengellerle paramparça olanlar, tepetaklak cehenneme atılanlar da vardır. Artık münafıkların nuru, sırat üzerindeyken, en çok muhtaç oldukları bir sırada söndürülmüştür. Tıpkı dünyada da iman nurlarının söndürülüp, kâfirlere verilmeyen zahiri bir nurun, kendilerine verilmesi gibi. Nitekim onların müslümanlığı da sadece dış görünüşten ibaret idi. Münafıkların nurları böylece söndürüldüğü zaman, müminlere dönerek "Ne olur, yanımızda durun da -sıratı geçmek için- sizin nurunuzdan alalım" derler. [81] Bunun üzerine müminler ve melekler "Arkanıza dönün de nuru (orada) arayın" [82] derler.
Denildiğine göre ayetin manası, "*Dünyaya dönün de, müminlerin yaptığı gibi, sıratı geçebileceğiniz nuru imandan alın"* demektir.
Başka bir tefsire göre "Arkanıza, nurların paylaştırıldığı yere dönün de sıratı geçebileceğiniz nuru orada arayın" demektir.
Daha sonra münafıklarla ehli iman arasına "Kapısı olan bir sur çekilir" Müminlere yakın olan "îç kısmında rahmet," münafıklara yakın olan "Dış yönünde de azap vardır." (Münafıklar) onlara seslenirler: "Biz de sizinle beraber değil miydik?" (Müminler) Derler ki;
"*Evet ama, siz kendi canlarınıza kötülük ettiniz, (başımıza belalar gelmesini) gözetlediniz, şüphe ettiniz, kuruntular sizi aldattı. Allah'ın emri (ölüm) gelinceye kadar, o çok aldatıcı şeytan sizi Allah ile aldattı. Bu gün artık ne sizden, ne de kâfirlerden fidye, alınmaz varacağınız yer ateştir. O'dur sizin layığınız. Orası ne kötü bir dönüş yeridir*" [83]
Müminler sırat köprüsünü geçtikleri zamanki müminden başkası onu geçemez-cehenneme girmekten emin olurlar. Orada cennet ile cehennem arasında kemerli bir köprü üzerinde tutulurlar. Dünya yurdunda iken aralarında meydana gelen haksızlıklardan dolayı birbirlerinden kısas haklarını alırlar. Nihayet, tertemiz bir

hale geldikleri vakit cennete girmelerine izin verilir. Cennet ehli cennete, cehennem ehli de cehenneme girince, alaca renkli bir koç halinde "ölüm" getirilir ve cennet ile cehennemin arasında durdurulur. Sonra "*Ey cennet ehli*!" diye nida edilir. Onlar da korku içerisinde bakarlar. Ardından "*Ey cehennem ehli*!" diye nida edilir. Onlar ise sevinç içerisinde bakarlar. Onlara "*Bunu tanıyor musunuz*?" diye sorulur. "Evet" cevabını verirler. Hepsi onu tanımıştır. Sonra "*İşte bu ölümdür*" denir ve cennet ile cehennem arasında boğazlanır. Ve en sonunda şöyle nida edilir:
"*Ey cennet ehli! Sonsuzluk var, ölüm yok! Ey cehennem ehli! Sonsuzluk var ölüm yok*!"
Bu durum, insanın başlangıcı olan nutfenin, varacağı en son merhaledir. Bu başlangıç ile ulaşılan son nokta arasında bir takım haller ve tabakalar vardır. Güçlü ve âlim olan Allahu Teâlâ, mutluluk veya badbahtlık hedefine ulaşıncaya dek insanın bu merhalelerden geçmesini ve tabakadan tabakaya binmesini takdir buyurmuştur.
"*Kahrolası insan, ne kadar da nankördür.*
Allah onu hangi şeyden yarattı?
Nutfeden. Onu yarattı, ona biçim verdi.
Sonra ona yolu kolaylaştırdı.
Sonra onu öldürdü, kabre koydu.
Sonra dilediği zaman, onu yeniden diriltir.
Hayır! O, (Allah'ın) emrettiğini yapmadı" [84]
Yüce Allah'tan dileriz ki, bizi, kendi katından güzelliğin eriştiği kimselerden eylesin. Üzerine bedbahtlık galebe çalan dünyada ve ahirette hüsrana uğrayanlardan eylemesin. Şüphesiz O, duaları işitendir.
Allah bize yeter, O ne güzel vekildir. Amin, Amin, Amin...
Hata ve noksanlıklarla tanınan ve kadir olan Rabbının affını ümid eden fakir kul Abdullah b. Ali b. Aydoğdu el-Hanbeli (Allah mağfiret eylesin) 807 yılında, mübarek Ramazan ayının 22'sinde bu kitabın istinsahını tamamladı. Hamd, yalnızca Allah'a aittir. Allah bize yeter, O ne güzel vekildir. [85]

---

[1] Mû'minûn: 23/12-16

[2] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 317-319.

[3] İnsan: 76/28

[4] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 319-320.

[5] Zümer: 39/6

[6] Ahmed b. Hanbel: 3/62,87, 321 Ebû Dâvûd: 2157

[7] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 320-324.

[8] Müslim: 771

[9] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 324-326.

[10] Buhari: 3208 Müslim: 2643

[11] Müslim: 2644

[12] Ahmed b. Hanbel 4/6,7

[13] Müslim: 2645

[14] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 326-334.

[15] Gâfır: 83

[16] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 334-338.

[17] Ahkâf: 46/15

[18] Bakara: 2/233

[19] Ahkâf: 46/15

[20] Muvatta: 2/825'

[21] Ahkâf: 46/15

[22] Ra'd: 13/8

[23] Hud: 11/44

[24] Buhâri: 1039

[25] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 339-343.

[26] İnfîtar: 82/5-6

[27] Al-i İmran: 3/5-6

[28] Tarık: 86/5-6

[29] Hace: 5

[30] Zariyat: 51/20-21

[31] Bakara: 2/60

[32] Abese: 80/17-22

[33] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 343-348.

[34] Nahl: 16/ 78

[35] Zira ayeti kerimede "*Ve sizin için kalpler yarattı*" buyurulmaktadır. Eğer işitme ve görmenin anne 'karnından çıktıktan sonra yaratılmış olduğunu söylersek ayete göre, kalbin de doğumdan sonra yaratıldığını söylemeniz gerekir. Oysa durum böyle değildir.

[36] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 348-349.

[37] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 349-350.

[38] Al-i İmran: 3/6

[39] Buhari: 282 Müslim: 311

[40] Müslim: 314

[41] Müsilim: 315

[42] Ahmed b. Hanbel 1/465

[43] Tarık: 86/5-7

[44] En'am: 6/101

[45] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 350-355.

[46] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 355-356.

[47] Müslim: 2644

[48] Müslim: 315

[49] Buhâri: 3329

[50] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 356.

[51] Bir kimse karısına zina isnadında bulunur ve çocuğunun' başkasına ait olduğunu iddia ederse, karı-koca mahkeme huzurunda lanetleşirler.(Bkz. Nur; 24/6)

[52] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 356-359.

[53] Kaif: Çocuğun kime ait olduğnu bulma sanatıyla meşgul olan kimse.

[54] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 359-361.

[55] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 361-362.

[56] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 362-363.

[57] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 363-364.

[58] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 364-366.

[59] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 366.

[60] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 366-367.

[61] İnşikak: 19

[62] Buhâri: 76

[63] Ahmed b. Hanbel 2/180, 187 Ebû Davud 495

[64] Ebû Davut: 2244

[65] Nesai: 3594

[66] Ahmed b. Hanbel: 2/246

[67] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 368-376.

[68] En'am:19

[69] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 376-377.

[70] Nur: 24/58'

[71] Nur: 24/59

[72] Ahmed b. Hanbel: 6/100 Ebû avud: 4398

[73] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 378-382.

[74] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 382-383.

[75] Rum: 30/54

[76] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 384-385.

[77] Yasin: 36/52

[78] Abese: 38-41

[79] Nahl: 16/lll

[80] Zilzal: 99/7, 8

[81] Hadid: 5713

[82] Hadid: 57/15

[83] Hadid: 57/13-15

[84] Abese: 80/17-23

[85] İbn Kayyim El-Cevziyye, İslamda Çocuk Bakımı Ve Terbiyesi, Esra Yayınları: 386-396.

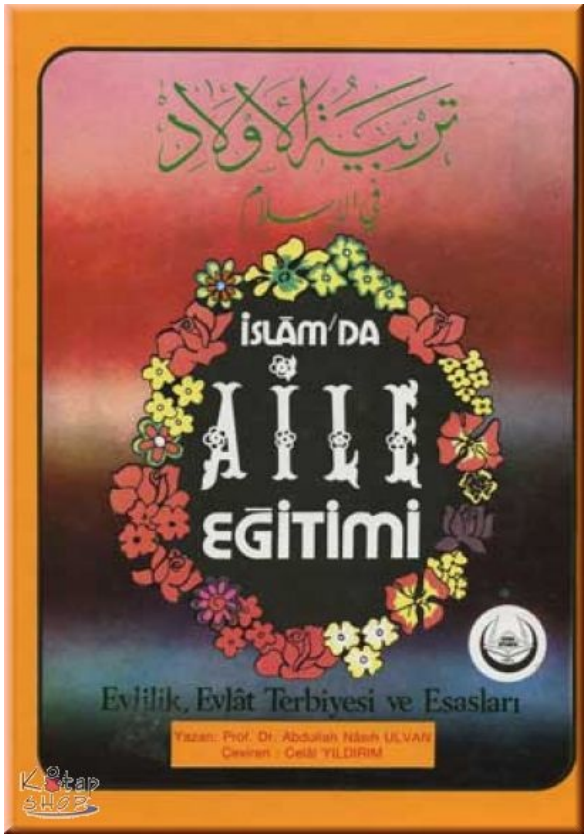
تربية الأولاد
في الإسلام
İSLÂM'DA
AİLE
EĞİTİMİ
Evlilik, Evlât Terbiyesi ve Esasları
Yazan: Prof. Dr. Abdullah Nâsih ULVAN
Çeviren : Celâl YILDIRIM

İSLAM'DA AİLE EĞİTİMİ, EVLİLİK, EVLAT TERBİYESİ VE ESASLARI- 1
Çevirenin Önsözü
Müellifin Önsözü
ÇOCUK TERBİYESİ NEDİR?
BİRİNCİ KISIM
ÖRNEK EVLİLİK VE TERBİYEYLE İLGİSİ, EVLADDAN YANA DERÛNÎ DUYGU VE İLGİ ÇOCUKLA İLGİLİ GENEL HÜKÜMLER ÇOCUKLARIN YANINDA (TERBİYE DIŞI) SAPMALAR VE BUNUN TEDAVİ ÇARELERİ
1- ÖRNEK EVLİLİK VE TERBİYEYLE OLAN İLGİSİ
Evlilik İnsanda Fıtrî Bir Duygudur
Evlilik Sosyal Bir Maslahattır
Evlilik Bir Beğenme Ve Seçme Konusudur
2- EVLADDAN YANA DERÛNİ DUYGU VE İLGİ
Çocuklara Merhamet Allah'ın Kullarına Olan Bir Bağış Lütfudur.
Kız Çocuklarından Tiksinmek, Cahiliyyet Devrinin Sevilmeyen Kötü Adetlerinden Biridir.
Çocuğun Ölümüne Karşı Dayanma Gücü Göstermenin Fazileti
Çocuk Sevgisinde İslam'ın Üstün Maslahatı
Çocuğu Eğitmede Ona Ceza Uygulama
ÇOCUKLARLA İLGİLİ GENEL HÜKÜMLER
3- BU BÖLÜM DÖRT KONUYU KAPSAMAKTADIR
1- ÇOCUĞUN DOĞUMUNDA TERBİYECİ NELER YAPAR?
2- ÇOCUĞA AD KOYMAK VE İLGİLİ HÜKÜMLER
3- ÇOCUK İÇİN AKİKA KESMEK VE BUNUN HÜKÜMLERİ
4- ÇOCUĞU SÜNNET ETTİRMEK VE BUNUN HÜKÜMLERİ
4- ÇOCUKLARIN (DİN, AHLAK VE TERBİYE DIŞINA ÇIKIP) SAPITMALARI VE BUNUN ÇARELERİ
2- TERBİYECİLERİN SORUMLULUKLARI
Önsöz
1- İMAN TERBİYESİYLE İLGİLİ SORUMLULUK
A) Çocuğa İlk Önce Lâ İlahe İllallah Sözüyle Başlamamızı Emretmesi:
B) Çocuk Akletmeye Başlayınca, Ona Helal Ve Haram Hükümlerini Öğretmeyi Tarif Etmesi:
C) Çocuk Yedi Yaşına Basınca İbadet İle Emredilmesi:
D) Çocuğa, Resûlüllah (a.s.) Efendimizle, O'nun Ev Halkı Ve Samimi Dost Ve Yakınlarını Sevmesinin Emredilmesi, Aynı Zamanda Kur'an Okumasının Sağlanması:

2- AHLÂK TERBİYESİYLE İLGİLİ SORUMLULUK
Açıktan Yalan:
Açıktan Hırsızlık:
Açıktan Sövmek, Dil Uzatmak:
A) Caiz Olan Şeyler:
B) Haram Olan Şeyler:
İslam'da Televizyon Edinmenin Hükmü
3- BEDEN TERBİYESİYLE İLGİLİ SORUMLULUK
Sigara İbtilası
Alkollü Ve Uyuşturucu Maddeler
4- AKLÎ TERBİYENİN SORUMLULUĞU
Çocuğu Fikren Geliştirmekteki Sorumluluk
Akıl Sağlığı
5- NEFSİ TERBİYEYLE İLGİLİ SORUMLULUK
Belirgin Utangaçlık
Belirgin Korku
Çoğu Erkeklerin Ortaya Koyamadığı Nadir Kahramanlıklardan Biri:
Aşağılık Kompleksi
Noksanlığı İdrak
Çocuğu Aşırı Nazlı, İçine Dönük Yetiştirmenin Asıl Sebebi:
Çocuklar Arasında Farklılık Gözetmek:
Bedene Arız Olan Noksanlıklar:
Yetimliğin Ruh Üzerindeki Te'siri:
Fakirliğin Ruh Üzerindeki Te'siri:
İslam'da Çocuklu Aileye Devlet Yardımı:
Belirgin Kıskançlık
Çocuğa Sevildiğini Bildirmek:
Çocuklar Arasında Adaleti Gerçekleştirmek:
Öfke Duygusu
6- SOSYAL TERBİYEYLE İLGİLİ SORUMLULUK
Nefsi Yönlendirecek Usûlün Yerleştirilmesi:
Takva:
Kardeşlik:
Merhametli Olmak:
Müslümanların Yaptıkları Hayır Te'sisleri Ve Vakıflar:
Başkasını Tercih:
Affetmek:

Cesaret Ve Kahramanlık:
Başkalarının Haklarına Riayet
Ana-Baba Hakkı:
İyilik Ve Yakın İlgide Anneye Öncelik Tanımak:
Ana-Babaya İyilik Ve İtaatin Adabı:
Hısımların Hakkı
Komşu Hakkı
Komşuya Eziyet Etmemek:
Komşuyu Himaye Etmek:
Komşuya İyilikte Bulunmak:
Komşunun Eziyetine Katlanmak:
Arkadaş Hakkı:
Hastalandığı Zaman Sormak:
Aksırdığı Zaman Ona Dua Etmek:
Allah İçin Onu Ziyaret Etmek:
Büyüğün Hakkı:
Edeple Utanmak:
İçeri Giren Kimseyi Ayakta Karşılamak:
Büyüğün Elini Öpmek:
Toplumsal Adab Ve Terbiyenin Lüzumu
Yeme İçme Adabı:
Su Veya Bir Meşrubat İçmenin Adabı
Selam Adabı:
İzin İstemenin Adabı
Meclis Adabı:
Konuşma Adabı:
Mizah Adabı
Kutlama Adabı
Hastayı Sorma Adabı
Taziye Adabı
Aksırma Ve Esneme Adabı
Esneme'nin Adabı:
İçtimaî Murakaba Ve Denetleme
7- CİNSEL TERBİYEYLE İLGİLİ SORUMLULUK
1- İzin İsteme Adabı:
2- Başkasına Bakma Adabı:
3- Evlenmek İstediği Kıza Bakmanın Âdabı:

4- Eşine Bakmanın Adabı:
5- Yabancı Kadına Bakma Adabı:
6- Erkeğin Erkeğe Bakma Adabı:
7- Kadının Kadına Bakma Adabı:
8- Kafire Kadının, Müslüman Kadına Bakma Adabı:
9- Henüz Sakalı Bitmedik Gençlere Bakmanın Adabı:
10- Kadının Yabancı Kimseye Bakma Adabı:
11- Küçük Çocuğun Avretine Bakma Adabı:
12- Zaruri Hallerde Bakmanın Mubah Sayılması:
Emperyalizm Ve Haçlı Ruhu:
Komünizm Ve Materyalizm

İSLAM'DA AİLE EĞİTİMİ, EVLİLİK, EVLAT TERBİYESİ VE ESASLARI- 1

Resulullah (a.s.) Efendimiz buyurdu:
"Şüphesiz ki Allah, her çobandan güttüğü şeyleri koruyup korumadığını soracaktır." ***[1]***

Çevirenin Önsözü

İslam; ilim ve irfan dinidir. Din ile ilim, bedenle ruh arasındaki ilgi kadar birbiriyle içiçedir. Birini diğerinden ayırdığımız gün, denge bozulur, asıl amaçtan uzaklaşılmış olur... Resulullah (s.a.v.) Efendimiz bu ikiz kardeşlerin birbirleriyle olan yakınlığını en anlamlı bir cümleyle açıklayarak ümmetini aydınlatmıştır:
"İlim, İslam'ın hayatıdır, imanın direğidir..." [2]
Gerek Kur'an'ın çağın ve ilmin önünde gitmesi, gerek hadislerin ilme tahrik ve teşviki, gerekse İslami konuların ilimle sarmaş dolaş olması, müslümanın ilme olan ihtiyacının nisbetini kesin çizgileriyle ortaya koymaktadır.
Gerçek bu olmakla beraber İslam alemi uzun yıllar baş aşağı gelip bölünerek parçalanmanın, öz değerlerinden uzak kalmanın şaşkınlığı içinde ilmi hamleyi bırakmış; İslam'ın sadece ibadet bölümünü ayakta tutabilmenin gayreti içinde Onun ilmi yanım ihmal etmiştir.
İlim ve teknikte dev adımlarla ilerleyen Batının göz kamaştıran şaşaalı dönemi hızla gelişirken müslüman milletlerde körü körüne bir hayranlık ve taklide heveslenme başlıyor. Üzücü sonuçlar ortaya çıkıyor. O kadar ki, İslam alemi tarih boyunca kendi ilim adamlarının buluşlarını, ilme ve medeniyete hizmetlerini unutup her şeyi Batı'da, ilim adamlarında görme bedbahtlığına uğruyor. Bu tutum ve ters anlayış ölçüsüz bir taklid arzusu doğuruyor. Bunun tabi neticesi olarak da İslam'ın hayat damarlan kopuyor, mücadele ruhu iyice zayıflıyor ve bir bakıma atalet dönemine girmiş oluyordu.
Yarım asır önce daldığı gaflet uykusundan uyanıp gözlerini açmaya çalışan müslümanlar, yılların biriktirdiği mahmurluğu çeyrek asırda ancak üstlerinden atabildiler ve son çeyrek asır içinde bir silkinme, öz varlığına, kültürüne manevi değerlerine dönme gayretiyle sahneye çıktılar.
Böylece yirminci asrın son yarısında İslam alemi, ilahi emanet olan İslam Dini'ni dimdik ayakta tutacak ilim, fikir ve aksiyon adamlarım yetiştirirken, onların bu

uyanmasından endişe ve kuşku duymaya başlayan süper devletler ve batı alemi, müslümanları yeniden bölüp parçalama, ilim adamlarını müslüman halkın gözlerinden ve gönüllerinden düşürme, İslamiyeti basite irca' edip çok fer'i meseleleri ana meselelermiş gibi göstererek birtakım entrikalar, farklı yorumlar ortaya atıp dikkatleri asıl davadan uzaklaştırmayı başardılar. O kadar ki, bu yüzden İslam uleması arasında kutuplaşmalar ve tartışmalar başlamış, müslüman halkın farklı yorum ve iddialar karşısında din alimlerine karşı güveni sarsılmıştır. İslam alemine, aşırı tutucu, fanatik görünüşte sokulan yerli ve yabancı ajanlar, sözünü ettiğimiz ortamı daha da geliştirip çok sistemli bir faaliyet göstermektedirler.

Kalem sahibi gerçekçi ve şuurlu ilim adamları oynanan oyunun, sahnelenen senaryonun farkına varmışlar ve müslümanları onların te'sir alanının dışında tutmak için yüzlerce eser yazmışlardır. Bu sayede yıllardır basite irca' edilen İslam dini, yeniden ilimle bütünleştirilip asıl amacına döndürülmüştür. Müslüman gençlere doyurucu bilimsel bilgiler verilmeye başlanmış ve artık İslam'ın ne olduğu, ne olmadığı iyice anlaşılma düzeyine getirilmiştir. Ancak unutmamak gerekir ki, yapılan tahribatı tamir etmek uzun zaman ister. Önemli olan bu idrake erişip işe başlamak ve amacı belirlemektir. Basan ise Allah'tandır.

Ülkemizde İslamî ilimler üzerinde daha ciddi çalışmalarını yapılabilmesi için, müslümanların yakın ilgisine, kurulan vakıf derneklerinin konuya ilgi duymasına ihtiyaç söz konusudur. Ferdi çalışma ve gayretler dar sınırlı ve mevziidir, insan ömrü bu iş için kısa, ilme ayıracağı zaman pek az sayılır. İslami ilimlerden kalem sahibi alimlere maddi destek sağlamak, aynı zamanda onları kollektif çalışma düzenine sokmak şarttır. Bu da, kurulan ve kurulacak olan vakıf derneklerinin maddi ve manevi destekleriyle mümkündür.

Elinizdeki iki ciltlik eser, yılların ihmaline uğrayan Çocuk Terbiyesini İslamî açıdan gün ışığına çıkaran bir değer ve başlı başına bir hazinedir. “Hazine” diyoruz, çünkü bu konuda Kitap ve Sünnetteki bilgileri, uygulamadaki örnek ve sonuçlan, tarihi gerçekleri, ilim ve devlet adamlarının görüş ve tavsiyelerini toplayıp düzenli metodlu şekilde işleyen tek eserdir. Yetişmekte olan İslami nesilleri ahlak, fazilet, edep ve terbiye potasında şekillendirmenin bütün yol ve yöntemlerini beraberinde getirmiştir. Ferdi çalışmanın güzel örneklerinden biridir.

Her müslüman ailenin okuması ve evindeki kitaplığında bulundurması mutlaka lüzumludur.

Eserin İslam ülkelerinde beğenilip tutulması, kısa zamanda üçüncü baskısının yapılması ve dördüncü baskıya yeniden hazırlanıp verilmesi, onun paha biçilmez

kıymeti hakkında bize bilgi vermekte ve muhtevasının sadre şifa sunduğunu göstermektedir.
Tercümede, okuyuculara kolaylık, akıcılık sağlamak için elimizden gelen titizliği gösterdik. Asıl ana maksattan uzak kalmamak şartiyle Türkçeye çevirirken cümle ve paragraf mefhumunu dikkate aldık. Böylece rahat anlaşılır bir ifade seyri içinde tercümesini tamamladık.
Cenab-ı Hakk'ın iyi niyetimize nazar kılıp kusurlarımızı bağışlamasını ve çocuk terbiyesinde bu son derece güzel eserden bütün müslüman kardeşlerimizin faydalar sağlamalarını kolaylaştırsın!
Dualarımızın sonu: Alemlerin Rabbı Allah'a ham dolsun!

2/

Şubat/1984, Celal Yıldırım, İzmir.[3]

Müellifin Önsözü

Hamd o Allah'a ki, kadr'u şerefi yüce Kur'an'ında kullarına sağlam-köklü bir terbiyenin yolunu açmış; batıldan uzak, bütünüyle Hakk'a yönelik şeriatının hükümlerinde hayrın, doğru yolun ve ıslahın ilkelerini bütün milletlere açıklamıştır.
Salat-u selâm Efendimiz Muhammed'e (s.a.v.) olsun ki, Allah Onu insanlık alemine yegane uslandırıcı ve yegane terbiyeci olarak göndermiş; üzerine, beşeriyeti en yüce ayet ve belgelerle, en güçlü ve şerefli delillerle gerçeğe götüren kanun yapma hükümlerini en büyük amaçlarıyla doğru, sağlam, yüce ve istikrarlı ölçü ve anlamda indirmiştir.
Salat-u selâm, Efendimizin nezih, temiz ve pak âl ve ashabına olsun ki, onlar kendilerinden sonraki toplumlara çocuk terbiyesi ve ümmetlerin (milletlerin, cemaatlerin) oluşması hakkında inci misali örnekler vermişlerdir.
Salat-u selam, âl ve ashabın yolunda yürüyenlere, kıyamete kadar iyilik ve güzellikle onların izlerini takip edenlere de olsun.
İslâm'ın beşeriyete üstün vasıftaki hizmetlerinden biri de, kişilerin terbiyesinde, farklı toplulukların eğitilip yetiştirilmesinde, ümmetlerin (milletlerin ve cemaatlerin) oluşturulmasında, gelişen günlük meselelerin rayına oturtulmasında, şerefli bir medeniyetin sağlam temeller üzerine kurulmasında sağlam ve yaygın bir yol ve yöntem getirmesidir.
İslam'ın bu şerefli hizmeti, sırf şirk, cehalet ve sapıklık karanlıkları içinde kendini kaybedip perişan olan insanlığı, tevhid nuruna, ilme, doğru yol ve istikrarlı bir hayata döndürmesi içindir.

İndirdiği muhkem kitabında çok yüce Allah en doğruyu buyurmuştur:
Meali:
“Allah kendi hoşnutluğuna uyanları selamet yollarına eriştirir; kendi izniyle onları karanlıklardan çıkarıp aydınlığa ulaştırır ve doğru bir yola koyar.” [4]
İslam şeriatına övünç ve üstünlük olarak, ona karşı olanlarını bile onun durmadan gelişme kaydeden ve devamlılık gösteren özelliğini kabul edip şehadette bulunmaları; düşmanlarının bile onun sonsuza dek yaşayacak güçte bulunduğunu itiraf itiraf etmeleri yeter.
Batılılarını bu tür şehadetinden kıvanç duyup zevk alanlara sesleniyorum: Sizi daha da sevindirmek için onların bazı sözlerini, övgülerini, güzel senalarını nakledeceğim; böylece gayr-i Müslimlerden insaf sahibi olanların ebedi olan İslam dininin risaleti ve şerefli talimleri hakkında neler söylediklerini bilip anlamış olursunuz:
Kitleler Psikolojisi üzerinde söz sahibi olan Gustave Le Bon, ünlü ilim adamı Leybrî'den şu sözleri naklediyor:
“Eğer (müslüman) Araplar tarih sahnesine çıkmamış olsalardı, bugünkü Avrupa'nın (bilim ve teknikteki) sıçrama ve hamlesi daha birkaç yüzyıl gecikirdi.”
Lin Bol, “İspanya'da Araplar” adlı kitabında diyor ki:
“Endülüs ilmin önderliğini, dünyada kültür ve medeniyet bayrağını taşırken okur-yazar olmayan Avrupa bilgisizlik ve ümitsizliğin sahte yaldızına bürünmüş bulunuyordu.”
İlyas Ebu Şebke, “Araplarla Frenkler Arasında Fikir ve Ruh ilişkileri” adlı kitabında diyor ki:
“Gerçekten bugünkü Arap medeniyetinin yıkılıp zeval bulması, İspanya ve Avrupa için bir talihsizlik olmuş; Endülüs gerçek saadeti ancak Arapların gölgesinde bilip anlamıştır. Araplar gidince köpürüp taşan bolluk ve bereket yerinde yokluk ve felaket başlamıştır.”
Siyd-yelüt, “Arap Tarihi” adlı kitabında diyor ki:
“Müslümanlar ortaçağda ilim, felsefe ve diğer fenlerde teferrüd etmiş durumda idiler, yani yalnız başlarına bunu yürütmüşlerdi. Bu bakımdan nereye bastılarsa orada ilim, felsefe ve diğer fenlen yaydılar; böylece onlardan Avrupa'ya bu hususta kademeli biçimde bir geçiş oldu. Araplar tek kelimeyle Avrupa'nın silkinip sıçramasına, yükselip başarılı olmasına sebep oldular.”
Kültürlü kişilerin çoğu ünlü İngiliz Filozofu Bernard Shaw'ın şehadetini çok iyi bilirler. Onun tek kelimeyle dediğine kulak verin:
“Gerçekten Muhammed'in dini takdir ve şerefle anılacak bir düzeydedir...

Hayatın muhtelif tavır ve görünümlerini yıkıp tazeleyecek bir güce sahiptir. Bu bakımdan Muhammed'in insanlığın kurtarıcısı olarak çağrılmasını gerekli görmekteyim. O'nun gibi bir deha ve değerdeki adam bugünkü dünyanın başına geçseydi, herhalde dünya müşkilatını, önemli meselelerim çözmede başarıya erişirdi.”

İşte bu sözler ve diğerleri her anlayış ve basiret sahibine peş peşe delil ve belge vermekte, İslam nizamının gücünü, bugünkü nizamları kendi güçleriyle itecek kuvvette bulunduğunu, sonsuz bir hayatın hikmet ve felsefesini öğrettiğini ispatlamaktadır. Evet, insaf sahibi ilim adamlarının bu gibi itirafları düşmanların açık şehadeti fazilet hem de ne fazilettir!

Dünya, hatta düşmanları bile İslamın faziletine şehadet etmektedir. Ama asıl fazilet düşmanın onun yüceliğine şehadet etmesidir.”

İslam şeriatı ilahi olma özelliğiyle vasıflandığına, yaygınlaşmaya elverişli olmakla belirginleştiğine yenilenip devamlılık göstermekle kendisine has bir ölçü taşıdığına göre, onun kapsamlı ilkeleri, yeniliğe kapı açan ana fikir mahiyetindeki vergileri, zihinlerde gelişen mücerred bir düşünce, kitaplarda yazılıp işlenmiş birtakım doktrinler midir, yoksa ümmetin yapısında ellerin dokunup temas sağladığı, gözlerin gördüğü bir hakikat mıdır?

Biz buradaki sorunun cevabını İslam şehidi Seyyid Kutub'a bırakalım ve bu hususta Onun ne dediğine kulak verelim:

“Muhammed b. Abdullah (s.a.v.) Ashabı onu, şahlanan imanından fışkıran diri bir kale yaptıkları ve O'nu yemek yiyen, çarşı ve pazarlarda gezip dolaşan (bir hayat adamı olarak) tanıdıkları ve her birleri yeryüzünde hareket eden canlı bir Kur'an'ı gerçekleştirdikleri, İslam'dan yana mücessem örnek ve numune olup insanların onları bu açıdan gördükleri, onların da sadece İslamiyeti gördükleri gün zafer ve başarıya erişmişti.”

Şüphesiz ki ilahi nasslar yalnız başlarına bir şey yapmazlar; mushaf da kafa ve kalblere yerleşip konuşup amel eden bir adam durumuna gelmedikçe yalnız başına amel edemez. Dini ilke ve prensipler işlek bir yol haline gelmedikçe yaşayamaz, İşte bunun içindir ki, Hz. Muhammed (s.a.v.) ilk hedef olarak hayrı öğütleyen, gönülleri işleyip süsleyen adamlar yetiştirmeyi seçmiştir. Sadece laf ebeliği yapanları değil. Bir ümmet yapısı kurmayı planlamıştır. Kuru neticesiz bir felsefi görüş olarak değil. Mücerred düşünceye gelince, bunu bizzat Kur'an-ı Kerîm tekeffül etmiştir. Böylece Hz. Muhammed'in (s.a.v.) iş ve aktivitesi, ellerin dokunup temas kurabileceği (iman ve amel dolu) kişilere döndürülen mücerred fikir hamurunu yoğurmak olmuştur.

Gerçekten Muhammed b. Abdullah (s.a.v.) İslam düşüncesini kişilere mal edip

onu müşahhas duruma getirmek, imanlarını İslam doğrultusunda amele çevirmekle başarıya erişip zaferi elde etmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) mushaftan önce onar, sonra yüzer ve biner nüshalar basmakla neticeye varmıştır. Ama bu mushafları kâğıt üzerine mürekkeple yazmamış onların gönül sahifeleri üzerine nur ile işlemiştir. Onu böylesine mutlak bir anlamda ortaya koymuştur ki, sen rahatlıkla o doğrultuca insanlarla muameleni sürdürebilir, onlardan alıp, onlara bir şeyler verebilirsin. O kadar ki sen fiilinle, amelinle, Muhammed b. Abdullah'ın (s.a.v.) getirdiği İslam'ın ne olduğunu, Allah katından nasıl bir din getirdiğini söyler ve ortaya korsun.

Kim, İslam'ın gölgesinde yetişip gelişen ilk toplulukların, yani Peygamber'in (s.a.v.) Ashabının terbiyesinden bir şey öğrenip anlamak istiyorsa, tarihi gerçekleri araştırsın ki onların güzel eserlerini, övgü değer hasletlerini, iyilik ve faziletlerini duyabilsin.

Acaba dünya onlardan daha basireti açık, daha alicenap, daha şefkatli ve merhametli, daha kadri yüce ve kadri büyük, daha yüksek ve daha bilgili kimseleri bilip tanımış mıdır?

Onlar için şeref ve övgü olarak, ebedilik ve süreklilik olarak Kur'an-ı Azim'in şu beyanı yeter de artar:

“Muhammed, Allah'ın peygamberidir. Onunla beraber bulunanlar, kafirlere karşı çok çetin ve serttirler; kendi aralarında birbirlerine karşı merhametlidirler. Onları, rükû edenler, secde edenler olarak görürsün; Allah'ın geniş lütfunu, bol ihsanını arzu ederler. Alametleri, yeryüzündeki secdeden oluşan izdir, İşte bu onların Tevrat'taki misalleridir; İncil'deki misalleri ise filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş derken kalınlaşmış da sapı üzerinde doğrulmuş, (öyle ki) ziraatçıların hayranlığını çeken bir ekin gibidir.”[5]

Diğer ayetlerle onlar şöyle övülmekteler:

“Geceden de az uyurlardı. Seher vakitleri hep Allah'tan bağışlanma dilerlerdi. Onların mallarında dilenen ve yoksul için bir Hakk vardır.” [6]

“Bunlardan (Medine'yi) yurt edinip imanı (kalblerinde) yerleştirenler ise, kendilerine hicret edip gelenleri severler; onlara verilen şeylerden dolayı kalblerinde bir ihtiyaç duymazlar; ihtiyaçları olsa bile onları kendilerine tercih ederler, Kim de nefsinin aşırı cimrilik, kıskançlık ve ihtirasından korunursa, İşte onlar umduklarına kavuşanlardır.” [7]

“Mü’minlerden öyle erler (yiğitler, kahramanlar) var ki, Allah'a verdikleri sözü yerine getirip sadakatlerini isbat ettiler. Onlardan kimi ahde vefa, söze bağlılık edip canını verdi; kimi de (canını vermek için) beklemektedir. Verdikleri sözü

asla değiştirmediler (ikiyüzlüler gibi döneklik yapmadılar.)” [8]
İşte bu naklettiklerimiz, onların güzel eserleri, haslet ve meziyetlerinden dolup taşan azıcık bir birikintidir. Fiili alanda faziletin doruğunda bulunan bir cemaat oluşup gerçekleşmiştir ki, tarih boyunca böyle bir topluluk fikir adamlarının rüyası, öteden beri felsefecilerin kuruntusu veya özlemi olmuştur.
Nasıl olmasın ki, Ashab-i Kiram’ın bulunduğu kesimde kaadı iki yıl makamına gelip oturur, fakat davacı olarak iki kimsenin geldiği görülmezdi. Hem onlar neden davalı ve davacı olsunlar ki, Kur'an gibi bir kitap aralarında bulunuyordu. Neden tartışıp sürtüşsünler ki, kendileri adına hoş görüp sevdikleri şeyleri din kardeşleri için de hoş görüp severlerdi. Neden birbirlerine düşman olsunlar ki, İslam onlara sevgi ve kardeşlikle emretmekte ve onları şefkat, merhamet ve başkasını kendi nefsine tercihe durmadan teşvik etmektedir.
Büyük sahabi Abdullah b. Mes'ud'un Ashab hakkında sayıp döktüğü övgü ve faziletlerini yansıtan sözlerine dikkatinizi çekmek isterim:
“Kim sabredip teselli bulmak istiyorsa, Rasûlüllah (s.a.v.) efendimizin Ashabını bu konuda örnek ve misal edinsin; çünkü onlar bu ümmetin en iyileri ve gönül cihetiyle en hayırlıları, bilgi yönünden en derinleri, tekellüf yönünden en azları, doğru yol bakımından en sağlamlan, hal ve durum cihetiyle en güzelleri idiler. Allah onları kendi peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sohbetine layık görüp seçmiş, dinini ayakta tutmak için onları beğenip ayırmıştır. Artık siz onların fazl-u kıymetini biliniz, izlerine uyunuz. Çünkü onların hepsi de dosdoğru yol üzerinde bulunuyorlardı.”
Müslüman topluluktan, faklı ırk ve renkte de olsalar, asırlar boyunca onlarını fazilet pınarlarından susuzluklarını gidermekte, güzel ve alicenap huylarıyla aydınlanmakta, onlarını terbiye caddesinde yürümekte, hal ve tavırlarının şeref ve vakar dolu binasında seyretmektedirler. Bu güzel hal, İslam topluluğunda İslami hükümler kısıtlanıp dar bir çerçeve içine alınıncaya, İslam düşmanları habis amaçlarına ulaşmaya güç getirinceye, İslam alemini birbirlerini sevmeyen, birbirlerine yardım etmeyen topluluklar haline çevirmek için gizli tuttukları maksatlarını açığa vuruncaya, İslam ülkelerini birbirlerine düşman ayrı devletler, esas ve ilkelerde birbirinden ayrılan ümmetler, şehvetler, nefsi arzu ve lezzetlerde birbirine denk olmada yarışıncaya; helal ve mubah konularda sınır tanımayacak şekilde bozuluncaya, amaçsız maksatsız bir hayat sürmelerini sağlayıncaya, hiç bir şeref, birlik ve düzenlik düşünmeden yaşamaya hevesleninceye kadar devam etti. O duruma geldiler ki, onları birleşmiş topluluk gibi görürsün, oysa kalbler dağınık ve başkadır; onları bir kuvvet gibi görürsün, oysa sel yatağında sürüklenen çer-çöp gibidirler, o kadar ki ıslahatçılardan ve

Allah'a davet eden mürşitlerden çoğunu ümitsizlik havası sarmış, derin bir umut-suzluk onlara üstünlük sağlamıştır, bunlarda hakim olan kanaat şudur ki, artık bu ümmeti ıslaha bir yol yoktur, saadet burcunda yükselme umudu kalmamıştır; yitirdikleri izzet ve şevketin geri gelmesi hayaldir. Evet, bu ıslahatçı ve mürşidlerden bir kısmı umutsuzluk içinde uzlet-i kâmileye göre, bu asır, ahir zamandır; o anlardayız ki müslüman kendine ait davarlarını alıp dağlarını eteklerine su birikintilerinin bulunduğu yerlere çekip dinini fitnelerden uzaklaştırmalı, kendisine ölüm gelinceye kadar toplumdan uzak kalmalıdır.
Düzelme, düzeltme ümitsizliğini doğuran bu gibi düşünceler şu üç sebepten ileri gelmektedir:

A) Bu dinin aslını, tabiatını iyi bilmemekten, yani cehaletten,

B) Dünyayı çok sevmekten ve ölümden hiç hoşlanmamaktan,

C) Asıl amacı bilmemekten ve bu amacın en önemlisinin, en kayda değerinin müslümanın ahlakı olduğunu unutmaktan ileri gelmektedir.

O halde:

Müslümanlar İslam'ın kuvvet ve kudret dini olduğunu, bu hususta şiarının *“düşmana karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet hazırlayın”* emri bulunduğunu anladıkları gün... [9]

İslam dininin ilim dini olduğu; şer'i ve pozitif ilimlerin eşit anlamda bulunduğunu ve bu hususta şiarın *“De ki, Rabbim! İlmimi artır”* emri olduğunu anladıkları gün...***[10]***

İslam dinini insanı yeryüzünde Allah'ın halifesi itibar ettiğini, bu manayla insanın yerkürenin yularını eline alıp ona sahip çıkması, yeraltı ve yerüstü kaynaklarını bilerek çıkarması, yeryüzündeki bütün sırlara vakıf olması için dünyaya gönderildiğin, bu hususta şiarın *“sizi yeryüzünün halifeleri kılan; verdiği şeylerden dolayı sizi denemek için kiminizi üstün derecelerle yükselten O'dur”* mealindeki ayet olduğunu anladığı gün!... [11]

İslam'ın insana şeref ve kişilik kazandıran, onu Allah'ın yarattıklarının çoğundan üstün tutan, bununla ona sorumluluklarını öğreten, vekil kılındığı şeylerin önemini belirleyip yerine getirmeyi telkin eden bir din olduğunu ve bu hususta şiarın, *“Andolsun ki biz Adem oğullarım aziz ve saygıdeğer kıldık; karada ve denizde onları taşıyacak araçlar (imal etme yeteneğini) verdik; onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık da kıldık”* [12] mealindeki ayeti anladığı gün...

Müslümanlar İslam'ın insanı aklından ve duygularından sorumlu tuttuğunu,

ihmal ve hareketsizlik dönemine girince bu sorumluluğunu yerine getirmediğini bu hususta şiarının, *“Bilmediğin bir şeyin ardına düşme; çünkü doğrusu kulak, göz ve kalb bunların her biri ondan sorumludur”* mealindeki ilahi beyan olduğunu anladığı gün...[13]

Müslümanlar İslam'ın şu alemi, yani varlıktaki şeyleri insanın buyruğuna verildiğini itibar ettiğini ve bunları ilmin hizmetinde kullanmasını emrettiğini ve bu hususta şiarının, *“Göklerde ve yerde ne varsa hepsini kendi tarafından sizin emrinize vermiştir. Şüphesiz ki bunda iyice düşünen bir millet için açık belgeler vardır”* mealindeki ayet olduğunu anladığı gün... [14]

Müslümanlar İslam'ın sabit hakikatlere erişmek için göklerin ve yerin yaratılmasında inceden inceye düşünme ve araştırma dini bulunduğunu ve bu hususta şiarının *“De ki: Bir bakın göklerde ve yerde neler var? İman etmeyecek bir topluluğa o ayetler ve uyarılar ne fayda sağlar?”* mealindeki ilahi beyan bulunduğunu anladıkları gün... [15]

Müslümanlar İslam'ın iş, şadlık, ferahlık ve tek kelimeyle hayat dini olduğunu, bu hususta şiarının: *“O yeryüzünü sizin yararınıza baş eğdirdi (üzerini yaşanacak duruma getirdi). Bunun için yerin engebelerinde gezip dolaşıp da Allah'ın rızkından yiyin. (Yeniden dirildikten sonra) dönüşünüz ancak O'nadır”* mealindeki hikmetli kelamı anladıkları gün... [16]

Müslümanlar İslam'ın umutsuzluğu haram kıldığını, derin ye'se düşmeyi yasakladığını ve bu hususta şiarının, *“Ve Allah'ın lutfu kereminden ümidinizi kesmeyin; çünkü Onun lûtf-u kereminden ancak kafir bir millet ümidim keser”* mealindeki ilahi sözü anladıkları gün... [17]

Müslümanlar İslam'ın izzet ve keramet dini olduğunu, başlarım bu izzete çevirmelerinin vacip bulunduğunu, bütün dünyada bunun bayrağını yükseltmelerinin gereğini ve bu hususta şiarının *“Üstünlük, azizlik, şeref, Allah'a, peygamberine ve Mü’minlere aittir”* mealindeki ilahi beyanı anladıkları gün... [18]

Evet, müslümanlar bütün bu hususları dinlerinden anladıkları, insanlara tanıttıkları, başlarında Allah'a davet eden çağırıcılarını bulunmasının bu dinin tabiatında bulunduğunu idrak ettikleri gün artık ümitsizlik üzerlerine çökmeyecek, iç yapılarında yeis kıpırdamayacak, aksine durmadan Hakk'a davet ve halkı ıslaha koşacaklar; kendilerinden önceki bahtiyarların, dünya üstazlarının, ümmet ve milletlerin önderliğinin, hayat karanlıklarında ışıl ışıl ışıldayan minarelerin açtığı çığıra dönecekler; öyle ki beşeriyet onların

bilgilerinden susuzluğunu gidermeye çalışacak, onların irfan kaynağından alıp gelişecek ve bu hal, Allah yeryüzünü ve üzerinde bulunanları kudretine ram edip varis oluncaya kadar devam edecek...
Müslümanlar, başlarını da alimleri, davetçileri bulunduğu halde dünya sevgisinden, ona gönülden meyletmekten, güzel ve leziz şeylerin fazlasından kendilerim çekip gerçek hürriyete kavuştukları; insanlara doğru yolu göstermeyi, toplumu ıslah etmeyi, ilahi hükümleri yeryüzünde ikaameye yöneldikleri gün (ki bu onların en büyük himmeti, bilgilerinin meblağı, amaçlarının amacı, azim ve niyetlerinin dönüp dolaştığı noktadır.)
Müslümanlar korkaklıktan, pısırıklıktan, ölüm endişesinden kendilerini kurtardıkları, içlerinde rızıkların Allah'ın elinde bulunduğuna inanıp bunu layık bulunduğu yerine oturttukları, insana zarar ya da yarar verenin Allah (c.c.) olduğuna gönülden inandıkları, kendilerine dokunan musibetin hata yapmayacağını, kendilerine dokunmayıp sapan kaza ve musibetin herhalde isabet etmeyeceğini, ümmetin tamamının bir araya gelmesiyle kendisine bir yarar sağlamayı isteseler, Allah'ın yazdığından başka bir yarar sağlamayacakları; kendisine bir zarar vermek isteseler, Allah'ın yazdığından başka bir zarar veremeyeceklerini yakinen anladıkları gün!...
Evet, müslümanlar buna kesinlikle inandıkları, zaaf ve güçsüzlük sebeplerinden kendilerini kurtardıkları gün, İşte o zaman Allah'a davet meydanlarına kayıtsız şartsız koşarlar; terbiye, yönlendirme ve ıslah yolunda at koştururlar; ne ürkeklik, ne de korkaklık gösterirler; Rablerinin buyruklarını tebliğ ederler, Allah'tan başka kimseden korkmazlar; bilakis bütün güven ve itimatlarıyla Allah'ın kendilerine yardım edip başarıya eriştireceğine inanırlar, yeryüzünün de kendilerini sağlam ölçüler üzerinde tutup hakim kılacağına güvenirler, korkudan sonra kendilerine korku yerine emniyet vereceğini düşünürler; aşağılanmadan sonra izzet ve şerefe kavuşurlar; dağınıklıktan sonra vahdete erişirler. Bütün bunlar Allah'a (c.c.) göre güç değildir, eğer kendilerini niyetlerini iyice sağlama bağlayıp adım atarlarsa iyi sonuç onlarındır. Böylece yeisten, korkudan ve dünya sevgisinden kurtulup iman ve irfan hürriyetine kavuşurlar.[19]

ÇOCUK TERBİYESİ NEDİR?

Çocuk terbiyesi, İslam'ın hazırlamaya sa'y-u gayret ettiği ferdin terbiyesinin bir dalıdır, İslam, ferdi terbiye ederken onun yararlı bir organ, hayata elverişli bir insan olmasını amaçlar.
Çocuk terbiyesi -eğer onu güzel şekilde yerine getirip yönlendirecek olursa-

gerçekte o topluma yararlı salih ferdi hazırlamada sorumluluğun anlamını bütün ağırlığıyla duymada, hayatın tekliflerini bilerek taşımada sağlam bir temel mahiyetindedir.

Şu senin elinde bulunan kitap nedir?

Okuyucu kardeşim! Bu kitap İslam'da Çocuk Terbiyesi hakkında açık bir yol, sağlam bir düsturdur. Allah (c.c.) seni bu kitabı sonuna kadar okumaya muvaffak ettiği an, İslam'ın çocuk terbiyesi hakkındaki hükümlerinin üstünlüklerini farklılıklarını en geniş ve kapsamlı biçimde bilip anlayacaksın. Bu konuda öylesine şümullü bir bilgi verilmiştir ki, insanı, din ve dünyası, ahiret ve ötesi hakkında mutlu edip yükseltecek bütün basamaklar mevcuttur... Ve yine sana apaçık belli olacaktır ki, İslam'ın terbiye konusunda bir yolu, ıslah konusunda geniş bir yöntemi vardır.

Terbiyeciler İslam'ın bu yolu ve yöntemini ele alıp uyguladıkları zaman ümmet yapısında istikrar, güven ve mutluluk havası belirecek; korku endişe, anarşi ve tuğyan kalkacak ve bunu dikkatle takip edenlere, gerçekten İslam'ın hayat dini olduğu belli olacak, onun insanlık, ahlak, terbiye ve ıslah dini olduğu ortaya çıkacaktır.

Beşeriyet çocuk terbiyesinde İslam'ın açtığı doğru yolda yürüdüğü, milletler onun pınarından susuzluğunu giderdiği, devletler onun ilkelerini ve hükümlerini uygulamak için aldıkları zaman, İşte o zaman İslam dünyada önder olur, faziletli toplumların belirtileri, bütün parlaklığıyla gözlere akseder. Böylece insanlar İslam'ın gölgesinde mesut ve güven içinde yaşarlar.

Bu neden böyle?

Çünkü İslam, alemlerin Rabbı Allah'ın dini, insanlığın iftiharı Hz. Muhammed'in (s.a.v.) risaleti, Tanrı'nın beşeriyet için hoş görüp seçtiği kapsamlı hükmü ve kanunudur ki bu insanlığa düstur ve yürünecek yol olsun diye konulmuştur.

Üzerinde düşünülecek bir husus da, gördüm ki, İslam kitabevleri ve okulları, İslamda çocuk terbiyesi hakkında yazılan eserler bakımından oldukça fakirdir; o kadar ki şu ana kadar, başlıbaşma çocuk terbiyesinden yeterince bahseden kapsamlı bir kitaba rastlayamadım, diyebilirim. Doğumdan teklif çağına gelinceye kadar çocuk terbiyesini yansıtan bir esere de gözüm ilişmedi. Ancak İbnü'l-Kayyım el-Cevzî'nin (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) Tuhfetü'l-Mevdud fi Ahkâmi'l-Mevlûd adlı kitabı müstesna. Çünkü İbnü'l-Kayyım bu eserinde sadece çocuktan ve onunla ilgili hükümlerden bahseder. Üçüncü bölümü yazarken bu kitaptan ve ondan sonraki birinci bölümde de çokça yararlandım. Allah (c.c.) müellifine mükafatların en üstününü versin, bol sevaplar ihsan buyursun ve ahiret yurdunda onu yüce makamlara yükseltsin!

Allah (c.c.) bilir ki, Arap okurlarıma, doğumundan temyiz çağına, ondan ergenlik ve teklif çağına kadar çocuk terbiyesini kapsayan ve oldukça geniş kapsamlı müstakil bir kitap hazırlayıp ortaya çıkarmak için çok gayret sarfettim ve nice kaynaklara başvurdum. Ayrıca hazırladığım kitabın, baba ve terbiyecilerin üzerinde seyredecekleri kamil anlamda açık-geniş bir yol ölçü ve anlamda olmasına özen gösterdim. Yönetme, yönlendirme ve terbiye etme hususları boynuna hak bir borç olan herkesin arzusuna uygun düşecek ve bu doğrultuda birçok konuları kapsayacak şekilde tertiplemeye çalıştım.

Allah'a hamdolsun ki kitabımız amaca uygun hazırlandı, hedefine yönelik olarak gerçekleşti, vasıta ve gayeleri açıklar anlamda sonuçlandı.

Bununla beraber yazdığımın mükemmel olduğunu, işlediğim konuların hatadan selim kaldığını, te'lif ettiğimin tara kapsamlı bulunduğunu iddia etmiyorum. Ama Allah'tan bu kitabımın bir başlangıç olmasını, asrımızda İslam düşüncesinin araştırılması hususunda koruyucu rol oynamasını diliyorum; ta ki ilim adamlan ve terbiyeciler kalemlerini sivriltsinler azim ve himmetlerini harekete geçirip çocuk terbiyesi hakkında bir şeyler yazsınlar. Bu hususlaki konuyu kapsamlı, derli-toplu duruma getirsinler; konunun araç ve amaçlarını yeterince açıklayabilmek için birçok bahislere girip malzeme toplasınlar. Öyle ki, kısa bir süre sonra İslam mekteplerinin terbiyeyle ilgili kitaplarla dolup taştığını, irşad konularında çok şeyler yazdıklarını görelim. Şüphesiz ki arzuladığımız bu gelişmenin terbiye konusunda yeterli kaynak arayanlara cevap verecek ölçüde olması, çocukların İslamiyette yetiştirilmesi için en üstün yollara uyulmasının sağlanması, onun ruhen, bedenen ve fikren bu doğrultuda oluşturulması tek dileğimizdir.

İslam terbiyesi hakkında bir şeyler söylemek ve yazmak isteyenlerin gayret ve çabaları biraraya geldiği, kendilerine bu alanda düşen vecibe ve sorumlulukları yerine getirdikleri gün, yaşamakta olan topluluklara, kuşaklara üstünlük, şeref ve kuvvet yolunu açıp açıklamış olurlar. Faziletli toplum meydana getirmek için iki gözü açık olan insanoğullarına amelî vasıtaları belirginleştirmiş bulunurlar. Aynı zamanda örnek toplumlar oluştururlar.

“İslamda Çocuk Terbiyesi” adlı kitabı ardarda dizilen üç ana kısım üzere tertipleyip ortaya koymayı uygun gördüm. Her kısım birçok bölümleri kapsamakta ve her bölümün altında birçok konular yer almaktadır.

İleride görüleceği gibi her bölüm aşağıda belirtilen şekilde isimlendirilmiştir.

Birinci Kısım

Dört bölümü içine almaktadır:

Birinci Bölüm:Örnek evlilik ve terbiyeyle olan ilgisi

İkinci Bölüm:Çocuktan yana içimizdeki idrak ve anlayış
Üçüncü Bölüm:Çocukla ilgili genel hükümler. Bu bölüm dört konuyu kapsamaktadır:

1- Doğum anında mürebbi (olan ana ve diğer terbiyeci) neler yapar?

2- Çocuğa isim koymak ve ilgili hükümler

3- Çocuk için akika denilen kurban kesmek ve bununla ilgili hükümler.

4- Çocuğu sünnet etmek ve ilgili hükümler.

Dördüncü Bölüm:Çocukların (din, ahlâk ve terbiye dışına) sapmaları ve bunun tedavi çareleri.

İkinci Kısım:

Bu bir tek konudur ve tek isim altında işlenmiştir:

"Terbiyecilere göre en büyük sorumluluklar." Bu da yedi ayrı bölümü içine almaktadır:

Birinci Bölüm:iman terbiyesiyle ilgili sorumluluk
İkinci Bölüm: Ahlâk terbiyesiyle ilgili sorumluluk
Üçüncü Bölüm: Bedenî terbiyeyle ilgili sorumluluk!
Dördüncü Bölüm: Aklî terbiyeyle ilgili sorumluluk!
Beşinci Bölüm: Nefsî terbiyeyle ilgili sorumluluk.
Altıncı Bölüm: Toplumsal terbiyeyle ilgili sorumluluk!
Yedinci Bölüm: Cinsel terbiyeyle ilgili sorumluluk!

Üçüncü Kısım:

Bu, üç bölüm ve bir sonucu kapsamaktadır.
Birinci Bölüm: Tesirli bir terbiyenin asıl vasıtaları
İkinci Bölüm:Çocuk terbiyesinde temel kaideler.
Üçüncü Bölüm: Lüzumlu olan terbiyeyle ilgili sorular ve bu hususta ilk akla gelen şeyler.

Ve sonra da terbiye konusunu çerçeveleyen sonuç...

Kitabın her bölümüyle ilgili hususlar geniş çizgileriyle gözlerinizin önüne serilecektir. Ve sen okuyucu kardeşim, her bölümün altında başlıbaşına bahisler, yararlı konular bulacaksın. Bunların hepsi de çocukların sağlam ve doğru terbiye edilmeleri hakkında en güzel yolu açıklamayı, onları hayata en uygun şekilde hazırlamayı, İslam için en güçlü askerler yapmayı kendi içyapılarında en güzel ve nefis sözleri, kurban ve feda olma idrakini bulacak aksiyon sahibi gençlerin yetişmesini hedef almaktadır.

Önsözümüzü bitirirken, şanı yüce Allah'tan amelimi kendi hoşnutluğundan yana hâiis kılmasını, amellerin kendisine arzolunduğu gün bu amelimin kabulünü, bu

silsilede kullarına birtakım yararlar vermesini, hayatta doğru yol üzere yürümek isteyenlere bunu bir kıvılcım, nûr ve hidayet kılmasını dilerim. Şüphesiz ki bu umulanların en üstünü, kabule lâyık olmanın en uygunudur.

Müellif Abdullah Nâsıh Ulvân.[20]

BİRİNCİ KISIM
ÖRNEK EVLİLİK VE TERBİYEYLE İLGİSİ, EVLADDAN YANA DERÛNÎ DUYGU VE İLGİ ÇOCUKLA İLGİLİ GENEL HÜKÜMLER ÇOCUKLARIN YANINDA (TERBİYE DIŞI) SAPMALAR VE BUNUN TEDAVİ ÇARELERİ

1- ÖRNEK EVLİLİK VE TERBİYEYLE OLAN İLGİSİ

İslâm'ın çocuk terbiyesi hakkında koymuş olduğu temel esaslara geçmeden önce, özet mahiyetinde de olsa evliliği üç yönden ele alıp sunmamız uygun olur:

a) Evlilik insanda fıtri bir duygudur, yani doğuştan bu duygu insanda mevcuttur.

b) Evlilik toplumsal bir maslahattır, toplumu düzen ve huzura kavuşturur.

c) Evlilik bir seçme, beğenme ve ihtiyara (isteğe bağlı) bir konudur.

Evliliğin bu yönlerini ele ahp sunmak, terbiyenin sorumluluk yüklenmekle olan ilgisini ve soylu bir neslin ortaya çıkmasıyla olan irtibatını, doğan çocuğun nesebinin belirlenmesini, beden ve ahlâkının selamette kalmasını, ana-babasının sevgi ve şefkatinin çocuğa yönelmesini, eşlerin çocuk terbiyesinde birbirine yardımcı olmalarını, eğri yola saptığında onu doğrultmayı ve onu hayata elverişli bir insan olarak hazırlamayı konu olarak açıklar.

Şimdi size bu cihetlerden her biriyle ilgili bazı açıklamalarda bulunacağız:[21]

Evlilik İnsanda Fıtrî Bir Duygudur

İslam şeriatı ilkelerinde en açık hususlardan biri de, şeriatın ruhbaniyetle savaştığıdır. Çünkü ruhbaniyet insan fıtratiyle çarpışmakta, onun önüne engel koymaktadır, aynı zamanda onun temayül arzu ve içgüdüsüyle sürtüşme ve çatışma halindedir.

Resulüllah (s.a.v.) Efendimiz bu hususta şöye buyurmuştur:

“Allah bize gerçekten ruhbaniyete karşılık batıldan uzak, bütünüyle hakka

yönelik koskolay bir din vermiştir.” “Kimin evlenmek için hali-vakti yerinde olur; bununla beraber evlenmezse, o benden değildir.” [22]
İşte sen, bu ve başka hadislerden İslam şeriatının müslüman bir kimsenin evlenmekten kaçınmasını, ruhbaniyet niyetiyle zühd-u takva göstermesini, bütün vakitlerini ibadete vermesini haram kıldığını görüyorsun, üstelik bir de müslümanın buna gücü yeter, sebep ve vesileleri hazırlamaya mali imkanları yeterse.
Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin toplumun fertlerini murakabede ve insan nefsini terbiye ve tedavide bulunduğu düzey üzerinde durup düşünecek olursak, bu murakabe ve terbiye ile tedavinin, insanın hakikatini idrak üzere kurulduğunu görür ve bu hususta kesin bilgimizi ve inancımızı artırmış oluruz; aynı zamanda insanın arzu ve temayülüne en sağlıklı cihetle cevap verdiğini rahatlıkla anlarız. Böylece toplumda hangi fert olursa olsun fıtrat sınırını aşmaz, imkanı dahilinde olmayan şeyi yapmaz, tabii bir seyirli ortalama yolda yürür, kendini kınar ve itidalini korur, insanlar seyrederken o gözetleme külfetine girmez, insanlar ileri geçerken o gerisingeri dönmez; hayatın gayesi kuvvet bulunca o zayıflamaz.
“Sen artık yüzünü Hakk'a yönelmiş bir birleyici olarak dine çevir ki bu, Allah'ın sağladığı bir fıtrat (maya)dır. İnsanları onun üzerine yaratmıştı. Allah'ın yaratışında hiçbir değiştirme değişiklik bulunmaz, İşte en doğru en sağlam din budur! Ama insanların çoğu bilmezler.” [23]
Size gereken, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin bu hususta ki yerini, bulunduğu düzeyi bilmek ve uygulamaktır; çünkü bu yer ve düzey ıslah ve terbiyenin, katı huyların tedavisi ve insanın hakikatinin anlaşılması hususunda en büyük yerdir.
Nitekim sahih rivayete göre:
Üç kişilik bir topluluk Peygamber (s.a.v.) Efendimizin eşlerine gelerek Peygamberin ibadetinden sordular. Kendilerine bu konuda bilgi verilince, bir bakıma onu azımsadılar ve az buldular. Sonra da şöyle dediler:
“Canım biz nerde, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz nerde, Allah (c.c.) onun geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır.” Sonra da onlardan biri şöyle dedi:
“Bana gelince, ben yaşadığım sürece her geceyi ibadetle geçireceğim.” Diğeri şöyle dedi:
“Ben de bütün yılı oruçlu geçireceğim, iftar etmiyeceğim.” Üçüncüsü ise şöyle dedi:
“Kadınlardan uzak duracağını, ebediyyen evlenmiyeceğim.”
Bu sırada Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz çıkageldi ve:
“Şöyle şöyle söyleyenler sizlersiniz değil mi? Allah'a and olsun ki, ben sizden

daha çok Allah'tan saygı ile korkarım ve Allah için sizden daha çok takva sahibiyim; ama ben hem oruç tutarım, her iftar ederim; hem namaz kılarım, hem uyurum ve kadınlarla da evlenirim. Artık kim benim sünnetimden yüzçevirirse o benden değildir” buyurdu. [24]

Bu nasslardan açıkça anlaşılıyor ki, İslam'da evlenmek insanî bir fıtrattır; müslümanın, kendi nefsinde büyük bir sorumluluk duyup boynunda terbiye ve gütme hakkı bulunduğunu taşımasıdır.

Bu sorumluluk, müslüman, fıtratın bu çağrısına olumlu cevap verdiği, tabiatındaki bu duyguya “evet dediği ve hayatın bu sünnetlerinde seyrettiği vakit gerçekleşir.[25]

Evlilik Sosyal Bir Maslahattır

Bilindiği gibi, İslam'da evliliğin genel anlamda yararlan söz konusudur; bunun sosyal maslahatları vardır. Allah'ın tevfikiyle bunların en önemlilerine kapı açacağız, sonra da evliliğin terbiye ile olan ilgisini açıklayacağız.

1- İnsan türünü korumak:

Evlilik ile insan nesli devam eder ve çoğalır. Bu durum Allah (c.c.) yeryüzüne ve üzerindeki her şeye varis oluncaya kadar sürüp gider. Bu çoğalmada ve nesil nesil devam etmede insan türünü korumanın yeri ve önemi açıktır. Uzmanlar tarafından, insan türünün fiziksel ve ruhsal yapılarını paralel olarak koruyup esenliğe kavuşturmak için terbiye konusunda sağlam ölçüleri ve sahih kuralları koymak da o nisbette önemlidir.

Kur'ân-ı Kerim bu toplumsal hikmetin ve insan'i maslahatın kadrini yücelterek şöyle diyor:

“Allah size kendinizden eşler verdi ve eşlerinizden size oğullar ve torunlar sundu ve sizi pak ve helal şeylerden rızıklandırdı. Buna rağmen batıla inanıyorlar da Allah'ın nimetlerini inkar mı ediyorlar?” [26]

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefs (can) den yaratan, ondan da eşini meydana getiren ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbınıza karşı gelmekten, O'na saygısızlıkta bulunmaktan ve akrabalık (bağlarını koparmak) tan sakının. Şüphesiz ki Allah üzerinizde (kusursuz) bir gözeticidir.” [27]

2- Nesli korumak:

Allah'ın kullarına meşru kıldığı evlilik müessesesiyle, çocuklar kendilerini dede ve babalarına nisbet etmekle gurur duyar, iftihar ederler. Şüphesiz ki bu intisabda onların kişisel itibarı, ruhsal istikran ve insan olma şeref ve yüceliği vardır. Eğer

Allah'ın meşru kıldığı evlilik müessesesi olmasaydı toplum hiçbir keramet, asalet, şeref ve soyu olmayan çocuklarla dalgalanır ve birbirine karışırdı ve bu durumda da fazilet ölçülerine dayalı ahlâk ağır bir darbe yer, bozgunculuk ve herşeyi mubah sayma yaygınlaşırdı.

3- Toplumun ahlâki çözüntü ve çöküntüden selamette kalması.

Evlilik müessesesiyle toplum ahlâki çözüntü ve çöküntüden selamette kalır; fertler toplumsal kokuşmadan, bozuntudan kurtulup güvene kavuşur. İdrak ve anlayış sahibi her kişi açıkça bilir ki, diğer cinse karşı tabii temayül ve içgüdü, meşru evlilik yoluyla doygun hale gelince, helal ile bağlantı kurunca, ümmet fert ve toplum cihetiyle süslenir de adab ve terbiyenin, en güzel ahlâkın en üstünüyle ölçüsünü bulur. Böylece tebliğ görevini yerine getirmeye layık, sorumluluk duygusunu Allah'ın murad ettiği şekilde taşımaya daha müsait duruma gelir. Evliliğin hikmet ve felsefesi, toplumsal yararları hakkında gençleri evliliğe teşvik ve tahrik ederken Allah Resulü ne güzel, ne doğru buyurmuştur.

"Ey gençler topluluğu! Sizden kim evlenmeğe güç getirebiliyorsa, evlensin. Çünkü gerçekten evlilik gözü (harama karşı) daha çok yumucu, namus ve iffeti daha çok koruyucudur. Kim de evlenmeye (mali imkan bulamaz da) kudret yetiremezse, ona da oruç gerekir; çünkü oruç şehveti kesicidir." [28]

4- Toplumu birtakım hastalıklardan koruyup selamete eriştirmek.

Toplumu evlilik müessesesiyle yaygınlaşmaya müsait zina sebebiyle bulaşıcı birtakım hastalıklardan korumak ve esenliğe kavuşturmak ancak mümkündür. Fuhşun ortaya çıkması, harama kapı açılması da ancak bu sayede önlenebilir. Bu hastalıklardan biri de zührevi ve frengidir. Bunlar ve benzeri hastahkar nesli temelinden sarsıp kötü sonuçlara götüren tehlikeli illetlerdendir ki bedeni kuvvetten düşürür, öldürücü nitelik taşır ve yetişmekte olan kuşağın sağlığını bozar.

5- Ruhsal ve derûni sükunete kavuşmak.

Erkekle dişi arasında ciddi sevgi ve rahmet, samimi ülfet ancak evlilik ile neşv-u nema bulur. Koca akşama doğru işini bitirip evine dönünce, eşiyle çocuklarıyla biraraya gelince, gündüzleyin üzerine çöken sıkıntı ve üzüntüleri unutur, yorgunluğu kalmaz. Kadının durumu da böyle, kocasıyla buluşup biraraya gelince kendisini sıkan birçok şeyleri unutur ve hayat arkadaşının yanında huzura kavuşur.

İşte böylece eşlerden her biri deruni sükûneti diğerinin gölgesinde duyar, evlilik mutluluğunu bu gölgede hisseder. Bu açık durumu tasvir eden Cenab-ı Hakk ne güzel ve ne üstün beyanda bulunuyor.

“O'nun açık belgelerinden biri de size kendinizden eşler yaratmasıdır ki onlarla sükunet bulup huzura kavuşursunuz. Aranızda sevgi ve rahmet meydana getirmiştir. Şüphesiz ki bunda düşünebilen bir millet için öğütler, ibretler ve deliller vardır.”[29]

Elbette sözü edilen ruhsal ve deruni sükûnet ve huzurda çocukların terbiyesiyle meşgul olup yeterince itina gösteren ve bunu korumaya çalışan kimsenin payı daha büyüktür. Açıklamaya gerek yoktur.

6- Eşlerin aile yuvasının kurulmasında ve çocukların terbiyesinde yardımlaşması.

Çiftler ancak evlilik bağım gerçekleştirmekle aile yuvası kurmada, sorumluluk taşımada birbirine yardımcı ve destek olurlar. Biri diğerinin işini tamamlar; kadın kendi ihtisası, bilgi ve becerisi dahilinde iş görür; tabiatına uygun, kadınlığına yakışanı yerine getirir. Bu da daha çok ev idaresiyle ve bir bakıma ev ekonomisiyle ilgilidir. Çocukların terbiyesiyle meşgul olmak bu cümledendir.

Ne doğru söylemiş şair:

“Anne bir okuldur, onu hazırladığın zaman,
Kökü tertemiz soylu bir topluluk hazırlarsın.”

Erkek de kendi ihtisası, bilgi ve becerisi çerçevesinde bir şeyler yapar, tabiatına ve erkekliğine uygun olanı işler. Bu da çoluk-çocuk için çalışıp çabalamak, en zor ve sıkıntılı amelleri yerine getirmekle sağlanır; ailenin esenliğine yönelik zamanın düşmanlarından günün musibetlerinden korumakla asıl ölçüsünü bulur. İşte böylece eşler arasında yardımlaşma ruhu gelişip tamamlanır da en mutlu sonuçlara erişirler. iyi-yararlı evlad hazırlamada en güzel meyveleri elde ederler.

Mü’min bir topluluğu terbiye etmek, onun kalbinde iman azmini ve gayretini doğurur, nefsinde İslam ruhunu yeşertir. Daha da öteye, bütün bir aileyi kapsar bu hava ve ruh, hepsini birden sevgi, selamet ve istikrar gölgesinde biraraya getirir.

7- Babalık ve analık şefkatinin gönülde alev alev yanması.

Evlilik müessesesiyle eşlerin gönlünde şefkat ve sevgi alevi yanmaya başlar; böylece kablerinden güzel duyguların, asil şuurların pınarları kaynayıp akar. Böylesine bir duygu ve düşünce atmosferi içinde soylu, şerefli bir ailenin oluşması çok tabiidir. Çocukları güdüp yetiştirmede çok iyi ve güzel sonuçların elde edilmesi de böyle; ailenin yaşayışını en uygun biçimde düzene koymak, onlara istikrarlı, emin ve uygun bir hayat, şerefli bir gelecek hazırlamak da ancak böylesine asil ve şuurlu bir düşünce bahçesinde sağlanır.

İşte bütün bu olumlu sonuçlar ki, toplumun maslahatı arıyla ilgili bulunuyordur,

evlilik müessesesinden kaynaklanıp vücut bulur.
Okuyucu kardeşim, bu toplumla ilgili maslahatların çocuk terbiyesiyle ilgi ve irtibatını görmektesin. Ailenin ıslahıyla, soylu bir toplumun meydana gelmesiyle içice bulunuyordur.
O halde İslam şeriatının evlenmeyi emretmesini hayretle görüp karşılamamıza gerek yoktur; onun evliliği tahrik ve teşvik etmesi de şaşılacak şey değil.
Allah Resulü (s.a.v.) ne doğru söylemiştir:
"Mü'min, Allah'tan korkup fenalıklardan sakınmaktan sonra saliha bir eşten daha hayırlı bir şeyden yararlanmamıştır." ***[30]***
Diğer bir hadiste de şöyle buyurmuştur:
"Dünya bütünüyle yararlanılacak şeydir, ama onun en hayırlı yararlanılacak şeyi, saliha kadındır." ***[31]***

Evlilik Bir Beğenme Ve Seçme Konusudur

İslam, şerefli şeriatiyle, kapsamlı düzeniyle evlenmek isteyen çiftlerin önüne birtakım kurallar ve hükümler koymuştur ki, eğer insanlar evliliğin doğru yolunu bunlarla bulur, bu yolda yürürse, evlilik tam bir anlayış, sevgi ve uygunluk üzere olur; oğullar ve kızlardan oluşan aile yuvası sağlam bir imanın doruğuna, selim bir yapının zirvesine, köklü bir ahlâk, olgun bir akıl, yatışıp durulan bir nefs düzeyine erişir.
Sözü edilen kural ve hükümlerin en önemlilerini sıralayalım:
1- İsteğe bağlı evlenme, dinin esasına göredir.
Tabii burada "din" tabirinden kasdımız, gerçek anlayışla İslami-yettir. Aynı zamanda onun üstün ve şerefli bütün faziletleri doğrultusunda ameli uygulamadır. Ayrıca onun yüksek adab ve Ölçüsü de bu tabirin kapsamı içindedir.
Diğer yandan bu tabirle, şeriat yolunu kamil anlamda, onun sonsuza dek uzanan ilkelerini en mükemmel manada kasd ediyoruz dur.
İşte evlenecek olan çiftler bu düzeyde anlayış, uygulama ve kendine gerekli görme içinde bulunurlarsa, o takdirde onlardan her biri için "dindardır, ahlâk sahibidir" dememiz mümkün olur. Onlardan biri kendini bu düzeye getirmez, sözü edilen anlayış uygulama ve kendine lüzumlu görme hususunda benimsemezse, o takdirde onun hakkında "yoldan sapmış, ahlâkı bozulmuş, İslam'dan uzaklaşmış diyebiliriz. Bu hal, insanlara onun düzeldiği, takvaya yöneldiği ve dinin kural ve hükümlerine tutunduğu kanaatini verinceye kadar

devam eder.
İkinci Halife Ömer'in (r.a.) açtığı yol ne kadar ince ve duyarlıdır: Şahısları tanımada en sağlıklı ölçüyü koyup adamların gerçek yönünü ortaya koymuş ve tanımlamıştır. Bu olay, bir adamın ona gelip diğer bir adam için şehadette bulunmasıyla belirginleşmişti:
Halife Ömer'in huzuruna gelen adamla aralarında geçen söyleşi şöyle olmuştur:
Ömer:
“Bu adamı tanıyor musun?” Adam:
“Evet.” Ömer:
“Onun girip çıktığım sık sık gören komşusu musun?” Adam:
“Hayır, komşuluğumuz yok..” Ömer:
“Onunla yolculuk yapıp güzel ahlâk ve huylarını o yolculukta mı görüp anladın?” Adam:
“Hayır onunla bir yolculuğumuz olmadı.”
Ömer: Onunla altın ve gümüş ile alım-satımda mı bulundun da böylece onun takvasını, dürüstlüğünü, iyi bir kimse olduğunu anlayabildin?
Adam: Hayır, böyle bir alış-verişimiz de olmadı.
Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) öfkelendi ve yüksek sesle:
“Yoksa sen onu camide başını secdeye koyup kaldırırken mi gördün?” Diye sordu. Adam,
“Evet” diye cevap verince, Hz. Ömer (r.a.) ona şöyle dedi:
“Haydi git, çünkü sen o adamı tanımıyorsun!” Sonra diğer adama dönüp dedi ki:
“Bana seni tanıyan bir adam bul getir!..”
Böylece Hz. Ömer (r.a.) adamın şekline kıyafetine ve görünüşüne bakıp aldanmak istemedi, gerçeği sıhhatli ölçülerle, onun dindarlık ve ahlâkına delalet eden kıstaslarla anlamaya çalıştı.
İşte Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin hadislerinin de delalet ettiği mana budur:
“Şüphesiz ki Allah sizin suretlerinize, bedenlerinize bakmaz, O ancak sizin kalblerinize ve amellerinize bakar.” [32]Bunun içindir ki Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) evlenmeğe istekli olanları dindarla evlenmeye teşvik etmiş, ta ki, kadın kocasının ve çocuklarının hak ve hukukuna riayeti en uygun şekilde yerine getirip kendisine düşeni yapmış olsun ve İslâm'ın emrettiği ölçü ve anlamda ev idaresiyle ilgili hakları yerine getirsin.
Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bu konuda aydınlatıcı bilgi ve ölçü vererek şöyle buyurmuştur:
“*Kadın dört özelliğinden dolayı nikah edilir: Malı, soyu, güzelliği ve dindarlığı.*

Sen dindar olanına zafer bul ki ellerin feyiz ve bereketle dolsun.” [33]
Diğer iki hadiste ise şöyle buyurmuşlardır:
“Kim bir kadınla onun azizlik ve şerefini dikkate alarak evlenirse Allah Onun ancak aşağılığını artırır. Kim de kadınla onun malı için evlenirse, Allah ancak onun fakirliğini artırır. Kim de onun soyluluğu için evlenirse, Allah ancak onun asaletsizliğini ve düşüklüğünü arttırır. Kim de bir kadınla sırf gözünü harama yummak, namus ve iffetini korumak veya hısımlık bağını kuvvetlendirmek için evlenirse, Allah o kadın sebebiyle onu mübarek kılar, kadını da o adam sebebiyle mübarek eyler.” [34]
Buna karşılık Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz istenilen kızın velilerini, talip olan erkeğin dindarlık ve ahlâkı hakkında araştırma yapmaları hususunda irşad etmiştir. Ta ki, erkek aile hukukuna en mükemmel ölçü ve anlamda riayet ede, evlilik hukukunu yerine getire, çocuk terbiyesini başarıyla yürüte, ailenin şeref ve vakarını ayakta tutmak için dosdoğru gayret göstere, elinden geldiğince masraf ve harcama konusunda evin ihtiyaçlarını temin edebile...
“*Dindarlığından ve güzel ahlâkından hoşnut olduğunuz kimse (evlenmek niyetiyle) size geldiği zaman, onu evlendirin; eğer böyle yapmazsanız yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesad meydana gelir.”* [35]
İnanmış bir kızın yırtıcı bir kocanın pençesine veya bile bile inkara sapan ve hiçbir Mü’min kız hakkında hiçbir hak ve vecibe gözetmeyen bir adamın eline düşmesinden daha büyük bir fitne din, terbiye ve ahlâk için düşünülebilir mi? Böyleleri ne şeref ve aile gayretini, ne ırz ve namusu ayakta tutmaz ve bunun için hiçbir ölçü ve tartı da dikkate almaz.
Evet, saliha bir kızın, her şeyi mubah sayan ahlâksız bir adamın kısmetine düşmesinden daha büyük bir fitne olabilir mi? Böyle bir koca, eşini yabancı erkekler arasına sokmaktan çekinmez, onu içki sofraları hazırlamaya zorlar. Başka başka erkeklerle dans etmesini ister ve durmadan onu dindarlık ve güzel ahlâktan koparmak için onu tabiatından uzaklaştırır.
Nice genç kızlar var ki -ne yazık ki- kendi evinde iffet ve temizliğin, sadeliğin misali sayılır. Ama her şeyi mubah sayan adamın evine intikal edince, ahlâksız bir adamla evlenince namus ve iffetini ayaklar altına alacak kadar pespaye bir kadına dönüşür, hiç bir fazilet ölçüsü tanımaz, iffet ve şeref, itibar ve vakar nedir bilmez.
Hiç şüphe edilmeyen bir gerçek de şu ki: Çocuklar bu gibi bir evde, her şeyi mubah sayan, günahı çılgınca işleyen yerde doğup büyüdükleri takdirde, mümkün değil faziletli birer insan olsunlar, bilakis doğru yoldan sapan, her şeyi

mubah sayan, fesad ve tiksindirici fiillerde bulunan kimseler yetişirler.
O halde dini esasa uygun ihtiyari evlenmede en Önemli husus, karı-kocanın iman doğrultusunda, saadetini, çocuklarının İslam terbiyesi üzerine yetişmesini, ailenin sağlam bir şeref düzeyinde kalmasını ve istikrarlı bir hayat sürmesini sağlamak ve bunları gerçekleştirmektir.

2- Asalet ve şeref temeli üzerine kurulan ihtiyari evlenme...

Çiftlerden birinin diğerim kendi arzusuyla seçmesi halinde İslâm'ın bu hususta koyduğu kurallardan biri de şudur: Sözü edilen beğenme ve hayat arkadaşını seçme, köklü bir aileden iyi hal ve ahlâkları bilinen, asalet ve şerefleriyle tanınan bir çatıdan olmalıdır. Çünkü insanlar madenler gibidirler, kendi aralarında ağırlık ve şeref cihetiyle farklılık arz ederler; fitne fesad ve iyilik düzenlik bakımından üstünlük gösterirler.

Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz insanların madenler gibi olduklarına dikkatleri çekerek onların soyluluk, ağırlık, şeref, hayır ve şer bakımından farklı durumlar arz ettiğini şu hadisleriyle belirtmişlerdir:

"İnsanlar hayır ve serde madenler gibidirler: Cahiliyet devrinde iyi-seçkin olanlar -anlayışlı olup ilmihallerini bildikleri takdirde- İslamiyette de iyi seçkindirler." [36]

İşte bunun için Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz evlenme konusunda, seçip beğenmeyi asalet, şeref, iyilik, düzenlik ve nezaketle nezahet temeline bağlayıp teşvik etmiştir. Bu hususta Peygamber (s.a.v.) Efendimizin birçok hadisleri bir araya getirilmiştir. Size onları okumanızı tavsiye ederiz:

"Hadra-i dimen'den sakının!"

Bunun üzerine soruldu:

"Hadra-i dimen, nedir Ya Resûlallah?!"

Cevap verdi:

"Çöplükte yeşeren güzel kadın!" [37]

Soysuz, şerefsiz, asaletsiz, inançsız ve ahlâksız bir ailede yetişen kızlardan sakınmamız emrediliyor.

"Nutfeniz için araştırıp seçin (uygun kadın bulun) ve size denk olacak kadınlarla evlenin."[38]

"Nutfeleriniz için araştırıp seçin (kendinize denk pak kadınlar bulun). Çünkü soy ve kan çok hilekar ve aldatıcıdır." [39]

"Nutfeleriniz için araştırıp seçin (uygun ve denk nezih kadınlar bulun). Çünkü kadınlar erkek kardeşlerine ve kız kardeşlerine benzer çocuklar doğururlar." [40]

Diğer bir rivayette ise, şöyle buyuruluyor:
“(Birçok yönden size) denk gelecek yerleri araştırın. Çünkü (doğan erkek (çocuk) çoğu zaman dayılarına daha çok benzer.”
“İyi, düzenli, elverişli bir nahiyede (yetişen kadınlarla) evlenin. Çünkü soy ve kan çok hilekardır ve aldatıcıdır.” [41]
Bütün bu hadisler tek kanaldan gelip çoğu zayıf sayılsa da hepsi bir araya gelince hasen durumunu alır. O halde hadislerin tamamı, evlenmeğe rağbet eden kimseyi, iyi düzenli, elverişli, evde ve konakta yetişip gelişen kadınlarla evlenmeğe teşvik etmekte; şeref, asalet ve faziletle tanınan köklü bir evde yetişen, şerefli, soylu bir nutfeden süzülüp gelen soylu-temiz atalardan meydana gelen kızlarla evlenmeyi tavsiye buyurmaktadır.
Bu teşvik ve tavsiyedeki sırra gelince, kişinin fıtratında yücelik ve asalet bulunan, köklü ve asil adetleri taşıyan çocuklar yetiştirmesi, İslâm'ın sağlam ahlâk kurallarına göre bir nesil oluşturması, soylu, şerefli kadınların yüksek ahlâk sütünden emzirmesi, fazilet ruhunu aşılaması, çocukların böylece en hayırlı hasletleri iktisab etmesi, en güzel ve yüksek ahlâk ve erdemlikleri kazanmasıdır.
Osman b. Ebu'l-As es-Sakafi, nutfeleri için hayırlı bir seçim yapmaları hususunda çocuklarına şu tavsiyede bulunmuştur:
“Ey fidan dikmek üzere evlenmek isteyen oğullarım! Her kişi fidanını nereye dikmek istiyorsa oraya dikkat etsin. Asaletten uzak kötü soy ve kan pek az necib üretir. O halde bir süre sonra da olsa arayın, araştırın.”
Bu seçme ve beğenme, hayırlı olanını arama konusunda gerçekten Ömer b. Hattab (r.a.),
“Çocuğun babası üzerindeki hakkı nedir?” diye soran adama verdiği şu cevap duyulmaya değer bir anlam taşımaktadır:
“Anasını iyice araştırıp seçmesi, ismini güzel koyması, kendisine Kur'an öğretmesidir.”
Şüphesiz ki Resûlullah (s.a.v.) Efendimizin sözünü ettiğimiz eş seçme ve arama konusunda tevcih ettiği tavsiye, ilmi gerçeklerin en büyüğü ve asrımızda terbiyeyle ilgili nazariyelerin en uygunu sayılır.
Biyolojik ve genetik olaylar isbatlamıştır ki, çocuk ana-babasının fiziksel, ruhsal, akli ve benzeri sıfatlarını doğduğu anda kazanıp kendisiyle birlikte getirir. O halde koca beğenip seçmede veya eş arayıp seçmede, asalet, şeref ve iyilik, düzenlik esasları dikkate alındığı takdirde, çocuklar iffet, temizlik, doğruluk üzerine yetişip gelişirler, bunda hiç şüphe edilmemelidir.
Doğan çocukta irsi meziyetler, özellikler, iyilikler, faziletler ve üstün bir terbiye

faktörünün nüvesi toplandığı zaman çocuk dindarlık ve ahlâkta iyi bir sonuca ulaşır, takva ve fazilette örnek olarak anılma düzeyine gelir; iyi davranışlarında, halk ile ilişkilerinde ve güzel ahlâk dallarında övgü değer bir noktaya erişir.
O halde evlenmeğe rağbet eden erkek ya da kadın sözü edilen araştırma, seçme ve beğenmeyi çok güzel yapmalı, hayat arkadaşını çok iyi inceleyip belirlemelidir. Tabi eğer evlenmek isteyenler soylu-yararlı düzenli-disiplinli bir nesil, inanan tertemiz bir sülale meydana getirmek istiyorlarsa, bu dikkati göstermelidirler.

3- Evlilikte yabancı kadını seçmek.

Kadını eş olarak seçerken bu hususta İslâm'ın hikmete yönelik önerilerinden biri de, yabancı kadını hısım sayılan kadınlara tercih etmektir. Bu da çocuğun yetenekli ve necip doğmasından yana bir arzudur. Aynı zamanda çocuğun irsi hastalık ve kusurlardan selamette kalması ve aile çemberinin geniş tutulması ve sosyal ilişkilerin daha sağlam ve gelişkin olması için bir önlemdir.
Bu doğrultuda gerçekleşen evlilik doğan çocuğun fiziksel yapısında da güç ve kuvvet artırır, daha iyi gelişmesine, sağlam temel üzerinde pekişmesine yardımcı olur.
Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin hısım ve akraba ile evlenmekten sakınmayı tavsiye buyurması hiç de şaşılacak şey değil; O'nun bütün emir ve tavsiyeleri ilme ışık tutmakta, ana fikir olmaktadır. Şüphesiz ki tavsiye çocuğun cılız, geri zekalı olmasını Önlemekte, anne-babasındaki kusur, bilhassa evlilikten meydana gelen kusurun çocuğa inip onu bön kılmasına engel teşkil etmektedir. Kısacası irsi, yani atalardan gelen veraset kanaliyle intikal eden kusurlardan uzak tutmaya yönelik bir tedbirdir.
Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin bu konudaki uyarılan ve ümmetim sözü edilen evlilikten sakındırmaya yönelik tavsiyelerinden biri de şudur:
“Yakın hısımlarla evlenmeyin; çünkü bu durumda çocuk zayıf ve geri zekalı doğar.”

“Yabancı kadınlarla evlenin ki zayıf ve geri zekalı kalmayasınız.” [42]
Gerçekten biyoloji ve genetik tesbitler, hısımların birbiriyle evlenmesinden zayıf bir neslin, beden ve zeka bakımından cılız bir kuşağın meydana geleceğini, doğuştan kötü sıfatlarla donatılmış, toplumsal yapıda müstehcen adetlerin vücut bulacağını isbatlayıp ortaya koymuştur.
İşte bu gerçeği, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz 1400 yıl önce, ilim henüz ortaya çıkıp sözünü söylemeden, basiret sahiplerine hakikatleri izhar ederek söylemiştir. Şüphesiz ki bu, ümmî fokur-yazar olmayan) o büyük peygamberimizin, birçok açık mucizelerinden biridir ki O'na izafe edilmekte, O'nun kadrini yüceltmekte

ve O'nun doğru haberlerini ortaya koymaktadır.

4- Evlilikte bakire kızları tercih etmek

Zevce seçmekte, İslâm'ın tevcihlerinden biri de, bakireyi dula tercih etmektir; bunda da yüksek hikmetler ve büyük yararlar söz konusudur.

Bu yararların bir kısmım şöyle belirtebiliriz:

a) Aileyi üzüntü ve bunalıma götürecek bir yaşayıştan korumak,

b) Aileyi bir sürü tartışma, sürtüşme ve çekişme tuzaklarından uzak tutmak,

c) Aile atmosferinde bir sürü müşkilat ve düşmanlığın yayılmasına meydan vermemek.

O halde iffetli bir bakireyle evlenmek, evlilik sevgi ve saygısını hem köklü kılar, hem pekiştirir. Çünkü bakire ünsiyet ve ülfet duygusuyla dolu olarak yaratılmış ve ilk adımda erkeğin harim-i ismetine bu sıfatla girmiş bulunur, onunla bu güzel sıfatıyla karşılaşır ve bununla tanınıp yakınlık kurar. Bütün bunlar dul kadınla evlenmenin aksine olumlu sonuçlardır, şöyle ki, dul kadında tam anlamıyla bir ülfet ve yakınlık bulamazsın; doğru bir gönül bağını kurup geliştiremezsin, bakirenin tamamen aksine bir davranış ile karşılaşabilirsin.

Hiç garip değildir ki, Hz. Aişe (r.a.) validemiz sözünü ettiğimiz bütün bu ülfet ve davranışları açık biçimde Resûlüllah Efendimize göstermiştir. Nitekim o bir gün Resûlüllah (s.a.v.) Efendimize şöyle bir soru yöneltmişti:

"Ya Resûlallah! Bir vadiye inmiş olsan da orada birinin meyve ve yaprakları yenilmiş, diğerlerinin yenilmemiş iki ağaç bulunsa, bunlardan hangisiyle deveni otlatıp doyurmaya çalışırsın?"

Efendimiz (s.a.v.) şu cevabı verdi:

"Gayet tabii ki, meyve ve yaprağı yenilmemiş ağaçtan otlatıp doyururum."

Bunun üzerine Hz. Aişe (r.a.) asıl demek istediğini şöyle ifade etti:

"İşte ben o meyveli yapraklı ağacım." [43]

Şüphesiz ki Hz. Aişe (r.a.) bu sözüyle kendisinin Peygamber (s.a.v.) efendimizin diğer zevceleri üzerine olan üstünlüğünü kasd etmiştir. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, bakir olarak yalnız onunla evlenmiştir.

Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bakire kızlarla evlenmenin hikmetlerine telmihte bulunarak şöyle buyurmuştur:

"*Size (eş olarak) gereken bakire kızlardır. Çünkü onların dili daha yumuşak ve tatlıdır, rahimleri daha çok verimlidir, fitne ve bozgunculukları çok daha azdır, aza da daha çok razıolurlar."* [44]

Bunun gibi, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Cabir'e (r.a.) işarette bulunarak bakireyle evlenmenin sevgi ve saygı doğuracağını, iffet ve namus canibini

kuvvetlendireceğini buyurmuştur; şöyle ki: Resûlüllah (s.a.v.) Hz. Cabir'e (r.a.) Zatur-Rika' savaşından dönerken şöyle sordu ve aralarında şu konuşma geçti:
"Sonra tekrar evlendin mi?"
"Evet, Ya Resûlallah!..."
"Dul ile mi, yoksa bakire ile mi?"
"Hayır, dul kadınla evlendim."
"Seninle sevişip oynaşacak bir kızla evlenseydin ya."
"Ya Resûlallah! Babam Bedir Savaşı'nda şehid düştü ve geriye yedi kız bıraktı. Ben de bu kızların başlarını bir araya getirecek, onlara sahip çıkacak, onları koruyup kanat gerecek bir kadın aradım, öylece evlendim."
"İnşaallah, isabetli bir karar vermişsindir." [45]
Cabir (r.a.) ile ilgili hadisin de işaret ettiği gibi bazı hallerde dul kadınla evlenmek, bakire kızla evlenmekten daha hayırlı ve isabetlidir. Nitekim Cabir Hazretlerinin durumu bu düzeydedir: Yetimlerin hukukuna riayet ve onlara yardım yeterince yapılabilsin, gereken inayet eli uzatılabilsin, durumlarıyla yakından ilgilenilsin diye Cabir (r.a.) dul kadınla evlenmeyi tercih etmişti ki, bunda isabet etmişti.
Cenab'ı Hak bu tür yardım ve inayetlerde bulunmamız için şu emri vermektedir:
"İyilik ve takva hususunda yardımlasın; günah ve (haklara tecavüz üzerinde yardımlaşmayın. Allah'tan korkup (kötülüklerden, haklara tecavüzden) sakının. Şüphesiz ki Allah'ın cezası çok şiddetlidir." [46]

5- Doğurgan kadınla evlenmeyi tercih etmek
Eş seçmede İslâm'ın tevcihlerinden biri de doğurgan kadın seçmektir. Bunun iki belirtisi söz konusudur:

a) Vücudun gebeliğe engel teşkil eden hastalıklardan selamette kalmasıdır ki bunu da uzman doktorlar marifetiyle anlamak mümkündür.

b) Anasının durumuna dikkatle bakmak, evlenmiş bulunan kız kardeşlerinin halini tesbit etmek. Eğer bunlar doğurgansa o takdirde bekar kızları da doğurgan olabilir.
Tıbbi araştırmalarla da sabit olmuştur ki, kadın doğurgan sınıfına dahilse, genellikle sağlıklı, güçlü ve neşelidir. Aynı zamanda kendisinde bu gibi zahiri vasıflar noksansız bulunan kızlar genellikle ev işlerinin ağırlığını kaldıracak, gerekli terbiyeyi yapacak kocasının haklarım gözetecek ölçüdedir.
Bu konuda işaret edilecek diğer bir husus da şudur:
Doğurgan kadınla evlenmek neslin çoğalmasını, necip bir neslin meydana gelmesini tahrik ve teşvik içindir. Bu da, kadına terettüb eden mes'uliyeti kadına

bırakmak gerekeni yapmasına imkan vermekle gerçekleşebilir. İster bu nafaka, ister terbiye, ister öğretim sorumluluğu olsun fark etmez, bu hususta kadın hem kişiliğini, hem sorumluluğunu bilmeli ve bilerek yapmalıdır.
Buna rağmen kadın kendisine gerekeni yerine getirmezse, eksik ve noksan, artık ve fazla yaptığı şeylerde Allah *(c.c.) katında sorumlu tutulacaktır. Allah Resulü (s.a.v.) Efendimiz ne kadar doğru buyurmuştur:*
"Şüphesiz ki her çoban, güttüğü şeylerden sorulacaktır, onları korudu mu, yoksa zayi mi etti? O kadar ki adam, çoluk çocuğundan sorulacak (sorumlu tutulacak) tır." [47]
Yukarıda açıkladıklarımızı özetleyecek olursak, bir kimse İslâm'ın emrettiği şekilde evlad sorumluluğunu yerine getirmeye hevesleniyor ve kendini buna hazırlıyorsa, o takdirde -evlenmek arzusunda ise- doğurgan kadın aramalıdır ki Muhammed'in (s.a.v.) ümmetinin sayısı artsın ve insanlar için hayırlı bir ümmet ortaya çıksın. Bu da şüphesiz ki Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin tevcihlerinden biridir; şöyle ki: Bir adam ona gelip dedi ki:
"Ya Resûlallah! Soylu zengin bir kadını seviyorum, ancak kendisi doğurgan değildir, onunla evleneyim mi?"
Efendimiz ona evlenmemesini tavsiye etti. Adam ikinci defa gelip yine aynı şeyleri söyledi. Peygamber (s.a.v.) yine evlenmemesini tavsiye buyurdu. Adam üçüncü defa geldi, ayni şeyleri söyleyince, Efendimiz bu defa ona şöyle buyurdu:
"Doğurgan ve sevimli kadınla evlenin, çünkü gerçekten ben sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı iftihar ederim." [48]
İşte bu saydıklarımız, evlilik ilkelerinin en önemli hususları ve terbiye sistemiyle ilgili en önemli irtibatlarıdır, İslam fertlerin terbiyesini, aile yuvasını kurmaya hazırlanırken ele alıp onu samimi bir dostluk duygusu içinde oluşturur ve evlilik ile onu gerçekleştirip asıl amacına ulaştırır. Çünkü İslam insan fıtratındaki bu ihtiyaca cevap vermekte ve hayat arkadaşını hazırlamaktadır. Aynı zamanda İslam çocukların nesebini babalarına bağlar, toplumu öldürücü, kahredici hastalıklardan, ahlâki çözüntü ve çöküntülerden kurtarıp hürriyetine kavuşturur, çocukların terbiye edilmesinde eşler arasındaki kâmil anlamda bir yardımlaşmayı gerçekleştirir ve böylece analık babalık şefkat ve merhametini onların kalbinde ve dimağında canlandırıp geliştirir.
Aynı zamanda İslam, hayat ortağını seçmede sağlam temeller, sıhhatli ameli kurallar koyup ayakta tutar. Bunlardan en önemlisi, hayat arkadaşım, dini esasa göre seçip beğenmektir, sonra da asalet, şeref ve bakirelik gelir.

Müslüman erkek, ne vakit ki, müslüman bir aile yuvası kurmak salih bir nesil yetiştirmek ve Allah'a iman eden bir toplum oluşturmak için nereden başlayacağım biliyorsa, o takdirde evliliğe dayalı diğer sorumlulukları dikkate alması kolaylaşır, nelerle mükellef bulunduğu onun için ciddi bir problem teşkil etmez,

Bunun nedeni açıktır: Çünkü o kendi evinde sağlam bir terbiyenin definesini, sosyal düzenin ana sütunlarını, faziletli bir ailenin belirtilerini bulmuştur. Dikkat edin ki, bütün bu saydıklarımızı kendinde toplayan ve onları temsil eden, saliha kadındır!

O halde İslam'da çocuk terbiyesini, önce nereden başlamak gerekiyorsa oradan başlamakla gerçekleştirmek lazımdır; bu da aile terbiyesinde sabit olan ilkeler doğrultusunda örnek bir evlilik ve sağlıklı bir nesil yetiştirmeye hazırlıktır.

Artık bu hususta akıl sahipleri iyice düşünsünler![49]

2- EVLADDAN YANA DERÛNİ DUYGU VE İLGİ

Derûni duygu ve ilgiden maksad, Allah'ın ana-babanın gönlüne yerleştirdiği şefkat ve merhamettir. Bundaki hikmet, bazı hasta kalblerde kız çocuklarına karşı cahiliyet devrinden kalma kötü ve sevilmeyen adetlerin çirkinliğini ortaya koymak ve evladını kaybeden kişinin bu musibete karşı sabretmesinin ecir ve sevabının üstünlüğünü belirginleştirmektir. Sonra da İslam düzeni ile çocuk terbiye ve düzeni çatıştığında, diğer bir tabirle ters düştüğünde ana babanın ne yapacağının bilinmesi söz konusudur.

îşte bütün iç duygular ve kalbi şefkatları ve bütün bu tasvirler ve soruları bu bölümde çok açık ve net olarak bulacaksın, ey saygıdeğer aziz kardeşim!

Doğru yolu bildirmek Allah'a aittir ve biz ancak O'ndan yardım ve başarı lütfü dileriz.

1- Ana-baba çocuk sevgisini taşıyan bir fıtratta yaratılmışlardır. Açık biçimde malumdur ki, ana-babanın kalbi çocuk sevgisini taşır bir özellikte yaratılmıştır; içlerinde bu sevgiden yana ölçülü bir duygu mevcuttur, onu koruyup yetiştirme şuuru, sevgi şefkat ve rahmet havası içindedir, aynı zamanda durumuyla ciddi biçimde ilgilenme ihtimamı taşımaktadır.

Eğer bu fıtri duygu ve ilgi olmasaydı, insan türü yeryüzünde son bulur, ana-babalar çocuk yetiştirmeye sabır ve tahammül gösteremez, onların dert ve ihtiyacım yüklenmez, terbiyeleriyle meşgul olmaz, gece uykularını terk etmezlerdi, aynı zamanda onlarla ilgili yararlı bir ortam hazırlamayı

düşünmezlerdi.
Kur'an'da sözü edilen bütün bu duygu ve düşünceleri, fıtri ilgileri en güzel ve en mükemmel biçimde tasvir edilmesine hayret edilmemelidir: Kur'an bir ara çocukları hayatın süsü diye tasvir eder:

"Mal ve oğullar dünya hayatının süsleridir" der.[50] Diğer bir yerde onları büyük bir nimet, onları veren yüce kudrete şükretmeyi tavsiye etmek suretiyle itibar gösterir:

"Size mallarla, oğullarla yardımda bulunduk ve topluluğunuzu çoğalttık." [51]
Üçüncü bir yerde, çocukları, -müttakiler yolunda yürüdükleri takdirde- gözlerin aydınlığı sayar:
*"Onlar ki, ey Rabbımız, derler, bize eşlerimizden ve çocuklarımızdan gözlerin aydınlığı (ölçüsünde) bağışla ve bizi Allah'tan korkup fenalıklardan sakınanlara önder ve lider eyle."****[52]***
Bunlar gibi, ana-babalarını çocuklarına karşı duydukları şefkat ve merhameti tasvir eden, onlarını bu hususta ki duygularının doğruluğunu ortaya koyan kalblerindeki mahabbetin mevcudiyetine dikkatleri çeken, çocukların gönül meyvesi, ciğer paresi olduğunu belirten ayetler vardır.
Okuyucu kardeşim! Sana, çocuk sevgisi hakkında kalb yufkalığına, içten sevip üzerine titremeye, şefkat duygusunu geliştirmeye delalet eden şairlerin şiirlerinden bir demet sunmak istiyorum. Hepsi de sevgi ve içten titremeyi kuvvetlendirip Allah'ın ana-babalarını kalbine yerleştirdiği mahabbeti kökleştirmektedir. Amaç, ana-babalarını çocuklarını besleyip terbiyede üstün gayret göstermelerini, ciddi mesai sarf etmelerini, hayatta salih bir insan olmalarını hazırlamaya yönelmelerini gerçekleştirmektir.
Bu hususta önce ana-babasına karşı gelen âsi çocuğu hakkında Umeyye b. Ebi's-Salt'ın 16 mısralık şiirini öne alıyorum. Şüphesiz ki bu, kalb yufkalığını, içten titremeyi ifade eden parlak kasidelerden biridir. Tasvir ettiği ise, ana-babanın çocuklarına karşı içlerinde besledikleri mahabbetin doğruluğudur.[53]
Söylenen sözlerden yazılan şiirlerden ifade edilen hakimane vecizelerden ve hepsinin üstünde ilgili ayet ve hadislerden insanoğlunun çocuğuna karşı içinde beslediği derin şefkat ve merhameti anlıyor ve okuyoruz. Onları ciddi biçimde terbiye etmek durumlarıyla, düzenleriyle ilgilenmek için Allah (c.c.) bu duyguyu ana-babalarını kalbine yerleştirmiştir.
"Bu, Allah'ın fıtratta sağladığı bir mayadır ki insanları onun üzerine yaratmıştır. (Artık) Allah'ın yaratışında hiçbir değişme, değişiklik bulunmaz." [54]

Çocuklara Merhamet Allah'ın Kullarına Olan Bir Bağış Lütfudur.

Allah'ın ana-babalarını kalbine koyduğu dikkat çekici duygulardan biri de, evlada karşı rahmet ve şefkat şuurudur. Bu, çocuk terbiyesinde son derece yararlı, feyizli bir şuurdur; onları hazırlayıp en iyi sonuçla elde etmek için oluşturmanın göz-gönül dolduran duygusudur. Çocukları birer büyük eser olarak yetiştirmek bununla gerçekleşir.
Rahmet ve şefkat duygusundan yoksun bulunan kalbin sahibi, kabalık, katılık, namertlikle vasıflanır. Bu kötü sıfatlarda ise, çocukların sapması, esas ve kural dışı kalıp bataklığa düşmesi, bilgisizlik ve bedbahtlık akıntısına kapılması için yeterli vasat sayılır.
İşte bunun için, gecesi de gündüzü kadar aydınlık ve parlak olan İslam şeriatının, kalblere rahmet duygusunu yerleştirip kökleştirdiğini, baba ve öğretmenleri, sonra da sorumlu sayılan herkesi bu rahmet ve şefkatla, süslenmeye ve tek kelimeyle Kur'an'ın ahlakıyla ahlâklanmaya tahrik ve teşvik ettiğini görüyoruz.
Size gereken, rahmet konusunda Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin gösterdiği dikkat ve titizliği göstermeniz, büyükleri nasıl fazla olarak bu ahlâkla süslenmeye özen göstermeleri için teşvik ettiğine, bu köklü ve o nisbette kadri yüce şuuru verdiğine bakmaktır.
"Küçüklerimize merhametli davranmayan, büyüklerimizin hakkını tanımayan, kıymetini bilmeyen kimse bizden değildir." ***[55]***
Bir adam Peygamber (s.a.v.) Efendimize geldi, beraberinde bir çocuk da bulunuyordu. Adam çocuğu bağrına basmış durumdaydı. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ona sordu:
"Bu çocuğa merhamet duyuyor musun?"
Adam hiç beklemeden:
"Evet," dedi. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.) ona:
"Allah'ın sana olan merhameti, senin bu çocuğa olan merhametinden çok daha üstündür. Allah, merhamet edenlerin en çok merhamet edenidir." [56]
Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ashabından bir kimseyi evladına karşı merhametsiz bir davranış içinde görünce, onu bu hususta en uygun şekilde uyarır ve katılıktan men'eder; evin, ailenin ve çocukların düzen ve yararına doğru yöneltirdi.
Nitekim Hz. Aişe (r.a.) Validemiz anlatıyor:
"Bedevilerden biri Peygamber (s.a.v.) Efendimize gelerek
"siz çocuklarınızı sevip öpüyor musunuz? Biz onları hiç de öpmeyiz" dedi. Efendimiz ona şu uyarıda bulundu: *"Allah senin kalbinden merhamet duygusunu*

söküp almışsa, benim elimden ne gelir.” [57]
Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor:
Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, Hz. Ali'nin (r.a.) oğlu Hasan'ı okşadı ve öptü. O sırada Peygamberimizin yanında et-Temimi kabilesinden Akra' b. Habis de bulunuyordu. Akra, peygamberimizin bu davranışını düşünerek dedi ki:
“Benim on tane çocuğum bulunuyor, hiç birini bir gün olsun öpmedim!” Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.) onun yüzüne dikkatle bakıp:
“Merhamet etmeyene merhamet edilmez” buyurdu. [58]
Enes b. Malik (r.a.) anlatıyor:
Bir kadın Hz. Aişe (r.a.) Validemize geldi. Hz. Aişe ona üç hurma verdi. Kadının yanında iki de çocuğu bulunuyordu. Her çocuğa bir hurma verdi, bir hurmayı da kendine ayırdı. Çocuklar hurmayı yiyip analarının elindeki o bir hurmaya bakmaya başladılar. Kadın dayanamayıp onu da ikiye böldü, yarısını birine, yarısını da öbürüne verdi. Az sonra Peygamber (s.a.v.) Efendimiz çıkageldi. Hz. Aişe (r.a.) durumu Peygamberimize anlattı. Efendimiz şöyle buyurdu:
“Seni bu hususta hayrete düşüren nedir? Allah o kadının merhametiyle o iki çocuğa rahmette bulunmuştur.” (Yani kadındaki merhamet ve şefkat duygusu, Allah'ın rahmetinin bir tezahürüdür).[59]
Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ölmek üzere bulunan bir çocuk görünce, gözleri yaşla dolar, küçüklere karşı ne kadar merhametli ve şefkatli olduğu O'nun duyduğu üzüntüden anlaşılırdı. Efendimiz bu davranışıyla ümmetine şefkat ve merhametin nasıl bir fazilet olduğunu öğretmek istemiştir.
Hz. Usame b. Zeyd (r.a.) anlatıyor:
Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin muhterem kızı, babasına haber gönderip oğlunun ölmek üzere bulunduğunu, yanlarında hazır bulunmasını istedi. Peygamber (s.a.v.) kızına selam gönderdi ve şöyle tavsiyede bulundu: Şüphesiz Allah'ın aldığı da verdiği de kendisine aittir. Bizler iğreti olarak bulunuyoruz). Her şey Allah yanında belirlenmiş bir ecele göredir. Sabret ki ecrin Allah'a ait olsun. [60]
Peygamberimizin kızı ikinci defa haber gönderip herhalde babasının yanlarında hazır bulunmasını yemin vererek istedi. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz beraberinde Sa'd b. Ubade, Muaz b. Cebel, Ubey b. Ka'b, Zeyd b. Sabit ve diğer bazı şahıslar bulunduğu halde kalkıp kızının evine gittiler. Hasta çocuğu kaldırıp Peygamber Efendimizin kucağına koydular, çocuk çok ağır nefes alıp verebiliyor, can çekişiyordu. Efendimiz duygulandı ve gözleri yaşla doldu. Bunun üzerine Hz. Sa'd (r.a.) Peygamberimize:
“Ya Resûlallah, bu ne hal?” diye sordu. Efendimiz şu cevabı verdi:

“Bu bir rahmettir ki, Allah (c.c.) onu kullarının kalbine yerleştirmiştir. Şüphesiz ki Allah (c.c.) ancak kullarından merhametli olanlara rahmet eder.”
O halde merhametin kalbden ayrılıp uzak kalması hiç doğru değildir. Layık olan şu ki, kalb-rahmet duygusuyla dolup taşmalı, rahmetin zahiri ana-babanın kalbine girip onda kök salınca, onlar bu merhametle vacip olan terbiyeyi yerine getirirler. Allah'ın üzerlerine gerekli kıldığı çocukların terbiyesine riayet hakkını edaya çalışırlar, sorumluluğun gereğini yaparlar ve bütün bu vacib, hak ve sorumluluk evladı ile onun varlığıyla iç içedir.[61]

Kız Çocuklarından Tiksinmek, Cahiliyyet Devrinin Sevilmeyen Kötü Adetlerinden Biridir.

İslam kendi davetiyle, mutlak bir eşitliğe, yaygın bir adalete çağırır; merhametli davranışta, ana-baba şefkatında oğlanla, kız arasında bir ayırım yapmaz. Allah'ın şu buyruğunu gerçekleştirerek en sağlam yolu gösterir:
“*Adaletle hareket edin, adalet takvaya (Allah'tan korkup haksızlık, zulüm kötülük ve benzeri şeylerden sakınmaya) daha yakındır.”****[62]***
Aynı zamanda İslam bu çağrısıyla, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin şu emrini yerine getirir:
*“Çocuklarınız arasında adaleti gözetin, çocuklarınız arasında adil davranın, çocuklarınız arasında adaletten ayrılmayın.”****[63]***
İşte Kur'an'ın bu buyruğundan ve Peygamber (s.a.v.) Efendimizin sözü edilen tevcihinden yola çıkılarak, babalar asırlar boyunca çocukları arasıda adalet ve eşitlik mebdei olmuşlar; sevgi ile muamelede, şefkatla, nazarda, merhamet ve lütufla davranmada hep bu adalet ve eşitliği gözetmişlerder. Oğlan ile kız arasında ne bir ayrım, ne de fark gözetmişledir.
O halde İslam topluluğundan babaların çocuklar arasında kızları ayıracak ölçüde bir davranışları görülürse, bunun sebebi bozuk bir ortamdır ki, ondan etkilenerek, Allah'ın hakkında hiçbir delil ve belge indirmediği bir adet oluşturmuşlardır. Hatta bu, cahiliyyet devrinin katıksız kötü adetlerinden biridir; sevilmeyen bir topluluğun adetini takliddir ki Cenab-ı Hakk bunu cahiliyye devrine bağlayıp onunla ilgili bulunduğunu bildirmektedir:
“Onlardan biri kız çocuğuyla müjdelendiğinde, öfkesini yutarak yüzü kararır. Kendisine verilen o kötü müjdeden dolayı kavminden gizlenmeye çalışır. Ancak (gönüllü) görünmeye katlanıp onu (evlad olarak) tutacak mı, yoksa (bir yüz karası olarak) toprağa gömecek mi? Bir bak, ne fena yargıda bulunuyorlar.”

[64]
Oğlan çocuğuyla kız çocuğu arasında sözü edilen bir ayrımda bulanmanın bir diğer sebebi, iman zayıflığına inanç çalkantısına yöneliktir. Çünkü Öyleleri Allah'ın kendilerine ayırıp verdiği bu kız çocuğu taksimatına razı değillerdir. Oysa ne kendileri ne de yeryüzündeki hiç kimse Allah'ın yarattığını değiştirme gücüne sahip bulunmuyordur.
Allah'ın kesinkes tedbiri, geçerli iradesi mutlak meşieti ve üstün emri doğrultusunda buyurduğu şu hikmeti işitmiyorlar mı?
"Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Dilediğini yaratır; dilediğine kız çocuğu bağışlar, dilediğine erkek çocuğu bağışlar. Veya onları erkekli dişili çift (ikiz) olarak verir. Dilediğini de kısır bırakır. Şüphesiz ki O, bilendir, kudreti her şeye yetendir." ***[65]***
Rivayet edilen nadir olaylardan biri de, Arap emirlerinden Ebu Hamza adındaki kişiyle ilgilidir: Bu adam bir kadınla evleniyor da onun bir erkek çocuğu doğurmasını arzu ediyor. Ne var ki, kadın kız çocuğu doğuruyor; bu sebeple Ebu Hamza kadının odasını ayırdı, başka bir oda ya da evde kalmaya başladı. Aradan bir yıl geçtikten sonra terk ettiği eşinin kapısının önünden geçerken onun kızma şu mısraları ninni diyerek okuduğunu duydu:
"Ebu Hamza'ya ne oluyor ki bize gelmiyor? Arkamızdaki evde eyleşip kalıyor. Erkek çocuğu doğurmadığım için bana öfkeli, Allah'a and olsun ki bu bizim elimizde değil, Biz ancak Allah'ın bize verdiğini alıyoruz..."
Çok geçmedi ki Ebu Hamza artık o kadının odasına girdi; girdi ama, kadın ona iman konusunda iyi bir ders verdikten, Hakk'ın takdirine rıza göstermeyi, kader konusunda kesin imanın ne olduğunu ona öğrettikten sonra, Ebu Hamza, bu sözlerin fazlaca te'siri altında kalmıştı ki, eğilip eşinin başını öptü, kızını da kucaklayıp kokladı ve öptü ve Allah'ın takdir buyurduğuna razı olup O'nun taksimiyle bağışlananı gönülden benimsedi.
Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bazı zayıf iradeli, zayıf inançlı kişilerin içinden cahiliyyet kalıntısını koparıp atmak için özellikle kızlardan söz etmiş, babalara ve terbiyecilere, onlara iyi-güzel yakınlık göstermeleriyle, yardımcı olmalarıyla, işlerini düzene sokmalarıyla emretmiş ve böylece Cennet'e girmeye ehliyet kazanacaklarını müjdelemiş, ilahi rıza ile onlarını taltif edileceğini haber vermiştir. Ta ki kız çocuklarının eğitilmesi, Allah'ın razı olacağı doğrultuda ve İslam'ın öngördüğü ölçüde gerçekleşsin, hayırlı sonuçlar elde edilsin.
Sevgili Peygamberimizin kız çocuklarının terbiyesiyle ilgili tevcihlerinden bir kısmını naklediyoruz, dikkatinizi çekmek için:
"Kim iki kız çocuğunu ergen oluncaya kadar besleyip büyütürse, kıyamet günü

benle o şu iki parmak gibi bir arada bulunarak geliriz.” [66]
“Kimin üç kız çocuğu bulunur da onları besleyip büyütmede sabır gösterir, onları yedirir, içirir kendi malından giydirirse, o kızlar onunla ateş arasında perde olurlar.” ***[67]***
“Kimin üç kız çocuğu veya üç kız kardeşi veya iki kız çocuğu ya da iki kız kardeşi bulunur da onlara yakınlık gösterir, güzel davranır, besleyip büyümeleri için sabreder ve onlar hakkında Allah'tan korkup sakınırsa, Cennet'e girer.” [68]
Terbiyecilere, eğitimcilere gereken, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin bu hususstaki irşadları, İslamiyetin kural ve metodlarıyla amel etmek, çocuklar arasında adalet ve eşitliği gözetmektir. Ta ki mükafat olarak, genişliği göklerle yeryüzü kadar olan Cennet'ten paylarım alsınlar. Bundan daha büyüğü de Allah'ın rızasına erişmektir.[69]

Çocuğun Ölümüne Karşı Dayanma Gücü Göstermenin Fazileti

Müslüman, imanın yüce derecesine ulaşıp, şüpheden uzak bir inancın yüksek mertebesine erişince, kaza ve kaderin hayrına da, şerrine de inanır, olaylar gözünde küçülür, karşısındaki musibetler kolaylaşır; yöneldiği, endişe duyduğu her konuda Allah'a teslimiyet gösterip gönül yatışkanlığı sağlar, belaya sabrettiği için kalbi müsterih olur, kazaya rıza gösterdiği için iç huzuruna kavuşur ve böylece alemlerin Rabbı'nın takdirlerine baş eğip kulluğunu isbatlar.
İmanın bu mantıki ölçüsünden hareketle Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, çocuğu ölüp de sabreden ve Allah'a yönelip teslimiyet gösteren kimse için Allah'ın Cennette bir ev yapacağını ve ismini de “Hamd evi” koyacağını haber vermiştir:
“Kulun çocuğu öldüğünde, Aziz ve Celil olan Allah, meleklerine: Kulumun çocuğunu aldınız değil mi? der. Onlar da “evet...” derler. Allah bu defa, “onun kalbinin meyvasını tutup aldınız değil mi?” buyurur. Melekler yine “evet” derler. Bunun üzerine Allah onlara sorar: “Kulum ne dedi?” Melekler şu cevabı verirler: “Sana hamdetti ve teslimiyet gösterdi.” Bu cevap üzerine Allah: *“Öyle ise kuluma Cennet'te bir ev yapın ve ismini “hamd evi” koyun”* buyurur. [70]
Şüphesiz ki bu sabrın birtakım meyveleri vardır ki onları her halde sabreden toplar, şu günde ki mal ve çocuklar fayda vermez. Bunun meyvalarından biri de, Cennet'e yol olması, ateşe karşı perde kılınmasıdır. Bunun için Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bir defasında kadınlara şöyle buyurdu:
“Sizden birinizin üç çocuğu ölecek olursa, mutlaka onlar kendisi için ateşe karşı

hicap (engel) olurlar.” Bunun üzerine bir kadın sordu:
“Ya iki çocuğu ölürse?” Efendimiz şu cevabı verdi:
“İki çocuğu da böyle!” [71]
Ashab-ı Kiram'dan Cabir (r.a.) Peygamber (s.a.v.) Efendimizden şöyle buyurduğunu işittiğini rivayet etmiştir: *“Kimin üç çocuğu ölür de sabredip ecrini Allah'tan beklerse, Cennet'e girer.”* Bunun üzerine Cabir (r.a.) diyor ki, Peygamber (s.a.v.) Efendimize sorduk:
“Ya iki çocuk ölürse?” Cevap verdi:
“İki çocuk da ölse yine böyledir.” [72]
Ravilerden biri, Hz. Cabir'e dedi ki:
“Eğer bir çocuk ölecek olsa?” diye sorsaydınız, ümid ediyorum ki, Efendimiz (s.a.v.),
“bir çocuk da ölse yine öyle” buyuracaktı. Hz. Cabir, ona,
“ben de öyle diyeceğini sanıyorum” diye karşılık verdi.
Küçük yaşta ölen çocuğun ayrılışına sabretmenin meyvelerinden biri de, çocuğun kıyamet günü ana-babasına şefaatçi olmasıdır.
Ashab-ı Kiramdan Hz. Habibe, Hz. Aişe (r.a.) validemizin yanında otururken Peygamber (s.a.v.) Efendimiz içeri girdi ve şöyle buyurdu:
“*Herhangi iki müslüman (karı-koca) nın ergenlik çağına girmemiş üç çocuğu ölürse, mutlaka o çocukları getirirler de Cennet'in kapısının önüne iletirler ve “haydin içeri girin!” denilir. Onlar “anne ve babamız girmedikçe girmeyiz” derler. Bunun üzerine onlara “haydi siz de ana babanız da hep birlikte girin” denilir.”****[73]***
Tabiinden Ebu Hasan anlatıyor:
İki erkek çocuğumu kaybettim. Bunun üzerine Ebu Hureyre (r.a.) hazretlerine,
“Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizden işittiğin bir hadisi bize naklet ki çocuğumuzun ölümünden dolayı teskin olalım, kendimizi hoş tutalım” dedim. Ebu Hureyre (r.a.)
“Evet” dedi,
“*Suda da’mus denilen bir hayvancık vardır, aslından, (ana-babasından) hiç ayrılmaz. Küçük çocuklarda böyle, Cennet'te ana-babalarından ayrılmazlar, onlarsız Cennet'e girmezler, onların elbiselerinin bir ucunu tutunup bırakmazlar, Allah onları ana-babalarıyla birlikte Cennet'e koyuncaya kadar elbisenin ucuna yapışırlar.”* [74]
İman ve irfan kahramanlığının göz önünde bulundurulacak yerlerinden biri de Sahabenin hanımlarının gösterdiği sabır, teslimiyet, rıza ve inançtır ki,

çocuklarını kaybettiklerinde sabır kahramanlığını ortaya koymuşlardır. Onların başında gelenlerden biri de Ümmü Süleym'in durumudur. Gösterdiği sabır, dayanma gücü oldukça büyüktür. Onunla ilgili kıssanın tamamını hepinizin dikkat nazarına sunmak isterim. Ashab'dan Hz. Enes (r.a.) anlatıyor:
Ebu Talha'nın (r.a.) hasta bir oğlu vardı ki rahatsızlığından şikayetçi idi. Ebu Talha (r.a.) sefere çıktı, hasta oğlu da bu sırada öldü. Ebu Talha bir süre sonra seferden döndü ve eşine sordu:
“Oğlum nasıl oldu, şimdi ne yapıyor?” Eşi Ümmu Süleym (r.a.) şu cevabı verdi:
“Kendisindeki ağrı ve sızı sakinleşti. Akşam yemeğini verdim, onunla gıdalandı, sonra da süslemenin en güzeliyle onu süsledim.” Bunun üzerine Ebu Talha sakinleşti ve huzura kavuştu. Sonra da eşiyle cinsel yaklaşmada bulundu. Ümmu Süleym (r.a.) kocasının tatmin olduğunu görünce konuyu dolaylı biçimde anlatmak istedi ve şöyle bir soru yöneltti:
“Ya Eba Talha! Ne dersin, bir kavim bir aileye bir emanet bırakır, sonra da emanetlerini isterlerse, o aile bunu vermezlik yapabilir mi?” Ebu Talha (r.a.):
“Hayır vermezlik yapamazlar” dedi. Ümmu Süleym (r.a.):
“O halde oğlunu kaybetmenden dolayı sabredip mükafatını Allah'tan dile!” dedi. Bunun üzerine Ebu Talha fazlasıyla öfkelendi ve:
“Daha önce söylemeyip kirlenmeme (cünüp olmama) kadar bekledin, sonra da acı haberi verdin!” diyerek eşini azarladı ve durumu Resûlüllah (s.a.v.) Efendimize arz etmek üzere dışarı çıktı ve Peygamber (s.a.v.) ile görüşüp eşinin yaptığını şikayet tarzı anlattı. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Ümmu Süleym'in bu hususta ki düşünce ve davranışını beğendi ve:
“Allah ikinizin gecesini mübarek eylesin!” diye duada bulundu. Ümmu Süleym o gece hamile kalmıştı. Süresi dolunca bir erkek çocuk doğurdu. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ona Abdullah ismini koydu.
Ansar’dan bir adam diyor ki:
“Sözü edilen o Abdullah'ın dokuz oğlu dünyaya geldi ve hepsi de Kur'an okuyup dindar kişiler olarak yetiştiler. Şüphesiz ki, bu Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin onlar hakkındaki duasının bir neticesi idi. *“Allah’ım! Karı-kocayı mübarek eyle, gecelerini mübarek kıl”* buyurmuştu ya.
Hiç şüphe yok ki, Allah'a iman, Mü’minin kalbinde kök salıp derinlere indikçe, gerçekten Mü’min böyle bir imanla hayret uyandıran işler yapar. Zaaftan kurtulup kuvvet kazanır; korkuyu atıp yiğitlik ve kahramanlık damgası taşır; kıskançlık, hırs ve cimrilikten kurtulup meşru harcama ve cömertlik düzeyine yükselir; tahammülsüzlükten, bıkkınlıktan kendini sıyırıp sabır ve dayanma gücü elde eder.

O halde ana ve babaların kendilerine bir musibet dokunduğu zaman daha önce ektikleri iman ve kesin inanç tohumlarıyla tahammül gücü kazanmaları, sızlanmayıp teslimiyet göstermeleri ne güzel bir davranıştır. Bir çocukları öldüğünde umutsuzlanmayıp sabretmeleri ve “biz Allah içiniz ve yine O'na döneceğiz” diyerek teslimiyet göstermeleri övgüye layık değil midir? Çünkü Allah'ın bir şeyi alması ya da vermesi, kendi mülkündeki tasarrufudur ve her şey onun yanında belirlenmiş bir süreye kadar yaşar, her şeyin bir eceli vardır. Öyle ise analar, babalar bu gibi musibetler karşısında sabretsinler, ecirlerini Allah'tan bekleyip teslimiyet göstersinler ki, hüküm ve buyruk katında bulunan O Yüce Kudret'ten sevap ve mükâfat bakımından nasiplerini alabilsinler.
Allah'ım! Dünya musibetlerini bize kolaylaştır, senin kaza ve kaderine rıza göstermemizi sağla; dünya ve ahirette bizi koruyup elimizden tut, işlerimizi en güzel şekilde yürüt. Çünkü gerçekten sen, sahip çıkanların, işleri yürütenlerin en hayırlısısın, ey alemlerin Rabbi![75]

Çocuk Sevgisinde İslam'ın Üstün Maslahatı

Ana-babanın kalbi çocuklarından yana sevgi rahmet ve şefkat gibi doğru ölçülerle katlanıp dolduğuna göre, Allah (c.c.) yolunda cihadda bulunmaları için bu ölçülerin tuğyan etmemesi, yeryüzünde Allah'a daveti tebliğin aksamaması gerekir. Yani çocuklara olan sevgi, ana-babayı bu kutsal ve önemli yoldan alıkoymamak, ayak bağı olmamalıdır. Çünkü İslam düzeni ve bu düzeni ayakta tutan unsurlar ve yollar, bütün düzenlerin ve yolların ve itibar edilen her şeyin üstündedir. Aynı zamanda lalamı bir topluluğu oluşturup ayakta tutmak, Mü’minin asıl amaçlarından biridir, aynı zamanda hayatının hedefidir. Kendini kaybetmiş insanlığı doğru yola çağırmak, doğru yolu onlara göstermek, müslümanın gayret edeceği en şerefli, yaymak istediği, gerçekleştirmeye çaba sarf ettiği şeylerin en yücesidir.
İşte Resûlüllah (s.a.v.) Efendimize arkadaş olma şeref ve payesine erişen sahabenin ve iyilikle onlara uyanların yolu, meşrebi, azm-u gayreti hep belirttiğimiz doğrultuda idi; onların anlayışı bundan başkası değildi. Cihaddan başka ciddi bir hareket bilmiyorlar ve tanımıyorlardı; Hakk'a davetten başka da bir tebliğ düşünmüyorlardı; İslam'a hizmetten öteye bir amaçlan da yoktu
İslamiyeti, onun risalet esaslarını tebliğde en büyük hamleyi yaptıklarını duymamız hiç de garip değildir: Allah (c.c.) sözünü yüceltmek, yeryüzünde onu ülkeden ülkeye ulaştırmakta gösterdikleri gayretin en büyük gayret olduğunu söylememiz de şaşılacak bir husus değildir. Çünkü onlar böyle yetiştirilmiş,

böyle inanmış ve böylece işe başlamışlardı. Bu yolda en değerli ve nefis şeylerini kurban etmeleri ve Allah (c.c.) yolunda şehid düşmeyi dilemeleri de hayret edilecek bir düşünce tarzı değildi. Çünkü bütün bunları anlamak, inanmak ve yerine getirmek köklü bir imanın gereğidir.

Size bu konuda misal olarak büyük sahabi Ubade b. Samitin (r.a.) Mısır hükümdarı Mukavkıs'a söylediği sözleri gösterebiliriz: Mukavkıs, bu büyük sahabiyi bir yandan Romalıların kalabalık güçleriyle korkuturken diğer yandan onu mal ve altınlarla aldatmaya çalışıyordu. Ubade hazretleri ona şu tarihi sözleri söyledi:

"Ey hükümdar! Ne senin makamın ve ne de orduların ve dostların seni gurura düşürmesin. Romalıların çokluğundan, askerlerin sayısının kabarıklığından ve bizim onlara karşı güç getiremeyeceğimizden söz edip bizi korkutmaya çalışmana gelince, hayatıma yemin olsun ki, sen bununla bizi korkutamazsın ve içinde bulunduğumuz amaç ve hizmetten bizi geri çeviremezsin. Eğer dediklerin doğru ise o takdirde biz sizden taraf şu iki güzellik ve iyilikten biri üzere olacağız: Size karşı zafer bulacak olursak, o takdirde gözümüzde büyütmek istediğin dünya ganimetini zaten elde etmiş olacağız; yok aksine siz bize karşı zafer bulup üstün gelecek olursanız, o takdirde ahiret ganimetine erişmiş olacağız. Aziz ve Celil olan Allah (c.c.) ise kendi kitabında şöyle buyurur:

"Allah'a kavuşacaklarını bilenler ise, nice az topluluk çok topluluğa üstün gelmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir." [76]

"Bizden hiçbir kimse yoktur ki sabah ve akşam el kaldırıp Rabbından şehidlik mertebesini istemesin. Bizden her Mü'min cihada çıkarken artık bir daha evine dönmeyi, mülkünün başına geçmeyi çocuklarına kavuşmayı dilemez, hiç bir zaman geride kalan aile ve çocukları onu üzmez ve aklını oraya takmaz. Çünkü o başta çoluk-çocuğu olmak üzere her şeyini Allah'ına emanet ederek çıkmıştır. Bu bakımdan bizim asıl amaç ve gayretimiz, Allah (c.c.) yolunda cihad ve O'nun sözünü yüceltmektir. Bizim geçim bakımından sıkıntı ve darlık içinde olduğumuzu söylüyorsun, oysa gerçekte biz en geniş ve mutlu bir hayat yaşıyoruz. O kadar ki bu durumda dünyanın bütün nimetleri bizim olsa, şu içinde bulunduğumuzdan daha fazlasını arzu etmez ve almayız."

Doğrusu Hz. Ubade'nin (r.a.) şu bulunduğu faziletli düzey, İslâm tarihinin birçok dönemlerinde baba ve dedelerimizin bulunduğu binlerce fazilet düzeylerinden biridir.

Bütün bu büyük kurbanlar, cihad ve daveti çoluk-çocuktan üstün tutma şuur ve gayreti ev ve yakınlardan dost ve kardeşlerden öne almayı ilham eden ne idi? Onların bu hususta ilham kaynağı Allah'ın muhkem kitabı'nda yazılı olan şu

buyruğudur:
“De ki, eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, bağlı bulunduğunuz oymak ve kabile, kazandığınız mallar, sürümsüzlüğünden korktuğunuz ticaret ve hoşlandığınız konaklar size Allah ve Peygamberinden ve Allah yolundaki cihaddan daha sevgili ve sevimli ise, Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin. Allah fasık (doğru yoldan çıkmış, ahlâksız, yozmuş) bir topluluğu doğru yola eriştirmez.” [77]
Yine dillerin naklede geldiği şeref ve fazilet timsalinden biri de Şehid Hasan el-Benna'dır. (Ruhu şâd olsun). Onun güzel adetlerinden biri de, her bayramda, Allah yoluna davetçi olan gençleri araştırmak ve bulmaktı. Bir defasında bu niyetle evinden çıkmış bulunuyordu. Tam bu sırada oğlu Seyfülislam ağır bir hastalığa yakalandı ve ölüm ile burun-buruna geldi. Eşi ona, bu bayram yanımızda kalsan da hem gönül huzuru bulsak, hem şu hasta oğlunun yanında otursan ne iyi olurdu diye ricada bulundu. Şehid Hasan el-Benna eşine elindeki yolculuk heybesini göstererek şöyle cevap verdi:
“Eğer Allah (c.c.) minnet buyurup da oğluma şifa verirse, hamd ve minnet O'na mahsustur. Yok, Allah (c.c.) ona ölümü takdir etmişse, onun dedesi ona kabirlerin yolunu tarif etmiştir.” Bu sözleri gönül rahatlığı içinde söyleyip yolculuğunu sürdürmek üzere ayrılırken yukarıda mealini naklettiğimiz ayeti okuyordu: “De ki, eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, bağlı bulunduğunuz oymak ve kabile..., size Allah ve Peygamberinden ve Allah yolundaki cihaddan daha sevimli ve sevgili ise, Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin.”
Allah (c.c.) çok büyüktür! İşte böylece her şey için ayrılan vakit, Allah (c.c.) kelimesini yüceltmede harcanıyordu. Allah (c.c.) çok büyüktür! İşte davetçiler böyle olmalıdır. Eğer selefimiz ve içimizdeki davetçi yiğitler bu düzeyde bulunm asalardı, asırlardır süregelen şeref, fahr ve ebedilik ruhunu yaşayamaz ve devam ettiremezdik.
Ey Mü’min baba! İslam sevgisinin, cihad ve Allah'a davet aşkının senin kalbin üzerinde ve bütün organların fevkinde hakim bulunması vacibdir. Aynı zamanda evine, aile ve çocuklarına olan sevginden çok önde gelmelidir; kabile ve oymağından daha üstün bir yer işgal etmelidir ki, seni bütününle daveti tebliğe ve cihad bayrağını taşımana itmiş olsun. O zaman umulur ki bilek ve pazularıyla İslam'ın şan ve şeref binasını sapasağlam yapıp işleyen yiğitler arasına girersin ve onlar o sağlam sarsılmaz azimleriyle Kur'an devletini ayakta tutarlar. Muhammed (s.a.v.) ümmetinden esirgenip alıkonan izzet ve şerefi geri çevirirler, bu ümmetin şan ve şöhretini iade ederler. Şüphesiz ki bu da Allah'a göre zor

değildir.
imanlarını kemale erdirmek, kalblerinin derinliğinde imanın tatlılığını tatmak, vicdanlarının karargahında onun lezzetine erişmek isteyenler, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin buyurduğu söze kulak verin:
"Üç haslet var ki kimde bulunursa, o imanın tatlılığını içinde duymuş olur:
1- *Allah ve Peygamberinin ona başkalarından çok daha sevimli ve sevgili olması.*
2- *Kişiyi ancak Allah için sevmesi.*
3- *Ateşe atılmaktan nasıl tiksinip çekmiyorsa, küfre dönmekten öylece tiksinip çekinmesi."*[78]
Hz. Ömer (r.a.) bir gün Resûlüllah (s.a.v.) Efendimize:
"Ey Allah'ın Peygamberi! İki yanım arasındaki canım dışında sen her şeyden bana daha sevgili ve sevimlisin, dedi.
Resûlüllah (s.a.v.) ona şu cevabı verdi:
"Sizden herhangi birinize ben canından daha sevgili ve sevimli olmadıkça o dosdoğru iman etmiş olmaz."
Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.):
"Sana bu kitabı indiren yüce kudrete and olsun ki, şu anda artık sen bana iki yanım arasındaki canımdan daha sevimli ve sevgilisin," dedi.
Efendimiz (s.a.v.) ona:
" İşte şimdi, şimdi ya Ömer, imanın kemale erdi," buyurdu. [79]
Yine sahih rivayetle sabit olan hadislerden birinde Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Sizden biriniz, arzu ve hevesi benim getirdiğim şeye tabi olmadıkça iman etmiş sayılmaz." [80]
Diğer sahih bir hadiste de bu anlamda buyuruluyor ki:
"Sizden biriniz, ben kendisine malından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha sevimli ve sevgili olmadıkça iman etmiş sayılmaz." [81]

Çocuğu Eğitmede Ona Ceza Uygulama

Çocuk ergenlik çağına erişmediği sürece ana-babasının kanadı altında ve himayesindedir. Öğretim ve eğitim çağına gelince ana-babası onu iyi bir insan, salih bir kişi yapabilmek için bütün ıslah yollarına başvurmalıdırlar, eğri bir yola sapmaması için çok dikkatli davranmalıdırlar. Vicdanını geliştirip arındırmak,

ahlâkını güzelleştirmek için ne kadar yol ve vasıta varsa ona yönelmelidirler, ta ki çocuk İslâm ahlâkı üzere olgunlaşıp yetişsin ve İslam'ın o yüce toplumsal edep ve terbiyesini alsın.

Şüphesiz ki İslam'ın çocuk terbiyesinde ve onu ıslah etmede kendine has bir yolu yöntemi ve metodu vardır: Çocuk öğütle ve sıcak bir ilgiyle düzeliyor, bu tarz bir tutum fayda veriyorsa, artık bu durumda terbiyecinin çocuğu sevgiden uzak tutması, ona biraz sert davranması doğru olmaz. Çocuğu sevgiden uzak tutmak, ona biraz sert davranmak fayda veriyorsa o takdirde dayağa gerek yoktur. Terbiyeci onu eğitirken bütün ıslah yollarına ve vasıtalarına başvurur da sonuç alamaz ve bir bakıma aciz kalırsa o takdirde yara-bere açmaksızın çocuğa biraz dayak atmakta yarar vardır.

Böylece umulur ki, terbiyeci çocuğun nefsinde bir düzelme, eğrilmesini önleme görebilir.

Peygamber (s.a.v.) Efendimizin sünnetinden seçilip alınan ve ashabının yaşayışında görünen ıslahın bu kademelerini dikkate almamız gerekmektedir. Ta ki -Sizler ey terbiyeciler- İslam'ın ıslahtaki yolunu hem tanıyasınız, hem tanıtabilesiniz ve onun terbiye konusundaki metodunun sağlıklı sonuçlarını müşahede edesiniz ve ettiresiniz.

Çocuğa öğüt vermek ve ona şefkatla, sıcak bir ilgiyle yönelmek hususuna gelince: Ebu Seleme (r.a.) diyor ki; ben, bir süre Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin nezaret ve himayesinde bulundum, o sırada henüz çocuk sayılırdım, sofraya konulan çanaktaki yemeğe hemen elim uzanırdı. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bana yumuşak bir sesle şöyle buyurdu: *"Ey çocuk! Allah'ın ismini an, sağ elinle ye ve çanaktan senden taraf olan kısımdan yemeğe dikkat et."* [82]

Ashabdan Sehl b. Sa'd (r.a.) anlatıyor:

"Resûlüllah (s.a.v.) Efendimize (süt ya da başka) bir içecek getirildi. Ondan içti. Sağında bir çocuk solunda da yaşlı kişiler bulunuyordu. Efendimiz (s.a.v.) çocuğa dönüp

"İzin verir misin bunu şu yaşlılara vereyim?" diye sordu. -Şüphesiz ki bu çocuğa duyulan sıcak bir ilginin belirtisiydi.- Bunun üzerine o çocuk,

"Hayır, vallahi, senden olan bu nasibime kimseyi kendime tercih etmem" dedi. Peygamberimiz de elindeki içeceği çocuğun eline koydu. Bu çocuk Abdullah b. Abbas (r.a.) idi.[83]

Çocuğu biraz ilgi ve sevgiden uzak tutmaya ve sert davranmaya gelince: Bu hususta Ebu Said (r.a.) diyor ki: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şehadet parmağı

ve başparmakla taş atmayı men'etti ve şöyle buyurdu:
“Bu, gerçekten avı öldürmez, düşmanı yaralamaz, ama göz çıkarır, diş kırar.”
Diğer bir rivayette ise, İbn Mağfel'in yakınlarından bir çocuk ki henüz ergenlik çağına girmemişti, sözü edilen iki parmağıyla küçük taş atıyordu. İbn Mağfel ona: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz böyle taş atmayı yasaklamıştır ve gerçekten bu avı öldürmez, diyerek uyarıda bulunmuştur.” Çocuk yine atmaya devam edince, İbn Mağfel ona: “Ben sana böyle taş atmayı Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz yasaklamıştır diyorum, sen dönüp tekrar atıyorsun öyle mi? Artık bir daha seninle konuşmayacağım” diyerek darıldığını ve sevgiden uzak tuttuğunu bildirmişti.
Çocuğu dövmeye, yani terbiye etmek için ona dayak atmaya gelince Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin bu hususta şöyle buyurduğu sahih rivayetle sabit olmuştur:
“Çocuklarınıza -onlar yedi yaşına girdiklerinde- namaz ile emredin. On yaşına girdiklerinde (eğer kılmazlarsa), onlara bu yüzden dayak atın ve bu yaşta onların yataklarını birbirinden ayırın (uzak tutun).” [84]
Terbiye konusunda bu kademeleri uygulamak çocuğun küçük yaşlarında ve henüz ergen olmadığı devrelerde geçerlidir. Ama çocuk gençlik çağına girince, kişiliğini anlayınca, onu eğitmekteki, ıslah etmekteki yol ve metod farklıdır.
Çocuğu terbiyede ikna, öğüt ve irşad yarar verdiği sürece buna devam edilir. Fayda vermediği takdirde, terbiyeci çocuğa artık yüz vermez, eski sıcak ilgiyi göstermez ve sert davranmaya başlar; çocuk şımarıklık gösterip serkeşlik yaptığı sürece terbiyeci de bu metodu uygular.
Size gereken bu hususstaki nasslara dikkat etmektir:
“İman'ın en sağlam kulpu, Allah için sevişmek, birbirine sahip çıkmak, Allah için düşman olmak, Allah için sevmek, Allah için sevmemektir.” [85]
İsyan eden kimseyle darılmak, onunla konuşmamak hakkında cevaz bulunduğunu belirten imam Buhari ilgili bölümde Hz. Ka'b'ın (r.a.) şöyle dediğini naklediyor:
Tebük seferinde savaşa katılmayıp geride kalanlar arasında bulunuyordum. Bu isyanımızdan dolayı Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz müslümanları bizimle konuşmaktan men'etti ve bu elli gün sürüp gitti. O kadar ki, yeryüzü bize dar geldi, içimiz sıkıldıkça sıkıldı, kalbimiz daraldıkça daraldı, hiç kimse ne bizimle konuşuyor, ne bizi selamlıyor, ne de yanımızda oturuyordu. Bu durum, tevbemizin kabul olunduğunu bildiren ayet ininceye kadar devam etti.
Bunun gibi, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in eşlerini bir bakıma uslandırmak ve cezalandırmak için onları bir ay süreyle terk edip konuşmadığı sahih

kaynaklardan tesbit edilmiştir.
Yine imam Suyuti'nin yaptığı sahih rivayete göre, Abdullah b. Ömer (r.a.) öz oğluna bazı sebeplerden dolayı darılmış ve ölünceye kadar bir daha onunla görüşmemiş ve konuşmamıştır. (Tabii Hz. Abdullah'ın bu tutumu, sırf Allah (c.c.) rızasına yönelik bir davranıştır).
İmam Suyuti bu sebebi de şöyle tesbit edip açıklıyor: Hz. Abdullah'ın oğlu, babası, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'in, erkeklerin kendi eşlerini camilere gitmekten alıkoymalarını men'etmiştir, hükmünü ifade eden hadisini ciddiye almamıştı.
Bu gibi darılma ve sert davranma, uzaklaşma, doğru yoldan sapıp günah işleyen ve fakat iman ve İslam üzere bulunanlar hakkında caizdir. Ama kişi inatla tevhid inancından kopar, inkara sapar, İslâm milletinden çıkarsa, ondan uzak kalmak, yüz çevirmek ve konuşmamak, imanın en basit gereklerinden ve Kur'an'ın en açık tevcihlerinden biridir.
Bu hususta sabit olan nassları dikkatinize sunuyoruz:
"Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir milletin, Allah ve Peygamberine karşı gelip düşmanlık besleyenleri -isterse bunlar babaları veya öz oğulları veya kardeşleri ya da hısım ve kabilesi olsunlar- sevip dost edindiklerini göremezsin. İşte Allah onların kalblerine imanı yazmış, onları kendinden bir ruh (manevi bir destek ve indirdiği inayet) ile desteklemiştir." [86]
"Nuh, Rabbına seslendi: "Ey Rabbım! Doğrusu oğlum benim ailemdendi. Şüphesiz ki senin va'din haktır ve sen hükmedenlerin en iyi hükmedenisin" dedi. Allah ona: "Ey Nuh, şüphesiz ki o senin ailenden değildir; çünkü onun (yaptığı) salih bir amel değildir. Artık içyüzünü bilmediğin bir şeyi benden isteme, bilgisizlerden olmayasın diye elbette sana öğüt veriyorum" buyurdu.[87]
Cenab-ı Hak, İbrahim peygamberin diliyle buyuruyor ki:
"Ve hatırlayın o zamanı ki, Rabbı, İbrahim'i birtakım kelimelerle denemiş, o da onları tamamlayıp yerine getirince, (Allah) ona "seni insanlara imam (rehber, önder) yapacağım" demişti. İbrahim: "Benim neslimden de..." deyince, Allah: "Benim ahdim (imamet ve önderlik rahmetim) zalimlere erişmez" buyurmuştu." [88]
İbrahim'in babasıyla olan durumu hakkında ise şöyle buyuruluyor.
"İbrahim'in babası için istiğfarı ise, sırf ona verdiği bir sözden dolayı idi. Babasının bir Allah düşmanı olduğu ona belli olunca, İbrahim ondan ilgisini kesip uzaklaştı. Doğrusu İbrahim yufka yürekli ve yumuşak tabiatlı idi!" ***[89]***
Bütün bu nasslardan ve diğer sahih rivayetlerden açıklanan şu ki, öz evlad ve

hısımlara darılmak, onlarla ilgiyi kesmek eğer küfürde ısrar ediyorlarsa, iman ve İslam akidesinin gereklerindendir. Çünkü İslam, din kardeşliği bağını, neseb kardeşliği bağının üstünde tutmakta, birincisine daha çok önem vermektedir. Bunun gibi toprak, dil, cins ve ekonomik düzenlemelerle ilgili bağların da üstünde tutmakta, İslam kardeşliğiyle ilgili irtibata daha çok ehemmiyet atfetmektedir, İslam'ın bu hususstaki şiarı ise, Allah'ın şu buyruğudur:

"De ki: eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, bağlı bulunduğunuz oymak ve kabile, kazandığınız mallar; sürümsüzlüğünden korktuğunuz ticaret ve hoşlandığınız konaklar size Allah ve Peygamberinden ve Allah yolunda cihaddan daha sevgili ve sevimli ise, Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin! Allah fasık (doğru yoldan çıkan günahkar ve ahlâksız) bir topluluğu doğru yola eriştirmez." [90]

Bilindiği gibi, İslam'ın değişmeyen ilkelerinden biri de Kur'an'da ifadesini bulan şu hususstur:

"*Mü'minler ancak kardeştirler."* [91]

İslam'ın başkalaşmayan şiarı ise, şu ayettir:

*"Ey insanlar! Hakikat biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki sizin en şerefli ve itibarlınız (Ondan en çok saygı ile) korkup (fenalıklardan) sakınanızdır."****[92]***

Bundan sonra artık hangi söze inanırlar?

Bu bölümde çocuk terbiyesi hakkında açıkladığımız hususlar, terbiyecilerin gönüllerinde heyecan uyandıracak nefsî bilinçlenmelerin, kalbî şefkatların en önemlileridir. Gördüğün gibi, deruni şuur ve kalbi şefkat fıtri olup ana-babanın kalbinin derinliğine enjekte edilmiştir. Sevgi, sıcak duygu, şefkat ve rahmet de böyle değil midir? Eğer bu fıtri duygular olmamış olsaydı, varlık aleminde insan türünü koruyup devam ettirmek bugünkü gibi düzenli olur muydu? Ana-babalar çocuklarını itina ile besleyip büyütürler miydi? Onlara yardım elini uzatıp gereken nafaka ve diğer ihtiyaçlarını karşılama külfetine girerler miydi? Onların öğretim ve eğitimiyle ilgilenirler miydi? Bu duygu olmasaydı, derli-toplu bir aile yuvası görmek mümkün olur muydu? Bildiğiniz gibi, bu duygusu dumura uğramış cahiliyet devrinde yaşayan insanların bir kısmı kız çocuklarından nefret ederler, onlara pek hayat hakkı tanımazlardı. Bu yüzden ciddi aile yuvaları yok gibiydi. Daha önce de belirttiğimiz gibi, İslam dini, sevilmeyen bu çirkin adeti, sağlam bir imanla tedavi edip sıhhata kavuşturmuş, köklü bir inançla bunun kökünü kazımış, fazilet timsali sayılan İslam terbiyesiyle bu duygu fıtratındaki asilliğine döndürülmüştür. Öyle ki, ana-babaların dikkat ve itinası eşit şekilde kız

ve oğlan çocuklarına yönelmiş, aralarında hiç bir fark ve ayrım yapma temayülü kalmamıştır. Böylece istenilen ve İslam'ın ilkelerinden biri olan adalet ve eşitlik gerçekleşmiştir.
Az önce de gördüğün gibi, insan nefsindeki bu güzel duygular, düzen ve başarı getirmiştir; örneğin cihad sevgisini, Allah'a, O'nun yoluna davet aşkını, evlad sevgisinin üstüne çıkarmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, İslam düzeni, kişisel yararların, şahsi itibarların üstünde bir anlam taşır. Bu bakımdan İslam ümmetinin zafer ve başarının doruğuna yükselebilmesi, şeref ve kuvvet kazanabilmesi ancak Allah (c.c), Peygamber ve Allah (c.c.) yolunda cihad sevgisini, çoluk-çocuk, mal, kabile, oymak, aşiret ve mesken sevgisinin üstüne çıkarmasıyla mümkündür.
Yukarıda da belirttiğimiz gibi, sözü edilen duygular ve asil davranışların bir yanı da çocuğun terbiyesiyle yakından ilgilidir, örneğin çocuğa en güzel öğüdü vermek, gerektiğinde araya bir mesafe koyup ondan kısmen uzak kalmak ve cezalandırmak bu cümledendir. Bilindiği gibi, İslam çocuk terbiyesinde kademeli ve pedagojik bir yöntem uygulamıştır: Önce belli ölçülerde öğüt sonra gerektiğinde azarlama ve kınama, sonra da gerektiğinde yara-bere açmaksızın ölçülü dayak. O halde eğitimcilere, terbiyecilere, ilk hafif anlamdaki metot fayda verdiği sürece, ikinci kademedeki yola başvurmaları doğru olmaz, İslam, çocuk terbiyesinde bu amaca yönelik bir sistem kurmuştur.
O halde terbiyeciler ve ıslah yollarını arayanlar, İslam terbiye sistemini ve uyguladığı metodu bilmelidirler ki toplumu eğitip esenlik va'deden yola ulaştırabilsinler ve toplumsal ıslahı uygulamada doğru bir yol tutabilsinler. Şüphesiz ki, bu metot ve uygulama, toplumu sapmalardan, bozukluktan kurtarıp tertemiz, şerefli, ahlâklı bir hayat düzeyine ulaştırır. Artık bununla bunun gibi bir metod ve uygulama ile hizmet etmek isteyenler hizmet etsinler; çalışmak isteyenler bu doğrultuda çalışsınlar!...
Hamd Allah'a mahsustur. Salat-u selam, peygamberler kafilesinin başkam, insanlığın fahr-i ebedisi Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) Efendimize ve O'nun hanedan ve ashabına olsun.[93]

ÇOCUKLARLA İLGİLİ GENEL HÜKÜMLER

3- BU BÖLÜM DÖRT KONUYU KAPSAMAKTADIR

1- Çocuğun doğumunda terbiyeci neler yapar?

2- Çocuğa ad koyma ve bunun hükümleri.

3- Çocuk için Akika kesmek ve bunun hükümleri.

4- Çocuğu sünnet ettirmek ve bunun hükümleri.[94]

1- ÇOCUĞUN DOĞUMUNDA TERBİYECİ NELER YAPAR?

İslam şeriatının İslam ümmetine olan fazl-u kereminden biri de, bu şeriatın doğan çocukla ilgili hükümleri açıklaması, terbiyeci ilkeleriyle ilgili hususları ortaya koymasıdır. Bunun sebebi açıktır. Terbiyeci, eğitimci küçücük yavruya yapılması gereken bütün hususlarda açık bilgi üzere olmalı, onu yönlendirmeyi yeterince bilip becermelidir. O halde üzerinde terbiye hakkını, sorumluluğunu taşıyan herkesin, bu hususta İslam'ın koymuş olduğu esasları uygulamalı ve terbiyeciye yol gösteren Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin koymuş olduğu ilkeleri yerine getirmelidir.

Doğum vaktinde terbiyecilerin yapması gereken hükümlerin en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:

Doğum anında anne kurtulunca "geçmiş olsun" demeli ve bir çocuk dünyaya getirdiği için onu tebrik etmeli:

Bir müslüman kardeşinin çocuğu dünyaya gelince onun sevincini paylaşmak ve onu tebrik etmek mütehabdır. Bu aradaki dostluğu kuvvetlendirir ve ilgiyi tamamlar. Aynı zamanda Müslüman aileler arasında sevgi ve ülfet kanallarının açılmasına yardımcı olur. Eğer o sırada bulunmazda tebrik ve müjdeyi çocuğun babasına iletemezse, daha sonra rastlayınca bu duygusunu dile getirip çocuğun sağlık ve selameti için dua eder. Belki Allah (c.c.) onun o samimi duasını kabul buyurur da lütuf ve rahmetini daha bol indirir.

Kur'an-ı Kerim'in birkaç yerinde Allah (c.c.) çeşitli münasebetlerle doğan çocuktan dolayı müjde ve tebrikte bulunmaktan söz eder de bu konuda İslam ümmetini hem irşad eder, hem bilgi verir. Şüphesiz ki bu gibi müjde ve tebrikte bulunmada müslümanlar arasında bağlan sıklaştırma, sosyal yapıyı güçlendirme ve takviyede bulunma gibi faydalar vardır.

Yüce Allah, (c.c.) İbrahim kıssasında şöyle buyuruyor:

"Şanıma and olsun ki, elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjde ile geldiler ve "selam..." dediler. O da (size de) selam, dedi ve oyalanmadan kızartılmış bir buzağı getirdi. Ellerinin (sofraya) uzanmadığını görünce durumlarını yadırgadı, onlardan içine bir korku düştü. İbrahim'e: "Korkma, şüphesiz ki biz Lût kavmine gönderildik" dediler, İbrahim'in karısı ayakta duruyordu, güldü. Biz de ona

İshak ve onun ardından Yakub'u müjdeledik.” ***[95]***
Zekeriyya kıssasında ise Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:
“*İşte orada Zekeriyya, Rabbına dua edip dedi ki: Rabbım! Bana kendi katından temiz bir soy bağışla. Şüphesiz ki sen duayı işitensin. Bunun üzerine Zekeriyya mihrapta namaz kılarken melekler ona seslendi: Allah'tan bir kelime olan isa'yı tasdik edici, baş olmaya layık, son derece nefsine hakim, iffetli ve iyilikten bir peygamber olmak üzere Allah Yahya'yı sana müjdeliyor.”* [96]
Yine bu konuda diğer bir ayette buyuruluyor ki:
“*Allah, ey Zekeriyya, doğrusu biz seni Yahya isminde bir oğlanla müjdeliyoruz ki bundan önce bu adı kimseye vermedik.”* ***[97]***
Siyer kitaplarının naklettiğine göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz dünyaya gelince, Ebu Leheb'in cariyesi Süveybe koşarak bir yeğeninin doğduğunu ona müjdelemişti:
“And olsun ki bu gece sabaha karşı Abdullah'ın bir oğlu doğdu” diye haber verince, Ebu Leheb sevincinden o cariyeyi azad etmişti. Allah (c.c.) onun bu güzel davranışını zayi etmemiş, ölümünden sonra onu nukre ile sulamıştır. [98]
Nitekim Buhari de bu hususta bir rivayet tesbit edip kitabına almıştır.
Süheyli'nin Hz. Abbas'dan (r.a.) yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:
“Ebu Leheb öldüğü zaman onu bir yıl sonra rüyamda gördüm, en kötü durumda bulunuyordu. Sizden ayrıldıktan sonra rahat yüzü görmedim, ancak her pazartesi günü olunca azabım hafifletilmektedir.”
Pazartesi, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin doğduğu gündür ve Süveybe'nin bu haberi bir müjde mahiyetinde Ebu Leheb'e ilettiği, Ebu Leheb buna çok sevindiği için Süveybe'yi azad ettiği zamandır.
Doğan çocuktan dolayı tebrik ve esenlik dileğini bildirmek:
İmam İbn Kayyım el-Cevziye, Tuhfetu'l-Mevdud adlı kitabında, Ebu Bekir el-Munzir'den şunu rivayet etmiştir; Ebu Bekir diyor ki: Hasan el-Basri'den rivayet ediyoruz: Bir adam, Hasan el-Basri'ye geldi, yanında da çocuğu yeni doğmuş bir başka adam bulunuyordu. Gelen adam ona,
“Seni bir at binicisiyle tebrik ederim” dedi. Bunun üzerine Hasan el-Basri hazretleri ona:
“Ne bilsin bir at mıdır, yoksa bir eşek midir?” diyerek uyarıda bulundu. Adam,
“Ne dememiz uygun olur, siz söyleyin” deyince, Hasan el-Basri hazretleri ona, şöyle dedi:
“Sana bir çocuk bağışlandı, mübarek olsun, bağışlayana şükret, iyilikle rızıklansın, kendini bilecek, anlayacak, işini görebilecek çağa eriştirilsin!”

İşte bu gibi müjde ve tebrik, esenlik dileği her çocuk için yapılmalı, doğan her çocuğu kapsamalıdır; ister çocuk kız, ister erkek olsun, bir ayrım yapılmamalıdır. Müslümanların kendi aralarında bu güzel, kaynaştırıcı sünneti uygulamaları daha uygun ve layık değil midir? Bununla aralarındaki irtibat kuvvetlenir, aralarındaki dostluk ve ilgi asırlar boyunca derinleşip kök salar, üzerlerine ünsiyet, muhabbet çadırını kurar. Müslümanların onlar gibi ülfet, sevgi ve kaynaşmaya ulaştıran güzel hasletleri devam ettirmeleri çok daha uygun değil midir? Devamlı surette Allah (c.c.) kullarının kardeş olmaları ne ile mümkün olur? Böylece müslümanlar birlik ve dirlik sağlar, o kadar ki birbirine iyice kenetlenmiş bir kale duvarı gibi olurlar.

Doğum olayı meydana geldiğinde çocuğun bir kulağına ezan, diğer kulağına ikamet okumanın müstehablığı:

İslam'ın doğan çocuk için meşru kıldığı hükümlerden biride, sağ kulağına ezan, sol kulağına ikamet okumaktır. Bu, doğduğundan hemen sonra yapılır. [99]

Ebu Rafi (r.a.) den yapılan sahih rivayette, adı geçen şöyle anlatıyor:

“Hz. Fatıma, Hasan'ı doğurduğunda Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin onun kulağına ezan okuduğunu gördüm.”[100]

Bu hususta diğer rivayet ve hadisler de şöyle:

“Kimin bir çocuğu doğar da sağ kulağına ezan, sol kulağına ikamet okursa, o çocuğa Ummu Sıbyan zarar veremez.” [101]

Ezan ve ikamet'in sırrı:

İbn Kayyım el-Cevziyye'nin “Tuhfetü'l-Mevdud” adlı kitabında belirttiği gibi, insanın dünyaya gözlerini açarken kulaklarını ilk çalan ses, Allah'ın büyüklüğünü ve yüceliğini ifade eden sözün olması, İslam'a girmeyi sağlayan şehadet kelimesinin duyulmasıdır. Bu bir bakıma dünyaya ayak basan çocuğa İslam şiarını telkin sayılır; Nasıl ki dünyadan ayrılırken de kelime-i tevhid telkin edilir. Çocuk anlamasa bile ezan sesinin kalbine inip te'sir bırakacağında şüphe yoktur.

Bununla beraber, ezan ve ikamet okumanın diğer bir faydası daha var, o da, şeytanın ezanla ilgili sözleri duyunca uzaklaşıp kaçmasıdır. Oysa şeytan çocuğun doğmasını sabırsızlıkla beklemekte idi. ilk anda şeytanı öfkelendiren, onun gücünü kıran böyle bir sesin yankı yapması, çocuğa musallat olacağı ilk anlarda oldukça te'sirlidir.

Diğer bir anlatımla: Bununla çocuğu Allah'a davet etmek, İslam dinine çağırmak, Allah'a kulluğa ve ibadete heveslendirme, henüz şeytan bir dürtüş ve fısıltıda bulunmadan bunu gerçekleştirmek vardır ki bu durum Allah'ın insanları

üzerinde yarattığı fıtrattır, şeytan henüz onu çocuğa yanlış telkin etmeden, değiştirmeden onun önüne geçmektir. Bundan başka hikmetleri de söz konusudur.
İbnü'l-Kayyım el-Cevziyye'nin ifade ettiği bu anlamlar, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin tevhid ve iman inancına ne kadar Önem gösterdiğinin delillerinden biridir. Aynı zamanda çocuk dünya havasını koklayıp teneffüs edeceği anda şeytanı ne kadar kovmayı, uzaklaştırmayı murad ettiğini gösterir.

Çocuk doğunca ağzına tatlı bir madde dokundurmak:

Doğan çocuk için İslam'ın meşru kıldığı hükümlerden biri de doğumu müteakip ağzına tatlı dokundurmanın müstehablığıdır. Buna, tahnik denir.
Tahnik'in asıl anlamı ve hikmeti nedir?
Tahnik, sözlük olarak hurmayı ağızda çiğnedikten sonra onu çocuğun ağzına dokundurmaktır. Bu da, çiğnenen hurmadan bir parça parmağa konularak çocuğun ağzına sürülerek gerçekleştirilir, aynı zamanda ağzının sağına ve soluna hareket ettirilir de çocuğun ağzının içi çiğnenen maddeye temas sağlamış olur. Hurma kolay ya da mümkün olmadığında herhangi tatlı bir madde, örneğin akit, gülsuyuyla eritilmiş şeker olabilir. Bu, bir sünneti uygulamaya yöneliktir ki hurma olması şart değildir.
Bundaki hikmet, çocuğun ağız kaslarını, çene nahiyelerini harekete geçirip kuvvetlendirmek böylece anasının göğsünü daha çabuk tutmasını sağlamaktır. Ayrıca bunun ruh üzerinde de birtakım olumlu te'sirleri düşünülebilir. Bu bakımdan belirtilen sünneti, takva ve salah ile bilinen, tanınan bir kişinin yerine getirmesi, böylece çocuğun mübarek ve takvayla mevsuf bir kişilik kazanması bakımından daha uygun olur.
Tahnik'in müstehab olduğuna delalet eden hadisleri fukaha şöyle sıralamışlardır:
Ashab'dan Ebu Musa (r.a.) diyor ki: Bir oğlan çocuğum dünyaya geldi, onu alıp Peygamber (s.a.v.) Efendimize getirdim. Adını İbrahim koydu, sonra da ağzına hurma alıp iyice çiğnedikten sonra çocuğumun ağzına sürdü ve bereket ile dua ettikten sonra çocuğu tekrar bana verdi.[102]
Ashab'dan Ebu Talha (r.a.) yolculuğa çıkacaktı, oğlu hasta idi. O yolculuğa çıkınca oğlu öldü. Seferden döndüğünde, eşine
“Çocuk nasıl oldu, ne yapıyor?” diye sordu. Eşi Ummu Süleym,
“O, olduğundan daha sakin ve iyi” dedi ve kocasına akşam yemeği getirdi. Yemek yenildikten sonra cinsel temasta bulundular. Bu iş de bitince Ummu Süleym, kocasına
“Kalk da çocuğun defnine hazırlan!” dedi. Sabah olunca Ebu Talha öfkeli bir halde Peygamber (s.a.v.) Efendimize geldi ve olup biteni anlattı. Peygamber

(s.a.v.) Efendimiz ona:
“Bu gece gelin güvey oldunuz mu?” diye sordu. O da
“Evet” diye cevap verince, Efendimiz,
“Allah'ım bunu onlara mübarek eyle” diye duada bulundu. Ebu Talha'nın bir oğlan çocuğu doğdu. Ebu Talha, eşine “çocuğu al da Peygamber (s.a.v.) Efendimize götür” dedi ve beraberinde birkaç tane de hurma gönder-meyi ihmal etmedi. Peygamber (s.a.v.) çocuğu görünce, sordu,
“Beraberinde bir şeyler var mıdır?” Ummu Süleym,
“Evet, hurma vardır” dedi. Peygamberimiz bir hurma aldı, onu ağzında çiğnedikten sonra çocuğun ağzına sürdü ve adını Abdullah koydu.” [103]
Bu konuda Hilal diyor ki:
Muhammed b. Ali bana haber verdi: Ahmed b. Hanbel'in Ummu Veled'inden duydum şöyle diyordu: Doğum sancısı bana gelince efendim uyuyordu. Sesimi yükselterek,
“A efendim, İşte ben ölüyorum!” dedim Bana:
“Allah sıkıntıyı giderip ferahlık verecektir” dedi ve dediği an ben de doğumumu yaptım. Efendim,
“Bana bir hurma getirin” dedi. Yanımızda Mekke'den gelme bir hurma bulunuyordu; bana:
“Ey Ali'nin anası, bunu iyice çiğne ve çocuğun ağzına dokundur” diye emir verdi, ben de öyle yaptım.

Doğan çocuğun saçını kesmek müstehabdır:

İslam'ın çocukla ilgili meşru kıldığı hükümlerden biri de, onun başını traş etmenin müstehab kılınmasıdır. Bu da yedinci gününde yerine getirilir, tartılarak ağırlığınca gümüş fakirlere, yoksullara dağıtılır.
Bundaki hikmet iki hususla ilgilidir:
Birinci sıhhi sebebe dayanmaktadır.
Çünkü yeni doğan bebeğin saçını kesmek, saç köklerinin kuvvet kazanmasını sağlar, baştaki gözeneklerin açılıp rahat teneffüs etmesine yardımcı olur. Aynı zamanda göz, koku alma ve işitme gibi organların hassasiyetini artırır. [104]
İkincisi sosyal sebebe dayanır:
İslam hemen her konu ve meselede fakiri gözetmiş, sosyal dengeden yana bir adım atmıştır. Örneğin çocuğun kesilen saçlarının ağırlığınca gümüş dağıtmak sosyal yapıda yardımlaşma ve dayanışmayı ayakta tutan kaynaklardan biridir. Aynı zamanda bu gibi destekleyici yardımlarda fakirin kaderini yönlendirme ve toplumun az da olsa belli bir kesiminde açıktan yardım, karşılıklı merhamet,

dayanışma gibi bağlan kuvvetlendirme de söz konusudur. İslam fakihlerinin, doğan çocuğun saçının kesilip ağırlığınca gümüş tasadduk etmenin müstehab olduğuna dair delillerine gelince:

Cafer b. Muhammed1 den o da babasından yaptığı sahih rivayete göre, Hz. Fatıma (r.a.) oğulları Hasan ile Hüseyn'in saçlarını kestirip ağırlığınca gümüş tasadduk etti. Aynı zamanda, Ummu Gülsüm ile Zeyneb'in saçları ağırlığınca gümüş tasadduk ettiği bir gerçektir.[105]

Muhammed b. Ali b. Hüseyn'den (r.a.) yapılan rivayete göre; Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, torunu Hasan için bir akika kesti ve kızı Fatıma'ya "Hasan'ın başını traş et, ağırlığınca gümüş tasadduk et!" buyurdu. Ben Hz. Hasanın kesilen saçını tarttım bir dirhemden biraz fazlaydı." [106]

Enes b. Malik (r.a.) den yapılan sahih rivayete göre; Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz doğumlarının yedinci gününde Hasan ile Hüseyn'in saçlarının kesilmesini ve ağırlığınca gümüş tasadduk edilmesini emretmişti.[107]

Çocuğun saçını kesme meselesinden, saçlarının bir kısmını kesmek, ya da başının bir kısmım traş etmek gibi fer'i meseleler ortaya çıkmaktadır. Saçın bir kısmının, ya da başın bir kısmının traş edilmesi hakkında Peygamberin (s.a.v.) nehyi bulunduğu bilinmektedir;

Abdullah b. Ömer (r.a.) dan yapılan sahih rivayete göre; Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz çocuğun başının bir kısmının traş edilmesini men'etmiştir. [108]

Başın bir kısmını traş etmenin men'edilmesi dört ayrı anlam taşır:

1- Başın muhtelif yerlerinden biraz biraz kesmek,

2- Başın orta kısmım tıraş edip etrafını kendi haline bırakmak,

3- Başın etrafını tıraş edip orta kısmını bırakmak,

4- Ön kısmını tıraş edip arka kısmını kendi haline terk etmek.

Bunların hepsinin de men' edilmesi, -İbnü'l-Kayyım'in da dediği gibi- Allah ve Peygamberinin adaleti, her işte dengeyi en mükemmel ölçüde sağlamayı çok sevdiklerindendir; o kadar ki, insanın kendisiyle ilgili hususlarda bile bu adaletin gözetilmesi istenmiştir; örneğin, başın bir kısmının tıraş edilip diğer kısmının bırakılması uygun görülmemiştir. Çünkü böyle yapmak bir bakıma başa haksızlıktır. Bir kısmını traş edip tüysüz bırakmak bir kısmını salıvermek. Bunun bir benzeri, varı güneşte, yarı gölgede oturmamızın da menedilmesi yani uygun karşılanmamasıdır. Çünkü bu durumda bedenin bir kısmına haksızlık söz konusudur. Bunun gibi, tek ayakkabı ile yürümek de men' edilmiştir; ya ikisini kullanmak, değilse yalınayak yürümek tavsiye edilmiştir.

Tıraş konusunda başka bir hikmet daha var:
Salat-u selam kendisine olsun, İslam peygamberi, müslümanın toplum içine ve arasına iyi bir görünüm arz ederek çıkmasını, layık bir içimde bulunmasını çok arzu etmiştir. Başın bir kısmının tıraş edilip diğer kısmının kendi haline terk edilmesi iyi bir görünüm arz etmediğinden, müslümanın hem vakarına, hem de güzelliğine ters düşmektedir; ayrıca İslâmi şahsiyetin müslümanı diğer milletlerden ve sapık inançlardan ayırma ve ayırd edilmesini sağlama prensibine aykırı düşmektedir.
Esef edilecek bir durum var ki, müslümanlardan birçok babalar, terbiyeciler, İslam'ın çocuk ve tıraş hakkındaki bu hükmünü bilmemekte, hatta bu konuya zaman zaman dokunduğumuzda bir kısmı hayretini, bir kısmı da garipsediğini ifade etmektedir.
Diyebiliriz ki, sözünü ettiğimiz müslümanlar buna alışmamış, uygulayanı görmemiş ve üzerinde duranla pek karşılaşmamıştır. Ancak Allah'ın merhamet ettiği kimseler müstesna.
Biz bu müslümanların kulağına şunu fısıldamak istiyoruz: Bir meseleyi ya da konuyu bilmemek özür sayılmaz, özellikle bu İslam şeriatında olursa. Saçının bir kısmını kestirip bir kısmını bırakan kimsenin, dini hususları, hiç değilse ilmihalini bilmesi, öğrenmesi, çocuk terbiyesinden anlaması vacibdir. Bunları öğrenmemek, bilmemek onu, insanların hesap için Allah'ın huzurunda toplanacağı gün kurtarmaz.
Az önce açıkladığımız hükümler, her ne kadar müstehab ve menduplar kapsamına girmekteyse de bunlarla amel etmek vacibdir; belirtilen hususları olduğu gibi ailemizde, çocuklarımızda, yakınlarımızda ve soyumuzda uygulamamız gerekmektedir. Çünkü biz müstehab ve mendup hususlarında gevşeklik, aldırış sizlik gösterirsek, bu vaciblerde de gevşeklik ve aldırışsızlık göstermemize sirayet eder, sonra da farzlar hakkında aynı duyguyu doğurur. Sonra da İslamın bütün konularında aynı vurdumduymazlığa yol açabilir.
Netice olarak bu tür ihmal ve gevşeklik, dış görünüşüyle olsun müslümanı açık bir küfrün tuzağına düşürür, böylece o apaçık bir boşluk içinde kendini kaybedebilir, bu sebeple dininden, İslamiyetten sıyrılıp ayrılmış olur.
O halde uyarıyoruz: Müslüman terbiyeciler, eğitimciler bu hükümleri benimseyip alsınlar, sözü edilen müstehabları kendi çocukları üzerinde bir bir uygulasınlar ki Allah'ın rızasından nasiplerini alabilsinler, İslamiyet ile sözleriyle davranışlarıyla gerçekçi olsunlar. O takdirde umulur ki, Allah (c.c.) onlara düşmanlarına karşı yardım eder de zafer kapılarını açar, örtülü kalan şan ve şereflerini, kırılıp dökülen kerametlerini geri çevirir. [109]

2- ÇOCUĞA AD KOYMAK VE İLGİLİ HÜKÜMLER

Öteden beri uyula gelen sosyal adetlerimizden biri de, çocuk doğunca, ana-babasının ona tanınıp çağrılması, diğer çocuklardan ayırd edilmesi için ad koyması ve İslam'ın kamil anlamdaki şeriatiyle bu görünüp bilinen adete itina göstermesi ve önem kazandırmasıdır. Aynı zamanda, İslam ümmetinin çocukla ilgili ne gibi hükümler bulunduğunu bilmesi için bu konu hakkında tatbikatta önemsenen hükümler koyması, çocukla ilgili prensipleri, eğitimiyle içice olan hususları, ümmet için rahatlıkla anlaşılır düzeye getirmesidir.
İslam'ın çocuğa ad koyma hususunda koyduğu hükümlerin en önemlilerinden bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

1- Çocuğa ne zaman ad konulur?

Sünen sahiplerinin Semure (r.a.) den yaptıkları rivayete göre, Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"Her çocuk akikası karşılığında rehindir. Yedinci gününde akikası kesilir, adı konulur ve başı tıraş edilir."
Bu Hadis-i Şerif, ad koymanın doğumunun yedinci gününde olmasını gerektirmektedir.
Sözü edilen konuda birkaç sahih hadis daha var ki, ad koymanın doğum günü olmasını ifade etmektedirler:
Sehl b. Sa'd es-Saidi (r.a.) anlatıyor:
Ebu Useyd'in oğlu Münzir doğunca onu Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e getirip önüne koydular. Efendimiz de onu alıp dizlerinin üzerine koydu. Ebu Useyd de yanıbaşında oturuyordu. Bu arada Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz Önünde bulunan bir şeyle meşgul oldu, Ebu Useyd de çocuğun Peygamber'in (s.a.v.) kucağından alınıp götürülmesini söyledi. Az sonra Peygamber (s.a.v.) Efendimiz:
*"Çocuk nerede?"*diye sordu. Ebu Useyd (r.a.):
"Ya Resûlallah! (Siz meşgulken) biz onu eve geri gönderdik" diye cevap verdi.
B unun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz:
"Çocuğun adı neydi? Diye sordu. O da
"Falan" diye cevap verdi. Efendimiz (s.a.v.),
"Hayır, ismi Münzir'dir" buyurdu.[110]
Sabit b. Enes (r.a.) dan yapılan sahih rivayete göre Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, Mariye'den bir erkek çocuğu dünyaya gelince, o gecenin sabahında Efendimiz ashabına şu haberi vermişti:

“Bu gece bana bir oğlan doğdu, ismini atam (İbrahim) la adlandırdım.” [111]
Yukarıda naklettiğimiz bu hadislerden şu sonucu çıkarabiliriz: Çocuğa ad koyma hususunda zaman bakımından bir genişlik söz konusudur. Bu bakımdan çocuğa doğumunun birinci günü ad koyma caiz olduğu gibi, bunu üç gün geciktirmek de caizdir. Aynı zamanda akika kesileceği güne kadar geciktirmekte de bir sakınca olmadığı gibi, bundan önce veya sonraya da bırakmak caizdir.

2- Adlardan müstehab olanlar, mekruh sayılanlar

Terbiyeci, çocuğa ad korken dikkat edeceği husus, ona en güzel ve en anlamlı bir isim seçmektir ki Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin bu konudaki irşadlarını uygulamış, tavsiyelerine kulak vermiş olsun.
Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir.
“Şüphesiz ki sizler kıyamet günü isimlerinizle, babalarınızın ismiyle çağrılacaksınız. O halde isimlerinizi güzel
koyun,” [112]
“Adlarınızın Allah yanında en sevimlisi, Abdullah ve Abdurrahman' dır.”
Çocuğun kerametini silecek anlamda kötü bir ad koymaktan yekinmek ve başkalarına alay ve eğlence konusu olacak isimlerden uzak tutmak, terbiyeciye böylece vacibdir. Nitekim Tirmizi'nin Hz. Aişe (r.a.) dan yaptığı rivayeîe göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz çirkin isimleri değiştirirdi.
Nitekim Hz. Ömer'in (r.a.) bir kız çocuğu oldu, adını Asiye (isyankâr anlamına gelir) koymuşlardı. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bu adı hoş karşılamadığı için Cemile ile değiştirdi, yani kıza Cemile adını koydu. [113]
Ebu Davud'un tesbitine göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Asi, Aziz, İtle, Şeytan, Hüküm, Gurab, Hubab gibi isimleri değiştirmiştir;
Harb ismini, Silm'e; Mudtaci ismini Münbais'e çevirmiş; Benî Zinye kabilesine Benî Rişde; Benî Muğayve kabilesine Benî Rişde demiştir. [114]
Ebu Davud diyor ki: Bu rivayetlerin isnadlarını, fazla konu uzamasın diye bıraktım.
Terbiyeciye çocuğuna, uğursuzluk, çirkinlik, kabalık telkin edecek isimlerden sakınmak gerekir. Tâ ki çocuk bu gibi isimlerin delâlet ettiği uğursuzluk ve musibetten selâmette kala.
Tabiin'den Saîd b. Müseyyeb'in dedesi, Peygamber (s.a.v.) Efendimize uğradığında, Efendimiz ona:
“İsmin nedir?” diye sordu. O da:
“Hazn,” diye cevap verdi.[115] Peygamberimiz (s.a.v.):

“Hayır, senin adın Sehl'dir,” [116] buyurdu. Hazn:
“Babamın koyduğu bir ismi değiştirmek istemem,” dedi.
İbn Müseyyeb (r.a.) diyor ki, o kabalık hiç de bizden ayrılmadı, sürüp geldi.
Yapılan tesbitlere göre, Hz. Ömer (r.a.) ismini bilmediği bir adama:
“Adın nedir?” diye sordu. O da:
“Cemre,” dedi.
“Kimin oğlusun?” diye sorunca da,
“İbn Şihab’ın oğluyum,” diye cevap verdi.
“Kimlerdensiniz?
“Hırka'lardan.”
“Evin ne yanda?”
“ Harreti'n-nar'da.” Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) hayret etti ve sordu:
“Hangi Harre'de?” Adam cevap verdi:
“Zat-i Lezzâ'da.”
Hz. Ömer (r.a.) ona, çabuk çoluk-çocuğuna yetiş, cidden onlar helâka yüz tuttular, yandılar. Nitekim sonunda Hz. Ömer'in dediği gibi, çıktı, o aile yanıp kül oldu.[117]
Yine terbiyeciye, diğer bir tabirle ana-babaya nasıl çocuğa, Allah'a has isimlerden birini koymaktan kaçınması gerekiyorsa, öylece çocuğa Ahad, Samed, Hâlık ve Rezzak gibi isimler de konması caiz değildir.
Ebû Davud'un kendi Sünen'inde yaptığı teabite göre, Hânı1 adındaki kabile reisi beraberinde bir grup temsilci bulunduğu halde Medine'ye geldiklerinde, Hâni', Ebu'l-Hakem diye çağrılıyordu. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz onu çağırarak buyurdu ki;
“Asıl Hakem olan Allah'tır, hüküm O'na aittir; sen neden Ebû'l-Hakem diye künyelenmişsin?”
Hâni' şu cevabı verdi:
“Doğrusu kavmim bir mesele hakkında ihtilâfa düşünce bana gelirler, ben de aralarında hükmeder, hakemlik yaparım, böylece iki taraf da benim hükmüme razı olurlar.” Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.) ona:
“Bu güzel bir şey! Çocuğun var mıdır?” diye ilâve etti. O da:
“Evet, Şüreyh, Müslim ve Abdullah adında üç oğlum vardır,” dedi.
Efendimiz (s.a.v.) tekrar sordu:
“Hangisi büyükleridir?”
“Şüreyh,” diye cevap verdi. Peygamberimiz (s.a.v.) ona:
“O halde sen Ebû Şureyh'sin” diyerek onun künyesini değiştirdi. Ebû

Hüreyre'nin (r.a.) rivayetine göre, Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
“Kıyamet günü Allah yanında en sevilmeyen ve en habis sayılan şu adamdır ki, “melikü'l-emlâk = ülkeler hükümdarı, mülkler kralı” diye anılır. Oysa Allah'tan başka hükümdar yoktur.[118]
Bunun gibi terbiyeci ya da ana-babaya gereken, uğur, tefâül gibi anlamlar taşıyan isimlerden de uzak kalmalı, tâki çocuğu gıyabında çağıranlar onun bu isminin başına olumsuzluk ifâde eden bir edat koymasınlar. Meselâ Eflah, Nâfi', Rebah gibi isimler bu cümledendir. Yesar da öyle.
Yapılan sahih rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Allah yanında sözlerin en çok sevileni şu dört kelimedir:

1. *Sübhanellah,*

2. *el-Hamdu lillah,*

3. *Velâ ilahe illallah,*

4. *Vallahu ekber.*

Sakın oğlunuzun adını Yesar, Rebah, Necîh ve Eflah koymayın. Çünkü bazen sen, “o orada mıdır?” diye sorarsın, sorulan kimse olumsuzluk ifâde eden (lâ) edatını kullanarak hayır, der (böylece olumlu bir mana ifade eden bu isimler aksine bir manaya hamledilmiş olur.) Bunlar dört isimdir, bundan fazlasını benim üzerime atmayın.” [119]
İbn Mâce özet olarak şöyle rivayet ediyor: “Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bizi, kölelerimize şu dört ismi vermekten menetti: Eflah, Nafî', Rebah, Yesar.”
Terbiyeciye ve ana-babaya gereken, çocuğa, Allah'tan başkasına kul olma anlamına gelen adları vermekten kaçınmaktır, örneğin: Abdüluzzâ, Abdülkâbe, Abdünnebî gibi.
(Birincisi, Uzza adlı puta, ikincisi Kabe'ye, üçüncüsü Peygambere izafe edilen isimlerdir ki, Uzza'nın kulu, Kabe'nin kulu ve Peygamberin kulu mânalarına gelmektedirler).
Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin Huneyn Savaşında:
*“Hiç yalan yok, ben peygamberim ve ben Abdulmuttalib'in oğluyum (torunuyum)”*buyurmasına gelince, bu yeniden ad koyma ve yeni bir ada başlama demek değildir. Nitekim İbn Kayyım da aynı şeyi söylüyor. Belki bu, ismiyle tanınan kişiden haber vermek anlamına gelir ki bilhassa savaşlarda düşmanı acze düşürme safhalarında, Peygamber (s.a.v.) Efendimizin önemli savaşlarından biri olan Huneyn mevkiinde bu gibi meşhur olmuş isimleri anmak haram değildir. Nitekim ashab-ı kiram da (Allah hepsinden razı olsun), Peygamber (s.a.v.) huzurunda, yani savaş meydanında Peygamber'in (s.a.v.)

önünde düşmana karşı hamle yaparken kabilelerinin ismini anarlardı, Abdimenâf, Benî Abdi Şems, Benî Abdi'd-dar gibi. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz onların bu anısına engel olmazdı.[120]

Sözün asıl safveti şudur: Geçmişte bu isimleri alanları aynen benimseyip çağırmakta bir sakınca yoktur; ama bu ve benzeri mânalara delalet eden ve kişiyi Allah'tan başkasına kul olarak gösteren isimleri yeniden koymak caiz değildir.

Son olarak da terbiyeci ya da ana-baba, akıp erime, benzeme, ahmaklık, aşk, azâb ve devamlı şer ifâde eden isimlerden kaçınmalı, çocuklara bu gibi isimler koymamalıdırlar. Buna birkaç misâl verelim: Heyâm, Heyfâ', Nehhâd, Sûsen, Meyyâde, Neriman, Gâde, Ahlâm ve benzeri isimler.[121]

Bunun sebep ve hikmeti:

İslâm ümmetinin kendi şahsiyetiyle temayüz etmesi ve zatî özellikleriyle bilinip tanınması söz konusudur. Yukarıdaki isimlere gelince, bunlar müslümanın karakter ve tabiatım yitirmeye, hem itibarını heder etmeye, maneviyatım kırmaya elverişlidirler. Müslümanlar alçalma ve yıkılma düzeyine geldikleri gün, bölük-pörçük olup darmadağın duruma düşerler. Böylece düşmanları onları kolayca ezip topraklarını ele geçirirler, ileri gelen şerefli kişilerini aşağılık edip küçük düşürürler. Nitekim bugünkü halimiz hemen hemen böyledir. Velâ havle velâ kuvvete illâ billâh. Velâ havle velâ kuvvete illâ billâh.

Muhammed (s.a.v.) ümmeti, diğer bütün ümmetlerden hayatın bütün safha ve görüntülerinde seçilip ayrılsın diye İslâm Peygamberi'nin kendi ümmetini peygamberlerin adlarıyla adlandırmalarını; Allah'a kul olma anlamına gelen Abdullah, Abdurrahman gibi isimler kullanmalarım tahrik ve teşvikte bulunması hayret edilecek bir tavsiye değildir. Çünkü bu ümmet, insanların iyilikleri, faydaları için yeryüzüne çıkarılmış en hayırlı ümmettir; beşeriyeti Hakk'ın nuruna ve İslâm'ın ilkelerine çağırıp en doğru yolu gösterir.

Yapılan sahih rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz buyurdular ki:

"Peygamberlerin adlarıyla adlandırın. Allah yanında isimlerin en güzeli ve sevileni, Abdullah ve Abdurrahman'dır. En sadık olanı da Haris ve Humâm'dır; en çirkin olanı, Harb, Mürre ve Mirre'dir." ***[122]***

3- Çocukları "Ebû Fulan" diye künyelendirmek sünnettir.

İslâm'ın çocuk terbiyesinde koyduğu ilkelerden biri de, çocuk doğunca ona "Ebû Falan" demek suretiyle künyelendirmektir. Şüphesiz ki künylendirmenin nefis te'sirleri ve izleri, terbiye yönünden büyük yararları söz konusudur:

a) Çocuğun kalbinde ve ruhunda saygınlık, iyilik şuurunu geliştirmek.

Bu mânayla şâir diyor ki: "Kendisine seslendiğimde, saygımı sunmak için

künyesiyle çağırırım. Lâkab takıp çağırmam, lâkab çirkinliktir, saygısızlıktır.”

b) Toplumsal şahsiyetini geliştirmek.

Çocuğa künye verilip “Ebû Falan” denilince, büyük kişiler mertebesine eriştiği, saygınlık kazandığı intibaını ona verir.

c) Künye ile çağrıldığında bu onun hoşuna gider, onda şefkat duygusunu harekete geçirir.

d) Büyüklere nasıl hitab edilir âdetini ona aşılar ve kendi akranlarına nasıl davranılır ve nasıl çağrılır edebini öğretir. [123]

İşte belirtilen bu büyük faydalardan, itibarlardan dolayı Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz çocuklara künye olarak ad takar ve onları bu künyeleriyle çağırırdı. Böylece terbiyecilere yol gösterir; onları bu hususta irşâd ederdi. Tâ ki, onlar peygamberlerinin açtığı yoldan gitsinler, çocuklara hitab etmede İslâm'ın bu sünnetini uygulasınlar.

Ashabdan Hz. Enes (r.a.) anlatıyor:

“Benim küçük bir kardeşim vardı, ona Ebu Amr denirdi. Peygamber (s.a.v.) kardeşimi görünce veya kardeşim ona gelince, ona: “*Ta Ebâ Umeyr! Nuğayr ne yaptı?*” diye sorar, iltifatta bulunurdu.”[124]

Yine sahih tesbitlere göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, Hz. Aişe'ye Ummu Abdillah diye künyelenmesine izin vermişti. Abdullah ise, Hz. Zübeyr'in oğlu Abdullah'tır ki Hz. Âişe'nin (r.a.) kız kardeşi Esmâ'dan dünyaya gelmedir.

Hz. Enes'in çocuğu olmadan önce Ebu Hamza diye künye almıştı. Ebü Hüreyre (r.a.) oğlu bulunmadığı sıralarda bu künye ile çağrılırdı.

Kişinin kendi oğullarından başka bir ad ile künyelenmesi de caizdir. İşte Ebu Bekir buna bir misaldir. Çünkü onun Bekir isminde bir oğlu yoktur. Hz. Ömer'in (r.a.) Ebu Hafs diye künyelenmesi de böyle. Çünkü onun da bu isimde bir oğlu yoktu. Ashab'dan Ebu Zerr'in (r.a.) durumu da böyle yani onun da Zerr adında bir oğlu olmamıştır. Bir diğeri de Hâlid b. Velid'dir; o da Ebu Süleyman diye künye almıştı, ama Süleyman adında bir oğlu yoktur.[125]

Bu misalleri çoğaltmak mümkün!

Yukarıda belirttiğimiz hususları özetleyecek olursak, şüphesiz ki, çocuğa künye vermek, müstehab bir emirdir. Büyük kimselerin de künye almaları böyledir. Bir kimsenin künye alabilmesi için oğlunun bulunması şart değildir, ayni zamanda mevcud oğlunun ismiyle künyelenmesi de gerekmemektedir.

Çocuğa gerek ad koymak, gerek ona künye vermek konusu birtakım meselelere kapı açmaktadır. Onları şöyle sıralayabiliriz:

a) Ana ile baba çocuğa isim koyma hususunda görüş birliği sağlayamazlarsa, o

takdirde isim koyma babanın hakkıdır. Nitekim daha önce geçen hadislerle bundan sonra nakledeceğimiz hadisler bu hakkı babaya vermektedir.
Kur'ân-ı Kerim ise, açık bir anlatımla, çocuk babasına nisbet edilir, anasına değil, diye buyurmuştur, çocuğa "felân oğlu filan" denilir. Allah (c.c.) buyuruyor ki:
"Çocukları babalarına nisbet ederek çağırın. Bu, Allah yanında daha âdil, daha doğrudur." [126]
Az yukarıda Müslim'in Hz. Enes (r.a.) dan yaptığı rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştu:
"Bu gece bir oğlum doğdu, ona, babam İbrahim'in adını verdim."
b) Ne babaya, ne de başkasına çocuğa çirkin lâkablar takmaları caiz değildir. Örneğin kısa, kör, dilsiz, böcek ve benzeri lâkablar bu cümledendir. Bu hususdaki yasak, ilâhî buyruğun kapsamına girmektedir:
"Ey inananlar, bir topluluk, (diğer) bir toplulukla alay etmesin. Belki (alay edilenler) kendilerinden daha hayırlı bulunurlar. Birtakım kadınlar da diğer kadınlarla eğlenmesin; olur ki eğlenceye alınanlar kendilerinden daha hayırlı olurlar. Hem birbirinizi ayıplamayın ve kötü lakablarla atışmayın. İmandan sonra fasıklarla adlanmak ne kötü isimdir! Kim de tevbe etmezse, İşte onlar kendilerine zulmedenlerdir." [127]
Şüphesiz ki çirkin lâkablar takmada hem çocuğun, hem de toplumun edep ve terbiye, sevgi ve saygı doğrultusundan sapması söz konusudur. Biz ileride bu konuya geniş yer vereceğiz. "Nefsi Terbiye ve Sorumluluğu" başlığı altında sorumluluklar bölümünde -inşaallah-aydınlatıcı bilgiler vereceğiz.
c) Çocuğa Ebu'l-Kasım diye künye verebilir miyiz?
İlim adamları, Müslim'in Câbir'den rivayet ettiği hadise dayanarak çocuklara Peygamber (s.a.v.) Efendimizin isimlerinden birini koymamızın caiz olduğu üzerinde birleşmişlerdir. Hz. Câbir (r.a.) diyor ki; Bizden bir adamın oğlu doğdu, adını Muhammed koydu. Bunun üzerine kavmi ona:
"Peygamber (s.a.v.) Efendimizin ismini oğluna koymana karşıyız" dediler, adam çocuğunu omuzuna aldığı gibi Resûlüllah (s.a.v.) Efendimize geldi ve:
"Ya Resûlallah! Bir oğlum dünyaya geldi, adını Muhammed koydum. Kavmim ise, buna engel olmak istiyorlar." Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz,
"Benim ismimle isimlenin, künyemle künyelenmeyin. Çünkü ben bir taksimatçıyım, aranızda adaleti taksim ederim, bunun için ben Kasım'ım."
Peygamber (s.a.v.) Efendimizin künyesi olan Ebu'u Kasım ile künyelenme hususuna gelince, müctehid imamların bu konu hakkındaki tesbit ve görüşleri

farklıdır ve birçok görüşlere yer verilmiştir. Önce size bu görüşleri nakledelim, sonra da bunlardan hangi görüş tercihe daha layıktır, onu belirtelim:

Birincisi: Mutlaka mekrûktur. Bunların delili, yukarıda geçen Hadis-i Şeriftir. Aynı zamanda Buhari ve Müslim'in ittifakla Ebû Hüreyre (r.a.) den rivayet ettikleri şu hadistir: *"İsmimle isimlenin, künyemle künyelenmeyin."*

Bu birinci görüş, imam Şafiî'ye aittir.

İkincisi: Mutlaka mubahtır, caizdir. Bunların delili ise, Ebû Davud'un kendi Süneninde Hz. Âişe (r.a.) dan rivayet ettiği şu hadistir:

"Bir kadın, Peygamber (s.a.v.) efendimize gelerek dedi ki:

"Ya Resûlallah! Doğrusu ben bir oğlan doğurdum ve adını Muhammed koydum; künyesini de Ebu Kasım diye belirledim. Sonra bana, senin bundan hoşlanmayacağını söylediler, ne buyurursunuz?" Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) ona:

"Benim ismimi helal kılan, künyemi haram kılan şey nedir?" buyurdu. (Yani ismimi koymak helâlsa, künyemi de alıp koymak helaldir, isminin konulmasına ruhsat verdiğine göre, künyesine de böylece ruhsat vermiş oluyor).

İbn Ebi Şeybe rivayet ediyor: Bize Muhammed b. Hasan haber verdi, o da Ebû Avâne'den, o da Muğiyre'den, o da İbrahim'den naklediyor. İbrahim demiştir ki: Hz. Aişe Validemizin kız kardeşinin oğlu Muhammed b. Eş'âs, aynı zamanda Ebû Kasım diye künyelenmiş ve bu künyeyle kendisine hitab edilmiştir.

İbnu Ebi Hayseme'nin Zühri'den yaptığı rivayete göre, imam Zühri şöyle demiştir: "Resûlüllah (s.a.v.) efendimizin ashabının çocuklarından dört tanesine yetiştim ki hepsi de isim olarak Muhammed, künye olarak Ebû Kasım diye adlandırılmışlardı:

1. Muhammed b. Talha b. Abdillah

2. Muhammed b. Ebibekir.

3. Muhammed b. Ali b. Ebi Talib.

4. Muhammed b, Sa'd b. Ebi Vakkas.

İmam Malik (rahmetullahi aleyh) den, ismi Muhammed olup da künyesi Ebu Kasım olan kimse hakkında ne dersin? diye sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

"Bu hususta bir nehiy (yasak, âdem-i cevaz) varid olmamıştır ve ben bu hususta bir sakınca görmüyorum."

İşte bu grup, Ebu Kasım künyesini koymanın mutlaka mubah olduğunu söyleyenlerdir ki bunlar sözü edilen künyenin alınmasını yasaklar mahiyetteki hadisin mensuh olduğunu, yani hükmünün kaldırıldığını ileri sürerler.

Üçüncüsü: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ismiyle künyesini aynı adamda birleştirmek

caiz değildir, şöyle ki ayni vakitte çocuğuna hem Muhammed adım koyması, hem de ona künye olarak Ebu Kasım künyesini vermesi doğru görülmemiştir. Bunlara göre, yalnız ismini veya yalnız künyesini koymakta bir sakınca yoktur.
Bunların delili ise, Ebu Davud'un kendi süneninde Hz. Cabir'den (r.a.) yaptığı şu rivayettir. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz buyurdu ki:
"Benim ismimi kendine isim alan kimse künyemi künye olarak kendine almasın, benim künyemi kendine künye olarak alan kimse ismimi kendine isim olarak koymasın."
Ayrıca İbnu Ebi Şeybe'nin Abdurrahman'dan onun da Ebu Amre'den onun da amcasından yaptığı rivayete göre, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz buyurdular ki:
"Benim ismimle künyemi bir araya getirip aynı adamda birleştirmeyin."
İbnu Ebi Hayseme'nin de yaptığı rivayete göre:
Hz. Talha'nın oğlu Muhammed dünyaya gelince onu alıp Resûlüllah (s.a.v.) Efendimize getirdi ve
"İsmini Muhammed koydum, ona Ebu Kasım diye künye vereyim mi?" diye sorduğunda, Efendimiz buyurdu ki: *"Hayır, ismimle künyemi ayni kişide birleştirmeyin (bir araya getirmeyin). Ona Ebu Süleyman diye künye ver."*
Dördüncüsü: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizn künyesiyle künyelenmek, onun hayatında men' edilmişti, vefatından sonra bunda bir sakınca yoktur.
Böyle diyenlerin delili yine Ebu Davud'un kendi Süneninde Münzir'in Muhammed b. Hanife'den yaptığı rivayettir. Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir:
"Ya Resûlallah! Senden sonra bir oğlum doğacak olursa, ona senin adını ve künyeni koyabilir miyim?" Efendimiz şu cevabı vermiştir:
"Evet..."
Hamid b. Zenceveyh, Kitabu'1-Edeb adlı eserinde diyor ki:
"İbn-i Ebi Uveys'e, imam Malik hazretlerinin, hem Peygamber (s.a.v.) Efendimizin adını, hem künyesini kendinde toplayan kimse hakkında ne buyurdu?" diye sordum. O, bunun cevabını yanında oturmakta olan bir zata işaret ederek, onun vereceğini söyledi ve ilave etti:
"İşte burada Muhammed b. Malik, babası ona hem Muhammed adını koymuş, hem de onu Ebu Kasım diye künyelenmiştir. İmam Malik ise bu konuda şöyle derdi: "Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bunu kendisi hayatta bulunduğu sürece men' etmişti, ta ki bir kimse O'nun isim ve künyesiyle çağrılınca Peygamber (s.a.v.) Efendimiz kendisine sesleniliyor, diye dönüp bakmasın. Bugün artık, O'nun hem ismini hem künyesini koymakta bir sakınca yoktur."
Umulur ki, bu konuda tercihe daha çok layık olan söz, imam Malik'in sözüdür. Çünkü bu hükmü ifade eden Hadis-i Şeriflerin çoğu da imam Malik'in görüş ve

tesbitine dayanak olacak anlamdadırlar.
İşte sözü edilen bu dördüncü tesbite göre, hem Peygamber (s.a.v.) Efendimizin adını, hem künyesini koymak caizdir. Bunu men' eder mahiyetteki hadislere gelince, İmam Malik'in görüş ve tesbitine dayanak olacak anlamdadırlar.
İşte sözü edilen bu dördüncü tesbite göre, hem Peygamber (s.a.v.) Efendimizin adını, hem künyesini koymak caizdir. Bunu men' eder mahiyetteki hadislere gelince, imam Malik'in dediği gibi, onlar, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz hayatta bulunduğu süreyle sınırlıdırlar. Sebebi de, Muhammed ya da Ebu Kasım diye çağrıldığında, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz kendisi çağrılıyor diye dönüp sese yönelmesin ve muhatabın şahsiyetiyle, Peygamber (s.a.v.) Efendimizin şahsiyeti hitab anında birbirine karışmasın diye böyle bir engel konulmuştur. Ama Efendimizin vefatından sonra artık sözü edilen bir iltibasa imkan kalmamıştır. Bu da onun hem ismini, hem künyesini bir çocuğa koymakta bir sakınca kalmadığını göstermektedir. Bu manayı kuvvetlendirir mahiyette az yukarıda Zühri'nin rivayet ettiği hadisi hatırlayalım; o, ashab-ı kiramın çocuklarından dört tanesine yetişmişti ki, hepsinin de ismi Muhammed, künyesi Ebu Kasım idi. Allah (c.c.) daha iyisini bilir.
Bu bölümde açıklanan hususları öğrendikten sonra ana-babalara gereken şudur: Çocuklarına isim korken en sağlıklı yolu tutmaları, çocuklarını küçük düşürecek, kişiliklerini zedeleyecek ad ve künyelerden sakınmaları; onlara şeref ve itibar verecek, kişiliklerini sağlam ayakta tutacak, maneviyatlarına hep destek olacak isimleri seçmeleridir. Bunun gibi, küçük yaşta çocuklarının kulağına sevgili peygamberlerinin isminin ve künyesinin hoş gelmesini sağlamak, onları bu isim ve künyelere aşina kılmak için onlara Efendimizin isimlerinden birini koymaları ve O'nun künyesiyle onları çağırmaları pek uygun olur. Çünkü bu durumda çocuklar hem birbirlerine hitap ederken taşıdıkları isim ve künyeye saygılı olurlar, hem de bu vesileyle sevgili peygamberlerini sık sık anma bahtiyarlığına erişirler.
Bizim amacımız, çocuk terbiyesinde, İslam'ın açmış olduğu geniş yolda yürümek, onun ilkelerine bağlı kalınmayı sağlamak ve ümmetimize eski şeref, itibar saygınlık ve büyüklüğü kazandırmaktır. Şüphesiz ki bu arzumuzun gerçekleşmesi Allah'a göre hiç de zor değildir. Biz bu konuda samimi davranır, İslam'ın hükümlerine uyar, onun ilkelerini benimsersek şüphesiz ki Allah (c.c.) da bize yardım eder ve belirtilen, özlenen hususları kolaylaştırır.[128]

3- ÇOCUK İÇİN AKİKA KESMEK VE BUNUN HÜKÜMLERİ

1- Akika'nın manası nedir?

Akika sözlükte, kesmek anlamına gelir. Bu manayla, Akka Valideyhi = Ana-babasını kinci, incitici, uzaklaştırıcı söz ve davranışıyla kesip attı denilir.

Terim olarak, doğan çocuğun yedinci günü olunca Allah (c.c.) için bir koyun kesmek anlamına gelir.

2- Akika'nın meşruiyetinin delilleri:

Akika'nın meşruiyetine delalet eden, onun müstehab ya da sünnet olduğunu açıklayan hadisler çoktur ve istifade edilecek düzeydedirler, yani sahih rivayetlere dayanmaktadırlar. Biz aşağıdaki hadisleri nakletmekle yetinmek istiyoruz:

"Çocukla beraber akika vardır. Artık siz ondan yana (Allah için) bir kan akıtın da kendisinden eza ve cefayı giderin." [129]

"Her çocuk akikasına karşılık rehindir; yedinci gününde ondan yana (koyun) kesilir, adı konulur ve başı tıraş edilir." ***[130]***

"Erkek çocuktan yana (Allah için) birbirine denk iki koyun, kız çocuktan yana bir koyun (kesilir)." [131]

Ummu Kerez el-Kabiyye (r.a.), Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'den akika hakkında sormuştu. Efendimiz (s.a.v.) ona şu cevabı vermişti:

"Erkek çocuktan yana iki koyun, kız çocuğundan yana bir koyun (kesin). Kesilecek koyunların erkek ya da dişi olmaları size bir zarar vermez, (yani hiçbir sakıncası yoktur)." [132]

3- Akika'nın meşruiyeti hakkında fukahanın görüş ve tesbitleri:

Fukaha ve müctehid imamlar, akikanin meşruiyeti konusunda üç yolda yürümüşlerdir:

Birincisi, akika sünnet ve müstehabdır. Bu yolda yürüyenler ise, imam Malik ve Medine halkı; îmam Şafii ve arkadaşları; imam Ahmed b. Hanbel, İmam İshak, Ebu Sevr ve ilim ve ictihad ehlinden bir cemaattir. Bunların dayandıkları deliller, az önce naklettiğimiz hadislerdir. Aynı zamanda bunlar, akikayı vacib kabul edenlerin görüşünü şu sözleriyle reddetmişlerdir:

a) Eğer akika vacib olsaydı, onun vücubiyeti herhalde dinde bilinir ve açıklıkta bulunurdu ve o durumda bir ihtiyaç doğar ve umumi bir sıkıntı başlardı. Aynı zamanda böyle bir hüküm meşru olsaydı, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz delile dayanak olacak ölçü ve anlamda genel bir açıklama yapar, yeterli bir beyanda bulunurdu da artık özür diye bir şey kalmazdı.

Oysa Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz akika konusunu onu yerine getirecek kişinin arzu ve hevesine bırakmıştır: "Kimin bir çocuğu doğar da o da ondan yana bir

nüsük (akika kurbanı kesmek) arzusunda olursa, o takdirde onu yerine getirsin.” Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin bizzat akika kesmesi, onun vücubuna değil, istihbabına delalet eder.

İkincisi, akika kesin anlamda vacibdir. Bu yolda yürüyenler ise, îmam Hasan el-Basri, Leys b. Sa'd ve bu ikisinin görüşünü benimseyenlerdir. Bu konuda delil ve dayanakları, Ebu Büreyde ve Ishak b. Raheveyh'in rivayet ettikleri şu hadistir: *“Şüphesiz ki insanlar kıyamet günü, nasıl beş vakit namazdan dolayı hesaba arz olunurlarsa, öylece akikadan dolayı da arz olunacaklardır.”* Bunun gibi, ayrıca el-Hasan'ın Semure'den rivayet ettiği şu hadisi de delil ve dayanak edinmişlerdir: *“Her çocuk akikasına karşılık rehindir.”* Bu hadisten istidlalin biçim ve anlamı şöyledir: Çocuk (kıyamet günü) ana-babasına şefaatten alıkonulur, ana-babası ondan yana akika kesmedikçe bu böyledir. Bu söz de vücubu kuvvetlendirmekte, yani vacibdir diyenleri desteklemektedir.

Üçüncüsü, akikanın meşruiyetini inkardır. Bu yolda yürüyenler, Hanefi fukahasıdır. Bunların sözü edilen konudaki delil ve dayanakları, Amr b. Şuayb'den rivayet edilen şu hadistir: “Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz'den akika hakkında soruldu, O, *“Akikaları sevmem, benimsemem”* buyurdu. [133]

Sözü edilen fukaha aynı zamanda imam Ahmed'in rivayet ettiği şu hadisi delil edinmişlerdir: “Hz. Ali'nin (r.a.) oğlu Hasan doğunca, anası Hz. Fatıma ondan yana iki koyun akika olarak kesmek istemişti. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ona: *“Akika kesme, çocuğun başım tıraş et ve saçının ağırlığınca gümüş tasadduk eyle!”* buyurmuştur. Sonra oğlu Hüseyin doğduğunda, onun için de böyle yaptı.” [134]

Ama yukarıda naklettiğimiz hadislerin zahiri, akikanın sünnet ve müatehab olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir. Nitekim fukahanın cumhuru ve ilim ehlinin çoğu, ictihad sahiplerinin ekseriyeti de bu görüş ve tesbiti benimsemişlerdir.

Hanefi imamlarının delil ve dayanak seçtikleri hadis hakkında karşı taraf şu cevabı vermiştir: Hanefilerin delil ve dayanak seçtiği hadis, delil alınacak kuvvette değildir, aynı zamanda akikamn meşruiyetini inkara delil seçilmesi doğru olmaz. Amr b. Şuayb'in babasından rivayet ettiği hadiste, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin, *“Akikayı sevmem ve benimsemem”* buyurmasına gelince, hadisin siyakı, vurud sebepleri, akikanın sünnet ve müstehab olduğuna delalet etmektedir. Çünkü hadisin lafzı şöyledir: “Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizden akikadan soruldu. O da, “

Akikaları sevmem,” diye cevap verdi.” Bununla “akika” isminden

hoşlanmadığını, zebiha'ya akika denilmesinin hoş bir tabir olmayacağını bildirmek ister gibi bir arzusu bulunduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine ashabı, "Ya Resûlallah! Biz senden, bizden birinin bir çocuğu doğarsa, hususunu soruyoruz" deyince, Efendimiz onlara şöyle buyurmuştur:

"Sizden kim çocuğundan yana nüsük yapmak (akika kesmek) isterse, yapsın: Erkek çocuk için iki koyun kız çocuğu için bir koyun kessin." [135]

Ebu Rafi'in *"Akika kesme, ama başını tıraş edip..."* mealinde rivayet ettiği hadisi delil ve dayanak seçmelerine gelince: Bu, akikanın kerahetine delalet etmemektedir. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bu sözüyle, akika kesmeyi kendi üzerine alıp yükü kızının üzerinden kaldırmayı dilemiştir. Nitekim Efendimiz (s.a.v.) sevgili torunları Hasan ile Hüseyin için bizzat kendisi akika kesmiş ve bu külfeti kızından kaldırmıştır. Bu tesbit ve görüşü kuvvetlendiren, yani Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin torunları Hasan ile Hüseyin için akika kestiği rivayetini destekleyen birçok hadisler rivayet edilmiştir. Onlardan bir kısmını naklediyoruz:

İbn Abbas (r.a.) diyor ki:

"Şüphesiz Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, Hasan ve Hüseyin için birer koyun akika olarak kesti." [136] Hz. Enes (r.a.) diyor ki:

"Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, Hasan ve Hüseyin için yedinci günlerinde akika kesti." [137] Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:

"Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, Hasan ile Hüseyin için yedinci günlerinde akika kesti." [138]

Yukarıdaki rivayet ve görüşleri özetleyecek olursak: Çocuktan yana akika kesmek, müstehab bir sünnettir; müctehid imamların cumhuru ve fukahanın ekseriyeti bunu böyle kabul etmiştir. Babaya gereken, çocuğu dünyaya gelince, mali imkanı elverirse, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin bu sünnetini yaşatmaktır, ta ki Allah (c.c.) yanında ecre nail olup faziletten nasibim almış olsun. Aynı zamanda bununla, ülfet, muhabbet ve sosyal irtibatı yakınları, komşuları ve dostları arasında artırsın. Çünkü akika merasimine katılan dostlar, yakınlar hem Çocuğun doğmasına sevinecekler, hem bir arada kaynaşıp sıcak bir hava meydana getirecekler, yani birbirlerine daha sıcak ve samimi duygu duyacaklar ve böylece sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı paylaşmış olacaklar. Özellikle bu merasime ihtiyaç sahipleri ile fakir kimseler de davet edilip onlar bu akikadan yararlandırıldıkları takdirde sözü edilen sosyal yardımlaşma hedefine ulaşmış bulunacak.

İslam ne büyük dindir! Sosyal bağlan kuvvetlendirme, ülfet ve mahabbeti

yaygınlaştırmada İslam şeriatının ilkeleri ne yücedir, ne anlamlıdır! Aynı zamanda fakirler ve yoksullar kesiminde sosyal adaleti kurmada bu dinin koyduğu prensipler ne yararlı ve ne esaslıdır!

4- Akika kesmenin müstehab vakti:

Yukarıda Hz. Semure'den naklettiğimiz hadiste *"çocuk, akikasına karşılık rehindir; artık ondan yana yedinci gününde akika kesin, adını koyun"* buyurulmuştu. Bu hadis, akikanın müstehab vaktinin, doğumun yedinci günü olduğunu ifade etmektedir. Bu hükmü kuvvetlendiren diğer bir hadisi de Abdullah b. Vehb, Hz. Aişe (r.a.) den rivayet etmiştir: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Hasan ile Hüseyin için yedinci günlerinde akika kesti, adlarını koydu ve başlarındaki eziyetin giderilmesini emretti."

Ne var ki bu konuda bazı görüş ve tesbitlere bakılınca, akikayı doğumun yedinci gününde yerine getirmenin gerekliliği ortaya çıkmaz, yani herhalde yedinci gününde kesmek gerekmemektedir, yedinci gününde kesmenin müstehab olduğu ifade edilmektedir. Çünkü dördüncü veya sekizinci, ya da onuncu veya daha sonraki günlerde kesmek kafi gelmekte, yani akika sünneti icra edilmiş olacaktır.

Bütün bu sözlerin en belirgin ve açık olanına gelince:

Meymuni diyor ki: Ebu Abdullah'a sordum, dedim ki: Çocuk için ne zaman akika kesilir? Şu cevabı verdi: Hz. Aişe (r.a.) bunun yedinci, on dördüncü ve yirmi birinci günlerinde kesilmesini söyler.

Salih b. Ahmed diyor ki: Babam, akika hakkında şunu söyledi:

"Yedinci gününde kesilir, eğer o gün kesmezse, on dördüncü gününde kesilir; o gün de kesmezse, yirmi birinci gününde kesilir."

İmam Malik diyor ki:

"Zahir olan şu ki, akikanın yedinci günle takyidi, istihbab anlamı üzerinedir. Çünkü dördüncü veya sekizinci ya da onuncu ve sonraki günlerde de kesilmesi kafi gelmektedir."

Bütün bu belirttiğimiz hususları özetleyecek olursak şu sonucu verebiliriz: Baba, evladının doğumunun yedinci gününde mali durumu elverdiği takdirde bir akika keserse, bu çok daha iyi ve uygun olur ve böylece Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin fiilî hadislerini uygulamış bulunur. Mali durumu elvermediği veya şartlar müsait olmadığı takdirde bu sünneti herhangi bir gün yerine getirmesi caizdir. İmam Malik'in de bu hususta ki sözü bu anlamdadır.

O halde meseleyi uygulamada bir genişlik, akikayı kesmede bir kolaylık söz konusudur. Allah (c.c.) sizinle kolaylığı diliyor, size zorluk dilemiyor. Allah (c.c.) dinde sizin Üzerinize hiçbir zorluk getirmedi.

5- Erkek çocukla kız çocuğa kesilecek akika arasında bir fark var mıdır?

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, akika nikaha, ilim ve ictihad ehlinin cumhuruna göre, müstehab bir sünnettir, ayni zamanda hem erkek, hem kız çocuğu için müstehab bir sünnettir.
Bu hususta İmam Ahmed b. Hanbel ile İmam Tirmizi'nin Ummu Kerez el-Ka'biyye'den rivayet ettiği hadiste adı geçen ravi, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizden akika hakkında sormuş, Efendimiz de (s.a.v.) ona:
"Erkek çocuk için iki, kız çocuğu için bir koyun kesin" buyurmuştur.
Diğer bir hadisi de İbn Ebi Şeybe'nin Hz. Aişe (r.a.) Validemizden rivayet ettiği tesbit edilmiştir.
Hz. Aişe (r.a.) diyor ki: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, oğlan çocuk için iki, kız çocuğu için bir koyun akika olarak kesmemizi emretti." Bu ikisinden başka, akikanın meşruiyetine delalet edip daha önce naklettiğimiz hadisler de vardır.
Bütün bu hadisleri bir araya getirdiğimizde tümü birden şu iki esası ifade ediyor:
a) Alâkanın meşruiyetinde erkek çocuk da kız çocuğu gibidir.
b) İkisi arasındaki fark, erkek çocuk için iki, kız çocuk için bir koyun kesilmesidir.
Bu farklı durum, hadislerin zahiri delaletinden ortaya çıkmaktadır. İbn Abbas, Hz. Aişe (r.a.) ve ilim ehlinden -hadisçiler de dahil olmak üzere- bir cemaatin görüş ve tesbitidir. İmam Malik'in mezhebine göre her ikisi için de birer koyun kesilir. Nitekim adı geçen imamdan "erkek ve kız çocuğundan her biri için ne kadar akika olarak koyun kesilir?" diye sorulduğunda şu cevabı vermiştir:
"Erkek çocuk için bir koyun, kız çocuk için bir koyun..."
İmam Malik'in bu konuda hüccet olarak aldığı hadisler ise şunlardır:
İbn Abbas (r.a.) diyor ki:
"Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Hasan ve Hüseyin için birer koyun akika olarak kesti." [139]
Cafer b. Muhammed, babasından rivayetle diyor ki: "Hz. Fatıma (r.a.) Hasan ve Hüseyin için birer koyun akika olarak kesti."
İmam Malik (r.a.) diyor ki:
"Abdullah b. Ömer (r.a.) erkek ve kız çocuklarından her biri için akika olarak birer koyun keserdi." Sözün özü:
Allah (c.c.) kime rızık ve in'amda bulunup ona imkan vermişse, erkek çocuğu için iki, kız çocuğu için bir koyun akika olarak kessin. Çünkü bu hususta Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin de tavsiyeleri söz konusudur. Kimin de maddi durumu vasat bir ölçüdeyse veya bundan daha aşağı bir seviyede bulunuyorsa, o takdirde erkek ve kız çocuklarından her biri için bir koyun kafi gelir. Kişi akika

konusunu bu şekilde yerine getirirse, ecirden nasibini alır, sünneti gerçekleştirmiş olur.
Allah (c.c.) daha iyisini bilir. Bir itirazın yersizliğini belirtmek:
Ortaya bazı itirazcılar çıkıp da, İslam dini neden akika konusunda erkek çocukla kız çocuğunu eşit tutmamış, erkeğe üstünlük tanımıştır? Bu ayrım ve farklılık neden?
Bu gibi itirazlar birkaç cihetle reddedilir:

a) Önce müslüman, İslamiyetin emrettiği her şeye kayıtsız, şartsız teslimiyet gösterir, dini neyi men' etmişse, onu olduğu gibi kabullenir. Bu hususta şanı yüce Allah'ın şu buyruğuna inanıp dayanır:
"Hayır, hayır, Rabbına and olun ki, aralarında tartışıp çekiştikleri şeylerde seni hakem kabul edip sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde bir sıkıntı duymaksızın tam bir bağlanışla bağlanmadıkça iman etmiş olmazlar." [140]
Görüldüğü gibi sözü edilen akika koyunu sayısındaki farklılık, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin sünnetiyle sübut bulmuştur. Müslümana gereken, bu sünnete teslimiyet gösterip uygulamaktır.

b) Yine bu farklılık hususundaki hikmet ve makul olan cihet şu olabilir: Allah'ın erkek çocuğa verdiği kuvvet, bedeni güç ve evin yükünü taşıma, sorumluluğunu yüklenme, ayrıca şefkat ölçüleri içinde aile bünyesinde sağladığı otorite gibi özelliklerinden dolayı Allah (c.c.) erkeği kadından üstün tutmuştur.
Allah (c.c.) ne doğru buyurmuştur:
"*Kadınların erkekler üzerinde, erkeklerin kadınlar üzerinde örfe uygun denk hakları vardır. Ne var ki, erkeklerin onlar üzerinde bir üstün derecesi mevcuttur. Allah elbette çok güçlü, çok üstündür, hikmet sahibidir.*" [141]
"Erkekler kadınlar üzerine koruyucu ve işlerini yürütücü üstünlüktedirler. Bu da Allah'ın kimini kimine üstün kılması ve erkeklerin mallarını harcamaları sebebiyledir." [142]

c) Akika sebebiyle insanlar arasında sosyal anlamda sevgi, ülfet ve yardımlaşma gibi ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamak düşünülmüştür. Böylece fakir tabakaya, yoksul ailelere yardım elini uzatma amacım taşıyan sosyal dayanışma ve yardımlaşma gibi destekleyici bir faktör olarak belirmiştir.

6- Akika kurbanının kemiğini kırmak mekruhtur.

Çocuk için kesilen akika kurbanında dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de, kesilen hayvanın hiçbir kemiğini kırmamaktır. Bu, kesme işini yerine getirirken de, onun etinden pişirip yerken de böyledir. O halde her kemik oynak yerinden kesilmek suretiyle ayrılır. Bu hususta Cafer b. Muhammed'den rivayet

edilen hadis sözü edilen hükmü ifade etmektedir:
Cafer b. Muhammed'in babasından yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, kızı Fatıma'nın Hasan ve Hüseyin için kestiği akika hakkında şöyle buyurmuştur: *“Onun ön ayağından birini ebeye gönderin; geri kalanını yiyin, yedirin ve hiçbir kemiğini kırmayın.”*
İbn Cüreyc'in Atadan yaptığı rivayete göre, şöyle dediği tesbit olunmuştur: “Akikanın eti oynak yerlerinden kesilir, hiçbir kemiği kırılmaz.”
İbn Münzir'in de bu anlamda bir rivayeti Ata’dan, onun da Hz. Aişe'den naklettiği bilinmektedir.
Akikanın kemiğinin kırılmasının men edilmesinde iki hikmet düşünülebilir:

a) Böyle bir yedirme ve bağışta bulunmanın şerefini, kıymetini ortaya koymak, kırılmadık kemiklerle kesilen eti fakirlere ve komşulara o vaziyette vermek suretiyle onlar da bu sünnete karşı saygı ve sevgi duygusunu uyandırmaktır.
Şüphesiz ki böyle bir tasarrufun yeri büyük, cömertlik ve ikram hususunda anlamı çok yüksektir. İkram olunanların nefsinde bıraktığı tesir de öylesine.

b) Doğan çocuğun organlarının yerli yerince selamette olmasına, sağlık ve sıhhat üzere bulunmasına yönelik yümn-u bereket, feyz-u rahmet ummaktır.
Çünkü kesilen akika bir bakıma çocuğa feda edilen bir kurtuluş anlamı taşımakta, fidye mecrasına akan bir dilek manası ifade etmektedir.
Allah (c.c.) daha iyisini bilir.

7- Akikayla ilgili genel hükümler:

Bu kısımda akikayla ilgili birtakım hükümler vardır ki onlara riayet etmek gerekmektedir:
a) ilim adamları, Uzhiye (kurbanda caiz olan hususlar ancak Akikada caizdir), hükmü üzerine icma etmişlerdir.
Kurban'da olan hususlara gelince:

1. Koyun ve keçinin bir yaşını doldurup ikinci yaşa ayak basmış olması gerekir. Bu arada altı ayım doldurmuş bir koyun yağlı, etli, gösterişli ise onu da kurban etmek sahihtir. Keçi ise ancak bir yaşını doldurup ikinci yaşa ayak basınca kurban olabilir.

2. Kurbanlık hayvanın ayıp ve kusurlardan uzak, sağlam ve sıhhatli olması gerekir. Bu hükme göre kör olan, kemiklerinde ilik kalmayacak kadar zayıf bulunan, mezbahaya gidemeyecek kadar topal olan, kulağı, kuyruğu üçte birinden fazla kesik kopuk bulunan, dişlerinin çoğu dökülmüş olan, doğuştan hiç kulağı bulunmayan, otlayamayacak kadar dengesiz olan hayvanları kurban etmek caiz değildir.

Bu saydıklarımızın dışında kalan bazı kusur ve ayıplar, hayvanın kurban edilmesine engel teşkil etmez. Örneğin, kulağının yarık, boynuzunun az kırık, otlağa gitmesine engel olmayacak kadar topallık, karnını doyurmaya engel olmayacak kadar dengesizlik, dişlerinin az kısmının dökük, kulak ve kuyruğun üçte biri nisbetinde kesik olması bu cümledendir. Bunlar hayvanın kurbanlık olarak belirlenip kesilmesine engel sebepler sayılmazlar.

3. Sığır kapsamına giren, inek, öküz, manda da ise ancak iki yaşını doldurup üçüncü yaşına ayak basanlardan kurban kesmek sahihtir. Deve'ye gelince onun beş yaşını bitirip altıncı yaşına ayak basması durumunda kurban edilmesi sahihtir.

b) Akikada ortaklık sahih değildir; yedi kişinin toplanıp bir deve satm alıp akika kurbanı olarak kesmesi aciz olmaz. Çünkü bunda ortaklık sahih olsaydı, asıl amaç gerçekleşmezdi. Amaç, çocuğa feda olsun diye bir hayvanın kanını akıtmaktır. (Oysa kurbanlık büyük baş hayvanda ve devede yedi kişinin toplanıp ortak olması caizdir).

c) Akika olarak koyun yerine deve veya sığır kesilebilir, şu şartla ki, bir çocuk için belirlenmelidir. Nitekim İbnü'l-Kayyım'ın Enes b. Malik (r.a.) den yaptığı rivayete göre, adı geçen sahabi doğan çocuğu için hayvanlardan birini akika olarak keserdi.

Ebu Bekre (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen sahabi oğlu Abdurrahman için birkaç kurbanlık hayvan akika olarak kesip Basra halkına dağıtırdı.

İlim ehlinden bir kısmı, rivayet edilen hadisleri dikkate alarak akikanın ancak koyundan sahih olacağını söylemiştir. Ama bunun deve ve sığırdan da olabileceğini ileri sürenlerin hüccetine gelince, onlar şu rivayetlere dayanmışlardır:

"Çocukla beraber bir akika vardır; artık siz ondan yana bir kan akıtın."[143]

Bu hadiste Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şu kanı akıtın, şunu akıtmayın diye bir ayrım yapmamıştır. Çocuğun doğumundan dolayı kesilen bir hayvan, sözü edilen hadisin zahirine bakılarak kafi gelir, ister bu hayvan koyun, isterse sığır veya deve olsun fark etmez.

d) Uzhiye (kurban) da sahih olan hususlar akikada da sahihtir: atın yenilmesi, tasadduk edilmesi, hediye yapılması gibi şeyler bu cümledendir. Fazla olarak da, akikadan bir parça çocuğun doğumunda yardımcı olan ebeye verilerek daha çok sevinmesi sağlanır. Bu hususta

Hz. Ali (r.a.) diyor ki: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, Fatima'ya şöyle buyurdu:

"*Hüseyn'in saçlarını tart, ağırlığınca gümüş tasadduk et ve akikanın bir budunu*

ebeye ver.” [144]

Akika etini pişirip sevdiklerini bir araya getirerek bir sofra kurmak isteyen kimsenin böyle yapmasında bir sakınca yoktur. Fukahadan çoğu buna cevaz vermiş, böylece müslüman cemaati arasında bir dostluk kaynaşması kurulmuş olur, aynı zamanda tasadduk ve bağış anlamı taşır. Fazla olarak da akikanın bir parçası ebeye verilir, İslam birliğini pekiştirmekten yana bir adım sayılır. Bu ve benzeri sebeplerle ümmet, tuğlaları iyice birbirine bağlanmış bir kale halini alıp varlığını sürdürme imkanına erişir.

e) Akikanın doğan çocuğun ismi üzerine boğazlanması müstehabdır. Bundan maksad, akikanın kimden yana kesildiğini belirlemek ve ameli niyetle birleştirmektir. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz buyurdular ki:

“Akikayı, doğan çocuğun ismi üzerine (niyet ederek) kesin, Bismillahi, Allah'ım falan çocuğun bu akikasi senin içindir ve senin rızana yöneliktir, deyin.” [145]

Bununla beraber hayvanı kesen kimse akikaya niyet eder de çocuğun ismini anmazsa, yine de kafi gelir ve amaç gerçekleşir.

8- Akika konusundaki teşri'i hikmet nedir?

Akikanın birtakım yeterli yarar ve hikmetleri vardır:

a) Hayat belirtisi kendini gösterip gözlerini dünyaya açan çocuğu Allah'a yaklaştıran bir kurbandır.

b) Çocuğu musibet ve afetlere karşı koruma fidyesi anlamında bir sadakadır. Nasıl ki, Allah (c.c.) İsmail'e karşı büyük bir kurbanlık fidye olarak göndermişti.

c) Çocuğun ana-babasına şefaatçi olması için onu rehinlikten kurtarma vasıtasıdır.

d) İslam şeriatını yerine getirmekten dolayı duyulan sevinç ve ferahlığın bir tezahürüdür. Aynı zamanda Mü’min bir hayatın başladığını kutlamaya yönelik, kıyamet günü Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin ümmetinin çokluğuyla iftihar edeceğine katkıda bulunmanın belirtisidir.

e) Toplum bireyleri arasında sevgi ve ülfet bağlarını sağlamlaştırmanın yollarından biridir. Müslümanların cemaat halinde çocuğun doğumunu kutlar mahiyette sofra başına toplanmasıyla bu sevgi ve ülfet daha geniş anlamda gerçekleşir.

f) Sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı yepyeni bir yardım şekliyle tazelemek, ümmet içinde sosyal adaletin ilkelerini hem pekiştirir, hem gerçekleştirir; toplumun dış yapısında fakirlik yoksulluk ve muhtaçlığı kısmen olsun siler.

İşte akikanın bu gibi birçok faydaları ve yararlan ürünleri vardır.

Burada münasebet düştüğü için, okuyucumuzun, İslam dininin özel vakitlerde

meşru kıldığı yemek sofra, düğün-dernek çeşitlerini bilmesinde yarar görüyoruz:
el-Kıra: Misafirler için hazırlanan yemek
el-Tuhfe: Ziyaretçilere hazırlanan yemek.
el-Hars: Doğum münasebetiyle hazırlanan yemek.
el-Me'debe: Davetliler için hazırlanan yemek.
el-Akika:Çocuğun doğumunun yedinci gününde hazırlanan yemek.
el-Velime:Düğün münasebetiyle hazırlanan yemek.
el-Gadire:Sünnet düğünü münasebetiye hazırlanan yemek.
el-Vadime: Kadınlar arasında yapılan toplantı münasebetiyle hazırlanan yemek.
en-Naki'a: Yolculuktan dönüldüğünde bu münasebetle hazırlanan yemek.
el-Vekire: Bir binanın inşaatı bitince bu münasebetle hazırlanan yemek.[146]

4- ÇOCUĞU SÜNNET ETTİRMEK VE BUNUN HÜKÜMLER İ

1- Sünnetin sözlük ve terim olarak manası:
Sünnet sözlükte, tenasül aletinin ucundaki derinin kesilmesi anlamına gelir. Şer'i terim olarak, tenasül aletinin baş kısmının altına gelip bir halka gibi onu çevreleyen derinin belli amaçla kesilmesidir. Bu manayla sünnet konusu üzerine birtakım şer'i hükümler terettüp eder. Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz, *"İki sünnet yeri bir araya geldiğinde gusül vacib olur"* buyurmuştur. [147]
Diğer bir rivayette ise şöyle buyurulmuştur:
"İki sünnet yeri birleşip tenasül aletinin baş kısmı (tenasül cihazında) kaybolunca, -inzal vaki olsun olmasın- gusül vacib olur." [148]
2- Sünnetin meşruiyetine delalet eden hadisler:
Sünnetin meşruiyetine delalet eden hadisler hayli çoktur; biz onlardan birkaç tanesini aşağıya naklediyoruz:
"Doğuştan insan ruhuna yakışan hususlardan bir kısmı şunlardır: Ağzı su ile yıkayıp çalkalamak, burna su çekip temizlemek, bıyıkları (dudaklara sarkan kısmını) kesmek, tırnakları kesmek, koltuk altının kıllarını gidermek, etekteki kılları gidermek ve sünnet olmak." [149]
Bunlar fıtrattan sayılmıştır. Fıtrat genellikle iki kısma ayrılır: Kalbe bağlı olan imam fıtrat. Bu, Allah'ı bilmek ve O'na iman etmektir. Ameli fıtrat ki yukarıdaki hadiste belirtilen hususlardır. Birincisi ruhu arındırır, kalbi temizler, ikincisi bedeni temizler, görünümü süsler. Böylece bedenin başta gelen fıtratı, sünnet sayılır,

Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz yine bu konuda şöyle buyurmuştur:
“Fıtrat beştir: Sünnet olmak, etekteki kılları gidermek, bıyıkları (belli ölçüde) kesmek, tırnakları kesmek, koltuk altındaki kılları gidermek.” [150]

3- Sünnet olmak vacib midir, sünnet midir?

Fukaha sünnetin vacib ya da sünnet olduğu hakkında farklı tesbit ve görüşler ortaya koymuşlardır. Sünnet olduğunu söyleyenler: İmam Hasan el-Basri, İmam Ebu Hanife ve Hanbeli fukahasından bazısıdır. Bunların delili şu hadis-i şeriftir:

“Sünnet olmak erkekler için bir sünnet, kadınlar için izzet ve şereftir.” [151]

Bunların bir diğer delili de, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin, sünnet olmayı, tırnakları kesmek, koltuk altındaki kılları gidermek gibi sünnetler arasında anmasıdır. Bu da, sünnet olmanın sünnet olduğuna delalet etmektedir.

Bir diğer delilleri de, Hasan el-Basri hazretlerinin şu sözüdür:

“Resûlüllah (s.a.v.) Efendimize uyarak birçok kimseler İslam'a girdi: Siyahı, beyazı, Romalısı, iranlısı, Habeşlisi... Ama bunlardan hiçbirinin sünnet olup olmadığı araştırılmadı. Eğer sünnet olmak vacib olsaydı, sözü edilenler sünnet olmadan İslam'a kabul edilmezlerdi.”

Sünnet olmayı vacib sayanlar ise, Şa'bi, Rabi'a, Evzai, Yahya b. Said el-Ansari, Malik, Şafii, Ahmed b. Hanbel'dir. îmam Malik sünnet olması hususuna ağırlık kazandırıp bunun önemini belirtirken şöyle demiştir: “Sünnet olmayanın imameti caiz değildir, aynı zamanda şahitliği de kabul olunmaz.”

Sözü edilen imamların bu hususstaki delilleri hayli çoktur. Biz onlardan bir kısmıyla yetiniyoruz:

Useym b. Kelib'in babasından, onun da dedesinden yaptığı rivayette, dedesi diyor ki:

“Peygamber (s.a.v.) Efendimize geldim ve “müslüman oldum” dedim. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Kendinden küfrün kıllarını at (başını tıraş et) ve sünnet ol!” [152]

“İslam'a giren kimse, yaşı büyük de olsa sünnet olsun!” [153]

Bu hadis zayıf da olsa konuyu takviye ve güçlendirmeye elverişlidir. Yapılan rivayete göre, İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir:

“Sünnetsiz kimsenin namazı kabul olunmaz, kestiği yenilmez.” ***[154]***

Hz. Ali (r.a,) diyor ki:

“Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin kılıcının asıldığı yerde yazılı bir sahife bulduk, üzerinde şu yazılı idi: *“Sünnetsiz kimse, o haliyle İslam'da bırakılmaz sünnet oluncaya kadar peşi bırakılmaz.”* [155]

Hattabi diyor ki
“Sünnet olmak, her ne kadar diğer sünnetler arasında anılıyorsa da ilim adamlarından birçoğuna göre vacibdir. Çünkü sünnet olmak, dinin, dindarlığın şiarıdır, müslüman kimse kafirden ayırd edilip tanınır. Savaş meydanında öldürülenler arasında sünnetli bir kimseye rastlanırsa, diğerleri de sünnetsiz bulunursa, o takdirde sünnetli kimse üzerine namaz kılınıp defni sağlanır. Müslümanların bulunduğu kabristana gömülür.”
Fukahadan sünnet olmanın vücubuna kail olanlar şu illetleri (sebep ve delilleri) göstermişlerdir: Sünnetsiz kimse abdestini ve namazını bozmaya kendini arzetmiş olur. Çünkü kesilmedik kalan deri, tenasül organının baş kısmını bütünüyle örtmektedir, idrar altına girince onu gidermek hayli zordur. O halde taharetin sıhhati sünnet olmaya bağlıdır. Bu bakımdan selef ve haleften birçoğu sünnetsizin imametini yasaklamışlardır. Ama yalnız başına kıldığı namazlarda özür sahibi sayılır, devamlı idrar damlatan kimse gibi.
Cenab-ı Hakk şöyle buyuruyor:
“Sonra da biz, hanif olan, müşriklerden olmayan İbrahim'in dinine uy, diye sana vahy ettik.” [156]
Böylece başta Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz olmak üzere O'nun ümmeti de İbrahim'in milletine (dinine) uymakla emrolunmuşlardır. Sünnet olmak da İbrahim'in dininin gereklerinden biridir. Buna delalet eden hadis, sağlam rivayetle şöyle nakledilmiştir:
“*Doğrusu İbrahim (peygamber) seksen yaşında iken sünnet olmuştur.”* [157]
Diğer bir rivayette ise şöyle denilmektedir: *“Şüphesiz ki, ilk misafir edinen, ilk don giyen ve ilk sünnet olan İbrahim peygamberdir!”* Sünnet olmak ondan sonra bütün peygamberlerde ve onlara uyanlarda devam etmiş, Peygamberimiz (s.a.v.) Efendimiz gönderilinceye kadar sürüp gelmiştir.
Başka bir hadiste de Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Dört şey, peygamberlerin sünnetlerindendir: Sünnet olmak, güzel koku sürünmek, misvak kullanmak ve evlenmek.” ***[158]***
İşte sünnet olmanın vücubuna delalet eden en açık ve zahir hadisler bunlardır.
Sünnetin sünnet kapsamına girdiğini kabul edip bu hususta kendilerine delil ve dayanak seçtikleri hadise gelince: *“Sünnet olmak erkeklere sünnet, kadınlara azizlik ve şereftir.”*
Hadis alimleri bunun sened yönünden zayıf olduğunu söylemişlerdir. Zayıf hadis ise, fukahaca -malum olduğu üzere- şer'i hükümleri çıkarmakta hüccet olarak alınmaz. Bir an farz edelim ki, bu hadis sahihtir. O takdirde şu mana

çıkmaktadır: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz sünnet olmayı sünnet kılmış ve onunla emretmiştir. Bu durumda vacib olmuş oluyor. Çünkü emir vücubu gerektirir. Sünnet tabiri ise açılan yol demektir, “senentü lehu keza” denilince ona şu yolu açıp meşru kıldım, anlamı çıkar. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin *“sünnet olmak erkekler için sünnettir”* buyurması, yani onlar için meşru kılınmıştır, demektir.

Sünnettir diyenlerin, Peygamber (s.a.v.) Efendimizin sünnet olmayı tırnakları kesmek gibi sünnetler arasında anmasını ve onlarla ayni hükmün kapsamına sokmasını delil olarak almalarına gelince: Bunların yorumuna göre, o da diğer sünnetlerden biridir, sonucu çıkıyor. Oysa bu anlamda hadisi yorumlayıp delil kabul etmek sahih değildir. Çünkü hadiste anılan hususlardan bir kısmı vacibdir; gusülde ağza su alıp çalkalamak ve burna su vermek gibi. Bir kısmı müstehabdır, misvak kullanmak gibi. Tırnakları kesmek ise, her ne kadar sünnetse de, bazı hallerde temizliğin sıhhatli yapılabilmesi için vacibdir; örneğin tırnaklar uzayıp altı kirle dolduğunda herhalde kesilmesi gereklidir.

O halde kendilerine delil ve dayanak seçtikleri hadis, vacib ve müstehab gibi hususları kapsamaktadır.

Yine bunlarını Hasan el-Basri'nin, “Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz devrinde İslam'a giren insanlardan hiçbiri sünnetli olup olmama hususunda kontrol edilmemiştir” sözüne gelince, bunun cevabı şöyledir: “Onların hepsi de kontrole tabi tutulmaktan çok müstağni bulunuyordu; çünkü Araplar kesinlikle sünnet olurlardı. Onlar gibi Yahudiler de mutlaka sünnet olmayı uygularlardı. Geriye Hristiyanlar kaldı ki onlar da iki gruba ayrılırdı: Bir grup sünnet olur, diğeri olmazdı, İslam'a giren herkes -ister Arap putperest, ister Yahudi, isterse Hristiyan olsun-İslam'ın şiarının sünnet olmak olduğunu bilirdi, İslam'a girdikten hemen sonra nasıl gusletmeye koşarlarsa, öylece sünnet olmayı da acele yerine getirirlerdi.

Yukarıda Useym b. Kelib'in dedesinin Peygamber (s.a.v.) Efendimize gelerek,

“Gerçekten İslam'a girdim, müslüman oldum” demesi üzerine, Efendimizin (s.a.v.) ona:

“O halde küfrün kıllarını kendinden temizleyip at ve sünnet ol!” buyurması ve Zühri'den naklen rivayet edilen, “kim İslam'a girerse, isterse yaşlı olsun, sünnet olsun” mealindeki hadis, bu hükmü kuvvetlendirmektedir.

Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz ise, ümmetini devamlı surette içinde hayır ve saadet bulunan konulara irşad eder ve onları başkasından seçip ayıracak hususlara yol gösterirdi, işlenip işlenmediğinin derinliğine inmek, araştırıp kontrol etmekle görevli değildi. O'nun bu alandaki yolu ve metodu İslam'a

girenleri dış halleriyle kabul etmek, içlerini, gizli hallerini Allah'a bırakmaktı.
Yukarıda açıkladığımız hususları özetleyecek olursak, şöyle bir sonuca varabiliriz: Sünnet olmak, fıtratın başıdır, İslam'ın şiarı ve şeriatın unvanıdır. Erkeklere vacibdir. İslam'a giren kimse bu hususta acele etmez ve ergenlikten önce bunu yerine getirmezse, günahkâr sayılır, günaha düşmüş olur; bir bakıma haram işlemiş olur. Çünkü sünnet olmak, İslam'ın şiarlarından biridir, mümin onunla kafirden ayırd edilir ve sünnet sebebiyle kişi sağlığını korur ve birçok tehlikeli hastalıklardan yakasını kurtarır.
İleride sünnetin hikmeti ve büyük yararları hakkında geniş bilgi vereceğiz. İnşaallah.

4- Kadınlara sünnet olmak gerekir mi?

Fukaha ve müctehid imamlar, sünnetin kadınlara müstehab olduğu, vacib olmadığı hakkında icma'a varmışlardır. Ancak imam Ahmed b. Hanbel'den yapılan bir rivayet müstesna; ona göre, sünnet hem erkeklere, hem kadınlara vacibdir. Yine ayni imamdan yapılan bir diğer rivayette, bunun erkeklere vacib, kadınlara değil, şeklinde belirtilmiştir. Bu ikinci rivayet fukaha ve müctehid imamların icmaına uygun gelmektedir, yani kadınlar için vacib değil müstehabdır. Aynı zamanda bu rivayet ümmetin kuşak kuşak uygulaya geldiği, kadınlar hakkında, müstehab, erkekler hakkında vacib kabul ettiği neticeye de muvafık düşmektedir.
Müctehidlerin bu hususstaki hücceti, şudur: Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz İslam ümmetine sünneti meşru kılınca bunu erkeklere has kılmış, kadınlara değil. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin bir kadın için sünnet olsun diye bir emir verdiği tesbit edilmemiştir. Ancak yukarıda Şeddat'ın naklettiği hadis bu genellemenin dışındadır: “*Sünnet olmak, erkeklere sünnet, kadınlar için azizlik ve şereftir.”*
Bu hadiste kadınların da sünnet olmasına işaret edilmiştir. Hadisi sahih bile kabul etsek, bu vücuba değil, istihbaba irşad etmektedir. Çünkü “mekrume” kelimesi kesinlikle istihbaba delalet eder. Allah (c.c.) daha iyisini bilir.
Bu iki cinsin sünnet olma hususunda aralarındaki farkın hikmeti belki de şu olabilir: Hem şekil, hem hüküm, hem yarar bakımından arada büyük fark söz konusudur; düşünülen ve anlaşılan da budur.
İslam şeriatı ne büyük, ne yücedir! Onun ebediyete kadar devam edecek ilke ve esasları ne şerefli ve ne anlamlıdır!

5- Sünnet olmak ne zaman vacibdir?

İlim adamlarından birçoğu çocuğun ergenlik çağına yaklaştığı zaman sünnet edilmesi vacibdir, demişlerdir. Şu itibarla ki, pek yakında şeriat hükümleriyle mükellef olacak, ilahi buyruklara göre amel etmekle emr olunacaktır. O halde bu

çağa henüz girmeden sünnet olmalı, sünnetli bir şekilde mükellef düzeyine gelmelidir. Böylece ibadeti, İslam'ın çizdiği şekilde sıhhat kazanır, dosdoğru şeriatın belirttiği ölçüde gerçekleşir.
Ama veliye gereken, çocuğun sünnetini, onun doğumunun ilk günlerinde yerine getirmesini düşünmesi ve bunun daha uygun olduğunu bilmesidir. Böylece çocuk akletmeye başlayıp çevresini tanıyınca, temyiz çağına gelince kendini sünnetli bulmuş olur. İleride kendi kendini bu hususta hesaba çekmez ve içinde bir üzüntü ve ürküntü duymaz. Cidden çocuk akledip eşyayı gerçek anlamıyla anlamaya başlayınca kendini sünnet engelini aşmış görmesi ne güzel ve ne kolay bir hava oluşturur!
Daha uygun, daha iyi, dememizin delili, Hz. Cabir'in şu rivayetidir:
“Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz Hasan ve Hüseyin için akika kesti ve yedinci günlerinde onları sünnet ettirdi.”[159]
6- Son olarak: Sünnetin hikmeti nedir?
Sünnetin dini bakımdan büyük hikmeti, sıhhi yararları vardır ki, ilim adamları bunları açıklamışlar, doktorlar bunların olumlu neticelerini keşfetmişlerdir. Onların belirttikleri hususların en önemlilerinden bir kısmını nakletmemizde sizin için yarar vardır:
Sünnet fıtratın başıdır, insanın doğuştan buna ihtiyacı söz konusudur, Aynı zamanda İslam'ın şiarı, şeriatın unvanıdır.
Sünnet, Allah'ın İbrahim peygamberin (s.a.v.) diliyle meşru kıldığı Hakka bütünüyle yönelik dinin tamamıdır, (onun tamamlayıcısı dır). Bu öyle bir dindir ki, kalbleri tevhid ve iman boyasıyla boyamış; bedenleri fitratın özellikleri olan sünnet, bıyık kesmek, tırnakları kesmek, koltuk altındaki kılları gidermek gibi hasletlerle süslenmiştir.
Şanı Yüce Allah (c.c.) buyuruyor:
“Sonra da biz, hanif olan, müşriklerden olmayan İbrahim'in dinine uy, diye sana vahyettik.” [160]
*“Allah'ın değişmeyen boyasına gerekli olun! Boya cihetiyle Allah'tan daha güzel kim vardır? Biz ancak O'na ibadet ederiz.”****[161]***
Sünnet, müslümanı başkasından ayırd eder, diğer milletlerden ayırır.
Sünnet, Allah'a kulluğun bir ikrarı, emirlerine uymanın, hükmüne boyun eğmenin belirtisidir.
Sünnetin Sıhhi Yararları:
Sünnet paklığı celb eder, nezafeti sağlar, insana bir süs verir, fiziksel yapıyı güzelleştirir, şehveti dengede tutar.

Sünnet, önemli anlamda sıhhi bir tedbirdir ki sahibini birçok hastalıklardan bulaşıcı illetlerden korur. Nitekim Dr. Sabri el-Kabani “Cinsel Hayatımız” adlı kitabında bu hususu böyle belirtmiştir.

Sünnetin daha başka birtakım faydalan vardır, onları aşağıya sıralıyoruz:

1. Sünnet ile kesilen deri sebebiyle kişi birtakım yağlı ifrazattan kurtulur, kılıf altında şişmeye, kokuşmaya imkân vermez.

2. Yine sözü edilen kılıfın kesilmesiyle intişar halinde tenasül aletinin başı bir engele uğramadan ortaya çıkar.

3. Seratan (tenasül nahiyesinde ortaya çıkan habis illet) hastalığının dokunmasına imkân vermez, ihtimalini azaltır. Bu hastalığın daha çok sünnet olmayıp haşefeyi kaplayan derinin dar bulunduğu kimselerde görüldüğü, sünnet olan milletlerde pek az rastlandığı tesbit edilmiştir.

4. Çocuğu ne kadar erken sünnet edersek, o nisbette gece altına işemesini önlemiş oluruz.

5. Ergenlik çağına giren gençlerin daha çok ihtilam olmasını önler. Bu saydıklarımız sünnetin bir kısım faydalarıdır ki onun meşruiyetinin hikmetini yansıtır, İslam'ın güzelliklerini, şeriatın sırlarını anlamak isteyen basireti açık akıl sahibi herkes sünnetin bu özelliklerini rahatlıkla idrak eder.

Yukarıda belirttiğimiz hususların takririnde, bunlar ister çocuğun doğumunu müjdelemek, ister kulağına ezan okumak, ister alâkasını kesmek, ister başını tıraş etmek, ister adını koymak, isterse sünnet etmek olsun bütün bu hükümler, terbiyecilere şu önemli gerçeği bildirmektedir:

Çocuğa doğduğu günden itibaren dikkat ve itina gösterin, kendini dünyaya verdiği andan itibaren durumuyla ciddi şekilde meşgul olun, hayatın havasını teneffüs ettiğinde onu kendi haline bırakmayın.

Bütün bunlar başta gelen hükümlerdir ki çocuğa sağlık ve güç kazandırır. O kadar ki, çocuk gözlerini açıp çevresine baktığında, eşyayla ilgilenip anlamaya başladığında, kendini İslâm'ı uygulayan bir aile içinde bulur. Kur'an'la amel eden bir toplumun bünyesinde yer aldığını görür. Böylece kendisinden yana dosdoğru şeriatın emrettiği bütün gerekli hususlar yer alır; Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin sünneti dimdik ayakta durur. Hiç şüphe yok ki, çocuk bütün bu gerekli hususları anladığı, kendisini terbiye eden ana-babasından her birinin bu hususlarla yaşadığını gördüğü vakit, kalbi ve dimağı İslam'da kök salıp derinleşir, iman üzere gelişir; ahlâk ve faziletin anlamlarını, şerefli bir hayat sürmenin yöntemlerini bilerek itiyad haline getirir.

İslam dini, gördüğün gibi, doğum münasebetiyle çocuğa bu kadar ilgi ve itina

gösterince; çocuk hayatı anlayıp akleder duruma gelince, eşyanın hakikatini idrak edince ona göstereceği ilgi ve itina elbette ki daha büyük olacaktır.
Okuyucu kardeşim! Gelecek olan bölümlerde, İslamın terbiyecilere, ana-babalara yüklediği en önemli sorumluluğun çocuklardan yana olduğunu göreceksin. Böylece gecesi de gündüzü kadar aydınlık olan İslam'ın çocuk terbiyesiyle ne kadar ciddi biçimde ilgilendiğini; dinin vecibeleriyle hareket halinde bulunmaya, sorumluluklarını anlamaya çağırdığını bulacaksın.
İnşaallah, sözü edilen bölümlerde deruni hastalıkların nasıl tedavi edilip şifaya kavuşturulduğunu, yolun nasıl açılıp aydınlandığını da bulacaksın.[162]

4- ÇOCUKLARIN (DİN, AHLAK VE TERBİYE DIŞINA ÇIKIP) SAPITMALARI VE BUNUN ÇARELERİ

Bir Açıklama:
Şu günahkâr toplumda, zorlu olaylar ve soysuzlaşmış, edep, terbiye dışına taşmış bir hayat havası içinde çocukları saptıracak, İslâm terbiyesinin dışına itecek sebep ve faktörler ne de çoktur! Aynı zamanda çocukları çepeçevre saran çekici kötülükler, bozgunculuğa iten nedenler ve vasıtalar da o nisbette fazladır. Çocukları her yerde serkeşliğe arz edecek düzeye gelmiştir.
Terbiyeciler bu hususiaki sorumluluk ve emanet düzeyinde; çocukların sapıtmasını hızlandıran sebeplerin bilincinde, kurtarma çarelerini anlayacak basirette, koruyucu yolda değillerse şüphesiz ki çocuklar çok sürmez bugünkü toplum içinde eriyip bedbaht bir kuşak, bozgunculuk ve suçluluk çemberi haline gelirler.
Biz -İnşaallah- bu bölümde, çocuklarda din ve ahlâk terbiyesi dışına taşmanın ve buna engel olacak çarelerin yol, yöntem ve sebeplerini açıklayacağız. O kadar ki, İslam'ın hikmet dolu şeriatiyle, ebediyete kadar uzanacak sapasağlam ilkeleriyle, nesilleri sapıklıktan korumada nasıl köklü esaslar, hakimane yollar ve yöntemler koyduğu rahatlıkla bilinecek; toplumu bölünüp parçalanmaktan, ziyana uğrayıp yok olmaktan koruduğu rahatlıkla anlaşılacaktır.
Size gereken -ey terbiyeciler- çocukların sapıtmasında en önemli sebepleri ve bunları gidermenin en açık çarelerini İslam'ın ışığı altında çözmeğe çalışmaktır. Ta ki, terbiye ve sorumluluk hususlarında yeterli belgeler ve doğru yol üzere olasınız.

1- Bazı evlerin üzerine çöken fakirlik:

Bilindiği gibi, çocuk küçük yaşlarda evinde kendisine yetecek gıda ve giyim bulamaz, hayatını kazanmada kendine yardımcı olacak veya birşeyler verecek

kimse göremez. Hayat sebeplerini kolaylaştıracak ortama erişemez ve çevresinde hep fakirlik, çırpınma ve yoksulluk bulursa, hiç şüphe yok ki ileride evi terk etmesine konu teşkil eden sebeplerden biri meydana gelir. Rızık peşinde koşarken kötü ve suçlu eller onu Karşılar da şer ve sapıklık halesi kendisini kuşatır. Böylece toplum içinde bir suçlu-cani filizlenip yetişir de can, mal ve ırza karşı korkunç bir tehlike halini alır.

İslam ise, adil hükümleriyle, fakirlikle savaşmanın koruyucu esaslarını koymuş, şerefli bir hayat hakkını her insan için kabullenip belirlemiştir. Onun yürürlüğe koyduğu kanunlarla her ferdin asgari ölçüde de olsa mesken, yiyecek ve giyecek ihtiyacını güven altına almış, bunun için birtakım yönlendirici prensipler vaz'etmiştir. İslam ayrıca müslüman topluluğu için fakirliği önleyici mahiyette ameli bütün yolları çizmiş, her ülkede çalışma yolunu açıp te'min etmiş, çalışamayacak durumda bulunan aynı zamanda geliri olmayan acizlere aylık maaş bağlamış, evladı ve ailesi olan her baba için gerektiğinde birtakım destekleyici yardım fonu ayırmış; yetimleri, dulları, yaşlıları, insani vakar ve şereflerini koruyacak ölçü ve anlamda himaye etmeyi hükme bağlamıştır. Bunun gibi daha birtakım yollar, prensipler ve hükümler getirmiştir. Öyle ki, Onun bu insani hüküm ve prensipleri uygulandığı, işlerlik kazandırıldığı takdirde toplum yapısında suç işleme, bölünüp parçalanma, can ve malın ziyana uğramasını doğuran sebeplerin önemli bir kısmı ortadan kalkar ve fakirlik, perişanlık, yoksulluk gibi görüntüleri önleyici hükümler başarıya erişir.

2- Babalar ile analar arasında geçimsizlik, tartışma ve kavga:

Çocuğun yozmasını, sapıtıp haylazlaşmasını sonuçlandıran faktörlerden biri de ana-baba arasında devam ede gelen aşırı geçimsizlik, sürtüşme ve tartışmalardır. Günün belli saatlerinde bir araya geldikleri, buluştukları zaman kavga ve tartışma başlarsa, çocuk geçimsizlik ateşi içinde kalır. Çocuk bulunduğu evde sabahleyin gözünü açınca, karşısında bir tartışma ve kavga görürse, bir gün gelirde bu kavgadan nefret duyar ve evi terk etmekten başka çare kalmadığını anlayarak ailesinin muhitinden uzaklaşır. Akranlarını bulup günün çoğunu onlarla geçirmek ister. Eğer bu arkadaş ve akran sapık, anarşist, şer ve kötü vasıfta kimselerse, ister istemez o da onlarla beraber aynı paralelde olacak ve taklidin pençesinden kurtulamayacaktır. Böylece onlarla birlikte ahlâkın en rezil derecesine düşecek, en fena adetleri edinecektir. Rahatlıkla diyebiliriz ki, çocuğun bu ortamdaki sapması, yozması daha ileri olacak, işleyeceği suçlar daha belirgin hale gelecek, çok geçmeden ülke ve millet üzerine çöken birer bela ve tehlike vasıtası olacak.

İslam hikmet dolu ilkeleriyle, sonsuza dek uzanan esaslarıyla, nasıl erkeğe eş

seçmekte en sağlam yolu göstermiş ve onu hür iradesiyle başbaşa bırakırken en doğru yolu göstermişse, istenilen kızın velilerine de kızlarına eş seçme hürriyetinin kapısını açık tutmuş en faziletli yolu göstermiştir. Bu, sadece çiftler arasında gerçek sevgi, muhabbet, anlayış, yardımlaşma gibi yüce amaçları tahakkuka yönelik bir tedbir, aynı zamanda aile çatısı altında düşmanlık, geçimsizlik gibi üzücü ve bozucu olaylara imkân bırakmamayı planlar.

Kitabımızın birinci bölümünde erkek ve kızın kendine eş seçmekte bağlı kalacakları esasları yeterince açıklamıştık, bunu tekrar etmek istemiyoruz. Şunu demek istiyoruz ki: Sözü edilen ilkeler ve esaslar, mutlu bir aile yuvasının kurulmasında en büyük ve köklü temel ilkelerdir; örnek bir aile çatısını oluşturan en sağlam düsturlardır.

3- Boşama ve beraberinde getireceği fakirlik:

Çocuğun yozup sapmasını hazırlayan sebeplerden biri de boşama ve beraberinde taşıdığı üzücü olaylardır. Ailenin geçimsizliği, sonra da boşanma ile neticelenmesi gerek ailede, gerek fertlerde ve çocuklarda önemli yaralar açar, parçalanma, dağılma, perişanlık gibi kapılar açar.

Bilindiği gibi, iki kişinin sürtüşme ve tartışması, bozuşma ve ayrılması, onlara bağlı olan kimseler üzerinde derin izler bırakır. Çocuk dünyaya gözünü açınca üzerine şefkat ve rıkkatla eğilen bir anne, işlerini düzene koyup yürüten bir baba bulamazsa, şüphe yok ki çok sürmez o çocuk suç işlemeye itilmiş olur. Kısa bir süre sonra bulunduğu muhitte fitne, bozgunculuk, sapıklık gibi üzücü olaylara sebep olur.

Durumu biraz daha kötü bir sonuca itip götüren, boşanmış bir kadının başka bir erkekle evlenmesi de ilk kocasından olan çocuklarına karşı ilgisinin azalmasıdır. Bu tutum ve durum, çocuğun sapıtıp yozmasını arttırır.

Durumu daha da müşkilleştiren, boşandıktan sonra ananın fakirliğidir. Evin dışında bir işle uğraşmaya, bir yerde çalışıp ekmeğini kazanmaya onu iter. Bunun anlamı, önce evi terk etmek, sonra da küçük çocukları sokağa bırakıp günün ahlâksızlığıyla onu yüz yüze getirmek, hiçbir gözetim ve yardım olmaksızın onu kendi kaderine terk etmektir. O halde baba ilgi ve şefkati, onun ihtimam ve sorumluluğu; ana şefkat ve merhameti, onun inayet ve sorumluluğu ortamını bulamayan çocuklardan ne bekleyebiliriz? Nasıl kişiler yetişmesini umabiliriz?

Onlar çevrelerine bakınca açlıklarını giderecek yiyecek, avret yerlerini örtecek elbise, sağlık ve istirahatlarını sağlayacak elverişli bir ev bulamayınca, biz onlardan ne umabiliriz, ne gibi faziletler bekleyebiliriz?

Gerçek anlamda biz bu durumda onlardan sadece bölük-pörçüklük, yitme,

kokuşan bir toplum içinde kaybolma bekliyoruz. Ancak Allah'ın merhamet edip kurtardıkları müstesna; ne yazık ki bunlar da pek azdır.
İslam doğru -huzurlu- yol gösterici ilkeleriyle ana ile babaya şunu emretmiştir: Birbirlerinin haklarına saygılı olmayı bu hakları titizlikle sorumayı taahhüd edin, bu sözünüzden ayrılmayın. Ta ki, işin sonu hiç e beğenilmeyen ve arzu edilmeyen bir noktaya varmasın.
Karı ve kocanın birbirleri üzerindeki haklarından bazısı şunlardır.
a) Dine, salih örfe ve selim akla uygun olan hususlarda kadın kocasına itaat eder. Sahih rivayete göre, bir defasında kadınlar toplanıp aralarından bir sözcü seçerek şu hususu Resûlüllah (a.s.) Efendimize sormasını kararlaştırmışlardı:
"Ya Resûlallah! Ben kadınların temsilcisi olarak size geldim: Şu bildiğimiz cihadı, Allah (c.c.) erkeklere farz kılmıştır; zaferi elde ederlerse, hem sevaba hem ganimete nail oluyorlar; öldürülürlerse, diriler olarak Allah (c.c.) katında rızıklanıyorlar. Biz kadınlara gelince, erkeklerin birçok işlerini görüp onlara yardımcı oluyoruz. Bu durumda bizim mükafatımız nedir?"
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona şu cevabı verdi:
"Rastladığın her kadına şu hususu tebliğ et: Kocaya itaat ve onun hakkını bilip gözetmek, buna (Allah yolunda cihad edenlerin ameline ve ecrine) denk gelir. Ama sizden pek azınız bunu yerine getirir." [163]
b) Kadın kocasının hem malını, hem kendi nefsini korur. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu hususta şöyle buyurdular: *"Size erkeğin hazine edindiği şeyin en hayırlısını haber vereyim mi? Saliha kadın; yüzüne baktığında onu neşelendirir, emrettiğinde itaat eder, ayrılıp bir tarafa gittiğinde, kadın onun malını ve kendi nefsini korur."* [164]
c) Kocası yatağına çağırıp cinsel temasta bulunmak istediğinde kadın onun bu isteğini reddetmez. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu hususta şöyle buyurdular:
"Adam, karısını döşeğine çağırdığında, kadın hayır der de gelmezlik yapar, kocası da bu yüzden ona kızgın olarak gecelerse, kadın sabahlayıncaya kadar melekler kendisine lanet ederler." [165]
d) Kocanın hem karısı, hem de çocukları için nafaka te'min edip kazanması, onları aç ve çıplak bırakmaması da bu haklardan biridir. Cenab-ı Hakk Kur'an-ı Kerim'de buyuruyor ki:
"Anaların yiyecek ve giyecekleri örfe uygun biçimde, çocuk kendisine ait olan babaya gerekir. Herkese ancak gücüne (mali yapısına) göre sorumluluk yüklenir."[166]

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de bu konuda söyle buyurmuştur: *“Kadınlar hakkında Allah'tan korkun! Çünkü siz onlarıAllah'ın birer emaneti olarak edindiniz, onların cinsel organını Allah sözüyle kendinize helal kıldınız. Onların sizin üzerinizde örfe uygun rızkı ve elbisesi gerekmektedir.”* [167]

e) Bu haklardan biri de kocanın ev işleri hususunda karısıyla istişarede bulunmasıdır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu konuda şöyle buyurdu:
“Kadınlardan kızları hakkında müsaade isteyin (kızları istemeğe gelenler varsa, onlar gelmeden önce adam kendi karısıyla bu hususu etraflıca görüşüp bir neticeye varsın).” [168]

f) Yine bu haklardan biri de, kocanın, karısının birtakım eksikliklerine karşı gözünü yummasıdır; özellikle kadının bu kusurlarını örtecek şekilde güzelliği ve iyi yanlan bulunduğunda. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ümmetini bu hususta uyararak şöyle buyurdu:
“Hiçbir Mü’min erkek, Mü’min bir kadına kızmasın! Eğer onun bir huyunu beğenmiyorsa, diğer bir huyuna razı oluyor. (Onun bazı özelliklerine ilgi duyup memnun kalıyor).” [169]

g) Bu haklardan biri de, kocanın örfe uygun hususlarda karısıyla hoş geçinip onu kendine hayat arkadaşı seçmesi ve ona nazik, şefkatli ve ince davranıp zarif latifelerde bulunmasıdır. Cenab-ı Hakk bu konuda buyuruyor ki:
“Kadınlarınızla iyi geçinin. Kendilerinden hoşlanmayıp tiksiniyorsanız; hoşlanmadığınız bir şeyde, Allah birçok hayır takdir etmiş olabilir.” [170]
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de bu ayetin ışığı altında şöyle buyurmuştur: *“Sizin hayırlılarınız, çoluk-çocuklarına hayırlı olanlarınızdır. Ben çoluk-çocuğuma iyilikte sizin hayırlınızım.”* [171]
Buhari ve Müslim'in sahih tesbitine göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bazen validemiz Hz. Aişe ile zarif biçimde eğlenir, Mescid'in önünde elinin içini kapının üzerine kor ve diğer elini uzatırdı, Hz. Aişe de yüzünü onun avucuna dayar, (böylece zarif sevgi ve saygı izhar edip latife yaparlardı).”
Bu manayla Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Mü’minlerin iman yönünden en kamil olanı, ahlâkı en güzel olup çoluk-çocuğuna en şefkatli ve merhametli olanıdır.” ***[172]***
Yine sahih rivayete göre: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bazen müsait yerlerde Hz. Aişe ile yarışırdı. Bir defasında Hz. Aişe (r.a.) O'nu geçti. Efendimiz de diğer günlerde onu geçince şöyle buyurdu:

“Bu ona karşılık oldu.” [173]

Hükmünde son derece şiddetli azimli ve kararlı olan Hz. Ömer (r.a.) bu konuda şöyle demiştir:

“Kişiye yakışan, çoluk-çocuğu arasında bir sabi gibi (küçük çocuk) olmalı, toplum içinde de dirayetli bir adam tavrını takınmalıdır.”

h) Bu haklardan biri de, erkeğin ev işlerinde gerektiği zaman hanımına yardımcı olmasıdır. Çünkü bu davranışla Peygamber (a.s.) Efendimize uymuş olur.

Nitekim yapılan sahih rivayete göre, Hz. Aişe (r.a.) validemizden:

“Resûlüllah (a.s.) Efendimiz evde, bulunduğu zaman ne yapardı?” Diye sorulduğunda o, şu cevabı vermiştir:

“Sizden birinizin yaptığı gibi davranır: Şunu düzeltir, bunu giderir ve ev halkının zor işlerinde onlara hizmette bulunur, onlar için et doğrar, evin temizlik ve düzeniyle uğraşır, hizmetçiye hizmetinde yardımcı olurdu.”[174]

İşte bu sıraladığımız hususlar İslam dininin karı-kocaya vacib kıldığı hakların en önemlileridir. Bunlar cidden hem vaki olan, hem çok adil sayılan haklardır; yeter ki karı-kocadan her biri bunları uygulasın; o takdirde ayrılık yerine uyum sağlanır, tiksinme yerine karşılıklı sevgi hakim olur. Böylece aile mutluluk, anlayış istikrar hususunda en mutlu, en huzurlu ve istikrarlı bir aile haline gelir; artık mümkün değil ailenin bu sadelik ve safiyetini bozmak, birinin diğerine kötülük etmesini beklemek.

Ya kocanın kötü ahlâkından ya da kadının fena huyundan dolayı aralarında uyum mümkün olmadığı durumda; geçim ve geçinme iyice zorlaşıp huzursuzluk doğurunca, kocaya gereken, boşamaya başvurmadan kamil anlamda birtakım ihtiyatlı tedbirler almalı, geçinme yollarını araştırmalıdır.

Bu ihtiyatlı tedbirleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Öğüt ve irşadda bulunmak:

Kur'an'da buyrulduğu gibi, *“Sen öğüt ver, çünkü öğüt müminlere fayda verir.”*

2. Yatakları ayırmak:

Bu çok nefis bir cezadır. Belki kadının bu yüzden kıskançlık duygusu kabarır da doğru yola gelir.

3. Yara-bere açmaksızın dövmek:

Koca karısına dayak attığı takdirde yola gireceğini, uslanıp ev hanımı olacağını kestiriyorsa, bu çareye başvurur. Ancak dayak hususunda İslam şunu şart kılmıştır: Şiddetli olmayacak, kadının vücudunda iz, yara-bere bırakmayacak; ağrı verecek kısımlara vurulmayacak. Örneğin yüz, göğüs, karın gibi yerlere vurulmaz. Dayak bu şartlar muvacehesinde, ona eziyette bulunmaktan daha

yakın bir anlam taşır. Şunu bilmeli ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bizim için en uygun önderdir, o hayatı boyunca hiçbir kadına dayak atmamıştır. İbn Sa'd'ın Hz. Aişe (r.a.) validemizden yaptığı rivayete göre, o şöyle söylemiştir; "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz hiçbir zaman hiçbir kadına eliyle dayak vurmamış, hiçbir hizmetçi ve köleye elini dayak niyetiyle dokundurmamıştır. O, durmadan Allah (c.c.) yolunda cihad etmiştir."

Rivayete göre, bir kadın, Peygamber (a.s.) Efendimize gelerek, kendisine dayak atan kocasını şikayet etti. Bunun üzerine Efendimiz o kadının kocasına şunları söyledi:

"Sizden biriniz, kölesine dayak atar gibi karısına dayak vurur, sonra da çok geçmez onu kucaklayıp öper, bu durumdan utanmaz mı?" [175]

4- Son olarak da hakeme başvurmak:

Bu da, erkeğin ve kadının ailelerinden aklı eren tecrübeli kişilerin bir araya gelip, kan koca arasında meydana gelen müşkilleri müzakere edip çareler aramaları, Çiftler arasında uyum, anlayış, sevgi ve saygı tesis etmenin yollarını araştırmaları ile gerçekleştirir, umulur ki, boşanmaya başvurmadan bir çözüm bulunur.

Sözünü ettiğimiz bu ihtiyatî tedbirler cidden lüzumludur. Çünkü Cenâb-ı Hakk bu hususta şöyle buyuruyor:

"Şu kadınlar ki baş kaldırıp itaatsizliklerinden endişe duyarsanız, önce onlara öğüt verin, sonra da yataklarında yalnız bırakın; (yola gelmezlerse) bu defa dövün. O takdirde (kadınlık vecibelerini yerine getirip) size itaat ederlerse, artık (üzüp incitmek için) aleyhlerinde bir yol aramayın. Şüphesiz ki, Allah çok yüce, çok büyüktür."[176]

Bütün bu yollara başvurulduktan ve uyum imkânı elde edilmediğinde, kadını, ay halinden temizlendiği bir zamanda bir talâkla boşamak uygun olur. Bu, daha çok kadına aile yuvasını devam ettirme fırsatı tanımaya yönelik bir tedbirdir. Nitekim Cenab-ı Hakk buyuruyor ki:

"Allah'ın koymuş olduğu sınırları koruyup ayakta tutabileceklerini umarlarsa eski karı-kocanın birbirlerine dönüp yeniden evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bu, bilen bir topluluk için Allah'ın açıkladığı sınırlardır."[177]

Açıkladığımız hususlardan ortaya çıkan şu ki, İslam dini, koyduğu aile hukukuyla boşanmayı önleyici tedbir ve ihtiyatlı davranmaya gereken önemi ve yeri vermiş ve çiftler üzerinde vahim sonuçlar doğmaması için en uygun yolları göstermiştir.

O halde Resûlüllah (a.s.) Efendimizin boşanmayı en sevilmeyen helal diye

vasıflaması hiç de şaşılacak şey değil: *“Allah yanında helalin en çok sevilmeyeni, boşamadır.”* [178]

Boşama gerçekleştiğinde ise, İslam kocanın mut'a ve iddet (şer'i bekleme) süresince nafaka ödemesini vacib kılmış, aynı zamanda çocukların nafakasını da kocaya yüklemiştir. Bunun sebebi açıktır: Boşanmış olan kadın mali sıkıntıdan dolayı yozup bedbahtlaşmasın, çocuklar azıp sapıtmasın. Cenab-ı Hakk bu hususu şöyle buyuruyor:

“Kendileriyle cinsel yaklaşmada bulunmadığınız ya da (yaklaşmada bulunduğunuz halde) bir mehir takdir etmediğiniz kadınları (başka çare kalmayıp) boşarsanız üzerinize bir günah ve sorumluluk yoktur. Eli geniş olan kendi ölçüsüne, eli dar olan da kendi ölçüsüne göre, örfe uygun bir fayda ve geçimlik ile onlara yarar sağlayın. Bu (daha çok) iyilik sevenler, iyilikte bulunmak isteyenler üzerine bir haktır (bu hakkı fazlasiyle vermek onlara daha çok yakışır).” [179]

Koca fakir olduğu, nafaka ödemeye güç getiremediği takdirde, İslam devletine, sözü edilen çocukların nafakasını belirleyip vermek gerekir. Aynı zamanda maddi yönden bütün meşru ihtiyaçlarını da karşılar: Çocuklar büyüyünceye kadar onların terbiye ve tahsili ve gerekli masrafları bu cümledendir. Böylece devlet yardım elini uzatmak suretiyle çocukları, daha doğrusu dağılmış bir aileyi, kötülüğe düşmekten, sapıp yozmaktan kurtarmış olur.

Sözünü ettiğimiz yardım ve destekler, İslam'ın ayrıca toplum yapısında öngördüğü yardımlaşma, dayanışma ve maddi-manevi desteklerden başkasıdır. Böylece İslam, boşayan kocanın nafaka ödeyemeyecek durumlarında iki ayrı yönden boşanan kadını ve ortada kalan çocuklarına inayet elini uzatmıştır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu konuda şöyle buyuruyor:

“*Kimin yanında sırtını doğrultacak maddi imkândan fazlası bulunursa, onu sırtını doğrultamayan kimseye döndürüp (versin). Kimin yanında da yiyeceğinden fazlası varsa, onu hiç yiyeceği olmayana çevirip (versin).”*[180]

Diğer bir hadiste de Efendimiz (a.s.) buyuruyor:

“Malda zekattan başka (fakirlerin) bir hakkı vardır.” [181]

“*Şüphesiz ki Allah zengin müslümanlara malları hakkında, fakir müslümanları genişliğe kavuşturacak kadarını farz kılmıştır. Fakirler acıktıkları ve çıplak kaldıkları zaman ancak zenginlerin işlediği gibi bir gayret ve cehd sarf etmektedirler; (bu durumda zenginler farz kılınan hakkı onlara vermezlerse) elbette Allah onları çok şiddetli bir hesaba tabi tutacak ve onları elem verici bir azabla cezalandıracaktır.”* [182]

“Yanı başındaki komşusunun aç yattığını bildiği halde kendisi tok yatan kimse bana iman etmemiştir.” [183]

5- Küçük çocuklara ve ergenlik çağına girenlere hükmeden boş vakitler:

Bilindiği gibi daha çok küçük, büyük çocukların yararlanamadığı boş vakitlerin onlara hükmetmesi ve bu sebeple çocukların başıboş kalıp yozması önemli konulardan biridir. Malum olduğu üzere, çocuk doğup biraz serpilince oyun ve eğlenceye karşı çok heveslidir, kendini tehlikeli şeylere itmeye oldukça eğilimlidir; Aynı zamanda gezip tozmayı, tabii manzarayı görmeyi çok sever. Bu sebeple çocukları devamlı hareket halinde görürüz: Bazen kendi akraniyle oynar; bazen koşup zıplar, duvar üstüne çıkıp tehlikeli oyunlar yapar; bazen açlığı bile unutup oyuna devam eder; bazen de top oynamak suretiyle kendim unutur gibi olur.

O halde terbiyecilere gereken şudur ki, bu oyunları düzene sokup çocukları ve ergenlik çağına girenleri yararlandırmaktır. Böylece çocukların boş vakitleri hem değerlenmiş, hem fiziksel yapıları sıhhat kazanıp gelişmiş olur, hem kasları iyice güçlenir de hayata neşe ve zevkle yönelmeye başlarlar.

Eğer oyun yerleri onlar için hazırlanıp kolaylaştırılmaz, parklar düzenlenmez, enerjilerini harcayacak imkânlar sağlanmaz, onları ferahlatacak, içlerini açacak şeyler hazırlanmazsa, çok sürmez çocuklar ister istemez kötü arkadaşlara karışır, şer ve fesad örneği kimselerle dostluk kurup vakitlerini harcamaya başlarlar. Bu da onların yozup sapıtmasını sonuçlandırır.

İslam yüce ve şerefli yönlendirmeleriyle, küçük ve büyük çocukların boş vakitlerine çare bulmuş, bedenlerini sıhhata kavuşturacak vasıta ve vesileleri harekete geçirmiş; onları bedensel ve ruhsal güce kavuşturmayı planlamıştır.

Bu vasıtaların en önemlisi ve büyüğü, ibadeti adet edinmeleridir; özellikle İslam'ın “dinin direği” diye saydığı namazın ayrı bir yeri ve önemi vardır. Çünkü bu ibadetin sağlayacağı ruhi ve bedeni yararlar hayli çoktur. Aynı zamanda insanda güzel huy, nefis duyguyu geliştirip silinmez izler bırakır.

Burada namazın yalnız bedeni yararlarım saymamızda herhalde bir sakınca olmasa gerek; ta ki, namazın önemini ve meşru kılınma sebebini öğrenmek isteyene bilgi vermiş olalım:

Namaz, düşünceyi disipline edip berraklaştıran, aynı zamanda bütün organları ve eklemleri harekete geçiren yararlı bir meşguliyettir. Böyle bir harekette adaleyi geliştirip güçlendirmek, kanın deveranının ve bedendeki bütün parçaların düzenli hareketini sağlamak söz konusudur.

Namaz, kendisinden önce abdest gibi temizliği gerektirdiğinden insanı nezafete

zorlayan bir ibadettir, Abdest ise dış organları, kılları, ağız, burun ve dişleri temiz tutmaya yöneliktir. Ayrıca gerektiğinde boy abdesti almak da genel anlamda bir temizlik sağlar. Bundan başka bedeni, elbiseyi ve bulunduğumuz yeri temiz tutmamızın gereğini namaz emreder.
İşte bunların hepsi namazın sıhhatinin şartı kapsamına girer.
Yürüyerek hareketi sağlar, bir gün ve gece içinde beş defa camiye kadar yürümek bu hareketin ilk akla gelenidir. Giderken de, dönerken de yaya yürümenin bedenin gelişme ve zindeliği üzerindeki te'siri, tembellik ve gevşekliği atıcı gücü ile gözle görülen yararlardan biridir.
Birçok doktorlardan şunu duyduk ki, beden yürümek, ya da yemekten sonra belli bir riyazata yönelmekle mide rahatsızlığına uğramaz, hazımsızlık çekmez. Bunun gibi birtakım hastalıklara karşı direnci artar.
Kendi arzu ve hevesine göre konuşmayan kadri yüce bir kişiden çocuklarını namaz kılmaya tahrik ve teşvik etmeleri için babalara ve terbiyecilere seslendiğini, çocuklar yedi yaşına girince, adet edinsinler diye namaz kılmaları için çareler araştırmalarını istediğini duymamız hiç de hayret edilecek bir husus değildir. Çünkü bu yaşta çocuğu biraz da ibadetle meşgul edip bu hususstaki bilgisini artırmak, ilerde ibadete ciddiyetle sarılmasını sağlamak demektir.
Bu konuda Resûlüllah (a.s.) Efendimizin buyruğuna dikkatle kulak verin:
“*Çocuklarınız yedi yaşına girince namaz ile emredin. On yaşına girince (kılmadıkları takdirde) bu sebeple (ölçülü şekilde) dövün ve yataklarını ayırın.*” [184]
Bu emir ve önlem, çocuğun nasıl namaz kılınacağını, fiillerinin neler olduğunu, neler okunduğunu, kaç rek'at kılınacağını, farzlarını, sünnetlerini öğrendikten sonra başlar. (O halde çocuk yedi yaşına henüz girmeden) ister evinde, ister bir eğitimcinin elinde, isterse camide bir hocanın nezaretinde bunları öğrenmesi gerekir.
Çocukların boş vakitlerini değerlendirme ve buna çareler araştırıp bulma konusunda İslam'ın ortaya koyduğu ameli vasıta ve vesilelerden biri de, savaş yöntemlerini, biniciliği, yüzmeyi, atlama, sıçrama ve güreş gibi lüzumlu şeyleri öğrenmesini sağlamaktır. Bu konuda İslam'ın açık emri söz konusudur.
Çocuğun boş vakitlerini değerlendirmek için amaca yönelik kitaplar okumaya; yararlı konulara; ruhunu berraklaştıran, disipline edip yönlendiren mevzulara çevirmek için İslam adabına uygun düşecek büyük oyun ve eğlencelere, spor öğretilen ünlü kurumlara, genel anlamda kurulan müesseselere kapı açmakla mümkün olur. Çocuğun ibadete ihtiyacı olduğu kadar, ölçülü yararlı spora ve diğer eğlencelere de ihtiyacı vardır. Ne var ki, bütün bunların İslam ahkamına ve

yüce adabına uygun olması şarttır. Aksi halde istenilen sonuç elde edilemez, çocuk tek taraflı yetiştirilmiş olur.
Size İslam'ın bu hususta ki yöntem ve yönlendirme vasıtalarından bir kısmını sıralıyorum:
Şanı Yüce Allah (c.c.) buyuruyor:
"(Ey müslümanlar!) Onlara (düşmana) karşı gücünüzün yettiğince her türlü kuvveti ve (savaş için) beslenen atları (gereken araçları) hazırlayın. Bununla Allah'ın düşmanlarını hem sizin düşmanlarınızı ve sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutup yıldırırsınız. Allah yolunda her ne harcarsanız (karşılığı) size tastamam ödenir, hiç de haksızlığa uğramazsınız." [185]
"De ki, hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Bunu ancak akıl sahipleri düşünüp öğüt alır." [186]
Hattab oğlu Ömer (r.a.) diyor ki:
"Çocuklarınıza atıcılık, yüzücülük öğretin; atın sırtına sıçrayıp binmelerini emredin."
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buyuruyor:
"Beş şeyden önce beş şeyi ganimet edinin: Ölümünden önce hayatını, hastalığından önce sıhhatini, meşguliyetinden önce boş vaktini, yaşlılığından önce gençliğini, fakirliğinden önce zenginliğini..." [187]
"Atınız, ata bininiz. Atmanız benim yanımda binmenizden daha sevimlidir." [188]
"Allah'ı anmanın dışında kalan her şey, boş ve anlamsız veya yanılmadır; ancak dört iyi davranış müstesna: Kişinin iki hedef rasında yürümesi, atını eğitip yetiştirmesi, çoluk-çocuğuyla tatlı eğlenmesi, yüzücülük öğrenmesi." ***[189]***
"Bugün düşmana karşı kendi nefsinden kuvvet gösteren kişiye Allah rahmetini indirsin." ***[190]***
Mescid-i Saadet'in yanında harbeleriyle oyunlar düzenleyen Habeşli'lere Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle seslenmişti:
"Ey İrfid oğulları! Sizi göreyim. Hem yahudiler bilsinler ki bizim dinimizde bir genişlik ve rahatlık vardır." ***[191]***
"Allah katında kuvvetli Mü'min zayıf Mü'minden hayırlı ve daha sevimlidir. Bütün hayırlı işlerde sana yarar verecek şeylere karşı hırslı ol. Allah'tan yardım dile, acizlik gösterme. Sana bir şey dokunursa, "ben şöyle şöyle yapsaydım şöyle olurdu" deme, ama "Allah takdir buyurdu ve dilediği oldu" diye söyle." [192]
Buna benzer birçok yüce-şerefli yönlendirmeler İslam'da mevcuttur. Terbiyeciler

İslam'ın bu yüce yönlendirme ve yöntemlerim almış olsalardı, herhalde çocuklarına sağlık, bilgi ve güç kazandırmış olurlardı. Böylece onlarla başıboşluk, sapıklık ve kötülükler arasına girip engeller koymuş bulunurlardı. Aynı zamanda onların boş vakitlerini, din, dünya ve ahiretlerine yararlı şeylerle doldurarak tam anlamıyla onları İslam toplumu düzeyinde oluşturup gayretli, azimli bir ordu, doğruya, iyiye ve güzele çağıran davetçiler, yararlı işlerde bulunan sağlam seciyeli gençler yaparlardı.

6- Doğru yoldan saptıran bir kaynaşma ve kötü arkadaşlar:

Çocuğu İslam'ın feyizli yolundan saptıran büyük amillerden biri de, kötü arkadaşlar ve doğru yoldan kaydıran kaynaşmalardır. Özellikle çocuk biraz geri zekalı, zayıf inançlı, zayıf iradeli olursa... Kötü -ahlâklı-kişilerle arkadaşlık ettiklerinde derhal te'sir altına girerler, kısa zamanda onların kötü adetlerini, fena ahlâklarını taklide başlarlar. Şakavet yolunda onlarla beraber yürürler, öyle ki sabahladıkları zaman suç işlemek, kötülükte bulunmak onların huylarından biri, tabiatlarının bir bölümü haline gelir. Doğru yoldan sapıp anarşist olmak ise onların değişmeyen adeti olur. Bundan sonra artık onları doğru yola çevirmek çok zorlaşır, sapıklık ve bedbahtlık çukurundan kurtarmak alabildiğine güçleşir.

İslam, eğitim sistemiyle, terbiye öğretimiyle, babaları ve terbiyecileri, çocuklarını tastamam murakaba etmeye yöneltmiş, özellikle bu yönlendirmeye çocuğun temyiz ve ergenlik çağında ağırlık kazandırmıştır. Ana-babalar ve eğitimciler, terbiyeciler, sahip oldukları çocukların kimlerle kalkıp oturduklarını, kimlerle arkadaşlık kurduklarını, nerede sabahlayıp akşamladıklarını, nereye gittiklerini çok iyi bilmeli ve her gün bu murakabeyi sürdürmelidirler.

İslam aynı zamanda ana-babaları, terbiyecileri, çocuklarının iyi-temiz arkadaşlar edinmelerini sağlamaya yönlendirmiştir. Ta ki, çocuklar iyi-güzel ahlâklı arkadaşların ahlakıyla ahlâklanan, onların yüksek edeb ve terbiyesine özensinler, fazilet yansıtan âdetlerini taklid etsinler.

İslam, ana-babaları ve terbiyecileri nasıl çocuklarını kötü arkadaşlardan uzak tutmayı, iyi-faziletli dostlar edinmelerini sağlamayı em-retmişse, öylece başkalarının ağına düşmemeleri, sapıklık şebekesine yakalanmamaları ve azgınlığın tehlikeli yoluna girmemeleri için de birçok esas ve prensipler koymuş, yöntemler telkin edip yönlendirme metotlarını sergilemiştir.

O halde size İslam'ın sözü edilen bu yönlendirme ve yönetme metotlarından bir kısmını nakledelim.

Şanı Yüce Allah (c.c.) buyuruyor:

“*O gün zalim zorba elini ısırıp, “keşke, peygamberle beraber bir yol tutsaydım” diyecek, eyvah, yazıklar olsun bana, keşke falanı dost ve arkadaş edinmeseydim.*

And olsun ki, bana Kur'an geldikten sonra o (dost dediğim kimse) beni saptırdı. şeytan ise, insanı aşağılık halde yapayalnız bırakandır.” [193]
“Yandaşı, arkadaşı (olan şeytan, sapık ve put) Ey Rabbımız! Ben bunu azdırmadım, ama o, uzak bir sapıklık ve şaşkınlık içinde idi, der.” [194]
“O gün yakın dostlar birbirine düşmandır. Ancak korkup sakınanların (dostluğu) bunun dışındadır.” [195]
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buyuruyor:
“Kişi, yakın dostunun, arkadaşının dini üzeredir. Artık sizden biriniz kiminle dostluk kuruyorsa ona dikkat etsin.” ***[196]***
“İyi ve kötü arkadaşın misali, misk taşıyan kimse ile körük çeken kimsenin misaline benzer: Misk taşıyan kimse ile oturduğun zaman ya sana ondan biraz sürecek ya da sen biraz satın almış olacaksın, hiç değilse, güzel bir koku koklamış bulunacaksın. Körük çekene gelince, onun yanında oturduğun zaman ya elbiseni yakar, ya da çok kötü bir koku geldiğini duyar.” ***[197]***
“Kişi sevdiğiyle beraberdir ve kazandığı da kendisine aittir.” ***[198]***
“Kötü dost ve fena yakından sakın, çünkü gerçekten sen onunla bilinip tanınırsın.” [199]
Ana-babaların, eğitimcilerin, İslam'ın bu feyizli, yönlendirici tevcihlerini alıp uygulamaları ne layık bir davranış olur! Böylece çocuklarının ahlâkı güzelleşip faziletle yoğrulur, durumları düzelip şeref ve itibar kazanır. Toplum arasında edep ve terbiyeleri belirginleşir ve ümmet arasında hayırlı unsurlar durumuna gelirler; doğru yola davet eden bahtiyarlar sınıfına geçip, toplumun düzeni onların düzen ve salahiyle ölçüsüne kavuşur. Ümmet, onların o güzel göz ve gönül doldurucu davranışlarıyla iftihar eder, güzel sıfatlarıyla övünür.
7- Ana-babanın çocuğuna kötü muamelede bulunması:
İslam ilim adamlarının üzerinde birleştiği hususlardan, terbiyecilerinin ittifak ettiği gerçeklerden biri de şudur: Çocuk, ana-babasından ve kendisini eğiten kişiden kötü muamele görür. Katı davranışlara maruz kalır, dayak ve şiddet kullanılarak terbiye edilmeye çalışılır. Azarlama, kınama gibi sözlerine muhatab olur ve devamlı şekilde onların tehkir (küçümseme, aşağılama) ve horlamasına; teşhir ve alayına hedef olursa, bütün bu fiillerin bir benzeri onun yolunda ve huyunda yerleşip ortaya çıkar. Korku ve göstermelik davranış onun tasarruflarında ve fiillerinde zahir olur; bazen bu durum onu intihara kadar götürür veya ana-babasına karşı gelip onlarla kıyasıya kavgaya, vuruşmaya kadar iter; ya da son olarak evi terk etmesine yol açar, gördüğü katı ve elim

muameleden bir an önce kurtulmanın yollarını arar.
Artık bu düzeye gelen çocuğun yakında toplum içinde bir mücrim, bir asi kişi olduğunu görmek şaşılacak şey sayılmaz. Onun toplum düzenine ters düştüğüne, doğru yoldan saptığına şahid olmak işden bile değildir.
Bu duruma o çocuğun hep eğri yolu seçip çözülme, yozma ve başkalaşma içinde geliştiğini görmek pek şaşılacak bir netice sayılmaz.
İslam, ebediyete uzanan sağlam öğretim ve eğitim sistemiyle, boynunda yönlendirme, eğitme sorumluluğu bulunan her kişiye, özellikle ana-babalara ve bütün eğitimcilere şunu emretmektedir:
Önce yüksek ahlâk ile süslenin; köklü bir şefkat, zarif bir davranış; merhametli bir muamele içine girin ki çocuklar size bakarak doğru yol üzerinde gelişe-bilsinler; terbiye temeli üzerine kurulu cesaretli ve kişisel hürriyetlerini elde etsinler. Nihayet kendilerinin takdire layık, sevgi ve ihtiram gören kişiler bulunduğunu anlasınlar.
Size, İslam'ın bu doğrultudaki yüksek ahlâkından merhamet fışkıran muamele tarzından, zarif arkadaşlığı telkin eden seyr-u sulûkunden örnekler verelim:
Şanı Yüce Allah (c.c.) buyuruyor:
"Şüphesiz ki Allah, adaleti, iyiliği, yakınlardan (ihtiyaç sahiplerine) vermeyi emreder. Her türlü hayasızlığı, (aklın, örfün ve şer'in hoş görmediği) kötülüğü ve her çeşit (haksız) tecavüzü men' eder. Dinleyip anlayasınız diye size öğüt verir." [200]
"Onlar ki, bollukta da, darlıkta da (Allah'ın hoşnutluğuna erişmek için) harcarlar. Öfkelerini yutarlar, insanları (kusur ve günahlarını dikkate almayıp) bağışlarlar. Allah ise iyilikte bulunanları sever." [201]
"Allah'tan başkasına tapmayın, ana-babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilikte bulunun; insanlara (hitap ederken, onlarla bir konu üzerinde fikir alış-verisinde bulunurken) iyi söz söyleyin; namazı vakitlerinde dosdoğru kılın, zekatı verin..." [202]
"Ancak Allah'ın rahmetiyledir ki, sen onlara yumuşak (ve hoşgörüyle) davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, herhalde etrafından dağılıp giderlerdi." [203]
Bu ayetlerin ışığı altında Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buyuruyor:
"Şüphesiz ki Allah her işte yumuşak ve şefkatli davranmayı sever." [204]
"Eğer Allah bir aile hakkında hayır ve iyilik murad ederse, onlar üzerine yumuşaklık ve şefkatlilik sokar. Eğer yumuşaklık ve şefkatlilik bir yaratık olsaydı, insanlar ondan daha güzel bir yaratık göremezlerdi. Sertlik ve kabalık bir

yaratık olsaydı, insanlar ondan daha çirkin bir yaratık göremezlerdi.” [205]
“Allah şu babaya merhamette bulunsun ki çocuğuna iyilik üzere yardımcı olur (onu iyi bir insan olarak yetiştirmeye çalışır).” ***[206]***
“Merhametli olanlara Rahman olan Allah merhamet eder. Yeryüzündekilere merhamet edin ki, göktekiler de size merhamette bulunsun.” [207]
İşte bunlar yumuşak davranma, güzel söz, faziletli muamele hakkında İslam'ın en önemli yöneltme ve yönlendirmeleridir. Ana-babalara gereken sadece bunları alıp uygulamak ve gereğince amel etmek, gösterdiği yolu izlemektir. Eğer çocuklarına faziletli bir hayat, sürekli bir istikamet, göz ve gönül doldurur mahiyette toplumsal ahlâk istiyorlarsa, yol budur, başkası oyalamadır.
Aksi halde çocuklarıyla birlikte karışık bir yola, katı ve kaba bir muameleye, zalim ve şiddetli bir sonuca ve bunun getireceği cezaya razı olmuş olurlar; böylece çok hatalı ve tehlikeli bir terbiye boşluğuna çocuklarını atmak suretiyle cinayet işlerler. Hayır, bu da yetmez, ileride kesin hatlarıyla görecekleri sapıklıklarım, ana-babaya karşı isyanlarını, inat ve serkeşliklerini, içleri burkula burkula seyredecekleri; bütün bu sapıklık, serkeşlik, azgınlık, inat ve başkaldırma tohumlarını çocukların ruhuna dimağına atanların kendileri olduklarını anlayacaklar neden sonra.
Bir adam, Hattab oğlu Ömer'e (r.a.) gelerek, oğlunun serkeşliğinden, ana-babasına karşı geldiğinden şikayette bulundu. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) onun oğlunu huzura getirip ana-babasına karşı gelmesi ve onların haklarını unutması hususunda dikkatini çekti. Oğlan şu cevabı verdi:
“Ya Emire'l-Mü’minin! Çocuğun ana-babası üzerinde hakları yok mudur?”
Ömer (r.a.):
“Evet, vardır” diye cevap verdi. Oğlan,
“Onlar nelerdir?” diye sorunca, Ömer (r.a.) şöyle cevap verdi:
“Evlenirken anasını araştırıp seçmesi, çocuğu doğunca ona güzel bir isim koyması ve Allah'ın kitabını ona öğretmesi, bu haklardandır.” Oğlan bunları dinledikten sonra dedi ki:
“Ya Emire'l-Mü’minin! Doğrusu babam bunlardan hiç birini yerine getirmemiştir. Anama gelince, zenci bir kadın idi, aynı zamanda bir mecusiye ait idi. Benim ismimi Cual, yani “Karaböcek” koymuş ve Allah'ın kitabını da bana öğretmemiştir, bir harf olsun belletmeyi akletmemiştir.”
Bu sözler üzerine Hz. Ömer (r.a.) o adama dönerek dedi ki:
“Be adam, bana gelip oğlunun serkeşliğinden, ana-babasına asi, olduğundan şikayet ediyorsun; oysa ondan önce sen ona asi olmuş, hakların] çiğnemişsin; o

sana kötülük etmeden, sen ona kötülükte bulunmuşsun!”
İşte Hz. Ömer (r.a.) çocuğunu terbiye etmeyi ihmal eden, onun sorumluluğunu kendi üzerinde taşımayan bir babaya asıl sorumluluğunu hatırlatmıştır.
Siyer kitaplarında yazıldığına göre, Ebu Süfyan'ın oğlu Muaviye (r.a.) bir defasında oğlu Yezid'e fazlasıyle kızmış ve çocuklar hakkında neler düşündüğünü öğrenmek için devrin ünlü düşünür ve nüktedanlarından Ahnef b. Kays'ı davet etmişti. Ahnef şunları söyleyerek düşündüklerini dile getirmişti:
“Çocuklarımız kalplerimizin meyvesi, sırtımızın direğidirler. Bizler onlar için aşağılanmış bir toprağız, gölgelik yapan birer semayız, istedikleri zaman onlara ver, kızdıkları zaman onları hoş tutmaya çalış; çünkü çocuklar sevgileriyle sana bol iyilikte bulunurlar, bütün çabalarıyla emekleyerek sana gelirler. Artık onlar üzerinde bir ağırlık olma, sonra senin hayatından bıkarlar, usanırlar, ölmeni bir an önce ister ya da temenni ederler.”
O halde babalar bu şefkat, sevgi ve hoşgörü hususunda öğüt ve ibret dolu iki haberi dikkatle dinleyip alsınlar; çocuklara karşı iyi davranmak nasıl olurmuş görsünler, onlara şefkat ve merhamet göstermek neymiş anlasınlar. Böylece en sağlam yolu tutup, en uygun biçimde çocuklarını yönlendirip eğitsinler.
8- Çocukların polisiye ve cinsel ilişkiyle ilgili konuları seyretmeleri:
Çocuğun sapıp yozmasını hazırlayan en büyük faktörlerden biri de, sinema perdesine akseden ve televizyonla gösterilen polisiye filmleriyle cinsel ilişki konulandır. Bunların hepsi ve kapsadığı konu, insan huyunu yörüngesinden çekip değiştirmekte, sapıklığa ve suç işlemeye karşı çocuklarını ve gençlerin cesaretim artırmakta ve durmadan tahrik etmektedir. Bu iki yayın organı aynı zamanda büyüklerin de ahlâkını bozmakta, onları da yörüngelerinden çıkarmaktadır; nerede kaldı daha yeni ergen olmuş gençleri baştan çıkarmasın. Küçük yavruların kalbinde ve ruhunda sapıklık tohumları ekmesin.
Bilindiği gibi, çocuk akleder yaşa gelince zihninde bu şekiller portreler belirginleşir, seyrettikleri hayalinde canlanır, ister istemez onları taklide yeltenir ve kafası durmadan bunlarla meşgul duruma gelir. Şüphesiz ki, yeni ergen olmuş bir çocuğa suç işlemeyi aşılayan, bir sürü rezil ve pespayelerin işlediği cinsel konulara meylini artıran bundan daha zararlı bir şey düşünülemez.
Bilhassa, çocuk yuları kopuk duruma gelmiş, her türlü kontrol ve gütmenin dışına çıkmışsa, durum büsbütün vahimdir.
İki kişinin görüş ayrılığında bulunmayacağı bir gerçek var ki, bu gibi günaha yol açan görüntüler, polisiye ve cinsel ilişkilerle ilgili filmlerin çocuklar ve ergenler üzerinde son derece te'sirli olmasıdır; o kadar ki, artık ne babalarını, ne de eğitimcilerin ve öğretmenlerin öğüt ve yönlendirmesi fayda vermemektedir.

İslam koyduğu terbiye ilkeleriyle, babaların, terbiyecilerin ve bütün sorumlu kişilerin önüne, çocukları eğitip yetiştirmede, onlarını gereken haklarını ayakta tutup korumada en sağlam yolu ve yöntemi getirip sergilemiştir.
Bu yol ve yöntemlerin ilkelerinden biri de, çocuklara ilahi gazabı gerektiren bütün sebeplerden, onları Cehennemlik yapacak bütün davranışlardan korumaktır. Bu hususta şanı yüce Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:
"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi Cehennem ateşinden koruyun ki, onun yakıtı İnsan ve taştır." [208]
Evet, bu yönlendirme ve yöntemin ilkelerinden biri de, tevcih ve terbiye hakkı olan kimselerin bu hususstaki sorumluluğun bilincine varmasıdır. Çünkü ancak böyle bir bilinç atmosferi içinde en önemli meseleyi, mühim bir emaneti en mükemmel ölçü ve anlamda yerine getirebilir. Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şu sözlerine uyduğu ancak gerçekleşebilir:
"Adam, evindeki kişilerin koruyup gözeticisidir ve koruyup gözettiği kimselerden sorumludur." [209]
Yine bu yol ve yöntemin ilkelerinden biri de, çocuklarını inanç ve ahlâkına zarar verecek her türlü düşünce ve ideolojiyi gidermek ve bunların zararlarını kafa ve kalblere yeterince işlemektir. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdular:
"İslam'da zarar verme ve zarara zararla karşı koymak yoktur." [210]
İşte İslam'ın bu ilkesi doğrultusunda ve terbiye sistemi içinde her babaya ve terbiyeciye ve hatta sorumluluk taşıyan herkese, çocuklarını her türlü cinsel ve polisiye filmlerden, bunları gösteren sinemalardan alıkoymak, bu konuları işleyen romanlardan uzak tutmak ve sapık ideolojik kitapları okumalarına imkân vermemek, aylık, haftalık dergilerden İslam inançlarına ters düşenleri eve sokmamaktır.
Özetleyecek olursak, çocukları, inançlarına zarar veren, onları rezilliğe ve suç işlemeyi iten her şeyden alıkoymanın yollarını, yöntemlerini harekete geçirmemiz gerekmektedir.
İnşaallah, ileride ikinci ciltte İslam'da Çocuk Terbiyesi bölümünde iman terbiyesiyle ilgili sorumluluktan ve ahlâki eğitimin mesuliyetinden bahsettiğimizde, İslam'ın çocuk terbiyesinde iman ve ahlâk yönlerinde koyduğu ilke ve esaslan yeterince açıklayacağız.
Ta ki, okuyan herkes bilsin ki, İslam dini, bayat dinidir, fıtrat (insanda doğuştan mevcut olan Allah (c.c.) düşüncesini en doğru istikamette geliştiren) dindir, aynı zamanda ıslah, yöneltme, yönlendirme ve terbiye dinidir.

“Allah'tan daha güzel hüküm veren kim olabilir?” [211]

9- Toplumda işsizliğin ve işsizlerin yaygınlaşması:

Çocuğun sapıtıp yozlaşmasına sebep olan faktörlerden biri de ümmet yapısında işsizliğin ve işsizlerin artıp yaygınlaşmasıdır. Bir baba düşünün, hem eşi hem de çocukları vardır, ama iş bulma yolu ve çalışma sahası mevcut değildir; kazanç yollarını da te’min edememiştir. Bu yüzden açlığını giderecek, çoluk-çocuğunun nafakasını karşılayacak mal ve paraya da sahip değildir. Ailesinin zaruri ihtiyaçlarını, yaşamayla ilgili bazı isteklerini karşılayamamaktadır, İşte bu durumda bulunan bir aile çok sürmez dağılıp parçalanır ve toplum içinde eriyip yok olur. Çocuklar ister istemez sapıklığa, suç işlemeye yönelirler. Bazan da sözü edilen baba ya da aile reisi, çocuklarının ihtiyacını karşılamak, dağılıp yozlaşmalarını önlemek için haram yollardan mal edinmeyi düşünür; meşru olmayan yollardan örneğin hırsızlık, gasb ve benzeri cihetlerden mal toplayıp aileyi idare etmeye kalkışır. Bunun anlamı şudur: Toplum bünyesine anarşi havası girip karışmış, yok olma, baş aşağı gelme felaketi inmiştir.

İslam, sosyal adalet ilkeleriyle fert ve toplumun haklarına riayet prensipleriyle, işsizliğin, tembelliğin her çeşidine çare bulmuştur. Bu işsizlik ister zaruri sebeplerden doğmuş olsun, ister doğrudan doğruya tembelliğin eseri olsun, fark etmez, her ikisini de giderme yollarını en uygun biçimde koymuştur.

İslamın, zaruri sebeplerden doğan işsizliğe çare bulma şekline gelince; kişi arzuladığı ve çalışma gücü olduğu halde iş bulamıyorsa bunun çaresi şu iki hususla gerçekleşir:

a) Önce devletin iş sahasını açıp işsize iş bulmayı yüklenmesi ve bunun için ciddi adımlar atması gerekir.

b) Toplumun, işsize iş bulma hususunda kendine gerekeni yapması, işsizin iş bulmasını kolaylaştırması lüzumludur.

Açıklaması:

Devletin iş sahası açıp işsize iş bulmayı kendi üzerine almasını İslam şu hadisle belirlemiştir: Hz. Enes (r.a.) diyor ki:

Ansar'dan bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimize gelerek bir şeyler istedi (dilendi). Peygamber (a.s.) ona:

“Evinde hiç bir şeyin yok mudur?” Diye sordu, adam cevap verdi:

“Evet, eski bir kilim vardır, yarısını altımıza serer, yarısını yorgan yapıp üzerimize örteriz. Bir de su içeceğimiz bir tasımız vardır, hepsi bu kadar.” Peygamberimiz (a.s,):

“Onları alıp bana gel,” buyurdu.

Adam gidip eski kilim ile su tasını alıp getirdi. Resûlüllah (a.s.) onları alıp müzayedeye çıkardı. Bir adam,
“Ben iki dirheme satın alırım” deyince Efendimiz o iki eşyayı ona sattı, iki dirhemi alıp Ansar'dan o adama verdi ve şöyle emretti:
“Şu iki dirhemden biriyle yiyecek alıp çocuklarına götür. Diğeri ile bir balta satın al, bana gel,” Adam balta satın alıp getirdi. Peygamber (a.s.) urganımsı bir çubukla onun beline baltayı iyice bağladı, sonra:
“Haydi git de odun kesip getir ve sat, seni on beş güne kadar görmeyeyim!” buyurdu. Adam emredileni aynen yerine getirdi ve on beş gün sonra Peygamber (a.s.) Efendimizin huzuruna geldi ki, on dirhem kazanmıştı. Bir kısmıyla elbise, bir kısmıyla yiyecek satın aldı. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:
“Kıyamet gününde dilencilik lekesi yüzünde bir nokta gibi bulunduğu halde gelmendense, bu (gayret ve çalışıp kazanma) senin için çok daha hayırlıdır.” [212]
Toplumun işsize iş bulma hususuna gelince, İslam bunun çaresini de şu hadisle belirleyip ortaya koymuştur:
“Kimin yanında sırtını doğrultacak miktarda fazlası varsa, onu sırtını doğrultamayana döndürsün (versin). Kimin yanında yiyecek fazlası varsa onu hiç yiyeceği olmayana çevirsin (versin).” ***[213]***
Diğer bir hadiste de şöyle buyurulmuştur:
“Komşusunun aç vaziyette gecelediğini bildiği halde tok olarak geceleyen kimse bana (dosdoğru) iman etmemiştir.” [214]
Yine yapılan sahih tespitlerden anlaşıldığına göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
*“Zengin bir kavm arasında herhangi bir adam fakir ve perişan bir halde ölürse, gerçekten, Allah'ın hıfz-u emanı ve Peygamberinin hıfz-u emanı o kavimden kopup uzaklaşmıştır.”****[215]***
Kitabu'l-İhtiyar li-Ta'lili'1-Muhtar adlı kitapta bu konuda şu kayda yer verilmiştir: “
Eğer o kavimden bir kimse o fakire bir şey verirse, günah diğerlerinden düşer.”
Tembellikten doğan işsizliğin çaresine gelince:
Kişinin gücü yettiği ve iş bulunduğu halde çalışmaktan hoşlanmayıp işsiz kalması bu cümledendir. Bu durumda devletin murakabası şarttır; devlet ona gereken yolu ve öğüdü verir. Buna rağmen kendi hayrını, menfaatini bir tarafa itip devletin tavsiyesine uymazsa, o takdirde devlet, gücünü ve otoritesini

kullanarak onu çalışmaya zorlar. İbn Cevzi'nin yaptığı rivayete göre, Hz. Ömer (r.a.) bir kavme rastladı, tembel tembel oturup çalışmıyorlardı. Bunun üzerine onlara sordu:
“Sizler kimlersiniz, nesiniz?” Cevap verdiler:
“Bizler mütevekkil kimseleriz.” Hz. Ömer bu cevaba kızdı ve:
“Yalan söylüyorsunuz, mütevekkil o kimseye derler ki, tohumunu toprağa atar, gereken tedbirleri alır, sonra da Allah'a güvenip dayanır, sizden biriniz oturup da rızık talep ederek Allah'ım bana rızık ver” demesin. Çünkü gökten ne altın, ne de gümüş yağar.”
Hz. Ömer (r.a.) devamlı bu konuya eğilmiş, oturup çalışmayan fakirleri, oturmaktan men' etmiştir; sadaka umarak başkasına yük olanları çalışmaya sevk etmiş ve onlara zaman zaman şöyle seslenmiştir: “Ey fakirler topluluğu! Hayır işlerinde yarışın, müslümanların üzerine yük olmayın.”
Hz. Ömer'in (r.a.) sözünden anlaşılan şudur: İslam'da zekat ancak fakirin ihtiyacını karşılamak, iş yolunu açıp çalışma imkânı vermek için emredilmiştir. Tembelliğe sevk eden bir yardım şekli değildir; aynı zamanda oturup şuursuzca tevekküle sebep teşkil eden araçlardan biri de sayılmamaktadır.
İşsizliğin sebebi, acizlik, yaşlılık ve hastalık gibi bir olaysa, o takdirde devlete düşen görev, bunların hakkına riayet etmek, onlara en uygun yaşama imkânını te’min etmek ve korunmalarım kendi üzerine almaktır. Artık bu durumda devlet yardım ettiği acizin, yaşlının ve hastanın müslüman ya da gayr-i müslim olmasına bakmaz.
İslam'ın bu konudaki hükmüne delalet eden belgelerden biri de, Ebu Yusufun Kitabu'l-Harac adlı eserinde geçer: Kattab oğlu Ömer (r.a.), bir kavmin kapılarının önünden geçerken bir dilencinin kapıların önünde dolaştığını ve çok da yaşlı bir kimse olup gözlerinin de arızalı bulunduğunu görmüş ve kolunu onun arkasına dokundurarak sormuştu:
“Sen hangi kitap ehlin densin?” Yaşlı adam da
“Yahudiyim” diye cevap vermişti. Hz. Ömer (r.a.):
“Seni şu gördüğüm duruma iten nedir?” diye sorunca, “devlete cizye vergisini ödemek için, bir de ihtiyacımı karşılamak için dileniyorum!” demişti. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) üzülmüş ve ona hemen oracıkta bir şeyler verdikten sonra kendisini takip etmesini emretmişti. Önce başını sokacak bir ev te’min edip verdi, sonra da hazine eminine, şöyle seslenmişti:
“Şuna bak, perişanlığına dikkat et! Vallahi biz ona insaflı davranmadık, gençliğinde çalıştığından bir kısmını alıp yedik, sonra yaşlanınca da yine ondan bir şeyler alıyoruz, bu insaf ölçüsüne girer mi? Şüphesiz ki, sadakalar ancak fa-

kirlere, yoksullaradır. Bu adam da kitap ehli yoksullardandır.”
Hz. Ömer'in (r.a.) uygulamalarından biri de şöyle cereyan etmiştir: Bir gün hristiyanlardan bir kavme uğramıştı, çoğunun cüzzam hastalığına yakalanıp perişan olduklarını görmüştü. Bunun üzerine, onların yükünü yüklenmeyi, ilaçlarını karşılamayı, şeref ve haysiyetlerim korumayı düşünen beytü'1-mal (hazine) den onlara yardım sağlamıştı.
İşte İslam'ın işsizlere iş ve çare bulma yollarından biri de budur! Şüphesiz ki bu çare son derece merhamete, adil hikmete dayalıdır. Yine bu olaylar, İslam'ın rahmet, insanlık, adalet dini olduğuna; Allah'ın bu dini indirip beşeriyete doğru yolu yaygınlaştırmaya, saadet yolunu göstermeye, hayatın karanlıkları içinde ışık verip dünyayı aydınlatan büyük bir meşale olmaya delalet etmektedir.
Bilgisi olmayan kimse için bu gerçekleri bilmesi de uygun ve layıktır. İslam nedir, anlaması, Allah'ın Hz. Muhammed'i (a.s.) niçin peygamber olarak gönderdiğinin hikmetini kavraması, O'nu doğru yolu gösterici, müjdeleyici, uyarıcı kılmasının anlamını, Allah'ın izniyle Allah (c.c.) yoluna çağırıcı özellikle yaratılmasının, aydınlatıcı bir kandil oluşunun manasını ancak bu gerçekleri okuyup öğrenmesiyle mümkün olur.
10- Ana-babanın çocuklarının terbiyesiyle ilgilenmemesi;
Çocuğun sapıtıp anarşist olmasının en büyük sebeplerinden biri de, ana-babasının onun ıslahıyla ilgilenmemesi, başka başka şeylerle uğraşıp çocuklarının terbiyesiyle yönlendirme ve yöneltmesiyle meşgul olmamalarıdır.
Bize gereken, annenin yüklendiği emanet devresini unutmamamızdır. Annenin çocuğunu terbiye edip yetiştirmedeki sorumluluğu, haklarına riayeti, onları hazırlayıp yönlendirmesi en önemli devrelerden biri; belki de en önde gelenidir: Allah (c.c.) rahmet eylesin şaire bu hususta ne güzel söylemiştir:
“Anne bir okuldur, onu hazırladığı zaman, Kökü temiz ve güzel bir topluluk hazırlar.”
Anne sorumluluğu yüklenmekte tıpkı baba gibidir, aralarında bu hususta fark söz konusu değildir. Hatta annenin sorumluluğu daha önemli ve ihmali halinde tehlikelidir. Şu cihetle ki, anne, çocuğunun doğumundan gençliğine, yetişip hayat adamı oluncaya kadar her dönemiyle iç içedir ve ona lüzumludur. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, sorumluluğu taşımada ona özel yer vermiştir:
“Anne de kocasının evinde bir korucu çobandır ve koruyup güttüğü şeylerden sorumludur.”
Annenin bu sorumluluğu, temiz faziletli bir nesil hazırlamada babaya yeterince yardımcı olmak şuurunu taşımakta ve ona bu sinyali vermektedir. Anne, çocuğundan yana kendisine gereken terbiyede gevşeklik gösterip onu askıda

bırakarak kendi düzeniyle, dostlarıyla, misafirlerini karşılamakla ve misafirleri yolcu etmekle uğraşırsa; baba da boş vakitlerinde çocuğunun terbiyesiyle, onu yönlendirmekle meşgul olmayıp kahvelere gitmek, dost ve arkadaşlarla vakit geçirmek isterse, o takdirde çocuk boşlukta kalır.
Bu durumda hiç şüphe yok ki, çocuklar, yetimler gibi yetişirler serseri berduşlar gibi yaşarlar, belki bozgunculuk yapıp ortalığı fesada boğarlar, toplum içinde peş peşe suç işlemekle vakit geçirirler.
Aşağıdaki mısraları söyleyen şairin hayrı, iyiliği Allah (c.c.) için olsun, ne güzel söylemiştir:
“Yetim, ana-babası hayat üzüntüsü sona erip geriye biçare bıraktıkları çocuk değil;
Gerçek yetim, o kimsedir ki, anası ilgisiz, babası başka başka şeylerle meşguldür.”
Babaları ve anneleri bu durumda bulunan, böylesine ihmal ve ilgisizlik içinde yüzen ve yüzüstü bırakılan çocuklardan ne bekleyebiliriz?
Kesinkes, onlardan ancak sapıklık ve suç işleme bekleyebiliriz. Anası çocuğun terbiyesiyle ilgilenmemiş, onun hakkım korumamıştır; babası da kendisine gereken edeplendirme ve murakabe görevini yerine getirmemiştir.
Durum daha da kötü sonuçlara yol açar, şu zaman ki, ana-baba vakitlerinin çoğunu günah ve azgınlık içinde, seks ve havai şeyler doğrultusunda, her şeyi kendilerine mubah sayma yolunda harcayıp kayboldukları zaman... Hiç şüphe yok ki; çocuğun sapıtması, yozması daha tehlikeli ve üzücü; suç işlemede daha hızlı ve gözü kara olur.
Aşağıdaki mısraları söyleyen şaire Allah (c.c.) rahmetini indirsin ki ne güzel söylemiştir:
“Cennetlerde (cennet misali bahçelerde) yetişen bitkiler, Çölde yetişen bitkiler gibi değildir. İlgisizlik, noksanlık göğüslerinden emen çocuklardan olgunluk ve kemal beklenir mi?”
Bu bakımdan İslam dini, sorumluluktan yüklenmeğe davetinde, ana-babalara sorumluluğun büyüğünü ve çocuk terbiyesin deki görevlerinin ağırlığını yüklemiştir. Hayat yükünü ve ağırlığını taşımada, çocukları ona göre hazırlamayı, ana-babaların bu sorumluluk ve görev anlayışında gevşeklik gösterdikleri, yan çizdikleri, layıkıyla yerine getirmedikleri zaman onları en büyük azab ile tehdid etmiştir:
“*Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi Cehennem ateşinden koruyun ki onun yakıtı insan ve taştır; üzerinde kaba yapılı, sert tabiatlı görevli melekler bulunuyordur: Allah'ın kendilerine emrettiği hususlarda O'na karşı gelmezler,*

emr olundukları şeyleri (kusursuz) yerine getirirler.” [216]
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ise, çocuklara ilgi ve itina gösterilmesinin zaruretini ortaya koyup bu hususta birçok emir ve tavsiyelerde bulunmuş ve bu emir ve tavsiyelerini sık sık te'kid etmiştir:
Resûlüllah (a.s.) Efendimizin bu emir ve tevcihlerinden bir kısmını aşağıya naklediyoruz:
“Adam bir koruyucu çobandır, kendi evinde ve koruyup güttüğü şeylerden sorumludur. Kadın da kocanın evinde bir koruyucu çobandır ve koruyup güttüğü şeylerden sorumludur.” [217]
*“Çocuklarınıza edep ve terbiye verin, onların edep ve terbiyesini güzelleştirin.”**[218]***
*“Çocuklarınıza ve ev halkınıza hayır ve iyilik öğretin; onlara edep ve terbiye verin.”**[219]***
*“Çocuklarınıza, ilahi emirlere uyup amel etmelerini, ilahi yasaklardan kaçınmalarını emredin. Çünkü böyle emredip (onları ilahi buyruklara saygılı kılmanız) onları ateşten korur.”**[220]***
“Çocuklarınızı üç iyi hal üzere edeplendirip onlara terbiye verin: Peygamberinizi sevmek, O'nun hanedan ve yakınlarını sevmek, bir de Kur'an okumak. Çünkü gerçekten Kur'an okuyup (Onu göğsünde taşıyanlar), Allah'ın gölgesinden başka hiçbir gölge bulunmadığı günde Allah'ın Arş'ının gölgesinde olurlar.” [221]
Kitabımızın ikinci kısmında İslam'da Çocuk Terbiyesi bölümünde terbiyecilerin sorumluluğundan bahsedip gerekli açıklamayı yapacağız, Öyle ki okuyucumuz gönlüne şifa bulacak, nefsi ve düşüncesi o konuda doyacak, inşaallah.
11- Yetimin musibeti:
Çocuğun sapıtıp yozmasına sebep olan faktörlerden biri de, küçük yaşta, ömrünün baharında, hayata yöneldiği demde yetimlik felaketine uğramasıdır.
İşte kendisi henüz küçük yaşta iken ana-babasını kaybeden bir yetimi düşünün! Kendisini okşayacak bir şefkat ve merhamet eli, üzerine şefkatla eğilecek merhametli bir gönül; iyi davranacak vasilerden şefkatli bir kimse, başına gelen dert ve üzüntüyü kaldıracak kamil anlamda bir koruyucu; açlığım giderecek anlamda tam bir yardımcı bulamadığı zaman, hiç şüphe yok ki, bu çocuk ileride sapıtıp kötü yola düşer, suç işlemeye adım adım ilerler; ileride ümmetin tabii seyrim, karakter yapısını bozacak yıkacak bir araç, birliğini parçalayacak bir anarşist, ortalığı karıştırıcı, vatan çocuklarının birliğini çözüp dağıtıcı bir bela

kesilir.
İslam, ebediyete uzanan esas ve prensipleriyle, en doğru yola götüren tevcihatıyla, başta vasiler olmak üzere yakınlığı olan herkese, yetime iyi davranmayı, işlerini düzenli ve adil yürütmeyi, onu koruyup haklarını savunmayı; edep ve terbiyesiyle; yönlendirilmesi ve eğitimiyle ciddi biçimde meşgul olmayı emretmiştir. Amaç, yetimin iyilik üzere yetişip terbiye almasını, en beğenilir ahlâk üzere gelişmesini, örnek alınacak anlamda erdemli olmasını sağlamaktır. Böylece yetim, kendisini koruyup haklarını gözetenlerin gölgesinde şefkat ve sevgi, merhamet ve ihlas havasını teneffüs etmelidir. Yetimi koruyup haklarım savunma ve ona şefkatle davranma hususunda İslam'ın ta'lim buyurduğu prensipleri aşağıya naklediyoruz:
Şam Yüce Allah (c.c.) buyuruyor:
"Hem sana yetimlerden soruyorlar; De ki: Onlardan yana işleri düzeltmek (onların yararına hayırlı teşebbüslerde bulunmak) daha hayırlıdır. Eğer onlarla bir arada yaşarsanız, artık onlar kardeşlerinizdir. Allah (İşleri ve yetimleri yetiştirip yararlı duruma getirmeyi) bozanı, düzeltenden ayırd edip bilir." [222]
"O halde sakın yetimi hor görüp ona kötü davranma." [223]
"Dini (veya ceza ve hesap gününü) yalanlayanı gördün mü? İşte odur yetimi itip kakan, yoksulu yedirmeyi teşvik etmeyen." [224]
"Arkalarında elleri ermez, güçleri yetmez çocuklarını bırakacak olsalardı, onlar hakkında endişe duyanlar (vasilik ettikleri) yetimler hakkında da aynı endişeyi duysunlar; Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar, sağlam söz söylesinler."[225]
"Doğrusu yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak karın dolusu ateş yemiş olurlar. Onlar harıl harıl yanıp yükselen bir ateşe gireceklerdir." ***[226]***
Bu konuda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Kim merhamet duygusuyla elini yetimin başı üzerine korsa, elinin dokunduğu her kıl karşılığında Allah ona bir iyilik yazar."* [227]
*"Kim müslümanlar arasında bir yetimi tutup yeme içmesini sağlar da Allah o yetimi müstağni kalıncaya kadar bu yardımınadevam ederse, Allah elbette ona Cenneti vacib kılar, meğerki bağışlanamayacak bir günah işlemiş olsa (o takdirde Cennet'e giremez.)"****[228]***
"Ben ve yetimi koruyup işlerini düzene koymaya çalışan kimse şu iki parmak gibi (şehadet parmağıyla orta parmağını göstererek) Cennet'teyiz." [229]
Bunlar gibi, daha birtakım ilahi buyruklar ve Resûlüllah (a.s.) Efendimizin tevcihleri vardır ki hepsi de yetimin hakkım korumaya, onu himaye edip

sevmeye yönelik emir ve tavsiyelerdir. Bunlar daha çok yakın hısımlara, asabe ve uzak akrabaya vacibdir. Bunların fakir olma ya da acizlik içinde bulunma durumlarında, yetimi devletin himayeye alması, terbiyesiyle ilgilenmesi, ihtiyacını karşılaması, onu kötü yola düşmekten koruması, toplum içinde eriyip baş belası olmaktan uzak tutması gerekir, İslam, bu görevi ikinci kademede devlete vermiş, onu sorumlu tutmuştur.

İşte buraya kadar anlattıklarımız, 11 madde halinde sıraladığımız hususlar, çocuğun sapıtıp kötü yola düşmesine, anarşist olmasına sebep olan en başta gelen faktörlerdir. Bunların hepsi de zararlı ve çok tehlikeli sebeplerdir. Terbiyeciler, eğitimciler bu faktörleri göz önünde bulundurup gereken tedbiri almazlarsa, sebeplerinin köküne inip çarelerini düşünmezlerse, İslam'ın koyduğu esas ve prensiplerden hareketle ıslah yolunu seçmezlerse, çok sürmez, çocuklar bozguncu olup suç işlemeye heveslenirler, her türlü şenaat ve rezaleti adet haline getirip, yıkıcı birer vasıta durumuna düşerler; toplumun birlik ve dirliğini bozarlar, ümmetin istikrarlı bir hayat sürmesine engel olurlar, beşeriyetin güvenini sarsıp anarşi yaratırlar. Artık onları iyilik caddesine çevirmek, hak ve hakikati onlara anlatmak, onlarla hayırlı şeylere doğru gitmek, doğru yolu seçmek çok zor ve hatta bazan imkânsızdır.

Babalara, terbiyecilere, eğitimcilere yakışan ve yaraşan, İslam'ın koymuş olduğu selamet yolunda yürümek, onun açtığı ıslah edici kapılardan içeri girmektir. Çocukların terbiye ve yetişmesi konusunda İslam'ın en sağlam yol ve yöntemiyle hareket edip çocukların sapıtmasını önleyip çareleri erkenden almaktır. Yürüyecekleri yolu belirleyip disipline etmek, ruh ve vicdanlarını geliştirip nefslerini islah etmektir. Akidelerini sağlam esaslara dayatıp, hayrın, faziletin ve yüksek ahlâkın ilkelerini telkinde bulunmaktır. O kadar ki, bu yolda azimle yürümelerinin feyizli neticesi olarak, çocuklarını melekler gibi tertemiz görmek, nefslerinin arınıp durulduğuna şahit olmak, iç yapılarının her türlü kirden temizlendiğini, Rablerinin buyruğuna baş eğip itaat ettiklerini belirlemek bahtiyarlığına erişsinler. Çocuklar başkalarına uyulacak örnek alınacak önderler olsunlar, her türlü iyilik ve fazilette misal teşkil etsinler; güzel ahlâk ve salih amelde parmakla gösterilsinler.

Bu konuyu noktalarken elimde olmayarak, Allah'a yalvarıp eğiliyorum. O'na el açıp dilekte bulunuyorum, İslam çocuklarını, onları izzet ve şerefe, fazilet ve saadete götürecek işlerinde, amellerinde başarılı kılsın; tatlılığını kalblerinde hissedecekleri imanı onlara lütfeylesin; her zaman onlara doğruyu, iyiyi, fazileti ve mutluluğu ilham buyursun; sözlerinde ve fiillerinde bunları uygulama imkanlarına eriştirsin. Çocuklarımızdan, sağlam, metin bir ümmet oluştursun,

bugünkü dünyamızı inşa etsinler, ilim ve irfanı yaysınlar, şeref ve fazilet abideleri diksinler; izzet, şeref ve nusret bayrağını taşımada kendilerine yardım edecek şuurlu kızların yetişmesine imkanlar hazırlasınlar; böylece tarihe şan ve şeref katarak onun yönünü değiştirsinler; bu ümmetin eski şan ve şerefini geri çevirsinler; saygınlığını yeniden kursunlar. Şüphesiz ki bütün bunların gerçekleşmesi Allah'a göre zor değildir. Muhakkak ki Allah (c.c.) duaları en layık biçimde kabul buyurandır ve dilekte bulunulmaya çok daha layıktır.

Dualarımızın sonu ise, hamd, alemlerin rabbı Allah'adır.[230]

2- TERBİYECİLERİN SORUMLULUKLARI

1- İman Terbiyesiyle İlgili Sorumluluk
2- Ahlâk Terbiyesiyle İlgili Sorumluluk
3- Beden Terbiyesiyle İlgili Sorumluluk
4- Akıl Terbiyesiyle İlgili Sorumluluk
5- Nefs Terbiyesiyle İlgili Sorumluluk
6- Sosyal Terbiyeyle İlgili Sorumluluk
7- Cinsel Terbiyeyle İlgili Sorumluluk.[231]

Önsöz

İslam'ın en çok önemsediği sorumluluklardan biri ve en açık olanı, Terbiyecilerin sorumluluğudur. Bu terbiye tahrik ve teşvik edilmiş, dikkatler çekilerek önemi kat kat belirtilmiştir. Terbiyecilerden maksat, öğretim, eğitim, yönlendirme ve yönetme hakkını üzerinde taşıyanlardır. Hemen belirtelim ki bu, gerçekten büyük, meşakkatli bir sorumluluktur. Çünkü çocuğun doğumundan ta temyiz ve ergenlik çağına girinceye, dosdoğru mükellef bir insan oluncaya kadar onun her yanıyla iç içedir.

Terbiyeci ister öğretmen, ister baba, ister ana, ister sosyal bir kurum olsun, sözü edilen sorumluluğu yerine getirmeye kalkıştığı an, hakları, İslam'ın istediği Ölçü ve anlamda güven ve azimle eda ettiği, kamil manada bunu yürüttüğü takdirde, ferdi bütün özellik ve meziyetleriyle oluşturmakta cehd-u gayretini sarf etmiş, sonra da ikinci derecede, bütün özellikleriyle, meziyetleriyle iyi-yararlı aile ortaya çıkmış olur.

İslam'ın ıslah doğrultusunda uyguladığı terbiye sistemi, önce ferdi, sonra aileyi, sonra da toplumu ele alıp ıslah eder ve bunu tam bir bütünlük içinde devam

ettirir.
Biz, Kur'an ayetlerini ve o en büyük peygamberin (a.s.) hadislerini araştırıp incelediğimizde, terbiyecilerin kendilerine düşen sorumlulukları yerine getirmeye nasıl davet ettiğini; kendilerine gereken hususlarda kusur işlediklerinde nasıl korkutup sakındırdığını çok açık biçimde görmemiz mümkündür. Evet, eğer bu iki kaynağı incelediğimizde, sözü edilen terbiye hususunda sayılamayacak kadar çok, sınırları çizilemeyecek kadar büyük emirlere, tavsiyelere, programlara ve belgelere rastlarız. Bu da, her terbiyecinin taşıdığı emanetin önemini, sorumluluğun büyüklüğünü bilmesi içindir.
Sözü edilen terbiye sistemiyle ilgili ayetler:
*"Ehline (ümmetine ve yakınlarına, aile halkına) namazı emret! Kendin de sabır gösterip devam et."**[232]*
*"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi Cehennem ateşinden koruyun ki onun yakıtı insan ve taştır."**[233]*
"Allah dileseydi, sizi bir tek ümmet kılardı. Ama O, dilediği kimseyi saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Ve mutlaka yaptıklarınızdan sorulacaksınız." [234]
*"Allah çocuklarınız hakkında tavsiye eder:..."**[235]*
*"Analar çocuklarını, baba, süt emzirme süresinin tamamlanmasını istiyorsa, iki tam yıl emzirirler."**[236]*
*"Ey Peygamber! İnanan kadınlar, Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmamak, hırsızlıkta bulunmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir yalan uydurup, (başkasından olan çocuğu kocalarına nisbet ederek) getirmemek ve iyi-yararlı, uygun ve güzel kabul edilen hususlarda sana karşı gelmemek üzere bey'at etmeye geldiklerinde, onların bey'atını kabul et"**[237]*
*"Ve onları (belli bir noktada) durdurup alıkoyun; çünkü onlar mutlaka sorguya çekileceklerdir."**[238]*
Bunlardan başka daha birtakım yararlanılacak ayetler vardır. Bunların tefsir ve açıklamasına bakıldığı zaman, ferde, aileye, kısacası terbiyeci durumunda olan herkese ne gibi sorumluluklar düştüğü rahatlıkla anlaşılır.
Aynı konuyla ilgili hadisler:
*"Adam kendi ailesi içinde koruyucu bir çobandır, koruyup güttüğünden sorumludur. Kadın da kocasının evinde bir koruyucu çobandır ve koruyup güttüğü şeylerden sorumludur."**[239]*

“Adamın çocuğuna edep ve terbiye vermesi, bir sâ' tasadduk etmesinden hayırlıdır.” ***[240]***

“Hiçbir baba çocuğuna güzel edepten daha üstün bir şey bağışlayamaz.” ***[241]***

“Çocuklarınıza ve aile halkına hayır ve iyilik öğretin, onları edepli yetiştirin.” ***[242]***

“Çocuklarınızı şu üç şey üzerine (saygılı yetiştirip) edeplendirin: Peygamberinizi sevmek, O'nun aile halkını, dost ve yakın arkadaşlarını sevmek, Kur'an okumak.” ***[243]***

Ebu Süleyman Malik b. Huveyris (r.a.) diyor ki:

“Bizler birkaç yaşıt gençler Peygamber (a.s.) Efendimize geldik de yanında yirmi gece ikamet ettik. Peygamberimiz (a.s.) bir ara ev halkımızı özleyip arzuladığımızı sandı ve bizden, ev halkımızdan kimleri geride bırakıp geldiğimizi sordu, çünkü kendisi son derece merhametli bir dost ve arkadaş idi. Bize şöyle buyurdu:

“Ev halkınıza dönünüz, öğrendiklerinizi onlara öğretiniz, (size verilen emirleri) onlara emredin. Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz öylece namaz kılın. Namaz vakti girip ona hazırlanma başlayınca sizden biriniz ezan okusun, en büyüğünüz de imamlık yapsın.” [244]

“Bir kul kıyamet günü dört şeyden sorulmadıkça yerinden ayrılamaz: Ömrünü nerede, ne gibi konularda tükettiğinden, gençliğini nerede, ne gibi konularda yıpratıp çürüttüğünden, malını nereden kazanıp nerelere harcadığından, ilmiyle ne gibi amelde bulunduğundan.” [245]

Daha bu konuda birçok yararlanılacak Hadis-i Şerifler de vardır.

İşte Kur'an'ın bu tevcihleri, Muhammed'in (a.s.) doğru yolu gösteren sünneti açısından hareketle terbiyecilerin hepsi kuşak kuşak, nesil nesil çocukların terbiyesiyle ciddi şekilde meşgul olur, öğretim ve eğitimlerinde gereken titizliği gösterir, eğri taraflarını doğrulturlarsa, mutlu yarınlara güvenle bakabiliriz. İş bu kadarla da kalmayıp babalar, vasiler, öğretmenler ve diğer terbiyeci fert ve kurumlar himayelerindeki çocuklan için en faziletli öğretmenleri seçer. Öğretim ve eğitim hususunda kimlerin başarılı ders verebileceği üzerinde hassasiyetle durur; İrşad ve yönlendirme ve yönetme cihetiyle en iyi, en güzel edep ve terbiye verenlere dikkat ederlerse, o nisbette feyizli nesiller yetişir. Böylece çocuklar en sağlam akideyi, en güzel ahlâkı, tek kelimeyle İslami öğretimi almış olurlar. Nitekim atalarımız, çocuk terbiyesinde İslami açıdan hareketle çok faziletli nesiller yetiştirmişlerdir.

Dilerseniz bunlardan birtakım örnekler, misaller getirelim; ola ki, her akıl ve basiret sahibi atalarım örnek alarak çocuklarını sözü edilen doğrultuda terbiye edip gereken titizliği ve ilgiyi gösterirler; çocukların öğretim ve eğitiminde istenildiği ölçü ve anlamda başarılı olmak için çırpınırlar. Atalarının çocukları için bilgi ve ahlâk yönünden en üstün, en faziletli hocaları arayıp seçtikleri; uslüb ve yol, yöntem bakımından en ileride gelenleri araştırıp görevlendirdikleri anlaşıldığında günümüzün terbiyecilerinde bu anlamda ciddi bir arzu doğmasını ummaktayız.

Ünlü Edib Cahiz, Akabe b. Ebi Süfyan'dan naklen rivayet ediyor:

“Akabe, çocuğunu, kendisine edep ve terbiye verecek hocaya teslim ettiğinde, ona şöyle tavsiyede bulundu: “Çocuğumu ıslaha başlarken ilk önce kendini ıslah et, kendini örnek duruma getir; çünkü çocuklarını gözleri senin gözüne bağlı sayılır: Onlara göre iyi güzel şey, senin iyi-güzel kabul ettiğin şeylerdir. Onlara göre çirkin ve kötü, senin çirkin ve fena kabul ettiğin şeylerdir. Çocuklara hikmet erbabının hayatım, ediplerin ahlâkım öğret; onları benimle korkut, fakat başkasını örnek vererek edeplendir. Sen onlara, hastalığı teşhis etmeden ilaç vermede acele etmeyen doktor gibi ol; benden yana bir özüre güvenip itimad etme, çünkü ben seni yeterli bilip itimad etmiş durumdayım.”

İbn Haldun, Mukaddime'sinde şu olayı nakletmektedir:

“Abbasi halifelerinden Harun el-Reşid, oğlu Emin'i eğitmek üzere hocaya verince oğlu hakkında nasıl davranması gerektiğini şöyle bildirmiştir:

“Ya Ahmer! Mü’minlerin emiri gerçekten canının bir parçasını, kalbinin meyvesini sana teslim etmiştir. Artık sen elini ona karşı açık tut (yumruğunu sıkarak Üzerine varma). Ona bir bakıma itaat etmen vacibdir. Mü’minlerin emiri onu sana nasıl bıraktıysa o ölçüde davran. Ona Kur'an okut, tarihi olayları ona bellet, şiirleri nakledip edebî düşüncesini geliştir; Hz. Peygamberin (a.s.) sünnetlerini öğret. Ayrıca sözün yerini ve ne zaman söyleneceğini anlaması hususunda basiretim aç; yeri gelmeyince gülmesine pek izin verme. Üzerinden bir saat geçmesin ki o saatte oğluma yarar sağlayacak faydalı bir şeyi ifade etmemiş olasın. Ama bütün bunları onu üzmeden, zihnini öldürmeden yerine getireceksin. Senden müsamaha görür şekilde pek kolaylık yüzünü gösterme, sonra boş vakit geçirmek kendisine tatlı gelir de onunla kaynaşıp dost olur. Elinden geldiğince gücün yettiğince ona ölçülü şekilde hem yakınlık, hem yumuşaklık göstererek kişiliğini takviye edip ayakta tut. Bu iki hususa yanaşmadığı, buna rağmen yatışkanlık göstermediği takdirde ona karşı ölçülü şiddet kullan ve biraz da kabalaş.”

Bizden öncekilerin çocuğa karşı gösterdikleri itina, doruğuna ulaşmıştır. Onlar

çocukla terbiyecisi, çocukla öğretmeni arasında sağlam bir bağın kurulmasına son derece Özen göstermişlerdir; o kadar ki, herhangi bir sebeple eğittikleri çocuktan bir süre uzak kalmalarına üzülürler, diledikleri şekilde edep ve terbiye veremeyeceklerinden endişe duyarlardı.

Rağıb el-Asfahani şu olayı naklediyor:

Abbasi halifelerinden Mansur, Umeyye oğullarından zindanda bulunanlara şu soruyu cevaplamalarını emretti: “Zindanda bulunduğunuz sürece size en ağır gelen ve sizi en çok üzen ne olmuştur?” Onlar ise şu tarihi cevabı vermişlerdir:

“Çocuklarımızın terbiye ve edebinden kaybettiklerimiz...”

Emevi halifelerinden Abdulmelik b. Mervan, oğlunu eğiten hocaya şunları söylemiştir:

“Onlara Kur'an öğrettiğiniz gibi doğruluğu, doğru sözlü olmayı da öğretin. Çocuklarımızı güzel, beğenilen ahlâka yöneltip şekillendirin. Güzel şiirlerden naklederek konuşma kabiliyetlerim geliştirir. Kahramanlıktan söz ederek cesaretlerini arttırın. Eğittiğiniz çocukları yanınıza alıp şerefli kişilerle bir arada oturun, ilim ehliyle kaynaşın. Çocuklarınızı aşağılık, pespaye kişilerden uzak tutun, hizmetçilerle senli-benli olmalarını önleyin. Çünkü bunların çoğu kötü edep ve terbiye sahipleridir. Bunlarla açık şekilde bir araya geldikleri zaman belli etmeden ayırın; tenha kaldığınızda bu hususta kendilerini uyarın. Yalan söyledikleri zaman bağışlamayıp gerekirse dayak atan. Çünkü yalan din ve ahlâk dışı hayasızlıklara davet eder; hayasızlıklar da Cehennem ateşine çağırır.”

Haccac da oğlunu eğiten hocaya şunları söylemiştir:

“Çocuklarımıza okuma-yazmadan önce yüzücülük öğretin. Çünkü onlar kendileri adına bir şeyler yazacak bir katip bulabilirler, ama suda kendileri adına yüzücü bulamazlar.”

Hikmet erbabından biri de oğluna edep ve terbiye veren hocaya şöyle demiştir:

“Çocukları, bir ilimde sağlam bilgi sahibi olmadan diğer bir ilime çıkarmayın, çünkü ilimlerin kulakta tokuşması, vehimde sıkışıp itişmesi anlayışı saptırır.”

Hz. Ömer (r.a.) Şam halkına şu mealde bir emirname göndermişti:

“Çocuklarınıza yüzücülüğü, atıcılığı ve biniciliği öğretin.”

Ünlü Filozof İbn Sina'nın çocuk hakkındaki vasiyeti ise şöyledir:

“Çocuğun okuldaki çocuk arkadaşlarının edep ve terbiyesi güzel, adetleri göz ve gönül doldurucu olmalıdır. Çünkü çocuk-çocuğun daha çok telkini ve tesiri altında kalır, çocuk daha çok çocuk arkadaşından alır ve onunla kaynaşıp ülfet eder.”

Emevi halifelerinden Hişam b. Abdilmelik, oğlunun hocası ve terbiyecisi Süleyman el-Kelbi'ye şunları söylemiştir:

“Şüphesiz ki bu oğlum, iki gözümün arasında kopmaz bir parçadır. Seni, ona edep ve terbiye vermekle görevlendirmiş bulunuyorum. O halde bu hususta da Allah'tan korkup yeterince edep ve terbiye vermemezlikten sakın; emaneti gözetip yerine ulaştır.

Sana oğlum hakkında ilk tavsiyem, ona Allah'ın kitabını öğret ve sonra şiirlerin en güzelini bellet; sonra da onunla birlikte Arap kabileleri ve boyları arasına girip karış, şiirlerinden elverişli ve yararlı olanını seçip al. Oğluma, helal ve haram hakkında bilgi vererek bu konuda basiretini aç; öğüt ve ibretli misaller ver; güzel sözleri, savaşlarla ilgili kahramanlık destanlarını anlat.”

İşte bu naklettiklerimiz, önemli kişilerin ve halk tabakasının çocuklarını terbiyede, onlar için en yetenekli ve faziletli terbiyeci ve öğretmenleri seçmekte; bu konuda en sağlam yönetme ve yönlendirme kurallarım belirtmekte gösterdikleri itina feyzinden azıcık bir birikintidir. Çünkü terbiyeci olma düzeyinde bulunan herkes çocuklardan hem sorumludur, hem de onlar üzerine konulmuş güvenilir ve yaptıklarından hesap sorulur, gerekeni yapmadıkları, vacib olanı yerine getirmedikleri zaman kınanır kimselerdir.

O halde terbiyeciler, ister ana-babalar olsunlar, isterse öğretmenler bulunsunlar, çocukların eğitilmesinden, onlara edep ve terbiye verilmesinden sorumlu; onları hayata hazırlamakta, hayat adamı yapmakta mesul olduklarına göre, açıklıkla ve bütün parlaklığıyla kendi sorumluluk sınırını bilmeleri vacibdir. Bu vadide tekamül kademelerinin ölçüsünü bilmeleri gereklidir. Çünkü ancak bu durumda sorumluluklarının gereğini en uygun ve mükemmel şekilde yerine getirebilirler.

Birçok terbiyecilere göre, sözü edilen sorumluluk şu sıraya göre belirlenmiştir:

1- İman terbiyesiyle ilgili sorumluluk.

2- Ahlâk terbiyesiyle ilgili sorumluluk.

3- Beden terbiyesiyle ilgili sorumluluk.

4- Akıl terbiyesiyle ilgili sorumluluk.

5- Nefs terbiyesiyle ilgili sorumluluk.

6- Sosyal terbiyeyle ilgili sorumluluk.

7- Cinsel terbiyeyle ilgili sorumluluk.

Biz -inşaallah- bu ciltte bu sorumluluklardan her birini bütün yönleriyle açıklayacağız. Doğru yolu bildirmek ise Allah'a aittir; biz ancak O'ndan yardım ve başarı bekleriz.

Hamd Allah'a (c.c.) mahsustur. Salat-u selam Hz. Peygamber'e (a.s.) ve O'nun ev halkına ve samimi dost ve arkadaşlarına olsun![246]

1- İMAN TERBİYESİYLE İLGİLİ SORUMLULUK

İman terbiyesinden maksad, çocuk akleder çağa gelince onu imanın esaslarına bağlamak, İslam erkanını anlayacak duruma gelince bunu benimsemesini sağlamak; temyiz çağına gelince İslam şeriatının ilkelerini kendisine öğretmektir.
İman esaslarından kastımız şudur:
Doğru haber yoluyla iman hakikatlerinden sabit olup, gaybe taalluk eden Allah'a iman; meleklere iman, semavi kitaplara iman, bütün peygamberlere iman, iki meleğin sorusuna iman, kabir azabı, öldükten sonra dirilip kalkmak, hesap Cennet, Cehennem ve diğer gayble ilgili hususlara iman gibi inanç manzumesini içine alan gerçeklere inanmak bu cümledendir.
İslam erkanından kastımız ise şunlardır:
Bedeni ve mali olan bütün ibadetler: Namaz, oruç, zekat, yol bulmaya güç getirene hacc.
İslam şeriatının ilkelerinden ise kastımız şudur:
Allah (c.c.) yoluna ulaştıran, onunla ittisal sağlayan ve akide, ibadet, ahlâk, teşri (ilahi hükümler ve kanunlar) nizam ve ahkam bu cümledendir.
Terbiyeci ve eğitimciye gereken, çocuk gelişme çağına girince onu iman terbiyesiyle belirtilen İslami öğretim ve eğitim esasları üzerinde yetiştirmektir. Böylece çocuk hem inanç, hem ibadet yönüyle İslam'la ilgi kurmuş olur ve gerek yol, gerek nizam bakımından onunla ittisal sağlayıp bir bütün haline gelir. O takdirde de çocuk artık yönlenme ve terbiye hususunda İslam'dan başka bir din, Kur'an'dan başka bir önder ve yol gösterici, Resûlüllah (a.s.) Efendimizden başka elimizden tutup gerçeğe götürücü tanımaz.
İman terbiyesiyle ilgili bu kadar kapsamlı bir konu, bütünüyle Peygamber (a.s.) Efendimizin tavsiyeleri, çocuklara iman esasını telkin etmemizde O'nun emirleri, İslam erkanını, şeriat hükümlerini bildirmemizde O'nun buyrukları söz konusudur. O halde Resûlüllah (a.s.) Efendimizin bu konudaki irşad ve tavsiyelerini okuyucularımıza nakletmeyi uygun görerek aşağıya sıralıyoruz. [247]

A) Çocuğa İlk Önce Lâ İlahe İllallah Sözüyle Başlamamızı Emretmesi:

"Çocuklarınıza ilk söz olarak lâ ilahe illallah = Allah'tan başka hiç bir ilah yoktur, kelimesiyle başlayın (ilk söz olarak bunu öğretin.)" [248]
Bunun sırrı: Ta ki, çocuğun kulağını ilk çalan söz, kelime-i tevhid ve İslam'a

giriş şiarı olsun; çocuğun dili ilk önce bu sözle açılsın, kelime ve cümlelerden ilk aklettiği bu olsun.
Daha önce geçen bölümde çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına ikamet okunmasının müstehab olduğunu belirtmiştik. Şüphesiz ki böyle bir davranışta, çocuğa İslam inancının esasım, tevhid (Allah'ı birleme) ve iman başlangıcını telkin söz konusudur.[249]

B) Çocuk Akletmeye Başlayınca, Ona Helal Ve Haram Hükümlerini Öğretmeyi Tarif Etmesi:

"Allah'a taat üzere amel ediniz, O'na karşı isyanı gerektiren şeylerden sakınınız. Çocuklarınıza ilahi buyruklara uymalarını, yasaklarından kaçınmayı emrediniz. Bu hem onları, hem sizi Cehennem ateşinden korumaya yöneliktir." [250]
Bunun sırrı:
Ta ki, çocuk gözlerini ilahi buyruklar üzere açsın, onlara uyup amel etmeyi gönül bahçesine işlesin; Allah'ın yasakladığı şeylerden kaçınsın, onlardan hep uzak kalmayı adet haline getirsin. Böylece çocuk akletmeye başlayınca helal ve haramın hükümlerini anladığı, küçük yaşta İslam şeriat hükümlerine bağlandığı takdirde artık ondan sonra İslam'dan başka gerçek anlamda yol gösteren hükümler, O'ndan başka doğruya götüren yollar tanımaz olur.[251]

C) Çocuk Yedi Yaşına Basınca İbadet İle Emredilmesi:

"Çocuklarınıza yedi yaşına girdiklerinde namaz ile emredin. On yaşına girdiklerinde (namaz kılmadıkları takdirde) bu yüzden dövün. Yataklarını da ayırın." [252]
Çocuk güç getirdiği takdirde namaza kıyasla, alışıp adet edinsin diye oruç ile babası onu da beraberinde götürecek imkana sahipse hacc ile emredilmelidir.
Bunun sırrı:
Ta ki çocuk gelişmeye başladığından itibaren bu ibadetlerin hükümlerini bilsin, yerine getirmeyi adet edinsin; tırnakları henüz sertleşmeden bunları benimseyip vaktinin bir bölümünü değerlendirsin. Aynı zamanda Allah'a ibadet-u taat üzere terbiye edilerek serpilsin, ilahi hakkı anlayıp şükrünü yerine getirmeyi, Allah'a sığınmayı, O'na güvenip dayanmayı, teslimiyet gösterip gönülden yönelme ve korkma duygusu gelişsin. Sonra da bu ibadetleri yerine getirirken ruhunda bir arınma, bedeninde sağlık ve zindelik, ahlâkında güzellik ve nezihlik, söz ve

davranışlarında düzenlilik ve doğruluk hissetsin.[253]

D) Çocuğa, Resûlüllah (a.s.) Efendimizle, O'nun Ev Halkı Ve Samimi Dost Ve Yakınlarını Sevmesinin Emredilmesi, Aynı Zamanda Kur'an Okumasının Sağlanması:

*"Çocuklarınızı şu üç güzel haslet üzerinde eğitip edeplendirin: Peygamberimizi sevmesi, O'nun ev halkını ve samimi dost ve arkadaşlarını sevmesi, Kur'an okuması. Çünkü gerçekten Kur'ân okuyup O'nu kalbinde ve hafızasında taşıyanlar, Allah'ın gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı günde Allah'ın Arş'ının gölgesindedirler."****[254]***

Bundan şu hususlar da anlaşılır:

Çocuklara Resûlüllah (a.s.) Efendimizin savaşlarım, ashab-ı kiramın hayat ve mücadelelerini, İslam'ın büyük önder ve liderlerinin kişiliklerini öğretmek ve bu konuda ilgilerini harekete geçirip heveslerini artırmak.

Bunun sırrı:

Tâ ki, çocuklarımız bizden öncekilerin hareket, kahramanlık ve cihadla ilgili hayatlarını anlayıp dayanma gücü kazansınlar.

Tâ ki, çocuklarımız tarihe şuurla, izzet ve şerefle, gurur ve iftiharla bağlı kalsınlar.

Tâ ki, çocuklarımız Kur'an-ı Kerim'e ruhlarıyla, yollarıyla ve okumalarıyla bağlı bulunsunlar.

İslam terbiyecilerine, çocuklara Kur'an okutmalarını, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin kutsal savaşlarını öğrenmelerini, büyük kahramanlıklar ve yararlar göstermiş ünlü İslam yiğitlerinin güzel eserlerini, bıraktıkları izlerini telkin edip öğretmelerinin vacib olduğu hakkındaki sözleri hatırlatmak isterim:

Ashab'dan Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) diyor ki:

Bizler çocuklarımıza Kur'an'dan bir süre öğrettiğimiz gibi, onlara Resûlüllah (a.s.) Efendimizin kutsal savaşlarını da öğretiyorduk."

İmam Gazalî, îhyâ adlı kitabında, çocuklara Kur'an-ı Kerim'i, Hadisleri; iyi-yararlı kişilerin hayatlarını, sonra da dinî bazı hükümleri öğretmeyi tavsiye etmektedir.

İbn Haldun, Mukaddime'sinde çocuklara Kur'an okutmanın ve ezberletmenin önemine işaret etmekte, sonrada şu açıklamayı yapmaktadır: İslam ülkelerinde okullarda okutulan derslerin başını ve temelini Kur'an öğretmek teşkil eder. Çünkü Kur'an okumak dinin şiarlarından biridir, inancı iyice yerleştirip

pekiştirir, kök salmasını sağlar.
İbn Sina, Siyaset adlı kitabında şu öğüdü vermektedir: Çocuğa, bedeni, akli yeteneği elverdiği takdirde henüz küçük yaşta iken Kur'an öğretin, okumasını sağlayın, hem dinde en esaslı sözlük sayılan Kur'an kelimelerine alışkanlık edinir, hem de iman belirtileri onun ruhunda ve nefsinde kök salıp derinleşir.
Tarih ve edeb kitaplarında rivayet edilen önemli hususlardan biri de şudur: Fazıl b. Zeyd, bedevilerden bir kadının çocuğunu görmüş çocuğun fiziksel yapısı onun fazlasıyle dikkatini çekip hayranlığını uyandırmıştı. Aynı zamanda çocuğun söz ve davranışları da bir harikaydı. Fazıl merakını gidermek için çocuğun anasından onu nasıl yetiştirdiğini soruyor. Kadıncağız şu cevabı veriyor:
“Beş yaşına girince, onu terbiyeciye verdim. Kur'an öğrenip hıfzını tamamladı. Terbiyecisi ona güzel şiirler belletti, kavminin, milletinin övünülecek, öğüt ve Örnek alınacak hizmetlerini, eserlerini anlatarak tarihine ve milletine karşı rağbetini kamçıladı, dede ve babalarının güzel eserlerini, bıraktıkları şerefli izleri telkin etti. Çocuğum ergenlik çağına ulaşınca, ata binmesini öğrendi, iyi bir binici oldu, silah takınmasını, kullanmasını belledi, kendi kavmi arasında atlı ve silahlı gezip dolaştı, feryad edenlerin sesine kulak verdi.”
Daha önce bizden öncekilerin çocuk terbiyesine gösterdikleri özen ve ilgiden bahsederken şunu da belirtmiştik. Onlar çocuklarını terbiyeciye verdikleri zaman, ilk işarette bulundukları, öğüt verdikleri husus şu olmuştu. Çocuğunuza önce Kur'an-ı Kerim öğretiniz, okumasını ve ezberlemesini sağlayınız ki, dilleri Allah (c.c.) kelamına alışsın, ruhları şereflenip yücelsin, kalpleri saygı ile korksun, gözleri bu saygı ve korku ile yaşarsın ve kalplerinde iman ve her türlü şüpheden uzak inanç kök salıp derinleşsin.
Bütün bu açıkladığımız hususları özetleyecek olursak:
Şüphesiz ki Resülüllah (a.s.) Efendimiz, çocuk biraz gelişip aklı erince ona iman esaslarını İslam erkanını, şeriat hükümlerini telkini emrederek özen göstermiş, Resülüllah (a.s.) Efendimizle O'nun ev halkı ve dost ve arkadaşlarım sevmesinin sağlanmasına işarette bulunmuş; ashab ve fatihleri sevmesi, Kur'an okuması hususunda tavsiyelerini zaman zaman belirtmiştir. Ta ki, çocuk kamil bir iman üzere gelişip terbiye göre, köklü bir akideye sahip ola, tarihte gelip geçen iyi yararlı, fedakar ve cefakar yiğitleri gönülden seve; iyice gelişip büyüyünce, inkar fırtınasına tutulup sallantıda kalmaya; inkarcı sapıkların çağrılan onda tesir etmeye.
Evet, terbiyecilerin, çocukları bu prensip ve esaslara göre eğitip yetiştirmelerinden daha güzel, daha layık ne olabilir? Çocuklarla birlikte bu yolda yürümeleri ne güzel şey! Çünkü ancak böylece çocukların inancını

selamette tutup, onları inkar, azgınlık, sapkınlık ve anarşizmden kurtarıp esenliğe kavuşturabilirler.
Terbiye ve ahlâk alimlerince kabul ve teslim edilen hususlardan biri de, çocuk anasından doğunca, mutlaka tevhid (Allah'ı bir bilme, O'nu birleme), Allah'a iman; temiz ve suçsuzluk öz ve mayasıyla doğar. Bu anlayış içindeki bir evde ona gereken terbiye ortamı hazırlanır, elverişli bir toplumla kaynaşması sağlanır, iman veren, güven sağlayan bir eğitim ve öğretime sokulursa, hiç şüphesiz ki çocuk köklü bir iman üzere gelişir, faziletli bir ahlâk çok elverişli bir terbiye ile ölçüsünü bulur.
Evet, bu hakikat, Kur'an'ın takrir buyurduğu, Resülüllah (a.s.) Efendimizin ısrarla üzerinde durduğu, terbiye ve ahlâk hocalarının isbat ettiği bir fıtrat-i imaniyyedir.
Kur'an-ı Kerim bu hususu Allah'ın şu buyruğuyla takrir etmekte:
"Sen artık yüzünü Hakk'a yönelmiş bir birleyici olarak dine çevir ki, bu Allah'ın sağladığı bir mayadır, insanları onun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışında hiç bir değişme, değişiklik bulunmaz. İşte en doğru, en sağlam din budur! Ama insanların çoğu bilmezler." [255]
Resülüllah (a.s.) Efendimizin te'kiden buyurmasına gelince:
"Her çocuk, fıtrat (Allah'a iman ve dini duygu mayası) üzerine doğar. Sonra ana-babası ya onu yahudileştirir ya hıristiyanlaştırır ya da mecusileştirir." [256]
Terbiye ve ahlâk hocalarının isbat ve tesbitine gelince: ileride batılı ye doğulu ilim adamlarının iman terbiyesinin önemi hakkındaki sözlerini, fertleri ıslah etmede bunun önemi hakkındaki görüşlerini; birtakım fraksiyonlara ayrılanlar arasında bu sebeple meydana gelen çalkantı ve eğriliğin giderilip doğrultulmasıyla ilgili düşüncelerini şahid olarak göstereceğiz. Burada ise, imam Gazali'nin çocuğu hayırlı fiillerde bulunmaya alıştırmak hakkındaki sözlerini nakletmekle yetiniyoruz: "Çocuk ana-babası yanında bir emanettir. Tertemiz kalbi nefis bir cevherdir. Hayra yöneltilip alıştırılırsa hayır üzere gelişir ve hem dünyada, hem ahirette mutlu olur. Çocuk şerre alıştırılır, onu adet edinir ve hayvanlar gibi ihmal edilirse, azıp sapıtır ve yok olup gider. Çocuğun korunması, iyi edep ve terbiye verilmesiyle, ahlâkım güzelleştirmekle, güzel ahlâk örnekleri işlenmekle gerçekleşir."
Bazı kişiler ne güzel söylemişler:
"Çocuklar ve gençler bizim içimizde filizlenip çıkarlar.
Babalarının alışıp alıştırdığı hususlar üzerinde gelişirler.

Çocuk aklıyla yeteneğiyle dindarlığı bulmaz ve seçmez ama,
Yakınları ona dindarlığı aşılayıp adet edinmesini sağlar.” [257]
Fıtri duygunun önemi ve eseri üzerinde durup kısa bir açıklamadan sonra, biliyoruz ki çocuk sapık bir aile içinde doğup büyür, sapık fikirler alıp o doğrultuda bir şeyler öğrenir ve doğru yoldan çıkmış, Hakk'ın buyruğunun sınırlarını aşmış bir topluma karışırsa, hiç şüphe yok ki, bozguncu sapık annenin sütünden emerek gelişir, en kötü ahlâk üzere eğitilmiş olur; küfür ve delalet ilkelerinin telkinlerine kurban gider. Çok sürmez artık mutluluktan bedbahtlığa döner, imandan sıyrılıp bile bile inkar kılıfına girer ve tek kelimeyle İslam'dan çıkıp küfre geçer, İşte o zaman onu Cadde-i Hakk'a çevirmek çok zor, iman ve hidayet yoluna döndürmek gayr-i mümkün hale gelir.
Bu münasebetle sana ey okuyucu kardeşim; ey terbiyeci dostum! Toplumumuzda meydana gelen bazı olay ve suretleri, sapıklık ve bozgunculuktan birtakım örnekleri arz etmemde sanırım bir sakınca olmasa gerek. Böylece çocuğu inanç ve ahlâkından saptıran faktörleri bilmiş olursun ve çocuk velileriyle babaları evlad terbiyesi hakkında bir ihmal ve gevşeme gösterdikleri takdirde, genellikle bu durumun- çocukları kayma ve sapıtma eşiğine götürdüğünü, küfür ve ilhadın ilkeleriyle sarmaş-dolaş ettiğini anlarsın.
Çocuğunu yabancı okullara, fakültelere gönderen baba, onlarını sütünü ona emzirmiş olur; bulunduğu ellerde yönlendirme ve öğrenmek potasında şekillenir ve sür'atle aldığım onlardan alır ve hazmeder. Bu durumda şüphe yok ki, çocuk kayma ve sapıtma düzeyinde tam uyum sağlar, yavaş yavaş küfür ve ilhada girmiş olur. Bununla kalmaz, içinde İslam'a karşı tiksinme duygusu gelişip kökleşir ve bu dine karşı düşmanlık ve kin tohumlan içinde filizlenmiş olur.
Çocuğunu bile bile inkarcı sapıklara, ona küfrün ilkelerini telkin eden şerirlere teslim edip dizginini onların eline veren baba bilmelidir ki, bu dinsiz sapıklar çocuğun kalbine sapıklık tohumu ekmekteler. Bu durumda hiç şüphe yok ki çocuk, Hakk'ı inkar terbiyesi üzerine yetişir ve çok tehlikeli bilimsel bir yönlendirmenin kurbanı olur.
Çocuğunun her çeşit küfür, sapıklık, maddecilik ile ilgili kitapları, dergileri ve broşürleri okumasına, bu gibi yayınları takip etmesine, müsamaha gösteren baba yine bilmelidir ki, çocuğu çok sürmez hem inancından hem dininden şüpheye düşüp yozar, kendi tarihiyle, dede ve halasıyla alay eder, İslam ilkelerine son derece kızıp nefretini açığa vurur.
Çocuğunun dizginini salıverip onu yağma edecek kimselere terk-eden ve böylece doğru yoldan sapmış azgınlarla arkadaşlık yapmasına göz yuman, sapık ideolojilerin ilkeleriyle sarmaş dolaş olmasını engellemeyen baba, bilmelidir ki,

çocuğu pek yakında dinlerin ve şeriatlerin getirdiği bütün dini esas ve prensipleri, güzel ahlâk kurallarını alaya alıp reddeder.
Çocuğunu, inkar ve sapıklıkta birleşen gruplara intisab etsin diyerek meydana salıveren ve dinsizlik mayası ile hazırlanmış bilimsel konularla, İslam ile akide, düşünce ve tarih yönlerinden bağdaşmayan sistemlerle baş başa bırakan baba bilmelidir ki, çok sürmez tam sapık bir inanç üzerine terbiye edilir, küfrün ilkeleri üzerine gelişip yetişir. İş bununla da kalmaz, çocuk kutsal dinlere ve diğer manevi değerlere dil uzatıp kin ve nefretle onları reddeder.
Cennet misali bahçelerde yetişen bitkiler, çölde, bakımsız boş yerlerde yetişen bitkiler gibi elbette değildir. Din ve ahlâk yönünden noksanlık içinde bulunan kadınların göğüslerinden emen çocuklardan kemal (olgunluk ve fazilet) beklenir mi?
Eğitimci ve terbiyecilere genel, babalara özel anlamda çocuğun iman akidesiyle yetişmesinde, İslam ilkelerini telkin etmede büyük sorumluluk düştüğü kaçınılmaz bir vecibe, reddi mümkün olmayan bir gerçek olduğuna göre, bu sorumluluğun sınırını, vecibenin boyutlarını bilmemiz anlamamız gerekmektedir. Böylece boynunda yönetme, yönlendirme ve terbiye hakkı bulunan herkesin, çocuğu beğenilen kemal mertebesinde iman terbiyesi üzerine yetiştirmenin gerçek ölçüsünü bilmiş olur.
Sözü edilen sorumluluğun mertebesi aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

1- Çocuğu önce Allah'a imana irşad etmeleri; O'nun mu'cizevi kudretini, hayretleri mucib anlamda yoktan var kılmasını, tanıtmaları gerekmektedir. Bu da, ancak idrak ve temyiz çağına ayak bastığında olur. gocukları duyguyla idrakten, akılla idrak etme basamağına yavaş yavaş yükseltmeleri uygun olur. Bunun gibi, parçadan bütüne, basitten mürekkebe doğru dikkatlerini çekerler. Öyle ki, çocuklarla birlikte iman konusunda kesin deliller, isbatlı neticelere, sıhhatli delillere ulaşırlar.
Böylece çocuk küçük yaşta imam isbat eden önermeleri mantığıyla bağdaştırır. Allah'ın varlığına birliğine delalet eden delil ve belgeleri zihnine ve düşünce kalıbına yerleştirir. Artık yıkıcı kazmalar onun bayındır hale gelen kalbine erişemez; kötülüğe davet edenler onun parlak aklı üzerinde olumsuz tesirde bulunamazlar, hiçbir kimse onun Mü’min nefsini sarsmaya güç getiremez. Çünkü onda sabit bir iman, kök salmış kesin inanç ve kamil bir kanaat mevcuttur. Bu değerlere erişeni saptırmak ne mümkün!
İşte bu kademeli metodla aşağıdan yukarıya, mahsustan makula geçiş, kişiyi Kur'an-ı Kerim'in yolu olan hakikata eriştirir. Bu hususta bazı ayetleri hep birlikte gözden geçirelim:

“O ki gökten size su indirdi. Ondan hem içecek su, hem (davarlarınızı) yaymak için ot sağlarsınız. Hem o su ile sizin için ekin, zeytin, hurma, üzümler ve her çeşit meyveler bitirir. Şüphesiz ki bunda iyice düşünen bir millet için ayet (öğüt, ibret ve belge) vardır. Ve sizin için gece ile gündüzü, güneş ile ayı ve yıldızları belli kanunlarına bağlayıp hizmetinize sundu. Doğrusu bunda aklını kullanan bir millet için nice öğütler, ibretler ve belgeler vardır. Sizin için yeryüzünde, farklı renklerde yarattıklarını da hizmetinize vermiştir. Elbette bunda iyice düşünüp de öğüt alan bir millet için öğüt ve ibret vardır. Ter-u taze et yemeniz ve takınacağınız süs eşyasını çıkarmanız için denizi de (belli ölçü ve kanunlarla) yararınıza sunan O'dur. Gemileri de suyu yara yara gittiğini görürsün ki, bu Allah'ın geniş lütfunu ve ihsanını dilemeniz içindir. Ola ki şükredersiniz. Yeryüzünde sizi sarsmasın diye dağlar koyup yerleştirdi; ırmaklar meydana getirdi ve şaşırmayasınız diye yollar ve alametler koydu ve onlar yıldızlarla da yollarını-yönlerini bulurlar. Artık yaratan yaratamayan gibi midir? Etraflıca düşünmez misiniz?”[258]

“Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yarar sağlayan şeylerle denizde akıp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip öldükten sonra yeri dirilttiği suda ve her canlıyı orada serpiştirip yaymasında, gökle yer arasında göreve hazır bekleyen rüzgarların ve bulutların değiştirilip döndürülmesinde, aklını kullanan bir topluluk için nice belgeler ve deliller vardır.” [259]

“İnsan neden (hangi şeyden) yaratıldığına bir baksın. Fışkırıp akan bir sudan yaratıldı ki, o, bel nahiyesi el göğüsler nahiyesinden (oluşup) çıkar. Elbette Allah'ın onu (öldürdükten sonra) döndürmeye kudreti yeter. O gün, gizli şeyler ortaya çıkar. Artık onun için ne bir kuvvet, ne de bir yardımcı vardır.” [260]

“Bir de insan, yiyeceğine bir baksın! Şüphesiz ki biz suyu döker de dökeriz, (ihtiyaç nisbetinde yağmur yağdırırız.) Sonra yeryüzünü (kabarıp) yarık yarık yaparız. Orada dane, üzüm, yonca, zeytin, hurma, sık ve büyük ağaçlı bahçeler meyveler ve çayırlar bitiririz. Size ve davarlarınıza yararlı geçimlik olsun diye (bunları lütfederiz).” [261]

“Görmedin mi ki, Allah, gökten su indirdi de biz onunla renkleri farklı meyveler çıkardık. Dağlardan da kimi beyaz, kimi kırmızı muhtelif renklerde ve siyahımsı görünümde çeşitli yollar meydana getirdi. İnsanlardan, yerde yürüyen hayvanlardan, davarlardan da bunun gibi ayrı renklerde olanlar vardır. Allah'tan ise, O'nun kullarından ancak ilim sahipleri saygı ile korkarlar. Şüphesiz ki Allah çok güçlüdür, çok üstündür, çok bağışlayandır.” [262]

“Üstlerindeki göğe bakmıyorlar mı? Onu nasıl kurup meydana getirdik ve (yıldızlarla, sistemlerle) süsledik. Onda hiçbir yarık (dengesizlik, uyumsuzluk) da yoktur. Yeryüzünü de (nasıl yaydık, onda sabit büyük dağlar koyup oturttuk ve her güzel türden çift çift bitirdik. (Bunlara dikkatle bakmıyorlar mı?) (Bu eserler ve taşıdığı yararlar) Hakk'a yönelip gönül veren her kul için bir gönül gözü, bir hatırlatma ve öğüttür.” [263]

Bunlar gibi daha nice ayetler ve belgeler, istifade edilecek deliller vardır ki hepsim burada sayıp dökmek mümkün değildir.

2- Çocuğun kalbinde ve dimağında Cenab-ı Rabbi'l-Alemin'e kulluk, O'ndan gerektiği şekilde korkmak ve O'na üstün saygı duyup ürperme duygusunu ekip dikmeleri gerekmektedir. Bu da ancak çocukların kalb gözünü mucizevi kudrete ve her şeyin küçüğünde büyüğünde muhteşem görünümünü yansıtan meleküti saltanatına; cansızında, canlısında, bitkisinde ağacında, renk renk çiçek ve güllerinde, milyonlarca hilkat ve san'at harikası sayılan canlılarda ilahi kudret ve sanata açmalarıyla gerçekleşebilir. O kadar ki, bunlara karşı insan kalbi ancak saygı ile korku duyar ve ilahi azamet karşısında titrer. Ve insan nefsi bu harika sanatlar karşısında ancak Allah'tan gerektiği gibi korkması ve O'nun devamlı murakabesini hisseder; varlığının bütünüyle, vicdanının her anıyla taat ve Allah'a ibadetin tatlılığını, lezzetini için için duyar.

Çocuğun kalb ve dimağında Allah'tan saygı ile korkup eğilmesi, O'ndan korkup kötülüklerden sakınmayı dikip kökleştirmenin vasıtalarından biri de temyiz çağına girince namazda derin bir saygı ve korku duyup eğilmesi, Kur'an-ı Kerim'i dinlediği zaman hüzün duyup gözyaşı akıtması doğrultusunda onu eğitmektir, İşte bu düzeye gelmek, arif kişilerin sıfatıdır. Allah'ın salih kullarının şiarıdır ve sadık Mü’minlerin özelliğidir.

Şimdi hep birlikte, Allah'tan saygı ile korkup eğilenlerin kadrini yücelten, kendisini gönülden Allah'a veren takva sahiplerini öven ayetleri dinleyelim:

“Mü’minler, gerçekten korktuklarından kurtulup umduklarına kavuşmuşlardır. Onlar ki, namazlarında saygı dolu bir korkuyla eğilirler.” [264]

“Allah sözün en güzelini indirdi: Birbirine benzer uyumlu ahenkli ikişer ikişer (tekrar ede ede) bir Kitap. Rabbından saygı ile korkanların ondan derileri ürperir, sonra da hem derileri, hem kalbleri Allah'ın zikrine yumuşar. Bu Allah'ın doğru yolu gösteren rehberidir; dilediğini onunla doğru yola iletir. Allah kimi sapıklık içinde bırakırsa, onun için doğru yolu gösteren yoktur.” [265]

“Tevazu, gönül yatışkanlığı ve ürpertisi içinde Allah'a yönelenleri müjdele. Onlar ki; Allah anıldığı zaman kalbleri korku ve saygıdan titrer, kendilerine

dokunan şey (sıkıntı ve üzüntüye) sabrederler; namazı vaktinde kılarlar ve kendilerine sunduğumuz rızıktan (Allah için) harcarlar.” ***[266]***
*“Rahman'ın ayetleri onlara okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı.”****[267]***
“O iman edenlerin kablerinin Allah'ı saygı ile korkuyla anmaları, O'ndan inen hakka (bağlanmaları) zamanı gelmedi mi? Ve sakın ki müminler, kendilerine daha önce kitap verilenler gibi olmasınlar. Onlar üzerinden uzun zaman geçti de kalbleri katılaştı ve çoğu da ilahi sınırları aşan yozmuş kişilerdir.” [268]
İşte Allah'tan saygı dolu bir korkuyla korkup eğilmek, tevazu ile boyun bükmek ve ilahi beyan karşısında hüzün duymak en açık anlamıyla bunlardır. Başta Resûlüllah (a.s.) Efendimiz olmak üzere O'nun ashabı, selef-i salihin, arif-i billah olanların yolu ve meşrebi bu olmuştur.
Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buyurdular ki:
“Bana Kur'an okuyun!”
İbn Mes'ud (r.a.) diyor ki, bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimize:
“Ya Resûlallah! Sana Kur'an okuyayım, ama Kur'an sana indirilmiştir.” Buyurdu ki:
“Başkasından Kur'an dinlemeyi çok severim.”
O'nun bu emri ve arzusu üzerine Nisa Suresini okumaya başladım, ta ki 41. ayete geldim:
“Her ümmetten bir şahid getireceğimiz, seni de onlar üzerine şahid getireceğimiz zaman, halleri nice olur?” mealindeki ayeti okudum. Resûlüllah (a.s.)
*“Artık yeter!”*buyurdu. Dönüp yüzüne baktığımda iki gözü yaşla doluydu.” [269]
Ebu Salih'ten yapılan rivayete göre, Yemen halkından birkaç kişi Ebubekir Sıddık'a geldiler ve hemen oracıkta oturup Kur'an okudular ve ağladılar. Bunun üzerine duygulanan Ebubekir Sıddık (r.a.) şöyle dedi:
“Bizler de işte böyle idik, ta ki kalbler katılaştı.”
Bizden önce gelip geçen Mü’minlerin gerek namaz kılarken, gerek Kur'an dinlerken saygı dolu bir gönül ile korkup eğilmeleri olayı sayılmayacak kadar çoktur; onların bu anlamdaki kıssaları ahlâk ve terbiye kitaplarında yaygın ve yeterince çoktur, hepsi de istifade edilecek, örnek alınacak ölçü ve anlamdadır.
Ne var ki, terbiyeci çoğu zaman çocuğu böylesine bir korku ve saygı duygusuyla; ilahi beyan karşısında hüzün duyup ağlamakla eğitmekte çok zorluk çeker; ama bir defa uyanda bulunması, diğer bir defa uyarıyı mülayemetle

devam ettirmesi ve sonra da yine sabır göstermesiyle sözü edilen duygu çocuğun kalbinde köklü bir anlamda yerleşip sübut bulur ve onun güzel tabiatından, huyundan biri olur.
Şair ne güzel söylemiştir:
“Evlada fayda verir edep ve terbiye küçük yaşta iken, Ondan sonra hiçbir edep onda yarar sağlamaz. Tıpkı, ağacı fidan iken düzelttiğinde düzeliverir; Ağaç olunca yumuşatsan da yumuşayıp eğilmez...”
Sözünü ettiğimiz Allah (c.c.) korkusundan eğilip saygı duymayı, ağlayıp gözyaşı akıtmayı, çocukta adet haline getirmek, velilerin bu açıdan çocukları eğitmesi ve kalblerinde bunun ürünlerini yeşertmesi, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şu irşadlarıyla anlam kazanmıştır:
“Kur'an okuyun ve ağlayın; eğer ağlamıyorsanız, birbirinizin haline ağlayın.” [270]

3- Çocukları bütün tasarruflarında ve durumlarında ilahi murakaba altında bulundukları hususunda terbiye edip eğitmek gereklidir.
Bu da çocuğu, Allah'ın her şeyi görüp gözettiğini, her şeyin gizli ve açığım bildiğini, hain gözleri, kalblerin gizlediklerini de bildiğini kalbe ve dimağa işleyerek eğitmekle gerçekleşir. O halde çocuğu, ilahi murakabanın altında bulunduğunu anlatarak terbiye etmek, ona bu anlamda ahlâk vermek, terbiyecinin amacı, himmet ve hedefi olmalıdır. Bu da terbiyeci işlediği konuyu bilfiil işleyerek örnek olmalı ve öylece çocuğu eğitmeli, çocuğu düşündürerek anlatmalı, duyarak anlayarak vermelidir.
Terbiyecinin çocuğu ilahi murakaba altında bulunduğunu işleyerek eğitirken kendisinin de bu davranış içinde olmasına gelince, hem kendisi Allah'a ihlas üzere bulunacak, bütün sözlerinde ve davranışlarında ve diğer tasarruflarında bunu ispatlayacak, hem de çocuğu bu düzeye getirecek. O takdirde akla gelen her niyetinde Allah (c.c.) rızasını kastetmesi beklenir. İşte o zaman Allah (c.c.) için katıksız bir kulluk gerçekleşir ve Kur'an'ın kapsadığı kimseler arasında yer alır:
“Oysa onlar ancak dini O'na (Allah'a) has kılmak, batıldan uzak hakka yönelerek Allah'a kulluk etmekle, namazı dosdoğru kılmakla, zekatı vermekle emr olunmuşlardı.”[271]
Terbiyeciye düşen görev, çocuğa, Allah'ın sırf kendisi için yapılan ameli kabul edeceğini, bunun dışında kalanları, rızasına uymayanları kabul etmeyeceğini anlatmalı ve onun şuurunu bu hususta açmalıdır. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuşlardır:
“Aziz ve Celil olan Allah amelden ancak halisen kendisi için olanı, rızası

doğrultusunda bulunanı kabul eder.”[272]
“Ameller ancak niyetlere göre (değer alır, karşılık görür). Her kişiye niyetine göre verilir.” [273]
Çocuğu, ilahi murakaba altında bulunduğu hususunda eğitip düşünmesini sağlamaya gelince; çocuk kendisini O en büyük yaratanına yaklaştıracak düşünceleri öğrenmeli, kendisine yarar verecek fikirleri benimsemeli, insanlara yararlı olacak görüşleri paylaşmalıdır. Bu da yetmez, terbiyeci onu şu husus üzerine eğitip yetiştirecek, kalbi, hevesi, aklı ve düşüncesi, Peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed (a.s.) Efendimizin getirdiği ilahi hakikatlere tabi olacak. Aynı zamanda terbiyeci, çocuğu nefs muhasebesi yapacak, onu bu düzeye getirecek ölçüde yetiştirecek öyle ki, çocuk hatırına gelen kötülüklerden dağınık düşüncelerden dolayı kendi kendini denetleyip hesaba çekecek. Ayrıca ona Bakara Suresi'nin sonunu belletip ezberletecek, ondaki irşad, davet ve ilahi murakabeyle ilgili hususları açıklayacak, nefs muhasebesini, gökleri ve yerin Yaradanına sığınmayı, O'na el açıp yalvarmayı, dilekleri O'nun dergahına sunmayı öğretecek.
Çocuğu, ilahi murakabayı hissederek eğitmesine gelince; çocuk en ince duygularla bunu hissetmeli, tertemiz şuur üzere terbiye almalı; hased, kin, koğuculuk gibi fena duygulardan kendini sıyırmalı; kirli işlerden uzak durup kendini onlara bulaştırmamalı, batıl anlamdaki şehvetlere ilgi duymamalıdır. Şeytan ne kadar bir dürtüşte bulunur, nefs-i emmare ne kadar kötülüğü telkin edip o yana çekmeyi fısıldayınca çocuk her türlü noksanlık ve beşeri sıfatlardan pak ve münezzeh olan Allah'ın beraberinde bulunduğunu, her şeyi görüp duy-duğunu düşünmelidir. Bu takdirde bir de bakarsın çocuk iyi düşünen, basireti açık olan bir kimse oluvermiştir. Terbiye ve murakabada belirttiğimiz bu metod, ilk terbiyeci olan Resûlüllah (a.s.) Efendimizin tevcih buyurduğu, kendisinden ihsanın ne olduğu sorulduğunda ona verdiği cevapla açıkladığı bir yöntemdir:
*“İhsan, Allah'ı görür gibi O'na ibadet etmendir; eğer sen onu görmüyorsan, şüphesiz ki O seni görüyordur.”****[274]*** Kur'an-ı Kerim'de buna işaretle buyuruluyor ki:
“Şüphesiz (Allah'tan korkup fenalıklardan) sakınanlara şeytandan vesvese (azıcık bir hayal sinyali) dokunduğunda Allah'ı anarlar ve hemen (doğruyu ve gerçeği) görürler.”[275]
İşte bu, çocuğu yönlendirme, geliştirip terbiye ederek öğretim ve eğitimini sağlamaya yönelik beyanlardır. Bizden önceki salih kişilerin çocuklarını bu doğrultuda terbiye edip yetiştirmeleri onların değişmeyen adeti idi. Bu hususta

imam Gazalinin ihya adlı eserinde naklettiği şu kıssaya dikkatlerinizi çekmek isterim:
Ünlü velilerden Sehl b. Abdillah el-Tüsteri diyor ki: Henüz üç yaşımda bulunduğum sıralarda idi, gece kalkıp dayım Muhammed b. Sivar'ın namaz kılmasına bakardım. Bir gün bana dönüp şöyle dedi:
“Seni yaratan Allah'ı anmaz mısın?” Bunun üzerine sordum:
“Nasıl anayım?” Cevap verdi:
“Döşeğinde dönüp durduğun zaman kalbinde üç defa dilini hareket ettirmeden şöyle de:
“Allahu şahidi = Allah şahidimdir.” Ben de bu güzel söze bir kaç gece devam ettim, sonra da durumu dayıma bildirdiğimde, bana:
“Onu her gece yedi defa söyle” diye tavsiyede bulundu. Dediği gibi bir süre devam ettikten sonra durumu kendisine bildirdiğimde bu defa bana:
“Onu her gece 11 defa söylemeye devam et” buyurdu. Devam ettim; bu sözün tatlılığı kalbimde belirdi. Bir yıl geçtikten sonra dayım bana:
“Sana öğrettiğim o sözü hafızanda tut ve kabre girinceye kadar devam et. Şüphen olmasın ki o sana dünyada da ahirette de fayda verir.” Ben de yıllarca buna devam ettim. Bu defa onun tatlılığını iç alemimde iyice hissetmeye başladım. Sonra dayım bir gün bana dedi ki:
“Ya Sehl! Allah (c.c.) kiminle beraber olur, ona nazar eder ve şahidi bulunursa, o kimseye günah işlemek yakışır mı?...”
İşte bu köklü yönlendirme ve yönetme, sağlam terbiye ve katıksız iman edebidir ki insanı biçimlendirir. Nitekim Sehl hazretleri çok geçmeden büyük arifler arasında layık olduğu yeri aldı, Allah'ın salih kullan arasına girdi. Bu da, dayısının faziletiyle, verdiği edep ve terbiyeyle gerçekleşti. O daha küçük yaşta iken kalbine iman ve murakabenin en şerefli ve anlamlı manasını yerleştirdi, güzel ahlâkın en göz-gönül doldurucu fidanım dikti.
Terbiyeciler çocukları bu düzeye getirip eğittikleri zaman; analar ve babalar çocuklarım bu güzel ve köklü kurallara göre edeplendirdikleri vakit, kısa zamanda Allah'a dosdoğru iman eden müslüman bir nesil oluştururlar; diniyle azizlenen, tarihiyle iftihar eden, dede ve babalarının faziletleriyle övünen topluluklar meydana getirirler. Aynı zamanda küfür ve inkardan arınmış, kin ve hasedden temizlenmiş, suç işlemekten uzak kalmış bir cemaat oluşturmayı sağlayabilirler.
İman terbiyesiyle ilgili açıkladığımız ve bu hususta söylediklerimiz, daha çok batı ülkelerindeki terbiye ve ahlâkla uğraşan ilim adamlarının üzerinde ısrarla durdukları hususlardan biridir. Çünkü onların da amacı, nesli her türlü inkar,

azgınlık, anarşi ve suçtan kurtarıp sağlam bir toplum meydana getirmektir.
Batılı ilim adamlarından bazısının bu konuyla ilgili sözlerinden bir kaçını naklediyoruz:
Dostoyevski şunu kaydediyor: insan Allah'ı bırakıp materyalist bir havaya girince nasıl şeytanlaşır? Diyor ve açıklamasını yapıyor.
Ünlü Fransız ediplerinden Voltaire inkarcı materyalist gruptan söz ederken şöyle diyor:
“Allah (c.c.) hakkında neden şüphe ediyorsunuz? Eğer Allah (c.c.) inancı ve kavramı olmasaydı, eşim bana ihanet ederdi, hizmetçim hırsızlık yapardı.”
Amerikalı Dr. Henri Lün, İmana Dönüş adlı kitabında diyor ki: “Çocuklarının yaratılışta mevcut huylarını, bağlandıkları adetlerini nasıl değiştirip düzelteceklerini soran şu babalar, bu konuda hayli şüphe izhar etmekteler. Oysa kendilerini dini tesir alanının dışına çıkarıp ahlâklarını şekillendiren bu terbiyeden uzak kalınca, başka çareler, yollar ve şifalar araştırmaya koyuldular, bu gerçeği düşünmeden ortaya attıkları soruyla aslında çözümü mümkün olmayan bir müşkile parmak basıyorlar. Yaratan'a dosdoğru iman ve bunun insan kalbinde doğuracağı ilahi feyiz ve ahlâkın yerini dolduracak hiçbir şey yoktur. Babalar önce bu gerçeği idrak etmelidirler.”
Mekke'de neşredilen Mecelletü'l-Hacc el-Mekkiyye'nin 23. yılı, üçüncü cildinde Stalin'in kızı Sutilana'nın dilinden naklen şunları yazmıştır: [276]
“Vatanımdan ve çocuklarımdan ayrılıp yurdumu terk etmeme tek sebep dindir.” Oysa bu kızcağız; Hakk'ı bile bile inkar eden bir kafirin evinde büyümüş ve bu evde Allah'ı bilen bir tek fert vücut bulmamıştır. Onların yanında ne kasden, ne de yanılarak Allah'tan söz edilmemiştir. Ama sözü edilen kızcağız ergenlik çağına girince dış bir tesir olmaksızın kendi içinde şunu hissetmiştir: Allah'a imansız bir hayat, gerçek hayat değildir. Nasıl ki, insanlar arasında Allah'a imandan uzak bir adalet ve insafın olmayacağı, ayakta duramayacağı da bir hakikattir. Sonunda şunu da söylemiştir: “insanın suya ve havaya ihtiyacı ne ise gerçek imana da ihtiyacı odur.”
Ünlü filozof Kant şunu ilan etmiştir:
“Şu üç inanç esası olmaksızın ahlâkın ayakta durması, vücut bulması düşünülemez:

1- Allah'ın varlığı,

2- Ruh'un ebediliği,

3- Ölümden sonraki hesap inancı...”

Bu konuda şimdiye kadar açıkladıklarımızı özetleyecek olursak deriz ki:

Allah'a iman, çocuğu ıslah etmenin temelidir. Aynı zamanda nefsi ahlâki terbiyenin tek dayanağıdır.
Okuyucu kardeşim! İşte terbiye ve ahlâk konusunda uzman sayılan ilim adamlarının sözlerini gördün. Terbiye, iman ile ahlâk arasında sağlam güvenilir bir bağdır. Aynı zamanda inaçla amel arasında bir rabıtadır. İnşaallah, Ahlakla İlgili Terbiye Sorumluluğu bölümünde, çocuğun seyredeceği yolu tehlikeden arındırmak, ahlâkını düzeltip tertemiz yapmak, eğriliklerini doğrultmak hususlarını yeterince açıklayacağım. Doğru yolu göstermek Allah'a aittir; biz ancak O'ndan yardım ve başarı bekleriz.
Sözün katıksızı şudur:
İman terbiyesiyle ilgili sorumluluk, terbiyeciler, babalar ve analara göre, oldukça tehlikeli ve önemlidir. Çünkü bu terbiye birçok feyizlerin kaynağı, olgunlukların hareket noktasıdır. Daha da önemlisi, bu terbiye, çocuğun iman koruluğuna girmesinde en esaslı kapıdır, İslam köprüsünde en sağlam dayanaktır. Çocuk bunsuz sorumluluk duygusunu taşıyamaz ve onsuz dosdoğru ayakta duramaz. Emanet nedir bilmez, hiçbir doğru amaç tanımaz, faziletli insan olmanın manasıyla gerçekçiliğe kavuşmaz; ne yüksek anlamda bir misal ne de yüce bir amaç için çalışır. Aksine hayvanlar gibi yaşamaya özenir; midesini doldurmaktan, şehvetini gidermekten başka bir derdi ve gussası olmaz; şehvetler ve lezzetler peşinde koşar; suçlu şakilerle dostluk kurar. Bu durumda kafirler zümresine girer; her şeyi mubah sayan sapıkların kafilesine katılır.
Cenab-ı Hakk, O sapasağlam kitabında buyuruyor ki:
“Küfredenlere gelince, davarlar gibi yerler, içerler, keyif ve zevklerine bakarlar. Ateş onların varıp eyleşeceği yerdir.” [277]
Ana-babaya ve terbiyeciye gereken en küçük bir fırsatı kaçırmadan mutlaka çocuğa, Allah'ın varlığına, birliğine delalet eden delilleri ve belgeleri getirip bunlarla onu gı dal andırmaktır; imanı isbat eden, sabit kılan irşadları sıklaştırmak, akidesini kuvvetlendirecek iltifatlarda bulunmaktır. İmanı pekiştirme hususunda bu öğütler, ilk terbiyeci olan Resûlüllah (a.s.) Efendimizin metodudur ki en küçük bir fırsatı kaçırmayıp değerlendirmiştir. Çocukların durumunu güzelleştirecek, şanlarını yüceltecek hususlarda Efendimiz durmadan gayret göstermiş, nefslerinin derinliklerine iman ve şüpheden uzak inancı yerleştirip kökleştirmek için sürekli koşmuştur.
İbn Abbas (r.a.) diyor ki:
“Bir gün Resûlüllah (a.s.) Efendimizin arkasında bulunuyordum, bana şöyle dedi:
“*Çocuk! Sana bazı kelimeler öğreteceğim. Onları Allah'ı düşünerek ezberine alıp*

koru ki Allah da seni korusun. Allah'ı (düşünerek buyruklarını) koru ki O'nu en büyük en yüce ve en saygın makam olarak bulursun, istediğin zaman Allah'tan iste, yardım beklediğin zaman Allah'tan yardım bekle. Bilmiş ol ki, ümmetin hepsi toplanıp sana bir şey ile yarar sağlamak isteseler, Allah'ın senin için yazıp takdir ettiğinin dışında hiçbir yarar sağlayamazlar; yine hepsi toplanıp sanabir şey ile zarar vermek isteseler, Allah'ın senin için yazıp takdir ettiğinin dışında hiçbir şey ile zarar veremezler. Kalemler kaldırıldı, sahifelerin mürekkebi kurudu." [278]

Tirmizi'den başkası bu hadisi şöyle rivayet etmişlerdir: Allah'ı koru ki o'nu önünde bulasın. Genişlik günlerinde Allah'ı bil ki, sıkıntılı anlarında seni bilsin. Bilmiş ol ki, sapıp sana dokunmayan (kaza ve bela ve diğer şeyler herhalde dokunacak değildir; sana dokunan şey de hata edip sapacak değildir. Bilmiş ol ki, zafer ve yardıma erişme sabırla beraberdir; genişlik ve ferahlık sıkıntı ve bunalma ile beraberdir. Şüphesiz ki her sıkıntıyla beraber kolaylık vardır."

Sonuç olarak:

Terbiyecilere, öğretmenlere ve babalara şunu öneriyorum: Gerek öğrencileri, gerekse çocukları için, Allah'ın varlığını, birliğini aklı erdiği andan itibaren bilip kavrayacak, bu gerçeği kalb ve kafalara işleyecek en iyi kitapları seçip tavsiye ediniz. Hem ben çocuğa bu ve diğer önemli hususları öğretmede birtakım merhaleler düşünüyorum, her merhale çocuğun yaşıyla, kültür seviyesiyle orantılıdır:

Birinci merhale dersleri:

Bu, onla on beş yaş arasındaki çocuklar içindir:

1-el-Ma'rife adlı kitabın okunması. Bu, faziletli alim mürşid şeyh Abdulkerim Rıfai'ye aittir. (Allah (c.c.) ruhunu şad eylesin).

2- Akaid kitabının okutulması. Bu, imam el-Benna (r.a.) efendinin eseridir.

3-el-Cevahirü'1-Kelamiyye adlı kitabın okutulması. Bu, üstad Tahir el-Cezairi'ye aittir.

İkinci merhale dersleri:

Bu ergenlik çağıyla yirmi yaş arasındaki çocuklar içindir:

1-Usülü'l-Akaid okutulması. Bu, üstad Abdullah Urvani'nin eseridir.

2- el-Vücudu'1-Hakk adlı kitabın okutulması. Bu, Dr. Hasan Hüveydi'ye ait bir kitaptır.

3- Şübuhat ve Rüdud adlı kitabın okutulması, bu, müellife ait bir eserdir.

Üçüncü bir merhale dersleri:

Bu, yirmi yaşını aşan çocuklar içindir:

1-Kubra'l-Yakıniyyeti'l-Kevniyye adlı kitabın okutulması. Bu, Dr. Muhammed

Said Ramazan el-Bu'ti'ye ait bir eserdir.

2- Allah Celle Celaluhu adlı kitabın okutulması. Bu, üstad Said Havva'nın eseridir.

3- Kıssatu'l-Iraan adlı kitabın okutulması. Bu, üstad Nedim el-Cisr'in eseridir.

İkinci ve üçüncü merhale kitaplarına akide ve fikirle ilgili diğer bazı eserler de eklenebilir. Her genç müslüman bu kitapları arayıp bulmak, seçip beğenmek ve bunların derslerine devam etmelidir. Anlamak için de iyice dikkatle okuması gerekmektedir. Çünkü bu kitaplar inanç tarafına ağırlık verip iyice derinleşmiş, iman kaynağına geniş yer verip dikkatle düşünme payını bırakmıştır.

Yardımcı olarak tavsiye edeceğimiz kitapların en önemlileri şunlardır.

“İlim Karşısında Din” Üstad Vahidü'd-din Han'ın eseridir.

“İslam, Hasmını Acze Düşürür” Üstad Vahidü'd-din Han'ın eseridir.

“Allah ilim Çağında Tecelli Etmektedir.” Batılı ilim adamlarından bir gruba aittir.

“İlim İmana Davet Eder.” Bu, Morrison'a ait bir eserdir. “Allah ve Bugünkü ilim” Abdurrezzak Nevfel'e aittir, “İman Mihrabında Tıp” Dr. Halis Gencu'ya aittir.

İmanı takviye eden daha benzeri kitaplar da vardır ki çoğu aynı zamanda inanç ve İslâm'ın manasını derinliğine işlemektedir.

Bunlar, çocuk okumaya devam edip yüksek tahsilini bitirinceye kadar okulun çatısı altında bulunuyorlarsa sırasıyla tavsiye edilir. Ama çocuk ilkokulu bitirip okuldan ayrılıp bir işe atılmayı düşünüyorsa, babasına düşen görev, Allah'ın varlığını birliğini boş vakitlerinde onun kalbine ve dimağına iyice yerleştirip geliştirmek için üstün bir gayret göstermek, onu mümkün olduğu kadarıyla yetkili kişilerin elinde yetiştirmektir. En azından iman ilkelerini öğrenmesi şarttır. Eğitenler onun kalbine halis tevhid tohumunu ekmelidirler ki, Allah (c.c.) hakkında vacib olan sıfatların neler olduğunu açık şekilde bilebilsin, Allah (c.c.) hakkındaki caiz ve gayri mümkün olan sıfatlar hakkında geniş bilgi edinebilsin. Bu takdirde çocuk katıksız bir iman terbiyesi üzerine gelişip yetişir; artık şüphe ile sarsılmaz, bozgunculuk ve aldatmalar peşine takılmaz.[279]

2- AHLÂK TERBİYESİYLE İLGİLİ SORUMLULUK

Ahlâk terbiyesinden kasdımız, çocuk temyiz çağına girip akletmeye başlayınca ona telkin edilmesi gerekli olan ahlâk ilkeleri, izlenecek faziletler, geliştirilecek vicdanî yollardır. Böylece çocuk küçük yaşta terbiyenin feyizli meyvelerini toplamaya başlar, onları adet haline getirir ve bu hal gençlik çağında da, hayatla

haşır-neşir olduğu yıllarda da devam edip gider.
Hiç şüphe edilmeyen, tartışma kabul etmeyen hususlardan biri şudur ki: Ahlâki faziletler, izlenecek faziletli yollar, vicdanı geliştiren hususlar, kök salıp derinleşmiş bir imanın meyvelerinden biridir, sağlam-sıhhatlı dinin ve dindarlığın yaşatılmasının temelidir.
Çocuk yumuşacık tırnaklarıyla tutunmaya başladığı andan itibaren, iman üzerine yetiştirilip geliştirilirse, Allah'tan saygı ile korkma terbiyesiyle büyütülürse, ilahi murakaba altında olduğu telkin edilerek yönlendirilirse, her işte Allah'a güvenip dayanma, O'ndan yardım dileme, yöneldiği, korktuğu her İşte Hakk'a teslimiyet şuuruyla beslenirse, o takdirde fıtratındaki meleke ve mayaya göre sabahlar. Her fazilet ve iyiliği kabul etmenin sesini vicdanında duymaya başlar; fazilet ölçüsündeki her huy ve ahlâkı benimser; çünkü kalbinde dinin ıslah edici kudreti kökleşmiş, ilahi murakaba duygusu vicdanının derinliğine inmiştir. Aynı zamanda kendi kendini kontrol edip hesaba çekme saltanatı onun düşünce ve duygularını buyruğu altına almıştır, İşte bütün bu hususlar çocukla kötü sıfatlar, rezil adetler, günah dolu gelenekler arasına bir perde gibi gerilmiş, onu cahiliyyet devri bozguncu anlamdaki taklitlerinden kurtarmıştır.
Böylece çocuk hayırlı bir ikbal, iyi adetler üzere sabahlar; güzel ve faziletli ahlâka aşk duyarak asaletli bir ahlâkla arz-ı endam eder, bu sıfatlarla kendini süsler.
Bu gerçeği isbat ve te'kid eden, dindar atalarımızdan çoğunun çocuklarını sözü edilen doğrultuda eğitip terbiye etmesiyle varılan mutlu sonuçtur. Birçok mürşidlerin muridleriyle, terbiyecilerin öğrencileriyle sağladıkları netice de bu cümledendir. Evet, bu tecrübe, selefin hayatında çok belirgindir ve bilinen bir husustur.
Az yukarıda Sehl b. Abdullah et-Tüsteri'yi iman ve ıslah-ı nefs ve vicdan üzere terbiye eden dayısı Muhammed b. Sivar'ı misal vermiştik. Bu misalde gördük ki, dayısının bu doğrultudaki terbiyesi Sehl'de tesir edip onu istenilen düzeye getirmiş, ilahi murakaba altında bulunma şuurunu ona iyice enjekte etmişti. Aynı zamanda Allah'tan saygı ile korkmak; O'na güvenip dayanmak da onun asıl sermayesi durumuna gelmişti. Öyle ki, “Allah benimle beraberdir. Allah bana nazar etmektedir. Allah şahidimdir” sözü onun iç alemini, dış alemini, zahirini, batınını kaplayıp sarmış, buluştuğu anlarını, tenha kaldığı vakitlerini bütünüyle kapsamıştır.
Çocuk terbiyesi ve eğitimi İslâm inancından uzak kaldığı, dini yönlendirmeden tecrid edildiği, Allah (c.c.) ile bağlantı kurmaktan koptuğu zaman, artık çocuk -hiç şüphe yok ki- dini sınırlan aşıp kötülükler içinde oynar, boşluk ve çözüntü

içinde otlar, sapıklık ve açıktan inkar üzere gelişip gider; nefsini hevesine tabi kılar, nefsin gayr-i meşru isteklerinin ve buyruklarının peşine takılıp gider, şeytanın vesvesesine kurban olur, böylece bozulan karakterine, heveslerine uygun bir yol tutar.

Bu durumda çocuğun boynu nefse teslimiyet içinde bir karakter taşıyorsa, hayatta gaflet içinde yaşar, bön bön dolaşır, ölü mesabesinde bir diri, yok mesabesinde bir mevcuttur. Kimseler onun hayatını hissetmez, ölümünden sonra hiçbir boşluk bırakmaz.

Allah rahmet eylesin şaire ne güzel söylemiştir: “İşte bu öyle ki yaşarsa kendisinden yararlanılmaz; ölecek olursa, en yakınları bile üzerine ağlamaz.”

Eğer behîmî, yani hayvani sıfat ve hayat onun nefsine üstün gelirse, artık o şehvetlerin, lezzetlerin peşinde koşar, arzularına erişebilmek için her hürmeti dinlemeden çiğner, bunun için her yola başvurur; kendisini terk ettirecek bir haya, horlayacak bir kalb, men edecek bir akıl söz konusu değildir.

O artık Ebu Nüvas'ın dediğini söyler:

“Dünya denilen yer, sadece yemek, içmek ve içkidir.
Bunlar elden çıkınca, artık dünyaya bir selam olsun!”

Çocuk sert mizaçlı türden ise bu durumda bütün arzu ve himmeti, yeryüzünde yükselmek, büyüklük taslamak, insanlara tepeden bakmak, başkalarının üzerine bir sulta ve tahakküm kurmak; diliyle böbürlenmek, fiilleriyle hayat peşinde koşmak olur. Bu uğurda insanların başlarından, yani kafataslarından bir saray yapmaktan çekinmez ve olup bitenlere aldırış bile etmez. Yaptırdığı bu sarayı masum ve beri kişilerin kanıyla süslemekten çekinmez.

Böylesinin meşrep ve şiarı, cahiliyyet devri şairinin dediğinden başkası değildir:

“Dünya bizim içindir, onun üzerine akşamlayan kimse de,
Pençemizi salıp aldığımızda, kudretlice tutup alırız.
Azgınlar ve zalimler olarak, ama zulme uğramamakla,
İleride yine zalimler olarak işe başlamakla.
Süt emen çocuğumuz sütten kesilme çağına gelince,
Zalim zorbalar ona secde ederek eğilip kapanırlar.”

Çocuğun şeytani yanı ağır basıyorsa, o takdirde iman ve irfandan yoksun bir kişi olarak birçok hileler peşinde koşar, dostlar arasını açar; yok etmek için salya akıtır. Öldürmek için kuyuları zehirle doldurur, avlanmak için suyun mecrasını değiştirir; günahı alabildiğinde süsler, hayasızlıkla aldatmaya çalışır, insanlar arasında düşmanlık ve kin atar.

Evet, böylesi, nefs-i emmaresi nereye dönerse oraya döner; doğru yoldan sapmış karakteri ne yana isterse o yana itilip gider. Hevesine boyun eğer; heva ve hevesi

onu kör ve sağır yapar; tek kelimeyle heva ve hevesi onun için tapılan bir tanrıdır. Bu hususta Cenab-ı Hakk buyuruyor:
“*Eğer senin davetini kabul etmezlerse, bilmiş ol ki onlar sadece heveslerine uyarlar. Allah'tan doğruyu gösterir belge olmaksızın sadece kendi hevesine uyan kimseden daha sapık ve şaşkın kim vardır? Şüphesiz ki Allah zalim milleti doğru yola iletmez.*” [280]
Bütün bu açıklamalarımızı özetleyecek olursak, diyebiliriz ki:
Şüphesiz ki, imanla ilgili terbiye, doğru yoldan sapmış karakteri düzeltir, bozguncu eğri bir tabiatı doğrultur ve insan nefsini ıslah edip düzene sokar. Bu terbiye olmaksızın sözü edilen düzeltme, doğrultma ve ıslah mümkün değildir, aynı zamanda istikrar da sağlanamaz, ahlâk da oluşup sapasağlam ayakta duramaz.
İşte imanla ahlâk arasındaki böylesine sağlam bir bağdan ve akideyle amel arasındaki oldukça metin bir irtibattan dolayı batılı terbiyeciler ve sosyologlar bir silkinme devri geçirip uyanmışlardır, sadece onlar değil, birçok milletlerde de buna benzer uyanmalar olmuştur. Hepsi de görüşlerim, yöntemlerini belirleyip ortaya koyup şöyle açıklamışlardır: Dinsiz istikrar tamamlanamaz; Allah'a imansız İslah gerçekleşmez; ahlâk bunlarsız ayakta duramaz.
Şimdi onların bu konudaki görüş ve yöntemlerinden bir kısmını nakletmekte yarar görüyoruz:
Alman filozoflarından Fichte diyor ki: “Dinsiz ahlâk, anlamsız ve neticesizdir.”
Hindistan'ın ünlü söz sahibi Gandi diyor ki:
“Gerçekten din ve güzel ahlâk aynı şeydir, birbirinden kopmayı kabul etmezler, biri diğerinden ayrılmaz, ikisi tek şeydir bölünmez. Din, ahlâk için ruh gibidir, ahlâk ise ruh için atmosfer mesabesindedir. Diğer bir deyimle, din ahlâkı gıdalandırıp besler ve geliştirir, nasıl ki su ekini besleyip geliştiriyorsa...”
Britanya hakimlerinden Dinene diyor ki:
“Dinsiz herhangi bir yerde ahlâkın oluşması mümkün değildir; ahlâksız da bir yerde kanunun vücut bulması düşünülemez! Din korunmuş bir masdardır ki, güzel ahlâk kötü ahlâktan onunla ayırd edilebilir. Din insanı temayül ettiği ve işlediği her konuda en yüce örnekleri vermeye sevk eder ve böylesine yüce bir ilgi sağlar. Din, ferdin bencilliğine sınır çeker, tabiatındaki azgınlığı durdurur. Kötü adetlerinin saltanatını temelinden yıkar, sonra bu adetlere baş eğdirip insanı asıl amacına ve örnek alınacak noktaya doğru çeker, diri kişinin kalbini terbiye edip onu ahlâkın üst düzeyine yükseltir.”
Az yukarıda ünlü filozof Kant'ın “şu üç inanç olmasa, ahlâk vücut bulamaz: Tanrı'nın varlığı, ruhun ebediliği, ölümden sonraki hesap...” anlamındaki sözünü

nakletmiştik.
Bunları anlattıktan sonra artık İslam şeriatının çocuk terbiyesine en yüksek anlamda önem gösterdiğini, ilgi duyduğunu söylememiz pek şaşılacak bir husus olmasa gerek, İslam çocuk terbiyesinde en sağlam yöntemi ortaya koymuş, çocuğu en asil ve şerefli anlamda faziletli ahlâk sahibi yapmayı amaçlamıştır. Aynı zamanda çocuğu ahlâkın en üstün anlamıyla edeplendirmeyi planlamış, en güzel adetlerle işlemeyi emretmiştir.
Ahlâk yönünde çocuk terbiyesi hakkında İslam'ın sözü edilen yöntem ve planlarından bir kısmını nakletmemizde yarar var:

"Hiçbir baba oğluna güzel edepten daha üstün bir hediye veremez, bağışta bulunamaz." [281]

"Çocuklarınıza ikramda bulunun ve onların edebini güzelleştirin."[282]

"Çocuklarınıza ve aile halkınıza hayır öğretin ve onları edepli yetiştirin." [283]

"Erkek çocuk için yedinci gününde akika kesilir, adı konulur ve kendisindeki eza (saç, diğer sıkıntı veren şeyler) giderilir. Altı yaşına girince kendisine edep öğretilir, dokuz yaşına girince yatağı ayrı yapılır. On üç yaşına girince, namaz ve oruç ibadeti(ne yanaşmadığı takdirde bu) yüzden dövülür. On altı yaşına girince babası onu evlendirir ve sonra elinden tutup şöyle der: Seni gerçekten edeplendirdim, sana bir şeyler öğrettim ve seni evlendirdim. Artık senin dünyada işleyeceğin fitneden ve ahiretteki azabından Allah'a sığınırım." [284]

Terbiyeyle ilgili bu hadislerin tamamından şu sonucu çıkarabiliriz: Terbiyecilere, özellikle babalara ve analara büyük sorumluluk düşmektedir, çocuklarım terbiye edip hayırlı evlad yetiştirmede bunlara büyük görevler gerekmekte, çocukları İslâm ahlâk ilkeleriyle yetiştirmeleri vacib kılınmaktadır.
Onlara düşen sorumluluk bu alanda kapsamlı bir sorumluluktur: Çocukların içyapısını ıslah edip eğriliklerini doğrultmak, dünyada onları manen yükseltmek, ahiret için güze işleri yerine getirmek suretiyle hazırlamak bu cümledendir.
Evet, sözü edilen terbiyecilerin hepsi de çocuğu küçük yaşta doğruluk, emanet, istikamet, başkasını nefsine tercih, perişan kimsenin yardımına koşmak, büyüklere saygı, misafire ikram, komşuya, iyilik diğer insanlara sevgi ahkali üzere eğitip yetiştirmek hususunda görevli ve sorumludurlar.
Çocuğun dilini kötü sözlerden başkasına dil uzatmaktan uzaklaştırıp tertemiz tutmak; ahlâkı bozacak, kötü terbiye doğuracak her türlü söz ve davranıştan sakındırmakla da görevlidirler ve sorumluluk taşımaktadırlar.
Çocuğu adi, bayağı işlerden alıkoyup, kötü saptırıcı adetlerden ilgisini; fena ahlâktan alakasını kesip kişiliğini, şeref ve itibarını zedeleyen her türlü

temayülden beri tutulmasını sağlamak da terbiyecilerin sorumluluğuna girer.
Çocukların insani hasletleri yaşayıp adet haline getirmelerini, güzel ve olumlu duygularla donatılmalarını, yetimlere iyilikte bulunmalarını, fakirlere yardımcı olmalarını, dul ve yoksullara karşı merhametli, şefkatli davranmalarını işleyip onarı bu güzel duygularla teçhiz etmek de terbiyecilerin hem görevi, hem sorumlulukları cümlesindendir.
Bunlardan başka ahlâkı güzelleştirmek, iyi huylar aşılamakla ilgili büyük sorumlulukları gerektiren vecibeler vardır.
İslam nazarında fazilet yansıtan bir terbiye birinci derecede sağlam düşünceye ve murakabaya dayandığına göre, babalara, annelere ve öğretmenlere, aynı zamanda terbiye ve ahlâk konusuyla ilgili herkese, çocukların dış görünüşünde şu dört şeyi düşünmeleri ve bütün titizliklerini bunların çok kötü ameller olduğu üzerinde toplamaları; en rezil sıfatlar en düşük huylar bulunduğuna parmak basmaları gerekmektedir:
Sözü edilen dört fena sıfat aşağıda sıralanmıştır:

1- Açıktan yalan söylemek,

2- Açıktan hırsızlık yapmak,

3- Açıkça şuna buna dil uzatıp sövüp-saymak,

4- Açıkça çözülüp utanç yerlerini dışarı atmak, diskotek ve benzeri yerlerde çılgınca eğlenmek.[285]

Açıktan Yalan:

Açıktan yalan söylemek, İslam nazarında en çirkin hallerden biridir. Çocuğu yalandan uzak tutmak için terbiyecilerin bütün zekâ ve dirayetlerini ortaya koyup gayret sarf etmeleri vâcibdir. Çünkü ancak bu sayede çocuk yalandan nefret edip uzaklaşır, yalancılığın kaydırıcı noktalarından sakınır, bozgunculuk doğuracak neticesinden tiksindirir.
Yalanı, kınamak, ayıplamak hususunda İslam'ın onu nifak yani münafıklık belirtilerinden sayması yeter de artar. Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuşlardır:
"*Dört şey var ki, kimde bulunursa katıksız ve münafık kabul edilir; kimde de onlardan biri bulunursa, terk edinceye kadar onda nifaktan bir haslet vardır:*

1- *Kendisine bir şey emanet edildiğinde hıyanette bulunur.*

2- *Konuştuğu zaman yalan söyler.*

3- *Söz verdiğinde gadreder.*

4- *Davalaşıp didiştiğinde, din ve ahlâk sınırını aşar.”* [286]

Yine yalanı ve yalancıyı kınamak, ayıplamak, kötülemek hususunda, yalancıya yardım edip ona destek olanları İslam'ın ağır bir ifadeyle tehdit etmesi, Allah'ın gazap ve azabıyla uyarması yeter.

“Üç kimse var ki, Allah kıyamet günü onlarla konuşmayacak, onları tezkiye etmeyecek ve rahmet nazariyle bakmayacaktır; onlar için elem verici bir azab hazırlanmıştır:

1- *Zina eden yaşlı kimse,*

2- *Yalancı hükümdar,*

3- *Büyüklük taslayıp gururlanan fakir.”* ***[287]***

Yalanı ve yalancıyı kınamak, ayıplamak, paylamak hususunda, onu itiyad edinenlerin Allah (c.c.) katında “yalancılar” dan yazılması yeter:

“Yalandan sakının! Çünkü yalan ahlâksızlığa, din ve ahlâk sınırlarını çiğnemeye götürür, ahlâksızlık ise Cehennem ateşine iletir. Kul durmadan yalan söyler, yalanı seçip alırda Allah yanında yalancı yazılır.” [288]

Yine yalanı ve yalancıyı takbih etme hususunda Rasûlullah (a.s.) Efendimizin onu “büyük hıyanet” sayması yeter:

“*Kardeşine bir söz söyleyip de o seni tasdik ederken, senin o sözünle ona karşı yalan söylemen ne büyük hıyanettir.”* [289]

Yalanın, yalancıların gerçek yüzü ve durumu bu olunca, terbiyecilere gereken, çocuklarım ondan uzaklaştırıp nefret etmelerini sağlamak, yalanın kötü sonucundan sakınmalarını te’min etmektir. Aynı zamanda yalanın zarar ve tehlikesine karşı onların kafa ve kalblerini uyanık tutmak, bu hususta geniş açıklamada bulunmaktır. Ta ki, çocuklar yalanın ve yalancıların tuzağına düşmesinler, bataklığına batmasınlar, gurur ve kibir çamuruna yapışıp kalmasınlar.

Terbiyecilere göre, fazilet ışığını yansıtan terbiye, salih önder, elverişli yol göstericilere dayanıp asıl ölçüsünü bulduğuna göre, her ter biyecinin, sorumluluk taşıyan her kişinin, ağlamalarını durdurmak için bile olsa onlara yalan söylememeleri daha uygun ve layık değil midir? Bunun gibi onları bir işe teşvik ederken de, öfkelerini teskin ederken de yalandan kaçınmaları gerekmez mi? Çünkü terbiyeciler böyle davranırlarsa, çocuklarına en çirkin ve en kötü biçimde örnek olurlar, onları yalan söylemeye alıştırırlar, böylece ahlâkın en rezilini işlemiş bulunurlar. Bundan başka çocukları artık onların söylediklerine güvenmez olurlar, te'sirleri iyice azalır, verdikleri öğütler neticesiz kalır.

Bütün bunlardan görüp anlıyoruz ki ilk terbiyeci, kamil mürşid Hz. Muhammed (a.s.) velileri, terbiyecileri, eğitimcileri çocuklara karşı yalan söylemekten men'etmiş, isterse oyalamak veya teşvik etmek ya da mizah yollu olsun yalanı takbih ederek ilahi tehdidle korkutmuştur. Hem bu yüzden veliler ve terbiyeciler Allah (c.c.) katında yalancılardan yazılmasınlar diye konuya ağırlık kazandırmıştır.

Abdullah b. Amir (r.a.) anlatıyor:

"Annem bir gün beni çağırdı, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz de bizim evde oturuyordu. Annem bir hurma vermek istediğini belirti, yani beni oraya getirmek için bir hurma vereceğini söyledi. Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, *"bu durumda ona bir şey vermiyecek olursan, senin üzerine bir yalan yazılır"* buyurdu.[290]

Diğer bir hadiste de şöyle buyurduğu tesbit edilmiştir:

"Kim bir çocuğa gel de şunu vereyim der, sonra da vermezse, bu bir yalan sayılır." [291]

Bu konuda görülen hayret çekici bir husus da şudur: Selef-i sali-hin çocuklarım durmadan doğruluğa, doğru sözlü olmaya alıştırır ve onlara güzel bir ölçü ve misal olarak da şu kıssayı anlatırlar: Alim-i Rabbani Abdulkadir Geylani (k,s.) diyor ki:

"Gelişme çağına girince durumumu doğruluk üzerine bina ettim, onu kendime huy ve adet edindim. Şöyleki: Mekke'den Bağdad'a gitmek üzere çıktım, maksadım ilim tahsil etmekti. Geçimimi sağlamam için de annem bana kırk altın vermiş ve her yerde doğru konuşmama, doğruyu söylememe dair benden kesin söz almıştı. Yolculuğumuz devam ederken Hemedan'a geldik, henüz şehre girmeden soyguncu bir çetenin saldırısına uğradık. Kafilemizi yakaladılar. Onlardan biri de bana uğradı ve

"yanında ne var?" diye sordu. Ben de

"kırk altın var" dedim. Benim alay ettiğini sanarak dokunmadan uzaklaştı. Bir diğer adam beni gördü ve yaklaşarak

"beraberinde ne gibi eşya para var?" diye sordu. Ben de kırk altın bulunduğunu söyledim. Bunun üzerine kolumdan tutup beni çete reisine götürdü. O da aynı şeyi sordu, ben yine aynı cevabı verdim. Çete reisi şaşırdı ve:

"Seni doğru konuşmaya iten kuvvet nedir?" diye sordu. Ben de ona,

"yalan söylemiyeceğime, aleyhime bile olsa hep doğru söyleceğime dair anneme kesin söz verdim, onun için doğruyu söyledim" diye cevap verdim. Çete reisini aidi bir manevi korku ve bağırarak elbisesini yırttı, sonra da şöyle dedi:

"Sen annene verdiğin söze ihanet etmekten korkuyorsun da ben Allah'a verdiğim

söze ihanetten korkmuyorum!” Sonra kafilemizden ne alınmışsa hepsinin geri verilmesini emretti ve:
“Senin elinde ve önünde ben Allah'a tevbe edip dönüş yapıyorum!” dedi. Maiyetindekiler ona:
“Sen yol kesicilikte bizim elebaşımızsın, bugün de tevbe edip pişmanlık duymakta yine başımızsın ve büyüğümüzsün” diyerek hep birden Allah'a tevbe edip yol kesiciliği, haram ve kötülüğü bıraktılar.[292]

Açıktan Hırsızlık:

Tehlike ve sonuç bakımından yalandan pek geri kalmaz; bu açık bir yozmadır ki İslâm ahlakıyla bağdaşır hiçbir yanı yoktur, karakter bozukluğunun ürünlerinden biridir, imân terbiyesi ilkeleriyle de ters düşer.
Bilindiği gibi, çocuk büyüyüp gelişmeye başlayınca Allah'ın mura-kabası altında bulunduğunu idrâk etmez. O'ndan saygı ile korkmazsa, isterse emânete ihanet, hakları ödememe konusu onun yanında işlenip âdet haline getirilmesin, çocuk yine ileride aldatma, hırsızlık ve hıyanete sapar, haksız yere şunun bunun malını yemekten çekinmez; daha da ileri giderek, tam suçlu bir şaki kesilir ve toplum ister istemez ondan korkup Allah'a sığınma ihtiyacını duyar.
İşte bunun içindir ki, babalara ve terbiyecilere, çocuklarının kalbine ve dimağına Allah'ın her an kullarını görüp gözettiğini bir fide olarak dikmeleri; hırsızlıktan dolayı ortaya çıkacak vahim neticeleri detaylı biçimde anlatmaları; aldatma ve hıyanetin insanı toplumdan koparıp yalnızlığa iteceğini öğretmeleri çok lüzumludur. Aynı zamanda Allah'ın suçlulara, günahkârlara, sapıklara, doğru yoldan ayrılanlara ne gibi cezalar hazırladığını, basiretlerine hitab ederek anlatmaları da gerekmektedir.
Esef edilecek, üzülecek bir husus:
Birçok analar ve babalar, çocuklarında gördükleri nakit paradan, diğer eşyadan dolayı tam bir murakaba yapmadıklarıdır. Çocukların, biz bunları çarşı- pazarda bulduk veya arkadaşlarımızdan biri hediye etti demesini dikkate alarak onlara inanmaları, bir bakıma onların bu yalanını tasdik etmeleri; zahmete katlanıp durumu tetkik etmemeleri, iyice araştırmamaları üzülecek bir olaydır.
Çok tabiidir ki, hırsızlığa alışan çocuklar çaldıkları eşya veya paradan dolayı anne-babalarına yalan söyleyecekler, birtakım iddialar ortaya atıp kendilerini savunacaklardır; rezil ve rüsvay olmamak için ellerinden geldiğince bu kötü fiillerini gizlemeye çalışacaklardır. Haliyle çocuk bu durumlarda baba veya terbiyecisinin ciddi bir araştırma yapmadığını görünce cesareti artıp suç

işlemeye devam edecektir:
Bundan daha çirkini:
Çocuğun hırsızlık konusunda ana-babasından teşvik görmesi ve onu bu kötü fiilen işlemeye cesaretlendirmeleri çok daha çirkindir. Bu durumda hiç şüphe yoktur ki, çocuk çok geçmeden suç ve günaha boğazına kadar batar, durmadan hırsızlık ve soysuzluk yapar.
Dindarlık ve ahlâk yönlerinden noksanlık içinde bulunan anaların sütünü emen çocuklardan kemal ve fazilet beklenebilir mi?
Dikkat çekici bir olay:
Hakimlerden biri hırsızlık suçundan yargılanan azılı bir hırsızın elinin kesilmesine hükmetti. İnfaz vakti gelince, hırsız yüksek sesle şöyle bağırdı:
“Benim elimi keseceğinize anamın dilini kesin. Ben küçük iken komşumuzun yumurtasını çaldım, annem beni uyarmadı ve yumurtayı götürüp asıl sahibine vermemi söylemedi, bilakis iftihar eder bir tavır takınarak,
“Allah'a hamd olsun, oğlum artık adam olmuştur!” dedi. Beni suç ve günaha iten veya bunu tasvip eden anamın dili olmasaydı, ben de toplum içinde hırsız bir kişi olmazdım.” [293]
Ey analar ve babalar topluluğu, sizlere sesleniyorum: Daha doğrusu size selef-i salihinin çocuklarını doğru yola sokmak, haklan yerine getirmek, emanet ahlâkını taşımak, her hususta ilahi murakaba altında bulunduklarım öğretmek hususlarında ne kadar hırslı, gayretli olduklarından bazı örnekler vereceğim:
İkinci halife Hz. Ömer (r.a.) süte su karıştırılmasını yasaklar mahiyette bir kanun çıkardı, ama bu kanuna her muhalifin riayet edip etmediğini görmek ve her hain ve aldatıcıyı yakalayıp adalete teslim etmek mümkün müydü?
Şüphesiz ki kanunun kendisi bu hususta acizdir. Ama Allah'a dosdoğru iman ve O'nun murakabesini bilip korkmak, bu alanda kanunun işleyeceğini daha mükemmel işler ve olumlu sonuç ortaya çıkarır.
Nitekim bu hususta bir anneyle kızı arasında geçen olay şöyle hikaye edilir: Anne, sağdığı süte, biraz daha kâr etmek için su katmak ister, Mü’min olan kızı, Hz. Ömer'in bunu yasakladığını hatırlatarak engel olmak ister. Annesi,
“Canım sen de Mü’minlerin emiri Hz. Ömer bizim su kattığımızı nereden bilecek” diyerek itiraz eder. Kızı ona şu susturucu cevabı verir:
“Anne, anne, bana bak! Eğer böyle bir suç ve günahı Hz. Ömer (r.a.) görmüyorsa, onun Rabbi olan Allah (c.c.) görmektedir!”
Abdullah b. Dinar diyor ki:
Hattab oğlu Ömer (r.a.) ile birlikte Mekke'ye bir yolculuk yaptım. Yolda bir çobana rasladık, tepenin başında idi, aşağıya doğru inmeye başladı. Hz. Ömer

(r.a.) kendim tanıtmadan çobanı denemek istedi ve:
“A çoban! Şu süründen bir koyun bana satmaz mısın?” diye teklifte bulundu. Çoban,
“Ben bunların sahibi değilim, satın alınmış bir köleyim” dedi. Hz. Ömer,
“Canım ne var, sen efendine koyunu kurtlar yedi, desen olmaz mı?” diyerek yol gösterdi. Çoban hiç tereddüt etmeden şu cevabı verdi:
“Ya Allah (c.c.) nerede? O bizi görmüyor mu?” Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) ağladı ve o geceyi orada geçirdi. Ertesi gün o köleyi satın alıp hürriyetine kavuşturduktan sonra çobana şunu söyledi:
“Söylediğin o güzel kelime seni dünyada hürriyetine kavuşturdu, dilerim ki ahirette de seni Cehennem azabından kurtarır.”[294]

Açıktan Sövmek, Dil Uzatmak:

Çocuklar muhitinde yaygın olan en çirkin fiillerden biri de budur. Kur'an'ın gösterdiği doğru yoldan sapanlar arasında sövüp saymak çok yaygındır, İslâm terbiyesi almayanların kötü adetlerinden biridir.
Bunun iki esaslı sebebi vardır:
a) Kötü rehber, fena önder.
Çocuk, babasından terbiye dışı sözler, edep dışı kötü kelimeler işitince, hiç şüphe olmasın ki ileride onları aynen hikaye eder, yani sırası gelince sarfeder, durmadan o sözleri tekrarlayıp adet haline getirir. Sonunda o çocuktan ancak edep ve terbiye dışı sözler çıkar ve ancak yalan ve tiksindirici kelimeler söyler.
b) Kötü arkadaş edinmek.
Sokağa atılan çocuk, bir bakıma kötü arkadaşlar, edinmeye bırakılmıştır. Çok geçmeden çocuk onlardan işittiğini hafızasına yerleştirecek, sövüp saymak, lanetlemek gibi kelimelerle telkine uğramış olacak. Böylece çocuk o fena arkadaşlarından en aşağılık lafları, en kötü adet ve ahlâkı almış olacak ve en kötü terbiye ve huy üzerine yetişip gelişecek.
İşte bunun için babalara, analara, terbiyecilere gereken şudur ki: Çocuklarına en iyi örnek ve en doğru yol gösterici olmaktır; gerek güzel hitabta bulunmakta, gerek nezih söz kullanmakta, gerekse tabirleri ölçülü getirmekte son derece dikkatli olmaktır. Çocukları sokaklarda kötülerle oynamaktan, fena arkadaş edinmekten alıkoymaları nasıl vacibse, dilin afetlerinden, iyi kullanılmadığı takdirde getireceği kötü sonuçlardan söz ederek onları uyarmak da öylece vacibdir. Çünkü kötü söz, ölçüsüz konuşma, dilin sövmeğe alışması, kişinin

kişiliğini sarsar, vakar ve itibarını düşürür, toplum arasında sevilmeyen, tiksinilen kişiler seviyesine indirir.
Sonra da terbiyecilere gereken bir husus da şudur: Sövüp saymayı yeren, takbih eden; Allah'ın bu ağzı bozuklara nasıl bir azâb hazırladığım haber veren Peygamber (a.s.) Efendimiz'in hadislerini telkin edip öğretmektir. Umulur ki çocuklar sövüp saymaktan kendilerini uzak tutup, Peygamber Efendimizin mübarek sözlerini te'sirinde kalarak nezih bir hayat yaşamaya yönelirler.
Başkasına dil uzatmayı, sövüp saymayı men'eden hadislerden birkaçını nakletmemizde yarar görüyoruz:
"Müslümana dil uzatıp sövmek fısk (dinin yasakladığı şeyleri işleyip ahlâk kurallarını çiğnemek) tır; onunla savaşmak küfürdür." [295]
"Büyük günahların en büyüğü, adamın kendi ana-babasına lanet etmesidir."
Bunun üzerine soruldu:
"Ey Allah'ın Peygamberi! Adam nasıl ana-babasına lanet eder?" Efendimiz cevap verdi:
"Adam bir başka adamın babasına söver, o da onun babasına söver; başkasının anasına söver, başkası da onun nasına söver böylece adama dolaylı şekilde ana-babasına lanet etmiş olur." [296]
"Şüphesiz ki kul, önemsemediği, kalbini vermediği halde, Allah'ın rızasına uygun bir söz söyler de Allah onunla o kulun derecelerini yükseltir. Yine kul, Allah'ın gazabını çekecek anlamda bir söz söyler de bunu önemsemez ve kalbini ona vermez, bu sebeple Cehennem'e tepetakla düşer." [297]
"İnsanlar ancak dillerinin ürünleri sebebiyle yüzükoyun Cehennem'e atılırlar." ***[298]***
"Mü'min, söven-yeren, lanetliyen, edep ve terbiye dışı konuşan, yaramaz-kırıcı söyleyen değildir." [299]
Çocuk güzel sözler söylediği zaman ne kadar güzeldir! Tatlı konuşup edep ve terbiye kurallarına bağlı kalarak davrandığı zaman ne tatlıdır! Mantık ölçülerine göre konuştuğu, zarif tabirler kullandığı zaman da çok dikkat çekicidir! Lanetleme, sövüp-sayma, kırıcı-yaramaz söz duyduğu zaman onu müstehcen sayıp tiksindiğinde ne de ikrama layıktır o!
Bu durumda hiç şüphe yok ki, çocuk evinde bir reyhan, toplum arasında nefis bir güldür.
Selef-i salihinin çocuklarından edep ve ahlâklı konuşan, güzel hitapta bulunan, çekici söz söyleyen birkaç tanesini örnek olarak vermek istiyoruz. Ta ki, sizler

ey babalar, geçmİşte çocuklar nasıl söz söyler, nasıl konuşurlardı hususunu öğrenmiş olasınız:
Emevi halifelerinden Hişam b. Abdilmelik zamanında çölde müthiş bir kıtlık oldu. Kabileler toplanıp halifeye geldiler. Aralarında 14 yaşında Dirvas b. Habib adında bir delikanlı da bulunuyordu. Gelenler huzura alınmakta geciktirildi, bu yüzden biraz endişelendiler. Derken Hişam'in gözü Dirvas'a ilişti ve onu küçümsedi yanında duran hacibine, “bana gelmek isteyen herkes gelmiş, hatta çocuklar bile!” Halifenin bu sözünü duyan Dirvas, bu sözün kendisim hedef aldığını hemen anladı ve şöyle söze başladı:
“Ya Emire'l-Mü’minin! Benim huzurunuza girmem size bir noksanlık getirmedi, ama beni oldukça şereflendirdi. Şu gördüğünüz kabileler bir iş için size geldiler, ama hayli geciktirildiler. Şüphesiz ki söz açmaktır, susmak katlamaktır. Söz neşredildiği zaman ancak anlaşılabilir.” Bu cesaret ve zerafet dolu sözler Hişam'da te'sir etmişti ki, ona: “Söylemek istediğim söyle, babası olmaması ya!” Dirbas açık bir dille söze başladı:
“Ey Mü’minlerin emiri! Üç yıldan beridir kıtlık hüküm sürmektedir: Birinci yıl bedenimizdeki yağları eritti, ikinci yıl etlerimizi yeyip tüketti, üçüncü yıl kemiklerimizi yıpratıp dayanılmaz neticeler doğurdu. Elinizde fazladan mallar bulunuyordu. Bu mallar Allah'a aitse, onu Allah'ın müstehak kullarına dağıt. Kullara aitse, bu durumda onların malını onlara vermeyip tekelinde tutmanın anlamı ne? Sözü edilen mallar sizin şahsınıza aitse, onu tasadduk eyle ki, Allah (c.c.) tasaddukta bulunanları mutlaka mükafatlandırır, iyilerin iyiliğini asla zayi etmez.
Biliniz ki ey Mü’minlerin emiri! Halkı sevk-u idare etmeyi kendi üzerine alan liderin durumu halka nisbetle bedendeki ruh gibidir; bedenin hayatı ancak bu ruh ile mümkündür.”
Çocuğu dikkatle dinleyen Hişam konuşulan sözlerin te'sirinde kaldı ve çok beğendi,
“Çocuk üçten birinde olsun bir özür yeri bırakmadı” dedi, sonra da çölde yaşayanlara yüzbin dirhem dağıtılmasını, Dirbas'a da yüzbin dirhem verilmesini emretti.
Dirbas bu bağış üzerine şunları söyledi:
“Ya Emire'l-Mü’minin! Çöl elhine verdiğin atıyyenin bir mislini bana verdin; korkarım ki onlara verdiğiniz ihtiyaçlarını karşılamaz.
Hişam bu söz üzerine ona:
“Senin kendi hacetin yok mudur, onu anasın?” Dedi. Dirbas şu cevabı verdi.
“Benim, umum müslümanların hacetinden başka bir hacetim yok,” diyerek

kendisine verilen yüzbin dirhemin de muhtaç müslümanlara dağıtılmasını arzu ettiğini belirtti.
Çocukların ahlâk dışı bazı eğlence yerlerinde vakit öldürmesi, diskotek ve benzeri yerlerde çılgınca oynayıp zıplamasına gelince:
Şüphesiz ki çocuklar ve gençler için böyle bir yaşantı en çirkin ve en tehlikeli bir yaşantıdır ki, müslüman çocuklan arasında da yaygınlaşmışa benziyor. Yirminci asırda sadece erkek çocuklar değil, kız çocukları da aynı rezaletin ortasında bulunuyorl ardır. Nereye bakarsanız bakın, ergenlik çağına girmiş erkek ve kız çocukları kör bir taklidin peşinde yuvarlanmakta, din ve terbiye sınırları dışında her şeyi mubah sayacak bir havada koşup oynamaktalar; onları durduracak ne bir dini engel ne de kalblerinde bir Allah ve ahiret korkusu var. Artık bu çocuklarını nazarında veya tasavvurunda hayat, gelip geçici bir yararlanmadan, uçup giden bir şehvetten, yasaklanan bir lezzetten ibarettir. O halde her şeye rağmen bunları yapmalı, engelleri dinlememeli. Kaçırdıkları takdirde artık her şeylerini kaybetmiş olurlar, bu durumda dünyaya selam olsun!...
Birtakım boş akıl sahipleri sandılar ki, ayakta durabilmenin alameti, fütursuz bir dans ve eğlencedir; öne geçmenin, ilerici olmanın alameti, edep ve terbiye dışı bir ihtilattır; yenilenmenin, yeniliğin alameti, körükörüne bir takliddir. İşte böyle düşünenler, elbette ki kendi içlerinde yıkılıp silik hale gelmişler, kişiliklerini yitirmişler, cihad ve fazilet meydanında yenilgiye uğramadan iradeleri ve kişilikleri yıkılıp hezimete uğramıştır.
Sözü edilen kişilerden birine baktığında, hayatı onun tek arzusu, sadece mazhar olduğu şeyde burnu yukarda olmak, yürüyüşünde ayrıcalık meydana getirmek, konuşmasında cıvıklık yapmak, kendi benzerinde düşük bir adamdan söz edip onun adamlığını önünde boğazlamak, diğer birine sevgi izhar edip şahsiyetini katletmektir. Böylece fesaddan fesada geçmek, pespayelikten pespayeliğe, eğlenceden eğlenceye koşturmak, sonunda kendini yok edip silik duruma getirecek noktaya eriştirmek onun yolu ve meşrebidir.
Şair bu konuda ne güzel söylemiştir:
“Kendi kişiliğini ihmal eden herkes,
Diğer insanlardan daha çok düşük silinmeye layıktır!
Yabancıların yaşayışını taklide çalışan herkes,
Kişiliği zaman içinde görülemiyecek kadar siliktir.”
Hiç şüphe yok ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, babalara, velilere, yüce yöntemler, çocuk terbiyesinde sağlıklı ilkeler, köklü ahlâki kurallar, başkasından ayırd edilen İslami kişilikler getirip koymuştur. Bunlardan en önemli birkaç tanesini aşağıya naklediyoruz:

“Müşriklere (Allah'a eş-ortak koşanlara) muhalif olun (uymayın): Bıyığı (dudaklar görünecek şekilde) kesin, sakalı bırakın!” [300]
Diğer bir rivayette ise:
*“Bıyığı kesin, sakalı salıverin, mecusilere muhalefet edin”*Buyurulmuştur. [301]
“Bizden başkasına benzemeye özenen kimse bizden değildir; Yahudi ve Nasara'ya benzemeye özenmeyin!” [302]
*“Bir kavme benzemeye özenen kimse onlardan biridir.”****[303]***
“*Immea (zayıf görüş ve cıhz iradeli olup herkese uyan kimse) olmayın: O, ben insanlarla beraberim, insanlar iyilik ederse, ben de iyilikte bulunurum; insanlar kötülük yaparsa, ben de kötülükte bulunurum, der. Ama siz kendinizi sağlam (ölçü üzerine) tutun: tnsanlar iyilikte bulunduğu zaman sizin kötülükten kaçınmanız (gerekir).”*[304]
O halde okuyucumuza sesleniyoruz: Şu iki husus arasında bir ayrım yapmalısın: Yabancılardan alacağımız ve terkedeceğimiz (neler olmalıdır?)
Yabancılardan alacağımız şeyler iki grupta toplanır: Cevaz ve Tahrim. Yani bir kısım şeyleri almakta bir sakınca yok, belki yarar vardır; bir kısım şeyleri almamız kesinlikle haramdır:[305]

A) Caiz Olan Şeyler:

Faydalı ilim, gelişen ilmi buluşlar tıp, matematik-geometri, fizik, kimya, savaş teknolojisi, elementlerin gerçek niteliği, atom sırları ve benzeri yeni yeni buluşlar, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şu hadislerinin kapsamına girmektedir:
“İlim taleb etmek her müslümana farzdır.”
Aynı zamanda Resûlüllah (a.s.) Efendimizin buyurduğu şu hadisin de delalet ettiği mananın umumiliğine dahildir:
“Hikmet, her hakimin yitiğidir; onu bulduğunda o, ona daha layıktır.” [306]
Ayrıca Kur'an'ın delalet ettiği genel hükme de girmektedir:
*“Gücünüz yettiğince düşmana karşı kuvvet hazırlayın.”****[307]***

B) Haram Olan Şeyler:

Yabancıların gidişatını, ahlâk, adet ve kültürünü bize uymayan dış görünüşlerini, ümmetin özelliklerine ters düşen konularını ahlâkımızla bağdaşmayan davranışlarım taklid etmek haramdır. Çünkü bu gibi benzemeler, taklidler kişiliği

eritir, ruhu hezimete uğratır, iradeyi yıkar, ahlâk ve fazileti iyice zayıflatır.
Nimetlenmek, bunun için dünyalığa girip garkolmak men' edilmiştir:
Buhari ve Müslim'in sahih tesbitlerine göre, ikinci halife Ömer (r.a.) Faris (İran ve çevresi) de ikamet eden müslümanlara şunu yazmıştır:
“Fazla nimetlenmekten (dünyalığa dalmaktan) sakının, şirk ehlinin (inkarcı sapık milletlerin) kıyafet ve bezeklerinden de sakının!”
Diğer bir rivayette ise şöyle tesbit edilmiştir:
“Fazla nimetlenmeyi (dünyalığa fazlaca dalmayı) terk edin; Acem halkının giyim-kuşam ve bezeklerini de bırakın.” [308]
Bu mealde bir hadiste ise şöyle buyurulmuştur:
“Fazla nimetlenmekten (dünyalığa fazlaca dalmaktan) sakının; çünkü Allah'ın (gerçek) kulları, fazla nimete dalan kimseler değildirler.” [309]
Yukarıda da açıkladığımız gibi, fazla nimetlenmek, leziz ve çok iştah açan nimetlere dalmak, devamlı, surette nimetler içinde dönüp dolaşmak, haşır-neşir olmaktır. Bu da devamlı rahata alışmayı işler, vacib olan davet ve cihaddan soğutup alıkoyar; maneviyatı perişan eden eğlencelere şehveti körükleyen gayr-i ahlâki yerlere sürükler, bu yüzden birtakım kötü hastalıklara yakalanmaya yol açar.
Ahlâk bozucu çirkin caz-saz dinlemekten alıkoymak emredilmiştir: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:
“Şüphesiz ki, Cenab-ı Hakk beni rahmet ve doğru yolu gösterici olarak alemlere göndermiştir; zurnaları, çalgı aletlerini, içkileri, cahiliyyet devrinde tapılan putları gidermemi emretti.” [310]
*“Ümmetimden ileride bazı topluluklar (kabile ve milletler) zinayı, ipeği, içkiyi ve çalgıyı helal sayacaklardır.”****[311]***
“Kim, şarkı-türkü söyleyen bir kadının yanında oturup onu dinlerse, Allah kıyamet günü onun kulağına erimiş kurşun dökecektir.”[312]
“Kim, (dinen) izin verilmeyen caz-saz ve şarkı-türkü sesine kulak verirse, Cennet't e ruhanilerin sesini duyamıyacaktır.”[313]
Her akıl sahibi gayet açık olarak bilir ki, dinen zararlı kabul edilen birtakım çalgıları, haram şeyleri dinlemenin çocuğun ahlâkında olumsuz yönde te'sir meydana getirir; aynı zamanda çocuğu başıboşluğa ahlâksızlığa, dinen çirkin sayılan şeylere, şehvet ve lezzetler bataklığına çekip götürür.
Bu münasebetle, İslam'ın televizyon hakkındaki hükmünden birkaç cümle ile söz etmek gerekiyor.[314]

İslam'da Televizyon Edinmenin Hükmü

Bu konuda herhalde babalara birtakım belgeler vermek, doğru yolu gösterici deliller sunmak gerekiyor. Ta ki, televizyonun helal mi, haram mı olduğu hususunda bir sonuca varabilsinler ve ne maksatla kullanılmasının uygun olduğunu bilsinler.

Şüphesiz ki, birer yayın organı sayılan radyo, televizyon, teleks, teyp ve benzeri cihazlar ve aletlerin icadı, çağımızda insan aklının eriştiği en yüksek nokta olarak sayılmakta ve bilinmektedir. Günümüzde maddenin ortaya koyduğu büyük bir netice sayılabilir.

Unutmayalım ki, televizyon ikiyüzlü bir silahtır. Hem hayır ve iyilik için, hem de şer ve kötülük için kullanılabilir. İlmin ve tekniğin bu harika buluşları hayırda, ilim irfanı yaymakta, İslam inançlarını işlemekte, nesli faziletli bir ahlâka, milli ve manevi değerlere saygı duymaya, ülke ve milleti din ve dünya işlerini düzeltip yoluna koymada kullanılırsa, iki kişi çıkıp da bunun kötü olduğu üzerinde farklı görüş ortaya koymaya gerek görmez. Ve bu aracı diğer bir deyimle cihazı edinmenin, kullanmanın doğru olup olmadığı üzerinde münakaşa etmezler; bundan yararlanmak ve göz-kulak verip dinlemek üzerinde durmazlar. Çünkü hayırlı, yararlı konularda kullanılmaktadır. Bunun aksine, nesli yozlaştırmak, saptırmak, cinsel konulan müstehcen şekilde yaymak, çılgınca eğlenmek, mevcut kuşakları İslam esas ve prensiplerinin dışına çıkarmak için kullanılırsa, Allah'a ve ahirete iman eden insaf sahibi her akıllı kimse, elbette bunun tahrimine hükmeder, edinmenin günah olduğunu, kullanılmasının haram sayıldığını rahatlıkla söyler. Bu ölçüde kullanılan bir televizyonu başkalarına seyrettirip dinleten kimse aynca dinleyenlerin bu yüzden işlediği günahın bir mislini yüklenmiş olur.

Televizyon cihazını kendi ülkemizde araştınp değerlendirmek istediğimiz zaman, bu aletin şeref ve iffeti yırtıp yok etmekte; nesli zina ve seks konularına çevirmekte; her şeyi mubah saydıracak anlamda konular sergilemekte; toplum düzenini, ahlâkını bozacak polisiye, seks ve benzeri filmlere ağırlık vermekte olduğunu görürüz. Az bir bölümü ise ilmi konulara, hayırlı işlere yöneliktir. Böylece bu alet ülkemizde daha çok kötü amaçlar, zararlı konularda kullanılmakta, yani programının büyük bir kısmı anti İslami ve anti milli mahiyettedir. Durum bu olunca, günümüzde televizyon edinmek, onu seyretmek, günümüzdeki programlarını izlemek en büyük haramlardan sayılır.

Bu hususta size delil verelim:

Hemen her asırda ilim adamları, müctehid imamlar şu hususta icma yapmışlardır: İslam dininin amacı şu beş şeyi korumaktır:

1- Dini korumak

2- Aklı korumak

3- Nesli korumak

4- Canı korumak (beden ve ruh sağlığını korumak)

5- Malı korumak.

İlim adamları diyorlar ki, İslam hukukunda yer alan Kur'an ayetlerinin ve Peygamber (a.s.) Efendimizin hadislerinin tamamı bu beş hususu korumaya yönelik bulunuyordur. Televizyon programlarına gelince, dizi filimleriyle, tiyatrosuyla, balesiyle, konseriyle, çizgi (ilimleriyle ve benzeri gösterileriyle, şeref ve iffeti yıkmakta, namus kavramını sıfıra düşürmekte, zina ve benzeri ahlâksızlığı teşvik edip neslin bu konuda cesaretini artırmakta, şehvetini gıdıklamaktadır. Bu hususiyetini dikkate aldığımızda te'kiden haram olduğunda şüphe yoktur. O halde onu seyretmek de, dinlemek de haramdır. Nesli ve namusu korumak için bu tahrime riayet etmek şarttır. Bu sebeple seyretmese bile onu edinmesi de haram sayılır; çünkü çok sürmez onu şer yolunda kullanmaktan başka yol seçemez.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buyuruyor:

“İslam'da zarar ve zarara karşı zararla karşılık vermek yoktur.” [315]

Televizyon programları çılgınca eğlenmeye, gayesizliğe, toplumun ahlâkını bozup şehvetim tahrik etmeye yöneldiği veya yöneltildiği için, müslümanın onu satın alması, evine sokması haramdır. Çünkü müslüman aile ahlâkını, sağlığını, onlara zarar verecek şeylerden uzak tutup onların şeref, namus, iffet ve düzenini korumakla yükümlü bulunuyordur.

Televizyon programının bir de ağırlığı caz-saz, çalgı, şarkı, dans havası, bale, çıplak, yarı çıplak göbek atmalar konularında görülmektedir. Bu yönüyle de onu almak, kullanmak haramdır. Görüldüğü gibi, bazı istisnalarla televizyonun hangi yönü ve programıyla ele alırsak alalım, neticede bir değişiklik olmuyor, bizi bütün delil ve belgeleriyle haram hükmüne götürüyor. [316]

Kadınlara benzemeye özenmek men'edilmiştir.

Tabiin'den Said b. Müseyyeb (r.a.) diyor ki:

“Muaviye, Medine'ye geldi, bize hitapta bulunarak bir konuşma yaptı; bu arada hazırlanmış bir iğreti saç (peruk) çıkardı ve şöyle konuştu:

“Ben ancak Yahudilerin iğreti saç kullandıklarını biliyor ve görüyorum. Resûlüllah (a.s.) Efendimizden bana ulaşan habere göre, bunu günah diye

adlandırmıştır.” [317]
Müslim'in tesbit ettiği rivayette ise şöyle deniliyor:
“Muaviye (r.a.) bir gün şöyle dedi:
“Sizler gerçekten kötü bezekler uydurup ortaya çıkardınız. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ise bu gibi günah işlemi yasaklamıştır.”
“Kadınlar gibi yumuşak davranıp kırıtan erkeklere, erkeklere benzemeye özenip taklid eden kadınlara Allah lanet etmiştir.” [318]
“Kadınlardan erkeklere benzemeye özenenler, erkeklerden de kadınlara benzemeye taklid edenlere Allah lanet etmiştir.”[319]
Tirmizi'nın Ebu Musa el-Aş'ari'den yaptığı rivayette Resûlüllah şöyle buyurmuştur:
“İpek elbise ile altın ümmetin erkeklerine haram, kadınlarına helal kılınmıştır.”
O halde iğreti saç (peruk) takmak; kadınlara ve erkeklere; altın ve ipek giyinmek erkeklere; kadınların erkeklere benzemeye; erkeklerin kadınlara benzemeye özenip taklid etmeleri; kadınların yarıçıplak vaziyette sokağa çıkması, mahrem yerlerini teşhir etmesi, kesinlikle haramdır. Erkeklerin kadınları taklid etmesi, her yönüyle kadınlaşmak, çılgınca, eğlenmek, hiç bir engel tanımamaktır; aynı zamanda erkekliği öldürmek, kişiliği aşağılamak, fazilet ve ahlâka ağır darbe indirmektir. Sadece bu değildir, ümmeti çöküntüye, bozuntuya din ve ahlâk dışı fenalığa, haram sınırlarını aşmaya, gençleri kötülük ve cinsel konuların en fenasına doğru çekmektir.
Bakılması haram olan kadınlara bakmak, onlarla ihtilat halinde bulunmak, kadınların açık-saçık sokağa çıkması, başlarını açması men'edilmiştir:
Şanı Yüce Allah (c.c.) buyuruyor:
“*Ey Peygamber! Kendi eşlerine, kızlarına ve müslüman kadınlarına De ki: Dış elbiselerini üzerlerine alıp Örtünsünler. Bu onların (iffetli) tanınmalarına, eziyet edilmemelerine daha uygun olanıdır. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”****[320]***
“(Ey Muhammed!) Mü’min erkeklere De ki: Gözlerini (kendilerine helal olmayanlardan sakınsınlar, utanç yerlerini korusunlar. Bu onlar için daha nezih ve daha uygundur. Şüphesiz ki Allah onların işleye geldiklerinden haberlidir.
Mü’mine kadınlara da De ki: (Bakılması haranı olan şeylerden) gözlerini sakınsınlar; iffet ve namuslarını korusunlar; süs yerlerini -görünen kısım dışında- açmasınlar; başörtülerini yakaları üzerine (gelecek şekilde) salıversinler; zinetlerini (ve zinet yerlerini)..., başkalarına açmasınlar.” [321]
Şimdi de, birinci ayetin tefsirinde tefsir alimlerinin, sahabe ve selef-i salihin'in

neler söylediklerini birlikte duyalım:
İbn Cerir Taberi, ibn Abbas (r.a.) dan şöyle dediğini rivayet etmiştir:
“Allah Mü’min kadınlara, bir ihtiyaç için evlerinden çıktıkları zaman yüzlerini örtmelerini, ellerini örtmelerini, sadece bir gözlerinin açık kalmasını emretmiştir.”
Yine İbn Cerir'in İbn Sirin'den yaptığı rivayete göre, İbn Şirin şöyle demiştir: Ubeyde b. Haris el-Hadremi'den, *“Yudnîne aleyhinne min celabibihinne”* ayetinin delalet ettiği mana ve hükmü sordum, bana şu cevabı verdi: “Sokak elbisesiyle, sadece bir gözleri açık kalacak şekilde başlarını ve yüzlerini örterler.”
Allâme İbn Cerir et-Taberi, Ahzab Suresi 59. ayetin tefsirini şöyle yapmıştır: Hür kadınlar giyim kuşamlarında cariyelere benzemesinler, onlar sokağa bir ihtiyaç nedeniyle çıktıkları zaman saçlarını ve yüzlerini açarlardı. Hür kadınlar ise sokak elbisesiyle örtünsünler, ta ki ahlâksız fasikin biri onların hür olduğunu anlayıp sözlü (ve fiili) sataşmada bulunmasın.
Ebubekir Cessas da bu konuda şöyle diyor:
Bu ayette, genç kadınların yabancılardan yüzlerini örtmeleriyle dışarı çıktıklarında fasıkların kötü arzularına hedef olmamaları için örtünmeleri, iffetli davranmalarıyla memur bulunduklarına delalet vardır.
Müfessir Kaadı Beyzavi de bu ayetin tefsirinde şunları yazıyor:
Kadınlar bir ihtiyaç nedeniyle dışarı çıktıklarında sokak elbisesiyle yüzlerini ve bedenlerini örtsünler!
Allame Nisaburi de sözü edilen ayetin tefsirinde şunları yazıp belirtmiştir: “Kadınlar İslam'ın ilk yıllarında, cahiliyyet devrinde olduğu onlar da cari bir adet halinde süregeldiği şekilde bir gömlek bir başörtüsü ile sokağa çıkarlardı. (Başörtüsü sadece başlarının ancak üçte birini kaplardı). Hür ve cariye birbirinden farkedilmezdi. Rida denilen sokak elbiseleri giyinmeleri, baş ve yüzlerini örtünmeleri emredildi.”
Bütün bu tesbit ve rivayetlerden açıka anlaşılıyor ki, Ashab-ı Kiram (Allah hepsinden razı olsun) ve bütün tefsir ve ilim ehli, müslüman kadının ilgili ayetin gereği olarak sokak elbisesini giyinmek ve yüzünü yabancılardan örtmekle emrolunmuştur. [322]
İkinci olarak, müslüman kadının yüzünü örtme konusunda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den ve Ashab-ı Kiram'ın eşlerinden sahih yolla tesbit edilen hususu birlikte görelim:
“Resûlüllah (a.s.) Efendimiz hacc için ihrama giren kadına yüzüne peçe

örtmemesini, ellerine eldiven takmamasını emretmiştir. [323]
Ayrıca Ebu Davud şunu rivayet ediyor:
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ihramlı kadınlara eldiven ve peçe takınmayı men' etmiştir.
Bu rivayetler, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz devrinde yaşayan kadınların yüzlerine peçe takınmayı adet edindiklerine ve genellikle eldiven taktıklarına, sadece ihramlı iken bunlardan men' edildiklerine delalet etmektedir.
İhramlı iken açık tutulması da mutlak anlamda değildir, nitekim aşağıda nakledeceğimiz hadisler buna delalet etmekte ve açıklayıcı bir anlam kazandırmaktadır:
Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:
“Biz, Resûlüllah (a.s.) Efendimizle birlikte ihramlı bulunduğumuz sırada süvariler yanımızdan geçerlerken bürüdüğümüz cilbabı başımızla birlikte yüzümüze sarkıtır, böylece yüzümüzü örterdik, onlar geçip gidince tekrar yüzümüzü açardık.” [324]
Fatıma bint Münzir diyor ki:
“Ebubekir Sıddık’ın (r.a.) kızı Hz. Esma ile birlikte ihramlı bulunuyorken yüzümüzü de örtüyorduk, o bizim bu halimizi yadırgamıyordu.” [325]
Yine Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan rivayete göre, diyor ki:
“Kadın, cilbabını başının üstünden tutup yüzünü örtecek şekilde giyinirdi.” [326]
Sahih tesbitle yapılan rivayette, müslüman bir kadın, Beni Kaynuka pazarında örtülü bir halde lüzumlu alış-verişini yaparken Yahudilerden biri buna itiraz edip kadını ve örtüsünü alaya aldı, sonra da örtüsünü açması için zor kullanmaya yeltendi. Bunun üzerine kadın hem oradan uzaklaşmaya, hem de bu mel'undan kurtulmaya çalıştı, yardım istedi. Durumu yakından izleyen bir müslüman dayanamayıp yahudinin üzerine atıldı ve bir darbede vurup onu ceza olarak öldürdü.
Bu sahih hadislerden açıklanan husus şudur ki: Resûlüllah (a.s.) Efendimizin eşleri, kızları ve Ashab-ı Kiram'ın kadınları, ihramlı olsalar bile bazı ihtiyaçları için sokağa çıktıkları zaman yüzlerini örterlerdi, onların itikadına göre, bu dosdoğru İslam Şeriatının emrettiği bir vücub idi ki yerine getiriyorlardı.
Üçüncü olarak yüzü açmada güvenilir müctehid imamların neler dediklerini birlikte görelim ve duyalım:
Başta imam Şafiî, imam Ahmed ve imam Malik olmak üzere ünlü müctehid imamların cumhuru, kadının yüzünün avret olduğunu söylemişlerdir. Bu bakımdan örtülmesinin vacib, açılmasının haram olduğunu beyan etmişlerdir.

Bunların delili ilgili ayetin tefsirinde geçen Ashab-ı Kiram'dan bir kısmının ve selefin görüş ve yorumlarıdır. Ayet yüzün örtülmesine delalet etmektedir. Sokağa çıkarken yüzlerini örterek çıkan Ashab-ı Kiram'ın eşlerinin ve kızlarının, aynı zamanda tabiinden birçok hanımların davranırı ayetin bu delaletini kuvvetlendirmektedir.

Hanefi fukahasına gelince, onların ietihad ve tesbitleıi, görüş ve kavilleri, kadının yüzünün avret olmadığını ortaya koymuştur. Bir fitne söz konusu olmadığı sürece kadınların yüzlerini açmaları caizdir; bir fitne ve fesad söz konusu olduğu takdirde, açılması haramdır; bu gibi vesileye kapıyı kapama, mefsedeti önlemek bakımından lüzumludur.

Hanefilerin bu konuda ihticac ettikleri en açık ve belirgin delil şu olabilir:

Veda Haccında Resûlüllah'ın hemen arkasında yer alan Fazıl b. Abbas (r.a.) diyor ki:

“Yanımızdan ihramlı kadınlar geçerken onlara bakıyordum, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz elini yüzüne dayadı ve onlara bakmamamı anlatmak istedi, ben de hemen yüzümü diğer yana döndürdüm.

Müslim, Ebu Davud ve İbn Mace'nin sahih senetle rivayet ettikleri bu hadisi delil seçenler, diyorlardı ki:

“Eğer kadınların yüzü avret olsaydı, onlar yüzlerini açık tutmazlar, Fazıl da dönüp onlara bakmazdı.”

Ebubekir Sıddîk'ın (r.a.) kızı Hz. Esma’ınn hadisine gelince: Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:

“Ebubekir Sıddîk'in kızı Esma, üzerinde ince bir elbise olduğu halde Resûlüllah (a.s.) Efendimizin yanına geldi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yüzünü çevirdi ve şöyle buyurdu:

“Ya Esma! Şüphesiz kadın ergen olunca şu ve şu yerleri dışında başka yerlerinin görünmesi doğru değildir.” Şu ve şu derken yüzüne ve eline işaret etti.”[327]

Cumhur-i fukaha, Hanefilerin delil seçtikleri iki hadisi ele alıp şu cevabı vermişlerdir:

Önce, Fazıl b. Abbas'ın (r.a.) hadisi, kadının yabancı erkekler yanında yüzünü açmasının cevazına delil sayılmaz. Çünkü Fazıl'ın baktığı kadınlar hac ibadetinde ihramlı bir vaziyette bulunuyorlardı, ihramlı bulunan kadınların bir fitne söz konusu değilse, yüzlerini açık tutmaları caizdir. Çünkü bu konuda Resûlüllah (a.s.)'ın açıklaması vardır:

“İhramlı bulunan kadın yüzüne peçe örtmesin, ellerine eldiven takmasın!” Bu hadisden anlaşılan, ihramlı halin dışında kadın hem yüzünü örter, hem de eldiven

takar.
Sonra kadının yüzünü ve elini açmasına delalet eden Hz. Esma hadisine gelince, onlar bu hadisi delil seçmişler ama, hadis murseldir, yani senedi kesiktir
İbn Kesir kendi tefsirinde bu konuda şunları kaydetmiştir: Ebu Davud ile Hatem er-Razi, Hz. Esma hadisi murseldir; Halid b. Derik bunu Hz. Aişe (r.a.) den işitmemiştir.” [328]
İlim ehlinden birçoğu mursel hadisi zayıf olarak vasıflandırıp ona göre yargıda bulunmuşlardır. Hadis zayıf olunca da delil olarak seçilmeye pek uygun değildir, hükümleri çıkarmada pek itibar edilmez.
Müctehid imamların, kadının yüzü avrettir, bu bakımdan örtünmesi vacibdir, açılması ise haramdır sözü ve hatta Hanefi fukahasının fitne endişesi bulunduğunda örtünmesi üzerinde durması, cevazı ise, fitne olmadığı durumlarla bağlantılı olup bu durum dikkate alınınca, bundan elde edilen açık sonuç şu olabilir:
İnsanlardan kim toplumda fitne ve fesadın ortaya çıkmasını, bulunduğu muhitte, yaşadığı bölgede bunun yaygınlaşmasını hoş karşılar? Durum bu olunca, gayretli babaya gereken, yüzlerini örtmeleri için eşlerine ve kızlarına emredip Allah (c.c.) ve Resûlüllah'ın (a.s.) buyruklarını imtisalîerini sağlamaktır. Aynı zamanda ashab-ı kiram'ın iffetli, tertemiz hanımlarının bu hususta gösterdikleri anlayış ve sabrı göstermelerini benimsemektir. Ayrıca güvenilir imamların takrir ettikleri görüş ve tesbite uymalarını gerçekleştirmek ve her zaman en güvenilir, en takvaya daha yakın olanını almalarını alıştırmaktır.
Eğer babalar ve onların eşleri ve kızları, kıyamet gününde Allah'ın nimetine erdirdiği peygamberler, sıddiklar, şehidier ve salihlerle beraber olmak istiyorlarsa -ki bunlar en güzel arkadaşlardır- yüzlerini örtsünler. [329]
Kadınların kırıtarak, güzelliklerini teşhir ederek sokağa çıkması raen'edilmiştir; bu hususta ki deliller aşağıdadır: Müslim'in tesbitine göre, Resûlüllah söyle buyurmuştur:
“Cehennem ehlinden iki sınıfı görmeyeyim: Beraberlerinde sığırkuyruğuna benzer kamçılar olup insanları onlarla döven bir kavim ve millet. Diğeri de (sözde) giyinik çıplaklar, yürürken kırıtırlar, erkeklerin kalplerini meylettirirler. Başları meyilli deve hörgücüne benzer. Bunlar Cennet'e giremezler ve onun kokusunu alamazlar. Oysa Cennet'in kokusu beşyüz yıllık mesafeden hissedilir.”
Ahzab Suresinde ise Cenab-ı Hakk şöyle buyuruyor:
“Evlerinizde vakarla oturun, eski cahiliyet günlerindeki gibi kırıtarak (sokaklarda) süs ve güzelliklerinizi dışarı atmayın.”

Nur Suresinde 59. ayetin de şöyle buyruluyor:
“Evlenme ümidi kalmamış (hayız ve nifastan kesilip) oturan kadınların süs yerlerini göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında kendilerine bir günah yoktur. Bununla beraber iffetli davranmaları kendileri için hayırlıdır. Allah (c.c.) işitendir, bilendir.”

“Ey Muhammed! Mü’min erkeklere De ki; gözlerini (kendilerine helal olmayanlardan sakınsınlar, utanç yerlerini korusunlar. Bu onlar için daha nezih ve daha uygundur.” [330]

“Mü’min kadınlara da De ki: “(Bakılması haram olan şeylerden) gözlerini sakınsınlar; iffet ve namuslarını korusunlar, görünen yerlerin dışında süs yerlerini açmasınlar.” [331]

Erkeklerle kadınlar birarada bulundukları takdirde onlardan her-birinin gözünü diğerinden yumması, sakınması nasıl düşünülebilir. Bu takdirde ayetin delalet ettiği şey, bu iki cinsin ihtilatı ve bunun haram olmasıdır. [332]

Cenab-ı Hakk diğer bir ayette de şöyle buyuruyor:
“Peygamberin eşlerinden işe yarar bir şey sormak istediğinizde perde arkasından kendilerine sorun, bu ölçüde hareket etmeniz hem sizin kableriniz, hem onların kalbleri için daha temiz, daha nezihtir.” [333]

Bu konudaki diğer hadisler:
“Bir erkekle (yabancı) bir kadın tenhada asla başbaşa kalmasınlar; kaldıkları takdirde mutlaka şeytan üçüncüleri olur.” ***[334]***

“*Sakın sakın kadınların yanına girmeyin!”* Bunun üzerine Âshab'dan biri sordu:
“Ya Resûlallah! Girecek olan kadının kocasının yakınlarıysa ne dersiniz?” diye sorunca, Peygamberimiz (a.s.): *“Kocasının yakınları ölümdür”* buyurdu. [335]

“Sizden hiç biriniz, yanında mahremi olmadıkça (yabancı) kadınla tenhada başbaşa kalmasın.” [336]

Yabancı kadına bakmanın haram kılındığı hakkında varid olan ayet ve hadisler:
“(Ey Muhammed!) Mü’min erkeklere De ki: gözlerini (kendilerine helal olmayanlardan) sakınsınlar, utanç yerlerini korusunlar.” [337]

“Bilmediğin bir şeyin ardına düşme; çünkü doğrusu kulak, göz ve kalb bunların herbiri ondan dolayı sorumludur.” [338]

Ashabdan Cerir (r.a.) diyor ki:
“Resûlüllah (a.s.) Efendimize ansızın meydana gelen bakmaktan sordum, buyurdu ki:

“Gözünü hemen çevir.” [339]
Ümmu Seleme (r.a.) anlatıyor:
“Resûlüllah (a.s.) Efendimizin yanında idim, orada Hz. Meymune de bulunuyordu. Ansızın İbn Ümmü Mektum çıkageldi, bu da bize hicap (perde arkasından konuşmak) ile emredildikten sonra idi: Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz:
“Ondan kendinizi koruyup perde arkasına geçin!” buyurdu. Biz:
“Ya Resûlallah! O a’ma değil midir? Bizi görmüyor ve tanımıyor (Bunun bir sakıncası var mı?)” dedik. Peygamber (a.s.):
“Siz ikiniz a’ma mısınız, onu görmüyor musunuz?” buyurdu. [340]
“*Yollarda oturmaktan sakının”* buyurdu. Bunun üzerine Ebu Said (r.a.) diyor ki, şöyle sorduk:
“Yollarda (cadde ve sokaklarda) ister istemez oturup biraraya geliyoruz buna ihtiyacımız, var (ne dersiniz?)” Buyurdu ki:
“Herhalde toplanıp meclis yapıyorsanız, o halde yolun (cadde ve sokağın) hakkını verin!”
Ashab:
“Ya Resûlallah! Yolun hakkı nedir?” diye sorunca, buyurdu ki:
“Gözü yummak, sakınmak, eziyetten çekinmek, verilen selamı alıp cevaplandırmak, iyilikle emretmek, fenalıktan men' etmektir.” [341]
Bilindiği gibi, insan toplulukları bir baştan bir başa, beşeri ümmetler (milletler) bütünüyle yaşlısıyta, genciyle, erkeğiyle, kadınıyla hakimiyle mahkumuyla, sonsuza dek devam edecek İslam'ın bu köklü ilkelerini, sapasağlam kavramlarını aldıkları, fazilet ve ahlâkı zedeleyecek turizm kaynaşması açık saçık dolaşma kadın erkek karışması ve birtakım haramlara bakmak gibi kötülüklerden kendilerini uzak tuttukları takdirde, hiç şüphe yokki, bu topluluk ve milletler paklık ve erdemlik bahçesinde salınırlar; güven ve istikrar gölgesinde eyleşirler; şeref ve mutluluğun doruğuna erişirler. Çünkü Allah'ın çizdiği yolda, İslam'ın farz kıldığı caddede seyretmişlerdir.
“Şüphesiz ki bu, benim dosdoğru yolumdur; artık o yola uyun, başka yollara uymayın, sonra bu yollar sizi Allah yolundan saptırıp parçalar. İşte Allah, size bunları emretmektedir; olur ki sakınırsınız.” [342]
Bütün bu faziletler, gelip geçen kuşaklarda İslam tarihinde ümmetimiz için gerçekleşen hakikatlerdir. Bu da ancak, milletlere müjde ve uyarı olsun diye indirdiği Kur'an'ı öğretmekle, onun fazliyle vücut bulmuştur. Kur'an ümmet yapısında birbirini izleyen nesillere devamlı ışık ve doğru yol olmuştur.

Allah (c.c.) Muhkem-i Tenzil'inde ne doğru buyurmuştur:
“*Şüphesiz ki bu Kur'an en doğruya en sağlama iletir. Güzel-yararlı amellerde bulunan Mü’minlere büyük bir mükafatı müjdeler ve ahirete inanmayanlara elem verici bir azabın hazırlandığını bildirir.*” [343]
İşte ey babalar ve analar! Bunlar İslam'ın çocuğun ahlâk selameti, seçkin kişiliğinin yeşerip gelişmesi, ciddiyet, erkeklik ve en güzel ahlâkı adet edinip benimsemesi için koyduğu en önemli terbiye kaideleridir ve ameli yollardır. Size düşen sadece çocuklarınızı bu kaidelere göre terbiye etmek bu doğrultuda yönetmek ve yönlendirmektir. Böylece çocuklar faziletli ahlâk üzerinde, zati şeref ve itibar çerçevesinde, sosyal terbiye ve edep üzere yetişip gelişir; insanlar arasında dikkat çeken bir ben olurlar.
Bugün karşımızda, önümüzde ve uzağımızda, çocuğun kişiliğini geliştirip onu seçkin bir kişi yapan ona hayatın sorumluluklarını aşılayan ve ona göre hazırlayan İslam'ın koyduğu terbiye ilkeleri ve kuralları değer ve benzerinde ikinci bir sistem var mıdır? Resûlüllah (a.s.) Efendimizin bir yol ve sünnet olarak önümüze koyduğu terbiye ölçüsünde başka bir terbiye ölçüsü mevcut mudur?
“Nimetlere gark olmak, refah içinde dönüp dolaşmak çocuğun kişiliğine zarar vermez, diyen kimsenin bu sözünde böyle bir ölçü ve kural var mıdır?”
“Şehvetler ve lezzetler peşinde koşup durmak, çocuğun şahsiyetini zedelemez, diyen kimsenin bu iddiasında gerçek bir yönlendirme var mıdır?”
“Şehveti gıcıklayıp insanı kutsal değerlerden koparan şarkı-türküleri caz-saz ve göbek havalarını dinlemek çocuğun kişiliğine zarar vermez, diyen kimsenin bu sözünde gerçek bir ölçü mevcut mudur?”
“Turizm kaynaşması, açık-saçık dolaşmak, kadın erkek karışımı, deniz kenarlarında bu iki cinsin çıplak vaziyette birarada bulunması,” çocuğun şahsiyetine darbe indirmez, onu asıl değerinden düşürmez, diyen kimsenin bu iddiasında gerçek payı var mıdır?
“Kadınlara benzemek, bir bakıma kadınlaşmak, onları giyim kuşamlarına özenip taklid etmek, kadınlar gibi kırıtarak konuşmak, çocuğun kişiliğine zarar vermez, diyen kimsenin bu sözünde faziletin ışığı var mıdır?”
Şüpheniz olmasın ki, terbiyeciler, ahlâk eğitimcileri, hemen hemen şu hususta birleşmişlerdir: Sözünü ettiğimiz çılgınca hayatın gözle görülebilen her yanı çocuğun erkekliğini öldürmekte, şahsiyetini yok etmekte, ahlâkının mayasını değiştirmekte, bir sürü hastalıklar yaymakta, şeref ve iffetle ilgili faziletleri kazaya uğratmaktadır.
Dr. Alexis Carrel, İnsan Bu Meçhul adlı eserinde diyor ki:
“Cinsel duygu insanda herekete geçince kan ile bileşip cereyan eden bir çeşit

maddeyi ifraz edip dimağa sevkeder, bu durumda kişi artık sade düşünmeye güç getiremez.”
Corc Baluşi, Cinsel Heyecan adlı kitabında diyor ki:
“1962 yılında Birleşik Amerika'nın 35. başkanı J. Kennedy şöyle sesleniyordu Amerika halkına:
“Amerikanın geleceği tehlikededir; çünkü bu ülkenin gençleri manevi değerlerinden çözülüp şehvet bataklığında gark olmak üzeredir, üzerlerine düşen sorumluluğu taşıyacak güçte bulmuyorlar. Askere alınmakta olanlarından her yedi gençten altısının elverişli olmadığı ortaya çıkmıştır. Daldıkları şehevi şeyler, cinsel konular onların liyakatim ifsad edip tıbbi ve nefsi ölçülerini yıkmıştır.”
Lübnan gazetelerinden birinde, 650 sayılı nüshasında Sosyal Eğitimci Margaret Simis'den söyle dediğini nakletmektedir:
“Üniversite ve akademide okuyan talebenin % 60'ı imtihanlarda dökülüp kaldılar, ciddi hiçbir başarı sağlayamadılar. Çünkü talebenin çoğu cinsel konuyla dersinden daha çok meşgul olmakta, kafasını onunla şişirmekteydi.”
Sorumluluk taşıyan babalar ve terbiyecilere, çocukalarım ahlâk dışı cinsel konulardan uzak tutmaya çalışmaları gerekmektedir. Çocuklarının kalbine kafalarına şeref, kişilik, yüksek ahlâk, fazilet gibi manevi değerleri dikmeli, her şeyin üstünde Allah (c.c.) korkusu ve sevgisini aşılamalıdırlar.
Sonra da üzerimize gereken husus şudur:
Çocuğun ahlâk takviminde, nefsini ıslahta ve şahsiyetini oluşturmakta çok nazik murakabe ve büyük sorumluluk devrelerini ihmal etmemeliyiz.
Çocuğun ahlâkını bozan, yolunu şaşırtan ve saptıran sebepleri araştırıp incelediğimiz zaman, gerçekten babaların çocuklarını murakabede büyük bir gaflet gösterdiklerini, terbiyeleri hususunda ihmalkâr davrandıklarını görürüz.
Çocuğun ahlâkını bozan, yolunu şaşırtan ve saptıran bazı sebepleri sıralamak istiyorum:
“Çocuğunun dizginini elinden bırakıp kötü arkadaş edinmesine göz yuman, şirretlerle dostluk kurmasına aldırış etmeyen, dilediklerini yapmalarında istediklerini işlemekte onları tamamen serbest bırakan, hiçbir murakabe ve soru açmayan bir babayı düşünün, bu durumda onun çocuğu veya çocukları kötü arkadaşların tesirine girer ve onların birçok sapıklıklarını olduğu gibi benimserler. Kısacası en kötü ahlâklarını almış olurlar,
“Çocuğun ahlâkını bozacak, ailesinden koparacak, başka kültürün kurbanı yapacak filmleri seyretmesine, polisiye filmlerini izlemeye müsamaha gösteren baba, bilmelidir ki, sözü edilen filmler büyükleri bile bozmakta, onların yolunu

değiştirmektedir; ya çocuklar üzerinde yapacağı tahribat ve te'sirin büyüklüğünü düşünmeye gerek var mıdır? Bu durumda baba, büerek ya da biîmiyerek çocuğunu çıkılması mümkün olmayan bir çukura atmakta, onu mutlak bir helake terketmektedir.

“Çocuğuna alanı olduğu gibi terkedip, televizyonda gösterilen ahlâk bozucu temsillerle, din ve ahlâk sınırını aşan davetçilerle başbaşa bırakan baba; bu durumda hiç şüphesiz çocuğunu ifsad edecek bir eğitime terketmiş demektir. Çok sürmez çocuk bu ahlâk ve terbiye üzerine yetişir; milli ve dini kültüründen kopup çözülür, kendi nefslerinde erkeklik gururunu yitirir, îsîam'in o çok güzel edebinden uzaklaşır.

“Çocuğunun bir sürü ipe-sapa gelmiyen romanlar, dergiler satın almasına, onun ruhunda anarşizmi, saygısızlığı, vuruculuğu, kinciliği ve her türlü hayasızlığı doğuran uydurma kıssaları okumasına, çıplak resimlerle, müstehcen portrelerle dopdolu olan kitapları mütalaa etmesine müsamaha gösteren baba, bilmelidir ki, çocuğu ahlâk ve edep dışı yollarda yürüyecek, cinsel konuîara geniş ilgi duyacak ve günahı gerektiren bir hayat içine girecektir.

“Çoluk-çocuğunun eş ve kızlarının örtünmesinde alabildiğine kolaylık gösteren, onları açık-saçık kırıtarak sokaklarda dolaşmasına, kimlerle konuştuklarına, kimleri arkadaş edindiklerine dikkat ve aldırış etmiyen, batılı kadınlar ve gençler gibi giyinip çılgınca yaşamalarına utanç yerlerini teşhir etmelerine göz yuman baba, bilmelidir ki, kızları bu durumda çok sürmez, en kötü yolları, en dejenere eğlenmeyi adet edinecekler; din ve ahlâk kurallarının ve sınırlarının dışında kalan tuzaklara düşecekler, sonunda iffet ve namusları ağır darbe alacak, şeref ve itibarları kökünden yıkılacak, kadınlık hicapları yırtılacaktır. O kadar ki, işin sonuna gelindiğinde artık ne ağlamanın, ne de pişmanlık duymanın bir yararı olacak.

Şair ne güzel demiştir:

Lübna adlı kız çocuğunu bütünüyle ihmal edip sonunda onun düştüğü bataklığı gören babanın ağlamasını konu edinerek şair söyle diyor:

“Kendi elinle öldürdüğün Lübna'ya ağlıyor musun? Lübna elden çıktı, artık sen ne yapabilirsin?”

“Çocukları okula, üniversiteye gidip gelirken onları izlemiyen, murakaba etmiyen baba bilmelidir ki, çocukları ders adı altında kötü yerlere itilmekte, namus ve iffet düşmanı hainlerin pençesine düşmektedirler. Nice kızların bu yüzden fuhuş ve zina ağına düştüklerini, şerefsiz haysiyetsiz olarak sabahladıklarını duyduk. Ailesi ise, aradan hayli zaman geçtikten sonra kızlarının ne halt işlediklerini, suç belirtileri ortaya çıkınca nasıl kötü yollara

düştüklerini anlarlar, ama ne çare!”
“Çocuklarının okuluna bir göz atmayan, onları denetlemiyen; neler yazıp çizdiklerine bakmayan baba bilmelidir ki, çocukları eğer yanlış yolda yürüyorlarsa, sapıklara uyuyorlarsa, yakında kendilerini çıplak resimlerle başbaşa bulacaklar, onları edinmeye çalışacaklar; ruh ve ahlâklarını dejenere edecek roman ve benzeri kitapları okuyacaklar; cinsel duygularını dile getirir mahiyette bir şeyler yazacaklar, ne babalarından ne velilerinden sormadan istedikleri gibi yaşamaya özenecekler ve sonunda sapıtıp gidecekler.
Hiç şüphe yok ki, bu durumdaki çocuklar, çok sürmez, başıboş gayesiz, amaçsız bir sürü serseri olacak anaşizmi benimseyecek, dinden sapıp, iç muhasebe ve sorumluluktan bütünüyle kopacaklardır. Çocuklar bu noktaya gelince artık onları geri çevirmek, ıslah ve tedavi etmek alabildiğine zorlaşacaktır.
Ahlâki ilkelerden biri de şudur:
Babalara ve terbiyecilere gereken, çocuklarına yeterince ilgi ve ihtimam göstermek onları korumak, güzel ahlâkı, nazik ve saygın davranmayı, diğerlerine karşı nasıl davranacaklarını öğretmek ve bunları onların ruhunda ve dimağında güzel adetler haline getirmektir.
Babalar, terbiyeciler, sizlere bu konuda Resûlüllah (a.s.) Efendimizin, en güzel ahlâka, fazilete, en doğru ve sağlam muameleye sevkeden, aşılayan hadislerden birkaçını hatırlatmak istiyoruz:
“*Ben ancak güzel-faziletli ahlâkı tamamlamak için gönderildim.*” [344]
Bir adam, Hz. Peygamber'den (a.s.) güzel ahlâktan sordu. Efendimiz şu ayeti okudu:
“Sen affetme yolunu seç, iyilikle güzel davranışla emret vecahillerden (muhatab olmayıp) yüzçevir.” ***[345]***
Bunu okuduktan sonra Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurdu:
“*Güzel ahlâk şudur: Senden ilgisini kesene ilgi gösterip gitmen; seni mahrum edene vermen; sana haksızlık edeni affetmendir.*”
“*Kıyamet günü teraziye konulan en ağır şey Allah'tan korkup fenalıklardan sakınmak ve bir de güzel ahlâktır.*” ***[346]***
Bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimize
“Bana tavsiyede bulun,” dedi. Efendimiz (a.s.) ona şöyle buyurdu:
“Nerede olursan ol Allah'tan kork!” Adam,
“Biraz daha tavsiyede bulun,” dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz:
“Kötülüğün arkasından hemen iyilik işle ki o kötülüğü silsin!”
Adam yine,

“Biraz daha tavsiyede bulun,” deyince Efendimiz şöyle buyurdu:

“*İnsanlara karşı güzel ahlâk ile davran!”* ***[347]*** Diğer iki hadiste de şöyle buyuruluyor:

“Mü’minlerin iman yönünden en kamil olanı, ahlâkı en güzel olandır.” [348]

Bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimize gelerek önünde durup sordu:

“Ya Resûlallah! Din nedir?

“Güzel ahlâktır,” diye cevap verdi.

Sonra adam Peygamber'in (a.s.) sağ tarafına geçerek sordu:

“Ya Resûlallah! Din nedir?”

“Güzel ahlâktır,” diye cevap verdi.

Adam bu defa Peygamber (a.s.)ın sol tarafına geçip sordu:

“Ya Resûlallah! Din nedir?”

“Güzel ahlâktır,” diye cevap verdi:

Sonra adam, Peygamber (a.s.) Efendimizin arka tarafına geçip sordu:

“Ya Resûlallah! Din nedir?”

“Anlamıyor musun? Din, öfkelenmemendir,” buyurdu. [349]

Bu salat-u selam kendisine olsun, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin feyiz pınarından bir yudum sudur ki sosyal alanda toplumun birbirine lütuf ve nezih davranmasını, izlenecek adab ölçülerini, karşılıklı güzel muamelede ve ahlâklı olmada takip edilecek yolu göstermektedir.

Babalara ve terbiyecilere gereken, bunları gerçekleştirmek ve söyledikleri bu hakikatlerle yaşamaktır. Ta ki, çocuklarına güzel önderlik, aile halkına iyi, yararlı velilikte bulunabilsinler.

Sonra da baba ve terbiyecilere düşen; çocuklarına sözü edilen İslam adabını izlemelerini telkin etmeleri, toplumsal hayatta karşılıklı sevgi-saygı, lütuf ve nezaket kurallarına riayetlerini sağlamalarıdır. O kadar ki, çocuklar, kendilerine haksızlıkta bulunanları affedecek, kendilerinden ilgisini kesenlerle ilgilerini sürdürecek, kendilerine vermeyenlere gereken yardımda bulunacak, kötülükte bulunanlara iyilik elini uzatacak düzeye gelmelidirler. Aynı zamanda insanlar arasında dikkat çeken birben, yeryüzünde melek gibi olmalıdırlar. Bütün bunlan uygulamak, gerçekte Allah'ın şu buyruğunu yerine getirmek anlam ve hükmünü taşır.

“Sen affetme yolunu seç, iyilikle, güzel davranışla emret ve cahillerden (muhatab olmayıp) yüzçevir.” [350]

“*İyilikle kötülük bir değildir. Sen artık (kötülüğü en güzel şekilde sav. O vakit*

seninle aranızdaki düşmanlık bulunan kimse sıcak bir dost gibi olur. Buna (bu güzel davranış ve duyguya) ancak sabredenler erişebilir ve buna ancak büyük pay sahibi olan kavuşabilir.” [351]

“Rabbınızdan bir mağfirete ve eni (genişliği) gökle yer kadar olan Cennet'e koşuşun ki orası saygı ile Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar için hazırlanmıştır. Onlar ki, bollukta da, darlıkta da (Allah'ın hoşnutluğuna erişmek için) harcarlar; öfkelerini yutarlar, insanları (kusur ve günahlarını dikkate almayıp) bağışlarlar. Allah ise iyilikte bulunanları sever.” [352]

İleride -inşaallah- Nefs Terbiyesiyle İlgili Sorumluluk Ve Sosyal Terbiyeyle İlgili Sorumluluk bölümlerinde nefsî ve ahlâki faziletleri yeterince açıklayacağız; öyle ki, çocuklar bununla süslenecek, okuyucu aradığı kalbi şifayı bulacak, susuzluğunu giderecektir.

Sizlere sesleniyorum: Ey babalar, veliler ve terbiyeciler!

Resûlüllah (a.s.) Efendimizin çocuk terbiyesi hakkında gösterdiği ihtimam ve titizliği bildikten sonra,

Çocuklarınızın yanlış ve eğri yollarını doğrultup onları sapasağlam ayakta tutmakta köklü bir imanın meyvalarınıdan birinin de güzel ahlâk olduğunu anladıktan sonra.

Okuduğunuz, gördüğünüz, çirkin, zararlı yazıların mahiyetini iyice belledikten sonra ciğerparelerinizi o gibi yazılardan uzak tutmanızın vacib olduğunu idrak ettikten sonra,

Resûlüllah (a.s.) Efendimizin güzel ahlâk ve iyi-hoş muamele hakkındaki tavsiyelerini işittikten sonra,

Evet, bütün bunlardan sonra, önünüzde, azminizi topla)np biraraya getirmekten, himmetinizi iyice ortaya koymaktan başka yol yoktur. Üzerinizde terbiye edilme, öğretilme ve korunma hakkı bulunanlara karşı üzerinize vacib olanı en mükemmel şekilde yerine getirmeniz gerekmektedir.

Biliniz ki, çoğunuz çocuklarınız ve öğrencileriniz hakkında ahlâk cihetiyle pek ciddi davranmadınız, gerekeni kusursuz, noksansız yapmaya çalışmadınız.

Bu durumda üzerinizde terbiye edilme hakkı bulunanlar, hiç şüpheniz olmasın ki, serkeş ve anarşist yetişecek, bozgunculuk ve kötü ahlâk üzere eğitilecekler, İşte o zaman güven ve istikrardan yara bir tehlike olacaklar, toplumu temelinden yıkmaya yönelen tahrib aletleri kesilecekler. Bununla da kalmıyacaklar, toplumun diğer çocukları onların suç teşkil eden amellerinden kurtulmak için sığınak arayacaklar; onların bozgunculuğundan, ahlâk bozucu davranışlarından kurtulmak yollarına başvuracaklar.

O halde çocuklarınızı ilahi murakabe altında tutmaya, yani bu şuur ve duyguyu vermeye gayret sarfedin. Üzerinize gerekeni yerine getirin. Gücünüz yettiğince bu hususta çalışın, yüklendiğiniz sorumluluğa dönüp bakın. Eğer emaneti en uygun şekilde ödeyip yerine getiriyorsanız, ileride çocuklarınızı evde yetişip gelişen, oraya lüzumlu olan reyhanlar, ışık ve ziyasını toplum arasında yansıtan birer ay, yeryüzünde doğru yolu bulup gönül yatışkanlığı içinde yürüyen melekler olarak göreceksinizdir.
"De ki: İstediğiniz şekilde amel edin. Allah işlediğinizi görüp (değerlendirecektir). Peygamberi de, Mü'minler de sizin yaptıklarınızı görüp (gerekeni yapacaklardır). Sonra da gizli-açık her şeyi bilen (O Yüce Kudrete) döndürüleceksiniz." [353]

3- BEDEN TERBİYESİYLE İLGİLİ SORUMLULUK

İslam'ın babalar, anneler, terbiyeciler ve öğretmenlere vacib kıldığı büyük sorumluluklardan biri de, beden terbiyesiyle ilgili sorumluluktur. Ta ki, çocuklar fiziksel yapıları itibariyle de güçlü kuvvetli, sıhhatli yetişip beden selameti, sağlığın verdiği neşe ve ferahlık içinde gelişsinler.
Size gereken ey terbiyeciler! Çocukların beden terbiyesi hakkında İslam'ın ameli olarak çizdiği yolu izlemek ve ona göre hareket etmektir. Böylece boynunuza asılan emanetin ağırlığını ve Allah'ın size vacib kıldığı sorumluluğun ölçü ve belirtilerini bilesiniz.
Bu hususları şöyle sıralayabiliriz:

1- Aile halkına, çocuklara nafaka sağlamanın vücubu:

Cenab-ı Hak buyuruyor ki;
"*Anaların yiyecek ve giyecekleri örfe uygun biçimde, çocuk kendisine ait olan babaya gerekir.*" [354]
Bu konuda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de şöyle buyuruyorlar:
"Allah yolunda harcadığın bir dinar, bir köleyi hürriyetine kavuşturmak için harcadığın bir dinar, bir yoksula harcadığın bir dinar vs çoluk-çocuğuna harcadığın bir dinar: Bunların ecir (sevap ve mükafat) bakımından en büyüğü, çoluk-çocuğuna harcadığındır." [355]
Çoluk-çocuğuna rahatlık, genişlik bolluk getiren, onların nafakasını te'ının eden babaya ecir ve mükafatta, sevap ve karşılık söz-konusu olduğuna göre, onlara harcamadığı nafakalarım kıstığı, çoluk çocuğunu sıkıntıya soktuğu, gücü yettiği,

imkanı olduğu halde bu yola başvurduğu takdirde ise kendisine günah ve vebal vardır.
Şimdi de aile halkını başıboş bırakıp zayi edenler, çoluk-çocuğunun nafakasını kısıp vermiyenler, gücü yettiği halde ev halkını sıkıntıda bırakanlar hekkında Resûlüllah (a.s.) Efendimizin mübarek sözlerine kulak veriniz.
"Kişiye günah olarak yeter, azığını verdiği kimseleri ihmal edip zayi olmalarına sebep olmasıdır." ***[356]***
"Kişiye günah olarak yeter, geçimlerini sağladığı kimselerden (nafaka ve yardımı) hapsedip vermemesidir." [357]
Ev halkına nafaka te'min etmekten biri de, babanın çoluk çocuğuna elverişli-yararlı gıda, uygun ev ve münasip elbise hazırlamasıdır. Böylece onların bedenlerini soğuktan, hastalıklardan korumuş olur; onlara güç ve kuvvet kazandırıp yararlı duruma getirir.
2- Yiyecek, içecek ve uyku hususlarında sağlık kurallarına uymak:
Bu gibi adetlere sıkısıkıya uyup bağlık kalmak çocuklarda bunları bir huy ve adet haline getirir.
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yemek hususunda sünnetlerinden biri de, mideyi doldurmaktan sakınıp ölçülü bir perhiz yapmaktı. Nitekim bu konuda şöyle buyurmuştur:
"Ademoğlu karnından daha şer ve kötü bir kap dolduramaz. Belini doğrultabilmesi için Ademoğluna iki lokma yeter; ama mutlaka fazla yiyecekse, midesinin üçte birini yemek için, üçte birini içmek için, üçte birini de nefes alıp vermek için ayırsın." [358]
Resûlüllah (a.s.) Efendimizin içecek hususundaki sünnetlerinden biri de şu idi: iki veya üç nefeste içmek su bardağına nefes vermemek, ayakta su içmemek.
"Deve içer gibi bir defa (bir nefeste) içmeyin; lakin iki ve üç (nefeste) için. İçeceğiniz zaman Allah'ın adını anın (Besmele çekin), ağzınızı su kabından kaldırdığınız zaman Allah'a hamd edin." [359]
Ebu Katade'den yapılan rivayete göre, "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz su bardağına nefes vermeyi men'etmiştir." [360]
Tirmizi'nin rivayetine göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, su kabına nefes verilmesini veya ona üflenmesini men'etmiştir.
"Sizden biriniz ayakta su içmesin, şayet unutup içecek olursa, onu kusup dışarı çıkarsın." [361]
Resûlüllah (a.s.) Efendimizin uyku ile ilgili sünnetlerinden biri de şudur:

Efendimiz genellikle sağ yanı üzerinde yatıp uyurdu. Çünkü sol yan üzerine yatıp uyumak kalbe sıkıntı verip nefes alıp vermeyi zorlaştırır. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuşlardır:

"Döşeğine geldiğin zaman namaz için abdest aldığın gibi abdest al, sonra sağ yanın üzerine uzan ve şöyle de: "Allahım! Kendimi sana teslim ettim, yüzümü sana döndürdüm, durumumu sana ısmarladım, sırtımı sana dayadım, hem sana rağbet ederek, hem korkup ürküntü duyarak. Hiçbir sağmak ve kurtuluş yolu yok, ancak sana doğru var. İndirdiğin Kitab'a inandım, gönderdiğin peygamberine iman ettim." Bunu en son söyleyeceğin söz kıl." [362]

3- Bulaşıcı hastalıklardan korunup sakınmak:

Bu hususta aşağıdaki hadisler bize bilgi vermektedir:

Cabir b. Abdillah (r.a.) diyor ki: Sakifli'ler grubunda bir cüzzamlı bulunuyordu. [363] Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, ona şu haberi gönderdi:

"Sen evine geri dön, seninle beyatleştik (yani bey'atin kabul olundu)!" [364]

"Aslandan kaçtığın gibi cüzzamlıdan kaç." [365]

"Hastalıklı kimse sağlıklı kimseye gitmesin, götürülmesin." ***[366]***

İşte bunun içindir ki, terbiyecilere özellikle analara gereken şudur ki, çocuklarından biri bulaşıcı bir hastalığa yakalandığı zaman onu diğer çocuklarından ayırıp tecrid etmelidir. Böylece hastalık diğerlerine bulaşmamış olur. Resûlüllah (a.s.) Efendimizin bedeni terbiye edip sıhhatli şekilde korumada gösterdiği bu yol ve tedbir ne kadar önemli ve anlamlıdır!

4- Hastayı ilaçlarla tedavi etmek:

Çünkü belayı defetmede, şifayı gerçekleştirmede tedavinin tesiri oldukça büyüktür. Birçok hadislerde tedaviyi ihmal etmememiz hususunda emirler vardır. Biz onlardan birkaç tanesini ayırıp size takdim ediyoruz:

"Her hastalığın bir ilacı vardır. Verilen ilaç hastalığı giderecek vasıftaysa, Allah'ın izniyle kişi o hastalıktan kurtulup iyileşir." [367]

Ashabdan Üsame b. Şüreyk (r.a.) anlatıyor: Resûlüllah (a.s.) Efendimizin yanında bulunuyordum. Bedevilerden birkaç kişi gelip,

"Ya Resûlallah tedavi olalım mı?" Bunun, üzerine Efendimiz şöyle buyurdu:

"Evet, ey Allah'ın kulları! Tedavi olunuz. Çünkü gerçekten Allah hiçbir hastalık koymamış ki şifasını da koymuş bulunmasın;" Ancak bir tek hastalık soruldu:

"O bir hastalık hangisidir? Cevap verdi:

"Yaşlılık..." [368]

Ebu Hüreyre (r.a.) diyor ki: Resûlüllah (a.s.) Efendimize sordum:

“Ya Resûlallah, şifa ve başarı niyetiyle okuyup üflememiz, tedavi için ilaç kullanmamız ve korunmak için korunma çarelerine başvurmamız Allah'ın kaderinden bir şeyi geri çevirebilir mi, ne dersiniz?”
Bunun üzerine Efendimiz şu cevabı verdi:

“Bunlar da Allah'ın kaderinden sayılırlar.” [369]

O halde babalara ve terbiyecilere gereken, çocuklarının başına bir dert ve illet geldiğinde onların durumuyla ciddi biçimde meşgul olmaları, bir hastalığa yakalandıkları zaman tedavileriyle uğraşmaları -Peygamber'in (a.s.) tevcihleri doğrultusunda- gerekmektedir.
Çünkü sebeplere ve onların doğurduğu olaylara başvurup çareler aramak, fıtratın gereğidir ve İslam'ın katıksız ilkelerinden biridir.

5-İslam'da zarar verme va zarara zararla karşılıkta bulunmak yoktur, ilkesini uygulamak:

Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu hususta şöyle buyurmuştur:

“İslam'da zarar vermek, zarara zararla karşılıkta bulunmak yoktur.” ***[370]***

İşte bu hadis-i şerifi fakihler, usûlcular çok önemli bir şer'i kaide olarak ele almış, İslam'ın takrir ettiği kurallardan biri olarak ferdin ve toplumun haklarını korumak hususunda birçok hükümlere esas teşkil etmiştir.
Bu kaideye dayanılarak, terbiyecilere, özellikle annelere gereken, çocuklarına koruyucu hekimliği, sağlığı yeterince koruma yollarını öğretmelidirler. Aynı zamanda fiziksel yapılarınıı geliştirmeli, onu bulaşıcı hastalıklardan, hastalık doğuran çeşitli afetlerden korumalıdırlar.
Örneğin henüz olgunlaşmamış meyvalar bedene zarar veya sıkıntı veriyorsa, ya da birtakım hastalıklar doğuruyorsa, o halde terbiyeciler, çocukları olgunlaşmış meyvalardan yemeye alıştırmalı ve bu hususta gereken bilgileri vermelidirler.
Bunun gibi, yeşil sebzelerin ve meyvaların yıkanmadan yenilmesi birtakım hastalıklara yol açıyorsa -ki açabilir- o takdirde, terbiyeciler, çocukları meyva ve sebzeleri yıkadıktan sonra yemeğe alıştırmalı ve gereken uyarılarda bulunmalıdırlar.
Çeşitli yemekleri vakitli vakitsiz üstüste yemek mide hastalıklarına sebep oluyor, metabolizmada arıza doğuruyor, nefes alıp vermeyi güçleştiriyorsa, analara, babalara ve terbiyecilere düşen görev, çocukları belli vakitlerde belli ölçüde yemek yemeğe alıştırmaktır.
Yemeği, yıkanmadık ellerle yemek birtakım hastalıkların yayılmasına sebep oluyorsa -ki olması kuvvetle muhtemeldir- o takdirde, terbiyeciler, İslam dininin yemekten önce ve sonra el yıkama sünnetini çocuklara öğretmeli ve bunu

alışkanlık haline getirmelerini sağlamalıdırlar.
Yemek kabına üflemek, yemek çanağına veya kaşığa üflüyerek yemek, yani sıcak yemeği soğutmadan böyle bir davranışta bulunarak yemek birtakım bedensel zararlar doğuruyorsa, o takdirde terbiyeciler, çocukları bu kötü adetten uzak tutmalı ve yemeğin biraz soğumasını beklemelerini alıştırmalıdırlar.
İşte bunun gibi terbiyeciler tıbbi talimatları alır da çocuklarına ahştınrlarsa, onları sağlığı koruma konusunda irşad etmiş olurlar, bu durumda çocuklar kamil sağlık ölçüleri içinde yetişip gelişirler, beden sağlığı üzere hayatlarım sürdürürler.

6- Çocuğu jimnastiğe devam ettirmek ve binicilik öğretmek:

Bu Allah'ın şu buyruğunu uygulamak, yerine getirmek içindir:

"Düşmana karşı elinizden geldiğince kuvvet hazırlayın." [371]

Aynı zamanda bu Resûlüllah (a.s.) Efendimizin emir ve tavsiyelerini yerine getirip gerçekleştirmeye yönelik bir husustur:

"Sağlam kuvvetli Mü'min Allah katında zayıf Mü'minden daha sevimlidir." [372]

Bunun için İslam yüzücülük, binicilik ve atıcılık öğrenmeye davet etmiş, bunların lüzumu üzerinde durmuştur. Bu da bütünüyle Resûlüllah (a.s.) Efendimizin tevcihlerinde yer almıştır:

"Allah'ı zikir anlamında olmayan her şey boş veya yanil-madır, ancak şu dört haslet değil: Adamın hedefle bulunduğu yer arasında yürümesi, atını eğitip yetiştirmesi, çoluk-çocuğuyla oturup eğlenmesi, onlara yüzücülük öğretmesi..." ***[373]***

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, *"düşmana karşı gücünüz yettiğince kuvvet hazırlayın!"* mealindeki ayeti okuduktan sonra şöyle yorumda bulundu:

"Haberiniz olsun ki, kuvvet atmaktır, uyanık bulunun ki kuvvet atmaktır..." [374]

"Atıcılığa gerekli (ve devamlı) olun. Çünkü atıcılık en hayırlı oyununuzdur." [375]

Yapılan sahih tesbitlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz atıcılar halkasına uğradığında onların cesaret ve kahramanlığını teşvik ederek şöyle buyurdu:

"Atınız, ben de sizinle hepinizle beraberim!" [376]

Yine sahih kaynakların tesbitine göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Habeşli'lere Mescid-i Şerifte (Mescidin avlusunda) mızrak oyunu oynamalarına izin vermiş, aynı zamanda Hz. Aişe validemizin de onları seyretmesine müsaade etmiştir. Habeşliler oynarken, onları teşvik için de: *"Ha sizi göreyim Irfide oğulları"* diye seslenmiştir.[377]

Onlar oyunlarına devam ederken Hz. Ömer (r.a.) çıkageldi. Bu arada Hasba'ı onlardan sanarak yüzünü ona çevirdi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz,

"*Ya Ömer! Onları bırak dokunma"* buyurdu.[378]

"Yarışma ancak şu üç şeyde doğrudur: Deve, at ve ok..." Çünkü bunlarda savaş ve cihada hazırlanma hususunda belirgin bir tesir söz konusudur. [379]

7- Çocuğu, ölçülü geçinmeye alıştırmak, nimetlere gark olup kendini kaybetmekten kurtarmak:

Bu suretle çocuk rüşde erip ergen olunca cihada kendini hazır duruma getirmiş olur, gerekeni yapma imkanını bulur. Aynı zamanda

Allah (c.c.) yoluna davet hususunda en güzel yöne, en anlamlı manaya yönelmiş olur.

Ölçülü, hatta biraz sıkıcı ve üzücü bir hayata davet, aktiviteli bir hayata alıştırma hususunda birçok hadisler varid olmuştur:

"*Fazla nimete dalmaktan sakının; çünkü Allah kulları nimete dalıp rahata alışan kimseler değillerdir."****[380]***

*"Atanız Ma'd'a, geçim sadeliği ve güzel konuşmaklığı hususunda intisab edin, sıkıcı, yorucu bir hayata alışma terbiyesi verin, ok atmayı adet edinin."****[381]***

Sade bir hayat, yeme, içme ve giyinmede sadelik hususunda örnek olarak Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yeter. Onun oturduğu ev de öylesine sade ve basit idi. Müslüman nesilleri ve kuşaklan bu sadelik ve basitlik üzerine yetiştirip geliştirmek, Peygamber'in (a.s.) sünneti doğrultusunda yürütmek gerekir. Ta ki, genç müslümanlar her an karşılarına çıkacak olaylara tam hazırlık, uyanıklık ve dayanıklılık içinde, başlarına gelecek bir felaket ve musibete önceden bilenmişlik içinde bulunsunlar.

Düşündürücü bir husus şudur:

İslam ümmeti, lüks ve konfor içinde dönüp dolaşır, güzel ve nefis şeylere kendini bırakıp her şeyi unutur. İpek ve dibac döşeklerde uyur; günün maddesi bütün parlaklık ve açıklığıyla onu aldatıp gaflete boğarsa, sür'atle yıkılıp göçme başlar. Düşmanın darbelerine baş eğip teslimiyete düşmek, Allah (c.c.) yolunda cihadda bulunma, birlik-dirlik kurma, dayanma gücüne erişme ruhu gençlerin kalbinde sönüp gider. Tarihte Endülüs'ün düşmesi zihinlerden pek uzak olmasa gerek.

8- Çocuğu ciddiyet ve erkeklik isteyen bir hayata alıştırmak; onu düzensizlikten, havai şeylerden ruh ve ahlâki dejenere eden konulardan uzak tutmak:

Bu konuda Resûlüllah (a.s.) Efendimizin irşadlarını aşağıya naklediyoruz:
“Sana yarar sağlayan şeylere karşı hırslı ol, Allah'tan yardım dile, acizlik gösterme!” ***[382]***
“Allah'ı zikir cinsinden olmayan herşey, oyun ve oyuncaktır veya yanılmadır, ancak dört haslet değil:
1- *Adamın hedefle bulunduğu yer arasında yürümesi*
2- *Atını eğitip (savaşa iyice) hazırlaması,*
3- *Çoluk-çocuğuyla oturup eğlenmesi.*
4- *Yüzücülük öğretmesi...”* [383]
“Zina etmek isteyen kimse, Mü’min olduğu halde zina etmez. Hırsızlık etmek isteyen kimse, Mü’min olduğu halde hırsızlık yapmaz. İçki içmek isteyen kimse, Mü’min olduğu halde içki içmez.” [384]
Nesai kendi rivayetinde şu fazlalığı nakletmiştir:
“Kişi bunları işlediği takdirde, İslam'ın ipini boynundan çıkarmış olur.”
“Cehennem ehlinden iki sınıfı görmiyeyim: Ellerinde sığırkuyruğuna benzer kamçılar bulunup onunla insanları döven topluluk (ya da milet); bir de giyinik (aslında ve gerçekte) çıplak, erkeklerin meylini çeken, onlara meyleden kadınlar ki başları meyilli deve hörgücüne benzer. Onlar Cennet'e giremeyecekler ve onun kokusunu alamayacaklar; oysa Cennet'in kokusu şu kadar şu kadar mesafeden duyulur.”[385]
İşte bu naklettiklerini, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in tevcih buyurduğu feyiz pınarından bir avuç sudur. Gördüğün gibi, O'nun bu tevcihleri, sağlam esaslara dayanmakta, hayata ciddiyet ve erkeklik (kahramanlık) vermektedir. Aynı zamanda gençleri havai şeylerden, boş ve anlamsız konulardan, ahlâk ve ruh bozucu adetlerden çekip almaktadır.
Herkesçe bilinen bir husus şudur ki: Çocuk bu başıboşluk, bu anarşi içine terkedildiği ve bu ortamda geliştiği, fisk-u fücur üzere eğitildiği, kademe kademe alay ve mizaha kaydığı, yükseltici şeylerden ilgisini kestiği takdirde, kişiliği zedelenip kırılır, nefsi aktivitesini kaybeder, bedeni en tehlikeli hastalıklara maruz kalır.
Bütün bunlardan dolayı terbiyecilere gereken, özellikle annelere vacib olan şudur ki: Çocuklarını küçük yaştan itibaren koruyup itina göstermek ve onlarını kalbine, dimağına, ruhuna erkekliğin, sadeliğin, pısırıklıktan imtina etmenin ve yüce ahlâkın en anlamlısını dikmektir.
Yine terbiyecilere ve annelere gereken şudur: Çocukların erkekliğini, kişiliğini

zedeleyip kıracak şeylerden; fazilet ve ahlâkı öldürecek hususlardan akh ve bedeni yıpratıp çürütecek nesnelerden uzak tutmak. Çünkü böyle bir eğitimle işe başlamak, şüphesiz ki onların düşüncelerini selamette, bedenleri güç ve kuvvet düzeyinde tutar, ahlâklarını korur, ruhlarına şeref ve anlam kazandırır. Arzu ve duygularını en sağlam ölçüde koruyup gerçekleştirir.

İşte sözünü ettiğimiz bu önemli hususlar, İslam'ın çocukların beden eğitimi ve terbiyesinde resmettiği esaslardır.

Eğer himmet ve gücünüzü, inayet ve yardımınızı bu yöne döndürür de yetiştirmek istediğiniz çocukları, nesilleri ve kuşakları ciddi biçimde eğitirseniz, çocukları yönlendirmede, sıhhatli biçimde terbiye etmede en kuvvetli adımı atmış ve bunu ayakta tutmuş olursunuz, onlara hayat ve neşe kazındırırsınız. Sonra da boyunlarınıza atılan emaneti hakkıyle yerine getirmeye yönelip onu dimdik tutmuş, Allah'ın size vacib kıldığı sorumluluğu gerçekleştirmiş olursunuz. Bu durumda kıyamet gününde Allah'ın huzuruna yüzü ak olarak çıkarsınız, peygamberler, sıddıklar, şehidler ve salih kişiler arasında yer alırsınız ki bunlar ne güzel arkadaşlardır!

Burada çok tehlikeli ve tehlikesi apaçık ortada olan birtakım şeyler vardır ki çocukları çepeçevre kuşatmış sayılır, sadece çocukları değil büyükleri, ergenlik çağına girenleri ve genç kuşağıda sarmıştır. Terbiyecilere ve özellikle babalara gereken, bu şeylere karşı çok uyanık bulunmak, bunların zararlarını, tehlikelerine idrak etmek, üzerlerinde terbiye edilme hakkı bulunanları bunların şer ve afetlerinden uzak tutmak üzerlerine çöken şer varsa, onun havasım kaldırıp açmak, çocukları bu gibi şeylerin tuzağına düşmekten kurtarmak, ateşiyle yanmaktan çekip almak vacibdir. Böyle düşünüp harekete geçtikleri tak-dirde çocuklarını cidden kurtarmış olabilirler.

Tehlikesi çok açık ve ortada bulunan, çocukları, ergenleri, gençleri saran tehlikeleri aşağıya sıralıyoruz:

a) Sigara içmek ve buna mübtela olmak,

b)Uyuşturucu maddeler kullanmak,

c) Alkollü maddeler, zehirleyici nesneler içmek,

d) Zina ve homoseksüellikte bulunmak.

İleride dört tehlikeli şeyden açıklayıcı bir anlatımla bahsedeceğim, inşaallah: [386]

Sigara İbtilası

Toplumumuzda elim vak'alardan biri de sigara ihtilasıdır. En çok yaygınlaşan, en geniş biçimde içilen de budur, insan yüzünü ne yana çevirse çevirsin mutlaka bu kötü adetin fena ibtilanın toplumun eyleştiği kesimlerde, seviyelerinin farklılığına göre yaygınlaştığını görür; hemen her tabakada küçük, büyük, erkek, kadın, yaşlı ve gençlerin her-birileri bu ibtilanın kurbanlarıdır. Ancak iradesini hevesinin üstüne çıkarıp kullanabilen kimseler bu felaketten kendini kurtarabilmiştir. Aynı zamanda aklını, duygusuna, maslahatı mefsedet üzerine tercih edip üstün tutanlar da müstesnalardandır ve bunlar pek azdır. Bu açık ibtilayı hakettiği şekilde anlatmayı, her yönüyle ele alıp incelemeyi arzuluyoruz. Ama şu üç hususta sigarayı ele alıp konuşmamız güzel bir ölçü olur:

1. Sigara içmekten doğan zararlar

2. İslam şeriatının sigara hakkındaki hükmü

3. Bu ibtiladan kurtarmanın çaresi, tedavisini nasıl yapabiliriz?

Sigara içmekten doğan zararları şu iki şeyde toplayıp özetliyebiliriz: Mali zarar, sıhhi zarar.

Sıhhi yönden zararı:

Kesinkes sabit olmuştur ki -bunda hiç şüpheye yer kalmamıştır- tabiblerin takrir ettiği gibi, sigara akciğerin fonksiyonunu bozup hastalandırır, ciğer kanseri meydana getirir, hafızayı zayıflatır, şehveti azaltır, yüzü ve dişleri sarartır, nefes ahp vermeyi zorlaştırır, sinirleri tehyic edip bozar, genel ölçüde bedende bir gerilemeye sebep olur, ahlâkı değiştirir, iradeyi çözüntüye uğratır. Tembellik ve rehavete alıştırır.

Tabiplerin sigaranın zararları ve sağlık üzerindeki olumsuz tesirleri hakkında yaptıkları tesbitleri birlikte görelim:

Almanya'da neşredilen Shubikel adlı dergide Amerikalı on kadar uzman doktor Mariland'da yaptıkları bilimsel toplantıda sigaranın, içen kimse üzerindeki olumsuz te'sirlerini aşağıda belirtilen şekilde tesbit etmişlerdir:

1- Ölüm oranı sigara içmeyenlere göre içenlerde %68'i bulmaktadır. Bu istatistik sadece sigara içen erkeklere göre yapılmıştır.

2- Aşağıda sıralanan hastalıklara yakalanıp ölenlerin sayısı, sigara içenlerde, içmeyenlere nisbetle fazla görüldüğü tesbit edilmiştir. Ciğer kanseri 10,8; ciğer ve ilgili yerlerdeki iltihaplanma, nefes borusunun iltihaplanıp şişmesi 6,1; boğaz hançeresi kanseri 5,4; ağız kanseri 4,1; yemek borusu kanseri 3,4; mide hastalıkları 2,4; diğer iç hastalıklar 2,6; kalb damarının tıkanmasıyla ortaya çıkan rahatsızlıklar 1,7 kattır.

3- Sözü edilen iltihabi hastalıklar ve kalb rahatsızlıkları ihtimali, birçok şehir ve

ülkelerde çoğu zaman ölümle neticelenmekte ve bu oranın % 70'i içmiyenlere nisbetle sigara içenlerde görülmektedir. Gırtlak iltihaplanması, nefes borusu iltihabı ve şişmesi ise yüzdeyüz sigara tiryakilerinde meydana gelen arazlardır. Akciğer kanseri de belirtilen oranda tesbit edilmiştir.

Suriye Verem Savaş Derneği bu hastalıkla ilgili şu açıklamayı yapmıştır: Birçok yıllar yapılan bilimsel araştırma ve toplantılarda sigara içip dumanını ciğerlerine çekenlerin bedeni bu dumanın % 80 ile 90'ını kendinde tutmaktadır. Dumanla birlikte ciğerlere geçen nikotin nisbeti de böyle. Nikotinin kanser yaptığı da bilinmektedir. Ayrıca ciğer ve boğazda meydana gelen tahrişata da yol açtığı tesbit edilmiştir. Böylece sigara dumanı ve taşıdığı nikotin ciğerde birtakım mikrobik hastalıklara da yol açmakta ve ölüm olaylarına sebebiyet vermektedir.

Şu husus kesinlik kazanmıştır ki, gerek verem, gerekse ciğer kanseri sigara içenlerde çok daha yaygındır. Akciğer damarlarında, boğaz nahiyesi sinirlerinde de birtakım iltihaplanmalara yol açtığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca sigara içmek, kalb hastalıklarına neden olmakta, nikotin kalb atışlarını hızlandırmaktadır.

İşte böylece sigara içenlerin çoğu sigaraya ödedikleri para ile kendi hayatlarını tehlikeye düşürmekte, tedrici bir intihara doğru gitmektedirler.

O halde, mutlaka sigaradan kaçınıp kendini ondan koruman gerekmektedir; içiyorsan, kendinden te'sirini söküp atmalısın ki sağlığını korumuş olabilesin.

Bu saydıklarımızdan başka sigaradan dolayı birçok tehlikeli hastalıklar doğmakta ve hayatı zehir etme vasatı hazırlamaktadır.

Sigaranın ikinci zararı, malî'dir.

Birçok sabit gelirli kimse her gün kazancının dörtte birini sigaraya harcamaktadır. Bu da malı boşuna harcamak demektir, aynı zamanda aile yuvasını harab etmek, aile fertlerini perişanlığa, dağılmaya itmektir. Çünkü sigara içen önce kendi günlük yiyeceğinden, sonra da çoluk-çocuğunun yiyeceğinden ve geçiminden kesmektedir. Parası yetmediği, ailesi sıkıntıya düştüğü zaman ise, tiryaki kötü yola düşmekte, rüşvet ve hırsızlık gibi adi suçlara tevessül etmektedir.

Görüldüğü gibi, sağlığı, ahlâkı ve toplumu sigaradan daha fazla zarara sokan başka bir nesne düşünülebilir mi? Sigara tiryakisi olup ona devam eden böylesine sakıncalı ve tehlikeli bir yol seçmiş demektir. Ama ne yazık ki, insanların çoğu bu gerçekleri bilmezler.

İslâm şeriatının sigara hakkındaki hükmüne gelince:

Bunu şöyle özetliyebiliriz:

1- Fakih ve müctehid imamların üzerinde toplanıp görüş birliği ettiği bir husus var, o da şudur: Zarara yol açan, mal ve can gibi kıymetleri yok edip tüketen

şeylerden kaçınmak vacibdir. İşlenmesi haramdır. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buyurdular ki:

"İslam'da zarar vermek, zarara zararla karşılıkta bulunmak yoktur." [387]

Ayrıca bu konuda genel bir anlam ve hüküm taşıyan Allah'ın şu buyruğu söz konusudur: *"Allah yolunda (mallarınızı) harcayın; kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın."* ***[388]***

"*Kendi kendinizi (haram yeyip, haksızlıkta bulunarak) öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah size karşı çok merhametlidir."****[389]***

Hem şu itibarla ki, sigara cidden zararı tesbit edilmiş keyif vericilerden biridir. Sağlığı tehlikeli biçimde bozduğu tahakkuk etmiştir, az yukarıda belirttiğimiz gibi. O halde ondan sakınmak vacibdir, kullanılması ise haramdır.

2- Akl-i selim ve zevk-i selim sahiplerince müsellem olan şudur ki: Gerçekten sigara habisler grubuna girmektedir, çünkü bedene zararlıdır, ağızda kötü ve tiksindirici bir koku bırakır. Allah (c.c.) ise, insana iyi, temiz, yararlı şeyleri helal kılmış, bedenleri sağlıklı korumak için de kötü habis şeyleri haram kılmıştır. Çünkü bu tahrim hükmünde ahlâkın, düşüncenin selameti söz konusudur. Buna rağmen sigara toplum içinde sevilen güzel bir dost gibi telakki edilmektedir.

Cenab-ı Hakk buyuruyor ki:

"Temizi murdara değiştirmeyin." [390]

"O ümmi peygamber ki, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men' eder, iyi ve temiz olan yararlı şeyleri onlara helal kılar, kötü ve murdar şeyleri onlara haram kılar..." [391]

"De ki: Murdarın çokluğu senin hoşuna gidip hayretine mucip olsa bile murdarla temiz-pak (nesne) bir değildir. O halde ey sağduyu sahipleri! Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz." [392]

3- Sigaranın bir diğer zararı, aklı uyuşturur, bedeni gevşetip fütura uğratır İşte bu önceden sigaraya alışıp tiryaki olanı da yeni başlayanı da, yavaş yavaş onu itiyad haline getireni de ve özellikle sigara içmekte aşırı gideni de uyaran bir emirdir.

Unutmayalım ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz akla ve bedene fütur getiren her şeyi yasaklamıştır, nasıl ki sarhoşluk veren, uyuşturucu olan her maddeyi men'etmişse. Sahih rivayete göre, Efendimiz (a.s.) *"sarhoşluk veren, uyuşturan herşeyi men'etmiştir."* ***[393]***

İşte naklettiğimiz bütün bu nasslar gerek lafzıyla, gerek manasıyla sigara içmenin haram olduğuna kuvvetle delalet etmektedir. O halde sigara içmekten sakınmak vacibtir. Çünkü zararı dorukta, habisliği açıktır. Aynca sigara içmekle

malı boşuna zayi etme söz konusudur ki, bu zarar hem ferde hem aileye, hem de topluma dokunmaktadır. Oysa Resûlüllah (a.s.) Efendimiz malı lüzumsuz ya da zararlı konularda harcamayı yasaklamıştır. Nitekim sahih hadislerde bununla ilgili hayli uyarılar yapılmıştır. Buhari'de geçen hadisler ise pek meşhurdur.

Geçmişte, fukahadan bir kısmının sigaranın mubah ya da mekruh olduğunu söyleyenlere gelince: Bu konuda onları mazur görebiliriz, çünkü o yıllarda tıbbi araştırmalar henüz sigaranın zararlarını yeterince tesbit edememişti. Fukaha bu görüş ve hükmünü, "eşyada asıl olan ibahadır" kaidesine dayıyordu. Ama tıp bunun bedene olan zararlarını keşfedip ortaya koyduktan sonra artık ayni hükmü verenleri mazur göremeyiz. Uzmanların yaptığı ciddi araştırmayla sigaranın doruğa yükselen zararlarının ferdi ve toplumu olumsuz yönde te'sir altına aldığı ortaya çıkınca, artık sigaranın haram ya da mubah olduğu hakkında bir tereddüde gerek ve yer kalmamıştır. Sigara içmenin haram olduğu bugün çok açık ortaya çıkmıştır, onu itiyad edinmenin günah olduğu tahakkuk etmiştir. Allah (c.c.) daha iyisini bilir.

Zararı zahir olan sigaradan kurtulmanın yolu ve çaresi bir bakıma, ilk kademede devlete düşmektedir. Bu da gerek devletin resmi organı sayılan gazete ve dergilerde, diğer yayın organlarında, özellikle her eve giren televizyonla, sigaranın zararlan anlatılıp halkın bu kötü şeyi terketmeleri üzerinde durulmakla, halka, gençliğe seslenip bunun bıraktığı kötü te'sirleri bilimsel açıklamalarda bulunmakla gerçekleştirmek mümkündür. Aynca bu konuda uzman kişileri, ilim adamlarını konuşturmak, fikir ve kalem sahiplerini harekete geçirmek şarttır. Ayrıca devlete düşen bir diğer görev, sigaranın zararlarını örnekleriyle anlatacak afişler hazırlatmak, tütün piyasasından elini çekip bunu kaldırmak, umumi yerlerde, halkın kesif bulunduğu mahallerde içilmesini yasaklamaktır.

Belirtilen icraat, ileride sigaranın bütünüyle yasaklanmasına doğru atılan bir adım sayılır. Nitekim büyük devletlerden Amerika ve İngiltere sigara aleyhine büyük kampanya açmışlar ve bunu sürdürmekteler.

Sonra da sigara içmeyi alışkanlık haline getiren yaşlı-başlı kimselerin bu konuda kendilerini ilahi murakaba altında görüp Allah'ın haram kıldığı şeylerden kendilerini çekmeleri, özellikle bu haramlardan biri olan sigarayı terketmeleri gerekmektedir. Yaşlı-başlı kimseler bu konuda azim ve iradelerini iyice kullanmalı, nefslerini alt etmek için gereken gayreti samimiyetle göstermelidirler. Aynı zamanda kendilerini dosdoğru, pürüzsüz bir yolda yürütecek akıl ve hikmetleri bulunmalı, yani akıllarını bu hususta iyice kullanıp hikmetlerini harekete geçirmelidirler.

Şüphe yok ki, insan kötülüğü önleyici bir iman, saltanat kurabilen bir irade,

yönlendiren bir akıl ile süslendiği zaman, ileride kemal ile vasıflanır ve tertemiz bir hayat sürerek yeryüzünde yürüme imkanını bulur.
Sigaraya alışan küçüklere gelince:
Küçük yaştaki çocuklar ailelerinin bilgisi dışında bu habis dumana alışıp kendilerini ailenin murakabası dışında tutarak heveslenmesi, düşündürücüdür; ailelerin ve terbiyecilerin çocukların bu durumlarını gözden kaçırıp ihmal etmeleri çok tehlikelidir. Bundan doğacak şer ve kötülük bütünüyle topluma yönelik sayılır.
O halde babalara ve terbiyecilere düşen görev nedir? Hemen her gün çocuklarının nerelere gittiklerini, ne gibi yerlerde oynadıklarını, kimlerle arkadaşlık kurduklarını, yürümelerini, davranışlarını izleyip murakabe etmektir. Sapıttıkları takdirde buna çare aramalıdırlar, onları dosdoğru caddeye getirinceye kadar murakabelerini aralıksız sürdürmelidirler; selamet kıyısına ulaştırıncaya kadar azim ve gayretlerini kullanmalıdırlar.
İki kişinin ihtilaf etmediği hususlardan biri de çocuklar henüz tırnakları yumuşak iken sigaraya alışırsa, ileride kademe kademe, safha safha bunu ilerletip daha tehlikeli, daha yeni ve daha sapık yollara düşebilirler. Çünkü sigara, rezaletin habercisi hayasızlığa ve kötü şeylere açılan yollardan biridir. Artık akıl sahipleri iyice düşünsünler!
Kendi kendini tatmin, istimna:
Bu kötü adet daha çok ergenlik çağına yeni girenlerle gençler arasında oldukça yaygındır. Baş sebebi ise, kadınların yarı çıplak kırıtarak, süs yerlerini teşhir ederek, erkeklerin iştihasını çekecek kıyafet ve davranışlar göstererek sokaklarda dolaşmalarıdır. Kadınların bu tahrik edici halleri hemen birçok eğlence ve mesire yerlerinde göze çarpmaktadır.
Sözünü ettiğimiz tahrik sebebi umumi yerlerde cereyan edenidir. Bir de temsillerde, filmlerde gösterilenler var ki, bunlar daha tehlikeli ve daha acıdır. Gençler neler görüyorlar? Hemen cevap verelim: Cinsel duygularını tehyic edecek, iffet ve şereflerini düşürecek, gayret, hamiyet ve kıskançlık ruhunu öldürecek şeyler.
Bir de gençlerin devamlı okudukları fotoromanlar, cinsel kıssalar vardır ki, bunlar gençlerin nefsi ve aklı, aynı zamanda ahlâkı üzerinde, fizikti ve ruhsal yapılarında kötü te'sirler meydana getirmektedir.
İşte bu kabil şeyler, kız olsun, erkek olsun gençleri tedricen zinaya, hayasızlığa, bozguna ve rezil bir hayata itmeğe yetiyor, başka birşey düşünmeye gerek bırakmıyor.
Ergenlik çağındaki bir genç, kendisini kötü yollardan alıkoyacak ilahi murakabe

inancı taşımıyorsa, işlediği günahlarda Allah'tan korkmuyorsa, ileride bir hesap vereceğim düşünmüyorsa, çok sürmez şu iki durum arasında kalır ki bunun bir üçüncüsü yoktur.

a) Ya cinsel duygu ve isteğini haram yollardan karşılar bununla kendini tatmin etmeye çalışır.

b) Ya da şehvetinin hiddetini hafifletmek için istimna yapar.

Her iki durumda da, hangisini hafif kabul etsek bile, zarar üst seviyeye yükselmiş ve gerçekleşmiştir. Bu da bütünüyle bedene, nesle, akla, sağlığa yöneliktir.

Böylece istimna (el ile tatmin olma) konusunu işlerken iyi anlaşılması için meseleyi üç açıdan açıklamak herhalde uygun olur:

1- İstimnadan dolayı bir araya gelen zararlar.

2- Bu hususta İslam şeriatının hükmü.

3- Bunu gidermenin yolu ve çaresi.

Istimna'dan dolayı biraraya toplanan zararları şöyle sıralayabiliriz:

A) Bedensel zararları:

Tıbbi araştırmayla sabit olmuştur ki, istimnaya, yani eliyle tatmin cihetine gidip bu suretle ifrazatta bulunan kimse, devam ettiği takdirde şu hastalıklarla karşı karşıya gelebilir: Lüzumundan fazla enerji harcamasına, vücudun gücünü azaltmasına sebep olur. Vücudun çeşitli yanlarında titreme meydana gelir. Kalb atışları hızlanır. Gözlerde bir zayıflama görülür, hafıza gücünü kaybetmeye başlar. Metabolizmada bozukluklar ortaya çıkar; verem hastalığına vasat hazırlar. Kan dolaşımında anormal te'sirler meydana getirir ve kansızlığa yol açar.

B) Cinsel yönden zararları:

Cinsel yönden istimnanın en önemli zararlarından biri iktidarsızlıktır. Bunun anlamı, genç kişinin evlenme kudretini kaybetmesidir. Bu durumda evlense bile kısa bir süre sonra kadının ona karşı nefretine mucip olacak, sonunda evlilik bağının kopmasıyla sonuçlanma tehlikesi doğacaktır. Çünkü böyle bir durumda evliliğin devamı çok zordur.

Bir diğer zararı da, çiftlerin birbirinden nefret etmesi, cinsel duygu duymamasıdır. Çünkü erkek başka bir yoldan şehvetini tatmin ederek doygun kalmaktadır. Bunun manası, kadın bu hasta kocasından beklediğini bulamaması ve ümitlerinin kırılmasıdır. Sonunda ayrılmalarına yol açar ya da kadın cinsel ihtiyacım gidermek için gizli dost edinir.

C) Akla te'sir eden zararları:

Bu konuda uzman ilim adamlarının araştırma neticesi ortaya koydukları gerçek

şudur: tstimna'ya devam eden erkek, çok tehlikeli akla yönelik hastalıklara maruz kalabilir. Bunları şöyle sırahyabiliriz:
Zühul ve nisyan (unutma, geçiştirme), irade zayıflığı, hafızada gerileme, yalnızlığa heves, çabuk unutma, korku ve gevşeme, üzüntü ve sıkıntı, birtakım suçlan işlemeyi tasarlama, intihar.
Buna benzer birtakım düşünceyi alt-üst eden, iradeyi iyice zayıflatıp şaşkınlaştiran, kişiliğin zedelenmesi gibi arazlar, illetler.
Uzmanlar bu konuda doyurucu konferanslar ve dersler vermiştir. (Biz daha fazla üzerinde durmak istemiyoruz).
İslam şeriatının istimna'nın doğuracağı kötülükleri nazara alarak koyduğu hükümlere gelince, aşağıdaki deliller bunu yansıtmaktadır:
a) Allah (c.c.) buyuruyor:
"Onlar ki namus ve iffetlerini (haramdan ve şüpheden) korurlar. Ancak eşlerine ve sahip oldukları cariyelerine karşı (cinsel arzu duyarlar da) bu yüzden kınanmazlar. Artık kimler bu meşru sınırı geçerse, İşte onlar haddi aşanlardır." [394]
Bu ayetin genel mana ve hükmüne giren şudur: "Artık kim bu meşru sınırı aşar veya geçerse, işte onlar haddi aşanlardır."
O halde evlilik yolundan başka bir yolda şehveti boşaltmak, zina, livata, el ile istimna gibi, ölçüsüzlük ve aşırılık haddi aşmak demektir.
İbn Abbas'ın (r.a.) yakın arkadaşlarından Ata' diyor ki:
"Bir kavmin ellerinde hamile kadınlar bulunduğu halde haşrolunacaklarını işittim. Sanıyorum ki, bunlar elleriyle istimna edenlerdir." [395]
Tabiin'den Said b. Cübeyr diyor ki:
"Tenasül aletlerine ellerini dokundurup oynayan bir millete Allah (c.c.) azab etmiştir."
Bir rivayette ise, Allah (c.c.) yedi kimseye rahmet nazariyle bakmaz, denilmekte ve onlardan birinin de istimna eden kimse olduğuna işaret etmektedir.[396]
b) Sigara bahsinde İslam şeriatının hükmünü belirtirken, şöyle demiştik: Zarara sebebiyet veren, insanı helaka düşüren, tehlikeye sürükleyen her şeyden kaçınmak vacibdir, işlenmesi haramdır. Delil olarak da zikri geçen hadisin genel mana ve hüküm taşımasını, "İslam'da zarar vermek, zarara zararla karşılık vermek yoktur" göstermiştik. Aynı zamanda Allah'ın şu buyruğunun genel hükmünü delil olarak hatırlatmıştık: "Kendi elinizle kendinizi tehlikeya atmayın!"
"Sözü edilen istimna adetinden dolayı birtakım bedeni, cinsi, nefsi ve akli

zararlar ortaya çıkmaktadır.
Çünkü “İslam'da zarar ve zarara karşılık zarar yoktur” hadisinden dolayı istimna haramdır ve “kendi elinizle kendinizle kendinizi tehlikeye atmayın!” ayetinin delaletiyle de onun haram olduğu neticesi ortaya çıkıyor.

Güzel, anlamlı bir soru:

El ile istimna haram olduğuna göre, şehveti galeyana gelip kişiyi zorladığında, istimna ile bunu gidermediği takdirde kendisini bu durumun zinaya hayasızlığa iteceği kanaati ağır basarsa, İslam şeriatının bu kişi hakkında görüşü nedir?

Şüphe yok ki insan bozukluklar, fenalıklar arasında kalıp bir tercih yapması gerektiğinde, suçlu olacağını bilse bile onlardan en hafifini ve ehvenini seçer, burada usûl ilminin şu kadidesine dayanarak tercihini yapar: “İki zararın en hafifi, iki şerrin daha az zararlı olanı seçilir.”

Bilindiği gibi el ile istimnada bulunmak bir şerrdir. Ama bundan daha şerr olan zinadır, lutiliktir. Çünkü bu iki fiil de toplumun huzur ve namus binasını yıkar, şeref ve fazileti öldürür. Soyun karışması, kanların akıtılması, kin ve düşmanlığın ortaya çıkması da onun bir diğer zararları. Bu durumda genç, zinadan, lûtîlikten daha hafif ve daha az zararlı olduğu için istimnayı seçer.

İşte bunun için fakihler şöyle demişlerdir: “El ile istimna, şehveti celbetmek, sakin olup taşmadığı halde onu tercih etmek durumunda haramdır. Ama şehvet galebe eder de kalbi meşgul duruma getirir, düşünceyi alt-üst eder de kişiyi fahişenin kapısına getirip durdurursa, istimna ile onu teskin etmek de taayyün etmişse, o takdirde caizdir ve böyle yapan bir denklem kurmuş sayılır; kendisine ne sevap, ne de günah vardır; ne mükafat görür, ne de azaba uğratılır.

İstimnadan kurtulmanın çaresine gelince, Aşağıdaki vesile ve sebepleri gösterebiliriz:

a) Ergenlik çağına girince evlenmek

Rüsvay edici bu adetten kurtulmanın en kestirme yolu budur. Aynı zamanda bu en tabii bir yol ve çaredir. Bundan başka evlenmenin ahlâki, içtimai, sıhhi, nefsi birtakım yararlan daha vardır ki, şu anda onları anlatmamıza yerimiz pek müsait değildir.

b) Nafile oruç tutmak

Ortada ergenlik çağına girince evlenmeye engel birtakım sebepler söz konusu olduğunda, İslam, evlenme imkanı bulamayanlara nafile oruç tutmalarını tavsiye eder. Çünkü oruç, şehvetin galeyanını durdurur, isteği azaltır, cinsel duygunun hiddetini kırar; aynı zamanda kendinin ilahi murakabe altında bulunduğunu hem ilham, hem takviye eder. Allah'tan saygı ile korkmayı hatırlatır. Böylesine güzel irşad Resûlüllah (a.s.) Efendimizin hadislerinde yer almıştır:

“Ey gençler topluluğu! Sizden kim evlenmeye güç getirip imkan bulabiliyorsa evlensin; çünkü evlenmek gözü haramdan sakınmaya, yummaya daha uygun, namus ve iffeti korumaya daha elverişlidir. Kim de evlenmeye güç getiremiyor, imkan bulamıyorsa, kendisine oruç tutmak gerekir; çünkü oruç, şehveti kesicidir.” [397]

Şeriatın tahrik ve teşvik ettiği nafile oruca gelince bunu bir misal yoluyla belirtmek istiyoruz: Davud peygamberin orucu. Çünkü O, bir gün oruç tutar, bir gün iftar ederdi. Ayrıca pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmak, şevval ayından altı gün ve Aşura orucu...

Bu cümleden olmak üzere, sırf şehveti teskin için tutulan oruç. Çünkü Cenab-ı Peygamber (a.s.): *“Kim de evlenmeye güç ve imkan bulamazsa ona oruç gerekir”* buyurmuştur.

c) Cinsel duyguyu tahrik eden macunlardan kaçınmak, uzaklaşmak:

Yine iki kişinin ihtilaf etmediği hususlardan biri de, içinde yaşadığımız toplum, bir sürü bozuk, kirli, gayr-i ahlâki şeylerle uğraşıp sesini yükseltir ve durmadan ruhu dejenere eden fisk-u fücura kendini kaptırır, bunun için destekleyici sebepler araştırır. Hiç şüphe yok ki, genç kimse, bu destekleyici sebeplerin ve fitne saçan rezilliklerin peşine takılınca, derin bir bataklığa saplanıp kendini kaybeder, yolunu şaşırır, çünkü mutlaka müteessir olur, yani te'sir altına girer, ahlâkı değişir, yolundan sapar, acemi ya da yabani hayvan gibi ne yaptığını, nereye daldığını bilmez.

Artık bu durumda terbiyecilere, eğitimcilere düşen görev, öğüt ve sıkı bir iş ve çalışma devresine girmek, uyarı ve sakındıncı yollara başvurmaktır. Bu yalnız terbiyecilere vacib değil, aynı zamanda terbiye etme hakkını yüklenen, bu sorumluluğu duyan herkese vacıbdir. Sık sık gençlerin kulağına, “Yançıplak kadınlar, kırıtarak gezen kadınlara, etini teşhir edenlere bakmak; fotoromanlar okumak, şehveti tahrik edip iç guddeyi harekete geçiren cinsel konulu kitapları okumak, yine insanı şehvet alemine götüren, duyguları bu doğrultuya çekip kamçılayan çalgıları, nağmeleri dinlemek, kafayı ciddi konulardan alıp havai şeyler peşine takmayı sonuçlandırır, diye fısıldamaları gerekmektedir.

Çünkü bu saydıklarımızın hemen hepsi, gayreti dumura uğratmakta, şerefi kirletmekte, ahlâkı bozmakta, kerameti öldürmekte, bedeni cılız hale getirmektedir; aynı zamanda anlayışı zayıflatır, hafızayı kısırlaştırır, iç guddeyi harekete geçirir, kişiliği kaybettirir; şahsiyet, fazilet ve ahlâkı kabre sokar.

Umarız ki gençlerimiz bu öğütlere kulak verirler, sonlarım berbat edecek her şeyi hesaba katıp iyice düşünürler. Artık bunca öğüt ve uyandan sonra herhalde, iradelerini dengede tutmaktan, nefs ve ahlâklarını disipline etmekten, akli ve

bedeni sağlıklarını korumaktan başka bir şey düşünmezler. Bu takdirde, salihler zümresine, tertemiz insanlar arasına katılırlar, iyi-yararlı Mü'minlerden olurlar.

d) Boş vakitleri yararlı şeylerle doldurup değerlendirmek:

Terbiyeciler ve eğitimciler, çocuk boş kalıp bir işle meşgul olmadığı zaman kötü-yıkıcı düşüncelere, gerçekleşmesi zor hayallere dalar; cinsel konular üzerinde kafa yorup düşler kurar. Bu durumda eğer ergenlik çağına girmişse, ister istemez şehveti harekete geçer, iç guddesi bu gibi düşünceler karşısında heyecan duyup ifrazatta bulunmak ister, İşte bu sırada başka tatmin olacak bir şey bulamayınca, istimnaya tevessül edecek, bu kötü adeti devam ettirmeye yönelecektir. Çünkü ancak böylece şehvetin azgınlığım teskin edebilir ve bir bakıma saltanatını sınırlayabilir.

O halde bu gibi hayal ve düşüncelere dalmasını önlemek için ne yapmak, nasıl bir çare bulmak lazımdır?

Çare şu olabilir:

Önce ergen olan çocuğa vaktini nasıl değerlendirebileceğini öğretmemiz, boş vakitlerini ne ile doldurup yararlı duruma getirmesi gerektiğini anlatmamız gerekmektedir.

Vakti değerlendiren, boş zamanları yararlı şeylerle dolduran kitap, dergi, broşür ve benzeri birçok yayınlar vardır. Ayrıca bedeni güçlendiren, adaleleri kuvvetlendiren, insana sağlık kazandıran birtakım ölçülü spor hareketleri yapmalarını, ancak güvenilir, terbiyeli arkadaşlarla bu işi sürdürmeleri telkin edilir. Çok yararlı kitapları okumaya alışmaları ise bilgi ve kültürlerini artırıp genişletir. Bununla birlikte bazı el işleri, el sanatlarını öğrenmeleri: Ahlâkı tehzib eden dini ders ve sohbetlere katılmalarını sağlamayı da ihmal etmemek gerekir. Aynca atıcılık, cihada hazırlanmayı sağlayan benzeri eğlenceli şeylerle uğraşmaları her zaman tavsiye edilmelidir.

Bunlardan başka düşünceleri berraklaştırıp gıdalandıracak, ruhu arındıracak, bedeni kuvvetlendirecek, ahlâkı yüceltecek, şeylerle çocuklarını boş vakitlerini değerlendirmeye özen gösterilmelidir.

e) İyi huylu, güzel ahlâklı, uyumlu arkadaş seçmek:

Terbiyecilerin, eğitimcilerin önemle üzerinde duracakları bir husus da, ergenlik çağına girmiş bir çocuğa iyi ahlâklı, uyumlu arkadaşlar arayıp bulmak, seçip beğenmektir. Öyle arkadaşlar ki, güvenilir olmalıdırlar. Çocuk unuttuğu zaman ona hatırlatırlar, saptığı zaman ona doğru yolu gösterirler; düzenli olmaya çalıştığında ona yardımcı olurlar; başına bir dert, bir sıkıntı geldiğinde onu teselli edip iradesini güçlendirmeye çalışırlar.

Denilebilir ki, sözünü ettiğin vasıfta arkadaş çok azdır, özellikle günümüzde

bunlar parmakla gösterilecek kadar mahduddur. Öyle ki, samimi dost pek nadir, güvenilir arkadaş alabildiğine azdır, öyle ama bunu belirtilen şekilde kabul etsek bile, hemen her mahallede ve yerde bu azları bulmak mümkündür, hepsi de simalarından tanınırlar, alınlarında secde eseri bulunuyordur; yüksek ahlâklarıyla diğer çocuklardan ayrılmakta ve ayırd edilmekteler. O halde bir gencin bu gibi arkadaş ve dostları bulup onların eteğine yapışması ne güzel ne layık olur! Böylece kınanacak yerlerde ona dayanak olurlar, hayatın fitne ve fesadına karşı ona yardımda bulunurlar, sır vermeye layık güvenilir bir topluluk oluştururlar; böylece onlarla kaynaşıp birleşir, her hal-ü kârda kendilerine güvenir.

Hiç şüphe yok ki, kişi yakın dostunun dini üzeredir; yakın arkadaş, kendi ölçüsündeki arkadaşına çoğu şeylerde uyar. Kuşlar ancak kendi şeklindeki kuşların kafilesinde yer alır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ne doğru buyurmuştur:

"Kişi yakın dostunun dini üzeredir. O halde sizden her biriniz kimi yakın dost ediniyorsa ona dikkatle baksın."[398]

Bilinen bir gerçektir ki, ahlâksız günahkâr asî ve müfsid kimseyle arkadaşlık eden kimseyi onlar eninde sonunda sapıklığa çekip götürürler, onu ancak derin çukurlara, bataklıklara iterler, onunla ancak kişisel çıkarlarından dolayı dostluk kurarlar, arkadaşlık ederler, ancak dünyevi yararlardan dolayı ona yaklaşırlar.

O halde gençlerimiz, böylesine adi ve kötü arkadaş ve dostlardan sakınsınlar, şerli kişileri arkadaş edinmesinler, imanlarının kök salıp derinleşmesini sağlım temellere oturmasını, ahlâklarının şerefle yücelmesini, ruhlarını arındıracak düzeye gelmesini, bedenlerini kuvvetlendirecek ve selamete erdirecek destek ve güç istiyorlarsa, iyi-yararlı, ahlâklı dindar kimseleri arkadaş olarak seçsinler. Bu hususta oldukça hırslı bulunsunlar. Salih bir dost, Mü'min bir cemaat bulmak ne saadet! Böylesine bir arkadaşlık ve dostluk her iki alemde mutluluğa vesile, keramete erişmeye sebep, ahirette kurtulmaya medardır. Allah (c.c.) kendi muhkem kitabında ne kadar doğru buyurmuştur:

"O gün yakın dostlar birbirine düşmandır. Ancak takva üzere olanlar (Allah'tan korkup kötü kişilerden sakınan, iyileri dost edinenler) müstesna." [399]

f) Tıbbi öğütleri, koruyucu hekimliği alıp öğrenmek:

Tabiblerin ısrarla üzerinde durduğu hususlardan biri de, iç guddenin te'sirini hafifletmek, şehvetin serkeşliğini frenlemek için şu tavsiyelere uyulmasıdır:

1- Yaz mevsiminde soğuk su ile banyo yapmayı artırmak. Diğer mevsimlerde tenasül aletinin üzerine sık sık soğuk su dökmek.

2- Sportif hareketleri çoğaltmak, beden eğitimine önem verip üzerinde ısrarla durmak.

3- Şehveti tahrik edici mahiyette olan baharat ve benzeri şeylerden kaçınmak.

4- Sinirleri tenbih eden çay, kahve benzeri meşrubatı terketmek, ya da azaltmak.

5- Et ve yumurta yemeği azaltmak.

6- Sırt üstü, yüzükoyun uyumamak, sünnet sayılan sağ yan üzeri kıbleye yönelik olarak uyumak.

g) Son olarak da şanı yüce Allah (c.c.) korkusu şuurunu uyandırmak:

Herkesçe kabul edilen bir gerçek var ki, genç kişi vicdanının derinliğinde, Allah'ın her an kendisini murakabe edip gördüğünü, gizli açık her halini bildiğini, hain gözleri ve kalblerin gizli tuttuklarım da bildiğini düşünür ve bunun şuurunu taşırsa, çok sürmez kendi kendini denetlemeye başlar. Bir işi, bir hizmeti noksan mı yaptı, aşırı mı giti? Sapıttı mı, kaydı mı? Üzerinde O yüce kudretin kendisini denetlediğine inanır, kusur ve günah işlediyse veya aşın gittiyse Allah'ın bu yüzden kendisini hesaba çekeceği, sapıttığında veya kayıp yanlış bir iş yaptığında kendisini cezalandıracağı inancı hakim olursa, şüphe yok ki, bu genç kendini helak edici yollardan ve fiillerden çirkin işlerden alıkor; her türlü kötülükten ve terbiyesizlikten sakınır.

Bilindiği gibi, ilim ve zikir meclislerine hazır olmak, farz ve nafile namazlara devam etmek; geceleri insanlar uyurken kalkıp teheccüd namazı kılmak; sünnet ve mendup oruçlara devam göstermek; Ashab-ı Kiram ile Selef-i Salihin'in hal tercümelerini, hizmetlerini, ahlâk ve faziletlerini dinlemek; ahlâklı faziletli kişileri arkadaş edinmek; Mü’min bir cemaatle irtibat halinde olmak; ölümü ve ötesini hatırlamak, bütün bunlar Mü’minde Allah (c.c.) korkusunu, O'na karşı saygı ve sevgi duygusunu kuvvetlendirir, Allah'ın yegane denetleyici olduğunu idrak ettirir ve böylece Allah'ın azameti karşısında şuurlanmasını sağlar.

O halde Mü’min gence layık olan şudur ki: Ruhunda Allah'ın murakabada bulunduğu inancını kuvvetlendirip sözü edilen yolda yürümek, Allah (c.c.) korkusunu O'na olan sevgi ve saygı havası içinde kalbin derinliğine indirmektir. Ta ki, bir sürü oyalayıcı, aldatıcı şeyler onu kendi yörüngesinden koparıp başka bir yörüngeye sokmasın; Dünya hayatının zineti onu fitnelere düşürmesin, sakıncalı ve haram olan nesnelere dalmasın. Böylece Allah'ın şu buyruğunu iki gözünün üstüne koyarak yolunu aydınlatsın:

“Artık kim dünya hayatını seçerek tercih etmişse, elbette Cehennem onun varacağı yerdir. Kim de Rabbının (yüce) makamından korkmuş da nefsini havai şeylerden alıkoymuşsa, şüphesiz ki Cennet onun varacağı yerdir.”[400]

Alkollü Ve Uyuşturucu Maddeler

Bu çok tehlikeli, elim maddelerin daha çok faziletli bir ahlâkın hiçbir tartısı ve anlamı bulunmayan, İslami edep ve terbiyeye saygı gösterilmeyen yerlerde yaygınlaştığını görüyoruz.

Bu iki tehlikeli maddenin ayrıca evinden kopmuş, sokaklara dökülmüş, kendilerini eğitip yüceltecek, terbiye edip yönlendirecek kimseleri yitirmiş sahipsiz çocuklar arasında ve bir de babalarının, analarının gafleti sebebiyle her türlü murakabenin dışına çıkmış aile çocukları arasında da çok yaygınlaştığı bir gerçektir. Böylece bu çocuklar şerirlerle senli-benli olurlar; ahlâksız iffetsiz alçak kişilerle dostluk kurarlar ve onlardan alacakları kötü örnekleri alırlar, bir sürü rezalete gömülüp giderler.

Bu konuyu gereği gibi açıklayabilmemiz için, diğer bir tabirle hakkını verebilmemiz için onu üç yönden incelememiz gerekiyor:

1- Bunlardan meydana gelen zararlar.

2- İslam'ın bu maddeler hakkındaki hükmü

3- Bundan kurtulmanın yolu ve çaresi

Alkollü ve uyuşturucu maddelerin sağlık yönünden zararlarını şöyle sırahyabiliriz:

Tabiblerin ve ilgili ilim adamlarının görüş birliği ettiği husus şudur ki, alkollü ve uyuşturucu maddeleri kullanmak, cinnete, hafızanın zayıflamasına sebep olmakta, sinir sistemini bozmakta; mide ve barsak hastalıkları doğurmakta, düşünce ve zihnin keskinliğini bozup köreltmekte, metabolizmada birtakım arızalar doğurmakta; yemeğe karşı iştıhayı azaltmakta, kötü ve zararlı gıda maddelerinden yemeğe neden olmakta; cinsel bakımdan iktidarsızlık meydana getirmekte, buna benzer birtakım zedeler oluşmaktadır.

Bunların zararları hakkında Fransa'da yapılan istatistiklerle elde edilen şu neticeyi bilmek yeter: “Fransada alkollü maddelerin öldürdüğü insanlar, verem ve ciğer hastalıklarından dolayı ölenlerden çok fazladır. 1955 yılında Fransa'da alkollü maddelerin te'siriyle 17.000 kişi ölmüştür. Aynı senede verem ve ciğer kanserinden ölenlerin sayısı 12.000'i geçmemektedir.

Ekonomik Yönden Zararları:

Bilinen bir gerçektir ki, alkollü ve uyuşturucu maddelere mübtela olan kimseler, hesapsız kitapsız para harcamakta, nefslerinin bu arzulunu yerine getirmek için hiç bir şeyi esirgememektedirler. Malın böylece ölçüsüz şekilde harcanması aile yuvasının yıkılmasını ve fakirliğin gelip çökmesini neticelendirir. Bundan başka içkiye devam eden kimse veya uyuşturucu ihtilası olan, ekonomik yapıyı zayıflatır, aile bütçesini alt-üst eder ve gün geçtikçe ilerleme yerine gerilemeyi

hızlandırır.
Ayrıca kişiye arzolan alaylı tavır, gözden düşmek, bedeni ve ruhi hastalıklara yakalanmak da içkinin ve uyuşturucunun kötü sonuçlarıdır.
Mısır'da neşredilen El-Ehram Gazetesi'nin 3/5/1965 tarihli nüshasında şunlar yazılmıştı: Amerikalılardan 72 milyon kişi içki içmektedir. Bunlardan yirmi milyonu, her yıl devleti milyonlarca zarara sokmaktadır. Sebebine gelince, alkolik oldukları için bulundukları daire ve iş yerlerinde tam randımanlı çalışamamakta ve iş kaybına, zaman kaybına neden olmaktalar.
İçki ve uyuşturucu maddelerin ruh, ahlâk ve toplum üzerindeki olumsuz te'sirleri:
Gerçekten alkollü ve uyuşturucu maddelere mübtela olanlar kötü sıfatlar edinmekte, yalan korkaklık, ihanet gibi çirkin adetleri benimsemektedirler. Bunun sonucu olarak da hırsızlık, alçaklık ve habislik gibi suçlan irtikab etmekte mütecaviz hareketlerde bulunmakta; böylece ahlâkını yitirmekte, iradesini kaybetmekte, şuurunu felce uğratmaktadırlar.
Bunlardan başka, bir de kıymetli vakitleri bir sürü serseri ile oturup heder etmekteler; fisk-u fücur işleyen alçaklarla dostluk kurup her şeyi mubah saymaktalar; her türlü hürmeti çiğneyip tepmekteler.
Bilindiği gibi, gelişmiş ülkelerden devlet, uyuşturucu maddelerin kaçakçılığım bir bakıma tercih etmekte, diğer milletlerin şevkini kırmak, ümmetin ahlâkını yıkmak için bunu gadredici bir silah olarak kullanmaktadır. Aynı zamanda başka milletlerin savaş gücünü zayıflatmak, gençlerini işe yaramaz duruma getirmek için bu zehiri el altından sevketmektedirler. Mısır, terviç edilen uyuşturucu maddelere karşı uzun süre savaş açtı ve devam ettirdi. Ve asıl bunun tohumlarım Britanya Adaları attı, dört asır önce bunu yaygınlaştırmak için bazı planlar hazırladılar. Nitekim İngiltere, afyon ticaretini yasaklayan Çinlilere karşı savaş açtı ve buna “Afyon savaşı” adı verildi.
Alkollü ve uyuşturucu maddeler hakkında İslam'ın hükmüne gelince:
Aşağıda belirtilen deliller muvacehesinde bu gibi maddeler bi'l-icma haram kabul edilmiştir.
Cenab-ı Hakk buyuruyor:
“Ey iman edenler! İçki, kumar, tapınmak için konulan dikili taşlar ve fal okları, şeytan işi murdar şeylerden başkası değildir. O halde bunlardan kaçınıp sakının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumar hususunda ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan alıkoymak ister. Artık vazgeçersiniz değil mi?” [401]
Kalblerinde hastalık bulunan kişiler derler ki: “Fectenibûhu=kaçınıp sakının”

emrinde, içki ve kumarın tahrimine tam delalet yoktur, yani bu kafi delil değildir. Eğer içki haram olsaydı, Kur'an bu tabir yerine “feharrimûhu = onu haram kabul edin” sözünü kullanırdı. Oysa bu ayette içkinin haram kılındığına delalet eden yedi delil söz konusudur:

a) İçkinin kumar, tapınmak için konulan dikili taşlar ve fal oklarıyla birlikte zikredilmesi,

b) Rics = murdar olarak vasıflanması,

c) Şeytan işinden sayılması,

d) Düşmanlık ve kine kapı açtığı belirtilerek, kaçının diye emredilmesi.

e) Allah'ı anmaktan namaz kılmaktan alıkoyması,

f) Artık vazgeçersiniz değil mi? şeklinde mealini verdiğimiz “Fehel entüm müntehun” istifhamının inkar üzere olması.

Bunlardan daha kesin ve kafi delil, içkinin tahriminde delalet eden başka belge var mıdır? Ama ne var ki zalimler Allah'ın ayetlerini bile bile inkar ederler.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz içkinin tahrimi hakkında şöyle buyurmuştur:

“Allah, içkiye de, onu içene de, dağıtana da, satana da, alana da sıkıp imal edene de, taşıyana ve kendisine taşınana da lanet etmiştir.” [402]

Uyuşturucu maddelerin haram kılınmasına gelince:

Bu husustaki deliller sayılmayacak kadar çoktur. Onlardan bir kısmını dikatmize sunuyorum:

A) Önce diğer haram nesneler gibi, Allah'ın şu buyruğunun kapsamına girmektedir:

“O Ümmi Peygamber ki, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men'eder; iyi ve temiz olan yararlı şeyleri onlara helal kılar; kötü ve murdar (olan zararlı) şeyleri onlara haram kılar; onların ağır yükünü ve üzerlerinde bulunagelen bağları, zincirleri indirir...” [403]

Aynı zamanda Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şu hadislerinin taşıdığı hükmün de kapsamına girdiğinde şüphe yoktur:

“İslam'da zarar vermek ve zarara zararla karşılık vermek yoktur.” [404]

B) Ayrıca uyuşturucu maddeleri yasaklayan hadislerden biri de Efendimizin eşi Ummu Seleme'nin rivayet ettiği şu hadisi gösterebiliriz:

“Resûlüllah (a.s) Efendimiz, her çeşit içkiyi (alkollü maddeleri) ve uyuşturucu maddeleri yasaklamıştır.” [405]

Hadiste kullanılan “müfettir” tabiri, uyuştucu olan, zararı bilinen her maddeyi kapsamaktadır.

C) Aynı zamanda uyuşturucu maddeler, içkinin tahrimine delalet eden hükmün umumiliği kapsamına girer; çünkü onlar da alkollü maddeler gibi, aklı örtmekte, şuuru perdelemekte ve onu idrak ve hakimiyet yeteneğinden uzaklaştırmaktadır.
Mü'minlerin emiri Hz. Ömer (r.a.) minberden halka şunu ilen etmiştir:
"Hamr (içki, alkollü madde), aklı örtüp zedeleyen şeylerdir."[406]
Bu söz, hamr tabirini belli bir sınır içine alıyor. Ta ki, bu konularda şüphe izhar edenler gereksiz yere sorularını çoğaltmasınlar. Aklı teşviş edip örten, şuuru perdeliyen her madde haramdır, içki mahiyetindedir. Çünkü gerek içki gerek uyuşturucu maddeler insanı mümeyyiz, müdrik ve hakim vasıftaki tabiatından çıkarmaktadır. Bu bakımdan da uyuşturucu maddeler de alkollü maddeler gibi kıyamete kadar haramdır.
Uyuşturucu madde olarak bilinen haşiş, kokain, afyon ve benzeri nesneler, en yüksek derecede akla olumsuz yönde tesir etmekteler, o kadar ki bunlara mübtela olanlar, kullandıkları zaman uzağı yakın, yakını uzak görmekteler; kendilerini hayaller vadisine götürmekte, o kadar ki, nefsini, dinini, dünyasını unutturmaktadır.
Gerek Karrati gerekse İbn Teymiyye, "haşis'in tahriminde icma vardır" demişlerdir. Buna dayanarak İbn Teymiyye şöyle demiştir: "Uyuşturucu maddeleri helal sayanlar küfre girerler."
Bu konuda halkın üzerinde durup sorduğu bir husus daha var, o da, alkollü maddenin ilaç olarak kullanılmasıdır. Bunun cevabını, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz vermiştir:
Bir adam, Resûlüllah (a.s.) Efendimizden içkiden sordu. Efendimiz onu içkiden men'etti. Bunun üzerine o adam dedi ki:
"Ben onu sadece ilaç olarak kullanıyorum!" Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şu cevabı verdi:
"O bir deva (ilaç) değil, hastalığın ta kendisidir." [407]
Diğer bir hadislerinde ise şöyle buyurmuşlardır:
"Şüphesiz ki, Allah hem hastalık, hem de onu tedavi eden ilaç indirmiştir; her hastalık için bir deva yaratmıştır. O halde kendinizi tedavi edin (ettirin) haram ile tedavi olmayın." [408]
"Şüphesiz ki, Allah sizin şifanızı size haram kıldığı şeylerde kılmamıştır. (Şifayı o gibi maddelere yerleştirmemiştir.)" [409]
İşte bu nasslar bütünüyle yalnız içkiyi ilaç olarak kullanma hususunda, diğer haram ilaçlar gibi men'edilmjştir, nehiyde kesinlik vardır; içkiyi ilaç yerine kullanan kimse günahkâr olur.

Bazı ilaçlara karıştırılan kodeinli uyuşturucu maddelere gelince, bu ilacı korumaya yönelik ya da te'sir özelliğini sağlamayı amaçlıyorsa o takdirde o ilaçları tedavi hususunda kullanmakta bir sakınca yoktur. Ancak böyle bir ilacı, uzman bir müslüman doktorun, gizli açık Allah'tan korkan bir tabibin tavsiyesi gerekir. Çünkü İslam şeriatının ilkeleri, kolaylık üzerine bina edilmiştir, yani kolaylık mümkün olduğu nisbette prensiptir; aynı zamanda şeriat, zorluğu, güçlüğü defetmeye yöneliktir, insanların maslahatını gerçekleştirme prensibini güder. Bu konuda asıl olan delil, Allah'ın şu buyruğudur:

"*Ama darda kalana (başkasının hakkına el uzatmamak ve zaruret miktarını aşmamak şartiyle haram şeylerden yemesi ve kullanılması halinde) günah yoktur.*" [410]

İçki ve uyuşturucu maddeleri ortadan kaldırıp kullanılmasına engel olmanın yol ve çareleri şu üç şeyin uygulanmasıyla mümkündür:

a) Nesli uygun ve elverişli şekilde terbiye edip yetiştirmek,

b) İçki ve uyuşturucu maddelerin imalinde kullanılan vasıtaların ortadan kaldırılmasını sağlamak,

c) Bu maddeleri kullananları, satanları, alanları ve imal edenleri cezalandırmak.

Nesli en uygun şekilde terbiye etmek:

Çocuk gözlerini hayata açıp henüz tırnaklan sertleşmeden ona Allah'ın varlığını birliğini, O'na imanın lüzumunu O'ndan saygı ile korkmanın sebep ve hikmetlerini ve devamlı Allah'ın denetimi altında bulunduğu şuurunu, gizli-açık her şeyi Allah'ın bildiğini öğretmekle sağlanır. Çünkü bu düzeydeki bir terbiyeyle çocuğun kalbi oluşur, sağlam bir temele sahip olur, nefsini ıslaha yönelir, güzel ahlâk vasfını alır.

Bilinen bir husus şudur ki, Araplardan İslam'a erişip iman ederek bu dine girenlerin kalbleri Allah'ın murakabesiyle terbiye edilip, Allah (c.c.) korku ve saygısı kalblerinde kök salınca, O'ndan yardım dileme şuuru gelişince, O'na güvenip dayanma en sağlam kulp olanı bu hususta kullanmaktaydılar. Şimdi onların şairlerinden birine kulak verin, içki hakkında neler demiş:

"Defnedin öldüğümde beni bir üzüm asmasına,
Sulansın kemiklerim kanarak köklerinden."

Şimdi bir de içkiye izafeyle uydurduklan harika isim ve lakabları dinleyelim:

es-Salefe=üzümün özü; er-rah=mutlak rahatlık; es-sahba=kızıl şarap; İbnetü'l-unkuud=üzüm salkımının kızı;

İbnetü"l-kerem=bağın oğlu; bintü'd-dinnan=küplerin kızı... gibi yüzleri aşan isim ve sıfatlar...

Bütün bunlarla beraber ve herşeye rağmen, İslam'a giren Araplar'a içkinin haram kılındığı haber verilince, hepsi bir ağızdan, “vazgeçtik ya Rabbi vazgeçtik ya Rabb!” demişler, bu sözde kalmayıp evlerinde bulunan ve içki dolu olan kapları, testileri, küpleri Medine sokaklarına dökmüşlerdi. İşte imanın beşaşeti, sevinci, özü ve mayası kalbe girip yerleşince böylesine hayret dolu şeyler yapar! Onun kökleri derinliklere inip hücrelere yerleşince, umulmadık faziletler sergiler.
İmanın bu ilk çağında öylesine bir islahat ve tehzib-i nüfus sağlanmıştı ki, diğer devletler bunu gerçekleştirmekten aciz kalmışlardır.
Günümüzde ve her devirde insan toplulukları böylesine güçlü bir imana ne kadar muhtaçtırlar ve böylesine yönlendirici, İslah edici bir terbiye onlar için ne kadar lüzumludur!..

İçki ve uyuşturucu maddeleri oluşturan sebepleri yasaklamak:

Bu elinde, saltanat sultası ve uygulama yetkisi bulunanlara yönelik bir husustur. Devlet bizzat bu maddeleri çarşı-pazarlarda ve her yerde yasaklar, her türlü alkollü maddenin içilmesini men'eder, bu hususstaki sebepleri dikkate alarak tedbirlere başvurursa, İşte o zaman kapılar, içkiye, uyuşturucuya devam edenlerin yüzüne kapanır; hiçbir ahlâksız ve doğru yoldan çıkmış fasık ona yol bulamaz.

İçki ve uyuşturucu madde kullananları cezalandırmak:

İslam dini, bu gibi maddeleri kullananlar hakkında caydırıcı cezalar koymuştur; bunlar 40 ila 80 değnek vurma arasında değişir. Aynı zamanda bu ceza, ayrıca tekdir, kınama, hapis, borç altına sokma ve müsadere gibi cezaların da uygulanmasına engel teşkil etmez. Bütün bu cezalar, içkiyi satana, taşıyana ticaretini yapana da uygulanır.
Hükümetler -eğer bu konuda ciddi iseler- içki ve uyuşturucu maddeleri kullanmaktan dolayı meydana gelen cinayetleri, olayları seçip bunları, ihlas ve istikametle ele alıp yeni kuşaklara aktarmalı, her türlü elim sonuçları tesbit edip neslin gözleri önüne sermelidir. Böyle yaptıkları takdirde, bu ameliyeler ve fiiller, en güzel ve en ibretli yoldan halledilir; toplum, içkinin tehlikeli bataklığından kurtarılarak temizlenmiş, arındırılmış bir düzeye çıkarılır; uyuşturucu maddelerin her yönüyle tehlike arzeden belasından uzaklaştırılmış olur.

Zina ve Livata:

Bu ikisi, toplum hayatının en tehlikeli hastalıklarından biridir. Özellikle çocukları, ergenleri ve gençleri kuşattığı takdirde, felaket daha da büyür ve önüne geçilmez bir hal alır. Nitekim henüz ergen olmamış çocukarın son yıllarında fuhşa, ahlâk dışı işlere itildiği, babalarının ve terbiyecilerin

murakabesi dışında kalan çocukların devamlı bu hususta avlandığı bilinmektedir. O kadar ki, çocuklar ahlaken darin çukurlara düşürüldüler, helak ve zina, bataklığına itildiler.

Çocuklarını bu feci akibetin pençesinde gören babalarını velilerin duyduğu ve gördüğü şey daha da feci ve yürekler acısıdır! Onları ağına düşürüp fıtratlarını ters çevirenler kimlerdir? Ahlâklarını düşüren, rezalet çöplüğüne atan hangi ellerdir?

Bu durumda ah!..., vah!..., etmenin, hasret duymanın ne yaran olabilir? Ciğerlerinin paresini, kalblerinin meyvasını en çirkin durumlara bulaşmış bir halde görüyorlardır; onları fitne ve fesad içinde müşahede ediyorlardır.

Eğer onlar çocuklarını faziletli bir ahlâk üzere terbiye etselerdi, onların günlük hayatlarını tam anlamıyla denetleselerdi, kimlerle oturup kalktıklarını, kimlerle arkadaşlık kurduklarını tesbit etselerdi, herhalde çocuklarını bu feci ve yürekler acısı akıbete uğramış bir halde görmezlerdi, bu üzücü neticeyle yüzyüze kalmazlardı!

Çocukları gayr-i İslami ahlâktan uzak tutup, toplumsal sapmalardan kurtarma sorumluluğu babalardan ve velilerden başka kime ait olabilir? Onlardan başka sorumlu var mıdır?

Babalardan, velilerden başka kim çocuklarını işlerini, günlük yaşayışlarım murakabe edecek, onların davranışlarını denetim altında tutacak?

Babalardan ve velilerden başka kim çocukları faziletli ahlâka yöneltir; hayasızlık ve fenalıkların zararlarını onlardan başka kim onlara anlatır?

Önce baba ile anne sorumludurlar, sonra da devletin vetoplumun sorumluluğu gelir.

Bu kısa açıklamadan sonra konuyu daha iyi kavrayabilmek ve zararlarını daha derinliğiyle anlayabilmek için onu üç açıdan açıklamak istiyoruz:

1- Zina ve livatadan doğan zararlar.

2- İslam'ın bu hususstaki hükmü.

3- Bundan kurtulmanın yolu ve çaresi

Zina ve livatadan meydana gelen zararlar, tehlikenin doruğundadır, denebilir. Bu bakımdan bu zararları şöyle sıralıyabiliriz:

Sağlık ve bedensel yönden zararları:

Zina ve livata suçlarından dolayı aşağıda belirtilen hastalıklar söz konusu olabilir:

A) Zührevi hastalıklardan belsoğukluğu: Bunun başlıca belirtileri cinsel organ veya dudak ya da ağız içinde birtakım iltihaplı çıbanlar meydana gelir. Bulaşıcı

hastalıklardandır. Diplokok nevinden mikroplarla ve cinsi temasla, livatayla veya cerahatin temasiyle insandan insana bazen de kullanılan eşya ile tuvalet tahtası vasıtasıyla geçer. Daha çok geçine yolu, cinsel temas ve ona yol açan okşama ve ısırmalardır.

Mikrobu tenasül uzvunda veya gözün konjoktiva tabakasında 2-5 gün sonra arazlar başgösterir. İdrardan sonra tenasül uzvunda yanma, cerahatlanma meydana gelir. Tedavi derhal başlamazsa, mikroplar idrar yolunun derin tabakalarına, oradan prostata, meni kabarcıklarına nihayet husyeye, husye üstü bezlere atlar ve buralarda iltihap yaparlar. Tedavisiz kalan belsoğukluğu kısırlığa kadar varabilen arızalar (husyenin iltihabıyla) kadında vajina, yumurta borusu, yumurtalık iltihabı yaparsa kısırlığa sebep olur. Gözde de belsoğukluğu şiddetli iltihap yapar.

Böylece hastalık, çocuklara, diğer aile fertlerine sıçrayabilir. Çünkü mikrobik ve bulaşıcıdır.

B) Frengi hastalığı:

Frenginin başlıca arazları, idrar yapılırken acı hissedilir, yanma meydana gelir, idrar yolundan akıntı yapacak kadar iltihaplanma olur. Kadınların rahim boynunda ve idrar yolunda benzeri iltihaplanma görülür. Husyelerde ve mesanede bilhassa erkeklerde had safhaya varan iltihaplanma olayı idrar yolunu daraltır. Kadınlarda ise rahim, yumurtalık ve ilgili nahiyede geniş tahribat yapar. Kısa süre içinde tedavi edilmediği takdirde hem erkekte, hem kadında kısırlığa yol açar.

Özetliyecek olursak: “Vücuda giren frengi mikrobu birkaç hafta sonra yerleştiği yerde (tenasül organı ve dudakta) sert bir çıban meydana getirir ve kasıktaki lenfa bezinin büyümesine sebep olur, Bu, frenginin birinci devridir. Bir müddet sonra bu çıban kaybolur. Mikroplar kana karışarak vücutta dolaşmaya başlar, (ikinci devre). Bu devirde kan muayenesiyle hastalık teşhis edilir. Ciltte frengi belirtileri olarak kırmızılıklar papiller olur. Nihayet hastalık bir uzuvda yerleşir. (Üçüncü devir) ve bu uzuvlarda tahribat yapar. Bunun neticesi olarak vahim sinir ve akıl hastalıklarına sebep olur.” (M)

C) Bulaşıcı hastalıkların yayılması:

Zina ve livatadan dolayı birçok bulaşıcı habis hastalıklar ortaya çıkar. Çünkü bu hastalıklar genellikle mikrobiktir, hastadan sağlam kişilere çeşitli yollardan geçer. Özellikle cinsel birleşme bu mikroplarını geçmesini kolaylaştırır.

Sözü edilen bulaşıcı hastalıkların birçok toplumlarda yaygınlaştığı bir gerçektir. Oysa çok tehlikeli ve vahim neticelidir. Toplumun dörtte birini kemirmekte ve sağlığı tahrib etmektedir.

Bir millet ya da toplum bünyesinde zina ve livata çoğaldığı takdirde Allah (c.c.) onları sıkıntı veren birçok hastalıklarla mübtela eder ki, o hastalıkların çoğu o toplumun atalarında yoktu. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu ibtilayı ne güzel ve ne doğru teşhis edip dile getirmiştir:

"*Ey Muhacirler topluluğu! Beş şey var ki onlarla mübtela olduğunuz zaman sizin o beş şeye bulaşmanızdan Allah'a sığınırım (haliniz nice olur?) Bir kavim içinde fuhuş ortaya çıkmaya görsün, açıktan açığa işlendiğinde mutlaka onlarda taun (veba ve benzeri bulaşıcı) hastalık yaygınlaşır, atalarında görülmeyen birtakım kötü hastalıklar ortaya çıkar.*" [411]

Artık akıl sahipleri iyice düşünsünler!

Zina ve livata'nın topluma ahlâka ve nefse zararları:

Bu iki çirkin fiilin zararları çoktur, nesli karıştırması, soysuzlaştırması tehlikeli bir zarar olarak yetmez mi? Aynı zamanda namus ve iffetin, şeref ve haysiyetin sıfıra düşmesi onun en acıklı sonuçlarından biri değil midir? Kişiliği katletmesi, toplumu kokuşturması, aile bağlarını koparması, birliğini dirliğini bozması, onları rezalet, çukuruna itmesi, erkekliğin ve ondaki kerametin yok olması da bunların tehlikeli zararları arasında yer almaktadır.

Zina ve livatanın şer ve fesad doğurması hususunda soysuz, ahlâksız feyizsiz çocukların doğması kafi sebep değil midir? Her şeyi mubah sayan soysuzlar milletin gençlerini ve kadınlarını bu bataklığa itmek için olmadık planlara ve duyulmadık kurnazlıklara başvurmaktalar. Gerçek bu olunca, böyle bir toplumda ahlâkın bir ölçü ve anlamı, fazilet ve şerefin sözü ve itibarı olur mu? Bu tabirler birer fantezi olar k kalır.

Ahlaken çökmüş, edep ve terbiyesini yitirmiş, şeref ve itibarını yitirmiş bir toplumun değeri, değer ölçüsü nedir? Çocuklarını darmadağın etmiş, kadınlarının iffet ve namus perdesi yırtılmış, gençleri fısk-u fücur bataklığına düşmüş bir toplumun kıymeti ve manası var mıdır?

Şehvani şeyleri belirgin hale getirmiş, iç gudde duygularını harekete geçirmiş, cinsel ilişkiden ve haramdan başka hiç bir lezzet tanımayan, cinsel duygusunu tatminden başka bir amaç gütmeyen bir toplumun değeri var mıdır?

Şüphesiz ki böyle bir topluluk çözülmüştür, dağılmıştır, her an zeval ve yok olmaya yüz tutmuştur, bu tehdid altında can çekiştirmektedir.

Allah Muhkem Kitabı'nda ne doğru buyurmuştur:

"*Bir memleketi, bir ülkeyi yıkıp yok etmek istediğimiz zaman oranın lüks ve konfor içinde yaşayan şımarık varlıklılarına (peygamber ve kitaba uyarak doğru yolda yürümelerini) emrederiz. Buna rağmen onlar itaatsizlik edip yanlış yolda yürümeye devam ederler; o takdirde o memleket ve ülke üzerine (azab ile ilgili)*

hüküm hakk olur ve artık orayı yıkıp yerle bir ederiz.” [412]

Zina ve livata hakkında İslam'ın hükmü:

Gerek zina, gerekse livata, aşağıda belirtilen kesin deliller muvacehesinde hem fakihler, hem müctehid imamların icma'ıyla haramdır, yasaktır.

Zina’nın haram kılındığına delalet eden ayette Allah (c.c.) buyuruyor:

“Zinaya yaklaşmayın; çünkü o elbette hayasızlıktır ve kötü bir yoldur.” [413]

“Onlar ki, Allah'la beraber başka tanrıya tapmazlar, haklı bir sebep dışında Allah'ın haram kıldığı cam öldürmezler; zina etmezler, kim bunları işlerse cezaya çarpılır. Kıyamet günü ise azabı kat kat oiur ve azab içinde aşağılanmış halde devamlı kalır.” [414]

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de zina hakkında şöyle buyurmuştur:

*“Zina etmek isteyen kimse, Mü’min olduğu halde zina etmez.”****[415]***

“Şüphesiz ki, zmakârların yüzleri tutuşup alevlenerek ateş saçar.” [416]

“Bir kasabada zina ve faiz ortaya çıkıp yaygınlaşırsa, gerçekten onlar kendilerine Allah'ın azabını helal kılmış olurlar.” [417]

“*Komşusunun karısıyla zina eden kimseye, Allah kıyamet günü rahmet nazariyle bakmaz ve onu tezkiye de etmez girenlerle beraber gir Cehenneme, buyurur.”* [418]

Livata, yani homoseksüelliğin haram olduğuna delalet eden belgeler:

Cenab-i Hakk, muhkem kitabında buyuruyor ki:

“Rabbınızın sizin için yarattığı eşleri bıkakıyorsunuz da alemler içinden (seçip seçip) erkeklere mi (şehvetle) gidiyorsunuz? Hayır, siz haddi aşan bir kavimsiniz.” [419]

“Sizler herhalde erkeklere (cinsel sapıklar olarak) gidiyor, yol kesiyor ve toplantılarınızda çirkin şeyler yapıyorsunuz öyle mi?” [420]

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de bu konuda şöyle buyurmuştur:

“Lut kavminin ameliyle amel eden kimse mel'undur, Lut kavminin ameliyle amel eden kimse mel'undur. Lut kavminin ameliyle amel eden kimse mel'undur.” [421]

Böylece Efendimiz, sözü edilen çirkin fiili işleyeni üç defa üstüste lanetlemiştir.

“*Ümmetim hakkında en çok korktuğum şey, Lut kavminin ameliyle amel eden kimse (nin ortaya çıkması ve bu fiili yaygınlaştırması) dır.”* [422]

“*Dört kimse vardır ki, onlar Allah'ın gazabına çarpılarak sabahlarlar ve yine Allah'ın gazabına çarpılarak akşamlarlar.”*

Bunun üzerine Ebu Hureyre (r.a.) sordu:

“Onlar kimlerdir, ya Resûlallah?” Peygamber (a.s.) cevap verdi:
“Erkeklerden kadınlara benzemeye özenip (onlar gibi giyinip kuşananlar, onlar gibi kırıtarak gezenler ve böylece onları) taklid edenlerdir. Kadınlardan da erkeklere benzemeye özenip taklid edenlerdir. Bir de hayvanlara (cinsel yaklaşma gibi) temasta bulunanlar ve homoseksüellik edenlerdir.” [423]
Zina edene, livata fiilinde bulunana İslam şeriatında ağır ceza konmuştur. Bunu aşağıda açıklıyoruz:
Zina cezası:
Zina eden kimse için şeriatte iki ayrı ceza takdir edilmiştir: Birincisi, yüz değnek vurulup sürgün edilmek, diğeri doğrudan recmedilmektir.
Birinci ceza, evli olmayan zinakâr hakkında uygulanır, ister bu, erkek, ister kadın olsun fark etmez. Herbirine yüz değnek vurulur. Çünkü Cenab-ı Hakk şöyle buyurmuştur:
“Zina eden erkek ve zina eden kadından her birine yüz değnek vurun. Eğer Allah'a ve Ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dinin (in hükümlerini uygulama) da bunlardan yana bir şefkat ve acıma duygusu sizi tutmasın ve Mü’minlerden bir topluluk da onlar hakkında uygulanan azaba (cezaya) şahid olsunlar.” [424]
Zinakârın yüz değnekten sonra sürgün edilmesi, Hanefilere göredir. Bu bir bakıma kınama, azarlama anlamı taşır. O bakımdan yetkili kimse, yarar görürse, zinakârı sürgün eder. Diğer müctehid imamlara göre, yüz değnek vurulduktan sonra onu kasr-ı salat yapılmayan (seferi sayılmayacak) mesafeye sürgün etmek vacibdir. Nitekim hulefa-ı raşidin sürgün cezasını uygulamışlardır. Birçok sahabi'nin görüşü bu doğrultudadır.
Recim Cezası:
Recim cezası, zina eden kimse evli olursa, onun hakkında uygulanır. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur: *“Allah'tan başka tanrı olmadığına, benim de Allah'ın Resulü bulunduğuma şehadet eden müslüman kişinin kanı ancak şu üç sebepten biriyle helaldir:*
1- *Evli olduğu halde zina eden (öldürülür).*
2- *Cana karşılık can (kısas) uygulanır. (Bir müslümanı kasden öldüren öldürülür).*
3- *Dinini terkedip (İslam) cemaatinden ayrılan kimse, (tevbe edip dönüş yapmadığı takdirde öldürülür).*” (395)
Nitekim sahih hadislerle sabit olmuştur ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, huzurunda suçlarını itiraf eden Maiz b. Malik'in ve Gamid kabilesinden bir

kadının -evli bulundukları için- recmedilmelerini emretmiştir.

Livata Cezası:

Livatanın zina olduğunda ilim adamları icma etmişlerdir; ancak cezanın tahdidinde nisbi bir uygulama hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır, imam Bağavi diyor ki: “ilim adamları, Lûtîye verilecek ceza zina cezasıdır: Evli ise recmedilir, bekar ise yüz değnek vurulur. Bu imam Şafiî'nin en zahir kavlidir. Diğer bir topluluk, luti kimse -ister evli, ister bekar olsun- mutlaka recmedilir, demişlerdir. Bu, daha çok imam Malik ile imam Ahmed b. Hanbel'in kavlidir, imam Şafii'nin ikinci kavline göre ise, hem fail, hem meful öldürülür. Hanefi'lere göre imam (devletin yetkili kuruluşu), suça karşı caydırıcılık ortamı sağlamak için uygun gördüğü ta'zir cezası verir ki bu vacibdir. Fail buna rağmen aynı suçu tekrar işlerse, o takdirde imam onu kılıçla idam eder.

Hem failin, hem mefülün öldürülmesiyle ilgili delilleri getirelim: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuşlardır:

“Kimi, Lut kavminin ameliyle amel eder halde bulursanız, hem faili hem mef ulu öldürünüz.” [425]

“*Hem faili, hem mef ulu ve bir de hayvana (cinsel yaklaşmagibi) yaklaşmada bulunanı öldürünüz.”* [426]

Bu çirkin fiillerin önüne geçmek için yol ve çare nedir?

Az yukarıda kadınlara benzeyen erkekler, erkeklere benzeyen kadınlar hakkında yapılan açıklamada gösterilen yol ve çareler, bu konuda da aynen caridir; tekrarına gerek yoktur.

Ama ben size bir çare daha hatırlatmak istiyorum: O da şudur. Bu ümmetin sonra gelenlerine, önce gelenlere uygun olan ne ise aynısı uygundur ve elverişlidir. GeçmİŞte ümmete uygun ve elverişli olan İslam risaleti idi, gerek düzen gerek teşri'i bakımdan bu risalet gerekliydi. Ümmet bu düzen ve teşri'in gölgesinde üstünlük, izzet ve şeref bulmuştur; bunun ilkelerini uyguladığı zaman kuvvet, temkin, medeniyet sağlamıştır. O halde bu günkü ümmetimize (milletimize) geçmişteki ümmete uygun olan ne ise o uygundur. Bu takdirde milletimize eski izzet üstünlüğü, şeref ve itibarı dönmüş olur; caydırıcı gücü tazelenir; istikrarlı dönemi yeniden başlar. Böylece şu düzeye dönüş yapıp gelmiş olur: “insanlar için onların yararına çıkarılmış en hayırlı ümmet.” Hem yol gösterme, hem kudretini ortaya koyma, hem verme bakımından lider duruma gelir.

Allah (c.c.) kendisinden razı olsun, ikinci halife Hz. Ömer (r.a.) ne güzel söylemiştir:

“Biz bir milletiz ki, Allah bizi İslamiyetle aziz ve şerefli kıldı. Biz ne zaman

İslam'dan başka, Allah'ın bizi aziz kıldığı hususlardan başka bir izzet ve şeref ararsak, Allan mutlaka bizi zelil ve hakir kılar!” [427]
Allah (c.c.) rahmet eylesin, Şair ikbal ne güzel söylemiştir:
“İman zayi olunca güven mi kalır,
Dini ihya etmeyince dünya mı kalır.
Dinsiz hayata razı olunca kişi,
Tanrı'nın takdiriyle bitiktir işi...”
Burada Resûlüllah (a.s.) Efendimizin koyduğu ana kaideye bağlı kalarak *“İslam'da zarar verme ve zarara zararla karşılık verme yoktur”* yola çıkmak; çok yüce Allah'ın *“kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın!”* buyruğuna imtisal ederek hareket etmek ve Resûlüllah (a.s.) Efendimizin kesin biçimde vacib kıldığı sorumluluğu alarak terbiyecilere, özellikle annelere gerekeni hatırlatmamız yerinde olur: Gerek anneler ve babalar, gerekse terbiyeciler ve eğitimciler çocukları kötülüklerden koruyacak tedbirleri alıp sebepleri harekete geçirmeleri, ciğer parelerim güvenli bir ortamda yetiştirmek için her türlü vasıta ve vesilelere başvurmaları gerekmektedir. Ta ki, onları kuşatacak tehlike başlarına bir bela ve musibet olarak gelmesin, ansızın onları karşılayacak elim olaylar ortaya çıkmasın. Çünkü bu vadideki ihmal sözü edilen tehlikeleri doğurur ve çoğu zaman çocukları ölüme, çirkinleşmeye, hastalık ve bir sürü yaralara sürükleyip götürür.
Çocukları koruyup olayları azaltmak hususunda en önemli sebepleri açıklamak istiyoruz:
Bu konuyu Dr. Nebih el-Gabre'nin el-Müşkilatü's-Sülükiyye adlı kitabından özetliyerek veriyoruz:
“Mantıki insicamlı mutedil bir nizamı çocuklarımız için koymamız onların selameti bakımından zaruridir. Nasıl ki bu, onların şuur ve idraklerini tam bir yatışkanlığa eriştirmek için zaruriyse şüphesiz, birinci yılında çocuğun himayesi, aile halkının hepsinin omuzlarmdadır; aile bireylerinin hepsi bu konudaki ufak bir ihmal, bir hata ve umursamazlıktan sorumludurlar.
İkinci yılında ise, çocuğu birtakım tehlikelerden koruma yollarını ele almak ve sakınmasını öğretmek, güzel bir metotla bunu sürdürmek gerekir. Ona bunu enjekte edebilmek için bazı latif örnekler telkin edilir. Öyleki kızgın şeylere, ateşe veya sıcak yemek dolu kaplara elini dokundurmaması için bazı örnekler verilir. Gerekirse çocuğun eli hafifçe dokundurulup çekilir veya terbiyeci elini hafif dokundurup uf diyerek süratle çeker. Böylece çocuk yavaş yavaş zararlı şeyleri anlamaya ve sakınmaya başlar.
Çocuğu bir iskemle ya da küçük masa üzerinde oynarken hemen düşmek üzere

olduğunu gördüğümüz zaman eğer elinde canını acıtacak bir cisim yoksa yerde de ona dokunacak zararlı bir şey bulunmuyorsa, onu kendi haline bırakmak daha uygun olur. Böylece çocuk düşerken tutunmaya çalışır derken yere düşer ve bu gibi eşya üzerinde dolaşmanın tehlikeli olduğunu kendiliğinden anlar, sonra da sakınmaya çalışır. Bu, sakınma yollarını ona öğretmemiz için bir fırsattır.

Genellikle çocukla olan ilgimiz, ona bir şeyler öğretmemizle, onu korumamız, himayemizde bulundurmamız arasında bir denge sağlar. Aile, çocuğu oynarken tehlikeli bir duruma düşmemesine dikkat eder, gereken ihtiyati tedbirleri alır. [428]

Aşağıda, olayları azaltmaya yönelik ameli sahada atılaca adımları yine Dr. Nebih'in açıkladığı doğrultuda belirtiyoruz:

1- Zehirleyici maddeleri ağzı kilitli kapalı yerlerde saklamak ve anahtarını çok emin bir yere koymak gerekir. Ayrıca içinde zehir bulunan şişenin üzerine iyi okunacak şekilde içindeki maddenin ne olduğunu yazmamız vacibdir. Aynı zamanda bu gibi şişeleri, yiyecek maddeleri bulunan kısma koymamaya dikkat etmek lüzumludur. Tabii zehirli ilaçlar çoktur ve herbiri ayrı bir işte kullanılır, ama evlerde daha çok bulunanı haşarat ilaçlarıdır.

2- İhtiyaç fazlası ilaçları atmak gerekir. Aynı zamanda bunları çocukların ellerinin yetişebileceği yerlere koymamamız dikkat edilecek bir husustur, ilaçları kullanırken, çocukların yanında kullanmamak uygun olur. Çünkü çocuklar gördüklerini taklid ve kopya ederler, bundan hoşlanırlar. Ortaklıktaki ilaçlarla çocukalarını zehirlendiği olaylar pek az sayılmaz. Çocuğa bir ilaç vermek istediğimizde, onun hastalığı, ağrı ve sızıyı giderici bir ilaç olduğunu, herhangi bir meşrubat olmadığını anlatmamız şarttır. Netice, eğer tam güvenemiyorsak, hangi ilaç olursa olsun, çocuğun kesinlikle ulaşamayacağı bir yere koymamız en tedbirli çaredir.

3- Soba, ısıtıcı cihazlar, sıcak yemekler ve benzeri yakıcı aletlerin önüne bir korkuluk koymamız oldukça lüzumludur. Çocuğun elini dokundurma ihtimali olanı dikkate alıp ona göre önlem almamız şayan-ı tavsiyedir. Çünkü çocuk bu gibi şeylere sokulmayı, dokunmayı çok sever, önlem alınmadığı takdirde birtakım vahim olaylar meydana gelebilir. Çocukların soba ve benzeri ısıtıcı şeylere dokunduğu, ocak başlarında yalnız bırakıldığı için yandıkları sık sık rastlanan ve duyulan olaylar arasında bulunuyordur.

Ayrıca çocukları kibrit ve benzeri yakacak aletlerinden de uzak tutmamız, bu gibi eşyayı yüksekçe yerlere koymamız gerekmektedir.

Çay bardakları, pişirilmiş yemekler gibi sıcak maddeler her an çocukların

yaklaşabileceği şeylerdir ve tehlike doğuracak düzeyde bulunuyordur. Nice bilgisiz anneler, sıcak yemek dolu tencereleri ve benzeri sıcak maddeleri ortada bırakıp ciğer paresinin yanmasına sebep olmaktadır. Çoğu zaman da çocukların bu yüzden muhtelif yerleri yanmakta ve sakat kalmaktadırlar. Nice ahmak anneler var ki, çay dolu bardağı tavla kutusunun kenarına, yere veya bir sehpa üzerinde bırakır da oyununa devam eder, bu arada gözle-kaş arasında çocuk bardağı kendi üzerine devirir, bu yüzden vahim sonuçlar doğar.

O halde ateşli madde ve aletlerle oynamaktan çocukları sakındırmanın bütün yol ve çarelerini düşünüp tedbir almamız vacibdir. Bu bütün mevsimler de böyledir. Çok dikkat isteyen bir husustur.

Ayrıca elektirikten onunla ilgili aletlerden çocukları korumak gerekir. En küçük bir ihmal ya da gaflet çok kötü neticeler doğurabilir.

4- Bıçak, makas, kama, satır, camdan ma’mul kapları da çocuğun ulaşamıyacağı yerlerde korunmasına dikkat gerekir.

5- Tehlike doğurabilen aletlerle çocuğun oynamasını adet haline getirmemesine dikkat etmek ve bunun için gereken tedbirleri almak tavsiye edilir. Örneğin çocuğun eline urgan parçası alıp boğazına dolaması, plastik torbalara başını sokması gibi! Bu gibi oyunlar çocuğun boğulmasına sebep olabilir. Ayrıca çocuğun ağzında ekmek ve benzeri bir yiyecek bulunduğu sırada koşmasını, tepinmesini önlemek gerekir. Leblebi, fındık ve fıstık gibi maddeleri havaya atıp da ağzıyla kapmaya heveslenen çocuğu bundan alıkoymak, daha tehlikesiz şeyler göstermek de sorumlular için lüzumludur. Çünkü bu gibi hallerde nefes borusuna kaçan bir madde çocuğun boğulmasına sebep olabilir. Küçük ihmaller büyük felaketler getirebilir.

6- Anne bilhassa çocuğunu kendi yattığı karyola ya da somyada kesinlikle yatırmamalıdır. Çünkü uyku halinde annenin ters dönmesiyle çocuk boğulabilir. Bu gibi olayları çok duyduk ve dinledik. Önce anne uyur, sonra çocuk annesinin göğsü ağzında bulunduğu halde uyur, bu durumda annenin hafif bir meyletmesiyle çocuğun boğularak ölümüne sebep olabilir.

7- Yerden yüksek pencereleri, çocuğun çıkamıyacağı, çıkıp da açamıyacağı şekilde sağlam yapmak ve gerekirse önüne korkuluk monte etmek vacibdir. Balkon, taraşa ve benzeri açık yerlerin korkuluklarım çocukların durup parmaklıklar arasından dışarıyı seyredecek, fakat üzerine çıkacak, sallanacak şekilde olmayacak ölçü ve biçimde yapmamız şarttır. Çocuklar hayatlarının en sevimli yıllarında iken bu gibi dikkatsizliklerden dolayı ya ölmüşler, ya da sakat kalmışlardır, yani bu gibi olaylar görülmekte ve duyulmaktadır.

8- Teknik aletleri ve elektrik malzemelerini kullanırken çok dikkatli ve uyanık bulunmak şarttır. Örneğin ortaya konulup çalıştırılan et kıyma makinası bu cümledendir. Çocuk heveslenip parmaklarını sokar, derken kendini sakatlar. Elektrik aletleri de böyle.

9- Evin dış kapısının kapalı tutulmasına dikkat gerekir. Çünkü çocuk annesinin haberi olmadan gözle-kaş arasında kendini dışarı atıp -hele cadde üzeri ise- bir kazaya sebebiyet verebilir.

10- Kapıları kapatırken, pencereleri açıp kaparken çocuğun o sırada elinin ya da parmaklarının kapı veya pencere arasına sıkışmasına çok dikkat etmek, önce çocuğu oradan uzaklaştırmak veya gerekli önlemi almak sonra da öylece kapı pencereyi kapamak uygun olur.

Aksi halde en küçük bir gaflet ve dikkatsizlik çocuğun parmaklarını sakatlayabilir.

Bunlardan başka çocukları koruyucu tedbirleri almak her akıl ve basiret sahibinin bilip takdir ettiği bir husustur.

İşte buraya kadar sıralamaya ve açıklamaya çalıştığımız şeyler, İslam'ın çocukların beden terbiyesine verdiği önemi ve tavsiye ettiği en önemli vasıta ve vesileleri içine almaktadır. Bildiğiniz gibi, bunlar gerekli vesileler, koruyucu sebeplerdir. Terbiyeciler bunları terbiye sistemine alır, babalar ve öğretmenler bu yolda yürürlerse, çok geçmeden çocuklarımızı sağlık bahçesinde güle-oynaya şakıdıklarını görürüz. Güç bulma nimetine erişip bundan yararlanan, güvenilir yolda yürümesini bilen, istikrarlı bir hayat yaşayan tertemiz bir nesil olarak sahneye çıkarlar.

Bilindiği üzere İslam ümmeti, akl-i selimden, sağlam bedenden, metin bir iradeden, zorlu bir azimden, üstünlük sağlayan bir kahramanlıktan, kamil anlamda kulak verip dinlemekten yararlandığı zaman, sahneye sonunda o çıkıp sahip olacak bugünkü milletleri geride bırakıp ileriye geçecek, basan ve şeref sebeplerini elinde tutacak, İslam ve müslümanlar için sonsuza dek izzet ve üstünlüğü gerçekleştirmeye amil olacaktır, İşte o gün Mü’minler Allah'ın verdiği nusret ile sevinecekler. Allah (c.c.) ise, dilediğine nusret verip yardımda bulunur. O çok üstündür, çok güçlüdür ve yegane hikmet sahibidir.

Şimdi size sesleniyorum:

“Ey terbiyeciler, babalar, anneler ve öğretmenler!”

“İşte bu yalnız başına hayatın gerçek yoludur.”

“Bu kuvvetin tek yoludur.”

“Bu, şeref ve itibarın da tek yoludur.”

“Evet bu sonsuza dek payidar olmanın tek yoludur.”

Günümüzdeki nesil bunlara ne kadar muhtaç buluyordur. O nesil ki, sözü edilen şerefli faziletli hususların öğretilmesini uygulamaya başayınca, fiziksel yapısını ebediyete hazırlayıncaya, ruh ve beden sağlığını yeterince oluşturuncaya kadar sizin ellerinizde emanet olarak bulunuyorlardır. Onlar kendi işlerini kendileri görüp halletme durumuna böylece gelebilirler, onlardan önce Ashab-ı Kiram nasıl İslam risale-tini omuzlarında taşıyarak dört bucağa ulaştırmışlarsa, Ashaba uyan Tabiin-i Kiram nasıl kendilerinden öncekileri taklid etmişlerse, gençlerimiz de İslam risaletini omuzlarında taşıyacaklar, sizin öğretiniz ve eğitiminiz sayesinde bu şerefli düzeye gelmiş olacaklar.
Umulur ki, günümüzde yetiştirdiğimiz nesil, milletleri inatla inkarın, çözülüp dağılmanın ve bilgisizliğin karanlıklardmdan kurtarıp imana faziletli bir ahlâka ulaştırırlar. Tek kelimeyle İslam hidayetine eriştirirler. Şüphesiz ki bu Allah'a göre zor bir iş değildir.[429]

4- AKLÎ TERBİYENİN SORUMLULUĞU

Aklı terbiyeden maksad, çocuğun düşüncesini, şer'i ilimlerden, günün ve asrın amelî kültür ve medeniyetinden, günümüzün düşünce potansiyelinden yararlı görüleniyle oluşturmaktır; öyle ki çocuk fikren olgunlaşmış, ameli ve kültürel yönden yetişmiş olacak.
Bu sorumluluk, geçen konulardaki yer alan sorumluluktan önem bakımından ve ihmali halinde tehlike arzedeceği yönden daha az sayılmaz, iman, ahlâk, beden terbiyesiyle ilgili sorumluluk ne ise akılla ilgili sorumluluk da odur. Şu nüans farkıyla ki, iman terbiyesi temel kurmaktır; beden terbiyesi hazırlık ve oluşturmaktır; ahlâk terbiyesi, ahlâklandırmak, korkutmak, yönlendirmektir; akıl terbiyesi ise, anlayışı geliştirmek, kültür ve medeniyete yöneltmek, öğrenmek ve öğretmeye hazır duruma getirmektir.
Sözünü ettiğimiz bu dört sorumluluk gerektiren hususlan ve bunlardan başka sorumluluk gerektirenleri -ki ileride bunları düzenli, tertipli birbiriyle irtibatlı biçimde açıklayacağız- çocuğun kapsamlı biçimde oluşmasına, olgunlaştırıcı anlamda terbiye etmesine yöneltmemiz şarttır. Ta ki, çocuk aldığı bu yüksek teribye ile gerekeni yerine getiren dosdoğru bir insan olabilsin, İslam risalet görevini yerine getirsin, bunun sorumluluğunu için için duyarak harekete geçsin.
Düşünceyle arkadaşlık kurduğu zaman iman ne güzel bir nimettir! Sağlık dimdik ayakta durdukça güzel ahlâk ne güzel şeydir! Ameli hayata sağlıklı biçimde adım atan çocuk ne büyüktür! Çünkü bu durumda gerçekten terbiyeciler her yönüyle onu ele alıp itina göstermişler; kendisini yönlendirmek, terbiye edip her

yönüyle onu hazırlamakta kapsamlı bir çalışma sergilemişlerdir.
Çocuktan yana terbiyecilerin her bakımdan sorumluluk duyup yürüyecekleri merhaleleri açıklamak vacib olduğu kaçınılmaz bir anlam taşıdığına göre, onların aklı terbiyedeki sorumluluklarının aşağıdaki maddelerde odaklaştığını görüyorum:

1- Öğretimin gereği,

2- Düşünceyi geliştirip anlayışlı kılmak,

3- Akıl sağhhğmı korumak.

Öğretimin Gereği:

Hiç şüphesiz ki öğretimle ilgili sorumluluk önem bakımından dorukta, ihmali halinde tehlike bakımından endişe verici bir düzeydedir.
Bu, İslam nazarında hep böyle kabul edilmiştir. Çünkü İslam, çocukları öğretmek ve eğitmekte babalara ve terbiyecilere büyük, çok büyük sorumluluklar yüklemiştir; çocukların kültür ve ilim kaynaklarından avuçlayıp içmeleri hususunda bunlara büyük görevler vermiştir. Aynı zamanda çocukların anlayışını çok kapsamlı duruma getirmeleri için bu hususta ki mes'uliyeti onlara yüklemiştir. Babalar ve terbiyeciler, kötülükten sıyrılmış bir marifetle, süsleyici bir muhakeme ile sağlıklı olgun idrakla çocukan yetiştirmelidirler. Ancak bu yolla, ilahi vergilerin kapıları açılır, tertemiz kaynaklar ortaya çıkar, akıllar olgunlaşır, kişilik asıl hüviyetini bulur.
Bilindiği üzere, tarihi bir gerçektir ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimize ilk inen ayet şu olmuştur:
“Yaratan Rabbın adıyla oku!
O, insanı bir kan pıhtısından yarattı.
Oku! Rabbm karşılıksız iyilik ve ihsan sahibidir.
O ki, kalem ile öğretti
İnsana bilmediğini öğretip belletti.”
Gerçekten bu ayetler bütünüyle okumanın ve ilim elde etmenin gerçek değerini ortaya koymaktan; düşünce ve akıl meş'alesinin ölçüsünü belirlemekten, kültür ve medeniyet kapısının iki kanadını açmaktan yana bir anlam ve hüküm getirmiştir.
İlme teşvik eden, alimlerin makam ve derecesini yükselten ayet ve hadisleri arzetmek istesek, yani onları bir bir ortaya koymaya çalışsak, ne kadar çok olduğunu, yararlı bulunduğunu, büyük ve küçüğün ezberlemeleri gerektiğini, öğretmenle öğrencinin susuzluğunu giderici olduğunu görürüz.
Bu hususta ki ayetlerden bir kısmını sıralıyoruz:
“De ki: hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Bunu ancak akıl sahipleri

düşünüp öğüt alır.” ***[430]***

“Ve De ki Rabbım! İlmimi artır.” ***[431]***

“Ey iman edenler! Bulunduğunuz toplantılarda size “yer açın” denildiği zaman yer açın ki Allah da size genişlik versin. “Kalkın!” denilince de kalkıverin ki Allah sizden dosdoğru iman edenlerle kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin. Allah, yaptıklarınızdan haberlidir.” [432]

“Nun'a (hokkaya, mürekkebe), kaleme ve (kalemle) satır satır yazdıklarına and olsun ki...” [433]

Bu konuyla ilgili hadisler:

“Kim ilim elde etmek için bir yola girip yürürse, Allah ona Cennet'e giden yolu kolaylaştırır.” ***[434]***

*“Dünya lanetlenmiştir, içindeki şeyler de lanetlenmiştir; ancak Allah'ı anmak ve O'na itaatte bulunmak ilim sahibi ve ilim öğrenen, bu genellemenin dışındadır.”****[435]****)*

*“Kim ilim elde etmeyi arzulayarak (yola) çıkarsa, dönünceye kadar o, Allah yolundadır.”****[436]***

*“Alimin abid üzerine olan üstünlüğü, benim sizden en aşağınız sayılan kimse üzerine olan üstünlüğüm gibidir. Şüphesiz ki, Allah melekleri, gökler ve yer ehli, hatta yu-vasındaki karınca ve (sudaki) balık, insanlara hayır ve iyilik öğreten muallimleri rahmetle, gufranla anarlar.”****[437]***

“Adem oğlu ölünce, ameli kesilir, ancak şu üç cihetten kesilmez:

1- *Cari bir sadaka.*

2- *istifade edilen ilim.*

3- *Kendisine dua eden salih bir evlad...”* [438]

Kur'an'ın bu güzel tevcihinden, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin irşad açısından hareketle, müslümanlar, risalet çağında ve ondan sonraki çağlarda kevni ilimleri tedris etmeye yönelip bütün güçlerini farz ve vacib sayılan her ilmi öğrenmeye ve öğretmeye sarfetmişlerdir. Dünya üzerinde yaşayan diğer milletlerin bilgilerinden de yararlanmayı ihmal etmemişler, yenilenmesi gereken bilgileri yenilemişler, işe yaramayanları silip atmışlardır. Elde ettikleri bilgileri İslam'ın seçkin kalıbına döküp şekillendirmişler, o duruma gelmişlerdi ki, diğer millerler asırlarca müslümanların ilimlerinden iktibasta bulunma ihtiyacı duymuş ve o gün için geliştirdikleri çeşitli fenlerden yararlanmışlardı.

İçinde yaşadığımız asırda bile, geçmişte olduğu gibi, doğuda ve batıda neler

yazılmış ve neler basılmışsa, bunların çoğu Endülüs medeniyetinden ve oradaki medreselerin geliştirdiği temel bilgilerden sonra da haçlı seferlerine İslam alemiyle yakından temas kurmalarından elde etmişlerdir. Böylece gerçekten İslam devleti, sapıtmış milletlere, şaşırmış insanlığa hocalık etmiş, hakkıyla üstadlık yapmıştır.

Size batılı filozofların, insaf sahibi felsefecilerin, tarihte müslümanların ihraz ettiği şerefli ilimler hakkındaki şehadetlerini nakletmek istiyorum:

Şeriysti, İslam fenninden söz ederken diyor ki:

“Avrupa tam bin yıl, İslam'ın ortaya çıkarıp geliştirdiği fenlere bakmaktadır. Bu bir bakıma şaşılacak şeylerin en çok şaşılamdır.”

Hollandalı müsteşrik Dozi diyor ki:

Avrupa'da yüksek tabakada bulunan papazlar, kardinaller ve bazı ileri gelenlerden başka okuma-yazma bilen bulunmazken Endülüs İslam Medeniyeti çağında o bölgede okur-yazar olmayan tek bir adama rastlanamazdı.

Liyn Bol, “Araplar ve İspanya” adlı eserinde diyor ki:

“Endülüs ilmin önderliğini, öncülüğünü yaparken Avrupa bilgisizlik, mahrumiyet içinde yüzüp gitmekteydi.”

Biriyfult “insanlığın oluşması” adlı kitabında diyor ki:

“Arapların dünya milletlerine sunduğu ilim en büyük hediye olarak vasıflandırılabilir. Avrupa'nın hiçbir köşesi ve bölgesi yoktur ki, orada İslamiyetin geçerli kültür ve medeniyetinden bir iz düşünülmesin, bulunmasın, İslam tabii ilimlerin çıkış merkezi olmuştur. Bu yönüyle de İslam günümüzde gelişen ilim ve medeniyetin temelini ve mayasını sağlamıştır.”

Ebu Şebke, 'Araplarla Frenkler Arasında Fikir ve Ruh Bağları” adlı kitabında diyor ki:

“Arap medeniyetinin yıkılmaya yüz tutması, İspanya ve Avrupa için bir talihsizlik olmuştur. Endülüs gerçek saadeti ancak Arap gölgesinde bulabilmiştir. Müslüman Araplar oradan çekilince, geriye yıkıntı, harabe, döküntü ve benzeri şeyler kalmıştır.”

H.R. Cüb, “İslam'da Yeni Yönelmeler” adlı kitabında diyor ki: “Bugün bütün Avrupanın üzerinde durduğu deneye dayalı bilgiler, İslam'ın miras bıraktığı temel ölçülerdir, inanıyorum ki, müslüman araştırıcıların büyük bir dikkatle inceleyip açıkladıkları hususlar, birçok ilimleri teorik düzeyinden pratik alana getirmiş ve elle tutulur bir hüviyet kazandırmıştır. Böylece orta çağda müslümanların geliştirdiği deneysel konular ve bu açıdan geliştirilen ilimler Avrupa'ya geçmiştir, insaf sahibi araştırıcıların bu hususta görüş birliği vardır sanırım.”

Viktor Robensan, Endülüsteki İslam Medeniyeti ve orta çağdaki Avrupa medeniyeti arasında muvazene konusunda uzun bir açıklamada bulunurken, şunları söylemiştir:

“Kurtuba'da müslüman çocukları medreselere koşup bilgilerini artırırken Avrupa eşrafı henüz isimlerini yazmayı beceremiyorlardı. Avrupa'daki rahipler kilisenin çıkardığı kitaplardan başkasını okumayı caiz görmezken, Kurtuba medreselerinde hocalık yapanlar, İskenderiyye mektebine benzer azamet ve büyüklükte mektebler kuruyorlardı.”

Bütün bu sözler ve başka birçok insaf sahibi kişilerin itiraftan, ize çok açık biçimde şunu bildiriyor: Ortaçağda Avrupa'da ilim ve fikir idamlarını araştırma ve buluşları suç sayılıp bu yüzden onlar idama nalıkum edilirken, engizisyon mahkemeleri durmadan ilim adamlarını susturup katlederken İslam dini yepyeni bir medeniyet kurdu. İlmin meş'alesini yaktı; milletleri aydınlatmaya yöneldi.

Peki, ama İslam'ın sağladığı bu medeniyetin ve ilmi aydınlığın sırrı sedir? Bu sır, ebediyete uzanan İslam Şeriatının getirdiği ilkelerde ve esaslarda gizlenmiştir:

A) Çünkü gerçekten İslam hem ruh, hem de maddedir; hem din lem de dünyadır. Onun ibadetlerinde, muamelat ölçülerinde, içtimai esrilerinde, dünyevi hükümlerinde insanlıktan yana medeniyetin açık izleri ve mayaları mevcuttur. Onun bu hususstaki şiarı ise, Allah'ın şu buyruklarıdır:

“Allah'ın sana verdiği bunca hazinelerle ahiret yurdunu arayıp elde etmeye çalış. Dünyadaki nasibini de unutma; Allah sana iyilikte bulunduğu gibi sen de iyilikte bulun...” ***[439]***

“Namaz kılınıp (cuma) yerine getirilince, yeryüzüne dağılırı da Allah'ın bol nimetinden geniş lutfundan (nasibinizi) arayın.” ***[440]***

B) Hem İslam, eşitliğe ve insani duygulara davet eder. Böylece insanlıktan yana medeniyet binasını kurarken, İslam sancağı altında, kimselerin cinsine, rengine ve diline bakmaksızın ışık almak isteyen herkesin hissesinin bulunmasını ister. Bu hususstaki şiarı ise Allah'ın şu buyruğudur:

“Ey insanlar! Hakikat biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki sizin Allah yanında en şerefli ve itibarlınız. (O'ndan en çok saygı ile) korkup (fenalıklardan) sakınanınızdır.”[441]

C) Hem İslam, açılma, yayılma ve her ümmetle ve kabileyle tanışma dinidir. Onun bu hususstaki şiarı, Allah'ın şu buyruğudur:

“Ey insanlar! Hakikat biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışasızın diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık.” [442]

İşte bu çağrı uyarınca müslümanlar başkalarına açılmışlar hem medeniyet tohumlarını serpmişler hem de diğer milletlerin medeniyetinden yararlanmışlardır. Bu sayede yabancıların elinde geniş haberler oluşup, sinai ve ticari, zirai ve fenni konularda ciltler dolusu bilgiler yazılmıştır. Yabancılar uyandıkları zaman kendilerini İslam potasında bulmuşlardır. Bundan sonra medeniyet İslam'ın şekillendirdiği esas üzerinde, onun mühürlediği mühür üzerinde gelişip yerini almıştır.

D) Hem İslam süreklilik arzeden sabit köklü ve fakat yenilenen bir dindir. Onun bu özelliği, ahkam ve ilkeler basamaklarında belirginleşmiştir. Şeref ve ebedilik olarak, Allah'tan, alemlerin Rabbından indirilmiş olması ona yeter. O, bütünüyle, Ahkemü'I-Hakimin (hükmedenlerin en iyi hükmedeni) olan Allah'ın teşri'idir. O, bütün esas ve pensip-leriyle her zaman ve her yerde beşeriyetin ihtiyaçlarına kafi gelecek muhtevadadır, insanlığı, hayat kanunlarına doğru uzatıp yükseltmekte, Allah (c.c.) yeryüzüne ve üzerinde bulunan her şeye varis oluncaya kadar (yani kıyamet gününe kadar) tekamüle doğru götürmektedir.

Onun bu hususta ki şiarı, Allah'ın şu buyruğudur:

"Onlar cahiliyye devrine ait hüküm mü istiyorlar? Şüpheden uzak bir bilgiye inanan bir millet için Allah'tan daha güzel hüküm veren kim olabilir?" [443]

İslam'a diğer yönden gurur ve ebedilik payesi olarak, Batılı ünlü ilim adamlarının onun büyüklüğüne, hayat dini olduğuna ve hüümle-rindeki isabetine şahitlik etmeleri yeter. Bu hususta ünlü ingiliz filozof ve düşünürü Bernard Slıaw diyor ki: Şüphesiz ki Muhammed'in dini takdire şayan bir şerefe sahiptir. Hayat ile içiçedir. O, hayatın muhtelif tavırlarına canlılık ve tazelik veren tek dindir. Ben, Muhammed'in insanlığın kurtarıcısı olarak bilinip çağrılmasını gerekli görüyorum. Onun benzeri bir adam şimdi ortaya çıkıp günümüzdeki milletleri idare etmeye kalkışsa, herhalde O'nun müşkilleri çözen yol ve metoduyla başarı sağlayabilir."

Bu konuda Dr. Jizkov Insabatu diyor ki:

"Şüphesiz ki, İslam şeriatı, hukuk sistemi birçok konularda Avrupa kanunlarından üstündür. Diyebilirim ki, en köklü, en sabit hukuki sistemi insanlığa bu şeriat getirmiştir."

Finlandiya Hukuk Fakültesi dekanı Şibrel diyor ki:

"Gerçekten beşeriyet, Muhammed (a.s.) gibi bir zata intisab etmekle iftihar edebilir. Çünkü Muhammed (a.s.) ümmi (okur-yazar olmayan bir kişi olmasına rağmen on küsur kadar asır önce, Avrupalıların koyduğu hukuk sisteminin çok üstünde bir sistem getirmiştir; bilmem ki, ikibin yılında onun ölçüsüne erişebilir miyiz?!"

Şair ne güzel söylemiştir:
“Sonu gelip kesildi peygamberlerin getirdikleri ayetlerin,
Sen ise bize yepyeni, sonu gelmeyen belgelerle geldin!
Getirdiğin ayetlerin hepsi zaman uzadıkça durmadan tazelenmekte,
Hürriyet ve ikbalin güzelliğiyle durmadan süslenmekte...”

E) Hem İslam, öğretimi çocuğa küçük yaşta lüzumlu fakat karşılıksız görmekte olan bir dindir, İslam öğretim hususunda din ve dünya ilimleri arasında bir ayrını yapmadan ihtiyaç, kifayet ve ihtisas ölçülerinde tahsil edilmesini emreder.
Çocuğu belli bir yaşta istemese bile öğretim ve eğitime tabi tutmak İslam'a göre gereklidir. Bu hususstaki hadisler ise şöyledir:

“*İlim tahsil etmek, her müslümana farzdır.*” [444]

Sahih-i Müslim'de bununla ilgili hadiste ise, “*kadın erkek her müslümana farzdır*” şeklinde geçmektedir ki, İslam bunu her iki cinse de gerekli görmüştür.
Hz. Alkame, babasından, o da dedesinden şöyle rivayet ediyor:
“Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir gün nefis bir hutbe irad etti ve bu arada birçok müslüman gruplarını hayr ile övüp andıktan sonra şöyle buyurdu:
“Şu kavimlere ne oluyor da, komşularına dini bilgi vermiyorlar, onlara bir şeyler öğretmiyorlar, öğütte bulunmuyorlar, iyilikle onlara emretmiyorlar, fenalıklardan men'etmiyorlar? Yine kavimlere ne oluyor da komşularından bir şeyler öğrenmiyorlar, onlardan dini bilgi almıyorlar, öğüt istemiyorlar? Allah'a and olsun ki, bir kavim (her müsmüman topluluk) herhalde komşusuna öğretecek, dini bilgi verecek, öğütte bulunacak, iyilikle onlara emredecek, kötülükten men'edecek ve hem bir kavim de (her müslüman topluluk da) komşusundan öğrenecek, dini bilgi edinecek, öğütlerini alacak! Aksi halde kötü bir sonuç onlara acele gelecektir.” ***[445]***

“Kim, Allah'ın insanlara dini hususta fayda sağladığı bir ilmi gizlerse, Allah onu kıyamet günü ateşten bir gem ile gemler...” [446]

İlim tahsili İslam nazarında her müslüman erkek ve kadına farz olduğuna göre; ilim öğrenmekten kaçınan kimseyi İslam şeriatı kötü bir sonuç ve azab ile uyardığına göre, aynı zamanda bildiği ve öğretme imkanı bulduğu halde ilmi gizleyip neşretmiyenin ağzına ateşten bir gem vurulacağına bakılırsa, İslam dininin ilim öğrenmeyi ve öğretmeyi kaçınılmaz bir vecibe kıldığı ortaya çıkmaz mı?
İslam, öğretimi bütün uzmanlık dallarıyla parasız okutup öğretmeyi emreder: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, öğretim düzeyinde bulunduğu her yerde parasız okutmayı hatırlatmış ve ashabını bu konuda uyarmış, ücret almamaları için

gereken talimatı vermiştir.
Tarihi bir gerçektir ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz hasımlar arasında verdiği hiçbir hükme, öğrettiği hiç bir konuya karşılık bir ücret taleb etmemiş ve almamıştır. Onun da, diğer peygamberlerin de bu konuda dayandığı ilke, aldığı buyruk şu idi:
"Buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum, benim ücretim münhasıran alemlerin Rabbı Allah'a aittir."
Yine tarihen sabittir ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin davetçi ve muallim olarak Medine'ye gönderdiği Mus'ab b. Umeyr; Yemen'e gönderdiği Muaz b. Cebel, Habeşistan'a gönderdiği Cafer b. Ebi Talib ve bunlar gibi nice kimseler, hizmetlerini yerine getirirken kimselerden bir ücret istememişler, din ve ilim yolundaki hizmetlerini fahriyen sürdürmüşlerdir.
Resûlüllah (a.s.) Efendimizin ücret almayı men'etmesi ve bu hususta ashabını uyarması:
Ashab'dan Ubade b. Samit (r.a.) anlatıyor: Suffe ehlinden olan zatların çoğuna okuma-yazma ve Kur'an öğrettim. Bu sebeple onlardan biri bana bir yay hediye etti. Ben de, bu bir mal değildir. Allah yolunda bununla düşmana ok atarım diye düşündün ve fakat durumu herhalde Resûlüllah (a.s.) Efendimizden sormayı kararlaştırdım. Kendisine gidip dedim ki:
"Ya Resûlüllah! Kendilerine kitap ve Kur'an öğrettiklerimden bir adam şu yayı bana hediye etti, bende bu bir mal değildir. Allah yolunda bununla ok atarım diye düşündüm, ne buyurursunuz? Bunun üzerine Efendimiz (a.s.) şöyle uyarıda bulundu:
"Eğer bunun ateşten bir tasma ve halka olmasını istiyorsan, kabul et!" [447]
Yine tarihi bir gerçektir ki, medrese ve camilerde imamlık yapıp hocalık eden müslüman çocukları, Allah (c.c.) yolunda bu öğrenimlerini durmadan sarfedip yaygınlaştırırken bir ücret ödememiş ve bir ücret de almamışlardır. Bazı çağlarda devlet hesabına okuyup tahsil yapmışlardır, ilk devirlerdeki ilim adamları, irşad ve öğretimde bulunan kişileri buna karşılık bir ücret almaktan sakındırmışlardı. İmam Gazali (rahmetullahi aleyh) diyor ki: "Öğretmene gereken, şeriatın sahibine uymak, ilim öğretirken bir ücret almamaktır. Aynı zamanda yaptığı bu hizmete karşılık mükafat ve teşekkür de beklememelidir. Yaptıkları hizmetleri Allah (c.c.) rızası için, O'na yakınlık sağlamak için yerine getirmelidir.
Allah (c.c.) peygamberlerinden birinin diliyle şöyle buyuruyor.
"Ey kavmim! Bu hizmetime karşılık sizden bir mal istemiyorum; benim mükafatım münhasıran Allah'a aittir."
Bunların hepsinden çıkan sonuç şudur: İslam, öğretimi parasız ve karşılıksız

emredip sünnet kılmıştır. Bu işi daha çok devletin üst düzeyinde bulunanlara ve toplumdaki kalburüstü kişilerin gayretine bırakmıştır. Öyle ki, öğretimi, yürütmek isteyen hangisi olursa olsun bu hususta sadece Allah (c.c.) rızasını gözetecek ve O'na yakınlığı arzu edecektir.
Bunun neticesi olarak, ilim tahsilinde, öğretimde öyle bir model ortaya çıkar ki, beşer tarihinde bunun bir benzeri bulunmaz. O takdirde fikir adamlarından biri der ki:
“Gerçekten İslam Devleti, parasız, karşılıksız ilim öğretmede bütün dünya milletlerinin önüne geçmiş, hiçbir ülkede ayrım yapmadan bu prensibini sürdürmüştür. Medreseler bütün kapılarıyla açıktır; camiler, üniversiteler ve umuma açık yerler İslam'ın girdiği her ülkede açıktır. Bu ölçüde sürüp gelen medreselerden biri de Mısır'da Ezher Üniversitesidir ve diğer şer'i medreselerdir. Talebe bu medreselerde mali yönden de destek görmekte, günlük yemekleri ve ihtiyaçları bir bakıma devlet tarafından karşılanmaktadır.[448]
Geriye bir soru kaldı:
Öğretmen bütün vaktini öğretime verir de günlük nafakasını karşılayacak başka bir geliri bulamazsa, talebeye ders verip öğretimde bulunduğundan dolayı bir ücret alabilir mi?
Hiç şüphe yok ki, öğretmen bütün vaktini ilme ve öğretime harcar da günlük hayatını sürdürecek geliri bulamazsa, şayet devlet veya bir hayır kurumu ona yetecek kadar bir ücret vermiyorsa, o takdirde bu hizmetine karşılık ücreti almasında dinen bir sakınca yoktur. Çünkü onun kişisel şerefini, itibarını, vakar ve izzetini, hayat geçimini korumak ve sağlamak şarttır.
İmam Gazali bu hususa işaretle diyor ki:
“Müderrise de, kendisine yetecek kadar ve kalbini bütünüyle geçim kaygusundan kurtaracak ölçüde aynı zamanda bütün vakitlerini ilim yaymaya yöneltecek miktarda ücret alması caizdir. Böylece amacı ilim yaymak, ahiret sevabı elde etmek olacak; alacağı ücret de onu bu amacına eriştirici bir vasıta sayılacak...”
Ebu'l-Hasan diyor ki: İbn Vehb'le ilgili bir hikaye kulağıma çalındı. İbn Vehb şöyle anlatmış: “Malik'in yanında oturduğum bir sırada, medresede talebeye kitap okutup öğretimde bulunan bir hoca çıkageldi ve şöyle dedi:
“Ya Eba Abdillah! Ben çocuk terbiyesiyle uğraşan bir kimseyim. Bana ulaşan haberlere bakarak, yaptığım hizmete karşılık halktan bir ücret alma şartını koymayı hoş karşılamadım. Bu sebeple halk da artık bana birşey vermiyor. Daha önce verdikleri gibi bana bir şey vermiyorlar. Çoluk-çocuğumla mali sıkıntı içinde bulunuyorum, okutmaktan, öğretmekten başka da çarem yok; ne

buyurursunuz?” Bunun üzerine imam Malik ona şu emri verdi:
“Git de çocukların velileriyle ve ilgili kimselerle, okutmana karşılık bir ücret vermelerini şart koş!” Adam ayrılıp gittikten sonra mecliste hazır bulunanlardan bir kısmı, imam Malik'e:
“Ya Malik! Sen öğretime karşılık ücret şart koşmasını emrettin, bu nasıl olur?” dediler, imam şu cevabı verdi: “Peki ama kim çocuklarımızı okutup ıslah edecek? Kim onları terbiye edip bize kazandıracak? Öğretmenler olmasaydı, bizler ne yapabilirdik? Bunları düşünmediniz mi?”
Özellikle bu ücret konusu çağımızda, kötülüklerin çoğaldığı bu günlerde daha da önem kazanmıştır. Medeniyetin getirdiği yeni yeni şartlar ve durumlar, İslam muallimlerini silmeye yönelmiştir. Bu bakımdan babalara ve terbiyecilere vacibdir ki, çocularını Özellikle tev-hid, akaid, Kur'an ve diğer şer'i ilimleri okutmada bütün gayret ve imkanlarını kullanalar. Çünkü vacib olan bir şey ancak ne ile tamamlanıp ölçüsünü bulabiliyorsa, o şey de vacib olmuş oluyor. Babalar, çocuklarını öğretip yetiştirmesi için- ücretle dahi olsa, mualim bulup seçmiyorlarsa, o takdirde çocukları ileride Hakk'ı inkar, bilgisizlik her şeyi mubah sayma inancıyla yetişip gelişirler.
Çok önceleri bile İbn Mes'ud (r.a.) şöyle demiştir:
“Üç şey var ki, onlar herhalde insanlar için lüzumludur:
a)Aralarında hükmedecek bir hükümdar. Eğer hükümdar bulunmasaydı insanlar birbirini yiyip bitirirdi.
b) Çocuklarını eğitip okutacak öğretmen. Bu hususta gerekirse öğretmen ücret alır. Çünkü onlar olmasaydı, insanlar ümmi kalırdı.
c) Mushaf alım satımının gereği. Çünkü buna cevaz verilmeseydi, Allah'ın Kitab'ı okunmayıp kapalı kalırdı.”[449]
Bu konuya bir şey daha izafe etmek istiyoruz: Şu içinde bulunduğumuz çağda, görebildiğimiz kadariyle şart ve ortamları dikkate alarak diyoruz ki, günümüzün insanlarına, çocuklarına İslam inancı esaslarını, ahlâk ilkelerini, tarihi olayları ve Kur'an okutmayı öğretecek öğretmen herhalde lazımdır. Bu lüzum gerçekleştirilmediği takdirde, çocuklar çok geçmeden Allah'ı, ahireti inkar eden mülhidler, sapık ve şaşkınlar olurlar. Belirtilen hususların öğretimi için ücretli, ücretsiz hoca tutmak her iki şekilde de caizdir.
Ücret alma bahsinde benzeri bir mesele de, bir sefer esnasında Ashab-ı Kiramdan bir kısmının başından geçen bir olayla ortaya çıkmıştır:
Ashab-ı Kiram bir yolculuk sırasında Arap obalarınıdan bir obaya uğramışlar, konaklamak, onlara misafir olmak istemişlerse de oba halkı onları konuklamak

istememişti. Tam bu sırada oba reisi bir yılan tarafından ışınlıyor, derken bütün oba halkı seferber olduğu halde olumlu hiçbir sonuç elde edemiyorlar. Zehir her geçen saat te'sirini artırıyor. Oba halkı, bize uğrayan o kafileye gitsek de durumu onlara anlatsak belki yanlarında bu zehire karşı bir çare bulunabilir, diye konuştular ve kalkıp kafilenin bulunduğu yere geldiler:
“Ey kafile! Gerçekten obanın başı ve başkanı olan zat yılan tarafından ısırıldı, birçok şeyler yaptıksa da olumlu bir sonuç alamadık. Sizin yanınızda fayda verecek bir şeyiniz yok mudur?”
Bunun üzerine Ashab'dan bir kısmı, dedi ki:
“Evet, vallahi, bizim yanımızda okuyup üflemek suretiyle şifa vardır ama bizi misafir edinmediniz. Bu bakımdan bir ücret verirseniz yardımcı olabiliriz!”
Oba halkı; ücreti kabul edip bir miktar koyun vermek üzere anlaştılar. Ashabdan biri oba başkanına yaklaştı. Fatiha Suresini okuyarak üfledi. Bir anda sanki adamın ayağının bağları çözüldü, kendisine neşter vurulur gibi oldu; ağrı kesildi, ayağa kalkıp hiç yılan sokmamış gibi, rahatlıkla yürüdü. Bu onların hepsinin hoşuna gitti. Başkan ücret olarak vereceğiniz koyunları biraz daha artırarak verin diye emretti. Koyunlar verildi. Ashab-ı Kiram bunları taksim ediniz, diye konuştularsa da, asıl okuyup üfleyen kişi,
“Hayır” dedi. Peygamber (a.s.) Efendimize varıp durumu arzedelim, ondan sonra yapılacak olanı yapalım!” Medineye dönüp geldiklerinde durumu Resûlüllah (a.s.) Efendimize arzettiler. Efendimiz onlara
*“Fatiha Suresinin şifa taşıyan bir rukya olduğunu nereden biliyordun? İsabetli bir harekette bulunmuşsunuz. Getirdiğiniz koyunlardan bir pay da bana ayırın!”*buyurdu ve hafif gülümsedi
İbn Abbas (r.a.) diyor ki; Efendimiz bu konuda şöyle buyurdu:
“Karşılık olarak aldığınız en haklı ücret, Allah'ın kitabıdır.” [450]
F) Hem İslam, ilim öğretmeyi, farz-ı ayn ve farz-ı kifaye diye ikiye ayıran bir dindir.
Bu hususta bir açıklama gerekir.
Tahsil edilecek ilim, müslüman bir ferdi ruhen, aklen, bedenen ve ahlaken oluşturan cinsten ise, bu farz-ı ayn kısmına girer. Öyle ki ferdin ihtiyaç nısbeti okuyup öğrenmesi farzdır. Bu konuda erkekle kadın aynı durumdadır, büyük ve küçük de böyle, hatta ümmetin her tabakasında bulunan kişiler için de hüküm aynıdır.
O halde Kur'an okumak, ibadet hükümleri, ahlâki ilkelerin esasları, haram-helal meseleleri, umumun sağlığıyla ilgili konular ve müslümanm din ve dünya

işlerinde muhtaç bulunduğu her bilgiyi öğrenmek erkek, kadın her mümine farz-ı ayndır.
Tahsil edilecek ilim, ziraat sinaat, ticaret, tıp, mühendislik, elektrikçilik ve benzeri dallarla ilgiliyse, bunlar kifaye yollu farzdır. Yani müslümanlardan bir kısmı bu ilimleri tahsil edip öğrenirse, günah ve vebal diğerlerinden kalkar. Hiç kimse tahsil etmezse, bütün bir ümmet günahkar sayılır; sorumlu tutulurlar.
İşte bu hususlar, insanlıktan yana kurulan medeniyetin iskeletini teşkil eder; aynı zamanda İslam'ın yüceliğini, büyüklüğünü tekiden isbatlar. Cağın ruhuna nasıl yön verdiğini gösterir; aynı zamanda sonsuza dek nasıl uzandığı, yenilendiğini ve demvamlılık arzettiğini belirtir.
Bugün için ilmi konularda cılızlık, medeniyet alanında geri kalıştık görülüyorsa, bu bütünüyle müslümanların bilgisizliğine dayanır, çok yüce ve büyük olan İslam'ın hakikatina değil. Aynı zamanda hayatın her alanında ve safhasında İslam'ı uygulamadan uzak tutmaya yönelir. Ayrıca İslam düşmanlarının İslam muallimlerini sahneden silmeye yönelik planlarıyla içice bir durumdur... İslam'ın sadece bir ibadet dini şekline sokulup çerçevelenmesi, yalnız birtakım ahlâki kurallardan ibaret olduğu iddiasının işlenmesiyle bağlantılıdır.
Müslümanlar İslam'ın hakikatini iyice anladıkları, onun cihanşümul nizamını uyguladıkları, hayatın her bölümünde o nizamı esas kabul ettikleri; düşmanlarının nasıl güçlü ve sağlam bir hazırlık içinde durmadan çalıştıklarını idrak edip uyandıkları gün kendi yerlerini güneşin altında yeterince hazırlarlar, doğru yolu gösteren mürşidler olarak sahneye çıkarlar. Bununla yetinmeyip, insanlar için en hayırlı ümmet olma vasfını layıkıyla taşırlar.
“Şüphesiz ki bu benim dosdoğru yolumdur; artık o yola uyun, başka yollara uymayın, sonra bu yollar sizi Allah yolundan saptırıp parçalar. İşte Allah size bunları emretmektedir; olur ki sakınırsınız.” [451]
Babalara terbiyecilere ve öğretmenlere tam istekle yönelmeleri vacib olan öğretim, birinci derecede, temyiz çağında olan çocuklar hakkında her yönüyle uygulanmalıdır. Bu da Kur'an-ı Kerim, Peygamberin hayatı ile dini konulardan onlar için lüzumlu olanlarının ve bazı edebi değeri yükek kasidelerin ve darb-u mesellerin öğretilmesiyle gerçekleşir.
Bu ölçüde hareket etmek, tamamiyle Resûllülah (a.s.) Efendimizin şu buyruklarına imtisal anlamını taşır:
“Çocuklarınızı şu üç haslet üzerine edeplendirip yetiştirin.
1- *Peygamberimizi sevmek.*
2- *O'nun hane halkını ve yakın dostlarını sevmek.*

3- *Kur'an okumak... Çünkü Kur'an okuyup onu kalbinde ve hafızasında taşıyanlar, hiçbir gölgenin bulunmadığı bir günde Allah'ın Arş'ının gölgesinde bulunurlar.”* [452]

Peygamber (a.s.) Efendimizin bu emirleri açısından hareketle hemen her asırda müslümanlar, çocuklarına sözü edilen temel bilgileri ve zaruri konuları öğretmede hayli istekli olmuşlardır.

Bu hususta onların sözlerinden bir parça, aşın isteklerine delalet eden bazı bölümler nakletmek istiyorum size:

Atabe b. Ebi Süfyan, oğlunu eğitip yetiştiren Abdussamed'e şu hususu tavsiye etmiştir:

“Allah'ın Kitabı’ın öğreteceksin. En nezih ve yararlı edebi parçaları öğretip ezberleteceksin. Hadis-i şeriflerden de ona dindarlık ve kişilik kazandıracaklarını seçip belleteceksin.

İkinci Halife Ömer (r.a.) eyalet valilerine şu mealde bir tamim göndermiştir:

“Çocuklarınıza yüzücülük, binicilik öğretin. Örnek ve model olacak fazilet yansıtan olayları, davranışları onlara anlatın. Güzel şiirlerden de belletmeyi unutmayın.”

el-Mufaddal b. Zeyd, müslüman bir bedevi kadının oğluna gözleri dokununca ona hayranlık duydu, çocuktaki terbiye nezaket, güzel söz ve davranış çok mükemmeldi. Kadını çağırıp sordu,

“Oğlunu bu kadar güzel nasıl yetiştirebildin?” Kadın şu cevabı verdi:

“Çocuğum beş yaşını doldurunca onu iyi bir terbiyeciye verdim. O ona önce Kur'an okutup ezberletti. Sonra yararlı şiirler nakledip öğretti. Kendi milletinin öz değerlerini, iftihara vesile geçmişlerini anlatarak çocuğa tarihini ve milletini sevdirdi; dede ve babalarının güzel eserlerini, iyi hasletlerini bir bir sayıp döktü. Çocuk ergenlik çağına girince, ona ata binmeyi, at üzerinde çevik hareketler yapmayı öğretti. Sonra silah kuşanma şeklini ta'lim etti. Kabile ve oymakların çadırları arasında onu dolaştırıp bağırıp çağıranların, inleyip sızlayanların sesini duymasını sağladı.”

İmam Şafii (r.a.) diyor ki:

“Kur”an-ı Kerim'i öğrenen kimsenin büyüklüğü, saygınlığı, kıymet ve değeri artar. Fıkhi konulara bakan kimsenin değeri yaygınlaşır. Hadisleri toplayıp yazan kimsenin delilleri ve dayanakları güç kazanır. Sözlükleri inceleyenlerin kalbi incelir. Hesap ilmiyle uğraşanların görüşü kesinlik arzeder.”

İmam Gazali, ihya adlı kitabında çocuğa Kur'an, Hadis ve önemli tarihi olayları, iyi kişilerin kıssa ve hikayelerini, sonra rJa bazı dini hükümleri, aşk ve cinsel

konulara yer vermeyen faydalı şiirleri öğretmeyi tavsiye etmektedir.”
İbn Sina es-Siyaset adlı kitabında çocuk terbiyesi hakkında geniş bilgi verirken diyor ki: Çocuğun bedenî ve aklî durumu müsaitse, önce ona Kur'an-ı Kerim öğreterek yeteneğini geliştirin. Bazı vakitlerde ise ona hece harflerini, kıraat usullerini, yazma sanatını öğretin. Dini kaideleri belletin. Sonra da şiirleri nakledip hevesini artırın. Önce kafiyeli şiirleri, sonra da kasideleri öğretip konuşma melekesini geliştirin.
Bazı rivayetler:
İbn Kuteybe'nin Uyunu'l-Ahbar adlı kitabında deniliyor ki:
Sakif kabilesinden bir adam, Emevi halifelerinden Abdülmelik oğlu Velid'in yanına girdi. Velid ilk soru olarak ona:
“Kur'an okudun mu?” dedi. Bedevi ona şu cevabı verdi ve aralarındaki konuşma şöyle sürüp gitti:
“Hayır, Ya Emire'l-Mü’minin! Beni dünya işleri, şu ve şu hep meşgul etti.”
“Fıkıh bilir misin?”
“Hayır bilmem.”
“Şiirlerden bir şeyler öğrenebildin mi?”
“Hayır...”
Bunun üzerine halife Velid yüzünü o bedevi'den çevirdi. Orada oturan Abdullah b. Muaviye:
“Ya Emire'l-Mü’minin!” dedi ve o adama işarette bulundu. Halife ona:
“Sus, yanımızda kimsecikler yok” diyerek konuşmaya devam edeceğini bildirdi. Halife bu sözüyle şunu kasdediyordu: Kur'an okumayan, fıkıh bilmeyen, şiir ezberlemeyen, dini ders görmeyen kimse yok demektir, o ölüdür, diri değildir. Artık onun ne varlığı, ne de değeri vardır.
İslam'ın çocuk öğretimi hakkında koymuş olduğu kurallardan biri de şudur: Çocuk henüz taze ve zihni bulanmamışken ona lüzumlu bilgileri verip yetişmesini sağlamaktır. Çünkü bu çağda çocuğun hafızası yıpranmayıp oldukça güçlüdür, öğrenmeye karşı da hayli heveslidir.
Bu gerçeği, Muallim-i Evvel Hz. Muhammed (a.s.) Efendimiz işaretle şöyle buyurmuşlardır:
“Küçük yaşta ilim öğrenmek taşa nakşetmek gibidir.” [453] Modern çocuk terbiyesi de bu hususu açıkça isbat etmektedir.
Şair ne güzel söylemiştir:
“Yaşlılıkta öğrendiklerimi unuttuğumu görüyorum.
Ama küçük yaşta öğrendiklerim hep duruyor.
İlim ancak çocukluk devrinde öğrenilip korunur;

Olgunluk ve hazımkârlık ise yaşlılık çağındadır.
Öğretilen çocuğun eğer kalbi yarılsa idi,
Taş üstüne yazılıp işlendiği görülürdü.
Yaşlılıktan sonra ilim öğrenmeye kalkışmak beyhude,
Kişinin kalbi körelip kulak ve gözü işlemez olunca.
İnsan şu iki şeyden oluşur: Akıl ve mantık.
Bunları elden kaçıranın hali olur pek yanık.”
Kadının sözünü ettiğimiz ilimlerden öğrenme payı nedir?
Önce gelen alimler ve fakihlerce de, sonradan gelenlerce de farz-ı ayn sayılan ilimleri okuyup tahsil etmekte kadın da erkek gibidir. Bunda icma vardır, ikisi bu hususta eşit durumdadırlar. Bunun iki sebebi söz konusudur:
Birincisi:Şer'i tekliflerde,
İkincisi: Uhrevi ecirlere nail olmakta kadın da erkek gibidir.
Birinci hususa gelince: İslam dini erkeği nelerle mükellef kılmışsa, kadım da onlarla mükellef kılmıştır; namaz, oruç, zekat, hacc, iyilik, adalet, ihsan ve benzeri şeyler bu cümledendir, yani bu hususlarda kadın da erkek gibi mükellef sayılmıştır. Ayrıca alım-satım, rehin vekalet; iyilikle emir, kötülükten men'etmek Ve benzeri hususlar her iki cinse yönelik bulunuyordur. Ancak bazı hususlar bu genellemenin dışında kalır. Onları şöyle sırahyabiliriz:

a) Ya meşakkat ve sıhhatin bozulması sebebiyle kadın ay hali ve lohusahk günlerinde namaz ve oruçtan affedilmiştir.

b) Ya da bazı işler ve yükler kadının bedensel yapısıyla kadınlık tabiatıyla uyum sağlayamamaktadır. Örneğin, savaşa hazırlanmak için ta'lim ve terbiye görmek; inşaat işlerinde, demircilik gibi ağır konularda çalışmak gibi.

c) Veya kadının yardımda bulunmak istediği işler onun kadınlık göreviyle çatışmaktadır, oysa kadın daha çok kadınlığını ilgilendiren hususları yerine getirmek, çocuklan terbiye etmek ve eve nezarette bulunmak gibi önemli işler kadını ilgilendirmektedir. Bunun dışında diğer işleri de ona yüklemek, bu hizmetleriyle çatışır duruma gelir.

d) Veya işleyeceği konulardan dolayı sosyal yapıda çok tehlikeli düzensizlik doğar; tezgahlarda, bürolarda, diğer iş yerlerinde kadın erkek karışık bir vaziyette aynı yerde çalışmak gibi.

Bunların dışında kalan teklifler ve işler hususunda kadın da aynı ölçüde erkek gibidir.
Benim takdirime ve basireti açık kişilerin takdirine göre, kadının affedildiği hususlar, onun değerini gözetmeye saygınlığını korumaya, şerefli yerini belirlemeğe yönelik birtakım tedbirlerdir.

Yoksa kim, kadını, eşine, evine ve çocuklarına karşı yerine getirmesi vacib olan hususlardan alıkoyup oturmasına razı olur?
Şair Şevki ne güzel söylemiştir:
“Yetim ana-babası hayat üzüntüsünü sona erdirip göçen,
Geriye yalnız başına hor ve hakir kalan değildir.
Asıl yetim, anası kendi nefsiyle başbaşa kalıp babası,
Evladının dışında devamlı meşgul olandır.”
Bizden kim, kadını meşakkatli işlere atıp onun kendi bedenine haksızlık etmesine, kadınlığını yitirmesine ve bu yüzden bir sürü hastalık ve sıkıntıların kendisini sarmasına razı olur?
Evet, bizden kim, kadını, namusunu lekeliyecek, kadınlık ve annelik şeref ve itibarını kirletecek muhtelif işlerin içine atmaya razı olur?
Kadın üzerinde namus ve şereften daha yüksek değerde bir nesne var mıdır? Kadın fitne ve fesada kademe kademe itildiği takdirde, hayasızlık ve namussuzluk yolunda yürümeye başladığında çocuklan kim terbiye edecek, nasıl terbiye edecek?
Allah (c.c.) rahmet eylesin şaire ne güzel demiştir:
“Cennet misali bahçelerde yetişen bitkiler gibi değildir.
Çölde yetişen bitkiler gibi değildir.
Beklenir mi çocukdan olgunluk ve fazilet,
Emerlerse nakışlardan rezilet...”
Bir de batılı filozofların, kadının evinin dışına çıkması ve onun dışındaki işlere girmesi hakkındaki sözlerine dikkat edelim:
ingiliz bilginlerinden Samuel Smıles, Ahlâk adlı kitabında diyor ki:
“Şu düzen ki, kadının ülke ekonomisine katkıda bulunması için evinin dışındaki fabrika ve benzeri yerlerde çalışmasını gerekli görmektedir; bunun neticesi, aile hayatını çatısıyla birlikte yıkmaktır. Çünkü evin manevi heykelini ayakta tutan, ailenin ana direklerini yıkılmaktan kurtaran kadındır. O evin dışına çıkıp asıl görevini bırakınca, ne heykel kalır, ne de ana direkler. Böylece sosyal bağlar da kopup didik didik olmaya yüz tutar. Çünkü kadının gerçek görevi, evin gerekli işlerini düzene koyup ayakta tutmaktır. Örneğin, evin tertibini sağlamak, çocuklan terbiye etmek, ailenin ihtayaçlarım ölçülü şekilde sıraya koyup geçim yollarını bilmek, iktisada riayet etmektir. Ama evin dışındaki işlerde çalışması onu bütün bu hizmetlerden çekip alır. Bir de bakarsın ki ev artık gerçek anlamda ve düzende bir ev değildir. Çocuklar ise asıl gerekli olan terbiyenin dışında bir terbiyeyle yetişirler, ihmalin kurbanı olup ailevi sevgiden uzak kalırlar. Evlilik mahabbetini körükleyen ateş sönmeye yüz tutar; kadın, zarif bir ev hanımı

olmaktan çok gerilerde kalır; o artık kocasının sevgi dolu yakını değildir; erkeğin ardından giden bir işçidir. Fazilet duygusunu koruyan düşünce ve ahlâk tevazuu ve vakarı, uğradığı te'sirler sebebiyle silinmiş olur.”

Şeceretü'd-Dürr (=İnci Ağacı) adlı derginin altıncı cildinde İngiliz sekreter hanımlarından Eniy Rud şöyle diyor: “Kızlarımızın evlerde himetçi veya hizmetçi gibi çalışmaları, hizmet etmeleri, dışarıdaki işlerde çalışanlarından hem hayırlı, hem de bela bakımından daha hafiftir. Çünkü bu durumda kız çocuğu, hayatının parlaklığını giderecek çeşitli kirlerle kirlenmiş olur ve ölünceye kadar bu kirlerden kurtulamaz. Ah keşke ülkemiz dosdoğru İslam ülkesi gibi olsaydı da, kadınlar saygınlık, iffet ve paklık örtüsü altında gelişseydiler. Çünkü İslam ülkesinde kadın en güzel ve en tatlı bir hayat içinde namus ve şerefi korunmuş lekesiz bir melek gibidir.”

Evet, İngilizlerin kızları, aşırı derecede erkeklerle birarada bulundurmayı ve çalıştırmayı reziletin misali olarak görüyor, bunu ar sayıyorlarsa, ya biz neden kızlarımızı fıtratlarına ve tabiatlarına uygun işlerle meşgul etmeye çalışmıyoruz? Semavi dinlerin bu hususta ki hükümlerine neden riayet etmiyoruz? Kutsal kitaplarda kızlar için bu anlamda hükümler mevcut değil midir? Kız, evine gerekli olacak, erkeklerin işlerini erkeklere bırakacak ve bunda şerefinin selameti ortaya çıkacak.

Uhrevi mükafat hususunda kadın erkek gibidir, demiştik:

Bize bu konuda Kur'an sahifelerini açıp kadını erkekle eşit haklara sahip gördüğü hususlardaki ayetlere bakmamız yeter:

“Rabbları onların dualarını kabul buyurdu da,” sizden erkek ve kadın hiç kimsenin amelini zayi etmem; birbirinizdensiniz. Onlar ki hicret ettiler, yurtlarından çıkarıldılar, benim yolumda işkenceye uğratıldılar, savaştılar, öldürüldüler, şanıma yemin olsun ki, onların günah ve kötülüklerini örtüp temizleyeceğim, altlarından ırmaklar akan Cennetlere elbette sokacağım, (böylece) Allah katından bir sevaba (erişecekler). Sevabın güzeli Allah katındadır.” [454]

“*Erkek ve kadınlardan kim Mü’min olduğu halde iyi ve yararlı işlerde bulunursa, işte onlar Cennet'e girerler, hurma çekirdeğinin zarındaki küçücük oyuk kadar olsun haksızlığa uğramazlar.”* [455]

“Elbette müslüman erkekler ve müslüman kadınlar; Mü’min erkekler ve Mü’min kadınlar; kendini ibadet ve taate veren erkekler ve kadınlar, (niyet ve davranışlarında) doğru ve samimi olan erkekler ve kadınlar; sabreden erkekler ve kadınlar (Allah'tan saygı ile) korkup eğilen erkekler ve kadınlar; sadaka

veren erkekler ve kadınlar; oruç tutan erkekler ve kadınlar; iffet ve namuslarını koruyan erkekler ve kadınlar (var ya) İşte Allah, onlara mağfiret ve büyük mükafat hazırlamıştır.” [456]

Ecir ve sevaba nail olmakta kadının da erkek gibi olduğuna delalet eden ve bu iki cinsi birbirinden bu hususta ayırmayan delillerden biri de şu sahih rivayettir:

Yezid b. Sıkkin'in kızı Esma (r.a.) Resûlüllah (a.s.) Efendimize gelerek şöyle dedi:

“Ben geride bıraktığım kadınların elçisi, sözcüsü olarak bulunuyorum. Kadınların hepsi de benim görüşümdedirler ve benim dediğimi diyorlar: Şüphesiz ki Allah; (c.c.) seni erkeklere ve kadınlara peygamer olarak göndermiştir. Biz de sana iman ettik ve uyduk. Bildiğiniz gibi, biz kadınlar (bazı şeylerden) alıkonulmuş eli-eteği kesikleriz, aynı zamada perde gerisinden dışan pek çıkamayanlarız, evlerde oturanlarız. Erkekler cuma namazıyla cenazelere ve cihada hazır bulunmakla, bizden üstün tutulmuşlardır. Onlar cihada çıkarken biz onların mallarını koruyor, çocuklarını terbiye edip yetiştiriyoruz. Bu durumda ecir ve sevapta onlara katılıp ortak olabilir miyiz, ya Resûlallah!”

Bunun üzerine Resûlüllah (a.a.) Efendimiz yüzünü Ashabına çevirerek şöyle buyurdu:

“Dini hakkında bu kadından daha güzel soru soran, daha güzel konuşan işittiniz mi?” Âshab-ı kiram:

“Hayır, işitmedik, ya Resûlallah!” diye cevap verdiler. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buyurdu ki:

“Artık ayrılabilirsin, ya Esma! Geride seni bekleyen kadınlara şunu duyurabilirsin: “Sizden birinizin kocasıyla hüsn-ü muaşerette bulunması, onun nzasını elde etmeye çalışması onun muvafık gördüğü (meşru) şeylere uyması, senin bütün anlattığın hususlara denk gelir!”

Hz. Esma bu cevaptan sevinerek, yüzü neşeyle dolarak ayrıldı, Resûlüllah’ın buyurduğu hususun sevinciyle müjdeci olarak arkadaşlarına gitti.[457]

Peygamber (a.s.) Efendimizin bu hadis-i şerifinden açıkça anlaşılıyor ki, kadının evini düzene sokmaktan kocasına itaattan, çocuklarını terbiye edip yetiştirmesinden dolayı eriştiği ecir ve sevap, erkeğin cihad ve ihtisasında elde ettiği ecir ve sevaba denk gelmektedir.

İslam'ın kız çocuğunun öğretimine itina gösterdiğine delalet eden belgelere gelince onları, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin aşağıya naklettiğimiz hadisleri ortaya koymaktadır:

“Kimin üç kızı veya üç kızkardeşi, ya da iki kızı veya iki kızkardeşi bulunur da

onları eğitip edeplendirir, onlara iyilikte bulunur ve evlendirirse, (mükafat olarak) kendisine Cennet vardır.”
“Hangi adamın yanında bir cariye bulunur da ona bir şeyler öğretir ve öğretmeyi güzelleştirir sonra da onu hürriyetine kavuşturup kendisiyle evlenirse, ona iki ecir vardır.” ***[458]***
Sahih rivayetlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, kendilerine Allah'ın öğrettiğini öğretmek için belli günlerde kadınları toplayıp onlara özel şekilde hitapta bulunurdu. Bu da, şöyle bir istek üzerine oldu: Mü’mine kadınlardan biri bir gün, Hz. Peygamber'e (a.s.) gelerek dedi ki:
“Erkekler sizin hadisleri alıp gittiler (bize fazla bir yararı olmuyor). Bize özel bir gün ayır da, gelelim Allah'ın sana öğrettiklerini bizlere öğret.”
Bunun üzerine Peygamber (a.s.):
“Şu ve şu gün toplanın” buyurdu.
Kadınlar da belirlenen günlerde toplandılar. Rasulullah (a.s.) Efendimiz de onlara Allah'ın kendisine öğrettiklerini öğretmeye başladı. [459]
Belazurî, Fütuhu'l-Buldan adlı kitabında naklediyor: Hz. Ömer'in kızı ve Resûlüllah (a.s.) Efendimizin eşi Hz. Hafsa, cahiliyette okuma-yazma bilen Şifa el-Adviyye adlı bir kadından okuma-yazma öğrenmişti. Resûlüllah (a.s.) Efendimizle evlenince, Resûlüllah (a.s.) Hz. Hafsa'nın yazısını güzelleştirmesi için Şifa'dan ona hocalık yapmasını rica etti.
Naklettiğimiz nasslarını delalet ettiği hususları ve hükümleri özetliyelim: İslam gerçekten kızların faydalı ilim tahsil etmesini, yararlı kültür sağlamalarını emretmiştir. Geçmişte ilim adamlarından bazısı, kadının öğretimine engel olmuşsa, bu tamamiyle, cinsel konulara yer verip şehveti tahrik eden şiirler, taşlamalar, hafif meşreplik telkin eden edebi parçalar ve diğer zararlı olan bilgilerle ilgili bir yasaklamadır. Bunların dışında kadının din ve dünyasına yarayan, ona hikmet penceresini aralayan ilimler, şiirler, fazilet ve şeref yansıtan sözler yasak değildir. Tarihimizde hiç kimsenin bunun gibi bilgileri edinmeyi yasakladığına rastlanmaz.
İbn Sahnun'un Kitabul-Muallimin adlı eserinin önsözünde şöyle deniliyor: “Zuhd-u takva sahibi kaadı İsa b. Miskin, kızlarını ve torunlarım okutur, ilim sahibi olmalarını sağlardı.”
Kaadı İyaz da, ikindiden sonra kendi kızlarını ve kardeşinin kızlarını toplar onlara hem Kur'an hem de faydalı ilimleri öğretirdi. Bunlardan önce ise Sicilya Fatihi Esed b. Fırat, kızı Esma'yı okutup parmakla gösterilen ilim adamları derecesine eriştirmişti.

el-Huşani'nin rivayetine göre, ünlü emir Muhammed b. Ağleb'in sarayında öğretmenler, terbiyeciler, gündüzleri oğlan çocuklarını, geceleri kız çocuklarını okutup ilim adamı yetiştirirlerdi.
Tarihen sabittir ki, İslam'ın gölgesinde yürüyen kadın, ilim ve kültürde en şerefli derecelere yükselmiş, terbiye, ta'Iim konusunda en büyük payelere erişmiştir.
İslam'da müslüman kadınlardan hayli katibeler, şaireler yetiştiği bir vakıadır. Bunlardan Mehdi kızı Uleyye'yi, Ahmed b. Kadım kızı Aişe'yi, Halife Müstekfî billah'ın kızı Velyade'yi örnek verebiliriz.
Ayrıca müslüman kadınlarından tabibe de yetişmiştir. Kerime el-Mervezi ile Tabibe Zeyneb'i gösterebiliriz. Zeyneb, göz hastalıkları, ilaçlarını bulup hazırlayan bir tabibedir. Bunun gibi, Kadı Ebu Cafer et-Tancali'nin kızı Ummul-Hasen ün yapmış tabibler arasında yer almış, tap ilmine hayli hizmetleri dokunmuştur.
Hadis ilminde de söz sahibi olan müslüman hanımlar yetişmiştir. Kerime el-Mervezi, Muhammed kızı Seyyide-i Nefise bunlardan ikisidir. Hafız İbn Asakir, Seyyide-i Nefise'nin hadis ravilerinden olduğunu kaydeder. Okuyup yararlandığı şeyhleri, üstadlan kadın olup sayılan sekseni geçmektedir ki bunlardan çoğu ilmin yüksek mertebesine erişmişlerdir. Aynı zamanda bu hanımlar arasında îmam Şafii'ye, imam Buhari'ye, İbn Hallikan'a ve İbn Hayyan'a hocalık edenleri vardır. Hepsi de fakihlerden, alimlerden, ünlü ediplerden sayılırlar,
İşte bu tarihi gerçekler, İslam Terbiyesinin mümtaz yerini, ilme olan inayetini, düşünceye verdiği üstün değeri ve İslam kültürüne açtığı geniş kapıyı gösteren ve isbathyan açık delillerdir.
İslam şeriatı, kadına din ve dünya hususlarında faydalı olan ilimleri tahsil etmesine izin verdiğine göre, bu tahsilin erkeklerden ayrı ve uzakça yerde olması gerekir. Böylece kız çocukların iffet ve şerefi korunmuş olur, her türlü kem gözden selamette kalırlar. Aynı zamanda o güzel hallerini, göz ve gönül okşayan ahlâklarını, tek kelimeyle saygınlıklarını koruma imkanına erişirler.
Tahmin ediyorum ki, bu iki cinsin ayrı ayrı yerlerde, birbirlerinden uzakça mekteplerde okutulup terbiye edilmesini isteyip bu hususta terbiyecilere seslenen ilk terbiyeci imam Kabisi'dir. et-Ta'lîm adlı risalesinde diyoriti:
“Erkeklerle kadınların, kızlarla oğlanların birbirine kanşraaksızın ayrı ayrı yerlerde bulunması ve okuması, güzel tedbirlerden biridir.”
İbn Sahnun'a kızlarla oğlanların birarada okutulması hususu sorulduğunda şu cevabı vermiştir.
“Kızların erkeklerle birarada okutulmasını hoş karşılamak mümkün değil. Çünkü böyle bir durum kızlar için daha kötü olur.”

İbn Sahnun ve el-Kabisî, ortaya fesad çıkmasın, bazı nahoş olaylar zuhur etmesin diye kızlarla erkeklerin birarada okumasını uygun görmemeleri, bir gerçeğin ifadesidir ve aynı zamanda İslam Şeriatına dayalı bir hükümdür. Şer'in hükmü ise bütün hükümlerden önde gelir. Cenab-ı Hak bu hususu açıklayarak buyuruyor ki:

"Allah ve Peygamberi bir iş, bir mesele hakkında hüküm verdiğinde, artık hiçbir Mü'min erkeğe ve kadına kendi iş ve meselesinde istediklerini seçmek uygun olmaz. Kim Allah ve Peygamberine karşı gelirse, gerçekten o, açık bir sapıklıkla sapıtmış olur." ***[460]***

Evet, bu iki terbiyecinin görüşleri, şer'i hükme dayanmaktadır. Çünkü Allah (c.c.) buyuruyor ki:

"Peygamberin eşlerinden işe yarar bir şey sormak istediğiniz zaman perde arkasından kendilerinden sorun. Bu ölçüde hareket etmeniz hem sizin kalbleriniz, hem de onların kalbleri için daha temiz, daha nezihtir." [461]

Gerçi bu ayet Peygamber (a.s.) efendimizin eşleriyle ilgiliyse de, usulcuların dediği gibi, burada sebebin özelliğine bakılmaz. Lafzın umumiliğine itibar edilir. Müminlerin anneleri olan Peygamber (a.s.) Efendimizin eşleri iffetleriyle temizlikleriyle beraber perde arkasından erkeklerle konuşmaları emrediliyorsa, Mü'minlerin eşleri genel anlamıyla örtünmekle, erkeklerle yüzyüze gelmemekle, yani perde arkasında bulunmakla daha çok emredilmiş bulunuyorlardır, demektir. Bu yolla varılan netice ve çıkarılan hükmü, fukaha ve usul bilginleri, "Mefhum-i Evlevi" diye tanımlarlar.

Aziz ve Celil Allah (c.c.) buyuruyor:

"*Mü'min kadınlara De ki: (Bakılması haram olan şeylerden) gözlerini sakınsınlar; iffet ve namuslarını korusunlar, süs yerlerini -görünen kısımlar dışında açmasınlar, başörtülerini yakaları üzerine (gelecek şekilde) salıversinler, zinetlerini (ve zinet yerlerini) kocalarından veya babalarından veya oğullarından veya kocalarının oğullarından veya kardeşlerinden veya kardeşlerinin oğullarından veya kızkardeşlerinin oğullarından veya kendi (din kardeşleri sayılan) kadınlardan veya ellerinin sahip bulunduğu cariyelerden veya erkeklikten kesilip (kadınlara ihtiyaç duymayan hizmetçilerden veya kadınların utanç yerlerine ilgi duymayan çocuklardan başkasına açmasınlar. Süslerinden gizledikleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar (ayak bileklerindeki halhali taşıdıklarını hisettirmesinler.) Hepiniz birden Allah'a tevbe edin ey Mü'minler! Olur ki korktuklarınızdan kurtulup umduklarınıza erişirsiniz."* [462]

Ayetteki emir, gözü harama karşı yummayı, başörtüsü örtünmeyi, örtülen örtünün göğüsün açık kısmını kaplamayı, zineti dışarı atmamayı, fitneye sebep olacak kısımları örtünmeyi kapsadığına ve bu yerlerin ancak ayette belirtilen mahremlere açılmasında bir sakınca bulunmadığına göre, bu kapsamlı emir müslüman kadının örtünmekle, iffet ve namusunu korumakla, yabancı erkeklerle ihtilat halinde bulunmamak!", memur olduğunu göstermiyor mu?

Her türlü noksanlıktan pak ve münezzeh olan Allah (c.c) buyuruyor ki:

"Ey Peygamber! Kendi eşlerine, kızlarına ve müslüman kadınlarına De ki: Dış elbiselerini üzerlerine alıp örtünsünler. Bu onların (iffetli) tanınmalarına, eziyet edilmemelerine daha uygun olanıdır. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir." ***[463]***

Bu ayette müslüman kadın örtünmekle, hicap arkasında durmakla emrolunduğu halde nasıl olur da kadının yabancı erkeklerle ihtilat halinde bulunması düşünülebilir?

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ihtilatın doğuracağı kötü sonuca dikkatleri çekerek buyuruyor ki:

"*Hiçbir erkek bir kadınla yalnız başbaşa kalmaya görsün, mutlaka şeytan onların üçüncüsüolur."* [464]

"Sakın sakın (yabancı) kadınların yanına girmeyin!"

Bunun üzerine Ashabdan biri,

"Ya Resûlallah! Evin erkeğinin yakın hısmı olursa, o da girmesin mi?" diye sorunca, Peygamberimiz (a.s.),

"O yakınlık (bu konuda) ölümdür" buyurdu. [465]

İşte Kur'an ve Hadislerin nasslan, kesinlikle erkeklerin kadınlarla ihtilatını haram kılıp yasaklamaktadır ki, bunda ne şüphe, ne de tartışma söz konusudur.

Kadınlarla erkeklerin ihtilatını mubah görüp bunu toplumsal adetlere dayandırarak doğru sayanlar veya kişisel çareleri dikkate alarak uygun görenler kendilerine bu açıdan şer'i deliller bulanlar, gerçekte şeriate iftira etmekte, doğuştan insanda mevcut olan şehevi duygu guddelerini bilmemezlikten gelmekteler. Aynı zamanda insan topluluklarının kesinlikle yöneldiği ve acı sonuçlar doğurduğu bir hususu görmezlikten gelmekteler.

İslam şeriatına iftira ettiklerine gelince:

Kadınlarla erkeklerin ihtilat halinde bulunmasını mubah sayıp kendine göre şer'i deliller getirip iddiada bulunan kimseleri iftiracı diye vasıflandırdık; çünkü az yukarıda geçen nasslarla bağdaşamamaktadır.

Doğuştan insanda mevcut olan şehevi duyguyu bilmezlikten gelmeleri ise, Allah

(c.c.) erkeği ve sonra da kadını yaratınca herbirinde diğerine karşı cinsel duygu ve meyli terkib edip yerleştirmiştir.
“Bu, Allah'ın sağladığı bir fıtrattır ki insanları o maya üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışında değiştirme, değişiklik bulunmaz.”
İhtilatı iddia edenler, oluştaki kanunları, maya ve özellikleri değiştirebilirler mi? İnsan fıtratını başkalaştırabilirler mi? Hayatın yollarını, yani bu hususlaki sünnetullahı tahvil edebilirler mi? Bilhasa kadınlarla erkekler ihtilat halinde tam bir şehevi açlık içinde iseler, birbirlerine bu duyguyla meyletmek istiyorlarsa, o takdirde büyük bir fitne doğmaz mı, fahişelik daha çekici duruma gelmez mi?
Bir an için diyelim ki, kadın erkek ihtilatı ta çocukluk yıllarından başlamış, hayatın bütün merhale ve safhalarında devam etmiş, o kadar ki, bu iki cins iyice birbirine baka baka aralarındaki ülfet adet haline gelmiş, birinin diğerine karşı şehveti harekete geçmiyor, bu durumda ise şu sonuç ortaya çıkar. Karı-koca arasındaki sevgi düşmanlığa dönüşür, aralarındaki rahmet zulme, cinsel ilgi soğukluğa çevrilir. Bu durumda eşlerinden hangisi evlilik gölgesi altında diğeriyle birlikte kalmamaya razı olur? Ama bu, müşahede edilen ve meydana gelen olaylara ters düşmekte, ihtilatın ülfet değil, cinsel ilişki meydana getirdiği birer vakıa olarak bilinmektedir.
İddiacıların insan topluluklarının yöneldiği ve acı sonuçlar verdiği hususları bilmezlikten gelmeleri hususuna bakacak olursak; batılı ve doğulu ülkelerden, bu yüzden kadının uğradığı fitne ve fesadın boyutlarını sorsunlar; ortaya çıkan hayasızlık ve fuhuşun sınırlarım öğrenmeye çalışsınlar. Çünkü bu iki cinsin ihtilatı o kadar yaygınlaşmış ki, hemen hemen toplumun her kademe ve tabakasında çarşı, pazarda, okullarda, ticarethanelerde, devlet dairelerinde, üniversitelerde, eğlence ve dinlenme yerlerinde, evet her yerde çok belirgin bir hal almıştır. Bu manzaranın doğurduğu sonuçlan öğrenmek mümkündür.
Biz bu vakalardan ve vakalara dayalı tecrübelerden birtakım rakamlar vermek istiyoruz:
Merhum Şehid Seyyid Kutub'un el-İslam ve's-Selamü'1-Alemi adlı kitabında deniliyor ki: Amerikada lisede okuyan kız talebelerden gebe kalanların sayısı yüzde kırk sekize ulaşmıştır.”
Lübnan'da neşredilen gazetelerden birinin 650 sayılı nüshasında, üniversitelerde, akademilerde ve benzeri okullarda meydana gelen ahlâksızlık, cinsel ilişkiler hakkında şu bilgi verilmektedir: Amerikada yalnız üniversite ve akademilerde kız ve erkek talebe arasında meydana gelen cinsel rezalet her geçen gün artmakta ve tazelenmektedir. Amerika Üniversitelerinde erkek talebe dersi bırakıp bahçe ve parklarda kız arkadaşlarım cinsel ilişkiye davet etmekte ve bunu anlatırken

hiç kimseden çekinmemektedir.
Yine Amerikada yurtlarda kalan kızlarla erkekler, ayrı bölümlerde yatmalarına rağmen gece yanlarınıda erkek talebe kız talebe bölümüne toplu halde girmekte, bir süre sonra kızların iç çamaşırlarını çalarak dışarı çıkmaktadırlar.
Bir fakülte dekanı bu konuda şöyle diyor:
“Kız ve erkek talebenin çoğu evlenmeksizin cinsel açlıklarını gideriyorlar. Şüphesiz ki çağın gelişen hayat şartlarının bundaki tesiri çok büyüktür.”
Yine sözünü ettiğimiz gazetede şu bilgi verilmektedir:
“Geçen yıl içinde yapılan istatistiklere göre, fakülte ve akademilerde okuyan yaşlan yirmiyi geçmiyen talebeden birçoğu gayr-i meşru ilişki kurup 120.000 kadar çocuk aldırdıkları tesbit edilmiştir.”
Yine Amerika'nın Brownsville vilayetinde hafta sonu tatile çıkan talebeden 66 kız ve erkek talebe, okula dönecekleri yerde hapishaneye atılmışlardı. Sebebine gelince bunlar halkın toplandığı açık yerlerde sarmaş-dolaş olup cinsel ilişki ve temas kurmaya çalışmışlar, şikayet üzerine polis tarafından yakalanıp tutuklanmışlardı.
Adı geçen gazete, sosyal eğitimci Margaret Smit'in şöyle dediğini nakletmektedir: “Kız talebe sadece kendisine olan meyilleri düşünmektedir. Bunların % 60'ından fazlası bu yüzden imtihanlarda kaybetmektedir. Sebepleri ise, kızların cinsel konu üzerinde durup düşündükleri kadar dersleriyle ilgilenmedikleri, hatta geleceklerini hesaba katmadıkları olarak görülür. Kızlardan ancak % 10'u muhafazakardır.”
Batılı yazarlardan Corc Baluvşi, Cinsel Ataklık adlı kitabında şunu yazıyor: “1962 yılında Amerika başkanı Kennedy şunu açıklıyordu: Amerikanın geleceği çok karanlık ve tehlike arzetmektedir. Çünkü ülkedeki gençler boğazlarına kadar şehvet bataklığına gömülmüşler, omuzlarına yükletilecek hiçbir sorumluluğu taşıyacak güçte değillerdir. Her yedi gençten ancak biri askerliğe elverişli görülmekte, altısı ise işe yaramamaktadır. İçine gömülüp kaldıkları şehvet bataklığı bunların sağlık ve fiziksel yeteneklerini bozup ifsad etmiştir.
Yine 1962 yılında Rus devlet adamı Kruşçef, Kennedy'in açıkladığı gibi şunu açıklıyordu:
“Rusya'nın geleceği endişe vericidir. Çünkü gençler alabildiğine cinsel konularla uğraşıp, şehvetin içine gömülmüşlerdir.”
Deyl Deyvanet, felsefi konuları işleyen kitabında diyor ki: “Sokrat'ın kalbin kararsız kılıp tereddüde düşüren müşkile bir defa daha yöneliyoruz; bundan kasdımız, insanlarını yürüdüğü yollarda eseri kalmayan yüce engelleyici duygularını yerini alacak tabi ahlâka nasıl erişebiliriz? Oysa biz, sosyal

mirasımızı kendi elimizle üzücü ve çirkin bir fesad içinde darmadağın ediyoruz.”
“Gebeliği önleyici yeni yeni buluşlar ve bunları çeşitli yayın organ-lanyla halka yansıtılması, ahlâkımızın değişmesinde başlıca sebeplerdir. Uzun geçmişin eseri olan ahlâk kanunu, cinsel konuyu evlilikle bağlıyor, onu başıboşluktan kurtanyordu. Çünkü nikah, kısa bir sürede baba olma duygusunu veriyor, kopmaz bağlar kuruyordu. Baba çocuğundan ancak meşru evlilik yoluyla sorumluluk duyabiliyor. Bugün ise cinsel konuda ve neslin üremesinde o bağlar çözülmüştür; çürüme düzeyine gelmiş ve babalarını bu hususta beklediği, ilgi duyduğu gerçek bir bağ kalmamıştır. Kadınlarla erkekler arasındaki köklü meşru ilgiyi dumura uğratmıştır.”
“Bundan başka utanılacak, hicap duyulacak bir diğer husus da, Amerikalı yarım milyon genç kızın kendilerini her şeyi mubah sayma mezbahanesine kurban vermeleridir. Bu acıklı manzara bize birçok eğlence yerlerinde ve açık-saçık müstehcen resimler neşreden sözde edebi kitaplarda, romanlarda arzedilmekte ve hiç bir sakınca duyulmamaktadır. İşte gerek erkeklerde, gerekse kadınlarda cinsel konuya karşı gayr-i meşru rağbeti artıran ve buna ulaşmak için her türlü hileli yollardan mal ve servet edinmeyi hızlandıran asıl sebepler bunlardır. Artık bu durumda evliliğe rağbet edilmemekte, kadın ve erkekler sağlıklarım korumayı düşünmemektedirler.”
“Evlenmeyi geciktiren her erkek, sokaklarda, eğlence yerlerinde tam mübtezel bir hayat yaşayan sayısı belirsiz kızlar bulabilmekte ve onlara istediği gibi sahip olmaktadır. Böylece genç bekar erkek fıtri garizasının ifrazatını bu yoldan gidermektedir. Bütün bu olaylar, her türlü asnn imkanlanyla donatılan ve ilmi idare etme yöntemleriyle yürütülen düzenli devletlerin idaresinde cereyan etmektedir. Bugün dünya ülkelerinin çoğu öyle yollar icad edip ortaya koymuşlar ki, gayr-i meşru yoldan cinsel arzuyu tatmin için tasavvur edilecek her şey imkan dahiline girmiştir.”
“Şehevi lezzetlere karşı gelecekteki bu gibi yenilikler, dini inançları yıkmaya yönelik bulunan Darwin nazariyesini güçlendirmiş onu, daha çekici kılmıştır. Genç kızlar ve erkekler dinin, onlarını cinsel arzularınıı gayr-i meşru yoldan tatminlerine imkan vermediğini, bunun için birçok engeller koyduğunu anlayınca, ilimden binlerce sebep bekleyerek dinin lüzumsuzluğunu, sonradan ortaya atılan, aynı zamanda korku neticesi ortaya çıkan bir engel bulunduğunu teşhire yeltenmişlerdir.”
“Artık bugün cinsel sıçramada, geçmişte olduğu gibi nefsi zaptedip disiplin altına almak zorlaşmıştır, önceleri bir fazilet sayılan iffet, alay konusu haline gelmiştir.”

Güzelliğe güzellik katan edep ve terbiye, utanma ve sakınma artık izini kaybetmiştir. Erkekler hatalarını saymakla iftihar etmekte; kadınlar erkeklerle aynı haklara sahip bulunduklarını, onlarla eşit durumda olduklarını savunarak geçmişte heder edilen sayılmayacak kadar haklarını talep etmektedir. Evlilikten önce birleşmek, alışılmış bir adet halini almışa benziyor. Fahişe kadınlar, cadde ve sokaklarda kadın tellalları tarafından satılmakta, randevu evleri harıl harıl çalıştırılmaktadır. Polisin bunlar üzerinde ciddi bir murakabesi yok gibidir, İşte Amerika'nın durumu bu.” [466]

Kahire'de çıkan Günlük Haberler adlı gazetede şu bilgi verilmektedir:

“Sudanlı kadınlar herkesin gözü önünde ortaya çıkıp cinsel hürriyet istemekte ve bunların sayısı yüzbini geçmektedir.” [467] Yine aynı gazete Nisan 1964'de şu haberi yayınlamıştı: “Sudan'da yankı yapan bir ses duyuldu: 140 doktor birleşip krala bir muhtıra veriyorlar; milletin sağlığını tehdid eden cinsel karışıklığı önleyici cezalar çıkarılmasını, cinsel sapıklığa yol açan hususların gözden geçirilerek birtakım kanunlar konulmasını istiyorlardı.”

Hakim Ben Lendsiy, Yeni Neslin Başkaldırması adlı eserinde diyor ki:

“Gerçekten Amerika'da küçük kızlar henüz vakti gelmeden ergen olmakta ve bu yaşlarda cinsel şuur onlarda iyice kabarmaktadır. Yapılan ciddi istatistiklere göre, 312 kız üzerinde inceleme sonucu, bunlardan 255 tanesi on-onbir yaşları arasında bir kısmı da bu yaşla onüç yaşları arasında ergen olmuşlardır. Bunların hepsinde de cinsel şehvetin belirtileri, fiziksel yapılarının bu kıvama geldiği görülmüştür.”

Dr. Ediş Huker, Cinsel Kanunlar adlı kitabında diyor M:

Hiç de garip karşılanmamalıdır ki, günümüzde özellikle kültürlü aile kızlarından yaşları yedi, sekiz civarında olanlar kendi yaşıtları erkek çocuklarla sevişmekte ve çoğu zaman bu işi fahişeliğe kadar götürmektedirler.”

Adı geçen doktor bu iddiasını isbat için birçok misaller sıralamıştır.

Britanya'da neşredilen küçük gazetelerden biri şu haberi vermekte:

“25 yaşında bir kadın öğretmen yeni ergen olmuş erkek ve kız çocuklarını eğitmekte, onlara ameli olarak da cinsel konulan gösterip öğretmektedir. Nitekim yapılan müşahedeye göre, kadın talebesinin önünde üzerindeki elbiseleri bir bir çıkarmakta ve sonunda cinsel temas nasıl yapılır bunu hareketleriyle göstermektedir!”

Londra'da çıkan Ortadoğu adlı derginin 15/7/1979 tarihli sayısında deniliyor ki:

“Avrupa'da genellikle evli erkeklerle evli kadınlar eşlerine ihanet etmekteler. Bunlarını pek azı gizli, çoğu ise çekinmeden bu ilişkisini sürdürmekte ve eşlerin

birbirlerinin ihanetinden haberi olmaktadır. Bununla beraber evlilik şeklen devam etmektedir.”
Evlilikten önceki ilişkiler, ergenlik çağındaki gençlerden % 80-85'inin kızlardan, kadınlardan dostu vardır, ancak bu dost edinme birden fazla değildir. Kendine erkek ya da kız dost edinemeyen bekarlara gelince, bunlar da cinsel doyuma ermek için fahişe kadınlarla birleşmeyi sürdürmektedirler.
Lübnan'da neşredilen el-Eman dergisinin 30/11/1979 tarihli nüshasında şu satırlar yer almaktadır: “İpini koparıp başka ülkelerde gezip dolaşan Arap gençlerinden biri Danimarkaya uğruyor, oradaki park mahiyetince eğlence yerlerinden birinde gezerken köpeğiyle beraber bir kadının sahneye çıkıp elbiselerini bir bir soyup çırılçıplak olduktan sonra köpeğini çağırıyor, köpeği ile temasta bulunduktan sonra caz ve sazın eşliğinde köpeğin yaptığı gibi cinsel temasta bulunmak isteyen erkekleri davet ediyor.”
Ünlü Fransız Vatan Partisi Başkanı Luther Vikye'nin neler yaptığı kulağınıza geldi mi? 74 yaşındaki bu moruk, işgal ettiği makam ve kişiliği bile onu cinsel konulardan uzaklaştıramamış, zina ve fuhuş artıklarının seslerine kulağını iyice vermiştir. Özel polisi şunu itiraf etmiş: 14-18 yaşları arasında hayli kızlar toplayıp Paris'te devlete ait bir binada bunları çınlçıplak edip oynattıktan ve cinsel ilişki yapmalarını seyrettikten sonra ancak tatmin olurdu.
Şikago Gizli Polis Teşkilatının kayıtları bir araya getirilip 13 cilt halinde neşredilince şu kayıtlara rastlanmaktadır: “Şu bozuk hürriyet düzeni sadece aileyi ifsad etmekle kalmadı, Amerika'ya öyle bir kültür getirip soktu ki bunu ne polis ne de mahkeme önleyebilir.”
Yine Amerika'da çıkan meşhur dergilerden birinin 26/9/1979 sayılı nüshasında, Amerikalı uzmanların tesbitine göre, Avrupada çok yaygın, Amerika'da ise özel şekilde kızıyla, kardeşiyle cinsel ilişki kuranlardan söz ediliyor ve bunun çok açık bir fuhuş halini aldığı kaydediliyor.
Konuyu işleyenler bu gibi cinsel temaslarını nadirattan olmadığını, iyice yaygınlaştığını, tasdiki güç olsa bile bir vaka olduğunu bilhassa belirtiyorlar.
Bu, nikahları birbirine haram olan aile arasında cereyan ederse, ya bir de birbirine yabancı erkeklerle kızlar okulda, iş yerinde, büroda ve çeşitli iş kollarında yanyana bulunurlarsa, sonu nereye varır? Ki bunlar arasında hiçbir soy, hısımlık ve yakınlık bağı da mevcut değildir. Bu durumda belirtilen yerlerde gayr-i meşru cinsel ilişkilerin kurulması çok daha kolaydır.
Buraya kadar naklettiklerimiz, Batılı ülkelerde, erkeklerle kızlarını ihtilatı neticesi ortaya çıkan olaylardır ki, tecrübeyle belirlenmiştir. Aslında söylenenler, tesbit edilenler deryadan damla misali... Cinsel sapmalar dünya ülkelerinde almış

başını gidiyor; yarıçıplak gezmek, başkasıyla ilgi kurmak, eşine ihanet etmek, cinsel sapıklıkta bulunmak adet halini almıştır. Şüphesiz ki, dalalet asrındayız. Günümüzde kız erkek ihtilatı doğuda da batıda da ilk orta ve lise çağlarında başlıyor, arkası kesilmeden devam ediyor. Bununla da kalmayıp hayatları boyunca aynı tempoyu sürdürüyorlar.

Peki bütün bu açıklamamızdan sonra hangi akıl ve basiret sahibi olan bir kimse, iki cinsin birarada haşır-neşir olması neticesinde cinsel duygunun kabarmayacağını şehevi heyecanın yatışacağını iddia edebilir? Evet, kızlarla oğlanların karışık bir vaziyette bir arada bulunmasının bu açıdan yararlı olacağını iddia edenler eksik değildir. Bunlar kadınlarla erkeklerin bir arada bulunması samimi bir kaynaşmayı sağlar, demekteler. Ama realite hiç de böyle değildir; olaylar böyle konuşmuyor.

Şeyh Zahid el-Kevseri, çoğumuzun duymadığı dikkat çekici olaylardan birini şöyle naklediyor:

“Osmanlı devletinin elçileri İngiltere'de Britanya Devletinin ileri gelenleriyle birarada toplanmışlardı. İngiliz devlet adamlarından biri şöyle bir soru ortaya attı: Siz Osmanlı Türkleri neden doğulu kadınları erkeklerden ayrı ve uzak tutup, aydınlığın gerisine itiyorsunuz? Bunun üzerine Osmanlı elçisi ona şu cevabı vermiştir: Bizim doğulu kadınlar, kocalarından başka erkeklerden evlad edinmeye heves duymadıkları için...” Bu güzel cevap karşısında İngiliz kızarıp susmuş tek kelimeyle karşılık vermemiştir.”

Artık bu güzel sözlerden sonra onlar hangi sözlere inanacaklar?

Günümüzdeki kadın erkek ihtilatı ve doğurduğu sonuçları, babaların ve terbiyecilerin gözleri önüne birer hakikat ölçüsünde sermeyi arzu ediyorum:

Şüphesiz ki, medeni geçinen ülkelerdeki ihtilat, materyalistlerin ve her şeyi mubah sayan Allah'sızlarını savunduğu bu konu şunu hedef seçmektedir:

a) Önce İslam topluluğunu ifsad etmeyi,

b)Müslümanların fazilet yansıtan tabiatlarım değiştirmeyi,

c) Sosyal yapısını aslından koparıp sallantıda bırakmayı, Bütün bunları düşünürlerken onların köklü ahlâkın, dinî anlayışlarını parçalayıp aslından uzaklaştırmakla işe başlamışlardır. Erkeklerle kızlar arasında kaynaşmayı hızlandırmak suretiyle bu neticeye varmayı amaçlamışlardır. Böylece maddeciler İslam aleminin her bölgesinde her türlü ahlâksızlığı, ibahiyeciliği manevi çözülmeyi ve çöküntüyü yaygınlaştırmaya çalıştıkları bir gerçektir. Onlar için bu konuda ilk hedef kadındır. Onun iffet perdesini yırttıktan sonra gerisi çok kolaydır. Medeniyet ismi altında her şeyi mubah sayıp zayıf kalan unsarları planlamış alanda ifsad etmek bunun ikinci basamağını teşkil eder.

Gelişmiş ülkelerin ileri gelen sözcülerinden biri şöyle diyor:
“Muhammed ümmetini temelinden yıkıp dejenere etmekte içki ve kadının yapacağı tahribatı binlerce top ve tüfek yapamaz. O halde onları madde ve şehvete karşı geniş ilgi duyma bataklığında boğmaya çalışın!”
Mason localarının en ileri gelenlerinden bir facir de şöyle diyor:
“Kadını bir araç olarak elde etmemiz gerekmektedir. Kadının eli ne zaman hangi gün bize uzanırsa, dinden yardım görüp ayakta duranları dağıtıp perişan eder.”
Batılı protokola dahil ileri gelenler aşağıdaki görüşü benimsemişlerdir:
“Dünya'nın her tarafında ahlâkı yıkmak için çalışmalıyız ki, saltanatımızı sürdürmemiz kolaylaşsın. Bunun için elimizde bizden olan Freud Sıgmund'un nazariyeleri vardır. Onun cinsel konular üzerindeki görüşlerini gün aydınlığına çıkarır, çekici duruma getirirsek, amaca erişmiş oluruz. Çünkü bu durumda gençlerin nazarında kutsal değerler diye birşey kalmaz; tek arzuları şehvetlerini tatmin olur. İşte o zaman ahlâk temelinden yıkılır.”
O halde İslam ülkelerinde de kadın erkek ihtilatına çağıranlar ve bunu sosyal hayatımızın her kesiminde ve tabakasında yaygınlaştırmak isteyenler, sadece İslam düşmanlarının çizdikleri planı uygulamakta ve onlara alet olmaktalar. Böylece maddecilere, ibahiyecilere, masonlara, farmasonlara yardımcı birer maşa haline gelmekteler. Bütün bunlan bilerek veya bilmeyerek, anlayarak veya anlamayarak ısrarla yürütmek istemekteler.
Bu durumda babalara ve terbiyecilere neler gerekmektedir? Eğitim ve öğetimde de, diğer alanlarda da erkekler de kadınları, kızlarla oğlanları ayrı tutmaları vacib olmaktadır. Ta ki kızlarımız ve kadınlarımız fazilet ve iffet üzere yetişsinler, toplumumuz her türlü fesad ve ahlaken çözülme ve çökmeden selamette kalsın. Genç kızlarımız ve oğlanlarımız tertemiz liyakatlerini gerçekleştirme, beden ve ruh sağlıklarım koruma imkanına erişsinler, İslam ümmeti, İslam düşmanlarının müslüman kadınları ifsad etme hususunda çizdikleri yol ve hazırladıkları plandan kurtulup dini hürriyetine sahip çıksınlar.
Ayşe Teymuriyye, ilmiyle, iffetiyle ve örtünmesiyle iftihar duyduğunu ne güzel dile getirmiştir:
“İffet perdesi elimde onunla hicabımın şerefini korurum.
Kişisel himmetimle yaşıtlarıma karşı şerefimi sürdürürüm.
Edepli yetişmem ve iyi öğrenimim bana zarar vermedi;
Ancak şunun-bunun gönül çiçeği haline gelince zarar gördüm.
Utanma hissim, yükselmemi hiçbir zaman engellemedi;
Saçımı örten örtüm ve peçem beni hiç de küçük düşürmedi.”[468]

Çocuğu Fikren Geliştirmekteki Sorumluluk

İslam'ın babaların, terbiyeci ve eğitimcilerin boynuna taktığı büyük emanetlerden biri de, çocuğu küçük yaşta fikir bakımından geliştirmek, olaylar üzerinde düşünmesini sağlamaktır. Ergenlik çağına gelip olgunlaşıncaya kadar onun düşünce melekesini açıp yönlendirmek lüzumludur.

Ancak şunu belirtelim ki, çocuğu fikren geliştirmekten maksat, çocuğun şu hususlara karşı ilgisini uyandırmak ve irtibatını sağlamaktın.

a) İslam'ın din ve devlet nizamı olarak bu hususlaki özelliğine,

b) Kur'an-ı Kerimin nizam ve hukuki sistem, aynı zamanda hayatın her bölümüyle içice bulunduğuna,

c) İslam tarihinde müslümanların destanlaşan üstünlük, azizlik ve şerefine,

d) İslam'a davet hususunda gerek savunma, gerek kahramanlıktaki üstün hareket kabiliyetine.

Bu duruma getirilen çocuk, artık iyiyi kötüden ayırdediyor, duyduklarına kulak verip muhakeme yapabiliyorsa, onun yüzünü aşağıdaki hususlara döndürmeleri gerekiyor:

A) İslam sonsuza dek yaşayacaktır. Bütün zamanlara ve zeminlere selahiyeti ve nüfuz etme yetkisi bulunmaktadır. Çünkü İslam hem kapsamlı hem devamlı, hem yenilenme esnekliğiyle çağların, ilimlerin önünde gitmektedir.

B)Atalarımız, erişebildikleri izzet ve kudrete, medeniyete ancak İslamiyetle azizlenip şereflendikleri, Kur'an nizamını kusursuz uyguladıkları sayesinde erişebilmişlerdir.

C) İslam düşmanlarının maksatlı yazdırdıkları konulardan çizdikleri sinsice planlardan çocukları uzak tutup bunlara karşı çocuğun basiretini açacak şekilde bilgi vermek: Kurdukları aldatıcı ve hileli tuzaklar, gelişmişlik adı altında kutsal değerlerin lüzumsuzluğunu yansıtan yaldızlı sözler, Hakk'ı bile bile inkara iten sosyalizm maskesi altında gizlenen gizli emeller; kinle, intikamla yola çıkan haçlı ruhu bu cümledendir.

İşte bütün bu planlar yeryüzünde İslam inancını bütünüyle hedef alıp onu silmeye yönelik bulunmaktadır. Bunlar kurdukları tuzaklarla, maksatlı planlarla Allah'ı inkar etme tohumlarını İslam toplulukları ve nesilleri arasına serpiştirmişlerdir. Aynı zamanda müslüman aileleri dejenere edip onları şehvetin esiri haline getirip yozlaştırmak, müslüman topluluğunu temelinden çökertmek için konulmuş birtakım sinyallerdir. Bu faaliyet doğrultusunda onların yakın ve uzak hedefleri, müslüman gençlerde dayanma, cihad etme ruhunu söndürmek,

İslam ülkelerindeki yeraltı ve yerüstü servetleri kapıp götürmektir, ikinci olarak da, müslümanları İslam'a çekip ısındıran bütün belge ve işaretleri toplumun her kesiminde silip belirsiz hale getirmektir. O halde çocuklara şu hususları da anlatıp öğretmemiz gerekmektedir

Tarihin akışı içinde dünya milletlerinin, uzun bir süre kaynağından avuçlayıp içtiği İslam medeniyetim tarihi ihtişamiyle açıp tanıtmak.

İslam'ın Ebu Cehillerle, Ebu Leheblerle, Ubeyy b. Haleflerle değil, Resûlüllah (a.s.) Efendimizle tarihin şerefli sahifelerine geçtiğini öğretmek.

İslam'ın gölgesinde yaptığımız fetihleri, Araplar'in hecin besûs develeriyle, cins at sayılan Dahis ve Gabralarla değil; Bedir, Kadisiyye ve Yermuk meydanlarında gerçekleştirdik.

Dünya ülkelerine, Kabe'ye asılan Muallakat-ı Seb'a (= yedi seçkin şiir) ile değil, o çok şerefli Kur'an-ı Kerim'le hükmedip üstünlük sağladık.

Biz, insanlara, Lat ve Uzza'nın risaletini değil, İslam risaletini ve Kur'an esaslarını taşıyıp götürdük. Hamlemizin kaynağı İslam'ın risaleti ve Kur'an'in ebediyete uzanan esasları olmuştur.

Çocukları belirtilen doğrultuda fikren yetiştirip geliştirmenin aslını şu hadiste bulmaktayız:

"Çocuklarınızı şu üç haslet üzerine eğitip edeplendirin: Peygamberinizi sevmek, Onun aile halkını ve yakın arkadaşlarını sevmek ve Kur'an okumak."[469]

İşte selef-i salihin fikri gelişmede bu hususlara gereken önemi vermiş, küçük yaşta iken çocuklara Kur'an okutmayı gerekli görerek Peygamber (a.s.) Efendimizin gazalarım, dede ve babalarının yepyeni, terütaze kahramanlık ve güzel hasletlerini öğretmede büyük bir titizlik göstermişlerdir.

Bu konuda onların dediklerini ve tavsiyelerini size nakletmek istiyorum:

Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) diyor M:

"Biz, çocuklarımıza nasıl Kur'an surelerini öğretiyorduksa, öylece Peygamber (a.s.) Efendimizin kutsal savaşlarını da en canlı noktalarıyla öğretiyorduk."

İmam Gazali, Îhya adlı kıymetli eserinde şunu tavsiye ediyor:

"Çocuklarınıza Kur'an okutun, Peygamber (a.s.) Efendimizin hadislerini belletiniz, iyi-seçkin kişilerin hayat hikayelerini naklediniz, sonra da bir takım dini hükümleri öğretiniz."

İbn Haldun, Mukaddimesinde Kur'an öğretmenin önemine işaretle "çocuklara belli bir yaşa gelince Kur'an okutmayı, onu ezberletmeyi tavsiye etmekte ve şu açıklamayı yapmaktadır: Kur'an öğretmek, İslam ülkelerinde tedrisatın bütün şube ve müesseselerinde öğretimin esasını oluşturur. Çünkü Kur'an imanı kalblerde kökleştiren dini şiarlardan biridir,"

Emevi halifelerinden Hişam b. Abdilmelik, çocuğunu eğiten terbiyeciye, önce ona Allah'ın kitabını öğretmesini, faydalı şiirler belletmesini, konuşma sanatına önem vermesini, önemli savaşlardan kahramanlık ve fazilet duygusunu geliştiren parçalar anlatılmasını, bütün bunlarla güzel bir ahlâk tülü işlemesini, insanlarla güzel ölçüler içinde kaynaşma basiretini enjekte etmesini tavsiye etmiştir.
İşte bütün bu güzel sözler ve benzeri görüş ve tavsiyeler, geçmİşte İslam topluluğunun hükmedenler ve hükmedilenler, ilim adamları ve halk tabakası, öğretmenler ve öğrenciler olarak fikren gelişmesini en doğru biçimde sağladığını birer malzeme olarak bize vermektedir,
İyi ama bu tür fikri gelişmeye gönül kulağını vermenin yolu ve yöntemi nedir?
Evet, bunun birtakım yollan vardır:

1. Kulak ve gönül verilecek güzel telkin.

2. Kulak ve gönül veren önder ve rehber.

3. Öğüt alan, kulak veren samimi arkadaş.

Kulak ve gönül verilecek telkinden maksat, çocuğa ana-babası ve terbiyecisi tarafından İslami hakikatlerin telkin edilmesi ve bununla ilgili ilkelerin ve hükümlerle ilgili madde ve kuralların belletilmesi, ebediyete kadar devam edecek tek dinin İslam oduğu, devam etmesinin ölçü ve anlamı; Allah (c.c.) yeryüzüne varis oluncaya kadar İslam'ın sürüp gitmesi öğretilmesidir.
Terbiyecilere, özellikle babaya gereken şudur: Çocuğa, İslam'dan başka şeref ve izzet verecek başka bir değerin bulunmadığım anlatmak; başarı ve zaferin ancak Kur'an-ı Kerim'le gerçekleşeceğini; kuvvet ve kudretin, medeniyet ve yeniliğin ancak Hz. Muhammed Mustafa'nın (a.s.) şeriatıyla mümkün olacağını bir bir öğretmek. Sonra da yahudilerin emperyalistlerin, sosyalistlerin, haçlıların her türlü sinsi düzen ve planlarına dikkatlerini çekmek. Çünkü bunların hemen hemen hepsi İslam'ın başına bir kaza, O'nun evet onun halis hakikatlerini çirkinleştirme, yetişmekte olan müslüman kuşaklan inkar ve sapıklık, her şeyi mubah sayma gibi kötü ideolojilerle terbiye edip yetiştirme belasını getirmeye yönelik bulunuyordur.
Terbiyeciye nasıl asırlarca insanlık alemine hakk ve medeniyetin nurun, ilim ve irfanın temasını yansıtan İslam kültür ve medeniyetini telkin etmek gerekiyorsa, Avnıpanın yüzyıllarca İslam'ın kaynağından nemalandığını, onun nuruyla yolunu bulup ilim ve teknikte ilerlediğini iyice açıklamak bir vecibedir.
Şüphesiz ki, çocuk bu kafa ve kalbe ışık tutan telkinlerle İslam'a iyice bağlanır, din ve düzen konusunda onu dayanak seçer, nizam ve idari sistem olarak Kur'an'a sarılır; İslam tarihiyle azizlenir; güç ve kudret bulur; hareket ve cihada aksiyonuyla savunma ve ileriye hamlede bulunma adım atma düzeyine kavuşur.

Çocuklar cidden bu kadar ulvi ve şerefli bir telkine muhtaç yönlendirici ve amacı belirleyici terbiyeye susamışlardır.
Kulak ve gönül veren önder ve rehber'den maksat, çocuğu anlayışlı bir mürşide bağlamak, İslam'ı anlayan bir rehberin terbiyesine vermektir. Böylece çocuk iyice savunma yöntemini, İslam yolunda cihad etmeyi, onun sınırlarına bağlı kalıp uygulamayı öğrenir ve Allah (c.c.) yolunda hiçbir ayıplayıcının ayıplamasından endişe duymaz.
Günümüzde ne yazık ki irşada heveslenip ortaya atılanlar, yani sahnede olanlar, talebe ve müridlerine İslam'ı tersine çevirip anlatmaktalar. Ancak Allah'ın merhamette bulunup koruduklan müstesna. Onlar da pek azdırlar.
Sözünü ettiğimiz mürşidler bütün tevcih ve inayetini nefsi ıslahta ve onu tezkiyede toplamakta; asıl vacib olan; iyilikle emretmeyi, fenalıktan alıkoymayı; hüküm verme mevkiinde bulunanlara en uygun öğütleri vermeyi; zulüm ve zalimlerin önünde durup engel olmayı ihmal etmekteler.
Onlarını bir kısmı da, bütün himmet ve gayretim İslam'ın emir ve tavsiye ettiği zahiri konulara, daha doğrusu şekilciliğe sarfetmekte; kadınların çarşaflarına, elbise ve başa örtülecek, konulacak giysilere teksif etmekte; ameli hareket yanım, Allah'ın hükümlerini yeryüzünde ikame ettirmek için İslam topluluğunun oluşmasını ihmal etmektedir.
Onlardan bazısı da, inayetinin tamamını şer'i amele teksif etmekte; dava ve cihad yönlerini ihmal etmektedir. Bunlar kendi zanlarınca İslam'a hizmet ettiklerini sanmaktalar ve bu gibilerin tutum ve davranışlarına daha çok misaller getirebiliriz.
Bilinmeli ki, İslam bir bütündür, parçalanmayı kabul etmez. O halde hiçbir mürşide, alime ve insanlarını önder ve lider seçtiği kimseye, Allah'ın emrettiği bir vacibi gizlemek caciz değildir. Aynı zamanda Allah'ın men'ettiği çirkin bir şeyi örtbas etmelerine de cevaz verilmemiştir. Çünkü Allah'ın bu hususta genellik ifade eden şu buyruğu kıstas olarak önümüzde bulunuyordur:
"Şüphesiz ki, indirdiğimiz o açık belgeleri ve doğru yolu, Kitap'ta insanlara açıkladıktan sonra gizleyenler yok mu? İşte onlara hem Allah lanet eder, hem de lanetçiler lanet ederler. Ancak tevbe edip kendini düzeltenler ve hakkı açıklayıp ortaya koyanlar bu lanetin dışında kalır.." [470]
Hem bu hususta Resûlüllah (a.s.) Efndimizin uyarısı da mevcuttur:
"Kim, Allah'ın insanlara dini hususta yarar sağladığı bir ilmi gizlerse, Allah kıyamet günü onu ateşten bir gem ile gemler." [471]
Günümüzde irşad görevini sürdürmeyi kendine iş edinenlerden bir kısmı,

günahlardan, hatalardan korunmuşluklarını iddia edip halkı kendi fani şahıslarına bağlamakta; şeriatın lehlerine ya da aleyhlerine olan hükmüne pek aldırış etmemektedirler. Çünkü bunlar hatadan kendilerini tenzih edecek bir makama yükseldiklerini, kayma diye bir tehlikenin kendileri hakkında söz konusu olamıyacağını sanmaktadırlar.

Bu bakımdan işledikleri hataları, insanlardan hiçbir kimsenin tenkid etmesinin caiz olmadığı, hiçbir müridin, verdikleri emir hususunda soru sormak için baş vuramıyacağı zehabına kapılmışlardır. Çünkü kendilerine göre, günah ve hatalardan korunulmuşluk mertebesine erişmişlerdir. Oysa ismet sıfatı, yani günahlardan korunulmuşluk sıfatı ancak peygamberlere hastır, bunu bilmeleri gerekmektedir, İşte İmam Malik (rahmetullahi aleyh), bir gün Resûlüllah (a.s.) Efendimizin kabr-i şerifleri önünde durup şöyle diyordu: “Bizden herhangi birimiz hem görüş ve hükümleri reddedilir, hem kendisi başkasının görüş ve hükümlerini reddedebilir. Ancak şu kabrin sahibi müstesna...” diyerek Resûlüllah (a.s.) Efndimizin kabrini gösteriyordu.

Asrın önemli şahsiyetlerinden olup bulunduğu fazilet makamını ebedileştiren alim, mürşid şeyh -Bediuzzaman lakabıyla isim yapmış Türk asıllı Said Nursi'nin yerini- değerini anlayıp takdir eden ihlas sahibi ilim adamları bilirler ki, Nursi hazretleri bulunduğu fazilet makamı gereği, kendisini seven talebesinden ya da müridlerinden, birinin, onu takdis ve tazimde sınır tanımayacak kadar ileri gittiğini ve hakkın parlak zaferim onun fani şahsına bağlayıp birtakım hayaller kurduğunu sezince onlara tavsiyeci, öğütçü ve yönlendirici bir ifadeyle şöyle demiştir: “Sizi davet ettiğim hakkı sakın sakın benim günahkar fani şahsıma bağlayıp o kudreti bende görmeyin. Size gereken, hakkı bütünüyle en mukaddes kaynağına Allah'ın Kitabı'na ve Peygamber (a.s.) Efendimizin sünnetine bütün gücünüzle ve süratinizle bağlayın. Hem biliniz ki, ben Rahman'ın buyruğunu duyurmakta bir dellaldan fazla bir şey değilim. Hem biliniz ki ben ma'sum (günah ve kusurlardan korunmuş) bir kimse de değilim. Bazen benden bir günah sadır olabilir veya bir sapma meydana gelebilir, sonra bana bağladığınız hakkın mazhariyeti bu yüzden çirkinleşir; o takdirde ben bu günah ve sapmayla ya insanlara önder olurum, ya da hakka kansan bu sapmam ve günahımla insanları hakktan çevirmiş olurum.”

O halde terbiyecilere, ana-babalara gereken, çocuklarını irşad makamında bulunan alim muhlis kişilere bağlamaktır. Ta ki bu kişiler çocuklara İslam'ın kapsamlı, umumi yolunu bütün inanç ve hükümleriyle vermiş olsunlar. Din ve düzen konularında, nefsi terbiye etme ve cihad ruhunu taşıma doğrultusunda; ibadet ve siyasetin özellik arzeden düzeyinde onları yetiştirsinler. Aynı zamanda

onlara terbiyeyle ilgili telkinler, nefsi ıslah yolları, sağlam yönlendirme dikkatli anlayış verip onlarını ruhlanyla kalbleriyle Hakk'a ve O'nun buyruklarınıa, geçmişte hizmet yapmış salihlerin yoluna çevirsinler; kişilerin fani vücuduna, günahkar şahsiyetlerine çevirip bağlamasınlar.

Şüphe yok ki, çocuklar belirttiğimiz ölçü ve anlamda anlayışlı önderlere bağlanırsa, takva ve cihad ruhunu taşıyıp irtibat sağlarlar ve gönül alçaklığı, derin bir saygı duygusuyla Allah'a bağlanıp gelişirler; hak konusunda cesaretleri artar. Mihraplarda dürülüp şekillenirler, savaş alanlarınıda düşmanlarla vuruşmayı içten benimserler ve bu durumda İslam şairinin dediği gibi yol üzere bulunurlar:

“Onlar yükselen yollan alçaltan yiğitler,
İslam'dan başka din tanımayan gençler.
Güzel yetiştirdi onları dini taahhütleri,
Dünya'da güzel ve şerefli kıldı o dalları.
Savaşa hazır olunca her biri pür silah tak
Parçalar sığnaklar, kaleleri, (dön de bak)!
Akşam karanlığı basınca görürsün onları,
İlahi korkudan hep secdededir başları,
İslam böylece çıkardı ortaya milletimi,
Genç dinamik ihlaslı güvenli mi?
Fazilet ve şeref nasıl kurulur ona öğretti.
Aşağılanıp esarete düşmeyi ona men'eti...”

İşte çocuklarımız bu şekil üzere yetiştirilip sahneye çıkarıldıkları zaman bütün üstünlük ve azizlik, zafer ve başarı, İslam ve müslümanların ululuk ve büyüklüğü gerçekleşir.

Kulak verip anlayış sağlamaya gelince, bundan maksadımız, çocuk akledip temyiz çağına girince, terbiyeci İslami kıssaları topluyan, İslam kahramanlarının hayat hikayesini anlatan, iyi-faydalı kişilerin yaptıklarını nakleden, salihlerin haberlerini rivayet eden küçücük kitapları, dergileri önüne koyup okuması ve okutması, ona bu ruhu aşılamasıdır.

Ayrıca İslam düzeniyle ilgili fikri eserleri -ki bunlar çocukların seviyesine göre hazırlanmış olacak; inançla, ahlâkla, ekonomiyle ve siyasetle işlenmiş bulunacak tanıtacak, çocuğun ilgisini bu konulara çekecek. Anti İslami olan masonluk, sosyalizm, haçlı ruhu, materyalizm, komünizm gibi ideolojileri de yavaş yavaş kalın çizgileriyle gösterip düşünce ufku genişletilecek ve mukayese yapma imkanı sağlanacak.

Diğer taraftan İslam'ı bütünlüğü içinde anlatan, ilgili haber ve rivayetleri,

müşkilleri ve çarelerini çok çekici bir anlatımla hazırlayıp çocuklara sunmak gerekir.
Şöyle ki: Terbiyeci sözünü ettiğimiz konularda yazılan kitaplardan, dergi ve broşürlerden çocuğun seviyesine yaşına ve kültürüne uygun olanım seçecek ve böylece en yararlı olanını, topladığı meyvelerin en güzelini ortaya çıkarıp sergilemiş bulunacak. Bunu Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şu işaretlerini gerçekliştirme doğrultusunda yapacak:

"İnsanlara anlayıp öğrenebilecekleri şeyleri anlatınız!" [472]

"İnsanlara, akılları seviyelerine göre hitab etmekle emrolundum." [473]

Hiç şüphe yok ki, terbiyeciler çocukarını belirttiğimiz bu yolda yürüttükleri ve kendileri de onlarla beraber bu doğrultuda hareket ettikleri takdirde, çocuklar İslâm kültürünü kamil manada almış ve en doğru bilgiye gönül kulağını, anlayış kapısını açmış olur.
Anlayışlı arkadaş konusuna gelince bundan kasdımız terbiyeciler, ana-babalar çocukları için salih, güvenilir, İslami anlayışa yatkın, uyanık düşünceye sahip, çok kapsamlı İslam kültürüne hevesli arkadaşları seçip bulmalı ve titizlikle bunu sağlamaya çalışmalıdırlar.
Gerçekten çocuk akledip idraki açılınca zihni yönden geri kalmış ya da geri zekalı doğmuş çocuklarla arkadaşlık kurarsa, onlardan bönlükten başka bir şey kazanmış olmaz, tslami hakikatleri bilmekten uzak, İslam'ın dünya görüşünden, insan hayatına verdiği değerden habersiz çocuklarla arkadaşlık ederse, onlardan da ancak kusur ve dar bir sınırlılık elde eder.
O halde arkadaşın salih, Allah'a ümit bağlayan ve namaz kılan kimse olması da kafi değildir. Aynı zamanda zeki, şahsiyetli ve kültürlü olması da yetmez. Salah ve takva faziletiyle beraber parlak bir akla, sosyal konularda anlayışa, İslami esasları anlamaya yatkın ve sahip bulunmalıdır. Böylece çocuk seviyeli bir arkadaş, parlak zekalı takva sahibi bir yandaş edinmiş olabilir.
Bizden öncekiler ne güzel demişlerdir:
"Arkadaş insanı çekip götürür."
"Bana, ben kimim deme!
Arkadaşım kimdir? Diye sor bana...
O zaman kim olduğumu anlarsın."
Bu konuda şair de çok güzel söylemiştir:
"Kişiden kimliğini sorma, yakın arkadaşını sor.
Çünkü herkes seçtiği yakın arkadaşına uyar."
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de ne doğru buyurmuştur:

“Kişi yakın dostunun dini üzeredir. O halde sizden herbiri kiminle dostluk kurup arkadaş oluyorsa ona dikkat etsin.” [474]

Evet, terbiyecilere gereken, çocukları temyiz çağına girer girmez uygun anlayışlı ve İslami hakikatlere karşı basireti açık bulunan, onlara İslam'ın kapsamlı ilkelerini, ebediyete uzanan eğitim sisteminin esaslarını öğreten, bayrağını, şerefli kahramanların faziletli ataların taşıdığı İslam dininden yana doğru ölçüler veren arkadaşları hazırlamaktır. Böylece çocuklar hakkıyla insanlar yararına çıkarılmış hayırlı bir ümmet olsunlar.

Son olarak terbiyecilerin ve ana-babaların, kulaklarına şunu fısıldamak istiyorum:

Gençlerimiz teklif çağına girer de İslam'ın bir din ve devlet olduğunu bilmezlerse, yine bu dinin Kur'an ve kılıç, ibadet ve siyaset olduğundan haberleri bulunmazsa, bu üzülecek, hayıflanacak, acı duyulacak bir olay değil midir? İslam dini, kapsamlı, ebedilik vasfıyla donatılmış, her çağa hitab kudreti taşıyan bir din değil midir?

Yine esef edilecek, acı duyulacak bir olay değil inidir ki: Gençlerimiz okul ve üniversitelerde batılı ilim adamlarım, doğulu feylesofları, onların düşüncelerini, görüşlerini, biyografilerini, işledikleri güzel işleri öğrensinler de bizim kahramanlarımızın hayatını, büyüklerimizin tarihini, fatihlerin güzel haberlerini okumasınlar, öğrenmesinler. Ancak çok cüz-i bir şeyler öğrenebilmeleri düşündürücü değil midir?

Çocuklarımız okulu bitirip hayata atılınca yabancı kültürle şekillendirilmeleri, batılıların ve doğuluların ilkeleriyle büyülenmiş bulunmaları utanç ve ar değil midir? O kadar ki bunlardan çoğu dinine, tarihine ve medeniyetine düşman olarak yetişir.

Sonra da kalbleri ve ciğerleri didik didik eden bir husus da şu değil midir? Genç Mü’minler grup grup kendilerini irşad edenlerin arkasında fikirleri değiştirilerek, İslami kültürün her yanından koparılarak, ihlas sahibi her ilim adamı mürşidden uzaklaştırılarak, onlara İslami hakikati açıklayan, onun kapsamlı külli nazariyelerini genişçe izah eden asıl eğitimcilerden ve öğreticilerden alıkonduklarını görmekteyiz.

Son olarak da yetişmekte olan kuşakların küfür ve ilhad yansıtan, asıl değerlerinden çekip koparan kitapları, dergileri edinmeleri; aşk ve cinsel romanları okumaları daha da üzücü ve esef verici değil midir? İslam'ı açıklayan fikir kitaplarına karşı hiç ilgi duymamaları, düşmanın attığı şüphe tohumlarım çürütüp en azından reddedecek konulan ele almamaları, tarihlerinde gurur ve fazilet veren bölümlerle ilgilenmemeleri rüsvaylık değil de nedir?

O halde ey terbiyeciler ve ana-babalar! Sizlere sesleniyorum: Yüreğinizin bir parçası sayılan çocuklarınızın terbiyesiyle ilgili sorumlulukların gereğini yerine getirmeniz; onların anlayış ve düşüncelerini tashih etmeniz, içlerine yabancı fikirler, saptırıcı görüşler girmişse onları temizlemeniz vacibdir. Her sabah ve akşam dinsiz inkarcıların, sahte müjdecilerin, materyalistlerin ve müsteşriklerin hilelerinden, yalan ve iftiralarından korunmalarını sağlamanız, bu gibi zararlı ideolojileri reddetmeniz anlamında çocuklara telkinatta bulunmanız da öylece vacibdir.

Şüphesiz ki böylesine bir terbiye anlayışı içinde çocukların düşünce boşlukları doldurulur, inançları korunmuş olur; artık garaz-karların hile ve desisesinden; yıkıcı ilkelerin, sapık inanç ve ideolojilerin düzen ve sahte cazibelerinden müteessir olmazlar.

Eğer çocukları sözünü ettiğimiz İslami yolda yürütür ve siz de aynı yolun yolcusu bulunursanız, şüpheniz olmasın ki, çocuklarınız dinleriyle izzet ve şeref kazanır, atalarıyla iftihar duyar, tarihleriyle övünürler, İslam'dan başka ne bir inanç ne de yol ve yöntem tanımazlar. Ondan başka bir mushaf ve kılıç, din ve düzen kabul etmezler.

Artık ilk gelen kuşaklar gibi olurlar ki şair onlar hakkında şöyle demiştir:

“Geriye, siretleri Ashab'dan kopya bir nesil bıraktım;
Varlık aleminde ferahlık ve reyhan kokusu saçarlar.
Fetihleri hepten iyilik ve rahmettir,
Siyasetleri bütünüyle ihsan ve adalettir.
Vird ve teşbihlerinde başka din tanımazlar.
Mihrab ve meydan olarak İslamiyetle doyarlar.”[475]

Akıl Sağlığı

Allah'ın ana-babalara ve terbiyecilere yüklediği sorumluluklardan biri de çocuklarının ve öğrencilerin akıl sağlığını korumaları ve bu emanete gerektiği önemi göstermeleridir. O halde bu sorumluluğun ve terbiyesiyle yükümlü bulundukları çocukların kadrini hakkıyla bilmeleri ve gerektiği gibi riayet edip korumaları şarttır. O kadar ki, çocukların bu sayede düşünceleri selamette kalmalı, hafızaları, gerçeklerle güç bulmalı, zihinleri berrak, akılları parlak ve kuvvetli olmalıdır.

Akıl sağlığını korumada babaların ve terbiyecilerin sorumluluk sının nedir ve nereye kadar uzanır?

Bu hususta ki sorumluluk, bugünkü kokuşan toplumun bozukluk ve

fenalıklarınıdan çocukları uzak tutmaktır. Çünkü bozulan bu insanları, çocukların hem aklı, hem hafızası, hem bedeni üzerinde olumsuz tesirleri söz konusudur.
Kitabımızda “beden terbiyesiyle ilgili sorumluluk” bölümünde bu konuyu açıklamış bulunuyoruz. Şimdi de onu özetleyip tekrar işarette bulunuyoruz; ta ki, boynunda terbiye etme hakkı bulunan kimse yeterli delil, belge, doğru yolu gösteren rehber ve hatırlamaya sahip olsun.
Tabiplerin görüş birliği sağladığı; ilim adamlarının sakınma sinyali verdiği bozukluk ve fenalıklarını akıl ve hafıza üzerinde bıraktığı olumsuz te'sirleri; zihin parlaklığını gideren, insanda düşünce ameliyesini felce uğratan; bedende had safhaya varacak zararlar meydana getiren nedenleri şöyle sıralamışlardır:

1- Alkollü içkilerin bütün çeşitleriyle yaptığı tahribat.
Alkollü içkiler sağlığı katletmekte, akli dengeyi bozup cinnet getirmeye sebep olmaktadır.

2- El ile cinsel tatmin cihetine gitmenin bıraktığı bozukluklar. Buna devam edildiği ve tam alışkanlık haline getirildiği takdirde, verem hastalığına vasat hazırlar, hafızayı iyice zayıflatır, zihni parlaklığı giderir, aklın dağınık hale gelmesine yol açar.

3- Sigara ve benzeri maddelerin bıraktığı bozukluklar.
Sigaranın akıl üzerindeki olumsuz tesirlerinden biri, sinirleri heyecana getirir, hafızaya tesir eder; zihin ve düşünme melekesini zayıflatır.

4- Cinsel konuların ve ilgili resimlerin bıraktığı kötü tesirler.
Aşk filmlerini seyretmek, cinsel temsilleri izlemek, çıplak resimlere bakmak bu cümledendir. Bu gibi şeyler aklın görevini aksatır, bazen tatile uğratır; akli dağınıklığa sebep olur, hafıza ve düşünme melekesini zayıflatır, üstelik kıymetli vakitleri heba eder ve lüzumsuz şeylerle uğraştırıp asıl görevden alıkoyar.
Dr. Alexis Carrel, İnsan Bu Meçhul adlı kitabında diyor ki:
“Cinsel ifrazla ilgili guddeler harekete geçince ifraz ettiği bir çeşit madde kanla birlikte beyne hücum eder de beynin bazı merkezlerini uyuşturur ve bu sebeple insan berrak şekilde düşünemez olur.”
Tabii cinsel konularla haşır-neşir olmanın, çocukların akıllarına zarar veren, tehlikeli sonuçlar doğuran daha birçok olumsuz tesirleri vardır.
Bu bölümde geçen konuları özetliyecek olursak:
Çocuğun eğitim ve öğretiminin gereği,
Düşünce ve anlayışını geliştirmek,
Akıl sağlığını, dengesini korumak, şeklinde üç mesele ortaya çıkar. Şüphesiz ki

bu üç mesele, çocukların akıl sağlığını koruyup terbiye etmede çok açık ve net bir sorumluluk gerektiğini vurgulamaktadır. Babalar, analar, terbiyeciler ve eğitimciler bu gerekli hususlarda ihmalkarlık yapar, sorumluluğu yıkıp perişan eden tefritte bulunurlarsa, hiç şüphe yok ki, Allah (c.c.) onları bundan dolayı hesaba çekecek ve ihmallerinin neticesini kendilerinden soracaktır. İşte onların o gün Allah'ın huzurundaki hasletleri nasıl olacak? Hakk'ın hükmü üzerlerine inip, tefrit veya ifratları karşılık görünce durumları ne olacak?
Bütün insanların hazır bulunacağı o büyük günde vay onların haline! Alemlerin Rabbına ne cevap verecekler? Eğitilmeyen, terbiye edilmeyen, yanlış ve tehlikeli yollara düşürülen çocuklar da şöyle diyecekler:
"Ey Rabbımız! Doğrusu biz efendilerimize ve büyüklerimize uyduk, onlar da bizi şaşırtıp yolumuzu saptırdılar. Ey Rabbımız! Onlara azabdan iki kat ver de onları büyük bir lanetle lanetle." [476]
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ne doğru buyurmuştur: *"Şüphesiz ki, Allah, her idareci ve koruyucudan idaresi altındaki şeyi koruyup korumadığını soracaktır."* ***[477]***
Allah'ım! Bizi, Allah'a (c.c.) ve Peygamberine (a.s.) itaat edenlerden hesap günü yüzü ak olanlardan, çoluk çocuklarına karşı sorumluluklarım yerine getirenlerden eyle... Şüphesiz ki sen umulanların en hayırlısı, sorulanların en cömerdi ve en keremlisisin...[478]

5- NEFSİ TERBİYEYLE İLGİLİ SORUMLULUK

Nefsi Terbiye'den maksat, çocuk akletmeye başladığı günden itibaren onu cesaret, açıklık kahramanlık, olgunluk, başkalarına iyilikte bulunma sevgisi, öfke anında kendine hakimiyet, ahlâk ve kişilikten yana bütün faziletlerle süslenme gibi hususlarla terbiye edip donatmaktır.
Böyle bir terbiyede amaç, çocuğun kişiliğini oluşturup kazandırmak, onu olgunlaştinp iyi hasletlerle süslemektir. Bu durumda teklif çağına girince, aldığı terbiye gereği, mükellef bulunduğu vecibeleri en güzel ve en makul anlamda yerine getirmesi ve bu doğrultuda bütün güç ve yeteneğini kullanmasını bitmesiyle gerçekleşir. Çocuk doğduğu andan itibaren terbiyecisinin elinde bir emanet olduğuna göre, İslam, terbiyeciye, çocuk gözünü açtığı andan itibaren nefsi sağlıklı koruma yol ve yöntemini onun kalbine ve dimağına yerleştirmeyi emreder. Ta ki, çocuk parlak bir akla, selim düşünceye düzenli tasarrufa, yükselebilen bir iradeye sahip bir insan olabilsin.

Bunun gibi, terbiyecilere, çocuğun fazilet ve kerametini itibar ve şahsiyetini kaybettirecek bütün faktörlerden; tabiat ve kişiliğini kıracak şeylerden, hayata kinle, isteksizlikle, uğursuzlukla bakmasına neden olacak her türlü zedeleyici şeylerden kurtarıp asıl hürriyetine kavuşturmak vacibdir.
Terbiyecilerin çocuklarım şahsiyet sahibi kılmaları ve onları asıl hürriyetlerine kavuşturmaları için en önemli amilleri aşağıda sıralamayı uygun görüyorum:

1- Belirgin utangaçlık

2- Belirgin korku

3- Belirgin noksanlığı anlama

4- Belirgin kıskançlık

5- Belirgin öfke...

İnşaallah bu bölümde bunlardan herbirini ele alıp açıklayacağız; sonra da İslam'ın ışığı altında bunların çarelerini getirip her birinin yerine geçecek belirgin fazilete yer vereceğiz. Başarılı kılan ancak Allah'tır ve yardımı da beklenen ancak O'dur.[479]

Belirgin Utangaçlık

Bilindiği gibi, utangaçlık çocukların tabiatında vardır. Bunun ilk belirtisi dört ayını doldurduktan sonra başlar bir yaşına basınca biraz daha belirginleşir. Bu sebeple çocuk bazan yüzünü çevirir, bazan gözlerini yumar, bazan da elleriyle yüzünü örter, özellikle yabancı bir kimse onunla konuştuğunda bu gibi halleri ve davranışları görülür.
Üçüncü yılında çocuk yabancı bir eve gittiğinde utangaçlık biraz daha kendini gösterir: Bir süre anasımn kucağından kalkmaz veya uzun bir süre onun yanında sokulup oturur, dudakları bile kıpırdamaz.
Tabii çocuğun arkadaşlardan uzak eve kapalı kalmasının da bunda tesiri büyüktür. Başka çocuklarla biraraya gelip oynayan, sık sık onlarla toplanıp vakit geçiren, hiç görüşmeyen çocuklara nisbetle daha az utangaç olurlar.
Bunun çaresi ancak, çocuğu insanlarla kaynaşmaya, biraraya gelmeye alıştırmakla tamamlanabilir, ister dostlar eve gelsinler, çocuğun babasıyla sohbet edip yakınlarıyla konuşsunlar, isterse onlar başkalarına gidip büyüklü küçüklü sohbetlerde bulunsunlar, bunun çok yaran vardır, çocuğun açılması, utangaçlığını atması için gereklidir.
İşte bu gibi alışkanlıklar gerçekten çocuklarda utangaçlığı zayıflatır; kendilerine güvenmelerini artırır, devamlı haklı konuşmaya onları iter ve bu uğurda

kimsenin kınamasından korkmazlar.
Bütün bu tarihi misaller ve Peygamber hadisleri, selef-i salihinin kendi çocuklarını cesaret, kahramanlık ruhuyla terbiye edip içlerindeki utangaçlık duygusunu iyice zayıflattıklarını göstermekte ve terbiyecilere iyi bir önder ve misal olma yol ve yöntemini açıklamaktadır.
Buhari'nin tesbitine göre, henüz ergenlik çağına girmemiş olan Abdullah b. Ömer (r.a.), Peygamber (a.s.) Efendimizin sohbetlerine katıldığını bildirerek şu hadisi rivayet ediyor:
"Peygamber (a.s.) Efendimiz, ashabına dönerek şöyle buyurdu:
"Ağaçlardan bir ağaç var ki yaprakları dökülmez ve gerçekten o, müslümana benzer. Onun hangi ağaç olduğunu bana heber verin!" Bunun üzerine oradakiler, çöldeki ağaçları gözden geçirmeye başladılar. Hz. Abdullah diyor ki:
"Onun hurma olduğu içime doğdu, ama utandım bir şey söylemedim. Sonra da ashab-ı kiram:
"Ya Resûlallah! Onun hangi ağaç olduğunu siz bize söyleyin?" dediler. Efendimiz:
"O hurma ağacıdır" buyurdu.
Diğer bir rivayette, Hz. Abdullah diyor ki:
"O ağacın hurma olduğunu söylemek istedim ama bir de baktım ki orada en küçük yaşta olan benim."
Başka bir rivayette ise, adı geçen diyor ki; "Orada Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer gibi şahsiyetler bulunuyordu, onlar konuşmadığı için ben konuşmaktan çekindim. Oradan kalktığımızda, babama, içime doğanı anlattım. Babam: "Onu orada söylemiş olsaydın, benim için kızıl tüylü develerden daha sevimli olurdu!" dedi,
Ashab'dan Sehl b. Sa'd es-Saidi (r.a.) diyor ki:
Resûlüllah (a.s.) Efendimize biraz şerbet ikram edildi, onu içerken sağında çocuklar solunda yaşlılar bulunuyordu. Önce çocuğa dönüp sordu:
"Bu şerbeti şu yaşlılara vermeme müsaade eder misin?" Çocuk,
"Hayır, vallahi, sendeki nasibimde başkasını kendime tercih etmem!" dedi.[480]
İbn Abbas (r.a.) anlatıyor: Henüz ergen olmamıştım. Hz. Ömer (r.a.) hilafette bulunduğu yıllarda beni alıp yaşlıların meclisine götürür, yapılan istişarede bulunmamı arzu ederdi. Onlardan kimi kızar da
"Neden bizim bunun gibi çocuklarımız bulunduğu halde onları değil de bu çocuğu alıp yanımıza getirir?" diye söylenirlerdi.
Hz. Ömer (r.a.) de onlara:

“Bunu niçin getirdiğimi sizin de bildiğiniz bir hususdan dolayı toplantıya katıyorum” diye cevap verdi.[481] Sonra da onlara şunu sordu:
“İza cae nasrullahi velfethu ayeti hakkında ne dersiniz?” Kimi:
“Allah'a hamdetmemiz, istiğfarda bulunmamız emrediliyor; zaferi elde edip fetih müyesser olunca bu duygumuzu dile getirmemiz isteniyor” dedi. Çoğu ise susup sesini çıkarmadı. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) bana döndü ve sordu:
“Ey Abbas'in oğlu! Sen de böyle mi söylersin?”
“Hayır,” dedim.
“Ne dersin?” Diye sordu.
“Bu, peygamber (a.s.) Efendimizin ecelinin yakın olduğunu bildiren bir ayettir.
“Allah'ın yardımı ve fetih günü geldiği, yani ecelin sana geldiği zaman: Rabbını hamd ile tesbih et, bağışlanmanı dile...”
Bu yorumum üzerine Hz. Ömer (r.a.):
“Ben de ancak bu hususta senin dediğini biliyorum” buyurdu.
Birgün mu’minlerin emiri Hz. Ömer (r.a.) Medine sokaklarınıdan birinden geçerken orada oynamakta olan çocuklar O'ndan korktukları için oyunu bırakıp derhal dağılıverdiler, onlardan yalnız Abdullah b. Zübeyr kaçmayıp olduğu yerde durdu. (Oysa Hz. Ömer çocukları sever, onlara kızmazdı. Ama heybeti herkesi korkutur ve titretirdi.) Nitekim, Abdullah b. Zübeyr'e yaklaşıp sordu:
“Neden çocuklarla birlikte kaçmadın?” O da hemen cevab verdi:
“Ben bir cani değilim ki senden kaçayım; yolu daraltmış değilim ki onu senin için genişleteyim.”
Doğrusu bu cevap hem güzel, hem de yerinde idi.
Bir bayram günü Emevi halifelerinden Ömer b. Abdulaziz, üzerinde yırtık elbise bulunan öz çocuğuna rastladı, duygulanıp ağladı. Oğlu onu ağlar görünce sordu:
“Babacığım, seni ağlatan nedir?” Cevap verdi:
“Korkarım ki başka çocuklar seni bu eskimiş elbiseyle görünce kalbin kırılır!”
Bunun üzerine oğlu hiç tereddüt etmeden dedi ki:
“Ancak Allah'ın kendi rızasını hakkında yok ettiği veya ana-babasına karşı gelen kimsenin kalbi kırılır. Ben ise, senin hoşnutluğunu kazanmak suretiyle Allah'ın rızasını ummaktayım.”
Yine Ömer b. Abdulaziz, hilafet makamına geçip oturduğu günlerde her taraftan kabile ve obalardan temsilciler gelip tebriklerini sunuyorlardı. Hicazh'lardan da bir grup gelmiş bulunuyordu. Ancak sözcüleri, henüz ergen olmamış on-onbir yaşında bir çocuk idi. Ömer b. Abdulaziz, ona:
“Sen yerine geç de daha yaşlı bir kimse gelsin!” diye emretti. Bunun üzerine çocuk şu cevabı verdi:

“Allah (c.c.) emire'l-Mü’minini destekleyip kuvvetlendirsen. Kişi iki küçük parçasıyla insandır: Kalbi ve dili... Allah (c.c.) bir kuluna pürüzsüz bir konuşma lütfetmişse herhalde konuşmaya hakk kazanmış demektir. Ey Mü’minlerin emiri! Eğer durum bütünüyle yaşlılık konusu olsaydı, şüphesiz ki bu ümmet içinde sizden çok yaşlılar bulunduğuna göre, onların halifeliğe daha layık ve haklı olması gerekirdi. Ama gerçek hiç de öyle değildir.”
Ömer b. Abdulaziz çocuğun bu hazır ve güzel cevabına hayret etti ve şu şiiri söyledi:
“Öğrenmeye bak! Kişi bilgin olarak doğmaz. Cahil, alim gibi midir? Kıyasa sığmaz. Kavmin yaşlısı bilgisiz ise, mahfillerde bilgili küçüğün sözü kınanmaz.”
Yine edeple ilgili kitaplarda naklediğildiğine göre, Halife Me’ınun'un huzurunda konuşurken çok güzel cevap vermesiyle ün yapan bir çocuktan söz edilir:
“Kimin oğlusun?”
“Edep ve terbiyenin oğluyum, ey mü’minlerin emiri!”
“Oh, soyun ne de güzel!” Dedikten sonra Me’mun şu şiiri irticalen söyledi:
“Kimin oğlu olursan ol, edep öğrenmeye bak!
“Edep ve terbiyenin oğluyum, ey Mü’minlerin emiri!
Gerçek yiğit, “ben buyum!” diyendir.
Yiğit sayılmaz, diyen: “Babam falan adamdır.”
Rivayete göre, Halife Me’mun bir gün divana girdiğinde kulağı üzerinde kalem bulunan küçük bir çocuğa rastladı, merak etti ve sordu:
“Küçük sen kimsin?”
“Devletinde yetişip gelişen nimetin içinde dönüp dolaşan, hizmetinde bulunmayı uman Hasan b. Reca'yım,” diye cevap verdi.
Me’mun onun bu cevabına fazlasıyla hayret etti ve şu emri verdi:
“Bu çocuğu bulunduğu mertebesinin üstüne yükseltin...”
Halife Hişam b. Abdülmelik zamanında, Badiye'de müthiş bir kıtlık başgösterdi. Arap kabileleri toplanıp geldiler ama alışık olmadıkları için halifeyle görüşmekten çekindiler. Aralarına Virdas b. Habib adında bir çocuk da bulunuyordu. Hişam'in gözü o çocuğa ilişti, Hacibine: “Bu çocuk da dahil olmak üzere dileyen herkes huzuruma çıkabilir!” dedi. Çocuk bu sözü işitince hemen huzura çıkıp şöyle söze başladı:
“Ya Emire'l-Mü’minin! Doğrusu bize üç yıl üstüste kıtlık dokundu: Birinci yıl yağımızı erittik, ikinci yıl, etimizi yiyip bitirdi. Üçüncü yıl kemiklerimizin iliğini söküp çıkardık. Elinizde fazladan hayli mal bulunuyor. Eğer bu mal Allah'a aitse, onu Allah'ın kullarına dağıt. Yok, eğer şu insanlara aitse, onların malını kendisine sadaka olarak ver. Şüphesiz ki Allah (c.c.) sadaka verenleri

mükafatlandırır ve iyilerin ecrini zayi etmez.”
Bu güzel sözler üzerine Hişam şöyle dedi:
“Doğrusu bu çocuk bize üç yılla ilgili bir özür beyanı için söz bırakmadı.” Badiye'den gelenlerin hepsine yüz altın, çocuğa ise bin altın verilmesini emretti.
Çocuk müsaade isteyerek şöyle dedi:
“Ya Emire'l-Mü’minin! Bana ayırdığın bin altını da Araplara ihsan ettiğin meblağa ilave edip hepsini onlara bağışla; çünkü hepsi belki ancak onların ihtiyacını ya karşılar, ya karşılamaz...”
Hişam sordu:
“İyi ama senin ihtiyacın yok mudur?” Çocuk şu cevabı verdi:
“Benim özel ihtiyacım yoktur, umum müslümanların ihtiyacı benim de ihtiyacımdır.”
Çocuk bu güzel söz ve davranışlarıyla huzurdan ayrılırken gelen kabilelerin en zekisi ve en şereflisi, saygı değeri olarak bulunuyordu.
Buraya kadar sıraladığımız misallerden çıkaracağımız sonuç şudur:
Bizden öncekilerin çocukları, tam hürriyet üzere, utangaçlıktan uzak ölçüde terbiye edip yetiştiriliyorlardı. Çekingenlik pısırıklık gibi hallerden kurtarılıyorlardı. Bu da, cesaretli olmaya teşvik ederek bunu adet haline getirmelerini, meclislerde babalarının onları sohbetlere katması, dostları onlarla birlikte ziyaret etmeleri ile gerçekleşiyordu. Sonra da babaların çocuklarını, büyüklerin huzurunda konuşmaya cesaret vermeleri, içlerinde çok yetenekli güzel konuşanları halifelerin huzuruna götürmek suretiyle sözcü olarak takdim etmeleri, sonra da genel meseleler üzerinde onların düşüncelerine başvurmaları, ilim ve fikir adamlarının meclisinde ilmi meselelere katılmalarına imkan vermeleri gelir.

Edepten Gelen Cesaret:

Bütün bunlar çocuklarda temenni edilen özelliklerdir ki en güzel ve zekice anlayış ve dinleyiş duygusunu içlerine enjekte ederek belirgin hale getirilir. Kemal basamaklarında adım adım yükselmeleri, kişiliklerinin oluşturulması, düşünce ve sosyal alanda en parlak fikirlerin aktarılması ile yavaş yavaş sağlanır.
Günümüzde terbiyecilerle eğitimcilere düşen görev nedir?
Terbiyeciler derken özellikle babaları da kasdediyoruz. Onlara düşen görev, İslam'ın fazilet yansıtan bu güzel terbiye ve edebini bütün kurallarıyla ele alıp tam bir açıklıkla işlemeleridir. Edep ve saygı sınırları içinde başkalarının düşüncelerine saygılı, insanları kendi mertebelerinde görüp kabullenerek diyalogu sağlayıcı bir eğitim sözko-nusudur. Aksi halde cesaret utanmazlığa, açıklık edep kıtlığına dönüşür.

Haya İle Utangaçlık Arasındaki Farkı Açıklamamız Gerekir:
Utangaçlık -az yukarıda belirtildiği gibi- çocuğun başkalarıyla karşılaşması neticesi çekingen ve pısırık kalarak geri durması demektir.
Haya ise, çocuğun İslami edep ve fazilet yolunu benimseyip kendine gerekli görmesi anlamına gelir,
O halde çocuk akledip gelişmeye başladığı andan itibaren onu, kötü ve nahoş şeylerden utanıp, günah işlemekten sakınma hususunda eğitip bunu alışkanlık haline getirmelerini sağlamamız utangaçlık değildir.
Çocukların büyüklerine saygılı olmalarını, gözlerini harama karşı yummalarını, kulaklarını gizli sözleri dinlemekten alıkoymaları, başkasının gizli halini açıklamaktan sakınmalarını sağlayıp adet haline getirmek de utangaçlık sayılmaz.
Çocukların dillerini kötü sözlerden tertemiz tutmaları, boş ve anlamsız sözlere iltifat etmemeleri, midelerini haram lokmadan sakınmaları, boş vakitlerini Allah'a itaat ve ibadette harcamaları, O'nun rızasını arzu edip aramalan hususunu öğretip bunları onlarda adet haline getirmek de utangaçlık değildir.
Bütün bu anlamdaki hususlar, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin beyan buyurduğu haya kapsamına girer:
"Allah'tan hakkıyle utanın haya edin!" buyurdu. Bunun üzerine ashab-ı kiram dediler ki:
"Ya Resûlallah! Şüphen olmasın ki biz Allah'tan utanıyor, haya ediyoruz. Ona hamd olsun!" Efendimiz onlara şöyle buyurdu:
"Sizin dediğiniz husus, Allah'tan hakkıyla haya etmek değildir. Allah'tan hakkıyle haya etmek şudur: Başı ve dinleyip aldığı şeyleri karnı ve kapsadığı şeyleri koruman; ölümü ve çürüyüp toprak olmayı hatırlaman ve ahireti arzu edenin dünya hayatının süsünü terketmesi; ahireti dünyaya tercih edip bağlanmasıdır, İşte kim bunları yerine getirirse, gerçekten, o Allah'tan hakkıyla haya etmiş sayılır."[482]
Diğer bir hadislerinde ise şöyle buyurmuştur:
"*Her dinin kendine göre bir ahlâkı vardır; İslâm ahlâkı ise haya (utanma) dır."* [483]

Belirgin Korku

Korkunun belirginleşmesi deruni bir haldir ki küçüklerde ve büyüklerde arız olur. Bazan de bu hal, çocuklarda tabii sınırlar zımnında müstehab sayılır. Çünkü bu durumda korku, çocuğu tehlikeli olayların içine girmekten alıkoyarak korur

ve çoğu zaman endişe verici birçok şeylerden uzaklaşmasını sağlar.
Ama korku mu'tad sınırı aşar, tabii sınırının dışına taşarsa, çocuklarda bir iç tedirginlik ve kararsızlık doğurur ve çok müşkil durumlar meydana getirir. Bu durumda çocuğu tedavi edip üzerinde dikkatle durmak gerekir.
Çocuk terbiyesiyle ve çocuk psikolojisiyle uğraşan ilim adamları, uzmanlar diyorlar ki: Çocuk bir yaşına kadar, büyük gürültü ve yüksek sesten, bir şeyin ansızın düşüp ses çıkarmasından ve benzeri şeylerden korkar ve bunun belirtileri açıkça görülür. Altı aylık iken, yabancılardan korkar. Üç yaşına girince de birçok hayvanlardan, uçaklardan, aşağı düşen şeylerden, sulardan ve benzeri şeylerden korkar.
Genel anlamda ise kız çocukları erkek çocuklarından daha fazla korkaktır. Çünkü kız çocukları erkek çocuklarından daha fazla hayal kurar ve kurdukça da daha fazla korkar.[484]
Çocuklarda korkuyu artıran sebep ve faktörleri şöyle sıralıyabiliriz:
Annenin kendi çocuğunu bazı görüntülerle, gölgelerle ve garip yaratıklarla korkutması!
Annenin fazla nazlı ve titiz olması, şüpheci ve tedirgin bulunması!
Çocuğun yalnızlığa itilip evin dört duvarı arasında korunmaya çalışılması.
Cin ve ifritlerle ilgili uydurma hikayeler anlatılması.
Peri ve şeytanlarla korkutulması gibi sebepler.
Bu gibi halleri giderip çocuğu tedavi etmenin yol ve yöntemini bilip onlara riayet gerekir. Bunları şöyle sıralıyabiliriz:

1- Çocuk henüz tırnakları yumuşak iken Allah'a iman ile yetiştirip geliştirmeli; Allah'a ibadet ve yönelinecek ve korkulacak her hususta O'na teslimiyet gösterip sığınmak aşılanmalı... Şüphe yok ki, çocuk bu iman manası, üzere terbiye edilip, bedeni ve ruhi ibadetleri alışkanlık haline getirirse, o takdirde, başına bir iş gelince korkmaz, bir dert ve sıkıntıyla karşılaşınca ürkmez. Kur'an bu hususta bizleri irşad ederek buyuruyor ki:
"Şüphesiz ki insan, hırslı, açgözlü yaratılmıştır. Kendisine bir kötülük dokununca basar feryadı. Bir iyilik erişince de (kıskanır da onu başkasından) men'eder. Ancak namaz kılanlar ve namazlarına devam edenler müstesna..." [485]

2- Çocuğa tasarruf hürriyeti verilmeli, sorumluluk yüklenmeli, kendi ölçülerine göre, bazı işler ve konular üzerine eğilmesini sağlamalı. Ta ki, bu, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şu hadislerinin genel kapsamına girmiş ola:
"Hepiniz birer koruyucu çobansınız ve hepiniz korumakla yükümlü

bulunduğunuz şeylerden sorumlusunuz.” [486]

3- Çocuğu özellikle ağlarken korkutmamah, cin ve periyle, canavar ve eşkiya ile korkutmamaya dikkat edilmeli. Böylece çocuk korku çemberini aşıp hüriyeti için yiğitlik, kahramanlık üzere gelişme imkanını bulur. Aynı zamanda Resûlüllah (a.s.) Efendimizin tevcih buyurduğu hayrın genel kapsamına girmiş olur:
“*Sağlam kuvvetli Mü’min, Allah yanında zayıf Mü’minden hayırlı ve daha sevimlidir.”* [487]

4- Çocuk akledip kendini iyice anlayınca, ona başkalarıyla ortaklaşa çalışma, başkalarıyla kaynaşma imkanını vermeli; onlarla karşılaşma gücüne sahip olmalı, onları tanımalı... Böylece çocuk vicdanının kararıyla sevgi, şefkat ve ihtiram yeri olduğunu idrak eder. Kiminle toplanıp biraraya gelir, kiminle tanışırsa bu duyguyu taşır. Bu açıdan Resûlüllah (a.s.) Efendimizin kasdettiği Mü’minler dizisinde yer alır:
“Mü’min ülfet eder, ülfet olunur. Ülfet etmiyen, ülfet edilmeyen kimse de hiçbir hayır yoktur. İnsanların hayırlısı, insanlara en çok faydalı olanıdır.” [488]
Pedagogların, eğitimcilerin ve terbiyecilerin en çok üzerinde durdukları hususlardan biri de şudur: Çocuğa, korktuğu şeyi daha çok anlatıp tanıtmamızda bir sakınca yoktur. Çocuk karanlıktan korkuyorsa, onunla gece lambayı söndürüp yakmak suretiyle oynamak ve böylece karanlıkta korkulacak birşey olmadığını dolaylı şekilde anlatmak yerinde olur. Çocuk sudan korkuyorsa, küçük bir kaba su doldurup onunla bu kaba el sokup çıkarmak suretiyle gülüşüp oynamakta da sakınca söz konusu değildir. Elektrikli veya mıknatıslı aletlerden korkuyorsa, bu aletlerin zararlı olmayanlarını ortaya koyup çocukla birlikte onlarla oynamak ondaki korkuyu gidermeyi kolaylaştırır.

5- Çocuklara, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin kutsal savaşlarını, geçmişte İslam büyüklerini cesaret ve kahramanlıklarını anlatıp telkin etmeli. Onları, büyük fatihlerin, liderlerin iyi ahlâkı ve başarısı konularında doyurup bunu ahlâk edinmelerini sağlamalı. Ashab ve Tabiinin güzel hasletlerini anlatmalı. Böylece çocuklara üstün bir cesaret ve kahramanlık ruhu almış, eşine ender rastlanan bir yiğitlik hevesiyle donatılmış, cihad sevgisi, Allah (c.c.) sözünün en yüce kılınması ile ruhu beslenmelidir.
Şimdi bu konuda büyük sahabi Sa'd b. Ebi Vakkas'ın (r.a.) ne dediğine kulak verelim:
“Biz, çocuklarımıza nasıl Kur'an'dan bir sure öğretiyorduksa, öylece onlara Resûîüllah (a.s.) Efendimizin kutsal savaşlarını da (ruhuyla, hikmetiyle, hamasetiyle) anlatıp öğretiyorduk.”

Önceki bölümlerde Hz. Ömer'in (r.a.) babalara, çocuklarına centilmenliği, cömertliği, yiğitliği ve biniciliği, savaş araçlarını ve bilgilerini, kutsal savaşın anlam ve hikmetini öğretmelerini tavsiye ettiğini anlatmıştık. Nitekim o, babalara şöyle seslenmişti:
“Çocuklarınıza atacılık, yüzücülük öğretin; atlar üzerine sıçramayı emredin.”
Yine iman terbiyesiyle ilgili sorumluluk bölümünde Taberani'nin rivayet ettiği şu hadisi nakletmiştik:
“Çocuklarınızı şu üç haslet üzere edep ve terbiye ediniz: Peygamberinizi sevmek, O'nun aile ve yakınlarını sevmek, Kur'an okumak...”
Şüphesiz ki Resûlüllah (a.s.) Efendimizin ve ondan sonra Ashabının bu tevcihleri, çocukları cesur, kahraman ve enerjik yetiştirme hususunda gereken önemi göstermemiz hakkında en kesin delil ve belgedir. Böylece çocuklar gelecekte İslam'ın köklü özelliği, katıksız cihanşümul hükümleri hakkında seslerini yükselten güçlü bir topluluk haline gelirler; İslam'ın dünya milletleri içinde izzet ve şeref meşalesini tutuşturup yükseltirler.
Biraz da Ashab-ı Kiram'ın çocuklarının güzel hayatlarından, onların tarihteki yerinden ve ebediyete uzanan meziyetlerinden söz edelim:
Tarihte bu çocukların bir anısı, İslam toplulukları içinde liderlik ve önderlikleri vardır. Onların o güzel haberleri günümüze kadar birer darb-i mesel halinde dilden dile dolaşmakta, hayatları toplulukların iftihar vesilesi sayılmakta; yerlerinin önemliliği, tarihin en şaşılacak safhalarını oluşturmaktadır:
Müslümanlar, düşman ordusunu karşılamak üzere Uhud'a doğru çıkıp yol alırken, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz askerleri gözden geçirirken aralarında henüz ergen olmamış çocukların bulunduğunu gördü. Bu çocuklar toplanıp Allah (c.c.) sözü daha yüce olsun diye kahraman adamlarla birlikte Allah (c.c.) yolunda cihad edip mücahidlik vasfını kazanmak istiyorlardı. Efendimizin şefkat duygusu kabardı ve çok küçük gördüklerim geri çevirdi. Çevrilenler arasında Rafi b. Hudayc, Semure b. Cündeb gibi heyecanlı çocuklar bulunuyordu. Ashab'dan birisi, Rafi için
“Ya Resûlallah! Rafi güzel ok atmasını bilir ve becerir” deyince Efendimiz onun savaşa katılmasına izin verdi. Bunun üzerine Hz. Semure, annesinin kocasına yani üvey babasına giderek ağladı ve:
“Resûlüllah (a.s.) Rafi'a izin verdi, oysa ben onu güreşte yenmekteyim” diyerek üzüntüsünü belirtti. Onun bu içli hali Resûlüllah (a.s.) Efendimize haber verilince, çağırdı, Rafi ile güreşmesini emretti. Gerçekten Semure, Rafi'i yendi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) onun da cihada katılmasına müsaade etti.
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ve yakın arkadaşı Ebubekir Sıddık birlikte Medine-i

Münevvere'ye hicret ettiklerinde Sevr mağarasında üç gün kaldılar. Hz. Aişe ile Hz. Esma, onların yemek ve diğer ihtiyaçlarını -bütün tehlikelere rağmen- karşıladılar ve bu üç gün içinde onlara istenilen şeyleri ulaştırdılar. O kadar ki, Hz. Esma, kuşağını ikiye bölüp taşıdığı yiyeceklerin ağzım bağladı ve heybe şekline getirip omuzunda taşıdı. Bunun için Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona "iki kuşak sahibi" diyerek iltifatta bulundu. Ebubekir Sıddik'in oğlu Abdullah ise yaşının küçüklüğüne rağmen, Kureyş arasında konuşulanları günü gününe tesbit edip Peygamber Efendimizle Ebubekir'e ulaştırıyordu. Abdullah akşam karanlığı iyice çökünce Sevr mağarasına geliyor, sabahleyin fecir vakti Mekke'ye dönüp haber topluyordu. Gerek Abdullah, gerek kızkardeşi Aişe o günlerde henüz ergen değillerdi.[489]

Çoğu Erkeklerin Ortaya Koyamadığı Nadir Kahramanlıklardan Biri:

Ashab'dan Aburrahman b. Avf (r.a.) anlatıyor:
"Bedir Savaşı'nda safda duruyordum. Sağıma ve soluma baktığımda Ansardan iki taze çocuk gördüm ki henüz ergen olmamışlardı. Onlardan biri eliyle bana dokunup sordu:
"Amcacığım! Ebu Cehl'i tanıyor musun?" Ben de
"Evet, tanıyorum, onu ne yapacaksın?" dedim.
"Duyduğuma göre o mel'un, Peygamber Efendimiz'e sövüp sayıyormuş. Canımı kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, eğer onu görürsem peşini bırakmıyacağım, ecel benden veya ondan birimizi yere serinceye kadar savaşacağım" dedi.
Çocuğun bu gayreti beni şaşırttı. Az sonra diğer çocuk eliyle bana dokunup hafif bir sesle aynı şeyi sordu. Ben de bu sırada, kendi adamları arasında durmadan dolaşan Ebu Cehl'e bakıyordum. Çocuklara,
"Onu görmüyor musunuz? Aradığınız, sorduğunuz adam İşte!" dedim. Çocuklar onu görüp tanıyınca kılıçlarını çekip üzerine yürüdüler ve kısa bir vuruşmadan sonra Ebu Cehl'i yere düşürüp öldürdüler. Sonra da Resûlüllah (a.s.) Efendimize giderek durumu arzettiler. Efendimiz onlara,
"Hanginiz onu öldürdü?" diye sordu, ikisi de
"Ben öldürdüm" diye cevap verince, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onların kılıçlarına dikkatle baktı,
"Evet, doğrudur, onu ikiniz öldürmüşsünüz" buyurdu. Sonra da öldürülen o kafirin eşyasını Muaz b. Amr el-Cemuh ile Muaz b. Afra'a verilmesini emretti

Uhud Savaşında bir kadın henüz rahatlıkla silah taşıyamıyan oğlunun bileğine ipek karışımı bir bezle kılıcı bağlayarak onu Resûlüllah'a (a.s.) getirdi ve:
“Ya Resûlallah! Bu benim oğlumdur, senin safında savaşacak.” Peygamber (a.s.) Efendimiz de çocuğa dönüp şu emri verdi:
“Oğulcağızım! Şuradan ve şuradan hücuma geçeceksin.” Savaş başladı, çocuk kendisine gösterilen yandan hücuma geçti, savaştı, yaralandı ve yere düştü. Mücahitler onu alıp Hz. Peygamber'e getirdiler. Peygamberimiz (a.s.) nemli gözleriyle çocuğa baktı ve: “Oğulcağızım! Tahmin ediyorum ki canın yandı, acı çekiyorsun değil mi?” diye sordu. Çocuk cesaretle cevap verdi:
“Hayır, Ya Resûlallah! Acı falan duymuyorum?”[490]
Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) anlatıyor:
Bedir Savaşında kardeşim Umeyr b. Ebi Vakkas'ı gördüm, devamlı kendini gizlemeye çalışıyordu. Sebebini anlayamadım, sordum:
“Neden böyle yapıyorsun, neyin var?” Bana şu cevabı verdi:
“Korkuyorum ki Resûlüllah (a.s.) Efendimiz beni görür de yaşımın küçüklüğünü dikkate alarak geri çevirir. Bunun için ortada pek görünmek istemiyorum, oysa herhalde savaşmak istiyorum, umarım ki, Allah (c.c.) bana şehidlik şerbetini içirsin.” Sonra onu küçük görenler durumu Hz. Peygamber'e haber verdiler, şefkati ağır bastığından kardeşimi Medine'ye gitmesi için ayırdı. O da savaşa çıkamadığı için fazlasıyle üzülüp ağladı. Bunun Üzerine o rahmet menba'ı Hz. Muhammed (a.s.) savaşa katılmasına müsaade buyurdu.
Rivayete göre, Hz. Sa'd küçük kardeşi Umeyr'in kılıcının hamailini tutuyor, yere sürünmesin diye ona yardım ediyordu. Umeyr (r.a.) imanından gelen bir cesaretle savaştı ve 16 yaşında henüz gençliğinin baharında iken şehid edildi.
İşte ebediyete kadar uzanacak bu tarihi misallerden şu sonucu çıkarabiliriz: Ashab-ı Kiram’ın çocukları, şüphesiz ki cesaret ve kahramanlıktan yana büyük yararlıklar göstermişlerdir. Tarihte eşine az rastlanan yiğitlik örnekleri sergilemiş, layık şekilde cihad etmişlerdir. Bütün bu olumlu duygular ve sonuçlar, Peygamber mektebinin verdiği çok sağlam bir eğitimin ürünüdür. Müslüman evinin, Mü’min mücahid cesur topluluğunu oluşturduğu bir nesildir. Ayrıca anneler o günlerde çocuklarını seve seve cihada, Allah ve Peygamber yolunda fedaya sevk ediyorlardı. O anneler gönderdikleri evladın şehid düştüğü haberini aldıkları zaman şu unutulmaz sözleri söylüyorlardı:
“Hamd O Allah'a ki, beni çocuklarımın, kardeşlerimin şehid edilmeleriyle şereflendirdi. Allah'tan ümidimiz şu ki: Bizi onlarla birlikte kıyamet günü rahmetinin gölgesi altında bulundursun.”

Sonra da o devirde babalar çocuklarını küçük yaşlarında binicilik, kahramanlık, erkeklik, yiğitlik, cesaret, şiddet ve tehlikelere karşı kahramanca durmak gibi önemli hususlarda eğitirlerdi. Çocuklar bu durumda ve bu ortamda hareket çağına gelince, henüz ergen olmadıkları halde hürriyet ve cihad bölüklerine katılıp rızıklarını arzulayarak sadık davetçiler; mücahid kahramanlar, kazanç yollarında koşan amiller oldular.

Bu konuda misal olarak zeki, anlayışlı bir çocuğun babasından, yeryüzü bucaklarında gezip dolaşması, kendine şerefli bir yol açması, böylece mutluluk ve keramet burcuna erişebilmesi için imkan vermesini istedi. O, içinden geçenleri şu mısralarıyla dile getirdi:

“Eyer'i tayın sırtına vur, gemi ağzına;
Sonra zırhı başıma dökercesine geçir.
Uzat elinle bana en keskin kılıcı;
Rızkı taze fidan iken aramaz isem
Ya onu ne zaman aramam gerekir?
Yeryüzünü bucak bucak gezip dolaşsam,
Haramdan hep kaçıp helal toplasam
Umulur ki göçmek giderir fakirliği
Değilse yaklaştırır beni ölüme...”

Evet, İşte sözünü ettiğimiz kuşaklar bu hasletler üzerine yetişip geliştiler ve bu şeref ve saygınlık düzeyine eriştiler. Çünkü onlar tırnakları henüz yumuşak iken iyi bir terbiye gördüler; atıcılık, yüzücülük ve binicilik hususunda yetiştirildiler. Evet, onlar ölçüsüzce nazlı, işveli; ruhları öldürücü şekilde katlanıp rafta tutulmadılar... Çünkü onlar sorumluluklarını idrak içindeydiler; aynı zamanda kendilerine güvenleri tamdı. Hem onlar kalın-kaba kumaştan elbise giymeye alıştırıldılar, ata binmeyi öğrendiler; kitap yüklü hayvanların sırtında dolaştılar.

Kendi yaşıtlarında olan amcalarının ve oymaklarının çocuklarıyla birarada oynamayı, fakat bunu edep ve terbiye içinde yürütmeleriyle yetiştirildiler.

Kendilerine büyük kahramanların yiğitlerin, fatihlerin ve önderlerin hamaset ve fazilet dolu hayatları anlatılıp telkin edildi.

Bundan başka daha nice nice güzel ahlâkları, faziletleri süt emer gibi emdiler, sağlam terbiyecilerin telkiniyle yetiştirildiler.

İşte babalar ve terbiyeciler, şerefli atalarımızın yürüdüğü bu büyük caddede yürüdükleri gün,

Çocuklarımızı bu hasletlerle terbiye edip ahlâk ve fazilet aşıladıkları gün,

Çocukları korkaklık, pısırıklık, aşağılıktan kurtarıp hürriyetlerine kavuşmaları için en sağlıklı biçimde terbiye ettikleri gün,

Bütün bunları yerine getirdikleri gün, kuşaklar o gün kararsızlıktan, tedirginlikten dönüp güvene; korkudan cesaret ve kahramanlığa, aşağılık ve horluktan izzet ve saygınlığa erişirler.[491]

Aşağılık Kompleksi

Aşağılık kompleksi bazı çocuklara, fıtri hastalık, eğitimin tesiri ya da ekonomik sebepler yüzünden arız olan psikolojik bir durumdur."[492]

Noksanlığı İdrak

Çocuğun noksanlığını anlaması, ruhsal bir haldir (aşağılık duygusunu doğurur). Bu hal bazı çocukları ahlâki marazi (veya onca beğenilen) sebeplere veya terbiyeyle ilgili faktörlere, ya da ekonomik ölçülere iter (bu hususlarda ciddi bir sınır tanımayıp hırçınlaşır) da noksanlığını (yani aşağılık duygusunu) kapamaya çalışır.
İhmal edildiği takdirde, bu çocuğu bağlayıcı, saptırıcı, rezil bir hayata döndürücü, suç ve cinayetlere itici bir rol oynayacağından en tehlikeli bir duygudur.
Biz belirgin olan her şeyin sebeplerini çarelerini araştırırken devamlı bunları İslam'ın ışığı altında aradığımıza göre, bu konuyu da yine onun gölgesi veya ışığı altında açıklamamız, sebeplerini ve çarelerini getirmemiz gerekmektedir.
Umulur ki, babalar, analar, terbiyeciler, eğitimciler, hep birden koruyucu sebeplere önem verirler, çarelerin vasıta ve araçlarını araştırırlar böylece çocuklarını biriken noksanlıklardan ve nefsani bağlantılardan kurtarıp asıl hürriyetlerine kavuştururlar. Yeter ki çocuklarını nefsi yönden terbiye edip sağlam bir ahlâk sahibi yapsınlar, gerisi çok kolay olur.
Çocukta noksanlık eziklik meydana getiren, yani bu duyguyu ona veren zahiri sebepler ve faktörler şunlar olabilir:

1- Çocuğu küçümsemek, hor görmek ve ona ihanet.

2- Aşırı derecede nazlı büyütmek.

3- Çocuklara eşit şekilde sevgi ve ilgi göstermemek.

4- Bedeni birtakım arızalara, sakatlıklara maruz kalmak.

5- Yetim kalmak.

6- Fakirlik.

İnşaallah bu konuda her faktörle ilgili gereken açıklamayı yapacağız, sonra da

İslam'ın ışığında bunların bir bir ilaç ve çareleri üzerinde duracağız. Allah (c.c.) her zaman yardımı beklenendir ve O'ndan destek, kuvvvet ve doğruyu bulmayı istiyoruz.

Çocuğu küçümseyip hor görme:

Çocuğun ruhsal yapısıyla doğru yoldan sapmasına tesir eden sebeplerin fakat en çirkin nedenlerin başında, onu küçümseyip hor görme gelir. Hatta bu çocukların kendilerini noksan görmesi şuurunu iyice kökleştiren amillerin en büyüğü sayılır. Çok defa duymaktayız: Anne ve baba, çocuğu iyi ahlâk yolundan saptığı zaman onu teşhir etmekteler; çocuğun bir defa yalanını yakaladıkları zaman onu hep yalancı kabul etmekteler. Küçük kardeşine bir tokat vurduğu görülünce onu hep şerir olarak çağırırlar. Küçük kızkardeşinin elindeki elmayı aldatıp aldığında onu hep aldatıcı hileci olarak görür ve seslenirler, kazara babasının cebinden kalemi aldığı tesbit edildiğinde, onu hep hırsız bilip o sıfatla onu çağırırlar. Kendisinden bir bardak su istedikleri zaman, getirmeyecek olursa, onu hep tembel kabul edip öyle seslenirler, İşte buna benzer bir anlayışsızlık içinde çocuğu arkadaşları yanında teşhir edip küçümserler.

Küçümseyip hor görmenin açık belirtisi:

Çevre ve toplulumumuzda çocuğu yakışıksız sözlerle, çirkin ifadelerle çağırıp arkadaşlarının ve yakınlarının arasında ona böyle hitap etmek adet haline gelmiştir. Bazan çocuğun dostlarının önünde veya yabancılara karşı bu hatalar işlenir. Bu, hiç şüphesiz ki, çocuğu kendine bakıp ister istemez kendini hor ve aşağılık görmesine yol açar; kıymeti olmayan bir eşya gibi itibarsız sanır kendini. Bunun neticesi olarak çocuğun içinde birtakım düğümler meydana gelir de o da başkasına kin ve çirkin nazarla bakmaya başlar. Bazan de kendi içine kapanıp hayat çocuklarından kaçar, hayatın tekliflerine ve sorumluluklarına karşılık hezimete uğramış bir hal alır.[493]

İşte biz burada çocuklarımıza karşı, kızlarımıza karşı, işlediğimiz cinayeti biliyoruz. Bu durumda onları fasit, hata dolu, katı muameleli bir terbiyeyle hayatın boşluğuna attığımızı anlıyoruz.

Bu durumda çocuklardan nasıl itaat ve iyilik, sevgi-saygı ve samimi ilgi bekleyebiliriz? Onlardan dengeli, düzenli, doğru bir davranış nasıl umabiliriz? Çünkü biz onların henüz küçük yaşlarda iken kalblerine ruhlarına böylesine şaşkınlık, asilik, inat ve serkeşlik tohumlarını ektik.

Bir adam ikinci halife Ömer b. Hattab'a (r.a.) gelerek oğlunun asiliğinden serkeşliğinden şikayetçi oldu. Hz. Ömer çocuğu huzuruna çağırttı ve babasına karşı saygısızlığını, serkeşliğini, asi tutumunu hatırlatarak onu uyardı. Bunun üzerine çocuk şöyle söze başladı:

“Ey Mü’minlerin emin! Çocuğun babası üzerinde hiç hakkı yok mudur?” Hz. Ömer,
elbette vardır” diye cevap verdi. Çocuk, “onlar nelerdir” diye sorunca da Ömer (r.a.):
“Evlenirken anasını, yani doğacak çocuğun anasını iyi seçmeli, çocuk doğunca ona güzel bir isim bulup koymalı, ona Allah'ın Kitabı’nı öğretmelidir” dedi. Çocuk taşı gediğine koydu:
“Ya Emire'l-Mü’minin! Babam bu saydıklarınızdan hiç birini yerine getirmemiştir. Annem, bir ateşpereste ait siyahi bir kadındır. Benim ismimi ise Cuala, yani Bok böceği koydu, aynı zamanda Allah'ın kitabından bir tek harf bile bana öğretmedi.”
Bu haklı cevap üzerine Hz. Ömer (r.a.) çocuğun babasına dönerek,
“Oğlunun itaatsizliğinden şikayetçi olarak bana geldin, oysa asıl hakları çiğneyip iyilikten uzak kalan sensin. O sana kötülük etmeden önce sen ona kötülük etmişsindir.”
Anlatılan zarif olaylardan biri de şöyledir:
Bir adam oğlunu anasıyla suçladı ve kınadı:
“Bana karşı mı geliyorsun, oysa sen bir cariyenin oğlusun!” dedi. Bunun üzerine çocuk babasına şunu söyledi: “Doğrusu anam, senden çok hayırlıdır.” Babası sordu:
“Neden?” Çocuk cevap verdi:
“Çünkü o kendine eş seçerken isabetli bir karar vermiş, beni hür bir erkekle evlenerek doğurmuştur. Sen ise kendine eş seçerken hata yapmışsın, bir cariyeyle evlenerek ondan doğmama sebep olmuşsun.”
Hiç şüphe etmiyoruz ki, kötü ve küçültücü sözler babadan çıkıp çocuğa yönelirse, bu mutlaka İslah etme gayesine yönelik bulunuyordur; çocuk, büyük ya da küçük bir günah ve kusur işlediği ve böyle bir hava içine girdiği için babası ona çirkin söylemiştir.
Ama böyle bir günah ve hatayı tedavi etmek, ya da düzeltmek, öfkeli bir tavırla gerçekleşmez; itip kakmakla, hor görmekle neticeye varılmaz. Çünkü bu gibi davranışlar çocuğun ruhunda çok tehlikeli izler bırakır, kişisel yönünü değiştirir. Sonra da sövüp sayma, ağır söz sarfet-me sözlüğüne tabi olan bir insan yapar... Beyinsiz kişilerin sapık şaşkın ahlakıyla çocuğu ahi aklandırır. Böylece biz bu katı muamelemizle çocuğumuza karşı cinayet işlemiş oluruz; bilerek, bilmeyerek onun nefsini, ahlâkım kırmış ve zedelemiş sayılırız. Onu dengeli, düzenli, akıllı hayat yollarında aklın ışığıyla yürüyen güzel hasletlerle kendini süslemesini bilen doğruluğu seçen, açık seçik hakka uyan bir insan olarak yetiştireceğimiz

yerde, bunun tersine bir yola itmiş oluruz.
Çocuktan bir hata veya bir kayma sadır olunca bunun ilaç ve çaresi nelerdir?
Doğru ve sıhhatli çare, onu hatasından dolayı kızmadan uyarmaktır, bu hususta yumuşak, şefkatli davranıp kırmadan hatasını sezdirmektir. Aynı zamanda inandırıcı deliller getirip onu ikna etmek, kendisinde sadır olan fiilin aklı başında anlayışlı, basiret sahibi, parlak düşünceli ve zekalı bir kimseden sadır olmayacağına onu inandırmaktır.
Eğer çocuk bu güzel telkinlerle ikna olursa, biz de onun hatalarını düzeltmekte amaca ulaşmış, sapmasına çare bulmuş sayılırız. Aksi halde başka metot ve usullere başvurup çareler aramamız gerekir. Nitekim bu husus, ceza vermek suretiyle terbiye etmek bahsinde, kitabımızın üçüncü kısmında -inşaallah- gelecek ve açıklanmış olacaktır.
Şefkatle, yumuşaklıkla, nezaket kuralları içinde terbiye etmek, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin yolu ve metodudur. O'nun bu konudaki muamelesinden, yumuşak davranışlarından ve tavsiyelerinden bazı örnekler verelim:
Ashab'ı Kiram'dan Ebu Ümame (r.a.) anlatıyor: Genç bir delikanlı Resûlüllah (a.s.) Efendimize gelerek dedi ki: “Ey Allah'ın Peygamberi! Zina hususunda bana izin verir misin?” Bunun üzerine oradaki ashab seslerini yükselttiler. Peygamber (a.s.), o gence,
“Bana yaklaş!” dedi. O da yaklaşıp Peygamberin önüne kadar geldi. Aralarında şu sorulu cevaplı konuşma geçti; Peygamber (a.s.):
“Böyle bir şeyi annen için ister misin?”
“Hayır, Allah (c.c.) beni size feda etsin, istemem.”
“Kızın için ister misin?”
“Hayır, Allah (c.c.) beni size feda etsin, istemem.”
“O halde insanlar da böyle bir şeyi kendi kızları için istemezler. Ya kız kardeşin için ister misin?”
“Hayır, Allah (c.c.) beni size feda etsin, istemem.”
“İnsanlar da böylece kendi kızkardeşleri için bunu istemezler.”
Sonra Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona halası, teyzesi ve diğer yakınları için aym sorulan tevcih etti, o da her defasında,
“Hayır” Allah beni size feda kılsın, istemem” diye cevap verdi.
Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz elini onun göğsü üzerine koydu ve şöyle dua etti:
*“Allah’ım! Bunun kalbini temizle, arındır; günahlarını bağışla, namus ve iffetini koru...”*Genç adam ayağa kalktığında kafa ve kalbinde zinadan daha kötü bir şey yoktu. [494]

Muaviye b. Hakem es-Sulemî anlatıyor:
Bir ara Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber namaz kılıyordum; derken orada bulunanlardan biri aksırdı, ben ona "yerhamukellah = Allah sana rahmetini indirsin!" dedim. Bunun üzerine oradakiler gözlerini bana çevirip dik dik baktılar. Ben de onlara:
"Ananız sizi vitirsin, neden bana dik dik bakıyorsunuz?" dedim. Ama gördüm ki hepsi de ellerini uyluklarına vuruyorlardı. Benim susup konuşmamamı ihtar ediyorlardı, anladım ve sustum. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz namazını bitirince beni yanına çağırdı; babam ve anam da dahil olmak üzere Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den ne önce, ne de sonra daha güzel bir öğretici görmedim. Vallahi, ne bana kızdı, ne de dövdü, ne de ağır bir söz söyledi. Sadece şöyle buyurdu:
"Şu gördüğün namaza, insanların sözünden bir şey karışması doğru olmaz. Çünkü namaz bütünüyle tesbih, tekbir ve Kur'an okumaktır." [495]
Ashab-ı Kirara'dan Ebu Hureyre (r.a.) anlatıyor:
Bedevi'nin biri mescid-i saadet'in içinde küçük abdestini bozdu. Mescidde bulunanlar onun üzerine yürümeye başladılar. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) efendimiz onlara şu emri verdi:
"*Onu bırakın, idrarını yaptığı yere bir kova su döküp temizleyin. Sizler kolaylaştırıcılar olarak gönderildiniz, zorlaştırıcılar olarak gönderilmediniz!"* [496]

Resulüllah (a.s.) Efendimizin Yumuşaklık Ve Şefkatli Olmak Hakkında Tavsiyeleri:

"Şüphesiz ki Allah çok hoş görülü ve yumuşaktır; her işte yumuşaklığı sever." [497]
"Yumuşaklık, hoşgörü nede bulunursa mutlaka onu süsler; neden koparılıp atılırsa mutlaka onu çirkinleştirir." ***[498]***

"Yumuşaklık ve şefkattan mahrum olan, bütün hayırlardan mahrumdur." [499]
Bu konuda anlatılanları özetliyecek olursak:
Çocuğu horlamak, onu itip kakmak, küçük düşürmek, özellikle başkalarının yanında buna devam etmek, çocukta bir noksanlık duygusunu doğuran, kendini önemsiz sayıp aşağılık kompleksine kapılmasına yol açan sebeplerin başında gelir. Çocuğun ruhen ve ahlaken kayıp sapmasına neden olan faktörlerden biri, belki önde geleni de bu tür davranışlardır.
Bunun ilaç ve çaresinin hayırlısı, çocuğa işlediği hata ve kusuru yumuşak bir

ifadeyle şefkatli bir edayla hatırlatmak, ayrıca bu gibi hata ve kusurlara dönmemesi için onu ikna edici delillerle doğru yola getirmektir.
O halde terbiyeciler, analar ve babalar, çocuğa uyanda bulunmak, onu işlediği kötülükten sakındırmak isterlerken, bunu ona başkalarının yanında söylememelidirler. Bir arkadaş gibi yanlarına alıp yavaş yavaş, sindire sindire güzel bir uslubla ona hatalarını, yanlışlıklarını anlatmak suretiyle yüzünü doğru yola çevirmeye çalışmalıdırlar. Şüphesiz ki bu yol ve metot, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin yolu ve metodudur...[500]

Çocuğu Aşırı Nazlı, İçine Dönük Yetiştirmenin Asıl Sebebi:

Çocuğu bu ölçüde yetiştirmek, ruhi ve ahlâki yönlerden sapmasını sağlayan tehlikeli nedenlerden biridir. Çoğu zaman bu duygu onu, kendini noksan işe yaramaz görmesine yol açar ve hayata karşı küskün ve kızgın bir hal almasını kolaylaştırır.
“Normal durumlarda bunun neticesi utanma, hakirlik, mertlik ve cesaretin kaybolması, yavaş yavaş ahmaklığa gidiş ve yaşıtlarından geri kalıştır.”
Aşırı nazlılığın, içe dönüklüğün çocukta noksanlık duygusunu doğurmasının ve hayata nefretle bakmasının tabii sonuçlarını şöyle sıralıyabiliriz:
İnsanlar ileri geçip giderken o kafilenin gerisinde kalır.
İnsanlar hareket, kaynaşma ve mücadele halinde o ise suskunluk, donuk bir vaziyette kalır.
İnsanlar zorluklar sıkıntıları aşarken o, ağlar, sızlanır bir halde bulunur, kendisine dokunan azıcık bir musibetten aşırı derecede sızlanır.
İşte durumu ve davranışı böyle olan bir çocuk, dosdoğru bir insan olabilir mi? Böylesi topluma yararlı bir âzâ durumuna gelebilir mi? Böylesi hayata ümit ve uğur ile bakabilir mi? Kendine güvenen müstakil bir şahsiyet seviyesine erişebilir mi?
Bütün bu soruların cevabı, hayır olunca:
O halde neden ana-babalar çocuğu nazlı yetiştirmede böylesine aşırı giderler? Neden onu böyle bir yola iterler? Neden ona fazlasıyle yapışıp ölçüyü kaçırırlar? Özellikle anne neden bütün bunları yapar?
Çünkü çocuğuna aşırı derecede bağlılık gösterip lüzumundan fazla onun üzerine titrer. Tabir caizse, çocuğunu nazik, içine dönük yetiştirmek için bilinen, alışılan ölçüyü aşar, itidal sınırını taşar.
Bu çok hatalı ve de tehlikeli tutumu birçok annelerde görmekteyiz ki bunlar hemen hemen çocuğu terbiyede İslam kurallarını yeterince bilmezler.

Sözü edilen hatalı terbiyenin açık belirtilerinden biri, annenin çocuğuna -gücü yettiği bir konuda bile- iş yaptırmaması, kendi anlayışına göre böylece çocuğuna şefkat ve merhamette bulunduğu zehabına kapılmasıdır.
Yine bu hatalı terbiyenin açık görüntülerinden biri de, çocuğun devamlı ellerini boynuna götürüp bağlaması, boş vakitlerinde hep böyle yapmasına müsaade edilmesidir.
Bir diğer görüntüsü de, annenin çocuğunu gözünden ırak tutmaması, ona bir kötülük dokunur endişesiyle onu devamlı gözetmesidir.
Bir başka görüntüsü de, çocuk evin düzenini bozup eşyayı kırdığında annesinin onu hesaba-sorguya çekmemesi, kalemiyle duvarları çizip lüzumsuz yere bağırıp çağırdığında onun bu hallerini hoş görmesi, en küçük bir uyarıda bulunmamasıdır.
Aşırı nazlı ve alıngan yetişme sadece çocukta değil ana-babada da tehlikeli bir ruh haleti meydana getirir; Çocuğu yıllarca besledikten veya anne birçok düşükler yaptıktan sonra bu çocuğu doğurup besleme imkanını bulduktan veya birçok kız evladı doğurduktan sonra bir erkek çocuk doğurma sevincine eriştikten sonra veya sözü edilen çocuk şiddetli bir hastalığa yakalanıp şifa bulduktan sonra ana-babasının ona karşı aşırı ilgisi ve kanatlarını ölçüsüzce gerip korumaya özen göstermeleri çocukta aşırı nazlanma, alınganlık ve içine dönüklük duygusunu geliştirir. Bu iki taraf için de üzücü neticeler doğurur.”
Bu aşırılıktan kurtulup meseleyi hafifletmede İslam'ın gösterdiği çare nelerdir?
A) Kaza ve kader inancının ana-babanın kalbine ve ruhuna iyice yerleşip derinleşmesi bunlardan biridir. O kadar ki, ana-baba kendilerinin veya çocuklarının başına gelen hastalık, sağlık; mutluluk, mutsuzluk veya Allah'ın takdir buyurduğu kısırlık, doğurganlık; fakirlik ve zenginlik gibi hallerinin hepsinin Allah'ın dileğiyle meydana geldiğine, kaza ve kaderiyle vücut bulduğuna itikad edip teslimiyet göstermelidirler.
Bu konuda Allah (c.c.) buyuruyor ki:
“Yeryüzünde ve kendi nefsinizde hiç bir musibet meydana gelmemiştir ki o, biz ortaya çıkarmadan önce kitapta (yazılı) olmasın. Şüphesiz ki bu da Allah'a göre çok kolaydır. Bu da, elinizden çıkana tasalanmamanız ve size verdiğine fazla sevinmemeniz içindir. Allah çok övünen, böbürlenen kimselerden hiçbirini sevmez.” [501]
“Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Dilediğini yaratır, dilediğine kız çocuğu bağışlar; dilediğine erkek çocuğu bağışlar. Veya onları erkekli dişili çifte (ikiz) olarak verir. Dilediğini de kısır bırakır. Şüphesiz ki, O, bilir ve kudreti her şeye

yeter.”[502]

“And olsun ki, sizi biraz korku, biraz açlık, biraz da maldan candan ve ürünlerden noksanlık vermekle deneriz. Artık sabredenleri müjdele! Onlar ki, kendilerine bir musibet dokunduğu zaman “biz Allah'a aidiz ve sonunda O'na döndürüleceğiz” derler, İşte onlar (o sabredip Allah'a bağlılık ve teslimiyet gösterenler yok mu) onlara, Rabblarından bol mağfiretler ve rahmetvardır; doğru yola eriştirilenler de onlardır.”[503]

B) Çocuğu terbiye edip uslandırmada kademeli bir metot uygulamak:

Eğer öğüt ve güzel söz söylemek çocuğu uslandırmada fayda veriyorsa, o takdirde terbiyecinin, ana-babanın darılma, çocuk ileko-nuşmama gibi bir yola başvurmalarına lüzum yoktur. Eğer danhp ondan biraz ayrı kalmakta yarar varsa, o takdirde o yola başvurur ve gerekirse biraz dayak atarlar. Bütün bu yollara ve çarelere başvurduktan sonra terbiyeci çocuğu İslahtan aciz kalır, onu doğrultamazsa, o takdirde dayağı dener ancak yara-bere açmayacak şekilde bunu uygular.

Bu bahsi, ınşaallah yeterli şekilde “Ceza Vermek Suretiyle Terbiye” konusunda açıklayacağız. Bu, kitabımızın üçüncü kısmı “çocukta tesir edecek terbiye vasıtaları” bölümünde geçer.

Çocuğu pek küçük yaştan itibaren sıkıntıya katlanma kendine güven, sorumluluk taşıma ve edebi cesaret hususlarında terbiye etmek:

Böylece çocuk kendi karakterini bulur, kendine gerekeni idrak eder, sorumluluğunu anlar.

Çocuğu küçük yaşta sıkıntıya alıştırma, nazenen yetiştirmeme hususu Peygamber (a.s.) Efendimizin şu hadisleriyle öğütlenmiştir:

“Nimet içinde rahat yaşamaktan kendinizi uzak tutun; çünkü Allah kulları nimet içinde rahat yaşayan kimseler

değillerdir.”[504]

Çünkü Allah, Peygamber (a.s.) Efendimizi en güzel ölçü ve anlamda edeplendirip terbiye etmiş, onu hayata bizzat kendi kudretiyle hazırlayıp örnek insan kılmıştır.

Bu bakımdan biz O'nun hayatının hemen her döneminden birtakım model ve örnekler vereceğiz özellikle çocukluk ve gençlik çağlarınıdaki yaşayışım belirtmeye çalışacağız. Böylece terbiyecilere doğru yolu gösteren en güzel örneği; Mü’min kuşaklar için en uygun önder ve misali vermiş olacağız:

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz küçük yaşlarda koyun güderdi. Bunu şu sözleri ile şöyle açıklıyor: *“Allah ne kadar bir peygamber göndermişse, mutlaka o koyun*

gütmüştür. Evet, ben de birkaç kırat karşılığı Mekke'lilerin koyunlarına çobanlık ederdim.” ***[505]***

Yine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz küçükken çocuklarla oynardı. Bu konuda İbn Kesir şu hadisi rivayet etmiştir: “Bir ara kendimi Kureyş kabilesinden bazı erkek çocuklarla birlikte, yine erkek çocukların kendilerine göre oynadıkları bazı oyunlar için taş taşırken biliyorum. Hepimiz de entarimizi çıkarıp omuzlarımızın üzerine koyup (canımız acımasın diye taşıdığımız) taşlara yastık yapıyorduk Ben de çocuklarla beraber aynı şekilde gidip geliyordum. Ansızın görmediğim biri bana acı bir yumruk vurdu ve şöyle dedi:

“Entarini giyin, çıplak dolaşma!” Ben de hemen entarimi omuzumdan alıp giyindim ve taşları o vaziyette omuzum üzerinde taşımaya devam ettim.

Peygamber (a.s.) Efendimiz inşaatta amelelik ederdi. Sahih rivayet ve tesbitlere göre, Peygamber (a.s.) Efendimiz gençlik çağında iken, Kabe yıkılıp yemden yapılmaya başlanmıştı. Efendimiz de Kureyş eşrafiyla birlikte Kabe'nin inşası için taş taşırdı. Bunun üzerine ancası Hz. Abbas (r.a.) ona, “entarini çıkarıp omuzuna yerleştir de taşları onun üzerine koyarak taşı” diye uyanda bulundu. Efendimiz de öyle yapınca az sonra bayılıp yere düştü, gözlerini göğe dikip bir süre öyle kaldı. Sonra kalkıp, “entarim, entarim?” dedi ve onu alıp giyindi.

Terbiyeyi, kendine güven ve sorumluluk taşıma üzerine oluşturmaya gelince: Bunun ana tema ve kurallarını Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, birkaç defa naklini tekrarladığımız hadisleriyle vermişlerdir:

“Hepiniz birer koruyucu çobansınız ve hepiniz, korumakla yükümlü bulunduğunuz şeylerden sorumlusunuz.”

Şüphesiz ki, bu sorumluluk, küçük, büyük; kadın, erkek; idare eden ve idare edilen, hükmeden ve hükmolunan herkesi kapsamaktadır.

Aynı zamada bu konuda ikinci halife Ömer'in de (r.a.) güzel bir tevcihleri söz konusudur:

“Çocuklarınıza yüzücülüğü, atıcılığı öğretin. Atların sırtına sıçrayıp kolayca binmelerini emredin.”

Bilindiği gibi, çocuk henüz küçük yaşta iken nasıl yüzeceğim, nasıl silah kullanacağım, ata nasıl bineceğini öğrenirse, kendine güveni artar; kişiliğini anlar ve sonra da meşakkatli ve sorumluluk taşıyan olaylara göğüs germesini bilir.

Terbiyenin edebi cesaret üzere geliştirilmesi konusuna gelince: Ashab'dan Ubade b. Samit (r.a.) anlatıyor:

“Biz, Resûlüllah (a.s.) Efendimize, iyi ve kötü günlerde, barış ve savaş zamanlarında, sıkıntılı ve genişlikte yardım edip onunla beraber bulunacağımıza

dair bey'at ettik. Aynı zamanda, nerede bulunursak bulunalım, hakk'ı söylemeyi, Allah (c.c.) yolunda hizmet verirken hiçbir ayıplayam ayıplamasından endişe duymamayı da söz verdik."

Şüphe yok ki, bu bey'at küçük ve büyük, erkek ve kadın herkesi kapsamaktadır...

Daha önce "beden terbiyesiyle ilgili Ssorumluluk" bahsinde, Peygamber (a.s.) Efendimizin en önemli tavsiyelerini, çocukların beden terbiyesi hususunda İslam'ın en açık talimlerini belirtmiştik. Şüphe edilmemelidir ki, bu çocuğun kendine güvenini; şahsiyet, fazilet ve karakter yapılarını geliştireceğini ve bunu adet haline getireceğini; emanetin nasıl bir sorumluluk taşıdığını gerçekleştirir.

D) Küçük yaştan itibaren oyuncaklarla oynayacak çağa ve sonra gençlik dönemine ve Allah'ın onu risaletle görevlendirip gönderdiği yıllarına kadar hemen hayatının her döneminde Resûlüllah (a.s.) Efendimize uymak:

Zira münezzeh olan Allah onu en güzel edeple edeplendirip terbiye etmiş, durumunu topralayıp himayesine almış ve gözetimi altında onu yapıp yakıştırmıştır.

İşte şimdi biz onun hayatının her safhasından, özellikle çocukluk ve gençlik döneminden bazı örnekler vereceğiz; ta ki terbiyeciler için doğru yol ve (aydınlatıcı) kandil; Mü'min kuşaklar için öncü, önder ve lider olsun.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz küçük yaşlarında koyun ve keçi otlatırdı. Buhari'nin rivayetine göre, Efendimiz (a.s.) kendisinden söz ederek şöyle buyurmuştur:

"Allah ne kadar bir peygamber gönderdiyse mutlaka o koyun ve keçi otlatmıştır. Evet, ben de Mekkeli'lere birkaç kirata koyun keçi çobanlığı yapardım."

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, küçüklüğünde çocuklarla oynardı.

İbn Kesir, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu tesbit etmiştir:

"Bir ara kendimi çocukların oynadığı bazı oyunlar için taş taşıyan Kureyş çocukları arasında buldum. Hepimiz de soyunup taş taşımak üzere entarimizi omuzumuza koymuştuk. Gerçekten ben de onlarla birlikte bu vaziyette gidip geliyordum, derken göremediğim biri bana canımı yakar şekilde bir tokat vurduktan sonra "entarini sıkıca üzerine alıp giyin!" dedi."

Peygamber (a.s.) devamla buyurdu ki:

"Bunun üzerine ben entarimi alıp sıkıca giyindim, sonra da taşları omuzumda taşımaya başladım. Arkadaşlarım arasında artık entarim üzerimde bulunuyordu."

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir de inşaat işinde çalıştığı olmuştur. Buhari ve Müslim'in rivayetlerine göre: Peygamber (a.s.) gençlik çağına gelince, Kabe yeniden tamir ediliyordu. Efendimiz de onun inşaası için Kureyş eşrafiyla birlikte taş taşıyordu. Bunun üzerine amcası Abbas (r.a.), Resûlüllah'a (a.s.):

"Taş taşıman için entarini (toparlayıp) omzuna yerleştir!" dedi. Peygamber (a.s.)

da öyle yaptı ve bayılıp yere düşerek gözlerini göğe dikti, sonra da kalkıp *“Entarim, entarim!”* diyerek, onu iyice giyindi ve sonra şöyle dedi:

“Doğrusu ben çıplak gezip dolaşmaktan menedildim.” Bu, O'nun nübüvvetten önce ilahi himayeye mazhar kılındığının, ismet-i rabbaniye'ye layık görüldüğünün delilidir.

Peygamber (a.s.) Efendimiz bazen ticari amaçla sefere çıkardı. Yine sahih tesbit ve rivayetlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz iki defa bu amaçla sefere çıkmıştır: Bir defasında henüz ergen olmamıştı ki amcası Ebu Talib ile beraber, bir defasında da ergenlikten sonra Hz. Hatice'nin tevcihiyle gerçekleşmişti.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz çocukluğunda bile sınırsız bir cesarete sahipti. Siyer kitaplarının tesbitine göre, bir defasında kendisine Lat ve Uzza ile yemin etmesi teklif edilmişti. Teklif edene şöyle demiştir:

“Bu ikisi adına benden birşey sorma ve isteme! Allah'a and olsun ki, bu iki-sinden hoşlanmadığım kadar hiçbir şeyden hoşlanmamaktayım.”

Peygamber (a.s.) Efendimiz, henüz ergenlik çağına girmeden savaşlara katılmıştır. Siyer kitapları, onun Ficar Harbinde amcalarıyla birlikte düşmana ok attığını kaydederler.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz sağlam görüş ve üstün zeka sahibiydi. Henüz genç yaşta bulunuyordu, buna rağmen bazı konularda görüşüne başvurulur ve hakem seçilirdi. Siyer kitaplarının naklettiğine göre, Kureyş kabilesi Kabe'yi yıkıp yeniden inşa ederken Hacer-i Esved'i yerine koymakta görüş ayrılığına düştüler, sonunda Peygamber (a.s,) Efendimizi hakem seçtiler, onun görüşüne, hükmüne ve çok akıllıca buluşuna hayret ettiler.

Resûlüllah (a.s.) Efendimize iftihar ve şeref olarak, küçücük bir yetim iken hayır, iyilik üzere terbiye edilmesi, en güzel hasletlerle süslenip övgüye değer sıfatlar kazanması, yararlı adetleri benimseyip kötü geleneklerden uzak kalması, hiçbir puta secde etmemesi, cahiliyyetin ahlâk dışı sapıklıklarından hiçbirine katılmaması, onların putlar adına kestikleri hiçbir kurbandan yememesi yeter.

Tabii bütün bunları O'nun Rabbına nisbet edip yönlendirmesi ve başarıyı Allah'a izafe etmesi hiç de şaşılacak şey değil, çünkü O, böylesine bir ruh ve ilhamla doğmuştu.

“Rabbim beni terbiye etti, edebimi güzelleştirdi” buyurması, bunun açık ifadesidir.

İşte bütün bu pırıltılar, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin çocukluğunda geçen hayatının bir dönemidir; gençlik çağındaki korunmuştuk ve güzel ahlâkının belirtileridir. Bütün bunlar, terbiye konusunda en açık yolda hidayet meş'aleleridir ki, terbiyecilerin çocuklarını bu yolda yürütmelerini gerektirir.

Şüphe yok ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, en güzel önder, uyulması layık olan en güvenilir rehberdir; o çocukluğunda da, gençliğinde de hep böyle idi ve öyle kaldı... İşte bunlar Allah'ın hidayet verdiği kimselerdir; artık siz de onların bulunduğu doğru yola uyunuz.
Bu konuda şimdiye kadar anlattıklarımızı özetliyecek olursak: Aşın derecede çocuğu nazlı ve içine dönük yetiştirmek, onun ruhen kayıp sapmasının başlıca sebeplerinden biridir. Çünkü bu hal, çoğu zaman onu çocukluğunda da ondan sonraki yıllarında da kendinde bir noksanlık duymaya iter ve böylece hem kendine güveni kalmaz, hem de kişiliğini kazandırmaz.
O halde anne-babaya gereken nedir? Özellikle annenin ne yapması gerekir? Çocuk terbiyesinde İslam'ın koymuş olduğu sünnetlere bağlı kalıp açmış olduğu yolda yürümek tavsiye edilir.
Annenin bu hususta yapacağı şeylerden biri, sevgide itidali korumak, çocuğa lüzumundan fazla ilgi göstermemek ve her hal-ü karda onu Allah'a teslim edip normal ölçüler içinde sevip beslemek, terbiye edip yetiştirmektir.
Bir diğer husus da, çocuğu terbiye, o henüz temyiz çağında iken terbiyenin elverdiği yapıcı yönleriyle uygulamalıdır. Anne bilhassa buna dikkat ve itina göstermelidir. Gerektiğinde hafif cezalara başvurmalıdır.
Bir başka husus da, çocuğu nazenin değil, hayat ile mücadele edebilecek az sertlik ve kabalık ölçüleri içinde terbiye etmek; böylece ona kendine güvenmesini sağlamak, sorumluluk taşımak ve edebi cesaretini geliştirmektir.
Yine annenin terbiye hususunda bir başka uygulaması, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şahsiyetini -peygamberliğinden önce de, sonra da dikkate alıp O'nun önder ve örnek olduğunu düşünerek çocuğunu sabırla terbiye etmeğe çalışması gerekir.
İşte terbiyeciler, belirttiğimiz bu yollar ve yöntemleri uyguladıkları gün, İslam'ın terbiye kurallarını kendilerine lüzumlu kabul edip bu yolda yürüdükleri gün, üzerlerinde terbiye edilme hakkı bulunanları asıl hürriyet ve şahsiyetlerine kavuştururlar, çocuğun kişiliğini oluşturan sebepleri ortaya koyup gerçekleştirirler, ona insanlıkla ilgili şeref ve fazileti vermiş olurlar. Böylece terbiyeciler çocuğun ruhunu, ahlâkını ve aklını istenilen düzeye yükseltmiş bulunurlar; çocuklar da bu sayede hayatta dosdoğru insan olurlar...[506]

Çocuklar Arasında Farklılık Gözetmek:

Çocuğun ruhen sarsılıp sapmasına sebep olan amillerden biri de, ana-babanın kendi çocukları arasında sevgi ve ilgi hususunda farklılık göstermeleridir. Hatta

çocuğun doğru yoldan sapmasına bunu en büyük amil olarak gösterenler var. İşte bu farklı ilgi ister bağışta ister muamelede, ister sevgide olsun fark etmez.
Ana-babanın çocukları hakkında bu tür farklılık gözetmeleri, çocukların iç ve dış yapılarında sapmalarını sağlayan en kötü sonuçlardan biridir. Çünkü bu gibi tutumlar, çocukta kıskançlık ve başkasından hoşlanmama duygusunu doğurur; onda korkuya utangaçlığa, büzülmeye ve ağlamaya sebep olur; düşmanca davranmaktan, sürtüşüp çekişmekten ve baş kaldırmaktan hoşlanmasını miras bırakır. Geceleyin bazı hayaller görüp korkuya kapılmasına, sinir sisteminin bozulmasına ve kendinde birtakım noksanlıklar hissetmesine neden olur.
İlk terbiyeci Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bütün bu hususları dikkate alarak, kendisinin sosyal alanda, toplumdan yana hakim ve terbiyeci olduğunu ortaya koyarak babalara şöyle buyurmuştur:
"Allah'tan korkun, çocuklarınıız arasında adaleti gözetiniz..." Diğer ilgili hadisler de şöyledir:
"Kendisine karşı saygılı davranıp iyilikte bulunması için çocuğuna yardımcı olan babaya Allah rahmet kapısını açsın..." [507]
"Yapacağınız bağışlarda çocuklarınız arasında eşitliğe riayet ediniz." [508]
Ashab'dan Nu'ınan b. Beşir (r.a.) naklediyor:
Babam ben küçükken elimden tutup Resûlüllah (a.s.) Efendimize gittik ve:
"Ya Resulallah! Bu oğluma bağışta bulundum" dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz sordu:
"Diğer çocuklarına da buna yaptığın bağışın bir mislini yaptın mı?" Babam,
"Hayır..." diye cevap verince Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:
"*Allah'tan korkunuz, çocuklarınız arasında adaleti gözetiniz*!" Babam da geri dönüp o sadakayı (yani bağışı) diğer çocuklara da verdi.
Diğer bir rivayette ise, Resûlüllah (a.s.) sordu:
"Ya Beşir! Bundan başka çocuğun var mı?"
"Evet..."
"Buna verdiğinin bir mislini onlara da bağışladın mı?"
"Hayır..."
O halde beni buna şahid tutma! Çünkü ben yapılan bir zulme şahid olmam. Bütün çocuklarının sana itaatkar, saygılı, iyi davranmasını ister misin?"
"Evet isterim."
"O takdirde, hayır. (Yani bunu istemeye hakkın yoktur, çünkü birine bağışta bulunup diğerlerini mahrum bırakıyorsun)." [509]
Ashab'dan Hz. Enes (r.a.) anlatıyor:

Bir adam Peygamber (a.s.) Efendimizin yanında otururken oğlu çıkageldi. O da çocuğunu öptü ve kucağına alıp oturttu. Az sonra küçük kızı çıkageldi. Onu da yanıbaşına oturttu. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) ona:

“Bu iki çocuğun arasında eşit davransaydın ya?” diyerek onu uyardı.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in bu şerefli tevcihlerinden, çocuklar arasında adaleti gerçekleştirmenin başlangıç noktasını sevgi ve ilgide eşit davranmanın teşkil ettiği anlaşılmaktadır. O takdirde çocuklar arasında farklı ilgi ve sevgi sünnet ve adalet değildir.

Evet, bazan çocuğu sevmemek, ona yardımcı olmamak birtakım zahiri sebeplere dayanır; örneğin:

Çocuk, cehaletin eseri olarak kendisine rağbet edilen cinsten değilse, mesela kız ise,

Veya çocuk güzellik ve zeka bakımlarından az nasip almışsa,

Veya birtakım musibetlerle bedeni sakatlıklar meydana gelmişse, bu gibi haller cahil ana-babada bazen çocuğuna karşı ilgiyi azaltır. Ama İslam şeriatı bu gibi doğuştan veya sonradan meydana gelen arazı, çocuktan hoşlanmamanın geçerli sebebi saymaz ve kabul etmez; aynı zamanda kardeşlerini ondan üstün tutmaya bir cevaz nedeni olarak görmez.

Ana-babalar bu yanlış yola saptıklarında ne kadar zalim ve haklara tecavüzkar olurlar; bu gibi katı muamelede bulununca ne kadar ölçüsüzlüğe düşerler?!

Kız olarak doğan çocuğun günahı ne?

Yüzü çirkin ise, yani böyle yaratılmışsa, çocuğun ceremesi ne? Üstün zekayla yaratılmamışsa, onun günahı ne?

Tabiatında çok hareket, kavgacılık, iticilik varsa, onun işlediği günah ne olabilir?

Küçük yaşta iken birtakım bedensel arızalara maruz kalması takdir edilmişse, çocuğun bu hususta sorumluluğu ne olabilir?

O halde terbiyeciler, çocuklarını nefsani bağlardan, noksanlık duyma birikimlerinden; kin, hased fesad gibi kalbi afetlerden esenliğe kavuşturmayı çok arzu ediyorlarsa, önlerinde, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin buyruklarını, tavsiyelerini yerine getirip uygulamaktan başka yol yoktur. O Peygamber ki, şöyle buyurmuştur: “Allahtan korkunuz, çocuklarınız arasında adaleti gözetiniz...”

Aynı zamanda terbiyeciler, ana-babalar, Allah'ın kendilerine ayırmış olduğu oğlanlara kızlara razı olup, hepsine de sevgi, kardeşlik hoşgörü ve eşitlik içinde davrandıklarını bildirme ve anlatma hususunda ellerinden geldiği nisbette gayret göstermelidirler. Böylece çocuklarının hepsini bir ayırım yapmadan kapsamlı adalet, merhametli nazar, sadık şefkat, müsavi muamele gölgesi altında

nimetlendirmiş olurlar.
Ne doğru buyurmuştur. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz:
“Kendisine karşı saygılı davranıp iyilikte bulunması için çocuğuna yardımcı olan babaya Allah rahmet eylesin (veya rahmet kapısı açsın.)” ***[510]***

Bedene Arız Olan Noksanlıklar:

Bu da çoğu zaman çocuğun kişiliğine tesir edip kendini kusurlu, noksan görmesine ve bu yüzden hayata kin ve nefretle bakmasına yol açan amillerden biridir.
Çocuk henüz küçük yaşta iken körlük, sağırlık, akli dengesizlik, pepelik ve konuşma zorluğu gibi bir sakatlığa maruz kalınca anababası, kardeşleri, akraba ve komşuları, dost ve arkadaşları gibi onun çevresinde yaşayanlar ona karşı son derece merhametli, şefkatli güzel huylu, iyi davranışh ölçüde davranmaları gerekir. Böyle bir metod uygulamaları, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin sözünü ettiğimiz konu hakkında buyurduğunu tahkik eder, onu gerçekleştirir:
“Merhametli olanlara, Rahman (olan Allah) merhamet eder. Yeryüzündekilere merhametli davranın ki, göktekiler de size merhamet etsinler.” [511]
“Sizden biriniz kendi nefsi için sevip arzu ettiği şeyi kardeşi için de sevip arzu etmedikçe (gerçek anlamda) iman etmiş sayılmaz.” [512]
“Mü’minlerin iman yönünden en kamili, ahlâk bakımından en gözel olanıdır.” ***[513]***
Ama bedenine vaki olan arıza sebebiyle çocuğa, gözünü kaybetmişse, “ey kör!” işitme yeteneğini kaybetmişse “ey sağır!” akli dengesinde bozukluk meydana gelmişse, “ey noksan akıllı!” dilinde pepelik varsa, “ey dilsiz!” diye çağırılırsa, çok açık bir gerçektir ki, bu tür davranışlar temyiz çağında olan çocukta, onun şuuraltında kendini noksan ve kusurlu görüp kabul etme duygusu birikir. Ve artık çocuğu kendi içinden gelen bir sesle kendini küçük görmesi topluma karşı kin ve nefret beslemesi, hayata küskün ve uğursuz nazarla bakması gibi bir perişanlık içinde görmemiz hiç de şaşılacak bir sonuç değildir.
Bunun içindir ki, terbiyeciler, ana ve babalara gereken çocuğun başına gelen bu gibi noksanlıklardan dolayı onları hakimane bir uslübla tedaviye çalışmaları, çareler düşünüp bulmaları elverişli bir terbiye uygulamaları, merhametli ve şefkatli bir tutum içinde ona karşı davranmalarıdır. Şu temel esasa göre ki: insanın değer ölçüsü, dini, dindarlığı ve ahlakıdır; şekli ve görünümü değildir.
Bu hususta ilk başvurulacak çare:

İlk atılacak adım, başvurulacak çare şudur: O gibi çocuklara sevgi ve seflcatla bakmaları, ona özel ilgi ve yakınlık göstermeleri; insanları ancak zekalarıyla, iç değerleriyle, bilgi ve anlayışlarıyla, şadlık ve hayata bakış tarzlarıyla seçip ayırd ettikleri intibaını ve şuurunu vermeleri gerekmektedir. O takdirde, çocukların şuurunda yerleşen "kendini aciz ve noksan görme" duygusu giderilir, belki bütünüyle silinip yepyeni şuur ve idraklerin doğmasına yol açılır. Güven havası başlar, gönül yatışkanlığına gidilir; tıpkı yapıcı bir iş ve semereli sonuç gibi.

Bu hususta atılacak ikinci adım ise, terbiyeciler ana-babalar öğüt ve sakındırmanın gereğini yerine getirmelidir. Başına gelen musibetten dolayı sakat kalan çocuğun çevresinde bulunan yakınlan-uzaklan kim olursa olsun, çocuğu küçümsemekten, aşağılamaktan, hor görmekten kesinlikle sakınmalıdır. Alaya almanın, eğlenmenin nasıl sonuçlar doğuracağını çok iyi düşünmelidirler. Bu gibi davranışların çocuğun içinde nasıl bir kötülük bırakacağını, duygularının derinliğinde nasıl elim çizgiler ve izler koyacağını, şuurlarında nasıl kin ve nefret birikimine yol açacağını önceden hesaba katmalıdırlar. Aksi halde sonuç çok kötü ve elim olur.

Yine terbiyecilere gereken bir husus da şudur:

Çocuğu eğitip yönlendirirken, ona öğüt verip İslah ederken, musibete uğramış herkesin, ilk terbiyeci Hz. Muhammed (a.s.) Efendimizin büyük davetinde sosyal birlik, sağlam dayanışma düzeyinde birleştiklerini; sadelik ve sevgi temeli üzerinde yer aldıklarını, saygı ve hürmet esasında biraraya geldiklerini açıklamalıdırlar ve çocuğun kafasında bu inanç ve düşünceyi canlandırmalıdırlar.

Sözünü ettiğimiz bu yol ve metot, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin, insan şeref ve yüceliğini zedeleyen, müslümanın kişiliğini yıkan, toplumsal birliği parçalayan her söz ve davranıştan sakındıran yolu ve meşrebidir.

Onun dilin afetleri hakkında yaptığı sakındırmalardan biri de şudur:

"Doğrusu kul kalben aldırış etmediği bir söz söyler de o yüzden başaşağı Cehennem'e düşer." [514]

"Şüphesiz ki kul bir söz söyler de manasını araştırmaz, ne sonuç vereceğini düşünmez de bu yüzden doğuyla batı arasından daha uzak şekilde Cehennem'e kayar." [515]

Rasulullah (a.s.) Efendimizin sakındırmalarından biri de, şamata yapıp karşısındakini küçümsemek, horlamak hakkındadır:

"*Kardeşine karşı (ondaki kusur ve musibete sevindiğini) şemate yaparak izhar etme, sonra Allah ona merhamet eder, seni de birtakım belalarla yüzyüze*

getirir.” [516]

Efendimizin bir diğer sakındırması, işaretle küçümseme ve hor görme hakkındadır Hz. Aişe (r.a.) validemiz anlatıyor: Resûlüllah (a.s.) Efendimize

“Safiyye'den yana sana şu ve şu yeter” dedim. Bununla Safiyye'nin kısa boylu olduğuna işaret ediyordu. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:

“Öyle bir söz söyledin ki, eğer deniz suyuna karıştırılmış olsa, herhalde onu bulandırır, tabiatını değiştirirdi.” ***[517]***

Bütün bu sakındırmalar ve diğerlerini Allah'ın şu buyruğu içine alıp kapsamaktadır.

“Ey iman edenler! Sizden bir kabile diğeriyle alay etmesin. Olabilir ki alay edilenler, alay edenlerden hayırlıdır. Bir kısım kadınlar da diğerleriyle alay etmesin, umulur ki alay edilen kadınlar, alay eden kadınlardan hayırlıdır. Kendi kendinizi ayıplamayın; kötü lakablarla sataşıp atışmayın, imandan sonra din ve ahlâk sınırlarını aşmakla ilgili isim ne kötüdür! Kim tevbe etmezse, İşte onlar, evet onlar zalimlerdir.” [518]

Bu gibi hallerin çaresi ve tedavisi:

Üçüncü bir çare olarak terbiyecilerin, başına musibet gelmiş çocuklarına edep ve terbiyesi güzel olan arkadaşlar bulup seçmeleri, hoşa giden adetlere bağlı bulunan dostlar edinmeleri gerekmektedir. Öyleki, arızalı çocuklar sözü edilen arkadaş ve dostlarla biraraya gelmeli, oynamalı, aralarında güzel, tatlı, yapıcı sohbetler tertiplemelidirler. Böylece çocukların vicdanlarının derinliğine insanların onları sevdiği surunu enjekte etmiş insanların onlara şefkat ve ihtimam besledikleri anlatılmış olur.

Ünlü filozof İbn Sina, çocuğun kişiliğini geliştirme hakkında diyor ki:

“Toplumun onu sevdiği duygusunu yeterince anlatıp çocuğu bu hususta doyurmak için okulda edep ve terbiyesi beğenilen, iyi adetleri hoşa giden arkadaşlarla biraraya getirmek gerekir. Çünkü çocuk daha çok kendi akranı diğer çocukların telkini altındadır. Çocuk çocukla ünsiyet kurar, ne alırsa ondan alır.”

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir hadislerinde bu konuya ışık tutarak şöyle buyurmuşlardır:

“Çocuğun hareketli, başkasıyla biraraya gelme gücü ve arzusu, büyüdüğünde aklının fazlalığı (na delalet eder).” [519]

Buraya kadar anlattıklarımızı özetleyecek olursak:

Terbiyeci çocuğuna isabet eden bedeni bir felaket ve musibet karşısında onu ona unutturmak, hayata ilgisini artırmak, insanlarla, kaynaşmasını sağlamak için

hiçbir fırsat ve vasıtayı kaçırmamalıdır. Bunu ister sevgi ve rahmet nazarıyla, ister ona göstereceği özel itina ve riayet ile gerçekleştirmeye çalışsın; isterse içinde yaşadığı toplumun alay, tahkir, ihanet ve benzeri davranışlarda bulunmalarının önüne geçmek için gereken sakındırmada bulunsun; isterse çocukla biraraya gelecek elverişli, iyi ahlâklı arkadaşlar sağlamayı kendini noksan görme şuurunu gidermiş olur. Onu topluma yararlı bir uzuv olarak hazırlar. Medeniyet sarayının onun yardımıyla yapılacağını ikna eder, ümmetin şeref ve yükselmesi için azmini takviye eder, ülkesinin geleceği için onu hazırlar. [520]

Yetimliğin Ruh Üzerindeki Te'siri:

Çocuğun ruhen perişan olmasında bunun tesiri oldukça büyük ve tehlikelidir. Özellikle çocuk korunmayan bir çevrede, üzüntüsü paylaşılmayan bir yerde yüzüne şefkat rahmet ve muhabbet gözüyle bakılmayan toplumda bulunursa, yetimlik daha da onu yıpratır, sapmasını hızlandırır.
Bunun için İslam çocuğun terbiyesinde -yetimlik de söz konusu ise en yüksek ihtimamı göstermiş onun hayatını garanti ederek, toplumda yararlı bir organ oluncaya kadar onunla yeterince ilgilenmiştir. Çocuk toplumun, toplumsal hayatın vecibelerini yerine getirinceye, sorumluluklarını kavrayıp taşıyıncaya kadar İslam ona gereken bütün imkanları sağlamıştır. Çocuk lehinde ve aleyhindeki şeyleri en güzel ölçüde anlayıncaya, en güzel manada idrak edinceye kadar İslam onun hayatını yönlendirmeyi sürdürür.
Aslında bu özen ve ilgi Kur'an-ı Kerim'in yetim çocuklar hakkındaki ihtimamıdır; onu horlamamayı, küçümsememeyi emreder; kişilik ve şerefin aşağı düşürülmemesini tavsiye eder:

"O halde sakın öksüzü hor görüp ona kötü davranmalı."[521]
"Dini (veya ceza ve hesap gününü) yalanlayanı gördün mü?
İşte odur yetimi itip kakan, yoksulu yedirmeyi teşvik etmeyen."[522]

Resûlüllah (a.s.) Efendimizin yetime gösterdiği itina ve ilgisini onu korumayı teşvik buyurmasını, ona gereken riayetin yapılmasını, vasilere iyi-dürüst davrandıkları takdirde müjde vermesini içeren hadisleri yetime sahip çıkıp onu yeterince koruyanların Peygamberle birlikte Cennet'te olacaklarını haber vermektedir:

"Ben ve yetimi himaye edip koruyan kimse birlikte Cennetteyiz!" [523]
"Kim merhamet duygusuyla elini yetimin başına korsa, elinin dokunduğu her kıl

*karşılığında Allah ona bir iyilik yazar.”****[524]***
“Allah'ım! iki zayıfın hakkını zayi edenin günah ve vebalini kendilerine ilhak ederim: Yetim ve kadın...” [525]
Aslında yetimi himaye edip korumak onun hısım ve yakınları üzerine vacibdir. O halde bunlara gereken, yetimin ruhsal ve ahlâki durumlarını düzeltip çareler bulmaktır. Yine onlara gereken, yetim çocuğa fazlasıyle rahmet ve şefkat, yardım ve ilgi göstermek ve onlara kendi çocukları gibi sevildiklerini aynı muamele ve şefkatin gösterildiğini anlatmak, bunu zihinlerine iyice nakşetmektir.
Yetimi himayesine alacak vasileri hısım ve yakınları bulunmadığı takdirde, onları koruyup yetiştirmek, durumlarıyla ilgilenmek, terbiye ve yönlendirmelerini sağlamak, hayat mücadelesi içinde onların kadr-u kıymetini bilip yükseltmek, bu ortamı hazırlamak İslâm devletine düşen bir görevdir.
İşte Medine'de İslam devletinin ilk temsilcisi Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, yetime özel bir ilgi, bir şefkat ve merhamet gösermiştir. Validemiz Hz. Aişe (r.a.) şöyle anlatıyor:
“Rasulullah (a.s.) bayram günü bir yetimi gördü, yanına yaklaşıp onu şefkatla okşadı, güler yüz gösterip ona güzel ilgisini çevirdi ve elinden tutup evine getirdikten sonra şöyle dedi:
“Sana baba olmama razı değil misin?”
Bunun gibi, İslam devletine vacib olan, sokakta kalmış yetim çocuğu himayeye alıp korumaktır; çocuğun bu durumuna vakıf olup onun varlığını tesbit ettiği an, onunla yeterince ilgilenmesi de gereklidir. Nitekim ikinci halife Ömer (r.a.)zamanında sokakta kalmış bir yetim çocuğu bulup ona getirdiler. Hz. Ömer (r.a.):
“Bunun nafakası bize aittir ve bu çocuk hürdür.”
İslam'ın izlediği bu tür bir muamele hem sokağa atılmış çocuklar, hem de yetim kalmışlar için geçerlidir. İslam koyduğu prensipleriyle toplum yapısında yani İslam cemaati arasında birçok ülkelerde yetimlere gereken ilgi ve itinanın gösterilmesini onlarla ilgili sorumlulukları yüklenmelerini sağlamış ve çocuklara bir noksanlık içinde bulunduklarını hissettirmemeyi, onları devamlı surette sapık düşünce ve görüntüden uzak tutmayı emretmiştir.[526]

Fakirliğin Ruh Üzerindeki Te'siri:

Çocuğun ruhen perişanlığını hazırlayan sebeplerden biri de fakirliktir. Çocuk

gözlerini hayata açınca böyle bir sebeple karşılaşınca ruhen sapmasını hızlandırıcı bir sebeple buluşmuş olur. Anne ve babasını sıkıntı içinde, ailesini yokluk ve üzüntü çatısı altında bulan çocuğun durumunu bir düşünün! Özellikle bazı yakınlarının, komşu çocuklarının veya arkadaşlarının okullarda en güzel durumda, en süslü giysiler içinde en mükemmel nimetlerde yüzerken görmesi onu büsbütün perişan eder. Çünkü yetim çocuk, kederlidir, üzüntülüdür, kendisini doyuracak bir lokma, utanç yerlerini örtecek bir elbise bulamamaktadır.

Durumu böyle olan bir çocuktan ne bekleyebiliriz? Gerçek şu ki pek yakında o, topluma kin ve nefretle bakacağı, kendindeki noksanlıkları birkaç hastalık olarak taşıyacağı birtakım iç düğümler besleyeceği muhakkaktır. Gelecekte ümit ve emeli ümitsizliğe dönüşecek; uğur beklemesi uğursuzluğa çevrilecektir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ne doğru buyurmuştur:

"Az kaldı ki fakirlik küfre dönüşsün." [527] Bazen de Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, fakirlikten Allah'a sığınır, duasında bu sığınmayı tekrarlardı:

"Allah'ım! Küfürden ve fakirlikten sana sığınırım." ***[528]***

İslam fakirliğin çaresini iki esaslı prensiple çözmüştür:

Birincisi: Ona insanlığa yakışan şeref ve itibarını sunmuştur.

İkincisi: Ona sosyal dayanışma çerçevesinde gereken ortamı hazırlamıştır.

Ona insanlığına yakışan şekilde ilgi ve itibar göstermesine gelince: İslam bütün cinsler, renkler, tabakalar arasında itibar, keramet ve insani şeref ve itibarı eşit kabul etmiştir. Arada bir üstünlük söz konusu olursa, o da takva ve salih amellerle ölçülür.

İslam'ın bu konuda kıyamete kadar sürecek zamanın kalbine bastığı başlangıç mührü şudur:

"Ey insanlar! Hakikat biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki sizin Allah yanında en şerefli ve itibarlınız (O'ndan en çok saygı ile) korkup (fenalıklardan) sakmanızdır. Muhakkak ki Allah herşeyi bilir ve herşeyden haberlidir." [529]

Hem İslam koyduğu esas ve prensiplerle kişilerin şekline, fiziksel yapılarına, kılık kıyafetlerine bakmaz; o ancak kalblere ve amellere bakar ve ona göre değer biçer. Sahih rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki Allah sizin şeklinize, kılık-kıyafetinize ve bedenlerinize bakmaz; ama o, sizin kalblerinize ve amellerinize bakar." [530]

Hem İslam, zayıfların ve fakirlerin kadrini yüceltmiş onları küçümseyip hor görenlere Allah'ın gazab edeceğini haber vermiştir:

Sahih tesbitlere göre, Ebu Süfyan; küçük bir cemaat oluşturan Selman, Suheyb ve Bilal'ın bulunduğu yere gelmişti. Hepsi bir ağızdan, Allah'ın kılıçları Allah'ın düşmanlarından asıl alınacak yeri almamış!" demişlerdi. Bunun üzerine Ebubekir Sıddîk (r.a.):
"Siz bu sözü Kureyş'in ileri geleni ve efendisi hakkında mı söylüyorsunuz?" diyerek onlara biraz çıkışmış ve hemen Resûlüllah (a.s.) Efendimize gelerek durumu haber vermişti. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) ona:
"*Ya Eba Bekir! Yoksa onları öfkelendirdin mi, eğer onları öfkelendirdinse, gerçekten Rabbını öfkelendirmişsindir"* buyurdu. Bu uyarı üzerine Ebu Bekir Sıddık (r.a.) onlara dönüp şöyle seslendi:
"Ey kardeşlerim, yoksa sizi öfkelendirdim mi?" Onlar da,
"Hayır, Allah (c.c.) seni bağışlasın ey kardeşimiz!" diye cevap verdiler.
Sosyal dayanışma ortamını fakirlere hazırlamasına gelince: Şüphe yok ki İslam, fakirliğe çözüm getirmek için sosyal dayanışmayı ve onun ilkelerini sünnet kılıp çağımızda beşerin bütün gayretlerine rağmen erişemediği ölçü ve anlamda bu dayanışmanın en mükemmel esaslarını en yüce anlam ve itibarda koymuştur.
İslamın toplum yapısında fakirliğin müşkilatını çözecek şekildeki esas ve prensiplerinden bazı pırıltıları görüntülemek istiyoruz:
İslam, müslüman devletin zekatı toplayıp hazinede ona özel yer ayırmasını ve bunun müstehak ve muhtaçlara sarfedilmesini, fakirlere, yoksullara, yolda kalmışlara, borçlulara, köleleri hürriyetlerine kavuşturmaya harcanmasını meşru kılmıştır. Şanı Yüce Allah (c.c.) buyuruyor:
"Zekatlar Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, miskinlere, (zekat toplamakla görevli) tahsildarlara, kalbleri İslam'a ısındırılanlara; (hüriyetlerine kavuşturulacak) kölelere ve esirlere, borçlulara, Allah yolunda (lüzumlu görülen yerlere, cihada çıkanlara) ve yolda kalmışlaradır. Allah her şeyi en iyi bilen ve her şeyi hikmetle uygulayandır." [531]
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de bu konuda şöyle buyurmuştur:
"Şüphesiz ki Allah müslüman zenginlerine mallarında, müslüman fakirlerine yetecek kadar farz kılmıştır..." [532]
Hem İslam, komşusu aç yattığı halde kendisi tok yatan müslümanı gerçek müslüman olarak itibar etmemiştir. Yapılan sahih tesbitlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"Yanıbaşındaki komşusu aç olduğu ve kendisi bunu bildiği halde tok yatan kimse gerçekten iman etmemiştir." [533]
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu sözleriyle, fakir komşunun hacetini bitirmeyi, onu

sevindirmeyi Allah'a yakınlığın en güzellerinden amellerinde en üstününden saymıştır. Nitekim, Resûlüllah (a.s.) ümmetini teşvik ederek diyor ki:
"Amellerin en üstünü, Mü'mini sevindirmektir: İster utanç yerlerini örtecek elbise giydir, ister açlığını gider, isterse bir hacetini yerine getir." [534]
Gerçekten aç ve yoksulun ihtiyacını karşılamak, sıkıntılı anlarında onlara yardım elini uzatmak, en önemli vecibelerden biridir Nitekim Ebubekir Sıddîk (r.a.) diyor ki:
"Suffe ashabı fakir kimselerdi. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir gün şöyle buyurdu:
"Kimin yanında iki kişilik yemek varsa, bir üçüncüsünü beraberinde götürsün; kimin yanında dört kişilik yemek bulunuyorsa, bir beşincisini veya altıncısını beraberinde götürsün." [535]
Diğer bir hadiste ise Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur:
"Kimin yanında fazladan binek varsa, onu bineği olmayana çevirsin (versin) kimin de yanında fazla azık varsa, azığı olmayana çevirip (versin)."
Sonra da Resûlüllah (a.s.) Efendimiz mal çeşitlerinden hayli saydı, o kadar ki ihtiyaç fazlası bulunan bir mala hiç hakkımız bulunmadığını gördük." [536]
İslam peygamberi, çalışma gücü olan herkese çalışma yollarının hazırlanmasını ülkeyi idare edenlere vacib kılmıştır. Sahih rivayete göre, Ansar'dan bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimize gelerek kendisine bağışta bulunmasını istedi. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) ona:
"*Evinde hiçbirşeyin yok mudur?"* diye sordu, O da:
"Evet, Ya Resûlallah! Eski bir kilimimiz var, bir bölümünü yorgan yapıp örtünürüz, bir bölümünün üzerinde otururur. Bir de çanağımız var onunla su içeriz..." diye cevap verdi. Hz. Peygamber (a.s.) ona:
"Git de o bahsettiğin kilim ve çanağı al da bize getir!" buyurdu. Adam gidip getirince, Efendimiz onları eline alıp sordu:
"Bu iki malı benden kim satın alır?" Bir adam kalkıp
"Ben onları bir dirheme satın almak isterim" dedi. Peygamber (a.s.) Efendimiz,
"Bir dirhemden fazla veren yok mu?" diye sorunca, bir adam:
"Ben onları iki dirheme satın almak isterim" dedi. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) o iki şeyi o adama iki dirheme sattı ve aldığı iki dirhemi, mal sahibine verdi sonra da şöyle buyurdu:
"Bir dirhem ile çoluk-çocuğuna yiyecek alıp götür; diğer bir dirhem ile bir balta satın al ve bana gel!" Adam emredileni yaptı. Peygamber (a.s.) baltayı o adamın beline bağladıktan sonra şu emri verdi:

“Haydi git, odun kesip getir, sat. Seni on beş gün görmeyeyim!” diye tenbih etti. Adam da öyle yaptı ve sonra on dirhem kazanmış bir halde Peygamer (a.s.) Efendimiz'e geldi ve bu paranın bir kısmıyla evine yiyecek de almıştı. Peygamber (a.s.) Efendimiz memnuniyetini belirterek şöyle buyurdu:
“Kıyamet günü dilenciliğin siyah bir noktası yüzünde bulunduğu halde gelmedense bu senin için çok daha hayırlıdır.” ***[537]***

İslam'da Çocuklu Aileye Devlet Yardımı:

İslam devleti çatısı altında doğan çocuk ister hakimin ister subayın oğlu olsun; isterse işçi veya halk tabakasının çocuğu olsun ona aylık bağlamayı sünnet kılmış ve bunun uygulamasını sağlamıştır. Ebu Ubeyd, el-Emval adlı kitabında, Hz, Ömer'in (r.a.) bu konudaki uygulamasını şöyle naklediyor:
“Hz. Ömer (r.a.) doğan her çocuk için, babasına verilen aylığa ek olarak devlet hazinesinden aylık tahsis ederdi. Bu genellikle 100 dirhem civarında idi. Çocuk büyüdükçe masrafı arttıkça tahsisat da artırılırda. Bu hal ve uygulama aynen Hz. Osman (r.a.), Hz. Ali (r.a.) ve diğer halifeler zamanında da devam ettirilmiştir.”
Tabi İslam'ın bu yardımı, çocuğun vicdanını terbiye edip geliştirmenin dışında bir de onu sıkıntıdan kurtarmaya yönelik bir tedbirdir. Ama asıl ilgisi, çocuğun vicdanına İslam'ın ruh ve manasının fidesini dikmek, şuurunun derinliğine bunu enjekte edip kalbini donatmaktır. Çünkü bu terbiyenin tamamı toplum arasında yardımlaşmayı, dayanışmayı ve başkasını kendine tercih etmeyi gerçekleştirmeye matuf bulunuyordur. Tabiatıyle bu uygulama çocukta samimi ilgi, sağlam iman, itaat ve ihtiyar şuurunu geliştirir.
Tarihi olaylar, bizim dediklerimize en büyük şahidlerdir. Müslüman cemaatin yardımlaşma ve dayanışmasıyla ilgili bazı örnekler verelim; aralarında kurulan sevgi, saygı, şefkat merhamet ve destekten misaller sıralıyalım:
Siyerci Muhammed b. Ishak diyor ki:
“Medine'de yaşayan birtakım insanlar vardır ki, bunlar nerden nasıl yaşadıklarını kimlerin onlara yardım ettiğini bilmezlerdi, bir gün Zeynelabidin b. Hüseyn (r.a.) vefat etti ve ondan sonra o geçim yolları kapandı, yardım kesildi. O zaman anladılar ki, geceleyin kendilerine kimselerin haberi olmadan yardım gönderen Zeynelabidin hazretleriymiş. Adı geçenin cenazesi yıkanırken sırtında ve omuzlarında urgan izleri açıkça görülüyordu. Çünkü hayatı boyunca geceleri fakirlere, yoksullara ve dullara sırtında yiyecek taşımıştı...”
Leys b. Sa'd'ın yıllık geliri yetmiş bin dinara ulaşıyordu. Ne var ki, o bütün bu

gelirini fakirlere tasadduk ederdi. O kadar ki, hayatı boyunca kendisine zekatın farz olmadığını söylerler. Çünkü elinde biriken bir servetin kaldığı vaki değildi.
Bir gün müzayede suretiyle satılan bir evi, ihtiyacına mebni satın almıştı. Vekili gidip evi teslim alacağı zaman içinde bir sürü yetim çocuklarla karşılaştı. Yetimler, evin kendilerine bırakılmasını Allah (c.c.) adına rica ettiler. Durum Leys b. Sad'e haber verilince; evi yetimlere bırakmakla kalmadı, her gün onlara yetecek kadar yiyecek maddesi göndermeyi de taahhüt etti.
Büyük imam Abdullah b. Mübarek hazretleri, en çok sadaka dağıtanlardan biri idi. Yıllak tasadduku 100.000 dinara ulaşırdı. Bir defa arkadaşlarıyla birlikte Hacc maksadıyla evinden çıktı. Kasabalardan birinin yanından geçerken bir kuşun can çekiştiğini ve az sonra da öldüğünü gördü. Arkadaşlarından birine kuşu yoldan kaldırıp çöplüğe atmasını emretti. Hep birlikte kasabanın çöplüğünden geçerken, ölmüş kuşun oraya atıldığını gören bir kızcağız koşup kuşu oradan aldı, Abdullah b. Mübarek kıza sordu,
“Ölü bir kuşu ne yapacaksın kızım?” dedi. Kızcağız utanarak, kendisiyle kardeşinin kimsesiz yetimler olduklarını, kimselerin onların durumundan haberi olmadığını, yiyecek birşey de bulamadaklarını, söyleyince Abdullah b. Mübarek fazlasıyle duygulandı ve vekilini çağırıp kaç dinarlarının bulunduğunu sordu. Bin dinar olduğunu bildirince, bizi Merv şehrine götürecek 10 dinarını ayır, gerisini bu fakir ve kimsesiz çocuklara verelim. Nasılsa nafile hacc yapacaktık, bu yardım bizim bu yıl ki nafile haccımızdan herhalde daha hayırlıdır, “buyurdu ve gerisin geri evlerine döndüler.[538]
Ne gün İslam devletinin İslam topluluğunun ve fertlerinin yardım ve destekleri biraraya gelir de fakirlerin sıkıntılarını gidermeye yönelirse, o gün İslam topluluklarında fakir kalmaz muhtaç kimse bulunmaz. Böylece İslam ümmeti, güven refah, dayanışma, yardımlaşma ve istikrar gölgesinde nimetlenir. Toplumumuz evladı, her türlü suç işlemeyi gerektiren amillerden kendini kurtarır, ruhsal sapmalardan kurtulur.
Biz şu anda gözlerimizle İslam'ın izzet ve şeref bayrağının, şan ve şeref burcunda dalgalandığını görüyor gibiyiz, İşte o gün Mü’minler Allah'ın kendilerine olan yardım ve nusratıyla sevineceklerdir.[539]

Belirgin Kıskançlık

Dinimizde buna “hased” denilir. Başkasının eriştiği nimetin elden gitmesini temenni etmektir. Bu, toplumu tedirgin eden tehlikelerden biridir. Eğer

terbiyeciler çocukları bu konuda eğitip hasedden uzak tutmazlarsa, çare yok ileride birtakım kötü sonuçlara kapı açar, en tehlikeli izler bırakır.
Çoğu zaman aile halkı çocuktaki kıskançlık duygusunu açık biçimde göremez, hele ilk anlarda bunu sezmeleri bile çok zor. Yine çoğu zaman çocuklarının kendilerinden hased beklemediğini ve bunu farket-mediklerini sanırlar ve çocuklarının böyle bir havaya gireceğini, yani hased ateşi içine düşeceğini tahmin edemezler. Bunun için, terbiye sorumluluğunu taşıyan herkesin "hased" denilen kötü huyu hikmetle, sağlam terbiye ölçüleriyle tedavi etmeleri, çareler bulmaları vacibdir. Aksi halde çok müşkil durumlara, vahim sonuçlara, elem verici nefsi birikimlere sebep olur.
Hased'in ilaç ve çareleri üzerinde durmadan, çocukların içinde gayret ve kıskançlık ateşini yakan sebepleri arzetmek istiyorum. Bu sebeplerin aşağıdaki maddelerde toplandığını görüyorum:

a) Çocuğun kendi aile halkı arasında sevgi, şefkat ve arzulanan tek kişi gibi imtiyazları kaybetmekten korkması; özellikle yeni bir çocuğun daha dünyaya gelmesiyle, aile sevgisinin daha çok ona yöneleceğini düşünmesi.

b) Çocuklar arasında fena bir kıyaslamada bulunmak; birini zekilikle diğerini bönlük ve ahmaklıkla nitelemek.

c)Çocuklardan birine fazlasıyle ilgi ve özen gösterip diğerini ona nisbetle önemsiz saymak; örneğin, birini omuzda kucakta dolaştırıp sevip onunla şakalaşmak, diğerini azarlayıp itip kakmak.

d) Eziyet eden, fenalıkta bulunan sevimli bir çocuğa karşı müsamaha edip görmezlikten gelmek; diğer çocuğu iyice kontrol altında tutup en küçük bir kötü halini görünce cezalandırmak.

e) Diğer çocukların zengin ve müreffeh bir ailede bulunması, kendisinin fakirlik ve yoksulluk içinde kıvranması..., gibi çocuğun kişiliğinde kötü izler bırakan sebepler bu cümledendir.

Çocuk bu yüzden çoğu zaman kendinde bir noksanlık hissetmekle, öldürücü bir bencilliğe sapmakla, topluma karşı içinde kin beslemekle birtakım afetlere kapı açmış olabilir. Bundan başka, sözü edilen kıskançlık ve bencillikten dolayı nefsinde kararsızlık inad, kendine güvensizlik gibi psikolojik birtakım birikimler oluşur.
İslam dini, kıskançlık hastalığını, hikmete dayalı bir terbiye sistemiyle tedavi edip birtakım çareler getirmiştir. Günümüzdeki terbiyeciler, İslam'ın bu sistemini ele alıp sebepleri bu açıdan değerlendirdikleri takdirde, şüphe yok ki, çocuklar karşılıklı sevgi, kardeşini kendine tercih, muhabbet, sadelik, açık kalblilik gibi sıfatlar üzerinde gelişir, kalblerinde her türlü yardımlaşma niyetini taşır ve her

türlü hayır, karşılıklı şefkati benimserler.
İslam'ın koyduğu çareler, terbiye ilkelerinde hasedi durduracak, ona ilaç ve çare olacaklarını aşağıya sıralamayı uygun görüyorum:[540]

Çocuğa Sevildiğini Bildirmek:

Bu, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in uygulamasıdır ki, hem kendisi yerine getirir, hem ashabına bu hususta emreder, teşvikte bulunur ve yerine getirilmesini de murakabe ederdi.
Size bazı misaller vereyim:
Hz. Büreyde'nin babası anlatıyor: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz hutbe irad ederlerken sevgili torunları Hasan ile Hüseyin çıkageldiler. Üzerinde kırmızıya yakın entari bulunuyordu, hem yürüyorlar hem düşüp kalkıyorlardı. Onları görünce minberden indi ve ikisini kucaklayıp önüne oturttu. Sonra da şöyle buyurdu:
"Allah çok doğru buyurmuştur: Sizin mallarınız ve çocuklarınız ancak birer imtihandır. Bu iki yavruya baktım, hem yürüyor, hem düşüp kalkıyorlardı; dayanamadım sözümü kesip onları kucakladım."
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, sevgili torunları Hasan ile Hüseyin'e sevgiyle yaklaşır, onlarla eğlenip latifede bulunur. Onlar da sevgili dedelerinin önünde yürür, dizinin önünde oturur, bazen de her biri O'nun bir tarafina asılıp çekerlerdi. Resûlüllah (a.s.) onları yanına alıp bazen yürür ve şöyle derdi:
"Sizin deveniz ne güzel devedir, ikiniz de ne güzel yüklersiniz!"
Hz. Aişe (r.a.) diyor ki: Bedevilerden biri, Peygamber (a.s.) Efendimiz'e geldi ve şöyle dedi:
"Siz çocuklarınızı sevip öpüyorsunuz; biz ise onları hiç öpmeyiz..." Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona
"Allah senin kalbinden merhamet duygusunu koparıp çıkarmışsa ben ne yapabilirim?" [541] (Yani benim elimden ne gelir?)
Ene b. Malik (r.a.) anlatıyor: Bir kadın, Hz. Aişe (r.a.) Validemize geldi. Hz. Aişe ona üç hurma verdi. Kadıncağız iki çocuğuna birer hurma verdi ve bir hurmayı da kendisine ayırdı. Çocuklar hurmalarını yedikten sonra dönüp annelerine baktılar. Kadıncağız dayanamadı, elindeki hurmayı ikiye bölüp herbirine yarım hurma verdi. Çok geçmeden Peygamber (a.s.) Efendimiz geldi. Durumu O'na arzettiğimde, şöyle buyurdu:
"*Seni hayrete düşüren nedir? And olsun ki, Allah, o kadına, çocuklarına olan*

rahmeti sebebiyle rahmet etmiştir.” ***[542]***

Gönülden uzak tutulmaması gereken bir husus da şudur: Henüz taze bir çocuğun önünde kıskançlığı kızıştıracak yani bu duyguyu kamçılayacak hususlar üzerinde titizlikle durmaları, terbiyecilerin en çok önemseyeceği, özellikle annenin dikkatleri üzerinde duracağı bir konudur. Öyle ki gereken bütün tedbirleri almaları şarttır.

Hatta çocukta bu gibi haller, yani duygular annesi ona küçük bir kardeşe gebe olduğu aylarda başlayabilir. Örneğin büyük çocuğun yatağını veya yatak yerini değiştirmek, çocuğu bahçeye göndermek bu cümledendir. Çocuk bu gibi davranışları içine atar ve ister istemez onda kıskançlık duygusunu körükler. Bu bakımdan doğan küçük kardeşin elbisesini giydirirken, onu yıkarken, yedirirken büyük kardeşinin gelip yardımcı olmasına müsaade etmek, müsamaha göstermekte hiçbir sakınca yoktur. Bunun gibi, küçük kardeşiyle oynayıp eğlenmesine de müsamaha etmelerinde bir sakınca söz konusu değildir, ancak bu durumda bilerek bilmeyerek küçük kardeşini incitmemesine dikkat edilmelidir.

Ayrıca anne küçük kardeşi kucağına alıp emzirirken, babanın büyük çocukla oynaması, onu eğlendirmesi, çok uygun olur. Böylece onu sevdiklerini, ihmal etmediklerini anlatmış olurlar.

Bütün bunlardan maksad, büyük çocuğa sevildiğini, asıl ilgilenil-mesi gerekenin daha çok olduğu, sevgi ve ilgiye en az küçük kardeşi kadar layık bulunduğu metotlu biçimde işlemektir.

Evet, anlatılan hususlar, bizzat Resûlüllah (a.s.) Efendimizin geçen hadislerde açıklandığı gibi, en büyük terbiyeci olarak tevcih buyurduğu esaslardır. O halde terbiyeciler bundan böyle Resûlüllah (a.s.) Efendimizin yolunda yürüsünler; küçük çocuklarının kişiliklerini korumak ve geliştirmek istiyorlarsa, onlar arasında sevgi, saygı ve dayanışma bağlarını kurmayı düşünüyorlarsa, onları kin ve bencillikten kurtarmak niyetindelerse, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin izini takip etsinler.[543]

Çocuklar Arasında Adaleti Gerçekleştirmek:

Anlaşılan bir gerçektir ki, terbiyeciler çocuklan arasında eşit davranır, onlara bir şeyler verdiklerinde adaletten aynlmazlarsa, kıskançlık duygusu onlarını nefsinde parçalanır, kalblerindeki kin ve nefret giderilir. Böylece çocuklar hem kendi kardeşleriyle hem terbiyecileriyle tam bir anlayış ve uyum içinde yaşarlar; karşlıklı sevgi besleyip kızkardeşleri üzerine sevgi kanatlarınıı gererler;

samimiyet ve sadelik içinde kaynaşırlar.
Biz, ilk muallim ve en büyük terbiyeci Hz. Muhammed (a.s.) Efendimizi görüyoruz ki, kardeşler arasında adaleti kurmalan için babalan ve terbiyecileri tahrik ve teşvik ediyor; çocukları arasında eşit muamele yapmayan onlar arasında adalet, rahmet ve şefkati müsavi biçimde gerçekleştirmeyenlerden de o nisbette nefret etmekte ve tiksinmektedir. Bu bakımdan Resûlüllah (a.s.) Efendimizin sözü edilen husus hakkındaki tevcihleriyle hoş karşılamadığı davranışları bilmenizde fayda vardır. Böylece terbiyeci, sağlam bir terbiye ve toplumsal ıslahatta Resûlüllah (a.s.) Efendimizin ne kadar hırslı olduğunu daha iyi anlamış olur.
Gerçi biz, çocuğun kendini kusurlu ve noksan kabul etmesi hususunda başvurulacak çareleri belirtirken ilgili hadisleri orda nakletmiştik; ama daha fazla bir faide sağlamak için onları burada tekrar ediyoruz:

"Yapacağınız bağışlarda çocuklarınız arasında eşitliği gözetiniz!" [544]
Bir adam, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin yanında otururken, oğlu geldi; o da tutup onu öptükten sonra yanıbaşına oturttu. Az sonra kız çocuğu çıkageldi, onu sadece alıp önünde oturttu, (öpmedi). Bunun üzerine, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz,

"İkisine eşit davransaydın ya?" buyurdu.[545]
Ashab'dan Nu'man b. Beşir (r.a.) anlatıyor: Babam beni alıp Resûlüllah (a.s.) Efendimize getirdi ve:
"Ya Resulallah! Ben oğluma bir bağışta bulundum (bana ait bir köleyi ona verdim)" dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, babama:

"Geri çevir (yani verdiğini geri al)!" buyurdu.
Diğer bir rivayette:
"Ya Beşir! Bundan başka çocuğun var mı?" Diye sordu. O da:
"Evet," diye cevap verdi. Peygaber (a.s.):
"Hepsine buna bağışladığının bir mislini bağışladın mı?" Diye sordu.
"Hayır, diye cevap verdi. Peygamberimiz (a.s.) ona:
"*O halde beni şahid tutma; çünkü ben haksızlığa karşı şahidlik yapamam,*" buyurdu. Sonra da şunu sordu:
"*Ya Beşir! Çocukların hepsinin sana iyilikte bulunup saygı göstermesinde eşit düzeyde olmaları seni sevindirir mi?*"
"Evet, sevindirir," diye cevap verdi, Peygamberimiz (a.s.) ona:
"O takdirde birine verip diğerini mahrum bırakman niye?" Diyerek uyarıda bulundu.

Kıskançlığa yol açan sebebleri gidermek:
Terbiyecinin çocuğu eğitmede hikmet sahibi olması gerekir. Bu da, en geçerli en te'sirli vasıtalar kullanıp hased duygusunu çocuğun içinden gidermekle gerçekleşir.
Doğacak kardeşinin, ana-babasının kendisine olan sevgi ve şefkatim yitirmesine sebep olacağını çocuk düşünüyorsa, o takdirde, ana-baba bütün gayretlerini kullanıp ona olan sevgi ve şefkatlarının hep devam edeceğini anlatmaları, bunu davranışlarıyla çocuğun kafasına yerleştirmeleri gerekir.
Ana-babanın çocuğu geri zekalılıkla, kırıcı sözlerle hırpaladıkları takdirde, bu tutumun çocuğun kalbinDe kin ve hased ateşini tutuşturuyorsa, ana-babaya gereken dillerini bu gibi incitici, kinci, yaralayıcı kelimelerden korumaları, kendilerine hakim olmalarıdır.
Çocuklardan birini diğerinden gerek muamelede gerekse, bağış ve bahşİşte üstün tutmak, diğerini öfkelendiriyor, içinde hased duygusunu doğuruyorsa, o takdirde ana-baba çocukları arasında adalet ve eşitliği gerçekleştirmeli ve buna özen göstermelidirler.
Böylece terbiyecilere, ana-babalara, çocuğun içinde birtakım kötü düşünce ve duygular, özellikle hased doğuracak söz ve davranışlardan mutlaka kaçınmak gerekir; sonra de eşit muamele ve ilgi ile çocuğun kişiliği oluşur ve elverişli bir eğitim düzeyinde terbiye havasında dosdoğru bir insan olur.
Hasedin birtakım deruni afet ve fırtınalar, toplumsal izler ve yaralar bıraktığını dikkate alan Resûlüllah (a.s.) Efendimizin bu hususstaki uyarılarını ümmetini sakındırmalarını hep birlikte gözden geçirelim:
“Hased'den sakının; çünkü gerçekten hased, ateş nasıl odunu yiyip bitirirse, o da iyilikleri yiyip bitirir.” ***[546]***

“İnsanlar, birbirine hased etmedikleri sürece hayır içinde olurlar.” ***[547]***

“Sabır (çok acı bir bitki) balı nasıl bozarsa, hased de imanı öylece bozar.” [548]
Evet, terbiyeciler, analar ve babaların ne kadar bu tevcihata muhtaç bulunduklarını anlatmaya gerek var mıdır? Çocuklarda doğacak hased duygusunu tedavi de bunların sözünü ettiğimiz Peygamber uyarılarına ne kadar muhtaç bulundukları ortada... Şüphesiz ki, terbiyeciler, analar ve babalar bu tavsiyeleri benimseyip yönlendirme metodunu ele aldıkları zaman, çocuklar sadelik, sevgi ve samimiyet duyguları üzerinde hayırlı biçimde gelişirler.[549]

Öfke Duygusu

Gazap (öfke) ruhi bir durumdur. Çocuk bu durumu hayatının ilk günlerinden itibaren hisseder. Bu ruhi durum ömrünün bütün safhalarında ölünceye kadar ondan ayrılmaz.

Öfke, insan doğduğu günlerde yaratılıştan kendisiyle beraber bir duyguya dayandığına göre, onu çirkin ve fena bir duygu infial saymamız çok hatalı olur. Çünkü Allah (c.c.) insanı yarattığında, içine birtakım duygular, temayüller ve sezişler de yerleştirmiştir. Bu yüksek bir hikmetle içiçedir ve toplumsal maslahata yöneliktir.

Öfkenin bazı yararları:

Nefsi, dini iffet ve namusu, İslam ülkesini mütecavizlerden, emperyalistlerin tasallutundan korumak bu cümledendir. Allah (c.c.) insanın içine böyle bir duygu yerleştirmeşeydi, müslüman yerinden sıçrayamaz, ilahi hürmetler çiğnendiğinde kızmaz ve öfkelenmez; dinine ihanet edildiğine aldırış etmez, toprağı elinden alınmak istendiğinde gayrete gelmez, ülkesi istila edilmek istendiğinde harekete geçmek istemezdi.

İşte bu gibi hususlarda öfkenin, hiddetin övgü değer bir anlamı vardır. Nitekim böylesine bir öfke, Resûlüllah (a.s.) Efendimizde bazı durumlarda kendini hissettirmiştir: İlahi hadlerden bir haddin uygulanmasının durdurulması için Peygamber (a.s.) Efendimiz'e şefaate gelindiğinde, Efendimiz öfkelendi ve öfkenin eseri yüzünde belirdi ve şu unutulmaz sözünü söyleyerek gelenleri uyardı:

“Sizden öncekileri ancak, onlardan soylu-şerefli bir kimse hırsızlık yaptığında serbest bırakmaları; zayıf-güçsüz hırsızlık edince hakkında ceza uygulamaları helak etmiştir. Allah'a yemin ederim ki, Muhammed'in kızı Fatıma da hırsızlık ederse mutlaka elini keserim.” [550]

Hz. Enes (r.a.) anlatıyor:

“Resûlüllah (a.s.) Efendimizi hiç bir zaman kendi nefsinden yana intikam alır görmedim, ancak ilahi hürmet çiğnendiği zaman intikam almakta tereddüt etmemiştir. Böyle bir durumda O, insanların en çok öfkeleneni olurdu, içinde Allah'ın gazabını çeken bir husus olmadığı takdirde, iki şey kendisine arzolunduğunda, mutlaka kolay olanını seçerdi. İçinde ilahi gazabı çeken bir durum söz konusu olduğunda ise, ondan en çok uzaklaşan biri olurdu.”[551]

Sosyoloji ve pedagojiyle uğraşan ilim adamlarından çoğu öfkeyi sevilmeyen çirkin huylardan, yerilen kötü adetlerden saymışsa da, bu kötü izler, fena te'sirler bırakan yerilmeye layık öfkedir ki çok vahim sonuçlar doğurur. Bu da kişisel meselelerden dolayı infiale gelip öfkelenmek, bencillikten doğan gazabdan

kaynaklanır. Şüphe yok ki, bu tür öfke ve gazab, birliği bozup parçalar, toplumu sarsar, kardeşlik bağlarını gevşetip sarsar, toplum yapısında sevgi ve saygıyı yıkar.

O halde Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in zarar doğuracak öfke üzerinde önemle durması, öfkesini yutanları övmesi, kendine hakim olanların kadrini yüceltmesi hiç de hayret edilecek bir durum yansıtmaz:

Bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimize,

"Bana tavsiyede bulun" diye istekte bulundu. Peygamberimiz (a.s.) ona:

*"Öfkelenme!"*diye emretti. Adam aynı soruyu birkaç defa tekrarladı, her defasında kendisine aynı şeyi tavsiyede bulundu." [552]

İbn Ömer (r.a.) anlatıyor: Peygamber (a.s.) Efendimize sordum, dedim ki:

"Ya Resulallah! Beni hangi amel Allah'ın gazabından uzaklaştırır?" Cevap verdi:

"Öfkelenmemen..."[553]

"İnfaz etmeye gücü yettiği halde öfkesini yutan kimseyi Allah kıyamet günü bütün insanların önünde çağırır da, hangi huriyi arzu ettiğini kendisine haber verir."[554]

*"Kendi aranızda kahramanlığı ve güreşçiliği nasıl sayıyorsunuz (değerlendiriyorsunuz)?"*diye sordu. Ashab-ı Kiram da,

"Erkeklerin güreşte yenemediği kimse olarak değerlendiriyoruz" diye cevap verdiler. Efendimiz şöyle buyurdu: *"Hayır, öfkelendiği zaman kendine hakim olan kimsedir..."* [555]

Kur'an'ın iman eden erkeklerle iman eden kadınlara, öfkelerini yutmaları hususunda emretmesi de yadırganacak bir anlam taşımamaktadır: Kötülük ve öfkeyi daha güzel ve iyisiyle savmak, cahillerden yüzçevirmek de bu cümledendir. Böylece toplumsal sevgi gerçekleşir, müslümanların birbirlerine ülfeti tamamlanır:

"İyilikle kötülük bir değildir. Sen artık (kötülüğü) en güzel şekilde sav. O vakit seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse sıcak bir dost gibi olur. Buna ancak sabredenler erişebilir ve buna ancak büyük pay sahibi olan kavuşabilir." [556]

"Rabman'ın kulları o kimselerdir ki, yeryüzünde alçak gönüllü yürürler, cahiller onlara söz attığı vakit "selametle" derler..." [557]

"Onlar ki, bollukta da, darlıkta da (Allah'ın hoşnutluğuna ermek için) harcarlar, öfkelerini yutarlar, insanları (kusur ve günahlarını dikkate almayıp) bağışlarlar. Allah ise iyilikte bulunanları sever." [558]

"Günahların büyüklerinden ve hayasızlıklardan kaçınanlar, öfkelendikleri

zaman bağışlayanlar....” [559]

Yerilecek anlamdaki öfkenin insan şahsiyeti üzerindeki kötü tesiri, aklı üzerindeki etkisi açıktır; bu toplumun birliğini vahim şekilde sarsar, bağlantı ve ahengini bozar.

O halde terbiyecilere gereken şudur ki, çocuk henüz tırnakları yumuşak iken temyiz çağına girinceye kadar zararlı anlamda olan öfkelerine sebep olacak şeylerden kaçınmalı, buna çareler düşünmeli, çocuk ergenlik çağına ulaşıncaya kadar ciddi şekilde eğitilip hoşgörülü yetiştirilmelidir.

Çocuğu öfkeden uzak tutmanın en belirgin çaresi, öfkelenmesine sebep olacak şeylerden söz ve davranışlardan uzak tutulması, buna imkan verilmemesidir. Böylece öfkelenmek çocukta bir huy haline gelmez, onu kendine adet edinmez. Bir düşünür ne doğru söylemiştir:

“Koruyucu bir dirhem, bir kantar ilaçtan hayırlıdır.”

Çocuğu öfkelendiren, sinirleri bozan sebeplerden biri açlıktır. O halde terbiyeciler, ana, babalar, çocuğa ayrılan yemek vakitlerinde geciktirmeden onun yemeğini yedirmelidirler. Çünkü çocuğun gıdasını ihmal etmek, birtakım bedeni hastalıklar, ruhi infialler doğurur, Nafakasını verdiği kimseleri gıdasız bırakıp perişan eden nice günahkar terbiyeciler vardır. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buyuruyor ki:

“Kişiye günah olarak gıdasını verdiği kimseleri zayi etmesi (onların gıda ve beslenmeleriyle ciddi şekilde ilgilenmemesi) yeter de artar.” [560]

Çocuğun öfkelenmesine sebep olan amillerden biri hastalık olduğuna göre, terbiyecinin vakit kaybetmeden onun hastalığıyla ilgilenmesi ve tedavisini sağlaması gerekir. Bu hususta Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şu tevcihlerine uymalıdır:

“Her hastalığın bir ilacı vardır. Kullanılan ilaç hastalığı tedavi edecek nitelikteyse, hasta Allah'ın izniyle hastalıktan kurtulup şifa bulur.” [561]

Çocuğun öfkelenmesine sebep olan amillerden biri, onu ihmal edip perişan bırakmak ise, o takdirde terbiyecinin, çocuğu küçük düşürecek, horlayacak ve ihanete uğratacak söz ve davranışlardan şiddetle kaçınması gerekir. Böylece çocuğun ruhunda nefsle ilgili birtakım afetler kök salmaz, öfkeyi gerektiren infialler olmaz. Şüphesiz ki, bu sonuç, güzel bir terbiyenin, çocuğa iyi davranıp yardımcı olmanın tabii sonucudur. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur:

“Çocuklarınızı iyice terbiye edip uslandırınız ve bunu en güzel bir usulle yerine getiriniz.”[562]

“Çocuğuna, kendisine karşı iyi davranması, saygılı olması hususunda yardımcı olan babaya Allah rahmet eylesin...” [563]

Çouğun öfkelenmesine sebep olan amillerden biri, babanın açık biçimde öfkelenmesi ve bu yüzden evladına misal teşkil etmesi ise, o takdirde, ana-baba çocuğuna hoşgörü ve yumuşak huylulukta örnek olmalı, öfkelendikleri zaman kendilerine hakim bulunmalıdırlar. Bu hususta Allah'ın şu buyruğunu gerçekleştirmiş olur, yani O'nun yüce buyruğuna uyarak örnek duruma gelmiş olurlar:

“*Onlar ki, bollukta da, darlıkta da (Allah'ın hoşnutluğuna erişmek için) harcarlar; öfkelerini yutarlar, insanları (kusur ve günahlarını dikkate almayıp) bağışlarlar. Allah ise iyilikte bulunanları sever.”* [564]

Aynı zamanda terbiyenin bu yolunu seçen ana-babalar, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şu tavsiyesini yerine getirmiş olurlar: Kendisine,

“En kuvvetli, kahraman ve güçlü kimdir?” diye sorulunca,

“Öfkelendiği zaman kendine hakim olan kimsedir...” diye cevap vermiştir.

Çocuğun öfkelenmesine sebep olan amillerden biri, çok nazenin yetiştirilmesi ve nimetlere boğulması ise, o takdirde ana-babalar ve terbiyecilere gereken çocuklarını sevmekte mutedil davranmak, ifrata kaçmamaktır. Merhamet ve şefkatte de gayet tabi olmak, harcamakta aşırı gitmemektir. Hz. Ali'den (r.a.) yapılan rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Sevdiğini ölçülü sev; bir gün onun seni sevmiyen düşmanın olması umulabüir. Sevmediğini de ölçülü sevmemeye bak, bir gün gelir de o senin sevgili dostun olabilir.”

Diğer bir hadiste ise şöyle buyuruluyor:

“Nimete garkolmaktan sakının; çünkü Allah'ın (gerçek) kulları, nimetlere gark olanlar değillerdir.” [565]

Çocuğun öfkelenmesine sebep olan amillerden biri, onu eğlenceye almak, kötü lakaplarla çağırmak, alaylı davranışlarda bulunmak ise, o takdirde terbiyecilerin bu gibi öfkelendirici söz ve davranışlardan kaçınmaları gerekir. Aksi halde çocuğun ruhunda bir öfke duygusu meydana gelir ki bunu gidermek çok zor olur. Alaya almayı, kötü zanda bulunmayı, gizli halleri araştırmayı, kötü lakablarla çağırmayı men'eden Kur'an-ı Kerim'in terbiyesi ne yüce, ne büyüktür!

“Ey iman edenler! Sizden bir kavim diğeriyle alay etmesin. Olabilir ki alay edilenler alay edenlerden hayırlıdır. Bir kısım kadınlar da diğeriyle alay etmesinler, umulur ki alay edilen kadınlar, alay eden kadınlardan hayırlıdır. Kendi kendinizi ayıplamayın; kötü lakaplarla sataşıp atışmayın. İmandan sonra

din ve ahlâk sınırlarını aşmakla ilgili isim ne kötüdür! Kim tevbe etmezse, İşte onlar, evet onlar zalimlerdir." [566]

Evet, çocuğu öfkelendiren hususların giderilmesi ve en tesirli çarelerin sağlanması, onu, bu hususta Resûlüllah (a.s.) Efendimizin tevcih ve irşadları doğrultusunda eğitip sünneti adet edinmeyle gerçekleştirilir.

Bu irşad ve tevcihlerin bazı kademelerini açıklayalım: öfkelenen kimsenin bağlı bulunduğu adeti, durumu değiştirmesi:

"Sizden biriniz öfkelendiğinde ayakta ise otursun, öfke kendisinden giderse, mesele yok, gitmezse hemen uzanıversin." ***[567]***

Öfke anında abdest almaya teşebbüs etmek:

"Öfke şeytandandır; şeytan ise ateşten yaratılmıştır. Ateş ise ancak su ile söndürülür. O halde sizden biriniz öfkelendiğinde abdest alsın." [568]

Öfkelendiğinde susmayı tercih etmek:

"Sizden biriniz öfkelendiği zaman susup konuşmasın." [569]

Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınmak:

İki adam, Hz. Peygamber (a.s.) huzurunda birbirine ağır söz söylediler. Sövüp-sayan adamın öfkeden yüzü kıpkırmızı oldu. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Ben gerçekten biliyorum ki, eğer bu adam "Euzu billahi mineş-şeytani'r-racim" deseydi duyduğu öfke ayrılıp giderdi." [570]

Bunlar, öfkeyi teskin edip hiddeti gidermekte Resûlüllah (a.s.) Efendimizin en önemli tavsiyeleridir.

Babalara ve terbiyecilere gereken, çocuklarını ve öğrencilerini bu tavsiyelere göre eğitip yetiştirmektir. Olur ki, çouklar hoşgörülü, yumuşak huylu olmayı adet edinirler ve öfkelendikleri zaman kendilerine hakim olurlar.

Diğer bir husus da terbiyecilerin çocuklarını, öfkelendikleri zaman ayıplamaları ve bir insanın öfkelendiği zaman gözlerinin nasıl dışarı fırladığını, boyun damarlarının nasıl kabardığını, yüzünün nasıl kızardığını, sesinin nasıl yüksekçe çıktığını onlara göstermeleri gerekir. Şüphesiz ki, çocuğun yanında öfkeden dolayı bu gibi hissedilir görüntünün ortaya konulması daha çok onu öfkelenmekten uzaklaştırıcı ve ayırıcı ve daha çok ibret almasını sağlayıcıdır.

Bunun gibi çocukları öfkenin doğuracağı zarar ve kötülüklerden sakındırmak, nasıl hatalı sonuçlar verdiğini vahim neticeler doğurduğunu misallerle göstermek gerekir.

Sözünü ettiğimiz ayıplama, görüntüyle uyarma ve sakinleştirmenin öfkeyi

yatıştırma hususunda, Peygamber (a.s.) Efendimizin sünnetinden alınmış, O'nun yolunu belirten mahiyetteki uygulamalardır. Efendimiz bu metotla toplumu terbiye edip yetiştirmiş, kişilerin duygu ve düşüncelerini yönlendirip tedavi etmiştir:

"Haberiniz olsun ki, öfke Adem oğlunun kalbinde yanıp tutuşan bir kordur. Öfkelenen kimsenin boyun damarlarının nasıl kabardığına gözlerinin kızardığına bakmaz mısınız? Artık kim kendinde böyle bir durum hissederse, yere otursun..." [571]

Buraya kadar anlattıklarımızı ve naklettikerinıizi özetliyecek olursak: Terbiyeciler çocuklarını küçük yaşta öfkeyi gerektiren ve ona sebep olan şeylerden uzaklaştırıp; onlarda görülen öfke halini, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in gösterdiği yol ve çare doğrultusunda eğitip sakinleştirirler; aynı zamanda çocuklar öfkelendiğinde onları uyarır ve bu kötü görünümden sakındınrlarsa, o takdirde çocuklar -hiç şüphe yok ki-hoşgörü ve yumuşak huyluluk üzere yetişip gelişirler, daha sabırlı ve sakin hareket etmelerini, akıllarını daha iyi kullanmalarını, kendilerine hakim olmayı daha iyi öğrenir ve uygularlar.

Böylece terbiyeciler, onlara müslüman ahlâkından doğru bir suret verirler ve hayat sahnesinde düz bir yolda yürümelerini sağlarlar.

Terbiyeciler ve üzerlerinde terbiye edip yetiştirme hakkı olan kimseler çocuklarım ve öğrencilerini eğitip şu hususlardan kurtardıkları gün, gerçekten onların ruhlarına ve dimağlarına en zeki ve akıllıca gerçekleri ekmiş ve en faydalı ürünlerin çıkmasını sağlamış sayılırlar:

Çocuklarını kurtarılması gereken hususlar:

Utangaçlıktan
Korkudan
Kendini noksan görmekten
Kıskançlıktan
Öfkelenmekten.

Elde edilen güzel-faydalı ürünleri:

Sükûnet ve sebat, edebî cesaret
Kahramanlık, sürekli çalışma
Gerekeni idrak ve olgunluk
Başkasını tercih ve sevgi
Yumuşak huyluluk, hoşgörürlük ve sakin hareket!

Çocukları böylesine süslemek, kötü huylardan uzak tutmak, onları yarının güvenilir gençleri olarak hazırlamak, geleceğin adamları olarak yetiştirmek

demektir. Çocuklar da bu hava içinde hayata, gülümseyen yüzleriyle, uğurlu çehreleriyle yönelirler; yaraları kapayıcı himmet ve azimetle; güzel, hoşgörülü yumuşak ahlâkla onu karşılarlar.
Nefs ve ruhları terbiyede İslam yolunu bilip uygulayan terbiyecilere ne kadar çok ihtiyacımız var; çocukları İslahta Resûlüllah (a.s.) Efendimizin açmış olduğu yola, koyduğu çare ve devaya ne kadar çok muhtaç bulunduklarını da biliyoruz. Çünkü ancak onîar bu yol ve metotla, kendilerine gerekeni, sorumluluğu yerine getirebilirler. Böylece umulur ki, gelecek kuşaklan, kişiliklerini geliştirip olgunlaştırmış, iç alemlerini düzeltmiş, ahlâklarını şerefle yüceltmiş, kendilerini nefsani afetlerden kurtarmış, kalblerini arındırmış vaziyette bulur ve görebiliriz.
Şüphesiz ki bütün bunların gerçekleşmesi Allah'a göre güç değildir. Islahatçılar gayret gösterip sorumluluklarını ayakta tutarlarsa, terbiyeciler mesuliyyet sınırlarını idrak ederlerse, istenilen sonuç elde edilir.
Bizi doğru yola iten ancak Allah'tır. Gönülleri açan, doğruyu ilham eden yine O'dur.[572]

6- SOSYAL TERBİYEYLE İLGİLİ SORUMLULUK

Sosyal terbiyeden kasdımız, çocuğu henüz tırnakları sertleşmeden sosyal adap ve terbiye doğrultusunda eğitip yetiştirmek; ruhunu cilalayıp anlayışlı kılmak, İslam akidesinden kaynayan ebedilik ölçüleriyle geliştirmek; kendisine derin ve köklü bir iman şuurunu enjekte etmektir. Ta ki çocuk, toplum içinde güzel teamül ölçüleriyle en hayırlı unsur olsun; dengeli, akıllı, bilerek tasarrufa ehliyetli olarak hayata atılsın.
Şüphesiz ki, çocuğun terbiyecilerle ana-babalar nezdinde terbiye edilmesinde bu en önemli sorumluluklardan biri sayılır. Hatta diyebiliriz ki, çocuk terbiyesiyle ilgili şimdiye kadar belirttiklerimizin tamamını kendinde özetlemekte; ister imânî, ister ahlâki olsun diğer terbiyeyle ilgili sorumluluklarını bir hasılası mahiyetindedir.
Çünkü sosyal terbiye, çocuğun gidiş ve tavnyla, vicdan ve içyapısıyla içice bir anlam taşır. Çocuğun gerçekçi, edepli yetişmesini, sosyal hayattaki yerinin ve görevinin ölçüsünü sağlar; akıllıca hareketini, iyi bir siyaset gütmesini, diğer insanlarla muamelede nasıl davranması gerektiğini öğretir.
Tecrübeyle sabittir ki toplumun selameti yapısının kuvveti ve dayanışması, fertlerinin selamet havası içinde yetişmesine ve hazırlanmasına bağlıdır. Bu bakımdan İslam çocuk terbiyesinde sosyal yönüne ve takip edilecek yoluna ağırlık vermiştir. Böylece çocuklar iyi terbiye edilmiş, bu hava içinde oluşmuş

kişiler olarak hayat sahnesine çıkarlar; akıllı, disiplinli, zeki ve sadık surette yararlı kimseler olurlar.
Terbiyecilere gereken, ciddiyet ve azimetle bu meyveleri yetiştirmek ve sosyal terbiye konusunda en sağlıklı biçimde sorumluluklarının büyüklüğünü idrak etmektir. O takdirde, İslam topluluğunda iman temeli üzerine kurulan binayı sapasağlam ayakta tutmakta herkesin kendine düşen hisseyi yerine getirmesi umulur. Sosyal ahlâk ve terbiye hususunda gerekeni gerçekleştirir, İslam'ın yüce kayyımları olma bahtiyarlığına erişirler. Şüphesiz ki bu, Allah'a göre zor değildir.
Her terbiye için birtakım vasıtalar ve vesileler olduğuna, terbiyeciler de onlara göre bir yol izlediklerine göre, faziletli bir sosyal terbiyeyi gerçekleştirecek ameli vasıta ve vesileler nelerdir?
Bana göre bu hususta vesileler dört maddede toplanır:
1- Nefsi yönlendirecek usûlün kafa ve kablere birer fidan gibi dikilmesi,
2-Başkalarının haklarının yeterince gözetilmesi,
3- Genelde sosyal adab ve terbiyenin lüzumlu kabul edilmesi ve benimsenmesi,
4- Murakaba mekanizmasının çalıştırılması, sosyal yapıdan ciddi bir ayıklamaya gidilmesi.[573]

Nefsi Yönlendirecek Usûlün Yerleştirilmesi:

İslam dini faziletli bir terbiye sistemini küçük büyük her insanın kalbine, dimağına yerleştirip onları bu düzeyde ayakta tutar, kadın erkek diye bir ayrım yapmaz. Bu hususta daha çok nefsi yönlendirecek usulü uygular, ebediyete uzanan terbiye kuralları işler. Bunlar öyle usul ve kurallardır ki, İslami şahsiyetin oluşması ancak onlarla tamamlanır ve ancak bunların gerçekleşmesiyle tekamül edebilir. Bu günümüzde de insani değerleri ayakta tutan ebedi ölçülerdir.
İşte bu usul ve kuralların gerek fertlerin, gerekse toplumun içyapısına enjekte edilebilmesi için İslam dini, sağlam tevcihlerini ve doğru yol gösteren tavsiyelerini ortaya koymuştur. Böylece uygulama cihetine gidildiği takdirde, sosyal anlamdaki terbiye en verimli ve yararlı biçimde tamamlanır ve amaca uygun şekilde olgunlaşır. Yardımlaşan bir toplum meydana gelir, sağlam irtibatlı, yüksek ahlâklı ve edepli karşılıklı sevgiyle donatılmış cemiyetler oluşur.
İslam'ın nefsi yönlerindiren usulünden en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:
Takva:
Kardeşlik

Merhamet, şefkat
Başkasını tercih
Affetmek
Cesaret ve kahramanlık![574]

Takva:

Bu, iman şuurunun ve köklü bir inancın kesin neticesi ve tabii meyvesidir ki, Aziz ve Celil olan Allah'ın devamlı insanı murakabe ettiğiyle bağlantılıdır. Aynı zamanda Allah'tan saygı ile korkmak; O'nun gazab ve vereceği cezadan endişe duyup affını, sevabını ummakla gerçekleşir.
Takva, -ilim adamlarının tarif ettiği gibi- Allah'ın seni, men'ettiği şeylerde görmemesi, emrettiği şeylerde kaybetmemesidir. Bazılarının da tarif ettiği gibi, Takva'yı şöyle tanımlayabiliriz: Allah'ın azabından salih amellerle, sakınmak; gizli ve açık hallerde Allah'tan saygı ile korkmaktır.
Bunun için Kur'an-ı Kerim'de takva konusuna ihtimam gösterilmiş, onun fazileti üzerinde durularak emredilmiş ve birçok ayetlerde bu hususlar belirtilerek tahrik ve teşvikler yapılmıştır; o kadar ki, Kur'an okumakta olan bir kimse hiçbir sahife okumaz ki orada takva tabirine rastlamasın. Böylece bu tabir Kur'an'da o yegane hikmet sahibi olan Allah'ın kitabında en uygun şekilde yer yer açıklanmıştır.
O nedenle Ashab-ı Kiram ve Selef-i Salihin takva konusuna yeterince dikkat ve itina göstermiş, üzerinde ciddiyetle durmuş ve yer yer ondan sormak suretiyle dikkatleri çekmişlerdir.
Nitekim Ömer b. Hattab (r.a.) Ashab'dan Ubeyy b. Ka'b'e, takvadan sormuş o da şöyle demişti:
“Siz dikenli bir yolda yürümediniz mi?” Hz. Ömer (r.a.):
“Evet yürüdüm” diye cevap yerince, Ubeyy ona:
“Peki ne yaptın?” diye ikinci bir soru yöneltmiş. Ömer de:
“Eteklerimi topladım ve bütün dikkatimi kullandım” demişti. Bunun üzerine Ubeyy (r.a.) ona:
“İşte bu takva'dır...” diyerek tarifte bulunmuştur.
Evet, böyle bir takva, gönüldeki hassasiyet, şuurdaki berraklık devamlılık gösteren Allah (c.c.) korkusu ve sürekli bir sakınmadır; dikenli yolda bütünüyle dikkattir; hayat yolunun dikenli olduğunu bilmektir. Bu yolda nefsani isteklerin, cinsel arzuların dikenleri doludur. Aynı zamanda hırs ve emel dikenleri, umulmaya değer olmayan yalancı umutların engelleri; hiçbir zarar ve yarara kudreti yetmeyenlerden sahte-yalancı korkulara ve daha nice dikenlerle

dopdoludur.
İnsan kalbine Allah (c.c.) korkusuyla sahip olan ve O'nun murakabasıyla orayı denetleme altında tutan takva bu yönüyle de sosyal faziletlerin kaynağıdır; bozgunculuktan anarşiden şer ve günahlardan ve diğer manevi dikenlerden sakınmanın tek yoludur. Aynı zamanda ferdi alayışla topluma bağlayan ve onun bir parçası haline getiren ilk vesiledir ve hayat çocuklarıyla birlikte yaşamayı sağlayan tek yoldur.
Resûlüllah (a.s.) Efendimizin üç defa *"Takva buradadır, takva buradadır, takva buradadır!"* diye tekrar etmesi nefsi yönlendirip içtimai terbiyenin önemini tekide yönelik olsa gerek; özellikle insan şeref ve azizliğini zedeleme ve insanlara zarar verme hususlarında takvanın önleyici rolünü belirtmek için tekrarlandığı unutulmamalıdır.
Ferdin hayatında takva'nın olumlu te'siriyle ilgili bazı örnekler:
İmam Gazali, ihya adlı kitabında rivayet ediyor: Yunus b. Ubeyd'in dükkanında fiatlan çok değişik giyim eşyası bulunuyordu, içlerinde değeri 400 dirhem olanlar bulunduğu gibi, 200 dirhem olanlar da vardı. Yunus namaz vakti gelince dükkanına kardeşinin oğlunu oturttu ve kendisi camiye gitti. Bu sırada bir Bedevi gelerek dikili bir
üstlük almak istediğini söyledi ve fiatımn 400 dirhemi geçmemesini ilave etti. Genç delikanlı, ona 200 dirhem kıymetinde olan bir üstlüğü çıkarıp gösterdi. Bedevi beğenip onu 400 dirheme satın aldı. Kolunun üstüne atıp oradan ayrıldı, yolda giderken Yunus ona rastladı, kendi dükkanından satın alınan üstlüğü tanıdı. Merakla sordu:
"Bunu kaça aldın?"
"400 dirheme..." Diye cevap verdi.
"Hayır, bunun asıl kıymeti 200 dirhemdir, geri götür de fazla alınan dirhemleri iste," dedi. Bunun üzerine Bedevi kızdı ve:
"Sen ne diyorsun? Bu üstlük bizim kabilemizde 500 dirhem değer taşır, ben aldığım fîata çoktan razıyımdır," diye cevap verdi.
"Sen benimle beraber gel, çünkü dinimizde öğüt, dünyadan da, içindeki şeylerden de hayırlıdır," diyerek bedeviyle birlikte dükkana geldiler. Çekmeceden 200 dirhem çıkarıp bedevi'ye verdi ve sonra da kardeşinin oğluna kızdı:
"Hiç Allah'tan utanıp korkmadın mı? Fahiş fiatla mal satıp müslümanlara hayırhah olmayı unutuyorsun!" dedi. Genç delikanlı:
"Ben ondan ısrarla fazla para almadım, kendi rızasıyla 400 dirheme satın aldı" diyerek kendini temize çıkarmak istedi. Yunus b. Ubeyd ona:

“Ya öyle mi? Neden kendin için hoş görüp beğendiğin şeyi din kardeşin için hoş görmedin?”
Abdullah b. Dinar anlatıyor: Hattab oğlu Ömer ile birlikte Mekke'ye doğru yola çıktık. Geceleyin bir yerde konaklamak üzere indik. Az sonra karşımızdaki tepeden bir çoban bize doğru geldi. Hz. Ömer (r.a.) ona:
“Şu süründen bir koyun bana satmaz mısın?” diye teklifte bulundu. Çoban hiç düşünmeden cevap verdi:
“Ben bir köleyim, koyunlar efendime aittir, satamam.” Hz. Ömer (r.a.) onu iyice denemek için şunu tavsiye etti.. “Canım efendin nereden bilecek sattığını, koyunlardan birini kurt yedi dersin, olur biter...” Çoban üzüldü ve: “Efendim görmez ve bilmez ya Allah (c.c.) nerede?”
Çobanın bu asil davranışı ve takvaya yönelik cevabı, Hz. Ömer'i duygulandırdı. Ordan ayrılmadı. Sabah olunca, çobanın efendisini buldu ve onu satın alıp hürriyetine kavuşturdu. Sonra da çobana şöyle dedi:
“Senin bu sözün kölelikten kurtulmana sebep oldu; dilerim ki ahirette de kurtulmana vesile kılınsın!”
Okurlarımızın çoğu anne ile kızı arasında geçen dikkat çekici tartışmayı bilirler: Anne, fazla kazanç sağlamak için süte su katmak ister; kız ise, müminlerin emin Hz. Ömer'in bu gibi hileli şeyleri yasakladığını söyler. Anne: “Canım Mü’minlerin emiri Ömer'in bizden ne haberi olacak, o şu anda bizi görmüyor ki” der. Kızı:
“Doğru ama o bizi görmüyorsa, onun Allah'ı herhalde bizi görüyordur” diyerek karşı koyuyor.
İşte takva fazileti ve ilahi murakabe duygu ve inancı; çocuklarımızı bu inanç ve duygu üzerine yetiştirmemiz gerekir.[575]

Kardeşlik:

Bu, ruhi bir rabıtadır ki insan şuuruna bütün derinlemesine şefkat, muhabbet ve ihtiram kazandırır. Müslümanın irtibat sağladığı herkesi İslâm akidesi çerçevesinde şekillendirir; iman ve takvanın sağladığı yakınlığı ayakta tutar.
İşte böylesine gelişen kardeşlik şuuru sadık bir anlamda müslümanın içinde en doğru sevgi ve şefkati doğurur; yardımlaşma, başkasını tercih, rahmet; kudreti yettiği halde affetme gibi üzerinde durulması gereken hususları adet edinmeyi sağlar. Aynı zamanda başkalarının canına malına, ırz ve namusuna, izzet ve şerefine zarar verecek bütün şeylerden uzaklaşmayı ilham eder.
Bu bakımdan İslam dini, Allah (c.c.) için kardeşliği durmadan tahrik ve teşvik

etmiş ve bunun gereğini, lüzumunu belirten Kur'an ayetlerini, Peygamber hadislerini yeterince açıklamıştır.

Şanı Yüce Allah (c.c.) buyuruyor: *"Mü'minler ancak kardeştirler..."* [576]
"Hepiniz birden Allah'ın ipine sımsıkı sarılın, sakın ayrılıp bölünmeyin. Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın: Hani bir zamanlar birbirinize düşmandınız, kalblerinizin arasını uzlaştırdık da, O'nun bu nimeti sayesinde kardeş oldunuz..." ***[577]***
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de şöyle buyuruyor:
"Müslüman müslümanın kardeşidir; ona haksızlık etmez, onu haksızlığa terketmez, onu rüsvay etmez, küçük görüp aşağılamaz. Kişiye kötülük olarak, müslüman kadeşini tahkir etmesi yeter. Müslümanın her şeyi müslümana haramdır; kanı, malı ve ırzı... Takva buradadır, takva buradadır, takva buradadır" dedi ve eliyle kalbine işarette bulundu. [578]
"Sizden biriniz kendi nefsi için sevip hoş gördüğü şeyi kardeşi için de sevip hoş görmedikçe (gerçek anlamda kemal manada) iman etmiş olmaz." [579]
"Müminlerin karşılıklı sevmede, şefkat beslemede ve merhamet etmedeki misali şu bedene benzer ki, ondan bir organ rahatsız olup şikayetçi olunca, diğer organlar ona uykusuzluk ve ateş ile katılıp çağrışımda bulunurlar."[580]
"Şüphesiz ki Allah, kıyamet günü şöyle buyurur: Benim azamet ve kibriyam için birbirlerini sevenler nerede? Bugün onları, benim gölgemden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı günde gölgelendiririm." [581]
Allah (c.c.) için kardeş olup karşılıklı sevgi beslememin neticesi olarak, İslam topluluğunun fertleri tarihin akışı içinde ve asırların sahnesinde, diğer insanlara nisbetle en güzel muamelede bulunmuş, lütufkar davranmış, başkasını kendine tercih edip yardımlaşma ve dayanışmanın en uygun yanlarını sergilemişlerdir.
Bu hususta birkaç misal verelim:
Muaviye b. Ebi Süfyan (r.a.) Hz. Aişe Validemiz'e (r.a.) seksen bin dirhem göndermişti. Bu sırada Hz. Aişe (r.a.) oruçlu bulunuyordu; üzerinde eski yamalı bir entari vardı. Gelen parayı kendisine bir şey ayırmadan olduğu gibi, fakirlere ve yoksullara dağıttı. Hizmetçisi üzülerek dedi ki:
"Ey Mü'minlerin anası! Bir dirhem ayırıp onunla et alsaydık da akşam iftarına hazırlasaydık olmaz mıydı? "Bunun üzerine Hz. Aişe (r.a.):
"A kızcağızım, bunu daha önce hatırlasaydın öyle yapardım..." diye cevap vermekle yetindi. [582]
Hz. Ömer (r.a.) bir defasında 400 dinar alıp bir keseye yerleştirdi, sonra da

hizmetçisine şu emri verdi:
“Bu altınları Ebu Ubeyde b. Cerrah'a götür benim gönderdiğimi söyle. Sonra gittiğin evde bir süre bazı şeylerle meşgul olda bu sırada Ebu Ubeyde'nin o altınları ne yapacağına dikkat et!” Hizmetçi aldığı emir gereği, altınları Ebu Ubeyde'ye götürdü ve:
“Emire'l-Mü’minin bunları bazı ihtiyacını karşılaman için sana gönderdi” dedi. Ebu Ubeyde (r.a.) duygulandı ve: “Allah (c.c.) Ömer'e vuslat ve rahmet ihsan buyursun!” diye dua ettikten sonra cariyesini çağırdı, o altınlardan yedi tanesini ayırıp falan adama götür, dedi, şu beş tanesini filan adama, şu beş tanesini falan kişiye...” derken 400 altını bir anda dağıtıverdi. Gelen hizmetçi geri dönüp durumu Hz. Ömer'e (r.a.) arzedince, Ömer (r.a.) faylasiyle duygulandı. Ne var ki, Ömer (r.a.) bununla yetinmeyip bir o kadar altın hazırlayıp aynı hizmetçinin eline tutuşturarak Muaz b. Cebel'e götürüp vermesini emretti. Muaz'ın da ihtiyaçlarını karşılamak üzere kendisine gönderilen bu altınları ne yapacağını anlamaya çalış ve bir süre bunun için orada oyalan, diye tenbihte bulundu. Muaz (r.a.) altınları alınca,
“Allah (c.c.) Ömer'e rahmet indirsin ve vuslat bahşeylesin!” diye dua ettikten sonra cariyesini çağırdı, gelen altınları dağıtmak üzere kısımlara ayırdı,
“falana şunu götür, filana şunu götür!...” diyerek tamamını dağıtmaya başladı, Muaz'ın eşi durumu öğrenince, “Vallahi bizler de muhtaç durumdayız, birazını da bize ayır!” diye durumu bildirince, kesede sadece iki dinar kalmıştı, Muaz onları da eşine uzatıp verdi. Hizmetçi gördüklerini gidip Hz. Ömer'e (r.a.) anlatınca buna çok sevindi ve şöyle dedi:
“Şüphesiz ki, ashab kardeştirler ve birbirindendirler...” [583]
Hz. Ömer'in halife bulunduğu yıllarda kuraklık başgösterip kıtlık ortalığı tedirgin etmeye başlamıştı. Bu sırada Şam'a ticari bir kervan tertipleyen Hz. Osman (r.a.) bir deve yükü yiyecek ve giyecek maddeleriyle Medine'ye döndü. Tüccarlar toplanıp gelen malı toptan satın almak istediler. Bunun üzerine Hz. Osman (r.a.) onlara,
“Yüzde kaç kar vereceksiniz,” diye sordu. Onlar da
“% 5 verebiliriz,” dediler. Hz. Osman (r.a.)
“Daha fazlasını verenler var!” dedi. Onlar şaşırdılar ve
“Bundan fazla kar verecek tüccar göremiyoruz” dediler. Hz. Osman (r.a.) asıl anlatmak istediğini şöyle ifade etti: “Evet bire yediyüz kâr veren var, o da Allah'tır. Çünkü O, kendi kitabında şöyle buyurmuştur:
“Mallarını Allah yolunda harcayanların misali, yedi başak bitiren her başağında yüz dane bulunan tohuma benzer, Allah dilediği kimseye (feyiz ve

bereketini) kat kat artırır. Allah cömertçe bol bol verendir; O herşeyi bilir.” [584]
Hz. Osman (r.a.) bu ayeti okuduktan onra tücara şöyle seslendi:
“Sizler şahid olun ki, gelen maddeler içinde ne kadar buğday, un, zeytin, zeytinyağı varsa hepsini Medine fakirlerine ve muhtaç müslümanlara sadaka olarak veriyorum.
Nitekim İbn Ömer'in (r.a.) şöyle dediği tesbit edilmiştir:
“Üzerimize öyle günler geldi ki, bizden hiçbirimizi kendi elindeki dinar ve dirhem hususunda müslüman kardeşinden kendini daha hakk sahibi saymaz, kendini düşündüğü kadar din kardeşini düşünürdü.” [585]
O halde bize düşen hizmet, çocuklarımızı kardeşlik ahlâk ve sevgisi üzerine yetiştirmektir.[586]

Merhametli Olmak:

Merhamet, kalb inceliği ve yufkalığıdır, aynı zamanda kaîbde bir duyarlık, şuurda bir keskinliktir. Bunlar da başkalarına karşı sevgi ve merhameti hedef seçer; onların elemiyle elem duymayı, şefkat hissiyle yönelmeyi, üzüntü ve sıkıntılarını paylaşmayı ilham eder. İşte bu duygu ve ruhtur ki Mü’mine başkasına eziyyetten kaçınmayı, suç işlemekten kendini uzak tutmayı; hayır, iyilik ve esenlik kaynağı olup bütün müslümanlara faydalı duruma gelmeyi aşılar.
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz insanların birbirine olan merhametini, Allah'ın onlara olan rahmetiyle açıklar ve asıl kaynağının ilahi rahmet olduğunu belirtirdi. Bir hadislerinde şöyle buyuruyorlar:
“Merhametli davrananlara Rahman olan Allah merhamet eder. Yeryüzündekilere merhamet ediniz ki göktekiler de size merhamet etsin.” [587]
Böylece Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, merhametten yoksun olanları “bedbahtlık”!a vasıflandırmış, onlara “şaki” tabirini uygun görmüştür:
“Rahmet ancak şaki kimseden çekilip alınır.” [588]
Şunu da belirtelim ki, Mü’minin merhameti sadece raü’ının kardeşlerine bağlı kalmaz, o bir kaynaktır, bir pınardır ki bütün inkanlara rahmet akıtır. Nitekim bir defasında Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Ashabına şöyle buyurmuştu:
“Merhamet etmediğiniz sürece iman etmiş sayılmazsınız!” Bunun üzerine Ashab-ı Kiram:
“Ya Resulallah! Hepimiz de merhametliyizdir...” deyince, Efendimiz onlara şu

cevabı vermiştir:
“Sadece birinizin kendi arkadaşına olan rahmeti değil bu; ama umuma karşı olan merhametidir.”[589]
Evet, bu, öyle bir rahmettir ki, konuşan insanı da aşar, konuşamayan hayvana kadar uzanır:
Mü’min kendi başına o kimsedir ki, merhamet eder; bu durumda da Allah'tan saygı ile korkar ve bilir ki, Allah (c.c.) onu ileride hesaba çekecek, din kardeşinin hakkını kısmış veya ona eziyete sebebiyet vermişse, bundan sorumlu tutulacaktır. Rahmet peygamberi Hz. Muhammed (a.s.) bu konuda şunu ilan etmiştir: Cennetin kapıları, bir köpeğe su içiren bir zalim zorbaya açılmış, kediyi hapsedip ölümüne sebebiyet verdiği için bir kadına ise, Cehennem kapıları açılmıştır.
Bir adam koyunun ayaklarından tutup yerden sürükleyerek mezbahaya götürürken Hz. Ömer'in gözü ona ilişti ve hiddetle seslendi:
“Yazıklar olsun sana! Onu ölüme doğru en güzel şekilde götür...”
İslam topluluğunda rahmet eserlerinden bazı örnekler:
Tarihçilerin tesbitine göre, Amir b. As (r.a.) Mısır'ı fethe giderken Kahire'ye yakın sayılan bir yerde orduyu istirahate çekip karargah kurmuştu. Orada haftalarca kalmaları gerekiyordu. Çadırlar kurulmuş, gereken hazırlıklara başlanmıştı. Bu sırada bir çift güvercin başkumandan Amir b. As'ın çadırının tam üstünde yuva yapıp yumurtlamışlardı. Hareket edecekleri zaman bunun farkına varmışlar, ama yumurtalar daha yeni çatlamış vaziyette yavrular çıkmak üzere bulunuyormuş. Başkumandan, çadırın sökülmemesini, bir canlının yuvasının bozulmamasını, yavruların çıkıp uçuncaya kadar çadırın olduğu yerde bırakılmasını emretti.
Mısır fethedildikten sonra çadınn bulunduğu yer etrafta duyuldu, derken çok geçmeden halk oraya akın edip yerleşti. Böylece hâlâ Füstat denilen şehir kurulmuş oldu.[590]
İşte cahiliyyet devrinde kaba ve katı bir insan olarak tanınan Hz. Ömer, İslam'a girince bu yüce din onun kalbinde rahmet kaynakları meydana getirdi. O kadar ki, Irak topraklarında bir katırın ayağının kayıp kırılmasından kendini sorumlu tutacak kadar kalbi inceldi; hayvanın rahat yürüyebileceği yolları zamanında açmadığı için kendini kınayacak kadar diğer canlıları düşündü durdu...
İşte birinci halife Hz. Ebubekir Sıddîk'ın (r.a.) Usame ordusunu uğurlarken onlara yaptığı tarihi tavsiye:
“Sakın gideceğiniz yerlerde çocukları, kadınları, yaşlıları öldürmeyin. Ağaçları

kesmeyin; kendilerini mabedlere vermiş bir kısım adamlara raslıyacaksınız, onları ibadetleriyle başbaşa bırakın...”[591]

Müslümanların Yaptıkları Hayır Te'sisleri Ve Vakıflar:

Sokaklarda aç kalan sahipsiz köpeklerin barınması için özel binalar yapılmış, onları beslemek için alıp götürenler çıkıncaya veya ölüm onlara gelip çatmcaya kadar bakımlan bu yerlerde sağlanmıştır.
Gelin olan fakir kızlar, evlenen fakir erkekler için iğreti kullanmaları şartiyle süs eşyası, altın ve gümüşten mamul zinetler ve giyim-kuşamlar vakfedilmiş, böylece düğün-dernek günlerinde fakirlerin bir süre olsun yüzleri güldürülmüş, gelinlik kızlara hasret duyduklan imkanlar sağlanmıştır. Böylece en mutlu günlerinde üzüntüye kapılmalarına, gönüllerinin kırgın ve küskün kalmasına imkan verilmemiştir.
Fakir ve garip hastalar için dinlenme ve tedavi görme yerleri yapılıp vakfe di lirken, onları gündüz ve gecenin bazı saatlerinde eğlendirmek, üzüntülerini dağıtmak için güzel sesli şarkıcılar, maniciler tutulmuş, musiki bilenlerden bu işi benimseyenler ücretle görevlendirilmiştir. Hatta devamlı acı duyup sabahlara kadar uyuyamıyan hastalarını odasında sabaha kadar nöbetleşe güzel sesli kimselerin şarkı, ilahi, mani söylemeleri bile gerçekleştirilmiştir. Böylece kimseden şefkat görmeyen garip hastalara en yakın dostlar te’min edilmiş, az da olsa üzüntüleri giderilmiştir.
Köle ve cariyeler için, efendilerinin evinde kırdıkları kapları getirip yenisiyle değiştirmelerini ve böylece efendilerinden azar işitmemelerini sağlamak için özel vakıflar kurulmuştur. Köleler bile hakaret görmesin, kişiliği fazla zedelenmesin diye bunlar yapılmıştır.
Bunlardan başka, açları doyurmak, susuzları sulamak, çıplakları giydirmek, garipleri barındırmak, hastalan tedavi etmek, cahilleri okutmak, kimsesiz ya da fakir ölüleri defnetmek, yetime kefil olmak, darda kalanın yardımına koşmak, acizlik içinde kıvranana dost olmak için birçok vakıflar kurulduğu da bir gerçektir.
Hiç şüphe yok ki, sözünü ettiğimiz vakıflar ve hayır te'sisleri, aynı zamanda ilim yuvalan ve benzeri hayırlar sadece hayır sevgisinin tabii sonuçları, Allah'ın müminleri kalblerine emanet ettiği atıfet ve rahmetin birer eseri, takva sahibi müslümanların içinde kök salan hayırhahlığın ürünüdür. Gerçekten bunlar tarihimizde gurur duyduğumuz, iftihar ettiğimiz medeniyet ölçülerimizdir.
İşte bize gereken, çocuklarımızı böylesine yaygın, geniş ve köklü bir rahmet

düzeyinde yetiştirip geliştirmektir.[592]

Başkasını Tercih:

Bu insan ruhunda kök salan bir şuurdur ki, başkasını kendi nefsine tercih eder, hayırlı konularda, kişisel menfaatlerde başkasına öncelik tanır.
Şüphesiz ki, bu tercih son derece güzel bir ahlâk ve huydur. Allah (c.c.) nzası gözetilerek yapılıyorsa, iman sadakatinin temelinden yükseldiği bir gerçek olarak karşımıza çıkar, iç safiyetini ifade eder; ruh ve vicdan temizliğini yansıtır. Böylece kişi taşıdığı bu ruhla, toplumsal dayanışmanın büyük direklerinden biri olur, insan yapısından yana hayrın tahakkukuna medar sayılır.
Kur'an'ın Medine'li Ansar için tescil ettiği, kardeşlik, başkasını tercih, merhamet, şefkat gibi yüksek portrelerin nasıl örnek alınacak bir düzeyde bulunduğu bize yeter. Allah (c.c.) onlarını bu güzel halinden söz ederek buyuruyor ki:
“Bunlardan önce (Medine'yi) yurt edinip imanı (kalblerine) yerleştirenler ise, kendilerine hicret edip gelenleri severler; onlara verilen şeylerden dolayı kalblerinde bir ihtiyaç duymazlar; ihtiyaçları olsa bile onları kendilerine tercih ederler. Kim de nefsinin aşırı cimrilik, kıskançlık ve ihtirasından korunursa, İşte onlar umduklarına kavuşanlardır.” [593]
Bu istenilerek yapılan tercih ve toplumsal merhamet ve şefkat ki Ansar'ın kalblerinde tecelli etmiştir, mümkün değil beşer tarihinin herhangi bir döneminde rastlansın. Böylesine bir kardeşlik ve başkasını nefsine tercih, milletlerin hayat sahifelerinde görülmez.
Medine'li Ansar dinlerine bağlı kalmaları sebebiyle bir sürü işkenceye maruz kalan, yurtlarınıdan çıkanlan, bu yüzden dünya nimetlerinden ve süsünden hiçbir yere sahip bulunmayan muhacırları kendi mal ve mülklerine ortak etmişler, onlarla kardeşlik kurup yardımda bulunmuşlar; hatta, nefislerinin haz duyduğu birçok şeylerde onları kendilerine tercih etmişler o kadar ki, onlardan biri ölünce diğeri ona varis sayılmıştır.
İslam'ın ilk devirlerinde Mü’minlerin başkalarını kendi nefislerine tercih ettiklerine dair bazı örnekler:
İmam Gazali, ihya adlı kitabında, İbn Ömer'den (r.a.) rivayetle şu olayı nakletmektedir: Resûlüllah (a.s.) Efendimizin ashabından bir adama bir koyun başı hediye edilmişti. Onu almaya muhtaç bulunduğu halde, “falan adam benden daha muhtaç durumdadır, lütfen ona veriniz!” diyerek koyun kellesini o adama göndermişti. O da, bir başkası daha muhtaçtır diye ona göndermiş, böylece yedi

el dolaştıktan sonra ilk verene gelip ulaşmıştı.
İşte Mü’minlerin annesi Hz. Zeyneb b. Cahş (r.a.) ki bu hanım “yoksullar annesi” diye tanınmıştır; o hayatı boyunca eline geçen yiyecek ve giyecekleri fakirlere ve miskinlere dağıtmış, kendi ihtiyacı bulunduğu halde onları tercih etmiştir.
İbn Sa'd kendi Tabakat'ında şunu naklediyor: Batı' kızı Berze, Hz. Ömer (r.a.) muhtaçlara ayırdığı aylıklarını dağıtırken bu hanıma da düşen hisseyi göndermişti. Malı getiren adam, Berze hanımın yanma girip getirdiğini teslim edince, şöyle demiştir: “Allah, Ömer'i bağışlasın başka kardeşleri bu malı fakirlere taksimde benden daha beceriklidirler.” Bunun üzerine ona,
“Bu malı taksim etmem için değil, doğudan senin ihtiyacına mebni gönderilmiştir, hepsi de sana aittir!” denilince, kadıncağız,
“Sübhanellah!” demiş ve kendisiyle o mal arasına bir entari gererek,
“O malı başka yere dökün, üzerine de bir elbise atın. Çünkü benden daha muhtaçlar vardır...”
Olayı nakleden devamla diyor ki: Berze hanım bana şu emri verdi:
“Şimdi elini sok içindekileri bir bir çıkar, birini falan adama, birini filan kimseye, birini falan adamın çocuklarınıa, birini şu yetimlere ve yoksullara götür” dedi. Dediği gibi ayırdığımda geriye sadece eşyanın konulduğu bohça kaldı. Cariye ve diğer hazır bulunan kadın,
“Bizim de bunda hakkımız yok muydu? Hepsini dağıttın, geriye birşey kalmadı” dedikleri zaman, Berze hanım onlara, üzerine attığım entari veya parça var ya, onun altında sizin hakkınız duruyor,” dedi. Onlarda parçayı kaldırdıklarınıda altında 85 dirhem buldular.

Az yukarda Hz. Aişe (r.a.) Validemizin bir haberini, onunla ilgili bir olayı nakletmiştik: Hz. Ömer'in ona gönderdiği seksen bin dirhemi, ihtiyacı olduğu halde iftarına harcayacak tek dirhem ayırmadan tamamını fakirlere, yoksullara dağıtmıştı. Hizmetçisi,
“İftarımız için bir dirhem ayırıp et alsaydık, olmaz mıydı?” Demesi üzerine,
“Daha önce hatırlatsaydın, ayırırdık,” diyerek yetindiği bir gerçektir.
Bir diğer başkasını kendine tercih örneği, Adevi'nin anlattığı, Kurtubi'nin rivayet ettiği şu olaydır; Adevi diyor ki: Yermuk savaşında amcamın oğlunu bulmak üzere etrafı kolaçan ediyordum; yanımda biraz su da vardı. Kendi kendime, eğer ancamın oğlunu ölmek üzere bulursam bu suyu ona içiririm; derken onunla karşılaştım. Sana su vereyim mi? diye sordum. Konuşacak hali yoktu başıyla evet, diye işarette bulundu. Suyu ona uzatırken bir “ah!” sesi geldi. Amcam oğlu suyu içmedi, yine başıyla bana işaret ederek suyu o yaralıya götürmemi söyledi.

Ona doğru koştuğumda gördüm ki Hişam b. As'dır.
“Sana su içireyim mi?” dedim. O da başıyla “evet” diye işaret etti. Suyu kendisine uzattığımda yakından bir “ah!” sesi daha işitildi. Hişam yine baş işaretiyle bana, “suyu ona götür,” dedi. Ona doğru koştuğumda adam ruhunu teslim etmişti. Tekrar Hişam'a döndüm, bari ona içireyim dedim, ama ben gelinceye kadar o da ölmüştü. Bu defa amcamın oğluna yetiştireyim dedim, koştum, geldiğimde, o da ölmüştü. O yaralı halde biri diğerini kendi nefsine tercih ettiği için suyu hiç kimseye içirememiştim.
İşte bu çok duyarlı anlamlar, ibretli olaylarla başkasını kendi nefsine tercih faziletini çocuklarımıza öğretip onları bu ölçüde eğitmemiz gerekmektedir.[594]

Affetmek:

Bu da ruhi bir şuur ve idraktir ki, içinde hoşgörü ve haktan vazgeçme söz konusudur. Hakka tecavüz eden zalim ve zorba olsa bile, affetmek yüksek bir haslet, üstün bir fazilettir. Şu şartla ki, haksızlığa, tecavüze uğrayan kimsenin hakkını almaya kudreti yettiği halde onu yapmayıp hasmını affetmeye karar vermesi söz konusudur. Aynı zamanda dinin kadr-u keymetini düşürücü bir tecavüz değilse, kutsal değerleri küçültücü bir anlam taşımıyorsa, bu böyledir. Aksi halde, öylesini affetmek zillet ve ihanettir, zalim zorbaya başeğip teslimiyet göstermektir.
Belirttiğimiz ölçü ve anlamda affetmek, köklü bir ahlâktır ki köklü bir imana delalet eder; aynı zamanda İslami mahiyette yüce bir edeptir.
Kur'an-ı Kerim'in böyle bir affetmeyi emretmesi hiç de hayretimizi mucip değildir; çünkü Kur'an, toplum için faydalı olanı, birliği, beraberliği ayakta tutanı emreder ve bunun için birçok ayetlerle bu fazileti tahrik ve teşvikte bulunur.
Aziz ve Celil Allah (c.c.) buyuruyor ki:
“Ama sizin bağışlamanız takvaya daha yakındır. Bir de aranızdaki üstünlük ve iyiliği, fazilet ölçüsünü unutmayın. Şüphesiz ki, Allah yaptıklarınızı görür.” [595]
“İyilikle kötülük bir değildir. Sen artık (kötülüğü) en güzel şekliyle sav. O vakit seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse sıcak bir dost gibi olur.” [596]
“O Rahman'ın kulları (o kimseler) dir ki, yeryüzünde alçak gönüllü yürürler; cahiller onlara söz attığı vakit “selametle” derler.” [597]
“Onlar ki, bollukta da, darlıkta da (Allah'ın hoşnutluğuna erişmek için) harcarlar; öfkelerini yutarlar, insanları (kusur ve günahlarını dikkate almayıp)

bağışlarlar. Allah ise iyilikte bulunanları sever.” [598]
Bilindiği gibi, Mü’minin ruhu, vicdanı, hoşgörü, af ve müsamaha ile süslenip donatıldığı gün, onların herbirleri birer örnek ve ahlâk timsali olurlar. Yumuşaklık, güzel kaynaşma ve anlaşma meydana gelir. Hatta onlar fazilet ve nezahat bakımından yeryüzünde yürüyen melekler olurlar.
Şimdi size hoşgörü af ve müsamaha konusunda selef-i salihinin hayatında geçen tarihi örneklerden bir kısmım sıralamak istiyoruz:
Abdullah b. Tahir anlatıyor: Bir gün Halife Me’ınun'un yanında bulunuyordum. Hizmetçiyi çağırdıysa da cevap veren olmadı. Sonra bir daha yüksek sesle çağırınca Türk asıllı bir hizmetçi koşarak geldi ve:
“Hizmetçilerin de yemek yeme, su içme vakti yok mudur? Ne kadar huzurunuzdan ayrılsak hemen çağırırsınız, Hizmetçi! Hizmetçi! Diye tekrarlarsınız, ne zamana kadar bu?” Bunun üzerine Me’mun başını eğdi ve uzun bir süre düşünekaldı. Ben artık halife bu hizmetçinin boynunu vurmamı emredeceğinden şüphe etmediğim için kendimi iyice hazırladım, derken halife başını kaldırdı, bana bakarak şöyle dedi:
“Ya Abdellah! Kişinin ahlâkı güzelleşince, hizmetçilerinin ahlâkı bozuluyor. Bize gelince hizmetçilerimizin güzel ahlâkı için kendi ahlâkımızı bırakmak istemiyoruz!”
Yine rivayete göre, Hz. Hüseyn (r.a.) oğlu Zeynelabidin, kendi hizmetçilerinden birini ilk defa üstüste çağırdı, cevap veren olmadı. Oysa hizmetçi ona yakın bir yerde bulunuyordu. Bunun üzerine Zeynelabidin, hizmetçiye dönerek:
“Sesimi duymadın mı?” diye sordu. O da,
“Evet, duydum” diye cevap verdi. Zeynelabidin,
“Peki ama neden cevap vermedin?” Hizmetçi,
“Sizden güven içinde bulunduğuma inandığım için... Hem ahlâkınızın ne kadar temiz ve yüksek olduğunu da bilmekteyim.” Bunun üzerine Zeynelabidin,
“Allah'a hamd olsun ki, hizmetçim benden korkmayıp güven içinde kendini hissetmektedir” diyerek Allah'a yöneldi.
Bir başka gün yine Zeynelabidin hazretleri Mescid'e gitmek üzere evinden çıktı. Yolda bir adam ağır bir dille ona hakarette bulundu. Hizmetçileri o adamın Üzerine atılmak istedikleri vakit, onlara engel oldu. “Elinizi dokundurmayın!” diye emir verdi. Sonra da o dili bozuk adama dönüp dedi ki:
“A adam! Ben senin dediğinden de fazla kötü bir insanım, benim hakkımda bilmediklerin bildiklerinden daha çoktur. Eğer o taraflarımı da öğrenmeye ihtiyacın varsa sana anlatayım...” Bu yumuşak, fakat dokunaklı söz üzerine adam utandı. Zeynelabidin üzerindeki üstlüğü çıkardı ve ona bin dirhem verilmesini

emretti. Adam hem utanarak hem sevinerek ayrılırken şöyle diyordu:
“Ben şehadet ederim ki, bu genç cidden Resûlüllah (a.s.) Efendimizin torunudur!”
Yine Zeynelabidin hazretleri hakkında yapılan başka rivayette deniliyor ki: Bir gün hizmetçisi elinde topraktan mamul bir ibrik bulunuyurdu, onunla, efendisinin eline su dökerken elinden düşüverdi, hem Zeynelabidin'in ayağı yaralandı, hem de ibrik kırıldı. Hizmetçi vakit kaybetmeden hemen şunu söyledi: Allah Kur'an'da buyuruyor ki:
“Onlar ki, bollukta da, darlıkta da harcarlar; öfkelerini yutarlar, insanları bağışlarlar.” Bunun üzerine Zeynelabidin:
“Ben de öfkemi yutum! Seni affettim!” dedi. Hizmetçi:
“Allah (c.c.) iyilik edenleri sever” mealindeki ayeti okudu. Zeynelabidin ona:
“Ben de seni Allah (c.c.) rızası için azad ettim, şu andan itibaren hürsün!” dedi.
İbn Abbas (r.a.) anlatıyor: Ünlü kabile reislerinden Uyeyne b. Haşin (veya Huseyn) Medine'ye gelip kardeşi oğlu Hürr b. Kays'in evine indi. Hürr ise, sık sık Hz. Ömer'in istişare meclisinde yer alan yakınlarından biri olarak bulunuyordu. Bunun üzerine Uyeyne, ona,
“Mü’minlerin emirini ziyaret etmem için kendisinden müsaade iste” dedi. Hürr, gidip müsaade aldı. Uyeyne, Hz. Ömer'in huzuruna girince, şöyle konuştu:
“Yazık ki, Ya Ömer! Allah'a andolsun ki, bize çok şey vermezsin ye aramızda da adaletle iş görmezsin.” Onun bu patavatsız sözüne Hz. Ömer (r.a.) fazlasiyle sinirlendi ve neredeyse üzerine yürüyecek oldu. Bunun üzerine Hürr, durumun nezaketini anlayarak şöyle dedi:
“Ya Emire'l-Mü’minin! Allah, Kur'an-ı Kerim'de: *“Sen affetme yolunu seç; iyilikle, güzel davranışla emret ve cahillerden yüzçevir...”* ***[599]*** Sonra da şunu ilave etti:
“Ya Emire'l-Mü’minin! Şüphen olmasın ki, benim bu amcam da cahillerden biridir.” Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) Kur'an'ın bu açık beyanı karşısında sakinleşti ve ipek kadar yumuşak oldu.
Bir diğer misal de şöyle: Kur'an ayetlerinin iniş sebeplerinden biriyle ilgili olarak yapılan rivayete göre: Ebubekir Sıddık'in (r.a.) yakınlarından Mıstah uzun yıllar Ebubekir Sıddık'in (r.a.) insaniyle yaşamış bir kimseydi. Hz. Aişe'ye atılan iftira havasına katılmış, ifk olayını etrafa yayanlardan biri olmuştu. Bütün bu yaramazlığı yaparken Mistah, İslam'ın hakkını, hısımlık hakkını ve kendisine yapılan bunca ihsan ve iyilik hakkını unutmuştu. Bunun üzerine Ebubekir Sıddik (r.a.) fazlasiyle üzüldü, bunca iyilikte, yardımda bulunduğu kendi adamının iftira kervanına katılmasını bir türlü hazmedemedi. Ona bir daha yardımda

bulunmayacağına, yakını olarak tanımıyacağına ve görüşmeyeceğine yemin etti. Bunun üzerine şu ayet indi:
"Sizden fazilet ve varlık sahibi olanlar, yakınlarına, düşkünlere, Allah yolunda hicret edenlere (yardımda) bulunmamaya yemin etmesinler (veya vermekte kusur etmesinler) affetsinler, bağışlayıp aldırış etmesinler. Allah'ın sizi bağışlamasını sevip arzu etmez misiniz? Allah çok bağışlayan; çok merhamet edendir." ***[600]***
Bunun üzerine Ebubekir Sıddîk (r.a.), Mistah'ı affetti, yaptıklarına aldırış etmedi ve evvelce olduğu gibi yardımda bulunmaya başladı. Sonra da şöyle dedi:
"Doğrusu, Allah'ın beni bağışlamasını elbette arzu ederim..."
Evet, af, bağışlama, aldırış etmeme, müsamaha gösterme ve yumuşak huylu davranma, ne büyük bir ahlâk ürünüdür ki, bunlar ancak, ilk davetçi Resûlüllah (a.s.) Efendimizin yüksek ahlâkından iktibas edilmiştir; O'nun yüksek tevcihlerine uyan Ashab-ı Kiram'in yaşadığı bir ahlâk sistemidir. Onlar O'ndan aldıkları feyiz ve örneklerle hoşgörü ve yumuşak huy sahibi oldular, bu huylarını kölelere, çarşı, pazarlara kadar uzatıp yaydılar, böylece onların o çok faziletli huyları ve ahlâkları, hass ve amm her sınıf insanın ahlâk ve faziletinden ayırd edilir bir düzeye geldi.
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buyurdular ki:
"İnfaza gücü yettiği halde öfkesini yutup kendine hakim olan kimseyi, Allah kıyamet gününde bütün mahşer ehlinin önünde çağırır da hurilerden istediğini seçmesinde onu serbest bırakır." [601]
Diğer bir hadiste ise şöyle buyurdular:
"Size, Allah'ın ne gibi ameller karşılığında (Cennet) binalarını yükselttiğini, dereceleri ne ile yücelttiğini haber vereyim mi?" diye sorunca, Ashab-ı Kiram:
"Evet, Ya Resûlallah!" diye cevap verdiler. Efendimiz onlara:
"Sana bilgisizce davranana karşı sen yumuşak huyluluğunla, hoşgörünle karşılık verirsin; sana haksızlık edeni affedersin; sana vermeyene verirsin; hısımlarından senden ilgisini kesene gider ilgini sürdürürsün" buyurdu.
İşte bu faziletler, hoşgörü, müsamaha, af ve bağışlama atmosferi içinde çocuklarımızı eğitip terbiye etmeliyiz, onları bu havada geliştirip yetiştirmeliyiz. [602]

Cesaret Ve Kahramanlık:

Bu, ruhsal bir kuvvettir ki zaman zaman ortaya çıkar. Bir olan Allah'a inanan Mü'min bu imandan yardım ve destek görerek; ebedi hayata inandığı, kadere

teslim olduğu için güç alarak kahramanlığı kendine şiar edinir. Şüphesiz sorumluluk duygusunun, aldığı güzel terbiyenin de bunda rolü büyüktür.
Mü’min, Allah'a olan imanı nisbetinde yenilgiye uğramaz, inandığı ve bağlandığı hakk ile rüsvay olmaz; değişmeyen kadere bağlı kaldığı ölçüde üstünlük sağlar. Sorumluluk duyduğu, yılgınlık vermiyen bir terbiyenin tesirinde bulunduğu nisbette cesaretlidir. Evet, bütün bu hususlara bağlılığı, inancı nisbetinde kahramandır.
Biz bütün bunları Ebubekir Sıddık'ın şahsiyetinde görüyoruz. O, Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz'den sonra Mü’minler arasında imanı en ağır gelen idi. iman ve bağlılıkta çok güçlü ve şiddetli olan Ömer (r.a.) bile Onun için:
“Vallahi Ebubekir'in imanı bu ümmetin imanıyla tartılsa, elbette o ağır gelir” derdi.
Bir de Ebubekir'in yerini, Rasûlüllah (a.s.) Efendimizin vefatında düşünün. Müslümanlar o gün büyük bir zühul ve unutkanlık içindeyken, olayın büyüklüğü onları doğru düşünmekten saptırırken, Ömer bile “Kim, Muhammed öldü, derse şu kılıcımla boynunu keserim!” diyerek kendini kaybedecek kadar ileri giderken, Ebubekir Sıddık (r.a.) tam bir metanet ve şuurla minbere çıkıp o şaşkınlaşan Mü’minlere şöyle seslendi:
“Kim, Muhammed'e tapıyorsa bilsin ki, Muhammed ölmüştür. Kim de Allah'a tapıyorsa, şüphesiz ki Allah (c.c) hep diridir, bakidir...”
“Muhammed de ancak bir peygamberdir. Ondan önce nice peygamber gelip geçti. Eğer o ölür ya da öldürülürse, (ökçeleriniz, üzerine) gerisin geriye mi döneceksiniz? Kim geriye dönecek olursa, Allah'a hiçbir zarar veremez. Allah şükredenleri mükafatlandıracaktır.” [603]
Bir de Ebubekir Sıddık'ın (r.a.), Peygamber (a.s.) Efendimizin vefatından az önce teçhiz edip hazırladığı Usame ordusunu işaret edilen cihete gönderip göndermeme hususunda Ashab'ın tereddüdü sürüp giderken onun yerini ve aldığı kararı düşünün. Çoğu, bu ordunun Şam'a gönderilmesine karşı idi, bir sürü ihtimal ve olaylar hatırlarına geliyor, Arap kabilelerinin yarın nasıl tavır takınacakları üzerinde duruyorlardı. Peygamber'in (a.s.) vefatını duyan bazı kabilelerin baş kaldırma ihtimali söz konusu ediliyordu. Ama Ebubekir (r.a.) kesin ve açık kararını bildirdi:
“Ebûbekir'in canını kudret elinde tutan Allah'a and olsun ki, canavarların beni kapıp götüreceğini dahi bilsem, yine de Usame ordusunu Rasûlullah (a.s.) Efendimizin emrettiği şekilde göndereceğim. Biz, Rasûlullah’ın (a.s.) eliyle düğümlediği bir düğümü çözecek değiliz. Şehir ve kasabalarda benden başkası kalmasa bile yine de verilen emri yerine getireceğimden şüpheniz olmasın.”

Diğer bir dirayet yeri de, Rasûllullah'ın (a.s.) vefatından sonra Arap kabilelerinden bir kısmının irtidad edip zekat vermezlik etmeleri karşısında aldığı tavır ve verdiği kesin karardır. Arap kabilelerinden henüz İslamiyeti dosdoğru idrak etmiyenler cahiliyye devrinin kötü adetlerine döndüler ve bir bakıma şeytanlar devri adamları oldular. Mü'minler ise, Rasûlullahın vefatından sonra yağmurlu bir gecede koyun sürüsü gibi oldular. Hz. Aişe'nin (r.a.) tabiriyle koyunlar gibi biraraya gelip yağmurlu gecede ne yapacaklarını şaşırdılar. O kadar ki, müslümanlardan bir kısmı, Ebubekir Sıddık'a (r.a,) gelerek:
"Ey Rasûlüllah'in halifesi, bugün artık bütün Arap kabileleriyle savaşacak gücün yoktur, iyisi evine çekil, kapını kilitleyip Rabbına ibadetle meşgul ol, ölüm sana gelinceye kadar olaylara kapı açma!" diyecek kadar güç ve iradelerini kaybetmişlerdi. Ama o okşayıcı bir rüzgâr, ipek kadar zarif ve yumuşak, Allah'tan saygı ile korkup gözyaşı akıtan, şefkatli bir anne kadar merhamet duygusu taşıyan Ebubekir Sıddık (r.a.) bir anda deniz gibi kabardı. Bir arslan gibi yerinden sıçradı, Ömer'in yüzüne yüksek sesle seslenerek:
"Cahiliyyet devrinin zorbalıkları mı, İslam'da zayıflama mı? And olsun ki, vahiy tamamlanmış ve kemale ermiştir. Ben sağ olduğum halde din noksanlığa mı döndürülür? Allah'a yemin ederim ki, Araplar Rasûlullah'a (a.s.) verdikleri bir deve bağını benden esirger vermezlerse, mutlaka onlara karşı savaş açarım. And olsun ki, elim kılıç tuttuğu sürece onlarla vuruşacağım!"
Bu celâdet, cesaret ve basirete karşı Ömer (r.a.) bir şey demedi, sadece şu itirafi dile getirdi:
"And olsun ki, Allah Ebubekir'in kalbini savaşa açmış, ona doğruyu ilham etmiştir. Ben onun doğru ve hak üzere olduğunu anladım." [604]
İşte bu olay bize, hakk uğrunda gösterilen cesaret, cihadın en büyüğü olduğunu göstermektedir. Nitekim Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz buyurdu ki:
"Cihadın en üstünü, zalim hükümdara karşı hakkı söylemektir." [605]
Bu manayla, Hakk söz uğrunda şehid düşen Mü'mine "seyyidü'ş-şüheda=şehidlerin efendisi" unvanı verilmiştir. Yapılan sahih rivayete göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur:
"*Şehidlerin efendisi ve başı, Abdulmuttalib oğlu Hamza'dır ve bir de zalim hükümdara karşı baş kaldırıp ona doğruyu söyleyen, yanlıştan onu alıkoymaya çalışan ve bu sebeple hükümdar tarafından öldürülen adamdır."* [606]
İşte bunun için Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, Ashabından -nerede bulunurlarsa bulunsunlar- sadece hakkı, doğruyu söylemeleri hususunda da söz almıştı. Nitekim Ashab'dan Ubade b. Samit (r.a.) diyor ki:

Biz, Peygamber (a.s.) Efendimize, işitip itaat etmek, sıkıntı ve geniş günlerde; neşeli ve üzüntülü anlarda; başkasını kendi nefsimize tercih etmekte; Allah (c.c.) tarafından bildirilen ölçü ve kıstaslarla küfür olduğu kesinlik kazanan emir ve tavsiyeler dışında diğer ehlinden sadır olan bir emir hakkında çekişmemek, sürtüşmemek üzere; nerede bulunursak bulunalım ancak hakkı, doğruyu söylemek ve Allah (c.c.) yolunda hizmet ederken hiçbir ayıplayanın ayıplamasından endişe etmemek üzere bey'at ettik." [607]

Bu manayla, Rablerinin buyruklarını tebliğ edip Allah'tan başka hiç kimseden korkmayan kimseleri Cenab-ı Hak överek şöyle buyuruyor

"Onlar, Allah'ın gönderdiklerini tebliğ ederler, Allah'tan saygı ile korkarlar; Allah'tan başka hiç kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah yeter." [608]

Eğer biz, İslam kahramanlarının tarihteki yerlerini ve safhalarını sahife sahife açmak istesek, şereflerle, izzetlerle cesur kahramanlarla, hak ve İslam yolunda edebî ve terbiyevî anlamda cüretlerle dolu kitaplar meydana gelirdi.

Ne var ki, onlarını kahramanlıklarını yansıtan bazı misalleri size nakletmeden geçmiyeceğiz:

Izz b. Abdüsselam'ın yerine ve cesaretine bir bakın! Mısır Sultanı Necmeddin Eyyüb'un meclisinde devlet ricalinin de hazır bulunduğu bir sırada, izz b. Abdüsselam şöyle seslenmişti:

"Ya Eyyub! Allah (c.c.) sana, Mısır hükümdarlığını verip seni orada barındırdım, söz sahibi kıldım, sonra da sen içkiyi mubah saydın, öyle mi? diye sorarsa ne cevap vereceksin?" Bu Allah (c.c.) için yülselen ses, sultanı sarstı ve sordu:

"Böyle bir olay cereyan etmiş midir?" Izz b. Abdüsselam cevap verdi:

"Falan dükkanda içkinin bir çok çeşitleri satılmaktadır. Aynı yerde birçok kötülükler, ahlâksızlıklar işlenmekte ve bir bakıma mubah sayılmaktadır. Sen ise bu ülkenin nimetleri içinde istediğin gibi dönüp dolaşmaktasın."

Sultan şaşırdı ve şöyle demek zorunda kaldı:

"Bu sizin dediğinizden benim haberim yoktur, olsa olsa babam devresinden kalmadır." Bunun üzerine Izz b. Abdüsselam susturucu mahiyette şu cevabı yetiştirdi:

"Siz o kimselerdensiniz ki, onlar: "Doğrusu biz babalarımızı bir din ve inanç üzerinde bulduk ve herhalde onlarını izlerine uyup gitmekteyiz."

Sultan, derhal o dükkanın kapatılmasını ve içki satışının yasaklanmasını emretti.

Bir de Ebu Hazım künyesiyle tanınan Seleme b. Dinar'ın yerine ve cesaretine bakın: O bir gün, Hz. Muaviye'nin yanına girdi ve şöyle selam verdi:

"Selam sana ey ücretle çalışan işçi." Orada hazır bulunanlar, Ebu Hazim'e dönüp

nasıl selam verileceğini ihtar etmek isterlerken, Hz. Muaviye engel oldu; sonra da yüzünü ona çevirip bakınca, Ebu Hazım şöyle dedi: “Şüphesiz ki sen bu ümmetin hizmetçisi, ücretli işçisisin Allah (c.c.) seni, bu ümmeti koruyup gütmen için ücretle tutmuştur.” Hz. Muaviye bu sözleri sükûnetle dinleyip kabul etmiştir.”

Şimdi de Ebû Hazim'la Emevi halifelerinden Süleyman b. Abdülmelik arasında geçen şu konuşmaya dikkat edin:

Halife:

“Ya Ebâ Hazim! Neden ölümden tiksiniyoruz, hoşlanmıyoruz?” Ebû Hazim:

“Çünkü siz ahiretinizi yıktınız. Dünyanızı bayındır kıldınız. Bu yüzden bayındır bir yerden harap bir yere göçetmek istemiyorsunuz!” Halife:

“Yarın Allah'ın huzuruna çıkış nasıl olacak? “Ebû Hazim:

“İyi-yararlı Mü’min, uzun süre evinden uzak kalıp oraya nasıl sevinçle dönerse tıpkı onun gibi. Günahkâr kimse ise, efendisinden kaçıp bir gün ister istemez ona dönmek zorunda kalan köle gibi...” Halife:

“Hangi söz daha adildir?” Ebû Hazim:

“Huzurunda kendisinden korktuğun ve birşeyler umduğun kimsenin yanında söylenen hakk söz...” Halife:

“Hangi Mü’min daha zeki ve akıllıdır?” Ebû Hazim:

“Allah'a itaat üzere amel eden ve insanları da bu itaata davet edip yol gösteren Mü’min...” Halife:

“Hangi Mü’min daha ahmak ve böndür?” Ebû Hazim:

“Zalim kardeşinin hevesine uyup kendini düşüren ve böylece ahiretini başkasının dünyalığı karşılığında satan Mü’min...” Halife:

“Ya Ebâ Hazim! Bizim sohbetimize katılıp senin bizden, bizim de senden yararlanmamız mümkün değil mi?” Ebû Hazim:

“Bundan Allah'a sığınırım.” Halife:

“Neden?” Ebû Hazim:

“Size, sizin hevesinize azıcık olsun meyletmekten endişe duymaktayım ve o takdirde Allah (c.c.) bana hayatın da, ölümün de acısını kat kat tattırır.”

Halife ayağa kalkıp gitmek üzere hazırlanırken son olarak şu ricada bulundu:

“Bana tavsiyede bulun ya Ebâ Hazim!” Bunun üzerine Ebû Hazim ona:

“Size çok kısa bir tavsiyede bulunmak isterim: Rabbın azametini tanı ve onu unutma; Seni men'ettiği yerde ve fiilde görmesini aklından çıkarma, O'nu hep tenzih et...”

İşte bu fazilet ve cesaret, sebat ve metanet ölçüleri doğrultusunda çocuklarımızı eğitip yetiştirmemiz gerekmektedir.

Buraya kadar nakledip anlattıklarımız, İslam'ın ruhlara ve dimağlara enjekte edip gönüllere dikmek istediği, özellikle Mü’minin kalbine feyizli tohumlar olarak ektiği en önemli değerler ve asıllardır, hepsi de müslümanın kişiliğini sağlayan prensiplerdir. Hepsi de İslamın toplumsal terbiye hususunda fertleri bir bir yetiştirip sağlam bir unsur haline getirmeye işaret etmektedir.

Artık ruhu yönlendiren bu esasların kurallarını koyan İslam'ın terbiye sisteminin yerine hangi sistem geçebilir. O takdirde getirilen terbiye yetersiz olup istenilen ölçüde yetiştirici olmaz, fertlerin topluma bağlılığı örümcek ağından daha zayıf ve basit kalır.

Bunun için babalar, terbiyeciler ve özellikle anneler, çocuklarının kalbine ve ruhuna iman ve takva inancının bütün derinliğine yerleştirmeli; kardeşlik ve sevgi bağlarını kuvvetlendirmeli; rahmet, başkasını kendine tercih ve hoşgörü gibi yüksek manaları enjekte etmelidirler. Bu gerçekten onlara vacibdir. Aynı zamanda davaya sahip çıkmak, haktan yana cesaretli olmak ve buna benzer fazileti cami' diğer ahlâki değerleri onlara anlatıp bu düzeyde kendilerini yetiştirmek gerekmektedir. Böylece çocuklar gençlik çağına ayak basınca, ehliyet kesbedecek bir yaşa ulaşınca, hayatla ilgili hizmet yollarına atılıp mücadele vermesini başarılar; üzerlerine gereken hususları, sorumluluk arzeden meseleleri gerektiği gibi yerine getirirler; kuru bir tevekkülde bulunmadan, te-reddüt göstermeden, ümitsizlik duymadan hizmetlerini sürdürürler. Hakkı ihmal etmeden, vacib olanı yerine getirmede bir kısıntıya gitmeden diğer insanlarla ilgili hizmet ve himmetleri kendilerine lüzumlu görürler. O kadar ki, gençlerin muameleleri, edep ve terbiyeleri, sosyal ahlâkları, insanların en uygun ve güzel kabul ettiği ölçüde; insan hayalinin tasvir ettiğinin en çekici ve şerefli anlamında tecelli eder.

Terbiye konusunda hangi düzen, ruhu yönlendiren bu esas üzerinde bulunmak istemez. Aksi halde uyguladıkları terbiye sistemi hastalıklı, yaprakları iyice saranp dökülmeye yüztutmuş bir ağaca benzer ki, onu kurtarmak isteyenler yapraklarını ıslaha çalışıp onları ilaçlamakta, ağacın kökü ve bedeniyle ilgilenmemektedirler. Oysa gövdesi salah bulan bir ağacın yaprakları da düzelip salah bulur.

Daha açık bir anlatımla içtimai terbiyeyi ayakta tutmak isteyenler, düzen ve sistemi belirttiğimiz bu köklü ve devamlılık arzeden esaslara göre planlayıp uygulamazlarsa, suyun üstüne yazı yazana, küle üfleyene, bomboş vadide bağırıp çağırana benzerler ki, bu tutumun yararı olmaz.[609]

Başkalarının Haklarına Riayet

Ruha ve kalbe İslam'ın fazilet yansıtan esasını enjekte etme bahsinde şunu belirtmiştik, İslam, faziletli ve feyizli terbiye kurallarını, inanca bağlı olmak üzere insan ruhuna ve kalbine yerleştirmenin esaslarını koymuştur. Bunun bir ucu da takvaya dayanır. Böylece sosyal ve toplumsal terbiye, ferdin yanında en uygun, en yararlı anlamda tamamlanmış olur, en mükemmel amaca yönelik bulunur. O takdirde yardımlaşma şuuru çok müsmir bir anlamda toplum yapısında filizlenip gelişir; sağlam bir ilgi ve bağlantı sağlanır; yüksek adab vücut bulur; karşılıklı sevgi bağları kurulur.

Biz şuna da işarette bulunduk ki, sosyal teamülün dayanacağı esasın en belirgin ve seçkin olanı, iman ve takva akidesidir, aynı zamanda kardeşlik ve sevgi fazileti; rahmet, başkasını tercih ve hoşgörü ilkeleridir. Bununla beraber, dava adamı olmak, hakk'ı savunmada cesaret ve kahramanlık göstermek de bu cümledendir.

Hem biz, te'kiden şunu da söyledik: Eğer terbiyeciler, İslam'ın ruhu yönlendiren bu esaslarını çocukların daha küçük yaşlarında kalblerine ve dimağlarına bir fide dikmezlerse, hiç şüphe yok ki, onlar toplum içinde ayrı bir grup haline gelir ve sapıtırlar. İş bununla da kalmaz, çocuklar sosyal yapıda, toplum bünyesinde yıkma, suç işleme, anarşik olayları çıkarmada şunun bunun aleti haline getirilir. Çocuklar böylesine bozgunculuk ve sapıklık üzerinde gelişip gençlik çağına girince, artık onlara ne yönlendirme, ne terbiye ne de islah fayda verir.

Bu açıklamadan sonra konuyu özetliyecek olursak, diyebiliriz ki: Toplum haklarına riayet ancak İslam'ın ruhları yönlendiren oraya fazilet ışığı sunan esaslarıyla beraber lüzumlu, hem çok lüzumludur. Hatta daha açık bir anlatımla: insan ruhunu yönlendiren usul ve esaslar bir manadır, toplum haklarına riayet bunun tezahürüdür, istersen şöyle söyle: Birincisi ruh, ikincisi beden mesabesindedir. Birincinin ikinciden müsteğni kalması hiçbir durumda mümkün değildir. Aksi halde karışıklık, sapıtma, sarsıntı ve ıztırap olur.

Peki, ama şu toplumsal haklardan en önemli olanları nelerdir ki biz çocukları onlara irşad edelim ve o düzeyde yetiştirip gelişmelerini sağlayalım; p esasları onlara emredelim? Ta ki, çocuklarımız o haklara riayeti adet edinsinler, yerine getirmeye çalışsınlar ve hayırlı biçimde yürütsünler.

Toplumsal hakların en önemlileri şunlardır:

1- Ana-baba hakkı

2- Hısım ve akraba hakkı

3- Öğretmen ve hoca hakkı

4- Arkadaş hakkı

5-Büyüklerin hakkı...
Bu haklardan her biri üzerinde biraz konuşup açıklamada bulunalım. Ta ki, terbiyeci bunu gönüllere dikmekte, kök salmasını sağlamakta başarılı olsun, çocuk gelişmeye başladığı günden itibaren -Allah'a güvenilip dayanılarak- bu terbiye ile yetiştirilsin, bu hususta biz de sadece Allah'a dayanır ve O'ndan yardım dileriz:[610]

Ana-Baba Hakkı:

Terbiyeci ve eğitimcinin çocuk üzerinde hassasiyetle duracağı en önemli hususlardan biri, ona, ana-baba hakkını tanıtmak; onlara nasıl iyilikte bulunması gerektiğini, itaatin ne anlam taşıdığını, ana-babanın hizmetine koşmanın ve gerektiği şekilde yardımcı olmanın ne demek olduğunu öğretmektir. Ana-baba yaşlandıklarında onlara nasıl riayet edilir, onlarını sesini bastıracak şekilde yüksek sesle konuşmamaya nasıl dikkat gösterilir vefat ettikleri zaman onlar için ne gibi dualar yapılır? Bütün bunları en duyarlı biçimde onun kafa ve kalbine işler. Bundan başka diğer vacib olan haklarına riayet etmesini, babayla çocuk arasındaki münasebetin ölçü ve adabına saygılı olmasını telkine çalışır.
Şimdi de Rasûlullah (a.s.) Efendimizin ana-babaya iyilik hakkındaki tavsiyelerinden bir bölüm sunalım. Babalara ve terbiyecilere gereken, bu tavsiyeleri çocuklarına küçük yaşlarında öğretmek, çocuklarını bunlarla amel etmesini sağlamaktır.
Allah'ın rızası, ana-babanın rızasındadır.
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz buyuruyor:
"Herhangi bir müslümanın, müslüman ana-babası bulunur da karşılığını sırf Allah'tan bekleyerek onlara yakınlık gösterip sohbetlerinde ve hizmetlerinde bulunursa, mutlaka Allah ona iki kapı açar- yani Cennet kapısı; ana-babasından biri bulunuyorsa, bir kapı açar. Ana-babadan biri evladına öfkelenirse, ana-baba ondan razı olmadıkça Allah razı olmaz." Bunun üzerine Peygamber'den (a.s.) soruldu:
"Ana-baba evladına zulüm de etseler yine böyle midir?" Efendimiz cevap verdi:
"Evet, zulüm de etseler böyledir..." [611]
"Allah'ın rızası, Ana-babanın rızasındadır; Allah'ın gazabı, ana-babanın öfkesindedir." [612]
Ana-babaya iyilik, Allah (c.c.) yolunda kutsal savaştan önde gelir. Ashab-ı Kiram'dan Abdullah b. Ömer (r.a.) anlatıyor: Bir adam, Peygamber (a.s.)

Efendimize gelerek dedi ki:
“Kutsal savaşa katılmak istiyorum.
“Peygamberimiz (a.s.) ona sordu:
“Anan-baban var mıdır?”
“Evet, deyince, Efendimiz ona:
“Onları memnun etmek için çalış, gayret sarfet”, buyurdu. [613]
Ashab'dan Muaviye (r.a.) anlatıyor: Babam Cahime, Peygamber (r.a.) Efendimize gelerek arzusunu şöyle bildirdi:
“Ya Rasûlüllah! Savaşmak istiyorum. Bunun için izinle istişarede bulunmak üzere geldim,” dedi.
Peygamberimiz ona:
“Anan var mıdır”? Diye sordu. O da:
“Evet, dedi. Peygamberimiz (a.s.):
*“O halde annene, onun hizmetine gerekli ol; çünkü cennet onun ayak bastığı yerdedir,”*buyurdu.[614]
Ashab-ı Kiram'dan Abdullah b. Amr b. As (r.a.) anlatıyor:
Bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimize gelerek dedi ki:
“Ya Rasûlallah! Size, hicret ve cihad üzerine bey'at ediyor, bunun ecrini (mükafatını) Allah'tan istiyorum...” Peygamberimiz (a.s.) ona:
“Ana, babandan biri hayatta mıdır?” diye sordu. O da:
“Evet, ikisi de hayattadır” diye cevap verince Efendimiz (a.s.) ona:
“Mükafatını Allah'tan mı istiyorsun” dedi. O da:
“Evet” diye cevap verdi. Efendimiz bu defa ona:
*“Sen ana-babana dön ve onların sohbetinde, arkadaşlığında bulunarak iyilik yap”*buyurdu. [615]
İyiliğin bir diğeri, vefat ettikleri zaman ana-babaya dua edip dostlarına ikramda bulunmak ve bu hususta Allah'ın şu buyruğuna imtisali düşünerek hareket etmektir:
“Rabbin, ancak kendisine kulluk etmeni; ana-babaya iyilikte bulunmanı emretmiştir. Onlardan biri ya da ikisi senin yanında yaşlanırsa, onlara “öf!” bile deme, onları sakın azarlama, onlara hep güzel, tatlı, iç açıcı söz söyle. Onlara çok merhametli davranıp tevazu kanadını indir ve De ki: Rabbım! Onlar, küçükken beni besleyip büyüttükleri gibi, onlara merhamette bulun.” [616]
Bu konuda Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Ölenin ölümünden sonra derecesi yükseltilir. O da şöyle der: Rabbım! Bu

nedir? Allah ona, senin çocuğundur, senin için istiğfarda bulundu... buyurur.” [617]
Ashab'dan Malik b. Rabia anlatıyor:
Bir ara Rasûllullah (a.s.) Efendimizin yanında bulunuyorduk, derken Benî Seleme'den bir adam çıkageldi ve şöyle dedi:
“Ya Rasûlallah! Anam-babam vefat ettikten sonra onlara yapacağım iyilikten bir şey üzerimde kalır mı?” Efendimiz (a.s.) cevap verdi:
“Evet, onları dua ve rahmet ile an; onlar için istiğfarda bulun; verdikleri sözleri yerine getir, dostlarına ikramda bulun; ancak onlarla ilgi kuran hısımlarla ilgiyi devam ettir.” [618]
İşte Abdullah b. Ömer (r.a.), bize uygun misaller vermekte, salih bir evlad hakkında ortaya model koymaktadır. Abdullah b. Dinar naklediyor:
Hz. Ömer'in oğlu Abdullah (r.a.) Mekke'ye uzanan yolda giderken bir adama rasladı, ona selam verdi; bindiği merkepten inip onu bindirdi, başındaki sarığı çıkarıp onun başına koydu. Biz kendisine:
“Allah seni hep salih kılsın! Bunlar Bedevi'lerdir, aza da razı olurlar, bu kadarı fazla değil miydi?” dedik. Bize şu karşlığı verdi:
“Bu Bedevi'nin babası, babam Ömer'in sevdiği bir kimse idi, aralarınıda dostluk vardı. Rasûlullah (a.s.) Efendimizden ise şunu işitmiştim: iyiliğin, yakın ilginin en iyisi, adamın kendi babasının dostlarıyla ilgi kurması, ona yakınlık göstermesidir.” [619]
Diğer bir hadiste ise Efendimiz şöyle buyuruyor:
“Baban dostuyla samimi ilgi kurman, iyilikten, yakın ilgiden bir bölümdür.” [620]

İyilik Ve Yakın İlgide Anneye Öncelik Tanımak:

Sahih rivayete göre, bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimize gelerek dedi ki:
“Ya Rasûlallah! Güzel ilgi ve sohbetime, arkadaşlığıma kim daha haklı ve layıktır?” Rasûlullah (a.s.), ona *“Annen”* dedi. Adam,
“Ondan sonra kim?” Peygamberimiz (a.s.) yine
*“Annen...”*dedi. Adam yine sordu, peygamberimiz ona yine
“*Annen”* dedi. Dördüncü defa sorduğunda,
“*Baban”* diye cevap verdi. [621]
Bir adam, Kabe'yi tavaf esnasında yaşlı annesini sırtına alıp ona tavaf ettiriyordu. Sonra Peygamber'e (a.s.) gelip sordu:

“Ya Rasûlallah! Acaba anamın hakkını ödeyebildim mi?” Peygamberimiz (a.s.), “*Hayır, seni taşırken çektiği bir sancı, seni doğururken duyduğu bir tek acının bile karşılığını ödemiş değilsin”* buyurdu. [622]

Yine Hz. Büreyde'nin naklettiğine göre: Bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimize gelerek dedi ki:

“Ya Rasûlallah! Doğrusu ben, annemi sırtımda (veya omuzumda) çok şiddetli bir sıcakta iki fersah (yaklaşık 8 km) taşıdım. Eğer o sıcakta bir parça eti yere atsaydım derhal kavrulurdu. Bu hareketimle onun şükrünü yerine getirmiş sayılır mıyım?” Efendimiz ona şu cevabı verdi:

“Yaptığın hizmet ancak onun doğum sancısından az bir bölümüne karşılık olabilir.”[623]

İslam'ın, anneye öncelik tanıması şu iki sebebe dayanır:

1- Anne gerçekten çocuğu karnında taşımak, onu emzirmek, durumuyla yakından ilgilenmek ve terbiye edip yetiştirmekte, babadan daha çok zorluk çekip mücadele etmiştir. Bu husus çok açık ve net şekilde Allah'ın şu buyruğunda belirginleşmiştir:

“Biz insana ana-babasının (haklarını gözetmesini de) tavsiye ettik. Anası onu sıkıntı üstüne sıkıntı çekerek (karnında) taşımıştır. Sütten kesilmesi iki yıl içindedir. Bana ve ana-babana şükret; dönüş ancak banadır.” [624]

Az yukarıda da belirttiğimiz rivayette

“Adam, Peygamber'e (a.s.) doğrusu ben annemi sırtımda iki fersah (8 km) taşıdım... Acaba bununla ona şükredebildim mi?” diye sormuştu. Bu adama, Peygamberin verdiği cevabı da duyduk:

“Bu, onun doğum sancısından azıcık bir bölüme karşılık olabilir...”

Bu hususta anılan güzel anılardan biri de şudur:

Bir adam, tavaf esnasında annesini sırtında taşıyan bir Bedevi'nin şöyle dediğini duymuş:

“Ben, anneme bir bineğim, ama onu korkutmam. Deve ürküp kaçsa bile ben ürküp kaçmam... Çünkü annemin beni taşıması ve emzirmesi daha çok... Celal sahibi Rabbım Allah ise çok daha büyük...”

Adam bu mısraları söyleyip tavafı tamamladıktan sonra İbn Abbas'a (r.a.) dönüp sordu:

“Annemin hakkını ödeyebildim mi, ne dersin?”

“Hayır, onun doğum sancılarından pek az bir bölüme karşılık bile sayılmaz bu hizmetin...” Diye cevap verdi.

2- Anne doğuştan ve fıtratındaki özelliğinden dolayı babaya nisbetle çok daha

şefkatli, merhametli ve yufka yüreklidir. Bu bakımdan çocuğuna karşı daha çok iîgi, merhamet ve ihtimam gösterir. Buna rağmen çocuk bazan annesi hakkında gaflet eder, ondan gördüğü açıkça şefkat ve rahmetin havasını unutur gibi olur. Bunun için şeriat, çocuğa annesine daha çok iyilikte bulunmasını, daha çok ona itaat etmesini tavsiye eder; ta ki, evlad annesi hakkında gaflete düşmeye ona iyilik, saygı ve ikramda kusur etmiye...

Annenin yufka yürekliliğini ve aşırı şefkatini te'kid eden olaylardan biri şudur: Evladı ona baş kaldırıp itaatsizlik ettiğinde, onu alaya alıp küçümsediğinde ve ilgilenmeyip yüzçevirdiğinde, başına bir musibet gelecek olur veya bir sıkıntıya uğrarsa, annesi onun yaptığı kötülükleri bir anda unutuverir.

Hz. Enes (r.a.) anlatıyor:

Rasûlullah (a.s.) Efendimiz zamanında Alkame adında bir genç vardı. Bir ara hastalandı ve iyice ağırlaştı. Bunun üzerine onun öleceğini sanan başucundaki biri, "lâ ilahe illallah" söyle diye telkinde bulunduysa da Alkame'nin dilî bir türlü bu söze dönmedi. Durum Hz. Peygamber'e arzedilince, sordu:

"Alkame'nin ana-babası hayatta mıdır?" Cevap verildi:

"Babası, ölmüş, yaşlı bir annesi vardır." Bunun üzerine Peygamber (a.s.) haber gönderip kadıncağızı çağırdı. Geldiğinde, Peygamber (a.s.) ondan oğlunun durumunu sordu. Kadıncağız şunları söyledi:

"Ya Rasûlallah! Oğlum namazını kılar, oruç tutar, bizim sayısını ve tartısını bilmediğimizi kadar tasaddukta bulunur." Peygamberimiz (a.s.):

"Ya seninle onun aranız nasıl?" diye sorunca, kadıncağız şu cevabı verdi:

"Ya Rasûlallah! Oğluma karşı öfkeliyim..." Peygamberimiz (a.s.),

*"Neden?"*diye sordu. O da:

"Eşini bana tercih ediyor, birçok hususlarda ona itaat edip beni dinlemiyor" dedi. Bunun üzerine Efendimiz (a.s.) şöyle buyurdu:

"Annesi öfkelenmiş, dili, lâ ilahe illallah diyemiyecek şekilde bağlanmıştır."[625]

Sonra da Bilâl'a seslenip, Alkame'yi ateşte yakmak için odun toplamasını söyledi. Bunu duyan kadıncağız dayanamadı ve:

"Ya Rasûlallah! Oğlumu, kalbimin meyvasını mı ateşte yakacaksın?! Benim gönlüm buna nasıl dayanabilir?" Rasûlullah (a.s.) Efendimiz asıl anlatmak istediğini şöyle açıkladı:

"Allah'ın oğlunu bağışlaması, seni memnun ediyorsa, ondan razı olduğunu söyle. Canımı kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, sen ona öfkeli bulunduğun sürece onun ne namazı, ne de sadakası kendisine bir fayda

sağlamaz.” Bunun üzerine kadıncağız duygulandı ve ellerini kaldırarak şöyle dedi:
“Gökte Allah'ı ve yeryüzünde sizleri şahit tutuyorum ki, ben oğlumdan razı oldum!”[626] Peygamber (a.s.) Efendimiz,
*“Bilal'a git de bir bak, Alkame, lâ ilahe illallah diyebiliyor mu? Belki de anası, Allah'ın Peygamberinden utanarak kalbden değil dilden razı olduğunu söylemiştir.”*Bilal kapıya varınca, Alkame'nin kelime-i şehadet getirdiğini kulaklarıyla işitti ve çok geçmeden ruhunu teslim etti. Yıkanıp kefenlendikten sonra Peygamber (a.s.) onun namazını kıldı ve defnini sağladı. Sonra da kabrin kenarında durup ashabına şöyle seslendi:
“Ey Muhacir ve Ansar cemaati! Kim eşini anasına tercih ederse, Allah'ın laneti onun üzerinedir; öylesinin ne tevbesi, ne de fidyesi kabul olunur.”
Hadisi değişik sözlerle Taberani ve Ahmed b. Hanbel rivayet ederek sözü edilen iki sebebi gerekçe olarak göstermişlerdir: Anneye iyilik ve itaata öncelik tanınır.
Artık terbiyeciler bu gerçeği bilmeli ve çocuğa ana-babaya iyilik ve itaatin ne olduğunu öğretmek için en büyük çaba ve himmetlerini sarfetmelidirler. Özellikle anneye saygı, sevgi, yardım, destek ve hakkım yerine getirmek hususunu yeterince telkin etmelidirler.[627]

Ana-Babaya İyilik Ve İtaatin Adabı:

Terbiyecilere gereken bir diğer husus, ana-babaya nasıl yakınlık gösterilip iyilik yapılır, bunun adab ve ölçüsünü en uygun bir metotla telkin etmelidirler. Bu adabı şöyle özetliyebiliriz:
Ana-babanın önünde yürümemek,
Onları isimlerini vererek çağırmamak,
Onlardan daha üst tarafta oturmamak,
Öğütlerinden kalbleri daralmamak,
Ana-baba bakıp dururken yemek yememek,
Emirlerine muhalefet etmemek!
Bütün bu adab ve kuralların aslını Allah'ın şu buyruğu kendinde taşımaktadır:
“Rabbın ancak kendisine kulluk etmeni; ana-babaya iyilikte bulunmayı emretmiştir. Onlardan biri ya da ikisi senin yanında yaşlanır-sa, onlara “öf!” bile deme, onları sakın azarlama, onlara hep güzel-tatlı, iç açıcı söz söyle. Onlara çok merhametli davranıp tevazu kanadını indir ve De ki: Rabbım: onlar, küçükken beni besleyip büyüttükleri gibi onlara merhamette bulun.” [628]

Sonrada Rasûlullah (a.s.) Efendimizin şu hadisleri gelmektedir:
“Ana-babasına öfkeli olarak bakışını doğrultan kimse onlara iyilik ve itaat etmemiş sayılır.” [629]
Hz. Aişe Validemiz (r.a.) anlatıyor:
Bir adam, beraberinde yaşlı bir kimse bulunduğu halde Peygamber (a.s.) Efendimize geldi. Aralarında şu konuşma geçti. Peygamber:
“Ey falan! Beraberindeki kimdir?” Adam:
“Babamdır.” Peygamber:
“O halde önünde yürüme! Ondan önce oturma, ona ismiyle hitap etme, onların sövülmesine yol açma.” [630]
Sözü edilen adabı gerekli görüp uygulayan selef-i salihin'den öğüt alınacak birtakım haberleri naklediyoruz:
Uyunu'l-Ahbar kitabının sahibi şunu naklediyor: Ömer b. Zeyd'e,
“Oğlun sana nasıl itaat edip iyilikte bulunur?” Diye sordular. Ömer onlara şu cevabı verdi:
“Gündüzleyin ne kadar bir yolda yürürsem mutlaka oğlum arkamda bulunur; geceleyin ne kadar biryerde yürüsem mutlaka o önümde yürür; ben altta bulunduğum halde hiçbir zaman üzerimdeki yüksek yere çıkmaz.”
Mecma'uz-Zevaid sahibi de şunu nakletmiştir:
Ebu Ğassan Zaybi diyor ki:
“Babamla birlikte öğle sıcağında bir tarafa doğru gidiyorduk. Yolda Ebu Hüreyre (r.a.) ile karşılaştık. Bana,
“Bu kim?” diye sordu. Ben de
“Babamdır” dedim. Bunun üzerine uyarıda bulunarak şu tavsiyeleri yaptı:
“Babanın önünde yürüme, ya arkasında, ya da yanında yürü; ikinizin arasına başkasının girmesine pek imkan verme; babanın üstündeki adam ve benzeri yüksekçe bir yere çıkma; baban baktığı halde etli kemiği eline alıp yeme, belki onun da isteği olabilir, istinası çekebelir...”
Yine Uyunu'l-Ahbar adlı kitapta deniliyor ki:
Abbasi halifelerinden Me’ınun bir defasında şöyle demişti.
“Fazıl b. Yahya'dan daha çok babasına iyilikte bulunup itaat eden bir kimse görmedim! Çünkü Yahya ancak sıcak su ile abdest alırdı. Babayla oğul zindana düşünce, soğuk bir gecede içeriye odun getirmeye müsade edilmedi. Bunun üzerine Fazıl babası yatağına uzanınca, su dolu ibrik'i çıranın üstünde tutup ısıtmaya çalıştı, sabah vakti girinceye kadar onu Öylece çıranın üstünde tutup durdu. O bütün bu zahmet ve sıkıntıya, babası sabahleyin sıcak su ile abdest

alsın diye katlanmıştı.”
Bir defasında Salih el-Abbasi, Halife Mansur'un meclisinde bulunuyordu. Sohbet esnasında sık sık “rahmetli babam” diye söz ediyor ve bu cümleyi tekrarlıyordu. Halifenin Hacib'i Rebi', dayanamadı, ona:
“Mü’minlerin emirinin huzurunda sık sık “rahmetli babam” deyip durma!” Bunun üzerine Salih ona şunu söyledi:
“Seni bu hususta kınamak istemem, çünkü baba halavetini tadmış değilsin.”
Halife Mansur'un hoşuna gitti ve:
“Bu, Hâşim oğullarına sataşan kimseye verilen cezadır” diyerek babaya olan saygıyı benimsediğini ifade etmek istedi.
Bir adam, Ashab-ı Kiram'dan Ebu Derda'ya (r.a.) gelerek dedi ki:
“Babam durmadan üzerime vardı ve böylece beni evlendirdi. Şimdi de karımı boşamamı emrediyor, ne buyurursunuz?”
Ebû Derdâ (r.a.) şu cevabı verdi:
“Ben sana, ana-babana karşı gel diye emretmem, aynı zamanda onun gibi sana “karını boşa” da demem. Ancak istersen Rasûlullah (a.s.) Efendimizden işittiğim bir hadisi nakledeyim:
“Baba, Cennet kapılarının ortasında bulunan bir kapıdır; artık sen bilirsin, istersen o kapıyı muhafaza et, istersen bırak.” [631]
Diğer bir rivayette ise olay şöyle nakledilmektedir:
Bir adam, Ebû Derdâ hazretlerinin kapısına geldi ve şöyle dedi:
“Evliyim, eşim vardır. Annem illâ da onu boşayacaksın diyor, ne buyurursunuz?” Bunun üzerine Ebû Derdâ (r.a.) şöyle dedi:
“Rasûlullah (a.s.) Efendimiz'den işittim, buyurdu ki:
“Baba, Cennet kapılarının ortasında bir kapıdır; istersen bunu zayi' et, istersen koru!”[632]
Hazreti Ömer'in oğlu Abdullah (r.a.) anlatıyor:
Eşimi seviyordum, babam ise ondan hiç hoşlanmıyordu. Bir gün bana:
“Onu boşa!” dedi, ben boşamıyacağımı söyledim. Bunun üzerine babam, Rasûluîllah (a.s.) Efendimiz'e giderek durumu anlatmış. Rasûlullah (a.s.) bana
“*Eşini boşa!”* diye emretti.
Ana-babaya karşı gelmekten, onları incitmekten sakınmak:
Dinde buna ûkuk tabiri verilir ki, isyan, muhalefet etmek ve haklarını ödememek, demektir. Evladın babasına öfkeli şekilde bakması da bu tabirin kapsamına girer.
Yine evladın kendini babasıyla eşit tutması da bir bakıma isyan ve muhalefet

sayılır. Ayrıca evladın ana-babasının elini öpmeyi büyüklüğüne yedirememesi, onlara saygı ifadesiyle eğilmemesi de böyledir.
Evladın, babasını kendine yakıştırmayıp, onu tanıtmaktan utanması, özellikle evladın önemli bir toplantıda, merkezi bir yerde bulunması halinde böyle bir tavır takınması, babasına karşı isyan ve muhalefet manasını taşır.
Ama isyan ve haksızlığın, incitme ve üzmenin en büyüğü, evladın onlara karşı "öf demesi, onlardan hoşlanmayıp sesini yükseltmesi, rencide edici sözler sarfetmesi, onlara ihanette bulunması, şahıslarına dil uzatmasıdır.
Bunun için Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, ana-babaya karşı gelmeyi, onları incitmeyi men'edip ümmetinin sakınmasını emretmiş; isyankar bir evladın nasıl büyük günahlar kazandığını, amellerinin nasıl boşa gittiğini ve Allah'ın öylesinden dünyada da, ahirette de intikam alacağını açıklamıştır.
"Size büyük günahların en büyüğünden haber vereyim mi?"
Rasûlullah bu cümleyi üç defa tekrarladıktan sonra, Ashab-ı Kiram:
"Evet, Ya Rasülallah!" demişlerdi. Bunun üzerine Efendimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur:
"Allah'a ortak koşmak, ana-babaya karşı gelip haklarına saygılı olmamak" dedikten sonra dayandığı yerden ayrılıp oturdu ve devamla şöyle buyurdu:
"Haberiniz olsun ki (o günahlardan biri de) yalan sözdür, yalan sözdür, yalan sözdür..."
Râvi diyor ki: Rasûlullah (a.s.) bu son tavsiyesini o kadar tekrarladı ki hepimiz "keşke susup artık tekrarlamasa..." diye arzu ettik.[633]
"Üç kimse var ki Allah Teala, Cennet'i onlara haram kılmıştır: İçkiye devam eden, ana-babasma karşı gelen, ailesi hakkında kıskanmayıp deyyusluk yapan kimse..." [634]
"Adamın kendi ana-babasına sövmesi de büyük günahlardandır." Bunun üzerine Abdullah b. Amr (r.a.) sordu:
"Ya Rasûlullah! Adam hiç ana-babasına söver mi? Efendimiz cevap verdi:
"Evet, o, bir başka adamın babasına söver, öteki de onun babasına söver; anasına dil uzatır, sonra bu da onun anasına dil uzatır." [635]
Ashab-ı Kiram'dan Muaz b. Cebel (r.a.) diyor ki:
Rasûlullah (a.a.) Efendimiz bana şu on kelimeyle tavsiyede bulundu:
"Öldürülsen de, yakılsan da hiçbir şeyi Allah'a ortak koşma, çoluk-çocuğundan ve malından çıkıp ayrılmanı da sana emretseler, ana-babana karşı gelme, onları incitme..." [636]
"Allah dilediğinde bütün günahları(n cezasını) kıyamet gününe kadar geciktirir;

ancak ana-babaya karşı gelmekten doğan günahı geciktirmez, Allah onun cezasını kişi ölmeden henüz hayatta iken acele edip verir.” [637]

Az yukarıda da konuyla ilgili olarak Alkame olayım nakletmiştik. Anneyi hürmet ve itaatte babaya tercih etme, ona öncelik tanıma bahsinde bazı misaller vermiştik. Ana-babaya karşı gelen kimsenin akibetini öğrenmek için o bahse tekrar dönüp bakmanız uygun olur.

El-Asbahani ve diğer hadis ravilerinin Ebu Abbas el-Asanım'dan, onun da el-avvam b. Havşeb (r.a.) den yaptığı rivayete göre; Avvam b. Havşeb diyor ki:

Bir ara şehir dışında bir kabileye uğramıştım. Oturdukları yerin hemen yakınında kabristanları bulunuyordu, ikindiden sonra (gözlerimden perde kalktı) kabrin açıldığını ve içinden, başı eşekbaşına, bedeni insan bedenine benzeyen bir adamın çıktığını ve üç defa eşek gibi anırdığını gördüm. Sonra kabrine döndü ve açılan kabir kapandı. Merak ettim, bu kabrin kime ait olduğunu öğrenmek istedim, derken bir kadınla karşılaştım, sorduğumda, karşıda yün eğiren yaşlı bir kadını göstererek,

“İşte bu kadın o kabirde yatan adamın anasıdır,” dedi.

“Durumları nasıldı?” diye sorduğumda, kadın şu cevabı verdi:

“O adam hayatta iken içki içer, etrafını rahatsız ederdi. Akşam olup eve dönünce annesi üzüntüsünü belirtir ve “Evladım, Allah'tan kork, içki içme!” diye nasihatta bulunurdu. Oğlu ise ona:

“Eşek gibi anırma!” Der ve her defasında bunu söyleyerek anasına hakaret ederdi. Sonra eceli geldi bir gün ikindiden sonra ölüverdi.”

Ravi diyor ki, hergün o adam anasına yaptığı hakaretin misliyle hakarete uğruyor, ikindi vaktinden hemen sonra (mana, yani kalb gözü açık olanların görebileceği şekilde) kabrinden çıkıp eşek gibi anırıyor, sonra yine kabrine dönüyor.

İşte bu anlattıklarımız ve naklettiklerimiz terbiye konusunda çok önemli, hususlardır ki, terbiyeciler çocukları bu düzeyde yetiştirip geliştirmelidirler. Çocuğa bu konuda iyice telkinatta bulunarak onları ana-babalarına saygılı ve itaatkar kılmak gerekir. Çocuk henüz tırnakları yumuşakken, ana-babaya nasıl saygı gösterilir, öğretilmeli ve misallerle kafa ve kalbine işlenmelidir.

Çocuk henüz küçük yaşta iken, İslam'ın dilediği sağlıklı şekilde ana-baba hakkını öğrenir ve diğer komşuların, yakınların, öğretmenlerin haklarının neler olduğunu bilgi edinir ve bunlara saygı göstermenin anlamım kavrarsa, o takdirde arzu edilen bir ölçüde yetişmiş olur. Çünkü ana-babaya iyilik, bütün faziletlerin ve içtimai hayırların kaynağıdır. Çocuk ana-babasına karşı saygılı-nezaketli ve terbiyeli yetiştirildiği takdirde komşulara ve büyüklere öğretmen ve diğer insan-

lara karşı terbiyeli ve saygılı olması kolaylaşır.
İleride sözünü edeceğimiz sosyal haklar bölümünde, diyebilirim ki, ana-baba hakkı bütün bu hakların odağı mahiyetindedir. Çünkü onlara iyilik ve saygı, bütün faziletlerin esası sayılır; sosyal hakların hepsinin çıkış noktası durumundadır.
Sonuç olarak terbiyeciye, sözü edilen İslami tevcihatlerden vacib olanların neler olduğunu maddeler halinde özetliyelim ve onun da çocuklara bunları telkininin vacib olduğunu belirtelim:

1- Allah'a karşı günahı gerektiren hususlar dışında emrettikleri her konuda ana-babaya itaat.

2- Ana-babaya nezaketle, yumuşak bir ifadeyle ve saygı dolu bir dille hitap etmek.

3- İçeri girdikleri zaman hemen toparlanıp saygı ile ayağa kalkmak.

4- Sabah, akşam ve bir de uygun zamanlarda ellerini hürmetle öpmek.

5- Ana-babanın kişiliklerini, şeref ve itibarlarını, mallarını korumak, bu hususta gereken titizliği göstermek.

6- Arzu ettikleri şeyleri onlara ikram edip vermek.

7- Bütün iş ve amellerde onlarla istişarede bulunmak.

8-Ana-babaya sık sık dua edip bağışlanmaları için Allah'a yalvarmak, istiğfarda bulunmak.

9- Ana-babanın yanında konuk bulunuyorsa, kapıya yakın oturmak, onların verecekleri emri yerine getirmek için çok dikkatli bulunmak.

10- Onları sevindirecek işlerde bulunmak, emrettikleri halde memnun olacakları amelleri sergilemek.

11-Karşılarında yüksek sesle konuşmamak.

12-Konuştukları zaman onları dinleyip sözlerini kesmemek.

13- İzin vermedikleri takdirde evden çıkmamak.

14-Uyudukları zaman onları rahatsız etmemeye dikkat etmek.

15- Eşini ve çocuklarını ana-babasına tercih etmemek; her konuda ana-babaya öncelik tanımak.

16-Beğenilmeyen bir iş yaptıkları zaman onları kınamamak.

17- Gülmeyi gerektiren önemli bir şey ortada yokken ana-babanın huzurunda gülmemek.

18- Sofrada konulan yemek kabının ana-babaya olan tarafına el uzatmamak, bu hususta çok saygılı davranmak.

19- Sofra kurulunca, ana-babadan önce el uzatmamak.

20- Ana-baba oturdukları halde onlardan izin almadan gidip uyumamak.

21- Ana-babanın huzurunda ayakları uzatmamak, derli-toplu oturup saygı sınırlarını aşmamak.

22- Onlardan önce bir eve veya iş yerine girmemek, yolda önlerine geçmemek.

23- Çağırdıkları zaman, edeple "buyur!" deyip hemen cevaplandırmak.

24- Ana-baba hayatta iken de, vefatlarından sonra da onların dost ve yakınlarına saygı ve ikramda bulunmak.

25-Ana-babasına iyilik etmiyen, onları incitip kıran kimselerle arkadaşlık etmemek.

26- Onlar için sık sık, özellikle vefatlarından sonra dua etmek. Çünkü dirilerin duası ölülere fayda verir ve hatırladıkça şunu söylemek:
"Rabbım! Anam-babam nasıl beni küçükken besleyip büyüttülerse, sen de onlara merhamet et, onları geniş rahmetine kavuşturur..."[638]

Hısımların Hakkı

İslami terim olarak hısımlarımız "erham" tabiriyle anılır. Bizimle yakın ilgisi bulunanlara da bu isim verilir. Bunlar ya evlilik sebebiyle, ya da nesep yoluyla yakınlarımızdırlar. İslam, yakınlarımızı şu tertibe göre sıralamıştır:
Babalar,
Anneler,
Dedeler,
Nineler,
Kardeşler,
Kız kardeşler,
Amcalar ve halalar,
Kardeş çocukları,
Kız kardeş çocukları,
Dayılar ve teyzeler, sonra da yakınlık derecesine göre olan hısımlar.
Bunlar şeriatte, iki sebepten dolayı "erham" tabiriyle anılmışlardır:

1- Rahm'in Rahman isminden alınması ki, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bunu te'kiden şöyle buyurmuştur; Allah (c.c.) buyuruyor: "*Ben Allah'ım. Ben Rahman'ım, rahmi ben yarattım, kendi ismimden bir isim ayırıp ona verdim. Artık kim yakınlarıyla ilgi kurup rahmi işlek duruma getirirse, ben ona rahmetimi ulaştırırım. Kim de onu keser, ilgisiz kalırsa, ben de ondan rahmetimi*

keserim.” [639]

İşte bu iştikak, yani rahm'in Rahman isminden alınmasında rahmete nasıl bir vesile edildiği açıkça görülmektedir. O halde bu rahmeti, şefkat ve yufka yüreklilikle, hısımlık ilgi ve hakkı olan kimselere ulaştırmak, yakınlarla ve nesep sebebiyle hısım olanlarla ilgi kurmak her bakımdan rahmete yol açar.

2- Hısımlık, insanın intisap ettiği asla, köke doğru inmesiyle gerçekleşir, İşte, Rasûlullah (a.s.) Efendimizin şerefli tevcihlerinde kasdettiği hısımlarla ilgi kurmanın, bunun aksine bir yoldan sakınmanın gereği bu noktada kendini gösterir.

Şüphesiz ki, bu anlamda bir ilgi, gerçekten yakınlara sevgi ve şefkati bütün derinliğiyle harekete geçirir; kardeşliğin şerefli düzeyinde yufka yürekliliği anlatıp açıklar.

Sözü edilen hakikatler apaçık ortaya çıktıktan sonra terbiyecilere gereken, çocuk temyiz çağına girdiğinden itibaren ona hısımlık ve yakınlık haklarının anlam ve önemini anlatıp basiretlerini açmak ve bu hususta ciddi mesailer sarfetmektir. Aynı zamanda çocuğun içinde toplumdan yana ciddi bir ilginin doğması böylece sağlanmış olur. Nesep cihetiyle yakınları arasında terbiye ve nezaket, sevgi ve saygı bağlan iyice kökleşir. Çocuk ergen olunca, artık hısım ve yakınlarına karşı gereken ödevini, sevgi ve saygısını gösterir, onlara iyilikte bulunmayı kendine lüzumlu görür. Büyüklerine saygı ve ihtiram, küçüklerine şefkat ve sevgi duyguları besler. Onların üzüntüsüyle üzülür; sıkıntıya düşmüş, fakirleşmiş olanlarına yardım elini uzatır. Bütün bunlar ancak, çocuğu belirtilen faziletlere te'dib edip yetiştirmekle, güzel haslet ve iyilik duygularını geliştirip adet edinmekle gerçekleşir.

Allah'ın kitabını okurken hısımlarla ilgi kurmamız hakkındaki ayetlere ve bizi bu hususta tahrik ve teşvik eden tavsiyelere; yakınlarımıza iyilikte bulunmamızı emreden belgelere dikkatle eğilmemiz gerekir.

İşte size -ey terbiyeciler!- bu ayetlerden birkaç tanesini naklederek malzeme vermeye çalışıyorum:

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefs (can) den yaratan, ondan da eşini meydana getiren ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbınıza karşı gelmekten, O'na saygısızlıkta bulunmaktan ve akrabalık (bağlarını koparmak) tan sakının. Şüphesiz ki, Allah üzerinezde (kusursuz) bir gözetleyicidir.” [640]

“Yakınlara, yoksullara, yolda kalmışlara hakkını ver ve sakın saçıp savurma.” [641]

“Allah'a ibadet edin (kulluk vecibelerini yerine getirin); hiçbir şeyi O'na ortak

koşmayın. Anaya-babaya iyilik edin; hısımlara, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakmmızdaki arkadaşa, yolda kalmışa ve sahip olduğunuz elinizin altındakilere de iyilik edin. Şüphesiz ki Allah kendini beğenip böbürlenenleri ve övüneni sevmez." [642]

Kur'an'ın bu tavsiye ve emirlerine mukabil bir de hısım ve yakınlardan ilgi kesmeye karşı uyarıda bulunup sakınmamızı açıklaması doğrultusunda; hısımlardan, yakınlardan ilgi kesmeyi, yeryüzünde azgınlık ve bozgunculuk çıkarmak şeklinde itibar etmekte, sahibinin laneti ve kötü bir yurdu (Cehennem'i) hakettiğini beyanla dikkatleri çekmektedir:

"Allah'a verdikleri sözü, sağlam bir and ile pekiştirdikten sonra bozanlar ve Allah'ın ulaştırılmasını emrettiğini (hısımlarla yakın ilgi, sevgi ve yardım bağlarını) koparanlar ve yeryüzünde fesad çıkaranlar var ya, İşte lanet onlaradır ve onlar için kötü bir yurt vardır." [643]

"(Ey münafıklar! Ve ey inkarcılar!) Eğer duruma hakim olup iş başına geçecek olursanız yeryüzünde fesad çıkarmak ve hısımlık bağlarını kesmek sizden beklenmez mi?"[644]

Kendini hısımları konusunda şu zalim ve mütecaviz kimselerin durumuna getiren kimsenin sonu ve varacağı yer bu olunca, terbiyecilere, üzerlerinde terbiye hakkı bulunanlara çocuklara hısımlarla ilgiyi kesmenin kötü sonucu hakkında gereken bilgiyi vermeleri gerekir. Çünkü bundan dolayı öyle vahim neticeler ortaya çıkar ki, hiç de gönül açıcı olmaz. O halde terbiyecilere, hısımlarla yakın ilgi kurmanın olumlu semeresini çocuklara göstermeleri, yakınlarla ilgili hakları ayakta tutmalarım sağlamaları da öylece lüzumlu bir görevdir.

Tabii terbiyeciler için, hısımlarla iyi ilişki kurmanın feyizli meyvelerine irşadda bulunan ilk terbiyeci Hz. Muhammed (a.s.) Efendimizin tavsiyeleridir ki, bunları çocuklarınıza öğretmeniz, üzerinizde terbiye hakkı bulunan kimselere telkin etmeniz umulur:

Hısım ve yakınlarla olumlu ilgi kurmak Allah'a ve ahirete imanın şiarıdır. Nitekim RasûluIIah (a.s.) Efendimiz buyuruyor

"Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse, misafirine ikramda bulunsun. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse hısım ve yakınlarıyla irtibat kursun. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse, hayırlı söz söylesin, değilse sussun..." [645]

Hısım ve yakınlarla olumlu ilgi ve ilişki kurmak, ömrü uzatır, rızkı genişletir. Bu hususta Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:

“Kim rızkının genişlemesini, ömrünün uzamasını sevip arzu ediyorsa, hısım ve yakınlarıyla olumlu ilgi kursun.”[646]
Hısım ve yakınlarla olumlu ilgi kurmak, kötü biçimde ölmeği savar.
Bu hususta Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyuruyor:
“Şüphesiz ki sadaka ve bir de hısımlarla olumlu ilgi kurmak var ya, Allah bu ikisi sebebiyle ömrü artırır; bu ikisiyle kötü bir ölümü savar ve bu ikisiyle nahoş ve sakıncalı şeyleri def eder.” [647]
Hısımlarla olumlu ilgi kurmak ülkeyi bayındır, malları semereli kılar:
Nitekim bu konuda İbn Abbas (r.a.) şu hadisi rivayet ediyor:
“*Şüphesiz ki Allah bir kavim sebebiyle ülkeyi ma’ınur eder; mallarını kendilerine semerelendirir; onları yarattığından beri kendilerine buğz ederek bakmamıştır.”*
Bunun üzerine soruldu:
“Bu nasıl oluyor, ya Rasûlallah!?” Cevap verdi:
“Hısımlarıyla olumlu ilgi kurmalarıyla...” [648]
Hısımlarla olumlu ilgi kurmak, günahları bağışlatır, hataları temizler: İbn Ömer (r.a.) den yapılan sahih rivayete göre, bir adam, Rasûlullah (a.s.) Efendimize gelerek dedi ki:
“Doğrusu ben büyük bir günah işledim, benim için tevbeye yol var mıdır?
“Peygamberimiz (a.s.) sordu:
“Annen var mı?”
“Hayır...”
“Teyzen var mı?”
“Evet...”
“O halde ona iyilikte bulun!...” Buyurdu. [649]
Hısımlarla olumlu ilgi kurmak, hesap yolunu kolaylaştırır ve sahibinin Cennet'e girmesine vesile olur:
Bu hususta RasûluIIah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Üç şey kimde bulunursa, Allah onun hesabını kolaylaştırır ve onu kendi rahmetiyle Cennet'e koyar!”
Bunun üzerine Ashab-ı Kiram sordu:
“Ya Rasûlallah! Ana-babamız sana feda olsun, o üç şey nedir?” Cevap verdi:
“Seni mahrum edene verirsin, senden ilgisini kesen (hısımların) la olumlu ilgi kurarsın; sana haksızlık edenleri bağışlarsın, İşte bunları yaptığın takdirde Allah seni Cennet'e sokar.” [650]
Diğer bir hadiste de şöyle buyuruluyor:

“Hısımlarla ilgisini kesen kimse Cennet'e giremez” [651]
Hısımlarla olumlu ilgi kurmak, ilgi kuranı kıyamet günü yüksek derecelere eriştirir:
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:
“Allah'ın ne ile dereceleri yükselttiğine sizi irşad edeyim mi?”
Ashab-ı Kiram:
“Evet, Ya Rasûlallah! dediler. Buyurdu ki:
“Sana karşı cahilce davranana yumuşak ve hoşgörülü ile davranırsın; sana zulmedeni affedersin; seni mahrum bırakana verirsin; senden ilgisini kesene ilgi gösterirsin,” [652]
Terbiyeciler, hısımlarıyla olumlu ilgi kuranların eriştiği bu faziletleri çocuğun önüne serer, onu bu hususta da eğitirse, şüphe yok ki, çocuk bütünüyle hısımlarını sevmeye yönelir; yakınlarıyla olumlu ilgi kurar; onlara değer verir, haklarını öder; kıvançta ve kederde onlara ortak olur; sıkıntılarını ve ihtiyaçlarını gidermeye çalışır. Evet, böyle bir düşünce ve davranış, iyiliğin gayesi, yakınlarla olumlu ilgi kurmanın son kertesidir.
Bu hakikatleri çocuklara öğretecek, onları bu güzel fazilet ve hasletlere irşad edip götürecek terbiyecilere ne kadar ihtiyacımız var.[653]

Komşu Hakkı

Terbiyecilerin titizlikle üzerinde durup ilgilenecekleri ve itina gösterecekleri haklardan biri de komşu hakkıdır. Ama komşu hakkı nedir?
Komşu: Sağında, solunda üstünde ve altında oturup sayısı kırk evi bulan kimselerdir. Evet, bunların hepsi senin komşun sayılır ve senin üzerinde birtakım hakları vardır, tabii senin de onlar üzerinde bazı hakların vardır.
Komşulukla ilgili anlam ve hüküm, şu hadisten istifade edilerek belirlenmiştir:
Ashab-ı Kiram'dan Kab b. Malik (r.a.) anlatıyor: Bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimize gelerek şöyle dert yandı:
“Ya Rasûlallah! Doğrusu ben falan mahalleye inip yerleştim. Onlardan bana en çok eziyet eden, bana en yakın olan komşumdur.”
Bunun üzerine Peygamber (a.s.) Efendimiz, Mescid-i Saadet'e gelmeleri için birini gönderip Ebubekir, Ömer ve Ali'yi (Allah hepsinden razı olsun) çağırdı. Onlar gelince, Mescid'in kapısı önünde duracaklar ve şöyle seslenecekler:
“Haberiniz olsun ki, çevrenizdeki kırk ev komşu sayılır. Komşusunun, şer ve kötülüğünden korkan kimse Cennet'e giremez!” [654]

İslam nazarında komşu hakkı şu dört esasa göre değer kazanır:

1- Komşusuna eziyet edecek, onu üzecek bir davranış ve sözde bulunmamak.

2-Komşusunu, kötülük yapmak isteyenden korumak.

3- Ona iyilikle muamele etmek.

4- Onun eza ve cefasını hoşgörü ile karşılamak.[655]

Komşuya Eziyet Etmemek:

Eziyetin birçok çeşitleri vardır: Zina, hırsızlık, kötü söz söylemek, sövüp saymak, çöpleri, bulaşık suları döküp kirletmek bunlardan bir kısmıdır. Ama zina ve hırsızlık bunların en tehlikelisi ve en fenasıdır. Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, Ashab-ı Kiramı en güzel ve yararlı hasletlere tevcih ederken özellikle sözünü ettiğimiz çirkin fiillerde bulunmayı te'kiden yasaklamış ve ısrarla üzerinde durmuştur:

Nitekim bir gün Ashabına:

"Zina hakkında ne dersiniz?" Diye bir soru yöneltmişti. Ashabı da:

"Allah (c.c.) ve Peygamberinin haram kıldığı bir fiildir ve kıyamete kadar da haramhğı devam edecektir," diye cevap vermişlerdi. Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurdu:

"*Kişinin on kadınla zina etmesi, komşusunun karısıyla zina etmesinden daha hafif ve ehvendir."* Sonra devamla sordu:

"Hırsızlık hakkında ne dersiniz?"

"Allah ve Peygamberi onu haram kılmıştır, bu bakımdan haramdır," diye cevap verince, Peygamberimiz şöyle buyurdu:

"Kişinin on evden hırsızlık yapması, komşusundan hırsızlık yapmasından daha hafif ve ehvendir." [656]

El ve dil ile eziyet ise, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şu sözlerinin kapsamına girer:

*"Vallahi iman etmiş sayılmaz, vallahi iman etmiş sayılmaz, vallahi iman etmiş sayılmaz!"*Bunun üzerine soruldu:

"Ya Rasûlallah! Kim iman etmiş sayılmaz?" Cevap verdi:

"Komşusu şer ve kötülüğünden güvende kalmayan kimse..." [657]

Komşuyu üzen davranışlardan biride, onu küçümser anlamdaki bakıştır, İslam'ın koyduğu fazilet ölçüsündeki terbiyeden nasibini almayanlar böyle harekette bulunurlar; fakir komşularını ziyaret ettiklerinde onlara bu nazarla bakarlar; kendi kabilelerindeki yoksulları hor ve hakir görürler.

Bu konuda Peygamber (a.s.) Efendimizin şairi Hasan b. Sabit (r.a.) şöyle diyor:
“Bizden hiç kimse komşusuna eziyet armağan etmez.
Sormaya gittiğinde onu hor ve hakir görmez.
Çünkü biz komşu hakkını bir emanet olarak görmekteyiz.
Bizden ahde vefa eden her alicenap o emaneti korur...”[658]

Komşuyu Himaye Etmek:

Komşuyu himaye etmek, ona haksızlıkta bulunmamak, nefs temizliğinin eseridir. Aynı zamanda İslam nazarında, doğuştan insanda mevcut olan güzel ve faziletli ahlâkın ürünüdür.
Komşusunun başına gelen musibetten onu kurtarmak için yerinden sıçrayıp kalkan, komşusuna bir bela geldiğinde onu gidermek için harekete geçen kişinin şerefli himmetine dikkatleri çeken şu mısralar pek anlamlıdır; aynı zamanda Arapların şiir sanatında iftihar vesileleridir.
Yine Şair Hassan b. Sabit (r.a.) diyor ki: “Konuklarımız kasabalarımıza gelince itilip kakılmaz.
Komşularımız bela ve musibetlerde kendi hallerine bırakılmazlar.”
İmam Ebu Hanife'nin Küfe şehrinde yakın bir komşusu vardı, işini bitirip evine dönünce yüksek sesle şu şarkıyı tekrar tekrar söylerdi;
“Kötü bir günde ve açılan gediği kapamada,
Beni harcadılar, hem de ne yiğidi harcadılar!”
Ebu Hanife (r.a.) bu komşusunun şarkısını hep duyardı. Gecelerden bir gece bekçiler bu genci yakalayıp tutuklamışlardı. Ebu Hanife hazretleri o gece komşusunun şarkı ile yükselen sesini duymayınca üzüldü. Sabah olunca sebebini öğrenmek istedi. Tutuklandığını haber verdiler. Daha da üzüldü atına binip Emir İsa b. Musa'ya giderek, komşusunun serbest bırakılmasını rica etti. Emir, bu ricayı kabul edip tutukluyu hemen salıverdi. Dışarı çıkınca, Ebu Hanife hazretleri onu yanına çağırıp kulağına,
“Biz seni harcayıp yazık etmedik değil mi?” diye fısıldadı. Komşusu mahcup olup:
“Hayır, Allah senin mükafatını versin, bize iyilik edip ikramda bulundun!” dedi ve sonra da şu mısralar dudaklarından dökülüverdi:
“Az ve güçsüz olmamız bize ne zarar verir ki,
Çoklarının komşusu zelil iken bizim ki aziz olursa..”
Komşuyu himayede asıl amaç, zulmü ondan savmak, rüsvay olmasını önlemektir. Nitekim İbn Ömer (r.a.) diyor ki, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bize

şöyle buyurdu:
“Müslüman müslümanın kardeşidir, ne ona haksızlık eder, ne de onu haksızlık edenlere teslim eder. Kim kardeşinin hacetinde olur (onun ihtiyacını karşılamaya çalışır) sa, Allah onun hacetini kolaylaştırıp yerine getirir. Kim de bir müslümandan üzüntü ve sıkıntıyı giderirse, Allah da ondan Kıyamet üzüntü ve sıkıntılarından bir üzüntüyü giderir. Kim bir müslümanın (kusurlarını) gizlerse, Allah'da onun (kusurlarını) kıyamet günü gizler.” [659]
Belirtilen hususlar müslüman hakkında vacib ve lazım ise, komşu hakkında daha vacib ve daha lüzumludur. Çünkü komşunun komşu üzerinde birtakım vecibeleri ve hakları vardır.[660]

Komşuya İyilikte Bulunmak:

Komşuluğun güzel münasebetlerinde yalnız ondan eziyeti savmak veya bir azgının elini ondan çekmek kafi değildir. Bu güzel münasebete, musibet anında taziye, ferahlı anında kutlama, hastalandığında gidip sormak, karşılaştıklarında ondan evvel selam vermek, kendisine yararlı şeyleri gösterip irşad etmek, din ve dünya işlerinde nasihatçı olmak da girer.
Genel anlamda, gücünün yettiğinde komşusuna ikramda bulunmak da güzel münasebetin bir bölümüdür.
Komşuya iyilikte bulunmaya, Rasûlullah (a.s.) Efendimizin şu hadisleri temel teşkil etmektedir:
“Kim aile halkına ve malına bir zarar gelmesin diye kapısını komşusuna karşı kapayıp kilitlerse, o komşusu (gerçek anlamda) Mü’min değildir. Komşusu, şer ve kötülüklerinden güvende olmayan kimse de (gerçek) Mü’min değildir. Komşu hakkı nedir bilir misin? Senden yardım istediğinde ona yardımda bulunursun. Senden ödünç istediğinde verirsin. Fakir düştüğünde borçtan sarf-ı nazar edersin. Hastalandığı zaman sorarsın. Kendisine bir hayır ulaştığında kutlarsın. Başına bir musibet geldiğinde ta'ziyede bulunursun, öldüğü zaman cenazesine katılıp teşyi' edersin. Hava almasını kesecek şekilde binanı yükseltmezsin, ancak izin vermesi halinde böyle yapabilirsin. Tencerende kaynayan yemeğin kokusuyla ona eziyette bulunmazsın, meğerki o tenceredeki yemekten bir kepçe de ona ayırıp veresin. Meyve alacak olursan, ona da biraz hediye edersin. Böyle yapmak istemediğin zaman, meyvayı gizli alıp getirirsin, çocuğunun da onun çocuklarını üzmemesi için evdeki meyvayı eline alıp dışarı çıkmasın.” ***[661]***
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz zaman olurdu ki, komşuya ikramı imanın

özelliklerinden sayardı:
“Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse, komşusuna ikramda bulunsun” buyurdu.
Şanı Yüce Allah (c.c.) Kur'an'da şöyle buyuruyor:
“Allah'a ibadet edin (kulluk vecibenizi yerine getirin). Hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın. Anaya, babaya iyilik edin; hısımlara, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolda kalmışa ve sahip olduğunuz elinizin altındaki (köle, cariye, hizmetçi) lere de iyilik edin. Şüphesiz ki Allah kendini beğenip böbürleneni ve övüneni sevmez.” [662]
Yakın ve uzak komşu haklarını te'kiden beyan eden bir diğer hadisde Hz. Cabir (r.a.) şöyle rivayet ediyor:
“Komşular üçe ayrılır: Bir hakkı olan komşu. Bu, Allah'a ortak koşandır, iki hakkı olan komşu. Bu, müslüman olandır. Üç hakkı olan komşu! Bu hem, müslüman, hem hısım olandır. Çünkü bunun, komşuluk, müslümanlık ve hısımlık hakkı söz konusudur.” [663]
Tabiin'den Mücahid diyor ki: Abdullah b. Ömer'in (r.a.) yanında bulunuyordum. Kendisine ait bir köle veya hizmetçi, bir koyun boğazlamış derisini yüzüyordu. Hz. Abdullah (r.a.) ona birkaç defa:
“Eti dağıtırken önce yahudi komşumuza ver. Çünkü Rasûlullah (a.s.) Efendimiz'den işittim, buyurdu ki:
“Melek Cebrail (a.s.) durmadan komşu hakkında o kadar bana tavsiyede bulundu ki hatta ileride komşuyu komşuya varis kılacağını sandım.”[664]
Kur'an terbiyesiyle eğitilip yetiştirilenler elbette komşu haklarına hakkıyla riayet ederler. Hz. Aişe (r.a.) diyor ki: “Kadın, Ansar'dan salih iki evin arasına inince hiç endişe duymaz, ana-babasının arasına inmiş gibi kendini güven içinde hissederdi.”
Komşuya iyilikte bulunmanın bir yanı da, istediği ateş, tuz, su ve insanların iğreti vermeyi adet edindikleri ev eşyasını; tencere, tabak, bıçak, keser, kalbur gibi ev alet ve eşyasını yüz ekşitmeden vermektir.
Birçok müfessirler Kur'an'da geçen *“Ve Yemneune'l-Maun”* ayetini bu alet ve edavatlarla yorumlayıp, bunları komşusuna vermeyip ihsanda bulunmayanların kınandığını belirtmişlerdir. Çünkü bu gibi alet ve edavatı komşudan esirgeyip vermemek, karakter bozukluluğuna, aşağılık bir nefse delalet eder.
Araplar güzel komşuluk konusunda Ebu Duab'ı misal verirler. Bu zat, Ümame oğlu Kab'dir. Araplar şöyle derler: “Ebu Duab gibi bir komşu...”
Rivayetlere göre, Ebu Duab, komşusunun bir devesi öldüğünde, onun yerine bir

deve hediye ederdi. Komşusu vefat edince, bir insanın diyeti kadar onun çocuklarına mal ve para verirdi.
Havarzemi, Müfidü'1-Ulum adlı eserinde diyor ki:
Ünlü veli Abdullah b. Mübarek'in yahudi bir komşusu bulunuyordu. Yahudi bir gün bu evini satlığa çıkardı. Alıcılar fiatını sordular, o da iki bin dirhem veya dinar, diye cevap verdi. Müşterilerden biri ona: “Senin evin bin dirhem ya eder, ya da etmez...” deyince, yahudi şu güzel cevabı verdi: “Doğru söylersin. Ama bin dirhem evimin kıymeti ise, bin dirhem de Abdullah b. Mübarek hazretlerinin komşuluğu karşılığıdır. Onun bu sözü, Abdullah b. Mübarek'e ulaşınca çağırdı ve evinin fiatını çıkarıp verdi. Sonra da,
“Sakın evini satma!” diye tavsiyede bulundu.
Eğer Yahudi, Abdullah b. Mübarek'den anlayış, güzel huy, uygun muamele görmeseydi, herhalde evini satarken böyle bir yola girmezdi!..[665]

Komşunun Eziyetine Katlanmak:

Komşusundan eziyetini çekip ona kötülükte bulunmayan kimsenin elbet sayılır bir fazileti vardır. Aynı zamanda onu güvene kavuşturması, kötü elleri ondan savması da bir fazilettir. Ona iyilikte bulunmakta gayret sarfetmesi de ayrı bir erdemliktir. Burada dördüncü bir fazilet daha var, o da, komşusunun hata ve kusurlarını bağışlamak, aldırış etmemektir. Onun birçok kötü davranışlarını hoşgörü ve anlayışla karşılamak, özellikle bir kasıt bulunmadan ondan sadır olan kötülükleri görmezlikten gelmek, pişmanlık duyacağı bir fena hareketine de aldırış etmemek de böyledir. Sonradan özür dileyeceği bazı nahoş hallerini affetmek de bu cümledendir.
Ünlü edib Hariri, Makamat'ında diyor ki:
“Komşum haksızlık ve taşkınlık da yapsa onun haklarına riayet ederim elbet.”
Hiç şüphe yok ki, cahilce davrananı hoşgörüyle karşılayan, kendisine kötülük edene iyilikte bulunan, zulmedeni bağışlayan kimse, elbette şeref ve itibarın, alicenaplık ve centilmenliğin en üst derecesinde bulunuyordur. Kıyamet gününde ise mutluluk konaklarının yükseğinde yerini alacaktır.
Nitekim Rasûlullah (a.s.) Efendimiz buyurdu ki:
“Allah'ın ne ile dereceleri yükselttiğine sizi irşad edeyim mi?” Bunun üzerine Ashab-i Kiram:
“Evet, ya Rasûlallah!” deyince, buyurdu ki:
“Sana karşı cahilce davranana hoşgörülü olur, yumuşak davranırsın. Sana

zulmedeni affedersin. Sana vermiyene verirsin. Senden ilgisini kesen (hısım ve yakınlarla) ilgi kurarsın.” [666]

Evet, çoğu zaman, günahkarın günahını görmeyip geçmek, kötüyü affetmek, onun kötü ahlâkına şifa; sapma ve eğrilmesini önleyici bir destek olur. Eza ve cefa ülfete, kin ve düşmanlık barışa, öfke sevgiye döner. Allah (c.c.) Muhkem Kitab'ında ne doğru buyurmuştur:

“İyilikle kötülük bir değildir. Sen artık (kötülüğü) en güzel şekilde sav. O vakit seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse sıcak bir dost olur. Buna ancak sabredenler erişebilir; buna ancak büyük pay sahibi olan kavuşabilir.” [667]

Terbiye ve ahlâk bilginlerince kabul edilen bir gerçekde şudur: Kötülüğü misliyle defetmekte acele etmek veya daha ağırıyla karşılık vermek, bütün bunları yaparken neticeyi dikkate almamak, ne gibi kötülükler doğuracağını hesaba katmamak, vahim neticelere yol açacağına bakmamak, sinirliliğin, göğüs daralmasının delilidir. Aynı zamanda öfkenin doğurduğu hırçınlığı frenliyememenin aczini ifade eder. İnsanların gerek ahlâk, gerekse efendilikte farklılık göstermeleri, onların sonuçları dikkate alıp hesaba katmaları nisbetinde kendini gösterir. Aynı zamanda infialin tuğyana açtığı kapıyı kapama ve dur-durma oranında kendini belli eder.

Bu manayla diyebiliriz ki, öfke anında kendine hakim olan kimse, kuvvetlilerin en kuvvetlisi demektir. Aynı zamanda Rasûlullah (a.s.) Efendimizin nazarında, o büyük bir kahramandır.

“Şiddetli ve güçlü, kendini gösteren değil, öfke anında nefsine hakim olandır.”

İşte anlatılan hususlar komşu haklarında en önemli asıllar ve onlarla olan münasebetlerde en seçkin ve belirgin prensiplerdir. O halde terbiyecilere düşen görev, çocuk temyiz çağına girince iyi komşuluğun anlam ve faziletini öğretmeleri, komşu haklarına saygılı olma yollarını göstermeleri gereğidir. Böylece çocuk başkalarıyla münasebet kurup birtakım muamelelerde bulunma çağına girince, onlara karşı nasıl davranacağını, onlarla birlikte nasıl oturacağını, hangi ölçülerle komşuluk yapacağını iyice idrak etmiş olur. Komşusuna eziyet ve cefa etmekten kaçınır, üstelik onları her türlü zulüm ve tecavüzden korur. Onlara iyilik ve ihsan ile el uzatıp ilgisini sürdürür; onlardan gelecek olan her türlü yaramazlık ve ezaya katlanır.

Şüphesiz ki, çocuğu bu dört prensip ve esas üzerinde yetiştirip ahlâk sahibi kılmak için iki şeye ihtiyaç vardır:

Birincisi:Münasebet düştükçe veya bazı hallerde bu hususu şifahi şekilde çocuğa telkine çalışmak!

İkincisi:Çocuğa yaşıt sayılan komşu çocuklarının belirtilen hususları ameli olarak uygulamalarını sağlamak.
Gerçekten çocuk bu güzel uyumlu hasletler üzerinde yetiştirilip ahlâklı düzeye getirilirse, diğer insanlarla görüşüp anlaşma ve kaynaşma duygusu gelişir, sosyal bir insan olarak sabahlar; içinden yalnızlığın afetini söküp atar, pısırıklık ve çekingenliği alt eder. Bu durumda o her yerde kişiliğini ortaya koyan bir insandır. Bu da, içtimai terbiye ile eğitilip bu doğrultuda iyi bir ahlâk edinmesiyle gerçekleşir.
O halde terbiyecilere gereken, çocuğun şahsiyetini geliştirip ortaya koyan vasıta ve vesileleri, esas ve prensipleri iyice bilip bu hususta çok uyanık olmalarıdır. Böylece çocuğu insanlar arasında şerefli itibarlı, sayılır, faziletli bir kişi olarak yetiştirmiş olurlar.[668]

Öğretmenin Hakkı:

Sosyal terbiye ve haklardan biri de, terbiyecilerin çocukları bu hususta uyarmaları, onlara gereken bilgiyi verip idraklerini uyanık tutmaları; bu konuda ısrarlı olup çocuğun öğretmenine sevgi ve saygı beslemesini sağlamalarıdır.
Böylece çocuk öğretmenine karşı derin bir hürmet beslemeli, onun haklarını düşünüp gerekeni yerine getirmeyi kendine görev saymalıdır. Bu ortamda çocuk, kendisine hocalık edenlere karşı, sosyal edep ve terbiye düzeyinde saygı duyar, kendisini yönlendiren, terbiye edenleri hürmetle karşılar. Özellikle öğretmen iyi-yararlı bir kimse ise, takva ile tanınıyor, güzel ahlâk ile vasıflanıyorsa, çocuğun saygı ve ilgisi daha belirgin olur.
Şüphesiz ki, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bu hususta terbiyecilerin önüne göz ve gönül dolduracak ölçüde tavsiyeler koymuş, ilim adamlarına ikram edilip saygı duyulması için birtakım tevcihlerde bulunmuştur. Aynı zamanda öğretmenlerin kadrini yüceltmiştir. Ta ki, insanlar bu şerefli, faziletli kişilerin kadr-u kıymetini bilsinler, öğrenci durumunda bulunan herkes onların hakkına saygı duysunlar; onların huzurunda edeplerini takınıp nezaket kurallarına bağlı kalsınlar.
Şimdi bu tavsiye ve tevcihlerden esen nefis kokuyu size teneffüs ettirmeye çalışalım:
Rasûlullah (a.s.) efendimiz buyurdu:
“Büyüklerimize saygı gösterip onların kadr-u kıymetini bilmeyen, küçüklerimize merhamet etmiyen, ilim adamlarımızın yerini bilmeyen kimse bizden değildir.” [669]
“İlim öğrenin, ilim için yürek rahatlığı ve vekar öğrenin; ilim öğrendiğiniz

kimselere karşı mütevazi davranın.”[670]
“Üç kimse var ki, onları ancak münafık olan küçümseyip hafife alın
1- *İslam'da saçı-sakalı ağaran yaşlı.*
2- *İlim sahibi,*
3- *Adaletle iş gören hükümdar.”****[671]***
“Allah'ım! İlim sahibine uyulmayan; güzel ahlâklı hoşgörülü kişiden utanılmayan bir zamana beni ulaştırma. O zamandaki insanların kalbleri, yabancıların kalbleri gibi, dilleri Arap dilleridir.” [672]
Hz. Cabir (r.a.) diyor ki:
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, Uhud Savaşı'nda Şehid düşenleri bir araya getirdi, onlardan iki kişiyi hazırlanan kabrin önüne getirir, *“Bunlardan hangisi Kur'an'ı daha çok bilir?”* diye sorardı. Onlardan birine işaret edilince, definde ona öncelik tanırdı.” [673]
Rasûlullah (a.s.) Efendimizin bu tavsiyelerini özetliyecek olursak, şu hususları çıkarabiliriz:
Talebenin, hocasına saygı gösterip ona karşı mütevazi davranması vacibdir. Hocasının görüş ve tevcihinin dışına çıkmamalı; hastanın uzman doktorunun yanındaki itaat ve davranışı gibi hocasının yanında davranmalıdır. Azmettiği, kasdettiği konular hakkında hocasıyla istişarede bulunmalı, güvendiği hususlarda hocasının rızasını seçmelidir. Aynı zamanda şunu da hatırında tutmalıdır:
Hocasına karşı kendini küçük görmesi azizlik ve şereftir; ona karşı saygıyla başeğemesi gurur ve iftihar vesilesidir; ona karşı mütevazi davranması yüksekliktir.
Rivayete göre, İmam Şafii (r.a.) ilim adamlarına fazla tevazu' gösterdiğinden dolayı kınanmıştı. Bu yüzden o şu iki mısra'ı cevap olarak söyleme ihtiyacını duymuştu:
“İlim adamlarına karşı nefsimi küçük ve hakir kılmaktayım.
Onlar ise durmadan nefsime saygı ve ikram göstermekteler.
Küçük ve hakir tutulmayan nefs hiçbir zaman ikrama layık olmaz.”
İbn Abbas (r.a.) kadrinin yüceliğine, toplumdaki saygınlığına rağmen Zeyd b. Sabifin üzengisini tutar ve şöyle derdi: “îlim adamlarımıza böyle saygı göstermekle emrolunduk.”
Ünlü müctehid İmam Ahmed b. Hanbel, vaktiyle ders gördüğü el-Ahmer Hocanın önünde diz çöküp otururken şöyle dedi: “senin yanında edeple oturuyorum. Çünkü biz kendilerinden ilim öğrendiğimiz hocalarımıza karşı saygılı ve mütevazi olmakla emrolunmuşuzdur.”

İmam Gazali (r.a.) diyor ki:
“İlme ancak tevazu ve gönül kulağını bütünüyle vermekle ulaşılabilir.
O halde talebeye gereken, hocasına saygı gözüyle bakmak, onun kadrini yüceltmektir. Ona kemal derecesinde inanmaktadır. Çünkü böyle düşünüp hareket etmek daha istifadeli ve daha yararlı sonuç verir.”
İmam Şafii (r.a.) diyor ki:
“İmam Malik'in huzurunda defterimin yapraklarını çok dikkatle çevirir, onun sesini duymamasına özen gösteririm.”
İmam Şafii'nin yakın talebesinden Rebi' diyor ki:
“Vallahi, Şafiî bana baktığı zaman onun heybetinden ve ona olan saygımdan su içmeye cesaret edemezdim.
Abbasi halifelerinden Mehdi'nin oğullarından biri, devrin ünlü bilgini Şüreyk hazretlerini yolda görünce, onu bir duvar kenarına çekip bir hadisi sordu. Şüreyk ona hiç iltifat etmeyip yüzünü çevirdi. Prens, onun döndüğü tarafa dönerek sorusunu tekrarladı. Şüreyk yine yüzünü çevirdi. Prens kızdı ve:
“Siz halifenin evladını küçümser, ilgi göstermezsiniz değil mi?” deyince, Şüreyk,
“Hayır, öyle değil. Ama ilim Allah (c.c.) katında çok daha azizdir, onu nasıl küçük düşürebilirim?.”
Talebeye gereken, hocasına “sen” veya “siz” ile değil, efendim!, hocam!, üstadım... gibi saygı ve nezaket ifade eden sözlerle hitap etmesini bilmektir.
Bunun gibi, hocasının gıyabında da onu ismiyle değil, dinleyende saygı uyandıracak sıfatlar ilave ederek anması gerekir, örneğin, Faziletli hocamız falan..., şeklinde bir ifade kullanmalıdır. Bunun gibi, “üstadımız falan...” veya “mürşidimiz filan...” şeklinde saygı ifade eden sözlerle anmaya dikkat etmelidir.
Yine talebeye gereken bir diğer husus da, hocasının hakkını bilmeli, ona göre hareket edip onun fazilet ve kıymetini unutmamalıdır, tinlti hadisçi Şu'be diyor ki:
“Bir adamdan bir hadis dinleyip bellediğimde, o adam yaşadığı sürece kendimi ona köle kabul ettim. Yine kimden ilim adına bir şey dinledimse, mutlaka ona karşılık olarak daha fazlasını vermeye çalıştım.”
Şâir Şevki ne güzel söylemiştir! “İlmin önünden kalk, onu tebcile çalış. Çünkü neredeyse muallim, peygamber olayazdı. Sen, nefsleri ve akıllan inşa eden bilginden, daha şerefli, daha yücesini bilir misin?...”
Talebeye gereken bir diğer husus, yaşadığı müddetçe hocasına duâ etmek, onun aile halkına ve soyuna saygı göstermek, onu sevenleri sevip saymaktır. Vefatından sonra kabrini ziyaret etmek, onun için istiğfarda bulunmak, ondan

yana sadaka verip her fırsatta ruhunu şâd etmek; ilimde, dinde ve dindarlıkta, ahlâk ve âdette hocasının müsbet prensiplerine riâyette bulunmak; onun güzel davranışlarını örnek edinmek, güzel ve faydalı yönlerini dikkate alıp onun adâbıyla adâblanmak vefa borcudur.

Talebeye vâcib olan başka bir husus da, hocasının bazı nahoş huylarına, yersiz davranışlarına karşı sabretmek, bu yüzden dersini terk etmemek; hocasının kızması, öfkelenmesi halinde kendisi buna sebebiyet vermişse, derhal özür dilemek, tevbe edip pişmanlık izhar etmektir. Buna kendisinin sebep olduğunu söyleyerek onu teskine çalışmalı, kendini kınayıp onu temyize çıkarmalıdır. Çünkü böylesine güzel bir jest, hocanın sevgisini çeker, kalbini fethedip onu daha faydalı bir yola sokar. Aynı zamanda talebenin dini, dünyası ve âhireti için de çok faydalı ve hayırlı sonuçlar doğurur.

Selef-i Sâlihîn'den bize kadar ulaşan güzel tavsiyelerden biri de şudur:

“İlim tahsiline karşı sabırlı olmayan kimsenin ömrü, cehalet körlüğünde tükenip gider, ilim elde etmek için dayanma gücünü ortaya koyan kimsenin durumu ise hem dünyada, hem ahirette izzet ve şerefe dönüşür.”

Ashab-ı Kirâm'dan İbn Abbas (r.a.) diyor ki:

“Talebe iken baş eğip tevazu gösterdim, sonra matlûb olarak izzet ve itibar gördüm.”

İmam Şafiî (r.a.) anlatıyor:

Devrin ünlü ilim adamı ve velîlerinden Süfyân b. Uyeyne'ye birisi sordu: “Dünya'nın birçok bucaklarından insanlar seni ziyarete gelmekteler, ama sen onlara kızıyorsun. Çok sürmez o gelenler seni terkedip bir daha uğramaz olurlar. Bunu hiç düşündünüz mü?” Bu soruya şu cevabı verdi:

“Eğer onlar benim bu hoş karşılanmıyan huyumdan dolayı kendilerine faydalı hususları terkederlerse, herhalde ahmaktan başka bir sıfat onlara yakışmaz!”

Şâirlerden biri ne güzel demiş:

“Tabibe kaba davrandınsa, hastalığına sabret.

Muallime kaba davrandınsa, kendi cehline sabret...”[674]

Talebeye gereken bir diğer husus, hocasının önünde edeple oturmak, tevazu ve saygı gösterip davranışlarını ona göre ayarlamaktır. Aynı zamanda hocasının sözlerine bütün dikkatiyle kulak vermeli, yüzünü bütünüyle ona çevirmeli, sağına ve soluna veya üstüne ve altına ihtiyaç olmadığı halde dönüp bakmamalıdır...

Hocanın huzurunda vakar ve saygıyı zedeliyecek; edep ve terbiyeye aykırı düşecek her şeyden kaçınmalıdır. Dikkatle hocasının yüzüne bakmamak, özellikle ders esnasında hocanın duyacağı şekilde hareketlerde bulunmamalı, ne

yaptığına bilhassa dikkat etmelidir. Bedenindeki herhangi bir organla veya üzerindeki elbiseyle meşgul olmamalı, elini burnuna götürmemeli, ağzım açıp bakmamalı, ayaklarını yere vurmamalı, parmağıyla eğilip bir şeyler çizmemeli! parmak çıtlatmamalı, gereksiz yere konuşmamalı, hayret uyandıracak bir şey olmadığı halde gülmemeli, gülünce de sesini yükseltmemeli; mutlaka gülmesi gerekiyorsa, tebessüm etmelidir, ihtiyaç duyulmadığı halde lüzumsuz yere öksürmemeli, tükürmemeli, sümkürmemelidir. Bu durumlarda gerektiği zaman mendil kullanmalıdır. Herhalde aksırması tuttuysa elini ağzının üstüne koyup mümkün olduğu nisbette sesini kısmalıdır.

Hz. Ali'nin (r.a.), hocanın talebesi üzerindeki açık hakkı konusunda söylediği sözler çok dikkat çekicidir:

“Ey talebe! Hocanın senin üzerindeki hakkı, bulunduğu toplantıda oradakilerin hepsini kasdederek selam verirsin, fakat hocana özel saygı göstermeyi ihmal etmezsin. Önünde kemali edeple otursun, onun huzurunda elinle, parmağınla işarette bulunmazsın. Hocanın hazır bulunduğu mecliste başkasına kaşla-gözle işaret etmezsin. Hocanın dediğinin hilafına “falan adam da şöyle diyor” diyerek, bir itirazda bulunmazsın. Onun yanında kimsenin aleyhinde konuşmaz, gıybette bulunmazsın. Hocanın bir konuyu işlerken yanılıp kaymasını arzu etmezsin; yanıldığı takdirde mazeretini hemen kabul edersin. Hocam -Allah (c.c.) için- takdir edip kadrini yüceltirsin. Bir ihtiyacı bulunduğu takdirde herkesten Önce sen koşarsın. Onun meclisinDe kimseyle fısıldaşmazsın. Hocanın eteğinden tutmaz; hocan gevşediği, yani konuyu bırakmak istediği zaman ısrar etmezsin. Onun sohbetinin uzunluğundan doymaz hep dinlemek istediğini izhar edersin. Çünkü hoca, meyvaları olgunlaşan hurma ağacına benzer. Ne zaman senin üzerine hurma düşüreceğine intizar edersin...”

Şüphesiz ki, Hz Ali (r.a.), bu vasiyyetinde talebeye yetecek kadar bilgi vermiş ve hastaya şifa verecek kadar malzeme sunmuştur.

Talebe, herhangi bir bölümde veya evde veya özel bir yerde oturan hocasının yanına izinsiz girmemeli; yanında kimseler bulunsun bulunmasın, müsade istemeden içeri dalmamalıdır. Hocası izin vermediği takdirde hemen dönmeli ve izin istemekte ısrar etmemelidir. Hocasının, izin istemesini anlayıp anlamadığında tereddüt ederse, üç defadan fazla bunu tekrarlamamalıdır. Kapıyı hafif şekilde edeple çalmalı, duyulmadığı takdirde kapı tokmağına hafif dokunmalı, o da olmadığı takdirde zile basmalıdır. Hocanın oturduğu oda çok gerilerde bulunuyor da zil sesini duyamıyorsa, bunu tekrarlamakta bir sakınca yoktur.

Talebe, hocasının huzuruna, güzel bir kıyafetle girmeli, yıkanıp temizlendikten,

kendine iyi bir çeki-düzen verdikten sonra meclisine katılmalı; özellikle bu meclis ilim meclisi ise daha çok dikkat ve itina göstermeledir. Çünkü ilim meclisi, aynı zamanda fikir ve ibadet meclisidir de.

Talebe kalbini diğer lüzumsuz şeylerden boşaltıp, nefsini birtakım heves ve temayüllerden uzak tutarak öylece hocasının yanına gitmeli ve böylece dediklerine bütün dikkatiyle kulak vermeli, duyduklarıyla kalbini genişletip inşirah duymalıdır.

Talebe içeriye girdiğinde hocasını yerinde bulamazsa, oturmayıp onu ayakta bekler, geciktiği takdirde oturur. O günkü dersi kaçırmamaya dikkat kesilir. Hocası bu sırada uyuyorsa, onu uyandırmaz, başka bir işle meşgulsa gidip kapısını çalmaz. Biraz gecikecekse, ayrılıp gider, sonra yine dönüp derse katılmaya çalışır.

Yapılan rivayete göre, İbn Abbas (r.a.) ilim tahsil etmek için Zeyd b. Sabit'in kapısının önünde bekler, o uyanıncaya kadar sabredip kapıyı çalmazdı. İbn Abbas'ın beklediğini görenler,

“Hocam uyandıralım mı?” diye sorarlar, o buna izin vermez,

“Hayır ben beklerim,” derdi. Bazan hocası geç uyanır, İbn Abbas (r.a.) güneşin altında kalırdı, İşte Selef-i Salihinin adet ve terbiyesi böyle idi.

Hocasından, hükme medar bir delil veya istifade edilecek garip bir konu veya bir hikaye ya da şiir duyunca, onları ezberlemek için can kulağıyla dinler, istifade etmek için dikkat kesilir. Sanki o konuları daha önce hiç duymamış gibi bir tavır takınarak hocasının aşkını artırır.

Ünlü hadisçi, ilim adamı Ata' (r.a.) diyor ki:

“Bir adamdan bir hadis dinlerim, oysa o hadisi ben ondan çok daha iyi bilmekteyim, ama kendi kendime derim ki,

“Hayır, sen ondan daha iyi bilmiyorsun, iyice kulak ver!” Yine aynı zat anlatıyor:

“Bazı gençler gelip bir şeyler anlatırlar, ben de onları can kulağıyla dinlerim. Oysa onlar doğmadan ben o konuları biliyordum.”

Meşhur Arap şairlerinden Ebu Tammam, dostluk ve dostluğun adabı hakkında şu mısraları söylemiştir:

“Kızdığım bir insana ben ne diyeyim?
O hoşgörüyle cevabını verince bana
İçkiye meyledip onunla ferahlık duymak için, içersem,
Ahlakını içer, adabiyle sarhoş olurum. [675]
Bakarsın söze kulak verip gönülden dinler.
Belki de söyleyenden daha dirayetlidir onda...”

İşte bütün bunlar, dostun dosta muamelesini, birbirlerine nasıl davranmaları gereğini yansıtmaktadır. Oysa muallime karşı talebenin muamelesi, yani davranış ve ilgisi daha ölçülü ve adabh olması gerekmez mi?
Talebenin, bildiği bir meseleyi tekrarlayıp hocasından sorması doğru değildir. Anladığı bir konuyu da tekrar anlatması için istekte bulunması uygun sayılmaz. Çünkü bu gibi hareketler vakti zayi' eder, çoğu zaman hocasını üzer ve sıkar, imam Zühri bu hususta şöyle demiştir:
“Sözü tekrarlamak, anlatılan bir meseleyi tekrar etmek, bir kayayı nakletmekten daha zordur.”
Talebenin, hocasını dinlerken yarım-yamalak kulak vermesi veya zihnini başka şeylerle, meşgul etmesi uygun olmaz. Sonra hocası anlattıklarının anlaşılıp anlaşılmadığını soracak olur, söylediğinin kavranıp kavranmadığını öğrenmek isterse, talebe mahcup olur, mahcup olmakla da kalmaz, edebe aykırı davrandığı ortaya çıkar. O halde hocasını dinlerken zihnini hazır duruma getirir ve bütün mevcudiyetiyle kulak kesilip onu takip eder.
Talebe uzakta bulunduğu için veya doğrudan anlayamadığı için hocasına, anlattığını tekrarlamasını rica edebilir, ancak bu durumda nazik bir dille özür dilemeyi de unutmaz.
Buraya kadar naklettiğimiz, öğretmen ya da terbiyecinin çocuğa telkin etmesi gereken adab ve terbiye kurallarıdır. Aynı zamanda yararlı sosyal haklardan ibarettir.
Bilindiği gibi, çocuk gözlerini bu adabın telkiniyle açacak olur ve henüz tırnakları sertleşmeden sözü edilen haklar doğrultusunda iyi bir ahlâk alırsa, hiç şüphe yok ki, çocuk, kendisine ilim ve irfan veren hocalarının haklarını bilecek, kendisini eğitip iyi ahlâk ve adab vererek kişiliğini oluşturan zatlara büyük saygı duyacaktır.
Üzerinde münakaşa edilmiyecek bir husus şudur ki, öğretmenlerle terbiyecilerin çocuğa henüz bilgi ve kültür vermeden, onu sosyal ahlâk üzere yetiştirmeleri, topluma hazırlamaları gerekmektedir. Yani buna öncelik vermeleri daha uygundur. Çünkü güzel ahlâklarla süslenmek, birçok meseleleri öğrenmekten önce gelir.
Bunun için Selef-i Salihin (Allah hepsinden razı olsun), çocuklarına ve öğrencilerine henüz ilim öğretmeden, lüzumlu bilgilerle onları donatmadan önce onların edep ve terbiyesiyle ciddi şekilde meşgul olurlardı. Her şeyden önce onları irfanh kişiler kılmak için ciddi mesai sarfederlerdi.
Ünlü Edib, Habib b. Şehid, oğluna şöyle tavsiyede bulunmuştu:
“Oğulcağızım! Mümkün olduğu kadar fakihlerle, ilim adamlarıyla yakınlık kur,

onlarla dost olmaya bak; onlardan gereken ne ise Öğrenmeye çalış; onların edep ve terbiyesini al. Çünkü bütün bunlar bana birçok sözlerden daha sevimlidir.”
Muhalled b. Hüseyn de İbn Mübarek'e şöyle demişti:
“Doğrusu bizler çok sözden ise çok edebe daha muhtacızdır.” Seleften bazısı da oğluna şu yolda tavsiyede bulunmuştur:
“Oğlum! Edep ve terbiyeden bir bab öğrenmen, bana göre, ilimden yetmiş bab öğrenmenden daha iyi ve sevimlidir.”
Ünlü veli Süfyan b. Uyeyne (r.a.) diyor ki:
“Şüphesiz ki, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz en büyük terazidir. Her şey onun ahlâkına, hayatına ve yoluna arzedilir, onun terazisinde tartılır. Uygun geleni hakktır, gelmiyeni batıldır.”
Ünlü ilim adamı ve rü'ya tabircisi İbn Sirîn diyor ki:
“Bizden öncekiler, ilim öğrendikleri kadar, Hz. Peygamber'in (a.s.) güzel ahlâkını, hayatını ve açmış olduğu edep ve terbiye yolunu öğrenirlerdi.”
Tenbih edeceğimiz bir husus da şudur: Lüzumlu görülen şu adab ve terbiye bilhassa, nefslerinde takvaya erişen, dinlerine yeterince bağlı bulunan Allah (c.c.) için vakarlı olmayı dileyen, İslam'a inanç ve ahkam bakımından inanan, Kur'an'ı gerçek yol ve düstûr seçen muallimler hakkında vacibdir. İşte bu düzeyde olan muallimlere saygılı olmaları için çocuklara telkinde bulunmak, onların kıymet ve faziletini bilip haklarını yerine getirmeye çalışmalarınıı sıkı sıkı tenbih etmek gerekir. Muallimler, Peygamber'in açtığı doğru yolda yürüdükleri sürece çocukların belirtilen ölçü ve anlamda edepli ve saygılı davranmaları vacibdir.
Hakk'ı bile bile inkar eden, dinsizliği kendine şiar edinen muallim ve mürebbilere gelince, böylesine karşı elbette kimsenin kalbinde saygı duygusu olmaz, kimse bunlara karşı hürmet beslemez. Çünkü bunlar Allah'ı inkarla insanlıklarını yıkmış, itibarlarını düşürmüş, kişiliklerini küfür ve sapıklıkla yok etmişlerdir. Kimler niçin bunlara saygı duya. cak?
Babaya gereken, muallimini, çocuğuna küfür ve sapıklığı öğrettiğini, onu İslam'dan uzaklaştırmayı telkin ettiğini öğrenince, Allah (c.c.) için kızmalı, dünya başına çökmüş gibi olmalı, damarlarında İslamiyetin hamiyyeti kaynam alıdır. Sözü edilen azgınların, beyni dönmüş inkarcıların karşısında böylesine bir yürek ve bilgiyle durmalı, ortaya çıkan bu zararlı mikropları çıktıları çukura geri çevirinceye, onları te'sirsiz hale sokuncaya kadar uğraşmalıdır... O kadar ki artık o muallimler ve mürebbiler, bir daha başkaldıracak gücü bulamasınlar, onlara karşı konuşacak bir dile sahip olamasınlar.
Allah (c.c.) buyuruyor:

“Hayır, biz hakkı batılın üzerine fırlatırız da onun beynini parçalar, bir de bakarsın ki batıl yok oluvermiştir...”[676]
Allah rahmet eylesin, şair ne güzel söylemiştir:
“Akrep geri dönerse, biz de döneriz ona;
Onu ezmeye hazır bekliyor ayakkabı...”
Babanın, sadece inkarci bir muallime, sapık-hain bir terbiyeciye karşı gelep Allah (c.c.) için kızması kafi değildir. Her şeyden önce çocuğunun kalbine ve dimağına dengeli, edepli bir cesaret, hakk adına mücahede ruhunu asılanı alıdır. Böylece çocuk İslam düşmanlarına karşı koymaya kendinde bir güç ve cesaret bulur, onların kuvvet, sulta ve nüfuzunu kırıp te'sirsiz hale sokar.
İnkarcı muallimler, sapık terbiyeciler ve diğerlerinden oluşan Allah ve İslam düşmanları, müslüman topluluğun her an gözetleme durumunda bulunduklarını, küçük ve büyüklerinin tetikte olup onların söz ve davranışlarını asla tasvip etmiyeceklerini bildikleri zaman artık hiçbiri açıktan inkarı savunamaz ve buna cesareti kendinde bulamaz. Bunlardan suçlu-günahkar bir sapık İslam'a saldırmayı göze alabilir mi, kendinde böyle bir cür'et bulabilir mi?
Bu durumda ve doğrultuda oluşan bir müslüman topluluğu içinde, din düşmanlarından birinin Allah'ın zatına dil uzattığını veya Peygamber (a.s.) Efendimizin şahsiyetini küçük düşürücü söz sarfettiğini hiç duyduk mu? elbette bunun cevabı “hayır...” dır.
Gerçek bu olunca, babalara düşen görev, bu hakikati çocuklara anlatmak ve işlemek ve üzerlerine farz olan iyilikle emretmek, fenalıktan men'etmek hakkını yerine getirmek; her hain bozguncunun karşısına dikilmek ve çocukları cesaret ve karşı koyma huyuyla yetişmelerini sağlamaktır. Böylece bozguncu sapıklar faaliyetlerini sürdüremezler; din düşmanları ve korkaklar deliklerinden başlarını bile çıkaramazlar. Sonunda izzet ve şeref, Allah'a Peygamberine ve Mü’minlere ait olur.
İslam düşmanlarına karşı kendi nefsinden bir kuvvet, cihadından bir izzet, cesaretinden hakk sözü gösteren kişiye Allah (c.c.) bol rahmetini indirsin.[677]

Arkadaş Hakkı:

Terbiyecilerin çocuk hakkında düşünecekleri önemli hususlardan biri de, inanmış bir arkadaş, elverişli bir gönül dostu seçmesidir. Çünkü arkadaşın, çocuk üzerinde, onun yönlendirilmesinde büyük te'siri vardır. Aynı zamanda çocuğun günlük hayatının düzenli gitmesinde de onun rolünü unutmamak gerekir.

“Arkadaş çekip sürükleyicidir” veya “arkadaş bulut gibidir, aldatıp yağmur vermiyebilir, yağmur verip hayat kapısını açabilir, lüzumundan fazla yağdırıp felaket getirebilir...” diyenler ne doğru söylemişlerdir.
Şu atasözü de çok yerinde ve doğru söylenmiştir:
“Bana, ben kimim? deme. Bana, kiminle arkadaşlık ediyorsun? diye sor. O zaman benim kim olduğumu anlarsın.”
Allah kendisine bol rahmet indirsin şair ne hoş söylemiştir:
“Kişiden kimliğini sorma, sor onu yakınından.
Çünkü her kişi yakın arkadaşına uyup gider.”
Şimdi de, ilk terbiyeci olan Rasûlullah (a.s.) Efendimizin, babaları ve terbiyecileri, çocuklarına elverişli iyi ahlâklı arkadaş seçmeleri hususunda nasıl yönlendirdiğini dinleyelim. Üzerinde terbiye hakkı olanlara ne gibi tavsiyelerde bulunduğuna kulak verelim:
“*Salih arkadaşla, kötü arkadaş, yanında misk taşıyanla, körük çeken işçiye benzer. Misk taşıyan kimse ondan ya sana biraz verir veya sen ondan biraz satın alırsın, hiç olmasa kokusunu teneffüs edersin. Körük çekene gelince, ya senin elbiseni yakar, değilse ondan kötü ve iğrenç koku hissedersin.*”[678]
“*Ancak Mü’minle arkadaşlık kur ve senin yemeğini ancak takva sahibi olan yesin.*”***[679]***
“Kötü arkadaştan sakın. Çünkü sen herhalde onunla bilinip tanınırsın.” [680]
“Kişi, yakın dostunun dini üzeredir. O halde sizden herkes kiminle yakınlık kuruyorsa ona dikkat etsin.” [681]
Bütün bu emir ve tavsiyelerden, terbiyecinin kendi çocuğuna, özellikle çocuk temyiz çağına girince, yaşıtlarından tertemiz ahlâklı arkadaşlar seçmesi onlarla kaynaşmasını, oynamasını sağlaması, birlikte okula gitmelerine yardımcı olması, sık sık arkadaşlarını ziyaret etmesini, alıştırması, hastalandıkları zaman onları sormasını öğretmesi, başarılı oldukları zaman bir hediyeyle onları tebrik etmesine imkan vermesi, arkadaşları bir şeyi unutunca onlara hatırlatmasını bilmesi muhtaç durumda olurlarsa yardımcı olması için gereken bilgiyi ve hevesi aşılaması vacibdir.
Böylesine bir eğitim, mutlaka çocukta, doğuştan kendinde var olan toplumla kaynaşma, onlarla birleşip bütünleşme duygusunu g eliştirir ve bu hususta onu faydalı bir düzeye getirir, ileride çocuğun dürüst, dengeli bir insan olarak sahneye çıkmasını, en uygun şekilde toplumun bir parçası haline gelmesini gerçekleştirir. Öyleki onun güzel tutumu hem Allah'ı memnun eder, hem İslam'ın emrine uyma faziletine eriştirir.

Ancak, terbiyecilerin, eğitimcilerin arkadaşlık konusunda en önemli hakların neler olduğunu bilmeleri ve bunları çocuğun kalbinin derinliğine dikmelerinin yöntemini idrak etmeleri gerekmektedir.
Bu hakları şöyle sıralayabiliriz:
a)Karşılaştığı zaman selam vermek.
b)Hastalandığı zaman sormak.
c) Aksırdığı ve böylece el-hamdu lillah dediği zaman ona dua etmek.
d) Allah için onu ziyaret etmek.
e) Sıkıntılı anlarında ona yardımcı olmak.
f) Çağırdığı zaman gitmek.
g) Mübarek ay ve günlerde -halkın adeti veçhile- tebrikleşmek.
h) Bazı mevsimlerde ve münasip vakitlerde hediyeleşmek.
Şimdi bunları bir bir açıklayalım:
Karşılaştığı zaman selam vermek, sünnettir. Çünkü Rasûlullah (a.s.) Efendimiz zamanında bir adam, Peygamberimizden sordu:
"Hangi müslüman daha hayırlıdır?" Efendimiz cevap verdi:
"Yemek yedirirsin. Tanıdığına ve tanımadığına selam verirsin..." [682]
"İman etmedikçe Cennet'e giremezsiniz; birbirinizi sevmedikçe (gerçek anlamda) iman etmiş olmazsınız. Sizi bir şeye irşad edeyim mi, onu işlediğiniz zaman birbirinizi sevmeye başlarsınız: Aranızda selam'ı yaygınlaştırınız!" [683]
Hastalandığı Zaman Sormak:

Bu konuda Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"Hastayı ziyaret edip sorun; aç olanı yedirin; esirin bağınıçözün..." ***[684]***
"Müslümanın müslüman üzerinde beş hakkı vardır: Selamını alıp cavaplandırmak, hastalandığı zaman sormak, cenazesine katılıp teşyi' etmek, davetine gitmek, aksırdığında kendisine dua etmek..." [685]

Aksırdığı Zaman Ona Dua Etmek:

Bu konuda Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"Sizden biriniz aksırdığında "el-hamdu lillah" desin. Yanındaki arkadaşı da ona: "Yerhamuke'llah = Allah sana merhamet eylesin" desin. Arkadaşı böyle söyleyince, aksıran kimse, "Allah sizi doğru yola eriştirsin ve kalbinizi salaha kavuştursun!" diye dua etsin." [686]

Allah İçin Onu Ziyaret Etmek:

Allah Rasûlü (a.s.) bu hususta şöyle buyurmuştur:
“Kim bir hastayı ziyaret edip sorar veya Allah için bir din kardeşini ziyaret ederse, bir çağrıcı ona şöyle seslenir: Yürüdüğün yer hoş ve güzel olsun. Cennet'te kendine bir konak hazırladın.” ***[687]***.
“Bir adam, başka bir kasabada oturan din kardeşini Allah (c.c.) için ziyaret etmek istiyerek yola çıktı. Allah (c.c.) bir meleği insan suretine sokup yolda onun karşısına çıkardı ve aralarında şu konuşma geçti:
Melek:
“Nereye gidiyorsun?” Adam:
“Şu kasabada bir kardeşim var, ona gitmek istiyorum.” Melek:
“O kardeşinden umduğun bir nimet söz konusu mudur?” Adam:
“Hayır, sadece onu Allah (c.c.) için severim.” Melek:
“Şüphen olmasın ki ben, Allah'ın sana bir elçisiyim ki, sen o kardeşini sevdiğin gibi Allah (c.c.) da seni seviyor.”[688]
Sıkıntı anlarında ona yardımcı olmak:
Bu hususta Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:
“Müslüman müslümanın kardeşidir. Ne ona zulmeder, ne de onu haksızlığa teslim eder. Kim din kardeşinin hacetini yerine, getirmekte bulunursa, Allah da onun hacetini karşılar. Kim de bir müslümandan üzüntü ve sıkıntıyı giderirse, Allah da kıyamet günü onun sıkıntı ve üzüntülerinden birini giderir. Kim bir müslümanın kusurunu örterse, Allah da kıyamet günü onun kusurlarını örter.” [689]
Davet ettiğinde icabet etmek:
Bu konuda Sevgili Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur:
“Müslümanın müslüman üzerinde beş hakkı vardır: Selamını valıp cevaplandırmak, hastalandığı vakit ziyaret edip sormak, cenazesine katılıp teşyi' etmek, davetine icabet etmek, aksırdığında ona dua etmek...” [690]
Mübarek ay ve günlerde -halkın adeti veçhile- tebrikleşmek: İbn Abbas'dan (r.a.) yapılan rivayete göre, şöyle buyurulmuştur:
“Kim cuma namazını kılıp ayrıldığında din kardeşiyle karşılaşınca şöyle desin: Allah bizden ve sizden kabul buyursun.” [691]
el-Makasid sahibi anlatıyor: Halid b. Ma'd, bir bayram günü Vasile b. Eska'a rastladı ve “Allah bizden ve sizden kabul buyursun!” diye dua etti. Vasile de ona

aynı sözlerle dua etti.
Buhari ve Müslim'in tesbitlerine göre: Hz. Talha, uzun süre tevbeleri kabul olunmayan ve sonra inen ilahi buyrukla kabul edildiği bildirilen Ka'b'ı bundan dolayı gidip tebrik etti.
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz ise bu konuda şöyle buyurdu:
"Komşu hakkı nedir, bilir misiniz? Senden yardım istediğinde ona yardım edersin. Ödünç isterse verirsin. Kendisine bir iyilik ve hayır dokunduğu zaman kutlarsın. Başına bir musibet geldiğinde geçmiş olsun der, ta'ziyede bulunursun." [692]
Belli mevsim ve münasip zamanlarda hediyeleşmek:
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bu hususta şöyle buyurdu:
"Ey Mü'minlerin eşleri, kızları, kadınları! İsterse bir koyunun bir paçası ile olsun hediyeleşin. Çünkü bu, sevgiyi (gönüllerde) yeşertir, kin ve nefreti giderir." [693]
Diğer bir hadiste ise şöyle buyurmuştur:
"*Hediye vermeye gerekli olun. Çünkü hediye sevgi- doğurur, kin ve nefreti giderir."* ***[694]***
"El sıkışın ki kin ve nefreti gidersin. Hediyeleşin ki birbirinizi sevesiniz ve aranızdaki kin ve düşmanlığı gidere..." [695]
Devamlı arkadaş olan Mü'minin hakkından, muvakkat arkadaş olan Mü'minin hakkı şöyle ayrılıp ortaya çıkar: Muvakkat arkadaş, yolculukta okumakta veya bir vazifede sana arkadaşlık edendir. Kur'an bu arkadaştan "sahib bi'1-cenb" tabiriyle söz eder; yanındaki arkadaş, anlamına gelir. Böyle bir arkadaşın yanındaki kimseden her türlü riayet, ikram, yardım ve tercihe nail olması layıktır, aynı zamanda yumuşak bir tutum, güzel bir ahlâk başta gelir.
İşte en elverişli önder ve lider olan Rasûlullah (a.s.) Efendimiz! Hazerde ve seferde arkadaşlarına ne kadar şefkatli, sıcak ilgili ve yumuşak davrandığı, gerçekten ümmeti için örnek alınacak güzel hasletler, ölçülü vasıflardır. Zaten o da bu ölçüde örnekler ve misaller vermiştir. Sulh ve savaşta, hill ve haremde bu ilgisini esirgememiş, durmadan yaygınlaştırmıştır.
Taberi bu konuda şu tesbiti yapmıştır:
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, yanında bir adam olduğu halde birer bineğe binmiş vaziyette idiler. Bu sırada Efendimiz, ağaçlı bir yere girdi, iki çubuk kesip getirdi. Düz çubuğu arkadaşına verdi, eğri olanı kendine alıkoydu. Bunun üzerine arkadaşı ona:
"Ya Rasûlallah! Şu doğru çubuğa siz daha layıksınız" dedi. Peygamberimiz (a.s.)

ona:
“*Hayır, birbirine arkadaşlık edenlerden biri diğerine karşı sorumludur, isterse bu arkadaşlık günün bir saati süresince devam etsin...”*
Rabîa b. Ebî Abdirrahman diyor ki:
Yolculukta ayrı bir mertlik ve insanlık vardır; hazerde de ayrı bir mertlik ve insanlık vardır. Yolculuktaki mertlik ve insanlık, azığı bol bol açıp arkadaşlarına yedirmektir, pek az şeyde arkadaşlarına muhalefet edip çoğunda onlarla uyum sağlamaktır. Aynı zamanda ilahi gazaba yol açmayacak şekilde eğlenceli mizahlarda bulunmaktadır. Hazerdeki mertlik ve insanlığa gelince, mescidlere devam etmek, Kur'an okumak, Allah (c.c.) için çok dost ve arkadaş edinmektir.
Benî Esed kabilesinden bazı kimselere izafe edilen şu mısralar dikkat çekicidir:
“Yol arkadaşımın, devemin arkasında yoksa bir biniti,
Benim binitim onun biniti, ayağım da benim binitimdir.
Azığımın bir bölümü arkadaşım için ayrılmış değilse,
Ben ne azık sahibiyim, ne de fazilet sahibi...”
İçinde bulunduğum şeylerde ikimiz ortaklarız.
Benim faziletime nail olduğu nisbette onun bana karşı üstünlüğü vardır...”
Sizler ey terbiyeciler! Sözü edilen esas ve kaideleri, gözlerini hayata yeni açan çocuklara telkin ederken en önemlisi olan arkadaş hakkı ve dosta saygı konusunu ihmal etmeyin. Toplumsal yapıyı olumlu biçimde oluşturup yönlendirmek için bunlar en büyük faktörlerdir. Allah (c.c.) için sevmeyi çocuğun kalbine yerleştirip fiiliyatta bunun takviyeli örneklerini sahneye koyduğumuz gün, çocuk insanlardan yana sevgi ve ihlas duygusuyla gelişir; ahde vefa, başkasını tercih şuuruyla hayata yönelir; iyilikten yana mümkün olanı sarfeder, yardımlaşma fikri onda yer eder. Böylece yardımlaşma, dayanışma, selamet, istikrar gibi ana direkler müslüman cemaatin içinde sağlam ölçülerle ayakta durur. Adalet ilkeleri, kardeşlik ve eşitlik şuuru gönülleri doldurur. Çok sürmez yeryüzünün dörtte birinde te'sirini gösterir. Çünkü müslüman kişi basireti açık olan herkese İslam'dan, onun seyir ve ahlâkından, karşılıklı şefkat, sevgi ve muamelesinden güzel örnekler, kabule şayan modeller vermektedir.
O halde İslam topluluğunun fazileti terbiyecilere, alicenap babalara ne kadar çok muhtaç bulunduğunu anlatmaya gerek var mıdır? Bu düzeyde bulunan terbiyeciler ve babalar, çocuklarının gelişme çağında kalb ve kafalarına İslam'ın bu esaslarını fazilet saçan terbiye kurallarım en uygun biçimde yerleştirirler; en sağlam ahlâk tohumlarını ekerler. Böylece çocuk, şerefli hasletlerle büyür, en güzel ahlâkla şekillenir.[696]

Büyüğün Hakkı:

Büyük, yaşça senden büyük olan kimsedir, aynı zamanda ilim yönünden de daha bilgili olan büyük sayılır; dindarlık ve takvada yeteri kadar gelişen de büyüktür. Bunların hepsi de makam, mevki, şeref ve itibar bakımından daha ileri safta bulunuyorlardır.

Sözünü ettiğimiz bu büyükler, eğer dinde ve dindarlıkta ihlas üzere bulunur, Rablarmın indirdiği hükümlere sıkısıkıya bağlı kalırlarsa, diğer insanlara gereken, bunların kadr-u kıymetini bilmek, saygıdeğerliklerini korumaktır. Aynı zamanda haklarım ödemeleri gereken saygı ve ihtiramı göstermeleri vacibdir.

Çünkü bütün bunları bilerek yerine getirmeleri, Rasûlullah (a.s.) Efendimizin emrine uymak, O'nun tavsiyelerini benimsemektir. Çünkü Peygamber (a.s.) toplumu tarif edip faziletini belirtmiş, insanlar üzerine onların haklarını vacib kılmıştır.

Büyüklere saygı ve ihtiram konusunda Sevgili Peygamberimizin (a.s.) birkaç hadisini nakletmekte yarar görüyoruz:

"Herhangi bir genç, yaşlı bir kimseye yaşlılığından dolayı ikramda bulunursa, mutlaka Allah, yaşlandığında o gence ikramda bulunacak kimseleri takdir eder." ***[697]***

"Küçüklerimize merhametli olmayan, büyüklerimizin hakkını tanımıyan kimse bizden değildir." ***[698]***

"Saçı ağarmış yaşlı müslümana saygı gösterip ikramda bulunmak, Allah'a derin saygı duyup O'nun büyüklüğünü idrak etmektir." [699]

Ebu Şebib'in yaptığı rivayete göre: Bir gün dilenci Hz. Aişe'ye uğradı, o da ona bir parça ekmek verdi. Az sonra üstü-başı düzgün, kılık kıyafeti yerinde bir başka adam geldi; Hz. Aişe (r.a.) onu oturttu ve yemek ikram etti. Bunun üzerine biri, Hz. Aişe'ye (r.a.):

"Neden ikisi arasında fark gözettiniz?" Diye sorunca, şu cevabı verdi:

"Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bu hususta bize şöyle buyurmuştu:

"*İnsanları layık oldukları yere oturtun, ona göre ikramda bulunun."* [700]

"Rüyamda dişlerime misvak sürdüğümü gördüm. Bu sırada yanıma, birinin yaşı ileri olan iki kişi geldi. Ben, misvakı yaşı küçük olana uzattım. O esnada bana, "büyüğüne..." diye bir ses geldi. Bunun üzerine misvakı yaşı büyük olana verdim." [701]

Bütün bu sahih hadislerden şu hususları özetleyip çıkarabiliriz:

a) Yaşlı kimseyi layık olduğu yere koymak, ona göre ikramda bulunmak.
Şöyle ki: Önemli konularda onunla istişarede bulunur, toplantı yerinde onu ön sıraya oturtur. Ziyafette ona öncelik tanır. Bütün bunları, Peygamber (a.s.) Efendimizin şu tavsiyelerini dikkate alarak gerçekleştirir: “insanları layık oldukları yerlere buyur edin!”
Bu konuda imam Ahmed b. Hanbel bize şu rivayeti nakletmektedir:
Abdülkays kabilesinden birkaç temsilci, Rasûlullah (a.s.) Efendimize gelmişlerdi. Hepsi de çok sevinçliydi. Kendileri bu ziyaretlerini şöyle dile getirdiler: Peygamber (a.s.) Efendimizin meclisine geldiğimizde orada bulunanlar bize hemen yer verdiler, rahatça oturduktan sonra Rasûlullah (a.s.) bize merhaba dedi ve dua etti. Sonra da bize bakarak sordu:
“Büyüğünüz ve sözcünüz kim?” diye sordu. Hepimiz de aramızda bulunan Münzir b. Aiz'i gösterdik. Münzir, Peygamber Efendimize yaklaşınca, meclistekiler ona yer verdiler, ta ki gelip Peygamber'in (a.s.) sağında oturdu. Peygamber ona merhaba dedi ve iltifatta bulundu. Memleketinden sordu...” [702]
Ümmetin teslim edip icmâ'a vardığı bir gerçektir ki, Ashab-ı Kiram (Allah hepsinden razı olsun), bir ziyafet verdikleri zaman önce Peygamber (a.s.) Efendimize buyrun ederler, sonra O'nun sağında yer alanlara buyrun ederler, böylece herkese derecesine göre ilgi gösterirlerdi. Böylece bu, uyulagelen bir sünnet olarak sürüp gelmektedir.
b) Yaşlı olana diğer hususlarda da öncelik tanımak:
Mesela: Cemaatle namaz kılınırken yaşlılar, gençlerin önünde saf bağlar; insanlarla bir husus görüşülürken onlar söze başlar; Muamelatta onlar alıp verir.
Nitekim, Müslim'in yaptığı sahih tesbite göre, Ebû Mes'ud (r.a.) diyor ki: Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, namaza durduğumuzda eliyle omuzlarımıza dokunup
*“Safları düz tutun, farklı biçimde durmayın, sonra kalbleriniz de farklılaşır. Sizden ergen olanlar önde dursun, onlardan sonra da herkes yaşlarına göre yer alsın..”*buyururdu.
Ebu Yahya el-Ansari (r.a.) anlatıyor:
Abdullah b. Sehl ile Muhayyesa b. Mes'ud, Hayber savaşına katılmışlardı. Ne var ki o gün savaş sona ermiş anlaşma yapılmıştı. Tabii bu esnada adı geçen iki arkadaş birbirinden ayrılmış durumda idiler. Muhayyesa, arkadaşı Abdullah'ı aradı, ne yazık ki onu kanına bulanıp şehid düşmüş bir halde buldu. Sonra Medine'ye döndüler. Abdurrahman b. Seni ve Mes'ud'un iki oğlu Muhayyasa ile Huvayyasa birlikte Peygamber (a.s.) Efendimize geldiler. Abdurrahman söze

başlayınca, Peygamberimiz (a.s.):
“Büyüğünüz, büyüğünüz konuşsun!” diyerek uyarıda bulundu. Çünkü Abdurrahman o gün için oraya gelenlerin yaşça en küçüğü olarak bulunuyordu.
Az yukarıda Peygamber (a.s.) Efendimizin rüyasında misvak kullandığını ve onu yaşı küçük olana uzatınca, yaşı büyük olana ver diye kendisine bir ses geldiğini kaydetmiştik.
c) Yaşı, küçük olanların, yaşça büyük olanları alaya almaktan, onları küçümseyip istihfaf etmekten sakınmaları.
Örneğin, yaşlı kimseleri eğlence konusu edinmeleri, onlarla alaylı konuşmaları, yakışıksız söz sarfetmeleri, huzurlarında edep dışı davranışlarda bulunmaları, kaba ve yakışıksız şekilde hitab etmeleri bu cümledendir.
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur:
“Üç kimse var ki, onları ancak münafık olan kimse alaya alıp küçümser: İslam'da saçı-sakalı ağarmış yaşlı, ilim sahibi ve adil hükümdar...” [703]
Yaşlı kişilere saygı ve hürmet gösterme konusunda belirttiğimiz hususlardan şu sonucu çıkarabiliriz:
Büyüklere saygı, dini anlamda toplumsal faziletlerden biridir. Bu fazilet, onlara gösterilen saygı ve ihtiram ile gerçekleşir. O halde terbiyecilere gereken, çocukları bu terbiye ve ahlâk üzere yetiştirmek ve buna riayeti onlara sık sık hatırlatıp buyurmaktır.[704]

Edeple Utanmak:

Bu, çirkin ve nahoş şeyleri terketmeyi ilham eden bir huydur; aynı zamanda insanı büyükleri hakkında saygılı kılar ve onların haklarını gözetmeyi gerçekleştirir. Böylece her hakk sahibinin hakkını vermeyi öğretir. Bunun için “edeple utanmak bütünüyle hayırdır” denilmiştir. Nitekim yapılan sahih rivayete göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Edep ve utanmak, bir adam olsaydı, herhalde salih bir adam olurdu. Edepsizlik bir adam olsaydı, herhalde çok kötü bir adam olurdu...” [705]
*“Edepsizlik, hayasızlık hangi şeyde bulunursa, onu mutlaka kusurlu ve ayıplı yapar. Edeple utanma hangi şeyde bulunursa, mutlaka onu süsler...”**[706]***
*“Şüphesiz ki, her dinin bir ahlâkı vardır; İslam'ın ahlâkı haya, (edep ölçüleri içinde utanmak) dır.”**[707]***
“Haya (edep ölçüleri içinde utanmak), imandan bir şubedir.” [708]

Artık Rasûlullah (a.s.) Efendimizin hayanın fazileti hakkındaki bu tevcihlerini Ashab-ı Kiram'ın çocuklarının yeterince alıp benimsemeleri şaşılacak bir husus değildir. Onlar aldıkları bu güzel ahlâkla, büyüklerinin karşısında gereken edep, terbiye ve haya hislerini izhar etmiş, onları layık oldukları makama yükseltmişlerdir.
Bu konuda Ashab-ı Kiram'dan Ebu Said (r.a.) şunu anlatıyor:
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz zamanında henüz küçük yaşta idim, ergen olmamıştım. Ondan duyduklarımı ezberler ve huzurunda konuşmamı men'etmezdi. Ancak yanında benden yaşlı kimseler bulunduğu zaman onların konuşmasına izin verirdi."[709]

İçeri Giren Kimseyi Ayakta Karşılamak:

İçeri giren kimse konuk, yolcu, ilim adamı ya da yaşlı bir kimse olabilir. Bunların önünden kalkıp karşılamak sünnettir. Toplumsal edep, güzel bir terbiyedir, çocuğu bu anlayışla yetiştirmek vacibdir. Aşağıdaki deliller bu vücubu ifade etmektedir:
Hz. Aişe (r.a.) Validemiz diyor ki:
"Yücelik, nezaket, nezahet ve hediye bakımından Rasûlullah'a benzer bir kimse görmedim; kalkmasında, oturmasında bu güzel huyları çok belirgin idi. Nitekim kızı Fatıma, içeri girince, Rasûlullah (a.s.) ayağa kalkıp onu karşılar ve yanıbaşına oturturdu. Peygamber (a.s.) da onun yanına gittiğinde ayağa kalkıp babasını saygı ile karşılar, kendi yerine oturtup gereken edep ve terbiyeyi göstermekte kusur etmezdi."
Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor:
"Rasûlullah (a.s.) efendimiz bizimle oturur, tatlı konuşmalarıyla bizleri aydınlatırdı. Ayağa kalkınca biz de kalkar ve O, hane-i saadete girinceye kadar ayakta beklerdik."
Ömer b. Saib'in (r.a.) rivayetine göre:
"Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bir defasında oturuyorken süt babası içeri girdi, üstlüğünün bir kısmını hazırlayıp onu oturttu. Az sonra süt annesi geldi, üstlüğün diğer kısmını serip onu da oturttu. Derken süt kardeşi içeri girdi, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, ayağa kalkıp onu önüne oturttu."[710]
Sahih rivayete göre: Ansar'ın ileri gelenlerinden Sa'd b. Muaz (r.a.) Mescid-i Saadet'e yaklaşırken, Peygamber (a.s.) onu gördü ve yanında oturanlara: *"Efendinizin veya hayırlınızın önünden kalkın!"* buyurdu. [711]

Dışardan gelen zatın önünden kalkıp karşılamanın cevazına delalet eden sahih hadislerden biri de İbn Malik'in rivayet ettiği “muttefekun aleyh” olan hadistir. İbn Malik, Tebuk savaşına katılmayıp geride kaldığını anlatırken şöyle diyor:
“Rasûlullah'ı görmeyi kasdederek yola çıktım, derken insanlarla karşılaştım, grup grup tevbemin kabul olunduğunu söyleyerek beni kutladılar. Bu hava içinde Mescid'e girdim, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz oturuyordu, etrafında da hayli kimseler bulunuyordu. Bu sırada Talha b. Ubeydullah ayağa kalkıp bana doğru koşarak elimden tuttu ve beni kutladı.”
İlim ehliyle müctehid imamlar bu hadislerin tamamını dikkate alarak ilim ehlinin, faziletli kişilerin önünden belli zamanlarda ve münasip yerlerde ayağa kalkmanın caiz olduğuna istidlal edip açıklık getirmişlerdir.
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz'den “ayağa kalkılmaması” hakkında sabit olan rivayete gelince, bu gelen kişinin zatım kasdedip kalkmaya, ona karşı el bağlayıp durmaya hamledilmiştir; ayrıca, diğer milletlerin kendi büyüklerine hass bir ta'zimle kalkıp kibir ve gurura yol açan bir kalkış anlamında yorumlanmıştır. Hani içeri giren büyüklerine yer verip oturttukları halde onlar ayakta elpençe beklerler ya işte bu doğru değildir.[712]

Büyüğün Elini Öpmek:

Toplumsal edep ve terbiyeden biri de, büyüklerin elini öpmektir. Çocukların bu anlayışla yetiştirilmesi ve bu gibi güzel adetleri huy edinmesi gerekir. Terbiyeci bu ölçüdeki saygı ve edebi devamlı çocuğa telkin edip onu en saygılı şekilde yetiştirmelidir. Çocuk terbiyesinde toplumsal edep ve terbiyenin çok önemli yeri ve te'siri inkar edilemez, topluma karşı çocuğun mütevazi, saygılı yetişmesi; kanadını indirip mahviyet göstermesi, herkese yaşına ve durumuna göre değer vermesi arzulanan bir sonuçtur.
Bunun cevazına delalet eden Peygamber (a.s.) Efendimizin hadisleriyle Ashab-ı Kiram'in uygulamasına ve müctehid imamların görüşlerine gelince:
Ashab-ı Kiram'dan Zari (r.a.) anlatıyor:
“Abd-i Kays kabilesinden seçilip gönderilen temsilciler arasında ben de bulunuyordum. Medine'ye geldiğimizde acele develerimizi bir yere bağlayıp Peygamber (a.s.) Efendimizin elini ve ayağını öpmeğe çalıştık.” [713]
Vazi' bin Amir'den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:
“Medine'ye geldik. Bize, “İşte görmek isteğiniz Allah'ın Peygamberi budur!” denilince, gidip O'nun elini ve ayağını öptük.”[714]

Binmesi için Zeyd bin Sabit'e bir deve getirilip yaklaştırıldı. Orada hazır bulunan İbn Abbas (r.a.), koşup özengisini tutarak binmesine yardımcı oldu. Zeyd bin Sabit, buna razı olmak istemedi ve
“Ey Rasulullah'ın amcasının oğlu! Sen uzaklaş” diye ricada bulundu. İbn Abbas (r.a.) ise, hizmetini yerine getirdi ve
“büyüklerimize ve ilim adamlarımıza böyle saygılı olmakla, hizmet etmekle emrolunduk” dedi. Bunun üzerine Hz. Zeyd, ona,
“elini kaldır bana göster dedi. İbn Abbas (r.a.) elini kaldırınca Hz. Zeyd (r.a.) tutup onu öptü ve:
“Biz de, Rasûlullah (a.s.) Efendimizin hanedanına böyle saygı göstermekle em-rolunduk” dedi. [715]
Ashab-ı Kiram'dan Hz. Suheyb (r.a.) anlatıyor:
“Hazreti Ali'nin (r.a.) amcası Abbas'ın (r.a.) elini ve ayağını öptüğünü gördüm.” [716]
Ebu Malik el-Eşcai (r.a.) anlatıyor: Bir gün Ashab-ı Kiram'dan İbn Ebi Evfa (r.a.) ile karşılaştım. Ona “Rasûlullah'a bey'at ettiğin elini bana uzatır mısın?” dedim. Uzatınca tutup onu hürmetle öptüm.”[717]
Buraya kadar naklettiklerimiz ilim ve fazilet ehlinin elini öpmek hakkında birkaç damladır. Terbiyecilere düşen görev, çocukları bu güzel ve feyizli ahlâk üzere yetiştirmek, bu yüce edep Üe onları eğitmektir. Böylece çocuklar toplum ahlâkından yana mütevazi yetişir, yüksek ahlâk kurallarıyla gelişirler. Büyüklerine saygılı olur, diğer insanlarla günlük münasebetlerinde hoşgörülü, ilim adamlarına karşı sevgi, saygı, ta'zim duygusuyla meşbu' olurlar.
Ancak terbiyeciler, çocukların, büyüklerin önünden kalkmaları ve onların ellerini öpmeleri hususunda şu iki şeye dikkat etmelidirler: Birincisi, bu konuda mübalağa etmiyecekler, saygıyı ifrat derecesine vardırmıyacaklar. Çünkü bu gibi ifratlar kusur ve ayıpları göremiyecek kadar insanı gaflete sokar. Aynı zamanda hakktan uzaklaştırır, saygı ve ihtiramı tersine getirir ocuğun kişiliğini zedeler, ikincisi, el öpmekte, İslam şeriatının belirlediği sınırı aşmıyacaklar, örneğin ayağa kalkarken eğilmiyecekier, el öperken iki büklüm olmayacaklar.
Başkalarının haklarına riayet edip saygılı olmakta, sözünü ettiğimiz prensipler, İslam'ın koymuş olduğu en önemlileridir. Terbiyecilere gereken, çocukları bu esas ve prensiplere göre yetiştirmek, sözü edilen güzel hasletleri telkin edip onları en doğruya, en güzele irşad etmektir. Ta ki, çocuk büyüğüne karşı saygılı bir anlayış ve duyguyla yetişsin, saçı-sakalı ağarmışlara gereken hürmeti göstersin. Tırnakları henüz sertleşmeden yaşça büyük olanlara ikramda

bulunmanın bir hakk ve vecibe olduğunu; ilim, fazilet ve makam itibariyle üst düzeyde bulunanlara karşı nasıl bir edep ve terbiye takınılacağım bilsin.
Şüphesiz ki, terbiyeci yetişmekte olan kuşağa, çocuğun başkalarına karşı anlayışlı ve saygılı olması, arkadaşlarına karşı edepli, davranması başkalarına iyilikte bulunması hakkındaki kuralları aşılar, onlarını önüne bunları çok çekici ölçü ve anlamda koyarsa, çok sürmez çocuk bütünüyle fazilet erkabına layık oldukları saygı ve ilgiyi duyar. Yaşlı kişilere hürmette kusur etmez. İşte terbiyeden maksad da bu amaç değil midir?
Edep, üstün saygı, ihtiram ne güzel sözlerdir! İyilikle dolu olan terbiyecilere, fazilet timsali muallimlere ne kadar muhtaç bulunuyoruz. O terbiyeci ve muallimler ki, İslam'da gerçek terbiyenin ne olduğunu anlarlar, sonra da yetişmekte olan nesilleri bu fazilet ve kerem potasında eğitip şekillendirirler, bu hususta ellerinden geleni esirgemeyip azim ve gayretle hizmetlerim sürdürürler, çocukları, sözü edilen faziletlerle ahlâklandınr, edeplerle süslerler.
Eğer terbiyecilerimiz ve muallimlerimiz belirtilen bu yolda yürürler, açılan fazilet yolunu işlek duruma getirmekte samimi olurlarsa, ümmet gerçekten sosyal ahlâkın doruğuna yükselir, İslam'ın yüce edep zirvesine erişir, İşte o zaman Mü’minler yetişip gelişmekte olan kuşaklara bakıp huzur ve sevinci duyarlar, ortaya çıkan faziletli bir toplumdan dolayı huzur ve ferahlık hissederler; iç açıcı olan istikrara kavuşurlar.[718]

Toplumsal Adab Ve Terbiyenin Lüzumu

İslam'ın çocuk terbiyesinde koyduğu kurallardan biri de toplumsal adab ve terbiyedir. Çocuğun henüz tırnakları yumuşakken, onu bu genel adaba ve toplumsal terbiyenin lüzumuna göre yetiştirmek ve bu hususstaki terbiyeyle ilgili lüzumlu ilkeler doğrultusunda eğitmek gerekir. Böylece çocuk gençlik basamaklarında yükselirken, çevresindeki şeylerin gerçek yüzünü idrake başlarken, başkalarıyla iyilik ve ihsan üzere nasıl kaynaşılır ve muamelede bulunulur, bunları önceden kavramış ve benimsemiş olur. Böylece toplum arasında sevgi ve karşılıklı nezaket ve nezahat kuralları içinde yürür, en güzel ve faziletli ahlâk ölçüleriyle davranır.
Şüphe yok ki, az sonra geniş biçimde anlatacağımız toplumsal adab ve terbiye, bütünüyle, nefsi iyi terbiye edip ruhu arındırmakla içice bir konudur ki, daha önce bu hususu kısmen açıklamıştık. Çünkü toplumsal teamül, genel anlamda adabı lüzumlu görme, iman akidesi üzerinde yükselib takva ile bütünleştiği, kardeşlik ve merhamet ilkeleriyle, başkasını kendine tercih duygusuyla ve

hoşgörüyle birleşince, İşte o zaman çocuğun aldığı toplumsal terbiye en yüksek mertebesine erişecek, örnek alınacak, amacına ulaşacaktır. O kadar ki, çocuk, toplum arasında davranışlarıyla, ahlakıyla, muamelesiyle uygulamasıyla, dengeli ve düzenli bir insanın izhar edeceğinin en güzelini ortaya koyacak; zeki ve akıllı bir kişinin, hikmet sahibi bidr adamın, ölçülü bir kimsenin günlük yaşayışının en iyisini sergileyecektir.
İşte İslam'ın bütün titizlik ve dikkatiyle koyduğu terbiye ölçüsü, açtığı adab yolu budur! Amaç, çocuğu ahlâk potasında şekillendirip oluşturmak, onu topluma faziletli bir insan olarak yetiştirip kazandırmaktır.
Bilindiği gibi, biz her konuda olduğu gibi, toplumsal terbiye konusunda da geniş çizgiler koyuyor, terbiyecilere yolu açıp genişletiyoruz.
Toplumsal terbiye ve adab ve ilgili kalın çizgileri şöyle sıralayabiliriz:

1- Yeme ve içme adabı.

2- Selam adabı.

3- İzin isteme adabı.

4- Meclis adabı.

5- Konuşma adabı.

6- Mizah adabı.

7- Kutlama adabı.

8- Hasta sorma ve ziyaret etme adabı.

9- Ta'ziye adabı.

10- Aksırma ve esneme adabı...

Allah (c.c.) dilerse, bu adabdan herbiri üzerinde biraz açıklamada bulunup toplumsal terbiyeye geniş yer vereceğiz. Ta ki, terbiyeci, bunu çocuğun kalb ve dimağına yerleştirip kökleştirsin. Bu konuda da ancak Allah'a güvenip dayanır ve ancak ondan yardım bekleriz.[719]

Yeme İçme Adabı:

Yemek yemenin de birtakım adabı vardır ki, terbiyeci onları çocuğa öğretmeli ve gereken irşadda bulunmalı ve çocuğun onları uygulamadaki arzu ve becerisine dikkat etmelidir.
Yemek adabını şöyle sıralıyabiliriz:

a) Yemekten önce ve sonra elleri yıkamak.

Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Yemeğin bereketi, başlamadan önce elleri yıkamaktır ve bitirdikten sonra yine elleri ağzı yıkamaktır." ***[720]***

"Kim, Allah'ın evinin hayrını çoğaltmasını istiyorsa, yemeği hazır olduğunda elini ve ağzını yıkasın, sofra kalkınca yine elini ve ağzını yıkasın." [721]

b) Yemeğe başlarken besmele getirmek, sonunda el-hamdulillah demek.

Bu hususta Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz yemeğe başlarken şanı yüce Allah'ın ismini ansın. Başlarken Allah'ın ismini anmayı unutursa, yemek ortasında "Başında da, sonunda da bismillah" desin..." [722]

İmam Ahmed b. Hanbel ve diğer hadisçilerin tesbit ve rivayetine göre, Peygamberimiz (a.s.) Efendimiz bir şey yedikten veya içtikten sonra şöyle derdi:

"Bizi yediren, içiren ve bizi müslümanlardan kılan Allah'a hamdolsun." [723]

c) Kendisine takdim edilen hiçbir yemeği ayıplamamak.

Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bu hususla ilgili şöyle bir sünnet koymuştur: Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor. "Peygamber (a.s.) Efendimiz hiçbir yemeği beğenmemezlik yapmadı, hiçbir yemeği ayıplamadı... İştihası olduğu zaman yedi, olmadığı zaman bıraktı..." [724]

d) Yemeği sağ eliyle ve kendi karşısına gelen taraftan yemek.

Sevgili Peygamberimiz (a.s.) bu hususta en güzel adabı koymuştur, Ömer b. Ebi Seleme (r.a.) anlatıyor:

"Ben henüz, Rasûlullah (a.s.) Efendimizin gözetimi altında yaşayan bir çocuk idim. Yemek konulunca elimi uzattığımda kabı hareket ettirirdim. Bunun üzerine Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bana şöyle buyurdu:

"A çocuk, Allah'ın ismini an, sağ elinle ye ve önüne gelen kısımdan yemeğe dikkat et!" [725]

e) Sırtını bir kanepe ve benzeri şeye dayamaksızın yemek.

Bunda bazı sıhhi zarar ve kibir alameti söz konusudur. Nitekim Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Ben, sırtımı bir yere yaslıyarak yemek yemem..."* [726]

Bu konuda Ashab'dan Hz. Enes (r.a.) diyor ki:

"Rasûlullah (a.s.) Efendimizi, kaba kısmını yere koyup dizlerini diker bir vaziyette tuturak hurma yerken gördüm." [727]

f) Yemek yerken konuşmak müstehabdır.

Ashab-ı Kiram'dan Cabir (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, ev

halkından katık istedi. Onlar da “Sirkeden başka bir şeyimiz yok” deyince, Efendimiz onun getirilmesini emretti. Sirkeden hem yiyor, hem de şöyle diyordu:

“Sirke ne güzel katıktır! Ne güzel katıktır, sirke!” [728]

Yine yapılan sahih tesbitlere göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz sofra başında hem yemek yerdi, hem de yeri geldikçe Ashabıyla konuşur, sohbet ederdi.

g) Yemekten sonra sofra sahibi için dua etmek müstehabdır.

Hz. Enes'in (r.a.) rivayetine göre: Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, konuk olarak Sa'd bin Ubade'nin yanına geldi. O da ekmekle zeytinyağı ikram etti. Efendimiz konulan yemeği yedikten sonra şöyle dua etti:

“*Oruçlular sizin yanınızda iftar etti; iyi kişiler sizin yemeğinizi yedi, melekler sizi rahmet ve gufranla andılar.”* ***[729]***

h) Sofra başında daha yaşlı kimseler bulunduğunda yaşı küçük olanlar önce kendileri sofraya el uzatıp yemeğe başlamazlar.

Nitekim Hz. Huzeyfe (r.a.) diyor ki:

“Bizler, Rasûlullah (a.s.) Efendimizle beraber bir sofrada bulunduğumuz zaman, Rasûlullah (a.s.) elini uzatıp yemeğe başlamayınca biz başlamazdık.” [730]

i) Nimet alaya alınmaz, küçümsenmez.

Hz. Enes (r.a.) diyor ki: “Rasûlullah (a.s.) Efendimiz yemek yediğinde (gerekirse) üç parmağını yalar ve şöyle buyururdu:

“Sizden birinizin lokması yere düşecek olursa, onu alıp üzerindeki bulaşan şeyleri giderdikten sonra yesin, şeytana bırakmasın...” Ayrıca Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, yemek çanağının dibinde kalanı parmağımızla alıp yalamamızı emreder ve şöyle söylerdi: *“Doğrusu siz, hangi yemeğinizde bereket var bilmezsiniz...”* [731]

Su Veya Bir Meşrubat İçmenin Adabı

Yemek yemenin birtakım adabı bulunduğu gibi, bir şey içmenin de adabı vardır. Onları özetliyerek şöyle sıralıyabiliriz:

A) Besmele çekmek, bitirince el-Hamdu-lillah demek ve üç nefeste içmek.

Bu hususta Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“*Deve gibi bir nefeste içmeyin, iki veya üç nefeste için; içeceğiniz zaman Besmele getirin, ağzınızı su kabından ayırınca da Allah'a hamdedin.”* [732]

B) Su tulum veya kırbasının ağzından içmek mekruhtur.

Ebu Hüreyre (r.a.) den yapılan sahih rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:
“Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, su kırbası veya tulumunun ağzından içmeyi men'etmiştir. Çünkü aynı kabın ağzına ağız dayayıp su içmek, toplumun zevkine aykırı düşer, aynı zamanda sağlığa zararlı bir durum ortaya çıkarabilir.” [733]

C) İçilecek su veya sıvıya üflemek mekruhtur.
Bu hususta Rasûlullah (a.s.) Efendimizin sünnetini İbn Abbas (r.a.) şöyle nakletmiştir: “Peygamber (a.s.) su veya herhangi bir sıvı içinde bulunan kaba nefes vermeyi veya üflemeyi men'etmiştir.” [734]
Su kabına nefes vermenin veya üflemenin sağlığa zararlı olduğu malumdur. Aynı zamanda toplumsal adaba ters düşer.

D) Su içerken, yemek yerken oturmak müstehabdır.
Nitekim bu konuda Hz. Enes (r.a.) diyor ki: Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, adamın ayakta durup su içmesini men'etti.” Bunun üzerine ravi Katade diyor ki: Enes'e sorduk,
“Ya yemek yemeği men'etmedi mi?” Cevap verdi:
“Ayakta yemek yemek daha çok mekruhtur.”[735]
Müslim'in Ebu Hüreyre (r.a.) den yaptığı bir diğer rivayette ise, Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Sizden biriniz ayakta su içmesin! Kim unuturda ayakta su içerse kusmaya çalışsın.” [736]
Yapılan sahih tesbitlere göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz ayakta iken de su içmiştir. Bu hususta ki cevabı açıklamak için şöyle bir yorum getirebiliriz: Su içmek isteyen kimse bu esnada hangi durumda bulunursa, mesela ayakta ise, o takdirde ayakta su içmesi, otururak içmesinden daha iyidir. Rasûlullah (a.s.) Efendimizin Zemzem suyunu ayakta içtiği gibi. Bunu böyle yaparken, Allah'ın şu buyruğuna uyup onu gerçekleştirmek istemiştir: *“Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez.”*

E) Altın ve gümüş kaptan su içmek men'edilmiştir.
Nitekim yapılan sahih tesbitlere göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur: *“Gümüş kapta su içen kimse, karnında cehennem ateşini döndürüp dolaştırıyor demektir.”*
Diğer bir rivayette ise, *“Kim altın veya gümüş kapta su içerse, sanki o, karnında Cehennem ateşini döndürüp dolaştırıyor, demektir.”* [737]
Çünkü bu gibi kaplan kullanmakta kibir ve gururun görüntüsü ve fakirliğin kerametini zedeleme söz konusudur.

F) Mideyi yemek ve meşrubatla doldurmak men'edilmiştir. Bu hususta Sevgili Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur:
"Ademoğlu, karnından daha kötü bir kap doldurmamıştır. Adem oğuluna belini doğrultmak için iki lokma yeter. Ama herhalde fazla yemek istiyorsa, o takdirde midenin üçte birini yemek için, üçte birini meşrubat için, üçte birini de nefes alıp vermesi için ayırsın." [738]
Artık, terbiyecilere düşen görev, bu adaba bağlı kalmayı sağlamak, belirtilen hususları çocuklara öğretmek. Ta ki, çocuklar toplumsal hayatlarını yaşarlarken bunları adet edinmiş olarak çevrelerine iyi örnek olsunlar, insanlarla münasebetlerini bu ölçülere bağlı kalarak sürdürsünler.[739]

Selam Adabı:

Selam verip almanın da birtakım adabı vardır. Terbiyecinin bunları çocuğun kalbine ve dimağına enjekte etmesi gerekir. Böylece çocuk hayatı boyunca bu sünneti benimsemiş halde devam ettirir.
Selam adabını şöyle sıralıyabiliriz:
a) Çocuğa, İslam dininin bunu emrettiğini öğretmek.
b) Selam nasıl verilir bunu öğretip belletmek.
c) Selam adabını öğretmek.
d) Yabancılara benzemeyi ifade eder şekilde selamlaşmayı men'etmek.
e)Terbiyecinin, çocuklara selam vermeyi başlatması uygun olur.
f) Gayr-i müslimlerin verdiği selama karşılık sadece "ve aleyküm = size de" demeyi çocuklara öğretmek.
g) Selam vermenin sünnet, alıp cevaplandırmanın vacib olduğunu öğretmek.
Açıklaması:
İslam dini selam vermeyi emreder:
Allah, (c.c.) Kur'an'da selam vermeyi emrederek şöyle buyuruyor: *"Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, sahipleriyle alışkanlık sağlayıp izin almadıkça ve onlara selam vermedikçe girmeyin. Bu sizin için hayırlıdır. Umulur ki, iyice düşünürsünüz."* [740]
*"Evlere girdiğiniz zaman kendinize Allah'tan feyiz ve bereket, iyilik, güzellik esenliği olmak üzere selam verin. Allah böylece, size ayetlerini açıklar. Ola ki, aklınızı kullanırsınız."****[741]***
Ayrıca, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz ümmetini eğitirken selam ile emretmiştir.

Nitekim Abdullah b. Amir (r.a.) diyor ki: Bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimize sordu:
“İslam'ın hangi (ameli) daha hayırlıdır?” Cevap verdi:
“Yemek yedirirsin, tanıdığına ve tanımadığına selam verirsin.” [742]
“Dosdoğru iman etmedikçe Cennet'e giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de dosdoğru iman etmiş olmazsınız. Sizi, işlediğiniz zaman birbirinizi seveceğiniz bir şeye irşad edeyim mi? Selamı kendi aranızda yaygınlaştırın.” [743] Selam'in nasıl verileceğini öğretmek:
Selam vermeye ilk başlayan kimse şöyle der:
“es-Selamu aleyküm ve rahmetullahi ve berekatühü.” Selam'ı alan kimse ise çoğul ifade eden kelimeyle şöyle der: “Ve aleykümü's-selam ve rahmetu'llahi ve berekatuhu” isterse kendisine redd-i selam yapılan kimse bir kişi olsun, yine de çoğul zamiriyle söylenir. [744]
Tarifini yaptığımız selam verme ve altı şekli, tamamiyle hadislerden istifade edilerek belirlenmiştir. Nitekim Ashab-ı Kiram'dan İmran b. Husayn (r.a.) anlatıyor:
“Bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimize gelerek,
“es-Selamu aleyküm” dedi. Peygamberimiz (a.s.) onun selamını alıp cevaplandırdıktan sonra oturdu. Peygamberimiz (a.s.),
“on” dedi. Az sonra bir başka adam gelip
“es-Selamu aleyküm ve rahmetullah” dedi. Peygamberimiz selamı alıp cevaplandırdıktan sonra o da oturdu. Peygamberimiz,
*“yirmi”*dedi. Az sonra bir diğer adam geldi ve
“es-Selamu aleyküm ve rahmetullahi ve berekatuhu” dedi. Peygamber (a.s.) onun da selamını aldıktan sonra adam oturdu. Peygamberimiz bu defa
“otuz” dedi.[745]
Hz. Aişe (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bana, *“bu Cebrail'dir sana selam ediyor!”* dedi. Bunun üzerine ben de, “Ve aleyhi's-selam ve rahmetullahi ve berekatuhu” diye cevaplandırdım. [746]
Selam adabını öğretmek:
Selam'ın adabına riayet etmek sünnettir. Bunlar: At veya başka bir vasıtaya binmiş olan, yaya yürüyene; yürümekte olan oturana; az topluluk çok topluluğa; yaşı küçük olan büyüklere selam verir. Nitekim Rasûlullah (a.s.) şöyle buyurmuştur:
“*Süvari, yayaya; yürümekte olan oturana, az olanlar çok olanlara selam verir.”*

[747]
Buhari'nin rivayetinde ise şu fazlalık var: *"Küçük büyüğe selam verir."*
Çocuğu, yabancıların selam vermesine benzer şekilde selam vermekten alıkoymak:
Bu hususta Sevgili Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur:
"Bizden başkasına benzemeye özenen kimse bizden değildir. Yahudi ve hrıstiyanlara benzemeyin. Çünkü yahudilerin selamı, parmak işaretiyledir. Hrısuyanların selamı, elin içiyle işarette bulunmaktır." [748]
Şüphesiz ki Peygamberin bu yasağında, İslam milletinin özelliğini koruyup diğer milletlerden içtimai adabda da ayrılmasını, ahlâki konularda ümmetin meziyetini muhafaza etmesini sağlamaktır.
Terbiyeci, çocuğuna selam vermeye kendisi başlamalıdır.
Çocuğu bu hususta eğitip ona bu güzel sünneti adet edinmesini sağlamak için, terbiyeci içeri girince, yolda rastlayınca çocuğa önce kendisi selam vermeli, böylece bu hususta da Peygamber (a.s.) Efendimize uymalıdır. Çünkü Sevgili Peygamberimiz (a.s.) çocukların yanından ne kadar geçse, her hal ü kârda onlara selam verirdi. Nitekim Hz. Enes (r.a.) çocuklara rastlayınca selam verir ve "Peygamber (a.s.) Efendimiz de böyle yapardı" derdi. [749]
Müslim'in yaptığı rivayette de şöyle demliyor: "Rasûlullah (a.s.) birkaç erkek çocuğun yanından geçerken onlara selam verdi" Ebu Davud'un tesbit ettiği rivayete göre de, "Rasûluîlah (a.s.) oynamakta olan iki erkek çocuğun yanından geçerken onlara selam verdi..." İbn Sinni'nin rivayetine göre, Peygamber (a.s.), o çocuklara, *"es-Selamu aleyküm, çocuklar!"* dedi.
Çocuğa, başkasına aldığı selamı cevaplandırırken "aleyküm" zamiriyle vermesini öğretmek:
Sahih rivayete göre, Rasûluîlah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu: *"Kitap ehli size selam verdiği zaman, siz de onlara sadece ve aleyküm, deyin."*
Terbiyecinin, çocuğa, küfür ehline selam vermeyi başlatmamasını öğretmesi gerekiyorsa, onların verdiği selamı da sadece "ve aleyküm" ile cevaplamasını öğretmesi gerekir. Nitekim Müslim'in rivayet ettiği hadiste, *"yahudi ve hrıstiyana selamı ilk siz başlatmayın!"* buyurulmuştur.
Selam'a başlamanın sünnet, onu alıp cevaplamanın vacib olduğunu öğretmek:
Bu hususta Sevgili Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Kim verilen selamı alıp cevaplarsa, bu onun lehinedir. Kim de cevaplamazsa, o bizden değildir."* ***[750]***
Ashabdan Ebu Umame (r.a.) anlatıyor:

Peygamber (a.s.) Efendimize denildi ki:
“Ya Rasûlallah! iki adam karşılaşınca, hangisi önce selam verir?” Efendimiz cevap verdi:
“Hangisi Allah (c.c.) için önce davranırsa.”
Ayrıca terbiyeci çocuğa, bazı öyle durumlar var ki, selam vermenin o durumlarda mekruh olduğunu öğretmelidir. Bu özel hal ve durumları şöyle sıralıyabiliriz:
Abdest almakta olana,
Hamamda bulunana,
Yemek yemekte olana,
Savaş halinde bulunana,
Kur'an okumakta olana,
Allah'ı zikreder durumda bulunana,
Haccda telbiye getirmekte olana,
Cuma günü minberde hutbe okuyana, (diğer hutbeler de böyle...)
Cami veya başka bir yerde vaazetmekte olana,
Fıkıh bilgisi takrir edene,
Ders ile meşgul bulunana,
İlmi konulan anlatana,
Ezan okumakta olan müezzine,
İkaamet getirene,
Tabii ihtiyacını gidermekte olana,
Hüküm vermekte olana ve bunlara benzer durumda bulunanlara...
Selam verilmesi müstehab olmayan durumda selam verenin selamını alıp cevaplandırmak vacib değildir.
Böylece terbiyeciler, çocuklara selam adabını öğretmelidirler. Ta ki, çocuklar sosyal hayatlarında toplum içinde bu güzel sünnetleri adet edinsin ve insanlarla olan ilişkilerinde bu sünneti hem yaşasın, hem yaşatsınlar.[751]

İzin İstemenin Adabı

İzin istemenin birtakım adabı vardır. Terbiyecinin bunları çocuğun kalbine ve dimağına enjekte etmesi gerekir. Ta ki, Allah'ın şu buyruğuna uymuş olsunlar:
“Ey iman edenler! Ellerinizin sahip bulunduğu köle, cariye ve hizmetçileriniz ve sizden henüz ergen olmayanlar, (odanıza girmek istediklerinde) şu üç vakit sizden izin istesinler: Sabah namazından önce, öğle sıcağından (bunalıp)

elbisenizi çıkararak (bir tarafa) koyduğunuzda ve yatsı namazından sonra... Bu üç vakit utanç yerlerinizin açık olabileceği halvet zamanlarıdır. Bu vakitlerin dışında (yanınıza girmelerinde) birbirlerinize uğrayıp dolaşmanızda ne size ne de onlara bir sakınca yoktur. İşte Allah, böylece ayetlerini size açıklar; Allah bilendir ve hikmet sahibidir." [752]

"Sizden olan çocuklar, ergenlik çağına girince, onlardan önce (doğup ergen) olanların izin istediği gibi izin isteyerek (öylece yanınıza) girsinler. İşte Allah size ayetlerini böylece açıklar. Allah bilendir. Hikmet sahibidir." ***[753]***

Böylece Cenab-ı Hakk, terbiyecilere, henüz ergenlik çağına girmemiş çocuklarına, ana-babalarının yanına üç vakitte izin almadan girmemelerinin öğretilmesini emrediyor:

Birincisi: Sabah namazından önce! Çünkü bu vakitte insanlar genellikle yataklarında uyumaktalar.

İkincisi:Öğle sıcağı başlayıp etrafı kavurduğu zaman! Daha çok sıcak ülkelerde sıcaktan bunalanlar evlerine girip sokak kıyafetini atarak dinlenmeye çalışırlar.

Üçüncüsü: Yatsı namazından sonra! Bu vakitte ise uyku ve istirahat başlar. İşte bu üç vakitte çocukların izin almadan odaya girmelerinin yasaklanması, yani bu hususta izinin meşru' kılınıp çocukların aile içinde disiplinli ve düzenli hareketlerinin sağlanması, daha çok sözü edilen vakitlerde karı-kocanın açılıp serpildikleri, başkalarının onları o vaziyette görmelerinin doğru olmadığı hikmetine yöneliktir. Tabii bu üç vakit yasağı, ilk nazarda küçük çocuklar içinse de, aslında diğer bir ayetle bunun asıl çerçevesi belirlenerek ergen olan çocukların da hem bu üç vakitlerde izin alıp öylece ana-babalarının odalarına girmeleri emredilmektedir:

"Sizden olan çocuklar, ergenlik çağına girince, onlardan önce (doğup ergen) olanların izin istediği gibi izin isteyerek (öylece yanınıza) girsinler."

Şüphesiz ki, Kur'an'ın bu metodunda, İslam'ın çocuk terbiyesine içtimai yönüyle de ne kadar önem verdiği ve onu ahlâki yönden nasıl oluşturmak istediğini görmekteyiz. Böylece çocuk gençlik çağına girince, olgun, edepli, terbiyeli örnek bir insan olarak ortaya çıkar.

İzin istemenin daha başka adabı vardır. Onları şöyle sırahyabiliriz:

a) Önce selam verip öylece izin istemek.

b) İzinden önce ismini, sıfatını veya künyesini ilan etmek.

c) İzin istemeyi gerektiğinde üç defa tekrarlamak.

d) Kapıyı şiddetle çalmamak.

e) İzin isterken kapının dış kısmında bir kenara dönüp beklemek.

f) Ev sahibi, içeri almak istemeyip “lütfen geri dönün!” dediğinde itiraz etmeden dönmek.

Önce selam verip öylece izin istemek:

Sahih rivayete göre, Benî Âmir kabilesinden bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimizin evinin kapısına gelip,

“içeri gireyim mi?” diye müsaade istedi. Peygamberimiz (a.s.) kendisine hizmet eden sahabiye

“Çık da o adama izin istemeyi öğret! Kendisine şöyle telkinde bulun: Önce, es-selamü aleyküm, söyle, sonra da içeri girebilir miyim?” Diye sor.” Kapıdaki adam, Peygamberimizin bu uyansını duyunca,

“es-Selamu aleyküm, içeri girebilir miyim” dedi. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) ona izin verdi.[754]

İzin isteyen, ismini, sıfatını veya künyesini bildirecek:

Bu hususta bize bilgi ve ölçü verir mahiyette Rasûlullah (a.s.) Efendimiz Mi'rac gecesi göklere yükselirken göklerin kapısının nasıl açıldığını şöyle anlatıyor:

“Sonra da Cibril benimle birlikte Dünya Seması'na yükseldik. Kapıyı çalıp açılmasını istedi.

“Kim o?” denildi.

“Ben Cebrail” diye cevap verdi.

“Beraberindeki kimdir?' diye soruldu. O da,

“Muhammed'dir” dedi. Sonra benimle birlikte ikinci, üçüncü ve diğer göklere yükseldik. Her kapıda

“kim o?' diye soruldu ve her defasında Cebrail aynı cevabı verdi.” [755]

Yine sahih tesbitlere göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bostan içindeki kuyunun başında otururken, Ebubekir Sıddîk (r.a.) kapıya gelip izin istedi. Hizmet eden, Ebu Musa,

“Kim o?” diye sordu. O da,

“Ebubekir...” diye cevap verdi. Az sonra Hz. Ömer (r.a.) geldi ve o da izin istedi. Ebu Musa,

“Kim o?” diye sorunca,

“Ömer...” diye cevap verdi. Sonra Osman (r.a.) geldi, aynı soru ve alınan cevap tekrarlandı... [756]

Ebu Musa el-Eş'ari (r.a.), bu konuda Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

“*İzin isteme üç defadır. Sana izin verilirse mesele yok, verilmezse geri dön!”* [757]

Birinci izin istemeyle ikincisi arasında dört rek'at namaz kılınacak kadar bir süre beklemek uygun olur. Çünkü izin istenilen kimse bu sırada namaz kılmakta veya zaruri bir ihtiyacını gidermekte olabilir.

Kapıyı şiddetle, kaba bir hareketle çalmamak:

Bilhassa ev sahibi onun babası veya hocası ya da fazilet sahibi bir kişi ise buna dikkat etmek gerekir. Nitekim yapılan sahih tesbitlere göre, Hz. Enes (r.a.) diyor ki: Rasûlullah (a.s.) Efendimizin kapıları parmaklarla çalınırdı. Selef-i Salihin ise, ilimde şeyhleri sayılan zatların kapılarını tırnaklarıyla tıkırdatırlardı. Bu, onların saygı ve edepte ne kadar ileri gittiklerine delalet eder. Tabii böylesine yumuşak ve nezaketli bir tıkırdatma, ev sahibi kapıya yakın bulunuyorsa güzeldir. Uzak bulunanların ise kapıları, duyacakları bir ölçüde çalınmahdır. Günümüzde olduğu gibi, kapılarda zil bulunuyorsa, o takdirde zile hafif dokunmak yeter ki bu kişinin inceliğine, alicenap ve güzel ahlâkına, muamelesindeki yumuşaklığa delalet eder.

İzin isterken kapının bir kenarına çekilip yüzünü aksi istikamete çevirmek:

Bu, daha çok kapı açıldığı sırada yabancı bir kadının orada bulunması ihtimaline binaen bir tedbirdir, izin isteme ise, bakmak için meşru' kılınmıştır, yani izin istemenin bir bakıma anlamı budur. Nitekim bunu Rasûlullah (a.s.) Efendimiz Ashabına tekiden beyan buyurmuştur. Sahih tesbite göre, şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"İzin isteme ancak gözle bakmak için meşru' kılınmıştır." [758]

Bu konuyla ilgili diğer hadislerde şöyle buyuruluyor:

"Evlere, kapılarına yönelerek gelmeyin, yan taraflarına doğru gelin. Size izin verilirse içeri girin, verilmezse, geri dönün." ***[759]***

"Bir kavmin evine göz atıp bakan kimsenin gözünü çıkarmaları o kavme helal olur." [760]

Nesai'inin rivayetinde ise şöyle buyurulmuştur: *"Kim bir kavmin evine (evlerinin içine) göz atıp bakar da bu yüzden onlar onun gözünü çıkarırlarsa, bundan dolayı onlara diyet ve kısas gerekmez."* [761]

Ev sahibi, dön, deyince geri dönmek:

Bu hususta Şanı Yüce Allah (c.c.) buyuruyor:

"Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, sahipleriyle alışkanlık sağlayıp izin almadıkça ve onlara selam vermedikçe girmeyin. Bu sizin için hayırlıdır. Umulur ki, iyice düşünürsünüz. İçinde bir kimse bulamazsanız, size izin verilmedikçe yine de girmeyin. Size "geri dönün!" denilirse, geri dönün. Bu sizin için daha nezih ve daha uygundur. Allah yapageldiklerinizi bilir." [762]

Bu durumda izin isteyen kimse bir sakınca görmemeli, içinde bir üzüntü duymamalı, Allah'ın buyruğuna imtisalen hoş karşılam alıdır.
Katade anlatıyor: Muhacirin'den bazısı şöyle dedi, “And olsun ki, bütün hayatım boyunca bu ayetin taşıdığı buyruğu kendi nefsimde tatbik etmek için çok aradım, din kardeşlerimden izin istiyeyim de, onlar bana “geri dön!” desinler, ben de gıpta ettiğim bir halde döneyim; ama ne yazık ki böyle biri çıkmadı...”[763]

Meclis Adabı:

Meclis, birkaç kişinin oturup sohbet ettiği yer demektir. Bunun da birtakım adabı vardır. Terbiyeciye gereken, bunları çocuğa öğretmeli ve onu bu hususta irşad etmeli, tatbik edip etmediğine bakmalıdır.
Sözü edilen adab aşağıdaki şekilde tertiplenmiştir:

A) Mecliste karşılaştığı kimseyle el sıkışmak.

B) Konak ya da meclis sahibinin kendisine ayırdığı yere oturmak.

C) Mecliste oturanlarını hizasında oturmak, ortalarında oturma-mak.

D) izin almadan iki kişinin arasını açıp oturmamak.

E) Meclise giren kimse, daha önce gelip oturanlarını nihayetinde oturmak.

F) Üçüncü bir kimsenin bulunduğu mecliste iki kişi gizlice fısıldaşmıyacak.

G) Mecliste bulunup bir hacetinden dolayı dışarı çıkan kimse, ilk yerinde oturmaya daha haklıdır.

H) Meclisten ayrılmadan önce izin istemek.

I)Mecliste vuku' bulan hata ve günahlara keffaret olmak üzere dua etmek!
Açıklaması:
Mecliste karşılaştığı kimseyle el sıkışmak:
Bu hususta Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“İki müslüman karşılaştıkları zaman el sıkışır da şanı yüce Allah'a hamd ederler, istiğfarda bulunurlarsa, Aziz ve Celil olan Allah onları bağışlar...” [764]
“Herhangi iki müslüman karşılaşır da el sıkışırlarsa, mutlaka onlar henüz birbirinden ayrılmadan bağışlanırlar.” [765]
*“El sıkışın ki bu, kini alıp götürsün; hediyeleşin ki birbirinizi sevesiniz ve böylece düşmanlık ile öfke ayrılıp gitsin...”**[766]***
Ayrılan yere oturmak:
Çünkü ev veya meclis sahibi misafirini nereye oturtacağını çok daha iyi bilir. Bu bakımdan ev sahibi, aynı zamanda bu hususta da hakk sahibidir. Çok önceleri

şöyle denilmiştir: “Mekke halkı kendi dağ yollarını ve geçitlerini daha iyi bilirler.” Yine bir vecize olarak şöyle denilmiştir: “Ev sahibi evdeki şeyi daha iyi bilir.”

Belirtilen husus, Allah'ın şu buyruğuyla uyum halindedir:

“İçinde bir kimse bulamazsanız, size izin verilmedikçe yine de girmeyin. Size geri dönün, denilirse, geri dönün. Bu sizin için daha nezih ve daha uygundur. Allah yapageldiklerinizi bilir.” ***[767]***

O halde, ayette takrir edildiği gibi, misafir, her hususta, hatta geri dönmekte, ev sahibinin işaretine tabi'dir. Bu da, Rasûlullah (a.s.) Efendimizin şu hadisleriyle tevafuk halindedir:

“Bir kavmin evine giren kimse, onlar nereye oturmasını emrederlerse oraya otursun. Çünkü kavim, kendi evlerinin mahrem yerlerini daha iyi bilirler.” ***[768]***

Mecliste oturanların hizasına oturmak, ortalarında oturmamak:

Bu, çok güzel içtimai bir edeptir. Çünkü topluluğun ortasında oturmak, bazılarına arkasını çevirmekle gerçekleşir ve onlara eziyet etmiş olur, sonra onlar da ona (kendi içlerinden) sövüp lanet edebilirler.

Ashab'dan Hz. Huzeyfe (r.a.) diyor ki:

“Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, bir meclise gelip de halkanın ortasında oturanı kınamış, onun bu davranışını ayıplamıştır.” [769]

Diğer bir rivayette ise aynı husus şöyle ifade edilmiştir: Bir adam gelip toplantıda bulunan halkanın ortasında oturdu. Orada hazır bulunan Hz. Huzeyfe (r.a.), “Halkanın ortasında oturan kimse, Muhammed'in (a.s.) diliyle lanetlenmiş (kınanıp ayıplanmış) tır” diyerek uyarıda bulundu.[770]

Tabii bu ayıplama ve kınamalar, mecliste geniş yer bulunduğu durumla ilgilidir. Ama yer dar olur, oturulacak rahat yer bulunmadığında, gelen insanların orta kısımda yer bulup oturmasında bir günah ve sakınca yoktur. Çünkü Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

“Allah dinde size hiçbir zorluk meydana getirmedi.” [771]

İzinlerini almadan iki kişi arasına oturmamak:

Bu hususta Rasûlullah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğu sahih rivayetle sabit olmuştur:

“Hiçbir adama, izinlerini almadan iki kişiyi ayırıp aralarına oturmak helal olmaz.” ***[772]***

Ebu Davud'un yaptığı rivayette ise buna yakın bir anlatımla şöyle buyurulmuştur:

“İzinlerini almadan iki kişi arasına oturulmaz.”

Meclise sonradan gelen, ilk gelenlerin nihayetine oturur:

Ashabdan Cabir b. Semure (r.a.) diyor ki:

“Bizler, Peygamber (a.s.) Efendimizin meclisine geldiğimizde, içeride bulunanların nihayetinde otururduk.”[773] Belirtilen hususlar, meclise gelen adamın sıradan biri olduğuyla ilgilidir. Ama kendisi ilim sahibi, makam sahibi kadri yüce bir kişi ise, o takdirde hazır bulunanların veya ev sahibinin onu uygun bir yere buyur etmesinde hiçbir sakınca yoktur. Çünkü Rasûlullah (a.s.) Efendimiz: *“İnsanları layık oldukları yerlere oturtun!”* buyurmuştur. Daha önce de açıkladığımız gibi Abdi Kays kabilesinden temsilci bir heyet Peygamber (a.s.) Efendimize geldiklerinde, kendilerine mecliste yer açılıp ilgi gösterilmiş, Peygamber (a.s.), merhaba diyerek sözcülerini kendine iyice yaklaştırıp iltifatta bulunmuştu. Sahih rivayete göre, onu sağ yanına oturtmuştu.

Mecliste üçüncü bir kimse bulunuyorsa, iki kişinin gizli fısıldaşmamaları uygun olur:

Bu hususta Peygamber (a.s.) Efendimiz ümmetini uyararak şöyle buyurmuştur:

*“Bir toplantıda üç kişi bulunuyorsanız, ikisi gizli fısıldaşmasın; çünkü böyle bir davranış üçüncüyü üzebilir.”****[774]***

Aynı zamanda üçüncü kişi birtakım zannlara kapılıp yorumlarda bulunabilir. Hadisin zahirine bakılınca, mecliste gizli fısıldaşandan başka iki veya daha fazla kişiler bulunursa, -eğer bir şüphe doğurmayacaksa- fısıldaşmalarında bir sakınca yoktur.

Mecliste bulunup bir hacetinden dolayı çıkıp tekrar dönen kimse, ilk yerine daha layık ve haklıdır:

Bu konuda Sevgili Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur:

“Sizden biriniz bulunduğu meclisten kalkar, sonra geri dönüp gelirse, ilk yerine daha haklıdır.” [775]

Meclisten ayrılmak isterken izin istemek:

Yapılan sahih tesbitlere göre, Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur:

“İzin isteme ancak durumu görmek için meşru' kılınmıştır.” Bu, meclise girerken de, çıkarken de uygulanır. Böylece Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, evlerin hürmetini ırz ve namusun, mahremiyetin korunmasını sağlamayı düşünmüş ve gereken dikkat ve ihtimamı göstermiştir. [776]

Meclisle ilgili keffaret duası okumak:

Mecliste birtakım kusur ve günahlar işlenebilir. Bu bakımdan Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bulunduğu meclisten kalkmak istediğinde, şöyle dua ederdi:

“Allah'ım! Seni hamdinle tesbih ve tenzih ederim. Senden başka ilah olmadığına şahadette bulunur, senden bağışlanmamı ister ve sana yönelip tevbe ederim...”
Bunun üzerine bir adam, Peygamber'e (a.s.) sordu:
“Siz daha önce söylemediğiniz bir sözü söylediniz?” Efendimiz cevap verdi:
“Bu, mecliste olan şeylere keffarettir.” [777]
Meclis adabında İslam'ın koyduğu en önemli kurallardan biri de budur! Terbiyecilere gereken, bu kuralları hem iltizam etmeli, hem de bilfiil yaşayıp çocuklara öğretmelidirler. Ta ki, çocuklar içtimai hayatlarında bunu itiyad edinsinler, insanlarla ilişkilerinde bu sünneti yaşasınlar.[778]

Konuşma Adabı:

Sosyal, toplumsal adabımızdan biri de konuşma kurallarını bilmek ve uygulamaktır. Terbiyeciler bütün gayret ve azimlerini bu hususta kullanıp çocuklara küçük yaşlarından itibaren konuşma, söz söyleme adabını öğretmelidirler. Söz söylemenin üslubu, karşılıklı konuşmanın ölçüsü nelerdir bunları onlara belletmelidirler. Böylece çocuk oynayıp zıplarken ergenlik çağına girince, insanlara nasıl konuşacağım, onları nasıl dinleyeceğini, onlarla karşılıklı nasıl muhaverede bulunacağını, onları memnun etmek için nasıl bir uslubla söze başlayacağını bilmiş olur.
Konuşma adabından önemli gördüklerimizi aşağıya sıralıyoruz; olur ki, terbiyecilerin basiretini açar ve onlar için bu hususu hatırlama vesilesi teşkil eder.

a) Fasih pürüzsüz arapça konuşmak.[779]
Çünkü Arap lügati, Kur'an-ı Kerim lügatidir; aynı zamanda Peygamber (a.s.) Efendimizin dilidir, onun Ashabının dili, onlara tabi' olanların dilidir. (Allah hepsinden razı olsun).
Bu lügati bile bile terkedip, âmî bir dille konuşmamız, bizi asıl Arapça'dan hem siler, hem nesep bakımından uzaklaştırır. Oysa insanın süsü, dilindeki fesahattir, pürüzsüzlüktür. Kişinin güzelliği, konuşmasındaki tatlılık ve çekiciliktedir.
Ali b. Hüseyn'den yapılan rivayete göre: Hz. Abbas (r.a.), üzerinde iki kıymetli, iki örgülü elbise bulunduğu halde o beyaz çehresiyle Peygamberimize yönelip geldi. Peygamberimiz onu bu vaziyette görünce tebessüm etti. Bunun üzerine Hz. Abbas (r.a.),
“Ya Rasûlallah! sizi güldüren nedir?” diye sordu. Peygamberimiz (a.s.),
“Peygamberin amcasının güzelliği hayretimi mucib oldu da ondan güldüm!”

diye cevap verdi. Hz. Abbas (r.a.): “Sözünü ettiğiniz güzellikten maksadınız nedir?” diye sorunca, Peygamberimiz (a.s.),

*“lisandır...”*buyurdu. [780]

Ebu Hüreyre (r.a.) diyor ki:

el-Askari'nin tesbitine göre, Hz. Abbas (r.a.),

“güzellik nedir?” diye sormuş, Peygamberimiz (a.s.),

“dilindeki fesahattir” buyurmuştur.

Rasûlullah (a.s.) Efendimize:

“Ya Rasûlallah! Senden daha fasih konuşanı görmedik...” dedik. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

“Allah beni hatalı, pürüzlü konuşan bir kimse olarak yaratmadı. Bana sözlerin en hayırlısını seçip verdi: Kendi kitabı Kur'an'ı...” [781]

b)Konuşurken, kelimelerin üstüne basa basa konuşmak, cümle arasında biraz durmak:

Konuşmanın adabından biri de, konuşurken acele etmemek, cümlenin sonunda az durmak, kelimeler üzerine basmaktır. Ta ki, karşıdaki konuşulanı iyice anlayabilsin, mecliste bulunanlar sözün muhtevasını kavrayabilsin ve üzerinde düşünme imkanları doğsun. Efendimiz (a.s.), ümmetine konuşma adabını öğretmek için bu hususa özellikle dikkat ederdi.

Hz. Aişe (r.a.) dan yapılan sahih rivayete göre, “Rasûlullah (a.s.) Efendimiz sizin peşpeşe konuştuğunuz gibi konuşmazdı; o, öylesine düzenli ve ağır konuşurdu ki, saymak isteyen kimse kelimelerini sayabilirdi.” [782]

el-İsmaili'nin rivayetinde şu fazlalık vardır: “Rasûlullah (a.s.) Efendimizin konuşması, kalblerin anlayabileceği kavrayabileceği bir ölçüde bulunuyordu.”

Yine Hz. Aişe validemiz (r.a.) bu konuda diyor ki:

“Rasûlullah (a.s.) Efendimizin konuşması, işiten herkesin anlayabileceği şekilde aralıklı idi, (kelimelerin üzerine basarak, cümlelerin sonunda durarak konuşurdu).” [783]

Düzgün konuşabilmek için tekellûfe girmemek:

Konuşma adabından biri de, konuşurken fazla özenti göstererek, birtakım külfetlere girerek düzgün ve pürüzsüz konuşmaya çalışmanın doğru bir şey olmadığıdır.

Sahih tesbite göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Şüphesiz ki Allah, erkeklerden belagatla konuşanı sevmez, öyleki sığırdilini ağzında evirip çevirdiği gibi dilini -düzgün ve çekici konuşayım diye- evirip

çevirir.”[784]

Ashab'dan Hz. Enes (r.a.) diyor ki: “Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bir cümle konuştuğu zaman, anlaşılıncaya kadar onu bazan üç defa tekrarlardı. Bir kavme veya topluluğa uğradığı zaman onlara selam verirdi. Konuştuğu zaman da ne az, ne de çok konuşurdu. Konuşurken ara yere lüzumsuz kelime koyarak uzatmaktan, kendini sıkıp daha iyi konuşma külfetine girmekten asla hoşlanmazdı.” [785]

Anlaşılır ölçüde bulunmak:

Konuşma adabından biri de, muhatablarının kültür ve bilgi seviyesine göre bir uslub izleyerek konuşmaktır. Anlattığı şeyler onların akıllarıyla, anlayış ve yaşlarıyla uyum sağlayacak ölçüde bulunmalıdır. Nitekim sevgili Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur:

“Biz Peygamberler cemaati, insanlara akıllarına göre konuşmakla emrolunduk.” [786]

“İnsanlara bilip anlayacakları ölçüde ve anlamda konuşun. Allah ve Peygamberinin yalanlanmasını ister misiniz?” [787]

İbn Mes'ud'un şöyle dediği rivayet olunmuştur:

“Bir kavme, akıllarının yetmediği bir hadis, bir söz söylemiye gör, mutlaka o, bir kısmı için fitne olur.” [788]

İbn Abbas'dan (r.a.) yapılan merfu rivayette ise şöyle buyurulmuştur:

“Ümmetime benim hadislerimden ancak onların akıllarının kaldırabileceğini anlatın, aksi halde söylenen hadis onlar üzerinde bir fitne olabilir (akıllarını karıştırır da anlayamadıkları için Peygamber'i küçük görmeye başlayabilirler).” [789]

Maksadı bozmayacak ve bıkkınlık vermiyecek şekilde konuşmak:

Konuşma adabından biri de, amacı kaybedecek, bozacak şekilde karışık ve ölçüsüz olmaması, bıkkınlık verecek şekilde uzun tutulmamasıdır. Böylece konuşmanın hakkını vermek gerekir. Ta ki, dinleyenlerin kalbinde ve dimağında daha anlaşılır ve te'sir bırakır ölçüde olsun. Ashabdan Cabir b. Semure (r.a.) anlatıyor:

“Rasûlullah (a.s.) Efendimizle beraber namaz kılıyordum. O'nun namazı da, hutbesi de hep ortalama seviyede idi, ne kısa ne de uzun...” [790]

Ahmed b. Hanbel ile Ebu Davud'un Hakim b. Hizam'dan yaptıkları rivayete göre adı geçen sahabi (r.a.) diyor ki: “Rasûlullah (a.s.) Efendimizle birlikte Cuma namazına hazır oldum. Efendimiz bir değnek ya da yaya dayanarak, Allah'a

hamdetti, O'nu övüp senada bulundu. Bütün bu sözleri hafif, güzel ve mübarek idi!

Sahih rivayetlere göre, Ashab-ı Kiram'dan İbn Mes'ud (r.a.) haftada bir gün (perşembe) vaaz ederdi. Onu dinleyenlerden bir adam şöyle istekte bulundu:

Ya Eba Abdirrahman! Biz çok arzu ediyoruz ki, sen her gün bize konuşup vaaz edesin. Bunun üzerine İbn Mes'ud (r.a.) şu cevabı verdi:

“Beni bundan alıkoyan tek şey, size bıkkınlık veririm, endişesidir. Bunun için, bize bıkkınlık gelmesin diye nasıl Rasûlullah (a.s.) Efendimiz aralıklı belli zamanlarda vaazettiyse, ben de öyle yapıyorum. “[791]

Vaaz ve nasihatta bulunurken, şiirlerden örnek getirmek, bazı hikmetli sözleri arayere serpiştirmekte bir sakınca yoktur. Nitekim Ali b. Ebi Talib (r.a.) şöyle demiştir: “Kalbler de bedenlerin usanç duyup bıkkınlık hissettiği gibi usanç duyarlar. O halde çekici, açıcı, düşündürücü hikmetli sözlerle kalblerle yönelin ki usanç duymasınlar.”

Konuşanı dikkati bölmeden dinlemeye çalışmak:

Konuşma adabından biri de, konuşanı -dikkati bölmeden- dinlemeye çalışmaktır. Çünkü ancak böylece dinleyen, konuşanın ne dediğini dosdoğru anlayabilir; anlatmak istediği konuyu kavrayabilir. Rasûlullah (a.s.) Efendimiz konuşmaya başlayınca, Ashab-ı Kiram öylesine dikkat kesilirlerdi ki, sanki başlarının üstünde kuş duruyor, onu uçurmamaya, özen gösterir, Peygamberlerine karşı duydukları o ölçüsüz mehabet ve hayranlık onları bir taş gibi hareketsiz kılardı.

Buna karşılık, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz de, konuştuğu kimselere veya soru sorana, anlamasını kolaylaştırmak için ne gerekirse onu yapardı; o kadar ki kendini bütünüyle onlara verir, başka tarafa bakmazdı; lutufkar ve yumuşak davranır gönülleri fethederdi.

Ashabdan Hz. Enes (r.a.) diyor ki:

“Biri gelip Rasûlullah (a.s.) Efendimizin kulağına eğilerek gizli bir şey söylemek istediğinde mutlaka Peygamber (a.s.) başını ona doğru eğer ve sonuna kadar dinler, adam başım doğrultmadıkça, o başını doğrultmazdı. Aynı zamanda, kiminle karşılaşıp el sıkışırsa, karşısındaki adam elini çekmedikçe Efendimiz elini çekmez, beklerdi.”[792]

Konuşmacının yüzünü bütünüyle dinleyenlere çevirmesi:

Konuşma adabından biri de, konuşmacının yüzünü bütünüyle dinleyenlere çevirmesi, bakışlarını, tevcihlerini hep onlardan yana tutmasıdır. O kadar ki, dinleyenlerden herkeste, konuşmacı bana hitab ediyor hissi uyanmalıdır.

Nitekim Urve b. As (r.a.) diyor ki: Rasûlullah (a.s.) konuşurken, yüzünü

topluluğun en şeririne doğru çevirir gibi bir tavır takınır, fakat o güzel bakış ve nezih konuşmalarıyla onunla ülfet kurar, sıcak bir hava meydana getirirdi. Bazan yüzünü bana çevirir, sözleri bana yönelmiş olur, o kadar ki, ben kendimi orada bulunanların en hayırlısı sanırdım. Bu duygunun tesiriyle, sorardım:
“Ya Rasûlallah! Ben mi daha hayırlıyım, yoksa Ebubekir Sıddîk mı daha hayırlıdır?” Ebubekir (r.a.) de;
“Ben mi daha hayırlıyım yoksa Ömer mi?” diye sorardı. Ömer (r.a.) de,
“Ya Rasûlallah! Ben mi daha hayırlıyım, yoksa Osman mı daha hayırlıdır?” diye sorardı. Osman (r.a.) diyor ki: “Ben de bu hususu Peygamber (a.s.) Efendimizden sormak istediğim zaman buna engel oldu. O bakımdan keşke sormasaydım, diye üzüldüm.” [793]
Konuşma adabından biri de, konuşmacının konuşma esnasında dinleyenlere karşı mütebessim bir çehre göstermesi, konuşmadan sonra da aynı görünümü muhafaza etmesidir. Böylece, konuşmacının usanç duyduğu intibaı uyanmaz, dinleyenler de bıkkınlık duymaz.
îmam Ahmed b. Hanbel'in tesbitine göre, Ashab-ı Kiram'dan Ebu Derda (r.a.) konuşurken tebessüm ederdi. Annesi diyor ki:
“Oğlum Ebu Derda, konuşma esnasında tebessüm ettiği için ben kendisine, sonra halk senin için ahmak bir adam demezler mi?” dediğimde bana şu cevabı verdi:
“Ben, Rasûlullah (a.s.) Efendimizi ne kadar konuşurken gördümse mutlaka tebessüm eder buldum.” Bunun için Ebu Derda (r.a.) da ne kadar konuşmaya başlarsa mutlaka -Peygamber'e uymak kasdiyle-tebessüm ederdi.
Tabiin'den Semmak b. Harb diyor ki:
Ashab'dan Cabir b. Semure'ye (r.a.) sordum, dedim ki:
“Rasûlullah (a.s.) Efendimizle beraber oturdunuz mu?” Cevap verdi:
“Evet, birçok defalar... Rasûlullah (a.s.) Efendimiz sabah namazını kıldırdığında bulunduğu yerden Güneş doğuncaya kadar aynlmazdı. Güneş doğunca da kalkıp giderdi. Ashab-ı Kiram ise, o, oturduğu halde usulca konuşurlar, cahiliyye devrinden söz edip gülerlerdi. Bu arada Rasûlullah (a.s.) Efendimiz de tebessüm ederdi.”[794] İşte bu naklettiklerimiz, İslam'ın konuşma adabı hakkında koyduğu en önemli kaidelerdir. Artık terbiyecilere gereken, bunları alıp çocuklara öğretmektir. Ta ki, toplumsal hayatlarında bu adabı adet edinsinler, insanlarla olan ilişkilerinde bunu sürdürsünler.[795]

Mizah Adabı

Müslüman, ciddiyetini koruduğu halde zarif latifede bulunurken eğlendirici söz söylerken; tatlı, çekici konuşmayla hikmetli fıkralar anlatırken kırıcı olmadığı sürece ne tatlı ve güzeldir!

Müslüman, güzel, tatlı, çekici konuşmalarıyla kalbleri büyülediği, cezbettiği zaman ne güzel ve alicenaptır! Zarif latifesiyle, eğlenceli sözleriyle nefslere te'sir etmesi ne hoştur! Çünkü İslam, hoşgörülü ilkeleriyle müslüman kimseye sevgiyle kaynaşmayı, kaşnaşma sağlamayı, sevilip ülfet edilmeyi, güler yüzlü, açık çehreli olmayı emreder. Hoş davramşlı, övgüye değer tavırlı, toplumla güzel kaynaşmalı olmasını telkin eder. O kadar ki, müslüman kişi insanlar arasına girince, onlarla biraraya gelince, çevresi ona rağbet etmeli, ona tutulmalı, çevresinde toplanıp sarmaş-dolaş olmalıdır.

İşte bu, İslam'ın fertleri terbiyede üzerinde ısrarla durduğu amaçlardan biridir. Toplumu olumlu yönde oluşturmakta, insanlara doğru yolu göstermekte arzuladığı gayedir.

Şunu da söyleyelim ki, müslüman kimse istediği gibi, istediği yerde mizahta bulunup latife yapabilir mi, yoksa bunun birtakım adabı ve kuralları mı vardır.

Evet, mizahın da, latifenin de aşağıda belirttiğimiz gibi, birtakım adab ve kaideleri vardır:

Mizahta bulunurken ifrada gitmemek, lüzumundan fazlasına yer vermemek:

Sahih rivayete göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur: *“Ben, oyun ve eğlence ehlinden değilim, onlar da benden değildir.”* [796]

Hem mizahı çoğaltıp, latifede sınırı aşmak, lüzumundan fazla şaklabanlığa yer vermek, müslümam yaratıldığı önemli gaye ve amacın dışına çıkarır ki o aslında mizah için değil, belli amaç ve gaye için yaratılmıştır. Yaratıldığ amaç ise, Allah'ı bilip O'na kulluk etmektir. Aynı zamanda Allah'ın buyruklarını yeryüzünde hakim kılmak, sağlam karakterli bir toplum oluşturmaktır.

Peygamber mektebinde eğitilen Ashab-ı Kiram (Allah hepsinden razı olsun), bazan kendi aralarında mizaha yer verirlerdi; ama iş ciddiyet gösterince derhal ciddileşir ve vakar ölçüleri içinde kişiliklerini ortaya korlardı.

Buhari'nin tesbit ve rivayetine göre, Ashab-ı Kiram'ın birbirlerine küçük kavun attıkları olurdu. Ama ciddi ve gerçek mesleler karşısında derhal vakarla kişiliklerini belli ederlerdi.[797]

Mizahı ileriye götürüp çoğaltmak aynı zamanda kalbleri öldürür, düşmanlık tohumlarını eker, küçüklerin büyüklere karşı gelmesini kolaylaştırıp onlara cesaret verir. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) bu konuda şöyle demiştir:

“Gülmesi çok olanın, heybet ve vakarı azalır. Mizaha meyledenin hafife alınması

kaçınılmaz olur.” Mizah yaparken kimseye eziyet etmemek, günah işlememek: Mizah, bir bakıma çoluk-çocuk ve yakınlar arasında; kardeşler ve dostlar düzeyinde şu şartla menduptur ki, hiç kimseye eziyet edilmemeli; hiç kimse hafife alınmamalı, başkası bundan dolayı üzülmemelidir.

Bu hususta Peygamber (a.s.) Efendimizin, Ashabını -içinde günah ve kırıcılık söz konusu olan- mizahtan men'ettiği hakkındaki hadislerini nakledelim:

“Sizden hiç kimse, din kardeşinin eşyasını, ne eğlence olsun diye, ne de ciddiyetle almasın. Kim kardeşinin el değneğini almışsa hemen versin.” [798]

Abdurrahman b. Ebi Leyla anlatıyor: Ashab-ı Kiram'ın bize anlattıklarına göre, onlar bir gün Peygamber (a.s.) Efendimizle birlikte yolculuk yaparlarken, konakladıkları yerde bir adam uyuyakalmıştı. Bir başkası yanındaki urganın bir ucunu o uyuyan adama bağlayıp çekmeye başladı. Adam aniden ne olduğunu bilmediği için korkup bağırdı. Bunun üzerine Rasûlullah (a.s.) Ashabına dönerek şöyle buyurdu: *“Hiçbir müslümana, diğer bir müslümam korkutmak helal olmaz...”* ***[799]***

Hendek savaşında Zeyd b. Sabit (r.a.) müslümanlarla birlikte toprak taşıyordu, bu arada uyukladı, derken Ammare b. Hazim (r.a.) gelip onun silahını aldı, Zeyd'in haberi olmadı. Bunu gören Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, Ammare'yi men'etti ve bu hareketini hoş karşılamadı.

Amir b. Rebi'a (r.a.) anlatıyor: “Bir adam diğer bir adamın ayakkabısını alıp mizah olsun diye gizledi. Onun hareketi Rasûlullah (a.s.) Efendimize haber verilince şöyle buyurdu: *“Müslümam korkutmayın, endişeye sokmayın. Çünkü onu korkutmak büyük bir zulümdür.”* ***[800]***

Artık bu durumda, mizah yollu alaya alana, mizah yollu gıybet edene, yine mizah yollu küçümseyip başkasını hafife alana ne dersin? Bunlardan kimi de konuyu mizah düzeyine getirip dine hürmetsizlik eder. Şüphesiz ki bu yüzden hem günahkâr, hem de bilerek ya da bilmeyerek harama girmiş olurlar.

Yalancılıktan ve uydurma sözden kaçınmak:

Toplantıların baş köşesinde oturup mizahta bulunan, güldürücü kıssalar ve fıkralar, komik hikayeler anlatan, böylece halkı güldürmeye ve neşelendirmeye çalışanların çoğu yalancılıktan, uydurma sözlerden kendilerini kurtaramazlar. Anlattıklarının çoğu yalan ve uydurmadır. Oysa İslam, yalana, uydurma kıssa ve güldürücü ahlâk dışı hikayelere yer vermemiş, bunları yasaklamıştır. Sevgili Peygamberimiz (a.s.) böyle kimseleri uhrevi cezalarla tehdid etmiştir:

“Toplumu güldürmek için uyduruk söz söyleyene veyl (yazıklar) olsun!.. Yine ona

yazıklar olsun, yazıklar olsun!..” ***[801]***
“*Kardeşine, -sen ona karşı yalancı, o ise seni doğrulayıcı bulunduğu halde- bir şeyler anlatman ne büyük hiyanettir!”* ***[802]***
“Kul, doğru sözlü bile olsa, mizah ve tartışmada yalanı terketmedikçe imanın bütünlüğüne erişemez.” [803]
Ülkemizde çok yaygınlaşan bid'atlerden biri de verilen sözü yerine getirmiyerek söz verdiği kimseye karşı “Kusura bakma unuttum” diyerek yalan söymektir. Bu çok çirkin bid'ayi biz batılılardan aldık, İslam ahlâkında bu gibi yalanların yeri yoktur. Şüphesiz ki, bu gibi yalanlar, haram olan türdendir, aynı zamanda katıksız bir uydurma ve batıl bir mizah şeklidir.
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, Ashabına hemen her konuda en uygun ve en elverişli bir önder olduğuna göre, O'nun mizahlarından birkaç örnek size vermek istiyorum. Ta ki, Mü’min nasıl mizah yapabilir ve nasıl haktan başkasını söylemez hususları anlaşılmış olsun:
Ashab-ı Kiram'dan Enes (r.a.) anlatıyor:
Badiye'den ismi Zahir olan bir adam, çölden getirdiği bir hediyeyi, Peygamber (a.s.) Efendimize verir, Efendimiz de, bu adam ayrılmak isterken ona birşeyler hazırlayıp verirdi. Peygamberimiz zarif bir mizahta bulunarak bir defasında şöyle demişti: *“Doğrusu Zahir bizim çölümüz, biz de onun kentiyiz.”*
Peygamber (a.s.) Efendimiz, Zahir'i çok sever, çünkü bu adam kısa boylu ve pek sevimli olmayan bir çehreye sahipti. Bir gün yine öteberisini satmak üzere gelmişti ki, Peygamber (a.s.) Efendimiz ona rastladı ve arkasına yaklaşıp iki eliyle onun boynunu tuttu veya gözlerini kapadı. Bunun üzerine Zahir,
“bu kimdir?” diye sorunca, dönüp Peygamber (a.s.) Efendimizi gördü ve sırtını Peygamber (a.s.) Efendimizin göğsüne dayıyarak durdu. Bunun üzerine, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz zarif bir mizahta bulunarak
“Bu köleyi kim satın alır?” dedi. Zahir:
“O takdirde Ya Rasûlallah! Pek alıcı bulamazsın, istediğin kârlı bir kazanç sağlayamazsın?” dedi. Peygamberimiz (a.s.):
“*Hayır sen, Allah yanında çok değerlisin, pahan çok yüksektir!”* buyurdu.[804]
Yine Ashab'dan Avf b. Malik el-Eşcai (r.a.) anlatıyor:
Tebük savaşında Peygamber (a.s.) Efendimize geldiğimde kendileri deriden mamul bir kubbe altında bulunuyordu. Selam verdim, selamımı alıp cevapladı. Sonra da,
*“İçeri gir!”*diye emretti. Bunun üzerine ben,
“Bütünüm mü girsin?” diye sorduğumda,

“*Evet, bütünün girsin!”* buyurdu. Bu zarif mizah ile huzuruna girdim.[805]
Ashab'dan Hz. Enes (r.a.) anlatıyor:
Bir adam kendisine bir binek istemek üzere Peygamber (a.s.) Efendimize geldi. Peygamberimiz (a.s.) ona: *“Doğrusu seni dişi devenin yavrusuna bindireceğim!”* dedi. Adam:
“Ya Rasûlallah! Deve yavrusunu ne yapayım” dedi. Peygamberimiz (a.s.) ona:
“Deve, deveden başkasını mı doğurur?” buyurdu.[806]
Ashab-ı Kiram'dan Eşlem oğlu Zeyd (r.a.) anlatıyor:
Habeşli Ummu Eymen adında bir kadın vardı. Bir gün Peygamber (a.s.) Efendimize gelerek,
“Kocam herhalde sizi davet ediyor” dedi. Peygamber (a.s.) zarif bir mizahda bulunarak ona sordu:
“Kocanız kim? Şu iki gözünde beyazlık bulunan mıdır?” Kadıncağız,
“Hayır, onun gözünde beyazlık yoktur” diye cevap verdi. Peygamberimiz:
“Hayır, onun iki gözünde beyazlık vardır” buyurdu. Kadıncağız,
“Hayır, vallahi yoktur...” diye tekrarladı. Bunun üzerine Efendimiz (a.s.) ona:
“A kadın, hiç kimse yoktur ki gözünde beyazlık bulunmasın” buyurarak anlamasını sağladı.[807]
Hasan el-Basri'den (r.a.) yapılan rivayete göre, şöyle nakletmiştir: Yaşlı bir kadın, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz'e gelerek:
“Ya Rasûlallah! Allah'a dua edin de beni Cennet'e koysun...” dedi. Efendimiz (a.s.) ona:
“Ey falanın anası! Şüphen olmasın ki, hiçbir yaşlı kadın Cennet'e girmez” dedi. Bunun üzerine kadın ağlayarak ayrıldı. Peygamber (a.s.) Efendimiz zarif bir mizahta bulunduğunu belirterek:
“O kadına haber verin ki, kendisi böyle yaşlı halde Cennet'e girmez, (gençleşir de öylece girer). Çünkü Allah Teala buyuruyor ki: “Biz onları yepyeni bir yaratılışla yaratıp meydana getirdik. Onları hep bakire, meymenetli olan eşlerine karşı sevgi dolu ve hep bir yaşıt kıldık.” [808]
Bununla Hz. Peygamber (a.s.), o kadının gençleşerek Cennet'e gireceğini kasdetmiştir.
O halde terbiyecilere gereken, mizah konusunda Hz. Peygamber (a.s.) Efendimizin yolunu izlemeleri ve bu ölçüsüyle onu çocuklarına öğretmeleridir. Ta ki, çocuklar sosyal ve toplumsal hayatlarında ve insanlarla olan münasebetlerinde nezih bir mizahı adet edinsinler de kırıcı, üzücü ve küçültücü

olmasınlar.[809]

Kutlama Adabı

Riayet edilmesi gereken toplumsal adabdan biri de başkasını kutlama adabıdır. Çocuğu bu terbiyeyle yetiştirip toplum hayatına kazandırmak gerekir.
Böylece çocuk sırası geldikçe başkasını kutlamayı adet edinir ve bunun usûl ve adabını öğrenir de toplumla samimi ilgi kurma alışkanlığı sağlar. Kişiliğinde toplumdan yana sevgi duygusu gelişir; ilgi kurduğu kimselerle beraber sevgi ve kardeşlik bağlarını geliştirip sağlamlaştırır.
İnsanların birbirleriyle birçok kutlama adetleri söz konusu olduğundan, terbiyecilere genel biçimde, babalara özel biçimde öğrencileriyle ve çocuklarıyla birlikte kutlamayı gerektiren hallerde arkadaşlık edip bu adabı yerine getirmeleri gerekir. Böylece, çocukların ve öğrencilerin kalb ve dimağlarında silinmez izler bırakılır ve bu gibi adap ve merasime intibakları sağlanır. Bu sayede hayatları boyunca bu gibi münasebetleri huy ve ahlâk edinirler.
Müslümanın kendi hayatında işlediği herhangi salih bir amelinden dolayı topladığı feyizli bir ürün ve Allah (c.c.) katında eriştiği bir sevaptan dolayı onu kutlamak, sıcak bir ilgi gösterip onu sevindirmek, İslam nazarında insanı Allah'a yaklaştıran en büyük vesilelerden biri ve farzlardan sonra Allah (c.c.) yanında en sevimli amellerin önemli bir bölümüdür. Hatta bu gibi nezih ve medenice ilgiler, mağfireti gerektiren, Cennet yolunu hazırlayan amellerden sayılır.
Bu konuda Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"Kim din kardeşini sevdiği bir hususla sevindirmek için karşılayıp kutlarsa, Aziz ve Celil olan Allah da onu kıyamet günü sevindirir." [810]
"Şüphesiz ki, mağfireti gerektiren sebeplerden biri de, müslüman kardeşine karşı sevinç ve neşe havası oluşturmandır." [811]
"Doğrusu, Allah yanında farzlardan sonra amellerin en çok sevileni, müslümanı sevindirip neşelendirmektir." ***[812]***
"Kim bir aile halkını sevindirip neşelendirirse, Allah onun için Cenet'ten başka bir sevaba razı olmaz." [813]
Kutlamanın birtakım adab ve usulü vardır. Onları aşağıda özetliylerek sıralıyoruz:
1- Kutlama münasebetiyle sevinç izhar edip özen göstermek:
Nitekim Tebük seferine mazeret beyan edip katılmadığından dolayı Allah ve

Peygamberi tarafından kınanan, aynı zamanda tevbesi kabul edilmeyen Ka'b b. Malik (r.a.) olayı şöyle anlatıyor:
“Allah tevbemi kabul eder diye beklerken ansızın yüksek sesle bağırarak, Ya Ka'b b. Malik! Müjde...” diye bir ses duydum, insanlar beni müjdeliyorlardı. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) Efendimiz'e doğru gitmeye başladım, derken yolda müminler öbek öbek beni karşılayıp tevbemin kabul edildiğiyle kutluyorlar, “Allah'ın senin, tevbeni kabul buyurmasıyla kutluluk ve mutluluk sana!” Diyorlardı. Ta ki, Mescid-i Saadete girdim, içerde Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bulunuyordu, çevresinde de halka olmuş hayli kimseler... Talha b. Ubeydullah (r.a.) ayağa kalkıp koşarak bana geldi elimi tuttu ve beni kutladı, geçmiş olsun dedi. (Nitekim Ka'b da Talha'nın bu davranışını hiç unutmadı). Ka'b devamla diyor ki: “Rasûlullah (a.s.) Efendimiz'e selam verdiğimde -ki mübarek yüzleri sevinçten ışıl ışıl ışıldıyordu- şöyle buyurdu: *“Annen seni doğurduğu günden bu yana üzerinden geçen en hayırlı gün ile seni müjdeliyorum...”* [814]

2- Kutlamayı çok zarif ve latif sözlerle, seleften rivayet edilegelen dualarla yerine getirmek:
Peygamberimizin sünneti bizi zarif ve latif sözlerle kutlamada bulunmaya irşad etmektedir, çekici, okşayıcı, gönül doldurucu dualarda bulunmaya yol göstermektedir. Bunları öğrenmek müslümana vacibdir, yani bu ölçüde yerine getirmesi çok uygun ve yakışıklı olur. Tabii bu ölçüdeki kutlamayı vakti gelip münasebet düştüğünde uygulaması sünnettir. O halde Rasûlullah (a.s.) Efendimizin kutlama konusunda irşad buyurdukları zarif ve latif birtakım örnekler getirmemiz gerekir. Aynı zamanda Ashab'dan ve Selef-i Salihin'den rivayet edilegelen söz ve duaları nakletmemiz çok uygun olur:

A) Çocuğu dünyaya geleni kutlamak.
Onlara şöyle demek müstehabdır: “Size bağışlanan çocuğunuz mübarek olsun; onu bağışlayana şükrettiniz; iyilik ve faziletine eriştiniz. Çocuk sağlık içinde güç ve kuvvetine erişsin, delikanlı olsun!”
Kutlanan baba veya ananın ise şöyle karşılık vermesi müstehabdır: “Allah seni de mübarek kılsın, üzerine bereket indirsin ve sana da onun bir benzerini ihsan buyursun!”
Doğan çocuktan dolayı yapılan kutlamayla ilgili bu sözler, Hüseyin b. Ali (r.a.) ile Hasan el-Basri (r.a.) den rivayet edilmiştir.

B) Seferden döneni esenlikle kutlamak.
Seferden dönen din kardeşimizi şu sözlerle kutlamak müstehabdır: “Sana esenlik verip selamete eriştiren ve bizi tekrar seninle bir araya getirip birleştiren ve sana

ikramda bulunan Allah'a hamdolsun!”
Bu sözler, Selef-i Salihin'den rivayet edilmiştir:

C) Savaştan gazi olarak dönüp geleni kutlamak.

Savaşa katılıp gazi olarak dönen kimseyi şu sözlerle kutlamak müstehabdır: “Sana nusret verip yardımda bulunan, seni üstün kılıp güçlendiren ve sana ikramda bulunan Allah'a hamd olsun!”
Nitekim bu konuda Hz. Aişe (r.a.) Validemiz şöyle diyor: Rasûlullah (a.s.) Efendimiz kutsal bir savaşta bulunuyordu. Dönüp eve gelince O'nu karşıladım ve elini tutarak şöyle dedim: “Sana nusret verip yardımda bulunan, seni güçlü kılıp üstünlük sağlamanı kolaylaştıran ve sana ikramda bulunan Allah'a hamd olsun!”
Bunun gibi, “Seni selamate erdirip esenliğe kavuşturan, seni bizimle biraraya getiren ve sana ikramda bulunan Allah'a hamd olsun!” demekte de bir sakınca yoktur. [815]

D) Hacc ibadetini yerine getirip dönen kimseyi kutlamak:

Hacc'dan dönen kimseyi şu sözlerle kutlamak müstehabdır: Allah haccınızı kabul buyursun; günahlarınızı bağışlasın; geçiminizi tazelesin, harcadığınızın yerini doldursun!”
Nitekim İbn Ömer (r.a.) bu hususta şunu anlatıyor:
“Genç bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimize gelerek, haccetmek istiyorum, dedi. Rasûlullah (a.s.) Efendimiz onunla beraber yürümeye başladı ve şöyle duada bulundu:
“Ey genç! Allah sana azık olarak takva müyesser eylesin; yüzünü hayre çevirsin; üzüntü ve sıkıntıya karşı Allah senin için yeterli olsun!”
Sözünü ettiğimiz genç ibadetini yapıp Peygamber (a.s.) Efendimize döndüğünde, Efendimiz onu şöyle kutlayıp duada bulundu:
“Allah haccını kabul buyursun, günahını bağışlasın, harcadığının yerini doldursun.” [816]

E) Nikah akdini kutlamak.

Nikah akdi yapıldıktan sonra kan-koca olan çiftlerden herbirine şöyle demek, yani onları kutlamak müstehabdır: “Allah seni mübarek kılsın, üzerine feyiz ve bereket indirsin, ikinizi hayır ve iyilik üzere biraraya getirsin.”
Nitekim bu hususta Rasûlullah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:
“Allah evliliği sana mübarek eylesin, feyiz ve bereketini sana indirsin ve ikinizin arasını hayır ve iyilikle birleştirsin.”
Evlenen çiftler için iyi birleşme ve çocuklar dilemek, çoğu ilim adamlarına göre

mekruhtur. Çünkü bu gibi sözler, cahiliyye devri kutlamalarından biridir. Nitekim yapılan sahih tesbitlere göre, Ebu Talib oğlu Akil, Cesm kabilesinden bir kadınla evlenmişti. O kabile halkı Akil'in yanına gelerek "iyi birleşme ve çocuklar" dileyerek kutlamada bulundular. Akil (r.a.) onlara şu uyarıda bulundu:
"Böyle yapmayın, bu gibi sözleri kullanmayın. Çünkü Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bunu men'etmiştir." Bunun üzerine kutlamada bulunanlar sordular,
"iyi ama ne söyleyelim?" Akil şu cevabı verdi:
"Allah sizi mübarek eylesin, üzerinize feyiz ve bereket indirsin." İşte biz bu gibi sözlerle kutlamada bulunmakla emrolunduk." [817]

F) Bayram kutlaması.

Bayram namazı kılındıktan sonra müslümanın kendi din kardeşine "Allah bizden ve sizden kabul buyursun!" demesi müstehabdır. Nitekim yapılan rivayete göre, bir bayram günü Halid b. Ma'dan (r.a.) Vasile, b. Aska'a (r.a.) rastladığında şu sözlerle kutlamada bulundu: "Allah bizden ve sizden kabul buyursun!" Bunun üzerine Hz. Vasile de aynı sözlerle kutlama ve duada bulunduktan sonra bu sözleri Peygamber (a.s.) Efendimize isnad etti.[818]

G) Kendisine iyilikte bulunan kimseyi kutlamak.

Kendisine iyi davranıp iyilikte bulunan kimseyi şu sözlerle kutlamak müstehabdır: "Allah, çoluk-çocuğunda ve malında seni mübarek eylesin ve sana hayırlı mükafatlar ihsan buyursun!"
Nitekim Ashab'dan Abdullah b. Ebi Rabi'a (r.a.) diyor ki: "Rasûlullah (a.s.) Efendimiz benden kırk bin dirhem ödünç aldı. Malı gelince borcunu ödedi ve şöyle dua etti:
"Allah, seni çoluk çocuğun içinde ve malında mübarek eylesin, sana feyiz ve bereketler versin, ödünç verenin mükafatı ise, hamd ve senadır." ***[819]***
Yine sahih rivayete göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bu hususta şöyle tavsiyede bulunmuştur:
"Kime bir iyilik yapılır da iyilik yapana, "Allah hayırlı mükafat versin!" derse, gerçekten o övgünün en güzelini yapmış olur." [820]
Bununla beraber kutlamada bulunan kimse için en uygun olanı, Peygamber ve arkadaşlarından rivayet edilegelen dua ve kutlamaları aynen ifade etmektir. Bundan başka kendisi bazı sözler ilave etmek isterse, o takdirde incelik, zariflik, nezaket, letafet ve dua anlamında ise bir sakınca söz konusu değildir. Ancak bu ilavelerde, yabancı milletlerden iktibas edilmiş sözlerin bulunmamasına dikkat etmeli, cahiliyye devri adetlerini taklid eder ölçü ve anlamda olmamalıdır. Ta ki, kutlama İslam inancına ve onun asaletine uygun olup diğer sözlerden ayırd edil-

ecek muhtevada bulunsun.

H) Kutlamayla birlikte hediyeleşmek.

Kutlamada müstehab olan hususlardan biri de, çocuğu doğana veya seferden dönene veya evlenen kimseye münasip hediyeler vermek müstehabdır. Çünkü bu hususta teşvik edici hadisler mevcuttur. Hz. Aişe (r.a.) dan merfuan yapılan rivayette şöyle buyurulmuştur:

"Hediye verin, hediyeleşin, bir yerden başka bir yere gidin, gezip dolaşın ki çocuklarınıza şeref ve alicenaplık miras bırakasınız; iyi şerefli kişilerin kaymasını görmezlikten gelip onu kaldırmaya çalışınız!" [821]

Sevgili Peygamberimiz (a.s.) Efendimizin, Mü'minlerin eşlerine şöyle tavsiyede bulunduğu rivayet edilmiştir:

"Ey Mü'minlerin kadınları! Bir koyunun tırnağı ile olsun birbirinizle hediye verin. Çünkü hediye sevgiyi yeşertip kin ve öfkeyi giderir." ***[822]***

"Hediyeleşin; çünkü hediye göğüsteki kin ve kızgınlığı giderir." ***[823]***

"Hediyeleri gerekli bulup (ihmal etmeyin). Çünkü hediye sevgi doğrur, kin ve kızgınlığı giderir." ***[824]***

"Hediyeleşin ki, birbirinizi sevesiniz." [825]

Bu hadisler toplum arasında münasebet düşmediği halde hediyeleşmeyi te'kiden tavsiye ediyorsa, münasebet düştükçe hediyeleşmek hususunda daha çok tavsiyeyi gerektirmiyor mu? Çünkü hediyeleşmenin ümmetin birbirine sımsıkı bağlanmasında, toplumun birliğini sağlamada son derece te'siri söz konusudur. Böylece sevgi, kardeşlik tohumlan ekilmiş; müslüman topluluğun eğitilmesinde gönülleri safaya kavuşturan sonuçlar elde edilmiş olur.

O halde terbiyecilere gereken kutlama adabını çocukların kalb ve kafasına yerleştirmektir. Ta ki, çocuklar kutlama ve hediyeleşme gibi adabı sosyal hayatlarında adet edinsinler, insanlarla olan münasebetlerinde bunu işlek duruma getirsinler.[826]

Hastayı Sorma Adabı

Toplumsal adabın en önemlilerinden biri de hastayı ziyaret edip sormaktır. Terbiyecilere, bu gibi adabı ödev bilip çocuklarının günlük hayatında güzel bir adet haline getirmelerini sağlamaları vacibdir. Böylece çocuğun henüz tırnakları yumuşak iken vicdanlarını insanlıktan yana harekete geçirip başkalarının elem ve üzüntüsünden dolayı duygulanmaları sağlanır. Şüphesiz ki, bu gibi birleştirici,

yaklaştırıcı güzel adetler ve sünnetler henüz küçük yaşta çocukların nefsinde kök salarsa, ileride onlar sevgi, başkasını tercih ve şefkat üzere toplum yapısında yer ve derecelerini bulur ve bu gibi manalar onların ruhunda köklü bir huy ve ahlâk haline dönüşür. Artık bu düzeye gelen çocuklar, büyüdüklerinde kimsenin hakkını kısmazlar, bir vacibi yerine getirmekten geri kalmazlar. Bilakis, toplum arasında onların sevinç ve sıkıntılarını paylaşırlar; onların arzu ve elemlerine karşı duygulanıp, sevinçlerine ve üzüntülerine ortak olurlar.

İşte Rasûlullah (a.s.) Efendimizin toplumu oluşturmada büyük bir itina gösterdiği hususlardan biri de budur. Çocukları, fertleri terbiyede himmetini bu hususta da kullanmış, fertleri hayırlı kişiler yapmak için gayret sarfetmiştir: Onlara fazilet ve ahlâk temellerini kurmuş, bunun için gerekeni yerine getirmiştir.

O nedenle, İslam tavsiye yollu hastayı ziyaret edip sormayı emretmiş o kadar ki, hasta sormayı, müslümanın müslüman üzerindeki haklarından biri saymıştır:

Ashab'dan Bera b. Azıb (r.a.) anlatıyor:

“Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bize hasta sormamızı, cenaziyi teşyi' etmemizi, aksırıp el-hamdu lillah diyene dua etmemizi, yemini yerine getirmemizi, zulme uğrayana yardım etmemizi, davet edene gitmemizi, selamı yaygınlaştırmamızı emretti.”[827]

Diğer bir hadiste ise Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Müslümanın müslüman üzerinde hakkı beştir:

1- *Verdiği selanu alıp cevaplandırmak,*

2- *Hastalandığı zaman gidip sormak,*

3- *Vefat ettiğinde cenazesini teşyi1 etmek,*

4- *Davet ettiğinde icabet etmek,*

5- *Aksırıp el-hamdu lillah dediğinde, yerhamukallah demek.”****[828]***

İşte bunun içindir ki, Ashab-ı Kiram (Allah hepsinden razı olsun) hayırlı işlerde birbiriyle yarışırcasına koşuşurlardı; bu hayırlardan biri de “hasta sormak” idi. Ta ki, Cennet'te kendilerine bir pay ve yer ayırıp çok kudretli hükümdarın nezdinde doğruluk makamına erişsinler.

Yapılan sahih tesbitlere göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Bugün sizden kim oruçlu olarak sabahladı?” Ebubekir Sıddîk (r.a.):

“Ben,” diye cevapladı. Rasûlullah (a.s.) yine sordu:

“Sizden kim bugün bir hasta sordu?” Ebubekir Sîddîk (r.a.):

“Ben,” diye cevapladı. Yine sordu:

“*Bugün kim bir cenazeye hazır olup onu teşyi' etti?”* Ebubekir (r.a.):

“Ben, “diye cevapladı. Yine Peygamber (a.s.) sordu:
“Bugün sizden kim bir yoksulu yedirdi?” Ebubekir Sıddîk:
“Ben,” diye cevapladı.
Hadisin ravilerinden biri olan Mervan diyor ki: Tesbit ettiğime göre, Rasûlullah (a.s.) Ebubekir'in cevabından sonra şöyle buyurmuştur:
“Bu güzel hasletler kimde toplanırsa mutlak Cennet'e girer.” [829]
Hasta sormanın birtakım adabı vardır ki onları şöyle sıralayabiliriz:
A) Gidip sormakta acele etmek:
Çünkü Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bu hususta buyuruyor ki:
“Din kardeşin hastalanınca onu hemen gidip sor!” Bu bakımdan gidip sormak, hastalığın hemen başlangıcında olmalıdır. Ancak üç gün sonra da gidip sormaya delalet eden birtakım hadisler vardır:
Beyhaki ve İbn Mace'nin tesbit ve rivayetine göre, Sevgili Peygamberimiz bir hastayı ancak hastalandığının üçüncü gününde gidip sorardı. Nitekim İbn Abbas (r.a.) den yapılan rivayette şöyle buyurulmuştur:
“Hastayı üç gün sonra sormak sünnettir.” [830]
A’meş (r.a.) den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:
“Bizler mutad meclisimizde toplanıp otururduk, üç gün üstüste bir adamın gelmediğini görünce durumunu sorup öğrenir, hasta ise gidip hal-hatır sorardık.”
Hastayı hemen sormakla üç gün sonra sormak arasındaki farklı hükmü bağdaştırmak hususunda birçok görüş ve yorumlar vardır, ama en uygun olanı şudur: Hastalanan kimsenin hastalığı çok tehlikeli bir durum arzediyorsa hemen gidip sormak uygundur. Tehlikeli değil de sıradan hastalıklardan biriyle mübtela ise, üç gün sonra gidip sormak daha uygundur.
B) Hasta sormayı kısa tutmak veya uzatmak, hastanın durumuna göre ayarlanmalıdır:
Hasta ağır ise, ihtimam istiyor, özellikle evindeki kadınların yakından ilgilenmesi gerekiyorsa, o takdirde sormayı hafif tutup fazla oturmadan ayrılmak daha uygundur. Hasta o durumda değil de, dost ve tanıdıklarının sohbetine ihtiyaç duyuyor, yalnızlıktan sıkılıyorsa, itidal haddini aşmamak üzere bir süre oturmakta sakınca yoktur.
Hastanın yanına sık sık değil de gün aşırı ya da haftada bir iki defa gidip sormak daha uygun olur; tabii hastanın durumu buna elverişle ise. Nitekim bu hususta Peygamberin (a.s.) şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir:
“Aralıklı ziyaret et ki sevgi artırasın...” [831]
Bu konuda şair ne güzel söylemiştir:

“Ziyareti aralıklı sürdürmeye dikkat et ki,
Fazlası (usanç verip) ayrılığa yol açar.
Aralıksız yağan yağmurun usanç verdiğini,
Kesilip yağmadığında ellerin istekle kalktığını gördüm...” [832]

C) Hasta sorulmaya gidildiğinde ona dua etmek:

Hz. Aişe (r.a.) Validemiz diyor ki: Peygamber (a.s.) Efendimiz ev halkından hastalananları sormaya gider ve sağ eliyle onları okşayıp şöyle dua ederdi:

“Ey insanların Rabbı olan Allah'ım! Hastalığı gider, şifa ver, sen şifa verensin; senin şifandan başka şifa yoktur, öyle bir şifa ver ki, hiçbir ağrı, sızı bırakmasın...”[833]

Diğer bir hadiste de şöyle buyurulmuştur:

“Hastayı ziyaret eden kimse, eğer o hastanın eceli gelmemişse, onun yanında yedi defa şu duayı okursa mutlaka Allah onu o hastalıktan kurtarır: “Eselüllahe'1-azîm rabbe'1-arşi'l-azîm, en yeşfiyeke = azamet sahibi ve büyük Arş'ın sahibi Rabbımdan sana şifa vermesini diliyorum.” [834]

D) Hastaya, acı ve sızı duyduğu yerine elini koyup me'sur dualardan okumasını hatırlatmak:

Nitekim Ashab'dan Osman b. Ebi As (r.a.) diyor ki: Bedenimde hissettiğim bir ağrıdan dolayı Rasûlullah (a.s.) Efendimize başvurup derdimi anlattım. Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bana şunu tavsiye buyurdu:

“Elini bedenin üzerine koy ve şöyle de: Bismillah (üç defa), euzu biizzeti'llahi ve kudretihi min şerri ma ecidu ve uhazirü (yedi defa).” [835]

E) Hastanın yakınlarının onun halinden, durumundan sormalarının müstehab olması:

Nitekim Ali b. Ebi Talib (r.a.), Rasûlullah (a.s.) Efendimiz vefat ettiği hastalığı sırasında O'nu sormaya gitmişti. Dışarı çıkınca halk sordu:

“Ey Hasan’ın babası! Rasûlullah (a.s.) Efendimiz nasıl sabahladı durumu nasıldır?” O da,

“Hamdolsun, hastalıktan kurtularak, huzura kavuşarak sabahladı” diye cevap verdi. [836]

F) Hastayı ziyaret edenin onun başucunda oturmasının müstehab sayılması:

Bu hususta İbn Abbas (r.a.) diyor ki:

“Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bir hastayı sormaya gittiğinde onun başucunda oturur ve sonra yedi defa şöyle dua ederdi:

“Eselüllahe'1-azim, rabbe'1-arşi'l-azim en yeşfiyeke.” Hastanın hemen eceli

gelmemişse, o ağrı ve sıkıntıdan kurtulup şifa bulurdu.” [837]

G) Hastaya şifa ve uzun ömür ümidiyle telkinde bulunup hoş tutmak:

Nitekim bu hususta Rasûlullah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur:

“Bir hastanın yanına girdiğinizde; uzun ömürle telkinde bulunup onu hoş tutmaya çalışın. Çünkü böyle temenni ve telkin hiçbir şeyi geri çevirmez ama hastayı hoş ve huzurlu kılar. Bu durumda hastaya şöyle denilir: *“Üzülecek bir şey yok. İnşaallah bu günahlarınızın temizlenmesine vesiledir.”* [838]

İbn Abbas'ın (r.a.) da rivayet ettiği hadiste bu husus belirtilmişti

H)Ziyaretçilerin hastadan dua istemelerinin müstehab sayılması:

Rasûlullah (a.s.) Efendimizin Ömer b. Hattab'a (r.a.) şöyle tavsiye buyurduğu sahih rivayetle sabit olmuştur:

“Bir hastanın yanına girdiğin zaman, hasta sana dua etsin Of t-hastanın duası meleklerin duası gibidir.” [839]

I)Hasta ölmek üzere ise, la ilahe illallah'ı telkin etmek:

Bu konuda Rasûlullah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur:

“Ölülerinize la ilahe illallah'ı telkin ediniz.” [840]

“Kimin son sözü la ilahe illallah olursa, Cennet'e girer.” [841]

İşte bunlar İslam'ın hastayı sorma hakkında meşru' kıldığı en önemli adabdandır. Artık terbiyecilere gereken bu adabı yerine getirmek, sosyal hayatlarında adet edinip uygulasınlar diye çocuklarına öğretmektir. Aynı zamanda insanlarla olan münasebetlerinde çocukların İslam'ın bu güzel adabını yaşamaları ve yaşatmaları sağlanmış olur.[842]

Taziye Adabı

Terbiyecilerin özen göstereceği ve üzerinde dikkatle duracağı önemli sosyal adabdan biri de, bir yakını ölen kimseye ta'ziye vermek, üzüntüsünü paylaşmaktır.

Ta'ziye'nin manası, ölen kimsenin yakınlarına zarif sözlerle, Peygamber ve Ashabdan rivayet edilen ibarelerle sabır tavsiye etmek ve tesellide bulunup üzüntülerini hafifletmektir. Aynı zamanda çöken musibetin ağırlığını kaldırıp manevi destek sağlamaktır.

Ta'ziye, isterse ölenin yakını zimmi (gayr-i müslim vatandaş) olsun, müstehabdır. Nitekim Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Herhangi bir Mü’min kimse, başına gelen musibetten dolayı din kardeşine ta'ziyede bulunursa, mutlaka Allah ona keramet kaftanı giydirir.” ***[843]***
*“Kim, başına musibet gelen kimseye ta'ziyede bulunursa, kendisine onun ecrinin (mükafat ve sevabının) bir misli vardır.”****[844]*
Ölenin küçük büyük bütün yakınlarına ta'ziye vermek daha uygun olur. Bu hususta kadın ve erkeklerin hepsine definden önce veya sonra üç gün içinde ta'ziyede bulunmak müstehabdır. Ancak ta'ziyede bulunan veya ta'ziye edilen kimseler üç gün hazır bulunmazlar da başka bir yerde olurlarsa, o takdirde üç günden sonra ta'ziye vermekte bir sakınca yoktur.
Ta'ziyenin birtakım adabı vardır; en önemlileri şunlardır:
a) Mümkün olduğu takdirde me'sur (Peygamber ve Ashabından rivayet edilen) sözlerle ta'ziyede bulunmak:
Nitekim imam Nevevi (rahmetullahi aleyh) diyor ki: Ta'ziye hususunda söylenecek en güzel söz, Buhari ve Müslim'in Üsame b. Zeyd'den (r.a.) yaptıkları şu rivayettir: “Rasûlullah (a.s.) Efendimizin kızlarından biri, çocuğunun çok hasta olduğunu haber vererek Peygamberimizin eve gelmesini istiyordu. Peygamber (a.s.) haberi getirene şunu söyledi:
“Git de kızıma de ki: *“Allah'ın aldığı da verdiği de kendisine aittir. Her şeyin O'nun yanında belirlenmiş bir eceli bir vakti vardır. Kızıma söyle, sabretsin ve ecrini Allah'tan beklesin.”*
İmam Nevevi devamla “et Tezkire” adlı eserinde diyor ki:
Ta'ziyede kullanılacak sözde bir sınır ve engel yoktur. Hangi sözlerle yerine getirilirse, müstehab uygulanmış olur. Ancak arkadaşlarımız müslümanın müslümana şu sözlerle ta'ziyede bulunmasını müstehab görmüşlerdir: “Allah ecrini çoğaltsın, sabır ve dayanmanı güzelleştirsin, ölünün kusurlarını bağışlasın, günahlarını temizlesin.”
Müslümanın kafire ta'ziyede bulunması ise şu sözlerle uygun görülmüştür: “Allah ecrini çoğaltsın, sabrını güzelleştirsin...”
Kafirin bir müslümana ta'ziyede bulunması ise şu sözlerle uygun olur: “Allah dayanma gücünü, sabrını artırsın, ölüne mağfirette bulunsun.”
Kafirin kafire ta'ziyesi ise şu sözlerle uygun olur:
“Allah öleninizin yerini doldursun.”
b) Ölenin ev halkına yemek hazırlamak:
İslam şeriatı, ölen kimsenin ev halkına yemek hazırlayıp götürmeyi müstehab kılmıştır. Çünkü onlar ölenin tekfin, teçhiz, defin ve sair işleriyle meşguldürler, aynı zamanda başlarına gelen musibetten manen yaralıdırlar.

Nitekim Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: “Cafer'in ev halkına yemek hazırlayın. Çünkü başlarına, kendilerini meşgul edecek bir musibet gelmiştir.” [845]

Mezhep imamları, ölenin ev halkının, insanların toplanıp yemeleri için yemek hazırlamasını ittifakla mekruh görmüşlerdir. Çünkü Cerir (r.a.) den şu rivayet yapılmıştır:

“Bizler, ölenin evinde toplanıp definden sonra orada yemek hazırlanmasını, niyaha (ölü üzerine ağlayıp onun mahasinini dile getirip ağıt söylemek) den sayardık.” [846]

Ama günümüzde insanların, yani ölenin ev halkının yemek hazırlaması veya ta'ziye esnasında gelenlere yemek sunulması kötü bid'atlerden biridir. Allah (c.c.) böyle yapılması hakkında hiçbir delil ve belge indirmemiştir. O halde ta'ziyede bulunan kimse, kendisine takdim edilen yemekten kaçınmalıdır. Çünkü bu adet, Peygamber (a.s.) Efendimizin sünnetine ters düşmektedir.

c) Ta'ziyede bulunana karşı sabır göstermek:

Bu da, ta'ziye esnasında Kur'an okunduğunda, saygı ile dinlemek, musibeti hafifletecek sözlere kulak vermek, selef-i salihin'den rivayet edilen sözler nakledildiğinde nezaketle onları dinlemek, aynı zamanda bunun gibi ta'ziyeyle ilgili hususlara dikkat etmekle gerçekleşir.

Bunun dışında, kendisine taziyede bulunan kimselere karşı tebessüm etmek veya gülmek, anlamsız sözler sarfetmek veya münasebetsiz şeylerden söz etmek veya güldürücü fıkralar anlatmak doğru değildir. Yani ölenin yakınlarının ta'ziye esnasında bu gibi yakışıksız davranışlarda bulunması -ister bilerek, ister bilmeyerek olsun- onu günahkâr eder ve İslam adabına ters düşmüş olur.

Ölene karşı merhamet duygusunu izhar etmek, üzüntüsünü belirtmek, onun güzel ve yararlı hasletlerini anlatmak, ta'ziyenin faziletli yanlarından biridir. Çünkü selef-i salihin de böyle yapardı. Bu doğrultuda tavsiye ve ta'ziyede bulundukları bilinmektedir.

Yapılan sahih tesbitlere göre; Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, Fatıma'ya (r.a.):

“Ya Fatıma! Seni evinden dışarı çıkaran nedir?” diye sorduğunda, adı geçen şu cevabı vermişti:

“Şu ölen kimsenin ev halkına uğradım, ölülerini rahmetle anıp merhamet duygumu izhar ettim ve kendilerine ta'ziyemi sundum.” [847]

d) Ta'ziye esnasında görülen kötü şeylerden dolayı iyilikle nasihatta bulunmak:

Ta'ziyede bulunan kimse, bu esnada birtakım bid'at ve münasebetsiz şeylerle karşılaşabilir. Mesela, ölenin resmini çıkarıp ortaya koymak, sigara içmek veya

musiki havasıyla gönüllere hüzün vermek veya ta'ziyeye gelenlere yemek sofrası kurmak gibi dinen men'edilmiş münker şeyler işlemek bu cümledendir. Bütün bunlar, ta'ziye adabına ve yerine aykırıdır; İslam'ın bu hususta önemsediği amacın dışında günahı gerektiren hususlardır.

O halde ta'ziyede bulunan kimse bu gibi olaylarla karşılaşınca kendisine gereken, hakkı ortaya koymakta cesaretli olmak, iyilikle öğüt verip, Allah (c.c.) yolunda kınayanın kınamasından endişe duymamaktır. Oradaki münasebet ve ortamın endişe ve korkusu, onu hakkı söylemekten alıkoymam ah, iyilikle emretmekten, fenalıktan men'et-mekten geri döndürmemelidir. Aynı zamanda insanlardan korku ve endişe, onun öğüt vermesine, Allah (c.c.) için iyilikle emretmesine, kötülükten men'etmesine engel teşkil etmemelidir. Çünkü Allah (c.c.) korkulmaya çok daha layıktır ve çok daha haklıdır.

Nitekim Kasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden hiç kimse kendi nefsini tahkir edip küçümsemesin!" Bunun üzerine Ashab-ı Kiram sordu:

"Ya Rasûlallah! Bizden birimiz nasıl kendi nefsini tahkir eder?" Efendimiz (a.s.) şu cevabı verdi:

"Yeri gelir (Allah için) bir söz söylemesi gerekir, sonra da o hususta susup bir şey söylemez. Allah da kıyamet günü ona: "Benim için şu ve şu hususta söz söylemekten seni alıkoyan neydi?" diyerek sorar. O da: "insanların korkusu idi" diye cevap verir. Bunun üzerine Allah ona: "Ben, korkmana daha haklı ve layık idim, (insanlardan korkacağına benden korkman gerekmez miydi?)" buyurur. ***[848]***

Rasûlullah (a.s.) Efendiniz de Ashabıyla bey'atleşirken, dinlemek, itaat etmek ve her müslüman hayırhah olmak üzere bey'at ederdi. Nitekim Cerir (r.a.) diyor ki: "Rasûlullah (a.s.) Efendimize, işitip itaat etmek ve her müslümana hayırhah olmak üzere bey'at ettim." [849]

Bunun için Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, gördükleri kötülüğü değiştirip gidermeğe kudretleri yettiği halde değiştirmiyenleri, ölmelerinden önce Allah'ın azabıyla korkutup tehdid etmiştir. Nitekim Cerir b. Abdillah'dan (r.a.) yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle diyor: Rasûlullah (a.s.) Efendimizden işittim, şöyle buyurdu: *"Herhangi bir adam, içlerinde kötülük işlenen bir kavim arasında bulunur da o kötülüğü değiştirip gidermeğe gücü yeter. Fakat değiştirmezse, ölmeden önce Allah (c.c.) o sebeple ona bir azab musibeti indirir."*

Veya *"bir kavim arasında kötülük işleyen bir adam bulunur da o kavim onun*

işlediği kötülüğü değiştirip gidermeğe güçleri yettiği haldedeğiştirmezi erse, mutlaka onlar ölmeden önce Allah başlarına musibet indirir.”[850]
Ancak unutmamak gerekir ki, iyilikle emretmek, şefkat, yumuşaklık, güzel öğüt ve münasib bir uslubla hikmetli söz söylemek, ikna edici deliller getirmekle olmalıdır. Umulur ki, güzel öğüde karşı kalbi açılır, sözlerin te'siri orada hissedilir. Nice zarif, yumuşak, şefkatli, hikmetli ihlasa dayalı söz var ki dinleyeni değiştirip başka bir insan yapar, bir de bakarsın ki, salih Mü’minler zümresine dahil bir kul olarak sabahlar. O çok büyük Allah (c.c.) ne doğru buyurmuştur:
“Rabbının yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır; onlarla en güzel (ölçü ve usul ne ise ona göre) mücadeleni sürdür. Şüphesiz ki Rabbın kendi yolundan sapanları daha iyi bilir ve O, doğru yolda olanları da iyi bilendir.”[851]
İşte ta'ziye adabında İslam'ın koyduğu en önemli kural ve usuller bunlardır. Terbiyecilere gereken, çocuklarını bunlara irşad etmektir; ta ki, çocuklar bunları içtimai hayatlarında ve insanlarla olan günlük münasebetlerinde adet edinsinler. [852]

Aksırma Ve Esneme Adabı

İslam'ın emrettiği içtimai adabdan biri de aksırma ve esneme adabıdır. Terbiyecilerin çocuklara bu adabı öğretip adet haline getirmeleri ve bu hususta dikkat ve özen göstermeleri gerekir. Ta ki, çocuklar toplum içinde bu adaba bağlı kalarak layık oldukları şerefli yerlerini alsınlar ve İslami adabı gerçekleştirsinler.
Ancak, Peygamber (a.s.) Efendimizin irşad buyurduğu aksırma adabı nelerdir? Bunları şöyle sıralıyabiliriz:
a) Sünnette sabit olduğu gibi, hamd, rahmet ve hidayet sözleriyle bağlantılı kılmak:
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bu hususta şöyle buyurmuştur: *“Sizden biriniz aksırdığı zaman, el-hamdu lillah, desin. Kardeşi veya arkadaşı da ona: “Yerhamukellah” desin. Aksıran ona cevapla: “Allah sizi doğru yola eriştirip kalbinizi en uygun şekilde düzeltsin!” Söylesin.”*
Ebu Davud ile Tirmizi'nin rivayetinde, aksıranın şunu söylemesi nakledilmiştir: “*Allah bize ve size mağfirette bulunsun.”* [853]
İşte bu hadislerden aşağıdaki sonuçları çıkarıyoruz:
Aksıran kimse “el-hamdu lillah” veya “el-hamdu lillahi rabbi'l-alemin” söyler. Ya da “el-hamdu lillahi ala külli hal” der. [854]

Yanındaki arkadaşı ise ona “yerhamuke'llah = Allah sana rahmetini indirsin!” der.
Akrısan ona cevapla “yehdikümü'llahu ve yuslihu baleküm = Allah sizi doğru yola eriştirip, o yolda bulunmanızı sağlasın, kalbinizi düzeltsin” der. Veya “Allah bizi ve sizi mağfiretine eriştirsin” şeklinde cevaplandırır.
Müslümana gereken, bu sözleri not edip uygulamaktır. Çünkü bunlar sahih rivayetlerle tesbit edilmiş me'sur kelimelerdir.
b) Aksıran “el-hamdu lillah” demediği takdirde, yanındaki “yerhamuke'llah” demez.
Nitekim Ashabdan Ebu Musa (r.a.) diyor ki: Bu hususta Rasûlullah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu işittim: *“Sizden biriniz aksırdığı zaman el-hamdu lillah derse teşmitte bulunun, yani ona yerhamuke'llah, deyin, el-hamdu lillah demezse, siz de yerhamuke'llah, demeyin.”* [855]
Ashab'dan Hz. Enes (r.a.) anlatıyor:
Peygamber (a.s.) Efendimizin huzurunda iki adam aksırdı. Onlardan biri
“el-hamdu lillah” dedi. Arkadaşı da cevapla
“yerhamuke'llah” dedi. Diğeri ise
“el-hamdu lillah” dediği halde arkadaşı ona
“yerhamuke'llah” demedi. Bunun üzerine o adam üzüntüsünü belirterek:
“Ben ona teşmitte bulundum, ama o bana teşmitte bulunmadı” dedi. Peygamberimiz (a.s.) teşmit yapmıyanı uyararak:
“Bu Allah'a hamdetti, ama sen hamdetmedin” buyurdu.
Aksıranın yanında “el-hamdu” sözünü söylemekte bir sakınca yoktur. Çünkü böylece aksırana, aksırdıktan sonra Allah'a hamdetmesi hatırlatılmış olur.
c) Aksırırken eli veya mendili ağzın üzerine koymak ve mümkün olduğu nisbette sesi alçaltmak:
Ashab'dan Ebu Hüreyre (r.a.) diyor ki:
“Rasûlullah (a.s.) Efendimiz aksırdığı zaman elini veya elbisesini ağzının üstüne kordu, sesini alçaltırdı.” [856]
Diğer bir hadiste ise şöyle buyurulmuştur:
“Esneme ve aksırma esnasında sesi yükseltmeyi Aziz ve Celil olan Allah hoş karşılamaz.” [857]
d) Teşmit en çok üç defaya kadardır:
Aksıran kimse bunu ardarda tekrarlarsa, sünnete uygun olan şudur ki, yanındaki kimse üç defaya kadar “yerhamuke'llah” der. Nitekim Ashab'dan Seleme b. Ekva' (r.a.) diyor ki:

“Bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimizin yanında aksırdı. Ben de orada bulunuyordum. Rasûlullah (a.s.) *“yerhamuke'llah”* dedi. Adam ikinci ve üçüncü defa aksırdı. Rasûlullah (a.s.) Efendimiz de her defasında ona, *“yerhamuke'llah”* dedi ve şunu ilave etti:

“Galiba bu adam nezle olmuştur.” [858]

İlim adamlarımızdan çoğu, üçten fazla aksıran kimse için afiyet ve selametle dua etmenin müstehab olduğunu söylemişlerdir ki bu teşmit kapsamına girmez,

e) Gayr-i müslimi, “Allah seni doğru yola eriştirsin!” şeklinde teşmit etmek, yani aksırmasını bu cümleyle cevaplandırmak:

Ashab'dan Ebu Musa el-Eş'ari (r.a.) anlatıyor:

Yahudiler, Rasûlullah (a.s.) Efendimizin yanında aksırırlar ve Peygamberin onlara “yerhamuke'llah = Allah sana rahmetini indirsin” diye dua etmesini umarlardı. Oysa Peygamberimiz (a.s.), *“yehdikü-mü'llah = Allah sizi doğru yola eriştirsin veya iletsin!”* diye dilekte bulunurdu.[859]

f) Yabancı genç kadına teşmitte bulunmamak:

İlim ve ictihad ehlinin çoğu, adamın, yabancı genç kadını teşmitte bulunmasını tahrimen mekruh saymışlardır. Yani yabancı genç kadın aksırıp “el-hamdu lillah” deyince, müslüman bir erkeğin onu cevaplıyarak “Allah sana rahmetini indirsin” demesi uygun görülmemiştir. Ancak kadın yaşlı olursa, böyle cevaplamak caizdir, bir sakınca yoktur.

İbn Cevzî diyor ki: Biz, Ahmed b. Hanbel'den şunu rivayet etmişdir: “Abidlerden bir adam onun yanında bulunuyordu. Bu sırada Ahmed b. Hanbel'in eşi aksırıverdi. Abid ona cevapla,

“yerhamuki'llah = Allah sana rahmetini indirsin” dedi. Bunun üzerine İmam Ahmed,

“Cahil bir abid” dedi. Bununla, yabancı kadının aksırmasının teşmiti, yani ona “yerhamuki'llah” denilmesinin mekruh olduğunu anlatmak istedi. [860]

Esneme'nin Adabı:

A) İmkan nisbetinde esnememeye çalışmak:

Nitekim bu hususta Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Şüphesiz ki, Allah aksırmayı sever, esnemekten hoşlanmaz. O halde sizden biriniz aksırdığında, Allah'a hamdederse, onu işiten her müslümana “yerhamuke'llah=Allah sana rahmet indirsin” demesi bir haktır. Esnemeye gelince, o şeytandandır. O halde sizden biriniz esnemek istediğinde, mümkün

olduğu kadar onu geri çevirsin, yani esnememeye çalışsın. Çünkü sizden biriniz esneyince şeytan ona güler.” [861]

B) Esnemeği geri çevirmek mümkün olmadığında eli ağzın üstüne koymak:

Bu konuda Rasûlullah (a.s.) buyuruyor ki:

“Sizden biriniz esnemeye başladığında elini ağzının üzerine götürüp tutsun. Çünkü (o esnada açık bulunan) ağza şeytan girer.” [862]

İlim ve ictihad erbabının çoğu bu hadise dayanarak, ister namaz içinde, ister namaz dışında esneme esnasında eli ağzın üzerine koymayı müstehab saymışlardır.

C) Esnerken ses çıkarmak mekruhtur:

Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Şüphesiz ki Allah, aksırmayı sever, esnemekten hoşlanmaz. O halde sizden biriniz esnerken, Hah, Haah! demesin. Çünkü böyle ses çıkarmak şeytandandır ve şeytan buna güler.” [863]

Diğer bir hadiste ise şöyle buyrulmuştur:

“Doğrusu Allah, esnemekle birlikte, aksırmakla beraber sesi yükseltmeyi hoş karşılamaz.” [864]

Kısa bir açıklama:

Selef-i Salihin'den yapılan rivayete göre, kim esnemeyi durdurur şekilde kendine hakim olur da, hatırından, Rasûlullah (a.s.) Efendimizin hiç esnemediğini geçirirse, Allah'ın izniyle esneme ondan giderilir.

İşte buraya kadar yazdıklarımız, İslam'ın aksırma ve esneme edebi hakkında koymuş olduğu en önemli kaidelerdir. O halde terbiyecilere gereken odur ki, kendi aile efradı ve çocuklarıyla öğrencileri arasında bunu uygulamalı, davranışlarıyla onlara örnek olmalıdırlar. Böylece çocuklar sosyal hayatlarında ve insanlarla olan münasebetlerinde bu adabı adet edinerek yerine getirirler.

İşte bütün bunlar sosyal adab konusunda ortaya konulmuş en açık kaide ve esaslardır, insanlarla münasebette ve karşılaşmada uygulanacak en güzel kurallardır.

Müslüman kişi bunları ameli olarak uyguladığı, toplumsal hayatta bu hususta örnek olduğu ve günlük yaşayışında bunu gerçekleştirdiği nisbette saygıya layık olur, takdir ve saygınlık kazanır.

Müslüman kişi, yeme, içme, selam, izin isteme; oturma, kalkma, konuşma adabım; nezih ve zarif olma ve bu ölçüde mizahta bulunma terbiyesini bilip uyguladığı zaman ne kadar değer kazanır, örnek olur, ahlaken yücelir! Kutlama,

ta'ziye, aksırma ve esneme adabını bilip yerine getirdiği ölçüde şahsiyet bulur.
Evet, bütün bunlar, İslam'ın küçük büyük her müslümana; kadına erkeğe, hakime, mahkuma; hükümdara teb'asına; alime ve sıradan halka vacib kıldığı edepler ve nezaketlerdir. Böylece insanlık yapısında faziletli toplumun belirtileri ortaya çıkar; dilleri, cinsleri ayrı olduğu halde müslümanları biraraya getirip tek vücut kılar; renkleri ve kültürleri değişik bile olsa onları aynı kalıpta dondurup şekillendirir.
Tarihe bakacak olursak, şu gerçeği görürüz: Müslümanlar uzun yıllar devlet ve saltanat kurdukları, hükümet ettikleri devirlerde Isîami anlamda olan bu sosyal adab ve terbiyeyi uygulayıp Mü'minleri tek vücut halinde birleştirip bütünleştirmişlerdir.
Müslümanların halifesi, bu adabları gerekli gördükleri, uygulanıp uygulanmadığını denetlediği zaman, sözü edilen adabın ürünleri topluma şahsiyet ve fazilet vermiştir.
İslami topluluk dayanışma ve yardımlaşma bulunduğu, birbirine kefil nasihatçı olduğu, iyilikle emredip kötülüklerden men'ettikleri devirlerde, insanlar gruplar halinde gelip İslam'da giriyorlardı. Çünkü onlar o devirlerde müslümanlara bakınca, onları edep, terbiye ve ahlâk potasında şekillenmiş bir bütünlük içinde; davranışlarıyla örnek olacak ölçüde, alım-satımlarınıda gerçekçilik düzeyinde görüyorlar, ister istemez hayranlık duyuyorlardı. Tabii böyle bir devirde insanların gelip İslam'a girmesi, onun adalet ve dengeli düzenini kabul etmesi, onun sonusuza dek uzanan risaletine iman getirmesi çok normal idi. Hiç zorlanmadan her aklı eren kendi ihtiyarıyla gelip bu faziletin gölgesine giriyor, huzur buluyordu.
İşte bunlar müslümanların ahlâkı ve sosyal adabıdır.
Ve şüphesiz ki, bu ümmetin ilk gelenlerine yakışıp uygun olan ne ise, sonra gelenlerine de yakışan odur. Bugün artık terbiyecilere gereken odur ki himmet ve gayretlerini toparlayıp güçlerini birleşitirerek, azim ve heveslerini harekete geçirip niyetlerini sadeleştirerek müslüman kuşakları sözü edilen sosyal adab ve faziletten yeşerip çıkan adab ve terbiye ile eğitmelidirler. Daha küçük yaşta iken mevcut nesli ele alıp başmalıdırlar ki, elde edilecek semere daha üstün ve kaliteli olsun, sonuç da ona göre bir güzellik arzetsin. Bundan dolayı da Allah (c.c.) onlara hayır ve iyilik verecek, kıyamet günü kendileri için büyük bir mükafat hazırlayacaktır. Yeter ki terbiyeciler, bu sorumluluklarının idrakinde olup kendilerine gerekeni yerine getirsinler...
Allah (c.c.) elbette dosdoğru amel edenleri, ihlas üzere iş görenleri mükafatlandırır ve güzel amelde bulunanın ecrini zayi' etmez.

Konunun sonunda iki önemli meseleye işaret etmek istiyorum:

a) Yukarıda belirtilen içtimai adaba, hiçbir din, akide, kurum ve sistem İslamın gösterdiği itina ve önemi gösterememiştir.

b) Bütün bu güzel ve yararlı adab, İslamın içtimai bir din olduğuna, dinsiz insan topluluklarını İslaha, fertleri kurtarmaya, insanları ilahi hükümler çerçevesi içinde kardeşliğe sevkettiğine delalet etmektedir.

İslam'ın bu faziletleri, sadece kağıt üzerinde işlenen bir mürekkep veya rafa kaldırılan bir kitap değildir, o bütünüyle hayatın her döneminde uyugulanan başlıbaşına bir sistemdir.

"İşte bu Allah'ın yarattığıdır. Haydi O'ndan başkalarının neler yarattığını gösterin bana! Hayır, zalimler açık bir sapıklık içindedirler." [865]

İçtimaî Murakaba Ve Denetleme

Çocuğun davranış ve gidişini olumlu yönde geliştirip oluşturmakta içtimai murakabe ve denetlemenin önemi oldukça büyüktür. Çocuk henüz tırnakları sertleşmeden sosyal hayatın murakabe sistemine uyum sağlar. İyiyi kötüden seçip ayırd edecek düzeye gelir; toplumun hayat yapısını, gelişme ölçüsünü anlar, onlarla nasıl karşılaşacağını öğrenir ve toplumda müşahede ettiği aykırılık ve sapmaları düzeltmek için insanlara hayırhah olma usulünü idrak ederse, bu onun için hayatı boyunca yönlendirici bir adet olarak kalır.

Kısaca belirtmek gerekirse, çocuk gelişmeye başladığı günlerden itibaren iyilikle emretmeyi, kötülüklerden men'etmeyi adet edinir, bunun usul ve metodunu kavrarsa, -ki bunlar genel görüşü korumada İslam'ın en esaslı kaideleridir- bozgunculuk ve sapıklıkla savaşır, ümmetin ahlâk ve faziletini ayakta tutan unsurları muhafaza ederse, toplum içinde kişiliğini, değer ölçüsünü, hizmetin anlam ve hikmetini bulmuş olur.

Çocuk gözlerini hayata açıp gelişmeye başlayınca ona cesaret, kahramanlık ve hakkı söyleme duygusunu aşıhyacak terbiyecilere, öğütçülere ve yol gösterenlere ne kadar çok ihtiyacımız vardır. Bu aşılama, çocuk kişiliğini kazanıp toplum içinde tenkide kudret buluncaya, öğütçü oluncaya, hakkı çekinmeden söyleyinceye ve hayırhah olmanın gereğini yerine getirinceye kadar sürmelidir. Ama toplum yapısında iyiyi kötüden ayırd etme basireti, şöphesiz ki davranışların ve düşüncelerin en hayırhsıdır. Çocuk bu sınırda kalmaz, aldığı cesaret ve kahramanlıkla, edindiği İslam kültürüyle, Allah'a davetçi olarak ortaya atılır, İslam risaletini tebliği görev edinir. Eğrilik ve sapıklıkları düzeltir;

bütün bunları yerine getirirken hiçbir ayıplayanın ayıplamasından endişe duymaz. Ve artık hiçbir müstebidden veya zalimden korkmadan Hakk sözünün yükseltilmesine çalışır.
Ama çocuğu böylesine basiretli, toplumu denetleyici, toplum arasında otokontröle riayet edici düzeye getirmenin usul ve merhalesi nelerdir?
Şu anda, bu usul ve merhalelerin en önemli sayılmalarım terbiyecilerin gözleri önüne sereceğim; taki, sorumluluklarını, terbiyede gerekli olanı, çocuğu hazırlayıp oluşturmayı iyice anlamış olsunlar:

a) Umumun müsbet görüşünü korumak, sosyal bir ödevdir:
İslam, aklın, dinin ve sahih örfün uygun ve yararlı gördüğü hususları emretmeyi, sınıf ve çeşitlerinin farklı olmasıyla birlikte bütün ümmete karşı dinin ve aklın fena kabul ettiği şeyleri men "etmeyi, temsil eden umuma ait görüşün muhafazasını farz kılmış, bütün bu önemli hizmeti sürdürürken kimseler arasında bir fark gözeltiîmemesini emretmiştir. Ancak belirtilen hususu, daha çok yargı ve söz söyleme makamında bulunanlarla ilim adamlarına farz kılmış, herkes hakkında eşitlik ilkelerini dikkate alarak uygulamalarım istemiştir. Aynı zamanda bu hususta işçiyle patronun, köleyle efendinin ayni seviyede tutulmasına dikkat göstermelerini tenbih etmiştir. Öyleki bu çok önemli içtimai vazife yerine getirilirken hiç bir kimsenin muaf tutulmamasını, herkesin durumuna ve gücüne göre, iman ve irfanına göre bir katkıda bulunmasına dikkatleri çekmiştir.
Bu konuda temel kural, Allah'ın şu buyruğudur:
"Siz insanlardan yana çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz; iyilikle emreder, kötülükten men'eder, Allah'a inanırsınız." [866]
Mü'minlerin içtimai vazifeleri hakkında ise Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:
"Mü'min erkeklerle mü'ınîn kadınlar birbirlerinin velileri (yardımcıları, destekleyicileri ve Allah için dost ve yakınları) dırlar. İyilikle emreder, fenalıktan men'ederler; namazı vaktince kılarlar, zekatı (yerli yerince) verirler de, Allah ve Peygamberine itaat ederler." [867]
Peygamber (a.s.) Efendimiz ise gerek Ashabından, gerekse İslam'a girenlerden, İslam cemaatine katılanlardan bey'at, alınca, şu hususlar üzerine anlaşma yapardı. Sıkıntılı ve geniş günlerde işitmek ve itaat etmek; neşeli ve üzüntülü zamanlarda dinleyip uymak; nerede olurlarsa olsunlar ancak hakkı söylemek ve Allah (c.c.) yolunda hizmet ederken hiçbir ayıplayamn ayıplamasından korkmamak üzere!...
Nitekim Ashabdan Ubade b. Samit (r.a.) diyor ki:

“Rasûlullah (a.s.) Efendimize, işitip itaat etmek; sıkıntılı ve genişlik, ferahlık ve bunaltıcı günlerde bu itaat üzere bulunmak, başkasını kendimize tercih etmek, ehline karşı hiçbir emirde çekişmemek, ancak Allah (c.c.) katından yanımızda kesin bir delille açık küfür olduğunu gördüğümüz bir durum müstesna!... Nerede olursak olalım ancak hakkı söylemek ve Allah (c.c.) yolunda hiçbir ayıplayamn ayıplamasından korkmamak şartıyla bey'at ettik.”

Rasûlullah (a.s.) Efendimizi, kendi ashabına, toplumun ferdi, ferdin de toplumu murakabe edip denetlemesi hususuna şu misali getirmiş, onların durumunu bir gemiye benzetmiştir. Ta ki, her müslüman içtimai vazifesini murakabe ve denetleme açılarından te'kiden yerine getire; zalimin elinden tutup ona engel olarak her zaman faydasız kişilerin abes davranışlarından güven içinde kala, ümmetin inanç ve ahlâkını selamette tutup, onun karakter ve varlığım koruya; azgın zalimlerin, serkeş sapıkların istibdadından ümmeti emniyete kavuştura.

Bu hususta Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle temsili bir açıklamada bulunmuştur:

“İlahi sınırları ayakta tutup ona riayet edenle, ona riayet etmeyip ihlal eden kimselerin misali, bir gemide kur'a çekip kimine üst katı, kimine de alt katı çıkan bir topluluğun misaline benzer. Geminin alt katında olanlar, su almak istedikleri zaman üst katta olanlara uğrayıp, biz kendi katımızı delip su alsak, üstümüzdekilere bir eziyet etmesek olmaz mı? Deseler. Bu durumda üsttekiler onları kendi hallerine terkedip, istediklerini yapmalarına onları bırakacak olurlarsa, hepsi birden helak olur. Ama onlara engel olup ellerini tutacak olurlarlarsa, hep birlikte kurtulurlar.” [868]

İyilikle emretmenin, kötülüklerden men'etmenin İslam ümmetinin her ferdine vacib olduğunu te'kiden beyan eden ve bunun her müslüman fert üzerine içtimai bir vazife bulunduğunu açıklayan hususlardan biri, kötülüklerden men'etmedikleri, bu hususlaki görevlerini yerine getirmedikleri için israil oğullarının lanetlenmeyi hakk etmesidir. Bir insan ilahi lanete, ancak boynuna düşen bir vacibi terkettiği, yerine getirmediği zaman müstehak olur. Buna şu ayet delalet etmektedir:

“İsrail oğullarından küfre sapanlar, Davud'un ve Meryem oğlu İsa'nın diliyle lanetlenmişlerdir. Bu, onların isyan etmeleri ve taşkınlık yapıp haddi aşmalarındandır.”[869]

Bütün bu uyarılar, erkek kadın, yaşlı genç, küçük büyük her müslümanın iyilikle emretmesinin, kötülükten men'etmesinin vacib olduğunu gösterir. Yine bunun vücubuna, Rasûlullah (a.s.) Efendimizin şu hadisleri de delalet etmektedir:

“İsrail oğulları günah ve isyanlara dalıp kötülük işledikleri zaman, ilim adamları onları bundan men'ettilerse de onlar vazgeçmediler. Bunun üzerine ilim adamları onlarını meclislerinde onlarla birlikte oturdular, onlarla birlikte yeyip içtiler. O sebeple Allah (c.c.) onların bir kısmının kalbini diğerini vurup (kalblerini biraraya getirerek) onları Davud ve Meryem oğlu İsa'nın diliyle lanetledi. Bu da onların isyanından ve ilahi sınırları aşmalarından dolayı idi....”
Sonra da Rasûlullah (a.s.) dayandığı yerden kendini çekip oturdu ve şöye buyurdu:
“Hayır, vallahi, (bu lanetten kurtulamazsınız) hatta kötüleri susturup hakka gerekli kılmadıkça.”
Yine bu vücubu te'kid eden hususlardan biri de, İslam'ın hakk gördüğü ve toplumu sapasağlam ayakta tutan, onları İslah edip doğrultan, bozguncu pespayelerin eline vurup önleyen vecibesini benimsemeyip kendini geri çeken herkesin helak olacağı beyanıdır: Ashab-ı Kiram'dan Zeyneb bint Cahş (r.a.) anlatıyor:
Peygamber (a.s.) Efendimiz bir defasında müthiş bir korku içinde yanımıza geldi ve
“Yaklaşmakta olan şer ve kötülükten vay Arabın haline!” dedi. Sonra da iki parmağını birleştirip halka yaparak,
“*Bugün Ye'cuc ve Me'cuc'un şeddi şu halka gibi açılmıştır!”* buyurdu. Bunun üzerine kendisine dedik ki:
“Ya Rasulallah! Aramızda salih kişiler varken helakmı olacağız?” Cevap verdi:
“Evet, ahlâksızlık, bozgunculuk, münker fiiller çoğalınca...” [870]
Yine bu vücubu te'kid eden hususlardan biri de, sapıklarla mücahede ve mücadeleyi terkedip kendilerini geri çekmek suretiyle üzerlerine düşen vecibeyi yerine getirmeyen ümmetin isterse seçkin kişileri olsun hiçbir ferdinin duasının kabul olunmayacağıdır:
Allah Rasulü (a.s.) şöyle buyurdu:
“Canımı kudret elinde tutan zata yemin ederim ki, ya iyilikle emreder, kötülükten men'edersiniz, ya da çok sürmez. Allah üzerinize bir azab gönderir de bu defa dua edersiniz ama duanız kabul olunmaz.” [871]
Hz. Aişe (r.a.) validemiz anlatıyor:
“Rasûlullah (a.s.) Efendimiz içeri girdi; bir şeye şahid olduğunu yüzünden anladım. Abdest aldı, hiç kimseyle konuşmadı. Minbere çıkıp oturdu. Ben de odamın duvarına dayanıp O'nun neler konuşacağını dinlemeye çalıştım. Önce Allah'a hamdedip O'nu layıkı veçhile övdü ve sonra da şöyle dedi:

“*Ey insanlar! Şüphesiz ki Allah size (şöyle) buyuruyor: iyilikle emredin, kötülükten men'edin; bütün bunları dua edip de duanızı kabul etmiyeceğim, benden isteyip de size bir şey vermiyeceğim, benden yardım dileyip de size yardım etmiyecğim bir durum meydana gelmeden önce yerine getirin.*”
Hz. Aişe (r.a.) devamla diyor ki:
“Rasûlullah (a.s.) Efendimiz daha fazla bir şey söylemeden indi.” [872]
İyilikle emretmenin, kötülükten men'etmenin vücubu herkes için olmayıp bazı makam ve mevki, ilim ve irfan sahibi kişilerle ilgili bulunduğunu ileri sürüp şu hadisi delil getirenlere gelince:
“Sizden kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin, buna güç getiremezse, diliyle değiştirsin. Buna da güç getirmezse, kalbiyle tiksinip (değiştirmek için çareler düşünsün) ki bu, imanın en zayıf yanıdır.” Bunlara göre:
El ile iyiliği emredip kötülükten men'etmek, hükümdarlara ve devletin yetkili organlarına vacibdir. Dil ile iyiliği emredip kötülükten men'etmek, ilim adamlarına vacibdir. Kalb ile iyilği emredip, kötülükten men'etmek ise halk tabakasına vacibdir.” [873]
Hadisten böyle bir hüküm çıkarmak, yani bu anlamda istidlal etmek, kesin bir hüccete dayanmaz. Çünkü hadiste geçen “Men” umuma delalet eden bir lafızdır. Aynı zamanda kötülüğü el veya dil, ya da kalb ile değiştirmeye güç getiren herkese, kötülüğün yaygınlaşmasıyla büyük bir tehlikenin doğacağını anlayan her müslümana vacibdir.
Az yukarda geçen hadiste de bu anlamda umum ifade etmekte ve “ümmet” kelimesi de aynı umumu yansıtmaktadır. Cenab-ı Hakk, Kur'an'da “ümmet” tabirini kullanarak şöyle buyurmuştur: *“Sizden hayra çağıran, iyilikle emreden, kötülükten men'eden bir ümmet olsun! İşte kurtuluşa erenler onlardır.”* [874]
İşte burada geçen “Ümmet” tabiri, bütün bir ümmeti içine almaktadır; onlar hangi tabakadan olurlarsa olsunlar farketmez, hepsi aynı kelimenin kapsamına girer. Devlet adamları, alimler veya halk tabakası olsun, hepsi aynı tabirin çerçevesine dahildir.
Böyle olmamış olsa, o zaman ümmetin fertlerinin, yollan ve kavşakları tutup ümmetin dinine ve ahlâkına karşı menfi planlar hazırlayıp fikir birliği edenlere, ümmetin inancıyla, kutsal değerleriyle alay edip onunla oynayanlara ve yeryüzünde zulüm ve fesad işleyerek yaşayanlara seyirci kalması gerekirdi. Oysa İslam düşmanları, Allal'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Ümmetin bir baştan bir başa birleşip kötülüğe karşı mukavemet etmesi başka ne ile hangi yoldan gerçekleşebilir. Ancak hepsinin bir saf halinde din ve ahlâkı küçük

düşürenlerin zulüm ve tuğyan edenlerin karşısına dikilmesiyle gerçekleşebilir. O halde “emr-i bi'1-maruf, nehy-i anil-münker” ümmetin her ferdiyle içiçedir ve hepsini ilgilendirmektedir.

O halde terbiyeciler, gelişmekte olan neslin kalb ve dimağlarına edebi cesaret, söz ve fiilde kahramanlık ve şecaat tohumlarını eksinler. Ta ki, çocuk henüz tırnakları yumuşak, iken umumu gözetleyip koruma şuuruna erişsin, kendisine vacib olan “iyilikle emretmek, fenalıktan men'etmek” buyruğunu anlayıp uygulasın; toplum içinde iyiyi kötüden ayırd edecek bir düzeye gelip her insan için faydalı bir unsur, yönlendirici bir mimar olsun.

Toplumu gözetip korumada izlenecek usul ve metot:

“İyilikle emretmenin, kötülükten men'etmenin” birtakım izlenecek uygulanacak usul ve metodu, gerekli şartları vardır. Terbiyecilere, bunları önce kendi şahıslarına maledip benimsemeleri, sonra da çocuklara telkin etmeleri gerekir. Böylece çocuk, sözü edilen usul ve metodu akledip anlar ve kurallarınıa uyup hizmet çizgisini belirler.

Bu düzeye gelen çocuk, kendim iyice anlayıp kişiliğini kazanınca, Allah'a çağrıda bulunmaya, yani insanları O'na davet etmede büt’ın himmetini kullanır, iyilikle emreder, kötülükten men'etmeye çalışırsa, elbetteki daveti o nisbette te'sirli ve güçlü olur.

İzlenecek usul ve metoda gelince, ilim adamlarının ve davetçilerin çoğunun uygun gördüğü ve yararlı kabul ettiği ölçü ve anlamını aşağıda naklediyoruz:

A)Davranışlanmn sözlerine uyması.

Çünkü Cenab-ı Hakk buyuruyor ki: *“Ey iman edenler! Yapamıyacağınız şeyi neden söylüyorsunuz? Yapamıyacağıniz şeyi söylemeniz Allah yanında büyük bir gazab sayılır.”* [875]

“Kendinizi unutursunuz da insanlara iyilikle mi emreder?” [876]

Diğer taraftan bu konuda Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Kıyamet günü adam getirilerek ateşe atılır. Bunun üzerine o adama derler ki:

“A adam! Sana ne oldu? İyilikle emretmedin mi, kötülükten alıkoymaya çalışmadın mı yoksa? O da onlara şu cevabı verir:

“Hayır, ben iyilikle emrederdim fakat onu kendimde uygulamaz, yerine getirmezdim. Kötülükten men'ederdim, ama kendim kötülüğe gider, onu işlerdim.” [877]

“Mi'rac gecesi bir kavme uğradım ki, dudakları ateşten kelpetenlerle koparılıyordu. Bunun üzerine,

“Ya Cibril! Bunlar kimlerdir?” diye sorduğumda O bana şu cevabı verdi:

“Bunlar senin ümmetinin hatipleridirler ki yapmıyacakları şeyleri söylerlerdi; Allah'ın Kitab'ını okurlar, ama onunla amel etmezlerdi.” [878]

Bunun için Selef-i Salihin, kendi nefslerini ve çocuklarını, ev halkım iyice denetleyip hesaba çekmeden, onlara iyilik ve takva ile salih amel ile emretmeden önce Allah'a davet etmekte ve başkasına bunları öğretmekte sakınca görürlerdi.

İşte Hattab oğlu Ömer (r.a.) O, insanlara iyilikle emretmeden, onları kötülüklerden men'etmeden önce kendi evine gider, çoluk-çocuğunu toplar ve onlara şöyle derdi:

“Bilmiş olun ki, ben biraz sonra insanları şuna şuna davet edeceğim ve onları şu ve şu şeylerden men'edeceğim. Allah'a yemin ederim ki, sizden birinizin, benim men'ettiğim, insanlara yasakladığım şeylerden birini yaptığı bana ulaşmamış olsun veya insanlara emrettiğim şeylerden birini yapmayıp terkettiği haberi bana gelmesin, and olsun ki, onu öylesine tenkil ederim ki, ne yaptığını şaşırır.” Sonra dışarı çıkar. İnsanları dilediği hususlara çağırır, bu durumda hiç kimse geri kalmayıp hepsi de Onun dediğine kulak verir ve itaat ederdi.”

Ve İşte Malik b. Dinar (Allah bol rahmet eylesin). Onun yanında Rasûlullah (a.s.) Efendimizin, *“halka hitapta bulunan her hatipten mutlaka Allah kıyamet gününde, sorar: “O hitabenle neyi arzu ettin?”* mealindeki hadis okununca ağlar ve sonra şöyle derdi:

“Siz sanıyor musunuz ki, size karşı yaptığım konuşmamdan dolayı gözlerim aydınlanıyor? Ben biliyorum ki, Allah Kıyamet günü bunu benden soracak, o konuşmanla neyi irade ettin?” diyecek. Ben de,

“Ya Rabb! Sen kalbime şahid olarak bulunuyorsun; eğer o sözlerin Sence sevildiğini bilmeseydim, herhalde onu iki adama okumaz ve anlatmazdım” diyeceğim.” [879]

Evet, Hakk'a davetçiler, İslam'ın bu yüce edebiyle kendilerini edeplendirsinler ki, insanlar onların sözlerini kabul edip öğüt ve irşadlarınıa kulak versinler ve çağrılarına olumlu cevapta bulunsunlar.

B)Men'edilmek istenen kötülük, ilim adamlarının icmaiyle “kötülük” kabul edilen türden olmalı.

İki kişinin üzerinde farklı görüş ortaya koymayacağı kesin hususlardan biri de, müslümanın men'ine çalıştığı “kötülüğün” fıkıh ve ictihad ehlinin icmaiyle bu ismi taşıması gerekmektedir. Müctehid imamlar, güvenilir alimlerce, kötülük olup olmadığı, münker sayılıp sayılmadığı hakkında farklı görüş ve hükme sebep olan şeyler, İslam Şeriatınca “münker” sayılmaz. O halde Hanefi mezhebince “münker” sayılan bir şeyi, Şafii mezhebince “münker” sayılmadığından, Hanefi,

olan bir kimsenin Şafii mezhebine hücum etmesi, onları kınaması hiç ama hiç uygun ve yakışır olmaz. Bunun gibi, Hanbeli mezhebine bağlı olanın, Maliki mezhebine bağlı bulunan kimseye belirtilen durum ve hususta sataşması, kınaması doğru olmaz. Çünkü mezhep imamlarından herbiri, delil toplama yolunda gücünün ve bilgisinin yettiği nisbette gayret sarfedip varabileceği noktaya varmış ve ona göre, hükmünü koymuştur; yani sıhhatli bir hükme varabilmenin bütün yollarını araştırıp bütün imkanlarını kullanmıştır.

Sözünü ettiğimiz mezhep imamlarından herbiri, kendi mezhebini hepimizin bildiği gibi, kitap, sünnet, kıyas ve icma'a dayandırmıştır. Artık bu durumda, mezhebe uyan kimseyi kınamak, onun caiz diye amel ettiğini reddetmek neye? Çünkü o, ilimde gelişen, salah ve takvada önder olan; zeka, anlayış ve teharette birer belge haline gelen bir imamı taklid etmektedir. Daha önceleri de denildiği gibi, “kim bir alimi taklid ederse, Allah'a salimen kavuşur.”

Günümüzde mukallid olduğu halde zamanın müctehidi geçinen bazı kimselerin diğer mezheplere bağlı bulunanlarca işlenmesinde sakınca görülmeyen hususları redde ve inkar etmelerine, onları kınayıp suçlamalarına gelince: inatla bulundukları yerden ayrılmayan bu adamlar, ümmetin birliğini bozmakta, izzet ve başarıya adım adım giden İslam cemaatini alıkoymaya çalışmaktalar.

Bizim bu gibilere nasihatimiz şudur: Bulundukları inattan vazgeçip, aşırılıklarını ve hiddetlerini hafifletsinler. Müslümanları tehdid eden ve çepeçevre onları kuşatan küfür ve ahlâksızlık zarfının mahiyetini anlayıp takdir etsinler, onları saran tehlike çemberini görsünler ve sonra da, başlangıçta mezhep imamlarının şu sözünü alıp kendilerine düstur edinsinler:

“Biz, üzerinde ittifak ettiğmiz şeyle amel ederiz; ihtilaf ettiğimiz şeylerde birbirimizi mazur görürüz.” İşte zamanın müctehid geçinen mukallidleri, önder mevkide bulunan imamlarının bu nasihatini alıp itibar edecek olurlarsa, o zaman ümmetin birliğini korumaya çalışanlar arasında hissesi bulunan bahtiyarlar sınıfına geçerler. Bununla da kalmazlar, müslüman cemaatinin zafere ve başarıya doğru attıkları her adımda onlara sened ve destek olurlar. Cehd-u gayretlerini biraraya getirip İslam'ın muhteşem sarayını kurmak isteyen ihlaslı kimselerle beraber bulunurlar..., bu da Allah'a göre zor bir şey değildir. Çünkü O'na göre zorluk diye bir şey düşünülemez.

C) Kötülüğü gidermede kademeli bir metot uygulamak:

Kötülüğü gidermeye çalışan kimseye, bu hususta pedagojik bir yöntem uygulayıp merhale merhale adım atmak gerekir. Önce hiçbir tecessüste bulunmadan “münker” yani kötülüğün ne olduğunu tanıtmaya çalışır. Sonra da kötülüğü işleyen kimsenin kötü olabileceğini işleyip anlatır. Sonra da kötülüğün

önüne geçmek için vaaz ve irşadda; nasihat ve korkutmakta bulunur. Kötülük işleyeni, Allah'ın hesap günündeki hükmüyle, adaletiyle, vereceği karşılık ile tehdid edip kalbine korku sokmaya yönelir.
Bütün bunlar fayda vermeyip netice sağlamayınca, bu defa ağır sözlerle işe başlanır, tehdid ve tahvifte bulunarak şöyle şöyle yapacağını açıklar. Sonra da eliyle müdahele edip işlenen kötülüğü gidermeye başlar. Şehveti tahrik edip ahlâkı bozan birtakım çalgı aletlerini kırar, alkollü içkilerle ilgili kapları ortadan kaldırır; başkasına haksızca saldırmayı durdurur. Bütün bunlar sonuç vermediği takdirde cemaat halinde kötülük giderilmeye çalışır, silah kullanılmaz. Bütün bunlar yapılırken, insanlar arasında bir fitneye sebebiyet verilmeyecek. Bir fitne ve kargaşalık söz konusu olduğu takdirde başka yollar ve çareler düşünülecek. Sonra da cemaat halinde harekete geçilir, gerektiğinde kısmen silah bulundurulur, ama kınından çıkarılmaz, kılıfında tutulur, Çünkü aksine bir tutum fitneye yol açabilir, fesadı körükleyip şehirleri harap edebilir. [880]
Kötülüğü gidermede başlangıç noktası olarak -fukahanın da belirttiği gibi- şiddete başvurulmaz, bu caiz değildir. Yani irşad ve uyarı, güzel nasihat fayda verdiği sürece şiddete başvurulmaz, daha ağır bir metot uygulanmaz. Mesela, kötülüğü gidermeye çalışan kimse, sevgiyle, nezaketle, güzel sözlerle, iyi öğütlerle onu gidermeye muvaffak oluyorsa, ağır söz kullanarak adım atması caiz değildir. Sert davranıp ağır söz kullanmak fayda verdiği sürece, el ile müdahale edilmez ve böylece irşad uygulanır.
Kötülükle mücadele eden kimsenin hakim, alim olması, kötülüğü giderme usul ve yollarım bilmesi, hiç de hoş karşılanmıyacak, iyi netice vermiyecek şekilde bir yol izlememesi gerekir. Artık kime hikmet verilmişse, gerçekten ona çokça hayır verilmiştir.
D) Kötülüğü men'edecek kişinin ince, zarif olması, iyi ahlâklı bulunması gerekir.
İnsanları hayra, iyiliğe çağıran kimsenin en güzel sıfatlarla bezeli olması; onları kötülüklerden menetmeye çalışan kimsenin bu sıfatlarla birlikte yumuşak, nezaketli olması, iyi ahlâk sahibi bulunması vacibdir. Böylece tesir doruğuna yükselir, onun davetine kulak verip olumlu adım atmalar daha güçlü ve köklü olur. Sözü edilen incelik, şefkatlilik, yumuşaklık ve nezaketlilik, halkı İslah, hakkı tebliğ ve Allah'a davet yolunda bulunan kimsede en belirgin noktasına ulaşması gereklidir. Çünkü Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bu güzel sıfatlarla süslenmeyi emreder ve bu hususta Ashabına en güzel örnek ve önder olurdu.
Bu konuda Rasûlullah (a.a.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"İyilikle emreden kimse, iyiliği şiar edinsin?" [881]

“*Doğrusu rıfk (yumuşaklık, nezaket ve incelik) hangi şeydebulunursa, mutlaka onu süsler; hangi şeyden de çekilip alınırsa, onu ayıplı ve kusurlu kılar.*”[882]
“*Şüphesiz ki Allah çok zarif, ince ve yumuşak sıfata sahiptir; inceîik, zariflik ve yumuşaklığı sever; şiddet ve kabalığa karşı vermediğini, yumuşaklık ve inceliğe karşı verir...*” [883]
Rasûlullah (a.s.) Efendimizin yumuşaklık, incelik, nezaketlilikteki örnek ve önderliği, aşağıdaki misallerle belirginleşir:
Ashab-ı Kiram'dan Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor: Bedevilerden biri Mescid-i Saadet'in içine işedi. Oradaki müslümanlar onun üzerine yürümek istediler; bunun üzerine Peygamber (a.s.) Efendimiz onlara şöyle seslendi: *“Onu kendi haline bırakın, dokunmayın, işediği yerin üzerine bir kova su dökün (temizleyin). Sizler kolaylık göstermek üzere gönderildiniz, zorluk ve meşakkat göstermek için değil...”* [884]
Yine Ashab'dan Ebu Uraame (r.a.) anlatıyor:
Gençlerden biri, Peygamber (a.s.) Efendimize gelerek dedi ki:
“Ya Rasûlallah! Zina etmeme izin verir misin?”
Bunun üzerine orada bulunanlar seslerini yükseltip (öfkeyle o gence bakmaya başladılar). Peygamber (a.s.) Efendimiz:
“Onu bana yaklaştırın!” diye emretti. Genç yaklaştırıldı, Peygamber (a.s.) ona, biraz daha yaklaş derken genç adam, Peygamber'in (a.s.) tam önüne gelip oturdu ve aralarında şu konuşma geçti:
Peygamber:
“Annen için böyle bir şey arzu eder misin?”
Genç:
“Hayır, Allah beni size feda eylesin.” Peygamber:
“Herkes de senin gibi kendi anneleri için böyle bir şey arzu etmezler. Ya kızın için böyle bir şey arzu eder misin?” Genç:
“Hayır, Allah beni size feda eylesin.” Peygamber:
“Herkes de senin gibi kendi kızlarına böyle bir şey arzu etmezler.”
Ravi İbn Avf, bu soru ve cevabın hala ve teyzeler hakkında istenip istenmemesi şeklinde devam ettiğini söyler. Genç her defasında,
“Hayır, Allah beni size feda eylesin” diye cevap vermiştir. Peygamber (a.s.) Efendimiz de ona, her defasında, *“Herkes de senin gibi bunu arzu etmezler”* buyurarak onu düşüncesinden vazgeçirmeye çalışmış ve sonra da elini o gencin göğsü üzerine koyarak şöyle dua etmiştir:
“Allah'ım; bu gencin kalbini tertemiz eyle, günahlarını bağışla, namus ve iffetini

koru.”
O günden sonra o gence zinadan daha çok sevilmeyen bir fiil yoktu, yani en çok hoşlanmadığı ve sevmediği şey zina oldu. [885]
Ashabdan Muaviye b. Hakem (r.a.) anlatıyor:
“Bir gün Rasûlullah (a.s.) Efendimizle beraber namaz kılıyordum. O sırada hazır bulunanlardan biri aksırdı. Ben de “yerhamuke'llah” dedim. Herkes bana göz attı. Anlayamadım ve
“Ananız sizi vitirsin, size ne oluyor da bana dikkatli bakıyorsunuz?” dedim. Ben böyle dediğimde onlar ellerini dizlerine vurarak uyarıda bulundular. Beni susturmak istediklerini anlayınca sesimi hemen kestim. Peygamber (a.s.) Efendimiz namazı bitirdi. Anam-babam O'na feda olsun, hayatımda O'nun gibi güzel öğretip eğiten başka bir kimse ne önceleri, ne de sonraları görebildim. Allah'a yemin ederim ki, Efendimiz benim bu hareketimden dolayı ne yüzünü bana ekşitti, ne beni dövdü, ne de ağır bir söz söyledi. O sadece şunu bana öğretti:
“*Şüphen olmasın ki bu namaz kılınırken insan sözlerinden hiçbir şey ona uygun düşmez ve yakışmaz. Namaz bütünüyle teşbih, tekbir ve Kur'an okumaktır.”* [886]
Vaizlerden biri, Abbasi halifelerinden Ebu Cafer Mansur'un huzuruna girdi ve çok ağır konuştu. Bunun üzerine Ebu Cafer ona:
“Bize karşı biraz yumuşak ve hoşgörülü olmaz mısın? Çünkü Allah senden çok hayırlısını, benden çok daha kötü kimselere göndermiş, Musa Peygamberi de Fir'avn'a göndermiş ve sonra da ona şunu emretmiştir: “Senle Harun, Fir'avn'a yumuşak söz söyleyin, olur ki öğüt alır veya Allah'tan saygı ile korkar.”
Bu güzel uyarı ve hatırlatma üzerine vaiz efendi utanmış, Musa Peygamber'den üstün olmadığı, Halife'nin de Fir'avn'dan daha şer ve kötü bulunmadığını anlamıştı.
Allah, Peygamberini edeplendirirken ne doğru buyurmuştur:
“Ancak Allah'ın rahmetiyledir ki, sen onlara yumuşak (ve hoşgörüyle) davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, herhalde etrafından dağılır, giderlerdi. O halde onları affet, onlar için istiğfarda bulun...” [887]
E)Davetçinin eza ve cefalara karşı sabırlı olması gerekir:
Toplumu islaha çalışan veya insanları Allah'a davet eden kimsenin birçok eza ve cefalara maruz kalacağı söz götürmez bir gerçektir. Çünkü bu arada mağrurların sataşmasına, elem verici davranışlarına, cahillerin ahmaklığına muhatab olur. Alaycıların alaylı tavırlarıyla, sözleriyle karşılaşır. Hiç şüphe yok ki, bu durum,

Allah'ın gelip geçen peygamber, davetçiler ve islahatçılar hakkında koyduğu Sünnetullah'tan biridir. Katlanmaktan başka çare yoktur.
Cenab-ı Hakk bu duruma işaretle buyuruyor ki:
"EIif-Lâm-Mîm. İnsanlar "inandık" demeleriyle kendi hallerini terkedileceklerini, çetin sınavlardan geçirilmeyeceklerini mi sanırlar. Andolsun ki, onlardan öncekileri de çetin sınavlardan geçirimsizdir. Allah elbette doğru olanları da bilir, yalancıları da bilir." [888]
"*Yoksa siz, kendimizden önce gelenlerin benzer durumu başınıza gelmeden Cennet'e gireceğinizi mi sandınız? Onlara ezici üzücü sıkıntı ve zorluklar gelip dokundu da sarsıldıkça sarsıldılar, o kadar ki Peygamber ve Onunla beraber olan inanmışlar: "Allah'ın yardımı ne zaman?" diyecek duruma gelmişlerdi. Haberimiz olsun ki, Allah'ın yardımı yakındır."* [889]
Bu konuda, Lokman'ın oğluna olan tavsiyesi yer alır. Lokman oğluna şöyle öğütte bulunmuştur:
"Oğulcağızım! Namazı dosdoğru kıl; (dince, akılca, sağlam örfçe) uygun olanı emret; kötü sayılanları da men'et. Başına gelene sabret. Elbette bunlar azmedilmeye değer işlerdir." [890]
Bu ayetlerin ışığında, Allah yolunda bela, mihnet, sıkıntı ve üzüntüler, bütünüyle Cennet'e uzanan yollardır, geçmiş hatalarını temizlenip bağışlanmasıdır.
Nitekim Cenab-ı Hakk, Kur'an-ı Kerim'de buyuruyor:
"Onlar ki, hicret ettiler, yurtlarından çıkarıldılar, benim yolumda işkenceye uğratıldılar, savaştılar, öldürüldüler, şanıma and olsun ki, onların günah ve kötülüklerini örtüp temizliyeceğim, altlarından ırmaklar akan Cennetlere elbette sokacağım. (Böylece) Allah katından bir sevaba (erişecekler). Sevabın güzeli Allah yanındadır." [891]
Ashabdan Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) anlatıyor:
Peygamber (a.s.) Efendimize dedik ki:
"Ey Allah'ın Rasülü! Kimler daha çok şiddetli belaya maruz kalır?" Efendimiz bize şu cevabı verdi: "*Peygamberler, sonra da derece derece iner, adama dinine bağlı bulunduğu nisbette belayla karşı karşıya gelip sınavdan geçer. Dininde salabeti, sıkı bağlılığı varsa, belası da o nisbette şiddetli olur. Dinine az bağlılığı varsa, ona göre bela ile karşılaşır. Kul yeryüzünde, üzerinde hata bulunmadığı halde doîaşıncaya kadar bela onun yakasını koyuvermez."* [892]
Diğer bir hadiste ise, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"Cennet, nahoş ve üzücü şeylerle örtülmüştür; Cehennem ise şehvani şeylerle

kaplanmıştır.” [893]

Artık Hakk'a davetçiye, nasihatçı mücahide gereken, davetçilerin başı ve efendisi Rasûlullah (a.s.) Efendimiz'e bakıp teselli bulmaktır. O öylesine ezâ, cefâ, yalan, iftira ve tiksindirici şeylerle karşılaştı ki, kendisinden önce hiç kimse böyle bir ibtilaya maruz kalmamıştı, ondan sonra da kimse o nisbette bir ibtila ile yüzyüze gelmiyecektir.

Müşrikler, Peygamber (a.s.) Efendimizi, ilahi davetten alıkoymak için yolunu kestiler, akla hayale gelmedik hile ve desiseler, yalan ve iftiralar düzdüler; ama O, ne alçaldı, ne baş eğdi, ne de bıkkınlık ve yılgınlık gösterdi. O'nun yolunu şaşırtmak, ona uyanları aldatmak, ilahi buyrukları tebliğden men1 etmek için çok sistemli ve planlı hareket ettiler, ne var ki, Peygamber ve arkadaşları eğilmediler, gevşeklik göstermediler, yılgınlık izhar etmediler. Efendimiz Hakk'a çağrı yolunda büyük bir sabır ve sebat gösterdi, ezâ ve cefâların her türlüsüne katlandı; müstağni davrandı, derinlere kök salmış dağlar gibi dimdik ayakta durdu, Allah'ın yardımı ve fetih gelinceye kadar sarsılmadı, görevini bırakmadı.

Ellerinde İslam risalet bayrağı taşıyanlar, yeryüzünde ilahi hükümleri ikameye çalışanlara yakışan, kendilerini dayanma gücüyle sabit kılmak, Allah (c.c.) yolunda her türlü meşakket ve eziyete katlanmaktır. Eğer bunlar başarılı günlere erişmek gelecekte muhakkak bir zafere kavuşmak istiyorlarsa, tavsiye edilen hususları aynen kendilerinden uygulayıp hizmetlerini sürdürmeye çalışsınlar.

Burada karşımıza bir soru çıkmaktadır:

Kötülükleri gidermeye çalışan kimse, bundan dolayı kendisine bir zarar dokunacağından ve onu hemen gideremiyeceğinden endişe duyduğu zaman, bu vecibeyi yerine getirmeye devam etmesi hâlâ caiz olur mu?

Meselenin dış yüzüne bakılacak olursa, kötülüğü gidermeye çalışması caiz olur. Çünkü Cenab-ı Hakk, Lokman kıssasında genellik arzeder mahiyette buyurmuştur ki: *“İyilikle emret, kötülükten men'et ve başına gelen bela ve musibete sabret. Doğrusu bunlar arzedilemeğe değer işlerdir.”*

Kur'an'ın bu hususlaki nassı, Allah'ın buyruğunu, kötülüğü gidermeye çalışan kimsenin kendi nefsine dokunacak bir zararlı ve onu giderme umuduyla takyid edilmemiştir. Bu şuna delalet etmektedir: Niyet Allah (c.c.) için halis olunca, müslüman kendini bütün cesaret ve gücüyle ortaya atar, nasıl olursa olsun, bir şeye aldırış etmeden kötülükle mücadele eder. İşte bu ortamda cesaretle ortaya atılmak cidden azmedilmeğe değer işlerdendir.

Ebubekir b. El-Arabi diyor ki:

Kötülükleri gidermek konusunda mücadele eden kimse, bununla kötülüğün giderileceğini umuyor ve aynı zamanda dayak ve öldürme gibi tehlikelerin

karşısına çıkacağından korkuyorsa, ilim adamlarının çoğuna göre, bu durumda da mücadeleye devam etmesi caizdir. Ama kötülüğü giderebilme umudu yoksa bu durumda mücadele etmesinin ne gibi bir yararı olur?
İbn el-Arabi, netice olarak sözünü şuna bağlamak istiyor: ilim adamlarının açıkladığı gibi, niyet halis olursa kişinin kötülüğü gidermeye çalışması en uygun yoldur; şartlar ne olursa olsun, o, bu vecibeyi yerine getirmelidir.”
Şeyhzade, Şiratü'l-İslam’ın şerhinde diyor ki:
Dalkavuklukta bulunup insanlara dıştan sevgi izhar etmez, kınamaktan, ağır söz işitmekten ve dayaktan korkmaz; sadece öldürülme tehlikesi varsa korkar. Çünkü selef-i salihin, hiçbir şeye aldırış etmeden, endişe duymadan hem ümmet arasında kötülük işleyenleri vazgeçirmeye çalışırlardı, hem adil davranmıyan hükümdarlara, bu hususta söylenecek söz ne ise onu söylerlerdi.
Bütün bu saydıklarımız, kötülükle mücadele etme metodunu bilmenin dışındaki şartlar ve kaidelerdir. Bu bakımdan iyilikle emreden, kötülükten men'etmeye çalışan kimsenin bilgili olması, mücadele usul ve metodunu bilmesi vacibdir. Ta ki, yapacağı hizmet İslam şeriat hükümlerine uysun, onun kapsamlı ilkeleriyle uyum sağlasın.
İşte toplum yapısını gözetip korumakta, fertlerin toplumsal adab ve kurallara uymasını sağlamakta en önemli ve aynı zamanda izlenip uyulacak esaslar bunlardır. Terbiyecilerin önce bunları kendi nefslerinde uygulayıp gerçekleştirmeleri, sonra da çocuklarınıa öğretmeleri gerekir. Böylece çocuk hayat okuluna girerken bu esasları benimsemiş olarak başlamalı, bunun sorumluluğunu, yarar ve neticelerini idrak ederek hayata adımım atmalıdır.
F) Selef-i Salihin'in bu hususta tutum ve hizmetini hatırlamak:
Müslümanda cesaret ve şecaat huy ve duygusunu kökleştiren, toplum düzenini koruma ve gözetmeyi belirgin hale getiren faktörlerden biri de, tarih önünde selef-i salihin'in iyilikle emretmek, kötülükten men'etmedeki yeri ve şerefli atalarımızın bu hususta ki himmet ve gayretlerini örnek edinmemizdir. Eğriliği doğrulamakta onların gayretini gözönüne getirmemiz gerekir. Şüphesiz ki, onlar gelişmekte olan kuşakların ruhuna en faziletli ve üstün eserleri, izleri bırakmışlar, gençlerin azim ve gayretini verimli bir düzeye getirmek için birçok model ve örnekler vermişlerdir. Öyle ki, onlar, mevcut gençleri, yazanların, sapıtanlarm ve hakkı bile bile inkar edenlerin karşılarına cesaretle çıkarmasını bilmiş, kötülüğü gidermede başarılı adımlar atmışlardır, İslam'a karşı saygılı olmayan, faziletli ahlak konusunda hiçbir ölçü tanımayan ve buna kıymet vermiyenleri doğru yola davet etmekte, aşırı bir sürtüşmeye meydan vermeden hakseverlerin gücünü ortaya koyarak basan sağlamışlardır, içinde yaşadığımız

çağda bu sapıklar çok daha fazladır. Görüp duyduklarımız da o nisbette çoktur.
Selef-i Salihinin iyilikle emretmek, kötülükten men'etmek hususunda elde ettikleri başarılardan birtakım örnekler verelim ki, gençlerimiz için güzel anı ve duyarlı ibret olsun:

a) Ünlü zahidlerden Ebu Gıyas, Buhara'da kabristan kesiminde eyleşirdi. Günlerden birgün din kardeşlerinden bazısını ziyaret amacıyla şehre gitti Tam o sırada devrin hükümdarı Nasır b. Ahmed'in hizmetçi ve adamları, beraberlerinde bir sürü çalgıcı, oyuncu bulunduğu halde hükümdarın evinden çıkıyorlardı. O gün hükümdarın sofra açtığı bir gündü. Zahid Ebu Gıyas, bu uygunsuz manzarayı görünce kendi kendine şöyle seslendi:

“Ey nefs! Bir durumla karşı karşıya bulunuyorsun. Eğer susarsan sen de onlara ortak sayılırsın...” diyerek başını göğe kaldırdı. Allah'tan yardım diledikten sonra elindeki değneği doğrultarak halkın ahlâkım bozan o pespayelerin üzerine yürüdü. Bir anda neye uğradıklarını anlamıyan o grup, şaşkına döndüler ve hükümdarın evine sığınmaktan başka bir şey düşünemediler. Durumu hükümdara anlattılar. Bunun üzerine hükümdar, adı geçen zahidi huzuruna celbetti ve aralarında çok ilginç şu konuşma geçti:

“Hükümdara karşı gelenlerin zindanı boylayacağını bilmez misin?”

“Sen de, Rahman olan Allah'a karşı gelenlerin çılgın alevli Cehennem'e atılacaklarını bilmez misin?”

“İyilikle emretme, kötülükten men'etme görevini kim sana vermiştir?”

“Sana emirlik veren zat.”

“Beni emir yapan devrin halifesidir.”

“Beni de bu göreve sevkeden, devrin halifesinin Rabbısıdır.”

Bunun üzerine hükümdar Nasır, biraz düşündü ve sonra şöyle dedi:

“Seni, iyilikle emretme, kötülükten men'etme göreviyle Semerkant'a ta'yin ettim, oraya git.”

“Kendimi oraya gitmekten azlettim.”

“Doğrusu hayret, em re dilmediğin zaman kendini görevli sayıp hasbi hizmet etmek istiyorsun. Sana resmen görev verilince, bundan kaçıyorsun!”

“Çünkü sen beni ta'yin edince, azledelibirsin de, ama Rabbın ta'yin edince O, beni azletmez, kimseler de o zaman beni azledemez.”

“Hacetin varsa söyle!”

“Bir tek hacetim var, gençliğimi bana geri çevir!”

“Buna gücüm yetmez. Başka hacetin varsa söyle?”

“Bir hacetim daha var, Cehennem bekçisine bir mektup yaz da bana azab etmesin.”

“Buna da gücüm yetmez. Bu ikisinden başka bir hacetin yok mudur?”
“Var, Cennet bekçisine bir yazı yaz da beni Cennet'e kabul etsin.”
“Buna da gücüm yetmez.”
“O halde bütün hacetlerin kapısı, ama tek kapısı olan Alemlerin Rabbına yönelip ona el açmamız daha uygun olmaz mı? Çünkü kendisine arzedilen hacetleri yerine getirir.”
Bunun üzerine söylenecek başka bir söz kalmamış, hükümdar alacağı öğüdü almış, işlediği kötülüklerin farkına varmıştı. Böylece zahid'i serbest bıraktı. O da Allah (c.c.) için yüklendiği emr-i bi'1-maruf nehy-i ani'l-münker hizmetini sürdürmek için yola çıktı.

b) İmam Gazali, ihya adlı kitabında şu kıssayı nakletmiştir:
Devrin Ünlü edibi Esmai, gördüğü dikkat çekici bir olayı şöyle anlatıyor: Çağın değerli bilginlerinden Ata' b. Ebi Rebah, devrin hükümdar ve halifesi Abdülmelik b. Mervan'ın huzuruna girdi. Hükümdar tahtında oturmuş, çevresinde de ülkenin birçok yöresinden gelen önemli kişiler yeralmış bulunuyordu. Bu toplantı, Abdülmelik hacc için Mekke'ye geldiğinde tertiplenmişti. Ata’ hazretlerinin içeri girdiğini görünce hemen ayağa kalktı, onun elinden hürmetle tutup tahtının yanında sağ tarafına oturttu. Saygı dolu bir yönelişle yüzünü ona çevirdi. Sonra da aralarında şu dikkat çekici konuşma geçti:
Halife:
“Ya Eba Muhammed! Bir hacetiniz mi var?” Ata':
“Ya Emirel-Mü’minin! Allah'ın Haremi ve Peygamberin Haremi hakkında Allah'tan kork.” Halife:
“Bu iki yeri imar edeceğime söz veriyorum.” Ata:'
“Ansar ve muhacir çocukları hakkında da Allah'tan kork. Çünkü sen onların himmet ve hizmeti neticesi bu makama geçebildin.” Halife:
“Onları koruyup gereken yardımda bulunacağım, müsterih olun.” Ata':
“Serhadlerde nöbet bekleyen, ülkeyi koruyan askerler hakkında da Allah'tan kork. Çünkü onlar, müslümanları koruyan kaleler, güven içinde yaşamalarına yardımcı olan kuvvetlerdir.” Halife:
“Onlara gereken ilginin gösterileceğinde şüpheniz olmasın.” Ata’:
“Müslümanların durumuyla yakından ilgilenmek hususunda da Allah'tan kork.” Halife:
“Gereken ne ise o yapılacaktır, bu hususta da müsterih olabilirsiniz.” Ata':
“Kapında hizmet görenler hakkında da Allah'tan kork, onları gözet, unutma; kapını onlara karşı kapalı tutma. Halife:

“Dediğin husus yerine getirilecektir.”
Bu konuşma sona erince, Ata' b. Ebû Rebah hazretleri müsaade isteyerek ayağa kalktı. Halife de yerinden fırlayıp kalktı ve onun elinden tutarak sordu:
“Ya Eba Muhammed! Siz hep başkalarının hacetinin karşılanması için bizden bir şeyler istediniz. Biz de onların hepsinin yerine getireleceğine söz verdik. Sizin kendi şahsi bir ihtiyacınız yok mudur?”
Devrin büyük ilim adamı kemal-i vakarla şu cevabı verdi:
“Yaratılmışlardan beklediğimiz bir hacetimiz yoktur,” dedi ve ayrıldı. Halife duygulandı, ayakta gözleriyle onu takip ederken şöyle mırıldandı:
“İşte asıl şeref ve vakar budur!”
c) Osmanlı Devleti alimlerinin biyografisini yazan eş-Şakaiku'n-Numaniyye adlı kitapta şu kıssa yazılıdır:
Sultan Selim Han, hazine bekçi ve koruyucularından, me’mur ve amirlerinden 150 kişinin öldürülmesini emretti. Durumu öğrenen devrin Şeyhülİslam'ı Alauddin Ali b. Ahmed el-Müfti, vakit kaybetmeden yüce divana gitti. O devirde Şeyhülislam ancak çok önemli bir meseleden dolayı yüce divana girerdi. İçeri girince, divanda bulunan devlet ricali ister istemez hayret ettiler. Şeyhülİslam, divandakilere selam verdi, hepsi de yerinden kalkıp saygıyla onu karşıladılar ve meclisin başköşesine buyur ettiler. Sonra da sordular:
“Yüce divana gelmenizi gerektiren husus nedir?” Şeyhülislam cevap verdi: “
Sultan ile görüşmek istiyorum; Onunla konuşacak sözlerim var.” Durumu derhal Sultan'a arzettiler. İzin verildi ve Şeyhülislam yalnız başına Sultan Selim Han'ın huzuruna girdi. Selam verip oturdu ve sonra söze şöyle başladı: “Fetva erbabının görevi, Sultan'ın ahiretini korumaktır. Duyduğuma göre, şer'an öldürülmeleri caiz görülmeyen 150 kişinin idamına karar vermişsinizdir. Onları bağışlamanızı istiyorum.” Sultan Selim Han, yaratılışı itibariyle sert mizaçlı idi, Şeyhülislam'ın bu sözüne kızdı ve aralarında şu konuşma geçti:
“Siz, saltanat işlerine karışıyorsunuz, oysa bunlar sizin göreviniz değildir.”
“Hayır, saltanat işlerine karışmıyorum, sizin ahiretinizle ilgili bir hususu açıklamak istiyorum. Bu da benim vazifem cümlesindedir. Onları affedersiniz, ahirette kurtulursunuz, aksi halde büyük bir azaba uğrarsınız!”
Bu haklı söz ve uyarı üzerine, Sultan'ın öfkesi yatıştı, idamlarına karar verdiği 150 kişiyi affetti. Sonra da Şeyhülislam'ı alıkoyup bir saat kadar sohbette bulundular. Şeyhülislam müsaade isteyip ayrılmak üzere ayağa kalkınca, şunu söyledi:
“Sultanım! Az önce ahiretiniz hakkında konuştum. Şimdi de, sizin fazilet ve kişiliğinizle ilgili bir ricada bulunmak istiyorum.” Sultan Selim Han,

“Rican ne olabilir?” deyince, Şeyhülislam cevap verdi:
“Şu affettiğin insanlar kapınızın kullarıdırlar. Onları işlerinden uzaklaştırmak herhalde uygun olmaz.” Sultan bu ricayı da uygun bulup hazine görevlilerinin eski görevlerine dönüp başlamalarını irade buyurdu. Ancak şunu hatırlattı: “Görevlerinde kusur işleyen bu adamlara herhalde bir ceza vereceğimdir.” Şeyhülislam:
“Evet bu caizdir. Çünkü bu yetki Sultan'a aittir” dedi ve selamet dileyerek huzurdan ayrıldı.

d) Mısır Yüksek Şer'i Mahkeme Naiblerinden Şeyh Muhammed Süleyman anlatıyor:
“Yakın dostlarımdan Muhammed Fehmi Naduri Paşa, Ahmed Bedevi Efendi'den, o da babasından o da dedesinden naklen şunu anlatmış -ki bu zat, Mısır Hidvi İsmail zamanında Ezher Şeyhi olarak bulunuyordu: Mısır'la Habeşistan arasında savaş çıkınca, üstüste Mısır ordusunun hezimete uğrama haberleri gelmeye başladı. Bunun sebebi de ordu arasında ihtilaf ve bölünme idi. Hidvin kalbi daraldı. Bu sebeple biraz nefes alıp sıkıntısını gidermek için yanına Şerif Paşa'yı da alıp dışarı çıkmayı kararlaştırdı. Bunun üzerine Şerif Paşa, ona: “Böyle seni kınayanlar varken ne yapmak istiyorsun, onları defetmek niyetinde misin?” diye sorunca, Hidiv şu cevabı verdi:
“A Efendi! Allah bana ilhamda bulunup, göğsüm daraldığı zaman Sahih-i Buhari'yle iltica etmemi, ruhları pak ve arınmış ilim adamlarının ondan hadisler okuyup dinlememi ve bu sebeple Allah'ın sıkıntımı gidereceğini düşünmemi ve bunu adet haline getirmemi dilemiştir.”
Durum Ezher Şeyhine anlatıldı. O da değerli ilim adamlarım topladı. Ezher de kıbleye yönelip Buhari'yi Şerifi okumaya başladılar. Bununla beraber Mısır ordusunun hezimet haberleri devam ediyordu. Hidiv ismail, öfkelendi ve Şerif Paşa'yı yanına alıp Buhari okuyan ilim adamlarına uğradı, bütün öfkesiyle onlara şöyle bağırdı:
“Sizin bu okuduğunuz Buhari değildir. Aynı zamanda sizler, bizim bilip tanıdığımız, saygı duyduğumuz selef-i salihin alimlerine benzemiyorsunuz. Çünkü Allah ne sizinle, ne de okuduğunuzla hiçbir şeyi defetmiyor.
Onun bu hiddetli tavrı ve sözlerine karşı ilim adamları susmayı tercih etti. Safların gerisinde bulunan Ezher Şeyhi ileri atılıp şöyle konuştu:
“Ey İsmail! Kendine gel... Çünkü biz, Rasûlullah (a.s.) Efendimizden rivayet edilen şu hadisi biliyoruz:
“Ya iyilikle emreder, kötülükten men'edersin, ya da Allah sizin üzerinize sizin şerirlerinizi musallat eder de seçkin kişileriniz dua ve niyazda bulunurlar, ama

duaları kabul olunmaz.”
Şeyh'in bu cevabı üzerine ilim adamlarının susması ve endişesi arttı. Hidiv ismail ve yanındaki Şerif Paşa, hiç konuşmadan ayrıldılar, ilim adamları, arkasından onu kınadılar, ayıplayıp serzenişte bulundular. Çok geçmeden Şerif Paşa çıkageldi ve
“Hidiv ismail'le seslenip konuşan şeyh nerede?” diye sordu. Şeyh ayağa kalkıp,
“O aradığın şeyh benim!” dedi. Paşa onu alıp götürdü. Az öncesine kadar onu kınayanlar, serzenişte bulunanlar, artık bir daha onun dönmiyeceğini, bu ayrılışının son ayrılış olduğunu sandılar. Şerif Paşa, Ezher Şeyhi ile birlikte saraya vardılar, içeri girince, Hidvi, önünde bir kürsü bulunduğu halde balkonda oturduğunu gördüler. Şeyhi önündeki kürsüye (iskemleye) oturttu ve:
“Ezher'de bana söylediklerini burada tekrar söyle” diye emretti. Şeyh de aynı sözleri tekrar söyledikten sonra hadisin geniş bir açılmasını yaptı. Hidiv sordu:
“Biz ne yaptık ki, bu bela üzerimize indi?” Şeyh cevap verdi:
“Ey Efendimiz! Mahkemelerimiz, faizi helal sayan kanunlar çıkarmadılar mı? Bu memlekette zinaya ruhsat verilmedi mi? İçki mubah sayılmadı mı? Daha neden söz edeyim?” Diyerek inkarı mümkün olmayan birçok münkerleri sayıp dökdükten sonra devamla şunu söyledi:
“Gökten nasıl yardım ve zafer bekliyebiliriz?” Hidiv İsmail, söylenenleri dinledikten sonra,
“Doğru, daha ne yapalım, şu ülkede yabancılarla haşır-neşir olduk. İşte burası onların ülkesidir.” Yani onların ülkesi haline gelmiştir, dedi. Ezher Şeyhi:
“O halde Buhari'nin günahı ne? İlim adamları ne yapsınlar?” Hidiv bir süre başını eğip düşündükten sonra şöyle dedi:
“Doğru söyledin, doğru söyledin.”
Şeyh, müsaade isteyerek Ezher'e döndü ki arkadaşları ondan ümitlerini kesmişlerdi. Onu görünce çok sevindiler, sanki yeni doğmuş gibi oldular. [894]
e) “Kenzü'l-Cevher” kitabının sahibi Ezher Tarihin'de şunu anlatıyor:
Hicri 1209 yılında Bilbeis'in doğusundaki bir kasaba halkı toplanıp Ezher Şeyhi, Şeyh Şerkavi hazretlerine geldiler, başlarındaki emir Muhammed Beğ el-Elfi'nin kendilerine zulmedip güç getiremiye-cekleri kadar mal istediğini anlatarak yardımını dilediler. Şeyh, bu habere fazlasiyle üzüldü ve kızdı. Hemen Ezher'e gelerek oradaki ilim adamlarını topladı, külliyenin kapılarını içerden kilitlediler. Daha önce emir ve nehiy sahipleri olan Murad Beg ile İbrahim Beg'e de gereken hitapta bulunmuş, bilgi vermişti. Ama bu ikisi de hiçbir şey açıklamamış ve hiçbir hareketsizi harekete geçirmemişlerdi.
Sonra da bir neticeye vardılar, Ezher ilim adamları, halka seslenip yapılan bu

zulme karşı dükkan ve iş yerlerinin kapılarını kapamalarını emrettiler, ikinci gün kendilerini izleyen geniş bir halk topluluğu ile birlikte İbrahim Beg'in kapısına doğru yürüdüler. Bir anda orası mahşeri bir kalabalık halini ve görünümünü aldı. İbrahim Beg, bu durumu görünce özel sekreteri Eyyub Beg'i onlara gönderdi. Eyyub Beg, dışarı çıkıp ne istediklerini, arzularının ne olduğunu sordu. Onlar da, "Biz sadece adalet istiyoruz, yeni konulan ağır vergilerin hafifletilmesini arzuluyoruz" diye cevap verdiler. Sekreter,

"Bunların, yani isteklerinizin hepsini yerine getiremeyiz, aksi halde büyük bir mali krizle karşı karşıya geliriz" diyerek uyarıda bulundu. Halk tabakası ve ilim adamları ona:

"Bu gerçek bir özür sayılmaz. Devlet kapısında lüzumundan fazla ücretlileri bulundurup emir sahiplerinin keyfine göre harcamada bulunmaları, bu sıkıntıyı doğurmaktadır. Devlet ve dolayısıyla hükümdar hep alan ve isteyen değil, veren, yardıma koşan güçler demektir" diyerek daha iyi düşünüp bir karara varmalarını istediler. Sekreter,

"Müsaade edin de ben durumu üst makama bildireyim" dedi ve ayrıldı.

Ezher ilim adamları da ayrıldılar, halk da dağıldı. Çevredeki yetkililer toplandı. Murad Beg, şu haberi gönderdi: "İki husus dışında bütün arzularınızı gerçekleştirmeye karar verdik. Onlardan biri, "Bulak Divanı", diğeri ise "Camkiye konusu'dur. Sonra da Ezher şeyhlerinden dört zatı ismen belirleyerek üçüncü gün diğer emirlerle meşayihin de katılacağı toplantıya İbrahim Beg'in evinde bulunmaları bildirildi. Meşayih arasında Ezher Şeyhi Şerkavi de bulunuyordu. Sonunda toplantı yapıldı, zulüm ve haksızlıkların kaldırılması, halka kolaylık ve iyilik sağlanması kararlaştırıldı. Devrin Kadısı hemen orada bir yazı hazırladı, bütün emirler, paşalar hazırlanan kararı imzaladılar. Böylece fitne çözüldü."[895]

Selef-i Salihin'in bu hususstaki güzel misal ve örnekleri çoktur. Hepsi de toplumu korumak için insanların hemen hepsinin de iyilikle emretme, kötülükten men'etme hususunda olumlu adımlar attığına delalet etmektedir. (808). Çünkü onlar, toplumu tedirgin edecek şeyleri gidermek, ümmetin birlik ve düzenini sağlayacak hususlarda son derece duyarlı idiler. Çünkü fert, toplum içinde tuğlalardan bir tuğladır; umum yararına ve düzenine yönelik hususları gerçekleştirmek, toplumu bozacak mefasidi defedecek çarelere başvurmak ferde vacibdir. İnsanlarla birlikte faaliyete geçip toplum çatısını, katıksız İslam akidesi temeli üzerine oturması, ahlâk ve fazilet ilkelerine göre bunu ayakta tutması, Allah (c.c.) yolunda hiçlir ayıplayanm ayıplanmasından korkmadan, endişe duymadan Hak sözünü ilan etmesi ve yüceltmesi gerekmektedir. İslam, bütün bu

şerefli, faziletli tevcihleriyle her müslümanı önce kendi nefsi üzerinde murakıb yapmış; sonra da başkası üzerinde murakabesini sürdürmesini emretmiştir. Böylece otokontrol sağlanır ve en önemli ve de büyük meseleler çözülür, İslahat mecrasını bulur, hakk ile tavsiyeleşmek, sabır ile birbirine yardımcı olmak uygulanma imkanına erişir.

Allah, (c.c.) indirdiği Muhkem Kitabı'nda ne doğru buyurmuştur:

"Asra yemin olsun, insan elbette zarardadır. Ancak iman edip iyi-yararlı amellerde bulunanlar, birbirine Hakk'ı tavsiye edenler, birbirine sabrı tavsiye edenler müstesna...."

İşte toplumu denetlemede, otokontrolü kurmada bunlar İslam'ın koyduğu en önemli temel unsurlardır, iyilikle emretmek, kötülükten menetmek konusunda İslam'ın gösterdiği en sağlam ve yararlı esaslardır.

Başka bir hususa dikkat çekmek istiyorum, onu terbiyecilerin önüne koymak suretiyle yönelmelerini ve içindeki gerçeği iyice düşünmelerini arzuluyorum:

O da, hayat nizamları hususunda İslam'ın kapsamlılığını düşünürken onu her türlü şüpheden arındırıp tashih etmektir. Çünkü onu bu kapsamlılığı ferdin istekleriyle toplumun yararları arasında uygunluk ve uyumluluk kurar. Aynı zamanda dinle dünya, ruhla beden, maddeyle mana, mushafla kılıç, ibadetle cihad arasında en sağlam dengeyi vücuda getirir.

Akide ve imanda, takva ve ihsanda, namaz ve oruçta, hayır ve iyilikte, zarar ve sıkıntıya karşı sabırda, doğruluk ve vefada, sevgi ve kardeşlikte, eli açıklık ve cömertlikte, ahid ve va'dde, azim ve amaçta, savaş ve sulhta, ceza ve kısasta belirginleşip ortaya çıkan bu kapsamlılık, denge ve düzenin ta kendisidir.

İşte şu ayetler ancak hakkı söylemekte, anlaşılan hususları düzeltmekte, özel ve genel durumlara irşad etmektedir:

"Yüzlerinizi doğu ve batı yönüne çevirmeniz (hakiki imanı yansıtan) iyilik ve erdemlik değildir. Ama (gerçek) iyilik ve erdemlik: Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitab'a ve peygamberlere inananların; malı ona olan sevgisine karşılık yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere, köle ve esirleri kurtarmaya harcayanların, namaz kılan ve zekat verenlerin; andlaşıp anlaştıkları zaman verdikleri sözü yerine getirenlerin; darda ve zorda ve savaşın kızıştığında sabredenlerin (bu durumları ve imanları) dır. İşte bunlar doğru olanlar ve bunlardır korunup sakınanlar.

Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas (eşit şekilde karşılık, misilleme) farz kılındı: Hürre hür, köleye köle, dişiye dişi... Bununla beraber kim (öldürülenin) kardeşinden az da olsa bağışlanırsa (kısas düşer); kendisine örfe uymak ve bağışlayana diyeti güzellikle ödemek gerekir, bu, Rabbınızdan bir

hafifletme ve rahmettir, artık kim bundan sonra tecavüzde bulunursa, onun için elem verici bir azab vardır.
Hem kısasta, ey akıl sahipleri, sizin için hayat vardır. Olur ki (Allah'tan korkup) sakınırsınız.” [896]
İslam'ın sadece ibadet dini olup cihad dini olmadığını sanan nice cahil müslümanlar da vardır.
İslam'ın nizam ahkamına çağırmayan ve hayat safhalarım düzenlemiyen bir din olduğunu vehmeden nice insanlar görmekteyiz. Kur'an'da bu gibilerini uyarır mahiyette şu buyruğa dikkatlerini çekmek yerinde olur:
*“Yoksa kitabın bir kısmına inanıyor, bir kısmını inkar mı ediyorsunuz? Sizden böyle yapanların cezası, ancak dünyada rüsvaylıktır, kıyamet gününde de en şiddetli azaba döndürülüp uğratılmaktır; Allah yapageldiğiniz şeylerden habersiz değildir.”**[897]*
Son olarak, toplum murakabesi dışında tutularak, otokontrölden habersiz bir terbiye ile çocuğun yetiştirilmesi hususunda terbiyecilerin dikkatim çekmek istiyorum. Bunun giderilme çaresi, utangaçlık ve korkunun eğitimle giderilmesidir dersek, bu konuyu daha önce yeterince açıklamıştık. O halde bu önemli hususun ihmalim utangaçlık ve korkuya bağlayamayız. Bu bir mazeret sayılmaz. Nefsi Terbiyeyle ilgili Sorumluluk bölümüne yeniden bakmanızı tavsiye ederim. Böylece çocuğun cesaret ve kahramanlık duygusunu geliştirerek terbiye etmekte İslam'ın açmış olduğu geniş ve kapsamlı eğitim sistemini daha iyi anlamış olursunuz. Aynı zamanda çocuğun terbiyeyle kendini nasıl utangaçlık, pısırıklık ve korkaklıktan kurtardığı daha açık biçimde izlenebilir.
Doğru yolu bildirmek Allah'a aittir.
Hamd Allah'a, salât-u selam hatemü'l-enbiya Hz. Muhammed'e (a.s.) olsun![898]

7- CİNSEL TERBİYEYLE İLGİLİ SORUMLULUK

Cinsel Terbiyeden maksat, çocuk cinsel konuyla ilgili hükümleri, sorumlulukları akletmeye başladığında, ona yeterince bilgi vermek, iç guddenin ifrazatı hakkında onu aydınlatmak ve evlilikle ilgili hususlarda onu eğitip yetiştirmektir. Böylece çocuk gençlik çağına girip serpildiği ve hayatın ne demek olduğunu anladığında, nelerin kendisine mubah ve helal olduğunu idrak eder, nelerin de haram kılındığını bilerek sakınır. Ona yepyeni bir ahlâk ve adet veren İslam prensipleri doğrultusunda hayata adımını atar; artık bu durumda şehvetin arkasına takılmaz, her şeyi mubah ve helal sayma yolunda yabancılar tarafından

kapılıp şahsiyetinden uzaklaştırılmaz.
Terbiyecilerin ciddiyetle üzerine eğilmeleri gereken ve azimlerini birleştirip en doğruyu öğretmelerini sağlayan merhale ve malzemeyi aşağıda açıklamayı uygun bulduk:
Temyiz yaşı sayılan 7-10 yaşları arasında ona izin isteme ve bakma adabı telkin edilir.
Mürahaka yaşı sayılan 10-14 yaşları arasında, onu devamlı meşgul eden cinsel tesirlerden uzak bulundurulur, ilgisi daha çok başka konulara çekilir.
Buluğ yaşı denilen 14-16 yaşları arasında çocuk evlenmeye hazır duruma gelmişse, ona cinsel ilişkiler hakkında bilgi verilir ve bunun adabı yeterince öğretilir.
Bulûğ yaşından sonra "gençlik çağı" denilen yaşa gelince, evlenmeye mali imkan bulamıyorsa, o takdirde namuslu ve iffetli yaşamanın yolları ve adabı işlenir ve misallerle kalbinde olumlu izler bırakılır.
Son olarak da, çocuğu cinsel konuda eğitirken, ona bilgi verirken bunu çok açık şekilde ortaya koymak, çocuk henüz temyiz çağındayken bu hususların esrar perdesini kaldırmak caiz olur mu?
Bu konuda ben, terbiyeci kardeşimin önüne bahisleri düzenli ve açık-seçik biçimde koyuyorum. Böylece o çocuğuna nasıl buyuracağım, onu nasıl yönlendireceğini bilip anlayacaktır. Aynı zamanda şunu da rahatlıkla anlayacak ki, İslam dini, terbiye konusunda hiçbir şeyi ihmal etmemiş, mutlaka ilgili bütün meselelerde terbiyecileri irşad etmiştir, onlara yol göstermiştir. Böylece terbiyeci, boyunundaki terbiye ve tevcih hakkını dikkate alarak tam bir sorumluluk duygusu içinde çocuğunu eğitecektir.
Sözü edilen bahisleri aşağıda tertipli biçimde sıralıyoruz: (Doğru yolu göstermek ve ona iletmek Allah'a aittir).[899]

1- İzin İsteme Adabı:

Terbiyeci kardeşim! Bu bölümde izin isteme adabını seninle birlikte ele alıp anlatmak istemiyorum. Çünkü bu adabı, bundan önceki bölümde yeterince açıkladım.
Ama benim burada asıl istediğim husus, karı-kocanın özel vakitlerinde hiç kimsenin muttali' olmasını arzu etmedikleri durumları söz konusudur ki, bu vakitlerde izin alıp öylece onların yanına girme adabım açıklamaktır.
Kur'an-ı Kerim'de aileyle ilgili bu adab yeterince açıklanmıştır:
"*Ey iman edenler! Ellerinizin sahip bulunduğu köle, cariye ve hizmetçileriniz ve*

sizden henüz ergen olmayanlar, (odanıza girmek istediklerinde şu) üç vakit sizden izin istesinler: Sabah namazından önce, öğle sıcağından (bunalıp) elbisenizi çıkararak (bir tarafa) koyduğunuzda ve yatsı namazından sonra... Bu üç vakit utanç yerlerinizin açık olabileceği halvet zamanlarıdır. Bu vakitlerin dışında (yanınıza girmelerinde) bir-birlerinize uğrayıp dolaşmanızda ne size, ne de onlara bir sakınca yoktur. İşte Allah, böylece ayetlerini size açıklar. Allah bilendir ve hikmet sahibidir."

"Sizden olan çocuklar, ergen olunca, onlardan önce (doğup ergen) olanların izin istediği gibi izin isteyerek (öylece yanınıza) girsinler, İşte Allah size ayetlerini böylece açıklar, Allah bilendir ve hikmet sahibidir." [900]

İşte Allah (c.c.) bu ayetle, evin içinde küçük çocukların ve ergen olanların ana-babalarının yanına girerken izin isteme usûl ve terbiyesine terbiyecileri irşad etmekte ve yol göstermektedir.

Anlaşıldığı gibi, sözü edilen izin isteme, üç durumda söz konusudur:

Birincisi: Sabah namazından önce! Çünkü insanlar u vakitte daha çok yataklarında uyku halinde bulunurlar.

İkincisi:Öğle sıcağının iyice bunalttığı vakittir. Çünkü insanlar genellikle -sıcak bölgelerde- bu vakitte eşleriyle birlikte dış kıyafetlerini çıkarıp yatak elbisesiyle sere-serpile uzanırlar.

Üçüncüsü: Yatsı namazından sonra! Çünkü bu vakit, uyku ve dinlenme zamanıdır.

Şüphesiz ki bu üç vakitte çocuğun izin alıp öylece ana-babasının yanına girmesini öğrenmesinde, aile içinde edep ve terbiye usulünün işler duruma getirilmesi söz konusudur. Bu gibi vakitlerde çocuğun rasgele girip çıkması, ana-babasını -başkasının görmesini hiç arzu etmedikleri- bir durumda görmesine sebep olabilir ki, netice itibariyle hiç de iyi olmaz.

Tabii çocuklar büyüyüp ergen olunca, ana-baba bu üç vakitte izin isteyip öylece yanlarına girme adabını Öğretirken, diğer önemli vakitlerde de aynı şekilde izin istemeleri gerektiğini telkin ederek onları aile içinde aile adabına uygun eğitirler. Çünkü bu hususta hepsi de Allah'ın şu buyruğuna imtisal etmiş olur:

"Çocuklar ergenlik çağına girince, kendilerinden önce (ergen) olanların izin istediği gibi izin istesinler..."

Yanında terbiye usul ve kuralları konusunda az-çok anlayış ve dirayet bulunan kimseler kesinlikle bilirler ki, Kur'an'ın sergilediği bu usul ve metotlar, İslam'ın çocuk terbiyesine ne kadar Önem verip ilgi duyduğunu göstermeye kafi delillerdir. Böylece küçük yaştan eğitilen çocuk, ergen olup gençlik çağına girince, güzel ahlakıyla, övgü değer davranışlarıyla kendi toplumunda örnek

insan olur.
Bir düşünün, çocuk, ana-babasının yatak odasına ansızın girince onları cinsel ilişki halinde bulur ve görürse, rüsvaylığın bir sınırı mı olur? Sonra da orada gördüklerini çıkıp kendi akranına anlatmasını bir düşünün! Çocuk bu manzarayı hatırlayıp gözönüne getirdikçe zihnini ne kadar meşgul edeceğini, hatır ve hayalinde durmadan bunu canlandıracağını anlatmaya gerek var mıdır?
Çocuk bu yüzden karşıt cinse karşı ilgi duyup birleşme nasıl olur ve istenilen lezzet nasıl tamamlanır diye sapıtmaya başlar ve gayr-i meşru yollar arar.
O halde terbiyecilere, çocuk izin isteyecek yaşa gelince, onlara fazilet örneği yüksek ahlâkı telkin ederken Kur'an adabına sımsıkı bağlı kalmaları gerekir. Çünkü başkasından ayırd edilen müslümanın kişiliği ancak bu adabla kendini belirgin düzeye getirebilir. Toplumun hayır ve iyilik üzere varlığını sürdürmesi de bu adabla mümkündür.[901]

2- Başkasına Bakma Adabı:

Terbiyecinin bütün azim ve himmetini biraraya getireceği önemli hususlardan biri de, çocuk temyiz çağına girince ona, başkalarına dönüp bakma adabım öğretmeleri, nelere bakmanın helal ve mubah, nelere bakmanın haram veya mekruh bulunduğunu telkin etmeleridir. Böylece çocuk bulunduğu toplum içinde nelere bakmanın uygun, nelere bakmanın günah olduğunu öğrenmiş olur. Şüphesiz ki, böyle bir düşünce ve davranışta çocuğun düzenli bir hayat yaşaması, doğru bir ahlâk, üzere bulunması söz konusudur. Özellikle çocuk ergen olup teklif çağına gelince, böyle bir terbiyenin lüzumu daha da iyi anlaşılır.
Çocuğa telkin edilip sık sık dönülecek ve öğretilecek bu adabı, aşağıda belli bir sıraya göre tertiplemiş bulunuyorum:
A) Nikahı sonsuza dek adama haram olan kadınların tümüne “maharim” denilir. Onlara bakmanın birtakım adabı vardır. Her kimin bir kadınla evlenmesi sonsuza dek haram kıhnmışsa, o erkek o kadının mahremlerinden biridir. Bu tarife göre, şunlar mahrem kapsamına girer ve şu iki grupta toplanırlar: Neseb sebebiyle nikahı haram olanlar; sıhriyet sebebiyle nikahı haram olanlar.
Neseb sebebiyle nikahı haram olanlar yedi tanedir ki, Allah, onları şu ayetle belirlemiştir:
“Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kızkardeş kızları, ..., size haram kılınmıştır.” [902]

Sihriyet sebebiyle nikâhı haram olanlar dört tanedir:

1- Babanın evlendiği kadın; Kur'an'da bununla evlenmenin haram kılındığı şu âyetle açıklanmıştır:

"Babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin." [903]

2- Öz oğlunun karısı. Kur'an'da bunun da haram kılındığı şöyle açıklanmıştır:

"Öz oğullarınızın karılarıyla evlenmeniz size haram kılınmıştır." [904]

3- Karılarınızın anaları. Kur'an'da bunun haram kılındığı şöyle açıklanmıştır:

"Karılarınızın analarıyla evlenmeniz haram kılınmıştır." [905]

4- Kendileriyle gerdeğe girdiğiniz karılarınızdan doğma üvey kızlar. Kur'an bu kızların da nikahlanmasını şöyle yasaklamıştır: *"Kendileriyle gerdeğe girdiğiniz karılarınızdan doğma yanınızda beslediğiniz üvey kızlarınızla da evlenmeniz size haram kılınmıştır. Analarıyla gerdeğe girmemişseniz, onlarla evlenmenizde bir sakınca yoktur."*[906]

Bu âyetlerin ışığı altında Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de şöyle buyurmuşlardır:

"Neseb cihetiyle haram olanlar, reda' (süt emme, emzirme) cihetiyle de haramdırlar." ***[907]***

Neseb cihetiyle anneden, kızdan, kızkardeşten, halâdan, teyzeden, kardeş kızından, kızkardeş kızından haram olanlar, reda' (süt emme emzirme) cihetiyle de haramdırlar. Meselâ, sütana, süt kızkardeş..., bu cümledendir.[908]

Erkek mahrem için, kendisine nikâhı müebbeden haram olan kadınların dış ve iç zînet yerlerine bakmak mubah sayılmıştır. Zînet yerleri: Baş, saç, boyun, göğüs, kulak, bilek, kol, ayak, dizden aşağı kısım, yüz ve memedir. Bunların dışında kalan karın, bel, dizden yukarı bacak ve diğer utanç yerlerine bakması helâl değildir.

Bakması helâl olan zînet yerlerine de eğer şehvet harekete gelmesinden emin değilse, o takdirde, harama vesile olacağından kendisine helâl sayılmamıştır.

Bu hususta asıl olan dayanak, Allah'ın şu buyruğudur:

"Mü'min kadınlar zînetlerini (ve zînet yerlerini) kocalarından veya kocalarının babalarından veya oğullarından veya kocalarının oğullarından veya kardeşlerinden veya kardeşlerinin oğullarından veya kızkardeşlerinin oğullarından veya kendi (din kardeşi sayılan) kadınlardan veya ellerinin sahip olduğu cariyelerden veya erkeklikten kesilip (kadınlara) ihtiyâç duymayan hizmetçilerden veya kadınların utanç yerlerine ilgi duymayan çocuklardan başkasına açmasınlar." [909]

O halde mahrem sayılan erkek, ergenlik çağına yaklaşınca, artık mahremi

sayılan kadınlardan herhangi biri kısa entari giyinip dizden yukarı kısmını açık bulunduruyorsa, o kısmına bakması kesinlikle haramdır. Bunun gibi mahremi olan kadın uyluk ve çevresini açık tutuyor veya teni görünecek şekilde ince elbise giyiniyorsa, o takdirde ona bakması da haramdır. Nasıl ki, kızına ve mahremi olan kadınlardan birine, erkeğin dizle göbek arasındaki açık kısma bakması haram kılınmıştır. İsterse bu, onların oğlu veya kardeşi veya babaları olsun farketmez. İsterse bu yerlere bakan kadın veya erkek kendi şehvetine hâkim ve kendi nefsinden emin bulunsun, isterse hamamda yıkamak veya ke-selemek amacıyla olsun farketmez.
"İşte bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır; kim artık Allah'ın sınırlarını aşarsa, onlar evet onlar zâlimlerin tâ kendileridir."[910]

3- Evlenmek İstediği Kıza Bakmanın Âdabı:

İslâm dini, erkeğin, evlenmek istediği kıza bakmasına cevaz vermiştir; aynı zamanda kızın da evleneceği erkeğe bakmasına cevaz verip bunu karşılıklı olarak hayat arkadaşını seçmesini kolaylaştırmıştır. Böylece herbirinin diğeri hakkında açık bir bilgi sahibi olması istenilmiş ve bu hususta Hz. Peygamber'in (a.s.) şu hadislerini delil olarak göstermiştir:
"Evlenmek istediğin kıza bak; çünkü bu, aranızdaki (sevgi ve ülfeti) devama daha lâyık ve uygundur." [911]
Sahih tesbıtlere göre, bir adam, Resûlullah (a.s.) Efendimize gelerek, Ansar'dan bir kadınla evleneceğini söyledi. Bunun üzerine Resûlullah (a.s.) ona:
"Evleneceğin kadına (daha önce) baktın mı, onu gördün mü?" diye sordu. Adam,
"Hayır" deyince, Efendimiz:
*"Ona bak, çünkü Ansar'ın gözlerinde bir şey vardır (yani onların gözleri biraz küçüktür)"*buyurdu.[912]
Evlenecek erkek ve kızın bu niyetle birbirlerini görmelerinin birtakım adabı vardır ki, herhalde onlara râyet etmeleri gerekir:
Kıza tâlib olan erkek, evlenmeğe azmedince, sadece kızın yüzüne ve iki eline bakması caizdir.
İhtiyaç duyduğu takdirde kızın şeklinin, fizyonomisinin zihninde iyice yer etmesi için tekrar bakması caizdir.
Kız isterken veya bakmaya gelindiğinde kızın erkekle, erkeğin kızla ölçülü şekilde konuşması da caizdir.

El sıkışmaları caiz değildir, çünkü henüz nikâh akdi yapılmamışır. Yabancı kadınla el sıkışmak ise haramdır. Nitekim Resûlullah (a.s.) Efendimizin yabancı hiçbir kadınla el sıkışmadığını Hz. Âişe (r.a.) şöyle ifade etmiştir: "Bey'atleşmede Resûlullah (a.s.) Efendimizin eli hiçbir kadının eline dokunmadı. Onlarla sözlü olarak bey'atleşti." [913]

Sözlenen kızla ancak mahremlerinden biri yanında bulunduğu halde bulunması caizdir. Kimse yokken biraraya gelmeleri caiz değildir.

Çünkü İslâm dini, yabancı bir kadınla tenhada başbaşa kalmayı haram kılmıştır. Nitekim Resûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Haberiniz olsun! Hiçbir erkek bir kadınla tenhâda başbaşa kalmasın ve hiçbir kadın, yanında mahremi olmadan sefere çıkmasın." [914]

İşte İslâm'ın bu hususiaki hükmünü belirttik. O halde konuyla ilgili önemli bir hususu da işaret etmemiz gerekiyor: Hemen her şeyi mubah sayan bazı ortamlarda, evlenmek isteyen erkekle kız hiçbir sınır ve kayıt tanımaksızın birbirlerinin huy ve ahlâkını iyice anlayabilme iddiasıyla istedikleri gibi biraraya gelmekte ve gezip tozmaktadırlar. Şüphesiz ki böyle ölçüsüz bir iddiayı İslâm reddeder. Sadece reddetmekle de kalmaz onunla savaşır. Çünkü böyle bir beraberlik en basit fazilet ve ahlâk ilkelerine ters düşmektedir. Hem böylesine ölçüsüz görüşme ve biraraya gelme, erkekten ziyâde kızın halinin duyulup öğrenilmesini yaygınlaştırarak onu kötü bir duruma düşürür. Bazen cidden bütün buluşmalarınıa, gezip tozmalarınıa rağmen bir anlaşmazlık neticesi evlenmeyip ayrılırlar, ama kızın silinmesi zor bir töhmet ve şüphe altına girmesine sebep olurlar. Bu sebebledir ki, insanlarını çoğu tam anlamıyla böyle bir kız ile evlenmekten vazgeçmiş durumdalar. Bunun anlamı, kız kesad giden bir pazarda müşterisiz kalır.

Diğer bir cihetle de böylesine ölçüsüz ve sınırsız bir ihtilat asıl amacına yönelmekten ziyâde birinin diğerine karşı duyacağı şehevi duyguya yönelir. Nişanlanan veya sözlenen kızın uzun yıllar nişanlı veya sözlü kaldığını çok defa işittik. Sonra da zar zor evlendikten az sonra ayrılma başgösterir ve boşanma gerçekleşir. Nerede kaldı, biraya gelip birbirlerinin huy ve ahlakını iyice öğrenmeleri? Artık bu durumu akıl sahipleri iyice düşünsünler![915]

4- Eşine Bakmanın Adabı:

Erkeğin kendi karısının hemen her yanına -şehvetle veya şehvetsiz- bakması caizdir. Çünkü mademki eliyle onun her yanına dokunması, onunla cinsel

temasta bulunması caizdir, o halde bunun ötesinde birtakım şeyler, meselâ vücudunun her tarafına bakmak da caizdir. Ancak daha uygun olanı şu ki, biri diğerinin avretine bakmaman, imkân nisbetinde sakınmalıdır. Bu hususta Hz. Âişe (r.a.) validemiz şöyle demiştir:
“Resûlullah (a.s.) Efendimiz vefat edinceye kadar ne O, benimkini gördü; ne de ben Onunkini gördüm.” [916]
Avret yerine bakma konusunda asıl dayanak, yani karı-kocanın birbirlerinin avret yerleri dahil her taraflarına bakmasının cevazı hakkında asıl delil sayılan, Ebû Davud, Tirmizî ve Nesâi'nin tesbit ettikleri şu hadistir:
Ashabdan Muâviye b. Hayde (r.a.) diyor ki: Resûlullah (a.s.) Efendimize,
“Şu avret yerlerimizden nerelere bakıp, nereleri terketmeliyiz?” diye sordum, buyurdu ki:
“Avret yerini koruyup sakın, ancak eşinden ve cariyenden değil...” [917]
Nitekim Allah, Kur'ân-ı Kerîm’inde buyuruyor ki:
“Onlar ki, namus ve iffetlerini (avretlerini haramdan, şüpheden, başkasına göstermekten) korurlar. Ancak eşlerine veya sahip oldukları cariyelerine karşı (cinsel arzu duyarlar) bu yüzden kınanmazlar.” [918]

5- Yabancı Kadına Bakma Adabı:

Ergenlik çağına girmiş bir erkeğe, iştiha çağına girmemiş bile olsa yabancı bir kıza veya kadına bakması caiz değildir. Ancak bu konuda, yabancı kadın ve yabancı erkek tabirlerinden maksat nedir?
Yabancı erkek: Kadının, kendisiyle evlenmesi helal olan adamdır. Amcaoğlu, halaoğlu, teyzeoğlu, ölen kızkardeşinin kocası, ölen halasının kocası gibi.
Yabancı kadın: Adamın, kendisiyle evlenmesi helal olan kadındır. Amcasının kızı, halasının kızı, teyzesinin dayısının kızı, ölen kardeşinin karısı, ölen amcasının karısı, ölen dayısının karısı, kendi eşinin kızkardeşi, teyze ve halasının kızkardeşleri gibi.
Bu konuda bakmayı haram kılan delillerin aslı, Allah'ın şu buyruğudur:
“Mü’min kadınlara De ki: (Bakılması haram olan şeylerden) gözlerini sakınsınlar; iffet ve namuslarını korusunlar; süs yerlerini -görünen kısım dışında- açmasınlar. Başörtülerini yakaları üzerine (gelecek şekilde) salıversinler; zinetlerini (ve zinet yerlerini) kocalarından veya babalarından veya kocalarının babalarından veya oğullarından veya kocalarının oğullarından veya kız kardeşlerinin oğullarından veya kendi (din kardeşleri sayılan)

kadınlardan veya ellerinin sahip olduğu cariyelerden veya erkeklikten kesilip (kadınlara) ihtiyaç duymayan hizmetçilerden veya kadınların utanç yerlerine ilgi duymayan çocuklardan başkasına açmasınlar." ***[919]***

Erkeklere de şöyle hitab edilmiştir:

"Mü'min erkeklere De ki, gözlerini (kendilerine helal olmayanlardan) sakınsınlar, utanç yerlerini korusunlar, Bu onlar için daha nezih ve daha uygundur..." [920]

Konuyla ilgili Hadisler:

Rasûlullah (a.s.) Efendimiz Rabbinden rivayetle şu Kudsi Hadisi bildiriyor:

"(Bakılması haram olan şeye) bakmak, İblis'in oklarından bir oktur. Kim benim korkumdan dolayı onu terkederse, yerine, kalbinde tatlılığını duyacağı bir iman veririm." ***[921]***

"Herhangi bir müslüman bir kadının güzelliklerine bakar da sonra gözünü (ondan sakınıp) yumarsa, mutlaka Allah onda öyle bir ibadet (zevki) meydana getirir ki, onun tatlılığını kalbinde duyar." ***[922]***

"Siz bana altı şey ile söz verin ben de size Cennet ile söz vereyim: Konuştuğunuz zaman doğru söyleyin. Söz verdiğinizde onu yerine getirin. Size emanet bırakıldığında onu ödeyin. Avretlerinizi sakınıp koruyun, gözlerinizi (harama karşı) kapayın, ellerinizi (haramdan) çekin!" ***[923]***

"Adem oğluna zinadan nasibi yazılıp takdir edilmiştir; ona (arzu, istek, temenni ve adım atmak suretiyle) mutlaka erişecektir: İki gözün zinası, (harama) bakmaktır; kulakların zinası, (haram konu ve sözleri) dinlemektir; dilin zinası, (haram olan sözleri) söymektir; elin zinası (harama) dokunup tutmaktır; ayağın zinası, (harama doğru) adım atmaktır; kalb ise onu sevip temenni eder; tenasül aleti ise, ya onu doğrular, ya da yalanlar." ***[924]***

Ashabdan Cerir b. Abdullah (r.a.) diyor ki:

"Rasûlullah (a.s.) Efendimiz'den ansızın gözgöze gelip bakmaktan sordum buyurdu ki:

"Gözünü derhal çevir!" [925]

Ezvac-ı Tahirat'tan Ummu Seleme (r.a.) anlatıyor:

"Bir ara Rasûlullah (a.s.) Efendimizin yanında bulunuyordum, Hz. Meynıune de orada idi. Bu sırada İbn Ummi Mektum (r.a.) çıkageldi. Bu olay da, hicap arkasından konuşmamız emredildikten sonra idi. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) Efendimiz,

"içeri giren adamdan sakınıp perde arkasına çekilin!" buyurdu. Biz de:

“Ya Rasûlallah! O, âmâ değil mi, bizi görmüyor ve tanımıyor ki...” dedik. Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu:

“Siz ikiniz âmâ mısınız, onu görmüyor musunuz?” [926]

İşte naklettiğimiz bu nasslar, noksansız biçimde te'kiden beyan ediyor da hiçbir tartışmaya yer bırakmıyor ki, erkeğin, yabancı bir kadına bakması haramdır. Bunun gibi, kadının da yabancı erkeğe bakması haramdır. Bu da, kadın erkek ayni mecliste bulunduğu ve bir fitne söz konusu olduğu zaman böyledir.

Harama karşı gözü kapamak hususunda İslam'ın amaç edindiği hedef, -Fi Zilal sahibinin dediği gibi- pak ve temiz bir toplum oluşturmak, aralarında şehvet heyecanı kaynamayan bir cemiyet meydana getirmektir.

Şehevi duyguları durmadan kamçılayan ameliyeler, insanı eninde-sonunda sönmeyecek, kanmıyacak şehvet ateşine itip götürür. Kem gözle bakmak, şehveti tahrik eden hareket, açık-saçık zinet, çıplak beden, bunların hepsi, cinnet derecesine varan şehvet ateşini körükler. Nazif bir toplum meydana getirmekte İslam'ın gösterdiği vasıtalardan biri de, başkasına karşı sun'i tahrikte bulunmaksızın fıtratımızda bulunan cinsel arzuyu, meşru yoldan yani evlenmek suretiyle karşılayıp harama karşı tam bir engel meydana getirmektir.

Bir zamanlar yaygınlaşan bir görüş ve iddia vardı: Kötülük niyeti taşımayan bakma, açık konuşma, rahat ve engelsiz beraberlik, iki cins arasında karşılıklı davet, gizli tutulan fitne yerlerini bakışlara açık tutma insanı rahatlatır, cinsel arzuları kayıtsız duruma getirir, aşağılanmaktan ve nefsi kayıttan korur, cinsel dürtüşleri hafifletir, bunun ötesinde güvensizliği kaldırır. Evet, iddia bu! Ama bu gibi görüş ve düşüncelere dayanıp konuşanlar şunu unutuyorlar: Erkekle kadın arasındaki cinsel eğilim, hayatın oluşturulmasında çok derinlere yerleştirilmiştir. Çünkü Cenab-ı hakk, yeryüzünde insan hayatını devam ettirmeyi buna bağlamış ve yine yeryüzünde onun, Allah'ın halifesi olmasını bu duyguya bağlayıp gerçekleşmesini sağlamıştır. Cinsel eğilim, devam eden bir arzudur, az bir süre sakinleşir, sonra hemen dönüp gelir. Şehveti heyecana getirmek, onun asıl harman mesabesinde olan kaynağını harekete geçirip artırır, dışarı ifraz edip tatmin olma ciheti bulamayınca, sinirleri yorar ve bu hal devam eden bir azab durumuna gelir.

O halde bakmak da, kırıtmak da, gülmek de, karşılıklı davet de, kadının sesini yükseltmesi de şehevi duyguyu tehyic eden sebeplerdir, bu hususta güvenilir yol, şehevi duyguyu tahrik ve tehyic eden şeyleri mümkün olduğu nisbette azaltmak, öyleki, insan fıtratında bulunan cinsel arzu, tabii sınırında kalmalı ve sonra da meşru evlenme tarikiyle sesini çıkarmalıdır.

İşte sözünü ettiğimiz azaltma ve sonra da meşru yol, İslamın seçip beğendiği ve

insan cinsine hoş gördüğü en makul yoldur. Böylece insanoğlunun nefsi istek ve aruzusu tamamlanır, düşüncesi istikrar bulur, sinir sistemi düzelip huzura kavuşur ve diğer insanlarla en sağlam ve esenlik va'deden bir irtibat kurmayı gerçekleştirir.
Harama bakıştan meydana gelen heyecan hakkında bazı edipler şöyle demişlerdir:
“Çoğu olayların başında vardır harama bakma,
Ateşi hakk etme de var elbet şerri küçümseme.
Nice bakış da var ki bakanın kalbin deler,
Yaysız, kirişsiz bir ok gibi te'sir eder.
Kişi haram'a baktıkça tehlike üzere durur.
Nezih gözlerde o her dem küçüldükçe küçülür.
Ruhu zarar gördükçe duyar gözü zevk safa,
Zarara dönen zevke hiç olmasın merhaba...”
Allah Rasulü (a.s.) Efendimiz de ne doğru buyurmuştur:
“Üç kimse var ki gözleri Cehennem ateşi görmeyecek: Allah yolunda gözetlemede bulunup uyumayan göz; Allah korkusundan ağlayan göz; kendini Allah'ın haram kıldığı şeylerden alıkoyan göz.” [927]

6- Erkeğin Erkeğe Bakma Adabı:

Bir müslüman erkeğin, ister yakın olsun ister yabancı olsun, ister müslüman, isterse kafir olsun, yabancı bir erkeğin göbekle diz arasındaki kısmına bakması caiz değildir. Belirttiğimiz kısmın dışında kalan karın, sırt, göğüs nahiyesine -şehvetinin uyanmasından emin olduğu takdirde- bakmasında bir sakınca yoktur.
Göbekle diz kapağı arasındaki kısma bakmanın haram olduğu konusunda temel dayanak, şu hadis-i şeriftir: *“Erkek erkeğin avret yerine bakmasın; kadın da kadının avret serine bakmasın!”* ***[928]***
“Avret yerini örtüp korun, ancak eşine ve sağ elinin sahip bulunduğu cariyeye değil...” (Yani onlarını görmesinde bir sakınca yoktur.)[929]
Diğer iki hadiste ise şöyle buyuruluyor: *“Göbekle diz arası avrettir.”*
Sahih tesbite göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, diz kapağından yukarı kısmı açık bulunan bir adama dönerek şöyle uyarıda bulundu:
“Uyluğunu ört çünkü uyluk avrettir.”
Tirmizi'nin yaptığı rivayette ise, Rasûlullahin (a.s.) sadece *“uyluk avrettir”* buyurduğu nakledilmiştir.

O halde erkeğin ne bağ-bahçede, ne suda yüzerken, ne bazı adetlere uyarken, ne de hamamda diz kapağıyla göbek arasındaki kısımdan az da olsa açık bulundurması caiz değildir. Sözü edilen yerlerde şehvetten güven içinde olsa bile yine hüküm aynıdır. Biri ona avret yerini açması için emir verirse, ona itaat etmez. Çünkü Rasûlullah (a.s.) Efendimizin, "Allah'a isyanı gerektiren hususlarda hiçbir mahluka itaat söz konusu değildir."
Maliki mezhebine göre sadece iki utanç yeri avrettir. Bu iki yerden başka kısımları açmak caizdir, şeklinde yapılan rivayet sahih değildir, bütünüyle cehl ve sapıklıktan kaynaklanmaktadır.
Çünkü Maliki Mezhebine göre, avret iki kısma ayrılır:
1- Namaza nisbetle avret,
2-Başkasının bakmasına nisbetle avret.
Namaza nisbetle avret de iki kısma ayrılır: Muğallaza avret. Bu ön ve arkadaki iki utanç yeridir. Muhaffafa avret. Bu, göbekle diz arasındaki kısımdır. Muğallaza avret namazda açılırsa, namaz vakti çıksın çıkmasın, mutlaka o namaz iade edilir, yani yeniden kılınır. Muhaffafa avret namazda açılırsa, sadece vakit içinde iade edilir; vakit çıkınca iadeye gerek yoktur.
Başkasının bakmasına nisbetle avrete gelince, bu ister muğallaza, isterse muhaffafa olsun açılması haramdır.
Özetliyecek olursak:
Erkeğin erkeğe göre avreti, göbekle diz kapağı arasındaki kısımdır.
Kadının kadına göre avreti, göbekle diz arasıdır.
Müslüman kadının kafir kadına göre avreti, bir kavle göre, yüz ve iki el dışındaki bütün yerleridir. Diğer bir kavle göre, bütün bedeni avrettir.
Kadının kendi mahremlerine karşı avreti, eller, baş, boyun, iki ayak dışında kalan kısımlardır, yani bu kısımları dışındaki yerlerine mahremlerinin bakması helal olmaz. [930]
Maliki fıkhının bu kesin açıklamasından anlıyoruz ki, mezhep sahibi dört imam da, erkeğin avret yerinin göbekle diz kapağı arası olduğuna ittifak etmişlerdir. O halde erkeğin göbekle diz kapağı arasındaki kısmına bakmak haram, geriye kalan kısmına bakmak helaldir.[931]

7- Kadının Kadına Bakma Adabı:

Kadının diğer kadıların göbekle diz kapağı arasındaki kısmına bakması, -isterse bakılan kadın onun yakını, isterse müslüman ya da kafir olsun- haramdır.

Bunun aksini ortaya koyan rivayetlere gelince:
Buhari ve Müslim'de Enes b. Malik'den (r.a.) şu rivayet tesbit edilmiştir:
“Rasûlullah (a.s.) Efendimiz Hayber savaşında bulunuyordu. Sabah namazını birlikte kıldık, sonra Efendimiz (a.s.) bineğine bindi, Ebu Talha da kendi bineğine bindi, ben de onun terkisinde bulunuyordum. Rasûlullah (a.s.) Efendimizin Hayber sokaklarından geçerken dizim O'nun uyluğuna dokunuyordu. Üzerindeki entari açılmış bacağı, yani dizden yukarı kısmı görünüyordu. Ben de O'nun bacağının beyazlığına bakıyordum.”
İmam Nevevi'nin de dediği gibi, Enes’in bu hadisi, Rasûlullah'ın (a.s.) uyluk kısmının ihtiyarı dışında açıldığına, dar sokaklarda şehir işgal edildiği bir sırada istemiyerek böyle bir durumun meydana geldiğine hamledilir. Yoksa örtme imkanı bulunduğu halde örtmeyip açık bıraktığı şeklinde bir hüküm söz konusu değildir. Hz. Enes'in, “ben de O'nun açılan uyluğunun beyazlığına bakıyordum” sözüne gelince, bu da ansızın gözünün o kısma dokunmasıyla yorumlanıp bile bile bakmadığı sonucu bir hüküm olarak çıkarılır.
Ancak zahiri mezhebine mensup İbn Hazım, hadisin zahiriyle amel edip ve bunu delil göstererek erkeğin uyluk kısmının avret olmadığını söylemiştir.
Oysa birçok hadislerle, erkeğin dizden yukarı kısmının avret olduğu belirlenip sübut bulmuştur. Bu delillerin en kuvvetlisi, imam Malik, imam Ahmed, Ebu Davud ve Tirmizi'nin rivayet ettiği, Buhari’nin de kendi sahihinde naklettiği şu hadistir: Ashabdan biri diyor ki: Üzerimde bir hırka bulunuyordu. Aynı zamanda uyluk kısmımda açık bir vaziyette idi ki, o sırada Rasûlullah (a.s.) Efendimiz yanımdan geçiyordu; derken bana şöyle seslendi: *“Uyluğunu ört, çünkü uyluk avrettir.”*
Hadis alimleri diyorlar ki: Bir mesele hakkında iki hadis tearuz edince, ikisi arasını başdaştınp uyum sağlamak mümkün olduğu takdirde öyle yapılır. Nitekim imam Nevevi, Enes hadisiyle Cerhed hadisi arasında uyum sağlıyarak Enes'in rivayetindeki durumu zaruri yönüyle ele alıp istisnai bir manayla yorumlamıştır. Rasûlullah'ın o gün ihtiyarî olarak uyluğu açtığı söylenemez.
İki hadis arasında uyum sağlanmadığı takdirde, usul alimlerinin koyduğu şu kaideye göre amel edilir:
Bir şeyi haram sayan ve helal sayan iki ayrı rivayet tearuz ettiğinde haram sayan rivayet tercih edilir, İşte bu kaideye göre, usul alimleri, uyluğun açık tutulmasını, o kısma bakılmasını haram sayan rivayeti tercih etmişlerdir. Zaruri haller müstesna.
Yine Buhari ve Müslim'de sabit olan sahih rivayete göre, Allah (c.c.) kendi peygamberi Hz. Muhammed'i (a.s.) çocukluğu çağında avret yerinin

açılmasından korumuştur. Artık bu durumda nasıl kabul edilebilir ki, Peygamber (a.s.) bile bile kendi ihtiyarıyla dizden yukarı kısmını açık bulundurmuştur? Bu mümkün müdür?
Nitekim müctehid imamlar, erkeğin uyluk kısmının avret olduğunda ittifak etmişlerdir, aynı zamanda o kısma bakmanın haram olduğunu da ittifakla beyan etmişlerdir. Sadece Zahiri mezhebine salik olanlar ayrı bir görüş ve ictihad ortaya koymuşlardır. Ünlü ilim adamlarımız da bu mezhebin görüş ve tesbitini bilimsel olarak reddetmişler, reylerini ve dayandıktan delilleri çürütmüşlerdir.
Diğer yandan zaruret dışında dizden yukan kısmı açmanın zevk-i selimle de bağdaşmadığını, İslam'ın pak ve nezih edebine ters düştüğünü, toplumsal edebe aykırılık arzettigini, hele İslam ahlakıyla çelişki halinde bulunduğunu görmekteyiz.
Bütün bu nasslardan çıkarılan hükümler:
Kadının, ister hamamda, ister başka bir yerde, kendi kızının veya kız kardeşinin veya annesinin veya cariye ve yakın dostunun uyluğuna bakması haramdır.
Bu tahrimin hikmetine gelince:
Kadının cinsel ifrazat guddesinin vereceği heyecanın te'siri dışında kalmasını sağlamak, fitne doğuracak avret yerine bakmasını önlemek söz konusudur. Çünkü bazan bu tür açılma ve nazarlar ayni cins arasında -cinsel heyecan ve arzularını tatmin etmek için- seviciliğe yol açar.
Nitekim kıyametin alametlerinden biri de, sahih hadislerle belirtildiği gibi, erkeklerin erkeklerle, kadınların kadınlarla yetinmesi, sevicilik ve homoseksüellikte bulunmasıdır.
O halde gayretli, iffetli müslüman kadınlarına gereken şudur ki, kendi cinslerinin avret yerlerine bakmaktan sakınsınlar; elbiselerini soyarken de hamamda yıkanırken de, düğün derneklerde kendilerini teşhir ederken de onlara bakmaktan kendilerini korusunlar. Çünkü süfli bir anlamda açılma, hoş görülmeyen şekilde avret yerlerini teşhir etme çoğalınca insanda edep ve utanma hissini öldürür.
Gayretli erkeklere gereken ise şudur: Karılarına ve kızlarına umumi hamamlara gitmelerine müsaade etmiyecekler. Çünkü bugünkü toplumumuzda malesef hamamlarda hiçbir edep ve terbiye kaidesine uyulmamakta, açılıp, saçılma, çıplak dolaşma, bir sürü mefasid birbirini kovalamaktadır.
Rasûlullah (a.s.) Efendimizin bundan bizi men ederek şöyle buyurmuştur:
“Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse karısını hamama sokmasın.” [932]
Yapılan tesbitlere göre, Humus veya Şam'lı kadınlardan bir topluluk Hz. Aişe (r.a.) validemizi ziyarete geldiler. Hz. Aişe onlara sordu:
“Sizler, kadınlarınızı hamamlara sokanlar mısınız? Ben, Rasûlullah (a.s.)

Efendimizin'den işittim, buyurdu ki: *“Herhangi bir kadın elbisesini kocasının evinden başka bir yerde çıkanp korsa, mutlaka o, kendisiyle Rabbı arasındaki perdeyi ayırmış olur.”* [933]
“Yakın gelecekte acem (Arap olmayan) ülkeleri size fetholunacak, siz de o ülkelerde “hamam” ismi verilen birçok binalar bulacaksınız. Artık erkekler o yerlere ancak peştamal tutunarak girsinler; kadınlarını oralara girmesine engel olsunlar, meğer ki kadın hasta ve lohusa bulunursa, o takdirde girebilir.” [934]

8- Kafire Kadının, Müslüman Kadına Bakma Adabı:

Müslüman bir kadının fitneye sebebiyet verecek bir yerini kafire bir kadının yanında açması haramdır. Ancak çalışırken, hizmet ederken açılan bir yer, iki el, yüz, ayaklar gibi kısımlar müstesna. Nitekim Nûr süresinde bu husus belirtilmiştir: *“Din kardeşi sayılan kadınlardan başka kadınlara süs yerlerini açmasınlar...”* mealinde bir hüküm söz konusudur.
Çünkü bu cümleden anlaşılan şudur: Müslüman kadını, süs yerlerini ancak, yanında yine müslüman saliha kadınlar bulunursa açabilir. Gayr-i müslim kadınlarla ahlâkan düşük müslüman kadınlarının yanında açması caiz olmaz.
Gayr-i müslim kadınların yanında süs yerlerini açmasının yasaklanmasındaki hikmete gelince, bu husus Düsûki'nin Haşiye'sinde şöyle açıklanmıştır: “Müslüman hür kadının, hür kafir kadın yanında avret yerleri; yüz ve iki elinin dışında kalan bütün yerleridir.” Diğer süs yerlerini açacak olursa, kafire kadın gidip onun o yerleri hakkında kafir kocasına bir şeyler anlatabilir. O taktirde birtakım fitneler düşünülebilir. Hikmet bu olunca, tahrim arızi bir sebebe dayanmaktadır. Kadının kadınlar yanında süs yerlerinin avret sayıldığı için değildir.
Bunun gibi, müslüman kadının, ahlaken düşük diğer müslüman kadınlarını yanında bedeninin fitneye sebebiyet verecek süs yerlerini açması haramdır. Çünkü bu durumda, o düşük kadınlar, gördükleri güzellikleri gidip kendi kocalarına anlatabilirler.
Nitekim el-Ala'inin el-Hidaye adlı kitabında şunlar yazılıdır:
“Saliha bir kadına, facire bir kadının bakması uygun değildir. Çünkü o facire kadın gördüğü güzelliği gidip kocasına anlatır. Bu durumda saliha kadın ne sokak kıyafetini ne de başörtüsünü öylesinin yanında çıkarmamalıdır.”
Vakur Şeyh Ebu'1-A'la el-Mevdudi yukarıda mealini verdiğimiz Nur Süresindeki cümle hakkındak yorumu özel bir anlam taşımaktadır. Adı geçen zat, Nur

Suresi'in tefsirinde şöyle diyor:
“Allah'ın “kadınlardan başka...” sözünden murad, müslüman kadınlarla sohbette bulunup arkadaşlık eden onlara hizmette bulunan kadınlardır. Bunlar müslüman da olabilir, gayr-i müslim de olabilirler. Ayetin asıl delaletinden maksat, müslüman kadının, tanımadığı, ahlâk ve karakterlerini bilmediği, adab ve adetleri hakkında bir bilgiye sahip olmadığı yabancı kadınlardır veya durumları açık olup şüphe uyandırarak güvenilmeye layık olmayan kadınlardır. Buradaki hedef, din ihtilafı değildir. Ahlâk ihtilafıdır. O halde müslüman kadınlar için belli evlerde oturup güvenilen, edepli olup ahlâkan düşük olmayan kadınların yanında süs yerlerini açmalarında bir sakınca yoktur, isterse o kadınlar müslüman, isterse gayr-i müslim olsunlar, farketmez.”
Din ve ahlâk sınırlarım çiğneyip edep ve hayaları olmayan, ahlâk adabına güvenilmeyen kadınlara gelince, müslüman kadınların bunların yanında örtünmeleri, yani süs yerlerini açmamaları vacibdir. Çünkü böyle kadınlar arkadaşlık ve sohbet, zarar bakımından erkeklerle olan sohbetten daha zararlı değildir, saliha kadının ahlâkı üzerinde de birtakım olumsuz te'sirler yapabilir.
Ama gelgelelim, o şerefli, ahlâklı gayr-i müslim kadınlar şimdi nerededirler? Benim ölçülerime göre, böyle iffetli ahlâklı kadınlar çok az evlerde bulunabilirler. O halde müslüman kadına gereken odur ki, dininde ve evinde, başkasının ahlâkının te'sirine girmemek için ihtiyatlı olmalı, hiç bir şeref ve hürmet duygusu taşımayan ahlâkan düşük müslüman kadınlarının ahlâk ve karakterinden uzak kalıp kendini korumalıdır.[935]

9- Henüz Sakalı Bitmedik Gençlere Bakmanın Adabı:

Arapçada bıyık ve sakalı bitmedik gençlere “emred” denilir. Bunlar genellikle 10-15 yaşları arasında olanlardır. Bu yaşta olan erkek çocuklara ahm-satımda, tedavida, eğitim ve öğretimde ve benzeri lüzumlu konularda bakmakta bir sakınca yoktur. Bunun dışında sırf onun yüzünün güzelliğine bakıp zevk duymak haramdır. Çünkü böyle bir bakış, fitneye yol açabilir.
Bu hususta hürmetin delili Allah'ın şu buyruğudur:
“Mü’min erkeklere de ki: gözlerini (kendilerine helal olmayan şeylerden) kapayıp sakınsınlar.” [936]
Nitekim selef-i salihin yakışıklı güzel yüzlü tüysüz gençlere bakmaktan her zaman sakınmışlar ve onlarla senli-benli oturup meclis kurmamışlardır.
Hasan b. Zekvan diyor ki:

Zengin çocuklarıyla oturmayın, çünkü onlar bakire kızlara benzer bir surettedirler. Bu bakımdan kadınlara nisbetle daha fitneye müsaittirler.
Devrin ünlü ilim adamlarından ve tasavvuf erbabından Süfyan Sevri hazretleri hamama girdiğinde, arkasından tüyü bitmedik güzel yüzlü bir gencin de girdiğini gördü, yanındaki adamlarına şunu fısıldadı:
“Bunu benim yanımdan çıkarın. Çünkü ben her kadınla beraber bir şeytan, her tüysüz gençle beraber onyedi şeytan görüyorum.”
Bir adam, yanında çok sevimli, güzel yüzlü bir erkek çocuk bulunduğu halde imam Ahmed bin Hanbel'e geldi. İmam Ahmed sordu:
“Bu çocuk senin neyin oluyor? “Adam cevap verdi:
“Kızkardeşimin çocuğudur.” İmam ona şunu tavsiye etti:
“Bir daha bu çocuğu alıp bize getirme, aynı zamanda bu çocukla birlikte yolda yürüme, sonra seni ve onu tanımayan bazı kişiler hakkında kötü zan besleyebilirler.”
Medine alimlerinden Said b. Müseyyeb de diyor ki:
Bir adamı, tüysüz yakışıklı bir gence keskin bakışlarla baktığını gördüğünüzde onu suçlu sanınız.
Tüysüz yakışıklı gence bakmanın, belirtilen hususlar dışında, onunla ilgilenmenin haram sayılmasındaki hikmet, harama vesile olur, fesada yol açar endişesidir.
Allah'tan korkup kötülüklerden sakınan iffetli müslüman o kimsedir ki her zaman dininde, ahlâkında, sosyal hayatında ihtiyatlı olur, töhmete sebep olacak şeylerden kaçınır.[937]

10- Kadının Yabancı Kimseye Bakma Adabı:

Müslüman kadının, yollarda yürümekte olan veya haram sayılmayan oyunlar oynayan ya da alım-satımda bulunan ve benzeri durumlarda olan erkeklere bakması caizdir. Bu hususstaki delil, Sahihayn'de sabit olan şu hadistir:
Rasûlullah (a.s.), bir bayram günü Habeşliler Mescid'in avlusunda kılıç-kalkan oyunu oynarken onları seyrediyordu, Hz. Aişe de Peygamberin arkasında durup onu kendine siper edinerek bıkkınlık gelinceye kadar onları seyrettikten sonra ayrıldı. Bu olay, hicri yedinci yılda cereyan etmiştir.
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, kendi evlerinde bulunduğu bir sırada İbn Ümmi Mektum içeri girince, ezvac-ı tahrirattan Hz. Meymune ile Hz. Ummu Seleme'ye *“Perde arkasına çekilin!”* buyurması, onların da,
“İçeri giren âmâ bir adamdır, ondan kaçınalım mı?” diyerek bilgi istemeleri

üzerine, Rasûlullah'ın,
“Siz ikiniz âmâ değilsiniz ya, görebiliyorsunuz değil mi?” diye uyarıda bulunmasına gelince: Bu, Ummu Seleme, Meymune ve İbn Ümmi Mektum'un aynı mecliste biraraya gelmelerine hamledilen bir uyarıdır. Aynı zamanda yüzyüze gelip küçük bir odada her iki hanımın gelen erkeğin yüzüne ister istemez bakmaları söz konusudur.
Yine Allame Ebu'1-A'la el-Mevdudi “Hicab” adlı eserinde diyor ki:
Burada kadının erkeğe, erkeğin de kadına bakması arasında her cinsin kendi özelliğine göre çok ince ve hassas bir farkı vardır. O da şudur: Erkeğin tabiatında, bir şeyi sevince hemen kalkıp onu elde etmek ve bir an önce erişmek ister. Kadının tabiatında ise, fazla hayasından dolayı sevdiği şeyden kendini alıkoymak ve kaçınmak vardır, İşte böylece kadın fıtratı üzere devam ettiği, ruhundaki o mayadan sıyrılmadığı sürece mümkün değil nefsinin sevip arzu ettiği şeye doğru adım atsın, bu hususta cesaretlenip harekete geçsin.
Bu bakımdan dinin kurucusu, Hz. Muhammed (a.s.) Efendimiz bu tabii olan farkı dikkate almış, erkeğin kadına bakması hakkında koyduğu şiddetli hükümleri, men'etme hususundaki emirleri, kadının erkeğe bakması hakkında aynı şiddet ve ölçüde koymamıştır. Nitekim bu hususta Hz. Aişe (r.a.) Validemizin hadisleri pek meşhurdur: Habeşiler Mescidin avlusunda kılıç-kalkan oyunu oynarlarken, Rasûlullah Efendimiz onların bu oyununu Hz. Aişe'ye göstermiş ve onları seyretmesine engel olmamıştır.
O halde bu konuda sakıncalı olan taraf, kadınlarla erkeklerin aynı mecliste biraraya gelmesi, gözgöze bir ortamın doğmasıdır. Nasıl ki, aynı mecliste biraraya gelmek üzere bulunan Hz. Meymune ve Hz. Ummu Seleme ve tbn Ümmi Mektüm'u gözgöze gelmemeleri için, adı geçen iki hanımına perde arkasına geçmeleri emredilmiştir.
Bunun gibi, fitneye sebebiyet verecek bir ortamdan endişe edildiği zaman kadının da erkeğe bakması caiz değildir.”
Allame İbn Hacer el-Askalanî, Buhari'nin şerhinde diyor ki:
Hz. Aişe'nin Habeşli oyunculara bakmasına verilen cevaza dayanılarak, kadının erkeğe bakmasının caiz, erkeğin kadına bakmasının gayr-i caiz olduğu istidlal edilmiştir.
Ayrıca bu cevaza delalet eden durumlardan biri de, kadınların örtülü şekilde camilere, çarşı-pazarlara ve yolculuklara çıkmasıdır. Ancak erkeklerin onları görmemesi için yüzlerinin de örtülü bulunması söz konusudur. Bu durumda erkeklerin yüzlerini örtmeleri, emredilmemiş, kadınlar onları görmesin diye böyle bir tedbir düşünülmemiştir.

Bu da iki cins arasında birinin diğerine bakma hususunda fark bulunduğuna delalet eder.
İmam Gazali de bu rivayetlere dayanarak kadının erkeklere bakmasının caiz olduğuna delil göstermiş ve şöyle demiştir:
“Biz erkeğin yüzü kadın için avrettir, demiyoruz. Ama kadının yüzü erkek için avrettir, diyoruz. O halde, fitne endişesi söz konusu olduğunda kadının da erkeğin yüzüne bakması haramdır. Fitne endişesi yoksa gayet tabi haram değildir. Tabii bu durum, erkekler ne kadar zaman geçse bile yüzleri açık, kadınlar da yüzleri peçeli bulunduğu sürece bu hüküm geçerlidir. Eğer bu iki ayrı cins eşit duruma gelir, ikisi de yüzlerini açık bulundurursa, ya erkeklere yüzlerini örtmeleri emredilir, ya da kadınların sokağa çıkmaları yasaklanır.”
Buraya kadar anlattıklarımızı özettiyecek olursam, diyebilirim ki:
Kadının yabancı erkeğe bakması iki şartla caizdir:
Birincisi, bu bakmaktan dolayı bir fitne endişesi söz konusu değilse.
İkincisi, kadınla erkeğin aynı mecliste biraraya gelip gözgöze gelmemiş bulunması.[938]

11- Küçük Çocuğun Avretine Bakma Adabı:

Fakihler diyorlar ki: Küçük çocuk ister kız, ister oğlan olsun, dört yaşında veya daha az bir yaşta bulunuyorsa, onun için avret diye bir şey yoktur. Dört yaşını geçince artık onun utanç yerlerinden ön ve arkası avret sayılır. İştiha çağına gelinceye kadar bu böyle devam eder. Iştiha çağına girince, artık onun avreti ergen olanın avreti gibidir.[939]

12- Zaruri Hallerde Bakmanın Mubah Sayılması:

Daha önce de belirttiğimiz gibi, erkeğin yabancı bir kadına -isterse bu kadın iştiha çağına girmemiş bulunsun- bakması caiz değildir. Bu hususta şehvetle bakıp bakmaması hükmü değiştirmemektedir. Çünkü Cenab-ı Hakk’ın bu konu hakkında genellik ifade eden buyruğu söz konusudur:
“*Mü’min erkeklere de ki: gözlerini (bakılması haram olan şeylerden) yumup sakınsınlar ve utanç yerlerini korusunlar.”*
Aynı zamanda Rasûîullah (a.s.) Efendimizin, bir adamın,
“Ani olarak gözüm bir kadının yüzüne dokunursa ne yapmalıyım?” diye sormasına karşılık,

“Gözünü hemen ondan çevir!” diye emretmesinin kapsamlılık arzetmesidir.
Ne var ki, bu bakış konusunda birtakım zaruri haller vardır ki, onlar istisna teşkil ederler. Aşağıda bunları sıralıyorum:

Evlenmek maksadıyle bakmak:

Bu mesele hakkında geniş bilgi ve açıklamayı, evlenmek kasdiyle kıza bakmak, bölümünde yaptık.

Öğretmek maksadıyle bakmak:

Yabancı kadının, öğretme kasdiyle yüzüne bakmak caizdir şu şartla: Kadının öğrenmeye çalıştığı ilim, dinen muteber olup onun din ve dünyasını düzeltecek muhtevada ise. Aynı zamanda kadının ihtisası dahilinde bulunuyorsa, hastalık yapan konular ve doğum ile ilgili bilgiler gibi.
Ayrıca, kadının yüzüne baktığı takdirde bir fitneden endişe etmiyorsa, öğretim esnasında erkekle kadın tenhada başbaşa kalmıyorsa, kadına hocalık yapacak kadınlar bulunmuyorsa, o takdirde sözü edilen cevaz geçerlidir.
Hiç şüphesiz ki, İslam bu kayıtları koyduğu zaman, bununla nezih ve tertemiz bir toplum oluşturmayı dilemiştir. Öyle bir toplum ki, şüphe onun çevresinde dolaşmıyacak, suçlama ona yöneltilmeyecek; genç kızlar o toplumda her türlü tecavüzden korunmuş olacak, günah ehli sarkıntılık yapmamış, hain bir göz ona bakmamış bulunacak.
Allah (c.c.) ne doğru buyurmuştur:
“*Ey Peygamber! Kendi eşlerine, kızlarına ve müslüman kadınlarına de ki: Dış elbiselerini üzerlerine alıp örtünsünler. Bu onların (iffetli) tanınmasına eziyet edilmemelerine daha uygun olanıdır. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.”* ***[940]***

Tedavi maksadıyla bakmak:

Kadının mahremi olmayan yabancı doktora, onun hastalığıyla ilgili kısma bakması caizdir. Çünkü sahih tesbit ve rivayete göre, ezvac-i tahirat'tan Ümmu Seleme, kendisinden kan aldırmak için Peygamber (a.s.) Efendimizden izin istedi. Bunun üzerine Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, Ebu Tayyibe'ye, ondan hacamet ile kan almasını emretti.[941]
Ancak yabancı doktorun hasta kadını tedavi etmesi bazı şartlarla caizdir:

a) Tedavi yapacak doktorun takva sahibi güvenilir, adil ve uzman olması,

b) Herhalde bakması gerektiğinde ancak muayene edecek kısma bakması, diğer yerlerine bakmaması,

c) O muhitte, o hastalığı tedavi edecek uzman bir kadın doktorun bulunmaması,

d) Müslüman doktor bulunduğu halde, tedaviye çağrılan doktorun kafir

olmaması şarttır.
İşte bu şartlar biraraya gelip gerçekleştiğinde, doktorun tedavi edeceği kadına bakması, gereken kısma el dokundurması caizdir. Çünkü İslam, insanlardan zorluk ve sıkıntıyı gederen bir dindir; aynı zamanda onlardan kolay ve uygun olanı celbetmesi, yararlı olana kapı açması da bu dinin ana prensiplerinden biridir.
Sözünü ettiğimiz kaidenin asıl özü ve başlangıcı şu ayettir:
"Allah size kolaylık ister, zorluk istemez." [942]
"Dinde hiçbir zorluk meydana getirmedi..." [943]
Muhakeme ve şehadet maksadıyle bakmak:
Hakime ve şahide, kadının yüzüne ve iki eline -fitneden endişe duysalar bile- bakmalan caizdir. Çünkü bu tür bakmak bir hakkın yerine gelmesine yöneliktir. Aynı zamanda bir haksızlığı önler. Bu cevazın bir diğer sebebi, hakimin örtülü bulunan kadını tanımaması, tanıyabilmesi ve davalı veya davacının o olup olmadığına tanı kanaat getirmesidir. Aynı zamanda şahid'in de doğru şahidlik yapabilmesi için, lehinde ya da aleyhinde şahitlik yapacak davalı ya da davacıyı tanıması gerekir, İşte bu durumlarda kadın yüzünü açar ve tanınmasını sağlar, böylece toplumdan yana haklar korunmuş olur.
Görüldüğü gibi, İslam, olayları çözüp neticeye bağlayan hayat dinidir; insanlar için en uygun ve yararlı olanı gerçekleştirir. Haklarını korur. *"Şüpheden uzak bir bilgiyle inanan bir millet için Allah'tan daha güzel hüküm veren kim olabilir?"* [944]
Bu konuda ebediyete uzanacak bir anlam taşıyan şu tarihi kıssayı, hatırlatmamızda yarar görüyoruz. Böylece hamiyyetli ve gayretli erkekler ve kadınlar, selef-i salihin'in, kadının yabancı erkek yanında yüzünü açması hususunda nasıl davrandıklarını daha iyi anlayacaklar. Her ne kadar İslam şeriatı buna cevaz vermişse de onların nasıl, bir titizlik gösterdikleri kendilerine daha iyi açıklanmış olacak.
Hicretin üçüncü asrında Rey ve Ehvaz Kadısı Musa bin Ishak, insanların hukuki meselelerini çözmek, hakları korumak için kadılık makamına oturmuş bulunuyordu. Bir kadın kocasından 500 dinar mehir alacağı bulunduğunu iddia ediyor, kocası ise bunu kesinlikle reddedip ona hiç borçlu bulunmadığını savunuyordu.
Bunun üzerine kadı, o adama:
"Varsa şahidlerini getir?" diye emretti. Adam hiç tereddüt etmeden,
"Efendim, şahitlerim hazır" diye cevap verdi. Kadı, şahitlerden birini huzuruna

aldı ve
“Şu kadına dikkatle bak ki şehadette bulunurken ona işarette bulunabilesin” dedi. Adam kalktı ve davacı kadına, “Ayağa kalkar mısın?” dedi. Bunun üzerine kadının kocası,
“Ne yapmak istiyorsunuz?” diye sorunca, ilgili memur ona,
“Şahidin herhalde senin eşine bakması ve kim olduğunu tanıması şarttır” diyerek bilgi verdi. Koca olan adam, karısının oradaki insanların yanında yüzünü açmasını hoş karşılamadı ve şöyle seslendi:
“Kadı şahid olsun ki, eşimin benim üzerimde iddia ettiği mehir miktarı bir borç olarak bulumıyordur.” Kadın, kocasının bu içten gayreti karşısında duygulandı ve hakimin huzurunda şöyle dedi:
“Ey hakim, sen şahid ol ki, ben de alacağımı kocasına bağışladım, onu bu alacağımdan dünyada da, ahirette de beri kıldım.”
Hakim, bu öğüt alınacak olay karşısında duygulandı ve çevresindeki adamlarına, bu olayı, “Mekarim-i Ahlâk” konusuyla ilgili bir belge olarak yazınız.
İşte terbiyecilere gereken, kadına bakma hususunda İslam'ın koymuş olduğu adabı alıp uygulamalı ve çocukları bu terbiyeyle yetiştirmelidirler. İster bu bakış, nikahı haram olan kadınlarla, ister evlenilmek iatenen kızla ilgili olsun veya kocanın kendi eşine bakma adabıyla alakalı bulunsun veya erkeğin yabancı kadına bakması, erkeğin erkeğe bakması, kadının kadına bakması, kafire kadının müslüman kadına bakması, erkeğin tüysüz gence bakması, kadının yabancı erkeğe bakması, küçük çocukların avretine bakmak, öğretmek maksadıyla bakmak, tedavi maksadıyle bakmak veya muhakeme ve şahitlik sebebiyle bakmakla ilgili olsun farketmez, her biri hakkında İslam adabı ne ise onu öğretmeleri vacibdir.
O halde bakmak hakkında sıraladığımız bu adabın babalar, anneler ve terbiyeciler tarafından çocuklarına öğretmeleri ve onlara böylece ameli bir güç sağlamaları gerekmektedir. Eğer faziletli bir ahlâk, başkalarından ayırd edilen İslami şahsiyet, hayırlı bir topluluk oluşturmak, şerefli İslam terbiyesini ayakta tutmak istiyorlarsa bu vecibeyi hakkıyla yerine getirmeye çalışsınlar. Şanı Yüce Allah (c.c.) elbette onların amellerini boşa çıkarmıyacak, ecir ve sevaplarını eksiltmeyecektir. Bir günde ki, o gün ne mal fayda verir, ne de evlad.
Çocuğu cinsel heyecan uyandıracak şeylerden uzak tutmak:
İslam'ın terbiyecilere yüklediği en büyük sorumluluklardan biri de, çocuklarını şehveti tahrik edip iç guddeyi tehyic edecek seks konularından uzak tutmak, ahlâk bozucu bu gibi konularla ilgilenmesini önlemektir. Bu da, çocuk ergenlik çağına yaklaştığı zaman önem kazanır ki bunu 10-15 yaş arası olarak

gösterebiliriz.
Gerek terbiyeciler, gerekse ahlâkçılar şu hususta birleşmişlerdir: Çocuğun ergenlik çağına yaklaştığı yıllar, insan hayatının en tehlikeli dönemidir. Bu dönemde eğitimci, terbiyeci, çocuğu nasıl eğiteceğini bilir, onu bozgunculuk bataklığından nasıl kurtaracağını anlar, ruhi yapısını çözüp perişan eden çılgınca eğlence yerlerinden uzak tutmayı idrak ederse, onu nasıl yönlendireceğini de bilir ve böylece çocuk faziletli bir ahlâk üzere yetişir, yüksek bir edep düzeyine çıkarılır, şerefli İslam terbiyesini almış olur.
İslam'ın velileri ve terbiyecileri çocuklarını seks konularından uzak tutmalarına delalet eden nassları şunlardır:
"*Mü'min kadınlara de ki: (Bakılması haram olan şeylerden) gözlerini sakınsınlar; iffet ve namuslarını korusunlar. Süs yerlerini -görünen kısımlar dışında- açmasınlar; başörtülerini yakaları üzerine gelecek şekilde salıversinler. Zinetlerini (ve zinet yerlerini) kocalarından veya babalarından veya oğullarından veya kocalarının oğullarından veya kardeşlerinden veya kardeşlerinin oğullarından veya kızkardeşlerinin oğullarından veya kendi (din kardeşleri sayılan) kadınlardan veya ellerinin sahip olduğu cariyelerden veya erkeklikten kesilip (kadınlara) ihtiyaç duymayan hizmetçilerden veya kadınların utanç yerlerine ilgi duymayan çocuklardan başkasına açmasınlar...*" [945]
Kur'an'ın bu nassından şu hüküm alınır: Çocuk henüz küçük yaşta olup kadınların durumları hakkında bilgisi olmaz ve onların utanç yerlerine ilgi ve heyecan duymazlarsa, o takdirde kadınların yanına girmelerinde bir sakınca yoktur. Ama çocuk ergenlik çağına yaklaşıyorsa -ki bu dokuz yaştan sonra başlar- o takdirde kadınların yanına girmesine imkan verilmez. Çünkü bu yaşta olan çocuk çirkin ve güzel kadınları ayırd edecek durumdadır ve şehveti de böyle anlarda harekete geçer.
İbn Kesir, "*kadınların utanç yerlerine ilgi duymayan çocuklar*" ayetinin tefsirinde diyor ki:
Küçük olduklarından dolayı kadınların durumlarını, onların gönül çekici yumuşak sözlerinden avretlerini, yürümelerindeki çekicilikten utanç yerlerini anlayamazlar. Çocuk bu kadar küçük olup anlayamazsa, o takdirde kadınların yanına, girip çıkmasında bir sakınca yoktur. Ama ergenlik çağına yaklaşır bir yaşta ise, sözünü ettiğimiz hususları anlayacak durumda ise, güzel kadınla çirkin kadını ayırd edecek anlayışa, sahipse, artık bu durumda kadınların yanına girip çıkmalarına imkan verilmez. Nitekim sahih rivayete göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"*Kadınların yanına girmekten herhalde sakının!*"

Bunun üzerine Ashab'dan biri şunu sordu:
“Ey Allah'ın Rasûlü! Ya girmek isteyen adam, kadının kocasının hısmı olursa?”
Efendimiz (a.s.) şu cevabı verdi:
“Yakın hısım ölümdür...” [946]
Diğer bir hadiste ise şöyle buyurulmuştur
“Çocuklarınız yedi yaşına girince onlara namaz kılmalarını emredin. On yaşına girdiklerinde, (namaz kılmadıkları takdirde) bunun için dayak atın ve yataklarını ayırın.” [947]
Bu nassdan şu hüküm alınır:
Babalar ve anneler, çocukları on yaşına girince onların yataklarını ayırmaları gerekmektedir. Bu, dinen onların görevidir. Çünkü çocuklar bu yaşta aynı yatakta uyudukları takdirde uyanık veya uyku halinde birbirlerinin utanç yerlerini görmelerinden, bu yüzden cinsel bir arzunun kendilerinde uyanmasından, hiç değilse ahlâklarını bozmasından endişe edilir.
Evet, bu, İslamın çocuk velilerine gereken tedbirleri almalarının koruyucu tedbirlere başvurmalarının vacib olduğuna kesin delildir. Çocuğun iç guddesinin tehyic edilmesini gerektiren ortamı bertaraf etmeleri gereklidir. Böylece çocuk düzenli, ahlâklı, edepli, faziletli ve iffetli yetişip gelişir.
Yine sahih rivayete göre:
“Bir kurban bayramı gününde Rasûlullah (a.s.) Efendimiz terkisine amcası oğlu Fazl'ı almıştı. Fazl o günlerde ergenlik çağına girmek üzereydi. Has'âm kabilesinden güzel yüzlü bir kadın bazı dini meseleleri öğrenmek için Peygamber (a.s.) Efendimizden bir şeyler soruyordu, derken Fazl da o kadına bakıyordu. Hz. Peygamber (a.s.) Efendimiz onun bu halini görünce çenesinden tutup yüzünü başka yana döndürdü.” [948]
Tirmizi'nin bu konuda yaptığı rivayete göre ise, olay şöyle cereyan etmiştir: Rasûlullah (a.s.) Efendimiz Fazl'ın çenesini tutup yüzünü başka tarafa çevirince, amcası Abbas (r.a.) da orada bulunuyormuş. Durumu görünce: “Amcan oğlunun boynunu çevirdin?” demiş. Rasûlullah (a.s.) da ona:
“Bir genç erkek ve bir de genç kadın gördüm, aleyhlerine bir fitneden emin olamadım...” buyurdu.
Gerek Rasûlullah (a.s.) Efendimizin Fazl'ın yüzünü çevirmesinden, gerekse bunun sebebim soran amcasına: “Aleyhlerine bir fitnenin çıkmasından emin olmadım...” buyurmasından şu sonuç çıkarılabilir.
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz gerçekten henüz ergen olmamış, ama o aşamaya yaklaşmış gençlerle ergen olmuş delikanlıların terbiyesiyle ciddi şekilde meşgul

olup ihtimam göstermiş, inikatlarına uygun olanı emretmiş şehevi duygularını disiplin altına almış, bir fitneye düşmesinler veya bir fesad ve ruhen çözüntüye uğramasınlar diye gereken ilgiyi esirgememiştir.

İşte bu anlattıklarımız, İslam Peygamberinin terbiye sisteminden bir bölümdür; nesli İslah edip çocukları terbiyede ve toplumun eğriliklerini düzeltmede önemli bir parçadır.

Şüphesiz ki, Rasûlullah (a.s.) Efendimizin İslahla ilgili ısrarla durduğu yerler ve terbiyeyle ilgili birimleri hayli çoktur.

Ama biz az önce naklettiğiniz nasslan özetliyecek olursak, diyebiliriz ki: Terbiyeciye, çocuğun şehevi duygusunu tehyic eden; cinsel arzusunu kabartan şeylerden uzak tutması vacibdir. Böylece çocuk hayasızlık ağına düşmekten kurtulur, rezillik uçurumuna yuvarlanmaz, bozgunculuk ve dağınıklık bataklığında bocalamaktan sıyrılır. Ancak terbiyecinin, çocuğu cinsel heyecana sevkeden konularla ilgili sorumluluğu iki yönlü gerçekleşir:

Birincisi: Dahili murakaba sorumluluğu.

İkincisi: Harici murakaba sorumluluğu.

Dahili murakaba sorumluluğu: Çocuğun cinsel duygusunu gıcıklayıp tehyic eden amillerle mücadele edip onları men'etmeye çalışırken, terbiyecinin bütün bu hususlarda İslam kurallarına uyması gerekir. Bunları şöyle sırahyabiliriz:

Çocuğun henüz temyiz çağında iken, uyku ve dinlenme vakitleri olan sabah namazından az önce, öğle sıcağı iyice bastırdığı zaman ve bir de yatsı namazından sonra izinsiz ana-babasının yatak odasına girmesi, onun cinsel duygusunu tehyic eden sebeplerden biridir. Çünkü çocuk bu vakitlerde içeri dalınca, kimselerin görmesinin uygun olmayacağı bir açıklık içinde onları görebilir.

Bunun için -daha önce de belirtildiği gibi- terbiyeci çocuğa, belirtilen vakitlerde izin isteyip öylece içeri girmesini öğretmelidir ve böyle bir eğitimin vacib olduğunu unutmamalıdır.

Çocuk ergenlik çağına girince, artık terbiyeci ve eğitimci, ona hem bu üç vakitte, hem de diğer vakitlerde izin isteyip içeri girme adabını öğretmekle yükümlüdürler.

Çocuğun ergenlik çağına yaklaştığı yaşlarda, iyice süslenip zinet-lerini teşhir eden yabancı kadınların yanına girmesi de onun cinsel duygusunu, iç guddesini harekete geçirip tehyic eden sebeplerden biridir.

Bunun için terbiyeciye gereken, -daha önce de belirtildiği gibi çocuğu bu gibi yerlere girmekten alıyokmak, yabancı kadınlarla ihtilatını önlemektir. Tabii bu alıkoyma, en güzel metot ve eğitimle olmalıdır.

Çocuğun on yaşına girdiği halde erkek veya kız kardeşleriyle birlikte aynı yatakta yatması da cinsel duygusunu tehyic, nefsini tahrik eden sebeplerden biridir. Özellikle sözünü ettiğimiz kardeşler bu yaşta bir yorgan altında birbirlerine sokulup uyudukları zaman tehyic daha da artar.
Bunun için terbiyeciler, ana-babalar, çocukları 9-10 yaşına girince yataklarını ayırmalıdırlar. Böyle tedbir almaları kendilerine dinen vacibdir.
Çocuk temyiz çağına girince, kadınlar arasında dolaşırken onlardan birinin açılan avret yerine dikkatle bakması da onun cinsel duygusunu kabartır.
Bunun için terbiyeci, çocuk temyiz çağına girince ona, başkalarına bakma, özellikle kadınlarını avret yerlerine bakma konusunu adab ve terbiyesiyle, sakınca ve zararlarıyla öğretmelidir. Bu, ona dinen vacib bir sorumluluktur.
Eve televizyon konulup cinsel konuları anlatan görüntüler, ahlâk bozucu filmler açık tutularak çocuğun seyretmesine imkan vermek de onun cinsel ahlâkım bozan, duygusunu tehyic eden sebeplerden biridir.
Bunun için terbiyeciye gereken, eve televizyon sokmamaktır. Çünkü onun eve girmesinde büyük tehlikeler, faziletli ahlâkı yıkıcı görüntüler söz konusudur.
Çocuğu kendi haline bırakıp istediği çıplak fotoğrağlan edinmesi, ahlâk bozucu dergiler alması, cinsel duyguyu tehyic eden romanlar okuması ve bu konuda birtakım bantlar ve plaklar alıp dinlemesi de onun cinsel arzusunu kamçılayan ve tehyic eden sebeplerden birkaçıdır.
Bunun için terbiyeciye gereken şudur ki: Çocuğu okulda neler yaptığını, teneffüslerde neler okuduğunu, kimlerle arkadaşlık ettiğini gözetlemek; kimlerin çocuğu nasıl yönlendirdiğini, neler telkine çalıştıklarını tesbit etmektir. Çünkü bunlan görüp tesbit etmeden, çocuğu nasıl yönlendireceğini, nasıl eğitip haramdan koruyacağını bilemez.
Çocuk henüz ergenlik çağına yakın yaşlarda iken onu hısım ve komşu kızlarıyla dostluk kurmada kendi haline bırakmak, ders bahanesiyle sık sık onlarla buluşmasına imkan vermek de onun cinsel duygusunu tahrik ve tehyic edip arzulanmıyan sonuçlara yol açar.
Bunun için terbiyecinin erkek ve kız çocuklarına sahayı boş bırakıp istedikleri kızlarla ve oğlanlarla arkadaşlık ve ilgi kurmalarına engel olmalıdır. Daha doğrusu gerek kızma, gerekse oğluna ahlaklı, soylu arkadaşlar bulup seçmelidir. Aksi halde kız erkek arkadaşlığı kurulursa, büyük tehlikeler doğurur da onları ister istemez sapıklık bataklığına iter, her şeyi mubah sayacak kadar yozlaştırır.
O halde terbiyeci zekasını ve en doğru bildiği irşad metodunu kullanarak en isabetli hikmetini ortaya koyarak çocuğu bu gibi şeylerden uzak tutmalıdır, bu dinen ona vacibdir. Çocuğu islah ve terbiye hususunda hiçbir vasıta ve vesileyi

kaybetmemeli, hiçbir firsatı kaçırmamalıdır.

Harici murakaba sorumluluğu: Bu da, dahili murakabadan gerek özen, gerek itina ve ihtimam bakımlarından geri kalmaz. Çünkü çocuğu bozup yozlaştıran, ahlâkını değiştiren vesileler sayılmıyacak kadar çoktur. Ama bu vesilelerin en tehlikelisini senin önüne -ey terbiyeci kardeşim!- koymamda da herhalde bir sakınca yoktur. Böylece terbiyede başarılı olur, çücuğu ifsad eden sebepleri görüp; onu helak çukuruna düşüren amilleri daha iyi tesbit edersin:

a) Sinema ve tiyatronun çocukta meydana getirdiği olumsuz tesirler.

Bu iki sanat eseri de cinsel konulan işlemekte, bu açıdan seyircilerinin içyapısında birtakım cinsel fırtınalar koparmakta, şehveti tehyic edip, fesad ve ibahilik sergilemektedir.

O kadar ki, günümüzde -esefle söyleyelim ki- gerek sinema, gerekse tiyatro, birçok sakıncalı şeyleri mubah saydırma aleti, seks ve benzeri konular ahlâk yıkıcı otlaklar haline getirilmiştir. Daha da ileri gidilerek, iffet ve namus ticareti sinema ve tiyatro yoluyla yapılmaktadır. Bu sanat eserleri, sanat olmaktan çıkmış hasis aşağılık kimselerin rızık kapısı, yarışma alanı olmuştur. Bunlar yahudi ve gayr-i yahudi kimseler olduğu gibi, zulüm ve iftira cihetiyle kendini donatıp İslam'a müntesip olanlar da vardır.

b) Açık-saçık, süs yerleri dışarda olan kadınların sergilediği kötülük.

Ergenlik çağına yaklaşan ya da ergen olan delikanlılar bu pespaye rezil kadınların karşısında cinsel duygudan başka bir şey hissetmemekteler. Etlerini teşhir eden bu kadınlara karşı, cinsel duygu frenlemeyi şöyle bırakalım, gençler gözlerini bile bunlardan ayırmakta zorluk çekmektedirler.

Ergen olan veya bu çağa yaklaşan genç, bu gibi mefasid ve çirkeflik karşısında ne yapmalıdır. Çünkü manzara oldukça çekicidir, sinirleri, azgınlaştırmakta, ahlâkı ifsad etmektedir. Aynı zamanda gençleri ciddilikten, işten çevirip seks ile meşgul etmektedir.

Moda adı altında bu gibi çekici, seksvari süsleri kimler icad etmektedir?

Bunlar bir avuç tüccardır ki çoğunu yahudiler oluşturmaktadır. Amaçları ahlâksızlığı, seksi her nahiyeye yaymak, faziletli ahlakı kökünden koparmak, toplumu temelinden sarsıp ahlaksız kılmaktır.

Böylece toplum üzerinde istedikleri sultayı kuracaklar, dizginleri ellerine geçirip istedikleri yöne çekip götürecekler.

Şüphesiz ki bu tüccar taifesi, bizim inancımızdan başka bir inanç ortaya koymakta, ahlâkımızdan başka bir ahlâk sergilemekteler. Böylece nefse başkasına uyduluk şuurunu aşılamakta, kendinde bir noksanlık duygusunu ihsas ettirmekteler. Körükörüne bir taklid başlamakta ve ister istemez o akıntıya

kapılıp gidilmektedir. İşte ülkemizde, kalb kulağını açıp öğüt almayan kadınları bu yabancı açık-saçık kadınları taklide iten, onların peşinde koşturup moda adı altında olmadık rezaletleri benimseten faktörler bunlardır. Bütünüyle fitne çıkarmaya, aldatıp asıl değerlerinden uzaklaştırmaya yönelik bir tuzaktır.

Tabii bir türlü anlayamıyoruz, müslüman bir kadın nasıl olur da kendi öz hasletlerini, değerlerini, asalet ve kültürünü atıp bunların peşine takılır, moda ve uygarlık ismi altında nasıl olur da suret değiştirip kendini acaib bir şekle sokar?

Tehlikeyi tecessüm ettiren bir diğer husus da, bu açık-saçıklığın belli bir sınırda durmaması, başkasını durmadan hırslandırması, dönüp bakanları kısa zamanda kendi doğrultusunda yönlendirmesi ve diğerlerinde bir beğeni duygusunu kamçılamasıdır.

Modacılar, durmadan yeni yeni modalar icad edip fitneyi belirginleştirmekte, moda düşkünü olanları aldatıp saptırmaktalar. Bunun için hiçbir vasıta ve vesileyi terk etmemekte, ortaya çıkan ayıplan ince giysilerle, boyanmak ve süslenmekle kapamakta, insan şeref ve saygınlığı ihanete uğradıkça yeni modalar uydurup değişik giysiler çıkarmakta ve hayvanlardan daha az örtünme durumuna düşürmekteler.

Çağın kadını, modacıların, kadın vakarıyla alay edenlerin seçip ortaya koyduğu her şey karşısında baş eğip itaat etmekte; uymayanları çağın gerisinde kalıp medeniyetten uzak bulunduğu durmadan zihinlere işlenmekte ve bu fikir hakim kılınmaktadır.

Bir Avrupalı veya Amerikalı kadın, böylesine gayr-i ahlâki modalara uymakta bir sakınca görmeyebilir. Onun ruhsal ve sosyal yapısı bununla uyum sağlayıp bir eziklik duymadan devam edebilir; ama müslüman kadın elbetteki bu aşağılayıcı moda düşkünlüğünde sakınca görmeli ve bundan kaçınmalıdır.

Müslüman kadın, günün modasının bekarları nasıl aşağılık yaptığını ve onları sekse nasıl sürükleyip götürdüğünü görmelidir. Fakir kadınlardan kültürsüz olanları, modayı takip etmek ve ona göre bir hayat yaşamak için zinaya nasıl ittiğini görmelidir. Müslüman kadın böylece, pespaye moda hastalarının nasıl bir seks çukuruna yuvarlandıklarını, bulunduğu şerefli yerden en açık şekilde görmeli ve ona göre kendi yüce ve şerefli yerini korumalıdır.

Yine müslüman kadın, moda-demoda arasında bocalayıp duranların, medeniyet adı altında bir sürü ahlâksızlığı savunanların aile yuvalarında meydana gelen anlaşmazlık, kavga, gürültü, düşmanlık ve boşanmaları görüp günün modasının ne kadar sakıncalı bulunduğunu tesbit etmeli. Bu uğurda yeni yeni modaları edinmek için kendini tatmin etmeye çalışan kadınların nasıl bir aile dramıyla yüzyüze bulunduğuna şahit olmalıdır.

Müslüman kadına gereken, ahlâk sınırlarını yeniden ihya etmeli, ahlâk ilkelerine ve kendi asaletine yönelip İslam ile süslenmelidir. Aynı zamanda toplumun doğru yolda bulunmasını korumaya, iyi hasletlerle yatışmasını sağlamaya yönelmektir. Ayrıca sergilediği ahlâk ihtişamı ve olgunluğuyla ve giyindiği namus ve iffet hicabıyla henüz yeni ergen olanlara ve bekar gençlere örnek sunmalı ve bu hususta son derece acıma duygusu taşımalıdır. Aksi halde o da, İslam ilkelerinden sapıp fisk-u fücur, isyan ve günah bataklığına yuvarlanır; nefsani arzuya başeğip, sapıklığa ram olur. İşte o zaman her şey biter.
Allah (c.c.) ne güzel buyurmuştur:
"Allah ve Peygamberi bir iş, bir mesele hakkında hüküm verdiğinde, artık hiçbir Mü'min erkeğe ve kadına kendi iş ve meselesinde istediklerini seçmek uygun olmaz. Kim Allah ve Peygamberine karşı gelirse, gerçekten o, açık bir sapıklıkla sapıtmış olur." [949]
c)Gizli-açık birçok eğlence yerlerinin sergilediği fenalık ve azgınlık:
Evet, bu çılgınca ve ölçüsüzce eğlence yerleri, başlarınıdan gurur, şeref ve gayreti atıp kişiliğini kaybeden erkekler ile iç ve dış yapılarında haysiyet, haya, edep, iffet ve terbiye duygularım yitiren kadınlarla dolup taşmakta ve varlığını sürdürmektedir. Günah tüten bu yerlerde toplanmakta, eşlerini kıskanmıyacak kadar domuzlaşan ve aşağılaşan; çiftleşmede ve şehevi duygularını tatminde hayvanlaşan bu insanlarla etrafa rezalet saçılmaktadır.
Bu gibi yerler, ciddi eğlence yeri olmaktan çıkıp her şeyi mubah sayma ve her kötülüğü işleme yuvaları ve sahaları haline gelmiştir. Evet, bu yerler, habislik, aşağılık, çirkeflik yuvalan olmuştur. Her an kısa bir süre evlenmek isteyen, çıplak bedenlere talib olanlarla dolup taşmaktadır. Hiçbir sınır tanımayan seks aşıkları ve cinsel sapıkları barındırmaktadır.
Günümüzde batıyı taklid edip cahilce onlarını hayatına özenerek bu yüzden bize bulaşan en tehlikeli mikrop işte budur, işin dış kabuğuna bakıp içindeki madenin ne olduğunu görmeden ithal edilen parazitlerdir. Bütünüyle lüzumsuz yere vakti öldürmekte ve kıymetli hayatın zayi' edilmesine yol açmaktadır.
Eğer böyle değil, hangi ahmak vaktini ve servetim şunun bunun avret yerlerini görmek, birtakım günahlar işlemek, sakıncalı şeyleri helal saymak ve bir sürü gayr-i ahlâki fiillerde bulunmak için harcar? Bu işin başı da sonu da insan fıtratıyla uyum sağlamaz, hiçbir değer bununla doğrultusunu bulmaz.
Sözü edilen çılgınca eğlence yerleri ister gizli, ister açık olsun, bütünüyle şehevi duyguyu rezalet düzeyine çıkarıp buna çok geniş bir kapı açmaya yöneliktir. Aynı zamanda cinsel ilişkiyi -hiçbir sınır tanımadan- sürdürmekten yanadır. Evet, bu yerler, pislik dolu, çeşit çeşit mikrop ve günah parazitleri üreten

yuvalardır. Bu yerlere gözaüp kendini kaptıranlar yularını elinden bırakıp kaybeder, Rabbına karşı her türlü günahı işlemekte bir sakınca görmez. Yavaş yavaş her şeyi mubah sayma basamaklarında yükselir, o kadar ki kendi çevresinde yalnız günahkar yüzleri, çıplak bedenleri, fitne saçan, güzellikleri görür; başka bir şey göremez.

Alkollü içkilerin gölgesinde, uyuşturucu maddelerin hayalinde kapalı kapılar açılır, uyumakta olan fitneler uyandırılır. Böylece insanlardan belli bir kesim ciddiyetten, istikametten yüzçevirir, risalet görevini yerine getirmez olurlar. Kendilerini oyun, eğlence, haram ve her türlü küçük düşüren işlere çevirirler.

Sözü edilen eğlence yerlerinde yeşerip dal-budak veren sapıklıklar, isyan ve günah işlenen bu bataklıklarda işlenen rezalet aileyi yıkmakta, evlerin düzenini alt-üst etmekte, kadınları doğru yoldan ayırmakta, kişilikleri öldürmekte, mal ve serveti amacından saptırıp yağma ettirmektedir.

Bu sahnelerin tehlikesi sadece belirtilen sınırda kalmaz attıkları her adımla böyle bir ateşin içine doğru yaklaşan, mal ve parayla aldatılıp cinsel tatmin veya doyum çekiciliğiyle sürüklenen, sonunda bir sürü dert, elem ve acıları izleyecek geçici lezzetlerden yararlanma hevesine kaptırılan kızlara uzanmaktadır.

Bununla, ey terbiyeci kardeşim! Kızların bu rezilane çukurlara düşüp şehvet bataklığına bulaşıp kalmalarının portrelerim çizip senin önüne koymak istiyorum. Böylece açık bir görünüme kavuşmuş olursun.

Lise ikinci sınıf öğrencilerine matematik dersi veren bayan öğretmen konuyu özenle anlatırken kızlardan birinin aniden baygınlık geçirip yere düştüğünü görüyor. Vakit kaybetmeden gerekli müdahalenin yapılması için acil servise naklediliyor. Kız üzerinde yapılan ciddi bir muayene ile zinadan hamile olduğu ortaya çıkıyor.

Bunun üzerine tahkikat derinleştiriliyor, şehirde gizli fuhuş yaptırılan ve o kız gibi beş talebenin de bağlı bulundukları bir randevuevi ortaya çıkarılıyor. Bunların ne okullarının, ne de öğretmenlerinin böyle bir rezaletten haberleri yok.

Sonra bu tahkikatın neticelenmesinde görülüyor ki, bu talebeden biri, okuluna girmeden önce randevu evine bir başka kız arkadaşını aldatıp göndermek gibi bir görevi de ahlâksız pespaye randevucu kadından aldığı emirle yapıyormuş. Kendine has metotlarıyla kız arkadaşlarına cinsel temasta bulunmayı bütün çekici yönleriyle anlatıp yavaş yavaş onların bu dönüşü mümkün olmayan elim sonuca ikna edip sürüklüyormuş.

Çocuklarını eğitim ve öğretiminden sorumlu olanlar ise, konuyu örtbas edip, rüsvay olmamak için olayın üzerine bir sünger çekmişlerdir.

Hiç şüphe yok ki, bu gibi bozguncu, ifsad edici arkadaşlarla haşır-neşir olmanın,

fesada kayıp aldatılma çukuruna düşmede te'siri oldukça büyüktür.
Sapık, her şeyi mubah sayan bir baba düşünün; bunun birtakım cinsel lezzetler ve şehevi doyumların peşinde sürüklenmekten başka hiçbir derdi yoktur. Onun bu hayvani duygusu günlerden bir gün onu gizli bir randevu evine sürükleyip götürdü, içeri girince, pezevenklik yapanlar, fahişelerin çekilmiş boy boy resimlerini getirip önüne döktüler, hangisini beğeneceğini sordular. O, bu resimlere göz gezdirirken ansızın gözü kendi kızının resmine ilişti. Meğer o da bu randevu evinin kurbanlarından biri imiş. Olayın karşısında sarsıldı, bir bakıma paniğe kapıldı, sonra da olayın gerçek olduğu bütün açıklığıyla ortaya çıktı ve adam, bu işi yürüten pezevenge, kendi kızının resmini göstererek,
“İşte bu kadını istiyorum!” dedi. İster pezevenk diyelim, ister kavvad, ona: “Tamam, şu numaralı odaya giriniz, az sonra karşınızda hazır bulacaksınız.”
Adam odaya girdikten sonra kızıyla karşılaştı ki en çekici şekilde zinaya hazırlanmış durumdaydı!... Ne var ki kız, karşısında babasını bulunca aklı başından gitti, müthiş korkuya kapıldı, sonra da kendini toparlayarak babasını bütün gücüyle itip bağırarak kapıya koştu. Tabii bu davranışıyla kendini babasından kurtarmak istiyordu.
Babasına gelince, tepesinden gayret ve gurur teri fışkırıyor; ırz ve namus kanı damarlarında kaynıyordu. Bu gayretle kızının üzerine bir aslan gibi atıldı ve boğmak istiyordu. Ne var ki bir anda insanlar içeri dalıverdi. Perde artık düşmüştü, kızın ne olduğu, nasıl bir gidişle bu işi tamamladığı bilinmiyor.
Olayları iyice tahlil edip müsbet netice çıkarma dirayetinde olanlar diyorlar ki, kızların bu gibi bataklıklara saplanıp kalmasının asıl sebebi, kötü ve ahlâksız arkadaşlardır. Onunla birlikte giden komşu kızı, bu şer ve fesad yolunu süsleyip önüne koymuştur, masum kızı saptıran o olmuştur. Sonunda onu böylesine bir günah bataklığına düşürmüştür.
Ne yazık ki, aile efradından hiçbiri kızları okuldan dönerken şeref ve iffetini öldürüp kabre gömen böyle bir randevu evine uğradığını bilmiyordu. (Çünkü kızları üzerinde ciddi hiçbir kontrolleri yoktu).
Evet, böylesine fasit, ahlâksız ve iffetsiz bir arkadaşlığın, aldatma ve ifsad etmede te'siri çok büyüktür.
Ihlas sahibi gayretli müderrislerden güvendiğim bir zat bana şu olayı anlattı: Şehrin kahvelerinden birine, orada bulunan bir dostuyla konuşmak üzere girmiş, tam bu sırada birçok erkek ve kız talebenin içeri girip kahvenin üst katına çıktıklarını görmüş. Merakı artmış ve bunlar “niçin buraya geliyorlar, nereye giriyorlar?” diye öğrenmek istemiş. Derken yavaş yavaş o da kahvenin üst katına çıkmış, ama gördüğü korkunç şeyden sarsılmış: Erkeklerle kızlar orada sarmaş

dolaş olmuşlar, kimi öpüşüyor, kimi dudak dudağa vermiş, kahkahalar atıyorlar ve çılgınca eğleniyorlar.
Sonra merak etmiş, bunlar birbirlerini nasıl buluyor ve bu ilgiyi nasıl kuruyorlar? Onları bu gibi gayr-i ahlâki yerlere kimler sürükleyip getirmektedir?
Yaptığı inceleme ve araştırmada, bu gibi hayasızlıkları televizyondan telakki ettikleri, sinemadan öğrendikleri, cinsel konulan işleyen dergilerden bilgi topladıkları, fotoromanlardan çok şeyler öğrendikleri, musiki adı altında şehveti tahrik eden caz ve sazların te'sirinde kaldıkları ve ayrıca şehrin ana caddelerinde bu gibi şeyleri telakki edip hayasızca görüntülerin te'sirinde kalıp bu yollara saptıkları anlaşılmıştır.
Evet, bütün bu acıklı ve elim sonuçlara, bataklık ve fesada rağmen ailenin kendi çocukları hakkında bir bilgileri olmadığı görülüyor. Çünkü kontrol ve araştırma yoktur.
Ahlâk bozucu bu gibi yerlerin, gençleri aldatıp ifsad etmekte elbet-teki te'siri çok büyüktür.
Birçok müdür ve müdirelerden, idareci erkek ve hanımlardan duydum, idari işleriyle meşgul bulunurken postacının birçok mektuplar getirdiğini ve bunların çoğunun kız ve erkek talebe tarafından birbirlerine yazıldığını, içlerinde cinsel sözler, aşk ve ilgi uyandıran cümlelerin yer aldığını hayretle görüyorlar. Talebelerin hem derslerini, hem de çok değerli vakitlerini bu gibi şeyler uğruna öldürdükleri acı değil midir? Erkek talebe sevdiği kıza aşk ilan etmekte, bunun için özenerek çok şeyler yazmakta, kız talebe de ona... Bütün bunlar ana-babarun ihmalinden ve kontrolsüzlüğünden kaynaklanmakta, okuldaki eğitimcilerin ihmalinden doğmaktadır. Aynı zamanda kokuşan bir toplumun bıraktığı olumsuz te'sirlerin ürünleridir.
Çocuk ister erkek, ister kız olsun, inancı silik, ahlâkı bomboş, kalbi ölü ise, kötülere karışıp arkadaş olur, ahlâksızlara dostluk kurar. Onu bu rüsvay edici gidişten ve elim sonuçtan alıkoymak o zaman çok zor olur; sözü edilen durumda olan çocuk ister istemez böyle bir noktaya itilip sürüklenir.
Evet, ahlâk bozucu yerlerde ahlâk ve din kurallarını çiğneyen kimselerle arkaşhğın aldanma ve fesada uğramada tesiri çok büyüktür.
Toplum arasında yarı çıplak görünümlerin yaptığı tahribat: Genç delikanlı veya ergenlik çağına yaklaşmış bulunan çocuk cadde ve pazarlarda, umuma ait alanlarda göz gezdirince neler görür? Sinemaları dolduran çıplakları, sinema afişlerini, ahlâk bozucu bir sürü roman ve dergileri ve benzeri şeyleri görür. Çarşı ve pazarlarda, mahalle aralarında, sinema reklamı yapan çığırtkanların seslerini işitir.

Yan giyinik çıplak kadınları en göz alıcı zinetler içinde ve en fitne doğuran bir görünümde görür. Zinaya peşkeş çeken bir sürü rezil, kadınların hiç bir şeref ve iffete saygı duymaksızın ve hiçbir ahlâk ölçüsü tanımaksızın salınıp dolaştıklarına şahidolur.
Okullarına giderken ve oradan evlerine dönerken kız ve erkek talebenin tıpkı birbirine kanat dokunduran kalabalık bir çekirge sürüsü halinde dolaştıklarını görür. Çok zaman bu talebeden yolda yürürlerken çirkin sözler duyarız, utanma perdesini yırtmış bir genç delikanlının yine haya perdesi yırtılmış br genç kıza müstehcen anlamda laf attığını işitiriz.
Sınamaların önünde henüz yeni ergen olmuş veya olmak üzere bulunan birçok erkek ve kızları, asılan sinema afişlerini, çıplak ve müstehcen resimleri dakikalarca seyrettikleri görülür. Nice ergenlik çağına yaklaşan erkek ve kızlar, ya anlaşarak, ya da tesadüfen birleşerek, seks konulu bir film seyretmek için bilet alırlar.
Evet, bütün bu manzara ve görünümleri, daha çok henüz ergen olmak üzere bulunan ya da ergenlik çağına girmiş olanlar arasında temaşa eder.

Kötü arkadaşlık ve fena sohbetlerin yaptığı tahribat:

Yukarıda “Çocukların sapıtmasının sebepleri” kısmında da açıkladığımız gibi, çocuğun doğru yoldan sapmasına neden olan en büyük amillerden biri, kötü arkadaşlar ve ahlak bozucu birleşmelerdir. Özellikle çocuk geri zekalı, zayıf inançlı, düşük ahlâklı olursa. Bu durumda kısa sürede din ve ahlâk sınırlarını aşan arkadaşların sohbetinin te'siri altında kalır ve çok sürmez onlardan en düşük adetleri edinir, en fena ahlâkı alır. Bununla kalmaz, süratli adımlarla onlara katılıp şakavet yolunda yürümeye başlar; böylece suç işleme onun tabiatından bir huy olur. Haktan sapma, doğru yoldan ayrılma değişmiyen karakterleri haline gelir. Artık bundan sonra onu doğru caddeye çevirmek çok zor olur; sapıklık uçurumundan onu kurtarmak güçleşir.
Terbiyeci kardeşim! Çılgınca eğlence yerlerinin çocuklar üzerindeki olumsuz te'sir ve tahribatı hakkındaki sözlerimizi, ergenlik çağına yaklaşan çocukları büyük bir tehlikeye çekip götüren kötü arkadaşlığın, çılgınca yaşamanın te'sirlerini gördün ve anladın. Bu gibi arkadaşlıkların çocukları, bozgunculuk ve çözülme, her şeyi mubah sayma bataklığına nasıl sürüklediğini okudun.
Nitekim Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bu hususta ne doğru, ne güzel buyurmuştur: “*Kişi, yakın dostunun dini üzeredir. Artık sizden biriniz kiminle kaynaşıp dostluk kuruyorsa ona dikkat etsin!”* [950]
Diğer bir hadiste de, *“kötü arkadaştan sakın; çünkü gerçekten sen onunla*

tanınırsın...” [951]
Allah, şaire rahmet eylesin ne güzel söylemiştir:
“Kişiden sorma, onu, onun yakın arkadaşından sor.
Gerçekten her yakın dost, kendine dost olana uyar...”
İki cinsin birbirine karışmasının yaptığı tahribat:
Henüz temyiz çağında bulunan kız ve erkek çocukların birarada bulunması, gerek fazilet ve ahlâk, gerek ilim ve ekonomi, gerekse beden ve sinir üzerinde olumsuz büyük te'sirler bırakmaktadır.
Kadın-erkek karışımı, yani iki cinsin birarada bulunması bir bid'a olarak okullarda, bürolarda ve bazı İslami kuruluş ve kültür merkezlerinde de kendini göstermektedir. Buna cevaz verenlerin iddia ve delili şudur: iki cinsin birarada bulunması, cinsel duyguyu bir bakıma gideriyor ve böylece alışkanlık doğurup adet halini alıyor.
Daha önce, “Akli Terbiyeyle ilgili Sorumluluk” kısmında, böyle iddiada bulunanların delillerim reddeder mahiyette gereken bilgiyi vermiştik. Terbiyeci kardeşim! Sözünü ettiğim kısma müracaat et de “iki cinsin birarada bulunmasını iddia edenlere karşı reddiye” bahsini oku. Orada kalbe şifa verecek bilgileri bulursun, inşaallah.
İşte sözünü ettiğimiz hususlar, çocuğun ahlâkını temelinden sarsıp bozan, cinsel duygularınıı gayr-i meşru'a karşı kamçılayan ifsad vasıtaları olarak en büyük tahribatı yapmaktadır.
Artık size düşen, ey terbiyeci kardeşlerim! Çocuğu murakabede, evin içinde ve dışında kontrol altında tutulmasında sorumluluğunuzu kamil anlamda yerine getirmemzdir.
Ancak yalnız murakaba ve kontrol kafi midir, yoksa bu hususta gerekli birtakım vesile ve vasıtalar da var mıdır?
Bana göre, burada gerekli üç vesile ve vasıta vardır ki terbiyeciler onları birer metot olarak kullandıkları takdirde çocuk ahlaken düzelir, şehevi duygusu zapdedilip kontrol altına alınır. Böylece çocuk temizlik ve sadelikte melek gibi olur; uyulmakta ve ahlâkta bir peygamber gibi, ruhaniyet ve takvasında ilahi bir mürşid gibi olur.
İşte bu vesile ve vasıtalar şunlardır:
1- Anlayış ve kavrayışını sağlamak.
2-Sakındırmanın gereğini öğretmek.
3- Manevi bağlarla irtibatlı kılmak.
Çocuğun anlayış ve kavrayışını sağlamak: iki kişinin üzerinde farh görüş ortaya

koymadığı gerçeklerden biri de, çocuğa, henüz tırnakları yumuşakken toplumsal bozukluğu, ahlâki çözüntü ve çöküntüyü anlayacak şekilde telkin edip bu fesadın hemen her yerde İslam toplulukları arasında da nasıl yaygınlaştığını anlatmak ve bütün bunların yahudilerin, komünistlerin, haçlıların ve emperyalistlerin oyunları olduğunu ona yeterince anlatıp işlemektir.

Çünkü bu durumda çocuk büyüyünce, kendisini şehevi yerlere düşmekten koruyacak ve birçok fitne ve fesaddan çevirip uzak tutacak parlak bir anlayış ve kavrayış doğacak.

Hiç şüphe yok ki, toplumu ifsad etmenin vasıtaları onlara göre, cinsel duygu, sinema, tiyatro, dergi, gazete, televizyon programları, radyo, çıplak resimler, açık ve kapalı yerlerdeki çılgınca eğlence ve benzeri şeylerdir. Ileriki bahislerde, sen terbiyeci kardeşim, bunları şahidle-riyle, delilleriyle birlikte geniş bir anlatımla bulacaksın. “Sorumluluk Şuuruna Ermek” bahsinde bunların açıklanmış şekline rastlıyacaksın.

Ayrıca “Akli Terbiyeyle İlgili Sorumluluk” bahsinde de bu gibi yıkıcı ve bozucu tehlikelere işarette bulunmuştuk.

İşte, terbiyeci kardeşim, sözünü ettiğimiz bu iki bahse müracaat et de hastaya şifa verecek malzeme ve ilacı orada bulacaksın, inşaallah.

Ama burada da özetle de olsa konuyu açıklayıp arzetmemde bir sakınca yoktur, sözü edilen vasıtaların tahribatım kalın çizgileriyle belirtelim ki, İslami toplumu ifsad etmede İslam düşmanlarının hile ve desiselerini, tuzak ve düzenlerini iyice hafızanda tutabilesin:

Yahudiler ve Masonlar:

Bunlar, Musevi asıllı Freud Sigmund'un (1865-1939) saçma nazariyesini temel kabul edip görüşlerim onun üzerine bina ederler. Çünkü Freud, insan davranışlarında ve düşüncelerindeki her şeyi cinsel konuya irca' eder; şehvet ve lezzet konularıyla bağlantılı olduğunu söyler.

Ayrıca yahudilerin görüşlerini, birçoklarının inanç ve ahlâkını bozup yıkan Karl Marx'ın ortaya attığı Marksizm'e dayandırırlar. Oysa Karl, dinleri geçersiz ve anlamsız saymış, Allah (c.c.) inancına hücum edip reddetmiştir. Nitekim kendisine,

“Allah (c.c.) inancının yerine ne koyabiliriz?” diye sorulunca,

“Tiyatro ve benzeri oyunlardır” diye cevap vermiştir.

Ve bunlar ünlü düşünür Nietzsche'nin ahlâkı anlamsız sayan her insana gönlünün çektiğini yapmasını mubah sayan nazariyesini temel kabul edip görüşlerini bunun üzerine kurmuşlardır.

Evet, bunlar her yerde ahlâkı intihara sürüklemeye çalışmaktadırlar bunu da

kadın aracılığıyla, yani kullanmak suretiyle, cinsel konulan ileri sürecek sonuç almaya yönelmişlerdir. Onların ve masonların sözlerinden biri de şudur: “Kadını kazanıp bir araç olarak kullanmamız bize çok gereklidir. Hangi gün o elini bize uzatırsa onu haram inancından uzak tutup ibahiyecilik ile tezyin etmeliyiz. Böylece dine yardımcı olan dindar ordusunu dağıtıp perişan ederiz.[952]

Emperyalizm Ve Haçlı Ruhu:

Emperyalistlerin ileri gelen büyüklerinden biri şöyle diyor: “Bir kadeh alkol ve bir dansözün, Muhammed ümmetini dağıtıp perişan etmekteki te'sirini bin top meydana getiremez. O halde bu ümmeti madde ve şehvet sevgisinde boğunuz!”
İngiliz asıllı ünlü müsteşrik ve “İslam Alemi” adlı derginin yazarı Zwemer Samuil, Kudüs'te bir toplantıda şunları söylemiştir:
“Sizler, İslam ülkelerine yayılmak üzere bir koku hazırlayıp neşrettiniz ki bu koku Allah'a vuslat diye bir şey tanımaz. Sonra da İslam aleminden tam emperyalistlerin arzusuna göre bir koku yayılmaya başladı ki, bu say'u gayrete değer vermez, çalışmaya i'tina göstermez; rahat ve tembelliği sever, dünyasına karşı hiç bir himmet ve gayretini harcamaz, ancak şehvani şeylere karşı kullanır. Böylece İslam alemi, bir şey öğrenirse, şehvet için öğrenir; bir mal toplarsa yine şehvet uğruna toplar; en yüksek bir merkez kurarsa, yine şehvet yoluna kurar...”[953]

Komünizm Ve Materyalizm

Terbiyeci kardeşim! İleride, komünistlerin neler dediklerini, “Bilinçli Sorumluluk” bahsinde onların gizli vesikalarında bulacaksın. Ama konumuzla ilgili bulunduğu için burada şu sözle yetiniyoruz. Komünistler ve maddeciler diyorlar ki:
“Dini temelinden yıkan genelgemizde şu hususlar belirtilmiştir: Dini yıkabilmenin en kestirme yolu şunlardır: Tiyatrolar, günün medeniyeti, modalar-demodalar, el kağıtları, dergiler, dinsizliği benimseten kitaplar, din adamlarıyla ve dini konularla alay eden eserler, sadece ilme çağıran bunun ötesinde başka bir şey tanımayan fikirler, Tanrı'yı ve ilgili kavramları efsane sayan görüşler...”
İşte kabaca çizdiğimiz bu sözlerden anlaşılıyor ki: Yahudiler, masonlar, komünistler, haçlılar, müsteşrikler, emperyalistler toplanıp bir dayanışma meydana getirmişler, yardımlaşma sistemi kurmuşlar, İslam alemini ifsad edip

onları hayır yolundan ayırmak için cinsel konuları, tiyatro, dergi, televizyon programları, radyo, dinsizlik kusan bir sürü kitap ve broşür ve ahlâksızlığı çekici hale getiren bir sürü romanlar ve hikayeleri vasıta olarak kullanmaktalar.

Ne yazık ki, bunlar habis hedeflerine ulaşmış durumdalar; aşağılık amaçlarına kavuşmuş düzeydeler. O kadar ki, renkleri bizim rengimizden, dilleri bizim dilimizden olan ve kendilerini İslam olarak tanıtan veya İslam'a nisbet eden genç erkeklerle genç kızların; cinsel duyguların, şehevi konuların peşine takılıp gittiklerini, körükörüne başkalarınıı taklid edip birer uydu haline geldiklerini, seks bataklığına düşüp kaldıklarım görüyoruz. O kadar ki, gençlerimizden çoğu her gün sabahladığında, rezilet ve şehvet balçığına bulanıp onunla yetinmekten başka bir arzu ve gayretlerinin bulunmadığını isbat etmekteler. Tek meşgaleleri, cinsel duygularınıa hitap eden bir film seyretmektir veya ahlâksızca bir tiyatroya gitmek ya da seksüel konulan çok çekici işleyen bir temsili görmek, şeref, iffet, erkeklik ve şahsiyetlerini şehvet mezbahasında boğazlayacak konulara merak salmaktır, İşte düşmanlarımız bize böyle yaptılar ve gençlerimizin hali bu noktaya gelip dayanmıştır!

Artık sana düşen -ey terbiyeci kardeşim- evladının etrafında dönüp ciğerparenin bilgi ve anlayışını geliştirmektir. Ta ki, düşmanların onlar için neler yazıp çizdiklerini bilip öğrensinler. Onlarını gönlüne şunu atmakta bir sakınca olmasa gerek: Fesad balçığına bulanıp yuvarlandıkları zaman, her şeyi mubah saymanın peşine takılıp gittikleri gün, bilerek veya bilmeyerek yahudilerin, haçlılarını, ve masonlarla emperyalistlerin uydu ve kurbanı olurlar; İslam toprağında, müslümanların yurdunda kaybolup giderler.

İşte bu gibi telkinler çocukları ikna' eder de vicdanlarını geliştirir ve böylece onları hayasızlık ve haramlardan vazgeçilip uzak tutmuş bulunuruz.

Sakındırma Vasıtası:

Benim nazarımda bu vasıtayı, terbiyeciler izleyip tevcih öğütlerini ona göre yürütülürse, çocuğu haramdan alıkoymada en büyük ve o nis-bette te'sirli bir amil olabilir. Evet, bu vasıta, çocuğa, cinsel konulara kendini kaptırmada, her şeyi mubah saymada önleyici ve gerçek anlamda uyancı bir rol oynayabilir.

Şimdi sen ey terbiyeci kardeşim! Zina, harama saplama ve şüpheli ilgilerden meydana gelen kötülüklerden alıkoyup uyancı anlam taşıyan en önemli amilleri açık şekilde önünüze koyuyorum. Böylece konuyu kavramak için iyice genişler de öğüt ve sakındırma gibi vecibeyi yerine getirmen kolaylaşır da bu sayede çocuk hayasızlık, haram ve perişanlıktan kendini alıkoymuş olur.

Fahişeliğin Tehlikelerine Dikkat Ettiğimizde Şunlar Karşımıza Çıkar:

a) Sıhhi Tehlike:

Akıntı hastalığı, zina amelyesi sebebiyle geçer. Rahim ve husyelerde iltihaplanma meydana gelir. Bazen kısırlığa yol açar. Aynı zamanda eklem iltihaplanmasına sebep olur. Bazan de doğacak çocukta olumsuz te'sir yapar da bu yüzden çocuğun gözlerinde iltihaplanma ve sonra da körelme meydana gelir.

Zührevi hastalık: Buna halk arasında frengi hastalığı da denir. Zinanın çok yaygın bulunduğu Avrupa'da, daha çok Fransa'da bu tür hastalık görüldüğü ve etrafa yayıldığı için Frenklere nisbet edilerek frengi denilmiştir.

Cinsel organlarda birtakım yaralar oluşturur. Haram kabul edilen cinsel temastan ortaya çıkan hastalık ve nefes borusunda oluşan iltihabı balgam, çoğu zaman müzmin yaralar meydana getirir, idrar yollarım iltihaplandırır, mafsal ağrılarına ve çevresinde birtakım ağn ve sızılara neden olur.

Tenasül cihazında kızartı, yara ve iltihaplanma meydana gelir.

Zina sebebiyle kişi kendine kötülük yapıp tenasül cihazının sadece yara ve iltihaplanmayla kalmayıp acı ve sızıya da sebep olduğu sözkonusudur.

Cinsel organın devamlı akıntı yapması da bu cümledendir.

Çocuklar henüz ergen olmadan, yani tam vakti gelmeden şehvetini tahrik etmesi, cinsel duygusunu tatmine çalışması sebebiyle tenasül aletinde akıntı baş gösterir. Bu yüzden birtakım bedensel çirkinlik ve anormallikler, asabi marazlar meydana gelir.

Bunlardan başka zinanın birtakım hastalıklar meydana getirdiği de dikkatten uzak bulundurulmamalıdır.

b) Ruhsal ve ahlâki tehlike:

Bazan behimî arzuyu tatmin ederken zina ve benzeri yollara sapmak aşağıdaki hastalıkları da doğurabilir:

Livata ve sevicilik: Bu ikisi de zina benzeri haramdan kaynaklanıp oluşan teplikeli bir hastalıktır. Böylece erkekler erkeklerle, kadınlar da kadınlarla yetinmeye başlar. Günümüzde bu hastalık ve illet çok yaygınlaşmış, Özellikle birçok toplumlara sirayet edip Amerika, İngiltere ve benzeri ülkelerde tehlikeli boyutlara varmıştır. Newyork'ta bu illete mübtela olanların sayısının yarım milyona ulaştığı söylenmektedir. Bu rakam sadece tesbtt edilen ve bu işi açıktan açığa yapanlarla ilgilidir. Bir de tesbit edilemiyen, gizliden bu fiili sürdürenler vardır ki onların sayısı herhaide bu rakamın çok üstündedir.

Cinsel hevese kapılıp hep onunla meşgul olma hastalığı:

Cinsel ibtilaya yakalanıp kafasını ona takanların bütün vakitlerini seks konularıyla, bu gibi arzuların hayaliyle geçirdiği görülür. Bazan nikah ile bazan öpmek, kucaklamak, çıplak resimler, kadının cinsel ve baldırları onların tek meşgalesi haline gelir. Bakarsın ki, bu tipler her şeyi bırakmış, kendilerinde

unutkanlık başgöstermiş, çalışma azimleri kırılmış, gafletleri artmış, uyanıklık zaafe uğramıştır. Onları bön ve alkollü veya çok üzgün ve kederli bulursun. Böylece bu gibi zahiri anzalar bedende bir değişikliğe, hafızada müthiş gerilemeye ve ruhta bir dalgalanmaya, kararsızlığa sebep olur.
Zinanın insan toplumlarında genel ölçüsüyle tehlikeleri hiçbir zaman küçümsenemez: Şehvete dalıp kendini kaybeden ve eroin afyon gibi maddelerle mahmur hale gelen gençler.
Ruhi çöküntüye uğrayıp cinsel sapıklıktan dolayı bedeni, akli, ahlâki ve nefsi hastalığa yakalanan kuşaklar.
Sinir sistemim bozması ve bu yüzden öldürme, yağma ve gasb olayları.
Uyuşturucu maddeler ibtilası ve doğurduğu sonuçlar.
Şehvet tüccarları, genç kızların elden ele satılması, ücretle tutulan fahişeler.
Bir de grup grup doktorların, sağlık personelinin, hakimler ve kanun adamlarının zina sebebiyle işlenen suçlarla uğraşması, iradesi zayıf olanların rüşvetle haklan çiğnemesi.
Açıktan çıplak gezenler, her türlü ahlâk, fazilet, edep, utanma duygularından uzak kadınların cadde ve sokaklarda dolaşmaları.
Fahişeleri, ahlâkan düşük kadınları ücret karşılığında satan ve fakat ayrı isim altında eğlence yerlerini işleten deyyusların çoğalması.
Zinayı sanat edinip geçim vasıtası olarak kullananlar.
Fahişeliği teşvik edici mahiyette caz-saz, musiki adı altında dans ve göbek atmalar; şehveti gıcıklayan baştan sonuna günah kalıbında işlenen tiyatrolar.
Cinsel konulan işleyen kitaplar, çıplak resimleri neşreden dergiler; dans, bale ve benzeri oyunlar.
Her şeyi mubah sayan ve böylece kendilerini, hayvanlara benzeten soysuzlar.
Boğazlarınıa kadar içki, zina ve fahişeliğe dalanlar.
Hiçbir dini sınır tanımayıp her fazilete dil uzatan, her rezileti mubah gören ve gönlünün istediği şekilde eğlenip gününü gün edenler.
Bunlardan başka her şeyi mubah sayıp ahlâksızlık meydanında at oyanatanlar vardır ki bunları saymakla bitiremeyiz.
Bu afetin nitecisi olarak Rus Devlet Adamı Kruşçef, 1962 yılında, Rusya'nın geleceğinin tehlike arzettiğini, Rus gençlerinin geleceklerinin güven verici olmadığını, çünkü çoğunun cinsel konulara, şehvet bataklığına batıp boğulduklarını ilan ediyordu.
Yine bu yıllarda Amerika Başkanı Kennedy de şöyle sesini yükseltiyordu: “Amerika'nın geleceği çok tehlikelidir. Çünkü Amerika gençliği çözülüp şehvetlere dalmışlardır; boyunlarına atılan sorumlulukları taşıyacak kudrette

değillerdir. Bu gençlerden yedi tanesi askere alınır, ama bunlardan ancak biri işe yarar. Çünkü cinsel konular, gayr-i meşru bir hayat onların yeteneklerini temelinden yıkmış, bedeni ve ruhi yapılarını iyice sarsıp işe yaramaz hale getirmiştir.”

Şüphesiz ki bu her şeyi mubah sayma zihniyeti batılı ve doğulu gençlerde iyice geliştikten sonra yavaş yavaş İslam topluluklarına sirayet etmeye başladı. Ne yazık ki, bir de sabahladığımızda gördük ki, altında zina işlenen çatılar, fahişelikten yana açılan çılgınca eğlence yerleri, kumarhaneler, seks konularını işleyen tiyatrolar; içki ve uyuşturucu madde yuvalan; dans ve bale gösterileri, sorumluların ve hükümet ricalinin gözleri önünde İslam ülkelerinde yaygınlaşıp had safhaya gelmiş bulunuyor. Kötülüklerden kaçıp kurtulmamız, iyilik ve iba-detlere; ahlâk ve faziletlere yönelmemiz ancak Allah'ın yardım ve inaye-tiyle gerçekleşebilir. Söylenecek başka söz bulamıyoruz!.

Yine sabahladığımız zaman ruhumuzu sarsan, içimizi titreten şu manzarayla karşılaştık: Artislik, film yıldızlığı, üne kavuşma adları altında şehvetleri tatmin için genç kızlar satılmakta, iffet ve namus perdesini yırtıp bunun ticaretini yapanların sahnede olduklarını gördük. Evet bütün bu hayasızlıklar şehirlerde bütün enine ve boyuna yayılmış vaziyette, ne yadırgayan var ne uyarıp korkutan mevcut...

Böylece gençlerimizin çoğu bu tür lezzetlere, cinsel konulara, içki ve benzeri sapıklıklara yönelmiş durumda; karşılarında ne soru soran var, ne de kendilerini murakaba eden bir kimse... Bütün bu gerçekleri üst ve alt derecede bulunan her müslüman ve her insan bilmektedir.

Toplumsal tehlike: Kesin sonuçlu bir gerçektir ki, fahişeliği başıboş bırakmak, fert ve aileye aynı ölçüde zarar vermekte ve genel şekilde topluma büyük tehlike arzetmektedir.

Bu tehlikelerden biri, aileyi başaşağı getirmek hususunda tehdid etmesidir. Çünkü bekar gençler hayvani duygularını haram ile giderip tatmin edince artık ne aile kurmayı düşünür, ne de evlad sahibi olmayı... Zina eden kadın da Öyle, o da ne gebeliğe rağbet eder, ne de çocuk ister. Çünkü gebelik fiziksel yapısına zarar verir, gençliğini zedeler. Bunun için hem cinsel yönden kendini tatmine çalışır, hem de yapısını korur, düşüncesi onda hakimdir.

Bu tehlikelerden biri de, doğan çocuklara büyük haksızlık etmektir. Çünkü evlenmekten kaçınan toplumlar, gayri meşru çocuklarını dünyaya gelmesine sebep olmaktalar. Böylece hiçbir fazilet ve kerameti olmayan bir neslin sesi yükselir, soyu-sopu olmayan çocuklar ortalıkta çoğalır. İşte bu durum, çocuklar için cidden bir zulümdür hem de nasıl zulüm!

Zulümdür, diyoruz, çünkü çocuk ana-baba şefkatından mahrumdur. Kim ona merhamet, şefkat ve ilgi gösterecek ki, onun yeri kreşler, hastaneler ve yetiştirme yurtlandır.
Zulümdür, çünkü çocuk anlama ve akletme çağına gelince, zinadan doğma olduğunu idrak eder ve bu onun için bir ar vesilesi olur, ruhen bunun ezikliğini duyar gidişi şaşkınlaşır. Daha çok fert ve toplum üzerinde birer suç unsuru haline gelirler, hatta güvenlik ve istikran bozacak bir karakter taşırlar.
Bu tehlikelerden biri de, erkek ve kadının şekavet ve azgınlığı paralel yürür. Çünkü bu ayn iki cins gerçek anlamda mutlu ve huzurlu bir hayat sistemi bulamazlar; şerefli, hem de istikrarlı bir iş sahibi olamazlar. Evlilik gölgesinde sevgi ve merhamet havası teneffüs edemezler, İşte bütün bu olumlu basamaklarının, evlenmeyen toplumlarda yok olduğunu görürsün. Seks konularına kafasını takıp bundan başka meşgalesi olmayan milletlerde de gerçek anlamda bir aile yuvası söz konusu olmaz.
Yine tehlikelerden biri de, hısımlık ve yakınlık ilgisinin olmasıdır. Çünkü bekar kişi, haram ve mubah pazarlarında şehvetini tatmin edecek imkanları bulunca; yakınlarının, baba dostlarının, hısımlarının nefretine mucip olur, hepsi de ona hakaret gözüyle bakmaya başlar. Şüphesiz ki böyle bir ortam akrabalık bağalarını koparır, aralarında düşmanlık ateşi yakar ve birbirlerine sadece öfke duymakla mesafeyi açarlar.
İşte böyle bir ortamda -Allah'a eş-ortak koşmaktan sonra- hısımlık bağlarının kopmasından daha büyük bir günah var mıdır? İslam nazarında, yakınlarla ilgiyi kesmenin ne kadar büyük bir günah olduğunu anlatmaya gerek görmüyoruz.
Evet, bunlardan başka daha bir sürü tehlikeler, zararlar sözko-nusudur ki bunlar hiç de akıl ve basiret sahiplerine kapalı sayılmaz.
Ekonomik tehlike: iki kişinin ihtilaf etmediği gerçeklerden biri de, vakitlerini lezzetler, şehvetler pazarında geçirenler, meşru' evlenmeden uzak kalanlardır ki, bunlar bütünüyle günah olan fahişelik peşindeler. Şüphesiz ki, bu tipler, milletin ekonomik yapısını sarsar, verimli olmadıkları gibi, her yönleriyle başkasını sömürüp tüketici düzeyindedirler. Aynca ellerine geçeni har vurup harman savuranlardır. Böylece iktisadi alanda hep aşağı düşüş görülür, şöyle ki:
Çalışıp meşru' kazanma kudreti zaafe uğramıştır.
Başlanılan çoğu işlerde olumlu sonuç alınamamıştır.
Gayr-i meşru bir kazanç elde etmenin yollan hazırlanmıştır. Çalışma ve meşru kazanma kudretinin zaafa uğramasını şöyle açıklayabiliriz: Seks ve hayasızlığın peşine takılıp giden bekar kişi, akli yönden rahatsız demektir, bedeni yönden de hasta sayılır. Ahlâki ve ruhi yönleri de amraz ile maluldür.

Şüphe yok ki, hasta bir kimsenin hastalığı nüksedince yetenekleri zayıflar, bedeni gerilemeye başlar, azim ve gayreti dumura uğrar. Bu durumda arzulanan mükemmellikte bir sorumluluğa kendini veremez. Böyle bir davranışta pek bulunamaz ve sıhhatli şekilde vacib olanı görüp yerine getiremez.
Böyle bir yapı ve durumda olanlar, iktisadi canlılığı kaybederler, günün ekonomik grafiğini aşağı düşürürler.

İşlerin hep kısır bir netice vermesi: Zina sebebiyle elde edilen mal ve servet cinsel konularda, şehevi yollarda dağılıp gider; iyi bir sonuç alma, ekonomik yönden verimli bir düzeye ulaşma düşüncesiyle harcanmaz. Hem bu karakterde olan sapık, işinde samimi değil, sorumluluk duygusundan da oldukça uzaktır, ona doğru pek adım atmaz. Çünkü üzerinde dini engel, karşısında ahlâki müeyyide yoktur. Bu da c-nlâkı bozup yozlaştırmakta, ekonomik yapıya ağır darbe indirmektedir.

Gayr-i meşru' kazanç edinmek: Kendini cinsel konulara verip içinde Allah (c.c.) korkusu bulunmayan, engelleyici mânevi bir müeyyide taşımayan ve bu sebeple hangi yoldan olursa olsun maddeten tatmin cihetine gidip mal elde etmeye çalışan; faiz, kumar, eğlence, rüşvet, aşırma, ırz ve namus tüccarlığı, çıplak müstehcen resim ahm-satımı; cinsel konulan en hayasızca anlatan dergiler; aldatıp saptıncı usta kalemler, alkollü ve uyuşturucu maddeler alıp satmak; fahişeliği teşvik eden kitaplar neşretmek veya bunlarını ticaretim yapmak gibi vasıtalan mubah gören kimsenin kazanç yollan bunlardır.
Bunun gibi daha bir sürü gayr-i meşru' yollardan mal toplamak topluma ancak sarar ve felâket getirir; fakirlik ve işsizliğe sebep olur. En güzel ahlâk ve faziletleri öldürür. Çünkü bu tür kazançlar, insanlan olumlu, verimli sonuçlara götüren güç ve azimleri yıkar, meşru' kazanç yollarınıı tatile uğratır ve artık toplum havadan yararlanıp geçinmenin, hırsızlık ve soysuzluğun esiri haline gelir. Bencilliğin zindadina düşer; şehvet, lezzet ve havaî şeylerin kulu ve kölesi durumuna itilmiş olur.
Bütün bunlar ümmetin ileri gitmesini dumura uğratır, ekonomik yapısını sarsar ve olumsuz. neticeler vermesine yol açar.

Zinanın dinî ve uhrevî tehlikesi: Son olarak da, Allah'ın haram kıldığı şeylerden sakınmayıp iffetli yaşamayan kendini şehvet ve fitne yapışkanlığından korumayan bekâr genç, dört kötü musibete uğrar ki bunları Resûlüllah (a.s.) Efendimiz belirtmiştir:
Efendimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur:
"Zinadan sakının! Çünkü onda dört (fena) tesir vardır:
Yüzden parıltıyı giderir,

Rızkı keser (bereketsiz kılar),
Rahman'ı öfkelendirir,
Cehennem ateşinde ebedi kalmasına sebep olur.” [954]
Uhrevi tehlikesine gelince: Şüphesiz ki zina eden kimse, zina ettiğinde imân kaydından sıynlır. Nitekim bu hususta Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurmuştur:
“Zinakâr kimse Mü’min olduğu halde zina etmez.” [955]
Aynı zamanda zinakar, tevbe etmeksizin bu günah üzerinde ısrar eder de ta ki ölüm gelip kendisine ulaşırsa, Allah (c.c.) kıyamet günü onun azabını kat kat artırır. Nitekim Furkan Sûresi'nde buyuruluyor ki:
“Onlar ki, Allah'la beraber başka tanrıya tapmazlar, haklı bir sebep dışında Allah'ın haram kıldığı canı öldürmezler, zina etmezler ki; kim bunları işlerse cezaya çarpılır. Kıyamet günü ise azabı kat kat olur ve o azab içinde aşağılanmış halde devamlı kahr.” [956]
İşte ey terbiyeciler, bu anlattıklanmız zinadan ve hayasızlıklan ir-tikapdan kaynaklanan tehlikelerdir. Bunlar cidden elem verici tehlikelerdir. Gördüğünüz gibi, sağlığa zarar vermekte, ahlâka zarar getirmekte, ruhu tedirgin etmekte, aklı alt-üst edip dengesini bozmakta aileye zarar verip tedirginlik doğurmakta, topluma ve ekonomik yapıya darbe indirmektedir.
Çocuk henüz tırnakları yumuşakken bu gibi tehlikelerden sakındırılır, doğurduğu ve doğuracağı zararlar ona gösterilirse, o takdirde çocuk mazbut ve iffetli yetişir de her türlü hayasızlık ve haramdan kendini alıkor; günlük hayatında ve ahlâkında İslâm yoluna uyar, cinsel arzusunu ancak meşru yoldan evlenmek suretiyle gidermeyi düşünür. Peygamber (a.s.) Efendimizin emirlerine imtisalen helalim arzular. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz: *“Ey gençler topluluğu! Sizden kim evlenmeğe güç getirirse evlensin...”* buyurmuştur.[957]
Çocuğun telkin yoluyla, kendi terbiye ve tevcihiyle meşgul olanlardan alacağı en lüzumlu sakındırma yollu bilgiler şunlardır:
Dinden dönmekten sakındırmak!
Bile bile inatla Hakk'ı inkârdan sakındırmak!
Başkalarım körükörüne taklidden sakındırmak!
Kötü arkadaş edinmekten sakındırmak!
Fena ve bozgunculuk ifade eden ahlâktan sakındırmak!
Genel ölçüde haramdan sakındırmak!
İşte terbiyeci kardeşim! Bütün bu s akındı rinaların açıklamasını “Sakındırma Kaidesi” kısmında bulacaksın ki bu, kitabımızın üçüncü bölümünde yer almıştır. O bölüme müracaat et de orada göğsü serinletecek bilgiyi göreceksin.

Şüphe yok ki, çocuğu dinden dönmekten ve bile bile inkar ve inattan sakındırmak, onu küfür bataklığına düşmekten sapıklık ve her şeyi mubah sayma potasında şekillenmekten kurtarır.
Haram ölçüdeki oyun ve eğlenceden çocuğu sakındırmak, onun şehvet balçığına, lezzetler çamuruna bulaşmasını önler.
Körükörüne, taklidden sakındırmak, çocuğun kişiliğini koruyup ayakta tutar, şeref ve saygılığını artırır.
Kötü arkadaşlardan sakındırmak, onu ruhî sapmadan nefsi şaşkınlıktan ve aykırı bir ahlâk sisteminden uzaklaştırır.
Kötü bozgunculuk doğurucu ahlâktan sakındırmak, çocuğu rezilet çamurluğundan, hayasızlık ve cinsel pisliklerin biriktiği çöplükte bocalamaktan uzaklaştırır.
Haram şeylerden çocuğu sakındırmak, onu ahlâk bozucu kötülükleri, hastalıkları, nefsi afetleri benimsemekten uzaklaştırır. İşte bu gibi sakındırmalarda çocuğun ıslahı, inancının sağlam temellere oturtulması, ahlâkın düzelmesi, bedenin sağlıklı kalması, aklının parlaklaşması, şahsiyetinin gelişip oluşması söz konusudur.
Artık bu faziletler için çalışmak isteyenler çalışsınlar.

Kalbin sağlam ilgi kurması:

Kesin bilinen hususlardan biri de, çocuk kalbini itikadı esaslarla bağlar. Arada sağlam irtibat kurar, ruhsal ve düşünceden yana güzel ilgiler meydana getirir. Tarihi bağlarını kuvvetlendirir, toplumsal bağlara önem verir ve topluma ahlâk ve faziletle bağlanır; nefsi terbiyede iyi irtibatlar sağlar, yani bu meziyetlerle terbiye edilirse; aklı ermeğe başladığı, iyiyi kötüden ayırdedecek düze geldiği, kademe kademe bu ölçüde yükselip gençlik çağına ayak bastığı zaman, hiç şüphesiz ki çocuk iman üzere yetişir. Takva üzere terbiye görür; cahiliyyete karşı ilahi akidelerle donatılmış olarak yükselip üstünlük sağlar, kendi heveslerine karşı yardım görür, zafer elde eder ve hak ile hidayet üzere dosdoğru bir insan olur.
Acaba inanç, düşünce ve ruh irtibatından daha büyük bir irtibat var mıdır?
Allah (c.c.) için bir mürşidin sohbetinden daha üstün bir sohbet bulunur mu?
Peygamberler, sahabeler ve selef-i salihinin gittiği yoldan daha şerefli ve aziz bir yol var mıdır?
O halde terbiyecilere gereken, çocuğu inanç irtibatiyle bağlamak, ibadetle bağlantısını sağlamak, mürşid ile ilgisini sürdürmek, salihlerin sohbetiyle irtibatını geliştirmek; Hakk'a davet ve ona davetçilerle ilgisini pekiştirmek, cami, zikir, murakabe, Kur'an-ı Kerim ile irtibatını geliştirmek; tarihine bağlanmak,

atalarının fazilet yansıtan taraflarıyla ilgisini kurmak, Peygamber ve Ashabının, salih kişilerin hayat biyografisiyle ciddi biçimde ilgilenmesini sağlamaktır.
Terbiyeci kardeşim! Bütün bu irtibatları en mükemmel ölçüsüyle ayakta tutmak istiyorsan bunlardan her birinin açıklanmasını “irtibat kuralı” bölümünde, üçüncü kısımda oku. Orada seni en sağlam caddeye götürecek esasları ve malzemeyi bulur, çocuğu imân yönünden terbiye etme, ahlâk yönünden hazırlama metodunu görürsün; inşallah.
Senin dikkatini bu hususa çekmemin sebebi, iman terbiyesinin, çocuğun İslahı konusunda büyük te'sir olduğundandır. Ahlâkın sapasağlam oluşması ve günlük hayatının düzen bulması da ancak bu terbiyeyle mümkündür. Çünkü çocuk Allah'a iman etme, gizli-açık ilahi murakaba altında bulunduğu; dönüp dolaştığı ve eyleştiği her yerde Allah'tan saygı ile korktuğu şuuru üzerine terbiye edildiği zaman, artık madde onun gönlünü çekmez, şehvet onu kendine kul ve köle edinemez. Böyle dosdoğru bir insan, Allah'tan korkan bir genç olarak sabahlar. Şeytan ona musallat olamaz, olsa da sonuç alamaz. Nefs-i emmâre'nin vesvesesi onun içinde çalkantı meydana getiremez. Şayet kendisini soylu güzel bir kadın cinsel temasa çağıracak olursa, ona vereceği cevap şu olur: “Doğrusu ben, âlemlerin Rabbi Allah'tan korkarım...”
Şeytan bu yolda bir vesvese sinyali yollayınca, ona da şu cevabı verir: “Senin benim üzerimde bir sultan yoktur.” Arkadaşları ona hayasızlık, cinsel sapıklık yollarını çekici göstermeye çalıştıklarında, onlara da vereceği cevap şu olur: “Cahillerle arkadaşlık etmeyi hiç arzulamam, onlardan biri olmak istemem.”
İşte islah ve terbiyede İslâm'ın açmış olduğu yol ve metot budur. Çünkü İslâm önce ferdi, insanlığı açısından iç âlemine girerek İslaha çalışır, dışında dönüp dolaşmaz. Önce kalbini ve vicdadınım temizleyip arındırmakla terbiyeye başlar; şuurunu berraklaştırmakla adım atar; gizli ve açık hallerde Allah'ın murakabası altında bulunduğunu kademe kademe onun ruhuna işler. Kalbinin derinliğine, “Allah insanla beraberdir ve her an onu denetler ve görür” inancını aşılar. Allah'ın onun gizlediğini de, açığa vurduğunu da bildiğini, hain gözleri de, kalblerin gizlediğini de ve bildiğini öğretir ve inandırır.
İşte çocuk terbiyesine, terbiyeciler, analar ve babalar bu açıdan giriş yaparak başlamalı ve bu sonucu almak isteyenler böyle davranmalıdırlar
Yukarıda anlattıklarımızı özetleyecek olursak:
Analar, babalar, öğretmenler, islahatçılar ve diğerlerinden meydana gelen terbiyeciler, İslâm'ın bu müsbet metodunu ele aldıkları, çocuğun anlayış ve inanışına hitab edip onu kötülüklerden sakındırdıkları ve birçok faziletlerle irtibatlarını sağladıkları zaman, çocuk cinsel tahyicde bulunan her şeyden

uzaklaşır. Ahlâk bozucu her şeyden çekinir ve ilgisini keser; kayma ve bozguna uğrama sebeplerinden uzaklaşır; saptıran, seks bataklığına düşüren amillerden ilgisini keser. Böylece çocuk toplum içinde doğru yol aydınlatan bir ay, yeryüzünde yürüyen bir melek olur. Nefsindeki arılık ve duruluk, kalbindeki paklık ve temizlik, güzel ve şerefli ahlâk, soylu güzel muamele, iyi münasebet ve takvaya mazhariyet onu bu düzeye getirir.

Allah'ım! Çocuk terbiyesinde İslâm'ın açmış olduğu yolda yürümeleri için terbiyecileri başarılı kıl, ta ki, mal ve evladın fayda vermediği kıyamet gününde senin yüce huzurunda sorumluluk imtihanını verip kurtulsunlar. Müslüman kuşakların İslâm'ı tıpatıp uygulamakta çok yönlü irtibat kurdukları görülsün; Kur'an ilkelerini benimseyip lüzumlu görmekte kemal mertebesine yükselinsin; Allah (c.c.) yolunda kutsal savaşlar devamlılık arzetsin, izzet ve şerefde halislik muhlislikler sürüp gitsin, İşte o gün Mü’minler sevinecekler, Allah'ın yardım ve zaferiyle neşe ve huzur duyacaklar...[958]

---

[1] Hadis-i Şerif. Nesâî-İbn Hibbân: Hz. Enes (r.a.)'den. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 5.

[2] Ebu Şeyh: İbn Abbas (r.a.)'dan...

[3] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 5-7

[4] Maide: 5/16.

[5] Fetih: 48/29.

[6] Zâriyat: 51/17.

[7] Haşr: 59/9.

[8] Ahzab: 33/23.

[9] Enfal: 8/60.

[10] Tâ-Hâ: 20/114.

[11] En'âm: 6/165.

[12] İsrâ: 17/70.

[13] İsrâ: 17/36.

[14] Câsiye: 45/13.

[15] Yûnus: 10/101.

[16] Mülk: 67/15.

[17] Yûsuf: 67/87.

[18] Münâfikûn: 63/8.

[19] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 9-16.

[20] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 16-20.

[21] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 23.

[22] Taberânî-Beyhâki.

[23] Rûm: 30/30.

[24] Buharî-Müslim: Enes (r.a.)'den.

[25] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 23-25.

[26] Nahl: 16/72.

[27] Nisa: 4/1.

[28] el-Cemaat rivayet etmiştir. Hadis sahihtir.

[29] Rûm: 30/21.

[30] İbn Mâce.

[31] Sahîh-i Müslim. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 25-28

[32] Sahîh-i Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[33] Buharî-Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[34] Taberânî el-Evsat'da: Enes (r.a.)'den.

[35] Tirmîzi.

[36] Ebû Dâvud: İbn Menî'den el-Askerî: Ebû Hüreyre'den.

[37] Dârekutnî-EI-Askerî-İbn-i Âdiy: Ebû Sâid el-Hudrî'den.

[38] İbn Mâce-Dârekutnî-el-Hâkim: Hz. Âişe (r.a.)'dan.

[39] İbnMâce-Deylemî...

[40] İbn-i Âdiy-İbn Asâkir: Hz. Âişe (r.a.)'dan.

[41] İbn-i Âdiy Fi'1-Kâmil: Merfuân.

[42] Müellif, bu iki hadisin mahreç ve kaynağını tespit edemediğini, bunun için hadis ilminde üstad olanlardan bunların kaynağını sormakta, bilgi verene şükranlarını sunacağını ifade etmektedir. Bizim

tespitimize göre, birinci hadisi, Gazâlî, İhyâ'da nakletmiştir. İkincisi ise, hadis değil Hz. Ömer'e ait bir tavsiyedir. (Mütercim)

[43] Buharî ve Ashab-ı Siyer,

[44] İbn Mâce-Beyhaki.

[45] Buharî-Müsüm: Câbir (r.a.)'den.

[46] Mâide: 5/2.

[47] İbn Hibban.

[48] Ebû Dâvud-Nesâî, el-Hâkim.

[49] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 29-39.

[50] Kehf: 18/46.

[51] İsrâ: 17/6.

[52] Kehf: 18/74.

[53] Çocuk terbiye ve onunla ilgili ana-baba şefkatini yansıtır mahiyetteki şiirleri terceme edip okurlarımıza sunmaya gerek görmedik. Arapça olarak yazılan bu şiirler kendi dil ölçüsü içinde akıcı ve çekicidirler. Türkçe'ye çevrilince bu kudret ve çekiciliğini bütünüyle kaybetmekteler. (M.)

[54] Rûm: 30/30. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 40-41.

[55] Ebû Davud-Tirmîzi: Amr b. Şâ'b'den.

[56] Buharı: Fi'l-Edebi'l-Müfred: Ebû Hüreyre'den (r.a.)

[57] Buharı: Fil-Edebi'l-Müfred.

[58] Buharı: Ebû Hüreyre'den (r.a.)

[59] Buharî: el-Edebü'l-Müfred'inde: Enes b. Mâlik (r.a.)'den.

[60] Buharî-Müslim: Usâme b. Zeyd (r.a.)'dan.

[61] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 42-44.

[62] Mâide: 5/8.

[63] Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân.

[64] Nahl: 16/58-59.

[65] Şûra: 42/40-50.

[66] Müslim: Enes b. Mâlik (r.a.)'den.

[67] İmam Ahmed b. Hanbel: Akabe b. Âmir (r.a.)'den.

[68] Hümeydî: Ebû Sâid'den.

[69] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 44-47.

[70] Tirmizî: İbn Hibbân: Ebû Musa el-Aş'ârî'den.

[71] Buharî-Müslim: Ebû Sâid el-Hudri (r.a.)'den.

[72] Ahmed b. Hanbel-İbn Hibbân: Câbir (r.a.)”den.

[73] Taberânî Isnad-i Ceyyid ile.

[74] Müslim: Ebû Hasan'dan.

[75] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 47-50.

[76] Bakare: 2/249.

[77] Tevbe: 8/24.

[78] Buharî: Hz. Enes (r.a.)'den.

[79] Buharî: Ömer b, Hattab (r.a.)”den.

[80] Ashab-ı Sünen.

[81] Buharî-Müslim. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 50-53.

[82] Buhari-Müslim Amir b. Ebû Seleme (r.a.)'dan.

[83] Buharî-Müslim: Seht b. Sa'd (r.a.)'den.

[84] Ebû Dâvud-el-Hâkim: Amr b. Şuayb'den.

[85] Taberânî: İbn Abbas (r.a.)'den.

[86] Mücâdele: 58/22

[87] Hûd: 11/46.

[88] Bakare: 2/124.

[89] Tevbe: 9/114.

[90] Tevbe: 9/24.

[91] Hücurât: 49/10.

[92] Hücurât: 49/13.

[93] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 54-59.

[94] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 61.

[95] Hud: 11/69-71.

[96] Âl-i İmrân: 3/39.

[97] Meryem: 19/7.

[98] Nukre, şehadet parmağıyla diğer parmakların kök kısmı arasındaki küçük boşluktur.

[99] Bazı müslümanların kendi aralarında doğum tebrikiyle birlikte hediyeleşmeleri, güzel bir âdettir. Peygamber (s.a.v.) Efendimizin *“birbirinize hediye verin de birbirinize olan sevginizi izhar edin”* hadîsinin kapsamına girer. Bu gibi hediyeler, müslümanlar arasında sevgi ve ülfetin artmasını sağlar.

[100] Ebû Dâvud-Tirmizî: Ebû Râfi’ (r.a.)'den.

[101] Beyhâki -İbn-i Sinnî: Hasan b. Ali (r.a.)'den. “Ummu Sıbyân” çocukta arız olan bir gazdır veya cinlerden Karine denilen bir türdür.

[102] Buharı-Müslim: Ebû Bürde hadisinden.

Not: Bilindiği gibi, Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz her türlü maddî ve manevî hastalıklardan beri, her türlü kirden pastan uzak bir kıvamda yaratılmıştır. Allah (c.c.) onu her türlü mikroptan, illetten koruduğu halde, o yine ümmetine örnek olmak için bedenini, elbisesini ve oturduğu yerleri son derece temiz tutmuş ve bu hususta titizlik göstermiştir. Ağzında rahmet, feyiz ve bereket vardı, ağzındaki ıslaklık şifaydı, merhemdi ve inayetti. Bu bakımdan kendisine getirilen çocuklara bu feyiz ve rahmeti verirken, bir de onu hemen emmeye hazırlamayı amaçlamıştır (Mütercim).

[103] Buharî-Müslim: Enes b. Mâlik (r.a.)'den.

[104] Bütün bu hususları, İbnü'l-Kayyım, “Tuhfetü'l-Mevdud” adlı eserinde belirtmiştir.

[105] İmâm Mâlik, Muvatta'da rivayet etmiştir.

[106] İbn-lshâk: Abdullah b. Ebûbekir'den.

[107] Yahya b. Bükeyr tarikiyle rivayet edilmiştir. Kaynağı gösterilmemiştir.

[108] Buharî-Müslim: Abdullah b. Ömer (r.a.)'dan. Saçın bir kısmının kesilmesine Araplar kaza’ derler.

[109] Müellif saç kesme konusunda müstehabbın uygulanmasını vâcib göstererek usûl hatası yapmıştır. Aynı zamanda müslümanların nasıl tıraş olması gerektiğini belirtmemiştir. Resûlullah (s.a.v.) zamanında çok ibtidai makaslarla saç kesilir, düzenli bir biçim ortaya çıkmazdı. Bu bakımdan baştaki saçın bir kısmının kesilmesi çok acaib bir görünüm ortaya çıkarmaktaydı. Günümüzdeki imkânlarla kıyas edilemez. Hem bunlar müstehabdır, gerekli değildir. (Mütercim). Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 61-68.

[110] Buharî-Müslim: Sehl b. Sa'd (r.a.)'den.

[111] Sahih-i Müslim: Selman b. Muğayre hadîsinden.

[112] Ebû Dâvud.

[113] Tirmizi-İbn Mâce: İbn Ömer (r.a.)'dan.

[114] Âsi, isyankar; Aziz çok üstün gâlib, itle, kaba ve katı; Hüküm, yargı; Gurab, karGa; Hubab, yılan ya da şeytan anlamına gelmektedir. Harb'i Sulh'a, yatıp uzanan anlamına gelen Mudtaci'i kalkıp hareket gösteren anlamındaki Münbais'e çevirmiştir.

[115] Hazn, kabalık, katılık ifâde eden bir isimdir.

[116] Sehl, onun aksine kolaylık, yumuşaklık ifâde eden bir isimdir.

[117] Çünkü “Cemre” kor ateş anlamına, “Şihab” ışık verip kayan yıldız anlamına, “Hırka” yanık yer anlamına, “Harre-i Nar” ateş sıcaklığının iyice hissedildiği yer anlamına, “Lezzâ”i iyice yakıcı ateş ve bir de Cehennem'den bir tabaka anlamına gelir. (Mütercim.)

[118] Sahih-i Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den. Burada Efendimizin kasd ettiği, gerçek anlamda ülkelere ve yeryüzüne sahip olan hükümdardır ki, Allah'tan başka bu anlamda hükümdar yoktur (Mütercim).

[119] Müslim-Ebû Dâvud-Tirmizî: Semure b. Cündeb (r.a.)'den.

Eflah kurtuluşa eren, Nâfi' yararlı olan, Rebah hem ısı, hem faydalı olan; Yesar kolaylık ifâde eden demektir. (Mütercim).

[120] Çünkü Abdülmuttalib “Muttalib'in Kutu”, Abd-i Menâf, “Menâfin Kulu”, Benî Abd-î Şems, “güneş kulunun oğulları”, Benî Abd-i Dâr, “Dâr kulunun oğulları” anlamına gelir. Bu da
“şının Allah'tan başkasına kui olduğunu ifâde eder. Ama bunlar İslâm'dan önce isimleri a mıŞ ve Onunla tanınmışlardı, artık değiştirilmesi söz konusu değildi. (Mütercim).

[121] Heyâm “delice aşk”, Heyfâ, “ince belli”, Sûsen, “hem güve kurdu, hem güzel kokulu bitki”, Meyyâde “çok titrek”, Gâde “teni yumuşak”, Ehlâm, “akıllar ve bir de düş azıtmalar” manasına gelir. (Mütercim).

[122] Ebû Dâvud-Nesâî: Ebû Vehb'den.
Haris, “ekinci, ziraatçi”, anlamına, Humân, “şerefli, himmeti yüce kişi” anlamına; Murre “acı” Mirre, “şiddet ve kati” anlamına; Merre, “otsuz yer ve kaşların dökük olması” anlamına gelir. Harb, ise “savaş” demektir. (Mütercim).

[123] Bilindiği gibi, kişilere künye koyup onları künyeleriyle çağırmak, Araplara has bir saygı ve edep tarzıdır. Türkçemizde böyle bir kaide ve âdet yoktur. Bizde küçüklere ismiyle, büyüklere “Efendi, Bey, Hanımefendi, Beyefendi, Sayın” gibi saygı ifâde eden sözler eklenerek hitap edilir. (Mütercim).

[124] Umeyr, Amr'ın küçültülmüş kipidir ki sevgi ifade eder. Nuğayr ise küçücük bir kuşun adıdır ki Amr onunla oynarken elinden kaçırmıştı (Mütercim).

[125] Vakıdî, Fütuhu'ş-Şam adlı kitabında Halid'in Süleyman adında bir oğlundan söz ederler. (Mütercim).

[126] Ahzâb: 33/5.

[127] Hücurat: 49/11.

[128] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 69-80.

[129] Buharı: Selmân b. Ammar'dan.

[130] Ashab-ı Sünen: Semure (r.a.)'den.

[131] İmam Ahmed-Tirmizî: Hz. Âişe (r.a.)'dan.

[132] İmam Ahmed-Tİrmizî: Ummu Kürez'den.

[133] Beyhaki Amr b. Şuayb'den, o da babasından o da dedesinden rivayet etmiştir.

[134] Ahmet b. Hanbel: Ebû Râfi (r.a.)'den.

[135] Bir rivâyete dayanarak “Akika” yerine göre “Nesîke” tabirinin kullanılmasını istidlal edenler olmuştur.
Bunlara göre Peygamber (s.a.v.) hoşlanmadığı için Akika demek mekruhtur. Diğer bir grup, bu tabirin mekruh olmadığını istidlal etmiştir. Bu iki görüşü bağdaştırmak için “nesike” tabirini asıl olarak “Akika” tabirini bu aslı açıklayıcı anlamda kullanmak uygun olur.

[136] Ebû Dâvud: Eyyûb'dan, O'da Ikrime'den, O'da İbn Abbas'dan.

[137] Cerîr b. Hâzim, Katade'den, o da Hz. Enes'den.

[138] Yahya b. Sa'd, Ûmrete'den, O'da Hz. Âişe (ra.)'dan.

[139] Ebu Davud: İbn Abbas (r.a.)'dan.

[140] Nisa: 4/65.

[141] Bakare: 2/228.

[142] Nisa: 4/34.

[143] İbn Münzir.

[144] Beyhaki: Hz. Ali (r.a.)'den.

[145] İbn-i Münztr: Hz. Âişe (r.a.)'dan.

[146] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 81-91.

[147] Ahmed b. Hanbel-Tirmizî-Nesâî.

[148] Taberânî.

[149] Ahmed b. Hanbel Müsnedi.

[150] Buhari-Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[151] İmam Ahmed: Şeddad b. Evs (r.a.)'den.

[152] Ahmed b. Hanbel-Ebû Dâvud: Useym'den.

[153] Harb Mesailinde Zühri'den rivayet etmiştir.

[154] Veki', Sâlim'den rivayetle.

[155] Beyhaki: Musa b. İsmail'den.

[156] Nahl: 16/123.

[157] Buharî-Müslim: Ebû Hûreyre (r.a.)'den.

[158] Tirmizî-İmam Ahmed b. Hanbel: Ebû Eyyub (r.a.)'den.

[159] Beyhaki: Câbir (r.a.)'den.

[160] Nahl: 16/123.

[161] Bakara: 2/138.

[162] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 93-100.

[163] Bezzar-Taberânî.

[164] İbn Mâce.

[165] Buhârî-Müslim.

[166] Bakare: 2/233.

[167] Sahih-i Müslim.

[168] Ahmed b. Hanbel-Ebû Dâvud.

[169] Sahih-i Müslim.

[170] Nisa: 4/18.

[171] İbn Mâce-el-Hâkim.

[172] Buharî-Müslim.

[173] Ebû Dâvud-Nesâî.

[174] Taberânî.

[175] İbn Sa'd.

[176] Nisa: 4/34-35.

[177] Bakara: 2/230.

[178] Ebû Dâvud-İbn Mâce.

[179] Bakara: 2/236.

[180] Sahîh-i Müslim.

[181] Taberâni-İbn Mâce.

[182] Taberânî.

[183] el-Bezzar-Taberânî.

[184] Ebû Davud.

[185] Enfâl: 8/60.

[186] Zümer: 39/9.

[187] el-Hâkim-Beyhaki,

[188] Nesâî-Tirmizî.

[189] Taberanî-el- Hakim.

[190] İbn İshâk-İbn Hişâm.

[191] Buharî-Müslim.

[192] Sahih-i Müslim.

[193] Furkan: 25/27-29.

[194] Kaf: 50/27.

[195] Zuhruf: 43/67.

[196] Tirmizî.

[197] Buharî-Müslim.

[198] Tirmizî.

[199] İbn Asakir.

[200] Nahl: 16/90.

[201] Âl-i İmrân: 3/134.

[202] Bakare: 2/83.

[203] Âl-i İmran: 3/159.

[204] Buharî.

[205] Ahmed b. Hanbel-Beyhaki.

[206] Ebu'ş-Şeyh.

[207] Ebû Dâvud-Tirmizî.

[208] Tahrîm: 66/6.

[209] Buhari-Müslim.

[210] İmam Mâlik-İbn Mâce.

[211] Mâide: 5/50.

[212] Buharı: Enes(r.a.)'den.

[213] Sahîh-i Müslim: Ebû Said-el-Hudrî (r.a.)'den.

[214] Bezzâr-Taberânî.

[215] Hadisin sened ve kaynağını tesbit edemedim. (Mütercim)

[216] Tahrim: 66/6.

[217] Buharî-Müslim.

[218] İbn Mâce.

[219] Abdurrezzak: Sa'd b. Mansur'dan.

[220] İbn Cerîr.

[221] Taberânî.

[222] Bakara: 2/220.

[223] Duhâ: 93/9.

[224] Mâun: 107/1-3.

[225] Nisa: 4/9.

[226] Nisa: 4/10.

[227] Ahmed. İbn Hibban.

[228] Tirmizî.

[229] Tirmizî.

[230] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 101-128.

[231] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 129.

[232] Tahâ: 20/132.

[233] Tahrîm: 66/6.

[234] Nahl: 16/93.

[235] Nisa: 4/11.

[236] Bakara: 2/233.

[237] Mûmtehine: 60/12.

[238] Saffât: 37/24.

[239] Buharî-Mûslim.

[240] Tirmizî. Açıktama; bir sa', 3334 grama tekabül eder.

[241] Tirmizî.

[242] Abdurezzak: Said b. Mensûr'dan.

[243] Taberâni.

[244] Buharî el-Edebül-Müfredde.

[245] Tirmizî.

[246] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 131-136.

[247] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 137.

[248] el-Hakim: İbn Abbas (r.a.)'dan.

[249] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 138.

[250] İbn Cerîr-İbn Mütızir: İbn Abbas (r.a.)'dan.

[251] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 138.

[252] el-Hakim-Ebû Dâvud: İbn Amr b. As (r.a.)'dan.

[253] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 138-139.

[254] Taberânî: Hz. Ali (r.a.)"den.

[255] Rûm: 30/30.

[256] Buharî: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[257] Yakınların te'siri üzerinde duruluyor bu olumlu ya da olumsuz yönde kendini gösterebiliyor. Şu kadar ki, olumlu yönde cereyan etmesi fıtrî duyguyu geliştirir ve asıl amacına yöneltir. (Mütercim).

[258] Nahl: 16/10-17.

[259] Bakara: 2/164.

[260] Târik: 86/5-10.

[261] Abese: 80/24-32.

[262] Fâtır: 35/27-28.

[263] Kaf: 50/5-8.

[264] Mü'minûn: 23/1-2.

[265] Zümer: 39/23.

[266] Hacc: 22/34-35.

[267] Meryem: 19/58.

[268] Hadîd: 57/16.

[269] Buharî-Müslim: İbn Mes'ud (r.a.)'den.

[270] Taberânî.

[271] Beyyine: 98/5.

[272] Ebû Dâvud-Nesâî.

[273] Ebû Dâvud-Nesâî.

[274] Buharî.

[275] A'raf: 7/201.

[276] Stalin'in kızının adının yazılışı, Arapçadaki harflerin dizilişine göredir. (Mütercim).

[277] Muhammet: 47/12.

[278] Tirmizî.

[279] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 139-154.

[280] Kasas: 28/50.

[281] Tirmizî: Eyyüb b. Musa'dan.

[282] İbn Mâce: İbn Abbas (r.a.)'dan.

[283] Beyhaki: İbn Abbas (r.a.)'dan.

[284] İbn Hibbân: Enes (ra.)'dan.

[285] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 155-160.

[286] Buharî-Müslim: Abdullah b. Amir b. Âs (r.a.)'dan.

[287] Sahîh-i Muslini. Ebû Hureyre (r.a.)'den

[288] Buharî-Müslim: İbn Mes'ûd (r.a.)'den.

[289] Ebû Dâvud: Süfyan b. Esîd el-Hadremîden.

[290] Ebû Dâvud-Beyhaki: Abdullah b, Âmir'den,

[291] Ahmed b. Hanbel-İbn Ebî Dünya: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[292] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 160-163.

[293] İçtimâi Ahlâkımız: Dr. Sibai S. 162.

[294] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 163-165.

[295] Buharî-Müslim.

[296] Buharî-Ahmed b. Hanbel.

[297] Buharî-Ahmed b. Hanbel.

[298] Ashab-ı Sünen Ahmed b. Hanbel.

[299] Tirmizî.

[300] Buhari-Mûslim

[301] Müslim

[302] Tirmizî

[303] Ebû Davud

[304] Tirmizî.

[305] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 165-169.

[306] Tirmizi-el-Askerî-el-Kaadî.

[307] Enfâl: 8/61. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 169.

[308] Ahmed b. Hanbel.

[309] Ahmed b. Hanbel-Ebû Nuaym: Muâz b. Cebel (r.a.)'den.

[310] Ahmed b. Hanbel.

[311] Buharî-Ahmed b. Hanbel-İbn Mâce.

[312] İbn Asâkir kendi tarihinde.

[313] Tirmizî: Ebû Musa'dan.

[314] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 169-171.

[315] Mâlik-İbn Mâce-Dârekutnî: Ebû Said el-Hudrî (r.a.)'den.

Açıklama: Başlangıçla başkasına zarar verilmeyeceği gibi zarara zararla karşılıkta bulunmakta yasaktır. O halde zarar; zarar vermiyecek şekilde giderilir. (Mütercim).

[316] Yukarıdaki hususları daha çok, ilim adamları tarafından hazırlanıp neşredilen Televizyon Edinmede İslâm'ın Hükmü adlı kitaptan iktibas ettim. Ayrıca bu konuda daha geniş bilgi edinmek isteyenlere Kitle İletişim Araçları ve İslam adlı kitabımıza müracaat etsinler. Sadre şifa verecek bilgileri bu kitapta bulacakladır. (Müellif).

[317] Buharî-Müslim: Said b. Müseyyeb'den

[318] Buharî-Ebu Davud-Tirmizi: İbn Abbas (r.a.)'dan.

[319] Ahmed Ebû Dâvud-İbn Mâce. Özenmekten maksad, onlar gibi konuşmaya, giyinmeye ve süslenmeye heves edip bunu bilfiil yaparak tatmin olmaktır.

[320] Ahzâb: 33/59.

[321] Nûr: 24/30-31.

[322] Müellif, bu konuda yüz örtmenin vücubunu savunarak Ashabın vs İlim ve tefsir ehlinin hepsinin bu görüşte olduğunu iddia etmekle hatalı bir yargıda bulunmuştur. Çünkü gerek Ashab, gerekse İlim adamları bu konuda ikiye ayrılıp bir kısmı yüzün ve ellerin açık tutulmasında bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir. (Mütercim).

[323] Sünen-i Ebî Dâvud-Tirmizî-Muvataa'...

[324] Ebû Dâvud: Hz. Âişe (r.a.)'dan.

[325] el Muvataa'/İmam Mâlik

[326] Fethü'l-Bâri.

[327] Said b. Beşir Katade'den, o da Halid'den, o da Hz. Âişe (r.a.)'dan.

[328] Tefsiri İbn Kesir: C. 3/283.

[329] Müellif, kadınların yüzlerini örtmeleri konusunda bir tarafın görüş ve tesbitine ağırlık vererek Hanefiler'in daha kolay bir hüküm getirmelerini benimsememektedir. Oysa kendisi müctehid değildir. İçtihad içtihadı nakzetmeyeceğine göre, Hanefi imamlarının bu İstinbat, istidlal ve içtihadlarını zayıf görüp bir tarafa itmeye hakkı yoktur. (Mütercim).

[330] Nûr: 24/30.

[331] Nûr: 24/31.

[332] Müellif bu âyetin de yorumunu kendi görüşü istikametinde yapmıştır; erkek ve kadınlardan herbirinin diğerinin bakılması haram olan yerlerine bakmaları söz konusudur. Çünkü bazı hallerde ihtilât zorunlu olduğundan cevaz verilmiştir. (M).

[333] Ahzâb: 33/53. (Âyet daha çok Peygamberimizin eşleriyle ilgilidir.)

[334] (Tirmizi)

[335] (Buhari, Müslim)

[336] (Buhari, Müslim)

[337] Nûr: 24/30.

[338] Isrâ: 17/36.

[339] Sahih-i Müslim.

[340] Ebû Dâvud-Tirmizî: Ümmu Seleme'den (r.a.)

[341] Buhari-Müslim: Ebû Said (r.a.)'den.

[342] En'âm: 6/153.

[343] Isra: 17/9.

[344] Ahmed b. Hanbel-Beyhaki.

[345] A'raf: 7/199. İbn Merdveyh.

[346] Ebû Dâvud-Tirmizî: Ebû Derdâ (r.a.)”dan.

[347] Tirmizî: Ebû Zerr el Gıffârî (r.a.)'den.

[348] Ebû Davud-Tirmizî: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[349] Muhammed b. Nasr el-Mervezî'den.

[350] Â'raf: 7/199.

[351] Fussilet: 41/35.

[352] Âl-i İmrân: 3/134-135.

[353] Tevbe: 9/105. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve

Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 171-188.

[354] Bakare: 2/233.

[355] Sahih-i Müslim.

[356] Süneni Ebû Dâvud.

[357] Sahih-i Müslim.

[358] Sünen-i Tirmizî.

[359] Sünen-i Tirmizî: İbn Abbas (r.a.)'dan.

[360] Sahîh-i Buharî-Sahih-i Müslim: Ebû Katade'den.

[361] Buradaki istika'dan maksad, konunun önemini belirtmeye yönelik bir uyandır.

[362] Buharî-Müslim: Berâ' b. Âzıb (ra.)'dan.

[363] Cüzam, her ne kadar belli bir hastalığın özel ismi olarak kullanılıyorsa da aslında bu, Arsr-ı Saadette bulaşıcı olan bütün hastalıklara genel İsim olarak kullanılmıştır. (Mütercim).

[364] Sahîh-i Müslim-İbn Mâce.

[365] Sahih-i Buharî.

[366] Sahih-i Buharî-Sahîh-i Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[367] Sahîh-i Müslim-Ahmed b. Hanbel: Câbir (r.a.)'dan.

[368] Müsned-i İmam Ahmed.

[369] İmam Ahmed-Tirmizî: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[370] Mâlik-İbn Mâce-Dârekutnî: Ebû Said el-Hudrî (r.a.)'den.

[371] Enfâl: 8/60.

[372] Sabih-i Müslim.

[373] Taberanî İsnad-i ceyyid ile.

[374] Sahih-i Müslim.

[375] Bezzar-Taberânî, isnad-ı ceyyid ile.

[376] Sahihi Buharî.

[377] Sahih-i Buharî ve Müslim.

[378] Mescid-i Şerîfte Habeşliierin mızrak oyunu oynamalarına müsaade edilmesi. Resûlüllah (a.s.) Efendimizin güzel müsamahalarından biridir. O, bununla iki gözü olan herkese şunu açıklamak istemiştir. İslâm'da mescid, ibâdetle, cihada hazırlanmayı kendinde toplar ve ferdin terbiyesini, toplumun maslahatını gerçekleştirir. (M).

[379] Yarışanlardan biri veya ikisi belli bir şey ta'yin edip üzerine yarışırlarsa, bu kumar kapsamına girdiğinden haramdır. Ama bir şey ortaya koymadan veya üçüncü bir şahsın ortaya koyduğu şey üzerine yarışırlarsa, bu mubahtır. (M).

[380] İmam Ahmed-Ebû Nuaym; Muâz b. Cebel (r.a.)'den.

[381] Taberanî, İbn Şâhin-Ebû Nuaym.

[382] Sahih-i Müslim.

[383] Taberânî Isnad-ı Ceyyid ile.

[384] Buharı Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[385] Sahih-i Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[386] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 189-197.

[387] Ahmed b. Hanbel. İbn Mâce.

[388] Bakara: 2/195.

[389] Nisa: 4/59.

[390] Nisa: 4/2.

[391] A'raf: 7/157.

[392] Mâide: 5/100.

[393] Ahmed b. Hanbel Müsnedi-Ebû Dâvud: Ümmü Seleme (r.a.)'dan.

[394] Mü'min'un: 23/6-7.

[395] Hubelâ, tabiri gebe kadınlar hakkında kullanılır, diğer bir yorumla urgan mânasına hamledifebilir.

[396] Bütün bu nasslar, sözü edilen âdetin haram olduğuna delâlet etmektedir.

[397] el-Cemaa rivayet etmiştir.

[398] Tirmizî.

[399] Zuhruf: 43/67.

[400] Naziât: 79/37-40. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 197-210.

[401] Mâide: 5/90-91.

[402] Ebû Dâvud.

[403] A'raf: 7/157.

[404] Ahmed b. Hanbel-İbn Mâce.

[405] Müsned-i Ahmed-Sünen-i Ebû Dâvud.

[406] Buharî-Müslim.

[407] Sahih-i Müslim-Müsned-i Ahmed.

[408] Ebû Dâvud.

[409] Buharı: İbn Mes'ûd (r.a.)'den.

[410] Bakara: 2/173.

[411] İbn Mâce ve BeyhakinİIn rivayet ettiği bu hadisin tam metnini müellif nakletmeyİp sade o beş şeyden birini belirtmiştir. (M.)

[412] Isrâ: 17/16.

[413] Isrâ: 17/32.

[414] Furkan: 25/68-69.

[415] Buharî-Müslim.

[416] Taberânî.

[417] el-Hakim.

[418] İbn Ebî Dünyâ-el-Harâiti.

[419] Şuârâ: 26/165.

[420] Ankebût: 29/29.

[421] el-Hakim.

[422] İbn Mâce-Tirmizî.

[423] Taberânî-Beyhaki.

[424] Nûr: 24/2.

[425] Tirmizi-İbn Mâce-Ebû Dâvud.

[426] Beyhaki.

[427] el-Hâkim.

[428] el-Müşkilâtü"s-Sülûkiyye: S. 177.

[429] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 210-227.

[430] Zümer: 39/9.

[431] Tahâ: 20/114.

[432] Mücadele: 58/11.

[433] Kalem: 68/1-2.

[434] Sahîh-i Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[435] Tirmizî: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[436] Tirmizî: Enes (r.a.)'den.

[437] Tirmizî: Ebû Umâme (r.a.)'den.

[438] Sahîh-i Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[439] Kasas: 28/77.

[440] Cumua: 62/10.

[441] Hücurât: 49/13.

[442] Hücurât: 49/13.

[443] Maide: 5/50.

[444] İbn Mâce: Enes b. Mâlik (r.a.)'den.

[445] Taberânî Fi'i-Kebir.

[446] İbn Mâce: Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.)'den.

[447] Ebû Dâvud: Ebû Şeybe'den.

[448] Bu bilgiler, Temeddün-i İslâmi dergisinin çocuk terbiyesi bölümünden iktibas edilmiştir, S. 422.

[449] İbn Sahnûn: Süfyan-i Sevrî'den.

[450] Buharî.

[451] En’am: 6/153.

[452] Taberânî.

[453] Beyhaki: Taberânî: Ebû Derdâ (r.a.)'dan.

[454] Âl-i İmrân: 3/195.

[455] Nisa: 4/124.

[456] Ahzâb: 33/35.

[457] Sahîhi Müslim-İbn Abdilberr.

[458] Tirmizî-Ebû Dâvud.

[459] Sahih-i Buharî-Sahih-i Müslim.

[460] Ahzâb: 33/36.

[461] Ahzâb: 33/53.

[462] Nûr: 24/31.

[463] Ahzâb: 33/59.

[464] Tirmizî.

[465] Buharî-Müslim.

[466] Mebahicü’l-Felsefe: 6/134.

[467] Ahbarü'l-Yevm: 24/4/1965.

[468] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 228-258.

[469] Taberini, Hz. Ali (r.a.)'dan.

[470] Bakare: 2/159-160.

[471] İbn Mâce: Ebû Said el-Hudrî (r.a.)'den.

[472] Buharı: Hz. Ali (r.a.)'den.

[473] Deylemî-Hasan b. Süfyan: İbn Abbas (r.a.)'den. Deylemî-Hasan b. Süfyan: İbn Abbas (r.a.)'den.

[474] Tirmizî.

[475] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 258-267.

[476] Ahzab:33/ 67-68.

[477] İbn Hibbân.

[478] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 267-269

[479] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 271.

[480] Sahihi Müslim: Sehl b. Sa'd es-Saidi"den (r.a.)

[481] Herkesin bildiği husus şu idi: Rasulullah (a.s.) Efendimiz, İbn Abbas (r.a.) için şöyle duada bulunmuştu: *"Allah'ım bunu dinde anlayışlı ve bilgili kıl. Ona yorum usûlünü öğret."*

[482] Tirmizî.

[483] Müsned-i İmam Ahmed b. Hanbel. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 272-277.

[484] el-Mûşkilâtü's-Sülûkiyye İnde'l-Atfal/Dr. Nebîh: S. 150.

[485] Meâric: 70/19-23.

[486] Buharî-Müslim.

[487] Sahih-i Müslim.

[488] el-Hâkim-el-Beyhaki.

[489] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 277-281.

[490] İbn Ebî Şeybe: Şa'bî'den.

[491] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 281-283.

[492] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 284.

[493] İçtimai Ahlâkımız: Dr. Mustafa es-Sibâî, S. 159.

[494] İmam Ahmed: Isnâd-ı ceyyid ile.

[495] Sahih-i Müslim: Muâviye b. Hakem (r.a.)'den.

[496] Sahih-i Buharı: Ebû Hüreyre (r.a.)'den. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 284-288.

[497] Buharî-Müslim: Hz. Âişe (r.a.)'dan.

[498] Müslim: Hz. Âişe (r.a.)'dan.

[499] Müslim: Cerir b. Abdillah (r.a.)'den.

[500] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 288.

[501] Hadîd: 57/22-23.

[502] Şûra: 42//49-50.

[503] Bakara: 2/155-157.

[504] Ahmed b. Hanbel-Ebû Nuaym: Muâz b. Cebel (r.a.)'dan.

[505] Sahih-i Buharî.

[506] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 288-295.

[507] İbn Hibbân.

[508] Taberânî.

[509] Buharî-Müslim: Nu'ınân b. Beşir (r.a.)'dan.

[510] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 295.298.

[511] Tirmizî-Ebû Dâvud.

[512] Buharî-Müslim.

[513] Tirmizî-İbn Hibbân.

[514] Buharî.

[515] Buharî-Müslim-Ahmed b. Hanbel.

[516] Tirmizî.

[517] Ebû Dâvud-Tirmizî.

[518] Hücurât: 49/11.

[519] Tirmizî.

[520] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 298-301.

[521] İnşirah: 94/9.

[522] Mâûn: 107/1-2.

[523] Tirmizî

[524] Tirmizî. İmam Ahmed b. Hanbel-İbn Hibbân.

[525] Nesâi: İsnâd-i Ceyyid ile.

[526] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 301-303.

[527] Ahmed b. Meni'-Beyhaki.

[528] Nesâi-İbn Hibbân-Ebû Sâid el-Hudrî (r.a.)'den.

[529] Hücurât: 49/13.

[530] Sahih-i Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[531] Tevbe: 9/60.

[532] Taberânî.

[533] Taberânî- Bezzâr.

[534] Taberânî el-Evsat'ta: Ömer b. Hattab (r.a.)'den.

[535] Buharı: Abdurrahman b. Ebîbekir (r.a.)'den.

[536] Sahîh-i Müslim: Ebû Said el-Hudrrden.

[537] Ebû Dâvud-Nesâi-Tirmizî. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 303-306.

[538] İslam'ın fakirlere bulduğu çareyi öğrenmek İsteyenler bizim İslâm'da Sosyal Dayanışma adlı eserimizi okusunlar. (Bu eser Türkçe'ye çevrilmiştir.)

[539] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 306-308

[540] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 308-309.

[541] Buharî: el-Edeb'inde rivayet etmiştir.

[542]

[543] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 309-311.

[544] Taberânî

[545] Siyer/İbn Kesir.

[546] Ebû Dâvud: Ebû Hûreyre (r.a.)'den.

[547] Taberânî.

[548] Deylemî.

[549] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 311-313.

[550] Sahih-i Buharî

[551] Taberânî: Enes (r.a.)'den.

[552] Sahih-i Buharî.

[553] Müsned-i Ahmed.

[554] Sahihi Buharî.

[555] Buharî-Müslim.

[556] Fussilet: 41/34.

[557] Furkân: 25/63.

[558] Âl-i İmrân: 3/134.

[559] Şûra: 42/37.

[560] Ebû Dâvud.

[561] Sahih-i Müslim.

[562] İbn Mâce: İbn Abbas (r.a.)'dan.

[563] İbn Hibban.

[564] Âl-i İmrân: 3/134.

[565] İmam Ahmed b. Hanbel.

[566] Hucurat: 49/11.

[567] İmam Ahmed b. Hanbel.

[568] Ebû Dâvud.

[569] İmam Ahmed b. Hanbel.

[570] Buharî-Müslim.

[571] Ahmed b. Hanbel.

[572] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 313-320.

[573] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 321-322.

[574] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 322.

[575] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 322-325

[576] Hücurât: 49/35.

[577] Âl-i İmrân: 3/103.

[578] Sahîh-i Müslim.

[579] Sahîh-i Buharî-Sahîh-i Müslim.

[580] Sahîh-i Müslim-Ahmed b. Hanbel.

[581] Sahîh-î Müslim.

[582] Hâkim kendi Müstedrek'inde.

[583] Taberânî el-Kebir'de rivayet etmiştir.

[584] Bakara: 2/261.

[585] Buharı: el-Edebü'l-Mûfred.

[586] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 325-327.

[587] Tirmizî-Ebû Dâvud-Ahmed b. Hanbel.

[588] Tirmizî-Ebû Dâvud.

[589] Taberânî.

[590] Füstat, sözlükte çadır anlamına geldiği gibi, daha çok kıldan imal edilen büyük çadırlar hakkında kullanılmıştır. (M.)

[591] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal

Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 327-328.

[592] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 328-330.

[593] Haşr: 59/9.

[594] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 330-332.

[595] Bakara: 2/237.

[596] Fussilet: 41/34.

[597] Furkan: 25/63.

[598] Âl-ilmrân: 3/134.

[599] A'raf: 7/199.

[600] Nûr: 24/22.

[601] Ebû Dâvud.

[602] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 332-336.

[603] Âl-i İmrân: 3/144.

[604] İman ve Hayat: Yusuf Kardavi.

[605] Ebû Dâvud-Tirmizî-İbn Mâce.

[606] el-Hâkim.

[607] Siyer Kitapları, Müslim-Beyhaki.

[608] Ahzâb: 33/39.

[609] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 336-341.

[610] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 341-342.

[611] Buharı: el-Edebü'1-Müfred.

[612] Sübülü's-Selâm: Abdullah b. Amr. b. Âs (r.a.)'dan.

[613] Sahîh-i Buharî.

[614] Ahmed b. Hanbel-Nesâî: Muâviye b. Câhime (r.a.)'dan.

[615] Sahîh-i Müslim: Abdullah b. Amr (r.a.)'dan.

[616] Isrâ: 17/23-24.

[617] Buharı: el-Edeb el-Mûfred.

[618] Ebû Dâvud-İbn Mâce-el-Hâkim.

[619] Sahîh-i Müslim.

[620] Mecmau'z-Zevâid. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve

Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 342-345.

[621] Sahîh-i Buharı: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[622] Tefsir-i İbn Kesîr: Süleyman b. Büreyde (r.a.)'den.

[623] Mecmau'z-Zevâid.

[624] Lokman: 31/14.

[625] Ebû Leys Semerkandî.

[626] Gökte Allah'ın kudret ve azametini, demek istiyor.

[627] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 345-347.

[628] Isrâ: 17/23-24.

[629] Mecmau'z-Zevâid: C. 8.

[630] Mecmau'z-Zevâid: C. 8.

[631] İbn Hibbân Kendi Sahîh'inde.

[632] İbn Mâce-Tirmizî.

[633] Buharî-Müslim: Ebûbekir (r.a.)'den.

[634] Ahmed b. Hanbel-Nesâî-Bezzar-Hâkim: Abdullah b. Amr (r.a.)'dan.

[635] Buharî-Müslim: Abdullah b. Amir As (r.a.)'dan.

[636] Ahmed b. Hanbel: Muâz b. Cebel (r.a.)'dan.

[637] Hâkim Asabanî: Ebû Bekre (r.a.)'den.

[638] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 347-353.

[639] Ebû Dâvud-Tirmizî: Abdurrahman b. Avf (ra.)'dan.

[640] Nisa: 4/1.

[641] Isrâ: 17/26.

[642] Nisa: 4/36.

[643] Ra'd: 13/25.

[644] Muhammed: 47/22.

[645] Buhari-Müslim: Ebu Hüreyre (r.a.)'den.

[646] Buharî-Müslim: Enes (r.a.)'den.

[647] Ebû Yala: Enes (r.a.)'den.

[648] Taberâni-Hâkim: İbn Abbas (r.a.)'dan.

[649] İbn Hibbân-Hâkim: İbn Ömer (r.a.)'dan.

[650] Taberânî-Hâkim: Ebû Hüreyre (ra.)'den.

[651] Buharî-Müslim: Cübeyr b. Mutlm (r.a.)'den.

[652] Taberânî: Ubâde b. Sâmit (r.a.)'den.

[653] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 354-358.

[654] Taberânî: Kâb b. Mâlik (r.a.)'den.

[655] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 358-359.

[656] İmam Ahmed b. Hanbel-Taberânî: Mikdad b. Esved. (r.a.)'den.

[657] Sahîh-i Buharî-Sahîh-i Müslim.

[658] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 359-360.

[659] Buharî-Müslim: İbn Ömer (r.a.)'dan.

[660] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 360-361.

[661] Harâitî-Taberânî: Amir b. Şuayb (r.a.) den,

[662] Nisa: 4/36.

[663] Taberânî: Câbir (r.a.)'dan.

[664] Buharî-Müslim: Abdullah b. Ömer (r.a.)'dan.

[665] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 361-363.

[666] Bezzar-Taberânî: Ubâde b. Sâmit (r.a.)'den.

[667] Fussilet: 41/34.

[668] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 363-365.

[669] Ahmed b. Hanbel-Taberânî-Hâkim-Ubâde b. Samit (r.a.)'den.

[670] Taberânî: el-Avsat: Ebû HOreyre (r.a.)'den.

[671] Taberânî: Ebû Umâme (r.a.)'den.

[672] Ahmed b. Hanbel: Sehl b. Sa'd es-Sûidi'den.

[673] Sahîh-i Buharî: Câbir (r.a.)'den.

[674] Şâir'in bu sözünü mutlak anlamda kabul etmek mümkün değil; Çünkü nice muallim ve tabibler var ki, Allah rızasını dileyerek hizmet vermekteler.

[675] Şâir şunu belirtmek istiyor: İnsan neye çok meylederse, onun huyunu, karakterini, adâb ve erkânını almış olur. İçki içen de alkolün ahlâkını ve adabını kazanmış olur. (Mütercim).

[676] Enbiyâ: 21/18.

[677] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 365-374.

[678] Sahîh-i Buharî-Müslim: Ebû Musa el-Eş'ârî (r.a.)'den.

[679] Ebû Dâvud-Tirmizî.

[680] İbn Asakir.

[681] Tirmizî-Ebû Dâvud.

[682] Sahîh-i Buharî-Müslim: Abdullah b. Amir (r.a.)'dan.

[683] Sahîh-i Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 374-376.

[684] Sahîh-i Buharı: Ebû Musa el-Eşârî (r.a.)'den.

[685] Buharî-Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 376

[686] Buharî: Ebû Hüreyre (r.a.)'den. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 376.

[687] Tirmizî-İbn Mâce: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[688] Sahîh-i Müslim.

[689] Sahîh-i Buharî-Sahîh-i Müslim: İbn Ömer (r.a.)'den.

[690] Sahîh-i Buharî-Sahîh-i Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[691] Deylemî: İbn Abbas (r.a.)'dan.

[692] el-Câmiu'l-Kebir sahibi: Amir b. Şuayb'den.

[693] Taberânî el-Evsafta.

[694] Deylemî: Enes (r.a.)"den.

[695] İmam Mâlik, Muvatta'da.

[696] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 376-380.

[697] Tirmizî: Enes (r.a.)'den.

[698] Ebû Dâvud-Tirmizî: Amir b. Şuayb (r.a.)'den.

[699] Ebû Dâvud: Ebû Musa (r.a.)'dan.

[700] Ebû Dâvud: Meymun b. Ebî Şebîb'den.

[701] Sahîh-i Müslim: İbn Ömer (r.a.)'dan.

[702] İmam Ahmed: Sahîh İsnadla.

[703] Taberânî: Ebû Umâme (r.a.)'den.

[704] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 380-382.

[705] Taberânî: Âişe (r.a.)'dan.

[706] İbn Mâce-Tirmizî: Enes (r.a.)'den.

[707] Mâlik-İbn Mâce: Zeyd b. Talha (r.a.)'den.

[708] Buharî-Müslim.

[709] Buharî-MüsLİm: Ebû Said (r.a.)'den. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 382-383.

[710] Ebû Dâvud: Ömer b. Sâib (r.a.)'den.

[711] Buharî-Müslim.

[712] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 383-384.

[713] Ahmed b. Hanbel-Buharî (Fit-Edebis-Sağir)-Ebû Dâvud-İbn A'rabi.

[714] Buharî: Fit-Edebi'l-Müfred.

[715] İbn Asâkir: Ebû Ammar'dan.

[716] Buharî: Fi'l-Edebil-Mûfred.

[717] el-Hâfız Ebû Bekir el-Makarri: Ebû Mafik'den.

[718] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 384-386.

[719] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 387-388.

[720] Ebû Dâvud-Tirmizî: Selman el-Farisî (r.a.)'den.

[721] İbn Mâce-Beyhaki: Enes (r.a.)'den.

[722] Ebû Dâvud-Timizi: Hz. Aişe (r.a.)'dan.

[723] İmam Ahmed b. Hanbel.

[724] Buhari-Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[725] Sahih-i Müslim: Amir b. Ebî Seleme (r.a.)'den.

[726] Buharı: Ebû Cuhayfe'den.

[727] Müslim: Enes (r.a.)'den.

Not: Resûlullah (a.s.) Efendimiz, yemek yerken, dizlerini dikip oturmazdı.

[728] Sahîh-i Müslim: Câbir(r.a.)"den.

[729] Ebû Dâvud-Tirmizî: Enes (r.a.)'den.

Bu, hurma yerken, bulunduğu tavır ve heyeti değiştirmeye lüzum görmediği bir vakte rastlamıştır. (Mütercim.)

[730] Sahîh-i Müslim: Huzayfe (r.a.)'den.

[731] Sahîh-i Müslim; Enes (r.a.)'den. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 388-390.

[732] Tirmizî: İbn Abbas (r.a.)'den.

[733] Buharî-Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[734] Tirmizî: İbn Abbas (r.a.)'dan.

[735] Müslim: Enes (r.a.)'den.

[736] Kusma tabiri, sünnetin bu hususta ki önemini belirtmeye yöneliktir.

[737] Sahîh-i Müslim: Ummu Seleme (r.a.)'den.

[738] İmam Ahmed-Tirmizî.

[739] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 390-391.

[740] Nûr: 4/27.

[741] Nûr: 4/61.

[742] Buharî-Müslim: Abdullah bin Amr (r.a.)'dan.

[743] Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[744] Selâm'da geçen "kün" tabiri, ikinci şahıslara hitap anlamında çoğul zamirdir.

[745] Ebû Dâvud-Tirmizî.
Birinci adama 10, İkincisine 20, üçüncüsüne 30 cevap verileceğine işarettir. Çünkü her iyilik on misliyle karşılık görür. (Mütercim.)

[746] Buharî-Müslim: Hz. Âişe (r.a.)'den.

[747] Buharî-Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[748] Tirmizî: Amir b. Şuayb (r.a.)'den.

[749] Buharî-Müslim: Enes (r.a.)'den.

[750] İbn Sünni.

[751] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 392-395.

[752] Nûr: 24/57.

[753] Nûr: 24/58.

[754] Ebû Dâvud.

[755] Buharî-Müslim/lsrâ Hadisi.

[756] Buharî-Müslim: Ebû Musa (r.a.)'den.

[757] Buharı: el-Edebü'l-Müfred.

[758] Buharî-Müslim.

[759] Taberânî: Abdullah b. Bûsür'den.

[760] Buhari-Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[761] Nesâi.

[762] Nûr: 24/27-28.

[763] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 395-399.

[764] İbn Sinnî-Ebû Dâvud.

[765] Tirmizi-İbn Mâce: Berâ' (r.a.)'den.

[766] Mavatta': Atâ'el-Horasani'den.

[767] Nûr: 24/28.

[768] Mecmeuz-Zevâid.

[769] Ebû Dâvud; Huzeyfe (r.a.)'den.

[770] Tirmizî: Ebû Miclez (r.a.)'den.

[771] Hacc: 22/78.

[772] Tirmizî-Ebû Dâvud: Amir b. Şuayb (r.a.)'den.

[773] Tirmizî-Ebû Dâvud: Câbir b. Semure (r.a.)'den.

[774] Buharî-Müslim: Abdullah b. Mes'ûd (r.a.)'den.

[775] Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[776] Buharî-Müslim.

[777] el-Hâkim: Ebû Berze (r.a.)'den.

[778] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 399-402.

[779] Müellif, Arap olduğundan ve eserini Araplara hitaben yazdığından fasih Arapça konuşmayı belirtmiştir. (Mütercim.)

[780] el-Hâkim, Müstedrek'inde: Ali b. Hüseyn'den.

[781] Şîrâzî-Deylemî: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[782] Buharî-Müslim: Hz. Âişe (r.a.)'dan.

[783] Ebû Dâvud: Hz. Âişe (r.a.)'dan.

[784] Ebû Dâvud-Tirmizî: İbn Ömer (r.a.)'dan.

[785] Buharî-Müslim: Enes (r.a.)'den.

[786] Deylemî bu hadîsi zayıf bir senedle rivayet etmişse de, hadîsi Hasen mertebesine yükseltecek kadar bunun birçok şevâhidi vardır. Bilgi için, el-Aclûnî'nin Keşfü'l-Hafâ adlı eserine bakınız.

[787] Sahîh-i Bunarî; Hz. Ali (r.a.)'den mevkûfen rivayet.

[788] Sahîh-i Müslim mukaddimesi.

[789] Deylemî: İbn Abbas (r.a.)'dan.

[790] Sahîh-i Müslim: Câbir b. Semûre (r.a.)'den.

[791] Sahîh-i Buharî-Sahîh-i Müslim.

[792] Ebû Dâvud: Enes (r.a.)'den.

[793] Taberânî Isnad-i Hasen ile: Urve b. Âs (r.a.)'den. Ashab-ı Kirâm'ı böyle bir duygu ve soruya sevkeden tek şey, Peygamber (a.s.) Efendimizin onlara rahmet ve şefkatla yönelmesi, sanki şahıslarına hitâb ediyormuş havası vermesidir.

[794] Sahîh-i Müslim: Semmâk b. Harb'den.

[795] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal

Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 403-407.

[796] Buharı el-Edebü'l-Müfred: Enes (r.a.)'den. Beyhaki.

[797] Buharî el-Edebü'l-Müfred.

[798] Ebû Dâvud-Tirmizî: Abdullah b. Sâib (r.a.)'den.

[799] Ebû Dâvud: Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan.

[800] Bezzâr-Taberânî-İbn Hibbân: Âmir b. Rebi'a (r.a.)'den.

[801] Ebû Dâvud-Tirmizi-Nesâi-Beyhaki: Buhz b. Hâkim'den.

[802] Ahmed b. Hanbel-Ebû Dâvud: Nuvas b. Sem'ân'dan.

[803] Ahmed b. Hanbel-Taberânî: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[804] Tirmizî: Enes (r.a.)'den.

[805] Sünen-i Ebî Dâvud: Avf b. Mâlik (r.a.)'den.

[806] Ahmed b. Hanbel-Tirmizî: Enes (r.a.)'den.

[807] İbn Bükâr: Zeyd b. Eşlem (r.a.)'den.

[808] Vakıa: 56/35-36-37.

[809] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 407-412

[810] Taberânî: Enes (r.a.)'den.

[811] Taberânî: Hasan b. Ali (r.a.)'dan.

[812] Taberânî: İbn Abbas (r.a.)'dan.

[813] Taberânî: Hz. Âişe (r.a.)'den.

[814] Buharî Müslim: Kâ'b b. Mâlik (r.a.)'den.

[815] Nesâi-Müslim: Âişe (r.a.)'dan.

[816] İbn Sinnî: İbn Ömer (r.a.)'dan.

[817] Ahmed b. Hanbel-Nesâi.

[818] el-Makasid/Bayram bahsi.

[819] Nesâi-İbn Mâce: Abdullah b. Ebî Rabi'a (ra)den.

[820] Tirmîzî: Usâme b. Zeyd (r.a.)'den.

[821] Taberânî-el-Askerî: Âişe (r.a.)'den.

[822] Taberânî el-Evsât'da: Âişe (r.a.)'den.

[823] Buharı el-Edebü"l-müfred: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[824] Deylemî: Enes(r.a.)'den.

[825] Taberânî el-Evsat'da: Âişe (r.a.)'dan.

[826] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 412-417.

[827] Buharî-Müslim: Berâ' b. Azib (r.a.)'den.

[828] Buharî-Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[829] Buharî el-Edebü"l-Mûfred: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[830] Taberânî el-Evsat'da: İbn Abbas (r.a.)'dan.

[831] Bezzar-Beyhaki-Taberanî-el-Hâkim

[832] İbn Düreyd.

[833] Buharî-Müslim: Âişe (r.a.)'den.

[834] Ebû Dâvud-Tirmizî-Hâkim: İbn Abbas (r.a.)'dan.

[835] Müslim: Ebü Abdillah'dan.

[836] Buharı: İbn Abbas (r.a.)"dan.

[837] Buharî el-Edebü'l-Müfred: İbn Abbas (r.a.)'dan.

[838] Tirmizî-İbn Mâce: Ebû Sâid el-Hudrî (ra.)'den.

[839] İbn Mâce-İbn Sünni: Ömer b. Hattab (r.a.)'den.

[840] Müslim: Ebû Saîd Hudrî (r.a.)'den.

[841] Ebû Dâvud-Hâkim: Muâz b. Cebel (r.a.)'dan.

[842] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 417-421.

[843] İbn Mâce-Beyhâki: Amr b. Hazım'den

[844] Tirmizî-Beyhaki: Abdullah b. Mes'ûd (r.a.)'den.

[845] Ashab-ı Sünen.

[846] Ebû Dâvud-Tirmizî-İbn Mâce: Abdullah b. Cafer (r.a.)'den. Hz. Cafer (r.a.) Mute savaşında şehid düşmüştü. Peygamber (a.s.) Efendimiz bu sebeple onun ev halkına yemek hazırlayıp götürülmesini emretmişti.

[847] Ebû Dâvud-Nesâi.

[848] İbn Mâce: Ebû Saîd Hudrî (r.a.)'den.

[849] (763).

[850] Ebû Dâvud: Cerîr b. Abdilah (r.a.)'den.

[851] Nahl: 16/125.

[852] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 421-425

[853] Buharî: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[854] Bu hususta Peygamber (a.s.) Efendimizden bazı rivayetler vardır. Geniş bilgi için bak: el-Ezkârü'n-Nevevî; Teşmet-i Âtıs" bahsine.

[855] Müslim: Ebû Musa (r.a.)'den.

[856] Ebû Dâvud-Tirmizî: Ebû Hüreyre (ra.)'den.

[857] İbn Sinnî: Abdullah b. Zübeyr (r.a.)”dan.

[858] İbn Sinnî: Ebû Hüreyre (r.a.)”den.

[859] Ebû Dâvud-Tirmizi: Ebû Musa (r.a.)'den.

[860] İbn Cevzî. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 425-427.

[861] Buharî: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[862] Müslim: Ebû Said el-Hudrî (r.a.)'den.

[863] Müslim-Tirmizî-Ahmed b. Hanbel

[864] İbn Sinnî: Abdullah b. Zübeyr (r.a.)'dan.

[865] Lokman: 31/11. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 427-430.

[866] Âl-i İmran: 3/110.

[867] Tevbe: 9/71.

[868] Buharî-Tirmizî: Nu’man b. Beşîr (r.a.)'den.

[869] Mâide: 5/78.

[870] Buharî-Müslim: Zeyneb bint Cahş (r.a.)'den.

[871] Tirmizî: Huzayfe (r.a)'den.

[872] İbn Mâce-İbn Hibbân: Âişe (r.a.)'dan.

[873] Sahîh-i Müslim.

[874] Âl-i İmran: 3/104.

[875] Saff: 61/2-3.

[876] Bakara: 2/144.

[877] Buharî-Müslim.

[878] İbn Ebû Dünya-Beyhaki.

[879] Beyhaki-İbn Ebî Dünya.

[880] Belirttiğimiz ıslâh metodu, değişik ifâdeler İmam Gazâli'nin Ihyâ adlı eserinden iktibas edilmiştir. Gazali'nin bu metod ve usûlü işlerken, Bâtınî harekelinin en hızlı devirlerinde yaşadığını biliyoruz. İslâm devleti o sıralarda göç ve satvetini kısmen kaybetmiş durumda idi. (M.)

[881] Beyhaki: Amir b. Şuayb (r.a.)'den.

[882] Müslim.

[883] Müslim.

[884] Buharî: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[885] İmam Ahmed: Isnâd-i Ceyyid ile.

[886] Sahîh-i Buharî: Muaviye b. Hakem'den.

[887] Âl-i İmran: 3/159.

[888] Ankebût: 29/3-4.

[889] Bakara: 2/214.

[890] Lokman: 31/17.

[891] Âl-i İmrân: 3/195.

[892] Tirmizî-İbn Mâce-İbn Hibbân-Hâkim: Sa'd Ebî Vakkas (r.a.)'den.

[893] Sahîh-i Müslim.

[894] Âlimlerin Ahlâkı/Şeyh Muhammed Süleyman: C. 1, S. 97.

[895] Bu konuda fazla bilgi edinmek isteyenlere “İfâ Vereseti'l-Enbiyâ” adlı eserimizi ve bir de Şehîd Şeyh Mücâhid Abdulaziz el-Bedrî'nin “İlim Adamlarıyla Emîr Sahipleri Arasında İslâm” adlı kitabı tavsiye ederiz. Ayrıca Şeyh Muhammed Süleymanın “Min Ahlâki'l-Ulemâ” adlı eserini ve İmam Gazalî'nin Ihyâ'da yazdıklarını da hatırlatırız. (M.)

[896] Bakara: 2/177-179.

[897] Bakara: 2/85.

[898] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 430-452.

[899] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 453-454.

[900] Nûr: 24/58-59.

[901] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 454-455.

[902] Nisa: 4/23.

[903] Nisa: 4/22.

[904] Nisa: 4/23.

[905] Nisa: 4/23.

[906] Nisa: 4/23.

[907] Sahîh-i Müslim ve Ashab-ı Sünen.

[908] Nikâhı haram kılan süt emme, Hanefîlere göre, bir defa emmektir. Şâfiîlere göre, beş defa doyasıya ve fasılayla emmektir. İhtiyata uygun olanı, Hanefîlerin içtihadıdır. (Müellif).

[909] Nûr: 4/31.

[910] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 455-457.

[911] Sahîh-i Müslim: Muğayre b. Şa'be (r.a.)'den.

[912] Sahîh-i Müslim-Nesâi.

[913] Sahîh-i Buharî: Âişe (r.a.)'dan.

[914] Buharî-Müslim.

[915] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 457-459.

[916] Bak: Fethu'l-Kadîr: C. 8-Kitabu'l-Hazr.

[917] Ebû Dâvud-Tirmizî-Nesâi: Muaviye b. Hayde (r.a.)'den.

[918] Mu’minun: 23/5-6. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 459-460.

[919] Nûr: 24/31.

[920] Nûr: 24/31.

[921] Taberânî-el-Hâkim: Abdullah b. Mes'ûd (r.a.)'den.

[922] Ahmed b. Hanbel-Taberânî: Ebû Umâme (r.a.)'den.

[923] Ahmed b. Hanbel-İbn Hibban-Hâkim: Ubâde b. Sâmit (r.a.)'den.

[924] Buharî-Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.)'den.

[925] Müslim-Tirmizî: Cerîr (r.a.)'den.

[926] Ebû Dâvud-Tirmizî: Ummu Seleme (r.a.)'den.

[927] Taberânî. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 460-463.

[928] Ashab-ı Sünen.

[929] Sahîh-i Müslim.

[930] İşte özetleyip naklettiğimiz hükümler Mâliki mezhebi'ne aittir. Kaynağımız ise, Düsûki Haşiye'sidir. Bu meseleye asıl dayanak olan, az önce naklettiğimiz şu hadistir: “Erkek erkeğin avret yerine bakmasın; kadın da kadının avret yerine bakmasın.” Ayrıca el-Hakim'in rivayet ettiği şu hadis de delile dayanak gösterilmiştir: *“Göbekle diz kapağı arası avrettir”* ve *“uyluk avrettir.”*

[931] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 463-464.

[932] Nesâi-Tirmizî -Hâkim.

[933] Taberânî.

[934] İbn Mâce-Ebû Dâvud. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 464-467.

[935] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 467-468

[936] Nûr: 24/30.

[937] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 468-469.

[938] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 469-471.

[939] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 471.

[940] Ahzâb: 33/59.

[941] Sahîh-i Müslim: Ümmu Seleme (r.a.)'den.

[942] Bakara: 2/185.

[943] Hacc: 22/78.

[944] Maide: 5/50.

[945] Nur: 24/31.

[946] Buharı: Müslim.

[947] Hâkim-Ebû Dâvud.

[948] Sahîh-i Buharî.

[949] Ahzâb: 33/36.

[950] İbn Hibban.

[951] İbn Asâkir.

[952] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 471-488.

[953] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 488.

[954] Taberânî el-Evsat'da.

[955] Buharî-Müslim.

[956] Furkân: 25/68-69.

[957] el-Cemaâ rivayet etmiştir.

[958] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 1, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 488-489.

İSLAM'DA AİLE EĞİTİMİ, EVLİLİK, EVLÂT TERBİYESİ VE ESASLARI-2
ÇOCUĞA MURAHAKA VE BULUĞ AHKAMINI ÖĞRETMEK
Guslün Farzları:
Evlenmek Ve Cinsel İlişki
Çocuğa Cinsel Konuları Olduğu Gibi Açıklamak Doğru Olur mu?
ÜÇÜNCÜ KISIM
1- ÇOCUKTA TESİR EDECEK TERBİYE YOLLARI VE VASITALARI
1- Önderlik Ve Rehberlik Yaparak Terbiye Etmek
O'nun Kerem Ve Cömertlik Hususundaki Örnek Hareketi:
Tevazu'daki Önderliği:
Yumuşaklık, Sabır Ve Temkinliliği:
Fiziksel Güçte Önderliği:
Güzel Siyasetteki Önderliği:
Başladığı Dâvada Sebat Gösterme Kuvveti:
Güzel Adetleri Uygulayarak Terbiye Etmek
Fazilet Saçan İslâm Terbiyesi:
Uygun Aile, Çevre Ve Arkadaş Sağlamak:
Akli Delil
Tecrübeye Dayalı Delil:
Gençler İçin İyi Bir Ortam Hazırlamak, Çevre Ve Okul Konusunda Çok Titiz Davranmak:
Sağlam Akideyle Yakın İlgi Sağlamak:
Kötülük Ve Şerden Sıyırıp İyi Bir Ortama Sokmak:
Toplum Ortamını Değiştirmek:
Küçükleri Islahta İslâm'ın Yol Ve Yöntemi:
ÖĞÜT VERMEK SURETİYLE TERBİYE
1- İkna’ Edici Çağrı
Kur'ân'ın Çocuklara Seslenişi:
Kur'ân'ın Kadınlara Seslenişi:
Kur'ân'ın Kavimlere Seslenişi:
Kur'ân'ın Mü’minlere Seslenişi:
Kur'ân'ın Kitab Ehline Seslenişi:
Kur'ân'ın Bütün İnsanlara Seslenişi:
2- Kıssaları İbretli Ve Öğütlü Safhalarıyla Anlatma Metodu
3- Kur’an’ın Tavsiye Ve Öğütlerle Yönlendirmesi
İslâm'ın Cihanşümul Bir Mahiyet Arzettiğine Dair Kur'ân'ın Tevcihleri:

Şaşılacak Tahtanın Kıssası:
Hacer İle İsmail'in Kıssası:
Cevaplama Ve Sorup Cevap Verme Usulü:
Vaaz Ve Öğüde Allah'a And İçmekle Başlamak:
Vaaz Ve Öğüde Zarif Anlamda Mizah Karıştırmak:
Vaazı Bıkkınlık Verir Endişesiyle Uzatmayıp Ortalama Bir Ölçüde Tutmak:
Cemaat Üzerinde Geniş Te'sir Uyandıracak Ölçü Ve Tonda Konuşmak
Dinleyenlere Aşk Ve Heyecan Vermek:
Vaazda El İle Temsil Getirmek:
Şekil Ve İzah İle Vaaz Ve Öğütte Bulunmak:
Fiili Ve Tatbiki Olarak Öğüt Ve Vaazde Bulunmak:
Vaaz Ve İrşadda Fırsatı Değerlendirmek:
Daha Önemliye İltifat Ederek Vaaz Ve Öğütte Bulunmak:
İYİ DÜŞÜNÜP DİKKAT GÖSTEREREK TERBİYE ETMEK
Toplumsal Terbiye Hakkında Dikkatleri Çeken Rivayet:
Şefkatle, Yumuşaklıkla İnsanları Davet Etme Hususunda Dikkatli Olmak:
Çocukta İman Bütün Cihetiyle Terbiyenin Te'siri Ve Bu Hususta
Gösterilecek Dikkat Ve İtina:
Çocuğun Ahlaki Yanı Hakkında İyi Düşünüp Titizlik Göstermek:
Çocuğun Akıl Ve Bilgi Yönleri Üzerinde Dikkatle Durmak:
Çocuğun Bedensel Yapısına Dikkat Göstermek:
Çocuğun Sağlık Kurallarına Uyup Uymadığı da Kontrol Edilmelidir:
Çocuğun Şahsiyetini Oluşturmak İçin Çok Dikkatli Olmak:
Çocuğun Sosyal Yönünü Geliştirme Üzerinde Önemle Durmak:
Çocuğun Ruhsal Yönü Üzerinde Dikkatli Durmak:
CEZALANDIRMAK SURETİYLE TERBİYE
Hudûd:
Öğüt Vermek Suretiyle Terbiye:
Çocuğun Davranışlarını Kontrol Etmekle Terbiyeye Çalışmak:
Ceza Vermek Suretiyle Terbiye Etmek:
2- TERBİYEDE TEMEL KAİDELER
TERBİYECİDE BULUNMASI GEREKEN TEMEL SIFATLAR
1- Ahlak
2- Takva
3- İlim
4- Hîlm
5- Sorumluluğu Düşünüp İdrak Etmek

HAÇLILARIN PLANLARI
YAHUDÎ VE MASONLARIN PLANLARI
EMPERYALİSTLERİN PLANLARI
ÇOCUK TERBİYESİNDE TEMEL KAİDELERİN İKİNCİ BÖLÜMÜ:
1- Nafile Namaz
2- Nafile Oruç:
ÇOCUĞU İLAHİ MURAKABAYA BAĞLAMAK
ÇOCUĞUN FİKRİ İRTİBATINI SAĞLAMAK
SOSYAL TERBİYE
Çocukla Mürşid Arasında İrtibat Sağlamak:
ÇOCUĞUN ELVERİŞLİ ÇEVREYLE İLGİSİNİ KURMAK
Çocuğun Cami İle İrtibatını Sağlamak:
Çocuğun Okul Ve Öğretmenle İlgisini Arttırmak:
ÇOCUĞU HAKKA, DOĞRUYA DAVET EDEN İYİ KİŞİLERE BAĞLAMAK
1- Nefsini Hazırlayıp Kişiliğini Oluşturmak
2- Geçmişten Mîsal Vermek
3- Allah'a Davetin Faziletini İzah Etmek
4- İslam Davetini Tebliğde Metbu' Olma Usûlü
5- Çocuğu Eğitip Yönlendirdikten Sonra Tatbikata Geçmek
BEDENÎ VE RUHİ RİYAZET (BEDEN VE RUH TERBİYESİ)
1- Denge Meydana Getirmek
2- İlahi Sınırlara Saygılı Olup Riayet Etmek
3- Beden Eğitiminin İyi Niyetle Yapıldığını Belirtmek
ÇOCUĞU KÖTÜ ŞEYLERDEN KORUYUP SAKINDIRMAK
Dinden Çıkmaktan Sakındırmak
HAKTAN DÖNMEKTEN SAKINDIRMAK
ÇOCUĞU HARAM OYUNLARDAN KORUYUP SAKINDIRMAK
1- Tavla Oynamak
Tavlanın Haram Kılınmasının Hikmeti:
2- Şarkı Ve Musiki Dinlemek
Çalgı Aletlerinin Yasaklanmasındaki Hikmet:
3- Sinema, Tiyatro Ve Televizyon Seyretmek
4- Kumar Oynamak
Kumarın Haram Kılınmasındaki Hikmet:
İslâm'ın Meşru' Kıldığı Helâl Oyun Ve Eğlence Çeşidleri:
KÖRÜKÖRÜNE TAKLİD
KÖTÜ ARKADAŞLARDAN SAKINDIRIP KORUMAK

BOZUK AHLÂKTAN KORUYUP SAKINDIRMAK
Ahlâk Terbiyesiyle İlgili Sorumlulukta Öngördüğümüz Çareler:
Beden Terbiyesiyle İlgili Sorumlulukta Öngördüğümüz Çareler:
HARAMDAN SAKINDIRMAK
YİYECEK VE İÇECEK MADDELERİNDEN HARAM OLANLAR
ALKOLLÜ İÇKİLER VE UYUŞTURUCU MADDELER KULLANMAK
ELBİSE, SÜS VE GÖRÜNÜMDE HARAM KILINANI
1- Altın Ve İpeği Haram Kılmıştır.
2- Kadının Erkeğe, Erkeğin de Kadına Benzemesi Haramdır.
3- Şehvet Ve Gurura Vesile Olan Elbise Haramdır
4- Allah'ın Yarattığı Şekli Değiştirmek Haramdır
5- Sakalı Traş Etmek Haramdır
Sakal Hakkında Dört Mezhep İmamının Görüş Ve İçtihadı
6- Altın Ve Gümüş Kap Kullanmak Haramdır
7- Suret Ve Timsaller Bulundurmak Haramdır
CAHİLİYYET DEVRİ İNANÇLARIYLA İLGİLİ TAHRİM
ALIM-SATIM VE KAZANÇ KONUSUNDA HARAM OLAN HUSUSLAR
CAHİLİYYET DEVRİNDEKİ ADETLERİ TAKLİD ETMEK HARAMDIR
İSLAM'IN HARAM KILDIĞI DİĞER ÂDETLER
3- TERBİYEYLE İLGİLİ LÜZUMLU GÖRÜŞLER VE DÜŞÜNCELER
1- Çocuğu En Şerefli Kazanca Teşvik Etmek:
2- Çocuğun Fıtri Yeteneklerini Dikkate Almak
3- Çocuğun Oynayıp Eğlenmesine İmkan Sağlamak
4- Ev, Cami Ve Okul Arasında Yardımlaşma Meydana Getirmek
5- Terbiyeci İle Çocuk Arasındaki Manevi Bağı Kuvvetlendirmek
6- Gündüz Ve Gece Terbiye Doğrultusunda Hareket Etmek
7- Çocuğa İslamiyetle İlgili Sorumluluğunu Öğretmek
8- Çocuğun Kalb Ve Kafasına Cihad Ruhunu Bütün Derinliğine İşlemek
KİTABI BİTİRİRKEN
MÜRACAAT EDİLEN ÖNEMLİ KAYNAKLAR

İSLAM'DA AİLE EĞİTİMİ, EVLİLİK, EVLÂT TERBİYESİ VE ESASLARI- 2

ÇOCUĞA MURAHAKA VE BULUĞ AHKAMINI ÖĞRETMEK [1]

İslâm'ın terbiyecilere, babalara, annelere, öğretmen ve mürşidlere vâcib kıldığı büyük sorumluluklardan biri de, çocuk cinsel konulara ilgi duyup şehevî duygusu harekete geçmek üzere bulunduğu dönem ile ergenlik çağına girdiği dönemde, kendisine bu dönemlerle ilgili İslâmî hükümleri öğretmektir. Şöyle ki: Çocuk dinî hükümleri ayırd edecek teymîz çağına girince, iç guddesinin cinsel konuya duyduğu arzuyla ilgili bilgilerle, yasaklarla teçhiz edilmelidir. Bu hususta erkekle kız arasında fark yoktur. Çünkü her iki cins de şer'ân mükellef bulunuyorlardır. Aynı zamanda işlediklerinden dolayı Allah'ın huzurunda, terbiy-ecilerle toplum önünde sorumludurlar.

Bunun için, çocuk 12-15 yaşları arasındaki döneme ayak basınca, terbiyeci onun yardımına koşmalı, kendisinden şehvetle fışkırarak meni gelip ergen olunca, şer'ân mükellef sayılacağını, büyük adamlara sorumluluk ve tekliflerden neler gerekiyorsa artık ona gerekeceğini bildirmelidir. Bu, terbiyecilere vâcib olan bir görevdir.

Bunun gibi, kız çocukları da dokuz yaşına girip kendisinde ıslaklık hissedince, terbiyeci onun yardımına koşmalı; kız çocuğu iç çamaşırında ince sarımsı bir sıvı görüyorsa, ergenlik çağına girdiğini anlamalı veşar'ân artık mükellef sayılacağını öğrenmelidir. Bu durumda, büyük kadınlara sorumluluk ve tekliflerden neler gerekiyorsa ona da onların gerektiği anlatılıp yeterince bilgi verilmelidir.

Ayrıca, kız çocuğu dokuz yaşını geçip ay hâli kanını görünce, terbiyeci yine onun yardımına koşmalı, ergen ve mükellef olduğunu; büyük kadınlara gereken sorumluluk ve mükellefiyetlerin aynen kendisine de gerektiğini öğretmelidir.

İslâm dini, bu gibi önemli dönemlerde ana-babaların çocuklarının yardımına koşmalarını önerir, önce de, sonrada bununla sorumlu bulunduklarını hatırlatarak onlara bunu bir vecibe olarak yükler. Tâ ki, çocuklar kâmil anlamda anlayışlı, cinsel hayatlarıyla ilgili her konuyu bilmekte, iç guddeleriyle ilgili arzuların sınırım belirlemekte basîret üzere bulunsunlar. Böylece çocuklar dinî vecibeler ve şer'î tekliflerden kendilerine terettüp eden hususları bilip yerine getirsinler.

Çok işittik, nice kızlar, cenabet, ay hali ve benzeri hususlarla ilgili hükümleri bilmedikleri için uzun yıllar temizlenmedik kalmışlardır.

Nice zamanlar duyduk, ergen olan erkek çocuklar gençlik çağına girmekle beraber, ihtilâm (düş azıtma), cenabet ve benzeri hususlarla ilgili dinî hükümleri bilmedikleri için devamlı cenabet kalmışlardır.
Bazan kız ve erkek cenabet oldukları veya bir özür taşıdıkları halde namaz kılarlar da bununla ilâhi hakları ödediklerini, ibâdet ve taâtte bulunduklarını sanırlar.
Bu durumda, çocuğun, cinsel konularda kimler yardımına koşacak; ihtilâm yaşına girince kim onun iç gudde ve şehevî duygusu hakkında yönlendirici bilgi verecek; ergen olmak üzere iken kim ona dinî hükümleri öğretecek?..
Hiç şüphe yok ki, önce bu konuda ana-babalar sorumludurlar. Sonra da çocuğun öğretim ve eğitimiyle görevli bulunan öğretmenler ve mürşitler sorumlu sayılırlar.
Aksi halde, çocuk gerek Rabbının, gerek kendi nefsiyle ilgili hakka ve gerekse diniyle ilgili hakka taalluk eden hükümler hususunda sırılsıklam câhil kalır, ne yapacağını bilemez durumuna gelir. Oysa iyi bir şeyler yaptığını sanır.
Şimdi, ey terbiyeci kardeşim! Çocuğun bulûğ çağıyla ilgili, ihtilâm devresiyle bağlantılı olan dinimizin en önemli hükümlerini senin gözlerin önüne seriyorum ki, bunları, çocuk henüz erkekler derecesine erişmeden, kız da henüz kadınlar derecesine ayak basmadan onlara yeterince öğretip belletesin.
Hükümleri aşağıda sıralıyorum:

1- Çocuk ister erkek, ister kız olsun, uykusunda düş azıttığını görür, uyanınca iç çamaşırında bir ıslaklık göremezse, o taktirde kendisine gusletmek gerekmez. Nitekim yapılan sahih rivayete göre, Hakîm kızı Havle anlatıyor: Peygamber (a.s.) Efendimiz'den,
“Uykuda erkeklerin gördüğü gibi kadın da bir şeyler görürse ne lâzım gelir?” diye sordum. Buyurdu ki:
“İnzal vaki olmadıkça (meni dışarı çıkmadıkça) kendisine gusül gerekmez; nasıl ki, erkeğe, inzal vaki olmadıkça gusül gerekmiyorsa...”
Nesâî'nin yaptığı rivayete göre, Havle (r.a.), Paygamber (a.s.) Efendimizden,
“Uykusunda ihtilâm olan kadın hakkında hüküm nedir?” diye sormuş, Peygamberimiz de,
“Su, (meni ıslaklığı) gördüğü taktirde gusleder” diye cevap vermiştir.

2- Erkek olsun kız olsun, çocuk uykudan uyandıktan[2] sonra iç çamaşırında ıslaklık görürse -rüyasında ihtilâm olduğunu hatırlamasa bile- kendisine gusül vâcib olur.
Nitekim Hz. Aişe (r.a.) Validemiz diyor ki:

Peygamberimiz (a.s.) Efendimiz'den
“Adamın uyanınca çamaşırında ıslaklık gördüğü, fakat ihtilâm olduğunu hatırlayamadığı durumda gusletmesi gerekir mi?” diye soruldu. Efendimiz cevap verdi:
“Evet gusleder...” Diğer bir adamın da rüyasında ihtilam olduğunu hatırladığı, fakat elbisesinde ıslaklık görmediği durumda gusletmesi gerekir mi? diye sorulduğunda ise, Peygamber (a.s.) Efendimiz şu cevabı verdi: *“Ona gusül gerekmez...”*
Bunun üzerine Hz. Ummu Seleme sordu:
“Kadın iç çamaşırlarında ıslaklık görürse, kendisine gusül gerekir mi?”
“Evet gerekir; çünkü kadınlar erkeklerin şakayıkı (bir parçası, her biri diğerinden ayrılan ayrı birer dal) dır,” buyurdu. [3]
3- Erkek veya kadından fışkırma ve şehvet üzere akan meniden dolayı gusül gerekir. Nitekim Hz. Ali (r.a.) diyor ki: “Ben mezzâ' (yani tenasül aletimden sık sık meziy akan) bir kimse idim. Bu sebeple durumu Peygamber (a.s.) Efendimiz'den sordum, buyurdu ki:
“Meziy akmasından dolayı abdest, meniy akmasından dolayı gusül gerekir.” [4]
İmam Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde ise Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle dediği tesbit edilmiştir:
“Suyu (meniyi dışarı) atarsan, o takdirde guslet, onu dışarı atmadığın takdirde gusletme.”
Peygamber (a.s.) meniyi dışarıya atma hususunu ifade ederken “hazf tabirini kullanmış ki bu, meniyi şehvetle dışarı atmak anlamına gelir. Hadisin delaletinden, bir hastalık, soğuklama, bel nahiyesine şiddetle vurulma veya ağır bir şey kaldırma sebebiyle şehvetsiz gelenmeniyden dolayı gusül gerekmeyeceği anlaşılıyor.
4- Tenasül organının sünnet edilen kısımdan itibaren baş kısmının üreme organına girmesiyle hem faile (girdirene), hem mefûla(girilene) gusül gerekir. Bu durumda ister meniy aksın, ister akmasınfark etmez.
Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Erkek kadının bacakları ve kolları arasına oturup sünnetyerleri birbirlerine dokunursa, gerçekten gusül vâcib olur.” [5]
Abdullah bin Vehb'in Müsnedinde ise, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir:
“Erkek ve kadının sünnet yerleri bir araya gelir de erkeğin tenasül organının

baş kısmı üreme organına girerse, -meni gelsin gelmesin- gusül vâcib olur.” [6]

5- Ay hâli süresinin kesilmesi, lohusalığın sona ermesiyle de kadına gusletmek vâcib olur.

Cenâb-ı Hakk buyuruyor ki:

“Bu sebeple ay halinde iken kadınlardan uzak durun, temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın...” [7]

Buradaki temizlenmelerinden maksat, ay hali sona erince gusletmek suretiyle iyice temizlenmeleri söz konusudur. Çünkü tuhr kökünden gelen “yattah harne” fiili, “ta” harfinin şeddesiyle okunmuştur,

Hz. Aişe (r.a.) Validemiz anlatıyor:

“Hubeyş kızı Fatıma, istihaza kanı görmekteydi.[8] Durumunu aydınlığa kavuşturmak için Hz. Peygamber (a.s.) Efendimizden sorulduğunda, kendisine şöyle buyurdu:

“O bir damar çatlamasıdır, ay hali kanı değildir. Bu bakımdan ay hali günlerin gelince namazını bırak; o hal geçince gusledip namaz kıl!” [9]

Çocuk doğurduktan sonra gelen lohusalık kanı sona erince gusletmek icma ile sabit olmuş ve ay haline kıyas edilmiştir.

6- Çok açık bir gerçektir ki, çocuk guslü gerektiren sebepleri öğrendikten sonra, onların farzlarını, sünnetlerini ve nasıl yerine getirildiğini de öğrenmesi gerekir. Böylece çocuk ergen olup cenâbetlik meydana gelince nasıl yıkanacağını bilir ve tertemiz olarak sabahlar

O halde ey terbiyeci kardeşim, sana gereken, önce senin guslün farzlarını, sünnetlerini ve nasıl yerine getirildiğini bilinendir. Çünkü ancak bu takdirde kendi çocuğuna rahatlıkla öğretebilirsin.[10]

Guslün Farzları:

Ağzı burnu ve bütün bedeni iyice yıkamaktır.

Nitekim Cenâb-ı Hakk kendi Kitab'ında buyuruyor ki:

“Cünüp iseniz iyice yıkanıp temizlenin (boy abdesti alın).”

Gusülde, gözün içi gibi, yıkanması zor olan yerler yıkanma kapsamı dışında kalır. Yıkanmasında zorluk bulunmayan yerleri yıkamak vâcib sayılır. Ağzın ve burnun içini yıkamakta bir zorluk yoktur.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, *“her kılın altında cenâbetlik vardır; onun için kılları iyice ıslatın, derinizi iyice temizleyin. Bedeninizin tamamını her cüz'ünü*

su ile iyice temizleyin...” [11]
Bu şer'i emirlere göre, bedenin her cüz'ünü yıkamak vâcibdir; yıkanması zor olmayan her kısmı su ile iyice temizlemek gereklidir. Göbeği, üreme organının görünen kısmını, dar yüzüğün altını, kulakların dış kısmını ve iki koltuk altını yıkamakta bir zorluk söz konusu değildir, o halde buraların da yıkanması vâcibdir.
Guslün sünnetlerine ve nasıl yapılacağına gelince:
Önce iki elin yıkanmasıyla başlanır, sonra utanç yeri yıkanır. O kısımlardaki pislikler giderilir. Sonra da namaz abdesti gibi abdest alınır. Ancak iki ayak yıkanmaz, onlar guslün en sonuna bırakılır. Sonra da bedenine üç defa su döker, her tarafına ulaşmasını sağlar ve en son iki ayağını, suyun birikmediği bir yerde iyice yıkar.
Bunun aslı, Kûtüb-i Sitte'nin (altı sahih hadis kitabı) rivayetiyle sûbut bulmuştur; İbn Abbas (r.a.) diyor ki: Teyzem Hz. Meymûne (r.a.) Şöyle anlattı: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e, cenâbetlikten temizlenmesi için su taktım ettim, böylece O'na yakın yerde bulunuyordum. Önce iki elini ya iki ya da üç defa yıkadı. Sonra elini su dolu kaba soktu, avuçladığı su ile utanç yerini sol eli ile ovup yıkadı, sonra sol elini iyice yere sürerek üzerindeki şeyleri giderdi. Sonra namaz abdesti gibi abdest aldı. Sonra da başının üzerine iki avuç dolusu su ile üç defa döktü. Bedeninin diğer kısımlarını da iyice yıkadı. Sonra da yıkandığı yerden uzaklaşıp iki ayağını yıkadı. Sonra kendisine havlu getirdim; istemedi,geri çevirdi.” [12]
Erkeklerin uzunca örgülü saçları bulunuyorsa, onları çözüp, suyu kıllarının dibine kadar ulaştırmaları vâcibdir. Kadınlara gelince: Onların örgülü saçlarını çözmeleri vâcib değildir; sadece suyun, saçların dip kısmına ulaşması kâfidir. Nitekim bu konuda kadınlar gelip Resûlüllah (a.s.) Efendimizden bilgi istemişler, O da şu cevabı vermiştir: *“Erkek, başının saçım çözüp açsın öylece yıkasın ki su kılların dibine ulaşsın. Kadının ise, saçlarını çözmesi gerekli değildir; iki avucuyla su alıp başına döksün,..”* [13]
Müslim'in rivayetinde ise, soru soran kadın demiştir ki:
“Ya Rasulallah! Ay hâli ve lohusalıktan temizlenip guslettiğimde saçlarımın örgüsünü çözeyim mi?” Bunun üzerine Peygamber (a.s.):
“Hayır, başına üç defa su dökmen ve sonra da bedenin diğer kısımlarına su döküp yıkanarak temizlenmen kâfidir” demiştir.
Guslün sünnetlerinden diğerleri:
Niyet ile başlamak.
Besmele çekmek.

Misvak kullanmak.
Sakalı ve parmaklan aralamak.
Ovulması mümkün olan her tarafı ovmak!
Kendisine gusül vâcib olan kimse, yarım saat kadar bir mesafede bulunan sudan uzak bulunduğu için su bulamadığı zaman veya su bulduğu halde, hastalığın artmasından endişe ettiğinde veya çok soğuk bir mevsimde suyu ısıtacak imkâna sahip bulunmadığında veya suya ulaşma imkânı olduğu halde düşman korkusundan yanaşamadığında veya yanındaki suyu gusülde kullandığı taktirde susuz kalınmasından korktuğunda, teyemmüm yapması caizdir.

Teyemmüm nasıl yapılır:

Yeryüzü cinsinden olan toprak, kum, taş gibi temiz şeylerden birine iki defa ellerin içini vurup, birinci defasında yüz mesh edilir, ikinci defasında kollar dirseklerle beraber mesh edilir. Bu konuda Cenâb-ı Hakk şöyle buyuruyor: *"Temiz bir toprağa teyemmüm edip yüzlerinize ve ellerinize sürün."* [14]
Ayrıca bu konuda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"Teyemmüm iki vuruştur: Bir vuruşla yüzü, bir vuruşla da bileklerden dirseklere kadar olan kısım mesh edilir." ***[15]***
Teyemmümde ancak, taharetle sahih olan bir ibâdeti yerine getirmek için niyet şarttır. Gerek abdest, gerekse gusül yerine teyemmüm edildiğinde, her ikisinde de aynı şekilde teyemmüm edilir. Kûr'an ve hadîs'te açıklandığı gibi, iki vuruşla gerçekleşir.

7- Yine açık bir gerçektir ki, çocuk cünüp bulunduğu sırada nelerin kendisine haram olduğunu bilmesi vâcibdir. Tâ ki, bir harama düşmemiş olsun.
Ey terbiyeci kardeşim, şimdi burada sana, İslâm'ın cünüp kimseye neleri sakıncalı gördüğünü ve kadınlardan özür sahiplerinin kimler olduğunu açıklayacağım:
Ay hâli ve lohusa bulunan kadına, oruç ve namaz -ümmetin icmâiyle- haramdır. Bunları kaza etme hususuna gelince, kadın belirtilen dönemlerde tutamadığı oruçları temizlendikten sonra kaza eder, ama o dönemlerde kılmadığı namazları kaza etmez. Nitekim Hz. Aişe (r.a.) Validemizin şöyle dediği rivayet edilmektedir:
"Bize bu durumlarda, orucu kaza etmemiz emredilirdi, namazı kaza etmemiz emredilmezdi." [16]
Ay hâli veya lohusa kadının cami ve mescide girmesi de haramdır. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz:
"Doğrusu ben, mescidi, cünüb kimseye ve ay hâli olan kadına helâl

kılmıyorum.” [17]

Bu durumda olan kadınların Kabe'yi tavaf etmeleri de haramdır. Çünkü Kabe de mescidlerden biridir. Daha önce naklettiğimiz hadîsten bu tahrimi anlıyoruz.

Kocaların, ay hâli ve lohusa olan eşlerinin göbekleriyle diz kapakları arasındaki kısımlarını, iç çamaşırları altından elleyip yararlanmak haramdır.

Çünkü Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

“Bu sebeple ay hâlinde iken kadınlardan uzak durun; temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın...” [18]

Ashab-ı Kirâm'dan Abdullah bin Sa'd (r.a.) diyor ki:

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den, eşim ay hâli bulunduğu sırada ondan bana neleri helâl olduğunu sordum. Buyurdu ki: *“Senin için, onun entarisinin üst kısmı vardır.” Yani iç çamaşırının altına dokunma, üst tarafına dokunarak yararlan...”* [19]

Buharî ve Müslim'in ittifakla naklettikleri hadîste ise şöyle denilmiştir: “Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, ay hâli olan hanımlarından hiçbirine, entarisini giyinmedikçe dokunmamış, çıplak teninden yararlanmamıştır.”

Ayrıca cünübe, ayhâlinde bulunan kadına ve lohusa olana Kur'ân-ı Kerîm'den bir şey okumak haramdır. Yapılan sahih tesbite göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur:

“Ay hâli ve cünüb bulunan kimse Kur'ân'dan bir şey okumasın.” [20]

Tabii bu tahrîm, kıraat, tilâvet kasdiyle olduğuna göredir. Ama zikir ve sena kasdiyle olduğunda, -örneğin bismillahi'r-rahmani'r-rahim, el-hamdu lillahi rabbi'l-alemin, kul huvallahu ahad gibi âyetleri- okumak haram değildir.

Bunun gibi, ay hâlinde ve lohusa durumunda olan kadına öğretim amacıyla Kur'ân'ı harf harf öğretmekte bir sakınca yoktur. Bunda ittifak vardır. Çünkü özür ve zarurî bir durum söz konusudur.

Ay hâli olan veya lohusa bulunan kadının öğretmen veya öğrenci bulunduğu durumda Kur'ân okuması veya el dokundurması caiz olur mu?

Ahmed b. Hanbel'in mezhebine göre, imamdan yapılan bir rivayette, ay hâli ve lohusa kadının Kur'an okuması caizdir, denilmektedir. Nitekim Şeyh İbn Teyyime de bu cevazı beğenmiştir. [21]

Böylece bu iki mezhebin içtihadında, hem öğretmenler, hem öğrenciler için bir kolaylık vardır. Ayrıca imam Mâlik'e göre, cünüb kimsenin de Kur'ân okuması caizdir. Bu da ancak ay hâli ve lohusaya caiz olunca cünübe de evleviyetle caiz olması kaidesine göredir. Cünübün Kur'ân okuması, uyurken Allah'a sığınmak için az şey okuması şeklindedir. Bunun gibi, korku anında veya teberrüklenme

amacı güdüldüğünde, bir hastalık veya illetten şifâ bulmak kasdiyleKur'ân'dan az şey okuması da caizdir. Göz değmesinden endişe edildiğinde de aynı cevaz söz konusudur.
Bir de şer'î mesele hakkında delil getirmek gerektiğinde, hem bunların, hem cünübün âyet okumasına cevaz verilmiştir.
Abdestsiz olan, cünüb, ayhâli ve lohusa bulunmayan kimsenin, üzerinde kılıf yokken Mushafa el sürmesi haram kılınmıştır. Üzerinde kılıf bulunduğu taktirde dokunmasında bir sakınca yoktur. (Bu, Hanefî Mezhebine göredir.)
Çünkü Cenâb-ı Hakk şöyle buyurmuştur:
"Ona ancak arınıp temizlenmiş olanlar dokunabilir." [22]
Ayrıca Ashabdan Hakim bin Hizam (r.a.) diyor ki:
"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz beni Yemen'e gönderdiğinde, şöyle buyurdu: *"Kur'ân'a ancak temiz bulunduğun zaman dokun!"* [23]
Buharî'nin tesbitine göre, Ebû Vâil (r.a.), cariyesi ay hâli bulunduğu bir sırada Ebû Rizîn'e göndererek Mushaf getirmiştir ki, cariye getirdiği Mushaf in kılıfına bağlı bulunan sapından tutmuş bulunuyordu.
Bilindiği gibi, gerek Ebû Vâil, gerekse Ebû Rizîn, Tabiîn'in büyüklerindendir.
Cünübe, namaz kılmak da haramdır. Çünkü az önce belirttiğimiz gibi, cünüb Kur'an okumadığı gibi, içinde Kur'an'dan sûre ve âyet okunan namaz da kılamaz. Bunun gibi, o vaziyette camiye girmesi, Kabe'yi tavaf etmesi de haramdır. Az yukarıda naklettiğimiz gibi, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, *"Mescid'i cünübe ve ayhâli olana helâl kılmıyorum..."* buyurmuştur.
Cünübün oruç tutmasına gelince, bu sahihtir; ancak cenâbetliği namazı kılmasına engel olursa, o taktirde büyük günah işlemiş olur. O halde fecirden önce cenabet olan veya oruçlu iken gündüz uyuyup düş azıtan kimsenin orucu bozulmaz, ancak namaz vakti geçmeden yıkanması gerekir.
Rüyasında düş azıtıp uyanınca iç çamaşırında meniy ıslaklığı gören kimse, bu ıslaklık kurumamışsa onu su ile yıkar, iyice kuru-muşsa, çitilemek suretiyle gidermiş olur. Nitekim yapılan sahih rivayete göre, Hz Aişe (r.a.) şöyle demiştir:
"Resûlüllah (a.s.) Efendimizin iç çamaşırına dokunan meniyi, ıslak ise yıkardım; iyice kurumuşsa, çitileyip temizlerdim."[24]
Başka bir rivayette ise, Resülüllah'ın (a.s.) iç çamaşırına dokunan meniyi yıkardım da ıslaklık elbisesinde kurumadan o vaziyette Mescid'e giderdi, deniliyor.
Artık sen ey terbiyeci kardeşim! Bu hükümleri çocuklarına, onlar henüz temyiz çağında aklettikleri bir dönemde iyice öğret ki, teklif çağına girdikleri zaman,

ibâdet kendilerine farz olunca, nelerin kendilerine helâl, nelerin haram olduğunu bilmiş olurlar. Aynı zamanda şehevi ifrazatla ilgili İslâm şeriatının hükmünü ve ergenlik çağıyla ilgili emir ve tavsiyeleri anlayarak yerine getirirler. Böylece dinde anlayışlı ve bilgili olma hayır ve fazileti kapsamına girerler, ilmin ve onu öğrenmenin fazilet bahçesine de dolaşırlar. Allah Resulü ne doğru buyurmuştur:
"Allah kimin hakkında hayır murad ederse, onu dinde bilgili ve anlayışlı kılar." [25]

Evlenmek Ve Cinsel İlişki

Allah (c.c.) insanı yaratıp cinsinin korunması için onun içyapısına hayli meyiller ve şehevi duygular yerleştirmiştir ki, hepsi de zaruridir. Çünkü insan türü ancak bu duygular sayesinde korunur ve devam ettirilir. Ancak bunları başıboş bırakmayıp içimizdeki meyil ve cinsel duyguların ihtiyaçlarına cevap verecek ölçü ve anlamda dini hükümler indirmiş ve neslin devamı, gelişip yeryüzünde kalması için en sağlam emir ve tavsiyeleri açıklamıştır.
İslâm'ın meşru kıldığı evlenmek, sadece diğer cinse karşı duyulan şehevi garizaya olumlu cevap; onunla uyumlu olacak, ters düşmeyecek, bir araya gelecek dengeli bir yaklaşımdır. Böylece evlilik onu dar geçitlere sürüklemeden, hayat fitnesiyle yüz yüze bırakmadan esenliğe eriştirir, iç garizanın heyecanını meşru' ölçüde karşılar, doğuştan mevcut olan ilgiyi yönlendirir.
Bu bakımdan terbiyeci kardeşim! Şimdi senin önüne, cinsel duyguyla ilgili gerçekleri ve evliliğin hikmetlerini yansıtan hakikatleri koymak istiyorum. Sözünü ettiğim hakikatler iki şeyle ilgilidir:

1- İslâm'ın cinse bakış açısı.

2- Allah evlenmeyi neden meşru' kılmıştır?

İslâm'ın cinse bakış açısına gelince: Birinci kısımda da belirttiğimiz gibi, bu bütünüyle insan fıtratını idrak üzere kurulmuştur, aynı zamanda cinsel arzu ve meyille alâkalıdır. Böylece toplum içindeki herhangi bir fert fıtratının sınırını aşamaz, eğri bir yola düşmez, şehevi arzusunu tatmin için tehlikeli bir kapı açmaz, İslâm'ın çizdiği en sağlam yolun yöntemi uyarınca yürür ki bu meşru' evlenmenin tâ kendisidir. Allah (c.c), muhkem kitabında ne doğru buyurmuştur:
"O'nun açık belgelerinden biri de, size kendinizden eşler yaratmasıdır ki, onlarla sükûnet bulup huzura kavuşursunuz. (Allah) aranızda sevgi ve rahmet meydana getirmiştir. Şüphesiz ki bunda düşünebilen bir millet için öğütler, ibretler ve deliller vardır." [26]

İşte âyetin açıkladığı doğrultudan hareketle burada şunu duyurmak istiyoruz: İslam, gerçekten kendini bütünüyle ibadete vermek ve Allah'a yakın olmak amacıyla evlenmeyi terk etmeyi, ruhbaniyette bulunmayı haram kılmıştır. Bilhassa müslüman evlenmeye güç getirdiği, bu hususta sebepler ve vasıtalar kendisine kolaylık sağladığı zaman, bu tahrim daha da şiddetlenir.

Hem biz, İslâm şeriatında şunu da görüyoruz: ilâhi buyrukların taşıdığı hükümler, insanı ruhbaniyyete sevilmeyen bir pehrizkarlığa davet eden her şeyle savaşmakta; hiç de övülmeye layık olmayan bekarlığı savunan görüşlerle mücadele etmektedir. Çünkü gerek ruhbaniyyet, gerek bekar kalmak, evlenmekten kaçınmak, insan fıtratıyla bağdaşmamakta, ona ters düşmektedir. Aynı zamanda insanın iç şehevi guddesiyle çarpışmaktadır.

Nitekim mevkuf bir hadiste şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki Allah bize, ruhbaniyyet yerine, bâtıldan uzak, hakka yönelik koskolay din ve hükümler vermiştir."[27]

Diğer bir hadiste ise şöyle buyurmuştur:

"Kim evlenmek için zengin bulunuyor, sonra da evlenmiyorsa, o benden değildir." [28]

Bir de, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin toplum terbiyesinde ve nefsleri manen tedavi edip çareler bulmaktaki yerine dikkatle bakalım: Ashab'dan Hz. Enes (r.a.) anlatıyor:

Üç kişilik bir grup Resûlüllah (a.s.) Efendimizin evine gelerek O'nun ibâdetinden soruyorlardı. Kendilerine anlatılınca, bir bakıma onu azımsar gibi oldular ve:

"Biz nerede, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz nerede;O'nun geçmiş ve gelecek günahları bağışlanmıştır" dediler. Sonra da onlardan biri şöyle dedi:

"Bana gelince, yaşadığım sürece geceyi hep namaz kılmakla geçireceğim."

İkincisi ise şöyle dedi:

"Ben de yaşadığım sürece seneyi hep oruçla geçireceğim, bir gün olsun iftar etmeyeceğim."

Üçüncüsü ise şöyle dedi:

"Ben ise, kadınlardan kendimi uzak tutup ebediyen evlenmeyeceğim."

Az sonra Resülüllah (a.a.) Efendimiz çıkageldi ve:

"Şöyle şöyle söyleyen sizlersiniz değil mi? Fakat Allah'a and olsun ki, sizden daha çok Allah"tan saygı ile korkarım ve sizden daha çok takva sâhibiyimdir; bununla beraber hem oruç tutarım, hem iftar ederim; hem namaz kılarım, hem uyurum ve kadınlarla da evlenirim. Artık kim benim sünnetimden yüz çevirirse o benden değildir" buyurdu. [29]

İşte Resülüllah (a.s.) Efendimizin evlilik konusundaki yeri, İslâm'ın fıtrat dini olduğuna, yani insanın doğuştan beraberinde taşıdığı arzu ve temayüllere en olumlu ve uyumlu cevabı veren bir din bulunduğuna en büyük delil ve belgedir. Aynı zamanda İslâm'ın hayat dini, sonsuza dek risâlet dini olduğunun da şahididir. Artık kesin bir bilgiyle inanan bir millet için Allah”tan daha güzel hüküm veren kim?

İslâm'ın cinsel konuya isabetli bakışlardan biri de, şehveti helâl yoldan tatmin etmek, evlenmek suretiyle doyum sağlamak hükmü ve prensibidir. Bunlar, kişiyi Allah'ın rızasına eriştirecek sâlih amellerden ve ona ecir ve sevap kazandıracak iyi-yararlı işlerdendir.

Ashab'dan Ebû Zerr anlatıyor:

Ashab-ı Kiramdan birkaç kişi, Peygamber (a.s.) Efendimize gelerek dediler ki:

“Ey Allah'ın peygamberi! Zenginler ecir ve sevabı alıp götürdüler; bizim namaz kıldığımız gibi onlar da namaz kılıyor; bizim oruç tuttuğumuz gibi onlar da oruç tutuyor ve ayrıca tasaddukta bulunuyorlar...” Bunun üzerine sevgili Peygamberimiz (a.s.) onlara sordu:

“Allah size, sadaka vereceğiniz şeyleri vermedi mi? Yapacağınız her teşbih bir sadakadır, her tekbir bir sadaka, her tehlil bir sadaka, her tahmid bir sadaka, iyilikle emretmek bir sadaka, kötülükten men'etmek bir sadaka ve sizden birinin eşiyle temasta bulunması da bir sadakadır.” Bu güzel haber üzerine onlar hayretle sordular: “Bizden biri şehvetini yerine getirince bu onun için bir ecir vesevap mı oluyor?!” Peygamber (a.s.) Efendimiz: *“Siz şehvetinizi haram cihetiyle tatmin edecek olursanız o bir günah değil midir?”* diye sordu. Onlar da: “Evet, öyledir” diye cevap verdiler. Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu:

“İşte bunun gibi, şehvetinizi helâl şekilde yerine getirip kendinizi tatmin edince, o da sizin için bir ecir ve sevap olur.” ***[30]***

“Sizden birinin eşiyle cinsel yaklaşımda bulunması da bir sadakadır” cümlesinden eşlerin anlaması vacib olan hususlardan biri şudur: Bu, kendini bütünüyle şehvetini tatmine verip, cinsel duygusunu yerine getirmeyi amaç edinmek değildir. Kendini eşlerinin döşeklerine verip onlarla vakit geçirmek suretiyle vâcib olan dine daveti ve en önemli hususlardan biri sayılan Allah (c.c.) yolunda cihadı, İslâm'a hizmeti terk etmek de değildir. Bu sadece, şehveti helal cihetle yerine getirip neslin devamını sağlamaya yönelik bir arzudur. Çünkü İslâm bize bu konuda şu neticeyi vermektedir: insan denilen akıl sahibi canlı, güçlü, dengeli olup hayatta her hakk sahibinin hakkını veren kimsedir. Bir hakkı yerine getirip diğerini bir kenara iten, bir vacibi yapıp diğerini bırakan kimse değildir. O kadar ki, İslâm, cihâd ve Allah'a davet maslahatı ile geçim, eş, çocuk

ve mal maslahatı karşı karşıya gelip tearuz ettiğinde; müslümana gereken, cihâd ve davet maslahatını diğer bütün dünyevi maslahatlar üzerine tutmak, ona öncelik tanımaktır. Aynı zamanda bu maslahatı, kişisel çıkarının, soy ve aile topluluğunun da üstüne çıkarıp onu amaç seçmelidir. Çünkü İslâm topluluğunu sapasağlam ayakta tutmak, müslüman devletin asıl direklerini tesbit edip oluşturmak, kendini kaybetmiş insanlığı İslâm'a irşad etmek, amaçların amacı, gayelerin gayesidir. Hatta, en yüce ve şerefli hedef ve güven umut kaynağıdır. Bu, İslâm nazarında hep böyledir ve böyle kalacaktır.

İşte bu duygu ve inanç çok açık biçimde Meşhur Kadisiyye meydan muharebesinde Reb'i Bin Amir'in (r.a.) ünlü kumandan Rüstem karşısında durduğu zaman kendini gösterir. Rebi' (r.a.) ona şöyle seslenmişti:

“Allah bizi, insanları kullara kulluktan kurtarıp, Allah'a ibadete yöneltmek; onlan dünya sıkıntı ve darlığından çıkarıp ibâdetin ferahlatıcı havasına; bâtıl dinlerin zulüm ve hastalığından kurtarıp İslâm'ın adaletine çevirmek için göndermiştir!”

İşte ey terbiyeci kardeşim! Selef-i salihin'in İslâm ve cihâd maslahatını, diğer bütün zati maslahatlardan üstün tuttuklarına, kişisel çıkarlara, aile ve kabile bağlarına tercih ettiklerine dair birkaç örnek vermek istiyoruz, özellikle selefin, İslâm ve cihad maslahatını, ev halkına ve kadınlara olan meyle nasıl üstün tuttuklarını anlatmak istiyoruz:

İşte Mü’min sahabi Hanzele bin Ebi Amir (r.a.) ve evlendiği Ebû Leyla kızı Cemile... Bunlar cuma günü evlenmişlerdi. Sabah olunca, yani cumartesi sabahı, çağırıcı şöyle sesini yükseltiyordu:

“Haydin cihada, haydin cihada!...” Hanzale (r.a.) bu çağrıyı duyar duymaz, kılıcını bağladı, zırhını giydi, atını iyice hazırladı, sonra da Uhud savaşına gitti. Savaş başlayınca yiğitler, kahramanlar gibi savaştı. Müslümanlar bir ara bozguna uğrayıp geri çekilince, o tek başına hücuma devam etti, müşriklerin saflarını yarıp gözleriyle Ebû Süfyan'ı aramaya çalıştı. Onunla karşılaşınca da hiç tereddüt etmeden üzerine saldırdı ve onu tesirsiz hale getirip tam boynunu kesecek ortamı bulmuştu ki, Ebû Süfyan ölümden kurtulmak için bütün gücüyle bağırıp Kureyşlileri çağırdı. Onun sesine doğru koşuşan savaşçılar Hanzele'nin üzerine yürüdüler ve hep birden kılıçlarım bütün hınçlarıyla kullandılar. Hz. Hanzele yüzlerce kılıç darbesi altında cansız yere serildi, şehâdet şerbetini içerek Mevlâ'sına kavuştu.

Bunun üzerine Allah (c.c.) gayb kapılarını açıp mana âlemini kendi Resulüne gösterdi; O da harikaları gördükten sonra Ashabına dönerek şu güzel haberi verdi:

“Şüpheniz olmasın ki, ben meleklerin gökle yer arasında Hanzale'yi beyaz bir buluttan boşalan bir su ile yıkadıklarını gördüm, kullandıkları kap gümüşten idi.” [31]

Bunun üzerine Ashab-ı Kiram, Hanzale'ye doğru koşuştular, bir de ne görsünler Hanzele'nin başından su damlıyordu. Sonra onun hanımına haber gönderip son durumunun ne olduğunu öğrenmek istediler. Kadıncağız, Hanzale'nin savaşa çağrı sesini duyunca gusletmeye fırsat bulmadan evden çıktığını söyledi. Böylece melekler onu tertemiz yıkayıp öyle Mevla'sına gönderdiler.

Diğer bir misâl:

Ebûbekir oğlu Abdullah, Zeyd kızı Âtike ile evlendi. Âtike hem çok güzel, hem de yüksek bir ahlâka sahip bulunuyordu. Edep ve terbiyesi de doruğunda... Bu yüzden kocasını kutsal savaşlara katılmaktan alıkoymakta, onu fazlasıyla meşgul etmekteydi. Bunun üzerine Ebûbekir Sıddîk (r.a.), oğluna onu boşamasını, kendisini kutsal savaşlardan alıkoyacak kadar güzel bir kadınla yaşamasının doğru olmıyacağını söyledi. Hz. Abdullah (r.a.), babasının bu emrini derhal yerine getirdi, yani Âtike'yi boşadı.

Az sonra Ebû Bekir Sıddîk (r.a.) oğluna uğradığında Abdullah'ın ister istemez şu mısralar dudaklarından döküldü.

“Günümüzde böyle bir kadını benim gibi birinin boşayacağını;
Ve böyle bir kadının hiç günahsız boşanacağını pek göremiyorum.
Çevresine huzur veren bir huyu ve görüşü, göz dolduran bir yeri;
Yaşlanıp gitsem bile kalacak içimde onun hep sevgisinin yeri...”

Bunun üzerine Ebû Bekir'in (r.a.) içi yandı, oğlunun boşadığı eşine olan sevgisine bir bakıma hak vererek ona dönmesini emretti.

Böylece Abdullah (r.a.) eşiyle yeniden birleşti. Bir süre sonra Resülüllah (a.s.) Efendimizle beraber çıktığı kutsal savaşta kafirlerle vuruşarak Tâifte ağır bir yara aldı ve Medine'ye döndüğünde kurtarılamayarak öldü.

Ashab'dan Ebû Haysame (r.a.), Resülüllah ile beraber birkaç gün seferde bulunduktan sonra evine döndü. Hava çok sıcaktı. Kendilerine ait bir bahçede eşinin mevcud iki çardağın etrafını iyice suladığını, nefis yemekler hazırladığını gördü. Bir süre bahçeye, çardakların güzelliğine, sulanmış çevreye ve nefis yemeklere baktı, sonra birden Resülüllah (a.s.) Efendimizi hatırladı, O, sıcakta, kavurucu bir havada ve güneş altında savaşırken, Ebû Hayseme gölgede soğuk su başında, hazırlanmış nefis yemekler önünde ve bir de çok güzel eşinin yanında bulunsun, olacak şey değil!.. Bunda insaf ölçüsü olamaz”., diye düşünerek, hemen kararını verdi:

“Vallahi çardağa girip oturmadan, yemek yemeden, su içmeden buradan ayrılıp

Resülüllah (a.s.) Efendimiz'e gidip kavuşacağım.” Eşi durumu anlayınca, ona biraz azık hazırladı ve Ebû Hayseme devesine bindiği gibi yola çıktı ve Resülüllah'a (a.s.) Tebuk mevkiinde yetişti.[32]

Hiç şüphe yok ki, İslâm ümmeti, İslâm gençleri Allah sevgisini, Resülüllah'a olan bağlılıklarını ve Allah (c.c.) yoluna daveti, hayatın ucuz ve pahalı her şeyine tercih ettikleri zaman, Allah (c.c.) onlara yeryüzünde nice imkanlar bahşeyledi, korkularından sonra onlara güven sağlayıp güçsüzlüklerinden sonra güç ve kuvvet verdi, böylece dünya onların saltanatı altına girdi, insanlık âlemi onların önünde eğildi, buyruklarına uydu.

Bu tercihi yapamadıkları zaman, artık Allah'ın emri gelinceye kadar beklesinler, O'nun gazab ve azabı başlarına iner. Çünkü Allah (c.c.) kendi itaati dışına çıkan topluluk ve milleti doğru yola eriştirmez.

Allah (c.c.) muhkem kitabında ne doğru buyurmuştur:

“*De ki, eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, bağlı bulunduğunuz oymak ve kabile; kazandığınız mallar; sürümsüzlüğünden korktuğunuz ticaret ve hoşlandığınız konaklar size Allah ve Peygamberinden ve Allah yolundaki cihaddan daha sevgili ve sevimli ise, Allah'ın emri gelinceyekadar bekleyin! Allah fâsık bir* topluluğu *doğru yola eriştirmez.”****[33]***

Bize gereken bir diğer husus, kadının Hakk yoluna çağrı ve Allah yolunda kutsal savaşa katkısını, onun hizmetteki durumunu dikkate alıp unutmamamız dır. İslâm, ihtiyaç ortaya çıktıkça, kadını cihâda çıkmakla mükellef kılmıştır. Zaruri durumlarda onun hizmete atılmasını emretmiştir.

Geçmişte kadının, Peygamber (a.s.) Efendimizin yanında yer alıp kılıçla savaşa katıldıkları, düşmanla vuruştukları bir gerçektir. Aynı zamanda savaş alanında yaralıların yardımına koştukları, hastalarla ciddi biçimde meşgul oldukları, şehîdleri meydandan alıp naklettikleri ve mücâhidlere yemek hazırladıkları da onların hizmetleri arasında yer almıştır.

Size bu konuda bazı tarihi belgeler vermek istiyoruz: Muaviz kızı Rabî' (r.a.) anlatıyor: “Biz Peygamber (a.s.) Efendimizle beraber savaşıyor, yaralıları ve şehîdleri savaş meydanından alıp Medine'ye gönderiyorduk.” [34]

Diğer bir rivayette, Ansar’dan Ummu Atiyye (r.a.) şöyle anlatıyor:

“Resûlüllah (a.s.) Efendimizle beraber yedi savaşta bulundum. Geri hizmette bulunup hayvan ve eşyayı korudum, savaşanlara yemek hazırladım, yaralıları tedâvi ettim; hastalarla meşgul oldum.”

Sa'd bir Rabî'in kızı Ummu Sa'd (r.a.) anlatıyor: Ummu Ammare'nin yanına girdim:

“Ey teyzem, kendi durumundan bana haber ver?” dedim. Çünkü Ummu Ammare Uhud savaşına katılmış bulunuyordu. Bana şunları söyledi:
“Günün evvelinde çıktım, insanların neler yaptığını görmek istedim. Yanımda içi su dolu bir kırba ya da tulum bulunuyordu. Yürüye yürüye Resûlüllah (a.s.) Efendimize kadar gittim, Ashabıyla birlikte bulunuyordu, zafer de müslümanlardan yana yüzünü çevirmiş idi. Çok geçmeden savaşın kaderi değişti, Müslümanlar galib durumda iken hezimete yüz tuttular. Vakit kaybetmeden Resûlüllah’ın yanında yerimi aldım ve savaşmaya başladım; gelen kılıç darbelerini Peygamber'den savıyor, kendimi siper ediyordum ve bir taraftan da gelenleri geriye çevirmek için elimdeki yayla ok yağdırıyordum, bu mücadelem yara alıp bitkin bir hale gelinceye kadar devam etti. [35]
Bir de Abdulmuttalib kızı Safiyye'yi (r.a.) düşünün! Ahzâb kuşatmasında bir yahudînin duvarı aşıp müslüman kadınlarının bulunduğu kesime girmeye çalıştığını görünce, beline kuşağını sımsıkı bağladıktan sonra eline kocaman bir sırık aldı ve duvarı aşarak yahudinin üzerine atıldı, birkaç darbeyle onun işini bitirdi, canını Cehennem'e gönderdi.
Evet, bu konuda sayılmayacak kadar örnekler; rakamlarla ifadeyi aşan misaller vardır. Her şeyden önce, Allah'ın dinine davette, iyilikle emredip kötülükten men' etmede kadın erkek gibidir, aralarında pek fark yoktur.
Nitekim şanı yüce Allah (c.c.) buyuruyor:
“Mü’min erkeklerle Mü’min kadınlar birbirlerinin velîleri (yardımcıları, destekleyicileri ve Allah için dost ve yakınları) dırlar. İyilikle emrederler, fenalıktan men' ederler; namazı vaktince kılarlar, zekâtı (yerli yerince) verirler de Allah ve Peygamberine itaat ederler, İşte Bunları Allah (geniş) rahmetine eriştirecektir. Şüphesiz ki Allah yegâne üstün ve her işinde hikmet sahibidir.” [36]
İşte ey terbiyeci kardeşim! Bunlar, İslâm'ın en önemli bakışlarından birkaç tanesidir. Bunları teymîz çağına giren çocuğa telkin etmek gerekir. Tâ ki, çocuk evlenme çağına gelip bu eşiğe adımını atınca, karşı cinse olan ilginin, daha çok faziletli dürüst bir nesil yetiştirmek ve İslâm'ın yüceliğini ayakta tutacak kuşaklar oluşturmak olduğunu bilsin. Böylece evlilikten sonra dengeli bir hayat sürerek her hakk sahibinin hakkını -sorumluluğunu unutmadan, gereken vacibi yerine getirmede bir gevşeklik göstermeden- versin.
İşte hakiki anlamıyla, sadeliğiyle İslâm budur!... Allah neden evlenmeyi meşru' kılmıştır? [37]
Kitabımızın birinci kısmında, “evlenmek sosyal bir maslahattır” başlığı altında

bu hususa yer verip açıklamada bulunmuştuk. Evliliğin meşru' kılınmasındaki hikmete gelince, bunu biz en önemli yanları ve yararlarıyla, evlenen kimsenin evlilikten elde ettikleri gerçeklerle, sırf bir hatırlatma kabilinden olsun özetleyerek vermek istiyoruz; ibret alınacak safhalarına dikkatleri çekmek suretiyle neticeye ulaşmak arzusundayız:

Bu yararlardan biri, soyu ve nesli korumaktır, şanı yüce Allah buyuruyor:

“Allah size kendinizden eşler verdi ve eşlerinizden size oğullar ve torunlar sundu ve sizi pâk ve helâl şeylerden rızıklandırdı. Buna rağmen bâtıla inanıyorlar da Allah'ın nimetlerini inkâr mı ediyorlar?!” [38]

Yararlardan biri de, toplumun ahlaken çözülüp çökmesini önlemeye, onları selâmette tutmaya yöneliktir. Resûlüllah (a.s.) Efendimizbuyurdu ki:

“Ey gençler topluluğu! Sizden kimin evlenmeye gücü yetiyorsa, evlensin. Çünkü evlilik gözü (haramdan koruyup) yummayı, namus ve iffeti korumayı daha iyi sağlar.” [39]

Yararlardan biri de, çiftlerin aile yuvası sorumluluğunu yüklenirken birbirine yardımcı olmasıdır. Nitekim Resûlüllan (a.s.) Efendimiz buyurdular ki:

“Adam kendi çoluk-çocuğu içinde koruyucu bir çobandır ve koruyup yetiştirdiğinden sorumludur. Kadında kocasının evinde koruyucu bir çobandır ve koruduğu şeylerden sorumludur.” [40]

Bu yararlardan biri de, toplumu hastalıklardan ve âfetlerden koruyup esenliğe kavuşturmaktadır. Sevgili Peygamberimiz (a.s.) buyurdular ki:

“İslâm'da ne zarar vermek var, ne de zarara zararla karşılık vermek var...” [41]

Yararlardan biri de, ruhî ve nefsî yönlerden sükûnet bulup huzura kavuşmaktır. Cenâb-ı Hakk buyuruyor ki:

“O'nun açık belgelerinden biri de, size kendinizden eşler yaratmasıdır ki, onlarla sükûnet bulup huzura kavuşursunuz. Aranızda sevgi ve rahmet meydana getirmiştir. Şüphesiz ki bunda düşünebilen bir millet için öğütler, ibretler ve deliller vardır.” [42]

Sözü edilen yararlardan biri de, elverişli, dürüst ve faziletli bir İslâm topluluğu meydana getirmektir. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Evleniniz, nesil meydana getirerek çoğalınız. Çünkü gerçekten ben, kıyamet günü sizinle diğer ümmetlere karşı iftihar duyarım.” [43]

Terbiyeci kardeşim! Çocuk bu gerçekleri anladığı, evlilikten amaç ve hikmetin ne olduğunu kavradığı gün, kendini bütünüyle evliliğe verir, gücü yetip yol bulduğu nisbette erken evlenmeye çalışır.

Terbiyeci kardeşim! Senin kulağına şu öğüdü fısıldamak istiyorum:
Sen ey baba olan kişi! Eğer maddi yönden durumun iyiyse, evlenme çağına gelen evlâdına evlenmesi için bütün sebepleri kolaylaştırmalı, böylece onu nefsanî arzuların kötülüklerinden kurtarmalısın. Cinsel konular üzerindeki düşüncelerini yönlendirip meşru bir sınıra çekmeye çalışmalısın. Çünkü cinsel konular çocuğun aklı ve düşüncesi üzerinde saltanat kurup onun hem asıl amacı ve hem de tahsili yolunda bir engel teşkil eder. Ayrıca çocuğun sağlığını bozacak ahlâkî saplantılardan onu kurtarman için elinden geleni esirgememelisin. Şüphesiz ki bütün bunlar ancak onu evlendirmek için sebepleri kolaylaştırmana bağlıdır ve diğer yandan onun geçimini sağlayacak yardımda bulunmanla ilgilidir. Bu yolda herhangi bir gevşeme, kusur senin çocuğunu en vahim sonuçlara itebilir ve en tehlikeli neticelere sürükleyebilir!...
Birçok defalar işitiyoruz, nice zengin ve geniş imkânlara sahip oldukları hâlde bazı babalar çocuklarından maddî ve manevî yardımları kısıyor, bu konuda oldukça cimri davranıyorlar ve kendi zanlarınca çocukları ergenlik çağına girince artık kendilerine yardımda bulunma ve nafakalarını karşılama vecîbesi kalkıyor üzerlerinden... Ama biraz düşünüp idrâklerini kullanacak olurlarsa, çocuklarına verdikleri mal ve imkân, onları kötü düşünce sıkıntısından ve ahlâkî bozukluktan kurtaracak bir anlam taşıdığını anlarlar.
Artık bu durumda yardımın en yüksek anlamını taşıyan ve evlenme sebeplerini kolaylaştıran hususlarda neden niçin kısıntı ve cimrilik yapsınlar?!,..
Zengin bir baba neden evlâdına karşı eli sıkı davransın ve neden ona evlenme yolunu kolaylaştırmasın?!...
Yoksa çevresine dizip biriktirdiği malı beraberinde alıp Ahiret'e mi götürecek? Hiç kurtuluş yok, o da başkaları gibi bir gün elbette ölecek ve içinde döşek, kuştüyü ve süslü eşya bulunmayan küçük bir çukura konulacak. Böylece malı -ister istemez- vârislerine kalacak, onlara intikal edecek.
Gerçek bu olunca, artık zengin baba, malıyla cömertlik yapmalı, Allah'ın kendisini bir süre bekçi bıraktığı o malı iyi yollarda harcaman ve öncelik arz eden ciddi meseleleri çözmeye başlamalı ve çocuğunu evlendirmek için bütün yolları ve sebepleri kolaylaştırmalı ve bütün mevcuduyetiyle Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şu hadîslerine kulak vermelidir:
“Allah yolunda harcadığın bir dinar, bir köleyi hürriyetine kavuşturmak için harcadığın bir dinar, yoksula tasaddukta bulunduğun bir dînar, çoluk-çocuğun a nafaka olarak harcadığın bir dinar. Bunlardan ecri (yani karşılık mükâfat ve sevabı) en olanı, çoluk çocuğuna harcadığındır.” [44]

“Allah ise güzel iş ve amelde bulunanın mükâfat ve sevabını zayi' etmez.” [45]
Terbiyeci kardeşim! İslâmın evlenmeyi beğenip teşvik etmesinin yol ve yöntemini anlamak istiyorsan, bu kitabımızın birinci kısmında, “evlilik bir seçme ve beğenme işidir” başlığı altındaki bölüme müracaat et. İnşallah orada yeterli bilgi bulursun. Hiç durmadan gayretini, oğluna, kızına iyi bir eş bulmaya çevir; oğluna öyle bir eş bulup seç ki, ona bakınca zevk ve huzur duysun, emredince itaat etsin, ayrılıp bir yere gidince, hem kendisini, hem kocasının mal ve namusunu korusun. Artık Allah (c.c.) ona bu eşinden bir evlad ihsan edecek olursa, şu duada bulunsun:
“Ey Rabbimiz! Bize eşlerimizden ve çocuklarımızdan gözlerin aydınlığı (ölçüsünde) bağışla ve bizi Allah’tan korkup kötülüklerden sakınanlara önder ve lider eyle...”
Artık bu durumda babanın çocuğunu terbiyede gereken yardımda bulunması ve hayatta faydalı bir uzuv olması için onu yeterince hazırlaması gerekir.
Bütün bu açıklamalardan sonra, evlenen kişinin zifaf gecesi nasıl davranması gerektiğini belli merhalelerle açıklamak istiyoruz, evlenen genç, zifaf gecesi eşiyle baş başa kalıp cinsel temasta bulunmaya hazırlanıp bu işi bitirmek istediğinde ne yapmalıdır? Şunu unutmamalıdır ki, İslâm şeriatı, hayatımızın her bölümüyle, hatta zifaf gecesiyle yakından ilgilidir, her şeyin adap ve erkânını belirleyip ortaya koymuştur. Evlilik muaşeret usûlünü göstermiştir.
Zifaf gecesi takip edilecek merhaleler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:
1- Önce elini gelinin başına koyup Allah'ın ismini anması müstehabdır. Sonra bu vaziyette onun için feyiz ve bereket dileğinde bulunup duâ etmesi gelir. Nitekim bu konuda Resülüllah (a.s.) Efendimiz şöyle tavsiyede bulunmuştur:
“Sizden biri bir kadınla evlendiğinde elini onun başının ön kısmına koysun ve Allah'ın adını ansın: sonra bereketle duâ edip şöyle desin: Allah’ım! Senden bu kadının hayrını ve onu üzerinde yarattığın hayrı istiyorum. Bunun şerrinden ve onun üzerinde yarattığın şerden sana sığınıyorum...” [46]
2- Zifaf gecesi damad ile gelinin ikişer rek'at namaz kılıp namazdan sonra el açarak Allah'a duâ etmeleri müstehabdır.
Nitekim Şakik'den yapılan rivayete göre, Ebû Hariz adında bir adam geldi ve şöyle dedi:
“Doğrusu ben genç bir cariye ile evlendim. Câriye (yani bakire kızın) beni sevmemesinden, bana buğz etmesinden endişe ediyorum.” Bunun üzerine Ashab-ı Kirâm'dan Abdullah bin Mes'ud (r.a.) ona şöyle dedi: “Ülfet ve sevgiyle kaynaşma Allah’tandır; tiksinip sevmeme şeytandandır. Çünkü şeytan Allah'ın

size helal kıldığını nahoş göstermek ister. Evleneceğin kız sana gelince, arkanda durup iki rek'at namaz kılmasını söyle ve sonra da şöyle duada bulun: Allah'ım! Eşimi bana mübarek kıl, beni de onlara mübarek eyle. Allah'ım! Hayr ile bir araya getirdiğin sürece bizi bir araya getir; hayr ile ayırdığın zaman aramızı ayır.” [47]

3- Damadın o gece eşine biraz yiyecek ve içecek nesnelerden ikramda bulunması da müstehabdır. Nitekim Yezid kızı Esma (r.a.) şöyle anlatıyor: “Evleneceği gece Hz. Aişe”yi iyice süsledim; derken Resülüllah (a.s.) Efendimiz çıkageldi ve Aişe'nin yanında durdu. Az sonra büyükçe bir bardak dolusu süt getirildi, Efendimiz ondan biraz içtikten sonra Aişe'ye uzattı. O da utanıp başını eğdi...” [48]

Diğer bir hadiste ise şöyle buyurmuştur:

“Mü’minlerin imân yönünden en mükemmeli, ahlaken en güzel olanı ve eşine ve çocuğuna en lütufkar davrananıdır.” [49]

“*Sizin hayırlınız, eşine ve çocuğuna hayırlı olanınızdır. Ben eşime ve çocuğuma hayırlı olanınızım.”* [50]

Şüphesiz ki böylesine sıcak bir ilgi ve yumuşak davranışta gelinin alışkanlık ve ünsiyet kazanması, yabancılığını atması ve eşiyle kendi arasında sevgi ve mahabbet duygu ve bağlarının iyice yer etmesi söz konusudur. Nitekim atalarımızın dediği gibi: “Her içeri girenin bir dehşeti, her garibin bir vahşet (yabaniliği) vardır.”

4- Damatla gelinin zifaf odasında elbiselerim soyunup çıkarmaları da mübaşeret adabındandır. Çünkü damatlık ve gelinlik kıyafetini çıkarıp oturmakta bedenî bir rahatlık, harekette kolaylık, yararlanmada fazlalık, evlilikte, alışkanlık vardır.

Tam anlamıyla soyunmak ise tek yorgan altında olmalıdır; aftal olan da budur. Nitekim Resülüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Şüphesiz ki Allah çok edep ve terbiyeden yanadır; (kusurları örtüp) gizleyicidir; utanma ve edebi, (edep dahilinde örtünüp) gizlenmeyi sever.” ***[51]***

“Soyunup çıplaklıktan sakının; çünkü sizinle beraber olup ancak tabii ihtiyacınızı giderdiğiniz zaman ayrılan (melekler) vardır. O halde adam eşine yaklaşıp cinsel temasta bulunmak istediği zaman onlardan (o meleklerden) utansınlar ve onlara saygı göstersinler,..” [52]

Az yukarıda konumuzla ilgili Hz. Aişe'nin (r.a.) şu sözünü nakletmiştik:

“Resûlüllah (a.s.) Efendimiz vefat edinceye kadar ne O benimkini (üreme organımı) gördü, ne de ben Onunkini...”

Böyle anlarda örtünmenin, gizlenmenin faziletini telkin eden rivayetlerden biri de şu hadîstir:
“Sizden biri eşiyle cinsel yaklaşmada bulunmak istediği zaman eşşeklerin açıktan ortada birleştikleri gibi büsbütün çıplak ortada yapmasınlar (bir örtü altına girsinler).” [53]

5- Damadın henüz cinsel temasta bulunmadan önce gelinle bir süre oynaşması, öpüşüp sarılması da mübaşeret adâbındandır. Nitekim Sevgili Peygamberimiz (a.s.) bu konuda şöyle buyurmuştur:
“Sizden biri, hayvanların birdenbire cinsel temasa başlaması gibi hemen başlamasın. Önce aralarında birtakım elçiler bulunsun.” Bunun üzerine Ashab-ı Kirâm'dan biri sordu:
“Elçiler nelerdir?” Efendimiz şu cevabı verdi:
“Öpmek, konuşmak... (gibi şeylerdir).” [54]
“Üç şey aczin delilidir:... Onlardan biri de adam henüz konuşmadan, sıcak bir ilgi kurmadan ve uzanıp oynaşmadan câriye ya da eşiyle hemen cinsel temasta bulunması, câriye ve eşinin henüz kendilerini tatmin etmeden, onun cinsel temasını yerine getirmesidir.” [55]
İşte biz bu hadislerden, erkeğin kendi eşiyle cinsel temasta bulunmak istediği zaman, eşinin de onunla birlikte bu temastan lezzet alması ve inzalda bulunması için arada bu muvafakatin oluşmasını istidlal ediyoruz.
İmam Gazali, ihya adlı kitabında diyor ki:
“Sonra adam eşiyle birleşip temasta bulunurken, acele etmesin, eşinin cinsel ihtiyacını yerine getirmesine imkân versin. Çünkü kadının şehvetinin inmesi biraz gecikebilir, ekseri böyle olur da şehveti tam heyecanlı anda kalır. Bu durumda erkeğin çabucak işini bitirip çekilmesi bir bakıma kadına eziyettir. Şehevî yönden erkeğin inzalinin erken gelmesi kadınınkinin gecikmesi arada bir nefret duygusu doğurabilir. Bu bakımdan eşlerin şehvetinin inzal ve tatmin bakımından uygunluk ve uyum sağlaması, kadın için daha zevkli olur.”

6- Cinsel temasa hazırlanırken şöyle bir duada bulunmak da adâbdandır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Sizden biri cinsel yaklaşmada bulunmak isterken, “Bismillahi, Allah'ım! Şeytanı bizden uzaklaştır ve bize rızık olarak vereceğin (evlâd) den de şeytanı uzak bulundur...” diye duâ ederse bu durumda kadın gebe kalırsa şeytan ebediyen ona zarar vermez.” [56]

7- Eşine, üreme organından temasta bulunmak şartiyle, ona istediği gibi

yaklaşabilir, istediği taraftan gelebilir. Buna cevaz verilmiştir. Çünkü Cenâb-ı Hakk şöyle buyuruyor:
"Kadınlarınız sizin (ürün veren, insan yetiştiren) tarlanızdır; tarlanıza nasıl isterseniz (öylece) geliniz..." [57]
Bu âyetin mânası şudur: Eşlerinize hars yerinden temas kurun ki bu yer onun cinsel organıdır. Artık buradan olmak şartiyle, nasıl gelir, ne yandan yaklaşırsanız yaklaşın fark etmez.
Ashab'dan Hz. Gâbir (r.a.) diyor ki: Yahudiler, erkek kendi karısıyla üreme organından temas kurarken arka taraftan yaklaşırsa, çocuk şaşı doğar, diye iddiada bulunuyorlardı. Bunun üzerine Bakara Sûresi 223. âyet indi. Resûlüllah (a.s.) Efendimizde, *"kadının üreme organından temas yapmak şartiyle ona ister ön, ister arka tarafından yaklaşsın fark etmez..."* buyurdu.
Ama genellikle cinsel temasın en güzel şekli ve biçimi, erkeğin üste çıkması kadının sırtüstü uzanması, bacaklarım dikmesi şeklidir.
Cinsel temasın bu şekli hakkındaki bilgi, Hz. Aişe (r.a.) validemizden nakledilmiştir. Ashab'dan Ebû Musa el-Eş'ârî (r.a.) anlatıyor:
Muhacirin ve Ansar'dan beş-on kişilik bir müfreze cenabet olma konusunda görüş ayrılığına düştüler: Ansar, guslün ancak atışkan ve şehvetten veya meniy'den dolayı vâcib olduğunu; Muhacirin ise, bu ikisinin bir araya gelmesiyle gerekeceğini söylediler. Bunun üzerine Ebû Musa (r.a.) diyor ki, ben onlara,
"Durun bu konuda sadre şifâ verecekbilgiyi ben size getireceğim" dedim ve Hz. Aişe'ye (r.a.) gittim, kendisinden konuşmam için izin istedim, izin verince dedim ki:
"Ey anam! Senden bir şey sormak istiyorum, ama utanıyorum..." Bunun üzerine bana dedi ki:
"Hiç utanma, sormak istediğin ne ise bana sorabilirsin, çünkü ben senin annen olarak bulunuyorum..." Ben de, "Guslü ne gibi şey gerektirir?" diye sordum. Bana,
"Sen bu konuyu bilen kişiye rastladın, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buyurdu ki:
"Adam, eşinin iki ayağı, iki kolu arasında oturur da sünnet kısmı sünnet kısmına dokunursa gusül vâcib olur." [58]

8- Adam henüz gusletmeden tekrar cinsel temasta bulunmak isterse, namaz abdesti gibi bir abdest alması müstehabdır. Çünkü böyle yapmak zevk ve ilgiyi artırır.
Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu hususta şöyle buyurmuştur:
"Sizden biri eşiyle cinsel temasta bulunduktan sonra tekrar bulunmak isterse, bu

iki temas arasında abdest alsın; çünkü abdest almak ikinci defa temasa daha zevk ve heyecan vericidir.” [59]

Bununla beraber iki temas arasında gusletmek daha iyidir. Çünkü yapılan sahih tesbitlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir gün eşlerine bir uğradığında, her biriyle temastan sonra gusletmiştir.

Hadîsin râvisi Ebû Râfî', aydınlanmak için sormuştu:

“Ya Resûlüllah! Hepsi için gusül kâfi değil midir? Böyle yapsaydınız olmaz mıydı?

Efendimiz ona şu cevabı vermiştir:

“Böyle yapmak daha nezîh, daha temiz ve uygundur.” [60]

9- Cinsel temasta bulunan erkek ve kadın için en uygun olanı, hemen gusletmeye çalışmalıdırlar. Gevşeklik, tembellik gösterirler de uyumak isterlerse, bari uyumadan önce birer abdest alsınlar, çünkü böyle yapmak müstehabdır.

Nitekim Ashab'dan Abdullah bin Kays (r.a.) anlatıyor: Hz. Aişe (r.a.) Validemizden,

“Resûlüllah (a.s.) Efendimiz cenabetlik konusunda ne yapardı? Uyumadan önce yıkanır mıydı, yoksa yıkanmadan mı uyurdu?” diye sorduğunda şöyle cevap verdi:

*“Bunların hepsini de yapardı: Çoğu zaman gusledip öylece uyurdu; bazan da sadece abdest alıp öyle uyurdu.”****[61]***

Bunun üzerine ben de Allah'a şöyle hamd ettim: “Bu işte degenişlik ve kolaylık sağlayan Allah'a hamd olsun.”

Uyumadan önce gusletmenin daha iyi olduğuna gelince, erkek ve kadından herbiri sabahleyin uyandığında gusletme endişesi olmadığından sabah namazına yetişme hususunda bir gevşeklik göstermesi sözkonusu olmaz. Çünkü artık meşakkat diye bir şey ortada yoktur. Özellikle kış aylarında soğuklama, nezle ve grip tehlikesi dikkate alınınca, akşamleyin yıkanıp öylece uyumanın daha iyi ve uygun olduğu kendiliğinden anlaşılır.

10- Erkekle hanımının aynı yerde birlikte yıkanmaları da caizdir. Nitekim yapılan sahih tesbitlere göre Hz. Aişe şöyle demiştir:

“Benle Resûlüllah (a.s.) Efendimiz aramızda su kabı bulunduğu halde birarada aynı yerde gusledeerdik. İkimiz de elimizi su kabına uzatıp su alırken, “dur ben alayım, sen dur ben alayım diyerek latifede bulunurduk...” [62]

Hz. Aişe (r.a.) devamla diyor ki: “Bu durumda ikimizde cünüb bulunuyorduk.”

Karı ve kocasının bir arada aynı yerde gusledeerden çıplak bulunmalarında bir sakınca olmamakla beraber avret yerlerini örtmeleri daha iyi ve uygun olur.

Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, *“Allah kendisinden utanılmaya daha lâyık ve daha haklıdır”* buyurmuştur.[63]

Karı-kocanın aşağıdaki sakıncalı hususlarda uyanık bulunmaları gerekmektedir:

a) Erkek ve kadının yaptıkları cinsel birleşmeyi söz ve işaretle olsun başkalarına anlatmaları haramdır. Nitekim yapılan sahîh tesbîtlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Kıyamet günü Allah yanında yer ve makamca insanların en kötüsü, eşiyle cinsel temasta bulunup birbirine darıldıktan sonra bu sırlarını ortalığa yayanlardır.” [64]

Ashab-ı Kirâm'dan Ebû Hüreyre (r.a.) de diyor ki: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bize namaz kıldırdıktan ve namazını bitirip selâm verdikten sonra yüzünü bize doğru çevirdi ve şöyle buyurdu:

“Yerinizde kalın! Sizden eşine cinsel yaklaşmada bulunmak için kapısını içerden kapatıp perdeyi çektikten sonra dışarı çıkıp: “Ben eşimle şöyle şöyle yaptım ...” diyen kimse var mıdır?”

Ashab sustu, kimse cevap vermedi. Resûlüllah sonra kadınlara döndü ve

“Sizden böyle bir şey anlatan var mıdır?” diye sordu. Bununüzerine genç bir kadın veya kız dizleri üzerine doğrularak, Peygamber (a.s.) onu görsün diye uzandı ve sesi duyulacak şekilde şöyle dedi:

“Evet vallahi... Erkekler de bu gibi hususları açıklayıp anlatıyorlar, kadınlar da anlatıyorlar!”

Peygamber (a.s.) Ashabına yine sordu:

“Böyle yapan kimsenin neye benzediğini biliyor musunuz? Evet, böyle yapanlar dişi ve erkek şeytana benzerler ki, o şeytanlar sokakta karşılaşırlar, insanlar onlara baktıkları halde cinsel temasta bulunurlar.” [65]

b) Adamın, eşine dübüründen temas kurması haramdır. Nitekim bu hususta Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Eşine dübüründen yaklaşıp temas kuran kimseye Allah rahmet nazariyle bakmaz.” ***[66]***

“Kadınlara dübüründen yaklaşıp temasta bulunan kimse lanetlenmiştir.” ***[67]***

“Ay hâlinde bulunan kadına cinsel temasta bulunan veya kadına dübüründen yaklaşıp temasta bulunan veya bir kâhine gidip onu doğru kabul eden kimse, Muhammed'e indirileni gerçekten inkâr etmiş olur.” [68]

Adamın biri, İbn Abbas (r.a.) dan eşine dübüründen yaklaşıp temasta bulunmaktan sordu. İbn Abbas hayretini ifâde ederek, “bu adam benden

küfürden soruyor!” dedi. [69]
Hiç şüphe yok ki, dübüründen yaklaşıp temasta bulunmak sağlığa ve bedene zararlıdır; aynı zamanda fazîlet ve ahlâk ilkelerine de aykırıdır. Garip ve benzeri az rastlanan sapıklıklardan, şaşkınlıklardan biridir. Biz bu konuyu, “Beden Terbiyesiyle ilgili Sorumluluk” kısmında geniş biçimde açıkladık. Terbiyeci kardeşim! Sen o kısma müracaat et de seni ikna' edecek yeterli dökümanı bulacaksındır. İnşaallah...

c) Erkeğin kendi eşine, o ay hâli veya lohusa iken cinsel temas için yaklaşması haramdır. Çünkü Cenâb-ı Hakk bu hususta şöyle buyuruyor:
“Sana kadınların ay hâlinden de soruyorlar, de ki: O bir ezâ (kadını sıkıcı, erkeği tiksindirici, fakat kadın için de yararlı) bir şeydir. Bu sebeple ay hâlinde iken kadınlardan uzak durun, temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın...” [70]
Daha önce de naklettiğimiz gibi, Resûllah (a.s.) Efendimiz: *“Ay halindeki kadına cinsel yaklaşmada bulunan kimse, gerçekten Muhammed'e indirileni inkâr etmiş olur”* buyurmuştur.
Lohusa bulunan kadına cinsel yaklaşmayı haram kılan sebep, ayhâline kıyasla tesbit edilmiştir. Çünkü ikisi de sebep ve illette birleşmektedir. Aynı zamanda bunun harâmlığı icmâ' ile sabit olmuştur.
Geçen bahiste, erkeğin, ayhâli veya lohusa bulunan karışma, iç çamaşırının üstünden dokunmak suretiyle yararlanabileceğini, bu kısmın da sadece göbekle diz kapağı arası olduğunu belirtmiştik, iç çamaşırının altına dokunmak suretiyle yararlanması haramdır.
Şüphesiz ki bu tahrîmdeki hikmet, nefs-i emmârenin dinin sakıncalı kabul ettiği bir fiili işlemesine yol açma tehlikesi ve böylece sağlığa zararlı bir durum meydana gelmesidir. Hayvanlarını koruluğun kenarında otlatıp dolaştıran kimse çok sürmez koruluğa geçebilir.
En selâmeti, dinî ve sıhhî hususlarda ihtiyatlı olmak ve böylece takvaya daha uygun; iffet ve sakınmaya daha yakını seçmek, günlük gidiş ve tasarrufunda ve halk ile olan muamelesinde dikkatli davranmaktır.
Ayhâli ve lohusa bulunan kadınla cinsel temastan dolayı aşağıdaki zararların doğacağı tıbben sabit olmuştur:

a) Kadının üreme organında birtakım ağrı ve sızılar meydana gelir. Çoğu zaman rahim iltihaplanmasıyla sonuçlanır; yumurtalık da arızalanabilir. Böylece kadının sağlığını ciddi biçimde tehdîd eder. Bu gibi rahatsızlık ve araz, bazan rahmin alınmasını gerektirir, bazan da kadım kısırlaştınr.

b) Cinsel temas anında erkeğin tenasül aletine ay haliyle ilgili sıvıların girmesi, birtakım iltihaplara yol açar. Bazan husyelere kadar sirayet edip o kesimde ağrı ve sızı meydana getirir, bu yüzden erkekte kısırlık baş gösterir. Ayrıca kadının ay hâli kanında zührevî hastalık doğuran mikroplar bulunursa, erkeğe geçer.
Sonuç olarak kadına belirtilen halde yaklaşmak erkekte veya kadında kısırlık meydana getirebilir. Aynı zamanda cinsel organlarda iltihaplanmalara yol açar, sağlığı tehdîd edip birtakım zararlar doğurur.
Günümüzün doktorları daha çok bayındır yerlerde, kadının böyle günlerde kocasından uzak kalması gereğini belirtmektedir. Nasıl ki, Kur'ân-ı Kerim'de bu doğrultuda nehiy bulunuyorsa:
"Sana kadınların ay hâlinden de soruyorlar, de ki: O birezadır, Bu sebeple ay hâlinde iken kadınlardan uzak durun, temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın."
"Artık kim, eşi ay hâli ya da lohusa bulunduğu dönemlerde cinsel temasta bulunmuşsa günahını temizlemek için ciddi bir pişmanlık duyarak, bir daha o günaha dönmemesiye azmederek tevbe etsin. Allah'tan bağışlanma dilesin, İşte günahkâr bir adama, ilim adamlarının hepsinin yaptığı tavsiye budur!..." [71]
İbn Abbas'a Katade ve Evzâî'ye; Ishâk, Ahmed ve Kadîm mezhebinde imam Şafiî'ye göre, eşiyle ay hâlinde iken cinsel temasta bulunan kimsenin keffaret olarak ya bir dinar ya da yarım dînar veya buna muadil para dağıtması gerekir. Bir ve yarım dînar kişinin malî kudretine göre, belirlenen bir kolaylıktır veya kadının ay hali durumunda gelen kanın iyice kırmızı veya sarıya meyleder bir renkte olmasıyla ilgilidir.
Nitekim Ashab-ı Sünen ve Taberânî'nin rivayet ettikleri hadîste, "eşine ay hâlinde iken cinsel yaklaşmada bulunan kimse hakkında ne gerekir?" diye Resûlüllâh'tan sorulduğunda şu cevabı verdiği, İbn Abbas (r.a.) tarikiyle tesbit edilmiştir: *"Ya bir dinar, ya da yarım dînar, tasadduk eder."* [72]
Tirmizî'nin naklettiği kelimelerde ise, *"kan kırmızı ise bir dinar, sarıya yakın ise yarım dînar..."* denilmektedir.
Bu konuda tabiplerin, ilim ehli ve uzmanların öğüt ve tavsiyeleri:
1- Erkek cinsel temas konusunda mutedil olacak, cinsel arzusunu gidermekte aşın gitmeyecek, itidalin sınırı, haftada iki defadır. Ancak erkek fazla ihtiyaç duyduğu veya eşinin ihtiyacım dikkate alarak iffet ve namusunu korumak için bundan fazla veya noksan da yapabilir. Ama herhal-ü kârda ifrata gitmemelidir. Çünkü fazlası, bedene dokunur, birtakım istenmiyen sonuçlar doğurabilir. Aklın zayıflamasına, İşi-gücü bırakmasına, İslâmiyetle ilgili sorumluluğunu bir yana

atıp ihmal etmesine neden olur. Aklın zayıflaması, devamlı cinsel konuyla meşgul olup önemli işleri bırakmasından ileri gelir.

2- Önce oynaşıp koklaşmak, sonra cinsel temasta bulunmak. Bu husus az önce açıklanmıştı.

3- Erkeğin, cinsel temas için uygun vakit seçmesi. Çünkü kadın mizacı çok hassastır. Onun mizacına uygun olmayan bir vakitte ona yaklaşmak istemesi, bazan bir isteksizlik ve tiksinmeye yol açabilir. Örneğin, kadının hasta olması, yorgun bulunması durumlarında kocanın böyle bir istek izhar etmemesi daha uygun olur. Aksi halde aralarında bir soğukluk ve isteksizlik, bazan da ayrılmalarına kadar birnefret duygusu doğurabilir.

4- Erkek temas işini bitirmeden önce eşinin durumuna dikkat etmeli, lezzet alacak bir isteğinin oluşup oluşmadığını, şehevî yönden tatmin olup olmadığı anlamaya çalışmalıdır. Nitekim bu hususu da az önce belirtmiştik.

5- Cinsel temas hemen her ay, her hafta ve her gün ve her saat -gece veya gündüz- caizdir. Ancak İslâm dininin haram kıldığı vakitler bu genellemenin dışındadır. Meselâ, eşlerin farz mahiyetinde oruçlu bulunmaları; kadının ay hâli ve lohusa olması bu cümledendir.

Ama sünnete daha uygun olan vakit, cuma günü ve gecesidir. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Kim cuma günü cenabetlik sebebiyle gusleder, sonra çıkıp (camiye) giderse, bir deve kurban etmiş gibi olur. İkinci saatte çıkıp giden, bir sığır kurban etmiş olur. Üçüncü saatte çıkıp giden bir koyun kurban etmiş gibi olur. Dördüncü saatte çıkıp giden bir tavuk boğazlamış gibi olur. Beşinci saatte çıkıp giden bir yumurta tasadduk etmiş gibi olur. İmam minbere çıkıp zikrullah'ı dinlemek için melekler hazır oldukları zaman çıkıp (camiye) giden (biç birinin ecrine nail olmaz).”[73]

Diğer bir hadiste ise şöyle buyurulmuştur:

“*Kim cuma günü cinsel temasta bulunup guslederse ve erkenden namaza çıkar da bir şeye binmeden yaya gider, imama yakın bir yerde oturur, dinlenmeye çalışır, boş-anlamsız söz ve davranışta bulunmazsa, attığı her adım karşılığında bir yılın oruç ve namaz ecri vardır.”* [74]

6- Kadının da kocasının mizacına göre süslenmesi, işveli davranması ve özel vakitlerde cinsel temasa hazır olması gerekir. Kocasının arzu ve isteğine muhalefet etmesi kendisine helâl olmaz, ondan izin almadan nafile oruç tutmaz. Nitekim bu konuda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu tesbit edilmiştir:

“*Erkek kendi eşini döşeğine davet ettiği zaman kadın gelmez de bu yüzden kocası*

ona öfkeli olduğu halde gecelerse, kadın sabahlayıncaya kadar melekler kendisine lanet ederler.” Diğer bir rivayette:

“Kocası ondan razı oluncaya kadar melekler ona lanet ederler.” [75]

“Kocası kendi memleketinde eyleşik ve hazır bulunduğu halde hiçbir kadına (nafile) oruç tutmak helâl olmaz; ancak kocası izin verdiği taktirde tutabilir.” [76]

İşte bunlar İslâmî bakış açısından cinse karşı olan en önemli nazarlardır. Evet, bunlar, gecesi de gündüzü kadar aydınlık ve parlak olan İslâm şeriatının en seçkin adabıdır.

Artık ey terbiyeci kardeşim! Evlenme çağına yaklaşan çocuklara bu adabı telkinde çok hırslı ol... Böylece çocuklar evlilik eşiğinden adım atınca ne yapacaklarım, kendilerini nasıl, neden koruyacaklarım ve cinsel birleşmenin nasıl olduğunu ve evliliğin nasıl tamamlanıp vücut bulacağını bilmiş olsunlar...

Allah’tan dilediğimiz, gençlerimize sâhiha eşler hazırlayıp nasîb eylesin; öyle ki, gençler eşlerine bakınca neşe ve huzur duysunlar, bir şey emrettiklerinde itaat etsinler, ayrılıp gittikleri zaman eşleri hem kendi namuslarını, hem kocalarının malım korusunlar. Allah'ım, duamızı kabul buyur! Amîn...

Evlenme imkanı bulamayanlar iffetli namuslu olmaya baksınlar!

İki kişinin üzerinde görüş ayrılığı izhâr etmediği gerçeklerden biri de şudur: Mal, mutluluğun temeli ve hayatın sağlam bağlarından biridir, insana mal müyesser olduğu zaman, onunla her düğüm çözülür, yolundaki dar geçit elverişli duruma gelir ve onu birçok amaçlarına eriştirir.

Şair ne güzel ve doğru söylemiştir!

“Gerçek şu ki, para hemen her yerde,
Kişilere heybet ve güzellik giydirir.
Pürüzsüz konuşmak isteyene o bir dildir.
Savaşmak isteyene o bir silâhtır...”

Evet, çoğu zaman ilim ve ahlâk sahibi bir zatı, fakir olduğu için bulunduğu mecliste küçümsenir görürsün; ilmi ve ahlâkı, mal sahiplerine nisbetle onu pek yükseltmez o mecliste. Çünkü eli dar, serveti ise hiç yoktur.[77]

Böylesi isterse Mekke ve Medine'nin imamı olsun, isterse insan ve cinlerin bilgini bulunsun ne fark eder?

Tanrı ruhunu şâd etsin şâir ne güzel demiş:

“Hasan'nın fesahati İbn Mukle'nin hattı,
Lukman'ın hikmeti, İbn Edhem'in zühdü,
Bir kişide toplanır, o da müflis ise,

Satışa arz edilir, bir dirhem bile etmez...” [78]
Yine şair, mala olan itibarı tasvib ederken, cehl ve zenginlik ortamında o en evvel itibar gören değerdir diyerek şöyle yazar:
“Kuşların eti köpeklere atılırken!
Issız yerlerde aslan acından ölür.
Cahil kişi ipek üstünde uyurken,
İlim sahibi toprak üstünde uyur.” [79]
İşte böylece mal, görüldüğü gibi hayat basamaklarında yükselmenin hassas güç ve dayanağıdır ve herhangi bir amaca erişebilmenin esaslı vasıtasıdır. Cahil ve sapıklar yanında birinci derecede itibar vesilesi sayılır.
Peki, ama mali imkan bulamayan gençler evlenmek istedikleri zaman ne yapmalıdırlar? Onların geçimini sağlayacak, kendilerini iyi duygularla yardımcı olacak kimler bulunuyordur.
Evet, gençler, kendilerini evlenmek suretiyle iffet ve namus çatısı altında tutup korumak istiyorlar ama buna hiç yol bulamıyorlar!
Gençler cinsel guddelerini kutsal ölçülerde tatmin etmek için bazı çareler arzuluyorlar ama önlerinde peş peşe sıralanan engeller ve dar geçitler bulunuyor.
Gençler, Resülüllah (a.s.) Efendimizin, kendilerini evlenmeye davet çağrısına “Lebbeyke” demek istiyorlar ama bunu sağlayacak mal bulamıyorlar. Yaşadıkları toplum içinde insanın insan kardeşine geçim hususunda yardım edecek, âtifette bulunacak kimseleri göremiyorlar.
Bu durumda gençlerin kendi nefslerini koruyabilmeleri için yol ve çare nelerdir. Onların her an harekete geçecek cinsel duygularını frenlemenin yöntemi nedir?
Çare ve yol, Kur'an-ı Kerim'in bu hususta davetine olumlu cevap vermek, iffet ve şeref ipine sımsıkı sarılmaktır, İşte nefsleri İslahta tek yol da budur... Nefsin kötülükte emirlerini durduracak iffeti koruyacak çare de ancak bu olabilir...
Şanı Yüce Allah (c.c) buyuruyor:
“(Mali imkan bulamadıkları için) evlenemeyenler, Allah kendilerini fazlu kereminden zengin kılıncaya kadar iffetli kalmaya çalışsınlar...” [80]
Kur'an’ın iffetliliğe olan bu çağrısı, nefsi terbiyenin en faziletli yoludur. Aynı zamanda gençlerin irâdesini kuvvetlendirmeye, kalblerinde iffetli yaşamaya azmetmeyi kökleştirmeye yöneliktir. Daha doğrusu gençleri melekleştirir ve her zaman onlara gönül yatışkanlığı ve istikrar sağlar.
Gencin iffet ve şeref zirvesine erişmesi hakkında İslâm'ın duyduğu metot ve yöntem nedir?
Terbiyeci kardeşim! Biz bu metot ve yöntemin esasım ve kuralım, kitabımızın

üçüncü bölümünde yeterince arz ettik, ama seninle beraber bu metot ve yöntemin usûlünü bütün genişliğiyle ele alıp konuyu tamamlamak için yeni yeni atıflarda bulunalım. Doğru yolu göstermek Allah'a aittir...
Evlilik ergenliğin ilk yıllarında gerçekleşirse iyi olur. Buna imkan bulunmadığı taktirde:
Nafile oruca devam etmek!
Cinsel konulardan, bu duyguyu tahrik eden mesire yerlerinden uzak kalmak!
Boş vakitleri yararlı konularla, işlerle doldurmak!
Uygun, yararlı arkadaş bulmak!
Tıbbi tavsiyelere uymak!
Allah korkusunu devamlı içinde taşımak ve bu şuuru geliştirmek1
Sözünü ettiğimiz metot ve yönteme yapacağımız yeni atıflar ise şunlardır:

a) Gözü haramlardan sakınıp yummak.

b) Dinen önleyici emir ve tavsiyeleri kuvvetlendirmek, yani bunları daha ciddiyetle kalb ve kafada taşımak.

Gözü haramlardan sakınıp yummaya gelince, biz bu konuyu, “bakma adabı” bahsinde yeterince açıklamıştık. Bununla beraber, harama bakmanın tehlikesine okuyucumun dikkatim çekmek, zihnini onunla tekrar karşılaştırmak için konuyu özetliyorum. Böylece terbiyeci devamlı dikkat ve hatırlama düzeyinde bulunur.
Tartışma kabul etmeyen hususlardan biri de şudur ki, yabancı kadına bakmak İblîs'in oklarından bir oktur. Kim Allah (c.c.) korkusuyla bakmayı terk ederse, bunun yerine Allah, tatlılığım kalbinde hissedeceği bir imân ona verir.
Yine hiç şüphe edilmeyen bir husus da, birinci bakıştan sonra ikinci defa dönüp bakmak, kadına doğru cinsel duyguyu çeker veya kadının duygusunu erkeğe doğru çeker. Böyle bir çekme, tebessümü; tebessüm selamlaşmayı, selamlaşma konuşmayı, konuşma randevulaşmayı, randevulaşma da tehlikeli ve hiç de övülmeyecek sonuçlar doğurur.
Çok önceleri şâir şöyle demiştir:
“Bütün olayların başlangıcı bakmaktır.
Ateşin büyüğü, kötülükleri küçüksemedendir.”
Günümüzde ise şâir şöyle diyor:
“Bir bakış, tebessüm ve selâm.
Sonra söyleşi ve ardından buluşma.”
Kadına hâince bakmanın, düşünce sadeliğini kapsaması, birçok vaciplerden alıkoyması zarar olarak yeter de artar. Aynı zamanda ümmetin bozulup kokuşmasına, çözülüp dağılmasına yol açar. Gençlerden bu yola sapanları iyice bozup şehvet hastası yapar ve böylece oyun ve oyuncak gençleri ortaya çıkar.

Artık bu düzeye gelen gençler hayatlarında hedefsiz ve gayesiz yürürler. Güven ve istikrar için ciddi tehlike arz ederler; fazilet ve iyi ahlâka karşı çok zararlı duruma gelirler.

İşte bunun için Kur'ân-ı Kerîm, Mü'min erkeklerle Mü'min kadınlara gözlerim haramdan sakınıp yummalarını, namus ve iffetlerini korumalarını emretmiştir:

"(Ey Muhammed!) Mü'min erkeklere de ki: Gözlerini (kendilerine helâl olmayan şeylerden) sakınsınlar, utanç yerlerini korusunlar. Bu onlar için daha nezih ve daha uygundur. Şüphesiz ki, Allah onların işleyegeldiklerinden haberlidir. Mü'min e kadınlarada de ki: (Bakılması haram olan şeylerden) gözlerini sakınsınlar. İffet ve namuslarını korusunlar; süs yerlerini -görünen kısım dışında- açmasınlar; başörtülerini yakaları üzerine (gelecek şekilde) salıversinler." [81]

O halde iffet, namus ve şeref doruğuna erişmenin tek çare ve yolu, gözü haramlardan sakınmaktır. Artık akıl sahipleri iyice düşünsünler!

Dinin islâh edici prensiplerim takviye etmek hususuna gelince, biz kitabımızın birçok yerlerinde, sağlam bir ilâhî akidenin çocuğun kalbine ve dimağına enjekte edilmesi ve imân terbiyesinin tedrici ve kademeli biçimde çocukta kök salması hakkında yararlanılacak vasıta ve vesilelerden yeterince söz edip gereken açıklamada bulunduk. Böylece çocuk ergenlik çağına yaklaştığında ve ona adım attığında, gençlik eşiğinden içeri girdiğinde durumu salâha kavuşmuş bulunsun, dengeli, düzenli bir ahlâk taşısın ve yeryüzünde yürüyen bir melek olsun. Aynı zamanda kendini bütünüyle Allah'a verip insanlar arasında gezip dolaşan bir âbid karakterine hürünsün.

Bilindiği gibi, çocuğu ilâhi akideye bağlamak, gizli-açık hallerde Allah'ın murakabası altında bulunduğunu işleyerek terbiye etmek, onu ilim ve zikir meclislerine götürmek; farz ve nafile namazlara devamını sağlamak; Kur'ân okumayı ihmal etmemesi için gereken tedbiri almak; geceleri insanlar uyurken kalkıp teheccüd namazı kılmasına yardımcı olmak; sünnet ve nafile oruç tutmaya devam göstermesini özendirmek;

Ashab ve onlardan sonra gelen sâlih kişilerin haberlerinden yararlanmasına imkân vermek; ölüm "ve ötesini düşünmesi için bazı fırsatları değerlendirmek ve nihayet sahih arkadaşlar, Mü'min cemaatler edinmesini kolaylaştırmak; gençlik çağında onun kalbinde dinî islâh gücünü kuvvetlendirir, kendisini fitne ve fesâd yerlerinden uzaklaştırır; cinsel konulardan, şehveti tahrik eden şeylerden kendini alıkor ve böylece iffet ve şerefin doruğuna yükselir.

Genç kardeşlerim, size uyulacak, örnek edinilecek iffet ve şerefle ilgili iki büyük nümune-i imtisal vermek istiyorum:

Birincisi: Gençliğin henüz baharında olan, erkekliğin olgunlaşmış döneminde bulunan Yusuf Peygamberdir (a.s.). Böylesine fitneye hazır bir dönemde, soylu ve çok güzel bir kadın kapıları içeriden kilitleyip onu kendine davet etmişti. Bu davete olumlu cevap vermek için bütün yollar hazırlanmış ve kolaylaştırılmıştı. Nitekim Kur'ân-i Kerîm'de olaydan söz edilirken buyuruluyor ki:

“Bulunduğu evin hanımı onu kendisiyle ilişki kurmaya çağırdı; kapıları da iyice kapadı ve “haydi yaklaşsana” dedi.” [82]

Yusuf Peygamber'in böylesine bir teşvik ve tahrik karşısında yeri ve tutumu ne idi? Öyle bir fitne ki gözleri kapıp götürecek çekicilikteydi.

Yusuf Peygamber yumuşayıp ona teslimiyet mi göstermek istedi, kendisine emanet edilen bir iffet ve namusa ihanette mi bulundu? Hayır, hayır; o ancak şu cevabı vermiştir:

“Allah'a sığınırım. Çünkü o (senin kocan) benim efendimdir; bana çok baktı. Şüphesiz ki haksızlık edenler kurtuluşa eremezler.” [83]

Adı geçen hanım, Yusuf’un katılığını giderip onu yumuşatmak, arzusuna râm etmek için bütün hile ve düzenlerini ortaya koymuş; elindeki her türlü aldatıcı yolları ve tehdîdleri sergilemişti. Sırası gelince de bu düşünce ve tutumunu derin bir sıkıntı ve öfke içinde diğer kadınlara söyleyerek ilân etmekten çekinmemişti:

“*Kadınların dedikodu mahiyetindeki fısıldaşmalarını işitince, onları davet edip onlar için dayalı-döşeli yer hazırladı. Sonra da (gelen) kadınların her birinin (eline) bıçak verdi ve (Yusuf a seslenerek) “çık karşılarına!” dedi. Onlar Yusuf u görünce onu gözlerinde iyice büyüttüler de (şaşkınlıklarından) ellerini kestiler ve “hâşâ” Allah'ı tenzih ederiz, bu bir insan değil ancak güzel-çekici bir melektir” dediler. Azizin karısı onlara:*

“İşte beni hakkında kınadığınız delikanlı bu! Yemin ederim ki, ben ilişkikurmak için bunu kendime çağırdım fakat o iffet gösterip çekindi. Ama benim kendisine emrettiğimi yapmayacak olursa herhalde zindana atılacak, aşağılanıp perişanlığa sürülenlerden olacak...” [84]

Bununla beraber genç Yusuf, kendini bütünüyle Allah'a verip O'ndan yardım diledi ve korunması için O'nun inayetini istedi:

“Rabbım! Zindan bana bunların beni davet ettiği şeyden daha sevimlidir ve eğer sen bu kadınların hile ve fendini benden çevirmezsen, olur da onlara meylederim de câhillerden olurum...” [85]

Böylece Mü’min in kalbinde bir kadın fitnesiyle Rabbanî haşyet bir araya gelmiş, mümin bu ikisi arasında kalmıştı. Tahrik ve teşvik, hile ve fend korkup hezimete uğradı, imân başarıya erişip zafer buldu.[86]

ikincisi: ikinci halîfe Ömer (r.a.) devrinde de İşte bir kadın! Kocası kutsal savaşa gitmişti. Uzun süre kocası dönemedi. Böylece yalnızlığın verdiği vahşet bir çadır gibi üzerine çöktü; tek kalmaktan doğan bir sürü düşünce onun üzerine saldırdı; kadınlık kanı damarlarında sıçramaya başladı; cinsel duygunun ateşi alev alev tutuştu; bu durumda onu harama meyletmekten alıkoyan tek şey imân engeli ve ilâhî murakabanın frenleyici inancı idi. İşte bu kadıncağız bir gecenin karanlığının belirsizliği içinde şu mısraları söylerken Halîfe Ömer (r.a.) tesadüfen onun kapısının önünden geçiyordu:
“Bu gece uzadıkça uzadı, her yanı karanlığa bürüdü.
Uyutmadı beni, oynaşacağım bir sevgili yok mudur?
Vallahi, işin neticesinde Allah korkusu olmasaydı,
Herhalde sevgilinin yanları bu kanepede hareket edip dururdu.
Ömer (r.a.) bu sözleri duyduktan sonra ikinci gün kızı Hz. Hafsa'nın yanına uğradı ve ondan sordu:
“Kızım, bir kadın kocası ayrılıp bir yere gittiğinde ne kadar bir süre buna sabredebilir?” Hz. Hafsa (r.a.) şu cevabı verdi:
“En çok dört ay...”
Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) serhadlarda düşmana karşı duran ve nöbet bekleyen, savaşan kumandanlara şu emirnameyi gönderdi: Hiçbir askeri, çoluk çocuğundan dört aydan fazla ayrı tutmayın.”
İşte bir cinsel fitne ile Allah (c.c.) korkusu, sözü edilen Mü’mine kadının kafasında karşılaştı, günah ve hayasızlık ile iman çarpıştı:
Fitne ve hayasızlık hezimete uğradı, imân başarıya erişip zafer buldu.
Evet, bunlar geç müslümanın şeref ve iffet zirvesine erişmesi için konulmuş yol ve yöntemlerdir. Şüphe yok ki, genç bu yol ve yönteme uyduğu ve belirtilen bendleri üzerinde dikkatle, sağlam zemine ayak basmakla, uygulama ve sabırla durduğu takdirde, hayatta her şeytan ve nefisten kaynaklanan bütün vesveseleri yenip başarıya erişir; cinsel duygusunu tahrik ve teşvik eden bu gibi sinyalleri tesirsiz hale getirip kendini selâmete erdirir. Hattâ bu, ahlâki yönden peygamberler gibi, temizlik ve nezahette melekler gibi, iffet ve namus konusunda selef-i şali-hin gibi olur. Böylece Allah'ın onu kendi fazl-u kereminden zengin ve doygun kılacağı güne kadar vekar ve iffetini korur.
Allah her zaman takva sahibi iyi kişilerin işlerini kolaylaştırıp onlara yardım eder ve her üzüntü ve sıkıntıdan sonra onlara bir çıkış ve ferahlık kapısı açar. Çünkü O, kendi muhkem kitabında şöyle buyuruyor:
“Kim Allah’tan korkar (da karşı gelmekten) sakınırsa, Allah ona bir çıkış imkanı sağlar ve ummadığı, hesaplayamadığı bir cihedden onu rızıklandırır... Kim

Allah'a güvenip dayanırsa, Allah ona yeter.” [87]
“*Evlenemeyenler (evlenecek mali imkanı bulunmayanlar), Allah kendilerini fazl-u kereminden zengin kılıncaya kadar iffetli kalmaya çalışsınlar.”****[88]***
imân ve ahlâk terbiyesiyle oluşan bu iffet ve şeref, bazısının sandığı gibi, bir tiksinme, aşağılık görme duygusuyla değildir.
Çünkü cinsel konuda tiksinme, pedagogların da dediği gibi, “cinsel ameliyeyi çirkin sayma, bununla ilgilenip yardımlaşan kimse için bunu günah ve vebal kabul etme duygusudur; isterse bu ilgi evlilik yoluyla olsun fark etmez.” Bunun da anlamı, ruhbaniyettir. Bu hususa, “Evlilik ve cinsel ilişki” konusunda özel yer ayırdık ve gereken bilgiyi orada verdik. O bölümde, sen ey terbiyeci kardeşim! İslam'ın bekâr kalmayı nasıl yerdiğini, ruhbaniyetten nasıl nefret ettiğini ve evlenmenin fıtratın sesine olumlu cevap olduğunu, iç guddenin arzusuyla olumlu uyum sağladığım gördün. Bu durumda; evlilikten tiksinme nerede, İslâm'ın teşvikkar ilkeleri nerede?
Bu doğrultuda genç kardeşimiz, cinsel arzunun içinde uyandığını hissettiği zaman, artık İslâm nazarında sadece bundan Allah'a sığınması yeterli değildir. Çünkü İslâm gayet açık biçimde, bunun tabii bir durum olduğunu, inkârı ve aksini iddiayı mümkün olmadığını ortaya koymuştur.
O halde insan şuuru böyle bir rağbetten tiksinme ihtiyacını duymaz, insanlar nazarında temizlenmiş bulunmak ve kendine göre nezahat içinde kalmak için böyle bir duygu taşımaz. Aynı zamanda mücerred böyle bir duygudan dolayı günah işlediğini de düşünmez. O halde sadece günah duygusuyla nefsanî istekleri, şehevî arzulan öldürmek veya durdurmak şeklinde bir netice çıkarmamız mümkün olmamaktadır; yani ruhbaniyyetle nefsi alt edip cinsel istekleri durdurmak ve böylece bir tiksinme vücuda getirmek düşünülemez. Çünkü böyle bir anlayış ve tutum, fıtrata ters düşer. Oysa fıtrat hükmünü yürütür.
Bizim bildiğimiz şu ki, İslâm, şehevî guddenin tahrikinden gelen sese ferdin uymasını mubah kılmamış, fakat bunun için şer'î sınır koyup kendi ölçüleri içinde mubah kapısını açmıştır. Kendi kapsamı içinde mubah, onun ötesinde haram saymıştır.
İşte en doğru teşhis de budur! Şüphesiz ki bu ayrı, tiksinip çekinme ruhbaniyyet gösterme ayrı şeylerdir. Bu tahrîm, önünde şehevî arzuyu düzene koyan ve onu yeşerdiği yerden koparıp atmayan bir ilgi bulunuyordur. Hangi anda olursa olsun insanla nefsi arasında meydana gelen bu duyguyu haram kılmıyor.
Realite şunu ortaya koymuştur ki, tiksinme, ruhbaniyyet ve evlenmekten vazgeçmenin İslâm terbiye sisteminde ve onun serinletici gölgesinde yeri ve

anlamı yoktur. Şöyle ki: Herhangi bir insan düşünün, gençlik çağında ve bekar bulunduğu dönemde şehveti harekete geçip üstünlük sağlamak ister ve bu arzusu ona hükmetmeye başlarsa, eninde sonunda onu fuhuş bataklığına iter. O halde şer'an onun bu duygusunu keskin ve şehvetini hiddetini tahfifi caizdir, tabii tamamen meşru yoldan. Burada usul ilminde geçen şu kaideyi söyleyebilirsin: "iki zarardan en hafif, iki serden en önemsizi ihtiyar edilir."
Bu kaideye dayanarak fakihler şöyle demişlerdir: El ile istimna, şehveti tahrik ve celb etmek içinse, haramdır. Ama şehvet kabarır da kalbi durmadan meşgul eder de kişiyi fuhuş kapısına götürürse, o taktirde bu kapıya gitmemek için istimna ederse, bu durumda caizdir ve istimna yapan kimse baş abaş kurtulmuş olur, yani kendisine ne sevap, ne de günah vardır.[89]
Artık İslâm şehveti frenleyip evlenmeye karşı olan, rubbaniyyete yer veren bir dindir, diyenlerin dili konuşmaz olsun! İslâm'ın cinsel konuya bakışı, tiksinme, iğrenme ve isteksizlik bakışıdır, diyenler utansın!
Terbiyeci kardeşim, gördüğün gibi bu kabil iddiaların İslâm'ın ebediyete uzanan esas ve prensiplerinde hiçbir aslı yoktur.
Sonuç olarak:
Büyük alim Ali Tantavi kendi kitabında, günümüzün gençlerinin kulak vereceği çok zarif bir söz ortaya koymuş bulunuyor. Gerçekten o söz, kalb gözü açık anlayışlı kişi için emsali nadir bulunur örnek bir parçadır; aynı zamanda Hak'ka hikmetle, güzel öğütle davet eden ikna edici bir rehber, bir yol gösterendir:
Adı geçen üstad "Ey oğlum!" adlı risalesinde şöyle diyor:
Neden tereddüt göstererek, utanarak bana mektup yazıyorsun? Yoksa sen kendini, damarlarında şehvet açlığı hisseden ve bu duygu havasında kendini yalnız gören biri misin? Yoksa bu gibi duygular yalnız sana mahsus da başkasında yok mudur? Öyle mi sanıyorsun?
Hayır, evladım, kendini rahat hisset, bu hastalıktan şikayetçi olan yalnız sen değilsin. Bu, doğrudan bütün gençliğin hastalığıdır. Senin, 17 yaşında bulunduğun bir dönemde duyup da incelediğin hususu birçok küçük ve büyük duyup uzun süre incelemiş ve nice zaman onların gözünden uyuklamanın tatlılığını alıp götürmüş ve nice vakitler talebeyi dersinden alıkoymuştur. Nice iş sahibi işini bu yüzden bırakmıştır. Nice tüccar bu duygunun te'sirinde kalarak ticari işlerini aksatmıştır.
İyi ama sözünü ettiğimiz dönemde genç ne yapmalıdır? Çünkü bu dönem şehvetin galeyan ettiği en şiddetli yıllardır.
Genç ne yapmalıdır?
İşte müşkil olan budur!

İlâhi sünnet (hayat kanunu) nefsin tabiat ve karekteri ona “evlen!” diyor. Toplum kanunları, öğretim yol ve usûlleri ise ona: Hepsi de şerr ve kötülük olan üç şeyden birini seçip beğen, diyor. Ama sakın bir dördüncüsü daha var ki onu beğenip seçme, o da hayır ve iyilik getirenidir, diye fısıldıyor. Bu dördüncüsü, şüphesiz ki, evlenmektir... O halde:

1- Ya nefsini, cinsel duyguna, şehevi düşünce ve düşüne karşı katlayıp dürer ve böylece bu konu üzerinde düşünmeyi adet edinir, şehvete çağırıcı mahiyetteki sözler ve rivayetler seni gıdalandırır; hayasızlığa sürükleyen kalemler, müstehcen resimler sana zevk verir; o kadar ki, bunlar yalnız başlarına senin nefsini doldurur, onun boşluğuna iyice yerleşir; kulağını ve gözünü kendi buyruğuna alıp yönlendirir, öyle ki, nereye baksan artık fitneye sokacak resimler, afişler görürsün: Kitabı açınca sadece bunlarla karşılaşırsın. Dolunaya göz attığında, şafakın kızıllığına, gecenin karanlığına, uyanıklık halindeki düşe, uykudaki rüyana nazar ettiğinde hep bu konuyu görür ve bulursun. Artık cinsel konu senin düşüncen, gözün ve kulağın olur.

Şâirin dediği gibi:

“Seni anımsamayı unutmak istiyorum fakat,
Her yolda Leyla gibi temessül edip karşımda duruyorsun...”

Öyle ki, bu durum ve hava sende son bulmaz, eninde sonunda seni ya cinnete, ya da sinir buhranına sürükler de öyle noktalanır.

2- Veya başka çare bulamayınca istimnaya başvurursun. Bu da fakihlerin üzerinde uzun uzadıya durduğu, şâirlerin mısralar yazdıkları bir konudur. Her ne kadar istimna bu üç şerrin en hafifiyse de yine de şer sayılır; sınırı aştımı, iç üzüntüsü doğurur, bedende hastalık meydana getirir; çok sürmez aşırısı genç kişiyi yaşlı bir adam durumuna düşürür. Toplumdan uzaklaşır, bir bakıma yabanileşir, insanlarla karşılaşmaktan hoşlanmaz, bazen onlarla bir araya gelmekten bile çekinir. Hayattan korkmaya başlar; hayatın tabii seyrinden kaçar. İşte bu durum; genç kişi henüz hayatının en zinde döneminde iken ona ölüm ile hükmeder.

3- Veyahut bu duygunun atmosferi içinde haram bataklığına girip onun lezzetini almaya başlar ve böylece sapıklık yolunda yürür, randevuevlerini dolaşmaya başlarsın. Bu yolda böylece sağlığını, gençliğini, geleceğini ve dinini harcar da gelip geçici bir lezzet uğruna feda edersin. Sonunda erişmek istediğin amaçtan uzaklaşıp hüsrana uğrar, hırsla sarılmak istediğin vazifeni bırakır, kendine umut olarak seçtiğin ilim elden gider. Artık sende ne gençlik, ne kuvvet kalır; her İşte kararsız ve başarısızlık seni dört yandan sarmış olur.

Bundan sonra artık doyacağını sanma; şehvetten yana birine ulaştığın zaman bir

diğerine ulaşma arzusu peş peşe gelir; tıpkı tuzlu su içen gibi, ne kadar bir yudum içerse, bir daha bir daha içmek ister ve gittikçe susuzluğu artar. Fahişelerden bir tanesini görüp buluşsan, sonra bir diğeri senden yüz çevirip ilgi göstermeyecek olsa, diğerlerini bırakır ona rağbetini artırırsın. Tıpkı hayatında hiç kadın tanımayan kimse gibi sana râm olmayan o kadından dolayı elem ve acı duymaya başlarsın.

Bir an kabul edelim ki, kadınlardan arzuladığın her şeyi elde etmiş bulunuyorsun; geniş imkânların, mal ve servetin, saltanatın da vardır. Ama şehvetler diyarında kapı kapı dolaşmana bedenin cevap verecek mi, sağlığın buna yetecek mi? Oysa bu âfetin önünde en kuvvetli bedenler akıp gitmektedir. Nice hayret uyandıracak güce sahip olan erkekler yar ki, güreşte, atıcılıkta; yarışmada önde gider, fakat bir gün şehvetlerin çağrısına olumlu cevap verip iç guddesinin galeyana gelmesine baş eğerek çok geçmeden dengesini kaybedip olduğu yerde sinip kalır.

Allah'ın hayret uyandıran hikmetlerinden biri de şudur: Faziletin, yüksek ahlakın yanında onun sevabını da takdir etmiştir: Sağlık ve neşe… Rezîlet ve ahlâksızlığın yanında onun cezasını da koymuştur:

Kısa zamanda çökmek ve hastalık... Bu yolda olan nice erkekler vardır ki henüz 30 yaşında bulunmasına rağmen bakıldığında 60 yaşındaymış görünür, iffet ve namusunu koruyup dengeli ve düzenli bir hayatyaşayan 60 yaşındaki bir adam da 30 yaşındaymış gibi görünür.

Avrupalıların güzel bir atasözü var:

“Gençliğini koruyan kimseyi, yaşlılığı korumaya başlar.” [90]

Şu anda seni duyar gibi oluyorum; diyorsun ki: iyi ama bunlar mevcut hastalıklardır; ya bunların ilâcı tedavisi nerede?

Bunların ilâç ve devası, Allah'ın sünnetine (O'nun koymuş olduğu hayat kanunlarına) ve Allah'ın tab'ettiği eşyanın tabiatına uymadır. Çünkü Allah (c.c.) bir şeyi haram kılınca mutlaka onun yerine başka bir şeyi helâl kılmıştır: Faizle yürütülen alım-satımı haram kılmış, meşru kâr sağlayarak alım-satım da bulunmayı helâl kılmıştır. Zinayı haram kılıp meşru evlenmeyi helâl kılmıştır. Bu konuda asıl dava, evlenmektir.

Evlenme imkanı olmadığı takdirde, şeref, iffet ve vakarla yaşamaktan başka yol yoktur.

Tabii ben bu konuyu sadece açık bir kavram, nefs ilmiyle ilgili terimler doğrultusunda ele alıp bağlamak istemiyorum. Belki birtakım misaller vermek suretiyle seni daha da aydınlatmak istiyorum:

Ateş üzerinde kaynamakta olan çaydanlığı görmüyor musun?

Çaydanlığın ağzını iyice tıkayıp ateşi de iyice yakacak olsan, içinde hapsedilen buhar onu çekip harekete geçirir. Çaydanlığı delecek olsan suyu kısa zamanda boşalır ve çaydanlık yanar da işe yaramaz hale gelir. Trende olduğu gibi ona bir buhar ayarlama menfezi takacak olursan, çok işler görebilir, vagonları çekip götürebilir.

İşte çaydanlığın birinci durumu, nefsim şehveti üzere hapsedip üzerinde düşünmeye ve bağlanıp kalmaya benzer, ikinci durumu, sapıklık yoluna uymama ve haram lezzetler peşinde koşup dolaşmaya benzer. Üçüncü durumu, iffetli, şerefli ve verimli bir hayat düzenine benzer.

Şeref ve iffetli durum, ruhi, akli ve kalbi bütün gayret ve azmi kullanmak suretiyle nefsi yönlendirip birikimini meşru yoldan harcayarak tüketmektir. Daha doğrusu hapsedilen gücü dışarı çıkarmaktır. Bu da Allah'a sığınmak, ibâdete gönül verip bütünüyle ona dalmakla veya başka şeyden kopup meşru işe yönelmek ve belli bir konuya iyice girmekle veya iç guddenin sana tasvir ettiklerini fenne yönelip birtakım tabirlerle ve şiir mahiyetindeki sözlerle veya bedenî bütün gayreti kullanıp nefis terbiyesine yönelmekle, dini terbiyeden azami yardım görmekle veya uzun süre riyazata devam etmekle gerçekleşir.

Evladım! Unutma ki, insan kendi nefsini sever ve hiç kimseyi onun önüne geçirmek istemez. Hele aynanın karşısına geçip omuzlarının genişliğine ve omuz başlarının yan daire şeklinde, göğsünün sağlamlığına, ellerinin kuvvetine bakınca, böylesine sağlam yapılı, aynı zamanda düzenli bir beden ona bütün kadın bedenlerinden daha sevimli gelir. Böyle bir bedenin kurban gitmesine, kuvvetten düşmesine kasların gevşemesine, kemik üzerinde bir deri kalmasına, siyah gözlü bir kız uğruna veya iki yeşil göz karşılığına heder olmasına asla razı olmaz.

İşte bu devanın kendisidir, kâmil anlamda ilâcı ise, evlenmektir. Bu mümkün olmadığında, iffet ve şerefi koruma, muvakkat bir mesken olsa bile sağlam bir meskendir, fayda verir, fakat eziyet etmez.

Bu konuda gafillerin, bozguncuların dediğine gelince:

Onlara göre, bu içtimai fesadın devası, iki cinsin birbirine karışması suretiyle birinin diğerine alışıp normal arkadaşlık duygusunu âdet haline getirmeleridir. Böylece cinse karşı şehvetin hiddeti kırılır. Açılan genelevlere de gidilmek suretiyle şehevî ihtiyaç yerine getirilir.

Bozguncuların bu iddiası, boş ve anlamsızdır. Küfür diyarında yaşayan bütün milletler bunu denediler, ama şevhet azınlığından ve fesâddan başka bir şey artırmadığını gördüler.

Genelevlere gelince, bunları bilfarz kabul etsek bile, o takdirde bütün gençlere

yetecek kadar geniş tutmamız gerekir. Örneğin yalnız Kahire'de on bin genelev kadınının bulunmasına lüzum hissedilir. Çünkü bu büyük beldede yüz bin genç yaşamaktadır.[91]

Gençler için böyle bir şey düşünüp kabul ettiğimiz takdirde, onlar bu yoldan cinsel doyum sağlayınca, evliliğe rağbet etmeyecekler ve o zaman kızların durumu ne olacak? Bekar kalan kızlar için genelevleri açmamız mı gerekecek?

Görüldüğü gibi, bu gafillerin iddiası bütünüyle dayanaksız boş ve anlamsızdır. Öyle değil mi evlâdım?!

Bunların akılları değil, garizaları konuşmaktadır. Ahlâkı düzeltmeyi, kadım lâyık olduğu yere oturtmayı, medeniyeti yaymayı, eğitilmiş bir ruh oluşturmayı, toplumsal bir hayatı ayakta tutmayı düşünmezler, böyle bir arzuları da söz konusu değildir, iddiaları sadece ağızlarında geveledikleri belli sözlerdir. Her gün bir yenisini uydurup ortaya çıkarırlar da süsleyip süsleyip insanlara anlatmaya çalışırlar ve bununla iddialarının revaçta olduğunu kabul ettirmek isterler. Oysa amaçlan, kızlarımızı, kız kardeşlerimizi onlara vermemizi, onların dış ve iç zinetlerinden yararlanmayı isterler. Kızlarımızdan helâl veya haram yoldan olsun az bir süre istifadeyi düşünürler. Yolculuk ve seyahatlerdekızlarımızla yalnız baş başa kalıp arkadaşlıklarını sürdürmeyi planlarlar; disko ve benzeri eğlence yerlerinde onlarla dans edip çılgınca eğelenmeyi arzu ederler. Sonra da bazı babalan, kızlarının ırz ve namuslarını lekeledikten sonra bunun medenice bir yaşam olduğunu söyleyerek aldatmaya çalışırlar.

Evet, evladım sana gereken evlenmektir. Buna istekli isen netice alınıncaya kadar isteğini devam ettir. Gücün yetmediği takdirde, Allah’tan korkma duygusunu geliştirip O'na sarıl, ibâdet ve derslere iyice dal, teknik konularla meşgul ol; ama daha çok nefsi terbiye yolunu seç, onu azdıracak kadar yeme. Çünkü bu yol güzel ilâç ve çarelerden biridir!”

Ey genç erkekler ve kızlar!

İşte sizin cinsel müşkillerinizin çözümü için tek yol budur! Sakın süsleyip çekici hale getirdikleri kötülüklere sizi davet edenlere iltifat etmeyin. Cinsel duygunun kötülükten arınmasının tek çaresi, daha küçük yaşta iken erkekle kızların bir arada bulunması ve böylece birbirlerine iyice alışıp kardeş gibi yaşamalarıdır, diyerek iffetsizliği, fuhuşu güzel gösterenlere kulak vermeyin, onları dinlemeyin. Bunlar ne dediklerini bilmeyen abuk sabuklardır. Bilerek ya da bilmeyerek yahudilerin, haçlıların, masonların ve komünistlerin açtıkları kanallardan gelip geçmekte, İslam toplumundaki genç erkek ve kızları yeni yeni hayasızlıklara,

çirkin ibahiyeciliği, yani her şeyi mubah saymaya çekmeye çalışmaktadırlar.
Bütün bu çirkin hayasızlıkları, neden yol olarak seçmekteler? İslam gençlerini asıl ciddi konulardan uzak tutup cihad edemeyecek bir sürü serseri derbeder haline getirmek isterler.
Azgınların ve diktatörlerin önlerinde bu gençlerin başlarını eğmelerini sağlamayı arzularlar.
Seslenip çağıran herkese "evet" demelerini, her inkarcı azgının hükmünü kabul etmelerini amaçlarlar.
Tehlikeli ideolojilerin çobanlığını yapan kölelerin ellerindeki değnekle sürülüp güdülen şuursuz bir nesil haline getirmeyi planlarlar.
Artık gençlerimiz bu gibi yalan-yanlış iddialardan sakınsınlar, kime niçin kulak verdiklerini iyice düşünsünler! Kendilerinde dayanma gücünü bulup karşı koymasını bilsinler; kalplerini Allah (c.c.) sevgi ve korkusuyla doldurup O'nunla rabıta sağlasınlar. Başlarını İslâm'ın izzet ve şerefiyle tevcih edip her hayâsızlığı ve her şeyi muhab sayan ahlâksızın çağrısından bütünüyle uzak durup çekilsinler. Hakkı bile bile inkar eden her azgının, kadın vücudunu vasıta kullanan her sapığın te'sir alanının dışında kendilerini tutsunlar. Ve O pâk ve münezzeh olan Allah'ın kendi Muhkem Kitabındaki şu buyruğuna kulak versinler:
"Daha önce sapıtmış ve birçoklarını saptırmış da düz yoldan ayrılmış bir topluluğun heveslerine uymayın..." [92]

Çocuğa Cinsel Konuları Olduğu Gibi Açıklamak Doğru Olur mu?

Birçok terbiyeciler, anneler ve babalar; terbiyecinin çocuğa gerek ergenlik çağına yaklaştığında meydana gelecek değişiklikler ve ergenlik çağında ortaya çıkacak durumlar hakkında açıklamada bulunması caiz olur mu, diye soruyorlar.
Bunun gibi, eğitimcinin çocuğa cinsel organdan ve onun görevlerinden, gebelikten doğum ve keyfiyetten söz etmesi, uygun olur mu?
Cinsel temasın nasıl gerçekleştiğini anlatması, evlilik eşiğinden adım attığı zaman ne yapması gerektiği, öğretilmeli midir?
İşte bütün bu sorulara olumlu veya olumsuz cevap vermekte insanların çoğu duraklamakta, nasıl bir cevap vereceklerini kestirememekteler.
İleride arz edeceğimiz üzere şer'i delillerden, terbiyecinin kendi oğluna ve kızına cinsel konularla ilgili hükümleri ve iç gudde ifrazatıyla ilgili meseleleri açıklamalarının caiz olduğu anlaşılıyor. Hattâ bazı durumlarda bu gibi hususları açıklamak vâcib oluyor; örneğin şer'i hüküm söz konusu olduğu zaman gereken

açıklamada bulunmaktan kaçınmak caiz değildir.
Cinsel konulan çocuklara öğretmenin cevazına delâlet eden şer'i deliller:
Cinsel temastan bahseden birçok âyetler, insanın yaratılışı hakkında bilgi veren birçok belgeler ve fuhuşu yerer mahiyette bir çok deliller vardır:
“Onlar ki namus ve iffetlerini (haramdan ve şüpheden) korurlar. Ancak eşlerine veya sahip oldukları cariyelerine karşı (cinsel arzu duyarlar da) bu yüzden kınanmazlar. Artık kimler bu şer'i sınırı geçerse, İşte onlar haddi aşanlardır.” [93]
“(Ramazan'da) oruç (tuttuğunuz günlerin) gecesi kadınlarınıza cinsel yaklaşmada bulunmanız size helâl kılındı. Onlar sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz...” [94]
*“Sana kadınların ay halinden de soruyorlar, de ki: O bir ezâ (kadını sıkıcı, erkeği tiksindirici, fakat kadın için yararlı) bir Şeydir. Bu sebeple ay hâlinde iken kadınlardan uzak durun; temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın. îyice temizledikleri zaman Allah'ın size emrettiği yerden (üreme organından) onlara yaklaşın...”**[95]*
*“Kadınlarınız sizin (ürün veren, insan yetiştiren) tar-lanızdır, tarlanıza nasıl isterseniz (öylece) gelin....”**[96]*
*“Eğer cinsel yaklaşmada bulunmadan önce onları boşar ve kendilerine bir mehir de belirlemiş s eniz, bunun yarısı onların hakkıdır; meğer ki kadınlar bunu bağışlamış olsunlar...”**[97]*
*“And olsun ki biz, insanı süzülmüş bir çamurdan yarattık. Sonra onu sağlamca durup dinlenecek bir yerde nutfe haline getirdik.”**[98]*
*“Şüphesiz ki, biz, insanı bileşik bir nutfeden yarattık da onu denemekteyiz. Bu sebeple onu işiten ve gören yaptık.”**[99]*
*“Biz, insana, ana-babasına iyilik edip güzel davranmasam tavsiye ettik. Anası onu güçlük ve sıkıntıyla taşıdı; güçlük ve sıkıntıyla doğurdu. Rahimde taşıması ve sütten kesilmesi (süresi) otuz aydır...”**[100]*
*“Zinaya yaklaşmayın; çünkü o elbette hayasızlıktır ve kötü bir yoldur...”**[101]*
*“Zina eden erkek, ancak zina eden bir kadınla veya Allah'a ortak koşan bir kadınla evlenebilir. Zina eden kadın da, ancak zina eden bir erkekle veya Allah'a ortak koşan bîr erkekle evlenebilir. Bu Mü’minlere haram kılınmıştır.”**[102]*
“Lût'u da (uyarıcı bir peygamber olarak) gönderdik. Hani bir ara kavmine “sizden önce yeryüzünde yaşayan milletlerden hiçbirinin yapmadığı ahlâksızlık ve hayâsızlığı mı yapıyorsunuz?! Doğrusu siz kadınları bırakıp erkeklere

şehvetle yanaşıyorsunuz. Şüphesiz ki siz azgın ve aşırı giden bir kavimsiniz" demişti. [103]

İşte Kur'an'ın bu âyetleri çok açık ve net biçimde namus ve iffetini, cinsel organını haramdan koruyan ve korumayan kimselerden söz etmekte, oruçlu günlerin gecelerinde cinsel temas hakkında bilgi vermekte; kadınların ayhalinden ve bu durumda onlarla cinsel temasta bulunmamaktan bahsetmekte, çocuğun yeşerip yetiştiği ana rahminden, spermadan ve onun ana rahmine intikalinden, yumurtalığa girip bileşmesinden, insanın erkek ve kadının nutfelerinin karışımından oluştuğuna dikkat çekilerek bilgi verilmektedir. Aynı zamanda gebelikten, çocuğun ana rahminde eyleştiği süreden, süt emme müddetinden, zinadan ve onun bir fuhuş ve hayasızlık olduğundan, kötü bir yol sayıldığından, homoseksüellikten ve sonunda cinsel konudan, iç gudde ifrazatından söz edilmekte, bilgi verilmektedir.

Henüz temyiz ve az-çok akletme çağında bulunan çocuk bu ve benzeri âyetlerin tefsirini -karşısında eğitimci veya terbiyecinin hiçbir açıklama ve yorumu ve ilahi muradın ne olduğunu bildirir tefsiri olmaksızın- nasıl anlayabilir?

Hiçbir sağduyu sahibi kalkıp da, eğitimci veya terbiyecinin sözü edilen ayetlerin manalarını başka başka yorumlarla ele almasını, asıl murad olan manayı kapalı geçmesini; asıl delalet ettiği hükümleri görmeyip üstü kapalı şekilde anlatmasını söyleyemez. Çünkü bu sağlıklı, eğitici bir yol değildir, aynı zamanda İslam terbiyesinin özü ve mayasıyla ters düşer. Kur'an'ın kendi âyet ve taşıdıkları hakikatler üzerinde düşünmeye, inceleyip anlamaya yönelik çağrısına hiç uymaz, onunla başkalık arz eder.

Allah (c.c.) buyuruyor ki:

"Biz sana feyiz ve bereketli bir kitap indirdik; âyetlerini iyice düşünsünler ve akıl sahipleri de öğüt alsınlar..."[104]

Bunun ötesinde, Kur'an'ın bizzat, kendisini okuyup ayetleri, hikmetleri üzerinde iyice düşünmeyenleri kınadığım, onların bu tutumunu hoş karşılamadığını görmekteyiz, yani bu anlamda bir hayli uyarılar yapılmıştır. Böyle yapanların ruhu boş, aklı kilitli, nefsi katı demektir.

Yine Allah (c.c.) buyuruyor:

"Kur'an'ı iyice araştırıp üzerinde düşünmüyorlar mı? Yoksa kalbleri üzerinde kilitler mi vardır?" [105]

İşte biz bu acıdan bakınca, görüyoruz ki, Kur'an cinsel kültür hakkında geniş bilgi vermiş ve bunun açıklamasında bir sakınca görmemiş, öğretim ve eğitimde bunun belli ölçülerle açıklanmasını sakıncalı kabul etmemiştir.

Ve İşte bu kültürün küçük, büyük; yaşlı ve genç herkesin bilip anlaması; erkek ve kadın her kişinin öğrenip bellemesi gerekmektedir.
İslâm “in cinsel konudaki bilgi ve kültürünün meyvelerinden biri, müslüman kimsenin kendisine nelerin helâl, nelerin de haram olduğunu bilmesidir. Aynı zamanda nelere doğru adım atacağını, neleri terk etmesi, gerektiğini de bu vesileyle bilir. Cinsel ihtiyacını yerine getirmede nasıl bir yol takip edeceğini, harama sapmadan meşru yoldan karşılayacağını şüpheden uzak şekilde idrak eder.
Evet, bu kültürün bir diğer semeresi de şudur:
Müslüman bu sayede insanın yaratılış ve oluşmasıyla ilgili konulardan söz eden ayetleri okuduğunda, onun ana rahmindeki1 safhalarından, nutfe ve alaka durumlarından, sonra da et parçası ve sonunda azası yerinde bir insan şeklinde intikalinden bahseden ayetlere baktıkça kesin bilgi ve imanı artar, ilahi kudretinin yüceliği karşısında tam bir teslimiyetle eğilir.
Bir diğer ürünü ise şudur: Müslüman her geçen gün İslâm'ın insan hayatım salahiyetle düzenlediğine, zaman ne kadar geçerse geçsin, günler ne kadar yenilikler getirirse getirsin onun esas ve prensiplerinin eskimeyeceğine, sonsuza dek devam edeceğine kesinkes inanır, her türlü şüphe ve vesveseden kendini uzak tutmuş olur. Aynı zamanda insan nefsinin ihtiyaçlarına olumlu cevap veren tek dinin ve müessesenin İslâmiyet olduğuna; Allah (c.c.) yeryüzüne vâris oluncaya kadar gelişen sosyal hareketler ve medeniyetlerin farklı dönemler arz etmesi karşısında, İslâmiyetin her zaman önde dört nala gittiğine sağlam bilgi, sarsılmaz imân edinmiş bulunur.
Cinsel konular ve hükümler hakkında çocuklara gereken açıklamada bulunmanın lüzumuna dalâlet eden sağlam deliller de böylece ortaya çıkmış bulunuyor; bu kültürü öğretmenin zarurî bir anlam taşıdığı, çocuk henüz temyiz çağında iken akleder duruma gelince, fevkalâde durumları baş gösterince cinsel konulan öğrenmesinin lüzumu daha da belirginleşiyor. Böylece çocuk ergen olup cinsel olaylarla karşılaşınca, nelerin kendisine vacip olduğunu, neleri terk etmesinin gerektiğini anlamış ve kavramış olur. Aynı zamanda nelerin kendisine helâl, nelerin haram olduğunu şüpheden uzak şekilde öğrenmiş bulunur.
Biz bu önemli konuyu, “çocuğa ergenlik çağıyla ilgili hükümleri öğretmek” bahsinde yeterince açıklamış bulunuyoruz.
Terbiyeci kardeşim! Dilersen o bahse dön, orada göğsü ıslatacak, sadre şifa verecek bilgileri bulabilirsin...
Ergenlik çağına girip evlilik eşiğinden adım atacak yaşa gelince, çocuğa cinsel konuyla ilgili hükümleri öğretmenin lüzumlu olduğuna delâlet eden sağlam

delillerden biri de, cinsel birleşmenin usulü ve iç gudde ifrazatıyla cinsel doyum adabıdır.
Bu meseleler hakkında da az önce geçen bahislerde “evlilik ve cinsel birleşme” başlığı altında yeterli açıklamada bulunmuştuk.
Terbiyeci kardeşim! Sen yine o bahse dön, şifa verecek bilgileri orada bulacaksın.
İşte bunlar, temyiz çağındaki çocuğa cinsel hükümler hakkında açık bilgi vermenin cevazına delalet eden en açık-seçik delillerdir.
Artık bu açıklamadan sonra, terbiyeci kardeşim! Sen cinsel konuda anlaşılır şekilde evladına gereken bilgiyi ver. Çünkü İslâm şeriatı, bu hakikatları ona öğretmeni kesinlikle vâcib kılmıştır. Böylece çocuğun bilgisizlik tuzağına düşmez, günah tehlikeleri çemberi içinde sıkışıp kalmaz; ahlâk bozucu sapıklığa itici, şaşkınlığa çevirici ortamdan kurtulup kendim kaybetmez.
Ne var ki, bu konuda sana iki önemli hususu hatırlatmak istiyorum:

a) Çocuğa yaş dönemlerini dikkate alarak her döneme uygun bilgi vermeye çalış, yaş seviyesine göre, ilgili hükümleri öğretmeye bak. O halde, çocuk henüz on yaşında iken cinsel birleşmeyi -akletmediği, henüz bunu anlamaya hazır bulunmadığı için- sakın anlatmaya kalkışma. Bu yaşta ona ergenliğe yaklaşma dönemiyle ilgili bilgileri ve ergenlikle ilgili hükümleri öğret.

b) Cinsel konular ve hükümlerle ilgili bilgi vermeyi, kız çocuğu için kendin değil de, annesini görevlendir. Çünkü kız çocuğun bu gibi konulan anasından öğrenmesi daha alıcı, daha telkin edici ve daha kulak verici olur. Kızın annesi olmadığı taktirde, ona bilgili bir mürşide hanım bulmaya bak.
İşte ey terbiyeciler! Bunlar, çocuğu cinsel konuda eğitmenin lüzumu hakkında İslâm'ın koymuş olduğu en önemli ve başta gelen çizgileridir. Çocuğun hayat yolunda müsbet ölçüde oluşturulması, cinsel duygusu ve arzusunu zaptetmesi hususunda başlıca yollar ve çarelerdir.
Düşünce terbiye ve islâh ehlinin cinsel terbiye hususunda İslâm'ın açmış olduğu yolda yürümelerine; onun belirlediği metotla hareket etmeye, cinsel duyguyu disipline etmede onun esaslarını dikkate almaya ne kadar çok muhtaçtırlar! Umulur ki, bu durumda İslâm'a mensup kuşaklan, kişilikleri oluşup kemâle ermiş, iç yapıları düzen ve salaha kavuşmuş, ahlâkları sağlam esaslara oturmuş nefsi âfetlerden kurtulmuş, toplumsal bozukluklardan selâmete ermiş, nefs ve kalblerini temizlemiş bir halde buluruz, İşte o zaman müslüman kuşaklar risâlet hizmeti için pervasızca ortaya atılırlar, sorumluluklarını bilip ona göre hareket ederler; insan vücudunun semasında tevhid (Hakk'ı birleme)bayrağını yükseltirler, İslâm'ın şan ve şeref şiarıyla sahnede bulunurlar...

Benim arzum, her akıl ve basiret sahibinin, insan müşkillerine Ve toplumsal âfetlere karşı en köklü çareyi ve en şifa verici devayı Büyük İslâm Dininin getirdiğini ve bu çare ve ilacın her yönüyle kapsayıcı, her tarafa el uzatacak muhtevada bulunduğunu anlamasıdır. Çünkügerçekten İslâm, Allah'ın ebediyete kadar meşru kıldığı tek yoldur ve o bu ebedilik ölçüleri içinde milletlere doğru yolu gösterici, müjdeleyici ve uyarıcı bir kudreti taşımaktadır.

Artık kim İslâm'ın esas ve prensipleriyle hükmederse, adalette bulunmuş olur, kim islah ile doğru yolu bulursa, mutlu olur, kim İslâm'a davet ederse, en doğru yolu bulmuş bulunur.

Bugün dünya milletleri, içine düştüğü cinsel bataklıktan, ahlâksızlık çöplüğünden ancak İslâm'ın cinse bakış açısıyla baktığı taktirde kurtulabilir. Çünkü İslâm her şeyi layık olduğu yere koymuş insana dengeli-düzenli mütekamil bir hayat takdir etmiştir ki insanlığın manası bununla gerçekleşir ve insan arzu ve istekleri bununla hoşnutluğa erişir.

Umarız ki müslümanlar dinlerini anlamakta ve onun gölgesinde güven ve gönül yatışkanlığı içinde yaşamaktadırlar. Yine umulur ki, kendi makam ve mertebelerini milletler arasında saadet burcuna yükseltirler ve faziletlerini güneş altında bütün milletlere tanıtırlar. Şüphesiz ki bu, Allah'a göre hiç de güç değildir.

Ve sonra, ey terbiyeciler!

Boynunuza atılan sorumluluğun ağırlık ve meşakkatinin boyutlarını anlayıp bildiniz mi?

İmân terbiyesinin en merkezî esas olduğu ve bütün himmet ve gayretimizi ona tevcîh etmenizin sorumluluğunu anlayıp kavradınız mı?

Ahlâk terbiyesinin en önemli sorumluluklardan ibaret olduğunu ve bütün dikkat ve itinanızı ona çevirmenizin gerektiğini sorumluluk ölçüleri içinde bilip idrâk ettiniz mi?

Beden terbiyesiyle ilgili sorumluluğun, gayret ve azminizi üzerinde birleştirip tek noktada toplamak suretiyle fiziksel güç kazandırdığını ve yeni kuşaklara ölçülü ve faydalı yarar sağladığını İslami açıdan kavrayıp anladınız mı?

Akıl terbiyesiyle ilgili sorumluluğun, günümüzdeki ümmetiniz ve vatanınız için üstün bir medeniyet ve şeref mihrakı olduğunu bildiniz mi?

Kendi nefsini terbiyeyle ilgili sorumluluğun, çocuklarınızı hazırlayıp yetiştirmenizde olgunlaşmanın ana direkleri olduğunu anladınız mı?

Toplumsal terbiyeyle ilgili sorumluluğun, bütün bu sorumlulukların en belirgini bulunduğunu ve bu açıdan hareketle onu ciğer parelerinize telkin etmenizin vücubunu kavradınız mı?

Cinsel terbiyeyle ilgili sorumluluğun, en önemli hükümlerden olduğunu, boynunuzda terbiye etme hakkı bulunanları bu düzeydeyetiştirip geliştirmenizin vâcib kabul edildiğini idrak ettiniz mi?

Evet bütün bu sorumlulukları ve taşıdıkları hakikatları bilip kavradınızsa, o taktirde terbiye alanında yürümeniz, sorumluluğu yüklenmeniz gerekir. Bu durumda artık gevşeklik göstermeden birbirinize güvenip görevi bırakmadan hizmetinizi sürdürmeniz vâcibdir. Bu durumda hayatınızın çiçeklerini, kalblerinizin meyvelerini temizlikte melekler gibi, azim ve gayrette Ashab-ı Kiram gibi, cesaret ve kahramanlıkta arslanlar misali, ışık verip çevreyi aydınlatmada dolunaylar gibi olan evladınızı görme bahtiyarlığına ermiş olursunuz.

Karşılıksız verdiğiniz, gayret ve himmetinizi kullandığınız, azminizi ortaya koyduğunuz ve sorumluluğunuzu idrak ettiğiniz nisbette ümmetinizden yana hayır ve iyilik gerçekleşir. Çocuklarınız için salah yolları açılır ve yetişmekte olan kuşaklarınız, topluluklarınız, için örnek alınacak terbiye sistemi oluşur.

Ey terbiyeciler! Bütün bunların nasıl ne ile gerçekleşeceğini biliyor musunuz? Aynı zamanda faziletli bir terbiyenin doruğuna ne ile erişileceği hakkında bilginiz var mıdır?

Bana göre bu, şu iki temel durumla gerçekleşir:

Birincisi:Açıktan murakaba mekanizmasını çalıştırıp işler duruma getirmekle...

İkincisi: Boş vakitlerden yeterince yararlanma şuurunu taşımakla...

Murakaba mekanizması işler duruma getirilerek çocuk imân terbiyesiyle eğitilir, ahlâkı oluşur; fiziksel yapısı güçlenir. Aklı olgunlaşır, âmeli güzelleşir; tek kelimeyle hem kişisel havası içinde hem de toplumsal ilgisi itibariyle olgunlaşıp tamamlanır.

Yine murakabe ile çocuk kötü arkadaşlar edinmekten kurtulur, bozucu, dejenere edici, saptırıp yozlaştırıcı dostlardan ve akrandan kendini koruyup kurtarmış bulunur.

Yine murakabe ile çocuk kendisini saptıracak ve bölücülüğe itecek bütün faktörlerin bağlayıcı kayıtlarından kurtulur; sinema, televizyon ve benzeri şeyleri izlemekten uzak kalır çünkü bu iki vasıta da cinsel konulan en müstehcen şekilde işlemekte, tahrik edici ölçü ve anlamdaki polisiye filmlerini göstermekte; ahlâk bozucu, şehveti gıcıklayıcı temsiller sergilemektedir. Bunun gibi, cinsel ilişkileri çekici hale getirip durmadan tahrik mekanizmasını kullanan dergi ve benzeri kitap ve broşürlerden kendini kurtarıp uzak tutar; cinsel kıssaları, ahlâksızlığın her türlüsünü anlatan yayın organlarının tesir alanının dışında kalır. Bütün bunlar fazileti temelinden yıkmakta, İslâm ahlâkına ağır darbeler indirmektedir.

Yine murakabe île, çocuk sapık ideojilerden, toplumsal ölçüdekitahribkar mezheblerden, kâfirce düşünceye dayalı inançlardan kendini kurtarıp imân hürriyetine kavuşur. Bütün varlığı ile fikir, yol ve gidiş olarak İslâm'a bağlanır.
Yine çocuk murakaba ile İslâm'ın fazilet yansıtan terbiye sisteminin zirvesine yükselir; böylece ruhen, ahlaken ve ilmen olgunlaşır. Başkalarına ahlâkta, güzel örnek olmakta, karşılıklı münasebetlerinde en uygun ve en elverişli rehber ve yol gösteren olur. Çevreyi aydınlatmada, gökteki dolunay gibi, yeryüzünde de yürüyen bir melek gibi olur.
Boş vakitlerden yararlanma hususuna gelince: Terbiyeci evine dönüp çoluk çocuğu arasında oturduğu zaman, bütün gayret ve himmetini, gücünü bir araya getirerek, çocuğunu bilgi bakımından yetiştirip topluma hazırlatmaya çalışacak ve bunun kendisine vâcib olduğunu unutmayacak; çocuğu inanç bakımından sağlam esaslara göre yetiştirecek, ahlâkını en uygun biçimde yönlendirecektir.
Akşam olup eve döndükleri zaman dinlenme vakitlerini çocuklarını daha iyi yetiştirmek için değerlendiren, ciğerparelerini en iyi amaca yöneltmek için çalışan ana-babalar ne güzeldirler... Allah (c.c.) yanındaki mükafatları da ne kadar büyüktür. Çocuklarıyla beraber oturup okuldan aldıkları derslerini dinledikleri, yazdıkları bir meseleyi anlamaya çalıştıkları, onlara güzel bir kıssayı anlattıkları, yönlendirici bir fazilet ölçüsünü telkine özendikleri zaman ne iyidirler. Bunun gibi, çocukların aldığı bir okuma parçasını daha da güzelleştirmek, edebi bir parçanın asıl te'sirini göstermek, zarif bir mizahı kırıcılıktan uzak tutup bir düşünme ve neşelenme aracı yapmak istedikleri zaman onların Allah (c.c.) yanındaki ecirleri ne kadar büyüktür.
İşte bu hayırlı yol ve meslek, vallahi, çocuk için bütün hayırları gerçekleştirir, ondan yana bütün azizlik ve şeref basamaklarını yükseltir, güzel ahlak basamaklarını hazırlar; bununla da kalmaz, ondan dosdoğru bir insan meydana getirir, onu hikmetli bir adam, faziletli ke-remli bir müslüman kılar.
Çocuğu hayata hazırlamada en örnek terbiye yolu gerçek anlamda budur! Faziletli bir toplum yapısında sağlam bir tuğla durumuna getirmenin tek yolu da yine budur, inanmış dindar bir kuşak bu yolla oluşup sahneye çıkabilir. Çocukları boş vakitlerini arkadaşlarıyla birlikte boş-anlamsız konularla geçirdiğinde, kahve ve benzeri yerlerde oyun oynayıp vakit öldürdüklerinde; günah ve hayasızlık işlenen çılgınca eğlence yerlerine dadandıklarında sapıklarla her şeyi mubah sayan sapık rezillerle, memleketin sapıtmış gençleriyle oturup kalktıklarında; analar, babalar, terbiyeciler, onları kurtarmak için çırpınmıyorlarsa, boş vakitlerini yararlı konularla doldurmak için bir şeyler düşünmüyorlarsa o taktirde çocukları hakkında ne kadar zalimdirler, onların

insanlığını öldüren en kötü katiller sayılmazlar mı?
Çocuğu, sağlam-sıhhatli bir inanç ve gerçek bir imân üzere, ana-babadan başka kim terbiye edip yetiştirebilir? Çocuğa faziletli bir ahlâkı, yüksek edep ve terbiyeyi ana-babadan başka kim aşılayabilir?
Çocuğu akl-i selim, cism-i selim ve metin bir kuvvet üzere, ana-babadan başka kim terbiye edip yetiştirebilir?
İlim tahsiline çevirmeden, faydalı kültürü vermöde, ana-babadan daha çok kim yararlı olabilir?
Çocuğa nefs terbiyesini, akletme, idrak etme şuur ve hevesini ana-babadan daha çok kim telkinde bulunabilir?
Çocuğa başkalarının hakkını gözetmeyi, toplum içinde terbiye kurallarıyla davranmayı ana-babadan daha çok kim öğretebilir?
Evet, çocuğu bu güzel hasetlerle kim terbiye edebilir? Bütün bu fazilet fidanlarını onun kalbine ve dimağına kimler dikebilir? Baba havai, anne malaya'ni olunca...
Allah (c.c.) rahmet eylesin Şâir Şevki ne güzel söylemiştir:
“Gerçek yetim, ana- babası hayatım tamamlamış.
Kendisini başaşağı yalnız bırakmış kimse değil.
Asıl yetim, anası kendini boş işlere veren.
Babası da durmadan kendini meşgul gösteren kimsedir...”
O halde, çocuğu imân ve ahlâk üzere yetiştirip hazırlamada, önce de, sonra da sorumlu olanlar, ana- babalardır. Çocuğu akli yönden olgunlaştırmak da, nefsini eğitip düzenli kılmak da, onu faydalı ilimlerle azıklandırmak da, çok yönlü bir kültüre sahip kılmak da, ana-babaya düşmektedir.
Resülüllah (a.s.) Efendimiz ne kadar doğru buyurmuştur:
“Adam kendi evinde bir çobandır ve koruyup güttüğü şeylerden sorumludur. Kadın da kocasının evinde bir koruyucu çobandır ve korumakla yükümlü bulunduğu şeylerden sorumludur...”
*Şüphesiz ki Allah her çobandan, güttüğü şeyleri koruyup korumadığından soracaktır.”****[106]***

“Hiçbir baba evladına güzel edepten daha üstün bir bağışta bulunamaz.” [107]
O halde anne-babaya düşen, kâmil anlamda sorumluluklarını bilip idrâk etmek, sözü edilen vecîbeleri yerine getirebilmek için boş vakitlerini bütünüyle değerlendirmek ve sorumluluklarım böylece amacına yönelik gerçekleştirmektir.
Ana-baba yukarıdaki hadîslerde belirtilen sorumluluklardan herhangi birini

yerine getirmekten dolayı, Allah (c.c.) yanında -bir günde ki, mal ve evladın hiçbir fayda vermeyeceği, ancak Allah'a selim bir kalble gelenin kalb selâmetinin fayda vereceği dönemde- elim bir cezadan kendilerini kurtarabilirler mi?

Ana-babaya, gözlerini, Allah'ın şu buyruğuna dikip dikkatle incelemeleri yeter:

"Ey imân edenler! Kendinizi ve ailenizi Cehennem ateşinden koruyun ki, onun yakıtı insan ve taştır; üzerinde kaba yapılı sert tabiatlı görevli melekler bulunuyordur; Allah'ın kendilerine emrettiği hususlarda O'na karşı gelmezler; emr olundukları şeyleri (kusursuz) yerine getirirler." [108]

Şüphe yok ki, ana-baba bu âyeti iyice dikkate alıp düşünürlerse, Allah'ın kendileri üzerindeki murakabesini rahatlıkla anlarlar. Bu bakımdan terbiyeye yönelip onu savunmaları daha güçlü, anlamlı ve sözünü ettiğimiz sorumluluklara karşı aksiyon halinde bulunmaları o nisbette büyük olur.

Artık terbiyeciler kendilerine düşen vecîbeyi bilmelidirler. Boş vakitlerini, çocuklarının terbiyesinde kullanmaktan yararlansınlar. Yine bilsinler ki, zaman bir kılıçtır, eğer onlar onu kesip biçmezlerse, herhalde o, onları kesip biçecektir. Şüphesiz ki, vâcibler, vakitlerden daha çoktur, ömür ise sür'atle tükenmekte... Boyunlarına atılan emânetleri taktir edemez, hakkını veremezse, aynı zamanda belirtilen sorumluluklara hakkıyla riâyet edemezlerse; haberleri olmadan ölüm bir gün ansızın kendilerini yakalayıverir; belki azâb ansızın kendilerine gelir, sonra yardım da olunmazlar.

Allah (c.c.) Muhkem Kitabında ne doğru buyurmuştur:

"Farkında olmadığınız halde ansızın size azâb gelmeden önce, Rabbınızdan size indirilen en güzel söze (Kur'ân'a) uyun. Kişinin, "Allah huzurunda yaptığım eksikliklerden (vazife ve vecibeleri aksatmaktan) dolayı yazıklar olsun bana; cidden ben alaya alanlar arasında idim!" diyeceği gün gelmeden..." [109]

Son olarak terbiyecilerin dikkatini, derecelerinin farklılığına ve sorumluluklarının birbirine uymazlıklarına çekmek istiyorum, özellikle terbiyecilerden analar ve babaların terbiye konusunda sergilediğimiz hususlara, bilhassa büyükleri, küçükleri, yaşlı ve gençleri, erkek ve kadınları salâha kavuşturan, düzenli kılan içtimaî terbiyeye bakmalarını arzu ediyorum.

Ey terbiyeciler! İslâm terbiye sistemini ve onun yol ve yöntemini, henüz çocuklarınıza telkîn etmeden önce kendi nefslerinize gerekli görün ki, bu hususta boyunlarında terbiye etme hakkı bulunanlara güzel rehber ve örnek olabilesiniz, sorumluluğun ne olduğunu misallerle ortaya koyabilesiniz.

Sonra da kendi nefsinizde uyguladığınız terbiye ve onun tabii neticesi

sorumluluk duygusunun gelişmesini çocuklarınıza öğretmeye çalışınız, ciğer parelerinize telkin ediniz. Böylece çocuklarınız, İslâm'ın sıhhatli akidesi, kâmil inanç ölçüsü üzerinde gelişsinler, yüksek ahlâkı doğrultusunda yürüsünler. Onları ancak böylece hayat akışının derinliklerine dalmaya hazırlayabilir, inanmış kalb ile en meşakkatli sorumluluklarını taşıyabilme düzeyine getirmiş olabilirsiniz. Sabreden bir nefs, tertemiz bir ruh, olgun parlak bir akıl, sağlam dayanıklı bir beden taşıyan bir nesil oluşturursunuz.

O halde bütün himmet ve gayretinizi bu hususta kullanıp bütün imkân ve düşüncelerinizi bir araya getirin ve Allah'ın bereketiyle açılan yolda yürüyün! Bu durumda artık Allah'ın inayeti sizi koruyacak; gelecek kuşaklar sizi taktır ve tebcîl edecek, gayret ve işlerinizi kutlayacaktır. Aziz ve Celîl olan Allah (c.c.) size hayır ve iyilikler sevabı verecek. Kıyamette size yarayacak ecirleri hazırlayıp saklayacaktır.

"Bundan böyle de Allah ve Peygamberi yaptıklarını görecek. Sonra da (ölüp) gizli ve açık her şeyi hakkıyla bilene (Allah'a) döndürüleceksiniz; O da yaptıklarınızı size bir bir haber verecektir." [110]

Duamızın sonu: Alemlerin Rabbı Allah'a hamdolsun!...[111]

ÜÇÜNCÜ KISIM

1- ÇOCUKTA TESİR EDECEK TERBİYE YOLLARI VE VASITALARI

Ey aziz ve şerefli okuyucu kardeşim! Çocuk terbiyesiyle ilgili kitabımızın birinci cildinin ikinci kısmında, "Çocuk Terbiyesinde Terbiyecilerin En Büyük Sorumlulukları" başlığı altında bu konuya yer verilmişti. Bu terbiye ister imânî, ister ahlâkî, ister aklî veya cismî ya da içtimaî olsun, hepsi aynı sorumlulakların kapsamına girer. Şüpheniz olmasın ki sözü edilen sorumluluklar, terbiye alanında önemli bir yer kaplar, çocuğu geleceğe hazırlamadaki rolü ise oldukça büyüktür. Sağlıklı biçimde uygulandığı takdirde, babalar ve terbiyeciler bu emeklerinin meyvelerini gelecekte toplamaya başladıklarında ne kadar mutlu ve sevinçli olacaklardır! Böylece diktikleri fidanlar yetişmiş olacak, onlar da gölgelerinden yararlanmış bulunacaklar.

Sarf ettiği emeğin karşılığını görünce gönül rahatlığına kavuşacaklar, gözleri aydınlık olacak. Ciğerparelerini yeryüzünde yürüyen melekler gibi, gönül meyvelerini insanlar arasında gezip dolaşan mushaflar gibi görünce ne kadar bahtiyar olacaklar!

Ancak terbiyeci için sadece bu sorumlulukları yerine getirmede aksiyon göstermesi, sözü edilen vecîbelerden haberli olması kâfi midir? Terbiyeci böylece boynuna düşeni yerine getirmiş, önemli olanı gerçekleştirmiş, bütün gayretini tükeninceye kadar kullanmış zanneder mi? Yoksa terbiye konusunda yolları ve sebepleri artırması ve devamlı daha mükemmel ve daha üstün yollar ve sebepler bulması gerekmiyor mu?

Hiç şüphe yok ki, konuya gönül kulağı veren insaflı terbiyeci, durmadan dinlenmeden çocuk terbiyesinde şan ve şeref artıracak vasıta ve sebepleri geliştirmeye çalışır; çocuğu inanç ve ahlâk yönlerinden yeterince hazırlamakta te'sirli olan terbiye kaidelerini; bilgi, kişilik ve sosyal yönleriyle onu oluşturmanın terbiye kurallarım daha te'sirli biçimde fazlalaştırır. Böylece çocuk olgunluk belgesi, kemâl simgesi, akletme ve düzenli olmanın en güzel görüntüsü haline gelir.

Çocuk terbiyesinde şan ve şeref artıracak yollar ve vasıtalar nelerdir; çocuğu geleceğe hazırlamada te'sirli terbiye kaideleri nelerden ibarettir? Bana göre, bunları beş madde halinde toplayıp takdir etmek mümkün:

1- Önderlik ve rehberlik yaparak terbiye etmek

2- Güzel âdet ve gelenekleri uygulayarak terbiye etmek.

3- Güzel öğütlerde bulunarak terbiye etmek

4- Yararlı şekilde düşünerek terbiye etmek

5-Cezalandırmak suretiyle terbiye etmek.[112]

1- Önderlik Ve Rehberlik Yaparak Terbiye Etmek

Terbiye konusunda önderlik ve rehberlik yapmak, çocuğu ahlaken hazırlamakta, kişiliğini ve sosyal yönünü oluşturmakta en te'sirli vasıtalardan biri ve en başarılısıdır.

Bunun sebebi açıktır: Çünkü terbiyeci, çocuğun gözünde en yüksek anlamda bir örnek ve misaldir, aynı zamanda örnek alınacak en uygun önderdir. Çocuk devamlı, gidiş ve davranışında onu taklit eder; bilerek ya da bilmeyerek onun ahlâkını kendinde masallaştırır. Hattâ çocuk anlayarak ya da anlamayarak terbiyecinin sözünü, fiilini, duygusunu ve mânevi yapısını kopyaya çalışır!...

İşte bu açıdan baktığımızda, önderlik ve rehberliğin çocuğu islâh ve ifsadda büyük âmil olduğunu görüyoruz: Terbiyeci doğru, güvenilir bir kimse olur, ahlâkı güzel, cesareti yerinde, iffet ve namus simgesi bulunursa, çocuk da doğruluk, güvenirlik, ahlâk, şeref, cesaret ve iffet üzerine yetişir. Terbiyeci

yalancı, hâin, helâl sınırlarını aşan, cimri, korkak, sefil ve hasis ise çocuk da yalancılık, hiyanet, korkaklık, cimrilik ve hasislik üzere yetişip gelişir.
Çocuk ne kadar iyice ve hayra karşı yetenekli olursa olsun, doğuştan pâk ve nezih bulunursa bulunsun, terbiyecisini güzel ahlâkın doruğunda, gerçek önderliğin kubbesinde ve iyi örnek olma düzeyinde görmediği takdirde hayrın, iyiliğin ilkelerine olumlu cevap vermez. O halde, çocuğa terbiye yollarından birini telkin etmek terbiyeci için gayet kolaydır, ama asıl zor olan, çocuğun bu yola yapılan çağrıya olumlu cevap vermesi için terbiyecisini o yol üzerinde görmesidir. Ya terbiyecisini bu yolda göremiyorsa, onun bu yoldaki terbiyeyi kendi nefsinde gerçekleştirdiğine şâhid olamıyorsa, o takdirde çocuğu terbiye daha da güçleşir ve arzulanan netice elde edilmez.
Sözü fiiline uymayan muallimi kınayıp rüsvay eden şâirin şu mısraları ne kadar dikkat çekicidir:
“Başkasına hocalık eden adam!
Eğitmekte misin kendini her an?
Hasta olana sen ilâç edersin tavsiye
Oysa sen hastasın, gayrın nasıl sıhhat bula?
Nefsinle işe başla, azgınlıktan men'eyle,
Sonuç aldığın zaman hekimsin sen elbette, İşte bu düzeye geldiğinde öğütlerin tutulur, ilmine uyulur, ta'limin fayda verir.”
O çok münezzeh Allah (c.c), gönderdiği bir peygamberi, risâlet görevini yerine dosdoğru getirebilmesi için, kullarına semavi mu'ciz yolu belirleyip koyarken, onu kişisel, ahlâki ve aklî bakımdan en yüksek kemalât ile süslemiştir. Tâ ki, insanlar onun dediklerini güvenle alsınlar, ona dosdoğru uysunlar, ondan öğrensinler, çağrısına olumlu cevap versinler; her türlü fazilet ve iyilik yolunda onu izlesinler.
İşte bu hikmete dayalı olduğu için, peygamberlik teklifî'dir, iktisabı değildir; yani o kutsal görevi Allah (c.c.) lâyık gördüğüne teklif etmiştir; çalışıp çabalayarak elde edilen bir meslek değildir. Çünkü Allah (c.c.) risâleti kime vereceğini çok daha iyi bilir; beşer arasından kimin bu göreve ehil olduğunu çok daha iyi takdir eder. Böylece seçtikleri O'nun elçileri sıfatıyla insanları rahmet ve ebedi saadetle müjdelerler, yola gelmeyip inkârda ısrar edenleri yürüdükleri yolun tehlikesine karşı uyarırlar.
Bu amaçla, müslümanlara tarih boyunca çok uygun önderler ve her devirde beşeriyet için aydınlatıcı bir kandil ve yol gösterici bir ay olsunlar diye Muhammed (a.s.) Efendimizi Peygamber olarak göndermiştir.
Kur'ân bu gerçeği şöyle açıklamaktadır:

“And olsun ki, sizin için, sizden Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çokça ananlar için Resûlüllah da güzel örnekler vardır.” [113]
“Ey Peygamber! Şüphesiz ki biz seni şâhid, müjdeci, uyarıcı; Allah'ın izniyle O'nun (yoluna) çağrıcı ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik.” [114]
Böylece Allah (c.c), Muhammed'in (a.s.) kâmil ve mükemmel suretine İslâm'ın açık yolunu koymuştur. O da bu özelliğiyle, imân edip kendisini izleyecek kuşaklara da hep diri ve ebedi kalacak suretini, ahlâkının kemâli, azametinin şumûlu doğrultusunda en güzel misâl olarak bırakmıştır.
Nitekim Validemiz Hz. Aişe'den (r.a.) Resûlüllah (a.s.) Efendimizin ahlâkından sorulduğunda o şu cevabı vermiştir:
“O'nun ahlâkı Kur'ân'dır!”
Doğrusu bu cevap son derece ince, öz, özetli ve kapsamlıdır. Kendi manâsına Kur'an'ın kapsamlı yolunu eklemiş ve faziletli ahlâk ilkeleriniiçine almıştır. Gerçekten Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Kur'ân faziletlerini yaşayan ve yaşatan tercümandır; onun ebediyete uzanan tevcihlerinden yana hareket eden bir surettir.
Kim, Resûlüllah'ın (a.s,) koruluğunun etrafında koruluk olmaya veya kurmaya güç getirebilir ya da O'nun büyük denizinden bir nokta, bir damlaya ulaşmaya takat bulabilir?
Resûlüllah'a (a.s.) fahır, şeref, ebedilik olarak, Allah'ın kendisini kendi gözetimi altında biçimlendirdiğini ilân etmesi yeter. Allah (c.c.) onu en güzel şekilde terbiye edip yetiştirmiş; tâki devamlı surette bedenlere afiyet, varlık âlemini aydınlatan güneş, karanlıklar denizinde yol gösterici dolunay olsun.
Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ilâhi te'dibi şöyle açıklıyor:
*“Rabbim beni edeplendirdi ve edep-terbiyemi güzelleştirdi.”****[115]***
Allah'ın kendi peygamberini edep ve terbiye ettiğine delâlet eden belgelerden biri de şudur: Resûlüllah (a.s.) ilâhi inayetle kuşatılmış; nübüvvetten önce de sonra da temele dayalı peygamberlik sıfatlarıyla donatılmıştır.
Bilindiği gibi, Rasulullah (s.a.v.) Efendimiz, cahiliyet devri günahlarından hiçbirini işlememiş, o devrin kirlerinden hiçbir şeye sürünmem iştir. O hep nezih, iffetli, pâk ve temiz olarak bilinmiş ve tanınmıştır.
Doğruluk ve emânete saygı bakımından zirveye yükselmiştir; o kadar ki câhiliyyet devri adamları O'na “Sadık” ve “Emîn” diye seslenmişlerdir. Bu o kadar kafalarda yer etmişti ki, insanlardan çok büyük bir topluluk İslâm'a karşı olmalarına rağmen Peygamber'e (a.s.)
“Denedik ama senden hiçbir yalan sâdır olduğuna şahit olmadık!” diyerek insaflı

olmaya çalışmışlardır.
Resûlüllah (a.s.) Efendimizin zekâ ve idrâk gücüne gelince, bu iki hususta da hiç kimse O'na yaklaşamamış, denk olamamıştır. Şeref, güven, edebîlik olarak O'nun Hacer-i Esved'i yerine koymada gösterdiği tedbîr ve sergilediği hikmet yeter. Ayrıca aile ve kavimleri bir değirmen gibi durmadan öğüten aralıksız savaşlar, çatışma ve vuruşmalara bir son verip Arapları birleştirerek köklü bir devlet kurması da O'nun zekâ ve dirayetinin ayrı bir tezahürü sayılır.
Resulü Ekreme O'nun zekası ve fetaneti (üstün anlayışı) yönünden hiç bir kimsenin erişmesi mümkün değildir. Peygamber (s.a.v.)Efendimize şeref, iftihar ve beka yönünden onun tedbiri ve hikmetiyle hacerü'l-esved'i kavmi için, çözümü en münasib olan yere koyması ve böylece sonunun nereye varacağım sadece Allah'ın (c.c.) bileceği yakıp, yıkıcı ve ezip, öğütücü harpten insanları kurtarmış olması kafidir.
Daveti tebliğine gelince, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, ümmetin İslâm çağrısına olumlu cevap vereceğini görünceye kadar ne dosdoğru uyuyabildi, ne hayatın tadını alabildi ne de kalbi rahata kavuşabildi. Ümmetin bölük bölük Allah'ın dinine girdiğine şâhid oluncaya kadar bu hâli devam etti. Birçok âyetler O'nun bu üzüntü ve sıkıntısını hafifletmeye yönelik olarak iniyordu; üzüntülere kapılarak kendini yıpratmasına daha fazla imkân vermiyor, durmadan başarının yakın olduğuna işaretlerde bulunarak tesellide bulunuyordu.
O'nun ümmete karşı duyduğu derin ilgi ve tebliğdeki kusursuzluğu kelimeyle ifade edilemez; ancak Kur'ân bu hususu en vecîz şekilde şöyle açıklıyor:
“Bu söze (Kur'ân'a) inanmayacak olursa arkalarında üzüntüyü duyup hayıflanarak kendini yoksa tüketecek misin?” ***[116]***
“Ey Peygamber! Doğrusu sen, sevdiğin kimseyi doğru yola eriştiremezsin, ama Allah dilediğini doğru yola eriştirir.” ***[117]***
“Artık onlara karşı üzüntülere kapılarak kendini yıpratmaya yönelme. Şüphesiz ki Allah, onların neler işlediğini bilendir.” ***[118]***
Her şeye rağmen Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kanaatkârlığında, sabır ve sebatına, katlanmada, saldırılara karşı koyup göğüs germede ve cihâdda dillere destan olacak, darb-ı mesel sayılacak başarılara sahiptir. Peygamberlerden azim ve irade sahibi olanların tutum ve hâlleri hep böyle olmuştur; dinî tebliğde bütün güç ve yeteneklerini kullanmışlar, durmadan cihad etmişler ve kavimlerin Allah'ın dinine girdiğini görünceye kadar bu azimlerini sürdürmüşlerdir.
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in ibâdet ve ahlâk da bütün insanlara örnek ve rehber olacak durumuna gelince: Şüphesiz ki O bu hususta da en yüksek mertebeye

çıkmıştır. Asırlar ne kadar birbirini kovalasa, yıllar ne kadar birbirini izlese değişen bir durum söz konusu olmaz, insanlar her devir ve çağda Peygamber'in (a.s.) o çok kapsamlı ibâdet ve ahlâkını en kâmil mânada örnek olarak bulacaktır. Onun ibâdet ve ahlâktaki başarısı, her zaman en elverişli misal ve doğru yolu aydınlatıcı meşaledir.

İbâdet hususundaki rehber ve önderliğini nakleden sahih hadisler şöyledir:

Ashabdan Muğîre bin Şu'be (r.a.) diyor ki: Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz geceleri kalkıp ayakları şişinceye kadar namaz kılardı. Onun bu hâlini görenlerden biri,

"Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamadı mı?" deyince, Efendimiz şu cevabı vermiştir:

"Allah'a şükreden bir kul olmayayım mı?" [119]

Yine Ashab'dan Alkame (r.a.) anlatıyor: Hz. Aişe (r.a.) Validemize sordum; dedim ki;

"Resulullah (a.s.) Efendimiz fazladan ibâdet hususunda günlerden özel bir şey ayırır mıydı?" Bunun üzerine Hz. Aişe (r.a.) bana şu cevabı verdi:

"Hayır, O'nun ameli hep devam ederdi, Peygamber'in (a.s.) güç getirdiğine hanginiz güç getirebilirsiniz?" [120]

İşte böylece Resûlüllah (a.s.) Efendimizin kalbi Allah (c.c.) ile irtibat halinde idi gönlü ibâdet ve münacat havası ile dolup taşardı da başka şeyler ve işler Onu bundan alıkoyamazdı. Geceleri kalkıp namaz kılar, günün bir bölümünü ibâdet ile harcar; namazın da derin bir zevk hisseder; ibâdeti gözünün aydınlığı kabul ederdi. Çoğu zaman Ashabını, güç getiremeyecekleri hususta kendini taklid etmelerine izin vermez ve bunun için üzülmelerine gerek olmadığını söylerdi.

Nitekim Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:

Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz, insanlar da amel etmeye başlarda kendilerine farz kılınır endişesiyle sevdiği halde bazı amelleri bir süre ter kederdi.

Ashabdan Hz. Enes (r.a.) şunu rivayet ediyor:

Peygamber (a.s.) Efendimiz, bazan oruç tutar, akşamları iftar etmeyip ikinci günü de devam ederdi. Bazan bunu iki veya üç gün sürdürürdü. Bir ramazan ayının son günleri idi ashabdan bir kısmı da akşamları iftar etmeden ikinci günün orucuna devam etmişlerdi. Onların durumu Peygamber'e haber verilince şöyle buyurdu:

"Eğer ay bize uzatılsaydı, oruçta günleri öylesine iftar etmeden birbirine bağlardık ki, bu hususta mübalağa edenler dayanamayıp bırakırlardı. Doğrusu ben sizin gibi değilim. Rabbim beni hem yediriyor, hem içiriyordur!" (Bana inayette bulunup güç ve kuvvet veriyor). [121]

Neden olmasın ki, Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz ibâdetin en yüksek mertebesinde bulunuyordu. Allah'ın kendisine emrettiği teheccüd, ibâdet, tesbîh, zikir ve duaları eksiksiz yerine getirirdi.
Onun bu müstesna hâlini Kur'ân şöyle tasvir ediyor:
"Ey elbisesine bürünen!
Gece kalk da az bir bölümü dışında (ibâdet et).
Gecenin yarısı veya ondan biraz eksilt ya da üzerine biraz artır. Kur'ân'ı güzel ahenkli tane tane oku.
Şüphesiz ki biz, sana (kaldırılması) ağır bir söz vahyedeceğiz.
Hakikat (ibâdet için) gece kalkmak hem daha dokunaklı ve te'sirli, hem de okuma cihetiyle daha sağlam (bilgi ve huzur verici) dir." [122]
*"Gecenin bir bölümünde uykudan kalk ta sana has, fazladan bir namazı, onunla (Kur'ân ile) kıl. Ola ki Rabbin seni Makam-ı Mahmûd'a (övülmeğe lâyık makama) eriştirir."**[123]***
"Gecenin bir bölümünde O'na (Rabbına) secde et ve geceleyin uzun bir süre O'nu tesbîh et..." [124]
Rasûlüllah (a.s.) Efendimizin faziletli ahlâk hususunda örnek ve rehber olduğuna gelince: Onun şerefli ahlakıyla ilgili birkaç örnek sunmamız bile yeter. O'nun azametini, şerefini ve izzetini yansıtan cömertlik, dünyadan el-etek çekme, yani dünyaya değer vermeme konusunda olsun; hoşgörü ve yumuşak huyluluğuyla ilgili bulunsun; isterse kuvvet ve kahramanlığına has bir davranışı olsun veya güzel ve yapıcı siyasetiyle ilgili bulunsun. İşe başladığında gösterdiği sabr-u sebatı yansıtan bir olay niteliğini taşısın, hangisini ele alıp nakledecek olsak, O'nun doruğuna yükselen faziletli ahlâkını bütün açıklığı ile bize tanıtır.[125]

O'nun Kerem Ve Cömertlik Hususundaki Örnek Hareketi:

Efendimiz, fakirlikten hiç endişe duymayan bir kimsenin yapabileceği ve verebileceğinin fazlasını yapar ve verirdi. O, esen rüzgardan daha cömert idi. Ramazan'da ise bu cömertliğine bir sınır çizmek mümkün olmazdı.
Enes bin Mâlik (r.a.) anlatıyor:
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den İslâm adına ne istenmişse, mutlaka onu vermiştir. Bir adam O'na gelip bir şeyler istemişti. Efendimiz de ona, bir dere içindeki koyunları vermişti. Böylesine bir cömertlik karşısında hayranlık duyan adam kendi kavmine dönüp şöyle demişti: "İslâm'a giriniz! Çünkü Muhammed,fakirlikten asla korkmayan kimse gibi bağışta bulunmaktadır,"[126]

Yine Hz. Enes (r.a.) anlatıyor:
Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz'den bir şey istenip de “hayır” dediğini bilmiyorum.
Dünyaya değer vermemesine gelince:
Buna “zühd” denir. Ashab'dan Abdullah bin Mes'ud (r.a.) diyor ki: “Rasûlüllah (a.s.) Efendimizin yanına girdiğimde bir hasır üzerinde durduğunu ve üzerine uzandığı için hasırın onun yan tarafında iz bıraktığını gördüm. Bunun üzerine dedim ki:
“Ya Rasulallah! Hasırdan sizi koruması için bir yaygı, bir döşek alsak olmaz mı?” O bana şöyle buyurdu: *“Benim dünya ile ne ilgim var? Benimle dünya arasındaki ilgi, bir süvarinin gelip bir ağacın gölgesinde bir süre dinlendikten sonra bineğine binip yoluna devam etmesi gibidir...”* Ve sonra da şöyle duâ etti: *“Allah'ım! Muhammed'in çoluk-çocuğunun rızkını yetecek kadar eyle...”*
Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:
“Rasûlüllah (a.s.) Efendimizin üç gün ard arda buğday ekmeğini doyasıya yediği olmamıştır; O'nun bu hali Medine'ye gelip yerleştikten tâ vefatına kadar devam etmiştir.” [127]
Ashabdan Enes (r.a.) anlatıyor:
Hz. Fatıma (r.a.) bir parça arpa ekmeğini Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz'e uzattı. Bunun üzerine Efendimiz kızına şöyle dedi: “Kızım, baban üç günden beridir bir şey yemedi. İşte senin verdiğin bu parça ekmeği ilk olarak yiyorum.”
Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz zühd-u takvanın nasıl doruğunda bulunmasın ki, O, Allah'ın dilediği ve kendisine hitap ettiği her şeyi yerine getirirdi:
“O inkarcılardan kendilerini denemek için dünya hayatının süsleriyle yararlandırdığımız kimselere (içinde bulundukları geçici şatafata) gözlerini dikme. Rabbın rızkı daha hayırlı ve daha süreklidir.” [128]
Bundan, Rasûlüllah (a.s.) Efendimizin fakirlik için veya elinin darlığı sebebiyle ya da az yiyecek bulunduğu için zühd gösterdiği anlamı çıkarılmamalıdır. Eğer Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz hayatın şatafatını arzulasaydı, güzel ve çekici şeyleri çoğaltmak isteseydi, Dünya hayatının zînetinden yararlanmayı düşünseydi, dünyalık ona baş eğipgelecekti. Ama o zühdüyle, iffetliliğiyle şu önemli hususları dilemişti ki, en açık ve en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:
O müslüman kuşaklara yaptığı zühd ile yardımlaşmanın, bolca vermenin ve başkasını tercih etmenin manasını öğretmek istemişti.
Nitekim Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:
Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz üst üste üç gün karnını doyurmamıştır. Biz isteseydik, elbette karnımızı doyurabilirdik, ama O, başkasını kendi nefsine

tercih ederdi. [129]
Az önce belirttiğimiz gibi, Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz, fakirlikten hiç korkmayan bir kimsenin verdiği gibi verirdi.
O, müslüman kuşakların yetecek kadar geçimliğe kanaat etme sabrını göstermelerini dilemiştir. Bununla da, dünya hayatının süsleri, çekici nesneleri; fitne ve oyalayıcı yanlan onları vâcib olan; Hakk'a davetten ve kelimetullahı yüceltmekten alıkoyacağı endişesinden kaynaklanıyor ve dünya hayatının daha öncekileri mahvettiği gibi kendi yaygısını onların üzerine gerip mahvedeceği korkusundan doğuyordu.
O, bununla, kalblerinde hastalık bulunan münafıklara ve inkarcı düşmanlara şunu anlatmak istiyordu: insanları davet ettiği yüce gaye uğrunda hizmet verirken bununla mal toplamayı, birtakım fanî ve geçici şeyleri, elden çıkıp gidecek dünyalığı, gönül çekici nimetleri, nazenin bir hayat sürmeyi, din adı altında dünyalık elde etmeyi hiçbir zaman arzulamadığını ortaya koymuştur. O bütün söz ve davranışlarıyla Allah'ın rızâsını, mükâfatının Allah (c.c.) tarafından verileceğini, yanında dünyalıktan bir yular bulunmadığı halde Allah'a kavuşmayı arzulamıştır.
Onun bu hususlaki şiârı, kendisinden önceki peygamberin şiarı idi. Çünkü görevlendirilen her peygamber, davet ettiği insanlara şunu söylemiştir:
"Ey kavmim! Buna karşılık sizden bir mal da istemiyorum. Benim ecrim ancak Allah'a aittir." [130]

Tevazu'daki Önderliği:

Peygamber (a.s.) Efendimize muasır olanlar şu hususta görüş birliğine varmışlardır: Rasulüllah (a.s.) Efendimiz, Ashabıyla karşılaşınca önce O, onlara selâm verirdi. Küçük olsun büyük olsun konuştuğu kimseye bütünüyle yönelir de öyle konuşurdu. El sıkıştığı zaman, karşısındaki elini çekmedikçe o çekmezdi. Dışardan içeri girince, Ashabının oturup son bulduğu yere otururdu, ihtiyacını karşılamak için bizzat kendisim çarşı-pazara çıkardı. Ev ihtiyacını bizzat kendisi taşır ve *"Bunu taşımaya ben daha lâyıkım"* derdi, işçi ve sanatkâr gibiçalışmayı bir küçüklük saymaz, bunu bir büyüklük taslama meselesi yapmazdı. İster Mescid'in inşaasında, ister hendek kazma işinde olsun bir işçi gibi çalışmıştır. Hür olsun köle ya da câriye olsun kendisini davet edenin dâvetine icabet eder, mazeret beyân edenin özürünü kabul ederdi. Zaman zaman elbisesini yamar, ayakkabısını tamir ederdi... Ev işlerinde ailesine yardım ederdi

de onlara yardımcı olur, binek devesini kendisi götürüp bağlardı. Hizmetçisiyle beraber oturup yemek yer, zayıf ve güçsüzlerin hacetini yerine getirirdi. Çoğu zaman toprak üzerine oturur, döşek ve kilim aramazdı.
Rasulullah (a.s.) Efendimiz nasıl bu kadar mütevazi olmasın ki, Cenâb-ı Hakk ona şu emri indirmiştir:
“Mü’minlerden sana uyanlara (tevâzü; hoşgörü, rahmet ve şefkat) kanadını (yerlere kadar) indir!” [131]

Yumuşaklık, Sabır Ve Temkinliliği:

Bedevilerden karşılaştığı eziyyet ve cefâ hususunda, birçok misâllerden sadece birini anlatmam herhalde yeter. Ashab'dan Enes (r.a.) anlatıyor:
Resülüllah (a.s.) Efendimizle beraber yürüyorduk. Üzerinde Necrân malı kalınca bir üstlük bulunuyordu. Bedevilerden biri arkadan gelip O'na yetişti ve üstlüğünün bir ucunu tutup şiddetle çekti. Bu sırada Rasûlüllah'ın boynuna gözüm ilişti, şiddetli çekmeden dolayı üstlüğün kenarı iz bırakmıştı. Bedevi bu kaba davranışından sonra şöyle dedi:
“Ya Muhammed! Allah'ın senin yanında bulunan malından emret de biraz bana versinler...” Rasûlüllah bunca kaba ve ölçüsüz harekete karşı sadece tebessüm etti ve bedeviye istediği şeyin verilmesini emretti. [132]
O'nun hilminden biri de:
Zafer bulduktan sonra düşmanlarına karşı olan muâmelesidir. Bu hususta Mekke'lüerden O'na ezâ ve cefada çok ileri gidenlere karşı davranışını nakletmemiz misâl olarak kâfi gelir. O Mekke'liler ki, Onu ekonomik ablukaya almışlar, öz yurdundan çıkarmışlar, öldürmek için ciddi plânlar hazırlamışlar ve ellerinden geldiğince her türlü yalan ve iftirayı atmaktan çekinmemişlerdi.
Şüphesiz ki, Rasûlüllah'ın Mekke'lilere karşı bu derece geniş hilmi, hoşgörü ve insancıl davranması, iki gözü olan herkese, O'nun afv, bağışlama, hoşgörü ve güzel müsamaha aynasında en güzel örneklerin tecelli etmesine yöneliktir.
O güne kadar Arap Yarımadasının göremediği büyük bir ordunun Mekke'yi fâtih olarak ele geçirmesine bir bakın! Evet O büyük peygambere dikkatle bakın, girdiği şehirde rahmet ve affı nasıl yaygınlaştırmıştır? Yeryüzünde azgınlık ve tuğyan eden ileri gelenler nasıl bağışlanmıştır? Peygamber (a.s.) Efendimize yaptıkları kötülüklere karşılık O'ndan ancak iyilik ve ihsan görmüşlerdir. Bağışlama, hoş görme ve kınamama gibi üstün sıfatların tecellisiyle muamele görmüşlerdir.

Bu durumda olan yeryüzündeki diğer hükümdarlar, eza ve cefa gördükleri ülkeleri fethedince ancak başlar kesmişler, ağır cezalar vermişlerdir.[133]
Ya Peygamber (a.s.) Efendimiz azılı düşmanlarına karşı ne yapmıştır? O, Mekke'yi fethedince onları bir araya toplayıp hepsini bağışlayarak güven vermiştir. O, onlara ebediyete uzanan şu sözleri söylemiştir:
"Size bugün ne yapacağımı biliyor musunuz?" Onlar da:
"İyi âlicenap bir kardeşsin; iyi âlicenap bir kardeşin oğlusun," diye cevap vermişlerdi. Bunun üzerine Efendimiz onlara:
"Haydi gidiniz, hepiniz serbestsiniz!" Diyerek hepsini bağışladığını ilân etmişti.
Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz böylesine yüce ve anlamlı bir hoşgörü ve yumuşaklık içinde nasıl bulunmasın ki, Allah (c.c.) Muhkem Kitabı'nda O'na şunu indirmiştir:
*"(Ey şanlı peygamber!) Sen affetme yolunu seç; iyilikle, güzel davranışla emret ve câhillerden yüz çevir."**[134]*
*"Onları bağışla da güzel-tatlı davranmaya devam et."**[135]*

Fiziksel Güçte Önderliği:

Şüphesiz ki, Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz bu hususta güreşenlere, azimli metin kahramanlara, kuvvete, şiddete karşı koyma ve azimli olmada en yüce misâlleri vermiştir.
O'nun bu hususta da en yüce misâl olduğunu nasıl söylemiydim ki, ünlü güreşçi Rükâne ile üç defa üst üste güreşip her defasında onun sırtını yere getirdiği ve sonunda Rükâne'nin,
"Şehâdet ederim ki sen Allah'ın peygamberisin!" dediği kafi değil midir?
Yine O'nun fiziksel güçte de örnek olduğunu nasıl söylemeyelim ki, Uhud Savaş'ında karşısına çıkan ve kendisini öldürmeyi iyice kasdeden Ubey bin Halef'in göğsüne harbesini vurup onu atından düşürdüğü, bu yüzden Ubeyy'in çok acı duyarak şöyle dediği pek meşhurdur:
"Muhammed eğer üzerime tükürmüş olsa yine de beni öldürmüş olurdu!"
Nasıl olmasın! Hz. Peygamber (a.s.) başpehlivan Rükâne'yi üç kere yendi. Rükâne, üçüncü (yeniliş) den sonra, "Şehadet ederim ki sen Allah'ın Rasûlüsün "dedi.
Hem nasıl misâl olmasın ki, Ashab-ı Kiram, savaşlarda, tehlikeli zamanlarda O'nun üstün cesaretini, bedensel kuvvetini, damarlarındaki metanetini bildikleri için O'na sığınırlardı.

O kuvvet ve cesaretin en yüksek mertebesinde nasıl bulunmasın ki, bu hususta kendisi şöyle buyurmuştur:

“Kuvvetli Mü’min, Allah yanında zayıf Mü’min den hayırlı ve daha sevimlidir.” ***[136]***

Peygamberimiz (a.s.) nasıl olur da başkasına bedensel güçte ve kökleşmiş bir azim ve irâdede önderlik yapmasın ki, Allah (c.c.) açık âyetleriyle ona şu hükmü indirmiştir:

“Onlara (düşmanlara) karşı gücünüzün yettiğince her türlü kuvveti ve (savaş için) beslenen atları, (gereken araçları) hazırlayın.” [137]

Cesaret ve kahramanlıktaki önderliği:

Rahatlıkla diyebiliriz ki, cesaret ve kahramanlıkta hiçbir kimse ona benzer ölçüde olmaz, İşte şu iki tarihî misâl, o büyük savaşçının cesaret ve kahramanlığına en yüksek misâl teşkil eder:

a) Medine halkı bir gece iyice korktu ve kulaklara akseden bir sese doğru yönelmeye başladılar; ansızın Rasulüllah (a.s.) Efendimizle karşılaştılar ki, O, onlardan daha önce yükselen o sese doğru gitmiş bulunuyordu.

b) Huneyn savaşında, çevresindeki insanlar kaçışıp savaş alanından uzaklaşırken o katırının üstünde dimdik durup dağılan Mü’minlere şöyle sesleniyordu:

“*Hiç yalan yok, ben peygamberim. Ben Abdulmuttalib'in oğluyum.”*

Evet, o fırtınalı korkunç günde O'ndan daha sebatlı ve düşmana daha yakın kişi görülmemişti.

Rasûlüllah'ın üstün cesaretini belirtirken geniş ve uzun tarihten sadece yukarıdaki iki misâli seçtim: Çünkü birincisi, insanlar henüzharekete geçmeden önce O, tehlikeli bir yere doğru koşmuştu. İkincisi, insanlar savaş alanından kaçarken O, en tehlikeli bir yerde katırının üzerinde dimdik durup sebat göstermişti. Savaş hakkında az-çok bilgisi olan kimseler çok iyi bilirler ki, böylesine tehlikeli yerlerde liderin sebat göstermesiyle sınavı kazanmış olurlar, yani kişilerin cesaret ve kahramanlığı böyle yerlerde denenir. Şüphesiz ki tehlikeye doğru önde gitmek kahraman nefsine hiç de ağır gelmez ve tehlikeye karşı sabretmeyi etkilemez. Oysa ortalığı korku ve ürperti sarmış durumda... [138]

Hem Rasulüllah (a.s.) Efendimiz nasıl cesur ve kahraman ve en tehlikeli yerlerde askerin önünde bulunmasın ki, Allah (c.c.) muhkem âyetleriyle şu hükmü ona indirmiştir:

“O halde Allah yolunda savaş. Sen ancak, kendinden sorumlusun. Mü’minleri de savaşa teşvik et. Ola ki Allah, o inkarcıların kuvvet ve saldırısını durdurup

önler.”[139]
*“Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer cidden Mü’minler iseniz kendisinden korkulmaya Allah daha layıktır.”****[140]***

Güzel Siyasetteki Önderliği:

Şüphesiz ki, O, bu konuda küçük büyük, Mü’min kafir, âmm hass bütün insanlar için mükemmel bir misâl teşkil eder. Gerçekten Rasulüllah (a.s.) Efendimiz hemen her şeyde başarıya mazhar kılınmıştır. Çünkü O, en güzel ve en şerefli bir ahlâk üzere yaratılmış ve kendisine siyaset yapmanın en güzel yöntemi öğretilmiştir. Öyle ki, her işi yoluna, her şeyi lâyık olduğu yerine koyma basîretiyle sahneye çıkmıştır.
Tarihin bir çok defalar tesbit ettiği misâllerden şu en büyük misâli size nakletmek istiyorum. Böylece Rasulüllah (a.s.) Efendimizin seziş yeteneğini, büyük ahlâkını ve siyâsetteki hakimane başarısını daha iyi anlamış olursunuz:
“Rasulüllah (a.s.) Efendimiz Huneyn Savaşı'ndan sonra, Ensar'a (ganimetten) bir şey vermeyip Arap kabileleri ve Kureyş'e verince, Ensar'dan dedikodu yapanlar oldu... O kadar ki onlardan bir kısmı:
“Vallahi Rasulüllah artık kendi kavmine kavuştu!...” diyecek kadar ileri gittiler. Bunun üzerine Rasulüllah (a.s.) Efendimiz ashabını toplayıp onlara şöyle konuştu:
“Ey Ansar topluluğu! Konuştuklarınız bana ulaştı, içinizde duyduğunuz hususları biliyorum. Siz sapık iken size geldim, Allah (c.c.) sizi doğru yola eriştirmedi mi? Siz fakirler idiniz. Allah (c.c.) kalblerinizin arasına ülfet ve mahabbet sokmadı mı?”
Bu veciz ve dokunaklı sözler üzerine Ansar hep bir ağızdan:
“Evet, Allah ve Rasûlü daha güvenilir ve daha üstündür,” dediler. Peygamber (a.s.) devamla:
“Ey Ansar, olumlu cevap vermiyor musunuz?” diye sordu. Onlar da:
“Neye icabet edelim? Minnet ve üstünlük Allah'a ve Peygamberine aittir,” diye cevap verdiler. Peygamber (a.s.) devamla şöyle buyurdu:
“Allah'a and olsun ki, isterseniz şöyle diyebilirsiniz: Yalan sayıldığın halde bize geldin biz seni tastik ettik. Hakarete uğramış olarak geldin, biz sana yardımda bulunup başarına hizmet ettik, ülkenden kovularak geldin, biz seni barındırdık, fakir olarak geldin biz seni kendimize tercih ettik, İşte bütün bu sözleri söyleyecek olursanız doğruyu söylemiş olursunuz ve doğruluğunuz kabul edilir.

Ey Ansar topluluğu! İnsanların koyun ve deve ile ayrılıp gitmesine, sizin de Allah'ın Rasulü ile birlikte dönmenize razı değil misiniz? Muhammed'in canını kudret elinde tutan o yüce zata yemin ederim ki, eğer ara yerde hicret konusu bulunmasaydı ben herhalde Ansar'dan bir kişi olurdum. Eğer insanlar bir tarafa, Ansar da başka bir tarafa ayrılsa, ben herhalde Ansar'la birlikte olurum. Allah'ım! Ansar'a da, onların evlâdına da merhamet eyle, torunlarına da rahmetini indir."

Bu nefis konuşma üzerine Ansar ağladı. O kadar ki sakalları ıslandı. Sonra da hep bir ağızdan: "Biz Allah'ın Rasûlüyle birlikte olmaya razıyız: Kısmet ve pay olarak O bize yeter!" dediler.

Resûlüllah'ın kalbinden çıkıp yükselen bu doğru ve muhlis sözleri dili tercümanlık edip Ansar'ın kalbine perde perde aksettirirken, onları bir anda melekler mertebesine yükseltmiştir. Aynı zamanda fitneyi daha beşiğinde iken öldürmüş, Ashabının kalb ve dimağlarını Hakk'ı anlamaya tahrik ederek diğer dünyevi düşüncelerini temelinden temizleyip götürmüştür.

İşte bu sözleri, Rasûlüllah (a.s.) Efendimizin insanları yüce İslamın maslahatından yana nasıl derleyip topladığını, İslam'ın izzet ve nusret bulması amacına nasıl çevirdiğini, kalbler arasında nasıl derin ülfet duygulan meydana getirdiğini açıklamaktadır. Böylece müslümanların büyük birliği gerçekleşmiştir; Tevhid gölgesi altında ve İslâm bayrağının ferahlatıcı havasında bütünleşmişlerdir.

Eğer Resûlüllah (a.s.) Efendimiz sözünü ettiğimiz bu üstün sıfatlarla donatılmış olmasaydı, Allah O'na böylesine bir seziş ve zekâ yeteneği bahşetmeşeydi, kendi basma Medine'de bir İslâm devleti kurabilir miydi? Arap Yarımadası sevgi ve saygı duygusuyla O'na yaklaşırlar mıydı?

Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz güzel bir siyaset gütmede nasıl örnek olmasın ki bu hususta Rabbinin buyruğuna bütünüyle imtisal etmiş veuygulamada üstün bir temayüz göstermiştir. Allah'ın ona olan hitabım hemen hatırlayınız:

"Ancak Allah'ın rahmetiyledir ki, sen onlara yumuşak (ve hoşgörüyle) davrandın. Eğer kaba, katı, yürekli olsaydın, herhalde etrafından dağılır giderlerdi. O halde onları affet, onlar için istiğfarda bulun, (dünya) işiyle ilgili hususlarda onlara danış (görüşlerini al...) (Bu yoldan hareketle) azmettiğin zaman artık Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah kendisine güvenip dayananları sever."[141]

Başladığı Dâvada Sebat Gösterme Kuvveti:

Bu, onun çok açık sıfatlarından biridir; aynı zamanda en köklü ahlâkı cümlesindendir. Bu hususta onun yerine, amcasıyla olan hassas bir durumu misâl vererek belirtmek istiyoruz: Bir ara Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz amcası Ebû Tâlib'in artık kendisini himaye etmeyip müşriklere teslim edeceğini sanmıştı. İşte burada bir an durup İslâm'ın ebediyete uzanan risâletinin sahibinden, onun dilinden hakk, imân ve sebat sözlerini dinleyelim! Bütün dünyaya kesinkes inanmanın, dâva üzerinde sebat etmenin nasıl olduğu ilan edilsin; Allah (c.c.) yolunda kurban ve feda edilmenin derin mânası anlaşılsın ve Allah'a dâvetçilerin ölçüsü bilinsin: İşte Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz bütün dünyaya şunu ilân etmişti:

"Amcacığım! Vallahi onlar Güneşi sağ elime, Ay'ı da sol elime koyup bu emri (dâva ve hakka çağrıyı) terk etmemi teklif etseler terk etmem mümkün değildir. Allah bu dini üstün kılıncaya veya Ondan başkasını mahvedinceye kadar dâvamı sürdüreceğim..." Bu sözleri söyledikten sonra gözleri yaşlı bir halde kalkıp gitmek üzere kapıya doğru ilerlerken, amcası Ebû Tâlib ondaki azm-u gayreti, sadakat ve sarsılmaz sebatı davet yolunda kimseden bir endişe ve kaygı duymadan devam edeceğini görünce, ona seslendi ve şöyle dedi:

"Kardeşimin oğlu! Yoluna devam et ve istediğini söyle. Allah'a yemin ederim ki, seni kimselere teslim etmeyeceğim." Sonra da şu mısra'lar Ebû Tâlib'in dilinden dökülmeye başladı:

"Vallahi dokunamaz sana o topluluğun eli,
Başımı yere koyup toprağa yastık edinmedikçe!
Nakise yoktur sana yürüt yüce dâvanı,
Ver müjdeyi bununla, kıl gözleri aydınlık!
Çağırdın beni, öğütçü olduğunu söyleyerek,
Mutlak doğru söyledin ve hep güvenilir oldun!
Bir din arz ettin ki sekten şüpheden uzak,
Yeryüzündeki dinlerin en hayırlısı!.
Kınanmak ayıplanmak ya da dil uzatmalardan, korkmasaydım,
Beni çok kolayca getirdiğin dini açıklayıcı bulurdun!

Evet, imân üzerinde sebat ve başlatılan dâvayı sürdürmede azim gösterme hususunda bundan daha büyük bir sebat ve azim var mıdır? İmân konusunda hangi imtihan bundan daha büyüktür? Eğer Rasûlüllah (a.s.) Efendimizin bundan başka bir yeri olmasaydı, yine de dünya devam ettikçe, kuşaklar birbirini izledikçe fahır, şeref ve ebedilik olarak onun bu yeri herhalde kâfi gelirdi.

Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz böylesine açık ve seçkin sıfatlarla nasıl bezeli olmasın ki, Allah O'nun üzerine şu muhkem ayetlerini indirmiştir:

"(Ey Peygamber!) Peygamberlerden azim (yüksek irâde ve dayanma gücü)

sahiplerinin sabrettiği gibi sabret. Onlara (inecek azabı) acele etme...” [142]
“Yoksa siz, kendinizden önce gelenlerin benzer durumu başınıza gelmeden Cennet'e gireceğinizi mi sandınız? Onlara ezici üzücü sıkıntı ve zorluklar gelip dokundu da sarsıldıkça sarsıldılar, o kadar ki Peygamber ve Onunla beraber olan müminler: Allah'ın yardımı ne zaman?” diyecek duruma gelmişlerdi. Haberiniz olsun ki, Allah'ın yardımı yakındır.” [143]
Bizim buraya kadar Peygamber (a.s.) Efendimizin yüksek ahlâkından anlattıklarımız, naklettiklerimiz, gerçekte O'nun büyüklük ve azamet füyuzatından bir yudumdur; kemalât deryasında bir avuç sudan başkası değildir. Salât u selâm O'na olsun!...
Artık bir kimse bu büyük peygamberin faziletlerini sayabilir mi? O'nun şeref, saygınlık ve itibar dolu meziyetlerini çerçeveleyebilir mi? Allah (c.c.) onu şu ebedilik ifâde eden sıfat ve özelliğiyle vasf ettikten sonra başkası bu konuda ne söyleyebilir?
“Şüphesiz ki sen büyük bir ahlâk üzeresin?” Ruhu şâd olsun imam Busayri ne güzel demiştir:
“Hristiyanların kendi peygamberleri hakkında ileri sürdükleri iddiaları bir tarafa bırak da, Peygamber Efendimizi, onun dışında dilediğin şekilde medh u sena et.”
“Resûlüllah'ın (a.s.) zâtına dilediğin şerefi, kudretine de dilediğin büyüklüğü nisbet et. Onu dilediğin kadar öv de öv.”
Çünkü gerçekten Peygamber Efendimizin fazilet ve kemâlinin sının yoktur. Yeter ki dil, O'nun üstünlüklerini anlatabilsin...”
“Peygamber Efendimiz ilm u irfanının en yüksek noktasındadır, fakat o bir insandır ve o, Allah'ın yarattıklarının en hayırlısıdır.”
O çok münezzeh olan Allah, (c.c.) kendi peygamberini (a.s.) böylesine büyük bir ahlâk ile özellendirip ve O'nu böylesine güzel misâl teşkil eden sıfatlara seçip ayırdığına göre, artık elde olmayarak kalbler O'na doğru meyledecek ve ruhlar O'nunla sabr u sebat bulacak ve bütün insanlar O'nun yüksek şahsiyetinde kâmil anlamda bir önderliği ve dünyevi, dini sosyal hayatlarıyla ilgili her şeyde yüce bir misâli bulacak... O kadar ki, O'nun asrında yaşayıp baş gözüyle O'nu görüp O'nunla bir arada bulunanlar, imân ve sevgi bakımından kalblerini O'nunla doldurup meşgul edenlerin en güçlüleri ve önde gelenleri idiler. O kadar ki, sevdikleri Resûlüllah'ı bir süre göremedikleri zaman bu ayrılığa sabredemezler, gönülleri bir türlü rahat edemezdi; gözleri onu görmekle sürmelenmedikçe karar kılmaz, huzur bulamazlardı. Çünkü gönülleri O'nunla dolup taşmakta, sevgileri O'ndan yana köpürmekte idi.

Nitekim yapılan sahih rivayete göre:
Resûlüllah'ın (a.s.) azâdlı kölesi Sevbân (r.a.), Efendisini son derece severdi. Bu yüzden Onu görmeden edemez, ayrılınca da sabredemezdi. Bir gün rengi değişmiş bir halde Resûlüllah'ın huzuruna geldi. Onun bu halini gören Efendimiz sordu:
"Rengini değiştiren nedir?" Cevap verdi:
"Ya Rasûlallah! Ben de ne bir hastalık ne de ağrı ve sızı vardır. Ancak senden ayrı kaldığım zaman üzerime bir yalnızlık yabanilik havası çöküyor, kavuşuncaya kadar bu hâlim devam ediyor! Sonra da ahiret âlemini düşünüyorum ve orada sizi göremeyeceğimden çok endişeleniyorum. Çünkü sen, peygamberlerle beraber yüksek makamlara çıkarılacaksın; benim yerim ise çok aşağı kısımlarda kalacak. Bir de Cennet'e hiç giremeyecek olursam, o takdirde sizi ebediyen göremeyeceğim..."
Onun bu içten samimi duygusu üzerine şu âyet indi:
"Öyle ya, kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, İşte onlar Allah'ın kendilerine nimet sunduğu peygamberler, sıddiklar, şehidler ve sâlihlerle beraberdirler. Bunlar ise ne güzel arkadaşlardır!" [144]
İşte ashabın son derece samimi ve içten kalbi sevgilerinin neticesi olarak onlar Resûlüllah'a olan mahabbetlerini kendi nefslerine karşı olan ilgi ve sevginin çok üstünde tutmuşlar, Peygamberi (a.s.) kendi nefslerine tercih etmişlerdir.
Bunu ispatlayan belgelerden biri de Zeyd bin Desine'nin kıssasıdır. Urve'den (r.a.) yapılan rivayete göre müşrikler bu zatı Harem dışına çıkarıp öldürmeyi kararlaştırdıkları zaman onu Ten'im'e doğru sürükleyip götürürken, yol üzerinde Habib bin Adiy el-Ansar ile buluştular, birbirlerine -başlarına gelen kötülük ve fitnelerden dolayı- sabır ve sebatla tavsiyede bulundular.
Mekkeli'lerin ulusu Ebû Sûfyan -o gün için henüz İslâm'a girmemişti- Zeyd bin Desine'ye yaklaştı ve aralarında şu konuşma geçti:
"İnandığın Allah (c.c.) hakkı için ya Zeyd doğru söyle, şu anda senin yerine Muhammed'in bulunmasını, Onun bizim elimize böylesine geçmiş olmasını ister misin? Senin kendi çoluk çocuğun arasında olmanı, Onun da boynunun vurulmasına rıza gösterir misin?"
"Bırak O'nun öldürülmesini, benim yerimde bulunup O'nun ayağına bir diken batmasına bile tahammülüm yoktur."
Bunun üzerine Ebû Süfyan şöyle bir itirafta bulundu:
"Dünyada, Ashabının Muhammed'i sevdiği kadar insanların bir kimseyi sevdiğini görmedim ve bilmiyorum!"[145]

Görüldüğü gibi Zeyd bin Desine (r.a.) peygamberin ayağına bir diken batmaktan, küçük bir eziyete uğramasındansa kendisinin öldürülmesini tercih etmişti.
Bu konuda Hafız Zerkanî diyor ki:
“Diğer bir rivayette, onlar Habib'i inandığı Allah (c.c.) ile and verilerek denediler. O da şu cevabı verdi:
“Benim yerime ve öldürülmemem için Hz. Muhammed'in (a.s.) ayağına bir diken bile batmasına vallahi razı değilim!”
Buna benzer bir olayı da İbn Ishak şöyle naklediyor:
Ansardan bir kadın, Uhud Savaşında hem kocası, hem oğlu, hem kardeşi öldürülmüştü. Durum kendisine haber verilince, bu elim habere kulak vermedi, sadece “
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ne yapıyor, selâmette mi?” diye sormakla yetindi. Haberi getirenler hayretler içinde kaldılar ve
“Resûlüllah (a.s.) Efendimiz senin arzu ettiğin gibi hayır ve selâmettedir!” dediler. Kadın:
“Bu haber bana yetmez. Resûlüllah'ı gösterin de selâmette olduğunu gözlerimle göreyim?” dedi. Onu belli bir noktaya getirip Peygamber'i (a.s.) gösterdikleri zaman, kadıncağız huzura kavuşmuş ve dudaklarından şu söz dökülmüştü:
“Sen selâmette olduktan sonra bütün musibetler hafiftir.” [146]
İşte üstün sevgi, ilgi ve gönül bağından dolayı Ashab-ı Kiram her zaman peygamberlerini örnek edinerek olaylar karşısında sabr u sebat göstermesini bilmişler ve gerek ibâdet, gerekse ahlâkta O'nun en yüksek noktada bir misâl teşkil ettiğini unutmamışlar. Bütün işlerinde ve halk ile münabesetlerinde güzel bir önder ve müşfik bir dost olduğunu her zaman göz önünde bulundurmuşlar...
Evet, güzel misâl ve örnek olan kişiler insanların gönüllerinde İşteböyle te'sirler meydana getirmişlerdir. Bunların başında ve en yüksek derecesinde Resûlüllah (a.s.) Efendimiz gelmektedir. O'nun müstesna misâli, toplumu oluşturma, çocukları terbiye edip hazırlamada en güzel ve feyizli te'sirleri bırakmıştır...
Artık kim, Ashab-ı Kirâm'ın, Peygamberlerinin güzel ahlâk ve müstesna örnek ve liderliğini kendilerine örnek seçip bu uğurda her türlü musibete karşı sabr u sebat gösterdiklerini bilmek istiyorsa, tarihi iyice araştırsın ki onların güzel eserlerini, üstün ve şerefli faziletlerini duyabilsin..
Acaba dünya kuruldu kurulalı, Ashab-ı Kirâm'dan daha saygın, daha alicenap, daha şefkatli, daha merhametli, daha kadri yüce ve daha aziz, daha yüksek ve daha bilgili başka bir kimseyi tanıyabilmiş midir?
Onlar için fahır, şeref ve ebedilik olarak Kur'ân-ı Kerim'in şu ayetleri yeter:
“Muhammed, Allah'ın peygamberidir. O'nunla beraber bulunanlar, kafirlere

karşı çok çetin ve serttirler: Kendi aralarında birbirlerine karşı merhametlidirler. Onları, rükû edenler, secde edenler olarak görürsün. Allah'ın geniş lûtfunu, bol ihsanının arzu ederler...” ***[147]***

“Geceden de az bir şey uyurlardı. Seher vakitleri hep Allah’tan bağışlanma dilerlerdi.” ***[148]***

“Onların alâmetleri, yüzlerindeki secdeden oluşan izdir. İşte bu onların Tevrat’taki misâlleridir, İncil'deki misâlleri ise, filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş derken kalınlaşmış da sakı üzerinde doğrulmuş (öyle ki) ziraatçıların hayranlığını çeken bir ekin gibidir.” ***[149]***

“Bunlardan önce (Medine'yi) yurt edinip imânı (kalplerine) yerleştirenler ise, kendilerine hicret edip gelenleri severler; onlara verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir ihtiyaç duymazlar, ihtiyaçları olsa bile onları kendilerine tercih ederler.” ***[150]***

“Müminlerden öyle erler (yiğit kahramanlar) vardır ki, Allah'a verdikleri sözü yerine getirip sadakatlerini isbat ettiler. Onlardan kimi de ahde vefa, söze bağlılık edip canını verdi. Kimi de (canını vermek için beklemektedir...” [151]

Sıraladığımız bu âyetler, Ashab-ı Kirâm'ın güzel eserlerinin dolup taşan feyiz pınarından bir avuç su, güzel övgülerinden birkaç damladır.

Öteden beri fikir adamlarının hayal ettikleri, felsefecilerin tasarladıkları faziletli bir toplumu böylece Hz. Muhammed (a.s.) imân eden arkadaşlarıyla gerçekleştirmiştir. Bunun aksini iddia etmek mümkün değil. Tayin edilen kaadı gelip iki yıl aralarında bulunur, iki kişinin davacı-davalı olarak mahkemeye başvurduğuna şahid olmaz. Neden birbirleriyle çekişip dursunlar, aralarında Kur'an hakem olarak duruyorken... Hem neden sürtüşüp tartışsınlar, kendi nefsleri için sevip hoş-gördükleri şeyleri din kardeşleri için de sevip hoş görmektedirler... Neden birbirine buğz etsinler, Resülüllah (s.a.v.) efendimiz onlara sevgi ve kardeşlikle emretmektedir; aynı zamanda durmadan onları şefkat, atıfet ve kardeşini kendine tercihe tahrik ve teşvikte bulunmaktadır.

Büyük Sahabi Abdullah bin Mes'ud'un (r.a.) Ashab hakkında sayıp döktüğü övgüleri, faziletleri, üstünlükleri ve onların övgü değer fiillerini, şerefle ahlâklarını örnek edinme tavsiyesini dinlemenizi isterim:

“Kim örnek almak, kendine uyacak misâl edinmek istiyorsa, Resülüllah'ın (a.s.) Ashabını örnek ve misâl seçsin... Çünkü onlar kalb cihetiyle bu ümmetin en iyileri, bilgi bakımından en derinleri, tekellüf bakırımdan en azları, doğru yol bakımından en sağlamlan, durum bakımından en güzelleridir... Allah (c.c.) onları

peygamberinin sohbetine layık görüp seçmiştir; dinini ayakta tutmak için onları görevlendirmiştir. Artık siz onların fazilet ve üstünlüğünü bilip anlayınız, bıraktıkları şerefli izlere ve eserlere uyunuz. Çünkü gerçekten onlar en doğru, en sağlam yol üzerinde bulunuyorlardı.

Şüphe yok ki, müslüman kuşaklar ve topluluklar, her zaman ve her yerde ibâdette, ahlâkta, kahramanlıkta sabr u sebatta, azim ve gayrette, şevkat, atıfet ve başkasını kendine tercihte, Allah (c.c.) yolunda cihadda ve şehâdet şerbetini içmeye erişmekte Ashab-ı Kiramı en elverişli ve en uygun önder ve rehber edinmişlerdir, İslâm gençleri her asırda, onların fazilet pınarından içmişler, yüksek ahlâk nurundan ziya almışlardır. Terbiye konusunda onların yolunda yürümüşler; şeref abidesini yükseltmede onları izlemişlerdir. Çünkü Ashab-ı Kiram gelip geçen kuşakların en hayırlısı, insanlara önder ve rehber olmada asırların en faziletlisini yaşamış ve yaşatmışlardır.[152]

Resülüllah (a.s.) Efendimiz, Ashabı hakkında ne doğru buyurmuştur!

“Ashabım yıldızlar gibidir; hangisine uyarsanız doğru yolu bulmuş olursunuz...” [153]

İşte Resülüllah (a.s.) Efendimizin ashabında birleşip bütünleşen, oluşup gövdeleşen böylesine uygun ve elverişli önderlik ve örneklik iledir ki, İslâmiyet dünyanın dört bucağında, en uzak ülkelerde yayılmıştır...

Tarih iftihar ve beğeni dolu satırlarla şunları yazar:

İslam yayılarak Hind ve Seylan'ın güneyine kadar, Hindistan'ın güneyindeki Maldiv ve Hint okyanusuna kadar; Tibet ve Çin sahillerine kadar; Filipinlere ve Endonezya'ya kadar; Afrika ortalarına, Senegal'e, Nijerya'ya, Somali'ye, Tanzanya'ya, Madagaskar adasına, Zambia ve benzeri yerlere kadar yayılmıştır.

İslâmiyet sözünü ettiğimiz yerler ve ülkelere müslüman tüccarlar ve sâdık davetçiler tarafından götürülmüştür. Bunlar gittikleri her yerde İslâm'dan aldıkları dosdoğru bir suretle hareket etmiş, emanete rivayetle güven ve itibarın en güzelini sağlamışlardır. Doğruluk ve vefa onların şiarı olmuştur. Sonra da fiillerinin yanı sıra güzel sözleri yararlı öğütleri birbirini takip etmiştir. Böylece insanlar İslâm dinine guruplar halinde gelip girmişler, yeni dine, seçmesini bilerek, inanarak, rağbet ederek imân etmişlerdir.

Eğer bu tüccar ve sadık davetçiler ahlâklarıyla temayüz etmeselerdi, kendi söz ve davranışlarıyla İslâm ahlâkını yansıtmasalardı gittikleri ülkelerde ahlâk ve faziletleriyle önder ve rehber olmasalardı, yabancı memleketlerde lûtufkâr hüsnü muamele göstermeselerdi, milyonlarca insan kendiliğinden İslâm'ı din olarak seçer miydi? İslâm'ın açtığı doğru yola ve rahmete girerler miydi?

Yukarıda belirttiğimizi özetleyecek olursak; şüphesiz ki, örnek alınacak, rehber

ve önder kabul edilecek ahlâkın kalbler ve nefsler üzerindeki te'siri en büyük âmillerdendir. Aynı zamanda İslâm'ın uzak ülkelerde yayılması en büyük sebeblerden ve te'sirli sonuçlardandır... Evet, imân yolunda, İslâm caddesinde beşeriyyetin en doğruyu seçmesi için en te'sirli yöntem ve âmil budur!

Günümüzün yaşamakta olan İslâm toplulukları erkeğiyle kadınıyla; yaşlısı ve genciyle; büyüğü ve küçüğüyle bu hakikati anladıkları taktirde herkesten daha çok ona lâyık değil midir? Başkalarına en uygun önderlik ölçüsü verdikleri, faziletli ahlâkı sergiledikleri zaman ne bahtiyardırlar!. Güzel ilgi, tertemiz muamele; İslâm'ın o çok anlamlı ve güzelleştirici sıfatları ile ortaya çıktıkları vakit ne güzel örneklerdir! Böylece müslüman toplulukların, milletler arasında doğru yolun ayları, düzen getiren parlak güneşleri; hayra ve hakka çağıran güven rehberleri; İslâm'ın ebediyet arz eden risâleti yaymayı sürdürmede fazilet misal-leri olurlar... [154]

O halde terbiyede başarıyı, düşünce haysiyetini ayakta tutmayı sağlayacak uygun ve elverişli öndere mutlaka ihtiyaç vardır. En yüce misâl mutlaka lüzumludur ki gözler onunla aradığını bulsun, onun faziletleri gönülleri kendine doğru çekmiş olsun...

Bunun gibi, toplumun iyilik ve yarar bakımından yardım ve destek görmesi ve yeni kuşaklara en üstün eser ve örnekleri bırakması için mutlaka faziletli ahlâk gereklidir.

İşte bunun içindir ki Resülüllah (a.s.) Efendimiz, terbiyecinin her şeyde ve hususta güzel örnek, iyi önder olacak düzeye gelmesi hususunda çok arzulu davranmış, gereken tavsiyeleri yapmıştır. Böylece çocuk gelişmeye başlayınca hayır ve fazilet üzerine gelişe, tırnakları henüz yumuşak iken, en uygun ve güzel sıfatlarla donatılmış ola...

Resülüllah (a.s.) Efendimizin, terbiyecinin iyi bir önder ve örnek olması hakkındaki tenbihinden bir örnek verelim size:

Ashab'dan Abdullah bin Amir (r.a.) anlatıyor:

Bir gün annem beni çağırdı. O sırada Resülüllah (a.s.) efendimiz de bizde oturuyordu. Annem:

“Abdullah! Yanıma gel ki sana vereyim” dedi. Bunun üzerine Efendimiz, anneme sordu:

“Ona ne vermeyi arzu etmiş bulunuyorsun?”

“Bir hurma vermeyi istiyordum,” diye cevap verdi. Peygamberimiz:

*“Ya bir de bir şey vermeyecek olursan, bu senin aleyhine bir yalan olarak yazılır,”*buyurdu.[155]

Ayrıca bu konuda Resülüllah (a.s.) Efendimiz anne ve babaları uyararak şöyle buyurmuştur:
“Kim bir çocuğa, gel şunu al!” Diye söyler sonra da ona vermezse, o yalan bir söz söylemiştir.”
Resülüllah'ın (a.s.) bu sünneti, terbiyecinin çocukların önünde ve boynunda terbiye etme hakkı bulunanların yanında doğruluğun en güzel görüntüsünü sergilemesi ve böylece onlara güvenilir bir önder ve misâl olması gerektiği hususu hakkında O'nun ne kadar hırslı ve arzulu bulunduğunu göstermiyor mu?
Sahih tesbitlere göre, Nu’man bin Beşir (r.a.) şöyle anlatıyor: Babam benim elimden tutarak Resülüllah (a.s.) Efendimize getirdive:
“Doğrusu ben bu oğluma bir bağışta bulundum, bir köleyi ona hediye ettim” dedi. Bunun üzerine Resülüllah (a.s.) ona:
“Her çocuğuna bunun bir mislini bağışladın mı?” diye sordu O da:
“Hayır” dedi, Peygamber (a.s.):
“O halde verdiğini geri al!” Buyurdu.
Diğer bir rivayette ise Resülüllah (a.s.) ona:
“Bunu diğer çocuklarına da verdin mi?” diye sordu. O da:
“Hayır...” dedi Peygamber (a.s.):
“Allah’tan korkun, çocuklarınız arasında adaleti gözetiniz!” buyurdu. Bunun üzerine Beşir (r.a.) dönüp verdiği bağışı geri aldı. [156]
Başka bir rivayette ise Resülüllah (a.s.) ona:
“Bundan başka çocuğun var mı?” diye sordu. O da:
“Evet,” diye cevap verdi. Peygamber (a.s.):
“Hepsine bunun bir mislini bağışladın mı?” diye sordu O da:
“Hayır,” dedi. Bunun üzerine Resülüllah (a.s.) ona:
“O taktirde beni şahit tutma. Çünkü ben haksızlığa karşı şahitlik yapmam,” buyurdu.
Diğer bir rivayette ise, Resûllülah (a.s.) ona:
“Bu bağışına benden başkasını şahit tuttun mu? Çocukların hepsinin de sana iyilikte eşit davranmalarını istemez misin?” diye sordu. O da:
“İsterim” dedi. Bunun üzerine Resülüllah (a.s.) ona:
“O takdirde yalnız buna bağışta bulunman (adalet) olmadı!” buyurdu.
Şüphesiz ki, Resülüllah'ın bu tavsiyesi, O'nun çocuk terbiyesi hakkında terbiyecilerin ne kadar âdil davranması gerektiğini bütün açıklığıyla yansıtmaktadır. Peygamberin bu konuda ne kadar istekli ve ısrarlı olduğuna yeterli delil sayılmaz mı?

Yine sahih rivayete göre, Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:
Resülüllah (a.s.) Efendimiz Ali'nin (r.a.) oğullan Hasan ile Hüseyin'i öperken yanında Tamimi kabilesinden Akra bin Habis de bulunuyordu. Bunun üzerine Akra şöyle dedi: “Benim on tane çocuğum var, bugüne kadar hiç birini öpmedim!” Resülüllah (a.s.) ona dikkatle baktı ve şöyle buyurdu:

“Merhamet etmeyene merhamet olunmaz...” [157]

Yine Hz. Aişe Validemiz naklediyor:
Bedevilerden bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimize geldi ve şöyle dedi:
“Doğrusu sizler çocukları öpüyorsunuz, bizler ise öpmüyoruz!” Bunun üzerine Reaûlüllah (a.s.) Efendimiz ona şöyle buyurdu:

“Allah senin kalbinden rahmeti çekip almışsa ben ne yapabilirim!” [158]

Peygamber (a.s.) Efendimizin bu sünneti, terbiyecinin, boynunda terbiye etme hakkı bulunanlara karşı son derece merhametli ve şefkatli davranmasını ve Peygamberimizin bu hususlaki ısrarlı tutumunu belirtmiyor mu? Tâ ki terbiyeci merhamet ve şefkat hususunda da iyi bir önder ve güzel bir örnek ola...
Terbiyecinin kalbinden rahmet çekilip alınmışsa, o takdirde onun terbiyesi çocuğa fayda sağlar mı? Bu durumda onun yönteminde te'sirli terbiye diye bir şey bulunur mu? Anlattığı öğütler kabul edilir mi? Çocukları en güzel ve şerefli bir ahlâk üzere yetiştirebilir mi?
Bütün bu soruların cevabı:
Hayır....
O halde terbiyecilere gereken, çocuklarıyla beraber merhamet ve şefkat ölçüleri içinde davranmak ve bunu bir yöntem olarak elden bırakmamaktır. Böylece çocuk iyi ahlâk üzere gelişir, beğenilen huylar, davranışlar üzere eğitilir. Böylece çocuklar şan ve şeref, fazilet ve ahlâk, cesaret ve kahramanlık, merhamet ve şefkat sütünü emmiş olurlar.
İslâm Peygamberinin (a.s.) çocuklara merhamet ve şefkat ahlâkı üzerine parmak basıp bunun en güzel örnek ve misâllerini vermesi, hemen her çağda ve dönemde müslüman kuşaklara güzel örnek ve önderlikte rehber olma şuurunu vermiştir. Böylece İslâm davetlileri bu ahlâk ile kendilerinde çalışma ve dayanma gücünü bulurlar, babalar ve terbiyeciler bununla her ülkede ve her asırda önlerinde örnek ve önder görebilirler.
Peygamber (a.s.) Efendimizin çocuklara karşı olan merhamet ve şefkatinden size bazı örnekler verelim:
Hz. Büreyde'nin (r.a.) babası anlatıyor: Resûlüllah (a.s.) Efendimizi hutbe irad ederken gördüm. Bu sırada Hasan ile Hüseyin (r.a.) çıkageldiler; üzerlerinde

kırmızımsı birer entari bulunuyordu, hem yürüyorlar hem düşüp kalkıyorlardı. Peygamber (a.s.) dayanamadı, minberden inip onları kucağına aldı ve önüne oturttu. Sonra da şöyle buyurdu:
"Doğrusu sizin mallarınız ve çocuklarınız birer imtihandır. Bu iki çocuğa baktım, düşe kalka geliyorlardı. Sabredemedim, sözümü kestim ve gelip bunları kucakladım."[159]
Nesaî ve el-Hâkim'in tesbitlerine göre, birgün Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Ashabına namaz kıldırırken, torunu Hz. Hüseyin çıkagelmiş ve Resûlüllah (a.s.) Efendimiz secdeye vardığında onun boynuna binmişti. Bu yüzden Efendimiz secdesini uzatmış, cemaat ise, önemli birolayın meydana geldiğini sanmıştı. Efendimiz (a.s.) namazı kıldıktan sonra Ashabı:
"Ya Rasulallah! Secdeyi hayli uzattınız, o kadar ki çok önemli bir olayın meydana geldiğini sandık.,." Bunun üzerine Efendimiz (a.s.) şöyle buyurdu:
"Doğrusu ben secdede iken torunum gelip boynuma bindi, biraz hevesini alıp inmesini bekledim."
Yine bu konuda el-Isâbe adlı Ashab'ın biyografisini toplayan eserde şöyle deniliyor: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zaman zaman torunları Hasan ve Hüseyin ile oynar, onlar Efendimiz'in önünde koşuşup oynaşır, iki yanına asılıp çeker ve Efendimiz de onlarla beraber çıkıp yürür, onları sevindirirdi. Ara sıra onları kucağına, ya da omuzuna alıp şöyle derdi:
"Ne güzel devedir sizin deveniz ve ne güzel yüktür, sizin ikiniz!"
Ashab'dan Enes (r.a.) de Resûlüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu rivayet ediyor1:
"Doğrusu ben namaza başlarım ve onu uzatmak isterim derken, çocuğun ağlama sesini duyarını, bu yüzden namazı kısa keserim. Uzatmam. (Namazda bulunan ve) çocuğunun ağlamasını duyup yüreği yanan anasının neler hissettiğini bilirim." [160]
Yine Hz. Enes (r.a.) anlatıyor:
Resûlüllah (a.s.) çocukların yanından geçerken onlara selâm verdi. Zaten Efendimiz hep böyle yapardı.[161]
îlk turfanda meyve veya sebze çıktığında Ashab-ı Kiram ondan biraz devşirip Peygamberimiz'e (a.s.) getirirlerdi. O da bu turfandaları alınca şöyle duâ ederdi:
"Allah'ım! Meyvemizde bizi mübarek ve feyizli eyle; Medine'mizde bizi mübarek ve feyizli eyle; sâ ve müdd (belli nisbetteki ölçeklerimizde de bizi mübarek ve feyizli eyle."
Sonra da en küçük çocuğunu çağırarak o turfandadan önce ona verirdi.[162]
Sahih tesbitlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Sizden önceki milletlerden üç kişi yola çıkmışlar. Akşamüzeri bir mağara bulup orada gecelemişler... Derken dağdan büyükçe bir kaya düşüp mağaranın ağzım iyice kapamış. Onlar kendi aralarında şöyle konuşmuşlar: Sizi buradan ancak salih amelinizle Allah'a duada bulunmanız kurtarabilir.”

Böylece onlardan biri şöyle söze başlamış:

“Allah’ım! Benim çok yaşlı anam-babam vardı. Onlara yedirip içirmeden hiçbir çoluk çocuğuma yedirip içirmezdim. Bir gün bir ağaç te’min etme peşinde koşarken geciktim, ancak akşam geç vakit eve dönebildim. Geldiğimde ikisi de uyumuştu. Onları uyandırmak istemedim. Onlardan önce çoluk çocuğuma da yemek ve içmek vermeyi uygun bulmadım. Elimde içecek dolu bardak olduğu halde yanlarında uyanmalarını bekledim, derken fecir doğdu. Çocuklar ise açlıktan ağlıyorlar, ayaklarımın önünde dolaşıp duruyorlardı. Sonunda anam ile babam uyandılar, içeceklerini kendilerine verdim.

Allah'ım! Eğer bunu senin rızanı kazanmak için yaptımsa, şu üzerimizi kapatan kayadan bizi kurtar, bir çıkış imkânı lütfeyle...”

Derken kaya hafifçe kaydı ama çıkmaları henüz mümkün değildi... [163]

Resûlüllah (a.s.) Efendimizin bu sünneti, boynunda terbiye etme hakkı bulunan terbiyecinin çocukları önünde örnek ve önder olması bakımından ana-babasına gereken saygı ve ilgiyi göstermesi gerektiğine ve Peygamberimizin bu hususta çok duyarlı ve ısrarlı bulunduğuna delâlet etmiyor mu?

Çocukların ağlayarak dönüp dolaşmasının ve süt dolu bardağın da adamın elinde bekletmesinin anlamı nedir? Babanın çocuklan önünde ana-babaya iyilik ve ihsanda örnek ve önder olması değil midir?

Ashab'dan Sehl bin Sa'd es-Sâidi (r.a.) anlatıyor:

Resûlüllah (a.s.) Efendimize bir miktar şerbet getirildi. Sağında bir erkek çocuk, solunda da yaşlı kişiler bulunuyordu. Önce çocuğa dönüp sordu:

“İzin verir misin bunu önce yaşlı kişilere ikram edeyim?” Bunun üzerine çocuk:

“Hayır, vallahi senden olan nasibime kimseyi tercih etmem!” diye cevap verdi.

Bu sünnet, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin örnek olma ve önderlik ölçüsünü ortaya koymada çocuklara nasıl yakın ilgi ve şefkat gösterdiğine, bir meşrubat içme hususunda İslâm adabını nasıl iltizam ettiğine delalet etmiyor mu?

İşte bu gibi uygulamalarla Resûlüllah (a.s.) Efendimizin sünnetiyle amel eden kuşaklar yetişir ve bunu uygulayan toplumlar oluşur.

Bu metot ve uygulamalarla Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, boynunda terbiye etme hakkı bulunan herkese uygun, yararlı örnek ve önder olmanın yol ve yöntemim öğretiyor; tâki çocuklar onları örnek edinsinler, onların övgü değer davranışlarını taklide heveslenip tesirli öğütlerine kulak versinler; doğru düşüncelerini iyice

düşünüp hikmetli te'dibleri doğrultusunda onları kendilerine rehber seçsinler...
Bu konuda anlattıklarımızı şöyle özetleyebiliriz:
Örnek ve rehberliğin İslâm nazarındaki yeri önemlidir ve terbiye yollarının en te'sirlisi ve en büyüğüdür.
Çocuk ana-babasından ve terbiyecisinden hemen her hususta iyi örnekler ve yararlı davranışları görürse, hayrın ilk akan damlalarını bunlardan içmeye başlar ve İslâm ahlakıyla tam uyum sağlar.
O halde ana-babalar kademeli ve metodlu biçimde çocuklarını doğruluk, emânet, iffet ve rahmetle süsleme; bâtıl ve anlamsız şeylerden uzak kalma gibi faziletli bir ahlâkla yetiştirip geliştirmek istiyorlarsa, o takdirde kendi söz ve davranışlarıyla onlara hayırlı konularda en güzel örnek ve misâli vermelidirler. Serden uzak kalıp birçok faziletlerle süslenmede, bir sürü rezilliklerden sıyrılıp hakka uymakta, batıldan kaçınıp, yüce konulara adım atıp yönelmede önder ve rehber olmalıdırlar.
Ana-babasının yalan söylediğini gören bir çocuk, mümkün değil doğruluk öğrenemez!
Ana-babasınını havai şeylere dalmış, çılgınca eğlendiklerini gören bir çocuk mümkün değil fazilet öğrenemez.
Ana-babasından küfrü gerektiren kelimeler duyan, sövüp saymalarına şâhid olan bir çocuk, mümkün değil dil tatlılığını, nezih konuşmayı öğrenemez!
Ana-babasından gazab, öfke, sinir ve parlama gören çocuk, mümkün değil dengeli, düzenli ve kendilerine hakim olmayı öğrenemez!
Ana-babasından katılık ezâ ve cefâ gören bir çocuk, mümkün değil rahmet ve sevgiyi öğrenemez.
Çocuk ne zaman ana-babasından fazilet doğrultusunda iyi yararlı örnek hareketler, nezih ve değerli sözler görürse ancak o zaman hayır üzere gelişir ve faziletli bir ahlâkla eğitilmiş olur.
Bunun aksine çocuk ana-babasından dengesizlik, düzensizlik, sapıklık ve şaşkınlık gördüğü takdirde o da yavaş yavaş sapıtmaya, din ve ahlâk sınırlarım aşmaya, isyan bayrağını çekmeye heveslenir.
“Çocuklardan olgunluk mu umulur hiç, Nakıs göğüslerden süt emdikleri zaman...”
Ana-baba çocuklarına, iyi ve güzel örnek ve modeller vermekle, üzerlerine düşen bu hususstaki vecibeleri tamamiyle yerine getirdiklerini sanmasınlar; bu kadarı kâfi değildir. Onlara gereken bir diğer önemligörev, çocuklarım en büyük rehber, en güzel örnek olan Resûlüllah (a.s.) Efendimizin sünnetiyle geliştirmek, onlarla peygamber (a.s.) arasında kopmaz bağlar meydana getirmektir. Bu da

ancak çocuklara Peygamber (a.s.) Efendimizin kutsal savaşlarını siretini, şerefli ahlâkını öğretmekle gerçekleşebilir. Nitekim Peygamber (a.s.) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur:

“Çocuklarınızı şu üç haslet üzerine edep ve terbiye ediniz: Peygamberinizi sevmek, O'nun hanedanını sevmek ve Kur'ân okumak...” [164]

Ashabın ileri gelenlerinden Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.) diyor ki:

“Biz çocuklarımıza nasıl Kur'ân'dan bir süreyi öğretiyorsak, öylece onlara Peygamber (a.s.) Efendimizin kutsal savaşlarını öğretiyoruz.'“

Tâ ki, çocuk iyi ve olgunluk sıfatlarını benimseyip uyum sağlaya ve kahramanlıkta iyi yararlı işlere doğru cesaretle adım atabile... O kadar ki, çocuk akledip rüşte erince Resûlüllah (a.s.) Efendimizden başka hiçbir lider, hiçbir kudret, hiçbir önder ve O'ndan daha yüce hiçbir misâl tanımaz ve her hususta Resûlüllah'ı önünde rehber ve önder olarak görür.

Bunun gibi, ana-babaya gereken bir diğer husus da şudur: İslâm'ın ilk bahtiyar kahramanlarının sevgisini çocukların kalbine yerleştirmek, onların güzel-yararlı hayatlarını anlatmak ve böylece çocuklarıyla ashab ve selef-i sâlihin arasında en sağlam irtibatı kurmaktır. Ashabdan sonra gelip Ashaba iyilikte tabi olan bahtiyarların da hayatını anlatıp çocukların ilgisini onlara doğru çekmektir. Böyle bir eğitim, Allah'ın şu buyruğuna uymamızı gerçekleştirir:

“İşte bunlar Allah'ın doğru yola eriştirdiği kimselerdir; sen de onların yoluna uy...” [165]

Ve aynı zamanda Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şu tavsiyesine uymuş oluruz:

“Ashabım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz!” [166]

Böylece çocuklar bu süzülmüş seçkin Mü’minlerin ahlakıyla ahi aklanırlar. O seçkinler ki bu ümmetin en hayırlı ve iyileri, ilim bakımından en derinleri, tekellüf bakımından en hafifleri, doğru yolda yürüme bakımından en sağlamlan, hâl bakımından en güzelleri idiler.

Çocuk bu açıdan eğitilince, sözünü ettiğimiz bahtiyarların fazl u kıymetini bilirler, izlerini ve eserlerini izleyip onlara uyarlar ve kalbleri onlardan yana sevgiyle dolup taşar.

Ana-babalara gereken bir diğer hususta şudur: Çocukları için en uygun ve elverişli okulu seçmek ve hazırlamaktır. Onlara en uygun arkadaşlar seçip uyum sağlayabileceği bir toplumda ilgisini kurmaktır. Böylece çocuk imân terbiyesi, ahlâk terbiyesi, beden terbiyesi, ruh terbiyesi ve akıl terbiyesi almış ve kazanmış olur. Bu durumda artık çocuğun inanç bakımından sapması düşünülemez. Ahlâkında bir çözülme söz konusu olamaz. Ruhunda bir kayma ve bozulma,

bedeninde bir gevşeme ve zayıflama meydana gelmez. İlim ve kültür havasının dışına çıkmaz. Bilakis inanç temeli üzerine gelişip olgunluğun doruğuna yükselir. Güzel ahlâk ölçüsü içinde sağlam ve metin bir sinir sistemine erişir. Bedeni yani fiziksel yapısı güçlenir; aklı ve bilgisi her geçen gün olgunlaşır.

Toplumun iyice bozulduğu, evlerin ve yuvaların câhiliyet dönemine benzer bir duruma geldiği hususunda biz de babalarla beraberiz, yani böylesine bozuk bir toplum ve aile içinde sâlih bir evlad nasıl yetiştirilebilir? Bütün bu söz ve düşüncelere hak veriyoruz, ama baba bütün güç ve gayretini kullanıp, çocuğu imân ve ahlâk yönlerinde iyice yetiştirip hazırlamak için kâmil anlamdaki sebeplere baş vurur, çocuğunu düşünce, ruh ve sosyal yönleriyle oluşturup yetiştirme azmiyle yola çıkarsa, -buna rağmen arzuladığı sonuca erişemezse- herhalde bu durumda o baba aziz ve celil olan Allah (c.c.) yanında mazur sayılır.

Benim görüş ve anlayışıma göre, örnek ve önder olmak suretiyle terbiye edip yetiştirmek hususunda ana-baba önde gelir. Sonra da iyi, güzel arkadaşlar gelir. Sonra da öğretmen, büyük kardeşler bunları izler, İşte böylesine bir terbiye, çocuğu islah edip eğitmede en müessir olanıdır. Ancak böyle bir terbiye çocuğu toplumun sağlam bir organı haline getirir ve onu hayata en iyi şekilde hazırlar.

İşte bütün bu anlattıklarımızı ana-babalar yeterince çocuklarına hazırlayıp verebilirler, yani böylesine uygun bir ortam oluşturabilirler. Eğer çocuklarını, yeryüzünde yürüyen melekler gibi görmek istiyorlarsa, yol ve yöntem budur. Şüphesiz ki böyle bir terbiye ortamım hazı Hamak üstün gayret, yüksek irâde ve sarsılmaz azim ister.

Ana-babanın dikkatinden uzak tutamayacakları önemli bir husus da şudur: En büyük çocuklarını eğitip iyice islah eder, ahlâklı imanlı yetiştirirlerse, ondan küçüklerini bu doğrultuda eğitmek kolaylaşır. Çünkü en büyük kardeşin küçük kardeşlerin ıslahı hususunda en müessir unsur olduğu bir gerçektir. Çünkü küçük kardeş, büyük kardeşinin yaptıklarını taklid eder ve her şeyde ağabeyi ona en yüksek anlamda misâl ve örnek olur. Küçük kardeşler onun birçok sıfat, ahlâkve adetlerini iktibas ederler. Ama burada küçük çocuk için en büyük Cehennem ve en yakıcı ateş, büyük kardeşini havai, çılgınca eğlenmekten hoşlanan, cinsel konulara açıktan ilgi duyan bir kişi olarak bulmasıdır.

Çocuk kendisinden önce doğan kardeşini rezalet bataklığında bocalar, fitne ve fesad havasında dönüp dolaşır bir halde bulursa, hiç şüphesiz ki, derhal te'siri altına girer ve onu izlemeye, taklide heveslenir. Artık çok sürmez onun yolunda yürür ve alacağı ahlâk ne varsa ondan alır...

İşte bunun için ana-baba bütün gayret ve himmetlerini önce büyük çocukları üzerinde toplayıp onu ıslâha çalışmalı, sonra da onu izleyen çocukları terbiye

etmelidirler. Tâ ki, büyük çocuk kendisinden sonra doğanlara iyi güzel örnek olabilsin. Allah (c.c.) ise sâlihlerin yegane sahibidir.

Konumuzun sonunda, Kur'an'ın, fiilleri sözlerine uymayanları nasıl red ve inkar ettiğini ve bunun hem babalara, hem analara, hem terbiyecilere ve boynunda terbiye etme hakkı bulunan herkese şâmil geldiğini belirtmek istiyoruz:

"Ey imân edenler! Yapamayacağınız şeyi neden söylüyorsunuz? Yapamayacağınız şeyi söylemeniz Allah yanında büyük bir gazabdır." [167]

"Kendinizi unutursunuz da başka insanlara iyilikle mi emredersiniz?! Halbuki siz kitabı okuyup duruyorsunuz..." [168]

Siz Kur'an'da, başkalarına kötü örnek ve önder olan kimseler hakkında inen bu âyetten daha red ve inkar edici, sakındırıcı bir âyet gördünüz mü? Başkalarına kötü fiil bakımından kötü misâl olan bu kimselerden Kur'an tiksiniyor ve ilâhi gazabı kendilerine nasıl çektiklerini haber veriyor...

Hz. Ömer'in (r.a.) yeri ve düşüncesi ne kadar büyük ve feyizlidir ki, O, çoluk-çocuğunu toplar ve onlara şöyle seslenirdi: "Bilmiş olunuz ki, ben bir süre sonra insanları şuna ve şuna davet edeceğim ve onları şu ve şu hususta men' edip gereken yasağı koyacağım. Şüpheniz olmasın ki, sizden birini, benim yasakladığım şeyi işler görürsem veya yapılmasını emrettiğim bir şeyi yapmayacağını tesbit edersem, vallahi onu en şiddetli biçimde tenkil ederim."

Ömer (r.a.) bu uyarısını yaptıktan sonra dışarı çıkar, öylece insanları hayra, iyiliğe çağırır, hiç kimse geride kalmayıp herkes O'nun Çağrısına uyardı; herkes onun emrini ve yasağını işitip itaat ederdi. Çünkü Ömer (r.a.) kendi söz ve davranışıyla örnek olmuş, en yüce misali vermiş bulunuyordu.

İşte konuyu bu açıdan ele aldığımızda görüyoruz ki, başkasına iyilikle emredip tavsiyede bulunan, fakat kendisi söylediğini yerine getirmeyen kimsenin kıyamet günündeki tenkil ve cezalandırılması çok daha şiddetli ve elim olacaktır. Ve Cehennem'deki asıl rüsvaylık da, meseleye şâhid olanların önünde cereyan edecektir.

Bu hususta sevgili Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurdu:

"Kıyamet günü adam getirilip Cehennem'e atılır. Bağırsakları dışarı çıkıp sallanır. Değirmen etrafında döndürülen eşek gibi onu döndürürler. Bu sebeple Cehennemlikler onun başına toplanırlar ve

"A adam! Sen iyilikle emretmez miydin? Kötülükten de alıkoymaz mıydın?" diye sorarlar. O da onlara şu cevabı verir:

"Evet ben insanlara iyilikle emrederdim, ama kendim yapmazdım. Onları kötülükten men' ederdim, ama kendim kötülük yapardım..." [169]

Râvi diyor ki: Resülüllah'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu da işittim:
“Mi'rac gecesi bazı kavimlere uğradım, dudakları ateşten kerpetenlerle koparılıyordu. Bunlar kimlerdir yâ Cebrail? diye sordum. Bana şu cevabı verdi: Bunlar senin ümmetinin hatipleridirler, yapmadıkları şeyleri söylüyorlardı.” [170]
Ahirette bir sürü şahitlerin hazır bulunduğu bir yerde rezil ve rüsvaylığa gelince: Mansür bin Zazan diyor ki, bize kadar ulaşan haberlerden anladığımız üzere, Cehennem'e atılan öyle kimseler olacak ki, Cehennem ehli onların kötü kokusundan çok rencide olacak ve onlara:
“Yazıklar olsun size! Dünyada neler işlediniz de bu fena kokuyu neşrediyorsunuz? İçinde bulunduğumuz azâb bize yeter de artar, bir de sizin kötü kokunuzla mübtelâ edildik...” diyecekler. Fena koku neşredenler onlara şu cevabı verecekler:

“Bizler ilim adamları idik, ama kendi ilmimizden yararlanmadık.” [171]
O halde babalar, analar ve terbiyeciler bilmelidir ki, güzel örnek, uygun misâl olmak, çocuğun eğriliklerini doğrultup onu ıslâh etmede ana sütundur. Sadece bu da değil, saygınlıklara, faziletlere, göz ve gönül dolduran toplumsal âdaba insanı yükselten temeldir...
Böylesine bir örnek ve misâl rehberlik olmadıktan sonra çocukları edeplendirip terbiye etmek başarılı olmaz ve bu durumda hiçbir öğüt onlarda arzulanan te'siri uyandırmaz. Artık ey terbiyeciler, çocuklarınız hakkında Allah’tan korkunuz sorumluluk düzeyinde onlarla birlikte bulunun; ta ki, ciğerparelerinizi islâh doğrultusunda birer güneş, doğruyolda birer ay olarak göre bilesiniz. Onlar verdiğiniz o güzel âdâb ve terbiyeyi gördükçe bununla şeref ve güven duyasınız. Bu durumda çocuklarınız hakkında Allah'ın şu buyruğu bütün gerçeğiyle tecelli eder:
“İşte bunlar Allah'ın doğru yola eriştirdiği kimselerdir sen de onların yoluna uy!” ***[172]***
“De ki: İstediğiniz şekilde âmel ediniz. Allah işlediklerinizi görüp (değerlendirecektir.) Peygamberi de, Mü’minler de sizin yaptıklarınızı görüp (gereğini yapacaklardır.)” [173]

Güzel Adetleri Uygulayarak Terbiye Etmek

İslâm şeriatında yerleşen hususlardan biri de şudur: Çocuk yaratıldığı andan itibaren katıksız tevhid (Allah'ın varlığını birliğini bilme), sapasağlam din ve

Allah'a imân üzere gözlerini dünyaya açar. Bu, insanın yaratılışında ruhuna enjekte edilmiş bir mayadır.
Cenâb-ı Hakk sözü edilen hususu şöyle beyân buyurmuştur:
"Sen artık yüzünü Hakk'a yönelmiş bir birleyici olarak dine çevir ki bu, Allah'ın sağladığı bir mayadır ki insanları onun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışında hiçbir değiştirme, değişiklik bulunmaz." [174]
Resülüllah (a.s.) Efendimiz de şöyle buyurmuştur:
"Doğan her çocuk, fıtrat üzere doğar..." Yani Allah'ı bir bilme ve O'na imân etme duygusuyla doğar.[175]
Artık bundan sonra, yani çocuk doğduktan sonra güzel âdetlerle yaşama, telkinde bulunma ve eğitim dönemi başlar. Onu katıksız tevhid ve en güzel ahlâk üzere yetiştirip nefsi islâh eden faziletlerle, doğruya yönelik olan şeriatın âdâbıyla geliştirmek gerekir.
İki kişinin üzerinde ihtilâf etmeyeceği gerçeklerden biri de şudur:
Çocuk için şu iki faktör kolaylaştırılıp tahakkuk safhasına girince, hiç şüphe yok ki, hakk imân üzere gelişir, İslâm ahlakıyla ahlâklanır, ruhi ve nefsi faziletlerin doruğuna yükselir, kişisel meziyetlerle donatılmış olur: Faktörlerden biri, fazilet saçan İslâm terbiyesidir. Diğeri ise, uygun ve elverişli aile, çevre ve arkadaşıdır. [176]

Fazilet Saçan İslâm Terbiyesi:

Resülüllah (a.s.) Efendimiz bunun önemini birçok hadislerinde te'kiden beyân buyurmuştur:
"Adamın kendi çocuğuna edep ve terbiye vermesi, bir sâ (3334 gr.) buğday tasadduk etmesinden daha hayırlıdır." ***[177]***
"Hiç bir baba çocuğuna güzel edepten daha üstün bir bağışta bulunmamıştır." ***[178]***
"Çocuklarınız ve aile halkına hayır öğretiniz ve onlara edep ve terbiye veriniz!" ***[179]***
"Çocuklarınızı şu üç haslet üzerine eğitip edeplendirin:
Peygamberinizi sevmek, O'nun hanedanını sevmek ve Kur'an okumak..." ***[180]***

Uygun Aile, Çevre Ve Arkadaş Sağlamak:

Resülüllah (a.s.) Efendimiz her münasebet düştükçe bu konuda gereken tevcihlerde bulunmuştur:
“Doğan her çocuk fıtrat üzere doğar. Sonra ana-babası ya onu yahudileştirir, ya nasranileştirir ya da mecusileştirir,” [181]
Bu hadisten anlaşılıyor ki, çocuğa müslüman sâlih ana-baba müyesser olur da ona, imân ve İslâm ilkelerini telkinde bulunurlarsa, o taktirde çocuk imân ve İslâm akidesi üzerine yetişip gelişir.
Nitekim Resülüllah (a.s.) Efendimiz: *“Kişi yakın dost ve arkadaşının dini üzeredir. O halde sizden biri kiminle yakın arkadaşlık kuruyorsa, ona dikkat etsin.”* [182]
Bu hadisten anlaşılıyor ki, kişinin yakın dostu ve arkadaşı sâlih ve Allah’tan korkup kötülüklerden sakınan bir kimse ise, ondan salâh ve tekvâ kazanır, İşte evdeki ve okuldaki yönlendirici faktör budur! Çocuğa iyi bir aile, yararlı bir çevre ve güvenilir arkadaş sağlamak, onun fıtrat mayası üzerine gelişmesini gerçekleştirir...
Elverişli uygun bir aile yuvasının, bu ölçü ve anlamda bir çevre ve okulun çocuk terbiye sin deki te'sirini, faziletli bir ahlâk ile ahlâklanmasını te'kiden açıklayan şu tarihi olayı beraber okuyalım:
Resülüllah (a.s.) Efendimiz bir gün ashabına şöyle bir olay nakletti:
“Sizden önce gelip geçen ümmetlerde bir adam vardı ki doksan dokuz kişi öldürmüştü. Bir çıkış yolu bulabilmek için yeryüzünde yaşayan en bilgili en âlimin kim olduğunu sormuştu. Kendini ibadete veren bir râhibden salık *vermişlerdi. O da o rahibe gelerek şöyle demişti:*
“Doğrusu ben 99 cana kıydım. Acaba benim için tövbe ve bağışlama var mıdır?” Rahib ona:
“Hayır, yoktur” deyince adam büsbütün öfkelenmiş ve umutsuzluğa kapılarak rahibi de öldürmüştü. Böylece yüze tamamlamıştı. Sonra yine yeryüzünde en âlimin kim olduğunu sormuş, bilgili bir adamı ona salık vermişlerdi. Bu defa ona giderek,
“Yüz cana kıydım, benim için tevbe ve bağışlanma var mıdır?” diye sormuştu. O bilgin o'na:
“Evet, vardır. Senin günahınla tövben arasına kim girebilir, kim perde gerebilir? Sen hiç durma şu ülkeye git, orada Allah'a kulluk ve ibâdet eden insanlar bulacaksın; Onlarla beraber sen de Allah'a ibâdete devam et ve bir daha kendi memleketine dönme, çünkü orası kötü bir yerdir!”
Bu tavsiye üzerine adam yola çıktı ve günlerce yürüdü; yolu tam yarı edince

ölüm kendisine gelip dayandı. Rahmet melekleriyle azâb melekleri onun hakkında ihtilâfa düştüler: Rahmet melekleri:
“O bize tevbekar olarak geldi, kalbiyle Allah'a yönelmiş bulunuyordu...” dediler. Azâb melekleri ise,
“O hayatında hiç bir hayır ve iyilik yapmadı...” diye karşılık verdiler, Tam bu sırada âdem suretinde bir melek çıkageldi, onlar da onun aralarında hakemlik yapmasını istediler. Hakem şöyle dedi:
“Çıktığı memleketle varmak istediği ülke arasını ölçün, hangisine daha yakınsa, o onlardan sayılır. Melekler ölçtüler, varmak istediği ülkeye daha yakın olduğunu gördüler. Böylece onun ruhunu rahmet melekleri tutup aldılar...” [183]
Diğer bir rivayette ise olayın son bölümü şöyle belirtiliyor:
“Allah Teâla o adamın gideceği ülkeye yaklaş, ayrıldığı ülkeye de uzaklaş!” diye vahyetti. Sonra da gelen ve hakem seçilen melek onlara şöyle dedi: Bu iki ülke arasını ölçün, hangisine daha yakın olduğunu tesbit edin. Ölçtüler, gideceği ülkeye bir karış daha fazla yaklaştığını gördüler ve böylece bağışlanmış oldu...”
İşte naklettiğimiz bu nasslardan şunu çıkarıp elde edebiliriz: Çocuğa sahih olan ana-babası tarafından yeterli terbiye verilir; ihlâs sahibi eğitimciler tarafından eğitilir ve kendisine elverişli bir yuva ve okul hazırlanır, sâlih dost ve arkadaşlar temin edilir, ihlâs sahibi Mü’min bir çevre oluşturulursa, hiç şüphesiz çocuk imân, fazilet ve tekvâ üzere eğitilmiş olur; yüce edepleri âdet edinir, güzel ahlâkla yaşamayı itiyad haline getirir...
Belirtilen bu esaslara ve ilkelere göre, selef-i sâlihin (bizden önce gelip geçen iyi kişiler) çocukları için terbiyeci seçmekte titizlik göstermişler, onları hayırlı yararlı yetiştirmek için çok elverişli ortam hazırlamışlar; böylece çocuklarını en mükemmel ahlâkla süslemişler veen güzel sıfatlarla onları bezemişler...
Câhiz'in tesbit ve rivayetine göre, Akabe bin Ebi Süfyan, oğlunu eğitimciye teslim ederken şu tavsiyeyi yapmıştır:
“Çocuğumu ıslâhta ilk önce kendim ıslâh ile işe başla. Çünkü çocukların gözleri senin gözüne bağlı kalır. Onlara göre iyi ve güzel, senin iyi ve güzel kabul ettiğin şeylerdir. Onlara göre, çirkin ve fena senin çirkin gördüğün ve saydığın şeylerdir, çocuklarımıza gelip geçen hikmet erbabının hayatını, ediplerin ahlâkını öğretmeye çalış. Onları benim korkumla tehdit et, ama benden başkasıyla onları -örnek vererek- edeplendir. Çocukları eğitirken hastasının hastalığını iyice teşhis etmeden ilâç vermeyen doktor gibi ol! Artık bu konuda benden yana bir özür beyan etmene gerek yoktur. Çünkü ben seni eğitme hususunda yeterli görüp çocuğumu teslim etmiş bulunuyorum...”
Râğıb el-Asfahâni anlatıyor:

Abbasî halifelerinden Mansûr, Emevilerden zindana attırdığı kişilere bir adam göndererek onlardan şu hususu sormalarını emrediyor: “Zindanda bulunduğunuz süre içinde size en ağır gelen şey nedir?” İşte bu soru onlara sorulunca şu güzel cevabı vermişlerdir:
“Çocuklarımızı terbiye edip yetiştirmede kaybettiğimiz fırsatlardır!”
İbn-i Sina da çocuk terbiyesiyle ilgili şöyle tavsiyede bulunmuştur:
Çocuğun diğer çocukların bulunduğu okulda, arkadaşlarının edep ve terbiyesi güzel olmalı, beğenilen adet ve gelenekleri yaşayanlar bulunmalıdır. Çünkü çocuk en te'sirli telkini beraber okuduğu çocuklardan alır. Evet, onlardan alır ve onlara sıcak ilgi kurar...
Bu konuda fazla bilgi edinmek isteyenler, daha fazla belge ve misâl toplamayı arzu edenler, yani selef-i salihin'in bu hususta gösterdiği titizlik ve hassasiyeti, çocuklarını nasıl terbiye ettiklerini, onlara nasıl uygun ve yararlı bir ortam hazırladıklarını öğrenip daha fazla bilgi toplamak isteyenler, kitabımızın ikinci kısmında geçen “Çocukları Terbiye” başlığı altındaki bölüme müracat etsinler. Orada kendilerini tatmin edecek, sadre şifâ sunacak kadar malzeme bulacaklardır...
Fahiş hatalardan biri de şudur: Bazı kişilerin, “insanlar ya hayırlı ya da şerli çocuklar doğururlar” şeklindeki düşüncelerdir. Nasıl ki kuzu uysal ve sakin, kaplan yırtıcı ve parçalayıcı olarak doğar, derler. Onlara göre insanın mayasında bulunan ve irsi kanaldan gelen şerri değiştirmek mümkün olmadığı gibi insanın mayasında kök salan hayrı ve iyiliği de değiştirmek mümkün değildir.[184]
Evet, bu batıl iddia hem şer'an, hem aklen, hem de tecrübeyle yersiz ve anlamsızdır.
Şer-i delil:
*“(Doğru ve eğri olmak üzere) iki de yol göstermedik mi?”****[185]***
Yani biz insana hayır ve şer yolunu gösterdik...
“Nefse ve onu düzenleyip biçimlendirene; sonra da ona fenalıklarını ve (bunlardan) sakınmasını ilham edene yemin olsunki...” [186]
Resülüllah (a.s.) Efendimiz de az önce naklettiğimiz gibi şöyle buyurmuştur: *“Doğan her çocuk fıtrat üzere doğar. Sonra ana babası ya onu yahudileştirir, ya nasrânileştirir, ya da mecusileştirir.”****[187]***

Akli Delil

Allah (c.c.) kitap indirip peygamberler göndermiştir. Bunun sebebi gayet açıktır:

Bütün bunlar insanı İslah etmek, dünya ve ahiret saadetini sağlamak içindir. Neden hükümetler düzen kurup kanunlar çıkarırlar? Neden üniversiteler, akademiler ve benzeri okullar açarlar? Neden bu okullara terbiye, ahlâk ve sosyal dersler için öğretmenler tayin ederler? Bütün bunlar öğretmek, edeplendirmek, ahlâki andırmak, bozgunculuğu önlemek, en uygun olanı kurmak ve yaşatmak, eğrilikleri doğrulamak için değil midir? Eğer böyle değilse, kitap indirmenin, peygamberler göndermenin, şeriatlar ve kanunlar koymanın anlamı nedir? Eğitimci ve terbiyecilere neden lüzum görülür, ne yararları olabilir? Bütün bunların hepsi o taktirde sıkıntı, meşakkat olmaz mı? Amaçsız bir külfet getirmez mi? Ahlâk dersi oyun ve eğlenceden ibaret kalmaz mı?
Bütün bu akli muhakemelerden ve sorulardan şu neticeyi çıkarıyoruz:
Şüphesiz ki insan, iyilik ve kötülüğe isti'datlı olarak yaratılmıştır. iyi elverişli bir terbiye verilirse, yararlı bir çevre sağlanırsa, katıksız bir imân, faziletli bir ahlâk aşılayan eğitim ve öğretim gerçekleştirilirse, çocuk toplum içinde Mü’min bir insan, âlicenap faziletli bir kişi olarak yetişir.[188]

Tecrübeye Dayalı Delil:

İnsanlık alemine bakıp bir süre düşünecek olursak, karşımızda bir insan var ki sapıklık ve fesâd ortam ve çevresinde yaşamış ve suçişlemekte, kötülük ve günaha dalmakta zirveye ulaşmış... İçinde yaşadığı topluma şer ve günahlarının vebalini tattırmış, toplum içindeki yerini günah ve suçlarıyla berbat etmiş... Derken ansızın sâlih bir arkadaş ortaya çıkıvermiş veya çok tesirli bir terbiyecinin yanına düşüvermiş ya da ihlas sahibi bir davetçi onun karşısına çıkmış kısa bir süre sonra onu şer ve kötülüğün derin çukurundan kurtarıp mutluluk bahçesine eriştirmiş: Suç işleme muhitinden onu alıp iyi ve şerefli kişiler topluluğuna kavuşturmuş... Adam böylesine uzun süren bir bozuk ve kötü hayattan kurtulup Allah’tan korkup fenalıklardan sakınanlardan biri olarak sabahlar.
Günümüzde buna benzer birçok olaylar cereyan etmektedir. Fitne dalgalarının kabardığı, günahlar süslenip püslenip takdim edildiği fısk'u fücur kapışılırcasına rağbet gördüğü bir ortamdan kurtulanlar çoktur. Bunu ancak haksızlığı inatla savunan veya gözlerinin üzerinde perde bulunan kimse inkâr edebilir.
Hayvanlar âleminde düşünecek olursak; görürüz insanoğlu hemen her asırda hayvanın ürkek ve yabanî tabiatını düzeltip onu ehlileştirmeyi, uysallaştırmayı becermiştir. Hayvanı hırçınlık ve vahşiliğinden kurtarıp onu kendine baş eğer

duruma getirmiştir. Zikzaklı hayatını itidal ve intizama sokmakta basan sağlamıştır. O kadar ki, insanoğlu öğretiyor... Böylesine bir değişme isti'dadı dilsiz hayvanlarda bulunduğu halde insan tabiatında niçin mümkün olmasın?
Psikoloji şunu ispat etmiştir ki, insan tabiatı birleşmeye, değişmeye ve doğrulmaya çok müsaittir; eğitim ve telkinle bunları kabul edecek bir yapıya sahiptir...
Bitkiler âlemini düşünecek olursak; görürüz ki, ziraatçi tohumu elverişli bir toprağa atar gübreler suyunu verir ve onu her türlü haşeretten korur. Ve durmadan yabanî otları ve dikenleri o yerden koparıp temizler, yeşeren tohumlar boy verince onların yanında destek mahiyetinde ağaç yerleştirirse, çok sürmez o tohum durmadan “Allah'ın izniyle ürün verir, insanoğlu onun meyvesini toplar, gölgesinden yararlanır, elde ettiğiyle uzun yıllar hayır ve hasenatını yerine getirir...
Bunun aksine atılan tohum ihmal edilir; hakkında ilgisizlik yazılmışcasına kendi haline bırakılır, ne humuslu bir toprak sağlanır, ne de gerektiği zaman suyu verilir, ne de çevresini saran yabanî ot ve dikenlerden ayıklanır, ne de yükselen fidana destek konulursa, böyle bir tohum meyve vermez. Üzerinde ne çiçek, ne de meyvesi bulunur. Bir de bakarsın ki bir sabah rüzgârların sürüklediği çer-çöp haline gelmiş, işe yaramaz olmuştur...
İşte insan nefsi ve ondaki kabiliyyet ve isti'dadlar, karakter ve yaratılışındaki yeteneklerde böyledir. Onu fazîletli bir ahlâk ile koruma sınırına alır, ilim ve maarif suyuyla sular, sâlih amelli gübresini verirsen, çok sürmez çocuk hayır üzere yetişip gelişir, yavaş yavaş olgunlukbasamaklarında yükselir ve yeryüzünde yürüyen bir melek olur...
Bunun aksine insan ihmal edilir, günlerin akış ve seyrine bırakılır, cehalet pası onu kaplar; kötü arkadaşlar onu çepçevre kuşatır, üzerinde kötü adetler birikip belini bükerse, hiç şüphe yok ki, O, şer ve fesâd üzere yetişip gelişir ve ahlâken çözülme, her şeyi mubah sayma çukurunda bocalayıp durur. Yabanî bir insan durumuna gelir, fakat yine o, her şeye rağmen kendini en şerefli saygıdeğer insanlardan sanır.
Bütün bunları şöyle özetleyebiliriz:
İnsan tabiatı hayır ve serden ne üzere bulunuyorsa, mümkün değil onu değiştiremezsiniz, diyenlerin iddiası, gerçekte batıldır, hem şeriat onu ibtal etmekte, hem akıl reddetmekte hem de tecrübe yalanlamaktadır. Aynı zamanda psikologlar, eğitimciler ve ahlâkçılar da böyle bir iddianın boş ve anlamsız olduğunda birleşmektedirler.
Bu alanda İmam Gazalî'nin dediklerinden bazı parçalar ve örnekler vermek

istiyoruz. Gazalî, İhya adlı eserinde diyor ki:
“Çocuk ana-babanın yanında bir emânetttir. Çocuğun kalbi tertemiz ve nefis bir cevherdir... Hayvanların ihmal edildiği gibi ihmâl edilir ve şer kötülüğü âdet edinirse, sapıtıp bedbaht olur ve mahvolmaya yüz tutar. Çocuğun korunması, te'dîp ve tehzibi ile güzel ahlâkın öğretilmesiyle mümkündür...”
İbn Haldun, Mukaddime adlı kitabında çocuğun kabiliyet, isti'dad ve bozulduktan sonra ıslahının mümkün olacağı hakkında Gazalî'nin yolunu seçmiştir. Ayrıca doğuda ve batıda yetişen birçok filozoflar da aynı yolda yürümüş, çocuğun islahının mümkün olduğunu savunmuşlardır...
Allah rahmet eylesin şair ne güzel söylemiş:
“Bizde gençler, babalarının âdetlerine bağlı yetişirler.
Genç kendiliğinden dindar olmaz, ama bunu yakınları ona âdetedindirirler...”
Terbiyeciye gereken, ferdi islahta ve eğriliklerini doğrultmada çocukluk ve gençlik dönemleri arasında ayrım yapmak, yaş seviyesine göre onu eğitip yetiştirmektir. Aynı zamanda bu iki ayrı yaş döneminde çocuğun edineceği âdet ve edepler de farklıdır, terbiyeci bunu da hiçbir zaman dikkatten uzak bulundurmamalıdır.
Gençlerin kendilerine göre bir yol ve yöntemi,
Çocukların da kendilerine göre bir yol ve yöntemi vardır.
İslâm'ın gençleri islahtaki yol ve yöntemi:
Gençlerden maksat, ergenlik çağını aşmış olanlardır. İslâm bu yaşta veya dönemde bulunanları şu üç esasa dayayarak islahı tavsiye eder.

1- Sağlam dini akideyi delilleriyle öğretmek.

2- Onu her türlü şer ve fesaddan sıyırıp hayırlı düzeye getirmek.

3- Aile, okul ve çevreyi onun lehine değiştirmek.

Birinci esas, Mü’min in ilâhî murakaba altında bulunduğunu idrak edip devamlı bu duyguyu taşıması, O'nun büyüklük ve yüceliğini kavrayıp her yerde ve zaman parçası içinde saygı ile korkması için esasların en büyüğü ve en te'sirlisidir.
Bu akidenin asıl özelliği, insanı ruhsal yönden kuvvetlendirir, irâdeyi güçlendirir. Artık genç kişi ne şehvetinin esiri, ne de heves ve arzularının kölesi olur. Kendini bütünüyle Rabbani yola verir. Allah'ın kendi peygamberine indirdiği ölçü ve anlamda o yolda yürür. Ne tereddüt eder, ne de bir sıkıntı duyar. Onun bu tutumundaki şiâri, Allah’ın şu buyruğudur:
“Şüpheden uzak bir bilgiyle inanan bir millet için Allah’tan daha güzel hüküm veren kim olabilir?” ***[189]***
“Peygamber size ne verirse (ne buyurursa) onu alın. Sizi neden men' ederse

ondan sakının. Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah'ın azabı şiddetlidir." ***[190]***
Çünkü sözünü ettiğimiz akide ve imânın gereklerinden biri de hiçbir sıkıntı duymadan şeriatı bütünüyle benimsemek ve uygulamaya çalışmaktadır ve İslâmî öğretim konularında kâmil anlamda teslimiyet göstermektir. Cenab-ı Hakk bu hususu şöyle açıklıyor:
"Hayır, hayır; Rabbına and olsun ki, aralarında tartışıp çekiştikleri şeylerde seni hakem kabul edip, sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde bir sıkıntı duymaksızın tam bir bağlanışla bağlanmadıkça imân etmiş olmazlar." [191]
Hiç şüphesiz bütün ibâdetler, zikir ve virdler, gece saatlerinde Kur'ân okuyup mânası üzerine iyice düşünmek, gündüz saatlerinde bu kitap ile meşgul olmak, her hal ve vakitte Allah'ın büyüklüğünü düşünmek, ölüm ve ötesini, kesin bir inançla kabul etmek, kabir azabına ve iki meleğin sorusuna gönülden inanmak, Ahiret âleminin varlığına itikad edip Kıyamet korku ve dehşetinde şüphe etmemek, müminde, Allah'ın her ân murakaba ettiği şuurunu geliştirir ve bu şuur doğrultusunda onu dosdoğru insan yapar, hayatta başarılı kılar; ruhla beden arasında ve bu iki ayrı varlığın istekleri beyninde tam bir denge sağlar. Bunun gibi dünya işiyle Ahiret işi arasında da denge vücuda getirir. İhmal etmeksizin her hak sahibinin hakkını ödemeyigerçekleştirir. Mü'minin bu hususlaki şiarı, Rasûlüllah Efendimizin şu hadîsleridir:
"Şüphesiz ki, Allah'ın senin üzerinde hakkı vardır; nefsin de senin üzerinde bir hakkı vardır; çoluk-çocuğun da senin üzerinde hakkı vardır. O halde her hak sahibinin hakkını ver!" [192]
Herkesçe kabul edilen hususlardan biri de şudur: Mü'min bir kimse kendi içinde Aziz ve Celîl olan Allah'ın her dem murakabe ettiği inancım kuvvetlendirir ve kişisel iradesiyle nefs-i emmâre üzerinde saltanat kurar, gayr-i meşru heveslerinin sürükleyip götürmek istediği tahriklerini kontrol altına alırsa, İşte bu kimse iç âlemini düzene koymuş olur, bütün işlerinde inanç ve kalbinden gelen bir denge sağlamış bulunur. Artık ne sapıtır, ne de fisk u fücura meyl eder, ne doğru yoldan ayrılır ne de bedbaht olur. Çünkü o kesin bir iman ve itikadla biliyor ki, Allah "Hep murakaba etmekte ve O'nun kudret ve ilim gözü asla uyumamaktadır. O, kendisinin gizli ve açık hallerini bilmekte, hâin gözleri ve kalblerin gizlediklerini de bilmektedir."
İşte böylesine şerefli yüksek bir mertebeye yükselen Ashab-ı Kiram, içkinin haram kılındığıyla ilgili ilâhi buyruk inince, hiç tereddüt etmeden "vazgeçtik, vazgeçtik Rabbimiz!" diyerek seslerini yükselttiler ve evlerindeki mevcut şarap küplerini sokaklara devirdiler.

İslâm cemaatinin bir baştan bir başa uyumlu düzenli olmasındaki sır da yine böylesine sağlam bir itikad idi. O kadar ki, Ebubekir Sıddîk'in (r.a.) hilafet yılarında Hattab oğlu Ömer (r.a.) kadı tayin edilmişti. Tam iki yıl kadılık makamında oturdu, karşısına davalaşan iki kimse çıkmadı.
Rivayete göre, iki yıldan sonra Hz. Ömer (r.a.), halifeye başvurup bu görevden alınmasını istedi. Çünkü hiç bir iş yapmadan oturuyordu.
Hiç şüphesiz bundaki sır, Ashab-ı Kirâm'ın her işlerinde ve durumlarında ilâhî murakaba altında bulunduklarına imân edip bu duyguyu taşımaları idi. Artık neye davalaşsınlar, Allah'ın hükümleri, buyrukları açık şekilde önlerinde duruyordu. Neden ihtilafa düşsünler Allah (c.c.) korkusu bütün sevgi ve haşmetiyle onların kalplerini doldurup organlarına işlemişti. Hem neden doğru yoldan sapsınlar ki, her hak sahibinin hakim verirlerdi.
Artık akıl ve basiret sahipleri ibret alsınlar.
Gençleri şer ve kötülükten sıyırıp uzaklaştırmak:
Evet, büyükleri islahta dinin, aklın ve örfün kötü saydığı şeyleriterk etmeleri te'sirli yollardan biridir. Fitne ve fesad, günah ve vebâldan nefret etmelerini sağlamak da frenleyici sebeplerin başında gelir.
Toplum yapısında yer alan şer ve fesadı gidermek, gençleri bu havadan sıyırmak; bâtılın rüsvay ediliciğini gösterip uzak kalmalarını sağlamak, Kur'ân-ı Kerim'in câhiliyyet devri insanlarını ikna1 edip bu gibi şeyleri taklîd ve adet edinmekten uzak tutmak da uyguladığı metodlardan biridir. Bu konuda bazı misâller vermek istiyoruz: İslâm dini içkiyi haram kıldığı zaman, tahrîm hakkındaki hükümler parça parça, âyet âyet aralıklı inmiştir. Kademeli şekilde içkinin haram olduğu açıklanarak bilgi verilmiştir, insanda bıraktığı kötü te'sirleri, ahlâk üzerindeki zararları, toplum yapısındaki tahribatı, dine ve dindarlığa ters düşmesi pedagojik bir yöntem uygulanarak anlatılmıştır.
Bu konuda ilk inen Allah'ın şu buyruğu idi:
“Hurma ağaçlarının meyvalarından ve üzümlerinden sarhoşluk veren içki ve bir de güzel rızık edinirsiniz. Şüphesiz bunda aklım kullanan bir millet için ibret, öğüt, kanıt ve belge vardır.” ***[193]***
Kur”ân bu âyetle, sarhoşluk veren içkiyle, güzel rızkı karşılaştırdı. Tâ ki akıl sahipleri anlasınlar ki, sarhoşluk veren içki ayrı şeydir, güzel rızık da ayrı şeydir. Böylece bundan sonra içkinin tahrîmine, onların düşünce ve duygularında bir ortam hazırlanmış oluyor, içkinin güzel bir rızık olmadığı bir istifham şeklinde kafalarında beliriyor.
İkinci inen ilâhî buyruk:
“Sana hamr (alkollü içki) den ve kumardan soruyorlar. De ki: İkisinde de hem

büyük günah, hem insanlar için (bazı) faydalar vardır, ama günahları (ve zararları) yararlarından daha büyüktür.” [194]
Böylece içki hususunda günah ve zarar tarafı, ticarî menfaat tarafına ağır geldi. Tâ ki, bununla uğraşan insan kurduğu ülfeti gevşetip fazla ilgi duymasın ve yerleşmiş bir âdetinden yavaş yavaş dönme idrâkine erişsin. Kafasındaki istifham biraz daha büyümüş olsun ve içki hakkında geniş ölçüde düşünmeye başlasın.
Üçüncü olarak inen âyet:
“Ey imân edenler! Sarhoş iken -ne dediğinizi bilinceye kadar- cünüp iken -yoldan geçmeniz müstesna- gusledinceye kadar namaza (ve mescide) yaklaşmayın.” [195]
Böylece Kur'ân, içkinin akıllar üzerindeki kötü te'sirini hatırlatıyor, içkinin düşünce va duygu üzerindeki teşvişat ve dengesizliğini konu ediniyor. Namaz vakitlerinde herhalde içilmemesini tenbih ederken, diğer vakitlerde içilmesine açık bir kapı tutmuyor. Böylece istifhamı daha da büyüterek konuya ağırlık kazandırıyor. Sonra da ortam hazır olunca kesin emri indiriyor.
“Ey imân edenler! İçki kumar, tapınmak gibi konulan dikili taşlar ve fal okları şeytan işi murdar söylerden başkası değildir. O halde bunlardan kaçınıp sakının ki kurtuluşa eresiniz.
Şeytan, içki ve kumar hususunda ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan alıkoymak ister. Artık vazgeçersiniz değil mi?” [196]
Kur'ân'ın bu âyetlerle içkiyi kumar ve putlarla tahrîmde eşit tutmasının mânası nedir? Sonra da bunların murdar olduğunu açıklıyor. Sonra da her birinin şeytan işi olduğuna dikkatleri çekiyor. Sonra da ahlâkî zararlarını belirterek insanlar arasına düşmanlık ve kin soktuğunu ve bunu takiben dinî zararlarına parmak basarak insanı Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan alıkoyduğunu belirtiyor. Bütün bunların anlamı nedir? içkinin kötülük ve zararda, başlı başına bir vasıta olduğunu, akıl ve basiret sahiplerine göre, zararda, tehlikede ve günahta başlıca bir belge mahiyeti taşıdığını göstermiyor mu? Bu açıklama ve açık belgeden sonra artık bir kimse onun tahrîminden çekinip uzak kalmaz mı? Şüphesiz ki, insaflı ve aklını yeterince kullanan Mü’min der ki:
“Ya Rabbi! Sen açıkladıktan, haram kıldıktan sonra artık içkiden vazgeçtim.”
İşte Ashab-ı Kiram da böyle düşündü, böyle inandı ve şöyle dedi... İçkinin rüsvaylığı belli olup tahrîm âyeti inince hiç tereddüt göstermeden akıl ve imânlarının ışığı altında bu murdar şeyi bıraktılar...

Artık sen, Kur'ân'ın câhiliyyet devri kötü âdetlerini haram kılmasında uyguladığı metodu buna kıyas et. Müşriklerin toplumsal ahlâksızlıkları, kokuşmuşlukları, Allah'a ortak koşmaları, zina etmeleri, faiz yemeleri, kumar oynamaları, haksız yere adam öldürmeleri, kız çocuklarım diri diri gömmeleri, yetim malını haksız yere yemeleri ve benzeri mefasidi nasıl kademeli bir şekilde haram kılıp yasakladığını anlarsın... Kur'ân bunları, zararlarını, yapacağı tahribatı gözler önüne serdikten, akla ve duygulara seslendikten sonra haram kılmıştır. Bunların doğuracağı suç ve günahlardan çoğunu açıklayarak akıl sahiplerine hitap etmiş ve bu gibi zararlı şeylerden kaçınmalarım sağlamıştır. Belirtilen murdar şeylerin fert ve toplum üzerindeki olumsuz te'sirlerine dikkatleri çekerek aklını kullanabilen mü'minlerin bunlardan uzak kalması istenmiştir.[197]

Gençler İçin İyi Bir Ortam Hazırlamak, Çevre Ve Okul Konusunda Çok Titiz Davranmak:

Ferdi islâhata ve onu doğru yola iletmekte, terbiye edip topluma ve hayata hazırlamakta bunun te'siri diğer esaslardan aşağı değildir.
Eğer böyle olmasaydı, Allah (c.c.) hiç Resulüne, Mekke'den ayrılıp Medine'ye hicret etmesini emreder miydi? Peygamber de (a.s.) kendi arkadaşlarına aynı emri verir miydi?
Bütün bunlar gençlerin iyi bir ortamı, yararlı bir çevrede oluşturulmasına, aklın, dinin ve güzel örfün kötü kabul ettiği bir ortamdan uzak kalıp bahçe ve bostanlarında günahlar ve haramlar devşirilmeyen bir yerde yetiştirilmesine yönelik bulunuyordu.
Ve bütün bunlar Allah'tan indirilen hükümlerin gölgesi altında ve o çok kapsamlı tevhîd bayrağının dalgalanan havası altında bir devleti ayakta tutmaya yönelik değil midir?
Yine bütün bunlar, İslâm'ın hükmettiği ve üzerine Kur'ân'ın indiği bir toplumda müslüman ferdi islahı amaç olarak seçmemekte midir?
Az yukarıda yüz cana kıyan adamın hikayesini ve yeryüzünde en bilgili kişiye gelip kendisi için tövbe kapısının açık olup almadığını ve verilen cevâbı nakletmiştik: ilim adamı ona şöyle tavsiyede bulunmuştu:
"Şu ülkeye git; çünkü orada Allah'a ibâdet eden insanlar bulunuyordur. Sen de onlarla beraber Allah'a ibâdet et ve bir daha kendi ülkene dönme, çünkü orası kötülük ve fenalıkların işlendiği bir yerdir..."
Bu hadis ve açıkladığı olay, düzenli, elverişli bir ortamın ferdin islahında büyük

bir tesîri ve otoritesi olduğunu göstermiyor mu? Böyle bir ortamda ferdin eğrilikleri doğrulur, en rezil âdetlerden kurtulur, en kötü sıfatlardan sıyrılır, öyle değil midir?
Daha önce de Resûlüllah (a.s.) Efendimizin hadîslerini naklettiğimizde Peygamberle sohbetin, O'nunla arkadaşlığın ferdin üzerinde ne kadar güzel te'siri bulunduğunu belirtmiştik. Çünkü kişi yakın dost ve arkadaşlarının dini üzeredir. Arkadaşlığın düzelme veya bozulma hususunda fert üzerinde büyük te'siri bulunduğu bir gerçektir.
İşte bundan anlıyoruz ki, ferdin ıslâhının dayandığı ilk nokta, -eğer ergenlik çağını aşmışsa- dejenere olan çevre ve muhitin değiştirilmesidir. Onu, her şeyi mubah sayan muhitten uzaklaştırıp eşkiya tinetli arkadaşlardan ilgisini kesmek ve câhil bir aile çevresiyle münasebetlerini ya kesmek, ya da azaltmaktır.
Yukarıdan beri anlattıklarımızı şöyle özetleyebiliriz:
Büyükleri ıslâhta İslâm'ın tuttuğu yol ve uyguladığı yöntem, üç esasa dayanır. Bununla kötü ahlâk değiştirilir, meydana gelen sapma ve eğrilme doğrultulur: [198]

Sağlam Akideyle Yakın İlgi Sağlamak:

Ergenlik çağım aşan bir gençte, Allah'a dosdoğru imân doğrultusunda vücut bulan akide, onda ilâhî murakaba şuurunu geliştirir; gizli ve açık hallerde Allah'tan saygı ile korkma duygusunu kökleştirir. Bu da kişinin iç yapısında haramlardan sakınmada sağlam bir irâde oluşturur, onu en güzel huylarla süsler, en güzel sıfatlarla teçhiz eder.[199]

Kötülük Ve Şerden Sıyırıp İyi Bir Ortama Sokmak:

Bu, genç kişiyi birçok fesâd ve fenalıktan alıkoyar, bütün rezîletlerden sıyrılıp çıkma azmini doğurur. Hattâ gönlünün yatışması, kalbinin rahat etmesi için günah ve ahlâksızlık sayılan her şeyi terk etmesine yol açar.[200]

Toplum Ortamını Değiştirmek:

Genç kişinin ıslâhım, daha çok hayırlı, feyizli bir ortam hazırlar. Elverişli bir hava düzenler; şerefli, faziletli bir hayat düzeyi onu yönlendirir. Böyle bir ortamda her geçen gün durumu daha da iyiye gider, zamanla hem ahlâkı, hem ef

âli düzene girer.
O halde toplumu ıslâhla kendini görevli sayan terbiyecilere düşen şudur: Gençleri islahta, İslâm'ın açmış olduğu yolda yürümek, onun metodunu ve yöntemini uygulamaktır. Eğer cidden hayırlı ve güvenli bir ümmetin fertlerini görmek istiyorlarsa yol budur, başkası evhamî Aynı zamanda toplum yapısını selâmet ve istikrarlı tutmak istiyorlarsa, Menhec-i İslâm'da yürümelidirler...
Nitekim Cenâb-ı Hakk buyuruyor;
"De ki: İşte benim yolum! Ben de, bana uyanlar da bilerek, idrâk ederek Allah'a davet ediyoruz. Allah'ı tenzih ediyoruz ve ben ortak koşanlardan değilim.." [201]

Küçükleri Islahta İslâm'ın Yol Ve Yöntemi:

Burada iki esasa dayalı bir metod uygulanır:

1- Telkin.

2- Güzel adet.

Telkinden maksadımız, islâh ve terbiyede nazarî bir yönteme başvurmaktır. Güzel âdetten maksat, çocuğu oluşturup hazırlama da ameli bir yöntem uygulamaktır.
Çocuğun doğuştan kabiliyeti, telkin ve güzel âdet düzeyinde iyi örnek almaya daha ileri yaştakilere nisbetle çok daha elverişli olduğuna göre, babalara, analara ve terbiyecilere gereken, çocuk hayatın gerçeklerini akletmeye başladığı andan itibaren, bütün güçlerini iyi telkin ve güzel örnek verme noktasında toplamaktır.
Az yukarıda imam Gazalî'nin bu konuda ne dediğini nakletmiştik:
"Çocuk ana-babasının yanında bir emanettir. Tertemiz kalbi nefis bir cevherdir. Kendisine iyilik ve hayır doğrultusunda güzel örnekler verilir ve iyi adetler öğretilirse, ona göre yetişip gelişir; böylece hem dünyada, hem ahirette mutlu olur..."
İşte bu alanda terbiyecilere, çocuğu telkinde bulunma ve güzel âdetlerle onu teçhizde bazı misâller vermek istiyorum. Belki bu sayede terbiyeciler daha çok uyanık ve basiret üzere bulunurlar:
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, terbiyecilere, çocuklara la ilahe illallah'ı telkin etmelerini emretmiştir.

"Çocuklarınıza ilk kelime olarak, la ilahe illallah sözünü açıp öğretin." [202]
İş bu telkinin nazarî olan yanıdır.
Telkin'in ameli yanına gelince; O, çocuğu iyice hazırlamak, kendinden emin olup

vicdanın tâ derinliğinde Allah'tan başka yaratan, yoktan var kılan başka bir tanrı bulunmadığını inandırıcı şekilde göstermektir. Bu da ancak çocuğun görebileceği bitkiler, gök, yer, deniz, insan ve benzeri belge ve eserlerle açıklanabilir. Böylece çocuk zihinsel bir araştırmaya yönelip sonuç çıkarmayı düşünür ve eşyayı yaratanı akıl yoluyla -eserden müessire intikal sağlayarak- anlamaya başlar. Ve o zaman bilir ki, kâinatı yaratan, her şeyden münezzeh olan Allah'tır.

Bu takdirde terbiyecinin çocukla birlikte ulaşacağı netice şu olur: Şu varlık âlemi bütün ecramıyla işitme ve görme kuşağı altında hissedilmektedir. Varlığın bu düzenle ve yaratıldığı amaca yönelik özelliğiyle kendiliğinden var olduğu mümkün değildir. Çünkü gördüğümüz varlık alemindeki eşya, cansızdır, şuur ve idrâke sahip değildir. Olsa bile kendi kendini yaratması düşünülemez. Akıl ve tedbir ile bu düzen kurulamaz; hem eşyanın aklı, tedbiri, ilim ve irâdesi de yoktur. O halde onu yaratıp düzene koyan mutlaka bir var kılan söz konusudur, o da Allah'tır.

İşte bu yoldan hareketle terbiyeci eğittiği çocukla beraber bir olan, gökleri ve yeri yoktan modelsiz örneksiz var kılan Allah'a imâna erişirler. Kademeli şekilde de duyulandan akledilene intikal sağlarlar; cüz'den külle geçerler; basitten mürekkebe geçiş sağlarlar. Böylece çocuk vicdanen ve aklen Allah'a imân konusunda hüccet ve burhana dayanarak ikna olur. [203]

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz terbiyecilere, çocuklarına namaz erkanını telkin etmelerini, çocuklar henüz yedi yaşında iken bu ibâdeti onlara öğretmelerini emretmiştir. Nitekim Hadis-i Şeriflerinde şöyle buyuruyorlar:

"Çocuklarınıza yedi yaşında iken onlara namaz ile emredin. On yaşına girdikleri zaman (kılmayacak olurlarsa) dayak atın! Bundan sonra yataklarını ayırın..." [204]

Bu konunun nazari tarafıdır. Ameli tarafına gelince: Çocuğa namazın ahkâmı öğretilir, kaç rek'ât olduğu ve nasıl kılınacağı belletilir; sonra da çocuğun namaz kılmayı âdet edinmesi sağlanır bu hususta ısrarla ve sabırla üzerinde durularak sonuç almaya çalışılır. Aynı zamanda çocuk mescidlere götürülerek cemaatle namaz kılması cihetine gidilir. Böylece namaz çocuğun değişmeyen ahlâkı ve âdeti olur.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, terbiyecilere, çocuklarına haram ve helâl hükümlerini telkin etmelerini emretmiştir. Nitekim İbn Abbas (r.a.), Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Çocuklarınıza emr-i bîl-mârufa imtisal etmelerini, kötülüklerden kaçınmalarını

emredin! Bu, hem sizi, hem onları ateşten korumaya yöneliktir.” [205]
Sözünü ettiğimiz telkin, konunun nazari yanıdır. Ameli yanına gelince: Çocuğu ilâhi buyruklara imtisal hususunda yetiştirip geliştirmek, onu âdeta emir ve nehiylere uyan bir bahçe haline getirmek gerekir. Terbiyeci, çocuğun kötü bir fiilde bulunduğunu veya bir günah işlediğini görünce hemen onu sakındırmaya çalışmalı ve o şeyin kötü ya da günah olduğunu en uygun şekilde anlatmalıdır.
Terbiyeci, çocuğun hayırlı bir iş işlediğini veya güzel, uygun bir şey yaptığını, sadaka, yardım ve benzeri bir iyilikte bulunduğunu görünce onu daha da teşvik etmeli ve “bu hem helâl, hem de dinen, aklen çok uygun bir davranıştır” demeli. Terbiyeci devamlı bu hususları düşünüp uygulamalı ve çocukta bunu bir ahlâk ve âdet haline getirmelidir.
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, terbiyecilere, çocuklarına, peygamberlerini sevmelerini O'nun hanedan ve yakınlarına mahabbet beslemelerini, aynı zamanda Kur'ân okumalarını ve buna karşı zevkli bir ilgi duymalarını telkin etmelerini emretmiştir. Nitekim Hz. Ali (r.a.), Peygamber'in (a.s.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
“Çocuklarınızı şu üç haslet üzerine terbiye edip edeplendirin: Peygamberinizi sevmek. O'nun hanedan ve arkadaşlarını sevmek, Kur'ân okumayı sevmek...” [206]
Bu, konunun nazarî yanıdır. Amelî cihetine gelince: Terbiyeci çocuklarını toplayıp onlara Resûlüllah (a.s.) Efendimizin kutsal savaşlarını, O'nun hanedan ve Ashabının hayat tarihçelerini, İslâm tarihinde yetişen ve liderlik düzeyinde hayırlı hizmetlerde bulunan başarılı kişilerin hayatını ve yaptıkları önemli faaliyetleri okuyup zevkle anlatması gerekir. Sonra da onlara Kur'ân öğretir.
Böylece çocuklar gelip geçen İslâm büyüklerinin hizmet ve cihadlarını taklide çalışıp hayırlı birer kahraman olarak yetişirler, İslâm tarihini bilmek suretiyle şuurlanıp vicdanları yeterince gelişir. Kur'ân okuyup onunla amel etmeyi kendilerine yol ve düstur edinirler...
Daha önce tarih kitaplarının naklettiği şu olayı belirtmiştik:
Mufaddal bin Zeyd, bir gün Bedevilerden bir kadının çocuğuna gözü dokundu, çocuğun fiziksel yapısı ve yüzündeki çekicilik Mufaddal'ın hoşuna gitti. Aynı zamanda çocuk zeki ve konuşmasını da iyi beceriyordu. Mufaddal, kadına bu çocuğunu nasıl yetiştirdiğini sordu. Kadın şu cevabı verdi:
“Çocuğum beş yaşını doldurunca onu terbiyeciye verdim. Kur'ân'ı küçük yaşta ezberleyip hafız oldu. Terbiyeci ona şiir ve edebiyat da öğretti, kendi milletinin kültür ve hamasetini telkin edip dede ve babalarının güzel eserlerini belletti. Çocuğum ergenlik çağına girince, ona ata binmesini, silâh kullanmasını, kabile

çadırları arasında dolaşmayı, nara atanların seslerini duymasını sağladım.”
İşte telkin ve âdet edindirmemizin gerçek mânası budur! istersen çocuk terbiyesinde bu, hem nazarî, hem amelî yanlarını kendinde toplamıştır, de!... Böylece çocuk bu disiplin ve eğitim düzeyinde inançlı, amelli ve mücâhid olarak yetişir...
Bu anlattıklarımızın, çocuğa telkin ve âdet edindirme örneklerinin ve misâllerinin, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz tarafından usûl ve ilkeleri konulmuştur ki bu, İslâm'ın çocuğu inanç bakımından oluşturup imân yönünden hazırlamak hususunda portresini çizdiği çerçeveye girer.
Hiç şüphesiz, terbiyeci, çocuğu terbiye, telkin ve âdet edinmede bütün gayret ve himmetini kullanırsa, o taktirde galib ihtimalle o çocuk İslâm askerlerinden ve inanç, davet ve cihad erlerinden biri olur... Ümmet onun vücuduyle iftihar eder, toplum onunla düzene kavuşur, onun ahlakıyla denge sağlar.
Terbiyecilerin çocukları terbiye ve te'dibde bilmeleri gereken en önemli hususlardan biri de, onları hayırlı işlere teşvik etmek, en güzel ahlâkı huy edinmelerini sağlamaktır...
Bu da, en güzel ve okşayıcı sözlerle çocuğun cesaretini artırmak, ara sıra hediyeler vermek suretiyle iyilikte bulunmanın başkasına bağışta bulunmanın ne kadar zevkli bir iş olduğunu telkîne çalışmak, bazan bu yolda çok terğîb ve teşvikle, bazan da gerekirse, hayırhah davranmayanların sonlarının çok kötü olacağını anlatarak korkutmakla gerçekleşir.
Terbiyeci, doğru yoldan sapan ve eğrilen çocuğu doğru yolda yürümesini sağlamak ve onu doğrultmak için eğer mashalat görüyorsa, önleyici mahiyette cezalar verebilir.
Tabii ki bütün bu metodlar ve yöntemler, çocuğa nefsî faziletleri telkinde bulunup âdet edindirmek, güzel ahlâk ile onu donatmak, toplumsal adâb ile yetiştirmek içindir... Böylece onu fazîletli, âlicenap, dengeli, doğru bir insan yapmak, sevgisini kalblere yerleştirecek, başkaları yanında saygı ve ta'zim görecek düzeye getirmek mümkün olur.
Bu bahiste son olarak şunu da söylemek istiyorum: Terbiyeciler eşkal ve ahvallerinin farklı olmasıyla birlikte, çocuk terbiyesinde İslâm'ın getirdiği metod ve yöntemi ele alıp uygular; çocuğun inanç ve ahlâkım oluşturmakta İslâm'ın koyduğu usûl ve kaideleri rehber edinirlerse, şüphe yok ki, çocuklar genellikle köklü kapsamlı İslâm akidesi üzerine, Kur'ân'ın yüksek ahlâkına göre yetişip gelişirler, iş bununla da kalmaz, yetişen çocuklar başkalarına bu konuda rehber ve misâl olurlar, güzel ve fazîletli huylarıyla örnek teşkil ederler...
O halde terbiyecilere gereken, kollarını, paçalarını sıvamak, ciddiyetle işe

koyulmak, çocuklara telkin ve âdet edindirme yoluyla haklarını vermek, onları edeplendirip arındırmaktır. Terbiyeciler bu görevi yaptıkları takdirde, sorumluluklarını cidden anlamış ve kavramış sayılırlar ve kendilerine gerekeni yerine getirmiş olurlar. Böylece Allah'ın önünde boyunlarına düşen borcu, ödevi edâ etmenin huzuruna kavuşurlar ve toplum yapısında güven ve istikrar sütunlarını sağlamca kurmuş kişilerin bahtiyarlığına erişirler, İşte o zaman imanlı bir neslin yetişmesiyle mevcut Mü'minler sevinç duyarlar, müslüman topluluk bununla ferahlanır, sâlih ümmet kıvanç duyar. Bu da elbette ki Allah'a göre zor değildir.

Bana göre, iyi âdet ve misalle terbiye edip edeplendirmek, eğitimin en sağlam direklerinden biridir. Aynı zamanda çocuğu imân ve ahlâk bakımından hazırlamada en sağlam vasıtadır.

Çünkü bu yolla terbiye etmek, düşünmeye, etraflı araştırmaya, kapsamlı eğitmeye dayanır. Hem çocuğu teşvik, hem de korkutmak gibi iki zıt bir yöntemle ayakta durur. Terbiyeciler cidden bu mükemmel ölçüde terbiye etmeye çok muhtaç bulunuyorlardır! İslâm terbiyesininhakkını vermeye, titizlik gösterip söylediklerileyle amel etmeye, bu hususta sabır gösterip başarıya erişmek için belli ve çizilen yoldan ayrılmamaya, telkîn ve te'dîbi sürdürmeye de çok yatkın olmalıdırlar. Böylece ciğer parelerini yakın gelecekte, risâlet dâvetçileri, islahatçı ve cihâd kahramanları olarak görebilirler...

Şüphesiz ki, çocuğu küçük yaştan itibaren eğitip edeplendirmek en iyi sonuçları, en nefis ve güzel meyveleri verir. Büyüdükten sonra onu eğitip edeplendirmek ise çok zordur. Artık kim olgunluk ve eser istiyorsa, küçük yaşta iken terbiye etmeye koyulsun.

Allah rahmet eylesin şâir ne güzel söylemiştir:

"Çocuklara edep ve terbiye küçük yaşta yarar verir. Ondan sonra herhangi bir edebin fayda vereceğini düşünme! Dalları ve fidanları doğrultmak istediğinde doğrulurlar. Kartlaşınca -yumuşatsan bile- doğrulmaları mümkün değil..."[207]

ÖĞÜT VERMEK SURETİYLE TERBİYE

Çocuğu imân bakımından oluşturmak, ahlâk, ruh ve sosyal yönleriyle hazırlamak, terbiyenin en te'sirli yollarından biridir. Evet, çocuğu öğüt vererek terbiye etmek, güzel ve yapıcı sözlerle yönlendirmek gereklidir. Çünkü çocuğun gerçekleri görebilmesinde, yüce amaçlara döndürülmesinde, en güzel ahlâkla süslenmesinde ve İslâm esaslarına gönül kulağını vermesinde öğüdün ve yapıcı güzel sözlerin büyük bir te'siri inkâr edilemez. Kur'ân'ın bu yolu ve metodu

seçtiğini, insanlara bu açıdan seslendiğini, birçok âyetleriyle bunu tekrarladığını, birçok yerlerde bu hususta tevcih ve öğütlerde bulunduğunu görmemiz şaşılacak bir husus değildir.
Kur'ân'ın öğüt ve yapıcı güzel sözle ilgili tekrarlanan âyetlerinden birkaç örnek verelim size:
Allah (c.c.) buyuruyor:
“And olsun ki Lokman'a, Allah'a şükret diye hikmet verdik. Kim şükrederse ancak kendi lehine şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse, şüphesiz ki Allah ganiydir (hiç kimsenin şükrüne ihtiyacı yoktur). Övülmeğe çok daha lâyıktır.”
“Hani o bir vakit, oğluna öğüt vererek dedi ki: “Oğulcağızım! Sakın Allah'a ortak koşma. Çünkü ortak koşmak, gerçekten büyük bir haksızlıktır...”
“Biz insana, ana-babasının (haklarını gözetmesini de) tavsiye ettik. Anası onu sıkıntı üstüne sıkıntı çekerek (karnında) taşımıştır, sütten kesilmesi iki yıl içindedir. Bana ve ana-babana şükret; dönüş ancak banadır...”
“Eğer ana-baban, hakkında bilgin olmadığı şeyi bana ortak koşman için seninle tartışıp ağırlıklarım koyarlarsa, sakın onlara (bu hususta) itaat etme. Dünya (işlerinde ise) onlara güzel ölçüde destek ol; bana yönelip gönül verenlerin yoluna uy... Sonra da dönüşünüz şüphesiz banadır; yapageldiğinizi (o zaman) size bir bir haber veririm.”
“(Lokman yine oğluna dedi ki:) Oğulcağızım! (işlediğin iyilik olsun, kötülük olsun) bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve o bir kayanın içinde veya göklerde ya da yerde bulunsa, elbette Allah onu getirir (ortaya koyar). Şüphesiz ki Allah, en ince, en gizli şeyleri bilendir, her şeyden haberlidir.”
“Oğulcağızım! Namazı dosdoğru kıl; (dince, akılca, sağlam örfçe) uygun olanı emret, kötü şeylerden de men'et. Başına gelene sabret. Herhalde bunlar azmedilmeye değer işlerdendir.”
“İnsanlardan büyüklük taslayarak yüzünü çevirme, yeryüzünde çalımlı çalımlı yürüme. Şüphesiz ki Allah her böbürlenen kendini beğenmişi sevmez.”
“Yürüyüşünde ortalama bir davranış içinde ol, sesini alçalt. Çünkü seslerin en hoşa gitmeyeni, şüphesiz ki eşek sesidir.” ***[208]***
“Onlardan önce gelen (inkarcılar da) yalanlamışlardı, onlara verdiğimizin onda birine olsun erişememişlerdir. Peygamberlerini yalanladılar. (Bir bak,) beni inkârın sonu ne oldu!”
“De ki: Size bir tek öğütte bulunuyorum: Allah için ikişer ikişer, birer birer ayağa kalkmanızı, sonra da iyice düşünmenizi (istiyorum). Arkadaşınızda cinnet diye bir şey yoktur. O, ancak çok şiddetli bir azâbdan önce sizi uyaran bir peygamberdir.”

“De ki: Sizden bir ücret istediysem, o size olsun. Benim ücretim ancak Allah'a aittir. O her şeye şâhiddir.”
“De ki: Şüphesiz rabbim, hakkı (bâtılın beynine) fırlatıp çarpar. O, gaybleri en iyi bilendir.”
*“De ki: Hakk geldi. Bâtıl ise ne (bir şey) başlatıp meydana getirebilir, ne de (onu) geri çevirebilir.”**[209]***
“(Kavmi ona): Ey Nûh dedi. Cidden bizimle tartışıp uğraştın ve bizimle uğraşmam yoğalttın (ileri gittin). Eğer doğrulardan isen şu bizi tehdit edip durduğu a (azabı) getir.
Nûh: Onu size ancak, dilerse Allah getirir, Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz.
“Eğer Allah, sizi azdırıp yok etmek isterse, ben size öğüt vermek istesem de öğüdüm size bir yarar sağlamaz. O, sizin Rabbinizdir ve ancak O'na döndürüleceksiniz.” [210]
“Ad kavmine de kardeşleri Hûd'u (peygamber olarak) gönderdik. Ey kavmim, dedi. Allah'a ibâdet edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Artık (Allah'ın buyruklarına karşı gelip azgınlıkta bulunmaktan) sakınmaz mısınız?
Kavminden inkarcı ileri gelenler, ona:
“Doğrusu biz seni beyinsizlik ve çılgınlık içinde (bocalar) görüyoruz ve herhalde seni yalancılardan biri sanıyoruz” dediler.
“Ey kavmim!” dedi, bende beyinsizlik ve çılgınlık yoktur; ama ben şüphesiz ki âlemlerin yagâne Rabbı (tarafından görevlendirilen) bir peygamberim.” [211]
Allah'a davette Kur'ân'ın üslûbu çok çeşitlidir ve Allah'ı hatırlatmada öğüt vermede ve yapıcı güzel sözle irşadda bulunmada da çok farklı tecvîhlerde bulunur. Bütün bu uslûb ve metodlar Peygamberin diliyle anlatılmıştır. Onlara uyanların, Hakk'a dâvetçilerin ağızlarında tekrarlanıp durmuştur.
İki kişinin üzerinde ihtilaf etmediği gerçeklerden biri de şudur: İhlâsa dayalı öğüt, te'sirli yapıcı söz, karşısında safiyet içinde bir kişi bulur, onun da kalbi açık, hikmete dayalı aklı ve iyice düşünebilen kafası olursa, çok kısa zamanda olumlu sonuç verir ve te'sirin en yüksek noktasına erişir.
Kur'ân bu mânayı birçok âyetlerinde te'kiden beyân buyurmuştur ve hatırlatma ile öğütten yararlanmayı tekrarlamış, bunun doğru yolu göstermede te'sirli olduğunu açıklamıştır. Birkaç misâl:
*“Şüphesiz ki bunda, kalbi olanlara veya hazır bulunduğu halde kulak verip dinliyene hatırlatma ve öğüt vardır.”**[212]***
*“Ve sen öğüt vermeye devam et; çünkü gerçekten hatırlatmada bulunup Öğüt vermek Mü’minlere fayda verir.”**[213]***

“Ne bilirsin belki o temizlenecek veya öğüt alacaktı da o öğüt ona fayda verecekti.” ***[214]***

“Bu (eserler ve taşıdığı yararlar) Hakk'a yönelip gönül veren her kul için bir gönül gözü, bir hatırlama ve öğüttür.” [215]

*“Bu, iyi düşünenlere bir öğüt, bir hatırlatmadır.”****[216]***

“Bununla Allah'a ve Ahiret gününe imân edenlere öğüt verilir.” [217]

Görüldüğü gibi, Kur'ân-i Kerîm öğüt ve yararlı söz söyleme üslubunu yansıtan âyetlerle doludur. Fertleri islâh etmenin en te'sirli yollarından biri olarak öğüde dikkatleri çekmektedir. Toplumun doğru yolu bulması da ancak bu metodla mümkündür. Kur'ân sahifelerini bir bir çevirmeye yönelen kimse öğüt ve te'sirli söz söylemekle ilgili uslûb ve metodlara birçok âyetlerde rastlar. Bazen takva ile hatırlatma, ba-zan uyarı ve düşünmeyi teşvik, bazan da en doğru öğütle ilgili tabirler vererek konuyu işler. Bazan da öğüde tahrik ve teşvikte bulunmakla, bazan da en doğru yolu tutmayı tavsiye etmekle, bazan öğüt almaya ve vermeye heveslendirmekle; bazan da birtakım müeyyidelerle korkutmak suretiyle asıl temayı işler.

İşte böylece okuyucu öğüt konusunu Kur'ân-ı Kerîm'in hem sözlerinin zahirinde, hem taşıdıkları mânalarda bir çok kalıplarla anlatıldığını bulabilir. Çeşitli usûl ve metodlarla konuya parmak basarak ona ağırlık kazandırır.

Baş ve kalb gözü açık olan herkesin, gerçekten Kur'an-ı Kerîm'de vaaza ve öğüde son derece önem verildiğini, nefsleri hayra ve iyiliğe yöneltmede, hakka çevirmede, doğru yola davette ve bu çağrıya olumlu cevap verilmesinde ısrarlı bir yöntem uygulandığını kabul edeceğinde şüphe yoktur.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Kur'an'dan şâhid olarak getirdiğimiz açık belgeler kesin bir anlatımla şüpheye yer vermeyecek şekilde şu hususu anlatıyor. Safiyete ermiş nefsler, açılmış kalbler, iyice düşünebilen ve anlayabilen akıllar, hakkın kendilerine te'sirli sözlerle, çok açık ve pürüzsüz bir anlatımla, yol gösterici, irşad edici öğütlerle sergilendiği zaman, vakit kaybetmeden, hiç tereddüt etmeden ve duraklamadan olumlu cevap verip kabullenirler. Evet, sür'atle hakkın çağrısına baş eğip, Allah'ın gösterdiği doğru yolu benimserler, O'nun indirdiğine gönül verip teslimiyet gösterirler...

Bu te'sir büyüklerde açıkça görüldüğüne göre, ya küçüklerde nasıl olacağını siz düşünün... O küçükler ki, Allah ve din duygusuyla yaratılmışlar; tertemiz kalpleri kirli işlerle lekelenmemiş apaydın ruhları câhiliyyet mefasidiyle kirlenmemiş, günah ve düşmanlık basamaklarında dönüp dol aşmamı şiardır. Öğüdün bunlarda ne kadar te'sir edeceğini anlatmaya gerek var mıdır? Şüphe

yok ki, bunlardaki te'sir derecesi çok daha yüksek, kalbleri hatırlatma, öğüt ve yararlı sözü kabule daha elverişli ve daha kuvvetlidir.
Artık terbiyecilere düşen görev, çocuklara bu gerçeği irşad edip anlayışlarını geliştirmek, onları henüz temyîz çağına girmeden ve girdikden sonra Kur'ân-ı Kerîm'in öğütleri, irşâdları doğrultusunda eğitmektir. Onlara bu temel uyarınca en sağlam imânı, en yüksek ahlâkı aşılamalı, hem kişisel, hem toplumsal cephelerini en uygun biçimde oluşturmalıdırlar. Eğer çocuklar için hayır ve olgunluk, ahlâkî ve aklî kemâl ve düzenli bir hayat istiyorlarsa, bu görevlerini kusursuz yerine getirmelidirler.
Bu konuda Kur'ân-ı Kerîm'in öğüt ve vaaz hakkındaki izlediği yola işarette bulunmamız gerekiyor. Tâ ki, boynunda terbiye etme sorumluluğunu taşıyan herkes çocuklarıyla ve eğittikleriyle güzel örnek olmanın asıl amacına erişebilsinler, çocukları hazırlama, oluşturma, eğitme ve öğretmede başarılı olabilsinler...
Benim taktir ve tesbitime göre, Kur'ân-ı Kerîm vaaz ve öğüt hususunda aşağıdaki uslûb ve metodlarıyla diğer sistemlerden ayrılır.[218]

1- İkna' Edici Çağrı

Bu çağrı hem şefkat ve merhamet havasını, hem de ortadaki kötülükleri hoş karşılamama duygusunu beraberinde taşımalıdır, İşte böyle bir uslûb ve metodun insan şuurunun üzerinde derin te'sirleri, kalbleri üzerinde yönlendirici etkileri vardır.
Kötülüğü hoş görmeme duygusu ve merhamet şefkat havası ile ikna edici çağrı konusunda Kur'ân-ı Kerîm'in insanların kalblerine ve akıllarına -her sınıfın seviyesine, aklî derecesine, bulunduğu topluluğun özelliğine göre- en açık şekilde hitabı peygamberler ve dâilerin dilleriyle yapılmıştır.
İşte bu çağrılardan birkaç örnek vermek istiyoruz:[219]

Kur'ân'ın Çocuklara Seslenişi:

"Hani bir vakit Lukman, oğluna öğüt vererek dedi ki: "Oğulcağızım! Sakın Allah'a ortak koşma. Çünkü ortak koşmak şüphesiz ki büyük bir haksızlıktır." [220]
Nûh Peygamber'in diliyle yapılan çağrı:
"Nuh ayrı bir yere çekilen oğluna: Oğulcağızım! Bizimle beraber (gel) de

gemiye bin; kâfirlerle beraber olma, diye seslendi.” [221]
Yakup Peygamber'in diliyle yapılan çağrı:
“(Yakub): “Oğulcağızım! dedi. Rüyanı kardeşlerine anlatma, yoksa sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insana gerçekten açık düşmandır” dedi.” [222]
İbrahim ve Yâkub peygamberlerin diliyle yapılan çağrı:
“Bunu (dini ve teslimiyeti) İbrahim kendi oğullarına tavsiye etti. Yâkub da tavsiyede bulunarak (dedi ki): Oğullarım, Allah bu dini sizin için seçip beğenmiştir. Artık siz de ancak müslüman olarak (Hakk'a gönülden bağlanıp boyun eğerek) can verin...” [223]

Kur'ân'ın Kadınlara Seslenişi:

Meleklerin diliyle Meryem'e yapılan çağrı:
“Hani bir de melekler: “Ey Meryem!” demişlerdi. Doğrusu Allah seni seçip beğendi, süzüp tertemiz kıldı ve seni (çağındaki milletlerin) kadınlarından üstün tuttu. Ey Meryem! Saygı dolu bir gönülle huzurda durup Rabbine ibâdete devam et; secdeye kapan ve rükû edenlerle beraber rükû et...” ***[224]***
“Ey Peygamber kadınları! Sizler, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz; Allah’tan korkuyorsanız (yabancı erkeklere karşı) kırıtarak konuşmayın, sonra kalbinde (şehvetten arız) hastalık bulunan kimsede arzu uyanabilir. Ölçülü söz söyleyin...” ***[225]***

Kur'ân'ın Kavimlere Seslenişi:

Musa Peygamber'in (a.s.) diliyle yapılan çağrı:
“Musa da kavmine: Ey kavmim! Cidden buzağıyı (ilâh) edinmenizle kendinize zulmettiniz. Derhal (her kusurdan pâk ve yüce olan) yaradanınıza tevbe edin (nefsinizin kötü arzularını kesin, Allah yolunda) kendinizi öldürün. Bu, yaradanınız yanında sizin için hayırlıdır, demişti.” [226]
Yine Musa Peygamber'in (a.s.) diliyle yapılan çağrı:
“Musa kendi kavmine bir ara şöyle demişti: Ey kavmim! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın, hani içinizden peygamberler çıkardı, sizi hükümdarlar, (hür insanlar) yaptı ve milletlerden hiç birine vermediğini size verdi...”[227]
Musa Peygamberin kavminden olan dâvetçinin diliyle yapılan çağrı:
“O imân eden adam dedi ki: Ey milletim! Bana uyun ki, size doğru yolu

göstereyim. Ey milletim! Şu dünya hayatı kısa süreli bir geçim ve yararlanmadan ibarettir. Şüphesiz ki ahiret, karar kılınacak yurttur. Kim bir kötülük işlerse, ancak misliyle ceza görür. Erkek ve kadından Mü'min olduğu halde kim iyi-yararlı amelde bulunursa, İşte onlar Cennet'e girerler ve orada hesapsız rızıklanırlar. Ey milletim! Ne tuhaftır ki, ben sizi kurtuluşa çağırıyorum, siz ise beni ateşe davet ediyorsunuz!..." [228]
Cinlerden dâvetçi olanların diliyle yapılan çağrı:
"Ey kavmimiz! Allah'ın dâvetçisine olumlu cevap verip uyun ve O'na imân edin ki Allah sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi elem verici bir azâbdan korusun." [229]

Kur'ân'ın Mü'minlere Seslenişi:

"Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile (Hak'tan) yardım isteyin. Şüphesiz ki Allah sabredenlerle beraberdir." ***[230]***
"Ey imân edenler! Allah'tan gerektiği gibi korkup (fenalıklardan) sakının ve ancak müslüman olarak can verin." ***[231]***
"Ey imân edenler: Allah ve Peygamberi, hayat veren şeye sizi çağırdığında icabet edin. Bilin ki, Allah kişi ile kalbi arasına girer ve sonunda (dirilip) hepiniz O'nun huzurunda bir araya getirilerek toplanacaksınız." ***[232]***

Kur'ân'ın Kitab Ehline Seslenişi:

"De ki: Ey kitap ehli! Aramızda ortaklaşa (ölçü ve âdil dengeyi sağlayacak) bir kelimeye gelin: (O da:) Allah'tan başkasına kulluk etmememiz, hiç bir şeyi O'na ortak koşmamamız ve Allah'ı bırakıp bir kısmımız bir kısmımızı Rab edinmememizdir. Eğer yüz çevirirlerse, deyin ki, şâhid olun biz şüphesiz müslümanlarız..." ***[233]***
"Ey kitap ehli! Kitabınızdan gizlediğiniz birçok şeyi sizeaçıklayan ve bir çoğunu da (açıklamaya gerek görmeyip) geçen Peygamberimiz size gelmiştir. Şüphesiz ki size Allah'tan bir nûr ve çok açık bir kitap da geldi." ***[234]***
"De ki: Ey kitap ehli! Tevrat'ı, İncil'i ve size Rabbinizden indirilen (Kur'ân hükümlerini) dosdoğru yerine getirmedikçe hiçbir şey (ciddi bir inanç) üzere değilsiniz. Şanıma and olsun ki, sana Rabbinden indirilen (Kur'ân) onlardan çoğunun azgınlık ve küfrünü artırır. Artık sen kâfirler topluluğuna (bu

azgınlıklarından dolayı) üzülme.” ***[235]***

Kur'ân'ın Bütün İnsanlara Seslenişi:

“Ey insanlar! Sizi de, sizden öncekileri de yaratan Rabbi-nize ibâdet ediniz ki korunup sakınanlar olabilesiniz. Öyle (bir Rab) ki, yeryüzünü size bir döşek, göğü bir kubbe kıldı. Gökten su indirdi ve onunla size (çeşitli) meyvelerden (türlü türlü ürünlerden) rızık çıkardı. Artık siz de bildiğiniz halde (nankörlük ederek) Allah'a eşler ve ortaklar koşmayın.” [236]
“Ey insanlar! Doğrusu Rabbinizden size bir burhan (kesinliği açık delil ve belge) geldi ve size çok açık bir nûr indirildi. Artık Allah'a imân edip O'na sarılanları, Allah kendi katından bir rahmetle ve geniş bir nimete sokacak ve kendisine giden doğru yola eriştirecektir.” [237]
“Ey insanlar! Rabbınızın (değişmeyen kanunlarına) uyun, O'nu dinlemezlikten sakının. Şüphesiz ki kıyamet sarsıntısı büyük bir olaydır. O günü bir görseniz, emzikli olan her kadın emzirdiğini bırakıp geçer ve her gebe kadın taşıdığını düşürür, tnsanları (o gün) sarhoş (gibi) görürsün, halbuki sarhoş değillerdir, ama (ne var ki) Allah'ın azabı oldukça şiddetlidir.” [238]
Buna benzer seslenişler ve çağrılar Kur'ân'da çoktur.[239]

2- Kıssaları İbretli Ve Öğütlü Safhalarıyla Anlatma Metodu

Bu uslûb ve metodun ruhlar üzerinde birtakım te'sirleri, zihinlerde derin izleri, mantıkî ve aklî delilleri vardır. Kur'ân-ı Kerîm bu metodu birçok yerlerde, özellikle peygamberlerle kavimleri arasında geçen haberleri nakletmede kullanmıştır. Allah (c.c.) gerçekten, peygamberlerine en güzel kıssaları nakletmekle büyük minnettte bulunmuş, tâ ki, bu kıssalar insanlara öğüt ve ibret, belge ve delil; peygamberlere de azim ve tesbît olsun...
Birkaç misâl:
“Sana bu Kur'ân'ı vahy etmemizle, kıssaların en güzelini anlatıyoruz.” ***[240]***
“İşte bu kasabaların haberlerinden ve durumlarından bir kısmını sana açıklıyoruz. And olsun ki peygamberleri, onlara açık belgelerle (mu'cizelerle) geldiler. Ama daha önce yalanladıkları şeye inanmak istemediler. İşte böylece Allah inkâra saplanıp kalanların kalblerini mühürler.” ***[241]***
“İşte (ey Muhammed!) Gelip geçen peygamberlerin olup biten bu haberlerinden

senin kalbini yatıştırıp pekiştirecek kadarını sana anlattık. Bu sürede de sana hak; Mü'minlere öğüt ve düşünüp hatırlama gelmiştir." ***[242]***

"Artık sen kıssayı onlara nakledip anlat, olur ki düşünürler." [243]

"Musa'nın hadisesi (başından geçen kıssası) sana geldi değil mi?" ***[244]***

"Sana İbrahim'in ağırlanmaya değer veren şerefli konuklarının haberi geldi mi?" ***[245]***

"Fir'avn ve Semud askerlerinin haberi sana geldi ya..." [246]

Görüldüğü gibi, Kur'an-ı Kerim, peygamberlerin ve kavimleriyle olan ilgi ve mücadelelerini yansıtan kıssalarla doludur. Bazan aynı kıssa ifade, cümle, kelime, nüans farkıyla Kur'ân'ın birden fazla yerinde anlatılır. Ama her anlatılış ayrı bir uslûb, ayrı bir anlatım tarzıyla işlenir. Böylece Kur'an-ı Kerim insanları acze düşüren o müstesna üslubuyla diğer bütün anlatım biçim ve metotlarından ayrılır, her defasında ayrı bir öğüt ve ibret getirir; kelimeler ve anlamlarının arasında yeni yeni hükümler, ibretler ve öğütler sergiler. Bütün bunları ancak ilimde derinleşenler idrâk edebilir. Ayrıca Kur'ân'ın üstün belagatından derin zevk alanlar kavrayabilir.

Bu hususta birkaç misâl verelim:

Musa peygamberle Fir'avn kıssası Kur'an'da birçok defa tekrarlanmıştır. Biz bunlardan sadece iki tanesini seçip alalım ve karşılaştıralım. Böylece okuyucumuz tekrarın sırrını anlamış olur.

"Musa dedi ki: Ey Fir'avn! Şüphesiz ki ben, âlemlerin rabbinden (görevlendirilip gönderilen) bir peygamberim. Bana yakışıp yaraşan, Allah'a karşı ancak gerçeği söylemektir. Doğrusu size Rabbinizden açık bir belge, (mu'cize) ile geldim; artık İsrâiloğullarını benimle beraber gönder...." [247]

A'raf suresinde geçen kıssayla ilgili âyetlerin mealini sunduktan sonra şimdi Naziât Sûresinde geçen aynı kıssanın ilgili bölümünü sunuyoruz:

"Musa'nın hâdisesi (başından geçen kıssası) sana geldi değil mi? Hani Rabbı ona mukaddes vâdı Tûvâ'da (şöyle) seslenmişti: Fir'avn'a git, doğrusu o iyice azmıştır. Ona de ki: Arınmak ister misin? Sana Rabbı'na giden doğru yolu göstereyim de derin bir saygıyla korkup eğilesin." Bunun üzerine Musa, ona, o büyük mu'cizeyi gösterdi. (Ama) Fir'avn (onu) yalanladı ve baş kaldırdı. Sonra da arkasını dönüp gitti,...." [248]

Kıssanın ayrı ayrı anlatımını karşılaştırıp ikisi arasında bir mukayese yapalım:

1- Birinci şekil daha açık ve uzun; ikincisi özetlenmiş ve kısa...

2- Bu iki anlatım arasında büyük bir fark vardır. Bu fark hem âyetlerin uzunluk

ve kısalık yönlerinden fasılalarıyla ilgilidir, hem manaları ve terkipleriyle ve ayrıca emir ve nehiy kipleriyle ilgilidir.

3- A'raf Sûresinde olayın ibretli ve öğüt alınacak asıl teması sekiz noktada işlenmiştir:

a) Fir'avn'a karşı kesin delil ve belge ikame edilmiştir.

b) Musa peygamberin doğruluğuna delalet eden mu'cizeler izhâr edilmiştir.

c) Musa peygamberle sihirbazlar arasında geçen karşılıklı konuşmaya yer verilmiştir.

d) Kesin delil ve mu'cize ortaya konulunca sihirbazların imân ettiği açıklanmıştır.

e) Fir'avn'ın bu yüzden tehdide başvurduğuna dikkatler çekilmiştir.

f) Sihirbazlar, imânın tatlılığı ve beşaşeti kalblerine iyiceyerleştikten sonra Fir'avn'ın tehdidine aldırış etmedikleri işlenmiştir.

g) Fir'avn hanedanının ve etba'ının kıtlık ve sıkıntıya uğratıldığı anlatılmıştır.

h) Allah'ın onlardan intikam aldığı açıklanmıştır.

Naziat Sûresinde ise ana tema iki önemli noktada toplanmıştır:

a) Fir'avn ilâhlık iddiasında bulunduğu için Allah (c.c.) tarafından yok edilmiştir.

b) Öğüt almak isteyen ve Allah'tan saygı ile korkmayı arzu eden kimsenin bu kıssadan ibret alması istenmiştir.

İşte bu açıklamadan sonra, iki kıssa arasında -aynı konuyu işlemekle beraber- büyük fark olduğunu sen de anlamış oldun. Bu fark ister belagatın verdiği zevk açısından, ister ibret ve öğüt alma açısından olsun, çok açıktır. Aksi halde kıssalar arasında mücerred tekrarı görmemizin anlamı kalmazdı. Oysa mücerred bir tekrar açısından görüp değerlendirmemiz caiz değildir, Çünkü Kur'an'ın tekrarladığı kıssalar böyle değildir, her tekrar ayrı bir hüküm, ayrı bir mana ve ayrı bir safhayı anlatır. Nitekim yaptığımız karşılaştırmada bunu açıkça görmüş oldun.[249]

3- Kur'an'ın Tavsiye Ve Öğütlerle Yönlendirmesi

Kur'an-ı Kerim, tavsiyeleri yansıtan, öğütleri içeren âyetlerle doludur. Böylece Kur'an, okuyucusunu din ve dünya işlerinde kendisine fayda sağlayacak hususlara tevcih eder; bu yararları onun ruhunda, aklında ve bedeninde en uygun biçimde oluşturup yerleştirir. Onu bir dava adamı yapar, bâtıla karşı cihada hazır bir kahraman kılar.

Kur'an-ı Kerim'in mutlaka ruhlar ve kalbler üzerinde olumlu tesirin en yüksek manası vardır. Müslüman kişi Allah'ın âyetlerini dinlediği zaman kalbi korkup saygı ile titremeye başlar, nefsi ilâhi azâbdan sakınma ve korunmayı düşünür. Bunun ilâhi ahenginden dolayı ruhu harekete geçer. Böylece müslüman, Kur'an âyetlerinin sergilediği öğütlerle amel edeceğine dair Allah'ına söz verir; onun tavsiyelerim yerine getireceğini söyler, emirlerine itaat edeceğini, men' ettiği şeylerden kaçınacağını açıklar. Çünkü Kur'an, o çok övülmeğe lâyık, o yegane hikmet sahibinden indirilmedir. Kur'an'da imân edenlerin hastalıklarına şifâ, koruyucu ilâçlar, kalblerin âfetini giderecek rahmetler vardır.
Bu hususta birtakım misâller ve örnekler verelim:

a) *"Hani bir vakit Lukman, kendi oğluna öğüt vererek dedi ki; Oğulcağızım! Sakın Allah'a ortak koşma. Çünkü ortakkoşmak, gerçekten büyük bir haksızlıktır."* [250]

b) *"O Rahman'ın kulları (o kimseler) dir ki, yeryüzünde alçak gönüllü yürürler; câhiller onlara söz attığı vakit "selâmetle" derler. Onlar ki rablarına secde ederek, ayakta durarak (namaz ve niyazda bulunarak) gecelerler. Onlar ki, Rabbimiz, bizden cehennem azabını çevirip uzaklaştır. Şüphesiz ki onun azabı devamlı acı ve işkencedir, derler. Herhalde orası kötü bir karargâh ve fena bir eyleşim yeridir. Onlar ki, (mallarım) harcadıkları zaman ne israf ederler, ne de cimrilik yaparlar, bu ikisi arasında ortalama dengeli (bir yol) tutarlar. Onlar ki, Allah'la beraber başka tanrıya tapmazlar, haklı bir sebep dışında Allah'ın haram kıldığı canı öldürmezler, zina etmezler. Kim bunları işlerse cezaya çarpılır. Kıyamet günü ise azabı kat kat olur ve o azâb içinde aşağılanmış halde devamlı kalır. Ancak tövbe edenler, dosdoğru imân edip iyi-yararlı âmelde bulunanlar müstesna... İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliğe çevirir. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.*
Evet, kim tövbe edip iyi-yararlı amelde bulunursa, şüphesiz o, Allah'a tevbesi kabul edilmiş ve sevabına erişmiş olarak döner.
Onlar ki, yalan yere şahidlik etmezler, boş-anlamsız bir şeyle karşılaşınca sükûnet ve vakarla geçerler.
Onlar ki Rablerinin âyetleri kendilerine hatırlatılınca üstüne sağırlar, körler gibi kapanıp kalmazlar.
Onlar ki, Ey Rabbimiz! derler, bize eşlerimizden ve çocuklarımızdan gözlerin aydınlığı (ölçüsünde) bağışla ve bizi (Allah'tan) korkup (fenalıklardan) sakınanlara önder ve lider eyle.
İşte bunlar sabrettiklerine karşılık Cennet'in gönül çekici ve açıcı yüksek

çardağıyla mükâfatlandırmaya lâyık görülürler ve orada saygı ve selâm ile karşılanırlar. Orada devamlı kabalardır. Orası ne güzel karargah ve ne güzel kalınacak yerdir.” [251]

“Allah'a ibâdet edin, hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın. Anaya, babaya iyilik edin; hısımlara, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolda kalmışa ve sahip olduğunuz elinizin altındaki (köle, câriye, hizmetçi ve işçi)lere de iyilik edin. Şüphesiz ki Allah kendini beğenip böbürleneni, övüneni sevmez.

Onlar ki cimrilik eder, insanlara da cimrilikle tavsiyede bulunur ve Allah'ın kendilerine verdiği bol nimeti, cömertçe ihsanı gizlerler, (elbette Allah, onları sevmez). Biz de böyle olan inkarcı nankörlere aşağılayıcı bir azâb hazırladık.

Hem onlar ki, mallarını, insanlara gösteriş olsun diye harcarlar da Allah'a ve ahiret gününe inanmazlar, (onların arkadaşı şeytandır).

Artık şeytan kime dost ve arkadaş olursa, onun arkadaşı ne kötüdür!” ***[252]***

“Yüzlerinizi doğu ve batı yönüne çeviriniz. (Hakiki imânı yansıtan) iyilik ve erdemlik değildir. Ama, (gerçek) iyilik ve erdemlik, Allah'a, âhi-ret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere inananların, -malı ona olan sevgisine rağmen- yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalmış-lara, dilenenlere, köle ve esirleri kurtarmaya harcayanların, namaz kılıp zekât verenlerin; andlaşıp anlaştıkları zaman verdikleri sözü yerine getirenlerin; zorda, darda ve savaşın kızıştığında sabredenlerin (bu güzel durumları ve imanları) dır.

İşte bunlardır doğru olanlar ve bunlardır korunup sakınanlar.” ***[253]***

“Rabbın ancak kendisine kulluk etmeni; ana-babaya iyilikte bulunmayı emretmiştir. Onlardan biri ya da ikisi senin yanında yaşlanırsa, onlara “öf!” bile deme, onları sakın azarlama, onlara güzel tatlı, iç açıcı söz söyle.

Onlara çok merhametli davranıp tevazu kanadını indir ve de ki: Rabbim! Onlar, küçükken beni besleyip büyüttükleri gibi onlara merhamette bulun.

Rabbmız, içinizde olanı iyi bilir; iyi-yararlı kişiler olursanız, şüphesiz ki O, kendisine (imân ve tevbeyle) dönüp yönelenler için çok bağışlayıcıdır.

Yakınlara, yoksula, yolda kalmışa hakkım ver ve sakın saçıp savurma. Şüphesiz ki saçıp savuranlar, şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbına karşı çok nankördür.

Rabbından umduğun rahmeti arzulayarak, onlardan (hak sahiplerinden) yüz çevirirsen, o durumda onlara (hiç değilse) yumuşak bir söz söyle.

Elini boynuna bağlayıp asma, onu büsbütün açma, sonra kınanır, pişmanlık içinde açıkta kalırsın.

Şüphesiz ki Rabbin rızkı dilediğine genişletir, dilediğine de bir ölçüye göre daraltır. Çünkü gerçekten O, kullarından haberlidir ve onları mutlaka görür.
Çocuklarınızı fakirlik endişesiyle öldürmeyin. Biz onları da, sizi de rızıklandırıyoruz. Şüphesiz ki onları öldürmek büyük bir suçtur.
Zinaya yaklaşmayın; çünkü o elbette hayasızlıktır ve kötü bir yoldur. Allah'ın haram kıldığı (öldürülmesini yasakladığı) kimseyi -haklı bir sebep dışında- öldürmeyin. Kim haksız yere öldürülürse, onun velisine bir yetki vermişizdir, artık o da öldürmede aşırı gitmesin; çünkü o, yardıma eriştirilmiştir.
Yetim malına da -rüşde erinceye kadar- en güzel ve en uygun şeklin dışında yaklaşmayın. Verilen sözü, yapılan anlaşmayı ve sözleşmeyi yerine getirin. Çünkü verilen söz ve yapılan sözleşmede mutlaka sorumluluk vardır.
Ölçtüğünüz zaman ölçeği tam olarak yerine getirin; doğru teraziyle tartın. Bu daha hayırlı ve sonuç yönünden de daha iyidir.
Bilmediğin bir şeyin ardına düşme; çünkü doğrusu kulak, göz ve kalb bunların hepsi ondan sorumludur.
Yeryüzünde böbürlenerek yürüme; çünkü sen yeri delemezsin ve boyca da göklere ulaşamazsın. Daha kötüsü, bütün bunlar, Rabbının katında sevilmeyen şeylerdir." ***[254]***
Ve bunlardan başka daha nice tavsiyeler, öğütler, tevcihler, emirler ve yasaklar. Bütün bunları Allah'ın âyetleri ifâde etmekte ve Kur'an-ı Mecid'i insanları bunlara davet etmektedir.
Bütün bunlardan elde edilen birtakım sonuçlar vardır:
Te'kid edâtlarıyla gelen âyetler:
"Şüphesiz bunda, aklını kullanan bir millet için belgeler, deliller ve öğütler vardır." ***[255]***
"Muhakkak bunda iyice düşünebilen bir millet için belgeler, deliller ve öğütler vardır." ***[256]***
"Gerçekten bunda, kulak verip dinleyen bir millet için belgeler, öğütler ve ibretler vardır." ***[257]***
"Şüphesiz ki bunda kalbi olanlara veya hazır bulunduğu halde kulak verip dinleyene hatırlatma ve öğüt vardır." ***[258]***
İstifham-ı inkârı ile gelen âyetler:
"Yoksa onlar (Senin için) O şâirdir, zamanın tokadını yemesini bekliyoruz mu diyorlar? De ki siz bekleye durun. Doğrusu ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."

“Yoksa bunu (bu tutarsızlık ve çelişkiyi) akıllan mı onlara emrediyor? Değilse onlar, azıp sapıtan bir millet midir?”
“Yoksa bunu (Kur'an'ı) kendisi mi uydurup söyledi diyorlar? Hayır, onlar inanmazlar. Eğer doğru sözlü kimseler iseler, bunun birbenzerini getirsinler.”
“Yoksa onlar hiçbir şeysiz mi yaratıldılar? Değilse, yaratanlar kendileri midir?” ***[259]***
“Yoksa gökler ve yeri onlar mı yarattı? Hayır, onlar kesinlikle inanmazlar.”
“Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Yoksa onlar mı (kâinatta) hüküm ve saltanat kurup yürütenlerdir?”
“Yoksa onların merdivenleri var da onunla mı (yükselip göklerdeki haberi) dinliyorlar? O halde dinleyenleri (varsa) açık belge, isbatlayıcı delil getirsinler?”
“Yoksa kızlar Allah'a, oğlanlar size öyle mi?”
“Yoksa sen, onlardan bir ücret istiyorsun da onlar ağır bir borç altına mı giriyorlar?”
“Yoksa gayb (görünmeyen, bilinmeyen hususlar) onların yanında bulunuyor da onu kendileri mi yazıp tesbit ediyorlar?”
“Yoksa bir hile ve tuzak mı kurmak istiyorlar? Ama o küfredenler kendileri tuzağa düşeceklerdir.”
“Yoksa onların Allah’tan başka bir tanrıları mı var? Allah onların ortak koştuklarından yücedir, münezzehtir.” [260]

Akli delillerle gelen âyetler:

“Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yarar sağlayan şeylerle denizde akıp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip öldükten sonra yeri dirilttiği suda ve her canlıyı orada serpiştirip yaymasında, gökle yer arasında göreve hazır bekleyen rüzgarların ve bulutların değiştirilip döndürülmeğinde, aklını kullanan bir topluluk için nice belgeler ve deliller vardır.” ***[261]***
“Eğer gökte ve yerde Allah’tan başka ilâhlar olsaydı, gökle yer (in düzeni) bozulurdu.” ***[262]***
“Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Hayır, onlar kesinlikle inanmazlar.” ***[263]***
“Kesinlikle bilip inananlar için yeryüzünde (Allah'ın varlığına delâlet eden) açık belgeler vardır. Sizin kendi (ruh ve beden) varlığınızda da öyle... Artık (hakikati) görmez misiniz?” ***[264]***

İslâm'ın Cihanşümul Bir Mahiyet Arzettiğine Dair Kur'ân'ın Tevcihleri:

*"Yüzlerinizi doğu ve batı yönüne çevirmeniz (hakiki imânı yansıtan) iyilik ve erdemlik değildir. Ama (gerçek) iyilik ve erdemlik; Allah'a, Ahiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere inananların, malı -ona olan sevgisine rağmen- yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere köle ve esirleri kurtarmaya harcayanların, namaz kılan ve zekat verenlerin; andlaşıp anlaştıkları zaman verdikler sözü yerine getirenlerin; zorda, darda ve savaşın kızıştığında sabredenlerin (bu durumları ve imanları)dır. İşte bunlardır doğru olanlar ve bunlardır korunup sakınanlar."**[265]*

"Sana her şeyi açıklayıp ortaya koyan, doğru yolu gösteren, rahmeti yansıtan ve müslümanlara müjde olan bu kitabı indirdik."[266]

"Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık ve ihmal de etmedik. Sonunda (hepsi de) Rab'lerine haşr olunurlar."[267]

Hukuki Kurallarla ilgili Kur'an Tevcihleri:

"Şüphesiz ki Allah emanetleri ehline vermenizi; insanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emreder. Doğrusu Allah» bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki, Allah her şeyi işiten ve görendir." [268]

Düstur olarak şûra kaidesiyle ilgili tevcih:

"Onları affet, onlar için istiğfarda bulun, (dünya) işiyle ilgili hususlarda onlara danış (da görüşlerini al). Azmettiğin zaman artık Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah kendisine güvenip dayananları sever."[269]

"Onlar işleri kendi aralarında danışma ile çözerler." [270]

İnsanları eşit kabul etme kaidesiyle ilgili tevcih:

"Ey insanlar! Hakikat biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki sizin Allah yanında en şerefli ve itibarlınız, (O'ndan en çok saygı ile) korkup (fenalıklardan) sakınanınız dır. Muhakkak ki Allah bilendir, haberlidir." [271]

Buraya kadar naklettiklerimiz, vaaz ve nasihat hususlarındaKur'an'ın en önemli uslûb ve kaideleridir. Bunlar çok çeşitli metodlar ve kurallardır. Te'sirleri hayli yüksektir, doğuracakları hassasiyeti oldukça ileri bir anlam taşır. Kalblerin anlayış tellerini iyice titreştirir.

Gayet açık ve net bir gerçektir ki, bütün terbiyeciler Kur'an'ın bu metod ve kurallarına bağlı kalıp eğitim ve öğretimlerini sürdürecek olurlarsa, eğittikleri çocuklar, faziletli bir terbiye düzeyine en hayırlı biçimde gelmiş olurlar ve

övgüye değer bir ahlakla süslü, insanlıktan yana en sağlam yolda yürüyen, İslam'ın cihanşümul sesine kalb ve kafa kulağını veren ciğer parelerini görme bahtiyarlığına erişirler.

Rasûlüllah (s.a.v.) Efendimiz vaaz ve nasihata gereken önemi vermiş; terbiyecilerle Hakk'a davetcileri bu iki önemli konuya yöneltmiş ve müslüman olan her kişiye, bulunduğu her yerde, oturduğu çevrede, okuduğu okulda insanlan Allah'a, O'nun dinine çağırma direktifini vermiştir. Böylece umulur ki, kişinin yapacağı vaaz ve vereceği nasihat, kalbi onlara ve hazır bulunduğu halde gönül verenlere kalp kulağını açık tutanlara fayda verip geniş te'sirler bırakır. Hem umulur ki, davet ve vaaz yolunda davetcinin kurtarma himmetiyle, cahiliyyet bataklığına saplanıp kalan kişiler; çılgınca eğlenme, her şeyi mubah sayma duygusuyla ahlaki çöküntü ve çözüntü içinde kayıp gidenler; sapıtıp yozmak suretiyle kendim zayi' edenler, yitirenler daldıktan uykudan uyanabilirler ve asıl kurtuluş yolunu seçebilirler...

Rasûlüllah (s.a.v.) efendimizin vaat ve nasihati yaygınlaştırmadaki en önemli tevcihlerinden bir kısmını size naklediyorum:

"Din nasihattir." Bunun üzerine Ashab-ı Kiram:

"Kime nasihattir?" diye sordular. Efendimiz buyurdu ki:

"Allah'a, kitabına, peygamberine, müslüman liderlerine ve bütün müslümanlara nasihattir." [272]

Ashab'dan Cerîr bir Abdillah (r.a.) diyor ki:

"Rasûlüllah (s.a.v.) efendimize, namaz kılmak zekat vermek ve her müslümana nasihatcı olmak üzere bey'at ettim." [273]

"Hayra yol gösterene, onu işleyen gibi sevap ve mükafatvardır." ***[274]***

"Kim doğru yola davet ederse, kendisine bu hususta uyan kimselerin elde edeceği ecir ve sevabın bir misli -ecir ve sevaplarından hiçbir şey eksiltmeksizin- vardır." [275]

Sahih tesbitlere göre, Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz, Hz. Ali'yi (r.a.) Hayber'in fethine tevcih ederken ona şöyle buyurmuştur:

"Kolaylığınla, rahatlığınla geçip yürü, onların sahasına ininceye kadar devam et. Sonra onları İslam'a çağır ve üzerine vacib olan ilahi hakkı kendilerine haber ver. Allah'a and olsun ki, Allah'ın onlardan birini senin vasıtanla doğru yola eriştirmesi, senin için kızıl tüylü develerden (güzel şeylerin en güzelinden) daha hayırlıdır." ***[276]***

Bu konuda birçok hadisler vardır, istifade edilecek çok rivayetler mevcuttur.

Terbiyecilere gereken, bu hadislerin tevcihlerini ele alıp uygulamaları ve bu hususta gerçekçi olmalarıdır. Özellikle çocuklarıyla, talebe ve müridleriyle ilgili emir ve tavsiyeleri gerçekleştirmede çok duyarlı davranmalıdırlar.
İlk muallimimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) Efendimizdir.
O bize en faziletli ve üstün yolu ve en örnek caddeyi açmış, bu hususta en feyizli ve üstün misali kendi yasayı şiarıyla vermiş; vaaz ve irşad konularında durmadan üslûbunu yenilemek suretiyle ve sergilediği çok çeşitli mevzularla en güzel tevcihlerde bulunmuştur.
O'nun açtığı yol ve sergilediği metoddan bazı örnekler verelim:
Kıssa anlatmakta takib ettiği açık uslûb:
Alacatenli, kel ve kör üç adamın kıssası:
Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz şöyle anlattı:
“İsrail oğullarından biri alacatenli, biri kel, biri kör olmak üzere üç kimseyi Allah denemeyi dileyerek onlara (insan suretinde) bir melek gönderdi. Melek onlara sordu:
“En çok sevdiğiniz nedir?” Alacatenli şu cevabı verdi:
“Güzel bir cilt rengi, sıhhatli bir deri! İnsanların benden tiksindiği şu hastalığın ayrılıp gitmesini isterim. Bunun üzerine melek eliyleonu sıvazladı ve böylece hastalığı iyileşti bedeni güzel bir renk aldı. Sonra melek ona sordu:
“Hangi malı daha çok seversin?” Alacatenli cevap verdi:
“Deveyi çok severim. Bunun üzerine melek ona, on aylık gebe bir deve verdi ve şu duayı yaptı. Allah bunu sana mübarek eylesin!”
Melek bu defa kel olan adama geldi ve sordu:
“En çok neyi seversin?” Kel cevap verdi:
“Güzel bir saç, insanların benden tiksindiği şu kelliğin gitmesini severim. Bunun üzerine melek eliyle onun başını sıvazladı, kelliği gitti ve başında güzel bir saç bitti. Sonra melek yine sordu.
“Maldan daha çok neyi seversin?” Kel adam cevap verdi:
“İneği severim, dedi.
Bunun üzerine melek ona bir gebe inek verdi ve “Allah bunu sana mübarek eylesin!” diye dua ettikten sonra kör olan adama geldi ve:
“En çok neyi seversin?”Diye sordu. Kör şu cevabı verdi:
“Allah'ın gözlerimi bana çevirmesini, dünyayı insanları görmeyi çok severim.” Bunun üzerine melek eliyle onun gözlerine dokundu ve adam görmeye başladı. Bu defa melek ona sordu:
“Hangi malı çok seversin?” Kör adam cevap verdi:
“Koyunu çok severim.” Melek de ona gebe bir koyun verdikten sonra şu duayı

yaptı:
“Allah bunu sana mübarek ve bereketli eylesin!”
Çok geçmeden deve ve inek doğurdular. Koyun da yavruladı, derken birinin bir vadi dolusu devesi, birinin bir vadi dolusu sığırı, diğerinin de vadi dolusu koyunu üredi ve çoğaldı.
Aradan bir süre geçtikten sonra melek alacatenli bir adamın Şekline girerek o alacatenli adama geldi ve aralarında şu konuşma geçti:
Melek:
“Yoksul bir adam, yolculukta urganlarım koptu bineğim elden gitti.Bugün için beni yerime ulaştıracak hiçbir malım yoktur, ancak Allah’ın ve senin yardımınla yoluma devam edebilirim. Sana bu güzel rengi, bu güzel teni ve bunca malı veren Allah adına istiyorum, beniyurduma götürecek bir deve vermez misin?”
Alacatenli:
“Üzerimizde bir çok haklar vardır!” (Sana verecek bir şey yoktur). Melek:
“Seni tanıyor gibiyim, sen o alacatenli, herkesin senden tiksindiği adam değil misin? Çok fakir idin, Allah sana verdi?”Alacatenli:
“Hayır, ben bu malı ancak baba ve dedelerimden kalan mirasla elde ettim...”Melek:
“Eğer yalan söylüyorsan, Allah sen eski haline çevirsin!”
Sonra melek kalkıp kel adama geldi, kendisini kel bir adam suretine sokarak ona yaklaştı ve aralarında şu konuşma geçti:Melek:
“Yoksul bir adamım, yolculuğumda urganlarım koptu, bineğim elden gitti. Yerime ve yurduma bugün ancak Allah'ın ve senin yardımınla ulaşabilirim. Sana şu güzel saçları ve güzel görünümü ve bunca malı veren Allah adına beni gideceğim yere ulaştırmaya medar olacak bir binek istiyorum.”Kel:
“Üzerimizde birçok haklar vardır, (sana verecek bir şeyim yoktur.)”Melek:
“Seni tanıyor gibiyim, sen şu kel adam değil misin ki halk senden tiksinmekte idi. Fakir bir kimse idin, Allah sana mal verdi...”Kel:
“Hayır ben bu serveti ancak baba ve dedelerimden intikal eden mirasla elde ettim.”Melek:
“Eğer yalan söylüyorsan, Allah seni eski haline çevirsin...” dedikten sonra kalkıp bir a’ma suretinde o kör adama geldi ve aralarında şu konuşma geçti:Melek:
“Yoksul ve fakir bir adam, yolculukta urganlarım koptu, bineğim elden gitti. Bugün ancak varacağım yere Allah'ın ve senin yardımınla gidebilirim. Sana gözünü çevirip veren Allah için beni yerine ulaştıracak bir koyun vermeni istiyorum.”Kör:
“Ben de a’ma bir adam idim Allah gözümü bana geri çevirdi, İşte koyunlarım

dilediğin kadar al, istediğin kadarını bırak. Allah'a andolsun ki, alacağın koyun miktarında seninle asla dalaşmayacağım, müdahele etmeyeceğim...”Melek:
“Malın hepsi senin olsun. Ben ancak seni denedim. Allah senden razı oldu, o iki arkadaşına ise gazap etti.”[277]

Şaşılacak Tahtanın Kıssası:

Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz şu kıssayı anlattı:
“Doğrusu israil oğullarından bir adam, kendi hem seril erin den kendisine bin dinar ödünç vermelerini istemişti. Bunun üzerine onunla ödünç vermek isteyen kişi arasında şu konuşma geçmişti:
“Sana ödünç verebilmem için şahit tutacağımız tanıdık bir kaç kişi getir.
“Şahit olarak Allah yeter!”
“O halde bir kefil bul getir.”
“Kefil olarak Allah yeter!”
“Doğru söyledin, dedi ve onun istediği bin dinarı belli bir süreye kadar ödünç olarak verdi.
Dinarları olan adam bir vapura binip deniz yolculuğuna çıktı. Gideceği yere varınca vapurdan ayrıldı ve görülecek işlerini gördükten sonra süresi dolan borcunu vaktinde ödemek üzere yine deniz yolculuğu yapacak bir vasıta aradı. Ne çare ki bulamadı. Bunun üzerine bir tahta parçası alıp içini iyice oyduktan sonra borcu olan bin dinarı ve bir de alacaklıya hitaben bir kağıt parçasını yazıp yerleştirdi ve ağzım iyice kapadıktan sonra deniz kenarına gelerek şöyle dedi:
“Allah'ım! Sen bilirsin ki falan adamdan bin dinar ödünç aldım. Benden kefil istedi. Seni kefil gösterdim, razı oldu. Benden şahit istedi; seni şahit gösterdim, yine razı oldu. Bütün gayretimi kullanıp bir vasıta bulmaya çalıştım, borcumu göndermek izin her çareye başvurdum, bu mümkün olmadı. Bu bakımdan borcum olan dinarları sana emanet bırakıyorum,” dedi ve elindeki tahta parçasını denize fırlattı. Dalgalar tahta parçasını gözden kayboluncaya kadar sürükledikten sonra adam oradan ayrıldı. Kendi beldesine gitmek için bir vapur beklemeye koyuldu. Derken kendisine bin dinar ödünç veren adam da iskeleye gelip sipariş verdiği malların geleceğini ümit ederek beklerken dalgalarınkıyıya doğru bir tahta parçasını sürükleyerek attığını gördü. Odun olarak yakılır diye alıp evine getirdi. Tahtayı açtığında içinde bin dinar ile borçlusunun yazdığı kağıdı buldu. Bir süre sonra borçlusu da çıkageldi ve bin dinarı da getirmiş bulunuyordu. Aralarında şu konuşma geçti:
Borçlu:

“Size malınızı getirmem için bir vasıta çok aradımsa da vallahi bulamadım va ancak şimdi kendim gelebildim.”
Alacaklı:
“Daha önce bana bir şey gönderdin mi?”Borçlu:
“Sana haber vereyim: Şu size getirdiğimden önce borcumu gönderecek bir vasıta bulamadım.”Alacaklı:
“Doğrusu, tahta parçası içine yerleştirip gönderdiğin borcu Allah senden yana ödedi.”
Bunun üzerine borçlu sevindi ve ayrıca getirdiği bin dinarı alıp yoluna koyuldu. [278]

Hacer İle İsmail'in Kıssası:

İbn Abbas'dan (r.a.) yapılan sahih rivayete göre:
İbrahim (a.s.) eşi Hacer'i ve ondan doğma oğlu ismail'i alıp Kâ'be'nin olduğu yere Zemzem kuyusunun üst tarafında Mescid'in yukarı kısmında bir ağacın altına koydu, ismail bu sırada henüz süt emen bir bebek idi. O gün için Mekke'de hiçbir kimse barınmıyordu. Aynı zamanda o kesimde su da yoktu, İbrahim peygamber onları oraya koyduğu zaman yanlarına, içinde hurma ve su bulunan bir torba da bırakmıştı.
Sonra İbrahim (a.s.) dönüp ayrıldı, İsmail'in annesi arkasından koşup dedi ki:
“Ya İbrahim! Nereye gidiyorsun, bizi içinde hiç bir insan bulunmayan ve yiyeceği olmayan bu vadiye mi bırakıyorsun?” Kadıncağız bu sözü birkaç defa tekrarladıysa da İbrahim (a.s.) cevap vermedi ve dönüp bakmadı. Bunun üzerine şu konuşma geçti:Hacer:
“Allah mı sana böyle yapmanı emretti?”İbrahim:
“Evet...”Hacer:
“O takdirde Allah bizi zayi' etmez!...”
Dedi ve geri döndü, İbrahim (a.s.) ise yolunda devam etti, tâ ki Mekke'de Seniyye denilen yere geldi, artık Hacer onu göremiyordu. Yüzünü Beytullah'a çevirdi ve şu duayı yaptı:
“Ey Rabbımız! Doğrusu ben çocuklarımdan bir kısmını Beytü'l-Haram'ın yanına ziraatsız bir vadiye yerleştirdim. Rabbımız! Namazı kılsınlar diye (böyle bir yer seçtim). Artık sen insanlardan bir kısmının gönlünü hevesle onlara meylettir; onları bazı meyve ve ürünlerle rızıklandır. Umulur kişükrederler,”
Artık Hacer, gerektiğinde İsmail'i emziriyor ve yanındaki sudan içiriyordu. Ta ki, yanındaki su tükendi, hem kendisi, hem çocuğu susuz kaldılar. Çocuk

susuzluktan kıvranıp duruyordu. Dayanamadı, gözlerle manzarayı görmesin diye uzaklaştı, oraya en yakın tepe Safa bulunuyordu. Üzerine çıkıp vadiye baktı, acaba bir kimse görebilir miyim, diye. Ne yazık ki, hiçbir kimse göremedi. Safa tepesinden indi, vadiye doğru ilerlerken entarisinin bir ucunu tutup kaldırdı ve yorgun bir insanın koştuğu gibi koşmaya başladı, vadiyi geçip Merve tepesine geldi. Üzerine çıkıp, bir kimse görebilir miyim diye bakındı, kimseleri görmedi. Bu iki tepe arasında yedi defa gidip geldi ve her defasında tepenin üstünde durup bir kimse görebilir miyim diye bakındı.
İbni Abbas (r.a.) bu konuda Rasûlüllah (s.a.v.) efendimizin şöyle buyurduğunu naklediyor: *"İşte bundan dolayı insanlar Safa ile Merve arasında sa'yederler."*
Hacer, Merve tepesine çıkınca kendi kendine "sus!" diye fısıldadı. Sonra bir şeyler duymaya çalıştı ve kendi kendine:
"Kendini duyurmaya çalıştın. Eğer yanında imdada yetişecek biri varsa, ondan yardım ve imdad iste!" dedi ve ansızın Zemzem kuyusunun bulunduğu yerde bir melek topuğuyla toprağı eşeliyordu veya kanadıyla toprağı yarıyordu derken su ortaya çıkıverdi. Hacer koşup suyun akmaması için eliyle bir havuz yapıverdi. Kırbasını veya su tulumunu su ile doldurmaya başladı, aldığı su nisbetinde su kaynıyordu. Kanasıya içti ve çocuğunu emzirdi.
İbni Abbas (r.a.) diyor ki:
"Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz bu hususta şöyle buyurdu: "*Allah rahmet eylesin İsmail'e, bıraksaydı da Zemzem kaynayıp akan bir pınar olsaydı!"*
Sonra melek dönüp Hacer'e dedi ki:
"Helak olmaktan endişe duyma. Çünkü burada Allah'a ait bir ev vardır. Onu bu çocukla babası birlikte yapacaklar. Allah onların ehlini zayi' etmiyecektir."
Beytullah, yerden yüksekçe bir yığın halinde idi. Akan sel sağından ve solundan yol alıp gidiyordu.
Hacer böylece orada yaşamaya çalışırken Cürhüm kabilesinden bir kafile Keda' yoluyla Mekke cihetine yönelip geliyorlardı. Mekke'nin alt kesiminde konakladılar. Bir kuşun havada dönüp dolaştığını gördüler ve dediler ki: Bu kuş ancak suyun bulunduğu yerde dönüp dolaşır. Ama nice yıllardır biz bu vadide su olmadığını biliriz. Bir araştırıcı gönderdiler, gidip dolaştı, suya rastladı ve elindeki kabı su doldurup getirdi. Hepsi birden kalkıp suyun başına gidince, İsmail'in anasını orada gördüler. Ona seslenip,
"Senin yanında bu suyun başına konmamıza izin verir misin?" diye müsaade istediler. Hacer hiç tereddüt etmeden,
"Evet" dedi.
İbn Abbas (r.a.) diyor ki: Bu konuda Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz şöyle buyurdu:

“O kabile, ismail'in anasıyla karşılaştılar, zaten o kadın insanları severdi.”
Bu müsaade üzerine Cürhüm'lü kafile suyun başına taşındılar ve kendi kabilelerine haber salıp gelmelerini tavsiye ettiler. Onlar da güzel bir suyun bulunduğunu duyunca toplu halde geldiler ve oraya yerleştiler, ismail'e Arapça öğrettiler ve onun zekasını çok beğendiler, İsmail evlenme çağına girince, kendi kızlarından biriyle onu evlendirdiler. Az sonra da Hacer vefat etti.
İsmail (a.s.) evlendikten sonra İbrahim Peygamber (a.s.) geldi, İsmail'i bulamadı. Onun nerede olduğunu karısından sordu. Kadıncağız, İsmail'in yiyecek bir şeyler bulmak için ava çıktığını söyledi, İbrahim, ailenin durumundan ve geçiminden sordu. Kadın,
“Durumumuz çok kötü, sıkıntı içindeyiz” dedi ve hayli dert yandı! İbrahim peygamber (a.s.) kadına şöyle dedi: “Kocan avdan geri dönüp gelince, benden ona selam söyle ve kendisine de ki:
“Kapısının eşiğini değiştirsin!” Bununla karısını boşamasını ima ediyordu.
İsmail avdan dönünce karısına sordu:
“Size bir kimse geldi mi?” Karısı cevap verdi:
“Evet, şu ve şu sıfat ve hey'ette yaşlı bir adam geldi. Bizden seni sordu. Ben de gereken cevabı verdim. Sonra yaşayışımız ve durumumuzdan sordu, ben de, sıkıntı ve şiddet içinde bulunduğumuzu söyledim.”
İsmail (a.s.) tekrar sordu:
“Sana hiç tavsiyede bulundu mu?” Karısı cevap verdi:
“Evet, sana selam söylememi emretti, sonra da “kapının eşiğini değiştir” diye söyledi.
İsmail (a.s.):
“O yaşlı benim babamdır. Senden ayrılmamı emretmiştir. Artık sen kendi ailene git,” dedi ve karısını boşadı. İsmail (a.s.) ikinci defa Cürhüm kabilesinden bir kızla evlendi. Aradan Allah'ın dilediği kadar bir süre geçtikten sonra İbrahim (a.s.) kalkıp Mekke'ye geldi ve oğlunun evine uğradığında yine onu orada bulamadı, eşiyle karşılaştı, İsmail'in nerede olduğunu sordu; ayrıca geçimlerinin nasıl olduğunu, hayatlarından memnun olup olmadıklarını öğrenmek istedi ve aralarında şu konuşma geçti:
“İsmail nerede ve siz ne durumdasınız?”
“Bizim için ava çıktı. Hamdolsun hayır ve iyilik içindeyiz. Sıkıntımız yok. İnip yemeğimizden yiyip, suyumuzdan içmez misiniz?”
“Ne gibi yemeğiniz ve içmeniz var?”
“Yemeğimiz et, içeceğimiz ise sudur. Bunun üzerine İbrahim(a.s.):
“Allah'ım! Bunların yemeğini ve suyunu mübarek ve bereketli eyle...” diye dua

etti.
Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz, *“bu İbrahim peygamberin duasının bereketidir”* dedi.
Sonra aralarındaki konuşma şöyle devam etti:
“Kocan avdan döndüğünde, benden ona selam söyle ve kendisine de ki: “Evinin eşiğini sabit tutsun, değiştirmesin.”
Bir süre sonra İsmail (a.s.) dönüp geldi ve eşine sordu:
“Size bir kimse geldi mi?”
“Güzel şimali ve heybetli bir yaşlı geldi, (onu övdükçe övdü) benden seni sordu. Ben de iyi olduğumuzu, hayır ve genişlik içinde bulunduğumuzu haber verdim.”
“Sana hiçbir tavsiyede bulundu mu?”
“Evet, sana selam bıraktı ve kapının eşiğini sabit tutmanı emretti.”
“O, benim babamdır; sen, kapının eşiğisin. Seni tutmamı, yani eş olarak bulunmanı bana emrediyor.”
Aradan uzun bir süre geçtikten sonra, bir gün İsmail peygamber bir ağacın gölgesinde yay yapmakla meşgulken babası İbrahim (a.s.) çıkageldi. Onu görünce hemen ayağa kalktı, kucaklaşıp öpüştüler ve aralarında şu konuşma geçti:
“Ya İsmail! Şüphen olmasın ki, Allah bana bir emir verdi.”
“O halde Rabbın ne ile emrettiyse onu yerine getir!”
“Sen bu hususta, bana yardım eder misin?”
“Elbette yardımcı olmaya çalışırım.”
“Doğrusu Allah, şurada bir ibadet evi yapmamı emretti (ve tümsekçe bir yere işarette bulundu).”
İşte böylece baba ile oğul o tümsek yerde Kâ'be'nin temellerini yükselttiler, ismail taş taşıyor, İbrahim ustalık yapıp taşları duvar şeklinde düzüp yükseltiyordu, inşaat epeyce yükseldikten sonra, halen Kâ'be'de bulunan Makam-ı İbrahim diye anılan yüksekçe taş getirildi, İbrahim onun üstüne çıkıp duvarları yükseltmeye devam etti. Bu arada İsmail taş taşıyor, İbrahim ustalık yapıyorken şöyle dua ediyorlardı: Rabbimiz! Bu hizmetimizi bizden kabul buyur. Çünkü elbette sen her şeyi işiten bilensin.”
Evet, Kur'an'da bundan başka nakledilen bazı kıssalar daha var. Uzman vaaiz, hakim, terbiyeci, başarılı davetci, bu ve benzeri kıssaları muhataplarının anlayışları seviyesine göre yumuşatıp daha çekici ve duyarlı biçimde anlatabilirler. Aynı zamanda kıssalardan birçok ibret ve öğüt alınacak safhaları da tesbit edip sergileyebilirler. Çünkü bu durumda te'sir daha başarılı, davete icabet daha güçlü olur.

O halde terbiyeciye gereken şudur: Bir kıssayı genişletip açıklarken dinleyicinin ruhunda bir heyecan, zihninde bir açıklık getirmek için onun şefkat duygularını kamçılar duyarlıkta işlemeli, intibaha gelmesini sağlayacak bir anlatımla cümlelere yer vermelidir. Böylece dinleyicilerin kalblerine, duygularına şuurlarına ibret pınan akıtmış, Öğüt selsebili damlatmış olur. Bu durumda, bir de bakarsın ki, dinleyiciler kendilerini konuya bütünüyle vermiş, derin bir saygı ve korku içinde alemlerin Rabbı Allah'a yönelmiş olurlar, İşte bu ortamda terbiyeci, dinleyicilerin îslamî davaya hizmette bulunmaları hakkında kendilerinden kesin söz alabilir ve günlük yaşayışlarında İslam'ın esas ve prensibleriyle yaşayacaklarına dair teahhüdde bulunabilirler.
İşte vaaz veren terbiyeci akıcı uslûbuyle ibretli safhaları cilalayıp çok çekici kalıba döküp şekillendirdikten sonra kıssayı bütün azametiyle işler, ruhlar üzerinde derin izlerini bırakır. Böylece dinleyici dinlediklerini kulağından ruhunun semasına nakledip ruhaniyetin huşuu içinde mest ve hayran olur.[279]

Cevaplama Ve Sorup Cevap Verme Usulü:

Bu, arkadaşlarına birtakım sorular sormak suretiyle yerine getirilir. Onları daha uyandırmaya, zekalarını harekete geçirmeye, anlayış ve sezişlerini işler duruma getirmeye yönelik bir metoddur. Böylece terbiyeci, çok te'sirli öğütleri ikna ve karşılıklı delil ve hüccet getirme kalıbına dökerek arkadaşlarının susuzluğunu giderir.
Bu konuda birkaç misal verelim:
Yapılan sahih tesbite göre, Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz bir konuyu işlemek istediğinde şöyle bir soruyla söze başlamıştır:
“Müslüman kimdir bilir misin?” Ashab-ı Kiram:
“Allah ve Peygamberi daha iyi bilirler,” efendimiz kendi sorusunu şöyle cevaplamıştır:
“ Müslüman, diğer müslümanların onun dininden ve elinden güven içinde kaldıkları kimsedir.”
“Mü’min kimdir, bilir misiniz?”
“Allah ve Peygamberi daha iyi bilirler.”
“Mü’min, diğer Mü’minlerin kendi canlarına ve mallarına karşı güven duydukları kimsedir.”
Sonra da efendimiz (s.a.v.) “muhacir” hakkında sormuş ve şöyle açıklamıştır:
“Muhacir, kötülüğü terkedip uzaklaşan kimsedir...” [280]

Yine Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz soruyla cevabı içice mezcedip şöyle buyurmuştur:
"Ne dersiniz, sizden birinin kapısı önünde bir ırmak bulunur da hergün o ırmakta beş defa yıkanırsa, üzerindeki kirden pastan bir şey kalır mı?"
Bunun üzerine Ashab-ı Kiram:
" Hayır, üzerinde kirden birşey kalmaz" diye cevap verdiler. Efendimiz asıl anlatmak istediğini şöyle açıkladı:
"İşte bu, beş vakit namaza bir misaldir. Allah beş vakit namazla hataları silip temizler."[281]
Diğer bir hadislerinde de yine soru ve cevap içice konularak şöyle buyurmuştur:
"Müflis kimdir, bilir misiniz?" Ashab-ı Kiram:
"Bize göre müflis, hiçbir dirhem ve malı olmayan kimsedir," diye cevap verince; efendimiz şöyle açıklamıştır:
"Benim ümmetimde müflis o kimsedir ki, Kıyamet gününde namazıyla, orucuyla ve zekatıyla gelir ve bir de şuna sövmesiyle, şuna iftira atmasıyla, şunun malını yemesiyle, şunun kanını dökmesiyle, şuna dayak atmasıyla gelir. Şuna iyiliklerinden, şuna da iyiliklerinden verilir. Üzerindeki haklar henüz tamamen ödenmeden iyilikleri tükenirse bu defa kötülükte bulunduğu kişilerin günah ve hatalarından alınıp onun üzerine atılır ve sonra da Cehennem ateşine atılır."[282]

Vaaz Ve Öğüde Allah'a And İçmekle Başlamak:

Bu metod daha çok dinleyiciye anlatılacak şeyin çok önemli olduğunu, işlenmesi gereken bir husus ise dinleyicinin ona yönelip işlemesini, sakınılması gereken bir husus ise ondan sür'atle sakınmasını belirtmek içindir.
Birkaç örnek verelim:
"*Camını kudret elinde tutan zata yemin ederim ki, iman etmedikçe Cennet'e giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de dosdoğru iman etmiş olmazsınız. Size işlediğiniz takdirde birbirinizi seveceğinizi gerçekleştirecek bir şeyden haber vereyim mi? Selam'ı aranızda yaygınlaştırın!"* ***[283]***
"Vallahi iman etmiş olmaz, vallahi iman etmiş olmaz, vallahi iman etmiş olmaz!"
Bunun üzerine soruldu:
"Kim, ya Rasûlallah!?" Cevap verdi:
"Komşusu, şer ve kötülüklerden güven içinde kalmayan kimse..." [284]

Bu gibi Allah'a and içilerek başlanılan sözler, Kasûlüllah (s.a.v.) efendimizin tevcihlerinde hayli çoktur.[285]

Vaaz Ve Öğüde Zarif Anlamda Mizah Karıştırmak:

Bu daha çok dinleyicilerin zihinlerini tahrik edip bıkkınlık ve usanç duygusunu gidermeye ve dinleme arzusunu artırmaya yönelik bir metoddur.
Bir misal verelim:
Ashab-ı Kirâm'dan Hz. Enes (r.a.) anlatıyor:
Bir adam, Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz'e gelerek evinin eşyasını taşımak için kendisine zekat develerinden birinin verilmesini istedi. Rasûlüllah (s.a.v.) ona:
"Seni, dişi devenin yavrusuna bindireceğim!" buyurdu. Adam:
"Ya Rasûlallah! Ben devenin yavrusunu ne yapacağım?" deyince efendimiz:
"Deve deveden başka şey mi doğurur?" buyurdu.
Böylece Rasûlüllah (s.a.v.) Efendimiz mizah yollu, erkek deve ne kadar da yaşlansa yine de dişi devenin yavrusu sayılacağınıu anlatmak istemişti.
Bu tür zarif mizahlara Rasûlüllah'ın (s.a.v.) hadislerinde rastlamak mümkün. [286]

Vaazı Bıkkınlık Verir Endişesiyle Uzatmayıp Ortalama Bir Ölçüde Tutmak:

Nitekim Ashab-ı Kirâm'dan Cabir b. Semure (r.a.) diyor ki:
"Rasûlüllah (s.a.v.) efendimizle beraber namaz kılıyordum; O'nun namazı ne kısa ne de uzun, ortalama bir ölçüde idi." [287]
Yine aynı ravi şunu söylemiştir:
"Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz Cuma günü vaazını pek uzatmazdı. Onun bütün konuşması birkaç cümleden ibaretti." [288]
Ashab-ı Kiram'ın bu konuda bize verdikleri bilgilere göre, Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz, ashabına hitabta bulunurken ne onu zayıf (te'sirsiz) tutar ne de bıkkınlık verecek şekilde uzatırdı, ortalama bir yol seçerdi.[289] Aynı zamanda usanç verir endişesiyle sık sık vaaz etmez, aralıklı konuşurdu.[290]

Cemaat Üzerinde Geniş Te'sir Uyandıracak Ölçü Ve Tonda Konuşmak Dinleyenlere Aşk Ve Heyecan Vermek:

Ashab-ı Kirâm'dan İrbad b. Sariye (r.a.) diyor ki:
Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz bize öylesine bir konuşma yaptı ki, tüylerimiz ürperdi, gözlerimiz yaş ile doldu, kalblerimiz korkuyla titredi. Bunun üzerine dedik ki:
“Ya Rasûlallah! Sanki bu konuşmanız bir veda' konuşmasına benziyor; bize ne gibi ahidde bulunmak istiyorsun?” Efendimiz şöyle buyurdu:
“Allah’tan korkun. Benim sünnetime ve benden sonra doğru yolda olup doğru yolu gösteren halifelerin sünnetine uyun. Bunun için sıkıntıdan dolayı gerekirse dişlerinizi sıkın (veya kolunuzu ısırın) çünkü gerçekten her bid'at (dinden olmayıp sonradan din adına uydurulan şey) sapıklıktır.” [291]
Sahih rivayete göre, İbn Ömer (r.a.) diyor ki:
Bir gün Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz minber üzerinde bulunduğu bir sırada şu ayeti okudu:
“Onlar, Allah'ı (Onun kudret ve yüceliğini) hakkıyle takdir edemediler. Oysa yeryüzü, Kıyamet günü O'nun kudret avucundadır. Gökler de Onun (kudretini temsil eden) sağ elinde katlanmış olacak. O, (inkarcı nankörlerin) ortak koştuklarından yücedir, münezzehtir.” Bunu okurken de elini hareket ettiriyor, ileri götürüp geri çekiyor ve diyordu ki: “Rabb kendini ululayıp yüceltiyor, mütekebbir benim, gerçek hükümdar benim, kerem ve ihsan sahibi benim!” buyuruyor. Aynı zamanda Rasûlüllah (s.a.v.) bunları anlatırken minberle birlikte sallanıyordu, o kadar ki, biz, neredeyse O, minberle birlikte devrilecek sandık.” [292]
Şüphesiz ki, vaaiz böylesine bir te'sir ve ilgi uyandırabilmesi için her şeyden önce halis niyetli, ince yürekli, saygı ile korkup ilahi azametkarşısında eğilen, içi tertemiz, ruhu parlak ve berrak olmalıdır. Aksi halde alemlerin Rabbinin yanındaki sorumluluğu çok büyüktür.
Nitekim mürsel olarak rivayet edilen hadiste, Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Herhangi bir kul, bir hutbe irad ettiği, başkasına hitapta bulunduğu takdirde, mutlaka Allah kıyamet gününde ondan, bu konuşmasıyla neyi arzuladığını soracak...”
Bunun için Malik b. Dinar, bu hadisi nakledince ağladıktan sonra şöyle dedi:
“Siz zannediyor musunuz ki, size karşı konuşmamdan dolayı gözlerim aydınlık oluyor? Ben kesinlikle biliyorum ki, Aziz ve Celil olan Allah kıyamet gününde bu konuşmamla neyi arzuladığımı soracaktır. Ben de O'na şu cevabı vereceğim: Rabbim! Kalbimin üzerinde şahid olan sensin. Eğer konuşmamın senin yanında sevilmediğini bilseydim, herhalde onu hiçbir zaman iki kişiye karşı konuşmaz,

susardım!” [293]

Sadece diliyle konuşup dinleyicilerin kalbini çekmek ve te'sir uyandırmak için kendini zorlayıp yaldızlı cümleler kullanan hatible, ihlas sahibi, kalbi İslam'dan yana yaralı Mü’min davetcinin gönlünün bütün damarlarını hareket ettirip konuşması arasında büyük fark vardır. Hiç şüphe yok ki ikincisinin te'siri daha yüksek ve anlamlıdır. Onun öğütlerine karşı dinleyicilerinin ilgisi ve olumlu yönelişi daha kuvvetlicedir ve söyledikleriyle öğüt alma daha ciddidir.

Ömer b. Zerr, bir gün babasına sordu:

“Babacığım, nasıl oluyor da konuştuğun zaman insanları ağlatıyorsun? Oysa başkası konuştuğunda kimseyi ağlatamıyorlar.

Babası ona şu cevabı verdi:

“Oğulcağızım, evladını kaybeden ananın ağlamasıyla, ücretle tutulan kadının ağlaması bir değildir.”

Bunun için Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz hatipleri uyararak şöyle buyurmuştur:

“Kim, adamların kalbini çekip kendine bağlamak için yaldızlı söz söylemeyi öğrenirse, Allah, kıyamet gününde ondan ne tevbe ne de fidye (veya ne farz ne de nafile) kabul eder...”[294]

Misal getirmek suretiyle vaaz etmek:

Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz, yaptığı konuşmalarının daha iyianlaşılması ve daha iyi açıklanması için, insanlan kendi gözleriyle şahit oldukları misalleri, duygularının kapsamına giren ve önlerinde duran örnekleri sık sık getirirdi. Ta ki, yapılan konuşma ruhlar üzerinde daha te'sirli ve zihinlerde daha derinlemesine köklü olsun diye.

Buna ait bir örnek:

“Kur’an okuyan Mü’minin misali utrücce (ağaç kavunu veya portakala benzer nefis bir meyva) ya benzer: Hem kokusu güzeldir, hem de tadı güzeldir. Kur'an okumayan Mü’min in misali, hurma gibidir. Tadı güzeldir, ama kokusu yoktur. Kur'an okuyan facir (ilahi sınırları aşan ahlaksız) in misali, fesleğene benzer: Kokusu güzeldir, *ama tadı acıdır. Kur'an okumayan facirin misali Hanzale'ye (Kargadöleği ki fazla acı bir bitkidir) benzer: Tadı acıdır, kokusu ise yoktur.”*

“Kötü arkadaşın yanında oturan kimsenin misali, demirci dükkanındaki körükçüye benzer, onun siyahlığından sana dokunmasa bile dumanı rahatsız eder.” [295]

Şüphesiz ki, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) bu benzetmelerinde hayra tahrik ve teşvikin en yüksek ifadesi, kötülükten çekip alıkoymanın en önleyici anlatımı, muhatabların anlayabileceği en açık üslûbu yer almıştır.[296]

Vaazda El İle Temsil Getirmek:

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) önemli bir konuyu anlatmak istediği zaman iki eliyle bunun temsilini verir ve bununla anlatılan şeye ilgi duymalarına, önemsemelerine ve imtisal etmelerine işarette bulunurdu.
Buna ait bir iki misal:
"Mü'min Mü'mine bir binanın duvarı gibidir ki bir kısmı bir kısmım sağlamlaştırıp pekiştirir." Efendimiz bu hadisi söylerken iki elinin parmaklarını birbirine geçirip kenetlemiş bulunuyordu. [297]

"Ben ve yetime kefil olan kimse şu ikisi gibi Cennet'te bir aradayız."[298]
Böyle derken şehadet parmağıyla orta parmağını gösteriyordu.
Ashab'dan Abdullah b. Mes'ud (r.a.) anlatıyor:
Rasûlüllah (s.a.v.) efendimize dedim ki:
"Bana bir söz söyle ki onunla korunmuş olayım." Buyurdu ki:
"Rabbim Allah'tır de, sonra da dosdoğru ol!" Ben bu defa şunu sordum, dedim ki:
"Benim için korktuğun en korkunç şey nedir?" Efendimiz (s.a.v.) kendi dilini tutarak:
*"İşte bu!"*buyurdu. [299]

Tabii ki, bu hususta Sünnette birçok misaller vardır.[300]

Şekil Ve İzah İle Vaaz Ve Öğütte Bulunmak:

Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz, Ashabının önünde bazı önemli hususları anlatmak ve zihinlerine daha iyi yaklaştırmak için bazı çizgiler çizerdi...
Birkaç misal:
Ashab'dan Abdullah b. Mes'ud (r.a.) anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) bize dört köşe bir çizgi çizdi. Bir de onun dışında bir düz çizgi çizdi ve sonra da dörtgen çizginin iç kısmına iki yanlı karşılıklı olarak kısa ve uzun olmak üzere ikişer çizgi çizdi ve şöyle buyurdu:
"Şu insandır. Bu da onu kuşatan ecelidir. Dıştaki çizgi onun arzu ve emelidir, içindeki çizgiler ise olaylar musibetler ve ansızın gelecek üzüntülerdir. Bunlardan biri ona dokunmayıp saparsa mutlaka diğeri ısırıp geçer. Şu dokunmayıp saparsa bu ona dokunup ısırır. Hiç biri dokunmayıp saparsa, mutlaka yaşlılık

onun başına gelir.” [301]
Böylece peygamber (s.a.v.) efendimiz çizdiği çizgilerle insanla arzu ve emeller arasında ecel denilen ölümün ve diğer kaza ve belaların nasıl girdiğini açıklamıştır. Hiçbir musibet dokunmasa bile yaşlılık musibeti mutlaka başına gelecektir. Şüphesiz ki, İslam'ın ilk muallimi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yaptığı bu tasvir, çok güzel ve nefis bir izah tarzıdır.
Ashab’tan Hz. Cabir (r.a.) anlatıyor:
Bir gün Rasûlüllah (s.a.v.) efendimizin yanında oturuyorduk. Eliyle yere önce düz bir çiği çizdi ve *“bu Allah'ın dosdoğru yoludur!”* buyurdu. Sonra bu düz çizginin iki yanına ikişer çizgi daha çizerek, *“bunlar da şeytanın yollandır!”* buyurduktan sonra elini o düz çizginin üzerine koyarak şu ayeti okudu:
“Şüphesiz ki bu benim dosdoğru yolumdur; artık o yola uyun, başka yollara uymayın, sonra bu yollar sizi Allah yolundan saptırıp parçalar. İşte Allah size bunları emretmektedir, ola ki, sakınırsınız.” [302]
Böylece Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz yere çizdiği çizgilerle İslam caddesinin doğru bir yol olduğunu, izzet ve Cennet'e ulaştıncı bulunduğunu, ondan başka yol, yöntem, ilke, düzen ve düşüncelerin Şeytan'ın yolları anlamını taşıdığını ve hepsinin de helak ve ateşe götürüp ulaştırıcı olduğunu çok açık şekilde beyan buyurmuştur.[303]

Fiili Ve Tatbiki Olarak Öğüt Ve Vaazde Bulunmak:

Peygamber (s.a.v.) efendimiz, ashabım öğretim, eğretim ve olumlu yönde oluşturmakta tatbiki anlam ve ölçüde de günlük yaşayışla örnek vaaz ve öğütte bulunurdu. Bu hususta birkaç misal verelim:
Amir b. Şuayb'ın babasından, o da dedesinden rivayetle şu olayı naklediyor: Bir adam Peygamber (s.a.v.) efendimize gelerek dedi ki:
“Ey Allah'ın peygamberi! Abdest nasıl alınır?”
Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz bir kaba su konulup getirilmesini istedi. Önce iki elini üç defa yıkadı ve şöyle buyurdu:
“Artık kim bundan fazlasını veya noksanını yaparsa, gerçekten osınırı aşıp haksızlık etmiş olur!” ***[304]***
Yine bu konuda Ashab-ı Kiram şunu anlatmaktadır:
Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz, insanlardan oluşan bir cemaat önünde abdest aldıktan sonra şöyle buyurdu:
“Kim benim bu abdest aldığım gibi abdest alır, sonra da içinde kendini

dünyalıktan bir şeye kaptırmadan iki rekat namaz kılarsa, (kul hakkı dışında) geçmiş günahları bağışlanır.” [305]
Sahih tesbitlere göre, Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz birgün cemaate namaz kıldırmak isterken minbere çıktı ve cemaat de ona uyup namaz kıldılar. Peygamberimizin bundan maksadı, cemaatten herkesin onun nasıl namaz kıldığım iyice görmelerini ve O'nun fiillerini işlediklerini müşahede edip iyice kavramalarını sağlamaktı. Nitekim namazı kıldırdıktan sana cemaate dönerek şöyle buyurdu: *“Ey insanlar! Minber üzerinde durup size imamlık yapmamın sebebi şu idi: Bana uymanızı iyice sağlamak ve nasıl namaz kıldığımı öğrenmenizi kolaylaştırmak istedim...”* [306]

Vaaz Ve İrşadda Fırsatı Değerlendirmek:

Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz vaaz ve irşad hususunda daha tesirli olabilmek için herhangi bir fırsatı değerlendirmeyi ihmal etmezdi. Çünkü bu metod anlayışı daha çok kolaylaştırırdı.
Birkaç misal:
Ashab-ı Kiram'dan Cabir (r.a.) anlatıyor:
Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz sağında ve solunda bazı kimseler bulunduğu halde çarşıya girdi. Bir köşeye atılmış küçük kulaklı ölü bir oğlağa gözü dokundu. Ona yaklaşıp kulağından tuttu ve çarşıdaki halka seslenerek sordu: *“Sizden kim bu ölü oğlağın bir dirhem karşılığında kendisinin olmasını arzu eder?”* Çarşı veya pazar halkı:
“Biz onu ne yapalım bir şeye yaramaz ki” diye cevap verdiler. Efendimiz (s.a.v.) bu defa onlara:
“Bunun parasız olarak size verilmesini istemez misiniz?” Hepsi de hayret edip dediler ki:
“Eğer bu oğlak diri olsaydı, şu kulaklarının küçüklüğü ve çelimsizliği sebebiyle onun için büyük bir kusur sayılırdı. Kaldı ki diri değil ölüdür, ne işimize yarar?”
Bu cevap üzerine efendimiz asıl maksadı anlatmak istedi ve şöyle buyurdu:
“Allah'a yemin ederim ki, Allah yanında dünya bu oğlaktan daha önemsizdir!”[307]
Ashab’tan Hattab oğlu Ömer (r.a.) anlatıyor:
Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz'e elde edilen bazı esirler getirildi. Esirler arasında göğüsleri sütle dolup taşan bir kadın da bulunuyordu. Kadıncağız esirler arasında süt emen bir çocuk buldu (ya kendi çocuğu idi, ya da başkasının çocuğu idi), onu

hemen kucaklayıp bağrına bastı ve emzirdi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz, Ashabına sordu:
"Ne dersiniz, bu kadın kendi çocuğunu ateşe atar mı? Oysa kadın ateşe atmayacak bir güç ve imkana sahip bulunuyor." Ashab şu cevabı verdi:
"Hayır, vallahi atmaz." Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):
"Şanı Yüce Allah, kullarına karşı, bu kadının çocuğuna olan merhametinden daha çok merhametlidir!" buyurdu.[308]

Daha Önemliye İltifat Ederek Vaaz Ve Öğütte Bulunmak:

Rasûlüllah (s.a.v.) efendimizin vaaz ve irşadda uyguladığı usulden biri de, soru soran kişinin sorusunu cevaplandırmadan ona daha önemli bir hususu anlatmak ya da öğretmek için soru sorardı. Buna, daha önemli konuya dönme ve dikkati ona çekme metodu denilir.
Birkaç misal:
Ashab-ı Kiram'dan Hz. Enes (r.a.) anlatıyor:
Bedevilerden biri Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz'den,
"kıyamet ne zaman?" diye sordu. Rasûlüllah (s.a.v.) efendimz ona:
"Kıyamet için neler hazırladın?" diyerek dikkatini başka hususa çekti. Bedevi şu cevabı verdi:
"Allah ve Peygamber sevgisi hazırladım!" Bunun üzerine efendimiz (r.a.) ona:
"Sen sevdiğinle berabersin" buyurdu. [309]
Görüldüğü gibi, Peygamber (s.a.v.) efendimiz onun sorusunu cevaplandırmayı bırakıp, adamın daha muhtaç bulunduğu bir konuya dikkatini çekmiştir. Çünkü Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi ancak Allah (c.c.) yanındadır. O halde Kıyametin ne zaman kopacağından sormaktansa o gün için ne gibi salih amel hazırladığını düşünmek ve ona göre hayatı düzenlemek daha faydalıdır.
Yasaklanan haram bir nesneyi kaldırıp göstermek suretiyle yapılan vaaz ve irşad:
Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz bazan yasaklanan haram bir nesneyi eline alıp cemaate gösterir ve böylece onlara haram kılınan bir şeyi hem sözlü, hem de fiili olarak göstererek takrir buyururdu, Çünkü böyle yapmak nefsleri daha çok frenlemeye, haram kılınan hükmün daha çok kesinlik arzettiğine yarar.
Bir kaç misal:
Hz. Alî (r.a.) anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz sol eline ipekten bir kumaş, sağ eline de bir altın alıp yukarı kaldırdı ve ashabına göstererek şöyle buyurdu:
"Şüphesiz ki, bu ikisi de ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına helaldir."

[310]
İşte büyükleri iyiye, doğruya faydalıya yönlendirmekte, küçükleri eğitip yetiştirmekte bunlar Rasûlüllah (s.a.v.) efendimizin uyguladığı en önemli irşad metodlarıdır. İslam'ın ilk muallimi olan efendimiz'e has bir uslûbdur. insanlara doğru yolu göstermek, faziletleri tesbit edip işlemek, toplumdaki eğrilikleri doğrultmak için en uygun yol ve yöntem budur!
Sizler ey terbiyeciler! Gördüğünüz gibi, bu metod oldukça çeşitlidir ve farklı vesileler getirmektedir. Ama hepsi de aynı amaca yönelik özelliktedir, işaret ettiğimiz gibi, Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz, insanları irşad edip doğru yolu gösterirken tek bir uslüba bağlı kalmaz. Onları ıslah ve yönlendirmede birçok üslûba başvurup kıssadan karşılıklı konuşmaya, soru sorma ve onu cevaplandırmaya, korkutucu te'sirden zarif mizaha yönelir, intikal eder; birtakım misaller verdikten sonra eliyle bir şeyler çizmek suretiyle açıklamaya geçer. Sözlü vaazdan tatbiki öğüde geçer, Kur'an ile öğütte bulunmaktan mevcut fırsatı bir münasebetle değerlendirmeye intikal ederdi. Önemli bir sorudan daha önemli bir soruya geçiş sağlar, sözlü yasaklamaktan müşahedeye dayalı bir yasaklamaya dikkatleri çekerdi.
Şüphesiz ki, böylesine bol çeşitli bir metod ve uslübla irşadda bulunmanın verilen bilgiyi kafalara daha derinlemesine yerleştirmekte büyük te'siri ve anlayışı harekete geçirmekte belirgin bir etkisi vardır. Zekayı tahrik eder, anlatılan öğüdün kabulünü sağlar ve muhatabı, eğitilen çocuğu daha duyarlı kılar.
Terbiyeci, çocuklarını ve öğrencilerini eğitip onlara öğüt ve irşadda bulunurken bu metodlan enine boyuna iyice kullanırsa, şüphe yok ki, çocuklar da, öğrenciler de anlatılanı öğrenirler, uygulamaya çalışırlar ve kendilerini hep anlatılanların te'sirinde bulurlar. Böylece hayra davetciler, doğru yolu gösteren önderler, risalet askerleri, cihad kahramanları olurlar. Bundan da öteye, toplum yapısının faziletli sütunları durumuna gelirler ve İslam Devletini ayakta tutan güçler oluştururlar.
O halde terbiyecilere gereken şudur: Çocukları ve talebeyi yönlendirmede Rasûlüllah (s.a.v.) efendimizin belirlediği yollardan yürüsünler. O'nun vaaz ve irşad metodlarını uygulasınlar. Çünkü bu yollar ve metodlar en güzeli ve en yararlı olanlarıdır. Çünkü peygamber (s.a.v.) kendi hevesine göre konuşmaz. Rabbisi onu en güzel şekilde terbiye edip edeplendirmiştir. O, ilahi gözetim altında eğitilmiştir ve her zaman için ilahi inayetin kapsamı içinde bulunmaktadır. Gerçek bu olunca, O'ndan çıkan her söz, her fiil ve takrir, insanlık için gerçek hükümleri yansıtır, dünya devam ettikçe insanlığa en doğru yolu gösterir.

Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz için fahır, şeref ve ebedilik olarak Allah'ın şu buyruğu yeter:
“And olsun ki, sizin için, sizden Allah'a ve Ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çokça ananlar için Rasûlüllah'da güzel örnekler vardır.” [311]
Yine O'na şeref olarak şu ayet yeter:
“Peygamber'e itaat eden, gerçekte Allah'a itaat eder. Kim de yüzçevirirse, (üzülme çünkü) seni onlar üzerine koruycu (bir bekçi) göndermedik.” ***[312]***

Şu hususu açıklamamız gerekir ki, eğer terbiyeci veya eğitimci dediğini kendi nefsinde gerçekleştirmiyorsa, yaptığı öğütleri kendi nefsinde uygulamıyorsa, hiç kimse onun sözünü kabul etmez ve hiç bir insan onun vaaz ve irşadlannın te'siri altında kalmaz. Aynı zamanda hiçbir muhatab onun çağrısına olumlu cevap vermez. Böylesi halkın tenkidine zemin olur, belirli kişilerin alayına konu olur ve birçok kimseler onu hicvedip durur.
Çünkü kalbden çıkmayan bir söz, gönüllere nüfuz etmez. Ruh ile imtizaç etmeyen bir öğüt başkalarında te'sir bırakmaz. Az yukarıda bir babanın çocuğunun sorusuna verdiği cevabı duydunuz:
“Neden sen konuştuğun zaman insanlan ağlatıyorsun? Ama başkası konuştuğu zaman onları ağlatamıyorlar?” Babası bu soruya şu cevabı vermişti:
“Oğulcağızım! Çocuğunu kaybeden annenin feryadı, ücretle tutulmuş kadının feryadına benzemez.”
Bundan maksadı ise şudur: “İslam'a davet eden gerçek iman sahibi gönlü yaralı bir davetci, münafık bir vaiz fitne ve fesad çıkaran bir çağrıcı gibi değildir.”
Geçen bahislerde davranışları sözlerine uymayanlardan söz etmiş; öğütlerinin amelleriyle çelişki halinde bulunduğunu, “önder ve misal olarak terbiye etme” bölümünda açıklamıştık. O konuya tekrar dönmenizde yarar vardır. Çünkü orada göğsü serinletecek, hastaya şifa verecek bilgiler mevcuttur.
Terbiyeci Kardeşim!
Son olarak bu konuda şunu hatırlatmak istiyorum: Kur'an-ı Kerîm'den ölçü ve modelini alan İslam'ın terbiye sistemindeki geniş caddeyi bilip anladıktan; katıksız vaaz ve irşad hususunda tertemiz sünneti Öğrendikten, irşadın yol ve yöntemini kavradıktan sonra sana gereken şudur: Himmet ve gayretini bileyip azmini kat kat artırarakyararlandığın İslam yollarını uygulamaya koyulmalısın ki senin çocuğun veya taleben kalbini senin vaaz ve irşadına açsın ve bütünüyle kendini hidayet yollarına versin, Hakk'a ve İslam'a yönelip yapılan çağrıya olumlu cevapta bulunsun.

Her akşam çocuklarıyla birlikte biraraya gelip vakitlerini en güzel ve yapıcı konularla, hikmetli sözlerle, ince ve zarif öğütlerle dolduran terbiyeci anne ve baba ne güzeldirler! Bazan bir nefis kıssa ortaya atarlar, bazan nefis bir öğüt sergilerler, bazan düşündürücü güzel bir şiir okurlar. Bir ara Kur'an tilavetinde bulunurlar. Bazan yeni bir konu ortaya atarlar. Bazan bir yarışma kapısı açıp zekayı çalıştırırlar. Böylece çeşitli metodlara başvurup çok renkli vakitler geçirirler. Böylece çocukları ruhen oluşturmak için akşam saatlerini yeterince değerlendirirler. Çocuklarını ahlak ve fazilet bakımından topluma iyice hazırlarlar. Bütün bunlarla beraber çocukların ders çalışmaları için ayrılan saatleri unutmazlar; kendilerine verilen ödevleri vaktinde yapmalarını ihmal etmeyip imkan hazırlarlar. Zaten terbiyeci ancak böylece ciddi çalışmayla eğlenceli fakat eğitici, yapıcı ve yönlendirici çalışmayı biraraya getirip asıl amaca ulaşabilir. Öğütle yeni yeni zarif meseleleri de birleştirip rahatlıkla gönüllere aktarır. Böylece terbiyeci uyguladığı yöntemle hakikatla ferahlatıcı söz arasında denge sağlar. O kadar ki, çocuklarının sözünü ettiğimiz vakitlerini faydalı konularda değerlendirdiklerine inanıp kalben huzur duyar, vicdanen rahata kavuşur.

Terbiyeci her gün bu tempoyla hareket ederse, çok geçmeden özenle terbiye edip yetiştirdiği çocuklan, doğru yolu bulmuş bahtiyar kişiler, doğru yolu gösteren rehberler olarak Allah'ın salih kullarının zümresinde görür. O salih kullar ki, onların faziletleri emel ve arzular frenlenir ve İslam'ın başarı ve zaferi onların elleriyle gerçekleşir!

Çocuklarıyla birlikte Kur'an yolunda yürüyen, vaaz ve nasihatta Kur'an metoduyla hareket eden nice terbiyeciler başarılı olmuşlardır! Çünkü onlar bir ara takvadan söz edip onu kalblere işlerken birara güzel öğüde yönelirler; bir de bakarsın ki, uslubü değiştirip fazilete teşvikte bulunurlar. Bazan iyiye, güzele doğruya teşvikte bulunup çocukların heveslerini artırırlar. Bazan da ortamı uygun bulup çocukları Allah ve Ahİret korkusuyla uyarırlar. Böylece zaman ve durumun gerekleri dikkate alınarak uslub, yani eğitme metodları değişik şekilde kullanılır.

Bütün bunlarla birlikte, bir de terbiyecinin ünlem edatıyla çocuklara seslenmesi, “Ey oğul!, Ey yavrum!, Ey çocuğum!” diye çağırması var ki bu, iki yanlı şefkat ve sevgiyi harekete geçiren, vicdanı geliştiren büyük faktörlerden biridir. Nitekim Kur'an bu metodu uygulayarak birçok yerlerde ünlem edatiyle seslenmektedir.

Bundan başka kıssaları ibretli, öğütlü yanlarıyla anlatma metoduvardır ki, Kur'an bunu çok kullanmıştır!

Ayrıca öğütler ve tavsiyeleri içeren ahlaki yönlendirme vardır ki, Kur'an'da bunlara hayli yer verilmiştir.
Ayrıca te'kid edatıyla başlanılan cümlelerle İslâmi yönlendirmeler vardır ki Kur'an bu te'kidleri birçok yerlerde dikkatleri çekecek ölçüde kullanmıştır.
Ayrıca inkari anlamda soru edatlarıyla toplumu yönlendirme hususunda cümleler vardır ki, Kur'an birçok yerlerde bu edatları kullanmıştır.
Ayrıca akli delillere yer verilip muhatabı ikna etme metodu vardır ki, münasebet düştükçe Kur'an bunları yer yer sıralamıştır.
Ayrıca konuyu aydınlatmak için bir takım şahitler getirilerek düşünceleri yönlendirme vardır ki, Kur'an yer yer sesini bununla yükseltip konuyu belirgin duruma getirmiştir
Ayrıca teşri' anlamda kaideler delil getirilerek İslamm açmış olduğu geniş caddeye tevcih etme hususu vardır ki, Kur'an bunu birçok yerlerinde zikretmiştir.
Bunlardan başka daha birçok yönlendirme be yeni yeni uslûblar vardır ki, hepsi de Kur'an'dan istifade edilerek ortaya konmuştur.
Öğüt, vaaz, uyarı ve irşad yollannda Rasûlüllah (s.a.v.) efendimizin açtığı çığırda yürüyen ve tavsiyelerinde O'nun metodunu uygulayan nice başanlı terbiyeciler vardır!
Kıssayı anlatıp gözler önüne serdikten sonra ondaki ibretli safhaları ve öğüt alınacak yerleri çıkarıp dikkatlere arzeden nice başarılı terbiyeci vardır?
Eğittiği çocuklarla birlikte soru sorma, cevap alma veya verme metoduyla hareket eden veya hidayet pınarından içmelerini sağlamak için onlan ikna' edip kesin ve inandıncı deliller getirerek konuyu daha da çekici hale getirmek için ortaya düşündürücü istifham koyan nice başarılı terbiyeci vardır.
Vaaz ve irşadına Allah'a and içerek sözüne başlayan ve ara sıra zarif mizahlarda bulunup muhatablarının ilgi ve şevkini arttıran başarılı nice terbiyeciler vardır!
Çocuklarına öğüt verirken şefkat kanatlarını açarak konuşan ve bu hususta bütün gayretini ortaya koyarken ev halkının tamamını te'sir altına almaya çalışan nice başarılı terbiyeciler de vardır!
Vaaz ve irşadını daha iyi açıklayıp anlaşılır ve hafızalarda tutulur düzeye getirmek için temsile başvuran, birtakım şekiller çizen ve geçmişten misaller getiren ve bütün bunlan muhatablannın gözlerinin önüne sermesini, duygulannın kapsamına sokmasını beceren nicebaşarılı terbiyeciler vardır! Çünkü bu metodu uygulamakla anlayışları kolaylaştırmakta ve konunun zihinlerde derinlemesine yer etmesini sağlamaktadırlar...
Eğitim ve öğretiminde kendi nefsinden tatbiki anlamda örnekler sergileyen nice başarılı terbiyeci vardır!

Vaaz esnasında bir olayın meydana gelmesini, öğütlerinde bir münasebetin düşmesini fırsat bilip daha te'sirli olmanın ve kuvvetli cevap beklemenin yolunu açan nice başarılı terbiyeciler de vardır!
Bunlardan başka daha nice vaaz ve irşad metodları vardır ki, o yollarda yürünür ve hepai de öğrenilmeye çalışılır.
Evet, bunların hepsininde Kur'an bahçesinde sergilendiğini, Hadis ağaçlığında inciler gibi dizildiğini bulabilir.
O halde terbiyecilere vacib olan şudur ki; insanlara hitab ederken Kur'an-ı Kerîm'deki göz ve gönül dolduran metodları ele almalıdırlar. Onları hayra, iyiliğe çağırırken bu metodlardan yararlanmalıdırlar. Çünkü o çok güçlü ve çok kudretli Allah'ın kitabına batıl ne önünden, ne de arkasından yanaşamaz. O, son derece hikmet sabihi ve övülmeye layık kudretten indirilmedir.
Nasıl ki, terbiyecilere, ebediyete uzanan risalet sahibi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vaaz uslûblarını, irşad metodlarını kendilerine destek ve örnek seçmeleri gerekmektedir. Çünkü her türlü günahtan korunmuş olan Hz. Peygamber (s.a.v.) kendi hevesine göre konuşmaz, O'nun bütün dedikleri vahye dayanır. Tabii ki bu durumda hiçbir beşerin O'nun seviyesine ulaşması, O'nun mertebesine erişmesi mümkün değildir. Ama O'na uymak, O'nun uyguladığı metodları ve uslûbları örnek ve rehber edinmek gereklidir.
Zaman devam ettikçe, günler sürüp gittikçe fahır ve şeref olarak O'na Allah'ın şu ebediyete uzanan hitabı kâfidir:

"Ve sen elbette büyük-yüksek bir ahlak üzeresin!" [313]

"Biz, seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik!" [314]
Büyüklük, alicenaplık, ahlak ve fazilet olarak O'nun kendi hakkında söylediği şu söz yeter:

"Rabbim beni terbiye edip edeplendirdi, terbiye ve edebimi güzelleştirdi." ***[315]***

İYİ DÜŞÜNÜP DİKKAT GÖSTEREREK TERBİYE ETMEK

Dikkat göstererek terbiye etmekten maksat, çocukla yakından ilgi kurup inanç ve ahlak yönlerinden oluşturulmasında ona gerekli itinayı göstermek, kişisel ve toplumsal yanlarını hazırlamada iyice düşünüp en uygun yolu seçmek ve onun gerek beden terbiyesini, gerekse ilim tahsilini sağlamak hususunda devamlı düşünüp onu nereye ve nasıl bir ortama koymayı bir soru halinde sürdürmektir.
Şüphe yok ki, böyle bir terbiye metodu, olgun dengeli ve her hak sahibinin hakkını ödeyen bir insan icad etmenin en kuvvetli esaslarından biridir.

Terbiyecinin böylesine bir dikkat ve itinası çocuğa devamlı gerekli bulunması, ona sorumluluklarım yerine getirme azmini, üzerine düşen vecibelere en uygun ve en yararlı ölçü ve anlamda bilgi sahibi olmasını sağlar. Bütün bunlar onu gerçek bir müslüman yapar ve İslam'ın izzet ve şerefini gerçekleştiren, onun o sağlam temeller üzerinde yükselen binasında bir tuğla kılar. Böyle bir temele dayalı İslam devletine güç kazandırır. Ümmet onun vücuduyla, yeriyle, zekasıyla iftihar duyar.

İslam o çok kapsamlı prensibleriyle, ebediyete uzanan düzeniyle ana babalara seslenerek çocuklarına gerekli olmalarım, onlarla yakından ilgilenmelerini tavsiye etmekte, ciğer parelerini kontrol altında tutup sapmalarına engel olmalarını öğütlemekte, kısacası çocuklarını başıboş sokağa salıvermemelerini emretmektedir. İslam ana-babaların çocuklarını her yerde ve her zaman murakaba edip terbiyeyi çok kapsamlı kılmalarını teşvikle yol göstermektedir.

Terbiyeci kardeşim! Çocuk terbiyesinde dikkat ve titizlik göstermenin lüzumuna delalet eden nassları sana hatırlatmak istiyorum:

Şanı Yüce Allah (c.c.) buyuruyor:

"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi Cehennem ateşinden koruyun ki, onun yakıtı insan ve taştır. Üzerinde kaba yapılı sert tabiatlı görevli melekler bulunuyordur..." [316]

Terbiyeci, ailesine ve çocuklarına aklın, dinin ve faydalı örfün uygun ve iyi kabul ettiği şeyleri yerine getirmeleri için emretmediği, onları kötülüklerden ahkoymaya çalışmadığı takdirde Cehennem ateşine atılmalarını nasıl koruyabilir? Onları murakaba altında tutmadığı, üzerlerine dikkat ve itinayla durmadığı takdirde onları Cehenneme yakıt olmaktan nasıl uzaklaştırabilir?

Hz. Ali (r.a.), *"Cehennem ateşinden koruyun"* mealindeki ayeti açıklarken şöyle tefsir ediyor: "Onları terbiye edip edeplendirin, onların tahsilini sağlayıp bilgili olun!"

Hz. Ömer (r.a.) de şu tefsiri yapmıştır:

"Allah sizi neden men'etmişse aile ve çocuklarınızı ondan men'ediniz; Allah size neyi yapmanızı emretmişse, siz de onlara o şeyleri yapmalarını emrediniz!"

Aziz ve Celil olan Allah (c.c.) buyuruyor:

"Ehline (aile halkına, yakınlarına) namazı emret! Kendin de sabır gösterip devam et...."[317]

Şüphesiz ki namaz ile emretmek ancak kişilerin Allah'ın koyduğu kendisiyle ilgili hakta noksanlık ve ihmal göstermeleri durumunda olur...

Yine şanı Yüce Allah (c.c.) buyuruyor:

“Anaların yiyecek ve giyecekleri örfe uygun biçimde, çocuk kendisine ait olan babaya gerekir.” [318]

Beden ve sağlık durumlarıyla ilgilenmeyip onları ciddi şekilde murakaba etmiyen bir baba, çoluk-çocuğunun yiyecek ve giyeceğini nasıl yerine getirir?

Terbiyecileri, ana ve babaları, çocuklanna dikkatle bakmaları hakkında tahrik ve teşvik eden yol gösteren hadisler ise sayılmayacak kadar çoktur. Onlardan bir kısmını naklediyoruz:

“Adam kendi aile halkı arasında koruyucu bir çobandır ve koruyup baktığı kimselerden sorumludur. Kadın da kocasının evinde koruyucu bir çobandır ve koruduğu şeylerden sorumludur.” [319]

“Çocuklarınız, yedi yaşına girdiklerinde namaz kılmayı öğretin. On yaşına girdiklerinde (kılmadıklarını görürseniz) onları dövün!” [320]

“Adamın kendi çocuğunu terbiye edip edeplendirmesi, bir sâ' (3334 gr. buğday) tasadduk etmesinden daha hayırlıdır!” ***[321]***

“Çocuklarınızı şu üç haslet üzerine terbiye edin:

“Peygamberinizi sevmek, O'nun hanedanını sevmek ve okumak...” [322]

Ashab-ı Kiram'dan Ebu Süleyman Malik b. Huvayns (r.a.) anlatıyor:

Bizler akran birkaç genç toplu halde Peygamber (s.a.v.) efendimize geldik ve O'nun yanında yirmi gün kaldık. Peygamberimiz (s.a.v.), ailemizi özlediğimizi sanarak, bizden geride kimleri bıraktığımızı sordu. Çünkü kendisi çok merhametli ve şefkatli bir arkadaş ve yoldaş idi. Sonra bize:

*“Aile halkınıza dönünüz, onlara öğrendiklerinizi öğretiniz ve gerekeni emrediniz. Benim nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız öylece namazı kılın. Namaz vakti girince, sizden biri ezan okusun ve en büyüğünüz de imam olup namaz kıldırsın!”*buyurdu.[323]

Adamın sorumluluğunun, kadının sorumluluğunun manası nedir?

“Çocuklarınıza öğretiniz ve onları dövünüz!” emrinin anlamı nedir? İki hadiste geçen terbiye ve edeplendirmenin manası nedir? Aile halkınıza dönünüz, onlara öğretiniz ve emrediniz! Emrinin anlamı nedir?

Bunların hepsinin manası şu değil midir? Terbiyeci, çocuğa dikkat ve itina ile bakacak, onunla yakından ilgilenecek, edep ve terbiyesini kendine lüzumlu görecek, bütün söz ve davranışlarını kontrol edecek; bir hakkı ihmal ettiğinde onu o hakka irşad edecek, bir vacibi yerine getirmediğinde, onu ona tahrik ve teşvikte bulunacak; bir kötülük işlediğini görünce onu ondan men'edecek. Onun iyi yararlı bir iş yaptığım görünce kendisine teşekkür edip sevindiğini bildirecek.

İki kişinin üzerinde ihtilaf etmediği kesin hususlardan biri de şudur: Çocuğa dikkatle bakıp onu murakaba altında tutmak, terbiyeci yanında eğitimin en üstün esaslarından biridir. Bu böyledir; çünkü çocuk devamlı şekilde dikkat ve ilgi gösterme merceği altında tutulmuştur. Terbiyeci onun bütün davranış ve durumlarını gözetlemede; sözlerini ve fiillerini kontrol etmektedir. Onu hayırlı bir işde görürse, gereken ikramı yapar ve cesaretini arttırır. Bir kötülük işlediğini görürse, onu men'eder ve sakındırır, neticesinin çok vahim olduğunu bildirir. Terbiyecinin çocuktan gaflet etmesi, ilgisiz kalmasıyla çok sürmez mutlaka çocuk sapıtır, doğru yoldan kayıp dejenere olur. Artık bu durumda çocuk helak olmuş sayılır, yok olması kesinlik kazanmış demektir.
İlk muallimimiz, en saygıdeğer yol gösterenimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) efendimiz, ashabına gösterdiği samimi, güzel ilgi ve onları koruyup gözetlemede gösterdiği itina ile ümmetine en uygun ve en elverişli önderlik ve rehberlik ölçü ve anlamını vermiştir. Meclisinde hazır bulunmayanları sorup araştırmasıyla, durumlarını yakından murakabaetmesiyle, vecibeleri gerektiği gibi yerine getirmediklerinde onları uyarıp kaymaktan sakındırın ası yi a, sık sık onlardan fakir olanlara merhamet ve şefkatla yönelmesiyle, yoksulları korumasıyla, küçüklerini edeplendirip terbiye etmesiyle, onlardan bilgisizlere öğretimde bulunmasıyla en güzeİ örneği miras bırakmıştır.
Peygamberimizin (s.a.v.) ashabına dikkatle bakması, onları arayıp sorması hakkında birkaç örnek verelim:[324]

Toplumsal Terbiye Hakkında Dikkatleri Çeken Rivayet:

Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz, ashabına ve dolayısıyla ümmetine hitabla şöyle buyurmuştur:
“Sokak ve yollarda oturmaktan sakının!” Bunun üzerine ashab,
“Ya Rasûlallah! Sokak ve yollarda toplanıp konuşmaktan kendimizi alıkoyamamaktayız, buna bazan ihtiyacımız oluyor?” deyince, Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz, onlara:
*“Yollarda mutlaka toplanıp konuşmanız gerekiyorsa, o halde yolun hakkını veriniz!”*buyurdu. Onlar bu defa: “Yolun hakkı nedir ya Rasûlallah?!” diye sordular. Efendimiz şu cevabı verdi:
“Gözü yummak, eza ve cefa etmekten kaçınmak, verilen selamı alıp karşılık vermek, iyilikle emredip kötülükten men'etmektir.” [325]
Haramdan sakınma hususunda dikkat edilecek cihet:

Ashab-ı Kirâm'dan İbn Abbas (r.a.) anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz bir adamın parmağında altın yüzük gördü, onu çıkarıp attı ve şöyle buyurdu:
"Sizden biri ateşten bir koru kasdedip onu eline alıyor!"
Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz ayrılıp gittikten sonra biri o adama dedi ki:
"Yüzüğünü al da ondan yararlan!" Adam:
"Hayır, vallahi onu bir daha almam, çünkü rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz onu attıktan sonra ebediyyen onu kullanmam!" [326]

Küçükleri edeplendirmede dikkat edilecek husus:

Ashab'dan Ömer b. Ebi Seleme (r.a.) anlatıyor: Ben Rasûlüllah'ın odasında hizmet eden bir oğlan idim. Yemek yerken elim yemek kabında hareket edip dolaşırdı. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz bana hitabla şöyle buyurdu:
"Ey delikanlı! Allah'ın ismini an ve sağ elinle yemek kabının senden taraf olan kısmından yemeye bak..." [327]

Büyükleri irşad hususunda dikkat edilecek cihet:

Abdullah b. Amir (r.a.) anlatıyor: "Bir gün annem beni çağırdı, bu sırada Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz de bizim evde oturuyordu. Annem bana:
"Gel de sana bir şey vereyim!" dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah(s.a.v.) efendimiz anneme:
"Ona ne vermeyi arzu ettin?" diye sordu. Annem de
"Ona bir hurma vermeyi diledim" diye cevap verdi. Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz:
"Ama eğer ona bir şey vermiyecek olursan, senin üzerine bir yalan yazılır!" buyurdu.[328]

Huy ve karakter terbiyesi hususunda dikkat edilecek cihet:

Ashab-ı Kirâm'dan Ebubekre (r.a.) anlatıyor: Peygamber (s.a.v.) efendimizin yanında bir adam anıldı, başka bir adam onu iyilikle hayırla övdü. Bunun Üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz o adama şöyle dedi:
"Yazıklar olsun sana! Arkadaşının boynunu kestin" ve bu cümleyi bir kaç defa tekrarladı, sonra devamla buyurdu ki: *"Eğer o adamı herhalde öveceksen şöyle de: "Onu şöyle şöyle bir adam sanıyorum. O böyle görünüyor. Allah onun ne olduğunu bilir. Allah'a karşı hiçbir kimse tezkiye edilemez."* [329]

Nefsi terbiye hususunda dikkat edilecek cihet:

Ashab'dan Nu'man b. Beşir (r.a.) anlatıyor: Babam peygamber (s.a.v.) efendimize gelerek dedi ki:
"Ya Rasûlallah! Ben bu oğluma bir bağışta bulundum." Bunun üzerine

Rasûlüllah (s.a.v.) babama şöyle sordu: *“Her çocuğuna bunun bir mislini bağışladın mı?”* Babam da,
“Hayır...” diye cevap verdi. Peygamber (s.a.v.):
“O halde verdiğini geri al” buyurdu. Diğer bir rivayette:
“Bunun gibi diğer bütün çocuklarına da aynı şeyi yaptın mı?” diye sordu. Babam,
“Hayır...” dedi. Peygamber (s.a.v.) ona:
“Allah’tan korkunuz, çocuklarınız arasında adaleti gözetiniz!”
Bu uyarı üzerine babam döndü ve verdiği bağışı geri aldı. Başka bir rivayette ise, Peygamber (s.a.v.) efendimiz ona şöyle buyurdu:
“O takdirde beni şahit tutma, çünkü ben haksızlığa şahid olmam...” [330]
Beden terbiyesinde dikkat edilecek husus:
Peygamber (s.a.v.) efendimiz bir adamın suyu deve içer gibi bir defada içtiğini görünce ona şöyle uyarıda bulundu:
“Deve içer gibi, suyu bir defada (yani bir nefeste) içmeyin! İki veya üç nefeste için. İçeceğiniz zaman Allah'ın adım anın (Besmele çekin), içip başınızı kaldırınca Allah'a hamdedin.” [331]
Sahih rivayete göre, Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz, birgün Ashabının toplanıp diktikleri yuvarlak bir hedefe ok attıklarını görünce, onların cesaretini arttırarak şöyle teşvikte bulundu: *“Atınız, ben de hepinizle beraberim!”* [332]

Şefkatle, Yumuşaklıkla İnsanları Davet Etme Hususunda Dikkatli Olmak:

Ashab-ı Kirâm'dan Hz. Enes (r.a.) anlatıyor: “Rasûlüllah (s.a.v.) efendimizle beraber bir yere gidiyorduk. Üzerinde kenarları kalınca Necran üstlüğü bulunuyordu. Bedevilerden biri arkadan gelip bize yetişti ve Rasûlüllah'ın üstlüğünü şiddetle tutup çekti; öyle ki, üstlüğün kalın kenarının Rasûlüllah'ın boynunda iz bıraktığını gördüm. Bedevi bu hırçın davranışından sonra: “Ya Muhammed! Emret de senin yanında bulunan Allah'ın malından bana versinler” diyerek istekte bulundu. Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz bedeviye iltifatta bulundu ve tebessüm ederek, isteğinin yerine getirilmesini emretti. [333]
İşte bu naklettiklerim, toplumun islah ve hidayetiyle meşgul olan Rasûlüllah (s.a.v.) efendimizin insanları murakabasıyla ilgili birkaç örnektir. Evet, bunlar yaşayan misaller, meydana gelen olaylardır ki hepsi de Rasûlüllah (s.a.v.) efendimizin insanları ıslahta ne kadar hırslı ve iştiyakh bulunduğunu gösterir.

Toplumun dertlerine deva, durumlarını düzeltme, seviyelerini yükseltme hususunda ne kadar titiz ve istekli davrandığına da delalet eder.
Terbiyeci kardeşim! Gördüğün gibi, bütün bu dikkatli düşünüp davranmalar ve yönlendirmeler sadece ergenlik çağım aşmış kimselere ve belli bir kesime has olmayıp insan nefsini islahla ilgili bulunuyordur. Böylece insanları iman amel, nefs, kişisel ve toplumsal durum, fiziksel ve bedensel yapıları itibarıyla kapsamakta, onların her cephesiyle içice bulunmaktadır.
Kadınların seviyesini yükseltemede peygamber (s.a.v.) efendimizin köklü düşüncelerinden yönlendirmelerinden birkaç örnek verelim:
Yapılan sahih tesbite göre, genç bir kadın Peygamber (s.a.v.) efendimize gelerek derdini şöyle anlattı:
"Doğrusu benim babam, beni istemediğim halde, noksanlığım, hasisliğini örtmek için kardeşinin oğluyla evlendirdi. Bu evlilikten hoşlanmıyorum!" Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz o kadının babasını çağırdı ve kızının durumuna müdahele etmesini, işini ve kararını kendisine burakmasını emretti. Kadıncağız böyle bir yetkinin verilmesinden memnun olduğunu belirterek şöyle dedi:
"Babamın benim hakkımda yaptığını uygun kabul ediyorum. Böyle bir şikayette bulunmaktan maksadım, kadınların kendidurumları hakkında her türlü yetkinin babalarına verilmediğini bilmelerini ortaya çıkarmaktı."[334]
Yine sahih tesbitlere göre, Sabit bin Kays'ın karısı Rasûlüllah (s.a.v.) efendimize gelerek şöyle dedi:
"Doğrusu kocam Sabit bin Kays'ı ahlak ve dindarlığından dolayı kınamıyorum. O dindar ve salih bir kimsedir. Ne var ki (onu fiziksel olarak çirkin buluyorum. Bu bakımdan) İslamî hayatımda küfür (gerektiren bir davranış içine girmekten asla) hoşlanmıyorum. (Bu sebeple kocamdan ayrılmak istiyorum)" dedi. Peygamberimiz ona: *"Kocası Sabit'in mehr olarak verdiği bahçesini kendisine geri verir misin?"* diye sordu. Kadın:
"Evet" diye cevap verince, Rasûlüllah (s.a.v.) Sabit'i çağırttı ve ona:
"*Karını bir talakla boşa!"* diye buyurdu. O da boşadı. [335]
Yine ismi Zeyneb olan ve "kadınların sözcüsü" diye tanınan bir kadın, peygamber (s.a.v.) efendimize gelerek dedi ki:
"Ya Rasûlallah! Ben, kadınların temsilcisi olarak size geldim. Şu kutsal savaşı Allah erkeklere farz kılmıştır. Savaşa çıkıp başarıya erişirlerse sevap kazanırlar. Öldürülürlerse, Allah katında diridirler ve rızıklanırlar. Biz kadınlara gelince, erkeklerin işlerim görüp onlara yardımcı oluyoruz. Bizim içinde bir ecir ve sevap

yok mudur?” Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) efendimiz ona:
“Kadınlardan rastladığına şunu tebliğ et: Kocaya itaat ve onun hakkını itiraf, Allah yolunda cihad edenlerin ecir ve sevabına denk gelir, ama sizden pek azı böyle yapar.”[336]
İşte bunlar, toplumu oluşturan fertleri İslah etme hakkında Rasûlüllah (s.a.v.) efendimizin dikkatli düşünce ve uygulamalarından onları murakaba edip yönlendirmelerinden bir bölümdür. Terbiyecilere çocukları eğitme, büyükleri yönlendirme hususunda ameli yolu çizmekte, İslah konusunda te'sirli şerefli bir yolu belirlemektedir. Boynunda terbiye etme hakkı bulunan hemen herkese, yönlendirme sorumluluğu bulunan kişilere, çocukları mutlu yarınlara hazırlamak ve onları ıslah edip yetiştirmekte bütün gayret ve himmetlerini harcamalarını bütün heybet ve anlamlarıyla ilham etmektedir. Çocukların aklî, kişisel ve ahlaki seviyelerini yükseltmeleri için ellerinden geleni yapmaları için yol göstermektedir.
Dikkatli düşünüp yeterince murakabe etmenin, çocukluk çağını, ergenlik dönemini aşanlar hakkında yararlı olduğu açık bir gerçek kabul edildiğine göre, bu metodun çocuklar üzerinde daha yararlı te'sirli olacağında şüphe yoktur. Çünkü küçük çocuk hayır ve iyiliğin kabiliyetini, fıtratın isti'dadım kendinde taşımaktadır. Nefsi arı-durudur; yaşı gereği kötülüklerden çok uzaktır. Büyüklerde bulunmayan birçok hayır ve fazilet mayası onlarda terutaze durmaktadır. Bubakımdan çocuğun bulunduğu yer ve ortam ıslaha çok daha elverişli; iman, ahlak ve şahsiyet bakımından oluşturulmasına pek uygundur. Eğer bu yaşlarda çocuğa iyi bir çevre ve ortam kolaylaştırılır, ister aile, ister çevre, ister okul marifetiyle olsun ona faziletli bir terbiye verilirse, istenilen sonuç sağlanır. Oysa büyükler ıslah terbiye hususunda eğiticinin ve terbiyecinin ne kadar çok zorluk çektiğini anlatmaya gerek yoktur. Çünkü çocuktaki kabiliyet ve yetenek onlarda tazeliğini, ciddiyetini kaybetmiştir. Bir de büyükler inatçı ve serkeş olurlarsa, eğitmek daha da zorlaşır.
Şair haklı olarak bu konuda şöyle demiştir:
“Fayda verir çocuğa yeni yeni edepler.
Fayda vermez bu edep yaşlanan kişilere.
Taze fidan ve dallar doğrultursan doğrulur.
Kartlaşınca bir ağaç mümkün değil kırılır.”
Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz toplum içindeki ferdi, ümmed içindeki kadını, aile çatısı altındaki çocuğu ıslah etmede koyduğu usulü mantıki yönüyle ele aldığımızda şu sonucu çıkarıyoruz:
Terbiyecilerin hepsine, analara, babalara ve öğretmenlere, müslüman bir kuşak

hazırayıp yetiştirme hususunda, hizmetlerini harekete geçirmeleri, azim ve gayretlerini bütünüyle kullanmaları, çabalarını kat kat artırmaları ve böylece murakabe, ciddi ve dikkatli düşünme, çocukla yakından ilgilenme basiretini göstermeleri vacibdir. Çünkü ancak bu sayede faziletli bir toplum oluşturulabilir ve sağlam temellere dayalı bir müslüman devlet ortaya çıkabilir!.
Terbiyecinin bilmesi gereken çok önemli hususlardan biri de şudur: Dikkat gösterip itina ile terbiye etmede sadece ıslah'ın bir iki yanıyla yetinmemelidir. Terbiye bütün yönleriyle, iman akıl, ahlak, beden nefs ve toplumsal olarak bir bütünlük içinde çok kapsamlı şekilde ele alınmalıdır. Çünkü ancak böylece müslüman fertleri ortaya çıkarmanın meyveleri oluşur; dengeli, olgun ve düzenli fertler yetişebilir. Öyleki yetişen müslüman fertler hayatları boyunca her hak sahibinin hakkını vermesini bilir ve uygular.[337]

Çocukta İman Bütün Cihetiyle Terbiyenin Te'siri Ve Bu Hususta Gösterilecek Dikkat Ve İtina:

Terbiyeci bütün dikkat ve titizliğini, düşünce ve itinasını, çocuğun telkin yoluyla aldığı ve alacağı prensiblere, ilkelere, düşüncelere ve inançlara çevirmesi gerekir. Çocuğu okul içinde ve okul dışında kimler öğretip yönlendiriyor, kimlerin elinde eğitiliyor? Eğer hayırlı ellerde ise, Allah'a hamdetsin. Değilse, gayret ve himmetinin tamamını, tevhid esasının fidanını, iman kaidelerini bütün derinliğiyle çocuğun kalbineve kafasına dikmeye çevirsin. Böylece çocuk günah saçan inkarcı azgınların telkininde, tehlikeli sonuç veren bazı bilimsel yönlendirmelerin te'sirinden kurtulmuş olur...
Ayrıca terbiyeci, çocuğun ne gibi kitaplar okuduğuna, hangi dergileri satın aldığına, hangi gazeteleri seçtiğine dikkat etmeli ve bunları kontrolü altında bulundurmalıdır. Eğer çocuğun okuduğu bu yayın organları sapık düşünceleri, küfür ve inkarın ilkelerini, bir takım sahte doktrinleri, tehlikeli ideolojileri kapsıyorsa terbiyeci bütün gücüyle bunları önlemeli, çocuğa engel olup onu ikna etmeye çalışmalı, daha faydalı neşriyatı tavsiye etmeli ve hazırlayıp vermeli; çocuğun inancını ifsad eden, safiyetini bozan, o büyük İslam dinini zedeliyen herşeyden onu uzaklaştırmalı; manevi boşluğunu en faydalı ve olumlu yönde doyurucu kitap ve dergilerle, gazete ve broşürlerle doldurmahdır.
Terbiyeci bir de, çocuğun kimlerle arkadaşlık ettiğine, kimlerle yakın münasebet kurduğuna dikkat etmelidir. Arkadaşlık ettiği kişiler, inkarcı sapıklar ise, çocukla onlar arasında bir engel koymalı, böylece çocuğu onlardan ayırmalıdır. Bununla da kalmayıp faziletli arkadaşlar seçip bulmalı, islahına dayanak olacak akran

aramalıdır. Kimlerle daha sağlam bir iman üzere kalabilecekse, kimlerin arkadaşlığıyla yükselecekse, onlar araştırılmalıdır.[338]

Çocuğun Ahlaki Yanı Hakkında İyi Düşünüp Titizlik Göstermek:

Terbiyeci bütün dikkatiyle çocuğun doğru sözlü olup olmadığına bakacak; çocuğu söz ve davranışlarında yalancı, dönek, kaypak, kelime oyunu yapan, altatmaya çalışan, toplum arasında ikiyüzlü dönekler gibi bir tutum izhar eden bir kişi olarak görüyorsa o takdirde çocuğun ilk yalanını hemen bulup onu doğru ve haklı yola sokmaya gayret etmeli, yalanın, yalancıların, ikiyüzlülüğün, ikiyüzlülerin akıbetinin ne olduğunu bütün derinlikleri ve tehlikeleriyle çocuğa anlatmalıdır. Ta ki, çocuk bir daha bu gibi yalanlara dönmeye...
Terbiyeci böyle durumularda çocuğun yularını salıverir, dikkatini ondan çevirir, yönlendirmeyi ihmal ederse, hiç şüphe yok ki, çok geçmeden çocuk yalan bataklığına batar, hem Allah (c.c.) yanında hem insanlar yanında yalancı bir kimse olarak yetişmiş olur...
Terbiyeci bir de çocuğun emanete riayet edip etmediğine dikkat etmelidir. Çocuğu hırsızlık yolunda yürürken görürse, isterse bu basit eşya konusunda olsun, kardeşinin bir kuruşunu, kalemini çalıyorsa, o takdirde bunu sür'atle tedavi cihetine gitmeli, yaptıklarının haram ve tehlikeli sonuçlar doğuracağını anlatmalı, başkalarına ait eşyayı haksız yere almak olduğunu bildirmelidir. Onun ruhuna ve kalbine ilahi murakabe duygu ve inancını yerleştirmeli, Allah korkusunu aşılamalıdır. Umulur ki, bu dikkat ve itinayla çocuk yapılan öğütlere riayet eder, durumunu düzeltip ahlakını iyileştirir. Aksine bir yol ve tutum, hiç Şüphesiz çucuğu yavaş yavaş hiyanete iter, aldatma ve hırsızlığı adetedinmesine yol açar. Bununla kalmaz, tam bir şaki, hain ve suçlu olarak sabahlar. Artık bu durumda insanlar da, toplum da onun kötü fillerinden sığınacak yer ararlar.
Terbiyeci bir de çocuğun diliyle yakından ilgilenmeli, onun konuşmalarına dikkat etmelidir. Çocuğun dilinin bozulup kırıcı sözler sarfettiğini, şuna buna sövüp saydığını görünce, bunu sür'atle giderme yollarını arayarak tedaviye çalışmalı, çareler bulmalıdır. Çocuğun dilini bu derece bozan sebepleri incelenmeli, te'sir eden amilleri bulup çıkarmalıdır. Sonra da ara yere girmeli ve çocuğa iyi ahlaklı çocuğun gerçek sıfatlarını açıklayıp anlatmalı, edepli insanın övgü değer ahlaki kurallara doğru çeker de onu o kötülükten kurtarmış olur.
Çocuğun dilini nezaket ölçüsüne kavuşturmak için terbiyecinin başvuracağı en önemli çare, onu kötü arkadaşlarından uzaklaştırmaktır. Çünkü çocuk alacağını onlardan almakta onların karakterlerinin te'sirlerine girip aynı huylan

kazanmaktadır!
Terbiyeci diğer yandan çocuğun kişisel ahlakı ve iradesi üzerinde durup çok dikkat etmelidir. Onu, başkasını körü körüne taklid eden, nimet ve refah içinde bir hayat sürmekten başka bir şey düşünmeyen; ahlak bozucu cinsel duyguyu tahrik edici caz ve saza musikiye kulak veren, aldatıcı bir görünümde olan, kötü zan altında kalacak yerlerde duran, yabancı kadınlarla senli benli olan, televizyon başından ayrılmayıp uykusunu bile feda eden, sinemaya giden, ahlak bozucu, cinsel konuları müstehcen şekilde anlatıcı dergi ve gazeteleri okuyan, çıplak kadın resimlerini edinmeye çalışan, aşk romanlarını okuyan bir kişi durumuna geldiğini görünce onu bu bataklıktan kurtarmak için en acil çarelere başvurması, ara-sıra güzel öğütlerde bulunması, bazan da tehdid edip uyarması, bazan da iyi ve yararlı konulara, faziletli ahlakla tahrik ve teşvik etmesi gerekir...
Böylece terbiyeciye, çocuğu kurtarmak ve ıslah edebilmek için her yola ve çareye başvurması vacib olur. Ta ki, çocuğunu, iyi kişiler, Allah'tan korkup kötülüklerden sakınan bahtiyarlar arasında görsün, salih kişiler zümresinde yer alan bir adam olarak bulunduğunu müşahede etsin.
Çocuğunun okuduğu okula ansızın girip onun neler okuduğunu, neler yazdığını, neler mütalaa ettiğini ve daha güzeli, çocuğunun ansızın kontrol edildiği duygu ve inancını verip araştırma yapan bir baba ne kadar özenen ve hikmetle hareket eden bir kimsedir!
Bazan okula ansızın girdiğinde çocuğunun çıplak kadın resimlerine baktığını görür veya cinsel konulan müstehcen ve ahlâk bozucu şekilde yazan dergilerin sahifelerini çevirir bir halde bulur veya fotoroman okuduğuna şahit olur veya sevdiği bir kıza çok renkli bir mektup yazarken rastlayabilir. Tabii bütün bunlar ciddi kontrolle tesbit edilebilir.
Yine okula devam eden kızının gidiş ve dönüşünü ciddi biçimde kontrol eden bir baba ne kadar dikkatli ve hikmetlidir! Bazan kızının, iffeti zedeliyecek, şeref ve haysiyeti giderecek yerlere girdiğine veya şehvet düşkünü bir gençle ilişki kurduğuna şahit olabilir.
İşte ciddi biçimde çocuğun günlük hayatını kontrol altında tutup çok dikkatli gözlemde bulunma kapalı kalan birçok gerçekleri ortaya çıkarır, çocuğun nasıl bir temayül içinde bulunduğunu keşfeder, işlediği şer ve devşirdiği kötülüklerin üzerindeki perde aralanır. Çocuğun ahlak ve gidişi hakkında terbiyeci hakiki sureti verir.
Bütün bu ciddi kontrolden sonra terbiyeci artık en uygun ve yönlendirici bir metodla sapıtan çocuğu doğru yola getirmek için çareler düşünüp bulabilir, okşayıcı bir tutumla, yumuşak bir yolla meseleyi çözebilir. O halde terbiyeci

sonuç alıncaya, yani çocuğu düzeltinceye kadar, kesin bir çözüm buluncaya kadar uğraşmalıdır. Çünkü onun bu ciddi uğraşmasında çocuğun kurtulması, düzenli olması, doğru yolu bulması sözkonusudur.[339]

Çocuğun Akıl Ve Bilgi Yönleri Üzerinde Dikkatle Durmak:

Terbiyeci, çocuğun ilim tahsil edip etmediğine, kültürünü arttınp arttırmadığına dikkat etmelidir. Çocuğun tahsil ettiği bilgiler ister farz-i ayn ister farz-ı kifaye olsun, her iki durumda da murakaba şarttır.
Böylece terbiyeci tahsilini çocuğun kendisine farz-ı ayn olan bilgiler öğreniyor mu? Buna dikkat edecek. Mesela Kur'an-ı Kerim'i ve ibadetlerle ilgili hükümleri, helal ve haram konularını, Rasûlüllah (s.a.v.) efendimizin kutsal savaşlarını ve kısaca din ve dünyası için lüzumlu olan hususları, İslam adabını öğreniyor mu?
Belirttiğimiz konuların öğrenilmesi lüzumludur. Yarın Cenab-ı Hakk, bu bilgilere ilgi duymayanlan sorguya çekecek, kontrol etmiyen terbiyecileri muhafaza edecektir.
Terbiyeci, çocuğu şer'i konulara hazırlayacak ve İslami yönden onu oluşturacak bu gibi vasıta ve vesileleri hiçbir zaman dikkatinden uzak bulundurmayacak ve onlan kaybetme gafleti göstermeyecektir.
Çocuğun öğrenilmesi kabul edilen tıb, mühendislik ve benzeri konular ise, terbiyecinin çocuğun buna dayanma gücüne bakması, konuya karşı üstünlük sağlayacak yetenekte olup olmadığına dikkat etmesi ve olgunlaşıp olgunlaşmadığını araştırması vacibdir. Kısacası, çocuğun tahsiline, başladığı dalda basan sağlaması gözden ırak tutulmayacak, terbiyeci devamlı kontrolünü sürdürecektir. Böyece tahsilini bitiren çocuk İslam ümmetine faydalı olacak, uzmanlık bölümünde yararlı hizmetlerde bulunacak; müslüman toplumu içinde gerçek medeniyetin direklerini ilmiyle, yeteneğiyle dikecek...
Ayrıca terbiyeci çocuğu ilim dalında söz sahibi yapacak uzmanlaştıracak sebep ve vasıtaları hiçbir zaman ihmal etmiyecek, bunları kaçırmamak için çok dikkatli davranacak. Ama bütün bunlara terbiyecinin dikkatini çekerken yani farz-ı kifayeyle meşgul olup çocuğun yetişmesini sağlamaya çalışırken tabiatıyla çocuğa farz-ı ayn olan bilgiler hususunda en küçük bir ihmal ve gevşeklik göstermemesini hatırlatmak isteriz. Farz-ı ayn olan bilgiler üzerinde bütün dikkatini toplayacak ve farz-ı kifaye sayılan bilgilere de gereken özen ve itinayı gösterecektir. Bu, terbiyeciye vacibdir. En azından bu iki bilgi arasında bir denge kuracak, çocuğun her ikisini birden öğrenmesini sağlayacaktır. Aksi halde sorumluluğu o nisbette büyük olacak...

Çocuğun fikir yapısını, önemli konulara ilgisini geliştirmek için terbiyecinin çok dikkatli bulunması gerekir:

Şöyleki: Çocuğun din ve devlet cihetiyle İslamiyetle oîan ilgisi, din ve ahkam olarak Kur'an-ı Kerîm'le imam ve önder olarak Rasûlüllah (s.a.v.) efendimizle; azizlenmek ve iftihar duymak cihetiyle İslam tarihiyle; ruh ve fikir cihetiyle İslam kültürüyle; aksiyon ve kahramanlık olarak davaya bağlılığıyla irtibatı gözden ırak bu hususlar ancak çocuğu fikri eserleri okumaya tahrik ve teşvik etmekle, onu dava adamı yapacak dergileri benimsemekle, İslami neşriyatı takip etmesine imkanlar vermekle gerçekleşebilir. Sonra da çocuğun, İslam medeniyetiyle ilgili konferans ve konuşmaları dinlemesi, ruhlar üzerinde te'sir eden fedakâr kahramanların kahramanlıklarıyla ilgili konular işlenirken onlara kulak vermesi sağlanır.

Ayrıca İslam adına yazılan önemli konulan, İslam'ı savunan fikirleri ve Allah düşmanlarının düşünce ve iddialarını reddeder mahiyetteki bilgileri kapsayan bir yazıyı çocuğun önünde bulundurmakta bir sakınca yoktur. (Bu ara-sıra onun dikkatini asıl davasına çekmeyi sağlar.)

İşte böylece çocuğun bilgi ve düşünce bakımlarından gelişmesini sağlayan bütün bu vasıta ve vesileler, küfür ve ilhad ehlinin çarpık fikirlerine, yazdıkları yazılarına karşı en sağlam ve aşılması zor birer kale olur. Çocuğu bütünüyle İslami amele doğru iter; iman, cesaret ve kahramanlığın bütün parlaklığıyla onu müslüman cemaat arasında faydalı bir uzuv yapar...

Çocuğun okuduğu okulda batılı felsefecilerin hayatını öğrenip ezberlediğini gören, doğulu birçok büyük tanıtılan kişilerin biyografisini bildiğine, onların görüş ve düşüncelerini öğrendiğine şahid olan bir terbiyecinin yüreğinin nasıl yarıldığını bir düşünün! Çünkü o çocuk müslümanların tarihini bilmez, İslam büyüklerinin hayatından haberi yoktur, İslam fatihleri hakkında bir şey öğrenmemiştir, İslam ilim adamlarının buluş ve hizmetlerinden habersizdir; sadece bir kuş bakışı misali azıcık bir nazarla yetinmiştir!

Çocuğun okulunu bitirdikten sonra ve önce yabancı kültürle şekil değiştirdiğini, batılı ve doğulu fikir adamlarının te'siri altında kalıp başkalaştığını; sosyalizm ve komünizm gibi mezheblerin görüşlerine kendini kaptırdığını, o kadar ki bunları benimseyerek kendi dinine, tarihine ve kültürel değerlerine düşman kesildiğini gören bir terbiyecinin ne kadar üzüntü duyup elem çektiğini anlarsınız...

O halde çocuğu fikren yetiştirmek, düşünme melekesini olumlu yönde geliştirmek son derece önemlidir, özellikle çocuğun İslam akidesine bağlı kalıp sebat göstermesi için çok lüzumludur. Hakiki bir müslüman ancak böylece oluşturabilir. Çocuğa, düşünce mekanizması iyice müsbet yolda harekete geçince

İslam, kemal, mertebesinde tasavvurla bir bütünlük içinde verilerek O'nun topluma hükmeden bir nizam ve hayat yolu, izzet ve şeref kapısı, onur ve kuvvet rehberi bulunduğu rahatlıkla işlenir.
Terbiyecinin çocuğun akıl sağlığıyla ilgilenmesi de gereklidir:
Çocuğun aklına olumsuz yönde te'sir eden, hafızasını zayıflatan, dengesini bozan her şeyi ondan uzak tutmak terbiyeciye vacibdir. Bu gibi şeylere ilgi duyuyorsa, çocuğu ondan men'edip uzaklaştırması son derece önemlidir. Terbiyeci bu durumda sakındırdığı hususlarda çocuğu aydınlatmalı, aklına te'sir eden şeylerin ileride doğuracağı vahim sonuçları anlatmalı, ruh ve beden yapısı üzerinde kötü neticeler doğuracağını misaller vererek göstermelidir.
O halde çocuğu bozan her türlü içki ve uyuşturucu maddelerden uzak kalması için terbiyeci bütün dikkat ve azmini kullanmak zorundadır. Çünkü, bu gibi maddeler bedeni yıpratır, akli dengesizlik meydana getirir, histeri (duygu bozuklukları, türlü ruh şaşkınlıkları, çırpınmalar ve kasılmalarla kendini gösteren sinir bozukluğu) doğurur.
Diğer yandan terbiyeci, çocuğun gizliden istimnaya devam edip etmediğini de araştırmak ve üzerinde hassasiyetle durmak zorundadır. Çünkü buna devam, tüberküloza, hafıza zayıflamasına zihinsel bozukluğa, akli dengesizliğe, korku veşaşkınlığa yol açar...
Terbiyeci bir de çocuğun sigara içip içmediğini iyice araştırıp dikkatli olacak. Çünkü sigara sinirleri heyecanlandırır, hafıza üzerinde olumsuz te'sir yapar, zihinsel ve fikirsel melekeyi felce uğratır, iyice zayıflatır.
Terbiyeci bir de çocuğun film, tiyatro ve benzeri temsillerde çıplak ve müstehcen görüntülere heveslenmemesi için dikkatli davranmak zorundadır. Çünkü bu gibi şehveti tahrik edip ahlakı bozan şeyler çocuğun aklını başka tarafa çekip asıl vazifesini bırakmasına, tedricen de olsa, çocuğun düşünme melekesini alt-üst edip cinsel konulara çeker, fikir sadeliğini bozar. Oysa çocuğun akıl sağlığını korumak terbiyeciye vacip olan en önemli hususlardan biridir. Bütün ihtimam, titizlik ve ilgisini bu hususta biraraya getirip çocuğunu korumakla yükümlüdür. Çünkü akıl insanın başta gelen süsüdür ve onun hikmetli, dengeli tasarrufunu sağlayıcıdır. İnsan daha çok aklıyla temayüz edip başkalarından ayrılır. O da Önceden gösterilecek ilgi, yardım, dikkat ve itinayla asıl ölçüsüne kavuşur... Böylece çocuk sağlıklı bir akla sahip olmakla vakar bulur, akıllıca iş görür, dengeli bir hayat sürebilir...[340]

Çocuğun Bedensel Yapısına Dikkat Göstermek:

Terbiyeci çocuğun nafakası konusunda kendisine gerekeni iyice düşünüp yerine getirmekle yükümlüdür. Ona elverişli gıda hazırlamak, uygun mesken bulmak, yine elverişli elbise giydirmek bu cümledendir. Böylece çocuğun bedeni hastalıklardan korunmuş olur... Dengeli bir beslenme çok lüzumludur. Terbiyeci bunu hem bilmek, hem uygulamakla sorumludur...[341]

Çocuğun Sağlık Kurallarına Uyup Uymadığı da Kontrol Edilmelidir:

İslam'ın emrettiği şekilde yeme, içme ve uyuma hususlarında sağlık kurallarına riayet etmesi için terbiyeci çok dikkatli olmalıdır. Yeme konusunda terbiyeci, çocuğun ihtiyaç fazlası yiyip yemediğine, mutad ölçüyü aşıp aşmadığına dikkat eder. Henüz acıkmadan yiyip yemediğini kontrol edip onu düzenli bir yeme sistemine sokar...

Su ve diğer içilecek maddeler hususunda da dikkatli davranır: Bir defa mı, birkaç nefeste mi içtiğine; çok soğuk veya çok sıcak maddeleri içip içmediğine dikkat eder. Suyu ve diğer içecekleri bir nefeste içmesine ve ayakta içmeyi adet edinmesine engel olur...

Uyku, uyuma hususunda da dikkatli davranır: Uyku zamanı uyuyup uyumadığım, sağ yanı üzere uyumasını, yemekten hemen sonra uyumamasını kontrol eder. Düzenli ve rahat bir uyku uyumasını sağlık kuralları ölçüsüne göre düzenler...

Terbiyeci, özellikle anne, geçici bir hastalığa yakalanan çocuğuna çok dikkat etmelidir. Mikrobik bir hastalıksa ve başka çocuklara geçmesi muhtemelse hasta olan çocuğunun odasını ayırmalı diğer çocuklara geçmesini önlemelidir.

Ayrıca terbiyeci çocuğun koruyucu hekimliğe dikkat edip etmediğini kontrol etmeli ve bu hususta dikkat ve itina göstermelidir. Bu da çocuğu irşad etmekle mümkündür. Mesela, henüz olgunlaşmamış meyva yememesini, yeşil sebze ve meyveleri yıkamadan yememesini, yemekten önce elleri yıkamasını, yemeğe üflememesini sağlar. Böylece sağlığı koruma hususunda İslam'ın ve gelişen hekimliğin emir ve tavsiyelerine uyması çin onu irşad edip güzel adetlerle donatır...

Çocuğun bir takım yararlı sportif hareketlerde düzenli bulunmasına, buna devam etmesine dikkat eder, gereken titizliği gösterir. Binicilik ve benzeri hususlara heveslenmesini sağlar. Sade giyinmenin yollarını ve sebeplerini anlatır, çocuğu nazenin değil, hayat ile mücadele etmesine yol açıp dayanıklı yetişmesine özen gösterir. Ciddi ve erkekçe bir hayat yaşamanın önemi öğretilir. Nimetlere gark olup dünyayı tozpembe görmesine engel olunur... Böylece çocuk fiziksel bir

kuvvete sahip olarak gelişir; sağlam iradeli, güçlü ve yetenekli yetişir.
Son olarak da terbiyeci çocuğun bedenini yıpratıp zayıflatacak bütün sebepleri gözden geçirir, sıhhatine zarar verecek şeyleri dikkate alır ve bunlar üzerinde önemle durur... İçki uyuşturucu maddeler. Sigara, istimna, zina, livata, gibi tehlikeli şeylerden korur. Çünkü bunların hepsi de habis bir vereme, kalb rahatsızlığına, vücutta çıban çıkmasına, ciğer hastalığına, kısırlığa, damar sertliğine ve benzeri tehlikeli birçok hastalıklara yol açar.
Terbiyeci, bazı hastalıkların çocukta belirtilerini görür görmez vakit kaybetmeden uzman bir doktora onu götürmükte acele etmeli vee çok dikkatli davranmalıdır. Bu hususta Rasûlüllah (s.a.v.) efendimizin şu emrine imtisal etmeyi unutulmamalıdır.
“Ey Allah'ın kulları! Tedavi olunuz. Çünkü Allah ne kadar bir hastalık koymuşsa, mutlaka onun için şifa da koymuştur.” ***[342]***
İşte böylece terbiyeci gerek tedavide, gerekse şifa aramakta ve koruyucu hekimlikte, aynı zamanda sağlıkla ilgili uyarılarda İslam'ın emirlerine uymuş olur. Bu sayede bedenî hastalıklardan kurtulur, gelecek olan hastalık ve arızalardan güven içinde kalır...[343]

Çocuğun Şahsiyetini Oluşturmak İçin Çok Dikkatli Olmak:

Terbiyeci bu konuda önce çocuğun utangaç olup olmadığına dikkat eder. Onda bir çekingenlik, pısırıklık, insanların yüzüne çıkmaktan sıkılma, toplum arasına girmekten endişelenme gibi bir hal görürse, onun cesaretini artırmaya yönelir, başkalarıyla görüşmenin yarar ve sevgisini anlatır; bu hususta onu fikren geliştirip olgunlaştırır...
Terbiyeci bir de çocuğun korkak, ürkek olup olmadığına bakar ve önemle üzerinde durur. Çocukta bir korkaklık, ürkeklik, çekingenlik görürse, aynı zamanda olaylar karşısında yıkılıp perişan olduğunu tesbit ederse, onda güven ve sebat duygusunu geliştirmelidir. Olayların üzerine cesaretle varmasını, kahramanca davranmasını öğretir. Böylece çocuk hayatın bütün müşkiller ve tehlikelerine göğüs gererek yönelir, bundan zevk duyarak mütebessim bir çehreyle olayları hayatın dağdağasını karşılar...
Anneye gereken önemli bir husus da şudur: Çocuğunu karaltılarla, görüntülerle, acaib yaratıklarla, cin ve ifritlerden söz ederek korkutmamalıdır. Ta ki, çocuk korkuyu adet haline getirmekten kurtula ve korkunun bir yararı olmadığını anlaya...

Terbiyeci çocuğunda şuur noksanlığı, düşünme kıtlığı bulunduğuna da dikkat etmelidir. Çocukta bu gibi halleri görünce onu derhal hikmetle, güzel öğütlerle gidermeye çalışmalı ve bu halleri doğuran sebepleri tesbit edip ortadan kaldırmalıdır.

Eğer çocuktaki bu düşünme ve şuur noksanlığı veya aşağılık duygusu, onu küçümsemekten, hor görmekten ileri geliyorsa, bundan böyle çocuğa en uygun, en güzel sözlerle hitap etmeye başlamalıdır.

Eğer bu hal aşırı nazenin büyütülmesinden ve her istediği yerine getirilmesinden ileri geliyorsa, o takdirde terbiyeci uygun olan ilgi ne ise ona göre davranmalı ve ona göre bir terbiye ve te'dib yolunu seçmeli; gerekirse hafiften cezalandırmak, gerekirse lütuf ve şefkatla ilgi göstermelidir...

Eğer bu düşünme noksanlığı veya aşağılık duygusu, yetimlikten dolayı ise, artık çocuğa velilik eden terbiyeciler ona en güzel şekilde bir baba ve anne gibi muamele etmeli, kendisini çok sevdiklerini ilgi duyduklarını hissettirmelidirler...

Çocuktaki bu şuursuzluk veya aşağılık duygusu fakirlikten ileri geliyorsa, terbiyecinin onun ruhuna ve dimağında sabır, dayanma ve kendine güvenme şuurunu uyandırmalı, onu İslam'ın ön gördüğü şahsiyet düzeyine getirmeye çalışmalıdır. Ta ki, çocuk İslam'ın bu hususta açtığı yolda yürümeye derin bir ilgi duya, fakir oldukları halde sabredip hayatta başarılı olan büyük adamların yaptığı gibi yapmaya başlaya, böylece yolunu açıp hayatına yön vere...

Çocuktaki şuursuzluk veya aşağılık duygusu, kıskançlıktan ileri geliyorsa, o takdirde terbiyeci çocuğa lüzumlu ilgiyi göstermeli, onu sevmediğini belli etmelidir. Onunla diğer kardeşleri arasında adil davranıp hepsine eşit ilgi göstermeye çok dikkat etmelidir. Böylece kıskançlığa yol açan bütün sebepleri bulup gidermelidir...

Çocuktaki bu durum, bir şeye fazla öfkelendiğinden, bir şeye fazla kızdığından ileri geliyorsa, terbiyeci bunun sebeplerini bulup gidermelidir. Mesela, buna bir hastalık sebep oluyorsa, onu sür'atle doktora götürüp tedavi etmelidir. Sebebi açlık ise, çocuğa yemeği vaktinde yedirmelidir. Sebebi, yerli yersiz çocuğu paylamaksa, bundan böyle dilini tutmalı, en nezih ve uygun sözlerle hitap etmelidir. Sebebi, nazenin yetişip bol nimet ise, ona adi bir muamelede bulunmaya başlamalı ve sıkıntılı bir hayata yavaş yavaş itmelidir...

Bunun sebebi alay ve istihza ise, o takdirde terbiyeci onda infial uyandıracak her türlü söz ve davranıştan sakınmalıdır.

Artık bütün terbiyecilere çocuklarının öfkesini teskin hususunda nasıl İslam kurallarına uymaları gerekiyorsa, öylece kendileri de öfkelendikleri zaman sakinleşmeyi fiili olarak onlara öğretmeleri gerekmektedir. Sadece sözle değil

davranışlarıyla da çocuklarına bu konuda örnek olmalıdırlar...[344]

Çocuğun Sosyal Yönünü Geliştirme Üzerinde Önemle Durmak:

Terbiyeci, çocuğunun başkalarının haklarına saygılı olup olmadığına, hak sahiplerinin haklannı verip vermediğine önemle ve dikkatle eğilmelidir. Çocuğun gerek kendi hakkında, gerekse annesi veya kardeşleri hakkında veya komşuları hakkında ya da öğretmeni ve büyükleri hakkında saygısızlığı, haklara riayet etmediği görüldüğünde, terbiyeci derhal böyle bir tutumun akıbetinin kötü olacağını çok etraflıca anlatmalıdır. Olur ki, çocuk dinler ve riayete başlar, hakları ihlal edici davranışlardan vazgeçer. Şüphe yok ki, tam bir ilgi, devamlı dikkat ve kontrol, uyarma ve kınama o çocuğu uyanık zeki, edepli, anlayışlı, ahlaklı, haklara saygılı bir insan olarak yetiştirir...

Terbiyeci bir yandan da çocuğun diğer insanlarla olan ilgisinde gösterdiği nezaket ve adaba dikkat etmelidir. Adab-ı Muaşerete saygılı olup olmadığına bakmalıdır: Bu hususta çocukta bir noksanlık görürse, mesela yemek yeme adabına veya selam verme ve alma adabına, ya da mizah ve konuşma adabına, ya da aksırma ve esenlik dileği adabına ya ta'ziye ve benzeri içtimai adaba uymuyorsa, terbiyeci gayretini sonuna kadar kullanıp bütün imkanını sarfederek çocuğu İslam adabıyla edeplendirmeye çalışmalıdır, en güzel adetleri ona öğretip uygulamasını sağlamalı, en uygun hasletlere yönelmesi için çaba harcamalıdır.

Şüphesiz ki, böylesine bir terbiye devamlı olursa, çocuğa güzel adetleri kazandırma süreklilik içinde seyrederse, çok sürmez çocuğu, başkalarına saygı göstermede en olgun şekilde gerekeni yerine getirmesini bilen bir insan olarak yetiştirip topluma kazandırır. Böylece çocuk başkalarına saygı göstermesini, haklannı kusursuzca yerine getirmesini hem benimser, hem uygular...

Terbiyeci bir diğer yandan çocuğun halk ile olan ilişkilerindeki nezaket ölçüsüne, edep ve terbiyeyle ilgili davranışlarına dikkatle bakıp kontrol eder. Çocuğu bencillik havası içinde görürse, ona başkasını kendine tercih etme şuurunu vermeye çalışır ve gereken irşadı yapar. Kin ve öfkeye meylettiğini görünce, onun kalbine ve vicdanına sevgi ve sadelik tohumlarım eker. Helali helal, haramı da haram saymadığını görürse, ona Allah'tan korkmasını ve haramlardan sakınmasını emreder. Allah'ın Ahiret'te vereceği azabı hatırlatıp onu yönlendirmeye çalışır.

Çocuğu bir eziyetten veya hastalıktan dolayı üzüntü içinde görürse, kalbine başa gelen kaza ve belaya razı olma inancını, kadere boyun eğme şuurunu aşılar.

İşte böylece terbiyeci çocuğun kalbine hemen birçok olaylar Karşısında bu nefis

usulleri, iman, takva ve murakaba duygusunu ekmek suretiyle gördüğü noksanlıkları gidermeye gayret eder. Aynı zamanda terbiyeci çocuğun o tertemiz kalbine başkasını kendine tercih, sevgi, şefkatle ilgi, sadelikle tevazu' şiarını yerleştirir. Ta ki, çocuk büyüyüp kendini tanıyınca, teklif çağına girince Allah'ın hakkını, kendi nefsinin hakkını, kulların haklarını ödesin ve böylece dosdoğru bir insan, akıllı ve hikmet sahibi bir adam olarak sabahlasın. O kadar ki, parmakla gösterilecek bir düzeye gelsin, kalblerde kendisine karşı saygı duyulsun. Birçok kişiler ona aziz ve kadri yüce bir adam nazariyle baksın...[345]

Çocuğun Ruhsal Yönü Üzerinde Dikkatli Durmak:

Terbiyeci, çocuğun, devamlı Allah'ın murakabası altında bulunduğunu anlatıp şuurunu uyandırmakla işe başlamalı. Allah'ın her şeyi işittiğini, gördüğünü; gizli açık her şeyden haberdar olduğunu; hain gözlerin ve kalblerin gizlediklerini bildiğini anlatmalıdır.
Ve yerde, gökte gizli hiçbir şeyin Allah'a gizli kalmayacağı inancını aşılamalıdır...
Bütün bunlar ancak çocuğu önce Allah'a imana ve kudretinin insanları acze düşürecek sınırsızlığına irşad etmek; ümitlenip ilgi duyduğu, korkup uzaklaştığı her şeyden Allah'a teslimiyet göstermesini ve ilahi san'atın hayretten hayrete sevkeden misilsizliğini görmesini sağlamakla gerçekleşebilir. Bu seviyeye eğitilerek getirilen çocuk işte o zaman bir şey yapmak istediğinde Allah'ın murakabesi altında olduğunu için için duyar ve düşünür, hissederek anlar. Böylece ilahi murakaba şuuru onda bir temel olarak kalır, kalbinde, vicdanında ve duygularında en doğru ve sağlam sütunlar olarak kendini hissettirir.
Çocuk henüz küçük yaşta iken böylesine bir yönlendirme ve amaca ne kadar muhtaç bulunuyordur! Böylesine yararlı bir imana yüz çevirmesi ne kadar lüzumludur!
Terbiyeci bir de çocuğun Allah’tan saygı ile korkma, takva üzere bulunma, alemlerin Rabbine kulluk etme tarafını dikkate alıp üzerinde durmalıdır. Bu da ancak çocuğun kalb gözünü, o çok kapsamlı ilahi azamete açmakla; küçük büyük, canlı cansız, yeşeren yeşermeyen gelişen gelişmeyen her şeyde; renk renk çiçeklerde, çeşit çeşit, tür tür, renk renk, sayısı belirsiz yaratıklarda, örneksiz modelsiz yaratılan sınırsız varlıklarda Allah'ın varlığının, kudretinin, yüceliğinin damgasında saygıyla korkup eğilen insanın bu kudret karşısında hiçbir şeye sahip ve malik bulunmadığı ortaya çıkar. Allah’tan korkup kötülüklerden sakınma, O'na kullukta bulunma şuurunu alan kimse, taatin

lezzetini bütün derinliğine kalbinde duyar. Alemlerin rabbine ibadetini lezzetini bütün benliğiyle tadar...

Çocuğun kalbinde böylesine saygıyla korkma şuurunu kuvvetlendiren, sözü edilen takvaya onun idrakine enjekte eden; henüz temyiz çağına girip akletme seviyesine gelince namazda Allah'ın azameti karşısında ürperip eğilmesini sağlayan; Kur'an ayetlerini işitince ağlayıp hüzün duyma şuurunu veren amüerden biri de terbiyecinin salih ameli ve belirtilen düzeyde geçen günlük hayatıdır.

İşte bu sıfatlar yavaş yavaş çocukta yer eder ve onları uygulamaya başlarsa, hiç şüphe yok ki, çocuk üzerinde hiçbir korku olmayan, üzülmeyen Allah dostlarından biri olur; salihler bahçesine girer ve haklarında Allah'ın şöyle buyurduğu bahtiyarlardan olur:

"Haberiniz olsun ki, Allah dostlarına hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de.... Onlar ki dosdoğru iman ettiler ve hep Allah'tan korkup (kötülüklerden) sakındılar." [346]

Terbiyeci bir de çocuğun ibadeti fiili olarak yapıp yapmadığına dikkat etmelidir. Bu da, çocuk henüz yedi yaşında iken namaz ile emredilmesiyle başlar. Nitekim Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz:

"Çocuklarınız henüz yedi yaşında iken onlara namaz kılmalarını emrediniz!..." buyurmuştur. Namaza kıyasla gücü yettiği takdirde Ramazan'da birkaç gün oruç tutması emredilir. Terbiyecinin mali imkanı bulunduğu durumda bu yaştaki çocuğun beraberinde hacca götürmesi tavsiye edilir. Ayrıca Allah yolunda harcamada bulunması öğütlenir ve bu iyi adet haline getirilerek çocuk alıştırılır. Aralıklı da olsa birkaç lira tasadduk etmesi sağlanır. Çocuk bu sayede büyüyüp şer'an mükellef çağa gelince zekat farizasını ödemeyi de adet haline getirir ve bu alışkanlığın te'siriyle zekat vermeyi devam ettirir.

Bütün bunlarla beraber terbiyeciye, çocuğunu yanına alıp ibadet, ilim ve zikir meclislerine götürmesi; dini konuların anlatıldığı halkalarda bulundurması; ona kıraat öğretecek, Kur'an-ı Kerîm'in tefsirinden önemli yerleri okutup belletecek kimseleri hazırlaması; dinde bilgili ih-las sahibi ilim adamlarının faydalı sözlerini ona duyurmaya çalışması vacibdir. Evet, terbiyeci bu belirttiğimiz hususların hepsini yapmalı, yerine getirmelidir. Böylece çocuğun manevi yapısı ibadetle cilalanır, kalbi Allah'ı anmakla ışıl ışıl ışıldar. Ruhu paklık ve aydınlık semasında kanat açıp uçmaya başlar; Kur'an ayetlerini dinledikçe şuur ve duygularının telleri titreşir; salihlerden arif kişilerin biyografisini duydukça kalbi incelir; Rasûlüllah (s.a.v.) efendimize inanıp uyan ilk bahtiyarların şan ve şeref, fazilet ve kahramanlık, iman ve irfan dolu hayatlarını okudukça vicdanı harekete

geçer...
Terbiyecinin diğer yandan çocuğun nefsi ve ruhi bakımdan nasıl bir mücahede de bulunduğuna dikkat etmesi gerekir. Çocuk hangi hal üzeredir, hangi fikir ve ideolojiye meyletmektedir? Daha çok hangi düşüncenin tesirinde kalmaktadır? Bütün bu durumları dikkate alıp ciddi şekilde ilgilenmesi şarttır. Ayrıca çocuğun iç yapısındaki nefsani arzularla, dışındaki siyasi ve ideolojik te'sirlerle savaşması arasında da bir denge ve düzen kurması gerekir. Böylece çocuk nefsin kötü istekleriyle durmadan mücadele etmeye azim ve gayret ettiği gibi, küfür ve zulümle de mücadele etmeye özen gösterir.
Terbiyeci çocukta Allah'a davet etme şuur ve inancını geliştirmeyip ihmal eder. Siyasi ve anarşik olaylarla mücadele ruhunu harekete geçirmezse; her müslümana farz kılınan iyilikle emretmek, kötülüklerden men'etmek vecibesiyle yetiştirmezse, hiç şüphe yok ki çocuk toplumdan, davadan kopuk kendi kabuğuna çekilmiş, kuru bir tevekkül anlayışı içinde ortaya çıkan olaylara rıza gösteren, Allah yolunda cihaddan kaçan, zalim ve diktatörlere baş eğen bir kişi olarak kalır...
Bunun için çocuğun nefsiyle savaşması ve siyasi, ideolojik akımlarla mücadele etmesi arasında ciddi bir dengenin sağlanması, çocuğu aksiyon adamı yapar, haklara saygılı kılar ve her hak sahibinin hakkını vermeyi kendine gerekli görme şuuruna eriştirir. Böylece çocuk murakaba ve ibadet hususunda Allah'ın hakkını, ahkamını yeryüzünde icra etmekle İslam'ın hakkını, İslam'ın hükmünü alaşağı etmek isteyen azgın sapıkları te'sirsiz hale getirmekle dinin hakkını vermiş olur. Bu açıdan bakınca, çocuğun Mushaf ile kılıcı birleştirdiğini söyleyebiliriz. Aynı zamanda dinle dünyayı, ibadetle siyaseti birleştirip beraber yürüten basiretli bir Mü’min olur.
Şairin böyle bir Mü’min hakkında söylediği ne kadar doğru!
“O gençler ki yüce amaçlara giden yolları bir bir aştılar
, İslam'dan başka ne bir yol, ne de bir din hiç tanımadılar.
Herbiri yiğit yavuz bir kahraman savaşa hazır,
Ederler kaleleri, sığınakları yer ile bir...
Karanlık çökünce ortada göremezsin onları,
Emanet yükü korkusundan secdededir başları.
Genç bir kuşak çıkardı İslam milleti bağrından,
Temiz ve hür güvenli, öpülür alınlardan...”
Ayrıca terbiyeci çocuğun Peygamber (s.a.v.) ile Ashab-ı Kiram'dan nakledilen dualar okuyup okumadığına dikkat etmelidir.[347] Bu da çocuğun sabah ve akşam okuyacağı önemli duaları ezberlemesiyle gerçekleşebilir. Ayrıca uyurken

ve uykudan uyanırken, yemek yerken, doyup kalkarken, evine girip çıkarken, elbise ve ayakkabısını giyerken okuyacağı duaları da bellemesi gerekir. Bunun gibi, yolculuğa çıkarken, istiharede bulunurken, yağmur yağarken, hilali gördüğündü, hastalık ve üzüntülü zamanlarda ve benzeri durumlarda nakledilen sahih duaları öğrenip uygulaması da böyle...

Terbiyeci şüphesiz çocuk için bu mes'ur duaları dikkate alıp ona öğretir ve ezberleyip ezberlemediğini kontrol eder, uygulamasını sağlarsa, çocuk Allah'tan daha çok saygıyla korkmaya başlar, kendi nefsine hakim olup fenalıklardan kaçınır; her yerde Allah'ın murakabası ve muhasebesi altında bulunduğunu düşünerek hayatını ona göre düzene koyar. Çocuğu gerek iman, gerekse ahlak yönlerinden terbiye etmede, kişisel ve toplumsal yanlarını geliştirmekte, ruhunu tertemiz tutmakta duaların te'siri elbetteki büyüktür. Böylece çocuk dini kurallara uyup doğru hareket eden biri olur, söz ve daramşları düzelir. Bir melek gibi tertemiz, arı-duru olarak yeryüzünde yürüyen olgun bir insan seviyesine yükselir.

Kalbleri uyarmada ve ilahi murakabayı için için duymadaki yararlan şair ne güzel dile getirmiştir:

"Bir gün zamanın bir parçasında tenha kalırsan, deme:
Yalnız kaldım ben! Üzerimde vardır bir denetleyici, de...
Bir an olsun Allah'ın hiç gaflet edeceğini sanma!
Gizlediğinin O'ndan gaib kalacağına inanma."

İşte terbiyeci kardeşim! Buraya kadar anlattıklanmız ve naklettiklerimiz, İslam'ın çocuğu yönlendirmede nasıl dikkatli olmayı, terbiyede kontrolün ve tatbikatın önemini belirtmektedir. Gördüğün gibi, bu çok sağlam bir metod ve yoldur. Esaslarını ve öğretim sistem ve usulünü yeterince alır, açtığı yolda yürür ve kurallarına göre hareket edersen şüphen olmasın ki, çocuğun gözün aydınlığı olarak yetişir, toplum yapısında elverişli bir tuğla, İslam ümmetinin bünyesinde yararlı bir organ durumuna gelir. Artık terbiyeci kardeşim, çocuğun üzerinde dikkatli olmaya bak, onu ciddi şekilde kontrol et; onunla beraber onu yönlendirici ol, ruhunla nefsinle onun yanında bulun, düşüncenle onunla birlikte yürü; bütün dikkat ve titizliğinle onunla arkadaşlık sağla; dikkat, düşünce ve murakaban ile ondan ayrılma!

İnancına dikkat edip üzerinde dur! Ruhi temayülünü inceleyip yönlendir! Ahlakını murakaba eyle!, Bilgisi üzerinde hassasiyetle dur! Başkasıyla buluşup görüşmesini denetle! Sinir sistemine dikkat et ve çocuğun hemen her haliyle meşgul olmaya bak! Ta ki, çocuğun, inanan, takva sahibi bir adam olsun! Başkalarının gönlünde ona saygı duyulsun, insanlar arasında övgü değer bir yeri

bulunsun... Elbette bu seviyeye gelmesi uzak ve zor değildir. Terbiyesini güzelleştirir, yani iyi bir terbiyeci olur, durumuyla yakından ilgilenir, üzerindeki sorumluluğu hakkıyla yerine getirirsen bunların hepsi gerçekleşir![348]

CEZALANDIRMAK SURETİYLE TERBİYE

İslam şeriatı sağlam dengesiyle, kapsamlı pransibleriyle, insanoğlunun müstağni kalamayacağı ve onsuz yaşayamayacağı kaçınılması mümkün olmayan esasları korumanın çevresinde dönmektedir.
Müctehid imamlar ve Usûl-i Fıkıh alimleri bu zaruri esasları beş maddede toplayıp özetlemişlerdir ve bunlara "ed-Daruriyyatü'l-Hams=Zaruri beş esas" adını vermişlerdir. Diğer bir deyimle bunlara "Külliyat-i Hams" de denilmiştir. Bunları şöyle sıralamıştır:

1- Dini korumak.

2- Canı korumak.

3- İffet ve namusu korumak.

4- Aklı korumak.

5- Malı korumak.

İlim adamları, İslam düzeninde yer alan bütün hükümler, prensibler ve teşri'ler bu beş şeyi korumaya yönelik bulunduğunu söylemişlerdir, İslam'ın esas ve prensiblerini incelediğimizde bu beş zaruri esası korumakla içice olduğunu görmemek mümkün değildir. O kadar ki İslam, bu külli amaçları koruma yolunda caydırıcı cezalar, ağır müeyyideler koymuş, bu esasları tecavüz edip hürmetini ihlal edenleri cezasız bırakmamıştır.
İslam'ın koyduğu caydırıcı cezalar şeriat dilinde "hudud" ve "ta'zırat" diye bilinir.[349]

Hudûd:

Bunlar şeriatın takdiriyle belirlenen cezalardır; Allah'ın hakkı olarak uygulanması vacibdir. Böylece hadleri şöyle sıralayabiliriz:

a) Dinden dönme haddi:

Kişi imandan sonra dinden çıkar ve bunda ısrar ederse veya tevbeye davet edildiği halde inkar ve inadında ısrar ederse, o takdirde ceza olarak öldürülür. Böylesi öldürülünce, ne yıkanır, ne kefenlenir. Ne de namaz kılınır. Müslümanlara ait kabristanına defnedilmez...

İrtidad, yani dinden dönme hakkında hadd (ceza) şu hadisle sabit olmuştur:
"Müslümanın kanı ancak şu üç şeyden biriyle helal olur: Evli iken zina eden. Cana can (birini kasden öldüren öldürülür.) Dinini terkeden, İslam cemaatinden ayrılan..."[350]
Yine İbn Mes'ud'un (r.a.) rivayetine göre Rasûlüllah (s.a.v.) *"Dinini değiştiren kimseyi öldürünüz!"* buyurmuştur.

b) Adam öldürmenin haddi (cezası):

Öldürme olayı bile bile kasden işlenmişse, kısas gerekir. Bu hususta ki delil, Allah'ın şu buyruğudur:
"Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas (eşit şekilde karşılık, misilleme) farz kılındı: Hüre hür, köleye köle, kadına kadın..." [351]

c) Hırsızlık haddi (cezası):

Yapılan hırsızlık kaçınılmaz bir ihtiyaç ve ıztırar (darda ve zorda kalma) neticesi değilse, hırsızlık yapanın eli bileğinden kesilir. Bu hususta ki delil, Allah'ın şu buyruğudur:
"Hırsızlık eden erkek ve hırsızlık eden kadının, (bu yoldan) elde ettiklerine (ve insan haklarına el uzattıklarına) karşılık Allah tarafından ibret verici bir ceza olmak üzere ellerini kesin. Allah çok üstündür, hikmet sahibidir." [352]

d) Kazıf haddi (cezası):

Kazıf, bilindiği gibi, iffetli, namuslu, zinadan beri bir kadına zina isnad edip bunu dört şahitle isbat edememektir. Böyle bir iftirada bulunan kimseye 80 değnek vurulur ve şahitliği kabul olunmaz. Bu hususta ki delil, Allah'ın şu buyruğudur:
"İffetli hür kadınlara zina (suçunu yakıştırıp) iftira atan, sonra da (bunu isbat için) dört şahit getiremiyenlere seksen değnek vurun ve onların şahitliklerini ebediyyen kabul etmeyin ve İşte onlar günah işleyip ilahi yoldan çıkan kimselerdir." [353]

e) Zina haddi (cezası):

Zina eden kimse evli değilse kendisine yüz değnek vurulur. Evli ise recmedilir.
Yüz değnek vurma cezası, şu ayetle sabit olmuştur:
"Zina eden erkek ve zina eden kadından her birine yüz değnek vurun. Eğer Allah'a ve Ahiret gününe inanıyarsanız Allah'ın dinin (in hükümlerini uygulama) da bunlardan yana bir şefkat ve acıma duygusu sizi tutmasın ve Mü'minlerden bir topluluk da onlar hakkında uygulanan azab (ceza)ya hazır bulunsunlar." ***[354]***

İmam Şafii'nin içtihadına göre, yüz değnek vurulduktan sonra zina edenlerden herbiri birer yıl sürgün edilir. Bu hüküm sünnet ile sabit olmuştur.
İmam Ebu Hanife'ye göre, bir yıl sürgün etmek vacib değildir. Bu daha çok şer'i siyasetle ilgili bir hükümdür; devlet başkanı uygun görürse uygular.
Ölünceye kadar taşa tutup öldürmek (recim) hükmü ise, Maiz b. Malik'in bu suçu işlemesiyle uygulanmış bu adamla, Gamidiyye kabilesinden zina eden kadının recmedilmesiyle sabit olmuştur. Yani zina eden bu ikisi de evli idiler. Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz zina ettikleri sabit olan bu adamla kadının recmedilmelerini emretmiştir.

f) Yeryüzünde bozgunculuk yapmanın haddi (cezası):

Ülkede fesad çıkarıp bozgunculuk yapan kimse ya öldürülür, ya asılır, ya da elleri ve ayaklan çaprazlama kesilir, yada sürgün edilir. Bu hükümler, fukahanın (İslam hukukçuları) cumhuruna göredir, İmam Şafii ile İmam Ahmed de bu cumhura dahildirler.
Bozgunculuk yapıp yol kesenler hem adam öldürür, hem de öldürdükleri adamların mallannı alırlarsa, öldürülürler, sehbaya asılmazlar. Sadece mallan alıp yağma eder, adamları öldürmezlerse, elleri ve ayakları çaprazlama kesilir. [355]
Sadece yol kesip geçenlere korku ve dehşet salıyorlarsa, sürgün edilirler. Bu hüküm, imam Ebu Hanife'nin içtihadına pek yakındır. Bazı ilim adamlarına göre ise, devlet başkanı, caydırıcı ceza hususunda muhayyerdir, toplumun maslahatına uygun olanı hükmedebilir. Yol kesip bozgunculuk yapanlara verilecek ceza hakkında delil olarak Allah'ın şu buyruğu gösterilmektedir:
“Allah ve Peygamberiyle savaşanların ve yeryüzünde fesad çıkaranların cezası, ancak öldürülmeleri veya ellerinin ve ayaklarının çapraz şekilde kesilmesi veya (eyleştikleri) yerden sürülmeleridir. Bu ceza onlar için dünyada bir aşağılık ve rüsvaylıktır. Ahiret'te ise onlara büyük bir azab vardır.” [356]

g) Alkollü içki içmenin haddi (cezası):

Alkollü içki içene kırk ilâ seksen değnek arasında bir ceza uygulanır. Nitekim yapılan sahih rivayetlere göre Ashab-ı Kiram, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zamanında içki içenlere 40 değnek vurulmasını takdir etmişlerdir. Şevkanî'nin rivayetine göre, Resûlüllâh (a.s.) Efendimiz içki içene budak ve yaprakları kesilmiş iki hurma dalından yapılan değnekle kırk kadar vurmuştur. Ashab'dan Ebû Sâid el-Hudrî (r.a.) diyor ki: “Resulüllah (a.s.) Efendimiz içki içene kırk değnek vurdu...”
Seksen değnek vurulmasına gelince: Bu, Hz. Ömer'in (r.a.) içtihadına dayalı bir hükümdür ki, Ashab-ı Kiram'la bu hususta istişarede bulunmuş ve onlar da

uygun gördüklerinden uygulama safhasına konulmuştur. Çünkü o devirde bazı kişilerin içkiye devam ettikleri görülmüştü. Tabii ki Ashab-ı Kirâm'ın bu hususta kesinlik arzeden delil ve dayanakları vardır: Hz. Ali'den (r.a.) yapılan rivayete göre, şöyle buyurmuştur:
“Kişi alkollü içki içince sarhoş olur, sarhoş olunca hezeyana başlar; hezeyana başlayınca iftira atar!” İşte sarhoş bu hezeyan ve iftirasını, namuslu kadına zina iftirasından dolayı gereken hadde kıyasla seksen değnek vurulmasını uygun kabul etmişlerdir. Hz. Ömer de (r.a.) daha önce 40 değnek vurdurduğu halde istişareden sonra 80 değnek vurdurmaya devam etmiştir.
O halde aslında alkollü içki içmenin haddi, kırk değnektir. Ama bu ceza bir kısmını uslandınp içkiden vazgeçirmeye kâfi gelmiyorsa, müslüman devlet başkanı bunu seksene çıkarabilir. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) böyle bir uygulamaya cevaz vermiştir.
Ta'zîr cezasına gelince:
(Ta'zîr: Kınama, azarlama, dayak ve hapis gibi cezalan kapsar). Ta'zîr cezasının nisbeti takdir edilmemiştir. Allah'ın hakkı veya bir insan hakkı olarak uygulanması vâcibdir. Hadd ve keffareti gerektirmeyen herhangi bir günahtan dolayı böyle bir cezaya başvurulur. Caydırmak, edeplendirmek, islâh etmekte diğer hadler gibidir.
Ta'zîr cezası şer'an nisbeti takdir edilmediğine göre, hakim duruma göre münasip gördüğü şekilde takdir edebilir. Bu, bazan kınama ve azarlama olabilir; bazan dayak, bazan da hapis olabilir... Bazan da müsadere şeklinde olur. Ama herşeye rağmen hiçbir zaman diğer hadler (cezalar) derecesine ulaşmaz...
İki kişinin üzerinde ihtilâf etmediği gerçeklerden biri de şudur: İslâm dini, insan hayatını güven, istikrar, huzur ve hoşnutluk içinde muhafaza etmek ve bu amacı gerçekleştirmek için sözünü ettiğimiz hadleri ve ta'zîrleri koymuştur. Tâ ki, zâlim mazluma tecâvüzde bulunmasın; güçlü müstebid (hiçbir kanuna bağlı kalmaksızın keyfi hüküm veren zorba) bir fakiri ezmesin; zengin fakire tahakkümde bulunmasın, insanların her ferdi ve her sınıfı Hakk'ın karşısında eşit olsun. Ne Arab'ın Arap olmayan üzerinde, ne de Arap olmayanın Arap üzerinde bir üstünlüğü yoktur. Ne de beyazın siyah üzerinde bir fazileti sözkonusudur. Üstünlük imân temeli üzerinde yükselen takva (Allah’tan korkup, kötülükten sakınmak) dadır... İşte Allah'ın şu buyruğunun anlamı bunu ifâde etmektedir:
“Hem kısasta, ey akıl sahipleri, sizin için hayat vardır. Ola ki, (Allah’tan) korkup (kötülüklerden) sakınırsınız...”[357]
Peygamber (a.s.) Efendimizin şu hadislerinden de maksad işte budur:
“Canımı kudret elinde tutan yüce kudrete yemin ederim ki, kızım Fatıma bile

hırsızlık ederse, herhalde elini keserim...” ***[358]***

Verilen ceza ister kısas, ister ta'zir olsun, ceza olma bakımından aynı olduğuna göre, bütünüyle toplum ve sınıfları kesin anlamda ıslaha, tedaviye, ümmeti düzene sokmaya ve düzende tutmaya, bütün insanların eyleştiği mahalle ve semtlerde güven ve istikrar sağlamaya yönelik bir anlam taşır. Bir milletin eğer suçluları cezasız kalıyorsa, artık o ümmetin düzeni bozulmuş, bütünlüğü bölünmüş, güveni sarsılmış, fert ve toplumları arasında ciddi hiçbir irtibatı kalmamış demektir. Böyle bir millet kendi başına buyruktur, ne düzen, ne de güven sözkonusudur. Suç işleme devamlı kol gezmektedir. Buna en büyük misâl olarak Amerika'yı gösterebiliriz: Günümüzde yetişen ilim adamlarının önemli bir kısmı cezadan nefret etmektedir. Hatta böyle bir sözcüğün dillerine alınmasından bile tiksinmek tel er. Bu konuda hayli yazılar yazdılar, birçok yayınlar çıkardılar...

Peki, ama onların bu gayret ve isteklerinin neticesi ne oldu? Bunun cevabı gayet açıktır: Amerika'da disiplinsiz, başıboş bir sürü serseri yetişti, hiçbir sorumluluk duygusu taşımayan kuşaklar oluştu; bozgunculuğa, suç işlemeye susamış bir sürü haydut türedi. 1962'de Amerika başkanı J. Kennedy'i telaşlandıran bu olmuştu. O belirttiğimiz yılda şöyle seslenmişti kendi milletine: “Amerika'nın geleceği çok tehlike arzetmektedir. Çünkü yetişen gençler başıboş, sorumsuz ve şehvetlere, cinsel konulara iyice batmışlardır. Hiçbirinin boynuna atılan sorumluluğu taşımaya gücü kalmamıştır. Bunlardan askere alınan her yedi gençten altısı askerliğe elverişli bir sağlığa ve ruha sahip değildir. Sekse yönelmeleri, şehvete dalmaları, çılgınca yaşamaları onların fiziksel ve manevi yeteneklerini bozup dumura uğratmıştır.” [359]

Ayrıca Amerikalı sosyal eğitimci Margaret Smith'in de Lübnan'da neşredilen gazetelerden birinde (650 sayısında) şunları söylediği yazılıydı:

“Kız talebelerin % 60'ı imtihanlarda dökülüp kalmıştır. Bizi korkutan sebebleri dikkate aldığımızda, bu kızların daha çok cinsel konularla, uyuşturucu maddelerle vakit geçirdikleri anlaşılmıştır ve ileride bunlardan % 10 muhafazakâr ancak kalabileceği de gözden kaçmamaktadır...”

Bundan başka Amerika'da yaygınlaşan birçok suçlar yer yer kendini göstermekte ve bütünüyle cam, malı, ırz ve namusu, güven ve istikrarı tehlikeye sokmaktadır. Bunların asıl sebeblerinden biri, cezalandırmayı uygun bir yöntem saymamaktan, çocuk terbiyesinde son derece müsamahakâr davranmaktan, daha doğrusu çocukları başıboş bırakmaktan, suç işleyenleri kesin şekilde eğitmemekten ve verilecek ağır bir ceza ile cezalandırmamaktan ileri

gelmektedir.
Allah (c.c.) kulları hakkında cezai müeyyideler ve kanunları indirirken, neler indireceğini çok daha iyi bilir. Eğer cezanın ferde güven, topluma istikrar sağlamayacağını bilseydi, sözünü ettiğimiz hadleri (cezaları) koyar mıydı? Ebediyete uzanan hukuk sisteminde böylesine caydırıcı cazâî müeyyidelere yer verir miydi? Bütün bunlar gerçekte te'sirli birer ilâç, şifa verici maddelerdir. Toplumu temizleyip ayıklamak, suçtan, suçludan temizlemek, bozguncu ve hainlerden uzak tutmak, zâlimlerden kurtarmak için önemli çarelerden biridir.
İslâm halifelerinin İslâm'ın getirdiği cezaları uyguladıkları asırlarda İslâm topluluğunda suçların çok azalıp sınırlı bir duruma geldiği, çok ender adam öldürme olayına raslandığı, pek az hırsızlık olayı duyulduğu, şunun bunun namusuna tasallut edenlere hemen hiç tesadüf edilmediği, içki içenlerin sokaklarda görülmediği, İslâm'ın hilafına bir inanca, bir ideolojiye davet edilmediği müşahade edilmiştir. Bütün bunlar neden? Çünkü devletin gözü açık, uyumuyordu, şer'i hükümler kusursuz uygulanıyordu, kötülüğü gidermede yardımlaşma sağlanıyordu. Bozguncuların elinden tutup onları te'sirsiz hale getirenler iş başındaydı. O kadar ki, özellikle dört halife devrinde İslâm kadısı iki yıl kadılık makamında oturuyor, karşısına tek davalı ve davacı çıkmıyor, tek bir dava olsun mahkemeye intikal etmiyordu. İçinde suç işleme duygusu taşıyıp Allah'tan korkmayan, Ahiret'e inanmayan ve bu açıdan iç yapısında mânevi bir bekçi taşımayan kötüler, verilecek cezanın ağırlığını hesaba katarak, başına gelecekleri bin defa düşünerek, ölçüp tartarak cesaret edip adım atamıyordu. Adam öldürmek istese, öldüremiyordu. Çünkü biliyordu ki, öldürdüğü taktirde kendisi de idam edilecek. Hırsızlık yapmak istiyor ama yapamıyordu. Çünkü biliyordu ki, yaptığı taktirde eli mutlaka kesilecek. Zina yapmak istiyor, ama yapamıyordu. Çünkü biliyordu ki, böyle bir hayasızlığı işlediği taktirde recmedilecek. Bekâr ise yüz değnek vurulacak ve belki sürgün edilecek...
Sapık ruhlular, münkirler başkalarını küfür ve tuğyana davet etmek istiyorlardı, ama yapamıyorlardı; Çünkü biliyorlardı ki, yakalandıkları taktirde idam edilecekler... İşte bunun gibi toplumsal cürümler işlenmiyordu. Çünkü cezalar çok ağır ve müsamahasız idi...
Ancak bu konuda devlete has cezalarla, ana-babalann ve okullarda öğretmenlerin verecekleri cezalar arasındaki farkı belirtmemiz gerekir...
Verilecek ceza Kur'an'ın açıkladığı hadler'den ise, hakimin onu örtbas etmesi veya gaflet etmesi caiz değildir ve mümkün de değildir. Bu hususta herhangi bir kimsenin şefaati veya birinin aracı olması da asla kabul edilmez. Suç sabit görüldüğü taktirde mutlaka ceza yerine getirilir. Bu hususlaki delil Resûlullah

(a.s.) Efendimiz'in, Mahzûm kabilesinden hırsızlık eden bir soylu kadının affedilmesi için kendisine şefaatçi olarak gönderilen Usâme bin Zeyd'i kesin bir ifâdeyle reddetmesi ve sonra da ashabım toplayarak milletlerin yıkılış, yok oluş sebeblerini dile getirerek bunun sebebinin adaletsizlik olduğunu belirtmesi ve şu mealde bir konuşma yapmasıdır:

"Sizden önceki millet ve kabileler ancak şundan dolayı yok olmuşlardır: Onlardan bir fakir hırsızlık yaptığında ona ceza vermişler, soylu ve zengin bir kimse hırsızlık edince bırakmışlardır. Bana gelince: Canımı kudret elinde tutan yüce kudrete yemin ederim ki, eğer Muhammed'in kızı Fatıma da hırsızlık etse mutlaka elini keserim!..."

Bu uyarısını yaptıktan sonra Mahzum'lu kadının elinin kesilmesini emretti ve emri yerine getirildi.

Verilecek ceza ta'zir türünden ise, o taktirde yine uygulanması ve suçlunun ta'zir edilmesi vacibdir. Ne var ki, cezalardan birini uygulama hususu hakim'in görüş ve içtihadına bırakılmıştır. Toplum için hangi cezada maslahat görürse onu uygular. Bu da -yukarıda da açıkladığımız gibi- azarlama, kınama, dayak, hapis ve müsadere gibi kısımlardan ibarettir.

Bu çeşitliliğin bir diğer sebebi, suç işleyen kişinin yaşı, kültürü, mevki ve makamıdır. Çünkü öylesi var ki, ceza olarak bir kınama yeter de artar. Kimi var ki, te'sirli bir öğüt kafi gelir. Kimi de var ki, ancak dayaktan anlar. Öylesi de var ki, ancak hapse atılmakla islâh-ı nefs edebilir...

Bu hususta şairin şu iki mısraını hatırlamamak mümkün mü?

"Köleye değnek ile vurmak yeter.
Hür kimseye kafidir bir işaret..."

Terbiyecilerin ve öğretmenlerin evde ve okulda uygulayacakları cezalar ise, diğer umum insanlar hakkında uygulanan cezalardan hem keyfiyet, hem kemiyyet itibariyle ayrıdır. Ama sen terbiyeci kardeşim! İslâm'ın çocuk hakkında uyguladığı cezalan dikkate almaya bak:

a) Önce çocuğa şefkat ve merhametli davranmak asıldır. Sahih tesbite göre, Resûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sana gereken yumuşaklık ve şefkatli olmaktır. Kabalık, şiddet ve edep dışı sözlerden sakın!..."[360]

"Tarif edip öğretiniz; kaba ve sert davranmayınız!..." [361]

"*Öğretiniz, kaba ve sert davr anmayınız. Çünkü birşeyler öğreten, kaba ve sert davranan, itip kakandan çok daha hayırlıdır."* [362]

Şüphesiz ki, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in bu tevcihlerine herkesten önce çocuk

layıktır. Çünkü o, riâyete çok daha uygun, şefkate daha lâyıktır.
Şefkat, yumuşaklık ve incelikle muamelenin asıl olduğunu te'kid eden delillerden biri de, Resûlullah (a.s.) Efendimiz'in çocuklara karşı şefkatli, lûtufkar davranmasıdır. Biz daha önce de birkaç defa “önderlik ve rehberlik yaparak terbiye etme” bahsinde Peygamberimiz'in çocuklara gösterdiği ihtimam ve ilgiden, rahmet ve şefkatten, lûtufkar davranmasından misaller vermiştik. O kısma dön, düşünceyi doyuracak, sadre şifâ verecek açıklamayı orada bulacaksın...
b) Hata ve kötülük işlemeye tabiatı yatkın olan çocuk hakkında kullanılacak cezayı dikkate almak:
Çocuklar kendi aralannda zeka, hırçınlık, çağrıya olumlu cevap verme bakımından farklılık arzederler. Nitekim kişiliklerine göre karakterleri de farklıdır. Kiminin mizacı sakin ve selimdir. Kiminin mizacı mutedildir. Kiminin de mizacı asabi ve serttir. Bunların hepsi genetik yoldan soya yöneliktir, yani veraset yoluyla çocuklara geçer... İkinci olarak çocuğun çevresi, okulu, yetişme ve terbiye ortamının tesiri sözkonusudur.
Çocuklardan öylesi var ki, onları yaramazlıktan kurtarıp islâh etmek için bir yüz ekşitme kâfi gelir. Çocuklardan bazısı da kınama, azarlama cezasıyla yola gelir. Öğüt, kınama, azarlama ve benzeri terbiye ölçüleri fayda vermediği zaman terbiyeci eline değnek alıp dövmeyi uygular. Çünkü bu durumda çocuk ancak dayak ile uslanacak demektir...
İslâm terbiyecilerinden birçoğu, örneğin İbn Sina, Abderî ve İbn Haldun'a göre, zaruretin son kertesine gelmeyince çocuğu islâh hususunda cezaya başvurmamalı. Terbiyeci, çocuğu korkutmadan, ceza vereceğini hatırlatmadan, araya aracılar koyup uslanmasına yol aramadan dayağa başvurmamalıdır... Çünkü amaç ıslahın eserini ortaya çıkarmak, çocuğu yönlendirmektir... Onu ahlâkî ve kişisel yönleriyle oluşturmaktır.
İbn Haldun, Mukaddime adlı kıymetli eserinde diyor ki: “Çocuğa karşı katı ve sert davranmak, onda aşağılık ve korkaklık doğurur, daha doğrusu bu gibi huyları âdet edinir. Böylece hayatın teklifatından kaçar. Kimin terbiyecisi, ister öğretmenler, ister efendiler, ister hizmetçiler olsun, şidddet ve kahır yoluyla olursa, kahır onda yani terbiye edilende saltanat kurar, nefsini sıkıp neşesini alır, onu tembelliğe iter, yalancı habis yapar, kendisine uzanan kahır elinden dolayı açık kapliliğini kaybeder. Uygulanan metot ona hile ve yalanla dolan öğretir ve böylece bu kötü huylar onda âdet haline gelir. Kısacası, ondaki yüce insanî hasletleri bozup perişan eder...”
İbn Haldun, kötü muameleden ortaya çıkan vahim sonuçların çoğunun çocukta

uygulanan kahır, şiddet, kabalık gibi davranışlardır, diyerek sözü bu konuda uzatarak diyor ki:
“Şüphesiz ki, kahır ile muamele gören kimse, ertesi gün başkasına yük olarak ortaya çıkar. Çocuk tam faziletleri kazanıp gelişeceği bir dönemde şefkat, hamiyyet ve övgü değer davranışlardan mahrum edilince şereften ve aile düzeninden uzak olarak sabahlar, âciz bir kimse olarak hayata adım atar İşte böylece kişi amacından, insanlığından çevrilmiş olur.”
İbni Haldun'un bu dedikleri, bütünüyle, yukanda çocuğa karşı şefkatli yumuşak, kibar ve lûtufkar davranma hususunda Resûlullah (a.s.) Efendimizin ortaya koyduğu tevcihlerle uyum halindedir. Resûlullah (a.s.) Efendimizin çocuklara gösterdiği sıcak ilgi ve derin şefkati yansıtan muamelesiyle bütünleşmektedir, insanların müşkillerini halletmede Resûlullah (a.s.) Efendimizin başvurduğu çare ve metotlarla yakınlık sağlamaktadır... İnsanların yaşlarının ve sınıflarının bütün farklılığına rağmen, Efendimizin nasıl bir reçeteyle ortaya çıktığıyla benzerlik göstermektedir...
Böylece bizden öncekiler ve yüksek mevkileri işgal eden sâlih kişiler, çocuklarım bu metodu dikkate alarak şefkat, yumuşaklık, kibarlık ve rahmetle eğitmişlerdir. Bütün bunlar fayda vermeyince, yani öğüt ve şefkatle yola geleceklerinden umutlan kesilince ancak şiddetli bir ceza vermeyi düşünmüşlerdir...
Nitekim tarih kitaplarında yazılı belgelere bakıldığında görülür ki, Abbasi halifelerinden Harun Reşid, oğlunu, devrin meşhur muallimlerinden Ahmer'e teslim ederken şöyle bir istekte bulunmuştur:
“Üzerinden bir saat geçmesin ki, çocuk mutlaka o saatte bir şeyler istifade etmiş bulunsun; ama bütün bunlar onu üzmeden gerçekleştirilsin; sonra çocuğun zihni yeteneği ölür. Ayrıca çocuk hocasının müsamahasına güvenip vakitlerini boş geçirmeyi benimseyecek bir müsamaha görmemelidir. Hocası bütün gücüyle ona yakınlık gösterecek, gerekli olacak, fakat fazla yüz vermiyecek. Sonuç alamadığında şiddet kullanacak...”
Bu konuda birçok misaller vardır. Onların çoğunu kitabımızın üçüncü kısmında ilgili bölümlerinde nakletmiş, okuyucularımızın istifadesine sunmuştuk.
Buraya kadar nakledip anlattıklarımızı özetliyecek olursak, terbiyecinin nasıl olması gerektiğine parmak basarak diyebiliriz ki: Terbiyecinin uyguladığı yumuşak cezalarda çocuğun her zaman zekâ, kültür ve karakter yapısını dikkate alarak ona göre bir ayırım yapmalıdır. Nasıl ki, cezalandırmayı en son çare olarak en son plana bırakması gerekiyorsa...
Çocuğu uslandırma ve ıslâhta kademeli bir metot uygulamalı, hafiften şiddete

doğru gitmeli:
Az önce de belirttiğimiz gibi, terbiyecinin çocuk hakkında uygulayacağı ceza en son safhada olmalıdır. Bunun manası şudur: Çocuğu uslandırıp ıslah etmek için birkaç safha vardır, çocuğa dayak atmadan önce terbiyecinin bu safhaları bir bir ele alıp uygulaması vacibdir. Çünkü bu metotla umulur ki, çocuk terbiye edilir ve eğriliği doğrultulur, başka bir cezaya başvurmaya gerek kalmaz. Böylece çocuğun durumu düzelir, ahlâkan yükselir, toplumdan yana dosdoğru bir insan olur...
İmâm Gazali'nin dediği gibi, terbiyeci, doktor gibidir. Nasıl ki, doktor hastayı tek bir ilâçla tedavi yoluna gitmiyor, onun hastalık ve mizacına uygun olan ilaçları seçip tedavi ediyorsa, terbiyeci de böyle, çocuğun birçok müşkillerini, meydana gelen eğriliklerini sadece kınama ve azarlama ile değil, onun yapısına, karekter ve tutumuna göre birtakım çarelere başvurmak suretiyle gidermeye çalışmalıdır. Bunun anlamı şudur: Her çocuğa, onun ruhsal yapısına, zekâ ve mizacına göre muamele edilmelidir. Çocuğa, kendisine hataya düşüreni, hataya düşürenin hatasının ölçüsünü, kültür seviyesini ve bugüne kadar nasıl bir ortamda yetiştiğini anlatmak suretiyle bilgi vermek gerekir. Bütün bunlar terbiyecinin çocuktaki sapmanın asıl sebebini anlayıp gereken açıklamada bulunmasına imkan verir, çocuğun hastalığını teşhise yarar... Çünkü ancak bu sayede ona uygun bir çare ve ilaç ortaya koyabilir. Terbiyeci mevcut hastalığın ilacını bulmanın imkan dahilinde olduğunu anladığı, hastalığın asıl yerini tesbit edip teşhis koyduğu zaman ona uygun gelen ilacı verebilir ve onunla en üstün bir yöntem içinde yürüyebilir. Öyle ki yavaş yavaş çocukla birlikte sağlıklı kişilerin bahçesine erişir, Allah’tan korkup fenalıklardan sakınanların fazilet kıyısına gelebilir.
Şüphesiz ki, Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz, terbiyecilerin önüne, sapıtan çocuğun doğru yola getirilip tedavi edilme ilâç ve çarelerini çok açık şekilde koymuştur. Çocuğu edeplendirip doğrultmanın yöntemlerini açıklamıştır. Onun ahlâkan ve ruhen oluşması için gereken bilgileri ve tatbikî örneklerini vermiştir. Resûlüllah'ın çok çeşitli yöntem ve ilâçları, terbiyeciye bol malzeme vermek ve terbiye ettiği çocuğa uygun geleni seçmesi içindir. Böylece çocuğu ıslâh edinceye ve onu dosdoğru mü’min ve muttaki bir insan yapıncaya kadar bu çok çeşitli terbiye ve te dib metodlarından yeterince yararlanması lüzumludur.
Çocuk terbiyesinde İlk Muallim'in açtığı yolların ölçü ve belirtileri şunlardır:
1- Çocuğun işlediği hatâya parmak basıp onu bu hususta irşâd edip yönlendirmek:
Sahih tesbitlere göre, Ashâb-ı Kirâm'dan Ömer bin Ebî Seleme (r.a.) anlatıyor:

Ben, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin himayesinde bulunan taze bir genç idim. Sofrada elim yemek kabının üzerinde hareket eder, belli bir yerinden değil, kabın her yanından elimi uzatıp yemek alırdım. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir gün bana şöyle buyurdu:

“A delikanlı! Allah'ın ismini an, sağ elinle ye ve yemek kabından da senden yana olan kısmından alıp ye!”

And olsun ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin Ömer bin Ebî Seleme'yi yaptığı hatadan dolayı güzel öğütle nasıl terbiye edip yönlendirdiğini ve öğreteceği şeyin ne kadar kısa, öz ve anlaşılır biçimde işlediğini görüyorsun...

2- Şefkat ve lutufkâr bir ifadeyle çocuğun işlediği hatayı dile getirip onu irşâd etmek:

Sahih tesbitlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e biraz içecek getirildi. Ondan biraz içtikten sonra, sağ yanında temyiz çağına girmiş bir çocuk bulunuyordu. Sol yanında yaşlı kişiler yer almıştı. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz önce çocuğa dönüp dedi ki:

“Bu içeceği, izin verir misin şu yaşlı kimselere vereyim?” İşte bu metod, lûtûf ve şefkat, yumuşaklık metodudur ve çocuğu yönlendirme, eğitme usûlüdür. Bunun üzerine çocuk:

“Hayır, vallahi, sizden olan nasibime kimseyi kendime tercih etmem” diye cevap verdi. Resûlüllah (a.s.) içecek kabını çocuğun eline koydu... [363]

Bu çocuk, Hz. Abbas'ın oğlu Abdullah'tır.

İşte görüyorsunuz ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, çocuğa, büyüklerle bulunduğu bir yerde, su içilmesi gerektiğinde büyükleri kendine tercih etmesi hususunda bilgi verip onu eğitiyor. Eğitirken de ona şahsiyet kazandırıyor. Şüphesiz ki, bu metod, çok üstün bir anlam taşımaktadır: Yumuşak bir dille çocuktan izin isteniyor, şefkat ve lûtüfkar bir ifâde kullanılıyor ve konuşulurken yüz ve göğsü bütünüyle çocuğa çevriliyor...

3- İşlenen hatâya işarette bulunarak irşâd etmek:

Yapılan sahih rivayete göre, Fazl bin Abbas (r.a.) Resûlüllah (a.s.) Efendimizin ya terkisinde, ya da hemen arkasında başka bir binek üzerinde bulunuyordu. Has'âm kabilesinden bir kadın geldi. Fazl hazretleri dönüp o kadına baktı, kadın da ona baktı... Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Fazl’ın başını tutup diğer tarafa çevirdi.

Sonra kadın şöyle söze başladı:

“Ya Resûlallah! Babam şu anda çok yaşlı bulunuyordur. Binek üzerinde duracak güçte değildir. Allah (c.c.) ise hacc'ı kullarına farz kılmıştır. Babama bedel (yani

onun adına, onun yerine) haccedeyim mi?”
Resûlüllah (a.s.) ona:
“Evet, hacc edebilirsin,” diye cevap verdi. [364]
Bu olay, Haccetü'l-Veda'da meydana gelmiştir...
Gördüğün gibi, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, yabancı kadına bakmak gibi bir hatayı, hatayı işleyenin yüzünü başka tarafa çevirmekle tedavi edip gidermeye çalışmıştır. Şüphesiz ki, Resûlüllah'in (a.s.) bu uyan ve işareti, Hz. Fazl'da derin bir te'sir bırakmış, hayatı boyunca bir daha böyle bir hatâ işlememeye özen göstermiştir.
4- Kınayıp azarlamak suretiyle hatâyı irşâd etmek:
Sahih tesbitlere göre, Ebu Zerr (r.a.) diyor ki: Bir adama dil uzatıp onu annesiyle ayıpladım (ona, siyahi kadının oğlu demişti). Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz:
“Ya Ebâ Zerr! Sen onu anasıyla mı ayıpladın?! Sende henüz cahiliyye kötülüklerinin kalıntısı vardır. Sizin köle ve hizmetçileriniz sizin kardeşlerinizdir. Allah (c.c.) onları (kaderin bir cilvesi olarak) sizin elinizin altına vermiştir. Artık kimin kardeşi elinin altında bulunuyorsa, yediğinden ona yedirsin, giydiğinden ona giydirsin. Güç getiremiyecekleri şeylerle onları mükellef tutmasınlar. Böyle bir teklifte bulundukları zaman onlara yardımcı olsunlar...” [365]
Gördüğün gibi, Peygamber (a.s.) Efendimiz, Ebu Zerr'in hatasını, kınamak suretiyle tedavi etmiş, gereken irşadda bulunmuştur. *“Ya Ebâ Zerr! Doğrusu sende henüz cahiliyye kötülüklerinin kalıntısı var”* şeklinde buyurarak o ortama en uygun gelen islâh metodunu kullanmıştır...
5-Konuşmamak, küsü tutmak suretiyle hatâyı irşâd etme:
Ebû Saîd'in (r.a.) rivayetine göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, baş ve şehadet parmağı arasına küçük taş alıp fırlatmayı yasaklamış ve bu hususta şöyle buyurmuştu:
“Doğrusu bu, avı öldürmez, düşmanı yaralamaz; ama göz çıkarabilir, diş kırabilir.” Bir başka rivayette îbn Muğaffel'in bir yakını sözü edilen iki parmakla küçük taş fırlatıyordu. İbn Muğaffel onu bundan men'etti ve şöyle dedi: Şüphesiz ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz böyle küçük taşları fırlatmayı yasaklayarak, *“bu avı öldürmez...”* buyurmuştur. İbn Muğaffel döndüğünde o yakınının yine taş fırlattığını görüyor ve tekrar onu men' ediyor:
“Ben sana, bunu Resûlüllah (a.s.) Efendimizin men'ettiğini söylediğim halde sen yine dinlemedin ve atmaya devam ettin, öyle mi? Bir daha seninle konuşmayacağım...” diyerek uyarısını yapıyor... [366]

Yine sahih rivayete göre, Tebuk seferinde, orduya katılmayıp Resûlüllah'tan ayrılıp geride kalan Kâ'b bin Mâlik: "Peygamber (a.s.) Efendimiz bizimle konuşmayı yasakladı" diyerek evine çekildi ve bu vaziyette elli gece yalnız başına kaldı, kimseler onunla konuşmadı; tâ ki, Allah'ın onların tevbesini kabul buyurduğuna dair Kur'ân âyeti indi... [367]

Suyûtî'nin rivayetine göre, Abdullah bin Ömer (r.a.), kendi öz oğluna darıldı ve ölünceye kadar bir daha onunla konuşmadı. Çünkü Hz. Abdullah'ın oğlu, babasının kendisine rivayet ettiği Resûlüllah'ın bir hadîsini seçip kendine düstur almamıştı. Resûlüllah'ın (a.s.), erkeklerin, kadınları mescidlere gitmelerini men'etmelerini doğru bulmayıp bunu yasaklamıştı, yani engel olmamalarını emretmişti. Hz. Abdullah (r.a.), eşini mescide gitmekten men'eden oğluna bu hadîsi hatırlattığı halde o hadîsi önemsemeyip engel olmaya devam etmişti. Bunun üzerine Hz. Abdullah (r.a.) Peygamber (a.s.) Efendimizin men'ettiği bir şeyi uygulamayan oğluna darıldı ve bir daha konuşmadı...

Gördüğün gibi, gerek Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, gerekse O'nun sohbetine erişme şerefini taşıyan Ashâb-ı Kiram, gördükleri bazı hatâları ıslâhta, hataya devam edenden ilgilerini kesip konuşmamak suretiyle bir yol izlemişlerdir. Böylece doğru yoldan ayrılan kişi, doğru yola gelinceye kadar konuşmamaya devam etmişlerdir...

6- Dövmek suretiyle yapılan hatâyı irşâd etmek: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu hususta şöyle buyurmuştur:

"Çocuklarınız yedi yaşına girince onlara namaz ile emredin. On yaşına girince (namaz kılmadıkları taktirde) bu yüzden dövünüz ve artık yataklarını ayırınız!" [368]

Nisa Sûresinde ise şöyle buyuruluyor:

"*Şu kadınlar ki, baş kaldırıp itaatsizliklerinden endişe duyarsanız önce öğüt verin, sonra da yataklarında yalnız bırakın; (yola gelmezlerse) bu defa dövün. O taktirde (kadınlık vecîbelerini yerine getirip) size itaat ederlerse, artık (üzüp incitmek için) aleyhlerinde bir yol aramayın. Şüphesiz ki, Allah, çok yüce, çok büyüktür.*" [369]

Gördüğün gibi, dövme suretiyle cezalandırmak, İslâm'ın uygun gördüğü bir hususdur. Ancak bu ceza, üçüncü merhalede sözkonusudur. Önce öğüt, sonra darılmak, sonra da gerekirse dayak... Bu tertip, terbiyecinin, çocuğu daha hafifıyle ıslâh edip doğrultmak mümkünken daha şiddetlisine başvurmasının caiz olmayacağını ifâde eder. O halde dayak, cezaların son kertesi olmalıdır. İslâmî islâh ve doğrultma yolunda bütün vesile ve çarelere başvurulmadan dayağa kapı

açmak herhalde caiz değildir... Çünkü biz biliyoruz ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz hiçbir eşini dövmemiştir...

7- Öğüt ve ibret alınacak bir ceza ile suçu irşâd etme:

Kur'ân-ı Kerîm, öğüt ve ibret alınacak bir cezayı kendisi takdir etmiştir. Şanı yüce Allah (c.c.) buyuruyor ki:

"Zina eden erkek ve zina eden kadından her birine yüz değnek vurun. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız Allah'ın dininin hükümlerini uygulamada bunlardan yana bir şefkat ve acıma duygusu sizi tutmasın ve Mü'minlerden bir topluluk da onlar hakkında uygulanan azaba (cezaya) şahid (hazır) olsunlar." [370]

Böyle bir ceza vermenin asıl yön ve yöntemi, diğer bir tabirle hikmeti, insanlardan geniş bir halk kitlesinin ve toplumu oluşturan birçok kimselerin gözlerinin önünde uygulanmasıdır. Çünkü bu durumda öğüt ve ibret son noktasına yükselir; gönüllerde daha derin izler ve te'sirler bırakır. Çünkü bu manzarayı seyreden insan kendi kendine böyle bir ceza başına gelmiş olsa ne kadar acı duyacağını, ne kadar elem ve ıstırab çekeceğini düşünür, Sanki gerçekten o azabı çekmiş gibi bir havaya girer... Bunun neticesi, verilen cezalardan korkup ürker, aynı akıbete uğramamak için çok dikkatli olmaya çalışır... İşte bu âyetin ışığı altında Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, şer'î hududun uygulandığı vakitler bunun toplumun huzurunda yerine getirilmesini emretmiştir. Böylece herkes görsün ve duysun...

Çok önceleri şöyle bir atasözü söylenmiştir:

"Asıl mutlu kişi, başkasından öğüt ve ibret alandır..."

Allah'ın: *"Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır"* buyruğundan maksad ve murad da bu hikmettir...

Çünkü "kısas hükmünde" güven ve esenlik vardır. Cezanın ağırlığı, güveni yaygınlaştırır. Gönül yatışkanlığı ve istikrar doğurur. Şirret ve azgın kimseleri haksızlıkta bulunmaktan alıkoyar, caydırır. feuç işlemelerinin önünde bir sed ve engel teşkil eder...

Şüphesiz ki, terbiyeci ve öğretmen suçlu bir çocuğu son çare olarak arkadaş ve akranının gözleri önünde cezalandırınca, bu, oradaki diğer bütün çocuklarda da derin bir iz bırakır. Artık böyle bir cezaya çarptırılmamak için tasarladıkları kötülüğü, yaramazlığı yapmak için bin defa hesaplar, ona göre hareket ederler; böylece hem öğüt, hem ibret almış olurlar...

İslâm'ın ilk muallimi Hz. Muhammed (a.s.) Efendimiz'in açmış olduğu bu yollar ve metodlardan hareketle terbiyede bulunmanın en başarılı neticeleri vereceğinde şüphe yoktur. Bu bakımdan terbiyeci çocukları eğitirken bu

yollardan en mülayim olanını uygulayabilir, çocuğu doğrultmak için en uygun olanı seçebilir. Bazı hallerde ve zamanlarda sadece açık, net ve te'sirli bir öğüt kâfi gelir. Bazı hallerde şöyle bir göz ucuyla bakmak yeterli olur. Bazen de şefkat ve lütufla davranmak neticeye götürür. Bazan ibretli bir işaret, bazan da engelleyici bir söz yeterli olur...

Terbiyeci çocuğu irşâd etmede bu metodlardan her birini uygulamakla sonuç alamıyacağını, çocuğu islâh etmede, durumunu düzeltmede bir fitil kadar olsun mesafe katetmeyeceğini anladığı zaman, kademeli bir yol izleyecek, hafifinden ağırına geçecek, bu defa kınayıp azarlıyacak... Bundan da sonuç almadığı taktirde, yara-bere açmadan dövecek... Bundan da olumlu sonuç alamadığı taktirde iyice acıtacak şekilde dövecek ve canını yakacak...

Ancak bunun en uygun şekli, çocuğa vereceği ağır cezayı aile fertlerinin veya okulda ise okul arkadaşlarının önünde icra edilmesidir. Umulur ki, bu ceza hem çocuğu uslandırır, hem orada bulunanlara öğüt ve ibret olur...

Terbiyeci, vereceği cezayı verdikten sonra çocuğun durumunda bir düzelme, ahlâkında bir ilerleme görürse, artık ona karşı mütebessim bir yüzle, şefkatli davranışlarla ilgi göstermesi gerekir. Böylece çocuğa verilen cezanın sırf onun yararına, mutluluğuna yönelik bulunduğunu hatırlamış olur.

İşte bu metot, Resulüllah (a.s.) Efendimizin kendi ashabını eğitmede uyguladığı bir yol ve yöntemdir. Onlara ceza verdikten sonra islâh-ı nefs ettiklerini görünce bu defa şefkatle ilgi göstermeyi ihmal etmemiştir.

Sahih rivayete göre, Ashabdan Kâ'b bin Mâlik hiçbir özürü olmadığı halde Tebük seferine katılmayıp Peygamber'den ayrılarak Medine'de kalması üzerine Peygamberimiz (a.s.) Kâ'b ile kimsenin konuşmamasını, yalnız başına bırakılmasını emretmiş ve bu hal elli gün devam etmişti. Hiç kimse bu süre içinde onunla konuşmamış, kimseler ilgi kurmamıştı. O kadar ki, yeryüzü bütün genişliğine rağmen Kâ'b'e dar gelmeye başlamıştı. Resulüllah (a.s.) Efendimiz Allah'ın Kâ'b'ın tev-besini kabul buyurduğunu ilân edince, Kâ'b de sevinçle evden çıkıp Peygamber (a.s.) Efendimize doğru giderken yolda kendisini gruplar halinde karşılayan Ashab-ı Kiram tebriklerini bildiriyorlardı.

"Tevbenin kabul edildiğini söylene söylene ilerliyordum, tâ ki Mescid-i Saadete geldim, baktım ki Resulüllah (a.s.) Efendimiz oturmuşlar, etrafında da Ashabı halka olmuş oturuyorlardı, Talha bin Ubeyd kalkıp seğirterek bana geldi, elimi sıktı ve kutladı. Yaklaşıp Peygamber (a.s.) Efendimize selâm verdiğimde Efendimiz'in yüzü sevinçten ışıl ışıl ışıldıyordu ve bana şöyle müjde verdi:

"Anandan doğduğun günden beri sana en hayırlı müjdeyi veriyorum." Bunun üzerine ben:

“Ya Rasulallah! Bu müjde sizden mi, yoksa Allah’tan mıdır?” diye sorduğumda şu cevabı verdiler:
“Hayır, Allah tarafından verilen müjdedir...”
Resulüllah (a.s.) Efendimizin yüzü nurlanıp ışıldayınca, ay parçası gibi olurdu. Biz de O'nun bu anda çok hayırlı bir haber aldığını bilirdik...
Psikolojik olarak çocuk, hakkında ceza uygulandıktan sonra terbiyecinin kendisine şefkatli, âtifetle yöneldiğini, güler yüz gösterdiğini ve bütün bunlarla sadece terbiye edilmesini, İslahı nefste bulunmasını arzuladığını görüp anlayınca artık mümkün değil nefsine bağlı kalmaz, ahlâkan sapıtmaz... İşlediği kötülüğe dönmeyi düşünmez, kusur ve noksanlık denizinde yüzmek istemez. Bilâkis kendisine gösterilen bu şefkatli muamelenin kıymetini anlar, hakkını vermeye çalışır... Böylece çocuk çok sürmez, muttakîler kervanına katılır, o hep seçkin arınmış kişilerin topluluğunda yer alır...
Yukarıda açıklaması yapıldığı gibi, İslâm dayak cezasını koyup bunu taktirde bulunmuşsa, bunu hadler düzeyinde belli bir çerçeve içine almış, birtakım şartlara bağlamıştır. Böylece dayak, İslâm'ın caydırıcı amacından sapıp gazab, kin ve intikama bürünmesin...
Dayak ile terbiye etmenin şartlarını aşağıda sıralıyoruz:
1-Terbiyeci, çocuğu ıslâhta, diğer bütün te'dîb çarelerine, önleyici metodlara başvurduktan sonra dayak atmayı düşünebilir. Bu çareleri az yukarıda belirtmiştik...

2- Terbiyeci çok öfkeli bulunduğu bir sırada çocuğu dövmemelidir. Aksi halde çocuğa bir zarar verebilir. Bu hususta Resulüllah (a.s.) Efendimiz'in şu tavsiyelerine uyması gerekir: *“Sakın öfkelenme...”* Hadîsin tamamını Buharî rivayet etmiştir...

3- Baş, yüz, göğüs, karın gibi çocuğu incitecek, fazla üzecek yerlerine vurmamalıdır. Nitekim Peygamber (a.s.) Efendimiz bu hususta şöyle buyurmuştur: *“Yüze vurma!”* Bunu te'kid eden delillerden biri de şudur: Gamidiyye kabilesinden zina eden kişinin recmedilmesini emredince, önce kendileri nohut büyüklüğünde bir taş alıp atmış, sonra da ashabına *“Onu taşlayın, ancak yüzüne vurmaktan sakının!”* buyurmuştu.

Resulüllah (a.s.), recim hükmü yerine getirilirken yüze vurmaktan men'ettiğine göre -ki bunda bir canı ortadan kaldırma söz konusudur- bir canı ortadan kaldırmak sözkonusu olmadığı zaman ta'zîr ve te'dîb gibi bir uygulamada yüze vurulmasına cevaz verir mi? Hem yüzle baş, duyu organlarından çoğunun yer aldığı bir kısımdır. Bu kısma dayak vurulduğu takdirde bazı duyu organlarına zarar verebilir ki bu bir itlaf anlamını taşır ki asla doğru ve caiz değildir...

Göğüs ve karın nahiyelerine vurmanın men' edilmesine gelince: Bu nahiyelere vurmak büyük zararlar doğurabilir, hattâ ölüme sebebiyet verebilir. Bu gibi yerlere vurmanın men'edilmesi, genellikle şu hadîsin kapsamına girer:
"İslâm'da zarar ve zarara zararla karşılık vermek yoktur."

4- Çocuğa ilk dayak atışta, bu şiddetli olmamalıdır, aynı zamanda çocuğun canını yakmamalıdır... Kalın olmayan bir değnekle ellere ayaklara vurulmalıdır. Çocuk henüz ergen olmamışsa, bu birden üçe kadar olmalıdır. Çocuk ergen olmak üzere bulunuyor, terbiyeci üç değnek vurmanın çocuğu uslandırmadığım görüyorsa, bunu ona kadar yükseltebilir. Nitekim Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz bir hadislerinde:
"Sizden biri on değnekten fazla vurmasın; ancak Allah'ın koyduğu hadlerden bir had uygulanırken belirlenen ceza neyse o uygulanır." [371]

5- Çocuk on yaşına girmedikçe dövülmemesi daha uygundur. Yukarıda naklettiğimiz hadîs bu hususta bize yol göstermektedir:
"Çocuklarınız yedi yaşına girince namaz ile emredin. On yaşma girince (kılmadıkları takdirde) dövün..."

6- Çocuğun işlediği suç veya kusur ya da günah sayılan bir şey, ilk defa meydana geliyorsa, pişmanlık duyması, işlediğinden dolayı özür dilemesi için kendisine fırsat verilmeli hemen üzerine varılmamalı; rahat düşünüp hareket edebilmesi, ara yere şefaatçiler koyması için bir süre beklemeli, hemen cezaya başvurmamalı ve pişmanlık duyduğu taktirde kendisinden bir daha yapmayacağına dair kesin söz alınmalı... Tâ ki, çocuk böyle bir hatâ ya da günaha ikinci defa dönmeye...
İşte bu tür terbiye, dövmekten, onu insanlara karşı küçük düşürmekten, kusurunu teşhir etmekten daha uygun ve islâh edicidir...

7- Terbiyeci mutlaka çocuğa dayak cezası vermek istiyorsa, bunu bizzat kendisi yerine getirmeli, kardeşlerinden veya arkadaşlarından birine yaptırmamalıdır. Çünkü böyle bir yanlış eğitim, kardeşler ve arkadaşlar arasında kin ve çekişme ateşini yakar...

8- Çocuk ergenlik çağına yaklaşır da on yaşına girdiği halde namaz kılmaz veya birtakım günahları işler, vazgeçmesi için hiçbir söz te'sir göstermezse, o taktirde terbiyeci elindeki değnek ile on defa vurur, bunun da uslandırmadığını görürse, değnek ile vurma sayısını artırır. Dilerse çocuğun canını acıtır ve bu dayağı tekrarlıyabilir. Çocuk doğru yola gelinceye, İslâm'ın açtığı doğruluk caddesinde yürüyünceye kadar devam edebilir...
Bütün bunlardan çıkan sonuç şudur: İslâm terbiyesi, cezalandırma sistemini de

koyarken çocuğu ıslâhta üstün bir dikkat ve itinaya yer vermiştir. Bu ceza ister manevî, ister maddî olsun her ikisi de aynı amaca yöneltilmiştir. Görüldüğü gibi, verilecek ceza mutlak şekilde bırakılmamış birtakım şartlara ve prensiplere bağlanmıştır. Artık terbiyecilere ve öğretmenlere gereken, bu şartları aşmamaları, daha ileri gitmemeleridir... Eğer çocuklarına örnek bir terbiye vermek ve yetiştirdikleri nesli saygınlık ifâde eden bir ıslâh düzeyine getirmek istiyorlarsa, yol budur...

Terbiyeci verilecek cezaları belirtilen metod uyarınca yerinde, sırasında ve zamanında vermesini bilirse, cidden o hikmetle iş yapan başarılı bir eğitimci sayılır. Bunun gibi şefkat ve hoşgörüyü ve yumuşak davranmayı da sırasında ve zamanında uygularsa hikmetle terbiye ettiğinde şüphe yoktur...

Şiddet kullanacağı yerde yumuşak davranıp şefkat gösteren; merhamet ve şefkatla davranması gereken yerde şiddet gösteren, ağır ceza veren bir terbiyeci de ne kadar ahmak ve câhildir!

Allah rahmet eylesin şâir ne güzel söylemiştir:

“Erdemli kişiye ikram edersen yakın dost olur.
Alçak kişiye ikram edersen burnu yükselir...
Islak toprak kılıcın yerine konunca verir zarar!
Tıpkı kılıcı ıslak toprağa bırakmak vermez yarar.
Hür kişileri öldürmek onları affetmek gibi midir?
Elini korumasını bilen hür kişiden sana ne?...”

Allah, üstad âlim şeyh Kâmil Bedir'in mükafatını versin ki terbiyecilere en güzel tavsiyede bulunmuştur; çocuğa lütuf ve şefkatla, yumuşaklıkla muamelede bulunmak hakkında bakın ne diyor:

“Hidayet yolunda merhametlidir gerçek terbiyeci.
Eğittiğine karşı çok iyidir, değil katı kalbli,
Eziyet kamçısıyla akan kanları görünce o,
O kamçıyı karanlıkta sıçrayan bir aslan sanır.
Sizler ey nesli eğitenler, çocuklarımız yanınızda,
Birer emanettir. Öfke anında sindirme kanı değil...”

Çocuk küçük yaştan itibaren dinî inanç üzerine terbiye edilip ilâhî murakaba ve ahiretteki hesap verme şuuruyla yetiştirilirse, Allah'a imân temeli üzerinde oluşur. Allah’tan yardım bekleme ve O'na sığınma duygusuyla kişiliğini kazanır. Her İşte Allah’tan saygı ile korkmaya başlar ve sadece O'na güvenip dayanır. Vicdanının derinliğinde Allah'ın her an kendisiyle beraber bulunduğunu ve kendisini görüp murakaba ettiğini, gizli açık her durumdan haberli olduğunu, hâin gözleri ve göğüslerin gizledikleri her duygu ve düşünceyi bildiğini

kesinlikle anlayıp benliğine yerleştirdiği zaman bu yüksek mâna atmosferinde uhrevî korku, dünyevî tehdîd, kalbinin en son noktasına kadar ulaşır, izlerini onun ruhunda ve nefsinde silinmez biçimde bırakır, İşte o zaman çocuğun durumu düzelir, ahlâkı doğrulur.

Kur'an-ı Kerim bu korkutma ve ürpertme cezasını birçok âyetlerinde açık biçimde kullanmış; Mü'min kişileri islaha yöneltip onları ahlâki ve ruhi yönden hazırlamayı dilemiştir. Kur'an böylece bu ilâhi te'sirini birçok nefslerde derin izler bırakacak şekilde sergilemiş, güzel sonuçlar almış, terbiye ve ahlâk eğitiminde övgü değer neticeler ortaya koymuştur...

Böylece Kur'an bazen insanları kalb katılığından dolayı korkutup uyarır; nefsler kendi azgınlıklarını harekete geçirip baş kaldırdıkları zaman Kur'an onları tehdit edip salâha döndürür:

"O imân edenlerin kalblerinin Allah'ı saygıyla, korkuyla anmaları, O'ndan inen hakka (bağlanmaları) zamanı gelmedi mi? Ve sakın Mü'minler, kendilerine daha önce kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerinden uzun zaman geçti de kalbleri katılaştı ve çoğu da ilâhi sınırları aşan sapık kişilerdi." [372]

Bazan da Kur'an açık biçimde Allah'ın gazabı ve azabı ile tehdit eder. Nitekim Ifk (Hz. Aişe'ye iftira) olayı hakkında inen şu âyet tehdidin üst derecesini yansıtmaktadır:

"*Allah'ın size dünya ve Ahiret'te fazl u keremi olmasaydı o iftiradan dolayı size büyük bir azap dokunurdu. Bir vakit ki, o iftirayı dilden dile aktarıyor, hakkında hiçbir (doğru) bilginiz olmadığı şeyi ağızlarınızla söyleyip duruyordunuz ve siz bunu kolay sanıyordunuz. Halbuki o, Allah yanında oldukça büyük bir (vebali) Onu işittiğiniz vakit, (Aişe ile ilgili) böyle bir şey hakkında konuşmamız bize uygun olmaz; Hakk'ı tenzih ederiz,bu en büyük bir iftiradır, deseydiniz ya.. Eğer Mü'minler iseniz benzeri şeye bir daha dönmezsiniz diye Allah size öğüt verir."* ***[373]***

Bazan da Kur'an, ilâhi sınırlardan birini aşanlan Allah ve Peygamberine savaş ilan etmekle tehdit eder:

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun, ribâdan (faiz) arta kalanı bırakın, eğer gerçekten inanmişsamz (Rabbinizin emrine uyun.) Yok eğer böyle yapmazsanız, artık Allah'a ve peygamberine karşı savaş açtığınızı bilin. Eğer tevbe edip (faizcilikten) vazgeçerseniz ana sermayeniz sizindir. Artık ne haksızlık eder, ne de haksızlığa uğramış olursunuz." [374]

Bazan da Kur'an ahiret azâbıyla tehdit eder:

"Onlar ki, Allah'la beraber başka tanrıya tapmazlar, haklı bir sebep dışında

Allah'ın haram kıldığı canı öldürmezler; zina etmezler. Kim bunları işlerse cezaya çarpılır. Kıyamet günü ise azabı kat kat olur ve o azâb içinde aşağılanmış halde devamlı kalır...” [375]

Bazan da dünyada verilecek azâb ile tehdit eder:

“Eğer seferber olup (düşmana karşı) çıkmazsanız, O, sizi elem verici bir azâbîa azâblandırır ve yerinize başka bir millet getirip koyar da siz O'na hiç bir zarar veremezsiniz.” [376]

“Bedevilerden geri kalanlara de ki: İleride siz güçlü savaşçı bir milletle savaşmaya çağrılacaksınız; ya İslâm'a girmeyi kabul edecekler, değilse onlarla vuruşacaksınız. O taktirde eğer (çağrıya evet deyip peygambere) itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükafat verir. Daha Önce arka döndüğünüz gibi dönerseniz, Allah sizi elem verici bir azâb ile azâblandırır.” [377]

“Eğer tövbe ederlerse, kendileri için hayırlı olur; yüz çevirirlerse, Allah onları dünyada da, ahirette de elem verici bir azâbîa azâblandırır ve yeryüzünde kendileri için bir dost ve yardımcı da yoktur.” ***[378]***

*“Onların mallarının ve çocuklarının (bolluğu) seni imrendirmesin. Allah bununla dünya hayatında onlara azâb etmek ve kâfir oldukları halde canlarının çıkmasını istiyor.”****[379]***

Benim taktir ve tesbitime göre, eğer terbiyeci, çocuğu iman bakımından terbiyede itina gösterir, ilâhi murakaba altında bulunduğunu ve Allah’tan saygı ile korkmasının gereğini işler de ruhen onu bu potada oluşturursa, şüphesiz ki, Kur'an'ın tehditleri, Sünnet'in korkutmaları, çocuğun İslahı ve bir çok haramlardan sakınması üzerinde büyük te'sirler meydana getirir. Bu konuya “imân terbiyesiyle ilgili sorumluluklar” bölümünde işarette bulunmuştuk. Çocuğun sağlam bir imân ve köklü bir akide üzerinde yetiştirilip eğitilmesi, dosdoğru bir insan olarak sahneye çıkmasını hazırlar, ahlâkan onu yükseltir. Bütün bunlar korkutma ve endişelendirme cezalandır ki konuyu açıkladık...

Netice olarak konuyu şöyle özetleyelim:

Terbiyeci, çocuğu kötülükten alıkoymada, fenalıktan çekip almada şeref ifâde eden ne kadar sebep ve vasıtalar varsa onları önünde bulunduracak, kaybetmiyecek... Bu sebep ve vasıtaları te'dib ve ihlâs bahsinde bir bir belirtmiş bulunuyoruz. Burada terbiyecinin bu sebep ve vasıtaları kullanma hikmeti tecelli eder. Aynı zamanda bunlardan eğitim konusunda kendisine en elverişli olanını seçer.

Şüphesiz ki, sözünü ettiğimiz vasıta ve sebebler, çocukların zekâ, kültür, duyarlılık ve karekterlerine göre farklı ölçü ve anlamlar taşır. Şöyleki:

Çocuklardan kimine ufak bir işaret kâfi gelir, kalbi hemen titrer; vicdanı böyle bir göz atmaktan korkup kasılır. Kimi de ancak surat asarak bakmaktan, açıktan öfke izhâr etmekten anlar. Kimi de ileride verilecek bir cezadan korkup yapılan tehdit yeterli olur. Kimi de kendisiyle konuşulmadığı taktirde anlar ve islâh-ı nefs eder. Kimi ise kınama ve azarlamadan anlar. Kusurundan dolayı yapılan bir azarlama ona kafidir... Kimi de ancak değneği kendisine kaldırıp yaklaştırmaktan anlar. Kimi de verilen ceza canlarını yakınca ancak anlar da belki bu sebeble dosdoğru bir insan olur...

İslâm -daha önce de belirttiğimiz gibi- bütün bu cezaları meşru' kılıp maddeleştirmiş, yani ceza hukukunda bunlara yer ayırmıştır. Aynı zamanda terbiyecileri, eğitimcileri, bu cezalara irşâd edip yol göstermiştir. Artık bu durumda terbiyeciye bu cezalan uygulama ve çocuğun İslahına yetecek olanı seçip kullanma kalıyor. Doğru yolu gösterip ona iletmek ise Allah'a aittir...

Terbiyeci kardeşim!

İşte bu anlattıklarımız çocukta te'sir edecek terbiye vasıta ve sebebleridir. Diğer bir tabirle terbiyenin yol ve yöntemleridir. Gördüğün gibi, bunlar doruğuna erişmiş yöntemlerdir, tatbiki yollardır, hepsi de fazilete kapı açar mahiyettedir. Eğer bunlan uygulamaya gücün yeterse, hakikatına karşı uyanık durursan ve bizzat uygulamaya sokabilirsen hemen sok. Çünkü çocuk şüphesiz ki, bu yöntem ve uygulamayla iyi bir duruma, hem de nasıl iyi bir duruma gelir! Parmakla gösterilecek kadar itibar görür, kendi yakınları ve çevresi içinde takva, iffet ve ihsan ile tanınır ve bilinir...

İslâm'da terbiyenin belirtilen kademeli esaslara ve yöntemlere dayanmadığını iddia edenler veya böyle sananlar herhalde hata ediyorlardır. Ama meğerki terbiye bütünüyle Rabbani bir anlam taşıya... Peygamberlerin terbiyesi gibi... Çünkü onların terbiye edilmeleri Allah'ın inâyetiyle sınırlı, ilâhi gözetim altında cereyan eder... Ve bütünüyle O'nun gözetmesi ve edeplendirmesiyle gerçekleşir. Bu durumda mümkün değil ona bir noksanlık ârız olsun veya nefsinde bir sapma ârız olsun...

Devletin kendi milletini terbiyesiyle, uzman terbiyecilerin toplumu terbiye etmesine, ana-babanın aileyi terbiye etmesine gelince: Bunların hepsi terbiye yöntem ve metotlanyla bağlantılıdır. Aynı zamanda birtakım yönlendirme sebebleriyle içiçedir. Sorumlular ve bu yolda yürüyen terbiyeciler bunları alıp uygulama alanına koyarlarsa, herhalde millet düzelir, aile dosdoğru olur ve istikrar bulur... Daha önce gördüğün gibi, İslâm'ın çocuğu imân, ahlâk, nefs ve sosyal yönleriyle terbiyede belirleyip resmiyet kazandırdığı metot ve yöntemleri son derece başarılı ve kademelidir...

Örnek ve misâl olmak suretiyle çocuğu terbiye etmek, ona en üstün sıfatları kazanmasını sağlar. En mükemmel ahlâkı elde etmesini kolaylaştınr. Böylece çocuk faziletler ve şerefler basamaklannda yükselmeye devam eder... Örnek ve rehber olmadan, model ve misâl vermeden terbiyeye kalkışmak elbetteki sonuç vermez. Artık ne eğitimin, ne de öğüdün yönlendirici bir te'siri kalır...
Güzel adetleri yaşamakla terbiye etmek de çocuğu en üstün neticeye, en güzel ürünlere eriştirir. Çünkü güzel âdetler daha çok dikkat ve itinayla sürdürülen ve çocuk ile bu ölçüde ilgi kurmayı gerektiren yöntemlerdendir. Temelinde teşvik ve korkutma vardır ki, bu irşâd ve tevcih kapsamından başka bir anlam taşımaz. Bunsuz terbiye etmeye çalışmak, su üzerine yazı yazmak olur veya boş ve ıssız bir vadide sesi yükseltmek veya faydasız bir şekilde küle üflemek gibidir...[380]

Öğüt Vermek Suretiyle Terbiye:

Öğüt vermek suretiyle terbiye etmek, doğru yolu iyice gösteren, iyiye güzele, yararlı şeye irşâd eden sözlerle te'sirli olur. Ayrıca belli bir amacı yansıtan kıssa ve heveslendirici karşılıklı konuşma, hikmetli uslûb, te'sirli yönlendirme ile te'siri artar. Bunsuz çocuğun vicdan telleri titreşmez, kalbi incelmez, şefkat ve merhamet duygusu harekete geçmez. Bu yüzden terbiye kuru, islâh zayıf kalır... [381]

Çocuğun Davranışlarını Kontrol Etmekle Terbiyeye Çalışmak:

Bu da te'sirli yollardan biridir ki çocuğun düzelmesini sağlar. Kişiliği şeref ve itibar kazanır; adâb ve ahlâkı tamamlanır. Toplum yapısında çok elverişli bir tuğla olarak sabahlar. Müslüman ümmetinin bedeninde çok yararlı bir uzuv olarak yerini alır. Bunsuz bir terbiye sonuç vermez ve çocuk en rezil âdetlere yuvarlanır. En aşağı dereceye düşer. Böylece toplum arasında âsi bir suçlu olarak bulunur.[382]

Ceza Vermek Suretiyle Terbiye Etmek:

Çocuk böylece kendini kötülükten çeker, en kötü ahlâktan ve en çirkin sıfatlardan uzaklaşır. Şehvetlere kendini salıvermekten sakınma duygu ve şuurunu verir. Haram şeyleri kazanma, yok edici şeyleri devşirmek gibi kötülüklerden alıkoyar. Bunsuz bir terbiye, kurtarıcı olmaz. Çocuk ister istemez

hayasızlık bataklığına düşer, suç işleme çamuruna saplanıp kalır. Böylece bozgunculuk ve fenalıklar çölünde kaybolup gider...
O halde ey terbiyeci kardeşim! Belirtilen amaca ulaştınci yol ve yöntemleri, usûl ve metotları uygulamada çok hırslı olmaya bak. Eğer çocuğunu işlâh etmeyi, toplumuna mutluluk ve hayır kazandırmayı, müslüman devletine zafer ve liderlik kazandırmayı istiyorsan yol budur... Bu da Allah'a göre hiç de zor değildir...
“De ki: istediğiniz gibi âmel edin. Allah işlediğinizi görüp (değerlendirecektir). Peygamberi de, Mü’minler de sizin yaptıklarınızı görüp (gerekeni yapacaklardır).”[383]

2- TERBİYEDE TEMEL KAİDELER

İslâm, çok kapsamlı teşriî kaideleriyle ve ebediyete uzanan terbiye prensipleriyle çocuğu yetiştirip kişiliğini ortaya koymada birtakım yollar ve yöntemler koymuştur. Bu, akide ve ahlâkla ilgili olduğu gibi, bedenî, aklî, nefsî ve içtimaî de olabilir. Çünkü terbiye kaideleri bunların hepsini içine almakta ve herbiriyle içice bulunmaktadır.
İslâm'ın koyduğu usûl ve yöntemler -gördüğün gibi- çok açık ilkelerdir ki hepsi de yerine getirilmesi çok kolay ve amaca çok rahat götürücüdür. Eğer terbiyeciler ve eğitimciler kuşakları oluşturmakta bunları ele alıp toplumların ve ümmetlerin yapılarında iyi bir ortam oluştururlarsa, ümmet başka bir ümmetin yerini alır, kuşaklar bambaşka kuşaklar olur; akide sağlamlığında doruğa yükselir, ahlâk yüceliğine, beden kuvvetine, akıl parlaklığına ve olgunluğuna edep güzelliğine erişirlerdi. Şan ve şerefte, saygınlık ve önderlikte daha önceki atalarının ebedîleşen güzel hayatlarının seviyesine yükselip mutlu olurlardı. Atalarının alın ve ayakları beyaz olduğu gibi, abdest ve cihâd nuruyla alın ve kollan ışıl ışıl ışıldayan babalarının izinde yürüyüp tarihin tekerrürünü sağlarlardı; Ashab ve onlara uyan bahtiyarların izzet ve şeref düzeyine gelirlerdi.
Terbiyecilerin güvenip dayanacağı kaideleri açıklamaya geçmeden ve çocuğun bu kaidelerin ışığı altında dosdoğru hazırlanmış, hayat insanı derecesine yüksetilmiş safhasını belirtmeden önce -bir özet mahiyetinde de olsa- çocuklar üzerinde daha çok te'sirli olabilmeleri için terbiyecide bulunması gerekli olan temel sıfatları açıklamamız daha uygun olur... Çünkü bu sıfatların çocuk üzerinde bırakacağı te'sir çok yüksek, onu ıslâhtaki rolü çok kuvvetlidir.[384]

TERBİYECİDE BULUNMASI GEREKEN TEMEL SIFATLAR

1- Ahlak

Terbiyeciye gereken, niyetini bütünüyle belli amaca çevirmek; terbiyeyle ilgili her amelde ve işte -bu ister emir ve nehiy, ister öğüt ve dikkatle takip, isterse ceza olsun- Allah (c.c.) için tam bir ihlâs üzere olmaktır.
Burada terbiyecinin toplayacağı semere, İslâm terbiye yol ve yöntemini devamlı işler hale getirmesi çocukla yakın ilgi kurup onu sürekli olarak terbiye düzeyinde tutmasıdır. Bunun dışında ilâhi sevap ve rıza mertebesine yükselmesi, sonsuzluk cennetinde doğruluk minderinde güçlü sultanın huzurunda yerini almaya zafer bulması sözkonusudur...
Şüphesiz ki sözde ve amelde ihlâs, imânın esası, İslâm'ın gereklerinden biridir. Allah (c.c.) ancak ihlâs üzere işlenen ameli kabul eder. Bu hususta Allah'ın kitabında kesinlik ifade eden ve te'kiden beyan buyurulan emir vardır ki, bu Resûlüllah (a.s.) Efendimizin dili üzerinde tecellî etmiştir.
Şanı yüce Allah (c.c.) buyuruyor:
"Halbuki onlar ancak dini Allah'a has kılmak, bâtıldan uzak, Hakk'a yönelerek Allah'a kulluk etmekle, namaz kılmakla, zekâtı vermekle emrolunmuşlardı." [385]
Diğer bir âyette ise şöyle buyuruyor:
"De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım, (şu farkla ki) ilâhımızın bir tek ilâh olduğu bana vahyolundu. Artık kim Rabbına kavuşmayı arzu ederse, iyi-yararlı âmelde bulunsun ve Rabbına ibâdette hiçbir ortak tutmasın." [386]
İhlâs konusunda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"Ameller ancak niyetlere göre (değer kazanıp karşılık bulur.) Herkese niyet ettiği vardır!" ***[387]***
"Şüphesiz ki Aziz ve Celîl olan Allah ancak kendisi için hâlis olup rızası arzulanan âmeli kabul eder." [388]
Artık terbiyeciye -ihlâs hakkında bilgi edindikten sonra- gereken, niyetini hâlis kılıp ve işleyeceği her İşte, yapacağı her âmelde Allah (c.c) rızasını arzulayıp istemektir. Tâ ki, Allah (c.c.) katında makbul kimselerden olabilsin; çocukları ve talebesi arasında sevilen, te'siri görülen kişilerden sayılabilsin...[389]

2- Takva

Terbiyecinin en mümeyyiz vasfı, takvadır. Daha çok bu sıfatla temayüz

etmelidir. Takva: ilâhî ilimlerden söz sahibi olan âlimlerin de tarif ettiği gibi, “Allah'ın seni men'ettiği yerde ve hususta görmemesi ve emrettiği yerde ve hususta görmesidir...”
Diğer bir tarifte şöyle tanımlanmıştır:
“Salih amelle Allah'ın azabından sakınmak; gizli ve açık halde Allah’tan korkmaktır.”
Bu her iki tarif de bir tek kavramın etrafında yeralmaktadır ki o da, Allah'ın devamlı surette üzerimizde murakıb bulunduğuna inanarak O'nun azabından korkmak ve ilâhi yolu kendine lüzumlu görüp gizli ve açık hallerde o yolda yürümek; helâli seçip bulmak, haramdan uzak kalmak için devamlı surette gayret ve çaba harcamaktır...
Bu tarifi kuvvetlendiren hususlardan biri de Ömer bin Hattab (r.a.) ile Ubey bin Kâ'b (r.a.) arasında geçen konuşmadır. Şöyle ki: Ömer bin Hattab (r.a.), Ubey'den (r.a.) takvâ'dan sormuştu. Hz. Ubey (r.a.) ona şöyle demişti:
“Dikenli bir yolda hiç yürümedin mi?”
“Yürüdüm.”
“O taktirde ne yaptın?”
“Paçalarımı sıvadım ve bütün gayretimi kullandım!”
“İşte bu takva'dır.”
Bunun için takva hususunda hayli tahrik ve teşvîk yapılmış ve birçok Kur'ân âyetlerinde bununla emredilmiştir:
“*Ey imân edenler! Allah’tan gereği gibi korkun, (fenalıklardan) sakının ve ancak müslüman olarak can verin.”* ***[390]***
“Ey iman edenler! Allah’tan korkun (başkalarını inciltmek-ten) sakının ve hep doğru söz söyleyin.,.” ***[391]***
“Ey imân edenler! Allah’tan saygı ile korkun; her kişi yarın için önden ne göndermişse ona dikkatle baksın. Allah’tan korkun. Şüphesiz ki Allah, yapageldiklerinizden haberlidir.” ***[392]***
“Ey insanlar! Rabbınızın (değişmeyen kanunlarına uyun), O'nu dinlemezlikten sakının. Şüphesiz ki kıyamet sarsıntısı büyük bir olaydır. ***[393]***
“Kim Allah’tan korkar (da karşı gelmekten) sakınırsa, Allah ona bir çıkış imkânı sağlar.” [394]
Bu konuda Resûlüllah (a.s.) Efendimizin hadîsleri de var:
Sahih tesbitlere göre, bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimize sordu:
“İnsanların en saygıdeğer ve ikrama lâyık olanı kimdir?” Cevap verdi:

“En çok takva sahibi olanı...” [395]
“Şüphesiz ki, dünya tatlıdır ve gönül çekecek şekilde yeşilliktir. Allah ise sizi orada halîfe kıldı da nasıl âmel edeceğinize bakıyor. O halde dünyadan korkup sakının! Kadından da çekinip sakının! Çünkü İsrail oğullarının ilk fitnesi kadınlarda ortaya çıkmıştır.” [396]
Resulüllah (a.s.) Efendimizden, insanları en çok Cennet'e sokan şeyden soruldu. Buyurdu ki:
“Allah’tan saygı ile korkup (fenalıklardan) sakınmak ve bir de güzel ahlâk...” ***[397]***
“Nerede olursan ol, Allah’tan korkup (kötülüklerden) sakın; kötülüğün arkasından hemen iyiliği gönder ki, onu silsin. insanlarla da güzel ahlâk ile münasebette bulun...” ***[398]***
“Allah’tan korkun, çocuklarınız arasında adaleti gözetiniz, nasıl ki onların size iyilikte bulunmasını arzu ediyorsanız...” ***[399]***
Terbiyeci herkesten önce bu emirler ve tevcihler altına girmelidir. Çünkü kendisi örnek alınacak ve kendisi misal teşkil edecek düzeydedir. Hem çocuk terbiyesinde onları imân esasları ve İslâm ölçüleri üzere yetiştirmede önde gelen sorumludur...
Gerçek şu ki, eğer terbiyeci takva üzere değilse, günlük yaşayışında İslâm yolunda yürümüyorsa, şüphesiz ki çocuk sapık yetişir ve bozgunculukla ahlâk çöküntüsü içinde gelişir, fitne ve fesad bataklığında dönüp dolaşır. Sapıklık ve cehalet çölünde kaybolup gider... Bunun sebebi açıktır: Çünkü o, kendi terbiyesiyle meşgul olan adamı, kötülükler bataklığında çamura bulaşmış olarak bulmuştur. Şehvetler denizinde çarpılmış bir şaşkın olarak onu görmüştür. Her şeyi mubah sayan bir ortamda yaşayan bir kişi olarak tanımıştır. Bu durumda çocuk, üzerinde ilâhi terbiye elbisesi olmaksızın gelişir, kendisini kötülükten men'edecek bir murakaba duygusu yoktur. Kalbinde Allah'a sımsıkı güvenip dayanma inana mevcut değildir. O nedenle çocuğun çok tabii olarak câhiliyyet ortam ve çevresinde, sapıklık ve aşağılık dönemlerinde yozup kendini kaybetmesi meydana gelir.
Terbiyeciler eğer çocukları veya öğrencileri için hayır, hidâyet ve doğru yolu arzu ediyorlarsa, onların kendi milletleri için tertemiz, dünyadan, onun kirlerinden arınıp durulmuş kişiler olarak yetişmesini diliyorlarsa, o taktirde belirttiğimiz gerçeği anlamaları gerekir.
Çocuk terbiyesi hakkında “örnek önderlik yaparak terbiye etme” bölümünde örnek ve rehber olmanın te'sirini yeterince açıklamıştık. Terbiyeci kardeşim o

bahse dön, sana yetecek, sadra şifâ verecek bilgileri orada bulacaksın...[400]

3- İlim

İki kişinin, üzerinde farklı görüş ortaya koymadığı bir gerçek var, o da şudur: Terbiyecinin, İslâm'ın getirdiği terbiye usûl ve kurallarını bilmesi gerekir. Aynı zamanda helâl ve haram sınırlarını iyice bilip kavramış olması, ahlâkî prensipleri tam bilip, o konuda dirayet sahibi bulunması, İslâm nizamını genel ölçü ve kaideleriyle anlaması, şeriat kaidelerini idrâk etmesi şarttır.
Bütün bunlar neden? Çünkü bütün bu hususları bilmek terbiyeciyi âlim, hakîm yapar, eşyayı layık olduğu yere koymasını sağlar ve çocuğu İslâm terbiyesinin usûl ve muktazasına göre terbiye eder. Böylece terbiyeci, islâh ve terbiye yolunda -Kur'ân'ın tâlimleri doğrultusunda ve Hz. Muhammed'in (a.s.) sünneti uyarınca- sağlam bir temel üzere yürür; İslâm'a ilk inanıp giren Ashab-ı Kiram'ın ve onlara ihsan ile uyanların yolunu takip eder...
Mürebbi câhil olur da bilhassa çocuk terbiyesi hakkındaki temel kaideleri bilmezse, çocuk artık kendi nefsinde bir çıkmaza girip sıkıntıya düşer, ahlâkan sapıtır, toplumsal yönüyle zayıflar. Böylece çocuk sokağa atılmış âdi bir meta durumuna gelir ki ne bir değer ölçüsü, ne de bir itibar ve saygınlığı sözkonusudur. Hayatın her dönem ve safhasında bu adilik içinde dönüp dolaşır. Çünkü kaybettiği şeyi bulup veremez; boş bir havuzun başkasına su akıtması mümkün değildir, içinde gaz bulunmayan bir lâmbanın çevresini aydınlatması düşünülemez. Câhil bir baba çocuğuna karşı nice cinayetler işler. Terbiyecisi şeriat ilminden habersiz bulunan bir çocuk nice zaman anarşist yetişip hayat düzeyinde bocalar kalır.
Hiç şüphe yok ki, Allah'ın huzurunda sorumluluk çok tehlikelidir. O büyük arzolunma günü meydana gelecek olay çok büyüktür. “Onları bulundukları yerlerinde durdurup bekletin, çünkü onlar mutlaka sorumludurlar.” Bu da, hiçbir malın ve evlâdın fayda vermeyeceği bir günde gerçekleşecektir...
Allah (c.c.) rahmet eylesin şâir, ne güzel söylemiştir:
“Sen ilmi ancak yetişmiş uzman kimseden al!...
İlimle dirilir; ruhlarla feda oluruz...
Cehil sahibinin meclisinden sen yüzçevir.
Körün yol gösterdiği kişi sapıtıp kalır.”
İşte bunun için İslâm şeriatının ilme tahrîk ve teşviki çok büyük olmuştur. İlmin oluşup ortaya çıkmasında ise İslâm'ın inayeti çok üstün ve o nisbette muhteşem olmuştur.

Müslümanlara ilimle emreden, onları ilme ve irfana davet edip teşvikte bulunan âyetler ve hadîsler sayılmayacak kadar çoktur. Biz sadece onlardan bir demet derleyip sunuyoruz, belki öğüt, ibret olur da öğüt ve ibret almak isteyenlere şifâ verir:

"De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Bunu ancak akıl sahipleri düşünüp öğüt alır." ***[401]***

"Allah sizden dosdoğru imân edenlerle kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltir. Allah yaptıklarınızdan haberlidir." ***[402]***

"Ve de ki: Rabbım! İlmimi arttır." [403]

Bu konuda birkaç hadîs:

"Kim ilim elde etmek için bir yolda yürürse, Allah ona Cennet'e giden yolu kolaylaştırır." ***[404]***

"Dünya lanetlenmiştir- Ondaki şeyler de lanetlenmiştir. Ancak şanı yüce Allah'ı anmak ve O'na olan itaat müstesna..." [405]

"Kim ilim elde etmek için çıkarsa, dönünceye kadar o, Allah yolundadır." [406]

"İlim isteyip aramak, onu tahsil etmeye çalışmak, her müslümana farzdır." [407]

Kur'ân'ın bu tevcihlerinden, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin tavsiyelerinden sonra terbiyecilere gereken faydalı ilimlerden nasîplerini almak, elverişli uygun terbiye yol ve yöntemleri edinmektedir. Bütün bunlar, İslâmî bir nesil eğitip yetiştirmek içindir. Yetişecek çocuğun üstün gayreti ve azmiyle İslâm'ın izzet ve şerefi tahakkuk eder ve O'nun sapasağlam, aşılması zor devleti yeryüzünde kurulur, ayakta durur. Bu da Allah'a göre zor değildir...[408]

4- Hîlm [409]

Terbiyecinin terbiyede en önemli kurtarıcı yanı, en müsait ve esaslı sıfatı; kuşakları oluşturup islâh eden özellikleri, dengeli ve düzenli olma vasfı ve hilm sıfatıdır. Ancak bu sıfatla çocuk öğretmenine yaklaşır, onun çekim alanına girer, bu sayede terbiyeci ve eğiticisinin sözlerine olumlu cevap verip dikkat gösterir, bu vasıtayla övgü değer adâbla süslenir de rezil bir ahlâktan kendisini sıyırıp kurtarır. Böylece çocuk yeryüzünde yürüyen bir melek gibi olur, insanlar arasına çıkınca çevreyi aydınlatan bir ay gibi olur...

İşte bunun için İslâm, halım selim olmaya, yumuşak ve sabırlı davranmaya, hoşgörülü ve nezîh bulunmaya teşvik etmiştir. Bu hususta birçok âyet ve hadîsler

vardır. Böylece insanlar, özellikle terbiyeciler ve dâvetçiler, hilm'in en üstün ahlâk ve büyük bir vasıf olduğunu bilsinler, insanı edep ve nezaketin doruğuna yükselttiğini, olgunluk zirvesine ulaştırdığını, ahlâk mertebelerinin en yücesine eriştirdiğini anlasınlar...
İlgili âyetlerden bir kısmı:
"Onlar ki bollukta da, darlıkta da (Allah'ın hoşnutluğuna erişmek için) harcarlar, öfkelerini yutarlar, insanları bağışlarlar. Allah ise iyilikte bulunanları sever." ***[410]***
"Sen affetme yolunu seç; iyilikle, güzel davranışla emret ve câhillerden yüzçevir." ***[411]***
"Kim de sabredip bağışlarsa, şüphesiz ki bu, azmedilmeğe değer umurdandır." ***[412]***
"İyilikle kötülük bir değildir. Sen artık (kötülüğü) en güzel şekilde sav. O vakit seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse sıcak bir dost gibi olur." [413]
İlgili Hadîsler:
Sevgili Peygamberimiz (a.s.) Aşahh Abdulkays'a şöyle buyurdu:
"Doğrusu sende, Allah'ın sevdiği iki haslet vardır: Hilm ve enâet..." ***[414]***
Bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimize gelip
"Bana tavsiyede bulun" dedi. Efendimiz (a.s.) şöyle buyurdu:
"*Öfkelenme!"* Adam aynı soruyu bir kaç defa tekrarladı. Her defasında Peygamberimiz (a.s.), ona
*"Öfkelenme!"*diye buyurdu. [415]
"Güçlü kuvvetli, güreşte üstünlük sağlayan değil, asıl güçlü kuvvetli, öfkelendiği zaman kendisine hâkim olan kimsedir." [416]
"Kolaylaştırın zorlaştırmayın; müjdeleyin, ürkütmeyin." ***[417]***
Hilm sıfatından, bütün iş ve durumlarda rıfk (yumuşak, şefkatli ve sabır) ile davranma neticesi çıkar:
Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:
"Şüphesiz ki Allah rıfk sahibidir ve her hal ve durumda sabırla, yumuşak ve hoşgörülü olmayı sever." ***[418]***
"Şüphesiz ki Allah rıfk sahibidir, yumuşak, sabırlı, hoşgörülü olmayı sever. Rıfka karşı verdiğini, sertlik ve kabalığa karşı ve diğer şeylere karşı vermez." ***[419]***
"Doğrusu rıfk nerede bulunursa, onu mutlaka süsler. Neden çekilip ahnırsa mutlaka onu kusurlu kılar." [420]

O halde terbiyecilere gereken, hilm ve rıfk ile süslenmek, enâet ile vasıflanmaktır. Eğer ümmeti islâh etmeyi diliyorlar, nesilleri doğru yola ulaştırmayı, çocukları terbiye edip eğriliklerini doğrultmayı arzu ediyorlarsa, bu güzel sıfatlan kendilerine huy edinsinler...
Şu demek değildir ki, terbiyeciler devamlı surette çocuk terbiyesinde hep yumuşak, hoşgörülü, sabırlı davranacaklar. Maksad, terbiyeci çocuğun eğriliğini doğrulturken, ahlâkını düzeltirken nefsine hâkim olacak, öfkelenmeden, infial duymadan eğitimini sürdürecek. Bu durumda çocuğun terbiye edilmesinde azarlamada maslahat görüyorsa veya dayakta yarar görüyorsa, o taktirde çocuğun durumunu düzeltinceye kadar ahlâkı iyileşinceye dek bu metodu uygulayabilir...
Artık kime hikmet verilmişse, herhalde ona çokça hayır verilmiştir...
Az yukarıda “cezalandırmak suretiyle terbiye etmek” kısmında geniş bilgi verdik. Terbiyeci kardeşim, o kısma dön yeterli bilgiyi ve malzemeyi orada bulursun... İnşallah...[421]

5- Sorumluluğu Düşünüp İdrak Etmek

Terbiyecinin idrâk edeceği önemli hususlardan biri; şuur ve vicdanının derinliğinde hissedeceği meselelerin önde geleni, çocuğu imân ve gidiş bakımından terbiye etmekte, beden ve nefs bakımından terbiye etmekte, beden ve nefs bakımından oluşturmakta, akıl ve toplumsal yönüyle hazırlamakta sorumluluğun ne kadar büyük olduğunu idrak etmesidir, İşte böyle bir idrâk onu devamlı surette çocuğu murakabeye ve üzerinde dikkatle durup günlük hayatını düzeltmeye çevirir. Çocuğa iyi âdetleri huy edindirmeye ve edebini sağlamaya sevkeder.
Artık bu durumda terbiyeciye gerken şudur: Çocuğun terbiyesinde bir süre gaflet edersem veya onu kontrol ve denetlemeyi unutursam, mutlaka çocuk adım adım fesada doğru kayar, şeklinde düşünüp aklını kullanmasıdır. Devamlı gaflet edecek olursa, ileride çocuğun toplumdan kopup yozan, sapıtan çocuklar arasında yer alacağına inanmasıdır. Artık çocuk bu düzeye gelince onu islâh zorlaşır, tedavisi ve terbiyesi güçleşir. Baba veya terbiyeci kaçırdığı fırsata karşın derin bir pişmanlık duyar, ama artık pişmanlık zamanı çoktan geçmiştir... Elleriyle işlediği cinayete ağlayacak, ama ağlamanın bir yararı olmayacak.
Kızını başıboş bırakıp geleceğini karanlığa boğan babaya seslenen şâir şöyle diyor:
“Lübnâ'ya ağlar mısın?

Oysa onu öldüren sensin!.
Lübnâ artık elden gitti.
Söyle sen ne yapabilirsin?”
İşte bunun içindir ki, İslâm dîni; babaları, anaları ve terbiyecileri çocuğu terbiyede, terbiyenin en geniş sınırını ve meramına ulaşmalarını emretmiş ve onların hepsini Allah'a arze dil dikleri bir günde kendilerine verilen bu emâneti koruyup gereğini yerine getirip getirmediklerinden sorulacaklarını hatırlatarak onlan yeterince uyarmıştır. Kendilerine gereken risâleti tebliğ edip etmedikleri, yüklendikleri sorumluluğu şuurlu biçimde taşıyıp taşımadıkları hakkında hesap vereceklerine dikkatlerini çekmiştir...
İşte terbiyeci kardeşim! İslam'ın senin yüklendiğin sorumluluk ve bir de bunda ihmalkâr davranıp davranmadığın hakkında neler söylediğine bir bak:
“*Ehline (çoluk-çocuğuna, yakınlarına) namazı emret. Kendin de sabır gösterip buna devam et...*” ***[422]***
*“Ey imân edenler! Kendinizi ve ailenizi cehennem ateşinden koruyun ki onun yakıtı insan ve taştır...”****[423]***
*“Ve elbette yaptıklarınızdan sorulacaksınız!”****[424]***
*“Ve onları (belli bir noktada) durdurup alıkoyun; çünkü onlar elbette sorguya çekileceklerdir...”****[425]***
Bu konuda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de şöyle buyurmuştur:
“*Doğrusu adam koruyucu bir çobandır ve korumakla yükümlü olduğundan sorumludur...”****[426]***
“Kadın da (kocasının evinde ve malında) koruyucu bir çobandır ve korumakla yükümlü bulunduğu şeyden sorumludur.” ***[427]***
“Çocuklarınıza ve ev halkına hayır ve iyilik öğretiniz, onları iyice terbiye edip edeplendirin!” ***[428]***
*“Hiçbir baba çocuğuna güzel edepten daha üstün bir bağışta bulunamaz.”****[429]***
“Şüphesiz ki Allah koruyucu olan her çobandan, korumakla yükümlü bulunduğu şeyi koruyup korumadığından soracaktır; hattâ adamdan, ev halkını (koruyup korumadığından) da soracaktır...” [430]
Kur'ân'ın bu buyrukları ve Rasûlüllah (a.s.) Efendimizin tevcihleri doğrultusunda, aklı başında olup basireti açık hikmetle iş gören her Mü’minterbiyeciye gereken şudur:
Sözü edilen sorumluluğu en mükemmel ölçüde, en güzel biçimde hazırlamada

ve en kuvvetli azimetle ele alıp hareket etmeli; bu hususta ihmal ve gaflet ettiği takdirde ilâhi gazabın iki gözünün önünde dimdik kendisini beklediğini düşünmeli, Cehennem azabının hazır bir vaziyette yolunu gözetlediğini hatırından çıkarmamalıdır.
Çünkü o çok büyük arzolunma (hesaba çekilme) günü, sorumluluklar çok ağır, hesap verme çok güçtür; korku ve dehşet ise oldukça büyüktür. Cehennem ise durmadan, “daha fazlası var mı?” diyerek kendisine atılacakları ister...
Sorumluluğu düşünüp idrâk etmek konusunda, terbiyeci kardeşimin önüne özetle de olsa bir kaç çizgi çizip koymak istiyorum. Müslüman ferdi bozmakta, müslüman aileyi dejenere etmekte, müslüman topluluğu ifsad etmekte sahnede rol alanlara karşı tam bir basiret üzere olman; çocuğunu kurtarmada bütün gayretini toplamanda, aileni islâh etmende çok duyarlı bulunman gerekmektedir.
Bir kaç çizgiden amacım, ötedenberi mason localarında, haçlı zihniyetinde, komünizm yuvalarında, İslâm ümmetinin akidesini hedef alan, müslümanların ahlâkını temelinden yıkmayı planlayan kararlardır. Maksad, sapıklık ve Hakk'ı inkârın ilkelerini yaygınlaştırıp imân esaslarını silmektir. Bütün bunları içki, seks, cinsi duyguları tahrik, sınama ve benzeri vasıtalarla istemekteler. Müslüman nesli bu vesileyle körü körüne bir taklîd havasına sokup beyinlerini yıkama gayretindeler...
İşte birçok kötülükleri hayasızlıkları mubah sayan sözünü ettiğimiz akımlar, kendi düşüncelerini yaygınlaştırmak ve kabul ettirmek için kendilerine ilk hedef olarak kadını seçmişlerdir. Çünkü kadın yaradılışı itibariyle hem zayıf bir unsurdur, hem de fitne ve fesadın peşine düşünmeden, sonunu hesaba katmadan takılan bir ruha sahiptir. Aynı zamanda kadının, gençlerin şehevî duygusunu tahrikte ve çocukların kafa ve kalblerini seks konusuna çevirmekte büyük te'sirleri sözkonusudur. Böylece ahlâkı bozmakta te'sirli bir araç sayılır ve kabul edilir...
Terbiyeci kardeşim! Sana günümüzün sapık akımlarının çizdikleri tehlikeli plânlarını birer birer olaylara dayanarak hatırlatmak istiyorum:
1-Komünistlerin plân ve entrikaları:
Çok gizli ve aynı zamanda tehlikeli vesikalardan birini ele geçiren Kelımetü'l-Hakk dergisi, Hicri: 1387 Muharrem/Milâdi: 1967 Nisan sayısında, Moskova Komünist Partisinin İslâm aleyhine hazırladığı ve doğu ülkelerindeki uşaklarına ulaştırdığı gizli belge çok dikkatli bir şekilde uygulanmaya konulmuş ve sinsi faaliyetlerle amaca ulaşılmaya çalışılmıştır.
Şimdi biz Kelımetü'l-Hakk dergisinin, İslâm aleyhine hazırlanan komünistlerin gizli raporunu ve planlarını nakletmek istiyoruz:

Bu rapordan önemli paragrafları aşağı yazıyorum:
Elli yıldan bu yana işçi sınıfını birleştiren ve bunları sosyalizm potasında şekillendirenler, İslâm âleminde burjuvaya en ağır darbeyi indirmek, Rusya'daki sosyalizmi yerleştirmek ve böylece işçi sınıfını harekete geçirmek için çok ciddi çalışmalara, önemli planları hazırlamaya koyulmuşlar, komünizmi yaymak için en önemli hedef olarak İslâm engelini kaldırmak istemişler ama yaptıkları ciddi denetleme ve elde edilen sonuçlara bakarak fazla bir mesafe kat'etmediklerini görmüşler ve Rusya'da yayınlanan "İlim Ve Din" adlı derginin 1964 Ocak ayı sayısında şunu itiraf etmişlerdir:
"Biz durmadan işçi sınıflarını birleştirip büyük bir güç haline getiren sosyalizmi İslâm bölgelerine sokmaya çalıştık, bu hususta çok mesai harcadık, fakat gördük ki, mü s Iüm anların kanlan Lenin'in ilkelerinden hiçbir şey içmemiştir."
"Komünisler durmadan din ile savaş halinde bulunduklarını söylerler. Ama ne var ki, İslâm her şeye rağmen durmadan parlak ışınlarını göndermekte, durmadan pınarını akıtmakta, milyonlarca insanı eğitmekte, rehber ve örnekler yetiştirmektedir. Oysa komünistlerin fikir liderleri, öncüleri, İslâm'ın uyanık halde olmasını çok tehlikeli görmekte, sosyalizm maskesi altında onları bir sınıf kavgasına sürüklemek için çok çalışmaktadır. Nitekim Dairetü'l-Maarifin Komünist Manifesto'yla ilgili yaptığı açıklamada, komünistler, gerici din olarak en tehlikelisini İslâm olarak kabul ediyorlar ve bu dine bağlı bulunanları emekçilerin hizmetine vermek için bütün güçlerini ve gayretlerini sarf ediyorlar ve sonra da şöyle diyorlar: İslâm dondurulmuş bir dindir, medeniyete karşı çok kinlidir, ileri gitmek istemez, sosyalizm ve komünizm için çok inatçı bir hasımdır, bütün hürriyet hareketlerinin karşısındadır."
Sözü edilen vesikada sonra şu cümleye yer veriliyor:
"Çizilen plan gereği, yapılacak tek şey, İslâmiyeti yine onun kendisiyle içinden yıkıp çökertmektir. Bunun için de aşağıdaki hususları gerçekleştirmek gerekmektedir:

a) Tam üstünlük sağlayabilmek için müslümanlarla barış halinde bulunmak ve bu yoldan onlar üzerinde saltanat kurup özellikle Arap ülkelerini sosyalizme çekip İslâmiyetten yavaş yavaş uzaklaştırmak...

b) Din adamlarını ve dindar idarecilerle hakimleri küçük düşürmek, onları halka fena tanıtmaya çalışmak, günün medeniyetine, gelişen tekniğine bunların karşı olduğunu devamlı işlemek, ülkenin geri kaldığına bunları sebep göstermek...

c) Bütün fakülte ve akademilerde hattâ, orta dereceli okullarda sosyalizmi ders haline getirtip yaygınlaştırmak, hemen her sınıfta bu konuya yer verilmesini sağlamak ve İslâm'ı böylece köşeye sıkıştırıp, sosyalizmi, komünizmi tehdit

edemiyecek kadar güçsüz bırakmak...”
Bu vesikanın bir diğer paragrafında ise şunlar yazılı bulunuyor: Hemen her şehirde dini hareketin önünde engeller oluşturmak, zayıf olsa bile onu kendi haline bırakmamak... Nerede dini bir hareket, aksiyon varsa onu mahvetmek için çok uyanık bulunmak, elden geldiğince hiçbir acıma hissi duymadan darbe indirmek, dine davet edenleri sahneden uzaklaştırmak için her türlü çareye başvurup ölümlerine yol açsa bile kahredici darbeyi indirmek...
Bütün bunlarla beraber, bize kapalı olmayan bir husus var: Dinin toplumları oluşturmakta çok tehlikeli devre ve dönemleri vardır. Bunun için onu her yanından ve her yerde çepeçevre kuşatmamız bir sürü yalan, iftira ve tezvirler düzüp yapıştırmamız, yakıştırmamız gerekmektedir. Ancak burada öyle bir metod kullanılmalı ki, açıktan İslamiyetle düşmanlık halinde olduğumuz farkedilmemelidir... Böylece çok sinsi yollarla halkın dine karşı nefretini oluşturmamız gerekir.
İnkarcı kâfirlerin, Allahsızların yazdıkları kitapları kurtarıcı birer can simidi şeklinde yazarlarını birer kahraman görünümünde tanıtmak; dine hücumda ve dini şuuru silmede onlara gereken bütün hürriyetleri vermek, kalblerden dini sökmeleri için onlara gereken bütün yardımda bulunmak ve zihinlere, artık İslâm'ın asrının çoktan son bulduğunu, devresini doldurduğunu iyice yerleştirmek.
Zaten bu hususta basan sağlanmış, istenilen olmuştur, İslâm'ın bugün sadece oruç, namaz, hacc gibi ibâdet kısmı kalmış, gerisi unutulmuştur. Yakın gelecekte sosyalizm felsefesi, bunları tanınmaz hale sokacaktır.
Müslüman ülkeler arasında ve toplumlar bünyesinde dini irtibatı tamamıyle kesmek, İslâm rabıtası yerine sosyalizm rabıtasını koymak. Çünkü İslâm'ın sağladığı toplumsal irtibat ve kardeşlik, sosyalizmle komünizme karşı en büyük tehlikedir. Bilimsel sosyalizmin tesirini giderecek güçte bir kuvvettir.
Dini rabıtanın kesilmesi, dinin mahvedilmesi, camileri ve kiliseleri yıkmakla gerçekleşmez; çünkü din gönüllerde yerini alıp taht kurar. Mâbedler ancak dinin gönüller dışındaki görüntüleridir. Asıl arzulanan Şey ise kalblerde yerleşen dini yıkmaktır, daha doğrusu o kalbleri yıkıp yeniden inşa etmektir. Biz üstünlüğü, güç ve kuvveti, saltanat ve kudreti sosyalizm felsefesine verdiğimiz, onun temelini sağlamlaştırdığımız ve bu husuta başarılı olduğumuz gün Mü’minlerin kalblerinde kök salan dini ve dindarlığı yıkmak zor değildir. Bunun için de asıl dini yıkacak vasıtaları harekete geçirmemiz gerekir. Ahlâk bozucu romanlar, fotoromanlar, sinemalar, tiyatrolar, gazete ve günlük haberler, dinsizliği teşvik edip çekici hale getirmeye çalışan kitaplar; din ile din adamlarıyla alay eden

yazılar ve insanları sadece ilme çağıran, ilimden başka bir güç bulunmadığını anlatan yayın organları ve ilmi saltanat kuran tek ilâh tanıtacak nitelikte dergiler en uygun vasıtalardır...
Sözü edilen vasıta ve propagandalarla, halkın dini konulara değil ilmi konulara kulak ve gönül vermesini çok sistemli bir metotla sağlamak.
Demokrasiyle idare edilen İslâm ve hristiyan ülkelerinde Isa peygamberin sosyalist olduğunu, aynı zamanda sosyalist ve komünistlerin lideri sayıldığını çok ustaca anlatıp gençlerin kafasına işlemek. Çünkü İsa fakir idi. Aynı zamanda fakir bir ailedendi. Ona uyan havariler de çok fakir kimseler idiler. İsa bütün gücüyle bu fakirleri toplayıp zenginlerle savaşmaya davet etmiştir.
Muhammed peygamber için de şunu söyleriz: O da sosyalistlerin ve fakirlerin lideri durumunda idi. Kendisi çok fakirdi, fakirler ona uydular ve böylece zenginlerle savaştılar. Cephelerini dolduran ihtikârcılarla, toprak ağalarıyla kıyasıya dövüştüler, İşte buna benzer sözlerle peygamberleri tasvir edip anlatmak, ruhlardaki kutsallığı uzaklaştırmak, vahiy ve mucizeleri mümkün olduğu ölçüde kafa ve kalblerden silmek, böylece dindarları âdi birer insan seviyesine düşürmek aynı zamanda peygamberleri de bu seviyeye indirmek gerekir. Ancak böylece onlar üzerinde hâkimiyet kurulabilir ve kendilerine tabi olanlar tarafından yenilip te'sirsiz hale sokulmaları sağlanabilir.
Kur'ân'da, Tevrat’ta, İncil'de geçen kıssaları, toplumun dini şuurunu zedeliyecek, içlerindeki imânı avlıyacak ve sosyalizmi destekleyecek ölçü ve anlamda yorumlamak, bunların tarihi ve maddi olaylar olduğunu ispatlamaya çalışmak, Yusuf kıssasının misal mahiyetinde olduğunu, tarihi ve maddi bir olayı temsil ettiğini ve içinde geçen önemli bölümleri kapitalistlerin, toprak ağalarının, soylu kadınların ve halkı sömüren devlet adamlarının aleyhine çevirmek ve bunları delil mahiyetinde göstermek.
Sosyalizm düzeni için, onun güç bulup yaşayabilmesi için, dinî bütün güçleri başaşağı edip te'sirsiz hale getirmek ve tedricen zayıflatıp varlığını ortadan kaldırmak...
Toplum ve teşkilatları sosyalizm ilkeleriyle meşgul edip iyice düşünme fırsatım bırakmamak, vatan ve tarihî kahramanlıklarla ilgili heyecanlı söz ve fikirlerle ilgilenmelerini önlemek; vatan sevgisini aşılayan şiir, şarkı ve türkülerle uğraşmalarını zayıflatmak; askerî konulara eğilmelerine, bunlarla ilgili kurulan derneklerden uzak kalmalarım sağlamak. Bunlara karşılık geçim konusunu ortaya atmak, ekonomik yönden geri kalmanın sorumluluğunu bütün ağırlığıyla kalblere yerleştirmek, açlık, fakirlik, hastalık gibi meselelerin doğuracağı elim sonuçları hatırlatmak, bütün bunlara gericilerin, ağaların, sermaye sahiplerinin

ve din adamlarının sebep olduğunu yeterince işlemek, hızlandırılacak...
Dini bağların, maneviyatın enerjiyi harekete geçirmeyi, bedensel kuvveti hayatı kazanma yolunda harcamaya engel bulunduğu işlenecek ve böylece mânevi güçler sindirilip te'sirsiz hale getirilecek.
Gece-gündüz, sabah-akşam devamlı heyecanları tahrik edip mevcut düzene başkaldırmaları ve tek kurtuluşun eskiye bağlı idarecilerden kurtulmak olduğu işlenecek, asıl va'dedilen cennetin sosyalizm ve komünizm olduğu anlatılacak...
Allah'ı inkâr fikirleri yaygı nl aş tın lacak; sadece bu değil, dinî şuuru, dinî inancı zayıflatacak, din adamlarına olan güven ve saygıyı sarsacak bir hüviyet ve tesirde işlenecek ve bu propaganda İslam âleminin hemen her bölgesinde devam ettirilecektir...
Dini yıkmak için yine onu kullanmakta bir sakınca görülmeyecek. Sosyalistlerin ileri gelenlerinin, söz sahiplerinin, halkı saptırmak için dinin bazı farz ve vaciplerini yerine getirmelerini göz yumulacak... Aldatıp amaç hâsıl oluncaya kadar ibâdete devam edecekler, ama süreyi fazla uzatmayacaklar. Çünkü anarşizmi körükleyip onu bir güç olarak ortaya çıkabilmek için sosyalistler içlerinde gizledikleri plân ve desiseleri şartlar elverdiği ölçüde ortaya çıkarıp izhar edecekler ama asıl darbeyi indirmek için mümkün olduğu ölçüde vakti ve yolu kısaltacaklar. Böylece anarşizm geçmişi ve dinî mirasları bütünüyle yıkıp yok edecek...
Sosyalistlerin sahîh dine inandıkları, câhil halkın inanıp bağlandığı temeli bozuk dış kabuğu yaldızlı gibi görünen dine itibar etmedikleri ilân edilecek... Çünkü sosyalistlere göre, en sahih din, sosyalizmdir. Allah varlığına ve birliğine dayalı dinler toplumu uyuşturan afyondur ki halkı belli bir tabakanın hizmetine sokar. Bütün dervişlerin ve din adamlarının kusurları dinden kaynaklanmaktadır. Dinî düşünceyi yıkıp dinsizliği tercîh etmek ve dinin hurafeden ibaret olduğunu isbat etmek asıl amaç olarak önümüzde bulunuyordur. Böylece bütün hurafelerin tanrısal dinlerden ortaya çıktığı, sahih din olan sosyalizm felsefesinde hurafenin yeri bulunmadığı belirtilecek.
Sosyalizim asıl amacına ulaşıncaya, gayesini gerçekleştirinceye kadar gerekirse zahiren İslâmiyeti destekler gibi görünecek, asıl sosyalizmin İslam'da bulunduğu, hürriyeti elde etmenin bu dinin gereği olduğu, sömürü düzenine karşı bu dinin gençleri tahrik ettiği ve bu mânayla İslâm'ın geleceğin tek dini bulunduğu işlenecek. Böylece Muhammed'in getirdiği İslâmiyet yavaş yavaş tecrîd edilecek, bütün özellikleri ve ilkeleri unutturulacak ve sadece İslâmiyetin ismi kalacak, ruhu ve mânası kaybolacak. Çünkü pek azı dışında Araplar tabiatları itibariyle müslümandırlar ve bundan böyle artık tabiatleriyle değil, is-

men müslüman olacaklar, ama fiilen sosyalist bulunacaklar. Böylece İslâm mâna yönünden eriyip yok olduğu gibi ismen de eriyip belirsiz hale gelecek...
Raporun devamı:
Lenin'in direktifleri gereği, sosyalistlerle komünistler dinin en inatçı hasmı olacaklar. Bu onun vasiyeti mahiyetindedir. Gelecekte va'dettiği Firdevs Cenneti fikir ve inancına karşı savaş açılacak, ölümden sonra böyle bir cennet olmayacağı, asıl Firdevs Cennetinin sosyal adalet olduğu, bunu da sosyalizmin gerçekleştirdiği metotlu şekilde ve bilimsel açıdan anlatılacak... O halde görünüşte dine yardımı, onu destekleme gibi bir durum varsa bu da belli bir süreye kadar ve çok dikkatli davramlarak sürdürülecek. Böylece yardımda, destek ve dini mahvetmeye yöneltilmiş bulunacak...
İslâm'a ilgi ve özen göstermekten maksat, önce İslâm'ı yine İslâm'ı sindirip silmek için kullanmak, sonra da İslâm'ı İslâm âlemine girebilmemiz için kullanmaktır.
Bununla beraber geçmişe ve tarihi bağlara sıkı sıkıya bağlılık hem Arap aleminde, hem İslâm ülkelerinde oldukça kuvvetlidir. Aynı zamanda halk bu hususta uyanıktır ve duyarlıdır. Ancak bizim izlediğimiz yol ve metot ileride bu kuvveti zayıflatacak ve onu asıl korunduğu unsurlardan tecrîd edecek ve böylece günlerin geçmesiyle eriyip yok olacaktır...
İslâmi anlayışları tashih ve onu şaibelerden arındırma ismi altında, aynı zamanda İslâm perdesi altında kahredici hüküm tamamlanabilir, onun yerine sosyalizmi koyabiliriz...”
Adı geçen vesikanın diğer korkunç bir yanı:
“Arap ülkelerinin hemen hepsinde bizim yardımcı elemanlarımız ciddiyetle çalışmaktadırlar; o kadar ki bakanlıkların başına geçecek, hükümet idaresinde ve önemli şirketlerle resmî, gayr-i resmî kurumlarda başkan olacak seviyededirler. Bizim direktiflerimiz uyarınca -ferdi de olsa- bulundukları yerde bir hakimiyet ve üstünlük sağlamaya muvaffak olmuşlardır. Ancak sözünü ettiğimiz yüksek makamlara erişmelerinde başarılı olmaları kurtuluş yolunu açacak çalışmalardan sayılır. Başarılı fertlerin birbirleriyle görüşüp buluşmaları, cemiyet haline gelip görüşmelerini sağlar. Günler geçtikçe bu yardımcı yandaşlarımız belli makamlara yükselip idealimizin uygun biçimde oluşup aktif alana çıkmasını gerçekleştireceklerdir. Kendilerine verdiğimiz talimata uyarak hareket eden makam ve söz sahipleri, gerici müslümanların kendilerine has düzenlerine ihlâs ile bağlı bulunduklarını gösterip her türlü şüpheyi ortadan kaldırma taktiği uygulayacaklar ve geçmişe bağlılığı paravana yapıp sosyalizmi bunun arkasına gizleyecekler ve faaliyetlerini bu paravana arkasında sürdürecekler. Her şeye

rağmen çok uyanık ve tetik davranacaklar. Etraflarını şüphe çemberinin sarmasına imkân vermeyecekler; çünkü kendileri bulundukları ülkedeki sorumlularla maksatlarını gizleyebilmektedirler. Bu bakımdan her türlü şüpheden uzak bulunmaya özen göstermek zorundadırlar.” [431]

Şimdi ey terbiyeci kardeşim! Komünistlerin, bu Allah'ı inkâr edip insanları doğru yoldan saptıranların neler istediklerini, neler yaptıklarını ve neler yapmayı tasarladıklarını anladın mı? İslâm'ı içinden çökertmek, müslümanları kutsal değerlerinden koparıp uzaklaştırmak için ne gibi plânlar hazırladıklarını gördün mü?

“Rabbim Allah'tır” diyen her müslümanı asıl inanç ve akidesinden koparmayı arzuladıklarını, “peygamberim Muhammed'dir” diyen her Mü’min i, “dinim İslâmdır” diyen her kişiyi bu imân ve irfanından uzaklaştırıp yerine küfür ve sapıklığı ve İslâm'dan sıyrılıp çıkmayı yerleştirmeyi nasıl düzenlediklerini fark ettin mi?

“Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Kâfirler hoşlanmasalar bile Allah öyle istemiyor. O, mutlaka nurunu tamamlamayı diliyor.” [432]

HAÇLILARIN PLANLARI

İslâmiyeti kökünden koparıp yeryüzünden silmek için iki asır kadar süren haçlı seferlerinden sonra netice alamıyan haçlılar bu defa kültür ve eğitim yoluyla harekete geçip hileli, aldatıcı plânlar hazırladılar, İslâm ümmeti hakkında kahredici hükümlerini yürütmek için çok çirkin oyunlara başvurdular.

Haçlıların İslam aleyhine hazırladıkları çirkin planlan şöyle sıralayabiliriz:

Önce İslam hakimiyetini kaldırmak. Bunun için de İslam halifeliğini temsil eden Osmanlı devletinin saltanatına son vermek gerekiyordu. Haçlıları temsil eden ingiliz, Yunan, italya ve Fransa devletleri, Osmanlı imparatorluğunun gerileme ve zayıflama dönemini firsat sayıp harekete geçtiler. Güçlü ordularıyla aç bir kurt gibi saldırdılar ve İstanbul dahil olmak üzere imparatorluğun hemen bütün kesimlerine el koyup istila planlarını uyguladılar. Uzun bir mücadeleden sonra Lozan anlaşması hazırlandı, İngiltere aşağıdaki şartların kabul edilmesi halinde işgal ettikleri toprakların belli kısımlarından çekilebileceklerini teklif ettiler. Mutabakat hasıl olunca anlaşma imzalandı, İngilizlerin ileri sürdükleri şartlar şunlardı:

a) İslamî hilafet kaldırılacak, halife Türkiye'den çıkarılacak, yani ülke dışına sürülecek ve hanedana ait bütün mal ve servet müsadere edilecek.

b) Hilafet hareketini körükleyen her akım önlenecek, her kıvılcım söndürülecek.

c) Dolaylı da olsa Türkiye İslamdan ilgisini kesecek.

d) İslamî hükümler yerine medenî kanunlar ve düsturlar konulacak. [433]

Bundan başka şer'î mahkemelerin ilgası, dinî medreselerin kaldırılması, miras ahkâmının değiştirilmesi, ezanın Türkçe okunması, Arap harflerinin kaldırılıp yerine latin harflerinin konulması, tatil gününün cuma değil pazar günü olması gibi birtakım inkılaplar da sözkonusudur. [434]

Lozan antlaşması imzalandıktan sonra ingiltere temsilcisi dışişleri bakanı Lord Curzon ülkesine dönüp Büyük Millet Meclisinde Türkiye ile olan antlaşmayı açıklarken milletvekillerinden bir kısmı Curzon'a hücum ederek Türkiye devletinin tanınmasını ve istiklal verilmesini şiddetle kınadılar, bu devletin yeniden İslam alemini toparlayıp büyük bir güç oluşturduktan sonra batılı ülkelere saldıracaklarını ileri sürerek endişelerini dile getirdiler. Dışişleri bakanı Curzon onları teskin eder mahiyette şunları söyledi: “Türkiye'ye öyle bir darbe indirdik ki bir daha doğrulup başkaldırmasına imkan yoktur. Çünkü onun temsil ettiği iki önemli husus vardır: İslam ve hilafet... Bu ikisine bir daha dönülmeyeceği hükme bağlanmış, taraflarca kabul edilmiştir!”

Bu açıklama üzerine ingiliz milletvekilleri Curzon'u alkışlamışlar ve böylece tartışma son bulmuştur. [435]

İkinci kademe olarak haçlılar Kur'ân'a ağır bir darbe indirmek suretiyle onu silip ortadan kaldırmayı planlamışlardı. Çünkü haçlılar, müslümanları birleştirip onları kuvvetli bir millet haline getiren faktörün Kur'ân olduğuna itibar edip, bu kitap onların arasında bulunduğu taktirde eski şan ve kudretine erişip büyük bir tehlike meydana getirebileceklerini bilirler.

Nitekim İngiliz Genel Meclis üyelerinden Gladston, meclis toplantısında elinde tuttuğu Mushafı kaldırarak şöyle konuşmuştu:

“Bu Kur'ân, müslümanların elinde bulunduğu sürece, mümkün değil Avrupa doğu üzerinde hükümdarlık kurabilsin ve hiçbir zaman da Avrupalı güven içinde olmayacaktır.” [436]

Haçlı ruhunun temsilcilerinden misyoner Vilim Ceyfurd da şöyle demiştir

“Ne zaman Kur'ân ve Mekke Medeniyeti Arap ülkelerinde belirsiz hale gelirse, ancak o zaman Arapların yavaş yavaş batı medeniyetini benimsediklerini, Muhammed'i ve getirdiği mirası bırakıp uzaklaştıklarını görebiliriz.”

Diğer haçlı önderlerinden biri olan misyoner Catily diyor ki:

“Bize gereken Kur'ân'ı ustaca kullanmaktır. İslâmı yine kendi silahıyla yenip

mahvetmek mümkündür, İslâm'ın karşıtı, yine İslâm'ın kendisi olmalıdır. Ancak böyle kahredici darbeyi indirebiliriz...” [437]

Fransızların Cezayir'deki yetkili adamı şöyle demiştir:

“Bugün Cezayir'i işgal edip sömürge yaptığımızın yüzüncü yılım idrak etmiş bulunuyoruz, istilada tam başarılı olabilmemiz için Arapça Kur'ân'ı onların varlığından, benliğinden söküp atmalıyız. Aynı zamanda Arap dilini de onlara unutturmalıyız. Ancak böylece Cezayirlilere karşı tam başarılı bir üstünlük sağlama imkanlarına erişebiliriz!” [438]

İşte bu tutum ve anlayış daha birkaç yıl öncesine kadar Fransızların kafasında dönüp dolaşmakta idi. Kur'ân'ın Cezayirli gençlerin kalblerinden ve kafalarından çekilip alınması için amelî bir tecrübeye başvurulmuştur. Bunun için Cezayirli genç kızlardan on tanesi seçilerek Fransa'ya tahsile götürülmüş ve yetenekli olan bu kızlara bütün genişlik ve derinliğiyle Fransız kültürü aşılanmış, üzerlerine Fransız giysileri giydirilmiş, Fransızcayı ana dilleri gibi öğrenmişler ve yabancı kültürle donatılarak Cezayir'e geri götürülmüşlerdi. Kızlar aldıkları kültür ve edindikleri tahsil gereği tamamen Fransızlaşmalardı.

Aradan tam onbir yıl geçtikten sonra hazırlıklar tamamlanmış ve Cezayir'de büyük bir parti tertiplenmiş, Fransız yetkilisi ülkenin ileri gelenlerini ve kendi kültürleriyle yetiştirdikleri o kızları davet etmişler. Bir de ne görsünler, sözü edilen kızlar İslâm kıyafetlerine bürünerek gelip yerlerini almışlar. Üzerlerinde müslüman Cezayirli hanımların kıyafeti bütün iffetiyle dikkatleri çekiyordu. Fransız gazeteciler ve emperyalistleri bu manzarayla karşılaşınca, hayretler içinde kalmışlar ve:

“Aradan 118 yıl geçtiği halde Fransa, Cezayir'de ne yapmıştır?!” Bunun üzerine Lagust (sömürgecilik bakanı) şu cevabı vermiştir:

“Kur'ân'ın güç ve hâkimiyeti Fransa'dan daha güçlü ve tesirli olursa, ne yapabiliriz!” [439]

Üçüncü olarak, müslümanlar arasında İslâmî fikri ve Allah'a olan bağlılığı yok etmek gerekir. Böylece müslümanlar İslâmi nizamdan kopup çözülürler de inkâr ve her şeyi mubah kabul etme yoluna girmiş olurlar.

Misyon başkanı Samuel bu konuda şöyle demiştir: [440]

“Hristiyan devletlerin sizieri görevlendirip misyonerler olarak Muhammed peygambere inanan ülkelere göndermelerindeki asıl amaç ve gaye, müslümanlan hristiyan dinine sokmak değildir. Çünkü böyle bir sonuç, yani müslüm ani arın kendi dinlerini bırakıp hristiyanhğı seçmeleri, onlar için bir hidâyet ve şereftir. Bizim amacımız onları böyle bir şerefe kavuşturmak değil, onları İslâm'dan

çıkarıp Allah ile olan bağlarını kesmektir. En önemli nokta İşte budur! Ayrıca müslümanlan tarihî ahlâklarına, milli değerlerine bağlılıktan uzaklaştırmak gerekir. Çünkü ancak bu kapıdan giriş yapıp onları sömürebiliriz. O halde bundan böyle bütün akıl ve yeteneklerinizi biraraya getirip müslümanlan İslâm'dan çıkarma yollannı ve çarelerini araştınp uygulamaya koyacaksınız."

"Sizler İslâm ülkelerinde öyle nesiller oluşturacaksınız ki bunu bazı ülkelerde başarmış bulunuyorsunuzdur. Müslümanlar Allah (c.c.) ile bağlantı kurmak nedir bilmeyecekler ve onu takib eden kuşaklar dava sahibi olmayacaklar, ülke, din ve kültür gibi önemli şeyleri benimsemeyecekler, rahat yaşamaya özenecekler, tembellik onlan kuşatacak, enerji ve gayretlerini ancak dünyevi şehvetlerde harcamayı düşünecekler. Öylece okudukları, öğrendikleri zaman sadece cinsel konuları okuyup öğrenecekler. Mal topladıklan zaman bunu sadece şehvetleri için toplayacaklar. Yüksek mevkilere çıkacaklar yine şehvetlerini daha iyi tatmin etmek için. Hulasa iyilik adına ne varsa hepsi şehvet doğrultusunda değer bulacak ve anlam kazanacaktır, İşte bu duruma getirilen müslüman nesilleri artık çok rahat hâkimiyetimiz altında bulundurup kültür istilasına uğratır ve sömürebiliriz."

"İşte ey misyonerler! Sizin için en önemli hizmet sahası budur. Onu en mükemmel ölçü ve anlamda tamamladığınız zaman, arzuladığınız amaç da tamamlanmış olur."

Yine misyon şeflerinden Zevîmer diyor ki:

"Batı medeniyetine nisbetle misyonerliğin iki önemli meziyyeti vardır: Yıkma meziyyeti, yapma meziyyeti. Yıkmaktan maksadımız, müslümanı dininden kopanp maneviyatını yıkmaktır. Yapmaktan maksadımız, müslümanı -mümkün olduğu kadariyle- hristiyanlaştırmaktır. Böylece o, kendi millî ruhundan kopup batı kültürüyle donatılır."

Misyon şeflerinden Tilkiy ise şöyle diyor:

"Bulunduğumuz ülkelerde, özellikle İslam ülkelerinde batı sistemi okullar kurup ona bilimsel hüviyet kazandırmamız gerekmektedir. Çünkü müslümanlardan çoğu İslam ve Kur'an'a karşı itikadlan iyice sarsılmıştır. Bunun en belirgin sebebi, okullarında batı kültürünü yansıtan kitapları okumaları ve yabancı dile ağırlık verip özenmeleridir. Bir de bizim açtığımız kolejlerde yüzde doksan batı kültürü ve dili hakim olduğuna bakılırsa, netice daha umut vericidir..." [441]

Dördüncü kademe olarak müslümanların birliğini bozup parçalamak gelir.

Böylece müslümanlar iyice kuvvetini kaybedip zayıflar, güçsüz, kudretsiz ve dengesiz duruma gelirler.

Bu hususta papaz Seymon diyor ki:

“Şüphesiz ki müslüman Arapların birliği, bütün müslüman ülkelerin idealini kendinde toplayıp biraraya getirir ve böylece Avrupa'nın boyunduruğundan, sömürüsünden kurtulabilirler. O halde bu hareketin ululuğunu kırmakta misyonerliğin önemli bir yeri vardır. Bunun için bütün misyonerlerimizi, İslâmi birliği bozacak bilgilerle donatıp hizmete sevketmemiz gerekmektedir.” [442]

Ünlü misyon şeflerinden Lorans Brawn da diyor ki:

“Müslümanlar Arap imparatorluğu altında birleşip büyük bir güç oluşturduklan taktirde, bütün dünya milletleri için bir lanet ve tehlike durumuna gelirler. Ama bölük pörçük birbirlerinden kopuk kaldıkları sürece, ister istemez baş eğip ölçüsüz ve te'sirsiz bir seviyede bulunurlar.” [443]

1908 yılında Avrupa ülkeleri fikir ve siyasi kişilerini toplayıp büyük bir kongre yaptı. Başkanlığını ise İngiliz dışişleri bakanı üstlenmişti. Açış konuşmasında bu bakan şöyle söze başlamıştı:

“Doğrusu Avrupa medeniyeti çözülüp yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyorlar. Medeniyetimiz ve kudretimiz henüz sarsıntı geçirip çökmeye yüztutmadan önce onun yıkılmasına sebep olacak başlıca faktörlerin neler olduğunu tesbit etmemiz ve ona göre çare ve tedbirler düşünmemiz gerekmektedir.” Böylece bir ay süreyle müzakereler devam etti, fikirler ortaya atıldı, görüşler belirlendi ve sonunda Avrupa'yı tehdîd eden en büyük tehlikenin müslümanlar olduğu üzerinde duruldu. Bunun üzerine orta doğuda bir birlik sağlanmaması, müslüman ülkelerin parça parça kalması için bütün gayret ve güçlerini bir noktada teksif etmelerine karar verdiler. “Çünkü orta doğunun birleşip bütünleşmesi, Avrupa'nın başaşağı gelmesi demektir.”

Bu kongrede şu karar da alındı: Orta doğuda Arap ve İslâm düşmanı kabul edilen bir yahudi devleti kurulması gereği kabul edilerek bunun gerçekleştirilmesi plânlandı. Ancak bu sayede müslümanlar bir birlik sağlayamazlar ve kendi aralarında bir ittifak kuramazlar. Böylece İngiltere birçok ülkelere özel mektuplar gönderip bir yahudî devleti kurulması için gereken yardımda bulunmalarını istedi. Bu yeni devlet Filistin'de kurulacaktı... [444]

Dördüncü kademede müslüman kadınları ifsad edilecek, ahlâkları bozulacak meselesi gelmekteydi.

Bunun için önce kadınlara verilecek hürriyet havası estirilecek ve bu doğrultuda bir hereket sağlanacak, sonra da kadın hakları ve erkeklerle eşit durumları münakaşa konusu edinilecek ve hemen sonra İslâm düzeninin birden fazla evliliğe cevaz vermesi tenkid edilip boşama yetkisinin sadece erkeklere

bırakılmasına dikkatleri çekilerek şüphe ve tereddütler uyandırılacak. Böylece İslâm şeriatı ve onun hayatla olan ilgisi hakkında olumsuz yönde şüpheler doğacak...

Bu konuda ünlü misyon şeflerinden Zevimer “Bugünkü İslâm Alemi” adlı kitabında diyor ki:

“İslâm dininin koyup geliştirdiği tevhîd inancından daha büyük ve te'sirli bir inanç kurulmamıştır, sanırım. Bu inanç Asya ve Afrika kıtalarım kendi te'sir alanına almış, ikiyüz milyon insanın bu kesimde akidesi, kanunu ve taklîd ettikleri değerleri haline gelmiştir. Bunlar arasında en sağlam birleştirici bir diğer urgan veya tutamak, Arabça olmuştur. Böylece bu milyonlarca insan yüce bir dağ gibi ve birbirini izleyen ve üzerinde kat kat bulutlar uçuşan yüce dağlar gibi birleşip kökleşmişlerdir. Gök âdeta bu dağlara yönelip tevhîd nuruyla her yanını aydınlatmıştır. Ne var ki bu dağın eteklerinde çok kadınla evlenme ve kadın haklarının çiğnenme görüntüleri sarkıtılmış şekilde sıntmaktadır.” [445]

Sonra bu İslâm düşmanı, misyonerlere nasihatta bulunarak sözlerini şöyle noktalıyor: “Sakın ümitsizliğe kapılmayın. Kadına hüriyet verilmesi konusu İslâm topluluğunun büyük bir kısmını boğazlamaya yeter. Misyonerliğinizi sürdürdükten sonra müslümanlar üzerindeki te'sirlerinizin çok zayıf olduğunu görürseniz hiç de umutsuzluğa kapılmayın. Çünkü onların gönlünde Avrupa ilimlerine ve kadın hak ve hürriyetlerinden yana büyük bir arzu ve temayül hissi doğurmuş bulunuyorsunuzdur...” [446]

Ünlü Fransız yazarlarından Mösyö Etiyn Lamey, 1901 Mart ayı dergisinde, İslâmiyeti temelinden yıkmak için şunları yazmıştır:

“Müslüman çocuklarının eğitilip terbiye edilmesi, yukarıda açıkladığımız gibi, İslâm'a bağlı kalmalarında büyük te'siri varsa da, ama müslüman kızlarını bir bakıma rahibe okullarında eğitmemiz, asıl amacımıza erişmemiz için en kestirme yoldur. Hattâ şunu söyleyebilirim ki, müslüman kızlarını bu okullarda eğitmemiz, İslâm'ı yine onun müntesipleriyle yıkıp yok etmenin tek yolu ve metodudur...”

Ünlü misyon şeflerinden An Miliygan diyor ki:

“Biz Kahire'de o kadar çok müslüman kızlarını hristiyan eğitimcinin te'sir alanına soktuk ki, başka bir yerde böyle bir başarı sağlamak herhalde mümkün değildir. Artık İslâm kalesini bu açtığımız okullarla yıkıp yok etmekten daha yakın bir yol yoktur sanırım.” [447]

İşte terbiyeci kardeşim, haçlı planlarını, İslâm akidesini temelinden yıkma hile ve düzenlerini, genç oğlan ve kızlarımızı İslâm inancı dışına çıkarmaları için

nasıl bir düzen kurduklarım gördün mü?
Haçlıların en büyük amaçlarının, İslâm'ın dörtte birinin eyleştiği orta doğuda İslâm birliğinin dağıtılıp paramparça etmek için nasıl çırpındıklarını da gördün. Böylece onların arzu ve emellerini gerçekleştirinceye kadar bu planlarını kusursuz uygulayacaklarını unutmamak gerekir.
Haçlıların bir diğer amaçlarının müslüman aileyi ve onun bağlı bulunduğu düzeni bozup değiştirmek, gençleri günah peşinde koşan çözülmüş, dengesini kaybetmiş bir sürü haline getirmek ve her şeyi mubah sayacak şekilde yetiştirmek olduğunu anladın mı?
Eğer bunları anladınsa, o taktirde Allah'ın sana yüklediği sorumluluğun ölçü ve anlamını bil ve gereği gibi taktir et ki, en doğru şekilde silkinip kalkabilesin ve en üstün semereyi elde etmek için asıl amacın çevresinde dönüp koşasın, çocuğunu terbiye edip aileni islâh edebilesin...[448]

YAHUDÎ VE MASONLARIN PLANLARI

Allah (c.c.) kahretsin yahudiler ki bunlar hile ve düzenbazlık yolunu bulup seçmekte çok gayretli olup dolaşık bir yol izlemekte çok mahirdirler. Amaçlarına ulaşmak, hedeflerine varmak için çalışırlar ve nüfuzlarım yeryüzüne yaymak için çırpınıp dururlar. Bununla da yetinmezler saltanatlarını yeryüzündeki bütün milletler üzerinde te'sirli kılmanın çarelerini araştırırlar. Bunun için de gözlerinin önüne iki önemli hedef dikerler:
Birincisiyeryüzündeki milletleri parçalayıp bölmek, bir kısmını bir kısmıyla aldatıp aralarında savaş ateşini körüklemek, fitne kıvılcımını içlerine atıp tutuşmalarını sağlamaktır.
İkincisi: Milletlerin inancını bozmak, ahlâk ve anlayışlarını yıkıp onları Allah'ın doğru yolundan ve düzeninden uzaklaştırmaktır...
Bu iki hedef ve amaçtan maksad da milletlerin kudret ve izzetlerini yitirmelerini sağlamak ve sonra da yahudî sultası altına girmelerini kolaylaştırmaktır. Böylece yeryüzünde hiç bir milletin kendi başına bir güç ve kudret olarak ayakta duramıyacağı ve yeryüzünde çok güçlü ve kahredici bir milletin oluşamıyacağı neticesini istihsal etmektir. Yahudilerin, milletleri parçalayıp bölmeleri ve bozup yörüngelerinden saptırmaları için kurdukları gizli birtakım cemiyetleri vardır ki bunların odağını mason cemiyeti teşkil eder.
Ustad Abdurrahman Cenke "Yahudi Hile ve Entrikaları" adlı kitabında diyor ki:
"Onların kurduğu bu cemiyetin tarihi isbat ediyor ki, en büyük ve kapsamlı amaçları hep gizli tutulmuştur. Aynı zamanda bu cemiyet, yeryüzündeki

cemiyetlerin en tehlikelisidir. Tarih boyunca yeryüzünde birçok tehlikeli dolaplar çeviren, korkunç dönemler yaşatan cemiyetlerden daha beter bir hüviyettedir. Öyle ki, mason cemiyeti, birçok milletler üzerinde gözle görülür şekilde te'sirler icra etmiş, yeryüzündeki birçok devletlerin siyasî hayatında büyük rolleri olmuş ve âdeta onların siyaseti üzerinde bir sulta kurmuştur. Ne yazık ki bu ihanete uğrayan devletler, başlarına gelen bunca siyasî gailelerin içlerinde yuvalanmış mason cemiyetleri tarafından perde arkasına geçip hile ve entrika parmaklarını oynatmak suretiyle geldiğinin farkında değillerdir. Daha doğrusu yahudîlerin gizli ajanları tarafından ülkedeki düşünce, siyaset ve ekonomi ameliyelerini idare edilip yürütüldüklerini bilmemektedirler. Nerede bir fikrî, bir siyasî, ekonomik, sosyal savaş ameliyesi sözkonusu ise onun altında bir yahudî oyunu, bir mason düzeni yatmaktadır.

Mason mahfellerinin sayısının çok olduğu bir beldede, yahudîler sayısal olarak çok bulunmasa bile, mevcut yahudîler bir şey yapamıyacak durumda bulunsalar bile, kurulan mason mahfelleri, asıl merkezden aldıkları direktif üzerine yahudîlerin nam-u hesabına faaliyet gösterip onların amacına uygun işler çeviririler. Öyleki, kimseler onların nereye gitmek istediklerini ve kim için ne yapmak arzusunda olduklarını bilmez...

Masonlar hakkında ciddi araştırma yapan birçok söz sahibi kişilerin anlattıklanna bakılınca, yahudîlerin nasıl dehşet saldıkları daha iyi anlaşılmaktadır. Yeryüzünde çıkan savaşların, bozulan düzenlerin, bunun için yakılan ateşlerin baş amilleri yahudîlerdir. Bütün bunları her ülkede kurdurdukları mason cemiyetleri marifetiyle yürütmektedirler...”

Esef verici bir gerçektir ki, masonlar Arap ve İslâm toplumlarını durmadan çalkalamakta, bu toplumların zenginleri ve mevki sahipleri masonluğun ilkelerini benimsemekte; nüfus ve kudret sahibi kişilerin onlarla sarmaş dolaş olduklan görülmektedir.

Dünyaya yayılan mason cemiyetlerinin nüfuzlu ve kudretli kişileri elde edip çevirdikleri dolaplann gelecek günlerde neleri ortaya koyacağını bilmiyoruz, iş bununla kalmıyor, büyük devletleri kendi idealleri doğrultusunda harekete geçirerek, birçok oyunlar oynamakta, Filistin meselesini askıya aldırtıp birçok devletlerin Filistin dâvasının çözülmesinin dünya barışına yardımcı olacağını ileri sürmelerine rağmen yahudîler oyunlarına devam etmekteler.

İsrail'in asıl tutumunun gelecekte gerçekleşeceği hususu kabul edilmekte idi, -ki bugün bunun birtakım badireleri ortaya çıkmış bulunuyor- biz artık ciddi biçimde anladık ki, bütün bu tehlikeli olaylann arkasında yahudilerin mason cemiyetleri marifetiyle sürdürdükleri plânlar yer almaktadır. Filistin davasını

engelleyen güç de İşte budur. Yahudilerin bu sinsi planını yürütenler ise, her ülkenin ileri gelenleridir ki bunlar kalblerini şeytanlara satmış kimselerdir; sorumluluklannı yerine getirmeyen, kendi ülkelerinin menfâatlerini bir tarafa itip büyük bir ihanet içinde bulunan bedbahtlardır ki bunlann yeryüzündeki mason teşkilatlarıyla sıkı işbirliği sözkonusudur. Mason localarından gelen emirleri - bilerek veya bilmeyerek- uygularlar. O teşkilata girdikten sonra sinsi amaca hizmete ister istemez itilirler. Her şeye rağmen tarih bir gün o kimseleri en büyük hiyânet damgasıyla damgalayacaktır. Allah (c.c), tarih ve müslüman kuşaklar onlan lânetliyecektir. Kıyamete kadar Allah'ın laneti onlar üzerinde olacaktır...

Biz şu anda masonluğun nasıl kurulduğu, derecelerinin neler olduğu üzerinde durmayacağız; çünkü asıl konumuz bu değildir. Onların rumuz, işaret, esrar ve yollarından da söz etmeyeceğiz. Bu bakımdan masonlar hakkında geniş bilgi edinmek isteyenler, “Yahudi Entrikaları” adlı kitaba müracat etsinler. Orada sadre şifâ verecek bilgileri bulacaklardır.

Bizim burada asıl üzerinde durmak istediğimiz husus, yahudi oyunu olan mason localarının hazırladığı sinsi ve gizli plana dikkatleri çekmek ve bunların kutsal dinlerle nasıl savaş halinde bulunduğunu, ahlâkı nasıl boğazladıklarını, insan toplumunu nasıl bozduklarını anlatmaktır.

Terbiyeci kardeşim! Yahudi ve masonların plânlarından önemli bir kısmını sana anlatmak istiyorum:

Yahudiler kendi protokollarında insanların inançlarını bozmak için şu sapık görüşlerini, toplumun kalb ve kafasını bozmak için neler düşündüklerini şöyle ilân etmişlerdir: Gerek yahudilerden, gerekse başkalarından, hazırlanan plana hizmet edecek kişilerin dini inançları, faziletli ahlâk kurallarını yıkmaları için, her konuyu cinsel ilişki açısından değerlendiren Freud Sigmund'un (1865-1939) düşünce ve nazariyesini ele alıp işleyecekler. Birçok kimsenin akıl ve kalbini alt-üst eden, dinleri lüzumsuz sayan, tanrısal inancı kökünden yıkan Kari Marks’ın doktrini can simidiymiş gibi ortaya atılacak ve sinema, televizyon gibi kuvvetli vasıtalarla tanrısal inanç yıkılacak, onun yerine Marksizm konulacak...

Her türlü iyi-güzel ahlâkı anlamsız sayan, herkesin şehevi duygusunu tatmin için her şeyin mubah olduğunu savunan, adam öldürmek, kan akıtmak, yıkıp yakmak gibi toplumu ifsad eden kötülüklere cevaz veren Nitzsche'nin görüşleri yaygınlaştırılacak, insan kendi zevki ve isteği uğrunda her şeyi mubah sayacak bir düşünceye sahib olmayı benimseyecek ve bunu kuvveden fiile çıkartmakta bir sakınca görmeyecek...

Ayrıca evrim nazariyesini ortaya atan, canlıların devamlı bir gelişme ve değişme

halinde olduğunu savunan, insanın gelişini inceleyip maymunun tekâmül edip insan şekline girdiğim varsayan Darwin Charles'in (1809-1882) bu teorisi bir hakikatmış gibi gösterilmeye çalışılacak.
Oysa günümüzün gelişen ilmi ve genetik çalışmaları bu nazariyenin artık çürüdüğünü ortaya koymuştur...
Yahudiler insanlığı ifsad için bununla yetinmeyip başka bir tehlikeli yol daha seçip amaçlarına ulaşmayı planlamışlardır. O da, günlük, haftalık neşriyattır, sinema, televizyon, radyo ve benzeri kuvvetli yayın organlarıdır. Masonların bütün melanetleri bu vasıtalarla ortaya yayılacak, her hâin satılmışla, her uşak yazarla bunlar işlenecek..
Yahudiler bütün habislik ve entrikalarıyla, milletleri genel kültür ve sanat, oyun, eğlence, fuhuş ve benzeri yollarla ifsad edip yörüngelerinden saptırmayı hedef olarak seçmişlerdir.
Yahudiler kendi dehalanyla, oyunlarıyla Avrupa üniversitelerinde psikoloji ve sosyoloji kürsülerini işgal etmişler. Amerika ve doğu ülkelerinde de aynı konulan kendi doğrultularında üniversitelere yerleştirmişlerdir. Bu iki bilim dalıyla insanların akidelerini ve ahlâklarını bozmayı planlamışlardır. Habis planlarıyla yaklaşık 90 kadar kürsüyü işgal etmiş durumdalar. Böylece düşünce ve felsefi açıdan öncülük yapıp bütün dünyada saltanat ve sultalarını sürdürebilsinler...
Yahudilerin dokuzuncu protokolda neler dediklerini size nakletmekte yarar görüyorum:
“Yahudilerden başkasını saptırmakta geniş imkân bulduk, insanların ahlâkını bozduk, ortaya attığımız birtakım doktrin ve ideolojilerle insanları bönlüğe sürükledik.”
Yahudiler onüçüncü protokollarında şunları söylüyorlardı:
“Yahudilerden başka milletleri keşif ve icadda bulunmaktan uzak tutmamız için ne kadar yeni bir buluş ve icad varsa, çeşitli sanat, oyun ve benzeri yollarla yahudîlere ait olduğu çok sistemli ve metodlu bir biçimde işlenecek, birçok kitap ve dergilerde bu hususa geniş yer verilecek ve böylece teknik, matematik ve benzeri birçok konuları da ya-hudîlerin geliştirdiği örneklerle anlatılacak...
Diğer milletlerin müstakil düşünme nîmeti yavaş yavaş dumura uğratılacak, onlar da ileride bizimle birlikte ileri sürdüğümüz kişilerin fikirlerini benimseyip nesli o buluş ve fikirlere davet edecekler... Bunu gerçekleştirmenin tek bir yolu ve sebebi sözkonusudur. Yeni yeni fikirler hazırlayıp ona göre plânlar hazırlayan kurul ve komisyonlarda üye olarak bulunacağız ve ileride hazırlanan plânları kendi vasıtalarımızın buyruğu altına verip yaymaya çalışacağız...”

Sözü edilen protökollarda ele alınan konulardan bir kısmının özetini aşağıda naklediyoruz:
“Ahlâkı yıkıp silmek için her yerde çalışmalıyız ki saltanat ve üstünlüğümüz kolaylaşıp devam edebilsin. Freud bizdendir. Onun görüşlerinin ışığı altında cinsel ilişki konusunu gün ışığına çıkarıp çekici hale getirmeliyiz ki, gençlere göre kutsal diye bir şey kalmasın ve hepsinin tek arzu ve amacı şehevî duygusunu tatmin olsun, İşte o zaman ahlâk intihar etmiş olur.
Belgrat Mason Cemiyetinin tutanaklarında 1922'de ele geçen bir bölümünde şöyle yazılıdır: “Biz masonların din düşmanı bulunduğumuzu hiç bir zaman unutmamamız gerekir ve bu hususta hiçbir zaman ihmâl ve gevşeklik göstermemeliyiz...”
1900 yılında mason âlemi maşrık-i azamlığının tutanaklarında şu sözlere yer verildiği görülmüştür: “Dindarlara ve mâbedlerine karşı yardımda bulunmakla yetinmeyeceğiz, çünkü bizim bunda en esaslı amacımız bunların varlığını yok etmektir.”
1903 yılında masonların neşrettiği dergide şu sözlerin yazılı olduğu tesbit edilmişti: “Dinlerin te'sirini kaldırabilmek ve bu savaşı sürdürebilmek için dini devletten ayırmak gerekir. Böylece masonlar dinlerin yerini alabilirler ve mason mahfelleri ancak mâbedlerin yerine geçip söz sahibi olabilirler.
Terbiyeci kardeşim! Şimdi, yahudilerin kurduğu masonluğun gizli plânlarında neleri hedef seçtiklerini, nasıl habis ve çirkin oyunlar oynadıklarını anladın mı? Yahudiler bu teşkilatla İsrail oğullarının eski şan ve şerefini geri çevirmeyi, Fırat’tan Nil'e kadar uzanan topraklar üzerinde tasarladıkları büyük devletlerini kurmayı amaçladıkları kesindir. Sonra da dünya milletlerinin hemen hepsi üzerinde bir üstünlük ve sulta kurma arzuları gelmektedir. Bu hedefe ulaşabilmeleri için de en kestirme yol olarak, semavi bütün dinleri yıkmak, ahlâki mezhepleri yok etmek, içtimaî ve iktisadî ahkâka en ağır darbeyi indirmektir. Böylece yeryüzünde yalnız yahudi bayrağının yükselip dalgalanmasını sağlamaktır. Filistin'de kurulan İsraîl Devletinin varlığı ancak bu plânı uygulamaya yöneliktir. Mason mahfelleri de bunun için hizmete sevk edilmişlerdir...
Terbiyeci kardeşim! Bu gerçeği anladığın zaman, çocuğunu imân ve ahlâk bakımından olgunlaştırmak için bütün gayret ve azmini kullanacağında şüphe yoktur. Onları fikren ve ruhen hazırlaman da böyle! Ancak çocuklarını yahudi tuzağından kurtarabilir, onların ahlâkını yıkanlardan uzak tutabilirsin...[449]

EMPERYALİSTLERİN PLANLARI

Emperyalizmle ilgili plânlardan maksadımız, emperyalistlerin haçlılarla ve doğu ilimleriyle ilgilenen kurumlarla işbirliği yapıp sağlam bir ortam oluşturarak İslâm ile savaşan ve müslümanları o yüce ve şerefli hedefinden saptırıp müslüman toplumların inanç ve ahlâk temelini yıkıp onları şehvetlere boğan zihniyettir. Onların bu savaşı, müslümanların İslâm inancından sıyrılıp çıkıncaya ve onlar tarafından iyice sömürülünceye kadar sürüp gidecektir. Bu zihniyetin ortaya attığı ve daha çok İslâm âlemine yönelttiği silah, iç guddeyi tatmin yollarını kolaylaştırmak ve insanları rezilet bataklığına sokmaktır. Böylece şehvet bataklığına sokulan gençler asil hiçbir şeref ve izzete hevesi enmiyecek ve hatta yüce hiçbir risâlete iltifat etmiyeceklerdir.

Bu emperyalistlerin önde gelenlerinin biri diyor ki:

Bir bardak içki ve bir dansözün Muhammed'e uyanlarda yapacağı tahribatı bin top yapamaz. O halde müslümanları madde ve şehvetlere daldırıp boğmaya çalışınız!...”

Az yukarıda ünlü papaz ve aynı zamanda misyon şefi Zevimer'in ne dediğini nakletmiştik:

“Sizler İslam ülkelerinde öyle nesiller hazırladınız ki çoğu Allah ile olan ilgisini bilmez ve bilmek de istemez. Müslümanı İslâm dininden çıkardınız, onu hristiyan dinine sokmadınız.... Bunun tabii sonucu olarak İslâm'a bağlı olanlar öyle bir tabaka oluşturdular ki bunlar emperyalistlerin ağına düştüler; öyle ki kutsal değerleri tanımaz oldular, tembel tembel oturup kendi rahatlarından başka bir şey düşünmez duruma geldiler. Dünya işleri hususunda sarfedecekleri enerjilerini ancak şehevî yollara çevirebildiler. Bir şey okuyup öğrenmek istedikleri zaman sadece seksle ilgili şeyleri okurlar. Yüksek bir makama ancak seksin daniskasını yapmak için göz dikerler.”

Ünlü yahudi Randwolf Teşerşel, Kudüs ele geçirildikten sonra 1967'de şunları söylüyordu:

“Kudüs'ten İslâm hâkimiyetini çıkarmak, hem yahudîlerin, hem de hristiyanların rüyası idi. Bu hususta şüphesiz ki, hristiyanların sevinci yahudîlerinkinden daha az değildir. Evet, gerçekten Kudüs, müslümanların elinden çıktı. Hahamlık bu hususta üç önemli karar almış bulunuyor. Bunlardan biri: Kudüs hep yahudîlerin elinde kalacak ve bir daha müslümanlara geri verilmeyecek. Bundan böyle onlarla yapılacak antlaşmalarda bu madde mutlaka gözönünde bulundurulacak...”

Emperyalistlerin İslâm âlemi hakkındaki sözlerinden yetecek kadarını, haçlılar ve müsteşriklerden naklettiğimiz hususlarla belirtmiştik. Bunların hepsi tek bir

eldir, İslâm'ı yıkmakta, müslümanları dinlerinden uzaklaştırıp şehvete boğmakta plânları birdir. Ama kâfirler istemese de Allah (c.c.) kendi nurunu mutlaka tamamlamak istiyor...

Terbiyeci Kardeşim!

Bu bahiste son olarak şunu hatırlatmak istiyorum: İslâm ülkelerinde faaliyet gösteren yabancılardan gaflet etmemen gerekir. Çünkü bunların, çoğunun, inkarcı sosyalistlerle irtibatı sözkonusudur. Aynı zamanda çoğu İslâm'a karşı kin besleyen haçlıların adamıdırlar. Masonlarla da gizli irtibatları vardır. Müslümanları kutsal değerlerinden uzaklaştırıp sapıttıran empeyalist ülkelerin direktifleriyle hareket etmektedirler. Bunlar gece gündüz demeden yeryüzünde küfür tohumlan ekmekte, her şeyi mubah sayma anlamına gelen ibahiyeciliği durmadan körüklemekteler. Özellikle müslüman topluluğun bulunduğu hemen her kesimde bunlar durmadan ifsada yönelik plânlarını uygulamaya çalışmaktadırlar...

Artık terbiyeci kardeşim! Sözünü ettiğimiz unsurlar nerede bulunurlarsa mutlaka o haince faaliyetlerini; sürdüreceklerini, metodlarını kullanacaklarını, şaşırtıcı ilkelerini, ideolojilerini sergileyeceklerini bilmen gerekir. Onlar durmadan yeni yeni metodlarla ortaya çıkmakta, günün şartlarına göre, renk değiştirmekteler.

Sözünü ettiğimiz guruplar, ister alt tabakadan, ister misyoner göreviyle gelmiş bulunsun, hep aynı hedefe yönelmekte, hep birbirlerine destek ve yardımcı olmakta, imân ve İslâm inancını; fazilet ve ahlâk dayanak ve direğini çalmak için durmadan çalışmaktalar. Senin oğlundan ve kızından bu kutsal değerleri çekip alma göreviyle hareket etmekteler. Öyle ki, senin çocuğunda imân adına, ahlâk ve fazilet namına bir şey kalmayıncaya kadar peşini bırakmıyacaklardır. Onlar bu neticeye çocuğu sürükleyebiliri ek için de önce birtakım şüpheler uyandırıp çeşitli kademelerden geçirecekler, ölçüsüz bir hürriyet fikrini aşılayıp her şeyi bu uğurda mubah saymakta bir sakınca bulunmadığım telkîn edecekler İşte çocuğu bu noktaya getirdikleri zaman, dinlerin ve şeriatlerin getirdiği kutsal ne varsa hepsini söküp atma fırsatı doğacak.

Canlarını şeytanlara satan bu hâinler İslâm ülkelerinin enine boyuna her tarafına yayılıp birtakım isimler altında merkezler kurmakta-lar. Birtakım önemli yerlere sokulmaktalar: Önemli görevlerle gönderilmekteler, bakanlıklara kadar sokulmaktalar, radyo, televizyon ve diğer eğitim cihazları; çeşitli kurumlar ve benzeri yerlerde bulunmaktalar. Soygunculuk ve sapıklığı yaymakta, ihkârcılığı aşılamakta kullandık-ları vasıtalar çok çeşitlidir. Bazan gazete yoluyla, bazan ra-dyo vasıtasıyla, bazen televizyonda birtakım temsillerle, bazan sinema ve tiyatro gibi güçlü sanat eserleriyle yayarlar. Önemli mahfellerde, kültür merkezlerinde

faaliyet gösterirler. Hiçbir fırsatı kaçırmazlar, her vasıtadan yararlanmayı çok iyi değerlendirirler.
Bundan başka devamlı küfür merkezleri haline getirdikleri bazı öğretim yerleri, okullar ve fakültelerde icra-i faaliyet gösterirler...
Bir de özel yerlerde tertipledikleri özel toplantılarda kustukları küfür zehirleri, ektikleri fitne ve fesad tohumları ayrı bir faaliyet halinde devam eder.
Gayet iyi bilmen gerekir ki, faaliyet gösteren bu çeşitli gurupların mantıklı konuşmaları, kendilerine has metodîarı, aldatma usûlleri ve saptırma düzenleri vardır. O kadar ki, bu usûl ve metod ile çocuğun akidesi ve düşüncesi aynı zamanda ahlâkı üzerinde olumsuz tesirler meydana getirecek güçtedirler.
Bunların metodlarından biri, çocuk henüz okulunu bitirmeden veya bitirmek üzere iken ona birtakım görevler, makam ve mevkiler va'detmeleri veya temennide bulunmalarıdır. Bunu çocuğun kafasına iyice yerleştirip birtakım örnekler de gösterince, onun kalbine girmeyi, beynine nüfuz etmeyi başarmış sayılırlar. O çocuk artık onların malı demektir. Okulunu bitirince, ondan yararlanabilecekleri ölçüde yüksek bir mevki hazırlarlar.
Çocukları saptırma usûllerinden biri de, batı kültürü ve medeniyeti ile onların kafa ve kalbini doldurmaktır.
Bir diğer metodları, usûl ve plânları, doğulu fikir adamlarının ve felsefecilerinin birtakım şaşırtıcı ve saptırıcı görüşleriyle kafaları doldurmak ve genç kuşağı böylece kutsal değerlerinden uzaklaştırmaktır. Bütün bu plan ve yolları kullanırken başanya erişebilmeleri ancak dinî inançları bir tarafa attırma başarılarıyla orantılıdır.
Bunlann bir diğer usûl ve plânı, çocukları Allah'ın varlığı hakkında da şüpheye düşürmektir. Meselâ, “Allah yaratan ise, ya kim onu yaratmıştır” veya “Allah eğer mevcutsa onu görmemiz gerekirdi, göremediğimize göre, varlığından söz edilemez...” gibi birtakım basit mantıkî oyunlarla, sözlerle çocuk üzerinde sinsi sorulanm çoğaltıp birtakım şüpheler uyandırarak inancım temelinden yıkmaya çalışırlar. [450]
Bir başka usûlleri, İslâm nizamı hakkında çocuklann kafasında şüphe doğurmaktır. Derler ki: “İslâm esas ve prensiplerinin devri gelip geçti. Bütünüyle ortaçağa hitap etmekteydi. Çağımızın gelişmesi karşısında, elektrik, atom ve bilim asrında artık İslâmî görüşün yeri ve anlamı yoktur...”
Aldatıcı ve şüpheye düşürücü usûllerinden biri de şudur: Derler ki: “İslâm dini kadının perde arkasından kalkıp evinde oturmasını farz kılmıştır. Onu hor görüp erkeğin kölesi yapmıştır. Bu sisteme göre kadının kendi haklarını elde etmesi ve şerefli düzeyine yükselmesi mümkün değildir. Ancak İslâm'ın koyduğu

kayıtlardan kurtulup hürriyetine kavuştuğu gün asıl değer ölçüsünü bulabilir. Kadın dinin getirdiği bütün kayıtlardan sıyrılıp âdetlerden uzak kaldığı taktirde vardır...”

Usûllerinden biri de her şeyi mubah saymanın, şehevi kuralların ve bir sürü ahlâk dışı söz ve davranışların, zina ve benzeri hayâsızlıkların peşine takıp onun iç guddesine hitap etmeleridir. Böylece çocuğu cinsel havaya itip nefse hakimiyetten uzaklaştırırlar. Bunun gibi daha bir sürü aldatıcı, şüphe uyandıncı ve saptıncı usûller ve plânlan vardır...[451]

“Bu daha önce inkâra sapıp küfrü benimseyenlerin söylediklerine benzer anlamda, ağızlarında geveledikleri sözlerdir. Allah kahredesiler! Nasıl da (haktan sapıp) yüzçeviriyorlar?!” (Ayet meali)

Artık sen ey terbiyeci kardeşim! Sözü edilen hâin grupların telkine çalıştıklan şüphelerden ve uydurduktan bir sürü aldatıcı metodlardan neler yapmak istediklerim anlamış bulunuyorsun. Bunlar hiç şüphen olmasın ki, o av arabalarıyla Mü’min kuşakların yolunda pusu kurup onları avlamaya çalışıyorlar, İslâm cemaatini, kâfirlerin akide-siyle yönlendirmeyi arzuluyorlar. Sapık mezhepleriyle, yıkıcı çağrılarıyla yolları değiştiriyorlar. Öyle ki, müslüman gencin ve müslüman kadının yanında İslâm adına bir şey kalmayıncaya; ayıp, haya ve haram adına bir duygu ve düşünce, inanç ve itikad silininceye kadar uğraşıyorlar...

İşte İslâm aleyhine çalışan bu guruplar azgınlık ve sapıklıkları doğrultusunda vasat bulup hile ve entrikalarını sergilemeye, bütün güçleriyle ifsadda bulunmaya, küfür ve zehirlerini üflemeye devam eder, karşılarında hiçbir mukavemet görmez, sorumluluğunu idrâk edenleri bulmaz, yaptıkları telkin karşısında hiçbir yönlendirme, ciddi ve olumlu telkîn ve terbiye engeli çıkmazsa, -Allah korusun- İslâm toplumu kesinlikle ibaha ve ilhada kolaylık içinde yönelir; batı ya da doğu ahlâksızlığının tekerleklerine takılıp sürünürler. İstersen de ki: Komünizm düzenine, kapitalist sisteme uyup giderler... İşte o zaman bize sonsuza dek rüsvaylık zilleti dokunur da başaşağı gelme ve sapıklık içinde bocalama çağında İslâm ümmetinin zilleti ve kölelik kaplar ve artık o durumda, Allah'ın lanetini hakeden, gelecek kuşakların lanetine lâyık olan, tarihin lanetlemesine yol açan kimselerden oluruz ki bu lanet kıyamete kadar peşimizi bırakmaz...

Sen ey terbiyeci kardeşim! Komünistlerin, haçlıların, masonların, yahudilerin, emperyalistlerin ve diğer hıyanet şebekelerinin hazırladıkları plânlarla neleri kasdettiklerini anladıktan sonra, artık mutlaka bütün gayret ve himmetini ortaya koymalısın, en sağlam azimetini gösterip irâdeni bütün gücüyle harekete

geçirmelisin ki İslâm'ın sana yüklediği vacibi yerine getirmiş olasın, çocuğunu terbiyede ailene en doğruyu telkinde görevini yapmış bulunasın ve terbiye edilme hakkı sana ait olanlara karşı sorumluluğunu yerine getiresin. Unutma ki senin ailene karşı sorumluluğun bir emanettir ki sana bırakılmıştır ve hakkını vermediğin, gereğini yerine getirmediğin taktirde kıyamet gününde rüsvaylık ve pişmanlık olacaktır.
O halde henüz hesaba çekilmeden, sorgu kapısından içeri girmeden üzerindeki bu hakkı en doğru ve uygun şekilde yerine getir! Ancak böylece doğruluk cennetinde sonsuz kudret sahibinin yanında ilâhi rızaya mazhar olabilirsin, Allah'ın nimetine eriştirdiği peygamberler, sıddîkler, şehîdler ve salihlerle beraber olursun... Bunlar ne güzel arkadaşlardır. [452]
Şanı yüce Allah (c.c.) buyuruyor:
*"Ve onları (belli bir noktada) durdurup alıkoyun; çünkü onlar mutlaka sorguya çekileceklerdir."**[453]***
*"Rabbm hakkı için, elbette onların hepsinden, yapageldikleri şeylerden bir bir soracağız."**[454]***

ÇOCUK TERBİYESİNDE TEMEL KAİDELERİN İKİNCİ BÖLÜMÜ:

Terbiye konusunda temel kaideler genellikle iki grupta toplanır:
a) Din ve ahlâka, millî ve mânevi değerlere bağlılık.
b) Her türlü kötülükten sakındırmak.
inanç yönünden çocuğun kutsal ve mânevi değerlere bağlılığı:
Kesinlik arzeden bir gerçektir ki, çocuk henüz temyiz çağında iken itikadı hususlara bağlılığı dikkate alınarak ruhuyla, düşüncesiyle, tarihiyle, toplumsal ve sosyal yönüyle, nefs ve terbiyesiyle dine tam bir bağlılıkla yetiştirilip telkinle mânevi yapısı oluşturulursa, artık çocuk yavaş yavaş gelişip boy verince, gençlik çağına girince, adam olunca, orta yaşına erişince, bu bağlılığını korug" ve hiç şüphesizki onun ruhunun derinliğine inen inanç kesin bağlılığını sürdürmesini sağlar ve takva yönü için en sağlam kale olur. Artık cahiliyyetin bütün tasavvurlarını, inançlarını, ilkelerini ve sapıklıklarını ayaklarının altına alıp ruhî yüksekliğini ortaya koyar ve bunlarla alay edip geçer, İslâm nizamının karşısında düşmanca duran herkese karşı dağıtıcı, te'sirsiz hale getirici bir güç olur.
Çünkü küçük yaşta iken akide bakımından İslâmiyete bağlanmış, ibâdet yönünden irtibat sağlamış; ahlâk, düzen ve teşri, bakımından dine tam bağlılıkla yetişmiştir. Amel ve uygulama bakımından da İslâm'a sıkı sıkıya bağlı kalmıştır.

Cihad ve hakka davet bakımından da İslâm'a gönül vermiştir. Din ve dünya hususunda onu kendine tek dayanak seçmiştir. Mushaf ve kılıç cihetiyle İslâm'ın koyduğu esaslara bağlanıp hepsini benimsemiştir. Düşünce ve kültür bakımından İslâmla tam bağlantı halinde gelişmiştir...

Terbiyeci kardeşim! Sözünü ettiğimiz bağlılıklar ki bütünüyle hayır olarak gerçekleşmektedir, artık bu Kayırları çocuğun için en uygun şekilde gerçekleştir, bu gerçekleri uygulamada bütün çabanı kullan. O zaman umulur ki, çocuğun iyi-hayırlı Mü'minler arasında yer alır, tertemiz takva sahipleri içinde kişiliğini bulmuş olur; gerçek hürriyetine kavuşmuş mücâhid cemaat arasında onlardan biri sayılır.

Bu da Allah'a göre zor değildir...

Çocuğun bağlılığı çok yönlüdür:

İtikadî bağlılık:

Daha önce "iman terbiyesiyle ilgili sorumluluk" bahsinde şunu açıklamıştık: Çocuk akletmeye başlar başlamaz, imânın temel rükünlerine bağlanması gerekir. Aynı zamanda gayble ilgili hakikatlara inanıp gönül vermesi vâcib olur. Tek cümleyle, doğru haber yoluyla sabit olan bütün itikadî konulara ve gayble ilgili hususlara inanıp bağlanması şarttır.

Gerçek bu olunca, terbiyeciye gereken, çocuğun kalb ve kafasını, Aziz ve Celil olan Allah'a imân, meleklere imân, semavi kitaplara imân, peygamberlere imân, kaza ve kadere imân, öldükten sonra iki meleğin soru soracağına imân ve öldükten sonra dirilme, hesap, cennet, cehennem ve diğer gayble ilgili şeylere imân tohumunu ekmelidir.

Terbiyeci kardeşim! Bildiğin gibi, sen Allah'a imânın hakikatim çocuğun kalbinin derinliğine ektiğin ve imânın diğer şartlarını bütün derinliğiyle yerleştirdiğin ve ilâhî akideyle irtibatını sağladığın, bunun için bütün gayretini kullandığın takdirde, şüphesiz ki çocuğun ilâhi murakaba altında bulunduğu inancıyla yetişip gelişir; Allah'tan saygı ile korkma, O'na teslimiyet gösterme; bütün emir ve nehiylerinde açtığı yolu benimseme duygusuyla şekillenir. Bütün bunlar onun yanında bir imân hassasiyetine bürünür; kalbinin incelik ve heyecanını iyice bilir. Onu toplumsal kötülüklerden alıkoyacak bir ruh ve imâna eriştirir. Nefsin vesvesesinden uzak tutar, kötü ahlâktan alıkoyar. Böylece çocuk hem ruhen, hem ahlaken salâha kavuşur. Aklı ve gidişi itibariyle olgunlaşır. Bununla kalmaz, parmakla gösterilen bahtiyarlardan biri olur. Çünkü o bütünüyle hidâyet, din, hak ve sırat-i müstakim üzeredir.

Artık sanıyorum ki, terbiyeci kardeşim kendi çocuğunu imân yönünden terbiye edip yetiştirmesinde başka bir ihtiyacı kalmamıştır. Çünkü "imân terbiyesiyle

ilgili sorumluluk” bahsinde konu bütün yönleriyle ele alınıp çareler getirilmiştir. Aynı bahsi tekrar etraflıca görmek istiyorsan kitabımızın ikinci kısmına, sözünü ettiğimiz bahse dön, orada -inşallah- sadre şifâ verecek kadar bilgi bulacaksın.

Ruhî bağlılık:

Ruhî bağlılıktan maksadımız çocuğun ruhunu sadelik ve aydınlıkla süslemen, kalbinin imân ve ihlâs pınarı akıtmasını sağlaman ve çocuğu paklık, nezahat ve ruhaniyet semasında parlak bir isimle adlandırmandır, İslam'daki yolu ve meşrebi, ruhî irtibatlarla irtibat sağlaması ve çeşitli duygularla bağlılık göstermesidir. Ancak böylece sadeliğini, aydınlığını, paklık ve ihlâsını muhafazaya muvaffak olabilir.

Çocuğun yürüyeceği açık yol:

A) Çocuğu ibâdete bağlamak...

Nitekim bu hususta Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Çocuklarınız yedi yaşına girince onlara namaz ile emredin. On yaşına girdiğinde (namaz kılmayacak olursa) buna karşı onları dövün ve yataklarını ayırın.” [455]

Namaza kıyasla çocuğun kalbi oruç ibâdetine bağlanır, güç getirdiği zaman bununla da emredilir. Babası güç getirdiği zaman hacce giderken onu da beraberinde götürür. Yine terbiyecinin imkânı yettiği taktirde çocuğu zekât ibâdetine de bağlar, vermesini sağlar...

Ancak terbiyeci kardeşime gereken, çocuğa İslâm'ın sadece bu dört ibâdetten ibaret olmadığını anlatması, Allah yolunda bulunmasını sağlayan her iyi amelin de İslâmın getirdiği ibâdetler olduğunu hatırlatması gerekir.

İlâhî rızaya muvafık olan her söz ve davranış da birer ibâdettir. Bu genel manadan hareketle tüccar yaptığı ticarî işlerde Allah'ın açmış olduğu meşru, yolda yürüyorsa, alım-satımda helâl ve haram sınırlarını gözetiyorsa ve işlediği işte Allah'ın hoşnutluğunu kazanmayı arzuluyorsa, böyle bir tüccar da Hakk'a ibâdet eden Mü’minlerden biri sayılır.

Bunun için her terbiyeciye gereken şudur ki: Çocuk henüz küçük yaşta iken ona hayır ve şerrin esaslarını, sınırlarını; helâl ve haramı; hak ve bâtılı birbirinden ayırd edecek alâmetleri gösterip belletmelidir. Böylece çocuk helâl olanı yapmaya, haram olanından uzaklaşmaya başlar, İşte böyle bir yönlendirme, Peygamber (a.s.) Efendimizin terbiyecileri irşâd ettiği hususlardan biridir. Nitekim sahîh tesbitlere göre Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Allah'a taat ve ibadet üzere amel ediniz: Allah'ın günah ve isyan saydığı şeylerden sakınınız; çocuklarınıza emirlere uymalarını, yasaklanan şeylerden

kaçınmalarını emrediniz, İşte böyle yapmanız onları da, kendilerinizi de Cehennem ateşinden korumanızdır...” ***[456]***

Terbiyeci kardeşim! Çocuk genel ve özel anlamlarıyla ibâdete bağlanıp ısındığı zaman, gelişme çağında onu âdet edinip yerine getirdiğinde, henüz tırnakları yumuşakken; kendini ibâdete bağladığı durumda ve Allah'a taât, O'nun hakkını yerine getirme, şükrünü edâ etme, açtığı meşru' yolda yürüme üzere bulunursa, o taktirde dengeli düzenli, doğru ve ihlâslı bir insan olur. Öyle ki her hak sahibinin hakkım öder; günlük hayatında insanlara en güzel örnek; ahlâk ve muamelesinde güzel misâl olur...

Bununla da kalmaz, parmakla işaret edilen bahtiyarlar sınıfına geçer. Çünkü doğru yol üzeredir, hak dine bağlıdır, dosdoğru yolda yürüyordur...

B) Çocuğu Kur'an-ı Kerim'e bağlamak:

Çocukla Kur'an arasında sağlam bir ilgi ve irtibat kurmak. Çünkü Resûlulîah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Çocuklarınızı şu üç haslet üzerinde terbiye edip edeplendirin: Peygamberinizi sevmek, O'nun hanedan ve arkadaşlarını sevmek ve Kur'an okumak. Çünkü Kur'an'i okuyup ezberleyenler, (Onunla amel edip hükümlerini kalbinde taşıyan ve uygulayanlar), Allah'ın gölgesinden başka bir gölgenin bulunmadığı bir günde peygamberle ve kalbi pak, mesleği doğrularla beraber Arş’ın gölgesinde bulunurlar.”[457]

İbn Haldun, (1332-1406) Mukaddime'sinde çocuklara Kur'ân-ı Kerim öğretilip ezberletilmesinin önemi üzerinde durmuş ve Kur'an-ı Ke-rim'i öğretmenin diğer bütün' İslam ülkelerinde öğretilen konuların temelini oluşturduğuna işarette bulunmuş ve şöyle ilâve etmiştir: Çünkü Kur'an öğrenmek ve ezberlemek, dinin şiarlarından biridir ki, akideyi kalbde tesbit eder ve imânın kökleşmesini sağlar.

İbn Sina (980-1037), Siyaset adlı kitabında şu öğüdü veriyor:

Çocuğa önce, bedeni ve akli yeteneği dikkate alınarak Kur'an öğretilmelidir ki daha küçük yaşta Arapça sözcüğü en esaslı şekilde öğrenip gelişme imkânı bulabilsin ve böylece imânın alâmetleri bütün derinliğiyle onun nefsinde ve ruhunda kök salabilsin.

İmam Gazali (1058-1111), İhyâ adlı kıymetli eserinde şunu tavsiye ediyor: Çocuğa önce Kur'an-ı Kerim, Peygamber efendimizin hadisleri, iyi-yararlı kişilerin biyografileri öğretilmeli, sonra da dini hükümler belletilmelidir.

Yukarıda “iman terbiyesiyle ilgili sorumluluk” bahsinde şu hususu da belirtmiştik: Bizden öncekler çocuklarını terbiyede büyük bir özen ve titizlik göstermişlerdir. Onlar çocuklarını terbiyeciye verirken, onlara önce neleri

öğütlemişler ve nelere işarette bulunmuşlar, bunlan açıklamıştık. Selef-i Salihin, çocuklarına Kur'an-ı Kerim'i hem öğretmişler, hem ezberletmişlerdi. Böylece çocukların küçük yaşta dilleri Allah'ın sözüne iyice yatışır; ruhları cilalanır; kalbleri saygı dolu korku ile ürperirdi. Gözleri yaşarır; imân ve İslâm, ruhlarının derinliğine inip kök salardı. Sonra da bu doğrultuda gelişip yetişen nesil, Kur'an'dan başka düstur, İslâm'dan başka yol ve kanun tanımazlar...

Artık terbiyeci kardeşim! Şunu bilmen gerekir, bu ümmetin önce gelip geçenlerine uygun ve elverişli olan ne ise, sonra gelenlerine de o uygundur ve elverişlidir. Ümmetin ilk bahtiyarlarının düzen ve huzuru, ahlâk ve fazileti Kur'an okuyup O'nunla amel etmekte idiyse, ümmetin izzet ve şerefi İslam ile vücud bulduysa -ki bulmuştur- ümmetin sonra gelenleri de Kur'ân'a ve İslam'a sarıldıkları, öğrendikleri takdirde aynı düzen ve huzura, ahlâk ve fazilete, izzet ve şerefe erişebilirler. İşte İslâm'ın yüceliği, azizliği ancak bu yoldan gerçekleşir. Bu ruh ile yetişen nesillerin omuzlarında onun muhteşem sarayı kurulup; yüce devleti ancak böylece varlığım sürdürür. Milletler bu suretle İslâmın izzet, kudret ve medeniyetinin gölgesi altında ayakta durabilirler.

Bilmiş ol ki, sözü edilen bu önemli hususu en doğru ve sağlıklı şekilde yerine getirdiğin takdirde, çocuğundan yana sana düşen sorumluluğun gereğini ancak edâ edebilirsin. Onu ruhuyla, tilâvetiyle, düşüncesiyle, amel ve ahlakıyla Kur'ân'a bağladığın takdirde ödevini yapmış olursun.

İşte görevini bu ölçüde ve anlamda yerine getirdiğin zaman, çocuk gözlerini açar açmaz, Kur'ân'ın esas ve prensiplerinden başka bir esas tanımaz; Kur'ân'ın hükümlerinden başka hükümlere iltifat etmez. Çocuk ruhuna deva, nefsine şifa olarak Kur'an âyetlerini saygıyla okuyup anlamaktan başka bir nesne tanımaz, İşte o zaman çocuğunu ruhî yönden oluşturmakta umulan amacına ulaşmış olursun, imân yönünden hazırlamış, ahlâk yönünden olgunlaştırmış sayılırsın.

O kadar ki, senin çocuğun toplum içinde parmakla gösterilecek bahtiyarlardan biri olur. Doğru yol üzerinde, hakka bağlı, fazilet timsali bir insan olarak sahneye çıkar.

C) Çocuğu Allah'ın Evlerine Bağlamak:

Çocuğu ibâdete ve mabede bağlamak, bu hususta durmadan ilgisini arttırmak oldukça önemlidir. Çünkü küçük yaşta mabede gitmeyi âdet edinen bir çocuk daha çok mabet terbiyesiyle yetişme şansına sahip olur.

Bu konuda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buyurdular ki:

“Adamın mescidlere gidip ibâdet etmeyi âdet edindiğini gördüğünüz zaman onun için imân ile şahitlik edin.” ***[458]***

Aziz ve Celil olan Allah (c.c.) buyuruyor:
“Allah'ın mescidlerini ancak, Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı kılan, zekâtı veren ve Allah’tan başka kimseden korkmayanlar (ibâdetleriyle, zikir ve dualarıyla, mali yardımlarıyla) imâr ederler. İşte bunların doğru yolda olup başarıya erişmeleri umulur.” [459]
Terbiyeci kardeşim! Bilmiş ol ki, İslâm'da me'scid (cami) müslüman kişinin oluşturulmasında en önemli sütunlardan biridir. Aynı zamanda tarih boyunca geçen asırlarda İslam cemaatinin bir bina gibi oluşması mescidlerle gerçekleştirilmiştir. O halde günümüzde de fert ve toplum yapısını sağlam ölçüde kurmanın en sağlam rüknü ve temeli yine mescidlerdir. Gelecekte de böyle olacaktır.
Mescidsiz bir semtte, onsuz bir ülkede ne sen, ne de yetiştirmek istediğin kimseler Allahu ekberin o yüce nidasını duyamazsınız. Oysa bu ses dünya semalarında dalga dalga yükselir, insan şuur ve idrâkinin tellerini titretir, kalbi harekete geçirir....
Mescidsiz bir yerde müslüûiân öğüdün ve hakkın sözünü işitmez olur. Oysa bu söz insan ruhunu ve vicdanını duyarlı hale getirir ve bunun te'siriyle müslüman kişinin idrâk ve hisleri alevlenir...
Mescidsiz bir ülkede müslüman, dini hükümleri, dünya işlerini düzene koymayı öğrenemez, helâl ve haramla ilgili hükümleri bileme, hayatın asıl amaca götüren yolunu seçemez, ilahi hükümlerin inceliğini anlayamaz...
Mescidsiz ülkede müslüman Kur'ân-ı Kerîm'i, iniş sebeplerini, tefsirin inceliklerini öğrenemez.
Mescidsiz bir ortamda, genel ölçüde mtislümanların birbirlerinin durumundan, elem ve ızdıraplarından, arzu ve isteklerinden haberi olmaz. Doğuda yaşayan müslümanlar batıda yaşayanların ahvalini bilmez.
Mescidsiz bir ortamda müslümanın kendi din kardeşiyle şefkat ve sevgi ölçüleriyle ilgi kurması pek mümkün olmaz. Yardımlaşma, dayanışma, karşılıklı merhamet ve yakın irtibat gerçekleşmez...
Mescidsiz bir yerde mü’min başına gelen musibetin ağırlığını hafifletecek, ta'ziye ve tesellide bulanacak kimse bulamaz...
İşte bu sıraladığımız huluslar mescidlerin müslümanlardan yana verdiği bazı hizmetlerdir ki bu kutsal şeyler aynı hizmetleri fazlasıyla Asr-ı Saadette ve O'nun ashab ve halifeleri devrinde vermiştir. Onlardan sonra da bu hizmetleri asırlarca sürüp gelmiştir...
İşte mescidlerin dünya durdukça bu şerefli hizmeti vermesi gerekir. Müslümanlar kendi toplumları içinde hemen her yerde sağlam bir kaide kurmak,

genişçe aydınlık cadde üzerine mabedin muhteşem gölgesini aksettirmek; ilim, teknik ve medeniyet bakımından milletlerin en hayırlısı olmak istiyorlarsa; öncekilerin gerçekleştirdiği izzet, şeref, yücelik, devlet ve şahsiyeti sonra gelecekler için inşâ etmeyi arzuluyorlarsa, mescidleri amacına yönelik hizmete sevketmeleri gerekmektedir...

Terbiyeci kardeşim! Mescidin en önemli özelliklerinden birinin de, orada yapılan zikirle kalblerin yatışması, huzur duyması olduğunu bilir misiniz? Bu hususta Resûlullah (a.s.) Efendimizin şu hadislerine kulak ver:

"Cennet bahçelerine uğradığınız zaman yararlanın!" Bunun üzerine Ashab-ı Kiram sordu:

"Ya Resülallah! Cennet bahçeleri nelerdir?"

"Zikir halkasıdır", buyurdu. [460]

Terbiyeci kardeşim! Mescidin en önemli hizmetlerinden biri de Kur'an-ı Kerim'in orada okutulup öğretildiği olduğunu biliyor musunuz? Bu hususta Resûlullah (a.s.) Efendimizin sözüne kulak ver:

"Bir topluluk Allah'ın evlerinden bir evde toplanıp Allah'ın kitabını okurlar ve kendi aralarında ders yapıp (birbirlerine bir şeyler öğretirlerse), mutlaka üzerlerine sekinet, huzur ve gönül yatışkanhğı iner, rahmet kendilerini her yandan örter, melekler onları çepeçevre kuşatır ve Allah da onları kendi katındakilere anar..."[461]

Yine terbiyeci kardeşim! Mescidin en önemli özelliklerinden biri de cemaat halinde namaz kılmak olduğunu bilir misin? Bu hususta Peygamber (a.s.) Efendimizin ne buyurduğunu dikkatle dinle:

"*Kim evinde iyice temizlenip abdest aldıktan sonra, Allah'ın farzlarından bir farzı yerine getirmek için Allah'ın evlerinden bir eve giderse, attığı adımlardan biri bir günahını düşürür, biri de bir derecesini yükseltir..."* [462]

Diğer bir hadisinde de şöyle buyurmuştur:

"Size, Allah'ın ne ile hatâ ve günahları sileceğini ve ne ile dereceleri yükselteceğini haber vereyim mi?" diye sorunca, Ashab-ı Kiram:

"Evet, ya Resülallah!" diye cevap verdiler. Buyurdu ki:

"Sıkıntılı ve üşengeçlik durumlarda tastamam abdest almak ve mescidlere adım atmayı çoğaltmakla..." [463]

Ayrıca mescidlere doğru yürüyenler için kıyamet günü tastamam bir nûr müjdesi var. Terbiyeci kardeşim! Bu hususta Resûlullah (a.s.) Efendimizin ne buyurduğuna kulak ver:

“Gece karanlıklarında mescidlere yürüyüp gidenleri, kıyamet gününde tam nûr ile müjdele!”[464]

Terbiyeci kardeşim! Resûlullah (a.s.) Efendimizin camilere yürüyerek gidenlerin fazileti hakkındaki tevcihlerinden hareketle bütün himmetini toplayıp azmini iyice keskinlet de evlâdını Allah'ın evlerine bağlamaya, oralarla ciddi ilgi kurmaya hazırlayıp yetiştir ki ruhlarıyla cami terbiyesi alsınlar. Akıllarını o terbiyeyle işletsinler, nefslerini paklayıp İslâm cemaatiyle birlik kurmayı gerçekleştirsinler.

İşte bunu uyguladığın, sürüp devam edecek böyle bir ilgiyi kurmaya bütün gayretini kullandığın, evle cami arasında sürekli bir irtibat sağladığın taktirde, çocuğunu ruhen, imânen ve ahlaken oluşturmak için arzuladığın gayeye ulaşmış olursun. O kadar ki, çocuğun toplum içinde parmakla gösterilecek bahtiyarlardan biri olur. Çünkü hidâyet, hak din, doğru yol üzere bulunuyordur...

D) Çocuğun ilgisini Allah'ı anmaya çekmek:

Bu hususta Cenâb-ı Hakk buyuruyor:

“O halde anın beni, anayım sizi. Şükredin bana, sakın nankörlük etmeyin.” [465]

“Ey imân edenler! Allah'ı çok anın. Sabah ve akşam O'nu tesbih edin.” [466]

“Namazı kıldınız mı, gerek ayakta, gerek otururak, gerekse yanlarınız üzerine bulunarak Allah'ı anın...” [467]

Bunlardan başka istifade edilecek daha birçok âyetler vardır... Allah Resulü (a.s.) Efendimiz de şöyle buyurmuştur:

“Allah'ı anan kimse ile O'nu anmayan kimsenin misali, diri ile ölünün misali gibidir.” [468]

“Andolsun ki Allah kıyamet gününde birtakım topluluk ve milletleri kabirlerinden kaldırıp mahşer alanına sevkederken onların inciden minber üzerinde bulunup yüzlerinde nûr ışıldayacaktır. Öyleki, insanlar onlara gıpta edecek. Bunlar ne peygamberlerdir, ne de şehidler...”

Bunun üzerine bedevilerden biri dizi üzerine kalkıp dedi ki:

“Onları bize vasfedip tanıtır mısın?” Efendimiz şöyle cevap verdi:

“Onlar çeşitli kabilelerden, değişik ülkelerden olup Allah için birbirlerini seven ve Allah'ı anmak üzere biraraya gelen ve Allah'ı zikreden kimselerdir.” [469]

Kudsi hadiste ise şöyle buyurulmuştur:

“Ben, kulumun beni andığına göreyim. Beni andığı zaman onunla beraberim. Kulum beni kendi nefsinde anarsa, ben de onu kendi katımda anarım, O beni bir

toplulukta anarsa, ben onu daha hayırlı bir toplulukta anarım. Kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona zira' yaklaşırım. O bana bir zira yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse, ben ona seyirterek giderim." [470]

Zikrin mânası: Mü'minin bulunduğu bütün hal ve durumlarda Allah'ın azametini kalbinde duyup gözlerinin önüne getirmesi zikirdir, ister bu göz önüne getirme zihnen, ister kalben, ister nefsen, ya da lisanen ve fiilen olsun farketmez... ister ayakta, ister otururken, ister uzanık vaziyette iken, isterse yeryüzünde yürürken veya Allah'ın kudretine delalet eden belgeleri düşünürken olsun veya öğüt dinlerken ya da şeriatın hükümlerini benimserken veya Allah rızası gözetilerek bir iş yaparken olsun, hepsi de zikir sayılır.

Zikirle ilgili verdiğimiz bu mâna, Kur'an'ın münasebet düştükçe bir çok âyetlerde açıkladığı manadır:

Allah'ın azametini zihnen ve nefsen göz önüne getirmek: Kur'an-ı Kerim'de buyuruluyor ki:

"Öyle adamlar ki, ne ticaret, ne alım-satım onları Allah'ı anmaktan, namazı vaktinde kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymaz. Kalblerin ve gözlerin (korkudan) döneceği günden korkarlar." [471]

Allah'ın azametini kalben göz önüne getirmek:

Yine Kur'an-ı Kerim'de buyuruluyor ki:

"Bunlar dosdoğru imân edip kalbleri Allah'ı anmakta yatışır, huzur duyanlardır. Haberiniz olsun ki, kalbler ancak Allah'ı anmakla yatışır huzur bulur." [472]

Dil ile göz önüne getirmek:

Allah'ı anmayı emreden bütün Kur'an âyetlerinin kapsamına öncelikle dilin anması girer. Çünkü zikrin mânasını ilk taşıyan lâfızdır, bu bakımdan zikirle ilgili emir, önce lafzı ve dili kapsamı içine alır. Bu mânayı kuvvetlendiren rivayetlerden biri, Resûlullah (a.s.) Efendimizin şu hadisleridir:

"Şüphesiz ki Allah buyuruyor ki: Kulum beni anladığı ve dudaklarını benimle hareket ettirdiği zaman ben kulumla beraberim." [473]

Abhab-ı Kiram'dan Abdullah bin Büsr (r.a.) anlatıyor:

Bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimize dedi ki:

"Ya Resülallah! Şüphesiz ki İslâmi hükümler çoğalmıştır. Bana öyle bir şeyden haber ver ki ona sarılıp yapmaya devam edeyim." Bunun üzerine Resûlullah (a.s,) o adama şöyle buyurdu:

"Dilin hiç durmadan Allah'ın zikriyle ıslak bulunsun." [474]

Dilin zikir kapsamına, sahih tesbitlerle Resûlullah (a.s.) Efendimizden ve Ashab-

ı Kiram'dan, Selef-i Sâlihinden rivayet edilen dualar ve tavsiye edilen niyazlar da girer, ister bunlar sabah ve akşam üzerleri yapılan dualar olsun, ister yemek duası, isterse yola çıkma ve ikamet etme duaları olsun veya giriş ve çıkış veya uyku ve uyanma veya teheccüd ve görülen önemli olaylarla ilgili dualar olsun hepsi aynı kapsamın altında toplanır. Nasıl ki dil ile zikrin kapsamına, Allah'a sığınıp O'ndan meded ve yardım bekleme, istiğfarda bulunma giriyorsa. Çünkü bütün bunlar Kur'an'da belirtilmiş ve sahih tesbitle Peygamber (a.s.) Efendimizden nakledilmiştir.

Fiilen onu göz önüne getirmek:

Kur'an-ı Kerim'de buyuruyor ki:

"Namaz kılınıp (cuma) yerine getirilince, yeryüzüne dağılın da (nasibinizi) arayın. Bir de Allah'ı çok anın, ola ki, muradınıza erer, umduğunuza kavuşursunuz." [475]

Genel anlamda göz önüne getirmek: Bu hususta Kur'an'da buyuruyor ki:

"Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, aklını iyice kullananlar için (yol gösterici) belgeler vardır. O akıl sahipleri ki, ayakta, otururken ve yatarken Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında (iyice) düşünüp, Rabbimiz sen bunu boşuna yaratmadın. Seni (boş ve gereksiz şey yaratmaktan) tenzih ederiz. Bizi ateşin azabından koru (derler)..."[476]

Ayrıca zikir, Kur'an okumayı da kapsar. Bu hususta şanı yüce Allah (c.c.) buyuruyor ki:

"Şüphesiz ki Kur'an'ı biz indirdik ve elbette biz onun koruyucularıyızdır." [477]

Ayette Kur'an "zikir" tabiriyle anılmıştır...

Zikir tabiri ve anlamı, ilmi konuları sorma ve ilim adamlarının karşılıklı müzakeresini de içine almaktadır. Şanı yüce Allah (c.c.) buyuruyor:

"Eğer bilmiyorsanız zikir (ilim) ehlinden sorunuz..." [478]

Bazan da zikir tabirinden Allah'a ibâdet kastedilir. Nitekim şanı yüce Allah (c.c.) buyuruyor:

"Ey iman edenler! Cuma günü namaza (ezan) ile çağırdığında hemen Allah'ı anmaya (namaz kılıp hutbe dinlemeye) koşun; alım-satımı bırakın. Bu, eğer bilirseniz sizin için çok hayırlıdır." [479]

Şimdi ey terbiyeci kardeşim! Zikir tabirinden neler kastedildiğini anladın mı? Zikrin tek bir hal ile vasıflanamıyacağım öğrendin mi? Taşıdığı anlam belli bir tarikat ve yola has değildir. Zikrin bir nefs hali olup gönül anlayışıyla ilâhi

azameti kalp gözü ve baş gözü önüne getirecek bir özellik taşıdığını idrâk ettin mi?

Bunu anlayıp öğrendinse, o taktirde çocuğunu, Allah'ın azametini nefsine tanıtacak, gizli ve aşikar hallerde O'ndan korkacak; dönüp dolaşacağı, varıp kalacağı yerlerde O'ndan saygı ile haşyet duyacak; durup konakladığı, eyleşip yolculuk yaptığı durumlarda, barış ve savaş hallerinde, evde ve sokakta, uykuda ve uyanık vaziyette, hulâsa her yerde O'na teslimiyet gösterip kalb ve dil ile O'nu anarak üstün saygı gösterecek ölçüde ilâhi azameti duyacak şekilde onu terbiye edip yetiştirmekte gayret göster, ta ki çocuğun, Allah'ın şu âyette belirttiği bahtiyar kişilerden biri ola:

"Gerçek Mü'minler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalbleri ürperir; karşılarında âyetleri okununca bu onların imânını artırır ve onlar Rablarına güvenip dayanırlar..." [480]

Hiç şüphe yok ki, çocuk Allah'ı anmak suretiyle nefsine bir asalet kazandırır ve kalbinin derinliğine ilâhî murakabayı indirirse, o zaman kendini Allah'a veren, ibadet eden, sâlih amelde bulunan, doğruluğu şiar edinen dengeli ve yüksek ahlâk sahibi bir kimse olur. Artık günaha kendini itmez, hayasızlığa yaklaşmaz. İşte bu -Allah'a andolsun ki-salâh ve takvanın erişilecek gayesidir...

Terbiyede bu doğrultuda hareket edip yürüyen terbiyeciler İslâm'ın geniş caddesinde bulunuyorlardır, demektir! Şüphesiz ki bu da oldukça büyük bir başarıdır. Babalar ve öğretmenler bu yolu kendilerine gerekli görmelidirler.

O halde ey terbiyeci kardeşim! Sen çocuğunu yukarıda mânalarını belirttiğimiz şekilde zikrin çeşitleriyle eğitip yetiştir. Tâ ki, çocuğun ihlâs üzere yetişip gelişsin, takva üzere hayatını düzene koysun, ilâhi murakabe duygusunu kalbinde taşısın. Her durumda ilâhi azameti gözlerinin önüne getirsin. Eğer bu ölçüde onu terbiye edip yetiştirirsen, çocuğunu ruhen oluşturma, imân ve ahlâk bakımından hazırlamada arzuladığın amaca erişmiş olursun...

İş bununla da kalmaz, senin çocuğun parmakla gösterilecek bir düzeye gelir. Çünkü o, her haliyle hidayet, hak din, doğru yol üzerinde bulunuyordur...

E) Çocuğu nafile ibâdetlere çevirip aralarında irtibat sağlamak...

Şanı yüce Allah (c.c.) buyuruyor: *"Gecenin bir bölümünde uykudan kalk da sana has, fazladan bir namazı onunla (Kur'an ile) kıl. Ola ki Rabbın seni Makam-ı Mahmûd'a (övülmeye lâyık makama) eriştirir."* [481]

Ayrıca bu konuda Resûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: Kudsi Hadis.

"Kim bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir zira' yaklaşırım. Kim de bana bir zira' yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. Bana yönelip yürüyerek gelirse,

ben ona yönelip seğirterek giderim...” [482]
Diğer bir hadislerinde ise şöyle buyuruyor:
“Herhangi bir kul her gün için farzdan başka Allah için oniki rek'at nafile namaz kılarsa, mutlaka Allah onun için Cennet'te bir ev yapar.” [483]
Tabii nafileden maksad, farz olmayan tâtavvu' ibâdettir. Bu konuyla ilgili bölümlerde münasebet düştükçe nafile ibâdetten birçok yerde zikredilmiştir. Ama bunlardan en önemli olan bölümlerini, mesela namaz, oruç gibi çeşitlerini anmamda bir sakınca yoktur. Umulur ki, sen önce bunları kendin için bir yol edinir ve sonra da çoluk çocuğuna alıştırıp onlarda âdet haline getirirsin...[484]

1- Nafile Namaz

a) Kuşluk namazı:
Bu hususta Resûlullah (a.s.) şöyle buyurmuştur:
“Sizden herbiriniz sabahladığında her eklemine karşılık bir sadaka gerekir ve bütün bunlar için iki rek'at kuşluk namazı kâfi gelir.” [485]
Kuşluk namazı konusunda Hz. Aişe (r.a.) Validemiz diyor ki:
“Resûlullah (a.s.) Efendimiz kuşluk namazını dört rek'at kılar ve dilediği kadar onu artırırdı.” [486]
Ümmu Hani de (r.a.) diyor ki:
“Resûlullah (a.s.) Efendimiz kuşluk namazını sekiz rek'at olarak kıldı.” [487]
Bu üç rivayetten şu sonucu çıkarabiliriz: Kuşluk namazının en azı iki rek'at, ortalaması dört rek'at ve en üstünü sekiz rek'attır. Artık nafile kılmak isteyen kimse bunlardan birini seçebilir.
Kuşluk namazının ilk vakti, güneş doğduktan yarım saat sonra başlar, öğleden bir saat öncesine kadar devam eder.
b) Evvâbin namazı:
Bu namaz altı rek'attir; akşam namazından hemen sonra kılınır. Nitekim yapılan sahih rivayete göre, Resûlullah (a.s.) Efendimiz buyurdular ki:
“Kim akşam namazından sonra -ara yerde kötü bir şey konuşmadan- altı rek'at kılarsa, bu onun için 12 senelik namaza denk gelir.” [488]
c) İki rek'at tahiyyetü'l-mescid namazı:
Bu hususta Resûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Sizden biri camiye girince iki rek'at namaz kılmadan oturmasın.” [489]
Açıklama: Camiye abdestli giren kimse kerahet vakti girmemişse iki rek'at

namaz kılar. Kerahet vakti girmişse oturup zikirle meşgul otur. (Mütercim.)

d) İki rek'at abdest namazı:

Bu, abdest alındıktan sonra kerahet vakti değilse iki rek'at olarak kılınır. Bir bakıma abdest alma imkanını lütfeden Allah'a karşı şükretmek anlamına gelir. Nitekim yapılan sahih rivayete göre Resûlullah (a.s.) Efendimiz bir gün Bilâl'a:

"İslâm'da en çok umut besleyip bağladığın bir amelinden bana haber ver? Çünkü ben senin ayakkabının takırdısının sesini Cennet'te hemen önümde işittim" diye sordu. Bilâl şöyle cevap verdi:

"Benim yanımda en çok umut beslediğim amelim şu olabilir: Gece ve gündüz ne kadar temizlenip abdest aldımsa, mutlaka o abdestle, bana farz olmayan bir namaz kıldım." [490]

e) Gece namazı:

Yapılan sahih rivayete göre, Allah Resulü (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Farzdan sonra en üstün namaz, gece namazıdır." [491]

Ashab'dan Cabir (r.a.) Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğunu naklediyor:

"Şüphesiz ki geceleyin bir saat var ki müslüman bir adam o saata denk getirir de dünya ve ahiret işlerinden bir hayır isterse, mutlaka Allah ona onu verir ve bu her gece için böyledir.." ***[492]***

Diğer bir hadiste ise şöyle buyurulmuştur:

"Size gereken, gece kalkıp ibâdet etmektir. Çünkü gece ibâdeti sâlih kişilerin güzel âdetidir ve aynı zamanda Allah'a yakınlıktır; günahları temizleyicidir ve günahlardan alıkoyucudur.." ***[493]***

Gece namazının en azı, iki rek'attır. Çoğu için bir sınır yoktur. Bu namaz, nafile namazların en üstünüdür, çünkü ihlâsa çok daha yakındır.

f) Teravih namazı:

Bu namaz on selâmla yerine getirilen yirmi rek'attır. Ramazanda bütün bir ay süresince her gece kılınır. Yatsı namazından sonra cemaat halinde kılınır. [494]

Yapılan rivayete göre, Sâib bin Zeyd (r.a.) diyor ki:

"İkinci halife Ömer (r.a.) zamanında Mü'minler Ramazan ayında geceleri yirmi rek'at namaz kılarlardı. Bu namaza yüzlerce insan katılırdı. Hazreti Osman bin Affan (r.a.) zamanında ise cemaatin çokluğundan olsa gerek teravih kılanlar değneklerine dayanırlardı."[495]

g) İstihara namazı:

Bu, iki rek'attir. Namaz kılındıktan sonra Hz. Câbir'in (r.a.) rivayet ettiği duâ

okunur. Sahih tesbitlere göre, Resûlullah (a.s.) Efendimiz istihare duasını şöyle tavsiye etmiştir:
"Allah'ım! Senin ilminle hayır umuyorum. Senin kudretinle kudret arzuluyorum. Senin büyük fazl u kereminden istiyorum. Çünkü sen taktir edersin, ben taktire güç getiremem. Sen bilirsin, ben bilmem. Sen gaybleri en iyi bilensin. Allah'ım! Eğer bu işim benim dinim, geçimim, hayatım ve âkibetim için hayırlı olduğunu biliyorsan, onu benim için taktir et ve bana kolaylaştır, sonra da benim için mübarek eyle. Yok, eğer bu işim benim dinim, geçimim, hayatım ve âkibetim için kötü olduğunu biliyorsan, onu benden çevir, beni de ondan çevir. Hayır neredeyse onu bana taktir eyle, sonra da beni o hayırla hoşnud eyle..."
Duada "bu işim" tabiri yerine asıl haceti ne ise onu anar..
h) Hacet namazı:
Bu da iki rek'attir. Namazı kıldıktan sonra, sahih tesbitle yapılan şu duayı okur:
"Allah'tan başka hakiki hiç bir ilâh yoktur; O Halim'dir ve Kerim'dir. Büyük Arş'ın Rabbı olan Allah'ı tesbih ve tenzih ederim. Hamd âlemlerin rabbı Allah'a mahsustur. Senden rahmetini gerektiren şeyleri, mağrifetine yol açan gayret ve azimetleri istiyorum. Her iyilikten kaynaklanan ganimeti, her günahtan selâmette kalmayı diliyorum. Bende hiçbir günah bırakma, hepsini bağışla!.. Hiçbir dert ve üzüntü bırakma, hepsini giderip göğsümü genişlet, senin rızana uygun olan her hacetimi yerine getir, ey merhamet edenlerin en çok merhamet edeni!.. [496]
Sonra da duasını şöyle tamamlar:
"Allah'ım! Doğrusu senden istiyor ve rahmet peygamberin Muhammed hakkı için sana yöneliyorum.. Ya Muhammed! Şüphesiz ki ben seninle, hacetimin yerine getirilmesi için Rabbime yönelip dilekte bulundum. Allah'ım, Muhammed'in benim hakkımda şefaatini kabul buyur."
Buna benzer birtakım istek ve salâvatlardan sünnet ile sabit olanları okunabilir. [497]

2- Nafile Oruç:

Nafile oruç hakkında asıl dayanak, Sahih-i Müslim'de rivayet edilen şu hadistir:
"*Herhangi bir kul Allah yolunda bir gün oruç tutacak olursa, Allah onunla Cehennem ateşi arasında -o bir günün orucu sebebiyle-yetmiş yıllık bir uzaklık meydana getirir."* [498]
Nafile oruç birkaç çeşittir:
a) Arafe günü orucu:

Bu hususta Sevgili Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur:
“Arafe günü orucu sebebiyle Allah'ın bir yıl önceki ve bir yıl sonraki (küçük günahları) temizleyip bağışlayacağım umarım.” [499]

b) Aşure ve Tâsuâ orucu:

Muharrem'in onuncu gününe Aşurâ, dokuzuncu gününe de Tâsuâ denilir. Bu iki günde oruç tutmamız tavsiye edilmiştir. Yapılan sahih tesbite göre, Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur;
“Aşurâ günü orucu sebebiyle Allah'ın bir yıl önceki ve bir yıl sonraki (küçük günahları) temizleyip bağışlayacağını umarım.” [500]
Yine bu günün orucu hakkında Peygamberimiz'in (a.s.) şöyle buyurduğu tesbit edilmiştir: *“Gelecek seneye kadar yaşarsam, herhalde dokuzuncu gününde de oruç tutarım.”* [501]

Muharrem'in onuncu gününe onbirinci gününü de eklemek caizdir. Nitekim Ahmed bin Hanbel'in yaptığı rivayette buna yer verilmiştir. Yalnız onuncu gün değil de, dokuz ve on veya on ve onbirinci günleri oruç tutmaktaki hikmet, yahudîlere uymamaktır. Böylece İslam ümmeti ibadetiyle de diğer milletlerden ayrılıp seçilmiş olurlar. Yapılan rivayete göre, Rasûlüllah (a.s.) şöyle buyurmuştur:
“Aşurâ günü oruç tutmak suretiyle yahudîlere muhalefet ediniz. Aşurâ'dan bir gün önce ve bir gün sonra da oruç tutunuz.” [502]

c) Şevval ayında altı gün oruç:

Şevval, Ramazan'dan sonraki aydır. Bu ayda altı gün oruç tutmamız tavsiye edilmiş ve şöyle buyurulmuştur:
“Kim Ramazan ayını oruçlu geçirir ve Şevval ayından altı günü ona tabi kılarsa (Ramazandan hemen sonra altı gün oruç tutarsa), bir yılın tamamını oruç tutmuş gibi olur.”[503]

d) Pazartesi ve perşembe günleri oruç:

Sahih rivayetlere göre, Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz önemli bir durum ortaya çıkmadıkça her pazartesi ve perşembe oruç tutardı. Bunun sebebi kendisine sorulduğunda ise, şu cevabı vermiştir.
“Ameller pazartesi ve perşembe günleri (Allah'a) arzolunur. Ben de oruçlu bulunduğum halde amelimin arz olunmasını arzu etmekteyim.” [504]

e) Eyyam-i Biyd'de oruç:

Eyyam-i Biyd'den maksad, kameri ayların onüç, ondört ve onbeşinci günleridir. Bu günlerin geceleri ay ışığıyla aydınlandığı için onlara belirtilen isim

verilmiştir. Bu günlerde oruç tutmak hakkında Resûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"Her aydan üç gün oruç tutmak istersen, o taktirde onüç, ondört ve onbeşinci günleri oruç tut." [505]

f) Bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek:

Bütün bir sene -Ramazan hâriç- bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek, Dâvud Peygamber'in (a.s.) orucudur. Yapılan sahih rivayete göre, bu hususta Resûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"Bir gün oruç tut, bir gün iftar et. İşte bu Davud'un (a.s.) orucudur. Bu (nafile) oruçların en üstünüdür." [506]

Bunlardan başka bazı günlerde ve aylarda nafile oruç tutmak, Sünnet-i Resûlullah ile sabit olmuştur. Sevap kazanmak isteyenler bu tavsiyelere uyup oruç tutarlar ve nefslerini arındırmış olurlar.

Nafile oruç tutmakta olan kimse için orucunu bozmak caizse de bozduğu orucu bilahare kaza etmesi vacibdir.

Sıraladığımız oruçlar ise, meşruiyeti sünnet ile sabit olan en önemli nafile oruçlardır. Kulu Allah'a daha çok yaklaştıran sâlih amellerin en önemli ve büyüklerinden sayılırlar. Bu oruçlar kişinin kalbinde takvanın hassasiyetini bütün derinliğine yerleştirir; şüpheden uzak bir imân temeli üzerinde gönül yatışkanlığı verir, ayrıca imânın tatlılığını hissettirir.

Terbiyeci kardeşim! Nafile namaz ve oruç tutmak ve kendi nefsinde en uygun şekilde yerine getirmek suretiyle çoluk çocuğuna en iyi örnek olmaya gayret et. Tâ ki, senden görüp faziletler kazansınlar ve iyilikleri sende görüp alsınlar ve bu hususlarda sana uysunlar. Sonra da bu örnek durumuna bir de güzel söz söylemeyi, güzel öğütlerde bulunmayı ekle. Nafilenin faziletine davet et, tetavvu' ibadetiyle amel etmeye çağır. Çünkü sende gözle görülebilen güzel misalleri mevcuttur. Çok sürmez çoluk çocuğunun nafile namaz ve nafile oruç tutmayı âdet edindiklerini görür ve sevinirsin. O halde onları özel vakitlerde güzel amellerde bulunmaya teşvik et ve bu hususta hırslı davran ve belirli günlerde nafile ibâdet etmelerini sağlamaya çalış.

Şüpesiz ki çocuğu ruhen imânen oluşturmakta ve onu ahlaken ve vicdanen hazırlamakta nafile ibâdetin çok büyük te'siri vardır ve önemli faktörlerden biri kabul edilir.

Hattâ bu gibi ibâdetler çocuğu ihlâs üzere yetiştirip geliştirir, takva ile süsler ve ilâhi murakaba duygusunu aşılar. Böylece ilâhî azameti bütün haşmetiyle gözlerinin önüne getirme şuuruna eriştirir.

Terbiyeci kardeşim! İşte bunları yerine getirecek olursan çocuğu ruhen ibâdete bağlamakta ve ilâhi yolda onu oluşturmakta amaca erişmiş bulunursun. O kadar ki senin çocuğun toplum içinde parmakla gösterilecek bahtiyarlardan biri olur Çünkü o hidâyet, hak din ve doğru yol üzerinde bulunuyordur...[507]

ÇOCUĞU İLAHİ MURAKABAYA BAĞLAMAK

Bundan maksad, çocuğun kalbine ve dimağına ilâhî ilim ve kudretinin sınırsızlığını işlemek ve her şeyin ilâhî gözetim altında bulunduğunu anlatıp onda bu şuur ve imânı geliştirmektir. Bu hususta Kur'ân'da şöyle buyuruluyor:
*"O Allah ki seni ayakta durduğun halde de, secde edenler arasında dolaştığın durumda da görüyor."**[508]***
*"Nerede olursanız olun mutlaka O, sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görüp bilendir."**[509]***
*"Şüphesiz ki yerde ve gökte hiç bir şey Allah'a gizli kalmaz."**[510]***
Ayrıca Resûlullah (a.s.) Efendimizin bu hususta tavsiyesi var:
"Nerede olursan Allah'tan kork, kötülüğün arkasından iyilik işle ki onu silsin ve bir de insanlarla güzel ahlâk ile ilgi kur!" [511]
"Akıllı ve zeki, nefsini hesaba çeken ve ölümden sonraki hayat için amelde bulunan kimsedir. Aciz ise, kendini hevesinin peşine takan ve Allah'tan (amelsiz ibâdetsiz) bir şeyler temeni eden kimsedir." [512]
Naklettiğimiz Kur'ân ayatlerinin ve peygamber hadislerinin tamamından şu sonucu çıkarıp almak gerek. İslâm, ferdin terbiyesinde gizli ve açık bütün hallerde ilâhi murakaba altında bulunduğuna itina ve özen gösterir ve dönüp dolaştığı varıp eyleştiği her yerde insanı bir nefs muhasebesine doğru çeker. Eyleşik ve göç hallerinde Allah'tan korkup fenalıklardan sakınma şuuruyla yetiştirmeyi öngörür.
Artık terbiyeci kardeşim! Çocuğunla beraber belirtilen şekilde bu şerefli yolda yürür, onun kalbine murakaba tohumlarını eker, kendini hesaba tabi tutma ve Allah'tan korkma inancıyla yetiştirir, çalıştığı zaman Allah'ın kontrolü altında bulunduğunu, düşündüğü zaman nefs muhasebesini hatırladığını, ilâhi murakaba şuurunu taşıdığı, duyacak, anlayacak düzeye getirirsen, İşte o zaman onu, alemlerin Rabbi olan Allah (c.c.) için ihlâs üzere terbiye edersin, sözlerinde ve davranışlarında, bütün tasarruflarda Allah'tan korkup hayatını düzene sok-masında onu yetiştirmiş sayılırsın. Bu durumda artık çocuk ne kadar bır §eve

niyet etse veya ne kadar bir iş yapmak isterse mutlaka Allah'ın rızasını düşünerek hareket eder.
Bunun gibi çocuk ileride aldığı bu terbiyenin te'siriyle, tertemiz bir anlayış ve şuur üzere olur. Nezih ve pâk düşünür. Kendini nefs âfetlerinden kurtarır. Artık ne hased eder, ne kin besler; fitne ve fesada meyletmez, kirli işlere bulaşmaz. Şeytandan ona bir dürtüş dokunursa veya nefs-i emmareden bir fısıltı gelirse, hemen Allah'ın kendisiyle beraber bulunduğunu, her şeyi işitip gördüğünü hatırlar..
"Şüphesiz (Allah'tan korkup fenalıklardan) sakınanlara şeytantan vesvese (azıcık bir hayal sinyali) dokunduğunda Allah'ı anarlar." Hemen (doğruyu ve gerçeği) görürler."[513]
Biz yukarıda "imân terbiyesiyle ilgili sorumluluk" bölümünde, çocuğu ilâhi murakaba altında bulunduğu şuuruyla yetiştirmenin, selef-i sâlihinin değişmeyen güzel âdetlerinden biri olduğunu söylemiştik. O bölümde Sehl bin Abdullah et-Tüsteri hazretlerinin durumuyla ilgili hususu bir daha okumanızı tavsiye ederim. Adı geçen zat diyor ki:
"Henüz üç yaşında idim ki geceleyin kalkıp dayım Muhammed bin Sivâr'ın (veya Sevvâr) ibadetine bakar, izlerdim. Birgün dayım bana:
"Seni yaratan Allah'ı anmaz mısın?" dedi. Ben de:
"Nasıl anayım?" diye sordum. Şöyle dedi:
"Yatağına uzandığında üç defa kalbinle şöyle söyle: Allahu mâiyye, Allahu nâziri, Allahu şahidi = Allah benimle beraberdir. Allah beni görüyor. Allah benim şahidimdir." Dayımın bu tavsiyesine uydum ve bu sözleri söylemeye devam ettiğimi kendisine anlattım. Bunun üzerine dayım bana:
"Bunları her gece onbir defa söyle" diye tavsiyede bulundu. Devam ettim, derken kalbime bir tatlılık girdi. Bir yıl sonra dayım bana:
"Sana öğrettiğimi koru ve kabre girinceye kadar devam et. Çünkü bu sözler dünyada da, ahirette de sana fayda verir" buyurdu. Ben de onun bu tavsiyesine uyup o sözlere yıllarca devam ettim. Sonra da onun tatlılığını ruhumda hissettim. Dayım bu defa bana şöyle dedi:
"Ya Sehl! Allah kiminle beraberse, kime nazar ediyor ve kime şâhid oluyorsa, artık o adam günah işler mi? Günah ve isyandan kesinlikle sakın."
İşte böylesine doğru ve sağlam bir yönlendirme ve devamlılık gösteren bir aşılama, aynı zamanda ilâhi terbiyeyle eğitilme, Sehl'i ariflerin büyükleri seviyesine yükseltmiş ve Allah'ın sâlih kullarından biri olmuştur. [514]
İmam Ahmed er-Rufâi, el-Burhanü'1-Müeyyed adlı kitabında diyor ki:

“Allah’tan saygı ile korkmaktan nefsi muhasebe şuuru doğar; nefsi muhasebe şuurundan murakaba duygu ve inancı doğar; murakaba duygusundan devamlı Allah ile meşgul olma hassasiyeti başlar.”

Terbiyeci kardeşim! Artık hem kendini hem çoluk çocuğunu ilâhi murakaba duygu ve inancı üzere yetiştirmekte çok hırslı ve istekli ol. Nefs muhasebe şuurunu hem kendi kalbine, hem onların kalbine yerleştir. Takva ve saygıyla korkmanın aslını, mayasını ruhlara ekmeye çalış. Böylece çoluk çocuğunla birlikte ruhi terbiye hususunda arzuladığın gayeye ulaşırsın. O kadar ki senin çocuğun toplum içinde parmakla gösterilen bahtiyarlardan biri olur. Çünkü o, hidayet, hak din ve doğru yol üzere bulunuyordu r...

Bütün bu belirttiklerimiz, İslâm'ın açık caddesinde müslümanı ruhen ve imanen yetiştirip oluşturmayı gerekli gören en önemli bendlerdir. Onu ahlaken yetiştirmenin en önemli usûlleridir.

Şüphe yok ki, çocuk henüz tırnakları yumuşak iken Allah'a ibâdetle irtibatı sağlanır, sözüyle, davranışıyla ibâdete ilgi gösterir, gerek okuyup ezberleme, gerekse manası üzerinde düşünme bakımından Kur'an-i Kerim ile, camilerle irtibat kurar, okumayı ibâdet etmeyi âdet haline getirir; Allah'ı anmaya devam eder, nafile ibâdetleri yerine getirir ve uygular; ilâhi murakaba ve muhasebe şuurunu taşırsa, çok sürmez çocuk arınmış ve aydınlanmış bir hüviyetle ortaya çıkar; imân ve ihlâs damgasını taşır; iffet ve takva ile tanınır; Allah’tan saygı ile korkup bütünüyle O'na yönelme ve kendini O'nun azametine vermenin açık belirtisiyle başkalarından ayırd edilir.

Terbiyecilerin hepsine gereken şudur ki: Ruhi terbiyede çocuklarıyla birlikte İslâm'ın açmış olduğu eğitim caddesinde yürüsünler. O kadar ki, insanlar arasında belirgin bir bend gibi olsunlar. Yeryüzünde yürüyen melekler gibi sadeleşsinler. Çünkü iç yapılarına imâr, takva ve murakabanın asıllarını ekmiş; kalblerinin derinliğine Allah korkusunu, O'na güvenip dayanma şuurunu ve nefsi muhasebe duygusunu bütün derinliğine yerleştirmişlerdir.

Benim takdirime göre, bu usûller ve direk mahiyetindeki dayanaklar, çocuğu ahlâki yönden terbiye edip yetiştirmede, ıslâh edip olgunlaştırmada en önemli faktörlerdir. Aynı zamanda çocuğun sosyal yönünü en olumlu biçimde kemâle erdirip kişiliğini oluşturup aklını geliştirmekte en önemli âmillerdir.

Artık âmel etmek isteyenler bunun gibi amel etsinler.[515]

ÇOCUĞUN FİKRİ İRTİBATINI SAĞLAMAK [516]

Fikri irtibattan maksad, çocuk henüz akletmeye başladığı, temyiz çağına ayak bastığı andan itibaren, ergen oluncaya, genç bir delikanlı düzeyine gelinceye ve ölçüsünü alıp orta yaşa erişinceye kadar din ve devlet yönlerinden İslâm düzeniyle ilgi kurması; düstur ve ahkâm olarak Kur'an ile irtibat halinde bulunması; yol ve hükümler olarak şer'i ilimlerle içice bir hüviyete bürünmesi; ruhen ve yol gösterme bakımından İslâm tarihini iyi bilmesi ve ondan zevk alması; medeniyet ve yenilikler bakımından İslâm kültürüyle tam ilgi kurup onu bütünüyle benimsemesi; yabancı fikirleri defetme ve atalarının dine hizmetleriyle övünme bakımından İslâm davetiyle hemhal bulunmasıdır.

Yukarıda “akli terbiyeyle ilgili sorumluluk” bahsinde, terbiyecilerin çocuklarını fikren iyi yetiştirmeleri hususunda bazı hakikatları belirtmiştik. Şimdi o bahiste anlattıklarımızın bir özetini verelim ve çocuğun fikri irtibatını işleyen bu iki bahis arasını sağlam şekilde kuralım.

Sözü edilen hakikatlar aşağıda belirtilmiştir:

a) İslâm her zaman ve her yerde bütün özellikleriyle salahiyetlidir ve geçerlidir. O'nun geçerliliği kıyamete kadar sürecektir. Kapsamlılığı, tazelenmesi ve devamlılığı ile her zaman yepyeni bir takvimdir ve bu özelliğiyle diğer sistemlerden ayrılır.

b) Bizden önce gelip geçen atalarımız, eriştikleri izzet, kuvvet ve medeniyete ancak İslâm dinini aziz tutmakla erişilebilmişlerdir ve Kur'an nizamını uygulamakla o şerefli düzeye gelmişlerdir.

c) Durmadan dünyayı aydınlatan İslâm medeniyetinin üzerindeki perdeyi kaldırıp O'nun attığı medeniyet temeli ve yükselttiği medeniyeti göstermemiz gerekmektedir ki, insanlar O'nun nuruyla doğru yolu bulabilsinler ve asırlar devam ettikçe O'nun tükenmez kaynağından avuçlayıp içsinler...

d) İslâm düşmanlarının hazırladıkları planları gözlerin önüne koyup sergilememiz şarttır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Hileci düzenbaz yahudilerin sinsi plânları!

Sömürücü emperyalistlerin plânları!

Hakkı bütünüyle inkâr eden komünistlerin plânları!

Kin ve intikam duygusuyla yanıp tutuşan haçlıların plânları!

İşte bütün bu plânlar yeryüzünden İslâm akidesini silmeyi hedef olarak seçmişler ve inkâr tohumlarım İslâm topluluğunun içine atmaya azmetmişlerdir. Aynı zamanda her şeyi mubah sayma ve cinsel konulara bütünüyle kapı açma felâketinin İslâm aile yapısına sokmayı, müslüman gençlerde mukavemet ve cihâd ruhunu söndürüp öldürmeyi, İslâm ülkelerinin yeraltı ve yerüstü servetlerini kendi çıkarlarından yana kullanmayı ve sonra da müslüman Araplar

üzerinde tam bir sulta kurmayı bütün inceliği ile çizmişlerdir. Böylece müslümanların devamlı onların hükmü altında kalmasını, onlardan kopmaz bir parça haline gelmelerini amaç olarak seçmişlerdir...

e) Şu hususu devamlı hatırlamamız ve hatırlatmamız gerekir: İslâm ümmeti güneş altındaki yerini almaya ve şeref ve izzetin doruğuna yükselmeye ancak İslâm'ı kendine yol ve düstur edinmekle erişebilir. Kur'ân-ı Kerîm'i kendine tek rehber ve ahkâm seçtiği taktirde başarılı olabilir. Aynı zamanda Hz. Ömer'in (r.a.) şu sözünü gözlerinin önüne koyup onu kendine başlangıç ve şiar edinmelidir:

“Biz öyle bir kavimiz ki Allah bizi İslâmla güçlendirip aziz ve şerefli kıldı. Biz, Allah'ın bizi aziz kıldığı şeyden başkasıyla izzet ve şeref aradığımız gün Allah bizi zelil ve hakîr kılar...”

Bazı fikir adamlarının dediği şu söz de ne güzeldir!

“Biz İslâm ümmeti, tarihe Ebû Cehil, Ebû Leheb ve Ubey bin Haleflerle girmedik. Biz ancak tarihteki şerefli yerimize Hz. Muhammed (a.s.) Efendimizle ve O'na uyan Ebubekir ve Ömer'lerle girdik... Yaptığımız bunca fetihleri ne süt vermeyen kısır develerle, ne de Dâhis ve Gabrâ atlarıyla yaptık; ama biz, Bedir, Kadisiyle ve Yermûk savaşlarıyla ülkeleri zaptettik... Dünyaya ünlü şairlerin “yedi asılı şiirleri” ile değil, Kur'ân-ı Mecîd'le hükmettik. Biz insanlara Lât ve Uzza adındaki putların risâletini taşımadık, ama biz onlara İslâm risâletini taşıyıp ulaştırdık, Kur'ân'ın esaslarını götürüp tebliğ ettik...” [517]

Ve devamlı şunu hatırlamamız ve hatırlatmamız gerekir. Bu geri kalma, İslâm cemaatine arız olan bölünme, bir baştan bir başa parçalanmanın ve kendi varlığını Filistin topraklarında koruyup gerekli kılan, Mescid-i Aksâ'yı ele geçiren yahudî emperyalizminin İslâm'a musallat olmasının tek sebebi, müslümanların Allah’tan uzaklaşması, ilahî hükümleri kaldırıp amel etmemeleri, semavî diyanete dayanmayan yabancı devletlerin çıkardıkları kanunları benimsemeleri, düzen ve denge, ahlâk ve fazilet bakımından hiçbir değer taşımayan yabancı âdet ve kültürü ithal etmeleridir... Allah Resulü (a.s.) ne kadar doğru buyurmuştur:

“Ümmetimin hükümdarları Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyecek olurlarsa, mutlaka Allah onlara düşmanlarını musallat eder de ellerinde kalan bir kısım şeyleri tüketip kudretsiz duruma getirirler?

Allah'ın kitabını ve Peygamberinin sünnetini tatil etmeye görsünler, mutlaka Allah onların şiddet, sıkıntı ve darlığını kendi aralarında meydana getirir...” [518]

Yine devamlı şunu hatırlamak gerekir: Düşmanlar İslâm aleyhine ne kadar

istişarede bulunur ve kâfirler ne kadar plân hazırlarlarsa hazırlasınlar, istikbal İslâm'ındır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şu hadisiyle ümmetini müjdelemiş ve gerekli bilgiyi vermiştir:

"Şüphesiz ki dininizin evveli peygamberlik ve rahmettir. Bu, Allah'ın dilediği kadar sizde bulunacak, sonra Allah onu kaldıracak ve arkasından peygamberlik yolunda (ve doğrultusunda) halifelik olacak. Bu da Allah'ın dilediği kadar aranızda bulunacak. Sonra Allah hilâfeti kaldıracak ve ısırıcı azgın hükümdarlık olacak. Bu da Allah'ın dilediği kadar aranızda bulunacak. Sonra Allah onu da kaldıracak ve akabinde zorbalığa dayalı hükümdarlık olacak; Allah'ın dilediği kadar aranızda bulunacak. Sonra Allah bunu da kaldıracak ve yine peygamberlik yolunda hilâfet olacak. İnsanlar arasında Peygamber'in sünnetiyle amel edecek. İslâm, yeryüzündeki komşularına dal ve kol sallayacak. Gökte ve yerde eyleşenler İslâm ümmetinden razı olacaklar. Gök tek bir iklim bırakmayıp hepsine yağmur indirecek, yer hiçbir bitki ve bereketini bırakmayıp hepsini ortaya çıkaracak..." [519]

Hadîsten açıkça anlaşıldığına göre, zorba hükümdarın devri gelmiş bulunuyor. Bunun açık görüntüsü, ümmetin re'yini almaksızın birçok inkılaplar yapıp inkılapçıları birtakım hükümler koymaya sevketmesi ve idareyi milletten gasbedip dikta rejimini kurmasıdır.

Birçok İslâm ülkelerinde bu hal cereyan etmektedir. Ama İslâm'ın uyanma dönemine girmesi, bunun çok uzun sürmeyeceğine delâlet etmektedir. İleride Peygamber yolunda yürüyecek hilâfet gelecek ve halk arasında Peygamber'in (a.s.) sünnetiyle amel edecektir. Umuyoruz ki, o günler çok yakındır, inşallah...

Ümitsizlik sergileyip cihad ruhunu öldüren ve "her şey bitti ve biz âciz kaldık!" diyenlerin görüş ve iddiasına karşı hem uyanık bulunmak, hem de bu gibi ümitsizlik havası estiren görüşlerden devamlı sakınmak gerekir. Çünkü bunların çoğu "canım sen kendi evin çuluna, kilimine gerekli ol. Bugün artık çalışıp cihâdda bulunmanın bir yaran yoktur" derler.

İşte elimizde Kur'ân, o bizi bu gibi ümitsizlik havası estiren ye'se düşüren kimselerden sakındırıp şöyle buyuruyor:

"Allah elbette içinizden alıkoyup ağır davrananları ve kardeşlerine, kalkın bize gelin! Diyenleri bilir. Zaten onlardan ancak pek azı savaşın sıkıntı ve şiddetine (göğüs gerip) gelirler. (Gelseler bile) size karşı oldukça kıskanç ve cimridirler. Korku geldiği zaman, ölüm baygınlığını geçiren kimse gibi gözleri döner bir halde sana bakıp durduklarını görürsün. Korku gidince hayra karşı pek kıskanç ve cimrice bir tavır içinde sivri dilleriyle sizi incitir şekilde atıp tutarlar. Bunlar (gerçekte) imân etmemişlerdir. Bu sebeple Allah, amellerini boşa çıkarmıştır. Bu

da Allah'a göre çok kolaydır.” [520]

Ve İşte Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, müslümanlan siyaset ve cihâd hususlarında ümitsizliğe itip alıkoyanlara karşı dikkatli olmamızı emretmiş ve şöyle uyarıda bulunmuştur:

“Kim müslümanlar helak oldu, derse, onları helak etmiştir.”

İşte önümüzde tarih, hakkı ve gerçeği haynrarak söylüyor; asırlar boyunca müslümanları yok ve perişan eden sarsıntıları anlatıyor. Sonuç ne olmuştur?

Haçlı sürüleri birçok İslâm ülkelerini istilâ edip Mescid-i Aksa'yı zaptettiğinde, henüz bir kuşak oluşma süresi geçmeden müslümanların başına onu ayakta dimdik tutacak bir kimsenin, geleceğini kim zannederdi? İstilâ edilen İslâm ülkelerinin kısa bir süre sonra ünlü kahraman ve büyük devlet adamı Selahattin Eyyûbî tarafından asıl hürriyetine kavuşturulacağını, müslümanların izzet ve şerefle sabahlıyacağını kim düşünüp tahmin edebilirdi?

Moğol ve Tatarlar İslâm âleminin üzerinden bir silindir gibi geçip altını üstüne getirdikten sonra, mal, can, ırz ve namusu payimal ettikten sonra müslümanların başına, onları tekrar dimdik ayakta tutacak liderlerin geleceğini kim zannederdi? O kadar ki, Hülagu'nun müslümanların kafa kemiklerinden büyük dağlar meydana getirdiğini söyleyenler oldu.

Böylesine büyük bir fırtınadan sonra kim ileride müslümanlan toparlayıp onları yine eskiden olduğu gibi dimdik ayakta tutan Melik Muzaferüddin Kutuz'un [521] Ayn-i Câlut meydan muharebesinde mutlak bir üstünlük sağlayacağını ve bu suretle müslümanların şeref, saygınlık, azamet, yücelik ve efendilik burcunda arz-ı endam edeceğini kim tahmin ederdi?

Şüphesiz ki başarı ve zaferi elde edeceğine inanmak, başarının ilk adımıdır. Her milletin kuşaklarını ve yeni nesillerini zaferden zafere koşturan, başarıdan başarıya ulaştıran bir unsur, manevî kuvvettir, moral yüksekliğidir. Hele bir de o millet müslüman olursa...

Bu dediklerimize karşı tarih en büyüt şahit olarak bulunuyor... Terbiyeci kardeşim!

İşte bu hakikatleri kendi çocuklarına gece gündüz demeden telkin etmen ve durmadan bunun tokmağıyla onların kulak kapısını çalman vâcibdir. Tâ ki, çocukların hepsi de güven duyan, büyük umut besleyen ve zafere ulaşacağına inanan ruhla ileri atılıp hizmete koyulsunlar. Yüce ve sağlam himmetle, kalblerde kök salmış imânla dâvayı savunsunlar ve yaysınlar...

Sana hemen müjde vereyim ki, çocuklarınla birlikte İslâm'ın bu yüce dâvasına kulak verip düşünce ve ruhunuzu ona bağladığınız, bugünkü medeniyeti ve tarihi

gerçekleri hatırladığınız ve sabırla üzerinde durduğunuz zaman, sana müjde olsun ki, çocukların İslâm'la ciddi irtibat kurmuş, Allah'a davet edenler kafilesinde şuur ve vicdanlarıyla yerlerini almışlardır. Artık bu durumda onlar İslâm şeriatından başka düstur ve yol tanımazlar ve Hz. Peygamber (a.s.) Efendimiz'den başka önder ve lider edinmezler. Garazkârane çağrılardan hiçbir hal ve durumda müteessir olmazlar. Çatlak sesler, sapık fikirler, kâfirce akidelerin te'sir alanının dışında kalmasını bilirler...

Terbiyeci kardeşim! Sözünü ettiğimiz hususlar ancak sen kendi evinde şeriat, fikir, tarih, edebiyat, kıssa, davet, İslâm büyüklerinin biyografisi, İslâm âlimlerinin eserleri ve hayatlarıyla ilgili çok çeşitli bir kütüphane kurmanla gerçekleşebilir. Çünkü bu kadar zengin çeşitli kitaplardan meydana gelecek bir kütüphane kurmanla gerçekleşebilir. Çünkü bu kadar zengin çeşitli bir kütüphane İslâm'ı bütün hakikatiyle, safiyet ve akhğıyla yansıtır. Peygamber (a.s.) Efendimizin getirdiği tazeliğiyle, Ashab-ı Kirâm'ın yaydığını berraklığıyla ortaya koyar....Selef-i salihîn'in ve onlara ihsan ile uyanların arı-duru tutup yükselttikleri gibi yükseltip gerçeklere kapıyı açık tutar...

Artık terbiyeci kardeşim! Evdeki kütüphanene bir kitap satın almak istediğin zaman, ihlâs sahibi ilim adamlarının görüşüne başvur, sadık dâvetçilerin fikrini al, onların tavsiyesine göre kitap edin... Aksi halde evine sadece İslâm'ın ismini taşıyan kitaplar girebilir, İslâm isminden söz eder, fakat onun hakikatini yansıtmaz. Çünkü bazı müellifler gerek batılı ilim adamlarının, gerekse müsteşriklerin düşüncelerinin te'siri altında kalıp onların dediklerini hakikatmış gibi sanırlar. Böylece yazdıkları eserlerinde onların fikirlerini aktarırlar. Oysa gerçekte onların dedikleri boş ve anlamsızdır, İslâm'dan değildir... Onların sözlerini ve İslâm hakkındaki görüşlerini nakleden müellifler iyi bir şey yaptıklarını sanırlar. Ünlü yazar Ahmed Emin, Taha Hüseyin, Hüseyin Heykel, Hâlid Muhammed Halid, Mehmet Ferid Vecdi, Celalettin Keşk ve benzeri müellifler bu cümledendir...

Terbiyeci kardeşim! Çocuğunu fikren ve vicdanen İslâmiyete sımsıkı bağlayacak faktörlerden biri de, kalblere ışık tutan hutbe ve konferansları, İslam'ın sapasağlam kültürünü yansıtan konuşmaları dikkatle dinlemesi ve tarihi gerçekleri aksettiren tiyatro ve benzeri sanat eserlerini izlemesidir.

O halde, terbiyeci kardeşim! Cuma namazı için kendine ve çocuğuna bir cami seç. Ancak o camide hatiplik yapan zatın ihlâs ve takva, parlak fikir, kâmil anlamda İslâmi anlayışa sâhib olmasına dikkat et. Ayrıca çekici üslûbunu, çok kapsamlı geniş kültürünü, hayat olaylarını kuşatan geniş bilgisini dikkatten uzak bulundurma. Tâ ki camideki te'sir ve istifade asıl amacına erişsin, anlayıp

kavramada semereli bir netice elde edilsin...
Konferans dinlemek için de çok uygun bir ciheti seçmeye bak. Konferansçının son derece İslâm inancına bağlı bulunmasına, sağlam bir imâna sahip olmasına kâmil anlamda İslâm ahlakıyla süslenmiş bir düzeye gelmesine dikkat et ki hem sen, hem de çocuğun dinlediklerinizi konuyla İslâm'ın akide, ilim, medeniyet ve düşünce sistemine gönül verip iyi bir ilgi kurabilesiniz...
Tarihi gerçekleri ibretli ve öğütlü cihetleriyle, safhalarıyla yansıtan tiyatroları seçmekte de çok dikkatli davran. Tiyatronun oynandığı yerin her türlü aşağılıktan, derme-çatma fikirden, ahlâk bozucu konulardan uzak olmasını tesbit edip ona göre seçim yapman şarttır. Ve eğer tiyatro seni şerefli babalarınla, tertemiz tarihinle karşılaştırıp ciddi bir irtibat kuruyorsa, iyi bir seçim yapmış sayılırsın. Veya cahiliyye devri kötülüklerini yine ibret ve öğüt alınacak safhalanyla aksettiriyor ve seyirciler de takva, ahlâk, denklik ve ihtisas hususlarında sanatçılar hakkında şahitlik ediyorsa, o taktirde bir sakınca yoktur, bu konuyu işleyen bir tiyatroyu seçebilirsin... Çünkü bu durumda tiyatro İslâm risâletinin hakkını veriyor ve toplumu gönül rahatlığı verecek bir hedefe götürüyor demektir...
İşte terbiyeci kardeşim! Buraya kadar anlattıklarım en önemli faktörlerdir ki, hem senin, hem çocuğunu yönlendirir. Çocuğunu fikren geliştirip İslâm'a bağlar ve onu akide ve imân yönünden iyice hazırlar...
Andolsun ki, sen çocuğunla birlikte belirtilen yolda yürür ve gösterilen ölçüde yönünüzü belirlerseniz, şüphen olmasın ki, bu durum çocuğun imânını koruyan bir kale olur, cahiliyyetin sapıklık ve inkârın hiç de te'sir edemeyeceği köklü bir akideyi oluşturur, insanların aceleden uydurup ortaya koydukları kıyasların ve fikirlerin üstüne çıkar; her yerde üstünlüğünü, yüceliğini korur. Çünkü Allah'ın dini, onun itikadında, tasavvurunda bütün itikad ve tasavvurların üstündedir. Artık imân eden bir kavim için Allah’tan daha güzel hüküm sahibi kim olabilir?
Bunun anlamı, senin çocuğun parmakla gösterilecek bir düzeye gelir. Çünkü hidâyet, hak din ve doğru yol üzerinde bulunuyordur...[522]

SOSYAL TERBİYE

Daha önce “Sosyal Terbiyeyle İlgili Sorumluluk” bahsinde, kitabımızın ikinci kısmında “İslam'da Çocuk Terbiyesi” bölümünde şunu açıklamıştık: Tırnakları henüz yumuşacıkken çocuğu faziletli bir sosyal terbiye ve adâb üzere yetiştirmekte terbiyecilerin sorumluluğu oldukça büyüktür. Aynı zamanda çocuğun kişisel yapısını İslâm'ın ebediyete uzanan akidesi üzere yetiştirip bunun

usûl ve ahkâmıyla onu şekillendirmekte terbiyecinin görevi oldukça önemlidir, demiştik. Sosyal terbiye önce derin ve köklü bir din kardeşliğiyle ortaya çıkar. Kardeşlik teamülü ve içtimaî edep ile ölçüsünü bulur. Böylece çocuk İslâmi bir toplulukta güzel ahlâkın hayırlı görüntüsüyle ortaya çıkar, kardeşlik ölçülerine bağlı kalır, sosyal edeb ve terbiyeyi yaşamaya çalışır. Aklî dengesini insanî tasarrufunu korumasını bilir ve bunu hikmetle yürütür...

Faziletli bir sosyal terbiyeyi oluşturan faktörleri dört maddede toplamış bulunuyoruz:

1- Onurlu ve şerefli bir kişiliğin usûlünü yerleştirmek.

2-Başkalarının haklarına riâyet edip saygı göstermek.

3- Genel anlamda İslâmiyetin önem verdiği ve sınırlarım çizdiği sosyal terbiyeyi benimseyip ona gerekli olmak.

4- Murakaba mekanizmasını ve toplum yapısında ciddi bir ayıklama basiretini işler duruma getirmek,

Bildiğin gibi, bu faktörlerin çocuğun ahlâkını ayakta tutup gidişini düzeltmede, sosyal yönünü hazırlayıp topluma kazandırmada ve kişisel yapısını oluşturmada te'siri büyüktür ve lüzumludur. Çünkü ancak çocuk bu sayede faziletli bir toplum yapısında elverişli ve yararlı bir tuğla olabilir ve sâlih, aynı zamanda örnek bir ümmeti meydana getirmede katkısı sözkonusudur. İşte ferdi ve toplumu İslahta ve sosyal yapıyı inşada İslam'ın mantıki budur.

İslâmî anlamda sosyal terbiyeyi ve ilgili faktörleri açıkladıktan sonra sosyal irtibatın, sosyal yapıyla ciddi ilgi kurmanın anlamı nedir ve bundan maksad nedir? Bu irtibatın terbiyeyle ilgisi nedir? Bütün bu soruları bu bahiste cevaplandıracağız. Doğru yolu göstermek ve ona eriştirmek Allah'a aittir. Biz ancak O'ndan yardım bekleriz.

Çocuğun sosyal yönünü geliştirip toplumla irtibat kurmasını sağlamaktan maksat; terbiyeci, çocuk eşyanın hakikatim anlamaya başladığı andan itibaren onu nezîh, pâk ve elverişli bir ortama itip ilgi kurduğu toplumdan nefsini arındıracak, kalbini temizleyecek, imanında sebat göstermesine yardımcı olacak, aklına yarar sağlayacak ilim elde edecek, günlük hayatı için faziletli bir ahlâk edinecek değerleri kazanmasını gerçekleştirmektir. Aynı zamanda fiziksel gücünü arttıracak, düşüncesini İslâmî hakikatlerle aydınlatacak ve yönlendirecek, sadık bir dâvetçi kılacak, ruhunda ilâhî aydınlık panldayacak, dini için imân aksiyonu sağlayacak faziletleri kazanması da bu cümledendir.

Ancak çocuk için şu elverişli, faziletli sosyal ortam nedir? Çocuğun sözü edilen güzel sıfatlan kazanacağı toplum nasıl bir toplumdur ki o ortam ve o toplumda örnek insan, sâlîh kişi yetiştirmektedir.

Bu ortamın üç önemli irtibatla gerçekleşebileceğini görüyorum:

1- Çocuğu, hakka, doğruya, fazilete, iyiye ve güzele irşâd edecek bir mürşide bağlamak, onun rahlesinde yetişmesine önem vermek.

2- Çocuğun son derece yararlı sohbbetlere katılmasını ve o gibi toplantılarla irtibatını sürdürmek.

3- Çocuğu hakka davetin özüyle mayasıyla kaynaştırıp birleştirmek ve bu daveti yapanlarla çocuk arasında ciddi bir irtibat kurmak.[523]

Çocukla Mürşid Arasında İrtibat Sağlamak:

İki kişinin üzerinde ihtilâf etmediği hususlardan biri de şudur: Çocuk doğru yolu gösteren ilim sahibi bir mürşide bağlanıp onun ihlâs ve salâhından yararlanır, İslâm'ı gerçek yönüyle ve anlamıyla anlayan böyle bir zat ile ilgi kurar, onun Allah (c.c.) yolunda cihad azmini görür, ilâhi sınırlara ve hükümlere uyduğuna şâhid olur, dini emirler ve yasaklara tam riâyet ettiğini fark eder ve Hak yolunda hizmetini sürdürürken hiçbir kınayanın kınamasından endişe duymadığına muttali' olursa; yine iki kişinin üzerinde görüş farkı izhar etmiyeceği bir gerçektir ki, bu çocuk imân ve ahlâk yönünden mükemmel yetişir, akıl ve bilgi bakımından parlak bir gelişme kaydeder; cihâd ve dava adamı olma yönünden sıhhatli şekilde oluşur; sarsılmayan bir inanç üzere genel ölçüleriyle terbiye edilip eğitilir, kâmil anlamda İslâmiyeti benliğine sindirir.

Gelgeldim dikkatimizi sağa ve sola çevirip irşada yeltenen kişileri inceleyip araştırdığımız zaman neleri görebiliriz?

Üzülerek söyleyelim ki, sözü edilen mürşidler, kendi müritlerine İslâm'ı ters çevirip vermekte veya İslâm'ın sadece muayyen bir tarafını işlemekte, diğer bütün yanlarını ihmâl etmekteler.

Bunların İslâm'ı ters çevirip vermelerine dair birkaç örnek verelim:

İslâm'da devlet ve idare nizamı ve ahkâmı yoktur.

Mürşidin yolunda ve tarikatında sülük eden müride siyâsete girmek caiz değildir.

Şeyhini bir günaha bulaşmış halde görürsen, sana gereken ey mürid! O'nım bulaştığı günahı taât itikad etmendir.

Şeyh günah ve isyana düşmekten münezzehtir; çünkü şeyh günah ve isyandan korunmuştur, ismet sıfatı vardır.

Mürid rezilliklerinden sıyrılamaz, faziletlerle süslenemez ve Allah'a vâsıl olmaz, meğerki irtikâb ettiği tehlikeleri ve işlediği bütün günahları şeyhine açıp itiraf ederse, o takdirde bunların hepsi gerçekleşebilir.

Mürid, hatırına gelen bir kötülük de dahil olmak üzere her şeyini şeyhine açıp ikrar etmedikçe yaptığı bey'ati bozmuş sayılır.
İşte buna benzer Allah'ın koyduğu şeriatla ters düşen ve İslam nizamıyla bağdaşmayan birtakım sözler ve telkinler...
İslamın sadece bir yanını, belli bir tarafını işleyip diğer bütün yanlarım ihmal etmeleriyle ilgili birkaç misal:
Mürşidlerden bir kısmı bütün inayet ve himmetini sadece nefsi ıslah ve tezkiyede toplamakta, iyilikle emretmek, fenalıktan menetmek; zulme ve zalime karşı durmak gibi vacibleri ihmal etmekteler.
Kimi de İslamın dış görünüşüne, ruhî tezahürüne önem verip sadece bu açıdan ruhuna gıda vermeyi ve kulluğunu sürdürmeyi telkin eder; hayatın hareket alanım ve İslamî cemaatle kaynaşıp bütünleşmeyi, ilahî hükümlerin yeryüzünde uygulanma ve benimsenmesi için ortaya konulacak hizmetleri ihmal eder.
Kimi de bütün güç ve himmetini Allah'a davete yöneltir, fakat uzaktan yakından hangi hareket ve planın İslamın muhteşem sarayını, nizam ve düzenini ayakta tutar bununla ilgilenmez.
İlim sahipleri ise İslamın bir bütün olduğunu, bölünmeyi kesinlikle reddettiğini, O'nun teşriî hükümlerinin tecezzi kabul etmeyeceğini söylerler. Bunların delili, Allah'ın şu buyruğudur:
"Yoksa Kitab'ın bir kısmına inanıyor, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden böyle yapanların cezası ancak dünyada rüsvaylıktır. Kıyamet gününde de en şiddetli azaba döndürülüp uğratılmaktır. Allah yapageldiğiniz şeylerden habersiz değildir." [524]
Allah (c.c.) adına insanları irşad eden bilgili, açık fikirli, geniş kültürlü kişi ise, İslâm'ı kâmil anlamda rehber gösterip onu tam bütünlüğü içinde savunur. Allah'ın dininde bir bilgiyi gizlemek, açıklamamak ona göre caiz değildir veya hakkı söyleyip susmak hiç doğru değildir veya bir kötülük, hayasızlığa bigâne kalmak, bir vacibten gaflet etmek veya dini bir sözü bulunduğu yerden alıp değiştirmek veya bu hususta insanlardan herhangi birinden çekinip korkmak veya yüksek bir makamı işgal eden söz sahibi bir kimseye yaranmak, veya Allah (c.c.) hakkında bir söz bulup da söylemeyip susmak için onun yanında bir cevaz kapısı yoktur. Çünkü bunlardan birini yapacak olursa, Allah'ın indirdiği apaçık hükümleri, sözleri gizlemiş sayılır; iş bununla da kalmaz, Allah'ın rahmet nazariyle bakmayacağı ve tezkiye etmeyeceği kimselerden biri olur. Hatta Allah'ın ve lanet edenlerin lanetledikleri kişiler grubuna girer. Şanı yüce Allah (c.c.) buyuruyor:
"Şüphesiz ki indirdiğimiz o açık belgeleri ve doğru yolu, kitapta insanlara

açıkladıktan sonra gizleyenler yok mu? İşte onlara hem Allah lanet eder, hem de lanetciler lanet eder. Ancak tevbe edip kendini düzeltenler ve hakkı açıklayıp ortaya koyanlar bu lanetin dışında kalır. Ben onların tevbesini kabul ederim; tevbeleri çokça kabul eder, geniş rahmette bulunurum." [525]

Diğer bir ayette ise şöyle buyruluyor:

"Şüphesiz ki, Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi gizleyip onu az bir değere değiştirenler var ya, işte onlar karınlarında ateşten başka birşey yemezler. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmaz, onlan temize çıkarmaz; onlara elem verici azab vardır." [526]

Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz Allah'ın dini konuda fayda verdiğini belirttiği bir bilgi veya ilmi gizleyeni veya dinde zaruri bir anlam taşıyan belli bir hakla söylemeyip susanı, çok kötü bir karargâh olan Cehennemle korkutup tehdid etmiştir:

"Kim, dinî hususta Allah'ın faydalı kıldığı bir bilgiyi gizler de söylemezse, Allah onu Kıyamet günü ateşten bir gem ile gemler." ***[527]***

Şüphesiz ki, ihlas sahibi mürşidler, Hakk adına okuyan ilim adamları geçmişte insanları İslah, terbiye, irşad ve tezkiye görevini yüklenmişler ve bu doğrultuda İslâmiyeti kâmil anlamda bilip anlamışlardı. Bunlar aynı zamanda iffet, doğruluk, takva, İslâmi cadde, Allah'ın Kitabı'na bağlılık ve onu temsil, Peygamber (a.s.) Efendimizin sünnetine bağlılıkta büyük ve o nisbette yüce bir derecede bulunuyorlardı. Sosyal faaliyetlerinde, toplumla olan ilişkilerinde İslam'ın o doğru suretini verirler, İslâmî anlayışlarını sergilerler, irşadın önemini kavrayarak sürdürürler ve terbiyede tam yönlendirici rol oynarlardı. Bununla yetinmezler, bir vacibi değiştiren münkere karşı susmazlar, insanlığın maslahatına yönelik hakkı bulunca onu bırakıp bir tarafa çekilmezler, gerekirse konuşurlardı; ihtiyaç hissedildiği zaman kutsal cihadda bulunmaktan gevşeklik gösterip kaçmazlar, bıkkınlık da duymazlardı.

Sözü edilen bahtiyarların İslâm şeriatına sımsıkı bağlılıklarına, Kur'an ve Sünneti benimseyip gerekli görmelerine delalet eden büyük mürşidlerin ve Allah (c.c.) adına konuşan büyük ilim adamlarının şu sözleri yeterli değildir:

Ârif-i billah imam Şeyh Abdulkadir Geylanî (k.s.) diyor ki:

"Şeriatın şahitlik etmediği her hakkikat iddiası zındıklıktır. O halde sen Cenab-ı Hakka Kitap ve Sünnet kanatlarıyla uç, ilâhi huzura gir ve orada Rasûlüllah (a.s.) Efendimizin eline ulaşmış olursun." [528]

Yine adı geçen zât diyor ki:

"İbadetleri terketmek zındıklıktır. Mahzurlu kabul edilen şeyleri işlemek

günahtır. Hiçbir hal ve durumda farzlar terke dilemez.” [529]
Ünlü arif Sehl bin Abdullah et-Tüsterî (r.a.) diyor ki:
“Bizim tarikatımızın, yolumuzun usûlü yedidir:

1- Allah'ın kitabına sımsıkı sarılmak.

2-Peygamberin Sünnetine sarılmak.

3- Helal yemek.

4- Başkasına eziyet etmemek.

5- Günah sayılan şeylerden kaçınmak.

6- Tevbeye gerekli olup işlenen kusurlardan dolayı Hakk'a yönelip tövbe ve istiğfarda bulunmak.

7- Hakları koruyup her hak sahibinin hakkını vermek.[530]
İmam Ebu Hasan eş-Şâzelî (r.a.) diyor ki:
“Senin keşf u kerametin Kitap ve Sünnet'le bağdaşmıyor ters düşüyorsa, Kitap ve Sünnet'e sarıl, keşf u kerametini bırakıp ve kendi kendine de ki: Allah Kitap ve Sünnet ile korunmamı beyan buyurmuş, ama keşif cihetiyle korunacağımı, günahlardan kurtulacağımı beyan buyurmamıştır. ilham da, manevi müşahede de ancak Allah'ın Kitabına, Peygamber (a.s.) Efendimizin sünnetine arzolunduktan sonra onlarla uyum sağlarsa bir anlam taşır.” [531]
İmam Ebu Saîd el-Harraz (r.a.) diyor ki:
“Her bâtın ki zahire uymuyorsa o batılın tâ kendisidir.” [532]
Allah yolunda insanlara imam olan şeyhlerin önderi Şeyh Muhyiddin bin Arabî (r.a.) diyor ki:
“Tasavvuf erbabının önde gelenleri şu hususta icma' etmişlerdir: Peygamberlerin sonuncusu Rasûlüllah (a.s.) Efendimizin şeriatından sonra herşeyi helal kılma veya haram sayma yetkisi hiç kimseye verilmemiştir ve artık böyle bir hüküm vermek sözkonusu değildir. Ancak bu, Kur'an'da ricâlüllah'a verilen özel bir anlayıştır. Ve Cenab-ı Hakkın kendisine itaat edenlere ilham buyurduğu ilimden bir feyizdir ki onu onlarda bir nur yapmıştır.”[533]
Bundan başka Allah (c.c.) adına kendini İslâm'ın feyiz deryasına sokan bu büyük imamlar, sık sık bâtınîlerin iddialarının tehlikesine karşı müslümanları uyarmışlar ve gereken irşadı yapmışlardır.
O bâtınîler ki, hem kendilerinden, hem kendilerine uyanlardan ilâhi, diğer bir tabirle dinî teklifleri kaldırmışlar. Şeriatın hükümlerini tatil edip dinî nassları taşıdığı mâna ve hükmün hilafina hamledip ters yorumlarda bulunmuşlar, seyr u sülüklerinde İslâm'ın koymuş olduğu yol ve ölçülerin dışına çıkmışlardır. O

kadar ki, şeriat âlimleriyle sohbetten ve onlarla oturmaktan hem kendilerini, hem müritlerini sakındırmışlardır. Gerçek imamlar ise bunların sapıklık ve inhiraflarından kendilerini uzak tutup beri kılmışlardır. Aynı zamanda onların sakîm görüşlerini ve batıl inançlarını teşhirden kaçınmamışlardır.

Ebu Yezîd el-Bestâmî (r.a.) yakın arkadaşlarından bir kısmına şöyle demiştir:

Kalkın da beraber şu kendini velilikle teşhir edip duran kişiye şöyle bir bakalım. Bu kişi ziyaret edilen, ün yapan, zühd ile meşhur olan bir kimse idi. Kalkıp hep birlikte ona gittik. O kişi bu sırada evinden çıkıp mescide gitmek üzere harekete geçmiş bulunuyordu, yolda yürürken kıble cihetine tükürdü, yani ağzına biriken tükrüğunü kıble cihetine yönelmiş bir halde attı. Onun bu halini gören Ebu Yezîd el-Bestamî hazretleri selam vermeden aynldı ve şöyle buyurdu:

“Bu adam, Peygamber (a.s.) Efendimizin adabından bir edep hususunda bile güvenilir değildir, nerede kaldı şu iddia edip durduğu hususlarda güvenilir olsun!”

Yine Ebu Yezid el-Bestâmî (r.a.) diyor ki:

“Kendisine keramet verilen ve hatta boşlukta bağdaş kurup oturacak dereceye gelen bir adama baktığınızda, onun bu kerametlerine değil, emir ve nehiy konusunda ilâhi sınırları muhafazada, şeriatın hükümlerini yerine getirmedeki hassasiyetine bakın, ona göre değer ölçüsünü tesbit edin.”

Sehl bin Abdullah et-Tüsterî (r.a.) diyor ki:

“İnsanlardan şu üç sımfin sohbetinden, arkadaşlığından sakın:

1- Gafil zorbalar.

2-Dalkavukluk yapan kurra' (Kur'an'ı usûlüne uygun okuyanlar).

3- Câhil mutasavvıflar...” [534]

İmam-ı Rabbani Cüneyd el-Bağdadî (r.a.) diyor ki:

“Bizim bu mezhebimiz, Kitap ve Sünnete bağlıdır. Peygamber (a.s.) Efendimizin izinden gidenler. O'nu takip edenler dışında bütün yollar ve tarikatlar halka kapalıdır.” [535]

İmam Şa'ranî, “Yevakitü'l-Cevahir” adlı kıymetli kitabında diyor ki:

“Kim şeriat terazisini bir an elinden atarsa helak olur.”

Sözü edilen imamların Hakk sözünü yüceltmek için avaz avaz haykırmalarına, batıl ve münkerin karşısında dimdik birer engel olarak durmalarına ve Allah (c.c.) yolundaki mukaddes cihadlarına geline:

Tahkik ehli yazarlarından, mürşid imamlardan, ileri gelenlerin kahramanlık meydanında, cihad işlerinde, davetlerindeki te'sirlerinde, isîah ve terbiyeye irşadlannda neler söylediklerine kulak verelim:

Kadri yüce Şeyh Ebu Zehra (r.a.) diyor ki:

“Üstad Fevde'nin de dediği gibi, gerçek tasavvuf da böyledir. Geçen asrımızda tasavvufun meziyetleri, açık izleri görülmüştür. Batı Afrika'da, orta ve güney Afrika'daki müslümanların imanları ve imanlarının ortaya koyduğu semereler, şüphesiz ki tasavvufun semereleridir.

İmam Sünûsî el-Kebir, müslümanların arasını bulmayı, onları islah etmeyi dilediği zaman, önce sofilerin yolunu ve metodunu ele aldı. Bu zatın yol ve metodu kendi ölçüsü içinde son derece hayret uyandırıcıdır. Çünkü kendisine gelenleri önce mürid adı altında kabul etmiş, sonra da bunları çalışan hizmet veren bir sınıf haline sokmuştur.

Bunun için de önce zaviyeler açmış ve ilk açtığı zaviye Mekke çevresindeki dağda gerçekleştirilmişti. Sonra da zaviyeleri ova ve çöl kısmına kaydırmış ve böylece çölün ortasında mâmur zaviyeler meydana getirmişti. Ama bütün bunları o mürid edindiği adamların kuvvet ve enerjisiyle imkan alanına intikal ettirmiş ve böylece o susuz yerlerde yeri kazımak suretiyle su çıkarmış, bahçeler, bağlar vücuda getirmişti.

Osmanlı imparatorluğu çöküş döneminde Libya'ya yardım elini uzatamadığı yıllarda şeyh, sözü edilen müridlerini hizmete yöneltmiş, onlara savaş tekniğini öğretmiş, atıcılık üzerinde kurslar vermiş ve çok geçmeden bu müridlerin herbiri bir kahraman ve yirmi yıl gibi uzun bir süre her bakımdan faydalı hizmetler vermişlerdir.

Büyük Sünûsî'nin bu güzel mukavemeti sözü edilen zaviyelerde devam etmiş ve Allah, İtalya devletini başaşağı getirip zelil ve hakir kılınca Sünûsî yeniden sahneye çıkmıştır. Biz istiyoruz ki sofilerin tarikatı böylesine bir hizmet ve dirilme şuuruna erişsin. Sağlam bir güç olarak ortada dursun. [536]

Üstad Sabri Âbidin, Livau'l-İslam dergisinin mutad toplantısında şöyle demiştir:

“Vakı'a şudur ki: Sofiler İslamiyeti yeryüzünde yayıyorlar. Size bu hususta şunu hatırlatmak istiyorum: Bundan elli yıldan bu yana adı geçen büyük şeyh, misyonerlerden naklen şöyle anlatıyor:

“Biz Afrika'da en uzak bölgelere ve medeni olan ülkelere ve Asya’ının ta öbür ucuna kadar uzandık, gezdik ve dolaştık. Her yerde gördük ki, İslâm sofileri önümüzde yürüyorlardı ve bizden çok önce İslamiyeti yayıp başka bir dinin girmesine imkan bırakmamışlar.”

“Keşke müslümanlar sofilikteki ruhi ve maddi kuvvetin ne olduğunu ve bu ordunun İslâm için hazırlandığını bilselerdi!”

Üstad devamla diyor ki:

“Habeş, Sudan ve çevresinde, o bölgenin hrıstiyan misyonerlerine rastladım,

faaliyet gösteriyorlardı. Onların yanıbaşında kamıştan, kerpiçten yapılmış penceresiz basık binalarda ise sofilerin kaldığını gördüm. Bunlar, misyonerlerin bütün faaliyetlerini alt-üst etmiş ve planlarını bozmuş kimselerdi. Kırk yıldan beri bu karşılıklı faaliyet sürüp gelmekteymiş. Rica ve teminnimiz, dinimize ve siyasetimize dokunan, bize eziyet veren bu gibi İslâm'a karşı faaliyetlerin durdurulup yaktıkları ateşin söndürülmesidir.”

Büyük dâî ve davetci Ebu'l-Hasan en Nedvî, “İslâm'da Fikir ve Davet Adamları” adlı eserinde diyor ki:

“Âlim-i Rabbani Şeyh Abdulkadir Geyiânî (k.s.) hazretlerinin o müstesna meclisinde yetmiş bin kadar insan toplanırdı. Onun önünde en az beşbin hrıstiyan ve yahudi İslamiyeti kabul etmiştir. Önünde diz çöküp tevbe ederek doğru yolu seçen eşkıyanın sayısı yüzbinin üstündedir. O bey'at ve tevbe kapısının iki kanadını açık tutuyordu. Bu kapıdan girenlerin sayısını ancak Allah bilirdi ki bunların hemen hepsi islah-ı nefs etmişlerdi. Aynı zamanda İslâmiyete samimiyetle bağlanmış kimselerdi. Şeyh hazretlerinin gölgesi onları terbiye edip devamlı karşılarında ve üzerlerinde arz-ı endam ediyordu. Onun bu binlerce tal-ebesi, ruhani müridleri, bey'at ve tevbeden, imanını tazeledikten sonra sorumluluğunu idrak ediyor, hayatını ona göre düzenliyordu. Sonra da şeyh hazretleri bunlardan içini iyice temizleyip istikamet üzere bulunanlara, gidip başka başka yerlerde insanları terbiye ve irşad etmekle görevlendiriyordu.

Evet, Onun bu talebesi aldığı emir üzerine yeryüzüne yayılıp halkı Allah'a davete başlıyorlar, nefsleri eğitip edeplendiriyorlar, küfür ve şirkle savaşıp bid'atları te'sirsiz hale getiriyorlar, cahiliyye devri adetlerini kaldırıp fitne ve nifak ile ciddi mücadele ediyorlardı. Böylece dini davet durmadan yayılıyor, iman ordularım oluşturuyor, ihsan okullarını koruyor, cihad mevzilerini ve nöbet yerlerini hazırlıyordu, İslam aleminin birçok bölge ve kesiminde kardeşlik meclisleri, toplantı yerleri ve camiler meydana getiriyordu.

Şüphesiz ki, Şeyh Abdulkadir Geylânî (k.s.) hazretlerinin halifeleri, talebesi ve davet ile nefsleri tehzibde bunların yolunu takip edenler, şeyhin yaşadığı çağın hemen akabinde bu hizmeti sürdürenlerin fazileti elbette çok büyüktür. Bunlar İslam'ın ruhunu korumuş, iman pırıltısını muhafaza etmiş, davet, ve cihad kahramanlığını oluşturup, şehvetlere ve sulta kuranlara karşı büyük bir direnme gücü sergilemişlerdir. Eğer bu faziletler sahneye çıkmamış olsaydı, -Allah'ın takdiri müstesna- o çağın ve sonraki çağların hükümetleri, günün medeniyetleri madde tokmağını ellerine alıp bu ümmetin hayat kıvılcım ve akımlarım söndürür, müslüman fertlerin kalbinde Allah ve din sevgisini silerlerdi. Şüphesiz ki, sözü edilen sofilerin uzak ülkelerde, müslüman ordularının savaşmadığı

bölgelerde İslâm'ı yaymakta büyük himmetleri ve övgüye değer faziletleri sözkonusudur.
Bu sayede İslâmiyet Siyahî Afrika'da, Endonezya'da, Hind Okyanusunun bir bölümünde, Hindistan ve Çin'de yayılma isti'dadı ve ortamı bulmuştur.
Büyük üstadımız Şeyh Muhammed Râğıb et-Tabbah (r.a.) "İslâm Kültürü" adlı kitabında diyor ki:
"Sofilerin İslam ümmeti içindeki en büyük hizmetlerinden biri ve bıraktıkları olumlu te'sirlerden ve eserlerden birkaçı da şudur: Hükümdarlar, krallar cihada niyet ettikleri zaman, sofilerden birçoğu -hükümdar tarafından bir işaret vaki olsun olmasın- kendi arkadaşlarını cihada çıkmaya tahrik ve teşvik ederlerdi. Mtiridlerinin son derece saygılı bağlılıkları ve onlara olan hüsn-ü itikadları sayesinde hemen harekete geçip mücahidler kafilesinde düzenli biçimde yerlerini alırlardı. Böylece ülkenin birçok yerlerinden kafileler halinde akıp gelirler, güçlü bir gönüllü ordu oluştururlardı. Şeyhlerden çoğu ise bizzat savaşa katılıp askerlerin yanında yerini alıp onları durmadan kutsal savaşa teşvik ederlerdi ki bu sebeple zafer elde edilir ve başarılar sağlanırdı."
İslâm yazarlarından Emir Şekib Arslan "İslam Âleminin Bugünkü Durumu" adlı kitabında, "İslâm'ın Afrika'da sıçrayıp harekete geçmesinin sebepleri" bölümünde diyor ki:
"18. yüzyılda ve 19. yüzyılda, tarikatçıların etbaı arasında yepyeni bir sıçrama ve aksiyon başgösterdi: Başta Kadiriler ve Şazeliler ve benim ayrıca tesbit ettiğim iki ayrı tarikat ehli: Tîcanîler ve Sünûsîler...
Kadiriler, batı Afrika'da Senegal'dan Mısır sınırına kadar ve aşağıya doğru diğer batı kesiminde İslamiyeti selim bir yoldan ticaret ve öğretim kanalıyle yaymaya muvaffak oldular. Öğretim esnasında zencilere İslam dinini çok ustaca ve ruha inecek ölçü ve anlamda öğrettiler. Talebeden seçkin ve becerikli olanları Trablus, Kayravan, Fas ve Mısır'daki medrese ve külliyelere gönderip zaviyelerin hesabına okuttular. Böylece bu medrese ve külliyelerden mücaz ilim adamları olarak yetişip Sudan'daki hrıstiyan misyonerlerinin mukavemetini kırmak üzere geri döndüler."
Kadiri tarikatının şeyhi Abdulkadir Geylani'den söz ederlerken de şöyle anlatmışlardı:
"Abdulkadir Geylani, Fars ülkesinde Ceylan veya Geylan kasabasında doğmuştur. Son derece zeki ve yetenekli idi. Üstün vasfa sahiptir. Okuyup yetiştikten sonra, kendisine uyanların sayısı belirsiz hale geldi. Tarikatının bir ucu ispanya'ya uzanıp dayandı. Endülüs'te İslam medeniyeti yıkılıp Arap devleti oradan çekilince, bu tarikatın Gırnata'daki merkezi Fas'a geçmek zorunda

kalmıştı. Bu tarikatin nurları sayesinde Berberîler arasındaki bid'atler, kötü adetler kalkmış, Rasûlüllah'ın (a.s.) sünneti getirilmiştir. Böylece Berberîler sünnet ve cemaate sımsıkı sarılmışlar, yollarını doğrultmuşlardı. Nitekim yine bu tarikatın olumlu faaliyeti sebebiyle Zingibar'da 15. yüzyılda İslam'a girenler olmuştu.”

Sünûsî'lere gelince, Şeyh Muhammed Ebu Zehre'nin bunlarla Itayan nüfuzunun çatışmasıyla ilgili anlattıkları sözkonusudur. Allah (c.c.) İtalyanları başaşağı getirip sünûsîlere zafer verinceye kadar mücadeleleri devam etmiştir. Daha önce bu konuyu naklettiğimiz için burada tekrar etmek istemiyorum.

Şazelî tarikatına gelince:

Adı geçen üstad bu hususta şöyle demiştir: “Şâzelî'lere gelince, bunlar Ebu Hasan eş-Şazelî'ye nisbet edilirler. Ebu Hasan, halifeliği Abdusselâm bin Müşeyyiş'den, o da Ebu Medyen'den almıştır. Batıya, yani Endülüs'e tasavvufu ilk sokan tarikatlardan biri de budur. Merkezleri Marakeş idi. Bunların oradaki şeyhlerinden biri Seyyidî el-Arabî ed-Derkavi idi. (Vefatı: 1823) Bunun müridlerinde büyük bir dini kahramanlık ve duyarlık görülmüştü. Böylece bunlar Endülüs ortalarına kadar uzanmışlar, feyizli hizmetlerde bulunmuşlardır.

Fransa'nın İspanya'da gösterdiği ayaklanma ve işgal faaliyetlerine karşı Şeyh Derkavî'nin faal bir dönemi olmuştu.”

Yukarıdan beri anlattıklarımızı özetliyecek olursak, kendini ilahi ilimlere ve cihada adamış alimler, gönül kulağına seslenen mutasavvıflar, ihlas sahibi tarikat erbabı hakkında şunları söyleyebiliriz:

“Asırlar boyunca Hakk'a davetin öncülüğünü ve liderliğini bunlar yapmışlar, insanları Allah'a bunlar çağırmışlardır, İslâm risaletini bunlar insanlara ulaştırmışlardır. Cihadla ibadet arasını birleştirip bütünleştirenler bunlardır. Allah (c.c.) haklarıyla, kulların hakları arasında uyum ve denge sağlayanlar da bunlardır. Zalim diktatörlerin önünde hakkın sesini ilan edenler de, emperyalistlerin sinsi faaliyetlerine karşı duranlar da bunlardır.

Hakkı İslâm şeriatıyla sapasağlam ayakta tutanlar da bunlardır. Fani şahıslarıyla değil, İslâm'ın verdiği güç ve enerjiyle hizmet etmişlerdir. Olaylar karşısında şeriatın leh ve aleyhlerinde nasıl bir hüküm vereceğini beklemişler; hata ettikleri olunca yapılan tenkidi kabul etmişlerdir. Ayrıca yapılan hayırlı öğütlere kulak verip kaydıkları zaman kendilerini böylece doğrultmuşlardır. Çünkü beşer olduklarına inanıyorlar, her beşer gibi hata ve sevap işleyeceklerine itikad ediyorlardı. Çünkü günahlardan korunmuşluk ancak peygamberlere has bir sıfattır, diğer insanlar konulmamışlardır.

Allah'ın geniş rahmeti üzerine olsun İmam Mâlik (r.a.) bir gün Rasûlüllah (a.s.)

Efendimizin mübarek kabirleri önünde durup şöyle demişti:
“Bizden hiç kimse yok ki bir görüş, bir fikri reddetmesin veya kendi görüş ve fikri reddolunmasın; ancak bu kabrin sahibi müstesna.”
Bu sözü söylerken, Rasûlüllah (a.s.) Efendimizin kabrine işaret ediyordu.
Bulunduğu hizmet ve irşad yeriyle kendini ebedi kılan ihlas sahibi, şeriat ve Hakk'a bağlı asrın alimi ve mürşidi Şeyh Saîd Nursu'yi anmak gerek.
Türk asıllı olan Saîd Nursî, aynı zamanda Bediu'zzaman lakabıyla anılmıştır. Allah (c.c.) kendisine bol rahmet eylesin, taat ve hizmetinin mükafatını arttırsın. İşte bu zat bir defasında talebe ve müritleri arasında takdis ve ta'zim edildiğini hissedince ve bunun ifrat dereceye vardırıldığını anlayıp hakkın kendi fani şahsının varlığıyla tanındığı zehabına kapılanların bulunduğunu öğrenince onlara yönelip öğüt vererek şöyle demiştir:
“Sakın, sakın, sizi davet ettiğim hakkı benim fani şahsıma bağlamayın; kendinizi acele toparlayıp onu asıl kaynağına, en kutsal menbaına bağlayın: Bu menba, Allah'ın kitabı, Peygamber (a.s.) Efendimizin Sünneti'dir. Hem şunu bilmenizi istiyorum: Rahman olan Allah'ın (c.c.) buyruklarını tanıtan bir dellaldan başkası değilim. Hem bilmenizi istiyorum ki, ben günahlardan korunmuş bir kimse de değilimdir. Bazan benden bir günah sâdır olabilir veya bir sapma ortaya çıkabilir de siz benim fani şahsıma bağladığınız hakkın mazhariyetini o günah ve sapma ile çirkinleştirebilirsiniz veya en azından benim günahım sebebiyle bilmeden haktan yüz çevirebilirsiniz.”
Yine tarihte unutulmayacak yeri ve önemi bulunan selef-i salihîn ulemasından Abdullah b. Mübarek'in ünlü alim Fazıl bin lyad ile olan tavsiyesi anılmaya değer bir özellik taşımaktadır: Fazıl bin Iyad'ın kendini harem-i Mekke'de bütünüyle ibâdete verdiğini, bir köşede oturup selâmette kalmayı Allah (c.c.) yolunda cihâda tercih ettiğini haber alınca ona o meşhur kasidesini yazıp göndermişti. Biz o kasideden bazı parçalan seçip nakletmekle yetiniyoruz:
“Ey Harameyn'in âbidi! Bizi bir görsen,
Kendini ibâdetle oynar bulurdun.
Kiminin atı boş yere yorulup kalır,
Bizim atalarımız kötü günlerde yorulur.
Kimi yanağını gözyaşlarıyla boyar,
Bizim göğüslerimiz kanlarımızla boyanır.
Amber kokusu size olsun, bizim amberimiz.
Atların tırnaklarından yükselen tozdur.”
Bu mısralar Fazıl hazretlerine ulaşınca, ağladı ve şöyle dedi:
“Kardeşim doğru söylemiş ve bana nasihatçı olmuştur.”

Evet, İbni Mübarek, Fazıl hazretlerine bu mısraları yazıp gönderirken kendisi Şam topraklarında cihâd ve nöbetle meşgul bulunuyordu.
Kendini Hakk ile kıyas eden, Hakk'ı kendi nefsiyle kıyas etmiyen mürşid âlim ne büyüktür! İnsanlara İslâmiyeti kapsamlı, umumi ölçüde yol ve yöntem, düstur ve rehber olarak verdiği zaman ilim adamı ne kadar saygı değerdir! İster onun verdiği yol ve yöntem akide ve teşri olsun, ister din ve devlet işleriyle ilgili bulunsun isterse nefsi tezkiye ve hakk yolunda cihâdla ilgili bir anlam taşısın veya sadece ibâdet ve siyasetle bağlantılı olsun veya hakk söz, emr-i bi'1-ma'ruf nehy-i ani'1-münker bulunsun farketmez... Hepsi de insanları olgunlaştıran âmillerdir.
Terbiyeci kardeşim! Artık sana gereken, çocuklarına ve talebene sadece ve mutlaka hakk yolunda irşâd görevini sürdüren ve kendisinde sözünü ettiğimiz sıfatları, faziletleri toplayan âlimlerden söz edip onların hayatını ve hizmetlerini anlatmandır. Böylece çocuğun bu büyük şahsiyetlerle manen irtibat kurup, İslamiyetin en sağlıklı telkinini almış olurlar... Bu zatların övgü değer sıfat ve hizmetleri çocukların kalblerini, düşüncelerini ve ruhlarını o kapsamlı İslâmi caddeye yöneltir, onları hakka ve şeriata bağlar ve önceki salihlerin tevcihlerine çevirir, onların fani vücûtlarına, masum olmayan şahıslarına doğru değil...
Terbiyeci kardeşim! Bir de sakın çocuğun, irşâd iddiasında bulunan bilgisiz sofilerle ilgili kurmasına imkan verme, nifak gruplarıyla temas sağlamasına engel olmaya bak! Çünkü bunlar günümüzde çokturlar...
Kendinin günahlardan korunmuş bulunduğunu iddia eden bir mürşid mutlaka cahildir.
Müridlerin işledikleri günahlarını şeyhlerinin huzurunda itiraf etmelerini isteyen mürşidler de cahildirler ve haksız bir iddia peşinde bulunuyorlardır.
İrşadından dolayı müridine minnette bulunan ve onu Kur'an-ı Kerim'in hidayet te'sirinden çevirip uzaklaştıran, tertemiz sünnetin çizdiği yoldan döndüren mürşid de cahildir ve haksız bir iddianın peşindedir.
Günah işlediğini gördüğünde şeyhinin böyle yapmasında bir hikmet vardır diyerek susmasını ve şeyhin işlediği günahın bir taât olabileceğini telkine çalışan bir mtirşid de cahildir ve batıl bir iddianın peşindedir!
Allah'ın insanlara fayda sağladığı bir ilmi bilip de onu gizleyen veya dinde zaruri olarak açıklanması gerekli olan malum bir hakkı açıklamaktan kaçınıp susan bir mürşid de cahil ve kuru bir iddianın peşindedir!
İslâmiyeti sadece tezkiye-i nefs'ten ibaret sanıp bununla insanları İslaha çalışan ve İslâmın diğer esas ve prensiblerini, hüküm düzenini ve hayat yollarını tatil eden bir mürşid de cahildir.

Mevki sahiplerine iki yüzlülük edip onları övmeyi teşbih haline getiren ve onların sofrasında oturmakla kendine bir pay ayıran mürşid de cahildir.
Terbiyeci kardeşim! Hiç şüphesiz ki çocuk, açıkladığımız ölçüde bulunan mürşidlere kulak verip, Allah (c.c.) için irşadını sürdüren ilim adamlarıyla buluşursa, iyi bir terbiye alır, takva ve taât üzere bulunur; kendini bütünüyle Allah'a verip hak uğrunda cesaret gösteren bir kişi olarak gelişir. Mihrablarda tedricen ibâdet basamaklarında yükselirken cihad meydanlarında, savaşçıların naralarının yükseldiği alanlarda düşman ile kozunu paylaşır; İşte o zaman iman sıcaklığı ve İslamın gururu ile yeryüzünde Allah'ın hükmüne yönelip ikametgâh kurmayı başarır, gençlerin de yönelmesini, anlayışlı bulunmalarını, sorumluluğunu bilmelerine vasat hazırlar.
Ve böylesinin durumuna şâirin şu sözleri uygun gelir:
“Azimli kişilerin ölçüsüne göre azimetler gelir.
Şereflilerin ölçüsüne göre keremler gelir.”
Küçüğün gözünde küçükler büyük tanınır. Büyüğün gözünde büyükleri küçülür.”
İşte bu oluşturulmayla olgunlaşan ve bu terbiyenin telkinini alan çocuk, mürşid-i rabbani'nin elinde İslâm'ın cihanşümul sarayında elverişli bir tuğla olur. İşte o zaman o çocuğun ellerinde İslâm'ın izzeti, müslümanların zaferi gerçekleşir; Kur'an'ın köklü devlet sistemi dimdik ayakta durur. Bu da Allah'a göre zor değildir.[537]

ÇOCUĞUN ELVERİŞLİ ÇEVREYLE İLGİSİNİ KURMAK

Çocuğun imân, kişilik yönünde oluşturulması, ahlâki ve sosyal yönleriyle hazırlanmasında te'sirli olacak en önemli âmillerden biri, henüz tırnakları yumuşacıkken onu elverişli bir çevrenin sohbetine ve terbiyesine vermektir. Böylece çocuk kişiliğini geliştirecek huylan, ruhunu aydınlatacak ışıklan ondan kazanıp elde eder, faydalı bilgiler edinir, şerefli ve asil edepler öğrenir, köklü ahlâk kurallarını beller.
Terbiyeciye gereken şudur ki: Çocuğun zahiren tekâmül etmesinde onu bir mürşid-i rabbaniyle sâliha bir çevrenin sohbetine bağlama arasında ciddi şekilde düşünüp çocuk için en uygun olanı seçmeli veya her iki yönlü bir eğitimi sağlarken aradaki uyuma dikkat etmelidir. Çünkü bu iki değişik yönlendirme arasında bir zıddiyet ve başkalık varsa ilerde çok üzücü sonuçlar doğurur. Bu sonucu şöyle belirleyebiliriz:
Birincisi, yönlendirmede başka fikirleri zamanla benimsemektir.
İkincisi, seyr ü sulukta sapmaktır.

Birincisinden maksadımız, çocuk bir mürşid-i rabbanî'nin elinde terbiye edildikten sonra bazı insanlarla arkadaşlık ve dostluk kurar ki bunlar İslâmî anlayış ve kâmil hareket ölçüsünde değillerdir. Bu sebeple çocuk bazan bunlann te'siri altında kalır ve bazı huyları onlardan almaya başlar, onların cazibesine kapılıp fikirlerini benimser. Çünkü çocuk henüz parlak bir akıl ve geniş kültür düzeyine gelmemiştir ki doğruyla yanlış arasını ayırd edebilsin, İşte bu durumda çocuk iki ayrı fikrin ve iki ayrı şahsiyetin te'siri altında kalır: Kalb kulağı açık, anlayışlı şahsiyet ve son derece kısır ve bilgisiz şahsiyet... Bu yüzden çocuk büyük bir şaşkınlık, fikir donukluğu ve için için sıkılma havasına girmiş olur. Artık nereye yöneleceğini, nereye gideceğini bilmez..

Seyr ü sulukta sapmasından maksadımız, mürşid-i rabbanî'nin veya anlayışlı İslâmî gurubun verdikleri ve öğrettikleri tslâmî bilgilerin birbirinden farklı olduğunu görünce, çocuk bu çelişkiden ve uyumsuzluktan müteessir olur ve devamlı birtakım sorularla yüzyüze gelir, çeşitli fikirler, üzüntüler içinde bocalar durur. Bazen bu durum onu tuttuğu yoldan sapmasına, akidesinden ayrılmasına yol açar. O halde mürşide bağlamakla, uygun bir çevreyle ilgisini sağlamak suretiyle çocuğun tekamülüne yardım etmek, onun kişiliğinin oluşturulmasında en önemli faktörlerden biridir. Aynı zamanda ahlâkan ve nefsen olgunlaşması bakımından da oldukça önem taşır. O kadar ki, çocuk çelişkili bir âlemde yaşamaz, kişiliğini sindiren bir ortamdan uzaklaşır ve dengeli bir hayat düzenine kendini kavuşturur. Yeter ki, mürşidin eğitimiyle ilgi kurduğu çevre arasında uyum bulunsun...

Gerçek bu olunca, terbiyeciye vâcib olan şudur: Çocuğuna sağlayacağı çevrenin, çocuğun eğitilip yetiştirildiği mürşidlerden feyiz alan kimseler olmasına dikkat etmelidir. O mürşidler ki, yukanda onların vasıflarını, meziyetlerini birbir dile getirmiş bulunuyoruz. Böylece çocuğun yetişmesinde eğitim birliği sağlanmış olur.

Bu yoldan kurulan uyum çok daha sağlam, tesir bakımından çok daha kuvvetli ve çocuğun şahsiyetinin tekâmülü bakımından çok daha büyük bir anlam taşır.

Terbiyecinin dikkatle üzerinde durup düşüneceği, titizlik göstereceği ve gerçekleşmesi uğrunda çaba sarfedeceği hususlardan biri de, çocukla şu dört sınıf arkadaş arasında irtibat sağlamaktır:

1- Evdeki aileyle irtibatı.

2- Yakın çevreyle irtibatı.

3- Camilerle irtibatı.

4- Okul veya iş yeriyle irtibatı.

Evdeki aileyle irtibatından maksadımız, kardeşleriyle, hısımlanyla arkadaşlık kurup ilgi sağlamasıdır. Bunlar, çocuğun ilk kaynaştığı, ilgi kurduğu ve tanıyıp âşinâ olduğu ortamı oluşturan kimselerdir. Çocuğun ilk birşeyler kapıp öğrendiği, örnek edindiği çevre bunlardır. Bunun için terbiyecinin hem murakaba kuvveti, hem dikkatle takip etme hevesi devam etmelidir. Yakından ve uzaktan olup bitenleri görmesi, sebepleri keşfedip çarelerini hemen bulup getirmesi vâcibdir.

Bilindiği gibi, çocuğun büyük kardeşi, gerek hayırda, gerekse serde kendisinden küçüklere örnek olur. Bu durumda baba ile anne çocuğun yulannı büyük kardeşinin eline bırakır, aralarındaki kaynaşmaya aldırış etmiyecek olursa, şüphe yok ki, kötü ahlâklı olan büyük kardeşin çocuk üzerinde fena te'sirleri görülmeye başlar ve artık bu durumda ana ile babanın çocuklannı düzeltmede, sapmalarını önlemede, eğrilikleri doğrultmada çok zorluk çekerler. Onları hak olan caddeye çevirmek, doğru yola döndürmek başlıbaşına bir problem olur.

Belirttiğimiz bütün bu hususlan çözmenin ameli yolu, çocuğun ister uygun olmayan çevresiyle, ister ahlâkı beğenilmeyen kardeşleriyle fazla kaynaşmasına engel olmak için ana ve baba bütün gayretlerini kullanacaklar; kötü ahlâklı, fena huylu kardeş ve yakın hısımlarla devamlı birarada bulunmalannı önleyecekler. Tâ ki çocuk onların te'sirinde kalmasın, onların rezil sıfatlarından edinmesin, fena ahlâklarından bir şeyler kapmasın.

Terbiyeciye düşen bir başka görev, ailesinin ve yakın hısımlarının iyi taraflarını anlatmak, kötü tarafları varsa, bunları da çocuğun sakınması için uygun şekilde açıklamaktır. Aynı zamanda temizlik, fazilet, ahlâk ve İslâmi anlayışla kendilerini süsleyen çocuklardan söz etmesi de gerekir. Onlarla kendi çocuğu arasında sosyal ilginin güvenilir şekilde kurulması için ortamı hazırlaması, onlarda gelişip arzulanan düzeye gelen çocuklarla kendi çocuğu arasında ölçülü bir irtibat sağlaması oldukça lüzumludur. Umulur ki, kendi çocukları onlardan birtakım faziletler, güzel huylar, hayırlı sıfatlar ve övgü değer ahlâk edinirler.

Ahlâkına güvenilir bir yakın bulunmadığı, huyuna inanılır bir arkadaş te’min edilmediği taktirde, terbiyeciye vâcib olan, bütün azim ve gayretini kullanmak suretiyle çocuğunun diğer ahlâk ve terbiye bakımından düşük çocuklarla biraraya gelmesini önlemek, onlarla ilgi kurmasına engel olmaktır. Ayrıca terbiyecinin çocuğun bunlarla nasıl irtibat kurmaması için bütün gayret ve azmini kullanması gerekiyorsa, öylece ahlâk ve faziletine güvenilir arkadaşların te’minine çalışmak, imân ve ahlâk yönlerinden uyum sağlayacak yakınlar bulmak ve her ikisinin de ahlâklarını korumaya çalışmak, onların fıtratlarındaki esenliği ve kalblerindeki sâfiliği korumaktır.

Çocuk arkadaş edinmek, başkalarıyla biraraya gelmek zorunda kaldığı yani buna ihtiyaç doğduğu zaman, terbiyeciye gereken -az yukarıda belirttiğimiz gibi- ona uygun arkadaş bulmak, hısımların dışında huyu güzel aileleri seçip ilgi sağlamaktır. Yani hısımlarda uygun, güvenilir çocuk arkadaş olmadığında onların dışında bir çevre arayıp bulmalıdır. Böylece çocuk, o güvenilir arkadaşlarla ciddi bir irtibat sağlar, onların sohbetinde bulunup teselli ve huzur duyar, hayırlı sıfatları kazanır, güzel ahlâklar edinir.
İşte böylece terbiyeci, çocuğu uygun ve güvenilir bir çevreye nakletmiş sayılır.
Çevreyle çocuğun irtibatını sağlamaktan maksadımız, yakınların, komşuların, bulunduğu mahallenin ve çocukların birikip oynadıkları parklar ve te'sislerdir.
Kabul edilen bir gerçektir ki, uzak ve yakın komşular ve tanıdıkların kimi yabanî, kimi medenîdir; kimi câhil, kimi de kültürlüdür. Böylesine karışık bir ortamda hiçbir edep ve terbiyesi, ahlâk ve fazileti olmayan çocukların sesiyle ortalık çınlar. Sergiledikleri utanmazlık, çirkin sözler karşılıklı gidip gelir. Gelip geçenlerden çekinmeden edep dışı birtakım söz ve davranışları olur. İyi ve kötü, küçük ve büyük, kadın ve erkek kim bulunursa bulunsun hiç çekinmeden çocuklar hayasızlıklarını sürdürürler.
İşte bu ortada olan çok tehlikeli bir durumdur ki, terbiyecilerin, üzerinde sorumluluk bulunanların ve aklı eren herkesin buna bir çare düşünüp bulmaları gerekmektedir.
Bu konu üzerinde “ahlak terbiyesiyle ilgili sorumluluk” bahsinde yeterince konuşmuş ve birşeyler yazmıştık. Arzu edenler o bahse dönsünler, sadre şifa verecek bilgileri bulacaklardır.
Bizim asıl üzerinde durmak istediğimiz, ortada olan bu çirkin tablo karşısında çocuklarımızın çoğunun ahlâksızlık bataklığına göz göre göre düşmesini önlemek, terbiyedeki bozukluğu, inançdaki sapmayı engellemek için terbiyecilerin bütün gayret ve çabalarını ortaya koyup çocuğunu böyle bir ortamda akide yönünden islâh edip düzeltme, güzel ahlâkını oluşturma cihetine gitmesidir. Böylece çocuk kurtuluş sağlayan yolu seçebilir. Terbiyeci de çocuğunu kurtarmak için, bu fesad ortamından uzaklaştırmak için en uygun vasıtaları dikkate alabilir. Daha doğrusu çoğumuzun çocuklarının içinde yaşadığı kötü muhitten kendilerim uzak tutabilirler.
Çocuğu şeref ve cesaret düzeyinde tutacak en önemli sebep ve vasıtalardan biri -gerek eğitimciler ve pedagogların, gerekse sosyologların nazarında- çocuğa iyi arkadaş ve çevre bulmak, ilgisini bu yönde geliştirmektir. Burada en belirgin çare ise, iyi huylu, temiz ahlâklı çocukları komşular ve çevreden seçip belirlemektir. Bunlarla beraber sık sık camilerde karşılaşma imkanı doğmalı,

parklarda, boş vakitlerini değerlendirecekleri belli yerlerde buluşmaları sağlanmalıdır.
Şüphe yok ki, çocuğu yakın çevrenin ahlâklı terbiyeli çocuklarıyla kaynaştırmak, uyum sağlayacağı arkadaşlar te'ının etmek, onu yozmuş cahillerin, ahlâkını yitirmiş seviyesizlerin ağından korur, inanç bakımından sapmasını önler, ahlâk bakımından güvenilir bir düzeyde tutar.
O halde terbiyeci kardeşim! Çocuğuna fazilet ve ahlâk ışığı yansıtan bir çevre, ona güzel ahlâk ve terbiyede örnek olacak arkadaşlar sağlamak hususunda elinden geleni yap ve noksansız bir murakaba sürdürmeyi ihmal etme, dikkatini çocuğunun günlük yaşayışından uzak tutma. Ancak böylece çocuğun iyilik, güzellik doğrultusunda bulunan Mü'minler arasında yer alabilir.[538]

Çocuğun Cami İle İrtibatını Sağlamak:

Çocukla cami arasında bir yakın arkadaşlık kurmayı kastediyoruz. Çocuklarını cami ve cemaate alıştıran, oradaki sohbetlere katılmasını sağlayan, cuma vaaz ve hutbesine gönül veren asil aile çocukları seviyesinde bulundurmanı anlatmak istiyoruz.
Benim anlayış ve ölçüme göre, camilere gitmeyi adet haline getiren veya ana babasının tevcihleriyle mâbedlerle irtibat kuran bir çocuk, kendi iç yapısında imânın ruh ve mayasını kökleştirir. Allah'a itaatin zevk ve heyecanını kökleştirmiş olur. Aynı zamanda iyilikler ve kötülükler hususunda İslâm'ın buyruklarına baş eğip teslimiyet gösterir. Bu durumda" olan bir çocuktan da ancak hayır umulur, varlığından fayda ve salâh beklenir.
Camilere gitmeyi âdet edinen bir çocuğa, onu yönlendiren, ona dinini öğreten ve İslâmî esaslara göre terbiyesiyle meşgul olan, ahlâk kurallarını ve esaslarını, doğru düşünme metodlarmı aşılayan kimse bu hizmetini çocuğa bütün kolay yollan seçerek sürdürürse, şüphe yok ki çocuk, İslâm'ın muhteşem sarayının yapılmasında ve köklü devletin sapasağlam kurulmasında büyük ümitler va'dedenlerden biri olur.
Benim asıl burada titizlikle üzerinde durmak istediğim şudur: Şüphesiz ki iyi bir çevreyle ilgi kurmak ve cami hayatına gönül verip alışmak iki lüzumlu yoldur, birini diğerinden ayırmak mümkün değildir. Namaz kılmayan, camiye gitmeyen bir çevreyle ilgi kurmada pek fazla bir yarar yoktur. Camiye devam edip oranın kültürüyle yetişen bir çocuğun, cami semtine dahi uğramayan çocuklarla arkadaşlık kurmasında devşirilecek gerçek bir semere yoktur. Allah'ın isminin anılması ilân edilen bir yere girmeyen bir arkadaştan fayda beklemek, sağlıklı

biçimde dost olup imân ve ideal birliği sağlamak pek mümkün değil...
Terbiyeci veya ana-baba, çocukları için herhalde fazilet timsali arkadaş bulmakta azimlilerse, çocuklarını böyle bir çevreyle irtibatlı kılmayı ve güvenilir kişilerle dostluk kurmayı gönülden istiyorlarsa, o taktirde, camiye gitmeyi huy edinenler arasından seçmelidirler. Çünkü cami kültürüyle yetişenler katıksız fıtrat üzere bulunuyorlardır; imânları safi, ahlâkları tertemizdir.
Terbiyeci için üzerinde titizlikle durması gerekli birtakım dönemler vardır: Çocuğunu sadakatine güvendiği arkadaş ve dostlarıyla birlikte cemaatle namaz kılmaya alıştırmalı ve buna devam etmelidirler. Aynı zamanda camilerde nesli yönlendirici anlamda yapılan dini konuşmaları, öğretilen dini esasları ve inançları takip etmelidirler. Camilerde tilâvet ve kıraat ölçülerine uygun okunan Kur'an'ı dinlemekten derin bir zevk duymalı ve çocuklarına aynı zevki aşılamalıdırlar.
Bu bakımdan terbiyeci, devamlı camilere gidip kendilerini bütünüyle mabedin havasına vermelerini, vakit girince cemaatle namaz kılmaya yarışırcasına gitmelerini sağlamak için durmadan çocukların cesaretini arttırıp teşvikte bulunmalıdırlar. Bu hususta hiçbir ihmal ve gaflet göstermemelidirler. Kur'an ilimleriyle, şer'i meselelerle ilgili toplantılara katılmaya bilhassa özen gösterip çocukları da beraberlerinde götürmelidirler.
O halde terbiyeci kardeşim! Çocuğuna camilerle bağlantısı bulunan arkadaşlar seçip bulmakta çok hırslı davran, açıkladığımız vasıfta ona bir çevre hazırla. Durmadan çocuğunu bu doğrultuda eğiterek ona cesaret ve güven ver. Böylece çocuğun tertemiz müslümanlar sınıfına girer, seçkin sâlihlerin kafilesinde yerini alır.[539]

Çocuğun Okul Ve Öğretmenle İlgisini Arttırmak:

Bundan maksadımız, çocuğa gittiği okulda, kendi sınıfında uyum sağlayacak arkadaş bulmak, öğretim ve eğitimiyle görevli öğretmen üzerinde dikkatle durmaktır. Ayrıca çocuk okula değil bir iş yerine gidip orada birşeyler öğreniyor veya nafakasını kazanıyorsa, o iş yeri ve orada çalışan kişiler üzerinde hassasiyetle durmak, çocuk için dini açıdan bir çevre bulunup bulunmadığını araştırmak, varsa bunlarla çocuk arasında sağlam bağlar kurmak gereklidir.
Bu konuyu işlerken terbiyecilerin, ana-babaların dikkatlerini önemli bir hususa çekmek istiyorum. Şöyle ki: Bugünkü okullarımızda daha çok sapık düşünceler, Allah'ı inkar eden akımlar, ülke dışından sokulan ilkeler hakimdir. Üzülerek söyleyelim ki, okullarımız bugün için böylesine çarpık düşüncelerin at oynattığı

bir alan durumuna getirilmiştir. Arap ülkelerinde hemen her beldede bu yürekler acısı manzarayla karşılaşmak mümkün. Peki, ama bu sapıklık ve kötü akımları kimler, hangi eller ülkemize sokmuştur?
Kalblerini iblislere satan muallimler, canlarını yabancılara teslim eden öğretim görevlileri..
Tek amaç ve hedefleri dinde şüphe uyandırmak, İslâm ile soğuk bir savaşı devam ettirmek olan sapık inançlı örgütler...
Talebe cemiyeti adı altında sapık ideoloji ve akideleri çocuklara aşılamakla görevli olanların kendilerini maddeten ve fikren besleyen kuruluşlardan aldıkları emirlerle hareket edenler...
Bunlar durmadan saptırıcı tebliğler yayınlayıp bir sürü şüpheler uyandırırlar, kız ve erkek talebe arasında faaliyetlerini sürdürürler...
Kadın haklarını koruma adı altında örgütlenen ve İslâm'ın getirdiği iffet ve hicap ile mücadeleden başka hiçbir asil amaç ve hedefleri olmayan kadınlar... Bunlardan daha çok İslâm'ın şiarı, iffet ve nezahet sembolü, dinin getirdiği hayat nizamı ile uğraşırlar. Oysa İslâm kadına lâyık olduğu yeri vermiş, onların haklarını korumuş ve her hak sahibinin hakkım vermiştir. Onlar hakkında âdil davranmıştır.
İşte sözü edilen örgütler “kadın hakları ve hürriyetleri” adı altında ve bazan da “kadın erkek eşitliği” sloganı altında İslâm'ın nice şiarlarını tutup attılar...
Bunlardan başka bir de okullarımızda birbirine zıd yönlendirmeler, farklı uygulamalar ve birçok şeyleri mubah sayan akımlar vardır. Okul çevresinde doğruya irşâd eden, hakkı tanıtan, faziletli ahlâkı ve uygun terbiye kurallarım telkin edenler ise pek azdır. Bunlara nadiren rastlanabilir.
Bu önemli gerçek böylece su yüzüne çıkınca, sana nelerin gerektiğini bilir misin, terbiyeci kadeşim? Bütün gayretini ortaya dökmen, gayretini kat kat artırman, çocuğunu böylesine karanlık, böylesine kesif bir bulut tabakasından kurtarman, saptırıcı fasit çevreden uzak tutman için ona örnek olacak, doğru yolu gösterecek, her bakımdan uyum sağlayacak öğrenci arkadaşlar bulmalısın. Çocuğun okul basamaklarında bir bir yükselirken, ilmî telkînler, kültürel yönlendirmeler dönemlerini aşarken ister ilkokulda, ister orta dereceli okullarda, ister yüksek okulda olsun seçeceğin arkadaşları onunla selâmet kıyısında kalmalıdırlar. Tabii seçeceğin arkadaşların daha çok inandığın, güvendiğin çevrenden, camilere gönül verenlerden olmalıdır. Çünkü bu durumda çocuğun onlarla kuracağı arkadaşlık çok daha köklü ve güçlü olur, sonuç bakımından da çocuk için çok hayırlı kapılar açar. Sözü edilen çevrede arkadaş bulunmadığı taktirde seçilecek arkadaş daha çok anlayış, uyum, inanç ve ahlâk selâmeti,

ibâdetle ilgili bilgileri öğrenme hevesi, namazla ilgili bilgileri toplama gayreti taşıyan çocuklardan olabilir.
Allah (c.c.) rahmet eylesin, şâir ne güzel söylemiştir:
“Zafer bulduğun zaman gerçek hürrün eteğine yapış,
Çünkü şu dünyada gerçek hür pek azdır...”
Yine okul konusunda terbiyeci kardeşim, senin dikkatini bir başka önemli noktaya çekmek istiyorum ki daha çok titizlik göstermeni ve bakışlarını o hususa çevirmeni arzu ediyorum: O da, kız çocuğunu okula gönderdiğinde okulun onun üzerindeki tesirlerini, nefsini yönlendirmedeki programlarım yakından bilmen ve izlemendir.
Bilindiği gibi, terbiyeci kardeşim! Kız çocukları feyizli bir şefkat duygusuyla yaratılmışlardır. Onların bu inceliğini, yufkalığını te'sir altına alan birçok akımlar ve medeniyetin ortaya çıkardığı yeni yeni şeyler vardır. Dünya zîneti ve aldatıcı görüntüleri de kızları sür'atle haktan uzaklaştırıp başaşağı getirmektedir. Onlara ayrı bir çevre oluşturmakta, nefsanî arzularının peşine takmakta, onları bir ticaret metaı haline sokup süs dalgaları arasında bocalatmaktadır. Bütün bu yozlaştıncı ortamda dinî müeyyide, kalbde imândan gelen bir engel, aklın selim hükmü ve sonucun nasıl bir felâket getireceğine bakma duygusu dumura uğratılmıştır...
İşte bunun için sana vâcib olan, erkek çocuklarından daha fazla kız çocuğunla ilgilenmen, bu hususta daha ciddi mesai sarfetmen ve titiz davranmandır... Kız çocuğunun imânı bir sarsıntıya uğramadan, ahlâkında bir çözülme meydana gelmeden, rezalet ve hayasızlık bataklığına düşürülmeden, dinsiz örgütlerin ağına yakalanmadan bütün hassasiyetini kullanacaksın... Aksi halde kız çocuğunun sahip bulunduğu en aziz şey ondan koparılıp alınır ki o da İslâm ve onun şerefi, yüce itibarıdır.
Terbiyeci kardeşim, İslâm dini, kızın için elverişli bir ortam, doğru yolu gösterip telkin eden bir çevre bulmanı ve bu çevreyi hem evde, hem okulda sağlamanı sana vâcib kılmıştır. Ancak böylece kız çocuğunu kaymaktan kayıp düşmekten, sapıtıp yozmaktan kurtarabilirsin...
Kız çocuğuna iyi bir ortam ve çevre hazırlayabilmenin vasıta ve vesilelerinden biri, onu doğruya irşâd edecek İslâm dâvetçilerinden mürşide bir kadındır. Önce onu evde eğitecek böyle bir kadına ihtiyaç vardır. Sonra da kızını kutsal değerlerine bağlı kalmayı sağlayacak ve devam ettirecek bu ölçüde kız arkadaşlardır. Bu arkadaşlar ister evde ve mahallede, ister okulda olsun mutlaka lüzumludur...
Bütün bu hassasiyet ve titizlikle beraber kız çocuğunu devamlı murakaba edecek, yönlendirilmesi hususunda dikkatini üzerinden ayırmayacaksın. Çünkü

ancak böylece kız çocuğu aldığı İslâm şuurunu koruyabilir; imân, ahlâk, doğruluk ve hak üzere varlığını sürdürebilir, İslâm'ın koyduğu hidâyet yolunda yürüyebilir, onun ebediyete uzanan talimlerine bağlı kalabilir.

Terbiyeci kardeşim! Eğer sen, kız çocuğunun iffet, namus ve dindarlığını koruyabilecek vasıta ve vesileleri hazırlamaktan âciz kaldığını, ciğer parene iyi bir ortam ve çevre sağlayamıyacağını anlarsan, bu durumda onu böylesine sapık bir ortam, böylesine berbat bir bataklık içinde evlendirmeni İslâm dini sana haram kılar. Çünkü onu böylesine kötü ve iğrenç bir ocağa atamazsın... Aksi halde kız çocuğunun her şeyi, en aziz varlığı olan dinini ve imâmnı kaybeder.

Bilmiş ol ki, okul çevresi hakkında uygun düşen ölçü ve yargılar, aynen çalışma yerinde de sözkonusudur. Çünkü birçok iş yerleri, kurumlar ve benzeri yerlerde ahlâkı olmayan, edep ve din tanımayan kimseler çalışmaktadırlar. Hatta işçilerden ve onlarla ilgili kuruluşlardan çoğunun komünizmi ve ona kapı açan sosyalizmi tam kâfîrane bir zihniyetle yaymaya çalıştıkları görülmektedir. Kurdukları işçi sendikalarının dine hiçbir saygıları yoktur, İslâm'ın getirdiği ahlâk kurallarına hiç iltifat etmezler. Bunlardan bir kısmı hayvanı bir hayat yaşar, her şeyi kendine mubah sayacak kadar had ve hududu aşar. Tek arzu ve kaygıları mideyi doldurmak, cinsel duyguyu tatmin etmektir, içki, kumar, zina, caz-saz, sinema, tiyatro ve benzeri cinsel konulardan başka hiçbir amaçları yoktur. Erkekliklerini fahişe kadınların, dansözlerin önünde katletmişlerdir, kendilerinde hiçbir saygınlık ve keramet duygusu kalmamıştır...

İşçiler arasında dindar olup doğru yolda yürüyenler, ahlâkını güzelleştirip İslâm'ın açtığı yolda yürüyenler, Peygamber (a.s.) Efendimizin sünnetine bağlı kalanlar eksik değildir. Ama ne var ki, ahlâksızlara nisbetle bunlar azdır.

O halde terbiyeci kardeşim! İslâm dini sana, iş yerinde, fabrikada vasıflannı açıkladığımız ölçüde gruplar meydana getirmeni, Mü’min arkadaşlar sağlamanı, çocuğuna güzel ve yararlı bir çevre oluşturmanı kesinlikle farz kılmıştır. Öyleki, çocuğun bu ölçü ve anlamı unuttuğu zaman ona hatırlatır, hatırladığı zaman ona yardımcı olur, saptığı zaman onu kurtarırsın. Böylece çocuğun devamlı doğru yol üzerinde kalıp hayatını tanzim etme bahtiyarlığına erişir...

Aile çatısı altındakileri yönlendirme sağlıklı ve ölçülü bir çevreyle irtibat sağlamak suretiyle gerçekleştirildiğinde, -bu çevre ister okul, ister işyeri, ister komşular, isterse camiler olsun- hiç şüphe edilmesin ki, çocukların durumu düzelir, kişilikleri oluşup olgunlaşır; İslâmî şahsiyetleri arzulanan seviyeye yükselir. Devamlı surette ahde vefa, doğruluk, güzel ahlâk üzere bulunurlar.

Bu noktada İbni Sina'nın çocuklar hakkındaki vasiyeti hatıra gelir:

“Çocuğun okulda edepleri güzel, âdetleri beğenilen arkadaşları bulunması

gerekir. Çünkü çocuk daha çok kendi akranının telkini altında kalır ve birbirlerini örnek edinirler.”
Artık sen terbiyeci kardeşim! Terbiyenin bu köklü kaidelerini ele alıp uygulamakta çok istekli ol. İslâm'ın ortaya koyduğu sapa sağlam ilkelere yapışıp çocuğun için bir eğitim çevresi hazırla. Böylece çocuğunu yitirmekten korur, azıp sapmasına engel olabilirsin...
Bu da ancak çok uyumlu, elverişli arkadaş bulmakla mümkündür ki yukarıda yeterince açıklamış bulunuyoruz, iyi bir çevrede yetişen çocuk, devamlı doğru yol üzerinde bulunur, hayatında kafa ve kalb gözü açık olur, gideceği yolu ve yapacağı işi -İslâmî ölçülere göre- bilir.
“De ki: İşte benim yolum; Ben de, bana uyanlar da bilerek, idrâk ederek Allah'a davet ediyoruz. Allah'ı tenzih ederiz ve ben ortak koşanlardan değilim.” [540]
Terbiyeci kardeşim!
Son olarak şunu hatırlatmak istiyorum: Çocuğu İslâmî yönlendirme eğitimiyle şekillendirirken ve onu ümmete kazandırmak için çalışırken her türlü kötülük ve şerre misal olacak akranından uzak tut, fena ahlâklı, bozguncu arkadaşlarla irtibat kurmasına fırsat verme. Bilmiş ol ki, İslâm ancak uyumlu, elverişli ve güzel örnek olma düzeyinde bulunabilen ahlâklı çocuklarla arkadaşlık kurmaya izin vermiş ve bu hususta büyük bir duyarlılık göstermiştir:
Nitekim şanı yüce Allah (c.c.) buyuruyor:
“*Eyvah, yazıklar olsun bana; Keşke felânı dost edinmeseydim. And olsun ki, bana Kur'an geldikten sonra o dost (dediğim kimse) beni saptırdı. Şeytan ise, insanı aşağılık halde yapayalnız bırakandır.”* [541]
“Atın Cehennem'e her inatçı nankör kâfiri, hayra engel olan saldırgan şüpheciyi; Allah ile beraber başka tanrı edineni atın şiddetli azaba. Yandaşı (olan dostu, arkadaşı, şeytan ve putlar): “Ey rabbimiz! Ben bunu azdırmadım, ama o, uzak bir sapıklık ve şaşkınlık içinde idi” der.” [542]
“O gün yakın dostlar birbirlerine düşmandırlar. Ancak korkup sakınanların (dostluğu) bunun dışındadır.” [543]
Bu konuda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz buyuruyor ki:
“Kişi yakın dostunun, arkadaşının dini üzeredir. O halde sizden biri kiminle dostluk ve arkadaşlık ediyorsa ona dikkat etsin! [544]
“Birlikte oturan iyi ve kötü arkadaşın misâli, beraberinde misk bulunduranla ocak başında körük çeken kimseye benzer. Beraberinde misk taşıyan ya ondan sana verir, ya sen satın alırsın ya da ondan güzel koku duyarsın. Ocak başında körük çekene gelince: Ya senin elbiseni yakar ya da çok kötü bir koku ondan

duyarsın...” [545]

“Kötü arkadaştan sakın; çünkü sen onunla tanınırsın!” [546]
Şâir ne güzel söylemiştir! Allah (c.c.) ruhunu şâd eylesin...
“Kişinin kim olduğunu sorma,
Yakın arkadaşının kim olduğunu sor.
Çünkü hemen herkes yakın dost ve arkadaşına uyar...”[547]

ÇOCUĞU HAKKA, DOĞRUYA DAVET EDEN İYİ KİŞİLERE BAĞLAMAK

Bundan maksadımız, çocukla İslâm dâvetçileri arasında ciddi bir irtibat kurmak ve çocuğun dikkatini bunlara doğru çekip ilgisini uyandırmaktır.
Çocuğun kişiliğini tamamlayabilmekte, onu topluma hazırlayıp dava adamı yapmakta en te'sirli faktörlerden biri de, hayatı anlayıp aklettiği, sorumluluğunu anladığı günden itibaren İslâm davetçilerine bağlamak, aralarında ciddi ve olumlu ilgi kurmak ve Allah (c.c.) sözü daha yüce olsun diye onu harekete geçirmektir. Bu da ancak herşeyden önce çocuğun ruhunda Allah'a davet, hakkı savunmada cür'et, sabretmeyi huy edinmekle gerçekleşebilir. Tâ ki, bu yüce ve kutsal manalar onun ruhunun derinliğine kök salıp davetin asıl manası ve kişiliğini oluşturan sıfatlar yer edinceye kadar onun bu irtibatı sürdürülür. Böylece çocuk bir süre sonra, Allah'ın dinini tebliğde bir arslan kesilir. Allah (c.c.) yolunda hiçbir ayıplayanın ayıplamasına önem vermez; hayatın belâ ve meşakkatleri, çeşitli olayları yürüdüğü yoldan onu alıkoyamaz.
Şüphesiz ki, çocuğun ilgisi sağlandığı mürşid-i rabbani, cidden irşadın kâmil ölçü ve anlamda sıfatlarıyla donatılmış, kapsamlı bir anlayışa sahip bulunuyor, İslâm'dan yana devamlı hareket halinde ise, çocuğu davet ruhu üzerine terbiye edip yetiştirebilir. Ona cihâd aşkını aşılayabilir; sorumluluğun ne olduğunu öğretebilir. Allah (c.c.) sözünü yüceltmek için devamlı çocuğa bir hareket sağlayabilir. Onu cidden Allah'ın ordusundan bir er düzeyine getirebilir: İslâm davetçilerinden biri olur da rabbinin risâletini tebliğ eder ve Allah’tan başka kimselerden korkmaz.
Gerçeklerden biri de şudur ki, çocuğun beyni ve iliği davet ruhuyla hazırlanır, davet ile ilgili bütün sebebler imkan dahiline sokularak önüne konulur, hakkı tebliğ için cihâd ruhuyla sahneye çıkması için vasat hazırlanırsa, hiç şüphe yok ki, çocuk henüz yeni akletme çağında iken genç dinamik bir kişi hüviyetine bürünür, cihâd ruhuyla dimdik ayakta durur. Daveti tebliğde kendini ehil görür,

insanları doğru yola çağırmakta kendinde büyük bir kudret hisseder, insanlığı düştüğü bataklıktan kurtarmak için kendini görevli sayar. O kadar ki, cihada dayalı davet ruhu onun ruhunda kök salıp derinleşir ve çok geçmeden bu onda hayatının sonuna dek tabiat, ahlâk ve âdet olur...
Kesinlikle bilindiği gibi, çocuk boş zamanlarında davet işleriyle uğraşır, tebliğin vecibeleriyle o vakitlerini değerlendirir ve bu sırada çalışmasını insanlarla birleştirir, hizmetlerini onlara doğru uzatır ve onlarla bu konular etrafında konuşursa, biz onun boş vakitlerini kendi nefsine fayda sağlayacak düzeye getirmiş ve eserleri ümmet ve toplum çocuklanna yönelmiş olur. Böyle bir dönemde çocuğu içtimai bayata çevirmiş ve onun birçok vecibelerine âşinâ kılmış oluruz, kişiliği oluşur, Hakk'ın bir askeri olur, davet ve İslâm'ın cesur bir eri düzeyine gelir.
Ancak çocuğun İslâm dâvetçisi olabilmesi için onu nasıl hazırlamalıyız? Bu hususlaki kademeler, safhalar nelerdir? Çocuğu disiplinli dâvetçiler saffina ulaştırmanın ölçüsü nedir? Onu bu hususta çalışan bahtiyarların mertebesine eriştirmek için önünde ne gibi kademeler bulunuyordur?
Benim tesbit ve takdirime göre, bu kademe ve safhalar şöyle sıralanabilir:[548]

1- Nefsini Hazırlayıp Kişiliğini Oluşturmak

Bunun için İslâm âleminin bir baştan bir başa içine düştüğü elim manzarayı; ilke ve düşünceleri; siyasi ve sosyal bölünmeleri, ayrılmaları; neslin asıl değerlerinden çözülüp her şeyi mubah saymasını; haçlı, yahudi, komünist ve emperyalistlerin çevirdikleri entrikaları; birçok müslümanı saran ümitsizlik ve çaresizliği ve İslâm dünyasını sıradan bir müslümana bile yabancı kalmayan buna benzer birçok olayları tasvir etmemiz gerekmektedir.
Böylesine bir tasvir iyice işlenirse, ister istemez çocuğu dava adamı yapar, İslâm risaîetini tebliğ doğrultusunda cihâd ruhunu harekete geçirir. Böylece biz onu hakka davet alanında imân, kanaat ve yer yer baş gösterme heyecanıyla hazır duruma getirmiş oluruz.[549]

2- Geçmişten Mîsal Vermek

Terbiyecinin veya mürşid-i rabbani'nin çocuğu ikna edip Hakk'a davetin zaruri bir anlam taşıdığını, Allah'ın dini ve koyduğu sistemi aziz ye şerefiyle ayakta tutabilmek için İslâm risaîetini tebliğin gereğini, bunun için cihad'ın önemini

anlatması ve tarihten birtakım yönlendirici, ruh ve heyecan verici misaller ve örnekler vermesi gerekir.
Ancak misâl getirmenin iki yanı vardır:
Birincisi, çocuğun içindeki ümitsizliği giderir, emel ve arzularını gerçekleştirir ölçü ve anlamda misâl vermek.
İkincisi, müslüman, çalışmaya, sarp geçitlerle, tehlikeli durumlarla karşı karşıya gelindiğinde kendini feda etmesini bilircesine sebat gösterme ruhunu ve heyecanını aşılayacak ölçü ve anlamda misâl vermek..
Birinci şekildeki misalin te'sirleri ve tarihi olaylar şahadet etmektedir:
Rasûlullah (a.s.) Efendimizin vefatından hemen sonra birinci hilâfet döneminde insanların dağılıp çözülmesi, bölünüp ayrılması bazı kimselerde artık İslâmı ayakta tutacak bir güç ve dayanağın kalmadığı zannını doğurmuştu. Çünkü bu dönemde câhilliyet taassubu yeniden hortlamış, âdeta şeytanîn nesilleri durumuna gelmişlerdi. Arapların çoğu İslâmdan çıkıp, bir kısmı zekât vermiyeceğini, bir kısmı artık namaza gerek kalmadığını diyecek kadar dinden kopup uzaklaşmışlardı. Hz. Aişe (r.a.) Validemizin tasviriyle, müslümanlar, Peygamberin (a.s.) vefatından sonra çok yağmurlu bir gecede açıkta kalan koyun sürüsü gibi şaşkınlaşmalardı. Ümitsizlik son sınırına gelip dayanmıştı. O kadar ki, aklı ermeyen bazı kimseler Ebûbekir Sıddîk'a (r.a.) gelip şöyle bir öneride bulunmaktan kendilerini alamamışlardı:
“Ey Rasûlullah'ın halifesi! Bugün artık bütün Araplarla savaşacak gücün yoktur. Evine dön, ölüm gelinceye kadar Rabbına ibâdetle meşgul olmaya bak.”
Ama şu Allah’tan çok korkan gözü yaşlı, ince ve yufka yürekli İslam halîfesi, kalbinde en küçük bir ümitsizlik havasını, kıpırdanışmı hissetmiyor, Allah'ın rahmetinden, yardımından ve vereceği zaferinden asla ümidini kesmiyordu, İşte bu zat, böylesine tehlikeli bir fetret döneminde deniz gibi coşmaya, arslan gibi kükremeye başladı ve Hz. Ömer'in (r.a.) yüzüne şöyle seslendi:
“Câhiliyette zâlim ve zorba, İslâmiyette zayıf ve pısırık mı? Ne umuyorsun, onları büyüleyecek bir sihirle mi, yoksa uydurulan şiirle mi, ısındırıp ülfet meydana getireceksin? Heyhat! heyhat! Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz gitti, vahiy kesildi. Allah'a yemin ederim ki, elim kılıç tuttuğu sürece onlarla savaşacağım... Vallahi namazla zekât arasım ayıran, namaz kılarız ama zekât vermeyiz diyenlerle elbette savaşacağım. Andolsun ki, vahiy tamamlanmış ve kemaline ermiştir. Ben hayatta olduğum halde dinde bir noksanlık mı? Vallahi eğer Araplar benden vergi ve zekât olarak bir keçi yavrusunu veya bir deve bağını bile vermiyecek olurlarsa elbette onlarla savaşacağım...”
Bu tok ve kesin kararlılık ifade eden sözler karşısında Hz. Ömer (r.a.) sadece

şunu söyledi:
“Allah'a and olsun ki, Allah, Ebubekir'in göğsünü savaşa açmıştır. Onun haklı olduğunu bildim.”
İşte Ebubekir Sıddîk (r.a.) imâmyla, azmiyle, cihad ruhuyla, nefsinden fışkıran büyük kuvvetiyle böylesine bir niyetle ortaya çıkmış, İslâm devletinin güç ve istikrarını geri çevirmeyi planlamıştı. O bu azmiyle İslâm'a izzet ve şerefini, itibar ve yüceliğini iade edecekti.
Haçlılar birçok İslâm ülkelerini istila ettiği zaman kim İslâm'ı yeniden ayakta tutacak, ona azizliğini kazandıracak bir liderin ortaya çıkacağını samrdı? Mescid-i Aksa elden gitmiş, çevresi istilaya uğramış ve aradan hayli zaman geçmişti. Kim bu istila edilen ülkelerin Hatin savaş meydanında ünlü kahraman Selahaddin'in vasıtasıyla hürriyet ve istiklaline kavuşacağını tahmin edebilirdi? Böylece düne kadar haçlıların ayakları altında inleyen İslâm ülkeleri eski izzet, şeref, itibar ve şanına kavuşturuldu.
Moğol ve tatar istilası neticesi yıkılan İslâm ülkelerini ve buralarda yaşayan müslümanları tutup kaldıracak bir liderin çıkacağını kim düşünebilirdi? İslâm âlemi bir baştan bir başa harab olmuş, taş taşın üzerinde, kalmamış bir manzaraya bürünmüştü, iffet ve namuslar pay-mal edilmiş, insan başlarından Hülagu'nun büyük dağlar oluşturduğu dilden dile dolaşmaktaydı. Kim böyle büyük bir felaketin arkasından Mısır mükümdan Sultan Kutuz'un (1259-1260) Ayn-i Câlût meydan muharebesinde büyük bir zaferi elde edip müsltimanlan şan ve şerefine kavuşturacağını, gelecek nesillerin iftihar edeceği bir sonuç elde edeceğini zannederdi?
Savaşı hayra yorumlayıp zafer elde edeceğine inanmak, zaferin ilk adımıdır. Mânevi kuvvet, hemen her millette gençlerin ve diğer adamların ümitsizliğini ümide çeviren, hezimete uğradıktan sonra zaferi elde etmeye büyük ümit veren âmillerden biridir. Bu ümittir ki, zaaftan sonra kuvvet, zilletten sonra izzet, bölünüp parçalandıktan sonra birleşme ruhunu verir.
İşte ey terbiyeci kardeşim! Bu mânaları, ümitleri, basan duygusunu çocuğun ruhuna yerleştirdiğin zaman, hiç şüphen olmasın ki yakın gelecekte bu çocuk Allah'a davet meydanına atılacak, O'nun ordusundan bir asker olacak; O'nun yolunda canını feda eden yiğitlerden bir yiğit hüviyetine bürünecektir.
Misâl vermenin ikinci yamna gelince:
Aşağıdaki önderler, rehberler, dâva adamı olanlar en güzel misallerdir, ilk önderimiz, en büyük rehberimiz, yol gösterenimiz Rasûlüllah (a.s.) başta gelir. O, İslâm'a davet döneminde sayısı belirsiz işkence, ezâ ve cefâlarla karşılaştı. Izdırabların akla gelmedik çeşidlerini taddı. O'nun hayatını yazanlar karşılaştığı

bunca elem ve sıkıntıları birer misal ve haber şeklinde yazmışlardır.
Rasûlüllah (a.s.) Efendimizin ashabı, O'na ilk inanıp uyanların Allah (c.c.) yolunda hakkıyla cihad ederken karşılaştıkları elem ve acılar; sıkıntı ve ızdırablar; Hakk'a davet yolunda uğradıkları mihnet ve felaketler kelimeyle anlatılacak gibi değil, ancak onlar bütün bu ağır şartlar içinde dağlar gibi yükselen imkânlarıyla karşı koyup sebat gösterdiler. Allah (c.c.) yolunda kendilerine dokunan elem ve sıkıntılardan gevşemediler, zaaf göstermediler, boyun eğmediler. Allah (c.c.) ise sabredenleri sever. Üstelik mihnet ve sıkıntılar onların imân ve teslimiyetini artırdı. Evet, bu kahraman bahtiyarlar o kimselerdir ki, Abdullah Bin Mes'ud (r.a.) onlar hakkında diyor ki:
“Kim dayanma gücü gösterip sebat etmek isterse, Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz Ashabının gösterdiği sabrı sebatı kendine örnek edinsin. Çünkü onlar bu ümmetin en iyileri, en bilginleri, külfeti en az, doğru yolda yürüyenlerin en güçlüleri, hal ve tavır bakımından en güzelleriydiler. Allah onları Rasûlüllah (a.s.) sohbetine layık görüp seçmiştir; dini ayakta tutmak için onları hizmete sevk etmiştir. Onlar da böylece kendi ölçü ve kıymetlerini bilmiş, kendilerinden sonrakilere izleyecekleri, uyacakları güzel eserler bırakmışlardır. Çünkü ashab-ı kiram tek kelimeyle dosdoğru yol üzerinde bulunuyorlardı...”
Ashab-ı Kiram'in sebat, ölümü küçümseme, sabır ve dayanma hususunda birçok misalleri vardır ki hepsinden de yararlanmak mümkündür...
İçinde yaşadığımız çağa gelinceye kadar asırlar boyunca önder ve örnek olan kahramanlarımız da tarihteki yerlerini almışlardır. Bunların da şerefli yerleri, ebediyete uzanan fedakarlıkları vardır. Gelecek nesillerin çağlar ve günler birbirini izledikçe bunlarla iftihar edeceğinde şüphe yoktur. Hasan el-Basri, Izz bin Abdüs-Selâm, Münzir bin Saîd, Ahmed bin Hanbel, Ebû Gıyas ez-Zahid, İmâm Hasan el-Bennâ, şehid Seyid Kutub ve bunlar gibi yüzlerce kahramanlar bu cümledendir. Bunların hepsi de olaylar, şiddetler karşısında dağlar gibi, sabra sebatta arslanlar gibi, dayanma ve fedakarlıkta dilden dile dolaşacak misaller idiler.
Terbiyeci kardeşim! Bu manaları, ruh ve mayaları çocuğun kalbine ve dimağına yerleştirdiğin, İslâm davet ve risâletini tebliğde sabru sebat, fedakarlık ruhunu aşıladığın zaman şüphen olmasın ki ileride sözü edilen şerefli yerlerini alacaklardır, işlenen o güzel misaller onların nefsinde ve kalbinde -damarlarda dolaşan kan gibi- cereyan edecektir, İşte o zaman çocuk kendi hayatında başkalarım örnek, misal ve önder olma yolunu tutacak, kendisinden önceki bahtiyarların yolunda yürüyecek ve Allah'ın övdüğü şu kişilerden biri sayılacaktır:

“İşte bunlar Allah'ın doğru yola eriştirdiği kimselerdir; sen de onların yoluna uy...” ***[550]***

3- Allah'a Davetin Faziletini İzah Etmek

Terbiyecinin bu merhalede Allah'a davet meydanında davetçinin alacağı büyük ecir ve sevabı çocuğun zihnine yerleştirmesi, İslâm risâletini insanlara tebliğ etmede elde edeceği mükâfatın büyüklüğünü onun kalbine işlemesi gerekir.
Aynı zamanda şunu da çocuğun kalb ve kafasına enjekte etmesi vacibdir: Allah'a davetçiler, herhalde insanların en hayırlıları, en faziletlileridirler. Çünkü Allah (c.c.) onlar hakkında şöyle buyurmuştur:
“Siz insanlardan yana (yeryüzüne) çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz; iyilikle emreder, kötülükten men'eder, Allah'a inanırsınız.” [551]
Ayrıca çocuğun zihnine, hakk'a davetçilerin dünyada da, ahirette de kurtulup başarıya erişenler olduklarını işleyecek. Nitekim Cenab-ı Hakk Kitab-ı Kerim'inde buyuruyor ki:
“Sizden hayra çağıran, iyilikle emreden, kötülükten men' eden bir cemaat olsun! İşte kurtuluşa erenler onlardır.” [552]
Bir de çocukların zihnine ve kalbine, Hakk'a davetçilerin seviyesini şeref ve makamda, güzel fiil ve davranışta hiçbir kimsenin erişemediğini işlemek gerekir. Bu hususta Aziz ve Celil olan Allah (c.c.) buyuruyor ki:
“Allah'a davet edip iyi-yararlı amelde bulunan ve “ben şüphesiz ki müslümanlardanım” diyenden daha güzel sözlü kim vardır?” [553]
Hem çocuğun zihnine, Hakk'a davetçilerin kendilerine uyanların nail olacağı ecir ve mükafatın bir misline kıyamete kadar nail olacağını, hiçbirinin ecir ve mükafatından bir şey eksilmeyeceğini işlemek de vacibdir. Nitekim Rasûlullah (a.s.) Efendimiz buyurdular ki:
“Kim doğru yola davet ederse, kendisine uyanların ecirlerinin bir misline nail olur ve bu, onların ecirlerinden hiçbir şey eksiltmez.” [554]
Çocukların kalbine ve zihnine şunu da işlemek gerekir: Allah'a davetçilerin toplum içinde bıraktıkları eser ve Allah'ın onların eliyle gerçekleştirdiği hayır ve iyilik, üzerinde güneş doğan ve batan her şeyden hayırlıdır. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Allah'a and olsun ki, Allah'ın senin elinle bir tek adamı doğru yola eriştirmesi, senin için kızıl tüylü develerden daha hayırlıdır.” [555]

Diğer bir rivayette: *“Üzerine güneş doğan her şeyden daha hayırlıdır”* buyurmuştur.
Terbiyeci kardeşim! Davetin bunca faziletlerini ve hakikatlerini çocuğun gözleri önüne serer, onun zihnine işler ve ruhunun derinliğine indirirsen şüphen olmasın ki, o, yakında isteyerek, teslimiyet göstererek davet meydanına atılır, her şeyin yularını elinde tutan Cenab-ı Hak’tan ecir ve mükafata nail olmak, bu hususta ki manevî payını almak için fedâkârlıkta bulunmaktan çekinmez.[556]

4- İslam Davetini Tebliğde Metbu' Olma Usûlü

Terbiyeciye gereken, daveti tebliğde başkalarına örnek olabilecek, metbu' kabul edilecek usul ve metodu açıklamaktır. Çocuk bilerek, usulünü öğrenerek daveti benimser, eğri yola sapmadan, fahiş hata yapmadan davetin dosdoğru yolunu açıp yürümesini bilir. Bu düzeye geldiği gün te'siri son noktasına ulaşır. Elde ettiği sonuç ise daha faziletli ve daha güzeldir!
Metbu' olma usûlünü şöyle sıralayabiliriz:

a) Davet ettiği her hükmü ve men etmeye çalıştığı her ilâhi yasağı yeterince bilmesi gerekir. Çünkü ancak bu durumda emrettiği ve men' ettiği hususlarda devamlı surette şeriat hükümlerine uygunluk sağlayabilir ve İslâm esaslarıyla uyum halinde bulunabilir.
Allah (c.c.) ne doğru buyurmuştur:
“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”

b) Her zaman davranışının sözüne uyması gerekir. Çünkü ancak böyle olursa, insanlar onun davet ettiği doğru yolu kabul eder ve çağrısına olumlu cevap verirler. Söylediklerileyle amel etmiyenler, fiilleri sözlerine uymayanlar ne bedbaht kimselerdir! İnsanlara iyiliği emredip kendi nefslerini unutanlar da ahmaktırlar! Böyleleri hakkında buyurulan şu ilâhi söz ne kadar anlamlıdır:
“Ey imân edenler! Yapamayacağınız şeyi neden söylüyorsunuz? Yapamayacağınız şeyi söylemeniz Allah katında büyük bir gazab sayılır.” [557]
“Kendinizi unutursunuz da insanlara iyilikle mi emredersiniz?! Oysa siz kitabı okuyup duruyorsunuz! Artık akletmez misiniz?” [558]

c) Men'edilmeye çalışan münker (kötülük ve günah) İslâm âlimlerinin icma' ettiği bir kesinlikte bulunmalıdır. Tâ ki, halk dâvetçinin ortaya attığı fikir sebebiyle bir keşmekeş içine düşmesin, onun taassubu nedeniyle fikir ve görüş ayrılığına itilmesin..., özellikle kesinliği içtihada dayalı olup imamların görüşleriyle neticeye bağlanan hükümler ise, anlatmakta bir sakınca yoktur.

Nitekim çok önceleri ilim adamları şöyle demişlerdir:
“Kim yetkili ilim adamını taklid ederse, Allah'a salimen kavuşur.”

d) Münkeri tedricen gidermeye çalışmalı. Çünkü kademeli bir metod uygulayıp yavaş yavaş giderek olumlu sonuca götürür. Birden gidermeye çalışmak birtakım zorlukların çıkmasına neden olur.
Önce öğüt vermek suretiyle işe başlayıp bir kademe aşmak, sonra Allah'ın vereceği azâb ile korkutmak suretiyle ikinci bir kademeye ayak basmak sonra da sözlü tehdîdde bulunup kınamak ve azarlamak. Sonuç alınmayınca el ile o kötülüğü değiştirmeye başlamak daha uygun olur. Çünkü böylesine safha safha işlemek suretiyle gidermeye çalışmak doğrunun ve hikmetin tâ kendisidir. Nitekim şanı yüce Allah (c.c.) buyuruyor:

“Kime hikmet verilmişse, gerçekten ona çokça hayır verilmiştir.” [559]

e)Dâvetçinin ince ruhlu, güzel ahlâklı olması gerekir. Çünkü ancak bu yoldan insanların kalbine sahip olmak mümkündür. Lütufkâr ve şefkatli, nazik ve ince davranmakla kalbler yumuşar. Böylesinin çağrısına, öğütlerine, ince sözlerine olumlu cevap verilmesi beklenir.
Allah (c.c.) ne doğru buyurmuştur:
“Rabının yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır, onlarla en güzel (ölçü ve usûl ne ise ona göre) mücadeleni sürdür. Şüphesiz ki Rabbın kendi yolundan sapanları daha iyi bilir ve O doğru yolda olanları da daha iyi bilendir.” [560]

f) Ezâ ve cefalara sabretmek gerekir. O kadar ki, haddini bilmeyen mağrurlardan, kendini beğenmiş sapıklardan gelecek olan şiddet ve sıkıntılardan dolayı ümitsizliğe kapılmayacak, hezimete uğramıyacak. Câhillerin ahmakça söz ve davranışlarına, alay edenlerin sataşmalarına sabredecek.
Bu konuda Lukman Hekîm'in kendi oğluna yaptığı tavsiyeleri hep birlikte okuyalım:
“Oğulcağızım! Namazı dosdoğru kıl; uygun olanı emret, kötü sayılanları men'et. Başına gelene sabret. Şüphesiz ki bunlar azmedilmeğe değer işlerdendir.” [561]
İşte terbiyeci kardeşim!. Bunlar dâvetçinin kendisine uyulmasını kolaylaştıran, onu metbu duruma getiren en önemli usûl ve kaidelerdir, İslâm davetinde bunlann yeri oldukça büyüktür, insanları hayırlı yola erişmede, doğru yolu göstermede bunlara mutlaka ihtiyaç sözkonusudur. Artık sana gereken, çocuklarını bu gerçekle irşâd etmen, çocuk henüz temyîz çağında iken böylesine bir eğitimden, geçirmen gerekmektedir ki, bunları âdet edinebilsin, belirtilen kademe ve safhalarda ilerlemesini kavrasın. Umulur ki, gelecekte başarılı bir dâvetçi olur da parmak ile gösterilenlerden sayılır. Hikmetli metoduyla,

yönlendirici uslûbiyle güzel münasebetleriyle, zarif davranış ve ince ruhluluğuyla dikkati kendine çekmiş olur.[562]

5- Çocuğu Eğitip Yönlendirdikten Sonra Tatbikata Geçmek

Bu önemli merhalede terbiyeci çocukla birlikte nazari sınırı aşıp tatbiki alana, ameli sahaya geçer. Çocuğu sosyal yönüyle hazırlamakta; onu toplumun yararlı bir parçası haline getirmekte ve dâva adamı doğrultusunda oluşturmakta ameli sahaya geçmesi lüzumludur.
Senin için en güzeli, çocuğu dava adamı olarak yetiştirip olgunlaştırırken onu ihlas sahibi bir davetçiyle karşılaştırmandır. Onun tecrübelerinden yeterince yararlanması sözkonusudur. Aynı zamanda başkasını yönlendirme metodunun inceliklerini, davet kurallarının diğer yanlarını öğrenmiş olur. Onun sohbetinde ve arkadaşlığında insanları Hakk'a davette amelî yana ağırlık vermesini öğrenir.
Şübhesiz ki böyle bir irtibatın ilk anda çocuğun dâva adamı olarak yetişmesinde, içtimaî terbiyeyi almasında ve aynı terbiyeyi vermesinde, iç yapısı ve günlük hareketi itibariyle kişiliğini tamamlamasında büyük te'siri vardır.
Bu merhaleden sonra ferdî ittisalin hidâyet ve İslaha çevrilmesi üzerinde durulur. Bu da ancak amelî olarak çocuğun başkalarını hayra çağırması hususunda bir ekzersiz yapmasıyla gerçekleşebilir. Bir mürşide ve arkadaşa başvurmaksızın, bir başkasının gözetimi altında olmaksızın tatbiki olarak sürdürülmelidir. Ancak çocuk henüz davete başlamadan terbiyeciye önemli bir görev daha düşmektedir, o da, çocuğa hakk'a davetin usul ve merhalelerini iyice öğretmesidir. Çünkü ancak bu şekilde çocuk daveti en hassas ve ince bir ölçüde yürütebilir ve en güzel yolu seçebilir. Bundan sonra çocuk Allah'a davet etme alanına adım atar, inanmış bir ruh, hoşnutluğa ermiş bir kalb ile sahneye çıkar. Bazan bir dostunu davet ederken, içinde ibâdetin hiçbir ölçüsü ve tartısı bulunmayan, namaza ilgi duyulmayan bir okulda cereyan edebilir. Davet ettiği dostu, o güne kadar iyi kişilerin yolunda hiç yürümemiş biri bulunabilir.
Artık böyle bir ortamda çocuğun ilk yapacağı şey dostunu namaza davet etmek ve onu bulunduğu fesâd ve sapıklık ortamından kurtarmaktır. Ve işte burada çocuğun karşısındakini ikna etmedeki te'siri kişiliğiyle orantılıdır. Yine bu merhalede başkalarını doğruya, iyiye ve güzele çekmekteki kudretinin bir bakıma şekillenmesi sözkonusudur. Karşısındakileri üzerinde te'sir bırakması, onlara sevgi bağını uzatması ve böylece çağırdığı gerçeklere olumlu cevap vermelerini sağlaması ve gerektiğinde iyilikle emretmesi bu merhalede kendini gösterir.

Çocuk sözü edilen merhalede ameli davette bulunduktan sonra terbiyecinin, mürşidin ve ikinci kademede dâvetci olmanın dönemi başlar. Bunlar çocuktan neler başardığını, ne kadar bir mesafe kat'ettiğini sorarlar ve içinde bulunduğu merhaledeki faaliyetlerinin bir muhasebesini yaparlar.

Eğer çocuğu davet yolunda başarılı görür, gereken metotlara riâyet ettiğini anlar ve tesbit ederlerse, ona teşekkür ederler ve başarısını artırması için durmadan teşvikte bulunup cesaret verirler. Toplum yapısında, kendi çevresinde daha fazla faaliyet göstermesini isterler.

Çocuğun bir hata yaptığını görürlerse veya sıhhatli bir metot uygulamadıklarına şâhid olurlarsa onu hakk'a irşad ederler, doğru yolu gösterirler, iş bununla da kalmaz, terbiyeci veya mürşid, gösterdikleri metodu ve izlenecek yolu çocukla birlikte uygular ve yürürler. Aynı zamanda davet hususunda adım attığı her ameliyeden sorarlar, gerekirse oturup bunun muhasebesini yaparîar. Çocuğun davet yolunda olgunlaştığını, gittiği yolu bildiğini, toplumla ilişkide başarılı olduğunu gördükleri zaman onu cehaletin hakim olduğu bir çevreyi ıslâh edip hakka çağırması için görevlendirirler. Böylece çocuk bu çevrede risâleti tebliğe çalışır, en güzel ölçü ve anlamda ıslâhta bulunmaya yönelip en güzel manada hizmetini sürdürür, İslâm esaslarım yeryüzünde tebliğe ciddi bir adım atmış ve Allah'tan başka hiç kimseden korkmayarak kendini bu davaya vakfetmiş olur.

Şayet çocuk bu yolda çeşitli eziyet ve sıkıntılarla karşılaşırsa, onun için en büyük teselli ve iftihar kaynağı peygamberlerin hayatıdır. Aynı zamanda bu ortamda büyük islahatçıların yoluna uyar, onu taklide çalışır, onlar gibi olaylar karşısında sebat gösterir. Şüphesiz ki hayra davet eden ve İslaha çalışan herkes hakkında böyle bir neticenin ortaya çıkması, Allah'ın sünnetlerinden biridir. Allah'ın sünnetinde ise bir değişiklik bulamazsın. Şaşmadan hedefine doğru gider.

Terbiyeci kardeşim!

Eğer çocuğun İslâm ahlâk ordusundan bir er, hakka, doğruya, iyiye davet edenlerden bir dâvetçi olmasını istiyorsan, sana gereken en önemli şey, onu sadık, doğru yolun yolcusu ihlâs sahibi dâvetçilerle karşılaştırman ve aralarında ciddî bir irtibat sağlamandır: Çünkü bu dâvetçilerden bir kısmının imân azmiyle inananlara yardıma koşar ve bunlar onlar vasıtasıyla inanç ve ahlâk yönlerinden cihâd'a yönelirler ve onların ciddî hazırlamasıyla Allah'a davet meydanına koşuşurlar. Bu bakımından çocuklar bu ihlâs sahibi mürşid ve dâvetçilerin elinde yetişip sahneye çıkınca, kendileri için büyük dönemler başlar. Bataklıktakileri kurtarma, doğru yolu gösterme, sapıkları islâh etme ve hakkı dosdoğru tebliğ etme düzeyine gelmiş olurlar... Artık gevşeklik, kuru bir tevvekkül ve ihmal

sözkonusu değildir. İslâm alemi, henüz tırnakları yumuşacık iken İslâm davetinin memesinden süt emen çocuklara ne kadar çok muhtaç bulunuyordur! Henüz ergen olmadan amelî hareket gölgesinde gölgelenen, tebliğ için imân ve irfana davete adım atan bu çocuklara müslümanların ne kadar çok ihtiyacı vardır. Çocuklar İslâm risâletini teblîğ düzeyine gelince, hidâyetten nasibini almayan bölgelere koşarlar, insanlara yardım elini uzatıp mânevi ikramda bulunurlar. Hakk'a yardımcı olup doğru yola davet ederler. Böylece yeryüzünü adalet, güven ve istikrarla doldururlar...

Yine bu çocuklar, hakka davet ve cihad meydanına koşar, korkmadan, ürkmeden dâva adamları olurlar... Rablerinin risâletini teblîğ ederken Allah'tan başka kimselerden korkamazlar. Böylece yürüye yürüye Allah'ın emirlerini tahkim etme sınırına gelirler, İslâm devletini dimdik ayakta tutma kertesine ulaşırlar. Kendilerinden öncekilerin inşa ettikleri köklü muhteşem şeref ve izzeti, güneşin üzerinden eksik olmadığı o koca devleti geri getirirler.

Bu da Allah'a göre zor değildir.[563]

BEDENÎ VE RUHİ RİYAZET (BEDEN VE RUH TERBİYESİ)

Toplumu oluşturan fertlerin terbiyesinde İslâm'ın koymuş olduğu en yararlı vasıta ve vesilelerden biri de, çocuğu bedenî ve ruhî riyazet doğrultusunda yetiştirip geliştirmektir. Beden ve ruh sağlığı ancak bu yoldan sağlanır.

Bedenî riyazetten maksat, çocukla atletizm arasında ciddi bir ilgi kurmak ve bu yoldan fiziksel yapısını sağlıklı geliştirmektir. Ruhî riyazetten maksat, nefsini havaî şeylerden uzak tutup iç disiplinine kavuşturmak, sıkıntılara, açlık ve susuzluğa alışmasını sağlamaktır.

Bu da, çocukların boş vakitlerini cihada elverişli hareketlerle doldurmak, iyi bir asker olabilmesini önceden hazırlamak ve bunu plânlı, programlı şekilde devam ettirmekle mümkün olur. Fırsatlar elverdikçe, zaman müsaade ettikçe her iki yönden de çocuğun boş vakitlerini değerlendirmek oldukça lüzumlu ve önemlidir.

İslâm kolay esaslarıyla, yüce şerefli talimleriyle aynı anda ciddiyetle oynayıp eğlenme arasını birleştirmiş, ruhun istekleriyle bedenî ihtiyaçları arasında uyum sağlamıştır. Böylece beden-eğitimiyle nefsî islâh konularını eşit bir çizgide tutmuş gereken itinayı göstermiştir.

Çocuk akletmeye başladığı andan itibaren sağlık kurallarıyla yetiştirilmeye, bedeni yönden oluşturulmaya çok daha lâyıktır ve bu hususlaki yardıma mutlaka muhtaçtır... Aynı zamanda onun her boş anını bedeninin sağlığını koruyacak

bilgi ve hareketlerle, adalelerini güçlendirecek ekzersizlerle, günlük hayatına zindelik ve neşe verecek konularla doldurmaya çok daha uygun ve müsaittir.
Böylesine iki yönlü bir riyazetin üç önemli sebebi sözkonusudur:

a) Boş vakitlerinin çok olması ve değerlendirmeye elverişli bir anlam taşıması...
b)Hastalıklardan, illet ve mikropların saldırısından korunması...
c) Küçük yaştan itibaren beden ve ruh eğitimini âdet edinmesi ve cihâda elverişli bir güç ve harekete kavuşturulması...

Terbiyeci kardeşim! İslâm'ın beden ve ruh eğitimine gösterdiği önem ve itina, iyi bir asker yetişmesi hususunda gösterdiği duyarlılık hakkında dinî nasslardan bir kısmını nakletmek istiyorum. Tâ ki, her iki göze sahip olan kimsenin, İslâm'ın gerçekten sonsuzluğa uzanan Allah'ın dini bulunduğunu ve kendine izzet ve şerefin, kuvvet ve kudretin, cihâd ve davetin bütün vasıta ve vesilelerini taşıdığını bilmesini sağlayalım:
Şanı yüce Allah (c.c.) buyuruyor:
"(Ey müslümanlar) onlara (düşmanlarınıza) karşı gücünüzün yettiğince her türlü kuvveti ve (savaş için) beslenen atları (gereken araçları) hazırlayın. Bununla hem Allah'ın düşmanlarını hem sizin düşmanlarınızı ve sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutup yıldırırsınız..." [564]
Sevgili Peygamberimiz (a.s.) da şöyle buyurmuştur:
"Kuvvetli sağlam Mü'min, Allah yanında zayıf Mü'min den hayırlı ve daha sevimlidir." [565]
"Her şey ki Allah'ı anmaktan değildir, o oyuncak ve yanılmadır. Ancak dört haslet bu genellemenin dışındadır: Adamın hedefle bulunduğu yer arasında yürümesi, atını eğitip yetiştirmesi, çoluk çocuğuyla sohbet edip eğlenmesi, yüzücülük öğretmesi..." [566]
Sahih rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz *"onlara karşı gücünüzün yettiğince her türlü kuvveti hazırlayın..."* mealindeki âyeti okuduktan sonra şöyle buyurdu: *"Haberiniz olsun ki, kuvvet atmaktır; gözünüzü açın ki kuvvet atmaktır, dikkatli olun ki kuvvet atmaktır!..."* [567]
Emirü'l-Mü'minin Ömer bin Hattab (r.a.) valilere şu mealde bir genelge göndermiştir:
"Çocuklarınıza atıcılık, yüzücülük ve binicilik öğretiniz!"
Sahîh rivayetlere göre, Resûlüllah (a.s.), Habeşlilerin Mescid-i Şeriflerinin önünde kılıç-kalkan oyunu veya mızrak oyunu oynamalarına izin vermiş ve eşi Aişe'nin de onları seyretmesine müsaade etmişti. Bu sırada Habeşlilere atarak

oyundan vazgeçirmek istemişti. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Ömer'e:

"Onları bırak ya Ömer" buyurmuştu... [568]

Yine sahîh tesbitlere göre, Peygamber (a.s.) Efendimiz Eşlem kabilesinden bir gurup kimsenin yanından geçerken onların ok atış yarışması yaptıklarını gördü ve onlara teşvik anlamında şöyle buyurdu: "Atınız, ismail oğulları, çünkü gerçekten sizin atanız atıcı idi. Atınız, ben de falan oğullarıyla beraberim (yani sizinle beraberim)!"

Bunun üzerine, yarışmacı guruptan biri yarışmayı bırakıp atıştan vazgeçti. Resûlüllah (a.s.):

"Ne oldu, neden atmıyorsunuz?" diye sordu. Onlar da,

"Nasıl atalım ki sen karşı gurupla berabersin" diye cevap verdiler. Resûlüllah (a.s.):

"Atınız, şüpheniz olmasın ki ben hepinizle beraberim!" buyurdu. [569]

Sahîh rivayete göre, Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:

Resûlüllah (a.s.) Efendimizle birlikte koşu yarışı yaptık, onu geçtim. Aradan uzun bir süre geçti, ben biraz kilo aldım. Sonra yine yarıştık, bu defa Peygamber (a.s.) Efendimiz beni geçti ve:

"Bu, ona karşılıktır..." buyurdu. [570]

Yine sahih tesbitlere göre, o devrin ünlü güreşçisi Rükâne, Peygamber (a.s.) ile güreşti, fakat Peygamber (a.s.) onu yendi... [571]

Atıcılık hakkında Peygamberimiz (a.s.) dikkatleri çekecek anlamda şöyle buyurmuştur:

"Atınız ve bininiz! Ama atmanız binmenizden daha hayırlıdır..." [572]

Ashab-ı Kirâm'dan Enes (r.a.) anlatıyor:

Peygamber (a.s.) Efendimizin "Adbâ" adında bir devesi vardı. Bu deve hiç yarış kaybetmemişti... Bir bedevî genç bir deveyle gelip Peygamber'in (a.s.) devesini geçti. Bu, müslümanlara pek ağır geldi ve "Adbâ' yarışı kaybetti" diyerek üzüntülerini belirttiler. Peygamberimiz (a.s.) Efendimiz onlara ilâhî sünneti hatırlatarak buyurdu ki:

"Şüphesiz ki Allah üzerine bir haktır ki, dünyada ne kadar bir şeyi yükseltirse mutlaka (birgün) onu düşürür."[573]

Naklettiğimiz bu nasslardan açıkça anlaşılıyor ki, İslâm, beden ve ruh riyâzatını ve cihada hazır duruma gelmek için güreş, koşu, yüzme, atma ve ata binme gibi müsabakaları meşru' kılmış, Üçüncü bir şahsın veya kuruluşun bu gibi

müsabakaları tertiplemesini teşvîk etmiştir. Şunun için ki, İslâm ümmeti izzet ve nusretin, efendilik ve baş olmanın sebeplerine yapışıp kendini geliştirsin ve gerek çocukların, gerekse toplumun bedensel ve ruhsal kuvvetini hazır duruma getirilsin... Bütün bu meşruiyetler Allah'ın şu buyruğunu uygulamaya yönelik bulunuyordur:
“Onlara karşı gücünüzün yettiğince kuvvet hazırlayın...”
“Sıhhatli sağlam ve kuvvetli Mü’min, zayıf Mü’min den daha hayırlıdır...” mealindeki peygamber hadîsine uymayı gerçekleştirmek içindir.
iki kişinin üzerinde ihtilaf etmediği bir gerçek var ki, İslâm düşmanları cidden müslümanların askeri bir güç oluşturduğunu ve savaşa hazır durumda beklediğini öğrendikleri zaman, İslâm ümmetinin sağlık ve beden itibariyle; imân ve ruhsal yapısı cihetiyle gelişip sağlam temellere oturtulduğundan haberleri olunca, ister istemez moralleri bozulur, ruhî bir hezimete uğrar, savaş meydanında bozulup perişan olmadan önce ruhunda sarsıntı geçirip perişan olurlar. Günümüzde buna “silahlanma barışı” denilir. Peygamber (a.s.) bu hususa dikkatlerimizi çekerek şöyle buyurmuştur:
“Bir aylık mesafeye korkum ulaşmakla yardım gördüm, zafere eriştirildim!”
Yukarıda açıkladığımız gibi, müslüman çocuğu fiziksel gelişmeye, cihâda hazır duruma gelmeye, beden ve ruh riyazetine çok daha layıktır ve yardım edilmeye daha elverişlidir.
Çocuğun savaş ve davet alanına kayıtsız, sınırsız ve bilgisiz çıkması mı daha iyidir, yoksa savaşın, mücadelelenin yol ve yöntemini usûlüne uygun bilerek çıkması mı daha iyidir?
Gerçekte ve realitede, çocuğun beden ve ruh riyazeti, arzulanan ve beklenen semereyi vermeye kâfi değildir ve asıl amaca götürecek anlamda da sayılmaz, ancak İslâm'ın koyduğu usûl ve kurallara göre olursa, o taktirde yeterli ve amaca ulaştıncı olur...
Terbiyeci kardeşim; Şimdi sana bu yolun ölçü ve anlamını ve çizilen sınırını anlatayım:[574]

1- Denge Meydana Getirmek

Çocuğun gerek bedensel, gerekse ruhsal eğitimi hakkında başka gereklerin devreye girmesi, çocuğun böyle bir atletle mükellef tutulması ve ona çağırılması ve istenileni yerine getirmesi sağlıklı bir yol değildir. Meselâ çocuğun çoğu vaktim futbol ile geçirmesi veya güreş kurallarım köklü şekilde öğrenmekle boş vakitlerinin tamamının buna hasredilmesi, yüzme konusunda bütün vakitlerini

zayi' etmesi veya atıcılıkla uğraşıp bütünüyle ona ve organize eden müessesseye veya tüzel kişiye bağlı kalması sağlıklı bir yol ve yöntem değildir. Çünkü o genç kişi üzerinde Allah'ın ibâdet hakkı, kendi nefsinin hakkı, ilim tahsili meselesi, ana-baba hakları ve onlara iyilikte bulunma zarureti, İslâm'ın tebliğ ve davet hakkı vardır. Her hak sahibinin hakkım vermesi gereklidir. Sportif hareketler ve atletizmle ilgili hususlar için boş vakitler ayrılır ve çeşitli dallarda gelişme imkânları araştırılır...

O halde çocuğun ilgisini bu gibi sportif hareketlere çekerken ortalama bir ölçü kullanmak, itidali korumak, dengeyi sağlamak ve böylece diğer vâcib olan hususlara vakit ayırmak şarttır. Yoksa bir hakkı diğer bir hakla küllemek, bir vacibi diğer bir vâcible terketmek asla doğru değildir. Beden terbiyesiyle uğraşan, fiziksel yapısını geliştiren gençlerimiz, dinî ve millî, kişisel ve ailevî vecîbeleri ihmal etmemelidirler. Aksi halde denge ve düzenleri bozulur. Oysa Rasulullah (s.a.v.) Efendimiz denge ve düzenin ilkelerini koymuş, usûl ve kaidelerini belirlemiştir. Evet, O, bu hususta Abdullah bin Ömer'e şöyle seslenmiştir:

“Ya Abdullah! Şüphesiz ki Allah'ın senin üzerinde hakkı vardır, bedenin de senin üzerinde hakkı vardır, çoluk çocuğun da sende hakları vardır. O halde her hak sahibinin hakkını ver...”[575]

2- İlahi Sınırlara Saygılı Olup Riayet Etmek

Çocuğun beden eğitimiyle ilgilenen, onu cihâda hazırlayıp savaşacak bir er yapacak olanların aşağıdaki hususlara riâyet etmeleri gerekir:

a) Beden eğitiminde erkek çocuğun giyeceği özel elbise göbekle diz kapağı arasını örtecek şekilde olmalıdır. Çünkü bu hususta Rasûlüllah (a.s.) şöyle buyurmuştur:

“Dizden yukarı kısım ve göbekten aşağı kısım avrettir.” ***[576]***

“Göbekle diz kapakları arası avrettir.” ***[577]***

“Uyluğunu açık tutma ve hiçbir diri ve ölünün uyluğuna bakma!” ***[578]***

Yapılan sahih rivayete göre, Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz, Ashabdan Ma’ıner'in yanından geçerken onun iki uyluğunun açık olduğunu görmüş ve ona şöyle buyurmuştur:

“Yâ Ma’mer! Uyluklarını ört, çünkü uyluklar avrettir.” ***[579]***

“Dizin kendisi de avrettir.” ***[580]***

O halde çocuğun beden eğitimi ile ilgilenen kimsenin, çocuğun uyluğunu örtmeyecek, dizini kapamayacak şekilde bir elbise giydirmesi caiz değildir. Yukarıda naklettiğimiz hadislerle bu gibi yerlerin avret olduğu belirlenmiş ve açılması yasaklanmıştır. Çocuğa beden eğitimi verirken ilâhî sınırlara riâyet etmediği taktirde günaha hak kazanır ve bu yüzden Allah'ın huzurunda işlediği günahtan her halde sorulacaktır.

b) Beden eğitiminin şüpheleri uyandıracak yerlerde olmamasına dikkat edilmelidir. Nitekim bu hususta Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Doğrusu helâl da açık ve bellidir, haram da açık ve bellidir. Bu ikisi arasında birtakım şüpheli şeyler vardır ki insanların çoğu onları bilmezler. Artık kim şüphelerden sakınırsa dinini, iffet ve namusunu temize çıkarmış olur; kim de şüpheli şeylere düşerse, harama düşmüş olur..." [581]

Bu anlamda Hz. Aişe (r.a.) de şöyle demiştir:

"Kim Allah'a, ahiret gününe inanıyorsa, töhmete yol açacak yerlerde her halde durmasın." [582]

İlmin kapısı Hz. Ali de (r.a.) diyor ki:

"Yanında özür dileme gerekçen de olsa, kalblerde acele inkâr duygusu oluşturan şeylerden, şüphelerden sakın! Çünkü nice dinleyici, konuşulanı kötü manada anlar da ona özürünü duyuramazsın..." [583]

Çocuk beden eğitimi görürken, sportif hareketlerde bulunurken açılıp saçılma ve fesat ortamında bakılması haram olan yerlerini açmasından daha büyük şüphe ne olabilir? Yüzme eğitimi görürken çeşiti yüzme havuzlarında hayasızca açılan ve çıplak gezilen yerlerde çocuğun yüzme öğrenmeye çalışması veya birçok kötülüklerin işlendiği bir yerde çocuğun güreşe hazırlanması ve bu hususta eğitilmesi; içki içilip etrafa hezeyan savrulan yerlerde diğer bir hareket öğrenmesi de böyle...

Terbiyeci kardeşim! Sen artık mutlaka töhmeti gerektiren şüphe uyandıran, haram işlenen yerlerden çocuğunu uzak tutmalısın; tâ ki çocuğun toplum içinde kötü tanınmasın, halk arasında onun hakkında birtakım şüpheler uyanmasın ve sonra da çocuğun günlük hayatında, ahlâk ve edebinde sapıklık ve bozgunculuk ortamına itilmesin...

c) Beden eğitimine, sportif hareketlere çocuğu tahrik ve teşvik etmek ivaz karşılığı bir müsabaka şeklinde olursa, haram olmayan bir müsabakaya rıza gösterilmelidir. Nitekim Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz bu hususta şöyle buyurmuştur:

“İvaz karşılığı müsabaka ancak şu üç yerde meşrudur. Deve, at ve ok...” [584]
Haram olmayan ivazlı müsabakanın iki şartla kayıtlı bulunduğu hadisin açık delâletinden anlaşılmaktadır:
Birincisi: ivaz karşılığı müsabakanın savaş, cihâd gibi vesilelerle ilgili bulunması... (Deve veya at ile yarışmak, hedefe ok ve benzeri bir şey atarak yarışmak bu cümledendir).
İkincisi: Yarışa katılıp başarı sağlayana verilecek mükafatın üçüncü bir şahıs veya kuruluş tarafından verilmesi, müsabıkların birbirlerinden almaması veya yalnız bir müsabıktan alınmaması...
O halde yarışa katılan iki kişiden herbirileri bir miktar para veya mal bırakır da yarışı kazanana verilmesini şart koşarlarsa, bu kumar kapsamına girdiği için haramdır. Nitekim Rasülullah (a.s.) Efendimiz bu gibi yarışmayı takbih ederek yansı kazanan at sahibinin diğer yanşcıdan bir şey almasını yasaklamış ve böyle bir at için “şeytan atı” tabirini kullanmıştır... Bundan dolayı alınan parayı günah ve vebal olarak nitelemiş; böyle bir atın binilmesini de günah saymıştır. Ama verilecek mükâfat, yarışcıların dışında bir yabancı tarafından, meselâ devlet başkanı veya başbakan veya okul müdürü ya da bir kurul başkam tarafından verilmesi şer'ân caiz'dir. Çünkü böyle bir yanşmada kumar sözkonusu değildir, yani onun kapsamına girmemektedir, isterse yapılan yarışma savaşa hazırlanma ve bu hususta yetişme niyetiyle olsun isterse fiziksel yapıyı geliştirme niyetiyle olsun farketmez...
Böyle bir müsabakanın cevazına delalet eden hadislerden birini İbn-i Ömer (r.a.) şöyle rivayet etmiştir: “Şüphesiz ki Rasülullah (a.s.) Efendimiz atlar arasında yarış tertipledi ve yarışı kazanana kendisi birşeyler verdi.” [585]

3- Beden Eğitiminin İyi Niyetle Yapıldığını Belirtmek

Terbiyeciye gereken, çocuğunun terbiyesine başladığında ve onun sağlığını, beden ve ruhunu oluşturmaya yöneldiğinde onun kulağına şunu fısıldamalıdır: “Beden eğitimine devam etmen, bu hususta gelişmen, askerlik ve savaş yöntemlerini öğrenmen bütünüyle sağlığını korumaya, bedenini geliştirmeye ve kendini savaş ve cihâda hazır duruma getirmeye yöneliktir.” Böylece çocuk günlük tekliflerin ağırlığını kaldıracak yaşa gelince ve İslâm'a vacip olan yardımı gerçekleştirme çağına girince, kendisine düşeni en güzel şekilde yerine getirmiş olur, mesuliyetini idrak edip vacip olanı hakkıyla edaya çalışır. Kendisine bir zaaf gelmeden, aciz kalmadan, ihmal etmeden görevini layıkıyla sürdürür...

Hiç şühpe yoktur ki, çocuğun kulağına devamlı bu gibi fısıltılann aksetmesi ve asıl amacın belirlenip ona yöneltilmesi, onu, niyetini hâlis kılmaya ve nefs muhasebesi yapmaya sevkeder. Öyle ki, yaptığı beden eğitiminin ve bununla ilgiîi egzersizlerin bütünüyle Rasülullah (a.s.) Efendimizin buyruklannı gerçekleştirmeye yönelik bulunduğunu ilham eder: Sağlam kuvvetli Mü'min, Allah (c.c.) yanında zayıf Mü'min den hayırlı ve daha sevimlidir." Diğer bir hadisleriyle de şöyle buyurmuştur:

"Düşmana karşı kendi nefsinden bir kuvvet gösteren kişiye Allah (c.c.) rahmetini ihsan eylesin!"

Çocuğun beden eğitiminde, sportif hareketlerde bulunmasında askerlik yöntemlerini öğrenmek, iyi bir asker olmak ve kutsal savaşa iyice hazırlanmak niyeti, şu âyete dayanmaktadır:

"Onlara karşı gücünüzün yettiğince her türlü kuvveti ve (savaş için) beslenen atları (gereken araçları) hazırlayın..." [586]

İşte böylesine sâlih bir niyetin, beden terbiyesini fiziksel güce sâhib olmaya, nefsi cihâda hazır duruma getirmeye yönelik bulunmasının olumlu sonuçlan sözkonusudur. Her şeyden önce çocuğu inanç ve ahlâk yönlerinden İslâm'a sıkı sıkıya bağlar, cihâd ruhunu aşılayıp onu fedakar bir düzeye getirir; günlük hayatında vâcib olanı aşkla şevkle yerine getirmeyi sağlar; Allah'ın ordusunda bir asker olması için onu hazırlamamızı, oluşturmamızı gerçekleştirir. Artık o çocuk dünyası için çalışır, dini için cihâd eder, ihlâsa ermiş nefsine imân ve ahlâkın, izzet ve başannın, şeref ve itibann, İslâm'a hizmet ve yardımın en güzel manasını yükler.

Evet, böylesine halis bir niyetle vicdanının derinliğinde, bugüne kadar yaptığı sportif hareketler, beden eğitimleri, atletik hareketler basit oyunlar, anlamsız şeyler kabilinden değildir; bütün bunlar ciddi biçimde oluşturma ve iyice hazırlanmaya yöneliktir, gerçeğini duymaya başlar. Çocuk böylesine doğru bir idrakla yaptığı bütün sportif hareketlerden önce ihlâsa dayalı bir niyet taşır, doğru bir azimetle işe yönelir, zihni iyice açılır, nefsi yönlenir, vakitten yararlanır, boş vaktini doldurmuş olur.

İşte çocuk böylece yepyeni bir dönüş yapar, kalbinin derinliğine bu yüce manaJan atar, kulağına gelen fısıltılan her an duyar. Biz onun ruhuna bu parlak manaları bütün derinliğine ve doğru ölçüde yerleştiririz, o da büyük bir zevkle bunları alıp benimser.

Terbiyeci kardeşim! Sana gereken, çocuğuna yapılan işlerin, uygulanan eğitimlerin hepsinin birtakım iyi ve yararlı amaçlara yöneiik bulunduğunu, beden eğitimini sadece vakit değerlendirmek veya fiziksel yapıyı zinde tutmak

olmadığını, yüce davaları savunmak ve sürdürmek için bir vasıta anlamı taşıdığını, hayatın birçok yönleriyle içice bulunduğunu anlatmandır. İşlenen her işte, uygulanan her meseleyi iyi niyetin şart olduğuna dikkatini çekmendir.
Mesela bedenin birtakım zaruri ihtiyaçlarını, yemek, içmek, uyku, gezip dolaşmak, iyi güzel şeylerden yararlanmak gibi şeyleri yerine getirirken, çocuk veya herhangi bir müslüman, bütün bunları Allah'ın buyruklarına uyarak yaptığını, haramdan sakınmayı düşündüğünü, sorumluluklarının ağırlığını kaldırmak için bedenini kuvvetlendirmeyi planladığını düşünmeli ve niyetini böylesine halis tutmalıdır, İşte böyle bir duygu ve niyetle yapılan her şey -meşru' olduğu sürece- ibâdet sayılır ve Mü’min i Allah'a yaklaştıran bir araç anlamını taşır.
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bu hususu belirterek, kişinin sıcak ilgi kurmak ve sevindirmek niyetiyle eşinin ağzına koyduğu lokma, iyi bir nesil dünyaya gelsin diye ona harcadıkları her şey kendisine bir sevap ve ecir kazandıracağını buyurmuştur. Yine rahmet peygamberi (a.s.) efendimiz, şehvetini haramdan korunmak, iffetli yaşamak niyetiyle helâl yönde harcayan ve temiz bir evladın doğması için şehvetini eşiyle paylaşan kimseye de sevap ve ecir verileceğini haber vermiştir.
Bütün bu görüş ve rivayetlere dayanan İslâm fakihleri şu hükmü çıkarmışlardır:
“İyi ve sâlih niyet, âdeti ibâdete çevirir.”
Uygun ve iyi niyet böylesine büyük eseri ve ecri olduğuna göre, sana gereken, çocuğun kalbine ve dimağına bu manayı işlemendir. Tâ ki bu sayede çocuğun ameli Allah (c.c.) rızasına uygun olsun ve doğruluk makamında, son derece güçlü kudretli hükümdarın yanında lâyık olduğu mükafata layık görülsün.
İşte ey terbiyeciler! Buraya kadar anlattıklarımız, naklettiklerimiz, çocuğun akidesini korumakla ilgili safha ve dönemlerle, konu ve meselelerle olan irtibatın belirgin yöntemleridir. Çocuğun günlük hayatını ve düzenli, dengeli yaşamasını muhafazaya yönelik hususlardır. Çünkü sözünü ettiğimiz irtibatlar sayesinde çocuğun kişiliği oluşup tekâmül eder, düşünce ve tasavvurları sıhhat kazanır, bedeni ve organları güçlenir. Hattâ diyebiliriz ki, çocuğun köklü bir imân, fazîletli bir ahlâk, parlak bir zekâ, iyi vasıflarla süslü bir kişilik, gerçeği duyup anlayan bir kafa ve düşünce, tertemiz işitme ve nezaket ölçüleri içinde toplumla kaynaşma üzerinde gelişmenin en büyük ve te'sirli amillerinden biri de sözünü ettiğimiz irtibatlardır.
O halde ey terbiyeci kardeşim! Bu irtibatları dikkat ve itinayla yerine getirmekte çok hırslı olunuz, bunlarla amel etmekte bütün azim, imân ve irâdenizi kullanınız...

Evet, böyle yaparsanız, çok geçmeden ciğer parelerinizi, çevreyi aydınlatan birer ay, insanlığa rahmet olan birer güneş, güzel koku neşreden birer çiçek, yeryüzünde yürüyen birer melek göreceksiniz...
“De ki: İstediğiniz şekilde amel ediniz. Allah işlediğinizi görüp (değerlendirecektir). Peygamberi de, Mü’minler de görüp (gerekeni yapacaklardır.)” [587]

ÇOCUĞU KÖTÜ ŞEYLERDEN KORUYUP SAKINDIRMAK

Bundan bir önceki bahiste çocuğun çeşitli konu ve çevreyle irtibatı ve tesirleri hakkında geniş bilgi verdik. Kişiliğinin oluşması, günlük hayatının düzenli ve dengeli yürümesi üzerinde irtibatın önemini belirttik. Şimdi bütün azmimizi ikinci bir kaideyi açıklamaya çeviyoruz ki bu, çocuk terbiyesinde çok esaslı kaidelerden biridir: Çocuğu kötülüklerden koruyup sakındırmak...
Konumuzun mihverini teşkil eden bu kaide, daha önce naklettiğimiz kaidelerden önem bakımından daha az değildir. Bilâkis çocuğun beynini kokuşmuş düşüncelerden yıkayıp arındıran, kalbini sapık ve bâtıl anlayış ve görüşlerden temizleyen esaslı âmillerden biridir. Çocuğun anlayış ve imânını geliştirip orayı sapık fikirlere karşı koruyan sağlam bir kaledir. Ahlaken çözülüp dejenere olanların te'sirlerinden uzak tutan bir engeldir. Doğru yoldan çıkanların, kötülüğü itiyad edenlerin arkadaşlığına mani1 bir seddir.
Koruyup sakındırma hususunda açıklamaya geçmeden önce terbiyeci kardeşim, senin şu iki hakikati anlaman uygun olur:
Birincisi:Çocuğun kalbinde şer ve fesada karşı büyük bir tiksinme ve isteksizlik havasını sokup yerleştirmek ve bunun için devamlı çocuğu bu gibi şeylerden sakındırmak; yozup sapmanın, ahlâki çöküntüye uğramanın açık görüntülerine dikkatini çekip onda bunlara karşı devamlı bir nefret uyandırmak...
İkincisi: Yozup sapma, inkar ve ahlâkî çözüntünün her türlü belirgin görüntülerinden uzaklaşıp kurtulmak, terbiyecide sorumluluğu taşıma hususunda azim ve ciddiyet doğurur; çocukta ise kötülükten, bâtıldan ilgiyi kesmek suretiyle yönlenme ve bilgi edinmeyi artırır...
Bu iki hakikati açıkladıktan sonra asıl konuya geçmek istiyoruz.
Böylece meseleyi her yönüyle ele alıp açıklamaya çalışacağız. Yardım Allah’tan beklenir ve ancak O'na güvenilip dayanılır...
Allah'ın kitabında ve Peygamberimizin (a.s.) sünnetinde araştırma yapacak olursak, serden sakındırma, bâtıldan kurtarma metodlarını rahatlıkla buluruz. Bu konuda birçok âyetler ve hadîsleri apaçık gözler önüne koymamızda yarar vardır.

Şimdi size bu âyetlerden birkaç tanesini nakletmek suretiyle hatırlatalım:
Şanı yüce Allah, Isrâ Sûresinde şöyle buyuruyor:
“Allah ile beraber başka bir ilâh edinip tapma! Sonra yerilmiş ve yalnızlığa bırakılmış olursun.”
“Rabbın ancak kendisine kulluk etmeni; ana babaya iyilikte bulunmayı emretmiştir. Onlardan biri ya da ikisi senin yanında yaşlanırsa, onlara: Öf! bile deme, onları sakın azarlama, onlara hep güzel tatlı, iç açıcı söz söyle.”
“Yakınlara, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver ve sakın saçıp savurma.”
“Şüphesiz ki saçıp savuranlar, şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbına karşı çok nankördür.”
“Elini koynuna bağlayıp asma, onu büsbütün açma; sonra kıskanıp pişmanlık içinde açıkta kalırsın.”
“Çocuklarınızı fakirlik endişesiyle öldürmeyin. Biz onları da, sizi de rızıklandırıyoruz. Şüphesiz ki onları öldürmek büyük bir günahtır.”
“Zinaya yaklaşmayın; çünkü o elbette hayasızlıktır ve kötü bir yoldur.”
“Allah'ın haram kıldığı (öldürülmesini yasakladığı) kimseyi -haklı bir sebep dışında- öldürmeyin. Kim haksız yere öldürürse, onun velîsine bir yetki vermişizdir. Artık o da öldürmede aşırı gitmesin, çünkü o yardıma eriştirilmiştir.”
“Yetim malına da -rüşde erinceye kadar- en güzel ve uygun şeklin dışında yaklaşmayın. Verilen sözü yapılan anlaşmayı yerine getirin. Çünkü verilen söz ve yapılan anlaşmada elbette sorumluluk vardır.”
“Bilmediğin bir şeyin ardına düşme; çünkü doğrusu kulak, göz ve kalb, bunların herbirleri sorumludur.”
“Yeryüzünde böbürlenerek yürüme; çünkü sen yeri delemezsin ve boyca da dağlara ulaşamazsın. Daha kötüsü, bütün bunlar, Rabbının katında sevilmeyen şeylerdir.”
Bunlardan başka insanı inanç bakımından sapmaktan, ahlâkî fesada uğramaktan, kötü muamelede bulunmaktan sakındıran birçok âyetler daha vardır.
Peygamberimiz (s.a.v.) Efendimiz de bu konuda şöyle buyurmuştur:
“Yalandan sakın! Çünkü gerçekten imânı uzaklaştırıcıdır.” ***[588]***
“Alım satımda çok yeminden sakının! Çünkü böyle yapmak nafakalandırır, sonra da (feyiz ve bereketini) alıp götürür.” ***[589]***
“Zandan sakının! Çünkü gerçekten zan, sözün en yalanıdır. Bir de sakın tecessüsde bulunmayın; birbirinizin eksikliğini görmeğe öğrenmeye çalışmayın; alamayacağınız bir malı alıcıyı zarara sokmak için artırmayınız; birbirinize

hased etmeyiniz; birbirinize buğz (düşmanlık) da etmeyiniz; birbirinize arkanızı çevirip küsmeyiniz. Ey Allah'ın kulları! Birbirinizle kardeş olunuz. Sizden biriniz, din kardeşinin evlenmek için istediği kızı, o evleninceye veya terk edinceye kadar istemesin...” ***[590]***

“Çok gülmekten sakının. Çünkü çok gülmek kalbi öldürür; Cennet ehlinin nurunu alıp götürür.” ***[591]***

“Yabancıların kıyafet ve bezeğinden sakınınız!” ***[592]***

“Kötü dost ve arkadaştan sakın; çünkü gerçekten sen onunla tanınırsın.” ***[593]***

“Aşırı cimrilik, kıskançlık ve açgözlülükten sakınınız. Çünkü sizden öncekileri hep aşırı cimrilik, kıskançlık ve açgözlülük yok etmiştir. Onlara cimrilikle emretmiş, cimrilik yapmışlardır. Hısımlarla ilgilerini kesmesini emretmiş, ilgilerini kesmişlerdir. Hayâsızlıkla emretmiş, hayasızlıkta bulunmuşlardır.” [594]

Bunlardan başka insanı şer ve kötülükten men'eden ve fesâddan sakındıran, sapma ve kötü ahlâktan korunmaya dikkatleri çeken bir çok hadîsler vardır.

O halde “sakındırma kaidesi” ne terbiyecilerin bulup ortaya koyduğu şeylerdir, ne de felsefeci ve sosyologların icadıdır. Fertleri oluşturmada, Kur'ân-ı Kerim'in yolu ve toplumu terbiyede Peygamber (a.s.) Efendimizin sünnetinin koyduğu bir yöntemdir.

Şanı yüce Allah (c.c.) ne doğru buyurmuştur:

“Şüphesiz ki bu Kur'ân, en doğruya, en sağlama iletir...” ***[595]***

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de çok doğru buyurmuştur.

“Benim sünnetime ve doğruyu bulan, doğru yolu gösteren halifelerin sünnetine gerekli olunuz! (Bu hususta sıkıntıya uğrarsanız) dişlerinizi sıkınız, (gerekirse elinizi ısırınız, ama sünnetten ayrılmayınız.)” [596]

Şimdi biz, terbiyecilerin önüne, çocuğun gönül kulağını, açmak, beynini yıkamak, akidesini tesbît etmek, günlük yaşayışını ve ahlâkını doğrultmak hususlarında sakındırmayla ilgili en önemli meseleleri bırakıyoruz. Umarız ki, terbiyeciler bu meselelere yönelirler, itina gösterip, telkîn ve tebliğde bulunmak için kendilerini mükellef kabul ederler.

Eğer terbiyeciler belirttiğimiz şekilde davranır ve çalışırlarsa, şüphe yok ki, terbiye etmede gerekeni yerine getiren bahtiyarlardan sayılırlar; İslâmiyetin yüklediği sorumluluğu en mükemmel şekilde edâ etmiş ve en güzel anlamda sağlamış olurlar. Aynı zamanda Allah'ın kendilerine eşlerinden ve soylarından gözlerin aydınlığı ölçüsünde verdiği ve kendilerini takva sahiplerine lider yaptığı

bahtiyarların zümresine katılırlar...
Sakındırmanın önemlileri: [597]

Dinden Çıkmaktan Sakındırmak

Buna fıkhî terim olarak “riddet” denir. Burada riddet'ten kasdimız, müslüman bir kişinin, Allah'ın kendisi için seçip hoş gördüğü dini terketmesi, başka bir din veya İslâm şeriatına uymayan, ona ters düşen başka bir itikadı kucaklayıp sarılmasıdır.
Irtidadın birçok açık belirtileri ve sebepleri vardır:
a) Irkçılık adına amel etmek ve böyle bir ırkî taassubu hedef ve amaç seçip onun için davet etmek, onun için çalışmak, o yolda savaşmak.
Böyle bir ırkçılık, câhiliyet ırkçılığının bir kopyasıdır ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bundan men'etmiş ve gereken sakındırmada bulunmuştur:
“Irkçılığa çağıran bizden değildir.”
“Irkçılık adına savaşan ve vuruşan da bizden değildir.”
“Irkçılık üzerine ölen kimse de bizden değildir.” [598]
b) Sadece vatan adına amel etmek.
Yalnız vatan için; vatan adına çalışıp bunu tek hedef ve amaç kabul edip başkasını bu amaca davet etmek ve sadece bu uğurda mesai sarfederek vatan yolunda vakf-ı hayatta bulunmak.[599]
Oysa Cenâb-ı Hak, sadece vatanlanna bağlı kalıp bunun ötesinde hiçbir amaç ve hadefi olmayanları kınayarak şöyle buyurmuştur:
“Eğer onlara, “kendinizi öldürünüz” veya “yurdunuzdan çıkınız” diye bir şey farz kılmış olsaydık; içlerinden pek azı dışında bunu yapmazlardı. Eğer kendilerine yapılan öğüdü yerine getirselerdi, elbette haklarında daha hayırlı, (imânlarının) sebat etmesi bakımından daha sağlam ve sıhhatli olurdu.” ***[600]***
O halde vatan sevgisi konusunda “dini terketme” hükmü, bütünüyle onu tek amaç ve tek hedef edinmeye bağlıdır. Vatanı takdis, ibâdetin üstünde bir anlam taşır, aynı zamanda Allah'ın adına yer verilmez, imân ve din yönünden bir gayeye yönelik bulunmazsa o zaman tehlikeli bir anlam ve hükme neden olur. Ama vatana bağlılık, onu sevmek Allah içinse, O'nun buyruklarını yerine getirmeye müteveccihse; İslâm vatanında maslahatı gözetmek; ırz, şeref, can, mal ve dini korumaya, savunmaya yönelikse, şüphesiz ki bu ilgi ve sevgi ibâdetten sayılır, o kadar ki kişiyi ilâhî rızaya lâyık seviyeye getirir. Bu mâna ve duygu ölçüsüne göre, vatanı adına savaşır ve öldürülürse şehîd olur.

Allah'ın Resulü ne kadar doğru söylemiştir:
“Kim malından dolayı öldürülürse o şehîddir. Kim dininden dolayı öldürülürse o da şehîddir. Kim kanından dolayı öldürülürse, o da şehîddir. Kim çoluk çocuğundan dolayı öldürülürse o şehiddir.” ***[601]***
c) Sadece insanlıktan yana çalışmak. Allah'ın insanlara doğru yolu göstermemizi emrettiğini dikkate almaksızın, tanışıp anlaşmak için insanların kabile ve milletlere bölündüğünü ve müslümanlarla beraber bir yardımlaşma ve dayanışma niyetini itibar etmeksizin, bütün insanları sevme iddiasıyla ortaya çıkıp bunu tek amaç ve gaye seçmek, irtidada yol açar. Nitekim yahûdilerin perde arkasından idare ettikleri masonlar bu iddiayla ortaya çıkmışlardır. Onlara göre, Allah, din, imân, vatan kavramları birer fanteziden ibarettir. Aslolan bütün insanları düşünmek dünya vatandaşı olmaktır...
Özetliyerek diyebiliriz ki:
Müslümanın yükselttiği her şiar ki onun üstünde Aziz ve Celîl olan Allah'ın rızası amaç olarak dikkate alınmıyorsa, O'nun dinini aziz ve şerefli kılma amacını taşımıyorsa ve İslâm'ın manevî sancağını yükseltmiyorsa, o, cahiliyyet şiarıdır. Artık böyle bir şiar uğrunda çalışıp başkasını davet eden, bunun için savaşan ve dövüşen, yolunda fedakârlıkta bulunup yararlılıklar gösteren insan, İslâm dininden çıkmış sayılır; aynı zamanda Resûlüllah (a.s.) Efendimizin risâletine karşı savaş ilân etmiş kabul edilir.
Dinden ayrılmanın bir başka görüntüsü ve belirtisi, dostluğu, sevgiyi, hâkimiyeti ve taâti bütünüyle Allah’tan başkasına vermek ve tanımaktır. Bu hususta Cenâb-ı Hak kullarını uyararak şöyle buyuruyor:
“Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir.” [602]
“Sonra da (din ve dünya) işinde seni ayrı bir şeriat üzere görevlendirdik. Artık sen o şeriata uy; bilmeyenlerin hevesine uyma...” [603]
“Ey iman edenler! Yahudi ve hıristiyanları dost edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse, doğrusu o da onlardandır. Şüphesiz ki Allah, zâlim topluluğu doğru yola eriştirmez.” ***[604]***
“Ey imân edenler! Babalarınızı ve kardeşlerinizi, eğer küfrü imândan üstün tutup seviyorlarsa (onları gönülden) dost edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse, kendilerine çok yazık etmiş olurlar.” [605]
Yapılan sahih rivayete göre, Adiy bin Hatem (r.a.), henüz İslâm'a girmemiştir ki, bir gün Resûlüllah (a.s.) Efendimizin huzuruna girdi, boynunda gümüşten bir haç asılı bulunuyordu. Bu sırada Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şu âyeti okuyordu:

“Bunlar Allah'ı bırakıp hahamlarını ve rahiplerini; Meryem oğlu Mesih'i Rabler edindiler. Halbuki ancak bir ilâha kulluk ve ibâdetle emrolunmuşlardı.” [606]
Bunun üzerine Adiy dedi ki:
“Onlar, haham ve rahiplere kulluk etmediler.” Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ona şu açıklamayı yaptı:
“Evet, kulluk ettiler; çünkü helâli insanlara haram, haramı da helâl kıldılar. Böylece halk onlara uydu. İşte bu, halkın onlara ibâdet etmesi demektir...
İrtidadın, yani dinden ayrılmanın bir başka belirtisi, İslâm'dan bir şeyi beğenmeyip hafife almaktır. Meselâ adamın biri, “milletin iktisadi durumunu geriye attığı, iş sahasına te'sir ettiği için oruçtan hoşlanmıyorum!” veya “ben, kadının örtünmesini hoş görmüyorum ve beğenmiyorum!” veya bir üçüncüsü, “ben İslâmm malî düzenini beğenmiyonum, çünkü haram kılmıştır...” gibi sözler sarfedenler bu cümledendir.
Allah (c.c.) bu gibiler hakkında şöyle buyuruyor:
*“İnkâr edenlere gelince: Onlara yıkım, yüzükoyun kapanmak olsun! Allah, onların amellerini boşa çıkartmıştır. Bu böyledir. Çünkü onlar, Allah'ın indirdiğinden tiksinip hoşlanmamışlardır. Bu yüzden Allah, amellerini değersiz kılıp faydasız duruma getirmiştir.” **[607]***
Irtidadın bir başka belirtisi, dini konu ve hükümlerden herhangi birini küçümseyip alaya almaktır.
Bu hususta şanı yüce Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:
“*Münafıklar kalblerinde olan şeyleri haber verecek bir sûrenin başlarına inmesinden çekinip endişe etmekteler. De ki: istediğiniz gibi alaya alın. Elbette sizin çekinip endişe duyduğunuz şeyleri ortaya çıkaracaktır. Kendilerine (yaptıkları maskaralığı) soracak olsan, yeminle derler ki: “Biz sadece (lâfa) dalıp eğleniyorduk.” De ki: Siz Allah ile, âyetleriyle ve peygamberleriyle mi alay ediyorsunuz? (Boşuna) özür dilemeyin. Doğrusu siz imân ettiğinizi (açıkladıktan) sonra küfre saptınız. İçinizden bir kısmınızı (tevbeleri sebebiyle) affedersek, diğer bir kısmınızı suç ve günahta (ısrar ettiklerinden) dolayı azaba uğratacağız.*”[608]
Irtidadın bir başka belirtisi Allah'ın haram kıldığını helâl, helâl kıldığını haram saymaktır.
Bu hususta şanı yüce Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:
“Allah'a karşı yalan uydurmak kasdıyla dillerinizin alışageldiği şekilde uydurup, bu helâldir, bu haramdır, demeyin. Çünkü Allah'a karşı yalan uyduranlar elbette umdukları kurtuluşa eremezler.” [609]

Helâl ve haram konusunda kendi mantığına göre hüküm veren kimse, dinde zarurî bir ölçü ve anlamda yer alan hükmü inkâr etmiş olur ve aynı zamanda Allah ile koyduğu hükümlerde ve O'nun mutlak hâkimiyeti hakkında tartışıp çekişmiş sayılır. Bu bakımdan böylesi dini terkeden "mûrted kâfir" kabul edilir.
Irtidadın (dinden dönmenin) bir diğer belirtisi, İslâm'ın bazı hükümlerine inanıp bazısına inanmamaktadır. Meselâ müslüman kimse İslâm'ın ibâdet dini olduğuna inanır, hayat, nizam ve teşri1 dini olduğunu kabul etmezse, onu bütünlüğü içinde kabul etmediği; bütün hükümlerine inanmadığı için murted sayılır. Bunun gibi İslâm'ın ruh, ahlâk ve terbiye düzeni bulunduğuna inanır, Onun siyasî iktisadî veya içtimaî bir düzen olduğuna inanmazsa aynı damgayı kendine vurdurmuş olur.
Cenâb-ı Hakk buyuruyor:
"*Yoksa kitabın bir kısmına inanıyor, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden böyle yapanların cezası, ancak dünyada rüsvaylıktır. Kıyamet gününde ise en şiddetli azaba döndürülüp uğratılmaktır.*" [610]
Dinden dönmenin bir başka belirtisi, sadece Kur'an-ı Kerîm'e inanmak, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in hadîslerini inkâr etmek veya kabul etmemektir, İngilizlerin Hindistan'da İslâmiyeti yıkmak amacıyla kurdurduğu Kadıyanılık böyle bir iddia ve inançla ortaya çıkmıştı. [611]
Böylece bu sapık mezhep İslâm şeriatını yıkmayı ve Hz. Muhammed'in (a.s.) peygamberliğinde ve hadîslerinde geniş şüpheler uyandırmayı plânlamıştı.
Oysa Kur'ân-ı Kerim'de, Allah, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin hayatında da, vefatından sonra da dinle ilgili herhangi bir mesele ve konuda O'nun hakemliğine ve hükmüne başvurulmasını ve verdiği hükmün kabul edilmesini emretmekte, bunun aksini reddetmektedir.
Nitekim Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor:
"Hayır, hayır! Rabbine and olsun ki, aralarında tartışıp çekiştikleri şeylerde seni hakem kabul edip sonra da vereceğin hükümden dolayı içlerinde bir sıkıntı duymaksızın tam bir bağlanışla bağlanmadıkça imân etmiş olmazlar." [612]
Bilindiği gibi, Resûlüllah Efendimize itaat edip uymak, Allah'a itaattir. O'na muhalefet Allah'a muhalefettir.
Kur'an "da bu gerçek şöyle açıklanıyor:
"Peygamber'e itaat eden, hakikatte Allah'a itaat eder." [613]
Sünnete bağlılık konusunda Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğu sahih rivayetlerle sabit olmuştur:
"Haberiniz olsun, dikkatli olun! Umulur ki kendisine benim hadisim ulaşan bir

adam çıkar da tahtının üzerine kurularak şöyle diyebilir: Bizimle sizin aramızda Allah'ın Kitab'ı bulunuyordur. Onda bulduğumuz helâli helâl sayarız, onda bulduğumuz haramı haram sayarız. Rasûlüllah'ın (a.s.) haram kıldığı şeyler Allah'ın haram kıldığı şeyler gibidir (arada fark yoktur).” [614]

Başka bir rivayette ise şöyle buyurmuştur:

“Haberiniz olsun ki, gerçekten bana kitab ve bir misli de beraberinde verilmiştir...” [615]

Genel ölçü ve anlamda ise Peygamber'e itaatin vâcib olduğu şu âyetle açıklanmıştır:

“Peygamber size ne verirse (ne buyurursa) onu alınız. Sizi neden men'ederse ondan sakınınız...” [616]

Dinden dönmenin bir diğer belirtisi, Rasûlüllah (a.s.) Efendimizin fiillerinden bir fiili alaya almak veya göz-kaş işaretiyle alay konusu edinmektir. Meselâ birden fazla kadınla evlendiğini diline dolayıp bu açıdan Peygamber (a.s.) Efendimizle alay eden kimsenin bu düşünce ve davranışı dinden ayrıldığına başlıca delil sayılır.[617]

Şanı yüce Allah (c.c.) buyuruyor:

“Ey imân edenler! Seslerinizi peygamberin sesinin üstüne (onu bastıracak şekilde) yükseltmeyin. Birbirinizle yüksek sesle konuştuğunuz gibi, O'na yüksek sesle hitâb etmeyin. Sonra farkına varmayarak amelleriniz boşa gider.” [618]

Peygamber (a.s.) Efendimizin huzurunda yüksek sesle konuşmanın riddete yol açacağını dikkate alırsak bundan daha büyük bir davranışta bulunmanın nasıl bir hükme sebep olacağı ortadadır.

Dinden dönmenin bir diğer belirtisi, Kur'ân'ın zahirine uymayan batını; batınına uymayan zahiri bulunduğunu iddia etmektir. Onların iddiasına göre, Kur'ân'ın bâtınî mânasını ancak ilham vasıtasıyla bazı kişiler bilmektedir. Şüphesiz ki böyle bir iddia, hem İslâm şeriatını tatil etmeye, hem de Kur'ân nasslarını (kesin hükümlerini) anlamsız saymaya yöneliktir. Çünkü bu durumda başvurulacak bir asıl kalmıyor, hakem sayıp hükme ışık tutacak hiçbir kaidenin de anlamı kalmıyor. Arapça kavaid büsbütün yararsız ve anlamsız duruma düşürülüyor. Oysa Kur'ân-ı Kerîm Arap dili üzerine inmiştir, ancak bu dilin incelikleri ve kurallarıyla bilinip anlaşılır.

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

“Akıl yoluyla rahat anlayasınız diye biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik.” ***[619]***

“Ve İşte böylece Kur'ân'ı Arapça bir hüküm (ve hikmet) olarak indirdik.” ***[620]***

O halde Allah'ın kitabının hangi âyetinin tefsiri olursa olsun, bu tefsîr peygamber ve ashabından gelen sahih rivayetlere, gramatik kurallara, Arapça bedi1 ve beyâna, Arapların kaide ve şevâhid hükmüne olan sözlerine dayanmıyorsa o bâtıldır, sahibini İslâm dairesinin dışına çıkarır, İslâmi hakikatten uzaklaştırır. Bu bakımdan hiç şüphe yok ki, Kur'ân'ın zahir ve bâtın taraflarını iddia edip bunların birinin diğerine uymadığını ortaya atanlar, küfür, sapıklık ve hakdan dönmek hususunda çok ileri bir inkâr içindedirler.

Kur'ân bu gibilerinden söz ederek, kalblerinde eğrilik bulunup fitne çıkarmak, kendi çıkarına uygun yorumda bulunmak için Kitabın müteşabih olanına uyan kimselere benzediklerini şöyle açıklıyor:

“O Allah ki, Kitab'i sana indiren O'dur. Ondan bir kısmı muhkem (manası açık, yorum götürmez, şüphe kabul etmez, kesinlik ifade eden) âyetlerdir ki, bunlar Kitab'ın anasıdır. Diğer bir kısmı ise müteşabih (manası kapalı, yorum isteyen) ayetlerdir. Kalblerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak, (kendi çıkarına uygun) yorumda bulunmak için Kitab'ın müteşabih olanına uyarlar. Halbuki onun yorumunu ancak Allah bilir, ilimde derinleşenler ise: Ona inandık, hepsi de rabbımızin katından (inme)dir, derler. (Bu hakikatleri) ancak akıl sahipleri düşünebilir. Rabbımız! Bizi doğru yola eriştirdikten sonra kalblerimizi saptırma. Kendi katından bize bir rahmet bağışla. Şüphesiz ki sen çokça bağışta bulunansın.” [621]

Fitne çıkarmaktan maksad, Mü’minleri kendi dinlerinde şüpheye, konu ve hükümleri birbirine karıştırıp seçilmez duruma getirmelerine ve ilâhi buyrukları anlaşılmaz bir noktaya itme arzusudur.

Yorumda bulunmaktan maksad, Kitabın te'vil ve tahrifini arzulamaktır. [622]

Bunların bütün iştahlarıyla te'vil etmek istedikleri, bütün azimleriyle sakin bir tahrifi arzuladıkları, Kur'ân'ı anlaşılmaz duruma sokmaktır. Evet, asıl amaç ve hedefleri budur. Bu daha çok hemen her asırda ortaya çıkan ehl-i bid'a, heveslerine göre dini te'vil eden ehl-i ehva (kendi kişisel görüş ve mantığına göre hüküm veren) ve haktan ayrılan sapıklardır.

Dinden dönmenin açık belirtilerinden biri de, Allah hakkında sıhhatli bir marifetin olmaması, tehlikeli isnadların yapılması, O'na lâyık olmayan sıfatların yakıştırılmasıdır.

Meselâ: Allah şahıslara hulul eder (girer); O, varlıkta dağılıp yayılmış, her şeye girmiştir veya O, bir cihedde sınırlı kalmıştır, diyen kimsenin sözleri bu cümledendir. Böylesi kâfirdir, İslâm milletinin dışına çıkmıştır. Çünkü bu

hususta Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur:
“Gözler onu kuşatıp göremez; O, gözleri görüp kuşatır. O lütuf sahibidir ve her şeyden haberdardır.” ***[623]***

“O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir.” ***[624]***
“(İnkarcı putperestler ve sapık azgınlar) Allah'a O'nun kullarından bir cüz' (çocuk) yakıştırdılar. Şüphesiz insan (daha çok) açıktan inkarcı ve çok nankördür.” [625]
“Allah, Meryem oğlu Mesih'in kendisidir, diyenler, and olsun ki kâfir olmuşlardır.” [626]
Bunlar gibi, “Allah üçün üçüncüsüdür” yani üç ilâhtan biridir, diyen de sapıktır ve haktan uzaktır.
“And olsun ki, Allah üçün üçüncüsüdür (üç ilâhtan biridir) diyenler de kâfir olmuşlardır.” [627]
Allah'a çocuk isnâd edenler de kafir sapıklardır. Çünkü Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor:
“Rahman çocuk edindi dediler. And olsun ki, çok çirkin ve de büyük bir söz ortaya getirip attınız. Neredeyse Rahmân'a çocuk isnâd etmelerinden dolayı gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar yıkılıp çökecek...” [628]
“Allah fakirdir, biz zenginiz, diyenlerin sözünü şüphesiz ki Allah işitti. O dediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürdüklerini yazacağız ve tadınız o yakıcı azabı diyeceğiz.” [629]
“Yahudiler, Allah'ın eli bağlıdır, dediler. Dediklerinden dolayı elleri bağlansın ve lanet olsunlar. Hayır, Allah'ın iki eli (lütuf ve ihsan, rahmet ve in'âmı) açıktır, dilediği gibi harcar...” [630]
Bunlardan başka dinden dönmeye delâlet eden birçok deliller, belirtiler vardır ki bunlar ortaya çıkınca sahibini İslâm'dan çıkarıp küfür ve delâlete, zındıklığa iter ve haktan dönme bataklığına sokar.
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, şu zamandaki dinden çıkmak, haktan dönmek, sabahla akşam arasında sık sık meydana gelir; kişi mümin olarak akşamlar, kâfir olarak sabahlar, kâfir olarak akşamlar, mümin olarak sabahlar ortamında ümmetini uyarmış, sâlih amellerde bulunmamızı emredip imân kalkanıyla kendimizi koruyup güvene almamızı hatırlatmıştır. Tâ ki, ümmeti böylesine kötü bir dönemde küfür çamuruna bulaşmasın, onun bataklığına ayak basıp kaymasın.
Evet, bu hususta ümmetini uyararak şöyle buyurmuştur:
“İyi-yararlı amelleri işlemekte çok acele ediniz; çünkü gelecek günlerde gece

karanlığının ortalığı basan bir bölümü gibi fitneler olacak. O kadar ki, adam Mü'min olarak akşamlıyacak, mümin olarak sabahlayacak, dini dünyadan az bir meta' karşılığında satacak...” [631]
“*Rabbimiz! Bizi doğru yola eriştirdikten sonra kalblerimizi saptırma. Kendi katından bize bir rahmet bağışla. Şüphesiz ki sen çokça bağışta bulunansın.”* [632]

HAKTAN DÖNMEKTEN SAKINDIRMAK

Buna fıkıh ve akaidde “ilhâd” denilir. Asıl delâlet ettiği manâ, “zat-i ilâhiyeyi bilmemek” ve “Peygamberlerin (salâtu selâm hepsine olsun) getirdikleri semavî hükümleri bile bile inkar etmektir.” Aynı zamanda her türlü faziletleri alaya alıp semavî vahye dayanan kıymetleri aldırış etmeden küçümsemektir.
Böylece “ilhad” riddet (dinden dönme) kapsamına girmekte, ondan sayılmaktadır. Şu farkla ki, ilhâd dinden dönmeyi gerektiren diğer sebeplerden daha kötü, daha şiddetli bir küfürdür. Az ileride bunu yeterince açıklayacağız.
Üzülerek söyleyelim ki, “ilhâd=bile bile inkâr” kendi nefsiyle ayakta duran bir nizam haline geldi, büyük devletler durmadan bunun temelini yükseltmekteler ve demir ve ateşin kuvvetiyle birçok ülkeleri hükümranlıklarının altına almaktalar. Bile bile inkârı zorla, cebirle, devlet gücüyle yaymaktalar.
Ne yazık ki bu düzeyde bulunan o büyük devletlerin hemen her ülke, hattâ her beldede çahşan, ideallerine hizmet eden adamları vardır. Bunlar güpegündüz açıktan halkı inkâra çağırmakta ve dinleri red ve inkâr etmelerini telkin etmekteler. Peygamberleri tanımamalarını çekinmeden söylemekte, hiçbir utanma ve hicap duygusu taşımamaktalar.
Marksist ve Leninist felsefe üzerine ilkeleri oturtan ve dinsizliği, ahlâksızlığı meslek edinen bu büyük devletler, faaliyetlerinin kesif bölümünü İslâm ülkelerine çevirmiş ve özellikle İslâm âlemini hedef seçmişlerdir. Çünkü İslâm'ın gerek medeni ölçüleriyle, gerekse siyasî ve ilmî gücüyle bu gibi yabana fikir ve felsefeleri kökünden reddedecek bir esasa sahip olduğunu bilmektedirler. Aynı zamanda İslâm'ın sahip bulunduğu bu esasların ne kadar kapsamlı, yenilenme özelliklerini beraberinde taşıyıcı ve devamlılık arzedici bulunduğunun farkındadırlar.
Sözü edilen devletlerin Hakk'ı bile bile inkârı çağrılarını iyice araştırıp incelediğimizde, kendi ilkelerini birçok fen, sanat ve bilimsel ölçülerle yaymaya çalışmakta olduklarını görürüz. Ayrıca birçok propaganda araçları küfür ve sapıklıklarını yaymak için faaliyet halinde bulunuyordur:

Bazan Marksizmi İslâm kalıbına sokup şöyle demekteler: “Sosyalizme ilk çağıran Hz. Muhammed (a.s.) olmuştur. Fakirle zengin arasındaki farkı kaldırıp bunları eşit gören de O'dur. Toprağı toplumun emrine ve hizmetine ilk veren de yine O'dur. Bu bakımdan Hz. Muhammed, Marksistlerin peygamberi komünistlerin nebisidir...

Bazan da şöyle derler: “Marksizmin esasları ve ilkeleri, İslâm esasları ve ilkelerine aykırı değildir ve Marksizm, İslâm'ın sosyal adalet ilkeleriyle çatışmaz...” [633]

Bazan da şöyle derler: “Hem dinimize bağlı kalıp Mü’min müslüman olduğumuz halde komünizmin ekonomik düzenini alıp uygulamamızda ne gibi sakınca vardır. Buna engel ciddi bir şey göremiyoruz!”

Zaman olur ki, şöyle derler: “Din başka, siyasî ve iktisadî mezhepler de başkadır. Dini siyasete karıştırmamız doğru olmaz veya iktisadî nizamını, bilimsel doktrinleri dine sokmamız caiz değildir...”

Birçok vakitler bunlar açıktan karşılarındakini acze düşürmek için tartışma kapısını açarlar; sapık azgınların, yozmuş şaşkınların kalp ve dimağlarında bir sürü şüphe ve küfür tohumlarını ekerler ve şöyle derler: “Allah fikri, din duygusu, toprak ağalığı, kapitalizm, emperyalizm, çiftlik sahipliği ve geçmişte toplumu sömürmelerin hemen hepsini ekonomi politikte aramalıyız. Cemiyetin iskeletini bu politika oluşturmaktadır.

Bazan da şöyle derler: “Varlıkta Tanrı diye bir varlık yoktur. Varlıkta va hayatta sadece madde vardır. Din ise, toplumu uyuşturan bir afyondur.”

İnsanları şaşırtıp saptırma metodlarından biri de, bilimsel nazariyelerden yararlanmaktır. Saptırmak istediklerine bu metodlarını kusursuz gösterip şaşırtıcı bir doktrini hakikatmiş gibi gösterirler, örneğin, hayatın menşei üzerinde bir şeyler yazan ve canlı türlerin nasıl tekamül ettiğini ve bu tekamül neticesinde insanın nasıl oluştuğunu birtakım varsayımlarla izaha çalışan Darwin Charles'i (1809-1882) gösterirler ve bunun evrim nazariyesi ile insanın gelişi nazariyesini nazariyye kalıbından çıkarıp gerçekmiş gibi tanıtırlar. Kendileri de çok iyi bilirler ki, yeni yeni ilmî buluşlar bu nazariyeyi kökünden çürütmüştür ve artık işe yaramadığı için rafa kaldırmıştır. [634]

Diğer yandan Marksistler, Freud Siğmund'un (1865-1939) nazariyesini ortaya korlar. Her şeyi, hemen her olayı sekse irca' etmeye çalışan, insan hayatında ve yaşayışında her şeyi iç guddeye yani cinsel garizaya bağlayan ve böylece ahlâkı temelinden yıkan bu nazariyeyi bir hakikatmiş gibi durmadan işlerler. Bu habîs nazariyenin arkasında ve bunu işlemenin önünde yüce yaratanın varlığını inkâr

sözkonusudur.
İşte bu çeşitli nazariyeleri ileri sürmelerinden açıkça anlaşılıyor ki, Marksistler her durumda Marksizm elbisesini giydirme, her topluma bunun ikna' edici delillerini tanıtma ve kabul ettirme metoduyla hareket etmekteler. Toplumların çeşitli tabakalarını sosyal, kültürel, dini ve etnik yapılarına ve derecelerine göre bir sürü yalan, iftira ve aldatma usulleriyle kendi alanlarına çekmekteler. Böylece aldatılan zavallı kapıya gelip avcının ağına yakalandı mı, Marksistler cankurtaran simitler gibi üşüşürler ona maddenin asıl ve esas olduğunu süsleyerek çok çekici şekilde anlatırlar, din ve Allah kavramlarının birer hayal olduğunu isbata çalışırlar. Tâ ki hedefe ulaşıncaya kadar buna devam ederler. Tam hedefe ulaşınca artık dolaylı şekilde değil doğrudan doğruya bütün semavî dinleri red ve inkar ederler, hiçbir tanrıya inanmadıklarını rahatlıkla söylerler. Hayatta hiç de bunların kutsal bir amaçları, mânevi değerleri olamaz. Bütünüyle küfür ve tuğyan içinde kalan zümreden olurlar ki Allah (c.c.) onlar hakkında şöyle buyurmuştur:
“İşte Allah'ın lanetlediği, sağırlaştırdığı ve gözlerini kor ettiği kimseler bunlardır. Kur'an'ı iyice araştırıp üzerinde düşünmüyorlar mı? Yoksa kalbler üzerinde kilit mi vardır?! Kendilerine doğru yol belli olduktan sonra arkalarını dönüp gidenlere şeytan bunu çok çekici göstermiş ve kendilerine uzun umut ve emel (vadetmiştir).” [635]
Yukarıda da belirttiğimiz gibi, ilhâd her ne kadar riddet (dinden dönme) kapsamına girmekteyse de tehlike bakımından daha kötü ve daha tehlikelidir. Bunun sebebi ise açıktır: îlhâd, (zat-i ilâhiyeyi bilmemek, tanımamak) inkarcının ruhunda sorumluluk duygusunu öldürür, gaybe imânı yıkar, örnek alınacak bir ahlâka yer vermez. Aym zamanda inkarcıyı hayvani bir yaşayışa sürükler, kutsal bütün değerleri unutturur. Böylesinin yönelecek bir dini, hakk'a yüz çevirecek bir kalbi, kötülükten alıkoyacak bir ilâh! murakaba duygusu, ahirette umut bağlayacak bir sevabı, insanların dirilip kalkacağı günde korkup endişe duyacağı bir hesab ve azâb inancı yoktur.
Kur'an-ı Kerim, Hakkın yolundan çıkan bu alçaklara nasıl bir maskaralık içinde bulunduklarını tasvir ederek şöyle buyuruyor:
“Onlar dediler ki: Bizim ancak dünya hayatımızdır. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman (aşındırıp) yok eder. Onların bu hususta bir bilgisi yoktur, onlar sadece öyle sanırlar.” [636]
Böylece Kur'an onların o çirkin kötülüklerini, aşağılanmış hayvani görüşlerini açıklarken her şeyi mubah saymalarına dikkatleri çekerek şöyle buyuruyor:

“Şânıma and olsun ki, cin ve insanlardan bir çoğuna cehennem için yarattık. Bunların kalbleri vardır onunla (Hakkı) anlamazlar, gözleri vardır onunla (hakikati) görmezler, kulakları vardır, onunla (doğruyu) işitmezler, İşte bunlar (bu şuursuzlar) hayvanlar gibidirler, belki de daha sapık ve şaşkındırlar. İşte gafiller ancak bunlardır!” [637]

“Küfredenlere gelince: Davarlar gibi yerler, içerler, keyif ve zevklerine bakarlar. Ateş onların varıp eyleşecegi yerdir.” [638]

“Bırak da onları, yesinler, (nefs ve şehvet otlağında) geçinip yararlansınlar. Emel (sonu gelmeyen arzu) onları avundursun, ileride (böylesine sefih ve hayvani bir hayatın sonunun nereye varacağını) bileceklerdir.” [639]

İslâm bütün sertlik, katılık ve yok edici hükümleriyle murtedlerin ve mülhidlerin karşısına çıkar, küfürde ısrar ettikleri taktirde kılıçla boyunlarının vurulmasını ağır bir müeyyide olarak koyar.

Yapılan sahih rivayete göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Dinini değiştiren kimseyi öldürünüz!” ***[640]*** Diğer bir hadiste ise şöyle buyurmuştur:

“Müslüman kişinin kanı ancak şu üç sebepten biriyle helâl olur: Zina eden evli kişi, cana karşılık can, dinini terk edip İslâm cemaatinden ayrılan...” [641]

Ancak gerek mürted, gerekse mülhid hemen öldürülmeyip üç gün bir mühlet verilir. Bu süre içinde uzmanlar ve ilim adamları mürteddin dinden dönmesinin sebebleri ve hakkı inkar etmesinin nedenleri üzerinde dururlar; onun düşüncesindeki bütün şüphe ve vehimleri gidermeye çalışırlar, kendisine apaçık olan Hakkın bütün ölçü ve belirtilerini açıklarlar. Buna rağmen küfür ve ilhâdında ısrar ederse, ceza olarak kılıçla öldürülür. Tâ ki, ibret alabilecekler bu olaydan ibret alsınlar...

Mürtedler veya mülhidler bir kuvvet oluşturur ve kendi aralarında bir cemaat meydana getirirlerse, o taktirde Müslüman devletin, onlarla İslâm'a dönünceye kadar savaşması vâcib olur. Bundan başka ne bir şart ileri sürülür, ne de başka bir şekil kabul edilir, yani ya İslâm'a dönüp tövbe ederler, değilse imha edilinceye kadar savaş sürdürülür.

Nitekim İslâm'ın birinci halifesi Ebu Bekir Sıddîk (r.a.) dinden dönen murted Araplarla savaştı ve onlardan İslâm'a dosdoğru dönmekten başka bir şey kabul etmedi. Bunun gibi Abbasi halifelerinden el-Mehdi, Horasan'da kendini ilâhlaştıran ve muridlerinden namaz, oruç, zekat ve hac ibâdetini kaldıran ve insanlara sahip bulundukları mal ve kadınlara ortak olmalarını mubah kılan el-

Mukanni'i (Hicri: 169-Milâdi: 785) yeniden İslama döndürmek için savaş açtı...
İslâm'ın böylesine katı ve durdurucu bir ceza ile murtedlerin ve mülhidlerin karşısına çıkmasının üç sebebi sözkonusudur.
Birincisi: Halkı aldatıp saptırmak isteyen bu tipler insanlardan bilgi ve irâdesi zayıf olanları aldatarak dinden döndürmesinler, zehirlerini kusmak için vasat bulamasınlar.
İkincisi:Münafıklar İslâm'a girip çıkmak suretiyle dinden dönme ve Hakk'ı bile bile inkâr etme hareketim sağlamasınlar, bu niyette olanlara cesaret veremesinler. Aynı zamanda bu gibi döneklerin İslâm toplumuna fitne ve bozgunculuk tohumlan serpemesinler.
Üçüncüsü:Küfrün sulta ve saltanat arzusu gerçekleşmesin, kuvvet bulup sahneye çıkmasın ve böylece Isâm devleti aleyhine çok telikeli bir durum ve ortam doğurmasınlar diye hemen ilk adımda ve doğduğu yerde imha edilmesi gerekmektedir.
Hakk'ı tanımamanın, Hakk'ı tanımayan azgınları bir araya gelip işledikleri cinayetler, yapdıkları tahribat ve kötülükler hâlâ gözler önünden silinmemiştir. Terbiyeci kardeşim! Sana birkaç tarihî misâller nakletmek istiyorum; tâ ki, mülhidlerin müslüm ani ardan neler isdediklerini, fırsat buldukları, ortamı uygun gördükleri zaman neler yaptıklarını iyice anlamış olursun:
Yapılan tesbit ve istatistiklere göre Çin ve Rus komünistleri, müslümanlardan 16 milyon insan öldürmüşlerdir. Böylece bu iki ülkenin komünizmi benimseyip kendilerine tek yol olarak seçtikleri tarihten bu yana, neredeyse yılda bir milyon müslümanın canına kıymışlardır. Biteviye yok etme amelyesi geçmişte hep bu şekilde devam etmiş ve etmektedir de. Çin kesiminde Müslüman Türkistan'da Tatarların kabahat ve şenaetini örtecek şekilde cinayetler işlenmiş ve o kadar ki, müslümanların, ileri gelen söz sahiplerinden birini tutup getirmişler. Herkesin gelip geçtiği bir yolun ortasında bir çukur kazmışlar, adı geçeni o çukura attıktan sonra müslümanları silâh zoru ve ölüm tehdidiyle dışkılarını toplayıp çukurdaki adamın üzerine atılmasını sağlamışlar ve bu ameliyeyi üç gün devam ettirmişler. Böylece bir müslüman lideri yine müslümanların dışkıları içinde boğup imha etmişlerdir.
Yugoslavya'daki komünistler de müslümanları vurup kırmışlar, ikinci dünya savaşından sonra günümüze kadar milyonlarca müslümanı katletmişlerdir. Bunun an acıklı fakat en vahşicesine bir misal verelim: Yugoslavya'da komünistler müslüman erkek ve kadınları büyük et makinalarının içine atıp diri diri kıymışlardır.
Unutmayalım ki Yugoslavya'da cereyan eden bu zalimane hareket, komünist

olan bütün ülkelerde de cereyan etmiştir ve etmektedir. Yakın geçmişte Irak'da General Abdulkerim Kasım döneminde komünistlerin işledikleri cinayet ve kötülükleri, kurdukları insan mezbahalarını çok duyduk. Musul kentinde müslümanlara yaptıkları işkenceler, organ kesmeler, öldürmeler; dâvetçi Mü'minlere yaptıkları zulümler anlatılamıyacak kadar şenî ve vahşicedir.
Cenâb-ı Hak, böylesine hıyanet, ihanet, cinayet içinde bulunan azgınlar hakkında ne kadar doğru buyurmuştur:
"Eğer size karşı üstünlük sağlamış olsalar, hakkınızda ne bir hak ve yakınlık, ne de sözleşme vecîbelerini gözetirler." [642]
"Hiç bir Mü'min hakkında ne bir hak ve yakınlık ne de bir sözleşme ve anlaşma vecîbesini gözetirler ve işte bunlar haddi aşanların kendileridir." [643]
Terbiyeci kardeşim! Bütün bu hakikatlar açık ortada durduğuna göre, sana gereken, çocuğunu dinden dönme mikroplarından koruyup sakındırman ve onu Hakk'ı bile bile inkâr ve reddedenlerin pençesinden uzak tutmandır. Bu hususta bütün gücünü ve azmini kullanmalısın. Tâ ki, çocuğun köklü-sağlam bir imân üzerinde yetişip gelişsin, İslâm'ın o çok sağlam temeli üzerinde kişiliğini oluştursun; örnek alınacak doğruluk ve hakşinaslık düzeyine gelip bütün bu yüce ve kutsal mânaları o çok selîm fıtratının derinliğine yerleştirsin... Safı kalbine, kötülükten beri olan nefsine bu anlamı aşılasın. Çocuk bu mertebeye yükselince, artık Allah'tan başka Rab tanımaz, İslâm'dan başka din, Muhammed (a.s.) Efendimizden başka rehber kabul etmez. Kur'an'ı da kendisine tek yol ve düstur olarak seçer, bunun ötesine başka bir rehbere iltifat etmez...
Çocuğun bu ruh ve maya ile Allah'ın imân ile nimette bulunduğu bahtiyar kişilerden, İslâm kerametine mazhar olan ve bu kerameti Allah'a kavuşacağı güne kadar kendinde taşıyan sâlihlerden biri olur... [644]

ÇOCUĞU HARAM OYUNLARDAN KORUYUP SAKINDIRMAK

İslâm o şanlı, şerefli hükümleriyle, hikmet dolu esas ve prensipleriyle, müslümanlara birtakım oyunları, gönül eğlendiren birtakım eğlenceleri, -fertler üzerindeki son haddine varan zararlarından, toplumun ekonomik yapısını sarstığından, devletin düzen ve tabiatına olumsuz yönde te'sir ettiğinden, ümmetin keramet ve saygınlığını zedelediğinden, aileyi küçük düşürdüğünden, seviyesizliğe ittiğinden dolayı-hâram kılmıştır.
Biz önce terbiyecilerin önüne haram kılınan oyunlardan birtakımını koymak istiyoruz. Böylece terbiyeciler bu hususta uyanık olurlar, hem kendileri bu gibi

oyunlardan sakınırlar hem de çocuklarına örnek olup yol gösterirler ve onları korumuş olurlar. Doğru yolu göstermek Allah'a aittir, hidâyeti veren O'dur. Biz ancak O'ndan yardım diler ve başarılı olmamızı kolaylaştırmasını isteriz.[645]

1- Tavla Oynamak

Haram oyunlarından biri de tavla oynamaktır. Bu ister karşılıklı kumar şeklinde olsun, isterse üzüntü ve sıkıntıyı gidermek için farketmez. [646]
Tavlanın haram olduğuna delil, şu hadîs-i şeriftir:
"Tavla oynayan kimse, elini domuz eti ve kanıyla boyamış gibi olur." [647]
Diğer bir hadîste ise şöyle buyurulmustur:
"Tavla oynayan kimse, gerçekten Allah ve Peygamberine isyan etmiştir." [648]

Tavlanın Haram Kılınmasının Hikmeti:

Tavla oynamak, ister kumar şeklinde olmasın, oynayanların vakitlerinden önemli bir kısmını yok etmektedir. Böylesine bir vakit öldürme, oynayanları dinî, terbiyevî ve dünyevî vecibelerini yerine getirmekten alıkoymaktadır. Bir de kumar şekline dönüştürüldüğü zaman vakitleri nasıl öldüreceğini bir düşünün. O halde az bir şey karşılığında oynansa bile, tavla kumarın tâ kendisi sayılır. Müslüman ise şu dünyada İslâm risâletini yerine getirmek, yüklendiği emâneti koruyup asıl sahibine tertemiz vermek ve gerekeni lâyıkıyla yapmak için yaratılmıştır. Müslümanın yanında böylesine ucuz bir oyuna ve eğlendirici harama sarfedecek kadar vakit var mıdır?
Ne kadar doğru söylemiştir bir ilim adamımız:
"İnsana vâcib olan ibâdetler ve hizmetler, vakitlerden daha çoktur."
Bir edibimiz de ne kadar haklı söylemiştir:
"Vakit kılıç gibidir; sen onu kesip biçmezsen o seni kesip atar!"
İşte Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, her müslümana hayatını büyük menfaat ve bolca hayır hususlarında değerlendirmesini ve boş vakitlerini ganimet bilmesini emretmiştir! İsterse bu menfaat ve hayır kişinin nefsiyle ilgili olsun, isterse ailesi ve toplumla alâkadar bulunsun fark etmez.
Sahîh senedle yapılan rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"Beş şeyden önce beş şeyi ganimet edin: Ölüm gelmeden önce hayatını, hastalık gelmeden önce sağlığını, meşguliyet gelip çatmadan önce boş vaktini, yaşlılık

gelmeden önce gençliğini, fakirlik başgöstermeden önce zenginliğini ganimet bil...” [649]

2- Şarkı Ve Musiki Dinlemek

Musikiye eşlik eden şarkı dinlemek de haram eğlencelerden biridir. Sadece şarkı ve türkü dinlemek ileride musikinin haram olduğuna dair delilleri getirirken, bunun mubah olduğu yerleri açıklayacağız. Şehveti tahrik eden, cinsel duyguyu kamçılayan şarkı-türkü ve belli bir kadının vasıflarını nağmeleyeni de dahil olmak üzere haram sayılmıştır. Bunun gibi, bir kâfirin meziyetlerini sayıp döken, sapık ilkeleri vasfedip anlatan ve benzeri ölçü ve anlamda olan şarkı ve türküleri de haram kapsamına alınmıştır. [650]
Bunun tahrîmine delâlet eden belgeler:
Sahîh rivayetlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Kim şarkı-türkü söyleyen bir kadının yanında oturur da onu dinlerse, Allah kıyamet gününde onun kulağına eritilmiş kurşun döker.” [651]
Diğer bir hadîste ise şöyle uyarıda bulunulmuştur:
“Ümmetim şu on beş şeyi işlediği gün belâ kendilerine iner:
1- Devlet malı ganimet edinilip belli bir kesimin elinde dönüp dolaşan bir varlık olursa,
2- Emânet ganimet sayılıp yağma edilirse,
3- Zekât ödemek istenmeyip bir borç gibi düşünülürse,
4-7- Adam kendi zevcesine itaat eder, anasına karşı gelip eziyette bulunur; dost ve arkadaşına iyilik edip babasına eziyet ve cefada bulunursa,
8- Camilerde (dünyevî çıkarlar için) sesler yükselirse,
9- Kabile ve topluluk ahlâksız sapıkları kendilerine baş edinirlerse,
10- Kavim veya milletin ileri gelen söz sahibi, onların en rezili olursa,
11- Adama, şerrinden korkulduğu için ikram edilirse,
12- Alkollü içkiler içilirse,
13-Şarkı-türkü söyleyen kadınlara yer verilir, ilgi gösterilirse,
14- Caz, saz ve diğer çalgı aletleri edinilir (de çalanlar ve dinleyenler; çoğalirjsa,
15- Bu ümmetin sonra gelenleri, önce gelip geçenlere lanet ederse, artık o zaman kızıl bir rüzgarı veya yerin dibine batmayı ya da mesha uğramayı bekleyin (pek yakındır).” [652]

“Ümmetimden bir kavim (veya millet) son zamanda maymun ve domuza çevrilirler!” Bunun üzerine Ashab-ı Kiram sordular:
“Ey Allah'ın Peygamberi! Sözünü ettiğiniz o kimseler müslüman mıdırlar?” Efendimiz şu cevabı verdi:
“Evet, Allah’tan başka ilâh olmadığına, benim de Allah'ın peygamberi bulunduğuma şehâdet ederler ve oruç tutarlar...” Ashab-ı Kiram, tekrar sordular:
“Ya Rasulallah! Onların durumu ve ameli nelerdir?” Peygamber (a.s.) şöyle cevap verdi:
“Onlar caz, saz ve diğer çalgı aletlerini, şarkı-türkü söyleyen kadınları ve birtakım tefler edinirler; alkollü içkileri içerler de o içki ve eğlence üzerine gecelerler de ve sabahladıkları vakit mesha uğramış olarak (domuz veya maymuna dönüşerek) sabahlarlar.” [653]
Bunlardan başka daha birçok hadis-i şerifler var ki, hepsi de çalgı çalmanın ve şehveti tahrik eder anlamda teğannide bulunmanın tahrîmine delâlet eder.
Şarkı-türkü hususunda nelerin mubah olduğunu, merhum, Şeyh Muhammed Hâmid'in “Şarkı-türkü hususunda İslâm'ın Hükmü” adlı kitabından özetliyerek naklediyorum:
“Fukahadan bir kısmı, şarkı ve türküyü, ağır işte çalışanlara gayret vermek, çöl yolculuğunda bıkkınlığı gidermek, yolculara neş'e vermek için söylemek mubahtır, bir sakınca yoktur. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimizle Ashabı Mescid-i Saadeti inşa ederken kısa mısralı ve kafiyeli şiirler ve şarkılar söylemişlerdir. Aynı havaya Hendek kazılırken de yer verildiği sahih rivayetlerle sabit olmuştur.[654] Arapların uzun yolculukta develerin normal yürüyüşünü sağlamak için söyledikleri şarkılar, neşideler de bu cümledendir. Bunun gibi, hayasızlıktan, içki vasfından, sevgilisinin güzelliklerinden, belli bir kadının özelliklerinden bahsedip şehveti tahrikten uzak edep ölçüleri içinde söylenen şarkı-türküler de caizdir. Bir müslümam yermekten veya bir gayr-i müslim vatandaşa dil uzatmaktan uzak olması da cevazın şartlarından biridir. Aksi halde söylenen şarkı-türküler haram kapsamına girer.
Belli olmayan bir kişinin güzelliklerini, meziyetlerini şiirle dile getirip ölçüyü kaçırmamak, müstehcenliğe kaçmamak şartiyle mubahtır. Nitekim ünlü Arap şâiri Ka'b bin Züheyr, İslâm'a girmek üzere Medine'ye gelirken Suâd için yolda hazırladığı şu övgü dolu kasideyi Hz. Peygamberin (a.s.) huzurunda okumuştu:
Yurdundan koparılmış gözleri sürmeli yaralı bir ceylan gibi
Suâdi alıp götürdüler. Gönlüm öyle kırık ki!

Gönlüm, azad nedir bilmeyen bir köle örneği ezgin.
Tan vakti Suâd göçtü buralardan. O ne mağrur bakışlardı Rabbım ve ne müstağni...
Suâd ki boyu altın ölçüde; Önden bakılınca zarif, nahif, incecik belli,
Tombul görünüşlü arkadansa, arka çizgileri bile belli...
Gülerken dişlerinde kar yağar gibi bir kış aydınlığı.
Öyle beyaz, onları şarapla yıkıyorlar durmadan sanki. [655]

(Üç Kaside, S. Karakoç)

Bunun gibi, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, ünlü İslâm Şâiri Hz. Hasan'ın şu mısralarını dinlemiş, reddeder mahiyette bir şey söylememiştir:
“Uykumda dudaklarından seni örtülü bir kız olarak öptüm.
Yanında yatana soğuk zehir içirirsin!” [656]
Annelerin çocuklarını uyutmak için söyledikleri ninniler de böyle.
Düğünlerde erkeklerden ayrı sadece kadınlar kendi aralarında birtakım şarkı, türkü, mani gibi şeyler söylerlerse; bunda da bir sakınca görülmemiştir. Niketim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz düğünlerde kadınların şu maniyi söylemelerine izin verdiği bilinmektedir:
Size geldik, geldik size,
Dirlik bize, dirlik size,
Esmer dane olmasaydı,
Ayak basmazdık çölünüze...
Bunlar gibi, bağ-bahçeleri, sümbül ve reyhanları, nehir ve gölleri vasfeder ölçü ve anlamdaki şarkı, türkü, manilerin söylenmesinde de bir sakınca görülmemiştir. Ne var ki, bütün bunlar çalgı aletinin eşliğinde olmadığı taktirde caizdir. Çalgı aletini çalarak söylenen her şarkı, türkü, mani ve benzeri şeyleri hatta bu ölçüde olan vaaz ve hikmetli konuşmalar bile mahzurlu sayılmıştır. Bu mahzur çalgı aletine yer verildiğinden dolayıdır. Zira yalnız şarkı, türkü söylemek mubahtır.
Çalgı aletleri edinmek ve onları dinlemek ise, aşağıdaki delillerden dolayı haram sayılmıştır:
Az yukarıda Tirmizî'nin naklettiği bir hadîsin mealini vermiştik*: “Ümmetim şu on beş şeyi işlediği zaman belâ başına iner...”* cümlesiyle başlayan hadîsin son kısmında o onbeş şeyden birinin de “şarkı-türkü söyleyen kadınlara yer verilmesi; caz, saz ve diğer çalgı aletleri edinilmesi” olduğu belirtilmişti.
Yine yukarıda son zamanlarda insanlardan bir kısmının mesha uğrayacağı, yani

domuz ve maymunlara dönüşecekleri ve bunun başlıca sebeblerinden birinin de çalgı aletleri ve şarkı-türkü söyleyen kadınlara geniş yer verip bunun yaygınlaşması olduğu açıklanmıştı.
Diğer hadîslerde ise bu konuda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"*Şüphesiz ki Aziz ve Celîl olan Allah, beni bütün insanlara rahmet ve hidayet (doğru yolu gösteren rehber) olarak gönderdi. Zurna ve benzeri aletlerini, caz-saz ve benzeri çalgı aletlerini, alkollü içkileri ve cahiliyyet devrinde tapılan putları gidermemi emretti.*" [657]
"And olsun ki, ümmetimden öyle milletler ve kavimler ortaya çıkacak ki, bunlar zinayı, ipeği, içki ve çalgıyı helâl *sayacaklardır."* [658]
Bunlardan başka çalgı aletlerini edinmeyi harara kılan hayli hadîsler, bu aletleri çalmayı ve dinlemeyi yasaklayan haberler vardır.[659]

Çalgı Aletlerinin Yasaklanmasındaki Hikmet:

Ahlâk ve din kurallarının çiğnendiği toplantı yerlerinde söylenen şarkı ve türkülere yapılan dans ve benzeri hareketlere, eğlence yerlerinde çalınan çalgılara şöyle bir göz atıldığında neler görülür ve nelerle karşılaşılır?
Bir sürü sürtük rezil fahişelerin göbek atıp erkekleri eğlendirdiklerini, içki kadehlerinin tokuşturulup bir sürü herzelerin savurulduğunu, ahlâk dışı herşeyin işlendiğini görür.
Alkoliklerin, içki mübtelası rezillerin nara seslerini, bir sürü hezeyanlarını duyar.
Her türlü edep ve terbiye dışı sözlerin kullanıldığına, edep ve namus dışı bir sürü davranışların sergilendiğine şahid olur.
Ailelerin birbirine karışıp başka başka erkekler ve başka başka kadınların dans ettiğini, göz göze, göbek göbeğe geldiklerini bütün dehşet ve çirkinliğiyle görür, namus ve şereflerin ayaklar altında çiğnendiğini ibretle temaşa eder.
Kısacası, her şeyin mubah sayıldığına, insanların açılıp saçıldığına, en pespaye görüntülerin sergilendiğine en çirkin hareketlere yer verildiğine şahit olur.
İşte bunca hayasızlık, emperyalistlerin bir plânıdır ki, sömürmek istedikleri ülke halkını şehvete boğacak ölçüde çılgınca eğlenceye, seks konularını en açık şekilde gösteren filimlere, içki ve kadınlara boğmaktalar. Tâ ki, bu ülke halkı kendine gereken bir vacibi sağlıklı bir ruh ve bedenle yerine getiremesinler, iyi ve yararlı bir işe teşebbüs edemesinler ve birbirlerini hayırlı bir işe çağıramasınlar.
Bilindiği gibi, İslâm ümmeti geçmişte büyüklük ve şerefini, kuvvet ve saltanatın

doruğuna; doğuda ve batıda bir sürü bayındır yerleri ele geçirmesine ancak İslâm şerâtının haram kıldığı ahlâksızlıkları, şehveti, kötü yolda tahrik eden hayasızlıkları giderip atmakla erişebilmişti. Ve sadece ilâhi nizamı kendine yol, kanun ve uygulama kabul ettiği için yükselebilmişti. Hakka dayalı bir ciddiyet ve azimle yürüdüğü için kahramanlara has bir vakarla, gençlere yakışan bir edeple, küçük ve büyüklere uygun olan bir terbiyeyle hükümdarlığını kurup genişletmişti. Düşmanları ne kadar ölümden korkuyorduysa, ölümü o derece küçümsedikleri için zaferden zafere koşmuşlardı. Yetişen bütün kuşakların kendilerine düşen sorumlulukları çok iyi bilip titizlikle uyguladıkları için şeref ve izzetin zirvesine çıkmışlardı...

Şüphesiz ki, bu ümmetin sonra gelenlerine uygun ve elverişli olan ne ise ancak o uygun ve elverişli olabilir.

Ey Terbiyeciler! Yetiştirmekte olduğunuz nesillere izzet, şeref; İslâm ümmetine başarı ve zafer, ülkelerinize medeniyet ve ilim vermeyi gönülden arzu ediyorsanız, önümüzde başka yol yoktur, sadece çocuklarınızı ciddiyetle eğitmeniz, ilâhi nizama uymanız, sorumluluğunuzu idrâk etmeniz, Allah (c.c.) yolunda şehid olmayı arzulamanız vardır. Bunlara yöneldiğimiz gün, ümmetinizi şeref ve azametin, ebedilik va'deden hükümranlık düzeyine getirmiş olursunuz. Bu ise, Allah'a göre hiç de zor değildir...[660]

3- Sinema, Tiyatro Ve Televizyon Seyretmek

Daha önceki hadîslerde “Ahlâk Terbiyesiyle İlgili Sorumluluk” kısmında günümüzde icad edilen harikulade teknik ve elektronik aletlerden; radyo, televizyon, teyp, sinema ve benzeri insan aklının eriştiği en yüksek cihazlardan söz etmiştik. Yirminci asrın son yansında maddeye dayalı medeniyetin ortaya koyduğu en büyük ve önemli buluşlara dikkatleri çekmiştik. Bütün bunların ikiyüzlü birer kılıç olduğunu, hayır için kullanılabileceği gibi şer yolunda da kullanılabileceğine işaret etmiştik.

Orada belirttiklerimizden bir kısmı şöyle idi: Bu yeni icadlar hayırda kullanılırsa; ilmi yayma, İslâm inancını koruyup tesbit etme, faziletli bir ahlâka davet etme, yetişmekte olan nesli faziletli atalarına ve şeref dolu tarihlerine bağlama, ümmeti din ve dünyası için yararlı olan şeylere yöneltme gibi iyi yollara çevrilirse, şüphesiz ki bunları edinmekte ve kullanmakta bir sakınca bulunmadığında hiçbir zaman iki kişi olsun görüş ayrılığı izhâr etmez. Ama bütün bu icadlar bozgunculuk, sapıklık, sekse yönelik, değerlerden kopup çözülme, İslâm yolundan başka bir yola nesli yönlerdirme gibi kötü yollarda

kullanılırsa, aklı başında olup insaf ölçülerine saygılı, Allah'a inanan, Ahiret gününe imân eden hiçbir Mü’min bunları kullanmanın haram olduğunda, edinmenin günahı gerektirdiğinde şüphe etmez...

O bahsimizde şunu da ilâveten söylemiştik: Biz eğer ülkemizde televizyon programlarını iyice araştırır ve incelersek, göreceğiz ki, çoğu fazilet ve şeref yıkmakta, kişileri hayasızlık ve zinaya tahrik etmekte, her şeyi mubah sayacak telkinleri yapmakta, toplumu bozup dağıtacak, güveni sarsacak her kötülüğü işlemektedir.

Programın pek az bir kısmı ise ilmî konuları işlemekte, hayra çevirmekte, millete din ve dünya hususunda yararlı konulan vermektedir.

Bu açıklamalardan sonra şu hükme varmıştık: Şüphesiz ki, günümüzdeki uygulanan programlar muvacehesinde televizyon edinmek, karşısına geçip seyretmek haramların en büyüklerinden, günahların en kötüsünden biridir.

Tahrîm konusunda televizyona şunları da ekleyebiliriz: Sinema ve reklâm mahiyetindeki afişleri, geceleri oynanan tiyatrolar ve yine geceleri açık tutulan oyun ve eğlence yerleri... Bunların da haram ve günah olduğuna aşağıdaki deliller delâlet etmektedir:

a) İslâm şeriatının amaçlarından biri de -yerinde takdir edildiği gibi- nesli ve namusu korumaktır. Oysa filmlerin ve tiyatroların çoğunda, eğlence yerlerinde aksine şeref ve iffeti, fazîlet ve ahlâkı yıkma hedef alınmış; namus ve nesli bozma amaç olarak seçilmiştir. O kadar ki, bu yerlere girmek, dolaşmak, gösterilenlere bakmak haram sayılacak bir düzeydedir günahtan başka bir şey kazandırmayacağı kesindir. Aynı zamanda Allah'ın ve peygamberinin gazabını çekmekten başka bir şeye yaramaz.

b) Nitekim yapılan sahih rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“İslâm'da zarar vermek yoktur; zarara zararla karşılık vermek de yoktur.”

Günümüzdeki sinemalann durumu, geceleri oynanan oyunlar, yani tiyatrolar bütünüyle şehvete seslenmekte ve nesli kutsal değerlerinden koparıp dejenere etmektedirler. Aynı zamanda toplumun sekse olan ilgisini artırmakta, onları zinaya, seviciliğe, homoseksüelliğe, her türlü fuhşiyata itmektedirler. Bu itibarla müslümanın bu gibi yerlere gidip vakit geçirmesi, gösterilenleri seyretmesi haramdır. Çünkü o, fert ve toplumun ahlâkını korumakla sorumludur. Fesâd ve çözülmenin kökünü kazımak gereklidir. Aynı zamanda Resûlüllah’ın (a.s.) “İslâmda zarar ve mukabele-i biz-zarar yoktur” emrine uymak lâzımdır.

c) Bilindiği gibi, sinemalarda gece eğlence yerlerinde ve tiyatrolarda gösterilen şeyler daha çok çalgıyla eşlik etmektedir, aynı zamanda şehveti tahrik eden şarkı

türkülere yer verilmektedir. Bundan başka açılıp saçılmaya yol açan oyunlar ve danslar sergilenmektedir. Bunların hepsi haram olduğuna göre, haramın işlendiği yerlere gitmek, gösterilen şeyleri seyretmekte haramdır. Hattâ günahların en büyüklerinden, haramın en tehlikelisindendir.

Sözü buraya kadar getirmişken televizyon, tiyatro ve sinema hakkında her terbiyeciye, Allah'a ve peygamberine inanan her eğitimciye şu hakikati açıklamak istiyorum:

Şüphesiz ki yahudi plânlarından biri de, yahudi olmayan toplumlarda ahlâkı katletmektir. Onların protokollarında şu kararın alındığını hatırlatmak isterim: "Bize gereken, hemen yer yerde ekonomik saltanatımızı sürdürebilmemiz için ahlâkı boğazlamamız ve Freud Sigmund'un bizden olduğunu ileri sürerek cinsel ilişkileri güneş ışığına çıkarmamızdır. Böylece gençlerin nazarında kutsal bir değer kalmaz, tek arzu ve kaygılan seks olur ve işte o zaman ahlâk boğazlanmış sayılır."

Yahudilerin ahlâkı katletmenin bir başka plânlan, reklâmcılık ve neşriyattır. Bunları daha çok tiyatro, sinema ve radyo programlarıyla sürdürürler. Aynı zamanda hâin ajanlar, parayla satın alınmış kalemlerle yürütürler. Böylece yahudiler kurdukları hile ve düzenli, sinsi ve çirkin plânlarla, milletleri genel kültür yoluyla ifsad ederler, yeni yeni icad ve oyunlarla yörüngelerinden çıkarırlar. Bir sürü seks konulu ve benzeri şeylerle meşgul etmekteler.

Yahudilerin 13. protokollarında aldıkları karara kulak verin, bakın neler demişlerdir: "Yahudilerden başka diğer milletler, yeni yeni plânlarla bir sürü oyun ve eğlenceyle oyalanıp onları ciddi işlerden uzak tutmaya çalışmamız gereklidir. Bunun için de çeşitli fenlerde, bilimsel konularda milletleri yarışmaya davet etmemiz ve kafaları bu doğrultuda meşgul edip, onlarla ihtilaflı bulunduğumuz meseleleri bir bakıma unutturmamız veya askıya aldırmamız gerekmektedir. Bu durum işlerlik kazanırsa, milletler müstakil düşünme yeteneğini kaybederler ve hepsi de bizimle birlikte tek bir sebebe yönelmiş olurlar. Böylece biz, yeni yeni fikirlerin plânını takdim etmeye ehil olanların başlıca azaları durumuna geliriz ve hazırlanan plânları kendi vasıtalarımızın emrine verip uygulama safhasına koyarız..."

Şimdi terbiyeci kardeşim! Yahudilerin kendi protokollarında ne gibi plânlar hazırladıklarını anladın mı? Bunlar gece-gündüz demeden insanların akıllarını ve ahlâklarını bozmaya çalışmaktalar; bekledikleri o büyük İsrail devletini kökleştirinceye kadar durmayacaklar...

Bunlar, insanların oyun ve eğlencelerle, şehevî konularla, selim bir düşünceden uzak, yapıcı işten kopuk, vatana ihlâsla bağlanmaktan çok geride, lüks

yaşamanın, har vurup harman savurma kabilinden bir hayat bataklığına sürüklemenin bütün plânlarını hazırlamıyorlar mı?

Terbiyeci kardeşim! Acaba bilir misin ki, zina peşinde koşanların, hakkı red ve inkâr edenlerin, dejenere olup seksten başka bir şey düşünmeyenlerin; harıl harıl çalışan gece tiyatrolarının, bir sürü hayasızlık işleyen filmlerin ve bu yerlere gönül veren gençlerimizin yahudî plânını uyguladıklarının farkında mısın?

Bu gerçekleri anladınsa, o takdirde sana gereken şudur: Çocuklarım bu gibi yerlere eğlenmeye, vakit geçirmeye gitmekten sakındırmalısın. Sinema, tiyatro, eğlence yerlerinden uzak tutacaksın... Çünkü günümüzde bu sanatlar inanç ve ahlâkı bozmaya ve yıkmaya yöneltilmiş durumdadır. Unutma ki, sanatın bu seviyesizliğe düşürülmesi, yahudîlerin hazırladıkları plânların bir görüntüsüdür. Nasıl ki daha önce, hazırlanan bu plânlarla müslüman kişiyi, müslüman bir aileyi ve müslüman toplumları ve kuşakları bozup yörüngelerinden çıkarmak için neler düşündüklerini öğrenmiş bulunuyorsun... Şüphesiz ki bütün bu açıklamalarda, öğüt alabilenler için nice öğütler vardır. Hatırlayabilenler için nice hatırlatmalar sözkonusudur...

Bir kişi çıkar da, sözü edilen sanat eserlerinin gösterildiği yerler ümmet için faydalı ise, din ve dünyalarına yarar sağlıyorsa, o takdirde sinema ve tiyatroya gitmekte ne gibi sakınca veya engel vardır derse; biz bu itirazın merdud olduğunu, kabule şayan yanı bulunmadığını aşağıdaki delillerle isbat ederiz:

Sinema ve tiyatrolarda sözü edilen faydalı konular işlense bile, kadınlarla erkekler birarada oturup seyretmektedirler. Oysa İslâm dini bu iki cinsin belirtilen ölçüde birarada oturmasını haram kılmıştır.

Tarihi bir film veya tiyatroda çoğu zaman erkekleri büyüleyecek çekicilikte yarı çıplak kadınlar gösterilmekte veya cahiliyyet devri âdetlerine benzer oyun ve danslar sergilenmektedir. Aynı zamanda şehveti tahrik eden şarkılara yer verilmektedir, İslâm dini ise, iç şehevî guddeyi tahrik eden, fitne ateşini körükleyen her şeye bakmayı haram kılmıştır.

Çoğu yerlerde gerek sinema, gerekse tiyatro ahlâk bozucu görüntüler, sekse yönelik konular istemekteler. O kadar ki, bu ikisi kutsal değerlerden kopup çözülmenin, bozgunculuğun simgesi haline gelmiştir. O halde müslümanin böylesine şüpheli yerlere, töhmeti gerektiren binalara girmesi haramdır. Çünkü Resullülah (a.s.) Efendimiz, “şüpheleri gerektiren şeylerin arasına düşen kimse, harama düşmüştür” buyurmuştur.

Sinema ve tiyaro bir defa faydalı konuyu işlese bile birçok defalar zararlı olmaktadırlar. Bu gibi yerlere bir defa giden kimse, ikinci, üçüncü..., gitmek ister. Cazibesine kapılan kimse, artık bir ayrım yapmadan devam eder. “Sabır ise

ancak ilk sademede olmalıdır.” Ondan sonraki defalarda ise artık insan ne dosdoğru kendini koruyabilir ne de gelen musibeti defedebilir. Bu gibi yerlere devam etmek yavaş yavaş utanma ve haya duygusunu kaldırır, çoğu zaman insanı saptırır ve âdetlere saygısız duruma getirir.

Evet, dinî konuları işleyen, bunun için özel yerler açılıp güvenilir kişiler tarafından oynanan bilimsel anlamdaki filmler ve tarihî değerleri yansıtan tiyatrolara -ara yere ahlâk bozucu, fitne uyandırıcı haram konular ve görüntüler sokulmuyorsa- o taktirde müslüman gençlere, kız olsun erkek olsun kendilerine müstakil ayrılan, birbirine karışmaları sözkonusu olmayan binalarda yararlanmak için gitmelerinde bir sakınca yoktur. Bunun, yani bu ölçülerin dışında kalan sinama ve tiyatrolara gitmek günahların en kötüsü, haramın en büyüğüdür.

Bir başkası şöyle itiraz edip ortaya çıkabilir: Televizyon denilen cihazı faydalı konularda, meselâ Kur'an dinlemek, tarihî kıssalara kulak vermek, ilmî ve fennî konulardan yararlanmak; bunların dışında şehveti tahrik eden, ahlâkı bozan konulara kapalı tutmak suretiyle alıp eve koymakta ne gibi sakınca olabilir?

Gerçekten bu iddia ve vakı'a doğruya çekip götürmemektedir, yani vakı'aya uymamaktadır. Çünkü müşahede edilen bir hakikattir ki televizyon alıp evine koyan kimseler görüntülenen programın tamamını, A'dan Z'ye kadar izlemektedir. Çünkü bu durumda şeytan onu aşağılamakta, pusu kurup ona durmadan vesvese verip teşvikte bulunmaktadır. Şu programdaki konuların birini seyrettikten sonra, haydi canım diğerini de seyret, belki daha yararlı şeyler görürsün, diye fısıldar. Şu şarkıdan sonra başka bir şey, şu haberden sonra daha önemli bir konu çıkabilir düşüncesi dönüp dolaşır, derken bütün bir programı izlemekten kendim alamaz.

Bir an düşünüp kabul edelim ki, adam kendine hâkimdir, irâdesini kulanabiliyor; faydalı bölümleri izliyor, zararlı kısımlarda televizyonu kapatmasını biliyor. Ama gel gelelim, kendisi evde bulunmadığı sırada televizyon evde olduğuna göre, çoluk çocuğu aynı kişiliği ve irâdeyi gösterebilecekler mi? Bu soruya verilecek kesin cevap: Hayır! Sonra bu görüntülerin hangisinin bozucu, yıkıcı olduğu ancak seyredildikten sonra daha iyi anlaşılabilmektedir. Adam kendisi evde iken, açıp kontrol etmekte, zararlı bir safha ortaya çıkınca irâdesini kullanıp kapatmaktadır. Ama kendisi bulunmadığı günlerde, çoluk çocuğu aynı şeyi yapabilecekler midir? Yine bunun cevabı kesin bir ifadeyle, hayır... Çünkü çocuklar programın o bölümünü izlerken kötü bir sahne ve safha gelince, şeytan onlara fısıldayacak, bundan sonra iyisini izleyeceksiniz, faydalı safhalar gelecektir, duygusunu verip onları izlemeye itecektir. Böylece konunun tamamı

izlenmiş olacak ve ipin ucu elden çıkmış bulunacak... Sonrasını siz düşünün!
Çoğu zaman gayretli baba, ortada şeref ve edebe dokunacak, çoluk çocuğu ahlâkî çöküntü ve çözüntüye uğratacak bir konu görünce televizyonun veya radyonun kapatılmasını ısrarla söyler, ama eşi ve çocukları ya da yakınları buna engel olmaya çalışırlar derken aile arasında nahoş bir hava doğar, sürtüşme ve tartışma başlar. Böyle bir tartışma ve sürtüşmenin aile içinde şahsiyet ve sosyal bir anlamın fazilet ışığının izini bırakır mı bilemiyorum? Bunun doğuracağı vahim sonuç ne ile yorumlanabilir? Bu yüzden kim bilir ne kadar boşanma davaları açılmış, çocuklar ne kadar fitneler zuhur etmiştir.
Anlattıklarımızın ışığında ortaya şu gerçek çıktı ki hangi irâde, evinde televizyon bulunduğu halde çocuklarını disiplin altına alıp, faydalı programlan açıp seyretmelerini; zararlı, ahlâk bozucu programlan açmayıp seyretmelerine engel olmayı sağlayabilir? Bu, biraz da mümkün gibi görünmeyen bir haldir. Pek gerçekleşeceği düşünülemez.
Müslümana gereken odur ki, dini hususunda çok ihtiyatlı olmak, iffet ve namus konusunda çok temkinli ve titiz davranmak, çoluk çocuğunun terbiyesini korumada basiretini açık tutmaktır. Bu da ancak, tehlike arzeden şeyleri evinin semtine uğratmamak, ailesine zarar getirecek şeylerden uzak bulundurmakla gerçekleşebilir.
Aile ve çocuklar için günümüzde televizyondan daha tehlikeli; iffet ve şerefi zedeleyici bundan daha beter ne vardır?
Diğer tenbih ve işarette bulunmamızın gerekli olduğu bir husus daha var: O da şudur: Bazı babalar, çocuklarını ahlâk bozucu sinemalara gitmesinler diye evlerine televizyon satın alıyorlar. Böylece çocuklannı kötü eğlence yerlerinden korumaya çalışıyorlar. Yani televizyon almalanna gerekçe olarak bu sakıncalı durumu gösteriyorlar.
Hakikat şu ki, onların öne sürdükleri gerekçe dayanaksızdır. İddiaları da yersiz ve anlamsızdır. Bunun böyle olduğunu aşağıdaki delillerle isbât etmemiz mümkün:

a) “Münker, yerine geçecek diğer bir münkerle giderilmez.”
Açıklama: Dinen hoş görülmeyen, işlenmesi günah sayılan bir kötülük, yerine geçecek diğer bir kötülükle giderilmez. Bu bakımdan:

b) Televizyon edinmekten doğacak şer ve kötülük, eğlence ve günah işlenen yerlere gitmekten doğacak şer ve kötülükten çok daha büyüktür. Çünkü televizyonun ortaya koyduğu kötülük ve fesâd her gün devam etmekte, büyük ve küçük, iyi ve kötü, kadın ve erkek herkes seyretmektedir. Eğlence ve günah işlenen yerlere gelince, bunlar muvakkat ve mevsimliktir, aynı zamanda toplum

ahlâkının dışına çıkan gençlerle sapık yaşlılara hitap etmektedir.
Televizyon edinmekten toplum aleyhine büyük tehlikeler, ahlâki çöküntüler doğmakta, daha doğrusu bu cihaz bu gibi tehlikelere sebep olmakta, ailelerin yapısında bıraktığı olumsuz te'sirler hiçbir zaman övülmeyecek niteliktedir. Aynı zamanda komşular ve dostlar arasındaki görüşme ve buluşmalan, kadınlarla erkeklerin biraraya gelip seyretmeleriyle doğan ihtilâtı (kadın-erkek birlikteliğini) yaygınlaştırmaktadır. Bu yüzden ne kanlar akıtılmakta, ne çok fitneler doğmakta, bu lanet televizyondan ne kötü ihtilâflar ortaya çıkmaktadır!
Açıkladığımız bu delillerden sonra artık çocukların ev haricinde eğlence yerlerine, sinema ve benzeri ahlâk bozucu görüntüleri izlemeye gitmelerindense, evde televizyon seyretmeleri daha iyidir, diyenlerin inandırıcı hiç bir kesin delilleri kalmamıştır.
Bunlardan başka bir de televizyonun sağlığa zararları sözkonusudur, gözü zayıflatması bunlardan biridir.
Ayrıca duygu ve düşünceler üzerinde zararlı sonuçlar bırakmakta, kalbi güzel çekici kadınların görüntüleriyle durmadan meşgul etmekte, duygu ve düşünceyi alt-üst etmektedir.
Çocukların ders çalışmasına, ödevlerini yapmalarına da zarar vermekte, çalışacak vakitlerini almakta, gereken hazırlanmayı yapmalarına engel olmaktadır.
Hafıza üzerinde olumsuz te'sir bırakmakta; düşünce ve anlayış melekesini zayıflatmaktadır.
Ekonomik yönden birtakım zararlara neden olmakta; televizyon almak için asıl ihtiyaçlarını ihmal edip ona öncelik tanımakta ve bu yüzden aile bütçesinde sıkıntılar doğurmaktadır.[661]

4- Kumar Oynamak

İslâm nazarında haram olan oyunlardan biri de bütün şekil ve türleriyle birlikte kumar haramdır.” iki grub veya kişi arasında bir tarafın zararıyla gerçekleşen, bir tarafa şans ve tesadüf olarak kâr sağlayan her oyun kumardır.”
Kumarın tahrimine delalet eden delil, Allah'ın şu buyruğudur:
“Ey imân edenler! İçki, kumar, tapınmak için konulan dikili taşlar ve fal okları, şeytan işi murdar şeylerden başkası değildir. O halde bunlardan kaçınıp sakının ki kurtuluşa eresiniz.
Şeytan, içki ve kumar hususunda aranıza ancak düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan alıkoymak ister. Artık vazgeçersiniz değil

mi?”[662]

Kumarın Haram Kılınmasındaki Hikmet:

Kumar genellikle insanı tesadüfi bir nasib aramaya iter; çalışmaya, alın teriyle meşru bir kazanç elde etmeye yöneltmez. Kolay yoldan hazıra konma alışkanlığını doğurur.
Kumar ma’mur evleri yıkmanın kötü bir âleti; dolu ceplerin boşalmasını sağlayan fena bir vasıta, zengin aileleri fakru zarurete düşüren bir âmildir. Aynı zamanda aziz ve şerefli kişileri aşağılığa iter. Nice kişilerin azizlikten sonra bu yüzden zillete düştüğünü, birçok ailelerin zenginlikten sonra fakir kaldıklarını işittik!
Kumar oyuncular arasında kin ve düşmanlık havası estirir; haksız yol ve sebeble birbirlerinin mallarını yemelerinden dolayı birbirlerine hasım kesilirler, haksız yoldan mal edinmek için her şeyi göze alırlar.
Kumar insanı Allah'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoyar; oynayanları en kötü duruma iter, en çirkin âdetlere sevkeder. Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bu hususa işaretle şöyle buyurmuşlardır:
“Boş ve gafil kalbler; işleyen eller ve boş ve anlamsız söz sarfeden diller!” [663]
Kumar insanı günahkâr eden bir belge: Vakit ve enerjiyi yutup yok eder; insanı tenbelliğe sevkedip çalışmadan oturup bir şeyler kazanmayı âdet hâline getirir ve mileti İşten güçten ve olumlu sonuçlardan alıkoyup tatile sevkeder.
Kumar, kandi sahibini suça iter. Çünkü masada parasını kaptırıp iflâs eden taraf tekrar kumar masasına dönebilmek için hangi yoldan olursa olsun mal ve para elde etmeye çalışır; artık onun için hırsızlık, gasb, rüşvet ve ihtilas yolları açık sayılır...
Kumar sinir sistemini bozar, birtakım hastalıklara yol açar, kin ve nefret duygularını kabartır. Çoğu zaman kronik bir durum alınca sahibini suça intihara sürükler, bazan aklî dengesinin bozulmasına sebep olur, şiddetli hastalık doğurur.
Üstad Kardavî'nin şu sözü pek yabana atılmaz: Kara sevda olan kimse bu uğurda gerekirse dinini, ırz ve namusunu ve vatanını satar. Kumar da böyle bir sevdadır.
Kumarın bir türü de “ya nasîb” dir:
“Ya nasib” oyunu, piyango oyunlarından biridir. Bu da tesadüfe bağlıdır. Kişiler şansım denerken “Ya nasib” der çeker, isabet edip etmeyeceği dahilindedir. Buna ruhsat vermek veya gaflet üzere bulunmak caiz değildir; isterse bu tür bir oyun hayır cemiyetleri yararına olsun, isterse insanlıktan yana birtakım amaçlara

yönelik bulunsun farketmez. Çünkü şunu iyi biliyoruz ki, cahiliyyet devrinde oynanan talih oyunlarıda çoğu zaman iyi yollara ve hayır işlerine sarfedilmek üzere tertiplenirdi, talih oyununu oynatan kendine bir şey ayırmazdı. Buna rağmen İslâm bütün talih oyunlarını yasaklayıp temelinden yıktı. Günümüzde hayır cihetlerine sarfedilmek üzere oynanan talih oyunları, piyango ve benzeri şeyler de cahiliyyet devrindeki talih oyunlarına benzemektedir.

İslâm hayra ve iyiliğe yönelik bulunan gayenin başlangıcına da itibar eder. Yahudilerin tervîc ettiği gibi, gayeye ulaşabilmek için yıkıcı başlangıçları uygun görmez ve tervîc etmez, İslâm'ın başlangıç olarak edindiği vasıtanın kendisi de meşru' olacak ve meşru', şerefli bir netice ve gayeye eriştirici bulunacak..

Meselâ, teberru (bağış) türünü ele alalım: insanlıktan yana hangi hayrı gerçekleştirmeye yönelik bulunursa bulunsun İslâm sadece bu vasıtanın gayesine bakmaz, mebdeine yani başlangıç noktasına da bakar ve ona göre muteber olup olmadığını belirler. İyi bir gayeye yönelik olan bir hayır işinde kullanılan vesile ve vasıta temiz ve meşru' ise, başlatılan iş meşru' demektir.

Ama kumar, dolaylı gasb ve benzeri bir vasıtayla bir hayır işine bağlamak meşru' değildir; çünkü bu kumardır; o halde haramdır. Vasıtaları hayır, iyilik üzere gerçekleşmiyen ve rahmete sebep olmayan bir bağışın kıymeti ne olabilir?

Katıksız bir imân kaynağından kaynaklanmayan bir infakın, İslâm selsebilinden elde edilmeyen bir hayrın değeri mi olur?

O halde çocuklarımızı her türlü gayr-i meşru' vasıtadan uzak ve âri bir harcamaya ve meşru' bir infaka alıştırıp ona göre terbiye etmeliyiz. Öyle ki çocuklarımız kendilerinden hayır ve cihetlerine yönelip meşru' kazançlarından kendilerine düşeni gönül rahatlığı içinde yapmasını bilsinler ve doğruluk makamında o çok muktedir hükümdarın yanında ecir ve sevaplardan kendilerine düşen nasiplerini alsınlar.

Ödüllü bir yarışa katılmak da haram olan kumardandır:

Bu ödül şartı ister top oynamakta, ister güvercin uçurmakta, ister satranç oynamakta olsun farketmez. Tabii bunlara benzeyen oyunlar da aynı hükme dahil bulunuyorlar.

Bunun şekli şöyledir: İki grubdan herbiri diğerine karşı bir şart ileri sürer veya sadece grublardan biri bir şart ileri sürer; kazanana belirlenen bir ödülün verilmesi kararlaştırılır. Kazanan bu durumda kârlı çıkar, kaybeden zarara uğrar. Bu durumda yapılan yanşma kumardır; çünkü bir grup zarar etmekte, diğeri kâr sağlamaktadır. Oyun bir tarafın zararına sonuçlanmış oluyor. Bu da birbirlerinin malını haksız sebeble yemek anlamına gelir.

Ancak bu şartlı ödül hükmünden, savaş vesilesini hazırlamak, cihâd ortamını

geliştirmek için yapılan yarışmalar, at veya deve ile yapılan koşular, hedefe isabet ettirmek için tertiplenen atışlar ve bunlara benzer savaşı ilgilendiren müsabakalar istisna teşkil eder. [664]

Nitekim Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bir hadislerinde bu konuyu açıklayarak şöyle buyurmuşlardır:

"Ödüllü yarış ancak deve ve at ile ve bir de ok (ve benzeri bir silâh) la caizdir." [665]

Ancak böyle ödüllü bir yarışta, ortaya konulan ödül, yarışa girenlerden değil, üçüncü bir şahıstan olması şarttır.

Yanşa girenlerden herbiri bir meblağ bırakır da yarışı kazanana verilmesini şart koşarlarsa, bu haram bir kumar kapsamına girer. Nitekim Rasûlullah (a.s.) Efendimiz böyle bir şartla yarışa katılan at için "şeytanın atı" tabirini kullanmıştır. Az yukarıda bu hadisi nakletmiştik.

Yarışta verilecek ödül yarışa katılanlardan değil, devlet başkanı veya başbakan veya üniversite senatosu veya okul aile birliği tarafından hazırlanıp verilmesi kararlaştırılırsa, böyle bir ödül caiz olur, kumar türüne girmez. Aynı zamanda kumara karşı cesareti artırma anlamı da taşımaz, ister böyle bir yanş savaşa iyi hazırlanmaya, isterse fiziksel yapıyı güçlendirmeye yönelik güreş, top ve benzeri bir oyun olsun, farketmez.

Bunun cezasına delâlet eden hadiste Rasûlullah (a.s.) Efendimizin at binicileri arasında yarış düzenlediği ve öne geçen yarışçıya ödül verdiği, bilinmektedir. [666]

İslâm dini, oyun ve eğlenceden insan ruhuna, bedenine, ahlâk ve edebine, aile ve sosyal bünyesine zarar verenleri belirleyip haram kılarken kendi müntesiplerini neşelendirmek, içlerini açmak için birçok oyunların kapısını açık tutmuştur. Böylece müslümanlar zaman zaman meşru' oyunları oynayıp kendilerini hem neşelendirdikten, hem zindeleştirdikten sonra üzerlerine vacip olan amelleri daha sıhhatli ve gönül huzuru içinde yerine getirmelerini sağlamıştır; her türlü oyunu yasaklamamış, faydalı olanlannı serbest bırakmıştır. Çünkü gerek sportif hareketlerin, gerekse atletizmin savaşa iyi hazırlanmada büyük te'sirleri sözkonusudur.

Nitekim Hz. Ali (r.a.) diyor ki:

"Bedenlerin yorulup bıkkınlık duyduğu gibi, kalblerde yorulup bıkkınlık duyarlar; o halde siz kalblerinizi ferahlatacak, bıkkınlığını giderecek zarîf hikmetli, eğlendirici konular arayıp bulun..."

"Zaman zaman kalblerinizi ferahlatın, ferahlatıcı işler ve konular seçin! Çünkü kalb bir şeyden hoşlanmayıp tiksinmeye başlayınca körleşir."

İmam Buhari'nin tesbitine göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin ashabı, bazan kavun veya karpuz atmak suretiyle yansırlardı. Çünkü gerçek şu ki, onlar da beşerdi, eğlenme hakları vardı... [667]
O halde müslümanın ara sıra eğlenmesinde, ferahlatıcı oyunlar oynamasında - bunları âdet ve huy edinmediği taktirde- bir sakınca yoktur. Ancak kendini oyun ve eğlenceye verir de sabah ve akşamını hep bunlarla doldurursa, ciddi çalışma azmini kaybeder, iş-güç zamanında boş şeylerle uğraşıp vaktini heder eder... Bu da doğru bir davranış ve düşünce değildir...
İslâm büyükleri ne güzel söylemişlerdir: "Vaktin mubah oyun ve eğlence ile hakkını ver, yemeğe tuz verdiğin nisbet kadar..."[668]

İslâm'ın Meşru' Kıldığı Helâl Oyun Ve Eğlence Çeşidleri:

a) Kır koşusu:
Helâl oyun ve eğlencelerden biri, batılıların "kros" dedikleri kır koşusudur. Ashab-ı Kiram zaman zaman şehrin dışına çıkıp kır koşusu tertiplerlerdi; Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bunu hoş karşılar sesini çıkartmazdi.
Ayrıca Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, hem Hz. Aişe"yi neşelendirip hareket kazandırmak, hem de Ashabına öğretmek için Hz. Aişe Validemizle kır koşusu yapmışlardır. Nitekim yapılan sahîh tesbite göre, Hz. Aişe (r.a.) Validemiz diyor ki:
"Resûlüllah (a.s.) benimle koşu yarışı yaptı, ben onu geçtim. Bir süre geçtikten sonra ben biraz kilo almıştım ki yine yarıştık, bu defa O beni geçti ve şöyle buyurdu:
"Bu ötekine karşılıktır..." [669]
b) Güreş:
Yapılan sahîh tesbitlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, ünlü güreşçi Rükâne ile birkaç defa güreşmiş ve her defasında onu yenmişti. [670]
Diğer bir rivayette ise şöyle denilmiştir: Rükâne oldukça güçlü bir güreşçi idi. Bir koyun üzerine Peygamber (a.s.) Efendimiz onunla güreşti; Rükâne'yi yendi. Rükâne bir daha güreşti yine yenildi; tekrar güreşmeyi önerdi, Peygamber (a.s.) Efendimiz yine onu yendi. Bunun üzerine Rükâne şöyle demek zorunda kaldı;
"Şimdi çoluk çocuğuma ne söyleyeyim? Bir koyunu kurt yedi, bir koyun kaçıp kayboldu... Ya üçüncü koyun için ne söyleyeyim?" Bunun üzerine Peygamber (a.s.) Efendimiz ona:
"Biz güreşte hem seni yenelim, hem de koyununu almak suretiyle senin üzerine

iki ağırlık getirip bir arada bulunduralım, bu olmaz. Senin koyunların yine sana olsun, al götür” buyurdu. [671]

c) Okçuluk oyunu:

Daha önce belirttiğimiz gibi, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Ashab-ı Kiram okçuluk oynarken yanlarına uğrar ve onları tahrik ve teşvik ederdi: *“Atınız, ben de hepinizle beraberim”* buyururdu.

Ancak bu konuda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ok atışları yapılırken canlı hayvanların hedef seçilmemesini emretmiş ve bundan sakınmalarım söylemiştir. Nitekim câhiliyyet devrinde Araplar canlı hayvanları hedef edinip ok atma yarışı tertiplerlerdi...

Yapılan sahîh tesbitlere göre, Ashab-ı Kirâm'ın ileri gelenlerinden Abdullah bin Ömer (r.a.) bir topluluğun yanından geçerken onların davarlardan birini hedef edinip ok attıklarını görmüş ve şöyle uyarmıştı:

“Şüphesiz ki, Peygamber (a.s.) Efendimiz, canlı bir hayvanı hedef edinmeyi yasaklamış ve böyle yapanı tel'in etmiştir.” [672]

Aynı zamanda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, hayvanları dövüştürmeyi de yasaklamıştır. [673]

Hayvanları dövüştürmekten maksat, aynı cins iki hayvanı karşıkarşıya getirip kızıştırmak, böylece biri diğerini öldürüp ya da yaralayıp altedinceye kadar onları boğuşturmaktır. Bu zâlimce müsabakayı câhiliyyet devri Arapları tertiplerlerdi.

Evet, bu konudaki hadîslerden anlıyoruz ki, İslâm, hayvanlara şefkatla muamele etmiş, onlara eziyet etmeyi, kötü davranmayı yasaklamıştır. Ve bugün boğa güreşi dedikleri müsabakanın ne anlam taşıdığını ve İslâm'ın bu hususta hükmünü de biliyoruz.

d) Mızrak oyunu:

Mubah sayılan oyunlardan biri de “mızrak oyunu”dur. Daha yukarıda Resûîüllah (a.s.) EfendimİZ'in mızrak ve kalkan oyunu oynayan Habeşlilere Mescid'in sınırları dahilinde oynamalarına müsaade ettiğini ve eşi Hz. Aişe'nin gelip onları seyretmesine izin verdiğini nakletmiştik. Şüphesiz ki, Mescid-i Şerifte, yani onun avlusunda böyle bir oyun oynanmasına müsaade etmesi O'nun müsamahalarından biridir. Bununla O, dinle dünya arasını birleştirmeyi, ibâdetle cihâdı bütünleştirmeyi dilemiştir. Çünkü bu tür oyunlar sadece anlamsız birer oyun değil, aynı zamanda sportif hareketlerdir ve savaşa iyice hazırlama metodudur...

e) Binicilik oyunu:

Daha önceleri çocuğun atletizimle ilgisini sağlamak hususunda yeteri kadar bilgi verip açıklamada bulunmuştuk. O kısma müracaat edecek olursan sadre şifâ verecek bilgileri bulursun...
Bu konuda asıl dayanak ve delil şu hadîsi şeriftir:
"Allah'ın zikrinden olmayan her şey gaflettir, boştur, yanılmadır. Ancak şu dört şey müstesna adamın hedefle atış yaptığı yer arasında gidip gelmesi, atını eğitmesi, çoluk çocuğuyla oynaşıp eğlenmesi, çocuklarına yüzücülük öğretmesi..." ***[674]***
Bize kadar intikal eden sahih tesbitlere göre, Hz. Ömer (r.a.) halifeliği döneminde İslâm beldelerine şu mealde bir genelge göndermiştir:
"Çocuklarınıza yüzücülük, atıcılık öğretin ve atın sırtına sıçrayıp binmeyi kendilerine emredin..."
f) Avcılık:
Mubah ve faydalı oyun ve eğlencelerden biri de İslâm'ın takrir buyurup teşvik ettiği kara ve deniz avıdır. Bu hususta Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:
"Deniz avı ve onu yemek size de, gelen misafir kafilelere de helâl kılındı. Ve ihrâmlı bulunduğunuz sürece kara avı size haram kılınmıştır. (Kıyamet gününde) huzurunda toplanacağınız Allah'tan korkun!..." [675]
Avcılıkta kullanılan aletlere gelince; bu iki çeşittir:
Birincisi:Kılıç, ok gibi aletlerdir ki, ayet-i kerîme'de buna işaret edilmiştir:
"Ey imân edenler! Andolsım ki, Allah sizi, gıyabında kendisinden kimin (saygı ile) korktuğunu, ellerinizin ve mızraklarınızın erişebildiği av (cinsinden) bir şeyle denemektedir..." [676]
İkincisi:Yırtıcı hayvanlardan köpek, pars ve benzeri bir hayvanla; şahin, doğan ve benzeri yırtıcı kuşlarla yapılan avcılıktır ki Allah (c.c.) bu hususta şöyle buyurmuştur:
"Senden kendilerine ne helâl kılındığını soruyorlar; de ki: Size temiz yararlı şeyler helâl kılınmıştır. Eğittiğiniz ve Allah'ın size öğrettiğini öğrettiğiniz avcı hayvanların sizden yana yakaladıklarını yeyiniz ve üzerine Allah'ın ismini anınız..." [677]
Avcılıkla ilgili genel hükümler:
Avcı yapacağı avla yakaladığı hayvanın etini yemeği ve ondan yararlanmayı kasdedecek. Nitekim yapılan sahih rivayetlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"Kim boş yere bir serçe öldürürse, o serçe kıyamet gününde Allah'ın huzurunda sesini yükseltip şöyle söyler: Ya Rabbî! Doğrusu falan adam beni boş yere

öldürdü, yararlanmak amacıyla öldürmedi...” [678]
Avcılık yapmakta olan kimse hac veya umre için ihrama girmemiş olacak. Çünkü Cenâb-ı Hakk buyuruyor ki: *“İhrâmlı bulunduğumuz sürece kara avı size haram kılınmıştır.”* [679]
Av aleti, delecek, yaralayacak şekilde sivri veya keskin olacak. Böyle olmayıp sadece ağırlığı sebebiyle öldürme ve yaralama işini götürüyorsa, onunla avcılık olmaz. Nitekim sahih tesbitlere göre, Ashab-i Kirâm'dan Adiy bin Hâtem (r.a.) şunu Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den sormuştu:
“Doğrusu ben, üzerinde tüy bulunmayan okla atıp ava isabet ettiriyorum, (bu şekil avladığım hayvanın etini yiyebilir miyim?)”
Efendimiz şu cevabı verdi:
“Attığın tüysüz ok, avın bedenine nüfuz edip geçerse ondan ye... Enine dokunan avdan yeme.”
Çünkü bu durumda enine hayvana dokunan okun ağırlığı ve sademesiyle hayvan ölmüş, delip geçmek suretiyle değil. Hadîsin zahiri, atılan okun sivri ucuyla ava dokunup içine nüfuz etmesiyle o av muteber olur, öldürülen hayvanın eti yenilebilir.
Buna kıyasla saçma ve kurşun ile yapılan avcılık caizdir ve avlanan hayvanın eti yenilir. Çünkü gerek saçma, gerekse kurşun ava nüfuz edip delmektedir; hatta oktan çok daha te'sirli şekilde hayvanın bedenine girmekte veya delip geçmektedir.
Av âletini atarken veya avcı hayvanını salıverirken Besmele çekecek. Çünkü Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor: *“Allah'ın size öğrettiğini öğrettiğiniz avcı hayvanların sizden yana yakaladıklarını yeyiniz ve üzerine Allah'ın ismini anınız (besmele çekiniz).”* [680]
Ne var ki, oku veya silâhı kullanıp attığında ya da avcı köpeği av üzerinde salıverdiğinde Besmele'yi unutursa, bu durumda avlanan hayvanın etini yemenin caiz olduğuna fetva verilmiş, fukahanın ekserisine göre bunda bir sakınca olmadığı belirtilmiştir. Çünkü Cenâb-ı Hak bu ümmeti unutma ve yapacağı hatalardan dolayı muahaza etmiyeceğini peygamberinin diliyle beyan buyurmuştur.
Av hayvanı kaçarken suya düşer de ölü olarak çıkarılırsa, yenmesi caiz olmaz. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğu sahîh rivayetle sübut bulmuştur:
“Okunu attığı zaman av hayvanının öldürüldüğünü görürsen ondan ye; meğerki isabet aldıktan sonra suya düşerse, o taktirde onu su mu öldürdü yoksa ok mu,

bilemezsin?”[681]

g) Satranç oynamak:

Bilinip tanınan oyunlardan biri de satrançtır. Bu konuda ashab, tabiîn ve fukahâ iki farklı mezheb oluşturmuşlardır: Birinci mezhebe göre, santranç oynamak haramdır. Bu görüşte olanlar: İmam Mâlik, imâm Ebû Hanîfe ve İmam Ahmed bin Hanbel'dir. Bu üç imâm, satranç hakkında ileri sürdükleri tahrîm hükmünde, Ali bin Ebî Tâlib, İbn Ömer ve İbn Abbas'a dayanmışlardır. Çünkü bu üç kadri yüce sahabiye göre, satranç oynamak caiz değildir.

İkinci mezhebe göre, satranç oynamak helâldir. Ebû Hüreyre, tabiinden Saîd bin Müseyyeb, Saîd bin Cübeyr ve İbn Sirîn aynı görüştedirler. İmam Şafiî de bu görüşü benimsemiştir.

Satrancın helâl olduğunu söyleyenlerin delili şudur: Eşyada asıl olan ibahadir. Satrancın haram kılındığına dair kesin bir hüküm gelmemiştir. Aynı zamanda satranç iki yönden tavla oyunundan farklı bir durum arzeder:

Birincisi: Tavla bir bakıma fal oklarıyla kısmet aramaya benzer. [682]

Satranç ise daha çok uzmanlık, düşünme ve tedbir isteyen bir oyundur. Bu yönüyle ok atıcılık yarışmasına benzer.

İkincisi: Satrançta iyi düşünüp savaşa hazırlanma ve tedbirli olmaya benzer bir tedbir sözkonusudur. Tavlada ise vakti boşuna zayi' etme, hiçbir yararı olmayan boş bir şeyle oyalanmak sözkonusudur.

Satranç oyununu mubah sayanlar bunu üç şartla takyid etmişlerdir:

a) Satranç oynayanların namazı geciktirmemesi,

b) Bir mal ya da para karşılığında oynanmaması,

c) Oyunculardan herbirinin dilini kırıcı sözlerden, edep dışı lâflardan koruması...

Bu üç şartlardan biri yerine getirilmez de bir açıklık verilirse, o taktirde hüküm tahrîme yönelir.

Artık terbiyeci kardeşim! Haram olan oyun hakkında İslâm'ın bu hususta birkaç çeşit oyun ve eğlenceyi haram kıldığını anladın. Çünkü bu oyunlarda gerek ferdin, gerekse toplumun ahlâkı üzerinde son derece tehlikeli zararlar sözkonusudur. İnsanın nefsine birtakım kötü izler, günahı gerektiren kirler bırakır. O halde çocuğunu bu gibi haram oyunlardan sakındırıp korumak için bütün gayretini sarfet, tâ ki bu gibi yok edici kir ve bulaşık işlerle lekelenmesini ve çözülüp yozma, azıp şehvetperest olma bataklığına düşüp bocalamasın...

Hem İslâmın'ın müslüman topluluğuna mubah olup belli bir hedefe yönelik bulunan kapıları açık tuttuğunu da öğrenmiş bulunuyorsun. Çünkü bu gibi mubah oyunlarla insan nefs ve ruhunu ferahlığa kavuşturur, iç sıkıntısını atar,

aynı zamanda fertleri iyi bir asker olma doğrultusunda eğitip yetiştirir, cihada hazırlar. Artık sen terbiyeci kardeşim! Çocuğunu böyle bir terbiyeye tevcih etmede bütün gayretini ortaya koy, onu yeterince hazırlamaya bak. O kadar ki, ileride onu güç ve kuvvetini almış, cesaretini bulmuş, azizlikte ve hakka yönelmekte sâlih bir önder olarak görme bahtiyarlığına erişirsin...[683]

KÖRÜKÖRÜNE TAKLİD

Terbiyecilerin daha çok itina ve ihtimam gösterecekleri bir husus da şudur: Çocuğun düşünmeden, danışmadan, ilerisini dikkate almadan körükörüne taklîd edip şunun bunun peşine takılmalarını önlemeye, onları sapık mezheb ve ideolojilerden koruyup sakındırmaya çalışmalıdırlar. İyice dikkat etmeden, doğru yolu gösteren bir sinyalin bulunup bulunmadığına bakmadan şuna buna benzemeye özenmelerinin önüne geçmelidirler; böylesine bir adım atmanın kötü bir âdeti benimsemesinin insan nefsine yapıştığı taktirde kolay kolay koparılmayacağını en güzel şekilde anlatmalıdırlar.
Körükörüne taklidin tehlikesini şöyle sıralayabiliriz:
Körükörüne taklîd, hezimetin, ruhî çöküntünün, yenilgiye uğrayıp uydu olma seviyesizliğine düşmenin delilidir. Bizzat inanmamanın belirtisi, kişiliğin eriyip silik hale gelmesi, kendi kudret ve yeteneğini yitirip sevdiği kimselerin peşine takılmanın görüntüsüdür.
Körükörüne taklîd, çoğu zaman insanı dünya hayatının fitnesine iter ve onun görüntüleri içinde şaşkınlığa uğratır. Bu da insanı gurur ve büyüklük taslamaya sürükler. Taklîd ettiği kişi ya da görüşün te'sirinde kendinde bir varlık hisseder, aslında bu sahte bir varlıktır. Anlamsız bir bezek, şöhrete dayalı bir giysidir.
Bozuk bir ahlâk hususunda körükörüne taklîd, ister istemez sahibini seks bataklığına sürükler, yozup çözülmesine yol açar.
Körükörüne taklîd, ümmetleri, millet ve kalbleri gerçekliğinde şüphe olmayan helâka sürükler, kesinliği belli bir felâkete iter. İş bununla da kalmaz, ümmetler ve milletler kendi öz varlıklarını kaybederler, yeryüzünde şerefli bir millet olarak yaşama şansını yitirirler, izzet ve şerefleri temelinden sökülüp atılır. Çünkü küfür ve isyan yolunda körükörüne takîîdin kurbanları olmuşlardır.
Bizim bu dediklerimizi kuvvetlendiren olaylardan birini ünlü Fransız yazarı Andrea Morvâ, “Fransa'nın Başaşağı Gelmesinin Sebepleri” adlı kitabında yazdığı şu hususdur: “İkinci cihan harbinde Fransa'nın başaşağı gelmesinin en önemli sebeplerinden biri de, Fransa halkının kokuşması ve bir sürü rezilliğin fertler arasında yaygınlaşmasıdır.”

General De Gaulle, başa geçip idarenin direksiyonunu eline alınca Paris Emniyet Genel Müdürünü çağırtıp ona şu emri vermiştir: “Ahlâk bozucu, gençleri sekse itici, toplumu tedirgin edici ne kadar eğlence yerleri, fesad yuvalan varsa hepsini kapat, kapılarına birer kilit vur!...

Körükörüne taklîd, başkalarıyla biteviyelik düzeyinde bulunmak isteyenleri yabancıların âdetlerinin peşine takmakta ve onların günlük yaşantılarına özendirmekte, ahlâklarının te'siri altına sokmaktadır. Böylece taklîd kurbanlarından çoğunu dini vecibeler, sosyal meselelerle ilgili sorumluluktan-uzaklaştırmakta, tezelden iktisadî yapıyı oluşturmaya, gelişen medeniyetin iyi-kötü her yanına sahip çıkmaya itmektedir.

Körükörüne taklîd, hafızanın zayıflamasında, şahsiyeti sindirip silik hale getirmede, ahlâkı bozmakta, erkekliği öldürmekte, hastalıkları yaymada şeref ve iffetin faziletini kökünden koparmakta en büyük âmillerden biridir. Çünkü taklîd bir bakıma cinsel duygunun başıboş bırakılmasına, şehvet ve lezzetler hususunda gemi azıya almaya neden olur...

Nobel ödülünü kazanan ünlü ilim adamı Dr. Alexis Carrel, İnsan Bu Meçhul adlı kitabında diyor ki: “İnsanın iç guddesi, şehevî duygusu harekete geçince, kana karışıp dimağa doğru giden bir madde ifraz eder onu bir bakıma uyuşturur, o kadar ki sağlam ve safi bir düşünmeye güç getiremez olur...”

Corc Balshea, Cinsel Heyecan adlı kitabında şunları yazıyor: “Amerika'nın 35. başkanı J. Kennedy 1962 yılında Amerika halkına şöyle seslenmişti: “Amerika'nın geleceği oldukça tehlikelidir. Çünkü gençlerimiz şehvet bataklığına düşüp boğulmuş durumdadırlar; o kadar ki boyunlarına atılan sorumluluğu yerine getirmede kurdetini bile yitirmişlerdir. Askere alınan her yedi gençten altısı işe yaramaz bir ruh ve bünyeye sahiptir. Çünkü içine gömüldükleri şehevî şeyler bunların kişiliğini ve yeteneklerini alıp götürmüştür.”

Bunun için İslâm'ın başka milletlere benzemeyi men' etmesi pek şaşılacak bir tedbir değildir. Aynı zamanda İslâm körükörüne taklîdi de yasaklamıştır.

Bu hususta önemli nasslar:

Resulüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Bizden başkasına benzemeyen özenen bizden değildir. Yahudî ve hristiyanlara benzemeye çalışmayın!” ***[684]***

“Kim bir kavme (veya millete) benzemeye özenirse, o onlardan sayılır.” ***[685]***

“Allah, kadınlar gibi kırıtıp onlara benzemeye özenen erkeklere ve erkeklere benzemeye özenen kadınlara lanet etmiştir.” ***[686]***

“Doğrusu yahudîlerle hıristiyanlar (saç ve sakallarını kına ve benzeri meşru' bir

boya ile) boyamazlar; siz onlara (bu hususta da) muhalefet edin!” ***[687]***

“*Sizden biri asalak-uydu olmasın. Ben insanlarla beraberim: Onlar iyilik ederlerse ben de iyilik ederim; onlar kötülükte bulunurlarsa, ben de kötülükte bulunurum, diyerek onları taklîd etmesin. Ama siz nefsinizi şöyle bağlayıp sağlamlaştırırı: İnsanlar iyilik edince siz de iyilik ediniz. Onlar kötülükte bulunurlarsa, siz kötülükten sakınıp uzaklaşınız...”* [688]

Geçen hadîslerde yer alan nehiy (yasak), yabancıları gidişlerinde, ahlâklarında, adaletlerinde; süs ve bezeklerinde taklîdle ilgilidir. Bütün bu yasaklar, az önce sözünü ettiğimiz hususlar itibara alınarak konulmuştur.

Yabancıyı, İslâm ümmetine ilim bakımından yarar sağlayan, maddî yönden ayakta tutan konularda, örneğin tıp, matemakik, fizik, atom ve savaş tekniğiyle ilgili bilimsel ölçü ve anlamdaki mevzularda taklîd etmekte bir sakınca yoktur. Çünkü bu hususlardaki taklid, Allah'ın şu buyruğunun kapsamına girmektedir:

“Gücünüzün yettiğince düşmana karşı kuvvet hazırlayın!”

Aynı zamanda Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şu hadislerinin geniş çerçevesi içinde yer almaktadır:

“İlim ve hikmet her hakîm ve ilim adamının yitiğidir. Onu bulduğu zaman almaya daha haklı ve layıktır...” [689]

Kadınlarımız arasında körükörüne taklidin açık görüntülerinin en önemlilerinden bir kısmı:

Kadınlarımızın çoğunun yan çıplak, açık-saçık sokağa çıkmaları, süs yerlerim açıp kırıtarak dolaşmaları... Hep doğru olan ve doğruluğu tastık edilen Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, böyle kadınların cennet kokusunu alamıyacaklarını haber vermiştir:

“Cehennem ehlinden iki sınıfı görmemiş olayım: Bir kavim (ya da millet) ellerinde sığırkuyruğuna benzer kamçılar bulunacak, onunla insanlara dayak atacaklar. Diğer sınıf ise, giyinik fakat çıplak, salına salına kırıtarak gezen ve (erkeklerin kalblerini) kendilerine doğru meylettiren kadınlardır. Başları deve hörgüçüne benzer. Bunlar cennet'e giremezler ve Cennet'in kokusunu alamazlar; oysa onun kokusu beşyüz yıllık mesafeden duyulur.” [690]

Kadınların başlarına bir musibet geldiğinde siyahlara bürünmeleri, hrıstiyanlara benzemeye özendiklerine delâlet etmektedir.

Düğün derneklerde çalgıcı ve şarkıcıların çevresinde toplanıp oynayıp dans eden kadınları seyretmeleri…

Öfke veya sevinç anında Allah’tan başkası adına yemin etmeleri…

Yüz ve başları, kol ve bacakları açık olduğu halde mahremleri olmayan

kayınbiraderi, amcanın oğlu gibi erkeklerin önünde dolaşmaları.
Gençlerimiz arasında en çok yaygınlaşan ve belirgin bir hal alan şeylerden biri, kırıtarak gezmek, seslerini kadınların seslerine benzeterek konuşmak suretiyle onlara benzemeye özenmeleridir. Gençlerimizden bir kısmı bu mesele hakkında itirazda bulunup Rasûlullah (a.s.) Efendimizin de kulaklarını aşacak şekilde saçlarını uzattığını delil olarak gösterirler ve şöyle derler:
“Anlamıyoruz, ilim adamlarımız neden bizim kulak yumuşaklarını aşan saçlarımızı hoş karşılamıyorlar?”
Biz bu gençlere diyoruz ki:
a)Resûlüllah (a.s.) Efendimizin saçlarını kulak yumuşaklarını aşacak şekilde uzattığı sübut bulduğu durumda, O baş açık bir vaziyette insanların önüne çıkmıyordu, başında peygamberliğin bir bakıma tacı sayılan sarık bulunuyordu. Aynı zamanda bu sarık İslâm'ın şiarıdır.
Allah (c.c.) rahmet eylesin şâir ne güzel söylemiştir:
“Etrafına ashabını topladın ya Resul!
Şu sarıklarla ki taçlardan daha güzel!”

b) Günümüzdeki gençlerin kadınlara benzemeye özenip acâib kılıklara girmeleri daha çok yozlaşıp ahlâkan çöküntüye uğramanın sembolü haline gelmiştir. Hangi aklı başında olan kişi, İslâm'ın bu gençlerin bir sürü seks kurbanlarının arasına katılarak onların çoğalmasına, bir sürü kendini bilmez pespayenin kurduğu topluma katılmasına razı olur, diyebilir? Oysa Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Kim bir kavim (ya da milletin) topluluğunu çoğaltırsa, o da onlardan sayılır.” [691]

c) Kadınlar gibi kırıtmak, onlar gibi süslenmek ve saçları omuzlara kadar uzatmak, kadınlara hayasızca benzemek değil midir? Allah (c.c.) ise kadınlara benzeyen erkeklere lanet etmiştir. Nitekim az yukarıda bu hususu açıklayan hadisi nakletmiş bulunuyoruz.

d) Müslüman nasıl olur da etrafa kerih koku saçan siyah böcek gibi olmaya rıza gösterir? Allah ise Kur'an'da şöyle buyuruyor:

“*And olsun ki biz, Adem oğullarını çok şerefli ve saygı değer kıldık...*”***[692]***
Artık sen ey terbiyeci kardeşim! Çocuğunu bu gibi çirkin ve ahlâksızca görüntülerden, şekillerden, aşağılık ifâde eden âdetlerden koruyup uzak tutmaya çalış. Çünkü bu gibi özentilerin kişiliği dumura uğratacak, şahsiyeti köreltip aşağılayacak, şeref ve fazileti yıkacak ölçüde büyük te'sirlerini unutmamak gerekir. Aynı zamanda körükörüne taklidin bu ümmetin şeref ve itibarını, tarihi

haslet ve yüksek değerlerini kaybettireceğini anlatman bir vecibedir. Evet, körükörüne taklid, izzet ve şerefi yok eder, ahlâkı başaşağı getirir, faziletleri temelinden yıkar. Ciğerpareni bütün bu tehlikelerden koruduğun taktirde umulur ki, onu doğru yol üzerinde yürüyen, doğruyu seçen, aklını kullanıp sırat-ı müstakimden ayrılmayan bir genç olarak görürsün. Şehvet ateşi ona sahib olmadan, aldatıcı faktörler onu fitneye düşürmeden sen çok erken davranmalısın. [693]

KÖTÜ ARKADAŞLARDAN SAKINDIRIP KORUMAK

İki kişinin ihtilâf etmeyeceği, yani görüş ayrılığı izhar etmeyeceği bir gerçek vardır ki, kötü arkadaş edinmek, kötülerin arasına karışmak çocuğun sapıp yozlaşmasında en büyük amillerden biridir. Hele bir de çocuk biraz geri zekalı olursa, akidesi zayıf, iradesi güçlü olmazsa… Çok kısa zamanda kötülerin arkadaşlığından müteessir olup ölçü ve dengesini kaybeder ve onlardan en kötü adetleri edinmekte vakit kaybetmez, onların kötü sıfatlarını edinmekte tereddüt göstermez. Kısa zamanda fakat sür'atle onlara ayak uydurup şekavet yolunda yürümeye başlar ve bu doğrultuda attığı adımları sağlam atar. Bir de bakarsın ki, suç işlemek onun karekteri olmuştur, doğru yoldan sapmak onun köklü adetlerinden biri haline gelmiştir. İşte o zaman terbiyecinin onu doğru caddeye çevirmesi çok zorlaşır, onu sapıklık çukurundan kurtarmak güçleşir; şekavet uçurumundan uzaklaştırmak ve çıkarıp selamete erdirmek başlı başına bir problem haline gelir.

Daha önce kitabımızın “çocukların sapıtmalarının sebebleri” bölümünde şunları anlatmaya çalışmıştık: İslâm o eğitici ve edeplendirici öğretim metoduyla babalarla terbiyecileri çocuklarını murakaba etmeye tevcih etmiş ve bu murakaba işini tam anlamıyla yürütmelerini emretmiştir. Özellikle çocuk temyiz çağına girip ergenliğe yaklaşınca murakabaya daha büyük ihtiyaç vardır. Böylece çocukların kimlerle oynaştığını, kimlerle arkadaşlık kurdukları tesbit edilip yönlendirilir, İslâm dini, ayrıca babaları ve terbiyecileri, çocuklarına ahlâklı, iyi dürüst arkadaş bulmakta yükümlü kılmıştır. Çünkü ancak çocuklar iyi arkadaşlardan iyi ahlâk alabilir, yüce edepleri taklid edip kendini faziletli âdetlerle donatabilir.

İslâm aynı zamanda babaların ve terbiyecilerin kendi çocuklarım kötü ve ahlâksız arkadaşlardan uzak tutup sakındırmalarını emretmiş ve bu hususta birtakım tevcihlerde bulunmuştur. Böylece çocuklar, kötü kimselerin tuzağına düşmekten, sapıklık ve aşağılık şebekesine yakalanmaktan kurtulurlar.

İyi arkadaş, sâlih dost seçme hakkında birçok âyetler ve hadisler naklettik. Kötü arkadaş ve yakından uzak tutulması hakkında hayli rivayetler getirdik. Geniş bilgi için ilgili bölüme müracaat et, “dikkatli davranmak suretiyle terbiye etme” bahsine bak, çocuğu ahlâkan terbiye etmenin metodunu, nefsim oluşturma usûlünü orada bulursun. Böylece babaların ve terbiyecilerin yüklendikleri terbiye emanetinin önemi daha iyi anlaşılmış olur.[694]

BOZUK AHLÂKTAN KORUYUP SAKINDIRMAK

Kitabımızın “ahlâk terbiyesiyle ilgili sorumluluk” ile “beden terbiyesiyle ilgili sorumluluk” bölümlerinde bu hususu belirtmeye çalışmıştık:
Burada açıklamak istediğimiz, çocuklar aleyhine yaygın hale gelen birtakım hususlar vardır ki, terbiyecilerin onları dikkate alıp üzerinde özenle durmaları ve çocukları sakındırmaları gerekmektedir. Şimdi onu sana anlatacağım ve dikkatini orada toplamaya çalışacağım. Umulur ki, sakındırıp korumakla ilgili sorumluluğunu yerine getirir ve gereken dikkati gösterirsin. Terbiye, yönlendirme ve hazırlama hususunda ne yapacağını bilerek yaparsın.[695]

Ahlâk Terbiyesiyle İlgili Sorumlulukta Öngördüğümüz Çareler:

Çocuğun önüne çıkacak olan kötülükleri tesbit edip onu bundan sakındırmanın çarelerini araştırmayı ve sonuca varmayı kastediyoruz.
Ahlâk bozan bu kötülükler şunlardır:

a) Yalan söylemek

b) Hırsızlık yapmak

c) Sövüp saymak, kötü söz söylemek

d) Nefsin isteklerine boyun eğip kutsal değerlerden uzaklaşarak çözülüp yozlaşmak.[696]

Beden Terbiyesiyle İlgili Sorumlulukta Öngördüğümüz Çareler:

Çocuğu aşağıdaki şeylerden uzak tutup korumak suretiyle sağlıklı bir bedene kavuş tur abiliriz:

a) Sigara içmek

b) İstimna yapmak

c) Alkollü ve uyuşturucu maddeler kullanmak

d) Zina ve livatada bulunmak.

Terbiye ve ahlâk âlimlerince ittifakla kabul edilen şudur ki, yukarıda sözünü ettiğimiz kötülüklerin çocuğun ahlâkını temelinden bozacak, yaşayışını alt-üst edip sapıttıracak niteliktedir. Terbiyeciler kendi çevrelerinde ve çatılarının altında çocukları bu gibi şeylerden sakındırmaz, fazilet iksirini vermez ve iyi bir öğütte bulunmazlarsa, çok sürmez çocuklar en aşağı derecelere doğru başaşağı gelirler ve karanlıklar içinde kapılıp ayrı bir âleme sürüklenmiş olurlar. Bu durumda onları mutluluk caddesine çevirmek çok zorlaşır, hakk ile irtibatlarını sağlamak bir problem haline gelir; nurlu yolu, hidâyeti onlara gösterebilmek hayal olur... İş bununla da kalmaz, o çocuklar güvenliği tehdîd eden araçlar haline gelir, toplumu yıkan bir felâket anlamı taşır ve böylece insanlar onların şerrinden Allah'a sığınmaya başlar, onların işledikleri suçlardan ve kötü fiillerden sıkıntıya uğrarlar...

O halde sana gereken -terbiyeci kardeşim- odur ki: Tekrar sorumluluklar bölümüne dönmendir. Böylece çocuklan ahlâk terbiyesiyle beden terbiyesi hususlannda nasıl yetiştirmen gerektiğini orada etraflıca bulacak ve kendi sorumluluğunu bütün genişliğiyle anlayacaksın... Orada yalandan doğan bir çok zararları ve âfetleri; hırsızlık, sövüp sayma, havai meşrep olma, yozup sapıtmadan meydana gelen kötülükleri; sigara içmekten doğacak tehlikeleri; istimna, alkollü ve uyuşturucu maddeler, zina ve livatadan oluşan felâketlerin neler olduğunu bir arada görüp hatırlayacaksın. Böylece ikinci olarak sana gerekeni yerine getirmeyi düşünüp çocuğunu nefsî ve ahlâkî afetlerden sakındırıp korumaya çalışacaksın. Bedenine zarar veren, sağlığını bozan şeylerden onu uzak tutacak vegereken bütün tedbirleri almakta kusur etmeyeceksin. Ayrıca sözü edilen şeylerin zararlı yanlarını, doğuracakları felâketleri anlatırken doktorların ne dediklerini, uzmanların neler tavsiye ettiklerini birer birer anlatıp şahit göstereceksin, ilim adamları bunlardan sakınmamız için neler tavsiye etmişse onların sözlerini zaman zaman nakledeceksin. Bu hususta yazılan dergileri ve makaleleri yeri gelince çocuklara okumaları için vereceksin. Uzmanlar tarafından yazılan kitapları, yapılan yayınları dikkatlerinden uzak tutmayacaksın.

Bu metodu zaman zaman aralıklı fakat devamlı şekilde uyguladığın takdirde, hiç şüphe yok ki, çocuk kendini ahlâk bozucu şeylerden uzak tutmaya, bedenine ve sağlığına zarar veren şeylerden tiksinip uzaklaşmaya çalışır. Tam bir şuur ve anlayış idraki içinde bulunur, sakıncalı şeylere karşı gereken uyanıklık ve duyarlılığı gösterir.

O hade terbiyeci kardeşim! Sen artık sorumluluğunu evladından yana en mükemmel ölçü ve anlamda çevir, bütün dikkatini bu hususta topla. Tâ ki, çocuğun hayırlı ve yararlı kişilerden; iyiliği şiar edinen takva erbabından olsun ve örnek bir Mü'min olarak parmakla gösterilecek bir düzeye gelsin...[697]

HARAMDAN SAKINDIRMAK [698]

Terbiyecilerin özen ve titizlikle üzerinde duracakları en önemli sakındırmalardan biri de çocuğu haramdan koruyup uzak tutmaktır. Terbiyeciler bu konuda çok duyarlı davranmalı, itina gösterip bütün dikkatlerini biraraya getirmelidirler.

Haram: Usûlculann tarifine göre, şeriatın terke dilmesini kesinlikle istediği şeylerdir ki, buna muhalefet edenler ya ahirette ilahî cezaya çarptırılırlar ya da dünyada İslâm şeriatının koyduğu cezayı görürler.

Bu haramlardan birkaçını sıralayalım:

Adam öldürmek
Zina etmek
Alkollü içki içmek
Uyuşturucu madde kullanmak
Kumar oynamak
Yetim malı yemek
Ölçü ve tartıyı noksan kullanmak...

Gayet tabiidir ki, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, terbiyecilere, çocuklannı -henüz tırnakları yumuşacıkken ilâhi emirlere saygılı ve bağlı kalmalarını, men' edilen şeylerden kaçınıp uzak kalmalarını adet haline getirilmesini sağlamakla emretmiştir. Ayrıca babalann ve terbiyecilerin çocuklarına helâl ve haram konularını iyice anlatıp öğretmelerini ve bu hususta onları basiretli bir düzeye getirmelerini tenbih buyurmuştur. Böylece çocuk uygulanan terbiyeyle bunlan huy ve adet edinir ve tertemiz bir kişi olarak yetişir.

Yapılan sahih tesbitlere göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Allah'a taat ve ibadet üzerine amel ediniz; Allah'ın günah ve isyan saydığı şeylerden sakınınız. Çocuklarınıza da ilâhi emirlere uymalarını ve men' edilen şeylerden kaçmalarını sağlayınız, İşte bu sizin bu ölçüdeki itaat ve bağlılığınız öğüt ve eğitilmeniz çocuklara ateşten koruyucu bir amildir." **[699]**

Terbiyeci kardeşim! Artık sana gereken odur ki: Çocuğuna helalini ancak Allah'ın helâl kıldığı şeyler, haram da ancak Allah'ın haram kıldığı şeyler olduğunu; bunun dışında hiçbir insana Allah'ın helâl kıldığı şeyi haram kılma

Allah'ın haram kıldığı şeyi mubah sayma yetkisi ve gücü verilmediğini iyice öğretmendir.[700] Artık kim bu sınırı aşarsa, şüphesiz ki o haddini aşmış olur; Allah'a has bir hakk'a tecavüz etmiş sayılır. Kim insanlarda böyle bir hakkın varlığını kabul edip razı olursa, gerçekten o Allah'a ortak koşmuş kabul edilir. Aynı zamanda Kur'an'ı inkar ve Hz. Muhammed'e (a.s.) indirileni reddetmiş bulunur:

"Yoksa Allah'ın izin vermediği dini, onlara meşru kılıp ortaya koyan ortaklar mı vardır?.." [701]

Şüphesiz ki, Kur'an-ı Kerim, kitap ehli olan yahudi ve hrıstiyanları, Allah'ın dininde değişiklik yaptıkları, helal ve haram konularda papaz ve hahamları tasarrufta bulunup sultalarını kendi keyiflerine göre kullandıkları için sert bir dille kınamakta ve rüsvaylık ifade eden sözlerle onları aşağılamaktadır. Bu hususta Kur'ân'da şöyle buyuruluyor:

"Bunlar Allah'ı bırakıp hahamlarını ve rahiplerini, Meryem oğlu Mesih'i Rabler edindiler. Halbuki ancak bir ilâha kulluk ve ibâdetle emrolunmuşlardı. Allah'tan başka ilâh yoktur. O, onların ortak koştukları şeylerden pâk ve münezzehtir." [702]

Az yukarılarda, Ashab-ı Kirâm'dan Adiy bin Hâtem'in (r.a.) Resûlüllah (a.s.) Efendimize gelerek görüşmek istediği zaman henüz İslâm'a girmemişti. Hristiyan dinini benimseyenlerden biri sayılırdı. Peygamberimiz (a.s.), onun hristiyan olduğunu bildiğinden, yukarıdaki âyeti okuyup ona duyurdu. O da:

"Ya Rasulallah! Kitap ehli rahipleri ve hahamları rab edinmediler" diye cevap verince Efendimiz şöyle buyurdu: *"Hayır, onlar gerçekten kendi milletlerine helâli haram kıldılar, haramı da helâl saydılar. Milletleri de onlara uydu. İşte bu o halkın onlara ibâdet etmesi demektir."* [703]

Nasıl ki Kur'an, müşriklerin Allah'tan izinsiz olarak kendi keyiflerine göre bazı şeyleri helâl, bazı şeyleri haram kılmalarından dolayı onları ağır bir dille kınıyorsa bu da öyle. Bu hususta şöyle buyuruluyor:

"De ki: Baksanıza, Allah'ın size indirdiği rızıktan bir kısmını helâl, bir kısmını haram saydınız. De ki: Allah mı (bu hususta) size izin verdi, yoksa Allah'a karşı yalan mı uyduruyorsunuz?" ***[704]***

Bütün bunlar açıkça gösteriyor ki, helâl ve haram kılmada tek hak sahibi Allah'tır, bu hakkı kullanma O'na aittir. O, indirdiği kitabında bize her şeyi açıklamıştır:

"Size ne oluyor da üzerine Allah'ın adı anılmış olanlardan yemiyorsunuz? Halbuki, -darda kalıp kesin ihtiyaç duyduğunuz dışında- size haram kıldıklarını

bir bir açıklayıp bildirmiştir. Doğrusu birçokları bilgisizce heveslerine uyup sapıtıyorlar. Şüphesiz ki Rabbın aşırı gidip (ilâhi) sınırı aşanları en iyi bilendir.” [705]

Terbiyeci kardeşim! Sana hatırlattıklarımız bunca bilgiden sonra Allah'ın kitabında haram kılındığı açıklanan veya Peygamber (a.s.) Efendimizin sünnetinde tahrimi kesinlikle bildirilen hususlardan çocuklara anlatman gerekmektedir. Çünkü ancak böylece sakındırma telkiniyle ilgili vecibeyi yerine getirmiş, boynuna düşen sorumluluğu edâ etmiş olursun. Hiç şüphe yok ki, devamlı fakat metotlu öğüt ve uyarının nefsler üzerinde faydalı te'siri vardır; hem taş üzerine devamlı damlayan damlaların taşı aşındırma gücü sözkonusudur. Sürekli olarak çocuğu kötülüklerden sakındırmayı, telkinlerde bulunmayı âdet haline getirmek ve çok metotlu hareket ederek onun kafa ve kalbine terbiyenin her bölümünü işlemek, onu Allah'ın koyduğu sınırlara bağlı kalan bir insan yapar, ilâhi buyruklara imtisal eden, men'ettikleri şeylerden kaçınan, helâl ve haram sınırlarını bilip orada duran, sağa sola sapmadan, bedbaht olmadan hidâyet yolunda yürümesini idrâk eden bir Mü’min düzeyine eriştirir.

Şimdi terbiyeci kardeşim! Senin önüne haram kılınan şeylerin en önemli olanlarını koyuyorum ki senin için bir basiret ve hatırlama olsun. Böylece umulur ki, sakındırma ve telkinde bulunmanın önemli bir kısmını en mükemmel şekilde yerine getirmiş olursun:[706]

YİYECEK VE İÇECEK MADDELERİNDEN HARAM OLANLAR

Ölü hayvan eti, akıtılmış kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına kesilen hayvan, boğularak ölen hayvan, bir cisimle vurularak öldürülmüş hayvan, bir yerden yuvarlanmak suretiyle ölen hayvan, süsülerek ölen hayvan, canavar tarafından parçalanarak öldürülen hayvan, dikili taşlar-putlar üzerinde kesilen hayvan haram, kılınmıştır. Bu hususta Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor:

“Ölü hayvan, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına kesilen; -yetişerek şartına uygun boğazlanan müstesna- boğulmuş, (bir cisimle) vurularak öldürülmüş, süsülerek öldürülmüş, canavar tarafından parçalanarak öldürülmüş hayvan; dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanan ve bir de fal okları, kumar zarlarıyla kısmet aramanız size haram kılınmıştır.” [707]

Ölü hayvan: Bir hastalıktan dolayı kendiliğinden ölen davar, eti helâl olan diğer bir hayvan veya eti yenen bir kuş olabilir. Bu durumda eti haram olur yenilmez.

Sözü edilen hayvanın etinin haram kılınmasındaki hikmet, kendiliğinden ölen bir

hayvanın kuvvetli bir ihtimalle ya müzmin bir hastalıktan ya da başına gelen bir kazadan veya zehirli bir ot yemesinden öldüğü akla gelir. Bu durumda o hayvanın eti insan sağlığına zarar verir.

Akıtılmış kan: Ya boğazlama ya da başka bir sebeble hayvandan dışarı çıkıp akan kandır.

Bunun haram kılınmasındaki hikmet, kan terkibi itibariyle pek temiz değildir, içinde üre ve benzeri maddeler vardır. Mikropların barınıp gelişmesi için uygun bir vasat sayılır. Zararlı olmakta ise ölü hayvan etinden farksızdır.

Domuz eti: Bu, İslâm nazarında en kötü haramlardandır. Çünkü aynı necistir, görünümü oldukça çirkindir.

Bunun haram kılınmasındaki hikmet, sağlığı bozacak niteliktedir ve gayreti öldürmekte ve zayıflatmakta, iffet ve namus mefhumunu dumura uğratmaktadır.

Sağlığı bozmasına gelince: Günümüzde gelişen tıp, domuz etinin taşıdığı bir asalağın mideye ızdırap verdiğini, metabolizma sisteminde kötü te'sirler yaptığını, aynı zamanda domuz etinin hazmının çok zor olduğunu ortaya koymuştur. Kimbilir, belki gelecek günlerde bunun diğer zararlarını da tesbit edip ortaya koyacaktır, bugünkü bildiğimizden çok daha fazla bilgiler bize verecektir.[708]

Domuz etinin namus ve iffetten yana gayretsizlik doğurduğuna gelince: Tıpta uzman olan ilim adamları şöyle demişlerdir: Hayvan etlerinde türlerinin özelliğini taşıyan bazı sıfatlar, o etlerden fazla yenildiği taktirde insanlara geçebileceğini dikkatten uzak tutmamak gerekir. Bu hususta Dr. Sabri el-Kabani “Doktorun” adlı dergisinin 32. sayısının 189. sayfasında şöyle diyor:

Yapılan araştımalarla sabit olmuştur ki, et birtakım maddeler taşımaktadır ki bunlar sebebiyle o etten yiyenlere hayvanın bazı sıfatları geçmektedir. Meselâ, ingilizler daha çok ısıtılmadık balık konservesi yerler. Bu bakımdan çoğu soğuk tabiatlıdır. Fransızlar daha çok domuz eti yerler. Bu bakımdan ahlâklarında önemli bir değişme meydana gelmiştir, kıskanma ve namusa karşı gayret duygusunu kaybetmişlerdir. Çölde yaşayan Bedeviler daha çok deve etiyle geçinirler. Bu yüzden hem sabırlıdırlar hem de kindar... Şehirlerde yaşayanların çoğu koyun eti yerler. Bu bakımdan onları yönetmek kolay olur.”

Bu konuda benzeri bir görüşü Californiya Üniversitesi tabii ilimler bölümü dekanı ortaya koymuştur. Nitekim Hilâl dergisi onun bu görüşünü nakledip gereken açıklamayı yapmıştır.[709]

Allah’tan başkası adına kesilen hayvan: Bu, eti yenen hayvalardan birini boğazlarken Allah'ın adını değil de başka birinin adım anmak suretiyle başlamak

demektir. Meselâ ünlü putlardan Lât, Uzzâ adını anarak kesmek bu cümledendir.
Bunun haram kılınmasının ve kesilen etin haram olup yenilmemesinin sebep ve hikmeti, tevhîd inancını korumak; bu inanca uymayan, ters düşen bütün şirk ve inkârla mücâdele etmek ve putperestliğin her çeşidini ortadan kaldırmak için en küçük bir müsamaha göstermemektir.
Çünkü boğazlanmak üzere yatırılan hayvanın üzerine besmele çekmek, yani Allah'ın adını anmak Allah'ın yarattığı ve insanların yararına verdiği bu nimeti Allah'ın izniyle ve o'nun rızasını düşünerek kesmek istediğini ilân etmek anlamını taşır. Allah'tan başkasının adını anınca bu ilâhî izni ibtâl etmiş olur ve bu durumda boğazlanan hayvanın etinden yemesi harama dönüşür. Nitekim üstad Kardavi de bu hususta benzeri bir açıklamada bulunmuştur.

Ölmüş hayvan çeşitlerinden bir kısmı:

Herhangi bir sebeple boğulup ölen,
Kalın ve ağırca bir cisimle vurulup öldürülen.
Yüksekçe bir yerden yuvarlanmak suretiyle ölen,
Başka bir hayvan tarafından süsülerek ölen,
Canavarlardan biri tarafından parçalanarak ölen,

Cenâb-ı Hak, Kur'an'da bu beş çeşit ölü hayvanı andıktan sonra, *"yetişerek şartına uygun boğazladığınız müstesna..."* istinasına yer vermiştir. Bu, belirtilen durumlarda hayvan henüz ölmeden yetişirsiniz de onu şartına uygun şekilde boğazlarsanız, eti helâl olur, hükmünü getirmektedir. Ancak bu yetişme ânında hayvanda müstakar bir hayatın bulunması şarttır; o da boğazlarken kanın fışkırması ve sert hareketin meydana gelmesidir.
Sözü edilen ölü hayvanların etinin haram kılınmasının hikmeti, yenildiği taktirde birtakım zarar doğuracağı dikkate alınması ve bundan korunması sözkonusudur. Nitekim ölü hayvan hakkında bu husus açıklanmıştı. Ayrıca ihmalinden dolayı hayvan sahibini tedibe yönelik bir hükümdür. Hayvan sahibine hiç bir zaman caiz değildir ki, hayvanının boğulmasına yol açacak kadar ilgisiz kalmak veya ölesiye kadar ona dayak atmak veya yüksekçe bir yerden yuvarlanmasına göz yummak, başka hayvanların arasında başıboş bırakıp süsülmesine sebep olmak, ihmâl edip bu olaylardan birinin ortaya çıkmasına sebep olursa, ceza olarak o hayvanın etinden yararlanamaz. [710]
Canavar tarafından ısırılarak veya parçalanarak ölen hayvanın etinin haram kılınması, insanın mükerrem, saygıdeğer ve şerefli yaratılmasına yönelik bir hükümdür. Mükerrem bir varlığı, canavarların artığım yemekten tenzih sözkonusudur. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

“And olsun ki biz, Adem oğullarını aziz ve saygıdeğer kıldık.” [711]

Dikili taşlar üzerine kesilen hayvan:

Kur'an'da, “dikili taşlar” diye çevirisini yaptığımız “nüsub” putlardan ve ta'zîm edilen taşlardan şekilli şekilsiz olanların Kabe etrafında dikili bulunanları ve diğer yerlerde bu amaçla dikilenleridir. Kur'ân'da bunlara ayrıca “tağût” denilmektedir. Allah’tan başka tapılan azgınlar anlamına gelir. Cahiliyyet devrinde putperest Araplar, ilâh edindikleri putlara yakınlık sağlamak için kurbanlık hayvanları getirip bunların üzerinde veya yanında keserdi. Bu durumda hayvanı boğazlayan kimse ister putun ismini ansın, ister anmasın farketmez. Çünkü niyeti o hayvanı put adına kesip ilâh edindiği büyük puta veya başkasına yakınlık sağlamaktır. Kısacası bu niyetiyle Tâğût'a tâ'zim etmiş sayılır. Bunun etinin haram kılınmasındaki hikmet, Allah’tan başkası adına kesilen hayvan hakkındaki hikmetin tâ kendisidir.

İslâm şeriatı, ölü hayvanlardan balıkla çekirgeyi istisna etmiştir. Akıtılmış kandan da ciğer ile dalak istisna sayılmıştır. Çünkü bu hususta sahîh rivayete sabit olan hadîs vardır. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Bize iki ölü helâl kılınmıştır: Balık ve çekirge, iki de kan helâl kılınmıştır: Ciğer ve dalak...” [712]

Sözü edilen bütün bu haram nesneler ve hükümler, ihtiyar ve genişlik durumlarında câridir. Ama darlık ve zarurî hallerde ise bunlardan şu iki şartla yemek caizdir:

a) Bâğî olmayacak, yani şehvet için istekli olmayacak.

b) Zaruret miktar ve sınırını aşmayacak.

Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'deki beyânının mânası işte budur.

“O, ancak size ölü (hayvan etini), kanı, domuz etini; bir de Allah'dan başkası adına boğazlanan hayvanı haram kılmıştır. Ama (açlıktan) darda kalana, (başkasının hakkına el uzatmak ve zurûret miktarını aşmamak şartiyle) günah yoktur. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.” [713]

Bundaki hikmete gelince: insan hayatını kurtarmak, yok olmaktan sakınmak ve korunmak ve insanlardan sıkıntı ve darlığı savmak sözkonusudur.

Evcil eşek eti ile parçalayıcı azı dişi olan her canavar ve keskin parçalayıcı tırnakları olan her kuşun eti de haram kılınmıştır.

Bu hususta yapılan sahîh rivayetlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimizden şöyle nakledilmiştir:

“Resûlüllah (a.s.) evcil eşek etinin yenilmesini Hayber fethedildiği gün yasaklamıştır.”[714]

“Resûlüllah (a.s.) canavarlardan parçalayıcı azı dişi bulunan her hayvanı ve kuşlardan parçalayıcı sivri tırnağı bulunan her kuşun yenilmesini yasaklamıştır.” [715]

Azı dişli canavarlardan maksat, parçalayıcı azı dişi olan aslan, kaplan, kurt ve benzeri hayvanlardır.

Keskin parçalayıcı tırnağı olan kuşlardan maksat, doğan, şahin, dolangeç ve benzeri yırtıcı kuşlardır.

Bunların haram kılınması cumhurun mezhebine göredir. Ama Abbas'a ve İmam Mâlik'in mezhebine göre, bunlardan yemek kerahetle caizdir. Bu iki ilim adamı, hadîslerdeki nehyi, kerahetle yorumlamışlar, tahrîm anlamında olmadığını söylemişlerdir.

İslâm şeriatında içtihada dayalı takrire göre, yenmesi haram olan bu hayvanlar şer'î şekilde boğazlanırlarsa, derileri temiz sayılır ve boğazlama işinden sonra dibağat yapılmasa bile bu delilerden yararlanmakta bir sakınca yoktur.

Şer'î tesbite göre bogazlanmıyan hayvanların yenilmesinin haram kılınmasına gelince: Örneğin, elektirikli bir cihazla kesilmesi veya bir inkarcı kâfirin ya da mecûsinin eliyle kesilmesi ya da bir putperestin boğazlaması bu cümledendir.

Şer'î boğazlama ancak şu şartlar ile sahih olur:

a) Hayvanın kanını iyice akıtılacak şah damarlarını kesecek şekilde keskin bir âletle kesilmesi.

b) Kesmenin tam başla boynun birleştiği yerden yapılması. Bu yemek borusunu, hava borusunu ve iki yanda yer alan şah damarlarını içine almaktadır.

Hayvanın, baş ile boynunun birleştiği yerde kesilmesi şartı normal boğazlama imkanı bulunduğu zamanlarla ilgilidir, ama normal boğazlama imkânı bulunmadığı zaman, meselâ hayvanın kuyuya düşüp ölmek üzere bulunduğu bir sırada böyle bir boğazlama şekli mümkün değildir veya deve ürküp kaçtığı ve bir türlü yakalamak mümkün olmadığı sırada veya bir sığırın hücumuna uğrayıp kendini ondan kurtarma imkânı kalmadığı zaman, av hayvanı hakkındaki muameleye başvurulur, atılan keskin bir bıçak, mızrak, kurşun veya ok ile yaralanır, neresine isabet ederse etsin, isabet alan hayvan ölürse eti helâl olur.

Ama bu durumda kuyudaki hayvanın veya kaçmakta olan devenin atılan kurşun veya mızrak ya da ok ile değil başka bir sebepten öldüğünü anlarsa, o taktirde yenmesi haram olur. Bu tıpkı yüksekçe bir yerden yuvarlanıp ölen hayvana benzer, o nasıl harâmsa, bu da haramdır.

c) Hayvanı kesmeye başlayınca Allah'ın isiminin anılması... Çünkü Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

“Üzerine Allah'ın adı anılmış olanlarından yeyin; eğer O'nun âyetlerine inanan Mü’minler iseniz (buna dikkat ediniz)...” [716]
“Üzerine Allah'ın adı anılmamış olanlarından yemeyin. Çünkü bu (başkası adına bir de putlar için, onlar adına kesmek) elbette ilâhî yoldan çıkmaktır.” [717]
Bu hususta Resulüllah (a.s.) Efendimiz de şöyle buyurmuştur:
“Kanı akıtıldığı ve üzerine Allah'ın ismi anıldığı hayvanlardan yeyiniz!” [718]
Hayvanı kesen kimse Besmele çekmeyi unutursa, kesilen hayvanın eti yine de helâl olur. Çünkü Cenâb-ı Hakk bu ümmetten hatâ ve unutma sebebiyle meydana gelen günahları kaldırmış, bunlar hakkında muahaza edici bir hüküm koymamıştır.
Kesmeye başlarken Besmele çekmenin hikmetine gelince:
Şüphesiz ki, hayvanı boğazlayan kişi, bu yaratıklara bu fiili tasal-luten yapmıyor, ancak yüce yaratanın izniyle yapıyor. Bunun için O'nun ismiyle kesiyor ve yine O'nun ismiyle avlıyor ve O'nun ismiyle yiyor.
d) Hayvanı kesen kimsenin ya müslüman ya da kitabî (yahudî ve hıristiyan) olması...
Hayvanı kesen kimse bunlardan değil de inkarcı bir kâfir veya mecûsî veya putperest ya da bâtînî bir akideye sahip ise o taktirde kesilen hayvanın eti haram olur yenilmez. Bâtınî akidesine sahip olanlardan kasdımız, Hz. Ali'yi ilâhi astıranlar veya Fatimî'lerden Hâkim bi-Emrillah'ı ilâhlaştıranlar veya Ağa Han'ı ilahlaştıran sapıklardır, itikadı bu ölçüde ve anlamda olanların kestikleri hayvanlar dört imâmın ittifakıyla ve ümmetin, fıkhî görüşlerini kabul ettiği âlimlerin icmâiyle haram olur, yenilmez.
Hayvanı kesen kimsenin müslüman olmasının şart koşulması, o hak dinle dindar bulunduğu, yani Hz. Muhammed'in (a.s.) getirdiği esas ve prensiplere inanıp teslimiyet gösterdiği içindir.
Kitabî olmasının şart koşulmasına gelince, bu hususta Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:
“Bugün size temiz-yararlı şeyler helâl kılındı; kendilerine kitap verilen (yahudî ve hıristiyan)ların yiyeceği size helâldir, sizin de yiyeceğiniz onlara helâldir.”[719]
Bu konuda da İslâm açıktan inkâr içinde bulunan müîhidlere putperest ve bâtınîlere karşı sıkı ve şiddetli tedbirler almış, kitap ehline karşı kolaylık göstermiştir. Çünkü kitap ehli, Mü’minlere daha yakındırlar. Onlar da vahyi ve nübüvveti, icmalî de olsa dinin aslını itiraf ederler. Bunun için İslâm kitap

ehlinden kız almayı ve kestikleri hayvanın yenilmesini helâl kılıp meşruluk kazandırmıştır. Hem kitap ehlinden ilim adamları İslâm'ı tanıyıp O'nun hakikatini anlayınca, hak din olduğunu anlamakta gecikmezler ve kendi arzu ve ihtiyarlarıyla İslâm'a girerler.

Ancak ne var ki, kitap ehlinden biri, hayvan keserken Allah'ı anmayıp Mesîh İsa'nın ve Üzeyr'in ismini anarak kesiyorsa, yani onun bu adla kestiği işitiliyorsa, o taktirde kestiği hayvan müslümanlara haramdır, ondan yiyemezler.

Hayvan kesmenin şartlarını dikkate alıp gözden geçirdiğimizde şu hususlar karşımıza çıkmaktadır:

Hayvanı elektrik cereyanıyla veya benzeri bir şeyle boğazlamak doğru değildir, çünkü bu durumda hayvan boğularak ölmüş sayılır, keskin bir âletle kesilmemiş kabul edilir.[720]

Allah'ı ve semavî dinleri inkâr eden ülkelerden ithal edilen dondurulmuş et ve etten yapılan salam, sucuk, pastırma ve benzeri şeylerin yenilmesi haramdır.

Yine etten yapılan bu gibi maddeleri yemek, eğer hayvan boğularak veya cereyana tutularak öldürülüyorsa, haramdır.

Margarin yağlar da, eğer bunların içine domuz yağı karıştırıldığı kesinlikle tesbit ediliyorsa, haramdır, yenilmez, aynı zamanda domuz sütünün de karıştırıldığı yağlar vardır, bunlar da kesinlikle tesbît edildiği taktirde yenilmesi haramdır.

Dondurulmuş balıklara konserve yapılmış balıkları yemek bil-icma' caizdir. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimizden deniz suyu sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

"Denizin suyu temizdir, ölüsü helâldir." [721]

Yine yapılan sahîh tesbitlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Allah yolunda kutsal savaş yapmaları için ashabından bir müfrezeyi bir tarafa göndermişti. Onlar deniz sahiline gelince büyükçe ölü bir balığı dalgaların kıyıya ittiğini görürler. Balığı alıp tam 21 gün onun etinden yiyip geçindiler. Sonra görevleri bitip Medine'ye döndüklerinde durumu Peygamber (a.s.) Efendimiz'e haber verdiler. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onlara şöyle buyurdu:

"Allah'ın size çıkardığı rızıktan yeyiniz ve eğer yanınızda bir miktar kalmışsa bize yediriniz!"

Rivayete göre, balıktan az bir şey kalmıştı, onu Peygamber (a.s,) Efendimize getirdiler, O da ondan yedi. [722]

ALKOLLÜ İÇKİLER VE UYUŞTURUCU MADDELER KULLANMAK

Gerek alkollü içeceklerden içmek, gerekse uyuşturucu maddelerden kullanmak ümmetin imamlarının ve ilim adamlarının icmâıyla haramdır. Bu hususta kitabımızın ikinci kısmında “Beden Terbiyesiyle İlgili Sorumluluk” bölümünde, bedene zarar verip sağlığı bozan içki ve uyuşturucu maddeleri ve benzeri şeyleri kapsamına alan nesneleri ele alıp açıkladık ve İslâm dininin bunlar hakkındaki hükümlerini naklettik. Bunlardan kurtulmanın, alışkanlıkların kökünü kesmenin İslâm'a göre çarelerini dile getirip gereken açıklamayı yaptık. O halde terbiyeci kardeşim! Mümkünse sözü edilen bölüme bak, tâ ki, bu iki zararlı madde hakkında hafızan tazelensin ve İslâm topluluğunda bunları kökünden kazıyıp atmanın çareleri bir daha gözlerinin önüne serilmiş olsun. Aynı zamanda bunların oluşturduğu bozgun bir hayat düzeni gençlerin kutsal değerlerden koparılıp saptırılması da ayrıca sözkonusu...

Burada diğer bir mesele kaldı, o da: Üzüm ve hurma dışında başka maddelerden elde edilen alkollü maddelerin içilmesi mubah mıdır? sorusudur...

Yapılan sahih rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den baldan, kum darıdan ve arpadan elde edilen içkilerden sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

“Her sarhoşluk veren hamr (içki) dir ve her hamr haramdır.” [723]

O halde:

Alkollü maddeler ister meyvelerden, ister arpa ve diğer bir tahıldan elde edilsin, hepsi de “hamr” kapsamına girer. Hepsi de sarhoş edip aklı ve şuuru perdeler. Nitekim ikinci halîfe Ömer (r.a.) Resûlüllah (a.s.) Efendimizin minberine çıkarak ondan şunu ilan etmişti:

“Hamr, aklı örten (aklın değerini bozan) her şeydir.”

Elde edilen içki, sarhoş ettiği sürece, azı da, çoğu da haramdır. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu hususta şöyle buyurmuştur:

“Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır.” [724]

Bunun üzerine halîfe Ömer bin Abdulazîz şu emri verdi:

“Siz Allah'ın şu buyruğunu duymadınız mı?

“Gerçekten O size Kitap’ta, Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve alaya alındığını işittiğiniz zaman artık onların yanında oturmayın, tâ ki başka bir konuşmaya dalsınlar. Yoksa siz de onların bir benzeri olursunuz, diye hüküm indirmiştir, Allah elbette münafıklarla kâfirlerin hepsini Cehennem'de toplayıp biraraya getirecektir.”[725]

Hatırlanacağı üzere kitabımızın ikinci kısım, “Alkollü İçkiler ve Uyuşturucu Maddeler” bahsinde şu hususu belirtmiştik: içkiyi deva (ilaç) olarak da kullanmak caiz değildir.” Bunu, Rasûlullah (a.s.) Efendimizin, birisinin sorusuna

verdiği cevaptan istidlal edip çıkarmıştık ki o hadisi Müslim ve Ahmed bin Hanbel rivayet etmişlerdir. Şöyle ki: Bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimizden içki hakkında sordu. Peygamberimiz onu içkiden men'etti. Adam bu defa,
“Ben onu ancak deva olarak kullanıyorum” dedi. Peygamberimiz ona:
“İçki deva değil, hastalık ve illetin kendisidir” buyurdu.
Bu ve diğer şahid olarak getirdiğimiz nasslar, içkinin ilaç olarak da kullanılmasının caiz olmadığına, bu niyetle içenin de, tedavide kullananın da günahkâr olacağına kesinlikle delâlet etmektedirler.
Bazı ilaçlara az. miktarda o ilacın korunması veya kimyevi özelliğinin muhafaza edilmesi için katılmasında bir sakınca yoktur, o gibi ilaçları kullanmak caizdir. Ancak bu cevaz şu şartlara bağlıdır:

a) İnsan sağlığını ciddi biçimde tehlikeye düşüren bir durumun bulunması, tavsiye edilen ilacın bu bakımdan içilmesinin gerekliliğinin bilinmesi,

b) Ondan başka helâl bir ilacın bulunmaması, yani onun yerine geçecek, onun te'sirine denk te'sir edecek helâl bir ilacın mevcud olmaması,

c) İçinde alkol bulunan ilacın uzman bir müslüman doktor tarafından tavsiye edilmesi...

Bir gerçek daha var ki, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz sadece alkollü içkilerin azını ve çoğunu haram kılmakla yetinmemiş, alım satımını, ticaretini, isterse bu ticaret gayr-i müslimlerle yapılsın her türlü ithal ve ihracını yasaklamıştır. Bu bakımdan hiçbir müslümana alkollü maddeleri ithal etmek veya hazırlayıp ihraç etmek, imal etmek ve bir yerden bir yere nakletmek helâl kılınmamıştır. O nedenle Cenâb-ı Hak, alkollü içkilere, onları içenlere, dağıtanlara, alım satımını yapanlara, imal edenlere, taşıyanlara ve kendisine taşınanlara, bedelini alıp yiyenlere lanet etmiştir.
İslâm'ın genel kural mahiyetinde harama vesile olan şeyleri yasaklama açısından bakılınca, bağ ve üzüm sahibinin elde ettiği ürününü içki imal edenlere satmasının haram olduğu ortaya çıkar.
Nitekim Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bu hususta şöyle buyurmuştur:
“Kim üzüm toplama mevsimi, bir yahudiye veya hırıstiyana ya da içki imal eden birine satmak için üzümünü satışa çıkarmayıp bir yerde bekletirse göz göre göre bir anda kendini ateşe atmış olur.” [726]
Bu uyarı ve kaideye göre, müslüman içki içilen toplantı yerlerini ve içki içenlerle oturmayı bırakıp ayrılmakla emrolunmuştur.
Nitekim sahih tesbitlere göre, Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse, üzerinde içki sunulan bir sofraya

oturmasın!” [727]
Emevi halifelerinden adaletiyle, dine bağlılığıyla, takva ve salahıyla ün yapan Ömer bin Abdülaziz'in hem içki içene, hem onların meclisinde oturanlara, içki içmeseler bile aynı sofrada yer alanlara had cezası uyguladığı bilinmektedir.
Bir gün içki meclisi kurup kadeh tokuşturan bir grup insan yakalanıp halifeye getirildi. Hepsine gereken had cezasının verilmesini emretti. Bunun üzerine denildi ki:
“Aralarında içki içmeyen oruçlu bir kimse de bulunuyor?”
Çünkü İslâm'ın kuruluş esasları kolaylık üzerine bina edilmiş, zorluğu savma, uygun olan maslahatı gerçekleştirme prensibi doğrultusunda vaz’ edilmiştir. Bu hususta asıl dayanak Allah'ın şu buyruğudur:
“Ama (açlıktan veya başka bir sebebten) darda kalana (başkasının hakkına el uzatmamak ve zaruret miktarını aşmamak şartıyla) günah yoktur.” [728]

ELBİSE, SÜS VE GÖRÜNÜMDE HARAM KILINANI

İslâm kolaylık arzeden ilke ve esaslarıyla müslüman kimseye toplum karşısına layık olduğu şekilde giyinip kuşanarak, kendine çekidüzen vererek çıkmasını mubah kılmıştır. Bunun için Cenab-i Hak, yararlanılacak her türlü süs, elbise ve zineti yaratmıştır. Bu hususu kendi Kitabında şöyle açıklamıştır:
“Ey Adem oğulları! Size utanç yerlerinizi örtecek elbise ve bir de süs elbisesi indirdik. Takva (Allah’tan korkup kötülüklerden sakınmak) elbisesi ise bunlardan daha hayırlıdır.” [729]
Diğer bir âyette ise şöyle buyuruluyor:
“Ey Adem oğulları! Her mescidde (namaz vakitlerinde orada bulunduğunuz da) güzel ve temiz elbisenizi alıp giyinin...” [730]
Şu şartla ki mubah olan süsten ortalama ölçüde yararlanacak, itidal sınırını aşmıyacak. Bu da Alah'ın şu *buyruğunu tahkîka yönelik bir şarttır:*
“Onlar ki mallarını harcadıkları zaman ne israf ederler, ne de cimrilik yaparlar, bu ikisi arasında ortalama dengeli olurlar.” ***[731]***
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de bu konuda şöyle buyurmuştur:
“İsrafa kaçmadan, kibir ve gurura vesile kılmadan yeyiniz, içiniz, giyiniz ve tasaddukta bulununuz.” [732]
İslâm'ın insan görüntü ve kıyafetini gösterdiği yakın ilginin açık belirtilerinden biri de şudur: İslâm, müslümana temizlik ve nezafet üzere bulunmasını emreder.

Çünkü nezafet her türlü süsün, güzel görünümün esası ve lâyık olan her güzelliğin yansıtıcısıdır:
Sahih tesbitlere göre, Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur:
"Temiz ve pak olun. Çünkü İslâm son derece pak ve temizdir." ***[733]***
"Temizlik ve paklık imâna davet eder; imân ise sahibiyle beraber cennet'tedir." [734]
Yine sahih tesbitlere göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, seferden dönen ashabına temizlenip paklanmalarını, kılık kıyafetlerine itina göstermelerini, iyi bir görünümle dışarı çıkmalarını tavsiye etmiştir:
"Doğrusu sizler din kardeşlerinizin karşısına gelip çıkıyorsunuz; bu bakımdan at ve develerinizin eyer ve semerlerini düzeltiniz, elbiselerinize güzel bir çeki düzen veriniz. Öyleki, insanlar arasında yüzleri bir ben gibi olmaya çalışınız. Çünkü gerçekten Allah yaramaz çirkin nesneyi, çirkin sözü sevmez." [735]
İslâm'ın insanın günlük kıyafet ve görünümüne gösterdiği inayetin bir başkası, müslümanları toplantılara katılırken, halkın kaynaştığı yerlere uğrarken temizlik ve paklanmaya tahrik ve teşvik etmesi, cuma ve bayramlarda gereken bütün temizliğe ve düzgünlüğe dikkat göstermelerini tavsiyede bulunmasıdır:
Sahih rivayete göre, bir adam üzerinde eski ve de çok adi bir elbise bulunduğu halde Peygamber (a.s.) Efendimize geldi. Aralarında şu konuşma geçti:
"Malın var mı?"
"Evet..."
"Hangi tür malın var?"
"Hemen her türden var."
"O halde Allah sana bir mal verdiği zaman, verdiği nimetinin eseri ve faziletinin izi senin üzerinde görünsün!" ***[736]***
Diğer bir hadislerinde ise şöyle buyurmuştur:
"Sizden biriniz için hiç de sakıncalı değildir ki, iş ve hizmet için edindiği iki elbiseden başka cuma günü için de iki elbise edinmek." [737]
İslâm'ın bir diğer inayeti de, saç ve sakalımızı iyice düzeltmemiz için tahrik ve teşvikte bulunmasıdır. Nitekim İmâm Malik, Muvatta adlı kitabında şunu rivayet ediyor: Bir adam saç sakalı birbirine karışmış bir halde Peygamber (a.s.) Efendimize geldiğinde ona dikkatle baktı ve saç sakalını düzeltmesi için işarette bulundu. Adam gidip saç sakalını düzeltttikten sonra tekrar geldi. Bunun üzerine Peygamberimiz (a.s.):
"Bu düzgünlük ve temizlik, sizden birinizin şeytan gibi saç sakalı birbirine karışmış vaziyette gelmesinden daha hayırlı değil midir?" [738]

İşte İslâm (her türlü temizliği, düzgünlüğü, düzenli giyinmeyi, iyi bir kıyafet ve görünümle dışarı çıkmayı sadece mubah kılmakla kalmamış, müslümanın böyle yapmasını istemiş ve bunları kendine haram sayan kimseleri şiddetle kınamıştır. Nitekim Cenab-ı Hak, Kur'an'ı Kerim'de buyuruyor ki:
"De ki: Allah'ın kullarına çıkarıp verdiği süsü ve rızıklardan temiz olanları kim haram kılmıştır? De ki: O dünya hayatında imân edenler içindir; kıyamette de yine onlara hastır. İşte böylece bilen bir millete âyetlerimizi açıklıyoruz." ***[739]***
İslâm dini, diğer taraftan müslümanlara birtakım süs eşyasını, elbise çeşitlerini ve birtakım görünümleri yüce hikmetlere istinaden haram kılmıştır. Terbiyeci kardeşim! Şimdi bu haram kılınan şeylerden önemli olanları aşağıya naklediyorum:[740]

1- Altın Ve İpeği Haram Kılmıştır.

Yapılan sahih rivayete göre, Hz. Ali (r.a.) diyor ki: Rasûlullah (a.s.) Efendimiz ipek kumaşı sağ eline aldı ve altını da sol eline aldıktan sonra şöyle buyurdu:
"Şüphesiz ki bu ikisi ümmetimin erkeklerine haramdır!" [741]
İbn Mâce şu ilâveyi de yapmıştır:
"Ümmetimin kadınlarına helâldir."
Yine sahih tesbitlere göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bir adamın parmağında altın yüzük gördü ve çıkarıp bir tarafa attıktan sonra şöyle buyurdu:
"Sizden biriniz ateşten bir kor kasdedip onu parmağına geçiriyor!"
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz ayrılıp gittikten sonra o adama denildi ki:
"Yüzüğünü al da ondan yararlan!" O da:
"Hayır vallahi, Rasûlullah (a.s.) onu attıktan sonra almam" diye karşılık verdi. [742]
Ashab-ı Kiram'dan Hz. Huzayfe (r.a.) diyor ki:
"Rasûlullah (a.s.) Efendimiz altın yüzük takınmamızı yasakladı." [743]
İpek kumaştan maksat, ipek böceğinden elde edilen hâlis ipektir. Yoksa günümüzde yapılan sun'i ipek değildir. Çünkü sun'i ipekten yapılan elbiseyi kullanmakta bir sakınca yoktur.
Ayrıca halis ipek elbise denilince, ipekle başka bir madde karışımından eşit ölçüde imal edilen kumaşlar istisna edilir. Bunun gibi ipek iplikle yapılan dikiş, ipek kumaştan yapılan yama ve benzeri şeyler, konulduğu ve yamandığı kumaş ağırlığına eşit değilse, kullanılmalarında bir sakınca yoktur. Nitekim Îbn Abbas (r.a.) dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.)

Efendimte ancak hâlis ipekten yapılan elbiseyi kullanmayı yasaklamıştır. Diğer kumaşlar üzerine monte edilen ipek parçalar, erişi ipek, ırgaçı başka ipten dokunan kumaşı kullanmakta bir sakınca yoktur.”

Uyuz ve benzeri cilt hastalıklarını önlemek, aşırı sıcak ve soğuktan korunmak, avret yerini örtmek için başka uygun bir kumaş bulunmadığında ipek kumaş kullanmaya cevaz verilmiştir. Hz. Enes (r.a.) diyor ki:

“Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, uyuz hastalığına yakalanan Zübeyr ile Abdurrahman'a ipek kumaş giymeleri için ruhsat verdi.”

Tabii ki, ipek ve altın sadece erkeklere haramdır. Kadınlara ise bu ikisi de helâl kılınmıştır. Az yukarıda Hz. Ali'nin (r.a.) rivayet ettiği hadiste bu husus açıklanmıştı.

Gümüş yüzük kullanmak caizdir. Bunun ötesinde israf derecesine varmadığı taktirde sünnettir.[744]

Daha faziletlisi sağ elin serçe parmağına takılmasıdır. Nitekim İbn Ömer (r.a.) diyor ki:

“... Sonra Rasûlullah (a.s.) Efendimiz gümüşten bir yüzük edindi, O'nu gören Ashab-ı Kiram da gümüş yüzük edinmeye başladılar. Rasûlullah (a.s.) Efendimizin vefatından sonra O'nun kullandığı gümüş yüzüğü Ebubekir Sıddîk (r.a.) kullandı, ondan sonra Hz. Ömer (r.a.) ve sonra da Hz. Osman (r.a.) kullandılar. Sonra da Hz. Osman (r.a.) o yüzüğü Eriş kuyusuna düşürdü ve bir daha bulunamadı.”

Altın ve ipeğin erkeklere haram kılınmasının sebep ve hikmeti şu olabilir:

Erkeklere yakışmayan süs eşyasından, kırıtmak belirtisinden uzak kalmak, çözülüp gevşemeye yol açan naziklik, yumuşaklık gibi hallerle savaşmak ve insan nefsinden böbürlenme, gururlanma gibi duygu ve davranışları kökünden kesip atmak, bütün dünyada her zaman ve her yerde mübadele vasıtası olan paranın değerini korumaya yönelik olarak altını denge değer ölçüsü olarak korumak bu cümledendir.

Kadınların bu tahrim hükmünün dışında tutulmasına gelince: Onun kadınlığının özeliğine riayet, altın, ipek gibi süs eşyasına sahip olma, duygusunun devamlı temayül gösterip gelişmesini cevaplandırmak, fıtratında zinete karşı olan ilgi ve hevesini tatmin ve aynı zamanda erkeğinin ilgisini çekip artırmak, güzel bir görünüm arzetmesini sağlamak içindir.[745]

2- Kadının Erkeğe, Erkeğin de Kadına Benzemesi Haramdır.

Yapılan sahih rivayete göre, Îbn Abbas (r.a.) diyor ki:
“Rasûlullah (a.s.) Efendimiz kadınlara benzemeye özenen erkeklere ve erkeklere benzemeye özenen kadınlara lanet etmiştir.” [746]
Buhari'nin münferiden yaptığı rivayette ise şöyle tesbit edilmiştir:
“Kadınlar gibi kırıtıp onlara benzemeye çalışan erkeklere ve tavr u hareketlerinde, konuşma ve davranışlarında, giyim ve kuşamlarında erkeklere benzemeye çalışan kadınlara lanet etmiştir.” [747]
Hüzeyl kabilesinden bir adamın şöyle dediği rivayet edilmiştir:
Abdullah bin Amir bin As'ı (r.a.) gördüm, evi hill kesiminde, Mescid-i Haram sınırları içinde idi. Bir ara Hz. Abdullah'ın yanında bulunuyordum derken o sırada omuzuna yay geçirmiş olarak Ummü Sa'd binti Ebû Cehl oradan geçiyordu. Ama erkeklerin adım attığı gibi adım atıyor, yürüyüşünde tıpkı bir erkek havası veriyordu. Hz. Abdullah merakla sordu:
“Kimdir bu kadın?” Ben de:
“Ebû Cehl'in kızı Ümmü Sa'd'dır” dedim. Bunun üzerine Abdullah (r.a.) şöyle dedi:
“Rasûlullah (a.s.) Efendimizden işittim buyurdu ki: *“Erkeklere benzemeye özenen kadınlar ve kadınlara benzemeye özenen erkekler bizden değildir.”* [748]
Ne yazık ki, genç erkeklerimizle genç kızlarımızda birbirlerine benzeme ve körü körüne taklid bir hastalık haline gelmiş bulunuyor.
Gençler böylesine çirkin bir benzeme hususunda ısrarlı olup topluma adeta meydan okuyorlar. Artık terbiyecilere düşen görev, bu durumu güzel metotlarla düzeltip nesli terbiye etmektir.[749]

3- Şehvet Ve Gurura Vesile Olan Elbise Haramdır

Bu hususta yapılan sahih rivayete göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz buyurdu ki:
“Kim şehvet elbisesi giyinirse, Allah ona kıyamet günü zillet ve horluk elbisesi giydirir.”[750]
Şehvet elbisesinden maksat, insanlara karşı böbürlenmek, büyüklük taslamak ve onlara tepeden bakmak için giyilenidir. Hiç şüphe yok ki fiatı yüksek lüks elbise giyinmek insanı daha çok böylesine bir kibir ve gurura doğru çeker. Allah (c.c.) ise böbürlenip büyüklük taslayanları sevmez. Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bu hususta şöyle buyurmuştur:
“Kim elbisesini böbürlenmek ve büyüklük taslamak için yerden sürüyüp çekerse,

Allah kıyamet günü ona rahmet nazarıyla bakmaz.” [751]
O halde müslümana gereken, giyim ve kuşamında, yeme ve içmesinde, ev ve konağında ortalama bir yol tutup itidali korumaktır; tâ ki kibir ve gurur duygusu kabarmamış olur ve büyüklük taslama şehveti onu altedip kendine esir edemez duruma gelir.
Bir adam Abdullah Bin Ömer'e (r.a.) sordu:
“Elbise türünden ne giyinebilirim?” Cevap verdi:
“Beyinsiz alçaklar seni alaya almayacak, hikmet erbabı seni ayıplamıyacak şekilde elbise giyin!”
İbn Ömer (r.a.) bu sözüyle ona, itidal sınırını aşmamasını tavsiye etmiştir.[752]

4- Allah'ın Yarattığı Şekli Değiştirmek Haramdır

Şekli değiştirme fiillerinden biri dövme'dir. Arapça buna “veşm” denilir, iğne ile vücudun muhtelif yerlerine, bilhassa yüz, kol ve ellere çivit veya benzeri bir toz kullanmak suretiyle şekiller yapmaktır. Peygamber'in (a.s.) bunu yasaklayarak yapanı ve yaptıranı lanetlediği şöyle rivayet edilmiştir:
“Rasûlullah (a.s.) Efendimiz dövme yapana ve yaptırana; dişleri inceltip kısaltana ve kısalttırıp inceltene lanet etmiştir.” [753]
Dövme ve dişleri küçültüp kısaltma bir ölçüdür. Günümüzde yapılan estetik ameliyatla yüzünün şeklini değiştirenlerin sayısı belirsizdir. Bu gibi âdet ve hevesler, insana eziyet verdiği, Allah'ın yaratıp şekillendirdiği bir şeyi değiştirdiği ve Allah'ın kaderine rıza gösterilmediği için Rasûlullah (a.s.) böyle yapanları ve yaptıranları lânetlemiştir.
Kur'an-ı Kerim bu gibi değiştirmeleri şeytanın fısıltısı olarak vasıflandırıyor ve onun kendi etba'ını böylece saptırdığına dikkatleri çekiyor:
“Allah şeytanı lanetledi. O da: “And olsun ki senin kullarından belirli bir pay edineceğim; elbette onları saptıracağım, onları kuruntularla oyalayacağım. Elbette onlara emredeceğim ve hayvanların kulaklarını yaracaklar ve yine onlara emredeceğim, Allah'ın yarattığını değiştirecekler, dedi. Ve artık kim Allah'ı bırakır da şeytanı dost ve arkadaş edinirse, gerçekten o açık bir ziyana uğramıştır.” [754]
Estetik ameliyatta yapılan güzelleştirme ve değiştirmelerden şunlar istisna edilir: insana bedensel veya ruhsal sıkıntı veren elem hissettiren şeyler, vücutta meydana gelen yumru ve benzeri fazlalıklar, iltihap yapan bademcikler alınabilir. Saç tıraşı, tırnakları kesmek, koltuk altı ve benzeri yerlerdeki kılları gidermek de

böyle. Çünkü bunları kesmekte sıkıntıyı giderme, temizliği gerçekleştirme ve görünüme anlam kazandırma sözkonusudur.[755]

5- Sakalı Traş Etmek Haramdır

Yapılan sahih rivayete göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur
"Bıyığı (dudağın kırmızılığı görülecek şekilde) kesiniz, sakalı uzatıp salıveriniz ve mecusi (ateşperest)lere muhalefet ediniz." [756]
Diğer bir tesbite göre, mecusilerden iki adam, Peygamber (a.s.) Efendimize geldiler, ikisi de bıyıklarım iyice uzatmış, sakallarını traş etmiş bulunuyordu. Rasûlullah (a.s.) onların bu şeklini hoş karşılamadı ve kendilerine şöyle sordu:
"*Yazıklar olsun size! Böyle yapmanızı size kim emretti?"* Onlar da,
"Rabbımız emretti" diye cevap verdiler. Rabdan maksad, Kısra'yı kastediyorlardı. Bunun üzerine Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:
"Ama benim Rabbım bana, sakalımı uzatıp salıvermemi, bıyığımı kesmemi emretti." [757]
Yapılan raerfu' bir rivayette ise, Peygamber (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğu tesbit edilmiştir:
"Sakalı salıverin uzatın, bıyıkları (dudak görünecek şekilde) kesin; yahudi ve hırıstiyanlara benzemeyin!"[758] Diğer sahih bir hadiste ise şöyle buyurulmuştur:
*"On şey fıtrattan (peygamberlerin sünnetinden) dir: Bıyığı kesmek, sakalı uzatıp salıvermek, misvak kullanmak, buruna su çekip temizlemek, ağza su alıp çalkalamak, tırnakları kesmek, parmak boğumlarını yıkamak, koltuk kıllarını gidermek, etek traşı olmak, (küçük ve büyük haceti giderdikten sonra) su ile temizlenmek."****[759]**

Sakal Hakkında Dört Mezhep İmamının Görüş Ve İçtihadı

Mezhep imamlarının dördü de sakalı traş etmeyip uzatmanın vüvubu üzerinde ittifak ettikleri, tıraş edilmesini haram saydıkları tesbit edilmiştir..
1- Hanefi imamlarının önde gelenlerinin mezhebi: "Adamın sakalını kesmesi haramdır." en-Nihâye kitabında bir tutamdan fazlasını kesmesinin vâcib olduğu açıklanmış, bir tutamdan daha az bırakıp kısaltmayı hiç kimse mubah görmemiştir. Nitekim sakalı bir tutamdan daha az uzatanlar, bazı Mağribliler

(Afrika kıtasının batı kesiminde yaşayanlar) ve bir de kadınlara benzemeye özenen erkeklerdir. Sakalın tamamını kesme ise, Hindistan yahudileriyle İran mecusilerinin (fiilleridir). [760]

2- Mâliki mezhebine göre: "Sakalı traş etmek veya iyice kısaltmak -bununla kötü bir misal ortaya çıkıyorsa- haramdır. Az uzatıp kısaltmak sebebiyle kötü bir misal doğmuyorsa, bu uygun olan şekle uymamaktır ve mekruhtur." [761]

3- Şafii mezhebine göre: Şeyhayn (iki şeyh) "sakalı kesmek mekruhtur" demişlerdir. İbn Rıfat buna itiraz ederek "İmam Şafiî'nin el-Umm adlı kitabında imam sakalı kesmenin haram olduğunu kesin bir ifadeyle belirtmiştir" deyip kaynak göstermiştir.

el-Esrai diyor ki: "Gerçek odur ki, bir illet ve hastalık sözkonusu olmadığı halde sakalı tamamiyle kesmek haramdır."

Buna benzer bir söz de Îbn Kasım haşiyesinde geçmektedir.

4- Hanbeli mezhebine göre: Hanbeliler sakal kesmenin tahrimini kesin bir ifadeyle belirtmişlerdir. Onlardan bir kısmı ise, itimad edilen görüşe göre sakalı traş etmenin haram olduğunu açıklamışlardır.[762] Bir kısmı ise sakal kesmenin haram olduğunu açıklarken buna muhalefet edenlerin olup olmadığını bahsetmemiştir.

Naklettiğimiz hadislerden ve fikhi nasslardan açıkça anlaşılan şudur ki: Sakalı traş etmek haramdır. Gerçeği araştırıp doğruyu bulmaya çalışan insaflı kimseler ise herhalde hüccetin sadeleğini, delilinin kuvvetini dikkate alarak bırakmanın vacib olduğunu söylerler.

Ben de şu sakalını traş eden hakkında söylenen sözü aynen söylerim:

"O kimse kadınlara benzemeye özenmektedir veya Allah'ın yarattığı şekli değiştirendir veyahut başkalarını körü körüne taklid edendir. Bu durumlardan sadece biri müslümanı günaha düşürmeye yeter de artar."

Allah (c.c.) gençlerimize doğruyu, iyiyi, uygun olanı ilham buyursun. Akidelerini kuvvetlendirsin, İslâmiyetlerini sağlamlaştırsın. Böylece her zaman erkeklik ve olgunluk görünümünde bulunsunlar.[763]

6- Altın Ve Gümüş Kap Kullanmak Haramdır

Bu hususta sahih rivayete göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki altın ve gümüş kaplarda bir şey yiyip içen kimsenin karnında cehennem ateşi carcar yapar." [764]

Hz. Huzayfe (r.a.) diyor ki:
“Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bizi altın ve gümüş kaplardan su içmemizi ve yemek yememizi yasakladı ve ayrıca ipek ve diba kumaştan elbise giyinmemizi de men'etti. Ve sonra da Efendimiz şöyle buyurdu:
“Bu gibi şeyler dünyada kafirler içindir, ahirette de bizim içindir.” [765]
Naklettiğimiz bu hadislerden, altın ve gümüş kaplar edinip kullanmanın; sade ipekten yaygı ya da elbise yapıp kullanmanın haram olduğu anlaşılıyor. Böyle yapanlar günahkar olurlar.
Altın ve gümüş kap ile ipek yaygı kullanmanın tahrimi erkek ve kadınların ikisini de hükmün kapsamına alır. Bundaki hikmete gelince: Müslümanın evinin mezmun lüks şeylerden ve gazabı gerektiren kibir ve gurur alâmeti sayılan birtakım eşyadan pak ve temiz tutulması sözkonusudur.[766]

7- Suret Ve Timsaller Bulundurmak Haramdır

Sûret ve Timsâl: [767]
Bu hususta Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Şüphesiz ki kıyamet gününde en şiddetli azâb görecek olanlar, suret yapanlardır.” ***[768]***
“Doğrusu bu suretleri işleyip yapanlar, kıyamet gününde azâb edilecekler ve şu işleyip yaptığınız suretleri diriltiniz! denilecek.” [769]
Hz. Aişe (r.a.) Validemiz anlatıyor:
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz bir seferden dönmüş bulunuyordu. Ben de bulunduğum odanın iç penceresine, üzerinde suret bulunan bir örtü asmıştım. Peygamber (a.s.) Efendimiz o örtüyü görünce rengi değişti ve şöyle buyurdu:
“Ya Aişe! Kıyamet gününde Allah yanında en çok ve şiddetli azâb görecek olanlar, Allah'ın yarattığı canlıları (tasvir edip) benzetenlerdir.”
Bunun üzerine o perdeyi kesip bir veya iki yastık yüzü yaptık.[770]
“İçinde köpek ve suretler bulunan eve melekler girmez.” [771]
Hayyan bin Husayn anlatıyor: Ali bin Ebi Talib (r.a.) bana şöyle dedi:
“Rasûlullah (a.s.) Efendimizin beni görevlendirdiği şeye seni görevlendireyim mi? Hiçbir suret bırakma mutlaka sil, yüksekçe hiçbir kabir bırakma mutlaka düzelt...” [772]
Bu hadislerin tamamı, timsal ve suretlerin haram kılındığına delâlet etmektedir; ister bu suret ve timsaller üç buutlu birer cisim şeklinde olsunlar, ister resim

şeklinde olsunlar farketmez. tster gölgesi bulunan heykeller ve putlar gibi olsunlar, ister gölgesi olmayan kabartma ve çizgi şeklinde bulunsunlar, aynı hükmün kapsamına girerler, ister bunlar aşağılanmak, tahkir edilmek niyetiyle yapılsın, isterse başka niyetle yapılsın yine farketmez. Çünkü bütün bu durumlarda Allah'ın yarattığı (canlılara) benzeme ve benzetme sözkonusudur.
Bu hürmeti te'kid eden hususlardan biri de şu rivayettir:
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz Mekke'yi fethettikten sonra, içinde suretler, putlar ve timsaller bulunduğu için Kabe'nin içine girmemiş, bunlar çıkarılıp giderilinceye kadar beklemiştir.
Yapılan sahih rivayete göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz Mekke'nin bathâ mevkiinde bulunuyordu. Ömer bin Hattab'a Kabe'ye gidip içinde ne kadar suret varsa hepsini silip gidermesini emretti. Nitekim Kabe'deki suretler silinip giderilinceye, putlardan temizlenınceye kadar içeri girmedi. [773]
Ashab-ı Kiram'dan Hz. Üsâme (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (a.s.) Efendimiz Mekke'yi fethettikten sonra Kabe'ye girdiğinde içinde İbrahim Peygamberin suretini (çizilmiş resmini) gördü. Hemen su istedi ve o resmi silip giderdi. [774]
Suretler konusunda şunlar istisna edilir:
Ağaç şekilleri ve ruh (can) taşımayan herhangi bir eşyanın şekli ve resmi bu cümledendir.
Sâid bin Ebi Hasan anlatıyor:
Bir adam, Resûlüllah (a.s.) Efendimizin amcasının oğlu Abdullah bin Abbas'a (r.a.) gelerek şöyle dedi:
“Doğrusu ben elimin işiyle sanatıyla geçinen bir kimseyim; İşte şu suretleri yapmaktayım, ne dersiniz?”
Bunun üzerine Abdullah bin Abbas (r.a.) ona şu cevabı verdi:
“Ben sana ancak Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den işittiğimi haber vermek istiyorum. Efendimiz şöyle buyurdu: *“Kim bir suret yaparsa, şüphesiz ki Allah ona, o surete ruh üflemedikçe azâb eder. Oysa o, surete ruh üfleyici değildir.”*
Bu haber üzerine adam fazlasıyla korktu. Abdullah bin Abbas (r.a.) ona:
“Vah yazık! Sen herhalde suret yapmak istiyorsan İşte ağacın ve içinde ruh bulunmayan bir eşyanın suretini yap” buyurdu. [775]
Timsâl konusunda şunlar istisna edilir:
Çocukların oynayıp oyalanması için yapılan insan ve hayvan şeklindeki bebekler ve oyuncaklar. Çünkü bunları yapmakta saygı ve büyüklük atfetme niyeti yoktur. Nitekim Hz. Aişe (r.a.) Validemiz diyor ki:
Doğrusu ben zaman zaman insan şeklinde yapılmış bebeklerle oynadım.

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de bunları görürdü. Arkadaşlarım gelir ve benimle oynar ve Resûlüllah'tan endişe edip gizlenirlerdi. Oysa Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onların bana gelmesine sevinir ve benimle oynamalarına memmun olurdu.

Diğer bir rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir gün Hz. Aişe'ye [776] oyuncaklarını göstererek,
*"Bunlar nedir?"*diye sordu. O da,
"Kızlarımdır..." diye cevap verdi.
"Ya bunların ortasındaki şey nedir?" diye sorunca, o da
"At'tır..." dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz (a.s.):
"İki kanatlı bir at öyle mi?" buyurdu. Hz. Aişe,
"Davut oğlu Süleyman'ın kanatlı atları bulunduğunu duymadın mı?" deyince, Efendimiz dişleri görününceye kadar güldü... [777]
Şevkani diyor ki:
Nakledilen bu hadislerde, çocukların gelin şeklinde yapılmış oyuncaklar ile oynamalarının caiz olduğuna açık delil vardır. İmâm Mâlik'ten yapılan rivayete göre, adı geçen, adamların kendi kız çocuklarına bu gibi bebekleri satın almalarını mekruh saymıştır. Kadı lyaz ise, kız çocuklarının bu gibi bebeklerle oynamalarına ruhsat vardır, demiştir.
Dikkatleri bu hususa çekmekte yarar görüyoruz, o da: Yapılan suretleri aşağılayıp tahkir niyetiyle özelliğini kaybettirecek şekilde bazı hatlarını silip değiştirmek suretiyle onlardan yararlanmak mümkündür. Çünkü değiştirme, yani tahkir niyetiyle değiştirilip başkalaştırmak onu helâl kılmaktadır. Nitekim yapılan sahih rivayete göre, Melek Cebrail, içeri girmek için Resûlüllah (a.s.) Efendimizden izin istiyor. Rasûlullah da ona:
*"İçeri gir"*diye müsaade ediyorsa o,
"Senin evine nasıl gireyim ki, içinde bir perde ve perdenin üzerinde suret bulunuyordur. Ama mutlaka bunları bulundurmak istiyorsan, başlarını kes veya kesip yastık yüzü yap ya da yaygı olarak kullan" diyor.[778]
Özel fotoğraf makinalarıyla çekilen resimlere gelince:
Nakledilen nassların zahiri bunlarında haram olduğunu içine almaktadır. Ancak bazı zaruri durumlarda, maslahatın gerektirdiği hallerde buna ruhsat verilebilir: Kimlik kartlarına, pasaportlara yapıştırılan resimler, suçlu canilerin bulunup yakalanması için hazırlanıp asılan veya sicil defterlerine yapıştırılan resimleri, şüpheli kişilerin resimleri, belli bir konuyu açıklamak için lüzum görülen resimler bu cümledendir. Çünkü bunlar "zaruretler mahzurlu şeyleri mubah

kılar” kaidesinin kapsamına girmektedir.
İşarette bulunmamızı uygun gördüğümüz bir hususu hatırlatalım:
Birçok müslüman kimselerin evlerinde baba, dede veya ailenin resimleri büyütülüp asılmakta ve evin birçok duvarları üzerlerine canlı varlıkların resimleri bulunan eşya ile süslenmektedir. Şüphesiz ki, bu gibi ameller, cahiliyet devrinin kötü âdetlerinden biridir ve aynı zamanda îslamiyetin yasaklayıp kaldırdığı putperestlerin görüntülerine benzer bir görüntüdür.
Artık terbiyecilere ve babalara gereken şu ki, evlerine bu gibi haram şeyleri sokmamaları, hanelerini suretlerden tertemiz tutmalıdırlar. Böylece umulur ki, Aziz ve Celil olan Allah'ın rızâsına erişirler de Allah'ın övdüğü şu bahtiyar kişilerden sayılırlar.
“Öyle ya, kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, İşte onlar Allah'ın kendilerine nimet sunduğu peygamberler, sıddiklar, şehidler ve sâlihlerle beraberdirler. Bunlar ise ne güzel arkadaşlardır!” ***[779]***

CAHİLİYYET DEVRİ İNANÇLARIYLA İLGİLİ TAHRİM

Gaybı ancak Allah (c.c.) bilir. Gaybını ancak kullarından seçip razı olduğu kimseye, Peygamberlerine bildirir. Kur'ân'da bu gerçeğe temasla deniliyor ki:
“O gaybı bilendir. Gaybına kimseyi muttali kılmaz. Ancak seçip razı olduğu bir peygamberebildirmesi bunun dışındadır...” [780]
Artık kim gaybı bildiğini, hakiki gaybe marifet edindiğini iddia ederse, o gerçekten Allah'a hakiki gaybe ve insanlara karşı tam bir yalancıdır.
Şanı Yüce Allah (c.c.) buyuruyor:
“De ki: Göklerde ve yerde gaybı Allah’tan başka kimse bilmez ve onlar da ne zaman diriltilip kaldırılacaklarının bilincinde değillerdir. Hayır, onların ahiret hakkındaki bilgisi kıt ve yetersizdir.” ***[781]***
Ne insanlar, ne melekler, ne de cinler gaybı bilmezler, meğerki Allah onu onlara öğretmiş olsun. Cenab-ı Hakk, Süleyman peygamberin cinleri hakkında şu haberi veriyor:
“Ne vakit ki Süleyman'a ölümü hükmettik; (çalıştırdığı) cinlere onun ölümünü ancak değneğini yiyen ağaçkurdu gösterdi. Süleyman (ölmüş vaziyette) yere kapanınca, şu gerçek ortaya çıktı ki, eğer cinler gaybı bilmiş olsalardı, o horlayıcı, aşağılayıcı azabın içinde kalmazlardı.” [782]
Bu bilgilerin ışığı altında İslam aşağıdaki inançları haram kılmıştır:
1- Kahinleri tasdiki haram kılmıştır. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu

hususta şöyle buyurmuştur:
“Kim bir gaybden haber verene gelir de birşey sorar ve onun dediğini tasdik ederse, kırk günlük namazı kabul olunmaz.” [783]
“Kim bir kâhine gelir de onun dediğini tasdik ederse, o, Muhammed'e (a.s.) indirileni inkâr etmiş olur.” [784]
Bu hadislerden açıkça anlaşılıyor ki, İslâm bâtıla karşı hamlesinde yalnız deccal kâhinlerin Üzerine varmakla yetinmemiş, onların vehim ve saptırmalarını tasdik edenleri de günahta onlara ortak saymıştır.
2- Fal oklarıyla kısmet aramak.
Haram kılınan inançlardan biri de fal oklan veya herhangi bir kumar aletiyle kısmet aramaktır. Bu hususta Cenab-ı hak şöyle buyuruyor:
“Ey iman edenler! İçki kumar, tapınmak için konulan dikili taşlar ve fal okları şeytan işi murdar şeylerden başkası değildir. O halde bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.” [785]
“Fal okları” diye çevrisini yaptığımız “ezlâm” birtakım fal oklarıdır ki, câhiliyyet devri Arapları onlardan birinin üzerine “Rabbim bana emretti.” ikincisinin üzerine “Rabbım beni men'etti!” “Üçüncüsünün üzerine ise bir şey yazılmaz boş bırakılırdı. Bir yolculuğa veya savaşa, ya da evlenme ve benzeri önemli bir şeye teşebbüs etmek istedikleri zaman puthaneye gelirler, orada devamlı bulundurulan fal oklarından birini çekerler, üzerinde emir bulunanı çıkarsa, başlamak istedikleri şeye cesaretle başlarlar. Yasak anlamındaki ok çıkarsa, vazgeçerler. Boş ok çıkarsa birkaç defa daha çekerler de emir veya nehiy anlamındaki oklardan biri çıkıncaya kadar devam ederlerdi.
Günümüzde buna benzer birtakım remil atmalar, kahve fincanı kapamalar ve benzeri fallara başvurulduğu görülmektedir. Bu kabil şeyler İslam'da haramdır. Çünkü bu dinde falcılığın, remilciliğin, kehanetin, gaybden haber vermenin yeri yoktur. Bütün bunlar cahiliyye devrine ait kötü âdetlerdir.
Onun için Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Kehânette bulunan fal okları ve benzeri kumar aletleriyle kısmet arayan veya uğursuz saydığı için seferi yarıda bırakıp dönen kimse yüksek derecelere erişemez...” [786]
İslâm dini fal oklarıyla ve benzeri şeylerle kısmet aramayı haram kılıp bunu bir bakıma şirk saydığına göre, ilahi sünnete uygun olan makûl bir yol koymuş ve şer'i istihareyi tavsiye etmiştir. Bununla insan O yüce kudrete dayanıp dilekte bulunarak hayre yönelmeyi ister. Daha önceki bahislerde vahiy konusuyla irtibat sağlama konusunda istihareden ve yapılacak duasından söz etmiş ve gereken

bilgiyi vermiştik. Arzu edenler o bahse tekrar bakabilirler.

3- İslâm sihir ve büyücülüğü de haram kılmıştır:

Nitekim yapılan sahih rivayete göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Helak edici yedi şeyden sakınıp uzaklaşınız!” Bunun üzerine soruldu:

“Ya Rasulallah! O yedi şey nelerdir?” Cevap verdi:

“Allah'a ortak koşmak, sihir ve büyücülük yapmak, Allah'ın haram kıldığı bir canı haksız yere öldürmek, ribâ (faiz) yemek, yetim malı yemek, savaş alanından geri çekilip kaçmak, iffetli namuslu, zinadan berî Mü’min kadına zina isnad etmek.” [787]

İslâm nasıl kâhinlere ve ârraflara, yani gaybı bildiklerini iddia edenlere gitmeyi, onlardan gayble ilgili bilgi istemeyi ve bazı sırlar öğrenmeye çalışmayı haram kılmışsa, gizli şeyleri keşfetme hususunda sihirbazlara ve büyücülere de başvurmayı haram kılmış; bazı müşkillerin çözümü, bazı insanlara zarar vermek için bu gibi bâtıl şeyler peşinde koşmayı kesinlikle yasaklamıştır. Nitekim sahih tesbite göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Uğursuz sayan, kendisi için uğursuz haberi verilen; kehânette bulunan, kâhine gidip gaybden haber almak isteyen; sihir yapan ve yaptıran bizden değildir.” ***[788]***

“İçkiye devam eden, sihre inanan, hısımlarından ilgisini kesen kimse Cennet'e giremez.” [789]

İslâm fakihlerinden bir kısmı sihri küfür saymıştır, bir kısmı da küfre kapı açtığını söylemiştir. Bazı ilim adamları ise, toplumu sihirbazın murdarlığından temizlemek, ümmetin akidesini korumak ve halk arasına sapıklık ve fesadın girmesini önlemek için sihirbazın öldürülmesinin vâcib olduğunu belirtmişlerdir.

Kur'ân'da öğrendiğimiz ise, düğümlü iplere üfleyenlerden Allaha sığınmamız hususudur ki bu düğümlere üfleyenler büyücü ve sihirbazdır ki böyle yapmakla karı kocayı birbirinden ayırmaya çalışırlar, ayrıca bazı insanlara kötülükte bulunmayı tasarlarlar.

Her akşam Muavvezeteyn'i okumanın sırrı, okuyan kimsenin cinlerin ve düğümlere üfleyen büyücülerin şerrinden emin olup güvende kalması içindir. Nitekim Hz. Aişe (r.a.)'dan yapılan sahih rivayete göre, adı geçen şöyle anlatıyor:

“Resûlüllah (a.s.) Efendimiz akşam olup yatağına uzanmak istediği zaman hemen her gece iki avucunu birleştirip onlara üfleyerek “kul huvallah” ve “kul eûzü birabbi'l-felak” ile “kul eûzü birabbi'n-nâsi” sûrelerini okur, üfler de sonra

da iki elinin bedeninden dokunabilecek her yerine sürer, tabii önce başına ve yüzüne sürmekle başlar ve bunu üç defa tekrarlardı.” [790]

4-Gözboncuğu, hamâyil ve benzeri şeyler takınmak haramdır:

Asbab-ı Kirâm'dan Akabe bin Amir (r.a.) diyor ki:

“On kişilik bir kafile Peygamber (a.s.) Efendimize gelerek beyat etmek istediler. Bunlardan dokuzuyla bey'at etti, biriyle etmedi. Bunun üzerine gelenler,

“Bu adamın nesi var?” diye sordular. Resûlüllah (a.s.) efendimiz şu cevabı verdi:

“Onun pazusunda bir hamâyil (veya gözboncuğu gibi bir şey) bulunuyor da ondan kendisiyle bey'at etmedik...”

Bunu üzerine adam pazusuna asılı bulunan hamayili veya gözboncuğu gibi şeyleri koparıp attıktan sonra Resûlüllah (a.s.) onunla bey'atte bulundu. Sonra da şöyle buyurdu:

“Kim hamâyil veya gözboncuğu gibi bir şey takarsa Allah onun (arzu ve muradını) hiç de tamamlamasın. Kim de (nazar değmesin diye) gözboncuğu ve benzeri bir şey takarsa Allah onu himaye etmesin.” [791]

Sözü edilen şeylere Arapça'da “temime” denilir ki bu terim olarak: Büyük ve küçüklerin boynuna, göğsüne asılan gözboncuğu, hamâyil ve benzeri şeylerdir ki bunları taşımakla hastalıklardan şifa bulacaklarına inanırlar, nazardan korunmuş olduklarına itikad eder veya kendilerinden şer ve musibeti defettiğini kabul ederler.

Birçok sapıkların ve deccalların, İslâm kültürü yeterli olmayan insanlara, üzerinde birtakım acayib çizgiler, rakamlar ve işaretler bulunan kağıtlar yazdıklarını, üzerine birtakım tılsımlar ve azimetler okuduklarını işitmekteyiz. Onlar bununla kendilerine başvuran kimseyi cinlerin dokunmasından, gözdeğmesinden şer ve eziyetten korunup himaye ettiklerini iddia ederler.

Yazılıp asılan Arapça ifadeli muskalar ise:

Bazan da açık bir Arapçayla mânası anlaşılır şekilde Peygamber (a.s.) Efendimizden rivayet yoluyla sabit olan dualar ve özellikleri sünnet ile sabit olan bazı şifâ âyetleri, Muavvazateyn gibi sûreler ile işlenmiş muskalar ise, fukahadan bir kısmı bunda dinen bir sakınca görmemektedirler. Bunun gibi hasta veya yılan ya da akrep tarafından ısınlmış kimseler üzerine Fatiha ve bazı sureler veya âyetleri şifâ ve rahmet niyetiyle okuyup sonra da el ile meshetmek, ağzın ıslaklığını çıkarmadan hafifçe üflemekte caizdir. Nitekim imam Nevevi ve Hafız îbn Hacer ve diğer yetkili ilim adamlarından bunun meşruiyeti hakkında icmâ vaki olduğu rivayet edilmiştir. Ancak bunun cevazını icma şu üç şart ile takyid etmiştir:

Birincisi: Yazılan muska veya okuyup üflenen şey ya Allah'ın kelamı ya da O'nun isim ve sıfatları olacak.

İkincisi: Ya Arapça olacak ya da mânası iyice anlaşılır şekilde başka bir dille olacak.

Üçüncüsü: Sadece muskanın veya okunan şeyin bizatihi te'sir etmeyeceğine, ancak Allah'ın izniyle, kudretiyle, inâyetiyle te'sir edeceğine inanacak. [792]

Hasta ve çocukları mânevi şifâya ve ilâhi korumaya eriştirmek için bu hususta Allah'a sığınma ve sığındırmayla ilgili rivayetleri dikkate alıp okumak, Allah'a sığınıp O'ndan yardım ve inayet beklemek de caizdir. Nitekim yapılan sahih rivayete göre, İbn Abbas (r.a.) diyor ki: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz zaman zaman torunu Hasan ile Hüseyin'i Allah'a sığındırarak şöyle duâ ederdi:

"Sizi Allah'ın tastamam sözleriyle şeytandan ve her türlü zararlı haşerat ve şeylerden Allah'a sığındırıyorum, isabet eden her gözden (göz değmeden) de Allah'a sığındırıyorum." [793]

5- Uğursuz sayma da haramdır.

Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu hususta şöyle buyurmuştur:

"Uğursuz sayan, bir şeylerin uğursuz olduğunu haber veren kimse ile bu kimseye inanıp bağlanan kimse bizden değildir." [794]

Diğer bir hadislerinde ise ümmetini şöyle uyarmıştır: *"İyafet, tiret ve tark cibttendir."* [795]

İyafet: Remil için çizgi çekmek gaybden haber vermektir ki bu da kâhinlikten bir bölüm sayılır ve günümüze kadar sürüp gelmektedir.

Tetayyür: Daha çok bir işe başlarken veya bir yola çıkarken karşısına çıkan birtakım şeyleri uğursuz bir kısmını uğur sayıp ona göre haraket etmektir.

Tark: Ufak taşlarla sırrı çözmektir.

Cibt: Allah'tan başka tapılan şeylerdir.

Araplar cahiliyet devrinde karganın ötüşünü kendileri için uğursuz sayarlardı. Baykuş ötmesinden hiç hoşlanmaz ve bunu bir musibetin ineceğine yorumlarlardı. Kuşun sağ taraftan gelip sol tarafa geçmesini iyi sanmazlar, bir uğursuzluğun başgöstereceğine te'vil ederlerdi. Bu gibi şeyler çoğu zaman Arapları asıl amaç ve gayelerinden alıkordu. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu gibi şeylere itikad etmeyi kökünden yıktı ve bunların yarar sağlamada veya zararı defetmede hiçbir tesirleri bulunmadığım açıkladı. Bütün kuvvet ve kudretin te'sir ve neticenin Allah'a ait olduğunu bildirerek en sağlam inancı koydu.

Nitekim sahih tesbite göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu konuda şöyle

buyurmuştur:
“Bir şeyi uğursuz saydığınız zaman, (işiniz ve yolunuzu bırakmayın) geçip gidin, işinize devam edin ve Allah'a güvenip dayanın!” [796]
*“Kime bu uğursuz sayma hususunda bir şey sunulursa şöyle desin: Allah'ım! Uğursuz hiçbir şey yoktur, ancak senin uğursuz saydığın vardır. Hiçbir hayır yoktur, ancak senin hayrın vardır.” **[797]***
Tabiin'den İkrime (r.a.) anlatıyor:
Bir ara İbn Abbas'ın (r.a.) yanında oturuyorduk, derken üzerimizden bir kuş öterek geçmeye başladı. Orada bulunanlardan bir adam,
“Hayır, hayır” dedi. Bunun üzerine İbn Abbas (r.a.):
“Ne hayr ne de şerdir” buyurdu.[798]
Bütün bu nasslardan açıkça anlaşılıyor ki, zaman veye mekân veya hayvan ve benzeri şeyleri uğursuz sayma, İslâm'dan kaynaklanmamıştır; menşei cahiliyyet devridir. Bir şeyi uğursuz sayma, İslâm şeriatında haram kılınmıştır. Çünkü mutlak fail, gerçek müessir yalnız Allah'tır. Müslümana gereken, şunu bunu uğursuz saymayıp işine yoluna devam etmektir ve her hal u kârda Allah'a dayanıp güvenmektir. Ancak böylece amaç ve hedefe uluşabilir.[799]

ALIM-SATIM VE KAZANÇ KONUSUNDA HARAM OLAN HUSUSLAR

Hz. Muhammed (a.s.) bütün insanlara peygamber olarak gönderildiği dönemde cahiliyyet devri Arapların bir sürü alım-satım çeşitleri bulunuyordu. Mali muameleler, ticari mübadeleler de bir öylesine... Rasûlullah (a.s.) Efendimiz olarak alım-satım çeşitlerinden bir kısmını -İslâm şeriatına, kaidelerine ters düşmediği için- olduğu gibi bıraktı; fert ve topluma zarar veren kısımları ve birtakım kötülüklere rezilce eserlere yol açanlarını men' eyledi.
İslâm'ın bu hususta haram kıldığı en önemli alım-satım ve muameleleri aşağıya sıralıyoruz; daha doğrusu Peygamber (a.s.) dan sabit olduğu gibi naklediyoruz:
1- Haram sayılan eşyanın alım-satımı.
Bu hususta Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Şüphesiz ki Allah bir şeyi haram kılınca, onun değer ve tutarını da haram kılmıştır.” [800]
Bu bakımdan alkollü içkilerin alım-satımı, canlıların resim ve heykellerinin, domuzun, bütün çeşitleriyle çalgı aletlerinin, istavrozların, ya nasib kağıtlarının ve benzeri şeylerin de alım-satımı İslâm nazarında haramdır. Çünkü bunlar

harama vesile ve alet olmaktadırlar..
Sözü edilen şeylerin alım-satımının haram kılınmasındaki hikmet:
İmâl edilmesini önlemek, anılmasını saçaklandırıp hafızalara iyice yerleştirmek, insanları böylece bunlarla amel etmekten uzaklaştırmak ve toplumu bu gibi şeylerin zararlarından kurtarmak, ahlâkı bozucu şeylere karşı uyanık bulundurmak gibi akıl sahiplerine pek kapalı olmayan hikmetlerden dolayı harama vasıta olan şeyler de haram kılınmıştır.

2- Sonunun ne olacağı bilinmeyen birtakım ihtimallere dayalı şeylerin satışı da haramdır, İslâm fıkhında buna "bey-i ğarer" denilir. Sahih rivayetlere göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz ğarer ve hasat şeklindeki alım-satımı men'etmiştir. [801]

Diğer bir hadiste Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sudaki balığı satın almayın; çünkü bu, bey-i garer'dir." [802]

Çünkü bu gibi şeyin satışı, varlığı muhakkak olmayan, satıcının elinde mevcud olmayan meçhulün satışı demektir; aynı zamanda satıcının onu teslime kudreti de yetmemektedir. Bu gibi alım-satımlar bir sürü sürtüşme, çekişme ve tartışmalara sebebiyet verir. Aynı zamanda ekonomik yöntemlere ters düşüp başkasını aldatmaya, tüccar arasında güvensizlik doğurmaya neden olmaktadır.

3- Aldatma, temeli üzerine kurulan alım-satım, piyasadaki istikrar bulan fiatlarla oynamak haramdır. Çünkü Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, *"İslâm'da zarar ve zarara karşılık zarar yoktur"* buyurmuştur.[803]

Aslında İslâm, iktisadi hayatı kolaylaştırmak için ticari teamülde mutlak hürriyet vermeyi ister. Bunu da arz ve talebe uygunluk için düşünüp ticari pazara dayanarak dengeli bir unsur olmayı hazırlar, İşte bunun içindir ki, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz zamanında fiatlar yükselince, Ashab-ı Kiram:
"Ya Rasûlallah! Bize bir narh koy (bir kar haddi tam)" diye istekte bulundular. Cenâb-ı Peygamber şöyle buyurdu:
"Asıl narhı koyan Allah'tır, sıkıp genişleten ve rızık veren de O'dur. Ben umuyorumki, sizden hiçbirinizin benden kan ve mal adına hiçbir alacağı isteği bulunmadığı halde Allah'a kavuşacağım!" [804]

Ancak pazara, çarşıya sun'i bir buhran girer de ihtikâr başlar, bir kısım zaruri mallar piyasadan kaldırılıp stok edilir, fiatlar oyuncak haline getirilip istikrarlı bir fiat sağlanmaz, belli birtakım mallarda anormal fiat artışı görülürse, o taktirde toplumun zaruri ihtiyacını gidermek ve ümmetin çoğunu muhtekirlerin, fahiş fiatla mal satanların elinden kurtarıp korumak için narh koymak, yani kar haddini belirleyip keyfî fiat yükseltmelerini önlemek mubah olur. Nitekim bu,

şeriatın asıl kaideleri arasında yer almış ve takarrür etmiş bir kuraldır, “İslâm'da zarar ve zarara karşılık zarar yoktur” kaidesi ve “mefasidi defetmek mesâlihi celbetmenin önüne geçirilir” kaidesi bu cümledendir.
Hanefi fukahası şu hususu kararlaştırmışlardır:
Yiyecek maddeleri satanlar pazarda tam bir tahakküm havası estirip fahiş fiatla satış yapmak suretiyle haddi aşıyorlarsa, devletin yetkili organı da bu durumda müslümanların hukukunu siyânet edemiyor; ancak fiatlar! dondurmak yani narh koyup kâr haddini belirlemekten başka çare bulamıyorsa, uzmanların, rey sahiplerinin görüşlerini almak suretiyle narh koymakta bir sakınca yoktur. [805]
4- İhtikâr esasına dayalı alım-satım.
Süpekülasyon amacıyla özellikle yiyecek maddelerini piyasadan kaldırıp stok etmek ve fiatların iyice yükselmesini bekleyip öylece satışa arz etmek haram sayılmış ve yasak kılınmıştır. Bu hususta Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Kim yiyecek maddesini kırk gece (gün) saklayıp satışa arzetmezse, gerçekten onun Allah’tan ilgisi kesilmiş olur, Allah'ın (rahmet nazarı) ondan kesilmiş olur.” ***[806]***
“İhtikarda ancak günahkar kimse bulunur.” [807]
Hadiste “ancak hâti” tabiri kullanılmış, bundan maksad, günahkar kimsedir. Nitekim hâti'in, günahkar manasında kullanıldığı Kur'an'ın şu âyetinde geçmektedir:
“Doğrusu fîr'avn da, Hâmân da, askerleri de hep hâti, (suçlu günahkarlar) idiler.” [808]
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz diğer bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır:
*“Mal getirip piyasaya süren kimse helal rızka ermiştir. Malı stok edip satmayan kimse lanete lâyık olmuştur.”****[809]***
İhtikâr'ın manası: Tüccarın, halkın muhtaç bulunduğu zaruri ihtiyaç maddesini gizleyip uygun bir vakitte fiatlar yükselince ortaya çıkarması demektir. Genel biçimde yiyecek ve giyecek eşyasını kapsar.
Bir bakıma ihtikâr kapsamına giren alım-satım türlerinden biri de, yerli kimsenin yabancının malım satması, yani ara yere girip onun adına satışını sağlamasıdır.
Bu konuda Rasûlullah (a.s.) Efendimiz: *“Yerli kimse yabancı adına onun malını (aracı olup) satmasın. Bırakın da insanlar bir kısmı bir kısmından rızıklarını kazanıp sağlasınlar!”* [810]
Hadiste “el-hazır” ve “el-bâdi” tabirleri kullanılmıştır.

Hazır: Şehir veya kasabada oturan kimsedir.

Badi: Şehir dışında köyde dağda ve çölde oturan kimsedir.

Men'edilen bu tür alım-satımın şekli şudur: Yabancı garip bir adam veya çölden bir adam umumun ihtiyaç duyduğu bir maddeyi satmak üzere şehre getirip de günün piyasa raicine göre satmak ister. Şehirli ona gelip, "Sen bu malı, eşyayı benim yanıma bırak da bir süre bekle, ben onu yüksek bir fiatla satarım" der... Oysa taşradan gelen malını ona bırakmayıp doğrudan piyasaya arzedip bizzat kendisi satışını sağlarsa, ucuzluk ve rahatlık doğurur, hem şehirli yararlanır, hem de kendisi istifade etmiş olur.

5- Alım-satımda ğışşa başvurmak, yani hıyanet edip alıcıyı aldatmak.

Yapılan sahih rivayete göre, Rasûlullah (a.s.) Efendimiz tahıl satan bir adama uğradı, tahılını beğendi ve elini çuvala sokup alt kısmını yokladı, eli ıslandı. Bunun üzerine o adama:

"Mal sahibi! Bu nedir?"

"Yağmur dokundu."

"O halde neden ıslak olanı çuvalın üstüne koymadın da altına gizledin, üstüne koysaydın da insanların görmesini sağlasaydın olmaz mıydı? Bizi aldatan bizden değildir."[811]

Gışş'ın mânası: Bir şeyin aksini ortaya koymak, hakikatini gizlemek ve alıcının bilgisi dışında tutmaktır.

Buna işaretle Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"*Satış yapıp da sattığı şeyden olan (kusur ve kalite düşüklüğünü) açıklamamak hiç kimseye helâl olmaz. Bunu bilen kimsenin mutlaka açıklaması gerekir, aksi helâl değildir."* [812]

Bu hususta hürmet (yani haramlık) bir de yalan yemin ilâve etmesiyle şiddetlenir.

O nedenle Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, tüccarı çok yeminden genel ölçüde men'etmiş ve yalan yere yeminden ise Özellikle men'ederek uyarıda bulunmuştur. Sahih rivayette şöyle buyurulmustur:

"Yemin, satışa arzedilen malın infakını sağlar, bereketini alıp götürür." [813]

Yalan olduğunu bile bile yemin eden kimse, yemin-i ğamüs ile yemin etmiş olur. Yemin-i ğamüs ise, kebâir (büyük) günahlardandır. Ona "ğamüs" denilmesinin sebebi, sahibini Cehennem ateşine gömdüğündendir. Bunun keffareti yoktur. Sadece içten gelen bir pişmanlıkla dosdoğru tevbe etmek imkanı sözkonusudur.

Rasûlullah (a.s.) Efendimiz'in çok yeminden men' etmesi -isterse yemin eden kimse doğru olsun- alım satımda bulunan kişilerin aldanmasına sebep

olmasındandır. Aynı zamanda Allah ismine duyulan üstün saygının gönüllerde zeval bulmasına kapı açması sözkonusudur.
Alıcıyı aldatmanın yollarından biri de, ölçü ve tartıyı noksan kullanmaktır. Nitekim bu hususta şanı yüce Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:
"Ölçü ve tartıda doğru davranmayanların vay haline! Onlar ki insanlardan ölçüp alırken noksansız alırlar. Kendileri onlara ölçtükleri veya tarttıkları zaman eksik ölçüp tartarlar. Sahi bunlar büyük bir gün için diriltilip kaldırılacaklarını zannetmiyorlar mı?" [814]

Tatfif'in kök ve terim manası: Ticari muamele esnasında ölçü ve tartıyı noksan kullanmaktır. Kur'an bu konuya ağırlık kazandıracak ticari muamelelerinde haksızlık eden bir kavmin kıssasını anlatıp haber vermekte; ölçü ve tartıyı noksan kullandıklarını, böylece adaletten saptıklarını açıklamakta ve sonra da onları doğru yola çevirmek için kendilerine peygamber gönderdiğine dikkatleri çekmektedir. Evet bu hilekâr kavme Şuayb peygamber gönderilmişti, onlan uyarıp doğru yola çağırmıştı:
"Ölçeği tam tutun; (hak yiyip hakları) eksiltenlerden olmayın. Dosdoğru terazi ile tartın, insanların (haklarından bir) şeyler eksiltmeyin ve bir de sakın yeryüzünde fesat çıkararak düzensizlik ve bozgunculuk yapmayın." [815]

6- Çalınmış veya gasbedilmiş bir malın alım-satımı:
Bu konuda Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"Kim çalınmış bir malı -çalınmış olduğunu bildiği halde-satın alırsa, gerçekten o, onun günahına ve arına ortak olmuştur." [816]
Şüphesiz ki bu tahriride, haram kazancın dairesini daraltma hikmeti vardır. Aynı zamanda suçlu günahkarların, mütecaviz haksızların kökünü kesmek için bu hususlaki sorumluluğun tamamını toplumun hepsi taşıyıp ortak olması sözkonusudur.

7- Faiz ve kumar yoluyla kazanç sağlamak: Cenab-ı Hak bu hususta şöyle buyuruyor:
"Ey imân edenler! Allah'tan korkunuz, faizden arta kalanı bırakınız, eğer gerçekten inanıyorsanız (Rabbınızın emrine uyunuz). Yok, eğer böyle yapmazsanız artık Allah ve Peygamberine karşı savaş açtığınızı biliniz. Eğer tövbe edip (faizcilikten vazgeçerseniz) ana sermayeniz sizindir. Artık ne haksızlık eder, ne de haksızlığa uğramış olursunuz." [817]
Rasûlullah (a.s.) Efendimizin de faizciler hakkında çok uyarıcı bir ifade kullandığı bilinmektedir. Buhari ve Müslim'in tesbitine göre, Rasûlullah (a.s.)

faiz yiyene, yedirene, katipliğini yapana, şahidlerine lanet etmiş ve hepsi günahta eşittirler, buyurmuştur.
İslâm'ın faizi haram kılması, faiz ile işlem gören bütün şeyleri kapsar, ister bu faiz tanınan süreden dolayı olsun, ister aynı cins iki şeyin karşılıklı satışında bulunurken birinin bir fazlalık vermesi ölçüsünde bulunsun, ister tefecilik yoluyla, ister tüketim yoluyla, ister az bir yarar karşılığı ile, ister çok yarar karşılığı ile olsun bütün bunlar faiz, hakkındaki tahrimin kapsamına girer. Nitekim Cenab-ı Hak buyuruyor ki:
"Allah alım-satımı helâl, faizi haram kıldı."
İslâm dini, faizi aşağıdaki sebeblerden dolayı haram kılmıştır.
Emekle semere arasında tekabül yoktur. Faiz veren kimse hiçbir emek ve hizmet ortaya koymamakta, hiçbir amel öne sürmemekte ve hiçbir zaran taşımamaktadır. O sadece belli bir kazanç ve kâr beklemektedir. Faiz ile öldünç alan için ise bunlar sözkonusu değildir, o ister kâr, ister zarar etsin mutlaka alacaklısına belirlenen nisbeti ödemek zorundadır.
Faizle ödünç verenin hiçbir emek vermeden kazanması ve yorulmadan oturup tembelliği benimsemesi sebebiyle toplumun ekonomik yapısında gerileme ve sonra da yıkılma başlar. Böylece bir taraf veya bir zümre hiç çalışmadan borçlularının sırtından geçinirler, paraları durmadan onlara kazanç sağlamakta ve hiçbir zarar ihtimali taşımamaktadır.
Toplum fertleri arasında yardımlaşma ve dayanışmayı yok edip parayı tek amaç ve hedef olarak belirlediği için faiz toplumun ahlâkını yıkar ve ferdî çıkarları her zaman ön plana geçirir. Böylece toplum madde çukurunda kokuşur. Artık ne sevgi, ne kardeşlik, ne başkasını tercih kalır, sadece ferdiyetçilik ve bencillik hâkim olur.
Toplum bu yüzden ikiye bölünür, hem de birbiriyle çekişen, sürtüşen iki grup olur. Bir grup çalıştıran, tahakkümde bulunan, sermayesiyle sulta kuran..., diğer grup zayıf biçare fakir tabaka, bütün hizmetleri yenilmiş, yorgunlukları karşılıksız kalmıştır.
Hakkı bile bile inkâr ve reddin ilkeleri İslâm toplumunun bazı kesimlerinde faal rol oynamaya başlar, aşırı faizcilik yüzünden fiatlar alabildiğine yükselirken ahlâk düşmeye başlar.
İşte bu nedenlerle İslâm faizi haram kılmış ve onu büyük günahlar cetveline sokmuştur. Aynı zamanda faizcilik yapanın ilâhi lanete, meleklerin ve bütün insanların kıyamete kadar lanetine lâyık olduğunu ilân etmiştir.
Faizden kurtulmanın yolu nedir? İslâm'ın bu hususta açtığı yol nedir?
1- Müzarebe şirketine imkan verip kolaylık getirmiştir.

Müzarebe şirketi: Sermaye birinden, çalışma ve emek de diğerinden olmak üzere elde edilen kârda -aralarında kararlaştırdıktan şekilde ve nisbette- müşterek olan ticari bir ortaklıktır. Bir şirket zarar ettiği taktirde, zararın tamamı sermaye sahibine yüklenir. Çalışıp emek sarfeden ise bu zarara katılmaz. Çünkü zarar olarak onun harcadığı enerji ve ortaya koyduğu emeğin karşılıksız kalması yeter. [818]

2- Selem usulüyle alım-satımı sağlayıp kolaylık getirmiştir.

Selem: Bedeli peşin alıp belli bir süre sonra belli bir malı veya ürünü belli bir fiatla, belli bir yerde teslim etmek üzere yapılan akiddir. Tabii bunun birtakım şartlan vardır ki fıkıh kitaplarında detaylı şekilde anlatılmıştır.

3- Veresi satış için kolaylık getirmiştir.

Peşinle veresi satışlar arasında farklı fiat uygulanması bir kolaylıktır. Ancak bunun şartlarını bilip uygulamak gerekir. Amaç faizciliğe kapı açmamak, riba ve ilgili muamelelerden kurtulmaktır.

4- Faizsiz ödünç verme müesseselerini kurmayı ve işler duruma getirmeyi tahrik ve teşvik etmiştir. Bu fertler düzeyinde olsun, toplumlar düzeyinde olsun, hükümetler düzeyinde olsun farketmez. Çünkü amaç, ümmet içinde toplumsal yardımlaşma ve dayanışmayı gerçekleştirmektir.

5- Zekât müessesesinin açılmasını sağlamıştır.

Evet, bu müessese, muhtaç durumda olan borçluya, hiçbir şeye sahip bulunmayan fakire, evinden işinden kopup yabancıya yardım elini uzatır. Onlara belli ölçüde mal verir de ihtiyaçlarını karşılar ve böylece toplum içinde gerçek yardımlaşmayı sağlar. Sosyal adaleti gerçekleştirir.

İşte bu sıraladıklarımız, İslâm'ın toplumda yer alan fertlerin önüne çıktığı en önemli kapılardır. Amaç yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak, insanın saygınlığını, kadrinin yüceliğini, izzet ve vakarını muhafaza etmek, ihtiyacını karşılamada onu en faziletli hedefe doğru götürmektir. Böylece ferdin lüzumlu ihtiyaçları karşılanmış, emeğine değer verilmiş ve müsbet sonuç elde edilmiş olur.

Kumar konusuna gelince: Bunu “haram kılınan oyunlar” bahsinde yeterince açıklamış bulunuyoruz. Oraya bakacak olursan yeterli bilgiyi bulabilirsin.[819]

CAHİLIYYET DEVRİNDEKİ ADETLERİ TAKLİD ETMEK HARAMDIR

Günümüzde müslümanların içine birçok sevilmeyen âdetler ve cahiliyyet devriyle ilgili taklidler girmiş bulunuyor. Öyleki, bu âdet ve taklidler ruhlarda ve

evlerde yer bulmuş, sağlam temeller kurmuştur. O kadar ki, bazı kişilerin nazarında yakın çevrenin dinini benimseyerek, onların itikadı gibi bir itikada sahip olmak moda haline gelmiştir. Böyleleri iyi bir şey yaptıklarını sanırlar.
Ruhlarda ve evlerde yer edip sağlamlaşan bu câhiliyyet devri taklîdlerinden bazı önemlilerini sıralayalım:

1- Irkçılık adına yardımda bulunmak ve bunun için çırpınıp durmak.

İslâm ülkelerinin muhtelif bölge ve yerlerinde sadece kendi kavimlerine ve yakınlarına ilgi duymakta yardımcı olmakta ve onları güçlendirip bir kuvvet olma gayreti içindeler. Öyle ki, kavim ve kabileleri, aile ve yakınları ister hak, ister bâtıl üzere bulunsunlar hiçbir ayrım yapmamaktalar hepsine de yardımda bulunmayı, ırkçılık doğrultusunda bir güç oluşturmayı plânlamaktalar.
Bunun cevabını, Resûlüllâh (a.s.) Efendimiz'den ırkçılık hakkında soru sorana bulunduğu açıklamada görmekteyiz: Ashab-ı Kirâm'dan Vasile bin Aşka' (r.a.) diyor ki:
Bir gün Resûlüllâh (a.s.) Efendimizden, şöyle sordum:
"Irkçılık nedir?"
"Kendi kavim ve kabilene, zulümlerine karşı yardım etmendir," buyurdu.
Nasıl ki Resûlüllâh (a.s.) Efendimiz ırkçılık güdeni kendisinden uzak, kendisini de ondan uzak tutmuştur:
"Irkçılığa davet eden bizden değildir."
"Irkçılık adına savaşan bizden değildir."
"Irkçılık üzerine ölen de bizden değildir." ***[820]***
Böylece Resûlüllâh (a.s.) Efendimiz câhiliyetin bu kötü âdetini İslâm'ın şu güzel prensibine döndürmüştür: *"Zâlim de olsa, mazlum da olsa din kardeşine yardımda bulun!"* Peygamberimizin bu sözünü işiten ashab-ı kiram hayret etmişler, dehşete kapılarak sormuşlar:
"Yâ Resûlallah! Şu mazlumdur ona yardım edelim, ama zâlime nasıl yardım edeceğiz?" Bunun üzerine Efendimiz onlara şöyle buyurmuştur:
"Onu da zulümde bulunmaktan, haksızlık yapmaktan alıkoyarsın, zulmüne engel olursun!"
İhkak-ı hak hususunda Kur'ân ne kadar yüce bir söz söyler! En yakınları ve en sevdiği kimseler bile olsa adaleti seçmeyi emret der:
"Ey imân edenler! Haktan yana olup, adaleti sapasağlam ayakta tutun. Allah için şâhidler olun. İsterse kendinizin veya ana-babanızın ya da yakınlarınızın aleyhinde olsun (adaletten şaşmayın); isterse onlar zengin veya fakir bulunsun... Allah onları (korumada) sizden elbette öndedir. Artık hak ve adalette (kendi)

heves (inize) uymayın. Eğer dilinizi (hak ve adaleti yerine getirmede) büker veya yüz çevirirseniz (bilmiş olun ki), Allah yaptıklarınızdan haberlidir.” [821]

2- Soy-sop ile övünmek.

Ahirette nasibi bulunmayanlardan devamlı soy-sop ile övünüp böbürlenme seslerini işitiyoruz. Oysa soy-sop dedikleri dede ve babalan eğer İslâm yolundan sapmış, sapıklık yollarına uymuşlarsa onların ne değeri olabilir? Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'de buyurmuyor mu?

“*Sûr'a üfürülünce, o gün artık aralarında soy bağları kalmaz, birbirlerinden (bir şeyler de) soramazlar.”* [822]

Resûlüllah (a.s.) Efendimizin ise öfke bardağını soyları böbürlenenler üzerine dökerek en vurucu kelimeleri, en uyarıcı sözleri söylemiştir:

“Elbette son zamanlarda öyle kavimler gelecek ki, onlar ölen babalarıyla övünüp böbürlenecekler. Oysa babaları Cehennem kömüründen başkası değildir. Veya onlar Allah yanında pislik yuvarlayan kara böceklerden daha değersiz ve basittirler ki bu böcek hayvan tesirini burnuyla yuvarlayıp götürür. Şüphesiz ki Allah sizden câhiliyyet kibir ve gururu, babalarıyla övünüp böbürlenmeleri gidermiştir. Ölüp giden ya Allah’tan korkan bir Mü’min dir, ya da bedbaht ve fâcirdir. insanlar Adem'in evladlarıdırlar. Adem ise topraktan yaratılmıştır.” [823]

Şimdi de Resûlüllah (a.s.) Efendimizin Veda Haccında ilân etmiş olduğu insan haklarını dinleyelim:

“Ey insanlar! Şüphesiz ki Rabbınız birdir; babanız da birdir. Haberiniz olsun ki, ne Arab'ın Arab olmayan üzerinde ne de Arab olmayanın Arab üzerinde üstünlüğü vardır. Ne kızılın siyahi üzerinde, ne de, siyahinin kızıl üzerinde takva dışında bir üstünlüğü sözkonusudur.” [824]

3- Ölüler üzerinde hıçkırarak ağlamak.

İslâm'ın savaştığı kötü taklitlerden biri de ölü üzerinde bağırıp çağırarak ağlamaktır. Aşırı üzüntü göstermek, yanakları tokatlayıp yakasını yırtmak, yüzü gözü tırmalamak da bu cümledendir. Bütün bunlar câhiliyyet devri âdetlerindendir ve onlardan miras kalan taklitlerdir. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz böyle yapanlardan kendini uzak tutmuştur:

“Yanaklarını tokatlayan, yaka paçasını yırtan ve câhiliyyet çağrısıyla çağıran bizden değildir.” [825]

Bağırıp çağırmadan gözyaşı akıtmak, sesli sızlanma göstermeden kalben üzüntü duymak caizdir. Çünkü böyle bir tutum ve anlayış, aynı zamanda davranış İslâm

adâbıyla uyum sağlar, aynı zamanda beşer tabiatına ters düşmez.
Ashab-ı Kirâm'dan Abdullah bin Ömer (r.a.) anlatıyor:
Sa'd bin Ubâde rahatsızdı, sızlanıyordu. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yanında Abdurrahman bir Avf (r.a.) bulunduğu halde Sa'd'i sormaya geldi. Peygamber Efendimizi arkadan takip ederek Sa'd bin Ebû Vakkas ile İbn Mes'ud da bulunuyorlardı, içeri girince onu koma halinde buldu.
"Vefat mı etti?" diye sordu. Onlar da:
"Hayır, Ya Resûlallah" dediler. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ağladı. Ordakiler Peygamberimizin ağladığını görünce onlar da duygulanıp ağladılar. Efendimiz onlara şöyle buyurdu:
"Duyuyor musunuz? Şüphesiz ki Allah ne gözyaşı sebebiyle, ne de kalbin üzüntü duyması nedeniyle azâb etmez; ama şunun sebebiyle (diline işaret ederek) azâb eder veya merhamette bulunur. Hem şüphesiz ölü, kendi ehlinin (sesli) ağlaması sebebiyle muazzab olur." [826]
Sesli ağlama konusunda aşağıdaki hususları hatırlatmamız gerekmektedir:
1- Hiçbir müslüman erkek ve kadına, ölen yakınından dolayı içinin yandığım belirtmek, üzüldüğünün devamını göstermek için siyah yas elbisesi giymek veya yeni elbiselerini çıkarıp eskilerini giymek, süs eşyasını çıkartmak, mutad kıyafetinde değişiklik yapmak helâl değildir.[827] Çünkü böyle yapmak, kâfirlere benzemeye özenmek veya yabancıları taklîd etmek anlamına gelir. Bu hususta Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ümmetini uyararak şöyle buyurmuştur:
"Bizden başkalarına benzemeye özenenler bizden değildir. Yahudi ve hıristiyanlara benzemeye özenmeyin!" [828]
"Bir kavme, bir millete benzemeye özenen kimse onlardan sayılır." [829]
2- Körükörüne taklîd ve benzemeden biri de, ölenin tabutu veya kabri üzerine çiçekler, buketler koymaktır. Kaldı ki böyle yapmak, kâfirlerin âdetlerindendir. Ayrıca haksız yere malı harcamak, bir bakıma sokağa atmaktır.
Ancak kabrin üzerine yeşil dallar ve çiçekler koymak sünnettir. Bu, gayr-i müslimlere benzemek veya onları taklîd değildir, kabristanı yeşillendirmeye ve yaş ağaçların zikrettiğini, Hakk'ı tesbîh ettiklerini ifadeye yönelik bir ameldir.
Yapılan sahih rivayetlere göre, İbn Abbas (r.a.) diyor ki:
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz iki kabrin yanından geçerken,
"Bu iki kabir sahibi azâb görmekteler, büyük bir günahtan dolayı değil, sadece bunlardan biri insanlar arasında söz götürüp getirir, koğuculuk yapardı. Diğeri ise idrardan (onun akıntısından ve sıçramasından) sakınıp kendini temiz

tutmazdı” buyurdu, sonra da yeşil hurma dalı istedi. Getirilince onu ikiye böldü bir parçasını birinin, diğer parçasını ötekinin kabrine dikti ve şöyle konuştu:

“*Bunlar yaş durdukça umulur ki kabir sahiplerinin azabını hafifletirler...”* [830]

3- Körükörüne benzeme ve taklîdden biri de, ölen kimsenin resmini tabutu üzerine koymak veya ta'ziye evinde onu başköşeye yerleştirmektir. Bu âdet sadece yabancıları körükörüne taklîdle kalmıyor, bir de haram irtikâb edilmesine sebep oluyor. Çünkü zarurî bir sebep yokken resmi asmak İslâm nazarında haramdır. Nitekim yukarıda bu hususta gereken açıklamada bulunmuştuk. [831]

4-Körükörüne taklîd ve benzemeden biri de tabut önünde matem havası çalmak veya bunu ta'ziye evinde yerine getirmektir. Bu, zaten haramdır, Üstelik kâfirlere benzeme ve taklîdde bulunma anlamı taşıyorsa, İslâm nazarında haram kılınan amellerden biridir. Yukarıda bunun tahrîmine delalet eden hadîsleri nakletmiş, çalgı aletlerinin ve onları dinlemenin haram olduğunu belirtmiştik. Çalgı ister, üzüntüden, ister sevinçten dolayı çalsın farketmez.

5-Ta'zîyelerde irtikâb edilen kötü âdetlerden biri de sigara ikram etmek ve içmektir. Bilhassa Kur'an okunurken sigara içilmektedir ki bu en müstehcen münkerlerden biridir, İslâm nazarında belirtilen yerlerde sigara içmek hem haram işlemek, hem de Kur'ân'a hürmetsizlik etmektir.

6- Yaygın münkerlerden biri de definden sonra kabri kireç veya betonla düzeltilip üzerine birşeyler yapmaktır. Yapılan sahih tesbitlere göre, Hz. Câbir (r.a.) diyor ki: “Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kabirlerin kireçlenmesini, üzerine oturulmasını ve bir şeyler bina edilmesini men'etmiştir.” [832]

Üzülerek söyleyelim ki, insanlardan bir kısmı günümüzde kabir üzerine yaptırdıkları mermer sandukalar ve çeşitli motiflerle iftihar etmekte, hattâ övünmektedirler. Hiç şüphe yok ki, bütün bunlar Hz. Muhammed'in (a.s.) sünnetine muhalif fiillerdir. Çünkü Peygamberimiz kabrin kireçlenmesini, üzerine bir şeylerin yapılmasını men'etmiştir. Sahih senedle tesbît edilen gerçek şudur ki: Resûlüllah (a.s.) Efendimizin oğlu İbrahim defnedildikten sonra kabri balıksırtı şeklinde düzeltilmiş, üzerine küçük taşlar konulup su dökülmüş ve başka bir şey yapılmamıştır.

Kabrin ileride ziyaret maksadiyle gelindiğinde tanınması, kime ait olduğu bilinmesi için bir alâmet koymak sünnettir. Nitekim Ashab-ı Kirâm'dan Osman bin Maz'ûn (r.a.) defnedildikten sonra Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir taş alıp onun başucuna dikmiş ve *“bununla kardeşim Osman'ın kabrini tanımış olurum”*, buyurmuştur.

Vârisler ölü ve kabir hakkında belirttiğimiz hususları bilip ona göre hareket

ettikleri takdirde, Allah'ın koymuş olduğu sınırlara ne kadar saygılı olduklarını gösterirler!
Kabirleri lüzumsuz yere debdebeli yapmaktansa, vârisler camileri inşâ ve onarırlarsa, okul yapıp hizmete sunarlarsa, hastaneleri daha fazla teçhiz edip genişletirler veya yenilerini yaparlarsa ve bütün bunları ölülerin ruhuna şâd etmeyi düşünerek yerine getirirlerse ne kadar duyarlı ve sâlih davranmış olurlar!
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ne kadar doğru buyurmuştur:
"Adem oğlu ölünce ameli kesilir, ancak şu üç cihetten kesilmez: Câri bir sadaka, istifade edilen ilim ve kendisi için duâ edecek sâlih bir evlât..." [833]

İSLAM'IN HARAM KILDIĞI DİĞER ÂDETLER

Câhiliyyet devrinin kökleşip devam eden kötü âdetlerinden biri de, bazı belli yerlerde, binalarda ve özel yerlerde düğün ve benzeri sebeplerle semt sakinlerinin, dost ve tanıdıkların biraraya gelip eğlenmeleri, şarkı söyleyen erkek ve kadınları dinlemeleri, dansözleri oynatıp seyretmeleridir. Bunun da ötesinde kadın erkek karışık bir vaziyette içki kadehlerini tokuşturmakta, garsonlar ellerinde çeşitli içkilerle dönüp dolaşmakta, çalgıcılar durmadan şehvetleri tahrik eder mahiyette çalmakta, hayasızca kahkahalar birbirini izlemekte, sarhoşların, kendinden geçenlerin acayip sesleri ve edep dışı söz ve davranışları birbirini takip etmekte, benzeri birçok ahlâk dışı şeyler işlenmektedir.
Böylesine lânetlik toplantıların yüzünden nice kişilerin başına belâ gelmiş, ne kadar kanlar akıtılmış, nice fitneler ortaya çıkmış ve nice aileler vuruşmuşlardır. Böylesine abes, günah sahnelerin, günah dolu câhiliyyet âdetlerinin toplumu sürükleyeceği âkibet ancak böyle olur.
Artık tekrar İslâm'ın şarkı, dans, çalgı, içki, kadın erkek ihtilâtı hakkındaki hükmünü, görüşünü tekrar etmeye gerek görmüyoruz. Çünkü bu konuları kitabımızın birkaç yerinde yeterince açıklamış bulunuyoruz. Terbiyeci kardeşim! Evet, bu konularda İslâm'ın kesin hükümlerini beyân etmiş durumdayız. Sen istersen o bahislere dön gerekli delilleri, yasak ve tahrîm hikmetlerini ve bunların toplum yapısında meydana getirdiği mefâsidi bulacaksın.
Bazı çevre, kesim ve ailelerde câhiliyyet devrinden kalma, başkasının çocuğunu evlât edinmek, çocuğu babasından başkasına nisbet edip böyle muamelede bulunmak gibi kötü âdetlerden birinin işler halde olduğunu işitiyoruz. Oysa Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bunu çok şeni' münkerattan saymış ve Allah'ın, meleklerin, bütün insanların lanetine yol açtığını belirtmiştir. Yapılan sahih tesbitlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur:

“Kim kendini babasından başkasına nisbet eder veya efendilerinden başkasına intisabda bulunursa, Allah'ın meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun! Allah ondan ne tevbe, ne de fidye kabul eder.”[834]
*“Kim kendini, babası olmadığını bildiği halde babasından başkasına nisbet ederse, Cennet ona haram olur.”****[835]*** Bu hadîslerin ışığı altında bazı hükümler ortaya koymakta yarar var:
Suni ilkah da haramdır. Bundan maksat, yabancı bir erkeğin menisini kendine helâl olmayan bir kadının rahmine koymak suretiyle soylu bir çocuk edinmektir. Bu çok iğrenç bir suçtur ki zinayla aynı paralelde bulunur. Oldukça günahı gerektiren bir yoldur ki semavi dinlerin hepsi ve fazilete dayalı ahlâk ölçüleri bunu yasaklamıştır.
Çocuğu alıp ona bir baba gibi davranıp terbiyesiyle meşgul olmak ve gereken ihtiyaçlarını karşılayıp topluma iyi bir insan kazandırmak, örneğin sahipsiz bulunan bir çocuğu evlât gibi himayeye alıp büyütmek caizdir; şu şartla ki, onu himaye eden adam, onu kendi nefsine nisbet edip evlat saymamalı ve ona evladlık hükümlerini isbat etmemeli, soy irtibatını karıştırmamalıdır. Şüphesiz ki bu şartlara bağlı kalıp kimsesiz bir çocuğu evlad gibi büyütüp yetiştirmek Cennet'e kapı açan büyük sevaplardan biridir.
Nitekim Rasûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur
“Ben ve yetimi himayesine alıp koruyan kimse Cennet'te şöyle beraber olacağız.” Şöyle derken şahadet parmağıyla orta parmağını gösteriyordu. [836]
Yetimi veya babası anası bilinmeyen kimsesiz çocuğu alıp himaye eden kimse, kendi hayatında onlara dilediği kadar mal bağışlayabilir ve öldüğü taktirde de malının üçte biri nisbetini aşmamak şartıyla onlar için vasiyette bulunabilir. Ama onu hiçbir zaman kendine vâris gösteremez, böyle bir vasiyette bulunamaz.
Câhiliyye devrinin yaygınlaşan kötü âdetlerinden biri de birçok bölgelerde kızın mehrini alıp yemek ve onu mirastan mahrum bırakmaktır.
Oysa Allah (c.c.) kadın için mehir olarak bir hak belirtmiş, nasıl ki mirastan da ona bir hak, belli bir pay belirleyip ayırmıştır. Hiçbir babaya, kardeşe ve kocaya ve insanım diye ortaya çıkan hiçbir kimseye kadını, kızı mirastan mahrum bırakmak, onu belirlenmiş haklarından alıkoymak helâl olmaz. Aynı zamanda onun öz hakkı olan mehrini -rızası dışında- elinden almak da caiz değildir.
Kadının miras hakkı Kur'an'da açık şekilde belirlenip ortaya konmuştur. Nitekim şanı yüce Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:
“Ana, baba ve yakın hısımların -az olsun, çok olsun- geriye bıraktıkları (miras) ından erkeklere bir pay; yine ana, baba ve yakın hısımların geriye bıraktığı

(miras) tan kadınlara bir pay vardır. Bu, farz kılınmış belirli bir hissedir.” [837]
Kadına mehirden bir hak tanınıp takrir edilmesi de Allah'ın şu buyruğuyla sabit olmuştur:
“Bir eşinizi boşayıp da yerine başka bir eş almak istiyorsanız, öncekine (mehir olarak) kantar kantar altın (çokça mal) vermiş olsanız bile, hiçbir şeyi geri almayın. (Boşamaya sebep uydurup) iftira ederek açık günah işleyip verdiğinizi ondan geri alır mısınız? Nasıl alırsınız ki birbirinize iyice katılıp başbaşa kaldınız ve onlar (adına) sizden sağlam bir söz almışlardı.” [838]
Artık kim gerek miras hakkında, gerekse mehir konusunda Allah'ın koyduğu hükümlere muhalefet ederse, gerçekten o doğru yoldan sapmış, Allah'ın takrir buyurduğu haktan meyledip ayrılmış olur. Aynı zamanda Allah'ın tehdit ettiği azâb hak kazanır, bir günde ki, mal ve evlad fayda vermez, ancak Allah'a selim bir kalb ile gelenler merhamete lâyık görülürler.
Artık akıl ve idrak sahihleri iyice düşünsünler!
İşte bunlar, İslâm'ın yasakladığı, sakındırdığı ve azâb ile tehdid ettiği önemli haramlardır.
Terbiyeci kardeşim! Artık sana gereken hem kendi nefsini koruman, hem de sözü edilen haramlardan sakınmakta başkasına örnek olmandır. Sonra da senin boynunda terbiye edilme hakkı bulunanları haram bataklığına düşmekten korumak, kayıp sapmalarını önlemektir.
Eğer böyle düşünür ve hareket edersen, şüphesiz ki Allah (c.c.) sana hayır verecek, kıyamet günü için de sana ecir ve mükafatlar hazırlayacaktır. Aynı zamanda taatini kabul edip duanı olumlu karşılayacak ve her sıkıntı ve üzüntüden seni kurtarıp ferahlatıcı bir kapı açacaktır. Her sıkıntıdan bir çıkış imkanı verip kıyamet gününde seni kendi dostlarıyla, seçkin kullarıyla meleklerin de katıldığı, peygamberlerin iştirak edeceği, sıddıkların yer alacağı, şehidlerin de hazır bulunacağı kafileyle birlikte haşredecektir. Bunlar ne güzel arkadaşlardır!
Bak da varlığın efendisi Hz. Muhammed (a.s.) Efendimiz, yiyeceği haram, içeceği haram, elbisesi haram olan kişiler hakkında ne buyuruyor; Allah'ın böylelerine nasıl gazab ettiğini ve O'ndan nasıl uzak kaldıklarını sana öğretmek için neler söylüyor:
“Şüphesiz ki Allah güzeldir, paktır, ancak güzel ve pak olanı kabul eder. Hem şüphesiz ki Allah peygamberlere neyi emretmişse, müminlere de onu emretmiştir. Şanı yüce Allah buyuruyor ki:
Ey peygamberler! Tertemiz, yararlı helâl gıdalardan yeyiniz; iyi yararlı

amellerde bulununuz. Şüphesiz ki ben sizin neler yaptıklarınızı bilirim."
"Ey imân edenler! Sizi rızıklandırdığımız şeylerin iyi ve temiz olanından yeyin. Eğer yalnız Allah'a tapıp kulluk ediyorsanız, O'na şükredin."
Bu âyetleri okuduktan sonra Efendimiz devamla buyurdu ki:
"Adam yolculuğunu uzatır saç-sakalı birbirine karışmış tozlu bir vaziyette elini göğe kaldırıp Ya Rabbi! Ya Rabbi! der. Oysa yiyeceği haram, içeceği haram, giyeceği haram ve haram ile gıdalanmıştır. Artık nasıl onun duası kabul olunur?" [839]
Diğer bir hadiste Allah Resulü şöyle buyuruyor:
"Haram ile beslenip gelişen her bedene Cehennem ateşi daha uygundur." [840]
Terbiyeci kardeşim! Allah hepimizi Cehennem azabına müstahik olmaktan koruyup kurtarsın, bu hususta ancak O'na sığınırız. Çünkü gerçekten O, umut bağlananın en hayırlısı, duaları kabul etmede de en lâyıkıdır.
İşte bu ılar İslâm'ın çocuk terbiyesi hakkında koyduğu en önemli kaidelerdir. Gördüğünüz gibi, bu kaidelerin hepsi iki ana esasa dayanmaktadır:
a) Çocukla belirtilen hususlar arasında ciddi ilgi ve irtibat kurmak.
b) Çocuğu yine belirtilen kötülüklerden sakındırmak.
Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu esatlardan herbirinin altında birçok kaideler yer almaktadır ki çocuğun dengeli yetişmesinde hepsinin de önemi oldukça büyüktür. Aynı zamanda ocuğun ruhsal, imân ve nefs yönünde müsbet yolda gelişmesinin, oluşmasının bunlarla gerçekleşeceği sözkonusudur. Çocuğun ahlâki, sosyal ve bilimsel yönde hazırlanmasında bunlann müsbet te'sirleri elbette ki inkar edilemez...
Çocuğun belli çevre ve kimselerle irtibatını sağlama kaidesi altında hayli yöntemler getirdik ki hepsini okudunuz. Neler gördünüz, neler buldunuz?
Çocuğun itikadi yönden ilgisini arttırmak, sağlam inançla çocuk arasında irtibat kurmak, çocuğun sapıp inkâr çukuruna düşmesini önlemeye çalıştığınız yöntemlerin en hayırlısı değil midir?
Çocuğun ruhsal irtibatını en olumlu şekilde ele alıp geliştirmek, onun çözülüp her şeyi mubah sayma ahlâksızlığını benimsemesini önlemekte en hayırlı yöntem değil midir?
Çocuğu fikren geliştirip yüce amaçlara yöneltmek, sizin onun tasavvurlarını tashiha çalışıp batıdan dıştan ithal edilen ilkelerin tesir alanının dışında tutmaktan yana uyguladığınız yöntemin en hayırlısı değil midir?
Çocuğun sosyal yönünü geliştirip toplumun sağlıklı yanıyla irtibatını sağlamak, onun şahsiyetini pısırıklıktan, çekingenlikten ve yalnız başına kalıp

kaybolmaktan koruyup kurtarmaya çalıştığınız en hayırlısı değil midir?
Çocuğun ruh ve beden eğitimindeki irtibat, onun sağlıklı biçimde yetişmesini sağlamaya çalışmanızda uyguladığınız metotların en iyisi değil midir?
Çocuğu kötülüklerden sakındırmak için sergilediğimiz metod ve kaideleri bir bir gözden geçirdiniz, neler buldunuz? Neler gördünüz?
Çocuğu dinden dönmek gibi sakat bir inançtan sakırdırmanın ona nasıl küfür ve sapıklık çölünde kaybolmaktan kurtarıp uzaklaştırdığını görmediniz mi?
Çocuğu bile bile hakkı inkardan sakındırmanın, zat-i ilâhiyye ve semavi dinler hakkında bilgisizlikten, belirsizlikten nasıl uzak tuttuğuna şahit oldunuz.
Çocuğu haram olan oyun ve eğlenceden sakındırmak, onu şehvetler ve lezzetler bataklığına düşmekten koruyup uzaklaştırmıyor mu?
Onu kötü arkadaşlardan sakındırmak, sapıtmasını, ahlâkan yanlış bir yola girmesini önîemiyor mu?
Onu ahlâk bozucu şeylerden sakındırmak, rezilet potasında şekillenmekten, hayasızlık birikintisinde ıslanmaktan korumuyor mu?
Onu haramdan sakındırmak, Cehennem azabından, Cebbar olan Allah'ın gazabından ve ânz olacak bir sürü hastalık ve illetten kurtarmıyor mu?
Gerçek bu olunca, artık bütün gayret ve himmetinizi, elinizden geleni ve gücünüzün yettiğini ortaya koyun ki, sözü edilen irtibat kaidelerini bir bir uygulayabilesiniz ve sakındırma metotlarını teker teker ele alıp sonuca varabilesiniz.
İşte bunda çocuğun ıslahı, akidesinin tesbiti, ahlâkının sapasağlam ayakta durması, bedeninin korunması, aklının parlak şekilde işlemesi, kişiliğinin gelişmesi sözkonusudur. Ayrıca hatırlatacağım bazı hususlar daha vardır ki, zaman zaman dikkatleri çekmiş bulunuyorum: Şüphesiz ki, çocuğun irtibatını sağlama ve onu sakındırma kaidesi paralel yürütülmeli, özellikle terbiyeci terbiyenin gereğini yerine getirirken, çocuğu oluşturup hazırlarken bunu dikkatten uzak bulundurmamalıdır. Çünkü bu ikisinin birbirinden ayrı tutulması bazan çocuğun fikren sapmasına, ahlâkan yanlış bir yola girmesine neden olur.
Çok zaman duyduk ve işittik ki, çocukların Allah'ın evleri olan camilerle, terbiyeci şeyhlerle ve çok elverişli sohbetlerle irtibatları sağlanıyor; ama batıl fikirlere saplanıp yanlış itikatlar ediniyorlar. Mesela İslâmiyet sadece imanla ilgili hükümleri getirmişcesine bir yol izlemekte, sadece ibadet diniymiş gibi bir anlayış içine girilmekte, ahkamla ilgili konulara kapı açılmamakta, İslâm'ın siyasi nizamına yer verilmemekte ve hayat yollarından bahsedilmemektedir.
Bazan da çok tehlikeli ahlâki sapmalara yol açmaktadır. Meselâ bira helâldir, televizyonu bu günkü haliyle de olsa almak edinmek caizdir; az faizle iş görmek

haram değildir, şehveti tahrik eden, ahlâk bozan çalgıları dinlemekte bir sakınca yoktur, inancı işlenip kafalara yerleştirilmektedir.
Bazan da onları ruhsal ve sinirsel hastalığa itmektedirler. Çünkü yönlendirme sakattır. Terbiye sistemi ölçüsünde değildir. Meselâ, kendilerine intisab edenlere devamlı uzleti (yalnız başına kalıp bir köşeye çekilmeyi), ibâdet köşesinde oturmayı telkin ederler.
Gerçek bu olunca, terbiyeciye düşen odur ki, çocuğu terbiye ederken ilgili hususlarla irtibatını kurmaya çalışırken sözü edilen kötülüklerden sakındırmayı ihmal etmeyecek, bu ikisini parelel yürütecek. Aynı zamanda, çocuğun bütün davranışlarının ve düşüncelerinin yanında olacak. O kadar ki, hak caddesinden biraz saptığını görür görmez hemen oraya döndürecek, inancında bir kayma görünce hemen ilgilenecek, ona Hakk'ın nurunu gösterecek, kalbini imanın aydınlığıyla aydınlatacak. Ahlâkında bir bozulmayı hissedince, hemen onun neticesinin tehlikesine dikkatini çekip sakındıracak ve onu en güzel ahlâka çevirip en sağlam irtibatını gerçekleştirecek, en doğru yönlendirmeyi vaktinde yapacak.
Artık terbiyeciler bu kaidelere göre hareket etsinler ve hizmet etmek isteyenler bununla amel etmeye çalışsınlar.[841]

3- TERBİYEYLE İLGİLİ LÜZUMLU GÖRÜŞLER VE DÜŞÜNCELER

Kitabımızın son kısmına gelirken terbiyecilerin önüne terbiyeyle ilgili ve aynı zamanda çok lüzumlu görüşleri ve düşünceleri koymak istiyorum. Bunlar da geçen bölümlerde yazdıklarımızdan önem bakımından daha az bir anlam taşımamaktadırlar. “Terbiyecilerin Sorumluluğu” konusu etrafında ve “Te'sirli Terbiye Araçları” çevresinde, aynı zamanda “Çocuk Terbiyesinde Esaslı Kaideler” mevzuu çerçevesinde anlatacaklarımızın yeri ve önemi oldukça büyüktür. Bu bölümü yazmamızla terbiye vasıtalarını bütün yönleriyle ele almış oluyoruz. Böylece terbiyecilerin önünde çocuğu ahlaken, fikren ve ruhen hazırlamada; bedenî, gidişsel ve içtimai yönden oluşturmada yeni ufuklar açmış bulunuyoruz. Böylece çocuk dinine ve ümmetine elverişli yararlı bir insan olsun, hayat düzeyinde yararlı bir organ durumuna gelsin ve toplumun kopmaz güvenilir bir parçası sayılsın...
Benim görüşüme göre, sözünü ettiğim düşünceler ve görüşler aşağıda belirttiğim sayıda toplanmakta ve belirtilen çerçeve içinde kalmaktadır:
1- Çocuğu en şerefli kazanca teşvik etmek.

2- Çocuğun doğuştan taşıdığı yetenekleri hep göz önünde bulundurmak.

3- Çocuğa oynaması ve ferahlatıcı hareketlerde bulunması için imkan vermek.

4- Evle cami ve okul arasında sıkı bir ilgi ve yardımlaşmayı icad edip ortaya koymak.

5-Terbiyeciyle çocuk arasındaki bağı devamlı pekiştirmek.

6- Gece gündüz uygulanacak terbiye yollarında yürümek.

7- Çocuk için çok yararlı olan kültür vasıtalarını hazırlamak.

8- Çocuğu düzenli biçimde okumaya, araştırmaya teşvik etmek.

9- Çocuğa İslâmi sorumluluk taşıdığını sık sık anlatmak, bu şuuru geliştirmek.

10- Cihad ruhunu çocuğun nefsinin derinliğine enjekte etmek.

Eğer Allah dilerse bu bölümde yazacağımız hususlar, sözünü ettiğimiz düşünceler ve görüşler etrafında yeterli sonuçlar verecek ve okuyucularımızı tatmin edecektir. Doğru yolu gösterip ona iletmek Allah'a aittir. Biz ancak O'ndan yardım, inayet ve başarı dileriz.[842]

1- Çocuğu En Şerefli Kazanca Teşvik Etmek:

Terbiyecinin ciddiyetle ele alıp ortaya koyacağı sorumluluklardan biri ve vacib olanı, çocuğu belli hürriyet sınırlan içinde çalışmaya teşvik edip cesaretini artırmaktır. Onun bu çalışması veya işi ister sanat, ister ziraat, isterse ticaret olsun farketmez.

Peygamberler (salât u selâm hepsine olsun) hürriyet sınırları içinde çalışma hususunda yardımlaşmayı, birbirlerine destek olmayı tavsiye etmiş ve kendileri de bilfiil bunun örneklerini ortaya koymuşlardır. Bunun için de birtakım mihnetli işleri, sanatları kendilerine uzmanlık derecesinde seçmişlerdir. Böylece ümmetlerine ve yetişmekte olan nesillere, kuşaklara en güzel önderliğin ölçü ve anlamını vermişler; hür bir çalışmanın, helâl kazanç elde etmenin lüzumunu açıklamışlardır.

İşte Nuh Peygamber (salât u selâm ona olsun), gemi inşa etmiş, Allah (c.c.) gemiyi yapma işini ona vermiştir:

“Gözetimimiz altında ve vahyimiz doğrultusunda gemiyi yap ve sakın zulmedenler hakkında bana hitapta bulunma. Çünkü onlar mutlaka boğulacaklardır, diye vahyolundu. Nûh gemiyi yapmaya başladı; kavminin ileri gelenleri yanından geçtikçe onu alaya alıyorlardı. Nuh onlara; bizimle alay ediyorsunuz. Bizimle alay ettiğiniz gibi biz de (yakında) sizinle alay edeceğiz”

(diyordu).” [843]
Böylece Nûh da, O'na imân edenler de o gemiye binip kurtuldular.
İşte Davud Peygamber (a.s.), güzel bir sanatkar olarak demir madeninden zırh ve benzeri savaş araçları imal ederdi. Cenab-ı Hak, onun bu özelliğini açıklayarak şöyle buyuruyor:
“Sizin için, sizi savaşın şiddetinden korumak için Davud'a giyilecek (zırh imâl etme) sanatını öğrettik. Artık siz (bunca milletlere) şükretmez misiniz?” [844]
“Ona demiri yumuşattık da; uzunca genişçe zırhlar yap, (halkalarının) işlenmesini düzenli biçimde tut; iyi-yararlı emelde bulun. Elbette ben sizin yaptıklarınızı görenim, (diye vahyettik).” [845]
Ve İşte Musa (a.s.), kendini ücret karşılığı çobanlığa razı etti. Sekiz yıl, Allah'ın peygamberi Şuayb'a (a.s.), iki kızından birini nikâhlamaya karşılık onun davarlarını güdüp besledi. Şanı yüce Allah bu olayı şöyle açıklıyor:
“Sekiz yıl bana çalışmana karşılık bu iki kızımdan birini sana nikahlamak istiyorum; ama bunu on yıl olarak tamamlarsan o da senden (bir lütuf...) Ben (on yıl hususundaki bir şart koyup) sana zorluk çıkarmak istemiyorum. İnşallah beni iyi-yararlı kimselerden bulacaksın, dedi. Musa (ona): Bu husus benimle senin arandadır. Bu iki süreden hangisini (tamamlayıp sözümü) yerine getirirsem, artık bana karşı bir haksızlık sozkonusu değildir. Allah bu dediklerimize vekildir, dedi.” [846]
Ve İşte bizim Peygamberimiz (s.a.v.), bir zaman koyun çobanlığı yaptı. Bir süre -kendisine henüz peygamberlik emâneti verilmeden önce- ticaretle meşgul oldu. Sahîh tesbitlere göre, o hayatının bu dönemlerini şöyle özetlemiştir:
“Ben birkaç kırat karşılığı Mekke halkının koyunlarına çobanlık ederdim.” [847]
Ticaret amacıyla iki defa Şam'a kadar seyahat etmiştir. Birinci defa 12 yaşında bulunuyordu ki, amcası Ebû Tâlib ile beraber, ikinci defa 25 yaşında bulunuyordu ki, Hz. Haticenin teklifi üzerine onun ticaret kervanının başına kölesi Meysere ile birlikte geçip bu ticarî seferini gerçekleştirmişti. Yüklendiği ticarî görevini de en iyi, en başarılı şekilde tamamlayıp dönmüştü.
Naklettiğimiz bu sahîh olaylardan açıkça anlaşılıyor ki, el sanatı ve diğer sanatlara yönelmek, ahm-satımda bulunmak suretiyle ticari işlerle uğraşmak kazançların en şereflisi ve helâl lokma elde etmenin en güzel yollarından biridir. Çünkü bu tür uğraşılar Peygamberin omuz verdiği, amel ettiği işlerdir. Salâtu selâm hepsine olsun...
İslâm o çok kapsamlı esaslarıyla, kâmil mânada hayat sistemiyle çalışmayı

takdis etmiş, çalışanlara saygı ile bakmış, kişinin kendi elinin emeğiyle geçinmesini Allah'a yakınlığın en faziletlisi olarak belirlemiştir.
Size bu konuda geniş bilgi vermek için Kur'ân-ı Kerîm'den ve Peygamber (a.s.) Efendimizin hadîslerinden birer demet sunmak istiyorum:
"O, yeryüzünü sizin yararınıza başeğdirdi (üzerini yaşanacak duruma getirdi). Bunun için yerin engebelerinde gezip dolaşın da Allah'ın rızkından yeyin. Dönüşünüz ancak O'nadır." [848]
"Namaz kılınıp (cuma) yerine getirilince yeryüzüne dağılın da Allah'ın bol nimetinden, geniş lütfundan (nasibinizi) arayın. Bir de Allah'ı çokça anın, ola ki muradınıza erer, umduğunuza kavuşursunuz." [849]
Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz de şöyle buyurmuştur:
"Şüpesiz ki kazancın en üstünü, kişinin kendi eliyle kazandığıdır. ***[850]***
"Şüphesiz ki Allah sanatkâr esnaf kulu sever." ***[851]***
"Sizden birinin urganını alıp sırtına odun yüklenmesi, insanlardan -versinler vermesinler- dilenmesinden hayırlıdır." ***[852]***
"Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir şey yememiştir, Şüphesiz ki Allah'ın peygamberi Dâvud da elinin emeğinden yiyip geçinirdi." ***[853]***
"Helal kazaç, farizadan sonra bir farzdır." [854]
Bizden önce gelip göçen selef-i sâlihîn'in tembeller, uyuşuklar hakkında neler söylediklerine bir göz atalım:
Ömer bir Hattab (r.a.), bir kavm ile karşılaştı ki hiç çalışmıyorlar gölgeliklerde vakit öldürüyorlardı. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) onlara sordu:
"Siz nesiniz, ne yaparsınız?"
"Mütevekkil kimseleriz."
"Yalan söylüyorsunuz; mütevekkil o kimsedir ki tohumunu yere atıp gereken çarelere başvurduktan sonra Allah'a güvenip dayanır. Rızık elde etmeyi yerinizde oturarak, "Allah'ım beni rızıklandır" demeyin. Bilindiği gibi altın gökten yağmaz, gümüş de inmez.
Evet, işte bu Ömer'dir ki şöyle seslenmişti bir zaman:
"Ey fakirler topluluğu! Hayır işlerinde, hayırlı çalışmalarda yarışınız ve müslümanlar üzerine yük olmayınız."[855]
Ashab-ı Kirâm'dan İbn Mes'ûd'un (r.a.) da şöyle dediğini Saîd bin Mansûr anlatıyor:
"Doğrusu adamı bomboş, ne dünya işiyle, ne de âhiret işiyle uğraşmayıp tembel tembel oturduğundan asla hoşlanmıyorum, tiksiniyorum."

Allah (c.c.) ruhunu şâd edip geniş rahmetine mazhar kılsın, İmam Şafiî ne güzel söylemiştir.
“Dağların doruğundan nakletmek taş,
Kişilerin minnetinden iyidir elbet,
İnsanlar derler ki: Kazançta vardır âr,
Derim ki: Asıl âr dilenmenin zilletinde var...”
Naklettiğimiz bu nasslardan ortaya çıktı ki, İslâm el emeğine, alın terine çok önem vermiş, öğretiminin ağırlığını bu noktada toplayarak çalışıp yorulmayı şeref ve fazilet saymıştır; tembelliğin ve uyuşukluğun zararlarını teşhir edip çalışıp kazanmaya durmadan tahrik ve teşvikte bulunmuştur.
Bu çalışma azmi ancak taze yaşlarda işlenirse arzulanan sonuç elde edilebilir. Böylece o dönemde öğretim daha üstün anlam taşır, mihnete katlanmaya alışmak daha açık biçimde te'sirli olur. Bunun için terbiyecilere gereken önemli hususlardan biri de, çocuğu daha küçük yaşta birtakım güçlüklere katlanmaya alıştırmak, sanata, ticarete ve çeşitli fenlere ilgi duymasını ve bazı şeyler öğrenmesini sağlamaktır. Tabii ki bütün bunlar, çocuk ilkokulu bitirip yazıyı, Arapçayı (kendi ülkesinin dilinin inceliklerini), Kur'ân'ı Kerim okumayı ve dinî ilimlerle tarihî konuları, aynı zamanda kısmen ve basit ölçüde fizik, astronomi gibi bilgileri öğrendikten sonra gerçekleştirilmelidir. Böylece çocuk kendi geçimini, rızkını kendi elinin emeğiyle ve alın teriyle kazanmaya hazırlanmış olur.
Çocuğa sanat öğretme ve onu yorucu, hattâ üzücü işlere alıştırma konusunda ünlü filozof İbn Sina'nın neler dediğini birlikte dinleyelim:
“Çocuk Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenip lügat usûlünü kavradıktan sonra onu ciddi şekilde gözden geçirip hangi sanata ve işe daha çok ilgi duyduğunu, yatkın olduğunu tesbît edip ona göre yönlerdirmeli. Yazarlıktan hoşlanıyorsa, lügatları öğretirken yanıbaşında edebî ölçüsü yerinde olan kitapçıkları okutmak, düzenli ve çekici hitabetleri dinletmek, insanların karşılaşmalarını, karşılıklı konuşmalarını ve benzeri hususları öğretmek ve matematiğe hevesini arttırıp yeteri kadar yetiştirmek ve bazı parçaları yazmasına imkan hazırlamak, divana yazıyormuş gibi, yazılar yazmasına yardımcı olmak gerekir.”
Kur'ân-ı Kerim'i dersen görmek ve lügat usûlünü okumak, İslâm sisteminde tedrisatın temelini oluşturur. Çocuk bu ikisini okuyup başarılı olduktan sonra neye, hangi iş ve sanata daha çok meylettiğine bakılır ve arzusu doğrultusunda sevdiği işi veya sanatı daha iyi yapıncaya kadar kendisine yardım edilir ve gereken imkân gösterilir.
İslâm'ın rızık kazanma hususunda müslümanların güçlük ve sıkıntıya

katlanmalarını daha küçük yaşlarda öğretilmesi hakkında İslâm'ın ortaya koyduğu inayeti daha iyi anlayabilmek için şu tarihî kıssayı hatırlamamızda yarar var:
İmam Gazâlî'nin babası ölüm döşeğinde son günlerini yaşarken kardeşi Ahmed'i ve bir de yakın dostunu çağırıp şöyle vasiyyette bulundu:
“İyi yazı ve düzgün imlâyı yeterince öğrenemediğime hep esef eder, üzülürüm. Benim şahsen kaçırıp da elde edemediğim bu sanatı şu iki oğlum Muhammed ile Ahmed'e öğretmenizi, bu hususta da iyice yetişmelerini istiyorum. Gerekirse kendilerine bıraktığım servetimin tamamını bu uğurda harcayın...”
Evet, bu iki yavrunun babası öldükten sonra, onlara vasilik eden baba dostu sofi, dikkat ve ihtinayla onları yetiştirmeye ve babalarından kalan az bir malı dikkatlice harcamaya çalıştı. Çok geçmeden miras bitti. Sofi fakir bir kimseydi, kendi kazancıyla onları besleyip okutacak güce sâhip değildi. Naçar kalıp onları önüne aldı ve şöyle tavsiyede bulundu:
“Siz vakit kaybetmeden ilim talebesi hüviyetine girip bir medreseye sığının. Orada hem okursunuz hem de günlük maişetiniz az-çok karşılanır. Sizi hayat yolunda alıkoyacak geçim sıkıntısı böylece az da olsa ortadan kalkar.”
Çocuklar, sofiyi dikkatle dinleyip dediğini aynen yaptılar, İşte bu onların saadetine ve derecelerinin yükselmesine sebep oldu. Nitekim imam Gazali bu durumu şöyle özetleyip anlatır: “(Biz ilmi Allah’tan başkası için elde etmeye çalıştık, ama ilim Allah’tan başkasını kabul etmedi.)”
Uygun olan şudur ki, çocuklar arasında iki sınıfı iyice tefrik edip ayırmamız, daha doğrusu ayırt etmemiz gerekir. Sıkıntılı, yorucu işler ve sanat konularında bir aynm yapmamız lüzumludur: Birinci sınıf, derslerinde başanlı olan zeki çocuklardır ki, okuyup ilim sahibi olma yetenekleri vardır. Onları tahsillerini bitirinceye kadar kendi zeka ve yetenekleriyle başbaşa bırakıp engel olmamak gerekir. Ancak boş zamanlarında, fırsat bulduklarında ve okulların tatil döneminde ilgi duydukları el sanatları, teknik konuları öğrenmelerine imkan hazırlamalı ve onlara yardımcı olmalıyız. Çünkü onlar günlerin neler getireceğini şimdiden kestiremezler, ne gibi olaylarla, üzücü hadiselerle karşılaşacaklarını bilemezler. Allah rahmetine eriştirsin ediplerden biri ne güzel söylemiş: (Elde bulunan bir sanat, fakirliğe karşı güvencedir.) Ve Allah ruhunu şad eylesin, geniş rahmetine gark eylesin, Hz. Ömer (r.a.) bu konuda ne hoş konuşmuştur:
“Doğrusu bir adama bakarım da dikkatimi çeker beğenirim ve bir sanatı var mıdır? Diye sorarım. Eğer (yoktur) derlerse o beğendiğim adam gözümden hemen düşer.”

İkinci sınıf, derslerinde başarılı olmayıp devamlı veya aralıklı sınıfta kalanlardır. Galip bir ihtimalle bunlar orta zekalı veya geri zekalı çocuklardır. Bunlara din ve dünyalarından lüzumlu olan bilgiler verdikten sonra, yorucu işlere döndürülmeleri gerekir. Babaları veya öğretmenleri onların zekâ bakımından geri olduklarını iyice anlayınca, vakit kaybetmeden onlara yeni bir hayat hazırlamak için sanata ve diğer yorucu işlere vermelidirler. Babalar her şeye rağmen mutlaka çocuğum okumalıdır derse, büyük hata işlemiş olurlar. Sonra hem tahsillerini bitiremezler, hem bir iş ve sanat sahibi de olamazlar, ortada kalırlar.

Çok görüyor ve işitiyoruz ki, nice gençler hem ilim tahsil edememişler, hem de mihnetli, yorucu bir işe de sahip olamamışlar, böylece ortada eli boş kalmışlardır. Bu kusur tamamiyle babaların ve öğretmenlerindir. Onlar çocuklarımnı layık oldukları yere koymamışlar, heves duyup başarılı olacakları işleri seçip önlerine getirmemişlerdir. Böylece bu çocuklar hayatın kıyısında insanlardan yardım ve destek bekleyen birer zavallı durumuna düşmüş ve halkın ihsan ve sadakasını beklemekle ömürlerini berbat etmişlerdir. Bir kısmı da dilenmeyip suç işleme merdivenlerine tırmanmış, böylece çalışmadan insanların malını alıp yemeyi, toplumun güven ve istikrarını bozmayı tercih etmiştir. Bu iki durumda insan kerametini, saygınlığını öldürmekte, kişiliğini sıfıra düşürmektedir.

Terbiyecilere ve babalara gereken, çocukların bu gibi temayüllerini dikkate alıp duyarlı davranmaktır. Böylece çocuklarını hayata nasıl hazırlayacaklarını daha iyi anlar ve yükümlülüklerini taşımalarımnı idrak etmelerine yardımcı olmuş olurlar.

Kadına gelince, o henüz genç ve taze iken, onun annelik eşlik ve çocuk besleyip terbiye etme gibi özellikleri dikkate alınarak bu doğrultuda kendisini yetiştirmesi için ev işleri, el işleri ve benzeri el sanatları gibi konuları öğrenmesi, ev idaresiyle ilgili ona düşen görevlerin ne olduğunu, dikiş ve benzeri hususlarda evinin ihtiyacını karşılayacak kadar bir şeyler bellemesi gerekmektedir.

Bunun dışındaki çeşitli sorumluluklar gerektiren konularda ise İslâm kadım muaf tutmuş, ona böyle bir mükellefiyet yüklememiştir. Sebebine gelince: Ya bu gibi işler kadının fiziksel yapısıyla uyum sağlayamamakta, onun kadınlık özelliğine ters düşmektedir. Mesela harp sanayide, inşaat ve demir işleri onun gücünü aşmakta, kadınlığıyla bağdaşmamaktadır. Ya da sözü edilen işlerin onun asıl görevi olan annelik eşlik ve çocuk terbiyesinden alıkoyması sözkonusudur veya bu gibi işler toplum yapısında birtakım kötülüklere yol açmakta, kadın erkek birarada çalışma zorunluğu getirmektedir.

Parlak akıl sahipleri çok iyi bilir ve takdir ederler ki, İslâm'ın kadim birtakım ağır işlerden kadınlığına ters düşen görevlerden ve birtakım sorumluluklardan çekip alması, sırf onun kadınlığını bütün özelliğiyle korumaya, iffet ve namusuna leke dokundurmam aya ve onun yaratılışındaki zariflik, incecik ve kerameti muhafazaya yöneliktir.
Aksi halde kim, birtakım vecibeleri yerine getirmek için yaratılan bir kadının süs eşyası gibi oturup yerinde kalmasına fazı olur veya kim böyle bir kadınla evlenir? Ve bizden kim, kadının fiziksel yapısını sarsacak, belini bükecek ağır işleri yerine getirmesini isteyerek bir kadınla evlenmeyi arzular ve kadınlığını yitirecek, bir sürü rahatsızlık doğuracak, ruhunu sarsacak meşakkatli amellere itmek için onunla evlenmeyi düşünür?
Hem bizden kim, kadının iffet ve namusunu kirletecek, şerefine leke sürecek görevlerde çalıştırmayı ister, böyle bir kadınla evlenmeyi sırf bu sebeble kararlaştırır?
Kadın için iffet ve namustan, şeref ve saygınlıktan daha değerli ne olabilir?
El emeği, alın teri ve mihnetli işlerde çalışma konusunu özetliyecek olursak, diyebiliriz ki: Bunlar kazançların en helâli, işlerin eh şereflisi, meşguliyetlerin iyisidir. Bu bakımdan çocuklarımızı böylesine bir şerefe çevirmeliyiz ve onların bu hususta güvenim sağlayıp şeref ve itibarını, güven ve kerametlerini korumalıyız. Aynı zamanda kişiliklerini zedelemeden hayatta geçim yol ve sebeblerini onlardan yana gerçekleştirmeliyiz.[856]

2- Çocuğun Fıtri Yeteneklerini Dikkate Almak

Terbiyecilerin yeniden idrâk alanına getirmeleri ve büyük bir özen ve titizlik göstermeleri, dikkatlerini bütünüyle çevirmeleri gereken önemli konulardan biri de, çocuğun daha çok hangi sanata heves duyduğunu ve onu maddi ve manevi yaşına hangi işin uygun geleceğinin ve hayatta hangi arzu ve amaçların onu mutlu ve bahtiyar kılacağını bilmelidir.
Şüphe yok ki, çocuklar kendi yapılarına ve fıtrî yeteneklerine, irsi kabiliyetlerine göre gerek karakter, gerek zekâ, gerek fiziksel güç gerekse dengeli ve düzenli olma bakımından farklılık arz ederler. Bu bakımdan bilgili tercübeli bir eğitimci, basireti açık bir baba çocuğunu lâyık olduğu yere koymasını bilendir. Çocuğun neye karşı ilgisi fazla ise, dahâa çok hangi işten ve sanattan zevk alıyorsa, onu o cihete çevirendir. Eğer çocuk zeki ve okuduğu dersleri kavrayacak güçte ise, eğitimci ve baba, onun tahsilini tamamlaması için gereken sebeplere başvuracaklar ve ortamı ona hazırlayacaklar. Böylece çocuğun arzu ve emeli

gerçekleşmiş olur.

Çocuk orta zekalı ise, aynı zamanda sanatlardan birine karşı ilgi duyuyorsa veya yorucu işlerden zevk alıyorsa, eğitimci ve babaya gereken, ona bu hususta yardımcı olmak, sebepleri kolaylaştırmak ve destek sağlamaktır.

Çocuk geri zekalı ise, eğitimci ve babanın onu yeteneğiyle uyum sağlayacak, mizacına uygun düşecek bir işe çevirmesi gerekir. Çocuk ancak böylece hayata atılıp başarılı olabilir.

Hz. Aişe (r.â.) Validemizin, "Peygamber (a.s.) Efendimiz bize insanları lâyık oldukları yere koymamızı emretti" mealindeki sözünün manası işte budur.

Öğretim ve eğitim konusunda da çocuğun tabiatı daha çok hangi dala meylediyorsa, fıtratındaki yetenekle hangi konuya daha çok ilgi duyuyorsa ona çevirmek uygun olur. Çünkü bu konularda da çocukların arzu, temayül ve yetenekleri oldukça farklıdır: Kimi edebiyata heves duyar, kimi yazar olmak: ister. Bu durumda o gibi çocukların fizik ve matematikte, tıp ve kimyada başarılı olacağı düşünülemez. Kimi de matematik, fizik, kimya ve tıp gibi konulara heves duyar. Artık onun edebiyatta, şiirde üstünlük sağlaması çok zor olur.

Tabii çocuk tahsil ettiği bütün ilimlerde üstünlük sağlayıp başarılı olmaz, bu hiçte kolay dğildir. Ama çocuk ilgi ve heves duymadığı konularda ise başarılı olup zirveye çıkması mümkün değildir.

Resulüllah (a.s.) Efendimiz ne kadar doğru buyurmuştur:

"Çalışınız! Çünkü herkes ne için yaratılmışsa ona kolaylık sağlayıp başarılı olur." [857]

İşte Resulüllah (a.s.) Efendimizin, çocuğu arzu ve hevesi doğrultusunda yönlendirmeyi dikkate alma hususundaki tevcihlerinden ve hevesi layık olduğu yere koyma tavsiyelerinden hareketle İslâm terbiyecileri ve başlarında İbn Sina olmak üzere diğer ilim adamları, çocuğun ilgi duyduğu konuları dikkate almamızı, onun fîtrî yeteneklerini hesaba katmamızı, taşıdığı mâddî ve mânevi yetenek ve kudretine uygun ya onu bir iş ve sanat, ya da tahsil ve ilim kapısı seçmemizi tavsiye etmişlerdir. İbn Sina, çocuğu ilgi duyduğu heveslendiği konuya çevirmemizi ve bunu ihtisasının temeli saymamızı söylemiştir.

Çocuğun rastgele ilgi duyduğu her konu ve sanatın mümkün olup gerçekleşmesi düşünülemez. Ama kalbinde portresini çizip heves duyduğu ve kendine çok uygun kabül ettiği konu ve sanat mümkünleşir ve başarısına yol açar. Eğer edebiyatın her türü ve çeşitli sanatlar sadece istek ve ilgiyle elde edilebilseydi hiç kimse edebiyattan boş, sanattan mahrum kalmazdı. Ama bunlar ancak kalbin iyice ilgi duyup heveslendiği şeyin ana hatlarını, portresini çizip sindirmekle

mümkün olabilir. Aksi halde insanların hemen hepsi en şerefli meslek ve sanatı, en verimli sanatı seçerdi. (Bu da dengesizlik doğururdu.)
Bazan da insan tabiatı hemen bütün konulardan ve sanatlardan nefret eder de hiç birisiyle ilgi kurmazdı. İşte bunun için çocuğu idare eden eğitimciye gereken şudur ki, çocuk bir sanata meylettiğinde onun önce bu konuda tabiatını ölçmeli, zekâ seviyesine bakmalı ve yeteneğini belirlemelidir. Böylece çocuk için onun tabiat ve yeteneğine, zekâ seviyesine göre bir sanat seçmiş olabilir.” [858]
Ünlü bilgin Abdurrahman el-Cevzî (H. 597-M. 1200), çocukların doğuştan mevcut yeteneklerinin önemi üzerinde ciddiyetle durmuş, onu hayata yönlendirmede mutlaka bu yetenek ve ilginin dikkate alınmasını lüzumlu görmüştür. Şöyle ki, adı geçen bu konuda şu cümlelere yer vermiştir:
“Beden ve ruh terbiyesi ancak soylu kimselere elverir, yarar sağlar. Katırı ne kadar eğitsen de yarar vermez. Canavarı ne kadar eğitirsen yine canavardır. Küçükken alınıp terbiye edilse bile o yine yırtıcılığını terketmez. Çünkü bu tabiat onun fıtratında mevcuttur.” [859]
Bunun anlamı şudur: Zekâ ve geri zekâlılığın çocuğun üstünlük sağlamasında veya kültür ve ilim yönlerinin gelişip gelişmemesinde, bunlardan payını alıp almamasında büyük te'siri sözkonusudur.
Şâirin dediği gibi:
“Kişi zeki ve anlayışlı olmadığı zaman,
Önce doğması ona ne yarar sağlar...”
O halde terbiyeci çocuğun karakterini belirlemede, zeki ve geri zekâlı olduğunu tesbitte hiçbir vasıtayı ihmâl etmemeli ve kaçırmamalıdır. Aynı zamanda çocuğun okumaya mı, sanata mı daha çok hevesi ve meyli bulunduğunu anlamaya çalışmalıdır.
Hayat yolunda ne gibi bir sıkıntıya güç getirebileceğini, mashalatına nelerin uygun olduğunu, arzusu ve rağbetine nelerin münasib düştüğünü iyice araştırıp ortaya çıkarmalıdır. Bütün bu incelemelerde ister çocuğun yeteneğinin derslere, ister sanatlara, isterse ticarete yetkin ve uyumlu olduğu görülsün, farketmez. Önemli olan bu iç arzu ve hevesini ortaya koymaktır. Çünkü her iki durumda da insanlardan yana yarar ve ülkenin ilerlemesinden yana fayda sözkonusudur...
Bu bakımdan gerek terbiyecinin, gerekse babanın, hayat yolunda asıl rağbet edip gönül verdiği konuyla çocuk arasına girmemelidirler, yeter ki çocuğun bu arzu ve hevesi ona, ülkesine yarar sağlayacak bir şey olsun.
Eğer çocuk ilmî konulara heves duyup bu hususta tahsil yapmak istiyorsa, kendisi de yetenek ve zekâ bakımından arzulanan bir düzeyde ise, o taktirde

onunla bu rağbeti arasına girmemek gerekir. Bu durumda babası çocuğun nafaka ve diğer tahsil masrafının ağırlığı altında sıkıntı çekse bile buna dayanmasını bilmelidir. Çünkü ancak böylece yaptığı fedâkârlığın semeresini devşirebilir, özellikle çocuğunu büyük düşünürler ve adlarından söz edilen âlimler saffında göreceği zaman asıl ektiği tohumun ürününü toplamış olur.
Böyle değil de, çocuk daha çok mihnetli işlere, ticarî konulara rağbet ediyorsa, o taktirde, baba ve terbiyecisinin onunla bu arzusu arasına girmemeleri gerekir. Çünkü umulur ki, çocuk bu rağbetiyle severek yaptığı işte başarılı olur, uzmanlaşıp iş ve sanatında belirgin bir düzeye gelir... O sebeple iktisadî durum korunmuş ve ümmetten yana elle dokunulur bir iş ortamı meydana çıkıp olumlu sonuç vermiş olur. Ama böyle değil de baba çocuğunun yolunda bir engel oluşturur, hayatında arzuladığı işi yapmasına mani olup amaç olarak seçtiği işle onun arasına girerse, çocuk ileride çöküntüye uğrayıp sağlıklı yaşama ve çalışma şansını kaybedebilir. Bu yüzden bazan veya çoğu zaman babayla oğul arasında husumet girip, eninde sonunda ayrılmalarını, birbirlerinden kopup çocuğun asi bir tavır takınmasını sonuçlandırır. Tabii ki buna sebep baba olmuş olur. Çünkü zamanında o bu hususları katmamış ve böylesine kötü sonuçların doğacağını taktir edememişti.
Allah Resulü ne kadar çok doğru buyurmuştur:
“İyi bir evlâd olması için çocuğuna yardımcı olan babaya Allah rahmetini indirsin...” [860]

3- Çocuğun Oynayıp Eğlenmesine İmkan Sağlamak

“İslâm gerçeğin ve hayatın dinidir. O bütünüyle hayat düzenidir, insanlara, insan olduklarını dikkate alarak muamelede bulunur ve her insanın birtakım gönül eğlenceleri, nefsî zevkleri ve insanî tabiatları bulunduğunu kabul edip her sözlerinin zikir olmasını, her susmalarının fikir ve her teemmüllerinin ibret, her boş vakitlerinin ibâdet olmasını gerekli kılmaz, İslâm ancak beşeri fıtratın gereği insanların arzuladığı sevinç ve ferahı kabul edip bunlara yer verir. Oyun ve eğlence, mizah ve latifede bulunmalarını önlemez. Şu şartla ki, bütün bunlar Allah'ın
Meşru’ kıldığı sınırda ve İslami edep çerçevesi içinde cereyan etmiş olsun.
Ashab-ı Kiram’ın bir kısmında ruhi yücelme öyle bir dereceye varmıştır ki, devamlı ibâdet ye aralıksız mürâkabayı ilahi sanki âdetleri ve huyları oluvermişti. O kadarki hayatın rahat ve huzur yanını arkalarına atıp bütün vakitlerini ahretten yana çevirmelerini, oyun, eğlenceden itidal dahilinde de olsa

dünyadan ferah ve rahat namına bir nasib almaksızın hep öteki hayatlarını hazırlamayı kendileri için uygun saymışlardı.[861]

Şimdi hep birlikte Hanzele el-Esidi (veya Üseydi) dinleyelim. Bu zat şöyle anlatıyor:

Ebu Bekir (r.a.) karşılaştım. Bana sordu:

“Ya Hanzele! Nasılsın?”

“Hanzele münafıklık etti.” Dedim.

“Sübhanellah! Sen ne diyorsun?”

“Biz Resulüllâh (a.s.) Efendimiz'in yanında bulunduğumuzda O bize Cehennem ve Cennet'ten söz eder, o kadar ki bu yerleri görür gibi oluruz. O’nun yanından çıkıp ayrıldığımızda gelip çoluk çocuğumuzla oynaşır, mal ve arazimizle oyalanırız da O’nun yanında duyduklarımızın ve duygulanmamızın çoğunu unuturuz.” Dedim.

Bunun üzerine Ebu Bekir (r.a.) şöyle karşılık verdi:

“Vallahi biz de bunun gibi şeylerle karşılaşıyoruz!” (Aynı durumdayız). Hanzele devamla diyor ki:

“Böylece benle Ebu Bekir (r.a.) birlikte kalkıp Resûlullah (a.s.) Efendimiz'in yanında gittik. Ben şöyle dedim:

“Ya Rasulallah! Hanzele münafıklık etti.” Resûlullah (a.s.) Efendimiz hayretle sordu:

“Bu da nedir?”

Cevap verdim:

“Ya Rasulallah! Senin yanında bulunduğumuzda bize Cehennem ve Cenneti hatırlatırsın. O kadarki onları gözlerimizle görmüş gibi oluyoruz. Senin yanından ayrılıp çoluk çocuğumuzla, Mal ve mülkümüzle oyalanıp vakit geçirmeye başladığımızda o duyduklarımızın çoğunu unutuyoruz.”

Bunun üzerine Resulüllâh (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:

“Canımı kudret elinde bulunduran zata yemin ederim ki, eğer siz ve benim yanımda bulunduğunuz hal ve zikir üzere devam edecek olursanız, elbette melekler yatağınızda ve yollarınız üzerinde sizinle musafaha yaparlar. Ama ya Hanzele! Bir saat ve bir saat (bir saat bu fchal üzere, bir saat başka hal üzere bulunmak beşer tabiatının gereğidir)...” Efendimiz bu son cümleyi birkaç defa tekrarladı. [862]

Sonunda Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in Hanzele ile Ebû Bekir (r.a.) ya çocuklarıyla ve eşleriyle oynaşıp evlenmeleri hususunda nasıl ikrarda bulunduğunu görmüş olduk. Aynı zamanda aile halkıyla latifede bulunup onları

sevindirmek ve neşelendirmek hakkında nasıl münasip karşıladığını öğrendik. Çünkü böyle bir duygu ve davranış insan mizacıyla uyum halindedir ve beşer tabiatıyla tevafuk etmektedir.
İşte burada bedeni hazırlamak ve cihada hazırlama hususunda yetişmek hakkında İslâm'ın meşru' kıldığı birtakım faktörler ve vesileler sözkonusudur. Bunlar her akil ve basjret sahibine şunu haber veriyor ki, Jslâm hayat dinidir, olaylara damgasını basar ve müslümana, İslâm'dan yana uygun düştüğü sürece ve çoluk çocukla oynaşıp lâtifeleşme sınırında kaldığı taktirde oyun ve mubah eğlenceyi uygun görmüştür.
Bu vesile ye faktörlerden biri, isnâd-i ceyyid ile rivayet olunan şu hadistir:
"Allah'ı anma kapsamına girmeyen her şey oyun veya yanılmadır. Ancak şu dört şey değil: Adamın nişan aldığı yerle hedef arasında yürümesi, atını eğitmesi, çoluk çocuğuyla eğlenip oynaşması, onlara yüzücülük öğretmesi..."[863]
Kitabımızın birçok bahislerinde bu vesile ve faktörlerden çoğunu nakledip belirttik. Terbiyeci kardeşim! O konulara tekrar dönüp bak ki, gözlerinle İslâm'ın ölçülü müsamahasını ve O'nun büyüklüğünü görmüş olasın...
Ahlâk sınırları içindeki oyun ve nefsi neşelendirmek, beden ve ruhu eğitip yetiştirmek, müsîümana lüzumlu plan umurdan olduğuna göre, küçük çocuklar için bu hususlar daha uygun ye yeğ değil midir? Daha yeğ olduğunun iki sebebi vardır:
Birincisi:Çocuğun küçük yaşta eğitim ve öğretime olan kabiliyeti büyük insandan daha çoktur. Nitekim hadîste: *"Küçük yaşta ilim tahsil etmek taş üzerine nakşetmek gibidir"* buyurulmuştur. [864]
İkincisi:Çocuk daha çok küçük yaşta iken, oyun, eğlence, neşelenip koşma gibi ferahlatıcı şeylere ihtiyaç duyar. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu hususta şöyle buyurmuştur:
"Çocuğun küçük yaşta hareketli olup oynaması, eğlenmesi, başkalarıyla biraraya gelmeyi arzulaması, büyüdüğünde aklının fazla olacağına delâlet eder." ***[865]***
Rasûlullah (a.s.) Efendimiz hemen her hususta iyi bir rehber ve yol gösterici idi. O, ara sıra ashab-ı kiram'ın çocuklarıyla oynar, onları neşelendirir, onlarla kaynaşıp dostluk kurar, dinen uygun kabul edilen oyun ve eğlencelere onları tahrik edip cesaretlerini artırırdı.
Bunlarla ilgili birkaç örnek verelim:
Ashab-ı Kiram'an Abdullah bin Haris (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (a.s.) Efendimiz, henüz küçük yaşta olan Abdullah'ı, Ubeydullah'ı ve İbn Abbas'ı yan

yana getirip onlara şöyle derdi:
“Sizden kim önce koşup bana gelirse ona şunu ve şunu veririm!” Çocuklar da koşmaya başlar kimi Rasûlullah'ın sırtına, kimi göğsüne tırmanmaya çalışırdı. O da onları öpüp okşar ve ilgi gösterirdi. [866]
Hz. Ömer (r.a.) diyor ki:
Hasan ve Hüseyn'i Rasûlullah (a.s.) Efendimizin omuzları üzerinde gördüm ve kendimi alamıyarak,
“Altınızdaki at ne güzel attır” dedim. Bunun üzerine Efendimiz,
“Binici olarak da bu ikisi ne güzel” buyurdu. [867]
Ashab-ı Kiram'dan Câbir (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (a.s.) Efendimizin yanma girdik. Bizi sofraya davet etti. Bu sırada Hz. Hüseyin yolda çocuklarla oynuyordu. Peygamber (a.s.) onu yolda görünce sür'atle ayrılıp kucağına almak istedi, derken Hz. Hüseyin sağa sola kaçmaya başladı, Rasûlullah (a.s.) onun bu hareketine gülüyor, o da hem gülüyor hem kaçıyordu. Peygamber (a.s.) onu tutup bağrına bastı ve öptü, sonra da şöyle buyurdu:
“Hüseyin bendendir, ben de ondanım. Onu seveni Allah sever. Hasan ile Hüseyin torunlardan iki torundur.” [868]
Yine Hz. Câbir (r.a.) anlatıyor: Bir ara Rasûlullah (a.s.) Efendimizin yanına girdiğimde iki eli ve iki dizi üzerine eğildiğini, sırtında Hasan ile Hüseyin'i taşıdığını gördüm. Şöyle buyurdu:
“Sizin deveniz ne güzel devedir! Yük dengi olarak da ikiniz ne güzel denklersiniz.” [869]
Ashab-ı Kiram'dan Enes bin Mâlik (r.a.) anlatıyor:
Şüphesiz ki Rasûlullah (a.s.) Efendimiz ahlâk cihetiyle insanların en güzeli idi. Birgün bir iş için beni bir yere göndermek istedi. Ben de,
“Vallahi gitmiyeceğim!” dedim, ama içimden Rasûlullah'ın bana emrettiği hususu yerine getirmeyi düşündüm. Dışarı çıkıp yürümeye başladım, sokakta oynayan çocuklara uğradığımda ansızın arkamda Rasûlullah (a.s.) Efendimizin bulunduğunu gördüm. Kendisine dönüp baktığımda gülmeye başladı ve şöyle buyurdu:
“Enescik! Sana emrettiğim yere gidiyorsun değil mi?” Ben de:
“Evet ya Rasulallah! Oraya gidiyorum dedim. Hz. Enes devamla diyor ki:
“Allah'a and olsun ki, Peygamber (a.s.) Efendimize dokuz yıl hizmet ettim. Yaptığım bir şeyden dolayı bunu niçin yaptın dediğini bilmiyorum veya yapmayıp bıraktığım bir işten dolayı, neden şunu ve şunu yapmadın dediğini

işitmedim.” [870]
Mü’minlerin emiri Hz. Ömer (r.a.) şöyle buyurmuştur:
“Çocuklarınıza yüzücülük, atıcılık öğretin ve atların sırtına sıçrayıp binmelerini emredin.” [871]
Rasûlullah (a.s.) Efendimizin çocuklarla, oynaması, onlarla latifede bulunması ve onları neşelendirecek hareketler göstermesi açısından hareketle İslâm terbiyecileri çocuğun oyun ve eğlenceye ihtiyacı bulunduğunu, derslerini bitirdikten, öğreneceği konuyu belledikten sonra onu neşelendirecek, açacak şekilde neşelenecek hareketlerde bulunmasının gereğini açıklamışlar ve babalarla terbiyecilere bu hususta seslenmişlerdir.
Şimdi bu konuda İmâm Gazali'nin neler söylediğine kulak verelim:
“Çocuk dersini bitirdikten sonra güzel güzel oynayıp eğlenmesi için kendisine izin verilmesi uygun olur. Çünkü bu suretle okulun verdiği yorgunluğu atıp rahata kavuşur. Şayet oyun ve eğlenceden men'edilecek olur da devamlı öğretimle vakitleri değerlendirilirse, bu onun kalbini öldürür, zekâsını işlemez duruma getirir; çalışma bir işe sarılma ona ağır bir külfet verir, o kadar ki ondan kurtulmak için birtakım hile yollarına başvurmaya kalkışır.”
Nitekim el-Abderi de ders saatlerinden sonra çocuğun dinlenip neşelenmesi, okumaya karşı bıkkınlık duymaması için oynayıp eğlenmesi hususunda İmam Gazali ile birleşir.
Bilindiği gibi, oynayıp eğlenmekten maksat ve hikmet, çocuğun duyduğu bıkkınlık, gevşeklik ve yorgunluğu gidermek, neşe ve ilgisini yenilemek, hareketini sağlamak ve zihnini berraklaştınp bedenini hastalık ve illetlerden korumak için ona, hoşuna gidecek hareket imkanını vermektir.
Ancak terbiyeci çocukların oyun ve eğlencesi hususunda şu iki noktayı dikkatinden uzak bulundurmamalıdır:
Birincisi: Oyun ve eğlence fazla bir yorgunluk ve üzücü bir meşakkat verecek ölçüde olmamalıdır. Çünkü böylesine aşırı bir oyun bedene zarar verir, lüzumundan fazla enerji harcamasına yol açıp onu zayıf düşürür. Oysa Peygamber (a.s.) Efendimiz: *“İslâm'da zarar ve zarara karşı zarar yoktur”* buyurmuştur.
İkincisi: Oyun ve eğlence diğer gerekli dersler ve hususlar ölçü ve anlamında olmamalıdır. Çünkü bu durumda çocuk kendini bütünüyle oyuna verip o hususta başanlı olmaya çalışır da vaktini bu yolda harcar ve asıl yararlanacağı konuları katletmiş olur. Oysa Peygamber (a.s). Efendimiz:
“Sana menfaat veren şeye karşı hırslı ol ve Allah’tan yardım dileyerek acizlik

gösterme!” [872]

4- Ev, Cami Ve Okul Arasında Yardımlaşma Meydana Getirmek

Çocuğun ilmi, ruhi ve bedenî kişiliğini oluşturmakta te'sirli olan faktörlerden biri de, ev, okul ve cami arasında bir yardımlaşma ve sağlam ilgi kurmaktır.
Bilindiği gibi, ev ve ailenin sorumluluğu, çocuğun beden eğitimini sağlamada ön sırayı almakta, birinci derecede gelmektedir. Çocuklarının bu hususta ki hakkını zayi' edip yerine getirmeyen ve onların geçimini ihmâl eden kimseye büyük bir günah terettüp etmektedir.
Nitekim Rasûlüilah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Kişiye günah olarak, geçimini sağlayıp nafakasını verdiği kimselere zayi' etmesi yeter!”[873]
Yine te'kiden bilinip kabul edilmektedir ki, İslâm'da cami risâleti, çocuğun ruhî terbiyesinde birinci dereceyi işgal etmektedir. Çünkü cemaatle namaz kılmak, Kuran-ı Kerîm okumak, son bulmayan, bitip tükenmeyen ilâhi feyizlerden ve rahmetlerdendir. Sahih tesbitlere göre, bu konuda Rasulüllah ,(a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“*Adamın cemaatle namaz kılması, evinde ve çarşısında kıldığı namazdan yirmi beş kat (ecir bakımından) fazladır. Bu böyledir; çünkü adam abdest alır, abdest almasını düzgünleştirir de mescide çıkar, onu ancak cemaatle namaz kılmak dışarıya çıkarırsa, ne kadar bir adım atarsa mutlaka bir derecesi yükselir, bir günahı düşürülür. Namaz kılınca da meleklerdurmadan o namazgâhte bulunduğu ve abdestli olduğu sürece onun için rahmet ve bağışlanma dilerler: Allah'ım! Buna rahmet eyle, Allah'ım! Buna rahmetini indir, derler. Adam (ikinci) namazı beklediği sürece namazda bulunmuş olur.”****[874]***
“*Bir topluluk Allah'ın eylerinden bir eve toplanıp Allah'ın Kitabını okurlar ve kendi aralarında ders yaparlarsa mutlaka üzerlerine sekînet iner, rahmet onları kaplar, melekler onları çepeçevre kuşatır ve Allah onları kendi katındakilere anar.”****[875]***
İki kişinin üzerinde ihtilaf etmediği kesin umurdan biri de şudur: Okulun önemli ağırlığı ve başlıca yönü çocuğa bilgi vermektir. Çünkü çocuğun kişiliğinin oluşmasında bilginin tesiri oldukça büyüktür. Aynı zamanda insanın şeref ve itibarı da ilimle yükselir,
Bu açıdan bakınca, İslâm nazannda ilmin fazileti oldukça önemli ve büyüktür.

İlmin faziletlerinden birkaçını sıralayalım:
Evinden çıkıp ilim peşinde koşan kimse, dönünceye kadar Allah yolundadır. [876]
Kim ilim elde etmek için bir yolda yürürse, Allah onun için Cennet'e giden yolu kolaylaştırır. [877]
Şüphesiz ki melekler, ilim talebinde bulunan kimse için -onların işlediği amelden, hoşnut olarak- kanatlarını indirirler. Hem şüphesiz ki göktekiler ve yeryüzünde bulunanlar, hattâ sudaki balık âlim için bağışlanma dilerler.[878]
Alimin abid üzerindeki üstünlüğü; ay'ın diğer yıldızlar üzerindeki üstünlüğü gibidirler.[879]
Biz, “evin cami ve okulla yardımlaşma ve dayanışma üzerine olmasını” söylerken bundan şu anlamı kasdediyoruz: Çocuğun bu ortamda kişiliği tamamlanır, ruhen, bedenen, aklen ve nefsen oluşur. Bununla kalmaz, ümmetin öne geçmesi ve dininin izzet ve şerefi için faal bir organ olur...
Ancak sözünü ettiğimiz yardımlaşma ve dayanışına şu iki temel anlamdaki şartla gerçekleşebilir:
Birincisi: Evin yönlendirmesiyle okul yönlendirmesi arasında bir tutmazlık ve karşıtlığın bulunmaması...
İkincisi: Yardımlaşma, destekleme bütünüyle İslâmi yönden çocuğun kişiliğini oluşturma amacına yönelik bulunması... O halde yardımlaşma ve destekleme tamamlanınca bu iki şartı içerip üstlenmiş bulunmalıdır. Böylece çocuk ruhen ve bedenen olgunlaşır. Aklen ve nefsen oluşur. Bununla da kalmaz, dengeli ve düzenli bir insan olur da insanların hayretini çekecek bir düzeye erişir ve parmakla gösterilen bahtiyarlar arasına girer.
Okulla olan yardımlaşma konusunda babalara terbiyecilerin önüne aşağıdaki gerçekleri koymak istiyorum:
a)Okullarımızın ve üniversitelerimizin çoğunda görev yapan hocaların ekserisi sağlıklı bir terbiyeden ancak yabancıları taklidi, onların ahlâk ve kültürüyle yetişmesi, onların âdetlerini edinmeyi, onların inanç ve düşüncelerini benimsemeyi tanırlar.
İşte bunlardır ki, müslüman çocuklarını batının dolaşık ve karışık yol ve yöntemleriyle, sapık ve inkarcı yol ve ölçüleriyle terbiye etmektedirler. Çünkü bu öğretim görevlilerinin kararmış duygu ve düşünceleri, bomboş kalbleri, hakikatten kopuk akılları, hayasız Avrupa'nın aşkıyla tutuşmuş, inkarcı komünistlerin kâfirce sevdasına yakalanmış, maddî sevgiyle yetinip mânayı kaybetmişlerdir.

b) Talebenin tahsil gördüğü okul ve üniversiteler bir sürü aldatıcı desiseler, şüphecilik, dinlere dil uzatma, küfre çağrı, inkâra davetle dolup taşmaktadır. Biz bu hususta ortaya çıkan bazı olayları nakletmek istiyoruz:

Suriye'de liselerde sosyoloji kitaplarında ve bu konuda verilen derslerde şu cümlelere yer verilmiştir: “Dini esasa dayalı siyasete yapılan bütün çağrılar bütünüyle ahmakça ve bönce davetlerdir. Diğer bilimsel adı altında hazırlanan kitaplarda ise Darwin nazariyesi, bilimsel bir hakikatmış gibi ortaya atılmakta, yaratan Tanrı hakkında bir sürü şüphe uyandırmak için bu nazariye durmadan öne sürülmektedir. Oysa bilindiği gibi, biyolojik çalışmalar, genetik olaylar hakkındaki yeni buluşlar bu nazariyeyi iptal edip bir değer taşımadığını isbatlamıştır.

Edebiyat kitaplarında konunun ağırlığı, örtünmeyi ayıplamaya çevrilmiş ve bu gericilik olarak vasıflandırılmıştır. Ayrıca İslâm tarihine sık sık atıflar yaparak bu tarihin derebeylik, ağalık (toprak ağaları), istibdat dolu olduğu belirtilerek anlatılmaktadır.

c) Okullarda din dersleri ve öğretimi diğer ilmi ve edebi konulara nisbetle çok zayıf ve önemsiz bir düzeyde tutulmakta, çocuklara fazla bir şey verilmemektedir. Durum bu olunca, müslüman çocuğunun bu okullarda Kur'an-ı Kerim'i hakkıyla öğrenmesi, İslâm hükümlerini okuyup bellemesi; peygamber ve ashabının hayatları hakkında yeterli bilgi edinmesi, kendi öz tarihini (İslâm tarihini) yeterince öğrenmesi mümkün değildir. Çünkü sözünü ettiğimiz okullar bu bilgileri vermemekteler. Bu bakımdan öğrenci okulu bitirip çıkınca sınırlı bir kültürle, kısır bir anlayış, İslâm düzeni hakkında çok az ve önemsiz bir bilgiyle, Kur'an ilimleri, dede ve babalarımızın tarihi hakkında basit bir malûmatla çıkmaktadır.

O halde terbiyeci kendine düşen eğitim sorumluluğunu mükemmel şekilde yerine getirmeyecek olursa, ister istemez çocuklarının akidesi bozulur, ahlâkları değişir. Artık bu durumda çocuğu yönlendirme bir yarar sağlamaz, onu doğrultmak hususunda olumlu bir sonuç elde edilmez.

Buraya kadar anlattıklarımı ve naklettiklerimi özetliyecek olursam, şöyle bir ifade kullanabilirim: Baba kendi evinde çocuğunun beden ve ahlâk eğitiminden sorumludur. Onu mescide götürmekle ruhen terbiye edecek; okul onun akide, bilgi ve kültürünü geliştirip sağlamlaştıracak ölçü ve programı uygulayacak.

Ama baba çocuğuna gittiği okulda İslâm inancıyla terbiye edilmediğini, İslâm kültürü öğretilmediğini anladığı zaman, ona düşen ve vâcib olan görev, çocuğunun itibarını İslâmiyetle kurmak, ibâdet ve ahlâk konularında onu yetiştirip geliştirmektir. Bu hususta herhalde bütün gayreti ve himmetini

sarfetmeli, çocuğa belirtilen hususlarda faydalı olmak için vakitleri ı çoğunu ona harcamahdır. Bunun gibi, çocuğuyla ilâhî ilimlerde yetişmiş ilim adamlarıyla, cami ve mescidle irtibatını kurup sıkı bir ilgi kurması da kendisine vâcibdir. Uygun, sâlih arkadaşlar bulup seçmesi de bu cümledendir. Gönül kulağı verilecek olumlu davetlere de yönelmesini sağlaması gerekmektedir. Baba veya terbiyeci ancak böylece çocuğunu köklü ve temelli bir İslâm akidesiyle kuşatmış olabilir ve İslâm'ın o çok köklü ve sağlam ahlakıyla onu kötülüklerden koruyabilir. Artık bu yakın ilgi ve eğitim karşısında çocuk kayıp sapmaz, sapıkların te'sirinde kalmaz; ruhen dejenere olmuş ahlâkan çöküp çöküntüye uğramışların peşine takılıp uydu olmaz...[880]

5- Terbiyeci İle Çocuk Arasındaki Manevi Bağı Kuvvetlendirmek

Sosyolog, psikolog ve eğitimcilerin üzerinde birleştiği terbiye kaidelerinden biri de, terbiyeciyle çocuk arasındaki mânevi bağı devamlı kuvvetlendirmektir. Çünkü böylece terbiye etme en güzel şekilde tamamlanıp amacına ulaşmış olur. Çocuğun bilgisi, kişiliği ve ahlâkı gelişip olgunlaşır, hem de en uygun anlamda..
Akıl sahipleri yanında te'kiden bilinen şudur ki, çocukla terbiyeci, talebeyle hocası arasında bir boşluk varsa, öğretim başarılı şekilde tamamlanmaz ve terbiye istenilen ölçü ve anlamda gerçekleşmez. Bunun için babalara ve terbiyecilere gereken odur ki, çocukların sevip sayması, aralarındaki manevî bağların kuvvetlenip güç kazanması için, aynı zamanda karşılıklı destek ve yardım sağlayabilmeleri, onlara karşı şefkat beslediklerini hissettirebilmeleri için gereken olumlu vasıta ve vesileleri araştırıp bulmalı ve bu hususta uygulanacak müsbet metodları seçip uygulamalıdırlar.
Sözü edilen vesilelerden biri, terbiyecinin çocuğa karşı mütebessim çehresi hep devam etmeli ve böylece çocuğa hep güven telkin etmelidir. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kardeşine karşı tebessümde bulunman bir sadakadır." ***[881]***

Bir diğeri, çocuğu yaptığı her iyi işten ve başarı sağladığı her dersinden dolayı ödüllendirmek suretiyle cesaretini ve hevesini artırmaktır. Yapılan sahih tesbîtlere göre, Hz. Aişe (r.a.) Vâlidem'izin merfuan naklettiği hadîste şöyle buyuruluyor:

*"Hediyeleşin ki birbirinizi sevesiniz."****[882]***

Bir başkası, çocuğa ilgi ve itina gösterdiğini, şefkat ve sevgi duyulduğunu hissettirmektir. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor:

“Kim müslümanlara ilgi, dikkat ve itina göstermeksizin sabahlarsa, o onlardan değildir.” [883]

Bir diğeri de çocuğa güzel ahlâk kuralları içinde davranmak ve şefkat siyaseti gütmektir. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Mü’minlerin imân yönünden en kâmil, ahlâkan en iyi olanı ve çoluk çocuğuna en lûtüfkar davrananıdır.” [884]

Bir diğeri de, terbiyecinin çocuğunu arzu ve isteğine olumlu cevap vermeye çalışması ve iyi bir insan olması hususunda devamlı ona yardımcı bir tavır takınmasıdır.

Resûlüllâh (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“*Çocuğuna iyilik hususunda yardımcı olan babaya Allah rahmetini ihsan buyursun...”* [885]

Bir başka vesile de, terbiyecinin çocukla senli benli olması, onunla çoeuklaşmasıdır. Nitekim Câbir (r.a.) diyor ki: Kesûlöîlah (a.s.) Efendimizin yanına girdiğimde iki eli ve iki ayağı üzerine eğilmiş bir vaziyette sırtında Hasan ile Hüseyin'i taşıdığını gördüm. Şöyle diyordu:

“Sizin deveniz ne güzel devedir ve yük dengi olarak ikiniz ne güzel denklersiniz.” [886]

İslâm Peygamberi (s.a.v.) ilk terbiyeci ve bütün insanlar için en uygun ve güvenilir rehberdir, önderdir. Sözü edilen vesîleleri uygulamada kendi Ashabı arasında en yüce misal, en parlak örnektir. Aynı zamanda aile halkı arasında da en güzel misâl ve uygulaması gereken ölçüleri sergilemiştir.

Tebessüm cihetıyle bakacak olsak: Ebu Derdâ (r.a.) diyor ki:

“Resûlüllah (a.s.) Efendimizi her konuştuğunda mutlaka tebessüm eder bir halde gördüm veya işittim.” [887]

Ashabdan Cerir bin Abdullah (r.a.) diyor ki:

“İslâm'a girdiğimden beri Resûlüllah (a.s.) Efendimiz hiçbir zaman beni kendi huzuruna girmekten men etmedi ve ne kadar bana baktıysa mutlaka tebessümde bulundu.” [888]

Hediyeleşme, ödüllendirme hususuna gelince: Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz hem hediye kabul eder, hem de sırası gelince karşılığında hediye verirdi.

Çocuklara merhametli davranma, onlara dikkat edip itina gösterme ve şefkatle muamele etme cihetine gelince: Resûtüllah (a.s.) Efendimiz çocukların başını okşar, onları kucaklayıp öperdi. Nitekim Hz. Aişe (r.a.) Validemiz diyor ki: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz, Hz. Ali'nin oğulları Hasan ile Hüseyin'i öperken

yanında Temîmi kabilesinden Akra' bin Habis de bulunuyordu. Akra' bu davranışa bakıp şöyle dedi:
“Doğrusu benim on çocuğum var, ama hiçbirini bugüne kadar öpmedim!” Onun bu sözünü dinleyen Resûlüllah (a.s.) dönüp dikkatle baktı ve:
“Merhamet etmeyene merhamet edilmez” buyurdu.[889]
Ashab-ı Kirâm'dan İbn Abbas (r.a.) diyor ki;
İlk turfanda meyveden Resûlüllah (a.s.) Efendimize getirince onu önce meclisinde bulunan çocuklara verdi.[890]
Bir hadislerinde ise çocuklara karşı olan duygusunu şöyle açıklamıştır:
“Şüphesiz ben namaza başlıyorum ve onu uzatmayı arzu ediyorum derken çocuğun ağlama sesini işitiyorum ve bu sebeple onun anasının şiddetli sevgi ve iştiyakını bildiğim için namazı kısa kesiyorum.” [891]
Peygamber (a.s.) Efendimiz'in güzel ahlâkına ve Ashabına karşı lûtufkar ve şefkatli davranmasına gelince, bu sayılmayacak kadar çok örneklerle doludur.
Yapılan sahih tesbitlere göre, Hz. Enes (r.a.) diyor ki:
“Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'e on yıl hizmet ettim. Bir gün olsun bana of!, bile demedi ve yaptığım bir işten dolayı “neden böyle yaptın” diye uyarıda bulunmadı. Bıraktığım bir işten dolayı da “neden bunu bıraktın?” diye sormadı.” [892]
Ebû Nuaym'ın yaptığı rivayette ise Hz. Enes (r.a.) şöyle demiştir:
“Resûlüllah (a.s.) Efendimiz hiçbir zaman bana kırıcı bir söz söylemedi ve hiçbir zaman beni dövmedi, beni itip kakmadı ve yüzünü bana ekşitmedi. Emrettiği bir hususta gösterdiğim gevşeklikten dolayı beni kınamadı. Kendi ailesinden biri beni kınayınca da, *“bırakınız onu, bir şey takdir edilmiş ise herhalde olur...”* diyerek onları uyarmıştır.
Hz. Aişe (r.a.) Validemizden, “Resûlüllah (a.s.) Efendimiz evde kendi ailesiyle başbaşa kalınca na yapardı?” diye sorulduğunda o, şu cevabı vermiştir:
“Doğrusu Resûlüllah (a.s.) insanların en yumuşak ve nezîh davrananı idi. Hep tebessüm eder, gülerdi. Hiçbir zaman arkadaşları arasında bulunurken ayaklarını uzatıp oturduğu görülmemiştir. Bu O'nun edep ve terbiyesinin azametini, vekarının kemâlini ifâde eder.” [893]
Hz. Ali (r.a.) diyor ki: Hz. Ammar (r.a.), Peygamber (a.s.) Efendimiz'in huzuruna girmek için izin istedi. Resûlüllah onu sesinden tanıdı ve şöyle buyurdu:
“Tertemiz, arı duru kişiye merhaba!” [894]
Hz. Enes (r.a.) diyor ki: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bir adamla karşılaşınca ona:

“Ya falan! Nasılsın?” diye sorardı. O da:
“Allah'a hamd olsun hayr üzereyim” dedi. Peygamber (a.s.) da ona:
“Allah seni hayr üzere bulundursun” diye karşılık verdi. [895]
Kabile reislerinden Cerîr bin Abdullah el-Becelî (r.a.) anlatıyor:
Hz. Muhammed (a.s.) Peygamber olarak gönderilince kalkıp kendisine geldim. Beni görünce sordu:
“Seni buraya getiren nedir?” dedi.
Ben de cevaben,
“İslâm'a girmek için geldim” dedim. Bunun üzerine hemen üstlüğünü çıkarıp yere serdi ve
“*Size bir kavmin ileri gelen şerefli adamı gelince ona ikram ediniz*” buyurdu. [896]
Tabiîn'den Semmak bin Harb anlatıyor:
Ashab-ı Kirâm'dan Câbir bin Semure'ye (r.a.) sordum, dedim ki:
“Resûlüllah (a.s.) Efendimizle birlikte oturur muydun?”
“Evet, birçok defa oturduğum olmuştur. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz sabah namazı kıldığı namazgahından güneş doğuncaya kadar kalkmazdı. Güneş doğunca kalkar, evine girerdi. Bu arada Ashab-ı Kiram onunla sohbet eder, câhiliyyet günlerindeki olayları anlatıp gülerlerdi; Peygamberimiz de onları dinler ve tebessüm ederdi,” diye cevap verdi.[897]
Hz. Enes (r.a.) anlatıyor: Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bizim aramızda oturunca bize mutlaka lûtüfkâr ve şevkatlı davranır ve çok nezih mizahlarda bulunurdu. O kadar ki, benim küçük kardeşim Ümeyr'e ara sıra iltifat ederek: *“Ya Ebâ Umeyr ma faale'n-nuğayr = Ebû Umeyr! Serçecik kuşu ne yaptı?”* diyerek mizahta bulunurdu.
Enes'in küçük kardeşi Umeyr'in küçük bir serçe kuşu vardı, onunla oynardı. Kuş bir yolunu bulup uçarak uzaklaştı ve bir daha görünmedi. Umeyr buna çok üzüldü. Peygamber (a.s.) onun kaçırdığı serçe kuşuna üzüldüğünü bildiği için her rastladığında yukarıdaki cümleyle iltifatta bulundu. Diğer bir rivayette o serçe kuşu kaçmamış, kendiliğinden ölmüş ve Umeyr buna çok üzülmüştü. [898]
Sözünü ettiğimiz bunca olumlu ve yönlendirici vesileler açısından hareketle konuya eğildiğimizde görüyoruz ki, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in Ashabına karşı olumlu davranışları, küçük çocukları bile sevgi ve şevkatla karşılaması, onlara lûtufkar davranması neticesi Ashabı O'nu her türlü gösteriş ve riyadan uzak bir sevgiyle sevmiş ve ona içten inandıkları için bütün mevcudiyetlerini onun yüce amacı uğrunda harcamakta tereddüt etmemişlerdir. Gerektiğinde her

şeyini feda etmişler, O'na olan sevgileri uğrunda her şeylerini vermişlerdir. Ashab-ı Kiram'in bu güzel tutumu Allah'ın onları Kur'ân'da vasfettiği gibidir:
"*Medine halkına ve çevresindeki Bedevilere (savaşta ve diğer umumu ilgilendiren hususta) Allah'ın peygamberinden geri kalmaları ve kendilerini tercih edip peygamberden yüz çevirmeleri yakışmaz ve yaraşmaz.*" [899]
Ashabın böylesine sadık ve katıksız muhabbetini te'kîd eden belgelerden biri, Hz. Ali'nin (r.a.) şu sözüdür:
Ondan "Peygamber'e (a.s.) karşı sevginizin ölçüsü ne idi?" diye sorulduğunda şu cevabı vermiştir:
"Şüphesiz ki Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bize hem malımızdan, hem evladımızdan, hem de baba ve annemizden daha sevgili ve sevimli idi. Aşırı susuzluk başgösterdiği zaman soğuk suya olan sevgimizden daha fazla Onu severdik."
Bir diğer belge de Ansardan bir kadının beyanıdır:
Bu Mü'mine hanımın babası, kardeşi ve kocası Uhud Savaşı'nda şehîd düşmüşlerdi. Kendisine bu haber ulaşınca, o sadece "Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ne durumdadır, O ne yapıyor?" diye sormuş, sadece O'nun selâmet ve bakasını düşünmüştü. Ashab-ı Kiram da o hanıma şu müjdeyi vermişlerdi:
"Peygamberimiz el-hamdu lillah senin sevip arzu ettiğin şekilde selâmettedir."
Kadıncağız bu müjdeyle de yetinmek istememiş ve
"Evet, ama siz bana Resûlüllah'ı gösterin, selâmette olduğunu gözlerimle göreyim" demişti. Resûlüllah'ı gözleriyle görünce da tarihe geçen şu sözü söylemişti:
"Sen selâmette olduktan sonra her musibet hafif ve kolaydır!"
Ashab-ı Kirâm'ın Peygamber (a.s.) Efendimiz'e karşı olan aşırı sevgilerinin bir diğer belgesi de şudur: Onlar dünyada da, ahirette de bir an olsun Ondan ayrı kalmak istememişlerdir. Nitekim Hz. Aişe (r.a.) diyor ki: Bir adam -ki bunun Sevban olduğu tesbît edilmiştir- Peygamber (a.s.) Efendimize gelerek dedi ki:
"Ya Rasulallah! Şüphesiz ki sen bana hem çoluk çocuğumdan, hem de malımdan daha sevgilisin. Doğrusu seni düşündükçe sabrım tükeniyor, gelip görünceye kadar bu hâlim devam ediyor. Bir de kendi ölümümü ve senin ölmeni düşünüyorum da büsbütün üzülüyorum. Biliyorum ki sen Cennet'e girince Peygamberlerle birlikte yüce makamlara yüceleceksin. Ben de Cennet'e girince ayrı bir yerde bulunacağım ve bir daha seni göremeyeceğim!"
Bunun üzerine şu ayet-i kerime indi:
"Öyle ya, kim Allah'a ve Peygamber'e itaâ ederse, işte onlar Allah'ın kendilerine nîmet sunduğu peygamberler, sıddîklar, şehîdler ve sâlihlerle beraberlerdir.

Bunlar ise ne güzel arkadaşlardır.” [900]

Ashabın samimi sevgisini te'kîd eden belgelerden biri de, Peygamber (a.s.) Efendimizden söz edilince gözyaşı akıtıp ağlamalarıdır. Nitekim İbn Sa'd'ın Asım bin Muhammed'den, o da babasından yaptığı rivayete göre, Asım'ın babası şöyle demiştir: “Hz. Ömer'in oğlu Abdullah'ı gördüm, ne kadar Peygamber (a.s.) Efendimiz'den söz edildiyse duygulanıp ağlardı.”

İbn Sa'd de Hz. Enes'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

“Hiçbir gece yok ki sevgili Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'i rüyamda görmemiş olayım.” Hz. Enes bu sözleri söylerken bir yandan da ağlar, gözleri yaş ile dolardı.

Hafız Zerkânî'nin tesbitine göre, Bilâl (r.a.) Şam yakınında Dâriyye yöresine yerleşince, rüyasında Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'i gördü. Efendimiz ona şöyle hitapta bulunmuş:

“Bu ne cefa ya Bilâl?! Artık beni ziyaret etme vaktin gelmedi mi?” Bu sesleniş üzerine Bilâl hem derin bir üzüntü, hem korku içinde uyanmış ve vakit kaybetmeden devesinin sırtına atladığı gibi Medine yolunu tutmuştu. Gelip Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in kabr-i şeriflerini ziyaret etmiş, hem ağlamış, hem yüzünü kabrin misk topraklarına sürmüştü.

Bu sırada Hasan ile Hüseyin içeri girmiş ve Bilal'ı görünce sarmaş dolaş olup hasret gidermişlerdi. Peygamber Efendimiz'in bu iki güzide torunu Bilâl'dan, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz devrinde okuduğu gibi bir ezan okumasını rica etmişlerdi. Onların bu arzusuna karşı koymayan Bilâl Mescid'in damına çıkıp eskiden ezan okuduğu yerde durarak o muhrik sesiyle Allahu ekber, Allahu ekber diye başlayınca Medine yerinden oynamış, bir anda ortalık onun o güzel sesiyle çalkalanmıştı. Eşhedü ella ilahe illallah deyince ortalık büsbütün çınlamıştı, sanki yer yerinden oynayıp Medine başka bir Medine olmuştu. Eşhedü enne Muhammed'en resulüllah cümlesini söyleyince kadınlar boyunlarını örtülerinin altından çıkarıp “Resûlüllah (a.s.) Efendimiz tekrar dünyaya mı döndü?” diye sormaya başlamışlardı. Resûlüllah'ın vefatından sonra hiçbir gün Medine'de böylesine göz yaşları akıtılmamıştı.

Sebebine gelince: Bilâl'ın ezanı onlara Resûlüllah'ı ve O'nun saadetli günlerini hatırlattı. Duygulanmamaları mümkün müydü?

Ashab-ı Kirâm'ın sınırsız muhabbetini simgeleyen olaylardan biri ve başta geleni, Resûlüllah'ın (a.s.) vefatı dolayısıyla için için üzülüp ağlamaları ve bir türlü kendilerini zaptedememeleri idi.

Ümmu Seleme (r.a.) anlatıyor:

Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in vefatı üzerine toplanıp ağladığımız ve bütün bir

gece uyumadığımız, sık sık serir üzerinde yatan Resûlüllah'ın naşına bakıp teselli bulmaya çalıştığımız bir sırada ansızın hafriyatçıların kazma kürek seslerini duyduk. Seher vaktinde Resûlüllah (a.s.) Efendimiz için kabir hazırlıyorlardı. Bu hepimize dokundu, biz de, Medine halkı da elde olmayarak ağlayan gözyaşlanmız içinde seslerimizi yükselttik. Medine çalkalandı. Bu sırada Bilâl sabah ezanı okudu, okudu ama boğuk bir sesle... Bu hepimize fazlasıyla dokundu, büsbütün üzüntümüzü artırdı. Medine halkı kazılmakta olan kabre doğru yürüdü, hazırlayanlar kapıyı içeriden kapamak zorunda kaldılar,

Ümmu Seleme devamla diyor ki: Ah! Ne hazin bir müsîbet... Peygamber'in (a.s.) vefatından sonra bize dokunan bütün musibetler bu musibet karşısında çok önemsiz ve hafif kaldı...

Bu mânayla şâir Ebûl-îtahiye diyor ki:

“Her musibete karşı sabret ve dayan!
Bil ki kişi hiçde değildir ebedî...
Görmez misin musîbet peşpeşe gelişini
Ölümün kullara pusu kurduğunu...
Gördüğün kimselerden musibete uğramıyan mı var?
Bu öyle bir yoldur ki sen bunda yalnız değilsin...
Hatırlayınca Muhammed'i ve O'na dokunan musibeti,
Muhammed'in vefatiyle sana dokunan bunca musibeti...”

Az önce Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in insan sevgisinden ve onlara güven telkin etmekten yana tevcihleri doğrultusunda arz ettiklerimizden açıkça anlaşıldı ki, İslâmi kişiliğin oluşturulmasında, kişiyi faziletli yetiştirip terbiye etmekte, güzel ahlâkı huy edinip âdet haline getirmesinde en büyük esaslardan biri, çocuklara terbiyeci arasında sevgi bağlarını kuvvetlendirmek, kardeşlik anlayışını doğurup onları birbirine ısındırmaktır. Ancak böylece bu ikisi arasında arzulanan fayda gerçekleşebilir, tertemiz eserler ortaya çıkabilir ve terbiyeci sarfettiği say'u gayretin semeresini ancak bu yoldan elde edebilir. Bir de bakar ki, terbiye edip yetiştirdiği çocuk hayırlı sâlih kişilerin bahçesinde gezip dolaşmakta, takva sahibi iyi kişilerin geniş alanında geçinip yararlanmaktadır.

Terbiyeci kardeşim! Çocuğun senin seslenmene olumlu cevap vermesini, yaptığın öğüde gönül kulağını açmasını, irşadını dinleyip uygulamasını istiyorsan, İslâm'ın açmış olduğu doğru yolda yürü, çocuğuna karşı içten sevgi besle, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in Ashabına karşı gösterdiği o güzel muameleyi örnek edin, yanında oturanlara nasıl samimi ve içten muhabbet gösterdiğine dikkatle bak! İşte ancak o zaman bu inanç ve anlayışla sağlam bir terbiye yolunda yürümüş olursun ve en faziletli olanını tayin edip erişme

imkânını bulursun!... Ve sonra da bu yoldan çocuğun kalbini kendine çekmiş olur ve irşâd ettiğin her şeyi kabul etmesini sağlamış bulunursun. Islâhı için harcadığın bütün mesai ve gayretlerin olumlu sonuç verir...[901]

6- Gündüz Ve Gece Terbiye Doğrultusunda Hareket Etmek

Terbiyecinin dikkatle izleyeceği sorumluluklardan biri de, çocuğu gündüz ve gece düzenli bir terbiye düzeyinde tutmak ve bu yolla yürümesini sağlamaktır. Böylece çocuk günlük yaşayışında terbiye kurallarına bağlı kalarak hareket etmeyi âdet edinir, bu basamakta adım adım yükselerek büyüyünce terbiye ölçüleri içinde bir hayat sürmeyi çok tabii ve uygun bir adet olarak sürdürür. Çünkü küçük yaşta iken terbiye ölçü ve kuralları onun şuur ve kalbinde kök salıp derinleşmiştir.
İslâm'ın açmış olduğu dostoğru yolda terbiye minhacının genişçe açıklamasını yapmak suretiyle terbiyeci kardeşimize geniş malzeme vermek istiyoruz. Umulur ki, terbiyeci bunları benimseyip belirtilen doğrultuda yürümeye devam eder:
Her sabah terbiyeci aşağıdaki yol ve kurallara uyar:
Sabahleyin uykudan uyanınca senin ve çocuğunun Allah'ı anması ne güzel şeydir! Uyanmanızın zikrullaha tevaffuk etmesi ne yüce bir haslettir! Bu da sahih rivayetlerle nakledilen şu duadır:
“Bizi öldürdükten sonra tekrar dirilten Allah'a hamdolsun! Öldükten sonra dirilip kalkmamız ancak O'nadır...”[902]
“Senden başka Tanrı yoktur, ancak sen varsın. Seni tenzih ve tesbih ederim Allah'ım! Sana hamd ederim. Günahlarımın bağışlanmasını senden dilerim. Rahmetini isterim. Allah'ım! İlmimi artır. Beni doğru yola eriştirdikten sonra kalbimi kaydırma. Kendi katından bana bir rahmet ihsan buyur. Şüphesiz ki sen karşılıksız çokça verensin!” [903]
İçeri girme ve tabii ihtiyacı giderdikten sonra temizlenme adabı:
Terbiyeci önce çocuğa helaya girerken sol ayağını atarak girmesini, çıkarken de sağ ayağını dışarı atarak çıkmasını öğretir... Çünkü iyi ve güzel şeylere sağ el ve ayakla başlamak, adi ve tiksindirici şeylere sol el ve ayakla başlamak hakkında tavsiye-i Resûlüllah vardır.
Ayrıca terbiyeci, çocuğa helaya girerken sahih rivayetle sabit olan şu duayı öğretir:
“Allah'ım! Her türlü kötülük ve habislikten, erkek ve dişi cin ve şeytandan sana

sığınırım.” [904]
Çocuğa helaya girerken açıkta görülecek şekilde “Allah” ismi veya bir âyet beraberinde bulundurmaması öğretilir. Nitekim hadis kitablarında Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şöyle hareket ettiği rivayet edilmektedir: Efendimiz helaya girerken yüzüğünü çıkarıp bir tarafa koyardı. Çünkü bu yüzüğün üzerinde “Muhammed'ün Resülüllah” cümlesi yazılı idi. [905]
Boş bir arazide tabii ihtiyacını gidermek istediğinde halkın göremiyeceği tenha bir yere çekilmesi öğretilir. Nitekim Ashab-i Kiram'dan Câbir (r.a.) diyor ki: “Resülüllah (a.s.) Efendimiz şehir dışında tabii ihtiyacını gidermek istediğinde insanlardan uzaklaşır, görünme-yecek bir yere kadar giderdi.” [906]
Çocuğa tabii ihtiyacını giderirken ön ve arkasını kıble'ye döndürmemesi de öğretilir. Bize kadar gelen sahih rivayette Resülüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
“Tabii ihtiyacınızı gidermeye gittiğinizde ön ve arkanızı kıbleye doğru çevirmeyiniz. Doğu ya da batı cihetine çeviriniz.” ***[907]***
Çocuğa halkın gölgelendiği yerlerde, yollarda ve insanların zaman zaman oturduğu kesimlerde tabii ihtiyaçlarını gidermemeleri öğretilir. Nitekim sahih tesbitlere göre, Resülüllah (a.s.) şöyle buyurmuştur:
“Lanete sebeb olan iki şeyden sakının!” Bunun üzerine soruldu:
“Lanete sebeb olan o iki şey nedir?” Cevap verdi:
“İnsanların gelip geçtiği yolda ve onların gölgelendikleri yerde tabii ihtiyacını gideren kimsedir.” [908]
Çocuğa, tabii ihtiyacını giderirken konuşmaması telkin edilir. Bu hususta îbn Ömer (r.a.) diyor ki:
“Resülüllah (a.s.) Efendimiz küçük abdestini bozarken bir adam O'nun yakınından geçerken selâm verdi. Peygamberimiz onun bu selamına karşılık vermedi.” [909]
Çocuğa, idrar yaptıktan sonra iyice korunması, idrarın tamamı dışarı çıkıncaya kadar bir süre beklemesi öğretilir. Aynı zamanda necasetten uzak durup beden ve elbisesine dokunmamasına dikkat etmesi anlatılır. Çünkü kabir azabının çoğu idrar akıntısı ve serpintisinden korunmamaktan ileri gelir. Nitekim Resülüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu tesbit edilmiştir:
“İdrardan paklanıp kendinizi koruyunuz. Çünkü kabir azabının çoğu bundandır.” [910]
Çocuğa ayrıca sağ eliyle istinca yapmaması, yani tabii ihtiyacını giderdikten

sonra temizleme işlemine sağ eliyle değil sol eliyle başlaması ve böylece necaseti gidermesi öğretilir. Bu hususta Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur:
"Sizden biri idrarını yaparken tenasül aletini sağ eliyle tutmasın. Sağ eliyle istinca yapmasın ve (su veya meşrubat içtiği) kaba nefesini vermesin..." [911]
Çocuğa istinca yaparken önce tuvalet kâğıdı veya benzeri bir şeyle temizlemeğe başlaması, sonra da su ile iyice yıkaması öğretilir ve alıştırılır. Çünkü bu iki şekli biraraya getirip temizlik yapmak efdaldır. Nitekim Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz Küba halkına şöyle demiştir:
"Şüphesiz ki Allah, temizlik konusunda sizi güzel ölçü ve anlamda övmüştür. Sizin ne gibi temizliğiniz var?"
Diye sorunca, Kübalılar şu cevabı vermişlerdir:
"Biz tabii ihtiyacımızı giderdikten sonra önce taş ile sonra su ile iyice temizleniriz." [912]
Çocuğa heladan sol ayağını atıp çıkması ve çıktıktan sonra şu me'sûr duayı okuması da öğretilir:
"Mağfiretin dilerim!" [913]
"Benden eziyeti giderip afiyet veren Allah'a hamd olsun!" [914]
Diğer bir rivayette ise şu dua tavsiye edilmiştir:
"Yediğim nimetlerin lezzetini bana tattıran, kuvvetini bende bırakan ve eziyet kısmını benden defeden Allah'a hamd olsun!" [915]
Çocuğa heladan çıktıktan sonra ellerini su ve sabunla yıkaması öğretilir. Nitekim Ashab-ı Kirâm'dan Cerîr bin Abdullah (r.a.) şöyle anlatıyor:
Peygamber (a.s.) Efendimizle beraber bulunuyordum. Efendimiz helaya gidip ihtiyacını giderdi. Sonra bana seslenip
"Ya Cerîr! Bana temizlenmem için su getir" dedi. Su getirdim, Efendimiz önce istinca etti, sonra su ile iyice temizlendi. [916]
Sonra da terbiyeci çocuğu yanına alıp abdest alırlar:
Terbiyeci, çocuğa abdestin faziletini, günahların bu sayede bağışlanacağını anlatır. Nitekim bu hususta Allah Resûlu (a.s,) şöyle buyurmuştur:
"Müslüman kul abdest alıp yüzünü yıkayınca, gözüyle bakıp edindiği günah ve hataların hepsi su ile beraber çıkıp gider. Veya en son damla ile birlikte çıkıp gider. İki ayağını yıkayınca ayaklarıyla yürüyüp işlediği hatalar su ile çıkıp gider. Sonra da adam günahlardan arınmış olarak çıkar..." [917]
Çocuğa, abdesten sonra rivayet yoluyla bize kadar ulaşan duayı okumasını öğretir:

“Allah’tan başka hiçbir ilâh bulunmadığına şehâdet ederim. O bir'dir. Ortağı yoktur. Muhammed'in de O'nun kulu ve peygamberi olduğuna şehadet ederim.” [918]

Buna ilâveten şu duâ da okunur:

“Allah'ım beni çokça tövbe edip arınan kullarından, paklanıp temizlenen kullarından eyle.” [919]

“Allah'ım! Seni tenzih ve tesbîh ederim, Sana hamd ederim. Senden başka ilâh olmadığına şehadet ederim. Günahlarımın bağışlanmasını dilerim. Sana tövbe edip yönelirim.” [920]

Çocuğa her abdest aldıktan sonra iki rek'at nafile namaz kılması da öğretilir. Sahîh rivayete göre, Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur:

“Herhangi bir müslüman güzelce abdest alır, sonra kalkıp kalbiyle, yüzüyle yönelmek suretiyle iki rek'at namaz kılarsa, mutlaka Cennet ona vâcib olur.” [921]

Sonra da terbiyeci çocukla birlikte gecenin bir bölümünde kolay geldiği şekilde namaz kılar:

Bu hususta Sevgili Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur:

“Sizden biri gece kalktığı zaman önce iki rek'at namazla ibâdete bat: asın, bu iki rek'ati hafîf tutsun...” ***[922]***

Namazdan önce teheccüd duası yapar. Bu hususta İbn Abbas (r.a.) şöyle anlatıyor:

“Resûlüllah (a.s.) Efendimiz gece kalktığı zaman teheccüd ederdi. Şu duayı yapardı:

“Allah’ım, Rabbim! Hamd ancak sana lâyıktır. Sen gökleri, yeri ve bunlarda bulunanları sağlam düzen ve dengede tutansın. Hamd sana mahsustur. Sen göklerin, yerin ve bunlarda olan her şeyin nurusun. Hamd Sana mahsustur. Sen göklerin, yerin ve bunlardaki her şeyin yegâne sahibi ve mâlikisin. Hamd sana mahsustur. Sen Hakk'sın. Va'din de haktır. Sana kavuşmak da haktır. Senin sözün de haktır. Cehennem haktır, peygamberler haktır, Muhammed de haktır, kıyametin kopacağı da haktır. Allah'ım! Sana teslim oldum, ancak sana inandım. Sana güvenip dayandım. Ancak sana yönelip gönül verdim. Senin adına çekiştim. Senden yana hükümleştim (Senin adına hükmettim). Önden gönderdiğimden, geriye bıraktığımdan dolayı beni bağışla. Gizli tuttuğum, açığa vurduğum şeylerden dolayı da beni affeyle. Sen herşeyin önündesin. Sen herşeyin nihayetisin (her şey sende son bulur). Senden başka ilâh yoktur. Ancak tek ilâh sensin...” [923]

Gece namazının belli, belirli bir sayısı yoktur. Herkes kendi gücü ve kendisine kolay geldiği sayıda namaz kılsın. Daha çok ikişer rek'atler halinde kılınması tavsiye olunur. Nitekim sahîh tesbitlere göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Gece namazı ikişer ikişer rek'attir. Sabah vaktinin geçmek üzere olduğunu sezip iki rek'ati tamamlayamayacağından endişe edersen, bir rek'at olarak kıl..." [924]

Geceleyin kalkıp ibâdet etmenin faziletlerinden biri de bu ibadet Cennet'e yol açar. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bu hususu şöyle açıklamıştır:

"Ey insanlar! Selâm vermeyi yaygınlaştırın. (Muhtaçlara) yemek yedirin. tnsanlar uykuda iken siz kalkın namaz kılın, böylece Cennete selâmetle girin!" [925]

Gece ibâdetinin bir diğer fazileti, gece kalkıp namaz kılan kimse, Allah yanında zikredenler sıfatına sokulup yazılır. Bu hususta Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Adam çoluk çocuğunu geceleyin uyandırıp namaz kılarlar veya hep birlikte ikişer rek'at kılacak olurlarsa, zikreden erkekler ve zikreden kadınlardan yazılırlar." [926]

Gece ibâdetinin bir başka fazileti, Allah'a yakınlığa kapı açar. Günah ve hataların bağışlanmasına vesîle olur. Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Gece kalkıp ibâdet etmeye bakın. Çünkü bu sizden önceki sâlihlerin güzel âdeti, Rabbınıza bir yakınlık, günah ve hatâları temizleyici ve günahtan alıkoyucudur." ***[927]***

Terbiyeci, çocukla birlikte sabah namazını camide kılar:

Çocuğa ezandan sonra yapılacak duayı öğretir. Resûlüllah (a.s.) Efendimizin bu konuda şöyle buyurduğu sahîh rivayetle sabit olmuştur:

"Müezzinin sesini duyduğunuz zaman onun dediğinin bir benzerini siz de söyleyin. Sonra da bana salâvat getirin. Çünkü gerçekten kim bana bir defa sâlavat getirirse, Allah ona on rahmet ile karşılık verir. Sonra da benim için Allah'tan Vesile isteyin. Çünkü bu, ancak Allah kullarından bir kula lâyık görülen bir makamdır. Umarım ki o kul benim. Artık kim benim için Vesile isterse, şefaatim ona helâl olur." [928]

Ezandan sonra okunacak duâ, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den rivayet edilen sözlerle yerine getirilmelidir. Bu hususta Resûlüllah (a.s.) şöyle buyurmuştur.

"Allahümme rabbe hâzihi'd-dâveti't-tâmmeti va's-salâti'l-kaimeti, âti Muhammed'en el-vesîlete ve'1-fazîlete ve'b'ashü mekamen mahmudeni'llezî vaadtehü..."

Türkçe anlamı: *“Ey bu tastamam davetin ve kılınmak üzere olan namazın rabbi Allah'ım! Muhammede Vesîle ve fazilet ver ve O'nu kendisine va'dettiğin Makam-ı Mahmûd'a eriştir.”* [929]

Terbiyeci ayrıca çocuğa camide cemaatle namaz kılmanın faziletini açıklayıp öğretir. Bu konuda Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Karanlıklarda yürüyerek camilere gidenleri kıyamet günü tam nur ile müjdeleyiniz!” [930]

Diğer bir hadîste ise şöyle buyurulmuştur:

“Kim evinde iyice temizlenip abdest alır, sonra da Allah'ın farzlarından bir farzı yerine getirmek için Allah'ın evlerinden bir eve giderse, onun adımlarından biri hatâ ve günâhını düşürür, biri ise derecesini yükseltir.” [931]

“Cemaatle kılınan namaz tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece üstündür.” [932]

Terbiyeci, çocuğa namaz bittikten sonra okunacak duâ ve tesbihleri de öğretir. Bu konuda Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle tavsiyede bulunmuştur:

“Kim her namazın arkasından otuzüç defa Allah'a tesbîh, otuz üç defa Allah'a hamd, otuzüç defa da Allah'a tekbîr getirirse bunların tamamı doksandokuz eder. Sonra da yüzü tamamlamak için “lâ ilahe illallah, vahdehü lâ şerike leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdu ve huve alâ külli şey'in kadîr” derse, hatâ ve günahları deniz köpüğü kadar bile olsa bağışlanır.” [933]

Sabah ve akşam namazlarından sonra tavsiye edilen dualar:

Sabah ve akşam namazlarından sonra rivayet yoluyla tavsiye edilen dualar şunlardır:

“Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur, ancak O vardır. O bir'dir Ortağı yoktur. Mülk O'nundur, Hamd O'na mahsustur. Diriltir ve öldürür O'nun kudreti her şeye yeter.” [934]

“Allah'ım! Beni ateşten koruyarak güvene al!”

Bu yedi defa tekrarlanır. [935]

“Allah'ım! Doğrusu senden Cennet istiyorum...”

Bu sekiz defa tekrarlanır.

Diğer her namazdan sonra yapılacak dualar:

“Allah'ım! Sen selâm'sın, selâm (selâmet ve esenlik) sendendir. Ey celâl ve ikram sahibi sen çok mübareksin, çok yüce ve çok feyizlisin!” [936]

“Allahım! Seni anmam, sana şükretmem ve güzel ibâdette bulunmam için bana

inayette bulun...” [937]
“Rabbim! Kullarını diriltip kaldırdığın, mahşer alanında topladığın gün beni kendi azabından koru...” [938]
Sonra Ayetü'l-Kürsî, sonra kul huvallahu ahad, sonra da Muavvazateyn (kul eûzü bi-rabbi'1-felak ile kul eûzü bi-rabbi'n-nâs) okunur. Sonra da 33 defa sübhanellah, 33 defa el-hamdu lillah, 33 defa da Allahu ekber tesbihlerini çeker. [939]
Yüzü tamamlamak için şu tesbîhi ilâve eder:
“Allah’tan başka hiçbir ilâh yok, ancak O var. O birdir. Ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsustur. O'nun kudreti her şeye yeter.” [940]
Bunlardan başka Peygamber (a.s.) ve Ashabından rivayet edilen daha başka duâ ve tesbihler de vardır.
Terbiyeci bunları öğrettikten sonra çocuğa, sabah namazından ve ikindi namazından sonra nafile namaz kılmanın mekruh olduğunu açıklar. Çünkü bu hususta Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu sahîh rivayetle sabit olmuştur:
“Sabah namazından sonra güneş doğup yükselinceye kadar, ikindi namazından sonra güneş batıncaya kadar (nafile) namaz yoktur (kılınmaz).” [941]
Ayrıca terbiyeci çocuğa güneş doğduğunda, güneş gök kubbenin ortasına gelip her şeyin gölgesi titreşip yerinde kaldığında hiç bir namazın kılınmayacağım, bunda kerahet olduğunu öğretecek. Ashab'dan Akabe bin Amr (r.a.) diyor ki:
“Üç saat var ki Resûlüllah (a.s.) bizi o saatlerde namaz kılmaktan, ölülerimizi gömmekten men'etmiştir: Güneş doğup yükselinceye kadar! Güneş gök kubbesinin ortasına gelip batıya meyledinceye kadar! Güneş batı ufkuna yaklaşıp batıncaya kadar...” [942]
Sonra terbiyeci, çocukla birlikte sabah zikirlerine başlar.
Çünkü bu hususta hem tavsiye, hem de teşvik vardır. Allah kendi kitabında şöyle buyuruyor:
“O halde anın beni, anayım sizi. Şükredin bana ve sakın nankörlük etmeyin.” ***[943]***
“Hem Rabbim sabah akşam içinden yalvarıp yakararak, ürpererek yükseğin altında bir sesle an, gâfillerden olma!” [944]
“Ey imân edenler! Allah'ı anın. Sabah ve akşam O'nu tesbîh edin.” [945]
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz de bu konuda şöyle buyurmuştur:
“Dile hafif, terazide ağır gelen ve Rahman yanında çok beğenilen iki kelime

vardır: Sübhane'llahi ve bi-hamdihi, sübhane'llahi'l azîm.” [946]
“Rabbim anan kimse ile anmayan kimsenin misâli, diri ile ölünün misaline benzer.” [947]
Ashab-ı Kirâm'dan Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor:
Bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimiz'e gelerek şöyle dedi:
“Ya Resûlüllah! Geçen gece akrep beni zehirledi...” Bunun üzerine Efendimiz ona şöyle buyurdu: *“Akşamladığın zaman, euzü bi-kelimati'llahi't-tammati min şerri ma halaka, deseydin herhalde o sana bir zarar veremezdi.”* [948]
Yine sahîh rivayete göre, Ebû Hüreyre sabahladığı zaman şu duayı okurdu:
“Allahım! Senin yardımınla sabahladık, senin yardımınla akşamladık. Senin emrinle dirilir, senin emrinle öleceğiz ve dirilip kalkışımız sana olacaktır.”
Akşamladığı vakit ise şöyle duâ eder:
“Allahım! Senin yardımınla akşamladık. Senin buyruğunla dirilir ve senin buyruğunla ölürüz. Dönüş ancak sanadır.” [949]
Bu duâ zikirlerden sonra terbiyeci çocuğuyla beraber Kur'ân'dan kolay gelen kısımları okur. Çünkü bu hususta sahîh hadîsler vârid olmuştur: Ashab-ı Kirâm'dan Ebû Ümâme (r.a.) Hz. Peygamber'in (a.s.) şöyle buyrulduğunu naklediyor:
“Kur'ân okuyunuz. Çünkü gerçekten Kur'an kıyamet günü kendi dost ve yakınları için şefaatçi olarak gelir.” ***[950]***
“Allah’ın kitabından bir harf okuyana bir iyilik (sevap) vardır. Her iyilik on misliyle karşılık görür. Ben, Elif -Lam Mim bir harftir demiyorum, ama Elif bir harf, Lam bir harf, Mim de bir harftir diyorum.” [951]
Terbiyeci kardeşim! Kur'ân'dan az âyetlerle de olsa okumayı kendi nefsin için ihmâl etme, her gün bir şeyler okumaya devam et. Çünkü amellerin hayırlısı, az da olsa devamlı olanıdır.
Sonra da çocuğunla beraber ruh ve beden eğitimine özen gösterir. Bu hususta Allah'ın şu buyruğuna imtisal ederek hem kendini, hem çocuğunu sağlam vücutlu, sağlam inançlı yetiştirmeye dikkat eyle:
“Düşmana karşı gücünüzün yettiğince her türlü kuvveti hazırlayın.” [952]
Peygamber (a.s.) Efendimiz de sözü edilen hususta şöyle uyarmıştır:
“Sağlam kuvvetli Mü’min, Allah yanında zayıf Mü’minden hayırlı ve daha sevimlidir.” [953]
Bu konuda İslâm Peygamberinin (a.s.) çizdiği, yol gösterici alâmetlerden hareketle O'nun uygulamada ortaya koyduğu prensiplerden birtakım örnekler

vermek suretiyle ruh ve beden eğitimi konusunu geliştirmek gerekir. Nitekim bu hususları daha önceki bahislerde belirtmiş ve önemli miselleri nakletmiştik. Terbiyeci kardeşimiz, Resûlüllah'ın (a.s.) ortaya koyduğu bu müstesna model ve örnekleri alıp O'nu kendine rehber edinmelidir.

Resûlüllah'ın (a.s.) ümmetine telkin ettiği ruh ve beden eğitimi, koşudan atletizme, sıçramadan güreşe, ağır cisim kaldırmaktan atıcılığa kadar geniş kapsamlı bir muhtevadadır.

Boynunda terbiye etme sorumluluğu taşıdığını idrâk edip çocuğu eğitirken ibâdetle cihâdı, ruh ile fiziksel kuvveti, ciddiyetle nezîh mizahı, din ile dünyayı, Ahiret ile yaşadığımız hayatı birleştirip bunları dengeli biçimde öğreterek çocuğunu yetiştiren terbiyeci ne güzeldir!

Çocuğu eğitip yönlendirirken İslâmî eğitim sistemiyle ve O'nun sergilediği model ve örneklerle hareket eden, dinin bu hususlaki hoşgörüsünü dikkate alıp güzel muamele tavsiyesiyle kalbleri ferahlatan metoduyla hareket eden; ciğer parelerini İslâm'ın bu yüce ve anlamlı potasında şekillendiren terbiyeci faziletlidir! Evet, bu terbiyeci ne çok saygıdeğerdir!

Bütün bunlardan sonra terbiyeci çocuğuyla beraber İslâm kültürüyle ilgili konular üzerinde durup yazılan kitabları müteâla eder:

Bu hususta da Allah'ın şu buyruğuna uymuş olur:

“De ki: Rabbim! İlmimi arttır...” [954]

Aynı zamanda Resûlüllah (a.s.) Efendimizin şu tavsiyesini gerçekleştirmiş olur:

“Kim ilim elde etmek için bir yolda yürürse, Allah onun için Cennet yolunu kolaylaştırır.” [955]

Çocuk okulda okuyan bir öğrenci ise, böylesine sabahın sakin saatinde bir yandan okul ödevini yerine getirmeye, bir yandan derslerine çalışmaya, bir yandan da İslâm kültürünü geliştirmeye hazırlanırsa, mütalaa onun için bir okul sayılır. Ayrıca hem desleriyle, hem umumi kültürle uğraşması, yani bu ikisini beraber yürütmesi sakıncalı olmakla beraber çok faydalı sonuçlar verir. Çünkü bu durumda çocuğun aklı ışıldadıkça ışıldar, kültürü de o nisbette genişler.

Çocuk okulda değil bir iş yerinde çalışıyorsa, bu durumda sabahın erken saatlerinde İslam ve genel kültürle ilgili kitaplar okuması sakıncalı olmamakla beraber çok faydalı sonuçlar verir. Çünkü parlak akıl sahibinin düzeyine ulaştırır, kültürü genişler, yapmakta olduğu işe yön verip genişletme imkânını hazırlar...

Terbiyecinin ve bir de büyük kardeşlerinin çocuğun bilgisini genişletip kültürünü genişletmekte öğretmene yardımcı olmalarında da bir sakınca yoktur. Hattâ çocuğa bu hususta okul dışı yardımcı olacak öğretmen de tutulabilir.

Terbiyeci bir yandan da çocukla beraber kuşluk namazını kılmaya başlar:
Çünkü kuşluk namazının faziletiyle ilgili sahîh hadîsler varid olmuştur:
Ashab-ı Kirâm'dan Ebû Hüreyre (r.a.) diyor ki: Gönül dostum Resûlüllah (a.s.) Efendimiz bana üç şey tavsiye buyurdu: Her ay üç gün oruç tutmamı, iki rek'at kuşluk namazı kılmamı, uyumadan önce vitir namazım kılmamı...” [956]
Hz. Aişe (r.a.) Validemiz de şöyle diyor:
“Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kuşluk namazını dört rek'ât olarak kıldı. (Bazan da) Allah'ın dilediği kadar arttırırdı.” [957]
Fukahamn cumhuruna göre, kuşluk namazı en az iki rek'attır. En çoğu ise sekiz rek'attır. Kuşluk namazının vakti yaklaşık güneşin doğuşundan yarım saat sonra başlar ve öğle vaktine 45 dakika kalıncaya kadar devam eder.
Terbiyeci sonra da çocukla beraber yemek sofrasına oturup adabına uygun yemek yemeğe başlar:
Kitabımızın ikinci kısmında “Yeme ve İçme Adabı” bahsinde belirttiğimiz gibi yeme ve içme adabına bağlı kalarak çocuğu bu hususta da yönlendirir. İleride değişmeyen bir âdet halinde çocuğun sözünü ettiğimiz adabı sürdürmesi için terbiyeci ilgili konuyu ona öğretir. Böylece çocuk bunu bir âdet ve huy edinerek sabahlar.
Terbiyeci kardeşim! Az önce atıfta bulunduğumuz konuya bir daha dön ve onu yeterince merhale merhale uygulama alanına koyabilesin ve böylece belirtilen adâblar düzeyinde çoluk çocuğunla yemek sofrasında biraraya gelmiş olasın...
Sonra da terbiyeci çocukla birlikte evden dışarı çıkma adabını yerine getirir:
Çocuğu tam yanına alıp sağ adımını atmak suretiyle dışarı çıkar ve gerekeni ona da öğretir. Ayakkabılarını çıkarmak istediğinde önce sol ayağının ayakkabısını çıkarır. Nitekim bu hususta Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu sahîh tesbitlerle sabit olmuştur:
“Sizden biriniz ayakkabı giyinmek istediğinde sağ ayağından başlasın. Çıkarmak istediği zaman sol ayağından başlasın...” ***[958]***
Terbiyeci ayrıca çocuğa evden dışarı çıkarken okunacak duayı da öğretir. Bu hususta Sevgili Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur:
“Adam evinden çıkınca; bismillah! tevekkeltü ala'llahi, la havle vela kuvvete illa billahi, derse, ona şöyle denilir (melekler şöyle seslenir): Bu sana yeter, doğru yolu seçtin, kâfi destek edindin, korundun ve şeytan senden uzaklaştı...” ***[959]***
Ümmu Seleme (r.a.) diyor ki:
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz evinden dışarı çıkarken şöyle derdi:
“Bismillahi, Allah'a güvenip dayandım. Allah’ım! Kayıp yozmaktan,

sapıtmaktan veya haksızlık yapmaktan, haksızlığa uğramaktan, cahilce davranmaktan, câhilce davranmaya uğramaktan sana sığınırız...”
Terbiyeci bundan sonra çocukla birlikte yolda yürüme adabını yerine getirir:
Yolda nasıl yumuşak ve arkadaşlık yaparak yürümesini öğretir. Çünkü bu hususta Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:
“O Rahman'in kulları ki, yeryüzünde alçak gönüllü yürürler. Câhiller onlara söz attığı vakit “selâmetle” derler.” [960]
Yolda veya sokakta ve caddelerde yürürken yabancı kadınlara bakmamayı, gözünü onlardan sakınmasını öğretir. Çünkü Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:
“(Ey Muhammed!) Mü’min erkeklere de ki: Gözlerini (kendilerine helâl olmayan yabancı kadınlardan) sakınsınlar; utanç yerlerini korusunlar...” [961]
Terbiyeci bu arada çocuğa selâm verme adabını öğretir, “es-selâmu aleyküm” sözünü belletip verilen selâmı da “Ve alekümü's selam ve rahmetu'llahi ve berakatuhu” sözüyle almasını belletir.
Terbiyeci kardeşim! Mümkünse, kitabımızın ikinci kısmında “selâm adabı” bahsine dön, orayı bir kere daha okuyarak çocuğunu bu hususta irşâd etmeye çalış. Bunu ona âdet ve huy edinmesi için iyice anlat.
Selâm adabından biri de, müslüman olduktan sonra tanıdığın ve tanımadığın herkese selâm vermemdir. Nitekim Abdullah bin Amr (r.a.) diyor ki:
Bir adam, Peygamber (a.s.) Efendimizden
“Hangi selâm daha hayırlıdır?” diye sordu. Efendimiz şu cevabı verdi:
“Yemek yedirirsin ve tanıdığın, tanımadığın kimselere selâm verirsin...” [962]
Çocuğa ayrıca din kardeşleriyle karşılaştığı zaman onlarla el sıkışmasını ve iltifatta bulunmasını öğretir. Çünkü Sevgili Peygamberimiz (a.s.) bu hususta şöyle buyurmuştur:
“İki müslüman karşılaştıkları zaman el sıkışır, Allah'a hamd eder ve istiğfarda bulunurlarsa, bağışlanırlar.” [963]
Diğer bir rivayette ise şöyle buyurulmuştur:
“Müslümanlardan herhangi iki kimse karşılaşırlar da el sıkışırlarsa, birbirlerinden henüz ayrılmadan önce bağışlanırlar.”
Çocuğa yolun tehlike arzeden yerlerinden yürümemesini, gelip geçen motorlu, motorsuz araçlardan korunmasını ve çok dikkatle hareket edip yaya kaldırımında yürümesini telkîn eder ve öğretir. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:
“Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız!”
Başka bir husus da, çocuğa, yol üzerine halka eziyet verecek, onları tiksindirecek şeyler atmamasını, örneğin ayak basıldığı zaman kayıp düşmeye sebep olacak

şeyleri yol üzerine bırakmamasını öğretecek ve bu hususta gereken telkinde bulunacaktır. Nitekim bu hususta Rasûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"İslâm'da zarar vermek, zarara zararla karşılıkta bulunmak yoktur."
Yolda gelip geçenlere eziyet verecek, onları tiksindirecek taş ve benzeri şeyleri kaldırıp gidermesini de öğretir. Nitekim Peygamber (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"Yollar üzerinde oturmaktan sakının!"
Bunun üzerine Ashab-ı Kiram soruyor:
"Yâ Resûlallah! Yollarda herhalde oturmamız gerekiyor, bundan kendimizi alıkoyamıyoruz, biraraya gelip konuşuyoruz." Peygamberimiz (a.s.) onlara:
"O taktirde mutlaka yollarda oturup konuşmamız gerekiyorsa, bari yolun hakkını veriniz" buyurdu. Onlar da: "Yolun hakkı nedir?" diye sorduklarında, Efendimiz şöyle cevap verdi:
"Gözü (harama karşı) yummak eziyet etmemek, verilen selâmı almak, iyilikle emredip fenalıktan men' etmektir."[964]
Çocuk gerek okula, gerekse iş yerine giderken arkadaşlarıyla olan münasebetlerinde onların hakkına saygı gösterip önem vermesi üzerinde durulmalı ve bu hususlarda ona öğretilmelidir. Arkadaşıyla karşılaştığı zaman selâm vermesi hastalandığı zaman gidip sorması, aksırdığı zaman "yerhamukellah" demesi, uygun zamanda onu ziyaret etmesi, sıkıntıya uğradığında ona yardımda bulunması, davet ettiği zaman gitmesi bu cümledendir.
Arkadaş hakkını kitabımızın ikinci kısmında yeterince açıklamış bulunuyoruz. Dilersen o bahse dön, orada kâfi miktarda delîl bulabilirsin.
Terbiyeci, çocuğuna hem öğretmenine, hem ustasına saygılı davranmasını, onunla ilgili hakları yerine getirmesini de öğretir: Onlara karşı alçak gönüllü davranmasını, öfkelendikleri zaman sabretmesini, karşılarında edep ve terbiyeyle oturmasını, yanlarına izin isteyerek girmesini, konuştukları zaman kulağını verip dikkatle dinlemesini en uygun sözlerle telkin edip belletmeğe çalışır.
Bu konuya kitabımızda geniş yer vermiş bulunuyoruz, ilgili bölüme müracaat edebilirsin. Orada sözü edilen bahis hakkında kâfi miktarda delil ve şâhid bulabilirsin.
Son olarak:
Çocuğa dışarı çıkmasından önce Allah'tan korkmasını, her türlü kötülükten sakınmasını tavsiye etmen; gizli ve açık durumda onu kontrol edip günlük davranışlarını tesbit etmen, günde beş vakit namaz kılmasını sağlaman, sadece Allah'tan korkan imân sahibi kişilerle arkadaşlık kurmasını öğretmen, hiç bir

yerde edep ve terbiye dışı söz ve harekette bulunmamasını, fena ahlâk havasına girip karşısındakileri rencide etmemesini telkin etmen gerekir.
Akşam olunca terbiyeci aşağıdaki şekilde hareket eder:
Akşam ve yatsı namazını çocukla birlikte mahalle camiinde kılmayı ihmal etmez. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimizin beyânına göre, cemaatle kılınan namazın yalnız başına kılınandan yirmi yedi derece faziletli olduğu bilinmektedir.
Hem kendini, hem çocuğunu camilere giderken en temiz ve en uygun elbiselerini giyinmekte ihmal etmez. Çünkü bu hususta Cenâb-i Hak şöyle buyuruyor:
"Ey Adem oğulları! Her mescidde (namaz vakitlerinde orada bulunduğunuzda) güzel ve temiz elbiselerinizi alıp giyiniz..." ***[965]***
Özellikle mescidlere giderken çocuğa soğan ve sarımsak yenmemesini telkîn eder ve bu hususta çok dikkatli davranır. Çünkü bu gibi kokulardan cemaat tiksinip eziyet duyar. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz ümmetini uyararak şöyle buyurmuştur:
"Sarımsak ve soğan yiyen kimse mescidimizden uzak dursun!" [966]
Camilere gidilirken nezafet ve temizliğe dikkat etmesini, güzel koku sürünmesini, genel anlamda da gittiği her toplantıya aynı itinayla hareket etmesini telkin eder ve gereken şeyleri öğretir. Yapılan sahîh tesbite göre, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"Şüphesiz ki Allah güzeldir, temizdir ve nezihtir. Güzelliği, temizliği ve nezaheti sever. Lütuf ve kerem sahibidir, lütuf ve keremi sever. Cömerttir, cömertliği sever. Evlerinizi ve çevrenizi tertemiz tutun, yahudîlere benzemeyin!" ***[967]***
Kadınlar ise, camilere çıkarken güzel koku sürünmezler. Çünkü bu hususta Resûlülah (a.s.) Efendimizin şu tenbihi olmuştur:
"Sizden biri camide bulunmak istediğinde güzel koku sürünmesin." [968]
Çünkü kadının güzel koku sürünmesi, erkekler arasında ilgi uyandırıp fitneye sebebiyet verebilir.
Çocuğun camiye sükunet ve vakarla gitmesine özen gösterir.
Nitekim Ebu Katade (r.a.) şöyle diyor: Bir ara Resûlüllah (a.s.) Efendimizle birlikte namaz kılıyorduk, derken erkeklerin homurtu sesleri gelmeye başladı. Peygamberimiz (a.s.) namazını bitirdikten sonra sordu:
"Neyiniz var, niçin ses çıkarıyordunuz?" diye sordu. Onlar da:
"Namaza yetişmek için acele ettik de ondan.." diye cevap verdiler. Bunun üzerine Efendimiz (a.s.) şöyle buyurdu:
"Böyle yapmayın. Namaza geldiğiniz zaman sekinet (vakar ve sukûnet)le geliniz.

Yetiştiğiniz kısmını kılınız, kaçırdığınız kısmını tamamlayınız.” [969]
Namaza gidilirken şu duayı da öğretmeyi ihmal etmez; çünkü Restilüllah (a.s.) Efendimizin şöyle buyurduğu tesbit edilmiştir:
“Kim evinden çıkıp namaza giderken şu duayı okursa bağışlanır:
“Allahım! Dilek sahihlerinin senin üzerindeki hakları hakkı için ve sana doğru çıkışım hakkı için senden istekte bulunuyorum. Şüphesiz bilirsin ki, beni ne kibir, ne de gurur dışarı çıkarmadı; başkası işitip görsün dîye riyakarlık da çıkmama sebeb olmadı. Ama ben günahlarımdan korkup kaçarak sana doğru çıktım. Rahmetini umarak, azabından korkarak çıktım. Gazabından sakınmak, rızana erişmek için çıktım. Beni kendi rahmetinle Cehennem ateşinden kurtarmanı diliyorum..” [970]
Sahih-i Müslimde ise şu duâ nakledilmektedir:
“Allah’ım! Kalbimde bir nur, dilimde bir nur, kulağımda bir nur, gözümde bir nur, arkamda bir nur, önümde bir nur ve altımda bir nur meydana getir. Allah’ım, bana bir nur lûtfeyle...”
Terbiyeci çocuklar birlikte camiye ulaşınca sağ ayağı atarak camiye girmeye özen gösterir ve beraber şu duayı okurlar:
“Kovulmuş şeytandan o çok yüce ve büyük Allah'a, O'nun vech-i keremine, öncesiz saltanatına sığınırım.”
“Allah'ım rahmet ve mağfiretini, selamet ve esenliğini Efendimiz Muhammed'e indir..”
“Rabbim! Günahlarımı bana bağışla, rahmet kapılarını bana aç.”
Çünkü bu duaları yapmamız için sahih rivayetler vardır. Ebû Dâvud, Nesâi ve Tirmizi'de bu rivayetler nakledilmiştir.
Camiye girdikleri zaman oturmadan önce iki rek'at tahiyyetü'l mescid namazı kılarlar. Terbiyeci bunu yerine getirmeyi ihmal etmez. Çünkü Resülüllah (a.s.) Efendimiz'in bu hususta tavsiyeleri sözkonusudur:
“Sizden biri camiye geldiğinde oturmadan önce iki rek'at namaz kılsın!” [971]
Terbiyeci cemaatle namazı kıldıktan sonra çocuğuyla birlikte, daha önce belirttiğimiz zikir ve tesbihleri yapar.
Camiden çıkarken sol ayaklarım dışarı atarak çıkarlar ve şu duayı okurlar:
“Allah’ım! Rahmet ve mağfiretin, selamet ve esenliğini Efendimiz Muhammed üzerine indir.,”
“Rabbim! Günahlarımı bana bağışla ve bana faziletin kapılarını aç.”
Artık bunları kendin iyice uyguladığın zaman çocuklarına da öğretmeyi ihmal etme, bu hususta çok duyarlı ve istekli olmaya çalış.

Terbiyeci, çocuklarının okulla ilgili derslerini, yazılı ödevlerini yerine getirmesi ve çeşitli konuları araştırmak için kaynaklara müracaat etmesi, bazı problemlerini çözmesi ve derslerini iyice anlıyabilmesi için elinden gelen yardımı yapar, bu hususta çok ölçülü ve duyarlı davranır. Çocuğun çalışma azmini ve gayretini en güzel şekilde arttırır, işlerini en sağlam şekilde yapmaları için gereken irşadda bulunur, derslerinde başarılı olabilmeleri için en mükemmel örnek ve misalleri vermeye çalışır. Bütün bunları, Resülüllah (a.s.) Efendimiz'in şu buyruklarını gerçekleştirmeyi düşünerek yerine getirir:

"Allah sizden biri bir iş yaptığında onu sağlam ve muhkem yapmasını sever." [972]

Çocuğa, ilmin ve tahsilin fazîleti hakkındaki âyetleri hatırlatmakta bir sakınca yoktur. Aynı zamanda bu konuyla ilgili hadisleri ve yönlendirici sözleri de nakletmek uygun olur.

ilgili âyetleri hatırlatmak:

"De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" ***[973]***

"Allah sizden dosdoğru imân edenlerle kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltir." ***[974]***

"De ki: Rabbim! İlmimi arttır." ***[975]***

"Allah'tan ise, O'nun kullarından ancak ilim sahibleri saygı ile korkarlar." ***[976]***

İlgili hadisler:

"Dünya melundur, içinde bulunan şeyler de melundur; ancak Allah'ı anmak, O'na itaat, âlim ve müteallim (hoca ve talebe) melul değildir." [977]

"İlim elde etmek için evinden çıkan kimse, dönünceye kadar Allah yolundadır." ***[978]***

"Alim'in âbid üzerindeki üstünlüğü, benim sizden en aşağı kimse üzerine olan üstünlüğüm gibidir. Şüphesiz Allah, melekleri, gökler ve yer ehli, hatta deliğindeki karınca ve denizdeki balık, insanlara hayır ve iyilik öğreten hocaya rahmet, gufran ve duada bulunurlar." [979]

Yönlendirici güzel sözler:

Terbiyeci kendi öğrenci ve çocuğuna, ilmin insanların değerini arttırıp yükselttiğini, kişileri büyük adamların saffına eriştirdiğini, ilim sahibine insanların çoğunun saygı duyduğunu, toplum içinde ayn bir yeri bulunduğunu anlatır.

Cehalete (bilgisizlik ve kültürsüzlüğe) gelince: Bu, aziz ve şerefli evleri yıkar. Kişileri, ilim adamlarının saflarında hiçbir değer ve ölçüsü olmayan kimseler

seviyesine düşürür. Kültürlü tabaka arasında kadr u kıymetleri olmaz. Düşünürler ve islahatçılar içinde yerleri ve tartıları bulunmaz.
Allah (c.c.) kendisine bol rahmet eylesin imâm Şafii hazretleri ne güzel söylemiştir:
“Ahireti isteyen ilme sarılsın.
Dünyayı arzulayan ilme sarılsın.
Her ikisini isteyen de ilme sarılsın.”
Allah (c.c.) kendisinden razı olsun Hz. Ali (r.a.) bu hususta ne güzel beyanda bulunmuştur:
“Sen ilim ile ayakta dur, ona denk hiçbir şey arama!
İnsanlar ölüdürler, ilim ehli ise hep diridirler..”
Buna benzer ilimle ilgili birçok sağlam ve yönlendirici sözler vardır. Hepsi de ilme tahrik ve teşvik etmekte, ilmin ve âlimin Allah katındaki yerinin ne kadar büyük olduğunu açıklamakta ve insanlar yanındaki yüceliğine dalalet etmektedir. O halde terbiyeci, çocuğa ilmin ve âlimin faziletini telkine çalışırken hiçbir fırsat ve vasıtayı kaçırmamalı, bu hususta öğüt anlamayı taşıyan veya kıssa biçiminde yansıtan her şeyden yararlanmalıdır, ilim konusunda söylenegelen atasözleri ihmal etmemeli; selef-i sâlihinden nakledilen şiir ve benzeri metinleri değerlendirmelidir.

Artık terbiyeci kardeşim! Çocuğun uyanık iken ona ya faziletli bir ahlâkî kural, ya toplumsal güzel eserler ve izlerden birini veya Peygamberimizin mu'cizelerden bir mu'cizeyi, veya tarihî kıssalardan birini veya ilmî gerçeklerden bir gerçeği telkîn etmeye çalış. Böylece çocuk senin tevcihlerinden yararlansın öğütlerin tesiri altında kalabilsin. Bu hususta bir misâl vermek istiyoruz:
Müslümanlarla ilgili çok önemli bir olayın anılması ilgi çekici bir münasebetin doğması halinde, meselâ Mi'rac gecesi olduğunda ev halkını, çocuklarım bir araya topla ve onlara aşağıdaki hakikatleri açıkla:

1. İsrâ ve Mi'rac olayı ebediyete mal olmuş bir mu'cizedir. Allah (c.c) bununla Peygamberimiz (a.s.) Efendimiz'e ikramda bulunmuş, en sıkıntılı vakitte, en korkunç günlerde ve kafirlerin en çok işkence ettiği bir dönemde, O'nun dâvetine karşı koyduğu, engel teşkil ettiği, ona uyanları tenkile çalıştığı bir zamanda Cenab-ı Hak, böylesine büyük bir lütufta bulunmuştu.
Hicretten bir (veya birbuçuk) yıl kadar önce bu önemli olay meydana gelmişti. İsra ve Mi'rac olayı Peygamberimize bir şeref ve ikram olarak verilmiş ve böylece melekûl âlemine yolculuk başlamıştı.

2. İsrâ’nın manası nedir? Peygamber (a.s.) Efendimizin bir anda Mekke'den Beytü'l-Makdis'e olan gece yolculuğudur.

Mi'rac'ın manası nedir? Kısa bir zaman parçası içinde Peygamber (a.s.) Efendimiz'in mâna ve melekût alemine yükselmesi, vasıtasız olarak Hakk ile konuşmasdır.
İsrâ olayı da, Mi'rac da hem ruhen, hem bedenen meydana gelmiştir, Bu büyük mu'cize, şanlı Peygamberimizin (a.s.) birçok mucizeler kütüğüne ebediyete kadar uzanan bir diğer halka olarak eklenmiştir ki O'nun nübuvvettinin doğruluğuna, risâletinin şüphelerden uzak bir anlam taşıdığına delâlet eder.

3. Resülüllah (a.s.) Efendimiz'in bu mübarek yolculuğunda muşahade ettiği önemli hususlar nelerdir?

Sahih rivayetlere göre: Mi'rac gecesi Resülüllah (a.s.) Efendimiz bir gün için ekin ekip biçen bir kavme rastlıyor. Ne kadar ekini biçiyorlarsa yeniden bitiyor ve bu hal sürüp gidiyor. Peygamberimiz (a.s.) Melek Cebrail'e bunun ne olduğunu soruyor. Cebrail (a.s.) şu cevabı veriyor:
"Bunlar Allah yolunda cihad edenlerdir, iyilikleri kat kat olup bire yediyüz misline ulaşmaktadır. Onlar bu yolda ne harcadılarsa Allah onun yerini kat-kat doldurmaktadır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır." [980]
Bundan sonra bir diğer kavme rashyor ki başları büyük taşlarla eziliyor. Ne kadar ezilme olayı meydana geliyorsa başlar yeniden iyileşip eski haline dönüyor ve bu ameliye sürüp gidiyor. Peygamberimiz (a.s.) Melek Cebrail'e bunun ne olduğunu soruyor, o da şöyle diyor:
"Bunlar farz namazlara karşı ağır davranıp başlarını kaldırmayan, (namaz için harekete geçmiyen) kimselerdir!"
Sonra bir başka kavme rastlıyorlar ki ön taraflarında kat kat yama, arka taraflarında kat kat yama bulunuyor. Davarlar gibi yürüyorlar, acımsı dikenlerden ve zakkumdan, ayrıca Cehennem'in kızgın artıklarından yiyorlar. Peygamberimiz (a.s.), Melek Cebrail'e bunun ne olduğunu soruyor, o da şu cevabı veriyor:
"Bunlar mallarının zekatını vermeyen kimselerdir. Allah (c.c.) onlara haksızlık etmiyor. Onlar kendilerine haksızlık etmişlerdir. Rabbın kullarına asla zulmedici değildir." Sonra bir başka kavme raslıyor ki bunların önünde bir çömlekte pişmiş et, bir çömlekte de çiğ habîs bir et bulunuyordu. Onlar o habîs çiğ etten yiyorlar Peygamberimiz yine Melek Cebrail'e bunun ne olduğunu soruyor, o da şu cevabı veriyor:
"Bunlar senin ümmetinden bazı adamlardır ki yanlarında helâl eşleri tertemiz dururken kötü kadınlara gidip onların yanında yatıp sabahlarlardı. Bir de şu kadınlardır ki, yanlarında helâl kocaları bulunduğu halde onları bırakıp habîs erkeklerin yanında yatıp sabahlarlardı."

Sonra bir başka kavime rasladı ki, dilleri ve dudakları kelpetenlerle koparılıyor, ne kadar bir parça koparılıyorsa derhal yerine yenisi geliyor ve bu ameliye sürüp gidiyor. Peygamberimiz (a.s.) Melek Cabrâil'e bunun ne olduğunu soruyor, o da şu cevabı veriyor; “Bunlar konuşmalarıyla fitne uyandıran hatiplerdir!”
O gece bir diğer kavme uğradılar ki, dudakları tıpkı deve dudağına benziyordu. Ateş parçalarını yutuyorlar ve yuttukları ateşler gerilerinden dışarı çıkıyordu. Peygmberimiz (a.s.) Melek Cebrail'e bunun ne olduğunu soruyor, o da şu cevabı veriyor:
“Bunlar, yetimlerin mallarını haksız yere yiyenlerdir..”
Bir başka kavme uğruyor ki, yanlarından et parçaları koparılıp kendilerine yediriliyordu. Bunun ne olduğunu sorunca Melek Cebrail şu cevabı veriyor:
“Bunlar şunu bunu çekiştirip alay edenler, başkalarında kusur arayanlardır.”
Buna benzer daha bir çok temsili olaylar Peygamber (a.s.) Efendimize gösterilmiştir.
Peygamber (a.s.) Efendimiz'in Mi'rac gecesi peygamberlerle buluştuğu, hepsinin de O'na merhaba diyerek selâm verdikleri sahîh rivayetle sabit olmuştur. Ayrıca bu gece Resûlüllah (a.s.) Efendimiz Mescid-i Aksa'da peygamberlerin ruhlarına imam olup namaz kıldırmıştır.
Artık terbiyeci bu olay ve mu'cizeleri dikkate alarak çocuklara namazın önemini öğretmeli ve bütün dikkatlerini bu hususa çevirip toplamalıdır. Namaza ağır davrananların nasıl kendi kendilerine ihanet ettiklerim ve bu yüzden nasıl bir azaba uğrayacaklarım anlatmalı ve namazın Mi'rac gecesinde farz kılındığını belirterek namaz kılan müslümanın ruhuyla bir anda tam bir korku ve saygı duygusu içinde göklere yükseldiğini, Allah’tan hayat azimeti, cihad ruhu ve takva duyarlığı hususlarında yardım dilediğini en uygun şekilde anlatıp öğretmelidir. Ve İşte böylece müslümanın hayatın bönleştirici havasından kurtulup yükseleceği, nefsin vesvese ve kötü arzularından sıyrılıp dünyanın aldatıcı atmosferinden kurtulacağı gerçekleşebilir.
Yine bu gecede sergilenen temsili olayları ele alıp zinadan sakındırmaya çalışmalı, başkasının malını haksız sebeplerle yemenin nasıl bir vebal yükü yüklediğine dikkatleri çekmeli; gıybet ayıplama, alay etme gibi kötü huyların çok elim sonuçlar doğurduğunu açıklamalıdır. Bunun gibi Resûllah (a.s.) Efendimiz'in bu yolculuğun da müşahede ettiği ibretli olayları bir bir anlatıp hayat yolunda nasıl hareket edilmesi gerektiğini çok uygun bir dille telkin etmelidir. Umulur ki bu ibret alınacak misaller karşısında çocuklar her türlü bozgunculuktan, kötülük ve azgınlıktan sakınıp kendilerini korurlar ve böyle hareket edenlerin kendilerine nasıl elim bir sonuç hazırladıklarını anlarlar.

4. Mescid-i Haram ile Mescid-i Aksa arasındaki bağlantı nedir? Dr. Mustafa Sibai diyor ki:
“Mescid-i Haram'in Mescid-i Aksa'ya olan bağlantısı, yüksek bir şerefin yüksek bir şerefe bağlantısıdır. Çünkü Mekke'de yaşayanlar, yeryüzünün en şerefli insanlarıdır. Çünkü onlar Kabe'nin koruyucuları ve İbrahim Peygamber'den beri O'nun, o kutsal yerin hizmetçileridir. Allah katında çok şerefli olan Kabe'ye hizmet de büyük bir şereftir. Mescîd-i Aksâ'ya gelince: Burası ilâhî risâletlerin indiği ve tarihin uzun dönemleri ve fıtrat devirleri içinde peygamberliğin kavuşma yeri bulunduğu, yani peygamberlerin ardarda kutsal yere uğradıkları bir merkezdir. O halde gerçek hürriyet kafilelerinin bu iki mâbedden hareket etmesi ve imân nâmelerinin bu iki mescidden çıkıp yayılması gerekmektedir. Çünkü ancak böylece sapıtmış bir dünya doğru yolu görebilir, şaşkın şaşkın dolaşan insanlık ancak imân nurunu, İslâm risâletini müşahade edebilir. İsrâ olayından sonra birçok yıllar birbirini kovalamış bulunuyordu ki, müslümanlar Beytü'l-Makdis'in kajSisını çalmaya başladılar, doğru yolu göstericiler ve fâtihler olarak orayı ele geçirdiler. Sonra da Beytü'l-Makdis'ten hareketle doğuya ve batıya uzandılar; güney ve kuzeye doğru yol aldılar. Böylece Şam, Irak ve Mısır'ı tek bir memleket haline koymaya çalıştılar. Muvaffak oldular. Buralardan fâtih bir orduyla dünyanın en uzak Ülkelerine doğru ilerlediler.
İşte İsrâ kıssasının ebedî kalacak mu'cize haberlerinden bir kısmı bunlar olmuştur. Aynı zamanda bu olay ve doğurduğu olumlu sonuçlar, İslâm'ın en büyük ve derinliğine kökleşen gazalanyla güttüğü siyaset başarıya ulaşmıştır.
Sonra tarih kendi akışı içinde ilerlerken durum aksine dönmüş, bir de görüldü ki Haçlılar Beytü'l-Makdis'in kapısına gelip dayanmışlar ve kapıyı onlar çalmaktalar. Manzara çok hazîn: Beytü'l-Makdis'in cadde ve sokaklarında kan ırmakları akmaya başlamış, Mescid-i Aksa kana bulanmıştı. Böylece haçlılar yüzyıl burayı işgal edip kendilerine dinî bir merkez seçmişlerdi. Tarih yine akışına devam etmiş derken çok geçmeden büyük kahraman Salahattin Eyyûbî gelip Beytü'l-Makdis'in kapısına dayanmış ve o kapıyı bu defa o çalmıştı. O artık Kudüs'ü haçlıların boyunduruğundan kurtarıp asıl hürriyetine kavuşturacaktı. Bunu yaparken kan akıtmıyor, namus ve iffeti en hassas ölçülerde koruyor, verdiği hiçbir sözün hilâfına hareket etmiyordu. Çok geçmeden bu büyük devlet adamı, Beytü'l-Makdis'i de, Filistin'i de İslâm'ın sancağı altına soktu ve müslümanların hükmü altında tuttu. Kiliseleri ve diğer benzeri mâbedleri kendi sahiplerine emaneten bıraktı, onlara karşı iyi muamelede bulundu. Oranın her bakımdan koruyuculuğunu üstlendi. Bu hal birinci cihan harbine kadar devam etti. İtilâf devletleri gelip Kudüs'ü ele geçirince asıl arzularına eriştiklerini ilân

ettiler ve İngiliz sözcülerinden Elnebay'ın şu meşhur sözü duyuldu:
“Şimdi artık haçlı savaşları sona erdi!” Onlar bu sözü söylerken, ilelebet artık buraya sahip olacaklarını sanıyorlardı. Bu bakımdan İngilizler kendi yerlerine bir vekîl bırakmadan Kudüs'ü terketmek istemediler, İsrail'i yerleştirmeyi plânladılar.
Bu bütünüyle büyük devletlerin yahudîlere destek olmaları neticesinde gerçekleşti, İsrail'in asırlardan beri düşlediği plânın ortaya konulmasına imkân verildi derken 1967'de çıkan savaş neticesinde Mescid-i Aksâ'ya sahip oldular. Böylece İsrâ ve Mi'rac beldesi Yahudilerin eline geçti, İsrail ile aramızda dönem dönem vuruşmalar devam etti. Ama gelecek günlerin nasıl bir netice vereceğini, neleri keşfedeceğim bilemiyoruz.
Acaba îsrâ olayındaki sırrı anlayabildik mi? Bu büyük mu'cizenin üzerine katladığı büyük gazanın anlamını şu anda idrâk edebildik mi?
5. Filistin karşısında ve esir olup yardım feryatlarını aksettiren Mescid-i Aksâ'nın önünde müslümanlara vâcib olan nedir?
Bu gerçekte çok meşakkatli ve o nisbette külfetli bir vâcibdir. Sadece bu da değil, Allah'ın huzurunda büyük bir sorumluluktur. Tarih önünde mesuliyetin azametini yansıtmaktadır. Günümüzün yetişen kuşakları ve gelecekteki kuşaklar önünde bize büyük bir sorumluluk yüklemektedir.
Şüphesiz ki Resûlüllah (a.s.) Efendimiz İsrâ ile biz müslümanların boynuna büyük bir emânet koymuştur. O da, Mescid-i Aksâ'yı hürriyetine kavuşturmak, çevresindeki toprakları Yahudî pençesinden kurtarmaktır. O kadar ki, Filistini İslâm vatanından kopmaz bir parça yapıp onu ebediyen korumamızdır. Bunun için de herhalde kan
akıtmamız, ruhlarımızı öne sürmemiz gerekmektedir. Ancak böylece İsrâ toprağından bir karış yeri, Mi'rac ülkesinden kutsal mabedi kurtarabiliriz. Mütecavizlerle, zâlim azgınlarla savaşmamız vâcibdir.
Artık müslümanların Filistin'i yahudîlerden yana destekleyen her görüş ve korkudan uzak kalıp dikkatli olmaîan, onlarla banş yapanlan terketmeleri, onlarla ekonomik, kültürel ve siyasî ilişki kuranlarla ilgilerini kesmeleri lüzumludur.
İsraillilerle işbirliği yapan, onlarla barış akdeden her milleti düşman kabul etmeleri, hâin-i vatan, hâin-i ümmet bellemeleri, böylelerinin ilâhî lanete hak kazandıklarını ve bu lanetin kıyamete kadar devam edeceğini bilmeleri gerekmektedir.
Çünkü onlarla banş akdî yapan veya ilişki kuranlar kendi nefsine zillet damgasını vurmuş ve hiyânet hükmünü kendi eliyle kendi aleyhine kullanmış

olur.
Bugün kim İsrail ile banş ilân ederse, Mü’min ülkelere gereken o ülkeyle her türlü münasebeti kesmek ve onları gadir ve hıyanetleriyle başbaşa bırakmak, sonra da birlik kurup İslam sancağı altında toplanarak mukaddes topraklan Allahu ekber sesiyle, sinyaliyle kurtarmaktır.
Şüphesiz ki İsrail yerinden oynatılamaz, Filistin asıl hürriyetine kavuşturulamaz ancak Hakk'a rükû ve secde eden, iyilikle emredip kötülükten men'eden, ilâhî sınırları muhafaza eden, abdestli bir halde savaş alanlarına dalan sâdık Mü’minlerle bu gerçekleşebilir. Bu Mü’minler öyle kimselerdir ki, önlerine çıkan her şeyi, karşılarında duran her kuvveti Allahu Ekber sesleriyle aşıp geçerler ve:
“Ey Cennet rüzgân esmeye devam et” diye seslenirler.
“Ey Allah'ın yardımı bize yaklaş” diye çağınrlar.
“Ey Kur'ân yaranları ve kahramanları, fiillerinizle Kur'ân'ı süsleyiniz” derler.
Evet bunlar o bahtiyarlardır ki, insanların dostluk ve desteğini, dünya milletlerinin yardımını ve yardımcılığını kaybetseler bile “Vekîl olarak Allah bize yeter!” “Yardımcı olarak Allah bize kâfidir” derler. Allah'ın askerleri onlarla birlikte olur. Allah'ın askerlerinin sayısını O'ndan başka hiç kimse bilmez. Bunlar o yiğitlerdir ki, Filistin bunlarla hürriyetine kavuşacak, Yahudî mikropları ancak bunlarla İslâm topraklarından sökülüp atılacak. Çünkü bu yiğitlerin Allah (c.c.) sözünü yüceltmekten başka amaçlan, İslâm'dan başka unvanları, Allah'a kulluktan başka şiarları, Allahu Ekber'den başka seslenişleri yoktur.
Artık bu mâna ve şiarlardan uzak her kurtarma ve hürriyetine kavuşturma söz ve hareketinin önünde mutlaka inkisar-i hayal, hezimet ve gerisin geri dönme vardır.
Resûlüllah (a.s.) Efendimiz:
“Ümmetimden kuvvetli bir taife hak üzere olup üstün gelecekler, Allah'ın emri gelinceye kadar devam edip muhalefet edenler onlara zarar veremiyeceklerdir” buyurmuştur.[981]
Allah’tan bütün umudumuz İslâm'ın izzet ve şerefinden yana Mü’min kuşakları hazırlasın da bunlar, Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in işaret buyurduğu taifeden olsunlar. Bunlar Allah'ın dinine yardım eden, kelimetullahı yükselten ve Allah yolunda cihâd eden bahtiyarlar sınıfına girsinler.
Ey kendim Allah (c.c.) için ihlâs düzeyine getirenler! Ey dünyasını ahireti karşılığında satanlar! “Haydin cihada!” sesi gelince ruhunu satışa çıkaranlar! “Ey cennet nesimi esmeye devam et, ey Allah'ın yardımı bize yaklaş!” diye sesini yükseltenler! Artık size sesleniyoruz.

Terbiyeciye düşen, Allah yolunda cihâdın anlam ve hikmetini, Kutsal toprakları hürriyetlerine kavuşturmak için ne yapılması gerektiğini çocuğun zihnine iyice yerleştirmek ve bunu devamlı işlemek suretiyle onun idrâkini bu konuda uyanık tutmaya çalışmaktır. Böylece çocuğun ruhunda cihâdın sevgi ve ilgisi kök salar, Mescid-i Aksâ'yı kurtarmanın sorumluluğu onun kalbinde ve dimağında yer eder, o temiz toprakları yahudî denilen mikroplardan arındırma düşüncesi hep hâkim duruma gelir. Filistin'i yahudî istilasından kurtarıp asıl hürriyetine ve sahibine kavuşturma fikri gelişir. Şüphesiz ki çocuğu devamlı bu yolda eğitip telkinde bulunmanın, yönlendirmenin büyük tesirleri sözkonusudur. Tıpkı taş üzerine devamlı damlayan suyun onda iz bıraktığı gibi...
Terbiyeci işte böylece her akşam çocuğunu önüne alıp, bir yandan ahlâkını düzeltirken, bir yandan da onun dikkatini sosyal meselelere çekmeli, onun düşünce ufkunu genişletip tarihiyle yüzyüze getirmelidir.
Bu hususta tefsir ve hadîs kitaplarından yararlanmakta, daha önce ve günümüzde yazılan kitaplardan yardım görmekte bir sakınca yoktur, Bunun gibi terbiyecinin nefsleri arındırıp yönlendiren, siyer ve tarihin gerçek yanlarını yazan, İslâm nizamını anlatan çok çeşitli eserlere başvurması da öyle... Doğru yolu gösterip insanları doğruya eriştiren Allah'tır...
Aile içinde onları ferahlatmaya, sevindirmeye ve aile muhitinde bu havayı estirmeye çalış...
Bu da ancak çocuklar arasında kültür yanşması düzenlemekle, zihinleri işler duruma getirecek konuları ele almakla, azim ve gayretleri bileyecek yolları seçmekle, kültürel meseleleri oluşturup işlemekle ve aile içinde tatlı ve ferahlatıcı bir hava estirmekle gerçekleşir.
Ayrıca ruh ve beden eğitimine yer vermek, edebî parçalar sergileyip üzerinde tatlı tatlı incelemede bulunmak, içtimai ve tarihi temsiller verdirmekle gelişir. Zarif nükteler ortaya atmak, güzel mizahlarda bulunmak, yapıcı hikayeler anlatmak suretiyle oluşur. Amaç, kanın deveranını neşeli bir şekilde sürdürmek, ahlâki ölçüleri davet edip kalblere yerleştirmek, düşünce ufkunu genişletip anlayışı geliştirmektir.[982]
Daha önce terbiyeci kardeşim! Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in zarif mizahlarından birkaç örnek vermiş idik, aynı zamanda O'nun çocuklarla oynayıp eğlenmesi hakkında misaller getirmiştik. Mubah olan oyun ve eğlencenin sünnete uygun olanını belirtmiştik. Artık sen hidayet ve rahmet peygamberine uymakta büyük bir sabır göster ki, evine en uygun ve en güzel neşe ve ferah havasını sokmuş olasın. Çocuklarını için için sevindirip onları neşelendiresin..
Çocuğun akşamleyin erken yatmasını sağlamaya çalış. Çünkü gece uykusuzluğu

sağlığı bozar, sinirlere tesir eder, sabahın feyiz ve bereketini öldürür, sabah namazını kaçırmaya neden olur. Aynı zamanda yataktan kalkınca bedende bir gevşeklik, uyuşukluk ve isteksizlik doğurur.

Erken yatıp erken kalkmak İslâm'ın getirdiği güzel ve yararlı bir düzendir, aynı zamanda peygamber (a.s.) efendimiz'in yaptığı ve tavsiye buyurduğu bir sünnettir.

Erken uyumanın İslâm'i düzen olduğuna gelince: Peygamber (a.s.) Efendimiz yatsıdan önce uyumayı ve yatsı namazından sonra oturup sohbet etmeyi mekruh kılmıştır. Ashab-ı Kiram'dan Ebû Berze (r.a.) diyor ki: "Peygamber (a.s.) efendimiz yatsıdan önce uyumayı ve ondan sonra konuşup sohbet etmeyi sevmezdi. Bunu kerih görürdü." [983]

Ancak yatsıdan sonra oturup konuşmak, yararlı bir amaç, fazilet yansıtan bir terbiye ve faydalı bir öğretime yönelikse, bu caizdir. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) diyor ki:

"Resûlüllah (a.s.) Efendimiz geceleri Ebu-bekir Sıddîk ile oturup müslümanlarla ilgili bir iş, bir husus üzerinde konuşurdu. Ben de beraberlerinde olurdum." [984]

Yatsıdan sonra aile efradıyla oturup konuşmak mutlaka caizdir. Nitekim sahih tesbite göre İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlüllah (a.s.) Efendimizin geceyi Hz. Meymune'nin yanında geçireceğini öğrendim. Ben de oraya gittim de Peygamber (a.s.) Efendimizin nasıl namaz kıldığını görmek istedim. Peygamberimiz o gece yatsı namazından sonra ailesiyle oturup bir saat kadar sohbet ettikten sonra yatağına uzandı." [985]

Yatsıdan sonra boş laflar etmek, şunu bunu çekiştirmek, günah işlemek için uyumayıp oturmak, ilim adamlarının ittifakıyla haramdır. Nitekim günümüzde bazı ailelerin buna benzer sohbetlerde bulunduğu, günah saçan televizyon programını takip ettikleri görülmektedir.

Sabahın erken saatinde uyandırmaya gelince: Bu, Peygamber (a.s.) Efendimiz'in tevcihlerinden biridir ki hep uygulamıştır. Yapılan sahih rivayete göre Efendimiz bu hususta şöyle buyurmuştur:

"Ümmetim sabahın erken saatinde feyiz ve berekete mazhar olmuştur." [986]

Terbiyecinin bileceği çok önemli hususlardan biri şudur: Bedenin uyku ve dinlenmeden gereken payını alması gereklidir. Çünkü ancak böylece neşesi yerine gelir de hayatın ağır yükünü ve önemli tekliflerini kaldırabilir.

Çocuk özel şekilde dikkat ve itina ister; sağlık, uyku ve benzeri hususlarıyla yakından ilgilenmek gerekir. Bedeni, akli ve ruhi yönlerden gelişip istenilen ölçü

ve anlamda belli bir düzeye gelmesi sözkonusudur. En azından yirmidört saat içinde sekiz saat uyumahdır. Aksi halde güçsüz düşer.
Resulüllah (a.s.) Efendimiz kuşluk namazından sonra -gece ibadeti sebebiyle uyuyamadığı kısmı telâfi için- bir süre uyurdu. Şüphesiz ki, O'nun bu güzel hali, ümmeti için çok uygun bir uygulamadır. Sağlıklı, güçlü, neşeli ve hayat dolu olmamn yol ve sebeblerinden biri de uykuyu tam almaktır.
Çocuklara, uyumadan önce ana-babalarının ellerini öpmesini öğretmeye özen göster. Uyumadan önce Peygamber (a.s.) Efendimiz'den rivayet edilen duaları okumalarını, gece kalkıp ibâdet etmeleri için buna azimli olmalarını, ayrıca sabah namazına uyanıp kalkmaları hususunda çok istekli bulunmalarım, telkin et. Böylece günlük işlerine yepyeni bir ruh ve enerjiyle başlamış olsunlar..
Uyumak isterken önce elbise ve yatak çarşaflarını iyice silk, içinde böcek ve haşere kalmamasına dikkat et. Böyle yapman sünnettir. Sonra da abdestli bir vaziyette yatağına sağ yanının üzerine uzan; sonra da sırasıyla şunları oku ve söyle:
“Bizi yediren, içiren, bize kafi olan ve bizi barındıran Allah'a hamd olsun. Nice kimseler var ki, onlara kafi olan, onları barındıran yoktur.” [987]
Sonra Ayete'1-Kürsi'yi oku.
Sonra iki eline üfleyerek Ihlâs suresini ve Muavvazeteyn'i (kul eüzü bi-rabbi'l-felâk ile kul eüzü bi-rabbi'n-nâsi) oku.
Okuma sona erince ellerinin içini bedeninden dokunabilecek her yere sürmeya çalış ve bunu üç defa tekrarla..[988]
Sonra otuz üç defa Allah'ı teşbih et: “Sübhanallah” söyle. Otuz üç defa Allah'a hamd et: “el-Hamdu lillah” söyle. Otuz üç defa Allah'ı ulula: “Allahu Ekber” söyle.[989] Sonra sağ elini sağ yanının altına koy ve şu duayı üç defa oku:
“Allah'ım! Kullarını diriltip huzuruna topladığın günde beni Cehennem azabından koru.” [990]
Son olarak da şu duayı yap: “Allah'ım! senin isminle dirilir ve ölürüm...” Ve bir de bu duayı ekle: “Rabbim! senin isminle yanımı yatağa koydum ve seninle onu yataktan kaldırırım. Nefsimi (ruhumu) tutacak olursa ona merhamette bulun, onu salıverirsen, salih kullarım koruduğun şeyle onu da koru!” [991]
“Göklerin rabbi, yerin rabbi, büyük Arş'ın rafobi, her şeyin rabbi, çekirdek ve tohumu yarıp yeşerten, Tevrat, İncil ve Kur'an-ı indiren Allah'ım! Alnından tuttuğun her debelenen canlının şerrinden sana sığınırım.” [992]
“Allah'ım sen evvelsin, senden önce hiçbir şey yoktur. Sen ahirsin senden sonra

hiçbir şey yoktur. Sen zahirsin, senin üstünde hiçbir şey yoktur. Sen batınsın, senden öte bir şey yoktur. Borcumuzu ödeme imkânını bahşeyle ve bizi fakirlikten kurtarıp zengin kıl.” [993]

“Allah'ım canımı sana teslim ettim, yüzümü sana çevirdim. Durumumu sana ısmarladım. Sırtımı sana dayadım, senden umutlu olarak ve korkarak sana yöneldim. Senden başka hiçbir güvenilecek sığınak, hiçbir kurtuluş yeri yoktur, indirdiğin Kitaba imân ettim, gönderdiğin Peygamber'e de iman ettim.” [994]

Bütün bunları yerine getirdikten sonra gece kalkıp teheccüd ve sabah namazı niyetiyle uyu. Bu taktirde Allah'ın izniyle uyanırsın. Sana uykusuzluk arız olursa, şu duayı oku, Allah'ın izniyle uyursun:

Ashab-ı Kiram'dan Hz. Büreyde (r.a.) anlatıyor: Beni mahzun kabilesinden ünlü kumandan ve İslâm mücahidi Halid bin Velid (r.a.), Peygamber (a.s.) Efendimiz'e gelerek uykusuzluktan dert yandı:

“Geceleri uyuyamıyorum, bir uykusuzluk beni tutmuş gidiyor,” dedi. Resülüllah (a.s.) Efendimiz, ona şu tavsiyede bulundu:

“Ey yedi göğün ve gölgelediği şeylerin, yerlerin ve yüklendiği şeylerin, şeytanların ve saptırdıkları kimselerin Rabbı olan Allah’ım! Yarattığın şeylerin hepsinin şerrinden, bana karşı birinin aşırılıkta bulunmasından veya bana haksızlık etmesinden beni koruyan bir komşum ol. Senin koruyucu komşuluğun çok üstün, çok güçlüdür. Senin övgün çok yücedir. Senden başka hiçbir ilah yoktur, hiçbir ilah yok ancak Sen varsın..” [995]

Gördüğünüz gibi, terbiyeci kardeşim! Bir gün ve bir gece içinde uygulanan terbiye sistemi ve yolu, zikirle ibâdet, İslâm adabiyla, ruha gıdayı birleştirip bütünleştirmiştir. Aynı zamanda ruh ve beden eğitimiyle kültür ve neşelenme arasında ilgi kurup onları biraraya getirmiştir. Böylece belli yönde yönlendirmeyi, hazırlayıp eğitmeyi bir noktada toplayıp sistemleştirmiştir.

Buna devam edip uygulayanlardan ve sımsıkı sarılanlardan olduğun taktirde, şüphen olmasın ki senin çocuğun ileride tertemiz bir ahlâk üzere yetişir, imân basamaklarında bir bir yükselip takvanın doruğuna erişir; dengeli düzenli Allah'ından saygı ile korkan, gizli açık hallerde O'nun murakabası altında bulunduğuna inanan bir insan olur. Evinde de, yolculuk halinde de İslâm prensiblerine bağlı kalır. Bununla yetinmeyip çevresindeki çocuklara kendi iffet ve takvası doğrultusunda en güzel örnek olur. Uygulamasıyla en güzel modelleri sergiler.

O halde terbiyeci kardeşim! Bunları uygulamada çok istekli ve hırslı olmaya bak, hiçbir bıkkınlık ve gevşeklik duymadan devam et. Ancak böylece çocuğunu

takva sahibi iyi kişilerin saflarında görebilirsin. Şüphesiz bu da Allah'a göre zor değildir.

Ancak bu yolda yürüdüğün zaman aşağıdaki hususları göz önünde bulundurman gerekir:

1- "Çocuk terbiyesinde te'sirli olan vasıtalar ve faktörler" konusuyla, "toplumsal terbiyeyle ilgili sorumluluk" bahsini dikkate alarak bir uygulama göster ve çocuğunu sabah, akşam ve uygun vakitlerde yönlendirmede bunlara göre bir uygulamada bulun.

2- Sözünü ettiğimiz bu terbiye metodu, temyiz çağına girmiş çocuklar için son derece uygundur ve teymîz çağını aşanlar için de sözkonusudur. Çocuklar on yaşına yaklaşırken terbiyeci başka bir terbiye metodu uygulamalıdır. Bunu da iki madde halinde özetliyebiliriz.

a) Onlara İslâm inancının esaslarım telkîn edip, başta namaz olmak üzere ibâdet erkânını öğretmek gerekir.

b) İslâm ahlâkının esasları, doğruluk, emânet, iyilik, ana babaya itaat ve saygı, güzel söz söyleme gibi temel kuralları, telkîn etmek gerekir. Aynı zamanda çocuğu yalan söylemekten, hiyânetten, ana babaya karşı gelmekten, kötü söz söylemekten sakındırmak da bu dönemde lüzumludur.

İşte bu son terbiye sistem ve metodu çocuklar için uygulanırken Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in çizdiği sınır içinde kalmaya dikkat edeceksin:

"Biz Peygamberler topluluğu insanlara akılları derecelerine göre konuşmakla emrolunduk." [996]

3- Günlük terbiye uygulamandan bir bölümü, çocuğun o gün için neler öğrendiğini, nasıl yönlendirildiğini sormaya hasret, Okulda onu yönlendirenler İslâm inancına uymayan ölçü ve anlamda, İslâm ahlâkına aykırı şekilde eğitiyorlarsa, o taktirde derhal çocuğun düşüncelerini düzeltmen ve onu kötü niyetli öğretmenlerden uzak tutman, İslâm'ı bile bile inkâr edenlerle mücadele etmen gerekir. Çocuğunu inkâr ve sapıklık ağına düşenlere fırsat vermemek için lüzumlu çarelere baş vurman, tedbir alman vâcib olur.

4- Çocuğuna devamlı şekilde kardeşlik, sevgi, yardımlaşma, başkasını kendi nefsine tercih etme gibi yüksek ahlâkı telkîn et. Tâ ki, çocuklar büyüyünce aralarındaki sevgi ve kardeşlik huy ve âdet haline gelsin. Ana babalarına itaat içlerinden gelen bir arzu ve ihtiyar duygusuna bürünsün. Böylece onlan karşılıklı sevgi ve saygı hususunda en yüksek misal ve örnek olarak görebilirsin.

5- Çocukların bahçe ve kırlarda hava almaları, deniz kenarında bir sofra kurmaları için ortaya bir fırsat çıktığında, onların eğitimiyle içice olan bu hakkı

onlardan esirgememen gerekir. Tâ ki, çocuklar bedenen gelişip neşelensinler, beden eğitimi, yüzücülük ve diğer oyun ve eğlenmelerini öğrenip kendilerini yetiştirsinler...

6- Dinen oruç tutulması mendup olan günlerde çoluk çocuğunla beraber oruç tut. Böylece onların birlikte iftar sofrasına oturduğun zaman sende sevinç, güler yüz, sevgi ve ilginin gönül çekici bütün yanlarını görsünler. Senin uygun ve elverişli önderliğin sayesinde nafile oruç tutmayı âdet edinsinler; güzel ahlâkına, çekici tavrına bakıp kendilerini yönlendirsinler...

7- Çocuklarınla birlikte kendi aranızda bile olsa hediyeleşme usûlünü sürdürmende bir sakınca yoktur. Onların arzuladığı malı almanda, birtakım ihtiyaçlarını fiilen yerine getirmende yarar vardır.

İyilikten yana çocuğuna yardımcı olan babaya Allah bol rahmetini ihsan buyursun!

Bilindiği gibi, hediye vermenin çocuğun cesaretini arttırmada, ibâdete devam etmesinde, yeteneğini yeterince kullanma hususunda sabırlı bulunmasında, imtihanda başarı sağlamasında büyük te'siri vardır.

İşte bunlar gece ve gündüz uygulanacak terbiye metodlarından bir kısmıdır. Artık sen terbiyeci kardeşim! Bunları uygulamada hırslı ol ki İslâm'ın senden beklediği eğitimi, üzerine vâcib kıldığı sorumluluğu gereği gibi yerine getirmiş olasın. Başarılı kılan ancak Allah'tır.

Allahım! Bizi, söylenen sözleri dinleyip de en güzeline uyan kullarından eyle. Kendi katından bize yardımcı bir kuvvet ver, sağlam bir azim, kuvvetli bir irâde lûtfeyle. Şüphesiz ki sen umutların en hayırlısısın...

6. Faydalı kültürel vasıtalar hazırlamak:

Boyunlarında öğretim ve eğitim hakkı bulunan terbiyecilerin sorumluluk açısından hareketle çocukları için çok çeşitli ve yönlü yararlı kültürel vasıtaları hazırlamak gerekmektedir. Çünkü çocuk böylece parlak bir akla sahip olabilir ve hayat yolunda düşünce ve ilim bakımından iyice oluşur.

Kültürel vasıtaların aşağıdaki maddelerde toplandığını görüyorum:

1- Çocuklara has bir kütüphane oluşturup bu kütüphanenin aşağıdaki türden kitaplarla zenginleştirilmesi:

a) Ailede her çocuk için okunaklı harflerle yazılı cilt kapağı ve kâğıdı çok güzel mushaflar.

b) Çocukların anlayabileceği tarzda hazırlanmış kısa sûrelerin tefsiri. (Tabii bu daha çok temyiz çağından sonraki çocuklar içindir.)

c) Yine çocukların rahat anlayabileceği Kur'ân'ın tamamını içine alan bir tefsir.

(Bu daha çok temyiz çağından sonraki çocuklar içindir).

d) Çocukların anlayış, bilgi ve kültür seviyelerine uygun hazırlanmış hadîs-i şerîf kitapları.

e) Daha çok ibâdet konularını içeren fıkıh kitapları. Bu da çocukların yaş bilgi ve kültür seviyesine göre olacak.

f) İslâm inançlarını içeren ve özellikle bu konuyu işleyen kitaplar. Bu daha çok birtakım kıssalarla işlenip karşılıklı soru-cevap şeklinde hazırlanmış olmalıdır.

g) Sîret ve tarih kitapları. Bunlar daha çok akıcı bir dil, kolay anlaşılır kelime ve cümlelerle anlaşılması kolay bir muhtevada olmalıdır.

h)Çocukların aklî ve anlayış seviyesiyle uyum sağlayacak fikri eserler. Bunlar daha çok İslâm nizamını işleyen, onun bir hayat dini olduğuna yer veren, bu hususta İslâm düşmanlarının ortaya attıkları şüpheleri reddedecek ölçüde hazırlanan kitaplar olmalıdır.

i) İlmî, tarihî, edebî ve tıbbî konulan çocukların seviyesine göre açıklayan kitaplar.

Terbiyeci kardeşim! Evinde kuracağın çocuklarla ilgili kütüphanede bulunduracağın kitapların türlerini belirttikten sonra, bu konularda aşağıda bazı zevatın kitaplarını tavsiye ederim. Böylece edineceğiniz kitaplar çocuklarınız için hem bir azık, hem de gelecek günlerde bir yardımcı arkadaş olurlar. Her kitabın yanıbaşında kaç yaşındaki çocuk için yararlı olacağı ayrıca belirtilmiştir:

1- Müslüman nesil için üstad Yusuf el-İzem'in seri kitapları:

a) İslâm Gonceleri - Birinci kısım: Akide.

b) İslâm Gonceleri - İkinci kısım: Hayat.

c) Müslüman kuşak için yol gösterici şiirler ve edebî parçalar.

d) Müslüman kuşak için dualar ve edebler.

e) Müslüman kuşak için müşahedeler ve âyetler. (İslâmî Kitaplar Yayınları)

2- Çocukların okuduğu din okulu (30) kıssa birarada. Bunlar, üstad Muhammed Atıyye el-Abrâşî'ye aittir. Yaş olarak (7-12). (Mısır Yayınevi)

3- Arapça dizi Avrupa'da...

Bu, üstad Hâmid Cude es-Sahhar'ın telifleridir. Yaş olarak (12-16). (Mısır Yayınevi).

4-Peygamberler kıssası dizisi...

Bu, üstad Hâmid Cude es-Sahhar'ın te'lîflatıdır. Yaş: (12-16). (Mısır Yayınevi).

5- Hulefâ-i Râşîdin dizisi...

Bu, üstad Hâmid Cude es-Sahhar'ın te'lîfatıdır. Yaş: (12-16). (Mısır Yayınevi).

6- Sîretü'n-Nebeviyye mecmuası...
Bu, üstad Hâmid Cude es-Sahhar'a aittir. Yaş: (12-16). (Mısır Yayınevi).
7- İslâm Fedaileri dizisi...
Bu, Üstad Muhammed Ali Kutub'a aittir. Yaş (12-16). (Hımıs/Dârü'l-Veraka).
8-Ebedileşen Müslümanlar...
Bu, üstad Muhammed Ali Kutub'un eseridir. Yaş (12-16). (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye).
9- Peygamber (a.s.) Efendimiz'in gazaları dizisi.
Bu da üstad Muhammed Ali Kutub'un eseridir. Yaş (12-16). (Haleb baskı).
10- Dinî kıssalar dizisi...
Bu, Dr. Muhammed Revvâs Kaleci'nin eseridir.
11-Müminlerin anneleri mecmuaları: 16 sayı.
Bu, üstad Muhammed Ahmed Berânik'in eseridir. Yaş: (12-16). Kız çocukları için... (Dârül- Maarif-Mısır).
12-Peygamberler kıssası mecmuası...
Bu, Üstad Ebû'l-Hasan en-Nedvî'nin eseridir. Yaş: (12-16). (Müessesetü'r-Risâle).
13- Kur'ân-ı Kerîm'deki kıssalar...
Bu, üstad Muhammed Kâmil Hasan el-Mahamî'nin eseridir. Yaş: (12-16) (el-Alemî Yayınevi).
14- Müslüman önderleri dizisi.
Bu, birkaç müellifin birlikte hazırladığı bir eserdir. Yaş: (12-16) (Mektebetü'l-Menâr el-İslâmiyye/Kuveyt).
15-Kahramanlar dizisi. (80 sayı)
Bu, üstad Muhammed Ali Kutub ile Muhammed Ömer ed-Dâûk'un eseridir. Yaş: (12-16). (el-Mektebetü'1-Arabiyye/Beyrût).
16- Mü’mine goncelere şiirler...
Bu, şaîr Mahmûd Ebûl-Vefa’nın eseridir. Yaş: (10-16). (Müessesetü'1-Aksâ-Amman).
17-Ebedileşenler...
Bu, üstad Muhammed Ali Kutub'un eseridir. Yaş: 15 ve daha yukarı olanlar için. (el-Ticariyetü'1-Müttahide Beyrut).
18- Kahraman yiğitler ve savaş alanları.
Bu, üstad Abdulvahhab Kasım ile üstâd Ahmed ed-Daâs'ın eseridir. Yaş: 15 ve daha yukarı olanlar için (Mektebetü'l-Burhan-Hımis).
19-el-Câmiâtü'1-Muhtare dizisi...

Bu, üstad Muhammed Nebhân Habbaz'ın eseridir. Yaş: 15 ve daha yukarı olanlar için. (Dârü'l-Kütübü'l- Alemiyye-Beyrût).

20- En güzel kıssalar mecmuası...

Bu, üstad Ali Fikrî'nin eseridir. Yaş: 15 ve daha yukarı olanlar için (Dârü'l-Alemiyye-Beyrût).

21- İslâmî kıssalar dizisi...

Bu, üstad Abdurrahman el-Bennâ'nın eseridir. Yaş: 15 ve daha yukarı olanları için. (Mektebetü'l-Menâr el-İslâmiyye-Kuveyt).

22-Siretü'l-Nebeviyye mecmuası... (el-Kebire).

Bu, üstad Abdulhamîd Cude es-Sahhar'ın eseridr. Yaş: 15 ve daha yukarı olanlar için. (Mısır Yayınevi).

23- Tarih'te geçen bazı kıssalar...

Bu, üstad Muhammed Hasan Hımısî'ye aittir. Yaş: 15 ve daha yukarı olanlar için. (Dârü'r-Reşîd-Dimaşk).

24- Üstad Necîb el-Geylânî kıssaları...

Yaş: 15 öve daha yukarı olanlar için. (Dârü'n-Nefâis-Beyrût).

25- İslâmî siyretler mecmuası...

Bu, üstad Muhammed Ali Devle'nin eseridir. Yaş: 15 ve daha yukarı olanlar için (Dârü'l-Kalem: Dimeşk-Beyrut).

26- Meşhur İslâm önderleri..

Bu, üstad Bessam el-Ali'nin eseridir. Yaş: 15 ve daha yukarı olanlar için,, (Dârü'n-Nefâis-Beyrût).

27- Kıssalar ve hikayeler..

Bu Üstad Muhammed Ali Devle'ye aittir. Yaş: 15 ve daha yukarı olan çocuklar içindir. (Dârü'l-Kalem: Dimaşk).

28-Şiirimiz.

Bu Ebu'l-Cüd'a aittir. (Dârü's-Selâm: Halep). Fikir kitapları:

1- İslâm hidâyetiyle ilgili bir dizi. Nesli yönlendirme ve eğitme konularını içermektedir.

Bu, merhum mürşid şeyh Ahmed Izzüddin el-Beyânûni'nin eseridir. Yaş: 15 ve daha yukarı olan çocuklar içindir. (Mektebetü'l-Hedyi-Halep).

2- İslâm inançları ve ibâdetleri dizisi.

Bu da merhum Şeyh Izzeddin el-Beyânûni'nin eseridir. Yaş: 15 ve daha yukarı olan çocuklar içindir. (Mektebetu 1-Hadyi-Haleb).

3- Toplum hakkında söylenenler. Bu bir dizi halindedir. Çok çeşitli İslâmi

konuları içermektedir.
Bu, başlarında Dr. Muhammed Said Ramazan el-Bûti olmak üzere birçok kişilerin hazırladığı seridir. Yaş: 15 ve daha yukarı olan çocuklar içindir. (Mektebetü'l-Farâbi-Dimaşk).

4- Eski kitaplar serisi. Bu da çok çeşitli İslâmi bilgileri içermektedir. Muhtelif yazarlar tarafından hazırlanmıştır. Yaş: 15 ve daha yukarı olan çocuklar içindir.

5- Başlıca İslâmi konular.
Bu, başlarında ben Abdullah Ulvân olmak üzere birçok yazarlar tarafından hazırlanmıştır. Yaş: 15 ve daha yukarı olan çocuklar içindir. (Dârü's-Selâm-Halep).

İslâm nizamından söz eden meşhur kitaplar:

1- Şehid Hasan Benna'ının bir dizi risaleleri.

2- Üstad Seyyid Kutub'un eserleri.

3- Üstad Ebu Hasan en-Nedvi'nin eserleri.

4- Üstad Ali Tantavi'nin eserleri.

5- Üstad Fethi Yeken'in eserleri.

6- Üstad Muhammed Kutub'un eserleri.

7- Üstad Said Havva'nın eserleri.

8- Dr. Muhammed Said Ramazan Bûti'nin eserleri.

9- Üstad Yusuf el-İzem'in eserleri.

10- Üstad Mütevelli Şaravi'nin eserleri.

Terbiyeci kardeşim! İslâmi konularda, çocuk terbiyesinde kafa ve kalb kulakları açık olan ilim adamlarından, ihlâs sahibi davetçi bilginlerden gereken yardımı istemen mümkündür. Onlar çocuğun akli seviyesine göre yazılan bu eserleri ve onun kültür seviyesine uygun olan neşriyatı sana tavsiye edebilirler, Ayrıca İslâm düşünce, hayat ve insan unsuruyla çatışmayan, bunlara ters düşmeyen kitablar hakkında sana yeterli bilgi verebilirler.
işaret edilmesi uygun olan bir husus da şudur: İslâm kütüphaneleri fikri, tevcihi ve öğretim metodu te'sirli eserler bakımından fakir sayılır. Çocukların seviyesine göre bu konularda pek az kitap yazılmıştır. Özellikle 6-12 yaş arası çocukları kastediyoruz. Bu konuda sözünü ettiğimiz yaş grubunda bulunan çocuklara hitab eden en çok beğendiğim ve uygun gördüğüm, üstad Yusuf el İzem'in "İslâm gonceleri" adlı bir seri eserdir. Bunlar kolay bir uslûb ve anlaşılır bir ifadeyle yazılmışlardır.
Doğrusu İslâm yazarlarından kalemlerini sivriltmelerini, gayret ve himmetlerini

bilemelerini bilhassa saygıyla bekliyorum. Umulur ki, bu kalemler İslâm kütüphanelerini öğretici, eğitici, fikri ve tevcihi anlamda kitablarla doldururlar da müslüman çocuklarının İslâmi düşünce ufku genişler, oluş, hayat ve insan hakkında yeterli bilgi ve malzeme bulurlar. Aynı zamanda İslâm'ın cihan şümul nizamını en doğru hatlarıyla açıklayan eserlerden yeterince çocuklarımızın istifadesine hazırlamış olurlar.

2- Kollektif bir çalışmayla aylık ya da haftalık bir dergi çıkarmak. Bu derginin ana vasıflan aşağıda belirttiğimiz şekilde olmalıdır.:

a) İslâmi anlamda yönlendirici bir ölçü ve muhtevada veya katıksız şekilde bilimsel bir vasıf taşıyacak.

b) İçinde sapıklığı, azgınlık ve anarşiyi ta'rif ve tavsif edecek yazılara yer verilmeyecek.

c) Erkekle kadın arasındaki farka ve bununla ilgili konulara hem yer verecek, hem bunların eşit olmadığını açık misallerle belirtecek.

d) Ahlâk ve fazileti zedeleyecek resimlere yer verilmeyecek.

e) İslâm'ı ifsad edecek konulara, kitaplara raslanmayacak ve bu gibi kitaplar tanıtılmıyacak.

Terbiyeci kardeşim! Belirttiğimiz vasıfta dergilere raslarsan onları alıp evine sokmanda hiçbir sakınca yoktur. Bunlan çocuklarının eline uzattığında bir endişe de sözkonusu olamaz.

Sözü edilen dergilerden bir kısmı:

Suriye'de çıkan “el-Hadare” dergisi
Kuveyt'te çıkan “el-Müctemi” dergisi.
Kuveyt'te çıkan “el-Va'yü'1-İslâmi” dergisi.
Hindistan'da çıkan “el-Ba'sü'1-İslâmi” dergisi.
Mısır'da çıkan “ed-Dâ've” dergisi.
Mısır'da çıkan “el-I'tisam” dergisi.
Ezher'de çıkan “el-Ezher” dergisi.
Bunlara benzer İslâm aleminde çıkan diğer dergiler.

3- Bu ve benzeri vasıtalardan yararlanmak:

Yararlı kültürel bilgi verip çocuğun idrakini geliştiren, görüş ufkunu açan sanat ve teknik imkanlardan yararlanmak bir terbiyeci için oldukça lüzumludur. Meselâ, bilimsel gerçekleri, tarihin ibretli yanlarını, önemli coğrafi bölgeleri, terbiye ile ilgili konuları yansıtan kaset film, video ve benzeri cihazları bu maksatla alıp kullanmakta bir sakınca yoktur.

Çocuk gözleriyle bilimsel gerçekleri, tarihi hakikatleri görüntüleriyle görmesi

onu mutlu eder, ferahlandırır, hayatını yeniler, intibahını kuvvetlendirir.
İbâdet dersinde çocuk hac ibadetiyle ilgili bir filmi bütün hareket ve görüntüleriyle görecek olursa, bu ders onun zihninde ve hafızasında yer eder; çünkü çocuk seyrettiği böyle bir filmde hac ibâdetini başından sonuna kadar bütün menasikiyle görmüş olur, bir bakıma içinde yaşamış, aynı havaya girmiş sayılır.
Çocuk İslâm ülkelerini gösteren bir film seyredince ne kadar sevinir, içindeki iman ve ülkeye doğru harekete geçer, tertemiz kalbi oraya doğru meyleder. Çünkü onu bu ülkeye bağlayan iki önemli bağ vardır: inanç ve İslâm kardeşliği...
Çocuk ilmi hakikatleri perdeye aksetmiş bir halde görünce bizzat o gerçeğin içinde bulunmuş gibi olur, konuyu derinliğine kavrama şansına erişir.
Benim inancıma göre, sözünü ettiğimiz bu vasıtalar ki yararlı bir düzeye getirilip ona göre kullanılıyor, çocuğun kültürünü genişletip, aksettirdiği konuyu bütün derinliğiyle çocuğun zihnine işler ve konuyu çocuğa sevdirir.
Artık terbiyeciye düşen odur ki, sözü edilen kaset ve video filmlerden sözünü ettiğimiz konularla ilgili olanını ya satın, ya emaneten ya da kirayla alıp çocuklarına göstermelidir.
Bu hususta tenbihte bulunmamız gereken bir şey var: İslâm ülkelerinde ithalat ve ihracatla uğraşan firmaların elbirliği edip bilimsel ölçüde filmler hazırlatmak, hazırlanmış olanlarım satın almak, tarihi filmlerden gerçeği yansıtanları tesbit edip terbiye ve ahlâk ile ilgili konuları seçmek ve bunları yaygınlaştırmak için bu konuda şirketler kurmaları vacibdir. Ancak bunlar gerek seçilirken, gerek hazırlatılırken çocukların yaş durumu ve akli seviyeleri dikkate alınmalıdır. Böylece her evde dolaştırılması mümkün ve kolay olur, her belde ve İslam ülkesine nakledilmesinde büyük yararlar sağlanır.
Şüphesiz ki, sözünü ettiğimiz muhtevadaki filmlerin çocuğun gerek öğretiminde, gerer eğitiminde, gerekse aile kültürü üzerinde ve toplumu düzeltmede büyük te'siri inkâr edilemez..

4- Konuyu açıklayıcı mahiyetteki vasıtalardan yararlanmak:
Çocuğun öğretiminde ve kültür seviyesini genişletmekte faydalı vasıtalardan biri de konuyu güzelce açıklayan, şüpheleri giderici mahiyette çizgileriyle yansıtan şeylerdir. Böylece çocuk için kapalı olan bir konu anlaşılır şekilde açıklanır, zorluklar giderilir, yollar kolaylaşır.
Ben şahsen bu vasıtaları aşağıdaki şekilde düşünüyorum:

a) Çocuğa İslâm ülkelerinin coğrafi ve fiziki durumunu açıklayan, dünya ülkeleri ve coğrafyası hakkında bilgi veren haritalar..

b) İslâm ülkelerinin bayındır yerlerini fotoğraflarla tesbit eden atlaslar, Bu

ülkelerin tarihi yerlerini, ibadethanelerini, sanat eserlerini ve umumla ilgili bölümlerini ancak sözü edilen atlaslar vasıtasıyla çocuklara gösterip açıklamak mümkün.

c) İslâm tarihinin önemli medeniyet safhalarını gösteren resimler, haritalar ve benzeri çizgiler. Çocuk böylece dedelerinin tarih boyunca ne gibi medeniyetler kurduklarını, bugünkü medeniyet ve ilme nasıl nizmet ettiklerini gözleriyle görmüş olur.

d) İslâm fütuhatını, İslâm devletinin yüceliğini, azizliğini her devir ve asırda yansıtan resimler, haritalar ve benzeri şeyler..

e) Dede ve babalarımızın tarih boyunca yaptıkları savaşları, fetihleri, gösterdikleri kahramanlıkları yansıtan resimler.

f) Çocuğa ilim, edep ve tarihi gerçekleri açıklayan resimler, minyatürler ve benzeri çizgiler...

Bunlardan başka çocuğa öğreniminde yardımcı olacak, kültürünü şerefle yükseltecek, bilgileri demet demet onun zihnine yerleştirecek resimler, haritalar, atlaslar ve benzeri şeyler.

Terbiyecilere düşen odur ki, bu gibi resim ve haritaları, atlas ve minyatürleri bütün gayretlerim sarfederek sağlamak; çocukları böylece gözleriyle de görmek suretiyle parlak bir akla sahip olabilsin, gerçek bilgiye erişsin ve çok kapsamlı bir kültür sahibi olsunlar.,

5- Zaman zaman müzeleri, tarihi yerleri ziyaret etmek:

Terbiyecilerin çocuklanna öğüt verip onları tahrik ve teşvik edecekleri hususlardan biri de tarihi değeri olan müzeleri arasıra ziyaret etmektir, ister bu ziyaret terbiyecinin bulunduğu şehir veya ülkede olsun farketmez. Ama daha çok İslâm ülkelerindekini ziyaret etmeyi tavsiye ederiz.

Şüphesiz ki müzeleri ziyaret, çocuğun önünde yepyeni ufuklar açar, ona yeni yeni bilgiler, marifetler ve tarihi kültür verir.

Aynı zamanda çocuğu tarihi gerçeklere, şerefli dönemlere götürüp arada sağlam bir ilgi kurar, tarih sahnesinde büyük kahramanlıklar gösteren Mü’minleri anma ve onlara karşı derin bir ilgi duyma şuuruna erişir. Gelip geçen nesillerden yana kalbinde özel yer ayırıp onlara karşı saygı duymaya başlar. Aynı zamanda İslâm'ın izzet binasını, İslâm devletini şan ve şerefle bina etme azim ve gayretini çocuğun içinde doğurur. Bugünkü medeniyeti geride bırakıp daha mükemmel bir medeniyet kurma, -geçmişte dede ve babalarının kendi dönemlerinde kurdukları medeniyeti dikkate alarak- gayreti dimağında şimşek gibi parıldar. Bu da Allah'a göre hiç de zor değildir.

Artık sana gereken ey terbiyeci kardeşim! çocuğunla birlikte İslâm ülkelerindeki tarihi müzeleri ziyaret etmek için azmini toplayıp harekete geçmendir. Umulur ki, bu kabil ziyaretler çocuğun ruhunda büyüklük, kendine güven, tarihine güven gibi manaları doğurur. Gerçek izzet ve şerefi, kuvvet ve atılganlığı onun nefsinde kökleştirir.

Allah (c.c.) rahmet eylesin şâir ne güzel söylemiştir!

“Bunlar bizim eserlerimizdir ki kimliğimize delâlet eder.
Bir de bizden sonraki eserlere ediniz nazar..”

6- Fırsat düştükçe umumi kütüphaneleri ziyaret etmek:

Terbiyecinin özen göstermesini gerektiren kültürel faaliyetlerinden biri de çocukları fırsat düşdükçe umumî kütüphanelere götürmektir. İster bu kütüphaneler eski eserlere ait olsun ister yeni eserleri arzetsin farketmez. Bunun en verimli ürünü çocuğun emaneten kitap alıp okumasını sağlamak ve bu hevesi onda uyandırmaktır.

Bunun bir diğer semeresi, çocuğun edebî cesareti âdet edinmesini, umumî yerlere girme usûlünü öğrenmesi, ilim ve kültür yuvalarına cesaretle girmesini sağlar.

Umumî kütüphaneleri ziyaret etmenin kültür yönünden bir başka faydası da şudur: İslâm ümmetine ait ilmî ve fikrî klasik eserleri tanımak İslâm'ın oluş, hayat ve insanla ilgili bütün yönleri hakkındaki düşüncesini açıklığa kavuşturmak İslâm ümmetinin geçmişteki kültürünü dikkate alıp yepyeni ufuklar açmak ve geçen asırlara tarihî ibreleri sergilemek, bunun için harekete geçmektir.

O halde, terbiyeci kardeşim! Çocuğunla birlikte bu mânaları iyi anlayabilmeniz için ve sözü edilen kıymetlerin ruhunuzda yeretmesi bakımından umumî kütüphaneleri ziyarete özen göster ki çocuğun senden ziyaret usûlünü, kitapları bulup istemeyi öğrenmiş olsun.

İşte, terbiyeci kardeşim! Bütün bunlar faydalı kültürel vasıtalardır. Çocuğun kültür bakımından oluşması, ilim ve düşünce bakımından yetişmesi için son derece önemli ve lüzumludur. Bunları hazırlama hususunda gayretini sarfet ki birçoğu çocuğuna önceden sunulmuş olsun, çoluk çocuğun arasında bulunsun. Umulur ki, bu hizmetinle gelecekte ciğer parelerin parlak akıl sahipleri, geniş idrâke erişmiş, kültürleri iyice genişleyip gelişmiş, bilgi ve marifetleri güç kazanmış bir halde görürsün. Ayrıca çocukların İslâmiyete hem akide ve düşünce bakımından gönül verip sağlam bir irtibat kurmuş olur. İslâm tarihine ise ruhuyla, sevgisiyle bağlanmış bulunur. İslâm'ın bugünkü medeniyetine ve gelişmekte olan durumuna izzet ve şerefle sarılmış, onu insanlık için tek önder

kabul etmiş bir düzeyde kendini gösterir. Günümüzün gelişen faydalı ilimlerini hem marifet, hem kültür yönünden benimseyip yararlanma yolunu seçmiş olur.

7- Çocuğu belli zamanlarda kitap okumaya teşvik etmek:

İslam'ın kaderini yücelttiği açıdan hareketle:

“De ki: Rabbim! ilmimi artır.”

“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” ilmî eserleri mütalâa etmesini sağlamak ve bu hususta onun devamlı hevesini artırmak gerekir.

İslâm'ın birer emânet olarak terbiyecilerin ve babaların boynuna yüklediği fikrî anlayış ve idrâkle ilgili sorumluluğu dikkate alarak çocuğu kitap mütalâa hususunda yönlendirme şuurunu taşımalıyız. O halde çocuğu fikren geliştirmeyi, bilgi yönünden oluşturmayı kültür bakımından geliştirmeyi kendine vazife edinen herkese vâcib olan şudur ki: Çocuk temyîz çağına veya konuları anlama yaşına gelince ona şunları tarif ve telkin etmelidir:

İslâm din ve devletir.

Kur'ân nizam ve sistemdir.

İslâm tarihi izzet, şeref ve yol göstericidir.

İslâm kültürü çok yönlü ve çok çeşitlidir

İslâm daveti gerek savunma, gerekse kahramanlık bakımından hareket ve irtibattır.

Bütün bunlar ancak tam bir anlayış ve zevk ile mütalâa etmekle gerçekleşebilir. Kapsamlı ve yararlı bir mütalâayı aşağıdaki belirttiğimiz şekilde özetleyebiliriz:

Fikir kitaplarını mütalâa etmek: Bunlar geçmişte İslâm'ın izzet ve şerefini çocuğa açıklar ve onun ebediyete kadar devam edeceğini, her dönemde tazeliğini, kuvvetini ve kapsamlılığını ortaya koyup başka sistemlerden ayrılacağını öğretir.

Tarihi eserleri mütalâa etmek: Bu, İslâm'ın kudret ve satvetini, müslUmanların geçmişteki şerefli yerlerini açıklar..

Fikir savaşıyla ilgili kitabları mütalâa etmek: Bu, İslâm düşmanlarının İslâm aleyhine çizdikleri planları gösterir. Bu planlar ister düzenbaz yahudilerin, isterse inkarcı komünistlerin veya hileci haçlıların olsun hepsinin de üzerindeki perdeyi kaldırıp ne melanetler hazırlandığını ortaya çıkarır.

Günümüzün gelişen medeniyet ve kültürüyle ilgili bazı önemli kitabları mütalâa etmek: Bu, tarih boyunca dedelerimizin kurduğu İslâm kültür ve medeniyetinin üzerindeki perdeyi açar, tarihin akışı içinde bugünkü medeniyetin temelini müslümanların attığını gösterir.

İşte bunun içindir ki, bizden önceki salih kişiler, çocuklarının fikri, tarihi ve kültürel anlayışlarını geliştirmişlerdir. Daha önce “akıl terbiyesiyle ilgili

sorumluluk” bahsinde, çocuğa Kur'an-ı Kerim'i, Hadis-i Şerifleri, iyilerin hayat hikayesini, güzel şiirleri, savaş tarihini, Resülüllah (a.s.) Efendimiz'in gazalarını öğretmenin zaruri olduğunu İslam terbiyecilerinin söylediklerini açıklamıştık. Burada anlattıklarımız sadece o bahisleri te'kiden beyan etmeye yöneliktir ki İslâm, babaları ve terbiyecileri hepsini de çocuğa öğretim ve eğitim kapısını açmaya itmiş, fikren gelişen anlayış sahibi olmalarını sağlamaya, temyiz çağına girince İslâm akidesinin tohumlarını ekmeye ve hayatlarının her döneminde bu akideyi işlemeye sevk etmiştir.

Ama bunların hepsine yol nasıl bulunur veya yol nedir?

Yol, tam bir anlayış zevki içinde devamlı mütalâa etmelerini sağlamak ve kulak verecekleri ölçüde telkinde bulunmaktır.

Mütalâa çocuğu kendine çekemez ve rağbetini artıramaz, ancak kitap okumayı, okuduğunu anlamaya çalışmayı aşılayacak, bunun zevkini doğuracak ve her yönüyle sevdirecek vasıtaları edinmekle mümkün olur.

Ben bu tür teşvik ve heves arttırma vasıtalarını aşağıdaki maddelerde özetliyerek tesbit etmiş bulunuyorum:

Çocuğa bilgiyle bilgisizlik arasındaki farkı gösterebilmek için bu hususta onun anlayacağı şekilde bir mukayese yapmalıyız. Ayrıca ona alimlerle câhiller arasındaki açık farkı gösterebilmek için yine bu iki sınıf arasında bir karşılaştırma ve kıyasa yönelmeliyiz. Aslında böyle bir mukayese ve karşılaştırma gerek ikna etme, gerek kesin delil getirme bakımından Kur'an'ın yolu ve metodudur. Nitekim Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor:

“De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”

Şüphesiz ki çocuğa, ilim adamlannın üstünlüğü, değerleri; cahillerin de bedbahtlık ve kıymetsizlikleri açıklanınca, bu onu doyurur ve hem derslerine bütünüyle yönelir hem de tavsiye edilen kitapları usanmadan mütalâa eder.

Ashab-ı Kiram'dan Muâz bin Cebel (r.a.) diyor ki:

“İlim kalblerin hayatıdır, gözlerin aydınlığıdır, bedenlerin kuvvetidir, tnsanı hayırlı ve iyi kişiler makamına ulaştırır. Dünya ve Ahiret'te yüksek derecelere eriştirir. İlmi konular üzerinde düşünmek oruca denktir. İlmi müzakerede bulunmak nafile namaz kılmak gibidir. İlim ile hısımlar arasında ciddi bağlar kurulur, helâl haram onunla seçilip bilinir. İlim imamdır, âmel ona uyan cemaattir. Saadetli kişilerin ilham kaynağıdır ki bedbaht kişiler bu kaynaktan mahrumdurlar.” [997]

Allâme Nasirü'd-din Tûsi “Abadü'l-Müteallimin” adlı risalesinin baş kısmında diyor ki:

“İlmin şerefini az çok herkes bilir. Çünkü ilim ancak insanlara has bir şereftir.

Çünkü ilimden başka diğer bütün hasletlerde insanlar ortaktırlar, diğer hayvanlar da öyle. Meselâ cesaret, kuvvet, şefkat ve benzeri yetenek ve duygular bu cümledendir. Allah ancak ilimle Adem'in meleklerden üstün olduğunu açıklamıştır. Böylece meleklere, Adem'e secde etmelerini emretmiştir. Ayrıca ilim saadete vesiledir, hem de ebedi saadete... Eğer amel ilmin iktiza ettiği ölçü ve anlama uygun gelirse bu böyledir.” [998]

Tabiinin ileri gelenlerinden Hasan el-Basri (r.a.) diyor ki:

“Eğer ilmin bir şekli ve sureti olsaydı, herhalde o, güneşin, ayın, yıldızların ve göğün suretinden daha güzel olurdu.”

Ayrıca çocuklar arasında yarışma tertiplemek: Hangisi daha çabuk okuyabilmektedir? Hangisi sınırlı bir zaman içinde ne kadar kitap veya kaç sahife anlayarak mütalâa edebilmektedir. Heves ve cesaretlerini artırmak için yapılan müsabakalarda birinci gelenler ödüllendirilmen'dir. İşte bu vesile çocuğa ikrama yol açmakta, ona cesaret verip işlediği güzel bir iş, yaptığı iyi bir amelden dolayı ilgi duyduğunu ortaya koymaktadır.

Ayrıca çocuğu güzel işinden, iyi ahlâkından dolayı da mükafatlandırmak bu vasıtalardan biridir. Nitekim imam Gazali sözü edilen hususu teşvikle şöyle diyor:

“Çocuğun güzel ahlâkı ortaya çıkınca, övgü değer bir fiilde bulununca, ona bundan dolayı ikramda bulunmak gerekir. Onu sevindirecek ölçüde mükafatta bulunmak uygun olur. Ayrıca herkesin önünde onu o güzel ahlâk veya iyi amelinden dolayı övmek de yerinde bir davranış sayılır.”

Çocuğa ikramda bulunmak, bir ödül vermek suretiyle cesaret ve hevesini arttırmak, hediye vermek, güzel hitapta bulunmak, Resulüllah'in (a.s.) şu hadisiyle tevafuk eder:

“Hediyeleşin ki birbirinizi sevesiniz.” [999]

“Kim size iyilikte bulunursa onu mükafatlandırınız! Buna gücünüz yetmezse, onun için duâ ediniz..” [1000]

Aynı zamanda bu, İbn Ömer'in şu rivayetiyle de uyum halindedir:

“Peygamber (a.s.) efendimiz at koşusu tertipledi ve öne geçeni ödüllendirdi.” [1001]

Çocuğa okuduğu faydalı kitapları anlamasını sağlamak, bu hususta ona bazı bilgi ve metotlar vermek, faydalı bir bilgiden nasıl yararlanılır, onun ölçüsünü göstermek gerekir.

Aynı zamanda tahsil edilen ilim, okunan kitap sâlih bir niyetle, övgü değer bir azimle ele alınır ve yararlanma düşüncesi hakim olursa, kişiye Allah'a ümit

bağlayan ve kendini bütünüyle ibâdete verenlerin sevabı gibi bir sevap verilir. Nitekim şanı yüce Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:
“Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım.”
Resülüllah (a.s.) Efendimiz de:
*“Ameller ancak niyetlere göre değer kazanır. Her kişiye niyetinin karşılığı vardır”*buyurmuştur.[1002]
Din bilginleri bu hadisten şu hükmü çıkarmışlardır: “Şüphesiz ki, iyi niyet âdeti ibâdete çevirir.”
Çocuk gerçekten mütelâa ettiği kitaptan dolayı ecir kazanacağını, Allah tarafından mükafatlandırılacağını, ilim tahsilinden dolayı bu sevgiye layık görüleceğini, kültürünü geliştirdiğinden dolayı yüksek dereceye eriştirileceğini bilip öğrendiği zaman kendisini bütünüyle derslerine ve kitap okumaya, verir; okumadan çalışmadan kuru bir tevekkülle asla yetinmez.
Çocuk için açık temiz hava almasını, güneşli bir havadan yararlanmasını, içini açacak güzel manzaralar seyretmesini sağlamak; kış aylarında ise, uygun giysilerle korunmasını, yaz aylarında uygun gelecek şekilde giydirilmesini dikkate almak gerekir. Çünkü bütün bu koruma ve itina gösterme, ileride çocuğun sağlıklı yetişmesine imkan verir, aynı zamanda kitap okumaya yöneltir ve ruhunu bir bakıma teşvikte bulunur, okumayı ona sevdirir. Çünkü sağlam kafa sağlam vücutta bulunur.
Çocuk için çok çeşitli fakat yararlı kitaplar bulundurmak, gerek evdeki kitaplığı, gerekse okul kitaplığını zenginleştirmek, camilerde birer kitaplık vücuda getirmek oldukça lüzumludur. Ayrıca genel kütüphaneleri de çocuk yayınları bakımından güçlendirmeyi ihmal etmemeliyiz.
Şüphesiz ki, çocuk arzuladığı veya ihtiyaç duyduğu kitapları önünde bulursa -bu kitaplar ister hikaye, ister şiir, isterse tarih veya ahlâkla ilgili bulunsun- şevk ve heyecanla bunlara yönelir ve boş vakitlerini değerlendirerek bilgi ve kültürünü genişletir.
Son olarak da vaktin kılınç gibi kesip biçici olduğunu, insana vacib olan hususların, yani yapılması gerekli olan işlerin vakitlerden çok fazla bulunduğunu; bilmediğimiz şeylerin bildiklerimizden her zaman fazla nisbet arzettiğini anlatmak ve müslümanın boş vakitlerini Peygamber (a.s.) Efendimiz'in bu tavsiyeleri doğrultusunda değerlendirmesinin gereğine dikkatini çekmek bir görevdir:
“Sana fayda verecek şeyleri sağlamaya çok istekli ve hırslı ol, Allah’tan yardım isteyerek acizlik gösterme.” [1003]

Bunun gibi Resülüllah (a.s.) Efendimiz faydalı çalışabilmek, dünyayı bayındır etmek ve şerefle yaşayabilmek için fırsatları ganimet bilmeyi nasıl emrediyorsa, ahirette de kurtuluşa erebilmek için yine Dünya'da ele geçen fırsatları ve nimetleri değerlendirmemizi şöyle emrediyor:
"Beş şeyden önce beş şeyi ganimet bil: Ölüm gelmeden hayatını, hastalık gelip çatmadan önce sağlığını, meşguliyet baş göstermeden önce boş vakitlerini, yaşlanmadan önce gençliğini, fakirlikten önce zenginliğini ganimet bil." [1004]
Çeşitli kitapları okumak, mütalâa etmek ancak aşağıdaki hususlara dikkat edildiği takdirde fayda verir:

1- Mütalâaya başlamadan önce kendini ona iyice hazırlamak. Bu da kültürünü arttırma, başkalarını hak dine davet etme ve İslâm risâletini yerine getirme, sonra da hem İslâm ümmetine, hem kendi yaşadığı belde halkına yararlı olmak niyetini taşır ve öylece okumaya başlarsa gerçekleşir.

2- Mütalâa esnasında zihni tek noktada toplama, dikkati dağıtmamaya çalışmak. Bu da okuduğu kitaba bütün dikkatini çevirip zihnini sadece ondaki konularla meşgul etmekle gerçekleşir. Böylece okuduğu şeyi etraflıca kuşatmış, okuduğu satırların mânalarını tam bir anlama gayretiyle kendini konuya vermiş olur.

3- Önemli sözlerin, dikkat çekici konuların altına kurşun kalemle çizmek, parlak düşünceleri böylece göze çarpacak duruma getirmek. Bu oldukça faydalı sonuçlar verir, özellikle ikinci defa kitaba göz gezdirdiğinde çizdiği çizgiler hemen dikkatini çeker ve taşıdığı mânalar zihninde bir şimşek gibi çakar. Böylece parlak fikirleri hafızasında tutma imkânı doğar.

4- Kitap okurken çok önemli hususları açıklamak veya onunla ilgili bir kayıtta bulunmak için sahifenin kenarlarına kurşun kalemle not etmek. Bu sayede önemli hususlar anlaşılmış ve hafızada tutulmuş olur.

5- Çok önemli bölümleri tesbit etmek, sevdiği fikirleri hatırda tutabilmek ve bir konuşma esnasında o bölümleri ve fikirleri nakledebilmek için, kitabın son kısmına boş bir sahifeye bunları sahife numarasıyla birlikte kurşun kalemle yazmakta büyük yarar var. İhtiyaç duyulduğu zaman kitabı açmadan sadece not ettiği sahifeye bakması yeter.

6- Kitapları mütâala ederken, orada gördükleri önemli belgeleri, edebî sözleri, ilgi çekici şiirleri, tarihi kıssaları yazıp biriktirmek, bu konularda doküman toplamak için yanında büyükçe bir defter bulundurmak da oldukça faydalı bir çalışma sayılır. Rastladığı şer'î bir fetvayı her zaman bulmak veya hatırlamak mümkün olmadığından onu o deftere ilgili bölümüne kaydetmek çok şey kazandırır.

Sonunda birçok kitaplar uzun yıllar mütalâa edilip gerekli konularla ilgili bölümler ve parçalar not alınınca ortaya geniş ve büyük bir malzeme çıkmış olur. Kişi hayatının gelecek yıllarında en hayırlı faydalan uzun yılların bu tarz çalışmasıyla sağlamış olur. İlmî çalışmalarına geniş imkânlar hazırlamış bir düzeye gelmiş bulunur.

O halde, terbiyeci kardeşim! Sen artık çocuğunu kitap okumaya teşvîk ederken belirttiğimiz hususlara rivayet etmesini sağla, devamlı surette onu böyle bir doküman hazırlamaya irşâd et. Tâ ki, çocuğun gelecekte bilgili kişiler arasında yerini alabilsin, kültürlü bir çevre içinde lâyık olduğu itibarı görsün, parlak fikirli ve açık anlayışlı kuşak içinde olanlardan biri durumuna gelsin... Şüphesiz ki bütün bunlar Allah'a göre hiç de zor değildir.[1005]

7- Çocuğa İslamiyetle İlgili Sorumluluğunu Öğretmek

Zarurî olarak itina gösterilecek çok önemli husulardan biri ve terbiyecinini dikkatini çekeceğimiz bir diğer konu, aşağıdaki hakikatleri çocuklara telkin edip üzerinde ısrarla durmaktır:

a) Mekke'de İslâmın ilk yıllarında Erkam'ın evinde toplanıp ellerinde İslâm'ın nusret ve başarı bayrağını tutanların hemen hepsi gençlerden oluşuyordu. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in de yaşı 40-41 dolaylarında idi. Ebûbekir Sıddık (r.a.), O'ndan üç yaş küçük bulunuyordu. Hz. Ömer ise henüz yirmi yedi yaşında bir gençti. Hz. Osman da Peygamber (a.s.) Efendimiz'den küçük idi. Hz. Ali ise o sırada yaşça hepsinin küçüğü sayılırdı.

Bunlar gibi, Abdullah bin Mes'ud, Abdurrahman bin Avf, Erkam bin Ebû'l-Arkam, Saîd bin Zeyd, Mus'âb bin Umeyr, Bilâl bin Rebah, Ammar bin Yâsir ve bunlar gibi nice onlar ve yüzler hepsi de genç yaşta bulunuyorlardı.

b) İşte bu gençler İslam davetinin ağırlık ve yükümlülüğünü severek yüklendiler. Bu uğurda işkenceye uğratıldılar, azâb gördüler, kurban verdiler fakat sabrın en yüksek ve anlamlı belgesini gösterdiler. Bunlar gecelerini gündüzlerine kattılar da İslâm'ın yayılmasını, onun ruh ve mayasının gönüllere işlenmesini sağladılar. Bu dinin yardım bulması ve yeryüzünde yerleşmesi için durmadan çalıştılar. Çok geçmeden akşamla kuşluk arası denecek kadar kısa bir sürede müslümanlar devlet ve hükümranlık temeli üzerinde yükseldiler. Hükümet ve liderliklerini sağlamlaştırıp kabul ettirdiler. Fars ve Rum (İran ve Roma) gibi o çağın en büyük iki devletine baş eğdirdiler. İslâm'ın manevî gölgesi doğuda Çin'e kuzeyde Harzem'e Ermenistan ve Rusya'ya kadar ulaştı, İslâm'ın yüksek adaletine Şam,

Mısır, Trablus ve Afrika'nın önemli kesimleri girdi. Bu fütuhat ve yayılmanın tamamı otuzbeş yılda gerçekleşti.
Emevîler devrinde İslâm topraklan deniz misali genişledi. Çin'in içlerine kadar saltanatları ilerledi. Türkistan'da kendini gösterdi. Endülüs'e kadar uzandılar. Abbasî halîfelerinden Harun Reşid bütün dünya ülkelerine İslâm âleminin güç ve kudretini tanıtabilecek bir düzeye geldi. Karşısında muhatab bulamıyınca da, yağmur yağdıran ve yağdırmayan bulutlara seslendi: "İstediğin yere yağmaya bak, çünkü çok sürmez senin çıkaracağın ürünler bize taşınıp gelecektir!"

c) İslâm'a ilk hizmet eden Ashab-ı Kiram ve onlara iyilik ve ihsan ile uyanlar, eriştikleri mecd u şerefin doruğuna ancak şu iki şeyle ulaşabilmişlerdi:

Birincisi: İslâmiyet hem inanç, hem fikir, hem söz, hem amel bakımından tahkikî ve tatbikî olarak benimseyip kendilerine gerekli görmüşlerdi.
O nedenle kesin bir zaferi, açık bir fethi boyunlarına borç bilip Allah ve din düşmanlarına karşı Üstünlük sağlamışlardı. Kendilerine belirtilen tahkiki imân olmasaydı, arzulanan başarı ve zaferi elde etmeleri mümkün değildi. Hem azizlik ve reislik dizginini de ellerinde tutmaları düşünülemezdi.
Tarih kitapları bize şunu hatırlatıyor: Mısır seferine çıkan İslâm kumandanı Amr bin As, aradan iki yıl gibi uzun bir süre geçtiği halde Mısır'ı fethe dememişti. Bunun üzerine Halife Ömer (r.a.) ona şu mektubu yazmıştı:
"Mısır'ı fethetmekte bu kadar geciktiğinize hayret ediyorum. İki yıldan beri savaşıyorsunuz ama sonuç alamıyorsunuz. Bunun tek sebebi, düşmanlarınızın dünyayı sevdiği gibi onu sevmeye başlamanızdır. Şüpheniz olmasın ki, Cenab-ı Hak, bir kavme ve millete ancak onların sâdık niyeti sebebiyle yardım edip zafer kapısını açar."
Allah (c.c.) âdil halifeye geniş rahmetini ihsan buyursun ki bir zamanlar o şöyle demişti: "Biz bir milletiz ki Allah bizi ancak İslâmiyetle aziz ve şerefli kılmıştır. Ne zaman Allah'ın bizi aziz kıldığı şeyin gayrini arzulayıp peşine düşersek, İşte o zaman Allah bizi alçaltıp rüsvay eder." [1006]

İkincisi: Ashab-ı Kiram, İslâm risâletini cihadlarıyla, verdikleri kurbanlarla, kuvvetli sabırla, kahramanlık ve cesaretiyle dünyaya taşıyıp götürmüşlerdi.
O kadar ki, onların yaptıkları fetihler batının nihayetine kadar ulaşmıştı. Ünlü kumandan Akabe bin Nafi" Atlas okyanusunun önlerine gelip atını denize sürerek şöyle demişti:
"Ey Muhammed'in Rabbi Yüce Allah'ım! Eğer bu deniz önümde engel olmasaydı, senin yüce sözün uğrunda dünyayı fethederdim. Allahım! Sen şahid ol.."

Doğunun da nihayetine eriştiler, kumandan Kuteybe el-Bâhili Çin topraklarına gelip dayanmıştı. Arkadaşları onu daha ileri gitmekten sakındırarak şöyle demişti:
“Ya Kuteybe! Gerçekten Türk ülkelerine girip hayli ilerledin. Olaylar ise zamanın kanatları arasında bazan ikbal kapısını açar, bazan da idbar kapısını...”
Onun bu uyarısı üzerine hücrelerine kadar imânla dolu olan Kuteybe şu cevabı veya karşılığı vermişti:
“Ben ancak Allah'ın nusretine büyük bir güven besleyerek bu ülkelere kadar geldim. Müddet sona erince iddetin bir yararı olmaz.”
Onu uyaran ve sakındıran kişi, ondaki azm u gayreti, samimiyet ve iyi niyeti görünce, Allah sözü daha yüce olsun diye çırpınıp Allah'a dayandığını görünce şu sözleri söylemek zorunda kalmıştı:
“Artık sen ya Kuteybe! Dilediğin şekilde yoluna devam et. Bu öyle bir azimdir ki onu ancak Allah sindirip geri çevirebilir.”
Evet eğer onlarda böylesine samimi bir niyet ve azim olmasaydı yeryüzünde bir karış bile ilerleyemez ve Allah'ın dinini dünyaya yayamazlardı.

d) Bugünkü İslâm nesilleri ve kuşaklan olan bizler, İslâm'ı kendimize gerekli kılmakta o ciddi insanlar gibi hareket eder, cihâdda ve Allah yolunda kurban vermekte selefin yolunu tutar, sabn şiar edinir, birbirimize destek olup sabır tavsiye eder, sebat gösterirsek, çok geçmez yakın gelecekte kendi ellerimizle İslâm'ın izzet ve şerefini gerçekleştirir, bileklerimizle müslüman devletini kurarız. Bu yolda şeref, büyüklük, edebilik elde etmeyi Allah'ın destek ve yardımını isteyerek yürürsek, insanlar için hayırlı bir ümmet olarak yerimizi almış oluruz. Çünkü bizden önceki Mü’minler de erlerdi, bizler de erleriz. Allah ise kendi kitabında azimli gayretli erleri överek şöyle buyurmuştur:
“Mü’minlerden öyle erler (yiğit kahramanlar) vardır ki, Allah'a verdikleri sözü yerine getirip sadakatlerini isbat ettiler. Onlardan kimi ahde vefa, söze bağlılık edip canını verdi. Kimi de (canını vermek için) beklemektedir. Verdikleri sözü asla değiştirmediler.” [1007]
“Öyle adamlardır ki, ne ticaret, ne alım-satım onları Allah'ı anmaktan, namazı kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymaz. Kalblerin ve gözlerin (korkudan) döneceği günden korkarlar.” ***[1008]***
Günümüzün İslâm neslinin zahirde kahraman erler, manada dağlar gibi olması ne zarar verir? İslâm şâiri Muhammed ikbal ne güzel söylemiştir! Allah ruhunu şad eylesin.
“Onlar dağlarda dağlar gibi idiler.

Deniz dalgaları üzerinde denizler gibi yürüdüler!”
Bu gün dünya milletleri tuğyan eden madde karanlığında yollarını şaşırmış durumdalar. Ruhen çözülüp çökme, her şeyi mubah sayma bataklığına düşüp zulüm ve istibdat pırangasına vurulmuş, karanlık fikirler ve birtakım izimlerle durmadan güreşmekteler. İşte günümüzün süper devletleri keskin pençelerini uzatıp insanlık adına kurulan medeniyeti parçalamakta, azgınlık ve vahşetleriyle insanlığı ayakta tutan değerleri ve ilgili yüce misalleri boğmakta, peygamberlerin tebliğ buyurdukları risâleti yok etmeye ahşmaktalar. Daha doğrusu bütün çirkin hücumlarını insanı köle yapmaya çevirmişler, onu asıl yurdundan kovup hayırlarını kökünden koparmışlardır, çocuğuyla, kadınıyla, yaşlısıyla hepsini soyup çıkarmışlardır.
Dünya milletlerini böylesine tuğyan eden, hakkı çiğneyen saldırganlardan ve bir sürü fenalıklardan kim koruyacaktır? Beşeriyeti içinde düştüğü fikri gerilemeden ve ahlâki çöküntü ve çözüntüden kim halas edecektir? İnsanlığı yok edecek azgın bir savaştan güven içinde kalmak isteyenlere kim koruyucu elini uzatacaktır? Diğer bir deyimle kurtuluş gemisi ne olabilir? İnsanlık için güven tapası ne olabilir.
Bana göre ve bir çok düşünürlere, felsefecilere ve ilim adamlarına göre, İslâm getirdiği ruhi dayanak, içtimai düzen ve siyasi nizamla insanlığın fikir, islâh ve ilke lideri olmaya çok layık ve çok uygundur, insanlığı azıp sapıtmanın sultasından ancak bu din kurtarabilir. Mevcud bozgunculuğu ve her şeyi mubah saymaklığı ancak bu dinin esas ve prensiplerini bertaraf edebilir..
İlyas Ebû Şebke, “Araplarla Frenkler Arasında Fikir ve Ruh İrtibatları” adlı eserinde diyor ki: “
Şüphesiz ki, Arap medeniyetinin zeval bulması, İspanya ve Avrupa için bir uğursuzluk olmuştur. Endülüs asıl saadeti ancak Arapların gölgesinde tanıyabilmiştir. Araplar gidince topraklar üzerine helak ve yokluk çöktü.”
İngiliz filozoflarından Bernard Şhaw o meşhur sözlerinden birinde şöyle demiştir:
“Andolsun Muhammed'in dininin şerefli ve yüce yeri vardır. O hayatı bütün yönleriyle katlayıp kendinde toplamıştır. Çok çeşitli hayat dönemlerini hazmedecek kudreti kendisinde taşıyan tek dindir. Ben şahsen Muhammed'in insanlığın kurtarıcısı olarak çağrılmasını tek çare olarak görüyorum. Muhammed'in bir benzeri insanlığın önüne geçip önderlik yaparsa ancak bütün müşkilatları çözüp sonuca bağlayabilir.”
İngiliz tarihçilerinden Valls, “İnsanlık Tarihinin Güzel Yüzleri” adlı eserinde diyor ki:

“Şüphesiz ki Avrupa idari ve ticari kanunları itibariyle İslâm'ın bir şehri sayılır.”
İşte bunun içindir ki, günümüzün İslâm kuşaklarından boyunlarına düşen sorumluluğu yerine getirmeleri istenmektedir, İslâm'ın gerçekleştirdiği medeniyetle, beşeriyyeti, tuğyan eden madde karanlıklarından kurtarmada kendilerine büyük görevler düşmektedir, İslâm kuşaklan, her şeyi mubah saymayı gerektiren sebebleri, insanlığı yok edecek savaşları ancak, İslâm'ın insanlığı saadete ve kardeşliğe götüren esaslarıyla durdurabilir. Bu da ancak İslâm'ın ebediyyet damgasını taşıyan risâletini yeniden dünya milletlerine götürmekle mümkün olur. Böylece dünyada güven, istikrar sağlanır ve gök altındaki her ülke bununla huzur bulabilir. Netice olarak insanlık ancak bu risâletle kendini bulabilir, imân ve Kur'an hükümlerinin nuruyla nimetlenirler.
Bu hükümler Rabbani isim alır, cihanşümul bir ad taşır. Kapsamlılık, insan ruhunun muhtaç olduğunu vermeklik ve ebedilik ancak bunda mevcuttur.
İslâm şeriatının Rabbani olarak adlandırılması, O yegane hikmet sahibi ve övülmeye lâyık olan Allah’tan indiği içindir.
Cihanşümul bir ad ve vasıf alması, çünkü o bütün bir insanlığın yolu ve şeriatıdır.
Kapsamlılık vasfı taşıması, hayat yolunu göstermek için indiğindendir. insan ruhunun muhtaç olduğu her şeyi vermesi, beşerriyetin ihtiyacını karşılayacak, her yerde ve her zaman onu tatmin edecek güç ve muhtevada gelmesindendir.
Ebedilik vasfı taşıması, çünkü o kendi tabiatında gelişmenin ve devamlılığın tohumlarını da kıyamete kadar taşımaktadır.
İslâm ümmetine şeref ve fahır, ebedilik ve üstünlük olarak Allah'ın kendi Muhkem Kitabında şu buyruğu yeter:
“Siz insanlardan yana çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten men'eder, Allah'a inanırsınız.” [1009]
Artık bu ümmet Allah'ın buyurduğu gibi kendine düşen sorumluluğu düşünerek yerinden sıçrayacak, şan ve şeref dolu yepyeni Ahlâk ile dünyaya ayak basacak ve kahraman yiğitlerin sürücülük azimetiyle sahneye çıkacak, Bedir, Kadisiye, Yermuk ve Hatin'de olduğu gibi fetih ruhuyla adımını atacak, İslâm risâleti ve Kur'an esaslarıyla sorumluluğunu yerine getirecektir.
Evet, artık terbiyeciler bu gerçekleri çocuklarının ve öğrencilerinin ruhuna ve dimağına yerleştirip diksinler, bu manaları her an onlara telkinde bulunsunlar. Tâ ki, çocuklar sorumluluklarının neler olduğunu anlamış olsunlar, üzerlerine gerekeni arzulanan şekilde edâ etsinler.
Terbiyeciler böyle düşünüp hareket ederlerse, yakın gelecekte çocuklarını sadık davetçiler ve ihlâs sahibi, İslâm askerleri olarak görme bahtiyarlığına erişirler.

Rablerinin davetini tebliğ ederler ve Allah’tan başka hiç kimseden korkmazlar. Bu yolda her türlü ezâ ve cefâya, sıkıntı ve saldırıya katlanırlar. Allah'ın izniyle en büyük zafer ve başarıya nail olurlar, en yüksek izzet ve şerefe kavuşurlar. Bu da Allah'a göre asla zor değildir.[1010]

8- Çocuğun Kalb Ve Kafasına Cihad Ruhunu Bütün Derinliğine İşlemek

Dikkat edilecek meselelerden, çok önemli işler terbiyecilerin itina göstereceği, azimlerini kullanıp çevirmeleri gereken hususlardan biri, cihâd ruhunu çocuğun kalb ve kafasına bütün derinliğine bir fidan misali dikmeleridir. Bu uğurda azim ve sabır göstermenin en ince mânasını, onların gönüllerine ve idrâklerine işlemeleridir, özellikle içinde yaşadığımız şu asırda ki İslâm hükmü İslâm ülkelerinde bile inhisar altına alınmıştır. İslâm'ın izzet ve şeref güneşi dünyada batmış, liderlik azgın sapıkların eline geçmiştir. Birçok İslâm ülkelerinde sevk u idare dizgini hiçbir himmet ve amacı olmayan kimselerin eline teslim edilmiştir. Bunlar Allah ve İslâm düşmanlarının hazırladığı planları infaz etmekten, yani onları uygulamaktan başka birşey düşünmezler. Bu planlar komünizmle veya emperyalizmle veya yahudilikle, ya da haçlılıkla ilgili olabilir, arada pek fark yoktur, hepsi de İslâm'a karşıdırlar. Bunun neticesi olarak İslâm birlik ve dayanışması felç hale getirilmiştir, toplumlar azgın maddenin cenderesine sokulmuş ve ahlaken çökme, herşeyi mubah sayma bataklığına itilmiştir. Sapık ilkeler hayat suyu zannedilerek her tarafa fışkırtılmış, Allah'ı inkar düşüncesi amansız bir fikir savaşı açmıştır. Böylece İslâm ülkeleri göz dikenlerin hedefi haline gelmiş ve arzu eden herkesin gayesi sayılmıştır.
İşte bunun için terbiyecilere, çocuklarına sabrın, dayanma gücünü tavsiye etmenin manasını telkin etmeleri ve cihâd ruhunu onların kalb ve kafalarının derinliğine işlemeleri vacibdir. Umulur ki, ileride çocukların yapacağı cihadla İslâm'ın şan ve şerefi kuvvet kazanıp yardım görür.
Ancak cihâd ruhunun gönüllere bütün derinliğiyle aşılanmasında terbiyecilerin çocuklarla birlikte izleyecekleri yol ve dikkat edecekleri yöntem nedir? Sabrın mânasını kökleştirme nasıl olacak, bunların safhaları nelerdir?
Bence bu aşağıdaki bir kaç madde halinde özetlenebilir:

1- Çocuğa devamlı surette İslâm'ın şan ve şerefinin ve İslâm'ın muhteşem sarayının inşasının ancak cihad ve i'lâ-i kelimetullah ile mümkün olacağı duygu ve düşüncesini vermek.
Kur'an'da şöyle buyuruluyor:
“Ey imân edenler! Sizden kim dininden dönerse, Allah onun yerine öyle bir

millet getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler; Mü'minlere karşı boyunları büyük ve alçak gönüllüdürler; kâfirlere karşı başları dik, vakarlı ve güçlüdürler. Allah yolunda cihâd (kutsal savaş) ederler, kınayıp ayıplayanların ayıplamasından endişe etmezler. İşte bu Allah'ın öyle bir lutfudur ki dilediğine verir. Allah'ın (lütf u ihsanı) geniştir ve O her şeyi bilir." ***[1011]***

2- Çocuğa devamlı surette Allah (c.c.) yolunda cihâd'ın bir kaç çeşit olduğunu anlatıp işlemek:

Malî cihâd: Bu Allah (c.c.) sözü daha yüce olsun diye malî yardımda bulunmaktır. Aslında bu çeşit cihâd oldukça önemli bir anlam taşır, İslâm ümmetinin hayatta yapacağı ister tebliği, ister talîmi; ister siyasî, isterse çatışma cihetiyle olsun, sahneliyeceği cihâd'ın malî imkana büyük çapta ihtiyacı sözkonusudur.

"Şüphesiz ki Allah, Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'ân'da va'dettiği bir hak olarak, karşılığında kendilerine Cennet verilmek üzere Mü'minlerden canlarını ve mallarını satın almıştır. Onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve öldürülürler. Allah'tan daha fazla va'dini yerine getiren kim? O halde yaptığımız alım-satımdan dolayı müjdelenip sevinin. İşte bu, selâmete giden büyük bir kurtuluştur." [1012]

"Sizler hafifliğiniz ve ağırlığınızla savaşa çıkın; Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla cihâda devam ediniz. Eğer bilirseniz bu sizin için hayırlıdır." [1013]

Hadis-i Şerifte ise şöyle buyuruluyor:

"Kim Allah yolunda bir infakta bulunursa, ona yediyüz katı yazılır." [1014]

"Kim Allah yolunda savaşan bir gaziyi teçhiz ederse, gerçekten o da savaşmıştır. Kim de savaşa çıkan bir gazinin ev halkını koruyup ilgilenirse, o da savaşa çıkmış sayılır." [1015]

Tebliği Cihad:

Bu, İslâm'ı dil ile tebliğ anlamına gelir. Kâfirlere, münafıklara, inkarcılara ve doğru yoldan sapanlara İslâm davetinin hakk olduğunu kesin delillerle anlatmakla gerçekleşir.

"Mü'min erkeklerle Mü'min kadınlar birbirinin velileri (yardımcıları, destekleyicileri ve Allah için dost ve yakınları) dirler. İyilikle emrederler, fenalıktan men'ederler; namazı vaktinde kılarlar, zekâtı (yerli yerince) verirler de Allah ve Peygamber'ine taât ederler. İşte bunları Allah (geniş) rahmetine eriştirecektir. Şüphesiz ki Allah yegane üstün ve her işinde hikmet sahibidir."

[1016]
“Onlar Allah'ın risâletlerini tebliğ ederler. Allah’tan saygı ile korkarlar; Allah’tan başka hiç kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah yeter.” [1017]
Bu konuda Resülüllah (a.s.) Efendimiz de şöyle buyurmuştur:
“Allah, benden bir şey duyup onu duyduğu gibi tebliğ eden kişinin yüzünü nurlandırıp ak-pak eylesin. Nice kendisine tebliğ edilen var ki, işitenden daha kulak verip daha anlayışlıdır.” ***[1018]***
“Kim doğru yola davet ederse, ona uyanların ecirlerinden bir misli kendisine vardır. Bu, onların ecirlerinden bir şey eksiltmez.” [1019]
Tâlim (öğretim) yoluyla cihâd:
Bu, İslâm topluluğunu ilim, kültür ve fikir yönlerinden oluşturmak için gereken bütün gayreti sarfetmek ve İslâm'ın bir bütün olarak oluş, hayat ve insanla ilgili düşünce ve duygusunu en doğru şekilde yansıtmakla gerçekleşir.
“Mü’minlerin toptan (hiç kimse geriye kalmamak şartıyla) savaşa çıkmaları uygun değildir. Her grup (kabile) savaşa çıkarken kendilerinden birkaç kişinin dini ilimleri öğrenmeleri ve geri döndükleri zaman sakınırlar diye kavimlerini bu hususta uyarmaları (onlara öğrendiklerini öğretmeleri) gerekmez mi?” [1020]
Bu hususta Peygamber (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu tesbit edilmiştir:
“İlimde nasihatlaşın. Çünkü gerçekten sizden birinin ilminde hiyanette bulunması, malında hıyanette bulunmasından daha şiddetli (daha kötü) dir. Hem şüphesiz ki Allah sizden soracaktır.” ***[1021]***
“Kim ilmi bir konu meseleden sorulur da onu gizleyip cevaplamazsa, Kıyamet günü ateşten bir gem ile gemlenir.” ***[1022]***
Siyasi cihâd:
Bu, İslâm devletinin İslâm esaslarına, kapsamlı genel kaidelerine ve kısaca hüküm nizamında hâkimiyyetin yalnız Allah'a ait olduğuna göre kurulması için bütün cehd u gayreti sarfetmektir. Kur'an'da bu husus şöyle açıklanıyor:
“Ve aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet; onların arzu ve heveslerine uyma; Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmında seni şaşırtmalardan sakın. Eğer yüz çevirirlerse, bilmiş ol ki, Allah bazı günahlardan dolayı onları musibete uğratmak istiyor ve hem insanların çoğu ilâhî sınırları aşanlardır.” [1023]
Resülüllah (a.s.) Efendimiz de şöyle buyurmuştur:
“Benden önce Allah ne kadar bir peygamber bir ümmete gönderdiyse, mutlaka onun ümmetinden birtakım havariler (yardımcılar) ve O'nun sünnetini tutan,

emrine uyan arkadaşları olmuştur. Sonra da arkalarından yerlerine öyleleri geldi ki yapmıyacakları sözleri söylediler, emrohınmadıkları şeyleri yapdılar. Kim onlarla eliyle savaşırsa o Mü'mindir; kim onlarla diliyle savaşırsa o da mümindir. Kim de onlarla kalbiyle savaşırsa o da Mü'mindir. Bunun ötesinde imândan hardal tanesi kadarı yoktur." [1024]

Vurup öldürüşmek yoluyla cihâd:

Bu, her tağutun karşısına bütün gayret ve yeteneği ortaya koyarak durmaktır. Mü'min bu hususta her geçidde durup Allah'ın hükmünden başkasının yerine getirilmesine bakarak görevini yerine getirir, yani Allah'ın hükmüyle amel edilinceye kadar savaşır. O'nun davetim yeryüzünde yaymaya çalışır, ister bu tağutlar İslâm ülkelerinde, isterse dâr-i harpte bulunsunlar hepsiyle sözü edilen mücadele sürdürülür.

Kur'an'da buyuruluyor:

"Yeryüzünde bir fitne kalmayıncaya ve din bütünüyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın." [1025]

"Kendilerine kitap verilenlerden Allah'ı ve Ahiret gününe inanmayanlar, Allah'ın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayanlar ve hak dini (İslâm'ı) din edinmeyenlerle -boyun eğip küçülmüş olarak elden cizye verinceye kadar- savaşın!" ***[1026]***

Şimdi de Rebi'i bin Amir'in müslümanlarla İranlıların ünlü kumandanı Rüstem arasında geçen konuşmayı nakletmesini hep birlikte okuyalım:

Müslümanlar: Şüphesiz ki Allah bizi insanları insanlara kulluk etmekten kurtarıp Allah'a kulluk ve ibâdete çevirmemiz için görevlendirip göndermiştir. Aynı zamanda insanları dünyanın dar ve sıkıntılı yerinden çıkarıp geniş yerine ulaştırmak, batıl dinlerin zulmünden kurtarıp İslâm adaletine kavuşturmak için bizi yola çıkarmış bulunuyor."

Terbiyeci cihaddan anlaşılan bu genel mana ve hükümleri çocuğuna anlatıp onun idrakini bu hususta uyanık tutarak cihadın bütün çeşitlerini öğretirse, ileride çocuk kendini bütünüyle cihada verip azimli ve kararlı bir kişi olur. Çünkü cihâd Allah (c.c.) sözü daha yüce olsun niyetiyle yapıldığı sürece davetin bütün çeşitlerini kendi kapsamına almaktadır.

3- Çocuğa devamlı surette Ashab-ı Kiram'ın çocuklarının kahramanlık ve yiğitliklerini anlatmak. Böylece çocuk onlar hakkında bilgi edindikçe dava uğrunda sabır gösterip onların yolu ve yöntemi üzerinde yürümeye çalışır. Onlardan size birkaç misal verelim:

a) Müslümanlar Uhud savaşına çıkmış bulunuyorlardı. Resülüllah (a.s.)

Efendimiz onları gözden geçirdiğinde içlerinde bazılarının yaşını çok küçük görmüştü. Bu yüzden geri çevirdiklerinden biri de Rafı' bin Hudayc idi, onu Semure bin Cündep izliyordu. Ok atmasını iyi becerdiğini söylediler de Rafi'in orduya katılmasına müsaade etti.

Bunun üzerine Semure bin Cündep üzüntüsünden ağladı. Anasının kocasına gidip dert yanarak şöyle dedi: “Resülüllah (a.s.) Efendimiz Rafia savaşa katılması için izin verdi, fakat beni geri çevirdi. Oysa ben güreşte Râfi'i yeniyordum.” Bu haber Peygamber (a.s.) Efendimiz'e ulaşınca bu iki gencin güreşmesini emretti. Semure üstün gelince onun da savaşa katılmasına izin verdi.

b) Resülüllah (a.s.) Efendimiz yakın arkadaşı Ebubekir Sıddîk (r.a.) ile birlikte Medine-i Münevvere'ye hicret ettiğinde Sevr mağarasında üç gün gizlenip kalmışlardı. Ebubekir Sıddik'ın küçük kızları Aişe ile Esma onlara yiyecek hazırlayıp ulaştırmakla meşgul olmuşlardı. Hz. Esma, taşıdığı yiyecek torbasını heybe yapmak için belindeki kuşağı ikiye bölerek torbaların ağzını bağlamıştı. Peygamber (a.s.) onun bu gayretini görünce, “iki kuşak sahibi” anlamına gelen “*Zatü'n-Nitakayn”* diyerek ona iltifatta bulunmuştu. Ebubekir oğlu Abdullah ise günlük, saatlik haberleri toplayıp onlara ulaştırmakla meşgul olmuştu. Akşamleyin Kureyşliler toplanıp ne kadar bir karar almışlarsa, Hz. Abdullah onu tesbit edip sabahın erken saatlerinde babasıyla Resülüllah'a ulaştırmayı başarmıştı. Bazen de akşamlan geç saatlerde onlara uğrardı. Seher vakti olunca ayrılıp Mekke'ye dönerdi. Sabahın erken saatinde Kureyşli'lerin yanında bulunur, bir tarafa ayrılmadığının intibaını verirdi. Bilindiği gibi, gerek Hz. Aişe, gerekse kardeşi Abdullah o günlerde henüz ergen olmamışlardı.

c) Tarih kitapları şunu da anlatır: Mü’min bir delikanlı babasından, yeryüzünün çeşitli bölgelerinde dolaşıp şan ve şerefin doruğuna yükselmeyi dilediğini ve bunun için kendisine müsade etmesini istemişti. Onun İslâm adına bu güzel isteği şâirlere konu olmuş, Arap edebiyatına geçmiştir.

Bu hususta fazla misal edinmek isteyenlere, kitabımızın ikinci kısmının “çocuğu korkutmamak” bahsinde yeteri kadar açıklamada bulunmuşuzdur. Oraya bir göz atmaları tavsiye olunur.

4- Çocuğa, Enfâl, Tevbe ve Ahzâb sûrelerini ezberletmek.

Bunlardan başka Kur'an âyetlerinde cihâdla ilgili kısımları iniş sebebleriyle birlikte öğretmek ve taşıdıkları manaları açıklamak gerekir. Resülüllah (a.s.) Efendimizle Ashab-ı Kiram'ın Bedir, Hendek ve Huneyn savaşlarında gösterdikleri kahramanlıkların, cesaretin nasıl bir dereceye yükseldiklerini bir tablo halinde anlatmakta büyük yararlar sözkonusudur. Bütün bu olaylar çocukların idrakinde olumlu te'sirler meydana getirip ona hareket ve hız

kazandırır. Onu cesaretli, kahraman, öne atılan bir kişi yapar; Allah yolunda savaşırken kınayanların kınamasından asla endişe duymaz. Bilâkis kendini bütünüyle cihada verir, İslâm'da ilk bu mücadeleyi kahramanlıkla veren taze nesiller gibi olmaya çalışır. Tarih akışı içinde onlar gibi şerefli bir yer almak ister.

5- Kaza ve Kader'in manasını çocuğun kalb ve kafasına işlemek. Öyle anlaşılır bir usûl ve metotla anlatılır ki, çocuk kaza ve kadere kesinlikle imân eder. Hayatta kendisine dokunacak bir kazanın hata yapmıyacağını, hata edip dokunmayanın da dokunacak olmadığını bilir. Hem ümmetin tamamı biraraya gelip kendisine bir kötülükte bulunmak isteseler, eğer Allah (c.c.) onu ona yazmamışsa, mümkün değil bir şey yapamıyacaklarına kesinkes inanır, insanların ecelleri gelince ne bir an ileri alınır, ne de geri bırakılır, bunu da bilir. Yalnız Allah'ın diriltip öldüren olduğunu, aziz kılıp aşağıladığını, zarar ve yarar verdiğini, yükseltip alçalttığım, her şeyin anahtarları O'nun elinde bulunduğunu, O'nun kudretinin her şeye yettiğini şüpheden uzak bir imanla kabul eder.

Bu hususta selef-i sâlihinin dediklerini şahid ve delil getirmekte bir sakınca olmasa gerek:

“Günümden hangi gün kaçarım ölümden ben;
Taktir edilmeyen gün mü,yoksa taktir edilen gün?
Taktir edilmeyen günden zaten korkmam..
Taktir edilenden ise sakınan kurtulmaz!

Ey terbiyeciler! Buraya kadar anlattıklarımız, çocuğun kalb ve dimağına cihâd ruhunu bütün derinliğine işlemekte en önemli noktalar ve safhalardır. Size gereken hem bu yolda yürümek, hem çocuklarınıza telkin etmektir. Çocuklar ergenlik çağına ulaşınca, cihad için çağrıcının sesini işitecekleri zaman izzet ve keramet meydanına koşarlar; savaşa hazırlanmış, cihad ruhunu almış bir halde Allah’tan başka hiç kimseden korkmazlar. Bundan sonra da artık bir daha silahı ellerinden bırakmazlar, cihaddan ve i'lâ-yı kelimetullahtan asla geri kalmazlar, İslâm sancağının yükseldiğini görünceye kadar devam ederler. Zafer bayrağının dalgalandığını görünceye kadar savaşı bırakmazlar, İşte o zaman Mü’minler Allah'ın yardım ve zafer lûtfetmesiyle sevinirler. Allah (c.c.) dilediğine yardım edip zafer kapısını açar. O çok üstün, çok güçlüdür ve yegane merhamet sahibidir.[1027]

KİTABI BİTİRİRKEN

“İslâm çocuk terbiyesi” dizisinde şimdiye kadar açıkladığımız meselelerden, bahis ve bölümlerden sana -terbiyeci kardeşim!- hiç şüphe kabul etmiyecek ve iltibasa meydan vermiyecek şekilde tebellür etti ki, İslâm'ın yolu ve yöntemi kamil ölçüdedir, tarikatı her yoldan ayrılıp açık-seçiklik arzetmekte, üslûbu ise emsal kabul etmiyecek bir özelliktedir. Bütün bunlar çocuğu imân ve ahlâk cihetiyle hazırlamakta, nefsini ve ahlâkını oluşturmakta, beden ve sosyal eğitimini sağlamaktadır. Böylece çocuk yakın gelecekte sâlih, dengeli, düzenli, inançlı, ahlâklı ve İslâm risaletine bağlı olarak yetişecek; üzerindeki yükün ağırlığını ve verdiği yorgunluğu idrâk ederek aksiyoner olacak, sorumluluklarını bilecek ve sonunda amaçların amacına erişip kendine düşeni yapmış bulunacak... Bu da aziz ve celîl olan Allah'ın rızası, Cennet ile necat, ateşten kurtulmadır...

Pedagoji ve sosyoloji üzerinde çalışan ilim adamlarının hemen hemen üzerinde birleştiği, öğretim ve eğitimle uğraşan öğretmenlerin fikir birliği ettiği hususlardan biri şudur: Terbiyeci ister öğretmen, ister baba, ister ana veya mürşid-i rabbani bir kimse olsun, gayret ve azimetinin en yüksek noktasını kullanıp, Allah'ın indirdiği Rabbani yol ve yöntemin uygulanmasına, İslâm şeriatının esas ve prensiplerini vaz'ettiği nizamın yerine getirilmesine harcadığı zaman, hiç şüphe yok ki, çocuk imân ve takva üzerine yetişecek, fazilet ve ahlâk basamaklarında kademe kademe yükselecek, toplum karşısında parlak akıl sahibi gibi en güzel ve üstün bir düzen görünümüyle çıkacak, dengeli bir yolda yürüyecek, kolay muameleli olacak, güzel ve temiz bir hayat sergileyecek, ikrama layık bir kişi olacaktır..

Bazı terbiyecilerle babaların çocuklarının din ve ahlâk sınırını aştığından, doğru yoldan saptığından, aileyi dinlemediklerinden, ana babaya karşı geldiklerinden şikayetlerine gelince: Bu, birinci derecede terbiyecilerin kendilerine raci' bir mâna taşır:

Babası onun kötü arkadaşlarla yakınlık kurmasına müsamaha edince çocuğun durumu nasıl düzelebilir?

Babası onu yabancı okullara kurban verince çocuğun akidesi nasıl sabit kalabilir?

Babası eve televizyon ve benzeri cihazları sokup onda her türlü ahlâki çöküntü ve çöküntünün, günah arzeden görüntülerin sergilendiğini görünce çocuğun ahlâkı nasıl düzelebilir?

Babası çocuğun önüne ahlâk bozucu dergiler, cinsel konuları en müstehcen şekilde anlatan fotoromanları ve benzeri kıssaları koyup onun sapmasına, yozmasına cesaret verince çocuğun günlük hayatını istenilen şekilde nasıl düzende tutabiliriz?

Çocuğun Allah'ı inkar eden ve batılılarca bilimsellik anlamı taşıyan dinsizlikle ilgili konulara bakmasına, onları benimsemesine göz yuman bir baba ortada dururken çocuğun imanını selâmete nasıl eriştirebiliriz?
Genel anlamıyla, terbiyeci eğitim hususunda İslâm'ın getirdiği yol ve yöntemi benimsemez, çocuğu hazırlama ve oluşturmada İslâm nizamıyla işe başlamazsa, çocuk nasıl müstakim olabilir?
Hz. Ömer (r.a.) çocuğunun hakkını vermeyen, ona ana seçerken saliha bir kadın arayıp bulmayan, ona güzel bir isim koymayan ve Kur'an öğretmiyen bir babanın yüzüne bağırmak suretiyle ne güzel bir uyarıda bulunmuştur: "Çocuğundan şikayet için bana geldin; baba hakkını çiğnediğini ileri sürdün, oysa o sana karşı gelmeden, hakkını çiğnemeden sen onun hakkını vermemiş, sorumluluğunu yerine getirmemişsin. O sana kötülük yapmadan sen ona kötülükte bulunmuşsun!"
Böylece Hz. Ömer (r.a.) çocuğunun terbiyesini ihmal eden babayı, çocuğun sapıtıp âsi olmasından dolayı birinci derecede sorumlu tutmuştur.
Bazı babaların çocuklarının tam âsi ve sapık yetişip geliştiğini ve kendilerini terbiye ve te'dip hususunda dinlemediklerini iddia etmelerine gelince bu kökünden reddedilecek bir iddiadır. Çünkü çocuğun sapmasına sebep olan hususları araştırdığımızda, hepsinin de babalara analara raci' olduğunu göreceğiz. Bunlar ya çocuklarına kötü örnek olmuşlardır; ya terbiyede İslâm'ın getirdiği yol ve yöntemi uygulamamışlardır, ya da İslâm'ın lüzumlu gördüğü, ana babaya farz kıldığı hakkı ihmal etmişlerdir.
İşte bu doğrultuda benzeri bir olayı terbiye kitapları şöyle nakletmektedirler: Bir bedevi çocuklarının asiliğinden, söz dinlemezliğinden şikayetçi olmuş ve başka bir çare bulamayınca da onları şu mısralarıyla şöyle hicvetmiştir
"Oğularımın hepsi birer köpek misâli,
En iyileri bana en iyi söveni.
Edep ve dayağım onlara fayda vermedi,
Genişliğim ve hoşgörüm bir sonuç vermedi!
Keşke arkamda kimse bırakmadan ölseydim,
Veya çocuğu olmayan kısır bir kişi olsaydım!
Kim bilir, belki de bedevi, zamanında kendi babasına isyan edip saygısızlıkta bulunmuş da Allah (c.c.) da ondan bu intikamı kendi çocuklarının isyanıyla almıştır. Bu hususta Resülüllah (a.s.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu tesbit edilmiştir:
"İyilik eskiyip çürümez, günah unutulmaz, Deyyan ise ölmez, istediğin gibi ol; nasıl amel edersen ona göre karşılık görürsün." [1028]

“Babalarınıza iyilik ve ihsanda bulunun ki, çocuklarınız da size iyilik ve ihsanda bulunsunlar. İffetli ve namuslu olun ki, kadınlarınız da iffetli olsunlar.” [1029]

Bazan da kaide tersine döner: Terbiyeci bütün gayretini, yeteneğini en yüksek noktasına varıncaya kadar ortaya koyar, İslâm terbiye sistemiyle amel edip uygulamada bulunur, buna rağmen çocuk toplumdan kopuk ve sapık yetişir.

Nitekim Cenab-ı Hak, Nûh peygamberin oğlunun isyanından, doğru yola daveti reddettiğinden, babasını peygamber olarak tanımadığından bahisle onun büyüklük tasladığına ve bu yüzden fakirlerden olduğuna, inkarcı azgınlarla beraber tufanda boğulduğuna dikkatleri çekmektedir.

Böyle bir durumda terbiyeci Allah'ın huzurunda mazur sayılır. Çünkü üzerine düşen öğretim ve eğitimi yerine getirmiş, Allah'ın kendisine yüklediği sorumluluğu idrâk ile gerekeni yapmıştır.

Son olarak terbiyeci kardeşim! Çocuk terbiyesi hususunda da İslâm'ın açmış olduğu yolda yürüyeceğine, onun getirdiği metodu uygulayacağına dair Allah'a söz ver, himmet ve gayretini topla, azmini bile de her merhalede İslâm'ın terbiye sistemini uygulamanın gereğini yerine getir. Onu her yönüyle ele alıp işle, bütün bölümleriyle ciddi biçimde meşgul ol. Eğer böyle yaparsan, yakında çocuğunu islâh güneşi, doğru yolun nurlu ayları, yeryüzünde yürüyen melekler olarak görebilirsin. O kadar ki senin çocuğuna toplum içinde parmakla işaret edilir, nefs ve ruh paklığı, ahlâk güzelliğiyle tanınır, iyi muamelesiyle, dengeli ve düzenli yaşayışıyla, lûtüfkâr münasebetleriyle meşgul olur, örnek edinilir.

Ben tefaülde bulunayım ki, şu yaşamakta olan genç nesil ve çocuklar İslâm'ı, inanç ve amel yönleriyle kendilerine gerekli görür, onun talimlerini hüküm ve yol olarak alırlarsa, çok sürmez bizden öncekilerin şeref ve yüceliğine dönüş başlar, dünya milletleri arasında, büyük milletler misali güçlü kuvvetli, kudretli temeli sağlam bir devlet oluştururlar, iş bununla da kalmaz ileride diğer milletler bu devletin karşısında onun heybet ve azametinden eğilirler. Bu da Allah'a göre zor değildir.

Terbiyeci kardeşim! Bu ümmetin önce gelenlerine uygun olan, sonra gelenlerine de uygundur. Onlara yakışan şey, bunlara da yakışır.

Eğer bu ümmetin evveli gerek uygulama, gerek yerine getirme bakımından İslâm nizamıyla salâh bulmuşsa -ki bulmuştur, liderlik ve zaferin doruğuna yükselmiştir- bu ümmetin sonra gelenleri de ancak İslâm nizamıyla, onu uygulamak ve yaşamakla salâha kavuşabilir ve öncekilerde olduğu gibi, liderlik ve zaferin zirvesine yükselir.

Allah (c.c.) kendisine bol rahmet eylesin Hz. Ömer (r.a.) ne güzel söylemiştir:

“Biz öyle bir kavimiz ki, Allah bizi ancak İslâmiyetle aziz ve üstün kılmıştır. Ne

zaman biz azizlik ve üstünlüğü İslâmın gayrinde ararsak, İşte o zaman Allah (c.c.) bizi başaşağı getirip zelil ve hakir kılar.”
Allah Resulü (a.s.) Efendimiz çok doğru buyurmuştur:
“Müslümanların emirleri (hükümdar ve liderleri) Allah'ın indirdiğinin başkasıyla hükmetmeye görsünler, mutlaka Allah onların düşmanlarını üzerlerine saldırtıp musallat eder de ellerinde olanın bir kısmını tüketirler. Onlar Allah'ın kitabını ve peygamberlerinin sünnetini tatil etmeye görsünler, mutlaka Allah onların belâ ve sıkıntısını kendi aralarında meydana getirir.” [1030]
Liderlik ve zafere erişmenin açık yollarından biri, önce müslümanlar kendi nefslerini islahla işe başlamalıdırlar. Sonra da İslâm'ın koyduğu metotla oğullarımızı ve kızlarımızı terbiyeye başlamalıyız. Çünkü ferdin İslahı, ailenin ıslahına giden en tabii yol ve yöntemdir. Ve bundan sonra toplumun ıslah edilmesi gelir. Sonra da İslami toplumlarda ihlas sahibi mücahid Mü’minlerden sağlam kaidesi bulunanlar oluşur. O mücahidler ki İslâm devleti onların elleriyle vücud bulur, onların azimli yiğitlikleriyle müslumanların izzet ve üstünlüğü gerçekleşir.
Artık ey babalar, ey analar ve ey terbiyeciler:
Çocuklarınızı terbiyede anlattıklarımızın hepsi İslâm'ın koyduğu yol, yöntem ve metotlardır. Çocukların ıslah ve doğru yolu bulmaları için en sağlam yol budur. O halde sorumluluklarınızı idrâk ederek yerinizden sıçrayın, üzerinize gerekeni yerine getirin. Tâ ki toplum içinde çocuklarınızın ve ailelerinizin ıslâhı gerçekleşmiş olsun. Muhammed'e mensup (a.s.) ülke ve kesimlerde cihâd ve zafer orduları oluşsun. Böylece dünya ülkeleri dalâlet ve câhiliyetten kurtulup hidayete eriştirilsin. Maddenin cenderesinden kurtulup kutsal mânanın ferahlatıcı havasına kavuşsun. Hakk'ın nuruna, İslâm'ın risâletine doğru adım atsın..
“De ki istediğiniz şekilde amel ediniz. Allah işlediğinizi görüp (değerlendirecektir.) Peygamberi de, Mü’minler de sizin yaptıklarınızı görüp (gerekeni) yapacaklardır. Sonra da gizli açık her şeyi bilen (Yüce Kudrete) döndürüleceksiniz. O da amel edegeldiğiniz şeyleri bir bir size haber verecektir.” [1031]
Dualarımızın sonu: Hamd âlemlerin Rabbi Allah'adır.[1032]

MÜRACAAT EDİLEN ÖNEMLİ KAYNAKLAR

1- Kur'an-ı Kerim
2- el-Mürşidu Li-ayeti'l-Kur'ani'l-Kerîm, Muhammed Farîs Berekât
3- el-Camiu ü-Ahkâmi'l-Kur'an, Ebû Abdillah Muhammed el-Kurtubî
4- Tefsiru İbn Kesir, Ebü Fida İsmail bin Kesir
5- Fi' Zilali'l-Kur'an, Şehid Seyyid Kutub
6- Tefsiru Ayeti'l-Ahkam, Şeyh Muhammed Ali es-Sabûni
7- Tefsiru Ayeti'l-Ahkam, Şeyh Muhammed Ali es-Sâyis
8- Ahkâm'ül-Kur'ânî'l-Kerim, Ebu Bekir Cessas
9- Ahkâm'ül-Kur'ânî'l- Kerim, EbuBekir Muhammed (İbnü'l-Arabî)
10- Safvetü'l Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'an, Şeyh Muhammed Hüseyin Mahlut
11- et-Terğib ve't-Terhib, Abdulazîm el-Munzeri
12- Feyzü'l-Kadîr, Allâme Münavî,
13- Neylü'l-Evtâr, Muhammed Şevkanî
14- Sübülü's-Selâm, Es-San'anî
15- Fethül Bârî Fi Şerhi'1-Buharî, Hafız İbn Hacer el-Askalânî
16- Riyazü's-Salihîn, İmam Nevevî
17- Keşfü'l-Hafa, İsmail el-Aclûnî
18- Hayatü's-Sahabe, Kandehlevî
19- Safvetü's-Safve, İbnü'l-Cevzi
20- Muhammed Rasûlüllah (a.s.), Şeyh Abdullah Siracüddin
21- Fıkhü's-Siyre, Dr. Muhammed Said Ramazan Butî
22- es-Siyretü'n-Nebeviyye, Merhum Dr. Mustafa es-Sibaî
23- Şerhü Fethi'l-Kadir, Kemâlüddin İbn Hümam el-Hanefî
24- Bedayiu's-Sanayi', Alâü'd-Din Kâsânî
25- el-Muğnî,İbn Kudame
26- Haşiyetü Reddi'l-Muhtar Alâ Dürri'l-Muhtar, İbn Âbidîn
27- el-Fıkhu Alâl-Mezahibi'l-Arbaati, Abdurrahman Cezîrî
28- Fethü Bâbi'l-lnâye, Aliyyü'l-Kaarî
29- İhyau Ulûmi'd-din, Hüccetü'l-İslâm, İmam Gazâlî
30- Risaletü'l-Müsterşidîn, el-Muhasibî
31- Muhtesü Minhaci'l-Kasidîn, Ahmed İbn Kudame el-Makdisî
32- Kitabü'z-Zühdi ve'r-Rakaik, Abdullah bin Mübarek
33- Tuhfetü'l-Mevdûd Bi-Ahkâmi'l-Mevlûd, Muhammed bin Kayyım el-

Cevzîyye

34- Adâbü'l-Müteallimîn, Ahmed Abdülğaffar el-Attar

35- et-Terbiyetü'l-İslamiyye, el-Kabisî

36- et-Terbiyetü ve't-Ta'lîm Fi'l-İslam, Dr. Muhammed Esad Tals

37- et-Terbiyetü'l-İslamiyye, Muhammed Atiyye el-Abrâşî

38- et-Terbiyetü'l-İslamiyye ve Felasifetuha, Muhammed Atiyye el-Abrâşî

39- Vesailü't-Terbiyeti'l-İslamiyye, Dr. Muhammed Emin el-Mısrî

40- Üsesü't-Terbiyyeti'l-İslamiyye, Abdurrahman en-Nahtavî

41- Mebadiu İlmi'l-Ahlâk, Dr. Muhammed Abdullah Derraz.

42- el-Helal ve'l-Harâm, Dr. Yusuf el-Kardâvî.

43- el-İman ve't-Hayât, Dr. Yusuf el-Kardâvî.

44- Dürûsü'l-Mektebeti's-Sâniyye, Dr. Yusuf el-Kardâvî.

45- el-Müctemiu'l-Mütekâfilü Fi'l-İslam, Dr. Abdülaziz Hayat.

46- Amelü'l-Müslim Fi'l-Yevmi ve'l-Leyle, Muhammed Târık-Muhammed Salîh.

47- Hadisü'l-İslam, Muhammed Mustafa Ebû'l-Ûlâ.

48- el-Adâletü'l-İctimaiyye, Merhum Seyyid Kutub.

49- el-İslam ve's-Selamü'l-Âlemî, Merhum Seyyid Kutub.

50- Ahlâkuna'l İçtimaiyye, Dr. Mustafa es-Sibâî.

51- Uzemâunâ Fi't-Tarih, Dr. Mustafa es-Sibâî.

52- Hakeza Âlimetni'l-Hayat, Dr. Mustafa es-Sibâî.

53- Keyfe Med'ü ile'l-İslam, Fethi Yeken.

54- Müşkilâtü'd-Dâve ve'd-Dâiyye, Fethi Yeken.

55- Muhadarat "er-Resûlü'l-Muallim", Allame Şeyh Ebu Gudde.

56- eş-Şuyûiyye Ve'l-İslam,. el-Akkad ve'l-Attar.

57- el-Müşkîlatü'n-Nefsiyye, Dr. Nebih el-Ğabre.

58- Mekâidü Yahudiyye, Şeyh Abdurrahman Habeneke.

59- Hulku'l-Müslim, Şeyh Muhammed el-Gazzali.

60- el-İslam (dört cüz), Şeyh Said Havva.

61- Allah, Şeyh Said Havva.

62- er-Rasûl (iki cüz), Şeyh Said Havva.

63- Cündü'llahi Sekafe, Şeyh Said Havva.

64- Hatarü't-Teberrüc ve'l-İhtilât, Abdulbaki Remdûn.

65- Hükmü'l-İslam Fi'n-Nazar, Muhammed Edib Gülgül.
66- Tuhfetül-Arûs, Muhammed Mehdî İstanbulî.
67- Mâzâ Âni'l-Mer'eti, Dr. Nureddin Itır
68- el-Mer'etü'l-Müslime, Şeyh Vehbi Süleyman el-Ğavedî.
69- Şerîâtü'l-İslam, Dr. Yusuf Kardavî.
70- Dirasatü İslamîyye, Merhum Seyyid Kutub.
71- et-Tekâfü'l-İçtimaiyye-Fi'l-İslam, Abdullah Ulvan
72- Teâddüdü'z-Zevcât Fi'l-İslam, Abdullah Ulvan
73- Şübuhat ve Rüdûd, Abdullah Ulvan
74- Hatta Yalemü'ş-Şübbab, Abdullah Ulvan
75- Hükmü'l-İslam Fi vesaili'l-A'lam, Abdullah Ulvan
76- Akabatü'z-Zevcad, Abdullah Ulvan
77- İlâ Külli Ebin Gayur, Abdullah Ulvan
78- İlâ Vereseti'l-Enbiya, Abdullah Ulvan

Diğer bazı kaynak kitap isimleri de kitabımızın dipnotlarına yazılmıştır.[1033]

---

[1] **Murahaka:** Şehevî duygunun harekete geçmek üzere bulunan 12-15 yaşarasındaki dönemi. **Bulûğ:**Ergenlik çağı...

[2] Ahmed b. Hanbel. Nesâî.

[3] Buharî-Müslim-Tirmizî-İbn Mâce-Ebû Dâvud.

[4] Ahmed b. Hanbel-İbn Mâce-Tirmizî.

[5] Sahih-i Müslim: Hz. Aişe (r.a.) dan.

[6] Müsned-i Abdullah b. Vehb.

[7] Bakara: 2/222.

[8] İstihaza kanı, Resûlüllâh (a.s.) Efendimizin buyurduğu gibi normal ay hali kanı değildir. Bu daha çok bir hastalık, damar çatlaması gibi bir sebepten ileri gelir. Hanefîlere göre, üç günden daha az bir süre veya on günden daha çok bir süre gelen kan istihaza kanıdır. Lohusalık kanı ise en çok kırk gündür. Bu süreyi aşınca, aşan kısım istihaza kanı sayılır. (M)

[9] Buharî: Hz. Aişe (r.a.) dan.

[10] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 5-9.

[11] Ebû Dâvud-Tirmizî.

[12] Kütüb-i Sitte. Getirilen havluyu geri çevirip onunla kurulanmaması, iki şekilde yorumlanmıştır: Ya arzu ettiği şekilde temiz değildi, ya da çok acele ettiği bir iş bulunuyordu da kurulanacak vakit yoktu. Çünkü genellikle yıkandıktan sonra kendine ait bir havluyla kurulanırdı. (Mütercim)

[13] Ebû Dâvud.

[14] Nisa: 4/43.

[15] Dârekutnî-el-Hâkim.

[16] Kütüb-i Sitte.

[17] Ebû Dâvud.

[18] Bakara: 2/222.

[19] Ebû Dâvud: Abdullah bin Sa'd (r.a.) den.

[20] Tirmizî-İbn Mâce: İbn Ömer (r.a.) dan

[21] eş-Şerhü's-Sağir Hâşiyetü's-Sâvi: C. 1/65, 92, 93.

[22] Vâkı'â: 56/79.

[23] el-Hâkim Müstedrek'de.

[24] Darekutnî-Bezzar.

[25] Buharî-Müslim. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 9-14.

[26] Rum: 30/21

[27] Beyhakî: Sa'd bin Ebî Vakkas (r.a.) den.

[28] Taberânî- Beyhakî.

[29] Buharî-Müslim: Enes (r.a.) den.

[30] Sahih-i Müslim: Ebû Zerr (r.a.) den.

[31] Ahmed b. Hanbel-Tirmizî.

[32] Taberânî-İbn İshâk.

[33] Tevbe: 9/24.

[34] Sahîh-i Müslim.

[35] İbn Hişâm.

[36] Tevbe: 9/71.

[37] Akabatü'z-Zevac adlı kitabımıza müracaat ettiğinizde bu konuyu orada çok açık biçimde ve yeterli ölçüde görebilirsiniz. İnşaallah. (Müellif)

[38] Nahl: 16/72.

[39] el-Cemaa rivayet etmiştir.

[40] Buhari-Müslim.

[41] İmam Mâlik-İbn Mâce.

[42] Rum: 30/21.

[43] Abdurrezzak-Beyhakî.

[44] Sahîh-i Müslim.

[45] Bu kısmı Akabatu'z-Zevac adlı kitabın 64. sahifesinden iktibasen naklettik. Her babanın bu kitabı alıp okumasını tavsiye ederiz. (Müellif).

[46] Buharî-Ebû Dâvud

[47] İbn Ebû Şeybe: Sened-i Ceyyidle...

[48] Ahmed bin Hanbel.

[49] Tirmizî-Nesâî.

[50] Tirmizî

[51] Ahmed-Tirmizî-Ebû Dâvud.

[52] Tirmizî.

[53] Tirmizî, zayıf senedle...

[54] Deylemi/Müsned-i Firdevs'de...

[55] Ebû Mansûr.

[56] Buharî: İbn Abbas (r.a.) dan

[57] Bakara: 2/223.

[58] Sahih-i Müslim: Ebû Musa el-Eş'ârî (r.a.) den

[59] Sahih-i Müslim-Ebû Dâvud.

[60] Ebû Dâvud-Nesâî.

[61] Sahih-i Müslim: Abdullah bin Kays (r.a.) den.

[62] Buharî-Müslim: Aişe (r.a.) dan

[63] Ashab-ı Sünen. (Nesâi müstesna)

[64] Müslim-Ebû Dâvud.

[65] Ahmed bin Hanbel-Ebû Dâvud: Ebû Hüreyre (r.a.) den.

[66] Nesâî-İbn Hibban: Sened-i Ceyyid ile rivayet etmişlerdir.

[67] İbn Adiy-Ebû Dâvud-Ahmed bin Hanbel.

[68] Ashab-ı Sünen (Nesâî müstesna)

[69] Nesâî: Tavus'dan.

[70] Bakara: 2/222.

[71] Ay hâlinde iken kadınla cinsel temasın doğuracağı sıhhî zararlar hakkındaki bilgiler, Merâğî Tefsîrî'nden alınmıştır. Bakara: 2/222.

[72] Bir miskal (4.8 gr) ağırlığında sikke altın.

[73] Sahih-i Buharı.

[74] Ebû Dâvud-Nesâî.

[75] Buharî-Müslim.

[76] Buharî.

[77] (Para ve servetin tek değer ölçüsü kabul edildiği kesimler, anti İslâmî bir görüşe sahip olanların hâkim bulunduğu yerlerdir. Yoksa Kur'ân ve Sünnet terbiyesi almış Mü’minler, hiçbir zaman mal ve parayı ilim ve ahlâktan üstün tutmazlar, ilim adamını küçümsemezler. (Mütercim).

[78] Bu daha çok maddeyi ilâh edinenler arasında böyledir. (Mütercim).

[79] İlgili konu, müellifin Akabatu'z-Zevac adlı eserinden kısaltılarak nakledilmiştir.

[80] Nûr: 24/33.

[81] Nûr: 24/30-31.

[82] Yusuf: 12/23.

[83] Yusuf: 12/23.

[84] Yusuf: 12/31-33.

[85] Yusuf: 12/34.

[86] Bu kısım “İslâm ve Cinsel Müşkiller” adlı kitaptan iktibas edilmiştir.

[87] Talâk: 65/3.

[88] Nûr: 24/33.

[89] Bu kısım “İslâm ve Cinsel Müşkiller” adlı kitaptan iktibas edilmiştir.

[90] Buna benzer güzel bir darb-ı meseli de selef-i sâlihîn'den biri şöyle söylemiştir: “Şu organlarımızı küçük yaşlarda korumaya çalıştık. Allah da biz yaşlanınca onları bizden yana korumaktadır.”

[91] Ali Tantavî hazretlerinin Kahire'yle ilgili verdiği rakam 25 yıl öncesine aittir. Çünkü o, “Ey Oğlum!” adlı risalesini 25 yıl önce neşretmişti.

[92] Maide: 5/77. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 14-47.

[93] Mü’minûn: 23/5-7.

[94] Bakara: 2/187.

[95] Bakara: 2/222.

[96] Bakara: 2/223.

[97] Bakara: 2/237.

[98] Mü’minûn: 23/13.

[99] İnsan: 76/2.

[100] Ahkaf: 46/15.

[101] Isrâ: 17/32.

[102] Nûr: 24/4.

[103] A’raf: 7/80-81.

[104] Sâ'd: 38/29.

[105] Muhammed: 47/24.

[106] İbn Hibbân.

[107] Tirmizi.

[108] Tahrim: 66/6.

[109] Zümer: 39/55

[110] Tevbe: 9/94.

[111] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 47-57.

[112] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 61-62.

[113] Ahzâb: 33/21.

[114] Ahzâb: 33/45-46.

[115] el-Askerî-İbn Sem'âni.

[116] Kehf: 18/6.

[117] Kasas: 28/54.

[118] Fâtr: 35/8.

[119] Buharî-Müslim.

[120] Buharî-Müslim.

[121] Ashab-ı Sünen.

[122] Müzzemmil: 73/1-6.

[123] Isrâ: 17/79.

[124] İnsan: 76/26.

[125] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 62-67.

[126] Hafız Ebû Şeyh: Enes b. Mâlik (r,a.) den.

[127] İbn Cerîr Taberi.

[128] Tâ Hâ: 20/131.

[129] Beyhakî: Aişe (r.a.) dan.

[130] Hûd: 11/29. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 67-69.

[131] Şuârâ: 26/215. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 69-70.

[132] Buharî-Müslim, Enes (r.a.) den.

[133] Bu kısım Batalu'l-Abdal kitabından alınmıştır. S. 55.

[134] A'raf: 7/199.

[135] Hicr: 15/85. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 71-72.

[136] Sahîh-i Müslim.

[137] Enfâl: 8/60.

[138] Bu kısım Batalu'l-Abdal kitabından iktibas edilmiştir.

[139] Nisa: 4/84.

[140] Tevbe; 9/13. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 72-73.

[141] Al-i İmrân: 3/159. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 73-75.

[142] Ahkaf: 46/35.

[143] Bakara: 2/214.

[144] Nisa: 4/69.

[145] Beyhakî: Urve (r.a.) den.

[146] Beyhaki-İbn İshâk.

[147] Fetih: 48/29.

[148] Zâriyat: 51/17.

[149] Fetih: 48/29.

[150] Haşır: 59/9.

[151] Ahzab: 33/23.

[152] Bu kısmı, "İslâm'da Evlâd Terbiyesi" adlı eserin birinci kısmından iktibas etmiş bulunuyoruz.

[153] Beyhakî-Deylemi.

[154] "Gençler bilinceye kadar" adlı eserimizden iktibas edilmiştir.

[155] Ebû Dâvud-Beyhakî.

[156] Buharî-Müslİm: Nu'ınan bin Beşîr (r.a.) dan.

[157] Buharî-Müslim: Hz. Aişe (r.a.) dan.

[158] Buharî-Müslim: Hz. Aişe (r.a.) dan.

[159] Tirmizî: Abdullah bin Büreyde'den, o da babasından.

[160] Buharî-Müslİm: Enes (r.a.) den.

[161] Buharî-Müslim: Enes (r.a.) den.

[162] Sahîh-i Müslim.

[163] O üç kişiden ikincisi ise, zina etme imkânı doğmuşken Allah korkusundan dolayı o kötü fiili işlememiş. Üçüncüsü ise, işçinin ücretini zimmetine geçirmekten kaçınmış ve bu sayede kaya iyice açılarak hepsi kurtulmuştur. Bu hadîsin tamamı, Riyazü's-Salihin'de mevcuttur.

[164] Beyhakî-Taberânî.

[165] En'âm: 6/90.

[166] Beyhakî-Deylemî.

[167] Saff: 61/2-4.

[168] Bakara: 2/44.

[169] (163)

[170] Buharî-Müslim: Üsâme bin Zeyd (r.a.) dan.

[171] Bu kısım, “Gençler Bilinceye Kadar!” adlı kitabımızdan iktibas edilmiştir.

[172] En'âm: 6/90.

[173] Tevbe: 9/105. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 75-92.

[174] Rûm: 30/30.

[175] Buharî.

[176] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 92.

[177] Tirmizî.

[178] Tirmizî.

[179] Abdurrezzak ve Sa'd bin Mansur.

[180] Taberânî. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 93.

[181] Sahîh-iBuharî.

[182] Tirmizî.

[183] Buharî-Müslim.

[184] Bu görüş daha çok Alman, Hind ve Fransız felsefecilerin ortaya attığı bir varsayımdır. Ama doğuda ve batıda yetişen birçok ahlâk filozofları bu varsayımı reddetmişlerdir.

[185] Beled: 90/10.

[186] Şems: 91/6-10.

[187] Sahih-i Buharı. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 93-96.

[188] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 96.

[189] Mâide: 5/50.

[190] Haşır: 59/2.

[191] Nisa: 4/65.

[192] Ebu Dâvud-Tirmizî

[193] Nahl: 16/67.

[194] Bakara: 2/219.

[195] Nisa: 4/43.

[196] Maide: 5/90.

[197] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 96-102.

[198] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 104.

[199] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 104.

[200] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 104.

[201] Yûsuf: 12/108. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 104.

[202] İbn-u Hibbân.

[203] "Allah'a İmân" bahsini, "İmân Terbiyesiyle İlgili Sorumluluk" bölümünde kitabımızın ikinci kısmında açıklamıştık. Oraya müraacat etmeniz tavsiye olunur... (M.)

[204] Ebû Dâvud-el-Hâkim: Abdullah bin Amr (r.a.) dan.

[205] İbn Cerîr-İbn Münzîr: İbn Abbas (r.a.) dan.

[206] Taberânî: Ali (r.a.)den.

[207] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 104-109.

[208] Lokmân: 31/12-19.

[209] Sebe': 34/45-49.

[210] Hûd: 11/32-34.

[211] Araf: 7/65-67.

[212] Kaf: 50/37.

[213] Zâriyat: 51/55.

[214] Abese: 80/2-3.

[215] Kaf: 50/8.

[216] Hûd: 11/114.

[217] Talâk: 65/2.

[218] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 109-113.

[219] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 113.

[220] Lukman: 31/13.

[221] Hud: 11/42.

[222] Yûsuf: 12/5.

[223] Bakara: 2/132. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 113-114.

[224] Al-i İmrân: 3/42-43.

[225] Ahzâb: 33/3. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 114.

[226] Bakara: 2/54.

[227] Mâide: 5/20.

[228] Mü'min: 40/38-41.

[229] Ahkaf: 46/30-31. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 114-115

[230] Bakara: 2/153.

[231] Al-i İmrân: 3/102.

[232] Enfal: 8/24.

[233] Al-i İmrân: 3/64.

[234] Mâide: 5/15.

[235] Mâide: 5/68. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 115-116.

[236] Bakara: 2/20-22.

[237] Nisa: 4/174.

[238] Hacc: 22/1-2.

[239] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 116.

[240] Yûsuf: 12/2.

[241] A'raf: 7/101.

[242] Hûd: 11/120.

[243] A'raf: 7/176.

[244] Nazîât: 79/2.

[245] Zâriyat: 51/24.

[246] Bürüc: 85/17-18.

[247] A'raf: 7/104-105.

[248] Nâziât: 79/15-26.

[249] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal

Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 116-119.

[250] Lukman: 31/13.

[251] Furkan: 25/62-77.

[252] Nisa: 4/62-77.

[253] Bakara: 2/177.

[254] Isrâ: 17/23-38.

[255] Ra'd: 13/4.

[256] Ra'd: 13/3.

[257] Yunus: 10/67.

[258] Kaf: 50/37.

[259] Tûr: 52/29-35.

[260] Tûr: 52/36-43.

[261] Bakare: 2/164.

[262] Enbiyâ: 21/22.

[263] Tûr: 52/36.

[264] Zâriyat: 51/20-21. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 119-123.

[265] Bakara: 2/177.

[266] Nahl: 16/5.

[267] En'âm: 6/6.

[268] Nisa: 4/58.

[269] Al-i İmrân: 3/159.

[270] Şûra: 42/38.

[271] Hücurat: 49/13.

[272] Sahîh-i Müslim: Temîm bin Evs ed-Dârî (r.a.) den.

Açıklama: Allah'a nâsihat, Onun buyruklarıyla amel etmektir. Kitabına nasihat, Ondaki hükümlere inanıp uygulamaktır. Peygamberine nasihat, O'nun sünnetiyle yaşamaktır. İslâm liderlerine nasihat, yanlış yola girdikleri zaman onları uyarmak ve doğru yolu göstermektir. Umum müslümanlara nasihat, onları İslâm esas ve prensipleriyle eğitip yetiştirmektir. (Mütercim).

[273] Buharî-Müslim: Cerîr b. Abdillah (r.a.) den.

[274] Sahîh-i Müslim: Ebû Mes'ud el-Ansarî (r.a.) den.

[275] Sahîh-i Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.) den.

[276] Buharî-Müslim: Sehl bin Sa'd es-Sâidî (r.a.) dan.

[277] Buharî-Müslim ve Ashab-ı Siyer... Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 123-129.

[278] Sahîh-i Buharî: Ebû Hüreyre (r.a.) den. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 129-130.

[279] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 130-134.

[280] İmam Ahmed bin Hanbel kendi Müsned'inde...

[281] Sahîh-i Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.) den.

[282] Buharî-Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.) den. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 134-135.

[283] Müslim-Tirmizî-Ahmed b. Hanbel.

[284] Buhari/edeb: 29. Müslim/iman: 73. Tırmizî.

[285] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 135-136.

[286] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 136

[287] Müslim: Câbir bin Semûre (r.a.) den.

[288] Ebû Dâvud: Câbir bin Semûre.

[289] Ahmed bin Hanbel- Taberânî.

[290] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 136-137.

[291] Tirmizî

[292] Müslim ve diğer Müsnedler.

[293] İbn Ebî Dünya-Beyhaki.

[294] Ebû Dâvud: Ebû Hüreyre (r.a.) den.

[295] Nesâî kendi Sünen'inde Hz. Enes (r.a.) den.

[296] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 137-139.

[297] Buharî-Müslim: Ebû Musa el-A'âri (r.a.) den.

[298] Buharî-Müslim: Sehl bin Sa'd es-Sâidî (r.a.) den.

[299] Tirmizî: Sûfyan bin Abdullah (r.a.) den.

[300] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 139-140.

[301] Buharî: Abdullah bin Mes'ûd (r.a.) den.

[302] En'âm: 6/153.

[303] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 140-141.

[304] Ebû Dâvud-Nesâî-İbn Mâce: Amir bin Şuayb'den...

[305] Sahîh-i Buharî.

[306] Sahih-i Buharî. (Minberin üzerinde namaz kılmaya uygun bir tahta tesbit edilmiştir.) Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 141-142.

[307] Sahih-i Müslim: Câbir (r.a.) den.

[308] Buharî-Müslim: Ömer bin Hattab (r.a.) den. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 142-143.

[309] Buharî-Müslim: Enes (r.a.) den.

[310] Ebû Dâvud-Nesâî-İbn Mâce.

[311] Ahzab: 33/21.

[312] Nisa: 4/80.

[313] Kalem: 68/4.

[314] Enbiyâ: 21/107.

[315] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 143-148.

[316] Tahrîm: 66/8.

[317] Tâ-Hâ: 20/132.

[318] Bakara: 2/233.

[319] Buharî-Müslim: İbn Ömer (r.a.) dan.

[320] Ebû Dâvud- Tirmizî: Ebû Mesbere (r.a.) den.

[321] (Tirmizi-Ahmed b. Hanbel)

[322] Tirmizî.

[323] Taberanî Ali bin Ebî Tâlib (r.a.) den.

[324] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 149-152.

[325] Buharî-Müslim.

[326] Nevevî, Riyazü's-Sâlihin.

[327] Buharî-Müslim.

[328] Ebû Dâvud-Beyhaki: Abdullah bin Amir (r.a.) dan.

[329] Buharı-Müslim: Ebu Bekre (r.a.) den.

Açıklama: Hadis, kendini beğenme havası doğuracağından endişe edildiği taktirde kişiyi yüzüne karşı övmek mekruhtur, ile yorumlanmıştır. Ama eğer böyle bir durum sözkonusu değilse, o taktirde övmekte bir sakınca yoktur. Nitekim Resûlüllah (a.s.) Efendimiz kendi ashabını yüzlerine karşı övmüştür. Hz. Ömer'e: "Şeytan seni bir yolda yürür görürse o yolu bırakıp başka bir yolda yürür" buyurmuştur.

[330] Buharî-Müslim: Nu'ınân bin Beşir (r.a.) den. (303)Tirmizî...

[331] Tirmizi.

[332] Buharî... Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 152-154.

[333] Buharî-Müslim.

[334] Nesâî-İbn Mâce.

[335] Buharı...

[336] BezzarTaberânî.

[337] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 154-156.

[338] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 156-157.

[339] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 157-159.

[340] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 159-162.

[341] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 162.

[342] Nesâî: İmam Ahmed bin Hanbel.

[343] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 162-163.

[344] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 163-165.

[345] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 165-166.

[346] Yûnus: 10/62.

[347] Bu konuda fazla bilgi için bak: İmam Nevevî'nin el-Ezkâr'ına; İlim adamlarımızdan Şeyh Abdullah Siraceddin'in "Dualar ve Zikirler" adlı kitabına; İmam eş-Şehîd'in "el-Me'surat" adlı kitabına... Bu kitaplarda terbiyecinin çocuklarına öğreteceği me'sûr dualarının hemen hepsi mevcuttur. (M)

[348] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 166-169.

[349] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 170.

[350] Kütüb-i Sitte-Ahmed bin Hanbel.

[351] Bakara: 2/178.

[352] Mâide: 5/38.

[353] Nûr: 24/4.

[354] Nûr: 24/2.

[355] Çaprazlama kesmekten maksad: Birinci defa bu suçu işledikleri zaman sağ elleri ve sol ayakları: İkinci defa işlediklerinde, sol elleriyle sağ ayakları kesilir.

[356] Mâide: 5/33.

[357] Bakara: 2/179.

[358] Ashâb-ı Sünen...

[359] George Baluşî'nin “Gençliğin Heyecanı” adlı kitabından iktibas edilmiştir.

[360] Buharî/el-Edebü'l-Müfred'de...

[361] el-Acûrî...

[362] İbn-i Hibban/Ebû Hüreyre (r.a.) den.

[363] Buharî-Müslim: Seni bin Sa'd (r.a.) den.

[364] Buharî: İbn Abbas (r.a.) dan.

[365] Buharî: Ebû Zerr (r.a.) den.

[366] Buharî-Müslim: Ebû Saîd (r.a.) den.

[367] Buharî: Kâ'b Mâlik (r.a.) den.

[368] Ebû Dâvud-el-Hâkim: Amir bin Şuâyb (r.a.) dan.

[369] Nisa: 4/34.

[370] Nûr: 24/2.

[371] Buharî-Müslim-Ahmed bin Hanbel.

[372] Hadîd: 57/16.

[373] Nûr: 24/14-15.

[374] Bakara: 2/279.

[375] Furkan: 25/68-69.

[376] Tevbe: 9/39.

[377] Fetih: 48/16.

[378] Tevbe: 9/74.

[379] Tevbe: 9/55.

[380] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 170-191.

[381] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 191.

[382] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 191-192.

[383] Tevbe: 9/105. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 192.

[384] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 193.

[385] Beyyine: 98/5.

[386] Kefh: 18/110.

[387] Buharî-Müslim.

[388] Ebû Dâvud-Nesâî.

[389] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 193-194.

[390] Al-i İmrân; 3/102.

[391] Ahzâb: 33/70.

[392] Haşır: 59/18.

[393] Hacc: 22/1.

[394] Talâk: 65/2-3.

[395] Buharî-Müslim.

[396] Müslim.

[397] Tirmizî.

[398] Ahmed-Tirmizî.

[399] Taberânî.

[400] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 194-197.

[401] Zümer: 39/9.

[402] Mücadele: 58/11.

[403] Tâ-Hâ: 20/114.

[404] Sahih-i Müslim.

[405] Tirmizî.

[406] Tirmizî.

[407] İbn Mâce.

[408] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 197-199.

[409] **Hilm:** Yumşak huylu ve hoşgörülü olmak, sabırlı hareket etmek gibi mânalara gelir.

[410] Al-i İmrân: 3/134.

[411] A'raf: 7/199.

[412] Şûra: 42/43.

[413] Fussilet: 41/34.

[414] Sahih-i Müslim. Açıklama: Hilm, hoşgörü, yumuşaklık, sabır gibi mânalara gelir. Enâet: Acele etmemek, temkinli davranmak, düşünerek hareket etmek, anlamına gelir.

[415] Sahîh-i Buhari: Ebû Hüreyre (r.a.) den.

[416] Buharî-Müslim.

[417] Buharî-Müslim.

[418] Buharî-Müslim.

[419] Sahih-i Müslim.

[420] Sahih-i Müslim.

[421] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 199-201.

[422] Tâ-Hâ: 20/132.

[423] Tahrîm: 66/6.

[424] Nahl: 16/93.

[425] Saffat: 37/24.

[426] Buharî-Müslim.

[427] Buharî-Müslim.

[428] Abdurrezzak-Sa'd bin Mansur.

[429] Tirmizî.

[430] İbn Hibbân.

[431] "Komünizim ve İslâm" adlı kitaptan iktibas edilmiştir. Bu kitabı Abbas Mahmud el-Akad ile Ahmed Abdülgafur el-Attar yazmışlardır. S. 123.

[432] Tevbe: 9/33. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 201-209.

[433] Lozan anlaşmasında ingilizlerin açıktan bu şartlan ileri sürdükleri iddiası, müellifin tahmini olsa gerek. Çünkü mevcut anlaşma metninde bu şartların yer aldığı söylenemez. (Mütercim)

[434] Bu ve benzeri inkılaplar, Lozan anlaşmasıyla ilgili değildir, bunlar Atatürk'ün yeni Türk devletini kurarken gerçekleştirdiği yeniliklerdir. (Mütercim)

[435] Bu kısım "Yeryüzü ve Milletler" adlı kitabın C. 1, S. 46"daki açıklamadan nakledilmiştir. Ayrıca "Hilafet Nasıl Yıkıldı?" adlı kitabın 190. sahifesinden aktarılmıştır. (Müellif)

[436] Yolların Ayrılışında İslâm: S. 39.

[437] Misyonerlik ve Emperyalizm: S. 40.

[438] el-Menar Dergisi: Sayı 9-11/1962.

[439] Ceridetü'l-Eyyam: Sayı: 77-80/1962.

[440] Misyon Şefi Samuet, Kudüs'te misyonerlerle yaptığı bir toplantıda yukarıdaki konuşmayı yapmıştır. Yıl: 1935.

[441] Misyonerlik ve Medeniyet: S. 88.

[442] Hilâfet Nasrl Yıkılmıştır: S. 190.

[443] Cüzûrul-Belâ: s.202.

[444] el-Müâmere ve Ma'reketü'l-Mesîr: S. 25.

[445] el-Ğaretü Alâ'l-Alemi'l-lslâmi: S. 32.

[446] el-Ğaretü Alâ'l-Alemi'l-lslâmi: S. 47.

[447] el-Ğaretü Alâ'l-Alemi'l-lslâmi: S. 47.

[448] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 209-215.

[449] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 216-220.

[450] Bu konuda geniş bilgi için, bizim "Şüpheler ve Reddiyeler" adlı kitabımıza müracat ediniz. Orada şüpheleri giderici kesin deliller bulacaksınız.

[451] Bu konuda üstad Dr. Nurettin Itır'ın "Mazâ ânı'l-Mer'eti" adlı kitabında ve bir de Üstad Vehbi Süleyman'ın "Müslüman Kadın" adlı kitabına müracaat etmenizi tavsiye ederim.

[452] Bu konuyla ilgili açıklamayı, kitabımızın ikinci kısmında "Çocukları Terbiye" bahsinde yaptık ve terbiyecilerin sorumluluklarının neler olduğuna yeterince yer verdik. Gereken ilgiyi ve sadre şifa verecek malûmatı ortada bulabilirsin...

[453] Saffat: 37/24.

[454] Hicir: 15/92. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 220-225.

[455] Hâkim-Ebû Dâvud: İbn Amir bin As (r.a.) dan.

[456] İbn Cerîr-İbn Münzir.

[457] Taberânî: Ali bin Ebî Tâlib (r.a.) den.

[458] Tirmizî: Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) den.

[459] Tevbe: 9/18.

[460] Tirmizî.

[461] Sahih-i Müslim.

[462] Sahih-i Müslim.

[463] Sahih-i Müslim.

[464] Ebû Dâvud-Tirmizî.

[465] Bakara: 2/152.

[466] Ahzâb: 33/41.

[467] Nisa: 4/103.

[468] Sahih-i Buharî.

[469] Taberanî.

[470] Buharî-Mûslim.

[471] Nur: 24/27.

[472] Ra'd: 13/38.

[473] İbn Mace-İbn Hibbân.

[474] Tirmizî

[475] Cumua: 62/11.

[476] Al-i İmrân: 3/191.

[477] Hicir:15/ 9.

[478] Enbiya: 21/7.

[479] Cum'a: 62/9.

[480] Enfâl: 8/2.

[481] Isrâ: 17/79.

[482] Buharî-Müslim.

[483] Müslim...

[484] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 227-239.

[485] Müslim: Ebû Zer (r.a.) den.

[486] Müslim: Aişe (r.a.) den.

[487] Müslim: Ümmu Hâni, (r.a.) dan.

[488] İbn Mâce: Ebû Hüreyre (r.a.) den.

[489] Müslim: Ebû Katade (r.a.) den.

[490] Buharî: Ebû Hüreyre (r.a.) den.

[491] Tirmizî: Ebû Hüreyre (r.a.) den.

[492] Müslim: Câbir (r.a.) den.

[493] Tirmizî: Ebû Ümâme (r.a.) den.

[494] Teravih namazını cemaatle kılmak sünnettir. Münferiden de kılınabilir. (Mütercim)

[495] Beyhaki... Açıklama: Mezhep imamlarının çoğu bu rivayeti sened olarak seçmemiştir. (Mütercim)

[496] Tirmizî.

[497] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 239-242.

[498] Sahih-i Müslim: Ebû Saîd et-Hudrî (r.a.) den.

[499] Sahih-i Müslim: Ebû Katade'den...

[500] Sahih-i Müslim: Ebû Katade'den...

[501] İbn Abbas (r.a.) den.

[502] Ahmed bin Hanbel.

[503] Sahih-i Müslim: Ebû Eyyûb el-Ansarî (r.a.) den.

[504] Tirmizî.

[505] Tirmizî.

[506] Sahih-i Buharî...

[507] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 242-244.

[508] Şuârâ: 26/219.

[509] Hadid: 57/4.

[510] Al-i İmrân: 3/5.

[511] Tirmizî.

[512] Tirmizî.

[513] A'raf: 7/201.

[514] Bu kıssayı, imam Gazali İhya adlı kitabında nakletmiştir.

[515] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 245-247.

[516] Fikri irtibatın kapsamına, tarihi irtibat da girer. İleride bu irtibatı çok açık ve net biçimde sözlerimizin arasında bulacaksınız.

[517] İslâm davetçisi Hatip Usam el-Attar'ın konferansından...

[518] Beyhakî-Hâkim...

[519] İmam Ahmed bin Hanbel-Bezzar-Ebû Dâvud.

[520] Ahzâp: 33/19.

[521] Moğol-Hülâgu istilasından sonra Mısır hükümdarı Kutuz'dan söz ediliyor. Kendisi aslen Türk'tür. Moğolları püskürtüp üstünlük sağlamış ve İslâm'a yeniden hayat kazandırmıştır. (Mütercim.)

[522] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 248-254.

[523] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 254-255.

[524] Bakara: 2/85.

[525] Bakara: 2/159-160.

[526] Bakara: 2/174.

[527] İbn Mâce: Ebû Said el-Hudri (r.a.) den.

[528] el-Fethü'r-Rabbânî: S.29.

[529] el-Fethu'r-Rabbânî: S.29.

[530] İslâm Tasavvufu ve İmam Şa'rânî/Taha Abdulbakî: S. 70-75.

[531] İslâm Tasavvufu ve İmam Şa'rânî/Taha Abdulbakî: S. 70-75.

[532] İslâm Tasavvufu ve İmam Şa'rânî/Taha Abdulbakî: S. 70-75.

[533] İslâm Tasavvufu ve İmam Şa'rânî/Taha Abdulbakî: S. 70-75.

[534] Tarikat-i Muhammediyye Şerhî/Şeyh Abdulganiy en-Nablüsî C. 1, S. 175.

[535] Şerhü'l-Hikem/İbn Acîbe: C. 1. S. 76. Risaletü'l-Kuşeyriyye: 19.

[536] Tasavvuf kendi mânası çerçevesinde, İslâm şeriatında ihsan rüknünü gerçekleştirmek içindir. Bu da Cibril hadîsiyle sabit olunmuştur. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'den,
"İhsan nedir?" diye sorulduğunda, Efendimiz şu cevabı vermişti:
"İhsan, Allah'ı görüyormuşsun gibi O'na ibâdet etmendir. Eğer sen O'nu görmüyorsan, şüphesiz ki O seni görüyordur."
Bilindiği gibi, sofilerin gönül kulağına aktardıkları terbiye, ihsan anlamını doğurmaktadır. İlim adamlarından çoğunun görüşüne göre, tasavvuf, safa kökünden türetilmiştir. Çünkü sofi, başkasından daha çok arınmış, sadeleşmiş sayılır. Bu mânayla şâir şöyle demiştir:
"Sofîlikte başkasıyla farklılık arzeder.
Hepsi de bu hususta bilinmeyeni söyler.
Ben bu ismi ancak veririm genc-i safiye,
Safi ve sofi derken arınan anıldı sofiye."
Değildir tasavvuf yün hırkayı giyinmek.
Ve tatlı nağmelerden ağlayıp esinlenmek,
Ancak bulanmadan safileşmektir tasavvuf.
Hakk'a İslâm'a ve dine olmaktır maarif..."

Not: Bu kısmı, Livau'l-lslam dergisinde 1329 Şaban, 12. sayfasından iktibas ettik. (1960).

[537] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 255-267.

[538] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 268-271.

[539] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 271-272.

[540] Yûsuf: 12/108.

[541] Furkan: 25/28-30.

[542] Kaf: 50/25-27.

[543] Zuhruf: 43/78.

[544] Tirmizî.

[545] Buharî-Müslim.

[546] İbn Asakir.

[547] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 272-277.

[548] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 277-278.

[549] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 278-279.

[550] En'âm: 6/90. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve

Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 279-282.

[551] Al-i İmrân: 3/110.

[552] Al-i İmrân: 3/104.

[553] Fussilet: 41/33.

[554] Müslim ve Ashab-ı Sünen.

[555] Buharî. Açıklama: Kızıl tüylü develer, Arapların çok sevdiği ve iftihar duyduğu bir deve türüdür. Maksad, güzel şeylerin en güzelidir, anlamını yansıtmaktır.

[556] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 282-283.

[557] Saff: 61/3.

[558] Bakara: 2/44.

[559] Bakara: 2/269.

[560] Nahl: 3-16/125.

[561] Lukmân: 31/17.

[562] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 283-285.

[563] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 285-288.

[564] Enfal: 8/60.

[565] Sahih-i Müslim.

[566] Taberânî: Isnad-i Ceyyid ile...

[567] Sahih-i Müslim.

[568] Buharî-Müslim.

[569] Ahmed bin Hanbel-Buharî.

[570] Ahmed bin Hanbel-Ebû Dâvud.

[571] Ebû Dâvud: Muhammed bin Ali bin Rükâne'den.

[572] Akabe bin Amir (r.a.) den.

[573] Buharı: Enes (r.a.) den.

[574] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 288-291.

[575] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 291-292.

[576] Dârekutnî: Ebû Eyyyp (r.a.) den.

[577] el-Hakim

[578] EbûDâvud-el-Hakim-Bezzar: Hz. Ali (r.a.) den.

[579] Buharî kendi tarihinde (Ahmed bin Hanbel.)

[580] Akabe bin Alkame (r.a.) den.

[581] Buhari-Müslim: Nûman bin Beşîr (r.a.) den.

[582] Kaynağını tesbit edemedim. (Mütercim).

[583] Nehcül-Belağa...

[584] Ashab-ı Sünen ve Ahmed bin Hanbel.

Açıklama:Mûnavî Feyzü'l-Kadîr şerhinde diyor ki: İvaz karşılığı müsabaka her ne kadar bu üç şeyde haşredilmişse de bu ölçü ve anlama gelen şeylerde de caizdir. İvazsız müsabaka İçin bir sınırlandırma sözkonusu değildir. (Mütercim).

[585] İmam Ahmed bin Hanbel. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 292-294.

[586] Enfâl: 8/60.

[587] Tevbe: 9/105. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 294-297.

[588] Ahmed bin Hanbel-Ashab-ı Sünen.

[589] Ahmed bin Hanbel-Müslîm.

[590] Buharî-Mûslim.

[591] İbnMâce.

[592] İbn Asâkir.

[593] İbn Asâkir.

[594] Ebû Dâvud-el-Hâkim.

[595] Isrâ: 17/9

[596] Ashab-ı Sünen-İbn Hibban.

[597] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 297-300.

[598] Ebû Dâvud.

[599] Bu, vatan sevgisinin lüzumsuzluğuna delâlet eden bir anlam taşımaz. Çünkü Resûlüllah (a.s.) Efendimiz'in doğduğu yer olan Mekke'yi ne kadar sevdiğini ve kalbinin orayı çektiğini çoğumuz biliriz. Ancak bu sevgi, Allah ve Peygamber sevgisini geride bırakacak veya unutturacak ölçüde olmamalıdır. Vatandan maksad, din namus, iffet, hürriyet ve istiklâli koruyup bağımsız yaşamaktır. (Mütercim)

[600] Nisa: 4/66.

[601] Ebu Dâvud.

[602] Mâide: 5/44.

[603] Câsıye: 45/18.

[604] Mâide: 5/51.

[605] Tevbe: 9/23.

[606] Tevbe: 9/31.

[607] Muhammed: 47/8-9.

[608] Tevbe: 9/63-65.

[609] Nahl: 16/116.

[610] Bakara: 2/85.

[611] Kadiyanîlik, 26 Mayıs 1908'de ölen Mirza Gulam Ahmed tarafından kurulmuş, zahiren İslâmi, hakikatte anti-İslâmî bir sapık mezheptir. Lahor'a bağlı Kadıyan kasabasında doğduğu için mezhebi bu ismi almıştır. (Mütercim)

[612] Nisa: 4/65.

[613] Nisa: 4/80.

[614] Tirmizî-Ebû Dâvud-İbn Mâce: M ikdam bin Ma'dîkerib'den.

[615] Ebû Dâvud.

[616] Haşır: 59/7.

[617] Bu hususta geniş bilgi için “Birden, Fazla Evlilik” adlı kitabımıza müracaat et. Orada bunun hikmetini yeterli açıklamayla bulursun... (Müellif).

[618] Hücurât: 49/2

[619] Yûsuf: 12/2.

[620] Ra'd: 13/37.

[621] Al-i İmrân: 3/7.

[622] Safvatü'l- Beyân Tefsirinden iktibas edilmiştir.

[623] En'âm: 6/103.

[624] Şûrâ: 42/11.

[625] Zuhruf: 43/15.

[626] Mâide: 5/17.

[627] Mâide: 5/73.

[628] Meryem: 19/89.

[629] Al-i İmrân: 3/181.

[630] Mâide: 5/64.

[631] İbn Mâce-Taberâni.

[632] Al-i İmrân: 3/8. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 300-309.

[633] Bu hususta geniş bilgi edinmek İsteyenler, “İslâm'da Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma” adlı kitabımızla, “Sosyal Adalet” adında merhum Seyyid Kutub'un kitabına müracaat etsinler. Bu iki kitapta da sadre şifa verecek bilgi ve delilleri bulacaklar... (Müellif).

[634] Bu konuda geniş bilgi için, “Şüpheler ve Reddiyeler” adlı kitabımızı tavsiye ederiz. O kitabımızda

Darwin nazariyesinin nasıl bilimsel açıdan çürütüldüğünü bulacaksınız... (Müellif).

[635] Muhammed: 47/23-25.

[636] Câsiye: 45/24.

[637] A'raf: 7/1.

[638] Muhammed: 47/12.

[639] Hicir: 15/3.

[640] Buharî-Ahmed bin Hanbel.

[641] Buharî-Müslim.

[642] Tevbe: 9/8.

[643] Tevbe: 9/10.

[644] Komünistlerin işledikleri cinayetler ve sergiledikleri işkenceler, kurdukları mezbahalar hakkında geniş bilgi edinmek istiyorsan. Merhum Abbas Mahmud el-Akad ile Üstad Abdulgafur el-Attar'ın "Komünizim ve İslâm" adlı kitabına; Merhum Seyyid Kutub'un "Fİ Zilâli'l-Kurân" adlı eserinde Tevbe sûresi 8-10 âyetlerin açıklamasına bak: Komünistlerin İslâm ülkelerinde ve kendi ülkelerinde yaşayan müslümanlara neler yaptıklarını, ne gibi elim cürümler işlediklerini ciğerleri parçalayacak misalleriyle bulursun. Bu kitabımızın, "terbiyede te'sirli olan vasıflar ve faktörler" başlığı altında komünistlerin din ve İslâm aleyhine hazırladıkları plândan söz etmiş, bazı örnekler vermiştim. Oraya bir daha müracat edebilir-sin... (Müellif).
Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 309-315.

[645] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 315.

[646] Üstad Kardavî'nin "Helâl ve Haram" adh kitabında Şevkâni'den naklettiği delile İtibâr edilmez. Şevkânî'nin İbn Müseyyeb ve İbn Muğaffel'den kumar şeklinden uzak, sırf eğlenmek için tavla oynamaya ruhsat verildiğine dair yaptığı rivayet sıhhatli değildir. Çünkü Şevkâni bu rivayeti zayıflık ifâde eden "rüviye" sigasıyla nakletmiştir. Zayıf olan bir rivayet ise, şeriat hükümlerinden bir hükmü takrir etmez. Tavlanın haram kılındığına dair bizim naklettiğimiz hadîsler, buna cevaz verenlere karşı kesin delîl hükmündedir. Hak, kişilerle kıyas edilemez, kişiler hak ile kıyas edilir. (Müellîf).

[647] Müslim-Ahmed-Ebû Dâvud: Hz. Büreyde (r.a.) den.

[648] Ahmed-Ebû Dâvud-İbn Mâce-İmam Mâlik: Ebû Musa'dan. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 315-316.

[649] el-Hâkim: Sened-i Sahihle... Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 316.

[650] Yazarın anlatımından şu sonuç çıkarılabilir: İnsanın kötü düşünce ve duygularını dağıtan, kalbe huzur, ruha ferahlık veren şarkı-türkü söylemek ve dinlemek mubahtır. Cinsel duyguyu kamçılayan, şehveti tahrik eden veya bir kadının güzellik ve benzeri özelliklerini yansıtan, bir inkarcının şiarını dile getiren şarkı-türküler ise haramdır. Çünkü harama vasıta ve vesile olan şeyler de-İslâm fıkhına göre-haramdır. (Mütercim).

[651] İbn Asâkir: Kendi tarihinde...

[652] Tirmizî: Hz. Ali (r.a.) den.

[653] İbn Hibbân: Ebû Hüreyre (r.a.) den.

Açıklama: Maymun ve domuza dönüşmek iki şekilde yorumlanmıştır: Hadis ya zahirine hamledilir de hakiki bir dönüşmenin gerçekleşmesi sözkonusudur ya da ruh ve karakter itibariyle bir dönüşmeye işarettir. Tabiini Kirâm'dan Mücahid, bu ikinci yorumunu tercih etmiştir. (Mütercim).

[654] **Açıklama:** Gerek Mescid-i Saadet'in inşasında, gerekse Hendek harfiyatında Ashab-ı Kiram, meşru' ölçüler içinde şiir ve şarkılar söylemişsede Resûlüllah (a.s.) Efendimiz sadece kısa mısralı ve kafiyeli birkaç cümle yarı manzum şeklinde söylemiştir. Bunların hepsi altı mısraı geçmez. (Mütercim).

[655] Henüz İslâm'a girmek üzere bulunan Ka'b, bu mısraları -yapılan ciddi tesbitlere göre- devesi için söylemiştir. Kasidenin diğer kısımları Resûlüllah'ı över mahiyette hazırlanmıştır. Bu bakımdan Resûlüllah (a.s.) bu kasideyi dinlemekte bir sakınca görmemiş, üstelik Hırkasını Kâb'e hediye etmiştir, (Mütercim).

[656] Hasan bin Sabit, Ansardandır. ResûlüIIah (a.s.) Efendimiz Medine'ye hicret ettikten sonra bu ünlü şair İslâm'a girmiştir. Yukarıda tercemesini sunduğumuz bu iki mısraı henüz İslâm'a girmeden önce yazıp söylediği şiirlerden biridir, İslâm'a girdikten sonra artık bütün edebî gücünü İslâm ve Peygamber lehine kullanmış, bu bakımdan Resûlüllah (as.) Efendimizin geniş iltifatlarına mazhar olmuştur. Resûlüllah (a.s.) Efendimiz onun edebî kabiliyetini hep canlı tutmak için, İslâm'dan önce söyledikleri şiirlerini de zaman zaman dinleme nezaketini göstermiştir. (Mütercim).

[657] Ahmed bin Hanbel.

[658] Buhari-Ahmed-İbn Mâce.

[659] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 317-320.

[660] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 321-322.

[661] Bu konuda, geniş bilgi için müellifin, “Yayın Organları Hakkında İslâm'ın Hükmü” adlı kitabına müracaat etmeniz tavsiye olunur. Orada gerek televizyon, gerek radyo, gerekse sinema ve tiyatro ve benzeri yayınlar hakkında da sadre şifâ verecek bilgiler mevcuttur. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 322-328.

[662] Mâide: 5/90-91. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 328.

[663] Beyhakî...

[664] Bu gibi savaşla ilgili yarışmalarda da yarışa girenlerden herbirileri, belli bir meblağ koyar da birinciliği kazanana verilmesini şart koşarlarsa, kumar oynamış kabul edilirler. Ancak üçüncü şahıs kazananı ödüllendireceğini söyler, yarışa katılanlar bir meblağ koymazlarsa bu caiz olur. (Mütercim).

[665] Ashab-ı Sünen-Ahmed bin Hanbel.

[666] İmam Ahmed bin Hanbel: İbn Ömer (r.a.) den.

[667] Buharî: el-Edebül-Müfred'de...

[668] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 328-332

[669] Ahmed bin Hanbel-Ebû Dâvud.

[670] Ebû Dâvud.

[671] (Peygamber (a.s.) Efendimiz'in Rükâne ile olan güreşi ve koyunun şart koşulması, henüz kumar

hakkında tahrîm âyeti inmeden önce cereyan etmiş olsa gerek. Bununla beraber Resûlüllah (a.s.) Efendimiz yarışı kazanmakla beraber koyunları almayıp sahibine geri vermiştir.

[672] Buharî-Müslim: Abdullah bin Ömer (r.a.) dan.

[673] Ebû Dâvud-Tirmizî.

[674] Taberânî.

[675] Mâide: 5/96.

[676] Mâide: 5/95.

[677] Mâide: 5/4.

[678] Nesâî-İbn Hibban.

[679] Mâide: 5/96.

[680] Mâide: 5/4.

[681] Buharî, Müslim.

Buraya kadar ev hakkında anlatılanlar kara avıyla ilgilidir. Deniz avına avcı kişi ister ihrâmlı bulunsun, ister bulunmasın farketmez, her hâl-ü kârda avlanması caizdir. Çünkü Kur'ân'da: *"Size deniz avı ve taamı helâl kılındı..."* buyurulmuştur.

[682] "Fal okları" diye çevirisini yaptığımız "ezlâm" cahiliyyet devrinde birisinin özerinde Tanrım bana emretti" bir başkasının üzerinde Tanrım beni men'etti" yazılı oklar bulundurulurdu. Bir üçüncüsünün üzerine hiçbir şey yazılmaz boş bırakılırdı. Bir yola çıkmak veya savaşı başlatmak ya da evlenmek istedikleri zaman, putların bulunduğu eve gelirler ve oklardan birini çekerler üzerindeki yazıya göre karar verip hareket ederlerdi. Yazılı olmayan ok çıkınca onu tekrar yerine koyup yeniden kısmet okunu çekerlerdi. (Mütercim).

[683] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 332-337.

[684] Tirmizî: Abdullah bin Amir (r.a.) dan.

[685] İmam Ahmed-Ebû Dâvud: İbn Ömer (r.a.) dan.

[686] Buharî-Ebû Dâvud-Tirmizî: İbn Abbas (r.a.) dan.

[687] Buharî-Müslim...

[688] Tirmizî.

[689] Tirmizî-et-Askeri.

[690] Sahih-i Müslim-Müsned-i Ahmed.

[691] Ebû Yala.

[692] Isrâ: 17/70.

[693] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 337-341.

[694] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 342.

[695] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 343.

[696] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 343.

[697] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 343-344.

[698] Bu konuda itimad edilen eserlerden "Helâl ve Haram" adlı, Üstad Yusuf Kardavî'nin kitabını tavsiye ederiz. (Müellif).

[699] İbn Cerir, İbn-i Münzir: İbn Abbas (r.a.)dan.

[700] Allah'ın helâl ve haram kıldığı şeylerden maksad, Kur'ân ve Hadîste yer alıp kesinlik arzeden hükümlerdir. Çünkü daha önce de nakledildiği gibi, Kur'ân'daki hükümlerin bir misli de Peygamber (a.s.) Efendimiz'e verilmiştir. (Mütercim).

[701] Şûra: 42/21.

[702] Tevbe: 9/31.

[703] Tirmizî: Adiy bin Hâtem'den.

[704] Yûnus: 10/59.

[705] En'âm: 6/119.

[706] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 344-347.

[707] Mâide: 5/3.

[708] Domuz etinin zararları hakkında daha çok şeyler tesbit edilmiştir. Taşıdığı yağın vücutta (E) vitaminini tahrip ettiğini, bu yüzden hormon bozukluklarına neden olduğu; kanser dahil altı öldürücü özelliği bulunduğu son yıllarda yapılan ciddi araştırmalarla ortaya çıkmıştır. Trişinlerin salgıladığı toksinlerin de zararları pek küçümsenemez ve bunlar eksi 20 derecede ancak ölebiliyorlar, (Mütercim).

[709] Aslında bu görüşü ilk ortaya atan, 14. yüzyılda yetişen ünlü ilim ve devlet adamı İbn Haldun olmuştur. Mukkaddime'sinde ülkeler ve kabileler üzerinde yaptığı ciddi araştırmalar neticesinde böyle bir görüşe sahip olduğunu açıklar. (Mütercim.)

[710] Bu, tahrîmin mânevi yönüdür. Asıl sebep daha çok iki noktada toplanmaktadır: Üzerine Allah adı anılmadan ölmüştür ve birde ölen, kanı dışarı çıkmayan bir hayvanın eti çabuk kokuşur ve birtakım zararlı bakteriler oluşur. Çünkü kan çabuk kokuşan ve mikroplara ortam hazırlayan bir maddedir. (Mütercim).

[711] Isrâ: 17/70.

[712] İmam Şâfiî-İmam Ahmed bin Hanbel-İbn Mâce-Dârekutnî-Hâkim İbn Ömer (r.a.) dan.

[713] Bakara: 2/173.

[714] Buharî-Müslim.

[715] Buharî-Müslim.

[716] En'âm: 6/118.

[717] Enam: 6/121.

[718] Buharî.

[719] Mâide: 5/5.

[720] Hayvan, elektrikle hareket eden bir bıçakla usûlüne uygun kesilirse, helâldir, yenilir. Çünkü bu durumda düğmeye basan, besmele çekip hayvanı başının boynunla birleştiği yerden kesmiştir. (Mütercim).

[721] Ashab-ı Sünen.

[722] Buharî-Müslim: Câbir (r.a.) dan. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 347-354.

[723] Sahih-i Müslim.

[724] Ebû Dâvud-Tirmizî.

[725] Nisa: 4/140.

[726] Tâberânî el-Evsat'da.

[727] Ahmed bin Hanbel-Tirmizî: Ömer Bin Hattab (r.a.) den

[728] Bakara: 2/173.

Açıklama: Hayat hakkı muhteremdir. Tehlikeye girdiği an mahzurlu şeyler mubah olur. Ancak bu mahzurlu şey zaruret miktarını aşmamalıdır. Ölüm tehlikesiyle yüzyüze gelen hasta, helâl ilâç bulamadığı taktirde, içinde alkol bulunan ilâcı kullanabilir. (Mütercim).
Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 354-357.

[729] A'raf: 7/26.

[730] A'raf: 7/31.

[731] Furkan: 25/67.

[732] Sahih-i Buharî.

[733] İbn Hibbân.

[734] Tâberânî.

[735] Ebû Dâvud.

[736] Nesâî.

[737] Ebû Dâvud.

[738] Muvatta.

[739] A'raf: 7/32.

[740] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 357-360.

[741] Ahmed bin Hanbel-Ebû Dâvud-Nesâî-İbn Mâce.

[742] Sahih-i Müslim.

[743] Sahih-i Müslim.

[744] Hanefi fukahasına göre, gümüş yüzük bir dirhem miktarını yani 3.3 gr. nisbetini aşmamalıdır.

[745] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 360-361.

[746] Ashab-ı Sünen: İbn Abbas (r.a.) dan.

[747] Sahih-i Buhari.

[748] Ahmed bin Hanbel-Taberânî.

[749] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 361-362.

[750] Ahmed-Ebû Dâvud-Nesaî.

[751] Buharî-Müslim.

Açıklama: Elbisenin yerden sürünüp çekilmesi, Arapların giyindikleri entari ve üstlükle ilgilidir. Cahiliyye devri Araplarından zenginler, kabile başkanları, daha çok başkalarına karşı böbürlenmek büyüklük taslamak için entari ve üstlükleri yerden sürünecek kadar uzun yaparlardı. Bunu önlemek için İslâm, topuklara kadar uzun tutulmasını tavsiye etmiştir. (Mütercim).

[752] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 362-363.

[753] Sahih-i Müslim.

[754] Nisa: 4/119.

[755] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 363-364.

[756] Sahih-i Müslim.

[757] İbn Ishâk-İbn Cerîr: Yezîd bir Ebû Habib.

[758] İmam Ahmed: Ebû Hüreyre (r.a.) den.

[759] Ashab-ı Sünen-Ahmed bin Hanbel: Hz. Aişe (r.a.) dan. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 364-365.

[760] Fethu'l-Kadîr.

[761] Şerhü'r-Rısâle/Ebû Hasan ve Haşiyetü'l-Adviyye.

Ayrıca bu konuda geniş bilgi için bak: Ustad Muhammed Hâmid'in "İslâm 'da Sakal" adlı kitabına.

[762] Bununla, kavline fazla itimad edilmeyenlere göre, mekruh sayıldığı anlaşılıyor.

[763] Bıyığı kesmenin, sakalı uzatmanın illetinden biri ve belki başta geleni, başka milletlere muhalefettir. Bu bakımdan bazı mezhep imamlarının tahrimle kerahet gibi iki ayrı görüş beyan ettikleri olmuştur. Haram kabul edenler, hadislerde geçen emri vücub mânasına, mekruh sayanlar, tavsiye mânasına almışlardır. Ancak birincilerin görüş ve içtihadı ağırlık kazanmıştır. (Mütercim). Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 365-366.

[764] Sahih-i Müslim: Ummu Seleme (r.a.) den.

[765] Sahih-i Buharî: Huzayfe (r.a.) den.

[766] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 366-367.

[767] **Suret:** Eşyanın aynında başka şeyden ayırd edilmesini sağlayan şekil anlamına gelir. Rağıb el-Müfredat'ında daha çok bu mâna üzerinde durmuştur.

Timsâl: Daha çok şekillendirilmiş şey demektir. Bu şekil, birtakım özel hatlar ve biçimler ile yorumlanabilir. Hadislerde geçen "suret" ve "timsâl" tabirleri canlılarla ilgilidir. (Mütercim)

[768] Buharî-Müslim: İbn Mesud (r.a.) dan.

[769] Buharî-Müslim: İbn Ömer (r.a.) dan.

[770] Buharî-Müslim: Aişe (r.a.) dan.

[771] Buharî-Müslim: EbûTalhâ (r.a.) den.

[772] Müslim-Ebû Dâvud-Tirmizî: Hayyan bin Husayn'dan.

[773] Ebû Dâvud: Câbir (r.a.) dan.

[774] Buharî Kitabu'l-Hacc'de Üsâme (r.a.) dan.

[775] Buharî-Müslim: Said bin Ebî Hasen'den.

[776] Buharî-Müslim: Aişe (r.a.) dan.

[777] Ebû Dâvud: Aişe (r.a.) dan.

[778] Nesâî-İbn Hibbân.

[779] Nisa: 4/69. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 367-370.

[780] Cinn: 72/27.

[781] Neml: 27/65.

[782] Sebe': 34/14.

[783] Sahîh-i Müslim.

[784] Bezzâr/lsnâd-i Ceyyid ile...

[785] Mâide: 5/90.

[786] Taberânî: İsnadı Ceyyid ile...

[787] Buharî-Müslim.

[788] Bezzâr: Isnad-i Ceyyid ile...

[789] İbn Hibbân.

[790] Buharî-Mûslim: Hz. Aişe (r.a.) den.

[791] Ahmed bin Hanbel, EI- Hâkim.

[792] Şifâ ve rahmet niyetiyle okuyup üflemeye dini terim olarak "rukye" denir. Müellifin de kısmen açıkladığı gibi, diğer zahirî sebeplere başvurduktan ve gereken tedbirleri aldıktan sonra hasta için Allah'a eî kaldırıp şifâ dilemek ve bu niyetle tavsiye edilen bazı sûre ve duaları okumakta mutlaka yarar vardır. Yeter ki hem okutan, hem okuyan buna inansın ve bir para karşılığında yapılmamış olsun... Ancak hasta veya yakınları okuma işini yapan kimseye bir hediye verirlerse bunda bir sakınca görülmemiştir. (Mütercim).

[793] Buharî: İbn Abbas (r.a.) dan.

[794] Bezzâr-Taberâni.

[795] Ebû Dâvud-Nesâi-İbn Hibbân.

[796] İbn Adiyy; Ebu Hüreyre (r.a.) dan.

[797] Beyhakî: İbn Ömer (r.a.) dan.

[798] Kaynak verilmemiştir.

[799] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 370-376.

[800] Ahmed bin Hanbel-Ebû Dâvud.

[801] "Bey-i garer" sonu meçhul olan, havadaki kuş, denizdeki balık gibi şeyleri ele geçirmeden satmak anlamına gelir. Bey-i hasat ortada bulunan birçok eşya üzerine atılan küçük taş hangisine isabet ederse, onun alım-satımının yapılmasını alıcıyla satıcının kararlaştırması demektir.

[802] Ahmed bin Hanbel-Taberânî.

[803] Ahmed bin Hanbel-İbn Mâce.

[804] Tirmizî-Ebû Dâvud-İbn Mâce-Müsned-i Ahmed: 2/337.

[805] Hidâye.

[806] İbn Ebî Şeybe.

[807] Sahih-i Müslim.

[808] Kasas: 28/8.

[809] İbn Mâce-el-Hâklm.

[810] Sahih-i Müslim.

[811] Sahih-i Müslim.

[812] el-Hâkim-Beyhakî.

[813] Sahih-i Buharî.

[814] Mutaffifîn: 83/1-4.

[815] Şuârâ: 26/182.

[816] Beyhakî.

[817] Bakara: 2/278.

[818] Enerji ve emeği ortaya koyan ortak; ihmal gösterip kendi taksiratıyla şirketi zarara sokarsa, o taktirde tazmini cihetine gidilir. (Mütercim)

[819] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 376-383.

[820] Ebû Dâvud.

[821] Nisa: 4/135.

[822] Mü'minûn: 23/101.

[823] Beyhakî-Ebû Dâvud-Tirmizî.

[824] Beyhakî.

[825] Sahih-i Buharî.

[826] Sahih-i Buharî.

Açıklama:Ağlamaktan maksat, bağırıp çağırarak, sesi yükselterek ağlamaktır. Ölen kimse üzerine sesli

ağlanmasını vasiyet etmişse, bu durumda üzerine sesli ağlanmasından dolayı azâb edilir. (Müeliif).

[827] Ancak kocası vefat veya bâin talâk ile kocasından boşanmış bulunan iddet (şer'i bekleme süresi) sahibi müslüman kadının bu süresi içinde süslenmesi, güzel kokular sürünmesi caiz değildir. (Mütercim).

[828] Tirmizi: Abdullah bin Amir (r.a.) dan.

[829] İmam Ahmed-Ebû Dâvud: İbn Ömer (r.a.) den.

[830] Sahih-i Müslim: İbn Abbas (r.a.) dan.

[831] Buradaki tahrîm, daha çok resim müstehcen olur veya saygı gösterümek, aziz tutulmak için duvara asılır veya bir büfe üzerine konulursa hüküm ifade eder. Hatıra olarak kapalı yerlerde muhafaza edilen resimler bu hükmün kapsamı dışında kalır. (Mütercim).

[832] Sahih-i Müslim.

[833] Buharî/el-Edebü'l-Müfred... Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 384-389.

[834] Buharî-Müslim.

Açıklama: Babasından başkasına intisab, başkasının oğlu olduğunu iddia etmek anlamına gelmektedir. Efendilerinden başkasına intisab, kölenin asıl efendisine değil başka bir efendinin kölesi bulunduğunu iddia etmesi demektir. (Mütercim).

[835] Buharî-Müslim: Sa'd bin Ebî Vakkas (r.a.) den.

[836] Buharî-Ebû Dâvud-Tirmizî.

[837] Nisa: 4/7.

[838] Nisa: 4/20.

[839] Sahîh-i Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.) den.

[840] Beyhakî-Ebû Nuaym: Ebû Bekir (r.a.) den.

[841] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 389-394.

[842] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 395-396.

[843] Hûd: 11/37-38.

[844] Enbiyâ: 21/80.

[845] Sebe': 34/10-11.

[846] Kassas: 28/27-28.

[847] Sahîh-i Buharî.

[848] Mülk: 67/15. Mülk: 67/15.

[849] Cum'a: 62/10.

[850] İmam Ahmed bin Hanbel.

[851] Taberâni-Tirmizî. Taberâni-Tirmizî.

[852] Sahih-i Buharî.

[853] Sahîh-i Buharî-Ahmed bin Hanbel-İbn Mâce.

[854] Taberânî-Beyhakî.

[855] İbn Cevzi.

[856] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 396-402.

[857] Taberani: İbn Abbas (r.a.) dan.

[858] "İslâm Eğitimi ve Felsefecileri" adlı kitaptan iktibas edilmiştir. Bu kitap Muhammed Attıye el-Abraşî"ye aittir.

[859] Muhammed Attıye el-Abraşî S. 197.

[860] Ebû Şeyh/sevâb bahsinde... Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 402-405.

[861] Ashabdan bir kısmının bu tarz tutumu kendirline has bir anlam taşır ve istisna teşkil eder. (Mütercim).

[862] Sahîh-i.Müslim.

[863] Taberânî...

[864] Beyhaki.

[865] Tirmizî/en-Nevâdır'de.,

[866] Ahmed bin Hanbel.

[867] Ebû Yala...

[868] Taberânî: Câbir (r.a.) dan.

[869] Taberânî: Câbir (r.a.) dan.

[870] Sahîh-i Müslim: Enes bin Mâlik (r.a.) dan.

[871] Beyhakî.

[872] Sahîh-i Müslim. Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 405-410.

[873] Ebû Dâvud.

[874] Buhari-Müslim.

[875] Sahîh-i Müslim

[876] Tirmizî.

[877] Sahîh-ı Müslim.

[878] Ebû Dâvud-Tirmizî.

[879] Ebû Dâvud-Tirmizî.

[880] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 410-413.

[881] Tirmizî: Ebû Zer (r.a.) den.

[882] Tâberânî el-Evsafta..

[883] Beyhakî: Enes (r.a.) den.

[884] Tirmizî-Nesâî-Hakim: Ebû Hüreyre (r.a.) den. (Râvilerin hepsi güvenilirdir).

[885] Ebû Şeyh.

[886] Taberânî: Câbir (r.a.) den.

[887] İmam Ahmed bin Hanbel: Ebû Derdâ'dan.

[888] Tirmizî: Cerîr bin Abdullah'dan.

[889] Buharı-Müslim.

[890] Taberani.

[891] Buharî-Müslim.

[892] Buharî-Müslim: Enes (r.a.) den.

[893] İbn Sa'd: Hz. Aişe (r.a.) den.

[894] Tirmizî-İbn Mâce. Buharî/el-Edebü'l-Müfred'de Hz. Ali (r.a.) den.

[895] İmam Ahmed bin Hanbel: Enes (r.a.) den.

[896] Taberânî: Cerîr bin Abdullah (r.a.) den.

[897] Sahîh-i Müslim: Semmak bin harb'den.

[898] Buharî-Müslim: Enes (r.a.)

[899] Tevbe: 9/120

[900] Nisa: 4/69- 110.

[901] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 413-420.

[902] Buharî-Müslim.

[903] Ebû Dâvud.

[904] Buharî-Müslim.

[905] el-Hâkim.

[906] Ebû Dâvud

[907] Buharî-Müslim.

[908] Müslim-Ahmed bin Hanbel.

[909] Müslim.

[910] Dârekutnî.

[911] Buharî-Müslim

[912] Bezzar-İbn Mâce: Enes (r.a.).

[913] Ebû Dâvud-Tirmizî.

[914] İbn Mâce.

[915] Kaynağını tesbit edemedim.

[916] Nesâî.

[917] Sahîh-i Müslim.

[918] Sahih-i Müslim-Ahmed bin Hanbel.

[919] Tirmizi.

[920] Nesâî.

[921] Müslim-Nesâî-Ahmed

[922] Müslim-Ebû Dâvud.

[923] Buharî-Müslim.

[924] Buharî-Müslim.

[925] Tirmizî: Abdullah bin Selâm (r.a.) den.

[926] Ebû Dâvud: Ebû Hüreyre (r.a.) den.

[927] Tirmizî: Ebû Ümâme (r.a.) den.

[928] Müslim-Ebû Dâvud: Abdullah bin Amir (r.a.) dan.

Açıklama: Ezanın sesini işitenler müezzinin söylediği sözleri aynen söylerler ancak “hayyalâ's-sala ve hayyalâ'l-falâh”da “lâ havle vela kuvvete ilâ billah” i söylerler. Müslim-Ahmed bin Hanbel).

[929] Buharî: Câbir (r.a.) dan.

[930] Ebû Dâvud-Tirmizî: Büreyde (r.a.) den.

[931] Sahih-i Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.) den.

[932] Buharî-Müslİm: İbn Ömer (r.a.) den.

[933] Sahîh-i Müslim: Ebû Hüreyre (r.a.) den.

[934] Tirmizî.

[935] Ebû Dâvud.

[936] Müslim.

[937] Ebû Dâvud-Nesâî.

[938] Müslim.

[939] Sahih-i Müslim.

[940] Sahih-i Müslim.

[941] Buhari-Müslim: Ebû Said el-Hudri (r.a.) den.

[942] Sahih-i Müslim: Akabe bin Amir (r.a.) den.

Açıklama:Güneş doğduktan sonra ve batı ufkuna yaklaştıktan sonra kerahat vakti yaklaşık yarım saat devam eder.

[943] Bakara: 2/152

[944] A'raf: 7/205.

[945] Ahzâb: 33/41.

[946] Buhari-Müslim.

[947] Buhari-Müslim.

[948] Müslim.

[949] Ebû Dâvud-Tirmizi.

[950] Sahih-i Müslim.

[951] Tirmizi: İbn Mes'ûd (r.a.) den.

[952] Enfal: 8/60.

[953] Beyhaki.

[954] Taha:20/114

[955] Sahih-i Müslim.

[956] Buhari Müslim.

[957] Müslim-Ahmed bin Hanbel.

[958] Tirmizi: Enes bin Mâlik (r.a.) den.

[959] Ezkâr-i Nevevi.

[960] Furkan: 25/63.

[961] Nûr: 24/30.

[962] Buhari-Müslim.

[963] Tirmizi/lsnad-i Sahih ile..

[964] Buhari-Müslim.

[965] A'raf: 7/31.

[966] Buhari-Müslim.

[967] Tirmizi.

[968] Sahih-i Müslim.

[969] Buhari-Müslim.

[970] Ahmed bin Hanbel-İbn Mâce-İbn Huzeyme.

[971] Buhari-Müslim: Ebû Katade (r.a.) den.

[972] Beyhaki: Hz. Aişe (r.a.) den.

[973] Zümer: 39/9.

[974] Mücadele: 58/11.

[975] Tâha: 20/114.

[976] Fâtır: 35/28.

[977] Tirmizi: Ebû Hüreyre (r.a.) den.

[978] Tirmizi: Ebû Hüreyre (r.a.) den.

[979] Tirmizi: Ebû Ümame (r.a.) den.

[980] Buhari-Taberani-Bezzar

[981] Buhari-Müslim.

[982] Bu hususla tavsiye edeceğimiz tefsir kitapları: İbn Kesir, Fi Zilâli'l-Kur'an başta gelmektedir. Hadis kitaplarından ise, Terğib ve Terhib, Riyazüs-Sâlihin'i gösterebiliriz. Nefsleri tezkiye eden kitaplardan ise, Gazâli'nin İhyâ'sını, İbn Kudâme'nin Muhtasaru Minhaci'l-Kasıdîn'ini, Muhasibi'nin Risâletü'l-Müsterşidin adlı kitabını tavsiye ederiz. İslâm nizamıyla ve siyretle ilgili olarak da Buti'nin Fıkhü's-Siyre'sini, Tabbara'nın Ruhu Dini'l-İslâm'ını, Dr. Subhi Salih'in en-Nazmü'l-İslâmiyye adlı eserini gösterebiliriz. (Müellif)

[983] Buharı: Ebû Berze (r.a.) den.

[984] Buharı: Ahmed bin Hanbel: Ömer (r.a.) den.

[985] Müslim: İbn Abbas (r.a.) den.

[986] Taberâni...

[987] Sahîh-i Müslim.

[988] Buharî-Müslim.

[989] Müslim.

[990] Tirmizî.

[991] Buharî-Müslim.

[992] Müslim.

[993] Müslim.

[994] Buharî-Müslim.

[995] Tirmizî.

[996] Deylemî...

[997] Kitabımızın bir çok yerinde ilmin ve âlimlerin faziletinden bahsetmiş bulunuyoruz.

[998] Bu üç örneği, Risaletü'l-Müsterşidin adlı kitaptan naklen aldık. Adı geçen kitap Muhasibi'nindir. Bunu, faziletli üstad Şeyh Abdulfettah Ebû Gudde tahkîklendirmiştir.

[999] Taberâni.

[1000] Ebû Dâvud-Ne'sâi.

[1001] İmam Ahmed bin Hanbel.

[1002] Buharî-Müslim.

[1003] Sahîh-i Müslim.

[1004] el-Hâkim: Sened-i sahîh ile...

[1005] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam’da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 421-464.

[1006] el-Hâkim.

[1007] Ahzâb: 33/23.

[1008] Nûr: 24/37.

[1009] Al-i İmrân: 3/110.

[1010] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 465-469.

[1011] Mâide: 5/54.

[1012] Tevbe: 9/111.

[1013] Tevbe: 9/41.

[1014] Tirmizî-Nesâî.

[1015] Kütüb-i Sitte.

[1016] Tevbe: 9/71.

[1017] Ahzâb: 33/39.

[1018] Tirmizî-Ahmed-İbn Hibbân.

[1019] Müslim-Ashab-ı Sünen.

[1020] Tevbe: 9/122.

[1021] Taberânî: İbn Abbas (r.a.) dan.

[1022] Ebû Dâvud-Tirmizi.

[1023] Mâide: 5/43-50.

[1024] Sahih-i Müslim: Abdullah bin Mes'ûd (r.a.) den.

[1025] Enfal: 8/39.

[1026] Tevbe: 9/29.

[1027] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 470-476.

[1028] Ebû Nuaym-Deylemi-İbn Adiy.

Açıklama: Deyyân İlahî sıfatlardan biridir. Mükâfat ve mücazatı hakkıyle veren ve din gününün yegane sahibi, anlamına gelir. (Mütercim).

[1029] Taberânî-Hâkim: İbn Ömer (r.a.) dan.

[1030] Beyhaki-Hâkim.

[1031] Tevbe: 9/105.

[1032] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 476-480.

[1033] Prof. Dr. Abdullah Nasıh Ulvan, İslam'da Aile Eğitimi, Evlilik, Evlat Terbiyesi Ve Esasları- 2, Uysal Kitabevi, 10. Baskı, Konya, 1994: 481-482.

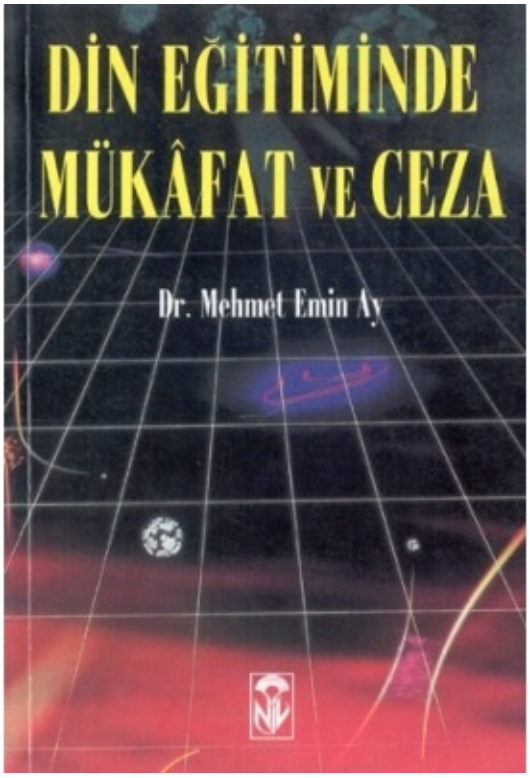
DİN EĞİTİMİNDE
MÜKÂFAT VE CEZA
Dr. Mehmet Emin Ay

DİN EĞİTİMİNDE MÜKAFAT VE CEZA
Önsöz
Giriş
DİSİPLİN, MÜKÂFAT VE CEZA KAVRAMLARINA TEORİK BİR YAKLAŞIM
BİRİNCİ BÖLÜM
I- Disiplin, Mükafat ve Ceza Kavramları A. Disiplin
1. Lügat Anlamı
2. Tanımı
3. Amacı
B. Mükâfât
1. Lügat Anlamı
2. Tanımı
3. Amacı
4. Eğitim-Öğretimde Mükâfat Türleri
a. Manevî Mükâfat (Moral Reward)
1- Sevgi ve İlgi Göstermek
2- Övmek, Tebrik ve Takdir Etmek
b. Maddî Mükâfat (Physicial Reward)
1- Arzu ve İstekleri Yerine Getirmek
2- Çeşitli Armağanlarla Ödüllendirmek
1. Lügat Anlamı
2. Tanımı
3. Amacı
4. Eğitim-Öğretimde Ceza Türleri
a. Manevî Ceza (Moral Punishment)
1- Sevgi ve ilgiyi Azaltmak
2- Tenkit, Uyarı ve Kınama
3- Azarlama ve Hakaret
b. Maddî Ceza (Physicial Punishment)
1- Arzu ve İstekleri Yerine Getirmemek
2- Dayak
II- Eğitim Sistemleri Açısından Disiplin Mükâfat ve Ceza
A. Giriş
B. Batı Eğitim Sisteminde Disiplin, Mükâfat ve Ceza
1. Ceza Anlayışına Karşı Olanlar
2. Ceza Anlayışına Taraftar Olanlar

3. Cezaya Belirli Şartlarla İzin Verenler
C. İslam Eğitim Sisteminde Disiplin, Mükâfast ve Ceza
1. Kur'ân-ı Kerim Âyetleri
a. Kur'ân-ı Kerim'de Disiplin Kavramı
b. Kur'ân-ı Kerim'de Mükâfat Kavramı
c. Kur'ân-ı Kerim'de Ceza Kavramı
2. Hz. Peygamber'in Sünneti
a. Hz. Peygamber'in Sünnetinde Disiplin Anlayışı
b. Hz. Peygamber'in Sünnetinde Mükâfat Anlayışı
c. Hz. Peygamber'in Sünnetinde Ceza Anlayışı
1- Dayak Aleyhindeki Rivayetler ve Tahlili
2- Dayak Lehindeki Rivayetler ve Tahlili
3. İslâm Hukuku İlkeleri
a. Çocuğun Hukukî Yönden Sorumlu Sayılmaması İlkesi
1- 0-7 yaş arası çocuklar:
2- 7-15 yaş arası çocuklar:
b. Küçük Çocuklara Bedenî Cezanın Uygulanamayacağı İlkesi
c. Bedenî Cezaya Ancak Eğitim Amacıyla Başvurulabileceği İlkesi
d. Vurulacak Yerlerin Sınırlandırılmış Olması İlkesi
e. Vurulacak Miktarın Sınırlandırılmış Olması İlkesi
f. Kullanılacak Aletlerin Sınırlandırılmış Olması İlkesi
4. İslâm Eğitimcilerinin Görüşleri
a. Belirli Şartlarla Cezaya İzin Verenler
b. Cezaya Kesinlikle Karşı Olanlar
D. Disiplin, Mükafat ve Ceza Konularında İslâm ve Batı Eğitimcilerinin Mukayeyesi
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNDE MÜKÂFAT VE CEZANIN ÇOCUK VE ÖĞRENCİ ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ VE DİSİPLİNİ SAĞLAMADAKİ ROLLERİ
İKİNCİ BÖLÜM
I- Anket Uygulanan Okullara İlgili Genel Bilgiler
A. Bursa İmam-Hatip Lisesi
B. Balıkesir İmam-Hatip Lisesi
C. Erzurum İmam-Hatip Lisesi
D. Van İmam-Hatip Lisesi
Tablo- 1: Okullarla İlgili Genel Bilgiler
II-Ankete Katılan Öğretmenlerle İlgili Genel Bilgiler

Tablo- 2: Öğretmenlerin Hizmet Yıllarının Şehirlere Göre Dağılımı
III- Ankete Katılan Öğrencilerle İlgili Genel Bilgiler
A. Öğrencilerin Çevre, Sınıf ve Cinsiyete Göre Dağılımı
Tablo- 3: Öğrencilerin Çevre, Sınıf Ve Cinsiyete Göre Dağılımı
B. Öğrencilerin Yaş Dağılımı
Tablo- 4: Sınıflara Göre Yaş Dağılımı
C. Öğrencilerin Geldikleri Sosyal Çevre
D. Öğrencilerin Kaldıkları Yer
Tablo- 5: Öğrencilerin Tahsillerine Devam Ederken Kaldıkları Yerler
E. Öğrencilerinin Evebeynlerinin Öz, Üvey Veya Ölü Oluşu
F. Anne-Babanın Tahsil Durumu
Tablo-7: Öğrencilerin Anne-Babalarının Tahsil Seviyesi
G. Öğrenci Ailelerin Sosyo-Ekonomik Yapıları
Tablo- 8: Annenin İşi Veya Mesleği
Tablo- 9: Babanın işi veya Mesleği
IV. Anketlerden Elde Edilen Bulgular ve Yorumları
A- Ailedeki Din Eğitimi-Öğretiminde Mükafat ve Ceza
1. Çocukluk Döneminde Ailede Din Eğitimi ve Öğretimi
a- Ailede Din Eğitimi ve Öğretiminin Verilme Oranı
Grafik B/ Ailede Din Eğitimi ve Öğretiminin Verilme Oranı
b. Ailede Din Eğitimi ve Öğretimini Verenler
Grafik C/ Ailede Din Eğitimi ve Öğretimini Verenler
c. Verilen Din Eğitimi ve Öğretiminin Yeterlilik Derecesi
Grafik D/Ailede Verilen Din Eğitimi -Öğretiminin Yeterlilik Derecesi
Tablo- 10: Çevre ve Sınıflara Göre Din Eğitimi Öğretiminin Yeterlilik Derecesi
d. Dinî Prensiplerin Ailede Yaşanmasının Çocuk Üzerindeki Etkileri
1- Anne Babanın İbadetleri Yerine Getirme Oranı
Tablo- 11: Anne Babanın İbadetleri Yerine Getirme Oranı
2- Ailenin İbadetler Konusunda Çocukla İlgilenme Oranı
Tablo- 12: Ailenin İbadetler Konusunda Çocukla İlgilenme Oranı
3- İbadetler Konusundaki Teşvik ya da İlgisizliğin Çocuk Üzerindeki Etkileri
Tablo- 13: İbadetlere Teşvik Ya Da İlgisizliğin Çocuk Üzerindeki Etkileri
e. Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminde Uygulanan Metodlar
Tablo- 14: Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminde Uygulanan Metodlar
Tablo- 15: Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminde İzlenen Metodların Değişkenlere Göre Dağılımı

2. Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat
a. Mükâfatlandırma Oranı ve Sıklığı
Tablo- 16: Ailede Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükafatlandırma Oranının Değişkenlere Göre Dağılımı
a- Verilen Mükâfat Türleri
Tablo- 17: Ailedeki Din Eğitimi-Öğretiminde Verilen Mükafat Türleri
c. Mükâfatların Çocuk Üzerindeki Etkileri
Grafik F: Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminde Verilen Mükafatların Çocuk Üzerindeki Etkileri
Tablo- 18: Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminde Verilen Mükafat Türleri Olumlu-Olumsuz Etkileşim Arasındaki Dağılşımı
3. Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminde Ceza
a. Cezalandırma Oranı ve Sıklığı
Tablo- 19: Ailede Din Eğitimi ve Öğretiminde Cezalandırma Oranının Değişkenlere Göre Dağılımı
a- Verilen Ceza Türleri
Tablo- 20 Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminde Başvurulan Ceza Türleri
c. Cezaların Çocuk Üzerindeki Etkileri
Grafik H / Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminin Verilen Cezaların Çocuk Üzerindeki Etkileri
Tablo- 21: Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminde Verilen Ceza Türleri ile Olumlu-Olumsuz Etkileşim Arasındaki Dağılımı
4. Ailede Din Eğitimi ve Öğretiminde İzlenmesi Gereken Prensipler
a. İlk Dinî Bilgiler Ailede Verilmeye Başlanmalıdır
b. Anne Baba Dinî Prensipleri Bizzat Yaşayarak Örnek Olmalıdır
c. Çocuk Psikolojisi iyi Bilinmelidir
d. Allah Sevgisi Esas Olmalıdır
e. Hoşgörülü ve Müsamahakâr Olmalıdır
f. Zaman Zaman Mükâfatlar Verilmelidir
g. Çocuk Fizikî Cezalara Maruz Kalmamalıdır
B. Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat ve Ceza
1. Türkiye'de Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi
a. Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi Kurumlarına ilgi
Tablo- 22: İmam-Hatip Lisesine Gelmeden Önce Gidilen Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi Kurumları
b. Yaygın Dîn Eğitimi ve Öğretimi Kurumlarına İlk
Tablo- 23 Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi Kurumlarına İlk Olarak Gidilen

Yaşlar
c. Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi Kurumlarına Devam Edilen Süre
Tablo- 24 Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi Kurumlarına Devam Edilen Süre
d. Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi Kurumlarının Yararlılık Derecesi
Tablo- 25 Yaygın Din Eğitimi Ve Öğretimi Kurumlarının Yararlılık Derecesi
2. Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat
a. Mükâfatlandırma Oranı ve Sıklığı
Grafik I / Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükafatlandırma Oranı
Tablo- 26: Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükafatlandırma Oranının Değişkenlere Göre Dağılımı
b. Verilen Mükâfat Türleri
Tablo- 27 Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Verilen Mükâfat Türleri
c. Mükâfatların Öğrenci Üzerindeki Etkileri
Grafik J / Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Verilen Mükâfatların Öğrenci Üzerindeki Etkileri
Tablo- 28: Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Verilen Mükâfat Türleri İle Olumlu-Olumsuz Etkileşim Arasındaki Dağılım
3. Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Ceza
a. Cezalandırma Oranı ve Sıklığı
Grafik K / Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Cezalandırma Oranı
Tablo- 29: Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Cezalandırma Oranının Değişkenlere Göre Dağılımı
b. Verilen Ceza Türleri
Tablo- 30: Yaygın Din eğitimi ve Öğretiminde Verilen Ceza Türleri
c. Cezaların Öğrenci Üzerindeki Etkileri
Grafik L / Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Verilen Cezaların Öğrenci Üzerindeki Etkileri
Tablo- 31: Yaygın Din eğitimi ve Öğretiminde Verilen Ceza Türleri İle Olumlu-Olumsuz Etkileşim Arasındaki Dağılım
4. Öğrenci Gözüyle Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi
a. Analitik Yaklaşım
b. İstatistikî Yaklaşım
Tablo- 32: Yaygın Din Eğitimi Kurumlarına Tekrar Gitmek İsteyip-İstememenin Değişkenlere Göre Dağılımı
5. Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminin Öğrenci Üzerindeki Etkileri
a. Olumlu Yönde Etkilenenler ve Sebepleri
b. Olumsuz Yönde Etkilenenler ve Sebepleri

1- Öğreticilerin Hatalı Tutum ve Davranışları
2- Öğrencilerin Birbirlerine Karşı Davranışları
3- Kurs İdaresinin Hatalı Tutumu
4- Fizikî Kapasite Yetersizliği
C. Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat ve Ceza
1. Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat
a. Öğrencilere Göre
1- Mükâfat Alma Oranı ve Sıklığı
Grafik M / Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat Alma Oranı ve Sıklığı
Tablo- 33: Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfatlandırma Oranının Değişkenlere Göre Dağılımı
2- Alınan Mükâfat Türleri
Tablo- 34: Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Alınan Mükâfat Türleri
3- Mükâfatların Öğrenci Üzerindeki Etkileri
Grafik N Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Alınan Mükafatların Öğrenci Üzerindeki Etkileri
Tablo- 35: Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Verilen Mükâfat Türleri İle Olumlu-Olumsuz Etkileşim Arasındaki Dağılım
b. Öğretmenlere Göre
1- Mükâfat Verme Oranı
2- Verilen Mükâfat Türleri
3- Mükâfatların Öğrenci Üzerindeki Etkileri
4- Mükâfatların Öğrenciye Veriliş Biçimi
5- Öğrencilik Yıllarında Alınan Mükâfatların Öğretmenliğe Etkisi
2. Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Ceza
a. Öğrencilere Göre
1- Ceza Alma Oranı ve Sıklığı
Grafik O Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Ceza alma Oranı ve Sıklığı
Tablo- 36: Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Cezalandırma Oranının Değişkenlere Göre Dağılımı
2- Alınan Ceza Türleri
Tablo- 37 Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Öğrencilerin Aldığı Cezalar
3- Cezaların Öğrenci Üzerindeki Etkileri
Grafik P Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Alınan Cezaların Öğrenci Üzerindeki Etkileri
Tablo- 38: Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Verilen Ceza Türleri Olumlu-

Olumsuz Etkileşim Arasındaki Dağılım
b. Öğretmenlere Göre
1- Ceza Verme Oranı
2- Verilen Ceza Türleri
3- Cezaların öğrenci Üzerindeki Etkisi
4- Cezaların Öğrenciye Veriliş Biçimi
5- Öğrencilik Yıllarında Alınan Cezaların Öğretmenliğe Etkisi
c. Maddî-Manevî Ceza Tercihinde Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri
Tablo- 39: Maddi-Manevi Ceza Tercihinde Öğretmen Öğrenci Görüşleri
3. Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Disiplin Problemi
a. Örgün Din Eğitimi Kurumlarında Disiplini Sağlayanlar
b. Örgün Din Eğitimi-Öğretiminde Disiplinsizliğin Başlıca Sebepleri
c. Disiplini Sağlamada İzlenen Metod ve Yardımcı Vasıtalar İçinde Mükâfat ve Cezanın Yeri
Tablo- 40: Öğretmen ve Öğrencilerin Mükafat ve Ceza Konusundaki Görüşlere Ait Değerlendirmeleri
d. Öğretmen ve Öğrencilere Göre Disiplini Sağlamanın Yolları
D- Yaygın ve Örgün Din Eğitim Kurumlarında İdeal Bir Din Eğitimi ve Öğretimi için Gereken Şartlar
1. Öğretmen ve Öğreticide Sağlam Bir Kişilik ve Karakter
a. Öğrencilere İyi Örnek Olmak
b. Öğrencilerle Diyalog Kurmak
c. Sevgi, Şefkat ve Merhametle Davranmak
d. Tutarlı Bir Disiplin Anlayışına Sahip Olmak
e. Notu Bir Koz Olarak Kullanmamak
f. Meslek Şuuruna Sahip Olmak ve Bunu Öğrencilere de Kazandırmak
2. Öğretmen ve Öğreticide Meslekî ve Pedagojik Formasyon Yönüyle Yeterlilik
a. Öğretmen ve Öğretici Branşında İyi Yetişmiş Olmalıdır
b. Öğrenci Psikolojisine Vâkıf Olunmalıdır
c. Disiplini Sağlama Konusunda Çeşitli Metotlar Denenmelidir
1- Yeterince Bilgilendirme
2- Yeterli Denetim
3- Mükâfatlandırmak
4- Affetmek
5- İsim Zikretmeden Uyarmak
6- Nasihat

7- Sevgi ve İlgiyi Azaltmak
8- Uyarı-İkaz
9- Azarlamak
10- Katı Disiplin ve Fizikî Cezaları Terketmek
3. Fizikî Kapasite Yönüyle Yeterlilik
4. Sosyal-Kültürel Faaliyetlerde Yeterlilik
5. İdare-Öğretmen-Veli İşbirliğinde Yeterlilik
6. Disiplin Kurulunun İşleyişinde Yeterlilik
Sonuç ve Teklifler
BİBLİYOGRAFYA

DİN EĞİTİMİNDE MÜKAFAT VE CEZA

Önsöz

Günümüz dünyasında büyük bir hızla gelişen bilim ve teknik, dinin insan hayatındaki önemini daha da artırmıştır. Hızlı sanayileşme ve hayat standardının ekonomik yönden yükselmesiyle, insanların sûreta kavuştuğu refah ve mutluluk, manevî alandaki boşluğu gideremeyince, özellikle batılı toplumlar psikososyal yönden çeşitli krizler yaşamaya başlamışlardır. Bugün bu toplumlar, ihmal edilen manevî gelişime yeniden canlılık kazandırabilmek için, dinin gücünden faydalanma yollarını aramaya koyulmuşlardır. Bu düşüncenin bir uzantısı olarak, inancın insana sağladığı huzur ve manevî gücü bir bütün olarak toplumlarına kazandırabilmenin gereğini kabullenmiş ve bunun yollarını araştırmaya başlamışlardır.

Hızlı bir sanayileşme ve büyümenin yaşandığı ülkemizde ise, durum biraz farklı olmuştur. Ülkemizde din, geçmiş dönemlerde görülen baskı ve ihmale rağmen gündemdeki yerini hiçbir zaman kaybetmemiştir denilebilir. Ancak baskı ve ihmal döneminde, gayr-ı resmî olarak yapılmaya çalışılan din eğitimi ve öğretimi faaliyetlerinin, dini farklı şekillerde anlayan ve yaşayan insanların varlığına yol açtığını söyleyebiliriz. Zira geçmişte yapılan hatalar veya ihmaller sebebiyle,bugün insanların bir kısmının ya dinden habersiz ya da dindar ama kendi görüşünün doğruluğunu savunan kişiler halinde çeşitli gruplara ayrılmaları da konuyla ilgilenenlerin dikkatinden kaçmamaktadır.Bu konuda İmam-Hatip Liselerinin ve 1982-1983 öğretim yılından itibaren zorunlu dersler arasına alınan "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" derslerinin, gelecek yıllarda insanlar arasındaki farklı düşünce tarzlarının asgariye indirilmesine katkılarda bulunacağı düşünülebilir.

Bu noktada, hem aile hem de yaygın-örgün her tür kurumda gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminin önemi ortaya çıkmaktadır. Zira din eğitimi adına yaşanan olumsuzlukların giderilebilmesinde en önemli görevler bu müesseselere düş-mektedir. Dinin özünden kaynaklanan sevgi, hoşgörü ve müsamaha prensipleriyle oluşturulacak bir din eğitimi anlayışının aileden başlayarak diğer din eğitimi kurumlarında devam ettirilmesi, hem inancın manevî desteğini hisseden insanların, hem de toplumun her kesimine kucak açan din eğitimcileri ve görevlilerinin yetişmesine zemin hazırlayacaktır.

Mesleğinde iyi yetişmiş din görevlisine, günümüzde büyük oranda ihtiyaç

duyulmaktadır. Buna bağlı olarak din görevlisi yetiştiren müesseselerin de önemi bir kat daha artmıştır. Keza din görevlisi yetiştiren kurumların problem ve beklentilerine yönelik araştırmaların yapılması gereği de ortadadır.

Bu düşünceden hareketle, bünyesinde, toplumun en önemli ihtiyaçlarından biri olan din görevliliği, daha açık bir ifadeyle, imam-hatiplik, Kur'ân Kursu öğreticiliği gibi,belirli meslekî formasyonlar kazandırılarak elemanların yetiştirildiği kurumların başında gelen İmam-Hatip Liseleri, bu çalışmada, araştırma alanının ağırlığını teşkil etmektedir.

"Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat ve Ceza" konulu bu araştırmada mükâfat ve ceza, aile, yaygın ve örgün din eğitimi kurumlan perspektifinden ele alınarak derinliğine incelenmeye gayret edilmiştir. Bunların çocuk ve öğrenci üzerindeki etkileri ile disiplini sağlamadaki rollerine değinilerek, konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Gerek aile, gerekse yaygın ve örgün kurumlardaki din eğitimi ve öğretiminde uygulanan mükâfat ve ceza türlerini, uygulanış biçimlerini ve olumlu-olumsuz etkilerini, istatistiki metodlar desteğiyle analitik olarak ele alan bu çalışmanın, alanında yapılmış ilk araştırma olduğu söylenebilir. Üzerinde çalışılan alanın genişliği, birtakım zorlukları ve problemleri de beraberinde getirmiştir. Ancak, bu zorluklar ve problemlerin aşılmasında, değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa Öcal'ın büyük katkıları olmuştur. Kendilerinin din eğitimi ve öğretimi alanında, daha önceleri yapmış olduğu anketli çalışmalar sonucunda elde ettiği birikim ve tecrübelerden, araştırmamızın her safhasında istifade ettiğimizi belirtmek bizim için bir şükran ifadesi olduğu kadar, aynı zamanda mutlu bir görevdir.

İlk baskısı 1993 yılında gerçekleştirilen bu eser, yapılan birtakım ilavelerle genişletilerek ikinci baskısıyla okuyucuların istifadesine sunulmuştur. Doktora tezi olarak hazırlanan eserin din eğitimi ve öğretiminin problem ve beklentilerine yönelik çalışmalar için önemli ipuçları ihtiva ettiği söylenebilir.

Anne babalar, İmam-Hatip Lisesi öğretmenleri ve Kur'ân Kursu öğreticileri başta olmak üzere din eğitimi sahasıyla alâkadar olan herkese faydalı olacağını ümit ediyoruz.

Muvaffakiyetimiz ancak Cenâb-ı Hakk'ın yardımıyladır.

Dr. Mehmet Emin Ay

Giriş

Din, insan hayatı için ne denli önemliyse, din eğitimi ve öğretimi de genel eğitim-öğretim içinde o derece önemli bir yere sahiptir.

Ailede gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminin arzu edilen düzeyde yerine getirilmesi, ileriki yıllarda çocuğun sağlam ve tutarlı bir kişilik kazanmasına katkıda bulunacaktır. Aynı şekilde, yaygın ve örgün din eğitimi öğretiminin ideal şartlarda gerçekleşmesi, nitelikli din görevlisi ve eğitimcilerinin yetiştirilmesine de imkan tanıyacaktır. Ancak ifade edilmelidir ki, bugün ülkemizde din eğitimi ve öğretimi, birtakım problemlerle karşı karşıyadır.Bu konuda bazınoktaları kaydetmenin,araştırma problemini belirlemede yardımcı olacağı inancındayız.

Türkiye'de din eğitimi ve öğretiminin iki yolla yapıldığı söylenebilir. Birincisi, halk tarafından geleneksel olarak ailede başlatılarak sonradan din görevlilerinin katkısıyla camilerde ve resmî, gayr-ı resmî Kur'ân Kurslarında gerçekleştirilen "Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi"; İkincisi ise, Îmam-Hatip Liselerinde yürütülen "Örgün Din Eğitimi ve Öğretimi"dir. Bu kurumlara, yüksek öğrenim düzeyinde din eğitimi ve öğretimi veren İlahiyat Fakülteleri de eklenebilir; ancak bu kurumlar araştırma kapsamı dışındadır.

Türkiye'de din eğitimi ve öğretiminin problemleri iki noktada odaklanmaktadır: Aile ve Din Eğitimi ve Öğretimi Kurumları. Bu iki noktanın tahlili, problemlerin boyutlarını belirlemede yardımcı olacaktır.

Aileden kaynaklanan problem, ülkemizde ailelerin, çocuklarının din eğitimlerine karşı takındıkları farklı tavırlarda belirginleşmektedir.

Bir kısım aileler, çocuklarının din eğitimiyle ilgilenmelerinin gereğine inanmayan,dinin insan hayatı için "mutlaka gerekli" olmadığı görüşüne sahip ailelerdir. Bu aileler, din derslerinin seçmeli dersler arasında bulunduğu yıllarda, çocuklarına din dersleri verilmesini istemeyen kimseler olduğu gibi; günümüzde, din derslerinin çocuklar için zararlı olabileceğini veya çocuğun aklının karışabileceğini savunmakta, ya da din dersleri müfredatını, öğretmenleri ve din eğitimi kurumlarını sık sık eleştirme yoluna gitmektedirler. Dinin sadece bir "vicdan konusu" olduğuna inanan bu ailelerde yetişen çocuklar, din eğitimi adına hiçbir şey elde edemedikleri gibi, dinî prensipleri yaşama açısından da oldukça yetersiz olan anne babalarından, bu yönde de olumlu bir şekilde etkilenememektedirler. Dinî bilgi yönüyle yetersiz olan bu aileler, çocuklarına bazı hatalı telkinlerde de bulunabilmektedirler. Sözgelimi, bazı çevrelerde rastlandığı gibi Cenab-ı Hakk'ın "Allah Baba" şeklinde tanıtılması, Allah inancını hissetmek ve yaşamak gibi duyguların uyanışı arefesinde olan çocukların, yanlış yöne kanalize edilmesine sebep olmaktadır.Dolayısıyla bu tür ailelerde yetişen çocuklar, ilk çocukluk yıllarında kendilerine verilmesi gereken dinî bilgileri aileden alamamakta ve dinî duygularının gelişmesine imkan tanınmamakta, sonuçta dinî bilgi bakımından oldukça yetersiz bir durumda

yetişmektedirler. Salt ahlâkî kuralların telkini ve toplumun değer yargılarının ise çocuğun bir Yüce Kudrete inanma ve bağlanma ihtiyacını gideremeyeceği ve çocukta vicdan duygusunun gelişmesine yardımcı olamayacağı da bir gerçektir. Öte yandan, ilkokuldaki "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" dersi ile karşılaşıncaya kadar dinî bilgi yönüyle eksik kalan çocukların, bu derslerden yeterince istifade edemedikleri de bilinen bir realitedir.

Bazı aileler ise çocuklarına din eğitimi-öğretimi vermeleri gereğine inanmakta ancak din eğitimi konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları için bu konuyla ilgilenmemeyi yeğlemektedirler. Bu tür aileler, çocuklarının dinî eğitimlerini cami hocaları tarafından yaz aylarında gerçekleştirilen yaz kursları ya da ilkokuldaki "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi"dersine havale etmenin daha doğru olacağı inancındadırlar.Oysa yapılan araştırmalarda ortaya konulduğu üzere,"Din Kültürü e Ahlak Bilgisi"dersinin öğrenciler tarafından çeşitli yönlerden yetersiz bulunduğu ve hiçbir zaman ailede anne baba tarafından verilen din eğitimi ve öğretiminin yerini tutmadığı belirlenmiştir.[1] İlkokulda okutulan bu dersin ancak 4. sınıftan itibaren okutulmaya başlanması da yetersizliği arttırmaktadır.

Bir kısım ailelerde ise din eğitimi ve öğretimi geleneksel tarzda gerçekleştirilmektedir. Özellikle Anadolu'da "Geniş Aile" tipini oluşturan bu tür ailelerde din eğitimi ve öğretimi aile büyükleri ve anne-baba tarafından yaygın eğitim tarzıyla yerine getirilmektedir. Dolayısıyla, gerçekleştirilen din eğitimi öğretiminin belirli metodlar çerçevesinde yürütülmesi sözkonusu olmamaktadır. Bu nedenle bazen, izlenen hatalı eğitim sonucunda, ileride çocuğun inancını kaybetmesine, ibadetlerini terketmesine ve dine karşı antipati duymasına yol açabilecek birtakım yanlışlıklar yapılabilmektedir. Sözgelimi bu tür ailelerde, çocuktaki vicdan gelişimi Allah korkusuyla sağlanmak istenmekte ve çocuğu, istenmeyen davranışından vazgeçirmek için yine Allah korkusuna başvurulmaktadır. Sık sık "Allah seni taş yapar / Allah cehennemde yakar /Gözünü kör eder..." gibi tehditlerle sindirilmek istenen çocuk, Allah'ı "sadece cehennemi olan, çocukları taş yapan, cezalandıran bir varlık" olarak tasarlamakta ve Allah'ı daha sevemeden O'ndan büyük bir korkuyla korkmaya başlamaktadır. [2] Her ne kadar bu tür ailelerde dinî prensipleri yaşama oranının yüksek düzeyde olduğu tesbit edilmişse de, [3] çocuklarına verdikleri bilgilerin, geleneksel olarak tevarüs yoluyla edindikleri ve birtakım hurafelerin karıştırıl-dığı bilgiler olması, gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminin yararlılık derecesini azaltmaktadır. Bu tür ailelerin, çocuklarını yaygın din eğitimi kurumlarına gönderdikleri, ancak yeterli denetim ve ilgi göstermedikleri de

yapılan tesbitler arasındadır.[4] Ebeveyn ilgisizliği ve buna bağlı olarak denetim eksikliğinin ise birtakım problemlere kapı açacağı gözden uzak tutulmamalıdır. Neticede bu tür ailelerde yetişen çocukların pek çoğunun dinî uyanışına zemin hazırlandığı ancak dinî eğitim sürecinde birtakım hatalı telkinlerle ve yanlış bilgilerle bilgilendirildikleri söylenebilir.

Yukarıda bahsi edilen ailelere, diğer bir grubu da eklemek gerekecektir. Bu tür aileler ise, dinî bilgileri çocuğa kazandırmanın, bir anne-babalık görevi olduğu şuurunda olanlar ve bu düşünceyle çocuklarına dinî bilgiler verenlerdir. İster "geniş aile" ister "çekirdek aile" tipinde olsun, bu tür ailelerde çocukların dinî eğitimleri, genellikle bu konuda yeterli bilgisi olan dede-nine veya anne-baba tarafından yerine getirilmekte, zamanı gelincede diğer yaygın din eğitimi kurumlan aracılığıyla bu eğitim desteklenmektedir. Ancak bu tür ailelerde gerçekleştirilen din eğitimi-öğretimindeki problemin niteliği,diğerlerinden farklıdır. Bu tür ailelerce gerçekleştirilen din eğitimi-öğretiminde problem, gelişen ve değişen dünya şartlarında yürüttükleri din eğitimi-öğretiminde nasıl bir yol izleyecekleri, hangi metodları uygulayacakları konusunda yeterli kaynağa sahip olamayışları ve bunun sıkıntısını çekmeleridir. Çocukların din eğitimi-öğretimiyle ilgili metodik eserlerin bulunmayışı ya da yetersiz oluşu, bu tür aileler için problem teşkil etmekte ve zaman zaman bu istekleri çeşitli vesilelerle dile getirilmektedir.

Din eğitimi ve öğretiminin problemlerinden bir diğerinin de "Din Eğitimi ve Öğretimi Kurumları" olduğundan bahsetmiştik. Burada kasdedilen "Yaygın ve Örgün Din“Eğitimi" kurumlarıdır. Bu kurumlar da iki yönlü probleme sahiptirler. Birincisi bu kurumların kendi bünyesinden kaynaklanan problem-lerdir. Şöyle ki, bu eğitim kurumlarının çoğunluğu, fizikî kapasite olarak yetersizdir. Bunun yanında öğrencilerin birçoğunun köyden gelmiş olması, bazısının ise ebeveynlerinin yurtdışında bulunması sebebiyle bu öğrenciler, ebeveyn ilgisi ve denetiminden uzakta, yatılı öğrenci durumunda öğrenimlerine devam etmektedirler. Bu ise, zaten var olan ergenlik öncesi (puberty) ve ergenlik çağı problemlerini daha da alevlendirmekte ve öğrenciyi birtakım disiplinsizliklere sürükleyebilmektedir.

Bu kurumların kendi bünyeleri dışından kaynaklanan problem ise,yukarıda ifade edildiği üzere, ebeveyn ilgisizliği ve ergenlik çağı sıkıntılarına bir de okul veya Kur'ân Kursu idareci ve öğretmenlerinin takındıkları tutum ve tavırlara reaksiyon olarak, bazı öğrencilerde görülen davranış bozukluğu ve ruhsal problemlerin, bu kurumlar hakkında baştan beri olumsuz düşünen kişilerce çarpıtılarak, topyekün din eğitimi ve öğretimi kurumlarına yönelik karalama

faaliyetleridir. [5]
Gerçekte birkaç spesifik vak’a olarak ortaya çıkan bu olaylar örnek gösterilerek "din eğitimi ve öğretiminin ve ilgili kurumların gereksiz olduğu" gibi ifrat sayılabilecek yanlış sonuçlara ulaşılmaktadır. Kanaatimizce burada suç dinin ya da din eğitimi ve öğretiminin olmadığı gibi, halkın büyük teveccühleriyle kurulan ve yaşatılan bu eğitim kurumlarının da olmasa gerek. Belki suç, hatalı eğitim ve öğretimde bulunan istisnaî bazı görevlilerindir.
Bu ifadelerden sonra denilebilir ki, bu araştırmada problem, gerek ailede, gerekse yaygın ve örgün din eğitimi kurumlarında gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminde başarıyı teşvik ya da disiplini sağlamak amacıyla başvurulan mükâfat ve cezalardır.
Araştırmanın amacı ise, öncelikle din eğitimi ve öğretiminde mükâfat ve cezanın yerinin ne olduğunu, dinin temel kaynakları olan Kur'ân ve Sünnet'te disiplin, mükâfat ve ceza anlayışının ne şekilde yer aldığını; Batı ve İslâm eğitimcilerinin bu konudaki görüşlerini ortaya koymaktır. Bunun yanında gerçekleştirilen alan araştırması aracılığıyla, gerek ailede, gerekse yaygın ve örgün din eğitimi-öğretiminde gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminde uygulanan metodları; bu esnada başvurulan mükâfat ve ceza türlerini belirlemek ve bunların çocuk ya da öğrenci üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini tesbitetmek; böylece konuyla ilgilenenlere metodlar sunmaktır.
Araştırmanın önemine gelince; her ne kadar bu araştırma, anket uygulanan grup olarak İmam-Hatip Lisesi öğrencilerini seçmişse de, çocukluk yıllarını kapsayan ve yaygın din eğitimi kurumlarını da ihtiva eden soru sistemiyle, mükâfat ve ceza olayının, hem aile hem de yaygın ve örgün din eğitimi kurumlarında uygulanış şekillerini tesbite yönelmiştir. Bir öğrencinin mükâfat ve ceza alma oranının ve etki derecesinin, hangilerinin olumlu, hangilerinin olumsuz yönde etkili olduğunun belirlenmesi ve çevre, sınıf, cinsiyet.., gibi farklılıkların öğrenci üzerindeki yansımalarının, analitik ve istatistikî metodlarla incelenmesi, araştırmayı önemli kılmaktadır. Öte yandan araştırma, din eğitimi kurumlarına antipati duyan kişilerin ortaya attıkları "Kur'ân Kursları vb. kurumlardan mezun olanlar, bir daha bu yerlere gitmek istememektedirler" şeklindeki düşünce tarzını test edecek sorulara sahip olmakla, bu görüşün doğruluk derecesinin ne olduğunu istatistikî metodlar desteğiyle ortaya koyması yönüyle de önem arzetmektedir. Bu özelliklerinin yanı sıra, din eğitimi ve öğretiminde mükâfat ve ceza konusunun gerek teorik, gerekse tecrübî alan araştırmasıyla desteklenerek ele alınması ve anket verilerinin incelenmesinde istatistikî metodların kullanılmış olması ve özellikle, öğrencilerle birlikte öğretmenlere de anket

uygulanarak konunun bütüncü bir yaklaşımla ele alınması, araştırmanın önemini artıran diğer niteliklerdir.

Araştırmanın sınırları: Bu araştırmada -Örneklem, [6] Bursa, Balıkesir, Erzurum ve Van İmam-Hatip Liselerinin lise II. ve lise IV. sınıflarından oluşturulan 1000 kişilik bir öğrenci grubu ile, yine aynı okullarda görev yapan 100 kişilik bir öğretmen grubudur. Bu itibarla araştırma, adı geçen illerin İmam-Hatip Lisesi, öğretmen ve öğrencilerinden oluşan 1100 kişilik öğretmen ve öğrenci görüşleriyle sınırlıdır.

Araştırmada, gerek ailede, gerekse yaygın ve örgün din eğitimi ve öğretiminde başvurulan mükâfat ve cezanın çeşitli yönden boyutları ve etkilerini belirlemek amacıyla en uygun örneklemi İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin oluşturacağı düşünülmüştür. Zira lise yılları, öğrencinin çocukluk çağlarını hatırlayabildiği yıllardır. Öte yandan Kur'ân Kursu vb. yaygın din eğitimi kurumlarıyla öğrencinin organik bir bağının bulunmaması, bu kurumlar hakkında yapacağı değerlendirmelerde objektiflik oranını artıracaktır. Bu sebeplerin yanında, İmam-Hatip Liseleri, örgün din eğitimi ve öğretimi kurumlarının en başta gelen temsilcileri durumundadır. Dolayısıyla, Îmam-Hatip Liseleri öğrecilerine uygulanacak bir anketin, hem çocukluk çağı, hem yaygın, hem de örgün din eğitimi ve öğretimi konusunda bilgi verebileceğini ifade etmek mümkündür.

Anket uygulanan şehirler ve sınıfların seçiliş sebeplerine gelince:

Bursa'nın seçilmesinde birçok faktör rol oynamıştır. Özellikle bir sanayi şehri olması yönüyle Bursa'ya Anadolu'dan büyük çaplı göçler olmakta ve kent her geçen gün hızlı bir şekilde büyümektedir. Yurt dışından da yoğun göç olaylarına sahne olan Bursa, demografik yönden oldukça kozmopolit bir yapıya sahiptir. Bunun yanında, ebeveyni yurtdışında bulunan birçok öğrencinin barındığı yurtlara ve gerek kent içi, gerekse köylerden gelen büyük bir öğrenci kitlesine sahip olması bakımından Bursa İmam-Hatip Lisesi'nin önemli bilgiler verebilecek bir kurum olduğu düşünülmüştür.

Balıkesir ise, yine batı bölgesinde yer alan, ancak sanayi şehirlerinde görülen yoğun göç ve kozmopolitliğin yaşanmadığı ve fazla bir nüfus kalabalığına sahip olmayan bir şehir olması ve Van iline karşılık olabileceği düşüncesiyle seçilmiştir.

Araştırmada, konunun çevresel ve sosyolojik boyutlarını tesbit amacıyla, Erzurum ve Van İmam-Hatip Liselerine de anket uygulanmıştır.

Erzurum, doğu bölgesinde, diğer illerden göçün az da olsa yaşandığı, kısmen kozmopolit bîr üniversite şehridir. Özellikle Kur'ân Kurslarına gönderilme ve

hafızlık oranının yüksekliğiyle dikkat çeken bir il olmasına binaen, araştırma için değerli verilerin elde edilebileceği düşüncesiyle araştırma kapsamına alınmıştır.

Van ise doğu sınırımızda yer alan ve birçok yönden geri kalmış, özellikle köylerinde okuma-yazma oranının düşük olduğu bir şehirdir. Araştırıcının kendi memleketi olması, çevre ve bölgenin demografik yapısı ve okul hakkında detaylı bilgiye sahip olması da bu şehrin seçiliş sebepleri arasındadır.

Lise II. ve Lise IV. sınıfların seçilişlerinde ise şu amaçlar güdülmüştür: Bilindiği üzere Îmam-Hatip Liselerinde din eğitimi ve öğretimini ihtiva eden "Meslek Dersleri"nin okutulmasına, Lise I. sınıftan itibaren başlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, öğrencinin örgün din eğitimi ve öğretimiyle karşılaştığı devre Lise I. sınıftan itibaren başlamaktadır. Lise IV. sınıf ise, öğrencinin okulunu bitirip üniversiteye devam etme veya mesleğe atılma devresine geldiği, okulu ve öğretmenleri hakkında görüş beyan edebilecek seviyeye ulaşabildiği bir çağdır. Bu sebeplerden dolayı, araştırmanın ömeklemi Lise II ve Lise IV. sınıflarından oluşturulmuştur. Burada Lise II. sınıfın seçiliş sebebini kısaca açıklamakta fayda vardır.

Bir amacımız da Lise I'ler ile Lise IV'Ier arasında görüş veya durum farklılıklannı belirlemekti. Ancak araştırmamız öğretim yılının başında gerçekleştirildiğinden, tabiatıyla bir önceki yıl Lise I'i bitiren ve Lise IV'ye henüz başlayan öğrencilerin seçilmesi gerekliydi. Bu nedenle anket Lise II. sınıflara uygulanmıştır. Aradaki fark veya benzerliklere -sınıf faktöründe- yeri geldikçe değinilecektir.

Araştırmanın kaynaklarına gelince: Bu çalışma, daha önce aynı konuda yapılmış herhangi bir araştırmanın bulunmamasından dolayı, bir bakıma "ilk çalışma" özelliğini taşımaktadır. Bu nedenle, araştırmada birinci derecede kaynak, öğretmen ve öğrencilere uygulanan anketlerin sonuçlarıdır.

İkinci derecede kaynaklar ise, bu konuda daha önce yapılan çeşitli araştırmalardır. Bunlar, U.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Mustafa Öcal [7] ve Doç. Dr. İzzet Er [8] tarafından gerçekleştirilen İmam-Hatip Liselerinin problem ve beklentilerine yönelik çalışmalar ile M.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. M. Faruk Bayraktarın, Kur'ân Kurslarına yönelik çalışmasıdır.[9]

Bu tür ankete dayalı çalışmalar dışında, özellikle teorik kısmın oluşturulmasında, Kur'ân ve Sünnet'in yanı sıra, İslâm Hukukçuları ve eğitimcilerinin görüşlerini belirlemek amacıyla mümkün olabildiğince ilk kaynağına inmek suretiyle

birtakım eserlere başvurulmuştur. [10] Batılı pedagogların görüşlerini tesbit amacıyla, çeşitli pedagoji tarihlerine ve ayrıca muhtelif psiko-pedagojik ve sosyo-pedagojik eserlere de başvurulmuş [11] bunlara metin içinde dipnotlarda, araştırmanın sonunda ise Bibliyografya'da yer verilmiştir.

Bu araştırmada seçilen araştırma modeli, "Tarama" (survey) modelidir. Araştırma problemi kısmında belirtilen konuların test edilmesi, var olan durumun olduğu gibi teshirini ve yorumlamayı gerektirdiğinden araştırmanın tarama modeli çerçevesinde yürütülmesi uygun bulunmuştur. Tarama modeliyle çalışılan araştırmalar, objelerin, olayların, varlıkların, grupların ve çeşitli alanların mevcut durumlarını, şartlarını ve özelliklerini gerçekteki görünüşleriyle tasvir etmek amacıyla yapılır. Bu araştırmalarda ilişkiler, inanışlar, görüşler, davranışlar ve gelişmekte olan yön ve eğilimler üzerinde durulur. Yine bu tür araştırmalar, mevcut olayların daha önceki olay ve şartlarla ilişkilerini de dikkate alarak durumlar arasındaki etkileşimi açıklamaya çalışır.[12] Amacımıza oldukça uygun düşen bu araştırma modelinin birçok türü vardır. Ancak tarama tipi araştırmalar, genellikle anket veya mülakat yoluyla yapılmaktadır. Anket tekniğinin en uygun yönü, geniş bir gruptan çok miktarda veriyi toplama imkanı vermesi ve herkese aynı şekilde sunularak standardın sağlanması, özellikle kapalı uçlu sorularda cevapların belli sınırlar içinde toplanabilmesidir. Bunların yanı sıra gizlilik garantisi daha inandırıcıdır.

Bu sebeplerden dolayı, araştırmamızda bilgi toplama aracı olarak anket tekniğinden faydalanılmış, ancak yeri geldiğinde mülakat ve gözlem metoduna da başvurarak, anketlerle belirlenemeyen hususların tesbitine çalışılmıştır.

Anketin hazırlanması safhasında konu ile ilgili literatür taranmış, araştırılacak konular belirlenmiş ve danışman gözetiminde sorular oluşturulmuştur. Konuyla ilgili uzmanların tenkidine sunulan anket metni, gerekli düzeltmelerden sonra son şeklini almış ve çeşitli yönlerden test edilmesi için bir önanket şeklinde öğrencilere sunulmuştur. Bu amaçla, 1989-1990 öğretim yılının sonlarında, Mayıs ayında Bursa İmam- Hatip Lisesinden 150 öğrenciye uygulanan önanket ile öğrenciler tarafından anlaşılmayan, eklenmesi veya çıkarılması tavsiye edilen sorular tesbit edilmiştir.[13]Yeniden gözden geçirilen anket metni son şeklini almadan önce, danışman ve konuyla ilgili öğretim üyesi ve uzmanların görüşlerine başvurulmuş ve gerekli işlemlerden sonra anketteki sorulara son şekli verilmiştir. Ankette yer alan sorulardan klasik sayılacak birkaçı hariç diğerlerinin tamamı araştırıcı tarafından geliştirilmiştir.

Anketin uygulanmasına gelince: Bastırılan anket metni, öğrenci ve öğretmenlere,

1990-1991 öğretim yılının başında, Ekim ve Kasım aylarında uygulanmıştır. Bu amaçla Bursa dışındaki Balıkesir, Erzurum ve Van illerine, araştırıcı tarafından bizzat gidilmiştir. Bu şehirlerde, İl Milli Eğitim Müdürlüklerinden gerekli izni aldıktan sonra İmam-Hatip Liselerinin ilgili sınıflarında, bizzat araştırıcı tarafından ve sınıfta öğretmenin bulunmadığı bir ortamda uygulanan anketlerde, öğrencilerin birbirlerini etkilememeleri için gereken hassasiyet gösterilmiştir. Anketlerdeki cevapların saklı kalacağı ifade edilerek, öğrencilerin sorulara doğru ve samimi, cevaplar vermeleri hususunda azami gayret sarfedilmiştir Bir ders saati içinde uygulanan anketler, ders bitiminde yine araştırıcı tarafından geriye toplanmıştır.

Öğrencilere toplam olarak 1114 anket formu dağıtılmış, bu sayı araştırıcı tarafından eksiksiz olarak geriye toplanmış, ancak gerek cevaplardaki eksiklik, gerekse tam sayfanın hiç doldurulmadan atlanmış olması gibi sebeplerle, 114 adet anket formu ayıklanmış, kalan 1000 adet anket metni değerlendirmeye alınmıştır.

Öğretmenlere ise toplam olarak 107 anket formu dağıtılmış, geriye toplanabilen 103 anket formundan üçü bazı sayfaların boş bırakılması sebebiyle değerlendirmeye alınmamış ve kalan 100 anket üzerinde çalışılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analiz ve dökümü safhasında şu işlemler yapılmıştır: Elde edilen veriler, U.Ü. Rektörlüğü Bilgi İşlem Merkezi yetkililerinin yardımıyla bizzat tarafımızdan bilgisayara aktarılmış, anket formunda yer alan sorulardaki seçeneklerin frekans ve yüzdeleri tesbit edilmiş daha sonra standart ve konuların gerektirdiği değişkenlere göre ayrı ayrı tablolaştırma işlemi yapılmış ve sorular arasındaki bağıntıyı belirlemek amacıyla chi-kare testi uygulanmıştır. [14] Böylece, anket formunda yer alan sorular arasındaki anlamlılık derecesi, konuların niteliğine göre birkaç yönden test edilerek değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Bu şekilde değişkenler (çevre, sınıf, cinsiyet..) arasındaki ilişkinin anlamlılığı (manidar), chi-kare işlemiyle tesbit edilerek sonuçlar hem tablo halinde verilmiş, hem de yorumlarda dikkate alınmıştır.

Kapalı uçlu soruların tamamı bilgisayarda değerlendirilmiş, ancak "Farklı cavabınız varsa yazınız..." veya "Başka" ifadeleriyle başlayan açık uçlu sorular, tek tek gözden geçirilerek incelenmiş, bu şekilde taranan (1000 +100) 1100 anketteki açık uçlu sorulara öğretmen ve öğrencilerce verilen cevaplar, araştırıcıya zengin ve geniş bir materyal imkanı sağlamıştır.

Araştırmanın varsayımları: Bu araştırmada genel bir varsayım ve buna bağlı olarak birtakım tali varsayımlardan bahsedilebilir.

Genel varsayım: Din eğitimi ve öğretiminde mükâfat ve cezanın çocuk

üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkileri ve disiplini sağlamadaki rollerinin kompleks bir yapı arzettiğini tahmin ediyor, konunun yeterince açıklığa kavuşturulması için birkaç yönden tahlil edilmesini gerekli görüyoruz. Ayrıca bu araştırmada, aşağıdaki hususlar da tahminlerimiz arasındadır.

Ailede gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminde, anne babanın çocuk için en etkili "örnek" olduğu bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda,

Dinî prensipleri yerine getiren anne babaların, gerçekleştirdikleri din eğitimi ve öğretiminin çocuk üzerinde daha olumlu etki bırakacağı, bu konudaki gevşekliğin çocuklara da yansıyabileceği;

Ailelerin tahsil seviyelerinin genellikle düşük olduğu ve bunun gerçekleştirilen din eğitiminde metod, başvurulan mükâfat ve ceza konularında farklılaşmalara sebep olabileceği;

Ailelerin sosyo-ekonomik yapılarının da birtakım farklılıklara sebep olabileceği varsayılmıştır.

Çocukluk yıllarında, ailede, çocuğun psikolojik yapısına uygun bir tarzda verilen metodlu din eğitiminin, sonraki hayatına olumlu yönden katkıda bulunacağı da tahminlerimiz arasındadır.

Yaygın din eğitimi kurumlarının, halkın büyük yardımlarıyla kurulduğu gerçeğinden hareketle, bu kurumlara çocuklarını gönderen ailelerin oranının oldukça yüksek olduğu;

Halkın, çocuğunu din eğitimi ve öğretimi maksadıyla gönderdiği yaygın din eğitimi kurumlarından çok şeyler beklediği, adeta bu eğitimin sadece bu kurumlar tarafından verilmesiyle yeterli olacağını düşündükleri varsayılmıştır.

Bu arada, basın-yayın aracılığıyla kamuoyuna telkin edilmeye çalışılan "din eğitimi kurumlarının, burayı bitiren öğrenciler tarafından hiç sevilmediği ve bir daha gitmek istemedikleri" şeklindeki görüşün aksine, bu kurumlardan mezun olan öğrencilerin, bu kurumları değil, belki kendilerine karşı hatalı bir metod izleyen görevlileri tasvib etmediklerini tahmin etmekteyiz.

Ayrıca tüm eğitim-öğretim kurumlarında olduğu gibi, bu kurumlarda da ceza türlerine sıklıkla başvurulduğu, ancak bunun birtakım sebeplerinin olabilecağı varsayılmıştır.

Örgün din eğitimi kurumları olan İmam-Hatip Liselerinin birtakım problemlerinin bulunduğunu ve bu problemlerin öğrenciyi disiplinsizliğe iten sebepler arasında yer aldığı da tahminlerimiz arasındadır.

Bunun yanında, öğrencilerin, öncelikle öğretmenlerinin kişilik ve karekterlerinden olumlu veya olumsuz yönde, ancak önemli oranda etkilendiklerini tahmin etmekteyiz.

DİSİPLİN, MÜKÂFAT VE CEZA KAVRAMLARINA TEORİK BİR YAKLAŞIM

BİRİNCİ B ÖLÜM

I- Disiplin, Mükafat ve Ceza Kavramları A. Disiplin

1. Lügat Anlamı

Disiplin kelimesi sözlüklerde, "adab-ı muaşeret; bilim dalı; cezalandırmak; eğitmek; idare etmek; ilim; intizam; inzibat; itaat; nizam; ta'lim ve terbiye etmek; tekdir; yetiştirmek ve yola getirmek; yöntem; yol yordam" gibi manalar taşımaktadır.[15]

2. Tan ımı

Genel olarak, "bireylerin içinde yaşadığı topluluğun genel düşünce ve davranışlarına uymalarını sağlamak amacıyla alınan önlemlerin tümü"[16] şeklinde tanımlanan disiplin kavramı, eğitim bilimi sözlüklerinde ise, "bir toplulukta uyulması gereken kanun ve kuralların tamamı"[17] ve "bir topluluğun, yasalarına ve düzenle ilgili yazılı ya da yazısız kurallarına titizlik ve özenle uyması durumu"[18] olarak ifade edilmektedir.
Zaman içinde, çeşitli felsefî, sosyal ve eğitimle alâkalı görüşler dikkate alınarak değişik açıklamalarla, disiplin kavramı tanımlanmaya çalışılmıştır. Detaylı bilgiyi ilgili eserlere [19] bırakarak, disiplin hakkındaki ifadelerimizi, aşağıdaki tanımla noktalamak istiyoruz. "Disiplin, hem ferdî, hem de sosyal ihtiyaçlar karşısında insanın kendi psikofizik davranışlarını düzenleyici bir vasıtadır."[20]

3. Amac ı

Disiplinin amacı, insana birtakım özellikler kazandırmaktır. Bu yönüyle, disiplinin amacı, "kişiye belirli alışkanlıklar kazandırma; onu kendisi ve çevresi ile uyum içinde yaşamaya hazırlamadır"[21] denilebilir. Bir başka ifadeyle,

disiplinin amacı, belli maksatları gerçekleştirmek isteyen bir kimsenin veya topluluğun varlığını emniyet altına alarak, ona en elverişli yaşama imkanları sağlamaktır.[22]
Disiplinin amaçlarından biri de, "kişiyi toplumun genel düşünüş ve davranışlarına intibak ettirmek için onu bu düşünce ve davranışlara yatkın hale getirmektir."[23] Bu yönüyle disiplin fert ve toplum ilişkilerinde bir düzenleyici görevi yapmaktadır. Disiplinin, ferde günlük hayatında birtakım özellikler kazandırmayı amaçladığı gibi, eğitimde de bu amaca paralel bir nitelik arzettiği görülür. Nitekim eğitimde disiplinin amacının, öğrenciye hayatının sonraki yıllarında gerekli olacak birtakım özellikleri kazandırmak,egitim-öğretim sürecini en verimli bir şekilde tamamlamak ve bu süreç içinde, diğer öğrencilerle birlikte en uyumlu şekliyle yaşayabilmeye imkan sağlamaktır, diyebiliriz.

B. Mükâfât

1. Lügat Anlamı

Arapça bir kelime olan "mükâfat'ın, "ödül; karşılık; hediye; armağan; iyiliğe iyilikle karşılık vermek" gibi anlamları vardır.[24]
Batı dillerindeki karşılığı,"reward; recompense"(ing)."Prix; recompense" (Fr.)ve"belohnung"(Alm.) kelimeleridir" [25] TDK Sözlüğünde ise, "değerlendirici ve sevindirici davranış" olarak karşılık bulmaktadır.[26]

2. Tan ımı

Mükâfat kavramı eğitim sözlüklerinde genellikle, "iyi bir çalışma veya üstün bir beceri gösteren öğrenci, öğretmen veya yöneticilere verilen armağan" ifadeleriyle tanımlanmaktadır.[27] Psikolojik fonksiyonu açısından ele alınacak olursa mükâfat, çocukta ya da öğrencide, iyi hareketlerin tekrarını sağlamak amacıyla uyandırılan bir sevinç duygusudur.[28] Her mükâfat, ferde istenilen davranışları yaptırmak için uygulanan özendiricileri, istenilen davranışları yaptığında ise, bu davranışın yerleşmesini sağlayan pekiştiricileri içerir. [29]

3. Amac ı

Mükâfat, çocuğun veya öğrencinin başarılarını övmek, hoşa giden davranışları ve iyi hareketlerinin tekrarını sağlamak amacını taşır. [30] Bir başka ifadeyle mükâfat, çocuğu veya öğrenciyi takdir ve tebrik etmek suretiyle başarısının devamını sağlamayı ve olumlu davranışlarını değerlendirerek iyi ve beğenilir yöndeki hareketlerinin tekrarını amaçlamaktadır.

4. Eğitim-Öğretimde Mükâfat Türleri

Mükâfatın eğitim-öğretimde kullanılan şekilleri başlıca iki türdür. Bunlardan birisi "manevî mükâfat" diğeri ise "maddî mükâfattır. Bu iki mükâfat türü de kendi aralarında çeşitli türlere ayrılmaktadır. Gerek eğitim literatürü, gerekse araştırmaya kaynaklık eden ilk anketlerdeki sorular ve bu soruların oluştu-rulmasında istifade edilen açık uçlu sorulara verilen cevaplar, manevî ve maddî mükâfat türlerini oluşturmamıza imkan sağlamıştır.

a. Manevî Mükâfat (Moral Reward)

Bu mükâfat türünde çocuk veya öğrenciye maddî varlığı olan herhangi birşey verilmemekte ancak ona mutluluk ve haz veren, onurunu okşayan sözlü ifadelerle sevindirilmektedir. Manevî mükâfat da kendi arasında iki şıkka ayrılabilir.

1- Sevgi ve İlgi Göstermek

Manevî mükâfat türünün en yaygın şekli olarak nitelendirilebilecek sevgi ve ilgi göstermek, yerinde ve zamanında kullanıldığı takdirde çocuk ve öğrenci üzerinde oldukça olumlu etki yapmaktadır. Çünkü, gerek ailesinde, gerekse okulda, çocuk anne babasının veya öğretmeninin ilgisine muhtaçtır. Onların sevgi ve ilgisi, başarısını artırmada önemli rol oynamaktadır. Çünkü evde anne babası, okulda ise öğretmeni, çocuğun gözünde en değerli varlıklardır. Çocuk, değer verdiği bu kişilerin sevgi ve ilgisini bazen en değerli mükâfat olarak görebilmektedir.

2- Övmek, Tebrik ve Takdir Etmek

Bu mükâfat türü de çocuk ve öğrenci üzerinde oldukça etkili olmaktadır.

Özellikle toplum içinde ve ölçülü ifadelerle çocuğun ya da öğrencinin övülmesi, tebrik ve takdir edilmesi onu birçok maddî mükâfattan daha çok sevindirebilir. [31] Zira her insanda yaratılıştan var olan beğenilme ve takdir edilme arzusu özellikle çocukluk ve okul yıllarına rastlayan ergenlik çağlarında daha yoğundur.

b. Maddî Mükâfat (Physicial Reward)

Bu mükâfat türünde ise çocuk veya öğrenci maddî birtakım varlıklarla ödüllendirilmekte, arzu ve istekleri yerine getirilmekte ve kendisine çeşitli armağanlar verilmektedir. Bu mükâfat türü de ikiye ayrılır.

1- Arzu ve İstekleri Yerine Getirmek

Çocuk veya öğrencinin, başarısı veya olumlu davranışları karşılığında anne babası ya da öğretmeni tarafından arzu ve isteklerinin yerine getirilmesidir. Sözgelimi arkadaşlarıyla birlikte gezme isteğini kabul etmek,çeşitli arzularına olumlu cevap vermek gibi. Çocuk veya öğrenci, anne babası veya öğretmeninin kendisine değer vererek makul sayılan arzularına ve isteklerine olumlu bir şekilde yaklaşmalarından oldukça etkilenmektedir. Burada da beğenilme ve takdir edilme duygusunun doyurulması söz konusudur. Burada çocuk veya öğrenci için önemli olan yerine getirilen isteğin niteliği değil, arzu ve isteklerine karşı anne, baba veya öğretmenin olumlu yaklaşımıdır. Tabiatiyle, arzulanan şeyin gerçekleşmesi maddî bir armağanla sonuçlanıyorsa, bu, çocuk veya öğrenci üzerinde daha da etkili olmaktadır. Örneğin öğrencinin başarılı bîr ders yılı sonunda tatile çıkma arzusunun yerine getirilmesi gibi...

2- Çeşitli Armağanlarla Ödüllendirmek

Maddî mükâfat türünün en yüksek seviyesi, çocuk veya öğrencinin herhangi bir armağanla ödüllendirilmesidir. Bu mükâfat türünde çocuk veya öğrenci, başarısının ve olumlu davranışlarının karşılığı ve devamı için çeşitli armağanlar (kitap, alet vs.) ile mükâfatlandırılır. Amaç, başarısının ve olumlu davranışlarının anne babası veya öğretmenlerince değerlendirilip takdir edildiğinin ona bildirilmesidir. Yerinde ve zamanında kullanıldığı takdirde çocuk veya öğrenci üzerinde oldukça etkili olan bu tür mükâfatlandırma tarzı, kişiye başarısının karşılıksız kalmadığı ve olumlu davranışlarının mutlaka değerlendirilerek takdir edildiği hissini vermekte ve sonuçta, yaşadığı bu hazzı, kendisine verilen

armağan ile uzun zaman hatırlıyabilmektedir.

1. Lügat Anlamı

Arapça bir kelime olan "ceza"nın,"karşılık; uyarı; mükâfat; cezalandırmak" gibi anlamları vardır. [32]
Batı dillerindeki karşılığı "punishment"(İng.); "punition"(Fr.) ve "strafe"(Alm.) kelimeleridir. [33]
TDK sözlüğünde ise,"uygun görülmeyen tepki ve davranışları önlemek için üzüntü, sıkıntı ve acı veren uygulama" şeklinde tanımlanmaktadır. [34]

2. Tan ımı

Genel olarak,"belli bir davranışın tekrarlanmasını önlemek veya işlenen bir suçun önünü almak amacıyla, bir kimse veya birtakım insanlar hakkında alınan maddî veya manevî tedbir" [35] şeklinde tanımlanan ceza kavramı için eğitim sözlüklerinde şu açıklama yer almaktadır: "Suç işleyen bir kimseye, eğitme, ıslah etme veya başkalarına örnek olmak gibi amaçlarla, işlenmiş suçun derecesine göre çektirilen her türlü acı haldir." [36] Ceza, psikolojik bir yaklaşımla, "üzüntüyle sonuçlanan herhangi bir durum" şeklinde de tanımlanabilir. [37]
Pedagojik yönüyle ceza, kişiyi istenmeyen davranıştan alıkoymak için uygulanan önleyiciler ve istenmeyen davranış" yapıldıktan sonra bu davranışın tekrarlanmaması için konuları yasaklayıcılardır. [38]

3. Amac ı

Cezanın amacı yanlış davranışların kayıtsızlıkların ve dikkatsizliklerin tekrarına engel olmak ve kötü alışkanlıkların meydana gelmesini önlemektir. Cezanın etkili olması, uygun olmayan davranışların tasarlanması ile, uyandırılan acı duygusu arasında kuvvetli ve devamlı bir çağrışım meydana getirmesindendir. [39] Dolayısıyla, cezanın eğitimde güttüğü amaç, öğrenciyi birtakım hatalı davranışlara yönelmekten alıkoymak, suç sayılabilecek fiilleri işlemekten menetmek ve disiplin kurullarınca yasaklanan fiil ve davranışları işleyenlere birtakım müeyyideler uygulayarak, diğer öğrencileri bu gibi fiillere yönelmekten

caydırmaktır, denilebilir.

4. Eğitim-Öğretimde Ceza Türleri

Eğitim-öğretimin ceza ile ilişkili olduğu bilinen bir gerçektir. Çünkü ceza da eğitim-öğretimde disiplini sağlama vasıtalarından biri olarak görülmekte ve bu özelliği ile eğitimin işlerliği açısından da ayrıca önem kazanmaktadır.
Mükâfatın olduğu gibi cezanın da birtakım türleri vardır. Bunlar pedagoji literatüründe genellikle manevî ve maddî ceza olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ancak bu iki tür cezanın da birtakım alt bölümleri vardır. İşte bu alt bölümler gerek ilgili literatür, gerek Orta Öğretim Disiplin Yönetmeliği ve gerekse anketlere verilen açık uçlu cevapların sonuçlarından oluşturulmuştur. Bu ifadelerden sonra eğitim-öğretimde başvurulan ceza türlerinden bahsedebiliriz.

a. Manevî Ceza (Moral Punishment)

Kişinin işlediği suçun karşılığı olarak onu utandırmak, soğuk karşılamak [40] şeklinde tanımlanabilecek manevî cezadan amaç, çocukların ve gençlerin uygun olmayan temayül ve davranışlarını iyi yöne kanalize etmek, onların düşünce ve manevî yapıları üzerinde olumlu etki yapacak şekilde tavır ortaya koymaktır.[41] Aşağıda manevî ceza başlığı altında incelenebilecek ceza türleri, hafif olan şeklinden ağır olana doğru ele alınacaktır.

1- Sevgi ve ilgiyi Azaltmak

İstenmeyen davranışlarda bulunan kişiye karşı ilgisiz davranarak memnuniyetsizliğini ifade etmek şeklinde tanımlayabileceğimiz sevgi ve ilgiyi azaltmak olayı, manevî cezanın en hafif şekli olup, yerine göre birçok nasihatten daha çok etkili olabilmektedir. Özellikle anne babasının veya öğretmeninin sevgisini ve ilgisini kaybetmek istemeyen çocukları bu ceza ile eğitmek mümkündür. Özellikle hassas, konuşmayı ve çevresindekileri seven çocuk veya öğrencilerin bu ceza türünden ders almalarının mümkün olacağı ifade edilmektedir. [42] Kuran-ı Kerim ve Hz. Peygamberin sünnetinde de rastlanan [43] bu ceza türüne çoğunlukla hem ailelerde hem de okullarda başvurulduğu ve büyük oranda başarılı sonuçlar alındığı araştırmamızda da ortaya çıkmış olup, bu konuya ileriki bölümlerde genişçe değinilecektir.

2- Tenkit, Uyarı ve K ınama

Manevî ceza türlerinden olan tenkit, "kişinin zayıf ve yanlış taraflarını sayarak eleştirmektir."[44] Ailede ebeveyn tarafından çocuğa; okulda ise öğretmen tarafından öğrenciye uygulanan bu ceza türünde amaç kişiye bazı olumlu ve olumsuz davranışları örnek gösterilerek eksiklerinin bildirilmesidir.

Uyarı ise, Disiplin Yönetmeliği gereğince suçlu öğrenciye verilen cezalardan biridir.[45] Ailede anne baba tarafından, çocuğun yaptığı davranışlardan dolayı ikaz edilmesi, okulda ise, öğrencinin davranışlarında kusurlu olduğuna sözle veya yazı ile dikkatinin çekilmesidir. [46]

Kınama'ya gelince: Öğrenciye cezayı gerektiren davranışta bulunduğunun ve tekrarından kaçınmasının kesin bir dille yazılı olarak bildirilmesi ve bu durumun kötü görüldüğünün açıklanmasıdır. [47]

Yukarıdaki cezalardan tenkit ve uyarıya ailedeki eğitimde sık sık başvurulduğu, kınama cezasına ise hemen hiç yer verilmediği söylenebilir. Okullarda ise bu üç tür cezaya da yer verilmekte, ayrıca bunlara bir de "mahrumiyet cezası" eklenmektedir.[48]

3- Azarlama ve Hakaret

Manevî cezaların en ağırı sayılabilecek azarlama ve hakaret için şu tanımlar yapılmaktadır:

Azarlama; anne babanın, çocuğu; öğretmenin ise öğrenciyi tok sözlü ve sert bir şekilde uyarması, kızması veya çıkışmasıdır. Amaç, çocuğu biraz düşündürmek ve biraz da korkutmaktır. [49]

Hakaret ise onur kırma, onura dokunma, küçültücü söz söyleme ya da kişiyi aşağılık ve değersiz gösterecek biçimde davranmaktır. [50]

Gerek azarlama, gerekse hakaretin hem ailede hem de okulda, anne babalar ve öğretmenler tarafından uygulandığı görülmektedir. Gerçekte kişinin ruh dünyasını önemli ölçüde etkileyen bu cezalar, Ortaöğretim Disiplin Yönetmeliğinde, bir disiplin cezası olarak yer almamaktadır.[51] Anket verileri yorumlanırken bu konuya yeniden değinilecektir.

b. Maddî Ceza (Physicial Punishment)

Bu ceza türünde cezanın çocuk veya öğrenci üzerinde bedenî ve ruhî olarak etkisi hissedilmektedir. Genel olarak, pedagoji literatürü ve anket verilerinden elde edilen sonuçlara göre bu tür cezalar iki ayrı bölümde ele alınabilir. Bunlar "arzu ve istekleri yerine getirmemek" ve "dayak" cezalarıdır. Çocuk ve öğrenci üzerindeki etkilerini bundan sonraki bölümlere bırakarak, bu ceza türleri hakkında bazı tanımlayıcı bilgiler verilecektir.

1- Arzu ve İstekleri Yerine Getirmemek

Çocuk veya öğrencinin birtakım tabiî ve makul arzularını cezalandırmak maksadıyla anne babanın veya öğretmenin,yerine getirmeyip reddetmesidir.Bir başka ifadeyle,kişinin harçlığının kesilmesi,tatilinin engellenmesi, dışarı çıkması isteğine izin verilmemesi veya herhangi bir mekana bağlı tutularak ar-kadaşlarıyla görüşmesi arzusuna müsade edilmemesidir. Tipik örneklerini sıraladığımız bu ceza türünde çocuk veya öğrenci birtakım arzu ve isteklerinden menedilmekte ve o da bu cezayı hem ruhen hem de bedenen yaşamaktadır.

2- Dayak

"Bir insanı dövmek"[52] şeklinde tanımlanan dayak cezası, ceza türlerinin en ağır şeklidir. Direkt olarak kişinin bedenini ve organlarını hedef alan bu ceza türü, aynı zamanda onun ruhî yapısı üzerinde de oldukça etkili olmaktadır. İnsanlık tarihi kadar eski olan bu ceza türüne tarihte çeşitli zamanlarda ve de-ğişik milletlerde başvurulduğu görülmektedir.[53] Ailede ebeveyn, okulda öğretmen tarafından sıklıkla başvurulan bu ceza türünün Disiplin Yönetmeliğinde yer almadığı da belirtilmelidir. [54]

II- Eğitim Sistemleri Açısından Disiplin Mükâfat ve Ceza

A. G iriş

Eğitim sistemleri açısından disiplin, mükâfat ve ceza kavramlarını incelemeye geçmeden önce, tarihin ilk devirlerinden beri disiplini sağlamak için yegâne çare olarak başvurulan dayak ve baskının geçmiş toplumlarda ne şekilde

kullanıldığına kısaca değinilecektir.
Pedagoji tarihlerinde ilk sırada yer alan Eski Mısır'da, eğitim-öğretimde, sert disiplin hakimdi. Bedenî cezalara, özellikle ölçüsüz derecede dayak cezasına başvurulurdu. "Çocuğun kulakları sırtındadır, dövüldüğü zaman dinler" [55] şeklindeki Mısır atasözü, Mısırlıların dayak cezasına bakışının ilginç bir ifadesidir.
Dünyanın en eski toplumlarından biri olan Çinlilerde de, dayak cezasının çokça uygulandığı,[56] Hintlilerin ise dövme ve korkutmaya sık sık başvurdukları bazen de çocuğun üzerine su dökerek sopayla dövdükleri bilinmektedir.[57] Yedi yaşına kadar çocukları dövmemek gerektiğine inanan İranlılar ise bu yaştan sonra anne babasına itaat etmeyen ve ters cevap veren çocuğa ölüm cezası gibi ağır bir cezayı uygun görmekteydiler.[58] Benzer uygulama Yahudilerde de görülmekte ve ana babasına itaat etmeyen, fena söz söyleyen çocuklar ölüm cezasına çarptırılmaktaydılar.[59] Bir disiplin vasıtası olarak sık sık sopayla dövmeye başvurulmaktaydı. "Değneklerini kim esirgerse o çocuklarına ihanet eder, bilakis çocuklarını seven onları döver"[60] düşüncesine sahip olan Yahudilerin kutsal kitaplarında şu ifadelerin yer alması konumuz açısından ilginçtir.
"Çocuktan te'dîbi esirgeme,
Çünkü onu değnekle döversen ölmez.
Onu değnekle döversin,
Ve canını ölüler diyarından kurtarırsın" [61]
Yunanistan'da da disiplinin baskıya dayandığı ve sopadan faydalanıldığı görülmektedir. Bazen bir hecenin yanlış söylenmesi yüzünden çocukların dövülerek, vücutlarının morardığının, bulunan belgelerden anlaşıldığı ifade edilmektedir.[62] Bu bilgilerden sonra denilebilir ki, zaman içinde dayak ve diğer bedenî cezalara,çeşitli toplumlarda sık sık başvurulmuş ve bunlar disiplini sağlamak için tek çıkar yol addedilmiştir.
Gerek Batı, gerekse İslâm eğitim sisteminde, eğitimin devamını ve düzenini sağlamak veya başarıyı artırmak amacıyla disiplin, mükâfat ve ceza konularında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Ancak burada bir noktanın tesbitinde fayda vardır. Biraz sonra ele alınacağı üzere, Batı eğitim sistemine bakıldığında, sistemin bel kemiğini, çeşitli filozof ve eğitimcilerin genellikle birbirinden farklı görüşlerinin oluşturduğu görülecektir. Böylece, Bayraklının ifadesiyle "dinin dolduramadığı sahayı insanların fikirleri dolduracak, kimi çocuk merkezli, kimi

öğretmen merkezli bir eğitimi, model olarak alacak, sonuçta hepsi eksik kalacaktır." [63] Nitekim birçok Batılı filozof ve eğitimci, disiplin, mükâfat ve ceza konularında değişik görüşler ileri sürmüşler ve zaman zaman açtıkları eğitim kurumlarıyla, görüşlerinin doğruluğunu ve geçerliliğini kanıtlamaya çalışmış- İslâm eğitim sistemi ise, fert ve toplumu birlikte değerlendiren ve birini diğerine feda etmeyen filozof ve eğitimcilerin görüşlerinden teşekkül etmektedir. Bunlar insan eğitimine yeni bir boyut kazandıran Kuran ayetleriyle, Hz. Muhammed (sav)'in bu konudaki pek çok hadisinden ilham almışlardır.
Sistematik olarak ele alınacak olan, "Eğitim Sistemleri Açısından Disiplin, Mükâfat ve Ceza" konusunda Batı ve İslâm eğitim sistemlerinin konuya bakış açılarını belirlemek, filozof ve eğitimcilerin bu konudaki görüşlerini ortaya koyarak teoriyle pratiğin, paralellik ve farklılıklarını tesbit açısından, önemli olduğu kanaatindeyiz. Bu bölümün en sonunda, Batı ve İslâm Eğitim Sistemlerini mukayese eden bir değerlendirmeye de yer verilecektir.

B. Batı Eğitim Sisteminde Disiplin, Mükâfat ve Ceza

Günümüz Batı eğitim sisteminde, genellikle demokratik anlayış şemsiyesi altında, baskı ve cezalandırma yerine, çalışmayı motive eden ölçülü bir disiplin anlayışının hakim olduğu söylenebilir. Ancak Batının bu günlere, birçok evrimden geçerek ulaştığı da gözden uzak tutulmamalıdır. Özellikle filozof ve eğitimcilerin zaman zaman eğitimde devrim yaparak yeni bir çığır açan görüşleri, Batı eğitim sistemindeki evrimi gerçekleştiren en önemli dinamiklerdir. Bu dinamiklerin tesbiti amacıyla, Batı eğitim sisteminin,Orta Çağ öncesi ve sonrasındaki durumunu ve bu süreç içinde yaşayan filozof ve eğitimcilerin görüşlerini belirleyici bilgiler aynı görüşü paylaşanlar arasında kronolojik sıra gözetilerek verilecektir.

1. Ceza Anlayışına Karşı Olanlar

Eğitimde dayak anlayışına ilk olarak Romalı pedagog M. Fabius Quintilianus'un (M.S.35-96) karşı çıktığı söylenmektedir. O, eğitim-öğretimde bedenî cezalar verilmesine karşı çıkarak, çocukları hiçbir zaman dövmemeyi, dayağın çocuğu yüzsüz ve korkak yapacağını, uyarı ve azarlama ile uslanmayan çocuğun esirler gibi dayağa da alışabileceğini savunarak dayak cezasına başvurmayı öğretmenlerin kayıtsızlığına bağlamaktaydı. Quintilianus, disiplin metodu olarak çocukları birşeylerle meşgul etmek ve bu meşguliyetleri esnasında onları

devamlı denetim altında tutmak yolunu tavsiye etmekteydi. [64] Antik Roma eğitimcilerinden C. Plutarch (M.S.46-125) da çocuklara yararlı bilimlerin öğretilmesini, dayak ve kötü sözler yoluyla değil, iyi tasarımlar ve iyi öğütler aracılığıyla gerçekleştirmenin doğru olduğuna inanmaktaydı. [65]

M.S. 500'lere kadar uzanan zaman dilimi içinde "Antik Çağın" Hristiyanlaştırılmasıyla, Antik kültüre ve bu kültürün eğitim unsurlarına karşı Hristiyanlık belirli bir cephe almaya başladı. Bu arada, Antik eğitimin, Hristiyanlık ilkelerine uygun düşecek tarzda değiştirilmesi için çaba sarfedildi. Ancak Hristiyanlık kültürü, din olarak müesseseleştiği andan itibaren insana aslında hiç değer vermemiş, onu geri plâna itmiştir. Hatta "ilk günah"[66] teorisi yoluyla insanı günahkâr bir varlık haline düşürmüştür. [67] İşte bu devrede Antik kültür ile Hristiyanlık arasındaki ilk önemli sentezi yapan Aurelius Agustinus (354-430), o devrin okullarında verilen cezaları hatırlayarak, "tekrar çocuk olması teklif edilse, herkesin dehşetten irkileceğini ve ölümü tercih edeceğini" ifade etmektedir.[68]

M.S. 476 yılında Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birlikte başlayan ve 1500'lere kadar varan zaman dilimi, Orta Çağ olarak adlandırılmaktadır.[69] Orta Çağ'ın düşünce sistemi gibi eğitimi de "skolastik" [70] kavramı ile karakterize edilir. Bu yönüyle Orta Çağ, kendinden önceki ve sonraki devirler-den tamamiyle ayrılmaktadır. Eğitim tarihçisi Kansu, skolastik devrin özelliklerini şu ifadeleriyle açıklamaktadır:

"Skolastik devrin taallüm, tefekkür ve talim tarzı, mütemadi kitaplara, üstadlara, otoritelere dayanmak ve onların buldukları-hakikatler dairesinde mahsur ve mevkuf kalmaktır. (...) Skolastiğin ilim cephesi bu kadar dar olduğu gibi, inzibatı da pek sertti, itaati temin etmek için, işkencelerin bütün şekillerine müracaat olunurdu. Aç tutmak, hapsetmek, değnekle dövmek, kamçılamak., hepsi vardı." [71]

"Antik kültürün yeniden doğuşu ya da yenileştirilmesi"[72] olarak kabul edilen Rönesans, daha Orta Çağ'ın içinde ve özellikle son iki yüzyılında (1300-1500) oluşmaya başlamıştı. Özellikle XIII ve XIV. yüzyıllarda kurulan önemli üniversitelerin bu konuda büyük rolü vardı. [73] Bu süreç içinde Rönesansla bir-likte gelişen hümanizm akımı,[74] Orta Çağ'ın pedagojik anlayışına radikal bir şekilde karşı çıkarak Yunan ve Roma felsefeleri ve eserlerinden faydalanarak, insan tabiatına uygun bir pedagoji anlayışını savunmaktaydı. [75] Hümanistler,

eğitimin merkezinde tanrı ya da kilise doğmaları yerine "insanı" kabul etmekteydiler. Böylece Rönesansın ferdiyetçiliği eğitim alanında da yankısını bulmuştu. Buna göre, Orta Çağ'ın geleneksel otoriter eğitim stili yerine, ferdiyetçilikten güç alan yeni bir liberal eğitim üslubu geçmişti. Bunu, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde ve özellikle "dayakla eğitim" anlayışına karşı takınılan tavırda açıkça görmek kabil idi. [76]

Rönesans akımının ilk olarak çıktığı yer olan İtalya'da XV ve XVI. yüzyıllarda hümanist pedagogların varlığı bilinmekteydi. Ancak bu pedagoglar genellikle prens ve aristokratların eğitimiyle ilgilendikleri için, onların hümanist eğitim teorileri yalnızca seçkin zümrelere yönelmiş ve halka ulaşamamıştı. Ne var ki, İtalyan hümanizminin en geniş sistematik eserini, "Çocukların Eğitimi Üzerine" adıyla, yine İtalyan pedagog Maffeo Vegio (1406-1458) yazmıştı. İnsanın doğuştan ne "mutlak iyi" ve ne de "mutlak kötü" olduğunu, ancak her iki unsuru da içinde taşıdığını ifade eden Vegio, bu görüşüyle Hristiyanlıktaki klasik "aslî günah" ve "insanın kötü oluşu" fikirlerine karşı çıkmıştır. Öte yandan dayağın aleyhinde bulunmuş ve eğitim öğretimde anne babaların örnek olmaları gerektiğini savunmuştu. [77]

XV. yüzyılda çok sayıda Alman öğrencinin, öğrenim görmek üzere İtalyan üniversitelerine gitmeleriyle, hümanizm Almanya'ya da taşınmış oldu. Avrupa hümanizmi pedagoji alanında Quintilianus'a bağlılığıyla bilinen Hollandalı Desiderus Erasmus (1467-1536) ile en yüksek noktasına ulaştı. [78]

Erasmus, öğretimin özel hocalar yoluyla değil, bir kamu kuruluşu olan okulda herkes için ortak olarak yapılmasını istemekteydi. Diğer hümanistler gibi, o da bedenî cezalar verilmesine karşıydı. Gençliğinde yakından tanıdığı Orta Çağ tarzı eğitim-öğretimi reddederek, okulu bir "dayakhane" durumuna düşüren, içinde sopa şakırtıları, ağlayış ve hıçkırık sesleri, tehdit ve azarlamalardan başka birşey duyulmayan bu eğitim tarzına karşıydı. Hatta, "bir yığın kötek, tehdit ve hakaretlerle, öğrencilerin kafasına alfabeyi sokmak için 3-4 yıl uğraşan öğretmenlerden" bahsederek şöyle demişti: "Çocuklarla müzakere ederken aman ne müthiş patırtı yapar, ne kadar çok dayak atarlar!.. Bunlar gençliğin eğitimcileri değil, birer cellat ve kasaptır."[79]

Rönesans, hümanizm ve reform akımlarına sahne olan XIV-XV. yüzyıllardan sonra XVII. yüzyıl tarihe "Metod Çağı" olarak geçmiştir. Bu yüzyılın reformcu eğitimcilerinden biri olan [80] Wolfgang Ratke (1571-1635) kendi didaktik ilkelerini belirlerken, çocuklarda öğrenme isteğini artırmak için, eskiden beri

uygulanagelen geleneksel "bedenî ceza'ların kaldırılması gerektiğini ifade etmekteydi. Almanya'daki reform hareketlerine de öncülük eden Ratke, baskı ve zorlama ile hiçbir şey yaptırılmaması kanaatindeydi. Çünkü çocukları okutmak için dövmek ona göre doğru bir davranış değildi. [81]

XVII. yüzyılın önemli pedagoglarından J. Amos Comenius (1592-1670) da öğretimin sert ve sıkıcı olmaması gerektiğini savunmaktaydı. Comenius'a göre, dayak cezası okullardan kalkmalıdır.Çocuklar baskı altında bulunmadan en kolay bir tarzda, adeta kendiliğinden ilerlemeye götürülmelidir

Bununla birlikte çocuk, dayağa başvurmamak şartıyla sık sık denetlenmelidir. Comenius, okulda bütün öğretmenlerin güleryüzlü ve yumuşak olmalarının gereğine de inanmaktaydı. [82]

Metod Çağı'nın bir başka filozofu olan François Fenelon (1651-1715) eğitim üslubu olarak otoriter bir eğitim tarzını değil, ılımlı bir eğitimi öngörmekteydi. Ona göre, çocuğa emirler vermekten kaçınılmalıdır. Fenelon, bir okulda disiplin ve intizamın sağlanabilmesi için öncelikle öğretmenin, öğrencisinin sevgi ve saygısını kazanması gerektiğini ifade etmekteydi. Cezalar ve tehdit yerine, öğrencinin onur duygularına başvurulmalıdır. Bunun için onlardan iyi hareket edeceklerine dair sözler alınmalı ve okulun bütün disiplin ve intizamı bu sözler üzerine dayandırılmalıdır. [83]

XVII. ve XVIII.yüzyıllarda hakim cereyanlardan biri olan "Aydınlanma Akımı'nın ana kaynaklarından birisi İngiliz Ampirist Felsefesi ve İngiliz ahlâk filozoflarıdır. İngiliz aydınlanma devrinin eğitim alanındaki en büyük temsilcisi ise John Locke (1632-1704) dur.[84]

Locke, eğitimin etkinlik derecesine büyük bir iyimserlikle bakmaktaydı. Ona göre, "on insandan dokuzunun, iyi yada kötü, faydalı ya da faydasız ...vs. oluşu, onların aldıkları eğitimin bir sonucudur." [85]

Pedagoji alanında önemli görüşleri olan ve Rousseau'yu da etkileyen Locke, çocuklara bedenî cezalar verilmesinin kesinlikle karşısındaydı."Dayak ve kamçı pek bayağı bir disiplin vasıtasıdır. Karakteri de bayağı yapar" demekteydi. [86]

Dayakla eğitime karşı olan Locke'a göre aşırı sertlik, çocuğun hür olan tabiatını yıkar. Köleci bir disiplin anlayışı da onda kölelik ruhu meydana getirir. Çocuklara sert muamele edilmesini tavsiye etmek bir yana, eğitimde sert cezaların pek az fayda sağlayacağı, buna karşılık çok kötü sonuçlar vereceği kanısında olan Locke, bu arada çocuk ruhunu da anlamak gerektiğine dikkat çekerek, şöyle demekteydi: "Kabul etmek lazımdır ki, her çeşit karaktere sahip

çocuklarla karşılaşmak mümkündür; bazıları ile başka türlü başa çıkılamaz." Bu sözleriyle Locke, bazen cezaya da başvurulabileceğini ifade etmişti. Ancak o, bu gibi durumlarda öncelikle çocuğu utandırarak cezalandırma ve dayağa pek nadir başvurma taraftarıydı. Dayak cezasının da eğitimciler değil, hizmetçiler tarafından uygulanmasının daha doğru olacağı kanaatindeydi. [87]

Locke, çocuğun yetişmesinde menfaat, korku veya cezanın bir eğitim unsuru olarak kullanılmamasını ve çocuğun yalnızca onur kaygısıyla hareket etmesini istemekteydi. Ona göre başlangıçta çocuklardan mutlak bir itaat istemek iyidir; fakat mümkün olduğu kadar ona büyük insan gibi muamele etmeli ve emirlerin yerine de nasihatler ve tartışmalar koymalıdır. Okullarda dayağın tek disiplin vasıtası olduğu bir devirde dayağa karşı çıkan Locke, disiplinin ve iyi ders vermenin sırrını, eğitimde ciddiyet ile şefkati birleştirerek kullanmakta görmekteydi. [88]

Aydınlanma akımının Fransa'daki etkisi "Ansiklopediciler" olarak bilinen filozof-eğitimcilerde görüldü. Ansiklopedicilerin lideri durumundaki Deniş Diderot (1713-1784)da, eğitimde bedenî cezaların tamamen yasaklanmasını istemekteydi. [89]

Aydınlanma Çağının en önemli ismi şüphesiz Jean Jacques Rousseau [90] idi (1712-1778). "Emile" adlı eseri pedagoji tarihinin önemli kaynaklarından biri olup,Rousseau'nun eğitimle ilgili görüşleri bu eserde bulunmaktaydı. Onun, daha eserinin başında, "Herşey aslında iyi olarak doğar, sonra insanların elinde bozulur. İnsan kalbinde, doğuştan gelen hiçbir ahlâksızlık yoktur" [91] şeklindeki görüşleri, oldukça dikkat çekmişti. O güne kadar, "aslî günah" anlayışıyla insanın kötü ve tabiatının da bozuk olduğunu kabul eden Hristiyan anlayışına bu kez de Rousseau radikal bir bakış açısıyla karşı çıkmıştı.

Rousseau'nun eğitim yöntemleri ve disiplin anlayışında aşırı denecek derecede bir özgürlük vardı. Çünkü O, Emile'in, tabiatın kucağında ve tam bir hürriyet içinde yetiştirilmesini istemekteydi. Bedenî cezaya karşıydı. Eğer mutlaka bir ceza verilecekse bu ancak "tabii ceza" [92] olmalıydı.[93] O ağlayan bir çocuğun teskin edilerek şımartılmasına veya tehdit edilip dövülmesine de karşıydı. Ona göre, çocuk ne emir vermeli, ne de emir almalıdır. Eğitimdeki geleneksel baskı metodunun terkedilmesini ve baskının bir eğitim vasıtası olarak kullanılmamasını öngören Rousseau, çocukların baskı yoluyla değil, yalnızca açıklamalar yoluyla yönetilmeleri gerektiğini savunmaktaydı. [94]

Aydınlanma akımı, Almanya'daki yankısını Philantrop akımında bulmuştu.

Aydınlanma akımının faydacılık ilkesi, en açık ifadesine Philantroplar ile kavuştu. Bunlar belirli dinî görüşleri aşan bir "tabiî din" görüşünü esas almaktaydılar. Hareket noktaları, insanları ayırıcı özellikler değil, daha çok birleştirici "genel nitelikler" idi. Bu nedenle, kendilerini "Philantroplar" (insan dostları) olarak adlandırmaktaydılar. [95]

Bu akımın Almanya'da ortaya çıkmasından önce okulların durumuna bakıldığında şöyle bir tabloyla karşılaşılırdı: Hizmetçiler, ordudan izin almış askerler, mesleğinde muvaffak olamamış sanatkarlar, üniversiteyi terkeden öğrenciler... ilkokullarda görev almışlardı. Öğretmenlerin yetersiz oluşu ve okullarda değnek, kamçı ve tokadın bir eğitim aracı olarak kullanılması, eğitimin seviyesini oldukça düşürmüştü. [96]

Böylesine bir sisteme karşı çıkan Philantroplar, bu kez disiplinde kayıtsızlık derecesinde yumuşak davranmışlar ve sopayı okula kesinlikle sokmamak görüşünü benimsemişlerdi. Bu akımın kurucusu olan J. Bernard Basedow (1724-1790) büyük ölçüde Locke ve Rousseau'nun görüşlerinden etkilenmişti.[97] Nitekim Philantroplar'ın eğitimde yumuşak davranmayı istemeleri ve tabiî cezaları savunmaları da bunun bir göstergesidir. [98]

Philantroplar'a göre insan, tabiatın elinden iyi olarak dünyaya gelir. Dolayısıyla, çekirdeği iyi olan çocukları makul bir eğitimle iyi hareketlere alıştırmak kolaydır. Bunun için eğitimde cezaya ve tekdire gerek yoktur. Buna karşı çocukları mükâfatlarla sevindirmek mükemmel bir eğitim vasıtasıdır. [99]

1691-1761 yıllarında yaşayan J. Matthias Gesner de Philantroplar gibi, çocukların eğitiminde bedenî cezaların uygulanmasına şiddetle karşıydı.Ona göre eğitim, mümkün mertebe yumuşak olmalıdır. Cezaların en iyisi, haysiyet cezası da denilen manevî cezalardır. [100]

Pedagoji tarihinde Rousseau yeni bir çığır açmıştı. Ancak onun fikirlerini pratiğe aktaran ve çeşitli pedagojik faaliyetleriyle uygulama safhasına koyan J. H. Pestalozzi (1746-1827) olmuştur.[101] Pestalozzi sınırsız bir eğitici, sevgi ve iyilikseverlik duygularıyla dolu bir şahsiyettir. Onun eğitiminin başlıca özellikleri aile hayatında şefkat ve dinî-manevî değerlere saygı duyulmasıydı. Pestalozzi'ye göre öğretmen ile öğrenci arasındaki ilişki sevgi ve saygı esasına dayanmalıydı. [102]

Pestalozzi için en önemli nokta, öğretmen ve eğitmenlerin çocuğun ferdiyetine saygı göstermeleri, çocuğun evrimine karışmamaları ve özellikle kendi

isteklerine göre çocuğun yeteneklerine başka yön vermemeleridir. Çocuğun özelliklerini tesbit etmeye çalışmak eğiticilerin en eğlenceli işi olmalıdır. [103]
Buraya kadar aktarılan bilgilerden sonra denilebilir ki, hümanist filozof ve pedagogların karşı çıkmalarına rağmen, XIX.yüzyıla kadar okullarda dayak cezasına sık sık başvurulagelmiştir.XIX. yüzyılda ise, eğitim-öğretim derinden derine değişerek, sert olan disiplin, yerini daha yumuşak ve insanî olana terketmiştir. Daha iyi anlaşılan "şahsî haysiyet", çocuğun haysiyetine de saygı gösterilmesine imkan tanımıştır.
Gelişmiş ülkelerin pek çoğunun eğitimle ilgili kanunlarında bedenî cezalar yasaklanmıştır. Bu ülkelerde çocukları döven ve şiddete başvuran öğretmenler hakkında cezaî müeyyideler konulmuştur. [104]
XIX.yüzyılda da eğitimciler,eğitim-öğretimde disiplin, mükâfat ve ceza konularında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Sözgelimi Paul Lacombe (1833-1919) okuldaki tüm cezaların kaldırılması taraftarıydı. Ona göre ceza, öğretmenle öğrenci arasındaki şahsî münasebeti bozmaktadır. Çocuk, belki aile-sinden aldığı cezaları affedebilir. Ancak cezayı hak ettiğini takdir etse bile bunun yabancı bir şahıs tarafından verildiğini gördüğü anda üzülerek isyan eder. Çocuklara ceza vermeyi öğretmene söyleseler bile öğretmen bu işi kabul etmemelidir. Zira düşünmelidir ki, öğrencilerle öğretmen arasındaki arkadaşlık ve karşılıklı emniyet bozularak, araya soğukluk girecektir.[105]
Kitle psikolojisi üzerindeki çalışmalarıyla tanınan Gustave Le Bon (1841-1931) ise, karakter teşekkülünde okul disiplininin, büyük önemi olduğu kanaatindedir. Ancak ona göre bu disiplin, liselerdeki gibi pek sıkı olmamalıdır. İlk önce dış eğitim emniyet altına alınmalıdır. İç eğitim veya kendi kendini eğitim ondan sonra gelir. En değerli eğitim vasıtaları ise taklit, telkin, sempati ve örnek olmadır.[106]
XIX. yüzyılda gerçekleşen "Çağdaş Eğitim Reformu" akımının başlangıcına ve ilk devresine damgasını vuran "Çocuktan Hareket Akımı[107] sayesinde çocuk adeta yeniden keşfedilmişti. Bu akımın temsilcileri "eski okul" adını verdikleri geleneksel okulu, adeta yıkılışa mahkum ettiler. Onlara göre eski okullar birer esaret okulu idi. Reformcuların eski okula karşı yaptıkları diğer bir önemli tenkit de bunların birer ceza müesseseleri oluşu ve buralarda uygulanan eğitim vasıtalarının da birer ceza vasıtaları oluşu noktasında toplanmaktaydı. Bu nedenle onlar, "cezalandıran okul" yerine "cezalandırmayan okul" anlayışını hakim kılmışlardır.[108]

Bu akımın çağımızdaki ilk sözcülüğünü "Çocuk Asrı" adlı eseriyle Ellen Key (1849-1926) yapmıştır. Ellen Key de eğitimde hürriyet taraftarıdır. Fikirleriyle zaman zaman Rousseau'yu hatırlatan bu pedagog, çocuğu kendi haline bırakmak gerektiğine inanmaktadır. Ona göre bugünkü eğitimin çocuğa karşı yaptığı en büyük cinayet, çocuğu eğitmek amacıyla rahat bırakmamaktır. [109]

Ellen Key'e göre eğitimin en fena tarafı ihtardır. İhtar vasıtasıyla çocuğa ahlâk verilmek istenir; halbuki ihtarlar çocukta fena etki yapar. Bedenî cezalara da katiyyen müsade edilmemelidir. Ancak ilk üç yaşta bedenî cezalara az miktarda yer verilebilir.Bu yaşlardaki çocuklar tamamiyle duygusal olduğundan birtakım alışkanlıkların kazandırılabilmesi için bedenî cezalar çocuğa anlatılabilecek biricik dildir. Fakat üç yaşından sonra artık bedenî cezalar eğitimden tamamen kaldırılmalıdır. [110] Ellen Key'den sonra onun görüşlerini devam ettiren ve hür eğitim taraftarı olan Maria-Montessori (1870-1952) de hürriyetle disiplinin birbirine zıt iki kavram olduklarını, bunlardan birinin ötekini yok ettiğini söyleyerek, hürriyetin bulunduğu yerde disipline yer olamayacağını savunmaktaydı. Aynı zamanda "Çocuktan Hareket Akımı temsilcilerinden de olan Montessori, kendi kurduğu "Çocuk Evi"nde, çocukların kendiliklerinden, kendi kendini eğitmek (autoeducation) iradesine sahip olduklarını keşfetmişti. Onun buluşları daha sonra açılan ve kendi adını taşıyan "Montessori Okulları’nda denenmiş ve başarılı sonuçlar alınmıştı.[111]

Montessori yönteminin temel ilkesi, çocuğu iç disipline yönelten bir özgürlük anlayışıdır. Çocuğun kendi kendini geliştirmesine ve eğitmesine imkan tanınması ve bu imkanın alabildiğince kolaylaştırılması temel prensiptir. Ona göre öğretmen hiçbir zaman şiddete gerek görmemelidir. Çocuğu hür bırakmak fakat hareketlerini uzaktan gözetlemek en iyi eğitim vasıtasıdır.[112]

Ellen Key ve Montessori'nin yaşadığı yıllarda Amerika'da, getirdiği yeni görüşlerle John Dewey (1858-1952) önemli eğitim reformları gerçekleştirmişti. Filozof olarak pragmatizm [113] akımına bağlı olan Dewey'e göre eğitim, hayatta kullanılacak şekle uygun düşmek üzere, düşüncenin geliştirilmesi ve yetiştirilmesidir. Ona göre okul küçük boyutlar içinde bir cemiyet olmalı ve burada eski disiplin tarzına yer verilmemelidir. Herkesin bir görevi olmalı, böylece iş disiplini bir demokratik disiplin şekline dönüşmelidir. [114]

John Dewey'e göre çocuk dışarıdan zorlayarak eğitilmemeli, onun kendi kendisini eğitmesine yardım edilmelidir. Çocuk dış etkilerle değil, kendi kendini olgunlaştırmalıdır. [115]

Son olarak ele alacağımız pedagog Angelo Patri, [116] öğrencilik yıllarında John Dewey'in eserlerinden yararlanmış, kendi fikirlerini bu bilgi birikimiyle oluşturmuştur. Patri, bir süre öğretmenlik yapmış olması, daha sonra üniversiteye devam ederek görüşlerini olgunlaştırması yönüyle, teoriyle pratiği bilen bir pedagogdur. Ona göre disiplin ancak çocukların içten gelen etkinliklerinden doğmalıdır. Çocukları birbirine bağlayan sempati bağları, karşılıklı yardımdan birlikte çalışmaktan ve müşterek oyunlardan oluşur.[117]
Gerçek disiplin, düşünen ve anlayan bir ruhtan fışkıran canlı bir şeydir. Okulda öğretmenin sorumluluğuna dayanan bir disiplin yerine çocuğun sorumluluğuna dayanan bir disiplin kurmak gerekir. Çünkü bir okulun ana problemi disiplindir. Disiplin ise genç ruhları perişanlıktan kurtarmakta ve iradelere belli bir yön vermektedir. Bencil temayüllerin susturulması ve sosyalleşme yönünde geliştirilmesi ancak disiplinle sağlanabilir. Disiplinsiz okullarda kör kuvvet, zulüm ve baskı hakim rol oynamakta ve karakter hiçbir zaman teşekkül etmemektedir.
Angelo Patri'nin orijinal yönü, aileleri okul işleriyle ilgilendirmesi ve okulu başlı başına bir varlık değil sosyal çevrenin yardımıyla yaşayan ve gelişen bir kurum olarak kabul etmesidir. Ona göre sosyal çevre ile hiçbir ilişkisi olmayan kendi kabuğu içinde gömülü kalarak çalışan okullar tam bir eğitim kurumu sayılamazlar. Okulu ne pahasına olursa olsun aileye ve sosyal çevreye yaklaştırmak gerekir.[118]

2. Ceza Anlayışına Taraftar Olanlar

Rönesansla birlikte, kilisenin otoritesinin sarsılması ve reformasyon isteklerine karşı duramayışı sonucunda XVI. yüzyılda "reformasyon" adı altındaki hareketler, bir bakıma din-kilise yönündeki yenileşme hareketlerini teşkil etmekteydi.
Hümanizm ve reformasyon, genelde Orta Çağ Skolastiği ile savaşarak insan kişiliğine değer verdiği halde, ikisi arasındaki en önemli fark, hümanizmin, antik kültürü; reformasyonun ise antik Hristiyanlığı ön plana almak istemeleriydi.Bu nedenle M.Luther, hümanistleri birer "kâfir kişi" olarak görmekteydi. Öte yandan reformasyonun insan ideali, bilimsel yönde gelişmiş ve hümanist anlayışa sahip bir insan değil, Katolik kilisesinin dogmalarına karşı ve yeni bir kilise-din ilişkisini gerçekleştirmeye yönelmiş bir "Hristiyan insan" tipi teşkil etmekti. Böylece, bir aristokrat eğitimi değil, yeni bir halk eğitimini esas

almaktaydı. [119]

Reformasyon akımının en önemli temsilcisi Martin Luther'dir [120] (1483-1546). Luther, baştan itibaren çocukların dinî bir eğitim-öğretimden geçirilmelerini savunmaktaydı. Bu eğitimin amacını, Tanrı'ya yöneltip dünyalık tutkulardan kurtulma olarak görmekteydi. Luther'in eğitim anlayışına, cezaya da yer veren sıkı bir disiplin tarzı hakimdi. [121]

İnsan tabiatı hakkında temelden kötümser görüşe sahip olan Protestanlığın, özellikle eğitim konusunda sahip olduğu anlayış, Luther'in ilginç sayılabilecek görüşlerinde daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. "Eskiden gençliğin fazla sert bir şekilde yetiştirildiğini hatta okullarda mazlumlardan söz edildiğini" kabul eden Luther, bu kez cezaları "iyilikseverliğin eseri" olarak görmekte ve yaramaz çocukların üstesinden gelmek için "iyi bir meşe sopası alıp onunla vücutlarını adamakıllı okşamak lazımdır." demekteydi. Luther'e göre "sopada ruh hastalıklarına karşı manevî bir merhem vardır." [122]

Katolik kilisesi, Protestanlığın gerçekleştirdiği reformasyon akımından oldukça etkilenmişti. Kaybettiği imtiyazları tekrar kazanabilmek amacıyla "karşıt reformasyon" kararı olan Katolikler, Papalık kilisesi dışındaki tehlikeli girişimleri önlemek, her türlü Protestan rafızîliğine (!) karşı Katolik ilkeleri tesbit etmek... yönünde karar aldı. Protestanlığa karşı savaşta, Papalığın en büyük gücünü, Ignatus Van Loyola (1451-1556) tarafından 1540'ta kurulan "Cizvitler Tarikatı" teşkil etmekteydi. Bu tarikatın amacı vaaz vermek, günah çıkarmak ve öğretim faaliyetlerinde bulunarak "baştan çıkarılmış kafaları" tekrar kiliseye kazandırmaktı.[123]

Cizvitler, çocukları uyarmak ve teşvik etmek için uyguladıkları disiplinle ün salmışlardı. Cizvit okullarında "dayakçı" denilen ve Cizvit topluluğuna mensup olmayan, fakat gerektiği zaman cezalan uygulamak ve dövülmek istemeyenlere zor kullanarak, bunu gerektiği şekilde tatbik eden biri bulunurdu.[124]

Cizvitlere nazaran daha hoşgörülü bir tutum içinde olan ve temelde Saint Agustinus'u benimseyen Janjenistler'in başkanı, Saint Cyran bile insanın, fıtraten kötü ve tabiatının da bozuk olduğunu kabul etmekte ve şöyle demekteydi: "Şeytan çocuğun ruhunu anasının karnındayken hüküm ve nüfuzu altına alır."[125]

Bu konuda daha sert bir tutuma sahip olan Calvinizm [126] şeytanın devamlı olarak musallat olduğuna inandığı ruhları kurtarma kaygısındadır. Bu görüşün temsilcilerinden Vesley "Çocuğun mahvolmasını istemiyorsanız, iradesini kırınız. Onu günde on defa kırbaçlamak zorunda kalsanız dahi, emrettiğiniz

şeyleri yapmaya zorlayınız. İradesini kırınız ki, ruhu yaşasın" demektedir.[127]
Görüldüğü üzere, Hristiyan eğitim kurumlarında gerçekleştirilen eğitim-öğretimde, sert disiplin ve dayak cezası mutlaka yer almakta ve bunlar savunulmaktadır. Bu sert tutuma sevkeden sebebin, sadece pedagojik hedeflere ulaşmak olmadığı açıktır. O halde, işlenen hatalara uygun düşen, bir diğer ifadeyle, hak edilen cezayı mutlaka verme düşüncesi de bunda rol oynamıştır denilebilir. Nitekim bu kurumlardaki öğrenciler 28 Aralık "Saînt-İnnocents" gününde "bilinmeyen hataları" için sopa ile genel bir sıra dayağından geçirilirdi. [128]
Çocukları dövmeye sevkeden bir diğer âmilin, Hristiyan dünyasına hâkim olan "aslî günah" anlayışı olduğu da söylenebilir. Özellikle Kitâb-ı Mukaddes'de yer alan ve çocuğun eğitilmesi için mutlaka dövülmesi gerektiğinden bahseden ifadelere [129] ek olarak, "Değnek ve te'dîb hikmet verir" [130] şeklindeki tavsiyeler ve insan tabiatının yaratılıştan kötü ve günahkar oluşunun kabul edilmesi de bu konuda önemli rol oynamaktadır. Bu düşüncenin bir uzantısı olarak,"insan Tanrı'nın gazabına uğramaya mahkum ve fenalıklarla dolu olarak dünyaya gelmiştir. İyi insanlar olabilmek için Tanrı'nın sevgili kulları olmak zorundadır: Bu ise sık sık cezaya uğramakla hızlandırılır" denilmektedir.[131]
Şu halde, çocuğun dünyaya dizginlenmesi gereken birtakım vahşi kabiliyetlerle geldiği ve tabiatının kötü olduğu kabul edilmektedir.Bundan dolayı Saint Benoit,Tevrat'taki ifadelere dayanarak şöyle demektedir:"Delilik çocuğun kalbine bağlıdır. Onu ancak disiplin sopası oradan söküp atacaktır." [132]

3. Cezaya Belirli Şartlarla İzin Verenler

Bazı filozof ve pedagoglar, ne kesinlikle dayağa karşı olanlar gibi dayak aleyhinde ne de dayağı savunan pedagoglar gibi düşünmeyip, yeri gelince belirli şartlar dahilinde buna izin verilebileceği kanaatindedirler. Şimdi bu pedagogların görüşlerine yer verilecektir:
Fransa'da ilk defa öğretmen okulunu açan Jean Baptiste de La Salle (1651-1719) eğitim-öğretimdeki cezaları hafifletmiş ise de kaldıramamıştı. Bu devirlerde bedenî cezalar her yerde kabul edilmiş ve en ince noktasına kadar nizam altına alınmıştı. La Salle de beş türlü cezayı kabul etmekteydi. Bunlar: uyarı, mahrumiyet, değnekle ellerini dövmek, değnekle dayak ve son olarak okuldan uzaklaştırmak. En çok başvuruları, mahrumiyet cezası idi. La Salle, dövme işinde el ve ayak kullanılmasının karşısında idi. Ona göre ancak resmen kabul

edilmiş dövme aletleri kullanılabilirdi. [133]

1663-1727 yıllarında yaşayan Herman Francke [134] ise, okulda çocukların kişiliğine dikkat edilmesini, hatta ceza verirken bile çocukların özelliklerinin ve yeteneklerinin gözönünde bulundurulmasını ileri sürmekteydi. Ona göre okulda en önemli eğitim vasıtalarından biri gözetimdir. Bu, okulda gereği gibi olursa, çok vakit cezayı gerektiren fenalıkların önüne geçilecektir. Çünkü gözetim, fenalık işlemeye imkan tanımayacaktır. Francke, çocuğun dersini bilmediğinden dolayı dövülmesine karşıdır. Ancak çalmak, yalan söylemek gibi ahlâksızlıklar yapacak olursa dövülebilir. O, okullardaki disiplinin mümkün mertebe yumuşak olması taraftarıydı. [135]

Aydınlanma Çağı'nın önemli isimlerinden biri olan Immanuel Kant da, (1724-1804) cezanın inceden inceye bir psikolojisini yapmıştı. Ona göre bedenî cezalar, tedbir ve ihtiyatla uygulanmalıdır ki, kötü sonuçlara yol açmasın. Manevî cezalar en iyisi ve en etkili olanıdır. Bunlar ise çocuğu utandırmak onu soğuk karşılamak, hoşgörülmeyen temayülünü, sevimli ve iyi olmak yönünde teşvik ve kolaylaştırmaktan ibarettir. Kant'a göre, tatbik olunan ceza ne olursa olsun bir intikam mahiyetinde ve öğretmenin hiddetini teskin maksadıyla olmamalıdır. [136]

Disiplin konusundaki kendine has görüşleriyle adından sıkça bahsedilen bir filozof-pedagog olan J. Friedrich Herbart (1776-1841) ise disiplini "dış nizamı korumak, herhangi bir zarara meydan vermemek için çocuğun vahşi ve başıboş arzularını ve heveslerini dizgin altında bulundurmak" şeklinde anlamaktaydı. Ona göre disiplin, iradenin izleri görünmeden önce, yani ilk çocukluk devresinde uygulanmalıdır. Çocuk dünyaya iradesiz bir şekilde geldiği için herhangi bir ahlakî kurala uyma yeteneğine sahip değildir. Çocukta gerçek iradeden önce, yenilmesi gereken vahşi bir hâl vardır, işte bu hâli ancak disiplinle yenmek mümkündür. [137]

Bu düşüncede olan Herbart'a göre disiplinin temeli çocukları meşgul etmektir. [138] O, çocukların hareket etme ihtiyacının bu meşguliyetlerle giderilmesini ve yaş ilerledikçe bu meşguliyetlerin büyük bir kısmının öğretim veya öğretime hazırlık şeklini alması gerektiğini savunmaktaydı. [139]

Disiplinde meşguliyet yanında ayrıca denetim'in de önemli bir yeri olduğunu belirten Herbart,ancak bunun çocuğun hürriyetine açık kapı bırakacak şekilde olması, üzücü bir baskı şeklinde dönüşmemesi için, yumuşak veya sert bazı vası-talarla,disiplinin etkili bir hale getirilmesi taraftarıydı. Bu vasıtaların

başlıcalarının korkutma vb. cezalar olduğunu ifade eden Herbart, yasağın ve korkutmanın fayda vermediği yerlerde bedenî cezalara başvurulabileceğini, ancak bu cezaların oldukça az olması gerektiğini savunarak "çocuk bunu vücudunda duymaktan ziyade onun düşüncesinden korkmalıdır" demekteydi. [140]

Herbart, disiplinin sert vasıtalar yerine otorite ve sevgi ile güven altına alınmasının daha doğru olacağı kanaatindeydi. Ona göre otoritede şart, çocuğun kendi karşısında gerek bedence ve gerek iradece üstün bir kuvvet görmesidir. Sevgi ise normal olmalı kayıtsızlığa ve görmemezliğe yol açmamalıdır. [141]

Rousseau'nun fikirlerinden etkilenen bir başka filozof da Herbert Spencer'dir (1820-1903). Spencer cezaların işlenen suçlar ölçüsünde olmasını ve çocuğun hayatta sert, katı ve şiddetli bir disiplin bulunduğuna inanmasını istemekteydi. Bu yönüyle Spencer disiplinde cezaya taraftardır. Ancak onun disiplin teorisi -gerçekte- koruyucu bir mahiyet arzetmekte, bir başka ifadeyle çocuğu fenalıklardan sakındırma yolunu araştırmaktı.

Spencer'in disiplin anlayışında güttüğü amaç, kişilere bîr başkasının iradesine uyma ihtiyacını duymadan kendini sevk ve kontrol etmek; kendi iradesine uymak yeteneğini kazandırmaktır. Bu nedenle, çocuklar hareketlerinin iyi ve kötü sonuçlarını, kendi tecrübeleriyle öğrenmeye sevkedilmelidirler. Aynı zamanda eğiticinin çocuk üzerindeki hakimiyet ve müdahalesinin tedrîcî surette azaltılması ve çocukların tam bir hürriyet içinde eğitilmeleri gereklidir. Çünkü Spencer'e göre "başkaları tarafından idare edilen insan yetiştirme sanatı, asla eğitimin amacı olamaz." [142]

Buraya kadar Batı eğitim sisteminde disiplin, mükâfat ve ceza konusundaki bilgiler,-lehte ve aleyhte görüşlerle- kronolojik sıraya uyularak aktarıldı. Amaç, bu konuda filozof ve pedagogların görüşlerini ortaya koymaktı.

Görüldüğü üzere Batı eğitim sistemi, Hristiyanlıktaki aslî günah anlayışının bir uzantısı olan ve insanın doğuştan kötü ve günahkâr oluşu sebebiyle cezalandırmaya mahkum edilmesi gerektiği görüşüyle, buna karşı çıkan filozof pedagogların fikirlerinin tartışma zemininde olmuştur. Bu iki zıt kutup arasında, bazen belirli ölçüler içinde cezaya yer verilebileceğini ifade eden pedagoglar da vardır.

Bu konudan sonra İslâm eğitim sistemi çeşitli yönlerden ele alınacak, akabinde Batı eğitim sistemiyle İslâm eğitim sisteminin kısa bir mukayesesinin yapıldığı değerlendirmeye yer verilecektir.

C. İslam Eğitim Sisteminde Disiplin, Mükâfast ve Ceza

Bu konuda, İslâm eğitim sisteminin kaynakları olan "Kur'ân-ı Kerim", "Hz. Peygamberin Sünneti", "İslâm Hukuku İlkeleri" ve "İslâm Eğitimcilerinin Görüşleri" ayrı bölümler halinde ele alınarak,sistemin disiplin, mükâfat ve ceza konularına bakış açısı tesbit edilmeye çalışılacaktır.
Kur'ân-ı Kerim, diğer hak dinleri tamamlayan ve bütünleştiren son din İslâm'ın mukaddes kitabı olması yönüyle pek çok orijinal gerçeği de ihtiva eden ilahî bir kaynaktır. Bir bütünlük içinde ele alındığında Kur'ân'ın tüm insanlığa huzur ve mutluluk için gerekli olan çeşitli çözüm yolları sunduğu görülecektir. Gerek aile, gerekse toplum bazında Kur'ân'ın getirdiği sosyo-pedagojik değerler de oldukça önemlidir. Bu değerler aynı zamanda İslâm eğitiminin de en kıymetli kaynağı hükmündedirler. Bu nedenle, İslâm eğitim sistemi kaynaklarının tahliline öncelikle Kur'ân ayetleriyle başlamak gerekeçektir.

1. Kur'ân-ı Kerim Âyetleri

Kur'ân-ı Kerim'de disiplin, mükâfat ve ceza kavramlarının ne şekilde yer aldığı, bu kavramlar tek tek incelenerek ele alınacaktır. Daha sonra konunun akışı içinde Kur'ânî eğitimin önemli özelliklerinden bahsedilecektir.
Disiplin kavramının kelime olarak "adab-ı muaşeret; eğitmek; idare etmek; nizam; intizam altına almak; yetiştirmek..."gibi anlamlara geldiği hatırlanacak olursa bu manada pek çok ayetin Kur'ân'da yer aldığı söylenebilir. Nitekim Kur'ân, gerek insan, gerek aile ve toplum bazında disiplini sağlamak, huzur ve refahın devamını temin etmek için birtakım kurallar öngörmektedir. Bunlardan bazısı, kişinin Allah ile ilişkisini düzenleyen, onun ruh ve beden sağlığını koruyan aktiviteler olup "İbadet" kavramıyla adlandırılmaktadır. Kişinin, ailesi ve diğer insanlarla birarada bulunacağı durumlarda, dikkat etmesi gereken ahlakî ve geleneksel kurallar ise "Adab-ı muaşeret" kavramıyla ifade edilmekte; yine insanın ailesi ve diğer insanlarla gireceği ikili ilişkilerde uyacağı hukukî ve amelî hükümler ise "Muamelat" kavramı altında ele alınmaktadır. Kur'ân-ı Kerim, bu üç kavramı da ihtiva eden ve toplumun topyekün huzur ve mutluluğunu sağlayan pek çok ayetle doludur. Bu ayetler aynı zamanda birer disiplin kuralı olarak da kabul edilebilir.
Kur'ânî disiplin anlayışında, insanlar öncelikle "hep birden barışa çağrılmakta" [143] ve hem dünyada, hem de ahirette güzellik-iyilik istemeleri[144]tavsiye

edilerek"apaçık bir düşman olan şeytana uymamaları" öğütlenmektedir. [145]Toplumun huzur ve barışını tehdit eden fitne unsurlarında dikkatli [146] olunmasını "savaşın arzulanmamasını",[147] ancak savaşmak gerektiğinde "kaçmamak ve sebat etmek" gerektiğini; [148] savaş gibi topyekün harekete sebep olacak konularda, gelen haberlerin detaylı bir şekilde "araştırılmasını" [149] Kur'ân emretmekte, mü'minlerin sözleriyle fiillerinin bir bütünlük arzetmesi [150] ve inananların özü-sözü bir "sadık" kişilerle beraber bulunmaları gerektiği, [151] yine Kur'ân ayetlerinde yer almaktadır. -Bu kısa girişten sonra, ibadet kavramıyla Kur'ân'ın insana kazandırmak istediği disiplin tarzına değinilecektir.

a. Kur'ân-ı Kerim'de Disiplin Kavramı

“Kur'ân, insanların topluca Allah'a ve Resulüne inanmalarını; [152] eskiden yapmış oldukları fenalıklardan tevbe etmelerini; [153] günün belirli vakitlerinde namaz kılmalarını; [154] yılda bir ay oruç tutmalarını; [155] mallarının belirli bir kısmından zekat vermelerini;[156] şartlarını taşıyanların hacca gitmelerini [157] Allah'a karşı kulluk görevlerini yerine getirmelerini emretmektedir. Bu ibadetlerin her birinin sosyolojik, psikolojik ve pedagojik yönlerinin olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak burada biz sadece, ibadetlerin insan ruhu için iç disiplini sağlamada önemli bir faktör oluşunu ifade etmekle yetinmek istiyoruz.
İnsanın ikili ilişkilerde uyması gereken ahlakî kuralları "Adab-ı Muaşeret" kavramı ile ele almıştık. Bu konuda da
Kur'ân-ı Kerim insanlararası ilişkileri disipline eden birtakım prensipler getirmiştir. "İnsanların bir erkek ve bir dişiden yaratıldıklarını, Allah'a olan saygı (takva) ölçüsünden başka bir üstünlükleri olamayacağını";[158] "birbirleriyle alay etmemelerini, lakaplarla çağırmamalarını, su-i zandan ve gıybetten kaçınmalarını..",[159] Kur'ân ayetleri birer ahlakî kural olarak ortaya koymuştur. Aynı şekilde, gerek aile içinde odaya girerken, gerekse başka evlere girişlerde izin alınması ve selam verilmesinin de doğru olacağı zikredilmektedir. [160] Uyulduğu takdirde toplumda mutluluk ve huzuru sağlayan bu kurallar aynı zaman da bir disiplin kuralı hüviyetindedirler. [161]
İnsanların ikili ilişkilerinde uymaları gereken hukukî kuralları ifade eden

"Muamelât" kavramı ise Kur'ânî disiplin anlayışının en bariz örneklerini içeren ayetlerden oluşmuştur. Bu ayetlerde göze çarpan en önemli nokta, Kur'ân'ın toplum huzuru ve disiplinini sağlamak için koyduğu kurallarda insan psikolojisini ve biyolojik varlığını daima gözönünde bulundurduğu ve insana mutlaka alternatif sunduğu gerçeğidir. Sözgelimi aile yuvası ve neslin sağlıklı bir şekilde devamının sağlanabilmesi için zina fiili yasaklanmış, zina eden veya iffetli kadınlara zina iftirasında bulunanların cezalandırılması emredilmiştir. [162] Bunun karşılığında, zinaya davet eden yollar kapatılmış [163] ve bekarların evlendirilmesi hususunda insanlar teşvik edilmiştir.[164] Böylece neslin korunması amacıyla yasaklanan zina fiiline, kolaylaştırılan evlilik ile alternatif getirilmiştir. Yine aklın muhafazası gayesiyle, sarhoş edici tüm içkiler yasaklanmış,[165] karşılığında, "sayılamayacak kadar" [166] yiyecek ve içecekler helal kılınarak yine insanlara alternatif sunulmuştur.Bu konuda, helal kılınanların bir başkası tarafından haram edilmesinin mümkün olamayacağı, "*Ey insanlar! Allah'ın sizler için helal kıldığı şeyleri haram kılmayınız*" ayetiyle açıkça bildirilmiştir. [167]

İnsanların birbiriyle olan ticarî ilişkilerinde, ekonomiyi sarsan ve tahrîb eden faiz sistemi yasaklanarak, [168] bunun karşılığında helal yoldan alış-veriş bir alternatif olarak sunulmuş, hatta yüksek bir ahlakî seciye olarak telakki edilebilecek, karşılığı sadece Allah'tan beklenerek borç para (karz-ı hasen) verilmesi de teşvik edilmiştir.[169] Bunun gibi, haksız yere cana kıymanın, mutlaka cezalandırılması hükmü vaz'edilmiş; [170] ancak bu konuda iki taraflı haddi aşmaya meydan vermemek için "kısas" sistemi konulmuş [171] ve insanlara "diyet" ya da "affetmek" gibi alternatifler de sunulmuştur. [172] Bunun yanında, yetimlerin mallarını gözetmek;[173] biribirlerinin mallarını haksız yere gasbetmemek;[174] hırsızlık yapmamak;[175] rızık korkusu veya cinsiyet ayırımı gibi sebeplerle çocukları öldürmemek; [176] fal okları vb. şans oyunlarıyla haksız kazanca tevessül etmemek; [177] Allah için verilen sadakaları başa kakmak suretiyle boşa çıkarmamak; [178] borçlandıklarında, bunu yazarak tesbit etmek; [179] ve verilen sözleri yerine getirmek; [180] kendilerinden olan idarecilere (ulu'1-emr) itaat etmek; [181] iyilik ve takvada yardımlaşmak...[182] bütün bunlar, Kur'ân'ın toplum huzurunu sağlamak ve insanları kendi

menfaatlerine olan birtakım kurallarla disipline etmek amacıyla ortaya koyduğu toplumsal prensiplerden bazılarıdır. Konuyu, insanlararası disiplini sağlamada önemli bir faktör olan adalet kavramının yer aldığı şu ayetle tamamlamak istiyoruz: "*Ey inananlar! Kendiniz, ana babanız ve yakınlarınız aleyhlerinde de olsa, Allah için şahid olarak adaleti gözetiniz. İster zengin, ister fakir olsun. Allah onlara daha yakındır. Adaleti gözetmede heveslere uymayınız."* ***[183]***

b. Kur'ân-ı Kerim'de Mükâfat Kavramı

"Ceza"nın Arapça bir kelime olduğu ve "mükâfat; karşılık; ceza ve cezalandırmak" anlamlarına geldiği daha önce ifade edilmişti.Kur'ân-ı Kerim'de "mükâfat güzel karşılık" anlamına gelen"ceza" kelimesinin 17 yerde geçtiği görülmektedir.[184] "*Rableri katında dileyecekleri herşey onlarındır. İşte bu, iyilik yapanların mükâfatıdır"* [185] ayeti de buna bir örnektir.
Aynı şekilde,ceza kelimesinin kökünden türeyen fiillerin de bir kısmı mükâfat ve güzel karşılık anlamını taşımaktadır. Bunların sayısı ise 34:tür. [186] *"(Yûsuf) buluğ çağına ulaşınca ona hüküm ve ilim verdik. İşte güzel davrananları Biz böyle mükâfatlandırırız."****[187]***

Kur'ân'da yer alan "Ecr" kelimesi de mükâfat anlamına gelmektedir. [188] Bu kelime ise toplam olarak 109 ayette geçmektedir. [189] *"Allah, iman eden ve salih amellerde bulunanlara söz vermiştir. Onlara bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır,"* ***[190]***
Böylece, mükâfat anlamına gelen "ceza" ve "ecr" kelimelerinin Kur'ân da toplam olarak 160 ayette yer aldığı ortaya çıkmaktadır. Bu ayetier tahlil edildiğinde, en güzel karşılık ile mükâfatlandırılacak insanların birtakım özelliklere sahip oldukları göze çarpmaktadır. Bu insanlar Allah'a iman edip salih amellerde bulunan; bolluk ve darlıkta Allah için sarfeden, sadakalar veren; öfkelerini yenen ve insanların kusurunu affeden, doğruluk üzere olan; büyük günahlardan kaçınarak Allah'ı çok zikreden ve Ondan bağışlanma dileyen; çeşitli sıkıntılara sabreden; verilen nimetlere şükreden ve sadece Allah'ın rızasını kazanmak için fakirleri doyuran takva sahibi... kimselerdir. [191]

Kur'ân-ı Kerim, özelliklerinden bir kısmını aktardığımız [192] bu insanların hem dünyada hem de ahirette çeşitli müjdeler ve mükâfatlarla karşılaşacaklarını ayrıca ifade etmektedir. [193]

c. Kur'ân-ı Kerim'de Ceza Kavramı

Ceza veya cezalandırmak anlamına gelen "ceza" kelimesi Kur'ân'da 22 yerde geçmektedir.[194]
"Kim bir mü'mini kasden öldürürse onun cezası, içinde ebediyyen kalacağı cehennemdir"[195] ayeti buna bir örnektir. Bu kelimeden türeyen ve ceza anlamı taşıyan ayetlerin sayısı ise 30'dur.[196]
"Ayetlerimizden yüz çevirmelerinden ötürü, onları azabın en kötüsüyle cezalandıracağız."[197] ayeti buna bir örnektir.
Ayetlerde yer alan "ikab" kelimesi de ceza anlamına gelmektedir.[198] Toplam olarak 20 yerde geçen [199] bu kelimenin anlamı için şu ayet örnek orak verilebilir:
"*Biliniz ki Allah, hem cezası şiddetli olan, hem de bağışlayan ve merhamet edendir."****[200]***
Gerek ceza, gerekse ikab kelimesi gözönüne alınacak olursa, ceza ve cezalandırmak anlamına gelen bu iki kelimenin toplam olarak 72 ayette yer aldığı görülecektir. Burada yeri gelmişken bir noktayı belirtmekte fayda vardır. Cezanın Kur'ân'da 72 ayette yer almasına karşılık, mükâfatın 160 yerde geçtiği dikkate alınacak olursa, Kur'ân-ı Kerim'in cezalandırmaktan ziyade mükâfatlandırmayı öngören bir mesaja sahip olduğu söylenebilir. Nitekim "*Rahmetim herşeyi kuşatmıştır*" [201] ayeti de yukarıda ifade edilenlerin özüdür.
Bu arada, üzerinde durulması gereken bir başka nokta, Kur'ân'da yer alan ceza anlayışının pedagojik açıdan nasıl bir nitelik arzettiğidir. Bu noktanın tesbiti için bu tür ayetlerin tahlilini yapmak, aynı zamanda Kur'ânî eğitimin özelliklerini belirlemek açısından da faydalı olacaktır.
Öncelikle, ruhların yaratılışı anında cereyan eden olaydan bahsetmekle başlamak istiyoruz, islâm literatüründe "Bezm-i-Eleşt" [202] olarak bilinen olayda, Allah Teâlâ bütün ruhları yaratarak onları, kendilerinin Rabbi olduğu konusunda tasdike davet etmiş ve ruhlar da bunu kabul etmişlerdir. Böylece Allah, ilk yarattığı andan itibaren ruhlardan, kendisinin Rab, ruhların da kul olduğuna dair söz almıştır. Burada göze çarpan özellik, öncelikle bir tebliğ ve bilgilendirme ile, ileride olabilecek itirazlara açık kapı bırakmayacak bir şahitlendirme ve söz alma olayının gerçekleşmesidir. Nitekim Allah Teâlâ, ayetin devamında, kıyamet günü

itirazda bulunmak isteyenlere karşı bu olayı delil olarak kullanacağını ifade etmektedir. [203]

Kur'ânî eğitim anlayışında pedagojik açıdan dikkat çeken bir başka nokta da şudur: Bilgisizlikten doğarı suçlarla, bilindiği halde işlenen suçlara aynı ceza uygulanmaz. Bu konuda şu ayet örnek olarak verilebilir. "*Allah bir kavmi hidayete ulaştırdıktan sonra, nelerden sakınacaklarını kendilerine açıklamadıkça onları sapıklıkla sorumlu tutacak değildir. Şüphesiz ki Allah, herşeyi çok iyi bilendir.*" ***[204]***

Kur'ânî eğitimde önemli bir yeri olan cezalandırmadan önce bilgilendirme prensibi pek çok ayette müşahede edilmektedir.İlk insan veilk peygamber Hz.Adem'e,genel olarak her konuda bilgi verilmiş,isimler öğretilmiş,neyin iyi, neyin kötü olduğu bildirilmiştir.[205] Daha sonra eşiyle birlikte ona şu uyarıda bulunulmuştur:

"Ey Âdem! Sen ve eşin, birlikte cennete yerleşin ve onun nimetlerinden ikiniz de bol bol yeyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın, sonra hata edenlerden olursunuz. [206] Bu bilgilendirme ve uyarıya rağmen, yasaklanan ağaçtan yiyen Hz. Âdem ve eşi, cennetten çıkarılmak suretiyle cezalandırılmışlardır. Ancak akabinde af dilemeleri sonucunda Allah onların tevbelerini kabul ederek affetmiştir. O halde Kur'ânî eğitimin bir başka boyutu da şu şekilde ortaya çıkmaktadır: Suçun farkına varılarak pişmanlık duyulması ve af dilenmesi durumunda Allah'ın tevbe kapısı daima açıktır. [207]

Hz. Âdem'le başlayan ve Allah tarafından kullara bilgi verilmesi, bir başka ifadeyle bilgilendirme (tebliğ) peygamberlerin de bir özelliği olup, bütün insanlığa ulaştırmakla yükümlü oldukları görevleridir. *"Sen ancak bir uyarıcısın; ve her milletin mutlaka bir yol göstericisi vardır"* [208] ayeti de peygamberlerin insanlara ilahî mesajları ulaştırarak onlara bilgi veren yol göstericiler olduğuna dikkat çekmektedir.

Her topluluğa bir peygamber gönderilmesinin hikmetini belirleyen şu ayet pedagojik yönden oldukça dikkat çekicidir.*"Bu peygamberleri göndermek şunun içindir:Rabbin, memleket halkını gafil haldelerken (peygamberlerin tebliğinden habersizken) onları zulüm ile helak edici olmadığından..."* ***[209]***

Ayetin tefsirinde yer alan açıklamalar da dikkat çekicidir: Allah Teala, insanlar ve cinlere gerek peygamberler göndererek, gerek kitaplar indirerek, onların muhtemel bir özür taleplerini ortadan kaldırmıştır. Kendilerine peygamber gönderilmeyen, Allah'ın apaçık delilleri açıklanmayan ve kıyamet günündeki

azab haber verilerek uyarılmayan hiçbir toplum cezaya çarptırılmaz. Artık onlar, "bize ne bir uyarıcı, ne de müjdeleyici bir peygamber gelmedi" diyemezler. [210] Bu bilgileri tasdik eder mahiyetteki bir ayette de şöyle denilmektedir:
"*Allah, delillerini apaçık bildirmeden ve peygamber göndermeden kimseye azab etmez."* [211] Birbiriyle ilintili olan bu ayetler bir bütünlük arzetmekte ve Allah Teala'nın, insanları cezalandırmadan önce onlara mutlaka peygamberler göndererek nelerden sakınmaları gerektiği hususunda bilgi verdiği ve uyardığı gerçeği, üst üste vurgulanmaktadır.
Bu tebliğ faaliyetlerinde ilahî mesajların insanlar tarafından rahatlıkla anlaşılabilmesi ve kavranabilmesi için Allah Teala "her peygamberi, Allah'ın emirlerini iyice açıklasın diye, kendi milletinin dilini konuşan bir kişi olarakgöndermiştir."[212]
Bütün bunlara rağmen peygamberlere inanmayarak sapıklıklarını sürdürmek isteyen ve bu arada inananlara zulmedenler için ceza artık kaçınılmazdır. Zira Allah Teala'nın zulme rızası yoktur. *"Andolsun ki ey Muhammed! Senden önce birçok peygamberi ümmetlerine gönderdik. Onlara apaçık deliller getirdiler; dinlemeyip de suç işleyenlerden intikam aldık. Zira müzminlere yardım etmek bize hak olmuştu."* ***[213]***
Allah Teala'nın mü'minlere yardım ederek onları kurtarması ve çeşitli uyanlara rağmen peygamberlere karşı cephe alanları cezalandırmasından bahseden pek çok ayet vardır.[214] Konumuzla direkt alâkası olmaması sebebiyle bu ayetleri ve yaşanan olayları ilgili eserlere bırakarak [215] Kur'ânî eğitimin sosyal pedagojik yönünü ihtiva eden şu ayetle, konuyu tamamlamak istiyoruz: "*Bir topluluk iyi gidişini değiştirmedikçe Allah da onlara verdiği nimeti değiştirmez (ellerinden almaz). Allah herşeyi işiten ve bilendir."* ***[216]***

2. Hz. Peygamber'in S ünneti

Kur'ân-ı Kerim'den sonra İslâm eğitim sisteminin dayandığı ikinci temel olan Sünnet de disiplin, mükâfat ve ceza konularında önemli bilgilerin yer aldığı bir kaynak hükmündedir. Hz. Peygamberin sünnetinde disiplin, mükâfat ve ceza konularında oldukça fazla doküman bulmak kabildir. Burada, sünnetin ilgili konulara bakış açısı, detaya inmeden, ana hatlarıyla belirlenmeye çalışılacaktır.
Hz. Peygamber'in sünnetinde eğitim, başlıbaşına incelenmesi gereken zenginliğe

sahip bir konudur. Nitekim bu konuda çeşitli çalışmalar yapılmıştır.[217] O'nun yürüttüğü eğitimde, kullandığı metodlar da aynı zamanda İslâm eğitim sisteminin kaynakları arasındadır. [218] Hz. Peygamber'in, bu eğitim süreci içinde gerek toplum, gerekse aile ve çocuk eğitiminde kullandığı disiplin metodları, mükâfat ve ceza unsurları ise konumuzu direkt olarak ilgilendirdiğinden bu unsurları tek tek ele alarak incelemeye çalışacağız.

a. Hz. Peygamber'in Sünnetinde Disiplin Anlayışı

Hz. Peygamber, yürütmüş olduğu eğitimde özellikle insan psikolojisine uygun birtakım temel prensipler ortaya koymuştur. Bunlar muhatabı tanıma; derece derece ve yumuşaklıkla eğitme; hatayı yüze vurmama., gibi genel prensiplerdir. [219]Özellikle çocukların eğitiminde Hz.Peygamber onların kişiliklerinin ve kabiliyetlerinin gelişmesini sağlayacak bir prensip olan "adem-i müdahale" [220] ile tabiî arzu ve insiyaklarının engellenmesini ortadan kaldırmıştır. Gerçekten Hz. Peygamber'in sünnetinde çocuklara geniş bir hürriyet ve serbestinin tanındığı [221] göze çarpmaktadır. Bununla birlikte Hz. Peygamber, gerektiğinde çocukların disipline edilerek eğitilmeleri yönündeki hadîsleriyle konuya açıklık kazandırmış ve tatbikatıyla da bunun örneklerini hayatında yaşamıştır. Bunlar genellikle dine ve örfe aykırı durumlarda, Hz. Peygamber'in uyarısıyla gerçekleşen olaylardır. Sözgelimi, yemek yerken Hz. Peygamber, yemeğe besmeleyle başlayıp, sağ elle ve önünden yenilmesi gerektiğini ifade etmiş, buna uymayanlara sözlü ve fiilî müdahalelerle engel olarak doğru olanı yapmaya yöneltmiştir.[222] Yine cemaat adabında sağ tarafında durması gereken İbn Abbas'ı sol tarafdan sağ tarafına almıştır.[223] Aynı şekilde erkekler için haram kılınan [224] ipek elbise giymiş olan çocukları bundan menettiği ve hurma ağaçlarını taşlamasından dolayı şikayet edilen Rafi' b.Amr'a, hurma ağaçlarını taşlaması yerine, ağaçların altına düşen hurmaları yemesini öğütlediği, [225]rivayetlerden anlaşılmaktadır. Ailede kardeşler arasında sevgiyi sağlamada olduğu kadar, disiplinsizliği önlemede de önemli bir faktör sayılabilecek "kardeşler arası eşitlik" ilkesi, Hz. Peygamber'in disiplin anlayışına önemli bir örnektir. Zira kardeşler arasında eşit olmayan muamelelerin, çocuklarda birtakım davranış bozukluklarına yol açtığı bilinmektedir. Genellikle bu tür davranış bozuklukları çocukların cezalandırılmalarına sebep olmaktadır." *"Çocuklarının*

senin üzerindeki haklarından biri de onlara eşit davranmandır." [226] hadîsi, bu tür -cezalandırmayla sonuçlanabilecek- davranış bozukluklarının ortaya çıkmasını önleyen bir pedagojik tavsiye hükmündedir. Öte yandan "*Çocuklarınıza iyilik üzere olmaları hususunda yardımcı olunuz"* [227] hadîsiyle de çocuğun hatalı davranışlar yapmasına engel olunması ve bu yolda azamî gayret sarfedilmesi istenmektedir.

b. Hz. Peygamber'in Sünnetinde Mükâfat Anlayışı

Yukarıda, Hz. Peygamber'in çocuk eğitimindeki disiplin anlayışından bahseden bu genel bilgilerden sonra Onun mükâfat konusunda nasıl davrandığı konusu aşağıdaki satırlarda ele alınacaktır.

Hz. Peygamber herşeyden önce "rahmet peygamberdir.[228] Yine O, -Hz. Enes'in ifadesiyle- ailesine ve çocuklara karşı insanların en şefkatlisidir.[229] Bu özellikleriyle Hz. Peygamber, zaman zaman torunlarını ve diğer çocukları kucaklayıp öpmüş, [230] yeri geldikçe dizine oturtarak başlarını okşamış ve onlara dua etmiş,[231] bineğine alarak [232] ve onları sevdiğini açıktan söyleyerek onore etmiş, [233] nihayet çocuk yaştaki bazı sahabilerin bîatlarını kabul ederek [234] onlara verilmesi gereken değerin en yücesini vermiştir.

Bunun yanında Hz. Peygamber, çocuklara huzuruna girmesinde serbesti tanımış, [235] rastladıklarına selam vererek haurlarını sormuş.[236] hasta olanları ziyaret etmiş,[237] zaman zaman onlarla şakalaşmış,[238] omuzuna ve sırtına bindirerek onları sevindirmiştir.[239] Bütün bu davranışlarıyla O, çocuklar için hava, su, yeme-içme kadar değerli sayılan "sevilme" ihtiyacını en güzel şekilde bu manevî ikramlar suretiyle yerine getirmiştir. Yine Hz. Peygamber, çocuklara karşı oldukça cömert davrandığı maddî ikramları ile eşitli hediyeler ve armağanlar vermek suretiyle çocukları sevindirmiş ve bunu tavsiye de etmiştir. [240] Nitekim O'nun şu hadîsi, yukarıdaki ifadelen ihtiva etmesi ve ikramın değerini belirlemesi bakımından önemlidir.

"Kişinin kendisi ve ailesi için, çocuğu ve hizmetçisi için harcadıklarının hepsi sadaka hükmündedir." ***[241]***

Buraya kadar sünnette disiplin ve mükâfat konusundaki bilgiler anahatlarıyla aktarıldı. Şimdi ise sünnette ceza anlayışı konusunu araştırmak amacıyla,

konuyla ilgili hadîslerin tahlili yapılacaktır.

c. Hz. Peygamber'in Sünnetinde Ceza Anlayışı

Cezaların ve bir maddî ceza türü olan dayak cezasının lehinde ve aleyhinde çeşitli rivayetlere bazı hadislerde rastlanmaktadır. Genel olarak lehindeki ifadelerle dayak cezasının uygulanabileceği durumların açıklandığı, aleyhindeki ifadelerle ise kısıtlayıcı sınırlar konulduğu göze çarpmaktadır.

Hz. Peygamber'in aile fertlerine iyi davranılmasını emreden pek çok hadîsi [242] ve yukarıda örneklerini sunduğumuz uygulamaları, O'nun çocukların dövülebileceği konusunda verdiği izin mahiyetindeki ifadelerini gölgede bırakmaktadır. Öte yandan dayak izninin pedagojik sınırlar çerçevesinde ele alınması, konunun tahlili açısından da önem taşımaktadır. Çünkü gerek okulda gerekse ailede çocuğun veya öğrencinin eğitimi için birtakım disiplin kurallarının uygulanması gerekmekte ve bu konuda da ebeveyn ve öğretmenlerin birtakım yetkilerinin olması icab etmektedir. İşte sünnetin izin verdiği husus, bu yetkilerin belirli şartlarda ve belirli sınırlarla kullanılabilmesidir denilebilir.

1- Dayak Aleyhindeki Rivayetler ve Tahlili

Konuya Hz. Peygamber'in, bir ceza türü olan dayakla cezalandırma olayının aleyhindeki ifadeleriyle başlanacaktır. Bu ifadelere öncelik tanımanın, konunun anlaşılabilmesi açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Hz. Peygamber, çocukların dövülmesi bir yana, onlara beddua edilmesine, kötü söz söylenmesine bile razı değildir. *"Çocuklarınıza beddua etmeyiniz. Olur ki bu kötülük talebiniz Allah tarafından kabul edilebilir"* ***[243]*** buyurmakta ve *"mü'minin lanet okuyan, müstehcen ve kötü sözler sarfeden biri olamayacağını"* ifade ederek anne babaları uyarmaktadır.

"Herkese derecesine göre davranılmasını"[244] emreden Hz. Peygamber, çocukların hangi yaşlarda kesinlikle dövülmemesi gerektiğini de yaşları da şu hadisiyle belirlemiştir:

"*Henüz tıfl olan çocuklarınızı dövmeyiniz."* [245] "Tıfl" kelimesinin henüz 7-8 yaşlarına ulaşmamış çocuğu ifade ettiği [246] gözönüne alınırsa, çocukların 7-8 yaşlarına kadarki dönemlerinde kesinlikle dövülmemeleri gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Hz. Peygamber'in bu konuda nasıl davrandığı, Hz. Âişe'nin şu

ifadeleriyle daha iyi anlaşılacaktır: "Hz. Peygamber hayatı boyunca hiçbir kadına veya hizmetçiye eliyle vurmadığı gibi, kendisine dokunan bir zarardan dolayı da suçludan intikam almamıştır."[247] Öte yandan Hz. Peygamber'e uzun yıllar hizmet eden Hz. Enes şöyle demektedir: "On yıl Resulullah'a hizmet ettim, bir tek defa olsun bana sövmedi, kötü söz söylemedi. Bana bir kez bile öf demedi. Yaptığım bir şeyden dolayı "niçin yaptın?"; yapmadığım birşey için de "niçin yapmadın?" diye sorgulamadı. Beni hiçbir zaman kınamadı. Ailesinden herhangi biri beni kınayacak olsa "*bırakın onu, o ancak takdir edileni yapmıştır" derdi."* ***[248]***

2- Dayak Lehindeki Rivayetler ve Tahlili

İnsanların farklı karakterlere sahip olmaları sebebiyle, sadece sevgi ve hoşgörüyle eğitilip yönetilemeyecekleri, gerektiğinde çeşitli disiplin tedbirleri ve cezaî müeyyidelere başvurmanın zaruri olduğu bir gerçektir. Bu noktadan hareketle, sünnette izin verilen cezalandırma ve dayak olayının yine eğitim maksadıyla ve en son başvurulması gereken bir müeyyide olduğunu söylemek gerekir. Nitekim, sünnetin izin verdiği dövmek fiilinin bir ceza değil, en son başvurulması gereken bir "müeyyide" olduğu görülecektir. Bu tesbitle birlikte, burada bir noktanın açıklığa kavuşturulmasında fayda vardır kanaatindeyiz: Hadîs kaynakları araştırıldığında Hz. Peygamberin çocukları dövdüğüne dair tek bir kayda rastlanmamasına rağmen, dayakla ilgili birtakım hadisler, eğitimle ilgili eserlerde hiçbir tenkid ve tahlile tâbi tutulmadan aktarılmakta, bu ise bazı yanlış anlaşılmalara yol açmaktadır. Biraz sonra bu hadîslerin sened tenkidiyle birlikte tahlili de yapılacaktır; ancak hadîslerin tenkid ve tahlile tâbi tutulmadan ele alınarak eğitimle alâkalı eserlerde aynı doğrultuda yorumlanmasının sakıncalı olduğu da belirtilmelidir. Sözgelimi, "kızlara yazı yazmayı öğretmemek" ile ilgili, hadis diye uydurulan bir söz [249] maalesef birçok eğitim kitabında yer almakta ve üzerine yorumlar yapılmaktadır.[250] Sonuçta bu ifade tarzı, Hz. Peygamberin, "*İlim öğrenmek kadın erkek her Müslümana farzdır*"[251] hadîsiyle çelişkiye sebep olmaktadır.Bunun gibi,"Çocuklarınızı mescidlerinizden uzaklaştırınız" şeklindeki bir söz,[252] halkın dilinde hadis olarak yayılmış ve çocukların camilere, mescidlere yaklaştırılmaması gerektiği gibi yanlış bir düşünceye yol açmıştır.

Oysa ki Hz. Peygamberin, çocuktan hem günlük beş vakit, hem de bayram,

cuma ve cenaze namazlarına teşvik ettiği, sahih rivayetlerden anlaşılmaktadır. [253] Bu itibarla, örnek olarak sunulan bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, hadîs olarak aktarılan sözlerin sened tenkidi ve tahlilini yapmak mutlaka gereklidir. Bu, birtakım yanlış sonuçlara ulaşılmasını da engelleyici bir önem arzetmektedir.

*"Kişinin çocuğunu terbiye edip eğitmesi, kendisi için bir sa' **[254]** miktarındaki yiyeceği sadaka olarak vermesinden daha hayırlıdır*" mealindeki hadis, [255]çocukların her halükarda eğitilmelerine bir teşvik olarak anlaşılabilir. Bu hadisin şerhinde Münavî, çocuğu terbiye ederken, ikram, hediyede bulunmak, iyilik etmek, öğüt, uyarı, tehdit, 'dövmek., gibi mükâfat ve ceza türlerini ihtiva eden terbiye metodlarının bulunabileceğini zikretmekte ve herkesin aynı metodla eğitilmesinin mümkün olamayacağını belirtmektedir. O halde, ebeveyn veya öğretmen, öncelikle Hz. Peygamberin eğitiminin özü olan sevgi ve şefkatle, hoşgörü ve mükâfatla eğitim yolunu tercih etmeli, gerekli durumlarda ise yukarıdaki metodlardan, çocuğun psikolojik yapısına uygun olanını denemelidir denilebilir.

Dayak cezasına başvurmadan önce suçu engelleyici bir tedbir olarak hadîslerde yer alan "göstererek engel olmak-ibret aldırmak" metoduna değinmek istiyoruz. Bir hadisde: "*imkânların nisbetinde ailene ikramda bulun ve fakat sopayı da ortadan kaldırma"* denilmekte ancak hadisin sened tenkidinde, rivayetin "munkatı" [256] olduğu da belirtilmektedir.[257] Bu özelliğiyle beraber birçok eserde yer alan hadisin, pedagojik yönden bazı tahlillerinin yapılabileceği kanaatindeyiz. Hadis ele alındığında iki husus göze çarpmaktadır. Birincisi: Aileye ikramın, sopadan önce zikredilerek, sevgi ve saygıyı celbeden ikram ve mükâfatın ilk plânda yer almasına dikkat çekilmesidir. İkincisi ise: Direkt olarak dövmekten değil, sopanın ortadan kaldırılmaması gerektiğinden bahsedilmesidir. Nitekim hadisin şerhinde, hadisde geçen "asa" kelimesinin dövme aleti olan sopa manasında kullanılmadığı, bundan kasdın aileyi eğitmek ve onları bir araya toplamak, olduğu açıklanmaktadır.[258] Bu ifadeleri destekleyen benzer bir hadisde ise: "*Kamçıyı ev halkının görebileceği bir yere asınız, zira böyle yapmanız onlar için bir te'dîb (disiplin vasıtası) dir" denilmektedir*.[259] Hadîsi şerheden Münavî "böylece ailen kamçıdan korkarak kötü işlere bulaşmaktan sakınır" demekte ve el-Enbarî'nin şu görüşlerini aktarmaktadır: "Burada vurma ve dövme kasdedilmemektedir. Çünkü Hz. Peygamber hiç kimseye bunu (vurma ve dövme fiilini) emretmemiştir. Bu hadisle Hz. Peygamber "aileni eğitimden

yoksun bırakma"demek istemiştir."[260]
Bu bilgilerden sonra denilebilir ki, yukarıdaki hadis, senedindeki muhtemel za'fa rağmen, pedagojik değeri olan ve "göstererek engel olmak-ibret aldırmak" suretiyle suçtan vazgeçirmek şeklinde ifade edilebilecek bir pedagojik prensibi ihtiva etmesi bakımından önem taşımaktadır.[261]
Kişinin, himayesi altında bulunan yetime nasıl davranacağı, ilgili ayetlerde açıkça belirlenmiştir. Konumuzu ilgilendiren ve hadis olarak rivayet edilen bir kayıtta, yetimi büyüten kişinin, gerektiğinde onu dövebileceğinden bahsedilmektedir: "Biri Hz. Peygambere gelerek,
"Ey Allah'ın Resulü, himayemde bir yetim var, onu dövebilir miyim?" diye sordu. Hz. Peygamber de,
"Evet; ancak kendi çocuğunu dövebileceğin kadar (fazla değil) cevabını verdi." [262] Bu kayıt, senedindeki Haccac b. Ertat'ın za'fından dolayı zayıf hadis olarak kabul edilmektedir.[263] Hadisin zayıf olmasının onun delil gösterilmesine bir engel teşkil etmeyeceği ifade ediliyorsa da, [264] bu realitenin belirtilmesinin önemli olduğu kanaatindeyiz. Hadisin za'fı konusu bir kenara bırakılacak olursa, bu ifadenin tahliliyle bazı sonuçlara ulaşmanın mümkün olacağı kanaatindeyiz.Şöyle ki burada yetim çocuğun-eğitmek maksadıyla-gerektiğinde dövülebilmesine izin verilmiş, ancak kişinin kendi öz evladını dövebileceği kadar, bir başka ifadeyle, şefkat ve merhamet ölçüleri dahilinde olması gerektiği kaydı da eklenmiştir. Kanaatimizce, yetimlere azamî ölçüde iyi davranılmasını emreden ayet ve hadisler ile,[265]yetimin eğitimi ve bu arada başvurulabilecek müeyyideler arasında kalınca Hz. Peygamber'e danışan bu sahabi, bir hata yapmamak için o soruyu sormuş ve açıklayıcı cevabını almıştır. Yetimlere iyi davranmak esas olduğu gibi,onları eğitimsiz bırakmamak da gözden uzak tutulmaması gereken bir konudur.[266]
Şimdi ise konumuz açısından önem arzeden ve birçok eserde yine pedagojik tahliline yer verilmeden aktarılan "*Çocuklarınıza yedi yaşına ulaştıklarında namazı öğretiniz. On yaşına geldikleri halde, kılmamakta ısrar ederlerse dövünüz ve bu yaştan itibaren yataklarını ayırınız*" hadisini ele almak istiyoruz. Hadis, muteber kaynaklarda yer alan sahih bir senedle rivayet edilmiştir.[267] *Ancak bu hadisin hükmünün 'Üç kişiden kalem kaldırılmıştır (herhangi bir sorumluluğu yoktur). Bunlar, uyanıncaya kadar uykuda olan, ergenlik çağına ulaşıncaya kadar çocuk ve aklı başına gelinceye kadar deli(mecnun)*

kimselerdir" [268] hadisiyle mensuh (hükmünün kaldırılmış) olduğunu savunan hadis bilginleri vardır. Beyhakî başta olmak üzere birçok hadis bilgini, namazın çocuk üzerine vacip olmadığını,-namazı terk halinde- önceden konulan "dövünüz" ifadesinin hükmünün, sonraki hadis ile yürürlükten kaldırıldığını, dolayısıyla ergenlik çağına kadar çocuğun hiçbir surette -namazı terkettiğinden dolayı- dövülmemesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.[269] Bu görüşte olanların dışındaki İslâm bilginlerinin çoğunluğu (cumhur) ise, disipline etmek ve namazı kılmasını sağlamak amacıyla çocuğun dövülebileceğine izin vermişlerdir.[270] Hadis hakkındaki bu tesbitten sonra şu bilgileri ekleyebiliriz: "*Üç kişiden kalem kaldırılmıştır... "hadisiyle*, "*Çocuklarınıza yedi yaşına ulaştıklarında...*" hadisindeki "dövünüz" hükmünün yürürlükten kaldırıldığı görüşünde olan bilginler, çocuğu bu maksatla dövmenin, ona dayak atmanın doğru olmayacağını ve eğer dövülecekse, bunun mutlaka yapılması gerekli olan (vacib) bir iş gereği değil, ancak alıştırmak amacıyla olabileceğini vurgulayarak konuya açıklık getirmişlerdir.[271]

Bu durumda, gerek Beyhakînin görüşünde olan, gerekse, aksi görüşü paylaşan islâm bilginlerinin ortak düşüncesine göre, çocuğa yedi yaşına ulaştığında namazla alâkalı bilgiler öğretmeli ve namaz kılmaya başlaması istenmeli, on (veya onüç)[272] yaşına geldiği halde kılmıyor veya kılmamakta ısrar ediyorsa, cezaî müeyyide veya alıştırmak amacıyla döverek buna zorlanmalıdır, sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu hadisin tahlilinde şu noktayı tesbitte fayda vardır. Şöyle ki, Hz. Peygamber'in "*Yedi yaşına ulaştıklarında*" ifadesi dikkat çekicidir. Zira 6. yaştan başlayarak kızlarda 11; erkeklerde ise 12 yaşına kadar süren devreye "son çocukluk devresi" adı verilmekte ve bu yaştaki çocukların sistemli bir eğitim ve öğretime ruhen hazır bir seviyeye geldikleri psikologlarca ifade edilmektedir. [273] Bu özelliğinden dolayı bu yaşlara "Öğrenme Dönemi" de denmektedir. [274] Yedinci yaşın ayırıcı özelliklerinden biri de bu yaşın çocukta temyiz (ayırdetme) yaşı olmasıdır.[275] Bu nedenle, yedi yaşına gelen bir çocuk namaza ait bilgileri zihninde koordine edebilecek ve kavrayabilecek zihnî olgunluğa ulaşmıştır denilebilir. Dolayısıyla, ona bu yaşta öğretilecek namaz bilgileri, onda herhangi bir psikolojik reaksiyona neden olmayacaktır. Öte yandan Hz. Peygamberin çocukların konuşmaya başladıkları andan itibaren onlara Kelime-i Tevhid ve bazı ayetleri ezberlettiğini [276] ve bunun da insanlar tarafından uygulandığını hesaba katacak olursak, yedi yaşına ulaşan çocuk, kendisine

öğretilen namaz bilgileri ve dualarına yabancı olmayacaktır. Bunun yanında daha hafif olması sebebiyle, oruçtan önce çocuklara namazın öğretilmesi gerektiği ifade edilmekte ve İbn Abbas'ın, zaman zaman çocukların, tek secdeyle de olsa namaza teşvik edilmeleri gerektiğini ifade ettiği, kaynaklarda yer almaktadır. [277] Böylece, çocuk ruhen ve bedenen namaza hazırlanmakta ve yedi yaşına gelince namazla alakalı bilgiler öğretilmeye başlanmaktadır. Hadisin devamındaki ifade de pedagojik açıdan değerlidir. Zira Hz. Peygamber *"Eğer on (veya onüç) yaşına geldikleri halde kılmıyorlarsa..."* ifadesiyle, namazın öğretilmesi ile namaz kılmaya zorlama devresi arasında 3-5 yıllık bir zaman tanınabileceğine dikkat çekmektedir. İslâm eğitiminin temel prensiplerinden biri olan derece derece (tedricen) eğitmek, [278] bu hadisde de görülmekte ve Hz. Peygamber yedi yaşında öğretilmeye başlanan namazın terki durumunda ancak 10-13 yaşlarında cezaî müeyyide olan dayağın uygulanabileceğini bildirmektedir. Bu tesbit ise, bize şu sonuca ulaşma imkanı tanımaktadır: Konuşmaya başladığı andan itibaren dinî kelime-kavramların ezberletildiği çocuğa, yedi yaşına geldiğinde namaza dair bilgiler öğretilecek, bu bilgiler ise beraberce namaza götürülmek suretiyle 3-5 yıl içinde pekiştirilip pratiğe dönüştürülerek çocuğun namaz kılma alışkanlığı elde eden bir fert durumuna gelmesine yardımcı olunacaktır. Bütün bu işlemlerin ebeveyn tarafından yerli yerince yapılması halinde, çocuğun namaz kılmamakta ısrar etmesi uzak bir ihtimaldir. Ancak gereği gibi yerine getirilen eğitim-öğretim faaliyetlerinden sonra çocuk namaz kılmamakta direniyorsa ve başvurulan manevî cezaların da fayda vermediği görülüyorsa artık bu durumda cezaî bir müeyyide olan dayağa, çocuğun psikolojik durumu gözönüne alınarak ve çeşitli sınırlar dahilinde başvurulabilir. *Sözgelimi, Esrûşenî, namaz için tatbik edilebilecek dayak cezasının, sert cisimlerle değil, ancak çıplak elle ve üç darbeyi geçmeyecek şekilde olması gerektiğini, bir sınırlama olarak kaydetmektedir.* **[279]**
Kanaatimizce bu hadis, namazın İslâm dinindeki önemini belirlemesi bakımından eğitim amacıyla çocuğun dövülebileceğine izin verilen tek hadisdir. Bu hadisin dışında çocukların dövülebileceğine dair başka bir hadisin kaynaklarda yer almadığı söylenebilir. Bu hadisde bile yaş noktaları pedagojik tesbitlerle tam bir uyum içindedir. Burada, dinin temeli olan namaz ibadetini çocuğa kazandırmak için gerektiğinde onların belli şartlara uyarak dövülebileceğine izin verilmektedir.
Kaynaklarda sahih bir hadis olarak yer alan ve dayağa başvurmadan önce affetmek; sonuç alınmadığı takdirde başvurulacaksa bunun da bir ölçüsünün

bulunması gerektiğinden bahseden bir rivayetle konuya devam edilecektir. "Bir adam Hz.Peygambere gelerek:"Ey Allah'ın Resulü! Ailem bana karşı geliyor,onları nasıl cezalandırabilirim?" diye sordu.
“Hz. Peygamber "Affet!" dedi. Bir süre sonra adam ikinci ve hatta üçüncü kez gelerek aynı soruyu sorunca, Hz. *Peygamber: "Eğer mutlaka cezalandırman gerekiyorsa, suçu ölçüsünde ceza ver ve sakın yüzüne vurma!" diye cevap verdi."* ***[280]*** Çeşitli hadis kitaplarında değişik rivayetlerle yer alan ve "yüze vurmayı yasaklayan" bu hadisler, [281] dövmenin karşı tarafın vücuduna zarar verecek şekilde olmasının yasak olduğunu belirlemiştir. Gerçekte yüz, bedenin en önemli kısmını teşkil etmekte, beyin, göz, kulak, burun ve ağız gibi hayatî önem arzeden organları bir arada bulundurmaktadır. Sorumsuzca uygulanan bir ceza, kişinin bu organlarını kaybetmesi ya da ölümüyle neticelenebileceğinden, bu hususdaki yasaklayıcı hadislerin önemi bir kez daha anlaşılmaktadır. Bu ifadelerimize Hz. Peygamberin savaş da dahil, her halükarda işkenceden menettiğini de eklemek istiyoruz.[282]
Bir başka hadiste de, kişinin idaresi altında bulunan hizmetçilere de ölçülü şekilde ceza vermesi hatırlatılmakta ve bundan önce yine af yolunu tercih etmesi tavsiye edilmektedir.
"Kaç defa affedeyim?" diye soran bir sahabiye
“Hz. Peygamber: "Günde yetmiş kez!" [283] cevabını vererek affetmedeki sınırsızlığa dikkat çekmekteydi. Affetmenin sonuç vermediği durumlarda, ceza verilecekse, bu konuda da Hz. Peygamber'in *"Onları akılları nisbetinde cezalandırın*" ifadesi, kısıtlayıcı bir nitelik arzetmektedir. Kanaatimizce burada kasdedilen mana, hizmetçinin suçunun şuuruna vardırılması ve niçin cezalandırıldığının bildirilmesidir. Böylece, hem suçunu bildiği için cezaya reaksiyon göstermeyecek, hem de bunu tekrar işlemeyecektir. Nitekim hadisin şerhinde yer alan *"Sizin aklınıza göre değil,onların aklî seviyelerine, zihnî yapılarına uygun düşecek şekilde ceza veriniz"* [284] ifadesi de görüşümüz teyid etmektedir. Bununla birlikte, Hz. Peygamber'in hizmetçilere "iyi davranılması" konusunda emirleri bulunduğunu [285] ve onları döverek hakarette bulunan kimselere rastladığında, bu kişileri azarladığını, kınayarak ilahî azabla ehdit ettiğini [286] de buraya eklemeliyiz.

3. İslâm Hukuku İlkeleri

İslâm Hukukunun iki ana kaynağı Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in Sünneti, bundan önceki iki bölümün konularını teşkil etmekteydi. Şimdiyse, bu iki kaynak ışığında İslâm Hukukunun ceza konusunda belirlediği ilkeler ve sınırlamalar pedagojik bakış açısıyla ele alınmaya çalışılacaktır. Gerek Batı, gerekse İslâm eğitim sisteminde disiplini sağlamak ve eğitim- öğretimin devamı için ceza yöntemlerinden biri olan dayak cezasına çeşitli zamanlarda başvurulduğu bilinmektedir.İslâm'da yükümlülük (=mükellefiyet), ergenlik (=büluğ) çağıyla başladığı için, [287] buluğ öncesi konulan ilgilendiren hukukî konular için de ayrı çalışmalar yapılmıştır. Çocuk Hukuku ile ilgili bu müstakil çalışmalar, aynı zamanda İslâm eğitim sistemine de kaynaklık etmişlerdir. Böylece çocuklar ve eğitimleriyle ilgili konular, hukukî temelleri olan esaslar hüviyetine kavuşmuş, gerektiğinde, görevini kötüye kullanan sorumlulara çeşitli cezalar verilebilmiştir. İslâm Hukukuna dair, çeşitli kitaplarda dağınık olarak yer alan çocuklarla ilgili hükümler, Esrûşenî [288] adlı hukukçu tarafından "Camiu Ahkami's-Sığar" adlı kitapta bir araya toplanmıştır. [289] Hicrî 625/Miladî 1227 yılında kaleme alınan bu eser, çocuklarla ilgili hukukî konuların ele alınışının oldukça eskilere dayandığını göstermektedir.
Bu bölümde, İslâm Hukuku kaynaklarına dayanarak çocuk eğitimi ve öğretimi esnasında uygulanabilecek, dayak vb. bedenî cezalara getirilen sınırlamalar ilkeler halinde tesbite çalışılacaktır. Konuya pedagojik açıdan yaklaşılacak, hükümlerle ilgili detaylar ise dipnotlarda verilecektir. Böylece, tarihî süreç içinde, pek çok eğitim sisteminde yer alan ve disiplini sağlama vasıtalarından biri olarak kabul edilen dayak cezasına, İslâm Hukuk Sisteminin getirmiş olduğu sınırlayıcı tedbirler ilkeler halinde bir araya toplanmış olacaktır. Bahsi edilen sınırlayıcı tedbirler şu ilkeler halinde ele alınabilir.

a. Çocuğun Hukukî Yönden Sorumlu Sayılmaması İlkesi

Çocuğun hukukî yönden sorumlu sayılmaması, bir başka ifadeyle cezalandırılamaması, İslâm Hukukunun öncülük ettiği konulardan biridir. [290] Bu hükmün dayanağı, Hz. Peygamberin: *'Üç kişiden kalem kaldırılmıştır. Buluğ çağına erinceye kadar çocuktan .....*" hadisidir. [291] Bu hadisden hareketle İslâm bilginleri "çocuk" tabiriyle, "doğumla buluğ çağı arasında olan her ferdi" anlayarak, buluğa ermeyen çocukların "cezaî ehliyetinin olmadığına", bir başka ifadeyle, hukukî yönden sorumlu olmadığına hükmetmişlerdir.[292] Ancak,

temyiz çağına ulaşmayanlarla (yaklaşık 7-8 yaşları) bu devreyi aşanlar arasında, ikili bir ayrım yapmışlardır.

1- 0-7 yaş arası çocuklar:

Bunlar temyiz çağına ve aynı zamanda buluğ çağına erişmeyenlerdir. "Gayr-i baliğ ve gayr-i mümeyyiz" olarak adlandırılır. Bunlara hiçbir konuda ceza uygulanamaz. [293]

2- 7-15 yaş arası çocuklar:

Bunlar ise, temyiz çağını aşan, fakat buluğa ermeyenlerdir. "Mümeyyiz gayr-i baliğ" olarak adlandırılan bu çocuklara ise, gerek hukukî ve gerekse eğitim açısından suçlu olsun, ancak ta'zir (kınama) cezası verilebilir. [294] Bu konuda belirtilmesi gereken şu nokta ise, cezaî ehliyet hususunda, çocuğun ayrıcalığını daha bariz bir şekilde ortaya koymaktadır: Çocuk, herhangi bir cürümden dolayı cezaya çarptırılması konusunda büyüklerle bir tutulmamakta, ancak kendisine karşı işlenen cürümlerde büyükler gibi telakki edilmekte ve o cürmü işleyen kişi bir büyüğe karşı cürüm işlemiş gibi ceza görmektedir.[295]

b. Küçük Çocuklara Bedenî Cezanın Uygulanamayacağı İlkesi

Hukukî açıdan, çocukların cezalandırılmayacağı bundan önceki ilkede açıklanmıştı. Şimdi ele alınacak konu ise, eğitim amacıyla da olsa küçük çocukların dövülmemesi gerektiğiyle ilgilidir. Hz. Peygamberin, *"Henüz tıfl olan çocuklarınızı dövmeyiniz*" hadisinden [296] hareketle, doğum ile temyiz çağı arasındaki çocuklar (0-7 yaş) "tıfl" (küçük çocuk) [297] olarak kabul edilmiş ve dövülmeleri yasaklanmıştır.[298] Bazı kaynaklarda da çocuğun altı yaşından önce sadece dil ve iyi davranışlarla eğitilmesi gerektiği ifade edilmektedir.[299]

c. Bedenî Cezaya Ancak Eğitim Amacıyla Başvurulabileceği İlkesi

Çocuğun eğitiminin devamı açısından, belirli bir yaştan itibaren bedenî cezaya başvurulabilir; ancak bu mutlaka eğitim amaçlı olması gerekmektedir. Öfke ve hıncını teskin etmek, işkence ve eziyette bulunmak maksadıyla olan dayak

kesinlikle yasaklanmıştır. [300] Aynı şekilde, çocuğun kasıtsız veya unutarak yaptığı davranışlar sebebiyle de dövülmesi yasaktır.[301]
Buluğ çağına ulaşmayan çocukların eğitiminden baba sorumludur. Baba veya vasî olmadığı durumlarda ise, sorumluluk anneye aittir.[302]
Ancak bu sorumluluk yerine getirilirken dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Şöyle ki; çocuğun ancak işlediği suçlara ceza verilebilir. İşleyeceğinden korkulan herhangi bir suç için peşinen ceza verilemez. Öte yandan dövme işinin, çocuğun yaşı ve küçüklüğüyle orantılı olması ve bu konuda aşırı gidilmemesi gerekmektedir. Bu sınırlamalara dikkat edilmemesi sonucunda herhangi bir sakatlık veya yaralanma meydana gelecek olursa, gerek öğretmen, gerekse ebeveyn sorumlu tutulmaktadır.[303]

d. Vurulacak Yerlerin Sınırlandırılmış Olması İlkesi

İslâm'da, hayvanın bile yüzüne vurulması yasaklanmıştır.[304] Dolayısıyla, eğitim amacıyla da olsa, çocuğun yüzüne vurulamaz[305] -Çocuğun eğitim amacıyla-dövülmesinin kaçınılmaz olduğu durumlarda, baş, yüz, karın ve kasıklara kesinlikle vurulmamalıdır. Aksi takdirde, böyle bir davranış işkence sayılır ki, bu da yasaklanmıştır. [306] Bu kayıtlara dikkat edilmeyip herhangi bir yaralanma veya sakatlık olayına sebep olunur ise, buna sebep olan, sorumlu tutularak tazminat ödemek zorunda bırakılır.[307]

e. Vurulacak Miktarın Sınırlandırılmış Olması İlkesi

Bu ilke, çocuğun dövülmesi kaçınılmaz olan durumlarda, vurulacak miktara dikkat edilmesini, eğitim amacıyla başvurulan bu davranışta aşırılığa gidilmemesini öngörmektedir. Hz. Peygambere izafe edilen bir rivayette, Asrı Saadet'te, öğretmenlik yapan Muallim Mirdas'a: *"Sakın üçten fazla vurma; aksi takdirde Allah da sana kısas uygular"* kaydı yer almaktadır.[308]
Bu konudaki çeşitli görüşler bütünleştirildiğinde, "eğitim amacıyla olan dövmelerin hafif olması, üç darbeden fazla olmaması gerektiği, ancak buluğ çağına yaklaşanlara yaralayıcı olmamak şartıyla en fazla on darbeye kadar izin verilebileceği" sonucuna ulaşılmaktadır.[309]

f. Kullanılacak Aletlerin Sınırlandırılmış Olması İlkesi

Bu konudaki hadislere [310] dayanılarak, tahta, değnek ve kamçı gibi aletlerin kullanılmasının yasaklandığı görülmektedir. Zira bunların yaralayıcı özelliği vardır. Oysa dövmekten maksat yaralamak değil, vazgeçirmek ve önlemektir. Ayrıca dövme işinin yaralanmalara yol açmaması da gerekmektedir:- Bu nedenle, ancak elle, bükülü mendille veya ince çubukla dövmeye müsaade edilmiştir. Bu yasağa uyulmayıp da herhangi bir yaralanma veya sakatlanma durumunda, döven kimse hukuken sorumludur.[311]
İslâm Hukuku kaynaklarından,çocukların eğitimleri esnasında kaçınılmaz durumlarda başvurulan cezalarda dikkat edilmesi gereken hükümlerin yer aldığı ilkelerden de anlaşılacağı üzere, eğitim amacıyla da olsa dayağa, çeşitli kayıtlarla ve son derece sınırlandırılarak izin verildiği görülmektedir. Bu ilkelerin günümüz eğitim şartlarında ne derece geçerli olduğu tartışılabilir; ancak en ince detaylarına inilerek ortaya konulan bu ilkelerde bile çocuğun biyolojik ve psikolojik varlığı gözönünde bulundurulmuştur denilebilir. Bunun yanında İmam Şafiî ve el-Irâkî gibi bilginler, yukarıda sıralanan ve dayağın çeşitli kayıtlarla sınırlandırıldığı ilkelelere her zaman tam manasıyla uymanın mümkün olamayacağı endişesiyle: "Dayak caiz olmakla beraber terkedilmesi daha iyidir" ifadeleriyle, günümüz için de geçerli olan görüşlerini ortaya koymuşlardır. [312]

4. İslâm Eğitimcilerinin Görüşleri

İslâm eğitim sisteminin ana kaynakları olan Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamberin Sünneti'nden sonra, konuyla ilgili olarak İslâm Hukukundan çeşitli bilgiler aktarılmıştı. Burada ise, yine İslâm eğitim sisteminin kaynaklarından biri olan İslâm eğitimcilerinin görüşlerine yer verilerek, konu tamamlanmaya çalışılacaktır. İslâm eğitimcileri, fikirlerini genellikle Kur'ân ve Sünnet'in ortaya koyduğu temel prensipler doğrultusunda açıklamışlar; ancak şartların gerektirdiği durumlarda hem sosyo-pedagojik, hem de psiko-pedagojik açıdan oldukça dikkat çekici ve günümüz için de geçerli sayılabilecek görüşler ortaya koymuşlardır. Bu eğitimcilerin bazen birbirine paralel, bazen de aksi görüşler ileri sürdükleri görülmektedir. İslâm eğitimcilerinin, birbirlerinin görüşlerinden etkilenmiş olabilecekleri ihtimali gözden uzak tutulmamalıdır. Bu muhtemel etkileşimi belirleyebilmek amacıyla, aynı görüşü paylaşan İslâm eğitimcileri kronolojik sıraya uyularak ele alınacaktır.[313] Konuya girmeden önce, bir

noktanın tesbitinin faydalı olacağı inancındayız: İslâm eğitimcilerinin Batı eğitimcilerinden belirgin bir farkı vardır. Bu ise, Batı eğitim sistemi içinde, genellikle Hristiyanlık öğretisinden etkilenerek dayağı savunan pedagoglar olmasına karşılık, İslâm eğitimcileri arasında bu şekilde, disiplini sağlamak için yegâne çarenin dayak olduğunu savunan herhangi bir eğitimci olmadığı gerçeğidir. Bu nedenle İslâm eğitimcileri, "Belirli Şartlarla Cezaya İzin Verenler" ve "Cezaya Kesinlikle Karşı Olanlar" başlıkları altında ele alınacaktır.

a. Belirli Şartlarla Cezaya İzin Verenler

İslâm Eğitim Tarihi'nde ilk olarak eser veren İbn Sahnûn, [314] (v.240/854) eğitimde disiplini sağlamak amacıyla uygulanacak cezalarda, suçun çeşidinin dikkate alınmasını öngörmüştür. Sözgelimi o, dersten eğlenceye kaçmak, derse karşı tembellik göstermek gibi suçlarda bulunan öğrencilere on vuruşa kadar izin verirken, Kur'ân kıraati ile ilgili cezalarda üçten fazla vurulmaması gerektiğini kaydetmiştir.[315] Öte yandan İbn Sahnûn, Hz. Peygambere izafe ettiği bir ifadeyi [316] zikrederek öğretmenin eğitim-öğretimde mutlaka eşit ve adil davranışlarda bulunması gerektiğini vurgulamıştır. Bedenî cezalara sık sık başvuran zalim öğretmen tipini şiddetle kötüleyen İbn Sahnûn, verilecek cezanın hiçbir zaman, çocuğu yiyecek ve içecekten mahrum etme şekline dönüştürülmemesine dikkat çekmiştir.[317] Bununla birlikte öğrencilerin ferdî farklılıklarına dikkat edilerek eğitilmeleri hususunda uyarıda bulunan İbn Sahnûn, vasiyetinde "Onu (oğlunu) ancak teşvik ve sena (övmek) ile te'dib et. O dövmek ve zorlamakla terbiye edilecek çocuklardan değildir" [318] diyerek, bu tavsiyesiyle öğrencilerin hepsinin aynı metodla terbiye edilemeyeceklerini ifade etmek istemişti.
Öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişkilere dair eseriyle tanınan Kâbisî, (v.403/1012) İbn Sahnûn'un görüşlerinden önemli ölçüde etkilenmiştir. [319] Kâbisî, öğretmenin öğrencisini disipline etmek konusunda şöyle bir yol izlemesini salık vermektedir:
"Çocuk yazı,okuma ve hıfzetmede (ezberlemede) hata yapar veya ihmal ederse, ya da oyuna kaçarak ders dışı şeylere dalarsa, veya okuldan kaçarsa, öğretmen önce onu nasihatlerle uyarır, ayıplar. Bir dahaki seferde ayırma (yalnız bırakma) ve tehditte bulunur. Tehdit ve nasihatler fayda vermezse, üçüncü seferde döver." [320]

Görüldüğü üzere Kâbisî, disiplini sağlama hususunda cezaya başvurmadan önce çeşitli metodların denenmesini istemektedir. Gerçekte Kâbisî dayağı benimsemeyen, ancak gerektiğinde başvurulabileceği kanaatinde olan bir eğitimcidir. [321]

"Öğretmenin kızması ve gazabına göre hareket etmesi, ne çocukların eğitimlerine fayda verir ve ne de onun kalbine huzur getirir. Çünkü kızgınlık geldiği zaman kendi nefsini tatmin için Müslümanların çocuklarını dövecektir ki, bu da adaletli bir davranış değildir." [322]

görüşüyle, dayak konusunda öğretmenlerin sorumluluk altında bulunduklarına dikkat çekerek, hissî hareketlerden kaçınılması gerektiğini ifade etmektedir. Son çare olarak başvurulabilecek dayak cezasında Kâbisî'ye göre buluğ çağına yaklaşmamış çocuklar ancak hafif şekilde ve üçten fazla olmamak şartıyla dövülebilir. Buluğ çağına yaklaşmış ve dik kafalılıkta ısrar eden çocuklar ise - velileriyle görüşülüp izin alındıktan sonra on vuruş sınır olmak şartıyla dövülebilir. Bununla birlikte öğretmen bu konuda hiçbir zaman aşırı gitmemelidir. Çünkü Kâbisî bu davranışları tenkid ederek şöyle demektedir:

"Bu ancak kuru, merhametsiz ve cahil öğretmenden sadır olur. Öncelikle sana, öğretmenin kızgınken öğrenciyi dövmekten nehyedildiğini (yasaklandığını) söylemiştim (...)İyi olmasını istediğin kimseyi terbiye etme yolu şiddet ve zarardan beri olarak terbiye etmektir. Çünkü terbiye kapısı, düşmanlık kapısı değildir." [323]

Denilebilir ki, Kâbisî de, görüşlerinden etkilendiği İbn Sahnun gibi eğitim-öğretimde öncelikle sevgi, şefkat, uyarı, nasihat ve tenkid yollarının denenmesini, bunların fayda vermediği durumlarda cezaya başvurulmasını savunmaktadır.

İslâm ahlakını konu alan eserleriyle bilinen İbn Miskveyh (v. 42 ı/ı 030) ise çocuğu iyi huy ve davranışlarından dolayı övmek ve taltif etmek gerektiği görüşündedir. Bunun aksi durumlarda, çocuğu disipline etmek amacıyla "azarlama" metoduna başvurulmasını, ancak bunu da ölçülü bir şekilde yapmak gerektiğini ifade ederek şöyle demektedir:

"Çocuğu azarlamada aşırılığa gidilirse, bu onu alışkanlığa sevkedecektir. Çocuk azarlama ve suçunun teşhir edilmesine alışacak olursa hayasızlığa sürüklenmiş ve kötü bildiği (ve bu sebeple de gizli yapmakta olduğu) şeylere meleke kazanmaya teşvik edilmiş olur. Bu noktadan sonra, nefsinin alışmış olduğu yasak ve kötü davranışlara tevessül sonucu, gelecek azarlamaları dinlemek normalleşecek ve üzerinde etkili olmayacaktır."[324]

Bunun yanında İbn Miskeveyh, çocukların eğitiminde ve suç işledikleri zaman onlara uygulanabilecek cezaların tatbiki hususunda birtakım prensipler koymuştur. Buna göre: Çocuğun ilk defa işlediği suç affedilir. İkincisinde, "şu şu işleri yapmak kötüdür" gibi sözler söylemek suretiyle, dövmeden azarlanır. Üçüncüsünde ise kulağı çekilir. Aynı suçu tekrar işlerse hafif yollu dövülür. Öğretmen bu metodların hepsini denedikten sonra çocuk hala vazgeçmezse, onu bir müddet kendi haline bırakması gerekir. Sonra aynı metodlara yeniden döner.[325]

Görüldüğü üzere İbn Miskeveyh de disiplini sağlama konusunda sevgi, nasihat ve hoşgörü taraftarı olup, ancak bunların fayda vermediği durumlarda hafif dövmelere izin verilebileceği kanaatindedir.

Daha çok tıp alanındaki kaynak eserleriyle tanınan İbn Sina (v. 428/1036) aynı zamanda çocuk eğitimiyle ilgili orijinal sayılabilecek görüşlerin de sahibidir. [326] İbn Sina, disiplini sağlamak için çocuğu bazen korkutmayı, bazen teşvik etmeyi, bazen ılımlı davranarak ünsiyet kurmayı, bazen yalnız bırakarak ilgisizliği, bazen ilgi göstermeyi, bazen yüz çevirmeyi, bazen övmeyi, bazen azarlamayı... bütün bunları yeri ve zamanı gelince ölçülü bir şekilde kullanmayı tavsiye etmektedir. İbn Sina'ya göre, çocuğu elle dövmek gereken durumlarda bundan kaçınmamalı ve bilginlerin (hükema) de işaret ettiği gibi [327] ilk vuruş biraz acıtıcı olmalıdır. Nitekim ağır tenkitler de fayda vermeyip, çocuğun hatalı oluşu kesinlik kazanınca, ona verilecek ilk dayak cezasının acı verecek şekilde olması, çocukta bundan sonrakilerin daha şiddetli olacağı hissini uyandıracaktır. Bunun aksine ilk vuruş hafif olursa, çocuk bundan sonrakilerin hafif olacağı zannına kapılarak artık dövülmekten korkmayacaktır.[328]

Bu fikirleriyle İbn Sina, çocuğa verilecek ilk cezanın şiddetli olması gerektiğini ileri sürerek bu ilginç görüşüyle diğer İslâm eğitimcilerinden farklı düşünmektedir.

Tarihî sıra itibariyle ele alacağımız bir diğer İslâm eğitimcisi birçok yönüyle tanınan Gazali (v.505/1111) olacaktır. Onun eğitimle ilgili eserleri de -diğer eserleri gibi- zamanında ilgi görmüş ve kendinden sonraki eğitimcilere ilham kaynağı olmuştur. Gazalî, gerek ebeveyne, gerekse öğretmenlere şu önemli tavsiyeyi yapmaktadır:

"Öğretmen (veya ebeveyn) bütün davranışlarını takva ölçülerine uydurmalı ve kendisini hesaba çekmelidir. Çünkü öğrenci (veya çocuk) öncelikle onun davranışlarına bakar, sonra söylediklerinden faydalanır." [329]

Bu görüşüyle Gazalî, disiplini sağlama konusunda en önemli faktörün iyi örnek olunması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Çocuk veya öğrenciyi hatalı davranışlardan menederken onlara doğrudan doğruya hakaret mahiyetindeki uyarılarla değil, ima ve şefkat yoluyla yasaklar konulmalıdır. Çünkü kusuru açıkça söylemek haya perdesini yırtar, sahibine kötülük yapma cesaretini verir ve bulunduğu halde inat etmeye teşvik eder.[330]

Aynı şekilde, Gazalî, çocuğa kınayıcı sözler çok söylendiği takdirde çocuğun bu sözleri dinlemeye alışarak kötü davranışlara tevessül etmeye cesaretleneceğini, kalbinde bu sözlerin artık tesirsiz kalacağını belirterek, bu konuda İbn Miskeveyh gibi düşünmektedir. [331] Gazalî'ye göre çocuk gizli olarak yapmak istediği her hareketten menedilmelidir. Çünkü o, gizlice yapmak istediği şeylerin kusur olduğunu bilir. Gizlice yapa yapa onunla ünsiyet peyda eder ve sonunda onu açıktan yapmaya başlar. [332]

Gazalî, çocuğa oyun, eğlence ve dinlenme imkanının yeterli bir şekilde sağlanması taraftarıdır. Aksi takdirde devamlı surette derslerle meşguliyet, çocuğun "kalbinin ölüp, zekasının sönmesiyle" sonuçlanacaktır. [333]

İyi hareketlerde bulunan çocuk takdir edilip mükâfatlandırılmalıdır. Çocuğun güzel ahlâk örneği sayılabilecek bir hareketi görüldüğünde takdir ve taltif edilmeli ve halk arasında da iyi hareketinden dolayı övülmelidir. Bütün bunlar çocuğu iyiliğe teşvik eder. Şayet bazen hatalı hareketi görülürse, bu hususta görmezlikten gelmeli, çocuğun gizli kusurlarını teşhir etmemelidir. [334] Dayak cezasına ise, ancak en son çare olarak başvurulmalıdır. Çünkü çocuğu aşırı şekilde azarlamak veya dövmek, onun ruh hayatında olumsuz etkilere sebep olacaktır. Bu nedenle dayağa sık sık başvurulmamalıdır. Gerektiği durumlarda ise, katı kalplilikle öç alan bir kimse gibi değil, bilakis merhameti elden bırakmayan ve eğitici amaç güden bir kişi olarak davranmalıdır.[335]

Bütün bu görüşlerinde İbn Miskeveyh'in izlerini hissettiren Gazalî öğretmenlere, eğitimlerini daha çok korkutmaya dayalı disiplin ağırlıklı, dayak ve cezaya ise çok az yer veren bir metodla yapmalarını tavsiye ederek, kendine özgü görüşünü ortaya koymuştur. [336]

İbn Miskeveyh ve Gazalî'nin görüşlerinden etkilendiği anlaşılan [337] İbnu'1-Hacc el-Abderî (v.7,37/1336) de, "çocuk iyi hareketlerinden dolayı herkesin gözü önünde mükâfatlandırılmak, yaramazlıklarına ise göz yumularak hemen azarlama yoluna gitmemeli" görüşündedir. Ona göre bu, en iyi davranış şeklidir.

Ancak İbnu'1-Hacc, "çocuk suçu tekrar işlerse, gizlice cezalandırılmalı, fakat hatası sık sık yüzüne vurulmamalıdır" demektedir. Çünkü baba çocuğa karşı, sözündeki heybeti korumalıdır. Bunun için de, sık sık değil, arada sırada azarlama yolunu tercih etmelidir. Zira çok azarlamak babayı çocuğun gözünden düşürecektir,[338]

Öte yandan İbnu'1-Hacc, pedagojik açıdan oldukça değerli sayılabilecek şu görüşlerin de sahibidir. O, "Ceza çocuğa göre değişir. Birine sadece bir kaş çatma, diğerine azar, bir üçüncüsüne ise dayak gerekir. Ancak on yaşın aşağısındaki bir çocuk dövülmemelidir" [339] diyerek, her çocuğun aynı cezaya tabî tutulmaması gerektiğine ve arada birtakım ferdî farklılıkların bulunduğu gerçeğinin, gözardı edilmemesine dikkat çekmiştir.

Gerçekte bir İslâm Hukukçusu olan İbn Kayyim el-Cevziyye (V.751/1351) çocuklarla ilgili "Tuhfetu'l-Mevdud bi Ahkami'l-Mevlûd" isimli eserinde, kişide teşekkül eden huyun ilk çocukluk yıllarında, eğitici tarafından telkin edilen gazap, inat, acelecilik, hafif meşreplik, hevaperestlik, hiddet, hırs... gibi ahlaklardan oluştuğuna işaret ederek ilk yıllardaki eğitim veeğiticinin önemine dikkat çekmiştir.[340] Ayrıca eğitim amacıyla uygulanacak cezalarda en fazla on vuruş olabileceğine, bir başka eserinde yer vererek [341] bu konudaki geleneksel sınırı o da tercih etmiştir. İbnu'l-Kayyim'in eğitimle ilgili görüşleri, tesbit edebildiğimiz kadarıyla bundan ibarettir.

Buraya kadar aktarılan görüşler, -gerektiğinde- belirli şartlarla cezaya izin veren İslâm eğitimcilerine aitti. Şimdi ise özellikle dayak cezasıyla, sert ve katı disiplin anlayışına karşı olan İslâm eğitimcilerinin görüşlerine yer verilecektir.

b. Cezaya Kesinlikle Kar şı Olanlar

Genellikle İslâm Hukuku sahasındaki eserleriyle tanınan Mâverdî (v.364/974) yazmış olduğu pedagojik nitelikli "Edebu'd-Dünyâ ve'd-Dîn" adlı eserinde, [342] bugün bile geçerliliğini koruyan görüşler ileri sürmüştür. Konumuzla alâkalı ifadelerinde Mâverdî şöyle demektedir:

"Öğrencilere sert davranmamalı, gençleri hakir görmemeli, onlara değer vermelidir. Öğrenciliğe yeni başlayanları da küçük görmeyip kızmamak, ümitsizliğe düşürmemelidir. Onlara ilmi sevdirmek, şefkat göstermeli, ilim öğrenmeye teşvik etmelidir. "[343]

Bu ifadeleriyle Mâverdî, öğrencilere karşı sevgi ve şefkatin esas olduğuna,

öğrenciyi derse teşvik ve ilgi ile motive etmenin gereğine işaret etmekteydi.
Tarih felsefesi ve sosyal-psikolojik görüşleriyle olduğu kadar, pedagoji alanındaki fikirleriyle de temayüz eden İbn Haldun (808/1405) İslâm Eğitim Tarihi'nde dayağa karşı kes' tavrıyla dikkat çekmiştir. Ona göre öğrencisi konusunda öğretmene; evladı konusuda da babaya yaraşan, disiplin (te'dîb) hususunda onlara karşı sert ve haşin (müstebit) davranmamalarıdır.[344]
Bu tavsiyesiyle eğitim-öğretimde sevgi ve hoşgörüyü öncelikle telkin eden İbn Haldun, ünlü eseri Mukaddime'nin 32. Bülümü'nü, "Dayağın Öğrenci İçin Zararlı Olacağı" konusuna ayırmıştır. Bu bölümde İbn Haldun özetle şunları ifade etmektedir:
"Eğitim-öğretimde öğrencilere ve özellikle küçük çocuklara sert davranmak ve onları cezalandırmak son derece zararlıdır. Çünkü baskı altında yapılan eğitim, öğrencinin heves ve neşesini yok ettiği gibi, onu tembelliğe de sevkeder. Kendisini baskı altında hissettiği için, içindekileri açıklamaktan çekinerek riyaya ve ikiyüzlülüğe sürüklenir. Zamanla bu haller, onun için âdet ve karakter hüviyetine bürünür. Böylece ondaki insanî meziyetler bozulur ve sonuçta, güzel huy, üstün meziyet kazanma melekesi kaybolur; zira zulüm ve şiddet korkusu ile dürüstlük kazanmaya alıştırılan kişi, günün birinde baskıdan kurtulunca fazilet atmosferinden uzaklaşarak, çoğu kez rezilet yolunu tutar. "[345]
Aşırı baskı ve dayağın karakteri bozan bu özelliği yüzünden eğitimde buna karşı olan İbn Haldun, muhtesiblerin [346]görevlerini sıralarken bir görevlerinin de "mahalle mektebleri ve diğer eğitim müesseselerinde öğrencilerini döverken aşırılığa kaçan ve haddini aşan öğretmenlerin ellerine vurmak" olduğunu, yine aynı eserinde kaydetmektedir.[347]
Yaşadığı çağ itibariyle oldukça değerli görüşler ileri süren İbn Haldun, kendisinden sona gelen birçok ilim adamını da etkilenmiştir.
İbn Haldun'un çağdaşı olan Alâaddin Çelebi[348]856/1453'de yazdığı "Tarîku'l-Edeb" isimli eserinde, eğitim-öğretimde öncelikle, öğrencilerin fıtratının tanınması gerektiğini ifade etmiştir. Bu görüşüyle İbnu'l-Hâcc'ı hatırlatan Alâaddin Çelebi'ye göre, öğrenci eğer uyanık, zeki ve anlayışlı ise, dersini yavaş yavaş artırmalıdır. Verilen bir konu veya ders iyice öğrenilmeden diğer konuya geçilmemelidir. Bir harfi veya kelimeyi bilmediği için öğrenci dövülmemeli, kolaylık sağlanarak öğrenmesine imkan tanınmalıdır.[349]
Bu görüşleriyle Alâaddin Çelebi -kendinden önceki bazı eğitimcilerin de değindikleri gibi- öğrenciler arasındaki ferdî farklılıkların dikkate alınmasını

öngörmektedir.
Yaklaşık bir yüzyıl sonra yaşayan Taşköprîzâde (v.960/ 1552) eğitim-öğretimde öğretmenin sözünün, işine ve hareketlerine uygun olması gerektiğini ilk şart olarak zikrettikten sonra, öğrencinin aleyhine olan hususlarda yasaklar konulması gerektiğinde, bunların sertçe ve açıktan yapılmayıp, imâ ile ve söylemekle yetinilmesinin daha doğru olacağını ifade etmektedir. Ona göre imâ etmenin tesiri daha büyük olacaktır. Çünkü sertçe konulan yasaklar insanı daha çok teşvik eder. Taşköprîzâde bu düşüncesini aşağıdaki ifadesiyle daha da pekiştirmektedir: "Kişi yasaklanan şeye karşı hırslıdır."[350]
Birçok ilim dalıyla ilgilenmesinin yanı sıra, [351] eğitimcilik yönü de olan İbrahim Hakkı Erzurûmî (v. 1194/1780) ise, çocuk eğitiminde disiplini sağlama, mükâfat ve ceza konularında önceki İslâm eğitimcilerinin de izlerini taşıyan, ancak daha sistematik nitelikli görüşler ileri sürmektedir. İbrahim Hakkı ön-celikle ailede, aşırı hoşgörü, aşırı koruma ve aşırı baskıya varmayan, müsamahakâr bir ortamın varlığını gerekli görmektedir.[352]
Çocuğun disipline edilmesinde başarı sağlanabilmesi için, onun temel eğitim döneminde-ihmal edilmeden eğitilmesine dikkat çeken İbrahim Hakkı, [353] bu eğitimde temel prensibin söz ve nasihat olması gerektiğini, çocuğun gönlüne yüklenmenin ve fazla sitem etmenin ise doğru olmadığını vurgulayarak merhametli olunması gerektiğini ifade etmiştir.[354]
Mükâfat ve disiplin konularında ise adeta İbn Miskeveyh ve Gazali'nin görüşlerini tekrarlayan İbrahim Hakkı bir eserinde şöyle demektedir.
"Yaptığı iyi işlerden dolayı insanlar arasında onu mükâfatlandırmak ve kötü bir durumunu da gizlemek güzel bir davranıştır. Özellikle çocuk onu gizler ve bütün benliğiyle de onun gizlenmesine çalışırsa... Çünkü onu bir defa açığa vurmak, daha sonrakileri açıktan yapma cesaretini çocuğa verecektir. Fakat o kötü durumu ikinci defa tekrar ederse, onu gizlice kınamak gerekir, "[355]
İbrahim Hakkı'nın disiplini sağlama konusundaki görüşlerinin değerlendirildiği şu ifadelerle konuyu tamamlamak istiyoruz:
"İbrahim Hakkı, çocuğu disipline ederken, baskı, şiddet, hatta sert davranışa yer vermemektedir. Onun disiplin anlayışının temelinde sevgi yatmaktadır. Fakat bu sevgi hiçbir zaman aşırı koruma veya aşırı hoşgörü seviyesine ulaşarak çocuğun sevgide boğulmasına yol açmamaktadır. (...) Onun disiplin anlayışının, sevgiye dayalı otorite ile idare etmekten, akılla idare etmeye geçişi sağlayan bir anlayış olduğu söylenebilir."[356]

İbrahim Hakkı'nın sevgiye dayalı otorite anlayışının savunduğu görüşleriyle tamamlamaya çalıştığımız İslâm eğitimcilerinin disiplin, mükâfat ve ceza konularındaki görüşleri konusunun sonunda denilebilir ki, İslâm eğitimcileri, Kur'ân ve hadislerin ışığında bazen kendilerine has (İbn Sina gibi), bazen de birbirinin görüşlerinden etkilenen kanaatler ortaya koymuşlardır.

Buraya kadar aktarılan bütün bu bilgilerden sonra, İslâm eğitim sistemine sonradan girdiğine şüphe olmayan falaka konusuna değinilecektir.

Kur'ân, Sünnet ve İslâm Hukuku ilkelerine tamamen ters düşen bu uygulamanın, İslâm kültürüne nasıl girdiği konusunda Canan, bu uygulamanın, "Kabisî'nin bulûğ çağına yaklaşan haşarı ve yaramaz çocukların, babalarının izniyle dövülebileceğini, ancak bu konuda en emniyetli yer olan ayakların altının tercih edilmesi"[357] şeklindeki görüşten kaynaklanabileceğini ifade etmektedir. [358]

Durum böyle olunca, sık sık üzerinde çeşitli spekülasyonların yapıldığı Osmanlı Eğitim Sistemindeki falaka olayının, izahının yapılması mümkündür. Öncelikle şunu söyleyebiliriz ki, Osmanlı Eğitim Sisteminin en yüksek ilim ve eğitim seviyesine ulaştığı XV.-XVI. asırlarda, eğitim kurumlarında falakaya yer verilmediği, ancak devletin XVIII. yüzyıldan itibaren topyekün bir bozulmayla karşı karşıya kaldığı ve bu arada eğitim sisteminin de bundan nasibini aldığı dönemlerde [359] falakaya başvurulduğu ihtimali gözden uzak tutulmamalıdır. Nitekim XIV-XVI. yüzyıllar üzerinde yapılan arşiv araştırmalarında bu konuda tek bir kayda rastlanılmadığı ifade edilmektedir.[360] Öte yandan Ahmed Rasim ve çağdaşı edebiyatçıların konuyla ilgili eserlerinde ise [361] XVIII. ve XIX. yüzyıl Osmanlı eğitim kurumlarını tasvir ettikleri söylenebilir. Bunun yanında falaka uygulamasının var olduğu söylenebilecek bu yüzyıllarda bile, bu uygulamaya sadece ilköğretim kurumlan olan bazı sıbyan mekteplerinde başvurulmuş olabileceği, fakat medreseler ve daha üst eğitim birimlerinde ise bu uygulamaya yer verilmediği ifade edilebilir. Bu itibarla, falaka konusunun dinin özünden kaynaklanan bir uygulama olmadığı, bu uygulamaya, bozulmaya yüz tutan sistemin getirdiği hatalı bir tatbikat olarak bakmanın daha doğru olacağı inancındayız.

D. Disiplin, Mükafat ve Ceza Konularında İslâm ve Batı Eğitimcilerinin Mukayeyesi

Batı Eğitim Sisteminin incelendiği bölümde, pedagogların görüşlerinin başlıca üç noktada odaklaştığı görülmüştü. Cezaya taraftar olanlar, cezaya karşı olanlar

ve belirli ölçülerde cezanın uygulanabileceğine inananlar.
Bu eğitim sisteminin İslâm Eğitim Sisteminden belirgin farkı, temelde insanın "kötü" olduğu yönündeki düşünce tarzı sonucunda, insanın cezalandırılmaya müstahak bir varlık olduğuna inanılmasıdır. Kitâb-ı Mukaddes'in, çocuğun mutlaka dövülerek eğitilmesi gerektiğine dair ifadelerini kendilerine düstur edinen bazı eğitimciler, doğuştan "günahkâr" olarak dünyaya gelen ve yaratılış itibariyle kötü ve kötülüklere meyyal olan insanın bu yönlerini düzeltmek için onu eğitirken sık sık dövmenin ve cezalandırmanın gerektiğine inanmaktadırlar. Bu pedagoglara göre, cezalar iyilikseverliğin bir eseridir ve sopada ruh hastalıklarına karşı manevî bir merhem vardır (Luther). Çünkü şeytan çocuğun ruhunu daha anasının karnındayken hüküm ve nüfuzu altına almaktadır [362]. O halde çocuğu şeytanın etkisinden kurtarmak için günde on defa kırbaçlamak zorunda kalınsa dahi emredilenleri yapmaya zorlanmalıdır ve iradesi kırılmalıdır ki, ruhu yaşasın [363]. Zira delilik çocuğun kalbine bağlıdır ve onu da ancak disiplin sopası oradan söküp atabilecektir [364].
Böylesi bir düşünce tarzına reaksiyoner olarak çıkan diğer bir kısım pedagoglar ise cezayla eğitimin mümkün olamayacağını savunmuşlar ancak herbiri disiplini sağlama konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Sözgelimi dayak cezasına ilk olarak karşı çıktığı bilinen Quintilianus'dan itibaren Plutarch, Vegio, Erasmus, Ratke, Comenius, Fenelon, Basedow, Gesner, Rousseau, Pestalozzi, Lacombe, Dewey ve Montessori gibi pedagoglar, genellikle bulundukları çağın gerektirdiği fikirleri savunmuşlar, fakat bu fikirlerin pek çoğu da çağlarıyla sınırlı kalmıştır.
Ancak Francke, Locke, Kant, Herbart, H. Spencer ve E. Key gibi pedagoglar daha objektif düşünerek, eğitimde disiplini sağlamak amacıyla cezalara başvurulabileceğini, fakat bunun belirli şartlar dahilinde olması gerektiğini ifade etmekle orta bir yol izlemişlerdir.
Dikkati çeken bir başka nokta Batılı pedagogların, görüşleri içinde mükâfat konusuna -Basedow hariç- pek yer vermedikleridir.
İslâm Eğitim Sistemi ise birkaç yönden Batı Eğitim Sisteminden ayrılmaktadır. Öncelikle İslâm düşüncesinde insan,-Hristiyan düşüncesinin savunduğu üzere- günahkar bir varlık değil, *bilakis* "en güzel şekilde yaratılan"; [365]"herşeyin kendisine hizmet ettiği' [366] "değerli" [367] bir varlıktır. Dolayısıyla o cezalandırılmaya değil, belki mükâfata, öncelikle sevgi ve şefkate layıktır. Bu nedenle İslâm Eğitim Sisteminde, Batı Eğitim Sisteminin aksine temelde cezaya

taraftar olan, egitim-öğretimin ancak cezalandırma suretiyle yürütülebileceğini savunan eğitimci yoktur.

Öte yandan İslâm Eğitim Sisteminin en önemli kaynağı durumundaki Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok pedagojik realiteyi ihtiva ettiği görülecektir. İslâm Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v)'in hayatının en ince detaylarına kadar bilinmesi de İslâm Eğitim Sisteminin oluşmasına büyük oranda katkıda bulunmuştur. Bu özelliğiyle de İslâm Eğitim Sistemi, Batı Eğitim Sisteminden belirgin bir farkla ayrılmaktadır.

Bu özellikleriyle İslâm Eğitim Sistemi, Rönesans ve Hümanizm gibi düşünce sistemlerini kaçınılmaz kılan ve bunlara zemin hazırlayan Batı Eğitim Sisteminden belirgin farklarla ayrılmaktadır.

İslâm eğitimcileri, Kur'ân ve hadislerin ışığında bazen kendilerine özgü (İbn Sina gibi), bazen de birbirlerinin görüşlerinden esinlenen kanaatler ortaya koymuşlardır. Ancak onlar çocuğa, öncelikle sevgi ve şefkatle yaklaşılması, hoşgörülü ve güzel örnek olunması ve iyi bir eğitim verilmesi noktasında görüş birliği içindedirler. Nitekim şu tavsiyelerde bu özellikler açıkça görülmektedir.

1. Önce iyinin iyi, kötünün kötü olduğu telkin edilmeli, öğretilmeli.

2. İyi işler yaptığı zaman yüzüne karşı takdir edilmelidir.

3. Kötü davranışları varsa, bunlar başkalarından örnek verilerek kötülenmelidir.

4. İlk yaptığı olumsuz davranışları görmezlikten gelinmeli, ikinci defa tekerrür ederse, kimsenin olmadığı bir yerde ayıplanmalı ve başkalarının bunu duyması veya görmesi halinde ayıplanacağı söylenmelidir.

5. Hataları sebebiyle devamlı olarak azarlanmamalıdır.

6. Gizlice yaptıkları mutlaka önlenmelidir.

7. Olumsuz davranışlarda ısrar ediyorsa inadı kırılmalıdır.[368]

İşte ancak bu son noktada İslâm eğitimcileri arasında görüş farklılığı ortaya çıkmaktadır. Bazıları, yapılan olumlu telkinlere rağmen hatalı davranışlardan vazgeçmeyen çocuk veya öğrencinin dövülebileceğini, ancak bunun bir sınırı ve ölçüsü bulunduğunu ifade ederlerken (İbn Sahnûn, Kabisî, ibn Miskeveyh, İbn Sina, Gazâlî, İbnu'1-Hâcc, İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye..) ; bazıları ise kesinlikle dayağa başvurmamak gerektiğini, dayakla bir sonuç elde edilemeyeceğini savunmuşlardır (Mâverdî, İbn Haldun, Alâeddin Çelebi, Taşköprîzâde, İbrahim Hakkı). Bir İslâm Hukukçusu olan İmam Şafiî ile el-Irâkî'nin, "Dayak caiz olmakla beraber terkedilmesi daha yerindedir" şeklindeki tavsiyeleri de dikkat çekicidir.[369]

DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNDE MÜKÂFAT VE CEZANIN ÇOCUK VE ÖĞRENCİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE DİSİPLİNİ SAĞLAMADAKİ ROLLERİ

İKİNCİ B ÖLÜM

I- Anket Uygulanan Okullara İlgili Genel Bilgiler

Hatırlanacağı üzere, eserin giriş bölümünde, anket uygulanan okulların seçiliş sebepleri açıklanmıştı. Burada ise kısaca bu okullarla ilgili genel bilgiler verilecektir.

A. Bursa İmam-Hatip Lisesi

Gerek şehir içi, gerekse şehir dışından pek çok öğrencinin öğrenim görmek amacıyla başvurduğu bu kurumun en belirgin özelliği fizikî kapasite olarak yetersizliğidir. Biri kız, ikisi erkek olmak üzere, toplam üç ayrı binada eğitim-öğretime devam edilmektedir.Bazı sıralarda öğrencilerin üç,hatta dört kişi oturdukları, şahsî gözlemlerimiz arasındadır. Toplam olarak 91 dersanede 116 sınıf şubesinin ders görmüş olması, bu yoğunluğun bir başka ifadesidir. Meslek dersleri öğretmenleri açısından şanslı sayılabilecek okulda, toplam olarak 93 meslek dersi öğretmeni görev yapmaktadır. Fizikî kapasite olarak yetersizliğine rağmen, anket uygulanan okullar içinde -idarecilerin verdikleri bilgilere nazaran- eğitim-öğretim seviyesi bakımından en iyi durumda olduğu gözlemlenen Bursa İmam-Hatip Lisesinde,1990-1991 öğretim yılında toplam olarak 6006 öğrenci öğrenime devam etmektedir.

B. Balıkesir İmam-Hatip Lisesi

Batı bölgesinden ikinci okul olarak seçilen Balıkesir İmam-Hatip Lisesi 1300 öğrencisine toplam olarak 40 dersanede, 40 sınıf şubesi olarak eğitim-öğretim vermektedir. Okul idaresince belirtilen, okulun fizikî kapasite olarak yeterli olduğu görüşü, şahsî gözlemlerimizle de müşahede edilmiştir. Denilebilir ki, anket uygulanan okullar içinde fizikî kapasite olarak en şanslı okul Balıkesir İmam-Hatip Lisesi'dir. Öğrencilerin sıralarda ikişer kişi otururak dersi rahat bir sekide takip edebilme imkanına sahip olduğu bu kurumda, toplam olarak 32

meslek dersi öğretmeni, biri kız, diğeri erkek bölümü olmak üzere iki binada görev yapmaktadır.

C. Erzurum İmam-Hatip Lisesi

Türkiye'nin doğusunda yer alan Erzurum İmam-Hatip Lisesi'ne de çok yoğun bir öğrenci talebinin olduğu gözlemlerimiz arasındadır. Yine bu kurumda da bazı sınıflarda öğrencilerin bir sırada üç hatta yer yer dört kişi oturmak zorunda kaldıkları tarafımızdan müşahade edilmiştir. Fizikî kapasite yetersizliğinin en bariz örneğini teşkil eden bu tabloyu, okul idaresince verilen rakamlar da desteklenmektedir. Okulda toplam olarak 50 dersanede 67 sınıf şubesi ders görmek zorunda kalmaktadır. 37 meslek dersi öğretmeninin görev yaptığı ve biri kız, ikisi erkek bülümü olmak üzere üç binada eğitim-öğretimin sürdürüldüğü Erzurum İmam-Hatip Lisesinin toplam öğrenci sayısı 2948 kişidir.

D. Van İmam-Hatip Lisesi

Doğu Anadolu bölgesinin sınır şehri olan Van İmam-Hatip Lisesinin de fizikî kapasite olarak yetersiz olduğu, okul idaresince belirtildiği gibi, şahsî gözlemlerimizle de müşahede edilmiştir. Okulda toplam öğrenci sayısı 820 olup 18 sınıf şubesi 16 dersanede ders görmek zorunda kalmaktadır. Öğrenci yoğunluğunun okulun orta kısmında daha fazla olduğu görülmüştür. Bununla birlikte diğer bölge şehri olan Erzurum'a nazaran, öğrencilerin daha rahat ve sağlıklı bir ortamda ders gördükleri söylenebilir. 12 meslek dersi öğretmeninin görev yaptığı Van İmam-Hatip Lisesi'nin Bursa, Balıkesir ve Erzurum İmam-Hatip Liselerinden en belirgin farkı, bu okulun lise kısmında, kız öğrencilerin yok denecek kadar az olmasıdır. Tesbitlerimize göre, Lise II'de 2; Lise III'de ise 1 kız öğrenci bulunmaktadır. Bunun sebebi, doğuda halkın kız çocuklarını ilkokuldan sonra okutmak istemeyişi düşüncesinde aranabileceği gibi, verilen eğitimin ve fizikî kapasitenin yetersizliği de gözardı edilmemelidir. Nitekim halkla yaptığımız görüşmelerde kızların ayrı bir bölümde eğitim-öğretim imkanına kavuşturulmaları halinde bu okulu tercih edecekleri, veliler tarafından ifade edilmiştir. Bu ifadelerini doğrulayan bir gösterge de, okulun orta I,II,III. sınıflarında birer şube oluşturacak kadar kız öğrenci bulunmasıdır. Şartların iyileştirilmesi halinde, halkın kızlarını bu okula göndermek hususunda tereddüt etmeyecekleri kanaatindeyiz.

Anket uygulanan okullar hakkında verilen bu genel bilgilere yukarıda adı geçen

dört İmam-Hatip Lisesinin de yanında, yatılı öğrenci pansiyonu bulunduğunu ve öğrencilerin bir kısmının bunlardan faydalandıklarını da eklemeliyiz. [370]

Tablo- 1: Okullarla İlgili Genel Bilgiler

Özellikler	BURSA	BALIKESİR	ERZURUM	VAN
Toplam Öğrenci Sayısı	6006	1300	2948	820
Fizikî Kapasite	Yetersiz	Yeterli	Yetersiz	Yetersiz
Toplam Dersane Sayısı	91	40	50	16
Toplam Sınıf Şubesi	116	40	67	18
Meslek Dersi Öğretmeni	93	32	37	12

II-Ankete Katılan Öğretmenlerle İlgili Genel Bilgiler

Bursa, Balıkesir, Erzurum ve Van İmam-Hatip Liselerinin meslek dersleri öğretmenlerinin de konuyla alâkalı görüş ve düşüncelerini belirlemek; teklif ve tavsiyelerini almak, böylece konuya bir bütünlük kazandırmak amacıyla 100 öğretmene anket uygulandığı, eserin giriş bölümünde belirtilmişti. Burada ise, adı gecen okulların meslek dersleri öğretmenleri ile ilgili kısa bilgiler verilecektir. Ankete katılan 100 öğretmenden 35'i Bursa; 25'i Balıkesir; 30'u Erzurum; 10'u ise Van İmam-Hatip Lisesi Öğretmenleridir. Bu öğretmenlerin 3’ü müdürlüğü; 16'sı ise müdür yardımcılığını, öğretmenlikle birlikte yürütmekte; 81'i ise meslek dersleri öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Yine 100 öğretmenden 17'si meslekte 1-5 yılını dolduran öğretmenler olup, diğerleri ise sırasıyla şöyledir: 23 öğretmen 6-10 yıllık; 22 öğretmen 11-15 yıllık; 23 öğretmen 16-20 yıllık; 14 öğretmen ise 21-25 yıllık meslek kıdemine sahip öğretmenlerdir.

Bu bilgilere göre anketi cevaplayan öğretmenlerin % 68'inin 6-20 yıllık meslekî tecrübeye sahip oldukları görülmektedir. Öğretmenlerin meslek kıdemlerinin şehirlere göre dökümü yapıldığında, çevre faktörünün meslekî tecrübeyle bağıntılı olduğu görülmektedir. Şöyle ki, meslekî tecrübesi 21-25 yıla ulaşan öğretmenlerin oranı Bursa ve Balıkesir'de % 20 iken, bu oran Erzurum'da % 6.7

düzeyine düşmekte, Van'da ise bu vasıfta bir öğretmenin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Buna karşılık meslek kıdemi 1-5 yıl olan öğretmenler % 30'luk bir oran ile yine en fazla Van ilinde bulunmaktadır. [371]

Tablo- 2: Öğretmenlerin Hizmet Yıllarının Şehirlere Göre Dağılımı

Hizmet Yıllan	BURSA S	%	BALIKESİR S	%	ERZURUM C	%	VAN S	%	TOPLAM S
1-5 Yıllık	9	25.71	1	0.40	4	13.33	3	30.00	17
6-10 Yıllık	6	17.14	3	12.00	11	36.67	3	30.00	23
11-15 Yıllık	7	20.00	4	16.00	10	33.33	1	10.00	22
16-20 Yıllık	5	14.29	12	48.00	3	10.00	3	30.00	23
21-25 Yıllık	7	20.00	5	20.00	2	6.67			14
25 Yıldan fazla	1	2.86							
TOPLAM	35	100.00	25	100.00	30	100.00	10	100.00	100

Bu sonuçlarla, meslekte kıdemli olan öğretmenlerin ülkemizin batısındaki okullarda yoğunlaştığı söylenebilir.[372] Bunun sebepleri üzerinde duracak değiliz; ancak iklim şartlarının elverişsizliği, geçim zorluğu gibi sebepler Batı bölgesinin tercihini etkileyen faktörler olarak görülebilir. Bu bulgunun araştır-mamızı ilgilendiren yönü ise, meslekî tecrübenin, eğitim-öğretimde kaliteyi olumlu yönde etkileyen bir faktör oluşudur. Gözden uzak tutulmaması gereken bu hususun öğretmen-öğrenci ilişkilerine ne şekilde yansıdığı ise, araştırmanın sonraki bölümlerinde ele alınacaktır.

III- Ankete Katılan Öğrencilerle İlgili Genel Bilgiler

A. Öğrencilerin Çevre, Sınıf ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Anketi eksiksiz olarak cevaplayan 1000 öğrenciden 534’ü lise II öğrencisi olup, bunların 130'u kız; 404'ü ise erkek öğrencidir.

Lise IV öğrencilerinin sayısı ise toplam olarak 466 olup, bunların 90'ı kız; geri kalan 376'sı ise erkek öğrencidir.

Genel toplam olarak anketi cevaplayan öğrencilerin 220'si kız, 780'i ise erkektir. Bu rakam genellikle bu okullarda gözlemlenen yaklaşık 1/4'lük kız öğrenci oranıyla da paralellik arzetmektedir.

Tablo- 3: Öğrencilerin Çevre, Sınıf Ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Sınıf Cins		BURSA S	%	BALIKESİR S	%	ERZURUM S	%	VAN S	%	TOPLAM
LİSE II	E	153	80	70.18	34	90	69.23	40	81	404 534
	K	73.21	29.82			30.77			100.0	130
		56								
		26.79								
LİSE IV	E	125	95	84.82	17	79	77.45	23	77	376 466
	K	71.43	15.18			22.55			100.0	90
		50								
		28.57								

B. Öğrencilerin Yaş Dağılımı

Eğitim-öğretimin zaman ve zemin ile yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Öğrencilerin sınıflarıyla mütenasip yaşlarda bulunmaları,gerek akranlarıyla ilişkileri açısından,gerekse sosyalleşmeleri bakımından önem arzetmektedir. Normalden yaşlı öğrencilerin birtakım problemlere sahip olmalarında, geç kal-mış olma psikolojisi rol oynayabilir. Bu muhtemel etkiyi belirleyebilmek amacıyla, ankette öğrencilerin yaş durumlarını belirleyen bir soruya da yer verilerek bu konuda bir durum tesbiti yapma yoluna gidilmiştir. Sınıflara ait dağılım aşağıdaki tablodan izlenebilir: [373]

Tablo- 4: Sınıflara Göre Yaş Dağılımı

Srnıf	LİSE 11			LİSE IV
Yaş	S	%	S	%
15 yaş	174	32.58	1	0.21
16 "	202	37.83	10	2.15
17”	70	13.11	137	29.40

18 "	51	9.55	135	28.97
19 "	28	5.24	92	19.74
20ve +	9	1.69	91	19.53
TOPLAM	534	100.0	466	100.0

Tablodan da anlaşılacağı üzere, öğrencilerin çoğunluğu kendileri için uygun olan yaşlarda bulunmaktadırlar. Lise II'ler 15-16 yaş grubunda, Lise IV'ler ise 17-18 yaş grubunda yoğunlaşmaktadırlar. Her iki sınıftaki bazı öğrencilerin normalden yaşlı olmalarında ise, geldikleri sosyal çevrenin köy olmasının ve bu eğitim kurumuna gelmeden önce bir yaygın din eğitimi kurumuna gitmiş olmalarının etkili olduğu düşünülebilir. Nitekim köylerde, aileye yardımcı olması amacıyla çocukların yaşlarının küçük yazdırıldığı, tahsile geç başlatıldığı ya da ara verdirildiği, özellikle doğu bölgesinde bir realitedir. Elde edilen bulgular da bu durumu desteklemektedir. Sözgelimi "köyden gelmiş olma özelliği" Erzurum'da % 31.03; Van'da ise % 50. 63 düzeyindedir. [374] Bu özelliğin ise, okuldaki yaş seviyesinde etkili olduğu söylenebilir. Nitekim gerçekleştirdiğimiz detay analizinde Van'da % 42.85 olan Lise IV'deki 19-20 yaş oranının Erzurum'da % 49.99'a yükseldiği, Balıkesir'de % 39.28'e Bursa'da ise % 31.42'e düştüğü gözlenmiştir. Bu da çevre faktörünün eğitim yaşıyla alâkalı olduğu ve doğu illerindeki öğrencilerin batıdaki akranlarına nazaran daha yaşlı olduğu sonucunu doğurmaktadır.

C. Öğrencilerin Geldikleri Sosyal Çevre

Öğrencilerin ailelerinin oturduğu yerleşim birimi, aynı zamanda onların gelmiş oldukları sosyal çevreyi oluşturmaktadır. Öğrencinin uzun yıllar yaşamış olduğu yerleşim biriminin şehir, ilçe veya köy olması, onun aldığı eğitim tarzından duygu ve düşüncelerine kadar pek çok yönde etkili olmaktadır.[375] Konumuz açısından da önemli olan bu faktörün, gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretimindeki rolünü belirlemek amacıyla, önce öğrencinin hangi tür sosyal çevreye sahip olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. "Aileniz aşağıdaki yerleşim birimlerinden hangisinde oturmaktadır?" sorusuna verilen cevaplara göre, öğrencilerin ailelerinin % 50.5'i şehirde; % 34.9'u köyde; % 9.9'u ilçede; % 3.1'i yurtdışında; % 1.6'sı ise nahiye veya bucak'ta oturmaktadır.[376]

D. Öğrencilerin Kaldıkları Yer

Öğrencilerin öğrenimlerine devam ederlerken kaldıkları yer, bir başka ifadeyle yaşadıkları ve barındıkları mekan, onların başarı düzeylerini etkilediği gibi, duygu ve düşünce, tutum ve davranışlarını da etkilemektedir. Anne baba gözetimi ve denetiminden uzakta, yurt veya pansiyonlarda ya da arkadaşlarıyla birlikte yaşamanın öğrenciler üzerindeki muhtemel etkilerini tesbit gayesiyle öğrencilere bu konuda da bir soru yöneltilmiştir. Cevaplar aşağıdaki tablodan izlenebilir: [377]

Tablo- 5: Öğrencilerin Tahsillerine Devam Ederken Kaldıkları Yerler

Buna göre, öğrencilerin büyük çoğunluğu (% 54.6) ailesiyle birlikte oturmakta,bunu yurt veya pansiyonda kalanlar (%34.6) izlemektedir. Sorudaki "Başka" seçeneğine verilen cevaplarda, altı öğrenci, 'Yetiştirme yurdunda/Yalnız başıma/ Abimin yanında/Tek başıma kiralık evde" şeklinde cevaplar vermişlerdir.[378]

E. Öğrencilerinin Evebeynlerinin Öz, Üvey Veya Ölü Oluşu

Öğrencinin anne babasının öz, üvey ya da ölü olması veya ayrı yaşamaları, ya da boşanarak bir başkasıyla evlenmiş olmalarının çocuk/öğrenci üzerindeki etkileri zaman zaman çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Bu çalışmalarda çocuğun ruh ve beden sağlığı için öz anne babadan oluşan sağlam ve tutarlı bir ailede yetişmesi gereği vurgulanmış, ölüm ve boşanma gibi sebeplerle "parçalanmış aile"lerin, çocuk/öğrenci üzerinde pek çok olumsuz yönde etkileri olduğu ifade edilmiştir. [379]

Gerek öğrencilerin aile yapılan, gerekse bu faktörün mükâfat ve ceza ile olan ilişkisini belirlemek amacıyla öğrencilere yöneltilen soruya aşağıdaki cevaplar verilmiştir. Bu sonuçlara göre, öğrencilerden %97.4'ünün annesinin; %94.6'sının ise babasının öz olduğu; %1.1'inin annesinin; %4.7'sinin ise babasının ölü olduğu ortaya çıkmıştır. Üvey anneye sahip olma oranının %1.3; babanın üvey olma oranının ise %0.6 gibi oldukça düşük düzeyde bulunması, bunun yanında, anne- babası ayrı yaşayan öğrencilerin yok denecek kadar az olması,[380] İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin, çoğunlukla öz anne babadan oluşan sağlam bir aile yapısına sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

F. Anne-Babanın Tahsil Durumu

Anne-babanın tahsil seviyesi, çocuğa verilen eğitim-öğretimde etkin rol oynamaktadır. Tahsil seviyesinin din eğitimi ve öğretiminde izlenen metodlar ve bu arada başvurulan mükâfat ve cezalarda söz sahibi olduğu da varsayımlarımız arasındaydı. Bu varsayımı test amacıyla öğrencilere yöneltilen sorularla bir durum tesbiti yapma yoluna gidilmiştir. Anket uygulanan öğrencilerin anne-babalarının tahsil seviyeleri aşağıdaki tablodan izlenebilir.

Tablo-7: Öğrencilerin Anne-Babalarının Tahsil Seviyesi

TAHSİL SEVİYESİ	ANNE S	ANNE %	BABA S	BABA %
1. Okur-yazar değil	393	39.70	77	8.00
2. Okur-yazar	160	16.16	131	13.62
3. İlkokul mezunu	407	41.11	549	57,07
4. Ortaokul mezunu	12	1.21	69	7.17
5. Lise mezunu	13	1.31	65	6.76
6.Üniversite Mezunu	5	0.51	71	7.38
Katılan	990	100.00	962	100.00
Cevapsız	10		38	
TOPLAM	1000		1000	

Alınan bu sonuçlarla, öğrencilerin annelerinin %39,70'inin, babalarının ise % 8'inin okur-yazar olmadıkları ortaya çıkmıştır.[381] Dinin ilk öğretmeni olarak kabul edilen annelerin [382], % 40'a yaklaşan bir oranla okur-yazarlıktan mahrum olmasının, çocuğun eğitim-öğretimi açısından birçok sakıncalar doğuracağı söylenebilir.[383] Daha önce yapılan bir araştırmada [384] İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin annelerinin %50.3' ünün; babalarının ise %13.9'unun okur-yazar olmadıkları belirlenmiştir. 1982 yılında gerçekleştirilen bu çalışma ile araştırmamız arasında geçen yıllar İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin anne-babalarının okur-yazarlık oranının artmasına sahne olmuştur.[385] Sevindirici bir gelişme olarak görülse de ortada olan gerçek, öğrencilerimizin annelerinin

%39.70'inin okur-yazarlıktan mahrum oluşlarıdır.[386] Ancak bu mahrumiyetin olumsuz etkisini önemli ölçüde azaltan bir etken, İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin din eğitimlerini genellikle nisbeten okur-yazarlık oranı yüksek babalarından almış olmalarıdır[387]kanaatindeyiz.Nitekim daha önce gerçekleştirilen bir araştırmada, diğer okulların öğrencilerine nazaran İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin babalarının, çocuklarıyla ilgilenme oranında oldukça yüksek düzeyde oldukları belirlenmiştir.[388]

G. Öğrenci Ailelerin Sosyo-Ekonomik Yapıları

Sosyo-ekonomik yapının eğitim-öğretim aktivitelerinde önemli rol oynadığı ve sosyo-ekonomik açıdan orta ve yüksek düzeydeki ailelerin çocuklarının eğitimleriyle daha yeterli seviyede ilgilendikleri belirtilmektedir.[389]
Ailenin sosyo-ekonomik düzeyini belirlemede genellikle birkaç kriter kullanılmaktadır. Sözgelimi anne babanın mesleği; ailenin aylık geliri; ailede toplam çalışan kişi sayısı ve bunların aile bütçesine katkısı kalınan evin kira ya da kendi mülkleri oluşu, kaç odasının olduğu...[390] gibi. Araştırmamızın varsayımlarından biri de sosyo-ekonomik yapının çocuğa verilen din eğitimi-öğretimini çeşitli yönlerden etkileyebileceği yönündeydi. Bunu test amacıyla iki soru oluşturularak deneme anketinde öğrencilere sorulmuştu. Sorulardan biri, "Ailenizin aylık geliri ne kadardır?" şeklinde olup, diğeri ise, anne babanın mesleği ile ilgiliydi.Ancak öğrencilerin büyük bir kısmı, gerekçe yazarak ("Bilmiyorum/Gelirimiz aylık değil yıllıktır"gibi) veya yazmayarak, bu soruyu cevapsız bırakmışlardı. Birçoğu ise "gereksiz" bularak çıkarılmasını istemişlerdi. Özellikle kız öğrencilerin tamamına yakınının bu soruyu cevaplamadıkları görülmüştü. Sosyal psikolojik bir bakış açısıyla bakıldığında, genellikle orta, ortanın altı ve fakir durumda bulunan ailelerin çocuklarından oluşan [391] bu öğrencilerin ilgili soruyu cevaplamak istememeleri yadırganmayacaktır. Özellikle bulundukları ergenlik çağı ve genç kızlık psikolojisinin de bu konuda etkin rol oynadığı düşünülebilir. Sonuçta öğrencilerin bu isteklerine uyularak ailenin aylık gelirini belirleyen soru, anket metninden çıkarılmış ve açık uçlu soruyla sorulan "anne babanın mesleği" sorusuna yazılanlardan kapalı uçlu bir soru oluşturularak öğrencilere yöneltilmiş, böylece ailenin sosyo-ekonomik düzeyi hakkında bilgi sahibi olunmaya çalışılmıştır [392]Oluşturulan seçenekler, deneme anketinden faydalanılarak hazırlandığı için genellikle öğrencilerin

durumunu yansıtmış, küçük bir bölümü ise "Başka" seçeneğini işaretleyerek "Emekli öğretmen / Taşeron /Sanayici / Şoför / Fahri İmam / Muhtar / Mobilyacı" gibi meslekler yazmışlardır. Annenin işi veya mesleğine ait dağılım aşağıda sunulmuştur.

Tablo- 8: Annenin İşi Veya Mesleği

SEÇENEKLER	SAYI	%
1. Ev hanımı	966	97.7
2. Memur	5	0.5
3. İşçi	7	0.7
4.Serbest M. **5**.	6	0.6
Başka	5	0.5
Katılan	989	100.0
Cevapsız	11	
Toplam	1000	

Tabloda görüldüğü üzere, annelerin % 97.7'si ev hanımı olup gelir getirici herhangi bir işte çalışmamaktadır.[393] Memur, işçi veya serbest meslek sahibi olanlar ise oldukça düşük düzeydedir. Bu işlerde çalışanlar ise Bursa ve Balıkesir illerinde bulunmaktadır. Nitekim Erzurum ve Van illerindeki "Ev hanımı" seçeneği ortalaması %99.2 düzeyindedir.
Babanın işi veya mesleği konusundaki seçenekler ve oranları ise Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo- 9: Babanın işi veya Mesleği

SEÇENEKLER	SAYI	%
1. Çiftçi	241	25.2
2. Memur	221	23.0
3. İşçi	152	15.9
4. Esnaf/Tüccar	129	13.5
5.Serbest Meslek	143	14.9
6. Başka	72	7.5
Katılan	958	100.0
Cevapsız	42	
TOPLAM	1000	

Buna göre ankete katılan öğrencilerden %25.2'sinin babası çiftçi; %23'ünün memur; %15.9'unun ise işçi olduğu ortaya çıkmıştır. Bunları serbest meslek sahipleri ve esnaf/ tüccar olanlar izlemektedir.

Gerek öğrenci annelerinin çalışmayan ev hanımları oluşu, gerekse babalarının genellikle çiftçi, memur, işçi gibi sosyoekonomik bakımdan orta ve ortanın altı kesimlerden oluşması, öğrencilerin büyük oranda dar gelirli ya da sosyo-ekonomik açıdan orta halli ailelerden geldikleri sonucunu ortaya koymaktadır. Daha önceki araştırmaların da desteklediği bu bulgu [394] bir başka faktörle de desteklenebilir. Bu ise öğrencilerin % 34.6'sının, bir başka ifadeyle, 1/3'ünün okullara bağlı yurt ve pansiyonlarda kaldıkları gerçeğidir.[395] Bu faktörlerin yanı sıra şahsî gözlemlerimiz de, İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin büyük bir kesiminin sosyo-ekonomik yönden orta, ortanın altı ve dar gelirli fakir ailelerin çocuklarından oluştukları yönündedir [396]

IV. Anketlerden Elde Edilen Bulgular ve Yorumları

Sosyal bilimlerde yapılan alan araştırmalarında bulgular hiç yorum yapmadan ayn bir bölüm halinde verilebildiği gibi,[397] bulguların hemen ardından yorumunun yapıldığı çalışmalar da vardır. Şu kadar var ki, bulguların yorumlarıyla birlikte ele alınması, konunun daha kolay kavranması ve değerlendirilmesine imkan tanıyabilir. Daha önce yapılan birçok çalışma gibi, [398] araştırmamızda da, bulguların yorumlarıyla birlikte değerlendirilmesi yolu tercih edilmiştir.

Konular, açık uçlu sorulara verilen cevaplar yardımıyla hem analitik yönden ele alınacak, hem de istatistiki sonuçlar çerçevesinde çeşitli yorumlar yapılacaktır. [399] Bu amaçla her bölüm için oluşturulan bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilere ve bu ilişkinin anlamlılık derecesine değinilecektir. Bu araştırmada her bölüm için değişmeyen standart bağımsız değişkenler, çevre, (şehir) sınıf, cinsiyet ve sosyal çevre değişkenleridir. Bunun yanında her bölüm için ilgili konunun gerektirdiği farklı değişkenler de gözönüne alınarak bağımlı değişkenlerle olan ilişkileri teste tâbi tutulacaktır.

Bu bölümde, ilk olarak öğrencinin çocukluk yıllarının geçtiği aile ortamındaki eğitim-öğretimin çeşitli boyutları ele alınacak, ardından yaygın ve örgün din eğitimi-öğretimine değinilecektir. Her üç bölümde de araştırmanın asıl konusu

olan mükâfat ve ceza, ayrı başlıklar halinde ele alınarak, geniş bir bakış açısıyla incelenmeye çalışılacaktır.

A- Ailedeki Din Eğitimi-Öğretiminde Mükafat ve Ceza

Her ne kadar ailede verilen din eğitimi-öğretimi, yaygın eğitimin içinde yer alsa da, çocuğun ilk dinî telkinleri burada almış olması ve gerek yaygın, gerekse örgün din eğitimi kurumlarına gitmeden önce uzun bir zaman dilimini aile içinde geçirmek durumunda kalmasından ötürü, aile bu konuda büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle aileyi ayrı bir başlık altında ele almış bulunuyoruz.
Din Eğitimi Bilim Dalı'nın, Türkiye'de henüz yeni gelişen bilim dallarından biri olması yönüyle, bu konuda yapılan araştırmaların azlığı ve yetersizliği, bu branşın en önemli problemlerinden biridir. Daha önce yapılan çalışmaların yeterli seviyede olmaması, mukayese imkanını ortadan kaldırmaktadır. Bununla beraber gerek kısıtlı din eğitimi literatürü, gerekse yakın branşlardaki çalışmalarla bu eksikliğin bir nebze giderilmesine çalışılacaktır. Araştırmanın bundan sonraki bölümlerinde, bulgular yorumlanırken, ilgili kaynaklardan referans vermek suretiyle, konuların teorik yönlerine de işaret edilecektir.

1. Çocukluk Döneminde Ailede Din Eğitimi ve Öğretimi

Çocukluk döneminde gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretimi, ferdin üzerinde hayatı boyunca etkili olmaktadır. Bu realite eskiden beri bilindiği gibi,[400] bugün de"Çocuk Psikolojisi"ve"Din Psikolojisi" üzerinde yapılan araştırmalar tarafından desteklenmiştir. Bu araştırmalarda, ailenin gerek psiko-sosyal, gerekse pedagojik açıdan çocuk üzerinde önemli ölçüde söz sahibi olduğu, çocukta dinî duygu ve düşüncenin gelişmesinin aileden aldığı dinî eğitime bağlı olduğu vurgulanmıştır.[401]
Yapılan bu araştırmalarda, çocuk üzerinde en önemli etkiyi anne babanın davranışlarının yaptığı, müsbet davranışların doğrudan çocuğa yansıdığı ve onun dinî yaşantısına olumlu yönde katkıda bulunduğu ortaya konulmuştur. Denilebilir ki çocuk, dinî karakterini ailesi içinde kazanmaktadır. Bu itibarla, çocuğun manevî yönden gelişebilmesinde ihtiyaç duyduğu en önemli faktör, elverişli bir aile çevresi ve kendisine örnek olacak anne babadır.

a- Ailede Din Eğitimi ve Öğretiminin Verilme Oranı

Öğrencilere, çocukluk yıllarında ailelerince gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretimi verilme oranını belirlemek amacıyla yöneltilen soruya verilen cevaplardan, öğrencilerin %93.2'sine dinî bilgiler verildiği, % 6.3'ünün ise bundan mahrum bırakıldığı anlaşılmıştır.

Grafik B/ Ailede Din Eğitimi ve Öğretiminin Verilme Oranı

%6.3
Öğrencilerin % 93.2'sine çocukluk yıllarında din eğitimi ve öğretimine dair bilgilerin verilmiş olması sevindirici bir durum olmakla beraber bizi yanıltmamalıdır. Zira sonuçlar, genellikle dindar ailelere mensup İmam-Hatip Lisesi öğrencilerine ait verilerden oluşmaktadır. Daha önce bu noktayı tesbit eden geniş çaplı bir araştırmanın yapılmış olmaması, mukayese imkanını ortadan kaldırmaktadır. Ancak yine de özellikle Anadolu'daki geleneksel "geniş aile"lerde büyükanne ve büyükbabalar tarafından bu faaliyetin yürütüldüğü ifade edilebilir.

b. Ailede Din Eğitimi ve Öğretimini Verenler

Çocukluk çağlarında gerçekleştirilen dinî eğitimin kimler tarafından üstlenilmesi konusu oldukça önemlidir. Çünkü bu çağlarda çocuğa verilen eğitim tarzı ve bu eğitimi verenlerin tutum ve davranışları, çocuğun dinî sosyalleşmesini olduğu kadar, duygu ve düşüncelerini de etkilemektedir.[402] Araştırmamız verilerine göre, ailede din eğitimi-öğretimiyle ilgilenenlerin başında baba (9635.2) ardından anne-baba birlikteliği (%24.8) gelmekte, üçüncü sırada ise anne (%19.2) yer almaktadır. Dede-nine gibi yakın akrabaların oluşturduğu Başka seçeneğini (%12.3), abla-ağabey (% 2.3) izlemektedir. [403]

Grafik C/ Ailede Din Eğitimi ve Öğretimini Verenler

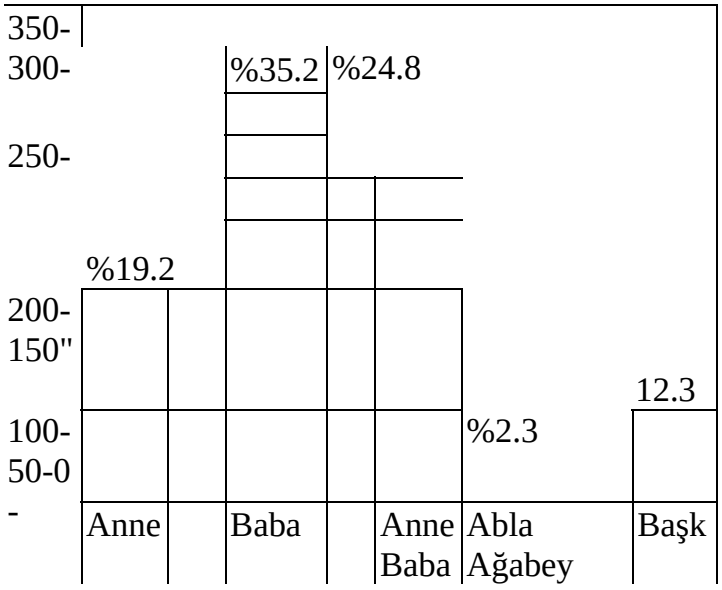

İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin, din eğitimi ve öğretimini genellikle babalarından almış olmalarının birtakım sebepleri olabilir. Öncelikle tahsil seviyesi bakımından babaların daha iyi durumda oldukları, bunun uzantısı olarak daha çok okudukları ve bu konuda daha bilgili oldukları düşünülebilir. Bunun yanında evde otorite baba olduğu için bu eğitim babadan beklenmektedir.[404] Bu nedenle araştırma verilerinde din eğitimini verenlerin başında babaların gelmesi tabiî karşılanmalıdır. Bir başka araştırmada, toplumumuzda genellikle bu eğitimi annenin verdiği ifade edilmektedir.[405] İlgili araştırma ile araştırmamız arasındaki farklılaşma şöyle yorumlanabilir.

Günay'ın araştırması, toplumumuzun geneline ait sonuçları içermekte, bizim araştırmamız ise, dindar kesimin yoğunlaştığı İmam-Hatip Lisesi öğrencilerine

ait sonuçları ihtiva etmektedir. Bu öğrencilerin ise babalarının tahsil seviyesi bakımından annelerinden belirgin bir farkla daha iyi durumda olduklarını tesbit etmiştik.[406] Bu konuda çevre faktörünün önemli birtakım farklılıklara sebep olduğunu da belirtmeliyiz. [407]

c. Verilen Din Eğitimi ve Öğretiminin Yeterlilik Derecesi

Genellikle anne-babaları tarafından yürütülen din eğitimi ve öğretiminin, öğrencilerin %33.58'i tarafından "yeterli"; %66.42'si tarafından ise "yetersiz" görülmesi, ailede gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminin arzu edilen şartlarda olmadığının ilk belirtisidir. [408]

Grafik D/Ailede Verilen Din Eğitimi -Öğretiminin Yeterlilik Derecesi

Yeterli % 33.58 Yeterli %66.42
Özellikle doğu bölgesinde daha da artan "yetersizdik oranı %72.08 düzeyine yükselerek önemli bir. noktayı açığa çıkarmaktadır. Buna göre ülkemizde ailelerce çocuklarına verilen din eğitimi hem nitelik hem de nicelik bakımından yetersiz kalmakta ve bu eksiklik çocuklar tarafından da hissedilerek anketlere yansıtılmaktadır. Bu yetersizliğin arkasında, ebeveynin tahsil ve sosyo-ekonomik düzeylerinin etkisi olabileceği gibi uyguladıkları metodlardaki isabet derecesi de rol oynamaktadır. Ortada olan gerçek, en yüksek düzeyiyle Van'da (%81.08); en düşük düzeyiyle de Bursa'da (%59.45) gerçekleştiği üzere, öğrencilerin ailede verilen din eğitimi ve öğretimini "yetersiz" gördükleridir. Şehirlere göre dağılım yapıldığında çevre ve sınıf faktörünün bariz bir şekilde ortaya çıktığı gözlenmektedir. [409]

Tablo- 10: Çevre ve Sınıflara Göre Din Eğitimi Öğretiminin Yeterlilik Derecesi

	Yeterli		Yetersiz		Katılan	Cevapsız	
SEÇENEKLER	S	%	S	%			TOPL.
BURSA	150	40.54	220	59.46	370	14	384
BALIKESİR	64	31.21	141	68.78	205	21	226
ERZURUM	75	33.93	146	66.06	221	11	232
VAN	28	18.91	120	81.01	148	10	158
	197	38.63	313	61.37	510	24	534

LİSE II							
LİSE IV	120	27.65	314	72.35	434	32	466
TOPLAM	317	33.58	627	66.42	944	56	1000

Tabloda sınıflar arasında da bariz farkların gerçekleştiği görülmektedir. Buna göre, dinî eğitimde yetersizlik oranı Lise IV'de daha fazla gözlenirken, Lise II'ler bu konuda daha avantajlıdırlar. Şöyle ki, verilen dinî eğitimi "yetersiz" gören Lise illerin %61.37 oranına karşılık Lise IV'Ierde bu oran %72.35'e yükselmektedir. Bu da iki yıllık bir sınıf farkının bile bazı noktalarda değişik sonuçlara yol açtığının tipik bir örneğidir. Bu sonuçlara bakarak, anne-babanın tahsil seviyelerinin yükselmesiyle, gerçekleştirilen eğitimin yeterlilik oranının artması arasında bir orantı olduğu söylenebilir. Nitekim Lise II öğrencilerinin ebeveynlerinin Lise IV'lere nazaran tahsil seviyesi bakımından daha iyi durumda bulundukları, araştırmamızdaki tesbitler arasındadır.[410] Bu faktörlerin yanında, Lise IV öğrencilerinin dinî bilgi ve kültürlerinin artmasından dolayı, ebeveynlerince kendilerine verilen bilgileri yetersiz görmeleri de söz konusu olabilir.Cinsiyet faktörü ise bu konuda önemli bir farklılaşmaya sebep olmadığından üzerinde durulmamıştır.

d. Dinî Prensiplerin Ailede Yaşanmasının Çocuk Üzerindeki Etkileri

Dinî prensiplerin ailede yaşanılır olması, bir başka ifadeyle, ailenin dindar oluşu, çocuğun din eğitimi-öğretimi açısından önemli etkenlerin başında gelmektedir. Dinî pratiklerin yaşandığı bir ailede, çocukta dinî duygu ve düşüncelerin daha erken ortaya çıktığı belirlenmiştir.[411]

Anne-babanın ibadetlere olan rağbeti ile çocuklarını ibadetlere teşvikleri ve bunun çocuklar üzerindeki etkileri arasında önemli ilişkiler bulunduğunu varsaymıştık.Çünkü ibadetlerini bizzat yerine getiren ebeveynin bu yöndeki isteğinin çocukta herhangi bir antipati uyandırmayacağı, ibadetlere karşı gevşek davranan ebeveynin ise ya böyle bir istekte bulunmayacağı, ya da bunun çocuk üzerinde etkili olmayacağı açıktır.

Dinî prensiplerin ailede yaşanması, ya da yaşanmamasının, ebeveyn-çocuk-ibadet ilişkileri ve bu arada izlenen din eğitimi metodu, verilen mükâfat ve ceza ile olan bağlantılarını araştırmak amacıyla, konuyu birkaç başlık altında ele alacağız.

1- Anne Babanın İbadetleri Yerine Getirme Oranı

Îmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin ailelerinin genellikle dindar insanlar oldukları söylenebilir. Ancak dinî prensipleri yeterince yaşamadıkları halde, çocuklarını bu okullara gönderen veya göndermek arzusunda olan ailelerin varlığı da gözden uzak tutulmamalıdır. Eğitim-Öğretimin bir bütün olduğu ve anne babanın dinî tutum ve davranışlarının da bu bütünün bir parçası olduğu, kabul edilmesi gereken bir realitedir. Ailede yaşanan dînî prensiplerin çocuk üzerindeki etkilerini tesbit kadar, bu prensipleri yerine getiren veya getirmeyen ailelerin çocuklarına verdikleri din eğitimi ve öğretiminde nasıl bir metod takip ettikterinin belirlenmesi de önemlidir. Toplumumuzda ibadetleri yerine getirme açısından garip sayılabilecek bir vakıa vardır. Sözgelimi bazı insanlar, dinin en önemli prensiplerinden biri olan namaz ibadetini,[412] sair zamanlarda yerine getirmezken, Ramazan ayında oruçla birlikte teravih namazlarını da kılmakta, bazıları ise teravihle birlikte beş vakit namazı da eda etmektedirler. Ancak Ramazan sonunda yine namaz ibadeti terkedilmektedir. Bazı insanlar ise, yine namaz ibadetini sadece Bayram ve Cuma günlerinde yerine getirmekte, bir kısmı ise, sadece mübarek gün ve gecelerle yetinmektedirler. Bir kısım insanlar ise namaz ibadetini sürekli olarak değil, başlayıp yeniden terketmek şeklinde, kesintili olarak yerine getiren kimselerdir. Bunun yanında, ibadet isteği olduğu halde yerine getirecek bilgiden yoksun olduğu için ibadetleri terkedenler bulunduğu gibi, ibadetlere karşı isteksiz insanların varlığı da sözkonusudur.
Îmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin ailelerinin de toplumun bu gerçeğinden soyutlanamayacağı gözönüne alınarak durumun tesbiti amacıyla oluşturulan standart sorular öğrencilere yöneltilmiş, "anlaşılabilirliği" ve "cevaplandırılabilirliği" önankette test edilerek olumlu sonuçlar alındıktan sonra asıl ankette de aynı soruya yer verilerek, öğrenci ebeveynlerinin ibadetleri yaşama oranının ne şekilde olduğu tesbite çalışılmıştır. Buna göre, öğrenciler kendilerine yöneltilen "Annenizi/ Babanızı ibadetler açısından değerlendirecek olursanız, durumu aşağıdaki maddelerden hangisine uymaktadır?" sorusuna aşağıdaki oranlarda cevaplar vermişlerdir: [413]

Tablo- 11: Anne Babanın İbadetleri Yerine Getirme Oranı

SEÇENEKLER	ANNE		BABA	
	S	%	S	%
1. Ramazan ayında hem	9	0. 91	20	2.09

orucunu tutar, hem namazını kılar fakat diğer zamanlarda namaz kılmaz.				
2. Ramazanda hem orucunu tutar hem de namazını kılar. Ramazan dışında ise zaman zaman (kandil, bayram, cuma günlerinde) namaz kılar	139	14.05	119	12.42
3. Beş vakit namazını düzenli olarak kılar ve Ramazanda da orucunu eksiksiz olarak tutar. [414]	821	83.02	775	80.90
4. İbadetlere karşı isteği var, fakat yerine getirmiyor.	13	1.31	30	3.13
5. İbadetlere karşı isteksiz, namaz kılmıyor ve oruç tutmuyor.			6	0.63
6. Başka...	7	0.71	8	0.83
Katılan	989	100.00	58	100.00
Cevapsız	11		42	
TOPLAM	1000		1000	

Tabloda görüldüğü üzere öğrenci annelerinin % 83.02'i; babalarının ise % 80.90'ı İbadetlerini -kesintisiz olarak- yerine getiren kimselerdir. Zaman zaman (kandil, bayram, cuma) ibadetleri yerine getirme oranı annelerde % 14.05; babalarda % 12.42; sadece Ramazana has ibadet anlayışı ise annelerde % 0.91; babalarda ise % 2.09 gibi düşük düzeylerdedir. İsteği olduğu halde ibadetlerini yerine getirmeyen annelerin oranı % 1.31; babaların ise % 3.13'tür. İbadetlere karşı tamamen ilgisiz davranan anne tesbit edilmemiş babalar ise % 0.63 gibi oldukça düşük bir seviyede bulunmuştur. Bu sonuçlarla öğrenci ailelerinin genellikle ibadetlerini yerine getiren kimseler oldukları ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte sonuçlarda çevre faktörünün etkisi de bariz bir şekilde gözlenmektedir. Bulgularımıza göre beş vakit namazla birlikte diğer dinî vecibeleri yaşayan anne-babaların oranı, batıya nazaran doğu illerinde -belirgin bir şekilde- daha yüksek düzeylerdedir. [415]

Dinî prensipleri yaşama oranının doğu bölgesinde, batı bölgesinden daha yüksek düzeyde olması, ebeveynin tahsil seviyesi ile, ibadetleri yaşama arasında bir ters orantının var olduğu sonucunu doğurmaktadır. Çünkü tahsil seviyesi yönüyle batı bölgesinin, doğuya nazaran daha avantajlı durumda olduğunu

belirlemiştik[416]. Bu ters orantının sebepleri üzerinde genişçe duracak değiliz. Ancak doğuda genellikle, nesilden nesile tevarüs yoluyla geçen, yaygın eğitim tarzıyla aktarılan bir "geleneksel din" anlayışına sahip olunduğu ve ibadetlerin de bu tarz üzere yaşandığı realitesinden bahsetmek istiyoruz. Bu geleneksel din anlayışının ise, sanayileşme sürecinin yaşandığı ve manevî değerlerin yavaş yavaş etkisini kaybettiği batı bölgesinde yeterince bulunmadığını ve kitleler içinde dinî prensipleri -gerçek anlamda- yaşayanların ancak bilgili ve şuurlu azınlıklar olduğunu ifade etmekle yetiniyoruz.

2- Ailenin İbadetler Konusunda Çocukla İlgilenme Oranı

İbadetlerin yaşanması konusunda toplumda görülen farklı tavırların ebeveyn-çocuk ilişkilerine de yansıyacağı açıktır. Nitekim öğrencilerin önankette açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar gözönüne alınarak oluşturulan anket sorusu, farklı ebeveyn ilgilerini ortaya koymaktadır.Öğrenciler kendilerine yöneltilen "Aileniz ibadetler konusunda sizinle ilgileniyor mu?" tarzındaki soruyu aşağıdaki şekilde cevaplamışlardır: [417]

Tablo- 12: Ailenin İbadetler Konusunda Çocukla İlgilenme Oranı

SEÇENEKLER	SAYI	%
1. İbadetler konusunda herhangi bir teşvikleri yok. Bu konuda benimle pek ilgilenmezler.	32	3.21
2. Sadece Ramazan ayında beni teşvik ederek oruç tutmamı ve namaz kılmamı isterler. Fakat diğer zamanlarda benimle ilglenmezler	18	1.80
3. Cuma,bayram günleri/ kandil vb.zamanlarda namaz kılmamı yeterli görüyorlar	3	0.30
4. Beş vakit namaz kılmamı ve Ramazanda da oruçlarımı düzenli olarak tutmamı istiyorlar.Bu konuda benimle ilgileniyorlarve teşvik ediyorlar.	853	85.47
5. Benden uzakta oldukları için bu konuda ailemden hiçbir ilgi ve	60	6.01

teşvik görmüyorum.		
6. Farklı cevabınız varsa yazınız. [418]	32	3.21
Katılan	998	100.00
Cevapsız	2	
TOPLAM	1000	

Ailelerin % 85.47'sinin, çocuklarının ibadetleriyle yakından ilgilenmeleri sevindirici bir durum olmakla beraber bu bulgu, toplumun geneli için geçerli olmayabilir. Ancak ibadetlerini düzenli olarak yerine getiren ailelerin ortalama olarak %80 düzeyinde gerçekleşmesi [419] ailelerin ibadetleri yaşaması ile çocuklarını ibadetlere teşvikleri arasında var olan bir ilişkinin ilk işaretidir. Biraz sonra bu konuda analitik ve istatistiki açıdan detaylara değineceğiz; ancak burada çevre faktörünün-ibadetleri yaşama oranında olduğu gibi- belirgin bir farklılaşma oluşturduğundan bahsetmek istiyoruz. Sözgelimi, ailenin ibadetler konusunda çocuklarıyla ilgilenme oranının en yoğun olduğu şehir Erzurum'dur (% 90.94). Ardından Balıkesir (% 87.16), Van (% 86.62) ve Bursa (% 80.67) gelmektedir. Erzurum'un bu derece yüksek düzeyde çıkması gerek ebeveynin ibadetleri yaşama oranının yüksekliği [420] gerekse bu şehirde okuyan öğrencilerin % 65.51 gibi yüksek düzeyle ailelerinin yanında kalarak öğrenimlerine devam etmiş olmalarıyla [421] açıklanabilir.

3- İbadetler Konusundaki Teşvik ya da İlgisizliğin Çocuk Üzerindeki Etkileri

Ebeveynin dinî prensipleri yaşayıp yaşamamasının, çocuğuna yapacağı dinî telkinlerde önem arzettiği daha önce belirtilmişti. Bu başlık altında ise, ilgili sorunun tahliliyle, bu ilişkinin derecesi tesbite çalışılacaktır. Soruda oluşturulan seçeneklerin, önanketteki soruya verilen açık uçlu cevaplar gözönüne alınarak hazırlandığını, bu nedenle öğrencinin durumunu büyük ölçüde yansıttığını belirtmek istiyoruz. Buna göre öğrencilerce, "İbadetler konusundaki teşvik ya da ilgisizlik sizi nasıl etkiliyor?" sorusuna, aşağıdaki cevaplar verilmiştir:

Tablo- 13: İbadetlere Teşvik Ya Da İlgisizliğin Çocuk Üzerindeki Etkileri

1. Ailem ibadetlerini yerine getiren kimseler oldukları için teşviklerini de	Sayı 628	% 63.24

olumlu karşılıyorum. Onlarla birlikte ibadetlere katılıyorum.		
2. Ailem ibadetler konusunda gevşek davrandıkları için teşvikleri beni pek etkilemiyor. İbadetlerimi düzenli olarak yaptığımı söyleyemem.	106	10.68
3. İbadetlere önem vermedikleri için bu konudaki teşvikleri bana baskı gibi geliyor ve ters tepki gösteriyorum. İbadetlere karşı ilgim az.	8	0.81
4. İbadetler konusundakiilgisizlikleri beni üzüyor.Keşke beni de teşvik etseler,ibadete yöneltselerdi.	20	2.01
5. Ailemden uzakla olduğum için onların baskı veya teşvikine gerek kalmadan ibadetlerimi kendim isteyerek yapıyorum.	169	17.02
6. Farklı bir durumunuz varsa yazınız..	62	6.24
Katılan	993	100.00
Cevapsız	7	
TOPLAM	1000	

Tablodan da anlaşıldığı üzere öğrencilerin % 63.24ü, aileleri tarafından yapılan teşvikleri olumlu karşılayarak onlarla birlikte ibadetlerini yerine getirmektedir. Ailenin ibadetler konusundaki gevşekliklerinin kendilerine de yansıdığını ve bu nedenle "ibadetlerini düzenli olarak yapmadıklarını" ifade eden öğrencilerin oranı ise %10.68 gibi önemli bir düzeydedir. İbadetler konusuda gevşek davranan anne babaların oranının ise %13 düzeylerinde bulunması da [422] bu iki faktör arasında var olan anlamlı bir ilişkinin ilk belirtisidir.

Gerçekleştirdiğimiz detay analizinde bu konuda da çevre faktörünün birtakım farklılaşmalara yol açtığı görülmektedir. Sözgelimi, kendisi ibadetlerini yaşayarak çocuklarını da teşvik eden ailelerin en yoğun olduğu il Erzurum'dur (%73.70). Bunu Van (%65.16), Balıkesir (%60.61) ve Bursa (%53.63) izlemek-tedir. Erzurum ve Van ilinin bu yüksek düzeylerini, bu bölgedeki ebeveynlerin dinî prensipleri bizzat yaşama konusunda da yüksek düzeyde olmalarına [423] bağlamak herhalde hatalı olmayacaktır.

Öğrencilerin %6.24'ünün verdikleri açık uçlu cevaplar, ebeveyn-çocuk-ibadet ilişkisindeki düğümleri çözecek pek çok önemli ipuçları ihtiva etmektedir. Bu bağıntıyı belirlemek için 13.14.15.16. sorular arasındaki ilişkiyi hem analitik,

hem de istatistikî açıdan ele alacağız.
Açık uçlu sorulara verilen cevaplar ile diğer soruların analizi, bu sorular arasındaki ilişkiyi açığa çıkarıcı niteliktedir. Birkaç örnek vermek istiyoruz:
"Özellikle babamın teşviki çok olumlu etkiler bırakıyor."(Anne ibadetlerde gevşek, baba ise düzenli olarak yerine getiriyor)
“Yalnızca annem beni teşvik ediyor. Babamın teşviklerini ise umursamıyorum. Çünkü o yapmıyor.(Baba ibadetlere karşı oldukça ilgisiz. Annesi ise düzenli olarak yerine getiriyor)
"Ailemden böyle bir teşvik görmüyorum. İbadetlerini eksik yapıyorlar. Benim de ibadetlerimi tam olarak yaptığım söylenemez" (Anne ve babası ibadetlere karşı gevşek davranıyorlar)
"Annemle babam ayrı yaşadığı için annem pek karışmıyor. Babam ise ara sıra beni teşvik ediyor. Fakat kendisi namaz kılmadığı için bana soğuk geliyor." (Anne ibadetlerini yerine getiriyor, babası ise ibadetlere karşı tamamen ilgisiz)
Yukarıdaki ifadeler, ebeveyni ibadetlere karşı ilgisiz olan öğrencilerin verdikleri cevaplar idi. Buna karşılık olmak üzere, ebeveyni dinî prensipleri yaşayan öğrencilerin verdikleri cevaplardan da birkaç örnek vermek faydalı olacaktır:
"Ailemde herkes düzenli olarak ibadetlerini yerine getiren kimseler oldukları için ben de olumlu yönde etkileniyorum".
"Ailem İslâm'ın yaşama biçimini örnek aldıkları için ve beni de teşvik ettikleri için çok bahtiyarım".
"Bana en etkili örnek ailemin gözümün önünde namaz kılmaları idi".
Öğrencilerin açık uçlu sorulara verdikleri bu cevapların yanı sıra 13.14.15.16. sorular arasında istatistikî açıdan da bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Buna göre, gerek öğrencinin ibadetlere katılımını teşvik amacıyla ilgilenmenin, gerekse bu ilgi ve teşviğin öğrenci üzerindeki etkilerinin, anne babanın ibadetlere karşı tavrıyla olan ilişkisini tesbit amacıyla uygulanan chi-kare testlerinde oldukça anlamlı sayılabilecek sonuçlar elde edilmiştir.[424]
Sonuçlardan anlaşılacağı üzere, ibadetlere katılım amacıyla yapılan teşvik ve ilginin, ebeveynin ibadetlerini yaşama oranıyla direkt alâkalı olduğu ortaya çıkmıştır.
Aynı şekilde, açık uçlu soruya verilen cevaplarda belirlenen "ebeveynin ibadetleri yaşamasıyla, ibadete teşvik ya da ilgisizliğin çocuk üzerinde etkili olması arasında bir ilişkinin olduğu" gerçeği, istatistikî açıdan da, şüpheye mahal bırakmayacak şekilde desteklenmiştir.[425]
Sonuçlardan da anlaşılacağı üzere, hem anne hem de babanın ibadetleri yaşama

durumu ile, çocuğa yapılan teşvik ya da bu konuda ilgisiz kalmanın onun üzerindeki etkileri arasında da istatistikî açıdan oldukça anlamlı sayılabilecek bir ilişki vardır.
Gerek açık uçlu sorular arasındaki analitik çalışma, gerekse istatistikî metodlarla sağlanan bilgiler sonucunda denilebilir ki, dinî prensipleri yaşayan ebeveyn, daha rahat ve emin bir şekilde, aynı zamanda haklı olarak çocuklarının ibadete katılımını teşvik etmekte, çocuklar da bu teşviklere olumlu bir şekilde karşılık vermektedirler. Dolayısıyla herhangi bîr çatışma ya da çocuğun anne babasını eleştirmesi sözkonusu olmamaktadır. Buna karşın, ibadetleri yerine getirme konusunda gevşeklik gösteren ya da bu konuda oldukça zayıf olan ebeveyn, çocuklarını ya ibadete teşvik etmemekte, ya da yaptıkları bu teşvikler onlar üzerinde olumlu etki bırakmamaktadır. Öte yandan bu şekilde davranan ebeveynlerin, çocukları tarafından eleştirildikleri ve sözlerine itibar edilmedikleri de tesbitlerimiz arasındadır. Böylece, çocuğun, dinî prensipleri yaşama konusunda da kendisi için en önemli ve değerli model olan anne babasından büyük ölçüde etkilendiği bir kez daha ortaya çıkmaktadır. [426]

e. Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminde Uygulanan Metodlar

Ülkemizde ailelerin, gerçekleştirdikleri din eğitimi ve öğretimi faaliyetinde nasıl bir metod takip ettikleri, ayrı bir araştırma problemi olacak kadar önem arzeden geniş bir konudur. Ancak din eğitimi öğretiminde uygulanan metodun, verilen mükâfat ve ceza ile yakın alâkasından dolayı, burada ilgili konuya girmek de gerekmektedir. Anket uygulanan okullarda, öğrenci ebeveynlerinin daha çok hangi metodla din eğitimi-öğretimi yaptıklarını tesbit amacıyla bir soru oluşturarak bir durum tesbiti yapmak amaçlanmıştır. Burada elde edilen sonuçların çeşitli değişkenlere göre değerlendirilmesi yapılacaktır.
Soru-20: Çocukluğunuzda aileniz tarafından verilen dinî bilgiler, dualar ve sûreler, öğretilen ibadetler size daha çok hangi metodla anlatıldı?

Tablo- 14: Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminde Uygulanan Metodlar

SEÇENEKLER	SAYI
1. Hoşgörü ve ilgi uyandırılarak	
2. Çeşitli mükâfatlarla teşvik edilerek	

3. İbadetlere katılmamı sağlayarak, ardından sohbetle anlatarak
4. Baskı ve katı bir disiplinle zorlayarak
5. Zaman zaman çeşitli cezalara başvurarak
6. Başka..

460	48.4
122	12.8
235	24.7
30	3.2
45	4.7
58	6.2
950	100.0

Katılan	
Cevapsız	50
TOPLAM	1000

Öğrencilerin verdikleri cevaplardan ilk sırayı hoşgörü ve ilgi uyandırılarak seçeneğinin almış olması; ikinci olarak ibadetlere katılımı sağlayarak ve ardından sohbetle anlatarak seçeneğinin yer alması ise bundan önce ele alınan ebeveyn-çocuk-ibadet ilişkisinin varlığının bir başka göstergesidir. Yine çeşitli mükâfatlarla teşvik ederek seçeneğinin üçüncü sırada işaretlenmesi de, ailedeki din eğitiminin hoşgörülü bir ortamda ilgi ve mükâfata dayalı bir şekilde yapıldığı sonucuna ulaşmamıza imkan tanımaktadır.

Din eğitimi ve öğretiminde izlenen metodun mükâfat ve ceza konusuna da direkt olarak etki etmesinden dolayı, konuyu çeşitli değişkenleri gözönüne alarak irdelemek istiyoruz [427] .

Çevre faktörünün bu konuda küçük oranda bir farklılaşmaya yol açtığı görülmektedir. Şöyle ki, ilk bakışta batı bölgesinin doğu bölgesine oranla daha hoşgörülü ve mükâfat ağırlıklı bir metod izledikleri ortaya çıkmaktadır. Bu oran Bursa'da % 49.9; Balıkesir'de %48.8 iken, Erzurum'da % 49.0. Van'da ise % 43.9 seviyesindedir. Buna karşılık baskı ve katı disipline dayalı eğitim doğu bölgesinde batı bölgesine oranla daha fazladır. Bu oran Bursa'da %2.4; Balıkesir'de %1.0 iken, Erzurum'da % 3.2'ye yükselmekte. Van'da ise %8.1 düzeyine çıkmaktadır. Aradaki birkaç puanlık bu farkın önemli olmadığı chi-kare testinde gözlenmektedir. Bu nedenle, çevre değişkeni ile ailede verilen din eğitiminde uygulanan metod arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu söylenemez.

Sınıf faktörünün bazı sorularda verilen cevaplara bakılarak birtakım farklılaşmalara yol açabildiği görülmüştü. [428] Ancak ailede verilen din

eğitiminde uygulanan metod ile sınıf değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı, sadece Lise II. sınıfların Lise IV'lere nazaran ailelerinde daha az baskı ve cezaya maruz kaldıkları belirlenmiştir. [429] Bunda ise her geçen yıl artan öğrenim düzeyinin rol oynadığı düşünülebilir [430].

Cinsiyet faktörünün ise bu konuda farklılaşmaya sebep olduğu gözlenmekte,chi-kare testi de bunu desteklemektedir. Buna göre kızlar, hoşgörü ve ilgi uyandırılarak, mükâfata dayalı; baskı, katı disiplin ve cezaya ise oldukça az yer veren bir metodla eğitilmeleri yönüyle erkeklerden daha şanslıdırlar.

Sosyal çevre faktörünün de birtakım farklılaşmalara sebep olduğu chi-kare sonuçlarında gözlenmektedir. Buna göre köylerde verilen din eğitiminde hoşgörü, mükâfat ve ibadetlere katılımını sağlayarak teşvik etmek, şehirlere göre daha düşük seviyede iken, baskı ve cezalara başvurma oranında ise şehirlerden daha yüksek seviyededirler. Köylerde okuma-yazma oranının düşük oluşu burada bir faktör olarak görülebilir.

Annenin tahsili değişkeni ise birtakım farklılaşmalara sebep olmakta okur-yazar olmayan annelere nazaran, herhangi bir okul mezunu olanların hoşgörülü, mükâfata dayalı ve baskıya daha az yer veren bir eğitim metodunu tercih ettikleri görülmektedir. Ancak chi-kare testinde çıkan sonuçlar anlamsızdır.

Babanın tahsili değişkeninin ise, ailede gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminde izlenen metodla anlamlı bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Buna göre babanın tahsil seviyesi yükseldikçe baskı ve katı disipline dayalı eğitim ve cezalandırma oranı düşmektedir. Hatta bu oran lise ve üniversite mezunu babalarda % 1 düzeyinin bile altındadır. Yine kanaatimizce en sağlıklı metod sayılabilecek "ibadetlere katılmasını teşvik ederek ve ardından sohbetle anlatmak "metodu en yüksek düzeyinde yine ortaokul, lise ve üniversite mezunu babalarda gözlenmektedir. "Hoşgörü ve ilgi uyandırarak" eğitim metodunun % 53.1 düzeyiyle okur-yazar olmayan babalarda gerçekleşmesi ise bizi yanıltmamalıdır. Ailelerin % 34.9'unun köyde yaşadıkları [431] ve köyde yaşayan anne babaların genellikle okur-yazar olmadıkları hesaba katılacak olursa bu durumun açıklığa kavuşacağı kanaatindeyiz. Chi-kare testi sonuçlarının anlamlılık derecesinin yüksek oluşu seçenekler arası dağılımın sağlıklı ve güvenilir oluşunun göstergesidir.

Tablo- 15: Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminde İzlenen Metodların Değişkenlere Gö

	S E ÇENE K L E R [432]					CC X

DEĞİŞKENLER		(D s	% %	(2) S	% %	(3) S	% %	W S	% %	(5) S	% %	(S) s	% %	İLANI at	Cev TOF	
	Bursa	155	49.3	54	14.6	n	21.6	s	2.4	16	43	27	7.2	371	13	3
	Balıkesir	102	43.8	28	13.4	55	26.3	2	1.0	10	S.7	12	5.7	jgg	17	2
	Erzurum	im	49.0	23	10.5	58	26.4	7	3.2	13	6.9	11	50	22ü	12	2
	Van	85	«.9	15	10.8	41	27.7	12	8.1	5	4.1	6	SA	148	10 158	
E	Lise II	254	49.7	64	12J	128	!5.0	14	2.7	18	35	34 24	6.6 15	512	S 534	2
	Lise IV	206	47.2	57	13.1	106	24.3	16	3.7	27	6.2				3Q 466	
c	Erkek	352	43.8	96	12.9	175	13S	23	3.5	43	5.8	40	5.4	742	18 780	
	Kız	68	47.6	25	12.!	59		i	.9	2	0.9	18	9J	2C5	4 m	
	Şehir	2; s	47.2	E3	13.2	12J	2S.3	17	15	23	4.3	24	5.0	479	i 505	
	İlçe	35	40.0	14	15.5	29	3Z2	1	1.1		4,4	G	B.7	90	9 99	
	Nahiye	11	68.8	1	2	3	1B 8	0				1		18	16	
5.	Köy	176	53.0	33	9.9	71	21.4	12	3.6	1	5.2		6J	332	7 349	
ıo	Yurtdışı	11	35.5	10	32.3	5	161	0			3.2	4	124	31	31	
	C-ViZ-Zs;	176	48.8	44	11.7	51	24.3	ıs	5.0	1	5.5	27	7.2	376		393
	Okur-Yazar	65	436	19	12.8	41	27	3	13		6.0	13	0.7	149		160
	fflrakul Mez.	209	52.5	48	117	94	243	9	23	f	4.4	15	33	387		240
	Ortaokul Me.	8	50.G	1	12	3	25.0	0				2	16.7	12		12
	LiseMez.	3	25.0	4	33.3	4	333	0				1	M	12		13
c:	Üniversite	2	50.0	2	50.0	0		0				0		4		5 ıo
	Cevapsız															
	Okur-YazarBeğ	34	53.1	3	1.8	10	Mİ		11		3i	5	e	64	-	77
"sn	Okur-	57	44.2	18	14.0	27	20	0	6.2			10	1	129		131

İ5	Yazar İlkokul Mez.	283	50J	66	1Î.6	118	22.6	17	as		5.4	30	57	s; 2	i	SİS
1—	Ortaokul Mez.	29	44.6	3	4.6	23	354	3	4.6		3.1	5	7.7	65		69
H	UseMez.	24	3S7	10	16.1	a	37.1	0			1.6		65	62		65
Bal	Üniversite	33	47.1	14	2O.0	19	271	0			1.4	3	3	70		71
	Cevapsız															M
S	Çhftci	131	577	15	G.6	5	19.8	9	4.0	1	u	16	7.1	227		241
	Memur	I0I	47.9	30	112	53	25.1	7	13			11	52	211		221
E	İSÇİ	G3	45.3	27	15.4	32	23.0	3	22		2S	ıo	72	139		152
	EînTüccar	57	GJ	17	K£	33	26.8	4	3.3		4.1	7	5.7	123		129
-S	S.Meslek	n	41.7	16	11 5	S	32.4	2	1.4	1	7.9	7	5.1	139		143
	Başka		40.6	8	II	20	29.0	4	S.9		43	6	17	69		73
	Cevapsa															
İbadet 2.		4	57.1	1	28.6	1	143	0	2 1.6		3.3	0	65	7 123	1	9 1
		71	57.7	9	7.3	29						S				
Durumuna		372	47.1	106	13.4	an	15.4	27	3.4	3	4.9	46	54	12		13
3. Göre	[433]	e	50.0	1	8.3	1	3.3	0			16.7	2	16.7	6		
4.																
6. Cevapsız		2	313	1	16.7	1	16.7'	0				3	S3.3			11
Babanın 1.		10	584	0		G	35.3	0				i	5J	17		3
																20
ibateı 2.		69	53.9	9	63	13	12J	2	1.9		1	a		108		119
											65					
Durumuna 3.		MS	4E.0	ıoo	13.4	204	27	2G	35	3	4.7	39	5.2			6
														749 28		77S
																t
																3B
Gûra 4.		;5	53	1	3.6	4	14.3	0			36	7	25J	5		1
																6
S. Cevapsi!		1	20.0	'	20J	1	20.0	1	20.0			2	40ü			42
Ailede 1.		H	M	24	12.5	41	2M	e	3.1	1	6.3	9	4.7	191		192
Din i		163	45.4	49	14.0	83	23.7	18	5.1	1	51	20	5.7	35'		382
3.		1	514	24	9.8	74	30.2		1.6		2.3	9	17	241		3
		11;														243
Eğ İlmini .		17	739	2	8.7	1	İ3	1	43		.	2	8.7	z		23
Veren 5.		9	404	9	19.1	14	XB	0			4	1	43	1		47
Şişlere göre 6.		11	33.3	3	9.0	12	36i	t			3.0	6	183	33		33
Cevapsa																105
TOPLAM																1OI

Sosyo-ekonomik yapının da önemli bir farklılaşmaya sebep olmadığı belirlenmiştir.[434] Chi-kare değerlerinin anlamsız bulunması, yüzeysel bir farklılaşmanın güvenilir olmadığını belirlemektedir. Buna göre babanın çiftçi, memur, işçi ya da esnaf/tüccar olmasının din eğitiminde izlenen metodla herhangi bir ilgisinin bulunmadığı söylenebilir.

Annenin ibadet durumu değişkeni ile din eğitiminde izlenen metod arasında da bir ilişkinin varlığı sözkonusudur. Chi-kare testi sonuçları anlamlıdır. Buna göre annelerden beş vakit namaz kılan ve diğer ibadetlerini yerine getirenler, çocuklarına verdikleri din eğitiminde % 47.1 ile hoşgörü ve ilgi uyandırarak; % 25.4 ile ibadetlere katılımı teşvik ve ardından sohbetle anlatarak; %13.4 ile mükâfatlandırarak eğitme metodunu izledikleri; katı disiplin ve baskıya %3.4;cezalandırmaya ise % 4.9 oranında başvurdukları gözlenmektedir. Din eğitiminde izledikleri metodların tutarlı ve sağlıklı oluşu bakımından en ideal dağılım, ibadetlerini eksiksiz olarak yerine getiren annelerde görülmektedir.

Babanın ibadet durumu ile din eğitiminde izlenen metod arasındaki ilişkinin anlamlılık derecesi ise oldukça yüksektir. Buna göre babalardan beş vakit namaz kılan ve diğer ibadetlerini yerine getirenler, çocuklarına verdikleri din eğitiminde % 46.0 ile hoşgörü ve ilgi uyandırarak; %27.2 ile ibadetlere katılımı teşvik ve ardından sohbetle anlatarak; %13.4 ile mükâfata dayalı bir eğitim metodu izledikleri, katı disiplin ve baskıya %3.5; cezalandırmaya ise % 4.7 oranında başvurdukları anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar, aynı zamanda annenin ibadeti değişkeniyle parelellik arzetmektedir.

Din eğitimini annenin, ya da babanın veya her ikisinin birlikte vermesinin yanında abla-ağabey veya dede-nine gibi ikinci derece yakın akrabaların da bu konuyu üstlenmeleri durumunda, izlenen metodun da farklı olacağı düşünülebilir. Bunu test amacıyla oluşturulan çapraz çizeige ve ardından uygulanan chi-kare testinde, bu iki değişken arasında anlamlılık derecesi oldukça yüksek bir ilişkinin var olduğu görülmüştür. Frekans dağılımı birtakım önemli ipuçları vermektedir. Sözgelimi, hoşgörüye dayalı eğitim metodu izleme oranı, bu eğitimi sadece annelerin verdiği durumlarda % 1.5, babalarda % 46.6; anne babanın birlikte üstlendikleri durumda %51.4 olup, bu eğitimi verenler eğer abla-ağabey ise oran %73.9 düzeyine yükselmektedir. Bu oran dede nine vb. yakın akrabalarda ise % 40.4 düzeyinde kalmakta, diğer akrabalar ve din görevlilerinden oluşan başka seçeneğinde ise % 33.3 düzeyine düşmektedir. Görüldüğü üzere, hoşgörü ile ilgi uyandırarak dinî bilgileri verme oranındaki uç noktalar, anne-babanın birlikte hareket ettiği durumlarla, bu eğitimi aile dışından kimselerin üstlendikleri hallerde gerçekleşmektedir. Mükâfata dayalı metod bu

eğitimi sadece annenin verdiği durumlarda %12.5; babalarda %14.0; anne baba birlikte verdikleri durumlarda %9.8; abla-ağabeylerde % 8.7 iken dede-nine gibi yakın akrabalarda ise %19.1'e yükselmektedir. Bu durum dede-nine gibi aile büyüklerinin ve ikinci dereceden yakın akrabaların torunları olan çocuklara karşı daha çok mükâfat veren kişiler olmalarıyla açıklanabilir.
İbadetlere katılmayı teşvik ederek, ardından sohbetle anlatarak eğitim yapan anneler %21.4; babalar %23.7; anne-baba birlikte davrananlar %30.2; abla-ağabeyler %4.3; dede-nine ve yakın akrabalar ise % 29.8 düzeyindedir. Anne babanın birlikte davranarak uyguladıkları ibadetlere katılmayı teşvik ve ardından sohbetle anlatarak eğitme metodunun en yüksek düzeyle gerçekleşmiş olması tesadüf sayılmamalıdır. Aynı şekilde baskı ve katı disiplin ya da cezalandırmaya başvurma oranları, bu eğitimi anne babanın ayrı ayrı verdiği durumlarda yüksek iken, bu oranlar dinî eğitimi anne-babanın birlikte verdiği durumlarda, hissedilir bir şekilde düşmektedir. Bu sonuçlar, genel eğitimde olduğu gibi, dinî eğitimde de anne-babanın birlikteliğinin çocuk üzerinde en önemli etkiyi yapacağı yönündeki görüşleri[435] doğrularken, öte yandan en sağlıklı ve tutarlı metodun ne sadece hoşgörü ve mükâfat, ne baskı ve cezalandırmaya dayalı bir metod olduğunu en ideal eğitim-şeklinin anne-babanın birlikte yürüttükleri ve dinî prensipleri bizzat yaşayarak örnek oldukları bir eğitim tarzı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu arada frekans dağılımında görülen dede-nine gibi ikinci derece yakınların çocukları % 29.8 oranıyla, ibadetlere teşvik ederek ve ardından sohbetle anlatma metoduna başvurmuş olmalarının, daha önce yapılan bir araştırmanın "ailede verilen din eğitiminde büyük anne gibi yakınların büyük rol oynadıkları" [436] tesbitiyle paralellik arzettiğini de eklemeliyiz.

2. Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat

Genel eğitim-öğretimde olduğu gibi,ailede gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminde de,zaman zaman özendirme ve yapılan olumlu davranışları pekiştirme amacıyla, çeşitli mükâfatların verildiği bilinmektedir. Gerçekte mükâfat, yerinde ve zamanında kullanıldığında genel eğitim-öğretimde olduğu kadar din eğitimi ve öğretiminde de olumlu sonuçlar vermektedir.[437]Bu başlık altında, anket uygulanan öğrencilerin, ailelerinde din eğitimi-öğretimi yaptırılırken kendilerine verilen mükâfatların-oranı,türü ve etkileri konusu incelenmeye çalışılacaktır. Bu bölümde de çevre, sınıf, cinsiyet ve sosyal çevre gibi ana bağımsız değişkenlerin yanı sıra konunun gerektirdiği değişkenler de

gözönüne alınarak konu bir bütünlük içinde ele alınmaya gayret edilecektir.

a. Mükâfatlandırma Oranı ve Sıklığı

Ankette yer alan, "Aileniz tarafından verilen din eğitimi ve öğretimi esnasında size mükâfat veriliyor muydu?" sorusuna öğrencilerin genel olarak %63.61 oranında "Evet bazen"; %9.07 ile "Evet sık sık" ;%27.32 oranında ise, "Hayır" cevabını verdikleri görülmektedir, %5.2'lik bir oranla öğrenciler bu soruyu cevapsız bırakmışlardır. Bu sonuçlara göre İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin ailelerinden yaklaşık 2/3'ü,gerçekleştirdikleri din eğitimi-öğretiminde zaman zaman mükâfata başvurmaktadırlar. Mükâfata sık sık başvurma oranının % 9.07 ile sınırlı kalmasının çeşitli yorumları yapılabilir.Ancak asıl dikkati çeken, %27.32 oranıyla, mükâfata hiç başvurulmamasıdir.
Öğrenci ailelerinin bu tutumunun pedagoji kurallarına uygun olmadığı ifade edilebilir. Zira mükâfatın yer aldığı bir eğitim tarzının, özellikle ilk çocukluk yıllarını kapsayan ve ailede verilen dinî bilgilerde oldukça önem arzettiği, ifade edilmesi gereken bir husustur.[438] Durum böyle olunca, mükâfata hiç yer vermeyen ailelerin % 27.32'lik bir oranla, bir başka ifadeyle 1/4'lük düzeyin üstünde gerçekleşmiş olması, Türkiye'de ailede verilen din eğitimi-öğretiminde-çözülmesi gereken daha pek-çok problemin varlığına bir işaret sayılabilir. Problemin temelinde ise, "anne babaların mükâfatın önemini bilmedikleri, bunun ehemmiyetine inanmadıkları ve mükâfatı sadece maddî ödüller şeklinde algıladıkları" nevinden faktörlerin rol oynadığı inancındayız. Konuyu çeşitli yönleriyle ele almak amacıyla, bağımsız değişkenlerle, ailede gerçekleştirilen din eğitiminde mükâfatlandırma konusu arasında uygulanan chi-kare sonuçları-nın değerlendirilmesi yapılacaktır.[439]
Görüldüğü üzere, çevre faktörünün bu konuda önemli bir fark oluşturmadığı söylenebilir. Frekans dağılımı ve chi-kare testi de bunu göstermektedir. Ancak yüzeysel olarak, doğu illerinde mükâfatlandırılma oranının daha fazla olduğu görülmektedir.
Aynı şekilde, lise II öğrencileriyle, lise IV'ler arasında .da belirgin bir farkın olmadığı ortaya çıkmıştır. Chi-kare testi sonuçları da bu iki soru arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını göstermiştir.
Cinsiyet faktörünün de bu konuda önemli bir farklılığa sebep olmadığı görülmektedir. Gerek rakamlar ve gerekse chi-kare sonuçları bunu ifade ederken, çok az bir farkla, erkek öğrencilerin mükâfatlandırılma yönüyle, kızlardan daha

avantajlı oldukları ortaya çıkmıştır.

Sosyal çevre faktörü, frekans tablosunda bazı farklılaşmalar meydana getirmiştir. Buna göre ailesi yurtdışında oturan öğrenciler mükâfatlandırılma konusunda en yüksek düzeydedirler. En aşağı düzeyde olanlar ise köy çocuklarıdır. Şu kadar var ki, chi-kare sonuçları anlamlı değildir." [440]

Tablo- 16: Ailede Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükafatlandırma Oranının Değişkenlere Göre Dağılımı

DEĞİŞKENLER		SEÇENEKLER						K 3 TILAN 3	1 o	'LA Oi	CHİ-KARE DEĞERLERİ	
		Evet S	Bazen %	Evet S	Sık %	s	Hayır %					
2 o	Bursa	235	635	33	8.9	102	27.6	370	14	384	SO	:9
	Balıkesir	127	60.2	18	8.5	66	31.3	211	15	22	X2	: 16.91
	Erzurum	143	67.6	16	7.3	55	25.1	219	13	23	BD	: 10.85
	Van	93		19	12.8	36	24.4	148	10	15	P	v:
Sın	LİSE II	324	63.3	53	10.4	135	26.3	512	22	534	SD X2	:3 :7.81
	LİSE IV	279	64,0	33	7.6	124	28.4	436	30	466	BD P	:.1B4
nsi1 a	ERKEK		63.6	75	10.1	195	26.3	7İ1	39	780	SD BD	:3 :7.81 :5.64
	KIZ	132	63.8	11	5.3	64	30.9	207	13	220	P	: .131
& O	ŞEHÎR	SOS	64.3	45	9.4	126	26.5	479	26	505	SD	:12
	İLÇE	59	66.3	7	7.9	23	25.8	89	10	9	X	: 21.02
	NAHİYE/BUC.	10	62.2	0		6	37.5	16	0	1	BD	: 14.77
	KÖY	205	61.4	29	8.7	100	29.9	334	15	349	P	:.254
	YURTDIŞI	21	70.0	5	16.7	4	13.3	30	1	3		
	Ok-yz.değ.	226	59.9	31	8.2	150	31.9	3,'	16	193	SD	- 1
	0kur-Yazar	93	65.8	10	6.7	41	27.5	149	11	16C		. İÜ
	İlkokul M.	257	66.6	39	10.1	90	23.3	366	21	407	XI	: 28.86

	Ortaokul M.	7	53.3	2	16.7	3	25.0	12		12	BD	: 24.79
	lise Mez.	7	58.3	3	25.0	2	16.7	12	1	1İ		
	Üniversite	4	1W.D	0		0		4	1	10	P	: .131
	Cevapsız											
	Ok-yi.üeğ.	36	55.4	5	7.7	24	36.9	Si	12	77		11
	Pkur-Yaıar	79	61.7	10	7.8	39	30.5	528	3	131	SD	o
S	İlkokul M.	337	64.6	48	9.2	137	26.2	532	27	549	X	; 28.86
a	Ortaokul M.	44	67.7	5	7.7	16	24.6	65	4	69	BD	: 30.76
o	Lise Mez.	39	62.9	5	8.1	18	29.8	62	3	65		
	Üniversite	44	6Z9	11	15.7	15	21.4	70	1	71	P	-.031
	Cevapsız									38		
	Çiflçi	145	63.1	15	6.S	70	30.4	230	11	241		
	Memur	138	65.4	23	10.9	50	23.7	211	10	221	SD	
	İsçi	78	56.9	20	14,6	39	28.5	137	15	152	X	28.86
	Estijlüccar	84	68.3	9	7.3	30	24.4	123	6	129	BD	26.39
"S	Ser.Meslek	90	64.7	7	5.0	42	30.3	139	4	143		
m	Başka	41	60.3	10	14.7	17	25.0	63	4	72	P	.091
	Cevapsız									42		
Annenin	1	1	14.3	1	14.3	5	71.4	7	2	T	SD	715
[441]												
ibadet	2	75	60.5	10	8.0	39	31.5	124	15	139	X	: 24.99
Durumuna	3	510	64.6	74	9.4	206	26.0	790	31	821	BD	: 35.59
Göre (')	4	a	72.7	0		3	27.3	11	2	13	p	:.Û02
6		5	71.4	0		2	28.6	7		7		
Cevapsız										11		
Babanın	1	12	70.6	1	5.9	4	23.5	17	3	5o	"siP	712
İbadet	2	64	59.8	9	8.4	34	31.8	107	12	119	X2	: 21.02
Durumuna	3	479	63.9	73	9.7	198	36.4	750	25	775	BD	: 55.47
Göre	4	17	60.7	1	3.6	10	35.7	23	10	38	p	: .000
5		3	50.0	0		3	50.0	6		6		
Cevapsız										42		
Ailede	1	114	59.4	1İ	5.7	67	34.9	192		192	SD	188
Din	2	226	64.6	38	10.8	86	24.6	350	2	352		
Eğitimini	3	166	67.5	23	9.3	57	23.2	265	2	248	X2	: 28.86
Veren	4	11	47.8	2	8.7	10	43.5	33		23	BD	: 394.78
Kîşiye	S	34	73.9	5	10.9	7	15.2	46	1	47		:.000
Göre	6	18	54.5	2	6.1	13	39.4	33		33	P	
Cevepsız										105		
TOPLAM									1000-			

Annenin tahsili, bu konuda birtakım farklılaşmalara sebep olmaktadır. Ancak

fazla belirgin olmayan bu farklılaşmayı chi-kare testi desteklememektedir. Bununla beraber, annesi üniversite mezunu olan öğrencilerin en yüksek düzeyde mükâfatlandırılan kişiler olması gözden kaçırılmamalıdır.

Babanın tahsili ise, mükâfatlandırılma oranı ile anlamlı bir ilişkiye sebep olmaktadır. Nitekim frekans dağılımında okur-yazar olmayan babaların çocuklarını bazen mükâfatlandırma oranı % 63.1 iken bu oran tahsil seviyesine paralel olarak yükselmektedir. Aynı şekilde, mükâfat vermeme oranı okuryazar olmayan babalarda %36.9 düzeyinde iken, bu oran, tahsil seviyesi yükseldikçe, ters orantılı olarak ve git gide azalarak, %21.4 düzeyine düşebilmektedir. Buna göre,denilebilir ki, babanın tahsil seviyesi çocuğa verilen din eğitiminde onu mükâfatlandırma konusunda belirleyici bir faktör olarak rol oynamakta ve tahsil seviyesi yüksek babalar, çocuklarını daha çok mükâfatlandırmaktadırlar.

Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ile mükâfatlandırma arasında da anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı söylenebilir. Her ne kadar babası çiftçi, memur ve işçi olanlar arasında bazı oran farklılıkları gözlenmekteyse de chi-kare testi bu ilişkinin anlamsız olduğunu belirlemektedir.

Bu sonuca göre, babanın memur, işçi, çiftçi, esnaf vs. oluşu, ya da bir başka ifadeyle, orta, fakir, zengin gibi farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip oluşunun, çocukluk yıllarında ailede verilen din eğitiminde mükâfatlandırma oranında etkili olmadığı söylenebilir.

Anne-babanın ibadet durumlarının, verilen din eğitimi ve öğretiminde çocuğu mükâfatlandırma oranıyla ilişkili olup olmadığı yönündeki incelemede, anne babanın ibadetlere karşı tutum ve davranışlarıyla, çocuklarını mükâfatlandırmaları arasında bir ilişkinin var olduğu ve bunun anlamlılık derecesinin oldukça yüksek düzeyde bulunduğu görülmüştür.

Annesi ibadetlerini yerine getiren öğrenciler, çocukluk yıllarında kendilerine verilen din eğitiminde, aileleri tarafından hangi oranda ve ne derece sıklıkla mükâfatlandırılıyordu? sorusuna cevap aramak amacıyla oluşturulan çapraz tabloda annenin ibadetlere olan rağbet oranı yükseldikçe, dinî eğitimde mükâfat verme oranının da yükseldiği; buna karşılık, ibadetlere ilgisi az olan annelerin mükâfatlandırma oranının da az olduğu belirlenmiştir. Chi-kare testi sonuçlan ise oldukça anlamlı bulunmuştur.[442]

Annenin, ibadetlerini yerine getiren bir kişi olmasının, çocuğa verilen din eğitiminde başvurulan mükâfatlandırma oranıyla bu denli ilgili oluşu, mükâfatlandırma olayını çeşitli yönlerden ele almanın gereğini ortaya koyması bakımından önemli bir bulgudur. Zira çocuğun, ailesi tarafından dinî eğitime tâbi tutulurken mükâfatlandırılması, ya da cezalandırılması kompleks bir bütündür.

Bu nedenle olaya salt mükâfat ve ceza vermek şeklinde bakılmamahdır. Nitekim anne-babanın ibadetlere karşı tutumu ile çocuğa verilen din eğitiminde izledikleri metod arasında önemli bir ilişkinin var olduğu gibi,[443] annenin ibadete karşı tutumuyla, çocuğunu din eğitiminde mükâfatlandırma oranı arasında da bir ilişkinin var olduğu görülmüş ve bunun istatistikî açıdan oldukça önemli olduğu belirlenmiştir.

Babanın ibadet durumu ile çocuğa verilen mükâfatın oranı ve sıklığı arasındaki ilişki de gözardı edilemeyecek düzeydedir. Chi-kare testinde iki soru arasındaki ilişkinin anlamlılık derecesinin oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Rakamsal ifadelerden de, ibadetlere karşı ilgi yükseldikçe mükâfatlandırma oranının da arttığı gözlenmektedir. [444] Buna göre beş vakit namazını kılarak diğer ibadetlerini de yerine getiren babaların, çocuklarını mükâfatlandırma oranında en yüksek düzeyde oldukları söylenebilir.

Son olarak, öğrencinin çocukluk yıllarında ailesinden aldığı dinî eğitimde, kendisine verilen mükâfatların oranı ve sıklığı ile, din eğitimini kimin verdiği konusu arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Oluşturulan çapraz çizelgedeki bilgisayar sonuçları ve ardından uygulanan chi-kare testi, bu iki değişken arasında oldukça anlamlı bir ilişkinin var olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, daha çok dede-nineden oluşan yakın akrabalar, mükâfat verme konusunda en yüksek düzeydedirler. (% 73.9 ve % 10.9) Toplumumuzda dede-nine ve diğer aile büyüklerinin torunlarına karşı son derece müsamahakar oldukları ve yaptıkları olumlu davranışlara karşılık hemen mükâfatlandırma yolunu tercih ettikleri bir realitedir. Nitekim frekans dağılımında da bu durum ortaya çıkmakta ve onların çocukları mükâfatlandırma konusunda en yüksek düzeyde oldukları görülmektedir. Ailede din eğitimiyle bizzat meşgul olan kişiyle, mükâfatlandırma arasındaki ilişkide dikkati çeken nokta, en ideal sayılabilecek sonuçların, din eğitimi-öğretimini anne-babanın birlikte yürüttüğü öğrencilerin verdikleri cevaplardan alınmış olmasıdır. Böylesi ailelerde yetişen çocuklar mükâfatlandırılma sorusuna % 67.5 ile "Evet bazen"; % 9.3 ile "Evet sık sık"; % 23.2 ile "Hayır" cevabını vermişlerdir. Eğitim-öğretimin önemli bir boyutu olan din eğitimi ve öğretiminde, anne babanın birlikte hareket etmesi ve birbirini tamamlaması gerektiğine dair birtakım teorik bilgiler,[445] anketlerin rakamsal ve istatistikî sonuçlarıyla da desteklenmektedir.

Denilebilir ki, çocuğun dede-nine ve yakın akrabaları tarafından aşırı derecede mükâfatlandırılması yerine, anne-babası'nın birlikte yürüttükleri bir din eğitimi-öğretimi ortamında diğerine oranla az ama ölçülü bir tarzda mükâfatlandırılması

daha olumlu sonuçlar verecektir.

a- Verilen Mükâfat Türleri

Genel eğitim-öğretimde mükâfatın yeri ve türleri konusunda birtakım teorik bilgiler eserin birinci bölümünde verilmişti.Gerek pedagojik kaynaklar,gerekse öğrencilerin önankette verdikleri açık uçlu cevaplar dikkate alınarak oluşturulan mükâfat türleri, anket sorusu olarak öğrencilere sunulmuş, böylece bir durum tesbiti yapma yoluna gidilmiştir. Seçenekler genellikle öğrencinin durumunu yansıtmış, % 0.86 oranıyla işaretlenen "Başka" seçeneğine ise, "Umreye gönderdiler /Takım elbise aldılar/ vb. cevaplar verilmiştir.[446]

Tablo- 17: Ailedeki Din Eğitimi-Öğretiminde Verilen Mükafat Türleri

SEÇENEKLER	SAYI	%
1. Güzel sözlerle övdüler, takdir ve tebrik ettiler.	272	38.91
2. Bana olan sevgileri ve ilgileri arttı.	183	26.18
3. Arzu ve isteklerimi yerine getirdiler.	58	8.30
4. Değişik armağanlar (para,kitap,giyecek vb.) hediye ettiler.	82	11.73
5. Hepsi	98	14.02
6. Başka	6	0.86
Katılan	699	100.00
Cevapsız	301	
TOPLAM	1000	

İlgili soruya cevap verenlere göre, ailelerin % 38.91'i, bir manevî mükâfat türü olan "güzel sözlerle övme, takdir ve tebrik etme" metodunu kullanmaktadırlar. İkinci sırada "sevgi ve ilgide artma" (% 26.18) gelmekte; üçüncü olarak anılan mükâfat türlerinin "hepsi'ni birden uygulama (% 14.02) dördüncü olarak bir maddî mükâfat türü olan "çeşitli armağanlar hediye etmek" (% 11.73) son olarak da "arzu ve istekleri yerine getirmek" (% 8.30) türüne başvurulmaktadır.

c. Mükâfatların Çocuk Üzerindeki Etkileri

Yukarıda bahsi edilen mükâfat türlerinin çocuk üzerindeki olumlu-olumsuz etkilerini belirlemek amacıyla sorulan soruya, öğrencilerden % 81.48'i "Olumlu etkisi oldu. Öğrenme isteğim ve dine olan ilgim arttı"; % 1.42'si "Olumsuz etkisi oldu. Çünkü mükâfatlar beni şımarttı"; %16.52'si "Olumlu veya olumsuz bir etkisi olduğunu hatırlamıyorum" cevabını vermişler, %0.57'si ise "Başka" seçeneğini işaretleyerek "Az da olsa mükâfatlar beni ikiyüzlülüğe şevketti diyebilirim / Onları memnun ettiğim için çok seviniyordum" gibi cevaplar vermişler veya herhangi bir açıklama yapmamışlardır. [447]

Grafik F:Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminde Verilen Mükafatların Çocuk Üzerindeki Etkileri

% 29.8
% 16.52
% 1.42
% 0.57
Olumlu
Olumsuz
Hatırlamıyor
Başka
Cevapsız
Öğrencilerin verdikleri bu cevaplar ile, bundan önceki soruda işaretlenen seçenekler arasındaki ilişki, aynı zamanda, ailede gerçekleştirilen din eğitimi-öğretiminde başvurulan mükâfat türlerinden hangisinin olumlu, hangisinin olumsuz etki bıraktığını da ortaya koymaktadır. Bunu belirlemek amacıyla oluşturulan çapraz çizelge ve ardından uygulanan chi-kare testiyle bu iki soru arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu belirlenmiş ve anlamlılık derecesinin de oldukça, yüksek olduğu tesbit edilmiştir. [448]

Tablo- 18: Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminde Verilen Mükafat Türleri Olumlu-Olumsuz Etkileşim Arasındaki Dağılşımı

SEÇENEKLER	OLUMLU S	%	OLUMSUZ S	%	HATIRLAM. S	%	BAŞKA S	%	Katılan	Ce Toplap tamsız.	CHİ-KARI DEĞERLE
Güzel sözlerle övmek+takdir	232	85.3	3	1.1	35	12.9	2	0.7	272	272	SD:S0 31.41 1033,6 :.0D0
Sevgive ilgide artma	157	85.8	4	2.2	21	11.5	1	0.5	183	- 183	
Arzu ve istekleri olumlu karş.	39	68.4	0		18	31.6	0		57	1 58	
Değişik armağan hediye etmek	55	62.5	2	0.2	30	34.1	1	0.1	88	88	
Hepsi	89	90.8	1	0.1	8	8.2	0	-	98	- 98	
Cevapsız										301	
TOPLAM										1000	

Bu sonuçlara göre ailede verilen din eğitimi ve öğretimi esnasında gerek özendirmek, gerekse yapılan olumlu davranışlan pekiştirmek amacıyla verilen mükâfatların genellikle çocuk üzerinde olumlu etkiler bıraktığı görülmektedir. Ancak olumlu etki bırakan bu mükâfat türleri arasında bir tasnif yapılacak olursa, bu türlerin hepsini birden ifade eden 5. seçeneğin ilk sırayı aldığı görülmektedir. [449] Frekans dağılımında ikinci sırayı "sevgi ve ilginin artması" ve "güzel sözlerle övmek-takdir ve tebrik etmek" seçenekleri almaktadır. Bunların ardından "arzu ve isteklere olumlu cevap verilmesi" seçeneği gelmekte, en son sırayı ise bir maddî mükâfat türü olan "değişik armağanların hediye edilmesi" almaktadır.[450]

İki soru arasındaki çapraz çizelgedeki değerleri açıklamaya geçmeden önce, denilebilir ki ailede verilen din eğitimininde, mükâfatların çocuk üzerindeki olumlu etkisi oldukça yüksek (% 81.48) buna karşı olumsuz etkisi oldukça düşük(1.42)düzeydedir.[451] Chi-kare değerlerinin desteklediği frekans

dağılımının yardımıyla şu sonuçlara ulaşmak mümkündür: Ailede verilen din eğitiminde, başvuruları mükâfatların çocuk üzerinde olumlu etki bırakması isteniyorsa, bu mükâfat türlerinin hepsine birden yeri ve zamanı geldikçe dozu ayarlanarak başvurulmalıdır. Anne-babanın ekonomik gücünün maddî mükâfatlara elvermemesi hiç önemli değildir. Çünkü frekans dağılımında bu seçenek en sonda gelmekle, önem derecesini yitirmektedir. Ancak anne-baba, çocuk üzerinde, ikinci olarak en olumlu etkiyi yapan mükâfat türlerinin "onu güzel sözlerle övmek, takdir ve tebrik etmek ve ona karşı sevgi ve ilgiyi artırmak" olduğunu bilmelidir. Bunlar ise maddî varlığı gerektirmeyen, ancak maddî değeri olan hediyelerden daha çok olumlu etkiye sahip faktörlerdir.

Çocuğa karşı sevgi ve ilginin, özellikle ailede verilen genel ve dinî eğitim ve öğretimde ne derece önemli olduğu, gerek psiko-pedagojik eserlerde, gerekse İslâm eğitim kaynaklarında genişçe ele alınmıştır.[452]

Bu denli önemli görülen bu kavramın istatistikî metodlarla da desteklenmiş olması, konuya ayrı bir önem kazandırmaktadır.

O halde, herşeyde olduğu gibi, ailede gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminde de anne-babanın yerinde ve zamanında vereceği mükâfatlar çocuğa hayat ve yaşama sevinci, öğrenme isteği ve dine karşı ilgi kazandıracak, ona gösterilen sevgi ve ilgi, söylenen güzel söz, takdir ve tebrikler ise yıllar geçse de unutamayacağı olumlu izler olarak hafızasında yer edecektir diyebiliriz.

3. Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminde Ceza

Ailede gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminde zaman zaman çocuğu birtakım oiumsuz alışkanlıklardan vazgeçirmek ya da yaptığı hatalı davranışlara engel olmak amacıyla veya bazı ibadetleri terki durumunda, çeşitli müeyyidelere ve cezalara başvurulduğu bilinmektedir. Bu ceza türlerinin çocuk üzerindeki etkilerini tartışmaya geçmeden önce, öğrencilerin, kendilerine çocukluk çağlarında öğretilen dualar, sureler, ibadetler, kısaca verilen din eğitimi esnasında, ebeveynleri tarafından başvurulan cezalandırma olayının oranı ve sıklığı konusunda bir durum tesbiti yapmak gerekecektir. Bu amaçla öğrencilere sorulan soruya verilen cevaplardan, cezalandırma oranı ve sıklığı, ceza türleri ve bunların çocuklar üzerindeki etkileri belirlenmeye çalışılacaktır. Bu konuda da, standart bağımsız değişkenlerin ne gibi farklılaşmalara sebep oldukları tablolar ve chi-kare testi sonuçlarıyla tesbit edilecektir.

a. Cezalandırma Oranı ve Sıklığı

Ankette yer alan, “Ailenizde gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretimi esnasında, size ceza veriliyor muydu?" sorusuna öğrencilerin % 41.61'i "Evet bazen"; %1.80" 'i "Evet sık sık"; % 56.58'i ise "Hayır" cevabını vermiş, % 5.8'i ise bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Ortalama olarak % 43.41 oranında "Evet bazen / Evet sık sık" cevabının alınmış olması, çeşitli türlerine başvurarak, ailedeki din eğitimi-öğretiminde cezalandırmanın önemli boyutlarda olduğu izlenimini vermektedir. [453]

Ailede gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminde zaman zaman başvurulan cezaların oranı ve sıklığının değişkenlere göre dağılımı, bu konuda ailelerin takındıkları tavrı belirlemeye yardımcı olacaktır. [454]

Çevre faktörünün bu konuda farklılaşmaya sebep olduğu, gerek frekans tablosundan, gerekse chi-kare değerlerinden anlaşılmaktadır. Buna göre Van, şehirler arasında cezaya en çok başvurulan ildir (% 48.9). Bu oran Bursa'da % 44.2, Balıkesir ve Erzurum'da %37.0 düzeyindedir. Chi-kare sonuçlarının anlamlı bulunması, Van ilinin bu özelliğini incelemeyi gerekli kılmaktadır. Kanaatimizce bu husus Van'ın gerek demografik ve ekolojik yapısı ve gerekse öğrencilerin çoğunluğunun ailesinin köyde yaşayan insanlar olmasıyla alakalıdır. Geleneksel tarzda gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminde ebeveynin okur-yazar olmama oranının oldukça yüksek olmasının[455] birçok dezavantajları yaşanmaktadır. Şahsî gözlemlerimiz de anket sonuçlarıyla paralellik arzetmektedir. Bu konuda halkın yeterli ve sağlıklı dinî bilgiye sahip olmayışını en büyük faktör olarak gördüğümüzü belirtmeliyiz. Nitekim genel okuma-yazma oranının en düşük seviye ile Van'da gerçekleşmesi de bunun bir başka yönden ifadesidir. Yöre halkı, dini temel eserlerden, Kur'ân ve Sünnet'ten direkt olarak almaktan mahrum olduğu gibi, yaşanan geleneksel tarzdaki dinî hayat ise birçok hurafe ve dinin özüne uymayan unsurlarla doludur. Bu şartlar altında gerçekleşen dinî eğitimde baskı ve cezalandırmaya başvurma oranının yüksekliği yadırganmamalıdır. Bunun gibi, gerek ailede gerçekleştirilen dinî eğitimde baskı, katı disiplin ve cezaya dayalı eğitimin bu ilimizde yüksek düzeyde olması [456] ve gerekse mükâfatlandırma oranının düşük düzeyde bulunması [457] bir tesadüf sayılmamalıdır.

Sınıf değişkeninin ise bu konuda küçük bir farklılaşmaya

Tablo- 19: Ailede Din Eğitimi ve Öğretiminde Cezalandırma Oranının

Değişkenlere Göre Dağılımı

DEĞİŞKENLER		SEÇENEK				LER		cc3			CHİ-KARE DEĞERLERİ	
		Evet S	Bazen O!	Evet S	Sık ^	S	Hayır %	H	a. S	TOl		
	Bursa	163	44.2	4	1.1	202	54.7	369	15	33	SD	:9
	Balıkesir	7a	37.0	3	1.4	130	61.6	211	15	226	X	: 16.91
	Erzurum	81	37.0	3	1.4	135	61.6	219	13	232	BD	: 26.18
	Van	70	485	7	4.9	66	46.2	143	15	158	P	1.002
Bin	LİSE II	206	40.5	53	10.4	135	26.3	512	22	534	SD X!	:3
	LİSE IV			33	7.6	124	28.4	436	30	466	BD P	5.11 : .164
.2-c (J	ERKEK	471	63.6	75	10.1	195	26.3	741	39	780	SD X BD P	:3 :7,81 :5,64
	KIZ	133	63.8	11	5.3	64	30.9	207	13	220		
8-Vülo	ŞEHİR	308	64.3	45	9.4	126	26.5	479	26	505	SD	12
	İLÇE	59	66.3	7	7.9	23	25.8	69	10	99		: 21 02
	NAHİYE/BUC.	10	62.2	0		6	37.5	16	0	16	BD	: 14.77
	KÖY	205	61.4	29	8.7	100	29.9	334	15	349	P	: .254
	YURTDIŞI	21	70.0	5	16.7	4	13.3	30	1	31		
oni	Ok-yz.değ.	226	59.9	31	8.2	120	31.9	l	16			
	Okur-Yazar	98	65.8	10	6.7	41	27.5	149	11	160	SD	! 18
	İlkokul M.	257	66.6	39	10.1	90	23.3	336	21	407	X2	: 28.86
	Ortaokul M.	7	53.3	2	16.7	3	25.0	12		12		
	Lise Mez.	7	58.3	3	25.0	2	16.7	12	1	13	BD	: 24.79
	Üniversite	4	100.0	0		0		4	1	5	P	: .131
	Cevapsız									JQ		
E	Ok-yz. değ.	36	55.4	5	7.7	24	36.9	Bb	12	n		
	Okur-Yazar	79	61.7	10	7.8	39	30.5	128	3	131	SD	118
	İlkokul M.	337	64.6	4B	9.2	137	26.2	522	27	549	X1	: 28 86
	Ortaokul M.	44	67.7	5	7.7	16	24.6	65	4	69		
	Lise Mez.	39	62.9	5	8.1	1G	29.8	6!	3	65	BD	: 30.76

m	Üniversite	44	62.9	11	15.7	15	21.4	70	1	71	P	:.031
	Cevapsız									38		
	Çiftçi Memur	145	63.1	15	6.5	70	30.4	KM	11	24;		
		138	65.4	23	10.9	50	23.7	211	10	221	SD	: 18
	İşçi	78	56.9	20	14.6	39	28.5	137	15	152	X'	: 26.36
	EsnTüccar	84	68.3	9	7.3	30	24.4	123	6	126		
	Ser.Meslek	90	64.7	7	5.0	42	30.3	139	4	143	BD	: 26.36
d	Başka	41	60.3	10	14.7	17	25.0	68	4	72	P	:.O91
	Cevapsız									42		
Annenin	1	1	14.3	0		6	85.7	7	2	9	SD	115
İbadet	2	41	33.3	2	1.6	80	65.1	123	16	139		
Durumuna	3	340	43.3	14	1.3	431	54.9	785	36	321	X	: 24.99
Göre [458]		4	36.4	1	9.0	9	54.6	11	2	13	BD	: 31.32
4												
6		3	42.9	0		4	57.1	7		7	P	: .008
Cevapsız										11		
Babanın	1	3	17.6	0		14	82.4	17	3	2Ü	SD	; ig
İbadet	2	42	39.2	2	1.9	63	68.9	107	12	119	X2	: 24.99
Durumuna		329	44.1	15	0 2.0	402	53.9	746	29	775	BD	: 68.28
3Göre	4	5 3	18.5	0		22	50.0	27	11	38	P	:.000
5			50.0			3		6		6		
Cevapsız										42		
Ailede	1	53	27.7	2	1.0	136	71.3	191	1	192		
Din	2	174	50.2	7	2.1	166	47.8	347	5	352	SD	: 18
Eğitimini	3	113	46.3	5	2.1	126	51.6	244	4	24S	X2	: 28.86
Veren		3 15	13.0	0 0		20	87.0	23	1	23	BD	: 374.16
4Kişiye			32.6			31	67.4	46		47		
5Göre	6	11	33.3	2	6.0	20	60.7	33		33	P	: .000
Cevapsız										105		
TOPLAM									1000.			

sebep olduğu görülmekte, ancak chi-kare sonucu anlamsız çıkmaktadır. Şu kadar var ki, lise II'ler, lise IV'lere nazaran ailelerinde daha az cezalandırılmışlardır. Bu konuda, yükselen tahsil seviyesinin olumlu bir etkisi olduğu kanaatindeyiz. [459]

Cinsiyet faktörü ise önemli bir farklılaşmaya sebep olurken chi-kare değeri ise oldukça anlamlıdır. Buna göre erkeklerin % 45.8 oranında bazen cezaya maruz kaldıkları gözlenirken, bu oran kızlarda %25.6 ile nisbeten düşük bir düzeydedir. Kızların genellikle daha müsamahakar ve hoşgörüye dayalı bir eğitim metoduyla

eğitildiklerini hatırlatmak [460] bu bağlamda yeterli bir açıklama olarak görülebilir.

Sosyal çevrenin önemli bir farklılaşmaya sebep olmadığı anlaşılmaktadır.

Annenin tahsilinin frekans tablosunda birtakım farklılaşmaya sebep olduğu gözlenmekteyse de, chi-kare testi sonuçları bunun anlamlı olmadığını belirlemektedir. Ancak yine de yüzeysel olarak, herhangi bir okul mezunu annelerin, okur-yazar olmayanlara nazaran cezaya daha az başvurdukları görülmektedir.

Babanın tahsil seviyesinin ise, bu konuda farklılaşmaya sebep olduğu gözlenmekte ve chi-kare değerleriyle de desteklenmektedir. Buna göre tahsil seviyesi yükseldikçe cezalandırma oranı da azalmaktadır. Okur-yazar olmayan babalarda cezalandırmaya başvurma oranı % 46 düzeyinde iken, bu oran lise mezunlarında %37.1'e kadar düşebilmektedir.

Sosyo-ekonotnik yapının ise herhangi bir farklılaşmaya sebep olmadığı görülmektedir. Yüzeysel olarak çiftçi babaların cezalandırmaya başvuran meslek grubunda oldukları gözlenmiş, diğer meslek sahibi babalardan ise birbiriyle aynı değerlere yakın sonuçlar alınmıştır. Ancak chi-kare sonuçlarının anlamlılık derecesinin oldukça altında gerçekleşmiş olması bu dağılımı desteklememektedir. Dolayısıyla, sosyo-ekonomik seviyenin, çocuklara verilen din eğitimi ve öğretiminde cezalandırma olayına başvurma konusunda etkili olmadığı söylenebilir.

Annenin ibadet durumu da frekans dağılımında farklılaşmaya sebep olurken chi-kare sonuçları da anlamlıdır. Ancak frekans dağılımında, seçenekler arasında bir çelişki bulunduğu gözlenmektedir. Şöyle ki, beş vakit namaz ve diğer ibadetleri yerine getiren anneler, çocuklarını cezalandıran aileler konusunda ilk sırada yer almaktadırlar. Oysa ailede gerçekleştirilen din eğitiminde izlenen metod ile, annenin ibadet durumu arasındaki ilişkiyi belirleyen tabloda, ibadetlerini eksiksiz yerine getiren annelerin daha çok hoşgörülü ve müsamahakâr bir metod izleyip, baskıya çok az yer verdiklerini tesbit etmiştik.[461]

Kanaatimizce, çelişki ifade eden bu bulgular, bir gerçeğin göstergesidir: İbadetlerini yerine getirmeyen ya da bu konuda ilgisiz ve gevşek davranan anneler, genellikle çocuklarının din eğitimiyle ilgilenmeyen kimselerdir. Durum böyle olunca, tabiî olarak çocuklarını bu konuda cezalandıracakları herhangi bir pozisyon doğmamaktadır. Frekans dağılımında, bu özelliklere sahip annelerin düşük düzeyde seyreden cezalandırma oranlarını bu şekilde açıklamak, sanırız hatalı olmayacaktır.Öte yandan ibadetlerini yerine getiren anneler ise genellikle

ilkokul mezunu ya da okur-yazarlıkla sınırlı bir tahsil düzeyine sahip veya okur-yazarlığı olmayan kimselerdir. Durum böyle olunca,çocuklarını bilinçsizce zaman zaman cezalandırabilmektedirler. Dolayısıyla bu durum anketlere de yansımaktadır. Ancak cezaların çocuk üzerindeki olumlu-olumsuz etkilerini belirlemeden, bu konuda daha fazla yorum yapmayı doğru bulmuyoruz.
Babanın ibadet durumu ile din eğitiminde cezaya başvurma olayı arasında da bir ilişkinin var olduğu gözlenmektedir. Burada da en çok cezaya başvuran babalar, beş vakit namazını kılan ve diğer ibadetlerini yerine getirenlerdir. Yukarıda anneler için söylenenlerin babalar için de geçerli olduğu ifade edilebilir. Şu kadar var ki, ibadetlere karşı tamamen ilgisiz olduğu belirlenen babalar % 50 düzeyiyle en çok cezaya başvuranlardır. Bu sonuç ise, din eğitiminde uygulanan metod ile, babanın ibadet durumu arasındaki ilişkiyi belirleyen sonuçlarla [462] paralellik arzetmektedir. [463]
Ailede din eğitimini veren kişi değişkeniyle, cezalandırma oranı ve sıklığı arasındaki farklılaşma da aynı şekilde istatistikî açıdan anlamlıdır. Aradaki ilişkinin anlamlılık derecesi ise oldukça yüksektir. Buna göre, ailedeki din eğitimi esnasında cezaya en çok başvurulma oranında ilk sırada babalar (9650.2), ardından anne-babanın birlikte davrandığı durumlar (9646.3), sonra "Başka" seçeneği (%33.3) ardından dede-nine ve yakın akrabalar (%32.6) sonra anneler (%27.7) en sonda ise abla/ ağabeyler (9613.0) gelmektedir.
Bu sıralama bir bakıma ailede din eğitimini veren kişilere orantısıyla paralellik arzederken, [464] ister birlikte, ister ayrı ayrı anne ya da baba veya yakınlar tarafından verilmiş olsun, her halükarda % 43.4 oranında cezaya bazen ya da sık sık başvurulduğu realitesini ortaya koymaktadır. Cezanın ilk çocukluk yıllarında ailede gerçekleştirilen din eğitiminde çocuğa karşı kullanılmasının onun üzerinde nasıl bir etki bıraktığını, yine onların görüşleriyle netleştirmek daha gerçekçi olacaktır. Çünkü kanaatimizce her ceza türü, her zaman olumsuz etki bırakmayabilir. Bunu belirleyebilmek amacıyla, önce başvurulan ceza türleri, ardından bunların çocuk üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

a- Verilen Ceza T ürleri

Genel eğitim-öğretimde cezanın yeri ve türleri konusunda birtakım teorik bilgiler eserin birinci bölümünde ele alınmıştı. Gerek pedagojik kaynaklar, gerekse öğrencilerin önankette verdikleri açık uçlu cevaplar dikkate alınarak oluşturulan ceza türleri, anket sorusu olarak öğrencilere sunulmuş, böylece bir

durum tesbiti yoluna gidilmiştir. Seçenekler genellikle öğrencinin durumunu yansıtmış,%2.67 oranıyla işaretlenen başka seçeneğine ise "Genellikle sözlü ifadelerle beni mahcup ettiler/ Kızgın ve üzülüyormuş gibi bakmaları bana yetiyordu/ Bazen dayak bazen azar işittim" gibi cevaplar vermişlerdir.[465]

Tablo- 20 Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminde Başvurulan Ceza Türleri

SEÇENEKLER	SAYI	%
1. İlgi ve sevgi göstermemeye başladılar	57	13.83
2. Tenkid edildim ve uyarıldım	223	54.13
3. Azarlandım ve uyarıldım	61	14.81
4. Dayak	33	8.01
5. Hepsi	27	6.55
6. Başka	11	2.67
Katılan	412	100.00
Cevapsız	588	
TOPLAM	1000	

Buna göre, ailelerin % 54.13'ü, bir manevî ceza türü olan "tenkit etmek ve uyarmak": % 14.81'i "azarlamak ve hakaret" metoduna başvurmakta; % 13.83'ü ise "ilgi ve sevgi göstermemeli tercih etmekte, % 8.01'i de dayak cezasına başvurmaktadır. Bu cezaların hepsine birden başvurulduğunu ifade eden öğrencilerin oranı ise % 6.55 düzeyindedir.

c. Cezaların Çocuk Üzerindeki Etkileri

Yukarıda sözkonusu edilen ceza türlerinin çocuk üzerindeki olumlu-olumsuz etkilerini belirlemek amacıyla sorulan soruya, öğrencilerden % 71.57'si "Olumlu etkisi oldu, hatalarımı düzelttim ve eksiklerimi giderdim", % 9.16'sı "Olumsuz etkisi oldu, ailemden ve dinden soğudum" derken, % 14.22'si "Olumlu veya olumsuz bir etkisi olduğunu hatırlamıyorum" "cevabını vermiş; % 5.06'sı ise "Başka" seçeneğini işaretlemişlerdir. [466] [467]

Grafik H / Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminin Verilen Cezaların Çocuk Üzerindeki Etkileri

Olumsuz
Hatırlamıyor
Başka

Tablo- 21: Ailedeki Din Eğitimi ve Öğretiminde Verilen Ceza Türleri ile Olumlu-Olumsuz Etkileşim Arasındaki Dağılımı

SEÇENEKLER	Olumlu S	%	Olumsuz S	%	Hatırlam. S	%	Başka S	%	Kalan	Cevapsız,	Toplam	CHİ-KARE DEĞERLERİ
İlgi ve sevgide eksilme	46	80.7	4	7.0	7	12.3	0		57		57	SD:24 X!: 36.41
Tenkid edilme ve uyarılma	167	74.9	9	4.0	38	17.0	9	4.1	223		223	BD: 1107.5
Azarlanma ve hakaret edilme	40	66.7	9	15.0	8	13.3	3	5.0	60	1	61	P : .000
Dayak	18	54.5	10	30.3	3	9.0	2	6.1	33		33	
Hepsi	18	66.7	4	14.8	1	3.7	4	14.8	27		27	
Başka	5	45.5	1	9.0	2	18.2	3	27.3	11		11	
CEVAPSIZ										588		
TOPLAM										1000		

Öğrencilerin verdikleri bu cevaplar ile, bundan önceki tabloda işaretlenen seçenekler arasındaki ilişki aynı zamanda ailedeki din eğitimi ve öğretiminde başvurulan ceza türlerinden hangisinin olumlu, hangisinin olumsuz etki bıraktığını da ortaya koymaktadır.Bunu belirlemek amacıyla oluşturulan çapraz çizelge ve ardından uygulanan chi-kare testinde,bu iki soru arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu ortaya çıkmıştır.Chi-kare değerleri, sonuçların güvenirliğini destekler mahiyettedir. Tabloda ortaya çıkan sonuçlardan, ailedeki din eğitimi esnasında gerek hatalı davranışlardan vazgeçirmek, gerekse dinî bilgiler ve ibadetlere yönelik bazı alışkanlıklar kazandırmak amacıyla verilen cezaların, çocuklar üzerinde farklı birtakım etkiler bıraktığı anlaşılmaktadır. Buna göre ceza türlerinden hepsinin çocuk üzerinde olumsuz yönde etkili olmadığı söylenebilir. Sözgelimi "ilgi ve sevgi eksikliği" çocuk üzerinde % 80.7 oranında olumlu etki bırakırken, olumsuz etkisi % 7 ile sınırlıdır.

Aynı şekilde "tenkid ve uyarma" cezasının da % 74.9 oranıyla olumlu, % 4.0 oranıyla da olumsuz yönde etkili olduğu gözlenmektedir. Bu iki seçeneğin dışındaki ceza türlerinin olumlu etki oranının giderek azaldığı buna karşılık

olumsuz etkilerinin sayısal olarak arttığı görülmektedir. Buna göre "azarlama ve hakaret" cezası çocuk üzerinde % 66.7 oranında olumlu etki bırakırken, olumsuz etki oranı % 15'e yükselmektedir. Ceza türleri içinde dayağın olumlu etkisi diğer seçeneklere göre oldukça düşük olmasına rağmen yine de %54.5oranında gerçekleşmesiyle dikkat çekicidir. Ancak olumsuz etkisi % 30.3 düzeyiyle en yüksek seviyededir. Ceza türlerinin hepsine birden başvurulduğu durumlarda olumlu etki % 66.7 iken, olumsuz etkisi % 14.8 düzeyindedir.
Bazı öğrencilerin (33 öğrenci) % 8.01 oranıyla çocukluk yıllarında kendilerine verilen ceza türünün dayak olduğunu belirtmiş olması ve bu ceza türünden % 54.5 oranında olumlu yönde etkilenmiş olduklarını ifade etmeleri dayak cezasının her hâlükârda olumlu etki bırakacağı anlamına gelmemelidir. Belki bu şekilde cevap veren öğrencilerin psikolojik yapılarının, dayaktan olumlu yönde etkilenmeye müsait olduklarını gözönüne alarak yorumlamak daha isabetli olacaktır.[468] Ancak, kanaatimizce üzerinde durulması gereken asıl önemli nokta, dayak cezasının olumsuz etki bırakan ceza türlerinin başında gelmesidir (% 30.3). Elde edilen bu sonuçlar ışığında, ailedeki din eğitimi ve öğretimi esnasında verilen cezaların etkileri konusunda bazı açıklamalar faydalı olacaktır:
Chi-kare değerlerinin bu iki değişken arasındaki ilişkinin anlamlılık derecesinin oldukça yüksek olduğunu belirlemesi, seçenekler arasındaki ilişkinin sağlıklı ve güvenilir nitelikte olduğunun göstergesidir. Bu itibarla, denilebilir ki, ailede gerçekleştirilen din eğitiminde eğer cezaya başvurmak gerekiyorsa, bu ceza türü "ilgi ve sevgiyi esirgemek" şeklinde olmalıdır. Bu tür bir ceza, çocuk üzerinde olumlu etki bırakacağı gibi [469] ebeveyn-çocuk arasındaki otorite, saygı ve sevgi bağlarını da zedelemeyecektir. Başvurulacak ikinci ceza türü yapılan hatalı davranışların tenkid edilmesi ve çocuğun uyarılmasıdır.Bu da çocuk üzerinde olumlu etki yapacaktır [470].Ancak tenkid ve uyarının başkalarının yanında yapılmaması gerekmektedir.[471] Bu iki ceza türünün dışında kalan azarlama ve hakaret, dayak ve bu ceza türlerinin hepsinin birden uygulandığı durumlarda ise olumsuz etki oranı oldukça yüksek olacaktır.[472] En büyük olumsuz etki ise, çocuğun azarlama ve hakaret ya da dayak cezasına alışmasıdır. Bu da çocuğun kişilik ve karakterinde birtakım olumsuz etkiler meydana getirecektir. Bundan sonraki konuda bu olumsuz etkilerden, yapılan diğer araştırmalar ışığında bilgi verilecektir.

4. Ailede Din Eğitimi ve Öğretiminde İzlenmesi Gereken Prensipler

Buraya kadar, ailede gerçekleştirilen din eğitimi-öğretimi, mükâfat ve ceza konuları ağırlıklı olmak üzere, çeşitli boyutlarıyla ele alındı. Bu başlık altında ise birinci bölümde ortaya konulan teorik bilgilerle, araştırmamızda elde edilen sonuçlar arasında bir sentez yapılacaktır. Amaç, öğretmen ve öğrencilere yöneltilen açık uçlu sorular [473] vasıtasıyla onların da görüşleri alınarak, ailede gerçekleştirilen din eğitimi-öğretiminde hangi metodların uygulanması gerektiğini belirlemektir.

Öğrencilere yöneltilen "Ailenizden almış olduğunuz din eğitimi ve öğretimi size neler kazandırdı veya kaybettirdi?"sorusuna,onlar genellikle iki yönde gruplandınlabilecek cevaplar vermişlerdir.Buna göre öğrencilerin %55.8'i "Çok şeyler kazandım, olumlu etkisi oldu. En azında inançlı biri olmamı sağladı. Temel dinî bilgileri öğrendim ve çocukluğumdan itibaren ibadetlere başladım" görüşüyle, ailelerinden aldıkları dinî eğitimden olumlu yönde etkilendiklerini belirtmişlerdir.

Öte yandan öğrencilerin % 41.8'i ise "Verilen bilgiler yetersiz ve yanlış olduğu için beni tatmin etmedi. Ailemin din eğitimi-öğretiminde hatalı bir metod izlemeleri sebebiyle fazla bir şey öğrenemedim, kafamda bazı sorular da belirdi. Sonuçta dine olan ilgimde azalma oldu diyebilirim" görüşüyle bu eğitim-öğretimden olumsuz yönde etkilendiklerini ifade etmişlerdir.[474]

Olumsuz yönde etkilenme oranının %41.8 gibi yüksek seviyede bulunması, ailelerde, genellikle babalar tarafından, ya da anne babanın birlikte gerçekleştirdiği din eğitimi-öğretiminde birçok yönde hatalar olduğuna işaret etmektedir. Anlaşılan, anne babalar bu konuda ciddi hatalar yapmaktadırlar. Bu konuda tahsil seviyesi başta olmak üzere birçok faktörün rol oynadığını tesbit etmiştik. Anne babanın yaptıkları hataların telafisi yönünde, gerek teorik bilgiler, gerekse anket sonuçları yardımıyla ailede gerçekleştirilecek din eğitimi-öğretiminde aşağıdaki prensipleri ortaya koymanın olumlu sonuçlara vesile olacağı inancındayız. Gerçekte mükâfat ve cezanın birçok faktörle ilgisi gözönüne alınacak olursa, aşağıdaki prensiplerin de, mükâfat ve ceza konusunda bir bütünün parçaları olarak görülmesi ve önemle değerlendirilmesi gerekmektedir.

a. İlk Dinî Bilgiler Ailede Verilmeye Başlanmalıdır

Ailenin gerek psiko-pedagojik, gerekse psiko-sosyal önemi yanında, çocuğa dinî formasyon kazandırılmasında da en önemli faktör olduğu bilinmektedir.[475]

Ailenin çocuk eğitiminde bu denli önemli oluşu, gerek Kur'ân ayetleri, gerekse Hz. Peygamber'in hadislerinde de vurgulanmıştır.[476] İslâm eğitimcileri de bu iki kaynak doğrultusunda ailenin çocukların dinî eğitimlerinden sorumlu olduklarını ifade etmişlerdir.[477] Batılı psikolog ve pedagogların da eğitimde ailenin önemine, özellikle dikkat çekmelerini,[478] din eğitimi ve öğretiminde ailenin ne denli önem arzettiğine yormak mümkündür.

Araştırma bulguları arasında öğretmenlerin % 99'unun din eğitimi-öğretimine ailede başlanması gerektiğini ifade etmeleri [479] anlamlıdır. Bu bilgiler gözönüne alınarak denilebilir ki, aile ilk yıllarda çocuğun bakımı, korunması ve kollanmasından sorumlu olduğu gibi, ona sağlam ve tutarlı bir dinî formasyon kazandırılmasından da sorumludur.

Ailenin bu sorumluluğu, öncelikle ailenin oluşumunu sağlayan anne babayı ilgilendirmektedir. Gerçekte çocuğun eğitim-öğretiminden sorumlu olan anne babanın din eğitimi-öğretimî faaliyetini yürütürken de birlikte hareket etmeleri, bu işi yekdiğerinin üstüne atmamaları gerekmektedir öğretmenlerin %73; öğrencilerin ise %63:9 düzeyiyle bu işi anne babanın birlikte yürütmeleri gerektiğini ifade etmeleri ne kadar yerindeyse, araştırmamızın bir diğer bulgusunda, bu birlikteliğin % 24.8 oranıyla sınırlı kalması da [480]o derece düşündürücüdür. Öğrencilerin, ailelerince gerçekleştirilen din eğitimi-öğretiminden % 41.8 düzeyinde olumsuz yönde etkilenmelerinde, anne babanın bu eğitimi birlikte ve sistemli bir şekilde yerine getirmemelerinin rol oynadığı inancındayız. Bu itibarla, ilk çocukluk yıllarında ailede gerçekleştirilen din eğitimi-öğretiminde en ideal olan tarzın bizzat anne babanın birlikte yürüttükleri eğitim-öğretim faaliyeti olduğu söylenebilir. Öte yandan Rousseau'nun bu konudaki görüşü de söylenenleri desteklemektedir. Rousseau'nun"... Hakiki sütnine ana olduğu gibi, hakiki mürebbi de babadır. Ana ile baba sistemleri hususunda birbiriyle anlaşsınlar. Çocuk birinin elinden ötekinin eline geçsin. Makul ve mahdut zihinli bir baba tarafından terbiye edilmek, dünyanın en mahir hocası tarafından yetiştirilmekten daha iyidir"[481] şeklindeki görüşleri, çocuğun kişiliğinin oluşması ve güçlenmesi için tutarlı bir aile ortamında yetişmesi gerektiğini ifade eden psikologlara,[482] ilham kaynağı olmuştur.

Çocukluk çağının ilk yıllarında anne baba tarafından yerine getirilmesi gereken bu faaliyetin hangi yaşlardan itibarenbaşlaması konusunda kesin bir sınır yoktur. Ancak Hz. Peygamberin konuşmaya başlayan çocuklara birtakım dinî nitelikli cümleler ve ayetler ezberlettiğine dair rivayetler [483] gözönüne alındığında,

çocuğun dil gelişimiyle birlikte konuşmaya başladığı çağdan itibaren dinî eğitimin de başlayabileceği sonucuna ulaşılabilir. Bu bağlamda yine Hz. Peygamber'in fıtratla ilgili hadislerinden birinde "..Çocuğun bu (fıtrat) hali konuşma çağına kadar devam eder. Sonra artık ebeveyni onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusileştirir" ifadesini [484] zikretmemiz, dil gelişimiyle birlikte din eğitiminin de başlatılmasının önemini ortaya koyacaktır. Nitekim gerek öğretmenler, ve gerekse öğrencilerin de üzerinde birleştikleri 3-4 yaşları hem Hz. Peygamber'in sünnetine, hem de pedagojik realiteye uygundur.[485]

b. Anne Baba Dinî Prensipleri Bizzat Yaşayarak Örnek Olmalıdır

Anne babanın çocuk için en önemli örneği teşkil ettiği, psiko-pedagojik kaynaklarda üzerinde genişçe durulan bir konudur.[486] Gerek Kur'ân-ı Kerim, gerekse Hz. Peygamber de anne babanın dinî prensipleri bizzat yaşayarak örnek olmasını emrederken,[487] İslâm eğitimcilerinden özellikle Gazâlî,[488] ve aynı görüşü paylaşan diğerleri [489] de, anne babanın çocuk için en önemli örnek olduğu noktasında birleşmişlerdir. Pedagog Vegio da anne babanın çocuğa örnek olması gerektiğini ilk savunanlardandır.[490]

Gerçekte anne dinin "ilk öğretmeni" sayıldığı gibi,[491] baba da "ilk mürebbi" (eğitimci) kabul edilmiştir.[492] Bu nedenle anne babanın dinî prensipleri bizzat yaşayarak çocuk üzerinde en önemli etkiyi yapacağı muhakkaktır. Bu konuda öğretmenlerin % 56.1'i, öğrencilerin de % 43.96'sı "Özellikle anne babalar dinin prensiplerini bizzat yaşayan kişi olmalı ve çocuk için ilk örneği teşkil etmelidirler" görüşündedirler.[493] Bundan dolayı denilebilir ki, anne babanın dinin gereklerini bizzat yerine getirerek çocuğuna "örnek" olması şarttır. Bu şekilde örnek olamayan ebeveynin, çocuk üzerinde saygınlığı olmayacak ve çocuktan beklenen saygıyı göremeyecektir. Din eğitiminde uygulanan metodların içinde en ideal olanının "Çocuğu ibadete teşvik, birlikte ibadet ve ardından sohbetle anlatmak" olduğu, araştırmamızın önemli bulgularındandır. [494] Bu şekilde bir yaklaşım ise, salt hoşgörü ve mükâfata dayalı eğitimden ve özellikle baskı ve sıkı disiplinden çok daha olumlu sonuçlar verecektir .

Anne babanın ibadetlerini yerine getirerek çocuğun gözünde bir model teşkil etmelerinin yanında, çocuğun hayal dünyasında kendisine örnek alacağı başka ideal karakterler de oluşturulmalıdır.[495] Bu konuda Peygamberimiz ve diğer

peygamberler ve din büyüklerinin hayatlarından bahseden dinî nitelikli hikaye ve menkıbelerin, büyük oranda olumlu etkisi olacaktır.[496] Öğretmenlerin % 43.9'u ve öğrencilerin %38.46'sı da "Çocukluk yıllarında, çocuklara dinî nitelikli kitaplar okunması ve okutulması; bu konudaki kasetlerin dinletilmesi veya izletilmesini" istemektedirler.[497]

c. Çocuk Psikolojisi iyi Bilinmelidir

Çocuk psikolojisinin iyi bilinmesi, anne babanın yürüteceği eğitim-öğretim faaliyetinde önde gelen şartlardandır. Çocuk ruhu hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan ebeveynin eğitim-öğretimde birtakım hatalara düşmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle, ebeveyn, çocuk psikolojisine dair bilgiler edinmeli ve çocuğun ruhî yapısını tanımaya çalışmalıdır.

Hz. Peygamberi eğitim-öğretimde başarılı kılan faktörlerden biri de muhatabını tanıması ve eğitimini ona göre yapmasıydı.[498] İbn Sahnun, İbn Sina, İbnu'1-Hacc, Alaaddin Çelebi gibi İslâm eğitimcileri de, çocuk psikolojisini bilmenin ve ona göre hareket etmenin gerekli olduğuna, çünkü her çocuğun farklı şekilde disipline edilebileceğine inanmaktaydılar.[499]

Din eğitimi-öğretiminde, genel eğitimin temelleri olan psikoloji ve pedagoji kurallarının bilinmesi kaçınılmazdır. Çünkü çocuğu tanımak, onun ruh ve beden gelişimini doğru olarak tesbit etmek, eğitim-öğretim yapabilmenin ilk şartıdır.[500] Özellikle din eğitimi gibi hassas bir konuda, çocuğun psikolojik yapısının çok iyi bilinmesi elzemdir. Rousseau bu gerçeği, "Çocuk zekasını çok iyi tanıyan bir zatın, onlara mahsus bir akaid kitabı yazmasını pek isterim" ifadesiyle dile getirmektedir.[501]

Çocuk psikolojisine dair bilgilerle donanmış anne baba, eğitim-öğretimde “muhatabı tanıma"; "tedrîcilik"; "kolaylaştırarak öğretme"gibi konulardan haberdar olacak ve yapılmaması gereken tenkit,tehdit,aleyhte kıyaslama, kıskandırma... gibi hatalara düşmeyecektir.[502] Özellikle tedrîcilik prensibinin çocuğun dinî eğitiminde mutlaka uyulması gereken bir konu olduğu inancındayız. Öğretmen ve öğrencilerin % 43 düzeyinde arzu ettikleri bu durum, gerek Kur'ân'da, gerekse hadislerde açıkça gözlenmektedir.[503] Hz. Peygamber ile uzun yıllar beraber bulunan İbn Abbas'ın,"Tek secdeyle de olsa çocuklarınıza namaz kılmalarını söyleyiniz" tavsiyesine yapılan itiraza "Uyumalarındansa,(boş

yere vakit geçirmelerindense) bu şekilde namaza alışmaları daha iyidir"[504] cevabını vermesi, tedricilik prensibine, namaz eğitimi konusunda güzel bir örnektir.

d. Allah Sevgisi Esas Olmal ıdır

Gerek öğretmenler, gerekse öğrenciler, ailede gerçekleştirilen din eğitimi-öğretiminde, Allah korkusundan ziyade, Allah sevgisinin esas olması gerektiği hususunda görüş birliği içindedirler.[505]
İnanç duygusunun temeline bakıldığında, iki esas duygu görülecektir. Allah sevgisi ve Allah korkusu.[506] Bu duygular aynı zamanda ibadete yönelten faktörlerdir.[507] Ancak bizim için sözkonusu olan, henüz ibadet ile mükellef olmayan çocukta bu iki duygunun nasıl etki bıraktıklarıdır.Yerli-yersiz yapılan Allahkorkusu telkinlerinin çocuk ruhunda birtakım olumsuz sonuçlara yol açtığı belirlenmiştir.[508] Bu nedenle, denilebilir ki ilk yaşlardan itibaren başlatılması gereken din eğitimi-öğretiminde Allah sevgisi esas olmalıdır. Zira henüz mücerred kavramların, suç ve cezanın, günahın ne demek olduğunu kavrayamayan küçük yaştaki çocukların hayatında önemli bir rol oynayan korku duygusunun,Allah korkusu şekline dönüştürülmesi ve ebeveynin bundan faydalanma yoluna gitmeleri yanlış bir tutumdur. Daha önemlisi, çocuğun ilk eğitimcisi olan anne babaların, çocuğun herhangi bir hatalı hareketini gördükleri zaman "Allah seni taş yapar/ Gözünü kör eder/ Cehennemde yakar" vb. ifadelerle vazgeçirmeye çalışmaları, çocuğun ruh sağlığı ve gelecek hayatı için son derece zararlıdır. Herşeyden önce, çocuğa Allah Teala'yı sadece cezalandıran, azab veren biri olarak tanıtmak İslâm öğretisine ve eğitim ilkelerine ters düşmektedir. Çünkü Allah Teala'nın Celâl (zalimleri kahreden, kötüleri cezalandıran) sıfatları yanında, pek çok Cemâl (kullarını seven, koruyan) sıfatları da vardır.[509] Gerçekte, kullarını seven ve onlara sayılamayacak kadar nimetler veren [510] Allah Teala'yı çocuğun henüz işlenmemiş, temiz ve saf zihninde kızan, azab veren, cezalandıran biri olarak şekillendirmenin hiçbir doğru tarafı yoktur. Şurası unutulmamalıdır ki, çocuk ruhunu Allah korkusuyla disipline etmek -bir müddet için- mümkündür; ama bu kalıcı olmadığı gibi birtakım zararlı sonuçlar da doğuracaktır. Onun disipline edilmesinde başvurulacak yegane duygu Allah sevgisidir.[511]

e. Hoşgörülü ve Müsamahakâr Olmalıdır

Çocuklara her zaman ve her hususta sevgi ile davranılması, İslâmî prensiplerden biridir.[512] Kur'ân-ı Kerim'de baba-oğul ilişkisini içeren ayetlere bakıldığında, her defasında babanın oğula hitab tarzının "yavrucuğum; oğulcuğum" şeklinde olduğu görülecektir.[513] Aynı özellik hadislerde de göze çarpmakta ve Hz. Peygamber (sav)'in bütün çocuklara karşı genellikle "yavrucuğum" şeklinde sevgi ve şefkat ifadesiyle hitab ettiği görülmektedir.[514]

İslâm'ın temel prensiplerinden biri olan hoşgörü ve müsamahanın en güzel örneklerini Hz. Peygamber'in hayatında bulmak mümkündür. Özellikle O, çocuklara karşı engin hoşgörü ve müsamahasıyla dikkat çekmektedir.[515]

Din eğitimi-öğretiminin gerçekleştirilmesi esnasında çocuk bazen ilginç, bazen anlamsız, bazen de dinî açıdan uygun olmayan sorular sorabilir. Bu durumda *"çocukların buluğ çağına kadar dinen sorumlu sayılmadığı.."* hatırlanarak, [516] çocuk sert biçimde eleştirilmemelidir. Zira bu hadise göre, kişinin çocukluk çağında yapacağı hatalar, yanlışlar, günahlar yetişkin insanların yaptıklarının sonucunu doğurmayacaktır.[517] İslâm'ın çocuklara tanıdığı bu müsamaha ifadesi, yeri geldiğinde onlardan esirgenmemelidir. Özellikle büyüklerin bile zaman zaman yapmaktan kaçınamadıkları küçük hatalar ve kusurlar, çocuklar tarafından işlendiğinde, bunlar, birer günah olarak telkin edilmemelidir. Bu konuda Rousseau, "Doğmak üzere bulunan zevklerine cepheden yürüyerek karşı koyduğunuz ve hissettiği yeni ihtiyaçlara suç imişler gibi muamele etmeğe başladığınız zaman çocuğunuzun sizi uzun müddet dinlemeyeceğinden emin olunuz" demektedir.[518]

İsimlerinden biri de Halim (kullarına karşı hoşgörü ve hilm sahibi) olan Allah Teala'nın Hz. Musa ile Hz. Harun'u -yaptığı zulümleriyle tanınan- Firavuna gönderirken:

"*Firavun'a gidin, doğrusu o azmıştır. Varın ona yumuşak söz söyleyin, belki öğüt dinlerveya korkar"*buyurmuş olması dikkat çekicidir.[519]

Hz.Peygamber'in, yaramazlık yapan çocuklara hemen müdahale edilmesini yasaklayan hadisi[520] ile, Rousseau'nun "Arzu ettikleri vakit çocuklar sıçramalı,koşmalı ve bağırmalıdırlar. Zira çocukların bu hareketleri, kuvvetlenmeye yeltenen bünyelerinin ihtiyaçlarıdır. Çocuğun oyunlarına,

eğlencelerine, sevimli insiyaklarına daima hürmetkar olunuz"görüşünü[521] birleştirerek, çocuklara karşı müsamahakâr davranılması gerektiğini ifade etmek mümkündür.
Çocuğun yapmış olduğu hataları düzeltirken ona sert davranmanın zararlı olacağını belirten İbn Haldun, bunların çocuğun gönlünü alarak ve ona karşı yumuşak davranarak düzeltilmesi gerektiğine inanmaktaydı.[522]
Bu başlık altında değinilmesi gereken bir başka husus ise "affetmek" dir. Hoşgörü ve müsamahanın en üst noktası olarak da görülebilecek affetme, gerek Kur'ân'da, gerekse hadîslerde en güzel örnekleriyle yer almaktadır.[523] İslâm eğitimcileri de, çocuğun yaptığı hatalara ilk defa rastlanıldığında bunları affetmenin gereğini ifade etmişlerdir.[524] Nitekim örencilerin bir kısmı (% 5) yapılan olumsuz davranışta hemen cezalandırılmak yerine affedilmelerinin daha olumlu sonuçlar verebileceğini belirtmişlerdir.

f. Zaman Zaman Mükâfatlar Verilmelidir

Ailede gerçekleştirilen din eğitimi-öğretiminde mükâfatlara başvurma oranının % 63.61 ile sınırlı kaldığı, araştırmamız bulguları arasındaydı.[525] Öğretmenlerin % 43.9; öğrencilerin ise % 45.9 oranıyla taraftar olduğu "Çocuk çeşitli hediyelerle zaman zaman mükâfatlandırılmalıdır" görüşünün temelleri esasen Kur'ân ve Sünnette mevcuttur. Gerek ilgili ayetler, [526] Kur'ân-ı Kerim'in "mükâfatlandırma" prensibine "cezalandırma" dan daha fazla yer verdiğini ifade ederken,Hz. Peygamberin de maddî manevî türlerine başvurarak,çocukları mükâfatlandırdığına dair pek çok rivayet vardır.[527] Bu konuda İbn Miskeveyh, Gazâlî, İbnu'1-Hacc ve İbrahim Hakkı gibi İslâm eğitimcileri de iyi hareketlerinden dolayı,çocukların takdir,tebrik ve çeşitli hediyelerle taltif edilmelerinin gerektiğini ifade etmektedirler. [528]
Araştırmamız bulguları arasında önemli bir nokta da maddî ödüllere çocukların fazla rağbet etmedikleri konusudur, [529] Bu nedenle ekonomik yetersizlik maddî ödüllerle mükâfatlandırmaya engel teşkil etse de, anne baba, çocuk üzerinde en değerli mükâfatın "sevgi ve ilgi göstermek, güzel sözlerle övmek, takdir ve tebrik etmek" olduğunu bilmelidir[530] .Gerek yaptığı olumlu davranışlar, gerekse ezberlediği dua ve sûreler, yerine getirdiği ibadetler karşılığında, takdir ve tebrik edilen çocuklar bundan-olumlu yönde-oldukça

etkilenmekte ve memnun olmaktadırlar. Şu kadar var ki, yaptıklarım sadece mükâfat karşılığında yapma düşüncesine kapılmasına imkan verilmemelidir. [531]

g. Çocuk Fizikî Cezalara Maruz Kalmamalıdır

İslâm eğitim sisteminin ana kaynağı Kur'ân-ı Kerim, çocuklara en güzel şekilde hitab eden bir anlayış getirmiş [532] ve onları "dünya hayatının süsü" olarak nitelendirmiştir. [533] Kitab-ı Mukaddes'de (İncil ve Tevrat) çocukların dövülmelerini bizzat emreden ifadelerin, [534] bir benzerini Kur'ân-ı Kerim'de görmek kabil değildir. Hz. Peygamber de hayatı boyunca hiçbir çocuğu dövmemiş, bilakis onlara gösterilmesi gereken sevgi ve şefkatin en güzel örneğini vermiştir. Bu itibarla, ailede gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminde başvurulacak ceza türlerine dikkat edilmeli, özellikle dayak vb. fizikî cezalara başvurulmamasına özen gösterilmelidir. Zira bu ceza türünün olumsuz etkileri oldukça yüksektir.

Ailede din eğitimi konusunda fizikî cezaya başvurma konusunda Hz. Peygamberin sadece namaz ibadetiyle ilgili olan ifadesine tekrar değinmek istiyoruz. Hz. Peygamberin dayağı yasaklayan ifadeleri ve uygulamaları dayağa izin mahiyetindeki açıklamalarını gölgede bırakacak derece çoktur.[535] Sadece namaz konusunda çocukların dövülebileceği belirtilen hadisin hükmünün başka bir hadis ile yürürlükten kaldırıldığını ifade eden İslâm bilginleri de vardır. Ancak burada önemli olan,-ilgili konuda da tartışıldığı üzere-namaz kılması konusunda yapılabilecek yardımların, verilecek bilgilerin eksiksiz olarak anne baba tarafından yerine getirildiği halde yine sonuç alınamıyorsa, son çare olarak ve faydalı olacağına da inanılıyorsa dövme işine başvurulabildiğidir.[536] Bu iznin pedagojik sınırlar çerçevesinde ele alınması konunun tahlilini kolaylaştıracaktır. Öte yandan İslâm Hukukçuları çocuğun fizikî cezalarla cezalandırılabilmesinde birçok sınırlayıcı ilke tesbit etmiş ve bunlara uymayanların tazminat ödemeye mahkum olacaklarını ifade etmişlerdir.[537] Bu ilkeler incelendiğinde, dayağa çok sınırlı şartlarla izin verildiği görülecektir. Gerek Batı eğitim sistemi incelenirken, sistemin yapı taşları olan pedagogların bir kısmının dayağı son derece savunmaları,[538] gerekse Medeni Kanun'da yer alan "Ana babanın çocuklarının itaat etmesini isteme hakkı yanında, itaat etmeyen çocuklarını te'dip etme hakları da vardır" (M.K.267) maddesi kar-

şısında, İslâm Hukuku ilkelerinin [539], pek çok pedagojik özellikler ihtiva ettiği görülecektir. İslâm eğitimcilerinden bir kısmı ancak belirli şartlarla ve eğitim maksadıyla dayağa başvurulabileceğini ifade ederken, [540] bir kısmı ise dayak cezasının kesinlikle karşısındadırlar.

İslâm eğitim sisteminin kaynakları olan Kur'ân, Sünnet ve İslâm eğitimcileri perspektifiyle yaklaştığımız konuya bir de bu konuda yapılmış araştırmalar açısından bakmak istiyoruz. Yapılan araştırmalarda, ailede başvurulan dayak cezasının, çocukta heyecansal gerginlik meydana getirdiği,[541] aşırı kaygı ve nörotik eğilimlerin temelinde katı ve cezaya yönelik otoriter ana baba davranışlarının var olduğu belirlenmiştir.[542] Yine ağır baskı ve dayağın, çocuğun kişiliğini ezmek, kendine güvenini yok etmek, yalana ve ikiyüzlülüğe sevketme gibi kötü ahlâkî sonuçlara yol açmasının yanında, birtakım psikolojik bozukluklara da sebep olduğu araştırmalar sonucunda ortaya konulmuştur. Bunlar, çocuğun evden kaçması, korkak veya öfkeli olması, saldırganlık ve düşmanlık hisleriyle dolu olması, başkalarına eziyet veren, eşyaları kıran sadist ruhlu biri olması ve altını ıslatması., gibi psikolojik ve sosyolojik yönden anormal durumlardır.[543] Bu zararları dışında, küçük yaşlarda sık sık dayak yi-yen çocukların ileriki yaşlarda bundan zevk alan (mazohist) kişiler haline gelebilecekleri de ifade edilmiştir.[544]

Suçlu çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmada ise, bunların % 86.9'unun, anne babaları tarafından dayakla cezalandırıldıkları belirlenmiştir.[545] Dayak ve diğer cezaların çocukta daha çok korkuya dayalı bir ahlâk geliştirdiği,[546] bu nedenle dayak cezasından korkarak söylenen yalanların çocuk tarafından bilerek söylendiği ifade edilmektedir.[547]

Dayak, genelde atanı utandıran, dövüleni küçülten ve buna şahit olanları da en azından üzen bir davranıştır. Dayak bir anlık öfkeyle verilen, çoğu kez de amacını aşan bir ceza yöntemidir.[548] Eğitici, değeri oldukça az olan bu yöntemin sağladığı itaat geçicidir. Ancak çocuğu ikiyüzlülüğe, riyakârlığa sevketmesi açısından, zararı kişilik ve karakteri bozması yönüyle oldukça büyük olacaktır.[549] Bilinmelidir ki, çocukların şeref ve haysiyetleri sanıldığından çok daha kuvvetlidir. Hiçbir çocuk ezilmesini ve şerefsiz duruma düşmesini istemez. Halbuki dayak cezası ve hakaret hem çocuğu kızdırır, hem de onun haysiyetini zedeler. Eğer bu ceza başkalarının yanında verilecek olursa, çocuğun ne derece sarsıldığını reaksiyonlarından anlamak mümkündür.[550] Dayak cezasının

vahşilik ve şiddet meydana getireceğine inanan Russel, hiçbir zaman bunun bir eğitim vasıtası olacağına inanmadığını söylerken,[551] Luis Perval dayağı, çocuğu intihara sevkeden sebeplerden biri olarak görmektedir.[552]

Öte yandan çocukta vicdan ve ahlâk gelişimi konusunda yapılan çeşitli araştırmalar, çocuklara sık sık uygulanan güç gösteriminin (çocuğu dövmek, bodruma kapamak) çocukta zayıf vicdan gelişimi (yetersiz iç kontrol) meydana getirdiğini ortaya koymuştur.[553] Bunun yanında ABD'de yapılan bir dizi araştırma sonucunda, tahakküm ve baskı metodunu takib eden ana-baba gözetiminde yetişen çocukların itaat, düzen, temizlik ve işbirliği gibi vasıfları geliştirdiklerini, buna karşılık, nefse güven, teşebbüs, kendine yeterlilik, girişkenlik ve önderlik gibi özelliklerden mahrum oldukları görülmüştür.[554] Dayakla yetişen çocuğun ileride dayak atan bir ana-baba olacağı düşüncesini, [555] yapılan araştırmaların bu yöndeki bulguları desteklemektedir.

Bu bilgilere, ülkemizde son yıllarda gerçekleştirilen ve 16 ilde, 4-12 yaşları arasındaki 50.473 çocuk üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçlarını eklemek istiyoruz. Bir araştırmacı grubu tarafından gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda, sık sık fizikî cezalara başvurulan ya da dayakla cezalandırılan çocuklarda-daha önce yapılan araştırmalarda da tesbit edilen- bazı problemlerin ortaya çıktığı belirlenmiştir.[556] Fizikî ceza türlerinden biri olan dayağa, ailede başvurulma oranının ülkemizde %63 düzeylerine ulaştığının tesbit edilmesi [557] düşündürücü iken bu oranın araştırmamız bulgularında %8.01 oranında gerçekleşmesi,[558] dindar ailelerde bu ceza türüne daha az başvurulduğu şeklinde yorumlanabilir. Ancak yine de -% 30 oranıyla- çocuk üzerinde en fazla olumsuz etkiye dayak cezasının yol açtığını belirtmeliyiz [559]. İstatistiki sonuçlar yardımıyla desteklenen bu tesbit ve daha önceden zikrettiğimiz teorik gerekçeler ışığında ortaya koymak istediğimiz husus şudur: Her ne kadar ülkemizde dayak cezasına aileler yüksek oranlarda başvurmakta iseler de, doğru olan, ailede gerçekleştirilen din eğitim-öğretiminde, gerek iman konularının öğretimi, gerekse ibadetlere karşı teşvik ve yönlendirmelerde dayak cezasına başvurulmamasıdır. Dayak cezasıyla yaptırılan bir din eğitimi-öğretimi, bu baskının kalktığı yıllar olan ergenlik öncesi ve ergenlik yıllarında, çocuğun ibadetleri terkeden, dinî değerlere sırt çeviren biri olmasına sebep olabilir. Bu itibarla, ailede gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminde buraya kadar anılan prensiplerin uygulanması fayda vermezse başvurulabilecek ceza türleri, "sevgi

ve ilgi göstermemek" şeklinde manevî bir ceza türü olmalı, gerektiğinde "tenkid ve uyarı" cezası denenmeli ve azarlama cezasıyla yetinilmelidir. Ebeveyn-çocuk ilişkilerini zedeleyen, aradaki sevgi ve saygı bağlarını koparan bir ceza türü olan dayak ile ideal bir iman ve ibadet eğitimi ve öğretiminin gerçekleştirilebileceği kanaatinde değiliz.

B. Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat ve Ceza

"Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi Kavramıyla burada, gerek Diyanet İşleri Başkanlığınca resmî olarak, gerekse bazı kuruluş ve cami derneklerince gayr-ı resmî olarak gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretimi kasdedilmektedir. Yaygın Din Eğitimi kavramı içinde Diyanet İşleri Başkanlığınca yaz aylarında camilerde, genellikle öğrencilere yönelik olarak açılan “Yaz Kur'ân Kursları" ile, sair zamanlarda yetişkin insanlara hitab etmesi gayesiyle açılan "Akşam Kur'ân Kursları" yer aldığı gibi, bu faaliyetler yanında, belirli yönetmelikler çerçevesinde, yine Başkanlığın gözetim ve denetiminde faaliyet gösteren Kur'ân Kursları da bulunmaktadır.[560]
Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminin temel taşı olan Kur'ân Kursları hakkında ne yazık ki yeterli araştırmalar yapılmış değildir. Bu konuda yapılan birkaç araştırmanın [561] dışında başka herhangi bîr materyale sahip değiliz. Oysa Kur'ân kursları, gerek problemlerinin belirlenmesi, gerekse daha iyi şartlara kavuşturulmasına imkan tanıyacak pek çok alan araştırmasına muhtaçtır. Bu kurumların yeterli ve detaylı bir şekilde incelenmesi, hem problemlerin tesbiti ve çözümüne ışık tutacak, hem de bu kurumlar hakkında ileri sürülen birtakım spekülatif düşüncelerin, doğruluk derecesini belirlemede yardımcı olacaktır.
Din Eğitimi ve Öğretiminin önemli bir boyutu olan Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminin göz ardı edilmesinin, incelediğimiz konunun bütünlüğünü zedeleyebileceği düşüncesiyle, uyguladığımız anket formunda bir bölüm oluşturarak öğrencilere, İmam-Hatip Lisesine gelmeden önce gitmiş oldukları yaygın din eğitimi ve öğretimi kurumları hakkında birtakım sorular yöneltilmiştir. Ardından, bu kurumlarda, kendilerine çeşitli vesilelerle verilen mükâfat ve cezaların, oranı, sıklığı, türü ve onlar üzerindeki etkileri konusunda sorular sorulmuştur. En sonda ise bu kurumların öğrenci gözündeki durumu ve itibarını belirlemek amacıyla, açık uçlu sorular yöneltilerek konu tamamlanmaya çalışılmıştır. İmam-Hatip Lisesine gelmeden önce pek çok öğrencinin bu kurumlara gitmiş olabileceğini varsayarak oluşturulan bu bölüm vasıtasıyla,

öğrencilerin bu kurumlar hakkında objektiflik oranı yüksek ve önemli bulgular ihtiva eden görüşlerine ulaşmak mümkün olmuştur kanaatindeyiz. İstatistiki metodlar desteğiyle değerlendirilen bu bölümün, bundan sonraki çalışmalara önemli ölçüde ışık tutacak bilgiler ihtiva ettiği inancındayız.

1. Türkiye'de Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi

Konunun ilk satırlarında da ifade edildiği üzere Türkiye'de yaygın din eğitimi ve öğretimi, gerek Diyanet İşleri Başkanlığının gözetim ve denetimindeki Kur'ân Kursları ve camilerde, gerekse gayr-i resmî yoldan çeşitli kuruluşlarca (vakıf, dernek vb.) gerçekleştirilmektedir. Buna, şahsî gözlemlerimizle de şahid olduğumuz doğu bölgelerindeki özel bir hocadan alınan eğitim-öğretimi de eklemek gerekecektir. Gerek devlet, gerekse halkın katkılarıyla gerçekleştirilen yaygın din eğitimi ve öğretiminin çeşitli boyutlarını tesbit etmek amacıyla, öğrencilere bir dizi soru yöneltilmiştir. Bu sorular vasıtasıyla konu incelenmeye çalışılacaktır.

a. Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi Kurumlarına ilgi

Ülkemizde, yaygın din eğitimi ve öğretimi kurumlarına ilginin yüksek düzeyde olduğunu varsaymıştık. Nitekim uyguladığımız ankette, bu oranın % 95.49 düzeyinde gerçekleşmesi, bu kurumlara karşı büyük ilginin bir göstergesidir. Her ne kadar, araştırmamızın dört İmam-Hatip Lisesiyle sınırlı olması, verilen rakamın genelleştirilmesine imkan vermese de Türkiye'de yaygın din eğitimi kurumlarının büyük ilgi gördüğü de bir gerçektir.[562] Her geçen gün artan Kur'ân Kursu ve öğrenci sayısı ve halka yönelik Kur'ân kurslarının, diğer kurslardan daha fazla ilgi görmesi de,[563] bu görüşümüzü desteklemektedir.
Anket sonuçlarımıza göre öğrencilerin % 43.59'u "Cami hocasına"; % 22.34'ü "Hem Kur'ân kursuna hem de cami hocasına"; % 21.94'ü sadece "Kur'ân Kursuna" gittiğini belirtmiş, % 7.62'si ise "Özel bir hocadan" ders aldığını ifade etmiştir.[564] Hiçbir yaygın din eğitimi kurumuna gitmeyenlerin oranı ise % 4.51 düzeyindedir [565].

Tablo- 22: İmam-Hatip Lisesine Gelmeden Önce Gidilen Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi Kurumları

SEÇENEKLER	SAYI	
1. Kur'ân Kursuna gittim	219	21.94
2. Cami hocasına gittim	435	43.59
3. Hem Kur'ân Kursuna,hem de cami hocasına gittim.	223	22.34
4. Özel bir hocadan ders aldım.	76	7.62
5. Hiçbirine gitmedim.	45	4.51
Katılan	998	100.00
Cevapsız	2	
TOPLAM	1000	

Bu sonuçlardan, öğrencilerin % 95.49'unun İmam-Hatip Lisesine gelmeden önce herhangi bir yaygın din eğitimi kurumuna gitmiş olduğu anlaşılmaktadır. Daha önce yapılan (1982) bir araştırmada da bu kurumlara gitmiş olanların % 93.88 seviyesinde gerçekleşmiş olması, [566] bulgular arasında paralellik olduğunu ve arada geçen zamanın, yaygın din eğitimi kurumlarına olan ilgiyi azaltmayıp bilakis artırdığını ortaya koyarken, 1989 yılında üniversite gençliği üzerinde gerçekleştirilen bir diğer araştırmada öğrencilerden %96.4'ünün herhangi bir din eğitimi kurumu aracılığı ile dinî eğitim gördüklerinin tesbit edilmiş olması,[567] toplumun her kesiminde, bu kurumlara karşı büyük bir ilginin varlığına işarettir.

b. Yaygın Dîn Eğitimi ve Öğretimi Kurumlarına İlk

Bu kurumlara öğrencilerin hangi yaşlarda gitmeğe başladığını tesbit etmenin, birtakım problemlerin çözümünde önemli ipuçları vereceği kanaatindeyiz. Bunu belirlemek amacıyla oluşturulan yaş gruplarını, öğrenciler, aşağıdaki oranlarla işaretlemişlerdir.[568]
Soru 31: Kur'ân Kursuna, cami veya özel bir din hocasına ilk olarak kaç yaşlarında gitmeğe başladınız?

Tablo- 23 Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi Kurumlarına İlk Olarak Gidilen Yaşlar

YAŞLAR	SAYI	%
1. (5-6)	207	21.70
2. (7-8)	292	30.61
3. (9-10)	218	22.85

4. (11-12)	180	18.87
5. (13-14)	57	5.97
Katılan	954	100.00
Cevapsız	46	
TOPLAM	1000	

Buna göre, öğrenciler çoğunlukla 7-8 yaşlarında, gerek Kur'ân okumayı öğrenmek, gerekse diğer dinî bilgileri edinmek amacıyla, aileleri tarafından herhangi bir yaygın din eğitimi kurumuna gönderilmektedirler. Bu yaşlar aynı zamanda ilkokula başlama çağına tekabül etmektedir. Ancak %21.70 oranında 5-6 yaş grubunun işaretlenmiş olması da gözden kaçırılmamalıdır. Bu tesbit, öğrencilerin bir kısmının daha ilkokula başlamadan önce dahi adı geçen kurumlara gönderilmiş olabileceğine bir işarettir.[569]
Bu bulgular, öğrencilerin birçoğunun çocukluk çağlarından itibaren başlayarak, çeşitli yaş dönemlerinde de devam etmek üzere bu kurumlara gittiklerini ifade etmektedir.

c. Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi Kurumlarına Devam Edilen Süre

Bu kurumlara öğrencilerin, çocukluk yıllarında ne kadar süreyle devam ettiklerinin belirlenmesi de birtakım problemlerin çözümünde rol oynayabilir. Bu soruyla ilgili tesbitler konunun ileriki bölümlerinde bazı hususlarda yapılan yorumlarda yardımcı olabilecektir. Öğrencilerin bu kurumlara ne kadar süreyle, ya da hangi zamanlarda devam ettiklerini belirlemek amacıyla sorulan soruya aşağıdaki cevaplar alınmıştır.
Soru 32: Kur'ân Kursu, cami veya özel bir din hocasına ne kadar süreyle devam ettiniz?

Tablo- 24 Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi Kurumlarına Devam Edilen Süre

SEÇENEKLER	SAYI	%
1. Yaz tatillerinin tamamında	278	29.14
2. Bazı yaz tatillerinde	223	23.38
3. (2-3) yıl boyunca (hafızlık için)	149	15.62
4. Hafta sonlarında	38	3.98
5. Başka [570]	266	23.68

Katılan	954	100.00
Cevapsız	46	
TOPLAM	1000	

Tablodan da anlaşıldığı üzere öğrencilerin bu kurumlara en çok devam ettikleri zaman dilimi, yaz tatilleridir.Bu tesbit aynı zamanda biraz önce ifade ettiğimiz,"çocukların küçük yaşlardan itibaren cami hocalarına gönderildiği" yönündeki görüşümüzü de desteklemektedir.
Her üç öğrenciden birinin, yaz tatillerinde yaygın dîn eğitimi kurumlarına -ki bu genellikle cami ve Kur'ân Kurslarıdır-gitmiş olduğu şeklinde de açıklanabilecek bu durum, yazları açılan Kur'ân kurslarının oldukça rağbet gördüğünü ortaya koyarken,kursların daha iyi şartlara kavuşturulmaları halinde,bu sayının daha da artabileceğine bir işaret sayılabilir.[571]

d. Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi Kurumlarının Yararlılık Derecesi

Gerek Kur'ân'ı okumak ve ezberlemek, gerekse dinî bilgiler edinmek amacıyla ilgili kurumlara başvurarak belirli bir süre öğrenim gören öğrencilerin bu kurumlardan ne derece faydalandıkları da çözülmesi gereken problemler arasındadır. Bu konudaki tesbitler, arzu edilen hedeflere ulaşılıp-ulaşılmadığının belirlenmesine de katkıda bulunacaktır. Öğrencilere bu konuda yöneltilen soruya, aşağıdaki cevaplar verilmiştir.
Soru 33: Aldığınız eğitim sonunda Kur'ân'ı okuma ve ezberleme yönüyle hangi durumdasınız?

Tablo- 25 Yaygın Din Eğitimi Ve Öğretimi Kurumlarının Yararlılık Derecesi

SEÇENEKLER	SAYI	%
1. Şu anda sadece yüzünden okuyabiliyorum ve ezberimi de unuttum	34	3-57
2. Kur'ân'ı yüzünden okuyabiliyorum ve bazı sureler de ezberimde	703	73.84
3. Hafızlığa çalıştım ama tamamlayamadım	50	5.25
4. Hafızlığa çalıştım şu anda hafızım	106	11.13
5. Başka	59	6.20
Katılan	952	100.00
Cevapsız		48

TOPLAM	1000

Tablo 25'te de görüldüğü üzere, öğrencilerin % 73.84'ü, gördükleri öğrenim sonucunda Kur'ân-ı Kerim'i yüzünden ve bazı sureleri de ezberden okuyabilecek hale gelmişlerdir. Öğrencilerin 3/4'ünün bu seviyeye ulaşması sevindirici iken, %3.57'sinin ise ezberlerini unutması, devam ettikleri eğitim kurumu olan İmam-Hatip Liselerindeki Kur'ân derslerinin yetersizliğini ve ideal seviyede olmadığını çağrıştırmaktadır.[572] Bununla beraber, öğrencinin şahsından kaynaklanan ihmaller sonucunda ezberlerin unutulabileceği de gözardı edilmemelidir.
Öğrencilerden %5.25'inin, hafızlık eğitimini tamamlayamadıkları görülmektedir. Bu oranın içinde, öğrencinin, öğreticilerin ve kurumların paylarının ne kadar olduğu da araştırılması gereken noktalardan biridir. Zira hafızlık eğitimini tamamlayamamak, öğrencinin zeka ve psikolojik yapısına bağlı olabileceği gibi, öğreticinin tutum ve davranışları ve bu kurumların fizikî kapasite durumlarıyla da yakından alâkalıdır.[573]
Öğrencilerden %11.13'ünün ise hafızlık öğrenimlerini tamamladıkları görülmüştür [574]. Bu öğrencilerin hafızlık yaptıkları eğitim kurumlarıyla organik bağlarının bulunmaması, verecekleri bilgilerde objektiflik oranını artıracaktır kanaatindeyiz..

2. Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat

Genel eğitim-öğretimde olduğu gibi, yaygın din eğitimi ve öğretiminde de zaman zaman, özendirme ve yapılan olumlu davranışları pekiştirme ve başarıyı teşvik amacıyla, ilgililerce çeşitli mükâfatların verildiği bilinmektedir.[575] Bu başlık altında, başta Kur'ân Kursları olmak üzere, tüm yaygın din eğitimi kurumlarında, öğreticiler tarafından öğrencilere verilen mükâfatların oranı, sıklığı, türü ve öğrenci üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Bu bölümde de, çevre,sınıf, cinsiyet ve sosyal çevre gibi ana bağımsız değişkenlerin yanı sıra, konunun gerektirdiği diğer değişkenler de değerlendirmeye alınarak, konu bir bütünlük içinde incelenmeye çalışılacaktır.

a. Mükâfatlandırma Oranı ve Sıklığı

Ankette yer alan "Kur'ân kursu, cami veya özel bir din hocasından aldığınız din eğitimi ve öğretiminde size mükâfat veriliyor muydu?" sorusuna öğrenciler %

43.82 oranında "Evet bazen"; % 7.34 ile "Evet sık sık"; % 48.84 oranında ise "Hayır" cevabını vermişlerdir. % 4.6 oranındaki bir öğrenci grubu bu soruyu cevapsız bırakmıştır. [576]

Grafik I / Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükafatlandırma Oranı

%4.6
Hayır
Cevapsız

Bu sonuçlara göre, yaygın bir din eğitimi ve öğretimi kurumuna gitmiş öğrencilerin % 43.82'sinin bu kurumlarda çeşitli şekillerde zaman, zaman mükâfatlandırıldıktan görülmektedir. Sık sık mükâfat alanların % 7.34 ile sınırlı kalması, ardından bu soruya "hayır" cevabı verenlerin % 48.84 oranıyla yüksek düzeyde bulunması çeşitli şekillerde yorumlanabilir. Yaygın din eğitimi kurumlarında görevli öğreticilerin yarıya yakınının mükâfata hiç başvurmadıklarını ortaya çıkaran bu gerçek, bu kurumların daha pek çok yönden araştırılmaya muhtaç oluşunun bir başka göstergesidir. Mükâfatlandırma oranının % 50 düzeyiyle sınırlı kalmasında, öğreticilerin, mükâfatı sadece maddî ödüller şeklinde algılamaları ve maddî imkanların da buna elvermeyeceği şeklinde düşünmeleri söz konusu olabilir. Bunun yanında mükâfatın öğrenciyi başarıya teşvik edici yönü yeterince -kavranmamış olabileceği gibi, bizim bilemediğimiz birtakım sebepler de bu konuda rol oynayabilir. Bu başlık altında, yaygın din eğitimi-öğretiminde mükâfatlandırma oranı ve sıklığını bağımlı değişken olarak esas alacak, bağımsız değişken hükmündeki diğer faktörlerin bu konuda nasıl bir rol oynadığını belirlemeye çalışacağız. Frekans dağılımı ve chi-kare değerleri Tablo 26'dan izlenebilir.

Tabloda çevre faktörünün birtakım farklılaşmalara yol açtığı görülmektedir. Chi-kare testinin desteklediği bu farklılaşmada, doğu bölgesi genelinde, yaygın din eğitimi kurumlarında mükâfatlandırmaya daha çok başvurulduğu görülmektedir. Bu oran Van'da % 49.3; Erzurum'da % 44.5 iken; Bursa'da % 43.1; Balıkesir'de ise % 41.1 düzeyindedir.[577]

Tablo- 26: Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükafatlandırma Oranının Değişkenlere Göre Dağılımı

Sınıf ve cinsiyet faktörleri ise bu konuda önemli sayılacak bir farklılık meydana

getirmemektedirler.
Sosyal çevre faktöründe ise farklılaşma görülmektedir: Çapraz çizelgede görüldüğü üzere, öğrencilerden ailesi yurtdışında bulunanlar, mükâfatlandırılma oranında en yüksek seviyededirler (% 64.3). Bunun muhtemel sebepleri arasında, ailesi yurtdışında bulunan öğrencilerin daha çok yatılı Kur'ân Kurslarında okumaları ve yatılı olarak okuyanların daha başarılı oldukları [578] hususu zikredilebilir.
Gidilen yaygın din eğitimi kurumu da bu konuda farklılaşmaya sebep olmaktadır. Mükâfata bazen ya da sık sık başvurma oranının en çok özel bir hocadan dinî eğitim alanlarda görülmesi biraz önce dipnotta açıkladığımız hususu da desteklemektedir. Bu durum öğretici ile öğrenci arasındaki diyaloğun daha iyi seviyede olduğu şeklinde de yorumlanabilir. Nitekim öğreticilerin, öğrencilerin sayıca çokluğundan şikayet etmeleri de bu diyaloğu engelleyen faktörlerden biri olarak görülmektedir.[579] Özel hocadan alınan din eğitimi ve öğretiminde ise böyle bir problem söz konusu değildir.
Mükâfata en az seviyede başvuranların, cami hocaları oluşu da dikkat çekicidir. Genellikle yazları açılan Kur'ân kurslarını ya da hafta sonları verilen din eğitimi öğretimi faaliyetlerini, cami hocaları yürütmektedir. Bu görevlilerin ise eğitim ve pedagojik formasyon yönüyle eksiklikleri gözden uzak tutulmamalıdır. Cami görevlilerinin daha ziyade ilkokul mezunu olmaları [580] ve pedagojik formasyon yetersizlikleri, mükâfatın öğrenci üzerinde olumlu etkilerini yeterince kavrayamamada etkin bir rol oynayabilir. Chi-kare testi sonucunun anlamlı bulunması konunun üzerinde önemle durmayı gerektirmektedir.
Yaygın din eğitimi ve öğretimi kurumlarına devam edilen süre faktörü ile mükâfatlandırma arasında da anlamlı bir ilişki vardır. Bu anlamlı ilişki, aynı zamanda bundan önceki değişken hakkında yaptığımız yorumları da desteklemektedir. Buna göre mükâfatlandırmaya zaman zaman ya da sık sık başvurma oranı en az seviyede "Bazı yaz tatilleri" ve "Hafta sonları" seçeneklerinde gerçekleşmektedir (% 36.9 - % 36.8). Bu ise, camilerde öğreticilik görevinde bulunan din görevlilerinin, kısa sürelerle de olsa, camilere dinî bilgiler ve Kur'ân okumayı öğrenmek amacıyla gelen öğrencilere yeterli ilgi göstermedikleri endişesini doğurmaktadır. Bu ilgisizliği sadece din görevlilerinin şahsına bağlamak hatalı olabilir. Başka faktörler de bu konuda rol oynayabilir. Ancak chi-kare sonucunun yüksek derecede anlamlı oluşu konunun üzerinde önemle durmayı gerektiren bir husustur.

b. Verilen Mükâfat Türleri

Gerek teorik kaynaklar, gerekse ön anket yardımıyla oluşturulan seçenekler genellikle öğrencinin durumunu yansıtmıştır. [581]

Tablo- 27 Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Verilen Mükâfat Türleri

SEÇENEKLER	SAYI	%
1. Güzel sözlerle övdüler, tebrik takdir ettiler.	230	46.84
2. Bana olan sevgi ve ilgileri arttı.	107	21.79
3. Arzu ve isteklerimi yerine getirdiler.	14	2.85
4. Değişik armağanlar (kitap, para vb.) hediye ettiler.	78	15.59
5. Hepsi	58	11.81
6. Başka	4	0.81
Katılan	491	100.00
Cevapsız		
TOPLAM	509	1000

Buna göre, yaygın din eğitiminde öğreticilerin % 46.84'u bir manevî mükâfat türü olan "Güze! sözlerle övmek, takdir ve tebrik etmek" metoduna başvurmaktadırlar. İkinci sırada ise "sevgi ve ilgide artma" gelmektedir (% 21.79). Akabinde bir maddî mükâfat türü olan "Değişik armağanlarla ödüllendirmek" yer almaktadır (% 15.89). Son olarak, bu mükâfat türlerinin hepsinin birden uygulandığını ifade eden 5. seçenek gelmektedir.

c. Mükâfatların Öğrenci Üzerindeki Etkileri

Yukarıdaki mükâfat türlerinin, herhangi bir yaygın din eğitimi kurumuna devam etmiş öğrenciler üzerindeki olumlu-olumsuz etkilerini belirlemek amacıyla sorulan soruya, öğrencilerden % 89.61'i "Olumlu etkisi oldu, öğrenme isteğim ve başarım arttı"; % 1.02'si, "Olumsuz etkisi oldu. Mükâfatlar beni şımarttı ve başarımı azalttı."; %-8.96'sı "Olumlu veya olumsuz bir etkisi olduğunu hatırlamıyorum" cevabını vermişlerdir. İki öğrenci ise "Başka seçeneğine "Bazen olumlu bazen de olumsuz etkisi oldu" şeklinde görüş bildirmişlerdir.[582]

Grafik J / Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Verilen Mükâfatların Öğrenci Üzerindeki Etkileri

Hatırlamıyor "" 8.96
Olumsuz 1.02
Öğrencilerin verdikleri bu genel cevaplardan, mükâfatın öğrenci üzerinde % 89.61 gibi yüksek düzeyde olumlu etki bıraktığı ortaya çıkmaktadır. Bu tesbit ise, öğrenciyi çalışmaya motive etmek için mükâfat türlerine yeri ve zamanı gelince başvurulmasının, küçümsenemeyecek oranda olumlu etki yapacağını ortaya koymaktadır.[583]
Bu tesbit kadar, yaygın din eğitiminde verilen mükâfat türlerinden hangisinin öğrenci üzerinde daha olumlu etki bıraktığını belirlemek de önemlidir. Böyle bir tesbit, konuyla ilgilenenlere önemli ipuçları verecektir. Mükâfat türlerinden hangisinin öğrenci üzerinde olumlu hangisinin olumsuz etki bıraktığı ise chi-kare testiyle ortaya çıkmaktadır. Bu amaçla uygulanan chi-kare testinde anlamlılık oranı yüksek bir ilişkinin var olduğu görülmüştür. Bu ise tesbitin güvenilir oluşunu ifade etmektedir.

Tablo- 28: Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Verilen Mükâfat Türleri İle Olumlu-Olumsuz Etkileşim Arasındaki Dağılım

Bu sonuçlara göre, yaygın din eğitimi ve öğretiminde, gerek olumlu davranışlara özendirmek ve bu tarzdaki davranışları pekiştirmek, gerekse başarıyı teşvik amacıyla verilen mükâfat türleri, olumlu-olumsuz yönleriyle ele alındığında, ilk sırada, % 94.8 olumlu ve % 0 olumsuz oranıyla, mükâfatların hepsinin birden uygulandığını ifade eden 5. seçenek yer almaktadır. Bunu "sevgi ve ilginin artması" ve "güzel sözlerle övmek, takdir ve tebrik etmek" izlemektedir. Bunların ardından "Arzu ve isteklere olumlu cevap vermek" en sonda ise maddî

ödülleri ifade eden "Değişik armağanlar.." seçeneği gelmektedir.
Chi-kare testinde anlamlılık derecesinin oldukça yüksek bulunmasıyla da desteklenen bu frekans dağılımına göre denilebilir ki, yaygın din eğitimi kurumlarında, öğreticilerin öğrencilerine verebilecekleri olumlu etkisi en yüksek, olumsuz yönü ise en az olan mükâfatlandırma şekli, adı geçen mükâfat türlerinin hepsine birden yeri ve zamanını gözeterek başvurmaktır. Bunun hemen ardından, sevgi ve ilgi göstermek ve güzel sözlerle tebrik ve takdir etmek gelmektedir. Bu mükâfat türlerinin % 90 düzeyinde olumlu etkisinin yanında, olumsuz etkisinin ise %1 düzeyiyle oldukça düşük seviyede gerçekleşmesi ve sonuçların istatistikî yönden de desteklenmesi, konuyla ilgilenenlerin, üzerinde düşünmesi gereken bir konudur. Diğer önemli bir nokta ise, bir maddî mükâfat türü olan değişik armağanların hediye edilmesi,olumlu etki bırakması yönüyle en son sırada gelmektedir. Bu da öğrencilerin maddî mükâfat türlerinden ziyade manevî mükâfat türlerine daha ehemmiyet verdikleri şeklinde bir yorum yapmamıza imkan vermektedir.

3. Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Ceza

Yaygın dîn eğitimi ve öğretiminde bazı alışkanlıklar kazandırmak veya bazı davranışları terkettirmek ya da derslere çalışmasını sağlamak amacıyla öğrencilere birtakım cezaların verildiği bilinmektedir.[584] Bu bölümde, anket uygulanan öğrencilere, yaygın din eğitimi ve öğretimi kurumlarında verilen cezaların sıklığı ve oranı, türleri ve öğrenci üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Bu konuda da standart ve konunun gerektirdiği değişkenlerle, yaygın din eğitimi ve öğretiminde cezalandırma arasındaki ilişkiler, tablolar ve chi-kare testi sonuçlarıyla ortaya konulacaktır.

a. Cezalandırma Oranı ve Sıklığı

Ankette yer alan, "Kur'ân Kursu, cami veya özel bir din hocasından aldığınız din eğitimi ve öğretiminde size ceza veriliyor muydu?" sorusuna öğrenciler % 53.99 oranında "Evet bazen"; % 7.45 ile "Evet sık sık"; % 38.55 oranında ise "Hayır" cevabını vermişlerdir. % 4.8 oranında bir öğrenci grubu bu soruyu cevapsız bırakmışlardır.[585]

Grafik K / Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Cezalandırma Oranı

% 38.55
%7.45
%4.B
Evet bazen
Evet sık sık
Hayır
Cevapsız
Ortalama olarak % 61.44 oranında "Evet bazen/sık sık" cevabının alınmış olması, çeşitli türlerine başvurularak yaygın din eğitimi-öğretiminde cezalandırma oranının hayli yüksek düzeyde olduğunun İlk belirtisidir. Bu oranın ailede verilen din eğitiminde başvurulan cezalandırma oranından % 50 nisbetinde fazla olması[586], düşündürücüdür. İster bazen, ister sık sık verilen bu cezalarda çeşitli değişkenlerin ne derece rol oynadığını ele alarak konuyu irdelemeye çalışacağız.[587]
Çevre, cezalandırma konusunda farklılaşmaya sebep olmakta, bu farklılaşmanın anlamlı olduğu da chi-kare tablosunda gözlenmektedir. Buna göre,cezaya bazen başvurma oranında Erzurum, şehirler arasında en yüksek seviyede yer almaktadır (% 55.5). Ardından Van ve Balıkesir gelmekte (% 52.5), son sırada ise Bursa yer almaktadır (% 52.2) [588]
Sınıf değişkeninin ise bu konuda küçük bir farklılaşma meydana getirdiği görülmektedir. Buna göre lise II'ler yaygın din eğitimi-öğretimi yıllarında, lise IV. sınıf öğrencilerine nazaran daha az cezalandırmaya maruz kalmışlardır. Ancak chi-kare sonuçları bu dağılımı desteklememektedir.
Cinsiyet faktörü ise bu konuda anlamlı bir farklılaşmaya sebep olmakta ve frekans dağılımındaki bu anlamlılık derecesi bariz bir şekilde görülebilmektedir. Buna göre erkeklerin cezalandırılmada "Evet bazen" cevabını verdikleri % 60.3'lük oran, kızlarda bunun yarısına tekabül eden % 32.2 düzeyindedir. Sık sık cezaya maruz kalma oranı erkeklerde % 8.9 iken kızlarda bu oran % 2.3 ile sınırlıdır.

Tablo- 29: Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Cezalandırma Oranının Değişkenlere Göre Dağılımı

Sosyal çevre değişkeninin önemli bir farklılaşmaya sebep olmadığı, frekans dağılımı ve anlamlı olmayan chi-kare sonuçlarından anlaşılmaktadır.

Gidilen yaygın din eğitimi kurumu ile cezalandırma arasındaki ilişkinin ise oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre en fazla cezalandırma oranı Kur'ân Kursunda (% 57.5 -% 10.0), ardından camilerde (% 53.0-% 4.6) görülmektedir. Kur'ân Kurslarının ilk sırada yer alması, bu kurumların ciddiyetle araştırılması gereken birçok probleminin olduğunun bir başka yönden ifadesidir.
Devam edilen süre ile cezalandırılma oranı arasında da anlamlılık oranı yüksek bîr ilişkinin varlığı sözkonusudur.Buna göre en fazla cezalandırılma oranı hafızlık yapmak maksadıyla Kur'ân Kurslarında geçen 2-3 yıllık zaman diliminde gerçekleşmektedir (% 64.4-%17.4). Ardından hafta sonlarında devam edilen periyodik cami kurslarında görülmekte (% 60.5-% 5.3) daha sonra ise yaz kursları gelmektedir (54.7-% 4 .7). Bundan Önceki değişkende ortaya çıkan Kur'ân Kurslarının bu Özelliği (cezalandırılma oranının yüksek oluşu) bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Öte yandan bilgisayar analiziyle araştırmak istediğimiz bir başka noktada da, endişelerimiz haklı çıkmıştır. Şöyle ki, hafızlık amacıyla Kur'ân Kurslarına başvuran, ancak çeşitli sebeplerle hafızlığını tamamlayamayarak bu kurumlardan ayrılan % 5.25 oranındaki 50 öğrenci üzerinde derinleştirdiğimiz analizde, bu öğrencilerin adı geçen kurumlarda (% 58+%18=) % 76 gibi oldukça yüksek bir oranla "bazen" ya da "sık sık" cezaya maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Yüksek seviyede gerçekleşen bu cezalandırma oranının, öğrencilerin hafızlık yapma faaliyetini terk etmelerinde ne derece etkili olduğu hakkında şu anda birşey söylemek isabetli olmayabilir. Ancak bizim için önemli bir bulgu sayılabilecek bu tesbiti, konuyla ilgilenenlerin dikkatine sunuyoruz.

b. Verilen Ceza T ürleri

Gerek teorik kaynaklar araştırılarak, gerekse önanket vasıtasıyla testedilerek oluşturulan ceza türleri, genellikle öğrencilerin durumlarını yansıtmış, ancak % 2.7 oranında işaretlenen "Başka" seçeneğine ise çeşitli cevaplar verilmiştir.[589]

Tablo- 30: Yaygın Din eğitimi ve Öğretiminde Verilen Ceza Türleri

Bu sonuçlara göre yaygın din eğitimi ve öğretimi kurumlarında en çok başvurulan cezalandırma biçimi, "Tenkid ve uyaradır (% 36.92). Ardından % 32.65'lik oranla bir maddî ceza türü olan "dayak" cezasının gelmiş olması hem üzücü hem de düşündürücüdür. Daha önce yapılmış bir araştırmanın bulgularıyla

da paralellik [590] arzeden bu durum şahsî gözlemlerimizle de müşahede edilmiştir. Bu kurumlarda başvurulan "azarlama ve hakaret" cezası ise üçüncü sırada gelmektedir. Ardından "ilgi ve sevgi göstermeme" cezası ve bu cezaların hepsine birden başvurulduğu "hepsi" seçeneği yer almaktadır.

c. Cezaların Öğrenci Üzerindeki Etkileri

Yukarıda adı geçen ceza türlerinin öğrenciler üzerinde olumlu ya da olumsuz etkilerini belirlemek amacıyla sorulan soruya, öğrencilerin % 63.89'u "Olumlu etkisi oldu, öğrenme isteğim ve başarım arttı"; % 21.23'ü "Olumsuz etkisi oldu. Din eğitiminden ve hocalardan soğudum" ; % 11.47'si ise "Olumlu veya olumsuz bir etkisi olduğunu hatırlamıyorum cevabını vermişlerdir. % 3.42 oranında işaretlenen "Başka" seçeneğine ise çeşitli cevaplar [591] vermişlerdir.[592]

Grafik L / Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminde Verilen Cezaların Öğrenci Üzerindeki Etkileri

700
Olumlu
Olumsuz
Hatırlamıyor
Cevapsız
Öğrencilerin verdikleri bu cevaplardan anlaşılan odur ki yaklaşık 2/3 oranındaki bir öğrenci grubu, verilen cezalardan olumlu yönde; 1/3'ü ise olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Ancak bu oran ailedeki dinî eğitimde verilen cezalardan olumsuz yönde etkilenenlerin oranından daha fazladır.[593] Bu ise öğrencinin ergenlik öncesi psikolojik durumu ve arkadaşlarının yanında cezalara maruz kalmasının, olumsuz yönde etkilenmesinde rol oynayabileceğini akla getirmektedir.
Bu noktada, hangi ceza türünün, hangi oranda olumlu; hangisin de olumsuz yönde etkili olduğunu belirlemek, konuyla ilgilenenler açısından önemli olduğu açıktır. Bu amaçla oluşturulan çapraz çizelge ve chi-kare değerleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo- 31: Yaygın Din eğitimi ve Öğretiminde Verilen Ceza Türleri İle Olumlu-Olumsuz Etkileşim Arasındaki Dağılım

Chi-kare değerlerinin oldukça anlamlı seviyede gerçekleşerek desteklediği bu sonuçlara göre, öğrenciler üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri gözönüne alınarak değerlendirildiğinde, en uygun ceza türünün "Tenkid etmek ve uyarmak (ikaz)" cezası olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında, "Sevgi ve ilgiyi azaltma" cezası uygun görünmektedir. Bu iki ceza türündensonra, olumlu ve olumsuz etkisi birlikte düşünüldüğünde, dayak cezası, "azarlama ve hakaret" cezasından daha uygun görünmektedir. Azarlama ve hakaret cezasının öğrenci üzerinde dayak kadar olumsuz etkiye sahip olması, olumlu etki oranında ise dayaktan daha geride kalması, üzerinde düşünülmeye değer bir konudur. Anlaşılan, öğrenciler kendilerine hakaret edilerek azarlanmak ve aşağılanmaktansa, dövülmeyi daha az onur kırıcı olarak görmektedirler. Nitekim Bayraktar tarafından gerçekleştirilen araştırmada da, Kur'ân Kursu öğrencilerini en çok üzen öğretmen davranışları:

a-Öğretmenin öğrenciye arkadaşlarının yanında ceza vermesi,

b- Öğrenciyi azarlaması,

c- Adaletsiz davranması" şeklinde sıralanmıştır.[594]

Ortaya çıkan bu tabloya dayanarak denilebilir ki, yaygın din eğitimi kurumlarında, gerektiğinde başvurulabilecek ceza türü tenkid, uyarı ya da sevgi ve ilgiyi azaltmak şeklinde gerçekleşecek olursa, bunlar öğrenci üzerinde genellikle olumlu etki bırakacaktır. Ancak tenkid ve uyarının, öğrencinin arkadaşları yanında yapılmaması gerekmektedir.[595] Dayak, aşağılama, azarlama ve hakaret ise öğrenci üzerinde olumlu etkisi pek az, buna karşılık olumsuz etkileri oldukça fazla olan ceza türleridir. Bu tür cezalara hiç başvurmamak en doğru tercih olacaktır. "Azarlama ve hakaretin bile tek başına dayaktan daha olumsuz etkiye sahip olduğu" tesbiti, araştırmamızın önemli bulguları arasındadır.

4. Öğrenci Gözüyle Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi

Daha önce de belirtildiği üzere, yaygın din eğitimi ve bunun önemli bir kurumu olan Kur'ân Kurslarıyla ilgili çalışmalar yok denecek kadar azdır. 1985 ve 1986 yıllarında yapılan iki çalışmaya, 1990-91 yılında gerçekleştirilen bir araştırma da eklenecek olursa elimizde şu ana kadar yapılmış ancak üç çalışma bulunmaktadır.[596] İlk iki çalışma yüzeysel araştırmalar olup, son araştırma ise bu konuda değerli bilgiler ihtiva etmesi yönüyle önem taşımaktadır.

Araştırmamızla hemen hemen aynı zamanlarda gerçekleştirilen ancak sonuçları daha önce yayınlanan bu çalışmaya şimdi ele alacağımız konuda da zaman zaman atıflarda bulunacağız. Bu başlık altında, yaygın din eğitimi kurumlarının öğrenci gözündeki durumu ve değeri, öğrencilerin verdikleri cevaplar çerçevesinde analitik ve istatistikî yaklaşımla ele alınacaktır.

a. Analitik Yakla şım

Anket uygulanan Îmam-Hatip Lisesi öğrencilerinden yaygın din eğitimi kurumlarına, dinî bilgiler ve Kur'ân okumayı öğrenmek maksadıyla gitmiş olan öğrencilerin açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar, yaygın din eğitimi kurumlarının öğrenci gözündeki durumunu ve değerini ortaya koyması bakımından önemlidir. Öğrencilerin, "Şu anda teklif edilse, din eğitimi ve öğretimi için tekrar Kur'ân Kursu, cami veya özel bir din hocasına yine gider miydiniz? (Sebebini de lütfen açıklayınız)" sorusuna verdikleri cevaplar bu kurumların öğrenci nazarındaki durumunu, realiteyi ve özlenen ideal hedefleri de ortaya koymaktadır. Öğrencilerden 722 (72.86)'si bu soruya "Evet giderdim" 269 (27.14)'ü ise "Hayır gitmezdim" cevabını vermiş, 9 öğrenci ise (00.9) bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Buna göre öğrencilerin yaklaşık 3/4'ünün bu soruya müsbet yönde cevap verdikleri söylenebilir. Bu cevapların devamına yazılan açıklayıcı bilgiler ise, öğrencilerin tekrar gitmeyi isteyip istememelerinin sebeplerini ortaya koymaktadır.
"Evet giderdim" diyen öğrencilerin görüşleri şu ifadelerle kompoze edilebilir:
1- Kur'ân okuma ve dinî bilgiler yönüyle yetersizim. Eksiklerimi tamamlamak ve daha iyi bir seviyeye ulaşmak için gitmek isterdim. Öğreneceğim daha pek çok şeyin olacağına inanıyorum. Gerek bilgilerimi pekiştirmek, gerekse dinimi daha iyi öğrenmek ve anlatabilmek, dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşabilmek için gitmek isterdim. (96 86.3)
2- Oradaki güzel günleri tekrar yaşamak,manevî havasını teneffüs etmek isterdim.Bizlere iyi davranan muhterem hocalarımızın varlığı sebebiyle hem manevî yönü olan, hem de neşeli geçen bir hayatımız vardı.Yaşanılan hayatın en güzeli oradaydı. (% 5.9)
3. Okulumuzda verilen din eğitimi ve öğretimi oldukça yetersiz sayılır. Bu eksikliğimi tamamlamak için giderdim. (% 4.7)
4. Bu dalda ilerlemek ve bilgimi artırmak istiyorum. Bu nedenle tekrar gitmek isterdim. Çünkü ilmin yaşı yoktur. (% 3.1)
Görüldüğü üzere, açık uçlu soruyu cevaplayanların % 86.3'ü yaygın din eğitimi

kurumlarını, eksiklerini giderebilecekleri tek kurum olarak görmekle hem bu kurumlara olan sempati ve ilgilerini belirtmekte, hem de dinî eğitim yönüyleÎmam-Hatip Liselerinin yetersizliğine dikkat çekmektedirler. Önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkan bu tablo, yaygın din eğitimi-öğretimi kurumlarının nitelik ve nicelik bakımından daha iyi şartlara kavuşturulmasını kaçınılmaz kılarken, İmam-Hatip Liselerinin yetersizlik sebeplerinin araştırılmasına kapı açmaktadır. Nitekim 3. ve 4. sırada yer .alan sebepler de bu görüşümüzü destekler mahiyettedirler. Buna göre öğrenciler okullarında verilen din eğitimi-öğretimini, az ve kısıtlı ders saatleriyle verildiği için yetersiz saymaktadırlar.

Öğrencilerin açıkladıkları sebeplerden ikincisi ise, yaygın din eğitimi kurumlarında geçirdikleri güzel günler ve bu günlerin onlar üzerinde bıraktığı manevî değeri olan hatıralar oluşturmaktadır. Bazı öğrencilerin,

"O günlerde hocamızla aramızda sağlam bir sevgi ve saygımız vardı. Okuldaki gibi değil tabii.. Saygımız içtendi. Şimdiyse saygıyı ceket düğmesine düşürdüler. Orada insanlara insan gibi muamele ediliyordu. Şefkat, merhamet, kardeşlik ve sevginin merkezi idi.

Dostluk, huzur ve mutluluk vardı. Arkadaşlarımla aramda geçen güzel günlerin ve sevgili hocamızdan aldığımız bilgilerin hatırı için yine giderdim.

İnsanın içi bir hoş oluyor ferahlıyor, kendini huzurlu hissediyor. Oradaki sıcaklığı hâlâ unutamıyorum. İnsanın inancı güçleniyor..." şeklindeki cevapları da bunu yansıtmaktadır. Bu ifadelerin, belirgin bir nostaljik değeri varsa da, öğrencilerin o kurumlarda geçirdikleri güzel günlerin hatırasını hafızalarından silemedikleri realitesi de gözardı edilmemelidir. Bu realite de bizi, yaygın din eğitimi kurumlarının çocuklar ve gençler üzerinde olumlu etkiler bırakabilecek yerler olduğu, bu nedenle, adı geçen kurumların ve öğreticilerinin mutlaka daha iyi şartlara kavuşturulması gerektiği sonucuna ulaştırmaktadır.

Konunun başlarında, öğrencilerin % 27.14'ünün kendilerine yöneltilen soruya "Hayır gitmezdim" cevabını verdiklerini belirtmiştik. Tekrar bu kurumlara gitmek istemeyen öğrencilerin açıklamaları da oldukça önem arzetmektedir. Öğrenci genelinin yaklaşık 1/4'ünü oluşturan bu tavır, yaygın din eğitimi kurumlarından olduğu kadar, öğrencilerin şahsî psikolojik yapılarından da kaynaklanmış olabilir. Buna göre öğrencilerden tekrar yaygın din eğitimi kurumuna gitmek istemeyenlerin gerekçeleri, genellikle şunlardır:

1. Orada öğreneceğim bilgileri okulumda (İHL) zaten görmekteyim (% 29.9).

2. Kur'ân okuma ve dinî bilgiler yönüyle kendimi yeterli görüyorum. Şu anda buna gerek duymuyorum (% 25.3).

3. Kur'ân Kursunda geçirdiğim günleri hatırladıkça bir daha oralara gitmek,

azarlanmak, hakaret edilmek ve dayak yemek istemiyorum. Bilgisi eksik hocaların davranışları yüzünden hocalardan soğumuş vaziyetteyim. Sabah akşam kapalı bir yerde kalmak ve sert tedbirlere maruz kalmak istemiyorum (% 18.7).
4. Şu anda üniversiteye hazırlanıyorum. Oraya ayıracak vaktim yok (% 7.5).
5. Orada öğreneceğim bilgileri kendim de kitaptan öğrenebilirim {% 6.5).
6. Orada öğrenciyle gereği gibi ve yeterince ilgilenmiyorlar. Sınıflar kalabalık, bu yüzden gitmek istemiyorum (% 5.6).
7. Yaşımın müsait olmadığına inanıyorum. Zamanı geçti artık (% 4.7).
8. Yazları çalışarak aileme yardım etmem gerekiyor (% 1.9).
Açık uçlu soruya verilen bu cevapların yaygın din eğitimi kurumlarına tekrar gitmeme sebeplerini yeterince açıkladığı kanaatindeyiz. Buna göre öğrenciler, ilk sırada, örgün din eğitimi kurumları olan İmam-Hatip Liselerini, yaygın din eğitimi kurumlarıyla aynı seviyede görmekte ve ikinci bir kurumu gereksiz kabul etmektedirler. Ardından bu kurumlardan alabilecekleri fazla birşey olmadığı kanaati ve kendilerini bu konuda yeterli gördükleri görüşü belirtilmektedir.
Üçüncü olarak sıraladıkları gerekçe ise konumuz açısından önemlidir. Buna göre öğrencilerin % 18.7'si Kur'ân Kursu, cami hocası ya da özel bir hocadan aldıkları din eğitiminde kendilerine uygulanan maddî (bedenî) veya manevî cezalardan olumsuz yönde etkilendikleri için bir daha bu kurumlara gitmek istememektedirler. Bazı öğrencilerin,
"Bu yerlerden bıktım./ Her zaman hocadan dayak yiyordum. Bundan dolayı gitmek istemiyorum./ Falaka dahil herşey vardı. Zaten gurbetteydik./ Bazen dersini vermeyene yemek de vermezlerdi.." şeklindeki acı itirafları konuya ışık tutmaktadır. Öğrencilerin verdikleri bu cevaplar, yaygın din eğitimi kurumlarında yaşanan acı hatıraların, arada geçen zamana rağmen unutulmadığını ortaya koymaktadır. Yaygın din eğitimi kurumuna giderek olumsuz yönde etkilendiği halde, yine de bir örgün din eğitimi kurumu olan İmam-Hatip Liselerini tercih edenlerin yanı sıra, bu kurumlarda kendilerine pedagojik olmayan metodlarla verilmeye çalışılan din eğitiminden bıkarak ve soğuyarak başka okullara giden ve bu arada dinî ve dinî prensipleri de bir kenara bırakan öğrencilerin sayısının da az olmadığı endişesini taşımaktayız.[597]
Yaygın din eğitimi-öğretimi kurumlarında yasak olduğu
Halde [598]başvurulan dayak vb. onur kırıcı cezalardan olumsuz yönde etkilenerek bu kurumlara bir daha gitmek istemeyenlerin % 18.7 düzeyinde olması ayrı bir kaygı unsurudur. Bu oranların sağlıklı olup olmadıkları biraz sonra çapraz çizelge ve chi-kare testleriyle kontrol edilecektir. Ancak % 18.7'lik

bu oranın üzerinde ciddiyetle durulması gereken bir nokta olduğunu belirtmeliyiz. Bu noktanın araştırılarak irdelenmesi ve yaygın din eğitimi kurumlarında bu-gibi cezaların neden bu derece yaygın oluşunun sebepleri üzerinde mutlaka durulması gerekmektedir.

b. İstatistikî Yaklaşım

İlgili soruya yapılan açıklamaların gruplar haline dönüştürülmesi ve öncelik sırasına göre maddeleştirilmesi, konunun analitik yönünü teşkil etmekteydi. Şimdi ise yaygın din eğitimi kurumlarına tekrar gitmek isteyip-istememek düşüncesiyle, farklı değişkenler arasındaki ilişkiler, istatistiki yönden ele alınarak bu değişkenlerin öğrencinin düşüncesinde ne derece rol oynadığı tesbit edilmeye çalışılacaktır. Çeşitli değişkenlerin etkinlik derecesi, frekans dağılımını gösteren çapraz çizelgeden izlenebilir [599].
Çevre değişkeninin frekans dağılımında farklılaşmaya sebep olduğu görülmektedir. Sözgelimi, yaygın din eğitimi kurumlarına tekrar gitmek isteyenlerin oranı Van'da % 81.4 iken, bu oran Erzurum'da % 79'a, Balıkesir'de % 69'a, Bursa'da ise % 67.9'a düşmektedir. Chi-kare değerlerinin anlamlı olduğu bu tablo, Van ilinde gerçekleştirilen yaygın din eğitimi ve öğretimi türünü bir kez daha hatırlatmamızı gerektirmektedir. Van'daki yaygın dinî eğitimin genellikle cami hocaları ve özel hocalar tarafından gerçekleştirilen geleneksel tarzda din

Tablo- 32: Yaygın Din Eğitimi Kurumlarına Tekrar Gitmek İsteyip-İstememenin Değişkenlere Göre Dağılımı

eğitimi olduğunu[600] hatırlatmamız, konuya bir noktada açıklık getirebilir. Şahsî gözlemlerimiz de Van ilinde verilen yaygın din eğitimi-öğretiminde hoca-talebe ilişkisinin oldukça samimi, saygı ve sevgiye dayalı, tutarlı bir eğitim tarzı olduğu yönündedir. Bu samimi diyalogun öğrencinin tekrar bu kurumlara gitmek isteyişinde rol oynaması düşünülebilir. Her ne kadar bu durumu tek bir sebebe bağlamamak gerekirse de, yaygın din eğitimi kurumuna gitmek istemeyenlerin en yüksek oranda Bursa'da gerçekleşmesi, Bursa'nın ise yaygın din eğitimini Kur'ân Kursları vasıtasıyla gerçekleştiren illerin başında yer alması [601] biraz önceki tahminimizi destekleyen bir bulgudur.
Sınıf faktörü birkaç puanlık bir farklılaşmaya yol açmaktadır. Ancak chi-kare

sonuçları anlamsızdır.
Cinsiyet faktörü ise belirgin bir farklılaşmaya sebep olmaktadır. Chi-kare değerlerinin desteklediği bu durum, erkeklerin, kız öğrencilere nazaran bu kurumlara gitme konusunda daha istekli olduğunu ortaya koymaktadır.[602]
Öğrencinin daha önce gitmiş olduğu yaygın din eğitimi kurumu ile, bu kurumlara tekrar gitmek isteyip-istememe arasında da anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, tekrar yaygın din eğitimi kurumlarına gitmek isteyenlerin başında bu eğitimi özel hocalardan alanlar gelmektedir. Bu sonuç ise, konunun başında çevre faktörü incelenirken Van ili için yaptığımız değerlendirmeyi doğrulayan önemli bir bulgudur. Öte yandan bu kurumlara gitmek istemeyenlerin başında yaygın din eğitimini Kur'ân Kurslarında alanların gelmiş olması da biraz önce cinsiyet faktörünü incelerken dipnotta yaptığımız değerlendirmeyi destekleyen bir durumdur. Bu sonuçlar birleştiğinde, ilk olarak araştırılması ve üzerinde ciddiyetle eğilinmesi gereken yaygın din eğitimi kurumunun Kur'ân Kursları olduğu ortaya çıkmaktadır.
Öğrencilerin bu kurumlarda elde ettikleri Kur'ân'ı okuma, ezberleme ve hafızlık derecesiyle, tekrar bu kurumlara gitmek isteyip-istememeleri arasında da anlamlılık derecesi yüksek olan bir ilişki mevcuttur. Buna göre, öğrencilerden hafızlığa çalışarak öğrenimlerini tamamlayıp hafız olanlar bu kurumlara tekrar gitmek isteyenlerin başında gelmektedirler. İlginç ve olumlu bir gelişme sayılabilecek bu sonuç, hafız öğrencilerin bu kurumlara olan sempatilerinin halen var olduğu veya bu kurumlarda geçirdikleri günlere bir hasret (nostalji) şeklinde yorumlanabileceği gibi, kendilerince de ifade edilen, "Kur'ân'ı okuma ve ezberleme yönüyle şu anda bulundukları okuldan memnun olmadıklarının" bir işareti olarak da algılanabilir. Bu görüşümüzü destekleyen bir başka sonuç, öğrencilerden "sadece yüzünden okuyabiliyorum ve ezberlerimi de unuttum" diyenlerin, kurumlara gitmek isteyenler olarak ikinci sırada yer almış olmalarıdır. Bu bulgular da İmam-Hatip Liselerinde okutulan Kur'ân dersinin yetersizliğini bu kez de istatistikî metodlar vasıtasıyla ortaya koymaktadır.[603]
Yaygın din eğitimi kurumlarında başvurulan mükâfat ve cezaların oranı sıklığı, türü ve etkilerinin de bu kurumlara tekrar gitmek isteyip-istememe tavrında rol oynayabileceği düşünülebilir. Chi-kare testleri bunu ortaya koyacaktır. İfadeler arasındaki mükâfat ve ceza kelimeleri, sadece yaygın din eğitimi kurumlarında başvurulanlara aittir.
Mükâfatlandırma oranı ve sıklığı faktörü bu konuda farklılaşmaya sebep olmakla bu konuda etkin bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Sık sık

mükâfatlandırılanlar, bu kurumlara gitmek isteyenlerin başında gelmektedir. Hiç mükâfatlandırılmayanlar ise bu kurumlara tekrar gitmek istemeyenleri oluşturmaktadır. Chi-kare testinin desteklediği bu sonuca göre, yaygın din eğitimi kurumlarında verilen maddî-manevî mükâfat türlerinin, öğrencilerin bu kurumlara tekrar gitmek istemelerinde olduğu kadar, bu kurumlara duyacakları sempatide de etkin rol oynamaktadır.

Mükâfatların türü de bu konuda etkin rol oynamaktadır. Çapraz çizelgede bu kurumlara tekrar gitmek isteyenlerin, daha önce bu kurumlarda en çok "güzel sözlerle övülen, takdir ve tebrik edilerek" mükâfatlandırılan öğrenciler olduğu görülmektedir.Bu mükâfat türünün öğrenci üzerinde etkinliği gözardı edilmeyecek düzeydedir. Bu itibarla güzel sözlerle övmek, tebrik ve takdir etmek, öğrenci üzerinde bu kurumlara ve öğreticilere karşı sempati uyandıran en önemli etkendir denilebilir.

Mükâfatın olumlu ya da olumsuz etkileri de öğrencinin ilgili kurumlara tekrar gitmek isteyip-istememesini etkilemektedir. Frekans tablosunda, verilen mükâfatlardan olumlu yönde etkilenen öğrencilerin % 80 gibi yüksek bir düzeyle tekrar bu kurumlara gitmeyi arzuladıkları izlenmektedir. Chi-kare sonuçları ise bu dağılımın anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Cezalandırma oranı ve sıklığı da bu konuda rol oynamaktadır. Frekans dağılımında, bu kurumlara tekrar gitmek istemeyenlerin başında, adı geçen kurumlarda "sık sık cezalandırılan" öğrencilerin geldiği görülmektedir. Chi-kare sonuçlarının anlamlı oluşu, cezalandırmanın bu kurumlara antipati duyulmasına sebep olabileceğini ifade etmemize imkan tanımaktadır.

Cezaların türü de bu konuda etkin bir rol oynamaktadır. Buna göre öğrencilerden bu kurumlara tekrar gitmek istemeyenler, daha önce bu kurumlarda "azarlanma ve hakaret" cezasına maruz kalanlardır. [604] Bunu dayakla cezalandırılanlar izlemektedir. Chi-kare değerlerinin anlamlı bulunması sebebiyle denilebilir ki, öğrencilerin maruz kaldıkları azarlanma ve hakaret gibi ağır derecedeki manevî cezalar ve buna eşlik eden dayak gibi maddî (bedenî) cezalar, onlar üzerinde oldukça olumsuz etkiler bıraktığı gibi [605], bu kurumlara antipati duymalarına ve bir daha gitmek istememelerine sebep olmaktadır.

Cezaların öğrenci üzerindeki olumlu veya olumsuz etkileri de bu konuda rol oynamaktadır. Frekans dağılımında, cezalardan olumlu yönde etkilenen öğrencilerin.[606] % 82.8'inin, bu eğitim kurumlarına tekrar gitmek hususunda tereddüt etmedikleri görülmekte, olumsuz yönde etkilenen öğrenciler ise, gitmek istemeyenlerin başında gelmektedir. Chi-kare testinin desteklediği bu dağılım,

konunun üzerinde ciddiyetle durmayı gerektirmektedir.
Bu sonuçlar bir bütün olarak ele alındığında denilebilir ki, öğrencinin yaşadığı şehir (çevre), sınıf ve cinsiyeti, önceden gitmiş olduğu yaygın din eğitimi kurumunun türü, buralarda başvurulan mükâfat ve ceza türleri... Bütün bunlar öğrencinin tekrar bu kurumlara gitmek isteyip- istememelerinde etkin rol oynamaktadırlar. Sonuç olarak denilebilir ki, Yaygın Din Eğitimi Kurumları, öğrenci gözünde oldukça değerli, ama çözülmesi gereken birtakım problemleri de olan kurumlardır. Yapılacak en önemli iş, bu kurumların problem ve beklentilerine yönelik yeni araştırmaların gerçekleştirilmesidir.

5. Yaygın Din Eğitimi ve Öğretiminin Öğrenci Üzerindeki Etkileri

Yaygın din eğitimi ve öğretiminin öğrenci üzerindeki olumlu-olumsuz etkilerini belirlemek, bu eğitimin onlara neler kazandırıp neler kaybettirdiğini tesbit etmek amacıyla açık uçlu bir soru yöneltilerek bu konuda görüşlerini yazmaları istenmiştir. "Kur'ân Kursu, cami veya özel bir hocadan almış olduğunuz din eğitimi ve öğretimi size neler kazandırdı veya kaybettirdi; açıklar mısınız?"sorusuna,öğrencilerin % 88.6'sı olumlu yönde etkilendiklerini belirtmiş; %11.4 düzeyinde bir öğrenci grubu ise gördükleri bu eğitim-öğretimden olumsuz yönde etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Öğrenciler tarafından yapılan açıklamalar, bu kurumların müsbet veya menfî yönlerini ortaya koyan bulgular olarak görülebilir. Bu açıklamaların geniş bir öğrenci grubundan alınmış olması da, üzerinde önemle durulmasını gerektiren hususlardan biridir. Öte yandan yaygın din eğitimi-öğretimi kurumlarında başvurulan mükâfat ve cezaların öğrencinin düşünce ve davranışları üzerinde yaptığı etkileri ortaya koyması bakımından da aşağıdaki bilgilerin önem arzettiğini söyleyebiliriz. Bu konudaki görüşler iki grup halinde ele alınarak incelenecektir:

a. Olumlu Yönde Etkilenenler ve Sebepleri

Yaygın din eğitimi ve öğretimi kurumlarına gitmiş olan öğrencilerin büyük bir bölümü (% 88.6) bu kurumlarda aldıkları eğitim-öğretimden olumlu yönde etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Bu öğrencilerin görüşleri aşağıdaki ifadelerle kompoze edilebilir:
1. Dine olan ilgimin ve öğrenme isteğimin artmasını; inançlı biri olmamı ve ibadetlere yönelmemi sağladı. Ahlâkî yönden ilerleme kaydettim. Dinî şuurumda

artış olduğu gibi, kulluk şuuruna da ulaştım. Doğru ile yanlışı birbirinden ayıran, sorumluluğunun farkına varan ve hayat disiplini kazanan olgun bir kişi olmama vesile oldu. (% 46.5)
2. Kur'ân okumayı öğrendim (veya) hafız oldum. Gerek dualar, ezberler ve sureleri bilmem, gerekse dinî bilgiler edinmem sayesinde okuldaki başarım arttı. Derslerde zorlanmadım. Bu bilgilerle kendime güvenim arttı. Ayrıca toplum tarafından saygı da görüyorum. (% 39.2)
3. Hocamız inançlı ve takva sahibi biri olduğu için, onun yaşantı tarzı beni çok etkiledi. En ufak bir baskı olmadan dinin gereklerini yaşayan bir kişi olmamı sağladı. (% 2.9)
Öğrencilerin açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda oluşturulan bu ifadelerden sonra denilebilir ki: Öğrencilerin % 88.6'sı, yaygın din eğitimi kurumlarında almış oldukları eğitim-öğretimden dolayı memnuniyet duymaktadırlar. Onların, bu eğitim sayesinde olumlu birçok özellik yanında, Kur'ân okuma ve dinî bilgiler yönüyle de pek çok kazançları olmuştur. Öğretmenleri durumundaki hocalarının sağlam bir kişilik ve karakter sahibi olanlarından ise olumlu yönde oldukça etkilenmişlerdir.
"Öğretici" vasfıyla, Kur'ân kurslarında veya camilerde görev yapan din görevlilerinin kişilik ve karakterinin ne denli önemli oluşu, daha önce yapılan araştırmalarda yeterince vurgulanmamasına rağmen,[607] bu hususun oldukça önem arzettiği araştırmamızın önemli bulguları arasındadır. Öğrenciler yaygın din eğitimini yürüten öğreticilerde sağlam ve tutarlı bir kişilik ve karakter sahibi olma özelliğine önem vermektedirler.[608]
Yaygın din eğitimi ve öğretimi kurumları denilince akla ilk gelen Kur'ân Kursları öğrencilerinin görüşleri de konuya ışıktutmaktadır. Genellikle Kur'ân okumayı öğrenmek, hafız olmak ve dinî bilgiler edinmek amacıyla [609] bu kurslara gelen öğrencilerin % 72.54'ünün kendi isteğiyle bu kurumlara gelmiş olmaları sevindirici bir durumdur.[610]
Bayraktarın gerçekleştirdiği çalışmada, öğrencilerin % 92'sinin devam ettiği kurslardan memnun olduklarını belirtmeleri, birtakım eksiklerine rağmen kurslardaki eğitim-öğretimin beğenildiğini göstermektedir.[611]Bu öğrencilerin % 84.89'u bütün derslere isteyerek devam etmektedirler.[612] Ancak öğrenciler-den%70'inin kurslardaki eğitim-öğretimi yeterli görmediği ve başka bir eğitim kurumuna gitmek istedikleri anlaşılmaktadır.[613] Öğrencilerden büyük çoğunluğunun Kur'ân Kursu öğrencisi olduklarını belirtmekten memnuniyet

duymaları ise,[614] bu kurumları benimsemiş olmalarının bir göstergesi sayılabilir.

b. Olumsuz Yönde Etkilenenler ve Sebepleri

Yaygın din eğitimi kurumlarında gerçekleştirilen eğitim-öğretimden bazı öğrenciler olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Bu öğrencilerin görüşleri aşağıdaki şekilde maddeleştirilebilir.

1. Fazla birşey kazandığımı söyleyemem. Özellikle dinî bilgi yönüyle yeterli bilgiler edinemedim. Tabiî ki bunda sınıfların kalabalık oluşunun rolü vardı. Ayrıca sadece Kur'ân okutulması ve ezberletilmesi yeterli değildir. Bu tarz bir eğitim insanı pasif ve pısırık bir hale getirmektedir. Birtakım kötü alışkanlıklar da edinmemize sebep oldu.[615] Dine karşı lakayd biri olmama sebep olan bu kurumlarda geçirdiğim zamanı bir kayıp olarak görmekteyim. (% .4)

2. Hocamız dayağa çok başvurduğu için birşeyler öğrenmeme rağmen bu yerlerden soğudum. Özellikle cami hocalarını sevmiyorum. (% 3.0)

Öğrencilerin % 11.4'u, yaygın din eğitimi kurumlarından ve burada gerçekleştirilen eğitim-öğretim tarzından olumsuz yönde etkilenen grubu oluşturmaktadır. Bu öğrenciler özellikle, hatalı eğitim metodundan ve bu eğitimi gerçekleştiren öğreticilerin tutum ve davranışlarından şikayet etmektedirler. Bunun yanında fizikî kapasite yetersizliği ve idarenin bazı tutumlarından da şikayetçi olmaktadırlar. Onların sadece Kur'ân okumayı öğrenmelerinin yeterli olmadığı yönündeki görüşleri ise dikkat çekicidir.[616]

Bu açıklamalar dikkatle incelendiğinde, Kur'ân Kursları başta olmak üzere, yazları camilerde gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminin bellibaşlı problemleri ortaya çıkmaktadır. Bu problemlerin aşağıdaki faktörlerden kaynaklandığı inancındayız:

1- Öğreticilerin Hatalı Tutum ve Davranışları

Yaygın din eğitimi kurumlarında görev yapan öğreticilerin, bu eğitim-öğretimi gerçekleştirirken sergiledikleri bazı hatalı tutum ve davranışlar öğrencilerin bu kurumlardan soğumalarına ve antipati duymalarına sebep olmaktadır. Sözgelimi, öğreticinin, öğrenciyi arkadaşlarının yanında cezalandırması, dayak atması, azarlaması veya alay etmesi, onu en çok üzen davranışlar arasında yer almaktadır.[617] Öğrencilerin ilk adımı öğretmenlerinden beklemelerine karşılık,

öğretici-öğrenci diyaloğunun ideal seviyede olmayışı,[618] başarıyı olduğu kadar, bu kurumlara olan öğrenci sempatisini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun yanında mükâfatlandırma oranının sınırlı kalması,[619] buna karşılık cezalara ve özellikle dayağa sık sık başvurulması da öğreticilerin hatalı tutum ve davranışları arasında yer almaktadır. Dayak cezasına başvurma oranı araştırmamızda % 32.65 düzeyinde iken [620] sadece İstanbul ilindeki Kur'ân Kurslarına yönelik yapılan araştırmada % 14.28 düzeyindedir.[621]

Kur'ân Kurslarıyla İlgili Genelge'de yer almamasına rağmen [622] dayak cezasına başvurma oranının bu derece yüksekliği düşündürücüdür. Gerek İslâm eğitim sistemine, gerekse günümüz pedagoji anlayışına ters düşen bu uygulamanın sadece Kuran Kurslarına mahsus olmadığı da bir gerçektir.[623] Ancak dinin ve dinin temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim eğitiminin yapıldığı bu müesseselerde dayağa bu derece başvurulmasının, öğrencilerin bundan sonraki hayatlarında olumsuz etkileri olacağını belirlemiş bulunmanın[624]endişesini taşımaktayız. Döverek gerçekleştirilen Kur'ân öğretimi, sonradan, Kur'ân'ı hiç açıp okumamak şeklinde soğukluğa sebep oluyorsa, burada suçlu, öğreticiden başkası değildir.

Zorlayarak hafızlık yaptırmak, öğrencilerin % 73'üne, öğreticilerin ise % 63.20'sine göre hatalı bir davranıştır.[625] Gerek öğrenci, gerekse öğreticilerin büyük çoğunluğunun bu konuda, "zorlama olmaması gerektiği" yönündeki görüşleri, Kur'ân ve Sünnet'e olduğu gibi, İslâm eğitimcilerinin görüşlerine ve günümüz eğitim anlayışına da uygundur.[626]

Yeterli kabiliyeti olmayan öğrencilerin aileleri tarafından özenti neticesinde hafızlığa yönlendirilmeleri, yanlış sonuçlar vermektedir.[627] Asıl hedef Kur'ân'ı okumak, anlamak ve üzerinde düşünmeyi sağlamaktır.[628] Ebeveyn işte bu konuda kendisini sorumlu tutmalıdır. Ancak çocuğunu zorla hafızlığa yöneltmesi ve bu konuda ısrar etmesi doğru değildir.[629] Bütün kapasitesini kullandığı halde zorlanan öğrencinin Kur'ân'dan belli sureleri ezberlemesi yeterli görülmeli, bununla birlikte kolay ezberleyen ve bundan zevk alan öğrenciyi de Kur'ân'ı ezberlemeye ve hafız olmaya teşvik etmelidir. Ayrıca Kur'ân'ın severek ve isteyerek okunup ezberlenmesi prensibi de öğrencilere kavratılmalıdır.[630] Bu şekilde gerçekleştirilen Kur'ân veya hafızlık öğretimi, ileriki yıllarda öğrencinin Kur'ân'dan ve dinî prensiplerden kaçan biri olmasına değil, Kur'ân'ı seven ve

okuyan, onu anlamaya ve yaşamaya çalışan bir kişi durumuna gelmesine vesile olacaktır. Öğreticilerin bir başka yönden eksiklikleri, Yönetmelik'te yer almasına rağmen,[631] Kur'ân Meali'ni öğrencilerine yeterince okumamalarıdır. Öğreticilerin bizzat kendilerinin % 57.54' ünün de Kur'ân Mealini baştan sona okumamış olmaları,[632] gerçekleştirdikleri eğitim-öğretime de yansımaktadır. Nitekim öğrencilerden % 97'si ezberletilen dua, ayet ve surelerin meallerinin okutulmadığını belirtmişlerdir.[633]

Kur'ân Mealinin öğreticiler ve öğrenciler tarafından yeterince okunmaması, Kur'ân'ın" mesajının gereğince anlaşılmamasına sebep olmaktadır. Böylece bir öğrencinin de ifade ettiği gibi [634] Kur'ân'ı "papağan" gibi okuyan ama birşeyler öğrenemeyen ve okuduklarının gereğince yaşayamayan kişilerin varlığına zemin hazırlanmış olmaktadır. 1985 ve 1986 yıllarında gerçekleştirilen araştırmalarda, öğrencilerin, Kur'ân Mealinin seçmeli ders olarak okutulması yönündeki istekleri,[635] bugün de geçerliliğini korumaktadır. Öğretici ve öğrenciler, görüş birliği içinde bu dersin seçmeli dersler arasında bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.[636]

Öğreticilerin bir başka eksikliği, genel eğitim-öğretimle ilgili eserleri yeterince takip etmemeleri ve genellikle Îmam-Hatip lisesi mezunu olmakla sınırlı kalan bir tahsil seviyesine sahip olmalarıdır.[637] Bizzat kendileri tarafından, bu kurumlarda görev yapacak olanların yüksek okul veya İlahiyat Meslek Yüksek Okulu mezunu olması gerektiğini ifade etmeleri,[638] bu kurumlarda görev yapan öğreticilerin tahsil seviyelerinin mutlaka yükseltilmesi yönünde tedbirler alınması gereğini ortaya koymaktadır. Hizmetiçi eğitim kurslarına katılma oranlarının % 44.30 ilesınırlı kalması da,[639] öğreticilerin bu kurslara daha çok katılımını sağlama yolunda birtakım tedbirleri gerekli kılmaktadır. Bu görevlilerin İlahiyat Meslek Yüksek Okullarına alınmasında bazı kolaylıkların sağlanması, problemlerin çözümünde yardımcı olabilir.

2- Öğrencilerin Birbirlerine Karşı Davranışları

Kur'ân Kurslarında okuyan öğrencilerin % 17.95' inin, arkadaşlarının davranışlarından şikayetçi olmaları[640] da bu konuyu irdelemeyi gerekli kılmıştır. Kanaatimizce, öğrencilerin birbirlerinden şikayetçi olmalarında iki faktör rol oynamaktadır.

Birincisi: Aile (ebeveyn) ilgisizliği.
İkincisi: Öğrencilerin kurslarda maruz kaldıkları cezalar.
Bilindiği üzere, ebeveyn ilgisi, öğrenci üzerinde başarıyı etkileyen faktörler arasındadır.[641]
Kendisiyle ilgilenilen bir öğrenci, manevî bir destek hissetmekte,bu ilgi ise onu başarılı olmaya motive etmektedir. Bazı öğrencilerin sadece ailelerinin isteğiyle kursa gelmiş olmaları [642] intibakta güçlük çekmelerine sebep olmakta, buna bir de ebeveyn ilgisizliği eklenince onların problemli biri olmalarına kapı açılmış olmaktadır. Zaten var olan birtakım problemler, ebeveyn ilgisizliğiyle daha da alevlenmektedir. Neticede bu problemli öğrenciler bazı davranışlarıyla arkadaşlarını rahatsız edebilmektedirler.
Öğrencilerin ifadesine göre onlar, ebeveynleri tarafından % 15.10 oranında "sık sık"; % 73.46 oranında ise "bazen" ziyaret edilmektedirler. Ebeveynleri tarafından hiç ziyaret edilmeyen öğrencilerin oranı ise % 11.42 düzeyindedir [643] Öğreticiler ise, ebeveyn ilgisizliğini başarısızlık sebepleri arasında zik-retmektedirler.[644]
İkinci olarak zikrettiğimiz sebep ise, öğrencilerin maruz kaldıkları cezaların birtakım reaksiyonlar olarak tezahür etmesidir. Şahsî gözlemlerimiz arasında yer alan bir olay [645] psikopatolojik özelliği olan önemli bir bulgudur. Bu bulgu, aynı zamanda öğrenciler arasındaki disipline aykırı davranışların sebepleri konusunda da bir fikir verebilir. Denilebilir ki, öğreticiler tarafından çeşitli cezalara maruz kalan öğrenciler, bu cezaların olumsuz etkilerini bilinç altına kanalize ederek geçici bir rahatlama elde etmekte, ancak bastırılan duygular teneffüslerde ve diğer zamanlarda, arkadaşlarına zarar veren davranışlar şekline dönüşebilmektedir.

3- Kurs İdaresinin Hatalı Tutumu

Genellikle çocukluk ve ergenlik çağlarını kapsayan yaygın din eğitimi-öğretimi kurumlarında okuyan öğrenciler bulundukları çağlar gereği heyecanlı ve hareketlidirler.[646] Onların bu tabiî hareketliliği çeşitli oyunlarda ifadesini bulmakta ve öğrenci önemli oranda deşarj olmaktadır. Ancak öğrencilerin % 4.89'u, kendilerine idare tarafından oyun izni verilmediğinden yana şikayetçidirler.[647]
Öğrencilere oyun izni verilmemesi ya da bu imkanın sağlanmaması onların bu

kurumlara karşı sempatilerini yitirmelerine sebep olmaktadır. Gerek İslâm eğitiminin kaynaklarından biri olan Sünnet'in oyuna verdiği değer,[648] gerekse günümüz eğitim anlayışının oyun konusundaki görüşleri,[649] Öğrencilere oyun imkanı sağlamayan veya bundan mahrum eden idarecilerin hatalı bir tutum içinde olduklarını gösteren yeterli delillerdir.

4- Fizikî Kapasite Yetersizliği

Öğrencilerin yaygın din eğitimi kurumları hakkında sahip oldukları olumsuz kanaatlerinin bir başka sebebi de fizikî kapasite yetersizliği nedeniyle uygun olmayan şartlarda geçirdikleri yıllardır. DİB'nın yayınladığı Yönetmelik ve Genelgelerde, bir yerde Kur'ân Kursu açılabilmesi için gerekli fizikî şartlar belirtilmiş, bunun oluşmadığı durumlarda kurs açılmasına izin verilmeyeceği ifade edilmiştir.[650] Buna rağmen gerek kurslara, gerekse yaz aylarında camilerde yürütülen yaz kurslarına yoğun talep, fizikî kapasiteyi zorlamaktadır. Öğrencilerin başarısızlık sebepleri arasında da zikredilen,[651]fizikî kapasite yetersizliğinden bizzat onlar da şikayetçidirler.[652] Uyguladığımız anketlerde, bazı öğrencilerin "Bodrumdan Kur'ân Kursu olmaz" diyerek dile getirdikleri bu durum gözardı edilmemelidir. Sınıfların aşırı kalabalık olması da eğitim-öğretimin sağlıklı yapılmasını engelleyen faktörlerden biridir.
Buraya kadar aktarılan bilgilerden sonra, yaygın din eğitimi kurumlarında başarıyı artırmak ve öğrencilerin daha iyi şartlarda eğitim-öğretim görmelerini sağlamak amacıyla daha önce yapılan araştırmaları da gözönüne alarak bazı tekliflere yer verilecektir.
Öğrenciler ders saatlerinin yeniden düzenlenerek Kur'ân-ı Kerime daha fazla yer verilmesini ve bu arada Kur'ân mealinin de okutulmasını istemektedirler. Bunun yanında dinî musikî ve ilâhî öğretilmesi de, öğrencilerin en çok istediği hususlar arasındadır.[653]Onlar bazı derslerin de seçmeli dersler arasına alınması taraftarıdırlar.[654] Öğrencilerin genel kültür seviyelerinin düşük olması toplum içinde yer edinmelerini ve topluma intibaklarını güçleştirmektedir. Bu durumun önlenmesi için "Rehberlik" adı altında çeşitli toplumsal ilişkileri inceleyen bir dersin konulmasının gerekli olduğu ifade edilmiş [655] ve bu dersin seçmeli dersler arasına eklenmesi gerektiği de öğrenciler ve öğreticiler tarafından teklif edilmiştir.[656]

Din eğitimi ve öğretimi yaptırılırken belirli kitaplara bağlı kalınmakta ve bunların dışına çıkılmamaktadır. Konferans, seminer, geziler, video, sinema, tiyatro vs. ile derste verilemeyen konular üzerinde durulabilir. Böylece program daha da zenginleştirilerek, öğretilen bilgilerin daha kalıcı olması sağlanabilir. [657]

Daha önceki yıllarda Kur'ân Kurslarında dergi okuma oranının % 68 olduğu belirlenmiştir.[658] Diyanet Çocuk Dergisinin gerek fizik, gerekse muhteva yönüyle aşama kaydettiği bir gerçektir. Bugün hemen her kursta öğrenciler tarafından bu derginin okunduğu ifade edilmektedir[659] Yapılacak iş, dergi muhtevası hazırlanırken konuyla ilgili branşlarda çalışanların da zaman zaman görüşlerine başvurularak gerekli işbirliğine gidilmesidir. Kur'ân Kursu öğreticileriyle, camilerde görevli hocaların öğrencilerini mükâfatlandırma konusunda daha duyarlı ve cömert olmaları gerekirken, cezalandırma hususunda ise daha dikkatli davranmaları icab etmektedir. Özellikle dayak, azarlama ve hakaret bu kurumlardan kaldırılmalıdır.

Gerek Kur'ân Kurslarının, gerekse yaz ve akşam kursları olmak üzere yaygın din eğitimi ve öğretiminin, araştırılması gereken pek çok problemi vardır.[660] Zaman içinde bu kurumların daha iyi şartlara kavuşabilmesi, yapılan inceleme ve araştırmaların sayısıyla doğru orantılı olacaktır. Bu nedenle, konuyla ilgili araştırmalar, özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından teşvik edilmeli ve desteklenmelidir.

C. Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat ve Ceza

Genel eğitim-öğretimin bir boyutu olan Örgün Din Eğitimi ve Öğretimi, Millî Eğitim Bakanlığı'nın gözetim ve denetimindeki İmam-Hatip Liselerinde yürütülmektedir.[661]

Bu bölümde, Îmam-Hatip Liselerinde gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretimi esnasında gerek başarıyı artırmak ve teşvik etmek, gerekse olumlu davranışları pekiştirmek amacıyla verilen mükâfatlar; bunun yanında olumsuz davranışlardan vazgeçirmek veya bunlara engel olmak, ya da disiplini sağlamak amacıyla başvurulan cezalar, çeşitli yönleriyle ele alınacaktır. Öğretmen ve öğrencilerin anketlere verdikleri cevaplardan oluşturulacak olan bu bölümde disiplin problemi de değişik yönlerden ele alınarak mükâfat ya da cezanın, disiplin problemini çözmede nasıl bir rol oynayabileceği de tartışılacaktır.

1. Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat

Bu başlık altında öğrenci ve öğretmenlerin, uygulanmakta olan mükâfat konusundaki görüşleri çeşitli yönlerden ele alınarak incelenecektir.

a. Öğrencilere Göre

Bursa, Balıkesir, Erzurum ve Van İmam-Hatip Lisesi öğrencilerine uygulanan anket sonucunda öğrenciler dinî-meslekî derslerde verilen mükâfatları, oran, sıklık, tür ve etkileri bakımından aşağıdaki şekilde değerlendirmişlerdir.

1- Mükâfat Alma Oranı ve Sıklığı

Verilen cevaplara göre, öğrencilerin genel olarak % 40.3'ü dinî-meslekî ders hocaları tarafından çeşitli şekillerde zaman zaman mükâfatlandırmaktadırlar. Sık sık mükâfatlandırılma oranı ise % 5.2 düzeyindedir. Hiçbir surette mükâfatlandırılmadıklarını ifade eden öğrencilerin oranı % 54.5 düzeyindedir. [662]

Grafik M / Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat Alma Oranı ve Sıklığı

Evet Bazen %40.3
Evet sık sık
%5.2
Buna göre, öğrencilerin yarıdan fazlası, hiçbir surette öğretmenleri tarafından mükâfatlandırılmamaktadır. Bu bilgiler öğretmenlerin verdikleri cevaplarla karşılaştırılmak suretiyle yeniden ele alınacaktır.
Öğrencilerin öğretmenleri tarafından mükâfatlandırılmasının çeşitli değişkenlere göre araştırılması, konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Standart değişkenler olan çevre, sınıf, cinsiyet ve sosyal çevre değişkenlerinin yanı sıra konunun gerektirdiği diğer bağımsız değişkenler, İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin mükâfatlandırılma oranı ve sıklığı konusunda yeterli bilgiler verecektir kanaatindeyiz. Oluşturulan çapraz çizelgedeki frekans dağılımı ve chi-kare değerleri için .[663]
Çevre faktörü, konusunda farklılaşmalar görülmektedir. Chi-kare testi sonuçları anlamlı olmakla bu dağılımın güvenilirliği desteklenmektedir. Buna göre bazen

mükâfatlandırılma oranı, dört ilde de birbirine yakın düzeylerde iken, sık sık mükâfatlandırılma oranında farklılık bariz bir şekildedir. (Bursa % 4.2; Balıkesir % 1.8; Erzurum % 9.5; Van % 7.0) Çevre değişkeni doğu bölgesinde batıya nazaran okullarda mükâfata daha çok başvurulduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo- 33: Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfatlandırma Oranının Değişkenlere Göre Dağılımı

Sınıf değişkeni bu konuda önemli bir farklılaşmaya sebep olmadığı gibi, chi-kare sonuçları da anlamsızdır.
Cinsiyet faktörünün ise önemli bir farklılaşma oluşturduğu gözlenmektedir. Chi-kare testinin de desteklediği bu farklılaşma- frekans tablosunda da görüldüğü üzere- kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha çok mükâfatlandırıldığını ortaya koymaktadır. Kız öğrencilerin derslerde başarılı olmaya daha istekli oldukları vb. sebepler [664] bu konuda rol oynayabilir.
Sosyal çevre faktörü de farklılaşmaya neden olmaktadır. Buna göre en çok mükâfat alan öğrenciler ailesi yurtdışında oturanlar, ardından şehirde yaşayanlar, sonra da ailesi köyde oturanlardır. Ailesi yurtdışında olan öğrencilerin genellikle resmî ve özel yurtlarda kalarak öğrenimlerine devam etmeleri, derslerdeki başarılarını arttıran bir faktör olarak değerlendirilebilir.
Öğrencinin öğrenimine devam ederken kaldığı yer faktörünün bu konuda önemli bir farklılaşmaya sebep olmadığı frekans tablosunda görüldüğü gibi chi-kare testi de anlamsız çıkmaktadır. Şu kadar var ki yüzeysel olarak, ailesinin yanında kalarak öğrenimine devam edenlerin birkaç puan farkla daha avantajlı oldukları gözlenmektedir.
Annenin öz veya üvey oluşu da bir başka farklılaşma nedenidir. Chi-kare sonucu anlamlıdır. Buna göre annesi öz olanlar, üvey ya da ölü olanlara nazaran daha çok mükâfatlandırılmaktadırlar. Annenin öz veya üvey oluşunun, öğrencinin psikolojik yapısını olumlu veya olumsuz yönde etkilemesi kuvvetle muhtemeldir. Öz anneye sahip olanların bu konuda daha şanslı olmaları tabiidir. Nitekim öz anneye sahip olanlar okulda mükâfata daha çok hak kazanmakla bu ihtimali desteklemektedirler.
Babanın öz veya üveyliği de bu konuda farklılaşmaya sebep olmakta ve öz babaya sahip olanların, babası üvey ya da ölü olanlardan daha çok mükâfata hak kazandıkları gözlenmektedir. Ancak chi-kare testi bu farklılaşmayı desteklememektedir.
Annenin tahsil durumu, öğrencinin okulda mükâfat alma oranını

etkilememektedir. Ancak yüzeysel olarak, annenin okuryazarlık ve tahsil seviyesi yükseldikçe, öğrencinin de mükâfat alma oranının arttığı frekans dağılımında gözlenmektedir. Ne var ki chi-kare testi sonucu anlamsızdır.
Babanın tahsil durumu ise bu konuda -anlamlılık derecesi yüksek olmasa da- chi-kare testinin desteklediği bir farklılaşmaya neden olmaktadır, Buna göre bazen ya da sık sık mükâfatlandırılma oranında babanın tahsil seviyesi yükseldikçe öğrencinin de mükâfat alma oranı yükselmektedir. Bu da babanın tahsil durumunun öğrencinin başarısı ya da olumlu davranışlarıyla doğrudan alakalı olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Tahsil düzeyi yüksek olan babaların çocuklarının okul başarılarıyla daha çok ilgilenmeleri bu konuda rol oynamaktadır denilebilir.
Ailenin sosyo-ekonomik yapısı da bu konuda rol oynamaktadır. Buna göre babası memur olan öğrencilerin mükâfat alma yönüyle ilk sırada bulundukları gözlenmektedir. Memurluğun belirli bir tahsili gerektirdiği gözönüne alınacak olursa bu sonuç yadırganmayacaktır. Ancak chi-kare tablosunda P=453 çıkması, bu konuda başka faktörlerin de rol oynayabileceğini ortaya koymaktadır.
Daha önce gidilen yaygın din eğitimi kurumunun türü de bu konuda önemli sayılabilecek bir farklılaşmaya neden olmamaktadır. Ancak Kur'ân Kursu+cami hocasına gitmiş olanlar, mükâfata hak kazananların başında gelmektedirler. Hiçbir yaygın din eğitimi kurumuna gitmeyenler ise en son sırada yer almaktadır. Bu da İmam-Hatip Liselerine gelmeden önce gidilen yaygın din eğitimi kurumlarının öğrencinin okul başarısını olumlu yönde etkilediği sonucunu doğurmaktadır.
Bu sonuçlardan sonra denilebilir ki, öğrencinin okulda dinî-meslekî ders hocalarından veya okul idaresi tarafından bazen ya da sık sık mükâfatlandırılması olayında, çevre (şehir) cinsiyet, sosyal çevre, annenin öz veya üvey oluşu, babanın tahsil durumu gibi faktörler rol oynamaktadır. Bu konuda doğu illerinin batıya; kızların erkeklere; ailesi şehirde oturanların köyde oturanlara nazaran daha avantajlı oldukları söylenebilir. Aynı şekilde "parçalanmamış aile" olarak tanımlanabilecek öz anne ve babadan oluşan ailelerin de bu konuda rol oynadığı, özellikle annenin öz ya da üvey oluşunun önemli bir etken olduğu, babanın tahsil seviyesinin de yine bu konuda söz sahibi olduğu ifade edilebilir.

2- Alınan Mükâfat Türleri

Daha önceki bölümlerde öğrencilere yöneltilen mükâfat türleri yine aynı şekliyle örgün din eğitimi için de oluşturularak öğrencilere sorulmuştur. Verilen cevaplardan, öğrenciler, okullarda en çok başvurulan mükâfat türünün, "güzel sözle övgü, takdir ve tebrik etmek" olduğunu belirtmişlerdir (% 45.30). Bunu "not mükâfatı" izlemekte (% 27.13); daha sonra da "arzu ve isteklere olumlu cevap vermek; sevgi ve ilginin artması" gelmektedir. Maddî ödüller ise % 4.16 oranıyla oldukça sınırlı kalmıştır[665]. Bu sınırlılığın çeşitli sebepleri, öğretmenlerin de bu konudaki görüşleriyle birlikte yeniden ele alınarak incelenecektir.

Tablo- 34: Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Alınan Mükâfat Türleri

SEÇENEKLER	SAYI	%
1. Ders hocaları beni güzel sözlerle övdüler takdir ve tebrik ettiler.	207	45.30
2. Arzu ve isteklerimi olumlu karşıladılar. Sevgi ve ilgileri arttı.	67	14.66
3. Not mükâfatı aldım, notum yükseltildi.	124	27.13
4. Değişik armağanlarla(kitap,giyecek,para vb) mükâfatlandırıldım.	19	4.16
5. Hepsi	33	7.22
6. Başka	7	1.53
Katılan	457	100.00
Cevapsız	543	
TOPLAM	1000	

3- Mükâfatların Öğrenci Üzerindeki Etkileri

Yukarıda sıralanan mükâfat türlerinin öğrenci üzerindeki olumlu-olumsuz etkilerini belirlemek amacıyla sorulan soruya öğrencilerden % 86.65'i,"Olumlu etkisi oldu. Öğrenme isteğim ve başarım arttı."; % 2.41'i, "Olumsuz etkisi oldu. Mükâfatlar beni şımarttı ve derslerimi gevşettim"; % 9.63'üyse" Olumlu veya olumsuz bir etkisi olduğunu sanmıyorum" cevabını vermiş; % 1.31 düzeyindeki bir öğrenci grubu ise "Başka" seçeneğine farklı cevaplar [666] yazmışlardır.

[667]

Grafik N Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Alınan Mükafatların Öğrenci Üzerindeki Etkileri

A 86.65
% 9.63
% 2.41
% 1.31
Olumlu
Olumsuz
Kararsız
Başka

Öğrencilerin verdikleri bu cevaplar ile, bundan önceki tabloda (T. 34) işaretlenen seçenekler arasındaki ilişki, aynı zamanda örgün din eğitimi ve öğretiminde verilen mükâfat türlerinin hangisinin öğrenci üzerinde olumlu, hangisinin olumsuz etki bıraktığını ortaya koymaktadır. [668]

Tablo- 35: Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Verilen Mükâfat Türleri İle Olumlu-Olumsuz Etkileşim Arasındaki Dağılım

SEÇENEKLER	OLUMLU S	%	OLUMSUZ S	%	HATIRLAM. S	%	BAŞKA S	%	Katılan	Cevap Toplamsız.	CHİ-KARE DEĞERLER
Güzel sözlerle övmek+takdir	192	92.8	4	1.9	11	5.3	0	-	207	- 207	SD:20 X 31.41 BI 1117.6 P :.000
Sevgi ve ilgide artma	63	94.0	0		3	4.5	1	1.5	67	- 67	

Chi-kare testindeki değerlerin anlamlılık oranının yüksek oluşuyla desteklenen bu tabloda, örgün din eğitimi ve öğretiminde gerek başarıyı artırmak, gerekse olumlu davranışları pekiştirmek amacıyla verilen mükâfatlar türlerine göre öğrenci üzerinde birtakım farklı etkiler bırakmaktadır. Buna göre, olumlu-olumsuz etkileri bir arada değerlendirilerek en ideal durumda olan mükâfat türünün "arzu ve istekleri olumlu karşılamak sevgi ve ilgiyi artırmak" olduğu ortaya çıkmıştır. Ardından "ders hocalarının güzel sözlerle övmesi, tebrik ve

takdir etmek" gelmektedir. Son iki sırayı ise "not mükâfatı" ve "değişik armağanlarla.."seçenekleri almaktadır. Özellikle not mükâfatının belirgin bir olumsuz etkiye sahip olması üzerinde önemle düşünülmesi gereken bir konudur. Denilebilir ki öğretmenlerin, öğrencilerine verecekleri mükâfat türleri arasında en ideal olanı, onların arzu ve isteklerine değer vermek, onlara sevgi ve ilgi göstermektir. Öğrencilerin sevgi ve ilgiye bu derece önem vermelerinde, bulundukları ergenlik çağı özellikleri rol oynayabilir. Kendisine değer verilmesini, onunla ilgilenilmesini isteyen ergen, öğretmenin bu yöndeki davranışından büyük memnuniyet duymaktadır. Öğrencilerin not ve maddî mükâfat türlerine fazla itibar etmemeleri de dikkat çekicidir. Nitekim bazı öğrencilerin not mükâfatından olumsuz yönde etkilendiklerini ifade etmeleri de bu sonucu desteklemektedir.

b. Öğretmenlere Göre

Bursa, Balıkesir, Erzurum ve Van İmam-Hatip Lisesi öğretmenleri de, okullarda öğrencilere verdikleri mükâfatlar, türleri ve etkileri hakkında şu bilgileri vermişlerdir.

1- Mükâfat Verme Oranı

Öğretmenler, anket formunda kendilerine yöneltilen, "Orta Öğretim Kurumları Disiplin Yönetmeliğinin 22. maddesinde, Disiplin Kurulunun Görevleri başlığı altındaki 5.şıkda: Disiplin Kurulu, okul içinde ve dışında millî ve insanî bakımdan fazilet olarak kabul ettiğimiz iyi hareketlen ve derslerindeki gayret ve başarıyla üstünlük gösteren öğrencileri takdir eder" denilmektedir. Bu madde gereğince, okulunuzda fazilet sayılabilecek davranışlara sahip ve derslerde başarılı olan öğrencileri (Takdirname ve Teşekkürname verilmesi dışında) herhangi bir ödülle (sözlü takdir ve tebrik, para, giyecek, kitap, vs.) mükâfatlandırmanız sözkonusu mudur?" sorusuna, % 79 oranında "Evet"; % 21 oranında ise "Hayır" cevabı vermişlerdir. Soruya "Evet" diyen öğretmenlerin gerekçeleri şunlardır:
"Diğer öğrencilere örnek olması ve onları başarılı olmayateşvik ettiği için." (% 38)
"Sözlü takdir, tebrik ya da maddî yönden mükâfat öğrencinin başarısını artırmaktadır. (% 16)
"İnsan fıtratında onore edilme ihtiyacı ve yaptıklarının takdir edilmesi duygusu

vardır. (% 9)
"Yeterli bir organizasyon olmadığı için maddî mükâfatlara imkanımız olmasa da ferdî gayretlerimizle manevî mükâfatlar verebiliyoruz." (% 6)
"Hayır" diyen öğretmenlerin gerekçeleri ise şunlardır:
"Okul idaresi bu konuda yetersiz." (% 8)
"Maddî imkansızlık meselesi, mükâfat verme konusuna ciddiyetle eğilmeyi engelliyor. Ama gerekli olduğuna inanıyorum." (% 4)
"Böyle bir alışkanlık elde edilmemiş." (% 2)
"Okulun çok kalabalık oluşundan dolayı böyle bir şey mümkün değil." (% 1)

2- Verilen Mükâfat Türleri

Öğretmenler, örgün din eğitimi-öğretiminde, öğrencilerine aşağıdaki mükâfat türlerini vermekte ve daha etkili olacağına İnanmaktadırlar.
1. Güzel sözlerle övmek, takdir ve tebrik etmek (% 23)
2. Sevgi ve alâkayı artırmak (% 31)
3. Notunu yükseltmek (% 2)
4. Kitap vs. hediyeler vermek (% 35)
5. Başka (% 9)
"Başka" seçeneğini işaretleyen öğretmenler "her öğrencinin hoşlandığı şey farklıdır. Ona göre davranılmalıdır. Yukarıdaki maddeler öğrencinin psikolojik durumuna göre ayarlanmalıdır./Bunların birkaçı bir arada kullanılabilir./ Normal başarıda tebrik ve not, fevkalade başarıda ise kitap, kalem vs. ile mükâfatlandırılmalıdır" demektedirler.
Buna göre öğretmenler, öğrencilere daha çok maddî mükâfat türü olan kitap vs. hediyeler vermekte ve bunun öğrenci üzerinde daha etkili olduğuna inanmaktadırlar. Ardından sevgi ve alâkayı artırmak, sonra güzel sözlerle övmek, takdir ve tebrik etmek gelmektedir. Bu sonuçlara göre, öğretmenlerle öğrenciler arasında görüş farklılığı vardır. Çünkü öğrencilere göre en etkili mükâfat sevgi ve alâkayı artırmak olduğu halde [669] öğretmenler bunun maddî mükâfat olduğuna inanmaktadırlar.

3- Mükâfatların Öğrenci Üzerindeki Etkileri

"Öğrenciye verilen mükâfat, genellikle onu hangi yönde etkiliyor?" sorusuna öğretmenler şu cevapları vermişlerdir:
1. Genellikle olumlu yönde etkiliyor. Derslere ilgisinin ve başarısının artmasına

vesile oluyor. (% 92)
2. Bu mükâfatlar öğrenciyi olumsuz yönde etkiliyor. Şımarmalarına ve derslerde gevşeklik göstermelerine sebep oluyor. (-)
3. Fikrim yok. (% 2)
4. Başka. (% 6)
"Başka" seçeneğini işaretleyen öğretmenler "Gelişigüzel verilmediği zaman olumlu-etkisi olacaktır./ Mükâfata layık öğrencilere mükâfat verilirken onları şımarıklığa sevketmemek için öğrenci-öğretmen münasebetlerinin dozajını iyi ayarlamak gerek./ Öğrencinin hangi hareketine mükâfat verirseniz onu o yönde etkilersiniz./ Bazısını çalışmaya bazısını da tembelliğe sevkeder. Bu öğrencinin karakterine göre değişir." demektedirler.
Buna göre öğretmenler, mükâfatların büyük çoğunlukla öğrenciyi olumlu yönde etkilediğinde hemfikirdirler. Bu sonuçlar öğrenci görüşleriyle de paralellik arzetmektedir [670]. Mükâfatın olumsuz yönde etkili olacağına inanan öğretmen bulunmamaktadır. Ancak bazıları, bu konuda öğrencinin karakterini gözönünde tutmak gerektiğini kaydetmektedirler.

4- Mükâfatların Öğrenciye Veriliş Biçimi

Öğretmenler kendilerine yöneltilen "Mükâfat öğrenciye gizli olarak mı, yoksa toplum huzurunda mı verilmelidir?" sorusuna % 9 oranında "Gizli olarak verilmelidir"; % 91 oranında ise "Toplum huzurunda verilmelidir" cevabını vermişlerdir.
Gizli olarak verilmesini tercih edenler "Mükâfat herhangi bir hediye ise bu gizli olmalıdır./ Diğer öğrencilerin eziklik ve yetersizlik duygusuna kapılmamaları için./ Öğrencinin şahsiyetini rencide etmemek için" kanaatindedirler.
Toplum huzurunda verilmesini tercih edenler ise, "Diğer öğrencileri çalışmalara teşvik eder, imrendirir./ Öğrenci iyi davranışlarının, başkalarının takdirine sebep olduğunu görmüş olur. Çünkü insanda beğenilme arzusu vardır./ İyiler, kötüler için örnek olabilir" görüşündedirler.
Görüldüğü üzere öğretmenlerin büyük çoğunluğu, mükâfatların açıktan, toplum huzurunda verilmesi taraftarıdırlar.

5- Öğrencilik Yıllarında Alınan Mükâfatların Öğretmenliğe Etkisi

Öğretmenlere sorulan "Öğrencilik yıllarında almış olduğunuz mükâfatlar bugün öğretmenliğinizi hangi yönde etkilemektedir?" sorusuna aşağıdaki cevapları

vermişlerdir:
1. Öğrenciliğimde almış olduğum mükâfatlar beni olumlu yönde etkilediği için ben de öğrencilerimi çeşitli şekillerde mükâfatlandırıyorum. (% 43)
2. Mükâfatın olumsuz etkisini yaşamış biriyim,bu yüzden öğrencilerimin şımarmaması ve gevşeklik göstermemeleri için ben bunu ihtiyatla uyguluyorum. (% 7)
3. Mükâfatın olumlu etkilerini yaşadım.Fakat ben eğitimde mükâfat yerine ceza prensibinin daha etkili olacağına inanıyorum. (-)
4. Öğrencilik yıllarımda almış olduğum mükâfatların etkisiyle değil, yerine ve zamanına göre ben öğrencilerimi mükâfatlandırmayı uygun buluyorum. (% 47)
5. Başka. (% 3)
"Başka" seçeneğini işaretleyen üç öğretmenin görüşleri ise şöyledir: "Öğrenci iken herhangi bir maddî mükâfat almadım. Ancak sözle taltif edildiğimi hatırlıyorum. Onun için ben de bu şeklin doğru olacağına inanıyorum/ Türkiye şartlarında genellikle mükâfatın bazen de dayağın gereğine inanıyorum" görüşündedirler.
Buna göre, öğretmenlerin % 47'si öğrencilik yıllarında almış oldukları mükâfatların etkisiyle değil, mükâfatın gereğine inandıkları için bunu uyguladıklarını ifade ederken, % 43'ü ise, öğrencilik yıllarında mükâfatın olumlu etkisini yaşayan kişiler oldukları için mükâfatı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu da öğrencilik yıllarında alınan mükâfatın ileriki yıllarda kişinin öğretmen olması durumunda bundan önemli ölçüde etkilenebileceğinin göstergesidir.

2. Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Ceza

Örgün din eğitimi ve öğretimi kurumlan olan İmam-Hatip Liselerinde, gerek disiplini sağlamak,gerekse olumsuz davranışlara engel olmak veya bu gibi davranışların yapılmasını önlemek amacıyla verilen cezaların oranı ve sıklığı, türleri ve öğrenci üzerindeki etkileri, yine öğrenci ve öğretmenlerin verdikleri bilgilere dayanılarak ortaya konulacaktır.

a. Öğrencilere Göre

Bursa, Balıkesir, Erzurum ve Van İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin, uygulanan anketlere verdikleri cevaplar, bu okullarda uygulanan cezalar hakkında bir durum tesbiti yapmaya imkan tanımaktadır. Öğretmenlerin verdikleri bilgilerle

karşılaştırma yapılabilmesi bakımından da bu veriler değer taşımaktadır. Öğrencilerin, cezalandırılma konusundaki durumlarını belirleyen bölümle konuya başlamak istiyoruz.

1- Ceza Alma Oran ı ve Sıklığı

Öğrencilerin verdikleri cevaplara göre, bu öğrencilerin % 33.17si dinî-meslekî derslerde "bazen"; % 2.20'si ise "sık sık" cezaya maruz kaldıklarını belirtmiş; % 64.63 ise bu soruya "hayır" cevabını vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık % 35'i zaman zaman ya da sık sık, çeşitli şekillerde öğretmen yada idarecilerce cezalandırılmaktadırlar.[671]

Grafik O Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Ceza alma Oranı ve Sıklığı

Evet bazen
% 33.17
Evet sık sık %2.20

Öğrencilerin cezalandırılmasında çeşitli faktörlerin ne derece rol oynadığını belirlemek konunun daha iyi anlaşılmasına zemin hazırlayacaktır. Bu konuda da standart ve konunun gerektirdiği diğer değişkenlerle oluşturulacak çapraz çizelge ve chi-kare testleri, cezalandırma oranı ve sıklığında bu faktörlerin etkilerini belirlemektedir. [672]

Çevre faktörü, bu konuda anlamlılık derecesi oldukça yüksek olan bir ilişkiye sebep olmaktadır.[673] Frekans tablosunda Van ilinin bazen ve sık sık cezalandırılma konusunda ilk sırada yer aldığı görülmektedir (% 44.9). Bunu Bursa izlemekte, ardından Erzurum ve Balıkesir gelmektedir. Balıkesir'in ceza konusunda en alt düzeyde bulunmasının birtakım sebepleri olabilir. Akla ilk gelen Balıkesir'in, okulun fizikî kapasite yönüyle diğer üç ilden daha iyi durumda olduğudur,[674] Bunun yanında Balıkesir İmam-Hatip Lisesinin öğrencilerinin yurtta veya pansiyonda kalma oranı diğer illere nazaran daha yüksektir,[675] Yatılı olarak okumanın öğrenciye olumlu yönde bir yaşama disiplini kazandıracağını gözönüne alarak, bu faktörün de cezalandırılma konusunda rol oynayacağı düşünülebilir.

Cezalandırılma oranının en yüksek olduğu il olan Van ise, yatılı olarak okula devam etme oranı açısından Balıkesir'e oranla az farkla ikinci sırada yer alırken,

ebeveyniyle birlikte yaşama açısından en düşük seviyededir, [676] Ebeveyn denetimi ve ilgisinden yoksunluğun birtakım disiplinsizliklere yol açabileceği unutulmamalıdır. Şahsî gözlemlerimiz de büyük bölümü köy çocukları olan bu öğrencilerin ebeveyn denetiminden ve öğretmen rehberliğinden yoksun olduğu yönündedir. Diğer illere göre en genç ve meslekî tecrübesi az olan öğretmenlerin Van ilinde yoğunlaştığını hatırlatmamız da [677] bu konuda bazı ipuçları verebilir.

Sınıf faktörü herhangi bir farklılaşmaya neden olmamaktadır.

Cinsiyet ise chi-kare testinin de desteklediği anlamlı bir ilişkiye sebep olmaktadır. Frekans dağılımından da anlaşılacağı üzere kızlar erkeklere nazaran önemli ölçüde farkla daha az cezalandırılmaktadırlar.

Sosyal çevrenin de bu konuda önemli farklılaşmaya neden olmadığı görülmektedir. Ailesi şehirde oturan öğrencilerin en az ceza alanlar olduğu gözlenmekteyse de chi-kare testi bu sonucu desteklememektedir.

Öğrenime devam edilirken kalınan yer faktöründe de bazı farklar görülmektedir. Ancak chi-kare sonucu anlamsızdır.

Anne ve babanın öz veya üvey oluşları da birtakım farklılaşmalara yol açmaktadır. Chi-kare sonucu anlamsız olmasına rağmen anne babası ölü veya üvey olanların ceza alma oranlarındaki yükseklik dikkat çekicidir. Bu ise ebeveyn denetimi ve ilgisinin öğrenci üzerinde etkili olabileceğine bir işaret sayılabilir.

Gerek annenin, gerekse babanın okur-yazarlık durumlarıyla, öğrencilerin okulda ceza alması arasında da anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi de öğrencinin okulda ceza alma konusunda herhangi bir rol oynamamaktadır. Chi-kare sonucunun anlamsız oluşu ve frekans dağılımındaki paralellik, öğrencinin babasının mesleği ya da gelir durumlarının bu konuda rol oynamadığını göstermektedir.

Okula gelmeden önce gidilen yaygın din eğitimi kurumunun türü de bu konuda önemli bir farklılaşma meydana getirmemektedir. Chi-kare değerinin anlamsız çıkması sonucun güvenilir olmadığını ifade etmektedir.

Tablo- 36: Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Cezalandırma Oranının Değişkenlere Göre Dağılımı

Bu sonuçlardan sonra denilebilir ki, öğrencinin, örgün din eğitimi ve öğretiminde dinî-meslekî ders öğretmenleri ya da idare tarafından bazen ya da

sık sık cezalandırılmasında çevre ve cinsiyet faktörlerindeki seçenekleri birtakım farklılaşmalara yol açmakta, istatistikî sonuçlar ise iki soru arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Buna karşılık, sınıf, öğrencinin geldiği sosyal çevre, kaldığı yer, anne babasının öz veya üvey oluşu, tahsil seviyeleri, sosyo-ekonomik düzey faktörlerindeki farklı seçenekler, ceza alma oranında önemli bir farklılaşma sebebi değillerdir.

2- Alınan Ceza Türleri

Öğrenciler kendilerine yöneltilen sorudaki standart ceza türlerini aşağıdaki oranlarda işaretlemişlerdir. [678]

Tablo- 37 Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Öğrencilerin Aldığı Cezalar

Buna göre ilk sırayı "uyan, mahrumiyet, kınama ve azarlama" cezası almakta, hemen ardından "notu düşürmek"; sonra da "ilgi ve sevgide eksiklik" cezası gelmektedir. % 16.43 oranındaki dayak cezası ise dikkat çekicidir. "Başka"seçeneğini işaretleyen öğrencilerden 7'si "disiplin kurulu'na verildiklerini belirtmişlerdir.

3- Cezaların Öğrenci Üzerindeki Etkileri

Yukarıda sıralanan ceza türlerinin öğrenciler üzerindeki olumlu-olumsuz etkilerini belirlemek amacıyla sorulan soruya öğrencilerden % 36.26'sı "Olumlu etkisi oldu. Hatalarımı düzelttim ve derslere çalışmaya başladım" derken; % 50.71'i ise "Olumsuz etkisi oldu. Derslerden ve hocalardan soğumama sebep oldu" cevabını vermişlerdir. % 9.91 oranındaki bir öğrenci grubu, "Olumlu veya olumsuz bir etkisi olduğunu sanmıyorum" seçeneğini işaretlemiş; % 3.12 oranındaki "Başka" seçeneğine ise açıklama yazmamışlardır. Sadece bir öğrenci "Hatalarımı düzeltip çalışmamı artırdım, fakat hocalardan da soğudum" cevabını vermiştir.[679]

Grafik P Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Alınan Cezaların Öğrenci Üzerindeki Etkileri

400 -
300 -
% 50.71
% 36.36
% 9.91
%3.12
Olumlu
Olumsuz
Kararsız
Başka
Öğrencilerin verdikleri bu cevaplar ile bundan önceki tabloda (T. 37) işaretlenen seçenekler arasındaki ilişki, aynı zamanda örgün din eğitimi ve öğretiminde hangi ceza türlerinin öğrenci üzerinde olumlu, hangisinin olumsuz yönde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu amaçla oluşturulan çapraz çizelge ve ardından uygulanan chi-kare testiyle, bu iki soru arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu belirlenmiş ve sonuçların istatistiki açıdan üzerinde önemle durulmaya değer nitelikte olduğu görülmüştür. [680]

Tablo- 38: Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Verilen Ceza Türleri Olumlu-Olumsuz Etkileşim Arasındaki Dağılım

Bu sonuçlara göre, İmam-Hatip Liselerinde çeşitli amaçlarla verilen cezalar, öğrenci üzerinde birtakım farklı etkiler bırakmaktadır. Buna göre olumlu-olumsuz etkileri gözönüne alınarak, gerektiğinde başvurulabilecek en uygun ceza türünün, "Ders hocalarının ilgi ve sevgi göstermemesi" olduğu ortaya çıkmıştır. Ardından "uyan, mahrumiyet, kınama ve azarlama" cezası gelmektedir. "Not düşürme" cezası % 35.1 olumlu etkisine karşılık % 54.3 oranıyla olumsuz yönde etkili olmaktadır. Dayak cezası ise % 22 olumlu etkisine karşılık % 70.7 oranıyla olumsuz yönde etkili olması bakımından uygun olmayan bir ceza türüdür. En olumsuz ceza metodu ise, bu cezaların hepsine birden başvurulmasıdır.

Ergenlik çağının birtakım bunalımlarıyla [681] problemli bir durumda bulunan öğrenciler karşısında bir "silah" olarak kullanılan "not düşürme" ve "dayak" cezalarının onlar üzerinde önemli derecede olumsuz etki bıraktığı ortadadır. Cezaların hepsine birden başvurmak da olumsuz etkiye sebep olmaktadır. Bu nedenle, öğrencilerin verdiği bilgilerin, bilgisayar analizleri ve istatistiki

metodlarla değerlendirilmesi sonucunda denilebilir ki, gerektiğinde başvurulacak en uygun ceza türleri ya öğretmenin bizzat uygulayacağı "ilgi ve sevgiyi azaltmak" cezası ya da idarenin vereceği "uyarı, mahrumiyet ve kınama" cezası olmalıdır. Bunların dışındaki ceza türleriyse öğrenciyi olumlu yönde etkileme oranlarının düşük; olumsuz etkilerinin ise hayli yüksek düzeylerde olması bakımından uygun olmayan ceza türleridir.

b. Öğretmenlere Göre

1- Ceza Verme Oran ı

Öğretmenlerin öğrencilere uyguladıkları ceza türleri konusundaki görüşlerini almak maksadıyla sorulan soruya, objektif cevaplar almak amacıyla soru aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.
"Okuldaki öğrencilerin disipline edilebilmeleri için mutlaka ceza verilmelidir, kanaatine katılıyor musunuz?"
Bu soruya öğretmenlerin % 15'i "Evet"; % 18'i "Hayır"; % 67'si ise "Yerine ve zamanına göre değişir" cevabını vermişlerdir. Buna göre öğretmenlerin 2/3'ü yerine ve zamanına göre cezaya başvurulabileceği kanaatindedir, denilebilir.

2- Verilen Ceza T ürleri

Gerek başarısızlığı gidermek, gerekse disiplini sağlamak ve olumsuz davranışlardan menetmek maksadıyla başvurulan ceza türleri konusunda öğretmenler aşağıdaki cevapları vermişlerdir.
1. Sevgi ve ilgi göstermemek (% 23)
2. Uyarı, mahrumiyet ve kınama cezası (% 25)
3. Azarlamak veya hakaret (-)
4. Notunu düşürmek (% 2)
5. Dayak (% 1)
6. Disiplin Kuruluna sevketmek (% 28)
7. Başka (% 21)
"Başka" seçeneğini işaretleyen öğretmenler şunları yazmışlardır: "Tatlı sert ve öğrencinin davranışlarını yerinde gözlemleyerek yerinde ve zamanında uyararak yaptıklarının hatalı olduğunu hissettirerek yaklaşmak / Gerekirse mecburi tasdikname vererek okuldan uzaklaştırmak ve bunu öğrenci huzurunda ilan

etmek/öğrenci önce dinlenmeli, ihtar edilmeli, hatada ısrar ederse mutlaka cezalandırılmalı/ Suçun niteliğine göre ceza şeklinin de değişmesi lazımdır/ Suça tahrik edici sebepler araştırıldıktan sonra, ıslah olmayacaksa ve ceza verilmesi mutlaka gerekiyorsa disiplin kuruluna sevkedilmelidir."
Buna göre öğretmenler, öğrencilere daha çok "disiplin kuruluna sevk" cezası vermekte ve bunun en etkili ceza türü olduğuna inanmaktadırlar (% 28). Ardından "uyarı, mahrumiyet ve kınama cezası" (% 25); daha sonra "sevgi ve ilgide eksiklik" cezası gelmektedir. Ancak öğretmenlerin, disiplin kuruluna sevketmek cezasını ilk sırada zikretmeleriyle, öğrencilerin verdikleri cevaplarda, 353 öğrenciden sadece birkaç (7) öğrencinin disiplin kuruluna sevk cezası aldıklarını ifade etmeleri arasında bir çelişki vardır. Burada öğretmenlerin objektif davranmamaları sözkonusu olabileceği gibi, öğrencilerin gerçeği yansıtma konusunda gerekli hassasiyeti göstermedikleri de düşünülebilir. Benzer durum dayak cezasında da görülmekte ve öğrencilerin % 16.43 oranında dayak cezasına maruz kaldıklarını belirtmelerine karşılık,[682] öğretmenler bu oranın ancak % 1 olduğunu ifade etmektedirler.

3- Cezaların öğrenci Üzerindeki Etkisi

"Öğrencilere verilen cezalar onları hangi yönde etkiliyor?" sorusuna, öğretmenler aşağıdaki cevapları vermişlerdir.
1. Genellikle olumlu önde etkiliyor, hatalarını düzeltmeye ve çalışmalarına vesile oluyor. (% 59)
2. Olumsuz etkisi oluyor. Dinden ve okuldan soğudukları gibi durumlarında da önemli bir değişiklik olmuyor. (% 18)
3. Fikrim yok. (-)
4. Başka (% 23)
Öğretmenlerin "Başka" seçeneğine yazdıkları cevaplar konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Buna göre öğretmenler genellikle şu görüştedirler: "Ceza ve mükâfat, öğrenciden öğrenciye değişir. Aynı ceza bir öğrencide olumlu etki yaparken, diğerini okuldan soğutabilir. Okullarda öğrenci sapışı az olabilse ve her okula bir psikolog verilebilse ve öğrenciler tek tek incelenebilse çok yararlı olacaktır. / Olumlu etkisi olsun diye ceza verilir. Ancak ceza verenin tutum ve davranışına göre ceza olumsuz etki yapabilir. / Verilen cezalar okuma niyetinde olanlar için olumlu etki yaparken diğeri için olumsuz olabilir. / Gereksiz cezalandırmaların olumsuz etki yaptığına inanıyorum (saçın aşırı derecede kestirilmesi gibi).”

Buna göre öğretmenlerin % 59'u verilen cezaların öğrenciyi olumlu yönde etkilediği kanaatindedirler. % 23'ü ise bu konuda öğrencinin karakteri, ceza veren kişinin tutum ve davranışlarının olumlu ya da olumsuz etki konusunda rol oynayabileceğini ifade etmektedir. %18 oranında bir öğretmen grubu ise cezanın öğrenci üzerinde olumsuz etki bıraktığı görüşündedirler. Bu oranlarla öğrencilerin görüşleri arasında önemli farklar vardır, [683]

4- Cezaların Öğrenciye Veriliş Biçimi

Öğretmenler, kendilerine yöneltilen "Sizce ceza öğrenciye gizli olarak mı yoksa toplum huzurunda mı verilmelidir?" sorusuna% 46 oranına "Gizli olarak verilmelidir", % 44 oranında ise "Toplum huzurunda verilmelidir" cevabını vermişlerdir.% 10 oranında bir öğretmen grubu ise gerekçe bölümünde açıklayıcı bilgilerle farklı birtakım görüşler ileri sürmüşlerdir:
Gizli olarak verilmesini tercih edenler şu ortak noktada birleşmektedirler: "Öğrencinin gururunu incitmemek, onu rencide etmemek, küçük düşürmemek ve şahsiyet gelişimini olumsuz yönde etkilememek için."
Toplum huzurunda verilmesini tercih edenlerin ortak görüşü ise "Diğer öğrencilere ibret ve ikaz, böyle bir suça yönelenleri caydırmak için" şeklinde ifade edilebilir.[684]
Farklı görüş beyan eden öğretmenler ise şu görüştedirler: "Duruma, öğrencinin karakterine göre değişir. Ağır suçlarda ceza toplum huzurunda verilmelidir ki, diğerleri bundan ibret alsınlar / Gizli olarak verilen ceza öğrenciyi iyi davranışlara sevketmemişse, bu defa toplum huzurunda verilmelidir. / Nasihatle birlikte gizli olarak verilmeli, ancak kaşarlanmışlar (!) bunun dışındadır. / Öğrenci özel olarak çağrılıp, haraketlerinin yanlışlığı anlatılmalı, daha olumlu davranması iyi bir dille söylenmelidir."

5- Öğrencilik Yıllarında Alınan Cezaların Öğretmenliğe Etkisi

Öğretmenler, kendilerine yöneltilen "Öğrencilik yıllarınızda size ceza verildiyse, verilen bu cezaların bugün öğretmenliğinizde ne gibi etkileri oluyor?" sorusuna aşağıdaki cevapları vermişlerdir:
1. O cezaların olumlu etkisini gördüğüm için ben de öğrencilerimi cezalandırmaktan çekinmiyorum. (% 8)
2. Gördüğüm cezaların olumsuz etkisiyle ben de gayr-ı ihtiyarî olarak

öğrencilerimi cezalandırıyorum. (% 2)
3. O cezaların olumsuz etkisini yaşadığım için ben öğrencilerimi cezalandırmakta ihtiyatla hareket ediyorum %/19)
4. Öğrencilik yıllarında aldığım cezaların etkisiyle değil de, ancak yerine ve zamanına göre cezaya başvurmaktan çekinmiyorum. (% 41)
5. Başka. (% 21)
Başka seçeneğini işaretleyen öğretmenler şu görüştedirler: "Öğrencilik yıllarında herhangi bir ceza almadım. Şu anda öğrencilerime sevgi ve hoşgörüyle yaklaşıyorum. Birçok öğrencime sert bakışım onların üzülmelerine yetiyor, bunu hissediyorum. Akabinde onlar bana kendilerini tekrar sevdirmek için gayret sarf ediyorlar. /Ben en etkili cezanın mükâfat olduğuna inanıyorum. Ayrıca manevî cezaların benim üzerimde olumlu etkisi olmuştur. Bunu ben de tatbik ediyorum./ Cezalandırmak eğitim-öğretime katkısı olmayan bir davranıştır. Bu, var olan çareleri araştırmayıp meselenin içinden kolayca çıkmak için başvurulan,faydası da tam manasıyla gerçekleşmeyen basit bir çıkış yoludur. Ancak gereken çaba, ilgi, sevgi ve dersi vermemizdeki mükemmellik ve öğrencilere yaklaşmadaki üstün vasıflar, biz eğitimcilerde olduğu zaman cezalandırmaya gerek kalmayacak veya buna çok nadir başvuracağız."
Bu görüşler ışığında denilebilir ki, öğretmenler cezaya öğrencilik yıllarından kalan olumlu ya da olumsuz etkiler sebebiyle değil, gereğine inandıkları için başvurmaktadırlar. İki öğretmenin ise öğrencilik yıllarında aldıkları cezaların olumsuz etkisiyle öğrencilerini cezalandırdıklarını ifade etmeleri dikkat çekicidir. Oranın bu derece az oluşu, konunun önemini azaltmayacaktır. Ortada olan gerçek, öğrencilik yıllarında sorumsuzca uygulanan cezaların olumsuz etkisi bilinç altında yer ederek, ileriki yıllarda öğretmenlik durumunda kendisini göstererek öğrencilerini cezalandırmak şekline dönüşebilmektedir.[685]

c. Maddî-Manevî Ceza Tercihinde Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri

Gerek öğretmenlere, gerekse öğrencilere uygulanan anketlerde ortak sorulardan biri olan "Sevgi ve ilgi göstermeme, uyarı, mahrumiyet, kınama, azarlama veya hakaret" gibi cezaları "manevî ceza" olarak; "notu düşürmek, dayak" gibi cezaları da "maddî ceza" olarak kabul edersek, size göre bu cezalardan hangisi öğrenci için daha uygundur ve olumlu sonuç verecektir?" sorusuna öğretmen ve öğrenciler farklı oranlarda cevaplar vermişlerdir. [686]

Tablo- 39: Maddi-Manevi Ceza Tercihinde Öğretmen Öğrenci Görüşleri

SEÇENEKLER

	ÖĞRETMEN SAYI	%	ÖĞRENCİ SAYI	%
1. Manevî ceza.	43	43.4	185	18.8
2. Maddî ceza	8	8.1	55	5.6
3. Yerine göre maddî ceza, yerine göre manevî ceza.	44	44.4	384	39.1
4. Hiçbirinin uygun olacağına inanmıyorum.	4	4.1	358	36.5
Katılan	99	100.0	982	100.0
Cevapsız				
1	18			
Toplam				
100	1000			

Tablodan da anlaşıldığına göre öğretmenlerle öğrenciler bu konuda oldukça farklı düşünmektedirler. Paralellik arzeden görüşleri yok gibidir. Şu kadar var ki, "maddî ceza" ile "yerine göre maddî, yerine göre manevî ceza" tercihinde birbirlerine yakın oranlarda görüş bildirmişlerdir. Fakat cezaların "hiçbirinin uygun olmadığına inanıyorum" seçeneğinde fark oldukça yüksektir. Öğrencilerin % 36.5'i, bir başka ifadeyle, 1/ 3'ü hiçbir ceza türüne taraftar değilken bu oran öğretmenlerdeancak % 4.1 düzeyindedir.

Öğrencilerin % 39.1'inin "yerine göre maddî, yerine göre manevî ceza" olabileceğini ifade etmiş olmaları, cezaların her hâlükârda öğrenci üzerinde olumsuz yönde etkili olmayabileceğinin öğrenciler tarafından da kabullenildiğine bir delil sayılabilir.

Maddî cezanın ise, gerek öğretmenler, gerekse öğrenciler tarafından en az tercih edilen ceza türü olarak yer alması, bu tür cezalara olumsuz etkileri sebebiyle başvurulmaması gerektiğini göstermektedir.

3. Örgün Din Eğitimi ve Öğretiminde Disiplin Problemi

Genel eğitim-öğretim sürecinde okullarda disiplinin kimler tarafından sağlanması gerektiği, eskiden beri üzerinde birtakım düşüncelerin yürütüldüğü bir konudur.[687] Yapılan son çalışmalarda, konuya bütüncü bir anlayışla yaklaşılarak okullarda disiplinin, ne sadece disiplin kurulları, ne idareciler, ne de öğretmenler tarafından sağlanamayacağı ortaya konulmuş ve bu konuda en sağlıklı yolun, idareciler, öğretmenler, rehberlik uzmanları, öğrenciler ve velilerin "beşli olarak" işbirliği yapmaları ve kollektif bir şekilde çalışmaları gerektiği belirtilmiştir.[688]
Yukarıda sayılan idareci, öğretmen,rehberlik uzmanı, öğrenci ve velilerin herbirinin disiplini sağlama konusunda rol oynadıkları bir gerçektir. Bu teorik realiteyi bir bakıma derinliğine araştırmak, bir bakıma da genel eğitim-öğretim için ortaya konulan bu faktörlerin bir örgün din eğitimi kurumu olan İmam-Hatip Liselerinde disiplini sağlayan faktörlerle paralellikleri ve ayrıldıkları noktaları belirlemek amacıyla konuya yine anket bulguları ve yorumları çerçevesinde yaklaşılacaktır.

a. Örgün Din Eğitimi Kurumlarında Disiplini Sağlayanlar

Bursa, Balıkesir, Erzurum ve Van İmam-Hatip Liseleri öğretmenlerinden 100 meslek dersi öğretmenine uygulanan anketler sonucunda bu öğretmenler, kendilerine yöneltilen "Sizce okullarınızda disiplin kimler tarafından sağlanmaktadır? Lütfen öncelik sırasına göre işaretleyiniz" sorusuna aşağıdaki şekilde cevaplar vermişlerdir.
1. İdare + Öğretmen + Disiplin Kurulu (% 47)
2. Sadece idareciler (% 17)
3. Öğretmen + İdare + Disiplin Kurulu (% 12)
4. İdare + Disiplin Kurulu + Öğretmen (% 9)
5. Sadece öğretmenler (% 7)
6. Disiplin Kurulu + Öğretmen + İdare (% 4)
7. Sadece Disiplin Kurulları (% 2)
8. Başka (% 2)
Öğretmenlerin öncelik sırasına göre belirlediği bu tasnife göre örgün din eğitimi kurumlaRI olan İmam-Hatip Liselerinde disiplin daha çok idareciler önderliğinde öğretmenler ve disiplin kurulları vasıtasıyla sağlanmaktadır. Bunun

gerekçelerini öğretmenler şöyle açıklamışlardır:
"Müdür ve yardımcılarının işlenen suça ceza verme yetkisi vardır. Ayrıca onlar okulda öğrencileriyle ilgilenecek yeterli vakte de sahiptirler. Çünkü öğretmenlerin birçoğunun okul dışında yaptıkları ek işleri vardır. Bunun yanında idarenin öğrenci üzerindeki otoritesi daha büyüktür."
İkinci sırada yer alan "sadece idareciler" seçeneğine yazılanlar ise şu ifadelerle kompoze edilebilir:
"Öğretmenler ve aile, disiplini sağlama hususunda öğrenciye iyi ve hoş görünmek için gerekli uyarı ve desteği
yapmamaktadır. Bu konuda iş idareye düşmektedir. Ayrıca idareci demek otorite demektir. Bunun yanında devam-devamsızlık durumunu kontrol eden ve velilerle diyalog kuranlar yine idarecilerdir. Gerçekte okulun bütün işlerinde olduğu gibi disiplin konusunda da görev idarecilere yüklenmekte ve öğretmenler bu konuda yorulmak istememektedirler" [689]
Üçüncü sırada yer alan ."Öğretmenler, idareciler ve disiplin kurulları" seçeneğine ise şunlar yazılmıştır:
"Öğretmenler öğrenciyi eğitecek olanların başında gelmektedir. Öğrenciye en yakın olan öğretmendir, öğrencilerle en çok beraber olanlar da yine öğretmenlerdir."
İlk üç sırada yer alan bu seçenekler 100 öğretmenden 76'sının görüşünü temsil etmektedir. Buna göre denilebilir ki, öğretmenler okullarda disiplini sağlama konusunda "idare-öğretmen-disiplin kurulu" üçlüsünün aktif rol üstlendiğini kabul etmekte,ancak öncelik sıralamasında farklı düşünmektedirler. Verilen cevaplar içinde "Başka" seçeneğine sadece iki öğretmenin "Eğitim bir ekip meselesidir. Bu ekipte veliler de bulunmalıdır" cevabı vermelerini olumlu ama yetersiz bir rakam olarak görmekteyiz. Kanaatimizce veliler, bir başka ifadeyle aile, okuldaki disiplini sağlama konusunda, yukarıda öğretmenlerin verdikleri cevapların ötesinde daha aktif bir role sahiptir. Bugüne kadar üzerinde gereğince durulmayan bu konunun önemli bir faktör olduğunu belirtmekle yetiniyor, eserin ileriki bölümlerinde aile konusuna yeniden dönüleceğini belirtmek istiyoruz.

b. Örgün Din Eğitimi-Öğretiminde Disiplinsizliğin Başlıca Sebepleri

Genel eğitim-öğretim sürecinde öğrenciyi disiplin dışı davranışlara,kısaca disiplinsizliğe iten sebepler konusunda birtakım bilgiler mevcuttur.
Öğrenciyi disiplinsizliğe iten sebepler konusunda, aşağıdaki tasnif ve detayların, konunun bütün yönlerini kapsadığı söylenebilir. Buna göre, öğrenciyi

disiplinsizliğe iten sebepler iki başlık altında ele alınabilir:
1. Aile ve sosyal çevre ile ilgili sebepler
2. Okul binaları, yöneticiler ve öğretmenlerle ilgili sebepler.[690]
Teorik yönden ele alınan bu sebeplerin anket sonuçlarıyla paralellik ve ayrılıklarını belirlemek amacıyla öğretmen ve öğrencilerin bu konudaki görüşleriyle konuya devam edilecektir.
1. Okulda otorite boşluğu, öğretmen ve idarecilerin lakaydlığı, gereksiz ve sonsuz hoşgörü ve takipsizlik (% 36)
2. Ailevî problemler, ebeveynin ilgisizliği, kötü arkadaş etkisi ve bozuk çevre (% 26)
3. Öğretmenin öğrenciye örnek olmaması ve öğrenciyle diyalog kurmaması (% 14)
4. Eğitimsizlik, yeterince bilgilendirememe (% 8)
5. Sınıfların kalabalık oluşu (% 6)
6. Aşırı baskı (% 4)
7. Tembelliği hoşgören bir eğitim sistemi (% 3)
8. Ergenlik psikolojisi (% 3)
Öğrencilerin verdikleri cevaplarda ise disiplinsizliğe iten sebepler şöyle ifade edilmektedir.
"Öğretmen-öğrenci diyalogu yok/ Öğretmenler öğrenciye örnek olamıyorlar/ Aileler çocuklarıyla yeterince ilgilenmiyor/ Okullar fizikî kapasite olarak yetersiz, sınıflar çok kalabalık/ Öğretmenler müsamahasız ve hoşgörüsüz."
Öğretmen ve öğrencilerce ortaya konulan bu sebepler, konunun başında ortaya konulan disiplinsizlik sebeplerinin[691] bazısıyla paralellik arzetmektedir. Şahsî gözlemlerimizle edindiğimiz izlenimlerin de katkısıyla İmam-Hatip Liselerinde disiplinsizlik sebeplerini şu başlıklar haline dönüştürmek mümkündür.
1.Öğretmenlerden kaynaklanan metod hataları; iyi örnek olamayışları, öğrenciyle diyalog eksikliği, kişilik ve karakterde za'fiyet.
2. İdarecilerin yöneticilik tarzlarındaki hatalar.
3. Ailevî problemler, ebeveyn ilgisi ve denetiminin olmayışı.
4. Okulun ve sınıfların fizikî kapasite yetersizliği.
5. Kötü arkadaş ve bozuk çevre.
6. Gereksiz yasaklar ve aşırı baskılar.
7. Ergenlik psikolojisine bağlı birtakım problemler.
8. Kitle iletişim araçlarının olumsuz etkileri.
Gerek teorik yönden ele alınan, gerekse öğretmen ve öğrencilerin görüşleri

yanında, yapılan gözlemler katkısıyla ortaya konulan bu sebepler İmam-Hatip Liselerindeki disiplinsizlik sebeplerinin başlıcalarıdır. Bu durumda yapılması gereken, disiplini sağlamak için ne gibi tedbirlerin alınması gerektiği ve nasıl bir metod izlenmesi icab ettiğinin ortaya konulmasıdır. Alınacak tedbirler içinde mükâfat ve cezanın da bulunması gerekli olacağına göre,[692] "mükâfat ve cezanın bu konuda fonksiyonu ne olacaktır?" sorusu da biraz sonra ele alınacaktır.

c. Disiplini Sağlamada İzlenen Metod ve Yardımcı Vasıtalar İçinde Mükâfat ve Cezanın Yeri

Öğretmenler, kendilerine yöneltilen "Disiplini sağlamak için genellikle hangi yola başvurulmaktadır. Kısaca açıklar mısınız?" sorusuna aşağıdaki cevapları vermişlerdir:
1. Nasihat, ikaz, ihtar ve son olarak dayak cezası verilmektedir (% 46.7)
2. Öncelikle kurallar öğrenciye açıklanmaktadır. Zaman zaman ikaz edilmekte, tekerrür ederse disiplin kuruluna sevkedilerek çeşitli disiplin cezaları uygulanmaktadır. (% 31.7)
3. Tehdit, sindirme ve dayağa başvurulmaktadır. (% 11.2)
4. Sevgi ve saygıya dayalı eğitim metodu izlenmekte gerektiğinde ise cezaî yöntemlere başvurulmaktadır.(% 6.3)
5. Tenkid edilerek ve küçük düşürülerek yapacağı olumsuz davranışlardan vazgeçirilmeye çalışılmaktadır. (% 3.2)
Öğretmenlerin disiplini sağlamak amacıyla başvurdukları bu vasıtalar içinde dayağın birkaç defa anılmış olması, bu ceza türüne sık sık başvurulduğu izlenimini verirken "Öğrenciyi küçük düşürme" gibi pedagojik olmayan metodların da kullanılması kaygı vericidir. Bundan önceki bulgularımızda dayak cezasının öğrenci üzerinde olumsuz etki bırakan cezaların başında geldiğini hatırlatacak olursak [693]dayak meselesinin, okullarımızda mutlaka çözülmesi gereken bir konu olduğu ortaya çıkmaktadır. Konuya tekrar döneceğimizi belirterek, öğrencileri disipline etmede yardımcı vasıtaların neler olabileceği konusunda birtakım bilgiler vermek istiyoruz.
Disiplini sağlamak için birtakım vasıtalardan faydalanılabileceği belirtilmektedir. Kitaplar ve kitaplıklar; eğitim-öğretim araç ve gereçleri; uyumlu olan öğrencilerin birarada oturtulmaları; sosyal ve kültürel faaliyetler; okul bahçeleri ve spor alanları; mükâfatlar ve cezalar.[694]

Gerçekte, yukarıdaki vasıtaların bu konuda önemli katkıları vardır. Ancak bizi ilgilendiren konu, mükâfat ve cezaların öğrenciyi disipline etmek hususunda nasıl bir rol oynayabileceğidir. Bunu belirlemek amacıyla, öğretmen ve öğrencilere standart şekilde yöneltilen "kalıp ifadeler" onların bu konudaki görüşlerini ortaya koymaktadır.[695]

Tablo- 40: Öğretmen ve Öğrencilerin Mükafat ve Ceza Konusundaki Görüşlere Ait Değerlendirmeleri

GÖRÜŞLER	öğt. öğrn.	Fikrime uygun S	%	Fikrime Aykırı S	%	Kararsız S	%	Katılan	Cevapsız	Toplam
Cezalandırılmak, bazen insan için faydalıdır.	öğt.	94	94.0	2	2.0	4	4.0	100	0	100
	öğrn.	722	72.9	130	13.1	138	14.0	990	10	1000
Dayak olayı eğitimin her kesiminden kaldırılmalıdır.	öğt.	33	34.4	30	31.2	33	34.4	96	4	100
	öğrn.	598	60.2	255	25.7	140	14.1	993	7	1000
Başardı öğrenci çeşitli ödüllerle Mükafatlandırılmalıdır	Öğt	99	100.0					99	1	100
	öğrn.	796	80.2	134	13.5	62	6.3	992	8	1000
Dayak ve benzeri cezalar öğrenciyi dersten soğutur.	öğt.	54	56.2	21	21.9	21	21.9	96	4	100
	öğrn.	738	74.9	168	17.1	79	8.0	985	5	1000
Mükafatlandırılan insana dinî bilgiler daha kolay verilir.	öğt.	96	97.0	1	1.0	2	2.0	99	1	100
	öğrn.	706	70.9	199	20.0	90	9.1	995	5	1000
Din eğitimi-Öğretiminde dayaksız bîr disiplin anlayışından Yanayım.	öğt.	76	76.0	12	12.0	12	12.0	100	0	100
	öğrn.	774	77.9	139	14.0	139	14.0	994	6	1000

Öğretmen ve öğrencilerce değerlendirilen bu görüşlere göre, öğretmenlerin % 100'ü, öğrencilerin ise % 80.2'si başarılı öğrencinin çeşitli ödüllerle

mükâfatlandırılması taraftarıdırlar. Öğrencilerin % 13.5'i bu konuda kararsız iken, % 6.3'ü ise aksi yönde görüş belirtmişlerdir. Kanaatimizce bazı öğrenciler, verilen mükâfatların öğrenciler arasında bir ayrıcalık meydana getirdiği inancındadırlar. Nitekim onlar "mükâfatlandırılan insana dinî bilgiler daha kolay verilebilir" görüşünü değerlendirirken de olumlu görüş yönüyle öğretmenlerden daha alt seviyededirler. Bu görüşü öğretmenler % 97 oranında olumlu bulurken öğrencilerde bu oran % 70.9'dur.

Böylece denilebilir ki, öğrenciler mükâfatlandırılma konusunda -öğretmenlere nazaran- fazla istekli bir tavır sergilememektedirler. Mükâfatın her halükarda başarının bir karşılığı olabileceği ya da mükâfatlandırarak eğitmenin daha iyi sonuçlar vereceği yönünde öğretmenlerden daha az iyimserdirler. Belki de onlar bu konuda öğretmenlerden daha objektif davranmaktadırlar. Öğretmenlerin mükâfatlandırmaya eğilimli yönde cevaplar vermiş olmaları ise ihtiyatla karşılanmalıdır. Çünkü öğrencilerin daha önce verdikleri cevaplarda, okullarında mükâfatlandırma oranının (bazen+sık sık) ancak % 45 düzeyinde olduğu anlaşılmıştır[696].Dolayısıyla, öğretmenlerin, öğrencinin mükâfatlandırılması, yönündeki görüşleri oldukça yüksek düzeylerde onaylamaları, yapmadıkları ya da çeşitli sebeplerle yerine getiremedikleri bir konuda "vicdanlarının sesini dinlemek" şeklinde yorumlanabilir. Öğrencilerin okullarda maddî-manevî ödüllerle mükâfatlandırılmadıkları öğretmenlerce de doğrulanmaktadır. Bu konuda bazı öğretmenlerin "Göreve başladığımdan beri böyle bir hâdise görmedim. Sebebini de okulun kalabalık oluşuna bağlıyorum./ Maalesef bu konuda alışkanlık elde edilmemiş./ Mükâfatın gereğine inanmayan arkadaşlar "parayla ilim olmaz" görüşündedirler, benceyanlış.../ Sadece teşekkür ve takdirin etkisi geçicidir. Kitap vb. ödüller öğrenciyi gayretlendirir. Çünkü "insan ihsanın kölesidir". Ama ne yazık ki, maddî imkansızlıktan dolayı bu konuda yetersiziz" şeklinde görüş beyan etmeleri bu gerçeği ortaya koymaktadır.[697]

Tablodaki sonuçlara tekrar göz atıldığında, öğretmenlerden % 94'ünün cezalandırılmanın insan için bazen faydalı olabileceği kanaatini taşıdıkları görülecektir. Öğrencilerde ise bu oran % 72.9 düzeyindedir. Ortalama olarak % 83.5 oranında bir birliktelikle öğretmen ve öğrencilerin bu konuda ortak görüş bildirmeleri, cezaların her zaman kötü sonuçlar doğurmayacağı, aksine bazen insan için faydalı olabileceği sonucuna ulaşmamıza imkan tanımaktadır. Nitekim bazı ceza türlerinin öğrenci üzerinde olumluluk oranı yüksek etkiler bıraktığını daha önce tesbit etmiştik.[698]

Dayak konusunda ise öğretmenlerle öğrenciler oldukça farklı düşünmektedirler.

Dayağın eğitimin her kesiminden kaldırılması gerektiğine dair görüşe, öğretmenler,% 34.4 oranında "Fikrime uygun" derken, öğrencilerde bu oran % 60.2'ye yükselmektedir. Bu farklılığın ise tabiî karşılanması gerekecektir. Öğrenci psikolojisinin bu konuda rol oynayabileceği düşünülmelidir. Yine de öğretmen ve öğrenci ortalamasının % 47.3 oranında gerçekleşerek her iki kesimin de yarıya yakınının dayağın kaldırılması yönündeki isteği önemli bir bulgudur. Nitekim "Dayak ve benzeri cezaların öğrenciyi dersten soğutacağı" yönündeki görüş öğretmenler tarafından % 56.2; Öğrenciler tarafından da % 74.9 düzeyinde "Fikrime uygun" şeklinde cevap almıştır. O halde bir kez daha dayağın eğitimde arzulanmayan bir vakıa olduğu ve genel eğitimden olduğu kadar din eğitimi-öğretiminden de kaldırılmasının yollarının araştırılması gereği ortaya çıkmaktadır.

Öğrenciler ve öğretmenler dayağa karşı olmalarına rağmen, disiplinsiz bir eğitim-öğretim olmayacağı yönünde de hemfikirdirler. Buna göre "Din eğitimi ve öğretiminde dayaksız bir disiplin anlayışından yanayım" görüşünü öğretmenler % 76; öğrenciler ise % 77.9 oranında uygun bulmaktadırlar. Bu da dayak hususunda katı davranan öğrencilerin dahi öğretmenlerle aynı düzeylerle, disipline taraftar olduklarını göstermektedir.

d. Öğretmen ve Öğrencilere Göre Disiplini Sağlamanın Yolları

Öğretmenler, kendilerine yöneltilen"Size göre İmam-Hatip Liselerinde başarılı bir din eğitimi-öğretimi verilebilmesi için disiplin hangi yollarla sağlanmalıdır, hangi şartlara ihtiyaç vardır. Kısaca açıklarmısınız?" sorusuna, öğrencilerle paralellik arzeden cevaplar vermişlerdir. Onların verdikleri cevaplar önem derecesine göre aşağıda sıralanmıştır:

1. Bir din eğitimcisi olan öğretmen, her şeyden önce, dini en güzel şekilde yaşayan ve bu şekilde öğrencilerine örnek olan bir kişilik ve karakter sahibi olmalıdır. Öğretmen, mesleğinin karşılığını her şeyden önce Allah'tan beklemelidir.Bunun yanında öğrenciyle diyalog şarttır.Gerektiğinde bir ağabey samimiyeti ve şefkatini göstermelidir. (% 43)

2. Okulda Aile-İdare-Öğretmen-Öğrenci diyaloğu kurulmuş olmalıdır. Öğretmenler farklı açıklamalar yerine koordineli bir eğitim tarzıyla bu eğitimi gerçekleştirmelidirler. (% 16)

3. Sevgi-saygıya dayalı samimi bir yaklaşım şarttır. (3614)

4. Öğrenciye meslekleri sevdirilmeli ve onlara ideal verilmelidir. (% 10)

5. Her öğretmen bir derste branşlaşmalıdır. (% 6)

6. Öğrenci sayısı sınıflarda azaltılmalı. Sınıflar fizikî bakımdan iyileştirilmelidir. (% 4)

Bunun yanında, herbiri farklı şekilde düşünen yedi öğretmen görüşlerini şu ifadelerle dile getirmişlerdir:

"Öğrencinin öğrendiğini tatbik edebileceği ortam hazırlanmalıdır, /Öğrenciler üzerindeki gereksiz maddî-manevî baskılar kaldırılmalıdır/ Öğrencilerin ihtiyaçları tamamen sağlanmalıdır./ Öğrencinin başarısı, üç noktaya bağlıdır: 1/3'ü kendi gayreti; 1/3'ü öğretmen; 1/3'ü okul. Bu konuda en etkili olanı öğretmendir. Öğretmen yeterli bir bilgi düzeyine sahip olmalıdır./ Devletin daha çok destek ve teşviki şarttır. Ayrıca eğitim kurumlarının fizik-müfredat-öğretmen yönleriyle daha düzenli hale getirilmesi ve girilen ders sayısının azaltılması gereklidir./ Maddî-manevî imkanlar geniş olmalıdır. İHL, ikinci sınıf okul olarak görülmekten ve horlanmaktan kurtarılmalıdır./ Cezalandırmak yerine, idarî boşlukları gidermek, kalabalık sınıfları ikiye bölmek. Yaramazların velisine durumu bildirmek, uslanmayanların bazı şeylerden mahrum edilmesi ve rehberliklerin verimli hale getirilmesi şarttır."

Anketteki ilgili soruyu cevaplandıran öğrenciler de, bu konuda araştırma yapmak durumunda olanlara önemli ipuçları verecek nitelikte açıklamalar yapmışlardır. Öğrencilerin bu konudaki görüşlerini belirlemek amacıyla anketler tek tek gözden geçirilerek incelenmiş ve aynı görüşteki öğrencilerin görüşleri bir araya getirilerek gruplar oluşturulmuştur. Buna göre öğrenciler, önem derecesine nazaran, gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminde gerek disiplinin sağlanması, gerekse başarının artırılması için aşağıdaki görüşleri savunmuşlardır:

1. Öğretmenin şahsiyet ve karakteri herşeyden önemlidir. Öncelikle öğretmen saygın bir kişi olmalı ve öğrenciye kendisini sevdirmelidir. Kendisini sevdiren öğretmen dersini de sevdirebilir. Bunun için öğretmen okulda ve okul dışındaki sosyal hayatta ve aile yaşantısında öğrenciye örnek olacak davranışlar içinde bulunmalıdır. Öğretmen, dinin gereklerini bizzat yaşayan kişi olmalıdır. Bunun yanında, gerektiğinde bir ağabey (abla) gibi, davranabilmeli, arada sevgi ve saygıya dayalı bir samimiyet olmalıdır. Kendisini beğenen ve öğrenciyi küçümseyen öğretmen başarılı olamaz.[699] (% 35.5)

2. Öğrenciye sadece sevgi ve hoşgörüyle yaklaşılmalıdır. Kesinlikle dayak atılmamalı, sertlik gösterilmemelidir. Hakaret ve azarlama olmamalı, not ile korkutulmamalıdır. Öğrencinin fikirleri alınmalı, görüşlerine değer verilmelidir.Öğrenci-öğretmen ilişkisi soğuk olmamalı, arada sıcak bir diyalog sağlanmalıdır. Bunun için öğrenci psikolojisi çok iyi bilinmelidir.[700] (% 25.5)

3. Din eğitimi programlı ve disiplinli olmalıdır. Disipline evet ama dayağa hayır. Çok katı bir disipline karşı olduğum gibi sınırsız bir hoşgörü anlayışına da karşıyım. Kararlı bir disiplin anlayışı en uygun olanıdır. Öğrenci ile fazla laubali olunmamalıdır. Onlara fazla imtiyaz tanınmamalıdır. Ancak bazı hatalar mazur görülebilmelidir. Yeri geldiğinde mükâfat, yeri geldiğinde de cezaya başvurulmalıdır. Ancak ceza verilecekse azarlama ile yetinilmeli, öğrencinin üzerine fazla gidilmemelidir. Çok gerekli durumlarda dayağa da başvurulabilir. (% 12)
4. Fizikî kapasite eksikliği en önemli sorundur. Bu okullara gelen öğrenci sayısı çok fazla. Hem yer dar, hem de araç-gereç eksikliği var. Öğrencilerle yeterince ilgilenilemiyor. Daha âz öğrencinin bulunduğu sınıflar olmalıdır. Bu okulların, insanın içini ferahlatacak ve insana sevinç verecek binalara sahip olması gerekir. Ders kitapları ve müfredat programlarından da şikayetçiyiz. Meslekî ders sayıları artırılmalı, öğrenci araştırmaya teşvik edilmeli, sık sık tatbikatlar yaptırılmalıdır. [701] (% 11)
5. Din eğitiminin fazileti ve bu ilmin faydaları öğrenciye yeterince anlatılmalı, öncelikle bir ideal verilmelidir. Öğrenci derse ısındırılmalı onu dersten soğutacak unsurlar ortadan kaldırılmalıdır. Ders öğrenciye güzel sözlerle, iyi bir ses tonuyla anlatılmalı, kıssa ve menkıbelerle süslenmelidir. Öğretmen derse hazırlanarak gelmeli, dersi zevkle işlemeli, aktüaliteyle bağlantı kurabilmelidir. Başarılı öğrenci mükâfatlandırılmak, başarısız öğrenci ile daha çok ilgilenilmeli çalışmaya teşvik edilmelidir.[702] (% 8)
6. Öğrencinin hatası önce güzel bir şekilde nasihatle anlatılmalı ve ardından uyarılmalıdır. İkaz edildikten sonra vazgeçmezse cezalandırılmalıdır. Ancak disipline verme konusunda acele edilmemelidir. (% 6)
7. Şu anda okulumuzda verilen din eğitimi-öğretiminden memnunum. Gayet iyi bir çalışma var. Bence bu eğitim yeterlidir. (% 2) [703]
Buraya kadar aktarılan bilgiler, öğretmen ve öğrencilerin, disiplini sağlamanın yolları konusundaki görüşlerinden oluşturulan bilgilerdi.[704] Bu bilgiler ışığında, bundan sonraki konuda, ideal bir din eğitimi-öğretimi için gerekli şartlar ele alınacaktır.

D- Yaygın ve Örgün Din Eğitim Kurumlarında İdeal Bir Din Eğitimi ve Öğretimi için Gereken Şartlar

Bu bölüme gelinceye kadar, eserin ana konuları olan mükâfat ve cezanın yaygın

ve örgün din eğitimi-öğretiminde uygulanış tarzları ve öğrenci üzerindeki etkilerinden bahsedildi. Ayrıca son bölümde, disiplin problemi, "Okullarda Disiplini Sağlayanlar";"Disiplinsizliğe İten Sebepler"; "Disiplini Sağlamada İzlenen Metod ve Vasıtalar";ve"Öğretmen ve Öğrencilere Göre Disiplini Sağlamanın Yolları" adlı başlıklar altında incelenmeye çalışıldı.
Bu başlık altında ise, buraya kadar aktarılanlar göz önüne alınarak örgün ve yaygın din eğitimi ve öğretiminde özlenen ideal hedeflere ulaşılabilmesi için gerekli şartların neler olduğu konusunda bir değerlendirme yapılacaktır. Böylece,anketimizi cevaplayan öğretmen ve öğrencilerin görüşleriyle,daha önce yapılan çalışmalardan bir senteze ulaşılacaktır.
"Ortaya konulacak olan prensipler araştırmamız bulguları doğrultusunda öğretmen ve öğrencilerin görüşlerine dayanılarak oluşturulmuştur. Ancak daha önce yapılan çalışmalara da zaman, zaman atıflarda bulunulacaktır. Buna göre, ideal bir din eğitimi-öğretimi için gereken şartlar şu başlıklar altında ele alınabilir:

1. Öğretmen ve Öğreticide Sağlam Bir Kişilik ve Karakter

Araştırmamız verilerine dayanarak eğitim-öğretimde en önemli unsurun öğretmen olduğunu ifade edebiliriz. Öğretmen konusundaki yeterlilik, diğer konulardaki eksikliklerin giderilmesi önemli derecede rol oynayacaktır. Ortaya konulacak prensipler yaygın din eğitimini de ilgilendirdiğinden, bundan böyle zaman zaman "öğretmen ve öğretici" kalıbı kullanılacaktır.
Araştırmamızın önemli bulgularından biri olan öğretmende kişilik ve karakter konusuna,[705] daha önceki çalışmalarda yeterince değinilmediğî, yada ayrı bîr başlık altında ele alınmadığı görülecektir.[706] Ancak araştırmamızda öğretmenlerin % 43'ünün, öğrencilerin ise % 35.5'inin ilk sırada zikrettikleri bu faktörün üzerinde önemle durulması gereken bir konu olduğu ortaya çıkmıştır.Her ne kadar Milli Eğitim Temel Kanununda "Öğretmenlik mesleğine hazırlık; genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon ile sağlanır" [707] denilerek, öğretmenliğe hazırlık konusunda kişilik ve karaktere yer verilmemişse de son yıllarda yapılan araştırmalarda,[708] öğretmenlerde kişilik ve karakterin en önemli konu olduğu vurgulanmaya başlanmıştır.
Öğretmenler genelde, "Öğretmenin kişilik ve karakteri en önemli konudur" diyerek fazla bir açıklamada bulunmazken, öğrenciler, 'Öğretmenler sağlam bir kişilik ve karaktere sahip olmalıdır" demekte; ve iyi örnek olmak; öğrencilerle

diyalog kurmak; sevgi, şefkat ve merhametle davranmak; tutarlı bir disiplin anlayışına sahip olmak; notu bir silah olarak kullanmamak; meslek şuuruna sahip olmak ve bunu öğrencilere de kazandırmak gibi hususları da kişilik ve karaktere dahil etmektedirler. Öğrencilerin yaklaşık 1/3 ünün üzerinde birleştikleri bu görüşlerin bazı gerçekleri ihtiva ettiği ve bunların ortaya konmasıyla, birtakım problemlerin çözümüne yardımcı olunacağı kanaatindeyiz.

a. Öğrencilere İyi Örnek Olmak

Öğretmenin her şeyden önce "örnek bir şahsiyet olması gerektiği" konusu, eskiden beri üzerinde durulagelen bir meseledir.[709] Öğretmenin, söylediklerini bizzat yaşayan ve yaşantısıyla öğrencilere bizzat örnek olan bir şahsiyet olmasının gerekçeleri Kur'ân ve Sünnet'te yeterince bulunmaktadır.[710]İslâm eğitimcilerinden Gazalinin, "öğretmen davranışlarına dikkat etmelidir, çünkü öğrenci öncelikle onun davranışlarına bakar, sonra söylediklerinden faydalanır" [711] ifadesiyle pedagog Salzman'ın, çocukta görülen kötü davranışların aileden ya da kötü örnek olan öğretmenden kaynaklandığı yönündeki görüşü,[712] öğretmenin mutlaka öğrenciye iyi yönde örnek olması gerektiğine işaret etmektedir.
Öğretmen ve öğrenciler tarafından da üzerinde önemle durulan bu konuda onlar "öğretmenin öncelikle saygın bir kişi olması, okulda ve okul dışındaki aile ve sosyal yaşantısında öğrenciye örnek olacak bir tarzda yaşaması gerektiği" görüşündedirler. Öğrenci ve öğretmenler "Öğrenci, öğretmenini sevdiği dersi de sever" kanaatini taşımaktadırlar. Bu nedenle öğretmen ve öğreticinin, vakar, tevazu, af, sabır, şefkat, merhamet gibi güzel ahlâkî özelliklerle süslenmiş-,kibir,öfke,hiddet, alay etmek...gibi kötü ahlakî özelliklerden beri olması gerekmektedir.[713]
1954 yılında Türkiye'ye gelerek o zamanki adıyla İmam-Hatip Okulları üzerinde çalışan bilim adamı Howard A. Reed'in, öğretmenin öğrenciye örnek olmasının ne denli önemli olduğunu belirleyen şu ifadeleri, batılı bir bilim adamına ait olması yönüyle ilginçtir:
"İmam-Hatip Okulları, hakikatte sedece birer eğitim yuvası olduklarından, buralarda okuyan öğrencinin, hurafe ve dar fikirlere boyun eğmeyen; müsbet ilimlerle mücehhez; geniş malumatlı, aynı zamanda geçmişinin esaslarını bilen, makul ve hür düşünceli birer münevver olarak yetişmeleri için, bütün öğretmenler ellerinden geleni yapmaktadırlar. Fakat bu gayeye erişmenin

herhangi bir emin ve açık bir yolu yoktur. Sadece şahsen örnek olmak kafidir. [714]
İfadelerden anlaşılan odur ki, İmam-Hatip Okullarının ilk açıldığı yıllarda öğretmenlerin örnek olmaları pek çok problemin çözümünde rol oynamaktaydı. Bu itibarla, gerek yaygın gerekse örgün din eğitimi kurumlarında görev yapan öğretmen ve öğreticilerin, öğrencilerine iyi birer örnek olmaları, birçok problemi çözebileceği gibi, bu özellik aynı zamanda sahip olmaları gereken sağlam kişilik ve karakterin de ayrılmaz bir parçasıdır.

b. Öğrencilerle Diyalog Kurmak

Öğretmenin kişilik ve karakteriyle ilgili olan bu husus, büyük oranda öğrenciler, kısmen de öğretmenlerin üzerinde durdukları bir başka konudur. Öğretmenler bu diyaloğa aileyi de dahil ederken, öğrenciler, öğretmenin sağlam bir kişilik ve karaktere sahip olmasıyla, onun öğrenciyle kuracağı diyalog arasında bağıntı bulunduğunu düşünmektedirler. Buna göre, öğrencilerin % 35.5'i öğretmenle öğrenci arasında saygı ve sevgi esasına dayalı ve diyalog ortamı sağlayan bir samimiyetin olması gerektiğini arzu etmektedirler. Onların, "öğretmen gerektiğinde bir baba, bir ağabey/abla samimiyetiyle bizlere yaklaşmalıdır" arzusu dikkatle ele alınmalıdır. Her ne kadar daha önce yapılan bir araştırmada, İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin diğer lise öğrencilerine nazaran problemlerini öğretmenlerine daha rahat bir şekilde açtıkları ve sorunlarını onlarla rahat bir şekilde görüştükleri tesbit edilmişse de,[715] bunun yeterli olmadığını söylemek zor değildir. Özellikle, öğretmenlerin, disiplini sağlamak için izlenen metodlar arasında, öğretmen-öğrenci diyaloğuna yer vermemelerini, [716] bir realitenin ortaya çıkması şeklinde görmek ve gerçekten bu diyaloğun okullarda arzu edilen seviyede olmadığını söylemek mümkündür. Bunun yanında diğer bir araştırmada Kur'ân kursu öğrencilerinin problemlerini kurs öğreticilerine açmakta pek zorlanmadıkları, ancak problemini hiç açamayanların %14.69 düzeyiyle dikkat çektiği belirtilmekte, bunun sebepleri arasında da öğreticilere yaklaşmakta zorluk çekmelerinin olabileceği ifade edilmektedir.[717]
Daha önce yapılan araştırmalarda, öğrencilerin en çok sevdikleri öğretmen tipinin, kendileriyle ilgilenen, diyalog kuran, samimi davranan öğretmenler olması yönündeki tesbitler [718] de, diyalogun önemini ifade etmektedir. Bir öğrencinin, "eğer arada samimiyet varsa, dayağa da disipline de gerek kalmaz" şeklindeki görüşü, diyaloğun bir başka yönden önemini vurgulamaktadır.

Gerçekte öğretmenlerin %14'ü, öğrencilerin ise %25.5'i öğretmen- öğrenci diyaloğunu arzu etmektedirler. Ancak yaygın eğitimde olduğu gibi,[719] örgün eğitimde de ilk teşebbüs öğretmenden beklenmektedir. Bu nedenle, din eğitimi ve öğretimini gerçekleştiren öğretmen ve öğreticiler, öğrencileriyle diyalog kuran ve bunun yollarını araştıran kişiler olmak durumundadırlar.

c. Sevgi, Şefkat ve Merhametle Davranmak

Öğretmen ve öğreticinin, öğrenciye karşı sevgi, şefkat ve merhametle davranması da, onun kişilik ve karakteriyle alâkalı bir durumdur. Sevgi, şefkat ve merhamet, eğiticide bulunması gereken özellikler olduğu gibi,[720] din eğitimi-öğretiminde de oldukça önem taşımaktadır. İslâm eğitim sisteminin kaynaklarından biri olan Hz. Peygamberin sünnetinde, sevgi, şefkat ve merhametin pek çok örneği vardır.[721] İlgili bir ayette ise:
"Eğer sen kaba ve katı yürekli birisi olsaydın, şüphesiz onlar etrafından dağılıp gitmişlerdi...[722] Duyurulmakta, bir başka ayette ise "el-Esmaü'1-Hüsna" dan olan ve çok şefkatli, çok merhametli anlamındaki Rauf ve Rahim sıfatları eğitimci konumundaki Hz. Peygambere izafe edilmektedir.[723] Gerek bu konudaki ayetler, gerekse Hz. Peygamber'in hadisleri ve tatbikatı, eğitimcinin kaba, sert ve haşin olmaması, bilakis şefkat ve merhamet sahibi olmasını gerekli kılmaktadır.
İslâm eğitimcilerinden Kâbisî, merhametsiz öğretmenleri şiddetle tenkid ederken, Maverdî "Öğrencilere sert davranılmamasını ve şefkat gösterilmesini" istemektedir.[724] Batılı pedagoglardan Pestalozzi, eğitim-öğretimde, öğretmen-öğrenci arasındaki en güçlü bağın sevgi-saygı olduğunu ifade ederken, Quintilianus, Vegio, Erasmus da öğretmenin öğrencilere bir baba şefkatiyle davranması gerektiğini belirtmişlerdir.[725] Batı'da 1947 yılında 12.000 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen geniş çaplı bîr araştırmada, en çok beğenilen öğretmenin özelliklerinden biri de öğrencilerine sevgi ve şefkatle davranmasıdır. [726] Sevgi ve şefkat merhameti, merhamet ise hoşgörü ve anlayışı beraberinde getirmektedir. Öğrencilerin de istediği budur. Nitekim daha önce yapılan bir araştırmada da belirlendiği gibi,[727] araştırmamız bulgularınca da desteklenen ve bundan önceki bölümlerde ortaya konulduğu üzere, öğrenciler üzerinde en olumlu etkiye sahip mükâfat türü, -öğretmenin bu özelliğini ortaya koyan- "sevgi

ve ilgiyi artırmak.."tır[728].Yapılan bir başka araştırmada ise, sevilmeyen öğretmenin özellikleri sıralamasında ilk sırayı, öğrencisine sevgi ve hoşgörü göstermeyen öğretmenler almıştır.[729]Bu gerekçelere ve öğrencilerin % 25.5'inin arzulamasına rağmen öğretmenlerin disiplini sağlama metotlarıyla ilgili teklifleri arasında bu prensibe hiç yer vermemeleri de dikkat çekicidir.[730] Teorik bilgilerin pratik ve istatistiki sonuçlarla desteklendiği bu konuda yeni araştırmalar yapılarak, öğretmenlerin bu konudaki eksikliğinin sebepleri açıklığa kavuşturulmalıdır.

d. Tutarlı Bir Disiplin Anlayışına Sahip Olmak

Eğitim-öğretimde disiplinin gerekli olduğu, öğretmen ve öğrencilerce kabul edilen bir husustur. Tutarlı bir disiplin anlayışına sahip öğretmenler, öğrencilerin en çok sevdiği öğretmen tipleri arasında üçüncü sırada yer almıştır.[731] Yine öğrencilere göre en başarılı öğretmenin özelliklerinden biri de sıkı bir disipline sahip olmasıdır.[732]
Anketteki açık uçlu soruyu cevaplayan öğrencilerden % 12'si, öğretmenin disiplinli ve programlı olmasını istemişlerdi. Onlar disiplinin tutarlı ve ölçülü olması gerektiğine inanmaktadırlar. Ne çok katı bir disiplin, ne de sınırsız bir hoşgörü anlayışına taraftar değillerdir. Bu öğrenciler aynı zamanda, öğrenciye fazla imtiyaz tanınmamasını ve öğrenciyle fazla laubali olunmamasını da istemektedirler... Öğretmenlerin % 76.0; öğrencilerin ise, % 77.9'unun sahip olduğu "dayaksız bir disiplin anlayışından yanayım" görüşü [733] öğretmen ve öğrencilerin üzerinde ittifak ettiği şu ilkeyi ihtiva ettiği kanaatindeyiz: "Öğretmen kararlı ve tutarlı bir disiplin anlayışına sahip, sağlam bir kişilik ve karakter sahibi olmak zorundadır."[734]

e. Notu Bir Koz Olarak Kullanmamak

Sağlam bir kişilik ve karakter sahibi öğretmende, öğrencilerin görmek istemedikleri özelliklerden biri de, notun bir koz; ya da adeta bir silah olarak kullanılması ve öğrencilerin kırıknot cezasıyla korkutulmasıdır. Ortaöğretim kurumlarında daha önce yapılan araştırmalarda da, öğrencilerin kırık notla tehdit edilmesinin onlar üzerinde olumsuz etki meydana getirdiği ve öğretmene karşı soğukluğa sebep olduğu ortaya konulmuştur. Yine bu araştırmalarda, öğrencileri

sık sık not cezasıyla korkutmak, sevilmeyen öğretmenin özelliklerinden biri olarak kabul edilmiştir.[735]
Anketimizi cevaplayan öğrenciler de, öğretmenlerinin kendilerini notla korkutmalarının doğru olmadığını, bu şekilde davranan öğretmenlere olan saygılarını yitirdiklerini ve öğrenciyi notla tehdit eden, ya da cezalandıran öğretmenlerin de, öğrenci üzerindeki saygınlıklarını kaybettiklerini dile getirmektedirler. Gerçekte sağlam bir kişilik ve karakter sahibi öğretmenin hiç başvurmaması gereken bu ceza türü, öğrenci üzerinde büyük oranda olumsuz etkiye sebep olmaktadır.[736] Araştırmamız bulgularına göre, öğrencilerin % 27.13'ü not yükseltmekle mükâfatlandırılmakta[737]bunakarşılık,yine yaklaşık bir oranla,% 26.63 ile not düşürmekle cezalandırılmaktadırlar, [738] Ne var ki, verilen mükâfatların olumlu-olumsuz etkileri yönünden, not mükâfatı olumlu etkide en son sırada yer alırken; [739]'cezaların olumsuz etki oranında ise dayak cezasından hemen sonra gelmektedir, [740] İstatistiki sonuçların anlamlı çıkarak desteklediği bu durum, öğrencilerin açık uçlu sorulara verdikleri cevaplarda da kendini göstermektedir.[741] Bu itibarla, öğretmenler sağlam bir kişilik ve karakter sahibi olmalarının bir gereği olarak notla mükâfatlandırmak ya da cezalandırmak metodundan vazgeçmeli, özellikle notu öğrenci üzerinde bir koz veya silah olarak kullanmayı terketmelidirler. Gerçekte notla mükâfat, özellikle kız öğrencilerde,öğrenciyi derse motive etmek bakımından oldukça fonksiyonel bir etkiye sahiptir. Ancak burada dozu ayarlamak her zaman mümkün olmayabilmektedir. Bu nedenle, notla mükâfatlandırma veya cezalandırmaya başvurmamak daha isabetli olacaktır kanaatindeyiz.

f. Meslek Şuuruna Sahip Olmak ve Bunu Öğrencilere de Kazandırmak

Öğretmen ve öğreticilerin icra ettikleri mesleğin şuurunda olmaları ve bunun gereklerini yerine getirme hususunda hassasiyet göstermeleri de, öğrencilerin öğretmenlerde görmek istedikleri bir özelliktir. Öğrenciler, din eğitiminin faziletinin kendilerine yeterli ve iyi bir şekilde anlatılmasını isterken, öğretmen ve öğreticilerin de bu faziletin şuurunda ve değerini bilen kimseler olmalarını arzu etmektedirler. Bir öğrencinin, "Öncelikle din eğitimini öğreten ve öğrenenler, bu davaya tam manasıyla gönül vermiş olmalı, Hz. Peygamberin vârisi olduklarını unutmamalıdırlar. Öğrencilere öncelikle bu duygu aşı-lanmalıdır" ifadeleriyle dile getirdiği bu gerçek, daha önce yapılan bir

araştırmada da,"öğretmenlerce öğrencilerine İmam-Hatiplik ruhu aşılanmalıdır" şeklinde, müdürlerin istekleri arasında yer almıştır.[742]
Buraya kadar zikredilenler, öğretmen veya öğreticilerin kişilik ve karakterleriyle yakından alâkalı konular olup, öğrencilerce ısrarla arzulanan ve her birinin teorik ve pratik gerekçeleri bulunan hususlardı. Öğretmenin kişilik ve karakterinin bu araştırmada en önemli husus olarak ortaya çıkmasından ötürü denilebilir ki, bundan sonra zikredilecek şartların birçoğu gerçekleşmemiş olsa bile, öğretmenin kişilik ve karakteri başlığı altında sıralanan hususlar tam manasıyla tahakkuk edecek olursa, gerek yaygın gerekse örgün din eğitiminde ideale yakın bir eğitim-öğretime ulaşılabilecektir denilebilir. Zira, gerek meslekî-pedagojik formasyon, gerekse fizikî kapasite yetersizliği konusundaki olumlu gelişmeler, hiçbir zaman öğretmenin kişilik ve karakteri konusundaki eksikliği gideremeyecektir.

2. Öğretmen ve Öğreticide Meslekî ve Pedagojik Formasyon Yönüyle Yeterlilik

Öğretmenlik görevini üstlenenlerin, meslekî yönden yeterli olmaları gerektiği ifade edilirken,[743] pedagojik formasyon yönüyle de bir öğretmenin yeterli seviyede bulunması icab ettiği çeşitli eserlerde yer almaktadır.[744] Gerçekte hem meslekî yönden hem de pedagojik formasyon yönüyle bir öğretmenin yeterli düzeyde olması, genel eğitimin bir boyutu olan din eğitimi-öğretiminde de ideal hedeflere ulaşılması için şarttır.
Araştırmamız bulguları arasında da önemli bir yer işgal eden meslekî ve pedagojik formasyon yönüyle yeterlilik konusunda öğretmen ve öğrenciler "öğretmenin, branşında çok iyi bir düzeyde yetişmiş olmasının yanında, pedagojik formasyon yönüyle de yeterli seviyede bulunması gerektiğini" ifade etmişlerdir. Bu konudaki teklif ve tavsiyeler gözönüne alındığında, konunun şu başlıklar ile incelenmesi mümkün olmaktadır:

a. Öğretmen ve Öğretici Branşında İyi Yetişmiş Olmalıdır

Öğrenciler, öğretmenlerinin anlattığı dersi çok iyi bilen, kavrayan ve öğreten bir kişi olmasını, derse hazırlanarak gelmesini, konuyu işlerken çeşitli hikaye, menkıbe ve kıssalar anlatarak konuya zenginlik kazandırmasını istemektedirler. Öğrenciler aynı zamanda, öğretmenin dersini zevkle işlemesini veaktüaliteyle

bağlantı kurabilmeyi bilmesini arzu etmektedirler. Bundan dolayı, meslek dersi öğretmenlerinin branşlarında çok iyi yetişmiş olmaları gerekmektedir. Meslekî yönden yetersizliğin, özellikle Kur'ân-ı Kerim ve Arapça gibi derslerde bariz bir şekilde olumsuz etkiye sahip olduğu daha önce yapılan bir araştırmada belirlendiği gibi,[745] araştırmamızda da, özellikle Kur'ân-ı Kerim dersinde yetersizlik olduğu tesbit edilmiştir[746],öğrencilerin birçoğunun Kur'ân-ı Kerim derslerinden yeterince istifade edemeyerek Kur'ân Kurslarında öğrendiklerinin bir kısmını unuttuklarını ifade etmeleri de dikkat çekicidir. Benzer durum Kur'ân Kurslarında da görülmekte, bu kurslarda görev yapan öğreticiler Kur'ân-ı Kerim'in mealini okuma yönüyle yetersiz bir seviyede bulundukları için,[747] öğrencilere de bu konuda birşeyler verememektedirler. Esasen öğrencilere yeterli bilgi kazandıramamak hususunda öğretmen ve öğreticilerin elini kolunu bağlayan birtakım imkansızlıklar rol oynamaktadır.[748] Ancak öğretmen ve öğreticilerin okuttukları derslerde yeterli bilgi birikimine sahip olmaları herşeyden önce kendilerini ve yürüttükleri eğitimi yakından ilgilendiren bir şarttır.

b. Öğrenci Psikolojisine Vâkıf Olunmalıdır

Öğrencinin tanınması, eğitim-öğretimin başarılı bir şekilde yürütülmesi için gerekli şartlardan biridir.[749] Öğretmen ve öğretici her şeyden önce öğrencisini tanımalıdır. Hz. Peygamberieğitim-öğretim faaliyetlerinde başarılı kılan sebeplerden biri de muhatabını tanıması ve karşısındaki kişinin psikolojik yapısını dikkate alarak tebliğ yapmasıydı.[750] Bu nedenle eğitim-öğretim faaliyetlerinde başarılı olabilmek için öğretmenin iyi bir pedagog, psikolog ve sosyolog olması gerekmektedir.[751]
Öğretmen ve öğreticilerin yeterli derecede pedagojik formasyona sahip olmayışları,[752] onların öğrencilerini yeterince tanımalarına, problemlerini teşhis etmelerine ve her öğrencinin psikolojik yapısının gerektirdiği şekilde muamele etmelerine engel olmaktadır. Sonuçta daha önce de yapılan araştırma-larda tesbit edildiği üzere,[753] öğrenciyi disiplinsizliğe iten sebeplerin araştırılması yerine, cezalandırma metoduna başvurulmaktadır. Bunda da en önemli sebep öğrenci psikolojisinin yeterince bilinmeyişidir. Oysa öğretmen veya öğretici, öğrencisinin bakışından, duruşundan bile pek çok şeyi sezebilmeli

ve bunun için uyanık durumda olmalıdır.[754]
İslâm eğitimcilerinden İbn Sahnun başta olmak üzere, İbnu'l-Hâcc ve Alaaddin-Çelebi, öğrenci psikolojisinin bilinmesi gereği üzerinde durmakta ve her öğrenciye farklı şekilde davranılması gerektiğini örneklerle vurgulamaktadırlar. [755] Özellikle bulûğ öncesi ve sonrası birtakım problemlere sahne olan yaşlarda bulunmaları yönüyle öğrencilerin psikolojik yapılarına vâkıf olmak yaygın ve örgün din eğitimcilerince bir görev olarak görülmelidir. Çünkü öğrencilerin bu yaşlara ait duygu ve düşünceleri, temayül ve istekleri, kısaca psikolojik yapıları bilinmeden onlara rehberlik yapmak mümkün değildir.
Öte yandan öğrenci psikolojisine vâkıf olmak, mükâfat ve cezaların uygulanış tarzlarında da oldukça önem arzetmektedir. Araştırmamız verilerinde öğretmenlerin birçoğu, verilen mükâfat ve cezaların öğrenci üzerinde olumlu etki bırakabilmesi için mükâfat ve ceza verilen öğrencinin psikolojik yapısının çok iyi bilinmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Asırlar önce, bir İslâm eğitimcisi olan İbnu'l-Hâcc'ın "ceza her çocuğa göre değişir. Biri-için sadece bir kaş çatma, diğeri için azar, bir üçüncüsü için dayak gerekir. Ancak on yaşından aşağıdaki bir çocuk dövülmemelidir" [756] görüşüyle günümüzde bîr öğretmenin "ceza ve mükâfat öğrenciden öğrenciye göre değişir. Aynı ceza bir öğrencide olumlu bir etki yaparken, diğerini okuldan soğutabilir... Her okula bir psikolog verilebilse ve öğrenciler tek tek incelenebilse çok yararlı olacak" şeklindeki ifadeleri aynı gerçeğe işaret etmektedir. Ancak her okula bir psikolog verilemeyeceğine göre, her öğretmen bir psikolog olmak zorundadır.
Anketimizi cevaplayan öğrenciler, gerek öğretmenleri, gerekse Kur'ân kursu öğreticilerinin pedagojik formasyon yönüyle yeterli olmaları gerektiğini ve özellikle kurslar ve camilerdeki görevlilerin bu konudaki bilgi düzeylerinin artırılmasını istemektedirler. Yapılan araştırmada Kur'ân Kursu öğreticilerinin pedagojik formasyon yönüyle yeterli bilgiye sahip olmadıklarının belirlenmiş olması,[757] öğrencilerin bu konuda haklı olduklarını ortaya koymaktadır. Bu gerçekler sonucunda denilebilir ki: Öğretmenler ve öğreticiler pedagojik formasyonun önemli bir yönü olan öğrenci psikolojisini bilmek hususunda mutlaka belirli bir seviyede bulunmalıdır.

c. Disiplini Sağlama Konusunda Çeşitli Metotlar Denenmelidir

Gerek yaygın, gerekse örgün din eğitiminde disiplini sağlama problemi bugün hâlâ yeterince çözüme kavuşturulmuş değildir. Genel anlamda, disiplini

sağlamak amacıyla başvurulan metodlardan bazısı bugün artık geçerliliğini kaybetmiş, bazısı ise hâlâ teorik ve pratik değerini muhafaza etmektedir.[758] İşte bu konuda, gerek öğretmen, gerekse öğrencilerin görüşleriyle oluşan disiplinsizlik sebepleri ve bunların giderilmesi yönündeki teklifler ile teorik olarak ortaya konulan prensiplerin birleştikleri noktalar, ele alınmaya çalışılacaktır. Gerek Batı ve İslâm eğitimcileri, gerekse anket bulgularımız ışığında, sağlam bir kişilik ve karakter sahibi, aynı zamanda meslekî ve pedagojik formasyon yönüyle yeterli bir öğretmen ve öğreticinin din eğitimi-öğretiminde disiplini sağlama konusunda izleyeceği metodlar şu şekilde sıralanabilir.

1- Yeterince Bilgilendirme

Disiplini sağlama konusunda ilk şart olarak zikredilebilecek bu husus, kaynağını Kur'ân'dan almaktadır.[759] Gerçekte Allah Teâlâ, azgın toplumları cezalandırmadan önce herbirine peygamber göndererek çeşitli uyarılarda bulunmuştur. Bu prensip İslâm eğitiminin ortaya koyduğu önemli prensiplerden biridir. Peygamberlerin vasıflarından biri olan "tebliğ" ile Hz. Peygamber de yaşadığı hayat süresince bu bilgilendirmede aktîf rol oynamış ve ümmetine "en güzel örnek" *(=usve-i hasene*)[760] olmakla vasıflandırılmıştır. İslâm eğitimcileri de "öncelikle iyinin iyi, kötünün kötü olduğu telkin edilmeli ve öğretilmelidir" derken,[761] Öğrencilerin nelerin suç olduğu,nelerin olmadığı konusunda bilgilendirilmesi gerektiğine işaret etmekteydiler.Yeterli bir bilgilendirmenin yapılmadığı konuda öğrenci sorumlu tutulamaz ve cezalandırılamaz. Ancak anketimizi cevaplayan öğretmenlerin sadece% 31'i "Kurallar öğrenciye açıklanmaktadır.Zaman zaman ikaz edilmektedir..."derken,disiplin kurallarının öğrenciye yeterince açıklanmadığını ve bu konuda öğrencilerin gerektiği şekilde bilgilendirilmediğini itiraf etmektedirler. Kanaatimizce, öğrencinin yapıp-yapmaması gereken hususlarda yeterince bilgi sahibi kılınması, birtakım disîplin dışı davranışları önlemede rol oynayacaktır.

2- Yeterli Denetim

Öğretmenlerin sıklıkla şikayet ettikleri ve yeterince yerine getirilemediğini ifade ettikleri konulardan biri olan denetim disiplini sağlama yollarından biridir. *Kur'ân-ı Kerim'de bunun örnekleri bulunmakta ve Hz. Peygamber'in de vahy'in*

denetiminde olduğu görülmektedir.[762] Hz. Peygamber de çok sevdiği çocuklar başta olmak üzere Ashabını denetimsiz bırakmamış, yeri geldiğinde onları münasip bir şekilde uyarmıştır.[763]
Pedagog Comenius, "disiplini sağlamak için güçlü bir denetim şarttır. Ancak öğretmenler güleryüzlü ve yumuşak huylu olmalı ve çocuk (genç) kendiliğinden ilerlemeye götürülmelidir" [764] derken, disiplinin her zaman sert ve haşin olarak değil, güleryüzlülük ve yumuşak huylulukla da olabileceğine dikkat çekmekteydi. Locke'un "disiplinin ciddiyetle şefkati birleştirmek suretiyle sağlanabileceğini" belirtmesi [765] de, denetimin kararlı ama şefkatli bir tarzla sağlanabileceğini ortaya koymaktadır.
İslâm eğitimcilerinden Gazâlî de çocuğun gizlice yapmak istediği hareketlerden menedilmesini, bu konuda yeterli bir denetimle ona bu fırsatın verilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü çocuk gizlice yapmak istediği şeylerin kusur olduğunu bilmektedir.[766]
Dolayısıyla öğretmen ve öğreticiler, öğrenciler üzerindeki denetimlerini hiçbir zaman eksik etmemeli ancak bu denetim sıkı ve katı özellikte olmamalı, sevgi, şefkat ve hoşgörüye dayalı kararlı bir denetim tarzı olmalıdır.

3- Mükâfatlandırmak

Gerek disiplini sağlamak ve korumak, gerekse başarıyı teşvik yönüyle mükâfatlardan din eğitimi-öğretiminde de faydalanılmaktadır.[767] Kur'ân'da yer alan mükâfat ve ceza konulu âyetler karşılaştırıldığında, mükâfatı öngören ayetlerin, cezaya nisbetle yaklaşık iki katı olduğu görülecektir.[768] Hz. Peygamber'in hayatına bakıldığında da O'nun özellikle çocuklara karşı maddî-manevî mükâfatları adeta saçarcasına verdiği görülmektedir.[769] Bu iki kaynaktan ilham alan İslâm eğitimcileri de iyi hareketlerde bulunan çocuğun ve öğrencinin taltif edilmesi ve halk arasında övülmesi gerektiği kanaatindedirler. [770] Bu konuda oldukça geri kalan Batılı pedagoglardan sadece Basedow zaman zaman çocuğa veya öğrenciye çeşitli mükâfatlar verilerek sevindirilmesi taraftarıdır.[771]
Mükâfatlandırarak eğitmenin, cezalandırmaya nazaran daha başarılı sonuçlar verdiği, yapılan araştırmalarda belirlenmiştir.[772] Araştırmamız bulgularından biri de yaygın ve örgün dinî eğitimde verilen mükâfatların öğrenci üzerinde

genellikle olumlu etki bıraktığıdır [773]. Ancak bu mükâfat türleri içinde en uygun olanının "sevgi ve ilgi göstermek; takdir ve tebrik etmek" gibi manevî mükâfatlar olduğu ve bunun hem yaygın hem de örgün din eğitimi için geçerli olduğu ortaya çıkmıştır[774]. Ayrıca öğrencilerin % 70.9'una, öğretmenlerin ise % 97'sine göre "mükâfat dinî bilgilerin aktarılmasında öğrenciyi motive etmektedir" [775]. O halde öğretmen ve öğreticiye düşen görev, yerine ve zamanına göre öğrencisine mükâfat vermesidir. Bu davranışın, öğrenciyi başarıya teşvik ettiği gibi, aynı zamanda disipline ettiği de unutulmamalıdır.

4- Affetmek

Affetmek metodu da kaynağını Kur'ân ve Sünnet'ten almaktadır.[776] Bu konuda İslâm eğitimcileri de çocuğun (öğrencinin) yanlış hareketi ilk defa görüldüğünde, bunun teşhir edilmeyip affedilmesi gerektiği görüşündedirler. [777] Kabisî "öğretmenin af prensibini benimseyerek gerektiğinde öğrencilerini bağışlamasından yanadır.[778] Anketi cevaplayan öğrenciler de zaman zaman yaptıkları hatalardan dolayı cezalandırılmak yerine affedilmelerinin daha olumlu sonuç vereceği kanaatindedirler. Affetmenin aslında en etkili ceza olduğu görüşünde olan eğitimciler de vardır.[779]

5- İsim Zikretmeden Uyarmak

Eğitim kitaplarında "imâ ve işaret" kavramıyla ifade edilen bu metod yapılan hatalı davranışların, yüze vurulmadan, isim zikredilmeden, genel bir ifadeyle tenkid edilmesi ve bu şekilde davrananların ikaz edilmesidir. Kur'ân-ı Kerim'e bakıldığında, haram kılınan fiillerde, bizzat fiillerin kötülendiği görülecektir. [780] Hz. Peygamber de uygun olmayan davranışlar karşısında şahsı hedef almadan "Bazılarına ne oluyor ki, şöyle şöyle yapıyorlar" şeklinde genel bir ifadeyle uyarıda bulunarak yapılan olumsuz davranışı tenkid ederdi.[781]
İslâm eğitimcilerinden Gazâlî ve Taşköprîzâde de ima ile uyarı metodunun çocuğun işlediği suçun ortaya çıkarak onun rencide olmasını ve bunu bir daha yapmaktan çekinmeyecek hale gelmesini önlemek için uygun bir metod olduğu kanaatindedirler.[782] Bu gerekçelere rağmen öğrencilerin, öğretmen ve öğreticilerin kendilerini arkadaşlarının yanında azarladıklarını ve kendileriyle

alay ettiklerini ifade etmeleri [783] kaygı vericidir. Bütün bunlara rağmen öğretmen ve öğreticiler,öğrencisinin davranışlarını beğenmediğinde öncelikle ima (isim vermeden yapılan işi kötüleme) yolunu tercih etmelidir.[784]

6- Nasihat

Disiplini sağlama vasıtalarından biri de nasihattir. Öğütleterbiye etmek şeklinde de ifade edilen [785] nasihat metoduna, Kur'ân-ı Kerim'de peygamberlerin toplumlarına karşı sık sık başvurdukları görülmektedir.[786]
Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğüt ise pedagojik açıdan oldukça değerlidir.[787] *Hz. Peygamber'in "Din ancak nasihattir" ifadesiyle* [788] gerçek değerini bulan bu metodun, sahabiler tarafından.da sık sık uygulandığı belirtilmektedir.[789]
Öğretmenlerin öğrencisine sık sık nasihat vermesini öğütleyen Kabisî, Gazâlî ve İbrahim Hakkı'nin [790] yanında pe dagog Plutarch'ı da zikretmeliyiz. O, öğrencinin iyi tasarımlar ve iyi öğütler vasıtasıyla disipline edilebileceği inanandaydı.[791] Anketimizi cevaplandıran öğrencilerin de bir kısmı, kendilerine hataları konusunda öğretmenlerince nasihat edilmesini istemeleri anlamlıdır. Ne var ki nasihatle disipline etmek metoduna öğretmenlerin % 47.6 oranında başvurmalarını belirlemiş olmamız ve bu oranın içinde ikaz, ihtar ve dayak cezasının da yer almış olması,[792] bunun yanında yine öğretmenlerin, okulda disiplini sağlama yolları içinde öğrenciye nasihati zikretmemiş olmaları, nasihat metoduna öğretmenler tarafından yeterince başvurulmadığı yönündeki endişelerimizi artırmaktadır. Öte yandan Kur'ân kurslarında gerçekleştirilen araştırmada, hatalı
bir davranış karşısında kendilerine öğüt verilme oranını, öğrencilerin ancak % 8.98 düzeyinde belirtmiş olmaları da [793] endişelerimizi haklı çıkarmaktadır. Bu itibarla, öğretmen ve öğreticiler, hatalı davranışlarda bulunan öğrencilerine iyi öğütlerle nasihat etmeli ve onu hatalı davranışlardan vazgeçirmeye çalış-malıdır.

7- Sevgi ve İlgiyi Azaltmak

Araştırmamız bulgularında önemli bir yer işgal eden bu metod, öğrenci üzerinde olumlu etkisi oldukça yüksek, olumsuzluk oranı ise o nisbette düşük bir ceza

türü olmakla dikkat çekmektedir. İma ve işaretle hatasını anlamayan ve nasihatin de fayda vermediği durumlarda, hatasında ısrar eden öğrencilere uygulanan bu metod onlar üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Sevgi ve ilgiyi azaltmak gerek yaygın gerekse örgün din eğitimi-öğretiminde öğrenci üzerinde olumlu etkisi olan bir manevî ceza türüdür[794]. Gerek öğretmenler, gerekse öğrenciler tarafından ifade edildiği üzere "Öğrenci öğretmenin sevgisini kaybetmek istememektedir". Bundan dolayı bu ceza türü, istatistiki metodların da desteklediği üzere, başvurulabilecek en hafif ve en ideal ceza türüdür. Ancak hatasını anlayan öğrencinin durumunda düzelme görüldüğü anda öğretmen eski sevgi ve ilgisini artık esirgememelidir. Bu uygulamaya İslâm Tarihinde Tebuk Gazvesi hadisesinde Hz. Peygamber tarafından da başvurulduğu ve oldukça etkili olduğu görülmüştür.[795]

8- Uyar ı-İkaz

Yine bir manevî ceza türü olan uyarı-ikaz metodu, aynı zamanda disiplini sağlama konusunda da önemli bir yere sahiptir.Uyarı-ikaz yaygın ve örgün din eğitiminde en çok başvurulan metoddur. Buna göre yaygın din eğitimi % 36.92; örgün din eğitimi kurumlarında ise % 28.90. yer almaktadır .Daha önce yapılan araştırmada ise Kur'ân kurslarında en çok başvurulan bu metoda başvurma oranı % 49.79'dur.[796] Ancak öğrenciler bu tür uygulamaların (ikaz, azarlama) diğer arkadaşlarının yanında yapılısından oldukça üzüntü duymaktadırlar. [797] Görüldüğü üzere anketi cevaplayan öğrenciler, hatalarını telafi maksadıyla yapılan uyarı-ikazların arkadaşları yanında yapılmaması gerektiğini teklif etmektedirler. Gerçekte uyarı, diğer öğrencilerin yanında yapıldığı takdirde öğrencinin gururu rencide çalmakta ve öğretene olan sempati ve saygısını yitirebilmektedir. [798] Bu konuda İslâm eğitimcilerinden Gazalî, uyarının açıktan yapılmaması-,çünkü böyle bir davranışın haya perdesinin yırtılmasına sebep olabileceğini söylemektedir.[799] "Şu kadar var ki, yanlız bir ortamda, öğrencinin, kişiliğine saygı duyduğu. Ve sevdiği bir öğretmen tarafından münasip ifadelerle ikaz edilmesi onun üzerinde olumlu yönde etkili olacaktır. Nitekim istatistikî bulguları uyarı ve ikaz'ın sevgi ve ilgiyi azaltmak metodunun hemen ardından, ikinci sırada olumlu bir manevî ceza türü olduğunu ortaya koymuştur [800].

9- Azarlamak

Azarlamanın da disiplini sağlamak için başvurulabilecek metodlardan biri olduğu söylenebilir.[801] Kur'ân'da Hz. Musanın, kardeşi Hz. Harun'u azarladığı, ancak Hz. Harun'un da bu işi halkın gözü önünde yapmasını tasvib etmediği ifade edilmektedir.[802] Azarlama metodunun her zaman ve her öğrencide olumlu sonuç vermeyebileceğini belirtmeliyiz. Özellikle anket bulgularımız ve istatistikî metodların desteklediği sonuçlar dikkate alındığında, azarlama metodunun öğrenci üzerinde dayak kadar olumsuz etkisi olduğu görülecektir[803]. Azarlama diğer öğrencilerin yanında yapıldığında ve buna hakaret ya da alay eşlik ettiğinde ise öğrencideki olumsuz etkisi daha fazla olmaktadır.[804] Bundan dolayı azarlama metodu, eğitim-öğretimde bir disiplin vasıtası olarak kullanılmak isteniyorsa, öğrencinin yalnız olduğu bir ortamda ve öğrenci üzerinde saygınlığı bulunan bir öğretmen veya öğretici tarafından yapılmalı, ancak öğrencinin üzerine fazla gidilmemelidir. Bu metod bazı öğrencilerin de ifade ettiği gibi,[805] başvurulabilecek en son ceza türü olmalı ve ancak, psikolojik olarak bundan olumlu yönde etkilenebilecek öğrencilere uygulanmalı, olumsuz yönde etkilenmesi muhtemel olan hassas ve ince ruhlu öğrencilerde ise bu metoda başvurulmamalıdır. Denilebilir ki burada olumlu veya olumsuz etki, öğrencinin psikolojik yapısına göre farklılık arzetmektedir. Şöyle ki, azarlanma cezasından bazı öğrenciler olumsuz yönde etkilenirken bazıları ise olumlu yönde etkilenebilmektedirler [806].Burada iş öğretmen ve öğreticiye düşmektedir. Öğrencisini iyi bir şekilde tanıyan eğitici, bu ceza metoduna başvururken kime nasıl davranacağını bilecektir.

10- Katı Disiplin ve Fizikî Cezaları Terketmek

Disiplini sağlamak amacıyla başvurulacak metodların en sonunda bu konuya yer verişimizin sebebi, anket sonuçlarımıza dayanarak, fizikî (bedenî) cezanın en ağır şekli olan dayak konusunda bazı değerlendirmeler yapmaktır.
Bugün toplumumuzda gerek okul dışındaki aile eğitiminde, gerekse eğitim-öğretim kurumlarında dayak cezasına önemli oranlarda başvurulmuş olması, üzerinde ciddiyetle durulması gereken önemli bir realitedir. Gerçekte, ne Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Ortaöğretim Kurumları Disiplin Yönetmeliğinde, ne de Kur'ân Kursları Yönetmelik ve Genelgelerinde yer almayan bu ceza türüne,

[807] araştırmamız bulgularına göre yaygın din eğitiminde % 32.65;örgün din eğitiminde ise %16.43 oranında başvurulmaktadır [808].

Gerçekte dayak sadece ülkemizde değil, Amerika gibi bazı ülkelerde de [809] halen uygulanmakta olan bir ceza türüdür. Ancak bilinen bir gerçek, dayak cezasıyla başarı artmadığı gibi, olumsuz davranışların terki de sözkonusu olmamaktadır. [810] Buna karşı dayak, öğretmen-öğrenci ilişkisini zedeleyen ya da yok eden bir faktördür. Gerek Quintilianus, Erasmus, Locke, Lacombe gibi pedagogların, gerekse Maverdî, İbn Miskeveyh, İbn Haldun, Alaeddin Çelebi, Taşköprîzade ve İbrahim Hakkı gibi İslâm eğitimcilerinin de karşı çıktıkları dayak cezasının öğrenci üzerindeki olumsuz etkileri konusunda analitik çalışmalar henüz yeterli seviyede yapılmış değildir.[811] Ancak şunu ifade edebiliriz ki, araştırmamıza katılan öğrencilerin %32.65'i, yaygın din eğitimi kurumlarında maruz kaldıklarıbu ceza türünden %31.4 oranında olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Tekrar bu kurumlara gitmek istemeyişlerinde bu ceza türüne maruz kalmalarının etkisi % 27.2 gibi yüksek bir orandır [812]. Analitik incelemede ise, öğrenciler kendilerine uygulanan dayak cezalarından dolayı bu kurumlardan soğuduklarını ve bir daha gitmek istemediklerini ifade etmişlerdi.[813]

Öte yandan yine ilgili soruyu cevaplayan öğrencilerden % 16.43'ü, okulları olan Îmam-Hatip Liselerinde dayak cezasına maruz kaldıklarını ve bundan % 70.7oranında olumsuz yönde etkilendiklerini ifade etmişlerdir [814]. Açık uçlu sorulara verdikleri cevaplarda ise dayak cezasının okullardan kaldırılması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu konuda öğrencilerin % 60.2'si, öğretmenlerin ise % 34.4'ü,"Dayağın eğitimin her kesiminden kaldırılmasını istemektedirler. Aynı şekilde, öğrencilerin %74.9'u öğretmenlerin ise % 56.2' si, "dayak ve benzeri cezaların öğrenciyi dersten soğutacağına" inanmaktadırlar .

Sorular arasındaki ilişkinin anlamlılık oranının oldukça yüksek olduğunu belirlediğimiz [815] bu istatistikî sonuçlar desteğiyle de denilebilir ki yaygın veya örgün din eğitiminde dayak cezasına başvurmak, ne eğitim-öğretimde başarı adına, ne de kazandırılmak istenen davranışlar konusunda olumlu etkide bulunmamaktadır. Bilakis, öğrencilerden bir kısmı, bu kurumlarda uygulanan dayak cezasından şiddetle şikayetçidirler. Her ne kadar öğrencilerin bu şikayetlerinde sübjektif olmaları ihtimali akla gelse de gerek anket uygulanan öğrenci grubunun (örneklem) sayısının yüksekliği, gerekse sorular arasındaki ilişkinin istatistikî açıdan anlamlı olması, bu ihtimali ortadan kaldırmaktadır. Bu

itibarla denilebilir ki, dayak cezasına başvurularak-yaygın din eğitimi kurumlarında- öğretilen Kur'ân, kısa zamanda Kur'ân'a karşı antipati haline dönüşebileceği gibi, dine karşı nefrete de yol açabilir.[816] Aynı şekilde, İmam-Hatip Liselerinde, meslek dersleri öğretmeninin başvuracağı bu ceza türü, öğretmene karşı antipatiyle beraber bu kurumlara karşı nefrete de dönüşebilir. Böylesi durumlarda, şayet öğrenci dine ve dinî değerlere de sırt çevirecek olursa bunun vebalinde öğretmen ve öğreticilerin de payları olacaktır. Şunu da ifade etmek isteriz ki, sağlam bir kişilik ve karaktere ve yeterli bir meslekî-pedagojik formasyona sahip bir öğretmen veya öğreticinin, eğitimcilik hayatı boyunca başvurma gereği duymaması gereken bir ceza türü varsa, bu dayak cezası olmalıdır.

3. Fizikî Kapasite Yönüyle Yeterlilik

Gerek yaygın din eğitimi kurumları olan Kur'ân Kursları, gerekse örgün din eğitimi kurumları olan İmam-Hatip Liseleri, kuruluşlarından bugüne dek halkın önemli maddî-manevî katkılarına mazhar olmuşlardır. Nitekim 1987 yılında yapılan bir araştırmada,[817] 188 İmam-Hatip Lisesinden 130 (%69.15)'-unun %100'ünün halk tarafından yaptırıldığı belirlenmiştir. Resmî ödenekle yaptırılan okul sayısı 17 (%9.04) olup, 1 adet İmam-Hatip Lisesi ise T.Diyanet Vakfı tarafından yaptırılmıştır. Geri kalan 40 adet Lisede ise, yine halkın %10'dan %90'a varan oranlarda katkısı olmuştur. Buna rağmen yine aynı araştırmadan, müdürlerin % 59. 57'sine göre binalarının yetersiz olduğu ve ihtiyaca cevap veremediği anlaşılmaktadır. Yine bu müdürlerin % 62.65'i, okulları yanında bulunan pansiyonların da yetersiz kaldığını ifade etmektedirler.[818]
1990 yılma ait tesbitlerde ise 383 İmam-Hatip Lisesinden 248 (%64.75) adedi, dernek, vakıf veya diğer kuruluşlarca, yine halk tarafından yaptırılmıştır.[819]
Anketimizi cevaplayan dört okuldan üçünün yöneticileri fizikî kapasite yetersizliğinden şikayetçiydiler [820]. Şahsî müşahedelerimizle de gözlemlediğimiz ve fizikî kapasite olarak yetersiz oldukları açıkça gözlenen bu okullarda bazı sıralarda öğrencilerin 2-3 (hatta Bursa ve Erzurum'da yer, yer 4) kişi oturdukları görülmektedir. Bazı öğretmen ve öğrencilerin de serzenişlerine sebep olan bu durum, ideal din eğitimi-öğretiminin en önemli engellerinden biridir. Yaygın din eğitimi kurumları olan Kur'ân Kurslarının ise özellikle yaz aylarında fizikî kapasite yönüyle yetersiz kaldıklarını ifade edebiliriz.
Fizikî kapasite eksikliği ve yetersizliğinin disiplinsizlik sebeplerinden biri

olduğu göz önüne alınacak olursa, [821] bazı öğrencilerin "özellikle ortam müsait olmalıdır. Şöyle ki bir sınıfta 18-19 yaşlarındaki öğrenciler bir sırada üç kişi oturuyorsa bu tabii ki öğrenciyi bunaltacaktır. Bodrumdan Kur'ân Kursu olmaz" gibi şikayetleri anlam kazanmaktadır. Bu itibarla, gerek öğretmenler, gerekse öğrenciler tarafından zaman zaman dile getirilen"üvey evlat" muamelesi görmekten, bu kurumların kurtarılması gerekmektedir. Her şeyden önce, halk tarafından yaptırılarak açılmayı bekleyen İmam-Hatip Liseleri, bir an önce hizmete açılmalıdır.

Anketimizi cevaplayan öğrencilerden %11'i; öğretmenlerden ise %7'si, fizikî kapasite probleminden şikayet ederek, meselenin çözümü yolunda şu tekliflerde bulunmaktadırlar: "Fizikî kapasite eksikliği en önemli sorundur. Bu okullara gelen öğrenci sayısı çok fazla. Hem yer dar, hem araç gereç eksikliği var. Öğrencilerle yeterince ilgilenilemiyor.Daha az öğrencinin bulunduğu sınıflar olmalıdır.Bu okulların, insanın içini ferahlatacak ve insana sevinç verecek binalara sahip olması gerekir." Bu isteklere ek olarak gerek yaygın, gerekse örgün din eğitimi kurumlarında mutlaka oyun ve spor alanlarının bulunması ve öğrencilerin bu alanlardan istifade ederek ruhî ve bedenî bakımdan deşarj olmalarına imkan tanınması gerektiği inancındayız.

4. Sosyal-Kültürel Faaliyetlerde Yeterlilik

İmam-Hatip Lisesi müdürlerine uygulanan ankette onlar okullarında sosyal-kültürel faaliyetler kapsamında en çok sportif faaliyetlere yer verdiklerini belirtmişlerdir. Ardından sırasıyla, bilgi, şiir, kompozisyon, resim ve müzik, faaliyetlerine yer verilmektedir. Ancak bunların hiçbir zaman yeterli seviyede olmadığı ifade edilmekte ve bu yetersizliğin meslekî faaliyetlerde de söz konusu olduğu belirtilmektedir,[822] Araştırmamız bulgularında da bu yetersizlik öğrencilerin ifadeleriyle bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Öğrenciler sık sık meslekî tatbikat yaptırılmasını ve araştırmaya teşvik edilmelerini istemektedirler. Bir öğrencinin "Son sınıftayım daha bir kez bile hutbeye çıkmadım" ifadesi anlamlıdır.

İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin "içine kapanık, çekingen" şeklinde tanımlanmalarını, müdürlerin % 49.47'si "edepli, ağır başlı ve terbiyeli olmak" şeklinde yorumlarken; % 44.15oranındaki müdürler grubunca "bazıları için doğrudur"; % 6.38 oranındaki müdürler tarafından ise, "tamamı için doğrudur" şeklinde yorumlanmaktadır. Böylece, müdürlerin toplam % 51.53'üne göre

İmam-Hatip Lisesi öğrencileri "içine kapanık ve çekingen" bir kişilik ve karakter yapısına sahiptirler. Bununsebepleri de aynı araştırmada tartışılmaktadır.[823] Ancak biz sosyal ve kültürel faaliyetler arttıkça öğrencilerde görülen bu özelliğin giderek azalacağı inancında olduğumuzu belirtmek istiyoruz. Bu durumun giderilmesi konusunda müdürlerce de yapılan teklifler konuya ışık tutmaktadır. Buna göre müdürler genellikle, "Îmam-Hatip Liselerindeki sosyal tesislerin geliştirilmesi ve modernleştirilmesi/ Öğrencilere gereksiz baskı yapılmaması/ Özellikle meslek dersleri öğretmenlerinin rehberlik yapması/ Meslekî faaliyetlere daha fazla yer verilmesi/ Öğrencilerin araştırmaya yöneltilmesi, halkla röportajlar yaptırılması ve başarılı olanlara ödüller verilmesi/ Yaz tatillerinde okulca ücretsiz kamplar açılması...."gibi tekliflerde bulunmuşlardır.[824]

Bu tekliflerin gerçekleşmesiyle aynı zamanda okullardaki disiplin dışı davranışların önemli oranda azalacağı inancındayız. Yukarıdaki tekliflere ek olarak ve sosyal-kültürel faaliyetler kapsamında olmak üzere, gerek İmam-Hatip Lisesi, gerekse Kur'ân Kursu öğrencilerinden başarılı olanların yaz tatillerinde açılan "Yaz Kur'ân Kursları'nda Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından görevlendirilmelerinin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Böylece, genellikle yazları bir işte çalışmak isteyen, [825] buna belki de ekonomik şartları sebebiyle mecbur kalan başarılı öğrenciler, genellikle tahsil seviyesi itibariyle düşük düzeyde (ilko-kul) bulunan [826] ve pedagojik formasyon yönüyle de yetersiz sayılan [827] cami hocalarına bu önemli görevde yardımcı olacaklardır. Diyanet İşleri Başkanlığı ve halk işbirliğiyle gerçekleştirilebilecek bu uygulamanın XIV-XVI. yüzyıllarda Osmanlı eğitim sisteminde de varolduğu görülmektedir. “Yaylakiye" tabiriyleifade edilen ve medreselerde öğrendiklerini yaz aylarında başkalarına öğreten ve bunun karşılığında burs alan öğrencilerin varlığı, [828] güzel bir model ve örnektir. Bu uygulamanın gerek hafız öğrenciler açısından, gerekse diğer öğrencileri başarılı olmaya motive etmesi bakımından oldukça faydalı olacağı ve bu süreç içinde, öğrencilerin sosyalleşmeleri yönüyle de mesafe katedecekleri inancındayız.

5. İdare-Öğretmen-Veli İşbirliğinde Yeterlilik

Eğitim-öğretimin önemli bir konusu olan disiplini sağlamak konusunda nasıl ki "idare-öğretmen-veli" üçlüsü işbirliği içinde olması gerekiyorsa, ideal bir din eğitimi-öğretimine ulaşmak için de bu üçlüye büyük görev düşmektedir.

Buraya kadar genellikle konunun öğretmen ve idare yönü ele alındı. Ancak veli, bir başka ifadeyle ailenin de bu konuda önemli oranda rol üstlendiği gözden kaçırılmamalıdır. Araştırmamız bulgularına geçmeden önce, gerek Kur'ân Kursları, gerekse İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin, velileri tarafından hangi duygularla bu kurumlara gönderildikleri konusunda kısa bir bilgi vermek istiyoruz.

Kur'ân Kurslarına % 26.23 oranıyla ailelerinin isteği ve arzusuyla gelen öğrenciler,[829] ne yazık ki, aileleri tarafından yeterince ziyaret edilmemektedirler. Çocuğunu ziyarete sık sık gelen ebeveyn oranı ancak % 15.10'dur. Kursları bazen ziyaret eden % 73.77 oranındaki veliler ise, öğrencinin problemi olduğunda veya davet edildiğinde gelmektedirler. Bunun yanında,%11.42oranında bir veli grubunun çocuğunu ziyarete hiç gitmemeleri ise üzücüdür. Durum böyle olunca, öğrencilerden % 8.57'si ailesini çok özlemekte, % 47.34'ü ise biraz özlem çekmektedir. Buna göre evini özleyenlerin oranı % 56 düzeylerindedir. Anket uygulandığında eğitim-öğretime başlayalı henüz bir ay olduğunu belirten araştırmacı, evini çok özleyenlerin oranının ise % 8.57 düzeyinde oluşunu, üzerinde durmaya değer bir konu olarak görmektedir. [830] Bu veriler,ailelerin,çocuklarıyla yeterince ilgilenmediklerine en canlı misallerdir. Bu yetersiz ilgiye rağmen, ailelerin birçoğu çocuğunun İslâm'ı ve Kur'ân'ı öğrenmesini ve hatta hafız olmasını istemektedirler. [831]

İmam-Hatip Lisesi öğrencilerine gelince: Öğrencilerin % 34.9 köy kökenli oluşu [832] ve aynı şekilde % 34.6'sının pansiyon veya yurtlarda, ya da arkadaşlarıyla birlikte evde (% 5.4) kalmaları [833],ebeveyn ilgisi ve denetiminden uzaklığın ilk işaretleridir. Her ne kadar öğrencilerin ebeveynlerince hangi düzeylerde ziyaret edildiklerini tesbiti amaçlayan bir sorumuz yoksa da, bu öğrencilerin aileleri tarafından ziyaret edilme oranlarının da, Kur'ân Kursu öğrencilerinden farklı olmadığını, hatta daha aşağı seviyede olduğunu tahmin etmekteyiz.

Gerçekte ebeveyn ilgisi ve denetiminin öğrenci üzerinde oldukça etkili olduğu bir realitedir. Sözgelimi, çocuklarıyla yeterli oranda ilgilenen aileler onların başarılı olmalarına katkıda bulunurlarken, öğrencinin sosyal yönden gelişmesine de yardımcı olmaktadırlar.[834] Bundan önceki konuda, Îmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin içine kapanık ve çekingen olmalarında,bu öğrencilerin köyden gelmiş olmalarının da sebepler arasında zikredilmesi,[835] bu öğrencilerin, velilerinden yeterli ilgi ve desteği görmedikleri sonucuna ulaşmamızı sağlamaktadır.

Kanaatimizce, problemin esasını teşkil eden nokta, ailelerin sahip olduğu hatalı düşünce tarzıdır ki o da anne babanın, yaygın veya örgün bir din eğitimi kurumuna evladını vermekle, bütün vazifesinin bittiğini düşünmesi ve bu konudaki sorumluluğun bütünüyle bu kurumlara ait olduğuna inanmasıdır.[836] Bir öğrencinin, "Anne babalar çocuğunu Kur'ân kursuna vermekle, görevinin bittiğini zannediyorlar. Halbuki çocuk her zaman için onların ilgisine ve desteğine muhtaçtır" şeklinde dile getirdiği bu gerçek, aynı zamanda önemli bir realitenin de ifadesidir. Bu realite ise, halkın, din eğitimi kurumlarına karşı büyük oranda güven duymasıdır. Gerçekten de din eğitimi kurumları olarak büyük ümitler beslediği Kur'ân Kursları ve Îmam-Hatip Liselerine çocuğunu tahsil amacıyla gönderen bu aileler, [837] bu şekilde düşünmekte ya da düşünmek zorunda kalmaktadırlar. Çünkü okuma-yazma oranlarının oldukça düşük olduğu [838] bu aileler, çocuklarını dinî yönden yetiştiremeyeceklerinin şuuru içindedirler. Ancak onların hataya düştükleri nokta, anne babaya düşen görevler de dahil olmak üzere herşeyi bu kurumlardan beklemeleridir. Bundan dolayı, ebeveyn ilgisinin çocuğun başarı ya da başarısızlık kadar disiplin probleminde de önemli bir faktör olduğunu ifade etmek isteriz. İdare-öğretmen-veli işbirliğinin istenen düzeyde olmasının, bu kurumlardaki eğitim-öğretimin arzu edilen noktalara ulaşmasında, gerekli şartlardan biri olduğu kanaatindeyiz.

6. Disiplin Kurulunun İşleyişinde Yeterlilik

Disiplin Kurullarının özellikle örgün eğitimde önemli fonksiyona sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak ifade edilmelidirki, eğitim sistemimizde disiplin kurulları genellikle öğrencinin cezalandırılmak üzere çağırıldığı yerler niteliğindedir.

Araştırmamız bulgularından biri de disiplin kurullarının örgün din eğitiminde yeterli fonksiyonu olmadığı şeklindedir. Bu durumun genel eğitim için de geçerli olduğunu tahmin etmekteyiz. Gerçekte disiplin kurulları, öğrenciye hem mükâfat hem de ceza veren bir özelliğe sahip olması gerekirken [839] nedense sadece verilecek cezaların kararlaştırıldığı kurullar haline dönüştürülmüştür. Oysa ki bir eğitimcinin de ifade ettiği gibi disiplin kurulları "bir ihtilal mahkemesi veya harp divanı değildir." [840] Ancak bulgularımız disiplin kurullarının sadece verilecek cezaları tesbit fonksiyonu icra ettiğini ortaya koymaktadır.

Yaygın ve örgün din eğitimi kurumlarında her yönüyle yeterli bir disiplin

kurulunun varlığı, birtakım olumsuz davranışları ve suçları engelleyici bir rol oynayabilir. Ancak disiplin kurulu sadece cezalar değil mükâfatlar da vermelidir. Bir başka ifadeyle, olumlu davranış veya başarının teşvikinde disiplin kurulunun mükâfatlandırın fonksiyonu belirginleştirilmeli ve bu özellik öğrenci tarafından da hissedilmelidir. Böylece, öğrenci tarafından disiplin kurulunun sadece ceza değil mükâfat da verdiğinin tesbit edilmesi, olumsuz ve disiplin dışı davranışlar yerine olumlu davranışlara da yönelmeyi sağlayabilir. O halde yapılacak önemli işlerden birinin de şu olduğu sonucuna varılabilir: Disiplin kurulları öğrencinin gözünde bir tabu olmaktan çıkarılmalıdır.

Bu düşüncenin bir uzantısı olarak, disiplin kurullarının, öğretim yılının başında çeşitli suçlar ve cezalar hakkında yeterli açıklamalar yaparak öğrenciyi bilgilendirmesi; aynı zamanda olumlu davranışların da çeşitli mükâfatlarla ödüllendirileceğini açıklaması olumlu sonuçlar verebilir.

Disiplin kurulu üyeleri okulun neşeli günlerine ve bu nevi faaliyetlere iştirak etmelidir. Öğrencilerin onları sadece kötü kararlar alan kişiler olarak görmeleri böylece engellenmiş olmalıdır. Bu kurulların teşekkülünde azami gayret sarfedilerek birtakım özellikleri haiz olan öğretmenlerin seçilmesi disiplin kurullarının sağlıklı bir şekilde işleyişinde rol oynayacaktır.

Sonuç ve Teklifler

Bu çalışmada Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat ve Ceza araştırma problemi olarak ele alınmıştır.

Birinci bölümde, mükâfat, ceza ve bunlarla yakın ilişkisi bulunan disiplin kavramı ile ilgili teorik bilgilere yer verilerek, Batı ve İslâm eğitimcilerinin konuya bakış açısı belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, Batı eğitim sisteminde disiplinin sadece cezalar ile sağlanabileceğine inanan pedagoglar olmasına karşılık, İslâm eğitim sisteminde bu şekilde düşünen bir eğitimci yoktur. Batı eğitim sistemini oluşturan bazı pedagogların görüşlerinde insanın "günahkâr bir varlık" olarak kabul edildiği ve cezaya müstehak görüldüğü tesbit edilmiştir. İslâm eğitim sisteminde ise Kur'ânî anlayışın bir uzantısı olarak insan "mükerrem" (üstün kılınan-değerli) ve iyiliklere lâyık bir varlık olarak görülmektedir. Öte yandan geçmişte eğitim kurumlarında başvurulan falaka hadisesinin, dinin özünden kaynaklanan bir durum olmadığı ilgili kaynaklara dayanılarak tesbit edilmiştir.

İkinci bölümde ise, gerçekleştirilen alan araştırması aracılığıyla mükâfat ve cezanın gerek aile, gerekse yaygın ve örgün din eğitiminde uygulanış tarzları,

çocuk ve öğrenci üzerindeki etkileri ve disiplini sağlamadaki rolleri konusunda bir durum tesbiti yapılmıştır. Elde edilen bulguların kısa bir değerlendirmesi yapılacak olursa şunları söylemek mümkündür:

Anket uygulanan 4 İmam-Hatip Lisesinden 3'ü, bir başka ifadeyle, Bursa, Erzurum ve Van, fizikî kapasite olarak yetersizdir. Bu durumun Türkiye genelindeki diğer İmam-Hatip Liseleri için de geçerli olduğu başka araştırmalarla da ortaya konulmuştur.

Anketi cevaplayan öğretmenlerin yaklaşık 2/3'ünün 6-20 yıllık meslekî tecrübeye sahip oldukları görülmüş, ancak meslekte kıdemli olanların batı illerinde yoğunlaştığı belirlenmiştir.

Ankete katılan öğrenci ailelerinin yaklaşık % 50'si şehirde, % 34u köyde oturmaktadır. Bu sonuçlar,-önceki yıllarla karşılaştırıldığında- İmam-Hatip Liselerinde şehirli öğrencilerin sayısında büyük bir artış olduğunu ortaya koymaktadır. Ailesi köyde yaşayan öğrencilerin tamamına yakınının ise okullarına bağlı yurt ve pansiyonlarda kalarak öğrenimlerine devam ettikleri anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin tamamına yakını öz anne babaya sahiptir. Anne babası ayrı yaşayan öğrencilerin ancak % 0.2 (2 kişi) düzeyinde bulunması, İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin tamamına yakınının, öz anne babadan oluşan sağlam bir aile yapısına sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Anne babanın tahsil seviyelerinde önemli farklar olduğu tesbit edilmiştir.Annelerin yaklaşık% 40'ı okur-yazarlıktan mahrumdur.Babalarda ise bu oran % 8 düzeyindedir. Genel olarak anne babaların tahsil seviyelerinin ilkokul mezunu olmakla sınırlı olduğu anlaşılmış, bu konuda batı illerinin doğuya göre daha avantajlı olduğu da belirlenmiştir. Sosyo-ekonomik açıdan aileler -daha önceki araştırmalarda da belirlendiği üzere- orta, ortanın altı ya da fakir düzeydedirler.

Öğrenci ailelerinin yaklaşık % 80'inin, ibadetlerini düzenli olarak yerine getirdikleri ve çocuklarını da ibadetlere teşvik ettikleri belirlenmiştir. İbadetlerini bizzat yerine getiren ebeveynin, çocuklarını da teşvikinin onlar üzerinde olumlu; ibadetlere karşı gevşek davranan ebeveynin ibadetlere yöneltmelerinin ise, olumsuz etkisi olacağı yönündeki başlangıçtaki tahminimiz doğrulanmıştır.

Ailede gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminde izlenen metodlar konusunda, batı bölgesindeki ailelerin doğuya nazaran daha hoşgörülü oldukları, kızların erkeklerden daha çok mükâfatlandırılıp, daha az baskı ve cezaya maruz kaldıkları, köylerdeki ailelerin ise daha ziyade baskı ve cezaya dayalı bir eğitim anlayışına sahip oldukları belirlenmiştir.Tahsil seviyesinin yüksek oluşu,din

eğitiminde izlenen metod konusunda olumlu yönde rol oynarken, sosyo-ekonomik düzey ise bu konuda etkili olmamaktadır.
Gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminde 2/3 oranındaki ebeveyn, zaman zaman çeşitli mükâfat türlerine başvurmaktadır. Anne babalar daha ziyade manevî mükâfatlara öncelik vermektedirler. Bu tür mükâfatların ise çocuklar üzerindeki olumlu etkisi oldukça yüksektir (% 81). İstatistiki sonuçlar, en olumlu mükâfat türünün "güzel sözlerle övmek, takdir ve tebrik etmek" olduğunu ortaya koymaktadır.
Babanın tahsil seviyesi yükseldikçe maddî ve manevî mükâfat türlerine başvurma oranı da artmaktadır. Aynı şekilde, ibadetlerini düzenli olarak yerine getiren ailelerin de, çocuklarını eğitirken maddî manevî türleriyle mükâfata en çok başvuranlar olduğu belirlenmiştir. Anne babanın din eğitimini birlikte yürüttükleri durumlarda da çocuğu mükâfatlandırma oranı en ideal düzeydedir.
Ailelerin % 45'i din eğitimi ve öğretimi esnasında çeşitli türleriyle cezalara da başvurmaktadırlar. İstatistiki sonuçlar olumlu etkisi en yüksek ceza türünün "ilgi ve sevgi göstermemek" olduğunu belirlerken, dayağı ise en çok olumsuz etkiye sahip ceza türü olarak nitelemiştir.
Doğu bölgelerinde, batıya nazaran cezalara daha çok başvurulmaktadır. Babanın tahsil seviyesi, cezaya başvurma oranında rol oynamakta ve okur-yazar olmayanların bu konuda ilk sırayı aldıkları görülmektedir. İbadetlere karşı ilgisiz olan aileler de cezalara en çok başvuranlardır.
Öğrencilerin yaklaşık % 56'sı, ailelerinde verilen dinî eğitimden olumlu yönde, % 42'si ise olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Olumlu yönde etkilenenlerin, daha çok metodlu ve örnek olarak yaşanan bir din eğitimiyle eğitildiklerini ifade etmeleri, bu yöndeki tahminimizi doğrulamaktadır. Olumsuz yönde etkilenme konusunda anne baba birlikteliğinin yetersizliği rol oynamaktadır. Zira anket verilerimizde bu eğitimi anne babanın birlikte yürütme oranı ancak % 24'tür:
Yaygın din eğitimi kurumlan olan Kur'ân Kursları,cami vb. yerlerde öğrencilere çeşitli mükâfatlar verilmektedir. Ancak öğrencilerin yarısı, hiçbir surette mükâfatlandırılmadıklarını ifade etmektedir. Mükâfatlar öğrenci üzerinde büyük oranda olumlu etki bırakırken, istatistik sonuçlar en ideal mükâfat türünün, yeri ve zamanına göre mükâfatların (maddî-manevî) hepsine birden başvurmak olduğunu ortaya çıkarmıştır.
Doğu bölgesindeki öğrenciler, yaygın din eğitimi kurumlarında daha çok mükâfatlandırıldıklarını ifade etmişlerdir. Mükâfat türlerine en çok özel hocalardan alınan din eğitiminde başvurulmasında, bu tarz eğitimde hoca-talebe arasındaki diyalogun rolü olduğu düşünülmüştür.

Yaygın din eğitimi kurumlarında öğrencilerin yarıdan fazlası çeşitli şekillerde cezalara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu cezaların bir kısmı olumlu; bir kısmı ise olumsuz yönde etkili olmaktadır. İstatistikî sonuçlar olumlu etkisi en yüksek olan ceza türünün "tenkid ve uyarı" olduğunu;"azarlama ve hakaret" ile "dayak" cezasının ise olumsuz etki yönüyle ilk sırada geldiğini ortaya koymaktadır.

Cezalara en fazla başvurma oranı Kur'ân Kurslarında gözlenmekte, ardından camiler gelmektedir. Hafızlığını tamamlayamayan öğrenciler üzerinde derinleştirdiğimiz bilgisayar analizinde bu öğrencilerin % 76 gibi yüksek düzeyle, Kur'ân Kurslarında çeşitli cezalara maruz kaldıkları yönündeki tesbitimiz ise dikkat çekicidir.

Öğrencilerden yaklaşık % 73'ü, teklif edilse Kur'ân Kursu vb. yaygın din eğitimi kurumlarına tekrar gitmek istediğini; % 27'si ise gitmek istemediğini ifade etmiştir. Bu bulgu, "adı geçen kurumlardan mezun olanların bir daha bu kurumlara gitmek istemedikleri" yönündeki düşünce tarzının doğru olmadığını istatistiki metodlar vasıtasıyla ortaya koymuştur.

Örgün din eğitimi kurumları olan İmam-Hatip Liselerinde ise öğrencilerin % 45'i çeşitli türleriyle mükâfatlandırılmaktadırlar. Olumlu etkisi oldukça yüksek olan bu mükâfatlar içinde en ideal olanının öğrencinin arzu ve isteklerine olumlu cevap vermek ve onlara gösterilen sevgi ve ilgiyi artırmak olduğu istatistiki sonuçlarda ortaya çıkmıştır.

Öğretmenlerden % 79'u öğrencilerini mükâfatlandırdıklarını, % 21'i ise böyle bir uygulamaya başvurmadıklarını ifade etmişlerdir. Mükâfata başvuranların ilk gerekçesi, diğer öğrencilere örnek olması ve başarıyı teşvik etmesidir. Mükâfata başvurmayanlar ise, okul idaresinin yetersizliğini gerekçe göstermektedirler. Öğretmenlerin büyük bir kısmı (% 91), mükâfatların toplum huzurunda verilmesini tercih etmektedirler.

Öğrencilerin % 35'i meslek dersleri öğretmenleri tarafından çeşitli cezalara maruz kaldıklarını ifade etmektedirler. Bu oran gerek ailedeki gerekse yaygın din eğitimi kurumlarındaki cezalandırma oranından daha düşük olmasına rağmen olumsuz yöndeki etkileri daha yüksektir. İstatistikî sonuçlar olumlu etkisi en yüksek olan ceza türünün öğrenciye karşı sevgi ve ilgiyi azaltmak; olumsuzluk oranı en yüksek ceza türlerinin ise dayak ve notu düşürmek olduğunu ortaya koymaktadır.

Cezalandırma oranında çevre faktörü rol oynamaktadır. Doğu illeri ve özellikle Van en yüksek düzeydedir. Van ili İmam-Hatip Lisesinin en genç ve meslekî kıdemi en az olan öğretmenlere sahip olmasının bu konuda etkin bir rol oynaya-

bileceği düşünülmüştür.
Disiplini sağlamak için cezanın mutlaka gerekli olup olmadığı yönündeki soruya öğretmenlerin yaklaşık 2/3ü’, yerine ve zamanına göre cezaya başvurulabileceği şeklinde cevap vermişlerdir. Cezaların gizli olarak verilmesini tercih eden öğretmenler (% 46), öğrencinin gururunun' incitilmemesi gerektiğini gerekçe gösterirken; toplum huzurunda verilmesi gerektiğine inanan öğretmenler ise (% 44),diğer öğrencilere ibret olması ve suça yönelenleri caydırmak amacını gütmektedirler. Ancak araştırmadaki veriler, arkadaşları yanında küçük düşürülmelerinin, öğrenci üzerinde büyük oranda olumsuz etki yaptığını ortaya koymuştur.
Öğretmen ve öğrencilerin görüşleri bütünleştirildiğinde, okullardaki disiplinsizlik sebepleri şunlardır: Öğretmenlerden kaynaklanan metod hataları, iyi örnek olamayışları,öğrenciyle diyalog eksikliği, kişilik ve karakterde za'fiyet, ebeveyn ilgisi ve denetiminin olmayışı, okullarda fizikî kapasite yetersizliği vb..Yine öğretmen ve öğrencilere göre disiplini sağlama konusunda en etkili husus, öğretmenin kişilik ve karakteridir. Bu şart her iki kesim tarafından ilk sırada zikredilmektedir.
Buraya kadar aktarılan ve bulgularımızın bir özeti sayılan bu bilgilerden sonra araştırmada ulaşılan nihaî sonuçları ve dolayısıyla kanaatlerimizi şu şekilde ifade edebiliriz: Genel varsayımımızda da belirttiğimiz üzere, din eğitimi ve öğretiminde mükâfat ve cezanın, çocuk ve öğrenci üzerindeki olumlu-olumsuz etkileri ve disiplini sağlamadaki rolleri, birbiriyle ilişkili kompleks bir yapıya sahiptir. Bu kompleks yapı içinde en önemli faktör insan unsurudur. Diyebiliriz ki, ailede anne baba, eğitim kurumlarında ise öğretmen veya öğretici din eğitimi ve öğretiminde, mükâfat ve ceza konusunda da belirleyici bir rol oynamaktadır. Anne babanın, öğretmen veya öğreticinin sahip olduğu olumlu ya da olumsuz özellikler, başvurulan mükâfat ve cezanın da olumlu ya da olumsuz yönde etkili olmasında önemli derecede rol oynamaktadır. Bu nedenle din eğitiminde mükâfat ve ceza probleminin çözümünün, bu eğitimi gerçekleştiren ebeveyn ve eğitimcilerin yetiştirilmesiyle alâkalı olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminde başarı ya da başarısızlıkta da yine insan unsuru, bir başka ifadeyle ebeveyn ve eğitici birinci derecede rol oynamaktadır. Bu bağlamda, gerek ailede, gerekse eğitim kurumlarında, ebeveyn ve eğiticinin rolü başta olmak üzere başka birtakım şartların da gerektiğini ifade etmeliyiz. Bu şartlar, ailedeki din eğitimi için: İlk dinî bilgilerin ailede verilmeye başlanması, anne babanın dinî prensipleri bizzat yaşayarak çocuğuna örnek olması, bu eğitimde Allah sevgisinin esas olması, hoşgörülü ve müsamahakar olunması, za-

man zaman mükâfatlar da verilmesi ve fizikî cezalara başvurulmaması., şeklinde maddeleştirilebilir. Yaygın ve örgün din eğitimi için gereken şartlar ise; öğretmen ve öğreticide sağlam bir kişilik ve karakter, meslekî ve pedagojik formasyon yönüyle yeterlilik ve okulların fizikî kapasite, sosyal ve kültürel faaliyetler yönüyle daha iyi şartlara kavuşturulması... gibi hususlardır. Bu şartların gerçekleştirilmesine yönelik birtakım teklifleri konuyla ilgilenenlerin dikkatine sunuyoruz.

1. Öncelikle halledilmesi gereken problem insan unsuru olduğuna göre,

a- Anne babaların dinî yönden bilgilendirilmesi amacıyla, konunun uzmanı kişilerce, herkes tarafından rahatlıkla anlaşılabilecek bir dille yazılmış ve çocukların din eğitimiyle ilgili konularda da bilgi veren eserler hazırlanmalı ve birer "başucu kitabı" niteliğindeki bu eserlerin ucuz fiyatla halka ulaştırılmasının yolları bulunmalıdır.

b- Yine anne babaların dinî yönden eğitilebilmeleri için, daha önce denenerek başarılı sonuçlar alınan "Ana Baba Okulu" modelinde, "Ana Babalara Din Eğitimi Kursları" ihdas edilmeli, bu organizasyon ilahiyat Fakülteleri, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Aile'den Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın koordineli çalışmalarıyla gerçekleştirilmelidir.

c- Yaygın ve örgün din eğitimi kurumlarında görev yapan eğitimcileri yetiştiren kurumlar olan İlahiyat Fakültelerinde önemi her geçen gün daha da artan Din Eğitimi branşının imkânları artırılmalı, pedagojik formasyon yönüyle öğrenciye büyük oranda katkılar sağlayan bu dersin, program içindeki dağılımı bir kez daha gözden geçirilmeli ve ders saatleri artırılmalıdır.

d- Diyanet Teşkilatına bağlı din görevlileri, özellikle Kur'ân Kursu öğreticisi ve cami görevlileri mutlaka pedagojik formasyona sahip ve meslekî yönden yeterli olan fakülte/ yüksek okul mezunlarından seçilmelidir. Ayrıca din görevlilerinin İlahiyat Meslek Yüksek Okullarından daha fazla istifade etmelerine imkan tanınmalı, kontenjanlar arttırılmalıdır.

e- Diyanet İşleri Başkanlığı, personeline "Hizmetiçi Eğitim Kursları'nda meslekî formasyon yanında pedagojik formasyon yönüyle de bilgiler kazandırmak amacıyla İlahiyat Fakülteleriyle daha sıkı bir işbirliğine girmelidir.

2. Yaygın ve örgün din eğitimi kurumlarında görülen fizikî kapasite yetersizliğinin çözümü yolunda adımlar atılmalı, özellikle halk tarafından yaptırılarak açılmayı bekleyen İmam-Hatip Liseleri bir an önce faaliyete geçirilmelidir.

3. Yaygın ve örgün din eğitimi kurumlarının problem ve beklentilerine yönelik nokta ve alan araştırmaları yapılması konusunda, Milli Eğitim Bakanlığı ve

Diyanet İşleri Başkanlığınca maddî destek sağlanmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

KUR'ÂN-I KERİM

1- Abacı,- Ramazan; Otoriter ve İlgisiz Olarak Algılanan Ana Baba Tutumlarının Çocuğun Kaygı Düzeyine Etkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ank. 1984.
2- Abdulbâki, Muhammed Fuad; el-Mu'cemu'l Müfehres li Elfazi'l-Kur'ân, İst. ts. (ofset)
3- Aclunî, İsmail b. Muhammed; Keşful-Hafa, II. c. 3. bs. Beyrut 1352.
4- Ahmed b. Hanbel; el-Müsned, I-VI. Beyrut, ts.
5- Akarsu, Bedia; Felsefe Terimleri Sözlüğü, TDKY. Ank. 1975.
6- Akdağ, Mustafa; Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Ank. 1975.
7- Akşit, M. Cevat; İslâm Ceza Hukukunda İnsanî Esaslar, İst. 1976.
8- Alyüz, Yahya; Türk ve Dünya Tarihinde İbn Sina (makale) AÜEFD, XV.
9- Alaylıoğlu, Ruşen-Oğuzkan, Ferhan; Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü, İst. 1976.
10- Alexander, W. M.-Halverson, Paul M.; Effective Teaching in Secondary Schools, New York,1957.
11- Algül, Hüseyin; İslâm Tarihi, I-IV. İst. 1986.
12- Alıcıgüzel, İzzettin; İlk ve Ortadereceli Okullarda Öğretim, İst. 1975.
13- Aliyyu'l-Kârî, Nureddin el-Herevî; Şerhu Ayni'l-İlm ve Zeyni'l-Hilm, Beyrut, 1352.
14- Altıntaş, Hayrani; Çocukluk Devresinde Ailede Din Eğitimi (tebliğ) T1DES. Ank.1981
15- Anay, Harun; Din Öğretmeyi Nasıl Öğrenebilirim? (Yayınlanmamış Lisans Tezi) Ank. 1986.
16- Arat, Necla; Türkiye'de Kadınların ve Kızların Eğitimine Genel Bir Bakış, (tebliğ) "1990'ların Çocuk Politikası Kongresi" Ank.1990.
17- Armaner, Neda; İnanç ve Hareket Bütünlüğü Bakımından Din Terbiyesi, MEBY.İst.1987
18- Armaner, Neda Din Psikolojisine Giriş I, Ank. 1980.
19- Armaner, Neda-Ökmen, A. Zeki; Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodik Bilgiler, MEBY. İst. 1960.
20- Askalâni, İbn Hacer; el-Metalibu'l-Aliyye bi Zevaidi'l-Mesanidi's-Semaniyye,(thk.Habiburrahman el-A'zam) Kuveyt, 1973.

21- Aslantürk, Zeki; Naima'ya Göre Osmanlı Devletinin Çöküş Sebepleri, Ank. 1989.
22- Atav, Nephan; Şahsiyetin Gelişmesinde Aile Çevresinin ve Ailedeki Gerginliklerin Etkileri, Aile Yazıları 3. A. AK.yay. Ank.1990.
23- Ay, Mehmet Emin; Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım? 2. bs. İst. l990
24- Ay, Mehmet Emin; Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Önemi (tebliğ) "Aile ve Çocuk Sempozyumu" 4-6 Ekim 1991 Bursa.
25- Ayasbeyoğlu, Nevzat; İslâmiyetin Eğitimimize Getirdiği Değerler ve Kur'ân-ı Kerim'in Eğitim ile İlgili Ayetlerinin Tahlili, MEBY. İst. 1968.
26- Ayhan, Halis; Eğitime Giriş ve İslâmiyetin Eğitime Getirdiği Değerler İst. 1982
27- Ayhan, Halis; Din Eğitimi ve Öğretimi (Îman-İbadet) DÎBY.Ank.1985.
28- Aynî, Bedruddîn Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed; Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahihi'l-Buharî, 1348 bs.'dan ofset Beyrut
29- Aytaç, Kemal; Çağdaş Eğitim Akımları, AÜDTC. Fak. yay. Ank. 1976.
30- Aytaç, Kemal; Avrupa Eğitim Tarihi, AÜDTC.Fak. yay. Ank. 1980.
31- Aytuna, A.Hasip; Orta Dereceli Okullarda Öğretmenlik ve Problemleri İst. 1974.
32- Baalbeki, Ruhî; al-Mawrid, Arabic -English Dictionary, Beyrut, 1988.
33- Bal, Necdet; Cumhuriyet Dönemi Türkiyesinde Din Eğitimi ve Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı Kur'ân Kursları (Yayınlanmamış Lisans Tezi) Ank. 1985
34- Başaran, İ. Ethem; Eğitim Psikolojisi, Ank. 1984.
35- Baymur, Feriha; Genel Psikoloji, Ank.1982.
36- Bayraklı, Bayraktar; İslâm'da Eğitim, İst. 1980.
37- Bayraktar, M. Faruk; İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri, MÜÎFY. İst. 1984
38- Bayraktar, M. Faruk; Bir Eğitim Kurumu Olarak Kur'ân Kursları Üzerine Bir Araştırma (Yayınlanmamış Bir Çalışma) İst. 1991.
39- Bayyiğît, Mehmet; Üniversite Gençliğinin Dinî İnanç Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Bursa 1989.
40- Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed b. Huseyn b. Ali; es-Sünenu'l-Kübra, Haydarabad-Deken, 1346.
41- Bilgin, Beyza; Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri,. Ank. 1980.
42- Bilgin, Beyza; Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, Ank.1990.
43- Bilgin, Beyza; Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri (makale) AÜİFD. XXIV.

44- Bilgin, Beyza; İmam-Hatip Liseleri Uygulama Dersleri (makale) AÜİFD. XXI.
45- Bilir, Şule ve ark.; Türkiye'nin 16 İlinde 4-12 Yaşlar Arasındaki 50.473 Çocuğa Fiziksel Ceza Verme Sıklığı ve Buna İlişkin Problem Durumlarının İncelenmesi (makale) Aile ve Toplum Dergisi AAK. yay. sy: 1, 1991
46- Bilmen, Ömer Nasuhî; Hukuk-ı İslâmiyye ve İstılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, İst.1958
47- Binbaşıoğlu, Cavit; Eğitim Düşüncesi Tarihi, Ank. 1982.
48- Bolay, S. Hayri; Felsefî Doktrinler Sözlüğü, 2. bs. İst. 1981
49- Bossing, Nelson L.; Orta Dereceli Okullarda Öğretim, (çev. N. Sarı) I-II. İst.1955.
50- Bruce, William F.; Educational Pschology During Childhood and Adolescence Educational Psychology (ed. Skinner) Prentical Inc. 1959.
51- Buhari, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail; el-Camiu's-Sahih, I-VIII. İst.1979 (ofset).
52- Bulut, Işıl; Parçalanmış Aileden Gelen Çocukların Davranış Özellikleri, Aile Yazıları 3, AAK. yay. Ank.1990..
53- Cadu'l-Mevla, M.Ahmed ve ark.; Kasasu'l-Kur'ân, Mısır, ts.
54- Canan, İbrahim; Hz.Peygamberin Sünnetinde Terbiye, 2. bs. İst. 1982.
55- Canan, İbrahim; İslâm'da Çocuk Hakları, 2. bs. İst. l981.
56- Carrel, Alexis; İnsan Denen Meçhul (çev.R.Özdek) 2. bs. İst. 1976.
57- Clark, W.H.; Ergenlik ve Gençlik Çağında Din (çev. M. Dağ) Eğitim Hareketleri Dergisi XXII.Ank. 1976-1977.
58- Coleman, James C; Abnormal Psychology and Modern Life, Chigago, SF. Com. l956.
59- Çağlar, Doğan; Uyumsuz Çocukların Eğitimi, Ank. 1981.
60- Çaplı, Orhan; Çocukların ve Gençliğin Eğitimi, Ank. 1974.
61- Çelebi, Ahmed; İslâm'da Eğitim-Öğretim Tarihi, (çev. A. Yardım) İst 1983.
62- Dağ, Mehmet -Öyman, H.Raşit İslâm Eğitim Tarihi, Ank. 1974.
63- Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman; es-Sünen, III, Beyrut, ts.
64- Denker, Arif Cemil -Davran, Bülent; Almanca-Türkçe Büyük Lügat, 2.bs. İst. ts.
65- Develîoğlu, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, 2. bs. Arık. 1970
66- Deylemî, Ebu Mansur; Müsnedu'l-Firdevs, Yazma, Şehit Ali Paşa No: 565.
67- Diclehan, Şakir; Çeşitli Yönleriyle Erzurumlu İbrahim Hakkı, İst. 1980
68- Dodson, Fitzhugh; Çocuk Yaşken Eğilir, (çev. S. Cılızoğlu) İst. 1976.

69- Duman, M.Zeki; Kur'ân-ı Kerim'de Adab-ı Muaşeret, Dilek Mat. (Kayseri?) 1982.
70- Ebu Davut, Süleyman b, Eş'as es-Sicistanî; es-Sünen, I-IV, Beyrut, ts.
71- Er, İzzet; Samsun İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okula Geliş Sebebleri ve Beklentileri I (Doktora Seminer Çalışması) Samsun 1982.
72- Er, İzzet; Terme Îmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okula Geliş Sebebleri ve Beklentileri II (Doktora Seminer Çalışması) Samsun 1982.
73- Er, İzzet; Alaçam İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okula Geliş Sebebleri ve Beklentileri III (Doktora Seminer Çalışması) Samsun 1982.
74- Er, İzzet; Samsun İmam-Hatip Lisesi Öğrenci Ailelerinin Çocuklarını Bu Okula Gönderiş Sebebleri ve Beklentileri IV (Doktora Seminer Çalışması) Samsun 1982.
75- Esruşeni, Muhammed b.Muhammed b.Hüseyn; Camiu Ahkami's-Sığar, Mısır, 1301.
76- Frodham, Friada; Jung Psikolojisinin Anahatları (çev. A.Yalçıner) İst. 1983.
77- Galancızade, Hakkı Tevfik; Turkisch Deutsches Wörterbuch, Lelpzig, 1921.
78- Gazali, Ebu Hamid Muhammed b.Muhammed İhyau Ulumi'd-Dîn I-IV. İst. 1321.
79- Gazali, el-Munkizu Mine'd-Dalal (çev.H.Güngör) 2. bs. Ank. l960.
80- Gazali, Bidayetü'1-Hidaye, Mısır, ts.
81- Gökçe, Birsen; Ortaöğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları, Ank.1984.
82- Gökçe, Birsen; Çocuğun Kişiliğinde Aile, Okul ve Dış Çevrenin Rolü (makale) Aile Yazıları 3, AAK. yay. Ank.1990.
83- Hançerlioğlu, Orhan; Felsefe Sözlüğü, 7. bs. İst. 1989.
84- Heysemî, Nureddin Ali b. Ebî Bekr; Mecmau'z-Zevaid ve Menba-u'1-Fevaid, IX.2.bs. Beyrut,1967.
85- Heuser, Fritz; Türkisch-Deutsch Wörterbuch, Wiesbaden 1958.
86- Hızlı, Mefail; Bursa Mahkeme Sicillerine Göre XIV-XVI.Yüzyıllarda Bursa Medreseleri (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Bursa 1991.
87- Hökelekli, Hayati; Ergenlik Çağı Gençlerinin Dinî Gelişimi (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Bursa 1983.
88- Hurlock, E.B.; Development Psychology, New York, Mc.Graw-Hill Book Com.1968.
89- el-Irakî, Zeynuddîn; Tarhu't-Tesrib fî Şerhi't Takrib, Bulak,1353.
90- İbn Abidîn; Reddu'l-Muhtar ala Dürri'l-Muhtar, Mısır,1972.
91- İbn Allan, Muhammed b.Allan es-Sıddıkî; Delilu'l-Falihîn li Turuki Riyadi's-Salihîn, Mısır,1971.

92- Îbn Hacc, el-Abderî; el-Medhal, (baskı yeri bilinmiyor) 1293.
93- İbn Haldun, Abdurrahman b. Haldun; Mukaddime, IV.bs. Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut.ts.
94- Tuhfetu'l-Mevdud bi-Ahkami'1-Mevlud, Bombay, 1961.
95- İbn Kayyım, el-Cevziyye; İ'lamu'l-Muvakkiîn an Rabbi'l-Alemîn, (thk.Abdurrahman el-Vekil) Mısır, 1969.
96- İbn Kesir, İmaduddin Ebu Fida İsmail; Tefsîru Kur'âni'1-Azîm, İst. 1985. (ofset)
97- İbn Mace, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid; es-Sünen I-II, Kahire, 1954.
98- İbn Manzur, Ebu'1-Fadl Cemaleddin Muhammed; Lisanu'1-Arab I-XI, Beyrut, ts.
99- İbn Miskeveyh, Ebu Ali Ahmed b. Muhammed; Tehzîbu'l-Ahlâk, Mısır,1959.
100- İbn Sina, Kitabu's-Siyaset, (Malouf Levis tarafından yazıları ve H.Edde L.Şeyho tarafından 1908'de Beyrut'ta neşredilen Makalatun Felsefiyyetun Kadimîyyetun li Ba'zı Meşahiri'1-Arab adlı kitabın içinde yer almaktadır.
101- İbrahim Hakkı, Erzurumî; Mürşidul-Müteehhilîn, Süleymaniye, Hacı Mahmud 3316.
102- İbrahim Hakkı, Kenzu'l-Fütuh, Süleymaniye, Denizli,151/1
103- İhvanu’s-Safa; Resailu İhvani's-Safa I.c. Beyrut, ts.
104- İmam Malik, Malik b.Enes; el-Muvatta’, Mısır,1951.
105- İstatistike Diyanet İşleri Başkanlığı Ank.1990.
106- Jacquin, Guy; Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri,(çev. M.Toprak) İst. 1976.
107- Jersîld, Arthur T; Gençlik Psikolojisi (çev. Î.N.Özgür) İst.1978.
108- Jersîld, Çocuk Psikolojisi (çev.G.Günçe) AÜEFY. No:79. Ank. 1979
109-Kabisî,Ebu'l-HasenAlib.Muhammed;er-Risaletu'1-Mufassalali-Ahvali'l-Müteallimîn ve Ahkami'l-Muallimîn ve l-Müteallimîn (thk.A.F.el-Ehvanî) Kahire 1955.
110- Kağıtçıbaşı, Çiğdem; İnsan ve İnsanlar, 5.bs.İst.l985.
111- Kanad, H.Fikret; Pedagoji.Tarihi III, İst. 1963.
112- Kanad, Ailede Çocuk Terbiyesi 2.bs. MEBY. İst. l976.
113- Kanad, Kısaltılmış Pedagoji, 2. bs. MEBY. İst. l976.
114- Kanad, Terbiye Sosyolojisi, Ank. 1958.
115- Kandemîr, M.Yaşar; Örneklerle İslâm Ahlakı 2. bs. İst. 1980
116- Kansu, Nafi Atuf; Pedagoji Tarihi, ME. Basımevi, İst. 1952.
117- Kaplan, Louis; Mental Health and Human Relations in Education, New

York, 1959.
118- Karch, Randolph R.Estabrooke, Edward C; 250 Öğretim Tekniği (çev. İ.Paro-İ.Yurt) MEB. İst. 1963.
119- Kâsanî, Alauddîn Ebu Bekr İbn Mes'ud; Bedaiu's-Sanai' fî Tertîbi'ş-Şerai' Beyrut,1972.
120- Kaya, Y.Kemal; İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Ank. 1974.
121- Kayaoğlu, İsmet; İslâm Kurumlan Tarihi, Ank. 1980.
122- Keykavus, Emir Unsur el-Mealî; Kabusname (çev. Mercimek Ahmed) I.c.Tercüman 1001 Temel Eser ts
123- Kınalızade, Ali Efendi; Ahlâk-ı Alaî, Bulak, 1248.
124- Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit (Tevrat ve İncil), İst. 1981
125- Kocabay, Yalçın; Türkçe-Fransızca Büyük Sözlük, 2. bs. Ank. ts.
126- Koçer, H.Ali; Eğitim Tarihi I, Ank.1980.
127- Koçyiğit, Talat; Hadis Usûlü, 3. bs. Ank.l987.
128- Leif, J. -Rustin, G.; Genel Pedagoji, (çev. N. Yüzbaşıoğulları) ME. Basım evi, İst. l980.
129- Maverdî, Ebu'l-Hasen Ali b.Muhammed b.Habıb; Edebu'd-Dünya ve'd-Dîn, Beyrut, 1398.
130- Mes'ud, Cubran; er-Raid, 3. bs. Beyrut,1978.
131- Moran, A.Vahid;Türkçe-İngilizce Sözlük, MEBY. İst. 1971.
132- Münâvî, Şemsuddin Muhammed Zeynuddin Abdurrauf; Feyzul-Kadîr Şerhu Camiu's-Sağîr I-VI. Beyrut, 1972.
133- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b.Haccac el-Kuşeyrî; Sahîhu Müslim IV. (thk.M.F.Abdulbakî) 3.bs.-Beyrut, 1972.
134- Neccar, Abdu'l-Vehhab; Kasasu'l-Enbiya, Kahire, ts.
135- Nesaî, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb; es-Sünen I-VIII, Kahire 1964.
136- Oğuzkan, A.Ferhan; Eğitim Terimleri Sözlüğü TDK. yay. Ank. 1974.
137- Okçugil, Vasıf; İngilizce-Türkçe Büyük Lügat, İst. 1941.
138- Oktay, Ayla; Ortadereceli Okullarda Verilen Disiplin Cezaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, İst. 1976.
139- Oktay, Eğitimde Ailedeki Disiplinin Yeri ve Önemi, Aile ve Çocuk Dergisi 2. İst. 1982.
140- Öcal, Mustafa; Temel Eğitim ve Ortaöğretimde Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar TDV.yay.2. bs. Ank. 1991.
141- Öcal,Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ve Îmam-Hatip Lisesi Öğretmenleri Hizmetiçi Eğitim Kursları Hakkında, Bazı Tesbit ve Teklifler (makale) Diyanet Dergisi 5001, 1986.

142- Öcal, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenleri III. (makale) Din Öğretimi Dergisi sayı: 20-21.(1989)
143- Öcal, ilede Çocukların Dinî ve Ahlakî Eğitimlerinde Karşılaşılan Problemlerin Başlıca Sebepleri ve Çözüm İçin Bazı Teklifler (tebliğ)
144- Öcal, Aile ve Çocuk Sempozyumu" 4-6 Ekim 1991 Bursa.
145- Öcal, İmam-Hatip Lisesi Müdürlerine Göre İlahiyat Fakülteleri ve Mezunları (tebliğ) "Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi" (Tartışmalı İlmî Toplantı) 8-9 Kasım 1991 İst.
146- Öcal, Din Eğitimi Ders Notları, Bursa 1991.
147- Öcal, Müdürlerine Göre İmam-Hatip Liseleri (makale) Din Öğretimi Dergisi sayı:30 Ekim 1991.
148- Öcal, Ebezade Şerif Ahmet Efendi İle Bir Mülakat ve Bazı Belgeler (makale)Diyanet Dergisi Ekim-Kasım-Aralık 1991 sayı: 4.
149- Önkal, Ahmet; Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu 2. bs. Konya 1984.
150- Öymen, H.Raşit; İslâmiyette Öğretim ve Eğitim Hareketleri (makale) AÜİFD. XI.
151- Özbaydar, Belma; Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir İnceleme İst. 1970
152- Özbek, Abdullah; Bir Eğitimci Olarak Hz.Muhammed (sav) Konya 1988.
153- Özcan, A.Osman; Din ve Ahlâk Eğitiminde Ailenin Rolü (makale) Kubbealtı Akademi Mecmuası, sy.4. yıl 1985.
154- Öztürk, Mualla; Din Eğitimi ve Çocuk Ruh Sağlığı (tebliğ) T1DES. Ank. 1981.
155- Özyılmaz, Ömer; Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya Göre Çocuk Gelişimi ve Eğitimi (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Bursa 1990.
156- Parladır, Sahaddin; Hz.Peygamber Devrindeki Eğitim Anlayışı ve İşleyişi (makale) DEÜİFD.I.
157- Pars, V.Baha ve ark; Eğitim Psikolojisi, İst. 1967.
158- Pernoud, Laurence; Çocuğumu Büyütüyorum (çev. K. Denizyaran) 2. bs. İst. l975.
159- Pervald, Luis; Terbiye-i Etfal İntihar-ı Etfal, İst. 1323.
160- Petıt Robert; Dictionnaire de Languge Française, Paris, 1986.
161- Pressey, Sidney L.-Robinson, Francis P.; Psikoloji ve Yeni Eğitim MI. (çev.H.Tan) İst. 1975.
162- Razî, Ebu Abdillah; et-Tefsîru'1-Kebîr Kahire, ts.
163- Rempleın, Hans; Die Seelische Entwiclung des Menchen im Kindes und Jugendalter 14. Aufl. 1966. (A. Osman Özcan Kütüphanesi)

164- Rousseau, Jean Jacques; Emil Yahut Terbiyeye Dair (çev.H.Z.Ülken, A.R. Ülgener,S.Güzey) 6. bs. İst. l966
165- Russel Bertrand; Education and Good Life London 1954.
166- Russel, Terbiyeye Dair (çev.H.Dereli) A.Ü.Basımevi Ank.1964.
167- Safsafî, A.Mursy; Türkçe-Arapça Büyük Lügat, İst. 1983.
168- es-Salih, Subhi; Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları (çev. M.Y. Kandemir) DİBY Ank. 1971.
169- Sandström, C.I.; Çocuk ve Gençlik Psikolojisi (çev.R.Şemin) ÎUEFY. İst. l971.
170- San'ânî, Abdurrezzak b. Muhammed; Musannef I-XI. Beyrut, 1970.
171- Saraç, Tahsin; Fransızca-Türkçe Sözlük, İst. 1985.
172- Sarı, Mevlüt; el-Mevarid Arapça-Türkçe Lügat, İst. 1980.
173- Selçuk, Mualla; Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler, TDV. yay. Ank. 1990.
174- Sena, Cemil; Filozoflar Ansiklopedisi, İst. 1974.
175- Serahsî, Şemsuddin Ebu Bekr; el-Mebsut, Beyrut,ts.
176- Serper, Özer; İstatistik, 2. bs. İst. l980.
177- Şeker, Mehmet; Tarîku'i-Edeb'de Eğitim (tebliğ) T1DES. Ank. 1981.
178- Şemîn, Refia; Gençlerimizin Psiko-Pedagojik Problemleri, İst. 1973.
179- Şemîn, Refia; Gençlik Psikolojisi, İst. 1980.
180- Şevkanî, Muhammed Ali b. Muhammed; Neylu'l-Evtar Şerhu Munteka'l-Ahbar, Kahire,1971.
181- Taşköprîzade Ahmed Efendi; Mevzûatul-Ulum (çev. K. Mehmed Efendi) III.İst.1313.
182- Tavukçuoğlu, Mustafa; İlköğretimde Din Eğitimi ve Program Geliştirme Üzerine Bazı Düşünceler, (makale) SÜIFD.III.
183- Tezcan, Mahmut; Kuşaklar Çatışması, Ank. 1981.
184- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b.İsa b.Sevre; es-Sünen IV. (thk. A. M. Şakir) Kahire ts.
185- Tuğlacı, Pars; Okyanus Ansiklopedik Sözlük, İst. 1972.
186- Tümer, Günay; Aslî Günah (Peccatum Originis) TDV. İslâm Ansiklopedisi I-II.c.
187- Türkeç, Abdil; Ortadereceli Okullardaki Öğrencilerde Görülen Disiplinsiz Davranışlar ve Bunlara Uygulanan Yaptırımlar (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ank. 1985.
188- Türker, Vural; Ankara'daki Üç Lisede Sosyo-Ekonomik Bakımdan Avantajsız Öğrencilerin Çeşitli Özellikleri ve Bellibaşlı Eğitim ve Rehberlik Sorunları, HÜY. Ank. 1977.

189- Udeh, Abdul-Kadîr; et-Teşrîu'l-Cinaiyyi'İ-İslâmî I-II. Beyrut,1963.
190- Ünver, Günay; Türkiye'de Dinî Sosyalleşme (tebliğ) T1DES. Ank. 1981.
191- Vergote, A.; Çocukta Din (çev.E.Fırat), (makale) AÜİFD X-XII, (Ank. 1978)
192- Wensick, A.J.; el-Mu'cemu'1-Müfehres li Elfazil Hadîsi'n Nebevî (Concordance Leyden 1936).
193- Yardım, Mehmet Nuri; Edebiyatçılarımızın Çocukluk Hatıraları İst. 1984.
194- Yavuz, Hulusi; Osmanlı Devleti ve İslâmiyet, İst. 1991.
195- Yavuz, Kerim; Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi (7-12 yaş) DİBY.Ank 1983.
196- Yavuzer, Haluk; Çocuk Psikolojisi I Duygusal ve Toplumsal Gelişim İÜEFY. İst. 1982
197- Yavuzer, Haluk; Çocuk ve Suç, İst. 1982.
198- Yavuzer, Haluk; Ana Baba ve Çocuk, İst. 1986.
199- Yavuzer, Haluk;6-12 Yaş Çocukların Psiko-Sosyal Gelişmesi (makale) Pedagoji Dergisi İst. 1980.
200- Yavuzer, Haluk; Aile İçi Etkileşim, (tebliğ) "1990'ların Çocuk Politikası Kongresi" Ank. 1990.
201- Yörüklüoğlu, Atalay; Çocuk Ruh Sağlığı 7. bs. Ank. 1984. Gençlik Çağı 3. bs. Ank. 1986.
202- Yörüklüoğlu, Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, Ank. 1989.
203- Zeytinoğlu, S.-Kozcu, Ş.; Fiziksel Çocuk İstismarı Konusunda Bir Araştırma Aile Yazıları 3. AAK. yay. Ank. 1990.

---

[1] Daha önce gerçekleştirilen birtakım araştırmalarda, ilkokullarda dördüncü sınıftan itibaren başlatılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin pek çok problemleri olduğu belirlenmiştir. Öğretmen,müfredat ve tatbikat eksikliği konusunda yoğunlaşan bu problemlerin çözümü yönünde birtakım teklifler içinde, bu dersin seviyeli olarak ilkokulun birinci sınıfından itibaren başlatılması gerektiği üzerinde önemle durulmuştur. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Bilgin, Beyza; "Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri" AÜIFD.XXIV, 479; Tavukçuoğlu, Mustafa; "İlköğretimde Din Eğitimi ve Program Geliştirme Üzerine Bazı Düşünceler" SÜİFD.III, 425 vd.; Selçuk, Mualla; Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler, s. 25 vd.; Öcal, Mustafa; Temel Eğitim ve Orta Öğretimde Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar, s. 94; Ay, M. Emin; "Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Önemi" (tebliğ), s. 6 vd.)

[2] Bkz. Yörükoğlu, Atalay; Çocuk Ruh Sağlığı, 8.171 vd.; Öztürk, Mualla; "Din Eğitimi ve Çocuk Ruh Sağlığı" (tebliğ) T1DES, s. 206; Ocal, age, s. 83-84; Öcal. M."Ailede Çocukların Dinî ve Ahlakî Eğitimlerinde Karşılaşılan Problemlerin Başlıca Sebepleri ve Çözüm İçin Bazı Teklifler" (tebliğ) s. 9-11.

[3] Bkz. Ay, agt. s. 9.

[4] Bkz. Ay, agt. s. l0.

[5] Örnek olarak bkz. Ekşi, Aysel;"Din Eğitimi Adı Altında Okutulanlar!" Cumhuriyet Gazetesi, 21 Ağustos 1990, s. 2.

[6] Belirli bir grubu temsil eden fertler bütününe "ömeklem" adı verilmektedir. Bkz. Karasar, Niyazi; Bilimsel Araştırma Yöntemi, s. 115,116,122; Kaptan, Saim; Bilimsel Araştırma Teknikleri, s. 133-135.

[7] Müdürlerine Göre Îmam-Hatip Liseleri, Din Öğretimi Dergisi, sy. 30; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenleri Hizmetiçi Eğitim Kursları, Bazı Teklif ve Tesbiler, Diyanet Dergisi, XXII; İmam-Hatip Lisesi Müdürlerine Göre İlahiyat Fakülteleri ve Mezunları (tebliğ) "Türkiyede Din Eğitimi ve Öğretimi" İst. 1991.

[8] Samsun, Alaçam ve Terme İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okula Geliş Sebepleri ve Beklentileri, (üç ayrı çalışma, Samsun 1982); Samsun İmam-Hatip Lisesi Öğrenci Ailelerinin Çocuklarını Bu Okula Gönderiş Sebepleri ve Beklentileri, Samsun 1982.

[9] Bir Eğitim Kurumu Olarak Kur'ân Kursları Üzerine Bir Araştırma (yayınlanmamış bir çalışma) İst. 1991.

[10] Arapça eserlerin temininde İstanbul kütüphaneleri ile (Erz) AÜİF. Öğr. Üyesi Prof. Dr. İbrahim Canan'ın özel kütüphanesinden büyük ölçüde istifade edilmiştir.

[11] Özellikle İngilizce eserler ve diğer pedagojik kaynaklar hususunda Ank. Ü. Eğitim Fak. (Cebeci) Kütüphanesinden geniş ölçüde yararlanılmıştır.

[12] Bkz. Karasar, age, s. l92.

[13] Uygulanan deneme anketinde yer alan "Ailenizin aylık geliri ortalama ne kadardır?" şeklindeki soru öğrenciler tarafından çıkarılması istenen "gereksiz" soruların başında yer almıştır. Özellikle kız öğrencilerin bu soruyu genellikle cevaplamadıkları belirlenmiştir.

[14] Bu araştırmada, anketteki verilerin kaydı için Dbase Plus III; çeşitli grafiklerin çizimi ve tabloların oluşturulması için Lotus; chi-kare değerlerinin hesaplanması için ise Systat adlı paket programlar kullanılmıştır. (Systat programının işleyiş tarzı ve Chi-kare değerlerinin hesaplanması konusunda tarafımızdan yapılan açıklamalar için bkz. Anketlerden Elde Edilen Bulgular Ve Yorumleri, s. 136.

[15] Okçugil,Vasıf; İngilizce-Türkçe Büyük Lugat,, 361; İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü, s. 268; Tuğlacı, Pars; İngilizce-Türkçe Sözlük, s. 182 Saraç, Tahsirı; Fransızca-Türkçe Sözlük, s. 44; Petit Robert; Dictionnaire de Language Françaîse, p. 548; Denker, Arif Cemil-Davran, Bülent, Almanca-Türkçe Büyük Lügat, s. 321; Baalbekî, Ruhî; al-Mawrid, Arabic English Dictionary, s. 1177; Sarı, Mevlüt; el Mevarid, Arapça-Türkçe, 18.

[16] TDK Söz1ügü, I-311.

[17] Alaylıoğlu, Ruşen-Oğuzkan, A. Ferhan; Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü, s. 83.

[18] Oğuzkan,A.Ferhan; Eğitim Terimleri Sözlüğü, s. 52.

[19] Geniş bilgi için bkz. Bossing.Nelson L; Orta Dereceli Okullarda Öğretim (çev. Sarı) II, 221; Berktin C.Tahir; Problemli Çocuklar ve Problem Sebepleri, s. 235; Çaplı .Orhan: Çocukların ve Gençlerin Eğitimi, s. 88; Alıcıgüzel, İzzettin; İlk ve Ortadereceli Okullarda Öğretim, s. 302.

[20] Aytuna A. Hasip; Ortadereceli Okullarda Öğretmenlik ve Problemleri, s. 258 vd.

[21] Oktay, Ayla; "Çocuk Eğitiminde Ailedeki Disiplinin Yeri ve Önemi", Aile ve Çocuk Dergisi, s. 68.

[22] Aytuna, age, s. 259.

[23] Alaylıoğlu- Oğuzkan, age, s. 83.

[24] İbn Manzur; Lisanu'l-Arab,1.139; Mesud Cubran; er-Raid, II.1421; Safsafî. A. Mursy; Türkçe-Arapça Büyük Lügat, s. 374.

[25] Bkz.Redhouse, English-Turkish Dictionary, s. 809,832; Moran. A-Vahid; Türkçe-İngilizce Sözlük, s. 833; Saraç, Tahsin; age, II, 1034, 1091; Kocabay, Yalçın; Türkçe-Fransızca Büyük Sözlük, s. 775; Heuser, Fritz; Türkisch-Deutsches Wörterbuch, s. 366; Galancızade Hakkı Tevfik; Türkisch-Deutsches Wörterbuch, s. 332; Denker-Davran; age, s. 208; Sarı. age. s. 1315.

[26] TDK Sözlüğü, II. 858.

[27] Alayhoğlu-Oğuzkan, age, s. 236; Oğuzkan, age, s.130: Tuğlacı, Okyanus, V. 2048.

[28] Kanad, H.Fikret; Kısaltılmış Pedagoji, s. 83.

[29] Başaran, İ.Ethem; Eğitim Psikolojisi, s. 235.

[30] Çaplı, age, s. 99. 21.

[31] Bkz.Kanad, H.Fikret; Kısaltılmış Pedagoji, s. 85; Çaplı, age, s. 99.

[32] İbn Manzur. age, XXIV, 143; Safsafî.age, 9.61; Mes'ud, age, 1, 511.

[33] Bkz. Redhouse, s 783; Kocabay, age, s, 192; Saraç, age, II,1055.

[34] TDK Sözlüğü, I, 208.

[35] Tuğlacı, age, I, 401.

[36] Alaylıoğlu-Oğuzkan,age,s. 43; Oğuzkan, age, s. 35.

[37] Tuğlacı, age, I, 401.

[38] Başaran, age, s. 235.

[39] Kanad, age, s. 71.

[40] Kansu, N.Atuf; Pedagoji Tarihi, s. 116.

[41] Kanad, age, s. 78.

[42] Kanad, age, s. 79; Kanad, Aile'de Çocuk Terbiyesi, s. 108.

[43] Manevî cezanın bir türü olarak başvurulan sevgi ve ilgiyi azaltma olayına Kuran'da da yer verildiği görülmektedir, Karı-koca arasındaki geçimsizliğin giderilmesinde nasihatten sonra başvurulması tavsiye edilen önlemlerden biri de ilgiyi azaltma olarak anlaşılabilir. Bkz.Nisa: 4/34; öte yandan Hz. Peygamber tarafından da çeşitli zamanlarda başvurulan bu cezalandırma şeklinin en karakteristik örnekleri Tebuk Gazvesi ve İfk Hadisesi esnasında olmuştur. Bu iki hadisede de Hz.Peygamber bir süre bazı şahıslara ilgisiz davranmış, bu ise onlar üzerinde oldukça etkili olmuştur. Geniş bilgi için bkz Algül, Hüseyin; İslâm Tarihi, I ,424; Tevbe: 9/117-118.

[44] Tuğlacı, age,VI, 2824.

[45] Alayhoğlu-Oğuzkan, age, s. 320.

[46] Oğuzkan, age, s. 176; Ayrıca bkz.Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığına Bağlı Ortaokul ile Ortaöğretim Kurumları Disiplin Yönetmeliği s. 8.

[47] Oğuzkan, age, s. 103; Tuglacı.age, IV,1538; Disiplin Yönetmeliği, s. 8.

[48] "Öğrencinin belli bir süre için spor çalışmalarına,okul gösteri ve gezileri gibi ders dışı eğitici ve toplu faaliyetlere katılmaktan alıkonulması" şeklinde ifade edilen mahrumiyet cezası ve diğer cezaları gerektiren davranışlar için bkz. Disiplin Yönetmeliği, s. 8,9.

[49] Bkz. Kanad, K. Pedagoji, s. 81; Tuğlacı, age, 1,198.

[50] TDK Sözlüğü, I, 493.

[51] Krş....Disiplin Yönetmeligi, s. 8 vd.

[52] TDK Söz1ügü, I, 275; Tuğlacı, age, I, 517.

[53] Bilgi için bkz. Kansu, age, s. l7.18; Kanad, Pedagoji Tarihi, I,4,28,75,102,116T227; Koçer, H.Ali;Eğitim Tarihi.I, 23, 83, 85; Leif, J.-Rustin, G., Genel Pedagoji (çev:N. Yüzbaşıoğulları) s. 124.

[54] Krş...Disiplin Yönetmeliği, s .8 vd.

[55] Koçer, age, 1,23; Leif-Rustin, age, s.124; Kanad, P.Tarihi, 1,4.

[56] Kanad, age, 1,28.

[57] Binbaşıoglu, Eğitim Düşüncesi Tarihi, s. 13.

[58] Kanad, age, I, 75.

[59] Kanad, age. I, 102; Koçer, age, 1,83.

[60] Kansu,age, s. l7; Koçer, age, I, 84.

[61] Bkz, Kitab-ı Mukaddes, Bab 23, 13-14, s. 649.

[62] Bkz. Kanad, age, I, 116.

[63] Bayraklı, Bayraktar; İslâm'da Eğitim,s. 103.

[64] Bilgi için bkz.Kanad, age, I, 182,186; Aytaç, Kemal; Avrupa Eğitim Tarihi, s. 68,70; Koçer, age, I,190; Alaylıoğlu- Oğuzkan, s. 263.

[65] Aytaç, age, s. 73.

[66] İlk Günah":Aslî Günah (Peccatum Originis) olarak da bilinen bu kavram Hristiyanlıkta, Hz.Âdem ile Hz.Havva'nın cennetteki yasak meyveden yemek suretiyle işledikleri ve nesilden nesile bütün insanlığa intikal ettiğine inanılan suçun ifadesidir. Geniş bilgi için bkz.Tümer.Günay; "Aslî Günah" mad.TDV.İslâm Ans. III. 496.

[67] Aytaç, age, s.79.

[68] Aytaç, age, s. 81; Leif-Rustin, age, s. l24.

[69] Aytaç, age, s. 124.

[70] Skolastik: Ortaçağ yöntemlerine uygun bir şekilde (TDK Sözlüğü,II,1067) araştırma yolu olarak kıyastan başka yöntem tanımamak,din ve kilise etkilerine bağlı kalmak, eşya ve olayları gizli özellikleri ile açıklamak demektir. Bkz. Tuğlacı, age, III,1243: Aytaç,age, s. 85,86 Ayrıca bkz. Bolay, S.Hayri; Felsefî Doktrinler Sözlüğü, s. 252; Akarsu Bedia; Felsefe Terimleri Sözlüğü, s. 151; Hançerlioğlu, Orhan; Felsefe Sözlüğü, s. 374.

[71] Kansu, age, s. 41,42; Ayrıca bkz. Kanad, age, I, 246; Aytaç, age. s. 91.

[72] Bkz. Aytaç, age, s. 97.

[73] Aytaç, age, s. 91.

[74] Hümanizm: İnsancıllık (TDK Sözlüğü, 1,543) İnsanlık sevgisini en yüce amaç ve olgunluk sayan doktrin. Bkz. Tuğlacı, age. III, 1130. Ayrıca bkz. Akarsu, age, s.99; Hançerlioğlu. s. 187.

[75] Kansu, age, s. 52; Aytaç.age, s. l00,101.

[76] Bkz. Aytaç.age, 108,112,113.

[77] Aytaç.age. s. 101,102.103,107,108.

[78] Kanad, age, I, 126; Aytaç, age, s. l08; Ayrıca bkz. Alaylıoğlu-Oğuzkan, s. 89.35.

[79] Leif-Rustin, age, s. l24.

[80] Bkz. Alaylıoğlu-Oğuzkan, age, s. 265.

[81] Kansu, age, s. 82; Kanad, age ,I, 294; Aytaç, age, s. 140, 144.

[82] Kanad, age, I, 303,305; Aynca bkz .Alaylıoğlu-Oğuzkan, age, s. 45.

[83] Kansu, age, s. 90; Aytaç, age. s. l56; Alaylıoglu-Oğuzkan, age, s. 98.

[84] Aytaç, age, s. 166; Alaylıoğlu-Oguzkan, age. s. l88.

[85] Aytaç, age, s. 168.

[86] Kansu, age, s. 86; Kanad, age, I, 321.

[87] Leif-Rustin, age, s. l32, 133; Kanad, age, I, 324; Aytaç.age, s. 170.

[88] Kansu, age, s. 86.

[89] Aytaç.age.s. 178. 180. 181; Ayrıca bkz. Alaylıoğlu-Oguzkan, age, s. 71.

[90] Bkz. Alaylıoğlu-Oguzkan.age, s. 269.

[91] Bkz. Rousseau, J.J; Emil Yahut Terbiyeye Dair, Çev: H.Z.Ülken, A.R.Ülgener, S.Güney, s. 8.

[92] Tabiî Ceza: Kötü ve uygun olmayan hareketlerin tabiî sonuçlarından çocuğun uslanması demektir. Bu teoriyi ilk olarak ortaya atan Rousseau olmuş, onun fikirlerini ise H. Spencer devam ettirmiştir. Rousseau tabiî cezaya şöyle bir örnek vermiştir: "Sizin fena huylu çocuğunuz pencerelerin camlarını kırınca nezleye tutulacağından endişe etmeyerek, rüzgarın gece gündüz onun üzerine esmesine fırsat veriniz. Zira çocuğunuzun nezle olması, deli olmasından daha iyidir. Bkz. Rousseau, age, s. 61 ; Ayrıca bkz. Kanad, Kısaltılmış Pedagoji, s. 77

[93] Rousseau, age, s. 61.

[94] Rousseau, age, s. 52; Aynca bkz. Aytaç, age, s. l89.

[95] Aytaç, age, s. 193,194.

[96] Kansu, age, s. 94.

[97] Alaylıoğlu-Oğuzkan, age, s. 23.

[98] Kanad, age, I, 390,391; Aytaç, age, s. l97.

[99] Kanad, age, I, 287.

[100] Kanad, age, I, 399.

[101] Alaylıoğlu-Oğuzkan, age, s. 253.

[102] Kansu, age, s. 174; Aytaç.Kemal; Avrupa Eğitim Tarihi, s. 256.

[103] Kanad, age, s. 423.

[104] Kansu, age, s. l56.

[105] Kanad, age, II, 24; Hakkında bilgi için bkz. Sena Cemil; Filozoflar Ansiklopedisi, III.163.

[106] Kanad, age, II, 44; Aynca bkz .Alaylıoğlu -Oğuzkan, age, s. 185.

[107] "Çocuktan Hareket Akımı": Çocuğun doğuştan iyi bir varlık olduğuna inanan, her türlü iyi ve kötünün dışında gelişen ve oluşan bir yapıya sahip olduğunu kabul eden, çocuğu yetişkin bir insan gibi değil, çocuk olarak görmek gerektiğini ve onun ferdiyetine saygı duyulmasının icab ettiğini savunan akım. Geniş bilgi için bkz. Aytaç, Kemal; Çağdaş Eğitim Akımları, s. 25, 26.

[108] Geniş bilgi için bkz. Aytaç.age, s. 25 vd.

[109] Kanad, age, II, 46, 47; Aynca bkz. Alaylıoglu-Oğuzkan, age, s. 165.

[110] Kanad, age, II; 49.

[111] Bkz. Aytaç, age.s. 95-98; Bilgi için bkz. Alaylıoğlu-Oğuzkan, age, s. 70.

[112] Bkz. Montessori, Mana: Çocuk Eğitimi (çev.G.Yücel) s. 9.

[113] Pragmatizm:Doğruluğu ve gerçekliği tek yanlı olarak yalnızca eylemlerin sonuçlan ve başarıları ile değerlendiren öğreti. (TDK. Sözlüğü, II, 973)Pragmatizmin. ABD'de C.S.Pierce ve W.James tarafından temelleri atılmış ve J.Dewey tarafından devam ettirilmiştir. (Alaylıoğlu-Oğuzkan age. s. 257) Ayrıca bkz. Akarsu, age. s. 141; Bolay, age. s. 230: Hançerlioğlu. age. s. 217.

[114] Bkz. Aytaç, age. s. 95-98; Bilgi için bkz. Alaylıoğlu-Oğuzkan, age, s. 70.

[115] Kansu, age. s. 274.275: Kanad, age. II.111.

[116] Kanad. Patri'nin yaşadığı yıllar hakkında bilgi vermemektedir. Krş. Kanad. age. II.131. Diğer kaynaklardan da bu konuda bilgi elde etmek mümkün olmamıştır.

[117] Kanad. age. II.131.

[118] Kanad. age, II, 134.

[119] Aytaç, age, s. 125,126.

[120] Bilgi için bkz. Alaylıoğlu-Oğuzkan, age. s. 189.

[121] Aytaç, age, s. 127-128.

[122] Leif-Rustin, age, s. 127.

[123] Kansu, age, s. 68; Aytaç, age, s. l31.

[124] Leif-Rustin, age, s.125.

[125] Kansu, age, s. 71-73.

[126] Calvinizm: John Calvin'in öğrettiği ve yayınladığı düşüncelerden güç alan ve Hristiyanlık aleminde büyük iz bırakan ekol bkz. Alaylıoglu-Oğuzkan. age. s. 155. Ayrıca bkz. Bolay, age. s. 145.

[127] Bkz. Leif-Rustin, age. s. 127.

[128] Leif-Rustin, age, ay.

[129] Bkz. Kitâb-ı Mukaddes, Süleyman'ın Meselleri, Bab, 23/13, 14.

[130] Bkz. age, Süleyman'ın Meselleri, Bab, 29/15.

[131] Bkz. Russel, Bertrand; Terbiye'ye Dair (çev:H. Dereli) s. 25.

[132] Leif-Rustin. age, s. 127.

[133] Kansu, age, s. 93, 96.

[134] Bkz. Alaylıoğlu-Oğuzkan, age, s. 103.

[135] Aytaç, age, s.166: Alaylıoğlu-Oğuzkan, age, s. 188.

[136] Kansu, age, s. 116: Alaylıoğlu-Oğuzkan. age, s. 156.

[137] Kanad, age, I. 471; AlaylıoğIu-Oğuzkan, age, s. 127.

[138] Kansu, age, s. 218.

[139] Kanad, age, I, 472.

[140] Kansu, age, s. 218; Kanad, age, I, 472, 473.

[141] Kansu, age.s. 219: Kanad, age. I. 473.

[142] Bkz. Kansu.age, s. 237; Kanad, age, 1516; Aytuna age, s. 263, 264.

[143] Bakara: 2/ 208.

[144] Bakara: 2/ 201.

[145] Bakara: 2/ 168.

[146] Araf: 7/56, 85.

[147] Bakara: 2/191.

[148] Enfal: 8/15, 29; Tevbe: 9/38.

[149] Hucurat: 49/ 6.

[150] Saff: 61/2.

[151] Tevbe: 9/ 119.

[152] Nisa: 4/136.

[153] Nur: 24/31.

[154] Hud: 11/114; Bakara: 2/43, 83, 119.

[155] Bakara: 2/183.

[156] Bakara: 2/43,83,110.Tevbe: 9/ 103.

[157] Âl-i İmran: 3/96.

[158] Hucurat: 49/13.

[159] Hucurat: 49/11,12.

[160] Nur: 24/27,59.61.

[161] Bu konuda geniş bilgi için bkz. Duman, Zeki; Kur'ârı-ı Kerim'de Adab-ı Muaşeret. s. 252.

[162] Bkz. Nur: 24/2-9,23,24.

[163] Nur: 24/28,29; Ahzab: 33/59.

[164] Nur: 24/32.

[165] Maide: 5/90.

[166] İbrahim: 14/34; Nahl: 16/18.

[167] Maide: 5/87.

[168] Bakara: 2/275,278; Âl-i İmran: 3/130.

[169] Müzzemmil: 83/20.

[170] Nisa: 4/93; İsra: 17/33.

[171] Bakara: 2/178; İsra: 17/33

[172] Nisa: 4/92.

[173] Nisa: 4/2; İsra: 17/34

[174] Nisa: 4/24.

[175] Mümtehine: 60/12.

[176] İsra, 17/31; Mümtehine: 60/12.

[177] Maide: 5/90.

[178] Bakara: 2/254, 264..

[179] Bakara: 2/282.

[180] Maîde: 5/2; İsra: 17/34.

[181] Nisa: 4/59.

[182] Maide: 5/2.

[183] Nisa: 4/135.

[184] Ayetler için bkz. Âl-i İmran: 3/136; Maide: 5/85; Kehf: 18/ 88; Furkan: 25/15; Secde: 32/17; Sebe: 34/37; Zümer: 39/ 34; Ahkaf: 46/14; Necm: 53/41; Kamer: 54/14; Rahman: 50/60; Vakıa: 56/24; İnsan: 76/9,12, 22; Nebe: 78/36; Beyyine: 98/8.

[185] Zümer: 39/34.

[186] Bkz.Âl-i İmran: 3/114; Enam: 6/84; Tevbe: 9/121; Yunus: 10/4; Yusuf: 12/ 22, 88; Nahl: 16/31, 96, 97; Taha: 20/15;Müminun: 23/111; Nur: 24/38; Furkan: 25/75; Kasas: 28/14.25; Ankebut: 29/7; Rum: 30/45; Ahzab: 33/24; Sebe: 34/4;Yasîn: 36/54; Saffat: 37/39, 80, 105, 110, 121, 131; Zümer: 39/35:Ğafir: 40/17; Casiye: 45/22,28; Necm: 53/31; Kamer: 54/35; Mürselat: 77/44; Leyl: 92/19

[187] Yusuf: 12/22.

[188] Bkz. Mes'ud,er-Raid,I,38.

[189] İlgili ayetler için bkz. Abdulbaki, Mu'cemu' 1-Müfehres, "Ecr" mad. s. 13.

[190] Maide: 5/9.

[191] İlgili ayetler için bkz. Âl-i İmran: 3/135,144; Yusuf: 12/88; Kehf: 18/88; Furkan: 25/ 15,75; Rum: 30/45; Ahzab: 33/24; Sebe: '34/37; Zümer: 39/34; Ahkaf: 46/14; İnsan: 76/9,12.

[192] Geniş bilgi için bkz. İslâmoğlu, Beşir;Kur'ân'da Müminlerin Özellikleri. İst. 1985.

[193] Bkz- Yunus: 10/64.58

[194] Bkz.Bakara: 2/85,191; Al-i İmran: 3/87; Nisa: 4/193; Maide: 5/29,33,38,95 Tevbe: 9/26,82,95:Yunus: 10/27; Yusuf: 12/25,74.75: İsra: 17/63,98; Kehf: 18/106; Fussilet: 41/28; Şura: 42/40; Haşr: 59/17; Nebe: 78/26.

[195] Nisa: 4/193.

[196] Bkz.Nisa: 4/123; En'am: 6/93, 120, 138, 146, 157, 160; Araf: 7/40,41,147,180 Yunus,: 10/13,52;Yusuf: 12/75; İbrahim: 14/51; Taha: 20/128; Enbiya: 21/29; Neml: 28/90; Kasas: 28/84; Sebe: 34/17,33 ; Fatır: 35/36; Ğafir: 40/40; Casiye: 45/ 14; Ahkaf: 46/20,25; Tur: 52/16; Necm: 53/31; Tahrim: 66/7.

[197] Enam: 6/157.

[198] Bkz. Baalbekî,el-Mevid, s. 769.

[199] Bkz. Abdulbakî, age,"İkab"mad. s. 467.

[200] Maide: 5/98.

[201] A'raf: 7/156.

[202] "Bezm-i Elest":Allah'ın ruhları yaratıp, "*Ben sizin Rabbiniz değil miyim*?"dediği an.(Devellioğlu, Ferit; Osmanlıca -Türkçe Lügat, s. Ek-15.

[203] Ayet şöyledir:*"Kıyamet gününde"bizim bundan haberimiz yoktu"demememeniz için Rabbin, Ademoğullarından, onların sulbünden soyunu alıp devam ettirmiş ve buna kendilerini şahid tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da "Sen bizim Rabbimizsin, biz de buna şahidiz" demişlerdi"* (Araf: 7/172.)

[204] Tevbe: 9/115.

[205] Bakara: 2/31.

[206] Bakara: 2/36.

[207] Bakara: 2/37; En'am: 6/34; Taha: 20/82.

[208] Ra'd 13/7.

[209] En'am: 6/13-1.

[210] Bkz. İbn Kesîr, Tefsiru'l Kur'âni'l-Azîm, III, 334.

[211] İsra: 17/15; Ayrıca bkz. İbn Kesir, age, V, 50.

[212] İbrahim: 14/4.

[213] Rum: 30/47.

[214] Bu ayetler için bkz. A'raf: 7/65,96,97; Hud: 11/51,57; Mü'minun: 23/23; Ankebut: 29/14,39,40; Sebe:' 34/16; Kamer: 54/33-36; Müzzemmil: 73/15,16.

[215] Bu konuda geniş bilgi için bkz. Neccar. Abdulvehhab; Kassu'l-Enbiya s. 45, 69, 146, 233; Cadul-

Mevlâ; Kasasu'l-Kur'ân, s. 15, 23.68.145.

[216] Enfal: 8/53.

[217] Bu konuda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak bunların içinde en kapsamlı olan çalışma bkz. Canan, İbrahim; Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, Ank. 1979.

[218] Bu metodlar için bkz. Bayraklı, Bayraktar; İslâm'da Eğitim, s.190-226; Önkal, Ahmet; Rasulullah'ın İslâm'a Davet Metodu, s. 148-195; Bayraktar, M.Faruk; İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri, s. 60-77.

[219] Geniş bilgi için bkz.Canan, age, s. 274 vd.

[220] Çocuklara sık sık müdahale edilmemesini esas alan bu prensip için bkz. Canan, s. 162.

[221] Bkz. Canan, age, s. l57.

[222] Tirmizî.Et'ime 47; Buhari, Et'ime 2; İbn Mace, Et'ime 8.

[223] Nesaî İmamet 22.

[224] Nesaî İftitah 97.

[225] İbn MaceTicaret 67.

[226] Ahmed b.Hanbel, Müsned, IV, 269

[227] Münavî, Feyzu’1-Kadir, II, 13.

[228] Enbiya: 21/107.

[229] Münavî, age, V,167.

[230] Buharî, Edeb 18; Tirmizî, Menakıb, 31.

[231] Buharı, Edeb 22; Ahmed b.Hanbel, age, IV, 35.

[232] İbn Mace, Edeb, 48.

[233] Buharî, Menakıbu'l-Ensar, 5.

[234] Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, IV, 40, IX, 285.

[235] Heysemî. age, IX, 190.

[236] Münavî, age, V, 216.

[237] Buhari, Cenaiz 79.

[238] Buharî, Edeb 81.

[239] Tirmizî, Menakıb 50; Heysemî, age, IX, 82.

[240] Bkz. İbn Mace.Edeb 3; Deylemî, Müsnedü'l-Firdevs, II, 390/b.

[241] İbn Mâce.Ticaret 1.

[242] Bkz. Müslim, Hacc 148; İbn Mace, Nikah 50.

[243] Müslim.Birr 87; Ebu Davud. Salat: 27.

[244] Ebu Davud.Edeb 22; San’anî; Musannef IX, 443.

[245] Deylemî, age, II, 286/b.

[246] İbn Manzur, age, IX, 402.

[247] Müslim, Fedail 79; San'anî, age, IX, 442.

[248] San'anî, age, IX, 443.

[249] Bkz. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, IV, 93. Ayrıca,bu sözün uydurma olduğunu belirleyen kritikler için bkz. Canan, age, s.352.

[250] Bkz.Kâbisî (tercüme) s. 32; Keykavus, Kabusname, s. 209, 210; Kınalızade, Ahlak-ı Alaî, II, 38, 39;

[251] İbn Mace, Mukaddime 17.

[252] Hadis kritikçisi Aclûnî.bu sözün "senedsiz" olduğunu nakletmektedir Bkz. Aclûnî, Keşfu'1-Hafa, I, 334.

[253] Bkz- Buharî Iydeyn 16: Cenaiz 59

[254] Bir sa'=2120 gr'dır. Buğday, üzüm gibi yiyeceklerin tartılmasında kullanılır. (Tecrîd terci, 166, 167.)

[255] Münavî.age, V, 257.

[256] Munkatı' Hadis: Senedinde bir ravisi düşen veya müphem bir ravinin bulunduğu hadislerdir. Zayıf hadis hükmündedirler. Bkz. Subhî es-Salih, Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları (çev: M. Y. Kandemir) s. 139.; Koçyiğit Talat; Hadis Usulü, s. 101.

[257] Askalanî,el-Metalibu'l-Aliyye. 11,82,83; Taberanî, el-Mu'cemu' s-Sağîr 1,144; Beyhakî,es -Sünenü'l-Kübra, VII, 304.

[258] Bkz. Beyhakî, age,VII,304.

[259] Bkz. Heysemî, age. VIII, 106; Münavî. age, IV, 325; San'ani. age, IX,447; Aclunî, 11, 82. Bu hadisi de sened tenkidine tabi tuttuğumuzda, hadisin Nevevî, Münavî ve diğer bazı bilginlerce zayıf kabul edildiği ortaya çıkmaktadır.Ahmed b. Hanbel ve bazı bilginler ise,hadisin za'fına sebep olarak gösterilen Hasan b. Salih'i güvenilir (sika) bir kişi olarak kabul etmektedirler.(Bkz. Heysemî, age, VIII, 106)

[260] Bkz.Münavî, age, IV, 325.

[261] Bugün Amerika'nın bazı eyaletlerinde, öğrencilerin görebileceği bir yerde sopa ve cetvel bulundurma geleneği sürdürülmektedir. Bkz. Yörükoglu, Atalay; Değişen Toplum'da Aile ve Çocuk, s. 132.

[262] Askalanî, age, II, 387.

[263] İmam el-Busîrî'nin bu görüşü için bkz. Askalanî, age, ay.

[264] Zayıf hadislerin, itikad ve amel ile ilgili konuların dışında delil olarak kullanılabileceği ve kendisiyle amel edilebileceği görüşü hakkında geniş bilgi için bkz. Canan, age, s. 10.

[265] Bkz.Nisa: 4/2-10; İsra: 17/34; Hadisler için bkz. Buharî.Talak: 23; İbn Mace,Edeb 6; Tîrmizî, Birr. 14.

[266] Yetim çocukların eğilimleriyle ilgilen ilmesi, bu konuda velî, vasî veya devlet başkanlığının sorumlu olduğuna dair geniş bilgi için bkz. İbn Allân, Delîlu'l-Falihîn li Turuki Riyadi's-Salihîn, II, 134.

[267] Ebu Davud. Salat 25; Tirmizî, Mevakit 182; Münavî, IV, 327; Şevkanî, Neylü'l-Evtar, I-, 348,349.

[268] Ebu Davud, Hudud 16; Tirmizî, Hudud 1; Nesaî, Talak 15; Darirnî, Hudud 1; Ahmed b. Hanbel,I, 116.

[269] Bkz. Askalanî, Fethu'1-Barî, II, 286.

[270] Ayni, Umdetu'1-Karî, VI, 150.

[271] Bkz. Askalanî, age.ay. Aynca bkz. Şevkanî. age, I, 348.

[272] Bkz. Askalanî, Metalibu'l-Aliyye, I,97; Heysemî. age, I, 294.

[273] Bkz. Baymur, Feriha; Genel Psikoloji, s .58.; Yavuzer, Haluk; Çocuk ve Suç, s. 15. 176

[274] Bkz. Yavuz, Kerim; Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s, 4.

[275] Bkz. Yavuz, age, s. 3; Bu görüş yıllar önce Gazali tarafından da savunulmuştur. Bkz. Gazalî, el-Munkiz... (çev: H. Güngör) s. 67.

[276] Bkz. San'ânî, age, IV, 334.

[277] San'ani. age, IV, 154.

[278] Tedrici eğitim hakkında bkz. Bayraklı. age, s. 159, 212; Önkal,age, s. 148 vd; Bayraktar, age. s. 31 vd. 61 vd.

[279] Bkz. Esrûşenî,Camiu Ahkam's-Sığar, I, 10.

[280] Heysemî, age, VIII, 106.

[281] Müslim.Birr 112-116; Sân'anî, age, IX.444-445.

[282] Bkz. İmam Malik. Muvatta' II, 448

[283] Bkz. Ebu Davud, Edeb 124.

[284] Bkz. Münâvî.age, IV,229; V.257.

[285] Münâvî, age, I, 241: İbn Mâce, Et'ime 19.

[286] Bkz. Müslim, Eymân 34-35; Ebu Davud, Edeb 124.

[287] İslâm'da dinî bakımdan sorumluluk ergenlik çağıyla başlamaktadır. Bu hükmün kaynağı, Nur suresinin 58. ayeti ile, Hz.Peygamber in: "*Üç kişiden kalem kaldırılmıştır*, hadisidir.Bkz.Ebu Davud, Hudud, 16; Tirmizî, Hudud, l; Nesaî, Talak: 65/15.

[288] Üsruşenî ve Estruşenî olarak da okunmaktadır.

[289] Esrûşenî, Muhammet b.Muhammed..Camiu Ahkami's-Sığar, Mısır 1301. Bu eser İbrahim Canan tarafından "İslâm Hukukunda Çocuklarla ilgili Hükümler adıyla Türkçe'ye de çevrilmiştir. (İst. 1984)

[290] İslâm'ın bu konudaki öncülüğünü anlamak için bkz. Şensoy, Naci; Çocuk Suçluluğu.. .İst. 1949.

[291] Ebu Davud. Hudud 17.

[292] Bkz. İbn Abidin; Reddu'l-Muhtar, II, 670.

[293] Bilmen, Ö; Nasuhi; Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu III, 108.

[294] Bilmen, age, III, 24.

[295] Bkz. Estruşenî, age, I, 339.

[296] Deylemî, age, Müsnedü'l-Firdevs, II, 286/b.

[297] Bkz. İbn Manzur, age, XI, 402.

[298] Bkz. Canan, İslâm'da Çocuk Hakları, s. l08.

[299] Bkz. Aliyyu'1-Kâri, Şerhu Ayni'l-İlm...1,418-419.

[300] İslâm Hukukunda, insanın canına.vücut bütünlüğüne, malına, ancak adaletin gerektirdiği ve öngördüğü yerde el uzatılabilir. İslâm'da insan hayatının dokunulmazlığı vardır ve hayati organları da bu dokunulmazlık içindedir. Bkz. Serahsî, el-Mebsut, XXIV, 48; Akşit, Cevat; İslâm Hukukunda İnsanî Esaslar, s. 104; Savaş esnasında bile Hz.Peygamber dikkatli davranmayı istemekte ve şu tavsiyeyi yapmaktadır: "*Ganimette hainlik etmeyîniz. Ahitleri bozmayınız. Burun kulak kesmek, yüz dağlamak ve göz oymak gibi organları kesmek suretiyle cezalandırmayınız; hiçbir çocuğu öldürmeyiniz"* Bkz.İmam Malik.el-Muvatta' II, 448.

[301] Bkz. Münavî, age, IV, 352; Aliyyu'l-Kârî, age, I, 442.

[302] Udeh, Abdu'l-Kadir; et Teşrîu'l-Cinaî, I, 518.

[303] Udeh, age, I ,519.

[304] Bkz. Ebu Davud, Cihad 58,

[305] Bkz. Müslim, Birr 112.

[306] Konuyla ilgili bir Hadis-i Kudsi'de, *"Kullanma işkence yapmayınız*"kaydı yer Bkz. Ahmed b.Hanbel, Müsned, IV.172,173

[307] Udeh, age, I, 518, 519.

[308] Bkz. Esrûşenî, age, I,10

[309] Bu konuda geniş bilgi için bkz. Canan, age, s. 109.

[310] Bkz. Tirmizî, Rada' 11; Müslim, Hacc: 22/147; İbn Mace, Nikah: 3.

[311] Esrûşenî, age, I, 10; Ayrıca bkz. Canan. age, s. 109.

[312] Bkz. Râzî, Ebu Abdullah.et-Tefsiru'l-Kebir, X, 90; el-Irakî, Tarhut-Tesrib fî Şerhi't-Takrîb, VII,209; Hukukî açıdan dayak cezasını gerektiren bir suçun yeterince araştırılarak sonuçta bu cezaya başvurulması kesinleştiğinde, verilen cezanın uygulanmasında aşırılığa gidilmemesi de İslâm Hukukunun ilkeleri arasındadır. Cezanın infazında ölüm riski olmamalıdır. Çünkü gaye ölüm değil, önleme ve vazgeçirmedir. Bu nedenle, hamile kadınlara hastalara ve ayılıncaya kadar sarhoşlara dayak cezası tatbik edilemez. Ayrıca çok soğuk ve çok sıcak havalarda da ceza uygulanamaz. Akşit.age, s. 110; Geniş bilgi için bkz. Serahsı, age, lX.72; Kasânî; Bedaiu's -Sanâî.., VII, 72,

[313] İslâm eğitimcileri arasında yer aldığı halde bazı eğitimcilerin konu içinde zikredilmemiş olmasının sebebi şudur: Bu bölümde ele alınan konu, İslâm eğitimcilerinin disiplin, mükâfat ve cezaya dair görüşlerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla, Zernûcî, Keykavus ve Kınalızade gibi İslâm eğitimcilerine yer verilmeyişi,onların doğrudan konuyla ilgili görüşlerine, eserlerinde rastlanmamış olmasındandır.

[314] İbn Sahnûn'un yazdığı "Adab'ul-Muallimîn", İslâm Eğitim Tarihinin ilk pedagojik eseri olarak kabul edilmektedir. Ahmed Fuad el-Ehvanî tarafından tahkiki yapılarak Kâbisi'nin eseriyle birlikte 1955'te Kahire'de"et -Terbiye fi'1-İslâm evi't-Ta'lîm fî Re'yil Kâbisî"adıyla neşredilmiştir. Bu eser, 1966 yılında Ankara'da H.R.Öymen ve S.Ateş tarafından, "İslâm'da Öğretmen ve Öğrenci Meselelerine Dair Geniş Risale" ismiyle tercüme edilerek dilimize kazandınlmıştır. İbn Sahnûn ve Kâbisi'nin görüşlerini belirlemede yararlanılan bu eserden bundan böyle dipnotlarda (tercüme) olarak bahsedilecektir.

[315] Bkz. İbn Sahnûn. Âdâbu'l-Muallimîn, (Ehvânî'nin eseri içinde) s. 354.

[316] Bu ümmetten üç çocuğun eğitim-öğretimini üzerine alan bir öğretmen,bunların zengin ve fakirlerini yan yana eşit olarak eğitmezse, kıyamet günü hainlerle haşredilir" Bkz. İbn Sahnûn, age, s. 354.

[317] Bkz. Dağ, Mehmet-Öymen, H.Raşit; İslâm Eğitim Tarihi. s. 15.

[318] Bkz. Öymen, H.Raşit; "İslâmiyette Öğretim ve Eğitim Hareketleri"AÜİFD, XI, 77.

[319] Bkz. Dağ-Öymen, age, s. l5.

[320] Kâbisî, ag. tercüme, s. 53, Kâbisî, çocuğun dövülmesi esnasında başa ve yüze vurulmamasını, böyle bir davranışın, çocuğun organlanna zarar verebileceğini gözönünde tutarak en emniyetli yerin tabanları olduğunu ifade eder. Bkz. Öymen, agm. s. 76 Ehvanî, age, s.137-138' den naklen.

[321] Kâbisî bu konuda şöyle demektedir: "Kur'ân ve Hadis buyruklarında görüldüğü gibi,suçu olan büyükler bile affolunabilirken, küçük yaşta olan,akılları ermeyen ve suçları da çocukça olanları evla bittarik affetmek gerektir. Onlar için önce nasihat, tenbih, ihtar, korkutma ve tecrid etme fayda vermezse ancak o zaman cismanî bir ceza olan dayağa başvurulur ki bu da zorlayıcı,zecri bir cezadır" Öymen, agm, s. 77

[322] Kâbisî, (tercüme) s. 54.

[323] Bkz. Kâbisî (tercüme) s. 54, 8l, 85.

[324] İbn Miskeveyh, Tehzibu'l-Ahlâk, s. 60.

[325] Bkz. İbn Miskeveyh, age. s. 20.

[326] İbn Sina'nın değişik yönleri hakkında geniş bilgi için bkz. Akyüz, Yahya; Türk ve Dünya Tarihinde İbn Sina. AÜEFD,XV, I vd.

[327] İbn Sina'nın hükema olarak nitelediği kişiler İslâm eğitimcileri ise, İslâm eğitimcilerinin ilk cezayı şiddetli değil, bilakis hafif vermek gerektiğini ifade ettiklerini belirtmeliyiz.

[328] Bkz. İbn Sina, Kitabu's-Siyaset, s. l3.Ayrıca bkz. Ateş, s. "İbn Sina"Eğitim Hareketleri Mecmuası, IX,107,108.

[329] Gazalî, Bidayetü'l-Hidaye, s.36, 37.

[330] Gazalî, İhya, I,57.

[331] Bkz. Gazalî, age, III, 73.

[332] Gazalî, age, III, 167

[333] Gazalî, age, III, 73

[334] Gazalî, age, III, 167.

[335] Gazalî, age, ay.Risaletü'1-Edeb fi'd-Din, s. 43.(Çelebi, Ahmed, İslâm'da Eğitim öğretim Tarihi, s. 276'dan naklen)

[336] Bkz. Gazalî, Risale...s. 67.

[337] Bkz. Dağ-Öymen, age, s. 57.

[338] Bkz. İbnu'l-Hâcc el-Abderî, el-Medhal, 11,311,312.

[339] Dağ-Öymen, age, s. 59,

[340] İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, Tuhfe...s. 142.

[341] Bkz. İ'lâmu'l-Muvakkiîn, II, 10.

[342] Eser 1398'de Beyrut'ta bastırılmış olup, dilimize de çevrilmiştir.

[343] Bkz. Maverdî, age, s. 94.

[344] Bkz. İbn Haldun, Mukaddime, s. 540.

[345] age. ay.

[346] Muhtesıb; Üzerinde bir bakıma kadılık görevi bulunan halife veya veziri tarafından atanan bir müfettiştir. Görevleri hakkında geniş bilgi için bkz. Kayaoğlu, İsmet; İslâm Kurumları Tarihi, s, 43, 44.

[347] Bkz. İbn Haldun, age, s. 225.

[348] Vefat tarihi bildirilmemektedir.

[349] Bkz. Şeker, Mehmet; "Tariku'l-Edeb'de Eğitim" TİDES. s. 8l. vd.

[350] Taşköprîzâde, Mevzûâtu'l-'Ulûm, 1, 67.

[351] Bkz. Diclehan, Şakir; Çeşitli Yönleriyle Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 26.

[352] Bkz. Özyılmaz, Ömer; Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya Göre Çocuk Gelişimi ve Eğitimi (yayınlanmamış Doktora Tezi) s. 106.

[353] Özyılmaz, İbrahim Hakkı'nın bu amaçla Urvetu'l-İslâm adıyla bir eser de yazdığını ifade etmektedir. Bkz. ag. tez, s. 120.

[354] İbrahim Hakkı, Kenzu'l-Fütûh, v. l/a.

[355] İbrahim Hakkı, Mürşidül-Müteehhilîn, v. 33/a.

[356] Özyılmaz, ag. tez, s. 123.

[357] Bkz. Kabisî, ag, tercüme, s.55; Çelebi, age, s. 277.

[358] Canan, Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, s. 290.

[359] Bu konuda geniş bilgi için bkz. Akdağ, Mustafa; Türk Halkının Dirlik ve Dikenlik Kavgası, s. 93-112, 115-149, 153-251; Aslantürk, Zeki; Nâimâ'ya Göre Osmanlı Devleti'nin Çöküş Sebepleri, s. 96 vd.

[360] XIV. ve XVI. yüzyıllarda Muallim hâneler ve Medreseler üzerinde yapılan arşiv çalışmalarında bu konuda herhangi bir kayda raslanmadığı ve böyle bir uygulamanın Şer'iyye Sicilleri'ndeki kayıtlara da yansımadığı, konu üzerinde çalışan U.O.Öğ.Gör.Dr. Mefail Hızlı ve Arş. Gör. M. Asım Yediyıldız tarafından ifade edilmiştir.

[361] Bu eserdeki falaka tatbikatının uygulanış tarzları için bkz. Ahmed Rasim, Falaka, İst. 1927 ve Ercüment Ekrem Talu, Dünden Hatıralar, İst. ts. (Yedigün Neşriyatı)

[362] Saint Cyran.

[363] Vesley.

[364] S. Benoit.

[365] Tîn: 95/4.

[366] Bkz. Ra'd: 13/2; Nahl: 16/14; Hacc: 23/25.

[367] İsrâ: 17/70.

[368] Bkz. İslâm Eğitimcileri., (yukarı, s. 85-98)

[369] Bkz. Râzî, Tefsıru'l-Kebîr, X, 90.

[370] Bkz. Tablo- 1.

[371] Bkz.Tablo- 2.

[372] Daha önce yapılan bir araştırmada da İstanbul ve Konya illeri karşılaştırıldığında, meslekî tecrübesi ve kıdemi daha fazla olan öğretmenlerin İstanbul ilinde yoğunlaştığı tesbit edilmiştir. Bkz. Oktay, Ayla; Ortadereceli Okullarda Verilen Disiplin Cezalan Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, s. 18.

[373] Tablo- 4.

[374] Bkz. ek Tablo- 1.

[375] Bu konuda geniş bilgi için bkz. Yörükoğlu, Atalay; Gençlik Çağı, s. 174; Yavuz, Kerim, Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s. 161-165.

[376] Bu konuda bilgisayarda gerçekleştirilen detay analizinde şehirlerarasında önemli farkların bulunduğu gözlenmiştir. Buna göre ailelerin şehirde oturma oranının en yüksek olduğu il Erzurum'dur (% 60.77). Bu ili Bursa (% 58.85) izlemekte, ardından Balıkesir gelmekte (% 38.93). Van ise' % 31.64 ile en düşük düzeyde kalmaktadır. (Bkz. Ek Tabko- 1) Bkz.Grafik-A.

[377] Bkz.Tablo- 5.

[378] Bilgisayarda gerçekleştirilen detay analizinde, şehirler arasında bu konuda da birtakım farklar olduğu belirlenmiştir. Buna göre,ebeveyni yanında kalarak öğrenimine devam eden öğrencilerin en yoğun olduğu şehir % 65.51 oranıyla Erzurum'dur. Bu ili % 63.28 ile Bursa; %46.01 ile Balıkesir ve % 29.74 ile Van izlemektedir. Pansiyon veya yurtta kalan öğrencilerin oranı ise en yüksek düzeyle Balıkesir ve Van illerinde görülmektedir. (Bkz. Ek Tablo- 2) Bu sonuçlar aynı zamanda son yıllarda şehirli öğrencilerin Îmam-Hatip Liselerine olan rağbetlerinin artmasına da bir örnek teşkil etmiştir. Zira 1982 yılında gerçekleştirilen üç seminer çalışmasında öğrencilerin genellikle % 60'ının köy; %40'ının ise şehir kökenli olduğu tesbit edilmişti. (Bkz.Er, İzzet; Samsun,Terme,Alaçam Îmam-Hatip Liselerine Öğrencilerin Geliş Sebepleri..) Buna göre, geçen zaman, bu okullarda şehirli öğrencilerin artmasına vesile olmuştur denilebilir

[379] Bu konuda geniş bilgi için bkz. Yörükoğlu, age, s. 139; Yörükoğlu, Değişen Toplum'da Aile ve Çocuk, s. 109 vd.; Semin, Refia; Gençlik Psikobjisi, s. 170; Yavuzer, Haluk; Aile İçi Etkileşim (tebliğ) s. 273; Atav, Nephan; Şahsiyetin Gelişmesinde Aile Çevresinin ve Ailedeki Gerginliklerin Etkileri, Aile Yazıları 3. s. 9.; Bulut, Işıl; Parçalanmış Aileden Gelen Çocukların Davranış Özellikleri, Aile Yazıları 3, s. 198.

[380] Anne babasının birbirinden ayrı olarak yaşadıklarını belirten iki öğrenci Bursa İmam Hatip Lisesi öğrencisi olup, anneleriyle kalmaktadırlar.

[381] Okur-yazarlık oranının, çevre, sınıf ve cinsiyete göre dağılımlarını gösteren geniş tablo için bkz. Ek Tablo- 3.

[382] Bkz.Armaner, Neda-Ökmen, Zeki; Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodik Bilgiler, s. 15: Carrel, Alexis; İnsan Denen Meçhul (çev:R.Özdek)s .319-320.

[383] Bkz. Semin, Refia; Gençlerimizin Psiko-Pedagojik Sorunları, s. 13,14.

[384] Bkz. Gökçe.Birsen; Ortaöğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları, s. 122, 123.

[385] Krş. Gökce, age, s. 122,123.

[386] İmam-Hatip Liselerine gelmeden önce genellikle birçok öğrencinin gitmiş olduğu Kuran kurslarında yapılan bir araştırmada da okuryazar olmama oranı annede %33.06 babada ise %8.98 düzeyinde bulunmakla, sonuçlar arasında paralellik olduğu görülmektedir. Bkz. Bayraktar. M.Faruk; Bir Eğitim Kurumu Olarak Kur'ân Kursları Üzerine Bir Araştırma (yayınlanmamış bir çalışma) s. 8,9.

[387] Bkz. Grafik-C

[388] Bkz. Gökçe, age. s. 68.

[389] Ailenin, eğitim ve gelir düzeyinin yüksekliğinin, çocukların daha üst seviyede egitim-öğretim yapma şansını arttıran bir faktör olduğu ve bu durumdaki ailelerin çocuklanna daha iyi imkanlar sağladığı konusunda bkz. Kışlalı, Ahmet; Öğrenci Ayaklanmaları s. 164. ;Türker Vural; Ankara, daki Üç Lisede Sosyo-ekonomik Bakımdan Avantajsız Öğrencilerin Çeşitli Özellikleri ve Bellibaşlı Eğitim ve Rehberlik Sorunları, s, 86 vd.

[390] Krş. Gökçe, age, s. 160-165.; Tezcan, Mahmut; Kuşaklar Çatışması, s. 200-201. Er, İzzet, "Samsun İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin bu Okullara Geliş Sebepleri ve Beklentileri"(yayınlanmamış seminer çal.)s. 15-16 Türker, age, s. 246-147.

[391] İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin sosyo-ekonomik durumu,Gökçe'nin araştırmasına göre şöyledir. Çok iyi (%1.9); İyi (%14.6); Orta (%66.8)Kötü (%12.4); Çok kötü (% 4.2). Gökçe İHL öğrencilerinin çoğunluğunun sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerden oluştuğunu ifade ederken (bkz. age,, s. 39,60); İzzet Er'in yapmış olduğu bölgesel araştırmada da bu husus desteklenmiştir.Bkz. Er, agç, s. 17,16; Aynca bkz. Öcal, Mustafa; Müdürlerine Göre İmam-Hatip Liseleri, Din Öğretim Dergisi sayı. 30, s. 41

[392] Buna benzer bir yöntem, 1966-68 yıllarında gerçekleştirilen bir araştırmada uygulanmış ve öğrencilerin sosyo-ekonomik yapıları, babalarının mesleğine göre tayin edilmiştir. Bkz. Oktay, age. s. 15; Aynca bîr başka araştırmada, öğrenci ailelerinin ekonomik durumları, öğretmenlerin derecelerine göre tesbit edilmiştir. Bkz.Öcal, agm. ay.

[393] Gökçe'nin araştırmasında bu oran % 88.2"dir. Bkz. age, s. 123.

[394] Krş. Gökçe, age, s. 39, 60; Er, agç, s. l7,26,: Öcal, agm. s. 41.

[395] Bkz. Tablo- 5.

[396] Bunun sebepleri hakkında bkz. Kaya.Y.Kemal; İnsan Yeştirme Düzenimiz, s. 209, 311; Öcal, Müdürlerine Göre...s. 50. vd.

[397] Bkz. Türkler, Vural; Ankara'daki Üç Lisede..; Bilgin, Beyza; Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri, Ank. 1980.

[398] Bkz.Özgüven, İ.Ethem;Üniversite Öğrencilerinin Akademik Başarılarını Etkileyen Faktörler Ank.1974; Bayyiğit, Mehmet;Üniversite Gençliğinin Dinî İnanç Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma, (yayınlanmamış Doktora tezi) Bursa 1989.

[399] Araştırmamızda kullanılan istatistik programından ve bu programın işleyiş tarzından kısaca bahsetmek istiyoruz:
Bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında herhangi bir ilişkinin var olup olmadığı, bir başka ifadeyle, aralarındaki ilişkinin tesadüfi olup olmadığı, uygulanan "chi-kare testi" ile ortaya çıkmaktadır. Bundan sonra sık sık karşılaşılacak olan chi-kare testi sonuçlarının kolay bir şekilde anlaşılabilmesi için bazı bilgiler vereceğiz. Bu araştırmada, chi-kare testi için, geliştirilmiş istatistik programlarından biri olan "SYSTAT" adlı paket program kullanılmıştır. Adı geçen programda serbestlik derecesi (degrees of freedom) ve chi-kare değeri (pearson chi-square) yanında, yanılma ihtimali (probability) değeri de aynı anda verilmektedir. Herhangi bir faktörün (bağımlı değişken) diğer faktörlerle (bağımsız değişkenler) olan ilgisi, bir başka ifadeyle bu iki soru arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını tesbit amacıyla, önce iki soru arasında çapraz çizelge (cross tabulation) oluşturularak seçenekler arasındaki frekans dağılımına ait tabto elde edilmektedir. Ardından bu dağılımın anlamlı bir ilişkiyi ihtiva edip etmediğini belirlemek amacıyla chi-kare testi uygulanmaktadır. Uygulanan test sonucunda, bilgisayar, chi-kare değerlerini vermektedir. Her test için bilgisayarın tesbit ettiği serbestlik derecesi, (bundan sonra tablolarda SD olarak ifade edilecektir)

Ekler bölümünde verilen "X Dağılım Tablosu"nun "-05" (araştırmamızda % 05'lik yanılma payı esas alındığı için) sütunundan bulunarak elde edilir. Serbestlik derecesinin karşılığı olan X değeri, bilgisayann verdiği değer (bundan sonra BD olarak ifade edilecektir.) ile karşılaştırıldığın da, BD, X2 değerinin üstünde ise, bu iki soru arasında anlamlı bir ilişki var demektir. BD, X2 değerinin altında ise anlamlı bir ilişkinin varlığından bahsedilemez, bu dağılım tesadüfi demektir.
Chi-kare işleminin istatistiki yönü hakkında geniş bilgi için bkz. Serper, Özer; İstatistik, s. 393 vd.

[400] Bkz. Resailu İhvani's-Safa, I, 307 vd.

[401] Çocukluk yıllarında verilen din eğitimi ve öğretimi ve bu konuda ailenin önemi ve rolü konusunda geniş bilgi için bkz. Armaner. Neda; Din Psikolojisine Giriş 1, 89; Yavuz, Kerim; Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s. 46, 155, 156; Vergote, A.Çocukta Din (makale) AÜİFD XXI 1, 316 ; Günay, Ünver;Türkiye'de Dinî Sosyalleşme, (tebliğ) Tıdes. s. 197; Hökelekli, Hayati; Ergenlik Çağı Gençlerinin Dinî Gelişimi, (yayınlanmamış Doktora tezi)s. 66, 67,102,103; Öcal, Mustafa; Temel Eğitim ve Ortaöğretimde Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar, s. 75, 76.
Ayrıca örnekler için bkz.Yardım,M.Nuri; Edebiyatçılarımızın Çocukluk Hatıraları, s. 143-146

[402] Yavuz, age, s. 46; Günay, agt. s. l94 vd.

[403] Bkz, grafik-C.

[404] Bkz. Gökçe age, s. 68.

[405] Günay, agt, s. l95.

[406] Bkz. Tablo -7.

[407] Şehirlere ait dağılımı gösteren çapraz tabloda (bkz.Ekler/Tablo- 4) bu durum açık bir şekilde gözlenmekte ve şehirlere ait farklar rakamlarada yansımaktadır. Buna göre batı bölgesi, ortalama %14'lük bir düzeyle dede-nine ve diğer yakınlardan oluşan "Başka" seçeneğini işaretlerken,doğu bölgesinde bu durum % 8.8 düzeyindedir. Din eğitimi ve öğretimiyle ilgilenen ailelerde çocuklar genel olarak % 37.53'lük bir oranla babalarından almaktadırlar. Ancak din eğitiminin baba tarafından verilişi Van'da % 48.73 gibi yüksek bir seviyede iken bu oran Balıkesir'de %24.78 ile en düşük seviyededir. Bunun gibi, bu eğitimi annenin verme oranı Balıkesir'de %26.99 iken, Van'da %8.86 seviyesine düşmektedir. Buna karşılık anne-babanın bu eğitimi birlikte yürütrneleri Erzurum'da %36.20.Van'da % 25.32 iken, Balıkesir'de % 22.12, Bursa'da ise %19.2 7'ye düşmektedir.

[408] Bkz. Grafik- D.

[409] Bkz Tablo- 10.

[410] Bkz. Ek Tablo-3.

[411] Geniş bilgi için bkz.Yavuz, ags , s. 71; Hökelekli, ag. tez. s. 66; Öcal, age s. 74-75.

[412] Namaz ibadeti hakkında ilgili ayet ve hadisler için bkz. Hud: 11/114; Nisa: 4/103; Bakara: 2/238; Rum: 30/17; Nur: 24/56; Müslim, Mesacid, 171; İman 4; Taharet 14.

[413] Bkz. Tablo- 11.

[414] Bu seçeneğin, dinin diğer prensiplerinin de yaşanması anlamına geldiği, tarafımızdan öğrencilere şifahen açıklanmıştır.

[415] Karadeniz bölgesi illerinden biri olan Samsun'da yapılan bölgesel bir araştırmada da doğu illeriyle paralellik arzeden bulgular elde edilmiştir. Bkz. Er, agç, s. 20. Bkz. Ek. Tablo- 5.

[416] Bkz.Ek. Tablo- 3.

[417] Bkz. Tablo- 12.

[418] Farklı cevaplar kısmına genellikle şu açıklamalar yazılmıştır: "Ailem tarafından ibadete teşvik ediliyorsam da benim gençlik duygularım sebebiyle bu teşvike karşı olumsuz cevap veriyorum ve ailemi de üzdüğüm oluyor./ Ailem beni ibadete teşvik etmez, aksini söyler ve yaparlar/ Annem ve dedem ibadete teşvik ederler ancak babam pek karışmaz ve ilgilenmez,"

[419] Bkz.Tablo- 11.

[420] Ek. Tablo- 5.

[421] Bkz. Ek. Tablo- 2.

[422] bkz.Tablo- 11.

[423] bkz. Ek. tablo-5.

[424] Chi-kare sonuçları şu sekildedir: (Bağımlı değişken "Ebeveynin ibadetler konusunda çocukla ilgilenme oranı"; Bağımsız değişkenler: "Annenin ibadel durumu" ve "Babanın ibadet durumu") Chi-kare değerleri:(Anne) SD:30/X2:43.77/BD:295.10/P:.000; (Baba) SD:30/X2 A3.77 BD:225. 69/P:-000. (Not: Chi-kare testinin uygulanışı hakkında yapılan açıklamalar için bkz. IV-Anketlerin Elde Edilen Bulgular Ve Yorumları (yukarı, s. l36.)

[425] Chi-kare testi sonuçları şu şekildedir: (Bağımlı değişken: "Ebeveynin ibadetlere teşvigi veya ilgisizliğinin çocuk üzerindeki etkisi Bağımsız değişkenler: "Annenin ibadet durumu" ve "Babanın ibadet durumu") Chi-kare değerleri: (Anne) SD;30/X2:43.77/BD:179.99/ R.OOO. (Baba) SD:30/X 43.77/BD:264.00/P:.000.

[426] Ayrıntılı biigi için bkz. Yavuz age, s. 71, 148; Hökelekli, ag. tez, s. 66 vd. Vergote, agm, XXII, 316. Yavuzer, Haluk, Ana-Baba ve Çocuk, s. 24. Altıntaş, Hayrani; Ailede Din Eğitimi, (tebliğ) Tides, s. 265

[427] Bkz. Tablo-15.

[428] Bkz. Ek. Tablo- 3.

[429] Bkz. Tablo-15.

[430] Bkz. Ek Tablo- 3.

[431] Bkz. Grafik-A.

[432] Seçenekler için bkz. Ek. Tablolar/Anket Formu 1, 20. soru.

[433] Değişkenlere ait seçenekler için bkz. Ek Tablolar/Anket Formu 1, 13.14.18. sorular.
Not: Seçeneklere ait yüzdeler, "Katılan"' sayısı dikkate alınarak hesaplanmıştır.

[434] Annelerin % 97.6 oranında ev hanımı olmaları sebebiyle chi-kare testine tabi tutulamadığı için sosyo-ekonomik düzey, babanın mesleğine göre belirlenmektedir. Buna göre çiftçiler, sosyo-ekonomik olarak ortanın altı; işçi ve memurlar orta; serbest meslek sahibi, esnaf ve tüccarlar ise ortanın üstü olarak esas alınmıştır.

[435] Ailede verilen din eğitiminde anne babanın birlikte hareket etmesinin gereği konusunda geniş bilgi için bkz. Rousseau, age. s. 258. Dodson, Fitzhugh; Çocuk Yaşken Eğilir, s. 179; Yavuz, age, s. 155-156; Vergate, agm, XXII,316; Yavuzer, age, s. 24; Armaner, age, s. 89; Gökçe. Birsen; Çocuğun Kişiliğinde Aile, Okul ve Dış Çevrenin Rolü, Aile Yazıları 3, s. 18-19.

[436] Bak. Günay, agt. s. 198.

[437] Mükâfatın olumlu ve olumsuz yönleri için bkz. Başaran, age, s, 236,237.

[438] Bu konuda Hz. Peygamberin hadisleri ve uygulamaları hakkında bkz. Münâvî. age, V, 167; Buhârî, Edeb 18; Tirmizî Menâkıb 31; Ahmet b. Hanbel, Müsned IV, 35; İslam eğitimcileri de çocuğun mükâfatlandırılması gereği konusuna eserlerinde yer vermişlerdir. Bkz. İbn Miskeveyh, Tehzibu'l-Ahlâk, s. 60; İbnu'1-Hâcc el-Abderî, el-Medhal, II, 311, 312; İbrahim Hakkı Erzurûmî, Mürşidu'l-Müteehhilin, V. 33/a: Batılı pedagoglardan Basedow'un görüşleri için bkz. Kanad, Ped. Tar .I, 287.

[439] Frekans dağılımı ve chi-kare testi sonuçları için bkz- Tablo- 16.

[440] Bkz. Tablo- 16.

[441] Değişkenlere ait seçenekler için bkz. Ek Tablolar Anket formu 1,13,14.18. sorular.

[442] Bkz. Tablo- 16.

[443] Bkz. Tablo- 15.

[444] Bkz. Tablo- 16.

[445] Ailede verilen din eğitiminde anne babanın birlikte hareket etmesinin gereği konusunda geniş bilgi için bkz. Rousseau, age, s. 258. Dodson, Fitzhughe: Çocuk Yaşken Eğilir, s. 179.; Yavuz, age, s. 155-156; Vergote agm, XXII, 316; Yavuzer, age, s.24; Armaner, age, s. 89; Gökçe, Birsen: Çocuğun Kişiliğinde Aile Okul ve Dış Çevrenin Rolü, Aile Yazıları, 3, s. 18-19.

[446] Bkz. Tablo-17.

[447] Bkz. Grafik-F.

[448] Bkz.Tablo- 18.

[449] Bkz.Tablo- 18.

[450] Daha çok ailenin sosyo-ekonomik yapısını ilgilendiren bu mükâfat türünün son sırada yer alması, öte yandan mükâfatlandırma ile sosyo-ekonomik değişken arasında herhangi bir ilginin bulunmadığının belirlenmesi (Bkz. Tablo-16) birbirini destekleyen bulgulardır.

[451] Bkz.Grafik- F.

[452] Çocuğa verilen genel egitim-öğretim ya da bunun bir boyutu olan din eğitimi ve öğretiminde ona güzel sözler, takdir ve tebrik ile, müsamaha ve hoşgörüyle yaklaşılması gerektiği konusu birçok kaynakta yer almaktadır. Bu kaynaklarda ifade edilen gerekçelerin dayanağı bazen daha önce yapılan araştırmalar, bazen de dinin özü olan ayet ve hadisler ya da İslâm eğitimcilerinin şahsi görüşleridir.Geniş bilgi ve kaynaklar için bkz. Canan,Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, s. 148 -172; Ay, M. Emin; Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım, s. 106 vd.

[453] Bkz. Grafik-G.

[454] Çeşitli değişkenlerin ele alındığı frekans tablosu için bkz.Tablo-19.

[455] bkz. ek Tablo- 3.

[456] bkz.Tablo-15.

[457] bkz.Tablo-16.

[458] Değişkenlere ait seçenekler için bkz. Ek Tablolar Anket formu 1, 13, 14, 18. sorular.

[459] bkz. Ek. Tablo- 3.

[460] bkz. Tablo- 15.

[461] bkz. Tablo- 15 ve yorumu.

[462] bkz. Tablo- 15.

[463] Krş. Tablo- 19.

[464] bkz. Grafik- C.

[465] bkz. Tablo- 20.

[466] Başka seçeneğine verilen açık uçlu cevaplardan birkaç ömek vermek istiyoruz: "Azar ve hakaret beni ailemden soğuttu ama dinden soğumadım" "Cezalar, dinî bilgileri öğrenme azmimi azaltıyordu"
“İbadetlerimi yapmadığım halde, yaptım diyerek veya yapıyormuş gibi görünerek yalana yöneldim"
"Dinden soğumama sebep oldular"
"Bazen olumsuz etkisi oldu. Ailemden bazı şeylerden soğur gibi oldum fakat şimdi böyle birşey yok"

[467] Bkz. Grafik- H.

[468] Bu konuda Hadis bilgini Münâvî'nin ve İslâm eğitimcilerinden el-Abderî'nin pedagojik yönden değerli sayılabilecek görüşleri için bkz. Münâvî. Feyzu'l-Kadîr, V, 257: Dağ-Öymen, İslâm Eğitim Tarihi, s. 59.

[469] Bkz. tablo- 21.

[470] Bkz..Tablo- 21.

[471] Bkz. Ayhan, Halis; Eğitime Giriş, s. 237.

[472] Bu konuda Gazali'nin görüşleri için bkz. İhya, 1, 57; Çocuklara kötü söz söylemekten ve hakaretten meneden İmam Şafiî ise şöyle demektedir: "Aksi takdirde bu davranış, çocuğu kardeşlerine ve hatta sana karşı aynı şekilde konuşmaya cesaretlendirir." Bkz. Münâvî, age. III.

[473] Açık uçlu sorular için bkz. Ek Tablolar / Anket Metni I. soru 27;

[474] %2.4'lük bir öğrenci grubu ise bu soruyu cevapsız bırakmışlardır.

[475] Bkz. Özcan. A. Osman; Din ve Ahlâk Eğitiminde Ailenin Rolü, Kubbealtı Akademi Mecmuası, sy. 4, s. 13; Armaner, age, 1,89; Vergote, agm, XXII,316; Yavuz, age, s. 46; Altıntaş, agt, s. 255; Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, 1,49-52; Hökelekli, age. tez, s. 66 vd; Öcal; age, s. 74-77.

[476] Bkz.Taha: 20/132; Tahrîm: 66/6; Buharı Vesâyâ 9; İbn Mace Edeb 3; Münavî, II. 538;

[477] Bkz. Gazali, İhya, II. 72.

[478] Bkz. Kaplan, Louis;Mental Health and Human Relations in Education, p. 107-122; Bruce. William F; Personal Development During Childhood and Adolescence, p. 373; Hurlock, E. B. Development Psychology, p. 169.

[479] Sadece bir öğretmen "Din eğitimine çocuk akıl baliğ olduktan sonra kendi tercihi ile başlamalıdır" görüşüyle, diğer öğretmenlerden farklı düşünmektedir. Rousseau'nun, çocuğa 14-15 yaşına kadar dinden bahsedilmemesi gerektiği" yönündeki görüşüyle (Bkz. Emil, s. 154) benzerlik arzeden bu düşünce tarzı, günümüzde artık kabul görmemektedir. Son yıllarda tarafsız bir şekilde yapılan araştırmalar sonucunda, dinin çocuğun ruhuna seslendiği ve onun ruhî yapısına uygun düşeceği ortaya çıkmıştır. (Bkz. Yavuz, age, s. 39) Batılı psikologlar dan C.G. Jung, Remplein.Gemelli, A.Vergote, İslâm düşüncesinde fıtrat kavramıyla (Geniş bilgi için bkz. Ay, M. Emin, age, s. 49) ifadesini bulan tabiî dinî duygunun, çocuğun ruhuna yerleştirilmiş olduğunu ve bunun ortaya çıkarılması gereğini ifade etmişlerdir. Bkz. Frodham, Friada; Jung

Psikolojisinin Anahatları, s. 94; Remplein, Hans; Die Seelische Entwicklung.., p. 254.; Özbaydar, age, s.12; Vergote, agm. XXII. 315.

[480] bkz. Grafik- C.

[481] Rousseau, age, s. 258.

[482] Bkz. Dodson, age, s. 179.

[483] Bkz. Sananî, Musannef, IV, 334. ve aynı sayfadaki 6. dipnot.

[484] Bkz. Müsned. IV, 24.

[485] Bkz.Guy. Jacquin; Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri, s. 23; Özbaydar age, s. 21; Yavuz, age. s. 41; Ayhan, age, s. 236. 36

[486] Özcan, agm, s. 13.; Armaner, age, I, 89;Vergote. agm, XXII, 316; Altıntaş. agt s. 255.:Yavuz, age, s. 46; Yavuzer, age, I, 4952; Hökelekli, ag. tez, s. 66 vd. Öcal, age, s. 74-77, -79.

[487] Bkz.Bakara: 2/44; Tâhâ: 20/132; Saff: 61/23; Hud: 11/88; Buhari, Cum'a: 11; Müslim, İmare 20; Ebu Davud, İmâre 1.

[488] Bkz. Gazali; Bidayetul-Hidaye. s .36.

[489] Bkz. İbnu'l-Kayyimel-Cevziyye, İ'lamu'l-Muvakkiîn, II, 10.

[490] Bkz. Aytaç Avrupa Eğitim Tarihi, s. l01-108.

[491] Carrel, Alexis; İnsan Denen Meçhul, (çev:R.Özdek) s. 319.320; Armaner Ökmen, age, s. 15.

[492] Rousseau, age, s. 252.

[493] Bu konuda genel olarak "Anne baba çocuğa örnek olmalı, beraberinde ibadetlere iştiraki sağlanmalı ve camiye götürülmelidir. Dualar ve sûreler ilgi uyandırılarak ezberletilmelidir" görüşünde olan öğrencilerden bazıları şunları yazmıştır:"Çocuk kendisine verilen nasihatlerden çok anne babasının yaşantısına, hareketlerine önem verir, onu taklit eder" "Bir çocuk babasını secdede ağlıyorken görebilmelidir"

[494] Bkz. Tablo- 15 ve yorumu.

[495] Bkz.Yavuzer, Haluk; Çocukların Psiko-Sosyal Gelişmesi, Pedagoji Dergisi, s. 39; Jacquin, s.70; Yavuzer, Çocuk ve Suç, s. l40; Yavuz, age, 79; İslâm eğitiminden örnekler için bkz. Bayraklı, age, s. l59; Kandemir, M.Yaşar İslâm Ahlâkı. s. 390; Bayraktar, age, s. 48.

[496] Geniş bilgi için bkz. Öcal, age, s. 87, 88. Ayrıca bkz. Ay, age. s. 124 vd.

[497] Bu konuda öğrencilerin ilginç görüşleri vardır: "Çocuklara külkedisî yerine dinî hikayeler okunmalıdır/ Çocuklara dinî hikayeler ile ulemanın hayatı onların İslama olan fedakarlıkları anlatılmalıdır. Dikkat edilirse çocuklar çizgi filmlerdeki kahramanları canlandırıyorlar.Eğer din büyüklerinin hayatını ve kahramanlıklarını öğrenseler %90 ihtimal, onları canlandıracaklardır".

[498] Geniş bilgi için bkz. Önkal, age, s. l50 vd.; Bayraktar, age, s.77 vd. Canan, age, s, 274; Özbek, age, s. 190.

[499] Bkz.İslâm Eğitimcileri (yukarı, s. 85 vd)

[500] Ayhan, age, s. 193.

[501] Rousseau, age, s. 297.

[502] Bkz. Ayhan, age. 237 vd.

[503] Tedrîcilik prensibi için bkz .Önkal.age, s. 148; Kandemir, s.354; Bayraklı, age,s. 159, 212; Bayraktar, age, s. 31, 60; Özbek, age, s. 222

[504] Bkz. Sananî. age, IV, 154.

[505] Bu konuda açık uçlu cevaplara "Çocuğa öncelikle Allah sevgisi aşılanmalıdır./ Allah korkusu küçük çocuklarda bir koz olarak kullanılmamalıdır/ Allah seni yakar gibi ifadelerle çocuk korkutulmamalıdır" şeklinde görüşler yazmışlardır.

[506] Armaner, Neda; İnanç ve Hareket Bütünlüğü Bakımından Dinî Terbiye, s. 23.

[507] Şentürk, Habil: İbadetin Mahiyeti ve Şahsiyet Gelişimindeki Fonksiyonu, DEÜİFD, II, 224.

[508] Bkz.Yörükoglu, Atalay; Çocuk Ruh Sağlığı, s. 171 vd.; Öztürk, Mualla; Din Eğitimi ve Çocuk Ruh Sağlığı (tebliğ) T1DES, s. 206.

[509] Ayasbeyoğlu, Kur'ân'da Allah ve Rabb kelimelerinden sonra en çok kulanılan kelimelerin Allah'ın Rahman ve Rahim sıfatları olduğunu söylemektedir. Bkz. Ayasbeyoğlu, Nevzat; İslâmiyet'in Eğitimimize Getirdiği Değerler...s. 16.

[510] Bkz. Bakara: 2/207; Maide: 5/54; Hacc: 22/65

[511] Geniş bilgi için bkz. Ocal, age, s. 82-85; Ay, aga. s. 105 vd.; Öcal, M; "Ailede Çocukların Dînî ve Ahlâkî Eğitimlerinde Karşılaşılan Problemlerin Başlıca Sebepleri ve Çözüm için Bazı Teklifler" (tebliğ) s. 9-11.

[512] Bkz. Ay, age, s. 75 vd

[513] İlgili ayetler ve yorumları için bkz Ay, age, s. 77.

[514] Ya Büneyye"hadisleri için bkz. Wensick, el-Mu'cemu 1-Mufehres, I .225

[515] Bkz. Buharî, Salât 106; Müslim, Mesâcid 42; Tirmizî.Menakib 31.

[516] Bkz.Ebu Davud. Hudûd 16; Tirmizî.Hudûd 1; Nesâî.Talâk 13.

[517] Ayhan, age, s. 236, 242

[518] Rousseau, age, s. 245.

[519] Bkz.Tâhâ: 20/44; Bu ayetle ilgili şöyle bir olay nakledilir: Halife Me'mûn, kendisine sert bir dille vazeden bir vaize, "Be adam! Mülayim ol.Görmez misin Allah, senden daha hayırlı olanı (Hz.Musa) benden daha hayırsıza (Firavun) gönderdiği halde,mülayim olmasını emrederek 'Varın da ona yumuşak söz söyleyin,olur ki nasihat dinler, yahut korkar" dedi .diyerek çıkışrnıstır. Bkz. Canan, age, s. 275.

[520] Bkz.Münavî, age, IV, 310.

[521] Rousseau, age, s. 41, 47.

[522] Bkz. Mukaddime, s. 540.

[523] Bkz.Âl-i İmran: 3/134, 159; Şura: 40/20, 43; Buharî, Bed'ul-Halk 7; Müslim.Cihâd 111.

[524] Bkz. İslâm Eğitimcileri, (yukarı.s. 85.)

[525] bkz.Grafik- E.

[526] İlgili ayetler için bkz. l.Kur'ân-ı Kerim Ayetleri .(yukarı, s. 55 vd)

[527] Hz.Peygamberin maddî-manevî mükâfatları için bkz. Muvatta', Medine 2: Heysemî, age, V,39;

Tirmizî, Menakıb 50: Ayrıca bkz.Canan. age, s. 148.

[528] Bkz. İslâm Eğitimcileri, (yukarı. s. 88, 90, 92, 96)

[529] bkz. Tablo- 18.

[530] bkz.Tablo- 18.

[531] Bu şekilde alıştırılan çocukların sonunda şımarık, egoist, daima isteyen ve fakat tatmin olmayan, sorumluluk hissinden kaçan bir şahsiyete sahip oldukları, yapılan araştırmalarda tesbit edilmiştir.Bkz Coleman James C; Abnormal Psychology and Modern Life, p. 117.

[532] Kur'ân'da, babanın evladına hitab tarzının her defasında *'Yavrucuğum,Oğulcuğum*" anlamındaki 'Ya Büneyye" kelimesiyle ifade edildiği görülmektedir. Ayetler ve yorumu için bkz. Ay, age, s. 77 .

[533] Bkz. Kehf: 18/46.

[534] Krş. Kitab-ı Mukaddes Bab 23, 13-14, s. 649.

[535] Bu konuda bilgi için bkz. 2. Hz. Peygamberin Sünneti, (yukarı, s.67)

[536] Yapılan değerlendirmeler için bkz. aynı konu, s. 86 vd.

[537] Bkz. Udeh, et-Teşriul-Cinâî, I, 518,519.

[538] Luther, Saint Cyran ve Vesley'in görüşleri için bkz. Batı Eğitim Sistemi, (yukarı, s.47)

[539] Bu ilkeler için bkz. 3. İslâm Hukuku İlkeleri, (yukarı, s. 79, 84)

[540] İbn Sahnun, Kabisî ve diğerlerinin görüşleri için bkz. İslâm Eğitimcileri, (yukarı, s. 85, 98)

[541] Bkz. Sandström, age, s. 178.

[542] Abacı, Ramazan; Demokratik,Otoriter ve İlgisiz Olarak Algılanan Ana-Baba Tutumlarını-Çocuğun Kaygı Düzeyine Etkisi, (yayınlanmamış Y.lisans Tezi) s. 25, 33, 35.

[543] Çağlar, Doğan; Uyumsuz Çocukların Eğitimi, s. 41, 71, 84, 117, 119, 133, 175, 187, 192.

[544] Çağlar, çocukluğunda devamlı olarak üvey babası tarafından dövülen bir Musevî çocuğun hikayesini örnek olarak vermektedir. Bkz. age, 171.

[545] Yavuzer, Haluk; Çocuk Suçluluğu, s. 131.

[546] Jersild, age, s. 601.

[547] Kanad, H.Fikret; Ailede Çocuk Eğitimi, s. 93.

[548] Yörükoğlu, age, s. 152; Yörükoğlu, çocuklarını döven anneler üzerinde yaptığı klinik araştırmalar sonucunda, dayak cezasıyla beklenen sonucun alınamadığını ve annelerin başvurdukları bu cezadan, çocuklardan çok kendilerinin etkilendiğini tesbit etmiştir. Bkz. age, s. 154.

[549] Bu konuda İbn Haldun'un görüşü için bkz. Mukaddime, s. 540..

[550] Kanad, Kısaltılmış Pedagoji, s. 73

[551] Bkz. Russel, Bertrand; Education and Good Life, p.176.

[552] Bkz. Perval, Luis; Terbiye-i Etfal İntihar-ı Etfal (çev: F Şevket) s. 36.

[553] Kağıtçıbaşı, Çiğdem; İnsan ve İnsanlar, s. 251.

[554] Pars. V.Baha ve ark.; Eğitim Psikolojisi, s. 263.

[555] Yörükoğlu, Değişen Toplumda Aile ve Çocuk. s. 134.

[556] Bu problemler için bkz. Bilir, Şule ve ark.; Türkiye'nin 16 İlinde 4-12 Yaşları Arasındaki 50.473 Çocuğa Fiziksel Ceza Verme Sıklığı ve Buna İlişkin Problem Durumlarının İncelenmesi, Aîle ve Toplum Dergisi. 1, 59.

[557] Bkz. Zeytinoğlu, S. Kozcu. Ş.; Fiziksel Çocuk İstismarı Konusunda Bir araştırma, Aile Yazıları, 3, 392.

[558] Bkz. Tablo- 20.

[559] Bkz. Tablo- 21.

[560] Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yaygın din eğitimi çerçevesinde gerçekleştirilen Yaz Kursları, Akşam Kursları, Camiler ve Kur'ân Kurslarındaki eğitim-öğretimle ilgili bilgiler için bkz. "Kur'ân Kursları Yönetmeliği" s. 2, vd. Her ne kadar yönetmelik ve genelgelerde, amaçları ve işleyişleri hakkındaki hükümler tesbit edilmiş, okutulan dersler ve müfredat programı tesbit edilerek belli bir organizeye tabi tutulmuş iseler de,Kur'ân kursları da birer "yaygın din eğitimi kurumu" olarak görülmelidir. Daha önceki araştırmalarda da (bkz. Bayraktar, M.Faruk; Bir Eğitim Kurumu...s. 94) yaygın din eğitimi kurumu olarak görülen Başkanlık tarafından da bu şekilde kabul edilen (bkz. Diyanet Dergisi, sy. 6, s. 8.) Kur'ân kurslarının, örgün din eğitimi kurumu olarak görülmesine engel teşkil eden hususlardan biri de kanaatimizce, bu kurumlardan mezun olanlara verilen belgenin bir "diploma" olmadığıdır. Ders programı, müfredatı, öğreticileri ve fizikî kapasiteleriyle bir örgün din eğitimi kurumu görünümünde olan Kur'ân kursları, yapılması düşünülen birtakım düzenlemelerin (bkz. Diyanet Dergisi, sy. 6, s. 4 vd) sonucunda mezunlarının ortaokul mezunu sayılmalarıyla ancak "örgün din eğitimi kurumu" olarak nitelendirilebilecektir. Şu andaki haliyle daha çok bir yaygın din eğitimi kurumu özelliklerini taşıyan Kur'ân kursları, araştırmamızda da bir "yaygın din eğitimi kurumu" olarak ele alınmıştır.

[561] Bu araştırmalardan ilki 1985 yılında Ankara'da A.Ü. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden Necdet Bal'a ait ve 258 Kur'ân Kursu öğrencisine uyguladığı anketlerin yer aldığı "Cumhuriyet Dönemi Türkiyesinde Din Eğitimi ve Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı Kur'ân Kursları" adlı lisans tezidir. İkinci çalışma ise, aynı fakültenin öğrencisi Harun Anay tarafından 1986 yılında, 50 Kur'ân Kursu öğrencisine uygulanan anketin değerlendirildiği “Din Öğretmeyi Nasıl Öğrenebilirim?" adlı lisans tezidir. Her iki çalışma da, sınırlı örneklemleriyle de olsa, problemleri ortaya çıkarması bakımından önem arzetmektedir. Ancak M.Ü.Öğretim Üyelerinden M.Faruk Bayraktar tarafından gerçekleştirilen araştırma, kapsamlı ve yapılan en son çalışma olması yönüyle oldukça değerli bulgular ihtiva etmektedir. Bu araştırma, İstanbul'da 10 ilçeye bağlı 18 Kur'ân Kursunda okuyan 245 öğrenci ve yine aynı ilçelere bağlı Kur'ân Kurslarında görev yapan 106 öğreticiyi kapsamaktadır. (Bkz. Bayraktar, M. Faruk; Bir Eğitim Kurumu Olarak Kur'ân Kursları Üzerine Bir Araştırma (yayınlanmamış bir çalışma) İst 1991. Direkt olarak Kur'ân Kurslarıyla ilgili bu araştırmaların yanısıra, Kur'ân Kurslarını özellikle tarihî perspektifle ele alan diğer bazı eserler ise şunlardır: Jaschke, Gotthard; Yeni Türkiye'de İslâmlık (çev: H.Örs) İst,1972; Ceylan, H.Hüseyin; Cumhuriyet Dönemi Din-Devlet ilişkileri II. İst 1989; Öcal, Mustafa; Din Eğitimi Ders Notları, Bursa,1991; Kaya, Yahya K.; İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Ank. 1974.

[562] Açıldıkları yıl olan 1924'ten itibaren büyük bir gelişme gösteren Kur'ân Kurslarında 1990 yılına ait istatistikî veriler şöyle özetlenebilir. Kurs sayısı: 5.000; Öğretici sayısı 5.000; Öğrenci sayısı 175.000: Hafızlığa çalışan öğrenci sayısı: 17.000. Diğer yıllara ait bilgiler için bkz. İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı, Ank 1990.

[563] Yapılan bir araştırmada, ülkemizde kadınlara yönelik olarak açılan Kurslar içinde en büyük ilgiyi Kur'ân kurslarının gördüğü belirlenmiştir. Hatta bu kurslar okuma-yazma seferberliği için açılan kurslardan daha büyük bir ilgiyle karşılaşmıştır. Bkz. Arat, Necla; "Türkiye'de Kadınların ve Kızların Eğitimine Genel Bir Bakış" 1990'ların Çocuk Politikası Kongresi, (tebliğ) s. 100.

[564] Kur'ân Kursu, cami hocası veya özel bir hocaya, din eğitimi-öğretimi görmek üzere gitme oranında çevre faktörü birtakım farklılıklara yol açmaktadır. Sözgelimi, batı bölgesinde Kur ân Kursuna gitmiş olanlar, doğu bölgesinin iki katıdır. Buna karşılık cami hocalarına gitme oranı doğu bölgesinde daha yüksek düzeydedir. Kanaatimizce bu durum doğu bölgesinde tam teşekküllü Kur'ân Kursu binalarının yeterli oranda olmayışından kaynaklanmaktadır. Mesela Van ili Yatılı Bölge Kur'ân Kursu binasına kavuşalı henüz birkaç yıl olmuştur. Şehirler arasında da buna benzer birtakım farklılıklar vardır Sözgelimi Kuran Kursuna gitme oranı Bursa'da %28.53 iken, bu oran Van'da %10.12 düzeyine düşmektedir. Cami hocasına gitmiş olanlar Bursa'da % 35.34 iken Van'da ise, % 54.59 düzeyindedir. Benzer farklılık, özel bir hocadan ders alma seçeneğinde de görülmektedir. Balıkesir'de % 2 düzeyinde olan bu oran Bursa ve Erzurum'da % 8'e,Van'da ise %12'ye yükselmektedir. Bu sonuç aynı zamanda, doğu bölgesin de özellikle Van ilinde, yaygın din eğitimi-öğretiminin daha çok fahri din görevlilerince gerçekleştirilen "özel hocadan ders alma"şeklinde olduğu görüşümüzü de desteklemektedir

[565] bkz.Tablo- 22.

[566] Bkz. Er, İzzet; Terme İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okula Geliş Sebepleri ve Beklentileri, (yayınlanmamış seminer çalışması), s. 23, 24.

[567] Bayyiğit, Üniversite Gençliğinin.....s. 60.

[568] Bkz. Tablo- 23.

[569] Bilgisayar detay analizinde özellikle doğu bölgelerinde bu oranın. %27.9düzeyine çıktığı görülmektedir. Bu da doğu bölgesindeki ailelerin, çocuklarını küçük yaşlardan itibaren hocaya göndermeyi bir gelenek olarak sürdürmeleri şeklinde kabul edilebilir. Hafızlık oranının bir doğu ili olan Erzurum'da en yüksek seviyede gerçekleşmesi de bunun bir göstergesi sayılabilir-(Bkz. Tablo- 25 ve yorumları)

[570] "Başka" seçeneğini işaretleyenler şunları yazmışlardır: "Bir buçuk yıl gittim/ Her gün okul bitiminde/ Bir yıl kadar/ 2-3 ay süreyle/ İlkokul süresince/4 ay kadar/ Sadece bir yaz tatilleride /7-8/ ay sadece 2 yıl /3-4 yıl devam ettim/Beş yıl boyunca/ 5-6 ay boyunca/ Babam imam olduğu için bu hiç bitmedi".

[571] Yaz aylarında gerek camilerde, gerekse Kur'ân Kurslarında açıldığı belirtilen "Yaz Kursları" genellikle cami görevlileri tarafından yürütülmektedir, (bkz. Ural. İbrahim; Kur'ân Kursları ve Eğitimi tebliğ) Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi, İst. 1991, s. 4) Bu kurslarda başarı oranının cami görevlisine göre azalıp yükseldiği söylenebilir. Genellikle yoğun bir taleple karşılaşan bu görevlilerin kurslara katılan öğrencilerin kalabalıklığı sebebiyle onlarla yeterince ilgilenemedikleri bilinmektedir. Bu nedenle, öncelikle bu kurslarda görevlendirilecek elemanların sayısı artırılmalıdır.

[572] Bilgisayar analizinde Lise II.sınıf öğrencilerinde ezberleri unutma oranı %2.9 düzeyinde iken, bu oran Lise IV'Ierde %4.3'e yükselmektedir. Bu tesbit İmam-Hatip Liselerindeki Kur'ân derslerinde birtakım problemlerin habercisi sayılabilir. Bu konuda, yapılan bir başka araştırmanın bulguları da örnek olarak gösterilebilir. Bkz. Öcal, Mustafa; "İmam-Hatip Liseleri Müdürlerine Göre İlahiyat Fakülteleri ve Mezunları" (tebliğ) Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi., s. 3. Bu tebliğde, İmam-Hatip Liseleri müdürlerinin de %71.80'inin. İlahiyat Fakültesi mezunları olan öğretmenlerde Kur'ân-ı Kerim'den kıraat zayıflığı olduğu yönünde görüş belirttiklerinden bahsedilmektedir. Öğretmenlerdeki bu eksikliğin öğrencilere de yansıması kaçınılmazdır.

[573] Bkz. Bayraktar, agç, s. 27, 35, 118, 120, 126, 127.

[574] Hafızlık oranı Bursa'da %10.27; Balıkesir'de %11.41; Erzurum'da %19.20 iken Van' da bu vasıfta bir öğrenci bulunmamaktadır. Van'daki Bölge Kur'ân Kursunun ancak 3-4 yıllık bulunmasının, bu eksiklikte önemli bir rol oynadığı kanaatindeyiz.

[575] Bkz. Bayraktar, agç, s. 103.104.

[576] Bkz. Grafik- l.

[577] Mükâfatlandırılma oranında Doğu illeri ve özellikle Van'ın yüksek düzeyde bulunmasının sebebini araştırmak amacıyla başvurduğumuz bilgisayar analizleri, Van ilinde yaygın din eğitimi tarzının daha çok fahrî olarak görev yapan özel din hocaları tarafından yürütülmekte olduğunu ortaya koymaktadır (% 12.65). Şahsî gözlemlerimiz de bu yöndedir. Bu ildeki öğrencilik yıllarımızda, meslekî yönden yeterli cami hocaları ya da özel ders veren fahrî hocaların, öğrencileriyle yakından ve samimi olarak ilgilendiklerine ve mükâfatın her türlüsüne başvurduklarına şahid olmuştuk. Van ilindeki bu durumun, bahsi edilen orandaki yükseklikte rol oynaması muhtemeldir.

[578] Bkz.Bayraktar, agç, s.

[579] Bkz. Bayraktar, agç, s. 126,127

[580] Bkz. İstatistiklerle DİB. 1990.

[581] Cevaplar için bkz. Tablo- 27.

[582] Bkz. Grafik- J.

[583] Başarıyı teşvik konusunda bkz. Pressey. S. Robinson, F. P.; Psikoloji ve Yeni Eğitim (çev: H.Tan) II, 87; Olum!u davranışların övülmesi gerektiği konusunda İslâm eğitim eterinin görüşleri için bkz. İbn Miskeveyh.Tehzibu'l-Ahlâk, s. 60; Gazali, İhya, III,167; İbnu'l-Hacc.el-Medhal, II, 311, 312; İbrahim Hakkı, Mürşidu l-Müteehhilîn,v. 33/a.

[584] Bkz. Bayraktar, agç, s. 35,36.

[585] Bkz. Grafik-K.

[586] bkz.Grafik-F.

[587] bkz.Grafik-F.

[588] Görüldüğü üzere doğu bölgesindeki iller, cezalandırmaya daha fazla başvurmaktadır. Hatırlanacak olursa mükâfatlandırma oranında da doğu illeri yüksek düzeydeydi (bkz. Tablo- 26). Birbiriyle çelişkili görünen bu durumun sebepleri hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Ancak E.A. Olson adlı bilim adamı tarafından ülkemizde gerçekleştirilen çalışmada, ülkemizdeki anne babalar ve öğretmenlerin sevgide de dayakta da içten ve cömert (!) davrandıkları belirlenmiştir. İlgili çalışma ve bilgi için bkz. Yörükoğlu, Değişen Toplumda...s. 133,134. Ailede gerçekleştirilen eğitim-öğretimde de ortaya çıkan bu durumu izah edebilecek yeterli materyale sahip değiliz. Ancak kanaatimizce, doğu bölgelerinde mükâfatlandırmada da, cezalandırmada da bir ölçüsüzlük söz konusu olabilir.(bkz. Tablo- 16 ve 19).

[589] Bu cevaplar genellikle şu başlıklar altında toplanabilir:"Para cezası/ Bahçe yıkama ve süpürme cezası/ Hafifçe dövmek/ Önce tenkid, tekrarında ise dayak/ Bir kenara çekip ders çalışmam için uyarmak/ Okuyamadığım dersleri defalarca okutmak/ Ellerime sopa ile vurmak" Bkz. Tablo- 30.

[590] Bayraktarın araştırmasına da Kur'ân Kurslarında verilen ceza türleri ve oranlan ise söyledir. İkaz (uyarı) % 49.79; Azarlama %16.32; Dayak %14.28; Uzaklaştırma %2.44; Öğüt verme %8.98;..(Bayraktar, agç, s. 36.) 201.

[591] Öğrencilerden bazıları:"Önceleri olumsuz yönde etkilendim fakat sonradan benim için yararlı olduğunu gördüm/ Hocamdan soğudum ama dinden değil/Bu kurumlara karşı isteksizlik oldu" gibi cevaplar vermişlerdir.

[592] Bkz. Grafik- l.

[593] Krş.Grafik- H.

[594] Bkz. Bayraktar, agç, s. 36.

[595] Bu konuda geniş bilgi için bkz. Gazâlî, İhya,1,57; İbnu'1-Hacc, age, 11,311,312; İbrahim Hakkı, Mürşidü'l-Müteehhilîn, v.33/a; Ayhan, Halis; Eğitime Giriş, s. 237; Bayraklı, Bayraktar; İslâm'da Eğitim, s. 175 (Bayraklı, azarlamanın zaman ve yerine dikkat çekerek, Hz. Musa ile kardeşi Hz. Harun arasında geçen olayı örnek vermektedir. (Bkz.Araf: 7/ 150) 1965 yılında gerçekleştirilen bir araştırmada, öğrencilerin en çok şikayet ettikleri konular arasında "onur kinci sözlere muhatab olmaları" zikredilmiştir. (Bkz. Gökçe, Birsen; Ortaöğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları.. .s. 41) Arkadaşları yanında küçük düşürülen öğrencinin öğretmene karşı davranışlarının ölçüsüz olabileceği ve birtakım olumsuz davranışlara yönelebileceği konusunda bilgi için bkz. Yörukoğlu, Gençlik Çağı, s.178.

[596] Bal, Necdet; Cumhuriyet Dönemi Türkiyesinde Din Eğitimi ve Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı Kur'ân Kursları, Ank.1985. Anay, Harun; Din Öğretmeyi Nasıl Öğrenebilirim?, Ank.1986. Bayraktar, M. Faruk; Bir Eğitim Kurumu Olarak Kur'ân Kursları Üzerine Bir Araştırma, İst.1991.

[597] Maruz kaldığı dayak cezası nedeniyle önce Kur'ân Kursunu, sonra da namazı ve diğer dinî vecibeleri terkeden öğrencilere örnek için bkz. Bayraktar, agç. s. 75.

[598] Bkz. Kur'ân kurslarıyla ilgili Genelge No:78/21.

[599] Bkz. Tablo- 32

[600] Bkz. Tablo- 22 ve yorumu.

[601] Bkz. Tablo- 22 ve yorumu.

[602] Cinsiyet faktöründe meydana gelen bu farklılaşmanın sebeplerini belirlemek amacıyla yaptığımız detay analizinde kız öğrencilerin, erkek öğrencilere nazaran Kur'ân Kurslarında daha çok okumuş olduklarını tesbit ettik. Bu özelliklerin, tekrar bu kurumlara gitmek istemeyişlerinde ne derece etkin rol oynadığı konusunda şu anda bir şeyler söylemek zordur. Ancak bu tesbiti konuyla ilgilenenlerin dikkatine sunmak istiyoruz.

[603] İmam-Hatip liselerindeki Kur'ân-ı Kerim derslerinin öğretmenler yönüyle yetersizliği için bkz. Öcal, İmam-Hatip Liseleri Müdürlerine.. .s. 3.

[604] Bu ceza türünün olumsuz etkisi için ayrıca bkz. Bayraktar, agç, s. 35, 36.

[605] krş. Tablo- 31.

[606] Yaygın din eğitimi kurumlarında başvurulan cezaların öğrenci üzerinde hangisinin olumlu, hangisinin olumsuz etki bıraktığını belirleyen analiz için bkz. Tablo- 31 ve yorumu.

[607] Krş. Bal, ag. tez; Anay, ag. tez; Bayraktar, agç.

[608] Öğretmenin veya öğreticinin karakter ve kişiliği konusunda, "D. Yaygın Din Eğitimi Kurumlarında İdeal Bir Din Eğitimi İçin Gereken Şartlar" adlı bölümde geniş bilgi verilmiştir. Bkz. s. 307.

[609] Kurslara geliş sebepleri hakkında bkz. Bal, ag. tez, s. 36. ; Bayraktar, agç, s. 31.

[610] Bkz.Bayraktar, asç, s. 25.

[611] Bayraktar, agç, s. 26.

[612] Bayraktar, agç, s. 42.

[613] Bu konuda bkz. Bal, ag. tez. s. 36; Bayraktar, agç, s. 31, 32.

[614] Bayraktar, agç, s. 30.

[615] Bu alışkanlıklar, yalan söylemek/ sigaraya başlamak/ sinemaya ve sigaraya müptela olmak... seklinde ifade edilmiştir.

[616] Bir öğrencinin ifadesini aynen aktarıyoruz; "Sadece Kur'ân'ı papağan gibi okumaktan başka birşey yapmıyorduk. Allah ve Peygamber sevgisi kalbimize yerleştirilseydî hem Kur'ân okuyup hem Allah'a isyan etmezdik (!)"

[617] Bkz. Bayraktar, agç, s. 36.

[618] Krş. Bayraktar, agç, s. 34, 35, 99.

[619] Krş. Bayraktar, agç, s. l03, 104.

[620] Bkz.Tablo- 30.

[621] Bkz. Bayraktar, agç, s. 36.

[622] Disiplin cezalarıyla ilgili olarak bkz. G. 78/21.

[623] Eğitim-öğretim kurumlarının pek çoğunda başvurulan bu ceza türü hakkında yapılan anket ve öğretmenlerin bu konudaki çeşitli görüşleri için bkz. Bayraktar, agç, s. 37.

[624] bkz. Tablo- 31-32 ve yorumları.

[625] Krş. Bayraktar, agç, s. 44, 73.

[626] Bu konuda bkz. Gaşiye: 88/22; Müslim, Cihad ve Siyer 3; Maverdi, Edebu'd Dünya... s. 94; İbn Haldun, Mukaddime, s. 540; Ayrıca Batılı pedagoglardan W. Ralke'nin de bu konudaki görüşleri için bkz. Kansu, age, s, 82; Kanad, age, I, 294; Aytaç, age, 140, s. l44.

[627] Bkz. Bilgin, Beyza; Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, s. 119.

[628] Bu konuda bir ayette şöyle denilmektedir:"(*Bu Kur'ân) çok mübarek bir kitaptır. Onu sana indirdik ki, ayetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar*"(Sad: 38/29).Üzerinde düşünülerek ve anlayarak Kur'ândan az bir bölüm okumak veya ezberlemek, üzerinde düşünmeden ve anlamadan çok okumak ve ezberlemekten daha makbuldür. Bkz.Ebu Bekr, Muhammed b. Hüseyin Abdullah el-Acirî; Ahlak-ı Hameleni-Kur'ân, (tah.F.Ahmed) Beyrut, 1987, s. 82. (Bayraktar, agç, s. 80'den naklen)

[629] Bu konuda iki örnek vermek istiyoruz. "İlkokuldan önceki devreden hatırladıklarım hafızlık yaptığım devreye rastlar. Hafızlığa ailemin isteği ile başlamıştım. Hafızlık ilerledikçe dersler zorlaşıyordu. Dolayısıyla ben hergün ders vermem için annem ve babam tarafından sıkıştırılıyordum. Bu durum ise beni çok üzüyordu. Bazen ağlıyordum. Bazen de çeşitli yalanlar uydurup durumu idare ediyordum. Bir çocuğu babası benim yanımda dövdüğü zaman korkardım ve ağlardım. Kendi yaşımda olan arkadaşlarımı çekemezdim. Onlarla zıt giderdim". Bkz. Bilgin, age, s. 119. "Vaktiyle bir komşumuz halis bir niyetle oğlunu yatılı bir Kur'ân kursuna verdi. İlk zamanlar çocuk ve ailesi son derece memnun ve mutluydu. Çocuk Kur'ân'ı düzgün okuyabiliyor, izine geldiğinde camide müezzinlik bile yapıyordu. Fakat hafızlığa zorlanmasıyla durum birden değişti ve çocuk kurstan soğudu. Anlattığına göre orada dersini yapamayanlara ağır bir bedenî ceza yöntemi uygulanıyormuş. Sonuçta çocuk hafta sonu eve geldikten sonra pazartesi sabahı kursa gitmiyor, gecelerini kömürlükte geçiriyordu. İşin en üzücü yanı ise, arkadaşım sonunda dine karşı cephe aldı, namazı bile terketti". Bkz.Bayraktar, agç, s. 75.

[630] Bayraktar, agç, s. 45.

[631] Bkz. Kur'ân Kurslarıyla İlgili Yönetmelik, Madde 10.

[632] Bkz. Bayraktar, agç, s. 58.

[633] Bkz. Bayraktar. agç, 5. 46.

[634] Bu öğrencinin ilginç ifadesi için bkz. yukarı, s. 218 (') dipnot.

[635] Bkz. Bal, ag. tez. s. 42; Anay, ag. tez, s. 113.

[636] Bkz. Bayraktar, agç, s. l25.

[637] Bkz. Bayraktar. agç, s. 13,56.

[638] Bkz. Bayraktar, agç, s. 62.

[639] Bkz. Bayraktar, agç, s. 59.

[640] Bkz. Bayraktar.agç, s. 27.

[641] Bkz. Abacı, ag. tez, s. 54; Bayraktar, agç, s. 109.

[642] Bkz. Bal, ag. tez, s. 37; Bayraktar, agç, s. 25.

[643] Bkz. Bayraktar, agç, s. 53.

[644] Bayraktar, agç, s. 109.

[645] Bursa il merkezinde DİB'a bağlı bir Kuran Kursunda gözlemlediğimiz bu olay oldukça dikkat çekiciydi. Öğrencilerin Kur'ân okuma ve ezber dinletme yoluyla derslerini verdikleri öğretici, yanlışlık yapan öğrencilerini tokat ile cezalandırıyordu. Bu şekilde suratlarına tokat atılan öğrencilerin teneffüslerde oynadıkları oyunlar ise genellikle iki tür oyundu: Boş buldukları anda birbirlerinin suratına tokat atmak; ve karate sporunu andıran oyunlar ile birbirlerine tekme savurmak (!)... Bastırılan duygular için bkz. Başaran, age, s. 208; Yörükoğlu, Gençlik Çağı. s. 173; Değişen Toplum da.., s. 134; Kağıtçıbaşı, İnsan ve İnsanlar, s. 251.

[646] Bkz. Şemin. Refia; Gençlik Psikolojisi, s. 87, 91, 126.

[647] Bayraktar, agç, s. 51

[648] Bkz. Canan, Hz.Peygamberin Sünnetinde Terbiye, s. 251 vd.

[649] Jersild. A; Çocuk Psikolojisi, s. 127; Jacquin, age, s. 173.

[650] Bkz. Kur'ân Kursları Yönetmeliği ve Genelge No 78.

[651] Bayraktar, agç, s. l09.

[652] Bayraktar, agç, s. 27,29.

[653] Bal, ag. tez, s. 3643; Anay, ag. tez, s. 7, 113.

[654] Bayraktar, agç. s. 41.

[655] Bal, ag. tez, s. 41.

[656] Bayraktar, agç, s. 90, 91.

[657] Anay, ag. tez, s. 111.

[658] Bal, ag. tez, s. 36.

[659] Ural, agt. s. 3.

[660] Kur'ân Kursları üzerine yapılmış son çalışma olması yönüyle, problemler ve çözümü yönündeki teklif ve öneriler için bkz. Bayraktar agç, 114.

[661] Kur'ân Kurslarında olduğu gibi Îmam-Hatip Liseleri üzerinde yapılan bilimsel çalışmalar yeterli değildir. Bu kurumların problem ve beklentileri hakkında geniş çaplı bir araştırmanın yapılmadığını söyleyebiliriz. Bugüne kadar yapılan çalışmalar ise, İmam-Hatip Liselerine lokal olarak yaklaşılan birkaç seminer çalışması ve makaleden öteye geçmemiştir. (Bu çalışmalar İzzet Er tarafından Samsun, Terme ve Alaçam İmam-Hatip Liseleri Öğrencilerine ve Samsun İHL öğrenci ailelerine uygulanan anketlerin değerlendirildiği doktora seminer çalışmalarıdır. (Samsun 1982) Bu seminer çalışmalarının yaraşıra Mustafa Öcal tarafından, bu kurumların problem ve beklentilerini belirleyen anketli çalışmalar da yapılmıştır. Makale olarak da yayınlanan bu çalışmalardan araştırmamızda önemli ölçüde istifade edilmiştir. Bunlar: "Müdürlerine Göre İmam-Hatip Liseleri (Din Öğretimi Dergisi sy.. 30. s, 36..); "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ve İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenleri Hizmetiçi Eğitim Kursları Hakkında Bazı Tesbitler ve Teklifler" (Diyanet Dergisi 1986 XXII.l; İmam-Hatip Liselerinin tarihî yönüyle alakalı başka çalışmalar için bkz. Öcal, M;"Kütahya (eski) İmam-Hatip Mektebi Mezunlarından Ebezade Şerif Ahmed Efendi ile Bir Mülakat ve Bazı Belgeler (Diyanet Dergisi 1991 4,125) ve Din Eğitimi Ders Notları Bursa 1991; Bu çalışmaların yanı sıra İmam-Hatip Liselerinin tarihî gelişiminden ilgili bölümlerinde bahseden bazı eserler de vardır.Bkz. Jaschke, Gotthard; Yeni Türkiye'de İslâmlık, s. 75; Dinçer, Nahid; 1923'ten Bugüne Îmam-Hatip Okulları Meselesi, İst, 1974..;Kaya,Y.Kemal; İnsan Yetiştirme Düzenimiz. s. 84, 208-209. 310-313; Ergin, Osman; Türk Maarif Tarihi, İst, 1977; Lewis, Bemard; Modem Türkiye'nin Doğuşu, (çev. M. Kıratlı) 1970; Yavuz, Hulusi; Osmanlı Devleti ve İslâmiyet, İst, 1991 kitabı içinde “Yabancılar Gözüyle Îmam-Hatip Liseleri" s. 149-207.; Akdeniz, Sahi; Milli Eğitimimizde İmam-Hatip Okullarının Yeri ve Köy Enstitüleri, İst.1971. Bilgin, Beyza; Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri, Ank.1980; Ayrıca bu okullar hakkında bazı sübjektif çalışmalar da yapılmıştır. Örnek olarak bkz. Baloğlu. Zekai; Türkiye'de Eğitim 1990.

[662] Bkz. Grafik- M.

[663] bkz. Tablo- 33.

[664] Kızların genellikle şehir çocuğu olmaları, ailelerin yanında kalmaları, dışarıyla ilgilerinin azlığı, onurlarına düşkün olduğu, başarısızlığı hazmedememeleri, rekabet duygularının yüksek oluşu...gibi sebepler zikredilmektedir. Bkz. Öcal, Müdürlerine göre....s. 53

[665] bkz.Tablo- 34.

[666] Öğrenciler bu seçeneğe şunları yazmışlardır: "O hocanın dersine daha çok ilgi duydum ve halâ da duymaktayım" "Not ile mükâfat beni şaşırttı. Güzel sözler söyleseydiler daha iyi olurdu" "Bazen not için riyakarlığa düştüm diyebilirim" "Not için çalışma zihniyetini kafamıza yerleştirdiler. Bunun da bir faydası olmadı" "Derslere karşı ilgim arttı ve daha çok eğilim göstermeye çalışıyorum "Notumun artmasından dolayı daha çok çalıştım" "Hediye olarak verilen dinî kitaplar ve romanlar benim iyi bir okuyucu olmamı sağladı"

[667] Bkz. Grafik- N.

[668] Bkz. Tablo- 35.

[669] bkz.Tablo- 35.

[670] bkz. grafik- N.

[671] Bkz. grafik- O.

[672] Bkz. Tablo- 36.

[673] Cezalandırma ile çevre arasındaki bağıntı konusunda Yörükoğlu, kırsal bölgelerde okullarda ceza verilmesinin daha fazla görüldüğünü belirtmektedir. Bkz. Yörükoğlu. Gençlik Çağı, s. 174.

[674] bkz. Tablo- 1

[675] bkz. ek Tablo- 5.

[676] bkz. ek Tablo- 5.

[677] bkz.Tablo- 2.

[678] Bkz.Tablo- 37.

[679] Bkz. Grafik- P.

[680] Bkz. Tablo- 38.

[681] Ergenlik çağının birtakım özellikleri için bkz. Semin, Gençlik Psikolojisi, s. 87, 91, 126; Özbaydar, age, s. 57; Clark W.H. "Ergenlik ve Gençlik Çağında Din" (Çev. M. Dağ) Eğitim Hareketleri Dergisi, s. 256-257. XXII.14,15,16; Hökelekli, ag. tez, s. 58,65-68.; Yörükoğlu, Gençlik Çağı, s. 28 vd, 169 vd. Jersıld. age, s. 292-293. Ayrıca bu çağlarda gençler arasında görülen dinî ve ahlakî tipler konusunda bkz. Öcal, age, s. 145-147.

[682] bkz. Tablo- 37.

[683] krş. Grafik- P.

[684] Her iki görüşün de Kur'ân ve Sünnette örneklerini bulmak kabildir. Ancak cezaların açıktan uygulanmasını emreden âyetlere bakıldığında bunların toplum ve fert için oldukça zararlı olan suçlar (zina, hırsızlık, adam öldürme gibi) oldukları görülecektir. Bu nedenle, öğrencilere uygulanacak cezaların gizli olarak verilmesi görüşünün daha doğru olacağı kanaatindeyiz. İslâm'da hataları örtmek bir fazilet olduğuna göre, öğrencinin diğer arkadaşları önünde cezalandırılması bu prensibe aykırıdır denilebilir. Öte yandan gerek Hz. Peygamber'in uygulaması (bkz. Canan, age, s. 277) gerekse İslam eğitimcilerinden Gazâlî, Îbnu'1-Hâcc, Taşköprîzâde, İbrahim Hakkı da cezanın gizlice verilmesinin doğru olacağını ifade etmektedirler. Bkz. İslâm Eğitimcileri, (yukarı, s. 101.)

[685] Geniş bilgi için bkz. Yörükoğlu, Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, s. 134. Başaran, age, s. 208.

Geniş bilgi için bkz. Yörükoğlu, Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, s. 134. Başaran, age, s. 208.

[686] Bkz. tablo- 39.

[687] Bkz. Aytuna. age. s. 257. vd.

[688] Öcal, age, s. 192.

[689] Bu görüştekiler genellikle müdür yardımcılığı da yapan öğretmenlerdir.

[690] Bkz. Öcal. age, s. 178-186.

[691] Konunun başında iki başlık halinde ortaya konulan disiplinsizlik sebepleri ilgili kaynakta şu alt başlıklar halinde ele alınarak açıklanmaktadır: "Zekâ gerilikleri ve ruhsal bozukluklar; aile geçimsizlikleri; yasaklar ve baskılar; ilgisiz büyümüş olmak; çocukluğunu yaşayamamak; başka çocuklarla kıyaslanmak; tek çocuk olmak; aileden uzakta olmak; istemediği okula gönderilmek; fizikî kusurlar; itibarlı aile çocuğu olmak; zenginlik-fakirlik; arkadaşlıklar ve arkadaş grupları; sosyal terbiye noksanlığı, kitle iletişim araçları." Bu faktörler yanında okul binaları ve yöneticilerden kaynaklanan sebepler hakkında da geniş bilgi için bkz. Öcal, age, 278-286.

[692] Bkz. Öcal, age, s. 190-191; Bayraklı, age, 3.159, 181; Bayraktar, age, s. 249.251.

[693] bkz. tablo- 38.

[694] Bu konuda geniş bilgi için bkz. Öcal, s. 187-192.

[695] Bkz. Tablo- 40.

[696] bkz.Grafik- L.

[697] Bununla birlikte görüşlerini aldığımız bazı öğretmenlerin, çevrelerinde bu yönde yardımcı olabilecek kişiler tesbit ederek derslerde başarılı oları öğrencilere hediye edilmek üzere kitap, kalem, kaset vb. hediyeleri bu kişilere satın aldırarak öğrencileri yeri geldiğinde bunlarla ödüllendirdiklerini de burada hatırlatabiliriz.

[698] bkz. Tablo- 38 ve yorumu.

[699] Bu konuda öğrencilerin yazdıkları ifadelerden bazı ilginç örnekler vermek istiyoruz: "Öğretmenin sözleriyle davranışları birbirini tutmalıdır. Sınıfta başka, dışarıda başka, davranan öğretmen inandırıcı olamaz." "Meslek dersi hocalarımızın devamlı olarak bağırmaları ve asık suratlı oluşları yüzünden derslerden soğuyoruz. Öğrencinin karşısına "mahkeme duvarı" gibi çıkıyorlar, ümitsizliğe düşüyoruz." "Öğretmen sınıfa bağırarak değil selam vererek girmelidir (!)" "Meslek dersi hocalarından "havalı" olanlarının yok edilmesi lazımdır. Diğer hocalardan gördüğümüz hoşgörüyü onlardan görmüyoruz." "Arada eğer samimiyet varsa dayağa da disipline de gerek kalmaz."

[700] "Hoca elinde sopa ile dolaşmamalı, her iki sözünden biri "döverim" olmamalıdır", "Bir öğrenci hiçbir zaman arkadaşlarının yanında azarlanmamalı, küçük düşürülmemelidir. Böyle davranan öğretmenlerin isteklerinin tam tersini yapıyoruz."*Kolaylaştırınız, güçleştirmeyiniz*...hadisini unutmamalıyız."Genç hocalarımız hoşgörüyle davranıyorlar. Fakat ihtiyar hocalarımız bunun öğrenciyi şımartacağını söylüyorlar. Ben buna inanmıyorum." "Öğrenci psikolojisi iyi bilinmelidir. Bence bu okullarda suç işleyeni bir kenara itmemek gerekir. Bu suçu niçin ve neden işlediğini araştırmak gerekir. Çünkü suç işleyen, suçu bir nedeni olmasa işlemez. Oda bizim kardeşimiz, onun sorunlarını araştırıp yardım etmeliyiz. Yani onu kötü olarak görmemeliyiz. Böyle yapmakla o kimseyi iyi olarak kazanmış oluruz."

[701] Özellikle ortam müsait olmalıdır. Şöyle ki bir sınıfta 18-19 yaşlardaki öğrenciler bir sırada üç kişi oturuyorlarsa bu tabii ki öğrenciyi bunaltacaktır." "Küçük bir sırada dört kişinin oturduğu sınıflar var. Bir sınıfta 50 kişi oluyor. Böyle olunca da hiçbirşey anlaşılmıyor. Sanki devletin üvey evlatlarıyız","Son sınıftayım daha bir kez bile hutbeye çıkmadım.","Öğrencinin ailesi ile ilişki kurulmalı ve öğrencinin okulda gördüğü din eğitimini unutmaması için yaz tatilinde tekrar imkan hazırlanmalı ve eğitim biraz daha genişletilmelidir"

[702] "Öncelikle dîn eğitimini öğreten ve öğrenenler bu davaya tam manasıyla gönül vermiş olmalı, Hz. Peygamberin varisi olduklarını unutmamalıdırlar, öğrencilere öncelikle bu duygu aşılanmalıdır."

[703] Bir de meslek dersi hocalarının aşağılayıcı tavırları olmasa...

"(Not: Gruplar halinde ele alınan açıklamalar 1000 öğrenciden 682'sinin açık uçlu sorulara verdikleri cevaplardan derlenmiştir. 318 Öğrenci bu soruya herhangi bir açıklama yazmamıştır.)

[704] Disiplin sağlama konusunda geniş bilgi için Bkz. Öcal, age, 187-191.

[705] Kişilik ve karakterin kelime anlamları ve üzerinde yapılan bazı değerlendirmeler için bkz. Öcal, age, s. 50-51.

[706] Krş.Bayraklı. age; Bayraktar, age; Er, ag. çalışmalar.

[707] Bkz. 14.6.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu.

[708] Yapılan bir dizi anket çalışmaları ve sonuçları için bkz. Öcal, age, s. 44-45.

[709] Geniş bilgi için bkz. Bayraklı, age. s. 159 vd; Bayraktar, age, s. 158 vd.

[710] İlgili ayetler için bkz. Bakara: 2/44; Hud: 11/88; Saff: 61/23; Müslim. Kasame 7;

[711] Gazalî, Bidayetü'l-Hidaye, s. 36.

[712] Bkz.Kanad,P edagoji Tarihi,1, 375.

[713] Öğretmende bulunması ve bulunmaması gereken özellikler konusunda bkz. Bayraktar, age, s. 137 v6.

[714] Howard A.Reed ve görüşleri hakkında geniş bilgi için bkz. Yavuz, Hulusi; Osmanlı Devleti ve İslâmiyet, s. 168, 184.

[715] Bkz. Gökçe, Ortaöğretim....,s. 78

[716] Bkz. Disiplini Sağlamada İzlenen Metod...(yukarı, s. 267)

[717] Bkz. Bayraktar, agç, s. 119.

[718] Ankara İmam-Hatip Lisesi Öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada öğrenciler, öğretmenin kendileriyle ilgilenmelerini, problemlerini anlamaya çalışmaları ve yardıma seve seve hazır olduklarını hissettirmelerini "en çok istedikleri husus olarak belirtmişlerdir. Bkz Bilgin, Beyza; "İmam-Hatip Lisesinde Uygulama Dersleri" AÜİFD, XXI, 317. Ayrıca bu konuda bkz. Bossing-Nelson, Orta Dereceli Okullarda Öğretim, 11, 266-269; Tezcan, age, s. 127; Yörükoğlu, Gençlik Çağı, s. 157 vd.

[719] Bkz. Bayraktar, agç, s. 109.

[720] Geniş bilgi için bkz. Bayraklı, age, s. 184; Bayraktar, age, s. 141.

[721] Geniş bilgi için bkz. Canan, age, s. 148. vd.

[722] Bkz. Âl-i İmran: 3/159.

[723] Bkz. Tevbe: 9/128.

[724] Bkz. İslâm Eğitimcileri...(yukarı, s 85 vd.)

[725] Bkz. Bah Eğitim Sistemi., (yukarı, s 34 vd.)

[726] Bkz. Alexander, W. M. Halverson, Paul M.; Effective Teaching in Secondary Schools, p. 33

[727] Bkz.Türkeç, Abdil; Ortadereceli Okullardaki Öğrencilerde Görülen Disiplinsiz Davranışlar ve Bunlara Uygulanan Yaptırımlar, (yayınlanmamış Y.Lisans Tezi) s. 10.

[728] bkz. Tablo- 35.

[729] Bkz. Tezcan. age. s. 117.

[730] Bkz. Öğretmen ve Öğrencilere Göre Disiplini Sağlamanın Yolları, (yukarı, s. 271)

[731] Bkz. Jersild. A.; Gençlik Psikolojisi, s. 334.

[732] Bossing, age, II, 266; Ayrıca bkz. Alıcıgüzel, age, s. 315.

[733] bkz. Tablo- 40.

[734] Öğretmenin tutarlı bir disiplin anlayışına sahip olmasına adaletli davranması şeklinde yorumlayanlar da olmuştur. Kanad H. F. Terbiye Sosyolojisi, s. 117

[735] Bkz. Tezcan, age, s. 124, 125; Yörükoğlu, age, s. 172.

[736] Bkz. Tezcan, age, s. 117.

[737] bkz. Tablo- 34.

[738] bkz. Tablo- 37.

[739] bkz. Tablo-35.

[740] bkz. Tablo- 38.

[741] Verilen açık uçlu cevaplardaki ifadeler için bkz. yukarı, s. 255.

[742] Bkz. Öcal, Müdürlerine Göre... s. 58.

[743] Bkz. Öcal, age, s. 40-46.

[744] Bkz, Aytuna, H. A; Ortadereceli Okullarda... s. 301-305.

[745] Bkz. Öcal, Mustafa; "İmam-Hatip Liseleri Müdürlerine Göre İlahiyat Fakülteleri ve Mezunları" (tebliğ) s. 3,5

[746] bkz. tablo- 32 ve yorumu.

[747] Bayraktar, ilgili çalışmasında anket uygulanan 106 öğreticiden ancak 44 (%41.50)'ünün Kur'ân Meâli'ni baştan sona okuduğunu: öğrencilerden kendilerine meal okutulanların oranının ise ancak %2.85 düzeyinde olduğunu ifade etmektedir. Bkz. age, s. 45, 46, 57.

[748] Okulların fizikî kapasite yetersizliği yanında öğretmen ve öğreticilerin sosyo-ekonomik ve sosyal statü konusunda birtakım problemleri de sözkonusudur. Bu konuda yapılan çalışmalar için bkz. Bayraktar, age. 56-64; Köylü, Mustafa; Din Görevlilerinin Meslekî Problemleri, Ondokuz Mayıs Ün. İlahiyat Fak.Dergisi, sy. 5. s, 181-213.; Ayrıca bkz. Pekcanlı, M. Ali; Bursa İli Dahilinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenlerinin Meslekî ve Sosyo-Ekonomik Problemleri, Bursa 1988.

[749] Bkz. Başaran, age, s,. 16; Alıcıgüzel, age, s. 48. vd.

[750] Geniş bilgi için bkz. Özbek. Abdullah; Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed s.138 vd; Önkal, age, s.150 vd.; Bayraktar, age., s. 77 vd. Canan, age, s. 274 Öcal, age, s. 149, 150; Parladır. Selahaddin; Hz. Peygamber Devrindeki Eğitim Anlayış ve İşleyişi, DEÜİFD, I, 265.

[751] Bkz. Bilgin, Beyza; Türkiye'de Din Eğitimi, s.126; Öcal, age, s. 48.

[752] Bayraktar'ın çalışmasında pedagojik formasyon kazandıran eserlerin öğreticilerin %5.66'sı tarafından hiç okunmadığının belirlenmesi dikkat çekici olarak yorumlanmaktadır. Bkz. agç, s. 56; Öcal tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise müdürlerin % 38.82"sine göre İlahiyat Fakültesi mezunu öğretmenlerde pedagojik formasyon eksikliği görülmektedir. Sebepleri hakkında geniş bilgi için bkz. Öcal, agt, s. 14.

[753] Bkz. Oktay, Ayla; Ortaöğretimde... s. 77.

[754] Bilgin, age, s. 126.

[755] Bkz. İslâm Eğitimcileri (yukarı s. 86, 92, 95.)

[756] Bkz. İslâm Eğitimcileri (yukarı s. 92).

[757] Bkz. Bayraktar, age, s. 57.

[758] Disiplinleştirmede başvurulan bu metotlar hakkında geniş bilgi için bkz. Öcal, age. s. 174-177.

[759] Kur'ânî Eğitimin Özelliklerinden biri olan bu konu hakkında yaptığımız değerlendirmeler için bkz. "Kur'ân-ı Kerim" (yukarı, s.60 vd).

[760] Ahzâb: 33/21.

[761] Bkz. (yukarı, s.89 vd.).

[762] İlgili âyetlerde Hz, Peygamber'in de zaman zaman vahy meleği Cebrail tarafından uyarıldığı

görülmektedir. Bkz. Tevbe: 9/43; Abese: 80/1-2.

[763] Bu konudaki Örnekler için bkz. Canan, age, s. 294-297.

[764] Kanad age. I 303-305.

[765] Kansu, age, s. 86.

[766] Bkz. İhya, III, 167.

[767] Geniş bilgi için bkz. Bayraklı, age, s. 181; Öcal, age. s. 190.

[768] Yapılan tesbitler için bkz. Kur'ân-ı Kerim, bölümü, (yukarı, s. 59 vd.)

[769] Örnekler ve. kaynaklar için bkz. Canan, age, s. 148 vd.

[770] İbn Miskeveyh, Gazâlî ve diğerlerinin görüşleri için bkz. İslâm Eğitimcileri (yukarı, s. 88, 92.)

[771] Bkz. Batı Eğitimcileri (yukarı, s. 34).

[772] Bkz. Başaran, age, s. 236; Baymur, Feriha; Genel Psikoloji, s. 187.

[773] bkz. Grafik- J've N.

[774] bkz- Tablo- 28 ve 35.

[775] bkz. Tablo- 40.

[776] İlgili âyetler için bkz. A'râf: 7/199; Şûra: 42/40; Âl-i İmrân: 3/134.

[777] İbn Miskeveyh ve Gazâlî'nin görüşleri için bkz. İslâm Eğitimcileri, (yukarı, s. 88, 92)

[778] Kabisî (Ehvanî, age, s,135'ten naklen)

[779] Bkz. Bayraklı, age, s. 176.

[780] İlgili âyetler için bkz. Bakara: 2/275-276: Âli İmrân: 3/130: İsrâ: 17/32; Nahl: 16/94; Furkan: 25/68, 72, 73. Maîde: 5/32.

[781] Buhârî, Edeb 72.

[782] Bkz. İslâm Eğitimcileri (yukarı , s. 85, 93)

[783] Bkz. Bayraktar, age, s. 278.

[784] Geniş bilgi için bkz. Bayraktar, age, s. 247: Karch-Estabrooke, 250. Öğretim Tekniği, s. 90; Öcal. age, s. 200.

[785] Bkz. Bayraktar, age, s. 249.

[786] İlgili âyetler için bkz, A'râf: 7/62, 68, 79, 93; Tevbe: 9/91;

[787] Bu âyetlerde Hz. Lokman oğluna şu öğütlerde bulunmaktadır*: "Ey oğulcuğum! İşlediğin şey bir hardal tanesi ağırlığınca olsa da, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, Allah onu getirip meydana kor. Doğrusu Allah Latiftir, haberdardır. Ey oğulcuğum! Namazı kıl, iyiliği emret kötülüğü önle, başına gelene sabret; doğrusu bunlar azmedilmeye değer işlerdir. İnsanları küçümseyip yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme; Allah kendini beğenip övünen hiç kimseyi şüphesiz ki sevmez. Yürüyüşünde tabiî ol, sesini kıs, seslerin en çirkini merkeplerin sesidir,"* Lokman: 31/13-19.

[788] Müslim, İman 23.

[789] Bayraktar, age, s. 249

[790] Görüşleri için bkz. İslâm Eğitimcileri (yukarı, s. 85, 93)

[791] Bkz. Batı Eğitim Sistemi (yukarı, s. 35)

[792] Bkz. c. Disiplini Sağlamada İzlenen Metod... (yukarı, s. 267)

[793] Bkz. Bayraktar, agç, s. 36.

[794] bkz.Tablo- 31 ve 38.

[795] Hz.Peygamber'in bu uygulaması sefere mazeretsiz olarak katılmayan üç sahabi üzerinde oldukça etkili olmuştu. İlgili ayette şöyle buyurulmaktadır: "*Bütün genişliğine rağmen yer onlara dar gelerek nefisleri kendilerini sıkıştınp, Allah'tan başka sığınılacak kimse olmadığını anlayan savaştan geri kalmış üç kişinin tevbesini de (Allah) kabul etti. Allah tevbe ettikleri için onların tevbesini kabul etmiştir. Çünkü O, tevbeleri kabul eden merhametli olandır" (Tevbe: 9/118)*

[796] Bkz. Bayraktar, agç, s. 36

[797] agç.aynı yer.

[798] Bkz. Yörükoğlu, Gençlik Çağı, 3. 172.

[799] Bkz. İhya, I, 57.

[800] bkz. Tablo- 31 ve 38.

[801] Bkz. Bayraklı, age, s. l75.

[802] Bkz. A'raf: 7/150.

[803] bkz. Tablo- 31 38.

[804] Bayraktar tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğrencilerin %16.32'si hatalı davranışları karşısında azarlandıklarını ancak bunun kendilerini üzen davranışlar arasında yer aldığını belirtmişlerdir. Bkz. agç s. 36: Gerçekleştirilen bir başka araştırmada ise öğrenciler kendileri ile alay edilmesinden dolayı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretmenlerinden olumsuz yönde etkilendiklerini belirtmişlerdir. Bkz. Ocal Din Kültürü....s. 31.

[805] Bazı öğrencilerin bu yöndeki görüşleri için bkz. d. Öğretmen ve Öğrencilere Göre Disiplini Sağlamanın Yolları, (yukarı, s. 271)

[806] bkz.Tablo- 31 ve 38.

[807] Krş. Milli Eğitim Bakanlığı Ortadereceli Okullar Disiplin Yönetmeliği ve Kur'ân Kursları Disiplin Yönetmeliği ve Genelgelerdeki ilgili mad.

[808] bkz. Tablo- 30-37.

[809] Bkz. Yörükoğlu, Değişen Toplumda.., s. 132.

[810] Yörükoğlu. age. aynı yer.

[811] Daha çok çocuklar üzerinde yapılan bu çatışmalardan bir kaçı için bkz Bilir ve ark. agm, I,58; Zeytinoğlu-Kozlu, agm. Aile Yazıları 3, 392; Abacı ag. tez. s. 25, 33, 35.

[812] bkz. Tablo- 30-31-32.

[813] Bkz. Öğrencilerin Tekrar Yaygın Din Eğitimi Kurumlarına Gitmek... (yukarı .s. 216)

[814] bkz. Tablo- 37-38.

[815] Chi-kare değerleri ve anlamlılık dereceleri için bkz (Tablo- 31 ve 38)

[816] Örnekler için bkz. Bilgin, Eğitim Bilimi s. 119; Bayraktar. agç, s. 75

[817] Öcal tarafından 20-31 Temmuz 1987 tarihinde Îmam-Hatip Liseleri Müdürleri Eğitim Yönetimi Seminerinde uygulanan anket sonuçlarında elde edilen rakamlardır.Bu sonuçlar daha sonra "Müdürlerine Göre İmam-Hatip Liseleri" adlı makalede değerlendirilmiştir. Biz de bu makaleden referans vereceğiz.

[818] Öcal, agm, s. 39.

[819] Öcal, agm, s. 47.

[820] bkz.Tablo- l.

[821] Bkz. Başaran, age. s. 233; Pressey-Robinson, age, II, 141, 142; Aytuna. age, s. 480.287

[822] Öcal, agm, s. 54.

[823] Öcal, agm, s. 56.

[824] Öcal, agm, s. 58

[825] Bkz.Gökçe, age, s. l07.

[826] Bkz. Bayraktar, agç, s. l3; Ayrıca bkz. İstatistiklerle DİB 1990.

[827] Bayraktar, agç, s. 57.

[828] Bilgi için bkz. Hızlı. Mefail; Bursa Mahkeme Sicillerine Göre XIV-XVI Yüzyıllarda Bursa'da Medreseler (yayınlanmamış Doktora tezi) s. 205, 280, 281.

[829] Bayraktar, agç, s. 25.

[830] Bayraktar, agç, s. 53, 54; Ailenin ilgisinin önemi ve bunun eksikliğini olumsuz etkileri konusunda bkz. Abacı, ag. tez. s. 54.

[831] Bkz. Bayraktar, agç, s. 31; Bal, ag. tez, s. 36.

[832] bkz.Grafik- A.

[833] bkz.Tablo- 5.

[834] Bkz. Türker, age, s. 80 vd; Abacı, ag. Tez. s. 54.

[835] Bkz. Öcal, agm, s. 56

[836] Bkz. Bilgin, age, s. 130.

[837] İHL öğrenci ailelerinin, çocuklarını bu okula gönderiş sebepleri konusunda bkz. Er, Samsun İHL Öğrenci Ailelerinin.... s. 22 vd.

[838] bkz.Tablo- 7.

[839] Krş. Orta Dereceli Okullar Disiplin Yönetmeliği....

[840] Berktin, C. Tahir; Problemli Çocuklar.....s. 240.

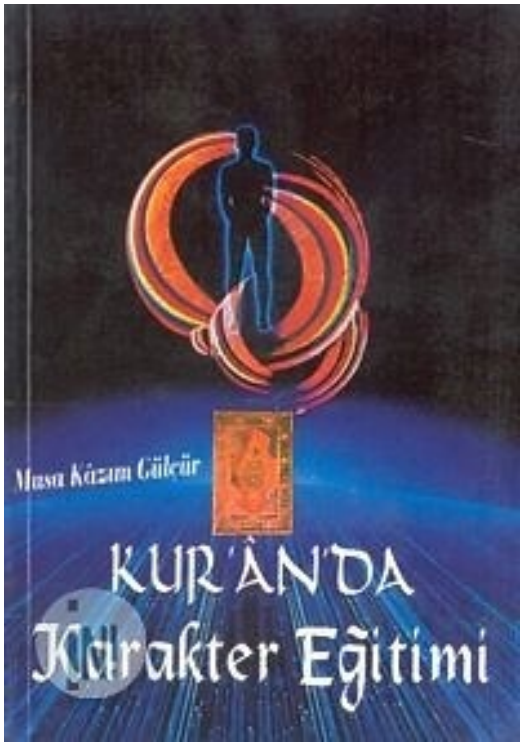
Musa Kâzım Gülcür
KUR'ÂN'DA
Karakter Eğitimi

KUR'AN'DA KARAKTER EĞİTİMİ
Takdim
Önsöz
EĞİTİM VE KARAKTER EĞİTİMİ
1. Eğitimin Tarifi
2. “Karakter” Kelimesi
3. Karakter Değişmez midir?
4. “Karakter-Şahsiyet” Kelimelerinin Mukayesesi
5. Karakter Egitimi
1- KUR'AN'DA İNSANIN TEMEL KARAKTERLERİ
1. Kuranın İnsana Bakış Açısı
A. Bozgunculuk
B. Nankörlük
C. Zulüm
D. Cahillik
E. Zarara Uğradığında Duaya Yönelmesi
F. Rahmet Alındığında “Yeûs”, Nimet Verildiğinde de “Fahur” Olmaması
G. İnsanın Hırslı, Sızlanıcı Ve Cimri Olması
H. İnsanın Aceleci Olması
İ. Zayıf Yaratılışlı Olması
J. Mucadaleci Olması
2. Kur’ân’ın İnsandaki Temel Karakterleri Eğitimi
2- İNSANDAKİ TEMEL KARAKTERLERİ EĞİTMEK İÇİN KUR'AN'DA KULLANILAN
METODLAR
1. Metod Kavramı
2. Kur’an’da Genel Eğitim Ve Öğretim Metodları
A. Örnek Yolu İle Eğitim
1. Gizli Ve Kapalı Tarafının Olmaması
2. Kamil Ve Mükemmel Oluş
B. Kıssa Yolu İle Eğitim
C. Öğüt Yolu İle Eğitim
D. Tergîb-Terhîb (Teşvik Ve Sakındırma) Yolu İle Eğitim
Sonuç
Bibliyografya
Ana Kaynaklar

KUR'AN'DA KARAKTER EĞİTİMİ

Takdim

İnsanın insanî çizgide pervaz etmesi, bütün güzelliklerin “olmazsa olmaz” şartıdır. Bu çizgiye baş koymuş insanlar, mutluluklar yüklenip gelirler. Gayr-i insanî çizgide efor tüketmek ise, iğrenç ve ifrit düşüncelerin varlık sebebi olur her zaman.

Son üçyüz yıldır, sa'y ve gayretler bu ikinci çizgide tüketildi. İnsanlar, iğrenç ve ifrit düşüncelere kurban gitti. Eşref-i mahluk olan insan kobay oldu bu gayr-i insanî yapılanmalara, îğfal edildi insan; bakışına, kalbine, ruhuna, vicdanına karalar çalındı. Binbir kötülüğün otağı oldu ve bela kesildi varlık dünyasında...

O bütünüyle kirlenmiş ve tüketilmişti. Karalar içerisinde karakter bozgununu yaşıyordu. Bundan sonraki tavrı da kendisine gelip dayanmış bozgunu, kendisini çevreleyen herşeye sıçratmak olmuştu. Böylelikle o, ışığa düşman bir mahzende yol alıyordu artık.

Neticede, içerisinde insaniliğin katledildiği, güzelliklerin salya ve tükürüklere boğulduğu, sevginin çok uzaklara kovulduğu; kan, irin ve nefretin yükselen değer olup prim yaptığı; kavganın alkışlandığı, dostluğun mitolojileştiği dramlar yaşandı ve yaşanıyor.

İnsandan beklenen bu değildi; varoluş sebebi de daha güzel şeylerdi. Fakat ilk önce o ihanete uğramış ve sonra ihanet etmeye başlamıştı. İnsana ihanet edenlerin eseridir bugünkü kirliliğe ve karalara bürünmüş insan tipi. İnkâr eksenli düşünceler içerisinde insanı yoğuran felsefik ekollerdir bugünkü dramların mümessilleri...

Zira insan karihasından doğmuş diğer sistemler, insanın yakasını bırakmayan acz, fakr ve nakstan kurtulamazlar. Sahiplerinin karalığını ve kirliliğini taşırlar üzerinde. Zamana yenilmektir onları bekleyen. Mevsimleri aşamazlar; bir tümsekte takılıp kalmaktır onların sonu. İnsanın özüne seslenmemek veya özünü seslendirmemektir en büyük handikapları.

Bunlar sebebiyle cehennemi görmeden dünyası cehennem olmuştur insanın. İçinde rahat edeceği ve kabulleneceği bir dünya değildir bu ve Allah da razı değil buna.

0 halde bu aşılmalı. Peki, nasıl aşılacak?

Ortada bir gerçek var ki, o da şu: Mevcut durumu şekillendiren insan tipiyle, içinde binbir güzelliğin gökkuşağılaşıp insanın yoluna çiçek serpen bir dünyanın

kurulamayacağı. İnsanın insanîleştiği ve bütün tonlarıyla özündeki gerçeği seslendirdiği bir vetire başlatılmalı vaktin bağrında. İnsanın özüne ve Allah'a dönüş hareketi olmalı bu. Tarihi yanılgıların kirliliğini atmalı üzerinden insan. Tevbenin berraklığını taşımalı üzerine. Bakışı, vicdanı, aklı ve adımlarını tevbeyle yıkamalı. Secdeye koymalı başını ve içindeki kir tortularını gözyaşlarıyla dışarı atmalı. Kendi ovasına içindeki dağlan aşarak varmalı. Yeniden hürriyete uzanmalı elleri; ubudiyet toprağında kök salan fidan olmalı ve sonra meyveye durmalı.

Bütün varlık âlemi bu insanı bekliyor; yadellerde tükenmiş insanın kendi toprağına ve varoluş ideasına el uzatmasını istiyor. Dillerdeki dua, yüreklerdeki umut, dizlerdeki fer ve dimağlardaki umuttur bu. İnsanlığın şarkısı, varlığın türküsüdür Allah'a kul olma şuuru içerisinde hayat dantelasını örmeyi sevda bilmiş insan.

Bu insanın gelişiyle, bahar da gelecek. Zaman bahar kuşanacak ve çiçekler açacak yeni günlerin sabahında. Horozlar, bir başka ötecek, güneşler bir başka doğacak. Pencere ve kapılar yeni bir dünyaya açılacak, sokak taşları bir başka huzur duyacak; yeni insanın ağırlığını üzerinde hissedince. Sulara doyum olmayacak, kuru ekmeğin tadı başkalaşacak sedir sohbetlerinde umutlar devşirilecek dostluklar kemer kuşanacak, meralar bereketlenecek ve koyunların melemesinde yeni iklimden izler taşınacak. Çocuklar dünü dinleyecek, bugünü yüklenecek ve yarınlara uzanacaklar. Bugünler yarınları devşirecek; yarınlar meyva olacak bugünün dallarında.

İnsan, bütünüyle Kur'ân'a açılınca ve herşeyiyle ona teslim olunca olacak bütün bunlar. Kur'ân'ın sayfaları arasında özüne dönünce yitirdiklerine kavuşacak. O, tarihin mahzeninde küf bağlamış ve yaşama şanslarını kaybetmiş seslere sırt dönüp kulak kapatmak suretiyle ve Kur'ân'ın çağrısını bütün tonlarıyla içinde seslendirmekle yeniden dirilecek. İnsan, Kur'ân'ın menbaından beslenince kendisi olacak ve kendisi olunca da herşey aslına dönecek. İnsanın handikapıdır kendisi olmayıp başkalaşmak. Kur'ân'ın ışığında, bu handikap aşılacak.

İşte, “Kur'ân'da Karakter Eğitimi”, insanın yoluna Kur'ân'dan ışıklar serpen bir kitap. İnsanın temel karakterleri ve eğitimi mevzuu Kur'ânî ölçüler perspektifinde ele alınmış. Siz bu kitapta, Kur'ân'ın insan gerçeğine bakışını göreceksiniz. Kendinizi bulacaksınız diğer bir ifadeyle.

Kitap, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Kur'ân'da insanı doğrudan doğruya niteleyen âyetler ele alınarak Kur'ân'ın insana mücerred bakış açısı incelenmiş ve tanıtılmıştır. Ancak bununla yetinilmemiş, Kur'ân'ın insandaki menfî karakter yapısını nasıl

düzeltmeye çalıştığı da misaller verilerek izah edilmiştir.
İkinci bölümde ise, Kur'ân'ın insanı eğitmede kullandığı metodlar etraflıca ortaya konmaya çalışılmıştır.
İstifade edilmesi temennisiyle... Işık Yayınları[1]

Önsöz

“Kur'ön” kelimesi, bilindiği gibi lügatte “okuma” kelimesi ile eş anlamlıdır. Ama daha sonraları Hz. Muhammed'e (sav) indirilen i'cazlı kitaba has bir alem olmuştur. “Kur'ân” kelimesini “okuma” kelimesinden daha başka kelimelere, mesela; “toplama, yakın olma, işaret vb.” kelimelere bağlamaya çalışanların delilleri oldukça zayıf ve tekellüflüdür.
Kur'ân bir hidayet ve irşad kitabıdır. Dolayısıyla bu konulardan bahseder. Diğer bütün ilimler ise Kur'ân'la, ya hidayet veya irşad veyahut da Kur'ânî noktadan ilgilidir. Ancak matematik, fizik, kimya, astronomi, ekonomi, sosyoloji ve psikoloji gibi kevnî ilimlere gelince bunlar Kur'ân ilimlerinden sayılmazlar. Çünkü Kur'ân, mesela matematiği ve onun kanunlarını açıklamak için inmemiştir. Aynı şekilde matematik ilmi de Kur'ân ayetlerinin açıklanması, yorumlanması vazifesini üstlenmemiştir. Diğer ilimler için de söz konusu durum aynıdır. Bununla beraber Kur'ân, kaniattan istifade edip faydalanmamızı tavsiye eder. Dolayısıyla, insan karakteri ve onun terbiyesine dair yazılmış kitaplar diyebiliriz ki terbiye konusunda Kur'ân kadar başarılı olamamışlar, insan psikolojisini derinden anladığını zannedenler de Kur'ân kadar insan karakter ve ruh yapısını bilememişlerdir. Çünkü Kur'ân, bizzat insan da dahil bütün mevcudatın yaratıcısı ve mevcudatı en iyi bilen tarafından vaz'edilmiş bir kitaptır. Mülk sûresinin 14. âyeti, bu iddiamıza çok açık bir delildir: *“Allah yarattığım bilmez mi? O, bilgisi herşeyin içine geçen, herşeyi haber alandır”*. Âyette de ifade edildiği gibi Allah, insanları hem madde hem de manaları itibariyle en iyi şekilde bilir. Bilen kişi yani Allah ise, insanı doğruya varacak şekilde, şayet ruh ve karakter yapısında yanlışlıklar, inhiraflar meydana geliyorsa düzeltme, yani eğitme ve istenilen şekli alma yolunda ona birtakım reçeteler sunacaktır.
İşte Kur'ân'm insan karakterini eğitme konusu bu araştırmamızda üzerinde en çok durulan husus olacaktır. Çünkü Kur'ân bize göre insanları tamamen tabiî,

fıtrî şartlar altında ve bugünün psikoloji ilminin ulaşabilmiş olduğu pedagojik esaslar dahilinde eğitmiştir ve eğitmektedir diyebiliriz.
Kitabımız bir giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, “Eğitim” ve “Karakter” konuları üzerinde genel bir değerlendirme yapılmıştır.
I. Bölümde Kur'ân'da insanı direkt bir şekilde niteleyen âyetler ele alınarak Kur'ân'ın insana mücerred bakış açısı incelenmiş ve tanıtılmıştır. Ancak bununla yetinilmemiş, Kur'ân'ın insandaki menfî karakter yapısını nasıl düzeltmeye çalıştığı da misaller verilerek izah edilmiştir.
II. Bölümde ise Kur'ân'ın insanı eğitmede kullandığı metodlar etraflıca ortaya konmaya çalışılmıştır.
Söz konusu tezin hazırlanmasında en çok emeği geçen Danışman Hocam Sayın Doç. Dr. Abdullah Özbek'e, ayrıca, eserin dizgi ve tashihi konusunda yakın alakalarını gördüğüm Teknik Servis'in değerli elemanlarına ve özellikle Sayın Fehmi Çalışkan’a yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Musa Kazım Gülçür

EĞİTİM VE KARAKTER EĞİTİMİ

1. Eğitimin Tarifi

Cemiyetlerin tekâmülü ile beraber insanlık, maddî ve manevî bilimler alanında hem sayı hem de keyfiyet açısından büyük bir patlama ile karşı karşıya kalmıştır. İçinde bulunduğumuz çağda ise “eğitim” problemi kendisinin eksikliğini azamî ölçüde hissetirdiğinden, günümüz intelijansiyasi bu hususa daha fazla ehemmiyet atfetmek durumunda kalmıştır. Bu nedenle belli sistemler ve kuramlar haünde devamlı gelişen eğitim fenomeni bugün için kendi ilkelerinden faydalanacak olgunluğa ermiştir kanaatindeyiz.
Bilindiği gibi eğitim faaliyetlerinde insan daima merkez plandadır. Vakıa insanoğlu artık hayvanları dahi eğitmektedir ama bu husus eğitimde insan merkeziyetçiliğini menfi bir tarzda etkileyebilecek bir olay değildir. Çünkü insan, doğuştan ne bedenî ne de manevî güçlerini en iyi şekilde kullanabilecek bir kapasitededir. Dolayısıyla İnsana yönelik terbiyevî faaliyetler onun bu eksik yönünü tamamlamaktadır.
“İnsan, hazır olmayan ham kabiliyetlerle dünyaya geldiği için, hayatının sonuna kadar bir öğrenci, bir çırak olarak kalıyor. Bunun için insanın eğitime, eğitilmeye ihtiyacı vardır”.[2]
İnsan ancak eğitim sayesinde insan olabilir; insan, eğitimin meydana

getirdiğinden başka birşey değildir.[3]
İnsan, kendi kabiliyetlerini kendi kendine geliştirme yeteneğine sahip değildir. Onların gelişmesi için eğitime muhtaçtır.
Çünkü kabiliyetler öğrenimle gelişir. İnsan bu yönü ile başkalarına her zaman için muhtaçtır. İşte eğitim bu ihtiyaçta temelini kurar. "O, öğrenmesinde daima bir çırak olarak kalır. Bunun için insan, hayatının sonuna kadar öğrenmek, kendisinin ve başkalarının tecrübelerini toplamak, onları değerlendirmek, onlardan faydalanmak zorunda olan bir varlıktır".[4]
İnsan, hedef seçiminde, ne gibi bir tutum ve davranış sergilemesi gerektiği vb. gibi amaçların en iyi ve en güzel şekilde tesbttinde eğitimin destek ve yardımına muhtaçtır. "İnsanın, varması gereken gayeye ulaşabilmesi için, önce bu gayenin idesini aramalı, sonra da kendi eğitiminin bir kavramını meydana getirmelidir; çünkü her ikisi de henüz ona verilmemiştir. Gerçi insanlıkta birçok çekirdekler vardır... Bizim vazifemiz ise insanın varması gereken gayeye ulaşması için, insandaki tabiî kabiliyetleri geliştirmek olmalıdır.[5]
İnsandaki kabiliyetlerin hep birlikte gelişebilmesi için eğitime ihtiyaç vardır. Ancak "eğitim, herhangi bir karakter istidadında, istediğini yapan bir faaliyet değildir. Terbiye [6], ancak doğuştan olan kabiliyetlerin tekamülüne ve gelişimine tesir yapabilir. Terbiye ilmi, bu tesirlerin prensiplerini ve kaidelerini tesbit etmekle mükelleftir. Bu tesir sayesinde, istidatların veya istidat gruplarının intizamlı bir birlik halinde çalışması sağlanır. Yani istidatları aynı şartlar altında her vakit önceden tayin edilebilen bir istikamette faaliyete geçer, lakin bu tesirin ruhî fonksiyonlarda gittikçe çoğalan başarılı bir ahenge ulaşması doğrudan doğruya karakter istidadına ve bunun gruplaşma şekline bağlıdır. Terbiyenin yapabileceği şey, bilhassa çocuğun çevresini düzeltmektir. Bu sayede yavaş yavaş serpilen ve gelişen istidatlar, arzu edilen birlik ve ahenk için müsait şartları kazanmış olur".[7]
Eğitim, süreç bakımından da tanımlanır. Zira eğitim bir anda gerçekleşemez. İnsan tabiatı buna müsait değildir. Öyle ise eğitim, insan açısından bakıp tamamlanınca; "bir şeyi kademe kademe, tedriç ile kemaline eriştirmektir."[8]
Eğitimin tarifi için insan daima merkeze alınmalıdır. Mamafih burada yeri gelmişken "İslâmî eğitim" kavramı üzerinde de biraz durmamız gerektiği kanaatindeyiz.
İslâmî literatürde "eğitim" kelimesi, daha önce de bir vesile ile işaret ettiğimiz gibi çoğunlukla "terbiye" kelimesi ile karşılanmaktadır. Terbiye ile eğitim

kavramları sahip oldukları anlam açısından birbirlerine çok benzemekle beraber, eğitimin belli bir metoda bağlı olması onu terbiyeden ayırmaktadır.
“Terbiye” kelimesi Arapça “ “ (rabâ: yerbû) kökünden olup şu manalara delalet eder: “Bir şeyin ıslahı ve bunun devamını temin etmek, bir şeye sarılma ve ona devam etmek, bir şeye eklemek.” [9] Elmalılı Hamdi Yazır da “Rab” kelimesinin “terbiye” manasına geldiğini belirtiyor. [10] “İslâmî eğitim, insanın hayatında takip edeceği yolu, nazari olarak çizip hayata uygulamak, nasıl hareket edileceğini göstermektir. Bu manada “Rab”, yaratanın yarattığına doğru yolu göstermesi (irşad, ihda) demektir: *“Firavun şöyle dedi: O halde sizin Habbiniz kimdir, ey Musa? Musa: Bizim Rabbimiz, herşeye suret ve şeklini veren, sonra da yolu gösterendir, dedi.”*[11]
“Eğitim” kelimesi üzerindeki bu genel mülahazalardan sonra şimdi de”karakter eğitimi” ve dolayısıyla “karakter” kelimesi ile bunların Türkçemizdeki karşılıklarının bir değerlendirmesini yapmak istiyoruz. [12]

2. “Karakter” Kelimesi

Kitabımızda devamlı olarak “karakter” kelimesini kullanmamızın sebebi, bu kelimenin dilimizde yerleşmiş bir kavram olmasından dolayıdır. Bu kelimeyi karşılayabilecek diğer kelimeler daha az sıklıkla kullanılmaktadır. “Karakter” kelimesi Fransızca asıllı olup lügatlerde: “Bir bireyin kişiliğini oluşturan ve çevresine gösterdiği tepkileri belirleyen sürekli, duygusal niteliklerin tümü” [13] ne verilen addır. Bu kelime dilimizde genelde “tabiat” kelimesi ile karşılanmaktadır. “Tabiat” kelimesi ise: “Bir varlığı, bir şeyi belirleyen özelliklerin tümü” [14], “Bir şeyin ulaştığı ve kapandığı son nokta , “Bir kimsenin temel kişiliğini oluşturan özellikler, eğilimler bütünü, huy, karakter” [15] şekillerinde açıklanmaktadır. Ayrıca görüldüğü üzere “karakter” kelimesi “seciye” ve “huy” gibi kelimelerle de karşılanmaktadır. “Seciye” kelimesi “tabiat, huy, yaratılış anlamlarına gelip Fransızca “caractere” kelimesi karşılığıdır.” [16] “Huy” kelimesi ise “farsça asıllı olup; yaratılıştan gelen özellik, tabiat, mizaç; sürekli yenilendiği için vazgeçilemez bir durum almış alışkanlık” [17] anlamlarına gelmektedir. Bu son tarifimizde bu defa da “tabiat” kelimesi “mizaç”la özdeşleştirilmektedir. “Mizaç” kelimesi ise Arapça kökenli bir kelime olup “manevî niteliklerin, eğilimlerin tümü” [18] anlamına

gelmektedir. Bu kelimenin anlamını Arapça bir sözlükten vermememizin sebebi, kelimenin yapı itibariyle Arap dilinde Türkçemizdeki gibi bir mana almamış bulunmasından dolayıdır. Türk Dil Kurumu'nun yayınlamış olduğu Türkçe Sözlük'te de “seciye” kelimesi karşılığında “karakter” kelimesi verilmekte ve “karakter” kelimesine ait olan açıklamada da; bu kelimenin Yunanca asıllı olduğu ve “bir şeyi benzerlerinden ayırt etmeye yarayan temel özellik, seciye” [19] anlamına geldiği belirtilmektedir.

Bütün bu lügavî izahlardan şunu anlıyoruz ki, Kur'ân-ı Kerîm'de insanı niteleyici temel özelliklerin “karakter” kelimesi ile karşılanması hiç de yanlış olmamaktadır. Ancak burada “karakter” kelimesi üzerindeki mütalaiarımız henüz sona ermiş değildir. Bundan sonraki kısımlarda da “karakter” kelimesinin biraz da ıstılahı denilebilecek anlamlarına ve bu arada “karakter-şahsiyet” terimlerinin birbirleri ile olan yakınlığı-uzakhğı konularına dikkat çekmek istiyoruz.

Grolier Universal Ansiklopedisinde “karakter” kavramı hakkında şu mütalalara rastlıyoruz:

“Karakter, şahsın ahlâkî prensiblere bağlılığının meydana getirdiği bir tezahürdür. “Şu kimse iyi kraktere sahiptir” cümlesi onun doğru ve düzenli bir kişi olduğunu belirtir. Yine “iyi karakter” cümlesi, çoğu zaman sebat, azim ve kararlılığı belirtmede kullanılır. Psikologlar, karakterin, kişiliği belirleyen merkezî bir görüş açısı mı yoksa bir şahsın ortaya koyduğu belli birtakım spesifik huylar mı olduğu konusunda ayrılık içerisindedirler. Genel kullanım ve deneyim, birinci görüşe ağırlık kazandırmaktadır. Mesela, bir kimse devamlı olarak camiye gidiyorsa, bu kişinin diğerleri ile olan ilişki ve davranışlarında dürüst olduğu kabul edilir. “[20] Buradan da anlaşılabileceği üzere karakter hem iyi hem de kötü tandanslı olabilmektedir. Ancak umumî kullanımda daima karakterin olumlu yönü kastedilmektedir. Halbuki karakter, “ruhta iyice yerleşen prensipler vasıtasıyla her irade fiilinin kesin ve muayyen olması üzerine ruhun istikrar kazanmış halidir.” [21] Bu istikrar daha önce işaret ettiğimiz müsbet ya da menfî yönde olabilir. Şayet karakter menfî tarzda istikrar kazanmışsa bu, o kişinin olumsuz ve gayr-ı ahlâkî şahsiyetini ortaya koyar ki bu duruma Türkçemizde galat-ı meşhur nevinden “karaktersiz şahsiyet” denir. Halbuki bu şahıs karaktersizlik sıfatından öte “kötü karakter” sergilemektedir. Ancak ruhun istikrar kazanmış olduğu “prensipler, zamanın ve cemaatın ahlâk prensipleriyle uygunluk teşkil ederse işte o zaman karakter, ahlâklılık vasıfmı taşır ki bu, aynı zamanda kıymet ifade eden bir kavram olur.”[22] Yani, ahlâkî karakter kavra-

mında çevreye karşı hususî bir vaziyet alma vardır diyoruz.
Ferdin karakter yapısı “kendi içinde ahenkli, vahdetli, tek bir istikamete yöneltilmiş bir hayat şeklidir,” [23] Ancak “psikolojik araştırmalar, insanların bazı durumlarda dürüst olurlarken daha başka birtakım Özel durumlarda ise dürüst olmayabildikleri fikrini ileri sürmektedirler. Mesela, bir şahıs, çevresi ve arkadaşları ile dürüst olurken vergi konusunda dürüst olmayabilmektedir.” [24]
Buna göre, böyle bir şahsın karakteri de kendisinde zıtlıkları barındırabilen bir karakter yapısıdır diyebiliriz. Gerçi misalimizdeki vergi konusunda dürüst olmayan şahıs bu hali ile bir tutum-davranış sergilemektedir. Ama bizler, bir insanın davranışlarına veya tutumuna bakarak onun karakteri ya da ruhî kıymeti hakkında bir değerlendirme veya hükümde bulunabilir miyiz? “Bir dinamo makinesinin dönmesi/hareketi elektrik cereyanının bir unsuru sayılmadığı gibi, hareketler de ruhî durumun, daha doğrusu ruhun kıymet şeklinin bir unsuru sayılmaz.” [25] Çünkü “hareketler bazan gerçek ruhî durumun hakiki hüviyetini (mahiyetini) bile göstermeyebilir. Öyle terbiye metotları vardır ki pek erken başladığı, devamlı ve müstekar olarak tatbik edildiği takdirde bazı insanlarda, bilhassa irade bakımından istidadı zayıf olanlarda birtakım alışkanlıklar meydana getirebilir.” [26]

3. Karakter Değişmez midir?

Karakter değişmez midir; karakterin şekillenmesinde veya değişimlerinde bir hürlük ve dolayısıyla bir sorumluluk payımız var mıdır?
Deneyler, insandaki doğuştan karakteri az veya çok ama sürekli olarak gizleyen ve iten sonradan edinilmiş bir karakterin ortaya çıktığını göstermektedir. Ama bu sonradan edinilmiş karakterin devamlı etkisiyle doğuştan gelen karakter tamamen ortadan kalkabilir mi? Kalkması az rastlanabilir olmakla beraber tamamen imkansız bir durum da değildir.
Normal bir kimsenin, kendi karakterini yeterince enerjik bir irade çabasıyla değiştirme gücüne gelince, bu durum varlığı inkar edilmeyen bir gerçektir. Bunun içindir ki, psikolojik ve manevî hayatı durmadan değişir, gelişir ve hatta sonsuz bir şekilde ilerleyebilir.[27]
Ayrıca muayyen bir ölçüde muhitin ve yaşama şartlarının değişmesini, fertteki statü değişikliklerinin vb. durumlarının da karakter üzerinde doğrudan doğruya ve en tesirli neticeler meydana getirebileceğini önemle belirtmek lazımdır. [28]

Memur olarak yaşam sürdürmekte iken amir konumuna yükselen, fakir iken zenginliğe kavuşan veya bunların aksine amir iken memur, zengin iken fakir duruma düşen kişilerdeki davranış/tutum değişiklikleri, hep muhitin ve yaşama şartlarının İnsan karakteri üzerinde müsbet ya da menfi olarak yapmış olduğu değişikliklerin birer tezahüründen ibarettir. [29]

4. "Karakter-Şahsiyet" Kelimelerinin Mukayesesi

Aslında farklı anlamlar ifade eden "karakter" ve "şahsiyet" kavramları Türkçemizde eşanlamlı kelimeler gibi kullanılmaktadır. Halbuki bu iki kavram birbirinden ayrıdır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi umumî manada karakter, insanın çevresine karşı değişmeyen bir tavır almasıdır. [30] Bu çevreye karşı vaziyet alma hem müsbet ve hem de menfi manada olabilir. Şahsiyette ise nevi şahsına mahsus bir hal vardır. Şahsiyet, yüksek ve manevî kıymetlerden ayrı düşünülemez. [31]

Bu iki kavramdan her biri, şahsın manevî hüviyetinden emniyet ve itimat ister. Mesela karakterin itimat ve güveni hareketlerin muayyen düsturlara bağlı bulunmasıyla ve şahsiyetin emniyet ve itimadı da düşünce, duygu ve hareket tarzlarıyla belli olur. Şahsiyet kavramında insanın bütün varlığı, bütün mahiyeti akla geldiği halde, karakter kelimesinde bütün varlık akla gelmez. Zira şahsiyette duygu, düşünce ve hareket tarzları topyekün gözönünde bulundurulur. Karakterde ise daha ziyade yalnız iradeyi harekete getiren düsturlar akla gelir. Bu kavramların ayrılığını iki örnekle daha belirgin hale getirmek istiyoruz.

Mesela, işlerinde hayli dağınık olan bir adam, davranış prensiplerine göstermiş olduğu İtina ve titizlik sebebiyle pekala karakterli bir kimse olabilir. Böyle bir adamın biricik kusuru, işlerinde dağınık olmasıdır. Bu adam bütün işlerinde emniyetli ve itimatlı davranıyorsa bu kişiye kötü karakterli denemez. Ama bu dağınıklık hali şahsiyet için zıt bir durumdur. Kendine topyekün bir renk ve şekil vermek isteyen şahsiyet dağınıklığa mezun olmadığını bilir.

Yine; ukala, bilgiç, haris, kısaca küçük yaratılışlı olan bir insan bu olumsuz sıfatlarına rağmen karakterli olabilir. Böyle bir insan bütün ukalalığına ve bilgiçliğine rağmen düsturlara yani prensiplere göre hareketlerinde tutarlı olabilir. Fakat böyle bir insana hiçbir zaman şahsiyetli diyemeyiz. Çünkü şahsiyet kavramında küçüklük alameti yoktur. Şahsiyet, kendi hareketlerinin metotlarını, yollarını ve vasıtalarını takdir etmekte serbesttir ve canlıdır. Hayatta küçüklükle uğraşan şahıslar vardır; fakat şahsiyetler küçüklüklerle uğraşmaktan

hoşlanmazlar.[32]

5. Karakter Egitimi

“Karakter eğitimi” kelime anlamı olarak, “bireylerde belli bir ahlâk anlayış ve ölçüsüne göre birtakım özellikler geliştirme amacını güden eğitim”[33] anlamına gelmektedir.
Bilindiği gibi Cenâb-ı Hak, insanı emir, nehiy ve cezaları kaldırabilecek bir kapasitede yaratmıştır. Aynı zamanda insanda, kendisine muvafık gelen şeyler karşısında sevinme vb. kendisine zıt gelen durumlar karşısında da öfke vb. duygular koymuş, daha sonra da akıl vasıtasıyla, nefsin davet etmiş olduğu şeylere karşı cehd ve gayret göstermelerini emretmiştir. [34] İnsanın göstereceği cehd ve gayret nisbetinde de onun karakter eğitimi büyük ölçüde gerçekleşmiş olacaktır. Çünkü karakter terbiyesinde emrin büyük bir önemi vardır. Bir emre, korkudan itaat edildiği gibi saygıdan, sevgiden dolayı da itaat edilir. Kur'ân-ı Kerîm, karakter eğitiminde her iki unsuru da kullanmıştır ki biz bu tür ayet-i kerimelere tergîb ve terhib ayetleri diyoruz. Bu husus da ileride tafsilatlı olarak izah edilecektir.
Herhalde emir, karakter eğitiminde ihmal edilemeyecek bir kuvvettir. Zira, güçlü bir otoritenin sıkı ve kesin emirleri kadar iradeyi istemiyerek gündelik hareketlerimiz üzerine çevirecek müsait bir kuvvet daha yoktur.[35] Ancak, karakter eğitiminde bilhassa şuna dikkat edilmelidir: Her karakter istidadına herhangi bir ahlâkî idenin her emrini, her vecibesini değil, belki karakter istidadına uygun gelenini telkin edebiliriz. [36] İşte Kur'ân-ı Kerîm
“Hayır işleyin”[37] *“Güzel amel ve hareketlerde bulunun”* ***[38]*** vb. genel ifadeler kullanarak fertlerin temayül ve istidatlarını Ön plana çıkarmayı yani diğer bir manada onların karakterlerine uygun gelen iyi şeyleri yapmalarını tavsiye ederek onları bir nevi karakter eğitim sürecine girdirmiştir. Çünkü bir ferdin “temayül ve istidadı dinî işlerde aktif hizmet görmekle, bir diğerininkisi ilmî hakikatlere, bir üçüncüsü yalnız estetik hakikatlere hizmet etmekle tatmin edilebilir.”[39] Herkes bilir ki estetik ifade etmesi açısından hat sanatının ve büyük hat dahilerinin ortaya çıkmasını sağlayan ve onların bu bedîî sanatı doruk noktasında ortaya koymalarına sevk eden âmil hiç şüphesiz Kur'ân-ı Kerîm'in altmışsekizinci sûresi olan Kalem sûresinin birinci ayet-i kerimesi olan “Kalemin ve (kalem tutanların) yazdıklarına andolsun” [40] âyeti olmuştur. Yine dinî

işlerde aktif hizmet görmek isteyen kişilerin bu noktadaki yegâne saikleri Kur'ân-ı Kerîm'deki emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker *"iyiliği emredip kötülükten alıkoymak"* [41] la ilgili âyet-i kerîmeler olmuştur.
Öyleyse Kur'ân-ı Kerîm birtakım sınırlamalar dışında, genel ifadelere de yer vermek suretiyle herhangi bir ahlâki yargının her yükümünü değil, belki kişinin karakter istidadına uygun geleni almasını hedeflemiştir diyebiliriz.
Bu bölümde daha çok "karakter", eğitimi"terimleri üzerinde durduk, "Kur'ân'da insanın temel karakterleri konusunu incelemeye çalışacağız. [42]

1- KUR'AN'DA İNSANIN TEMEL KARAKTERLERİ

1. Kuranın İnsana Bakış Açısı

Genel olarak Kur'ân insanın doğuştan iyi olduğunu kabul eder. Bozulma sonradandır. *"Biz, insanı gerçekten en güzel bir biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına gönderdik."*[43]
İnsanın psikolojik yapısında bulunan temel taşlar onun yaratılış maddelerinden oluşmuştur. "İnsan ve canlıların aslı bu dünya toprağıdır. Toprakta mevcut olan belli başlı elementler insanın organik yapısında da bulunmaktadır. Hatta bütün canlıların bileşiminde bu elementlere rastlamak mümkündür."
Bilindiği üzere insanın yaratılış maddeleri Kur'ân'da çeşitli bölümlerde, çeşitli safhalarıyla açıklanmıştır. Bu safhalar sırasıyla şöyledir.

a) Turab (toprak). *"Allah, Adem'i topraktan yarattı."*[44]

b) Tin (çamur). *"O Allah'tır ki sizi çamurdan yaratmıştır."*[45]

c) Tin-i Lâzib (yapışkan çamur). *"Biz onları yapışkan bir çamurdan yaratmışızdır."*[46]

d) Salsal (kuru çamur). *"Andolsun biz insanı kuru bir çamurdan yarattık."*[47]

e) Hame-i mesnun (cıvık balçık). *"... Biz insanı şekillenmiş cıvık bir balçıktan yarattık."*[48]

Bu ayetlerde insana ait yaratılış elementleri diyebileceğimiz maddeler ilk yaratılışta vardır. İnsanın kan pıhtısından yaratılması, embriyodan meydana gelmesi vs. ise ilk insan Adem ve ondan meydana gelen nesiller içindir. Benim değinmek istediğim nokta insanın nesli ile ilgili olan kısım değil de ilk yaratılışla ilgili olan yaratılış materyalleridir. Çünkü Cenâb-ı Hak "*sonra onun (Adem'in)*

neslini bir özden, hakir bir sudan kıldı”[49] buyurmaktadır.
Kanaatimize göre insanın karakter yapısının aslı onun yaratılışından kaynaklanmaktadır. Mesela, insanın yaratılış maddelerinden biri olan toprak, onun cehaletine işaret etmektedir. Çünkü toprak hep basit bir madde olarak algılanır. Çamur ise onun cimriliğine delalet eder. Çünkü çamurda tutuculuk, yapışkanlık özelliği vardır. Pinti, cimri insan kendisine gelen malı mülkü tutup dağıtmamak, infak etmemekle çamurdan yaratılmış olma özelliğini yansıtıyor gibidir. Tin-i lâzib (yapışkan çamur) ise, insanın mün'imi yani nimet vereni görmeme ve kendisinden beklenen ibadet vazifesini yerine getirmemekle sanki yerine çakılı kalmasını anlatmaktadır. İnsanın yaratılışındaki salsal (kuru çamur) ise onun zulüm sıfatına delalet etmektedir, Çünkü zâlim insan yaptığı zulümle sertlik ve kabalığı yansıtır ki bunlar kuru çamurun da özelliklerindendir aynı zamanda. Hame-i mesnun yani cıvık balçığa gelince. Bu ise insan tabiatindaki ani değişimlerin ve kararsızlıkların simgesidir adeta. Kendisine nimet verildiğinde böbürlenen, rahmet çekilip alındığında da ümitsiz bir hal sergileyen insanoğlu cıvık balçığın şekilsizliğini andırır. Gerçi bütün bu sıfatlar için insanın yaratılış maddeleri ile yapmış olduğumuz eşleştirmeler belki objektif değildir ama bunları tamamen gerçeklikten uzak olarak görmemek, gerçekliğini veya ilmiliğini tartışmak gerekir.
Şimdi de bu temelden hareketle insanın karakter yapısına esas teşkil eden noktaları Kur'ân açısından ele alıp tahlil etmeye çalışacağız. [50]

A. Bozgunculuk

İnsan fıtraten savaşçıdır. İnançlarını, fikirlerini savunmasının nedeni bu özelliğidir. Vatanı müdafaa ve Allah yolunda savaşmasının temelinde bu savaşçılık özelliği vardır. Ama İnsan bazen bu özelliğini menfi yönde kullanır. Savaşma sıfatı ile bozgunculuk sıfatı soğanın katlarına benzerler. En üste mücadele etme hırsı yer alır. Şayet bu hırs menfî olarak kullanılırsa bozgunculuk ortaya çıkar. İşte o zaman insanın hareketlerine yapma değil, yıkma motivi hakim olur. *“Sizinle beraber savaşa çıkmış olsalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı.”*[51] âyeti de bu anlattıklarımızı daha iyi izah eder durumdadır. Bu iki sıfatın insan tabiatında var olduğunu: *“O vakti hatırla ki, Rabb'in meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım demişti. Melekler de, biz seni hamdinle teşbih ve noksanlıklardan tenzih etmekte olduğumuz halde orada fesat çıkaracak ve kanlar dökecek kimseler mi yaratacaksın?”* ayetinden

öğreniyoruz.[52]
Söz konusu meleklerin, Allah'a, insanları kan dökücü ve fesat çıkarıcı şekilde nitelemelerinden sonra Cenâb-ı Hak insanlarda bu özelliklerin olmadığını belirtmiyor. Ama, insanın bu özelliklerinin peşinde gitmemesi için ona bilgiyi öğretiyor. Bozma ve kan dökme özelliklerini bilgi ile eğitiyor. *"Allah, Adem'e bütün isimleri öğretti."*[53]
Bozma ve savaşma sıfatlarının altında hakimiyet sıfatı vardır. İnsan hep hükmetmek ister. Cenâb-ı Hakk'ın âyet-i kerimede "halife yaratacağım" demesi insandaki fıtrî hâkimiyet özelliğini belirtmektedir. Fakat Allah, insanın hâkimiyetinin bozmakla ya da kan akıtmakla meydana gelmesini istemiyor. Onun hâkimiyetinin ilimle olması gerektiğini belirtiyor. Ancak meleklerin yorumunu Cenâb-ı Hak yine de şu âyet-i kerimeyle pekiştiriyor: *"O, senin huzurundan ayrılıp gittiği zaman, yeryüzünde fesat çıkarmaya, kültürü ve nesli helak etmeye koşar. Allah ise fesat çıkarmaya ve fenalık yapmaya razı olmaz."* [54] Demek ki insanda ve dolasıyla toplumda bir fesat meselesi vardır. Bu da insanın fıtratından kaynaklanmaktadır.[55]

B. Nankörlük

İnsan tabiatındaki manevî hücrelerden birisi de nankörlüktür. İnsanın bu menfi özelliği Kur'ân-ı Kerîm'de "kefür" kelimesi ile belirtilir. Bilindiği gibi bu kelimenin asli harfleri olan "ke-fe-ra" kapatma, örtme vb. manalara gelir. İmanın zıddı anlamına da alınmıştır. Çünkü burada da "Hakk"ın örtülmesi vardır. [56] Müsait şartlarını bulunca insan karakteri bu özelliğini ortaya koyar. "Andolsun ki insan, Rabb'ine karşı çok nankördür." [57]Yani insan, Rabb'inin kendisine vermiş olduğu nimeti tanımaz, şükrünü eda edemez. Yahut gördüğü nimetlerini, mazhar olduğu füyuzaünı hesaba almaz, ona karşı vazifesini yapmaz ve hep maruz kaldığı musibetleri ve müşkülâtı anarak şikâyet ve itiraz eder durur.
"Kenûd", anûd vezninde olup "kefûr" yani çok küfranı nimet eden demektir. Çok inkar eden "cahûd" manasına da alınmıştır. Birşey bitirmeyen verimsiz araziye, kocasının hukukuna ve iyiliklerine küfran eden nankör kadına, yemeğini misafirden sakınarak yalnız yiyen cimriye, asi ve günahkara, uşağını çok döven kimselere de "kenûd" denmiştir. [58] İbn Abbas ve Mücahid "kenud kelimesini, inkarcı manasına gelen "kefûr" kelimesi ile karşılamışlardır. Hasan Basrî ise "kenûd" kelimesini musibetleri sayıp döken, buna karşın ise Allah'ın nimetlerini

unutan kişi olarak yorumlamıştır.”[59]
İnsanın nankörlüğü bazen inanç sahasını ilgilendirmektedir. “Bütün çiftleri O yaratmıştır. Ve size bineceğiniz gemiler ve hayvanlar var etmiştir ki onların sırtına binip üzerlerine yerleşince Rabb'inizin nimetini anarak *“Bunu bizim hizmetimize vereni teşbih ve takdis ederiz, yoksa biz buna güç yetiremezdik ve biz şüphesiz Rabb'imize döneceğiz” dizesiniz. (Böyle iken tuttular, Allah'ın) kullarından bir kısmını O'nun bir cüz'ü kıldılar. Gerçekten insan apaçık bir nankördür.”*[60] İnanç sahasındaki nankörlük âyet-i kerimede de işaret edildiği üzere bazen çok büyük hatalara ve yanlışlıklara sebebiyet vermiştir. Yahudilerin Uzeyr'i Allah'ın oğlu, Hristiyanların İsa'yı Allah'ın oğlu ve Sabiîlerin de melekleri Allah'ın kızları saymaları inanç sahasındaki çok büyük nankörlüklerdendir ve bu tür kişiler insanlığı hakikatten uzaklaştırmalardır. Zaten yukarıdaki ayet-i kerimeler bu tür batıl inanışlara telmihte bulunmaktadır. Bunlardan dolayı insan, Allah'ın kendi üzerindeki nimetlerini inkâr etmektedir ve bu inkârı da açıktır. Çünkü Allah'a çocuk isnadı herşeyi inkâr manasına gelmektedir.[61]
Nankörlük sıfatını uyandıran ve onun insan davranışlarıyla tezahür etmesinin diğer bir sebebi ise maddî şeylerdir. *“Eğeryüz çevirirlerse (üzülme); biz seni onların üzerine bekçi göndermedik. Sana düşen, yalnız duyurmaktır. Biz insana, bizden bir rahmet taddırdığımız zaman ona sevinir. Ellerinin (yapıp) öne sürdüğüişlerden dolayı başlarına bir kötülük gelirse, hemen insan nankör (olur).”* [62] Yani belaları, musibetleri anar ama kendisine verilmiş nimetleri ya unutur veya görmezlikten gelir.[63] Ayetteki “kefûr” kelimesi ile daha önce verilmiş nimetleri inkâr eden, sadece devamlı olan nimetleri gören, nimet verildikçe daha da şerli ve şımarık bir hale gelen, ama buna karşın bir güçlük, zorluk isabet ettiğinde de ümitsizliğe kapılan kişi tasvir edilmektedir.[64] Bu tür insanlar, Allah'ın kendilerine az bir nimet vermesiyle hemen şımaran ve hak davete kulak vermeyen kimselerdir. Onlar biraz güçlükle karşılaşsalar, kısmetlerinin kötülüğünden dem vurup, Allah'ın verdiği diğer nimetleri unuturlar. Zaten onlar tefekkür de etmezler. Ne zenginlik ne fakirlik onların hidayet bulmalarına vesile olmadığı gibi, ıslah olmaları da mümkün değildir. Bu cümle her ne kadar yukarıda zikrettiğimiz kimselere hitap ediyorsa da, isim verilmeyerek, genel bir ifadeyle yine genel bir za'fiyete değinilmektedir.[65]
Oysaki, dünyadaki nimetler ne kadar büyük ve çok olurlarsa olsunlar ahiret yurdunda insan için hazırlanan mutluluğa nisbetle, damlanın denize karşı olan

oranı gibidir. Zaten bundan dolayı ayette “tatmak” fiili kullanılıyor. Yani dünyadaki nimetler ahirette hazırlanmış olan nimetlere nazaran sadece bir tadımlık hükmündedir. Asıl yaşayış ahiret yaşayışıdır. İşte Cenâb-ı Hak, bu kadarcık bir miktarı eline geçiren insanın bu damla nisbetindeki nimetle şımardığını, gururlandığını, kendini beğenme ve büyüklenme hislerine kapıldığını, belirtiyor. [66] Bu âyetteki “insan” tabiri ile bütün insanlar kastedilmemiş, müslümanlar bu hitap dışında addedilmiş olsalardı, Hz. Peygamber dahil sahabe, tabiin, tebeu't-tabiin, evliya ve asfiya (Allah (cc) hepsinden razı olsun ve bizleri de şefaatlerine nail eylesin. Amin) dualarında “Allah’ım, büyüklenmekten (kibir) ve kendini beğenmekten (ucub) sana sığınırım” demezlerdi. Yine Cenâb-ı Hak Hz. Muhammed'e: “*Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen (ağırlık ve azametinle) ne yeri yarabilir, ne de dağlarla ululuk yarışma girebilirsin*” [67] diyerek uyarıda bulunmazdı. Demek ki bu tür düşünüş, dünya nimetlerinin sadece ahirete ulaşma vesilesi olduğunu kabul eden mü'min düşüncesi ile zıtlık göstermektedir. Ayrıca insana fakirlik, hastalık gibi bir kötülük isabet ettiğinde de mübalağalı bir tarzda nimetlere karşı nankör oluyor. Çünkü insanın tabiatı, karakteri bu hali gerektiriyor. Ancak insan, Allah'ın göstermiş olduğu doğru yolun adabı ile edeplenirse o zaman durumu başkalaşır.[68]

Nankörlüğün diğer bir nedeni de insana ulaşan sıkıntıların ve korkuların ortadan kalkması, izale olmasıdır. “*Denizde size bir sıkıntı (boğulma korkusu) dokunduğu zaman O'ndan başka bütün yalvardıklarınız kaybolur. (Artık o zaman, Allah'tan başka kimseden yardım istemezsiniz. Çünkü O'ndan başka sizi kurtaracak kimse yoktur). Fakat (O) sizi kurtarıp karaya çıkarınca yine (Allah'ı bir tanımaktan) yüz çevirirsiniz. Gerçekten insan nankördür!*”[69] Allah'ın fazlıyla korumuş olduğu kimseler müstesna, insanın karakteri budur. Kendisine verilen nimetleri unutur ve yaratıcısını inkâr eder.[70]

Bazı kimseler kendilerine ulaşan bir sıkıntı ya da korkudan sonra nankör olmayabilirler. Bunlardan birisi de İkrime b. Ebu Cehl idi. Rivayet olunduğuna göre, Mekke fethi günü Rasûlullah'tan korkarak kaçan ve Habeşistan'a ulaşmaya çalışan Ebu Cehil oğlu İkrime'nin bindiği gemiyi büyük bir fırtına yakaladı. Gemide bulunanlar:

“Sizi ancak Allah'a dua etmek kurtarır” demeye başladılar. İkrime de kendi kendisine:

“Yemin olsun ki denizde iken yardım eden Allah'tan başkası değilse, karada iken

de yardım eden O'ndan başkası değildir. Aîla-hım, şayet beni bu fırtınadan kurtarırsan Muhammed'e gitmeyi ve elimi onun eh üzerine koyup beni rahîmane bir şekilde karşılamasını sağlamayı ahdediyorum.” dedi ve karaya ulaşınca da verdiği sözü tutarak Rasûlullah (sav)'a gitti ve müslüman oldu.

Nankörlüğün diğer bir nedeni de hakka ve adalete karşı olmaktır. Hakkı kabul ve onun ikamesi adalet, zıddı ise nankörlüktür. En büyük nankörlük Allah'ı ve Ondan gelen vahyi inkar etmek, Allah dışında başka Rabler edinmektir. *“O'dur ki (cansız ve nufte bir halde iken) sizi diriltti, sonra sizi öldürür, sonra yine sizi diriltir. Hakikaten insan çok nankördür,”* [71] Yani bu tür insan Rabbini inkar etmekte, [72] ortada olduğu halde Allah'ın nimetlerini görmezlikten gelmekte, [73] kendisine verilen çeşitli nimetleri, yine kendisinden uzak tutulan çeşitli belaları/kötülükleri bilmemezlikten gelmektedir. Ya da kendisinin yoktan var edilme nimetini, vaad edilen akibete doğru götürülüşünü ve yeniden diriltilişi reddetmektedir. [74] Böyle kişiler hakka zıt düştükleri, gerçeği kabul etmedikleri için nankördürler. Halbuki “Allah, bu dünyayı bütünüyle beraber ahiret hayatı için var etmiştir. Yoksa diğer türlü bu nimetlerin hiçbir manası olmayacaktır. Cenab-ı Hak bu noktaya dikkat çekerek, şayet ahiret olmasaydı ne ziraatçiliğin ve onun getirdiği yüklerin ve ne de hayvancılık ve onların kesilmeleri vb. işlerin bir manası olmayacağım belirtmektedir. Bilakis, Cenab-ı Hak bütün mahlukatı ekim, sulama vb. zorluklar olmadan yaratmış ve dînen bu işlerden ibret alınmasını istemiştir. Cenâb-ı Hak nimetlerini saydıktan sonra “muhakkak ki insan çok nankördür” buyuruyor. Bu şekildeki ifade, babanın evladına karşı yapmış olduğu iyilikleri sayıp da onu bu iyiliklere karşı nankörlükten sakındırmak ve şükre yöneltmek için “bu çocuk babasının iyiliklerine karşı çok nankördür” demesi gibidir. [75] Cenâb-ı Hak bu dünyayı insanoğlu için nimetler ve sırlarla donatmıştır. Bu nimetler gözler önünde cereyan edip gitmektedir. Mesela “insanın ilk hayata ulaşması en büyük bir mucizedir. Gece gündüz her an yenilenen hayat mucizesiyle karşı karşıyadır insan. Fakat ilk hayat mucizesinin engin sırrı hala insanın aklını hayretlere düşürmekte ve mahiyetini kavramaktan aciz bırakmaktadır. Düşünce ve tefekkür için bu konu hâla geniş bir saha olarak bilinmezliğini devam ettirmektedir.”

Bir başka sır da ölümdür, insanoğlunun düşüncesi her an bir yıldırım gibi çakıp giden ölüm hadisesinin mahiyetini kavramaktan acizdir. Ölümün mahiyeti ile hayatın mahiyeti arasındaki farklılık ise son derece geniş ve büyüktür. Bu konu da olduğu gibi düşünce ve tefekkür sahasına açık bulunmaktadır.

Ölümden sonraki hayat da Allah'a ait sırlardan birisidir. Ama kendi varlığının

delilleri gözler önünde bulunmaktadır. İlk doğuş öldükten sonra dirilmenin en büyük delilidir. Bu konu da bütün derinliğiyle düşünce ve tefekkür sahasına açık bulunmaktadır. Ne var ki insan, bu gibi konularda fazla düşünmemekte, varlığın sır ve delillerini çözmeye çalışmamaktadır. Ayetin de belirttiği gibi bu tutumuyla insan gerçekten"çok nankördür.'[76]

C. Zulüm

"Zulüm" kelimesi Arapça'da za-la-me kökünden masdar olup isimdir. İbn Faris, zulmün iki kök manası bulunduğunu; bunlardan birincisinin ziya ve nur kelimelerinin karşıtı, ikinci mananın da "bir şeyi kendi perinden başka bir yere koymak" olduğunu belirtir. [77] Bu kelime dilimizde en geniş şekliyle "haksızlık" kelimesi ile karşılanmaktadır. Nitekim Kur'ân'da: *"(O zaman), kendisine zulmeden her kişi, yeryüzünde ne varsa hepsi kendisinin olsaydı (azabdan kurtulmak için) onu fidye verirdi. Azabı gördükleri zaman, içlerinde pişmanlık duyarlar, aralarında adaletle hükmedilir, asla haksızlığa uğratılmazlar"* [78] buyurulmaktadır. Böyle olunca Kur'ân'da "bi ğayri'l-hak" "haksız yere" şeklindeki ifadelerin de "zulüm" manasım ifade ettiğini söyleyebiliriz.[79]

Bu kelime ve müştaklarının kullanıldığı ayetler oldukça çoktur. Ancak, insan sadece iki ayette doğrudan "zalim" olarak nitelenmektedir. "Ve size her istediğinizden verdi. Eğer Allah'ın nimetlerini saymak isterseniz sayamazsınız. (Buna rağmen) yine de insan çok haksızlık edendir, çok nankördür!." [80] "Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara sunduk; onu yüklenmekten kaçındılar, on(un sorumluluğumdan korktular; onu insan yüklendi; (bununla beraber onun hakkını tam yerine getirmedi) çünkü, o zalim, çok cahildir".[81]

Genelde insanın karakter yapısı, her istediğine ulaşmış olsa dahi, başkasına karşı büyüklenmek, karşıdakinin hukukuna tecavüz ederek ona zulmetme hisleriyle doludur. Başkasına zulümde bulunduğu gibi, kötü arzuları sebebiyle nefsine de zulmetme eğilimindedir. Haram olan şeyleri irtikap etmek gibi. [82] Fahruddin Razi, bu âyetler dolayısıyla yakalamış olduğu bir nükteyi şöyle naklediyor: "Cenâb-ı Hak Nahl sûresinde" "Muhakkak ki Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir" buyuruyor. Bu âyet, İbrahim süresindeki 34. âyetin sonu olan Muhakkak ki insan çok zalim, çok nankördür" âyeti ile beraber düşünüldüğü zaman şöyle bir incelik ortaya çıkıyor. Cenâb-ı Hak sanki şöyle diyor: "Ortada

bir nimet bulunduğunda bunu alan sensin veren ise benim. Sen bu nimetleri alırken iki vasfın orataya çıkıyor. Bunlar senin zalûm ve keffar olmandır. Bu nimetleri verirken Benim de iki vasfım ortaya çıkıyor. Bunlar ise Gafur ve Rahim oluşumdur. Sen zalûm isen Ben Gafur'um, sen keffar isen Ben Rahîm'im, Kusurunu ve aczini biliyorum. Ama kusurlarına nimetle mukabelede bulunuyor, sana ceza vermiyor ve vefalı davranıyorum."[83]

Zulmü genel manada üçe ayırabiliriz:

a) İnsan ile Allah arasındaki zulüm ki bunun en büyüğü şirktir. Kur'ân'da bu husus şöyle belirtilir: *"Lokman oğluna öğüt vererek şöyle demişti: Yavrum, Allah'a ortak koşma, Çünkü şirk şüphesiz büyük bir zulümdür."*[84]

b) İnsanla insan arasındaki zulümdür. Bu husus da şöyle belirtilir: *"Ancak şunlar aleyhine yol vardır ki, insanlara zulmederler ve yeryüzünde haksız yere saldırırlar. (İşte bunlar kınanırlar ve) böylelerine acı bir azab vardır."*[85]

c) İnsanın kendi nefsine zulmetmesidir. Kur'ân'da: *"Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa o mutlaka nefsine zulmetmiştır"* [86] buyuruluyor. Aslında gerek amelî gerekse de akidevî zulüm sonuç olarak, insanın kendi nefsine zulmetmesidir. Çünkü bu dünyada haksızlık yapanların ahirette ceza, mazlumların ise mükafat göreceği Kur'ân'da müteaddit yerlerde zikredilmektedir. Allah'ın zulüm olarak nitelendirdiği davranışlar arasında kısaca şunları görmekteyiz. Hemen belirtelim ki bu tür davranışlarda bulunanlar Kur'ân'da "en zâlim" olarak vasıflandırılmış-lardır. Kur'ân; mescidlerde Allah'ın anılmasının yasaklanmasını [87], şahitliğin gizlenmesini [88], Allah'a yalan uydurulması veya O'nun ayetlerinin yalanlanmasını,[89] Allah'ın âyetleri okunduğunda yüz çevrilmesini [90] zulüm olarak nitelendirmiştir.

Kur'ân, insandaki zulüm karakterini "muhsin", "muktesit", "hayırda yarışan" öğeleriyle eğitmeye çalışır ki bu konu ileride ele alınacaktır. [91]

D. Cahillik

İnsanın tabiatında, bildiğini yapmama özelliği vardır. Onun cahilliği, zalimliği ile beraberdir. Yapıp yapamayacağını bilmeden bir görevi yüklenmesi onun bu sıfatından kaynaklanır.

Emanete layık olup olmadığını düşünmeden onu yüklenmeye kalkışır: *"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara sunduk; onu yüklenmekten kaçındılar, on(un*

sorumluluğun)dan korktular; onu insan yüklendi; (bununla beraber onun hakkını tam yerine getirmedi) çünkü o, çok zalim, çok cahildir." [92] İnsan "zalûm "dur; yani çok zalim, zulme, haksızlığa çok meyyal, Allah'ın ve ibadullahın hukukunu yüklendiği halde layıkıyla İfa etmeyip, kendine yazık ediyor. "Cehul'dur, iddia ettiği gibi bilgin değil, bilakis çok cahildir. Çünkü akibetinin ne olacağını bilmiyor, onun için zulümden geri kalmıyor. [93] İnsanın şe'ni zulüm ve cehalet olmasına rağmen emanet tevdi edildiğinde bazıları bu emanete riayet göstererek zulmü terketmişlerdir. *"Onlar o kimselerdir ki iman etmişler ve imanlarına zulüm bulaştırmamışlardır. İşte güven onlarındır ve doğru yolu bulanlar da onlardır"* [94] âyet-i kerimesi bu olguya işaret etmektedir. Bazı kimseler de cehaleti terketmişlerdir. Bu olguya da: *"Adem'e isimlerin tümünü öğretti"* [95] âyet-i kerimesi işarette bulunmaktadır. Cenâb-ı Hak insandaki zulüm ve cehalet vasıflarını saydıktan sonra Ahzab sûresinin 73. âyetinde de kendi vasıflarından olan Gafur ve Rahîm'i saymaktadır. Yani zulme karşı ğafûr, cehalete karşı da rahim'dir. Çünkü Cenâb-ı Hak kullarına büyük zulüm yani şirk dışında bütün zulümleri affedeceğini vaad etmiştir.[96]

İbn Abbas diyor ki: İnsan nefsine karşı zâlim, Rabb'in emirlerine ve emanet olarak yüklendiği şeye karşı da cahildir. [97] Yani insan, Allah'ın emri konusunda aklanmıştır. Mücahid, Dahhak ve Hasan Basri'ye göre emânetten kasıt dinî farizalardır. Diğerlerine göre ise itaattir. Katâde'ye göre ise emânetle kastedilen; din, farzlar ve cezalardır. Zeyd b. Eslem'e göre ise emanet üçtür: Namaz, oruç ve gusül. Bütün bu görüşler arasında zıddiyet olmadığı gibi hepsi birbirini destekler durumdadır. Bu görüşlerden emânetin bir mükellefiyet, emir ve ne-hiylerin tam anlamıyla kabulü olduğu anlaşılıyor. Şayet insan bu mükellefiyetini yerine getirirse sevap, terkederse ikâb görür. Bütün zayıflığına, cehline ve zulmüne rağmen insan bu yükü kabullenmiştir. Ancak Allah, muvaffakiyet verirse o zaman durum başkalaşır. [98] İşte bu büyük ve ağır emaneti omuzlamakla insan kendi kendini tehlikeye atmış durumdadır. Bu yüzden o, çok zulümkâr olmuş, nefsine kıydığı şeklinde vasıflanmıştır. Aynı zamanda bu durumu idrak edemediği için "cehûl" lakabını yani koyu cahil sıfatını almıştır. Fakat hemen ilavesi gereken husus şu ki, insanın cehalet ve zulüm gibi sıfatlarla tavsifi, mukaddes emaneti omuzlamaya yeltenmesi itibariyledir. Eğer yüklendiği emanete riayet eder de kendisini yaratanına götüren ilmi tahsil ederse, Hak Teâlâ'nın yolunu bulur, emrine uyar, iradesine tâbi olursa başka... Yani, Halikını delilsiz ve doğrudan doğruya tanıyan, tayin ettiği yolda

yürüyen, emrine boyun eğen, Allah ile kendilerinin arasına hiçbir engel girmeyen ve İnkiyad, itaat ve vazifelerini ifaya mani olmayan gökler, yer ve dağlar gibi mahlukat misali, ilmi ve irfanı, ibadet ve itaatıyla bu dereceye yükselirse başka... İşte o zaman, bu şuur ve bu idrak içindeki insan gerçekten en şerefli makama ve kainat içinde bir örneği daha bulunmayan en yüce dereceye yükselir.[99]

İnsanın, doğruluğunu bildiği, gerçekleri sezdiği halde inanmamakta diretmesi de yine onun cehaletini ortaya koymaktadır. Bu tip kişiler metafizik olaylara zaten inanmamaktadır. Onların hakkı reddetmekte bu derece ısrarlı oluşlarını Kur'ân-ı Kerîm şöyle dile getiriyor: *"Eğer hakikaten biz onlara melekleri indirseydik, ölüler kendileriyle konuşsaydı ve herşeyi toplayıp karşılarına getirseydik Allah dilemedikten sonra yine inanmazlardı, fakat onların çoğu cahillerdir."*[100]

E. Zarara Uğradığında Duaya Yönelmesi

İnsanın fıtratı, karakteri itibarı ile Rabb'ine en çok yalvardığı an onun zarara uğradığı anlardır. Allah, kendisinden bu zararı giderdiğinde de sanki O'na hiç yalvarmamış gibi hareket eder. Ya da bu kötülüğün kalktığı anda da yönelmesi gereken yerin O olduğunu unutur, nimetlere karşı şükürle mukabele etmesi gerektiğinin farkında bile olmaz. *"İnsana bir darlık dokunduğu zaman yanı üzere yatarken, otururken yahut ayakta bize yalvarır; ama biz onun darlığını aç(ıp kaldıranca sanki kendisine dokunan bir darlıktan ötürü, bize hiç yalvarmamış gibi hareket eder. İşte aşırı gidenlere yaptıkları iş böylesine süslü gösterilmiştir."* [101] Ancak, Cenâb-ı Hakk'ın hidâyet, doğruluk, muvaffakiyet ve rüşd ihsan ettiği kullar bundan müstesnadır. [102] Duadaki bu hallerin ayet-i kerimede tek tek sayılmasının sebebi şundan dolayıdır. Zarara uğrayan kişi duadan bir an olsun ayrılmaz. O zarar ortadan kalkıncaya kadar davranıp kalkamaz bir haldeyken yani yan yatarken, ayağa kalkamaz haldeyken, oturuyorken ya da yürüyemez olduğu halde ve ayakta iken dua eder durur. Ama ondan zarar uzaklaştırıldığı zaman daha önceki yoluna devam eder, dua halini unutur.[103]

Ayetin iki yönü var:

1. Allah (cc) daha önceki ayette, kulun üzerine bu dünyada şayet azabı indirmiş olsaydı onun mutlaka helak olacağını belirtikten [104] sonra, bu ayet-i kerimede de insanın ne kadar zayıf ve aciz bir durumda olduğunu belirtiyor. Bu izah,

O'nun, şayet azabı indirecek olsa insanın derhal yok olacağı hükmünü teyid ediyor.

2. Daha önceki âyette, bu tür insanların azabın inmesi için acelede bulundukları, bu âyette de onların bu isteklerinde yalancı oldukları belirtilmişti. Demek ki Cenâb-ı Hak insana eza veren, onun hoşuna gitmeyen en küçük bir rahatsızlığı verse bile, insan bu acı ve eziyetlerin izalesi için Allah'a tazarru ve niyazda bulunuyor. Ancak insan bu talebinden sonraki davranışlarında Allah'a karşı dürüst olmuyor.

Ayetin esas ifade etmek istediği maksat ise şudur: İnsan, belaların geldiği zamanda az sabırlı, nimetler karşısında da şükürsüzdür. Ona bir zarar dokunduğu zaman Allah'tan, üzerindeki mihnetin nimete tebdili için gerek oturduğu, yattığı yerde ve gerekse ayakta iken yalvarıp yakarır. Ama Allah, bu belayı ve mihneti afiyete çevirse bu defa da şükürden uzak kalır. Ne bu zararları hatırlar ve ne de nimetlerin kıymetini bilir. Sanki, sıkıntının üzerinden kalkması için hiç Allah'a yalvarmamış gibi bir tutum sergiler. İşte bu, insanın tabiatının zayıflığına ve onun üzerindeki şiddetli gaflet ve şehvet istilasına delâlet eder.[105]

Bu şahane tasvir muhakkak ki beşer hayatında tekrarlanıp duran yerinde bir örnektir. İnsan, hayatın akıntısına kendini kaptırmaya devam edecek, hataya düşecek, vebale girecek, isyan edecek, isyanda ileri gidecek, sıhhati elverdikçe, şartlar müsait oldukça bu isyanını maalesef devam ettirecektir. İnsan, -Allah'ın rahmetiyle muhafaza eylediği kullar müstesna- gücü yerindeyken bir gün zayıf düşeceğini veya aciz ve güçsüz kalacağını hatırlamaz. Refah, o insanlara bunu unutturur. Zenginliğini hissetmesi onu sapıklığa sevkeder. Musibete maruz kaldığında ise boynu bükük bir zavallı haline gelir. Çokça duada bulunur. Yalvarışlarının sonu gelmez. İnsan, işte bu felaket karşısında bunalır. Çarçabuk refah gelsin ister. Duası kabul edilip zaran da ortadan kaldırılınca o hali artık devam etmez, düşünerek kendine çeki düzen vermez. Eskiden olduğu gibi, kendisini yine hayatın akıntısına kaptırır, vurdumduymazlığına devam eder gider.[106]

Ancak inançlı bir ferdin böyle olmaması gerekir. Onun, birtakım belalara maruz kaldığında takip etmesi gereken merhaleler vardır. Kişinin ne lisanen ve ne de kalben, gelen musibete herhangi bir itiraz taşımaksızın Allah'ın kazasına rıza göstermesi gerektir. Çünkü Cenâb-ı Hak bütün mülkün sahibidir ve O, mülkünde dilediğini yapmakta serbesttir. O, abes fiil yapmaktan münezzeh ve mukaddestir, hikmetli iş yapandır. O'nun her yaptğı iş hikmetli ve doğrudur. Böyle olunca şurası açıkça ortaya çıkar ki şayet Cenâb-ı Hak bir belayı kişinin üzerinde

bıraksa, onu kaldırmasa, bu onun adaletinin gereğidir.[107]
Bir hadîs-i şerifte Hz. Peygamber şöyle buyuruyor: *"Mü'min için ne güzel bir durum! Allah, mü'min için ne türlü bir kazada bulunursa bulunsun onda mutlaka bir hayır yönü vardır O'na bir zarar dokunsa, o da bunun karşılığında şükreder yine hayır olur. Bu hal ancak mü'mine hastır, başkasına değil."* [108] Bu hadîs-i şeriften de anlaşılacağı üzere insanın, sabır ve şükür gibi iki önemli hasletle hareket etmesi gerekmektedir. İnsan, menfi yöndeki karakter yapısını bu iki hasletle müsbet bir hale getirme durumundadır.
Sırası gelmişken, âyet-i kerimede zikredilen "insan" kelimesinin umumî mi yoksa has bir mana mı ifade ettiği üzerinde biraz durmamız gerekiyor.
Bazı kimseler, bu âyetteki "insan" kelimesi ile kâfirlerin kastolunduğunu öne sürüyorlar. Bir kısmı, daha mübalağalı bir şekilde Kur'ân'daki her "insan" kelimesinin kâfirleri kasdettiğini iddia etmektedirler. Bir defa Kur'ân'daki her "insan" kelimesinin kâfirleri kasdettiği iddiasının yanlışlığı ortadadır. Çünkü; *"Ey insan, muhakkak sen, Rabb'ine doğru (varan bir yol üzerinde) çabalayıp durmaktasın, nihayet O'na varacaksın"*[109] âyetindeki "insan" kelimesine hiç şüphesiz cennete girecek mü'minler de dahildir. Yine; *"İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan birşey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi? (Yâni insan üzerinde öyle uzun süreler geçti ki henüz kendisi, anılan birşey değildi. Topraktan süzüle süzüle, çeşitli merhalelerden geçerek, uzun bir zamanı aşarak nihayet nutfe haline geldi)"* [110] âyet-i kerimesinde, *"Andolsun biz insanı çamurdan (meydana gelen) bir süzmeden yarattık"* [111] ve *"Andolsun insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne fısıldadığını biliriz, (çünkü) biz ona şah damarından daha yakınız"* [112] âyet-i kerimelerindeki "insan" mefhumuna bütün insanların dahil olduğu açıktır. Gerçek olan şudur ki; harfu ta'rif (belirlilik takısı) almış her müfred "insan" kelimesinin hükmü şudur: Daha önce geçmiş bir olaya bağlanıyorsa "insan" kelimesi o olayla ilgilidir. Ama daha önce herhangi bir olay zikredilmeden insanla ilgili bir hüküm belirtiliyorsa oradaki "insan" kelimesi ile bütün insanlar kastedilmiş olur.[113]
İnsanın karakteri, kendisine bir zarar, ziyan dokunduğu zaman apaçık meydana çıkar. O zaman maskesi düşmüş, önündeki perde kalkmış ve vehimleri dağıtılmıştır. Artık derhal Rabb'ine yönelir, yalnızca O'na döner. O'ndan başka kendisini kurtaracak olmadığını idrak eder. İddia edegeldiği ortak ve şefaatçilerin yalan ve asılsız olduğunu bilir. "İnsana bir zarar dokundu mu hemen içtenlikle Rabb'ine yönelerek O'na dua eder. Sonra (Allah) ona kendisinden bir

nimet verdi mi, önceden O'na yalvarmakta olduğunu unutur da, O'nun yolundan saptırmak için Allah'a eşler koşmağa başlar. De ki: *"Küfrünle azıcık yaşa, sen ateş halkındansın."* [114] Buna anlamca paralel bîr başka ayet-i kerimede de şöyle buyurulur: "İnsana bir zarar dokunduğu zaman bize dua eder. Sonra ona bizden bir nimet verdiğimiz vakit; *"Bu, (benim) bilgi(m) sayesinde bana verildi" der. Hayır, o bir imtihandır, fakat çokları bilmiyorlar."*[115]

Bu karakterdeki insanlar; fakirlik, hastalık vb. bir kısım zararların kendilerine isabet etmesi sonucunda Allah'a yöneliyorlar. Bu zararların definin ancak Cenâb-ı Hakk'ın gücüyle mümkün olabileceğini de biliyorlar. Ama bütün bunlara rağmen Allah onları bu sıkıntıdan kurtarıp nimete mesela, mala ya da sıhhat ve afiyete kavuşturunca da bu durumun kendi kesbi, gayreti ve cehdi ile mümkün olduğunu savunuyorlar. Şayet ortada Allah'ın verdiği bir mal sözkonusu ise: "Bu malı ben kazandım" der veya hasta iken sıhhate kavuşmuşsa: "Bu sıhhate filan ilaç sebebi ile kavuştum"der. Bu durum büyük bir tenakuzdur. İşte Cenâb-ı Hak, bolluk veya sıkıntı anlarındaki bu kötü tutumu sebebi ile insanı kınamakta, vecîz bir şekilde bu durumun bir İmtihan olduğunu belirtmektedir. Bu bir imtihandır, çünkü nimetin husulü şükrü getirmekte, onun ortadan kalkması ise sabrı iktiza etmektedir.[116]

Öyleyse insan zarardan kurtulup, bolluk ve genişliğe kavuşunca, Allah'ın nimeti gelip başındaki belâ kalkınca Rabb'ini tevhid ve teşbih etmeli, mihnetli ve zor günlerinde O'na olan tevbesini, yalvarış ve yakarışlarını, O'na avuç açıp boyun büküşünü unutmamalıdır. [117]

F. Rahmet Alındığında "Yeûs", Nimet Verildiğinde de "Fahur" Olmaması

İnsanın genel karakteristik özelliklerinden birisi de onun nimetler karşısında şımarıp, böbürlenmesi, zararlar karşısında da ümitsizliğe ve bedbinliğe düşmesidir. *"Eğer biz insana, bizden bir rahmet taddırsak da sonra onu kendisinden çekip alsak, hemen o, ümitsizliğe düşer, nankör olur. Ve andolsun kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra, ona bir nimet taddırırsak: "kötülükler benden gidiverdi" der, daha şımarır, böbürlenir."* [118] Âyette geçen "fahur" kelimesi büyüklenme, çokça övünme, [119] "yeûs" kelimesi de ümitsizlik [120] anlamlarına gelmektedir. Daha geniş manada "yeûs"; ilerisi hakkında bütün ümidini kesen, Allah'ın bu sıkıntıyı kaldırabileceğine inanıp şükretmeyen ve büsbütün nankör kesilen kişi [121] demektir.

Bu âyet-i kerimedeki “insan” lafzında murad mutlak manadır. Bu mananın mutlak ve umumî olduğuna işaret eden bir takım vecihler ise şunlardır:

1. Allah Teâlâ Hud suresinin bu mezkur ayetlerinin akabinde gelmekte olan 11. ayette *“ancak sabredip salih arneî işleyenler müstesna”* diyerek bir istisnada bulunmuştur. İstisna olmasaydı, bu cümle de kendinden önceki cümlelerin hükmünü alacaktı. Böylece âyette ki “ insan” lafzı içerisine sabredip salih amel işlemeyen hem mü'min hem de kâfir bütün insanlar girmektedir.

2. Bu ayet-i kerime ayrıca şu türdeki ayetlerle de uygunluk arzetmektedir. *“Asra (yanı peygamberlik çağına, yahut bütün zamana veya İkindi namazına) andolsun ki, insan ziyan içindedir, ancak inananlar başka...”*[122] *“Doğrusu insan hırslı yaratılmıştır. Kendisine kötülük dokundu mu sızlanır. Kendisine hayır dokundu mu vermez. Ancak namaz kılanlar bunun dışındadır.”*[123]

3. İnsanın mizacı genelde zayıflık ve acizlik gibi özellikler arzeder. İbn Cüreyc diyor ki: “Ey Ademoğlu! Allah'tan sana bir nimet geldiği zaman kefûrsun. Senden o nimeti aldığı zaman ise yeus ve kanut yani ümitsizsin”.[124] Görüldüğü gibi İbn Cüreyc de “insan” lafzını genel olarak kullanmıştır.

Böylece bu âyette eksik yapılı; içinde bulunduğu anı yaşayıp geleceği hiç düşünmeyen, geçmişi de hiç anmayan, sonra karşılaştığı şeylerden dolayı çabucak isyan eden bir insan tasvir edilmektedir. [125] İnsana, lezzetini alacağı bir nimet tattırılsa, sonra da bu nimet çekilip alınsa, sabırsızlığı ve Allah'a güveninin tam olmayışı nedeniyle ümitsizliğe düşer, daha önceki nimetleri de unutur inkar eder. [126] Ama kendisine dokunan bu sıkıntılardan sonra zenginlik ve sıhhat tattırılsa “kötülük ve musibetler benden gitti” der, övünür. İnsanlara karşı böbürlenir, kendisini saran nimetlerden dolayı şımanr, şükürden uzaklaşır ve nimetin hakkını eda etmez. “Tattırmak” ve “dokundurmak” fiillerinin seçilmesinin sebebi şudur: İnsanın dünyada nimet ya da sıkıntı olarak karşılaştığı şeyler ahirette karşılaşacaklarının sadece birer numunesi gibidirler. Bu nedenle bu fiiller kullanılmıştır. [127] Ancak Allah'ın rahmette bulunduğu kişiler bu sonuçtan uzaktırlar. [128] Çünkü âyette zikredilen böbürlü davranış sefil insan karakteri ile ilgilidir. Bu karakter şudur: İnsan, tabiatı gereği sathî, sunî bir yapıya sahiptir ve derin düşünceden çekinir. Bu yüzden refaha erip kudret sahibi olduğunda zevkine düşkün, kibirli ve böbürlü bir hal alır. O kadar ki herhangi bir ihtimalin bu mutlu şartlan sona erdirebileceğini hayal etmek bile istemez. İşler bir gün tersine döndüğünde de, ümitsizliğin heykelleşmiş biçimi haline gelir ve

her yerde kötü talihinden şikayet etmeye başlar. Hatta Allah'ı suçlamaktan, O'nun uluhiyyetine hakaret etmekten bile geri durmaz. Fakat talihi tekrar geri döndüğü zaman uzak görüşlülüğü, bilgi ve başarısıyla övünmeye başlar.[129]
Böyle bir kimse artık ferih ve fahurdur. Allah korkusu hatırına gelmez, mağrur bir tavır alır. O nimetin hukukunu hamd ve şükürle eda edecek yerde iftihar eder durur. Hasılı insan, dünyada ya nimetten ya da zaruretten hali değildir. Bu insan bazen nimet ve bazen de zaruretle imtihan olur. Yine insan, fıtraten rahmet sebebiyle itminan ve onun alınıp çekilmesinden dolayı da elem duyar. Her İki halde de, yani rahmet verildiğinde Rahman ve Rahim olan Allah'ı, rahmet çekilip alındığında da yine O'nun ihtiyarını, hikmet ve imtihanını tefekkür ederek en güzel şekilde davranmak lazım gelirken insanda öyle psikolojik bir hal vardır ki bundan dolayı çokları mün'imi düşünmez,
Daha önce eline nimet geçtiğini gördüğü halde o elinden alını-verdiği zaman herşeyi unutur, ümitsiz ve karamsar olur. Zaruret tecrübesi gördüğü, birtakım sıkıntılarla daha önceden karşılaştığı halde de bir nimet tadınca bir daha bu nimet elinden alınamaz ya da acı göremezmiş gibi istikbalden emin olarak fe-rahlanır, iftihar eder durur ki zikrolunan inkar ve istihzalar hep bu psikolojik durumla alakadardır.[130]
İnsan karakteri devamlı değişim üzeredir. Kendinde bir güç bulduğu zaman mübalağalı bir şekilde kibir ve büyüklük gösterir. Ancak zayıflık ve acizlik hissederse zillet ve meskenet içerisine düşer. [131] İnsanın bu hali şu âyet-i kerimelerde dile getirilir: *“İnsan iyilik istemekten usanmaz da kendisine bir kötülük gelince ümitsizliğe düşer, meyus olur. Başına gelen bir sıkıntıdan sonra kendisine katımızdan bir rahmet taddırsak “elbette bu benim hakkımdır, kıyametin kopacağını sanmıyorum. Rabb'ime döndürülürsem muhakkak ki O'nun nezdinde de güzel şeyler bulacağım” der. Andoisun ki biz muhakkak küfredenlere yaptıklarını bildireceğiz ve andolsun ki muhakkak biz onlara ağır bir azap taddıracağız.”*[132]
Bu âyet-i kerimelerde de insanın taşkınlığına bir başka örnek vardır. Allah, insana bir nimetle mukabelede bulunduğu zaman bu nimet onu şımartır da mün'imi unutur ve şükürden yüz çevirir. Allah'ı zikretmekten, ona yalvarmaktan uzaklaşır, kendini kibir ve azamete kaptırır. Ama ona bir zarar ya da fakirlik isabet ettiğinde de devamlı dua eder. 49. âyetle 51. âyet arsında bir çelişki görünüyor gibi ise de aslında böyle bir tenakuz yoktur. Şöyleki 49. âyette bir topluluk, 51. âyette de başka bir topluluk kastedilmiş olabilir. Veya karada ümitsiz, lisanen yalvarıp yakarandır. Veya putlardan ümitsiz, Allah'a yalvanp

yakarandır. [133] Âyetteki “ariz” kelimesi; çok olan ama buna karşın pek mana taşımayan cümleleri ifade eder. Ama “vecîz” söz bunun tersine olup, kelimesi az, manası engin ve geniş olan cümlelerdir.[134]

Bu âyetlerde yapılan tasvir; Allah'ın hidayetini benimseyip, O'nun doğru yolunda yürümeyen beşer ruhunun doğrudan doğruya ince bir resmidir. Bu tip kimselerin nasıl her an değiştiklerini, zaafa düştüklerini, hayrı övdüklerini, nimeti inkar ederek bollukla gururlanıp, sıkıntıyla bağırdıklarını inceden inceye tasvir etmektedir. Şu insan iyilik istemekten usanmaz... Ama bir fenalık dokunacak olursa ümit ve heyecanını yitirir. Bu halden kurtuluşun ve çıkışın olmayacağını zanneder, bütün sebeplerin yok olduğunu kabul eder. İçi sıkılır, üzülür, Allah'ın rahmetinden ve yardımından ümidini keser. Çünkü Rabb'ine bağlılığı yoktur.

Bir başkası da Allah kendisine sıkıntıdan sonra rahmetini tattırsa nimeti küçümser, şükrünü unutur ve bolluk onu baştan çıkartarak şımartır. “İşte bu benim hakkım” der. Ahireti unutur ve böyle bir şeyin olup olmayacağını uzak sayar. “Kıyametin kopacağım sanmıyorum"der. Kendisinde bir böbürlenme belirir ve Allah'a karşı çıkarak katında kendisinin de bir yeri olduğunu sanır. Ahireti ve Allah'ı inkar eder. Ama yine de Rabb'ine döndürülecek olsa O'nun yanında kendisinin önemli bir yeri olduğunu kabul eder. Ve der ki: “Rabb'ime döndürülürsem muhakkak ki onun nezdinde güzel şeyler bulacağım.” Ama bunların hepsi birer gurur ve kuruntudan ibarettir. Allah, kendisine nimet verdiği zaman insan şımarır, azıtır, büyüklenir, sırtını döner ve gider. Ama bir kötülük dokunacak olursa küçülür, düşer, aşağılaşır, yalvarır ve bıkmadan, usanmadan dua eder durur.

İnsanın ruhundaki yüce ve basit değerleri ne kadar titizlik ve dikkatle tescil etmektedir bu ayetler. Çünkü onu tavsif eden, onun giriş-çıkış noktalarını bilen, hangi noktada ne gibi harekette bulunacağım, Allah'ın dosdoğru yolu olmaksızın nerede yanılacağını bilen yaratıcısıdır.[135]

Allah (cc) başka bir ayet-i kerimede de şöyle buyurur: *“İnsana nimet verdiğimiz zaman, yüz çevirip yan çizer. Ona bir zarar dokununca da umutsuzluğa düşer.”* [136] Ancak geniş ve dar anlarında Allah'ın korumuş olduğu kişiler bu noksanlıktan uzaktır. Çünkü, Cenâb-ı Hakk insana mal, afiyet, feth, nzık ve nusretle nimette bulunduğu ve insan istediğine kavuştuğunda Allah'a karşı itaat ve ibadet vazifelerinden genelde yüz çevirir. Aynı şekilde Cenâb-ı Hak insana musibetler, dert ve üzüntüler gibi bir takım serleri dokunduracak olsa insan bu defa da umutsuzluğa düşer. [137] îbn Abbas'a göre bu âyet-i kerimedeki “insan”

kelimesi ile kastedilen Velid b. Muğire'dir. Ancak, farkedileceği gibi ayet hüküm açısından umumidir. Çünkü, genelde insanın karakteri, maksuduna ve matlubuna ulaştığında aldanma, Allah'a itaat ve ubudiyetten uzaklaşarak gafil olma şeklinde tezahür eder.[138]

G. İnsanın Hırslı, Sızlanıcı Ve Cimri Olması

Bu başlığımızda insanın, hırslılık, sızlanıcılık ve cimrilik gibi temel karakterlerini bir arada almamızın sebebi bu hasletlerin birbirleriyle olan yakın ilgisinden dolayıdır. Çünkü insanın vermekle mükellef olduğu mali yardıma mani olan, başkasının malını zulmen almaya teşvik eden, akrabalarla olan münasebetin kesilmesine sebebiyet veren ve başkasında bulunan herhangi bir şeyin yok olmasını temenni etmek manasında olan hasedi gerektiren tek âmil hırstır. Hasette ise hem cimrilik hem de zulüm vardır. Çünkü başkasına verilmesi gerekeni vermemekle cimrilik, başkasında bulunan bir şeyin yok olmasını temenni etmekle de zulüm meydana gelir. [139] Cenâb-ı Hak insanın bu vasıflarını şöyle dile getiriyor: *"Doğrusu insan hırslı yaratılmıştır. Kendisine kötülük dokundu mu sızlanır. Kendisine hayır dokundu mu vermez, meneder."*[140]

Ayetteki "menûa" kelimesi vermemeyi, menetmeyi [141] "cezûa" kelimesi sızlanma ve sabırsızlığı; [142] "helûa" kelimesi ise insanlardaki hırsı belirtmek için kullanılır. [143] "Helûa" kelimesi, çabukluk manasını ifade eden, bir taraftan da tahammülsüzlük, mızıkçılık, diğer taraftan da şiddet ve hırs gibi çeşitli anlamlar arasında huysuzluğu ifade eden belirsiz bir vasıftır ve kendisinden sonra gelen ayetlerce tefsir edilmiştir. [144] Muhammed b. Abdillah'a bu âyetin tefsiri sorulduğunda o şöyle cevap vermiştir: Cenâb-ı Hak bu ayeti tefsir etmiştir. Onun tefsirinden daha açık bir tefsir olamaz. İnsana bir kötülük dokunduğunda sızlanıp durur. Ama bir hayır dokunduğunda da cimrilik yapar, sıkı sıkı tutar da dağıtmaz. Bu durum onun karakterinin gereği olmakla birlikte insan bu tabiatının zıddına hareket etmek ve ilahî emirlere muvafakat etmekle memurdur. Âyetteki "şer" kelimesinden kasıt "zarar ve fakirlik", "hayır" kelimesinden de kasıt "zenginlik ve bolluktur."[145] Ahmed b. Hanbel'in Müsned'indeki bir hadis-i şerifte de "hırs"la ilgili şu bilgileri buluyoruz: "Hırstan kaçınınız. Çünkü o, sizden öncekileri helake götürmüştür. Hırs, onlara cimriliği emretti, cimri

oldular. Onlara (akrabalık münasebetlerini) kesmeyi emretti, kestiler."[146]
Bütün bunlara göre, insanın temel yapısında iyiliğe ve fenalığa süratli bir biçimde eğilim gösterebilecek yeteneğin varlığı söz konusudur. O, bunu hayatının değişik safhalarında değişik davranışlar halinde belirtme fırsatı bulur. [147]
Ancak bu ayet-i kerimelerde tahlil etmemiz gereken bazı noktalar var:
1. Daha önceki bilginler bu ayetlerdeki "insan" kelimesi ile inançsızların kastedildiğini öne sürmelerine karşın daha sonraki bilginler ise "insan" kelimesinin umumîliğini kabul etmişlerdir. Çünkü aynı sûrenin 22. ayetinde namaz kılanlar bu halden müstesna tutulmuşlardır. Demek ki dinin gereğini yerine getirmeyen her insan bu âyetlerin hükmüne dahildir.[148]
2. Kâdî diyor ki: "*İnsan hırslı olarak yaratılmıştır*" âyeti "*insan aceleci olarak yaratılmıştır*" [149] âyet-i kerimesinin bir benzeridir. Bu âyetten kasdolunan, insanın mutlak şekilde bu vasıf üzerine yaratıldığı anlamı değildir. Bunun böyle olduğuna delil ise, Cenâb-ı Hakk'ın insandaki bu fiili zemmetmesidir. Halbuki Allah, kendi fiilini kötülemez. Hem sonra Cenâb-ı Hak bu mezmum hasleti terk konusunda nefsi ile mücadelede bulunan mü'minleri bu sıfatlardan müstesna kılmıştır. Şayet bu huylar, Allah'ın insanda zarurî bir şekilde yaratmış olduğu şeyler olsaydı, insanlar bu huyları terketme gücünü gösteremeyeceklerdi.[150]
Kâdî'nin görüşlerine katılmak mümkün olmasa gerektir.
Çünkü o, "insan, mutlak şekilde bu vasıflar üzerine yaratılmamıştır" derken öne sürdüğü ilk delil, Allah'ın, insandaki bu fiilleri zemmetmiş olması ve dolayısıyla bu fiilleri Allah yaratmış olsaydı Allah'ın kendi fiilini zemmetmeyeceği düşüncesidir.
Oysaki, kâinattaki bütün hayır ve serler Allah tarafından yaratılmıştır ve yaratılmaktadır da. Bu dünya, bir imtihan alanı olduğundan insan, kendisine verilen akıl nimeti ile doğru olanı seçme pozisyonunda bırakılmıştır. O, iradesini ister hayra, isterse şerre yöneltsin Allah onu yaratacaktır. İnsandaki kötülenen vasıflar da böyledir. Şayet insanın karakter yapısı sadece güzel ve iyi vasıflarla donatılsaydı o zaman insanın da imtihan edilmesine gerek kalmaz ve o, melek tabiatlı birisi olurdu. Bu ise muhaldir. İnsanlar hiçbir zaman melek olmamışlardır. İnsanda hem iyi hem de kötü vasıfların yaratılmasının sebebi, insanın kötü vasıflar sayesinde iyiyi, iyi vasıflar sayesinde de kötüyü idrak edebilmesi içindir. Çünkü eşyalar zıtlanyla bilinirler. Aydınlığın karanlıkla, sıcağın soğukla bilinebilmesi gibi.
Kâdî "Cenâb-ı Hak kendi fiilini kötülemez" diyor. Böyle menfî karakteri

kendisinden silmeyen birçok insan var. O zaman şöyle yanlış bir istifham meydana gelebilir. Kötü insanlardaki kötü fiiller Allah tarafından yaratılmadıysa, bu kötü fiillerin yaratıcısı kimdir? Acaba eski İran dini olan Zerdüştlükteki Ehriman ve Hürmüz gibi kötülük ve iyilik Tanrılarını kabul etmek mi gerekiyor? Bu iddianın yanlışlığı da ortadadır. Çünkü: *"Eğer yerde, gökte Allah'tan başka tanrılar olsaydı, ikisi de (yer de gök de) bozulup gitmişti..."*[151]

Razı, "helûa" kelimesini ise şöyle yorumluyor:

a) Bu ya psikolojik bir haldir ki bu halden dolayı insan sızlanır veya yalvarmaya başlar.

b) Ya da gerek söz ve gerekse fiille ortaya çıkan insandaki bu tür haller onun psikolojik yapısıdır. Bu psikolojik yapı da Allah'ın yaratmasıyla oluşmuştur. Dolayısıyla ruhu bu hal üzere yaratılan kişinin kendi nefsinden o hali izale etmesi mümkün değildir. Yine şecaatli veya korkak yaratılan kişinin de bu halleri nefsinden izale etmesi mümkün değildir. Ama gerek fiilen ve gerekse de söz olarak ortaya çıkan hallerin terki mümkün bir hadisedir ve bunların ıslahına çalışmak ihtiyarî bir olaydır.

Bu ayetin hemen devamındaki 20. ve 21. ayetlerdeki "kötülük" ve "hayır" kelimelerinden maksat "fakirlik-zenginlik" veya "hastalık-sıhhat" vb. manalardır, insana fakirlik veya hastalık isabet ettiğinde sızlanmaya ve halinden şikayete başlar. Ama sıhhatli ya da zengin olduğunda normalde yapması ve vermesi gerekeni yapmaz ve vermez, cimri bir hale gelir, insanlara hakîr bakar.

Burada insanın aklına şöyle bir soru gelebilir. Bütün bu anlatılanlara bakarak; İnsan hep zarardan nefret eden, rahatı ise talep eden bir varlık mıdır? Bu sual, mantıken doğru ve geçerli ise Allah (cc), insanı bu sıfatlarından dolayı neden kötülemektedir?

Allah, insanı bu sıfatlarından dolayı kötülemektedir. Çünkü, insan, dünyevî işler hususunda dar görüşlüdür. Ona gereken şey ise âhiret işleriyle meşgul olmasıdır. Bir fakirlik ya da hastalıkla karşılaştığında bu hadiselerin Allah'ın birer fiili olduğunu bilip razı olması ve Allah'ın dilediğini yapan ve dilediği şekilde hükmeden bir ilah olduğunu kabul etmesi gerekir. Zenginlik ya da sıhhat bulunduğunda ise bu nimetleri ahirete yönelik olarak kullanması icap eder.[152]

Burada yine şu hususu da gözden kaçırmamamız gerekiyor. Kur'ân, insanın ahlâkî zayıflığından bahsettiği pek çok yerde iman edenler ve doğru yolda olanları istisna etmektedir. Şurası kendiliğinden anlaşılıyor ki, doğuştaki bu fıtrî zayıflık daha sonraları değiştirilemez değildir. İnsan Allah'ın gönderdiği hidayeti kabul eder ve kendisini ıslah için bilfiil gayret gösterirse o zaman bu zayıflığını

tedavi edebilir. Eğer nefsini gevşek bırakırsa bu zafiyetler onun içerisinde yerleşir, gelişir.[153]

Söz konusu bu üç kısa ayet, her kelimesiyle insan denen şu varlığın bir hattını çizmektedir. İnsan, kendisine gelen bir zararın ebediyyen devam edeceğini sanarak korku ve evham içerisinde hayatını sürdürmektedir. Bir an için kendisini saran sıkıntılar ortadan kalktığında, birtakım güzellikler ve iyiliklere kavuştuğunda da bu defa bunların ortadan kalkmayacağını düşünür. Bir gün bu nimetlerin de yok olabileceğini hatırına bile getirmek istemez. İnsanın bu menfî haller karşısında ne gibi bir vaziyet takınması gerektiği, sözkonusu âyetlerden hemen sonra veciz bir üslupla ifade edilmektedir ki biz bu konuyu kitabımızın ileriki safhalarında detaylı olarak inceleyeceğiz.

İnsanın cimriliği ile alakalı olarak İsrâ süresindeki şu âyet-i kerime de oldukça ilgi çekicidir: *"De ki: Eğer Habb'imin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız sarfetmek(le tükenir) korkusuyla (onu) tutar kimseye birşey vermez)diniz. Hakikaten insan çok cimridir."*[154]

Âyetteki "katûr" kelimesi lûgavî olarak toplama ve sıkıştırma gibi anlamlara gelir. [155] İbn Abbas ve Katâde'ye göre ise "katur" kelimesinden maksat insanın cimri ve menedici özelliğinin belirtilmesidir. Çünkü, *"Yoksa onların mülkten bir payı mı var? Öyle olsaydı insanlara bir çekirdek zerresi bile vermezlerdi"* [156] âyetinde de Cenâb-ı Hak insanı olduğu gibi vasfediyor. [157]

Bize göre bu âyetteki "insan" kelimesi de umumilik arzetmektedir. Bu görüş karşısında şöyle bir soru akla gelebilir: "İnsanlar içerisinde birçok cömert kişiye rastlamak mümkündür. Bunların cimrilikleri nasıl düşünülebilir?"

Bu soruya şu şekilde cevap verebiliriz:

İnsanın aslında/tabiatında cimrilik vardır. Çünkü insan, muhtaç bir varlık olarak yaratılmıştır. İhtiyaç sahibi, yani muhtaç canlıların ise ihtiyaçlarını defetmeleri ve bu ihtiyaçlarını defedici malzemeleri kendi yanlarında, kendi nefisleri için tutmaları tabii bir olaydır. Ama, kişinin cömert olması haricî bir takım sebeplerden dolayıdır. İnsan, bazen övüldüğü, bazen şeref bulduğu ve bazen de uhdesinde bulunan dinî bir vecîbeyi/farzı ortadan kaldırmak için infakta bulunur. Kişinin zekât, sadaka vermesi vb. tutum ve davranışlar göstermesi bu sebepledir. Yoksa insan, yine de hakikatte cimridir.[158]

Bu özellikleri tabiatımızdan söküp atmak mümkün görünmese dahi, ona ayarlayın bir özellik verilebilir. Çünkü Cenâb-ı Hak yine Meâric sûresinde, şu altı sıfatla muttasıf olan kişileri cimrilik, hased vb. iyi olmayan sıfatlardan istisnada bulunmuştur:

a) “*Ancak namaz kılanlar bunun dışındadır. Onlar ki namazlarına devam ederler*.” [159] Çünkü namaz, yine Kur'ânî ifadeyle kişiyi her türlü kötülüklerden ve fenalıklardan alıkoyar. Burada bir inceliğe temas etmemizde fayda olduğunu zannediyorum: Cenâb-ı Hak Meâric, 23. âyette “*Onlar ki namazlarına devam ederler*” dedikten sonra aynı sûrenin 34. âyetinde de “*onlar ki namazlarını korurlar*” buyuruyor. Aradaki incelik şudur: Namaza devam etmenin manası onu vakitlerinden hiç eksiltmeden kılmak demektir. Onun muhafazası ise, namazın en mükemmel şekilde ifa edilebilmesi için ona gereken ehemmiyetin ve önemin verilmesidir. Bu ehemmiyeti ifa etme, bazen namazdan önce birtakım şartların yerine getirilmesi, bazen de namazın içinde ve namazdan sonra birtakım şartların yerine getirilmesiyle meydana gelir. Namazdan öncekiler kısaca; namaz vakti girmeden önce kalbin namaz vakti ile alakalı olması, abdestli bulunması, setr-i avret üzere olması, kıbleyi araması, temiz elbise ve mekan bulması, namazı cemaatle ve mübarek mescitlerde kılması, namaza girmeden önce kalbin bir takım boş ve Allah'tan başka şeylerden uzaklaşması için çaba göstermesi, riya ve gösterişten sakınmak için oldukça gayret etmesi vb. şeylerdir.

Namaz dahilinde iken dikkat edilmesi gerekenler ise; namaz anında sağa-sola dönmesi, kıraat esnasında kalbinin uyanık olması duaları anlaması, namazın hükümlerine riayet etmesi vb. şeylerdir.

Namazdan sonra ise; oyun eğlence ve boş sözlerle meşgul olmaması, namazlardan sonra günaha girmekten oldukça sakınması gibi şeylerdir.[160]

b) “Onların mallarında belli bir hisse vardır. İsteyen ve istemeyen için.”[161]

Bu âyet de insanın cimrilik özelliğini eğitime tabi tutmaktadır. Kişi, kendi malında bir başkasının da hisse sahibi olduğunu öğrenmekte, zekat ve sadaka gibi yardımlarla, kendisinde bulunan fakirin hissesini verme durumunda katmaktadır.

Âyette geçen “ma'lûm” kelimesinde ihtilaf ediliyor. İbn Abbas, Hasan ve İbn Şîrîn diyorlar ki; bu kelime, farz olan zekâtı ifade eder. Zekâtını veren kişinin sadaka vermemesinde bir beis yoktur. Ayrıca bu kelimenin zekâta şu iki yönüyle işareti vardır.

aa) Takdir edilmiş, ma'lum (belli) olan hak, ancak zekattır. Sadakada ise bir ölçü tayin edilmemiş olup gayr-ı ma'lumdur.

bb) Cenâb-ı Hak bu âyet-i kerîme ile zemmetmiş olduğu kişilerden bir istisnada bulunuyordu. Böylece ayette belirtilen “hakk”ı vermeyen kişi mezmum yani kötülenmiş olur. Bu sıfatlar üzere beliren ancak zekâttır. Çünkü sadaka vermeyen

kişi kötülenmeyi hak etmemiştir. Selef ise, bu kelime ile zekat dışındaki yardımlann da kastedildiğini, bu âyetin ancak bir uyarı şeklinde kabul edilmesi gerektiğini belirtiyorlar. Yine âyette geçen "mahrum" isteyemeyen, iffetinden dolayı zengin zannedilen kişidir. "Sail" ise isteyen manasmdadır.

c) Üçüncü bir sıfat ise kişinin ceza gününü tasdik etmesi olarak belirmektedir: "Onlar ki ceza gününü tasdik ederler."[162] Yeniden dirilişe ve haşre inanırlar. Kişi, ahiret inancıyla hareket ettiği zaman, dünya ve onun içindekilerin geçici, fânî şeyler olduğunu idrak eder. Böyle düşünen fertler ise hırs ve tamahtan uzak dururlar. Çünkü onlar ebedî ve fani olmayan bir zenginlik ummaktadırlar.

d) Dördüncü olarak beliren sıfat ise: *"Onlar ki, Rabb'lerinin azabından korkarlar"* [163] âyeti ile ifade edilmektedir. Korku, iki şeyden dolayı olur: Kişi, ya dinî vecibelerini yerine getirmemekte ve bundan dolayı Rabb'in gazabını çekeceğinden korkmaktadır. Ya da haram irtikap etmekte ve harama girdiğinden dolayı korkmaktadır.

Kendisine bir sorumluluk yüklenmiş kişide korku ve endişe devam ederse, kendisine ister ilmî isterse de amelî bir sorumluluk yüklenmiş olsun, en küçük bir hata yapmamaya çalışır.

Sonra, Cenâb-ı Hak bu korkuyu: *"Çünkü Rabb'lerinin azabına güven olmaz"* [164] âyeti ile de te'kid etmiştir. İnsan, her zaman için yükümlülüklerini tam olarak yerine getiremez. Kötülüklerden de tam anlamıyla sakınamaz. Öyleyse Allah'a karşı devamlı bir mehafet, korku içerisinde bulunacaktır.[165]

e) Beşinci sıfat ise şöyle ifade edilmektedir: "Ve onlar ırzlarını korurlar." [166] Kişi, bazen en iyiyi ve en güzeli elde edebilmek için hırsla uğraşır. Bunlar öyle insanlardır ki yalnız nefsî arzularına uyarlar. Kendilerine bir şey verildiğinde memnuniyetlerini ifade ederler. Birşeyden mahrum bırakıldıklarında da hemen gazaba gelirler. Kişide "ırzını korumak" gibi bir duygu, düşünce yeşermemişse o kişi evli dahi olsa hırstan dolayı başkalarının ırzına göz dikebilecektir. Bilindiği gibi Adem'in oğlu Kabil'in Habil'i öldürmesinin sebebi, kendisine verilen eşi beğenmeyip, Habil'in eşini kıskanması, hırsla onu talep etmesi, alamayınca da kardeşini öldürmesiydi.

Îbnu'l-Arabî diyor ki: Bu âyet hariç daha önce geçen diğer âyetler kadınlar ve erkekler hakkında umumidir. Ama bu âyet sadece erkeklereAocalara hitap etmektedir. Bunun delili de kendinden sonra gelen *"ancak eşleri yahut ellerinin sahip olduğu (cariyeler) hariç"* [167]âyet-i kerimesidir.[168]

f) Altıncı sıfat ise emanete ve verilen sözlere riayet olarak belirmektedir: "Ve

onlar emanetlerini ve ahidlerini gözetirler."[169]Emanet ve ahid, insanın gerek fiilen ve gerekse de kavlen din ve dünya işlerine ait üzerine yüklendiği ve sorumluluğunu kabul ettiği şeylerdir, insanlarla İyi geçinmek, söz verip tutmak vb. gibi. "Emânet" kelimesi "ahd" kelimesinden daha geneldir. Bu durumda, verilen her söz aynı zamanda bir emanettir de. [170] Kişi, hırslılığı ya da cimrliği ile bazen emanete hıyanet eder, vermiş olduğu sözlerden de döner. İşte Kur'ân-ı Kerîm emanete riayeti ve verilen sözlerden dönülmemesi gerektiğini, kişi hırslı dahi olsa hırsını yenerek bu gibi güzel vasıflarla bezenmesini ulvî bir gaye olarak tahakkuk ettirmektedir. [171]

H. İnsanın Aceleci Olması

Acelecilik bizim tabiatımızda yaratılışımızdan vardır. Öyle acelecidir ki, sanki "*insan, aceleci yaratılmıştır*." [172] Ayette insan cinsi kastolunmaktadır. Allah, insanda acelecilik hissini terkip etmiş ve sanki insanı aceleden yaratmıştır. Aşırı acelecilik insanın lazımı gibidir. [173] Şu halde acelecilik insanın tabiatında ve yapısında vardır. Gözünü her zaman içinde bulunduğu anın ötesine diker ve geleceği kucaklamak ister. Aklına gelen herşeyi o anda yapmak ister. Kendi zararına da olsa vaad edilenlerin hepsinin hemencecik gelip çatmasını arzu eder. Ancak Allah'a bağlanıp O'na dayanarak huzura eren ve herşeyini Allah'a havale ederek bekleyenler bunun dışındadırlar. Aslında iman insana güven, sabır ve huzur verir.[174]
Bu âyetteki "insan" kelimesinin ihtiva ettiği mana hakkında iki görüş ileri sürülmektedir:
Birinci görüşe göre bu kelime İle insan nevi kastolunmaktadır. Birinci görüştekilerin yorumuna göre âyetin daha öncesinde anlatılan insanlar Allah'ın azabını ve O'nun varlığını kabul etmeyi mecbur hale getirebilecek bazı delilleri acele bir şekilde istiyorlar ve "bu vaad ne zaman (gerçekleşecek)?" diye soruyorlardı. Allah, onları bu tutumlarından dolayı kınayarak sanki şöyle diyor: "Sizin acele etmeniz garip değil Çünkü sizin cibilliyetiniz, fıtrat ve tabiatınızda acelecilik vardır."[175]
İkinci görüştekilerin yorumuna göre ise ayette muayyen bir şahıs kastedilmektedir ve o da Adem peygamberdir. İbn Cüreyc'in Mücahid'den yapmış olduğu bir rivayette Allah herşeyi yarattıktan sonra Cuma gününün sonuna doğru Adem'i yaratmış, ruh Adem'in henüz başına girmiş ama ayaklarına

ulaşmamışken “Ya Rabbi, yaratılışımı güneş batmadan acele ederek tamamla” demiştir. Leys diyor ki, işte “insan aceleden yaratılmıştır” sözü ile bu anlatılmak istenmektedir. Süddi'ye göre ise Adem'e ruh üfürüldüğünde ruh henüz baş tarafındayken hapşırmış, melekler Adem'e “Elhamdülillah de” diyerek uyarmışlar, o da “Elhamdülillah” demiş, ruh göz tarafına ulaştığında Cennet meyvelerini görmüş, ruh karnına ulaştığında da canı bu meyvelerden yemek istemiş, ama ruh henüz ayaklarına ulaşmamış olduğu için yürümek istediğinde yürüyememiştir. İşte bu sebeple onun evlatları da acelecilik tabiatına varis olmuşlardır.[176]

İnsan, istemek konusunda da acelecidir. *“İnsan hayra dua eder gibi, şerre dua etmekte (hayrı ister gibi şerri istemektedir. İnsan pek acelecidir.”* ***[177]*** İnsan, sonucuna bakmaksızın hatırına gelen herşeyi yapmak ister.[178] Hadiselerin ne şekle gireceğini ve neticenin ne olacağını bilemez. Bir işi yaparken o işin sonunda şerle karşılaşacağından habersizdir ve bilmeyerek işin bir an önce olması için acele eder. Bazen de şerle karşılacağını bildiği halde kendine hakim olamadığı için yine o işin olmasını ister. [179] Bunun sonucu olarak insan:

1. İyilik ister gibi kötülük de ister.

2. Allah'ın âyetlerini (mucizelerini) görmek ister.

Oysa gerek kötülük istemek, gerekse Allah'ın âyetlerini hemen görmeyi istemek normal insanın davranışını ortaya koymuyor. Söz konusu tavrı belirtmek aceleci yapının ürünü oluyor.[180]

Bir şeyi bekleme konusunda da insan aceleci davranmaktadır. Üstelik bu acelecilik vasfı onlan bilgi konusunda da yanıltmaktadır. Yani aceleciliğin hakim olduğu bir fert ya da toplumda genellikle cehalet vasfı mündemiçtir. Hatta acelecilikle cehaletin doğru orantılı olduğunu bile söyleyebiliriz. *“De ki: (Azabın ne zaman geleceğine dair) bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Ben, benimle gönderilen şeyi size duyuyorum; fakat sizi cahillik eden bir kavim görüyorum.”* Nihayet (azabın) geniş bir bulut halinde vadilerine doğru geldiğini görünce: *“Bu, bize yağmur yağdıracak bir buluttur” dediler. Hayır, o sizin acele gelmesini istediğiniz şey, içinde acı azap bulunan bir rüzgardır.”* [181] Âyette, bu insanlann acelecilik vasfının tek nedeni cehalet olarak görülüyor.

İnançsızlık veya şüphe de insanı aceleciliğe sevk ediyor, bu ortamı hazırlıyor: *“Kıyamete inanmayanlar, onun çabuk gelmesini istiyorlar. İnananlar ise ondan korkarlar ve onun gerçek olduğunu bilirler.”* [182] Buradan hareketle inançlı kişilerin daha olgun bir yapıya büründüğünü anlamak zor değildir.

“Rahman'ın kulları ki yeryüzünde mütevazı olarak yürürler” [183] âyeti de bu hususa parmak basmaktadır. [184]

İ. Zayıf Yaratılışlı Olması

İnsandaki temel karakterlerden birisi de onda zayıf yönlerin bulunmasıdır. Hemen belirtelim ki burada zayıflık ya da zaaf kelimeleri ile belirtmek istediğimiz şey, kelime anlamı itibarı ile zayıflık ve bu zayıflığın mutlaka her insanda bulunması gerekli bir unsur olduğu iddiası değildir. Burada zaaf ya da zayıflıkla ifade etmek istediğimiz nokta kişinin sabırsızlık gösterdiği noktalardır. Mesela fazla sorumluluk yüklenmekten uzak durmak aslında bir kaçısın ve dolayısıyla da zaafın işaretidir. Yine başarı yönü itibariyle hep başkalarından Önde olma isteği de bir zaafın işaretidir. Ancak bu zaaf çeşidini yermek ya da kötülemek gerekmemektedir. Çünkü başarı hırsı ve tutkusu her ne kadar kişiye ait zayıf yön olsa da neticesi itibarıyla güzel bir şeydir. Bu nedenle fertte kötü netice ve tesirler bırakan zaafı bu ikincisinden ayrı tutmak lazımdır ve bizim konumuz da birincisi ile ilgilidir.
Kur'ân'da: *“Allah sizden (ağır teklifleri) hafifletmek istiyor. Çünkü insan zayıf yaratılmıştır*” [185] denmektedir. Bu âyette de kastedilen zayıflık bedenî ya da fizikî bir zayıflık değildir. Bu zayıflık, insanın şehvet ve lezzet hislerine tabi olması yönündeki zayıflıktır. [186] İnsan, çoğu kere şehvetine sabredemez ve itaatin getirdiği güçlüklere tahammül edemez [187] İtaat ve ibadetin getirebileceği bazı zorluklara karşı insanın tahammülsüzlüğünü izah etmesi açısından Buharî'deki şu hadis oldukça ilgi çekicidir.
Buharî'nin rivayetine göre, Allah bu ümmet için miraç gecesinde elli vakit namaz farz kılmış, Hz. Peygamber de bu farziyyeti yüklenerek dönüş yolculuğuna başlamıştı. Musa peygamberle karşılaştığında Musa ona:
“Allah ümmetine neyi farzetti?” diye sormuş o da:
“Elli vakit namaz farzetti” demiştir. Karşılıklı konuşma daha sonra şöyle cereyan eder:
“Rabb'ine dön(de şefaat iste), zira ümmetin buna güç yetiremez”.
“Müracaat ettim. Allah yarısını indirdi.” Ben de Musa'nın yanına dönüp:
“Yarısını indirdi” dedim. (O yine):
“Rabb'ine müracaat et, zira ümmetin güç yetiremez”dedi. (Bir daha) müracaat ettim. Allah, yine kalanın yarısını indirdi. Ben de Musa'nın yanına döndüm. (O

yine):
“Rabb'ine dön zira ümmetin buna yine güç yetiremez” dedi. (Bir daha) müracaat ettim. Allah:
“*Onlar beştir. Ama yine onlar ellidir. Benim nezdimde hüküm değişmez”* buyurdu. Musa'nın yanına döndüm. (O yine)
“Rabb'ine dön” dedi. Ben de:
*“Artık Rabb'imden utanır oldum”*dedim.”[188]
Aslında insandaki sabır özelliği isletilebilse o zannettiğinden daha güçlü ve dayanıklı olduğunu çabucak anlayıverecektir. Bu hususa şu âyet işaret etmektedir: *“Şimdi Allah sizden (yükü) hafifletti, sizde zaaf bulunduğunu bildi. Bundan böyle sizden sabreden yüz kişi olsa iki yüz kişiyi yenerler. Ve eğer sizden bin kişi olsa Allah'ın izniyle iki bin kişiyi yenerler. Allah sabredenlerle beraberdir.”* [189] Görülüyor ki zayıflığın önüne ancak sabırla geçilebilmekte, sabretmekle insan kendi zaafını yenebilmektedir. [190]

J. Mucadaleci Olması

İnsanın yapısındaki temel karakterlerden birisi de onun mücadeleci bir ruha sahip olmasıdır. Pek çok insanın hayatta en fazla yaptığı, zevk aldığı, kendisini kabul ettirmek için başvurduğu silah tartışmadır.
Şüphesiz tartışmanın faydalı yönleri olduğu gibi zararlı yönleri de vardır. Gerçeğin bulunmasına, ilmî ve fikrî hayatın gelişmesine yardım eden tartışma yeni ufukların açılmasına sebep olurken faydalı, amacı yalnızca tartışmak olan kinci ve yapıcı olmayan tartışmalar zararlıdır. Kur'ân'da insanın herhalde menfî yönden yaptığı tartışmalara işaret edilmekte, bu yönüyle insanın yaptığı tartışmalar yerilmektedir. [191] Meselâ:
“Andolsun biz bu Kur'ân'da insanlara her çeşit misali türlü biçimlerde anlattık. Ama insan, tartışmaya her şeyden daha çok düşkündür.”[192]
“İnkâr edenler hakkı batılla yok etmek için mücadele ediyorlar.”[193]
“Onlar ki kendilerine gelmiş bir delil olmadan Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar.”[194]
“Allah'ın âyetleri hakkında tartışanların nasıl (Hak'tan)çevrildiklerini görmedin mi?”[195]
“Ta ki âyetlerimiz hakkında tartışanlar, kendileri için kaçacak bir yer olmadığını

bilsinler.”[196]
“Bizim tanrılarımız mı hayırlı, yoksa o mu? dediler. Bunu sadece tartışma için ortaya attılar.”[197]
Görüldüğü üzere âyetlerde işaret edilen insanın tartışmacılık yani mücadelecilik yönü, genelde gerçeğe karşı çıkma, doğruyu kabul etmemede gösterilen peşin hüküm ve ön yargı gibi menfî yönleri belirtmektedir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi gerçeğin bulunması yönünde yapılan ilmî, fikrî ve edebî münakaşa ve tartışmalar hiç şüphesiz insanlara gerçeğin bulunmasında en yardımcı faaliyetlerdendir diyebiliriz. Çünkü fikirlerin çarpışmasından ancak gerçek ortaya çıkar.
İnsandaki temel karakterleri böyle sıralayıp bırakmak elbette yeterli ve kâfi değildir. Ayrıca Kur'ân'm insandaki bu karakterleri yani şahsiyet eğitimini ne şekilde ele aldığını bulup ortaya koymak gerekmektedir. Şimdi bu konuyu yani, Kur'ân'ın bu temel karakterleri nasıl eğittiği bahsini ele almaya çalışacağız. [198]

2. Kur’ân’ın İnsandaki Temel Karakterleri Eğitimi

İnsandaki bozgunculuk duygusunu Kur'ân, mutedil bir dil kullanarak eğitir. Mesela: *“Ey inananlar!.. Bir topluma karşı beslediğiniz kin, sizi saldırıya sevketmesin, İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın, Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir.”* [199] Âyet, sadece duyulan bir kinden ötürü müslüman toplumun başka bir topluluğa saldıramayacağını belirtiyor. Hatta, müslüman toplum, meşru bir müdafada bulunduğu anda dahi karşı taraf barışı seçiyorsa, müslüman toplumun da barışı seçmekten başka bir çaresinin olmadığını şu ayet dile getiriyor: *“Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de barışa yanaş ve Allah'a dayan, çünkü O, işitendir, bilendir.”*[200]
Yine, İnsandaki nankör karakteri ifade eden ve daha önce bahsi geçen Hac süresindeki 66. âyeti de tek başına değerlendirmemiz mümkün değildir. Çünkü Allah, insanlardaki bu menfî karakteri müsbet hale kanalize edebilmek için daha önceden aynı sûrenin 63. âyetinde yağmuru yağdıranın, yeryüzünde bitkiyi var edenin kendisi olduğunu beyan ederek çok lütufkâr olduğunu ifade etmiştir. Bu lütufları da göremeyenlere 64. âyette göklerde ve yerde mevcut bütün eşyanın Allah'ın olduğunu, herşeyin kendisine muhtaç ama kendisinin hiçbir şeye muhtaç olmadığını, bu sebeple gerçekten Övgüye layık ulunduğunu, ifade etmiştir. Daha

sonraki âyetle de insanlığa özellikle karada ve denizde sağladığı imkanları, dolayısıyla onlara olan engin şefkat ve merhametini hatırlattıktan sonra 66. âyet, Allah'ın en büyük lütfü olan hayata; sonra insanın ölüm ile birlikte, en büyük korkuyu duyduğu yokluğa mahkum edilmeyip yeniden kavuşturulacağı ikinci hayata işaret etmektedir. Dolayısıyla bütün bu nimetlere karşı insanın nimetin kadir ve kıymetini bilir bir tavır alması, nimetlere karşı kadirşinas olması istenmektedir. Ancak Allah'ın insanoğlunun şükrüne ihtiyacı yoktur. Şükreden kendi nefsi lehine şükretmekte, nankörlük yapan da kendi nefsi aleyhine nankörlük yapmaktadır.

Zulüm yapmaktan korunabilmesi, zâlim sıfatını üzerinden atabilmesi için insanların yapmaları gerekeni ise Kur'ân şöyle açıklar:

“Allah'ın mükafatı şu kimseler içindir ki;

a) İnanıp Rab'lerine dayanırlar,

b) Büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınırlar,

c)Kızdıkları zaman affederler,

d)Rablerinin çağrısına gelirler, namazı kılarlar,

e) İşleri aralarından danışma iledir,

f)Kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler,

g) Ancak bir zulüm ve saldırıya uğradıkları zaman kendilerini savunurlar.”[201]

Açıkça görüldüğü üzere Kur'ân, yukarıda maddeleştirdiğimiz sıfatları taşıyanlar için mükafat vaadetmektedir. Ancak zulüm ve saldırganlık sıfatını taşıyanlara da ceza öngürmekte ve onların sakınmalarını amaçlamaktadır. Yani Kur'ân zulme ve zalime asla razı ve taraftar değildir. “Ancak şunlar aleyhine yol vardır ki, insanlara zulmederler ve yeryüzünde haksız yere saldırırlar. İşte bunlar kınanırlar ve böylelerine acı bir azap vardır.”[202] Görüldüğü gibi zulüm ve zalim kınanmaktadır, ama zulmün karşısına Kur'ân bazı müsbet hareketleri alternatif olarak getirmektedir. Kur'ân'ın genelde zulüm olarak nitelendirdiği davranışlar şunlardır: Mescidlerde Allah'ın anılmasının yasaklanması, [203] şahitliğin gizlenmesi, [204] Allah adına yalan uydurulması veya O'nun ayetlerinin yalanlanması, [205] Allah'ın âyetleri okunduğunda yüz çevrilmesi.[206]

Kur'ân'ın zâlim karakter karşısında koyduğu müsbet karakter “muhsin” olmalıdır. Bu husus şöyle belirtilir: *“Onların neslinde muhsin de var, açıkça kendisine zulmeden de.”* [207] Ayrıca Kur'ân'daki şu âyet de konumuz açısından oldukça ilgi çekicidir: *“Sonra Kitab'ı kullarımız arasından seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimi nefsine zulmedendir, kimi orta gidendir, kimi de Allah'ın*

izniyle hayırlarda öne geçendir. İşte büyük lütuf budur.” [208] Görüldüğü gibi âyet, insanları “nefsine zulmeden', “orta giden” ve “hayırlarda öne geçen” diye üç bölüme ayırmaktadır. Demek ki “zulüm” karşılığında insan için iki alternatif görünmektedir. Vasat olma ve hayırlarda yarışma. Diğer yarışmaların ise şahsiyet bozucu bir yanı var. Mağlup olunduğunda hissedilen stres ve bunalım gibi duygular şahsiyeti menfî manada etkiler. Bunun da sebebi bu tür yarışların sunî olmasıdır. Ama hayırda yarış duygusu böyle değildir. Çünkü Kur'ân, insanları fıtrî bir yarışa yönlendiriyor ve karakteri düzeltici bir fonksiyon meydana getiriyor. Bu durumu basit bir misalle biraz daha açmak istiyoruz. Meselâ, muhtaç kişi ya da kuruluşlara yardımda bulunma bir “hayır” ifade eder. Yardım konusu bir cami yapımı içinse, sadece bir tuğla satın alacak kadar maddî destekte bulunanla, en büyük yardımı yapan kişi arasında “yardımda bulunmuş olma” duygusu ya da manevî yönden rahatlama hisleri açısından pek büyük bir fark görülmez. İşte hayırda yarışmanın bu özelliği diğer yarışma çeşitlerinde görülmez. Bunun nedenini hemen herkes farkedebilir. Bir spor yarışmasında birincilerin sevinçten, kazanmayanların da üzüntüden ağladıkları çoğu kez müşahade edilen vakalardandır.

Söz konusu âyetle ilgili Kurtubi'den şu nakilleri yapmakta fayda mülahaza ediyoruz:

“Nehhas'a göre “nefsine zulmeden”den maksat inançsız kişidir. İbni Abbas da bu âyete göre kurtulan iki kısım insandır diyor. O zaman cümlenin Arapça takdiri şöyle olmaktadır: Kullarımızdan bir kısmı yani kafir olanlar nefislerine zulmedenlerdir. Hasan'a göre ise, bir sonraki ayette “cennete girerler” cümlesinde bulunan zamir, muktesit ve sabık bi'1-hayrât için geçerli olup, zâlim kişi bu zamire dahil olmamaktadır. İkrime, Katade, Dahhak ve Ferrâ'dan gelen bir görüşte ise muktesid, asi mümin; sabık ise mutlak manada muttaki kişidir. Bu âyet Vakıa süresindeki şu âyetlere benzemektedir. “*Ve sizler üç sınıf olduğunuz zaman; sağın adamları, neuğurlulardır onlar! Solun adamları, ne uğursuzlardır onlar! Ve o sabıklar, (inançta ve amelde duraksamadan) ileri geçenler!”*[209]

Ayrıca âyette “seçtiklerimiz” ibaresi var ki zalim kişinin bu zümreye dahil olması düşünülemez. Mücahid, nefsine zulmedeni solun adamı, muktesidi sağın adamı, sabıkı da bütün insanları hayır konusunda geçen kişiler olarak yorumlamaktadır.

Bazıları da “cennete girerler” kelimesindeki zamirin, âyette belirtilen zâlimin kâfir ya da fasık olmaması şartıyla bütün üç sınıfa şamil olduğunu belirtmektedirler. Bu takdirde mana şöyle olmaktadır: Nefsine karşı zâlim olan

küçük ve değeri az amelde bulunanlar; muktesid ise dünya ve ahirete hakkını verendir.
Üsâme b. Zeyd, Hz. Peygamberin bu âyetleri okuduktan sonra “hepsi de cennettedir” dediğini nakleder. Ömer b. Hat-tâb da bu âyetleri okumuş ve bu âyetler konusunda Hz. Peygamberin şöyle dediğini nakletmiştir: “Geçenlerimiz geçmiştir. Muktesidimiz kurtulmuştur. Nefsine zulmedenimiz de affolunmuştur.”[210]
Bu âyetle ilgili olarak İslâm bilginlerinin görüşleri gökkuşağı renkleri gibi çeşitlidir. Biz bütün bu görüşleri eserinde sıralamış olması açısından yine Kurtubî'den nakletmeyi uygun görüyoruz:
“İslâm bilginlerinin zâlim, muktesid ve sabık hakkındaki görüşleri farklılık arzetmektedir. Âyet herşeyden önce Muhammed ümmeti hakkındadır. Sehî b. Abdillah'a göre sabık âlim; muktesid, müteallim; zâlim ise câhildir. Zünnûne Mısrî'ye göre zâlim, Allah'ı sadece dili ile zikreden, muktesid kalbi ile, sabık da O'nu hiç unutmayandır. Antâkî'ye göre zâlim, sâhib-i ahvâldir. İbn Atâ'ya göre zâlim, Allah'ı dünya için seven; muktesid ukbâ için seven; sabık da sadece Hakk'ı dileyendir. Ayrıca şöyle de denilmiştir: Zâlim cehennem korkusuyla, muktesid cennet umuduyla, sabık da sırf rızâsı için Allah'a ibadette bulunandır. Bir başka görüşte ise zâlim, dünyada zühd içerisinde yaşamaya çalışandır. Çünkü zâhid kişi zühd gayretiyle nefsine zulmetmekte dolayısıyla zâlim olmaktadır. Yine, zâlim belâ anında sızlanan, muktesid belâlara sabreden, sabık da belalardan lezzet alan olarak tarif edilmiştir. Yine, zâlim, Allah'a gaflet içerisinde ve gelenek şeklinde ibadet eden, muktesid ise O'na korku ve ümit içerisinde ibâdet eden, sabık da O'na mehabetinden dolayı ibadet edendir. Yine, zâlim, eline mal geçtiğinde infak etmeyip cimrilik eden, muktesid ise kendisine verildiğinde saçan, sabık ise verilmediği halde şükür ve îsarda bulunandır. Yine zâlim, mali ile kendini müstağni gören, muktesid kendini dinî ile müstağni gören, sabık da kendini Rabb'i ile müstağni görendir. Yine zâlim, Kur'ân'ı okuyan ama onunla amel etmeyen; muktesid, Kur'ân'ı hem okuyup hem de onunla amel eden; sabık da Kur'ân'ı okuyan, onunla amel eden ve bilgilenen kişidir. Yine, sabık mescide müezzinin ezanından önce giren, muktesid mescide girdiğinde ezan okunan, zâlim ise mescide girdiğinde ezan okunmuş olan kişidir. Bazı ehl-i ilim ise şöyle demişlerdir. Sabık, vakti ve cemaati kaçırmayarak iki fazileti birden elde eden; zalim, namazdan gafil olup da hem cemaatı hem de vakti kaçıran kişidir. Yine, zalim nefsini seven, muktesid dinini seven, sabık da Rabb'ini sevendir. Aişe radıyallâhu anhâ da diyor ki: Sabık, hicretten önce

müslüman olan, muktesid hicretten sonra, zalim de ancak kılıç zoruyla müslüman olandır.”[211]

İnsanın cehalet vasfı da Kur'ân'da birçok yollarla eğitilir. Bunlardan birisi ilmin ve âlimin yüce tutulması, insanların ilme teşvik edilmesidir. Mesela: *“De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”,**[212]* *“Rabbim benim ilmimi artır de”* [213] ve “*Yaratan Rabbinin adıyla oku. O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku ve öğren1. İnsana bilmediklerini öğreten ve kalemle yazdıran Rabb'in Ekrem'dir (en cömerttir)”* [214] gibi ayet-i kerimeler ilim ve ona teşvik konusunda Kur'ân'da çok açık bir şekilde beyan edilen âyetlerdir. Üstelik Kur'ân'da insanı tefekkür, teakkul, tedebbür ve bunlara müteradif manalarda-ki hasletlere yani ilme ve bilgiye çağıran diğer Kur'ân âyetleri -ki bunların sayısı yediyüz'ü geçmektedir konumuza başka bir misal teşkil eder. Kur'ân'da dikkati çekecek çoğunlukta gelen ve mukayese belirten se-ve-ye kökünden kelimelerin bulunduğu âyetler ilmi azîz, cehli de zelîl göstermekte, insanın cehalet karakterini ilim ve bilgi noktasına kanalize etmeye çalışmaktadır. [215] Meselâ *“Bil ki, Allah'tan başka ilah yoktur”* [216] âyeti bize ilmin söz ve fiilden daha önce geldiğini ima etmektedir. Çünkü “bilme” fonksiyonu öne alınmıştır.

Şükür ise çok yönlü bir ibadettir. İnsanın nankör değil de şekûr yani çokça şükreden ve mü'min olması bile Allah'ın azabına büyük bir perdedir. Kur'ân'da bu husus*; “Şayet inanır ve şükrederseniz Allah size neden azap etsin?”* [217] şeklinde belirtilmektedir. Şükür, nimetlerin artmasına sebeptir. [218] Şükreden kendi nefsi için şükretmiş olmakta, nankör olan da sadece kendi aleyhine nankörlük etmiş olmaktadır. Çünkü Allah (cc), şükredenin şükrüyle, nankörün de küfrüyle ziyadeleşmemekte ya da noksanlaşmamaktadır. O, Kur'ân ifadesiyle “Ganiy” ve “Hamid” dir. [219] İbrahim peygamber nimetlere karşı çokça şükreden bir kul olduğundan dolayıdır ki Allah tarafından elçilik vazifesi verilmiş, doğru yola iletilmiştir.[220]

Yine Kur'ân, insanın içine düşmüş olduğu zor durum ve sıkıntılardan dolayı ümitsizliğe düşmesini hoş görmemiş, insandaki bu menfî karakter öğesini “ümitli olma” yönüne kanalize ederek eğitmeyi hedeflemiştir. Mesela Yakup peygamber, oğullarına şöyle bir öğretide bulunuyordu: *“Ey oğullarım!.. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin; zira inançsız toplumdan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez.”* [221] Melekler İbrahim peygambere bir çocuğu olacağını müjdeledikleri zaman o buna şaşırmış ve

“bana ihtiyarlık dokunmuşken mi beni müjdelediniz” demiş, melekler de; “Sana gerçeği müjdeledik ümit kesenlerden olma!” demişlerdi. İbrahim peygamber de karşılık olarak; “Sapıklardan başka kim Rabb'inin rahmetinden ümit keser” demişti. [222] Demek ki bırakınız en zor anları, vukuu bize imkansız gibi görünen anlarda dahi ümitli olma ve ye'se düşmeme zorundayız. Buna karşılık verilen nimetler karşısında böbürlenmeme de önemli bir özelliktir. Kur'ân, böbürlenip şımaranlann sonunun genelde helaket olduğunu bildirmekte, üstelik Allah'ın, kurumlu ve böbürlenen insanlan sevmediği bazı âyetlerde belirtilmektedir. [223] Karun'a büyük bir zenginlik verilmişti. O, bu zenginliğine bakıp böbürlenince kavmi ona: “Şımarma, Allah şımaranları sevmez” [224] demişti. Ancak o, süsüne ve debdebesine bakıp mağrur oldu. Bazıları da onun ihtişamına bakıp yerinde olmayı arzu etmişlerdir. Allah, onu da evini de yere batırınca dün onun yerinde olmayı isteyenler “demek inançsızlar gerçekten iflah olmazlar” [225] demeğe başladılar. Kur'ân, ahiret yurdunun, yeryüzünde böbürlenmeyenlere verileceğini belirtiyor. [226] Öyleyse Allah'ın rahmetinden ümit kesmemek ne derece önemliyse, verilen nimetler karşısında da aşırı bir şekilde ve asıl vereni unutacak bir tarzda böbürlenip şımarmamak da o derece önem arzetmektedir. Kişi, her hadisede vasatı tercih etmeli, ifrat ve tefritten uzak yaşamalıdır.

İnsandaki acelecilik vasfı da sabırla eğitilir. Kur'ân Hz. Peygambere ve müslümanlara sabrı tavsiye etmiştir. *“O halde sen de, peygamberlerden azim ve irade sahiplerinin sabrettikleri gibi sabret, onlar için acele etme.”* [227] âyeti, aceleciliğin velev dinî duygu ve düşünceyle meydana gelmiş olmasını dahi hoş görmüyor. İnsanlara hakikatleri anlatma, duyurma gibi çok temiz, masum hareketlerde bile acele edilmesi güzel karşılanmıyorsa dünyevî herhangi bir konuda aceleden kararlar vermek hiç hoş olmasa gerektir. Öyleyse sabır önemli bir vasıftır. Kur'an'da sabredenler övülmüş, Allah sabredenlerle beraber olduğunu birçok ayette dile getirmiştir. Zaten insanlar ahiret mükafatına da ancak sabır sayesinde ulaşabileceklerdir. [228] Bu nedenle Kur'ân dünyayı “el-âcile” olarak adlandırır. [229] ve bu dünyayı isteyenlere kendisinin dilediği kişilerle sınırlı olmak üzere vereceğini beyan eder. Sabır, Kur'an'da genelde salih amel, Allah'ın rızasını umma, namaz ve tevekkül gibi kavramlarla beraber kullanılmaktadır. Bu da bize sabrın aslında bizatihi zor ve güç olduğunu, dolayısıyla salih amel, tevekkül, namaz vb. manevî dinamiklere muhtaç olduğunu hissetirmektedir. Çünkü başa gelen herhangi bir darlık, sıkıntı, musibet

vb. şeylerden ötürü insan acele ile reaksiyonlarda bulunur. İşte sabır, insana bir başka felaketi getirmesi muhtemel bulunan aceleciliğe karşı alınmış bir önlemdir ve yine Kur'ân'ın ifadesiyle başa gelen musibetlerden dolayı sabretmek büyük irade isteyen bir fonksiyondur. [230] Dolayısıyla daha önce de belirttiğimiz gibi sabır manevî dinamiklere ihtiyaç duyar.

Aslında insandaki duygular aşırılığa meyillidir. Bu duygular ister manevî isterse maddî alanda bulunsunlar, vasatı edinmedikçe daima aşırılığa yönelirler. Biz buna psikolojik tabirle pozitif feed-back diyoruz. İşte bu pozitif feed-back'ler negatife doğru çekilmediği müddetçe, namaz kılan kendisini çokça namaza verebilme ya da çokça ibadet edebilmek maksadıyla gerekirse direğe bağlayacaktır. Oruç tutan kişi de hergün oruç tutmak isteyecektir. Dünyevî olanlarına bakalım. Zengin olmak isteyen büyük bir hırsla başkalarının elindekine göz dikecek, başarı hırsı ile dolu olan etrafındaki kişilerin daima zevalini arzu edecek, başkasına hayat hakkı dahî tanımak istemeyecektir. İşte Kur'ân, davranışlardaki versiyonu negatif feed-backlerle gerçekleştirir. Bir örnekle konuyu müşahhas hale getirmek istersek “ümitsizlik” kavramını ele alabiliriz.

Fert, hayattan ya da inançlarından ümidini tam anlamıyla kesme noktasına geldiği anda yaşama mücadelesini de kaybetme noktasına gelmiştir. Yani, ümitsizlik, insanı helake götüren bir hastalıktır. Kur'ân ise hangi safhada olursa olsun ümitsizliği yermekte ve insanları ümitli olmaya davet etmektedir. İşte bu çağrı, pozitif noktada bulunan ümitsizlik feed-back'ini negatif noktaya doğru çekmekte dolayısıyla insanı hayata döndürmektedir. Bu, karakter noktasında böyle olduğu gibi, kişilerin manevî iç dünyasında da kendisini, hayat veren nefesi ile hissetirmektedir. Hayvan karakteri ise pozitif feed-back'lerle denge ve uyum gösterir. Yani hayvan genelde tek tabiatlıdır. Mesela onun görevi ya yük çekmedir ya da süt vermedir. Dolayısıyla onlarda negatif feed-back düşünülemez. İnsanlardaki durumu bir şema ile izah etmeye çalışalım.

Kur'ân, bütün bu duyguları ve burada yer almamış olan diğerlerini hep bir seviyede tutmaya çalışır. Böyle bir dengeleme hedeflenmeseydi müslüman şahsiyetler dahi inançsız fertler gibi düşünce ve aksiyonda icabında büyük kitleleri dahi peşinden sürükleyebileceği yanlış ideoloji ve saplantılara maruz kalabileceklerdi. [231]

2- İNSANDAKİ TEMEL KARAKTERLERİ EĞİTMEK İÇİNKUR'AN'DA KULLANILAN

METODLAR

1. Metod Kavramı

Metod, araştırma yoluyla bulunup ortaya konabilecek müşahhas sebep-sonuç ilişkilerini, mümkün olduğu takdirde bu ilişkilerin temelinde yer alan ilmî kanunları, dayandıkları değişmez sebep-sonuç münasebetlerini tesbit edebilmek için izlenmesi gereken yol anlamına gelir.[232]
Öğretimde yeni davranışlar kazandırılmasının nasıl gerçekleştirileceği, metod problemini ortaya koyar.[233]
Öğretim metodu, öğretilmek istenen konuya ve yetiştirilmek istenen insanın vasfına göre değişiklik arzeder. Onun için bir eğitim metodunu kendi tabiî şartları içinde değerlendirmek gerekir. Bununla birlikte iyi bir metodun özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Konunun ve öğretimin amaçlarına uygundur.
2. Konunun özellikleri dikkate alınmıştır.
3.Psikolojinin prensiplerinden yararlanır.
4. Uygulamaya fırsat hazırlar.
5. Estetiğe önem verir.
6.Ekonomiktir.
7.Öğretmenin kişiliğine uygundur.
8. Öğrencide istek uyandırır.
9. Şahsiyeti geliştirir.
10. Mantığa uygundur.
11. Statik değildir.

Öğretilmek istenen bilginin insana en kısa yoldan, kalır bir şekilde öğretilmesi için, başta insanı çok iyi tanımak gerekir. [234] İşte insanı en iyi bilen varlık olarak Allah, Kur'ân vasıtasıyla insan karakterini eğitmeye çalışmaktadır. [235]

2. Kur’an’da Genel Eğitim Ve Öğretim Metodları

Bir binayı yapmada mimarın, topraktan iyi ürün elde etmede ziraatçinin, teşhis ve tedavide doktorun nasıl bir metodu varsa, insanlara bilgi ve tecrübelerin aktarılmasında da eğitimcinin (ve yine aynı şekilde Kur'ân'ın) bir metodu

olduğunu düşünmekteyız.[236]
İslâm, insanı madde ve mana, beden ve ruhtan müteşekkil bir varlık, tüm temayül ve davranışları ile bir bütün olarak ele alır, herşeyi ile ilgilenir. Gaye, insanı mükemmelliğe ulaştırmakdır. Onu Allah'ın yarattığı fıtratla kucaklar, yaratılışında olmayan hiçbir şeyi ona yüklemez.
Kur'ân'ın eğitim metodları, bütünüyle insan fıtratına ve insan şahsiyetine uygundur, metodlar insan yapışma göre konmuştur. Ölçü insanın yapısıdır. Metod olarak lüzumsuz ve yüzeyde kalan şeylerle uğraşmaz. İnsan davranışını idare eden merkezleri eğitmekle işe başlar. Mesela kalbin terbiye ve ıslahı büyük önem taşır. Zira davranışlar kalbe göre şekillenir, ondan fışkırır. Hatta insanın iyiliği ve kötülüğü bile ona bağlıdır. Kalp terbiyesi insanı huzura kavuşturur. [237]
Kur'ân'ın parlak bir terbiye metodu vardır. O, kişinin terbiyesinde, öncelikle kalbe, Allah'a ve ahiret gününe imanı yerleştirir. İnsanın tepki ve duygularını tahrik ederek, aklı ikna eder, böylece aklı ve duyguyu birlikte terbiye eder. Bunu da zorluk olmaksızın, basit bir yolla ve insan fıtratına uygun olarak yapar. Kalbi de aynı yolla eğitir.[238]
Bu kısa girişten sonra şimdi de Kur'ân'ın genel eğitim metodlarına geçebiliriz. [239]

A. Örnek Yolu İle Eğitim

İnsanoğlunun bir örneğe ihtiyaç duyması, beşer ruhuna yerleştirilen bir tabiattan kaynaklanır ki o da takliddir. Taklid, çocuğu, zayıfı ve halkı, üstün bir insanı örnek edinmeye, kuvvetliyi ve reisi örnek almaya teşvik eden bir duygudur. Nitekim askerde erin bir komutana, bir örneğe ihtiyacı vardır. Fakat bu, taklid çeşitlerinden sadece birisidir. Taklid, cemiyetin yükselmesi ile gelişir. Yani cemiyet ilerledikçe fertlerin örneğe olan ihtiyacı da artar. İslâm eğitiminde taklid zirveye ulaşır. Çocuk ana-babayı, öğrenci öğretmeni, müslüman peygamberi, çırak ustayı, asker komutanı örnek alır.
Taklidin esaslarını öğrendiğimiz zaman konu daha iyi anlaşılacaktır: Taklidin unsurları üçtür:
a) Örnek alma ve uymaya duyulan istek: Çocuk ve genç, anlayamadığı gizli bir duygunun etkisi altındadır. Mesala o, düzgün konuşanı hoşuna gittiği için taklid eder. Hatta hareket ve davranışlarda, okuma, yazma, konuşma gibi tüm faaliyetlerde bile bu durum açık olarak görülür. Şu halde her insanda olduğu

gibi, çocuk ve gençte de en iyi hareket eden, yapan, yazan okuyan kişi gibi yapma ve olma arzusu vardır. Meşhur birisinin giyim kuşamının bir anda moda olması da bundandır. İşte çocuklardaki bu taklid gayesizdir, fakat sınırlanamaz. Taklid eden kişi farkına varmadan tamamen veya kısmen taklide şayan olanı taklid eder.

b) İnsanoğlu muhtelif yaş seviyelerinde aynı kabiliyet ve güce sahip değildir. Küçüklerde bu kabiliyet ve güç daha sınırlıdır.

c) Her taklidin bir gayesi vardır. Fakat bu gaye mukallid tarafından bazen bilinir, bazen de bilinmez. Yani mukallid bazen bilerek, bazen de şuursuzca taklid eder. Şuursuzca yapılan taklid, tabiî olan, çocuklar ve toplum tarafından yapılan takliddir.[240]

Kur'ân insan karaterini eğitmede yine kendi ifadesiyle en güzel bir örnek olması açısından Hz. Muhammed'in şahsiyetini gözler önüne koyar.

Çünkü İslâm nazarında örnek edindirme, güzel örnek sunabilme en büyük eğitim metodlarından birisidir. Hz. Peygamber de insanlığın bu uzun tarihi boyunca beşeriyet için en güzel örneği oluşturmuştur. O, peygamber olmadan önce dahi şahsî yaşayışıyla bir terbiyeci ve doğruluk rehberi olmuştur. Allah, Hz. Peygamber vasıtasıyla hakkında şöyle dediği ümmeti oluşturmuştur: *"Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız."* [241] Hz. Peygamberin bu örnek şahsiyeti sadece bir asra ya da nesle ait bir örnek de değildir: *"(Rasûlüm!) Biz seni, ancak alemlere rahmet olarak gönderdik."* [242] *"Biz seni, ancak bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik; fakat insanların çoğu bunu bilmezler."*[243]

Şunu da açıkça söylemek gerekir ki bütün insanlığa hitap eden, zaman, coğrafya, ırk engellerini aşmış bir eğitimcide, diğerlerinden farklı "örnek olma" özellikleri vardır. Bu özellikleri kısaca izah etmek, konuyu daha anlaşılır hale getirecektir: [244]

1. Gizli Ve Kapalı Tarafının Olmaması

Peygamberlerin hayatlarını gözden geçirirsek, bunların arasında İslâm peygamberi'nin hayatını daha açık ve seçik araştırma şansına sahibiz. Diğer peygamberler için böyle bir imkanımız yoktur.

Tevrat'ta geçen peygamberler nasıl kişilerdi? Bu peygamberlerin hayatlarının ve

ahlâklarının nasıl olduğu tam olarak bilinmemektedir. Onlara yakıştırılan çirkin kıssaların da burada anlatılmasını uygun görmüyoruz. Tevrat ravileri, bu gibi hikayeleri uydurmuş, o masum peygamberlerin hayat hikayelerine eklemişlerdir. Kur'ân ve Hadis ise, bu uydurma isnadları peygamberlerden uzaklaştırmaktadır. Yine bu raviler Hz. Nuh'dan, Hz. İsa'ya kadar gelip geçen ne kadar peygamber varsa hepsini karalamışlardır.

Hz. İsa'nın otuz üç senelik hayatının yalnız üç senesini biliyoruz. Bu zaman dilimine ait bilgilerimiz de bir kısım mucizeler ve harika hallerden ibarettir. Hayatının asıl özellikleri belli değildir.

Peygamberleri bir tarafa bırakalım. Hindistan, İran ve Çin'deki dinî şahsiyetlerin ahlâki yaşayışlarını tam olarak araştırmak için bile elimizde yeterli malzeme yoktur.

Görülüyor ki, dünyanın büyük eğitimcileri arasında yalnız İslâm eğitimcisinin yaşayışı harfi harfine, noktası noktasına bilinmektedir. Yani O'nun hayatı baştanbaşa belli ve açıktır.[245]

2. Kamil Ve Mükemmel Oluş

İnsanları eğitme durumunda olan kişi için kemal şarttır. Ancak, bu vasıf sayesinde başkalarına karşı daha etkili olunabilir. İnsanlar hiçbir zaman eksik gördüğü kişilerin arkasından uzun süre gitmezler. Yani, insanlardaki eksiklikleri giderebilmek için eğitimcinin mükemmel olması gerekir. Başkalarını temizlemek isteyen kişinin, başta kendisinin temiz bir vasfa sahip olması zorunludur. Şu halde büyük eğitimcilerin hayatlarını araştırmak istediğimizde, en başta dikkat edeceğimiz nokta, söylediklerini yaşama ve kişilik bakımından güvenilir olup olmadıklarını ortaya koymaktır.

Şunu kesin olarak bilmek gerekir ki, bir eğitimcinin hayatı, tarihî sıhhat bakımından ne kadar sağlam olursa olsun, kemal vasfını taşımadıkça, insanlar için uyulacak “ideal örnek” sayılmaz.

Hz. Muhammed'in (sav) hayatı tarih yönünden bütün safhalarıyla bilinmektedir. Doğumundan tutunuz da sütanneye verilmesine, çocukluğuna, gençliğine kadar, hepsi bütün ayrıntılarıyla apaçık bilinmektedir. Doğruluğu, vefakarlığı, iyilikseverliği, herkesin yakinen bildiği sıfatlarıdır. Bu sebepten kavmi O'na güvenilir anlamına gelen “el-Emiri” sıfatını vermişti.

Kabe tamir edilirken, Hacer-i Esved'i yerine koyma hususunda büyük bir anlaşmazlık çıkar. Çünkü her kabile bu şerefin kendisine ait olmasını istemektedir. İşler iyice kızışır. Bir anda yemin edip kavga hazırlıkları yaparlar.

Hatta, bu uğurda ölümü göze aldıklarını ifade etmek için, bir çanakta kan getirip ellerini sokar ve ahitleşirler. Dört ya da beş gün bu gerginlik devam eder. Daha sonra konuyu çözümlemek için bir araya gelirler. Kureyş'in en yaşlısı olan Ebu Ümeyyetü'bnü'l-Muğire (Ebu Huzeyfe) şöyle bir teklifte bulunur.

“Mescidin kapısından ilk girecek kişiyi, ihtilaf ettiğiniz konuda hakem yapınız,”

İlk defa kapıdan giren Hz. Muhammed (sav) oldu. Onu görünce hep birden:

“Emin bu! Buna hiç itirazımız olmaz. Muhammed bu!” diyerek sevinç gösterisinde bulundular.

Hz. Muhammed (sav) yanlarına varınca meseleyi kendisine anlatırlar. Dinledikten sonra, onlara bir yaygı getirtir ve Hacer-i Esved'i bizzat kendi elleriyle bu yaygının üzerine koyar. Daha sonra kabile temsilcilerine dönerek şu açıklamayı yapar:

“Her kabile yaygının bir köşesinden tutsun, sonra hep birlikte kaldırınız.”

Dediği gibi yaparlar. Konulacak yerin hizasına gelince, yine Hz. Muhammed (sav), kendi elleriyle taşı alıp yerine yerleştirir.[246]

Burada Hz. Muhammed'in (sav) eşsiz bir “problem çözme” dehası ve kemâl örneğine şahit olmaktayız. Meseleyi, öncelikle herkesin ortak davası haline getirmiştir. Özellikle eğitimcilerin bu noktaya çok dikkat etmeleri gerekir.[247]

B. Kıssa [248] Yolu İle Eğitim

Bu metodun Kur'ân'da kullanılan eğitim-öğretim metodları arasında önemli bir yeri vardır. Bu sayede mazideki önemli hadiseler büyük bir ahenk içerisinde ortaya konur. İnsan, tarihi bilmek zorundadır. Çünkü tarih, geçmişten geleceğe akan bir nehirdir. Tarihi iyi bilen istikbale güvenle yönelir.

Yaşlı insanlar daima gençlik yıllarını anarlar. Çünkü bu, onlara yeni bir güç verir. İnsanlık tarihi de, insan ömrü gibidir. İnsanın maziyi bilme, tarihi öğrenme arzusu olduğu gibi, toplumların da tarihî hadiseleri öğrenme, güç alma, iyi olanlar gibi olma, kötü olanlardan da ibret alma arzusu vardır. Diyebiliriz ki, insan tabiatı icabı kıssa ile eğitime ihtiyaç duyar.[249]

Kıssalar hemen hemen Kur'ânî bütün hedefleri içine alır. Kıssa yoluyla insandaki bozgunculuk duygusu imar etme duygusuna, nankörlük şükre, cahillik bilgiye, sadece zarar anında dua etme veya Allah'ı hatırlama devamlı bir kulluğa kanalize edilmektedir. Yine cimrilik, acelecilik ve mücadeleci olma gibi sıfatlar da kıssa vasıtasıyla yerlerini cömertliğe, teenniye ve yardımlaşmaya bırakır.

Kur'ân'da zikri geçen kıssaları başlıca üç gruba ayırabiliriz:[250]

a) Tarihî kıssalar: Bu kıssalarda isimler, şahıslar, yerler ve hadiseler özet olarak alınmıştır? Bütün peygamber kıssaları, peygamberleri yalanlayanların kıssaları ve bunların yalanlamadan dolayı başlarına gelen hadiselerin nakledildiği ayetler hep bu gruptandır. Musa ile Firavun, İsa ile Isrâiloğulları, Hud peygamber ve Âd toplumu, Şuayb ile Medyen ahalisi, Nuh ve kavmi gibi.[251]

b) Vaki'î kıssalar: Beşerî bir durum için örnek arzeden kıssalardır. Gerçek şahıslar ile örnek gösterilen herhangi bir şahıs arasında fark yoktur. Hz. Adem'in oğulları arasında geçen hadise ile ilgili kıssa gibi. Söz konusu kıssa Kur'ân'da şöyle nakledilir:

"Onlara Adem'in iki oğlunu gerçek bir kıssa olarak oku: Hani her biri birer kurban sunmuşlardı, kurban birinden kabul edilmiş, ötekinden edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, kurbanı kabul edilene: "Seni öldüreceğim" demişti. O da: "Allah sadece korunanlardan kabul eder" dedi."

"Andolsun eğer sen beni öldürmek için elini uzatırsan, ben seni öldürmek için sana elimi uzatmam. Çünkü ben alemlerin Rabb'ından korkarım.

Ben isterim ki sen, benim günahımı da, kendi günahını da yüklenip ateş halkından olasın! Zalimlerin cezası budur."

Nefsi, onu kardeşini öldürmeye çağırdı, (o da nefsine uyarak) onu öldürdü, ziyana uğrayanlardan oldu.

Derken Allah, bir karga gönderdi, (karga) ona, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermek için yeri eşeliyordu. "Yazık bana, şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömmekten aciz miyim" dedi ve pişman olanlardan oldu."[252]

Bize göre bu kıssa ile Kur'ân, insanlardaki bozgunculuk karakterini törpülemeyi ve bozgunculuğun yerine de insanı sevmeyi, hürmet etmeyi, fesadın önünü almayı, kültürü ve nesli en yüksek ve güzel derecede yaşatmayı amaçlamaktadır. Zaten bundan dolayıdır ki, Kur'ân bir canı yok etmeyi bütün bir insanlığı yok etmekle eşit tutmuştur.[253]

c) Temsilî Kıssalar: Bizatihi gerçeği temsil etmeyen, herhangi bir anda ya da geçmişte vukuu muhtemel olan kıssalardır. [254] İki bahçe sahibinin kıssası bu nevidendir ki bu kıssa Kur'ân'da şöyle dile getirilir:

"Onlara, şu iki adamı misal olarak anlat: Bunlardan birine iki üzüm bağı vermiş, her ikisinin de etrafını hurmalarla donatmış, aralarında da ekinler bitirmiştik.

Her iki bağ da yemişlerini vermiş, hiçbirini eksik bırakmamıştu Aralarından birde ırmak fışkırtmıştık.
Bu adamın başka geliri de vardı. Bu yüzden arkadaşıyla konuşurken ona şöyle dedi: "Ben, servetçe senden daha zenginim; insan sayısı bakımından da senden daha güçlü ve şerefliyim."
(Böyle gurur ve kibirle) kendisine zulmederek bağına girdi. Şöyle dedi: Bunun, hiçbir zaman yok olacağını sanmam.
Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Şayet Rabbime döndürülüp O'na götürülürsem, hiç şüphem yok ki (orada) bundan daha hayırlı bir akıbet bulurum.
Karşılıklı konuşan arkadaşı ona hitaben: Sen, dedi, seni topraktan, sonra nutfeden yaratan, daha sonra seni bir adam biçimine sokan Allah'ı inkâr mı ettin?
*(*Servetinin ve adamlarının çokluğuyla gururlanan bu kişinin ve bu kişi şahsında diğer nankör yani, Kur'ân'ın ifadesiyle "Kefûr" karakter arzeden bu insanların duygu, karakter ve vicdan eğitimi, karşı taraftaki inançlı kişinin şu sözleriyle verilmek isteniyor gibidir).
Fakat O Allah benim Rabbimdir ve ben Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam.
Bağına girdiğin zaman: Maşâallah! Kuvvet yalnız Allah'ındır, deseydin ya! Eğer malca ve evlatça beni kendinden güçsüz görüyorsan (Şunu bil ki:)
Belki Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verir; senin bağına ise gökten yıldırımlar gönderir de bağ, kupkuru bir toprak haline gelir.
Yahut bağının suyu dibe çekilir de, bir daha onu arayıp bulamazsın.
Derken onun serveti kuşatılıp yok edildi. Böylece, bağı uğruna yaptığı masraflardan ötürü ellerini oğuşturup kaldı. Bağın çardakları yere çökmüştü.
"Ah diyordu, keşke ben Rabbime ortak koşmamış olsaydım!"[255]
Açıkça görüldüğü üzere kıssanın sonunda, menfî bazı karakterleri kendisinde bulunduran kişi hüsrana uğramaktadır. İnançlı, yani müsbet karakterleri kendisine haslet edinmiş kişi de kazançlı çıkanlardan olmaktadır. Anlayabildiğimiz kadarı ile bu kıssada kişilerdeki büyüklük (kibir) karakteri mutedil bir vasata getirilmek istenmektedir. Ayrıca, rahmet alındığında ümitsiz bir tavır sergileyen insanın durumu gözönüne getirilerek, yanlışlıklara baştan çözüm getirilmesi gerektiğine dair de bir işaret sezmekteyiz. Çünkü kıssadaki bu insanın, inançlı arkadaşına karşı tavrı onun biraz cehalet içerisinde bulunduğunu göstermektedir. Öyleyse, yanlış davranışları sonuç verebilecek bilgisizliğin, yani cehaletin daha ilk baştan bilgi ile tedavi edilmesi gerekmektedir. Bilgi, insanı hem yanlış davranışlardan muhafaza etmekte, hem de, ona mutedil bir karakter

kazandırmaktadır.
Gerek Kuran ve gerekse hadislerde geçen kıssalar, her seviyedeki insanların eğitiminde son derece etkilidir. Çünkü kıssa, dinleyicinin ve okuyucunun dikkatini çeker, derse karşı ilgiyi arttırır, bilginin en kolay bir şekilde sunulmasını sağlar. Özellikle çocukların eğitiminde daha da etkilidir.[256]

C. Öğüt Yolu İle Eğitim

Öğüt, birine nasihat edip kalbini yumuşatacak ve Allah'ın azabından korkutacak şeyleri anlatmak suretiyle, o kişinin müsbet karakter arzeder duruma gelmesini sağlamayı amaç edinen bir faaliyettir. Kur'ân, aynı zamanda bir öğüt kitabıdır. Bu isimlendirme bizzat Kur'ân'da yer almaktadır.[257]
Kur'ân'da öğüt kelimesi şu şekillerde kullanılmaktadır:
"İşte bu Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere verilen bir öğüttür".[258]
"Sizden Allah'a ve ahiret gününe inanmış olanlara işte bununla öğüt verilir."[259]
"Eğer, kendilerine verilen öğüdü yerine getirselerdi, onlar için hem daha hayırlı hem de (imanlarını) daha pekiştirici olurdu."[260]
Kur'ân'da bir hayli öğüt vardır. Bu öğütlerin bir kısmı peygamberlerin [261], bir kısmı anne-babaların [262] ve bir kısmı da hükemâ (alimlerin) öğütleri şeklinde sunulmaktadır.[263]
Kur'ân'da bu kadar çok öğüt bulunması, insanın nasihatten etkilenen bir psikolojiye sahip bulunduğunu göstermektedir.[264]
Gerçekten de insan psikolojisi, kendine söylenenlerden etkilenme kabiliyetine sahiptir. Fakat bu durum geçicidir. Bu sebeple öğüdün sık sık tekrar edilmesi gerekir.[265]
Eğitimde sadece öğüt tek başına yeterli olmayıp, öğüdün yanısıra taklid edilebilecek bir de güzel örnek lazımdır, örnekle yapılan öğüt, ruh ve vicdan için daha bir tesirli hale gelmektedir. Sadece güzel örneğin bulunması da bazen fayda vermemektedir. Mesela annesi babası sigara veya içki içmediği halde çocukları içebilmekte veya annesi ile babasında ya da çevresindeki kişilerde müsbet karakterler bulunabilmesine karşın fertte bazı menfî karakter ve tutumlar bulunabilmektedir, insan, tabiatında bulunan zayıflık karakteri sebebiyle bazen basit hareketler yapabilmekte, düşük davranışlar sergileyebilmektedir. Öyleyse

fertlerin, mutlaka güzel örneğe ve nasihatlere devamlı bir şekilde İhtiyaçları vardır diyebiliriz,

Kur'ân canlı öğütlerle doludur. Bilhassa Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğütler -ki bunlan daha ileride belirteceğiz- insanların tutum ve davranışlarını şekillendirme, bozuk ve menfi karakterlerin yerine müsbetlerini yerleştirmesi açısından hem oldukça önemli hem de Kur'ân'daki genişliği ile ilgi çekicidir:

“Lokman, oğluna öğüt vererek: Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür”, demişti.

Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılarla taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce bana, sonra da ana-babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş ancak banadır.

Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm.

(Lokman, öğütlerine devamla şöyle demişti:)

“Yavrucuğum! Yaptığın iş, bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerde bulunsa, yine de Allah onu karşına getirir. Doğrusu Allah, çok lütuf kardır, her şeyden haberdardır.

Yavrucuğum! Namaz kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar azmedilmeğe değer işlerdir.

Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek gezme. Zira Allah, kendini beğenmiş övüngen kimseleri asla sevmez.

Yürüyüşünde tabiî ol. Sesini alçalt. Unutma ki, seslerin en çirkini merkeplerin sesidir.”[266]

Kur'ân, Hz. Lokman'ın diliyle yapmış olduğu bu öğütle hiç şüphesiz insanların en güzel bir şekilde eğitimini amaçlamakta ve şu noktalara değinmektedir:

a) İnsanın zalimlik vasfını üzerinden atması: Daha önce de belirttiğimiz gibi insan, ya verilen nimetlerin şükründen gafil olmakla nimetlere karşı; ya da haramlara yönelmekle nefsine karşı zâlim bir konuma düşmektedir. Bu durum, yani nimetlere karşı şükürsüzlük, aynı zamanda Rabbİ tanımama gibi bir yanlışlığı da beraberine getirmektedir. İşte Kur'ân, bunun önüne geçiyor ve “şirk, büyük bir zulümdür, “diyor.

b) Ana-babaya itaat: Burada da Kur'ân, insanın tabiatında bulunan mücadelecilik vasfını mutedil bir hale getirmek istiyor olabilir. Çünkü İnsan, en

sevdiği kişi karşısında bile genelde mücadeleci bir tarz sergiler. Hz. Peygamberin şöyle buyurduğu rivayet edilir: “Hidayet üzere olduktan sonra dalalete düsen bir topluluğa ancak cidal (birbiriyle çekişme) verilir.”[267]

Ana-babaya itaatin Allah'a iman konusu, iman ve salih ibadetin meyvelerinden bir meyve olduğunu beyan için, Allah'a ibadet ve şirk yasağından sonra gelmiş olduğunu görüyoruz.

Kur'ân ana-babaya iyilik etmeyi Allah'a iman için ikinci bir merhale saymıştır. [268] Bu husus şu âyetlerde de görülmektedir.

“Rabbin yalnız kendisine tapmanızı ve ana-babaya iyilik etmeyi buyurmuştur. Eğer ikisinden biri veya her ikisi senin yanında iken ihtiyarlayacak olurlarsa, onlara karşı “öf” bile deme, onları azarlama, ikisine de hep tatlı söz söyle.”[269]

“Allah'a ibadet edin, ona hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin.”[270]

Hz. Peygamber de ana-babaya iyilik yapılması konusunda oldukça hassas davranmıştır diyebiliriz. Çünkü, bir defasında Hz. Peygamber'e bir sahabî geldi ve:

“Ya Resûlallah! İnsanlar içinde benim hizmet ve ülfet etmeme en layık olan kimdir? diye sordu. Resûlullah da *“Annendir”* buyurdu.

“Sonra kimdir?” diye sordu, Resûlullah yine

*“Annendir”*buyurdu.

“Sonra kimdir?” deyince de

“*Sonra babandır”* diye cevap verdi.[271]

c) Namaz kılmak: Lokman oğluna namaz kılmasını emretmekle, oğlunun, Rabbi ile arasındaki manevî bağın kuvvetlenmesine, nefsini tezkiyeye ve kalbini temizlemeye çağırmaktadır. Namaz, kul ile Rabbi arasında bir bağ olduğundan dolayı “salat” yani “kavuşturan, bağ” diye isimlendirilmiştir. Böylelikle kulun kalbi alemlerin Rabbi olan Allah'a kavuşmuş olur. Kul, bir günde en az beş defa O'nun önünde durur ve O'na müracaatta bulunur. Dua ve niyazda bulunarak boyun eğer, hayatın yüklerine karşı daha güçlü hale gelir. [272] Kur'ân, buna işaret ederek şöyle buyuruyor: “Kitaptan sana vahyedileni oku ve namazı da kıl Çünkü namaz, kötü ve iğrenç şeylerden vazgeçirir.”[273]

d) İyiliği emredip, kötülüğü önlemek (Emr-i bi'1-ma'ruf nehy-i ani'l-münker): İyilikten yana olmak ve kötülüğü önlemek toplumu ıslah eder, olgunluğa eriştirir, toplumun ahlakını ve faziletinin korur. “Kötülük”(münker)

kelimesi “günah” (ma'siyet) kelimesinden daha geniş bir anlam taşıdığı için Kur'ân “mün-keri önlemek” diye bahsetmiştir. Bunun sebebi büyük-küçük her günahın kötü oluşu, fakat her kötünün günah olmayışıdır. Mesela, mükellef bir kimsenin içki içmesi hern münker hem de günahtır. Fakat bir delinin veya çocuğun içki içmesi günah sayılmasa da münkerdir. Bu nedenle, henüz rüşdünü isbat etmemiş, ilk ve orta dereceli okullarda okuyan çocukların münker davranışlarına mani olmaya çalışmak gerekir.[274]

Emr-i bi'1-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker hususunda dikkat edilmesi gereken bazı hususları şöyle sıralayabiliriz:

1) Emir ve nehiyde yumuşaklık, incelik, tatlılık lazımdır. *“(Ey Muhammed), sen hikmetle, güzel öğütle Rabb'inin yoluna çağır ve onlarla iyi biçimde mücadele et.”* [275] Peygamber Efendimiz de şöyle buyuruyor: “*Bir şeyde yumuşak davranış özelliği bulunursa, o işi güzelleştirir. Şiddet ise, bulunduğu işi lekeler.”*[276]

2) Münker veya ma'siyet açık bir şekilde meydana gelmediği müddetçe, mani olmak gayesiyle kötülüğün ya da günahların araştırılması yani tecessüs de uygun görülmemiştir.[277]

3) Kişi, uyarma esnasında sabırlı da olmalıdır. Çünkü ister istemez bazı eziyetlerle veya istenmezlikle karşılaşabilecektir. Sabırsız davranması sonucunda, yapmak isterken bozabilir. Hz. Muhammed'e risaletin verilmesiyle birlikte bilindiği gibi ilk defa Alak sûresinin beş âyeti indirilmiş daha sonra da Müddesir suresinin şu ayetleri verilmişti: *“Ey bürünen peygamber! Kalk da (kavmini Allah'ın azabı ile) korkut, Rabbini yücelt; elbiseni temiz tut, azabı gerektiren şeyleri terk etmede sebat et. Az bir şey verip karşılığında çok şey isteme. Rabbinin rızası için sabret”* [278]. Görüldüğü gibi âyetler emir ve inzar (uyarı) ile başlayıp, sabır emriyle son buldu. Demek ki uyarı esnasında davetçinin sabırlı olması gerekiyor. Sabırla ilgili bazı ayetleri aşağıya alıyoruz:

“Rabbinin hükmüne sarbet; çünkü sen, bizim muhafazamız altındasın.”[279]

“Ve inkarcıların diyeceklerine, (sana iftira ve yalanlarına) sabırlı ol ve onları güzel bir şekilde terk edip ayrıl.”[280]

“O azim ve sebat sahibi peygamberler gibi sen de sabret.”[281]

“Rabbinin hükmü gelinceye kadar sabret.”[282]

“*O halde (Ey Rasûlüm), sabret; senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir.”*[283]

“Kaviminin eziyetlerine ve ibadete sabret; çünkü Allah, iyilik edenlerin

mükafatını zayi etmez.”[284]
Buradaki son âyetten de anlaşılacağı üzere emredilen iyi işleri yaparken gerekli olduğu kadar; mahzurlu ve yasak şeyleri terketmeye çalışırken de aynı sabır gereklidir. Sıkıntılara karşı sabretmek de buna girer. İbadetler noktasında da aynı sabrın gösterilmesi gerekmektedir.

e) Tevazu: Lokman, oğluna, Allah'ın kullarına karşı büyüklenmemesini, yüzünü çevirmemesini, insanları küçümsememesini tavsiye etmektedir. Bu tavsiye; kibirlenmenin, böbürlenmenin, eserde işlediğimiz anlamda fahrin zıt anlamlarıdır. İnsan, karakter yapısındaki bu olumsuzluğu, tevazu hasleti ile giderme durumundadır. Hz. Peygamber bir defasında: “*Size Cehennem ehlini haber vereyim mi? Onlar insafsızca böbürlenen kimselerdir*” [285] demiştir.
Kişinin elbisesinin temiz, görünüşünün güzel olması kibirlenme ve büyüklenme manasını taşımamaktadır. Çünkü bir defasında Hz. Peygamber kalbinde zerre miktar kibir taşıyanın Cennete giremeyeceğini haber verince sahabilerden birisi
“Ya Rasûlallah! İçimizde elbisenin ve pabuçlarının güzel olmasından hoşlanan insanlar var” demiş, Hz. Peygamber de:
“Allah güzeldir, güzel olanı sever. Kibir ise, hakkı beğenmemek ve insanları küçümsemektir”[286] karşılığını vermiştir.
Buraya kadar naklettiklerimiz Kur'ân'ın öğütleri konusunda sadece bir örnek, numune hükmündedir. Yoksa Kur'ân bütünüyle bir mev'ize ve insanlar için bir doğruluk rehberidir. *“Bu Kur'ân insanlara bir açıklama, Allah'tan korkanlara yol gösterme ve öğüttür.”*[287]

D. Tergîb-Terhîb (Teşvik Ve Sakındırma) Yolu İle Eğitim

İslâm terbiyesinin bu metodu, Allah'ın insanı, rağbetten doğan lezzet, nimet, refah vs. ile sakındırmadan meydana gelen elem, acı, kötü, sonuç üzerine üzülme fıtratıyla yaratması üzerine bina edilmiştir. Teşvik ve sakındırmanın en alt derecesinde insanlarla hayvanlar beraberdir. Hemen hemen kainattaki bütün canlılar hissettikleri an kendilerine eziyet veren şeyden derhal uzaklaşırlar ve kendi hayatlarının veya cinslerinin hayatının devamında rol oynayan lezzetleri kabul ederler. Korkuda benzerlik olmasına rağmen ümit duygusunda ayrılırlar. Allah insanı öğrenme, ibret alma, düşünme, amel etme vs. gibi vasıflarla onlardan ayırmıştır.[288]

1) Aslında ceza her şahıs için zaruri değildir. İnsan vardır, bir örnek ve öğüt

yeter, hayatı boyunca cezaya ihtiyaç duymaz. Bütün insanlar şüphesiz böyle değildir. Yine öyle insanlar vardır ki, bir değil, bin defa cezayı hak ederler.
Yine ceza, bir eğitimcinin aklına gelmesi gereken ilk ve en kolay yol da değildir. Eğer kişi örnekle yola gelmiyorsa öğüt verilir, hayra çağırılır ve kabul edebileceği düşüncesiyle -ki kitabımızda bir nebze değindik- uzun bir süre sabretme yoluna gidilir:[289]
"(İnsanları) Allah'a çağıran, iyi iş yapan ve "Ben müslümanlardanım" diyenden daha güzel sözlü kim olabilir? İyilikle kötülük bir olmaz. (Sen kötülüğü) en güzel olan şeyle sav. O zaman (bakarsın ki) seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir. Buna ancak sabredenler kavuşturulur."[290]
"(Ey Muhammed), sen hikmetle, güzel öğütle Rabbinin yoluna çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et." [291]
"Onların dediklerine sabret."[292]
2) Kur'ân, bütün eğitim yollarını kullanır. İnsan ruhunda bu terbiyevî yollardan herhangi birisinin ulaşamayacağı en küçük bir açık nokta bile bırakmaz. Aynı şekilde sakındırmanın da bütün derecelerini kullanır. En basit gibi görünenden, İnsan ruhuna en şiddetli gelen dereceye kadar bütününü kullanır.
a) Kur'ân bazen insanları Allah'ın razı olmaması ile korkutur. Bu korkutma en kolay yol gibi görünse de mü'min ruhu için şiddetli gelebilir. [293] Meselâ:
"İman edenlerin, Allah'ı ve Hak'tan ineni zikir için kalplerinin saygı ile yumuşaması zamanı hâlâ gelmedi mi? Onlar, daha evvel kendilerine kitap verilip de üzerlerinden uzun zaman geçmiş, kalpleri kararmış bulunanlar gibi olmasınlar. Onlardan birçoğu (dinlerinden çıkmış) fasıklardır."[294]
b) Kur'ân bazen de Allah'a ve Rasûl'üne harp açmakla korkutur:
"Ey inananlar, Allah'tan korkun, eğer inanıyorsanız faizden (henüz alınmayıp) geri kalan kısmı bırakın.
Eğer böyle yapmazsanız o halde Allah ue Rasûlüyle savaşa girdiğinizi bilin. Tevbe ederseniz, ana sermayeniz sizindir. Ne haksızlık edersiniz, ne de haksızlığa uğratılırsınız."[295]
c) Bazen de ahiret cezası ile sakındırır:
"Ve onlar ki Allah ile beraber başka tanrıya yalvarmaz-lar. Allah'ın haram ettiği canı haksız yere öldürmezler ue zina etmezler. Kim bunları yaparsa günahının cezasını bulur.

Kıyamet günü onun için azab kat kat yapılır ve azabın içinde hor ve hakir olarak kalır.”[296]

d) Ve bazen de dünyevî bir ceza ile sakındırır: *“Eğer topluca çıkmazsanız, (Allah) size acı bir şekilde azab eder ve yerinize sizden başka bir topluluk getirir.”*[297]

“Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir mükafat verir; ama önceden döndüğünüz gibi yine dönerseniz, size acı bir şekilde azab eder.”[298]

“Eğer dönerlerse Allah onlara dünyada da, ahirette de acı bir biçimde azab edecektir. Yeryüzünde onların ne velîsi, ne de yardımcısı yoktur.”[299]

“Onların ne malları, ne de evlatları seni imrendirmesin. Allah bu mal ve evlatlarla onlara dünya hayatında azab etmeyi ve kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor.”[300]

Görüldüğü gibi değişik derecelerdeki insanlar için yine çeşitlilik arzeden sakındırma cümleleri var. İnsanlardan kimisi var ki, ona çok uzak bir işaret bile kafi gelir, kalbi titrer, vicdanı ürperir. Böylece daha önceki yanlışlığını düzeltir. Kimisi de çok açık bir öfke olmaksızın yaptığı yanlışlıktan dönmez. Bir kısmına da acele gelecek bîr azab tehdidi yetişir. Bir kısmının da bu dünyada cezayı bedenleri üzerinde hissetmeleri gerekir ki bir daha aynı günahı irtikap etmesinler. Zaniye ve hırsızlara verilmesi gerekli cezalarda [301] olduğu gibi.

Teşvik konusunda ise Kur'ân, inananlara hem dünya hayatında hem de ahirette mükafat vaadeder:

“Takva sahipleri için de kurtuluş vardır:
Bahçeler, bağlar,
Göğüsleri tomurcuklanmış yaşıt kızlar,
Dolu dolu kadehler,
Orada ne boş söz, ne de yalan işitirler;
Rabbinden bir karşılık, yeterli bir bağış olarak;” ***[302]***

“İyiler elbette nimet içindedirler.
Koltuklar üzerinde oturup bakarlar.
Yüzlerinde nimetin sevinç ve parıltısını sezersin.
Onlara, mühürlü, halis bir şaraptan içirilir,
Ki sonu misktir (içildikten sonra misk gibi kokar).
İşte yarışanlar bunun için yarışsınlar.”[303]

“Allah da onları ölgünün şerrinden korumuştur ve onlara bir parlaklık ve sevinç

vermiştir.
Sabrettiklerinden dolayı onları Cennet ve ipekle mükafatlandırmıştır!
Orada koltuklara dayanırlar. Ne (yakıcı) güneş görürler orada, ne de dondurucu soğuk.
Cennetin gölgeleri üzerlerine yaklaşmış, meyvaları da aşağı eğdirildikçe eğdirilmiştir.
Yanlarında gümüşten kaplar, billur kupalar dolaştırılır. Gümüşten kadehler ki onları türlü ölçü ve biçimlere koymuşlardır.
Onlara orada, karışımı zencefil olan kadehten içirilir. Bu, orada bir çeşmedir ki, adına "Selsebîl" denir.
Çevrelerinde de ölümsüz gençler dolaşır ki, onları görsen saçılmış inci sanırsın.
Nereye baksan, bir nimet ve büyük bir mülk görürsün.
Üstlerinde yeşil ipekten ince ve kaim giysiler var. Gümüşten bilezikler takınmışlardır. Rableri onlara tertemiz
bir içki içirmiştir.
*(Onlara şöyle denmiştir): "Bu, sizin mükafatmızdır. Çalışmanıza karşılık verilmiştir!."**[304]***
Yukarıdaki ve benzeri âyetler uhrevî mükafatı vaadederken şu tür ayetler de dünyevî yardımı vaad etmektedir:
"Muhakkak ki biz, elçilerimize ve inananlara dünya hayatında yardım ederiz."[305]
"Kim Allah'ın dünyada ve ahirette ona yardım etmeyeceğini sanıyorsa öfkesini gidermek için her çareye başvursun."[306]
Hz. Muhammed'in (sav) de teşvik ve sakındırma konusundaki şu sözlerini bir örnek teşkil etmesi açısından aşağıya alıyoruz:
"Üç sınıf insan için iki mükafat vardır:
***1.** Ehl-i Kitaptan olup peygamberine iman eden kimse, Muhammed'e erişir, ona da iman eder ona da tabî olup tasdik ederse, işte bu kimseye iki mükafat vardır.*
***2.** Başkasının mülkü olan bir köle hem Allah'ın hakkını, hem de efendisinin hakkını öderse, ona da iki mükafat vardır.*
3.** Cariyesi olan bir kimse o cariyeyi besler, gıdasına iyi bakar: Sonra onu eğitir ve terbiyesini iyi becerir de sonra azad ederek kendisi ile evlenirse, ona da iki mükafat vardır. "**[307]
Bir başka üç tip insan hakkında da sakındırmayı amaçlayan şu açıklamayı görüyoruz:

“Üç kişi vardır ki, kıyamet gününde Allah onlarla konuşmayacak, onları tezkiye de etmeyecektir. Hem onlar için acıklı bir azap vardır.”
Bunların kim olduğu Hz. Muhammed'e (sav) sorulduğunda şu cevabı verir:
1. *Kibirinden dolayı elbisesini yerde sürükleyen,*
2. *Verdiğini başa kakan,*
3. *Ticaret malı için yalan yere yemin ederek fiat yükselten.”* [308]
Hz. Muhammed'in (sav) arkadaşlarını her vesileyle iyi davranışlara özendirdiğini, kötü huylardan da uzaklaştırdığını müşahede etmekteyiz. Ancak bunu yaparken son derece ölçülü olduğu da görülmektedir. Bu ölçüler Kur'ân'dan alınmış olup bunları şöyle özetleyebiliriz:
1.Kur'ân'daki terğib (teşvik) ve terhib (sakındırma) ikna esasına dayanır. Çoğunlukla da direkt ya da endirekt olarak Allah'a ve ahirete imanı konu alır. Hitap ise mü'minleredir. Bu da gösteriyor ki terğib ve terhib, tebliğ vasıtası değil, eğitim vasıtasıdır.
2. Terğibde açık bir üslupla, herkesin anlayacağı ölçüde cennet nimetlerinin tasviri, terhibde de aynı şekilde cehennem azabının tasviri yer almaktadır.
3. Terğib ve terhib, hem duyguları, hem de vicdanı etkiler. Bu da İslâm eğitiminin hedeflerindendir.[309]
Sonuç olarak diyebiliriz ki bütün eğitimciler, bu metodu nazar-ı itibara alarak; öğrencilerinin zihnî ve kalbî melekelerinin daha iyi bir hale gelmesi için uğraş verebilir, onları ne aşırı korkutarak ve ne de aşırı güven hissi vererek yanlışlığa düşmelerini önleyebilirler. [310]

Sonuç

Eğitim, ferdin doğuştan getirdiği kabiliyetleri geliştirmede yardımcı bir unsur olarak görülür. Bu nedenle, dünyaya aciz ve bilgisiz olarak gelen insanoğlunun doğuştan gelen kabiliyetlerinin gittikçe mükemmel bir hale gelmesi ancak eğitim ve çevre ile mümkündür. Bizatihi zor olan eğitim, bazen yanlış metodlar ve uygulamalarla daha da zor bir hale gelebilmektedir. Çünkü, insanların, eğitilebilen varlıklar olarak çoğu zaman farklılıklar arzetmesi, eğitim seviyelerine göre terbiyelerinin güç ya da kolay oluşu, konuyu daha da girift bir hale getirmektedir.
Kur'ân'da anahatlarıyla çeşitli terbiye usulleri gösterilmiştir? Karakter, daha çok kalbî bir anlam taşdığından, amacı iman esaslarını yerleştirmekle birlikte,

öncelikle kalbin eğitimi olan Kur'ân, bu öğretisiyle insan karakterinde de bir denge oluşturmaktadır denilebilir. Çünkü Kur'ân; her yaş ve eğitim seviyesindeki insana hitap edebilme özelliğine sahiptir. Bu özelliğinden dolayı da güçlü bir karakter yapısına sahip, her iki aşırı uçtan uzakta, denge sahibi bir toplum oluşturma konusunda Kur'ân oldukça başarılıdır. Eğitimin başarıya ulaşması ayrıca uygun bir prototipin sunulmasıyla da doğru orantılıdır. Kur'ân ise bu prototipi bütün hayatî unsurlarını çizerek sunmuş, insanlık yüce bir örneği Kur'ân'la yakalayabilmiştir.

Bilindiği gibi, insan bedeninin eğitilmesi ya da ona arız olan hastalıklar konusunda mutlaka egzersize ve doktora ihtiyaç duyar. İşte, bu herşeyden, elemden, üzüntüden, stres, sevinç ve heyecanlardan etkilenen ve nazik bir organ olan insan kalbi ile buna bağlı olarak zihnin rahatlaması ve denge göstermesi ise ancak Kur'ân'ın mücadelesi, müdahalesi ile olmaktadır. Biz burada insanın madde ve manadan müteşekkil bir varlık olduğunu isbat etme durumunda değiliz. Bu, akl-ı selim sahiplerince zaten bilinen bir gerçektir. Biz ancak, Kur'ân'ın, insanlarda rastlanabilecek yanlış ve bozuk karakter yapısını nasıl ve hangi usullerle eğiterek, hangi nicelikte örnek bir insan modeli koymaya çalıştığını izah ve isbat edebilme gayreti içerisindeyiz.

Araştırmamızda vardığımız sonuç şudur. Kur'ân, bir madde ve mana eğitimcisidir. Dolayısıyla, tezimizde işlemeye çalıştığımız âyetler ve metodlar, belki de farkına varamadığımız diğer âyet silsileleri ve metodlarla Kur'ân, baştan sona kadar insanı, yani onun maddî ve manevî karakter yapısını eğitmeyi hedeflemektedir. Çünkü bu mesaj sadece ve sadece insana hastır. Allah, tabir caizse Kur'ân vasıtasıyla insanlarla konuşmaktadır. Zaten Kur'ân âyetlerini her ele alışımızda, insan unsurunu daima ön plana alarak konuya girme durumundayız.

Ayrıca çalışmamızın başlangıcında uzun müddet bizi tereddüde sevkeden âyetlerdeki “insan” kelimesinin sadece mü'minleri mi yoksa bütün insanlığı mı kastettiği konusunda da vardığımız sonuç-bazı yorumcular aksi tezi savunmuş olsalar bile- bütün insanlığı kasdettiğidir.

Bize göre Kur'ân, araştırmamızın başından itibaren naklettiğimiz hususlar ışığında, saygıdeğer insan karakteri meydana getirmeyi çabalamakta ve metodlarını da bu konu üzerine bina etmektedir. Bu tesbitlerimiz günümüz bilim dünyasına az da olsa bir ışık tutarsa kendimizi bahtiyar addedeceğiz. [311]

Bibliyografya

Ana Kaynaklar

1- el-Buharî, Ebu Abdillah Muhammed İbn İsmail, Sahîh-i Buharı, I-VIII, Kahire, 1958.

2- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim İbnu'l-Haccac el-Kuşeyrî en-Neysabûrî, Sahîh-i Müslim, I-III, Kahire, 1955.

3- Ebu Davud Süleyman İbnu'i-Eş'as es-Sicistanî el-Ezdî, Sünenü Ebî Davud, I-IV Dâru İhyâi's-Sünnetü'n-Nebevı, Beyrut.

4- et-Tirmizî, Ebu İsa Muhammed îbn İsa b. Sevre, Sûnenü't-Tirmizî,-V, Çağrı Yay. İst. 1981.

5- İbn Mace, Ebu Abdillah Muhammed Abdullah İbn Müslim îbn Kuteybe, Sünenü İbn Mace, I-II, Çağrı Yay., İst. 1981.

6- Darimî, Ebu Muhammed Abdullah İbn Abdirrahman, Sünenü'd-Danmî, İst. 1981.

7- Ahmed b. Hanbel, Müsned-i Ahmed İbn Hanbel, I-VI, Çağrı Yay., İst. 1981.

8- en-Nesâî, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, Sünenü'n-Nesâî, I-VIII, Çağrı Yay., İst. 1981.

9- Buharı Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi, I-KII, Başbakanlık Basımevi, Ank. 1978.

Diğer Kaynaklar

1- Bayraktar, M. Faruk, İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri, İst., 1984.

2- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, I-VIII, Gelişim Yayınları, İst.

3- Devellioğlu, Ferit, Türkçe Sözlük, İst., 1975.

4- Gölcük, Şerâfettin, Kur'an'da İnsanın Değeri, İst., 1983.

5- Grolier Universal Encyclopedia, New York, 1971.

6- Guy, Palmade, Karakter Bilgisi (Çev. Afif Ergunalp), Anıl Yayınevi, İst.

7- Hazin, Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî, Lübâbu't-Te'vil fî Meani't-Tenzil I-VI, Matbaa-i Âmire.

8- İbn Faris, Mekâyisu'l-Lüğa, I-V, Beyrut.

9- İbn Hişam, es-Sîretu'n-Nebeviye I-1V, Thk: Mustafa es-Sekha ve Diğerleri, Mısır,1955.

10- İbn Teymiyye, Emr-i bi'l-Mar'uf Nehy-i ani'l-Münker, (Tere. Cemaleddin Sancar), İst. 1987.

11- İsmail b. Kesir, Muhtasaru Tefsir-i İbn Kesir, I-III, (İhtisar: M. Ali es-Sabunî), Beyrut.

12- Kâdi Beyzavî, Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil, I-VI, Mısır, 1955.

13- Kerschensteiner, G., Karakter Kavramı ve Terbiyesi, (Tere: H. Fikret Kanad).

14- Kurtkan, Amiran, Sosyal ilimler Metodolojisi, İst., 1974.

15- el-Kurtubî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed el-Ensarî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân, I-XX, Daru'l- Kütübi'l-Arabî, Kahire, 1967.

16- Kutub, Muhammed, Menhecu't-Terbiyetİ'l-îslâmî, Mısır, 1980.

17- Kutub, Seyyid, Fi Zılâli'l-Kur'ân, I-XVI, Tere. İst.

18- Mengüşoğlu, Takiyettin, Felsefî Antropoloji, İstanbul, 1971.

19- Mevdûdî, Ebu'1-A'lâ, Tefhimu'l-Kur'ân, I-V1I, İnsan Yayınlan, İst. 1988.

20- Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, I-XVII, İst.

21- el-Muhasibî, Ebu Abdillah el-Haris, Daru'l-Kütübi'l İlmiyye, Beyrut.

22- Nesefî, Abdullah b. Muhammed b. Mahmud, Medâriku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil I-VI, Matbaa-i Âmire.

23- Oğuzkan, A. Ferhan, Eğitim Terimleri Sözlüğü, T.D.K. Yayınları, Ankara, 1981.

24- Özbek, Abdullah, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed, Selam Yayınevi, Konya 1988.

25- Özen, Mustafa Nihat, Osmanlıca- Türkçe Sözlük, ist.

26- Razî, Fahruddin, Tesiru'i-Kebir, I-XXX, Mısır.

27- Tavukçuoğlu, Mustafa, Lokman Sûresi Işığında İnsanın Eğitimi (Basılmamış Doktora Semineri)- Konya, 1989.

28- Türkçe Sözlük, T.D.K. Yayınları, İst.

29- Yazır, Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'ân Dili, I-X, İst.

30- ez-Zerkanî, Muhammed Abdü'l-Azim, Menahilü'l-İrfan fi Ulûmi'l-Kur'ân, Daru İhyâi'l-Kütübi'-Arabî, I-II, Mısır. [312]

---

[1] Musa Kazım Gülçür, Kur'an'da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: IIV-V

[2] Muhammed Abdu'1-Azim ez-Zerkânî, Menâhilu'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân, I-II, Danj İhyai'l-Kütübi'l-Arabî. c.I., s.7; Mengüşoğlu, Takiyettin, Felsefî Antropoloji, sh. 42. İstanbul, 1971.

[3] Mengüşoğlu, Takiyettin, a.g.e., 42.

[4] Mengüşoğlu, Takiyettin, a.g.e., 43

[5] Mengüşoğlu, Takiyettin, a.g.e., 43

[6] Kitabımızın bundan sonraki kısımlarında da gerek "terbiye" ve gerekse "eğitim" kelimelerini ayırım yapmadan müteradif kelimeler olarak kullanacağız.

[7] Kerschensteiner, G. Karakter Kavramı ve Terbiyesi, 17, (trc. H. Fikret Kanad).

[8] Yazır, Elmalılı Hamdi, Hak Dini Kur'ân Dili, I, 64.

[9] İbn Faris, Mekâyisu'1-Luga.

[10] Yazır, Elmalılı Hamdi, Hak Dini Kur'ân Dili, I, 64.

[11] Taha, 20/49-50.

[12] Musa Kazım Gülçür, Kur’an’da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 3-6.

[13] Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Gelişim Yay., "Karakter" maddesi.

[14] Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ans., "Tabiat" md.

[15] Büyük Larousse Söz. ve Ans., "Tabiat" md.

[16] Özön, Mustafa Nihat, Osmanlıca-Türkçe Sözlük, "Seciyye" md.

[17] B. Larousse, "Huy" md.

[18] M. Larousse, "Mizaç" md., B. Larousse, a.g.m.

[19] Türkçe Sözlük, T.D.K. Yayınları, "Seayye" md.

[20] Grolier Urıiversal Encyclopedia, "Character" md. New York, 1971.

[21] Kerschensteiner, G., Karakter Kavramı ve Terbiyesi, s. 15.

[22] A.g.e.,s. 15.

[23] A.g.e.,s. 28.

[24] Grolier Universal, Encyclopedia, a.g.m.

[25] Kerschensteiner, G., a.g.e., s. 16

[26] Kerschensteİner, G., a.g.e., s. 16
Musa Kazım Gülçür, Kur’an’da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 6-9.

[27] M. Larousse, a.g.m.

[28] Palmade, Guy, Karakter Bilgisi, (Çev. Afif Ergunalp), Anıl Yayınevi, İstanbul.

[29] Musa Kazım Gülçür, Kur’an’da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 9-10.

[30] Tabii ki eğitimde statik manada bir değişmezlik ruh sağlığını bozar.

[31] Kerschensteiner, G., a.g.e., s. 28

[32] Kerschensteiner, G., a.g.e., s. 28-29.
Musa Kazım Gülçür, Kur’an’da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 10-11.

[33] Oğuzkan, A. Ferhan, Eğitim Terimleri Sözlüğü, T.D.K. Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1981.

[34] el-Muhasibî, Ebu Abdillah el-Haris, Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut,

[35] Kerschensteiner, G., a.g.e., s.98.

[36] Kerschensteiner, G., a.g.e., s.94.

[37] Hacc: 22/77.

[38] Mu mimin: 23/51.

[39] Kerschensteiner, G., a.g.e., s.94

[40] Kalem: 68/1.

[41] Âl-i İmran: 3/104, 110, 114; Tevbe: 9/71, 112.

[42] Musa Kazım Gülçür, Kur'an'da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 11-13.

[43] Tin: 95/4.

[44] Âl-i İmran: 3/59.

[45] Enam: 6/2.

[46] Saffat: 37/11.

[47] Hicr: 15/26.

[48] a.y.

[49] Secde: 32/8.

[50] Musa Kazım Gülçür, Kur'an'da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 17-19.

[51] Tevbe: 9/47

[52] Bakara: 2/30.

[53] Bakara: 2/31.

[54] Bakara: 2/205,

[55] Bayraklı, a.g.e., s. 111.
Musa Kazım Gülçür, Kur'an'da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 19-20.

[56] Mu'cemu Mekayisu'1-Luğa, c.V, s. 191.

[57] Adiyat: 100/6.

[58] Yazır, Elmalılı Hamdi, Hak Dini Kur'ân Dili, İst. trz., c.K, s. 6020.

[59] İsmail b. Kesir, Muhtasaru Tefsiru İbn Kesir (İhtisar: M. Ali es-Sâbûnî) Beyrut, trz., c. III, s. 669.

[60] Zuhrûf: 43/12-15.

[61] Hazin, Muhammed b. İbrahim el-Bagdâdî, Lübâhu't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzil Matbaa-i Amire, 1318, c.5, s. 124.

[62] Şura: 42/48.

[63] Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil, Matbaa-i Amire, 1318, c.V. s. 418.

[64] İbnKesir,a.g.e.,c.m,s. 282.

[65] Mevdûdî, Ebu'1-A'lâ, Tefhîmu'l-Kur'ân, I-VII, İnsan Yay., İst. 1988, c.V, s. 237.

[66] Razi, Fahruddin, Tefsiru'l-Kebir, c.XXVII, s. 184.

[67] İsrâ: 17/37.

[68] Razî, a.g.e.,c.XXVII, s. 184.

[69] İsrâ: 17/67.

[70] İbn Kesir, a.g.e., c.II, s. 388; Razî, a.g.e., c.XXI, s.ll

[71] Hac: 22/66.

[72] İbn Kesir, a.8.e.,c.II, s. 554,

[73] Beyzâvî, a.g.e., c.IV, s. 322; Hazin, a.g.e., c.IV, s. 322.

[74] Nesefî, a.g.e.. c.IV, s. 322.

[75] Razî, a.g.e., c.XXIII, s.63.

[76] Kutub, Seyyid, Fi Zilali'l-Kur'an, c.X s.276-277. Musa Kazım Gülçür, Kur’an’da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 20-26.

[77] Mu'cemu Mukâyîsi'l-Lûğa, c.III, s. 468.

[78] Yunus: 10/54.

[79] Söz konusu âyetler için bkz.; Âl-i İmran: 3/21; A'raf: 7/33; Hac: 22/40.

[80] İbrahim: 14/34. Âyetteki "mâ" harfi "olumsuzluk mâsı" olarak kabul edilirse o takdirde mana "istemediğiniz halde herşey verildi demek olur. Çünkü insan, Allah'ın nimetlerini "isteme" vasıtasıyla smırlayamaz. Bırakınız tek tek saymayı verilen nimetlerin nevilerini, cinslerini saymayı dahi beceremez. Buna rağmen insan, ya verilen nimetlerin şükründen gafil olmakla Allah'a karşı, ya da haramlara yönelmekle nefsine karşı zâlim bir konuma düşmektedir," (Beyzavî, a.g.e., c.III, s. 530).

[81] Ahzab: 33/72.

[82] İbn Teymiyye, Emr-i bi'1-Ma'ruf Nehy-i ani'l-Münker, (Tere. Cemaleddin Sancar), İst., 1987, s. 48.

[83] Râzi a.g.e., c.IXX, s. 130-131.

[84] Lokman: 31/13.

[85] Şura: 42/42.

[86] Talak: 65/1.

[87] Bakara: 2/114.

[88] Bakara: 2/140.

[89] En'am: 6/21.

[90] Kehf: 18/57.

[91] Musa Kazım Gülçür, Kur’an’da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 26-28.

[92] Ahzab: 33/72.

[93] Yazır, Hamdi, a.g.e., c.VI, s. 3935.

[94] En'am: 6/82.

[95] Bakara: 2/31.

[96] Razî, a.g.e., c.XXV, s. 237.

[97] Hazin, a.g.e., c.V, s. 144.

[98] İbn Kesir, a.g.e., c.ffl,s.ll8.

[99] Kutub, Seyyid, a.g.e., c.XII, s.

[100] En'am: 6/111.

Musa Kazım Gülçür, Kur’an’da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 28-31.

[101] Yunus: 10/12.

[102] İbn Kesir, a.g.e., c.II. s. 186.

[103] Nesefî, a.g.e., cifi, s. 233.

[104] Yunus: 10/11.

[105] Râzi, a.g.e., c.XVII, s. 49-50.

[106] Kutub, Seyyid, a.g.e., c.VII, s. 528.

[107] Razî, a.g.e., c.XVII, s. 50,

[108] Müslim, Zühd, 64; Dârimî, Rikak, 61; Ahmed b. Hanbel, c.V, s. 24.

[109] İnşikâk: 84/6.

[110] İnsan: 76/1.

[111] Mü'minun: 23/12.

[112] Kaf: 50/16.

[113] Razî, a.g.c, c. XVII, s. 51.

[114] Zümer: 39/8.

[115] Zümer: 39/49.

[116] Razî, a.g.e., c.XXVl, s. 287-i

[117] Musa Kazım Gülçür, Kur’an’da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 31-36.

[118] Hud: 11/9-10.

[119] M. Luğa, c.IV, s. 480.

[120] M. Luğa, c.VI, s. 153.

[121] Elmalı, a.g.e., c.VI, s. 2767.

[122] Asr: 103/1.3.

[123] Mearic: 70/19-22.

[124] Razî, a.g.e., c. XVII, s. 190,

[125] Kutub, Seyyid, a.g.e., c.VII, s. 125.

[126] Beyzavî, a.g.e-, c. III, s. 305.

[127] Beyzavî, a.g.e., c. III, s, 306.

[128] İbn Kesir, a.g.e., c.II, s. 213.

[129] Mevdudî, a.g.e., c.II, s. 353.

[130] Elmalı, a.g.e., c.IV, s. 2768.

[131] Razî, a.g.e., c.XXVII, s. 138.

[132] Fussilet:41/49-51.

[133] Nesefî, a.g.e., c.V, s. 394.

[134] İbn Kesir, a.g.e., c.III, s. 267.

[135] Kutub, Seyyid, a.g.e., c.XIII, s. 63-64.

[136] İsrâ: 17/83.

[137] İbn Kesîr, a.g.e., c.II, s. 396-397.

[138] Razî,a.g.e.,c.XXI, s.35.

Musa Kazım Gülçür, Kur'an'da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 36-41.

[139] İbn Teymiyye, a.g.e., S.4b.

[140] Mearîc: 70/19-21.

[141] M. Luga, c.V, s. 278.

[142] M. Luğa, c.I, s. 453.

[143] M. Luğa. c.VI, s. 62.

[144] Elmalı, a.g.e., c.VIII, s. 5357.

[145] Nesefî, a.g.e., c.VI, s. 357.

[146] Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.II, s. 160.

[147] Gölcük, Şerâfettin, Kur an'da İnsanın Değeri, s. 18, İst. 1983.

[148] Razî, a.g.e., c.XXX, s.128.

[149] Enbiya: 21/37. Bu konu ileride tasfilatlı olarak ele alınacaktır.

[150] Razî, a.g.e..c. XXX, s. 129.

[151] Enbiya: 21/22.

[152] Razı, a.g.e., c.XXX, s. 128-129.

[153] Mevdûdi, a.g.e., c.Vl, s. 421.

[154] İsra: 17/100,

[155] M. Luga, "Katur" md.

[156] Nisa: 4/53.

[157] İbn Kesîr, a.g.e., c.II, s. 403.

[158] Razî, a.g.e., c.XXI, s. 63, Hâzin, a.g.e., c.IV, s. 74.

[159] Meâric, 70/22-23.

[160] Razî, a.g.e., c. XXX, s. 129.

[161] Mearic: 70/24-25.

[162] Mearic: 70/26.

[163] Mearic: 70/27.

[164] Mearic: 70/28.

[165] Râzî, a.g.e., c.XXX, s. 130.

[166] Mearic: 70/29.

[167] Meâric: 70/30.

[168] el-Kurtubî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed el-Ensarî, d-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an, Dam'! Kütübi'l-Arabî, Kahire, 1967, c. XII, s. 105.

[169] Mearic: 70/32.

[170] Kurtubî, a.g.e., c. XII, s. 107.

[171] Musa Kazım Gülçür, Kur’an’da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 41-51.

[172] Enbiya: 21/37.

[173] Nesefi, a.g.e., c.IV, s. 248.

[174] Kutub Seyyid, a.g.e., c.X, s. 132-3.

[175] Râzî, a.g.e., c. XXII, s. 171.

[176] Râzî, a.g.e., c. XXII, s. 171.

[177] İsra: 17/11.

[178] Beyzâvî, a.g.e.. c.IV, s. 24.

[179] Kutub, Seyyid, , a.g.e., c.IX, s. 292.

[180] Gölcük, Şerafettin, Kur'ân'da İnsanın Değeri, s. 20-21, İst., 1983.

[181] Ahkaf: 46/23-24.

[182] Şûra: 42/18.

[183] Furkan: 25/63.

[184] Musa Kazım Gülçür, Kur’an’da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 51-54.

[185] Nisa: 4/28.

[186] Râzî, a.g.e., c. X, s. 68.

[187] Beyzavî, a.g.e., c.II, s. 57.

[188] Buharî Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi, c.I, s. 277-279.

[189] Enfal, 8/66.

[190] Musa Kazım Gülçür, Kur’an’da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 54-55.

[191] Gölcük, Şerafettırı, a.g.e., s. 22.

[192] Kehf: 18/54.

[193] Kehf: 18/56.

[194] Mü'min: 40/35-56.

[195] Mü'min:40/69.

[196] Şura: 42/35

[197] Zuhruf: 43/58.

[198] Musa Kazım Gülçür, Kur’an’da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 55-57.

[199] Maide: 5/2.

[200] Enfal: 8/61.

[201] Şûra: 42/36-40.

[202] Şûra: 42/42.

[203] Bakara: 2/114.

[204] Bakara: 2/140.

[205] En'âm: 6/21.

[206] Kehf: 18/57.

[207] Saffat: 37/113.

[208] Fatır: 35/32.

[209] Vakıa: 56/7-10

[210] Kurtubî, a.g.e., c. XIV, s. 346.

[211] Kurtubî, a.g.e., c. XİV, s. 348-9.

[212] Zümer: 39/9.

[213] Taha: 20/114.

[214] Alak: 96/1-5.

[215] Söz konusu âyetler için bkz.: Secde: 32/18; Maide: 5/100; En'am: 6/50; Ra'd: 13/ 16; Nahl: 16/76;

Fatır: 35/19; Zümer: 39/9; Ğafir: 40/58.

[216] Muhammed: 47/19

[217] Nisa: 4/147.

[218] İbrahim: 14/7.

[219] Lokman: 31/12.

[220] Nahl: 16/121.

[221] Yusuf: 12/87.

[222] Hicr: 15/53-55.

[223] Bu âyetler için bkz.: Nisa: 4/36; Lokman: 31/18; Hadid: 57/23.

[224] Kasas: 28/76.

[225] Kasas: 28/82.

[226] Kasas: 28/83.

[227] Ra'd: 13/24; Mü'minun: 23/111.

[228] İsra: 17/18.

[229] Rûm: 30/54.

[230] Lokman: 31/17.

[231] Musa Kazım Gülçür, Kur’an’da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 57-67.

[232] Kurtkan, Amiran, Sosyal İlimler Metodolojisi, s.3, İst., 1974.

[233] Özbek, a.g.e.,s. 139

[234] Özbek, a.g.e.,s. 140.

[235] Musa Kazım Gülçür, Kur’an’da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 71-72.

[236] Özbek, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed, s. 138, Selam Yayınevi, 1988-Konya.

[237] Buharı, Sahih, İman, 39.

[238] Bayraktar, Dr. M. Faruk, İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri, İst. 1984.

[239] Musa Kazım Gülçür, Kur’an’da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 72-73.

[240] Bayraktar, a.g.e., s. 40.

[241] Âl-i İmran: 3/110.

[242] Enbiya: 21/107.

[243] Sebe: 34/28.

[244] Musa Kazım Gülçür, Kur’an’da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 73-75.

[245] Özbek, a.g.e-, s. 258-259.

Musa Kazım Gülçür, Kur’an’da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 75.

[246] İbn Hişam, es-Sîretu'n-Nebeviyye, Thk: Mustafa es-Seka ve Diğerleri, 2.Baskı, Mısır- 1955,c I,s l96198.

[247] Özbek, a.g.e., s. 262-263.

Musa Kazım Gülçür, Kur'an'da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 76-77.

[248] Kıssa: Fıkra, hikaye, söylenti, rivayet manalarına gelir, Bkz. F. Devellioğlu, Türkçe Sözlük, İst. 1975, s. 709. (Kıssa md.).

[249] Bayraktar, a.g.e., s. 48.

[250] Kutub, Muhammed, Menhecu't-Terbiyeti'l-İsİamiyye, Mısır, 1980, s. 194.

[251] Misal olarak bkz. İbrahim Sûresi,

[252] Maide: 5/27-30.

[253] Maide:5/32.

[254] Kutub, M. a.g.e., s. 193.

[255] Kehf: 18/32-12.

[256] Özbek, A.,a.g.e.,s. 242.

Musa Kazım Gülçür, Kur'an'da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 77-81.

[257] Yunus: 10/57.

[258] Talak: 65/2.

[259] Bakara: 2/232.

[260] Nisa: 4/66.

[261] Maide: 5/72; Mü'minun: 23/23; Nahl: 16/36.

[262] Hud: 11/42; Yusuf: 12/5; Lokman: 31/13-16-17.

[263] Kehf: 18/72; Yasin: 36/16-20.

[264] Özbek, A., a.g.e.. s. 286.

[265] Kutub, M., a.g.e., s. 187.

[266] Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 44.

[267] Lokman: 31/13-19.

[268] Tavukçuoğlu, Mustafa, Lokman Sûresi Işığında İnsanın Eğitimi, (Basılmamış Doktora Semineri), s. 20, 1989-Konya.

[269] İsra: 17/23.

[270] Nisa: 4/36.

[271] Buharı. Edep, 20; Müslim, İman, 141-142.

[272] Tavukçuoğlu, a.g.e., s. 21

[273] Ankebut: 29/45.

[274] Bayraktar, a.g.e., s. 57.

[275] Nahl: 16/125.

[276] Müslim, Birr, 23.

[277] Hucurat: 49/12.

[278] Müddesir: 74/1-7.

[279] Tur:52/48.

[280] Müzzemmîl:73/10.

[281] Ahkâf: 46/35.

[282] Kalem: 68/48.

[283] Nahl. 16/127.

[284] Hûd: 11/115.

[285] Buharî, Edep, 6; Müslim, Cennet, 46.

[286] Müslim, İman, 47.

[287] Al-i İmran: 3/138.

Musa Kazım Gülçür, Kur'an'da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 82-88.

[288] Bayraktar, a.g.e., s. 55.

[289] Kutub, M., a.g.e. s. 190.

[290] Fussilet: 41/33-35.

[291] Nahl: 16/125.

[292] Müzzemmil: 73/10.

[293] Kutub, M., a.g.e., s. 191.

[294] Hadid: 57/16.

[295] Bakara: 2/278-279.

[296] Furkan: 25/68-69.

[297] Tevbe: 9/39.

[298] Fetih: 48/16.

[299] Tevbe: 9/74

[300] Tevbe: 9/55

[301] Nur: 24/2; Maide: 5/38

[302] Nebe: 78/31-36.

[303] Mutaffifin: 83/22-26.

[304] İnsan: 76/11-22.

[305] Ğâfir: 40/51.

[306] Hâcc: 22/15.

[307] Buharî, İlm, 31; Hk, 14; Cihad, 145; Nikah, 17; Enbiya: 48; Müslim, İman, 241; Ebu Davud, Nikah, 5; İbn Mace, Nikah, 42; Darimî. Nikah, 46; Ahmed b. Hanbel, c.4, s. 390, 398, 408, 414.

[308] Buharî, Ahkam, 47; Tevhid, 34; Müslim, İman, 171, 172, 173; Ebu Davud, Büyü, 60; Libas, 25; Nesaî, Buyu, 5-6

[309] Özbek, a.g-e.,s. 284.

[310] Musa Kazım Gülçür, Kur'an'da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 88-94.

[311] Musa Kazım Gülçür, Kur'an'da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 95-96.

[312] Musa Kazım Gülçür, Kur'an'da Karakter Eğitimi, Işık Yayınları, İzmir, Ekim 1994: 97-98.

MÜSLÜMANIN TEMEL KÜLTÜRÜ
Giriş
İSLAM KÜLTÜRÜ
Kur'an-ı Kerim
A) Kur'an'ı Kerim'in özellikleri
1- Allah'ın Kelâmı Olması:
2- Kolaylaştırıcı Oluşu:
3- İcaz:
4- Ebedîlik:
5- Kapsamlılık:
B) Kur'an-ı Kerim'le İlgili Çalışmalarda Dikkat Edilecek Hususlar
1-Aym Konudaki Ayetleri Toplayıp Tasnif Etmek:
2- Kur Andaki Kıssalar:
3- Kur'an'da Çizilen Tipler:
4- Ayetleri Yerli Yerince Kullanmak:
5- Yanlış Tevil ve Tahriften Sakınmak:
KUR'AN İLİMLERİ
Tefsir
Tefsir Okuyana Bazı Tavsiyeler:
1- Tefsirin Özüne Eğilmek:
2- Israiliyyâttan Yüz Çevirmek:
3- Mevzu ve Zayıf Rivayetlerden Kaçınmak:
4- Zayıf Sözlerden ve Yanlış Görüşlerden Sakınmak:
Sünnet
Sünnetle ilgili Çalışmalarda Dikkat Edilecek Hususlar:
1- Peygamberimizin Sireti Üzerinde Önemle Durmak.
2- Aynı Konudaki Hadisleri Toplayıp Tasnif Etmek:
3- Hadisleri Kendi Yerleri Haricinde Kullanmamak:
4- Sahih Hadisler Her Türlü Şüpheden Uzaktır.
5- Zor Anlaşılan Hadisleri Gerekmedikçe Halka İndirmemek.
6- Mevzu Hadislerden Sakınmak.
Fıkıh
Usulü Fıkıh
Akaid İlmi
Tasavvuf
Akide ve Fikri Temeller Sahasında Yazılmış Eserler
İbadet Mevzuundaki Eserler

- Ahlak Mevzuundaki Eserler
- Sosyal Mevzudaki Eserler

TARİH KÜLTÜRÜ
DİL VE EDEBİYAT KÜLTÜRÜ
SOSYAL BİLİMLER KÜLTÜRÜ

- Psikoloji
- Sosyoloji
- Felsefe
- Ahlâk İlmi
- Pedagoji

FEN BİLİMLERİ KÜLTÜRÜ
AKTÜEL KÜLTÜR

MÜSLÜMANIN TEMEL KÜLTÜRÜ

PROF. DR. YUSUF el-KARDAVİ

Asrımız âlimlerinden Yusuf Kardavi, 1927'de Mısır'da dünyaya geldi. Genç yaşta îslâmî üimlere meyleden Kardavî, 10 yaşında Kur'ân'ı hıfzetti.

Öğreniminin bütün aşamalarım Ezher-i Şerifte tamamlayan Kardavî doktorasını 1973'de en iyi derece ile vermiştir. Özellikle Fıkhu'z-Zekât isimli eseriyle ilmi vukufiyeti herkes tarafından takdir edilen âlimin, 20 kadar eseri bulunmaktadır. Risale Yayınevinden çıkan bir diğer eseri Islamî Uyanışın Prob-lemleri'dir.

Günümüzün ifrat ve tefrite sapmayan itidal sahibi âlimlerden olan Kardavî, eserlerinde asrın gereklerini de -İslâmı ölçüler içinde- gözönünde bulundurmaktadır.

Giriş

Hamd Allah'a mahsustur. O'na hamdeder, O'ndan yar-dım diler ve O'nun mağfiretini umarız. Nefislerimizin kötülüklerinden ve günahlarımızdan O'na sığınırız. O, kimi doğru yola sevkettiyse onu bu yoldan saptıracak olmadığı gibi, kimi de saptırmışsa yine O'ndan başka onu doğru yola iletecek de yoktur.

Allah'tan başka ilah olmadığına, O'nun birliğine ve ortağı olmadığına şehâdet ederim. Yine şehâdet ederim ki Muham-med (s.a.s.) O'nun kulu ve elçisidir. Allah'ın salât ve selâmı O'na, âline ve ashabına, O'nun dinine çağıran ve kıyamet gününe kadar O'nun dinine bağlananlara olsun.

Allahu Taâlâ'ya davet, O'nun seçkin kullarından mahlû-kâtına gönderdiği nebilerinin ve resullerinin görevidir. Aynı şekilde peygamberlerin halifelerinin ve onların gerçek varisleri olan İlmiyle âmil âlimlerin, gerçek Allah erlerinin de görevidir. Evet, davet, imandan sonra en faziletli ameldir. Çünkü bu insanları doğru yola sevketmeyi, iyiliği sevdirip kötülükten kaçınmalarını sağlamayı ve küfrün karanlıklarından îslâmın aydınlığına çıkarmayı sağlar.

"insanları Allah'a davet edip, salih amel işleyen ve 'Ben müslümanlardanım' diyen kimseden daha güzel sözlü kimdir?" (Fussilet; 33)

Allah'a davet O'nun dinine davettir. O'nun dinine tabi olmak ve O'nun dinini yaşamaktır. Yalnızca O'na ibadet edip yalnızca O'nun dinine bağlanmak, O'nun dışında tapılan bü-

tün putlardan ve tağutlardan uzaklaşıp hak dediğini hak, batıl dediğini batıl bilmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, yolunda cihâd etmektir. Kısaca

parça parça değil bütün olarak Allah'ın dinine çağırmaktır.
işte belirttiğimiz bütün bu mânâlara yönelik davet, suskunluk ve anlamamazlıktan gelmekle, yalnızca onaylıyorum veya kabul ediyorum demekle geçiştirilecek kadar basit değildir.
Donmuş akılların, hastalıklı kalplerin ve nefislerine uyarak dünya sevgisinin yoldan çıkardığı kimselerin Allah'ın dinini kabulü için, davetçilerin, çağırdıkları dinin ışığıyla önce kendi hayatlarını aydınlatmaları gerekir. Sonra diğer insanları da aynı ışığın aydınlığına çağırmaları üzerlerine borçtur, işte bu bilinci taşıyan davetçilere ihtiyaç vardır.
Eğitim ve öğretimle uğraşanlar, yaptıkları araştırma ve elde ettikleri tecrübe neticesinde şöyle demektedirler: Öğretmen eğitim ve öğretimin belkemiğidir. Eğitime canlılık kazandıran kişidir o. Eğitim ve öğretimde metod, idare, okul, yönlendirme ve kontrol altında tutma gibi bir takım etkenler de vardır. Bütün bunların insanları yönlendirme ve onlara tesir etmede payı varsa da öğretmen, eğitim ve öğretimin can damarı olma özelliğini daima korur. Davet ve irşâd ile meşgul olanlar da, Allah'ın dinine davet sahasında davetçinin yegâne etken, yönlendirmede de tek faktör olduğunu söylüyorlar. O halde ne önceden belirlenmiş bir program, ne belli bir kitap ve ne de çevre ve benzeri hususlar onunla kıyaslanamaz. Çoğu zaman, o tek başına yönlendirme mekanizması ve kitabın fonksiyonlarını yüklenir.
Bütün bu saydıklarımızdan dolayı islâm davetçisinin yetiştirilmesine büyük önem verilmelidir. Davetçi, "rİsale"yi (mesajı) yüklenmeye hazır değilse yapılan ve yapılacak bütün çabalar İçte ve dışta başarısızlığa mahkûmdur. O halde Allah'ın dinine davet gibi büyük bir mesuliyet taşıyan bu insa-
nın cehalete, nefsî arzulara, zorbalığa, fesada karşı açtığı savaştan muzaffer çıkabilmesi için bir takım silahlarla donanması lazımdır.
Bunlardan ilki, onsuz bütün hazırlıkların, maddî imkânların iflâs ettiği iman silahıdır, iman "sadece kuru bir temenni değil kalbe yerleşip kendisini güzel amelle gösterendir..." ikincisi, gerçek imanın gereği ve neticesi olan güzel ahlâktır. "Müminlerin iman bakımından en olgunları ahlâk bakımından en güzel olanlarıdır." Kur'an-ı Kerim, Peygamberimizi şöyle tavsif etmektedir: "Muhakkak sen büyük bir ahlâk üzeresin." (Kalem; 4) Diğer bir ayette de Allah, Resulüne şöyle hitab etmektedir: "Eğer sen sert ve katı kalpli olsaydın muhakkak ki insanlar etrafından dağılır giderdi." (Al-i Imran; 159) Ve müslümanın üçüncü silahı ilim ve kültürdür. Yani onun ahlâkî ve ruhî hazırlığının yanı sıra fikrî hazırlığıdır. Davet, bilgili ve kültürlü müslümanların harcıdır, ilmi ve kültürü olmayan başkasına ne verebilir ki!

Elinizdeki kitabın konusu meselenin bu yönünü, yani; müslüman davetçinin istenilen kültürel seviyeye gelebilmesi yönünü ele almaktadır. Müslüman bir davetçi nasıl yetiştirilebilir ve onun bu düzeye gelmesinde gerek ve yeter şart olan kültürün ne olması gerekir?
Aslında 1397 H. de Medine islam Üniversitesince düzenlenen 1. Milletlerarası "Tevcihu't-da've ve idâdü't-duât" isimli kongre için hazırlanmış olan elinizdeki kitap, bu ihtiyaca cevap verme gayesini gütmektedir.
Bu çalışmam neticesinde müslüman davetçinin aşağıdaki kültür sahalarının hepsinden haberdar olması gerektiği sonucuna vardım:
1) islâm kültürü 2} Tarîh kültürü
3) Dİ1 ve edebiyat kültürü
4) Sosyal bilimler kültürü
5) Fen bilimleri kültürü
6) Aktüel kültür
Müslüman davetçinin bütün bu kültürleri hazmedip kendi nefsinde temsil edebilmesi ve bunlardan hareketle güzel, faydalı bir netice verecek senteze ulaşabilmesini umuyoruz.
Davha 18-12-1396 Yusuf el-Kardavi[1]

İSLAM KÜLTÜRÜ

Fikri hazırlık bakımından müslüman, ilkin, Yaratıcısının izniyle her an meyve veren kökleri sağlam ve dalları göğü kucaklayan bir ağaç görünümündeki İslâm kültürün elde etmelidir.
tslâm kültürü ile kasdettiğimiz şey, mihverini islâm'ın teşkil ettiği kültürdür. Bu mantıkî bir neticedir. İslama davet eden müslümanın, insanları çağırdığı şeyin ne olduğunu üs-tünkörü ve yüzeysel olarak değil, derinlemesine bilmesi gerekir. Bunun için de bu bilginin yanlış yorumlarla ve tahriflerle değil, güvenilirliğinden kuşku duyulmayan Islâmın temel kaynaklarından gelmesi lâzımdır. "Rabbinin kesin bir delili" olan kaynakları müslüman tam kavramalıdır ki daveti de bu şekilde "basiret" üzere olsun. "Ey Muhammed de ki: İşte benim yolum budur. Ben ve bana uyanlar, İnsanları Allah'ın yoluna körükörüne değil bilgiyle davet ederiz. Allah'ı layık olmadığı şeylerden tenzih ederim. Ben müşriklerden değilim." (Yusuf; 108)
O halde davet bilincini her zaman diri tutan müslüman, îslâmî ilimleri araştırma ve hayatına nakşedebilme noktasında işi ciddi tutmalıdır. Ki elde ettiği sonuçtan "renkleri çeşitli, temiz bir içecek çıkıp insanlara şifa" olsun.[2]

Kur'an-ı Kerim

Kur'an-ı Kerim İslâm dininin, ve aynı zamanda islâm kültürünün ilk ve temel kaynağıdır. İnanç esasları, kavramlar, ibâdet, ahlâk, toplumsal prensipler., hepsinin temeli Kur'an'dır. Temeli Kur'an tarafından atılan ve Peygamberimizin sünneti ile de desteklenip çağların eskitemediği ve eskitemeyeceği bu bina, böylesine muhkem zemin üzerine inşa olunmuştur.

Kur'an-ı Kerim gaybî gerçeklerle beraber insanın bireysel ve toplumsal gerçeklerini de içine almış, hiç bir insanın onu bilmeden sonsuz ve ilâhî mutluluğa eremeyecegi "enfüs" ve "afak"taki ayetlerini açıklamıştır.

Bütün bunları sözden oluşan bir nur ve nurdan meydana gelen bir söz şeklinde, insanları hayrette bırakacak ve akıllara durgunluk verecek bir ifade tarzı ile anlatmıştır. Kur'an'ı yine en güzel kendisi niteler: "Bu Kur'an hüküm vasfoikmet sahibi her şeyden haberdar olan Allah tarafından ayetlerinin hükmü baki kılınmış ve sonra geniş olarak açıklanmış bîr kitaptır." (Hud; 1)

Kur'an'ı insanoğullarına yollarını gösterecek bir rehber olarak gönderen, Allah (CC), O'nu bir nur olarak ifade etmiştir. Nur ise çevresine ışık saçar ve doğru yolu gösterir. "Ey insanlar! SİZe Rabbinizden bir delil geldi. Ve size apaçık bir nur indirdik." (Nisa; 174)

Diğer bir ayette ise Allahu Teâlâ, Kur'an'ı hareket ve canlılık veren bir "ruh" olarak niteler. "Ey Muhammedi Böylece biz, sana emrimizle insanlar için bir hayat (ruh) olan Kur'an'ı vahyettik." (Şûra; 52)

Bundan dolayı Kur'an'ın gösterdiği şekilde hayatlarına yön veren müminleri hem "dirilik" ve hem de "nûrânîlik"le vasıflandırmak yerinde olur. Çünkü onlar hem "ölüm"e, hem de küfrün karanlıklarına (zulmete) galebe çalmaktadırlar. "Ölü iken hidayetle diriltip, kendisine insanlar arasında yürüyecek bir nur verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan çıkmayan bir insan gibi midir?" (En'am; 122)

islâm davetçisinin, gücü yettiğince Kur'an-ı Kerim'den ayet ezberlemesi, hatta hepsini hıfzetmesi lazımdır; ki yeri geldikçe önüne çıkan meseleleri çözümlemede bu ayeüeri delil olarak gösterebilsin. Kur'an, kaynağı kurumayan bitmez tükenmez bir hazinedir. Müslüman hiç bir zaman ondan kendini müstağni kılamaz. Her müslüman Allah'ın Kitab'ını huşu' ile okumalı ve üzerinde düşünmelidir. İşte bundan sonradır ki kalplerin kilitleri çözülür, sineler Haktan gelene açılır, akıllar ondan marifet nurları alır ve hakikat meyvaları-ni toplar. Ve en nihayet müslüman, fikirlerini nasslarla kanıt-layabilme melekesine sahip olur.

Müslüman, Kur'an-ı Allah'ın emrettiği gibi doğru bir şekilde (tertil) okumalı, tecvid kaidelerine dikkat etmelidir ki okurken huşu, teessür ve hüzün içinde olabilsin. Kur'an-ı KerİM'i -Peygamberimizin buyurduğu gibi- okurken ağlamalı ya da ağlamaya çalışmalıdı insan.[3]

A) Kur'an'ı Kerim'in özellikleri

Kur'an'ı anlamak isteyen onun özelliklerine, ayırdedici vasıflarına vâkıf olmalı, onu hem kalbi ile hem de aklı ile kavramaya çalışmalıdır.
Bu özelliklerin başlıcaları şunlardır:[4]

1- Allah'ın Kelâmı Olması:

Kur'an'in en büyük özelliği, onun İnsanî vehimlerden, tahriflerden uzak ve baştan başa Allah'ın kelâmı olmasıdır. Cebrail, sadece, onu Peygamberimize nakletmiş, O da alıp aynı şekilde asliyetİnden hiç bir şey yitirmeden insanlara tebliğ etmiştir. "Şüphesiz ki bunları anlatan Kur'an âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Ey Muhammedi Uyarıcılardan olasın diye bu Kur'an'ı açık bir Arap lisanıyla senin kalbine Ruhul-Emin olan Cebrail indirmiştir." (Şuara; 192-195)
Bunun anlamı şudur: Kur'an'daki ayetlerde İlâhî bir ilim, hikmet, rahmet ve kudret bulunmaktadır. Bütün kemal sıfatlarla muttasıf ve noksan sıfatlardan uzaktır. "Ey Muhammedi Sen onlara şöyle de: Onu göklerdeki ve yerdeki sırları bilen Allah indirdi. Şüphesiz ki O Gafûr'dur, Rahim'dir." (Furkan-6)
Kur'an'ın verdiği bütün haberler ve bildirdiği tüm hükümler mutlak doğrudur. O'nun ahkâmının doğruluklarından hiç şüphe yoktur. "Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından mükemmeldir. O'nun sözlerini değiştirecek yoktur." (En'am; 115)
Kur'an'daki bütün haberlerde, öğütlerde, emir ve nehiy-lerde insanlar için hayır, güzellik, doğruluk, hikmet, rahmet ve maslahat vardır. Çünkü o "hüküm ve hikmet sahibi her-şeyden haberdar olan Allah tarafından indirilmiştir." (Hud; 1) "Bu kitap Rahman ve Rahim olan Allah tarafından..." (Fussilet; 2) "O hikmet sahibi ve hamde layık olan Allah tarafından indirilmiştir." (Fussilet; 42)
Kur'an-ı Kerim teşri ayetlerini şöyle sona erdirmektedir: "Allah bilir, siz ise bilmezsiniz." (Bakara; 216) "Allah herşeyi çok iyi biliyor" (Bakara; 282) "Şüphesiz Ailah "alinTdir, "hakim" dir, herşeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir" (Nisa; 11) "Allah "aziz" dir, "hakimedir, herşeye galip, hüküm ve hikmet sahibidir." (Maide; [5]

2- Kolaylaştırıcı Oluşu:

Kur'an'ın ikinci hususiyeti kolaylaştırıcı bir özelliğe sahip olmasıdır. Onu bize indiren Allahu Taâlâ okunmasını, anlaşılmasını, amel edilmesini de kolaylaştırmıştır. O, kuluna zulüm sayılacak yükümlülükler koymaz, kaldıramayacağı zor bir işi emretmez. "Muhakkak biz bu Kur'an'ı düşünülüp ibret alınsın diye kolaylaştırdık. Hiç düşünen var mı?" (Kamer; 17) "Ey Muhammedi Öğüt alsınlar diye Biz, Kur'an'ı senin dilinde indirerek kolaylaştırdık." (Duhan; 58) Her hangi bir insan Kur'an'ı okuduğunda veya dinlediğinde onu anlayabilir, ondan etkilenebilir ve kendi anlayışının nisbetinde istifade edebilir. "Allah semadan yağmur indirir, dereler taşıyabilecekleri kadar su akıtırlar." (Rad; 17) Bundan dolayıdır ki açık ve anlaşılır olmak bu Kitab'ın vasıflanndandır. O "apaçık" bir Ki-tap'tır, hatta "apaçık" bir nur'dur. "Muhakkak ki size Allah tarafından bir nur ve apaçık bir kitap gelmiştir" (Maide; 15) "Ve size apaçık bir nur indirdik." (Nisa; 174) Nûr'un bizatihi kendisi, belirgin, açık olduğu gibi kendi dışındakilerin de yolunu aydınlatır. Her basiret sahibi mutlaka o nuru farkeder, onsuz ise hiçbir şey görülemez. Bütün bunlar müslümanın, Kur'an'ın Allah'ın indirdiği gibi kolay olduğunu anlamasını ve onu bilmeceler, muammalar, kendi kolay ve kolaylaştırıcı tabiatından çıkaran zorluklar çerçevesine sokmamasını gerektirir.
Ayrıca Kur'an'ı anlamaya çalışırken müslüman, aslı astarı olmayan, birbiriyle çelişkili sözlere dalmamalı, başka insanların da dalmasına mani olmalıdır, ilmi bir fayda, istifade edilebilir bir görüş elde edilemeyecekse lafzı ihtilâflar üzerinde de durmaması lazımdır.[6]

3- İcaz:

Kur'an'ın muciz olması da onun özelliklerindendir. Allahu Taâlâ bunun için Rasulüne bu Kur'an'in üslubuyla bütün Araplara meydan okumasını ve onları o söz gibi bir söz söylemeye veya on suresi hatta bir suresi kadar bir söz söylemeye çağırmasını istemiştir. Kur'an'ı Kerim bu hadiseyi pek açık bir şekilde kaydetmiştir. "Ey Muhammedi De ki; yemin olsun ki insanlar ve cinler Kur'an'a benzer bir kitap uydurmak için bir araya gelseler de hiç bir zaman onun bir benzerini meydana getiremeyeceklerdir. Hatta birbirlerine yardımcı olsalar bile" (îsra; 88). İşte Kur'an bu vasfıyla Peygamberimizin en büyük ve ebedi mucizesidir. Diğer peygamberlerin mucizeleri ise madde buutlarında kalan,

ancak belli bir yerde ve belli bir devirde yaşamış olan insanların şahit oldukları geçici mucizelerdi. Kur'an İse ilelebed payidar olacak hem aklî hem de ebedî bir mucizedir. Buharfde kayıtlı şu hadis bunu ifade etmektedir: "Peygamberlerin hepsine insanları inanmak zorunda bırakan mucizeler verilmiştir. Bana ise Allahu Ta-âlâ'nın vahyettiği Kur'an verildi. (Bu mucize ile) kıyamet gününde ümmeti en fazla olan peygamber olacağımı umarım" Kur'an'ın icazının gözüktüğü bir çok yön vardır. Bu yönlerden müslüman davetçiyi ilgilendiren en mühimleri şunlardır:

a) İfade Kudreti: bu husus, Kur'an'ın nazım, üslûb, ibare, lafız yönleriyle yani beiâgatıyla ilgilidir. Bu alanda eski alimlerimiz büyük bir gayret sarfetmişlerdir. Bakıllânî gibi kelam alimleri, Cürcânî gibi dil ve belagat alimleri, Taberî gibi tefsir alimleri bu sahada çalışanların başında geür.

Çağımızda da bu sahada övgüye değer çalışmalar yapanlar olmuştur. Rafiî'nin "îcaz'ül Kurân\ Seyyid Kutub'un "Kur'an'da Edebî Tasvir" ve "Kur'an'da Kıyamet Sahneleri", Dr. Bedevi'nin "Belagafül-Kur'ân" Dr. Draz'ın "en-Nebeün Azim\ Muhammed Mübarek'in "Suverun Edebiyyetün min-el-Kur'an\ Bint üş-Şâti'nin "Kur'an m Beyanı Tefsiri" ilk akla gelenlerdendir.

b) Konusu Bakımından İcazı: Bu şu demektir: Kur'an'da hidayet, hikmet, güzel öğütler; insanlar uydukları takdirde gerek dünya gerek ahirette -fert veya toplum olarak- saadeti elde edecekleri tevcihi, eğitimsel ve hukukî cihetler, ayrıca kapsayıcılığına, ölçülülüğüne derinliğine bir benzerini ortaya koymaktan şarkın ve garbın bütün düşünürlerini, filozoflarını âciz bırakan bir çok husus toplanmıştır. Halbuki bunu getiren ne yazmasını, ne de hesap yapmasını biliyordu. O, geri kalmış bir toplum arasında yetişmiş ümmî bir kişiydi. Geçmiş alimlerimiz her ne kadar işaret etmiş, dikkat çekmiş, kitaplarında değinmişlerse de Kur'an'daki icazın bu yönü üzerinde müstakil eser yazmamışlardır. Asrımızdaysa zihnî faaliyetler Kur'an'ın mevzuu ve muhtevası bakımından insanlara meydan okuyuşuna yeni atılımlar sağlamaya çalışmaktadır.

Bu konuda Reşid Rıza'nın "Vahy'ul-Muhammedî", büyük âlim Ebû Zehra'nın "Kur'an nizâmı, onun Allah'tan geldiğine delildir" isimli eserleri vardır. Ayrıca Şeltût'un, Akkâd'ın, Draz'ın, izzet Derveze'nin de eserlerinde de bu konu üzerinde az çok durulmuştur.

c) ilmî icazı: Bununla, asrımızdaki ilmi keşifler ve bilimin ulaştığı son mertebe ile ancak yeni yeni açığa çıkan gerçeklere, bir çok ayetinde Kur'an'ın işaret etmesini kastediyoruz. Halbuki bu işaret ettiği ilmî gerçekler Kur'an'ın indiği dönemde ve onu takib eden uzun asırlar oyunca meçhuldü. Böyle bir Kitabın değil beşeriyetin asırlar sonra neler keşfedeceğini, yarın kendisinin ne

kazanacağını bile bilemeyen insan tarafından ortaya konulabileceğini düşünmek bile imkansızdır. Bu kitap, kâinatı yaratan ve onu idare eden mutlak bir Hakim'in, varlık sırlarını hem geçmiş hem de gelecek nesillerin anlayabileceği bir üslûbla ortaya koyabilen mutlak bir kudret sahibinin eseridir.
Çağdaş bir takım yazarlar, özellikle de modern ilim dallarıyla uğraşan bilginler Kur'an'daki icâzm bu yönü üzerinde çalışmalar yapmıştır. Fakat bazıları bu gaye ile Kur'an'ın üslûbunu, ifadesini zorlamaya kadar varmış, diğer bir kısmı da bu yönüne çok az önem vererek onlara zıd bir yön takip etmiştir. En nihayet üçüncü bir grup da orta yolu izlemiştir: "işlerin en hayırlısı orta yolu takip edendir."
Bu bahse ileride tekrar döneceğiz.[7]

4- Ebedîlik:

Kur'an'ın özelliklerinden biri de ebedî bir kitap oluşudur. O, ne belli bir asır ve nesle, ne de belli bir zaman kesitine has-redilmemiştir. Bilakis son risaletin son mesajıdır o. Zaten bundan dolayı Allah (c.c.) onu korumayı üstüne almıştır. "Kur'an'ı Biz indirdik Biz. Onun koruyucusu da şüphesiz kî Biziz" (Hicr; 9); "Ona batıl, ne önünden ne de arkasından sokulabilir. O hikmet sahibi ve hamde layık olan Allah tarafından indirilmiştir." (Fussüet; 42)
Kur'an'ın; üzerinden on dört asır geçtiği halde Allahu Ta-âlâ'nın indirdiği, Resulünün tebliğ ettiği şekilde ashabından sonraki nesillere hep aynı şekilde ulaşması bunun delillerin-dendir. Asırlar boyunca aynen zihinlerde ezberlenmiş, dillerde okunmuş, mushaflarda yazıl agel m iştir. Dünyanın dört bir yanında binlerce müslüman çocuğu, Arap asıllı olmasalar da, Kur'an'ın diline aşina olmasalar da, onu, her gün her saat okumaktadırlar.
Müslüman davetçi Kur'an'ı okurken şu noktayı gözönün-de tutmalıdır. O bütün zamanların kitabıdır. Ondan dolayı Kur'an'ı belli bir asrın kültürüne, belli bir neslin fikirlerine hapsetmek doğru değildir. Çünkü kültürler gelişir, fikirler değişir, asırlar ve nesiller geçip gider de o yüce Kitap, Allah'ın indirdiği gibi aynen kalır.[8]

5- Kapsamlılık:

Kur'an zamanın bütününe şamil olduğu gibi dinin bütün sahalarını da içine alır. Akide, âdâb, ahlâk ve temel prensipler-deki Rabbani yönlendirişin ve hidayetin temellerini ihtiva ettiği gibi ibadet ve toplumun büyük küçük bütün birimlerin-deki, bölgesel ve devletler arası ilişkilerdeki Allah'ın koyduğu esasları da içerir,

Hatta Kur'an'ın en uzun ayeti sosyal hayatın meselelerinden olan borcun yazılması hususuyla ilgilidir.
Bu yönüyle o, bütün insanlığın ve insanlığın geçireceği bütün devirlerin Kitabıdır. Bundan dolayı Allahu Teâlâ onu "insanlara" "bütün alemlere" indirmiştir. "O sayılı günler, Ramazan ayıdır ki insanlara doğru yolu gösteren, hidayeti ve hakkı batıldan ayırmayı açıklayan Kur'an bu ayda indirildi." {Bakara; 185) "Kur'an alemlere ancak bir öğüt ve uyarıdır." (Tekvir; 27) Bu kitap sadece elli bir ırkın, belli bir vatanın veya belli bir sosyal sınıfın kitabı değildir.O, bütün insanlığın Kitabıdır. O, ne sadece akılcıların veya ruhu ön plana çıkaranların, ne de idarecilerin ve zenginlerin yahut bunların zıd kutbundaki insanların Kitabıdır. O bunların hepsine hitap eden bir nizamın Kitabıdır.
Kur'an kapsamlı bir düsturdur. Alemlerin Rabbi olan yüce Allah şöyle hitap eder. Resulüne: "Biz sana her şeyi açıklayan, hidayet rehberi, rahmet kaynağı ve müslümanlar için bir müjde olan Kur'an'ı indirdik" (Nahl; 89) Hz. Ebu Bekir (r.a.) şöyle demişti: "Kayb ettiğim devenin yularını bile Kur'an'da bulabilirim."
Allahu Teâlâ onu ne sadece akide ve ibâdet esaslarını açıklamak, ne de faziletleri ve güzel ahlâkı açıklamak için indirmiştir. O ne lahutî bir kitap, ne de bir ahlâk veya hukuk kitabıdır. O bütün bunları müstesna bir üslûp, müstesna bir ifade içinde birleştirir. Bu hususu daha iyi anlamak için şu iki ayeti düşünerek okuyalım:
"Kadınları boşadığınızda iddetîerini tamamlayınca, ya onları iyilikle tutun ya da iyilikle bırakın. Haklarına tecavüz etmek için onlara zarar verecek şekilde tutmayın. Kim böyle yaparsa nefsine zulm etmiş olur. Allah'ın ayetlerini alay konusu yapmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini ve size indirdiği Kitap ve hikmeti hatırlayın. Allah bununla size öğüt verir. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah her şeyi çok iyi bilendir." (Bakara; 231); "Kadınları boşadığımzda iddetîerini tamamlayınca ve karı-koca aralarında iyilikle anlaşmışlarsa, kadınları kocalarıyla tekrar nikâhlamaktan men etmeyin. Bunlarla sizden Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimseye nasihat ediliyor. Bunlar sizin için daha faydalı ve daha temizdir. Allah bilir, siz ise bilemezsiniz." (Bakara; 232) Bu iki ayeti nasıl tasnif ederiz? Hem aile hukukunu, hem de terbiyeyi ve ahlakî tavsiyeleri içermekte. Bir taraftan Allah'ı ve ahiret gününü hatırlatırken diğer taraftan zaman içindeki her şeyin Allah tarafından bilindiğini de zihinlerimize yerleştirmekte. Şimdi biz bu ayetleri hukuk» terbiye, akide, ahlâk konularından sadece bîrine mi hasredeceğiz, yoksa aynı anda bütün bunların hepsini kapsadığını mı söyleyeceğiz?

Kur'an'ın kapsamhlığının yönlerinden biri de şudur: Kur'an ne sadece akla ve ne de sadece kalbe hitap eder. Bilâkis o, insanın bütün varlığına hitap eder; hem aklı ikna eder, hem de kalbi hisleri harekete geçirir. Mesela kişi aşağıdaki ayeti okuduğunda veya işittiğinde ayetin, insanın aklına, vicdanına, ruhuna bütün benliğine hitap ettiğini görür. "Ey insan! Seni yaratan, düzgün bir şekle sokan, mütenasip kılan ve dilediği şekilde terkip eden O cömert Rabbine karşı seni aldatan nedir?" (înfıtar; 6-8) Evet, Kur'an eski din kitapları gibi sadece kalbe, vicdana veya felsefe kitapları gibi sırf akla, fikre hitap etmekle yetinmez. O insanı insan yapan bütün değer ve özelliklere hitap eder. Bu mevzuda merhum Abbas Ak-kad şöyle diyor: "islâm akla hitap eder; hitabını kalbe ve vicdana has kılmaz. Onun nazarında akıl ile bakmak vicdanın hakikate giden yoludur. Tefekkür, kendisiyle imanın tahakkuk ettiği hidayet kapılarından biridir. "Ey Muhammedi Sen onlara şöyle de: "Size bir tek öğüdüm var. ikişer ikişer ve teker teker Allah'a yönelin! Sonra düşünün!" (Sebe; 46) "îşte Allah, ayetlerini size böylece açıklar ki düşünesiniz." (Bakara; 219) Akidenin, insanın hem ruhuna hem bedenine, hem aklına hem vicdanına ifrata ve tefrite kaçmaksızın hitap etmesi onun kapsamhlığındandır."

Kur'an'ın, muayyen bir aklî ve kişisel yönelimi olan insanoğlunun belli bir sınıfına hitap edip başka başka eğilim ve yönelişleri olan diğer insanlara aldırış etmemesi düşünülemez. O bütün insanlara hitap ettiği gibi her seviyedeki insanı da tatmin eder.

a) Aklî gerçeğin peşinde olan kişi Kur'an'da mantığına uygun gelecek meseleler bulur, akıl ile düşünmesini ve bakmasını isteyen ve nefsî arzulara tabi olmayı, zan peşinde koşmayı sadece burhana dayanmayı sakındıran ayetleri görür. Bu hususta "akıl" kelimesinden türeyen kelimelerin 58 defa, "fikir" kelimesinin 17, aklı ifade eden "elbab" kelimesinin 16 defa Kur'an'da geçmesi yukarıdaki sözlerimizi doğrular niteliktedir. Ayrıca yine aynı sadedde "nazar" "itibar", "tedeb-bür", "hüccet", "burhan" vb. bir çok kelime daha vardır. Bu duruma sadece Kur'an'da rastlanabilir.

b) Ruhî gerçeği arayan kişi Kur'an'da bu zevklerini tatmin edecek, ruhî ihtiyaçlarına cevap verecek bir çok ayet bulabilir. Hz. Musa ile bir salih kul arasında geçen kıssayı buna misal olarak verebiliriz. "Musa ve adam kayaya vardıklarında, nezdîmizden ve kendisine rahmet verdiğimiz ve tarafımızdan kendisine ilim öğrettiğimiz salih kullarımızdan birini buldular." (Kehf; 65)

c) Ahlakî değerlere çok önem veren kişilere hitap eden ayetler de vardır Kur'an'da. Ahlakî değerleri sağlayan ve kişiyi yoldan çıkaran meseleler de zikredilmiştir. Ahlâkın mevzuu "hayr"dır. Kur'an'da hayr gösterilmiş, bununla da

yetinilme-yerek hakka giden yol da belirtilmiştir. İyilik yapmak müslü-manın görevlerinden sayılmıştır. "Hayır işleyiniz ki kurtuluşa eresİniz." (Hac; 77) Fakat Kur'an bu noktada da kalmamış, hayra davet edip onu göstermeyi de istemiştir, "içinizde hayra davet eden bir topluluk bulunsun." (Al-i Imran; 104)
Kur'an-ı kerim'de, ahlâk meselesinin işgal ettiği yer kısa bir bahse sığdırılamayacak kadar geniş olduğundan, daha fazla malumat almak isteyenlere A. Draz'ın "Düştürül-Ahlâk fi'l-Kur'an" kitabını tavsiye ederiz.

d) Sanat değerlerine, estetiğe düşkün bir insan Kur'an-ı Kerim'de zevkini tatmin edecek şeylerle karşılaşır. Kur'an tabiî güzelliklerin zevkine varmaya çağırır bakışları. "Bakıp İbret alanlar için onu süsledik." (Hicr; 16) Bitkilerin, hayvanla-rın ve insanın güzelliklerine dikkat çeker Kur'an. "Sen yeryüzünü kupkuru görürsün. Fakat Biz oraya su indirdiğimiz zaman harekete geçer kabarır, her sınıftan güzel bitkiler bitirir." (Hac; 5) "O şeyler mi hayırlıdır yoksa gökleri ve yeri yaratan ve sizin için gökten su indiren mi; ki Biz o su ile bir tek ağacını bile bitiremeyeceğiniz nice güzel bahçeler yetiştirdik." (Nemi; 60) "Hayvanları yerlerine koyduğunuzda ve otlaklarına salıverirken sizleri bir zevk ve sevinç alır." (Nahl; 6) "Sizi şekillendirmiş ve şeklinizi güzel bir biçimde yapmıştır" (Te-ğabun; 3) Ve de en sonunda bütün yaratıkların güzelliğine dikkat çeker, "işte bu, herşeyi sapasağlam yapan Allah'ın işidir." (Nemi; 88)
Bunlardan ayrı olarak bir de Kur'an'in bizzat kendisinde, üslûbunun iç ve dış şekil planında insanları hayrete ve acze düşürecek bir güzellik de vardır.[9]

B) Kur'an-ı Kerim'le İlgili Çalışmalarda Dikkat Edilecek Hususlar

1-Aym Konudaki Ayetleri Toplayıp Tasnif Etmek:

Müslümanın bahsetmek istediği konu ile alâkalı bütün ayetleri toplaması ve Kur'an'ın o konuya bakışını izah etmesi lazımdır. Bunu yaparken de iki hususa dikkat etmelidir:
Birincisi, ele aldığı konuyla bağlantılı Kur'an lafızlarını toplamasıyla ilgilidir. Kişi eğer hafız değilse bu babda "Mü-cem'ül-müfehres"\ere müracaat etmelidir.
İkincisi, kousuyla ilgili manaları bir araya getirmekle alakalıdır. İşin bu noktası basiret, zekâ ve meseleyi tam kavrayışı gerektirir. Çünkü araştırılan konu aynı lafız ve ibarelerle zikredilmiş olmayabilir.
Her iki hususta da mühim olan nokta, konunun Özelliklerini, temellerini, hedeflerini açıklayabilen iyi bir tasnif ve guruplamadır.
Meselâ "Kur'an ve ilim" bahsini incelediğimizi düşünelim. Kendimizi bir an bu

mevzudaki yüzlerce ayetle karşı karşıya buluruz. Bundan dolayı onların ancak bir kısmını almak, yine bu ayetleri ayrı bir tasnife tabî tutmak lazımdır.
İlim ehlinin meleklerle zikredilmesi: "De ki, bilenlerle bilmeyenler hiç bir olur mu?" (Zümer; 9); "Allah içinizden iman etmiş olanlarla kendilerine ilim verilmiş bulunanların derecelerini yükseltir." (Mücadele; 11)
ilim Allah'tan korkmanın temelidir: "Allah'tan kullan içinde ancak alimler korkar." (Fatır; 28)
Cahilin âlime tabi olması gerekir: "Babacığım ilâhî vahiy yoluyla bana, sana gelmeyen bir ilim geldi. Bana uy da sana hakikat ve sadakate götürecek doğru yolu göstereyim." (Meryem; 43). Mertebesi küçük olan bazen büyük olandan daha iyi bilebilir, kavrayabilir: Hz. Süleyman ortalıkta gözükmeyen Hüdhüd'ü cezalandırmaya karar verdiğinde Hüdhüd birden ortaya çıkıverip şöyle dedi: "Ben senin bilmediğin bir hakikate vakıf oldum. Sebe'den sana dosdoğru bir haber getirdim dedi." (Nemi; 22).
Hz. Adem'in iki oğlu Habil ile Kabil'in kıssasından da insanoğlu kargadan bilmediğini öğrenmekte. "Sonra Allah karga gönderdi. O kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermek için yeri eşeliyordu. Yazıklar olsun bana dedi. Ben şu karga gibi bile olup da kardeşimin cesedini örtmekten aciz oldum. Artık o pişmanlığa düşenlerden olmuştu." (Maide; 31)
Eğitim her canlının kadrini yükseltir: "Kendilerine herhangi bir şeyin helâl edildiğini sorarlar. De ki: Bütün iyi ve temiz nimetler size helâl kılınmıştır. Allah'ın size öğrettiğinden eğiterek yetiştirdiğiniz avcı hayvanların size tutuverdikle-rinden de yiyin." (Maide; 4; Böylece bu ayette eğitilmiş köpek eğitilmeyenden farklı tutulmuştur.
îlim ehline danışmak dinî bir emirdir: "Eğer bilmiyorsanız zikir ehlinden sorun." (Nahl; 43); "Ey iman edenler; Allah'a itaat edin. Peygamberlere ve sizden olan emir sahiplerine (ulü'1-emr) itaat edin." (Nisa; 59). Ulü'1-emir devlet idareçileri olarak tefsir edildiği gibi âlimler olarak da tefsir edilmiştir.
"Halbuki bunu peygambere ve onlardan emir sahibi olanlara döndürmüş olsalardı o haberi alıp yayanlar bunu elbet onlardan öğrenirlerdi." (Nisa; 83). Kur'an yanlışsız ve tam olarak bir haberin hakikatini ancak o şeyden haberdar olanın verebileceğine işaret ediyor. "Sana (işten) haberdar olan gibi haber veremez." (Fatir; 14). Bundan dolayı bir mesele ancak ondan haberdar olandan sorulur. "Bunu haberdar olandan sor" (Furkan; 59).
îlim uçsuz bucaksız bir denizdir: "Size ilimden ancak çok azı verilmiştir." (îsra; 85).
Bilgide artış sağlamak lazımdır: "De ki Rabim İlmimi artır." (Taha; 114). "Her

üim sahibinin üstünde daha iyi bilen vardır." (Yusuf; 83).
Peygamber olanlar olmayanlardan ilim tahsil etmişlerdir: "Derken kullarımdan öyle bir kul buldular ki, biz ona tarafımızdan bir rahmet vermiş, kendisine katımızdan bir ilim öğretmiştik. Musa ona, sana doğru yol olarak öğretilen ilimden bana da öğretmen için sana tabi olayım mı, dedi." (Kehf; 65). Halbuki bu hadisenin olduğu sıralarda insanların en üstünü Hz. Musa idi.
İlim elde etmek için sefer: "Ey Muhammed. Musa ile Hızır'ın kıssasını hatîrla. Hani bîr zaman Musa genç bir adamına ben iki denizin birleştiği yere kadar gideceğim. Aksi takdirde yıllarca yürüyeceğim demişti." (Kehf; 60). "Hiç yeryüzünü gezip dolaşmadılar mı ki, bari bu sebeple düşünecek kalplere işitecek kulaklara malik olsunlar." (Hac; 46).
Kur'an'ın gölgesinde yaşayan insan, ilim konusunda daha nice ayetler bulur.
Allah'ın Kitabı'nı üzerinde durarak düşünerek okuyan kişi, Kur'an'da geçen bahisleri kaydettiği bir not defteri tutabilir. Neticede günümüz meseleler; ile ilgili bir çok ayeti önünde tasnif edilmiş şekliyle hazır bularak bütün basireti ve dikkati ile bunlar üzerinde düşünmesi kolaylaşacaktır.
Ayetleri topladıktan sonra gücü yettiği oranda bunları tasnife tabi tutmalıdır ki bir süre sonra Kur'an'ın bitmeyen tükenmeyen sırlarına kolayca uzanabilsin.[10]

2- Kur Andaki Kıssalar:

Her müslüman davetçinin Kur'an'daki kıssalara; onların içerdiği ibret, nasihat, sır ve hikmetlere yönelmesi ve onlara önem vermesi lazımdır.
Geçmiş kıssalar Kur'an'da yer alırken şahıs ve yer isimleri, tarihler vb. gibi ayrıntılar zikredilmez. Kur'an ancak; alınacak ibretleri ifade eder, tarihî şahsiyetleri özellikleriyle çizer, olaylar ve bu olayların neticelerini belirtir. "Muhakkak onların kıssalarında akıl sahipleri için birer ibret vardır." (Yusuf; 111)
Kur'an-ı Kerim'in, kıssayı zikrederken; dolaylı yoldan akıl ve ruha nüfuz edebilmek için ilmî ve hukukî bir çok sır ve hakikati da içinde barındırdığını görürüz. Meselâ, Kur'an-ı Kerim'in ilme verdiği değeri Öğrenmek istersek -yukarıda geçtiği gibi- bu mevzuyu doğrudan doğruya içeren bir çok ayetleri bulabileceğimiz gibi, her ne kadar dolaylı da olsa aynı konuyu Kur'an'daki kıssalarda da bulmamız mümkündür. Aynı mevzuyu (ilmi) ele alırsak bunun Kur'an'da dört yerde geçtiğini görürüz.
ilki Hz. Adem'in kıssasında geçer. Allahu Teâlâ meleklere "Yeryüzünde bir halife yaratacağım" diye buyurduğunda ilk anda meleklerin bunu garipsemeleri,

sonra ilâhî iradenin onu ilim bakımından kendilerinden üstün kıldığını anlayınca onun üstünlüğünü kabul etmeleri hadisesidir. Allah, "Ey Adem eşyanın isimlerini ona bildir" dedi. Adem de onlara eşyanın isimlerini söyleyince Allah, "Ben size göklerin ve yerin gaybını bilirim ve sizin açıkladıklarınızı ve gizlediklerinizi de bilirim" dedi." (Bakara; 33). işte bu şekilde Kur'an-ı Kerim insanın yeryüzündeki hilâfet vazifesini yerine getirmek için ilmin onun ük tercihi olması gerektiğine işaret eder.

ikincisi, Yusuf (a.s.)'rn kıssasında ve o kıssadaki iktisadî gelişme ve büyüme siyasetinin planlanmasında ifadesini bulur. Yusuf (a.s.), planına on beş Csâs koymuş, bunları başarıyla uygulamış, bunun sonuçları hem Mısır'a, hem de komşu memleketlere hayır getirmiştir. Halbuki bu planı uyguladığı zaman insanların bazıları ilerisi için bir plan yapmanın dine ters düştüğüne ve "tevekkül" esasına aykırı olduğuna inanıyorlardı.

Üçüncüsü, Hz. Süleyman'ın Sebe melikesi Belkıs'la olan kıssasıdır. Bu konuda bildirildiğine göre Hz. Süleyman'ın adamlarından biri Belkıs'm tahtını -kendisine has bir ilim vasıtasıyla- bir anda getirebiliyordu. "Nezdinde o kitaptan ilim bulunan biri "Ben onu sana gözünü açıp kapamadan getireceğim" dedi." (Nemi; 40). Bu sırada Hz. Süleyman Şam'da, Belkıs'ın tahtı ise Yemen'de bulunmaktaydı.

Dördüncüsü, Zülkarneyn ve onun demir ile eritilmiş bakır karışımından yaptırdığı set hakkındaki kıssadır. (Modern ilim, ancak günümüzde bakırın demire karıştırıldığında dayanıklılık bakımından demirden daha kuvvetli bir alaşım elde edildiğini tespit edebilmiştir.) "Bana demir kütleleri toplayıp getirin. Zülkarneyn İki dağın arasını doldurup düzenleyen bir set yapınca "Ateş yakıp körükleyin" dedi. Demirleri kızdırıp akkor haline getirince "Bana erimiş bakır getirin, üzerine dökeyim" dedi. Yecûc ve Mecûc bu seti ne aşabildiler ne de delebildiler." (Kehf; 96-97).

Aynı metodla bu sefer de "Iman"ın Kur'an'da ele alınış şeklini inceleyelim. Şüphesiz ki, Kur'an'da, imandan ve imanın insan hayatındaki tesirinden bahseden bir çok ayet vardır. Fakat imanın tesirini en kuvvetli ve beliğ olarak Kur'an'dakİ kıssalarda buluruz.

Kur'an'da gençlerin iman edişlerini ve imanlarının üzerlerindeki etkisini, imanlanyla inkarcıların sertliklerine, zorbaların azgınlıklarına karşı duran "ehl-i kehf "in kıssasında görürüz. "Ey Muhammed! Şimdi Biz sana onların kıssasını olduğu gibî dosdoğru anlatacağız. Onlar Rabblerine iman etmiş gençlerdi. Biz de onların hidayet ve basiretlerini arttırmıştık. Kavimlerinin karşısına dikilip tam bir kararlılıkla şu gerçeği haykırdıkları zaman. Biz onların kalplerini pekiştirip

cesaret vermiştik. "Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbi-dir. Biz O'ndan başka hiç bir ilâha tapmayız. Yemin olsun ki, eğer Biz, bunun aksini söyleyecek olursak o takdirde saçma sapan bir şey söylemiş oluruz." (Kehf, 13-14).
Kur'an'da kocası facir, kafir ve azgın biri olan fakat onun ne tehditlerine ne de vaadlerine aldırmayan Firavun'un karısının şahsında bir mümin kadının üzerindeki imanın tesirini buluruz. "Allah iman edenlere de Firavun'un karısını misal gösterir. O şöyle demişti: Rabbim! Cennette rahmetine yakın bir yerde bana bîr ev yap. Beni Firavun'dan ve onun kötü amelinden kurtar. Beni şu zalim kavimden kurtar!" (Tahrîm; 11).
Kur'an'da önceden; sıradan insanlar oldukları halde iman gücünün gayrete getirip yeni bir- ruh kazandırdığı, kendilerinden şaşırtıcı durumların zuhur ettiği, sanki imanın ortaya çıkardığı önce gizli bir hazine olan insanların durumunu da görürüz. Evet, Musa'nın eliyle hak kendilerine zahir oldukta Firavun'un gazabına da tehditlerine de aldırmayıp iman eden sihirbazların kıssası... "Sihirbazlar secdeye kapandılar. Ve şöyle dediler: "Alemlerin Rabbi olan, Musa ve Harun'un Rab-bine iman ettik." (Araf; 120-121-122).[11]

3- Kur'an'da Çizilen Tipler:

Müslümanm Kur'an'ın çeşitli durumlardaki insan şahsiyetini tasvir ettiği örnekler üzerinde durması lazımdır. Bunlardan bir kaçını zikredelim:

a) Hz. Süleyman'ın şahsında şükreden zenginin örneği: O karıncanın sözlerini işittiğinde "Ey Rabbim bana ve ana babama lütfettiğin nimetine şükretmemi ve senin hoşnud olacağın iyi işler yapmamı bana ilham et!" dedi. Belkıs'ın tahtı kendine getirildiğinde de "Bu Rabbimin bir lütfudur. Şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğimi sınamak içindir. Kim şükrederse ancak kendisi İçin şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse, şüphesiz ki Rabbim kimsenin şükrüne muhtaç değildir. Lütuf ve kerem sahibidir, dedi."

b) Zülkarneyn'in şahsında, ülkesinin büyüklüğü kendisini Allah'a ibadetten, halkının hakkını gözetmekten alıkoymayan adil sultan örneği vardır. Zülkarneyn, fetihleri her yeri kaplamış olduğu halde yine de iyileri mükafatlandırıp suçluları cezalandırarak adaletten bir an ayrılmamıştı. Evvela Allah'ın yardımı sonra da halkının gayretiyle muazzam setler, korunaklar inşa etti. (bkz, Kehf; 83-98).

c) Hz. Eyyub'un şahsında, kadere ve kazaya* rıza gösterip belâlara sabreden bir insan örneğini buluruz. (Sad; 41-44).

d) Hz. Yusuf'un şahsında, gençliğine, güzelliğine, çevresindeki kendisini aldatabilecek şartların çokluğuna rağmen haramdan sakınan bir genç örneğini

bulmaktayız. (Yusuf, 32-33).

e) Hz. İbrahim'in oğlu Hz. ismail'in şahsında ise Allah'ın emrini, işin sonunda ölüm dahi olsa severek kabul eden bir genç insan örneğini buluruz. (Saffat; 108-109).

f) Firavun'un yakın çevresindeki bir mü'minin şahsında, maslahat gereği imanını gizleyen fakat vakti gelince de imanını gösterin hakkı müdafaa, batıla mukavemet gösteren, hikmet ve güzel nasihatlarla mücadele eden, davetini basiretli bir şekilde yapan bir insan örneğini görürüz. (Mümin; 28).

g) Hz. Yusuf'un şahsında, haksız yere hapishanelere atılsa bile Hakk'a davetten geri kalmayan, her fırsatta tevhide çağıran bir davetçinin örneğini buluruz. (Yusuf, 37-40)'..

h) Hz. ibrahim ile babasının şahıslarında, babası kafir olan mümin bir çocuğun davetini nasıl duyuracağını, mesajını nasıl tebliğ edeceğini görürüz. (Meryem; 41-48).

ı) Hz. Nuh ve çocuğunda da, mümin bir babanın çocuğunu kurtarmak için gösterdiği çabalar, fakat bu çabaların fayda vermeyişini, bunun üzerine Rabbine karşı ona şefaatte bulunmak isteyişini, bunun da Rabbinin kendisini azarlamasına sebep oluşunu takib ederiz. (Hûd, 42-47).

i) Kocası tam bir kâfir hatta ilâhtık taslayan bir kadın. îşte böyle bir kadın örneği buluruz, Firavun'un karısı Asiye'de. O Firavun ki İnsanları toplayıp "en büyük Rabbiniz benim" dedi. Böyle bir adamın ne mülküne tama' etti Asîye, ne de gazabından korktu. Ne mükâfat vaadlerine ne de tehditlerine aldırdı. Ancak Rabbine yöneldi ve şöyle dedi: "Rabbim cennette rahmetine yakın bir yerde bana bir ev yap. Beni Fira-vun'dan ve onu kötü amelinden koru. Beni şu zalim kavimden kurtar." (Tahrim; 11)

j) Kadının kâfir, kocanın mümin olduğu bir aile örneğini de Hz. Nuh ve Lût'te görürüz. "Onlar salİh kullarımızdan olan iki kulumuzun nikâhı altındaydılar. Kocalarına karşı hainlik ettiler. Bu iki peygamber Allah tarafından karılarının başlarına İnen azaba engel olamadı. Onlara "diğer inkâr edenlerle beraber siz de cehenneme girin" denildi" (Tahrim; 10)

k) Israiliyâtta ismi Hâbil olarak geçen Hz. Adem'in oğlunda kötülüğe iyilik, düşmanlığa takva ile mukabele eden iyi bir müslüman örneği vardır. Kardeşi onu ölümle tehdit ettiğinde şöyle demişti: "Yemin olsun ki sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için elimi sana uzatmayacağım. Şüphesiz ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım. Çünkü ben hem benim günahımı, hem kendi günahını yüklenip cehennem ehlinden olmanı istiyorum.

İşte zalimlerin cezası budur." (Maide; 28-29).

1) Hz. Adem'in Kabil ismi verilen diğer oğlunda ise ne din, ne ahlâk, ne de akrabalık tanıyan, suçsuz yere kardeşinin kanını döken, kötü bir insan örneği canlanmaktadır. "Bunun üzerine kurbanı kabul edilmeyenin nefsi kendisini, kardeşini öldürmeye teşvik etti ve öldürdü. Böylece hüsrana uğrayanlardan oldu." (Maide; 30)

m) israil halkının şahsında da, zor zamanlarda korkan ve kaçan ama Peygamberlerine karşı cesur kesilip, başkaldıran bir millet örneği vardır. Allahu Teâlâ'nın kendisi vasıtasıyla o milleti kurtardığı Hz. Musa ile aralarında şöyle bir hadise olmuştur: "Musa kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. O içinizden peygamberler çıkardı. Sizi hükümdarlar yaptı. Ve alemlerde hiç bir kimseye vermediğini verdi. Ey kavmim! Allah'ın size takdir ettiği mukaddes yere girin. Geriye dönmeyin, yoksa hüsrana uğrarsınız. Onlar da, "Ey Musa! Orada zorba bir kavim vardır. Onla oradan çıkmadıkça biz oraya asla giremeyiz. Eğer oradan çı karlarsa, şüphesiz biz de gireriz" dediler. Allah'tan korkan v Allah'ın kendilerine iman nimetini verdiği kimselerden ik adam şöyle dedi: O zorbaların üzerlerine kapıdan yürüyün Oradan girerseniz şüphesiz galip gelirsiniz. Eğer mümin ise niz sadece Allah'a tevekkül edin. Kavmi ona "Ey Musa! Onla orada oldukça biz ebediyyen oraya girmeyiz. Sen ve Rabbir gidin savaşın. Biz burada oturacağız" dediler." (Maide; 20-24) n) Sebe kavminde de Allah'ın verdiği nimete saygı göstermeyen, ona şükretmeyen, bu yüzden de ellerindeki nimet alınan bir millet örneği vardır. "Şüphesiz ki Sebe kavminin oturduğu yerde büyük bir delil vardı. Sebelilerin oturduğu yerler sağından ve solundan iki bahçeyle çevriliydi. Onlara "Rabbinizin rızıklarından yeyin de O'na şükredin. İşte hoş bir memleket ve bağışlayan bir Rab! Fakat onlar yüz çevirdiler. Bunun üzerine Biz de onların üstüne Arim selini gönderdik. Onların bahçelerini acı meyveli, ılgınhk ve içinde biraz
da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik. Nankörlüklerinden ötürü onları işte böyle cezalandırdık. Biz, hiç nankörlerden başkasını cezalandırır mıyız?" (Sebe; 15-17).[12]

4- Ayetleri Yerli Yerince Kullanmak:

Müslümanın Kur'an-ı Kerim'den delil getirmek hususuna gereken önemi vermesi lâzımdır. Kur'an nasslarıyla kişi, doğru bir şekilde delil getirebilirse her türlü şüpheyi ortadan kaldırır, muarızlarını susturur, çünkü ne Kur'an'dan sonra ayrı bir delil aranır ne de Allah kelâmından başka bir söze bakılır. "O Allah'tan daha

doğru sözlü kim vardır?" (Nisa; 87); "Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?" (Nisa; 122). "Onlar cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar? Kesinlikle bilen bir kavim için Allah'tan daha güzel hüküm veren kim vardır?" (Maide; 50).
işte bundan ötürü bir müslüman, Kur'an'ın açık bir hükmü karşısında ancak "iman ettik ve tasdik ettik" ya da "kabul edip hemen itaat ettik" diyebilir, başka bir söz değil. Allah ve Resulü bir işte hüküm verdikten sonra, inanmış bir kadın ve erkeğe o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Kim Allah'a ve Rasulü'ne karşı gelirse apaçık bir sapıklığa düşmüş olur."(Ahzab;36).
Halife Memnun'un zamanında, "iyilikle emredip kötülükten sakındıran" biri halifenin huzuruna girdi. Halife, ona: "Niye marufu emr, münkeri nehyediyorsun? Allah bu görevi sana değil bize vermiştir, dedi ve şu ayeti okudu: "O kimseler ki kendilerine yeryüzünde bir mevki verip yerleştirirsek, namazı dosdoğru kılarlar, zekatı verirler, iyiliği emredip kötülükten sakındırırlar." (Hacc; 41). O adam halifeye şöyle söyledi: Kendini ayetteki "temekkün" ve sultanlık ile vasfe-derken haklıydın. Ancak, biz de size dost ve yardımcıyız. Şu ayet ve hadise de bakalım: "Mümin erkekler de mümin kadınlar da birbirlerinin dostu-velisidirler. Bunlar insanlara iyiliği emreder, kötülükten nehyederler." (Tevbe; 71) Ve Allah'ın Rasulü'nün şu sözü: "Müminler birbirlerine destek veren bir duvar gibidir." Adamın bu sözleri Memun'u hoşnud etti ve şöyle dedi: "Senin gibi birinin izinsiz emr-i bil-maruf yapmış olması caizdir. Artık yaptığın işe bizim emrimiz ve onayımızla devam et."
İşte bu şekilde o şahıs Kur'an ve Sünnetten delil getirince, halifenin, adamın sözünü kabulden başka bir çaresi kalmamıştı. Bunun tersi bir durum da vardır. Bir vaiz Memun'un huzuruna girdi ve onu incitici sözler söyledi. Memun bunun üzerine: "Be adam! Yumuşak ol biraz! Bilmez misin ki Allahu Teâlâ senden daha iyilerini, Musa ve Harun'u, benden daha kötü birine, Firavun'a gönderdiğinde onlara şöyle tavsiyede bulundu: "öğüt alacağını veya korkacağını umarak ona yumuşak sözler söyleyin." (Taha; 44) Halife Memun burada daha sert çıkışmıştır. Çünkü Kur'anî delil ondan yanaydı.
Müslümanın bu konuda dikkat edeceği bir diğer husus da, hükmü hakkında ihtimal veya ihtilâf bulunan bir delil değil, ittifak edilen delü getirmesidir. Aksi takdirde onun delil olma niteliği yok olur. "Biz bu kitapta hiç bir şeyi eksik bırakmadık." (Enam; 38)
Sırası gelmişken şöyle bir örnek verebiliriz: Kur'an'ın kapsamlıhğına delil olarak bazı insanlar şu ayeti getiriyorlar: "Biz kitapta hiç bir şeyi eksik bırakmadık." (Enam; 38) Ayetteki "kitap"tan kasdın Kur'an olduğunu düşünürsek "istidlâl"imiz doğrudur. Fakat aynı zamanda "Kitap"ın "Biz her şeyi apaçık bir kitapta

sayıp tespit etmişizdir." (Yasin; 12); "Bu hüküm Kitapta yazılıdır." (Nahl; 88) ayetlerinde olduğu gibi bütün mahlûkâtın kaderlerinin yazılı olduğu "levh-i mah-fuz" olması da muhtemeldir. O takdirde müslüman en iyisi, şu ayeti delil getirmelidir: "Biz sana her şeyi açıklayan hidayet rehberi, rahmet kaynağı ve müslümanlar için bir müjde olan Kur'an'ı indirdik." (Nahl; 89) Bu ayetin Kur'an'ın kapsamlılıgına delaleti açıktır. Ayrıca bir ayetin o mevzuya delil olmadığı halde delil olarak getirilmesinden de sakımlmahdır.
Takvanın meyvelerinden birinin de Allahu Teâlâ'nın o kullara bilmediğini öğretmesi olduğu tezine "Allah'tan korkun! Allah size doğruyu öğretiyor. Allah her şeyi çok iyi bilir." (Bakara; 49) ayetinin delil olarak getirilmesi de bu kabildendir. Eğer ayet şartlı bir cümle olsaydı, yani "Allah'tan sakının ki Allah size öğretsin." olsaydı durum böyle olabilirdi. Halbuki ayette bağımsız olarak takva emrediliyor, sonra da "Allah size (bu emir ve yasakları) Öğretir" deniliyor. Ama bu meseleye "Ey iman edenler! Allah'tan sakınırsanız, size bir Furkan (hak ile batılı birbirinden ayırabileceğimiz bir nur) kılar." (Enfal; 29) ayeti delil olarak getirilebilir, Bu meseleye diğer bir delil de şu ayeti kerimedir: "Ey iman eden kitap ehli! Allah'tan korkun ve peygamberine itaat edin ki Allah da size rahmetinden iki misli versin, kendisiyle aydınlık içinde yürüyeceğiniz bir nur bahşetsin ve sizî bağışlasın. Allah Gafurdur, Rahimdir" (Hadid; 28)[13]

5- Yanlış Tevil ve Tahriften Sakınmak:

Müslümanın ayetleri tahriften, yanlış tevilden, Allah'ın kasdetmediği manalara çekmekten hem kendisinin sakınması hem de diğer insanları uyarması lazımdır. Çünkü bu, Allahu Teâlâ'nın kınadığı kendilerine inen kitapların ibarelerini ek-siltip çoğaltarak lafzını veya yanlış teville manasım tahrif eden ehl-i kitabın yaptıkları gibidir. Kur'an ise hafızalarda ve sahifelerde lafız bakımından hiç bir tahrife uğramadan koru-nagelmiştir. Fakat zaman zaman manevi bir tahrif veya hadislerin yapanı tehdit ettiği keyfî tefsir (delilsiz şahsi re'y) demek olan yanlış tevil, tefsirlere girebilmiştir.
Zamanımızda da bu çeşit tahrifler çoğalmıştır. Bunun sebepleri kısaca şunlardır:
a) Nasları zamanın gerçeklerine uydurmaya çabalamak: hatta İslâm'a ters bile düşse zahiri manalarından çok uzak bir şekilde yorumlamak, bunu yaparken de vakıaya şeriattan destek veriyor görünümü içine girmek.
Bunun misalini kapitalizmin hakim olduğu İslâm memleketlerinde banka işlemlerini caiz gösterme, sosyalizmin hakim olduğu memleketlerde de meşru özel mülkiyete el koyma ve kamulaştırma çabalarında görürüz.

Yine bü sadedden olmak üzere bir diğer hata da, henüz ilmî gerçek vasfını kazanamamış nazariye ve teorilere uyup, ayetlerin apaçık delâletlerini gözardı ederek yersiz ve hatalı tevillere girmektir. Bu durum bilhassa günümüzün modern anlayışlı bilgin ve yazarlarında gözlenmektedir.

b) Bir ekol, bir fikir veya bir sistem kurmak, sonra da -zaten bunların doğru olduğuna inanarak- onlara delil aramak: Bazı alimler bu anlayışı "en doğru yol, delili bulduktan sonra inanmak olmasına rağmen, önce inanmak sonra delil aramak" şeklinde ifade etmişlerdir. Bu durumu felsefecilerde, çeşitli fırkaların taklitçileri ve kelam alimlerinde görürüz. Bunlar önce kendi fikir sistemlerini değişmez esas olarak görmüşler, sonra da onu desteklemek için nasslara müracaat etmişlerdir. Bunu yaparken de her türlü zorlama ve tekellüfü gözönüne de almışlar, hatta tevile imkan bulamadıklarında neshe yönelmişlerdir. Halbuki ihtimalle "nesh" sabit olmaz.

Islâmî devirlerde Ibni Sina ve benzeri büyük filozoflar, Aristo ve diğer Yunan filozoflarının ilahiyat, kainat vb. konularda ileri sürdükleri düşüncelerin doğruluklarına inanmışlar, bu görüşleri Kur'an'a ters düştüğünde -ne dinin ne de dil mantığının kabul edebileceği şekilde- ayetleri tevile başvurmuşlardır. Bundan dolayı da Imam-ı Gazali ve ondan sonraki alimler "zarurât-ı diniyyeden" sayılan malum üç meseleyi inkar ettiklerinden dolayı bu felsefecilerin kafir olduğuna hükmetmişlerdir.

c) Nassları, aralarındaki alâkayı düşünerek bir bütün halinde değil de tek başlarına ele almak: Halbuki yapılması gerekli olan, üzerinde durulan konu ile ilgili bütün nassları alıp bunları birbirine güzel bir şekilde bağlamaktır.

Kur'an'ın faiz hakkındaki hükmünü öğrenmek isteyenin "Ey iman edenler! Faizi öyle kat kat yemeyin" (Al-i îmran; 30) ayetiyle yetinip, Bakara suresinin 275 ve 279. ayetlerini gözardı etmesi caiz olamaz. O ayetler şunlardır: "Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Ve eğer iman ediyorsanız faizden arta kalanı bırakınız. Eğer böyle yapmazsanız Allah ve Rasu-lü'ne karşı harb ilân etmiş olduğunuzu bilin. Şayet tevbe ederseniz, sadece sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğramamış olursunuz." Bu ayette sermayenin fazlası -az olsun çok olsun- ribâ hükmüne giriyor. O takdirde diğer ayetteki "kat kat arttırılmış" sözü o zamanki bir vakıayı açıklama meyanındadır. Yoksa hakiki bir sınırlama değildir. Tamahkâr tüccarlara "yüzde yüz kâr etmek için zarurî ihtiyaç maddelerinde vurgunculuk yapmayın" dersek bundan, ekmekten yüzde 50 kâr sağlamak için ihtikâr yapılırsa caizdir, hükmü çıkarılamayacağı gibi.

d) Muhkem ayetleri bırakıp müteşâbih ayetlere tabi olmak: Bu, sapıklık içinde olan insanların; yoldan çıkmış olanların metodudur. Zira Allahu Teâlâ şöyle

buyurur: "Sana kitabı indiren O'dur. O'nun bir kısım ayetleri muhkemdir. Manası açıktır. Bu ayetler Kitab'ın esasıdır. Diğer bir kısım ayetleri de müteşabihtir. Anlaşılması güçtür. Kalblerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak ve arzularına göre açıklamak niyetiyle müteşâbih olanlarına uyarlar. Oysa bunların açıklamasını sadece Allah bilir, ilimde ileri gitmiş olanlar ise "Biz bunlara iman ettik. Hepsi Rabbimizin katmdandır" derler. Bunu ancak akü sahipleri düşünür" (Al-i tmran; 7). Bu ayet, Kur'an-ı Kerim'de muhkem ayetlerin yani kesin ve manası açık ayetlerin bulunduğunu açıklamaktadır. Kur'an'daki ayetlerin esası, büyük çoğunluğu böyledir. Ferî olan, esas ve temel olana tabidir. Ayetlerde ve hadislerde az rastlanan çok rastlanana göre tefsir edilir. Fakat kalplerinde eğrilik ve sapıklık bulunanlar nevalarına, nefsi arzularına uyarak müteşabih ayetlerin peşisıra giderler. Eğer insaflı davransalardı müteşabih ayetleri muhkem ayetlere icra ederlerdi. Diğer bir deyişle muhkem ayetlerde onları tefsir ederlerdi. Ve işte o zaman hak sabah vakti gibi ortaya çıkardı.

Asr-ı Saadetten günümüze Ehl-i sünnet velcemaat'm yoluna muhalefet edip bu yoldan ayrılan sapık fırkaları araştı-rırsak onların sapıklığa düşmelerindeki en bariz ve en mühim sebebin muhkem ayetleri gözardi edip müteşabih ayetlere tabi olmaları olduğunu görürüz.

islâm'a ters düşen bütün bidatcılar müteşabih ayetlerdeki şüphelere dayanırlar, hatta vahdet-i vücutçular bile. Isârû'l-Hak alei-Halk kitabının yazarının da belirttiği gibi bunlar bi-datçıların en kötüsü, Kur'an ve sünnetten en uzak olanlardır. Yine de kendi sapıklıklarına Kur'an ve hadisin müteşabih olanları ile delil getirirler. "Sana biat edenler ancak Allah'a biat etmiş olurlar." (Feth; 10) ayetleri veya "Şairin söylediği en doğru söz Lebid'in 'Allah'tan gayrı her şey batıldır' sözüdür" hadisi gibi. Sanki bunlar Kur'an'ın ve sünnetin hatta bütün semavî dinlerin, hepsinin; varlık aleminde Rab ve bu Rabbin gözetimindeki kul, Halik ve mahluk'un bulunduğunu söylemelerinden gafildirler. Varlıktaki bu ikilik, bedihî hakikatlerden, zarurât-ı diniyyedendir. Ayrıca istidlale veya burhana gerek yoktur. Hristiyanlar da Hz. isa'nın ulûhiyyetine delil bulmak için Kur'an'daki "Meryem oğlu Isa yalnız Allah'ın peygamberi ve kelimesidir" müteşabih ayetine sarılmış, fakat şu ayeti "O bizim kendisine nimet verdiğimiz îsrailoğulları'na ibret verici bir misal yaptığımız bir kuldan başka bir şey değildir" ve benzeri bir çok muhkem ayeti gözardı etmişlerdir.

Sözün kısası, müteşabih ayetlere tabi olmak, önceden de şimdi de, ancak kalplerinde imandan gayri bir şeye eğilim duyanların tutabilecekleri bir yoldur. [14]

KUR'AN İLİMLERİ

Müslüman davetçinin bilmek zorunda olduğu şeylerden biri de Kur'an araştırmalarına bir giriş mesabesinde olan Kur'an ilimleri -ulumu'l Kur'an-dır. Bu sahada yazılmış -eski yeni- bir çok kitap bulunmaktadır. Eskiden yazılmış kitapların en mühimleri imam Zerkeşî'nin el Burhan fi Ulûmi'l-Kur'an ve imam Süyûtî'nin el-ltkan fi Ulumi'l Kur'an adlı eserleridir. Son zamanlarda yazılanlardan Zerkanî'nin Menâ-hilü'l-lrfan'ı, Subhi Salih ve Mennâu'l-Kattan'ın aynı isimli Mebâhis fı-Ulûmi'l-Kur'an adlı eserleri ilk akla gelenlerden. Bunlara Islamî üniversitelerde okuyan talebeler için yazılan bir nice eser daha ilâve edilebilir. Ayrıca Kur'an ilimlerini tek tek olarak ele alan eserler de vardır. Kur'an'ın icazı ile ilgili eserler (ki evvelki bahislerde üzerinde durmuştuk) yahud tefsirle ilgili eserler. Ibni Teymiye'nin Usulü Tefsir Risalesi, Dr. Zehebî'nin Tefsir ve Müfessirîn'i, Mustafa Zeyd'İn, En-Nesh fi'l-Kur'an'ı veya "Kur'an tercemesi" meselesinin lehinde ve aleyhinde yazılan kitaplar gibi (Şeyh Merağı, Ferid Vecdi, Muhammed Süleyman vb.nİn).[15]

Tefsir

Şüphesiz Kur'an ilimlerinin en mühimi Allah kelâmının -beşer takatinin sınırları içinde- manasının anlaşılmasına yardımcı olan tefsir ilmidir. Kur'an tefsiri sahasında binlerce eser yazılmış, bunların bir kısmı yok olmuş, bir kısmı da günümüze kadar ulaşmıştır. Günümüze ulaşanların bir kısmı basıldığı halde diğer kısmı yazma olarak kütüphanelerde kalmıştır.

Bu tefsirlerin rivayet metodu üzerine yazılanlarına "tefsir bi'1-mesûr", dirayet yolunu takip edenlere de "rey" tefsirleri diyoruz. Her iki tefsir metodunun da kendine has özellikleri, meziyetleri ve kusurları vardır. Meselâ, bazı rivayet tefsirlerinde Israiliyyât mevcut olduğu halde aynı zamanda zayıf hatta mevzu hadisler de bulunabilmektedir. Dirayet tefsirlerinin bazılarında da müellifin kişisel görüşleri, kendisinin ve zamanının fikrî temayülleri yansıyabilin iştir. Bu tefsirler bir dereceye kadar, asrının eğilimini ve kültürünü yansıtır. Bu gurupta bulunan tefsirlerde dilci-nahivci bir alimin tefsiri bir fıkıhçının tefsirinden, her ikisinin tefsiri bir kelâmcmın tefsirinden, Mutezilî bir aliminki Eşarî aliminin tefsirinden, bunların hepsi tasavvufî tefsirden büyük farklılıklar gösterebilir. Bu tefsirlerin her birinin kendine has meziyeti olduğundan, birisi ile yetinip diğerlerini gözardı etmek doğru olmaz. Doğru olan, gücü yettiğince hepsinden istifade etmek ve her birinde bulunan İyi ve doğru olanları alıp hevayî ve yanlış

olanlarından kaçınmaktır. Mesela Mutezili olduğu için Zemahşe-rî'nin Keşşaf isimli tefsirinden yüz çevirmek doğru olmaz. Bu tefsirin bir çok yönünden istifade edilmelidir. Zaten eskiden beri Ehl-i sünnet mezhebinin yaptığı da budur. Meselâ, İbni Hacer onda bulunan hadisleri "tahrîc" yapmış, İbnü'l Münir de Mutezile mezhebinin görüşlerine dikkat çekmiştir.
Şayet ben bir seçim yapmak zorunda kalsam, şahsen, Ibni Kesir ve Taberî tefsirlerini tercih ederim, ikisinin arasından da Ibni Kesir tercihe daha şayandır. Çünkü o, diğer tefsirin özetini de içermekle beraber, aynı zamanda bir çok farklı özellikleriyle ondan daha üstündür. Süyûtî ve Zerkanî onun gibi bir tefsirin yazılmadığını söylerler kitaplarında. Benim görüşüme göre o hem rivayet hem de dirayet tefsiridir.
Re'y tefsirlerinde ise alınacak yönler de vardır, kaçınılacak yönler He. Bu tefsirlerin en iyi örnekleri îbni Atiyye ve Kurtubî'nin tefsirleridir.
Son asır alimlerinin tefsirlerine gelince, bunlar pek çoktur. Bir kaçı: Kasımı tefsiri, Menâr Tefsiri, Ibni Aşûr ve Ibni Badis'in tefsirleri, Fİzilâin-Kur'an, Derveze'nİn Tefsirü'İ-Hadis'i vb. Müslüman, bütün bu saydığımız tefsirlerin aşırı ve noksan yönlerini bir tarafa bırakıp, kul olma noktasından kişinin âlim de olsa hatadan beri olmadığını dikkate alarak yararlanmalıdır.[16]

Tefsir Okuyana Bazı Tavsiyeler:

Burada, tefsir okumak, mütalaa etmek isteyen müslü-manlara kendi kişisel tecrübelerimden de hareketle bazı tavsiyelerde bulunmak istiyorum.[17]

1- Tefsirin Özüne Eğilmek:

İlk tavsiyem, müfessirlerin dil-lafız meseleleri, nahiv konuları, belagat inceliklerine dalıp, kelâmî mücâdele veya fıkhı ihtilâflarla uğraşarak günümüzde gereği hissedilmeyen uzun, bıktırıcı ve semeresiz sözlerinin üzerinde durulmamasıdır. Zaten bu sebeptendir ki Kur'an'ın sırlarım izah için ortaya konan bazı tefsirler nerdeyse Allah'ın kelâmının anlaşılmasına bir perde teşkil etmiştir. Ebu Hayyan bundan dolayı Fah-reddin Razî'nin Tefsirü'i-Kebir'i hakkında "Onda tefsirden başka her şey var" demiştir.
Evet, Ebû Havyan'in bu sözünde bir aşırılık vardır. Çünkü başka tefsirde rastlamadığımız konuyla pek çok ince ve parlak buluşlar F. Razi'nin tefsirinde yer almakta. Fakat kitapta bulunan çeşitli ilimler hakkındaki uzun bahisleri ve ke-lamcılarla, bazı fıkıhcıların kendisinin katılmayıp hatalı bulduğu fikirlerine

getirdiği tenkitlere fazlaca yer verişi eserden istifade imkanını azaltmıştır. Bundan dolayı tefsirin özüne eğilinmeli, yani söylenenlere bakmadan ve boş yere vakit harcamadan Allah'ın sözünün neyi ifade etmek istediği ile ilgile-nilmelidir. (Çoğu zaman bazı alimler tek bir ayet üzerinde ileri sürülen bir yığın görüşü, hangisinin itimada daha lâyık olduğuna bile işaret etmeden kaydederler.)
Bu noktaya bilhassa müslüman davetçi, diğer insanlardan daha fazla önem vermelidir. Çünkü o nahiv ve belagat konuIarıyla kelâmî, fıkhî mücadelelerle ne insanların akıllarına tesir edebilir, ne de kalplerine nüfuz edebilir. O ancak Allah'ın sözlerindeki hidayet nurlarını, hak sırlarını açığa çıkarmakla etkili olabilir. Bundan dolayı tefsir konusunda o, diri gönüllere sahip kişilerin yorumlarına yönelmelidir. İşte bunlar "tefsirin ruhu" sayılır.
Bir örnek verelim: "Cennet karşılığında Allah, müminlerden canlarını ve mallarını satın almıştır." (Tevbe, 111). Burada anlam gayet açıktır. Şöyle ki; Rableri, kullarına onların can ve mallarına karşılık cennet vermektedir. Aslında bu onun cömertliğinden, kerem ve ihsanındandır. Çünkü kulların karşılık olarak verdiklerinin de esas sahibi O'dur. Fakat bazı basiret sahibi müfessirlerin öyle dikkatleri vardır ki sadakat-larının hararetı, ihlâslarındaki samimiyetleri ile donmuş kalpleri harekete geçirir, ölmüş azimetlere hayat verir.
Bunlardan Hasan Basri ile Katade'nin yorumlan şöyledir: "Allah onlarla alış veriş yaptı ve onlara değerinden fazlasını verdi." Hasan Basri şunu da ilave etmiştir: "hem de kendisinin yarattığı canlarla ve kendisinin verdiği mallarla..." Ibni Atiyye'nin sözü de şudur: "Her müslüman ya bu anlaşmayı yerine getirmiş olarak ya da getirmemiş olarak ölür."
Kişinin önem vermesi ve istifade etmesi gerekli olan nokta daha fazla bu olmalıdır.[18]

2- Israiliyyâttan Yüz Çevirmek:

özellikle tefsir sahasındaki kültür mirasımızı allak bullak eden husus; îsrailiyyâtın sızması ve kültürümüzün berraklığını bulandırmasıdır.
Ne yazık ki bu nüfuz daha ilk zamanlarda, ashab ve tabiin zamanında bile Ka'b'ul-Ahbar, Vehb b. Münebbih vb. Ehl-i kitaptan İslâm'a girenler vasıtasıyla olmuştur. Yahudi ve Hris-tiyan kitaplarının tesirinde de durum aynıdır. Şu kadar var ki, o zamanlar bu tehlike azdı, dar bir çerçevede kalıyordu.
Yahudiler, Medine, Hayber ve diğer yerlerde askerî hezimetlerle karşılaşınca, bunun acısını çıkarmak için diğer bir silâhla, kültürümüzü yozlaştırarak islâm'a karşı durmak istediler. Bir anlık gafletle Israiliyyât girmeye başladı ve kısa bir

müddet sonra da müslümanların kitapları bunlarla doldu.
Halbuki Kur'an genelde Ehl-i kitabın, özelde Yahudilerin kendilerine inen kitapları tahrif ettiklerini, Allah hakkında ileri geri konuştuklarını kaydetmiştir. "Onlardan bir cemaat Allah'ın kelamını dinleyip iyice anladıktan sonra onu bile bile tahrif ediyorlar" (Bakara; 75); "Onlardan bazılarının okuyup yazması yoktur. Bir takım kuruntular hariç, kitabı bilmezler. Onlar sadece zanda bulunurlar. Kitabı elleriyle yazıp onu az bir değerle değiştirmek için "Bu Allah kalındandır" diyenlerin yay haline! Kazandıkları günahtan dolayı vay hallerine!" (Bakara, 77; 78). Ve onların kötülüklerini anlatan daha nice ayet...
Kur'an'daki nasslarla beraber müslümanları bundan sakındıran şu hadisi de görüyoruz. Birgün Peygamberimiz Hz. Ömer'in elinde Tevrat'tan bir sahife gördü ve hemen hiddetle şöyle dedi: "Ya Ibni Hattab! Dininizde şüpheye mi düşüyor-sunuz? Nefsimi kudret elinde tutana yemin olsun ki bu dinî tertemiz, üzerine şüphe tozu konmadan size getirdim. Eğer Musa hayatta olsaydı bana tabi olmaktan başka bir şey gelmezdi elinden."
Bu delillere rağmen müslümanlar nasıl oluyor da Ehl-i Kitap'tan özellikle Israiloğulları'ndan bilgi alırlarken bu kadar vurdum duymaz oluyorlar. Bana bunun iki sebebi var gibi geliyor.
Birinci sebep Buhari'de merfû olarak zikredilen şu hadisi anlayış tarzları olabilir: "Söylediğim bir ayeti bile (diğer İnsanlara) tebliğ edin! tsrailoğullan'ndan da bahsedin, bunda bir sakınca yoktur. Kim bana kasten yalan isnad ederse ce-hennemdeki yerini hâzır bilsin." îbni Kesir, tefsirinin mukaddimesinde bu hadisi delil göstererek Ehl-i kitab'ın dinimize ters düşmeyen sözlerinden bahsetmenin caiz olduğunu söylemiştir.
ikinci sebep de şudur: îsrailiyyâtın çoğu, o zaman üzerinde konuşulmamış konularla alâkalıydı ve müslümanlar ellerindeki bilgilerle onların doğru veya yanlış olduğuna hükme-demiyorlardı. Bundan dolayı da rivayetlerini caiz görüyorlardı. Fakat, bu rivayetlerin çoğu dini meselelerle alâkası olmayan hususlardandır.
İbni Kesir, ünlü tefsirinin mukaddimesinde hocasının şeyhinden naklederek şöyle der: Bundan ötürü Ehl-i Kitab bu gibi meselelerde pek çok ihtilâfa düşerler; hatta müfessirler de aynı sebeple ihtilaf etmişlerdir, Ashab-ı Kehf'in isimleri, sayıları, köpeklerinin rengi, Hz. Musa'nın asasının hangi ağaçtan olduğu, Allahu Teâlâ'nın Hz. ibrahim'i mutmain kılmak için dirilttiği ölü kuşların cinsi, ölü kişiye ineğin hangi uzvuyla vurulduğu, Allah'ın Musa'ya hangi cins ağaç vasıtasıyla konuştuğu, ve Allahu Teâlâ'nın KurWda kapalı bıraktığı diğer bir çok husus... Bunların bilinmesinin ne dünyevî bakımdan müslümanlara

faydası vardır ne de uhrevî bakımdan. Fakat yine de bu hususlardaki ihtilafları nakletmek caizdir. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: "Ashab-ı Kehf'in sayılarında ihtilâf edenlerden bir cemaat "Onlar üç kişidir, dördüncüsü köpekleridir, diyecektir. Diğer bir cemaat de "Onlar beş kişidir, altıncıları köpekleridir, diyecektir. Her ikisi de gayba taş atmaktadır. Bir başka cemaat de "Onlar yedi kişidir, sekizincileri köpekleridir, diyecektir. Ey Muhammedi Sen şöyle de: Rabbim onların sayısını daha iyi bilir. Bir de Rabbi-min bildirdiği çok az kimse bilir." Onlarla Ashab-ı Kehf hakkında münakaşa ederken yumuşak davran. Onlardan hiç birine Ashab-ı Kehf'le ilgili bir şey sorma." (Kehf; 22)

Büyük âlim Muhammed Şakir bu hususu çok güzel tenkit etmektedir. "Doğru veya yanlış olduğuna bir delilimizin bulunmadığı bir sözü nakledip ondan bahsetmek ayrı bir şeydir; bu sözün tefsirlerde, ayetin manasının anlaşılması, belirtilmeyen hususu göstermek veya mücmel ayetleri açıklamak sadedinden güvenilir bir görüş veya rivayet gibi sunulması ayrı bir şeydir. Çünkü Allah kelâmından yanında böyle sözleri zikretmek, doğru veya yanlış olduğunu bilmediğimiz bu sözlerin Allah'ın kelâmını açıklayıcı mücmel ayetleri tafsil edici oldukları fikrine bizi itebilir. Halbuki Allah da, yüce Ki-tab'ı da bundan münezzehtir.

Allah'ın Resulü onlardan bahsetmemize izin verirken ne onları doğrulamamızı ne de yalanlamamızı emretmişti. Fakat onları Allah'ın kelâmıyla beraber zikretmek, adeta onun tefsiri makamına koymak onların doğruluğunu kabullenmek olmaz mı? Allah'ım, bizi böyle büyük bir günahtan koru!

Zaten îbni Kesİr'in bizzat kendisi, Kehf suresinin 50. ayetinin tefsirinde İblis'in isminin niteliği hakkında bir takım görüşleri zikrettikten sonra şöyle demektedir: "Bu hususta seleften, çoğu onlar da bilinsin diye nakledilen Israiliyyât'tan pek çok görüş günümüze gelmiştir. Onların çoğu, Allah bilir, hem doğru hem yanlış olabilir. Bir kısmı hakkında ise elimizdeki gerçeğe ters düştüğünden yalan olduğuna kesin bir hüküm verilir. Zaten Kur'an'da mevcut olan geçmiş haberler bizi onlara müstağni kılar. Çünkü Israiliyyât'ın hemen hepsi ya bambaşka bir kılığa sokulmuş, ya yeni ilaveler yapılmış veya bazı yerleri atılarak pek çok uydurma şeyler sokulmuştur aralarına. Ayrıca onlarda bizim ümmetin parlak mütteki imam ve alimleri gibi, onları tahriflerden, söz ilavelerinden koruyacak tam manasıyla bilginler de yoktu.

îbni Kesir "Kaf" suresinin başında şöyle demektedir: "Selefin bazılarından; "kafin yeryüzünü kuşatan bir okyanus veya Kaf dağı olduğu rivayet edilmiştir. Allahu alem, bunlar, insanların doğru veya yanlış olduğu ispatlanamadığından dolayı nakledilmelerinde bir sakınca görmedikleri Israilogulları'nın

hurâfelerindendir. Benim görüşüme göre bunlar ve benzeri rivayetler insanların dinî işlerini birbirine karıştırmak için zındıklar tarafından uydurulmuştur. Nitekim kadri yüce alimlerimiz, hadis hafızlarımız ve imamlarımıza rağmen bu ümmet içinde de Peygamberimize yalan sözler isnad edilebilmiştir. îsraİloğullarının durumunu -onlarda böyle alimler olmadığı bir yana- geçen bu uzun zaman içki içmeleri ve alimlerinin bile kitaplarını tahrif ettiklerini düşünürsek konu daha da açıklığa kavuşur. Rasulullâh "Onlardan söz naklet-menizde bir sakınca yoktur" derken akla uygun gelenleri kas-detmiştir. Yoksa akla ters gelen saçma olduğuna karar verilen zann bir tarafa, yalan olduğu aşikar olan sözleri değil."

Aynı müfessir Nahl suresinin 41-44. ayetlerinin tefsirinde de "Sebe" melikesiyle ilgili Ibni Abbas'ın uzun bir rivayetini zikredip bunu "münker ve garip" bulduğunu söyledikten sonra şöyle der: "Bu gibi hususlarda akla en yakını ehl-i kitaptan alıntı olmalarıdır. Allah affetsin! Kab ve Vehb'in ümmete Israiloğulları'nın garip ve acaib, aslı astarı olmayan tahrif edilmiş veya nesh edilmiş olan haberlerini rivayet ettikleri gibi." (Umdetu't-Tefsir)

îbni Kesir'in tefsirinde -her ne kadar kendinden öncekilere uyup zikretmekle beraber- Israiliyyât'ı reddeden, inkâr eden bu türden eleştirileri pek çoktur. Bazen de ismet sahibi peygamerimİzin bir hadisi yoksa tafsilatlara dalmadan ayeti "icmal"i üzere bırakıp Israiliyyât'ı zikretmiyor. Bu tavrının misalini Sad süresindeki şu ayetleri tefsir ederken görürüz: "Ey Muhammedi Sana davacıların haberi geldi mi? Hani onlar duvardan Davud'un ibadet yeri olan "mihrab"a tırmanmışlardı. Onlar Davud'un yanına girmişlerdi de Davud onları görünce korkmuştu. Onlar Davud'a korkma demişlerdi. Biz iki davacıyız. Birimiz diğerinin hakkına tecâvüz etmiştir. Sen aramızda hak ile emret, zulmetme. Bizi yolların doğrusuna ilet..." tbni Kesir şöyle demektedir: "Müfessirler burada,

Israiliyyât'tan alınmış, fakat uyulması zorunlu olan hadislerde sabit olmamış bir kıssa naklederler. İbni Ebi-Hatem, sene-dî sahih olmayan bir hadis de rivayet ediyor. Çünkü o, Ye-zid'in Enes'den rivayetidir. Yezid ise -her ne kadar salih kul-lardan idiyse de- muhaddislerce hadis rivayetinde zayıftır. Yapılacak en iyi iş, bu kıssayı sadece olduğu gibi zikredip işin gerçek yüzünü Allah'a bırakmak. Muhakkak Kur'an da, içinde bulunanlar da haktır." (îbni Kesir, c. 4)

İbni Kesir'in Sad süresindeki Hz. Süleyman'ın kıssasında da aynı tavrı takınmasını arzu ederdik. "Şüphesiz ki biz Süleyman'ı imtihan etmiştik. Onu tahtında bir cesed haline getirmiştik. Sonra da sağlığına kavuşup eski haline dönmüştü." (Sad; 34) Fakat O, tbni Abbas'dan, Katâde'den, es-Süddî'den Mücâhid'den, Ka'bul-Ahbar'dan ve selefin diğer müfessirle-rinden gelen ne aklın

ne de naklin kabul edebildiği pek çok garip rivayetleri uzun uzadıya nakletmiştir. Bunlardan İbni Ebi-Hatem'İn, îbnİ Abbas'dan rivayet ettiği sözü naklederek şöyle der: "Bunun îbni Abbas'a isnadı kuvvetlidir. Fakat görünen o ki Ibni Abbas, bu bilgiyi, İçlerinde Hz. Süleyman'ın peygamberliğine inanmayan bir grubun bulunduğu Ehl-i Ki-tap'tan almıştır. Onlar ise Hz. Süleyman'a iftira bile ederler... bu kıssayı Saİd b. Müseyyeb, Zeyd b. Eşlem ve diğer bazı seleften aldım. Fakat bu kıssa Ehl-i Kitab'ın kıssalarından olup, onlardan alınmıştır."
Enbiya sûresinin 51-52. ayetlerinin tefsirinde ise şöyle demiştir: "Bu tefsirdeki metodumuzda, boş yere vakit kaybına sebep olduğundan ve de onları yalan kapladığından Israiliy-yât'ın çoğundan yüz çevirdik, onları gözardı ettik." Ah! Keşke çoğundan değil hepsinden yüz çevirseydi! Onların azının zararları bile faydalarından büyüktür.
Bu Israiliyyât'tan yüz çevirmekten, onları inkâr etmekten ve Kur'an'ı bunlardan tenzih edişten bahseden beliğ sözlerden biri de Buhari'de İbni Abbas'tan rivayet edilen ve İbni
Kesir'in de Bakara Suresinin 79, ayetinin tefsirinde naklettiği İbni Abbas'ın şu sözüdür: "Ey müslüman cemaat! Nasıl oluyor da Ehl-i Kitap'tan bir mesele soruyorsunuz. Allah'ın pey-gamerine indirdiği Kitap O'nun haberlerinin en yenisidir. Ona dışarıdan bir şey girmemiştir, saftır. Allah size Ehl-i Kitabın, kitaplarını değiştirerek kendi elleriyle yazıp ucuz bir baha karşılığında satmak için Allah katından geldi bu kitap, dediklerini bildirmedi mi? Bu da mı sizi onlara sormaktan alıkoymaz? Yok. Hayır! Yemin olsun ki onların size indirilen-den sorduklarını görmedim."
Bu parlak nasihati Buharı, Sahih'inin üç ayrı yerinde zikreder.[19]

3- Mevzu ve Zayıf Rivayetlerden Kaçınmak:

Müslümanın, saçtığı zehirle tefsirin asliyetini bozan îsra-iliyyât'tan sakınması lazım geldiği gibi tefsir kitaplarında çokça bulunan mevzu ve zayıf rivayetlerden de kaçınması gerekir.
Bunlar, ister Peygamberimize "merfû" olarak ulaşsın, ister Hz. Ali, îbni Abbas veya diğer bazı sahabelerde "mevkuf" olsun yahut da Mücahid, Ikrime, Hasan gibi tabiine veya onlardan sonraki alimlere nisbet edilsin, durum hep aynıdır.
Ibni Ebi-Hatem, İbni Cerir Taberî tefsirlerinde sahih, ha-sen, zayıf, münker, hatta bazen "merfû" hadislerin "merfû" ve "maktu" rivayetlerin "mevzu"larını da zikretmişlerdir. Dediğimiz hususa örnek olarak Ibni Abbas'ı alırsak ona ulaşan rivayet zincirlerinin kuvvetlisi ve kabule şayanı olduğu gibi, zayıfı, reddedilmesi

gerekenler de vardır. Bu silsilelerin en kuvetlisi İbni Abbas'dan, Ali Ebi Talha'mn, ondan da Salih b. Muaviye tarikiyle olandır.
İbni Abbas'tan Ibni Cübeyr, Ikrime, Muhammed b. Ebî Muhammed, Ibni İshak tarikiyle gelen sened "hasen"dir.
îbni Abbas, Ebu Salih veya Ebu Malik, ismail Süddi (hakkında ihtilâf vardır, fakat dört Sünen ve Müslim ondan rivayette bulunmuştur) senediyle gelenler kuvvet bakımından yukarıdakîlerden zayıftır. İbni Cureyc'in nakilleri İse aralarında hem "sahih" hem de "sakim"i olduğundan dikkatle okunmaya ve araştırılmaya muhtaçtır. Dahhâk b. Müzahim'inki "munkatı"dır. Çünkü o Ibni Abbas ile karşılaşmamıştır bile. Ayrıca Atıyye el-Avfi'nin, Mukatıl b. Süleyman'ın tarikleri de "zayıftır.
Bir de Kelbî'nin Ebû Salih'ten gelen tariki vardır ki bu en zayıflarıdır. Hele buna bir de Muhammed b. Mervân'm rivayeti de eklenirse karşımıza îbni Hacer, Suyutî vb. kimselerin dediği gibi yalancılar silsilesi çıkar.
Fakat yine de geçmiş bazı tefsirciler bütün bu tariklerle gelen rivayetleri, hatta en zayıf tarikte olanı dahi kitaplarına almışlardır. Bunu yaparlarken mazeretleri bu rivayetlerin se-nedlerini zikretmekle mesuliyetten kurtulduklarına inanmalarıdır. Hatta zamanlarında şöyle bir söz vardı. Her kim sana bir sened yüklerse vazife de sana düşer. Yani ravilerinİn "adalet" ve "zabt" yönünden araştırılması vazifesi sana düşer.
İlk devirlerde alimler senedleri araştırmaya, tenkit etmeye, senedlerde geçen insanları bilip tanımaya muktedirlerdi. Bundan dolayı çoğu zaman şu doğru şu da yanlıştır, dîye onlar hakkında hüküm vermeyi gerekli görmüyorlardı.
Daha sonra gelen bazı alimler ise senedleri atıp rivayet ve sözleri naklettiler, bu rivayetleri -doğru olmadığı halde- doğru zannettiler. Bu ise günümüzde Taberî, Zemahşeri, Neşeti, Râzî, Hâzin vb.den rivayet nakletmekle yetinen bir çok kişiyi hataya düşürmüştür. Bu onların; bu rivayetleri tefsirlere nisbet etmenin, rivayetlerin kıymetini, sabit olup olmadığını, senedlerinin kuvvetini araştırmaktan müstağni kıldığı yanîış fikrinden doğmaktadır.
Bu müfessirlerin, Cahş'ın kızı Zeyneb'in ve ilk kocası Zeyd b. Harise'nin hikayesi ve bu hadise ile ilgili Ahzab süresindeki ayetler hakkında anlattıkları okuyucunun durumu daha iyi anlaması için kafidir. Ailahu Teâlâ şöyle buyuruyor: "Ey Muhammedi Hani bir zaman Allah'ın kendisini nimet-lendirdiğİ kimseye "Hanımını bırakma, Allah'tan kork!" diyordun. Fakat Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyor, insanlardan korkuyordun. Halbuki Allah, kendisinden korkmana daha lâyıktı. Zeyd karısından ilişiğini kesip boşanınca, biz onu sana nikahladık ki evladıkların ilişkilerini kesip boşa-dıkları eşleriyle

evlenmekte müminlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri mutlaka yerine gelir" (Ahzab; 37)
Rivayetler bu ayetin nüzul sebebi olarak bir hayalcinin kuruntusu yahut da bir yalancının iftirasından ibaret olan bir aşk hikayesini gösterir. Hayal ürünü olan hikaye şudur: Zey-neb, Zeyd ile evlendikten sonra bir gün açık olarak peygamberimize görünmüş, Peygamberimiz onu görünce hemen gönlü ona takılmış. "Kalpleri kudretiyle evirip çeviren Allah'ı tenzih ederim" diyerek geri dönmüş ve sevgisini de gizlemişmiş.
Bu deli saçmasına ne Kur'an'da işaret vardır, ne de hadislerde. Hatta akıl bile kabul etmez bunu. Fakat müsteşrikler ve misyonerler buna sarılıp bundan bir aşk hikayesi uydurmuşlardır. Gayeleri ise Peygamberimize iftira atıp onu kötüle-mektir. Maalesef delilleri de bu hikayenin bazı tefsir kitaplarında geçmesidir.
tşin daha da garibi ve acısı, günümüzde tefsir ve siyer kitapları yazanların da -bazı eski tefsir kitaplarında yazılı olduğu iddiasıyla- bu veya buna benzer rivayetlere yer vermeleridir.
Allah kendisine rahmet etsin Ibni Kesir, sözkonusu ayetin tefsirinde şöyle demektedir: "İbn Ebi Hatem ve îbn Cerir bu hususta selefin bazılarından bir çok rivayette bulunmuşlardır. Bunlar gerçek dışı olduğundan sayfalarımıza almıyoruz. Ayrıca imam Ahmed de, Hâmmad b. Zeyd, Sabit, Enes (r.a.) tarikiyle bir rivayet nakleder ki onda da bir tuhaflık, bir gariplik olduğu için zikretmiyoruz.
Çağdaş müslüman yazarlardan bir çoğu iç tenkide tabi tutarak bu gibi rivayetleri reddetmişlerdir. Muhammed Ga-zalî'nin Fîkhu's-Sire'si gibi.[20]
Buna benzer bir diğer örnek de; "Biz senden önce hiç bir resul göndermedik ki, o bir şey arzu ettiğinde şeytan onun dileği hakkında bir fitne atmasın." (Hac; 52) ayetinde bazı tefsir-cilerin naklettiği fakat ne naklin ne de aklın doğruladığı ger-çekle ilgisi olmayan reddedilmesi gerekli "Granik" hikayesidir.
Ibni Kesir bu mesele hakkında şöyle demektedir: "Müfes-sirlerin bir çoğu bu hususta "Granik kıssasını", Habeşistan'a giden muhacirlerin çoğunun müşriklerin müslüman olduğu zannıyla geri dönüşlerini anlatırlar. Fakat bu rivayetlerin hepsi mürsel'dir. Aralarında senedi sahih olanını görmedim."
işte bu gibi zayıf ve tenakuzlu rivayetler müsteşrikler tarafından pek revaç bulmaktadır. Çünkü bunlar kendi nevalarına uygun düşmekte, fikir ve gayelerine hizmet etmektedir. Fakat eğilimlerine ters düşen rivayetleri sahih olsa da reddet-mektedirler.[21]

4- Zayıf Sözlerden ve Yanlış Görüşlerden Sakınmak:

Tefsir okuyan kişinin sakınması gereken hususlardan birisi de zayıf sözler ve yanlış görüşlerdir. Bunlar rivayet cihetinden sahih-doğru olmasına rağmen mânâ yönünden kabul edilemeyen sözlerdir. Bunlar "masum" olmayan bir kişiden sadır olduğu için burada garipsenecek bir durum yoktur. Her İnsan doğru da yapar yanlış da. Kişi hatasında mazur olabilir. Hatta bu hata bir içtihad neticesi ise "bir ecir" de alır.
îbni Abbas gibi "Tercüman'ül-Kur'an" ve ümmetin en büyük alimlerinden olan bir zattan bile cumhur ulemanın zayıf yahut şaz kabul ettiği görüşler (miras vb. hususlarda) varid olduktan sonra, ondan hatta onun talebelerinin talebelerinden bile aşağı derecede olanların yanlış görüşler ileri sürmesi normaldir.
Müfessirlerin pirî sayılan ve sahasında imam olan Taberî, kadrinin yüceliğine, tefsirinin kıymetine rağmen, bazen zayıf tevilleri de aldığı olmuştur. "Onları yataklarda yalnız bırakınız" ayetinin tefsirini "onları yapmak istemedikleri şeylere zorlamak için deve yularıyla bağlayın" şeklinde yapmıştır. Ayrıca, Maide süresindeki "Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse onlar kafirlerin ta kendileridir... Onlar zalimlerin ta kendileridir... Onlar fasıklann ta kendileridirler" ayetlerinde söz konusu edilenlerin Ehl-i Kitap olduğunu söylemiştir. Halbuki ayetlerde, lafızların umumîliğine itibar edilir, sebeplerin hususîliğine değil. Bu ayetler Huzeyfe b. Yemân'ın yanında okunduğunda bir adam "Bunlar Beni Israildir" dedi. Bunun üzerine Huzeyfe şöyle cevap verdi: "Bu Beni israil sizin için ne hoş ne iyi insan-larmış! Bütün tatlı güzel şeyler sizin de, acı kötü şeyler onların! Nasıl onlar kafir, zalim, fasık oluyor da, aynı durum sizin için söz konusu olduğunda siz olmuyorsunuz?"
Kim söylerse söylesin kişisel görüş ve tevillerin zayıf olanlarından sakınmalıyız. Hz. Ali şöyle buyuruyor: "Hakkı, (onu söyleyen) insanlarla bilemezsiniz. Hakkı bilin, onu söyleyeni de tanırsınız."[22]

Sünnet

Dini kültürün ikinci kaynağı "Sünnet"tir. Sünnet, Kur'an'ı şerh edip açıklayan, mücmel ayetleri tafsil eden, kendisinde nazari tefsirin ve Kitabullah'ın amelî tatbikinin tezahür ettiği delildir. Allahu Teâlâ, Resulü'ne şöyle hitap ediyor: "Sana da Kur'an'ı indirdik ki, insanlara vahyedilenleri açıklayasın." {Nahl; 44) "Biz Kur'an'ı sana, ancak insanlara ihtilâf ettikleri hususların gerçeğini açıklaman ve iman eden bir millete hidayet rehberi ve rahmet kaynağı olsun diye indirdik." (Nahl; 64).

Hz. Aişe'ye peygamberimizin ahlâkının nasıl olduğu sorulunca, "Onun ahlâkı Kur'an'dı." diye cevap vermişti.

Sünnet peygamberimizin sözlerini, fiillerini, takrirlerini, vasıflarını, siretini kapsar. Bu bir nevi onun Allah yolundaki hayatının ve cihadının kaydedildiği sicil defteridir, özlü ve hikmetli sözleri; marifet hazinelerini, dinin inceliklerini, varlığın gerçeklerini, en güzel ahlâkı, en parlak hukuku, edebî tavsiyeleri, eğitimin inceliklerini, tavırların en güzellerini, en tesirli belagat mucizelerini ihtiva etmektedir. Görülmemiş bir servettir o, harcamakla tükenmez. Zamanın geçmesiyle ona olan ihtiyaç azalmaz. Her tabakadaki insan bu kaynaktan istifade etmeye, başkalarının da istifade etmesine çalışmalıdır. Peygamberimiz; getirdiği mukaddes bilgi ve hidayeti, insanların buna karşı durumlarının ne olması gerektiğini ve ondan nasıl faydalanacaklarını en belirgin bir şekilde tasvir etmiştir. "Allah'ın benimle gönderdiği ilim ve hidayet, bereketi bol yağmurun bir yere yağması gibidir. O yerin bir kısmı suyu kabul eder, o su da o yeri yeşertir. Bir kısmı suyu tutar bırakmaz; Allah onunla insanları faydalandırır. İnsanlar o suyu içerler, ekinlerini sulayıp ziraat yaparlar. Diğer bir kısmı ise ne suyu tutan, ne de su ona nüfuz edip yeşerten çorak bir ova gibidir. İşte bütün bnlar Allah'ın benimle gönderdiğinin fayda verdiği, o bilgiyi hem öğrenip hem öğreten dinde fakih olan kimselerin veya ona aldırış etmeyip hidayeti kabul etmeyen insanların örnekleridir." (Bu-hari, Müslim)

Sünnet sahasındaki kitaplar pek çoktur. Fakat kişinin bunların en önemlilerine öncelik vermesi gerekir. Kütüb-i Sitte, Müsned, Muvatta bunların başında gelir.

Bu kitapların asıllarını okumaya vakti yetmeyip azmede-meyen insanların yetinebileceği muhtasarları (kısaltılmışları) vardır: Zebidî'nin tekrarlanan hadisleri ve hadislerin senedle-rini çıkartarak meydana getirdiği Buharî'nin muhtasarı, Tec-

rîd-i sarih, Münzirî'nİn Muhtasar Sahih-i Müslim'i gibi. Bazı kitaplar da, esas hadis kitaplarının çoğunu veya bazısını bir araya getirmiştir. Ibni Esir'in Buhari, MüsİIm, Ebû Dâvud, Tirmizi, Neseî ve Muvatta'ı topladığı Camiu'l-Usûî kitabı gibi. Ibni Esir, içinde çok zayıf, hatta mevzu hadislerin de bulunduğu için Ibni Mace yerine Muvattaı tercih etmiştir. Zaten hadis hafızlarının da çoğu, bu sebepten ötürü, Daremi'yi Ibni Mace'ye tercih etmişlerdir.

Heysemî'nin "Mecmauz-Zevâid"inde imam Ahmed'in, el-Bezzâr'ın, Ebû-Ya'lâ'nın Müsnedlev'min ve Taberî'nin üç Mucem'inin "zevâid" leri yer almaktadır. Bunların Zevâdin-den kasıt, Kütüb-i Sitte'de bulunmayan hadislerdir. Eser on cilt üzere tab edilmiştir.

Hicrî 11. asır âlimlerinden Muhammed b. Süleyman, (öl. 1094-Şam) takdire

şayan bir çalışma ile lbnü'1-Esir ile Heyse-mİ'nin kitaplarını bir araya getirmiş, buna Daremî'nİn zevâ-idini de ekleyerek on dört ciltte on binden fazla hadisi toplayan bir hadis ansiklopedisi meydana getirmiştir.

Bu metodun yanında, hece harflerinin sırasına uyarak hadisleri başlangıçlarına göre sıralayan bir diğer metod da ortaya çıkmıştır. Süyutî'nin Camius-SagıVı bu kabildendir. Yine aynı esas üzere tertip ettiği Camiul-Kebir in de de hadisten kendisine ne ulaşmışsa hepsini toplamaya çalışmıştır. Hind alimlerinden Alaeddin Ali Müttekî bu eseri bölümlere, konulara ayırarak yeniden tertip etmiştir.

Daha sonra belli bir mevzudaki hadisleri toplayan hadis kitapları da tertip edilmiştir, tmam Nevevî'nin Ezkâr\ ve Ibni Teymiyye'nin el~Kelimü't-Tayyib'i peygamberimizin dua ve zikirlerini, Buharî'nİn Edebü'İ-Müfred\ Beyhakî'nin Şuabu'î-îman\, Nevevî'nin "Riyâzu's-Sâlihîn'i ahlâk, âdab ve faziletli amellerle ilgili hadisleri, Hafız Münzirî'nİn Tergib ve Terhib'i hayra ve itaate teşvik, serden ve günahtan sakındıran hadisleri, Hafız Makdisî'nin Umdetü'l-Ahkâm'ı nkhî hükümlerle ilgili hadisleri, Hafız Ibni Hacer'in Bülûgu'l-Merâm\ da yine fıkhî hükümlerle ilgili hadisleri toplamıştır.

Ayrıca, bir de hadîs şerhleri vardır. Kimsenin müstağni kalamayacağı bu kitaplarda hadis, fıkıh, usul, dil ve edebiyat, tarih, ahlâkla ilgili bir çok yararlı hususlar vardır. Bu gibi kitaplar hadislerdeki anlaşılması zor noktalarda, ilk anda çakışır gibi görünen meselelerde bir anahtar vazifesini görür ve hadislerin hüküm, ahlâk, tavsiye vb. konularda içerdiklerini bilmek isteyenlerin yolunu aydınlatan bir kandil gibidir. Hiç bir âlimin bu muazzam serveti göz ardı etmesi düşünülemez, işe yeni baştan başlamak, yani bu şerhleri yok sayıp hadis metinlerinden hareket etmek akla, mantığa ve ilim anlayışına terstir.

a) Buharî'nİn şerhleri: Ayni'nin Umdet'üI-Karİ, Kastalanİ'nin "Îrşadu's-Sârî", Ibni Hacer'İn Fethu'1-Bâri isimli eserleri.

b) Müslim'in şerhleri: Nevevî'nin, Ebiyyü'nün, Sunİsî'nİn şerhleri.

c) Ebû Davud'un şerhleri: Hattabi'nin Meâlirnu's-Sünenl, Ib-nü'I-Kayyım'ın "Tehzibü's-Sünen'i, Diyânüvfnin Avnu'i-Mabud'u, Sıharnafurî'nin "Bezlü'l-Mechûd'u.

d) Nesâî'ni şerhleri: Süyutî'nin ve Senedî'nin talikan.

e) Tirmizi'nin şerhleri: Ibnİ Arabi'nin Arizatu'l-Ahvezî'si, Mü-bârekfiırİ'nin Tuhfetul-Ahvezî'si.

f) Muvattam şerhleri: Ebu'l Velİd'in Münteka's\, Süyûti'nİn Tenviru'l-Havâlik'i, Zekeriya Kandehlevi'nİn Evcezü'l-Me-sâlik\.

g) imam Ahmed'in Müsned'in'm şerhleri: Ahmed Abdurrah-man el-Bennâ'nın el-Fethu'r-Rahtnânî'si, Muhammed Şa-kir'İn talikatı.

h} Mişkâtü'l-Mesâbih şerhleri: Aliyyül-kâri'nİn MİrkatuT-Me-fâtİhl ve Mübârekfuri'nin Mir'âtu'l-Mefâtihl.

ı) Camius-Sağif'İn şerhleri: Büyük alim Menâvî'nin Feyzu'l-Kadir\ ve TeysiA, Ayrıca Sİrâcü'l-Münîr in şerhi.

j) Rİyâzus-Sâlihinln Delilü'l-Falihin İsimli şerhi.

k) Nevevî'nin hrk hadis\ ile Hamsinu'r-Recebiyye şerhleri. En meşhuru Ibni Receb'in şerhidir.

1) Ahkâm hadislerinin tefsirleri: İbni Dakİk'în Ahkâm'u Şev-kanî'nin Neylü'l-Evtâr'ı, Sananî'nin Sübülü's-Selâm'u

Ayrıca hadislerde geçen, manası kolay anlaşılamayan kelime ve cümleleri açıklayan kitaplara da önem verilmelidir. (Garibu'l-hadis) Bu sahada Zemahşerî'nin Ebu Ubeyd'in 1b-nu'1-Esir'in mühim eserleri vardır.[23]

Sünnetle ilgili Çalışmalarda Dikkat Edilecek Hususlar:

Burada, sünnet sahasında araştırma yapmak isteyenlerin bir kaç hususa dikkatlerini çekmek istiyorum.[24]

1- Peygamberimizin Sireti Üzerinde Önemle Durmak.

Dikkat edÜmesini istediğim hususların ilki, peygamberimizin din ve dünya İşlerindeki hayat tarzının ve hayat karşısında aldığı tavrın kaydedildiği siretine, yani sünnetin amelî kısmına yönelinmesidir.

Sünnetin bu kısmında islâm'ı insan hayatında şekil bulmuş olarak, Kur'an'ı da iki ayağı üzre yürüyen bir şahıs olarak görürüz, Hz. Aişe'ye peygamberimizin ahlâkı sorulduğunda, "O'nun ahlâkı Kur'an'dı" diye cevap vermiştir. Yani Kur'an'ın arzu ettiği ahlâk ve faziletlerin canlı bir örneğidir peygamberimiz.

İslâm insanları adalete, onun değerlerini ikâmeye, temel prensiplerine sarılmaya, zulmün her çeşidine mukavemete çağırmaktadır. Rasulullah'ın hayatı da her sahada adaleti sağlamış bir insanın örneğidir, insanın kendi şahsına, ailesine, akrabalarına, diğer insanlara, hatta düşmanlarına karşı bile adaleti nasıl sağlayabileceğini göstermektedir. Bütün bunların pratikteki tezahürlerini O'nun siretinde kolayca bulmak mümkündür.

Diğer bir örnek de şûradır, islâm onu sosyal hayatın esaslarından biri olarak

nitelemiştir. Sırat ise bunun izahı, tatbikidir. Bedir, Uhud, Hayber vb. gazvelerde bu kolayca görülür.
Aynı şekilde O'nun sireti Kur'an'ın istediği güzel ahlâkın en parlak tatbikidir.
işte bu şekilde islâm'ın getirdiği bütün prensipler, değerler önce onun hayatında tecelli eder. Bunun için eldeki konu ayet ve hadislerle -nazarî planda- ortaya konduktan sonra, bir de Peygamberimizin amelî sireti ile de teyid edilmelidir. Meselâ kişi tevazudan ahsediyorsa, sadece onun faziletini beyan eden ayet ve hadisleri zikretmekle kalmayıp, Peygamberimizin ailesine, ashabına karşı olan alçakgönüllülüğünü ayakkabısını bile kendisinin nasıl tamir ettiğini, elbisesini yama edişini, koyununu sağmasını, cariye ve hizmetçileriyle beraber un öğütmesini de anlatmalıdır. Peygamberimiz ashabıyla onlardan biri gibi oturur, hatta yabancı biri gelse sahabeler arasında onu tefrik edemezdi. Seferde de, diğer vakitlerde de durum aynıydı. Hatta bir keresinde yemek ısıtmak için gerekli odunu toplamayı kendisi üstlenmişti. Bedir gazvesinde de kendisinin bineğe binip, ashabının yürümesine gönlü razı olmamıştı. Ashabı onun yürümesine itiraz edince de, "ne siz yürüyüşe benden fazla dayanıklısınız, ne de ben sevap kazanmayı sizden az istiyorum" buyurmuşlardı.
Klasik hale gelmiş meşhur siret kitaplarının, yani Ibni Hi-şâm'ın sireti, onun şerhi "er-Ravdu'1-ûnf", ayrıca Halebî'nin, Mukrizî'nin siretlerİ vb.nin yanısıra, diğer bir çok kaynak daha vardır ki bunlardan da siret sahasında mümkün olduğu nisbette faydalanılması gerekir. Bu kaynakların bir kısmı şunlardır:
a) Kur'an-ı Kerim ve bilhassa rivayet tefsirleri.
b) Hadis kitapları. Bunlarda peygamberimizin sözleri bulunduğu gibi, onun fiillerini, takrirlerini, ahlakî özelliklerini, ayrıca davetinin, cihadının, gazvelerinin merhalelerini, tavırlarını bulabiliriz. Kısaca hadis kitapları onun hayatının bütün ayrıntılarıyla işlendiği kayıt defteridir.
c) Şemail ve O'nun hayat tarzını konu alan kitaplar: TİrmizÎ'nin Şemâiîü Muhammedi'si ve şerhleri, ayrıca Îbnü'1-Kay-yim'ın Zadu'î-Maâd İsimli eseri ilk akla gelenlerden.
d) Tarih kitapları: Taberî'nin, İbnü'l-esir'in, İbnî Kesir'in tarihleri gibi. Bu kitaplarda sirete ayrılmış özel bölümler vardır. Ibni Kesir'İn tarihindeki siretle ilgili kısım çıkarılıp müstakil olarak da basılmıştır.
e) Rasûlullah'ın (SAV) peygamberliğinin delillerini içeren, yani mucizeleri, olağanüstü halleri ve gaybdan haber verişleri gibi meseleleri toplayan kitaplar. [25]

2- Aynı Konudaki Hadisleri Toplayıp Tasnif Etmek:

Bir konudaki ayetleri toplayıp tasnif etmeye önem verilmesi gerektiğini daha evvel söylemiştik. Aynı metodun hadis sahasında da takip edilmesi lâzımdır.
Bunun için evvela aynı konudaki birbiriyle ilgili bütün hadisleri toplayıp bir araya getirmek gerekir. Bunu yaparken mevzu hadislerin bi hadislere karışmasından sakınümalıdır. Bunu daha sonra ikinci merhale, tasnif ve tertip merhalesi izler. Bu noktada çok dikkatli ve sistemli düşünmemiz gerekiyor. Çünkü mesele bir mevzudaki hadisleri arka arkaya sıralamak gibi basit bir mesele değildir. Bu hadisler imkân nis-betinde konunun her noktasına delil olarak getirilebilinmeli-dir.
Çağımızda insanların adını dillerinden düşürmedikleri ve her medeniyetin temeli sayılan ilmin, sünnetteki yerini -daha evvel Kur'an'daki yerini araştırdığımız gibi- örnek olarak alıp inceleyelim.
Hadis kitaplarından tarayıp topladığımız hadîsleri şu başlıklar altında tasnif edebiliriz:
a) Faydalı her ilmi öğrenmeye ve öğretmeye teşvik: Bu hususta pek çok bilinen hadis vardır.

b) Her vesileyle cehalete karşı savaş açma: Peygamberimiz Bedir harbinde esir olanlardan fidye olarak her birinin on müslüman çocuğa okuyup yazmayı öğretmesini istemişti.
c) Yabancı dilleri öğrenmeye teşvik: Peygamberimiz, vahiy katibi Zeyd b. Sabit*! bu hususta yönlendirmiştir.

d) İstatistik yapma: Buharî'de Peygamberimizin hicretten sonra müslümanların sayılmasını istediğini, yapılan sayım neticesi bin beş yüz kişi olduklarının tespit edildiği kaydedilir.

e) Müslümanlara faydalı her İlmî -gayr-i müslimler bulmuş bile olsa- almak: "Hikmet mü'minin yitik malıdır. Onu nerede bulursa alır."
0 Dünya işlerinde tecrübe ve deneyi kabul etmek: Peygamberimiz hurma ağaçlarını aşılayan ashabına kendi görüşünü söylemiş, ashabı da bunun vahiy olduğunu zannederek işe o şekilde davranacakken, onları İkaz edip kendi şahsi görüşü olduğunu, vahiy olmadığını belirtmiş ve şunu ilâve etmiştir: "Siz dünya işlerinizi daha iyi bilirsiniz." (Müslim)

g) Bir İşte uzmanların, bilginlerin fikrini kabul etmek: Peygamberimizin Bedir harbinde Ibnü'l-Münzir'in, hendek ka-zımında da Selman'ın görüşünü kabul etmesi gibi.

h) Hurafelere ve gözboyacılığına karşı cephe almak, bunlarla uğraşanlardan yüz

çevirmek, onlardan sakınmak, sebep-ne-tke ilişkisine uymak. Bu hususta da bilinen pek çok hadis vardır.

Meseleyi "islâm'da niyetin yeri" çerçevesinde daha açık ve anlaşılabilir kılabiliriz. Ayeti kerimeler ve hadis-i şeriflerin ışığı altında konu şu maddelere irca edilebilir.

a) islam, niyeti amelin ölçüsü yapmıştır. O, kalpdeki niyetlerle, sebeplerle ilgilenir, dış görünüşlerle, şekillerle değil. "Tevbe edip İtaate sarılan bir kalple geldi", "Selim bir kalple...". "Onların etleri, vücutları Allah'a ulaşamaz" ayetleri ve, "Allah sizin şekillerinize ve kalıplarınıza değil, kalplerinize bakar", "Ameller ancak niyetlere göredir", "Kişi için ancak nİy-et ettiği vardır" hadislerinde bu husus kolayca farkedilebitir.

b) Samimi ve düzgün bir niyet sıradan bîr İşi ibadet, mubah olanı ona itaat, hattâ cinsi münasebeti bile Allah'a yakınlık vesilesi kılar. Hadislere göre kişinin hanımına yemek yediri-şi bile bu kabildendir. Bİr hadiste, "Sizin nikâhlarınızda sadaka va-rdır" buyurulmaktadır. Diğer bir hadis-i şerif de şöyle: "Atlar üç türlüdür: Allah'ın hizmetinde olanlar, insanın hizmetinde olanlar, şeytanın hizmetinde olanlar..."

c) Kötü niyet ibadetleri, hicret, cihad, sadaka gibi güzel amelleri heder eder. "Kİm Allah yolundaki cihada esir almak, ganimet paylaşmak için katılırsa, ona ancak niyet ettiği vardır" hadisi ve "Kıyamet gününde cehennem ateşinin Kur'an okurken, sadaka verirken ve cihad ederken riya İçinde olan kişilerle tutuşturulacağını" bildiren hadis bunun örneklerindendir.

d) Sadece samimi niyet bile sevap kazandırır: Kişi iyi bir işe nİ-yetlense, onu tamamlayamasa bile sevap kazanır. "Kİm evinden Allah ve Resulü için hicret nİyyetİyle çıksa ve onu ölüm yakalasa, muhakkak onun ecri Allah'a aittir." Kişİ İyİ bîr iş yapmaya niyetlenir de, o işin sonucu kötü olursa, yine de sevap kazanır. "Ey Yezid! Sana nİyyet ettiğin şeyin sevabı vardır." Ayrıca insan niyet ettiği işi yapmasa da yine sevap kazanır. Bunun misalleri pek çoktur. Cihad, şehid olmak, geceleri ibadetle geçirmek, sadaka vermek hususlarındaki deliller aşağıdadır. "Bir kısmımızı Medine'de arkamızda bıraktık. Fakat yürüyüp geçtiğimiz her yerde onlar bizimleydi. Çünkü bize katılımlarına mazeretleri engel oldu." (Buharı). "Kim Allahu Teâlâ'dan samimiyetle şehid olmayı ister de yatağında ölürse, onu Allah şehidlerin derecelerine yükseltir." (Müslim). "Kul hastalığında veya sefer halinde sıhhatliyken yaptığı amellerin sevabını kazanır." (Buharı). Ve Tir-mİzi İle imam Ahmed'in MüsnedİndekiHayır yolunda harcayanla, buna gücü yetmeyen fakat kalbiyle aynı ameli yapabiliyor olmayı isteyen kişinin

sevaplarının aynı olacağını bildiren hadis.
Aynı şekilde kötülüğe niyet etmenin de cezası vardır. Yukarıdaki hadisin devamında kötülük yolunda harcayanla, bunu yapamasa bile kalben yapmayı İsteyen kişinin günahlarının da aynı olacağı belirtilmiştir.

e) Samimi-iyİ niyetin bereketi: Samimi bir niyet kula Allah'ın yardımını kazandırır. "Borç alıp da ödeyemeyen fakat ödemek İsteyenin borcunu Allah Öder." (Buharî) "Eğer Allah kalbinizde bir hayır olduğunu bilse, size, sizden almandan daha hayırlısını verir ve sizi bağışlar." (Erifâl; 70) Ayrıca samimi niyet işin başarıyla neticelenmesini de sağlar. "Barışmak İsterlerse, Allah onları uyuşmaya muvaffak kılar." (Nisa; 35) Buharî'de şöyle bir hadis naklediliyor: Bîr hırsıza, fahişeye, zengin bîrine onların durumunu bilmeden Allah rızasını umarak sadaka veren kimseye rüyasında şöyle denir: Hırsıza ve fahişeye verdiğin belki onları kötü fiillerini yapmalarına mani olur, zengine verdiğinden de belki o zengin ibret alır da, Allah'ın kendisine verdiğinden hayır yolunda harcamasını sağlar.

e) İki durumda niyetin tesiri yoktur: Birincisi, haram ve günah olan şeylerdedir. Niyetin iyi olması hiç bir zaman günahı helâl kılmaz. Mescit inşa etmek için faiz almak gibi. "Allahu . Teâlâ iyi ve güzeldir. Allah iyi ve güzeli kabul eder." (Buharî) İslâm gayeyle beraber, o gayeye ulaştıracak vesilelerin de İslâm'ın şerefine uygun olmasını ister, ikincisi, Allah "meşru" kılmadığı halde ibadet maksadı ile yapılan fiillerdir. Hiç bir kimsenin -sevap kasdı veya Allah'ın yakınlığını kazanma niyyetî ile de olsa yeni ibadet tarzları icad etmeye hakkı yoktur. Bu, bidatları önleyen bir prensiptir. "Her kim işimize ondan olmayanı sokmaya çalışırsa, o kabul olunamaz, reddedilir."[26]

3- Hadisleri Kendi Yerleri Haricinde Kullanmamak:

Müslümanların, hadis kitaplarında bulunan ve ümmetin alimlerinin kabul ederek aldıkları sahih ve hasen hadislerin yanlış anlaşılmasından sakınmaları gerekir. Halbuki bazı insanlar bu hadisleri kendi yerlerinde kullanmayarak tahrif et-mişler, yanlış şekilde tevil ederek Allah ve Resulü'nün kastettikleri manadan ayrı İstikamete çekmişlerdir.
Bir kısım hadisleri bazı fırkalar kendi sistemlerini desteklemek, fikirlerine dayanak bulmak için kullanmışlar, kendi sistemlerini asıl esas kabul edip nasslan bunlara tabi kılmışlardır. Pek az fırka bu vartaya düşmekten kurtulmuştur. Onlar da Selefe tâbi olan Ehl-i Sünnet ve'1-Cemaat'tendir.
Eskiden düşülen hatalara yeniler de düşmekte. Sahih-i Müslim'de geçen, hurma

ağaçlarını aşılamakla ilgili, Peygamberimizin buyurduğu, "Siz dünya işlerinizi daha iyi bilirsiniz" hadisini, islâm'ın teşriî yönünü günlük hayatın pek çok vakıasından ayırmak için delil olarak kullanarak, Peygamberimizin bu hadisle dünya işlerinin ve hayatımızın düzene sokulmasında bizi kendimizle başbaşa bıraktığını iddia ediyorlar. Oysa hadiste geçen dünya işlerinden murat birtakım alet edavatla ilgili teknik işlerdir. Ziraat, sanayi vb. gibi. îşte bu işler insan aklına ve gayretine bırakılmıştır, başka hususlar değil. Yoksa Kur'an'ın en uzun ayetinin borcun yazımına dair olması, ayet ve hadislerden yüzlerce nassın insan hayatındaki alım, satım, kiralama, hibe gibi işlerini tanzim edici olması nasıl izah edilebilir?

Alimlerin "fiten" veya'ahir.zaman bozukluğu diye adlandırdıkları hususlardaki hadisler de bazı insanlar tarafından yanlış anlaşılmaktadır. Bu insanlar günümüz hadiselerine bakarak, kötülüğün yayıldığı, fesad selinin her yeri kapladığı, dolayısıyla kurtuluş için ümidin, her şeyin eski haline gelme emelinin kalmadığı, dünyanın-her an daha kötüye gitmekte olduğunu, dahası, bu durumun aynı şekilde kıyamete dek sürüp gideceğini söylerler. Hatta bazı din adamlarının ahir zaman fitne ve alametlerini bildiren hadisleri toplayıp bunları, insanları ümitsizliğe sevkedecek, şevk ve azimlerini kıracak, onları kötülüklerin önüne geçme çabasından .bile alıkoyacak bir üslûpla okuyucuya takdim ettiği maalesef görülüyor ve işitiliyor. Sıradan insanlar bir yana, bilgili, kültürlü insanlarda bile bu görülebilmekte. Bu gibi insanların, üzerlerine farz-ı kifaye olan cemaat çalışmalarına katılmalarını istediğinizde, hemen bu hadisleri göstererek sizi reddediyorlar. Bu hususa belki de en güzel misal Peygamberimizin İslâm'ın garib olarak başladığını yine garib olarak biteceğini söyleyen ve gariplere müjdeler vaadeden hadisidir. Bu sahih hadisi bazı kişiler,

insanları Allah'ın dinine davetten, "marufu emir "münker"İ nehyetme farzından alıkoymak için delil olarak kullanıyorlar. Halbuki bu Allah'ın emirlerini hakim kılma çabalarına sekte vurur. Peygamberimizin ümmetinin azmini kırmak, kalple-rindeki ümit ışığını söndürmek için bu sözü söylediği nasıl düşünülebilir? Peygamberimiz ümmeti.ıi önlerindeki tehlikelere karşı uyarmak istemiştir. Yoksa hadis gayretkeş müslü-manların çalışmalarına mani olmak, ümid kapılarını kapa-mak için söylenmemiştir. Öyle olsaydı, hadisin sonunda "Ga-riblere müjde olsun!" denmezdi. Hatta TirmİZi'de hadisin devamı şöyledir: "Kimdir bu garibler ya Resulallah? -İnsanların benden sonra'sünnetîmden bozduklarını düzeltenler." işte burada insanlar peygamberimizin metodundan bozduklarını ıslah etmeğe ve onları doğru yola sevketmeye yönelik bir çağrı vardır. Diğer bir rivayette de hadisin devamı şöyledir: "Kimdir bu garibler? -Onlar kendi insanlarından

(kabilelerinden) ayrı düşenlerdir." Yani Allah rızası için onlardan ya bizzat hicret etmiş olanlar veya zihnen onlardan uzak olanlardır. Yine başka bir rivayette Peygamberimize gariplerin kimler olduğu sorulduğunda, "insanlar arasında az bir grup teşkil eden salih insanlardır. Onlara isyan edenler, itaat edenlerden çok daha fazladır." cevabını vermiştir. O halde hadisteki garibler uzlete çekilmiş rahip kılıklı insanlar değil, hak üz-re sabit olan İslâm'ın doğuşu esnasında ashabın rolünü üstlenmeye talip insanlardır. Garip olmaları, bir çok insanın kendilerine karşı gelmesi bile onları Allah'ın dinine, O'nun için insanları cihada çağırmalarından alıkoyamaz. O halde hadiste böyle olan garibleri yüceltme ve her müslümanın onlar gibi olmalarını veya hiç olmazsa onlara yardımcı olmalarına teşvik vardır. Hadis insanları her an müsbet ve yapıcı olmaya çağırır, yoksa zamanın bozukluğu bahanesiyle mücadeleden kaçmaya ve ümidsizliğe düşmeye değil. Şairin söylediği gibi, "Suç yaşadığımız devirde değil, bizde."

Konumuzla ilgili hadislerin biri de Ebû DâvucFda bulunan şu hadistir: "Aç kimselerin yemeğe atılmaları gibi, diğer milletlerin üzerinize saldıracağı günler yakındır. Sahabe, "Biz o gün azınlıkta mı olacağız ey Allah'ın Resulü?" diye sordular. O da cevaben şöyle buyurdu: "Hayır siz o gün daha çok olacaksınız, fakat sel köpüğü gibi. Allah, düşmanlarınızın size karşı duyduğu korkuyu silip atacak, sizin kalplerinize de 'vehn' koyacaktır." Vehn dünya sevgisi ve ölümü kötü görmeyi ifade eder.

Efendimiz bu hadisiyle ümmetini gelecekte vuku bulabilecek milletlerarası komplolara karşı uyarmaktadır. Bu ikazını yaparken Allah zaman perdesini kaldırmış, Peygamberimiz de gelecek durumları bizzat gözüyle görüyormuşçasına haber vermiştir. Fakat bu sözüyle Allah'ın Resulü ümmetini, düşmanlarının hilelerine karşı olan mukavemetlerini kırıp ümidsizliğe sevketmemekte, aksine onlardan gelebilecek her türlü tehlikeye karşı uyanık olmaya çağırmaktadır. Böylelikle ümmet, sayıca çok olmalarına rağmen zayıf düşmelerinin sebeplerini görür ve buna hal çaresi bulmaya çalışır. Çünkü tedavinin ilk aşaması hastalığın sebeplerini teşhistir.

Burada sözünü ettiğimiz ahir zaman fitnelerini bildiren hadislerle ilgili bir hususa daha dikkat çekmek istiyoruz. Hadisleri kendi yerlerinde kullanmayan bu gİbİ kişilerin karşısına müjdeleyici hadislerle çıkılmalıdır. Bu hadisler ümid ışıklarıyla kalpleri aydınlatır, islâm'ın ve müslümanların geleceğine güven duyulmasını sağlar. Bu hadislerden bir kaçı şunlardır:

a) "Bu din gece ve gündüzün ulaştığı her yere ulaşacaktır. Allah'ın bu dini sokmadığı tek bir ev ve çadır kalmayacaktır." (Ibni Mace).

b) "Allahu Teâlâ yeryüzünü dürüp önüme koyduğunda doğuda batıda

görmediğim hiç bir yer kalmadı ki ümmetimin hükmü oraya ulaşmamış olsun." (Müslim-Ebû Dâvud).

c) Ebu'I Kubeyl şöyle rivayet etti: Abdullah b. Amr b. As'm yanında oturuyorduk. Kendisine ilk olarak Konstantiniyye mi, yoksa Roma mı fethedilecek, diye sorulunca, Abdullah bir sandık getirtip onu açtıktan ve bir yazı çıkarttıktan sonra şöyle dedi: "Aynı soru Resulullah'a sorulduğunda biz onun etrafında toplanmış hadis yazıyorduk. Resulullah, 'evvela Heraklius'un şehri1 dedi." (Ahmed, Daremî, Ibni Ebî Şeybe) Bu şehirlerin ilki fetholunmuştur. Şimdi sıra diğerle-rİndedİr. Her zaman doğruyu söyleyen Peygamerimizin bu müjdesi de elbet yerine gelecektir.

d) "Allah bu ümmete her yüz senenin başında dinini onunla yenilediği bîrini gönderir." (Ebû Dâvud, Hakim).

e) "Ümmetim bir yağmur gibidir. Başı mı, yoksa sonu mu hayırlıdır bilinmez." (Tirmizi, Ahmed).

f) "Peygamberlik Allah'ın dilediği müddetçe aranızda olacaktır, sonra Allah dilediğinde onu kaldıracaktır. Sonra peygamberlik yoluna uygun bîr hilafet olacaktır. Allah bunu da İstediği zaman kaldıracaktır. Sonra adud (ısırıcı, zalim) kralların devri gelecek ve bu da Allah'ın dilediği müddetçe devam edip sonra kalkacaktır. En sonunda peygamberlik yoluna uygun hilafet gelecektir." Peygamberimiz bunu söyledi ve sustu. {Ahmed, Taberanî). Peygamberimizin hadisinde zikrettiklerinin çoğu gerçekleşmiştir.

g) "Benim ümmetimden her an Allah'ın emrinde sabit kalan bir topluluk olagelecektir. Onların aleyhinde çalışıp muhalefet edenler onlara zarar veremez. Ta ki Allah'ın emri gelinceye dek. Onlar insanlara gİzIİ de değildir." (Buhari-Ahmed).

h) "Bu din hep payidar kalacaktır. Ve müslümanlardan bir grup kıyamet gününe kadar onun için harp edeceklerdir." (Müslim).

ı) "Ümmetimden her an hak için cihad eden ve kendilerine kastedenlere galebe çalan bir gurup olagelecektir. Ve bunların en sonuncuları Deccal'le harp edeceklerdir." (Ebû Dâvud).

j) "Mesih muhakkak sizin gibi yahut daha hayırlı İnsanlara yetişecektir. (Bunu üç defa tekrarlar ve şöyle devam eder)
Elbette Allah, benimle başlayan ve Mesih'le son bulan bir ümmeti cezalandırmaz." (İbni Ebî Şeybe).

k) "Bu ümmeti ihtişam, izzet, üstünlük, zafer ve yeryüzünde hükümran olma ile müjdele." (Ahmed, Hakim, Beyhaki).

1) "Zekât verecek kişi bulunamayacak kadar mal artıp çoğalmadan ve Arap memleketlerinin her tarafı verimli meralar, nehirlerle dolmadan kıyamet kopmaz." (Müslim)

m) "Siz Yahudi kavmiyle harp etmeden kıyamet kopmaz. (O gün) herhangi bir Yahudi bir taşın arkasına saklansa o taş 'Ey Allah'ın kulu, ey müslüman, arkamda bir Yahudi var, gel de öldür onu!" diyecektir." (Buhari).

n) "Kıyamet saatine bir gün kalsa Allahu Teâlâ o günü, benim ümmetimden birini gönderip zulüm ve zorbalıkla dolan dünyaya adaleti yayacak kadar uzatır." (Ebû Dâvud).

Bütün bu hadislerden sonra köşesine çekilip oturan kişi özel bir durum için söylenmiş bir veya bir kaç hadisi yanlış yorumlayıp kendi durumunu haklı göstermek için delil olarak ileri süremez.[27]

4- Sahih Hadisler Her Türlü Şüpheden Uzaktır.

Müslümanın; misyoner, müsteşrik ve dinsizlerin, kısaca islâm'ın baş düşmanlarının hadis ve sünnet üzerinde şüphe uyandırmak suretiyle, islâm'a hücumlarına ve maalesef adı müslümanlarca da destek gören, aynı zamanda onlarla beraber ashaba karşı düşmancasına bir tutum sergileyip temel hadis kitaplarına, hatta Buharî'ye bile olan güveni sarsacak davranışlara karşı uyanık olmalıdır. Bunların bir kısmı, gayeleri bu olduğundan, hadisleri kendi şahsî görüşlerine göre tevil ediyorlar, diğer kısmı da müsteşrikler söylediği için tekrarlarlar aynı laflan. Bu yoğun kültürel baskı Islâmî olması gerekenden, fikri bakımdan çok daha geri bir kültür boşluğu ile de karşılaşınca artık yerleşmeye ve yayılmaya başlamıştır. Cehaletin de tesiriyle bir kısım insanlar müttefakun aleyh (üzerinde ittifak sağlanmış) olan ve ümmetin nesiller boyunca kabul ettiği hadisleri bile pervasızca reddetmeye yelteniyor-lar. Bu o kadar ileri bir noktaya ulaştı ki bazı insanlar, değil hadis alimleri, sıradan bir müslümanın bile bildiği islâm'ın üzerine bina edilen beş şartı bildiren hadisi bile kabule şayan görmüyorlar. Bu hadis emperyalistlerin uydurması imiş. Delilleri de hadiste cihad'ın zikredilmemiş olması. Yukarıdaki 13 numaralı, Yahudilerle ilgili hadisi de reddediyor bu kişiler. Bu seferki iddiaları da bu hadisin insanları uyutmaya, gevşekliğe sevkediyor olduğu iddiası. Hadis, müslümanları taşın konuştuğu zamana kadar eli kolu bağlı olarak beklemeye sev-ketmekte imiş. Halbuki gerçek böyle değildir. Hadisteki taşın konuşması hal lisanı ile de olabilir. Hadisin manası şudur: O gün kâinattaki her şey müslümana râm olacaktır. Yalnız şu şartla ki, her müslümanın islâm sancağı altına girmesi, ubu~ diyyet için harp

meydanına çıkması gerekmektedir.
Bir kısım insan da, Peygamberimizin, görüşmeden önce ondan hoşlanmadığını belirttiği bir şahsı yanına geldiğinde güleryüzle karşılamasını bildiren hadisi kabul etmiyor. Çünkü böyle bir davranış riyakârlık olduğundan nifak alametidir deniyor. Halbuki Peygamberimiz burada insanları idare etme hususunda bize güzel bir örnek vermekte. Bu ince düşünen her hikmet sahibi bir insanın vazgeçemeyeceği bir durumdur. Bu tavır ile, ancak münafık ve zayıf karakterli insanların yaptığı yağcılık arasında dağlar kadar fark vardır. Durumu ve insanları idare etme, dinin menfaatinedir, yağcılık ise dünyevî bir menfaat için dinini feda etmektir.
Bu meseleyi de öylece izah ettikten sonra aşağıda, aslında bir misyonerlik faaliyeti olan müsteşriklerin (oryantalistlerin) sünnete ve hadise karşı saldırılarına cevap teşkil eden ve onların iftiralarını açığa çıkaran eserlerin bazılarını belirtir bir kitap listesi yazıyoruz:

1) Sünnet ve İslâm Hukukundaki Yeri/Mustafa Sıbâî

2) Tedvin Olunmadan önce Sünnet/Ucac el-Hatİb

3) ei-Envarul-Kaşife/Abdurrahman b. Yahya

4) Hadis ve Muhaddisler/Dr. Eû Zehra

5) Ebû Hureyre'yi Müdafaa/Ucac el-Hatib

6) Hadis Hakkında Araştırmalar (IngilİzceJ/Mustafa Azamî

7) Sünneti Müdafaa/Muhammed Ebû Şehbeh[28]

5- Zor Anlaşılan Hadisleri Gerekmedikçe Halka İndirmemek.

Anlaşılması halka zor gelen, akıllarının ve kültür seviyelerinin kolayca kabul edemeyecekleri izahları olan hadisleri onların yanında söylememek gerekir. Sinekten bahseden hadis veya her gün güneşin arşın altında secde ettiğini bildiren hadis vb. gibi. Üzerimize düşen, zaruret olmaksızın müteşa-bihattan olup vasat insanın kolayca anlayamayacağı hadisleri zikretmemek, halkın pratik yaşamıyla ilgili olan hadislere ağırlık vermektir.
imam Nevevî Takrib adlı eserinde muhaddisin talebesiyle olan durumunu anlatırken hocanın, talebesinin kavrayama-yacağı, anlaşılması zor olan hususlardan uzak kalması gerektiğini söyler, imam Suyutî bu kitaba yazdığı et-Tedrib ale't-Takrîb, isimli şerhinde Nevevfnin bu sözüyle "sıfatlar"la ilgili vb. hadisleri kastettiğini söyler ve bu gibi hadisleri yanlış anlamanın insanı tecsim'e, teşbihe bile düşürebileceğini ilave eder. Kanımca Suyutî burada, sıfatlar

konusundaki çeşitli hadisleri toplayıp yerli yersiz avama nakletmeyi hoş görmüyor. Çünkü Resulullah bu gibi hadisleri topluma değil yeri geldikçe bazı şahıslara söylemiştir.
Hz. Ali şöyle demektedir: "insanların Allah ve Resulünü yalanlamalarını istemiyorsanız, reddedecekleri şeyleri değil, anlayıp kabul edecekleri şeyleri söyleyin."
Beyhakî, Mikdâm b. Ma'dı Kerib'den Resulullah1 in şöyfe söylediğini rivayet ediyor: "insanlara Rabb'lerinden bahsederken onların garib buldukları veya anlamakta zorluk çektikleri sözleri söylemekten sakının."
Ibni Mesud da şöyle demektedir: "insanlara anlayamayacakları şeyi söylersen, onların bazıları için bu bir fitne sebebi olur."
Hatib de şöyle söylüyor: "(Ibadetlerdeki) ruhsatlarla ilgili hadisleri ve sahabe arasındaki ihtilafı ayrıca israiliyât'ı avama söylemekten kaçınılmalıdır."
Suyutî ve Hatib'in verdikleri örneklerin hepsini aynen kabul edemesek de, yine de bu örnekleri verirken dayandıkları prensibi kabul ediyoruz. Bu prensip avama, sıradan halka söyleyeceğimiz sözleri titizlikle seçmektir. Çünkü her bilinen söylenemez. Bir şahsa söylenen diğer bir şahsa, bir toplulukta bahsedilen diğer bir toplulukta söylenilemez. Belli bir zaman diliminde söylenmesi uygun olan söz her zamanda söylenilmesi uygun olmayı gerektirmez. Müftülerin fetva verirken zaman, mekân ve hal'in şartlarını gözettikleri gibi.
Peygamberimiz şöyle buyurmaktadır: "Kişiye yalan olarak her duyduğunu söylemesi yeter." (Müslim), hnam-ı Malik şöyle demektedir: "Her duyduğunu söyleyen insan islâm'a tam manasıyla teslim olmamış demektir.
Buharî, Ebû Hureyre'nin şöyle dediğini rivayet eder: "Re-sulullah'tan duyduklarımın ancak bir kısmını size bildirdim. Diğer kısmını da söylesem şu gırtlağım kesilir"
Buharfdeki bir diğer hadis de şöyle: Peygamberimiz eşeğin terkisine binen Muaz b. Cebel'e, Allah'ın kulları üzerindeki, kulların da Rab'leri üzerindeki haklarından bahsetti. Muaz bunları insanlara müjdeleyeyim mi diye sorunca, "Müjdeleme ki, insanlar ileri-geri konuşurlar." diye cevap verdi. Muaz, Peygamberimizin bu söylediklerini ancak ölüm anında bu emanetin kendisiyle kaybolmasından korkarak açıklamıştır.[29]

6- Mevzu Hadislerden Sakınmak.

Hadis ve sünnet alimleri "mevzu hadisler"in nakline ancak bu hadislerin "mevzu" olduğunu bildirip i: sanları onlara karşı uyarmak maksadıyla olduğu

zaman izin vermişlerdir. Nevevî "mevzu" olduğunu bilerek bir insanın hangi konda olursa olsun -ister ahlâk, ister ahkâmla alâkalı olsun- peygamberimizden söz nakletmesi onun "'mevzu" olduğunu bildirmek gayesi müstesna, haramdır diyor. Ve Müslim'in "mer-fû" olarak kaydettiği "Kim bana yalan olduğunu bilerek bir söz isnad ederse o da yalancılardandır" hadisi de bunu açıklamaktadır, diye ilave ediyor.

Ümmetin alimlerinin bir kısmı bu sahada derinleşerek mevzu hadislerin nasıl, niçin batıl olduğunu açıkça ortaya koymuştur. İmam Abdullah b. Mübarek: "Ah şu mevzu hadisler!" diye yakman kişiye "Bu hususta uzmanlaşmış alimlerimiz o meseleyi hal etmiştir." demiştir, imam Ebû'l-Ferec b. Cevzî de şöyle demektedir: "Kur'an-ı Kerim'i tahrif etmek, ona insan sözleri ilave etmek mümkün olmayınca, bu sefer bazı kimseler Resulullah'a sözler isnad etmeye, uydurmaya başladı. Allahu Teâlâ bu insanların karşısına her asırda "nakli" müdafa eden sahih hadisleri de, uydurma sözleri de açıklayan alimler çıkarttı. Fakat aramızda maalesef bu gibi alimler anka kuşundan daha nadir bulunuyor."

Acaba H. 597'de vefat eden Ibnü'l-Cevzi zamanımızda yaşasaydı ne derdi!

Konumuza dönersek, uydurma hadislerin İslâm kültürünün safvetini bozduğu, bir zamanlar tefsir, tasavvuf, hatta fıkıh kitaplarına kadar bile girebildiği bilinen bir durum. Bu, zamanımız için de kısmen geçerlidir. Müslümanların bir kısmı avam tabakasının sempatisini çekmek, onların suyuna gitmek için bunları delil olarak kullanabilmekteler. Hutbe ve vaaz verenlerde, basındaki dini yayınlarda bu çokça rastlanmakta. Bunların çoğu nakle, akla ve dinin temellerine ters düşen sözlerdir. Ayrıca bir de örümcek ağı kadar zayıf hadisleri nakledenler vardır. Bunların dayanakları faziletli ameller, eski kıssalar, iyi amellere teşvik, kötü amellerden sakındır-

mak babından zayıf hadisleri nakletmenin caiz olduğuna olan inançlardır. Burada bir-iki hususa dikkat çekmek istiyoruz. Her şeyden önce bu bile üzerinde ittifak edilen bir görüş değildir. Güvenilir imamlardan bir kısmı ayırım gözetmeksizin zayıf hadisin alınmaması görüşündedirler. Yahya b. Main bunlardandır. Hadis alırken kılı kırk yaran Buhari'nin ve kitabının mukaddimesinde sahih hadisleri bırakıp zayıf ve münker hadisleri alanları kınayan Müslim'in görüşlerinin de bu olduğu söylenebilir. Asırlarında Maliki mezhebinin imamı olan Ebû Bekir b. Araî ile Şafiî mezhebinin imamı olan Ebû Şâme ve Ibni Hazm da bu görüşe meylederler.

İkinci husus da şudur: Zayıf hadiste anlatılmak istenen eğer sahih ve hasen hadiste mevcut ise zayıf hadislere müracaatın gereği yoktur. Bu sahih hadislerde istediğimiz herhangi bir konuda delil bulabiliriz. Yeter ki gerekli gayreti göstere-

lim, araştıralım. Önüne gelen her görüşü tetkik etmeden almak alışkanlığı insanların serbestçe zayıf hadis rivayet etmelerine de sebep olmaktadır.
Bir diğer dikkat edilmesi gereken nokta da, zayıf hadisi Peygamberimize isnad ederken kesin bir üslûp kullanmamaktır. Böyle bir hadisi senetsiz rivayet edeceksen "Kale Re-sulullah" (Resulullah dedi ki...) gibi kat'î hüküm bildiren üslûp yerine, "Ondan şöyle rivayet edildi, bize şöyle dediği ulaştı, ondan şu söz nakledildi" gibi toleranslı bir üslûp kullanmak lâzımdır. Bu noktaya bilhassa hatip ve vaizler dikkat etmemekteler.
Tergib (iyi amellere özendirme) ve terhib (kötü durumlardan sakındırma) hususunda zayıf hadisin rivayet edilebileceğini söyleyen alimler bunu üç şarta bağlamışlardır: Hadisin çok zayıf olmaması, Kur'an ve Sünnet'te sabit, amel edilege-len bir şer'î temele dayanmalı ve kendisiyle amel edilirken bu hadisin peygamberimizden geldiği hususunda ihtiyatlı davranmalı.
Buradan da anlaşılıyor ki ümmetin alimleri zayıf hadislerin rivayeti için hiç bir kayıt ve şart koymadan kapıyı sonuna kadar açmamışlardır. Temel prensip yanında yukarıdaki üç şartı da zikretmişlerdir. Bu temel prensip zayıf hadislerin amellerin faziletleri vb. gibi üzerine şer'i hükümler terettüp etmeyen konularla ilgili olmasıdır.
Şahsi görüşümüze göre yukarıda belirttiklerimize şu iki şart da ilâve edilebilir:
1- Dine, akla ve dil kurallarına ters düşen mübalağa ve ifratların bulunmaması. Hadis imamları mevzu hadislerin "rivayet eden" ve "edilen söz"le alakalı birtakım karinelerden anlaşılabileceğini söylerler.
Rivayet edilen sözle ilgili karineler, onun mevzu olduğuna deliller şunlardır: Tevil kabul etmeyecek şekilde akla ters gelmesi, duyulara ve gözleme uymaması, Kitab, sünnet ve ka-t'î icmaın delaletlerine ters düşmesi, hadisin öneminin bir cemaat önünde söylenilmiş olmasını gerektirdiği halde bir kişi tarafından nakledilmesi, küçük bir günah veya sevap gerektiren küçük bir amele karşılık çok büyük bir azab veya mükâfat vaad eder olması.
Maalesef muhaddislerin hepsinin bütün bu kuralları uyguladığını söylemek çok zordur. Yine de onların yaşadığı devirlerin şartlarını da göz önünde bulundurmamız gerekir. Fakat asrımıza hakim olan akılcılık, bu gibi aşırılıkları kabul edip hazmedemez. Hatta bunlar vesilesiyle dinin bizzat kendisi de itham edilebilir.
Dil kurallarına ters düşmeyi şöyle açıklayabiliriz: Devvâc gibi bazı kıssacılar, delaletleri apaçık olan Kur'an'daki kelimeleri lügat anlamlarından çok uzak ve pek garib bir şekilde tefsir etmişlerdir. Devvâc'ın Ebû'l-Heysem, onun da Ebû Sa-id'den merfu olarak rivayet ettikleri "Veyl" kafirin dibine ulaşmadan kırk

harif yuvarlanıp düştüğü cehennemdeki bir vadidir" hadisi bu cümledendir. Halbuki veyl kelimesi îslâm'dan Önce de, sonra da bilindiği gibi "helak" ile "tehdit" manalarını ifade eden bir sözdür. Taberâni ve Beyhâkî'nin 1b-ni Mesûd'dan Kur'an'da geçen "gayy" kelimesinin cehennemde bir vadi veya bîr nehir olduğunu bildiren rivayetleri ve bunlardan çok daha garibi Ibnİ Ebi'd-Dünya'nın "Kim bunu yaparsa cezaya (asam) çarptırılır" ayetindeki asâm'ın cehennemde yılanlar ve akreplerle dolu bir vadi olduğunu bildiren rivayetidir.

2- ikinci şart kendilerinden daha kuvvetli bir şer'î delile ters düşmemeleridir. Abdurrahman b. Avf'ın zenginliği dola-yısı ile cennete emekleyerek gireceğini bildiren zayıf hadisler buna örnek olarak verilebilir, Bu gibi hadisler mal fitnesinden, zenginliğin verdiği azgınlıktan sakındırmak için söylenmiştir. Fakat bu söz Abdurrahman b. Avf'ın aşere-i mübeşşe-re(hayattayken cennetle müjdelenen on kişi)den oluşu ve onun seçkin ve takva sahibi bir müslüman olduğunu bildiren pek çok rivayetin bulunuşu ile çatışıyor. Aynı zamanda Ab-durrahman b. Avf "şükreden zengin" timsaliydi de. Bundan dolayı Resulullah ondan hoşnud olarak vefat etmiş, Hz. Ömer de altı kişilik şurasına almış, oylar eşit olduğunda onun görüşüne ayrıcalık tanımıştır.

Mevzu hadisler, hadislerin seçiminde titizlik göstermeyen kitaplara itimat gösterilmesi neticesinde müslümanların arasında yayılagelmiştir. Bazı kitaplarda hadisler, hadis kitaplarına nisbet edilir. Halbuki bu yeterli değildir. Çünkü bu hadislerin toplandığı kitaplarda sadece sahih ve hasen hadisler yoktur. Bir çok insan va'z, tasavvuf, tefsir vb. kitaplardan -bu kitaplarda bulunmasının onların araştırılmasına gerek bırakmadığı fikriyle- hadis naklederler. Bunlar en az kabule şayan hadislerdir. Va'z ve nasihat kitaplarına hadis nakli hususunda güvenil-memeli bence. Çünkü bu kitaplara -şer'î bir hükümle ilgili olmadığı gerekçesiyle- alınan hadisler derinlemesine araştırılmazlar. Hatta hadis hafızları, kritikçileri bile va'z, nasihat gibi konularda telif ettikleri eserlerde bazen tefrit derecesine varacak kadar serbest davranırlar. Mevzu hadisler hakkında eserleri bile bulunan îbnü'I Cevzî'nin Zemmul-Hevâ isimli eseri ve Hafız Zehebî'nin el-Kebâir isimli eserleri bu kabildendir.

Tefsir kitaplarından hadis almak isteyenlerin Ibni Kesir'in tefsirine müracaat etmelerini tavsiye ederim. Çünkü kendisi tam manasıyla bir hadis hafızıdır. Naklettiği hadislerin güvenilir olup olmadığını belirtmiştir. Îhyau'1-Ulûmda.n hadis nakletmek isteyenler Hafız Irakî'nİn tahric'ine müracaat etmelidirler ki, ancak böylelikle hadisin alınabilirlik derecesi tesbit edilebilsin. Munzirî'nin Tergib ve Terhîb'inden istifade etmek isteyen kişi de hadislerin derecelerinin kitapta kullanılan ıstılahların açıklandığı kitabın mukaddimesini okumalıdır.

Böylelikle kullanılan ıstılahları anlamayıp hasen veya sahih sandığı zayıf hadisleri nakletmekten kurtulmuş olur. Sü-yutî'nin Câmiu's-Sağir'i için de Menavi'nin Feyzu'l-Kadir'ini veya Teyşirini tavsiye ederim. Çünkü asıl metinde kullanılan zayıf, hasen, sahih işaretleri müstensihlerin daha sonra da basımcıların tahrifine uğramıştır. Menavi'nin hadislere getirdiği yorumlar, izahlar hakikaten pek faydalıdır. Nasır el-Elbâni de bu eserde geçen zayıf hadisleri ayırarak iki ayrı kısım üzere neşretmiş ve hadis ilmine büyük hizmette bulunmuştur.
Belli bir sahaya ait olan kitaplarda bulunan hadislerin tahricİni yapan kitaplardan da faydalanmak lazımdır. Mesela Tefsir sahasında İbnü'l-Hacer'in Keşşaftaki hadislerin tahri-cine, tasavvuf sahasında Hafız Irakî'nin îhyâ'da bulunan hadislere yaptığı tahriclere, fıkıh sahasında da Hafız Zeylâi'nİn Hidâyedeki hadisleri tahricine veya Allâme Kâsım'ın "Ehadi-sül-ihtiyâr"ına yahut da Ibni Hacer'in "Telhisu'I-Habir"ine müracaat edilmelidir.
Sünnet kitaplarından bir kısmı da insanlar arasında yaygınlık kazanan hadisleri toplayıp, bunların sıhhat derecelerini belirtmek üzere tertip edilmiştir. Sehâvi'nin el-Mekasıdü'l-Hase«e'si, Şeybanî'nin Temyizü't-Tayyib mine'l-Habis'i bu tümendir. Fakat bunların en derli toplusu ve faydalısı, alfabetik sıraya göre hadisleri tertip eden Aclunî'nin Keşful-Hafâ'sıdır.
Sünnet sahasında; mevzu hadisleri toplayan pek çok kitap vardır. İbnü'l-Cevzî'nin, Süyutfnin, İbnü'l-Kayyım'ın, Aliyyü'l-Kârî'nin, İbnu Irak'ın, Şeybanî'nin, Elbanî'nin eserleri bunların en tanınanlarındandır.[30]

Fıkıh

Müslümanın, şer'ı hükümlerin önemlilerini bilecek, hiç olmazsa bilemedikleri için kaynaklara müracaat edebilecek kadar fıkıh bilgisine sahip olması lâzımdır. Çünkü ancak böylelikle dinî meselelerle ilgil sorulan cevaplandırabilir. Halk daha çok, bu soruları Allah yoluna davet eden aktif müslümanlara sormakta ve onlardan cevap beklemektedir. Eğer bu müslü-manların bu soruları cevaplandıracak kadar bilgileri yoksa iki şık vardır karşılarında. Ya bilmediğini kabul edip susacak, böylelikle durumu ve etkinliği zayıflayacak, ya da bilmeden fetva verecek ve o takdirde de şu hadis tezahür edecek: "Allah İlmi alimlerin göğüslerinden çekip çıkararak kaldırmaz, alimleri çekip alır, öylece İlim de yok olur. Bu şekilde hiç bir alim kalmayınca insanlar cahilleri başlarına geçirirler, onlara sorarlar ve onlar da ilimsiz fetva verirler, böylece hem kendileri sapıtırlar, hem de diğer insanları saptırırlar." (Buharî, Müslim)
Bu fıkıh bilgisi ikinci olarak, şer'î hükümler ışığı altında karşılaştığı hataları ve

doğru yoldan dışarı meyledişleri de düzeltme imkânı sağlar müslümanlara. Böylelikle yaygınlaşan bid'atlara Allah'ın razı olmadığı durumlara, dinin yanlış anlaşılmasına sadece kızgınlık ve duygusallıkla değil, ilimle, fıkıhla karşı koyabilir.

imamlar arasında içtihat meselesi olan hususlar reddedilemez. O halde içtihadı meselelerde inkâr ancak belli sınırlar dahilindedir. Aynı şekilde, eğer bir münker, yapılmadığı takdirde daha büyük bir münkeri gerektiriyorsa o münker yapı-labilir, reddedilmez. Ibnü'l Kayyım, İbni Teymiyye'nin tale-beleriyle bir gün içki içen bir moğol gurubuna rastladığı, talebelerinin bir kısmının onlara mani olmak istemeleri üzerine, "Bırakın onları kendi hallerine, Allah içkiyi Zikrullah'a, namaza mani olduğu için reddetmiştir, içki bunların ise kan dökmelerine, yağmalamalarına mani olmakta..." dediğini nakletmiştir. Kısacası ehemm mühime, bütün parçaya, farz nafileye tercih edilmeli, üstün tutulmalıdır.

Fıkıh bilgisi, hocalara derslerin arasına günün İhtiyaç duyulan hükümlerini katma imkânı da sağlar. Mesela zekâttan, oruçtan, hacdan bahsederken, konu sadece teşvik ve sakın-dırmaya hasredilmemelİ, ayrıca muhataba o meselenin temel hükümleri de anlatılmalı, kolay ve güzel bir üslûpla Özetlene-bilmelidir. Böylece halk dinlerinin hükümlerini kolay bir şekilde öğrenmiş, aydınlanmış olur. Fakat fıkhî bilgiler ile vaaz arasında birbirlerinin sınırlarını geçmeyecek ve bütünlüklerini bozmayacak bir denge olmalıdır.

Burada bir iki tavsiyemiz olacaktır:

1- Hükümleri Kitap ve sünnet delillerine ayrıca haklarında nass bulunmayan fakat bu delillerden neşet eden icma, kıyas, istıslah, istihsan gibi ölçütlere bağlamaya gayret sarfedil-meli. Fıkıh, tafsili delillerden alınmış serî hükümlerin bilgisi olarak tarif ediliyor. O halde delilsiz fıkıh olamaz. Bu noktada hadis fıkhı kitaplarından faydalanılabilir. Bunlara örnek olarak şu kitapları sayabiliriz: el-lhkâm, Neylü'l-Evtâr, Sübü-İüs-Selâm, er-Ravdatü'n Nediyye ve İbni Teymiyye ile Ibnu'l-Kayyım'ın kitapları.

Bir de delil getirirken diğerlerinin delillerinin de münakaşasını yapan ve tercih sebeplerini açıklayan kitaplar vardır ki, onların da bazıları şunlardır: İbnu Kudame'nİn el-Mug-

m'si, Nevevî'nin el-Mecmu'u, İbni Abdullah'ın el-îstizkâr'ı, İbni Hazm'ın el-Mahallfsi ve er-Ravdun-Nadiri.

2- Bir fıkhî mezhebe bağlı olmak, kişinin mutmain olması için mezhebinin delillerini öğrenmesine mani değildir. Hatta delilleri diğer bir mezhebe nazaran daha zayıf olması dolayısıyla bazı meselelerde kendi mezhebini terketmesine de mani değildir. Zira mezhep imamlarından, "Hadis sahihse, mezhebim odur" sözü

rivayet edilmiştir. Sahih, sarih bir sünneti mezhep kaydı dolayısıyla terketmek caiz değildir. Bazı cuma hatipleri camiye yeni girenlerin tahıyyetu'l mescit kılmayıp oturmalarını isterler. Halbuki Müslim'de şöyle bir hadis görüyoruz. Cabir b. Abdullah'tan (R.A.) şöyle rivayet olunmuştur: "BİR cuma günü Resulullah minberde iken Gatafanî geldi, namaz kılmadan oturdu. Resulullah ona, "iki rekat namaz kıldın mı?" diye sordu. "Hayır" cevabım alınca da, "Kalk da kıl!" dedi."

3- Belli bir seviyeye gelen müslüman, diğer mezhepleri, bilhassa hitap ettiği topluluğun mezhebini de bilmelidir. Yani kendi mezhebi ile içinde bulunduğu toplumun mezhebi arasındaki farkları bilmelidir. Böylelikle onlarca mümkün olan bir şeyi reddetmez.

Bir Şafiî, Maliki mezhebine bağlı bir çevrede onların küçük abdestten ve eti yenen hayvanların pisliğinden fazla sakınmamalarını, namazda el bağlamamalarını vb. şeyleri garip karşılayabilir. Bundan dolayı o mezhebi ve delillerini bilmeden konuşmamalıdır o ortamda.

Yahut da bir Hanefi, bir Şafii veya Hanbelî muhitinde insanların rükûya varırken ve kalkarken ellerini kaldırdıklarını, yahut imamın arkasındayken fatiha okuduklarını, imam fatihayı bitirdiğinde sesli olarak "amin" deyişlerini, imam iki tarafa da selâm vermeden selâm vermemelerini reddetmemelidir. Çünkü bunlar da kendi mezheplerinin esaslarına göre ibadet etmektedirler.

Bu hususta müslüman davetçinin, en azından bir tane

Ibni Rüşd'ün Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetu'l-Muktesid gibi mukayeseli fıkıh kitabı okuması lazımdır.

4- Müslüman davetçinin hükümlere delil getirirken ve bu hükümlerin hikmetlerinin insan ve hayata yansıyışlarını açıklayıp, İslâm'ın genel mantığına bağlarken, insanların kabul etmesi için Kur'an ve Sünnet'e uyması lazımdır.

Kur'an-ı Kerim, -ibadetlerde temel olanın ubudiyyet ve Allah'ın emrine teslim olmakla beraber- İbadetlerin içerdiği hikmet ve faydaları da zikreder. "Namaz kıl! Muhakkak ki namaz kötülükten ve münkerden men eder." "Onların mallarından zekât al ki, onları temizlemiş, mallarını artırmış olasın." "Sizden önceki ümmetlerin üzerine oruç farz kılındığı gibi, sizin üzerinize de farz kılındı. Umulur ki korurlasınız (takva sahibi olasınız)" Kendilerine ait faydaları görsünler, belli günlerde Allah'ın ismini zikretsinler diye..." ayetlerinde namaz, zekât, oruç ve haccın faydalan, hikmetleri hatırlatılmıştır.

ibadetlerde durum böyle olunca, muamelat ve hayatın günlük işlerinde de durumun aynı olması pek tabiidir. Bunun gerekliliği çağımızda kendini daha fazla hissettirmektedir. Çünkü günümüz insanı hemen kabul etmiyor, dinî emir-

lerin sebeplerini, hikmetlerini bilmek için soruyor, araştırıyor. Bundan dolayı insanlara bir mesaj vereceğimiz zaman, yaşadığımız devrin üslubuyla vermeliyiz.

Hükümlerin sebeplerinden bahsettiğimiz bu yerde sıkça düşülen bazı hatalara dikkat çekmek istiyorum:

1- ibadetlerin sebeplerini gösterirken aşırılığa kaçmak: ibadetlerin hikmetini, sebeplerini dünyevi İşlere bağlayıp, onları ibadetlerin sebeplerİymiş gibi göstermekte aşırılığa ka-çılmamalıdır. Çünkü ibadetler, neticesinde elde edilecek faydalardan sarf-ı nazar edilerek daha yüce gayeler için yapılır. O da, ilâhî teklife muhatap olanların yaradılış gayesidir, "insanları ve cinleri ancak ibadet etsinler diye yarattım." (Zari-yat; 56) Hatta bütün bu kâinatın ve içindekilerin yaradılışının ilk gayesi Rabb'lerini güzel isimleri ve yüce sıfatlarıyla ta-nımalarıdır. "Yedi göğü ve yerden de bir o kadar yaratan Allah'tır. Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve ilminin her şeyi kuşattığını bilmeniz için, Allah'ın emirleri göklerle yer arasında inip durmaktadır." {Talak; 12)

ibadetlerin hikmetini anlatırken sadece dünyevî neticelerine ağırlık vermek, bazı insanların, aynı neticelere ulaştırabi-len diğer vesileleri göstererek ibadetleri inkârına sebebiyet verebilir. Zaten diğer bazı insanlar da önceki filozofların söylediklerini tekrarlamaktadırlar.

2- Sınırlı sebepler ileri sürmek: Şer'î hükümlere sebep gösterirken her halükârda geçerli olmayan ve şer'î hükmün haricindeki bir takım durumlar İçin de sözkonusu olan sebep göstermekten sakınılmalıdır. Buna domuz etinin haram kı-lınmasına sebep olarak pislik yemesini göstermek bir örnektir. Bu sebep, Özel yerlerde gözetim altında yetiştirilen domuzlar için aynı durum sözkonusu olamayacağından reddedilebilir. Domuzun haram olmasına gösterilen buna benzer bir diğer sebep olan etinin kıskançlığı körelttiği iddiası da reddolunmaya mahkûmdur. Çünkü namus meselesi çevre ve eğitim meselesidir. Mısır ve diğer Ortadoğu ülkelerindeki yerli Hristiyanlar, domuz eti yemelerine rağmen, kıskançlık meselesinde Avrupalı Hristiyanlardan farklılık göstermektedirler. Aynı şekilde İnsan sağlığı için büyük tehlike olan domuz elindeki mikropları göstermek, aynı mikropların dinin helâl kıldığı sığır etinde de bulunduğu gerekçesiyle kolayca reddedilir. Bundan dolayı her durumda aynı neticeyi vermeyen ve henüz kesinlik kazanmamış olan delilleri ibadetin sebebi gibi göstermek doğru değildir. Kişi bu durumda ancak, "Allah temiz olanı helâl kılmıştır, pis olanı da haram.1' deyip meseleyi noktalamalıdır. Çünkü, biz bilelim, bîlmeyelİm, Allah her şeyi bir hikmete göre emretmiştir. Bizim o hikmeti anlayamamamız onun varolmadığını göstermez.

Bizim ilmimiz Allah'ın gerek nizamındaki ve gerekse ya-radışındaki bütün hikmetlerini kavramaktan acizdir. Kur'an-ı Kerim, "O pistir" dedikten on dört asır sonra domuz etinde insan için tehlikeli tenya şeritler bulunmuştur, ilmin yakın veya uzak gelecekte daha başka neler keşfedeceğini kim bilebilir? Ayrıca Allah'ın, gerek dininin gerek yaradışının bazı hikmet ve sırlarını insanlardan gizlemesinde de pek açık bir hikmet vardır. Böylelikle insanlar bir imtihana tabi tutulmuş olur, gerçek ubudiyet ortaya çıkar, kim Resulullah'a tabi oluyor, kim yan çiziyor, kim Rabb'ine itaat ediyor, kim aklını Rabb ediniyor, kısaca mümin kimdir, kim değildir? Bunu gösteren yolların ayrılış noktasıdır bu.

Mümin Rabb'inin bir emrine veya nehyine muhatab olunca şöyle der: "İşittik ve itaat ettik, Rabb'İmiz... Affını di-lerİz." (Bakara; 285) ister bu emir veya nehiydeki hikmeti anlasın, ister anlamasın, bundaki sırrı kavrasın veya kavrama-sın, söyleyeceği bundan başka şey olamaz. Çünkü onun, Allah'ın emrettiği şeyin menfaatine, yasakladığının da zararına olduğuna iman etmesi kâfidir. Eğer dinî bir emre, o işe aklı yattığı için uyuyorsa, o durumda artık o Rabb'i yerine aklına itaat ediyor demektir. Mümin olmayan kişi Allah'ın emrine ancak, "işittik, yine de isyan ettik." der. Çünkü o gerçek ubu-diyyet, Resule itaat nedir bilmez. Kendisinin durumunu Rabb'inin durumuyla bir görmeye yeltenir.

Evet... Müslüman, şer'î hükümlerin hikmetlerini, açıklarken dikkatli olmalıdır. Gösterdiği sebep ve hikmetler her durumda geçerli ve makûl olmalı, bir "bürhân"a dayanmalıdır. Aksi takdirde her taraftan itiraz sesleri yükseliverir.

Meselâ "kebâir"den (büyük günahlardan) olan zinadan bahsederken, bu fiilin haram kılınışının hikmetini neseblerin karışma tehlikesine bağlayan kişiye, biri kalkıp o takdirde ha-müe, kısır veya doğum kontrol hapı kullanan bir kadının ha-mile kalma tehlikesi olmadığından, zina etmesinde, yahut da bir kadının tek bir erkekle ilişki kurmasında bir sakınca yoktur, diyebilir. Bundan ötürü, bu çeşit sebep ve hikmet göstermekten sakınılmak, ancak geniş bir araştırma ve tesbitten sonra bu hususlarda konuşulmalı. Ya da zinadan sakınmanın sebebini beyan eden şu ayette olduğu gibi genel ifadeler kullanılmalıdır: "Sakın zinaya yaklaşmayın. Çünkü o rezilliktir, kötü bir yoldur." (Isrâ; 32)

Bu çeşit hataya diğer bir örnek de faizin haram kılınışını, onun zenginlerin maslahatı için fakirlerin ihtiyacının sömürülmesi oluşuna bağlanmasıdır. Halbuki bu eskiden beri mevcut olan fakat ancak faizin belli bir çeşidine uyar. Bu kendisini ve ailesini geç in diremeyen kişinin borç bulamadığı zaman tefeciden aldığı faizdir. Fakat artık bu çeşit faiz alımı yok denecek kadar azalmıştır. Günümüzde ise bankalardan faiz alanların çoğu servetlerini artırmak, ticaretlerini genişletmek isteyen büyük tüccar ve sanayicilerdir. Geliri sınırlı bazı

insanlar da geçimlerini kolaylaştırmak için bankaya para yatırıyorlar. Diğer bir deyimle, durum geçmişin aksine, faizle para veren, faiz parası yiyen zayıf bir birey olduğu halde, faizle borç para alan, borçlanan güçlü olandır.

Ve böylece faizin haram kılınışını yukarıda söylediğimiz hikmete bağlayan ve fıkıhla uğraşan bazı kişiler, günümüzde Dankalardan istifadenin haram kılınan faiz olmadığını söylemek noktasına gelmişlerdir. Çünkü onlara göre bu uygulamada fakirlerin lehine bir durum vardır.

O takdirde günümüzde faizin haram kılınması -eğer sebep ve hikmet arayacaksak- başka bir sebep ve hikmete bağlanmalıdır. Bunun için Abdullah Draz'ın, Ebû Zehra'nın, Seyyid Kutub'un, Mevdudî'nin kitaplarına başvurulabilir.

3- Maddî sebeplere yönelmek: ibadetlerin hikmet ve sebeplerini gösterirken, hissedilebilir maddî sebeplerle yetinil-mesinden sakınmak gerekir. Bilhassa İslâm'ın şiarı olan abdest, namaz, oruç, hac, zekât gibi meselelerde bundan kaçınmamız lâzımdır.

İbadetlerin hikmetlerinden bahseden bazı kişilere göre abdestin hikmeti temizlik, namazın beden hareketi ve programa uyum sağlama/disiplin, orucun yılda bir defa mideyi rahat ettirmek, haccın ise yeni yerler görüp meşakketlere sabretmeyi öğrenmektir. Bu câhil kişiler tamiri imkânsız zararlar verebilirler dinimize. Birisi çıkıp şöyle diyebilir: "Ben abdest-siz temizliğime dikkat edebilir, namaz kılmadan uzmanların gözetiminde beden eğitimi yapabilir aynı şekilde oruç ve hacc ibadetlerini yapmadan da onun neticelerini başka yollardan sağlayabilirim." işte görüldüğü gibi ibadetlerin hikmetlerini belirtme çabaları -eğer dikkatli davranılmazsa- düşmanların eline verilen bir silah olabilir. Bundan dolayı bu hususta da Kur'an'm metodunu takip etmemiz en iyisidir. Bunların bir kısmını teker teker görelim.

Namaz: "Beni anmak için namaz kıl!" (Tâhâ; 14), "Namazı dosdoğru kıl! Şüphesiz ki namaz insanı fuhuş ve kötü şeylerden alıkoyar. Allah'ı anmak elbette en büyük ibadettir." {Ankebût; 45) Yani Allah'ı anmayı içermesi, onun rezillik ve münkerden nehyetmesinden daha büyük önem taşır.

Oruç: "Ey iman edenler, sizden önceki ümmetlere farz kılındığı gibi, sizin üzerinize de farz kılındı. Ta ki Allah'tan kor-kasınız." (Bakara; 183) Yani takva (Allah korkusu) orucun gayesi ve neticesi olarak zikredilmiştir.

Zekât: "Ey Peygamber! Onların mallarından sadaka al ki, bununla onları manevî kirlerinden temizlemiş ve derecelerini yüceltmiş olasın. Onlara dua et! Çünkü senin duan onlar için bir huzur kaynağıdır. Allah Semi'dir, 'Alim'dir, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir. Bunlar kullarının tevbesini ve sadakaları ancak Allah'ın kabul ettiğini ve tevbeleri çokça kabul eden ve merhametli olanın

sadece Allah olduğunu bilmezler mi?" (Tevbe, 103-104) Burada zekâtın hikmeti ruhî ve psikolojik bir karakterdedir: Bu, ruh ve manevî temizlik, dua, kalbin sükûn bulması, huzur, Allah'ın verilen sadakaları kabulüdür.

Hacc: "insanları hacc'a davet et ki, gerek yaya olarak, gerekse uzak yollardan gelen çeşitli vasıtalarla sana varsınlar. Böylece onlar dünyevî ve uhrevî menfaatlerini görsünler ve belli günlerde Allah'ın kendilerine nzık olarak verdiği hayvanları kurban ederken Allah'ın adını ansınlar." (Hacc, 27-28) Ayette haccın zikredilen faydaları maddî yöne hasredil-mekten çok daha derin ve geniştir. Şu hadiste de buna işaret vardır. "Kabe'yi tavaf, Safa ve Merve arasındaki sa'y ve şeytan taşlama ancak, Allah'ı anmak için konmuştur." (Müslim, Ebû Dâvud).

Kurban: "Kurbanların ne etleri, ne de kanlan hiç bir zaman Allah'ın rızasına ulaşamaz. O'na ulaşan ancak sizin tak-vanızdır. işte böylece kurbanlık hayvanları Allah, emrinize verdi ki sizi hidayete erdirdiği için O'nu yüceltesiniz. Ey Mu-hammed! iyiliklerde bulunanları müjdele." (Hacc; 37).

Kur'an-ı kerim nehiyleri (yasaklar) bilhassa sosyal ve iktisadî nehiylerin sebeplerini belirtirken, meselenin bütün durumları kapsayan her toplum ve zamandaki bütün şahısları itibara alan dinî yönüne ağırlık verir. Bunların bir kısmına örnek verelim: Kur'an'da "Şeytanın işinden bir rezalet" olarak nitelenen içkinin yasaklanış hikmeti/sebebi olarak şu ayeti görüyoruz: "Şüphesiz ki şeytan kumar ve içki ile aranıza düşmanlık ve kin sokmayı, sizi Allah'ın zikrinden ve namazdan menetmeyi ister." (Mâide; 91) Görüldüğü gibi ayette içkinin akıl ve beden üzerindeki zararlarıyla ilgilenilmiyor.

îsrâf: "Olur olmaz yere de elindeki malını saçıp savurma. Şüphesiz malını saçıp savuranlar şeytanın kardeşleridir. Şeytan ise her zaman Rabbinin nimetlerine karşı çok nankördür." (Isrâ; 26-27).

Çocuklart öldürmek: "Onları öldürmek büyük bir suçtur." (Isrâ; 31).

Zina yapmak: "Sakın zinaya yaklaşmayın. Çünkü o rezilliktir, kötü bir yoldur." (Isrâ; 32).

Fal ile kısmete bakmak: "Fal oklarıyla size taksim edileni aramanız da haram kılınmıştır. Bunları yapmak yoldan çıkmaktır." (Mâide; 3).

Yetim malı yemek: "Yetimlerin mallarım kendi mallarınıza katarak yemeyin. Şüphesiz bu, büyük bir günahtır." (NİSa; 2).

îşte -eğer mü'minlere hitap ediliyorsa- dinî emir ve yasakların sebeplerini göstermede takip edilecek yol budur, başka değil. Emri yerine getirmenin Allah'ın rızasını ve sevabı, karşı durmanın ise O'nun gazabını ve cezayı gerektirdiğine işaret kâfidir. Kur'an'ın, "O fısktır" "O büyük günahtır", "...kötü bir yoldur", "...büyük bir suçtur" demekle yetinmesi gibi.[31]

Usulü Fıkıh

İslâm dinine insanları çağıran kişinin iki temel delili, Kitap ve Sünnet'i, ayrıca cumhur-ı ulemanın üzerinde ittifak ettiği icma ve kıyası, bağlayıcılıkları ve sınırları üzerinde değişik görüşler bulunan istihsan, istıslah, ıstishabı, geçmiş ümmetlerin şeriatlarını, sahabe kavillerini kendilerine değişik bakış açılarıyla bakılan diğer hususları, kısacası fıkıhtaki delillerimizin hepsini bilmesi için usulü fıkhı Öğrenmesi gerekir.
iki temel kaynak olan Kitap ve Sünnet'ten hüküm nasıl çıkarılır ve kim çıkarabilir? Bu mevzuda üzerinde ittifak ve ihtilâf edilen bir çok mesele vardır. Ve her bakış açısının kendisine aid bir delili de vardır. Tercih edilene uymak için kendisine tercih edilen de bilinmelidir. Böylelikle onunla amel eden de mazur görülüp belki bundan vazgeçmeye ikna edilebilir.
Her an Allah'ın dinine davet eden kişinin usulü fıkıh hakkında teferruatlı kitaplar okuması zarurî değildir. Bu an-
cak o sahada ihtisaslaşmış kimselerin harcıdır. Usulü fıkıh hakkında derlİ toplu bilgi veren Ibni Kudâme'nin Cennetu'n-Nâzın, Şevkânî'nin Îrşâd'ul-Fuhûrunu, yahut da, yakın ra-manda yazılmış olan Hudârî'nin, Hallâf'm usulü fıkıhlarından birinin okunması kâfidir. Hallâfın eseri gerçekten de anlaşılması pek kolay bir eserdir. Ayrıca bu bilgisini bütünle-mek için kısa da olsa bir islâm Fıkıh Tarihi, mezheplerin doğuşu ve gelişimini, ictihad, taklit, istinbât ve bunların son asırdaki durumlarını öğrenmek için okumasında yarar vardır. Bu alanda Hudârî'nin ve Hallâfın Tarih-i Teşri-i îslâmî kitapları tavsiye edilebilir.[32]

Akaid İlmi

Akaid çalışmasından, ne manzum risaleleri, {Cevhere, Haride vb.) ne Nesefî akaidinin şerh ve haşiyelerini, ne de Şerh-i Makâsıd, Şerh-i Mevâkıf gibi pek teferruatlı kelâm kitaplarının araştırılıp okunmasını kastediyoruz. Çünkü bu ki-tapların çoğu modern aklın İhtiyaç duyacağı ve yararlanabileceği kitaplar olamayacakları gibi, yeni felsefî şüpheleri reddetmeye de kâfi değildir.
Onun için, zamanımızda bu kitapların içindeki muğlak meseleleri anlamak için sarfedeceğimiz zihnî gayreti temel akidemizi tesbite ve güçlendirmeye harcamalıyız. Ayrıca kelâm konulan zaten bir akide sayılamaz. Onun misyonu fiilen oluşmuş bir akideyi savunmak, ona atfedilen şüpheleri reddetmektir. Dahası, kelâm konulan, akideyle ilgili meseleleri ele alış tarzında Yunan fikir ve

metodunun da bazen tesiri altında kalmıştır. Bazı selef alimlerinin ilm-i kelâma ve kelam alimlerine saldırmaları da bu yüzdendir. Bundan dolayı biz akaid çalışmasında şu hususların gözetilmesini istiyoruz:

1- Akide için kaynak olarak sadece Kitabullah'ı ve sahih Sünnet'i almak, asırların tesiriyle ona eklenen fazlalıklardan, şüphelerden uzak kalmak. Böylelikle itikadın kendi safiyeti, berraklığı korunarak ve belli bir ekolün görüşleri Kur'an'ı yorumlamak için temel bir ölçü kabul edilmemiş olur.

2- Sahih bir iman oluşturmak için Kur'an'ın metodunu takip ederek akla ve kalbe beraberce hitap etmek. Akide ne felsefeciler gibi sadece aklı temel almalı, ne de bazı mutasav-vufların yaptığı gibi sırf kalbe yönelmeli. Bunlar imanın akıl, kalp, irade temeline oturmuş olduğu îslâmî sistemin şümu-luyla bağdaşmaz.

3- itikat esaslarının tesbiti için; itiraz edenleri İkna, düşmanları susturmak ve onların iftira ve şüphelerini tesirsiz hale getirmek için Kur'an'ın delillerine yönelinmeli. Allah'ın varlığına Kur'an'ın nasıl delil getirdiğini gösteren Ibni Rüşd'ün Menâhicul Edille'si, Akkad'ın "Allah" isimli kitabı, el-Cisr!in Kıssatul-îman gibi eserlerde bu açıkça görülür. Ayrıca tevhid, ba's, nübüvvet vb. konulardaki Kur'an'ın delilleri bazı kelamcıların zannettiği gibi "hitabî" ve "iknaî" değil, "bürhan"dır, açık aklî delillerdir.

4- Gayret ve çabayı, çağımız insanının zihnîni meşgul eden güçlüklere ve Allah'ın varlığı, tevhid, nübüvvet, ahiret hayatı vb. itikadın mühim meselelerine yöneltmek. Halk-ı Kur'an, sıfatlar, sıfatların zatın aynı olup olmadığı meseleleri gibi tarihte kalan itikadı problemleri ancak islâm fikir tarihi içinde öğrenmeliyiz. Fakat günümüzün problemlerini bırakarak bunlara bütün vakit ve gayretimizi de sarfetmemeliyiz.

5- Akide meselelerini müdafaada astronomi, fizik, tıb gibi ilimlerle asrımızın ulaştığı kültür birikiminden de istifade etmek. Zamanımızda bu gibi eserlerin yazımına önem verilmektedir: "İlim imana Çağırıyor", "Allah ilim Çağında Tecelli Ediyor", "iman Hikâyesi", "Allah ve Modern ilim", "islâm Meydan Okuyor" gibi kitaplar bunlardan birkaçı.

6- Allahu Teâlâ'dan bahsederken, o kendisini nasıl niteliyorsa öylece, bahsetmeli; "tekyif", "temsil", "ta'til"den uzak bir yol takip edilmelidir. Kelâm alimlerinin büyükleri de hayatlarının sonuna doğru bu metodu benimsemişlerdir. Eşa-rî'nin /irce'sinde, Gazalî'nin llcamü'l-Avam an îlmi'l-Kelâm, Razî'nin Aksâmul-Lezzât isimli eserlerinde bu kolayca görülür. Fahreddin Razi bu eserinde şöyle demektedir: "Felsefî metodları, kelâm sistemlerini inceden inceye inceledim. Hiç birini yeterli ve ikna edici bulmadım da, yine Kur'an'ın tuttuğu

metodta karar kıldım. Isbat için "Rahman arşa istiva etti" ayeti, 'nefy* için de "onun benzeri gibi hiç bir şey olmadı" ayetleri delildir. Her kim benim tecrübelerimiz denerse benim geldiğim noktaya gelecek, benim gibi düşünecektir."

7- islâm düşmanları ve onların içimizdeki çömezlerinin islâm'a sokmak istedikleri şüpheler araştırılıp, bunlara asrın diliyle ilmî bir şekilde cevap verilmelidir.[33]

Tasavvuf

Tasavvuf, kültürümüzün, dinin ahlakî ve ruhî yönünü araştıran bir koldur. Tasavvuf konusunda araştırma yapanların bir kısmı, bunda, îslâmî etkenlerin yanı sıra, bir dereceye kadar eski Yunan, Hind, Fars tesirinin de sözkonusu olabileceğini kabul ederler. Zaten bunların tesiriyle sonraları, hulul, ittihad, vahdet-i vücûd gibi anlayışlar tasavvufa nüfuz etmiştir. Tasavvuf erbabının bir kısmının nur-ı Muhammedi'nin veya "hakikat-ı Muhammedf'nin kıdemine (öncesiz oluşuna) velayet, evliya, keşf, vecd ve bunları dayandırdıkları nass-lar, hakikat-şeriat ayrımları, yanlış mürid-mürşid anlayışları, zühd ve takvada aşırılıkları onları İslâm dairesinden uzaklaştırıp Hristiyan ruhbanlığına yaklaştırmıştır. Bunlar ve diğer sebepler dolayısıyla bazı Ehl-i sünnet alimleri tasavvuf ehline şüpheyle bakmış bazıları hasmane bir tavır takınmış, bazıları da eski safiyetini koruyan sünnî tasavvuf anlayış ile bidatlarla dolu anlayış arasında ayrım yapmadan -haksız olarak- müslümanların son asırlardaki içinde bulundukları kötü durumun ve fikri sapıklıkların günahının tasavvufa ait olduğunu söyleyerek ona toptan harp ilan etmiştir. Bunun neticesinde de islâm'la uyuşmayan anlayışların İslâm'a gireceği korkusuyla bütün bu kültür mirasını rededip ihmal etmişlerdir.

Biz burada, tasavvufla alakalı bazı mülahazalarımızı kaydedeceğiz.

1- Tasavvufun felsefî olanı toptan reddolunmalıdır. Bununla "hulul" ve "vahdet-i vücûd" üzerine bina edilen tasavvuf anlayışını kastediyoruz. Biz bu çeşit tasavvuf anlayışını ancak islâm'a ters gelen taraflarını göstermek için inceleyebiliriz.

2- Tasavvufun ilgilendiğimiz kısmı ahlâkî ve eğitimsel yönüdür. "Ibnü'l Kayyım Medâric'de şöyle demektedir: "Tasavvuftan bahsedenlerin birleştikleri nokta, onun ahlâk ilmi olduğudur" el-Karanî de, "Tasavvuf ahlâktır. Ahlâkının güzel-leşmesi tasavvufta yükselmen demektir" der.

3- islâm akidesi ve anlayışıyla uyuşan tasavvufu alıp, şüphe ve tereddüt bulunan

fikirleri bırakmalıyız. Bu hususta tasavvufun doğrusunu yanlışından ayıran îbnu'l Cevzi'nin Tel-bisü'î-îbîİs ve diğer bazı kitaplardan faydalanabiliriz.
insaf gereği belirtmek zorundayız ki, tasavvuf kültürünün inkâr edilemeyecek yararlı yönleri vardır. Bunlardan bir kısmı şunlardır:

1- Bu kültürde salih zatların sözleri, takva ehli olan âbid ve zâhid kişilerin hikmetli deyişleri vardır.

2- Ayet ve hadislerin anlaşılmasında ve yorumlanmasında başka yerde bulamayacağımız parlak ruhi tesbitler vardır.

3- Fakihler sadece zahiri hükümlere, kelâmcılar kuru akıl yönüne önem vermişlerdir. Tasavvuf ehli de, nefsin afetleri, şeytanın emri altına aldığı yollar, bundan korunma ve karşı tedbirler gibi batını ahkâmla ilgilenmişlerdir. Bilinmesi icab eden bu gibi hususlarda tasavvuf ehlinin başka kimselerde olmayan bilgi ve tecrübeleri vardır.

4- Sofilerin sözlerinde okuyucunun gönlünü çelen âteşîn bir canlılık vardır. Bu muhtemeldir ki, "mücâhede-i nefs ruhî terbiyesinin bir neticesidir.

5- Tasavvufun esaslarını belirleyip kendisine has bir yol teşekkül ettiren ilk sofiler islâm'dan bir an bile taviz vermemiş, Kur'an ve Sünnet'in çizdiği sınırlardan çıkmamışlardır. Tasavvuf ehlinin piri sayılan Cüneyd şöyle demektedir: "Kur'an okumayan, hadisle meşgul olmayan kişiye tasavvufta uyulmaz. Çünkü bizim bilgimiz Kitap ve Sünnet'le belirlenmiştir. Tuttuğumuz yol Kitap ve Sünnet temellerine dayanmaktadır." Ebu Hafs, Dârânî, Serriy es-Sakatî ve diğer ilk sofiler de -Kuşeyrî ve benzeri tasavvuf kitaplarının da belirttiği gibi- aynı manayı ifade eden sözler söylemişlerdir tasavvuf hakkında.

6- Selef yoluna çağıran imamlar tasavvuf konusundaki eserlerinde yanlışlara işaret ederken, tasavvufun islâm'ın özüne uygun gerçeklerini de belirtmişlerdir. Bu îbni Teymiy-ye'nin Fetevâ'smm "Tasavvuf" ve "Sülük" isimli iki cildinde bulunan risalelerinde açıkça görülür. Aynı metodu talebesi Ibnü'l Kayyım'ın bir çok risalesinde ve bilhassa Medârİcus-Sâhkîn isimli eserinde de görürüz. Bu eser üç cild olup tasavvuf ilmini Kitap ve Sünnet'e göre değerlendirmektedir.[34]

İslam Tefekkür Sîstemî

Bununla islâm'ın saf, insan eli değmemiş ve bütün olarak farklı bir anlayış olduğunu bilerek ve hayatı ferdî, sosyal, maddî, manevî kısaca bütünüyle kuşatan bir nizam olarak algılanıp incelenmesini kastediyoruz. Tefsir, hadis, fıkıh, akaid ilimlerini okumak, islâm'ın yukarıda söylediğimiz gibi toptan

değerlendirilip araştırılmasından bizi müstağni kılmaz. Çünkü bunlar İslâm'ı çeşitli yönlerde dağınık olarak ele alır, îslâm hakkında bize genel bir bakış açısı kazandırmaz.

İslâm'ı bizirn bir bütün olarak doğru şekilde kavramamıza aşağıdaki hususlar mani olmaktadır:

1- İslâm'a yabancı olan eski din kalıntılarının ve kökeni ne olursa olsun, İslâm dışı sistem ve ekollerin fikirlerinin İslâm'a sızması. Halbuki Allahu Teâlâ, "Bugün dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım ve din olarak size İslâm'ı seçtim." (Mâide; 3) diye buyurmaktadır. Kemal noktasında bulunan ise ne eksiklik, ne de ziyade/ekleme kabul eder. Zaten bundan dolayı Peygamberimiz dinde yeni bir şey çıkarmayı (bid'at) yasaklamıştır.

2- Kendilerine inen kitabın ancak belli kısmına iman eden Israilogulları gibi, dinin bir kısmını kabul edip, diğer kısmını kabul etmemek, diğer bir deyişle dinde eksiltme yapmak. Evet, bilhassa asrımızda bu çaba yoğunlaşmıştır, islâm'ın prensipleri birbirinden ayırdedilip, bir kısmı yok sayılmaktadır. Bu dinin ahlâkının, itikadının kabul edilip, muamelâtının göz ardı edilmesi veya zekâtın var sayılıp, cihadın yok sayılması gibi. Halbuki İslâm birlik dinidir, kendisini oluşturan yapının çözülmesi, parçalanması kendi tabiatına aykırıdır. "Ey iman edenler. Hep birlikte itaate girin." (Bakara; 208)

3- İslâm'ın akide, ahlâk, ibâdet, hukuk alanındaki prensiplerinin bazılarına hatalı olduğu görüşü ile bakmak, gerçek şeklini cehalet veya "neva" sebebiyle saptırarak insanlara göstermek. Akide konusunda kaza ve kader meselesini, ibadette hacc, ahlâkta zühd, aile hayatı nizamında talâk veya taaddüt-i zevcâtın hakikî manalarını gizleyip insanlara yanlış gösterme çabaları gibi.

4- islâm'ın değerleri ve öğretileri arasındaki dengenin bozulması, bunlara kendi değerlerinin verilmeyişi ve aralarındaki öncelik sırasının bozulması. Halbuki islâm her amele her prensibe kendine has bir ölçü biçmiş, kıymet vermiştir. Teferruat durumunda olanlar temel prensiplerin yerine konulamaz. Nafile ibadetler farzların yerini tutmaz. Bedenle yapılan ibadetler kalbî amellere tercih edilemez. Ferdî ibadetler ile toplu yapılan ibadetlerin kendilerine has farklı değerleri vardır, islâm'da her şey ifrat ve tefritten uzak kalarak şer'î bir ölçüde kıymetini bulur. Aksi takdirde bir kıymetler kargaşası doğar.

İşte bu saydığımız dört tehlike islâm nizamının tefekkür yönünü araştırırken sakınılacak hususlardır. Menfî durumları böylece tespit ettikten sonra şimdi de çalışmamızda ne gibi bir yol takip etmemiz gerektiği üzerinde duralım.

1- islâm'ı ilk asırdaki saf, katışıksız, ilâvesiz şekliyle kavramak, bidatların, fırkaların, fitnelerin olmadığı Kur'an ve Sünnet'in şekillendirdiği ashab ve

tabiînin dönemine, Asr-ı saadet devrine dönüp islâm'ı hakiki veçhesiyle tanımamız lâzımdır.

2- islâm'ı eksiksiz, tam ve bütün olarak akaid ve tefekkürü ile, ibadet ve ahlakı ile, sosyal, iktisadî, prensipleri ve bütün bunları birbirine bağlayıp ve nihayet toptan hepsini tev-hid esasına oturtarak kavramamız lazımdır.

3- islâm'ı gerçek manasıyla olduğu gibi, tahriflerden, tevillerden uzak olarak anlamalıyız. Bu da delilin güvenilirliği üzerinde durarak islâm'ın temel kaynaklarına dönmek. İslâm'ın ayırdedici özelliklerine dikkat etmekle olur.

4- islâm'ı, mefhumlarının sınırları belirlenmiş, öğretileri ehemmiyet sırasına göre sıralanmış, prensip ve ahkâmı şer'î mertebelere göre dizilmiş bir şekilde telakki etmeliyiz. Bu anlayışta akide amelden, ibadet diğer insanlarla ilişkilerden, farzlar nafilelerden Önce gelir. Büyük günahlardan, küçük günahlara oranla daha fazla sakınılmalıdır.

Bu mevzuda asrımızın müslüman fikir adamları ve yazarlarının kitaplarından istifade etmek lazımdır. Buraya kitapların bir kısmını içeren bir liste veriyoruz. Unutulmamalıdır ki, Resulullah hariç, herkesin sözünde yanılma ihtimali vardır. [35]

Akide ve Fikri Temeller Sahasında Yazılmış Eserler [36]

1) İslâm'ın Anlaşılmasına Doğru, Mevdûdî
2) İslâm Akaidi, Hasan el-Bennâ
3) İslâm Düşüncesi, SeyyİdKutub
4) İmana Dönüş, Nedim Cisir
5) İslâm Nizamı: Akide-Ibadet, M. Mübarek
6) İslâm Meydan Okuyor, VahüdİddÎn Han
7) Allah (C.C.), Said Havva
8) Resulullah, Said Havva
9) Hakaîkul-lslâm, Abbas Akkâd
10) Akidetu'l Müslim, Muhammed Gazalî
11) İman ve Hayat, Yusuf el-Kardavî[37]

İbadet Mevzuundaki Eserler

1) el-Erkânu'I-Erbaa, Nedevî
2) İslâm'da İbadet, Yusuf el-Kardavî[38]

Ahlak Mevzuundaki Eserler

1) Gerçek Tasavvuf, Nedevî
2) Müslümamn Ahlâkı, Muhammed Gazalî
3) Düştürül Ahlak ft'l-Kur'an, Abdullah Draz[39]

Sosyal Mevzudaki Eserler

1) İslâm 'da Sosyal Adalet, SeyyİdKutub
2) İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri, Hasan el-Benna
3) İslâm'da Yönetim Biçimi, Muhammed Esed
4) Nizamu'l-lktİsad, M. Mübarek
5) el-Hükmü ve'd-Devlet, M. Mübarek
6) el-lktİsadu'l Islâmî, t. A. ibrahim
7) eUFikrul İslâm'ı el-Muasır, Muhammed el-Behî
8) el-lslâm ve'l Evdau'l İktisadiye, Muhammed Gazalî
9) el-lslâm el-Müfterâ Aleyh, Muhammed Gazalî
10) İslâm Sosyalizmi, Mustafa Sıbaî
11) es-Servetfı-Zilli't Islâmî, el-Behi el-Hûli
12) el-lslâm ve Kadaya'l Mereti'lMuasıra, el-Behî el-Hûli
13) Fıkhu'z-Zekat, Yusuf el-Kardavî
14) Fakirlik Problemi Karşısında İslâm, Yusuf el-Kardavî
15) İslâm Toplumunda Gayr-i Müslimler, Yusuf el-Kardavî
16) İslâm Ceza Hukuku, Abdülkadir Udeh
17) el-lslâm Akidetun ve'ş-Şeria, Muhammed Şeltût
18) Ahkamu Zimmiya, Abdulkerim Zeydân
19) İslâm Hukukunda Fert ve Devlet, Abdulkerim Zeydân
20) İslâm'ın Gölgesinde İnsanlık, Ebû-Zehra
21) Nezariyetu'l İslâm, Mevdûdî
22) Kur'an Devleti, Abdullah Arabî
23) Faiz, Mevdûdî
24) Hicâb, Mevdûdî.
25) Hututun Reisiyye fi'l-lktisadi'l-lslâmî, Ebû's-Suûd[40]

TARİH KÜLTÜRÜ

Allahu Teâlâ'nın dinine insanlığı davet etme sorumluluğunu taşıyan her müslümanın yeterli bir tarih kültürüne sahip olması lâzımdır. Tarih, insanlığın geçirdiği hadiselerin kaydedildiği bir hatıra defteridir. Biz burada özelde îslâm tarihini, genelde tarihin bütününü bahis konusu yapıyoruz. İnsanlık tarihi İle de tarihin dönüm noktaları olan belli başlı hadiselerini kastediyoruz. Yoksa bir insanın, hele tarihçi değilse, bütün insanlık tarihini araştırması tabii ki mümkün değildir. Şimdi, niye tarih kültürü almalıyız, bunun sebeplerini görelim.

1- Tarih insanın ufkunu genişletir, diğer milletlerin durumları, geçirdiği devirleri ve büyük şahsiyetleri hakkında bizi fikir sahibi kılar. İnsan, toplum tabakalarında "Sünnetul-lah"in nasıl çalıştığım, milletlerin nasıl yükselip battığını, devletlerin nasıl kurulup yıkıldığını, fikrî hareketlerin nasıl başarıya ulaştığını, medeniyetlerin nasıl harekete geçirildiğini ve yönlendirildiğini tarihle beraber yaşar ve görürüz. "Onlar yeryüzünde hiç gezip dolaşmazlar mı? Bari bu yolla düşünecek kalplere ve işitecek kalplere sahip olsalar. Gerçek şudur ki, gözler kör olmaz ama göğüslerdeki kalpler körelir." (Hacc; 46)

2- Tarih, dinin insanları çağırdığı değer ve mefhumların kıymetini gösteren en doğru şahittir. O, iman ve takvanın küfür ve fısk u fücur'un insanları ne gibi farklı istikametlere götürdüğünün, Allah'ın nimetine şükredenlerİn mükâfatının, onu inkâr edenlerin ise cezasının, ayrıca, insanları yaptıklarının neticelerine katlanışlarının kendisinde pek açık bir şekilde gözüktüğü parlak bir aynadır. Zaten bundan dolayıdır ki, Kur'an, geçmiş ümmetlerin kıssaları üzerinde önemle durmaktadır. Zira bu kıssalarda canlı örnekler, ders alınması gereken ibretler vardır. "Biz bu inkarcılardan önce kendilerinden kat kat kuvvetli ve diyar diyar dolaşan nice nesilleri helak etmişizdir. Hiç kurtuluş var mıdır? Şüphesiz ki bunda hassas ve hadiseleri can kulağıyla dinleyip ona şahit olan için bir ibret vardır." (Kaf, 36-37). "Onların kıssalarında akıl sahipleri için bir ibret vardır."

Milletlerin yok oluşlarına ait ibret verici pek çok yorum vardır Kur'an'da. Örneğin Kur'an, Semûd kavminin kıssasının sonunda şöyle demektedir: "işte zulümleri yüzünden harap olmuş bomboş evleri. Şüphesiz ki bunda bilen bir kavim için büyük bir ibret vardır, iman edip Allah'tan korkanları kurtardık." (Nemi, 51-52-53) Sebe kıssasının sonunda da şu ayetleri görüyoruz: "Nankörlüklerinden ötürü onları işte böyle cezalandırdık. Biz hiç nankörden başkasını cezalandırır mıyız?" (Sebe; 17) Ve Musa ile Firavn'ı anlatan kıssanın son ayetleri: "Hor görülen kavmi de, mübarek kıldığımız o yerin doğularına ve batılarına varisler yaptık. Böylece sabretmelerinden dolayı, Rabbinin,

Israiloğullarına o pek güzel va'di yerine geldi. Firavunun ve kavminin yapmakta oldukları ve yükselttikleri şeyleri de yerle bir ettik." (Araf; 138)
Biz insanları yüce mana ve mefhumlara çağırırken tarihî hadiseleri ve bu hadiselerdeki iyi ve kötünün tİmsalleşmiş şahsiyetlerini, mesajımızın akıllara ve kalplere yerleşip kökleşmesi için insanlara örnek olarak göstermeliyiz. Kelimelerin sihri olaylarla bezendiği takdirde daha da kalıcı olur.

3- Tarih, çoğu zaman aynı şartların ve sebeplerin meydana getirdiği benzer olayların anlaşılmasına yardımcı olur. Arapların, "Bu gece dün geceye ne de çok benziyor" ve Avrupalıların, "Tarih tekerrür eder" deyimleri de bunu ifade eder.
Kur'an-ı Kerim de aynı şartların neticesi, olay, benzer söz ve davranışların ayniliğinden söz ederken, bu manzaraya işaret etmektedir. Bunu, kendilerine gönderilen Resul'den mucize göstermesini isteyen müşriklerin durumunu anlatan şu ayette görebiliriz: "Bilmeyenler: 'Allah bizimle konuşsa veya bize bir mucize gelse ya' dediler. Bunlardan öncekiler de aynı bunların sözlerini söylemişlerdi. Hepsinin kalpleri birbirine benziyor." (Bakara; 118) Diğer bir ayette de şöyle buyurul-maktadır: "Evet, işte böyle. Onlardan önceki ümmetlere hiç bir peygamber gelmemiştir ki, ona sihirbaz veya deli dememiş olsunlar. Onlar bunu birbirlerine tavsiye mi etmişlerdi. Hayır, onlar azgın bir kavimdi." (Zariyât: 52-53) Yani bu kavimler Allah'a karşı büyüklenip azgınlık gösterme hususunda aynı olduklarından, yaptıkları işler de aynı neticeyi vermiştir.
Günümüzdeki mevcut bazı meselelerin kökleri tarihin çok gerilerine uzanmaktadır. Bu meseleleri tam kavrayabilmek, geçirdikleri tarihî süreci de bilmeyi gerektirmektedir. Asrımızdakİ islâm ve Hristiyanhğın birbirlerine karşı olan durumlarını tam anlamıyla kavrayabilmek için haçlı seferlerine hatta daha da öte Hulefâ-yı Râşidin devrindeki Yermuk savaşına, Şam ve Mısır'ın fethine, belki de Resulullah devrindeki Mute ve Tebuk gazvelerine kadar uzanmamız gerekir.

4- Tarihin bazı sahaları, müslümanın insanları Allah'ın dinine çağırma gayreti ve vazifesiyle doğrudan ilgilidir. Bu sahalar tarihin, insanlığın geçirdiği fikri evrimleri ve süreçleri ile ilgili olan kısmıdır. Dinlerin doğuşu ve gelişimini, bunların seyrinde rolü olan şahısları ve bu dinlerin aldığı son şekilleri veya fırkaların, felsefi ekollerin, yahut da büyük medeniyetlerin tarihî seyri ve tabii ki bütün bunların kültür planındaki akisleri öğrenilmesi gerekli olan bilgilerdendir. Şimdi de, tarihten istifade etmek isteyen müslümanın dikkatini çekmek istediğim bazı noktaları burada kaydediyorum.

a) Teferruat ve tafsilata dayanan meselelerden çok tarihin dönüm noktaları ve ibret alınacak büyük hadiseler üzerinde dikkatleri yoğunlaştırmalı.

b) Konusuna yararlı olan, fikrini derinleştirip, kendisine canlı örnekler sunan tarihî olayları yakalamak. Bu olayların sadece tarih kitaplarında bulunması şart değildir. Keskin dikkati ve uyanık şuuru İle pek çok tarihçinin müracaat etmediği kaynaklarda da bulabilir bunları müslüman. Kur'an-ı Kerim, Hadis-i Şerifler, Asr-ı Saadetten gelen rivayetler, ayrıca ahkam kitaplarındaki tarihi vakıalar bunlardandır.

c) islâm'a ve müslümanlara hizmeti geçmiş şahsiyetlerin, âlimlerin, mücâhidlerin, salih insanların biyografilerine eği-linmelİ. Tarihimizde, insanlarımız için iyi bir örnek olabilecek, İslâm şahsiyetinin tebellür ettiği insanların hayat hikâyelerini anlatan pek çok biyografi ve "tabakât" kitabı vardır. Bu kitapların bir kısmı genel karakterdedir. Vefayetu'l-Ayân, eî-Vafi bi'l-Vefayât gibi. Bir kısmı da belli bir sınıfa mensup insanların hayatlarını içerir. "Rİcâlu'l hadis"i Tabakât îbni Sa'd'de Tahzibu't-Tehzib'de, mutasavvıfları Hilyetû'l Evliya ve Sıfatu's-Safve isimle eserlerde buluruz. Ayrıca her mezhebin kendi alimlerini konu alan biyografi kitapları, tib, dil, felsefe konularındaki meşhur insanları içeren eserler de vardır.

Biz burada bir noktaya dikkat çekmek istiyoruz: Tarihi sadece hükümdarlar, devlet adamları meydana getirmez. Toplum hayatı üzerinde bunlardan çok daha tesirli olan insanlar da vardır. Bu insanlar toplum için örnek teşkil etmiştir. Tarihimiz, şükrolsun ki bu gibi insanlara gereken önemi ve yeri vermiştir.

d) Özellikle îslâm tarihindeki olayları manevî ve ahlakî sebeplere bağlamaya önem vermeliyiz. Tarihimizi dikkatli bir şekilde incelediğimizde, ümmetin ilerleyip gerileme sebeplerinin, onun islâm'a ve yüce değerlerine ne derece bağlanıp bağlanmadığıyla orantılı olduğunu görürüz. Hulefâ-ı Râşidin, Ömer Ibni Abdülaziz, Selahuddin Eyyubî devirlerinde dine sarılmanın neticelerini hemen görüyoruz.

İslâm tarihinin merkezini; islâm'ın bizzat kendisi, mesajı ümmetin oluşunu ve İslâm'ın bundaki etkisinin boyutları, islâm medeniyetinin kültürünün kökleşmesi ve bu medeniyetin diğer milletlere .tesiri, ümmetin güçlü olduğu dönemlerdeki yayılışı, zayıf olduğu zamanlardaki mukavemet gücü, hatta -Selçukluların Moğollarla olan durumu gibi- kendilerini mağlûp edenleri bile nasıl tesirleri altına aldığı ve cihad ruhunun insanlara neler yaptırabileceğini gösteren örnekler teşkil etmelidir.

Şimdi burada -bilerek veya bilmeyerek- çoğu zaman ihmal edilen hususları belirteceğiz:

- islâm gelmeden önce genelde bütün dünyanın, özelde Arap toplumunun -ifrat ve tefrite kaçmadan- içinde bulunduğu cahiliyyeti bütün açıklığıyla ortaya

koymak. Müsteşrikler (oryantalistler) bu cahiliyyet dönemini şirin gösterme çabasındadırlar. Bu, kavmiyetçilerin, özellikle de Arap kavmi-yetçilerin pek hoşuna gitmekte. O devrin kusurlarını göz ardı etmeye çalışmaktadır bunlar. Bu durum Arap toplumunun tarih ve edebiyatını konu alan araştırmalarda kolayca farke-dilmekte. Halbuki onlar da gerçekte Arap toplumunun islâm'dan önce içinde bulunduğu her sahadaki rezaletini bildikleri halde yine de bilmez gözükmekteler. Ve, işte en doğru söz: "Okuma yazma bilmeyenlere içlerinden kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir Peygamber gönderen Allah'tır. Daha önce ise onlar apaçık bir sapıklık içindeydiler." (Cuma; 2) Hz. Ömer (r.a) da şöyle demektedir: "islâm'da cahiliyyetin ne ifade ettiğini anlayamayan insanlar çıkınca, işte o zaman İslam'ın o sağlam zincirinin halkaları teker teker çözülmeye başlar." Çünkü islâm'ın onlara ne verdiği ancak böylelikle bilinir. Ayrıca Arap toplumunun dilinin ve topraklarının da özellikleri göz önünde tutulmalıdır. "Allah peygamberliğini nereye vereceğini daha iyi bilir." (Enam; 124)

- islâm tarihindeki "Islah ve tecdid" hareketlerine ve Allah'ın belli aralıklarla dinini tecdid için gönderdiği insanlar üzerinde önemle durmak gerekir. "Tecdîd" vazifesini yapanlar, Ömer İbni Abdülâziz gibi Sultan ve emirlerden Şafiî, Ga-zalî îbni Teymiyye gibi âlimlerden olabilir. Bu bir şahıs olduğu gibi bazen de aynı vazifeyi bir cemaat veya bir fikrî ekol da yapabilir.
- islâm dünyasının her yerinde sömürgeci güçlere karşı gösterilmiş olan direnme ve özgürlük hareketlerindeki islâm'ın ve müslüman önderlerin rolü. Bunun etkisi üzerinde de durmak gerekir. Sömürgeciler bütün zulümlerine, zorbalıklarına, döktükleri kanlara rağmen yine de girdikleri her islâm toprağında direnişle karşılaşmış, nesiller arka arkaya şe-hid düşmüş, fakat bu direniş özgürlüğe kadar sürmüştür. Bu cihadın arkasında ise islâm ve islâm'ın kendilerinde tebellür ettiği alimler vardı. Bunu batüı tarihçiler de kabul etmektedir. (Bkz. Bernard Lewis, Batı ve Orta Doğu)

Burada, tarih kültürü sahasında yukarıda söylediklerimize ilâve olmak üzere bazı uyarılarda bulunacağım. Bunları iki grupta toplamak mümkündür:

Bunların ilki tarih kitaplarında bulunan bilgiler her zaman için kesin doğruları sunmaktadır. Tarih kaynaklarının bir kısmı gerçeklik ölçülerine uymayan pek çok mübalağa, tahrif, eksiltme ve ilâvelerle doludur. Çünkü tarih yazımında kişisel eğilimler, siyasî, dinî tarafgirlikler çift yönde rol oynamışlardır. Eğer tarihin genellikle üstün ve güçlü olan tarafça yazıldığını düşünürsek, üstün gelenlerin niye övüldüğünü verilenlerin niye verildiğini daha iyi kavrayabiliriz.

Tarihimizin en güzel ve parlak dönemi olan Asr-ı Saadetin, İslâm'ın ve onunla

beraber islâm medeniyet ve kültürünün yayıldığı ashab ve tabiin devrinin bile tarih kitaplarında yanlış şekilde tanıtıldığını görürüz. Günümüz tarihçileri de bu kitaplardan doğru-yanhş demeden alıntılar yapmakta, itiraz ettiğinizde, "Biz ilmî yolu takip ediyoruz, işte kaynaklarımız: Vakıdî, Taberî, Ibnu'1-Esir.. cild şu, sayfa şu." demekte-ler.

Oryantalistler de, üniversitelerde ders veren hocalar da, kitap ve dergilerde islâm'dan bahseden yazılar yazanlar da aynı hatalı tavır içindedirler. Bu gibi kişiler kendilerine o asırların kitaplarının ne şekilde ne şartlarda yazıldığını sormayı bile akıllarına getirmezler.

Söylediklerimize örnek olarak, klasik tarih kitaplarının belki de en meşhuru olan Taberî Tarihi'ni ele alalım. Tabe-rî'nin tarihini yazarken kendine hakim olan düşünce şudur: Rivayet edilen olayları, kaynakları bir tenkide ve seçmeye tabi tutmadan toplamak ve kaydetmek. Kimden bir olayın haberini duymuşsa, duyduğu kişinin durumunu dikkate almadan kaydetmiştir. Bu tavrının sebebi, teferruata olan düşkünlüğü ve ilminden velev bir nebze olsun, herhangi bir şeyin kaybolup gitmesi korkusudur. Muhibbüddin Hatip, Taberî'yi ve benzerlerini bir davada delil diye ellerine geçen her şeye sarılan savcılara benzetir. Bunlar, her şeyin daha sonra yerli yerince değerlendirileceğine inanırlar. Bu, Taberî'nin güvenilir olmayanların sözlerini almasının sadece bir sebebidir. Ayrıca iki sebep daha vardır. Bunlardan biri, olayları, o olayı anlatana kadar ulaşan senetleriyle zikretmesi ve böylelikle mesuliyeti o ravilere atmış olduğuna inanmasıdır. Bu davranış o devir için makul ve kabule şayandı. Çünkü o devrin alimleri se-nedlerde geçen insanları tanıyorlardı, lehlerinde ve aleyhlerinde kanaat sahibi olduklarından dolayı da haberin doğru veya yanlış olduğuna hükmedebiliyorlardı. Taberî, tarihinin mukaddimesinde şöyle demektedir: "Kitabımda, okuyan veya işitenin hakikaten uzak olduğundan ve gerçeklik payı bulunmadığından dolayı hoşuna gitmeyen hususlar bulunabilir.

Fakat bu şahıs bilsin ki bunları ben kendim söylemedim. Bunlar benden öncekilerin naklettikleridir. Naklettikleri gibi, biz de naklettik." Taberî sorumluluğu böylece haberi kendisine nakleden raviler silsilesine, daha sonra da okuyucuya bırakıyor. Okuyucu terceme-i hal kitaplarını, cerh ve tadil kay-naklarını karıştıracak ve bu haberlerin güvenilir olup olmadığına kanaat getirecektir. Şimdi, Taberî'nin kitabında, rivayet naklettiği şahıslara kısaca bir göz atalım: Bunlardan biri siyer sahibi Ibni Ishâk'tır. imam Malik ve diğer imamlar onun hakkında ne söylenmesi gerekiyorsa söylemişlerdir. Onun güvenilir olduğuna kanaat getirenler dahi her rivayetini kabul etmemekteler. Hele ondan rivayet edenler çok daha zayıftır. Vakıdî'yi ise hadis alimlerinin bir

kısmı güvenilir saymamışlar, güvenilir sayanlar da kayıtsız şartsız her sözünü almamışlardır. Hişam b. Muhammed ve babası için de aynı durum sözkonusu Seyb b. Ömer, hadis uyduran ve mevzu hadisleri rivayet eden biri olduğundan zındıklıkla itham edilmiştir ve güvenilir olmadığını söyleyen pek çoktur. Ebû Mih-nef Lût b. Yahya'yı Hafız Zehebî yermiş ve güvenilir olmadığını söylemiş, Ebu Hatem ondan hiç rivayet etmemiş, Ibni Main de güvenilir olmadığını söylemiş, hatta bir sefer, "O bir hiçtir" demiş, îbni Adî ise aşırı bir Şiî olduğunu ve Şiilerden gelen haberlerin yayıcısı olduğunu zikreder. Ve bunlardan başka hadis alimlerinin güvenilir olmadıklarına kanaatle hiç bir haber nakletmedikleri, fakat tarihçilerin yine de bunlardan rivayet ettikleri daha nice kişi...

Bundan dolayı ilimde derinleşmiş kişiler ahbarcıları (ilk tarihçiler) bir ölçü olarak alıp onlara güvenmemişler, hatta ilim kitaplarında onların sözlerinin alınmasını bile hatalı görmüşlerdir, imam Nevevî, Fas'ın en büyük fakihi ve muhaddisi olan imam Ibni Abdu'lber'in Istıâb isimli kitabı hakkında, "Eğer ashab arasındaki anlaşmazlıkları ve ahbarcıların hikayelerini kitabına almasaydı bu eser ashab hakkında yazılmış kitapların en iyilerinden ve faydalılarından olurdu" demiştir. Süyûtî de bir yorumunda bu ilk tarihçiler hakkında, "Onlar rivayet ettikleri haberlerde olayları birbirine karıştırıp herşeyi naklederler" demektedir.

Taberî'nin tarihinde anlattıklarını bir seçmeye tabi tutmamasının ikinci sebebi, mevzuun helâl haram gibi fıkıh ilmiyle ilgili bir şer'î hükmü gerektirmemesidir. Dahası tefsir hadis gibi Allah'ın veya Resulü'nün sözlerini izahla da ilgisi yoktur. Şüphesiz tefsirde, hadiste, 'fıkıhta "imam" olan hatta bir müddet devam eden bir mezhebin de kurucusu olan Taberî, bu ilimlerde ince eleyip, sık dokuyan bir araştırmacıdır. Fakat tarih konusunda aynı titizliği göstermeyip, "Bu kitabımızda delil göstermeyi amaçlamadık" diyerek gevşek davranmaktadır.

Allah bu büyük imama rahmetiyle muamele etsin. Bu gevşekliği islâm'ın doğuş dönemi tarihinin çehresini değiştirmiş, yüce risaleti ilk omuzlayanlann kötü tanınmalarına sebep olmuş, ayrıca kendisinden sonrakilere de mazeret kapısı açtığından bu haberler aynı şekilde nakledüe nakledile Ibnu'l Esir, Ebu'l Fidâ, Ibni Kesir'e kadar gelmiş ve en nihayet oryantalistlerin eline geçerek ilim kisvesine bürünen bir silah oluvermiştir.

Büyük bir fakih ve imam olan Kadı Ebû Bekir b. Arabi'nin, ashabı müdafaası ve onların Resulullah'tan sonraki durumlarını ilmi bir şekilde araştırıp bize sunduğu kıymetli eseri el-Avasım mine'l-Kavâsım gerçekten de övgüye değer bir çalışmadır. Muhibüddin Hatip bu eserin ashaba ait olan kısmını izah ve yorumlarla ayrı bir cild halinde neşretmİştir.

Tarih kültürü almak isteyen müslümana ikinci uyarımız da tarihî olayların

kaydında tahrif ve yanlış gösterme çabası sözkonusu olduğu gibi yorumunda da aynı durumların bulunduğunu hatırından çıkarmamasıdır. Aramızda şahsî eğilimlerin, taassubların, fikir akımlarının tarihi ve olayların yorumunu nasıl etkilediğini görüyoruz. Bundan en fazla da islâm tarihi payını almıştır.

Oryantalistlerin çoğu zaman tarih araştırmalarının temelinde dinimiz ve peygamberimiz hakkında zihinlerindeki kesin doğruları(!) destekleme çabalan yatmaktadır. Yani bu araştırmalarındaki merkez noktayı İslâm'ın ilâhî din ve Peygamberimizin Allahu Teâlâ'nın Resulü olmadığı, sahabelerin de dünya için birbirleriyle çekişen maceraperestler güruhu olduğu inancı teşkil etmektedir. Altın nesil ashab için fikirleri böyle olursa onlardan sonra gelenler için ne düşünmezler ki? Onların nazarında iki din vardır: Yahudilik ve Hristiyanlık. İslâm mı? Onlara göre her iki dinin tahrif edilmiş şeklidir o. Deha onlara ait bir iütuftur. Medeniyet eski Yunan'dadır. Müslümanlar ise eski Yunan'ın taklitçiliğinden öteye geçememişlerdir, işte bu mantıkla tarihimizdeki parlak olayları göz ardı edip, basit olayları büyütmekte, gerçeklere sırt çevirip yalan ve zayıf haberlere bel bağlamakta, bu uğurda her şeyi, hatta Isfehânî'nin Egânîsin'ı bile emelleri için kullanma çabasına girmektedirler.

Marksist tarihçiler de tarihi, kendi felsefelerine uygun bir şekilde sınıfsal çatışmalarla izaha çalışmakta, bunu islâm'ın doğuşu, gelişimi, yayılışı üzerinde de tatbik etmek istemekte, bunda başarısızlığa uğrayınca da olayları saptırma çabalarına girmektedirler. Ashabı sağ-sol diye ayrıma tabi tutup aralarında vehimlerinin ürünü bir sınıf çatışması icad ederler.

Çağımızda müslüman yazarların da islâm tarihine bakışları pek iç açıcı değildir. Tarihi olayları ve şahsiyetleri gözleri önlerine cereyan eden siyasi olaylara ve siyasetçilerin durumuna benzetiyorlar. Hz. Ömer ile Halid veya Hz. Osman ile Hz. Ali, yahut da Hz. Ali ile Talha ve Zübeyr'in (radiyaüahü-anhüm) birbirlerine olan tutumlarını, günümüzün muhteris politikacıların durumuna bile benzetirler bazıları, işte tarihî hadiseleri ve durumları bu haksız düşünceye göre yorumlayıp dünyanın bir benzerini daha göremeyeceği bu örnek nesle bühtan ederler.

*

Arap kavmiyetçileri de, islâm tarihine, felsefelerine uygun bir yön veriyorlar. Onların nazarında islâm: Arap kavminin uyanışı, sel gibi çağlayışı, Arap dehasının bir atılımıdır. İslâm Peygamberi ise Arap milletinin insanlığa kazandırdığı millî bir kahramandır. Bu aşamadan sonra da artık, kolaylıkla tarih boyunca geçen islâm kahramanları, alimleri, şahsiyetleri Arap kavminin temsilcileri olmakta., ve tabii ki islâm medeniyeti de Arap medeniyeti.. Halbuki bu medeniyet kendisini oluşturan şartlar, sebepler, etkenler bakımından olduğu

gibi hederleri, değerleri bakımından da Islâmî'dir. Bu medeniyeti meydana getiren çeşitli halklar vardır ve bunların ortak özelliği müslüman olmalarıdır. Yine bu medeniyetin oluştuğu geniş toprakların özelliği de islâm toprakları olmalarıdır.
Evet, Arapların inkâr edilemeyecek bir farklılıkları -üstünlükleri değil- vardır, islâm'a ilk sarılan "Risalet"i (mesajı), Kur'an'ı ve Sünnet'i alemlere yayma vazifesini yüklenen ilk toplum onlardır. Son Resul onların arasından çıktı. Son Kitap onların diliyle indi. Mescid-i Haram, Mescid'i Nebevi onların topraklarındadır. Fakat bunlar ayrı şey, İslâm'ın başarılarını Arap kavmine malederek tarihi tahrif etmek başka şeydir.[41]

DİL VE EDEBİYAT KÜLTÜRÜ

islâm'a çağrı mesuliyetini yüklenmek arzusu içinde olan müslümanın dinî kültüre ihtiyacı olduğu gibi, dil ve edebiyat kültürüne de ihtiyacı vardır. Dini kültür gaye ve hedeflerin gereğidir. Dil ve edebiyat kültürü ise bu hedeflere ulaştırıcı vasıta olma rolünü üstlenir.
Dil'in -kelimesi ve grameri ile- düzgün, ifadelerin doğru olması gereklidir. Böyle olursa karşıdakini etkileme imkânı artar. Bu, anlaşılma kolaylığı da sağlar. Dİ1 hataları manayı bozmasa bile muhatabın dikkatini dağıtır, dinleme zevkini kırar ve rahatsız eder. Halil ve Sibeveyh'in kemiklerini sızlatan öyle bir konuşmanın her satırı bize bir ızdırap olur o zaman.
Dil hataları bazen manayı bozar, hatta akla ve nakle ters gelen manaları bile ifade edebilir. Hele bu hatalar Kur'an'ın ayetlerinde sözkonusu olursa -Allah korusun- Allah'ın haram kıldığına helâl bile denilebilir.
Dil bilgisine vakıf olmadan Allah'ın Kitab'ını ve Resulünün sözlerini anlamamız mümkün değildir. Bir gün talebelerimden biri, ilk yaratiianın Havva olduğu, Adem'in sonradan yaratıldığını söyleyen bir insan gördüğünü söyledi. Adamın delili Nisa suresinin ilk ayetleriymiş. Birden nerede hata yaptığını anladım. Bu bir dil hatasıydı. "Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan, ondan eşini (zevç) vareden ve her ikisinden de birçok erkek ve kadın türetip yeryüzüne yayan Allah'tan korkun!" ayetindeki zevc-eş kelimesinden erkek manasını ifade ettiğini Havva'nın Adem'den yaratılmış olmasını ifade için
ayette "zevce" kelimesinin kullanılmış olması gerektiğini söyledi. Çünkü örfte "zevç" erkeği, "zevce" kadını ifade etmektedir. Fakat Kur'an'daki kelimelerin tefsirinde her zaman değişen örf değil dil bakımından medlulüne uygunluk esastır. Kur'an'da ise "zevç" kelimesi hem erkeği, hem kadını ifade etmektedir.

Bundan dolayı da ayette Hz. Adem'e hitaben "Sen ve zevcin (Havva) cennette durun!" denmektedir. Harût ve Marût'tan bahseden ayette de aynı durumu görürüz. O halde Havva'nın önce yaratıldığını söyleyen kişinin düştüğü hatanın sebebi dil kültürü konusundaki cehaletidir.

Edebiyata bütün nevileriyle beraber önem vermek gerekir. Edebiyat kişinin ifadesini düzeltir, üslûbunu güzelleştirir, hissi yönünü terbiye eder, onun ufkunu genişletir, zirvelere, şahikalara kanatlandırır. Yeri geldikçe istifade edip kalplere nüfuz edebileceği en tesirli ve beliğ örnekleri sunar insana.

Peygamberimiz bir hadisinde, "İfadenin insanı büyüleyicisi olduğu gibi şiirin de hikmetli olanı vardır" buyurmaktadır. Şiir dinleyip bunu hoş karşılayan Peygamberimizin ashabından meşhur şairler de bulunmaktaydı. Hasan b. Sabit, Ka'b b. Malik, Abdullah b. Revaha ilk akla gelenlerdendi. Bilindiği gibi Peygamerimiz Hasan b. Sabit'e lisanını, şiirini Kureyş'e karşı kullanması ve Kureyş şairlerini hicvetmesi için izin vermiş ve, "Hicvet onları, Ruhu'l Kudüs seninledir" (Ebu Davud, Ahmed) demiştir. Edebiyat tarihçileri Hulefa-yı Raşi-din'den, bilhassa Hz. Ali'den pek çok şiir rivayet etmişlerdir. Hz. Ali'nin şiirleri gerçekten de edebî yönden üstün niteliklidir. Ashabdan şiir söylemeyenler de vardır. Fakat bunlar da ya başkalarının şiirlerini okumuşlar veya şiir okumayı teşvik etmişlerdir. Hz. Ömer şöyle demektedir: "Çocuklarınıza yüzmeyi, ok atmayı, ata binmeyi ve güzel şiir okumayı öğretin." Hz. Aişe'nin de şöyle söylediği rivayet olunur: "Çocuklarınıza şiir okumayı öğretirseniz lisanları güzel olur." Mikdad b. Es-ved, "Resulullah'ın ashabında Hz. Aişe'den daha iyi şiir ve feraiz (miras hukuku) Ümini bilen insan görmedim." demiştir. İbnu Ebi Melike, Hz. Aişe'nin, Lebid'in "Gölgelerinde yaşanılan koç yiğitler göçtü" sözünü okuduğunu ve "Hayret, nasıl da zamanımızı tespit edebilmiş" dediğini rivayet eder. İbni Abbas'ın ise ashabın en fazla şiir bilenlerinden olduğu, hatta Ömer b. Ebi Rabia'nın 'Raiyye'sini ezbere bildiği söylenir. Tefsirinde lafızların delâletini göstermek için şiirden çokça istifade etmiştir. Kûfe'li tabiinin imamlarından Şabî, "En az bildiğim şiirdir. Yine de bir ay durmadan hiç bir beyti tekrar-lamadan şiir okuyabilirim" demiştir. Ziyad oğlunu Muavi-ye'ye göndermişti. Muaviye çeşitli ilimlerde onun bilgi sahibi olduğunu gördükten sonra şiir okumasını istedi. Hiç şiir bilmiyorum, cevabını alınca Muaviye Ziyad'a bir mektup yazdı ve, "Niye oğluna şiir öğretmedin ki?" dedi, "Şiir insanın huylarını yumuşatır, cimriyi cömert, korkağı cengâver yapar."

Bütün bunlar genelde edebiyatın, özelde şiirin insan ruhu üzerindeki tesirini göstermesinin yanı sıra, edebiyata önem vermemizin gerekliliğini de ifade eder.

Şüphesiz Allah (c.c.) Peygamberin en büyük mucizesine "edebî" ve "beyanı" bir

mucize karakteri vermiştir. Bu mucize yani Kur'an-ı Kerim, dost düşman herkesi etkilemiştir. Bu bizim edebiyatın önemine dikkat etmemizi sağlar.

Bir örnek verelim: Akrabalık ilişkilerinden ve akrabalara iyilik yapmanın faziletlerinden bahsettiğimizi düşünelim. Konuyla ilgili ayet ve hadisleri okuduktan sonra sözlerimizin ufkunu genişletip tesirini artırmak için -şiir olsun, nesir olsun- edebî parçalar da okumamız iyi olmaz mı? Mesela Hz. Ali'nin şu sözü: "Akrabanın zulmü kişiye onulmaz bir yaradır." Veya şairin şu şiiri gibi: "Kardeş, ah kardeş.. Kardeşi olmayan kişi silahsız bir asker gibidir."

Edebî kültürün önemli bir tarafı da edebiyat kitaplarında bulunan ahlak ve eğitim açısından öneme sahip hikayeler, diyaloglar ve nüktelerden gelir. Bunlara bir örnek olarak el-lkdu'l-FeriıTdeki şu kıssayı alalım: Haccac'ın huzuruna bir gün bir adam girdi, onun adamlarının elinden çektiklerinden şikâyet etti ve başka birisinin işlediği suçtan dolayı kendisine ceza verildiğini söyledi. Haccac bunun üzerine: "Suçlu kurtulduğu halde o suçun cezasını çeken nice insan vardır" mealinde bazı şiirler okudu.

Bunun üzerine adam, "Ama Allah burada farklı buyurmakta" deyip şu ayeti okudu: "Yusuf'un kardeşleri şöyle dediler: '"Ey aziz! bunun oldukça yaşlı bir babası var. Onun yerine içimizden birini al. Biz seni iyilikte bulunanlardan görüyoruz.' Yusuf: 'Eşyamızı yükünde bulduğumuzdan başkasını almaktan Allah'a sığınırız. Aksi takdirde zulmetmiş oluruz' dedi." (Yusuf; 78-79)

Haccac bunun üzerine adamın eski itibarının ve müsadere edilen malının iade edilmesini, kendisine yeni bir ev yapılmasını emretti. Ve bir tellâl çağırıp, "Allah'ın sözü doğrudur, şairinki değil" diye bağırmasını istedi.

Edebiyat kitaplarında bulunan bu hikaye islâm'ın tesir ve kuvvetini gösteren güzel bir delildir. Bu hadise diğer bir hususu da aydınlığa kavuşturuyor. O da, ilk asırlarda zorba idarecilerin bile Allah'ın emrini reddetmeye cüret edememeleridir. Hatta bu, Haccac b. Yusuf bile olsa.

Ayrıca içinde bulunulan zaman ve zemine uygun düşen belli bir manayı kuvvetlendirdiği yahut da dinleyicilerin dikkatinin devamını sağladığı edebî nükteler, özdeyişler bulunur bu kültürde. Aynı şekilde, edebî metinler bilhassa yüksek şiirden parçalar iktibas yapılabilir müslüman tarafından ve bunlar asıl söyleniş gayelerinden alınarak daha münasib bir yerde kullanılabilinir. Nitekim Şiblî, meclisinde kalkarak kendisine bir tavsiyede bulunmasını isteyen bir kişiye: Yılanlar diyarına gelince sakın ki,

Sen uyuduğunda onların uyumayan gözleri vardır. şiirini okumuştur.

Ehlullah, çoğu zaman Kays, Cemil, Kesir'in dilinden söylenilen aşk şiirlerini, ilâhî aşk için terennüm edegelmİşler ve böylelikle de zamanla bu şiirlerin Leylâ,

Besine, izzet için söylenildikleri göz ardı edilip unutulmuş ve onların ancak isimleri kalmıştır geride.
Ebû Firas Hemedanî'nin amcasının oğlu hükümdar Sey-fu'd-Devle'ye yazdığı kasidesinin bazı beyitleriyle bu salih zatlar sadece Allahu Teâlâ'yı murad etmişlerdir. O güzel beyitlerden bir kaçı şöyle:
"Sen memnun ol da hayat acı olsun Gam değil, sen razı ol da insanlar sırt çevirsin Yeter kî Seninle aramız mamur olsun Bütün dünya harab olsa, yetersin Sen bana Ey arzuların en yücesi, eğer sevgin gerçekleşirse Bütün varlık yok olur gözümde."
Bu beyitleri Rabiat'ül-Adevî'ye nisbet edenler varsa da gerçekte bu şiir Rabia'dan uzun zaman sonra söylenmiştir.[42]

SOSYAL BİLİMLER KÜLTÜRÜ

Bununla sosyal ilimleri yani psikoloji, sosyoloji, iktisat, felsefe, ahlâk ve tarih'i kastediyoruz. Edebiyat ve tarih'i, özel önemlerine binaen ayrı ayrı ele almıştık. Bu kültürün önemi ise şu sebeplerden ileri geliyor:
1- Bu ilimlerin konusu ile îslâmî mesajın insanlara ulaştırılması eylemi arasında sıkı bir bağ vardır. Herşeyden evvel konuları bîrdir. Her ikisi de insan üzerinde yoğunlaşır. Fert veya toplum halinde, geçmişte veya günümüzde, düşünen veya taklitçi, üretici veya tüketici, kasabalı veya şehirli, cahil veya okuyan, hasılı her hangi bir durum ve şartta yine de İnsandır konulan.
2- Bu ilimleri bilmek, insanları, bilhassa bu İlimleri alan ve bu ilimlerin kendisinin fikrî oluşumunda ve kültürel yapısında tesirli olduğu insanları anlamamıza yardımcı olur. Müslümanın insanlara kendi akılları, anlayışları seviyesinde hitap etmesi ve onların anlayacağı bir dil kullanması gerekmektedir. Bu ise ancak din alimleri ve modern ilimleri sindirmiş bir insan arasındaki akli ve psikolojik mesafeyi ortadan kaldıran, karşısındakinin dünyasına ulaşan kültürden oluşmuş bir köprü ile mümkündür.
Çoğu zaman bu ilimler, çağımızın kültürüne zararlı tesirlerde bulunmaktadır. Bu etkiyi her sahada görmek mümkündür. Bu zararlı akımların kaynaklarını tespit etmeyen, ilmî şekilde onlara karşı direnemez de. Hatta farkına varmadan fikri, kalbi, dili onların etkisi altına girer. Ondan dolayıdır ki, "Kötülüğü kötülük için değil, ondan sakınmak için öğren-dım. denmiştir.
Bu saha ile ilgili bazı uyarılarda bulunmak İstiyorum:
1- Bu gibi ilimler -ne denirse densin- çeşitli ekollerin veya bu sahada araştırma yapan kişinin eğilim ve kültürüne göre yapılmış yorumların tesirine açıktır.

2- Üstelik, -islâm'ın ilk devirlerindeki Israiliyyatın tesirini andırır şekilde- bu ilimler, modern Israiliyyatın nüfuzu altındadır. Psikolojide Freud'un, Sosyolojide Durkhaim'in, iktisatta da Marks'ın fikirleri gibi.

3- Bu ilimlerde bireylerin kişiliklerinin, şahsî kanaatlerinin büyük payı vardır. Çünkü konuları katı bir madde değil, hareketli ve daima bir değişim içinde olan insandır. Bundan dolayı dün kabul edilene, bugün yanlış deniliyor. Yarın da bugün doğru denilen kabul edilmeyecektir. Bir felsefenin tefekkür sistemini, yeni gelen felsefe yanlış diye yıkıyor, bir filozof veya bilgin diğerine karşı çıkıyor.

4- İlmî bir meselenin ele alınış şekli doğru bile olsa, yine de onu kullananın İnancı, fikri ve kültürünün tesiri altındadır. Bu, okuyucuyu da etkiler. Hatta durum müsbet ilimlerde de aynıdır. Maddeci biri "tabiat yarattı" derken, müslüman "Allah yarattı" demektedir. Tecrübe ve deneye dayanan ilimlerde durum böyle olunca pek tabiidir ki sosyal ilimler için bu durum daha da geçerlidir.

5- Bu sebeplerden ötürü bu ilimlerin; kültür emperyalizminin ve modern Israiliyyatın tesirinden uzak kalmış güvenilir müslüman yazarların kaleminden yeniden yazılması zaruri bir ihtiyaçtır. Bu mühim işi yüklenecek insanda aşağıdaki niteliklerin bulunması şarttır.

Yazdığı konunun uzmanı olmalıdır ilk olarak. Konusuna yabancı olan onu iyice hazmetmemiş kişi bu vazifeyi yüklenemez. "Gerçekten bilen gibi sana kimse haber veremez."

Müslüman, sahip olduğu İslâm kültürüne yüzeysel bak-mamalı, tam manasıyla ona vakıf olmalıdır. Böylelikle İslâm

akidesi ve onun dîne, Allah'a, kâinata, insana, tarihe bakış açısından doğan sahih Islâmî prensiplerin ışığı altında mevzusunu işleyip sunabilir.

Bu kültür ve uzmanlığın temelinde diri bir îslâmî ruh ve vicdan bulunmalıdır. Diğer bir deyişle İslâm'a gönülden bağlılık ve onun en iyi hayat nizamı olduğuna inanmak gerekir.[43]

Psikoloji

Kullandığım psikoloji kelimesiyle, ne psikolojinin eski felsefedeki şeklini, ne de günümüzde revaçta olan ve kendisinden doğruluklarına delil bulunmayan bir sürü nazariyenin türediği psikanalizi kastediyorum. Sadece yeni psikolojik çalışmaların vardığı son nokta olan ve kişilik çözümlemelerinde gözlem, deney ve kıyasa dayanan psikolojiyi, diğer bir deyişle bizatihi insan üzerinde denenen ve

somut olgulara dayalı psikolojiyi kastediyorum, yoksa soyut teori ve faraziyelere dayalı psikolojiyi değil. Bu anlamıyla psikolojinin bize bir kaç yönden yararı vardır.

1- îman ve dindarlığın insan ruhu ve hayatındaki müspet tesirlerini, faydalarını açıklamakta bu ilimlerden yararlanabiliriz. Buna örnek olarak Amerikalı meşhur psikoloji doktoru Hanry Link'in imarı a Dönüş kitabını gösterebiliriz. Kırkyedi baskı yapan bu kitapta Hanry Link, çok geniş kapsamlı bir dizi istatistiki araştırma neticesinde şu neticeye varıyor: "Dine bağlı her insan, dine bağlı olmayanlara nazaran çok daha iyi ve kuvvetli bir kişiliğe sahiptir." Dr. Cari Young da ismini Modern İnsan Ruh Arıyor şeklinde tercüme edebileceğimiz kitabında aynı neticeye varıyor. Dr. Csrl'a göre orta yaştaki insanların problemlerinin hepsi dinî inanç yoksunluğuna ve dinin öğretilerine başkaldırılarına dayanmaktadır ve bu insanlar problemlerinden ancak dine dönmekle kurtulabilirler, işte bu gibi psikolojik deliller dinin insanı uyuştur m bir afyon olduğu iddiasına cevap teşkil eder. Bu arada Amerikalı filozof William James'in, "Ruhi bunalımın ilacı ancak dini inançtır" sözünü de hatırlatalım. Dale Carnegie de Dr. BriU'in "Gerçekten dinine bağlı bir kişi herhangi bir psikolojik hastalığa yakalanmaz" sözünü yorumlarken şöyle demekte: "Fikrime göre, psikologlar bir tür vaizdirler. Şu farkla ki, onlar sadece cehennemden korunmak için dine sarılmamızı istemiyorlar, aynı zamanda bu dünyadaki psikolojik hastalıklar ve onların tezahüründen de kurtulmamız İçin bize dine sarılmamızı salık veriyorlar."

2- Psikoloji bize dini nassları anlamamızda ve onları asrın anlayış ve ruhuna uygun bir şekilde insanlara anlatmamızda yararlı olmaktadır. "Ey Muhammedi Sen onlara şöyle de, 'Size bir tek öğüdüm var. İkişer ikişer ve teker teker Allah'a yönelin. Sonra düşünün." (Sebe; 46) ayeti insanı Hakk'a götürecek tefekkürün insanı doğruluktan saptıran toplu düşünüş ve hareketlerden uzak ya tek başına ya da uygun bir arkadaşla mümkün olabileceğini açıklamaktadır. Psikolojinin de görüşü bundan farklı mıdır ki? Peygamberimiz'in "Hakim kızgın olduğu zaman hüküm vermesin" (Buhari) sözünde kızgınlık ve kırgınlık halinin -bilhassa şiddetli olduğu zaman- insanın doğru düşünüp karar vermesine mani olduğuna işaret vardır. Günümüzde psikoloji de aynı neticeye varmıştır.

3- Şer'î hükümlerin birçoğunun sırlarını anlamamızı, Allah'ın vaz ettiklerinde, dininde bulunan adaletine ve hikmet zirvesine olan imanımızın artmasını sağlar ve böylelikle biz, bunları başka insanlara da açıklama imkânına sahip oluruz.

Aile reisinin erkek olması meselesi de bu kabildendir. Aslında bu, erkeği kayırmak ve kadını bir köşeye atmak değildir. Çünkü Allahu Teâlâ her ikisinin

de Rabbidir, her ikisinin yaratıcısı olduğu gibi. Bu konuda da Dr. Yusuf Murad'ın görüşünü nakledelim: "Bir grup yetişkin erkek ve kadın üzerinde uygulanan kişilik ölçüm testleri iki cins arasında tepki farkları olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca bu araştırmalar neticesinde erkeklerin kadınlardan daha dayanıklı, kendilerine daha fazla güven duydukları, sinirsel bozukluklara karşı daha fazla dirençli oldukları da ortaya çıkmıştır."

4- islâm'a çağırdığımız kişilerin ve toplulukların ruhî durumlarını anlama, önemsedikleri şeyleri tespit edip onlara eğilme, üzerlerinde en tesirli olanı farketme, anlayacakları bir dil kullanıp, durumlarına göre kaldırabilecekleri bir düzeyde hitap etme imkânı sağlar bize. Burada tabii ki Peygamber Efemdimiz'in şu buyruğu hatırımıza geliyor: "Kolaylaştırın, zorlaştirmayın; müjdeleyin, nefret ettirmeyin." (Buhari-Müs-lim) Abdullah b. Mesud, her perşembe günü vaaz ve nasihat verirdi. Bir gün bir adam gelip, "Ey Abdullah, bu dersi her gün vermeni çok isterdik" deyince Abdullah b. Mesud "Sizi sıkmak, size bıkkınlık vermek istemiyorum. Ve nasihatimi sizin durumunuza göre ayarlıyorum" cevabını verir. [44]

Sosyoloji

Sosyoloji çeşitli yönlerden toplum yapısını toplumsal olayları araştırıp bu olaylara yön veren kuralları ortaya koyan bir ilimdir. Fransızlar bu ilmin kurucusu olarak Fransız filozofu Ogüst Comte'i görüp ona sosyolojinin babası/piri adını veriyorlar. Tabiî bu sırada İbni Haldun'un bu ilimdeki başarılarından habersiz görünmekteler. Halbuki tarih felsefesi hususunda yazılmış müstesna bir eser olan Mukaddimesini şöyle bir karıştırmak bunu görmek için kafidir. Sosyolojide birbirine zıt, her birinin kendisine has araştırma, tahlil, tarih metodu, tekamül naziriyesi olan, pek çok ekol vardır. Hatta meşhur münekkitlerden biri, günün birinde şöyle demişti: "Sosyoloji pek çok metodu olan, fakat yine de neticeleri çok az olan bir ilim dalıdır." Müslümanın bir nebze de olsa, bu ilmin prensiplerini, vardığı sonuçları ve sosyologların en son ortaya koydukları şeyleri bilmesinde yarar vardır. Fakat dikkatli olmak zorundayız. Bu ilim çoğu zaman dini vurmak için kullanılan bir silah oluverir. Comte'in üç hal yasası gibi. Bilindiği gibi Comte, insan düşüncesinin ve toplumların gelişiminde hakim olan yasanın üç merhaleden geçtiğini ileri sürer:

1. Teolojik, ya da hayalî hal.

2. Metafizik ya da soyut hal.

3. Pozitif ya da bilimsel hal.
Ona göre ilk iki hal, yani dinin ve felsefenin rolü bitmiş, insanlık düşüncesi en olgun merhaleye, pozitif hale ulaşmıştır.
Bu ve diğer bazı sosyologlara göre din toplumsal yaşamın ortaya koyduğu bir olgudur, dolayısıyla insanın kendi eseridir. Durkhaim'in dinlerin putperestlikten tevhide doğru yükseliş nazariyesi de Kur'an ve Sünnet'e terstir. Yine Durkha-im'e göre birey ipleri toplumun elinde olan bir kukladır. Bu görüş, pek tabii ki, dinin insana yüklediği mesuliyet anlayışı İle, sevap ve ceza kavramlarıyla ters düşmektedir.
O halde görevimiz, bu ilmin esaslarının, İslâm akidesi ve onun hayata, insana ve tarihe bakış açısıyla uyumlu fikrî oluşumlarının sağlanıp Islâmî bir veçhe kazandırarak insanlığa sunulmasıdır. Böylelikle toplumun içinde bulunduğu durum ve şartları anlamaya, toplumsal meseleleri ilmi bir şekilde araştırıp bunların sebeplerini teşhis ederek köklü çareler bulmaya başlarız.[45]

Felsefe

Maddeci yahut spritüalist, pragmatist yahut hayalci, kısacası bütün eğilimleriyle beraber felsefeyi; genel olarak insanlığın fikrî tarihini, Özel olarak da islâm'ın düşünce tarihini bilmemiz gerekmekte. Fakat bir müslümanın bunları öğrenmesi felsefecilerin görüşlerini kabul etmek için, onların metafizik, ahlak, toplum hakkındaki bakış açılarını Özümlemek için değil, bu çalışmalar dolayısıyla şu yararlan sağlamak içindir:
1- Günümüzde genç müslüman beyinleri etkisi altına alan felsefeyi tanımamızı sağlar. Bu felsefelerin her çeşidinin İslâm dünyasında her alanda benimseyenleri ve teşvikçileri bulunmaktadır. Felsefî akımlar her ne kadar kendi aralarında anlaşmazlığa düşüyorlarsa da, islâm'a karşı yekvücut oluverirler. Bu felsefeleri, ideolojileri suskunlukla geçiştiremeyiz. Çünkü tehlike artık evimizin içine kadar gelmiştir. Ayrıca, bunları tanımadan, kavramadan fikrî bakımdan bunlara karşı koyamayız da.
2- islâm'a zıd fikirleri, kendi silahlarıyla vurmamızı, reddetmemizi sağlar. Çünkü bu gibi kişilere, inanmadıkları Kur'an ve Sünnet'le karşı koymamız mümkün değildir. Zaten Gazalî'nin Tehafiitü'l Felasife'âe ve Ibni Teymiyye'nin Nak-du'l-Mantık'ta, Derü Tearuz ei-Aklı ve'n Nakl isimli eserlerinde takip ettikleri yol da farklı bir yol değildir. Eğer filozofların fikrini iyi kavramasalardı, onları temellerinden sarsmaları da mümkün olmazdı. Bundan ötürü biz de etrafımızı saran bu yıkıcı fikirlere aynı metodla karşı koyabiliriz.

3- Düşünce tarihini öğrenmemiz günümüzdeki felsefelerin, düşünce akımlarının kaynaklarını, temellerini tanımamızı ve dolayısıyla da bu akımları ilmi bir şekilde eleştirmemize imkân sağlar. Ayrıca Ehl-i Kitab'ın dinlerine giren teslis, İsa'nın haça gerilmesi motifi, Allah'ın kızları vb. hurafelerin tarihi köklerini de böylece öğrenmiş oluruz. Kur'an-ı Kerim, "Bu onların ağızlarında geveledikleri sözlerdir. Onlar bu sözlerini kendilerinden öncekilerin sözlerine benzetirler. Allah bunları kahretsin. Nasıl da uyduruyorlar." (Tevbe; 30) âyetiy-le bu duruma işaret ediyor.

4- İnsanın, Allah'ın vahyi ve hidayetinin yardımı olmadan, O'nun zatı ve gaybî meselelerle uğraşmasının neticesinde düştüğü fikrî çıkmazlara bizi muttali kılar, Kant da böyle bjr neticeye vardığından dolayı, metafizik araştırmaları sahte paraya benzetir. Böylece bunları gören müslümanın Allah'ın vahyine olan teslimiyeti daha da artar. "De ki, gerçek hidayet Allah'ın hidayetidir." (Bakara; 120)

5- Müslüman, mutlak doğru, Allah'ın vahyine uygun düşen, zihni uğraşların neticelerinden faydalanma İmkanına sahip olur. "Hikmet mü'minin yitik malıdır. Bulduğu yerde onu almaya hakkı vardır, (Tirmİzi). Akıl ile Naklin uyuşmasında şaşılacak bir durum yoktur. Bu takdirde "Nurun alâ nûr" tezahür eder aralarında. Hatta böyle bir uyuşma zorunludur da. Çünkü her ikisi de Allah'ın kullarına olan rahmetinin ve nimetinin birer parçasıdır. Allah'ın eserlerinde İse tenakuz yoktur. Eğer akıl ile nakil arasında bir tenakuz görülürse, iki ihtimal vardır. Ya nakil sahih olmayan bir nakildir, ya da akıl sarih değildir. Ibni TeymİyyE'nin yukarıda ismi geçen eserinde ortaya koyduğu da budur.

Evet, gerçekten de bugün felsefenin ve çağdaş akımların Allah'a ve dine tam manasıyla teslim olan ve vahyi kaynaklardan başka mutlak doğru tanımayan ayrıca kültür emperyalizminin tesirinden de uzak kalmış olan müslüman yazarlar tarafından kaleme alınması bir ihtiyaç halini aldı.[46]

Ahlâk İlmi

Ahlâk ilmi, çeşitli nazariyeleri ve ekolleri ile felsefeye dahildir ve onun bir parçasıdır. Fransız tecemmüî/toplumcu ekolüne mensup Levy Oruh'a göre ise ahlak bir ilim değildir. Çünkü üim "olan"ı araştırır, ahlaksa olması gerekeni. Ahlak ilminin konusu felsefenin araştırma konuları olan üç temel değerden; doğru, iyi ve güzelden biri, yani iyiliktir. Bu bahiste bu kadarıyla yetinip daha geniş malûmat almak isteyenler için bazı kitapları kaynak olarak verelim:

el-Felsefetü'l-Hulûkiyye: Dr. Tevfık Tavîl; el-Müşkiiâtu'i-Ahlakiyye ve'l

Feiasife: Dr. Abdülhalim Mahmud'un tercümesi; Mebahisfi-Felsefet el-Ahîâk: Dr. Yusuf Musa; Keiimâtunfı-Mebâdiî îlmVl-Ahlâk: Dr. Abdullah Draz; Tezhibul-Ahlâk: Ibni Miskeveyh.
islâm'a göre yazılan ahlâk felsefelerinin en güzeli, en derli toplusu şüphesiz, hocamız Dr. Abdullah Draz'ın Düsturu'l Ahlâk fi'l-Kur'an isimli eseridir.[47]

Pedagoji

Sosyal ilimlerden bilmemiz gereken bir diğer ilim de eğitimin her alanında ve aşamasında olumlu ve olumsuz büyük etkisi olan pedagojidir. Çeşitli eğilim ve ekollerin bulunduğu bu ilimde birbiriyle çelişen pek çok görüş vardır.
Pedagojinin bizim açımızdan önemini sağlayan husus, gayesinin Allah'ın dinine davet vecibesinin hedefi gibi, insanın fikirlerinde, davranışlarında her an yükselmesi yanısıra, değerleri, ahlâkı ve yaşam tarzı ile her an yücelme gayretini aşılamasıdır. Bir müslüman bu durumda bir eğitimci gibidir. Şu farkla ki, gayelerinin gerçekleşmesini sağlamak için seçtikleri yollar ve vesileler farklıdır. Fakat yine de çoğu zaman o bir eğitimcidir. Bundan dolayı eğitimle ilgili ilimlerden ve eğitimcilerin pek çok sahadaki tecrübelerinden istifade etmeliyiz. Böylelikle, muhatabı yönlendirme, onlara bilgi aktarabilme, hem akıllarına, hem de kalplerine ulaşabilme ve ruhlarına iyilik tohumlan saçıp kötülüğe olan eğilimlerinden uzaklaştırabilme imkânını elde etmiş oluruz. Elbette bundan yararlanırken modern eğitim felsefesinin bünyemize uymayan yıkıcı eğilimlerinden ve fikirlerinden de sakınmak gerekir.
Bu sahada yazılmış müslüman yazarların eserlerinden birkaçının ismini aşağıya alıyoruz:

1) Felsefetu't-Terbiyeti'l-tslâmiyye, Dr. Ömer Şeybanî
2) Fî-Üsûli't-Terbiyeti'l-îslâmiyye, Abdülgâni Abûd
3) Min-Usuli't Terbeviyye fı'l-îslâm, Dr. Abdülfettah Celâl
4) Menhecü'l-Kur'an fi't-Terbiye, Muhammed Şedid
5) Menhecü't-Terbiyeti'l-îslâmiyye, Muhammed Kutub
6) Nahve't-Terbiyeti'l-hlâmiyyeti'l-Harre, Ebu'l Hasan en-Nedvî[48]

FEN BİLİMLERİ KÜLTÜRÜ

ftim/bilim kelimesiyle ne onun lügat manasını veya mantık, kelâm gibi ilimlerdeki ıstılahı manasının tekabül ettiği kavramı, ne de Kur'an ve Sünnet'te

ifadesini bulan mefhumu kastediyoruz. Biz urada ilim/bilim kelimesiyle batılılardan bize ihraç edilen anlamıyla yeni bir ıstılahı mana kazanan mefhumu kastediyoruz. Bu şekliyle ilim/bilim, gözleme ve deneye dayanan, akıl yürütmeyi kullanan fizik, kimya, biyoloji, tıb gibi pozitif bilimlerdir.

Biz müslümanların bütün bu ilimlerde derinleşmesini isteyecek değiliz. Zaten bu mümkün de değildir. Ömür kısa, takatimiz sınırlı, bilgi dalları ise pek çok ve engindir. Fakat yine de o dallara yabancı insanlar için hazırlanmış anlaşılması kolay kitapları ve kendisinin de bir bireyi olmak zorunda olduğu kültürlü tabakaya hitap eden makaleleri okuyabilir. Ancak bunları takip etmek de, ilk ve orta öğretim kurumlarında bunlar hakkında mümkün mertebe yeterli bilgiyi almış olmayı gerektirir.

Bilimsel kültürün bizim için önemini sağlayan birkaç husus vardır:

1- Bu kültür, bize modern hayatı anlamamızı sağlar. Bilim, asrımızın can damarıdır, birçok işin temelidir. Evimizden mescidimize kadar modern bilimin girmediği yer kalmadı. Evimizde elektrik ve onunla beraber bîr sürü alet, camide hoparlör, duvarda elektronik saat. Hepsi modern bilimin mahsulleridir. Müslümanın bütün dünyasını kapsayan ve hatta yöneten bilimin temellerini, prensiplerini öğrenmemesi düşünülebilir mi?

2- ilim temeline dayandırılan bazı görüşler dine karşı şüphe ile bakmayı sağlamaya çalışmakta. Tekâmül nazariyesi/evrim teorisi gibi. Bu gibi fikirleri tanımak ve bilimsel yönden değerlerini öğrenmek, bunlara karşı aldığımız tavrı sağlam bir zemine oturtur. Bir şeyin doğru veya yanlış olduğuna hükmetmek, her şeyden önce o şey hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirir.

3- Bilimsel gerçeklerin bazıları dini destekler, onun mefhumlarını açıklar, dine karşı yapılan iftiralara cevap teşkil eder. Bu noktayı madde başlıklarda biraz daha açabiliriz:

a) Dinî gerçeklerin ve itikadı esasların bazılarını günümüz insanına bu yolla anlaşılır kılma ve bunları deneysel bilimin bizzat kendi mantığıyla desteklemeyi sağlar. Mesela dinin temeli olan Allah'ın varlığını İspat konusunda bilim, materyalizm ve ateizme karşı astronomiden fiziğe, tıbdan kimyaya kadar bir çok daldan istifade ederek yapıcı bir rol oynamıştır. Bunu A. Crescy Morrison'un Man does not stand aîotıe isimli eserinde, Amerikalı otuz bilim adamının ortaklaşa yazdıkları Allah Yeteceilâ fi Asn'l îlm ve Dr. Ahmed Zeki'nin Maa'îlahi fi's-Semâ isimli eserlerinde görüyoruz. Dini inançları sağlamlaştırmak için müslüman mütefekkirler de müsbet ilimlerden yararlanmaktadır asrımızda Nedim Cisr'in Kıs-sat'ul-îman ve hindli mütefekkir Vahüdiddin Han'ın İslâm

Meydan Okuyor isimli eseri, Abdussabur Şahin'in Medhalun İlmî li'î-lman eserleri gibi.

Eskiden felsefe ile meşgul olanlar ve bazı Kelâmcılar İnsanın amelini ahirette "görme"sine pek uzak bir ihtimal olarak bakıyorlardı. Çünkü onlara göre ameller "araz"dı, arazlar ise iki ayrı zamanda bulunamazdı. Ve pek tabii ki "O gün insanlar, amelleri kendilerine gösterilmek için kabirlerinden bölük bölük çıkacaklardır." (Zelzele, 6) "Herkesin yaptığı hayrı ve işlediği kötülüğü hazır bulacağı o kıyamet gününde kişi, yaptığı kötülük ile kendisi arasında uzun bir mesafe bulunmasını isteyecektir." (Al-i İmran, 30) ayetlerini de, -metodları gereği tevil ederek, ayetlerde geçen "amellerden muradın o amellerin bizatihi kendileri değil karşılıkları olduğunu söylüyorlardı. Fakat günümüzde, modern bilim insanın sözlerinin ve fiillerinin fezada mevcut olduğunu, onları kaydetmenin, görüntülemenin ilerde yapılacak buluşlar neticesinde mümkün olabileceğini söylemekte ve bunun olabilirliğini reddetmemektedir.

b) Bilimsel buluşlar ve araştırmaların sonucunda, birçok dinî hükmün insanın yararına olduğu ve zararına olan şeyleri de izâle ettiği ispat edilebilir. Bunun tabii neticesi ise, gönül-lerdeki imanın artması, İslâm'ın tüm zamana ve mekâna uygun olduğu hususunda müsİümanları şüpheye düşürmeye çabalayanların hüsranıdır.

Mesela tıp "ümmül-habais" (kötülüklerin anası) olan içkinin fert ve toplum üzerindeki maddî, manevî tüm yıkıcı tesirlerini ispat etmekte, böylelikle de İslâm'ın onu haram kılışının, onun yapımında da, satımında da bulunanlara lanet edişinin hikmeti belirmektedir. Diğer bir örnek de uyuşturucuların, sigaranın, daha genel bir ifadeyle insanda -ister yemek, ister içmek nevinden olsun- alışkanlık halini alan her şeyin, sosyal, psikolojik, ahlâkî zararları bir tarafa, insan bedenini de yıprattığı gerçeği tıb tarafından ortaya konmasıdır. Zinanın toplumsal zararlarının yanı sıra zührevî hastalıklara sebebiyet verdiğini de biliyoruz. Bu ise, "Sakın zinaya yaklaşmayın. Çünkü o rezilliktir, kötü bir yoldur." (tsra, 32) ayetinin işaretinden farklı bir şey değildir.

Biyoloji ise bize erkek ve kadın arasındaki yaratılıştan gelen farklılıkları açıklayabilmektedir. Bu farklılık elbette boşuna değildir. Bu gerçeği kavrayamama, eğitim, öğretim, yönlendirme ve idare sahalarında kötü neticeler doğurur. Her iki cinsin, dolayısıyla da toplumun yararına olan; her birinin kendisine münasip bir işle meşgul olması ve hayatlarında kendilerine lâzım olan kültürü almalarıdır. Böylece bilimsel mantık güzel yaradılışın gereği din mantığıyla bir uyum içine girmiş olur.

Bu hususa delil olarak Alex Carrel'in İnsan Denen Meçhul isimli eserinden şu

cümleleri aktarıyoruz: "Erkek ve kadın arasındaki farklar sırf cinsiyetten veya aldıkları değişik eğitimden kaynaklanmamaktadır. Bunun sebebi çok daha derindir. Vücudun bütünü, kimyevi maddelerle cinsiyet bezelerinin tesirinde kalır. Bu temel vakıaları bilmemek, feministleri her iki cinsin aynı kültürü almasının ve aynı işleri yapmasının mümkün olduğu kanaatine itti. Gerçekte kadının erkekten farklılığı çok derindir. Onun vücudunun her hücresi kadınlığının karakterini taşır. Bu durum sinir sistemi için de geçerlidir. Fizyolojinin prensipleri uzay kanunu gibi sabittir. İstemekle insan bunları değiştiremez, onun için bunlar olduğu gibi kabul edilmelidir. Bundan dolayı kadınlar erkekleri taklide yeltenmeden yaratıldıkları fıtrat üzerine yeteneklerini geliştirmeye çalışmalıdırlar. Aslında medeniyetin ilerlemesinde onların rolü erkeklerinkinden daha büyüktür. Bu rolü üstlenmeye devam etmelidirler, insanlar doğumun kadın için taşıdığı önemi görmezlikten geliyor. Halbuki bu görev onun gelişimi için gereklidir de. İşin doğrusu kadının analıktan uzak tutulması ahmaklıktan başka bir şey değildir. Erkek ve kadınların hayat tarzlarının aynı olması doğru değildir. Eğitimcilerin erkek ve kadın arasındaki bedenî ve zihnî farkları gözetmesi gerekir. Bu, medenî bir dünyanın kurulması için gereklidir."

c) Modern bilim -bazı nassların işaret ettiği manaları zihnimizde derinleştirip mefhumunun çerçevesini genişleterek ve modern bilimin ulaştığı aşamalarla daha da çok vuzuha kavuşturarak- dinî gerçekleri destekleme konusunda bize yeni imkânlar tanır. Mesela, "Anların karınlarından içinde insan için şifa bulunan çeşitli renklerde şerbet çıkar" (Nahl, 69) ayetini modern bilim adamı biyoloji, tıb vb. bilimlerden hareketle baldan, onun renklerinden, insanlara nasıl şifa olduğundan bahsedebilir. Aynı şekilde, "Şüphesiz ki biz her şeyi bir ölçüye göre yaratmışızdır." (Kamer, 49), "O her şeyi yaratıp belli bir nizama koymuş, geçmişini geleceğini takdir etmiştir." (Furkan, 2) ayetlerinin izahı sadedinde kâinata hakim olan eşsiz ahengi, dünyanın güneşten belli bir uzaklıkta kendisine takdir edilmiş belli bir hızla dönüşünü örnek olarak vermeyi bize mümkün kılar. Bunlar ilâhî nizamın ahen-gine, azametine, mükemmelliğine olan delillerdir. Ve böylelikle bilim Kur'an'ın nass'mın manasını akıllarımıza ve kalplerimize nakşeder, böylelikle teslimiyetimiz, inancımız daha da artar. Aynı şekilde "Her şeyi bir ölçüye göre yarattı." (Ala; 3), "Musa Rabbimiz her şeye takdir ettiği şekli verip sonra da doğru yolu gösterendir, dedi." (Tahâ; 50) ayetlerini izah ederken bilim bize; kainattaki yücesiyle, düşüğüyle, insanıyla, hayvanıyla, nebatı ile, cemadatı ile, ilâhî hidayetin ufukla»-nın genişliğini ve bütün bunların yaradılış gayelerine uygun, Sünnetullah'ın kanunları ile kendi yollarını takip etmekte olduğunu gösterir. Bu durumun kainattaki en büyük varlıktan en küçük

zerreye kadar aynı olduğunu buluruz.

d) Modern bilimin daha yeni yeni keşfettiği birçok gerçek, Kur'an tarafından bize asırlar öncesinden haber verilmiştir. Buna daha evvel "Kur'an'm ilmî icazı" bahsinde de
değinmiştik.

Çağımızda bir çok insan bu sahada ifrat sınırlarını aşmaktadır. Bunların bir kısmı dine samimi duygular besleyen halis müslümanlardır. Diğer bir kısım İnsanımızsa, itidal yolunu tutmuşlar, benim de kanaatim budur, itidalden kastım, tevil hususunda zorlamaya girmemek, Kur'an'da geçen lafızları dil manalarının dışına çıkarmaya çalışmamak ve nassları henüz bilimsel gerçek halini almamış nazariye ve faraziyelere dayandırmamaktır.

Bilimi bu yönde kullananlara bir örnek olarak Reşid Rı-za'yı gösterebiliriz. R. Rıza eî-Menar tefsirinde ve Vahyu'l Muhammedi isimli eserinde Kur'an'ın astronomi ve tabiatla ilgili mucizelerinden bahsederken şöyle demekte:

"Kur'an-i Kerim'in, kainatın oluşumu ve tarihi gibi maddî gayb âleminden verdiği haberler, Kur'an* m indiği asırda hiç kimsenin aklının köşesinden geçmeyen, manaları ancak son asırlarda ilim ve tarih tarafından keşfedilmiş olan "icabî" mucizelerdendir. Ayrıca asırlar boyunca Kur'an'ın "kat'î haberlerine ters düşecek bir şeyin olmaması onun "selbî" muci-zelerindendir. Bundan dolayı da insanların yabancısı olmadığı konulardandır. Fakat bilimsel gerçekleri ve tarihî olayları izah etmemesi Kur'an için bir noksanlık değildir. Çünkü bunları açıklamak için gönderilmemiştir peygamberler. Bu gibi şeylerden bazılarına ancak geniş bir ilmî malûmat ve -ilk müslümanlar tarafından bilinmeyen- teknik aletlerle varılabilirdi. Dahası bulundukları ilmî seviyeden dolayı kesinkes reddedecekleri hususların insanlara anlatılması da doğru olmazdı. Çünkü bu onlar için bir fitne vesilesi olabilirdi. Zaten peygamberimiz de, "Siz dünya işlerini daha iyi bilirsiniz." bu-)aırmuştur.

insanların, anlamı hususunda anlaşamadıkları Kur'an'ın tekvin hususundaki ince tabirlerinden biri de, yaratılışın temel maddesi olarak Kur'an'da karşımıza çıkan "duhân", sodyumdan başka bir şey değildir. Ayrıca Kur'an göklerle yerin tek bir bitişik madde olduğunu söyler. Allahu Teâlâ onları birbirinden ayırarak müstakil bir varlık haline koymuş ve her ikisine de çeşitli canlılar yerleştirmiştir. Hiç kimse yıldızlarda canlıların bulunduğunu, her canlının sudan yaratıldığını ve çift çift olduğunu, her bitkinin kendi içinde takdir edilmiş bir orana göre mükemmel bir ahenkte yaratıldığını ve aşılamak
için rüzgarların gönderildiğini düşünemezdi. Hatta "Gecenin gündüze, ve gündüzün de gecenin üstüne getirilip sarıldığı" ayeti üzerinde alimlerimiz son

zamanlara kadar mücadele ve münakaşa etmişlerdi. Halbuki ayette kastedilen dünyanın yuvarlaklığı ve ekseni etrafında dönüşüdür.
Bu konudaki misaller pek çoktur. Güneş, ay ve yıldızların, bunların yörüngeleri etrafındaki -belli bir vakte kadar-seyri, kıyamet günü yıldızların parçalanışı ancak modern astronomi ışığı altında doğru bir şekilde kavranabilir. Bundan daha şaşırtıcı olan: Kur'an'ın mahlûkat için konulan değişmez birçok "sünen" olduğunu isbat edişi ve bunların çoğunun da yine Kur'an tarafından açıklanmış olmasıdır. Kur'an'ın açıklanmasından ancak asırlar sonra ilmî araştırmalar topluma hakim değişmez yasaların bulunduğu noktasına yeni gelmiştir."
Bilimsel gerçekler; sözkonusu ettiğimiz yerlerde kullanıldığı takdirde insanların hem zihnine, hem de duygularına ulaşan yollar kolayca yakalanabilir ve sözlerimiz aydın kesin üzerinde de tesirli olup onların sözlerimizi kolayca kabullenmelerine sebep olur.[49]

AKTÜEL KÜLTÜR

Aktüel kültürden amacımız: içinde yaşadığımız hayatın gerçeklerinden doğan ve gerek islâm alemindeki gerekse islâm âleminin dışındaki hadiselerdir. Müslümanın yukarıda sıraladığımız bütün kültürleri hazmetmesi yeterli değildir. İçinde yaşadığı dünyayı, ona hakim olan nizamları ve görüşleri, hayatı yönlendiren sebepleri, hakim güçlerin çarpışmasını, fikrî akımları ve bunların mensuplarının önlerindeki engelleri aşmasına yardım eden etkenleri, ayrıca üzüntüleri ve sevinçle-riyle kuvvet kaynakları ve zayıf noktalarıyla bütün islâm dünyasını, daha sonra da yerel topluluğuyla, gelenek, görenek ve problemleriyle yaşadığı ve yetiştiği bölgeyi tanımalıdır.
Müslüman, insanları islâm'a çağırırken karşısındaki insanları tanıması lazımdır her şeyden önce ve böylece onları nasıl Allah'ın dinine çağırması icap ettiğini, neye öncelik tanıması gerektiğini de anlar. Peygamberimiz Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderdiğinde şöyle demişti: "Sen Ehl-i Kitap olan insanların yanına gidiyorsun. Onları ilk davet edeceğin şey kelime-i tevhid olmalıdır. Bunu kabul ettiklerinde de, Allah'ın onlara beş vakit namaz farz kıldığını bildirirsin. Bunu da kabul edince zenginlerinden alınıp fakirlerine verilen sadakanın (zekât) Allah tarafından farz kılındığını bildirirsin." Hadis-i Şerifin üslûbundan da anlaşılıyor ki, eğer onlar putperest veya dinsiz olsalardı, başka şekilde Allah'a davet edil-meleri gerekecekti. Bundan hareket ederek, bir müslümanın aşağıda sıralayacağımız hususları bilmesi gerektiğine varırız:
1- îslâm aleminin içinde bulunduğu durum: Daha açık bir ifade ile İslâm

dünyasının coğrafî, ekonomik, siyasî durumları, nüfus oranı, geri kalmışlığının ve parçalanmışlığının sebepleri, ilerlemesi ve birliği için gerekli etkenler, gelişmesi, askerî ve siyasî dayanışma. Ayrıca sosyal kültürel yakınlaşmaların imkânlarının bilinmesi gerekir. Bunun yanı sıra Filipinler, Eritre, Habeşistan, Sovyetler Birliği, Batı Trakya, Arnavutluk, Yugoslavya, Çin ve Hindistan'da baskı altında tutulan müslümanlarm durumu da mühimdir.

2- Uluslararası İslâm düşmanı güçlerin durumu: Bu islâm düşmanı güçler bir sacayağı gibidir. Siyonizm, Haçlı zihniyeti ve komünizm. Bunlar her ne kadar kendi aralarında anlaşmazlığa düşseler de bize karşı hemen tek yumruk olurlar. Elbette bu düşmanlığın arkasında bir çok sebep yatmakta: kin, menfaat, korku, üstün ve güçlü olma hedefi gibi. Başvurdukları vesileler de: siyasi harp, ekonomik harp, ideolojik harptir. Ve bilinmesi gereken diğer hususlar: korkunç kurumları ve imkânlarüa misyonerlik çalışmaları, îslâm dünyasında Hris-tiyanlık propogandaları, Afrika'daki müslümanlarla misyonerler arasındaki çatışma. En büyük îslâm ülkelerinden biri olan Endonezya'ya hristiyanlaştırma planlan, başarısızlık, yeniden plan kurmalar.. Bu sefer misyonerlikle sömürgeciliğin, hatta son zamanlarda komünizmin el ele vermesi ve en nihayet oryantalistler... Gayeleri ve vasıtalarıyla eski kültürü diriltme çabaları, yazdıkları kitaplarda insaflı veya düşmanca tavır alan müsteşrikler, yaydıkları fikirlerin en nihayet îslâm dünyasında geçerlilik kazanmaya başlaması ve onların aramızdaki yerli çömezleri... işte bunların hepsi yukarıda zikrettiğimiz son savaşın ideolojik neticeleri, tehlikeleri ve hedefleridir.

Komünizm, uzmanlarının yardımı ve kültür kurumlarının vasıtalarıyla, komünist ülkelere öğrencilerin, sporcuların gönderilmesiyle, içteki komünist partilerin desteklenip yönlendirilmesi neticesiyle her an büyüyen bir tehlike. Masonluk ve masonluğun kolları, uzantıları, şirin gözüken tehlikeli me-todları ve üst sınıfta kabul görmesi., bu da şüpheli kurumlardan biri. Ve içteki emperyalizm, batı düşüncesinin hayranları ve batı değerlerinin bendeleri yoluyla, liberal ve solcu partilerin desteklen İşiyle İslâm dairesinden çıkan Bahaîlik, Kadıya-nîlik.. Evet, pek karanlık bir tablo Fakat iki noktaya dikkat çekmek isteriz:

a) islâm düşmanları kuvvetli ve planları ne ye'se ve ümitsizliğe düşürecek kadar büyütülmeli, ne de bunları hafife alıp gevşek davrandıracak kadar küçük gösterilmelidir.

b) Bu güçler arasında mevcut çekişme ve çatışmalardan fırsat gözeterek yararlanılmalıdır. Eski bir söz vardır: "Ey Allah'ım, zalimleri zalimlere musallat et de bizi selamet içinde onların şerlerinden uzaklaştır."

3- Mevcut dinlerin durumu:

Yahudilik: Kitapları Tevrat tahrif edilmiş, hele Talmud adlı kitapları bir facia. Diğer insanlara bakış tarzları ve bunun Siyonizme yanstyış şekli malum. Ve en nihayet israil devletinin kurulması hâlâ zihinlerimizde.
Hristiyanhk: Çeşitli gruplar ve kiliseleri arasında bütün çabalara rağmen bitmek tükenmek bilmeyen bir çekişme; Ya-hudilik-Hristiyanlık yakınlaşmasını sağlama çabaları; Vatikan'ın bu gaye için Hz. isa'nın kanından sorumlu tutulan Ya-hudiyi aklama gayretleri ve en nihayet Hristiyanhk-Islâm yakınlaşmasını sağlama çabaları ve bunun değeri.
Uzak doğu dinlerinin en büyüklerinden Hinduizm, Budizm ve bunların inançları, grupları, İslâm'a göre durumları, insanlar arasında yayılışı ve bağlılarının hayatlarında bu inanışların icra ettiği fonksiyon.

4- Günümüz siyasi akımlarının durumu: Komünizm, kapitalizm, sosyalizm, diktatorya ve bunların farklı uygulamaları. (Bunu bilhassa Lenin ile ondan sonra gelen haleflerinin tatbik ettiği Marksizm İle Mao'nun tatbik ettiği Marksizm arasındaki farkta görürüz. Dahası, Lenİn'in MarksİzmI algılayışı ile, Kruşçev'in veya Brejnev'in algılayışları da farklıdır. Komünist teorisyenler de artık gelir eşitliği ve devletsizlik hedeflerinin olabilirliği konusunu savunmada aciz kalmakta-lar.)
Batı Avrupa'daki Komünist Partiler, bazı liderlerin sınıf çatışması gibi Marksizm'in temel prensiplerinden vazgeçişleri, genel olarak bütün dinlerin, özel olarak islâm'ın ayrıca ahlakî değerlerin ve hürriyetlerin komünizme göre durumları ve komünizmin bunlara karşı aldığı tavır.
Kapitalizm: Kapitalizmin başlangıcından günümüze kadar geçirdiği merhaleler. Amerika ve Avrupa'daki kapitalizmin neticeleri» dinin nazarında durumu, Avrupa'da kurulan Hristiyan Demokrat Partilerin işlevi.
Sosyalizm: Çeşitli ele almış şekilleri, aralarındaki farklar, birleştikleri noktalar, komünizmle arasındaki fark. Sosyalizmin dine göre durumu, Avrpa'da Hristiyan Sosyalist Partilerin işlevi.
Diktatörlük: Manası, çeşitleri, sınıf diktatoryası, parti veya lider diktatoryası, Faşizm ve Nazizm tecrübeleri.
İslâm'ın bütün bu akımlara karşı tavrı, İslâm'ın ahenkli bir bütün oluşturuşu. İslâm'ın eğer bu nizamlarla buluştuğu bazı yönleri varsa, genelde uyuşmaması... Gayelerin bu gayelere ulaşmak için seçilen vasıtaların farklılığı. Dinimizin bu akımların, ideolojilerin hiç birine muhtaç olmayışı, Islâmî çözüme duyulan kesin ihtiyaç.

5- Günümüz îsîâmî çalışmalarının durumu: Bunları yerel, uluslar arası, dar ve geniş kapsamlı gibi bölümlere ayırarak inceleyebiliriz, islâm dünyasındaki

Islâmî davet, kurum ve vasıtaları, camiler, islâm davasının mesajı ve eksiklikleri, yapılabilecekler, Mescitlerin fonksiyonu, îsîâmî yayınlar dergiler ve bunların rolü. Mürşid davetçiler: "Davete yön verme ve davetçi yetiştirme milletlerarası kongresi." Bu kongrenin önerileri ve araştırmaları. İslâm Üniversiteleri ve Enstitülerinin önemi, görevleri ve Diyanet Işleri'nin rolü.

îslâm dünyasının dışındaki Islâmî davet: Asya ve Afrika'da, Avrupa ve Amerika'daki Islâmî merkezler, cemiyetler, talebe teşkilâtlan, okullar ve bunların arasında sağlanması gereken rabıtanın önemi. Düşman güçlerinin komplolarına karşı hazırlıklı olmak.

Ezher-i Şerif, Rabıta ve diğer bazı müesseselerin islâm'ı yayma hususundaki rolleri. Bütün bunlar hakkında da bilgi sahibi olması gerekir müslümamn.

6- İslâm'a zıd fikri akımların durumu: Bununla islâm dünyasında mevcut olan materyalist, komünist doğu kampına bağlı solcu ve marksist cereyanları, batı kampına mensup yazarların, gazetecilerin, partilerin ve çok geniş bir desteğine sahip olan liberalizmi, Arap, Fars gibi ırkların üstünlüğünü savunan kavmiyetçiliği kastediyoruz.

7- îslâm dairesinden çıkan fırkaların durumu: Bunların en başta gelenleri ve en tehlikelileri Bahailik ve Kadıyânilîktir. Birincisi islâm'a tam manasıyla ters düşen bir cereyandır. Her ne kadar islâm topraklarında doğmuş olsa da bu akımın bağlıları kendilerini müslüman addetmiyorlar. Kadıyânîlik ise 'Hatemu'l enbiyâ' olan Hz, Muhammed'den sonra yeni bir peygamberlik iddiasında bulunan ve islâm'la alâkası kalmamış bir fırka olmasına rağmen kendisini islâm'a nispet etme çabası içerisindedir. Aslında her iki fırka da islâm'a düşman güçler tarafından desteklenmektedir.

8- İçinde yaşanılan bölgenin kendine has durumu: içinde yaşadığımız topluluğu bütün durumlarıyla, gelenekleriyle bilip, o insanların problemleri, psikolojileri ve psikolojilerini etkileyecek hususlar üzerinde derinleşmemiz lâzımdır. Ayrıca onlarla doğrudan iletişim kurabilmemiz için onların dillerini de bilmemiz gerekir. "Biz her peygamberi, emrolunduklarım, gönderildikleri insanlara kolayca anlatabilmeleri için kavimlerinin diliyle gönderdik." (İbrahim, 4).

Bundan dolayı yaşayan dillerden en azından birini bilmek bir zaruret halini almıştır çağımızda.

Evet, böylece aktüel kültürün üzerinde durması icab eden hususlara işaret ettik. Tabii ki bu kültür sadece kitaplardan gelmez. Bu kültür gelişen, yenilenen ve böylece devam eden bir kültürdür. Bunun için, kitapların dışında da, gazete, dergi, süreli yayınlara, ayrıca resmi, gayr-i resmi neşriyata da başvurmamız gerekir.

Sağlam bir zihniyet ve ince bir duyarlığa sahip olan müs-lüman, etrafında cereyan eden günlük hadiselerin her birinden, gazete haberlerinden ve yorumlarından istifade edebilir. Hatta bunların önemlilerini -gerektiğinde kullanmak için-kaydettiği küçük bir arşiv de kurabilir. Bugünün olayları yarının tarihi olacaktır çünkü. Ayrıca geçmişteki birçok hadiseler önemini ve zihinlerdeki canlılığını korumaktadır.

Diğer bir husus da şudur: Bu tür bilgi, insanların arasına karışıp onların durumlarına yakından şahit olarak, fikirlerini dinleyerek de elde edilebilir. Gerektiğinde bunun için yolculuk da etmelidir. Çünkü, "ilmin yarısı seferdedir." Bizden ön-cekİ alimlerimiz bu gerçeği iyi anladıklarından dolayı ilim uğrunda, ilmi ehlinden almak için onların diyarlarına kadar gitmişlerdir. Nitekim bir arap şairi şöyle demektedir:

Ey aziz kardeşim, niye gezip görmezsin Söylemişlerdir sana ya, gören işiten gibi değildir.

Ve en son olarak: "Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdol-sun." {Yunus, 10).[50]

---

[1] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 7-10.

[2] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 11.

[3] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 11-13.

[4] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 13.

[5] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 13-14.

[6] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 14-15.

[7] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 15-17.

[8] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 17-18.

[9] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 18-22.

[10] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 22-25.

[11] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 25-27.

[12] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 27-31.

[13] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 31-33.

[14] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 33-36.

[15] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 37.

[16] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 37-39.

[17] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 39.

[18] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 39-40.

[19] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 40-46.

[20] Bu eser Risale Basın-Yayın Ltd. tarafından Ttirkçertlize kazandırılmıştır.

[21] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 46-49.

[22] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 49-50.

[23] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 50-54.

[24] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 54.

[25] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 54-56.

[26] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 56-59.

[27] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 59-64.

[28] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 64-66.

[29] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 66-67.

[30] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 67-73.

[31] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 73-82.

[32] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 82-83.

[33] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 83-85.

[34] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 85-87.

[35] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 87-89.

[36] Yukarıdaki eserlerin dilimize tercüme edilenlerin İsimleri tercüme edildiği adla verilmiştir.

[37] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 90.

[38] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 90.

[39] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 90.

[40] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001:90-91.

[41] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 93-103.

[42] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 105-109.

[43] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 111-113.

[44] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 113-115.

[45] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 115-116.

[46] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 116-118.

[47] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 118-119.

[48] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 119-120.

[49] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 121-127.

[50] Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî, Müslümanın Temel Kültürü, Risale Yayınları, İstanbul 2001: 129-134.

SEVGİ PEYGAMBERİ VE YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ
ÖNSÖZ
I. GİRİŞ
A. BİREYSEL EĞİTİM ARACI OLARAK DİN
B. Yetişkin (Halk) Eğitimi
1. Yetişkinlik Dönemi Öğrenim Özellikleri:
2. Yetişkinlik Dönemi Dînî Gelişim:
3. Yetişkin Eğitiminde Yöntemler:
4. Yetişkin Din Eğitiminin Gerekçeleri
C. Yaşayarak Eğitme (Örnek Olma) Yöntemi
1. Taklit
2. Özdeşleşme
D. Sevgi (Rahmet) Kavramı Ve İnsan Tabiatı
1. Sevgi Kavramı
2. Sevgi Kavramının İçeriği
a. İlgi
b. Şefkat
b-Tatlı Söz:
b2- Hoşgörü ve Yumuşak Tutum:
c. Kollama
d. Bağışlama
3. İnsan Tabiatının Sevgiye İhtiyacı
4. Kur'ân'da Sevgi (Rahmet) Kavramı
II. YÜCE ALLAH VE RAHMET KAVRAMI
Allah-İnsan İlişkisinde Sevgi
1. Allah'ın "Rab" İsmi
2. Allah'ın "Rahman" İsmi
3. Allah'ın "Rahîm" İsmi
B. Rahmetin Kapsamı
1. Tevhîd:
a. Tevhîd'in İnanç Boyutu:
b. Tevhîd'in Amel Boyutu:
c. Allah'ı Tanımanın Eğilim Değeri
2. Adalet (Kul Hakkını Korumak)
C. Rahmetin Sınırları
1. Şirk
2. Zulüm

C. Rahmet Olma İlkesinin Hedefleri
1. Tevhîd İnancını Yerleştirmek
2. Hukukun Üstünlüğünü Sağlamak
3. Kamu Hakkını Korumak
4. Kul Hakkını Korumak
5. Merhameti Yerleştirmek
III. HZ. MUHAMMED VE RAHMET İLKESİ
A. RAHMET İLKESİNİN HAYATA GEÇİRİLMESİ
1. Bağışlayıcı Tavır
Alçak Gönüllülük
B. Rahmet Olma Ve Cezalandırma
1. Cezalandırmanın Gerekçeleri
a. Zulmü Önlemek
b. İn şartlan Eğitmek
2, Cezalandırmada Rahmet
a. Cezayı Kaldırma
b. Cezayı Hafifletme
Iv. Rahmetin Evrenselliği
A. Kadınlara Rahmet
1. Kadınların Dünyadaki Durumu
a. Eski Yunan Mitolojisinde Kadın
b. Roma'da Kadın
c. Yahudilikte Kadın
d. Hıristiyanlıkta Kadın
2. Kadınların Arabistan'daki Durumu
3. İslâmiyet ve Kadın
a. Yaratılışta Kadın
b. Toplumsal Hayatta Kadın
c. Ailede Kadın
c,. Erkeğin Aileye Yönetici Olması
c,. Erkeğin Birden Fazla Evlilik Yapabilmesi
Cj. Kadının Te'dibi
c4. Boşama Hakkının Erkeğe Verilmesi
d. Hukukî Ehliyet Açısından Kadın
B. Çocuklara Rahmet
1. Çocuklara Sevgi ve Şefkat
2. Çocuğun Şahsiyetine Saygı

3. Çocuklarla Oyun Oynama
C. Kölelere Rahmet
D. Günahkâra Rahmet
E. Suçlulara Rahmet
1. İçki içene Rahmet
2. Hırsıza Rahmet
3. Zina Yapana Rahmet
F. Düşmana Rahmet
1. İnkarcılara Rahmet
a. Siyasî Suçlulara Rahmet
2. Savaşta Rahmet
a. Kureyş'e Rahmet
Hatîb b. Ebî BelteaveSâre Olayı:
İkrime b. Ebî Cehl Olayı:
Safvân b. Ümeyye Olayı:
Hind binti Utbe Olayı:
Hebbâr b. el-Esved veNâfi' b. Abdi Kays Olayı:
Abdullah b. Sa'd b. Ebî Şerh Olayı:
Vahşî Olayı:
Mikyas b. Subâbe Olayı:
Huveyris b. Nukayz Olayı:
b. Hevâzin'e Rahmet
c, Taîfliîere Rahmet
3. Münafığa Rahmet
BİBLİYOGRAFYA

SEVGİ PEYGAMBERİ VE YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ

ÖNSÖZ

Bu kitabın yazılmasının çocukluğuma kadar ulaşan kırk yıllık bir öyküsü vardır. İlk dini tecrübelerim arasında hacıların Mekke"den getirdiği hurmaları huşu ile yemek ve zemzem suyunu vecd ile içmek, hurmaları yedikten sonra dedemin uyarısı ile çekirdeklerini temiz bir toprağa gömmek, zemzem suyunu içtikten sonra hastalıklarımın ve güçsüzlüğümün gidip güç kazanacağım yolundaki inançla suyla ellerimi ıslatmak gibi davranışlarım olmuştu. Hurma ve zemzem, erişilmesi imkânsız gibi gördüğüm olağanüstü kutsallığı olan dinsel nesnelerdi. Onlara bu kutsallığı kazandıran husus, Peygamberimiz Hz. Muhammed'in yaşadığı topraklardan getiriliyor ve onun kutsal hatırasını taşıyor olmalarıydı.
Peygamberimizle adını öğrenmenin ötesinde ilk tanışmam bunlarla olmuş ve din eğitimim hep onun öykülerinin (kıssalarının) gölgesi altında gerçekleşmiştir. Aşağı yukarı Türk toplumunda her çocuğun dini bilgilerle tanışması benzer olaylara dayanır. Bundan dolayı bizim toplumumuzun din eğitimi uygulamalarında Rasûlullah(s.a.v.)'ın çok Özel bir yeri vardır.
Onun bize ulaşan hayat hikâyesi, bu hikâyenin meşhur olayları, çocukları ve kadınları, toplumun alt tabakasındaki insanları ve köleleri koruması, savaşları, esirlere karşı tutumları, arkadaşları ve ümmetine karşı fedakârlıkları v.b. gibi olaylar din anlayışımızın oluşmasında hep öne çıkan etkenler olmuşlardır. Onun din anlayışımızın oluşmasındaki bu özel yeri, Peygamberliğinin yanı sıra, onu gönlümüzde yaşça ve mevkîce ailenin en büyük ve ileri gelen bir üyesi olarak kabul etmemizi sağlamıştır. Öyle zannediyorum ki toplumumuzun Hz. Muhammed(s.a.v.)'e karşı duyduğu muhabbet, ümmetin diğer toplumlarından çok daha farklı, çok daha sıcaktır.
Bu toplumun bir ferdi olarak ben de ömrüm boyunca Hz. Peygamber'i böyle hissettim. Hocalarımdan ve kitaplardan öğrendiğim davranışlarını model edinmeye çalıştım. Onunla ilgili, hacılarımızın anlattıklarını imrenerek dinledim. Yakın çevremde bulunan bazı kişilerin ona karşı hissettiklerinin tezahürü olarak ortaya çıkardıkları özel davranışlarını, şiirsel ifadelerini hep hayranlık ve gıpta ile takip ettim. Onlara yaklaşmaya çalıştım. Hatta, Süleyman Çelebi'den, Yunus Em-re'ye, M. Akif'ten, Necip Fazıl'a, Ali Ulvi Kurucu'dan Arif Nihat Asya'ya, "Yağmur"un "O'na hasret" şairi Nurullah Genc'e kadar, ona duygularını şiirle ifade edenlerin maharetine özendim. Onu tüm varlığın sebebi olarak gören

büyük şairin şiirsel yorumundan, hocamız M. Ali Sarı'nın kutsal topraklan, onun ayak bastığı yerler olması düşüncesiyle diz çöküp yüz sürmeye varan duygusallıklarını hep yaşamak istedim. Bütün bunların sonucu, ona olan duygularımı tekbir şiirle olsun ifade etmek için kendi kendime söz verdim. Fakat heyhat! Yirmi yıl boyunca yaptığım çeşitli denemelerden sonra, ne büyük bir işe soyunduğumu ve bu işin ne kadar boyumu aşan bir iş olduğunu anladım. Bu sevdadan değil, fakat ifade şeklinden (şiirden) vazgeçtim. Onun yerine altından kalkabileceğimi umduğum bir şekille (nesirle) onu anmaya karar verdim ve şiir eksiğini de muhterem üstat Ali Ulvi Kurucu'nun ona yazdığı şiirle tamamladım.

Elinizdeki çalışmanın kısa öyküsü budur. Başlangıç kararı ise Nuayman hadisi ile karşılaşmam olmuştur. Aileden aldığım din eğitiminin etkisiyle içki içmenin, domuz eti yemekle eşdeğerde bir günah olduğunu düşünmem sebebiyle Hz. Peygamber'in Nuayman'ı korumasını hayretle ve doğrusu biraz da yadırgayarak okudum. İçki içen birine Peygamber sahip çıkıyordu. Bu yadırgama giderek ona ve hayatına bîr başka gözle bakmama sebep oldu. Benzer olaylar onun hayatında o kadar çoktu ki bu tutumun ona özel bir eğitim yöntemi olduğunu düşündüm. Giderek bu düşüncem onun en büyük ikinci mucizesinin onun hayatı olduğuna karar vermemle sonuçlandı. Fakat bu mucize hissi mucizeler cinsinden bir mucize değil, tamamen beşerî sınırlarda gerçekleştirilmiş bir mucizeydi. Onun olağanüstülüğü, olağanüstü olaylarda değil, olağan olaylardaki olağanüstü tutum ve tavırlarında gözüküyordu.

Rasûlullah'ın görevi ve misyonu, beşeri ölçüler içinde değerlendirildiğinde karşımıza tam bir eğitimci çıkar. Zaten O'nun eğitimdeki ilkeleri ve yöntemleri de özellikle son yıllarda çeşitli müstakil çalışmalarda ele alınmıştır. Bu çalış-malarda Peygamberimizin faaliyetleri, hep örgün eğitim mantığı içinde incelenmiştir. Bu çalışmalarda doğrusu çok da güze! sonuçlar elde edilmiştir. Türkçe'de, Prof. Dr. Abdullah Özbek'in "Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed", Prof. Dr. Ahmet ÖnkaVm"Rasûlullah'm İslâm'a Davet Metodu", Prof. Dr. İbrahim Canan1'in"'Peygamberimizin Tebliğ Metodları", Abdül-fettah Ebû Gudde'nin"BiV Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodları", Arapça olarak"Peygamberin Sünnetinde îslâmî Terbiyenin Esasları" ve daha başka eserler yayınlandı. Benim de çok faydalandığım bu çalışmaların bir bölüm olarak temas ettiği bir kavramı ve yöntemi ben çalışma ekseni olarak ele aldım. O eksen de O'nun Rahmet Peygamberi oluşu, bunun kendi hayatında gerçekleştirmesinin yanında aynı kavramı yetişkin eğitimi ilkeleriyle Ashabına öğretmesi ve onların hayatına sokmasıdır. Konuyu, Peygamberimizin hayatı ile ilgilenen herkesin bildiği bazı Örnek olaylarla ele alarak rahmetin bu olaylarda

nasıl tezahür ettiğini ve bu ilkeyi Müslümanların hayatına bizzat kendisinin yaşayarak ve örnek olarak nasıl soktuğunu cevaplayarak işledim.
23 yıllık peygamberliği süresince insanlara insanlıklarına yakışan bir hayat düzenini getiren Peygamberimiz, onların di şünce ve alışkanlıklarını nasıl değiştirdi, bu zor İşi nasıl başardı? Cahiliyye toplumundan insanlığa örnek bir nesli nasıl meydana getirdi? Kılı bile kıpırdamadan kızını toprağa canlı canlı gömen bir Hattaboğlu Ömer'den
"Kenar-ı Dicle'de bir kurt aşırsa bir koyunu Gelir de adl-i ilâhî Ömer'den sorar onu."
diyecek bîr adalet bilincine sahip Hz. Ömer'i nasıl meydana getirdi?
Bütün bu soruların cevabı tek bir ilkede toplanır. Bu ilkenin de Kur'ân dilinde ve peygamberlik misyonundaki karşılığı rahmet'tir. Hz. Peygamber bütün ömrü boyunca rahmet ilkesini göz önünde bulundurmuş, onu yaşamış, kendisi örnek olmak suretiyle de Ashabına ve ümmetine yaşatmaya çalışmıştır. İşte bizim üzerinde durmaya çalıştığımız kavram böylesine önemli bir misyonla yüklü bir kavramdır. Onun bu misyonunu Üstad Necip Fazıl, "Reis Bey" isimli piyesinde şu sözleriyle çarpıcı bir şekilde ortaya koymuştur:
"Sökün sahte su borularını! Ev ev merhamet şebekesini kurun! Tepelerinizdeki çatıları yıkın, göklerle temasa geçin. O zaman göreceksiniz ki acı su borularından kendi kendisine tatlı su akacak ve başlar üstünde güneşe yol vere*; kubbeler yükselecek!"
O, zamanının ters işleyen bütün sosyal ilişkilerini, tersyüz ederek düzeltmiş, insana kendisine yakışır rahmet ve merhamet merkezli bir yaşama düzeni kurmuş, insanlığın üstünde kendilerinin göklerle temasa geçmesini engelleyen sunî çatıları -putları- yok ederek, yeniden göklerle temas kurmasını sağlamış, fizik ötesi âlemin rahmet ve merhametini yeryüzüne indirerek insanlığın istifadesine açmıştır.
Ayrıca o, bir felsefe ortaya koyup bunu sadece fikir olarak savunmakla yetinmemiş filozofların temel çıkmazı olan teoriyi pratiğe dönüştürme konusunda büyük bir başarı da göstermiş, bunun için yerini yurdunu terketmiş, akraba ve kabîle-sine ters düşmüş, zaman olmuş bunlara karşı ordular kurmuş, bunlarla savaşmış, kendisine suikast düzenlenmiş, fakat o, başta suikastçiler almak üzere herkesi affetmiş, kendisini engelleyen münafıkları bife dışlamamış, böylece en büyük düşmanlarının gözünde bile saygınlık kazanmış, getirdiği dinin ilkelerine zaman zaman uymayanları hoş görmüş, velhasıl ne söyledi ise hepsini uygulayarak bunların yaşanabileceğini bizzat hem göstermiş, hem de insanları da bu yolla eğiterek onların da yaşamalarını sağlamıştır. Bizim de

özellikle üstünde durduğumuz nokta, onun rahmet ve merhametinin beşer sınırlarını zorlayacak kadar yaygın ve sınırsız oluşuna ve bir ilke ve yöntem olarak kendisinden sonrakilere bıraktığı bu mirasın kullanılabilir durumda bulunduğuna dikkat çekmekten ibarettir.

Rasûlullah, İslâm davetinin yöntemini, kaçırmak, u-zaklaştırmak değil, yaklaştırmak ve kazanmak temeli üzerine kurmuştur. Bu inkarcısından münafığına suçlusundan günahkârına varıncaya kadar böyledir. Günümüz İslâm dünyasının en büyük eksikliği bu noktadadır. Kesinlikle, bilinmelidir ki, düşünce ve yaşayışta dini değerleri ihmâl edenleri itham etmek, onlardan alâka ve ilgiyi kesip atmak, onlar hakkında dedikodularda bulunmak, dînin gelişmesine hiçbir şey kazandırmayacaktır. Çünkü bu tutum, insanların tabiatına ve Hz. Peygamber'in öğrettiklerine aykırıdır. Şayet bunlara, insan tabiatına uygun olarak ve Rasûlullah (s.a.v.) Efendimizin öğrettiklerine bağlı kalarak tebliğde bulunulsa, onların dinî yaşayışa kazandırılması büyük bir ihtimalle gerçekleşecektir.

Çalışmamız, ayrıca, O'nun yaşayarak ortaya koyduğu

bu en canlı, en çarpıcı mucizesini inkâr edercesine bir hayat tarzı tutturan İslâm toplumlarının ve onlara bakarak, O'nun rahmet peygamberi oluşunu görmezlikten gelen gayr-i müslim dünyanın, onun dînine, terör dini olarak bakmak suretiyle attıkları iftiranın ne kadar haksız ve yersiz olduğunu tespit etmeyi de hedeflemektedir. Onun için bilhassa Hz. Peygamber'in rahmetinin toplum içindeki, dînî yaşantı yönünden başarısız kişiler için nasıl tecelli ettiğini gösteren olaylar üzerinde durduk. Kâfirlere, münafıklara, günahkârlara, suçlula-ra, rahmet peygamberi olarak nasıl muamele ettiğini tablolar halinde gözler önüne sermeye çalıştık. Verdiğimiz örneklerdede O'nun peygamber sıfatını değil, beşer olmasını öne çıkartan, insanlar tarafından örnek alınabilecek uygulamalar olmasına dikkat ettik. Rasûlullah(s.a.v.)'ın söz ve davranışlarından halk eğitimi veya yetişkin eğitimi açısından yorumlanabilir olanlarını yorumlamaya çalıştık. Çeşitli yorumlamalara uygun olduğunu düşündüklerimize ya kendi görüşümüzü belirten cümlelerle temas ettik, yahut da daha iyi yapabilir düşüncesiyle yorumu okuyucuya bıraktık.

Hz. Peygamber'in özel hayatı, aile hayatı ve toplum hayatı olmak üzere iki boyutludur. Biz, özellikle, O'nun özel hayatının toplumla bağlantılı kısmı üzerinde durduk. Bu hayatında Hz. Peygamber, bir yandan devlet başkanı olarak yönetici, bir yandan da Peygamber olarak eğitici kimliği taşır. Onun topluma kazandırmayı amaçladığı ilkeler ve kültürel kimlikle ilgili faaliyetlerini -tebliğ-rahmet ilkesine dayanan eğitim bağlamında ele aldık. Konuların birbirleri ile

irtibatım da bu bağlamda kurmaya çalıştık.
Bu çerçeve içine girdiğini düşündüğümüz rahmet kavramım, kapsamını, sınırları dışında bıraktığı durumları tespit etmeye çalıştık. Yaşadığı çağda toplumsal anlayışa olağanüstü değişiklikler getirdiği, özellikle kadın ve çocuklarla ilgili tutumlarını da rahmet kapsamı içinde gördüğümüzden, kapsama ilâve ederek bu çalışmayı ortaya çıkardık.
Sonsöz olarak, onun mirası olan rahmet olma ilkesinin, tüm İslâm âleminin, hatta tüm insanlığın önünü açmasını, geleceğini aydınlatmasını diliyor ve bu çalışmanın, yazarı ve her aşamada büyük desteklerini ve fedakârlıklarını gördüğü aile fertleri için şefaate vesile olmasını niyaz ediyorum.
Doç. Dr. Abdurrahman DODURGALI Çamlıca 2002
Ruhum sana, varlık sana hayrandır Efendim Bir ben değil, âlem sana hayrandır Efendim
Ecrâm-ü felek, levh-u kalem mest-i nigâhın Medh eyleyen ahlâkını Kur'ân'dır Efendim
Mahşerde nebiler bile senden meded ister Rahmet diyen âlemlere, Rahman'dır Efendim
Kıtmîrinim ey Şâh-ı Rusûl, koğma kapından Âsîlere lütfün, yüce fermandır Efendim
Aşkınla buhurdan gibi tütmekte bu kalbim Sensiz bana cennet bile hicrandır Efendim
Doğ kalbime bir lahzacık ey nûr-i dilârâ Nurun ki, gönül derdime dermandır Efendim
Ulvî de senin bağrı yanık âşık-ı zarın Feryadı bütün âteş-i sûzandır Efendim
Ali Ulvî KURUCU [1]

I. GİRİŞ

A. BİREYSEL EĞİTİM ARACI OLARAK DİN

Din, toplumsal boyutta insanların ortaklaşa paylaştı lan inanç ve değerler sistemi olduğu kadar, bireysel boyut da yaşanan duygusal ve psikolojik bir olaydır. Esasen din, b reylerden öncelikle kendilerini iç yaşantı alanında eğitmel rini ister ve ideal toplumunu da, manevî değerlerini içse leştirmiş bireylerden kurmaya çalışır. İslâm dininin öze liklerine bakıldığında, bu iç ve dış bütünlüğün, diğer bir ifad ile bireysel ve toplumsal bütünlüğün tartışmaya mahal bira I mayacak

derecede vurgulandığı görülür.
Bireyler, kendilerinden öncekilerden, çevrelerindeki ir sanlardan ve kitaplardan edindikleri inanç, değer ve ibadeleri, bünyelerinde, kendilerine özgü İnançlar ve davranışlar dönüştürerek geliştirirler. Bu sebeple, kimileri içdünyaianr daki özellik dolayısıyla daha çok Allah'ın Rahîm sıfatır dan, kimileri ise estetik duygularının yoğunluğu sebebiyle d< ha çok onun Cemâl sıfatından etkilenirler. Kazanılan bu dii yaşantı,- kişilik oluşumuna paralel olarak, yeni sosyal ve kü türel unsurların da eklenmesiyle toplumsal boyutlar kazanı Dini yaşantı, gitgide zihinsel bir faaliyete doğru yol alsa d; ıçmde duygulan barındırmadığı bir dönem söz konusu değildi
Fakat dönemlere göre duyguların yoğunluğunda değişmelerin olduğu muhakkaktır- Örnek vermek gerekirse, çocuklukta "güven" duygusu, dini duygu içerisinde önemli bir yer işgal ederken, yetişkinlikte en az onun kadar "güvenilme" duygusu da önem taşımaya başlar. Aslında temel güven duygusundan mahiyet itibariyle pek de ayrılmayan güvenilme duygusu, dinî yaşantı içerisinde bu tarz bir değişimle yerini korur ve yeni bir ihtiyaca karşılık olarak varlığını sürdürür.
Dinî duygu, psikolojinin ifadelendirmeye çalıştığı genel duygu kavramından, Özünde ve oluşumunda farklı değildir. Din duygusu, sevgi, korku, hayranlık, merak, saygı, bağlanma ve güven gibi birincil duyguların üzerinde temellenip yükselerek Özgün hale gelen bir duygu olup, başlangıcı itibariyle genel duygu kavramıyla bileşik biçimdedir. Dini duyguyu diğerlerinden ayıran özellik, onun bireyin kendi1 dışında, benliğinin üstünde bir objeye yönelmiş olmasıdır. Bireyin kendi dışında ve üzerinde olan bir varlığa inanması, ona güvenme, bağlanma, saygı ve sevgi duyması şeklinde ortaya çıkar ve çocukluk döneminde temel güven duygusunu yetişkinlikte ise güvenilme hissini tamamlar. Bu açıdan duygusal hayatla bütünleşir.
'Dînin birçok psikolojik kökleri vardır' diyen Vergote, bunlar arasında korku, geleceğe dair umut, hayatın ve varlığın gizli taraflarını merak gibi duyguları sayar. Yaşayan dinin birçok unsurdan müteşekkil olduğunu belirtir ve bunların başında bağımsızlık, saygınlık, güven, varoluşun anlamım araştırma, emniyet ve hayatın garip yönlerine dair oluşmuş korku hislerinden söz eder. [2]
Din duygusunun en önemli kaynaklarından biri olan sevgi, insanın yaratılışıyla birlikte getirdiği duygulardandır. Tabiî olarak, İnsanda beliren sevgi, öncelikle kendini sevme seklinde ortaya çıkar. Ben ve ben dışı âlemin fark edilmesiyle sevgi, bu içe dönük Özelliğinden çıkarak, aynı zamanda dışa dönük bir özellik kazanır... Böylece insan bencil yönünü aşabilecek ve başkaları için fedakârlıklar

yapabilecek seviyeye gelir. Fakat ister içe dönük ve isterse dışa dönük olsun yaşanan kişisel bir sevginin mutlak ve kayıtsız olarak gerçekleşmesi mümkün olmamaktadır. Halbuki insan, içindeki sevgi duygusunu bütün kayıt ve sınırlamalardan uzak bjlunan ve hiç tükenmeyecek olan, bütüncül ve sonsuz olacağına inanılan bir varlığa yönlendirmek ister. İşte din duygusunun psikolojik temelleri bu noktada kendisini gösterir. Bu arzusunu insan ancak din duygusundan elde ettiği kazanımlarla gerçekleştirebilir. Bu anlamıyla sevginin, mutlak ideale yönelmeye ve mü'minlik bilincine ulaşmaya en yatkın duygu olduğu söylenebilir. Dinin esaslarından olan îman, itaat, hürmet, ta'zîm, huşu, huzur gibi kavramlar mutlak bir Allah sevgisinden doğan kavramlardır. Ayrıca paylaşım, sadakat, adalet, fedakârlık gibi birçok ahlâkî değer ve faaliyetin de kaynağı bu sevgidir ve ancak bu değerlerle birlikte olgun bir hal alır. Zaten din de mensuplarının bu duyguların ve değerlerin tümünü taşımasını ister.

Bugünkü eğitim anlayışları içerisinde tartışmasız kabul edilen hususlardan biri de bireyin ruhsal ve bedensel eğilimlerinin her birine ayrı anlamlar yüklemek ve onlara işlerlik kazandırmaktır. Çağımızda, bütün eğitim sistemlerinin bireyin maddî güçlerine olduğu kadar ruhi ve manevî güçlerine de değer verecek mekanizmalar oluşturmayı hedeflediği bilinmektedir. F reyin kendisine yapılacak bir yardım kültürel, geleneksel, ruhî ve dinî gibi kavramların hangisi ile adlandı-rılırsa adlandırılsın, bununla manevî bir faaliyet alanı kaste-dilmektedir. Bunun için, manevî alanda çalışmaya oîan ihtiyaç, her zamankinden daha fazladır.

Avrupa Konseyi'nin, Şubat 1993 tarihinde yaptığı toplantıda din eğitimi ile ilgili olarak aldığı 16 maddelik kararların 3. maddesinde, Konseyin dine bakışının özetlendiği söylenebilir. Şöyle ki; adı geçen maddede dînin 'kişinin kendisiyle, Tanrısıyla, tabiatla ve toplumuyla olan ilişkisinin artması' anlamına geldiğinin altı çizilmektedir. Din, bu ifadesiyle, zaten bireysel hayatta varolan bir gerçekliğin toplumsal hayata yansıması olup, yaratıcı ile insan arasında iletişimsel bağa dönüşmüş bir ilişkinin toplumsal hayatta da gerekliliğinin kabulüdür. Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü (VVHO)'nün, kendini gerçekleştirmiş bireyi 'Hem kendisiyle, hem ailesi, milleti ve bütün insanlıkla ve hem de yaradanıyla biliş ve barış içinde olan insan' olarak tarif etmesi oldukça anlamlıdır.

İnsanlar fıtratları gereği din olgusuna başvururlar. Her halükârda din ile iç içe yaşayacak olan insanlara, mensup oldukları dinin gelişigüzel değil, bir sistem ve ilke çerçevesinde kazandırılması, tercih edilmesi gereken bir yoldur. Yoksa insanların bir çoğunun din namına yanlış bir takım düşünce ve fikirlere

kapılması kaçınılmaz olur. Öyle ise, fıtratı gereği dîne açık olan insana, dînin mahiyeti gereği, belli usûller ve sistemlerle kazandırılması, salim akim tutacağı yoldur.

Günümüzde, bireyin ruhsal gelişimini sağlayacak dini etkilerin, hiç kimsenin dini inanç ve geleneklerini tehdit etmeyen ve fakat onları zenginleştiren bir nitelikle eğitim kurumlarına taşınması gerektiği batı dünyasının cesaretle savunduğu bir görüş haline gelmiştir. Bütün Batılı ülkelerin eğitim kurumlarında, 'din ile bireyin ilişkilerini ruhsal bir olgu olarak görme' ilkesinden yola çıkıldığı görülmekte, bunun sonucunda da inanç daima yeniden yorumlanabilen, delillendiri-lebilen ve yaşanabilen bir olgu olarak hak ettiği konuma ulaştırılmaktadır.

Ayrıca her dinin, kendisini mensuplarına kabul ettirecek ilke ve yöntemleri vardır. Özellikle İlâhî dinlerde bu böyledir. İslâm dininin de insanların din eğitimi konusunda bir tavrı vardır. İlkeler, yöntemler ve amaçlardan oluşan bu tavır, aynı zamanda kendi içinde tutarlı bir eğitim sistemidir. Her kuralında insanı öne çıkaran, onu en üst değer olarak kabul eden bir dinin, insanı yetiştirecek kuralları ihmâl etmesi zaten bir tutarsızlık olurdu. Kur'ân bir anlamda baştan sona insanın eğitimini amaçlar. Kur'ân'da "Rab" sıfatının, Allah'ın kendisini tesmiye ederken en çok kullandığı sıfat olması bile tek başına bu hususun en güçlü delilidir. [3]

B. Yetişkin (Halk) Eğitimi

Hz. Muhammed'in peygamberlik görevi bir yönüyle dînî, bir yönüyle de eğitimseldir. O'nun eğitimle ilgili faaliyetleri zamanın, mekânın, konunun, yöntemin ve amacın belirlendiği bir örgün eğitim çalışması olmaktan çok, hayatın doğal akışı içinde gerçekleşen bir yetişkin (halk) eğitimi çalışması olmuştur. Doğrudan değil de dolaylı olarak gerçekleştirilen bu eğitim çalışması belki Rasûlullah'ın başarısının arkasında yatan en önemli unsurdur. İnsanların, özel olarak eğitildiklerini düşünmeden, gördüğü, şahidi olduğu veya taraflarından biri olarak içinde yer aldığı olaylarla eğitilmeleri, onların yeni davranış örneklerini farkında olmadan kazanmaları, başarının arkasındaki en önemli neden olmuştur. Böylece insanlar kendi istek ve iradeleri ile karar vererek davranışlarını değiştirmişlerdir. Bu husus, yetişkin eğitiminin önemli özelliklerinden biridir. [4]

Bir yandan günlük işleri düzenleyerek toplumun işini yürüten Peygamberimiz

(s.a.v.), diğer taraftan da yürütülen bu işlerde tayin ettiği yöntemleri en iyi şekilde kullanarak çevresindeki insanları da eğitmiştir.
Eğitimciyi eğitimci yapan içinde bulunduğu süreçle ilgili olarak ne, neden, niçin, nasıl, ne kadar gibi sorular sorup bu soruların cevaplarını arama ve bulma çabasını göstermek, sonra da bunlara uygun tedbirler almak, tercihlerde bulunma, dengeler kurabilmektir.
Yetişkin eğitimi, toplum kalkınması için halkın kendi sorunlarını ele almasını ve işbirliği içinde bilinçli bir çevre
yaşantısını sağlamayı benimsemektedir. Bunun için de toplumun bu parçası için gereklidir. Yaşam boyu devam eder. Az gelişmiş toplumlarda ulusal birliği sağlamayı ve sosyal kaynaşmayı yerleştirmeyi hedefler. [5]
Her ne kadar yaygın eğitim, halk eğitimi ve yetişkin eğitimi aynı mânâya kullanılırsa da bunlar arasında farklar vardır. Yaygın eğitim, kişinin içinde yaşadığı toplumda, gözlemlerden, davranışlardan yararlanarak eğitilmesidir. Sahibi ve öğreticisi yoktur. Halk eğitiminde ise, eğitilen insanlar olduğu gibi eğitenler de vardır. Halk eğitimi, asıl işi okula gitmek olmayan, hayatta sorumluluk almış her seviye ve kademedeki fert ve toplumlara, ihtiyaçlarına dayalı programlar halinde uygulanan, sosyal ve kültürel alanlarda ilerlemelerine yardım eden, planlı, sistemli ve sürekli şekilde yürütülen, okul dışı eğitim, öğretim ve rehberlik faaliyetleri olarak tarif edilir. [6] Rıfat Okçabol "Halk Eğitimi" kitabında yetişkin eğitiminden beklentileri şöyle açıklar:
"Bir toplumun gelişmişlik düzeyinin, üretkenlik, çağdaş toplum olabilme ve eğitim düzeyi ile doğrudan ilişkili olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir. Bunun en açık göstergesi temel eğitim kavramının hayata girmiş olması ve insan olmanın, kişiliği geliştirmenin ve tamamlamanın, birey olmanın ve böylece toplumun yararlı bir üyesi olmanın ön koşullarından biri kabul edilmektedir. Bu gelişimi örgün eğitimle sağlayamamış olanların yetişkin eğitiminden yararlanarak bu eksik-ligi kapatmaları gerekmektedir. Bu bakımdan temel eğitimle, kişiliği geliştirme ve tamamlama, topluma yararlı olabilme hedefini gerçekleştirme amaçlanmaktadır. Toplumsal iletişimi kurmak isteyenler, yetişkin eğitiminin, kişinin kendisine yardım etmesini sağlamasını, vatandaşlık ruhunun ve toplumsal amaçlara hizmet duygusunun canlanmasını, siyasal kararların verilmesi sürecine daha geniş ölçüde katılmasını, başkalarına karşı ilgi duymasını ve içine düştüğü yalnızlıktan kurtulmasına yardımcı olmasını, istemektedirler. Az gelişmiş ülkelerdede yetişkin eğitimi, vatandaşlar arasında ortak a-maçlarda birlik yaratmak üzere ulusal birliği ve sosyal kaynaşmayı

yerleştirme aracıdır. OECD'ye göre de yetişkin eğitiminin işlevi aşağıda belirtildiği gibidir:
"İyi desteklenen, ulusal çapta bir yetişkin eğitimi hizmeti kurulması, bütün çağdaş toplumlarda, hem sosyal ve ekonomik, hem kültürel nedenlerle bir ana politika gereği haline gelmiştir. Dinamik bir yetişkin eğitimi hizmeti, kişilerin olduğu kadar toplumların da hızlı değişmenin etkilerine uyum sağlayabilmeleri için gereklidir; çünkü, değişikliğin aksatıcı çatışmalara yol açmaksızın, uygun bir hızla gerçekleşmesi için yetişkinlerin, sadece yukarıdan aşağı planlanan politikaları değerlendirmekle kalmayıp kendi istekleri ile değişme sürecine katılmalarına gereksinim vardır. Öte yandan, yetişkinler kendi yaşamlarım etkileyen dış güçler ile genellikle içinde yaşadıkları topluluk hakkında çeşitli hareket alanları içinden en uygun olanı ayırt edip seçecek kadar bilgi sahibi değillerse, onlardan kişisel olarak yapıcı bir rol oynamaları beklenemez. Ekonomik büyüme, bilimsel, teknik ve yönetimle ilgili becerilerin her düzeyde sanayi ve tarım alanındaki üretime sürekli olarak uygulanması ile sağlanır; bu ise, ancak yetişkin eğitimini genişletmek ve onun verimini artırmakla elde edilebilir- Ayrıca, yüksek gelir düzeyi ve artan boş zaman, kültür ve dinlenme etkinliklerinde beliren ve toplumun daha geniş kesimlerine yansıyan çeşitlilik gereksinimini karşılama zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Kısacası, yetişkin eğitiminin görevi, halkın kentleşme, sosyal hareketlilik, kuşaklar arası çatışmalar İle içinde yaşadıkları toplumun eskisinden çok daha hızlı değişmesinin etkilerini değerlendirmesine yardımcı olmak; halkın sosyal gönenç (refah) ve kişisel sorunlarının çözümüne doğrudan ne gibi olumlu katkılarda bulunabileceklerini saptamaktır. (OECD, 1973:7)" [7]

1. Yetişkinlik Dönemi Öğrenim Özellikleri:

Yetişkinlik dönemi öğrenim özelliklerini Mustafa Köylü şöyle açıklar:

1. Yetişkinlerin öğrenmeye karşı motivasyonları farklı-dır. Başarma ve başarıyı devam ettirme önemli bir sosyal statüye sahip olma gibi temel bazı ihtiyaçlar, yetişkinleri motive etmektedir.

2, Fizik ve sosyal çevrenin etkisi önemlidir. Kabul edilme, saygı duyulma ve desteklenme hissinin tatmin edilmesi veya edileceği yolundaki bir kanaat, öğrenmeyi gerçekleştirmektedir. Bu yüzden yetişkinlere olumsuzluğun veya yasaklamanın olmadığı bir ortam yaratılmalı, onların özbenliğine karşı saygı duyulmalıdır.

Ayrıca fizikî çevre olarak da ferah ve iç açıcı mekânların, öğrenmeyi artırmak'ta olduğu hatırda tutulmalıdır, (s. 175)

3. Yetişkinler daha geniş bir tecrübeye sahiptir. Çeşitli olayları yaşamış ve bunlardan sonuçlar elde etmiş, çıkarımlarda bulunmuştur. Bu tecrübeler bir öğrenim ve eğitim kaynağı olarak kullanılmalıdır, (s. 181)

4. öğrenmeye hazırlıkları ve yönelimleri farklıdır. Bu dönemde öğrenimin zamanlaması, gruplandırılması farklı olmakta, eğitim, konu merkezli olmaktan çok, problem merkezli olmaktadır, (s. 181)

5. Bireysel farklılıklar daha da belirgindir. İnsanlar yaşadıkça bu tür farklılıklarını daha çok ortaya çıkarırlar.
(s. 183)

6. Öğrenme şekilleri farklıdır. Aktif, somut, bütüncül ve katı öğrenmeyi tercih ederler, (s. 184)

7. Öğrenme için daha fazla zamana ihtiyaç hissederler. Bunun için eğitim ve öğretim süreci daha geniş bir zamana yayılmalıdır.

8. Kendine güvenin daha etkili olduğu bir dönemdir. Bunun için eleştirel düşüncenin geliştirilmesine özen gösterilmelidir, (s. 178)

Öğrenme psikolojisi açısından yetişkinlerin öğrenmeye katılmasını kolaylaştırıcı etkenler de şunlardır:

a. Öğrenmeye iştirak gönüllüdür.

b. Öğrenme, işbirliği içinde gerçekleştirilir.

c. Öğrenme kendi kendini yönetme ve güven duygusunu kazandırmaya yöneliktir. İs. 176-178)

d. Öğrenmede uygulama, eğitimin merkezini oluşturur. [8]

2. Yetişkinlik Dönemi Dînî Gelişim:

Yetişkinlik dönemini, dînî gelişim açısından üç devrede inceleyen M. Köylü, bu devreleri ve dînî gelişimlerinide şöyle açıklar:

a. İlk yetişkinlik dönemi: Bu dönem insanî değerlere ve o değerlerin toplumdaki işlevlerine diğer kişilerin refahına karşı ilginin arttığı, empatik düşüncelerin geliştiği, fakire ve mazluma karşı daha çok yardıma koşulduğu bir dönemdir. Yetişkin ilk kez bu dönemde hayatının sınırlı olmasına karşılık yapılacak daha çok işinin olduğunu, Tanrı'nm gücünü ve inancın hayattaki önemini düşünmeye başlar. Dînî hayattan uzaklaşan az bir kesime karşılık, genelde dînî

davranışların daha da yoğunlaştığı görülür. Hatta çoğunlukla dînî grup veya cemaatin üyesi olarak hayatlarını sürdürürler.

b. Orta yaş dönemi: Bu dönemde dîne yönelimin daha da yoğunlaştığını ileri süren araştırmacılar olduğu gibi, dînî yaşayıştan uzaklaşıldığmı iddia eden araştırmacılar da vardır. Bu durum dînî inanç ve davranışların bu dönemde henüz yerleşmediği şeklinde yorumlanabilir. Bunun sebebi, bu dönemin iş ve görevler açısından en yoğun dönem oluşunda aranabilir.

c. Son yetişkinlik Dönemi: Genellikle dîne karşı eğilimin, bu dönemde çok yoğunlaştığı iddia edilir. Bu da psikolojik ve sosyal ihtiyaçların karşılanmasına bağlanır. Bu dönemde din, yalnızlığa karşı bir tampon, sosyal bir destek, değerlere bağlanma gibi çok önemli ihtiyaçları giderir. Ölüm korkusuna karşı yardımcı olur. Kişinin sosyal bir grubun (cemaatin) üyesi olarak hayatını sürdürmesini sağlar.

Sonuç olarak bu dönemde yetişkinin dîne yönelmesi veya yönelmemesi diye bir kuraldan bahsedilemez. Bu dönemdeki dînî yaşantı daha önce alman eğitimin bir devamı olduğu gibi yeniden sosyalleşmenin bir sonucu da olabilir. [9]

Yetişkin eğitimcisi için de bazı özellikler aranmaktadır. Öncelikle yetişkin eğitimcisi için, öğretmen nitelemesinden çok, kolaylaştırıcı veya kaynak kişi nitelemeleri kullanılmaktadır. Bu durum şüphesiz yetişkin eğitiminde statü farklılığını yumuşatmak ve ortamı daha sıcak hale dönüştürmek içindir, (s. 210)

Kolaylaştırıcı (yetişkin eğitimcisi), ödüllendirici, ka-bullenici ve insanlara güvenen tutumlara sahip, empatik bir anlayışla hareket etmelidir. Yetişkinleri dinlemeye ve anlamaya çok önem vermelidir, (s. 211) [10]

3. Yetişkin Eğitiminde Yöntemler:

Yetişkin eğitiminde kullanılabilecek yöntemleri M. Köylü şu başlıklar altında toplar:

a. Kendi kendine öğrenme yöntemi: Yetişkinleri çocuklardan ayıran temel farklılıklardan biri, onların kendi yöntemlerini kendilerinin geliştirebilmeleridir. Bunun için de eğitimci, yetişkini sürekli olarak teşvik etmeli, onun kendi yöntemini bulmasına yardımcı olmalıdır, (s. 191)

b. Anlatım yöntemi: Kolay ve ekonomik oluşu nedeniyle asırlardır kullanılan bu yöntem, bugün de geçerliliğini korumakta, özellikle yetişkin eğitiminde başarılı sonuçlar vermektedir, (s. 192)

c. Tartışma yöntemi: Karşılıklı çeşitli görüşlerin söylenmesi ile gerçekleştirilir.

Yetişkinde kendine güveni pekiştirir, (s. 197)
d.Soru-cevap yöntemi: Sorular sorup bunlara uygun cevaplar alınarak yetişkinin bilgilerinin kontrol îmesİ şeklinde gerçekleştirilir, (s. 202)
e.Uzaktan eğitim: Kitle iletişim araçları ile gerçekleştirilir. Hem formel, hem informel olarak kullanılabilir.
f. Çalışma grubu: Demokratik bir ortamda, hoca olmadan, resmî bir havaya girmeden, hayattan alman konuların konuşulmasıdır. Grup üyelerinin konuya ilgili olması ve bu çalışmaya gönüllü katılması,, bu yöntemi diğerlerinden farklı kılan iki özelliğidir. Bu iki özellik bu yöntemin başarısının anahtarıdır, (s. 263)
Bu yöntem, Hz. Peygamber'in çok kullandığı bir yöntem olmuştur. Farklı statülere tâbi olmadan, rahat bir ortam içinde telâmın temel tavrını böyle bir ortam içinde onlara, kendi hayatı ile örnek olarak öğretmiştir. Biz buna "yaşayarak eğitme yöntemi" adını verdik: Bu yöntemi ayrı başlık altında ele almayı daha uygun bulduk. [11]

4. Yetişkin Din Eğitiminin Gerekçeleri

Mustafa Köylü, yetişkin din eğitiminin gerekçelerini şöyle sıralar:
a. İnsanın yeniden sosyalleşmeye olan ihtiyacı.
b. Çekirdek aileye geçildiğinden, yetişkinlerin yalnız kalmaları ve aile içindeki meşguliyetlerinin azalması veya hiç olmaması.
c. Bilgilerde meydana gelen değişme.
d. Teknik alanda meydana gelen değişme ve bunların "yaşam tarzı"nı değiştirmesi
e. Ölüm psikolojisi ve korkusunu yenme çabaları. [12]
Yetişkinler eğitiminin özellikleri olarak da şunlar sıralanabilir:
a.Yetişkinler eğitimi planlı, programlı ve amaçlı bir eğitimdir.
b.Yetişkinlere yöneliktir.
c. Örgün eğitimin ya dışında ya da yanındadır.
Yetişkinler eğitimi bu özellikleri ile yaygın ve örgün eğitimden ayrılmaktadır [13].
Peygamberimizin kendi döneminde insanları eğitmek i cin yaptığı faaliyetler, halk eğitimi veya yetişkin din eğitimi diye adlandırılabilir. Yetişkinler din eğitimini Prof. Dr. Cemal Tosun şöyle tarif eder: "Yetişkinlerin dini istek ve ihtiyaçlarını gidermek, dini bilgilerini artırmak, dini anlayışlarını geliştirmek ve

hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen planlı ve amaçlı din eğitimidir [14].

Hz. Peygamberin arkadaşlarını eğitmesi bir yaygın eğitim çalışmasından çok, halk eğitimi çalışması gibi gözükmektedir. Hz. Muhammed Câhiliyye âdetleri ile yoğurulmuş bir topluma Peygamber olmuştur. İslâm ise Câhiliyyenin bir çok kötü âdetini reddeder. Bundan dolayı, belki, Peygamberimizin önündeki en büyük engel, toplumda yaygın olarak yerleşmiş Câhiliyye âdetleri olmuştur. O mücadelesinin büyük bölümünü bu âdetlerle savaşmak için gerçekleştirmiştir. Çünkü, bu âdetlerin ortak noktası acımasızlığa, saldırganlığa yani zulme dayanmış olmasıydı. Rasûlullah ise, acımayı, merhamet etmeyi ve bunların ilerisinde yardımlaşmayı ve dayanışmayı sağlamayı ve bunları topluma kazandırmayı hedeflemiştir. Bunun için de toplumun eğitim düzeyiyle yakından ilgilenmiştir.

îslâm eğitim tarihinin başlangıcı olan Mekke dönemi bütünüyle yetişkinlere yönelik bir halk eğitimi çalışmasıyla geçmiştir. Medine'ye hicretten sonra yapılan faaliyetler, mescit merkezli yarı örgün, yarı yaygın bir eğitim faaliyeti olarak görülebilir. Bir bakıma ise mescidin eğitim ve öğretim yeri
olmasının ötesinde bir ibadet yeri ve toplanma mahalli olması ve bu özelliklerinin eğitim öğretim yeri olması özelliğini geride bıraktığına bakılırsa Medine devrinde yapılan eğitim faaliyetlerinin de daha çok yetişkin eğitim faaliyetleri olduğu söylenebilir. Tarihin ilerleyen safhalarında da mescidin bu örgün eğitim işlevi sona erdirilerek bu görevin medreselere taşındığım görüyoruz. Zaten başlangıçtan beri de kurumsal öğretim yeri kavramı "mescit" teriminden çok, "suffe" terimi ile karşılanmıştır. Yetişkinler din eğitimi örgün eğitime nazaran tarihi önceliğe sahiptir. Bütün dinlerde olduğu gibi İslâm'da da eğitim yetişkinler eğitimi olarak başlamış, zaman içinde örgün eğitim faaliyetleri de başlamıştır [15].

Toplumsal birlik, bütünlük ve dayanışma için çok büyük engel olan adaletsizliğin ve zulmün kaldırılması, yerine hak, eşitlik ve yardımlaşmanın ikame edilmesi ancak insanlara rahmet ve merhamet örneklerinin sunulması ile mümkün olabilecekti. Halbuki, Peygamberimizin etrafındaki kişiler, eğitimin en verimli dönemi olan çocukluk çağım geçmiş, yetişkinlik çağma gelmiş ve toplumda yer edinmiş kişilerdi. Bunları doğrudan eğitmek beklenmedik tepkileri ve sonuçlan ortaya çıkarabilirdi. Bu şartlar altında Peygamberimiz, ister istemez dolaylı yöntemleri tercih etmek zorunda kalmıştır.

Yetişkinler din eğitiminin alanı çok geniştir. Çünkü her kesime ve günlük hayatın

her aşamasına hitap etmektedir. Hayat boyu eğitim çerçevesinde düşünüldüğünde yetişkinler
din eğitimi hayatın din ile ilişkili olan ve yetişkinleri ilgilendiren her konusu üzerinde durur [16].
Hz. Peygamber'in görevi esnasında halkla içice olmayı, vaptığı bütün işleri onların gözü önünde yapmayı hiç ihmâl etmediğini her tebliğ olayında görüyoruz. Hiçbir zaman yüzünden eksik etmediği tebessümü ile hiçbir ayrım gözetmeden herkese hal hatır sorar, mümkün olduğu kadar insanları etrafına toplar ve sohbet ağırlıklı bir yöntem ile dini tebliğ ederdi. Onun toplantıları ilân edilmiş özel toplantılar değildi. Namazdan çıkınca, mescidin avlusunda, herhangi bir mesire yerinde, evinde ve bu gibi yerlerde herkese açık tutulan ve belli bir planlaması olmayan toplantılar yapardı. Hayatın tabiî akışs içinde gerçekleşen bu toplantılar Hz. Peygamberin tebliğ görevini yerine getirdiği en önemli araçlar olmuştur. O, insanları, fıtratın kanunlarına uyarak eğitmiş, onların algı düzeylerini daima göz önünde bulundurmuş, bunun için de söz ile kulağa hitap etmenin yanında davranış ile de göze hitap etmiştir.
Yetişkin eğitiminde inanç, düşünce, tutum ve uygulamalarda ortak nokta koymak zorunluluğu vardır. Eğer bu ortak nokta amaç olarak belirtürnezse yapılan İş büyük ihtimalle başarıya ulaşamaz, kaosa ve anarşiye sebep olabilir. Rahmet olma ilkesi işte bu bağlamda önem kazanmaktadır. Hz. Peygamber'in en büyük mucizesi Kur'ân'dır. Onun hemen peşinden geîen mucizesi ise, bize göre, Kur'ân'm pratiği olan hayatıdır.
Hayatı ve yürüttüğü görevine bakıldığında belirgin olarak göze çarpan hususun, rahmet olmanın temel ilke olarak daima gözetilmesi ve bu yönde insanlara örnekler göstererek onları eğitme çabası olduğu söylenebilir.
Arkadaşları Hz. Peygamber'in her halinden etkilenirdi. O'nun gülmesi gülmeye, ağlaması ağlamaya sebep olurdu. Onun için O'nun tatbikatları toplumun eğitilmesi açısından son derece önemli idi. O, söz ile söylemekten ziyade, yaşayarak eğitme yöntemini kullanarak görevini yerine getirirdi. Böylece bir taraftan arkadaşlarını eğitirken diğer yandan da davasına adam kazanırdı. Çünkü, O'na göre bir kişinin hidâyetine sebep olmak, en iyi cinsten bir deve sürüsüne sahip olmaktan daha doğrusu üzerine güneş doğan her şeyden daha hayırlı-dır. [17]
Dinin ilk geldiği günden itibaren süregelmekte olan bir eğitim alanını ifade eden yetişkin din eğitimi, maalesef kendi alanını henüz bilimsel araştırmalara konu edindirememiştir. Bundan dolayı da teorisini çerçeveleyememiş, mahiyetini ve

alanını belirleyememiş ve sistemini kuramamıştır. [18]

C. Yaşayarak Eğitme (Örnek Olma) Yöntemi

Hz. Peygamber'in rahmet olma özelliğini topluma kazandırma çalışmasına bir eğitim yöntemi olarak bakıldığında, onun, en çok örnek olma ve yaparak-yaşayarak eğitme yöntemleri ile benzeştiğini söyleyebiliriz. Aslında kaynakların bildirdiğine göre Hz. Muhammed'in hayatının tamamı mükemmel bir örnektir. Onun bu durumu İslâm prensiplerini anlatmak için de bir öğretim metodudur. [19] Böyle bir yaşama tarzının tek bir hedefi olmasından çok, bir çok hedefinin varlığından söz etmek daha doğrudur. Bunların birisi de insanları eğitmektir. Çünkü insanlar kişinin söz ile söylediğini, kendi hayatında uygulamasından çok etkilenmekte ve onun bu c munu model olarak kabul etmekte zorlanmamaktadır.
Hz. Muhammed'in eğitiminde bizzat göstererek ve uygulayarak öğretme belirgin şekilde görülen bir özelliktir. O öğüt vermekten çok, tatbikata önem vermiştir. Bizi bu hükme götürecek çok önemli bir anekdottan söz edilmektedir. Hz. Muhammed, bir gün cemaate namaz kıldırmak isterken minbere çıkar ve cemaat de ona uyup namaz kılar. Bundan maksadı, cemaatten herkesin onun nasıl namaz kıldığını iyice görmelerini ve onun fiillerini, yaptıklarını müşahede edip iyice kavramalarını sağlamaktı. Nitekim namazı kıldırdıktan sonra cemaate dönüp bu uygulamasının sebebini şöyle açıklar:
"Ey insanlar! Minber üzerinde durup size imamlık yapmamın sebebi şu idi: Bana uymanızı iyice sağlamak ve nasıl namaz kıldığımı öğrenmenizi kolaylaştırmak istedim." [20]
Kur'ân'ın davranış örnekleri ile eğitimi, onun genel eğitim metodlarından biridir. Çünkü Kur'ân, insanlara çeşitli davranış şekillerini zaman zaman örnek olarak vermekte, insanların onları taklit etmesini istemektedir. Böylece bilgiyi nazarî olmaktan çıkarmakta, pratiğe çok yaklaştırmaktadır. Bu yöntemle öğrenme olayının gerçekleşebileceğini Kur'ân bize, Rasûlullah(s.a.v.)'ın davranışlarından İslâm'ı öğrenebileceğimizi, onun hayatının bize örnek olduğunu belirtmek suretiyle anlatı:
"Ey insanlar! Andolsun ki sizin için, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için Allah Rasûlü'nde pek güzel bir Örnek vardır." [21]
Âyette belirtildiğine göre, Rasûlullah (s.a.v.) bize İslâm'ı sadece teorik olarak

öğretmemiş, aynı zamanda hayatın bütün safhalarında, ne şekilde tatbikata konacağını bizzat kendi davranışları ile göstermiştir. Böylece örnek hareketlerle Müslümanlara ders vermiştir.' [22]İşte bu örnek davranışlar, Ashabın İslâm'ı daha kolay anlamasına ve tatbik etmesine sağlamıştır. Kur'ân bu gerçeği belirtmekte ve İslâm'ı anlamak isteyenlere Hz. Peygamberin hayatını örnek göstermektedir. Öğretme konusundaki bu yaklaşım bizim için de bir örnek teşkil etmektedir. Böylece İslâm'ı öğretme olayı tam olarak gerçekleşmiştir. Örneksiz eğitim, tam ve mükemmel olarak ortaya çıkmaz. [23] Başarı da ancak sınırlı olarak gerçekleşir.

Çocuk eğitiminde de örnek hareketlerin son derece önemli yeri vardır. Çocuk kendisine öğretilen, tavsiye edilen davranışların bir örneğini yakın çevresinde, özellikle ailesinde rmek ister. Bu, onun için bir Öğrenme kolaylığı olduğu gibi kna ve tatmin olması için de bir ihtiyaçtır. Eğer çevresindeki hareketler kendisine söylenenin aksini gösterirse itimadı kaybolur. Giderek üzerindeki eğitim zorlaşır ve etkisini kaybeder. Dış tezahürler, teveccühkâr bir bakış, tatlı bir tebessüm, sevgi dolu bir söz, bir hareket çocuğun kalbini kazanır. Fakat, onu asıl bağlayan günlük davranıştır. Eğer eğitimcinin hareketleri davranış kurallarına uymuyorsa, onu hemen farkeder ve bunu binevi alçalma olarak algılar. Siz, onu küçük ödevlerini yapmaya sevk ediyorsanız, o, sizin büyük ödevlerinizi devamlı olarak yaptığınızı görsün. O zaman yalnız sizi sevmekle kalmaz, aynı zamanda size inanır da. [24]

Yapılmasını tavsiye ettiği bir şeyi kendisi tatbik etmeyen bir eğitimcinin düştüğü çelişkiyi Kur'ân şöyle ifade eder:

"Ey insanlar! Yapmadığınız şeyi niçin söylersiniz!? [25]

Bu âyette, teori ile pratiğin arasındaki irtibatın çok kuvvetli olması gerektiği, bizzat eğitimci tarafından tatbik edilmeyen tavsiyelerin, muhatap üzerinde müspet etki yaratmayacağı ve bunun bir tutarsızlık olduğu anlatılmaktadır. Aynı mânâyı tamamlamak üzere bir başka âyette şöyle buyurul-maktadır:

"Kitabı okuyup durduğunuz halde, kendinizi unutur da başkalarını mı iyilikle emredersiniz? Düşünmezmisiniz?"[26]

Ayette, iyilik: yapılmasını isteyip de kendisi iyilik yapmayan kişilerin bu gayretlerinin faydasızlığı ve böyle bir tutumun, ahmaklığın bir çeşidi olduğu zarif bir şekilde belirtiliyor ve bu konuda insanlar, Özellikle eğitimciler uyarılıyor. Böyle bîr hareket şu üç noktadan yerilmiştir:

1-İyiliği emretmek suretiyle başkasını bu iyiliğin sonuçlarından faydalandırıp,

kendi nefsini bu faydadan uzak tutmak bir çelişkidir.
2-Başkasma vaaz ve nasihat verip, kendisinin, kendi nasihatini dinlememesi, kişinin söylediklerini fiilen tekzip etmesidir.
3-Verdiği nasihatin aksini yapmak, o nasihatin değerini düşürür. Herkesin ondan uzaklaşmasına sebep olur. [27]
Bu âyette kendisinin yapmadığı bir şeyi başkasına tavsiye etmenin tutarsızlığı vurgulanmış, yapılmayan davranışların tavsiye edilmesi dînen yasaklanmıştır. [28]
Böyle bir yöntemi yasaklamayıp ince bir şekilde tutarsızlığını belirtmek, onun eğitim değerinin olmadığını gözler önüne sermek içindir. Sözlerimizin eğitim değeri kazanabilmesi için, en azından kendimizden o sözlerin zıddı davranışlar sudur etmemesi gerekir. Tabiî en güzeli o sözlerin davranışlarımızla tamamlanmasıdır. Özellikle çocuk eğitiminde buna dikkat etmek gerekir. Çünkü çocuk da sözlerimizle hareketlerimiz arasında bağı anlayıp değerlendirebilecek bir idrake sahiptir.
Şu söz ve davranışların eğitim değeri olduğunu kim iddia edebilir?:
"Ben sana küfür etme demedim mi geri zekâlı?" veya "Kardeşini niçin dövüyorsun. Gel bakayım buraya deyip kulağını çekmek veya dövmek. [29]
Bunlar olumsuz örnekleri sunmanın çok oturmuş misalleridir.
Konu ile ilgili âyetlerden biri de şudur:
"Doğrusu, ben kendisini Allah'a verenlerdenim diyen, yararlı iş işleyen ve Allah'a çağıran kimseden daha güzel sözlü kim vardır?" [30]
Âyette en güzel sözün Allah'a davet olduğu, fakat bu davetin ancak bazı esaslar üzerine oturtulursa, en güzel söz olma özelliğini kazanacağı belirtiliyor. Bu esaslar da şunlardır:
Davet, kuru bir sözden ibaret kalmamalı, aynı zamanda davet edenin hali, sözüne uygun olmalıdır. Yani, önce kendisini düzeltmelidir. [31] Âyet aynı zamanda, kalben yapılması istenen bir işin lisânen de söylenmesi gerektiğine işaret etmektedir. [32]
Hz. Muhammed, insanlara teklif ettiği hususları herkesten önce kendi nefsinde, herkesin yapabileceğinden daha
fazla olarak uyguluyordu. Şüphesiz, bu durum, davet olunanlara tesir eden önemli bir faktör olmuştur. Umman meliki el-Culendî'ye Rasûlullah'ın İslâm'a davet mektubu ulaştığı zaman, Hz. Peygamber'in hayatı hakkında bilgiler edinen melikin sözleri şöyledir:

"Allah bana bu ümmî peygamberle delâlet etmiştir. O peygamber hiç bir iyiliği ilk önce kendisi uygulamadan emretmiyor, hiç bir kötülüğü de kendisi terketmeden yasaklamıyor."
Peygamberimiz Veda Hutbesi'nde faizi yasaklarken ilk kaldırdığı faizin, amcası Abdülmuttalip oğlu Abbas'ın faiz alacağı olduğunu, kan davası gütmesi yasaklarken de ilk kaldırdığı kan davasının amcazadesi Râbia'nm kan davası olduğunu vurgulu bir şekilde ilân eder.
Söz ile davranış arasında uygunluk, muhatabın ikna olması için şart olan güvenilirlik vasfını ortaya çıkarır. Mekkeliler, Hz. Peygamber Efendimizin nübüvvet öncesi ve sonrası hâlini ve yaşayışını gayet güzel biliyorlardı. Bundan dolayı, peygamberliğinde temel fikrine karşı koyarak tevhidi kabul etmemek, yayılmasını engellemek için her türlü yola başvurdukları halde, şahsî yaşayışı hakkında en küçük bir ithamda dahi bulunamıyor, onun "el~Emîn"İİğini kabul etmek mecburiyetinde kalıyorlardı. Çünkü o, sözü ile işi Örtüşen, güvenilir bir kişi idi.
însanlar örnek görmek isterler. Pedagojide, örnek almanın büyük değeri vardır. Her taklit olayı, hareket ve davranışlar, âdet ve alışkanlıklar şeklinde yaşayışa intikal eder.nu kuraldan her eğitim faaliyetinde istifade edilir. Meselâ ueuna eğjtim vermek isteyen bir aile, ona "taklit edilecekyi örnekler" göstermek zorundadır. İslâm'ın emrettiği esasları ciddî ve samimî olarak aile büyükleri yaparsa, çocuklar önce bunları bilinçsiz olarak taklit edeceklerdir. Bu taklit giderek kuvvetli bir alışkanlık haline gelecektir. Çocuklukta kazanılan iyi alışkanlıklar, bütün hayat süresince devam eder. öğretmen okulda, eğitimci muhatapları karşısında hal ve tavırları, fikirleri ve sözleriyle daima Örnek olmalıdır. Bunlar yapılmadıkça eğitim ve öğretim için ne kadar gayret sarfedil-irse edilsin, tesirsiz kalmaya mahkûmdur. Genel kaide olarak diyebiliriz ki, tebliğ beşikten mezara kadar devam eden bir alıştırma ve iyi örnek olma işidir. [33]
Yaşayışıyla güzel örnek olma kaidesinin etkisini gayet iyi bilen Peygamber Efendimiz, bizzat kendisi hayatıyla örnek teşkil ettiği gibi, İslâm'a davet ettiği insanların İslâmî yaşayışı görerek fikir ve kanaatlerini ona göre tayin ve tespit etmelerine imkân ve vesileler hazırlıyordu. Bedir Gazvesi'n-de ele geçirilen esirlerin topluca bir yerde mahpus tutulmaları yerine birer birer Ashâb-ı Kirâm'a dağıtılarak misafir edilmeleri [34]başka bir takım fayda mülâhazaları yanında büyük ölçüde, esirler Sahâbe'nin İslâm'ı yaşayışına vâkıf olsunlar diye olsa gerektir. İslâm düşmanı Benû Hanîfe reisi Sümâ-ıe nin Müslüman olmasına Hz. Peygamber'in güzel muamelesi,

karşılıksız affı yanında mescitte bir direğe bağlı kaldığı [35] müddet zarfında İslâmî tatbikatı görerek hakikati idrak etmesi de müessir olmuştur diyebiliriz. Taif Heyeti geldiği zaman, onları müslümanların Kur'ân okumalarını, ibadetlerini ve yaşayışlarını görsünler diye mescidin hemen yanında misafir ettiğini biliyoruz. Bütün bunlar, hep onların görerek eğitilmelerini sağlamak içindir.

"Daha ilk çağlarda Aristo, daha sonra İbn-i Sînâ öğretimde örneklerin önemine dikkat çekmiş, eski Romalılar da "Sözün yolu uzun, fakat örneklerin kısa ve etkilidir." demek suretiyle örnek vermenin eğitimdeki vazgeçilmez yerini belir-tmeye çalışmışlardır." [36]

Sonuç olarak, eğitimcinin muhatabı üzerinde müspet bir tesir icra edebilmesi için, kendisinin samimi olması ve sözlerini tatbik etmesi, düşündüklerini de söz ile ifade edebilmesi gerekmektedir, diyebiliriz. Çocuğun da verilen bu eğitimi alabilmesi için, muhatabına inanması ve hem zihinsel, hem de bedensel olarak bu hareketleri taklit edebilecek bir gelişim çizgisine ulaşmış olması gerekir.

Şimdi, yaşayarak eğitmenin muhataptaki alt yapısını oluşturan taklit ve özdeşleşme eğilimi üzerinde kısaca duralım: [37]

1. Taklit

İnsanların küçük yaştan itibaren öğrenmelerini sağlayan ekanizma, ondaki taklit kabiliyetidir. Bundan dolayı eğitimciler taklit kabiliyetine hitap eden örnekle eğitim yönte-ini çocuk eğitiminde hep öne çıkarmışlardır. Her insanın mut-l ka bir örneği vardır. Çünkü, örnek alma eğilimi insanın doğumundan hemen sonra oluşur ve insanla birlikte gelişir. Çocukta bu eğilimin nereden geldiğini bilinmemektedir.

Mücerret sözler insana fazla tesir etmez. Ama insan "güzel bir örnek" karşısında kaldığında, hayranlık duyguları derhal harekete geçer ve onu yapmaya gayret eder. Özellikle çocuk düşünmez; dinler, gözler, sonra da taklit eder. "Örnek", ilk defa ailede oluşur. Çocuğun dinledikleri ve gördükleri, ister istemez hayatına girer. Daha kuvvetli bir örnek etkisinde kalmadıkça da asla silinmezler.

örneğe yöneliş, her yaş için geçerlidir. Örnek alma ya da model gösterme, tutum geliştirmede de önemli bir metottur. Bu metotta kişi, modelin davranışlarını ve sonuçlarını gözler. Güçlü, mükemmel, yüksek mevkî ve yetki sahibi modeller, bu niteliklere sahip olmayanlara göre, daha sıklıkla taklit edilirler . [38] İşte bütün

bu gerçeklerden dolayı, Hz. Muhammed eğitimde örnekle eğitim yöntemine sık sık başvurmuştur.

Hz. Peygamber, zaman zaman da illet ve hikmetini sormadan, sebeplerini araştırmadan, O'nun yaptığını yapmaya Çalışanları yani bilinçsizce taklit edenleri de ikaz ederdi. Bir keresinde namaz kıldırırken ayakkabılarını çıkarıp sol tara-a bırakmıştı. Bunu gören topluluk da aynı şeyi yaparak
ayakkabılarını çıkardı. Namaz bitince, Hz. Peygamber "Niçin ayakkabılarınızı çıkardınız?" diye sorar. Onlar da: "Sizin çıkardığınızı gördük, onun için çıkardık." derler. O zaman Hz. Muhammed:
"Cebrail bana onlarda pislik olduğunu haber verdi." diye bir açıklama yaparak, taklidin bilinçli yapılması gerektiğine dikkat çekmiş, bilinçsizce yapılan taklitten sakın-dırmıştır.

Kur'ân büyük-küçük bütün insanlara bazı şeyleri öğretirken onlara davranış örnekleri sunar, konuyu tablolar halinde gözler önüne serer. Böylece onlara bu yöntemi fiilen kullanarak da tavsiye eder.

Çocuk eğitiminde davranış örnekleri göstermenin önemli yeri ve çocukta öğrenmenin ilk yolunun, çevresinde gördüğü davranışları taklit etmesi ve öğrenmeye ilk adımını bu mekanizma ile atması sebebiyle, çocuğun çevresinde bol miktarda iyi davranış örnekleri meydana getirmeye dikkat edilmelidir. Çocuk her yerde soylu davranışlar görmelidir. Bu davranışlar da çocuğa hitap edici tarzda senaryolaştırılmah, tabiîlik kaidesine uyulduğu kadar gelişi güzellikten de kaçınılmalıdır. Onda oluşturulmak istenen davranışlara onun ihtiyacı olduğu konusunda ikna edilmelidir.

Çocuğa taklit edeceği davranışları sunarken, bunların onun yapabileceği davranışlar olmasına dikkat edilmelidir. Çünkü "Çocuğun taklit edebileceği hareketler fizyolojik yapısı ile sınırlıdır. Yapabileceği taklitlerin içinden bile seçme ve tercihler yapar. Bu tercihe etki eden şey de onun gelişme yolundaki ihtiyaçlarıdır." [39]

Çocuk için taklit ettiği hareket kadar, o hareketin sahibi olan şahıs da önemlidir [40]Yani çocuğun taklit edeceği davranışları seçmesinde, bu davranışı yapan şahsın kimliğinin de önemli olduğu bilinen bir husustur. Bu tercihin fizyolojik dayanağı irsiyet değil, daha yaşlı ve daha üstün kişilerin kendisinde meydana getirdiği etkidir. Öyle ise çocuk, taklit edeceği hareketleri ilk defa kendi üzerinde etkisi olan kişilerden genellikle de yakın çevresinden, seçecektir. Şüphesiz bu kişiler de ilk planda ana ve babadır, tşte, çok bilinen bu özelliği kullanmak suretiyle çocuk eğitiminde büyük mesafeler katedilebilir.

Din eğitiminde de taklit mekanizması çok cani! olarak işler. Çocuğu eğiten, ona din eğitimi veren kişilerin iyi kalpliliği ve dervişlikleri, çocuğun bu konudaki fikirlerinin oluşumunu etkiler. [41]
Kur'ân davranışları taklit edilecek kişileri belirleyerek taklit mekanizmasını tavsiye eder.

"Bana yönelenlerin yoluna uy." [42]
Bu âyette Yüce Allah, taklit edilecek kişilerin Allah'a yönelen kişiler olması gerektiğini belirterek, taklitte öncelikle bu şartın aranması gerektiğini bildirmektedir. Öyle ise, çocuğa taklit edeceği örnekler sunulurken bu hususa çok özen gösterilmelidir. [43]

2. Özdeşleşme

Çocuk, başlangıçta değişken, kararı tam olarak belirlenmemiş, fakat uyum gücü ve eğilimine sahip bir yapıdadır. [44]Bundan dolayı çocuk çevresinde gördüğü örnekleri benzeme ve aynîleşme (özdeşleşme, identification) mekanizması ile kısmen kendisine mâleder. Daha sonra da onları taklide başlar. Bu mekanizma aslında hayatın her safhasında faaliyettedir. [45] Görüldüğü gibi aynîleşme olayı basit bir olay değildir. Bu olay belli bir süre devam edince itiyadı bir durum kazanır. Hatta insanın şahsiyetinin oluşmasına bile etki edebilir. Bu etki sebebiyle fertler olayları başkaları gibi görmeye, hissetmeye başlarlar ve sonucu kötü bile olsa, onlar gibi davranışta bulunabilirler. [46]
Özdeşleşme, bir başkasının vasıflarının, davranışlarının ve isteklerinin bir diğer şahıs ego'suna mâledİlmesİ haline denir.
Dinamik psikolojide İse ideal vasıflar değerini taşıyan şahıslara ve müesseselere kendini benzetme ve onları ileride günlük davranış, meslek ve eş seçimi gibi sosyal vazifelerde
kuvvetle benimseme mekanizmasına özdeşleşme (identification) denir. Benimseme, ruha sulh, ahenk, tatmin ve saadet bahşeden fonksiyonlardan biridir. Ana gayesi diğer bazı şuuraltı mekanizmalarında olduğu gibi, insanı hayattaki güçlükler ve komplekslerden kurtarmaktır.
Bu mekanizma basit bir taklit değildir. Zira olağan taklit çabucak sönebilir. Halbuki benimseme zaman içinde insanın şahsiyet kalıbını teşkil eder; bizi başkaları gibi hissetmeye, görmeye, düşünmeye ve felâketlerde bile onlarla yanyana yürümeye sevkeder. Hayatın bütün sosyal müesseselerinde, tahsilde,

dinlerde ve ideolojilerde bir çok prensip ve değerlerde rol oynar. Bu mekanizmanın sonuçları genellikle müspet olduğu halde, bazen de zararlı olabilir. Bazı gençler annesine veya babasına kuvvetli bir benimsemeyle bağlı olurlar. Evlenecekleri kızlarda annelerinin vasıflarını ararlar. Bu vasıfları bulurlarsa mesut olurlar. Aksi halde evliliklerinde bir çok problemin çıkacağı söylenebilir. Kızların da babalarının benzerlerini aramaları çok görülmektedir. Bazen de bu mekanizma bazı gençlerde ana ve baba hayatta iken evlenmeyi önler.

Okul hayatında da hocalarına büyük bir benimsemeyle bağlanan talebeler vardır. Bunlar bilhassa ana-babanın hakikî rollerini îfâ edememesi halinde, ana-babasmda bulamadığı emniyet, sevgi ve himayeyi hocalarında bulurlar; ana-baba-terına karşı gösterecekleri benimsemeyi, hocalarına karşı gös-erırler ve mesleklerini sırf hocalarım benimsedikleri için seçerler.

Ergenlikte gençler, psikolojik yapılarına, ebeveynlerine saplanma derecelerine, okul telkinlerine, okudukları eserlere, arkadaşlarına göre edebî, kültürel, dînî, ideolojik v.s. olarak çeşitli idealleri benimsemeler gösterirler. Ruhlarında ve kalplerinde yaşayan arzuları kahramanlarında realize ederler.

Sinema ve televizyon da benimseme bakımından müspet veya menfî rol oynayabilir. Bir çok çocuk hayal âlemini sinema filmlerinin maceralarında ve kahramanlarında kurar; hayran olduklarını, kuvvetli, itibarlı, sevilen ve sayılanları benimsemek ister. Benimseme mekanizması aile, okul ve toplumda çok önemli rol oynar. Bu, eğitim faaliyetlerinde de sık sık başvurulan bir mekanizmadır. [47]

Çocuğun vicdanı ana-babasmm bir özdeşi, bir kopyasıdır. Ana babalar sözleri ile oldukları kadar davranışları ilede çocuklarına ders vermektedirler. Çocukları giderek ana-ba-balarm ahlâk ölçüleri ile özdeşleşerek onların ahlâkîni kendİİerine ahlâk yaparlar. Bu ahlâkın ortaya çıkış şekli çeşitli olabilir. Ayrıca çocuğun özdeşleşeceği davranışı zaman zaman seçtiğini de unutmamak gerekir. [48]

Özdeşleşme ile sonuçlanan davranışlar, başlangıçta şuurlu ve iradeli değildir. Zamanla neyin ne olduğu ve neden dolayı yapıldığı idrak edilince bu hareket, şuurlu bir karakter kazanır. [49] ' Önceleri düşünceye dönüşmeden, direkt olarak taklit edilen hareketler, taklit çoğaldıkça çocuğun iç dünyasında şekillenir. Böylece çocuk dış taklitten, iç taklide geçmiş olur.

Bazı kişilerde çok kuvvetli tesirler icra eden özdeşleşme mekanizması, ilerideki yaşlarda çocuğun örnek aldığı kişi ile bütünleşmesi sonucunu doğurabilir. Şöyle

ki: Ana veya babasına bu çok kuvvetli özdeşleşme bağları ile bağlı olan bazı gençler, evlenecekleri kişilerde de ana veya babasının vasıflarını arar, hatta onlar sağ iken evlenmek bile istemeyebilirler [50]. Bu hali ile özdeşleşme olayı kişilerin hayatında zararlı sonuçlara yol açabilir. [51]

D. Sevgi (Rahmet) Kavramı Ve İnsan Tabiatı

1. Sevgi Kavramı

Biz bu çalışmamızda sevgi kavramını dînî terminolojideki rahmet kavramının karşılığı olarak kullandık. Bundan dolayı öncelikle rahmet kavramını açıklamak yerinde olacaktır:
Rahmet kelimesi Ra-Hı-Me kökünden türemiş bir mastardır. Kelime olarak kalbin çok duyarlı (rikkatli) oluşu anlamına gelir. Rahmet kelimesi, rahmet ve merhametin zirvesini ifade eder. Râgıp, "rahmef'in anlamını "rahmetin taşması" olarak verir. Rahmet insan için kullanıldığında dikkat ve rikkat (incelik) göstermek ve atıfette bulunmak, insanlara karşı ilgili olmak, onların sorunlarına duyarlılık göstermek anlamına gelir. Aliah Teâlâ için ise rahmet, ihsan, in'âm ve ifdâl (bol bol vermek) anlamına gelir. [52]
Aslında rahmet kelimesinin tam olarak anlamını dilimizde karşılayan kelime yok denebilir. Zaman zaman acımak, esirgemek, şefkatli olmak gibi kelimeler bu kelimeye karşılık olarak kullanılsalar da bunların rahmeti tam olarak karşıladığı söylenemez. Acımak, rahmet kelimesinin anlamının bir kısmını ifade ederse de tamamıyla kapsamaz. Tamamlayıcı olarak affetmek, korumak, lütfetmek gibi anlamları da getirmek gerekir. Esirgeme ise dilimizde koruma anlamına geldiği gibi olumsuz olarak da kıskanmak, vermemek gibi rahmetle yan yana getirilmesi di .;ünülemeyecek anlamlara da sahiptir. Bu bakımdan kelime ; rahmetin anlamını tek kelime ile
karşılamak yetersiz kalmaktadır. Ancak sevgi kelimesi, bütün bu davranışların sebebini :fade etmesinden dolayı onun anlamına en yakın kelime olduğu söylenebilir.
Aynı sebepten dolayı esirgeyen ve bağışlayan kelimelerinin Rahman ve Rahîm'in tam karşılığı olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim, başta Fransızca ve İngilizce olmak üzere, tüm yabancı dillerdeki Kur'ân çevirilerinde Rahman ve Rahîm iki, üç, hattâ zaman zaman dört kelimeyle karşılanmaktadır. Esirgeyen ve bağışlayan deyimlerini kullanmakla birlikte, bu İnceliği de hatırda tutmak

zorundayız. [53] Aslında esirgeme kelimesi yerine koruma veya kollama kelimelerinden birinin kullanılmasının daha yerinde olacağını düşünmekteyiz.
Rahmet'in terim anlamına ise Fahrettin Razı, insanı âfetlerin her türlüsünden kurtarma, ihtiyaç sahiplerine gerekli her türlü hayrı ulaştırma suretiyle ihsan ve in'âmda bulunmaktır [54] der. Râzfnin bu tanımı çok yerindedir. Râzf, burada öncelikle insanı âfetlerin her türlüsünden kurtarma anlamı üzerinde durmaktadır. Şüphesiz insandan âfetleri kaldıran ve o-nun ihtiyaçlarını gideren ona ihsanda bulunan Allah Teâlâ'dır. Bu anlamda rahmet sadece onun bir fiili gibi gözükmektedir. Bu kavram Kur'ân'da Rasûlullah(s.a.v.)'m bu sıfatı olarak da kullanılmakta ve âyette "Seni ancak Âlemlere Rahmet olarak gönderdik. [55] buyurulmaktadır.
Ayrıca Rahmet kelimesinin içeriğinde karşılık beklemeden iyilik yapma (ihsan ve in'âm) anlamı bulunmaktadır. Rahmet bu anlamda iyilik içeren davranışların en yücesi olan "iyilik için iyilik" davranışının zirvesidir. Öyle bir davranış ki, tek amacı insanlığın sahip olduğu en yüce erdemlerden birisi olan iyilik kavramını yaşatmaktır. Yapılan bu iyiliğin maddî ve manevî hiç bir karşılığı beklenmez.
Günlük hayatımızda bir çok davranışımız vardır ki bunların hepsinin içeriğinde rahmet vardır. Susamış bir insana bir bardak su ikram etmekten, gideceği yeri bilmeyen bir insana yolunu tarif etmekten tutun, ölmek üzere olan bir çocuğun hastalığını iyi ederek onu tekrar sağlığına kavuşturmaya varıncaya kadar iyilik içeren her davranışımız bir rahmet eylemidir.
Ölmek üzere olan küçük bir çocuğun annesinin psikolojik durumunu ve çaresizliğini düşünün. Çocuğunun sağlığından ümidini kesmiş bir halde ciğeri kan ağlarken çocuğa sıhhat bahşeden bir iyilik elinin bu müdahalesinin anlamı ve değeri o annenin gözünde ne ise, rahmet kelimesinin muhatabı için içerdiği anlam da odur. Bu lütuf tarif edilmez bir anlam, ölçüye gelmez bir değer taşımaktadır.
Rahmet kelimesinin muhatapları için yapılan "ihtiyaç sahibi" nitelemesi de son derece dikkat çekicidir. Çünkü rahmet, ihtiyacı olan kişi için son derece önemlidir. Şüphesiz, rahmet kelimesinin içerdiği mânâyı en iyi, ona en çok ihtiyacı olan kişi anlar. Yardım almanın, yoklukların kaldırılmasının, ihtiyacın giderilmesinin anlamım zaruret karşısında çaresizlikten kıvranan ihtiyaç sahiplerinden daha iyi hiç kimse anlamaz. Rahmete en çok ihtiyacı olanlar ise, ilgi, alâka, şefkat, yardım, esirgeme ve bağışlanmaya en çok ihtiyacı olanlar ise ilgiye, alâkaya, şefkate, yardıma, esirgenme ve bağışlanmaya en çok ihtiyacı olan kişilerdir. Bunlar da şüphesiz günahkâr insanlardır. Yani bu anlamda

rahmet, ona en çok ihtiyacı olan kişilere yöneltildiği zaman asıl amacına ulaşmış olur. Bu mantıktan hareket edildiğinde, Âlemlere Rahmet olan Hz. Peygamber, bu niteliğini, bu âlemde ona en çok ihtiyacı olan insan ubuna, yanj günahkârlara yöneltirse, asıl amacı yakalamış olacaktır. Zaten Hz. Peygamber'in tavrı da böyle olmuştur.

Allah Teâlâ'nm bu dünyadaki rahmeti umumîdir. Herkesi ve her şeyi kapsar. Âhiretteki rahmeti ise rnü'minlere tahsis edilmiştir. [56]

Rahmet, insanlarla Allah ve insanlarla Peygamber arasındaki iletişimde, Allah'ın ve Peygamber'in bir tavrıdır. Bu tavrın mahiyeti öncelikle Akâid, Kelâm konuları içinde mütâlâa edilse bile, biz insan açısından bakıldığında bunun bir eğitim yöntemi olduğunu söyleyebiliriz. Şüphesiz, insanlarla iletişimi sıfatının gereği olarak Rahmet ortamı ile sağlayan Allah ve Peygamberi'nin bu tavrına amaç açısından bakıldığında, bu amacın İnsanların topluca eğitimi olduğu rahatça söylenebilir. Örgün bir eğitim faaliyeti olmaktan çok, yaygın bir eğitim faaliyeti olarak gözüken nübüvvet görevinin temel ilkesi ve yöntemi rahmet'tir. Bu ilkenin insanları dine ısındırmanın yolu ve yöntemi olarak kullanıldığını söylemek mümkündür.

Bu yöntem Hz. Peygamber(s.a.v.)'in görevini yaparken kullandığı yöntemdir.

Arap toplumunun müslüman olmasında en büyük etken,iz. Peygamber'den gördüğü sevgi, şefkat, ilgi, koruma anlayı-bağışlama gibi rahmet kavramının içeriğinde yer alan tutume yöntemler olmuştur. Çöl ikliminin onlara adetâ bir mizaç gibi kazandırdığı sert ve acımasiz kişilik yapısı, aralarındaki İlişkilerde bu gibi yumuşak ve İnsanî vasıfları yaşamlarına engei teşkil ediyordu. Çatlamış toprağın suya ihtiyacı olduğu gibi onları" da sevgi, şefkat, ilgi görmek gibi tutumlara ihtiyacı va di. Zaten Hz. Muhammed'in en belirgin vasfı "Rahmet Peygamberi" olmasıdır. Kur'ân'da bu vasıf insanla, içinde sadece Hz. Peygamber için kullanılmıştır. Onu diğer insanlardan ve peygamberlerden ayıran ayırıcı vasfı, . Jphesiz "rahmet" olma özelliğidir. Onun bu özelliği ile Arap toplumunun ihtiyacı tam olarak örtüşmüş, bu uyuşmada Câhiliyye Araplarmm müslüman olmalarında en önemli etken olmuştur.

Peygamberimizin elde ettiği sonuç da bu yöntemin sonucudur. Bu yöntemi iyi anlayabilmek için Hz. Peygamber'den önceki Arap toplumuna ve ondan sonraki Müslüman Ashabına iyi bakmak gerekir.

İslâm'dan önce Arabistan'daki toplumsal hayat ve insan ilişkileri ise kelimenin tam anlamı ile zulüm üzerine kurulmuştur. Hakkı gözetmek, adaleti tesis etmek gibi kavramların hiç yaşanmadığı câhiliyye dönemi, insanın dudaklarını uçuklatan, kişiyi insanlığından utandıran uygulamalarla doludur. Kız çocuklarının diri

diri toprağa gömülmesi gibi büyük bir acımasızlık Örneği, herkes tarafından takdir gören bir davranış idi. Doğrusu Araplar bu konuda, esirleri aslanlara yem eden Romalilar'ı geride bırakmıştı.

Haklının değil, güçlünün hak aldığı bu düzen ,zayıfı ezdikçe eziyordu. Haksızlık, hukuksuzluk, üzerindekonuşulmayacak kadar yaygındı. Bu dönem için Nedvî "Rahmet Pey-mberi" acih kitabında toplumun bir nevi toptan intihara ha--rjandığmi ve bunun için büyük bîr gayret gösterdiğini söyler. Bu durum Kur'ân'da şu âyetle anlatılır:

"Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Hani siz birbirinize düşman idiniz de O, kalplerinizi (İslama ısındırıp) birleştirmişti- İşte onun bu nimeti sayesinde (din) kardeşleri olmuştunuz ve yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı." [57]

Eski tarihçiler, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in hayatına dair hadiseleri anlatırken, Câhiliyye çağını maalesef doğru dürüst tasvir edememişlerdir. Bununla beraber onlar mazurdurlar. Çünkü gerçekten edebiyat ve lügat bilgileri onlara böyle bir kolaylığı bütünüyle vermedi. Hakikat şu ki, ahlâksızlık ve kötülüğün zirvesindeki bu vaziyeti, öyle bir çırpıda tasvir etmek ve rastgele bir edebiyat ve dil bilgisiyle anlatmak da mümkün değildi.

Hz. Muhammed'in Peygamber olarak gönderildiği cahi-liyye çağının problemi, yalnızca içtimaî ve ahlâkî çöküntü, yalnızca mücerred putperestlik, sadece içki ve kumar, zulüm, istibdâd, boş ve lüzumsuz şeylerle meşgul olmak, zalim iktisadî kanunların, gaddar idarecilerin haksız tasarrufları ve yalnızca kız çocuklarını diri diri toprağa gömmek meselesi miydi? Hiç şüphesiz ki, hayır! Zira Câhiliyye çağının problemi, bütün insanlığın diri diri toprağa gömülmesi meselesiydi. İnsanlar birbirlerini avlamaya, katlettiği insanın Ölüm anındaki halinden zevk almaya, onun ölümünden büyük bir haz duymaya başlamıştı. Güllük gülistanlık bir manzaraya bakıp da zevk aldığı gibi onun ızdırabmdan sonsuz bir sevinç duyuyor, bir hastanın inleyip feryat etmesiyle, hoş bir içkiyi yudumlarken, lezzetli bir yemeği yerken ve güzel bir manzarayı seyrederken duyduğu sevinci duyuyordu.

Roma tarihine bir göz atacak olursanız, insanlığın bu dönemdeki sıkıntıları hakkında canlı örnekler bulursunuz. Bir insanın hasmıyla ya da kana susamış bir yırtıcı hayvanla yaptığı boğuşmada, yara alıp bitkin bir şekilde yere serilmesini seyretmek insanların en büyük zevki idi. Araplar buna benzer bir zulmü kendi kız çocuklarına yapıyorlardı. İşte Hz. Mu-hammed'in Peygamber olarak gönderildiği Cahiliyye çağını böyle tasvir edebiliriz. Kur'ân-ı Kerîm bu gerçeğe işaret eder "Sİz bir ateş çukurunun tam kenarında iken sizi oradan O kurtardı."

Hz. Peygamber de çok güzel bir misâl ile bu hakikati şöyle açıklar: "Benim vaziyetim, ateş yakan ve ateş çevresini aydınlatmaya başlayınca da onun içerisine kendilerini atmaya çalışan kelebeklere engel olmak ve onları ateşe düşmekten korumak isteyen bir şahsın hali gibidir. Ben de sizin ateşe düşmenize engel olmak istiyorum ama siz kendinizi ateşe atmak için çırpmıyorsunuz. İşte benim ve sîzin durumumuz böyle. Ben size ateşten uzaklasın, ateşe yaklaşmayın diyerek sizi ateşe düşmekten alıkoymaya çalışırken, siz beni dinlemiyor ve ateşe hücum ediyorsunuz." İşte tam böyle bir ortamda Hz. Muham-med, Âlemlere Rahmet olarak gönderildi.

Şurası şüphe götürmez bir hakikattir ki, kendisinden sonraki tarihi devirlerin tamamı Hz. Muhammed'in Peygamberliğine, onun ebedî ve cihanşümul davetine, onun çalışmalarına şükran ve minnet borçludur. Çünkü O, önce ölümle pençeleşen insanlığı ölümden kurtarmış, sonra da sınırsız lütuf ve bağışlamda, yeni hediyeler demetiyle insanlığa yeni bir ufuk açmıştır. [58]

Hz. Muhammed, dünya tarihinde örnek nesil olarak adlandırılan, ahlâk, hak, hukuk ve adalet âbidesi, merhamet çağlayanı bir nesil yetiştirmiştir. Saadet Asrı ve onu takip eden dönemde yetişen Müslümanlar, yani Hz. Peygamberin ar-kadaşları, Cahiliyyenin acımasız, haksız, hukuksuz, adaletsiz insanlarıdır. Nasıl olmuştur da bu malzemeden bu sonuç elde edilebilmiştir? Bu sorunun cevabını herkes araştırmalıdır.

İnsanlığın, cahiliyye çağının yerleşmiş kötü âdetlerini terk etmesi hiç de kolay olmamıştır. Bu güç işi Hz. Peygamber, ancak rahmet olma özelliği ile başarmıştır.

Rahmet, insanın tabiatı İcabı muhtaç olduğu bir ortamdır. Rahmet kelimesinin türevlerinden birisi olan Rahîm kelimesi, insanın yaratıldığı ve bir müddet içinde yaşatıldığı ortama İsim olarak verilmiştir. Ana rahmi insanın yaşayabileceği en uygun ortam olan organın adıdır. Rahim, cenin için müşrik, rahat, sıcak, oksijen ve hayat dolu bir ortamdır. Ana rahminin bu sevgi ve şefkat dolu özelliği, anne ile yavrusunun ara-Sındaki sıcak ilgi ve sevgiyi geliştirmesi için, rahmeti her şeyi kuşatan Allah'ın iradesinin, bu yöndeki tecellisidir. Cenini insan haline dönüştüren ortam bu ortamdır,

İnsan, çok zayıf olduğu, bakıma, gözetime en çok ihtiyacı olduğu dönemi, ana rahminde geçirmektedir. Ana rahmi insanı korumakta, kollamakta ona yaşayabileceği en uygun ortamı sunmaktadır. İşte bütün bu özellikleri sebebiyle bu organa rahim denmiştir. Bu adlandırmadan hareketle denilebilir ki insanın içinde yaşayabileceği en uygun ortam rahmet ortamıdır. Bu ortam ona hayat verir, canlılık verir, ona yaşamanın zevkini tattırır. Hatta, onu bir tohumcuk

durumundan, bir et parçasına, oradan da canlı bir organizmaya dönüştürür. [59] Bunun gibi, rahmet ortamı kötülükler ve günahlar içinde yüzen insanlarda bir değişim, bir başkalaşım meydana getirir. Onu kötülükten vazgeçirir, bir et parçasını canlı bir organizmaya dönüştürdüğü gibi, kötülük yapmaya, günah işlemeye alışkın olan kişilerin iyilik yapacak davranışlara yönelmesini sağlar. Bu işlev son derece önemlidir. İnsanın dönüşümleri, yeniden aslına dönmesi ancak rahmet ortamı ile mümkündür. Bu açıdan rahmet olma, aynı zamanda çok etkili bir eğitim yöntemidir.

Din eğitimi için en uygun, en ideal yöntem bu kelimenin içerdiği anlamı kendi içinde barındıran yöntemlerdir. Bunların her biri, rahmetten türeyen iki kelimeyi (Rahmân-Rahîm) kendisine ad olarak alan Allah'ın yöntemidir.

"Rahîm" kelimesi ve bilhassa onun çoğulu olan "erham"

akrabalık bağı anlamında da kullanılır. Bir kudsî hadiste akrabalık bağının Allah'ın Rahman isminden türetildiği belirtilerek akrabalığın Önemine vurgu yapılır. Akraba grubu ise insanın yaşaması ve özellikle ihtiyaçlarını giderebilmesi için vazgeçilmez bir imkândır. Bu bakımdanda rahmet ortamı insanın içinde hayatını sürdüreceği en ideal ortam olarak gözükmektedir.

Rahmet kavramının eşanlamlısı olan sevgi, İslâm'ın temel ilkesidir. Sevgi, sınır tanımaz ifadelerle Kur'ân'da yüceltilmiştir. Meselâ sevgi, Kur'ân'm ifadesiyle sadece kişinin hoşuna giden bir objeye yöneltilme ile sınırlandırılmamıştır. Kişinin zevklerine hitap eden, kendisine hoş gelen kişileri sevmesi aslında, başkasını sevmesinden çok kendisini emesidir. Halbuki Kur'ân'm bu konudaki ölçüsü, insanm kettu-sını sevmeyeni sevmesidir.

"işte siz öyle kimselersiniz ki onlar sizi sevmedikleri halde siz onları seversiniz." [60]

Sevginin bu şekilde tasvir ve tavsiye edilmesi, zirvesinin ortaya konması ortaya konması, gerek dinî tebliğde, gerekse insanı eğitmede çok temel bir ilke olduğunu çağrıştırmaktadır. Bundan dolay) eğitimin her alanında sevgi ve sevgi ortamı bir ilke olarak düşünülmelidir.

Sevgi ilkesi çocuk eğitimi konusunun da temel ilkesidir. Bilindiği gibi çocukta ilk ortaya çıkan duygular sevgi, güven, ümit ve bağlanma duygularıdır. Korku ve endişe daha sonra ortaya çıkar. Hatta korku ve endişenin ortaya çıkması genellikle yanlış eğitim sonunda olur. Özellikle aile içindeki eğitimle ilgili yöntemler, hep çocuğun dünya hayatının en büyük nimetlerinden olduğu noktası vurgulanarak vaz'edilmiştir. Bu en büyük nimete, onun tabiatına uygun olarak yoğun sevgi ve şefkat tezahürleri ile yaklaşmak, eğitimde en verimli yöntemdir.

Rahmeti gazabını kat kat geçen Âlemlerin Rabbi'nin, Âlemlere rahmet olarak gönderdiği peygamberine inzal ettiği dînin terbiye prensiplerini, sevgi, şefkat ve müjde üzerine bina etmesi son derece tabiîdir. Bundan dolayı diyebiliriz ki çocuk eğitiminde başarının temeli "sevgi ve şefkaf'tir.

Sevgi, psikolojide, kişinin başkasının iyiliğini yüce bir değer olarak görmesi, hatta kendi iyiliğinin önüne alması sonucunu veren bir duygu olarak tanımlanır. Çok kere yumuşak olarak yaşanır. Bazan oldukça sert tezahürleri de ortaya çıkabilir. [61]

Sevgi ile ilgi, uygun beslenme ile tamamlandığında çocukta zekânın gelişmesini kolaylaştırdığı bilinmektedir. Pedagoglar, ilk yaşantının zihinsel gelişmede çok önemli olduğu konusunda hemfikirdirler. [62]

Çağdaş eğitim anlayışının temelinde şu etkenler yatar:

a-Çocuğa ve onun geleceğine ilişkin ilgi ve sorumluluk bilinci,

b-Çocuğu tanımak, anlamak, gelişim özelliklerini bilmek,

c-Uyarıcı zenginliği ve tutarlılığı olan bir çevre oluştur-

d-Çocuğa birey olarak saygı duymak.

Bu etkenlerden ilgi, sorumluluk, tanıma ve saygı, sevginin etkin özellikleri olarak bilinir (Fromm 1977). Bu etkenlerle sevgi, karşılıklı etkileşim içindedir. Bu öğeleri içermeyen sevgi, faydalı olmaktan çok, engelleyici aşırı düşkünlük olmaktan öte bir anlam ifade etmez. Sevgi olmadan da bu dört konu da yapılan etkinlikler başarı ile sonuçlanmaz. Eğitim, çocuğa etkin bir sevgi ile yaklaşmayı ve onu uyarıcı zenginliği ve tutarlılığı olan bir çevrede yetiştirmeyi öngörür. [63]

Çocuğun sağlıklı gelişimi için sevgi şarttır. Sevgi ile çocuğu yetiştirme arasında şöyle bir fikirler dizisi kurulmaktadır.

1- Sağliklı bir gelişim için çocuk sevgiye ihtiyaç duyar.

2- Bu sevgi, öncelikle ve özellikle ana-babadan, yoksa sütanneden gelmelidir.

3- Çok annelilik, sevgi bağlılığını sulandırır, çocuğu geriletir.

4- Sevgi, duygusal gelişimin yanında bedensel ve zihinsel geüşim, olgunlaşma ve sağlık için de şarttır.

5- Çocuğu anadan ayırmamak şarttır. Aksine tutumlar ço-ugun sağlığının bozulmasına, canlılık ve atılganlığının tükenmeşine, duygusal açlıklara, beslenme bozukluklarına, hatta ölümlere yol açar. [64]

Çocuğu sevmek insanî duyguların bir gereği olduğu gibi, aynı zamanda bir bilgi konusudur. Onun ihtiyaçlarını, istidatlarım ve dileklerini devamlı incelemek, ihtiyaçlarım giderebileceği, istidatlarını geliştirebileceği, dileklerini gerçekleş-

tirebileceği ortamı hazırlamak, ruhundaki bütün iyi temayülleri harekete geçirmek ve dolayısıyla ona hakkı olan mutluluğu temin etmek bu bilginin alt başlıklarıdır. [65]

Sevginin eğitsel değeri, niceliğinden çok niteliğine göre azalır veya çoğalır. Önemli olan niteliktir. [66] Nitelikli bir sevginin taşıması gereken özellikler şöyle sıralanmaktadır:

a- Sevgi sürekli olmalıdır.

b- Sevgi kaynağı olan anne figürü bir, en fazla iki kişi olmalıdır.

c- Sevgide miktar değil, tutumun kalitesi önemlidir. Kaliteyi ise şu unsurlar belirler:

1- Sevgi gerektiği kadar olmalı,

2- İhtiyaç duyulduğunda ortaya konmalı

3- Bağımsızlık çabalarını engellemeyecek bir biçimde olmalıdır. [67]

İnsanlarda oluşan sevginin kaynağını dört grupta toplamak mümkündür:

1- Fıtrf ve ilâhî sevgi. Ana-baba-çocuk arasında ortaya çıkan sevgidir. Kişinin kendi iradesine bağlı değildir.

Fıtrî sevginin dışında, toplum hayatının yapısında tabiî olarak bulunan bazı oluşumlar da sevgi duygusunun gelişmesine kaynaklık ederler.

2- Fikir ve davranış faziletlerinin müşterekliğinden doğan sevgi. Buna fertlerin birbirlerine uyum göstermesinden doğan sevgi de diyebiliriz.

Ana ve baba çocuklarına karşı duydukları fıtrî sevgiye, uyumdan kaynaklanan sevgiyi de ilâve etme çabası içinde bulunmalıdırlar. Bu sonucun temini için çocuk da ana-babanın davranışlarına ve fikirlerine uyum göstermelidir. Bundan dolayı ana ve baba yapılması çok güç olan davranışları çocuktan beklememeli, böylece, uyumsuzluk ortamının oluşmasına meydan vermemelidirler.

Uyumsuzluk veya uyum noksanlığı, fıtrî sevgiyi de zedeleyebilir. Ana-baba ile çocuk arasında, fıtrî sevginin karakterine aykırı bazı istenmedik olayların vukua gelmesinin temelinde bu zedelenme yatmaktadır.

3- Menfaatten (birbirlerinin güç ve kuvvetinden istifade ettiklerinden) kaynaklanan sevgi.

4- Fazilet ve menfaatte birleşince kişiler arasında otomatik olarak oluşan haz duygusundan kaynaklanan sevgi. [68]

2. Sevgi Kavramının İçeriği

Rahmet kavramı, içeriğinde eğitim dünyasında kendilerine çok sık vurgu yapılan dört temel kavramı kapsar. Bu kavramlar şunlardır:

a. İlgi

b. Şefkat

c. Kollama

d. Bağışlama

Şimdi bu kavramlar üzerinde duralım: [69]

a. İlgi

îlgi, eğitimin en temel göstergelerinden biridir. İlgi ve sevgi birbirinin hem sebep ve sonucu, hem de tamamlayıcısıdır.

Sevginin nesnel göstergelerinden biri de "ilgi"dir. Bîr eğitimci sevgisini eğittiği kişiye gösterdiği ilgi ile ortaya koyar. İlgisizlik ise eğitimdeki en büyük tehlikedir. İlerikİ yaşlarda ortaya çıkacak bir çok psikolojik dengesizliklerin kaynağında hep küçük yaşlarda karşılaşılan ilgisizlik vardır. Ana-babalık eğitiminin başarısı, ilgi ile artırılacak bir iletişime ve ilişkiye bağlıdır. Çocukla ilgilenmek çocuğun hakkı; ana-babanın sorumluluğudur. Bu ilgiden doğan iletişim çocuğun isteklerini izlemede, ihtiyaçlarını tespit etmede ve gidermede son derece önemlidir.

Ana-babanın kendilerine ait bir yaşantılarının da ol-ıugunu ileri sürerek çocuğa karşı ilgiyi sınırlı tutması veya onu kendi başına oyun oynamaya, televizyon seyretmeye yönlendirici tutumları, çok baştan savmacı tutumlardır; son derecede de kötü ve yıkıcıdır. Bunun çocukta istenmediği duygusunu yaratacağı kesindir. Böyle bir durum ise onun çevresindekilerin kendisini dikkate alması gerektiğini hatırlatmak için istenmedik davranışlar içine girmesi ile sonuçlanacaktır. Bunun için çocuğa ilgi, şartlar ne olursa olsun, terkedilmesî bir tarafa, ertelenmesi bile son derece sakıncalıdır.

İlginin hep pîanh-programlı, ciddî ve bir amaca yönelik olması gerekmez. Bazen informel bir ortam içinde sevgi dolu birlikte oluşlar, neşeli şakalar, hatta saçmalıklar, resmiyetten doğan ağır ortamı rahatlatır. Bu mânâda çocuğun oyunlarına İştirak etmek bazı oyunları onunla birlikte oynamak son derece faydalı etkinliklerdir ve ilginin göstergesidir.

İlgi, yetişkin eğitiminde de önemlidir. Özellikle kişiyi kötü alışkanlıklardan kurtarmanın tek ve en sağlıklı yolu, o-nunla ilgilenmektir. Kendi haline terkedilmiş, bir bakıma ilgisiz kalınmış kötü alışkanlıklar, insanları daha çok

baskı altına alırlar. Bu konuda gösterilecek ilgisizlik bir anlamda onu dışlamak olacaktır. Dışlanmış bir insan ise ilgiyi, pençesine düştüğü kötü alışkanlıklarda arayacaktır. [70]

b. Şefkat

Şefkat ve merhamet, katı kalpliliği yumuşatan, insan-birbirine yaklaştıran ve bağlayan, kin ve düşmanlığı eriten, nefretin yerine muhabbeti koyan bir duygudur. Bunlardan dolayı eğitimci, şefkat ve merhametle davranmaya mecburdur. Bütün bir insan]ığa şefkat ve merhamet duymak, Öylece davranmak, Kur'ân'm ve Sünnet'in emrettiği bir husustur. [71]

Eğitimcinin, istisnasız bütün bir insanlığa şefkat ve merhamet duyması gerektiğini anlamak için Cenâb-ı Hakk'm kullarına hidâyet yollarını sınırsız olarak açmasına bakmak yeterlidir. O, rahmet ve merhametinden dolayı insanlara peygamberlerini göndermiştir. Nitekim, Rasûlü hakkında "Biz, seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." [72] buyurur:Bu konunun anlaşılmasında Rasûlullah(s.a.v.)'ın hayatına göz atmak, yeterli olacaktır. Kendisinden düşmanlarına beddua ve lanet etmesini talep edenlere onun verdiği cevap, kendisinin lanet için değil, rahmet ve merhamet için gönderildiği şeklinde olmuştur. [73]

Allah Rasûlü, bütün insanlara, Özellikle kadınlara, küçüklere ve yaşlılara karşı şefkat ve merhamet doludur. Bir gün torunlarını öpüp okşarken bir bedevî, huzuruna gelmişti. Evlat şefkatinden mahrum olan bu adam gördüğü manzaraya duyduğu hayretini gizleyemedi ve "Benim on çocuğum var. Bunlardan hiçbirini öpmüş değilim." dedi. Rasûlullah: "Şayet senin kalbinden Cenâb-ı Hak, merhameti söküp almışsa ben nenavım?" buyurdu ve ilâve etti: "Merhamet etmeyene merhamet edilmez." [74]

gir seferinde de Ashâb-ı Kiram, Hz. Peygam-ber(s.a.v.)'in nasihatini pür dikkat dinlerken onunla görüşmek isteyen yaşlıca bir zat kalabalık arasından Rasûlul-lah(s.a.v.)'a yaklaşmaya gayret etti. Rasûlullah(s.a.v.)'m sohbetini bölen bu ihtiyara yol açmada biraz ağır davranan Ashabın bu tavrı gözünden kaçmayan rahmet ve merhamet peygamberi, derhal onları ikaz etti: "Küçüklerimize şefkat, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir." [75]

Bu sebeple, Müslüman eğitimci, din ve inançları, millet ve grupları, meşrep ve meyilleri ne olursa olsun Allah'ın bütün kullarına rahmet ve şefkatle muamele

eden bir kalp taşımalı, insanlara karşı hissedebileceği kin, düşmanlık ve öfkesini yenebilen, insanlığın hep hayrını isteyen bir ruha sahip olmalıdır.
Kin ve düşmanlık, din açısından asla kazandırıcı, neticeye götürücü olamaz; binâenaleyh eğitimci, kin ve öfkesine mağlup olmayacak, muhatabına karşı öfke değil, muhabbet ve merhamet besleyecektir. Sözün burasında Rasûlullah Efendimizin;

"Amellerin en hayırlısı, Allah için sevmek ve Allah ıÇİn bnğzetmektir." [76]

hadisine değinmek gerekecektir. Allah için buğzun da bu hadiste ifade edildiği şekilde gerekliliği karşısında kalpte buğz ile şefkat ve merhameti telife uğraşmanın çelişki olacağı zannedilmemelidir. Günah işleyenlere karşı aynı anda hem rahmet ve ş ;£kat beslemek hem de Allah için buğzda bulunmak arasında hiçbir çelişki yoktur. Allah için buğz bir Müslümanm, günahlar içerisinde bulunan bir kimseye hatası, isyanı dolayısıyla, nefsinde onun şahsına karşı hiçbir tiksinti bulunmaksızın, buğz etmesidir. Yani onun günahını ve gafletini hoş görme-mesidir ve sürekli olarak onu îkâz etmesidir. Günah ve isyana karşı yapılan buğz, bunları işleyenin şahsına duyulan şefkat, merhamet, acıma ve esirgemeden ileri gelmektedir. Bu demek olur ki Allah için duyulan buğz ile sevgi bir tezat değil bir uyum ve kaynaşmadır.
Kur'ân'm İnsanı eğitme konusundaki genel prensipleri incelendiğinde, bunların sevgi ve şefkat duygularının hâkim olduğu bir çerçeveye oturtulduğu görülür.
"Şefkat duygusu, çevresindeki insanlara hoş olmayan bir olay isabet ettiği zaman bundan müteessir olup, onların elemleri ile elemlenmek ve o olayın etkisini gidermek İçin onlara yardımcı olmaktır." [77] Çocuğa şefkat, onun başına hoş olmayan bir durumun gelmesini Önlemeye çalışmak, böyle bir durumla karşılaştığı zaman ise, bertaraf edebilmesi için ona yardım etmektir. "Evladın, yakınlarının ve komşularının terbiyeli yetişmesini arzu edip onları helake sürükleyecek çirkin davra nışlardan, kötü amellerden koruma isteği de, şefkatten doğan

bir nev'ıdır. [78]

Eğiticinin sevgi ve şefkat duygularının tezahürü, iki türlü ortaya çıkar:
1-Tatlı söz ve öğüt verme,
2-Hoşgörü ve yumuşak davranış.
Bunlar insana her türlü eğitim kilidini açacak anahtarlardır. Çünkü bu yaklaşımlar, insanın yapısı ve karakterine uygundur. Bundan dolayı, İslâmî tebliğin ana yöntemi, tatlı söze (nasihate) ve yumuşak davranışa dayanır. Gerek gayr-i müslimi imana davet etme, gerekse bir mü'mine hayrı tavsiye ve

kötülükten nehyetme işi, ilk defa nasihatle gerçekleştirilmeye çalışılır. Ona kolaylık, af ve müsamaha yolları gösterilir. Davette ancak böyle bir yöntemin muhatap üzerinde müspet bir tesir bırakacağı haber verilir. [79]

b-Tatlı Söz:

İnsanların büyük bir çoğunluğu (fıtrat-ı selîme sahip o-lanlar) güzel söz (mev'iza) ile ikna olurlar. Çünkü insan, hoş tutulmayı isteyen, gururuna düşkün bir varlık olarak yaratılmıştır. Bu psikolojik yapısına uygun davranışlara muhatap olmaktan hoşlanır. Bundan dolayı Kur'ân insanın bu yönünü okşayan, onu rencide etmeyen ve şahsiyetini koruyan bir hitap arzını kullanmaya, son derece itinâ göstermiş, bu tutumu da g mcilere tavsiye etmiş, çok açık olarak sözün en güzelini söylemelerini istemiştir.

"Kullanma söyle, sözün en güzelini söylesinler. şeytan aralarım bozar." [80]
Kötü sözün sonuçlarım da beyan eden bu âyet en iyi yöntemin daima en güzel söz olduğunu açıklamaktadır. Bu konuda Kur'ân'da bir başka âyette şöyle buyurulmaktadır:
"Ey Muhammedi Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle çağır. Onlarla en güzel şekilde tartış. Doğrusu Rabbin kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilendir. [81]
Görüldüğü gibi bu âyet, insanları hakka davetin usûllerini beyan etmektedir. Buna göre: İnsanların zeki ve âlim olanlarını katı delillerle, bu konuda orta halli olup fıtrat-ı selime sahiplerini güzel sözle, daha aşağı derecede olup münazaraya meraklı olanlarını güzel münazara usûlleri ile hakka davet tavsiye edilmektedir. [82] İnsanların büyük bir çoğunluğu, bozulmamış bir fıtrata ve orta derecede zekâ ve bilgiye sahip olduğu için, başvurulacak en iyi eğitim yöntemi, "güzel söz"dür. Bu âyet aynı zamanda insanlar arasında uygulanan eğitim usûllerinin kişilere göre değiştirilmesi gerektiğine, bu konuda da ferdî farklılıkların olduğuna işaret etmektedir.
İnsanı eğitme usûllerinden birisi olarak öğüt vermenin üzerinde duran Kur'ân, sözün, nasihatin, insan üzerindeki etkisi sebebiyle kendisinden de söz (hadîs) olarak bahsetmekte, [83] hem de sözlerin en güzeli olduğunu haber vermekte, [84] indiriliş arnacmı da Öğüt olarak belirlemektedir.
"Biz bu Kur'ân'ı sana güçlük çekesin diye değil, Allah'tan korkanlar için ancak bir öğüt olsun diye indirdik." [85]

Kur'ân, kendisini sadece öğüt veren bir kitap değil, kolayca öğüt alınan bir kitap olarak da zikretmektedir.

"Andolsun ki biz Kur'ân'ı Öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. Ondan Öğüt alan yok mu?" [86]

Burada kolaylaştırma terimi, bazı öğütlerin insana etki etmesinin çok zor olduğu, etkinin ancak kolaylaştırma ile mümkün olduğunu vurgulamak için kullanılmış olabilir. Peygamberimiz de bir hadîs-i şerifte dîni nasihat olarak tarif etmiş ve böylece dinin öğretme hususunda öğüt verme yönteminin verimliliğine insanların dikkatini çekmiştir. İbn Sînâ öğüdün etkisini azaltan veya yok eden durumlar için şunları söylemektedir:

Öğüt, öğüt verilen kişide, kendisinin, çevresi içinde beceriksiz olarak bilindiği yolunda bir fikre yol açacağından belli bir tepki ortaya çıkarır. Böyle bir durumda gurur ve şahsiyetin one çıkması inatçılığa sebep olabilir. Öğüt verilende istiskal edildiğine dair bir düşüncenin oluşmasına yol açar. Böylece öğüde tepki gösterir.

Öğüt veren bu hususlara dikkat etmelidir. Bu da öğüt verme zamanını, ortamını ve şartlarını iyi tayin etmeyi gerektirir. Sözün kesileceği yeri de iyi tayin etmeli, muhatapta ilgi uyandınldığmda ve ikna temin edildiğinde öğüt kesilmelidir. İlgi kaybolduğu zamanda sözü uzatmak faydasızdır.

İbn Sînâ bu konuda tavsiyelerine devamla şöyle demektedir:

"Öğüt veren kişi zeki olmalıdır. Çok açık ve edebî bir ifade ile öğüt vermelidir. Ses tonu yumuşak ve hatta mümkünse nağmeli olmalıdır." [87]

Kur'ân'ın öğüdü kolaylaştırmasından maksadı yukarıdaki hususlara dikkat çekmek olabilir. Kur'ân ayrıca hiçbir şey yapılmasa bile, tatlı bir sözün insanı psikolojik olarak rahatlatacağını gönlünü alacağını da şu âyetle açıklar:

"Eğer Rabbinden umduğun bir rahmet için onların yüzlerine bakanıiyorsan, hiç olmazsa gönül alıcı (kolaylaştırıcı) bir söz söyle." [88]

Kur'ân bazen de kendisinden öğüt alabilmek için akıl sahibi olmak gerektiğini haber verir:

"...Akıl sahiplen iyice düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara gönderilmiş bir bildiridir." [89]

Güzel sözün eğitim değerini ve insanlar üzerindeki etki-çok canlı bir tablo şeklinde anlatan bir başka âyet şudur:

"Allah'ın, hoş bir sözü, kökü sağlam, dalları göğe doğrulan -Rabbinin izniyle her zaman meyve veren- hoş bir ağaca benzeterek nasıl misal verdiğini görmüyor musun? İnsanlar ibret

alsın diye Allah onlara misal veriyor. Çirkin bir söz de, yerden koparılmış, kökü olmayan kötü bir ağaca benzer." [90] "

Bu âyette, Yüce Allah, güzel ve hoş bir sözün insan ruhunda ne derece derin izler bıraktığını çok güzel bir misalle izah etmektedir. İnsanın bilgi ve eğitim almaya hazır halini verimli bir toprak parçasına benzeterek, böyle bir toprağın, ancak, kökü olan sağlam fideyi kabul edeceğini, onu bünyesine alıp, benimseyip büyüteceğini ve yetiştireceğini anlatmaktadır. İşte bu şekilde, eğitimi kabul etmeye hazır kişilere de tesir edebilecek tutum ve tavrın güzel sözle ortaya konması gerektiğini, böylece insan ruhunun derinliklerine nüfuz edilebileceğini, orada o sözün kökleşip kişinin davranışlarını etkileyeceği izah edilmektedir. Daha sonra o söze uygun davranış örnekleri o kişiden südûr edecek birer meyve olarak tasvir e-dilmekte, böylece o kişinin o konudaki eğitimi, müspet bir şekilde tamamlanmış olacağı haber verilmektedir. Çirkin söz ve kaba davranış ise, köksüz ağaca benzetilmiştir. Arazi ne kadar verimli de olsa, kökü olmayan bir ağaç (dal parçası), u araz* üzerine ne kadar derine dikilirse dikilsin tutmaya-aktır. Dolayısı ile ne kökleşecek, ne gelişecek, ne de meyve erecektir. Hatta toprak o dal parçasından rahatsız olacak, ş a'anlarda verimliliği düşecektir. Bunun gibi çirkin sözde tesir kabiliyeti olmadığı için insan ruhunun derinliklerine giremez, oralarda yerleşemez, dolayısı ile o kişide temin etmek istediğimiz davranışların ortaya çıkmasına sebep olamaz. Bejki de, o kişinin tepkisine sebep olup, başka zararlı davranışlara bile yol açabilir.

Âyette, yöntem olarak baş vurulan benzetme usûlünün, öğretme ve öğrenme kaidelerinden biri olduğuna da işaret edilmekte, konunun böyle müşahhas hale getirilmesi ile daha iyi anlaşılacağı vurgulanmaktadır.

Kur'ân inkarcı birisine Allah'ın emirlerini ulaştırırken, insanın tatlı söz ve yumuşak ifadeleri tercih etmesini, tepki uyandıran üsluptan kaçınmasını, Hz. Mûsâ ve Firavun kıssasında da ele almaktadır:

"Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o aklını başına alır veya korkar. " [91]

Kur'ân bu telkin ve tavsiyelerle katı kalplerin yumuşamaya, inkârın tasdike, itirazın tasvibe, kinin sevgiye dönüşeceğini bildirmektedir. [92]

Çocuk eğitiminde güzel söz konusunda üzerinde durulan bir de ses tonu meselesi vardır. Nasihat, tavsiye ve Öğütlerde, hatta günlük konuşmalarda ses tonunun alçak perdeden tutulması etkiyi çoğaltır, daha tabiî hale getirir. Kur'ân'da bu hu-susa, Hz. Lokman'ın oğluna tavsiyeleri arasında temas edilmektedir:

"Yürüşünde tabiî ol; sesini kıs. Şüphesiz ki, seslerin en çirkini, merkeplerin sesidir." [93]

Konuşurken çok iyi şeylerden bahsetsek bile, ses tonunun vüksek oluşu etkiyi azaltır, belki de anlatmak istediğimiz şeyler anlaşılmaz. Hatta tepki bile doğurur. Tatlılıkla anlatma yöntemi, düşük ses tonu ile tamamlanır. [94]

b2- Hoşgörü ve Yumuşak Tutum:

Tatlı söze uygun hareketler, yumuşak davranışlardır. Özellikle çocuklara karşı sert hareketler hiç bir eğitim sisteminde tavsiye edilmemiştir. Kur'ân-ı Kerîm bu hususta son derece hassastır. İnsanları kaybetmeye değil kazanmaya çalışan Kur'ân, nefrete, kine, düşmanlığa, kalplerin katılaşmasına yol açan kaba davranışı yasaklamış, insanlara yumuşak davranmayı bir yöntem olarak öne çıkarmıştır:
"Allah'ın rahmetinden dolayı ey Muhammed, sen onlara karşı yumuşak davrandım Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet." [95]
Âyette, Allah Rasûlü'nün görevini yapabilmesinin ancak yumuşaklıkla mümkün olduğu açıklanır. Bu tip davranış, güzel ahlâkın gereğidir. Kızgınlık ve şiddet, dinî hükümlerin kabul edilmesini engeller. Yumuşaklık, ancak ilâhî hukuktan konuyu icraya mâni olursa, yasaklanmıştır. Bunun dışında, tebliğ yöntemi "yumuşakhk"tır. [96]Yani sert tavır, ancak bir ceza yöntemidir.
Burada dikkat edilmesi gereken ilk husus, her hâl-ü kârda yumuşak davranış gösterebilmenin kolay bir şey olmadığıdır. Çünkü bu tip bir davranışı Rasûlullah bile ancak Allah'ın rahmeti sebebi ile göstermiştir. Bu ibarenin âyette zik-redilmesi, insanın zaaflarından dolayı tatbikatta güçlük çekeceğini ihtar içindir. Bu noktanın hatırdan çıkarılmaması gerekir. Kanaatımızca insan bunun da eğitimini yapmalıdır. Bu tip davranışı alışkanlık haline getirmeye çalışmalıdır.
İnsanı tüm yönleri ile bir bütün olarak değerlendiren Kur'ân, hata yapıp pişman olduğunda onun yaptığı hataların hoşgörü ile karşılanmasını, hatta onun affedilmesi gerektiğini haber vermektedir. Bu tutumun sonucunda da onu kazanmayı hedeflemekte, iyiye ve doğruya yönlendirmeye çalışmaktadır. Zaten Allah Teâlâ'mn affedici ve rahmet sahibi oluşu, sıfatlarının her an tecelli etmekte oluşu, insanlara af kapısmm her zaman açık tutulduğunun en belirgin göstergesidir.
Bu tavır bize de eğitimde bir İlkeyi öğretmekte, insanın eğitiminden her zaman ümitli olmanın gereğini vurgulamaktadır. Eğitimcinin hiç bir zaman ümîdini kesmemesi hususuna da dikkat çekmektedir. Aynı zamanda af ve hoşgörünün

Kur'ân'm temel eğitim ilkelerinden biri olduğunu açıklamaktadır. Kur'ân'ın genelinden af ve hoşgörünün daima tercih edilen bir yol olduğunu tespit etmek her zaman mümkünse de bu hususa özel olarak temas eden âyetler de vardır...

Yumuşak davranış, suçsuz ve masum çocuklar şöyle dursun, herhangi bir konuda hata yapan kişilere karşı takınılacak tavır olarak ele alınmaktadır. İnsanlardaki davranış bozuklukları karşısında gösterilecek af konusu âyette şöyle anlatılır:

"Onlar bollukta ve darlıkta sarfederler. Öfkelerini yelerler. İnsanların kusurlarım affederler. Allah (böyle yapabilen, eğitilmiş) güzel davranışta bulunanları sever." [97]

Bu âyette öfke dolu hareketlerin, kızgınlığın sebep olduğu davranışların iyi insanlara yakışan davranışlar olmadığı, bu hareketlerin normal durumlarda yapılması şöyle dursun, muhatabın kusurlu ve sinir bozucu hareketlerinde bile gösterilmemesi ve ona af ile karşılık verilmesi gerektiği öğretilmekte ve bu tavrın eğitilmiş "muhsin kişilere has olduğu zikredilmektedir. "İhsan" kelimesinin iyi işler yapma anlamına geldiği düşünülürse "muhsin" eğitilmiş kişi demektir. Öfkeyi yutmak ve halkın kusurlarını affetmek de eğitilmiş kişilerin işidir. Bu tutum, insana menfaat sağlar, zararı dokunacak hareketleri de ondan uzaklaştırır.

Ayrıca, Allah'ın, insanların günahlarını bağışlamak istediğini belirten, bunun ilâhî bir tutum olduğunu hatırlatan ayet de [98] affetmenin, hoşgörünün eğitimdeki önemini gözier ö-nüne sermektedir.

İyi davranış örneklerinin eğitim değerini gösteren bir başka âyet de şudur:

"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir tavırla önle. O zaman (görürsün ki) seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki yakın bir dost olur. Buna ancak sabredenler ve (hayırdan) büyük pay sahibi olan kimse kavuşturulur." [99] '

Burada eğitici ile eğitilen arasında kurulması gereken ve eğitim açısından vazgeçilmez şart olarak görülen eğitim ilişkilerinin temel noktası vurgulanmaktadır. Eğitsel ilişkiler, iki tarafın birbirini dost olarak görmesi ile tesis edilebilir. Dostluğu temelinde ise, güven duygusu yatar. Karşılıklı güven sayesinde çocuk, eğitenin kendi iyiliğini istediğine, eğitici de çocuğun kendisini aldatmayacağına inanır. [100] İşte bu noktada çocuğa güvenen eğitici, onun hatasını yumuşaklıkla karşılarken, bu hareketi ile karşısındakine aynı zamanda itimat da telkin etmiş olur. Böylece bilâhare eğitim faaliyetinin, üzerine bina edileceği karşılıklı güven duygusu tesis edilmiş, eğitsel ilişkiler kurulmuş olur. Davranış bozukluğu olan kişilerin bu hareketleri giderek Önlenir. Hatta birisine

karşı düşmanca davrananların, ona karşı şefkatli bir dost gibi davrandıkları görülür. Kötülük, ona, ancak o konudaki en güzeî hasletle karşılık vermek suretiyle Önlenir. Kızgınlığa sabır, bilgisizliğe üm, kötülüğü a f gibi. [101] Bu tip hareket tarzı, mücerred iyilikten çok daha güzeldir. Çünkü böylece kötülüğün çoğalmasının

veVa şiddetlenmesinin önüne geçilir. [102] Bu ise, ancak sabredebi-len ve her şeyden önce kendisi eğitilmiş (hayırdan büyük bir pay almış) kimselerin yapabileceği bir iştir.

Kur'ân'da ayrıca çok net bir şekilde hataların affedilmesi gerektiği tavsiye edilmektedir;

"Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve bilmeyenlerden yüz çevir. Eğer şeytanın fitlemesi seni dürterse hemen Allah'a sığın. Çünkü O, İşitendir, bilendir. [103]

Konunun burasında Kur'ân'da sert tutumu tavsiye hatta emreden âyetlerin varlığını da söylemek gerekmektedir:

"Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et. Onlara karşı sert davran." [104]

Fakat burada açıkça küfre karşı mücadele etmek için gönderilmiş peygambere bir hitap vardır. Onun için âyetin tahsisi mümkündür. Çünkü muhatap belirtilmiştir. Hedef ise, küfür ve münafıklıktır. Münafığı, mü'minler bilemez. Ancak Allah'ın bildirdiği peygamber bilebilir. Onun için münafıklara karşı cihad yapılmaz [105]sert söz de söylenmez. Dolayısıyla mü'minin sert tavır göstereceği tek hedef kalıyor ki, o da kâfirlerdir. Burada sert tavır gösterilecek durum, kâfirin, küfrün propagandasını yapması halidir. Müslüman olsun, kâfir olsun bu âyette belirtilen yöntemle onları eğitmek söz konusu değildir. Bu tavır ancak onlarla mücadele ortamında söz konusu

olabilir.

Ayna anlamda bir başka âyet de şudur:

"Ey bürünüp sarınan (Rasul)! Kalk ve (insanları) uyar." [106]

Bu âyetlerde hitap doğrudan doğruya peygamberedir.

Uyarmada da az çok bir tehdit üslûbu vardır.

Konuya, bir büyüğün şu zarif sözü ile son veriyoruz: "Tatlı söz ve zarif davranış dinlenir. Kaba insan, ısıran köpek gibi herkes tarafından taşlanır." [107]

c. Kollama

Rahmet kelimesi "koruma ve kollama" anlamına da gelir. Bir insanın bir başkası tarafından himaye edilmesi, gözetilmesine "kollama" adı verilir. Rahmet kelimesi içinde insanların hem kötülüklerden korunması, hem de başlarına gelecek veya gelmiş olumsuz durumlara karşı koruma kanatları altında bulundurulması anlamı mevcuttur.
Hz. Peygamber, rahmetin kapsamı içinde olan kollama, sahip çıkma gibi Özelliklerini belki de en çok kadınlar ve Çocuklar hakkında kullanmış, onlara o günkü toplumun çok yadırgadığı ve bundan dolayı da onun vefatından sonra bir çoğunu terkettiği çok önemli haklar getirmiştir. [108]

d. Bağışlama

Muhatabına şefkat ve merhametinin bir alâmeti olmak üzere eğitimci, şahsına yöneltilen hücum ve hakaretleri, karsılaştığı güçlük ve eziyetleri affedecek, seviyesiz ve cahilce yapılan ^az ve ithamları hoşgörüyle karşılayıp, onlara karşı âlicenap bir ruhla muamelede bulunacaktır.
Cezalandırılmayı beklerken hiç ummadığı bir şekilde afla karşılaşan bir insanda bu muamele, psikolojik bir tesir İcra ederek adetâ bir ruh değişimi meydana getirir. O halde Cenâb-ı Hakk'ın Rasûlüne emrettiği üzere hıyaneti sabit olanların bile suçunu bağışlayarak müsamahalı davranmak, islâm eğitiminin metodlarmdan biridir.
"İçlerinden pek azı hariç onlardan daima bir hainlik görürsün. Yine de sen onları affet ve aldırış etme! Şüphesiz, Allah, iyilik edenleri sever". [109]
Rasûlullah(s.a.v.)'ın hayatı, bu metodun uygulanma Örnekleri ile doludur. Zaten bu çalışmanın amacı da bu örneklerin bir bütünlük içinde sunulmasıdır. Şimdilik bu örneklerden ikisini zikredelim.
Benî Hanffe reislerinden Sümâme b. Usâl, kendisinin de itiraf ettiği gibi öldürülmeyi hak etmiş suçlar işlemiş azılı "ir islâm düşmanı idi. Bir müfreze onu yakalayıp Medine'ye getirdiği zaman Hz. Peygamber, Sümâme'nin Mescid'de bir di-eğe bağlanmasını ve kendisine iyi muamelede bulunulmasını LSnabına emretti. Namaza giriş çıkışlarında da bizzat kendisi onunla ilgileniyor ve iman teklif ediyor, fakat Sümâme kabul etmiyordu. Üç gün sonra Hz. Peygamber, Hiçbir karşılık almaksızın onu affederek serbest bıraktığı zaman Sümâme, o kadar hayret etmiş ve hislenmişti ki şehir çıkışında rastladığı İlk pınarda abdest alarak tekrar Rasûlullah(s.a.v.)'ın huzuruna döndü. KelİmeI-i Şehâdet'ten sonra o, şöyle buyurdu: "Şimdiye kadar sen, benim nazarımda dünyanın en nefret edi-

lecek adamı idin. Şimdi ise ben, her şeyden çok sana hayranım." Rasûlullah(s.a.v.)'tan gördüğü af, Sümâme'ye öylesine tesir etmişti ki memleketine dönüşünde umre için uğradığı Mekke'de, Müslüman olduğunu ilândan katiyetle çekinmedi ve Hz, Peygamber'den izin almadıkları müddetçe Mekkelilere Yemâme'den zırnık hububat göndermeyeceğini belirtti. [110]

Mekke Fethi'nde Rasûlullah(s.a.v.)'ın yaptığı ilk iş, Kabe'yi putlardan temizletmek olmuştu. Namaz vakti gelipde Hz. Bilâl Kabe'nin damına çıkarak ezan okumaya başladığı zaman, bazı diğer Mekkeliler gibi 'Attâb b. Esid de hiddetle homurdanıyordu: "Allah'a şükür ki babam hayatta değil! Hiç olmazsa şu bayağılığı görmüyor." Namazı müteakip yaptıkları bunca eziyet ve muharebelerden sonra suçluluklarını idrak ederek mahcubiyet içinde başlan yere eğik hemşehrilerine Hz. Peygamber: "Bugün siz, muaheze edilecek değilsiniz, gidiniz, hepiniz hürsünüz." dediği zaman kalabalık, heyecan, sevinç, aşk ve bağlılıkla coşarken, biraz önce hiddetinden patlayan Attâb, herkesten evvel atılarak îmânını haykırıyordu.

Artık o, öylesine İslâm'a bağlı idi ki Mekke'den ayrılırken j^z peygamber, onu Mekke valiliğine lâyık görüyordu.[111]

O halde hem İyi davranmak, hem de güzel ve tatlı söz söylemek, eğitimcilerin bir vazifesi olmalıdır:

"(Mü'min) kullarıma söyle (daima) güzel söz söylesinler. [112]

Bunun aksiyle hareket etmekten, herhangi bir kimseye iyi ve hoş olmayan bir şey söylemekten, aleyhinde atıp tutmaktan Cenâb-ı Hakk'ın hoşlanmayacağı aşikârdır. Çünkü:

"Allah, çirkin sözün ilân edilmesini sevmez." [113]

Haddini bilmeyenlere böyle kızılıp, darılındığı, sert çıkışıldığı zaman bu, daha büyük tehlikeler doğurabilir:

"Allah'tan başkasını (Tanrı edinerek) çağıranlara sövmeyin. Sonra onlar da haddi aşarak nadanlıkla Allah'a söverler. " [114]

Şu halde eğitimci, yumuşak davranışlı, ağır başlı, güler yüzlü, tatlı dilli olacaktır. Eğitimcilere örnek teşkil eden peygamberlerin vasıfları böyledir.

ibrahim cidden yumuşak huylu, yüreği yanık, kendisini tamamen Allah'a vermiş bir zat idî." [115]

Hz. Mûsâ ve Hârûn, "kavl-i leyyin = tatlı söz sahibi" idiler. Zira Cenâb-ı Hak, Fir'avn gibi kendini Rab ilân etmiş azılı bir kâfire onları da'vetle görevli olarak gönderirken insana psikolojik olarak etki eden, öğüt alıp Allah'tan korkmasını

sağlayan çok mühim bir husus olduğu için belki hidâyete gelir diye onlara tatlı sözü emrediyordu:
"Fir'avn'a gidin. Çünkü o, hakikaten azdı. (Gidin de) ona yumuşak söz söyleyin. Olur ki nasihat dinler, yahut (Allah'tan) korkar." [116]
Rasûlullah Efendimiz (s.a.v.) de, Allah'ın bir rahmet ve ihsanı olarak yumuşak davranışlı idi [117]Abdullah b. 'Amr'ın rivayetine göre Kitâb-ı Mukaddes'te Hz. Peygamber(s.a.v.)'in vasfı: "Şüphesiz O, kaba ve katı kalpli değildir. Çarşılarda, pazarlarda bağırıp çağırmaz. Kötülüğe kötülükle mukabele etmez. Bilakis a f ve güzellikle muamele eder." şeklindeydi. [118] Bir gün Rasûlullah, Ashâbıyla Mescid'de otururken bir Bedevi geldi ve kalkıp Mescid'in bir köşesine işemeye başladı. Ashâb-ı Kiram, öfkeyle bağrışarak adamı engellemek istediler. Fakat Rasûlullah, derhal Ashabına müdahale ederek: "Bırakın adamı, görsün işini/" buyurdu ve sidiğin üzerine bir kova su getirilip dökülmesini emretti. Sonra Bedevîyi çağırıp burasının mescit olduğunu, pisletmenin, kirletmenin doğru ol-mayacağım anlattı. Buralarda Allah'ın zikredildiğini, na-maz kılındığını, Kur'ân okunduğunu güzel bir lisanla ve tatlılıkla ifade edip adamı îkâz etti. [119]
Bu davranışların sahibi Hz. Peygamber(s.a.v.)'in Ashabına ve. ümmetine de hüsn ü muamele ve rıfkı emredeceği aşikârdır. Bu emre uyanlara O, şöyle dua eder: "Ya RabJ-" Kim ümmetimin herhangi bir işini üzerine alır da onîara zonu,, çıkartırsa, seri de ona zorluk çıkart. Onlara yumuşaklık ve güzellikle davranırsa, sen de ona güzellik ve rıfkla muamele et. [120]
Şu halde bütün Müslümanların, özellikle de eğitimcilerin hareket ve faaliyetleri, hüsn-ü muamele esasına dayanmalı, güzel söz ve yumuşak davranış, onların İlkesi haline gelmelidir.
Halîfe Hârûn er-Reşîd'e bir vaiz gelmişti. Bu vaiz, yaptığı işlerden dolayı halîfeye öyle bir çıkıştı, öyle bir sert lisan kullandı ki, Hârûn er-Reşîd: "Bu senin yaptığın nasihat ve irşâd değil!" demek mecburiyetinde kaldı ve ilâve etti: "Cenâb-ı Hak, senden çok daha hayırlı birisini (Hz. Mûsâ ve Harun'u) benden çok daha kötü birisine (Fir'avn'a) göndermişti ve yumuşak sözle muamele etmelerini, güzel bir şekilde da'vet
ve nasihatte bulunmalarını emretmişti." diyerek onu ikaz etmiştir.
Muhataba davranışta, yumuşak tutum kapsamı içerisin-olarak göz önünde bulundurulması gerekli bir husus da muhatabın hatasını yüzüne vurmamak, arkadaşları arasında, İnsanların nazarında onu küçük düşürmemektir. Bunun için ya o, bir kenara çekilerek münasip bir lisanla hatası izah edilmelidir veya insanlar arasında isim ve şahıs belirtmeden, sadece yapılan işin yanlış olduğu

belirtilmelidir.
Rasûlullah Efendimiz (s.a.v.) de, menfi davranışını gördüğü bir kimseyi katiyetle hatasını yüzüne vurarak mahcup etmemiş, isim belirterek "Falana ne oluyor ki şöyle söylüyor" diye kmamamıştı. Bilakis hatayı umumîleştirerek "İnsanlara ne oluyor ki şöyle şöyle söylüyorlar?" diyerek [121] tebliğ ve tashihte bulunurdu. Bir keresinde Ashâb'dan birinin -hâşâ-Cenâb-ı Hakk'a mekân izafe eder gibi namazda ve duada gözlerini semaya diktiğine şahit olmuştu. O, bu hatayı şöylece tamir etti: "Bir takım kimseler, namaz kılarken, dua sırasında gözlerini semaya kaldırmalarından ya vazgeçerler, ya gözleri kör olur."
Bu şekilde hareketle hem hiç kimse gücendirilmemiş, mahcup edilmemiş oluyor, hem de sözün tesir sahası genişleyerek herkes istifade ediyor, varsa bu konudaki hatasını düzeltiyordu.
Günümüz Müslümanı da Rasûlullah(s.a.v.)'ın yolundan giderek nefsi kin ve düşmanlıklarını, grupçu görüş ve ayrılıklarını bir tarafa atarak muhatabım şayet varsa işlenmiş suçlarından dolayı affetmesini bilmelidir. Yalnız a f, zilleti kabul, müsamaha da hukuk alanında İslâmî prensiplerden taviz
verme olarak anlaşılmamalıdır. Hukukî esaslar ve cezalardan kesinlikle af ve tâviz verilemez. Hırsızlık yapan Benû Mahzûmlu kadının suçunun affı için yapılan müracaatlara kar-şı Rasûlullah(s.a.v.)'m kesin tavrını [122] biliyoruz.
Konumuzu, Yunus Emre'nin "Söz" şiirine nazîre yazan Hatâî'nin, güzel ve çirkin sözün tesirliliğini dört mısrada ifade eden şiiri ile kapatalım:
"Söz vardur kesdürür başı Saz vardur keser savaşı Söz vardur ağulu aşı Bal ilen yağ ider bir söz." [123]

3. İnsan Tabiatının Sevgiye İhtiyacı

İnsan psikolojisi, kendisine yapılan iyi muamele, yumuşak davranış, güler yüz, güzel söz ve tatlı dilden hoşlanır. İnsan kendisine böyle muamele eden kişilere yaklaşır ve onlarla anlaşır. Kaba ve haşin davranış, kırıcı ve yıkıcı sözler ise soğutur, kaçırır, nefret uyandırır.
Bu, insan tabiatının, psikolojisinin tabiî bir neticesidir. insanlar çoğu kez, haklarını kazanmak için münakaşa, mücadele yolunu tutarlar. Fakat bu, neticeye ulaşmak için en kısa "eğil, en uzun yoldur. Birisinin üzerine sıkılmış yumruklarla gidildiğinde, karşı tarafın iki misli sıkılmış yumruklarla mukabele edeceği aşikârdır. [124]

Eğitimde bu psikolojik unsura dikkat etmek başarının anahtarıdır. Eğitimcinin misyonunu yerine getirmesi büyük ölçüde buna bağlıdır. Davranışlarda, hareketlerde ve sözlerde karşısındaki insana nasıl davranacağını, nasıl hitap edeceğini çok iyi hesaplamalıdır. Yersiz olarak yapılan sert bir çıkış, nefreti doğurur. İşte o zaman eğitimcinin bütün emekleri boşa gitmiş olur. Böyle bir davranış karşısındaki insanda kötü tesir bırakır; hakkı kabul edecek olanlar, muhalefet etmeye kalkışır. Bu sebeple Cenâb-ı Hak, tebliğde yumuşak davranış ve tatlı sözün esas olduğunu hatırlatır. Kötülükle karşılaşılsa bile gene yumuşak davranmayı emreder. [125] Bu durum eğitimcinin faaliyetlerinde bu psikolojik gerçeği daima göz önünde bulundurması gerekliliğini ortaya çıkartır. Böylece onun eğitim görevini İnsanlar için sevgi ve rahmet hâlesi olma misyonuna dönüştürür.

"İnsanlık dünyası için hem hayatlarını hem de ölümlerini rahmet haline getirenler, bütün insanlığı tek bir vücut bilip seven büyük ruhlardır. Bunların başında peygamberler gelmektedir. Bütün insanların acılarına ve sevinçlerine katılan engin ve hassas benliklerin varlığı, hayatı anlamlı ve yaşanılır hale getiren temel Öğelerdendir. Peygamberlerin bu konuya çok ısrarlı bir biçimde eğilmeleri sebepsiz değildir. Hiçbir sistem ve hiçbir refah seviyesi, insanoğlunun bu ihtiyaç ve arzusunu bertaraf edemeyecektir. Çünkü İnsanın yapısında böyle bir ihtiyacın derinden yer aldığını görüyoruz. Materyalist sistemler, sınıf farklarını, o arada ekonomik farklılıkları ortadan kaldırdıklarında merhamet ve acımanın varlığına da lüzum kalmayacağını iddia etmekle büyük bir yanılgıya düştüler. Onlar sandılar ki, merhamet ve ilgi ihtiyacı yalnız açlık ve çıplaklığın sonucudur. Oysa ki insan, her halde merhamet ve ilgiye muhtaçtır. Daha doğrusu insan, hemcinslerinin sıcak yaklaşımlarına, sevgilerine muhtaçtır. Bu ihtiyaç onun karnını doyurup sırtını Örtmekle giderilemez. Zengin yetimlerle servet içinde yüzen öksüzlerin boyun büküklüğü nedendir? Refah seviyesi zirvede olan birçok toplum bugün, insanlar arası sevgi ve ilginin, kısacası, rahmetin yokluğu yüzünden buhranlar içinde kıvranmaktadır. Merhamet, Allah'a inanan ruhun varlık karşısındaki tavrıdır. Bu tavır yalnız insana değil tüm canlılara, hatta bütün varlıklara yöneliktir. Merhameti, aç bırakılan insanları avutmak için bir "üstyapı oyunu" gibi algılayan düşünce, dövülerek sırtı kanatılan beygire bakıp gözyaşı döken ve dövülen hayvanın acısını aynen duyduğunu söyleyen sûfînin ruh derinliğini asla anlayamaz."' [126]

İnsan tabiatının bu özelliklerini dikkate alan İslâm dîni, insanın ruhundaki yücelik, güven, umut ve emelin yeniden doğuşunu amaçlamışür. Çünkü

beşeriyetin büyük bir çoğunluğu Allah'ın rahmetinden umut kesmişti ve insanın temiz yara-şı hakkında da sû-i zanna kapılmıştı. Bu durumun meydana gelmesinde eski şark dinlerinin, Avrupa ve Orta Doğu'daki Mharref Hıristiyanlığın büyük bir rolü olduğu muhakkaktır. ır>d dinleri tenâsuha ve insanın daha önce kendi eliyle arının cezasını mutlaka göreceğini ve bunun da yırtıcı ve parçalayıcı bir canavar veya kendi halinde otlayan bir hayvan veya hakîr bir yaratık yahut da bedbaht, azap çeken bir insan şeklinde tecellî edeceğini kabul eden felsefesine İnanıyorlardı.
Bu arada Hıristiyanlık da insanın doğuştan âsî ve günahkâr olduğunu, Hz. îsâ'nm da insanın bu günahına keffâret ve fidye olmak üzere geldiğini ilân ediyordu. Tabiatıyla bu inanç, Hıristiyanlığı kabul eden medenî ve müreffeh ülkelerdeki milyonlarca insanın ruhunda, kendi nefisleri hakkında bir sû-İ zanna sahip olmalarına, gelecekten ve rahmet-i ilâ-hiyyeden ümit kesmelerine sebep oldu.
İşte böyle bir zamanda Hz. Muhammed bütün gücüyle ve açıklığıyla şu hakikati duyurdu: "İnsan, doğduğunda üzerine henüz hiç bir şey yazılmamış olan tertemiz bir levha gibidir. Onun üstüne en güzel nakışları yapmak, en güzel yazıları yaz-mak yani onu eğitmek mümkündür." Bu eğitimin ilkesini rahmet olma -ilgi, sevgi ve şefkat gösterme- yöntemini de rahmet içeren, koruma, bağışlama gibi yöntemler olarak tayin etmiştir. Böylece insanın tabiatmdaki güven, umut ve emelin yeniden filizlenmesine ümitsizlik ve yılgınlık psikolojisinin ter-kedilmesine bir kapı açmıştır. Zaten O'nun bu misyonu Kur'ân'da "Âlemlere Rahmet Olma " özelliği ile belirtilir-Bu mânâda Hz. Muhammed âlemde hiç kimseyi ilgi alanının dışma çıkarmamayı, herkesi sevgi ve şefkatle kucaklamayı/ onları tatlı söz, yumuşak tutum ve hoşgörü ile eğitmeyi, gerektiğinde onları korumayı, hata ve kabalıklarını bağışlamayı bir yöntem ve hayat tarzı olarak benimsemiş, Ashabını ve ümmetini böyle eğitmiştir. [127]

4. Kur'ân'da Sevgi (Rahmet) Kavramı

Rahmet kelimesinin anlamını daha anlayabilmek için Kur'ân'ın bu kelimeyi nasıl kullandığına bakmak gerekir.
Rahmet kelimesi Kur'ân'da 79 yerde geçmektedir. Kendisinden türeyen kelimelerle birlikte bu sayı 320'ye ulaşmaktadır. [128] Kelimenin nisbet edildiği yer ve hususlar da çok değişiktir. Öncelikle Allah Teâlâ'nm kendisini çok sık olarak ni-teîediği bir sıfatı İfade etmek için kullanılır. Bunun dışında Hz. Muhammed'in bir özelliğine, [129]Kur'ân'ın kendisine [130], rızka, [131]

yağmura, [132] îmâna, [133] cennete, [134] nisbet edilerek kullanıldığı gibi yardıma [135] kurtuluşa, [136]sevgiye, [137] affetmeye [138] istek ve duaların kabulüne [139] nispet edilerek de kullanılmıştır. Hepsinin ortak noktası korumak, kollamak, ihtiyaçları gidermek,
üzüntüleri yok etmek, yardım etmek, acımak, sevmek, coşku ve heyecan vermek olduğu söylenebilir. Rahmet kelimesi Kur'ân'da özellikle Allah Teâlâ'nın sıfatları (Rahmân-Rahîm), Hz. Muhammed'in ve Kur'ân'm bir özelliği olarak kullanılmıştır.
Rahmet kavramının îslâm dinindeki yerini daha iyi anlayabilmek için onun, âlemin tümünü içine alacak bir kapsamda olduğunu Öncelikle vurgulamak gerekir. Âlemde Allah'ı tanıyan hiç bir şey onun kapsamı dışma atılmış değildir. Kur'ân'm yeryüzüne getirdiği temel kurallardan biri insanları, din, dil, ırk farkı gözetmeden kucaklama kuralıdır.
Irk, din, dil farkı gözetmek, bunları esas alarak insanlar arasında kast sistemleri kurmak, insanın her şeyden önce insan olmasını bir değer olarak görmemek, insanlığın binlerce yıllık tarihinde temel açmazlarından ve çıkmazlarından olmuştur. Kur'ân ise insanlar arasında birlik ve eşitlik ilkesini getirmiştir. İnsanlar çeşitli kabileler ve milletlere ve dar mânâda kavimlere bölünmüştür. Bu bölünme Kur'ân'm ifadesi İle yakınlaşmayı, tanışmayı, sevişme(teâruf)yİ gerçekleştirmek içindir. [140] Din, dil, ırk farkı bölünmenin, parçalanmanın, eşitsizliğin sebebi olamaz, olmamalıdır.
Halbuki insanlar bu durumu böyle algılamadı. Kabîle-ler, kavimler, milletler arası farklılıklar meydana getirdiği gibi aynı milletin veya kabîlenin aileleri ve fertleri arasında da farklılıklar oluşturuldu, sınıflar ortaya çıkarıldı. Bu sınıflar arasındaki fark, İnsanla hayvan, Tanrı'yla kul arasındaki fark kadar korkunçtu. Bunlar arasında birlik ve eşitlikten bahsetmek mümkün değildi. Bu karanlık çağlardan sonra Rasûîul-lah, akılları hayrete düşüren ve her şeyi değiştiren hakikati Veda Hutbesi'nde ilân etti:
"Ey insanlar Rabbiniz birdir, babanız da birdir. Hepiniz Âdem'in çocuklarısınız. Âdem ise topraktandır. Allah katında en şerefli olanınız takvaca en üstün olanınızdır. Hiç bir Arabın, Arap olmayana hiç bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva İledir."
Bu ilân iki hususu içerir. Bunlar emniyet ve selâmetin tesisine yarayan iki sütundur. Bunlardan biri ilâhî, diğeride insanî birlikti. İnsan iki cihetten hemcinsinin aynıdır. Birincisi -ki işin özü de budur- Rabbimiz birdir. İkincisi babamız da birdir.

"Ey insanlar, sizi bir tek candan yaratan, ondan da yine onun zevcesini vücuda getiren ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar türeten Rabbinize karşı gelmekten çekinin. Kendisinin adını öne sürmek suretiyle birbirinize dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık (bağlarını kırmak) tan da sakının. Çünkü Allah sizin üzerinizde tam bir gözeticidir." [141]

Böylece insanlar arasına da hem Allah'ın kulu olma aÇismdan, hem de akrabalık bağlarıyla mensup olduğu aile, toıe, kavim gibi sosyolojik bağlar açısından farklılıklar •silmiş, insanların yaratıcı ve diğer insanlar karşısındaki
eşit konumu ilân edilmiş, böylece rahmetin ilk ve en önemli ayağı gerçekleştirilmiştir.

Müslüman bir kişinin Kur'ân âyetleri içinde en çok okuduğu ve her fırsatta tekrarladığı Besmelede de Rahman ve Rahîm sıfatı vurgulanmaktadır.

Besmelenin din dilinde üç anlamı vardır: 1-Herhangi bir işe Allah'ın adıyla başlanması. Böylece O'nun Rahman ve Rahîm olduğunu her an hatırda tutmak, Müslümanın günlük hayatının bir parçası haline gelir. 2-Kur'ân~ı Kerîm'in ilk cümlesi oluşu. 3-Kur'ân-ı Kerîm'in ilk cümlesi olan "Bismillâhi'r-RahmânÎ'r-Rahîm"i okumak suretiyle ibadet edilmesi.

Kur'ân'ın temel konusu olan Allah'ın adıyla, onun, a-cımak, esirgemek, bağışlamak, korumak, merhamet etmek anlamlarına gelen Rahman ve Rahîm sıfatlarını anarak, Kur'ân öğretisine başlamayı ifade etmektedir. Böyle bir cümlenin Kur'ân'm başında yer alması ve ayrıca 114 Kur'ân sûresinden 113'ünün başında tekrarlanması, Kur'ân'ın tanıttığı Allah'ın merhamet ve bağışlamayı esas alan bir kudret olduğuna dikkat çekmek içindir. Bu durum ayrıca Kur'ân'da tanıtılan insan, evren ve hayat anlayışının merhamet, hoşgörü ve bağış üzerine oturduğunu da göstermektedir. [142]

Bu sıfatların türediği kök olan rahmet, Kur'ân'da kullanıldığı şekliyle değerlendirilirse, sevgi ve şefkati de kucaklayan geniş bir kavram olarak karşımıza çıkar. Rahmetin Kur'ân bünyesindeki durumu tetkik edildiğinde görülmektedir ki, bu kelimenin vücut verdiği semantik alan, psikolojik temelleri aynı olan sevgi, şefkat ve merhameti aynı anda çerce-velemektedir. Ve bu üç kavramın rahmet kelimesiyle karşılanması, Tanrılığın kulluğa bakışını düzenleyen ilâhî vahyin kurumsal yapısını da ortaya çıkarmaktadır. [143]

İslâm'ın bu temel kuralının Kur'ân'da Allah'a nispeti, O'nun "Rabbu'l-Âlemîn" oluşu ile vurgulanır. Bu durumun Pey-gamberimizdeki yansıması ise O'nun "Âlemlere Rahmet" oluşudur. Âlem (Evren) kelimesine yapılan bu vurgu insana bakışı açısından İslâm'ı diğer dinlerden ayıran en önemli özellik olmaktadır. Bu

kucaklama bir çok dinde yoktur. Olanlarda da böylesine açık, net ve detaylı değildir.

Kur'ân bazı âyetlerde kendisinin de bir rahmet olduğunu açıklar:

"Ve o, mü'minler için gerçekten bir rehber ve rahmettir." [144]

"Elbette îman eden bir kavim için onda ibret ve rahmet vardır. " [145]

"Güzel davrananlar için bir rehber ve rahmettir." [146]

Kur'ân'm kendisini rahmet olarak adlandırması onun içeriğinin rahmetle dolu olması sebebiyledir. Getirdiği kurallar, Önerdiği hayat tarzı ulaşmak istediği amaçlar ve uyguladığı yöntemler hep rahmet içermektedir. Kısaca, insanlar için İslâm'ın Allah'ı "Rahman", Peygamber'i "Rahîm", Kitabı "Rahmet"tir. [147]

II. YÜCE ALLAH VE RAHMET KAVRAMI

Kur'ân'da Allah'ın rahmet sıfatını göstermek için Rahman ve Rahfm kelimeleri kullanılmıştır. Her İki kelime de ism-i fail anlamında mübalağa ifade eden sıfat-ı müşebbehe sfgasidır. Çok ve sınırsız rahmet edici rahmet sahibi anlamına gelir.

Rahman ve Rahîm kelimelerine farklı anlamlar yüklenmiştir. Rahman kelimesi sadece Allah'a has bir sıfat olarak kullanılırken, "Rahîm" kelimesi insanlar için de kullanılabilmektedir. [148] Rahman canlı, cansız, mü'min, kâfir bütün yaratılmışlar için işleyen rahmeti ifade eder. Varlıkların yokluktan varlık alanına çıkışları Rahman sıfatının bir tecellîsidir. [149] Aynı zamanda yaşamaları, nzıklarmm verilmesi de bu sıfatın kapsamı içindedir.

Rahîm sıfatı ise yalnız Allah'a inanan kullarına tecellî edecektir. Rahîm'in, Cenâb-ı Hakk'm kendisine inananlara göstereceği daha özel dairedeki rahmet ve merhameti ifade ettiği bildirilmektedir. Yani Rahman genel, Rahîm ise daha °zeldir. Bu da bir yaratılış düzenidir. Kendisine inanan ve 3ylece hayrı ve güzelliği izleyenlere özel bir rahmet tavrı göstermek, hayırla şerrin farklarını gözetmek olacağından, âlemleri eğitip geliştiren bir kuvvetten elbette beklenir. Aksi takdirde hayırla şerrin, ışıkla karanlığın, Mûsâ ile Firavun'un bir farkı olmaması gerekirdiki, böyle bir şey, varlık ve hayat sırrına ve tekâmül gerçeğine aykırıdır. [150]

Bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allah "rahmet"i yarattığı gün onu yüz rahmet yaptı. Doksan dokuz rahmeti kendi yanında bıraktı; birini de bütün yaratılmışlara dağıttı. Eğer kâfir, Allah'ın yanında bulunan

rahmetten haberdar olsaydı, cennetten ümidini kesmezdi." [151] Bu hadiste kâfirin bile Allah'ın rahmetinden ümidini kesmemesi gerektiği haber verilmekte, böyle bir niteleme ile rahmetin genişliği vurgulanmaktadır.

Şüphesiz, Allah'ın Celâl ve Cemâl sıfatlarını hâiz olduğunu bu kâinatta görebilmekteyiz. Esirgeyicilikle ve bağışlayıcılıkla alâkalı olan Allah'ın sıfatları, Cemâl isimleri kategorisine aittir. Bunlar arasında Kur'ân-ı Kerîm'de ifade edildiği şekliyle er-Rahmân ismi de vardır. Buna mukabil, el-Adl, Serîu'l-Hisâb, Kahhâr gibi, adalet, yargılama ve şiddet ifade eden isimler Allah'ın Celâl özelliği ile alâkalı olup, Celâl sıfatları arasında yer alırlar. [152]

Celâl isimleri de Cemâl isimleri gibi bu dünyada tecelli ederler. Şu kadarı var ki; Allah kötü fiillerimizi görür ve

pişman olup O'na döndüğümüz zaman bağışlar. Rahmet ve a-dalet, Celâl ve Cemâl'in Özellikleri arasında en derin türden bir ilişkiyi ifade eder. Kur'ân-ı Kerîm'de vahyedildiği ve hadislerde tarif edildiği şekliyle Allah'ın mahiyetini kamilen anlamak için her iki veçheyi birlikte akılda tutmak gerekir. Sorumlulukları olan varlıkların bu sorumluluklardan hesaba çekileceği doğal bir durumdur. Burada dikkat çekilen nok ta Allah'ın kendi Öz benliği için rahmeti sıfat olarak almij olması, [153] Yüce Yaradan'in kendisini bir anlamdr rahmetle sorumlu tuttuğunu haber vermesidir. Bu bakımdan ifade çok ilginçtir:

"Kendi zâtına rahmeti farz kıldı " [154]

Bu âyetin bilinen sonucu, Allah'ın engin rahmetini yarattıklarım kapsayacak şekilde işleteceğidir. İşleyecek bu rahmeti Fahrettin Râzf, Tefsîr-i Kebîr'de şöyle anlatır:

"Allah, Gafur sıfatı ile günahkâr İnsanların günahlarını affedecek, Rahîm sıfatı ile de onlara ek olarak sevap yazacaktır. " [155]

Rahmet'in bu olağanüstü özelliği sebebiyle kulların "Allah'ın rahmetinden ümit kesmeleri de yasaklanmıştır.

"De ki: "Ey nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün gü-anları bağışlar. Şüphesiz o çok bağışlayan, çok esirgeyendır. [156]

Her insan bu rahmetten yararlanabilir, Her şeyi kuşatıcı olan bu rahmetten ümfdi kesmek onu sınırlamak olduğundan, böyle bir algılama yasaklanmıştır.

Bütıı. bunlardan anlaşılan, yüce Allah'ın azapla değil, rahmetle insanları ve evreni kuşattığı [157]hususudur.

Zaten şu da İlginç bir durumdur ki Allah'ın tespit edilen 99 isminde sadece iki

tanesi azap ve intikam anlamı taşır. Geri kalanların tümü doğrudan veya dolaylı olarak bağış, af, kerem, cömertlik İfade eder. [158]
Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki, Kur'ân'da Allah kendisini sınırsız İhsan sahibi, ölçüsüz merhamet sahibi, keremi sonsuz, bağışlayıcı ve affedici bir Allah olarak bildirir. Allah'ın bu yanı, Kur'ân'da şu anahtar kelimelerle belirtilir: Nimet, fadl, rahmet, mağfiret v.b. Bütün bunlar merhametli olan Allah'ın özellikleridir. Ancak bu kadar nimetlere karşı şükür yerine küfrü benimseyenlere, Allah'ın önünde boyun eğmeyi, O'na teslim olmayı reddedenlere, âhireti hiç düşünmeyen kimselere öteki yüzünü gösterir. Bu yüzden Allah azap sahibidir. Aynı zamanda sert adalet sahibi, hüküm gününde kesin hüküm, şiddetli azap ve intikam sahibidir. Azabı kime yönelse onu mahveder." [159]

Allah-İnsan İlişkisinde Sevgi

1. Allah'ın "Rab" İsmi

Yüce Allah'ın rahmet sıfatının tecellisinin tüm âlemleri kapsaması onun Âlemlerin Rabbi (Rabbu'l-Âlemîn) sıfatını almasındaki hikmette çok açık olarak görülür. İlâh olmanın insanlar karşısında ve onların dünyasında anlaşılabilir yönü, Yüce Allah'ın Rab sıfatıyla açıklanmıştır.
Ulûhiyyetin kendisine isnâd edildiği o Yüce Varlık, insanla ilişkisini Rab sıfatı ile kurar. Rab, sözlük anlamı itibariyle sahib, efendi, yönetici, terbiye edici ve nimet verici gibi mânâlara gelmektedir. [160] Buna göre varlığın hakiki mânâda sahibi sadece Allah'tır. Çünkü her şeyin yaratıcısı, yokluktan varlık âlemine geçireni O'dur. Bundan da anlaşılmaktadır ki, rubûbiyyetin en başta gelen vasfı, yaratmadır. Yaratan da elbette yarattıklarının sahibi, efendisi, idarecisi, terbiye edicisi ve nimet vericisidir. Bütün bu sıfatların kendisinde toplandığı yegâne varlık da ulûhiyyetin isnâd edildiği Yüce Allah'tır. Dolayısıyla kulluğun tek mercii O'dur. Hamd ve övgü sadece O'nadır. Yalnız O'na ibadet edilir. Yalnız O'ndan yardım istenir. [161]
Rab kelimesini bir şeyi ıslâh etme, ziyade etme, geliştirme, inşâ etme, çoğaltma anlamında kullanınca kaynağı ve °zü var olmakla birlikte ulaşacağı sınırlar dikkate ahndığın-kemâlini elde etmemiş olan şeyleri, halden hale geçirerek (derece derece) bu kemâli elde etme durumuna yükseltmek anlamı kastedilir.

[162]
Hamdi Yazır, Hak Dîni Kur'ân Dili adlı tefsirinde Rab kelimesinden türemiş olan terbiye kelimesini "bir şeyi kademe kademe tedrîcen kemâline ulaştırmaktır" diye tarif etmektedir. [163] Ziyade etme ise bir şeyi bir şeye ekleyerek çoğaltmak demektir. İnsanın ilk yaratılışı üzerine ilâve edilerek gerçekleştirilen eğitime de ziyade etme denir. [164]
Bu anlam, Kur'ân'da 970 kere geçen Rab kelimesinin kullanılışından ortaya çıktığı gibi, şu âyette de açıkça ifadesini bulur:
"Halkiyatatma)da dilediği artırmayı yapar." [165] Allah vücudun tüm organlarını yaratır (halk eder). Daha sonra bunlarda dilediği kadar artırım yapar. Bu eğitim anlayışı da insanın davranışlarının iki aşamada yaratıldığının kabul edilmesini gerektirmektedir.
Kur'ân, Allah-insan ilişkisinde eğitime özel bir Önem vermiştir. Onun bu tutumunu içinde geçen "Rab" kelimesinde ve bu kelimenin kullanılışı, yeri ve gayelerinde görebiliriz. "Rab", terbiye mânâsında mastardır. Kur'ân'da her şeyi kemâline ulaştıran Allah'ın güzel isimlerindendir. Rubûbiyet (terbiye edicilik) sıfatı ise, ilâhî sıfatların en büyüğüdür [166]Mübalağa kastı ile "mürebbî" yerine kullanılmıştır. İsm-i failin yerine masdarın kullanılması, failin fiili tam bîr kemâl ile gerçekleştirdiğini gösterir. [167] Buna göre "Rab", terbiyenin bütün gereklerine sahip, en mükemmel ve en kuvvetli bir terbiyeci demektir. Terbiye ise, bir şeyi kademe kademe tedricî ile kemâline ulaştırmaktır. Âlemin her kısmında terbiye ve tekâmül kanunlarının her an cereyan ettiği görülmektedir. [168]
"Rab" kelimesi, Kur'ân-ı Kerîm'de ulûhiyyeti belirtmek için en çok kullanılan kelimedir. 970 defa kullanılmıştır. [169] Aynı zamanda, Kur'ân-ı Kerîm'de 2799 defa zikredilen Allah kelimesinden sonra en çok tekrarlanan kelime olmuştur. [170] Genellikle Kur'ân-ı Kerîm'de geçen dua ve niyazlarda, Allah Teâlâ kendisine isim olarak "Rab" kelimesini almıştır. Dua esnasında, kendisini "Rab" kelimesi ile özellikle tesmiye etmesi, mü'minlere, Allah'ın her şeyden önce bir terbiyeci olduğunu hissettirmek için olması kuvvetle muhtemeldir. Bu şekilde bir kullanış, mü'minlere Allah'tan ilk istenecek niteliğin, kendilerini te'dîb ve terbiye etmesi olması gerektiğine de işaret eder. Bu şekilde te'dîb ve terbiye vasıtası ile mü'minin en mükemmel yaratılışlı olmaya ulaşması amaçlanır.
Eğitimin bu tarifini Felâk sûresini tefsir ederken "Rab" kelimesini ele alan İbn Sînâ şöyle açıklar:

"Felâk "tan yerinin ağarması" demektir. "Felâk'm Rab-bi" ibaresi ise Allah ile kâinat arasında yaratma ile başlayıp sonsuza kadar sürecek olan bir terbiyenin varlığı demektir. Burada terbiyeden maksat, Allah'ın varlık nurunun, mümkün varlık olan insandaki pasif güçleri, istidatları aydınlatmasıdır. İnsan, hayatının hiçbir döneminde bu durumdan müstağni olamaz. [171] Öyle ise insanın merbûb olması, sahip olduğu kabiliyetlerinin geliştirilmesi ve iyi özelliklerinin nitelik itibariyle çoğaltılmasıdır.

Yüce Allah, Rabb oluşunu Âlem(Evren)le ilişkilendir-mekle rahmetini tüm evrene ayrım yapmadan yaydığını da ilân etmektedir. Âlem sonsuz sayıda varlık kategorilerini kapsayan bir kelimedir. Arapçada genellikle akıl sahibi varlıklar için kullanılırsa da daha alt kategorideki varlıkları da kapsar. Şu ana kadar ki bilgilerimizle kavradığımız, daha sonraki bilgilerimizle kavrayabileceğimiz ve hiçbir zaman kavrayamayacağımız bütün kategoriler bu kapsam içine girer. Allah, işte bütün bunların Rabbi'dir. Onların her birini hem kendi hallerinde hem de diğerleriyle ilişkilerinde eğitir ve onları idare eder. Hiçbir din ve mezhepte, medeniyet ve felsefede, ıslahat hareketleri ve ihtilâllerde, bütün insanlığı içine alan böylesine yüce bir mesaj yoktur. Hatta geçmiş peygamberlerin öğretileri, onların hayat ve ahvâline dair bize ulaşan bilgiler de böyle bir mesaj içermemiştir.

Yahudilik Allah'a yalnızca İsrail oğullarının Rabbi ve İlâhı nazarıyla bakmaktadır. Ahd-i Atîk'in sahifelerinde ve Yahudilerce mukaddes sayılan kitaplarda, Allah'tan "Rab-bu'1-Âlemin" veya "Rabbu'1-Kevn" diye bahsedilmez. Bu sebepledir ki, Benî İsrail peygamberlerinden Mûsâ, Harun, Davud ve Süleyman gibi herhangi biri, böyle bir mesaj getirmemiştir. Çünkü bu din hiçbir safhasında ırk ayrımı gözetmeden, bütün insan nesli İçin rahmet ve müsâvaat dîni olmamıştır ve hiçbir zaman İsrail oğulları dışında başka bir milleti bu dine davet etmemiştir. [172]

Hıristiyanlık İse hoşgörüsüyle davet ve insanlığa olan şefkat duygusuyla tanınır. Fakat peygamberleri Hz. İsa: "Kendisinin ancak Benî İsrail'in yoldan çıkmış koyunlarını gütmek üzere gönderildiğini" açıkça söylemiştir. Hz. İsa, İsrail oğullarıyla kan ve neseb bağı olmayan hastalara gözünü çevirip baktığı zaman özür dileyerek: "Ben evlâdının ekmeğini köpeklere veren adam değilim" demişti. [173] Böylece bu din de evrenselliğin dışında kalmıştır.

Diğer Asya dinlerinin de durumu farklı olmadığı gibi hatta mezhep ayrımcılığı konusunda daha ileridirler. İnsanları bir takım sınıflara ayırmak hususunda onlardan daha zâ-mdirler. Hind toplumundaki paryalar, her çeşit şeref ve asâ-

Lten, eşitlikten, insan haklarından, en basit insanî esaslardan Mahrumdurlar. Onların ilim öğrenmeleri, eğitim görmele-n' rûhî yüceliklere vâkıf olmaları asla caiz değildir. Vedalar'ı okuyup öğrenmek, ilâhlara kurbanları takdim etmek sadece Brahmanlar'a mahsustur. Vedalar'ı okumak hakkı Kshatri-ler'le Vaisyalar'a aittir. Manoşastr, Allah'ın, paryaları diğer üç sınıfa hizmet düşüncesiyle yarattığını açıkça zikreder. Bu sebeple onların dininde de bir peygamberin, velinin veya ıslahatçının böyle bir mesajından bahsetmek boşuna gayret ve vakit harcamaktan başka bir şey değildir. [174]

AUah-kul ilişkisinde durum böyle olunca hiç kimsenin
Allah'ı kendi tekeline alamayacağı sonucu da ortaya çıkar.
Yani Allah bir milletin bir zümrenin veya belli bir grubun değil
herkesin ve her şeyin Rabbi olur. Hiç kimse ona inanmakta ve onuRabb olarak tanımakta başkalarından farklı değildir.

İslâm'da Allah ile kul arasındaki ilişki, öncelikle, Allah'ın Rabb (Eğitici), kulun ise merbûb (eğitilen) konumunda olması, eğitimin de rahmet ortamı içinde cereyan etmesi ile kurulmuştur. Evrenin yaratılışından bu yana canlı ve sürekli olan bu ilişki kulun Allah karşısındaki durumunu ve konumunu da tayin etmektedir. Buna göre eğitilen durumunda olan insan bu özelliğini sürekli hatırında tutmalı, yanlış işler yaptığı zaman bu bilinçle derhal onu terk etmelidir.

Metafizik bir tavır olarak adlandırdığımız [175] bu yöntem insanın duygusal olarak ilâhına yaklaşmasının en verimli yoludur. İlâhî Ölçüyü davranışlarla göz önünde bulundurmak gibi bir zorluğu içeren bu iş, onu yüksek değerler dünyası ile tanıştıracak, onlarla İç içe °*~ masını temin edecek, o oranda da zevk ve coşku ortaya çıkaraçaktır.

Yüce Allah'ın insan tarafından algılanması tarzı, in-san-Allah ilişkisinde son derece önemlidir. Kendisinin algılanması konusunda Yüce Allah bir sınır koymamış, bu konuda yine rahmetinin bir eseri olarak kulu kendi hâline bırakmıştır.

Bir kudsî hadiste peygamberimizin İfâdesi ile, yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Ben, kulumun beni zannettiği (algıladığı) gibiyim (Beni nasıl zannediyor, nasıl bekliyorsa, öyleyim). Eğer bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir adım yaklaşırım; bir adım yaklaşırsa, biv kulaç yaklaşırım; bir kulaç yaklaşırsa, on kulaç yaklaşırım. "

Yüce Allah böyle buyurmakla kendisinin, kulun kendisini algıladığı yönde daha da ileri boyutlarda, kulun istediğine cevap vereceğini beyân etmektedir. [176]

2. Allah'ın "Rahman" İsmi

Evrende Allah-insan ilişkisinde Âlemlerin İlâhî terbiye altında bulunması ölçeğini getiren Yüce Allah, bu konudaki yönteminin de rahmet içerdiğini haber vermesi açısından kendisi için sık sık Rahman sıfatını gündeme getirmiştir. Cenâb-ı Hak, Rahîm sıfatının bir tecellisi olarak insanları irade sahi-11 Kılmış, Rahman oluşu sebebiyle de çalışanla çalışmayanı 'ırmak için külli iradesinden insana bir parça vermiştir. [177] n' ıradesiyle fıtrî sermayesini geliştirebilir, kendi potan-güçlerini gerçekleştirebilir, maharet, beceri, iş, güç sahibi olur.
Kur'ân'da 57 defa kullanılan Rahman kelimesi bunların tümünde sadece Allah'a nispet edilmiştir. Ulûhiyyetin Özel bir ismi olarak kullanıldığı gibi 6 âyette de sıfat olarak kullanılmıştır. [178] Sıfat sadece Allah'a nispet edildiği ve eşi ve benzeri de bulunmadığı için tesniye ve cemîsi de yoktur. [179] Kur'ân'da Allah kelimesinden sonra en çok geçen sıfat "Rab"; "Rab"dan sonra en çok geçen sıfat da Rahman sıfatıdır. İlk defa Fatiha sûresinde Allah'ın sıfatı olarak geçen Rahman kelimesi, kime delâlet ettiği bilindiği için bunun dışında mev-sufsuz olarak geçmektedir.
Yüce Allah'ın Evren ve insanla ilişkisini bir rahmet ve merhamet ortamı içinde eğîtici-eğitilen konumları ile kurması insan için çok büyük bir ihsan, çok büyük bir nimettir. Bundan dolayı Allah-Evren ilişkisinin vurgulandığı Fatiha suresi insanın bu lütuf için Allah'a hamd (övme ve şükür) etmesi ile başlar. Allah'ın her sıfatının tecellisi biraz da kulun onu algılamasına bağlıdır. Bir kudsî hadiste şöyle buyurulmaktadır: "Ben kulumun zannettiği gibiyim." [180]Allah ile kul arasında en gerçekçi ve en kestirme iletişim ancak bu ifadelerle kurulurdu. Onun için Allah Teâlâ kulun aklı, duyguları, anlayışı, yeteneği ve hatta kültürü ve bilgisijtin durumuna göre sıfatlarının tecellisinin mümkün olduğunu belirtiyor. Dolayısıyla O'nun rahmeti de kulun O'nu algılamasına, O'nu hissetmesine, O'na yaklaşmasına, O'ndan isteklerine göre şekillenir. Nitelik ve niceliğini biraz da bu bireysel farklılıklar belirler. Onun için insanlar O'nu sınırsız bir rahmet sahibi olarak algılamalı ve hiçbir zaman da O'nun rahmetinden ümidi kesmemelidir. [181]

3. Allah'ın "Rahîm" İsmi

Rahîm kelimesi ise Kur'ân'da 115 yerde geçmekte, bunlardan sadece bir tanesi

Peygamberimize nispet edilmekte[182] 114 yerde Allah'a nispet edilmektedir. Bu kelime de ilk defa Fatiha sûresinde kullanılmıştır. Kur'ân'da 71 yerde Gafur sıfatıyla birlikte zikredilmiş, böylece Allah'ın günahı olanları affetmekle yetinmeyip ayrıca onlara nimet vereceğine, ihsanlarda bulunacağına da işaret edilmiş olmaktadır. Ayrıca Aziz (11 yerde), Tevvâb (9 yerde), Vedûd, Ben*, Rabb, Rauf sıfatlan ile de kullanılmıştır. [183]

Rahîm sıfatı Allah'ın mü'minlere göstereceği merhamet ve şefkati ifade eder. Bu merhamet hem bu dünyada hem âhıret hayatında Allah'ın mü'minleri koruması ve kollaması anlamına gelirse de daha çok âhiret hayatı ile alâkalı bir sıfattır. aha dar bir alanda işleyecek rahmeti ifade eden Rahîm ke-Qsh iyilikle kötülüğün Allah katındaki farkını gösterme devini de görmektedir.

Rahîm kelimesi ile kullanılan kelimelerden Aziz kelimesi dengi ve benzeri olmayacak derecede değerli ve şerefli olma, güçlü ve yenilmez olma, şiddetli olma ve üstün olma anlamına gelen izzet, kökünden gelmektedir. Aziz de değerli, şerefli ve daima üstün gelen demektir. Allah'ın daima üstün geleceğini ifade eder. Bunun dışındaki kelimelerin tümü, Allah'ın Cemâl sıfatlanndandır. Aziz sıfatı ise iradesini Allah'ın istediği yönde kullanmayan insanlara O'nun daima üstün geleceği ile alâkalıdır. Bu da, aslında rahmetinin bir gereğidir. Kâinatın düzenini sağlamanın bir yoludur.

Allah'ın cezalandırmasının da bulunduğunu haber veren bu sıfatın varlığının, insanları tedirgin etmesini önlemek, Allah'ın yine de çok merhametli olduğunu haber vermek ve mü'minlerde daima ümit ışığı yanmasını temin etmek için O'nun elçisi şu çok özel durumu haber verir.

"Allah mahlûkâtı yarattığı zaman arşın gerisindeki kitaba şunu yazdı: Muhakkak ki rahmetim, gazabımı geçniiştır. [184]

Rahmetin azabı geçmesi onun daha çok işleyeceğinin bir müjdesidir; Ayrıca diğer bir müjde rahmetin yaratılmışlar için hiç bir ön şarta bağlı olmadan işleyeceğinin de haber verilmesidir. Lâyık olsun olmasın her varlık rahmet sıfatının kapsamı içinde olacaktır. Zaten bir âyette de rahmetin her şeyi kuşat [185]

olaca haber verilmektedir. Böylece Âlemlerin Rabbi olarak

kendisini tanıtan yaratıcı kudret, diğer bir evrensel vasfının da rahmet olduğunu haber vermekte, Evrende hiç bir şeyi bunun dışına çıkarmamaktadır. Aynı âyette ancak dilediği bazı kimselere azabı isabet ettireceğini de haber vermekte, azaba "dilediği" kaydını koyması, rahmet^ ise Ön şartsız zikretmesi, rahmetin esas olduğunu, azabın şarta bağlı olduğunu düşündürmektedir. [186]

B. Rahmetin Kapsamı

Allah'ın rahmet kapsamına girmenin olmazsa olmaz iki şartı vardır. Bunları davranışlarında gerçekleştiren her insan, bu kapsamın içine girecektir. Bu şartlar şunlardır:

a. Tevhfd'e inanmak

b. Adaletli olmak

Bu iki kavramın zıddı olan, Allah'a ortak koşmak ve kula zulmetmek ise O'nun rahmet kapsamı dışında bırakılmıştır.

Onun rahmet kapsamı ile ilgili olan Tevhîd ve zıddı şirkle, adalet ve zıddı zulmü birlikte inceleyelim. [187]

1. Tevhîd:

Hz. Peygamber'in peygamberlik misyonunun İlk ve en Önemli hedefi Yüce Allah'ın yaratma, yönetme ve mâbud olmada tek ve mutlak güç sahibi olarak tanınmasını ve ona hiçbir Şeyin ortak koşulmamasını temin etmektir. Onun bu hedefi Tevhîd kelimesine yüklenen anlamla ifade edilmiştir.

Tevhîd kelimesinin sözlük anlamı, "birlemek, tek olarak kabul etmek demektir." Terim anlamı ise, "Allah'ı, varlık itibariyle vâcibu'l-vücûd olarak kabul edip, her şeyin yaratıcısı ve idarecisi olarak görmek, ibadetin yalnızca O'na yapılacağına inanmak'tır. Buna göre tanımın dört özelliğinden söz edilebilir.

1.Vâcibu'l-vücûd (varlığı zorunlu) olarak yalnız Allah'ı kabul etmek.

2. Oldurma ve yaratmayı O'na izafe etmek.

3. Yarattıklarını idare ettiğine inanmak.

4. O'ndan başka hiçbir varlığa kulluk yapmamak.

Kısacası, varlığa sahip olmada, yaratmada, mahlûkları idare etmede ve ibadette Allah'ı mutlak varlık olarak kabul etmek, Allah'ın istediği anlamda bir Tevhîd demektir. Tev-hîd'e inanan kişi hayatının her anında külli İradeyi mutlak varlık sahibi, mutlak yaratıcı., mutlak hâkim olarak görmek O Yüce varlığı gönlünde, düşüncesinde ve zihninde birlemek, sonra da buna göre hareket etmek zorundadır. Ferdî ve sosyal her türlü faaliyetlerinde Allah'ı merkeze yerleştirmek, O'nun dışında her şeyi reddetmek durumundadır. Tevhîd, her türlü iyiliğin esasını, her türlü güzelliğin temelini teşkiî etmektedir. Tevhîd sayesinde İnsan tam anlamıyla fizik ötesi âleme yönelebilir. Nefis o âleme girmeye ancak

bu sayede kabiliyet kazanabilir [188]
Kur'ân'a göre Mutlak Varlığın her kemâli, ulûhiyyet niteliğinde toplanarak ancak Allah'ta birleşmiştir. İlâh olma,
en büyük sevgi, en büyük saygı ve korku, her türlü övgü ve yüceltme ile ibadete hak sahibi yani mâbud olma demektir. Bu da ancak Allah'a mahsustur. [189]
Tevhîd'in iki boyutu vardır:

a. İnanç Boyutu

b. Amel Boyutu [190]

a. Tevhîd'in İnanç Boyutu:

Allah'ı zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde tek varlık olarak kabul etmek ve böylece inanmak, Tevhidin inanç boyutunu oluşturur. Dinin temeli budur. Tevhîd inanç konusunda hiçbir boşluk kabul etmez. Onun için önce ulûhiyyete ait özellikleri Allah'tan başka varlıklardan soyutlamak, sonra söz konusu hususlann, yalnızca Allah'a ait olduklarını kabul etmek demektir. Nitekim bu, "Lâ ilahe illallah" şeklinde formüle edilen Tevhîd ifadesindede yer almıştır. Burada İlâh makamında sadece Allah'ı kabul etmek, O'ndan başka her şeyin O'nun dışında olduğuna inanmak bir esas olarak getirilmiştir. Bu inanç Allah'tan başka her varlığı düşünceden ve gönülden çıkarmayı gerektirir.
Duyulur âlemin dışında kalma özelliği sebebiyle beş duyu ile algılama imkânımız olmayan Yüce Yaratıcı'yı algıla-yabümemiz ancak O'nun bize kendini anlatması ile mümkün olmuştur. Bu anlatım insanların O'nunla ilişkisini de belirler. Bunun için Yüce Allah varlığına ait nitelemeleri değişik kelime ve kavramlarla insanların anlamasına uygun şekilde açıklamıştır. Toplu olarak Allah'ın isimleri (sıfatlan) olarak a-nılan bu nitelemeler O'nu algılamamıza yardımcı olur.
Biz burada O'nun güzel isimlerini sayacak değiliz. Bu konuda hazırlanmış güzel eserler vardır. [191] Bunlar okunarak konu ile ilgili gerekli bilgiler edinilebilir. Biz sadece işin ö-nemli gördüğümüz bir yönüne değineceğiz.
Kur'ân ve hadislerde Yüce Allah'ın kendisini tanıttığı ve âlimlerin 99 sıfatla tespit ettiği bu isimlerin çok büyük bir kısmı O'nun rahmet ve merhametini vurgular. O bize kendisini böyle tanıtır. İçlerinde azab edici yönünü haber veren sıfat beşi geçmez. Bu bakımdan şu, rahatlıkla söylenebilir ki, İlâhî irade kendisinin bir rahmet ve merhamet okyanusu olarak tanınmasını istemektedir.

Halbuki geleneksel eğitim olgusu hep Allah korkusu üzerine kurulduğundan insanlar Yüce Allah'ı rahmet ve merhamet edici nitelemelerle değil, cezalandırıcı ve azab edici nitelemelerle algılamakta ve öyle tanımaktadırlar. Bu çok yanlış bir uygulamadır. Sonuçta insanın korunma, sığınma, esirgenme gibi temel ihtiyaçlarını gidermek imkânından mahrum kalmasına yol açmaktadır.
Allah'ı gönlünde hissetmek ise O'nun denetim ve kontrolünü her an üzerinde hissedebilmektir. [192]

b. Tevhîd'in Amel Boyutu:

Tevhîd'in amel boyutu da, kulluğun ve ona dair eylemlerin Allah'a yöneltilmesi ve davranışlarda yalnızca O'nun
rızasının gözetİlmesidir. Kulluk davranışlarının O'ndan başkasına yöneltilmesi veya O'nun dışında bir varlığın rızasının gözetilmesi Tevhidi bozar. Tevhidin amel boyutu kişinin kulluk görevlerini, işlerini ve özellikle ibadetini yalnızca Allah için yapmasını gerektirir. Bu husus, Kur'ân'da da yedi ayrı âyet metni içinde yer alan "Dîn'i yalnız Allah'a hâlis kılma" [193] şeklindeki ortak ifade ile vurgulanmaktadır. Böylece bir taraftan amelî anlamdaki Tevhîdin kişinin dininde ne denli önemli olduğu ortaya konurken bir taraftan da, yapılacak ibadetlerde İhlasın bulunması gerekli görülmektedir. Çünkü ihlâs, kulluk görevlerini tam bir samimiyetle yerine getirmeyi ifade eder. Bu da, amelî tasarruflar için söz konusu edilecek olan gizli şirkten yani riya (gösteriş), süm'a (duyuruş) ve kalbe arız olan manevî hastalıklardan uzak durmakla mümkündür. "Dinde zorlama olmayacağını" bildiren âyetlerin yanında Hz. Peygamberin de "Din ancak nasihattir" sözü de dinde samimiyetin önemini ortaya koymaktadır. Bilindiği gibi nasihatin, "insanın muhatabına bilgi ve tecrübelerini aktarıp yol gösterme" anlamının yanında lügat olarak samimiyet anlamı da vardır.[194] Bundan dolayı dini davranış ancak samimiyeti ölçüsünde değer kazanır. Bu bakımdan dince günah olarak görülen ve yapılmaması istenen davranışların ortadan kaldırılması yasaklama gibi dayatmacı yöntemlerle değil, akıl ve kalbin önünü açacak özgürlükçü yöntemlerle olması dinin hem isteği, hem yöntemidir. Çünkü Yüce Allah insanın iradesini kendisine ortak koşma hususunda bile iptal etmemiştir. Şüphesiz "Allah dileseydi herkese hidâyet eder böylece hiç kimse Allah'a ortak koşamazdı." [195] Halbuki İlâhî irade böyle yapmamış, imkânlarla donattığı insanı irade sahibi kılmış ve davranışlarının değer kazanmasını o irade ile yapmasına bağlamıştır. Zaten her ibadette niyetin şart olması da bu gerçeği

ortaya koymaktadır.
Yüce Allah'ı yaratma, yönetme ve kendisine kulluk yapılma hususunda tek varlık olarak görme ilkesi bir çok âyette bildirilmiştir. [196] Bu durumun pratiği ise en özlü ve çarpıcı şekilde Fatiha sûresinde vurgulanmıştır.
"Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım di-leriz." [197]
Tevhîd'in pratiği, kulluğu sadece O'na yapmayı, yardımı sadece O'ndan dilemeyi gerektirir. Bir başka deyişle, Yüce Allah dışında insanların tümünün durumu ve konumu aynıdır. Hiçbiri ibadete, kendisine kul olunmaya lâyık değildir. İnsanlar arasında bu konuda eşitlik vardır. Kulluk yapılmaya lâyık olmayanlardan yardım da istenmez.
Bu âyet bir yandan insanlar arasında eşitliği vurgularken diğer yandan da insan karşısında insana sınırsız bir özgürlük alanı açmaktadır. Tevhîd'in pratikteki asıl önemi buradadır. Dünyanın hiçbir imkânı insanı, insan karşısında kulluk
yapmaya itmemeli, insan da bu sınırsız özgürlüğe sahip çıkmalı ve ona lâyık olmalıdır.
İnsanlar arasında bu mutlak eşitliği bozan her inanış ve davranış, sonuç itibariyle yeryüzündeki dengeyi bozar, hak ihlâlleri ve dayatmacı (musaytir) eğilimler ortaya çıkartı»*. Yaşama ortamı kalmaz. Yaşama zevki ve heyecanı hissedil-mez.-Bu durumda var olmanın da bir anlamı yoktur.
Özgürlüğü yaşayabilme en çok düşünce ve irade alanında kendisini gösterir. Yüce Yaratan'ın insana en büyük lütfü, düşünebilme ve kararlarını iradesiyle verebilmesidir. Var olma ve yaşama heyecanı Özellikle bu alanda kendisini kuvvetle hissettirir. Bu bakımdan Tevhîd, bir anlamda da düşünce ve İrade özgürlüğünü gerektirir. Bu özgürlük de Tevhîd'i besler, geliştirir, yaygmlaştırır. Tevhîd, düşünceye özgürlük getirdiği oranda, insanın dünya üstündeki gücüne güç katar. Düşüncenin sınırlandığı yerde Tevhidin gelişmesi de durur.
Allah-insan ilişkisinin gelişmiş şeklini İfade eden takva hali, kulun, Yaratan'ı ile olan ilişkilerini güçlendirip has-saslaştırması, bu hali zedeleyebilecek en küçük sebeplerden bile kaçınması ve bu ilişkinin devam etmemesinden korkması-dır. Onun için kulun Allah'ı en üst düzeyde tanımasının psikolojik ortamı, takva sahibi olmaktır.
Takvâ'nm psikolojik korku ile ince bir alâkası vardır. Takva sahibi Allah'tan korkmak yerine ona yakın olmanın şevk ve heyecanı ile doludur. Çünkü takva O'na karşı derin bir saygı duyma halidir. Bu saygı sebebi ile kulun özgür iradesini kendi isteği ile İlâhî iradenin denetim ve kontrolüne tamamen terketmesidir. İlâhî iradeyi her davranışın merkezinde hissedebilmenin takva

halinin psikolojik göstergesi olduğu söylenebili
Tamamen içe dönük olan ve insanın ancak kendi iç dünyasında oluşan ve sadece insanın kendisi tarafından tesbiti yapılabilen bu gösterge, bir anlamda İlâhî terbiyenin de hedefi olmaktadır. Zaten tevhîdin eğitimsel hedefi, insanı diğer İnsanlar karşısında özgür ve bağımsız bir yaşama bilincine ulaştırmaktır. [198]

c. Allah'ı Tanımanın Eğilim Değeri

Allah'ın insanları eğitmesinin ilk hedefi insana metafizik (Manevî) tavır kazandırmaktır. Kur'ân'da Allah'ın "Rab" (eğitici), insanın "merbûb" (eğitilen) olarak anlatılması, insanın Allah ile ilişkisini sürekli ve canlı tutmasının yolunu anlatmaktadır. İnsan, hayatının her döneminde, metafizik bir tavrı alışkanlık haline getirmesi ve geliştirmesi için teşvik edilir. Bu ilişkinin sürekliliği ve canlılığı, onu daima ilâhî bir ölçüyü göz önünde tutma gibi zor, fakat yüksek değerler dünyasında onlarla iç içe yaşamanın coşkusu ve zevki ile beraber kılacaktır. Allah ile iç içe olarak kurulan Rab-merbûb ilişkisi hususunda insan, Allah'a "Elest Bezmi"nde söz vermiş ve onu eğiticisi olarak kabul ettiğine dair şehadette de bulunmuştur. [199] Bu konuda bir mîsak (sözleşme) içindedir. [200] Dünyadaki hayatını gerek bireysel, gerekse toplumsal açıdan amacına uygun bir düzeyde ve kalitede oluşturabilmek İçin Allah'ın koyduğu kuralları sürekli öğreneceğine ve O'nun şartlarına uyacağına dair Allah'a söz vermiştir.
Ayrıca insan sürekli Allah Teâlâ ile birlikte olduğunu hissetmelidir. Bu konuda Kur'ân'da şöyle buyurulur:

"Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir." [201]
Kur'ân, insanın Rabb'i ile sürekli birlikte oluş halini, onun kul olma şuurunu canlı tutması ile mümkün görmektedir. İnsan, her işinde kul olduğunu düşünecek ve davranışlarında kulluk şuuru içinde Allah'ın emir ve yasaklarını ölçü olarak kabul edecektir. İnsan bunun için yaratılmıştır. [202] Hayat, kulluğun iyi yapılıp yapılmadığını ortaya çıkarmak için bir imtihan alanıdır. [203] İnsan, Allah'ı Rabb olarak tanımalı ve sonra da doğruluğa devam etmelidir. [204] Rabbinin kendisine şah damarından daha yakın olduğunu her an hissetmelidir.
İnsanın davranışlarında metafizik tavrı elde etmesi o-nun zihnini, duygularını ve iradesini eğitmesi ile mümkün olur. Öyle ise, insan, zihnini ilâhîsbilgiyİ elde edecek seviyeye getirmeli, çevresindeki ve tabiattaki denge ve hikmeti idrak edebilmelidir. Aynı zamanda da duygularını ilâhî heyecanlarla beslemeli, O'nun

dünyadaki her türlü tecellisinden bir hisse almalıdır. İradesini de ilahî emirlerle geliştirmeli ve yönlendirmelidir. [205] Çünkü Kur'ân, insanın mîsâkını (verdiği sözü) unutabileceğim, kendi öz mizacına uygun davranışların bir oluşumu olan kulluk psikolojisinin terkedebileceğini, böyle bir inkârdan.dönmeleri için kendilerine âyetlerin açıklandığını beyan eder. Öyle ise insan metafizik tavrı konusunda çok duyarlı olmalı, onu unutmak bir yana, daha da geliştirmeye çalışmalıdır.

Kur'ân, insan eğitiminde bu ilâhî ortamın tesisine birinci derecede önem verir. Kim Allah ile yaptığı sözleşmeye uyarsa, Allah onun için Rab sıfatının yanında Hüdâ (Rehber) sıfatını gerçekleştirir. Allah, o insan için artık sadece genel anlamda Rab değil, aynı zamanda Hûda'dır (Rehberdir). Bazı konularda özellikle teori-pratik ilişkileri açısından çözmeye insanın gücünün yetmediği, aklının almadığı ve kendi idrâki ile bir çıkış yolunu bulamayıp uygulamada çaresiz kaldığı hususlarda, rehberlik işlevini somuta indirgeyerek peygamberler gönderir. Bu anlam ve kayıtla sınırlı olarak peygamber de insan için bir rehberdir.

İnsanın eğitiminde Allah ile iç içe olma hali, bir başka yönden Kur'ân'la devam eder. Kur'ân da insanlar için bir rehberdir. İnsan sözleşmeye uyar, ilke ve prensiplerini Kur'ân'm genelinden çıkardığı bir hayat tarzım benimserse, gene Allah ile ilişkisi sürüyor demektir. Bu sefer onun rehberi Kur'ân'dır. Kur'ân'm rehberliği, insandaki bu metafizik tavrı canlı tutar.

İnsanın eğitiminin ilâhî potadaki son ayağı, insanın yine bizzat kendisi ve diğer insanlardır. Yukarıdaki bağlantıları korumak ve sürdürmek şartıyla insan, eğitimini kendisi ve diğer insanların rehberliği ile de gerçekleştirebilir. Çünkü insan, ilim öğrenmek suretiyle bozgunculuk ve kan dokücülük gibi iki kötü özelliği giderebilen bir varlıktır. Bu imkânları kullanarak insan, hayatının her anında kullanabileceği metafizik bir tavır elde edebilir.

İlâhî eğitimin ikinci hedefi olarak ileride ele alınacak olan adaleti kurma, takvâ'nm toplum içindeki göstergesidir. Takvâ'nın bu boyutu onu bireysel olmaktan çıkarıp toplumsal hayatta çok Önemli bir işleve sahip kılar. Yüce Allah, Kur'ân'da şöyle buyurur:

"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun. Adaletle şahitlik yapan kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin sizi adaletsizliğe itmesin. (Bilakis) adaletli olun. Bu takvaya en uygun davranıştır. Allah ile olan ilişkilerinizi bozmaktan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilmekte-dit. " [206]

Takva ile adaletli davranmayı bir birinin tamamlayıcısı olarak ele alan bu âyet, bize göre, tek başına Kur'ân'm ve Peygamberin en önemli iki hedefini, çok özlü

bir şekilde vermekte ve insandan istediklerini takva ve adalet olarak iki temel esasa indirgeyerek özetlemekte, peşinden gelen âyette rahmetin kapsamını da açıklamaktadır:
"Allah iman eden ve İyi işler yapanlara söz vermiştir. Onlara bağışlama ve büyük mükâfat vardır." [207]
Tevhîd ilkesinin din açısından bu çok önemli anlamı sebebiyle onu zedeleyebilecek hiçbir şeye Allah Rasûlü İzin vermemiştir. Tebliğ'in ilk gününden son ana kadar yaratma, yönetme ve ibadete lâyık olmada Yüce Allah'ın tek oluşunu hep ilk ilke olarak öne çıkarmıştır. Bundan verilebilecek tavizler onun görevini çok kolaylaştırabileceği halde O, böyle bir şeye hiç yanaşmamıştır. İslâm'ın bu Özel ve farklı yanını dinin temeli saymıştır. Bu sebeple kendi kabîlesi ile mücadeleye girmiş, sonunda Mekke'yi fethedinceye kadar Kureyş'in bu yöndeki İsteklerini hep reddetmiş, Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olmalarına çok önem verdiği Taifiilerin gönderdiği heyetin putların kısa bir zaman için yerinde bırakılması, böylece onları unutmayı zamana bırakma teklifini hiç düşünmeden reddetmiş, din tebliğinde çoğu kere riayet ettiği tedricîlik kuralına bu konuda hiç yer vermemiştir. [208]

2. Adalet (Kul Hakkını Korumak)

Yüce Allah'ın kuşatıcı rahmetinin sınırları içine girebilmenin ikinci şartı adaleti gözetmek, insanlara haklarını vermektir. Bu husus Kur'ân'ın temel emirlerinden biri, belki de Tevhîd'den hemen sonra gelenidir.
Kelime olarak adalet "adi" kökünden gelir. Anlamı ise eş yapma, dengeyi kurma demektir. Terim olarak ise adalet "bir şeyi yerine koymak" demektir. Toplumsal ilişkiler söz konusu olduğunda bu terim haklı olana hakkını vermek anlamına gelir. Kur'ân'da ele almış şeklini biraz daha açacak o-lursak, düzen, denge, eşitlik, doğruluk, hakikate uygun hüküm verme, tarafsızlık anlamlarında kullanılmış olduğu söylenebilir. Bu içerik ile adalet bireysel ve. toplumsal yaşantıda doğruluk, eşitlik ve haklılık ilkesini benimsemek, bunlara uygun yaşamak, dirlik ve düzeni bunların üzerine kurmak demektir.
Kur'ân, adaletli olmayı 27 âyetin konusu yapmış, onu tamamlayan bir kavram olarak ele aldığı doğruluğu da sıdk kelimesi ve türevleriyle 76, istikamet kelimesiyle 47 âyette konu etmiştir. [209] Kur'ân'ın doğrudan doğruluk ve adaleti emrettiği örnekler olarak şu âyetler sıralanabilir.
"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol." [210]

"Muhakkak ki Allah adaleti emreder." [211]

"Söz söylediğiniz zaman adaletli olun. Velev ki yakınlarınız bile olsa. " [212]

"Ey îmân edenler! Allah'tan korkun ve sözü doğru olarak söyleyin. (Böyle yaparsanız) Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar." [213]

"Ey îmân edenler! Allah için hakkı ayakta tutun. Adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin sizi adaletten ayrılmaya itmesin. Bilakis adaletli olun. Butakvâya en uygun davranıştır. Allah ile olan ilişkilerinizi bozmaktan sakının Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilmekte-d-ir/' [214]

İslâm'da her türlü emrin ve düşüncenin merkezinde insan vardır. Konulan bütün emir ve yasaklar onun mutluluğunu temin etmeye yöneliktir. Bu mutluluğun yolu olarak da takva ile Allah'la ilişkilerini düzenleyen insana, dosdoğru ve adaletli olmakla da diğer insanlarla ilişkilerini düzenlemesini gösterir. Kur'ân'da gösterilen bu İlke Hz. Peygamberi kendi ifadesi ile "kocatmıştır." Bu işin zorluğuna kendisini örnek göstererek dikkat çeken Hz. Peygamber gene Kur'ân'm ifadesi ile "Rabbinin kendisine adaleti emrettiğini" [215] ifade eder.

Kur'ân bu emri ile şüphesiz sağlıklı toplumların oluşmasını ve ayakta kalmasını sağlar. Bu toplumlarda yaşamak, insanlar için büyük bir nimet, bir zevk, bir sanat haline dönüşür. Bu toplumlar, Kur'ân'da, filizim yarıp çıkan genç bir fidanın gittikçe güçlenerek gövdesinin kalınlaşması ve görkemle a-yakta durmasına benzetilir. Bu görünüşüyle dostlarda hayranlık, düşmanlarda öfke uyandırır. Bu toplumu oluşturanları Allah mağfiret edecek ve onlara ecir verecektir. [216]

Kur'ân her yerinde ve her yaklaşımında temel ilke olarak vurguladığı adaleti gözetmenin çok İlginç ölçütlerini de

vermektedir. "Zerre miktarı", "hardal tanesi", "nefîrâ", "fetîlâ" gibi çok küçük ve ince ölçütler getirerek kul hakkı konusunda ne kadar ince elenip sık dokunulması gerektiğini gözler önüne sermiştir.

Toplumda adaleti kurmak ve zulmü kaldırmak için gelmiş Rahmet Peygamberi, haksızlığa hiç bir şekilde göz yummamış, ümmetine de haksızlığa düşmemelerini vurgulu bir şekilde öğütlemiştir. Bu hususu şu ifadelerle vurgulamıştır:

"Helâli talep, farz üstüne farzdır."

"Şehidin bütün günahları affolunur. Ancak kul borcu hariç. "

Hz. Peygamber, kul hakkına kendi şahsı açısından da özen göstermiş, vefatından hemen önce insanları toplamış ve onlardan şu sözlerle helâllik istemiştir:

"Ey insanlar! Bana karşı şikâyetleriniz olabilir. Eğer birinizin sırtına vıınnussam İşte sırtım, benim sırtımda kısas yapsın. Şayet birinize hakaret etmiş veya şerefine saîdırmış-$am, işte intikamım alabilmesi için şerefim. Eğer birinin malını ümışsam, işte malım. Kimse benden bir itiraz gelecek diye çekinmesin. Çünkü itiraz etmek âdetim değildir. Gerçek şu ki, benim yanımda sizin en değerliniz, hakkı varsa o isteğini elde eden veya ondan vazgeçendir. Böylece ben Rabbime kusursuz varabilme kurtuluşunu elde etmiş olacağım." [217]

Hz. Peygamber'in bu ifadesinden sonra, Ashâb'dan birisi kalkmış ve Peygamber'den üç dirhem alacağı olduğunu söyleyerek, bu parayı ondan tahsil etmiştir. [218]

Haklıya hakkını vermemenin dışında kalan her türlü kulluk borcu, rahmet kapsamı içindedir. İnsanın Yüce Yaratıcı ile ilişkilerinin bir bölümünü teşkil eden ibadetler de böyledir. Bunlardan yalnızca zekâtın hak ile olan bağlantısı onun adalete ilişkin yönünü teşkil eder. Kur'ân'ın ifadesi ile "Zenginlerin mallarında açık ve gizli yoksullar için bir hak vardır." İşte bu hak zekâtı sadece ibadet olmaktan çıkarıp onu hem ibadet, hem de toplumsal yükümlülük konumuna getirmektedir. Zekâtın sadece ibadet olarak nitelendirilmesi kanaatimizce onun toplumsal hayatla alâkalı boyutunun gözden kaçırılmasına sebep olmaktadır Toplumsal hayat ile bağlantısı olması bakımından, zekât diğer ibadetlerden farklıdır. O bir bakıma vergi gibi yapılması zorunlu bir görevdir. Bundan dolayı, diğer ibadetler gibi insanın isteklerine bırakılmamıştır. İnsanlar diğer ibadetleri yapmaları hususunda kendi iradelerine terkedilmişlerdir. Yapmayanlar bunun her türlü sonucuna katlanırlar. Bunlar üzerinde hukuken bir baskı kurmak yanlıştır. Fakat zekât bu mânâda insanın İstemesine bırakılmamıştır. Onun toplanması ve yerine dağıtılması için bir kurum ihdas edilmiştir. Kur'ân'da özel adı "Âmil" [219] olarak geçen bu kurum zekâtı bireysel bir İbadet konumundan çıkartıp toplumsal bîr konuma getirmenin gerekliliğini gösterir. [220] Hz. Peygamber Sakîf Kabilesi elçilerine namaz konusunda bir izin vermediği halde zekât ve cihat hususunda onlara müsaade etmiştir. İslâm'ın yayılma siyasetindeki yerinin önemi dolayısıyla Sakîf Kabilesine zekât konusunda tanınan bu ayrıcalık, büyük ihtimalle onlara askeri koruma ve kolluk hizmetlerinin yapılmaması sebebiyledir. Zaten Taîf heyeti gidince bu yükümlülüklerin İslâm'dan ayrı düşünülemeyeceğini bildirmiştir. [221]

Zekât dışında diğer ibadetler rahmet kapsamına girdiği halde zekâtını vermeyenin, adaletli gözetmediği ve toplumdaki yoksulların hakkını vermediği

için rahmet kapsamının dışında bırakılması tehlikesi mevcuttur. [222]

C. Rahmetin Sınırları

1. Şirk

Tevhîd'in zıt anlamlısı "şirk"tir. Din terimleri içinde kaçınılması istenen davranışlar sıralamasında şirk birinci sıradadır. Kelime olarak ortaklık anlamına gelir. Terim olarak ise yaratma, yönetme ve mâbud olmada Allah dışında her-hangi bir varlığı Allah'a ortak koşma demektir.
Şirkle özellikle İslâm'ın çıkış yıllarında çok yoğun bir mücadeleye girişilmiştir. Çünkü bilindiği gibi o zaman da Allah'a inanılırdı. Fakat O'na ulaşmada yardımcı, O'nun yanında şefaatçi olur umuduyla putlara ibadet edilirdi. O'na ulaşmada araç olacakları düşünülürdü. Bugünkü anlamda bir Tanrı tanımazlık (ateizm) yoktu. Onun için Kur'ân doğrudan Tanrı tanımazlığı değil, O'na ortak koşmayı hedef almıştır. Çünkü, şirk, varlığı zarurî olan varlığın ulûhiyyetini ve ulaşılamaz-hğmı ortadan kaldırır. Bu, O'na bir nevî hakarettir. Bundan dolayı da şirk en büyük günahtır. Onun için de, her şeyi kuşatan İlâhî rahmetin dışında tutulmuş, af ve müsamaha sınırları içine alınmamıştır.
"Allah kendisine ortak koşulmasını affetmez. Bunun dışında dilediğini affeder." [223]
Kur'ân'da aynı sûrede iki kere geçen bu âyet, şirkin İlâhî rahmet kapsamı içine alınmadığını çok açık olarak bildirmektedir.
Kur'ânTevhîd ilkesini yok eden ve insanı Allah'a ortak koşma durumuna sokan bazı sebepleri bildirir. Bu sebepleri şu
başlıklar altında toplayabiliriz:

a. Bilgisizlik [224]

b.Yetersiz bilgi (Zan, Şüphe ve Vesvese) [225]

c. Taklit etmek (Düşünmemek, Gelenekçilik, Teslimiyet. [226]

d. Arzu ve isteklerin güdümüne girmek [227]

e. Aracılar kullanmak [228]

Bu sebeplerin içinde Kur'ân, düşünmemenin ve bunun sonucu ortaya çıkan geleneğin, ataların yoluna teslim olmanın üzerinde özellikle durur. Birçok kereler insanın şirke düşmesinin mazereti olarak ataların yoluna uymayı ileri süreceğini haber verir. [229] İnsanlığın tarihî birikimi de ataları bilinçsizce taklit

etmenin, Yüce Allah'a ortak koşmanın en önde gelen sebebi olduğunu göstermektedir.
İnsanın eğitim ve Öğretiminde önemli yeri olan taklitle bire bir örtüşen ataların yolundan gitmenin mutlak anlamda Şirkin sebebi olduğu söylenemez. Çünkü insan bir anlamda Allah inancını da, ahlâkî davranışını da taklit yoluyla ataların izinden giderek öğrenir. Burada Önemli olan ataların izinden gitmek değil, onların yolunu bilinçsizce izlemektir. Kur'ân'm karşı çıktığı, bu bilinçsizlik halidir. Onun için Allah'a ortak koşmanın temeldeki asıl sebebinin, düşünmeden taklit etmek olduğunu söylemek daha doğrudur. Burada adını zikretmeyi doğru bulmadığım bazı çalışmalarda bu önemli husus ihmâl edilerek şirkin en önemli sebebinin taklit ve ataların yoluna uyma olduğu tespiti yapılmıştır. Bize göre bu tespit eksiktir.
Yukarıdaki sebeplere bağlı olarak ortaya çıkan şirk, yapılışı itibariyle de iki kısma ayrılır:
a) Açık ve bilinçli bir şekilde şirk koşmak. Yüce Allah'a ait olan yaratma, yönetme ve mâbud olma hususunda O'nun dışında bazı varlıklarda da bir güç olduğuna inanmak ve onları Allah'a ortak koşmak. Buna "büyük şirk" veya "açık şirk" denir.
b) Örtülü ve bilinçsiz bir şekilde şirk koşmak. Davranış ve ibadetlerde Allah dışında kişilerin rızalarını gözetmek. Buna da "küçük şirk" veya "gizli şirk" denir.
Açık şirk herkesin kolayca algılaması ve doğrudan ulûhiyyetle alâkalı olması sebebiyle tehlikesi açık ve nettir. Bundan dolayı kaçınılması daha kolaydır.
Gizli şirk ise Allah'a yönelik yaratma, yönetme ve kulluk yapılmasında O'na ortak koşma, O'nun yerine bir başkasını getirme gibi hususlarda kendisini gösterir.
ibadeti O'ndan başkasının rızasını gözeterek yapma (riya), yaratma ve yönetmede O'nu devreden çıkararak bu fiilleri başka varlıklarla ilişkilendirme veya bazı kişileri, özellikle yöneticileri, saygı ve tazim hususunda, O'nun gibi görme ve kabullenme, O'ndan istenecek dilek ve istekleri, başkalarından, türbe ve tekkelerden, isteme gibi davranışlar gizli şirktir. Bu davranışlar bir anlamda Tevhîd'i bozmakla sonuçlanacakları için insanı din dairesinin dışına çıkarır.
Kur'ân şirke düşen insanın çıkmazlarını da çok açık bir şekilde bildirir:
"Şirk çok büyük bir zulümdür. " [230]
Zulüm, karanlık anlamına geldiği için, şirk insanı çok koyu bir karanlık içinde bırakır, ne yapacağını bilmez bir hale getirir. İlâhî kudrete sığınmanın, teslim

olmanın göz kamaştırıcı nurunu göremez. Bu anlamda yol gösterici bulamaz.
"Çok büyük bir sapkınlık ve karmaşa içinde kalır" [231]
Gökten düşüp parçalanmış ve kuşların didiklediği bv Şeye döner. Rüzgâr onu, uzak ve bilinmedik ücra yerlere sürükler. [232]
Ruhen bir düşmeye ve alçalmaya uğrar. Kişiliği paramparça olur. Tanrı edindiği kişiler veya varlıklar tarafından aşağılanır. Kişilik bütünlüğü kalmaz, iyice yoldan çıkar ve bu ruh sapkınlığı içinde kalır, Yüce Allah'a ortak koşmasını, bu sefer büyük iftiralar atmaya (hakaretler etmeye) kadar götürür. [233]
Allah'a ortak koşmanın dışında tüm günahları Yüce Allah istediği takdirde affedeceğini bildirmekte, kendisinin varlığını inkâr eden, yokluğunu düşünen veya kendi tasarrufunda O'na ortak koşan kişiler, bu durumlarının sonucunda doğal olarak O'nun rahmet sınırları dışında kalır. Çünkü bizatihi kendileri, Allah'a ortak koşmaları sebebiyle böyle bir rahmetin varlığını reddetme durumunda kalırlar.
Tevhîd ilkesi üzerine titreyen Kur'ân din adamlarının her dediğini doğru kabul etmeyi, onların söyledikleri üzerinde
düşünmemeyi, bir anlamda onları tanrılaştırmak kabul etmekte ve buna da karşı çıkmaktadır. Bundan dolayı, inançları Tan-n'nm birliğine dayanması gereken Yahudilerin din adamlarını tanrılaştırmalarını eleştirir.
Bu husus Kur'ân'da şöyle ifade edilir:
"Yahudiler Allah'ı bırakıp din adamlarım Rab edinmislerdir. [234]
Yahudilerin ahbâr'ı (din bilginlerini) "Rab" konumuna sokmalarının ne anlama geldiğini Hz. Peygamber (s.a. v.) şu o-layda açıklar. Kız kardeşinin teşvikiyle, Hz. Peygam-ber(s.a.v.)'in yanma Hıristiyan olarak gelen Hâtem-i Tâî'nin oğlu Adiyy, Allah Rasûlü'nün yukarıdaki âyeti okuduğunu işitince;
"Biz onlara tapmıyoruz" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.):
"Onların haram saydığını haram, helâl saydıklarım da helâl saymaz mıydınız? İşte bu, onlara tapmaktan başka bir şey değildir." [235] dedi.
İnsanların din adamlarının, liderlerinin her dediklerini yapmaları, çoğunlukla onlara ilâhî bir güç atfetmelerinden doğar. Bu ise Tevhîd'e aykırıdır. İnsanın insana kul olması anlamına gelir. [236]

2. Zulüm

Adaletli olmanın zıt anlamlısı zulümdür. Sözlük anlamı karanlık, ışıksızlık

demek olan zulüm, Kur'ân terimi olarak, bir şeyi ait olduğu yerin dışında bir yere koymak anlamına gelir. [237] "
Varlıktaki temel düzeni bozan her şey zulüm olarak adlandırılmıştır. Varlığı çok hassas bir denge ve mükemmellikte yaratan -Nizam delili- Yüce Allah her şeyin bir ölçüsünü koymuştur. [238] Bu ölçüyü gözetmek varlık arasında adaleti oluşturur. Bu ölçülerin bozulması ahenksizlik oluşturacağı için zulümdür.
Zulüm, Kur'ân'm savaş açtığı ikinci büyük felâkettir. İmandan doğan kurtuluşu da engeller. İmanlı insanın kurtuluşa erebilmesinin tamamlayıcı şartı zulümden uzak durmasıdır. Kur'ân bu durumu şu âyetle bildirir:
"inanıp da îmanlarına herhangi bir haksızlık bulaştır-mayanlar var ya, işte güven içinde olma onlarındır vs onlar doğru yolu bulanlardır. " [239]
Kur'ân'da 300 civarında kullanılan zulüm kelimesi, çok geniş kapsamlıdır. Başta, Yüce Yaratıcı ile insan arasındaki dengeyi bozan şirk ve onun gizli ortağı riyakârlık olmak üzere, insanın diğer insanlarla olan ilişkilerinde ilâhî ölçü ile konan her türlü dengeyi (adaleti) bozan davranışlara varıncaya, o-radan insanın kendisi için getirilmiş sınırların gözetilmemesinden dolayı ortaya çıkan dengesizliğe kadar çok geniş bir alanda oluşan bir çok davranışta görülebilir. Bunlar içinde öncelikle şirk, Yüce Allah'ın affetmediği bir zulümdür. İnsanın insana zulmü de af ve rahmet kapsamı dışında tutulmuştur. Sadece, insanın kendisine yaptığı zulmü Yüce Allah a ffedecektir. [240] Bunlar da İnsanın zararı kendisine olan, başkalarını ilgilendirmeyen hatalarıdır. Beden ve ruh arasındaki dengeyi bozarak, bunlardan birini diğerine göre öne çıkarmak, tercih etmek, ibadetleri noksan veya hatalı yapmak v.b. gibi sadece insanın kendisini ilgilendiren zulümlerin dışında kalan her türlü zulmün hesabı sorulacaktır. Çünkü zulüm göklerden öfke ve mutsuzluk inmesine sebep olur. [241] Bundan dolayı zâlimlerle dost olunmaz. Onlara kin ve düşmanlık gösterilir. [242] Onların hiç bir özrü ve mazereti kabul edilmeyecek, aftan uzak tutulacaklardır. Onlar için ancak lanet vardır. Kalacakları yer de ne kadar kötüdür. [243] Onlar asla kurtuluşa eremeyecekler, yok olup gideceklerdir. [244]
Kur'ân'ın zulme gösterdiği düşmanlık ve hınç o kadar büyüktür ki, O kendisinin gelme sebebini, zulmedenleri korkutmak, onları tehdit etmek olarak göstermiştir. [245]
Kur'ân sonuçlan itibarıyla çok tehlikeli olan zulmün se-heplerini de göstermiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir.

a. Zenginlikten doğan şımarıklık (teref) [246]

b. Azgınlık (Tuğyan) [247]

c. Bilgisizlik

d. İstek ve Arzular [248]

Kur'ân bu sebepleri bildirerek ve insanların bunlardan korunmasını isteyerek onların zulümden uzak kalacaklarını, böylece ilâhî rahmete hak kazanacaklarını haber vermektedir. [249]

C. Rahmet Olma İlkesinin Hedefleri

Rahmetin gerçekleştirmek istediği bazı hedeflerden söz edilebilir. Bunları şu başlıklar altında toplayabiliriz: [250]

1. Tevhîd İnancını Yerleştirmek

Bu konu "Tevhîd" başlığı altında incelendi. [251]

2. Hukukun Üstünlüğünü Sağlamak

Hz. Peygamber(s.a.v.)'in cezalandırmalarının en büyük sebebi, şüphesiz, hukuk düzeni içinde yaşanması gerektiği kuralını topluma yerleştirmek, böylece, hukukun üstünlüğü ilkesini yaşanır hale getirebilmektir. Onun mücadelesinin toplumsal hayatta öne çıkan en önemli kuralı belki de budur. Öncelikle her türlü eşitsizliğin ve zulmün hakim olduğu Arap toplumuna, daha sonra, insanlığa getirdiği temel değerlerden birisi budur. Hukuka ne derece önem verdiği şu olayda görülebilir.

Hz. Peygamber'in hırsızlık cezasını uyguladığı şahıslardan birisi Mahzûmeli kadın diye bilinen Fatma binti Esved b. Abdilesed'dir. Bu kadın İslâm'ı kabul etmiş ve Hz. Peygam-ber'e biat etmiştir. [252]

Buhârfnin rivayetine göre; Benî Mahzum kabilesinden hırsızlık eden bu kadına ceza uygulanması karan, Kureyş'i bir hayli meşgul etmiş, mensup olduğu kabîlenin, Kureyş içinde şerefli bir yer işgal etmesi sebebiyle, kadından bu cezanın kaldırılması istenmiştir.

Konuyu kendisi ile görüşen Üsâme'ye Hz. Peygamber: "Allah'ın hadleri

hususunda şefaat mi talep ediyorsun?" der ve kalkıp cemaate şu hitabede bulunur:
"Sizden öncekileri helak eden şey şudur: İçlerinde eşraftan birisi hırsızlık yaptığı zaman ona ceza vermezlerdi. Ancak kimsesiz, zayıf birisi hırsızlık yapınca ona derhal cezayı uygularlardı. Allah'a yemin olsun! Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapmış olsa mutlaka onu da cezalandırır [253]."
Bu sözleriyle, kendisinden hukuk karşısında eşitliğe aykırı olarak istenen bu durumdan hoşlanmadığını dile getirmiştir.
Hz. Peygamber'in, hukukun üstünlüğünü gösterme hususunda kızı Fâtıma ile ilişkilendirip, onu bile cezasız bırakmayacağını söylemesi, konuya ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Çünkü Fatıma onun gözbebeği, yaşayan tek çocuğu idi. Ona karşı sonsuz bir şefkat duyan Hz. Muhammed, hukukun uygulanması konusunda bu şefkatin işlemeyeceğini ilân etmiştir. Kendi uygulamasında da hukukun üstünlüğünde engel tanımayacağını göstermiştir. Cezanın tatbikinden sonra kadın, Hz. Peygamber'e "Şu anda benim için tevbe yok mu?" diye sorunca, Hz. Peygamber de kendisine: "Sen şimdi annenden doğmuş olduğun an gibisin" dediği belirtilir.
Abbâd b. Şerahbîl bir gün Medine'ye gelir. Bir tarlaya (buğday tarlasına) girer. Birkaç başak koparıp tanelerini ayırır. Bunu gören tarla sahibi elbiselerini alıp onu döver. Bunun üzerine Abbâd şikâyette bulunmak üzere Hz. Peygamber(s.a.v.)'in yanma gider. Hz. Peygamber tarla sahibine:
— Seni ona böyle davranmaya ne itti? diye sorar. Adam:
—Ey Allah'ın Elçisi! Bu adam benim tarlama girdi, başakları alıp tanelerini ayırdı, diye cevap verir. Hz. Peygamber:
—O cahil idi, sen onu eğitmedin. Karnı aç idi ama sen onu doyurmadın. Ona derhal elbiselerini iade et, buyurur; Ab-bâd'a bir ölçek de buğday verir. [254]
Hırsızlık cezasının uygulanabilmesi için toplumsal şartların uygun olması, insanı hırsızlığa itme ortamının olmaması da gereklidir. Kriz, kıtlık, işsizlik gibi para kazanmanın, yiyecek bulmanın güç olduğu şartlar, siyasi otoritenin kararına göre bu cezayı düşürür. Nitekim Hz. Ömer, halifeliği sırasında, yönetimin, sosyal adaleti sağlayamadığı kıtlık döneminde, el kesme cezasını kaldırmıştır. Görüldüğü gibi hırsızlığın cezası el kesme ile başlayıp biten bir ceza değildir.
Bu konuda topluma düşen görevler vardır. Toplumun ilk görevi, hırsızlığa yol açan sosyal şartları, yani her türlü sosyal adaletsizlik ve sefalet şekillerini kaldırmaktır. Ancak bu şartlar oluşturulunca, cezalandırma yapılabilir. Yoksa en çok zarar görenler, en fakir olanlar olacaklardır. Eğer bu insanların elleri

kesilecek olursa, kendilerine verilen işle geçimlerini temin edecek bir işi başarmaları da imkânsız hale gelecektir... Şu halde, sosyal adaleti kurmadan, böyle bir ceza, hukuk mantığına ve ruhuna uymaz. Sosyal adalet ile ilgili hükümlerin tam olarak uygulandığı bir toplumda, ekonomik ve sosyal a-İanda haksızlıklar tam anlamıyla ortadan kalkınca, hırsızlığa kimsenin ihtiyacı kalmaz.
İşte bu şartlarda eğer insanlar hırsızlık yaparsa, o zaman cezayı hak ederler. Bu durum da cezaları uygulamamak, diğer insanların ve özellikle mağdur olanların hakkım almamak demektir.
Hz. Ömer'in kıtlık senesinde cezaları hafifletmesi, diğer cezalarda da bu tip bir hafifleme olabileceğini göstermektedir. Bu konuda İslâm Hukukçularım önemli görevlerin beklediğini düşünüyoruz.
Gene bir gün Safvan b. Ümeyye'nin elbisesi çalınır. Saf-van çalan adamı yakalayıp Peygamberimize getirir. Peygamberimiz de cezanın uygulanmasını emredince Safvan: "Ben bunu kastetmedim. Onu hibe edebilirim veya satabilirim." der. Bazı rivayetlerde de, çaldığı şeyi ona sadaka olarak verebileceğini ifade eder. Ancak, Rasûlullah(s.a.v.)'ın bunu, bana intikal et-tirmeden önce yapman gerekirdi. Çünkü şu anda onun elinin kesilmesi vacib olmuştur. Artık burada senin a ffetme yetkin yoktur. [255] dediği rivayet edilir. [256]

3. Kamu Hakkını Korumak

Hz. Peygamber hukukun üstünlüğünü en küçük detaya varıncaya kadar önem verirdi. Kamu hukukunun korunması onun cezalandırmada hiç ihmâl etmediği bir husustur. Onun kamunun hakkına gösterdiği hassasiyet şu olayda açıkça görülür:
Hz. Peygamber, evinin üzerine bir çıkıntı (kubbe) yapan Ensâr'dan birisine razı olmamış ve ona karşı içinden bir hoşnutsuzluk göstermiştir. Bir gün evin sahibi Hz. Peygamber'in yanma geldi ve cemaatin içinde selâm verdi. RasûluIIah (s.a.v.) yüzünü çevirdi ve selamını almadı. Tekrar tekrar selâm verdi ise de RasûluIIah selamını almadı. Adam anladı ki, Hz. Peygamber kendisine kızgındır ve yüz vermemektedir. Durumu arkadaşlarına açarak sebebini öğrendi. Adam hemen gidip kubbeyi yıktı. RasûluIIah bir başka gün yine gezintide Kubbeyi göremeyince: "Kubbeye ne oldu?" diye sordu. Olup bitenler kendisine haber verilince "Bilin ki, zarurî olmayan her bina, sahibine bir vebaldir" buyurdu. [257]

Hz. Peygamber'in amcası Abbas, Medine'de evinin üstüne bir seyir odası yapar. Bunu gören Peygamber (s.a.v.) amcası Abbas'a bu odayı yıkmasını emreder. Amcası itiraz ederek kendisini bu hususta istisna etmesini ister ve evin bedelince tasad-dukta bulunmayı teklif eder; ama Hz. Peygamber "Yıkacaksın!" der ve yıktırır. [258]

Rasûlullah bazen de çevrenin korunması için cezalar koymuştur. Bunlardan birisi de Medine'nin sit alanını korumak için koyduğu cezadır. Medine, Ayir ve Sevr dağları arasında kalan kısımlarıyla yasak bölge ilân edilmiş, ağaçlan kesmek, dal veya yaprak koparmak yasaklanmış, bölge böylece harem (sit alanı) olarak koruma altına alınmış ve "Orada kim bu yasaklan işlerse veya işleyeni himaye ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun. Allah kıyamet gününde, onun ne tevbesini ve ne de fidyesini (ne farzlarını ne de nafilelerini) kabul etmesin. [259] ilânı yapılmıştır.

Rasûlullah (s.a.v.), buraların fiilen korunması için de, yasağı ihlâl edenlerin dövülmesi veya malzemesinin müsade-resiyle [260]cezalandırılmasını emretmiştir. Buna binaen Sa'd b. Ebî Vakkas'm bir köleyi, koruma altındaki bölgede bir ağacı keserken görüldüğü için cezalandırdığı kaynaklarımızda geç-mektedir. Haram bölgenin korunmasında, sadece kastı ihlâllere değil, hataen yapılan ihlâllere karşı da yaptırım getiril-iniştir. Hac sırasında, ihramlı bir kimsenin atı, bir devekuşu yuvasına basarak ezer. Durum Hz. Peygamber'e intikal edince, ceza olarak her yumurta için bir gün oruç ile bir fakir doyurmasını emreder.

Kamu malının korunmasının bir başka örneği şu olaydır:

Buhârî'nin rivayetine göre; Rasûlullah zekât toplama işinde birisini istihdam etti. Adam vazifeden dönünce: "Bu size aittir, şu da bana hediye edilenler" diyerek bir kısım malı kendisine alıkoydu. Bunun üzerine Hz. Peygamber, minbere çıkıp, şunları söyledi:

"Ben sizden birini, Allah'ın bana tevdi ettiği bir işte istihdam ederim, sonra o gelir: "Bu size aittir, şıı da bana hediye edilenler" der. Bu adam babasının veya anasının yanında otursaydı da, hediyesi ayağına gelseydi ya! Vallahi sizden kim haksız bir şey alırsa, mutlaka onu boynunda taşıyarak kıyamet günü Allah'la karşılaşacaktır."

Sonra Rasûlullah elini kaldırdı, o kadar ki koltuk altındaki beyazlık gözüktü: "Allahım! Tebliğ ettim mi?" dedi ve bu sözü üç defa tekrar etti. [261]

Rasûlullah'm bu konudaki sözlerinden birkaç misal vererek konuyu bitirmek istiyoruz. Bir defasında ganimet malına h'yânet hakkında konuştu ve buyurdu ki:

"Sakın sizden biriniz kıyamet gününde omuzunda koyun meleyerek, öbür omuzunda at yem ister gibi homurdanarak benimle yüzleşmesin. Bu kişi bana: "Yâ Rasûlallah! Bana yardım et" diye yalvaracaktır. Ben de: "Hakkında hiçbir surette şefaat etmeğe muktedir değilim. Çünkü ben sana (dünyada Allah'ın hükmünü) tebliğ ettim" diye cevap vereceğim." [262]

4. Kul Hakkını Korumak

Bu konu "Adalet" başlığı ile ele alındı. [263]

5. Merhameti Yerleştirmek

Bu konu da "Sevgi" başlığı ile ele alındı. [264]

III. HZ. MUHAMMED VE RAHMET İLKESİ

A. RAHMET İLKESİNİN HAYATA GEÇİRİLMESİ

Yüce Allah, Kur'ân'da Hz. Muhammed (s.a.v.)'in toplum içindeki görevlerini çeşitli âyetlerle haber vermiş, O'nun insanlar için ne ifade ettiğini bu âyetlerle belirtmiştir. Bu âyetler ışığında Hz. Peygamber'in, Peygamberlik görevi yanında sahip olduğu özellikler ele alınırsa, öncelikle O'nun "Rahmet Olma " vasfına temas etmek gerekir. Yüce Allah Kur'ân'da Hz. Peygamber için şöyle buyurmuştur.

"Biz seni Âlemlere ancak Rahmet olarak gönderdik." [265] Âyette geçen rahmet kelimesinin ne denli kuşatıcı olduğunu daha önce görmüştük. Âlem kelimesinin kapsamına dikkat edilirse, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bütün yaratılmışlara rahmet olarak gönderildiği görülecektir. Rahmet olma sıfatı Hz. Muhammed'in Peygamberlik karizmasıdır. O'nu farklı ve çekici kılan, O'nun rahmeti ve merhameti olmuştur. Sadece 23 yıllık Peygamberlik hayatı değil, bütün ömrü için söylenecek en önemli cümle, her halde, O'nun rahmetini ve merhametini vurgulayan cümle olurdu. İnsanlık tarihinde O'nun ve getirdiği ıımn en bariz vasfı hiç bir ayrım gözetmeden insanlara, hay-anlara, bitki ve çevreye rahmet gözüyle bakmış olmasıdır.

Hem Rasûlullâh'ın hayatında, hem de İslâm'ın hayatı kapsayan her kuralında,

bunu görmek ve sezmek mümkündür. Bundan dolayı, ona ve Islama bunun dışında bir gözle bakmak, insanı büyük bir yanılgıya götürür.
İslâm bütün yaratılmışlar için rahmet dîni olması sebebiyle fert ve toplum çıkarları arasında bir denge kurmuş, sadece îman ve ibadet gibi insan ile Allah arasındaki ilişkileri değil, aynı zamanda insanın insanla ve insanın toplum ile ilişkilerini de düzenlemiştir. Bu sebeple toplumsal hayatı kaostan ve a-narşiden korumak için bir takım kurallar koymuş, bir takım tedbirler almıştır.
Toplumsal hayatın ferdi ilgilendiren yönlerini, kişinin bireysel sorumluluk duygularım geliştirmek için ona tatlı söz ve yumuşak davranışlarla yaklaşma, gönlünü fethetme, böylece onu ikna etme yolunu tutmuştur. Bundan dolayı toplumu etkilemeyen, insanlara zarar vermeyen, bireyin sadece kendisini ilgilendiren ve zararı sadece ona olan hususları görmezlikten gelmiş veya bunları çoğu zaman a ffetme yolunu tutmuştur. Katı bir kuralcılık yerine, sevgi ve hoşgörüyü öne çıkarmıştır. Zaten "Âlemlere Rahmet" olmasının gereği olarak Hz. Peygamber de bütün davranışlarında sevgi ve hoşgörüyü bir eğitim ilkesi olarak daima gözetmiş ve uygulamıştır. Bu çalışmada onun bu yönü odak noktası olarak ele alınmıştır. Hz. Peygam-ber(s.a.v.)'in mü'minlere rahmet oluşu ve bu rahmetin içeriği Kur'ân'da şöyle anlatılır:
"Andolsun, size kendi içinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, O çok yücedir. Sizin sıkıntıya uğramanız O'na çok ağtr getir- O size çok düşkün, mü'minlerin tümüne karşı çok şefaatli ve merhametlidir." [266]
Bu âyette Hz. Muhammed için Rahîm sıfatı kullanılmaktadır. Rahmet kökünden gelen bu kelime Kur'ân'da daha çok Allah (c.c.) için kullanılmakta ve çok merhametli anlamına gelmektedir. Kur'ân'da sadece burada Allah'ın dışında bir varlığa nispet edilmektedir. Bu kullanıma dikkat çektikten sonra âyeti açıklamaya çalışalım.
Ayette öncelikle Peygamber(s.a.v.)'in içimizden gelmiş olması vurgulanmaktadır. Yani Peygamber toplumdan her hangi birisidir. Onun Özel bir ayrıcalığı yoktur. Her hangi bir sınıfın, zümrenin veya milletin mensubu değil, her sınıfın, her zümrenin, her milletin kendi içinden birisi gibidir. Daha açığı, herkes Peygamberi kendisi gibi görmeli, kendisi gibi yaşadığını, kendisi gibi düşündüğünü düşünmelidir. Yaşayış tarzı olarak da Peygamberi bir topluma mâletmemelidir. Her millet, Pey-amberi kendi mensubu olarak görmeli, düşünmeli ve öyle kabultmelidir. Bu kabul ona karşı oluşturulacak muhabbetin ilk yağıdır.
insanlarla Peygamber(s.a.v.)'in ilişkisi böyle kurulunca, eygamber çok kültürlü bir ümmetin, her kültürü tarafından yürekten benimsenerek kabul edilir. Bu

benimsemenin muhabbeti de artırması çok tabiîdir. Bu anlayış, bir taraftan da insanlar arasında çok kültürlü bir ortamın devamına da imkân sağlamış olur.

Âyetin devamında "İnsanları üzen her şeyin ona sıkıntı verdiği" haber verilmektedir. Bizi üzen her şeyin "İçimizden gelen" Peygamberi üzdüğünün bilinmesi, Peygamberi bizim hemen yanımızda, yanı başımızda hissetmemizi ve O'nu böyle algılamamızı temin eder. Kederlerimizi paylaşan tasa ve üzüntülerimize ortak olan, böylece onları azaltan, sevinçlerimizi de paylaşarak onları çoğaltan bir Peygamber imajı, her top-lumda, her zamanda canlılığını korur, işlevselliğini sürdürür. Peygamberi bunun dışında görmek O'nu yalnız bir kültüre, bir topluma ait gibi düşünmek, O'nun evrenselliği yerine, sadece Arap kültürü ile sınırlandırmak gibi bir olumsuzluğu meydana getirir. Kendisi dışındakilere hayat hakkı tanınmaz; kendisi gibi giyinmeyen, oturup kalkmayanlar O'nun yolundan ayrılmış gibi görülür.

Hz. Muhammed'in büyüklüğü, O'nun, insanı ideol[267]ojinin ötesinde ve üstünde tutup sevmesindedir. O, sürekli ideolojilerin üstünde kalarak mayası ve yapısı temiz insanları aramıştır. Âyetin devamında, oluşan bu iletişimin ileri boyutları vurgulanmakta, O'nun insanlar üzerindeki koruyuculuğunun derecesi "harîs" kelimesi ile anlatılmaktadır. Bu durumdan Hz. Peygamberin mü'minlere düşkünlüğü ve koruyuculuğunun derecesi "üzerine titreme" kavramıyla anlatılmakta, sevgisinin şiddet derecesi bu kavramla karşılanmaktadır. Rahmet Peygamberi olmasını ise Kur'ân onun mü'minlere kendilerinden daha şefkatli olduğunu belirterek açıklar:

"Peygamber, mü'minlere kendilerinden daha yakındır

Daha Önce ele aldığımız âyetin anlamını hem açıklayan hem de tamamlayıp pekiştiren bu âyette de Peygam-ber(s.a.v.)'irt mü'minlere rahmet olmasından kaynaklanan yakınlığına yeni bir vurgulama ile bir başka açılım getirilmektedir. Rahmetin sınırsızlığı bu özelliğe sahip olanın insanları bizâtihî kendilerinden daha çok düşündüğü ve daha yakın olduğu yaklaşımı ile açıklanmaktadır.

Allah'ın son Peygamber Hz. Muhammed'e yüklemiş olduğu misyonun sınırları bütün âlemi kapsamaktadır. Yani bu rahmet bazı kimselere özel değil, aksine herkesi kucaklayan bir rahmettir. Sadece belirli bir nesle ve topluma ya da belirli bir kavme has değil, aksine bütün insanlığa yöneliktir. Zaten yeryüzüne inen bütün Peygamberlerin gelişi hep bu rahmet sebebiyledir. Bu yönü ile rahmet olma sıfatı bütün Peygamberlere ait genel bir özelliktir. [268] Şimdi onun Rahmet Peygamberi olmasının diğer yönleri üzerinde duralım:

Kur'ân'da Hz. Peygamber'in diğer görevlerini toplu olarak bildiren bir âyet

şudur:
"Ey Peygamberi Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjde-leyici, bir uyana, Allah'ın izniyle bir davetçi ve nur saçan bir kandil olarak gönderdik. Allah'tan büyük bir lütfa erecek mü'minlere müjdele." [269]
Yukarıdaki âyette belirtildiği gibi, Hz. Peygamber, insanlar üzerinde bir şahit, yani onların yaptıklarını gözleyen, yanlışlıklarını düzelten, doğrularına şehadet eden ve söylediklerini yaşayışıyla delillendiren bir özelliğe sahiptir. Zaten O, harikulade bir yaşayış üzeredirvebudurumuyla mü'min-ler için güzel bir örnektir. [270]
Hz. Peygamber'in, bir diğer yönü müjdeleyici olmasıdır. Bu özelliği ile O, insanların her türlü iyiliklerini değerlendirir. Onları daha çok iyilik yapmak üzere motive eder. Kötülüklerden uzak durmalarını sağlamaya çalışır. Gene de kötülük yaparlarsa, ümitsizliğe ve yılgınlığa düşmelerini önler, onları kucaklar ve himaye kanatları altına alır. O aynı zamanda bir uyarıcıdır. İstenmeyen işler yapan insanları ne kadar büyük tehlikelerin beklediğini haber vererek onları uyarır. Kendilerini bekleyen kaçınılmaz sonuçlan haber vererek ikaz edicilik görevini yerine getirir. O bir dayatmacı değildir, görevi de sadece tebliğ etmekten ibarettir. Dayatmacılık, insanın irade Özgürlüğünü ortadan kaldırdığı için, böyle bir Özellik Hz. Peygamber'in sorumlulukları içinde sayılmamıştır. Dayatma (saytara) terimi Kur'ân'da istenmeyen, dışlanan bir durumu ifade eden bir terimdir.
Peygamberimiz, Allah'a davet etme görevini de yüklenmiştir. Bu zaten O'nun Peygamberlik görevini ifade etmektedir. O aynı zamanda etrafına nur saçan bir kandil vazifesini de görmektedir. O'nun bu özelliklerini gören ve bunlardan yararlanan mü'minler için Allah'tan büyük bir kurtuluş vardır,
Peygamberimiz rahmet sıfatının bir yansıması olarak insanları toplumsal hayatta lâyık oldıklan konuma ulaştırmış, onları yüceltmiş, ezilmişliklere, horlanmalara son vermiş, onların güçsüz ve zavallı konumlara itilmelerini engellemiştir. Aslında îslâm'm toplumsal hayatla ilgili kurallarının temel esprisinin bu olduğu söylenebilir. Diğer bütün kurallar bu aır kurala bağlı olarak sistem içinde yerlerini almışlardır.
Peygamberimizin getirdiği değerler insanlara önceleri garip geliyordu. Çünkü bunlar yaşanan hayattaki değerlere taban tabana zıt kurallardı. Kadınların insan olarak toplum içinde değer kazanması, çocuklara sevgi ve şefkat ile muamele edilmesi, kölelerin bazı haklara sahip olması hatta efendi ile kölenin hukuk karşısında eşitliği, güçlünün değil haklının hak sahibi olması toplumun yadırgadığı hususlardı. Onun i-çinde toplum tarafından önce çekince ile

karşılanıyor, fakat, daha sonra, alışıladıkça bu yeni yaşama tarzının tadına varılıyordu. [271]

Peygamberimizin rahmet olma sıfatının örneklerine gelince, bu konuda öncelikle Peygamberlikten önceki hayatında baktığımızda bazı uygulamalara rastlıyoruz. Bunlardan bir iki örnek vermek gerekirse her halde öncelikle O'nun Hılfu'l-Fudûl adı verilen hareketin içinde bulunmasının üzerinde durmak gerekir.

Hılfu'l-Fudûl "Faziletli kişilerin yemini" anlamına ge-ır- O'nun yaşadığı çağda güçlünün güçsüzü ezmesinin çok doğal karşılandığım biliyoruz. Bu olaylar artık insanları çok rahatsız edecek boyutlara ulaşmıştı. Bardağı taşıran damla ise şu olay olmuştur:

Zübe /d kabilesinden bir adam ticaret mallarıyla Mekke'ye geldi. Kureyş'in ileri gelenlerinden Âs b. Vâil bu malı satın aldı. Fakat ücretini Ödemedi. Zübeydli parasını alabilmek için Kureyş'in eşrafına başvurdu. Fakat Kureyşliler Âs b. Vâil'den korktuklarından dolayı o adama yardım etmekten çekindiler. Hatta yanlarından kovdular. Bunun üzerine adamcağız Mekke'nin mert insanlarından yardım istedi. Bu mert ve yiğit insanların zufme karşı koyma hisleri kabardı. Abdullah b. Cud'ân'm evinde toplandılar. Abdullah onlara yemek ikram etti. Mazlumun hakkını alıncaya kadar zalime karşı tek bir vücut olacaklarına and içip Allah'a söz verdiler. Kureyş bu yemine "Hilfu'l-Fudûl" adını verdi. Sonra Âs b. Vâil'den mazlum adamın hakkını alıp kendisine teslim ettiler. [272]

Hz. Peygamber bu yemini güzel bir hatıra olarak saklar ve ona bağlılığını tekrarlardı. Hatta Peygamber olduktan sonra bile şöyle buyurdu:

"Abdullah b. Cud'ân'm evinde yapılan yeminde ben de bulundum. îslâmî devirde de çağrılsam böyle bir toplantıya katılırdım. Çünkü onlar hakkı sahibine iade etmek, mazlumu zalime ezdirmemek için and içmişlerdi."[273]

Cahiliye döneminde yaşanan olayların belki en güzeli ve en şereflisi olan bu olayın içinde bulunması, O'nun Peygamberlikten ayrı Öncelikle bir İnsan olarak da ne kadar haktan ve güçsüzden yana olduğunun en güzel göstergesidir. Cahiliyye döneminin âdetlerini "ayağının altına almak"la ünlenmiş olan peygamberimiz, İslâmî dönemde de bu olayı sahiplenmiş ve gururla, sırası geldikçe orada bulunmanın mutluluğunu anmış-ür. Bu olay, hak alma konusunda, O'nun Câhiliyye-İslâm ayrımı yapmadığının güzel bir örneğidir.

Hz. Âişe (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.)'ı anlatırken şöyle der:

"Rasûlullah (s.a.v.) eliyle ne bir hizmetçiye, ne bir kadına ve ne de bir hayvana vurmuştur. Rasûlullah kendisine yapılan bir kötülükten dolayı intikam da almamıştır. Ancak Allah'ın koymuş olduğu sınırların çiğnenmesi başka. Allah'ın

koymuş olduğu sınırlar çiğnenince intikam alıncaya kadar O'nun gazabını kimse durduramazdı. [274] Bututumrahmet sıfatının tam bir tecellisidir. Bireysel olarak fedakârlık muhatap lehine feragatkâr davranmak, fakat toplumun menfaatlerinin korunması konusunda kuralları istisnasız uygulamak.

Son Peygamber, bu sınırsız merhamet ve şefkatini hayatının bütün dönemlerinde ve her vesile ile ortaya koymuş, bağlılarına örnek olmuştur. Bütün arkadaşları söz birliği ile belirtmektedirler ki, O, asla kalp kırmaz ve kın tutmazdı. En a-mansız düşmanlarını, kimsenin beklemediği bir biçimde bağışlamış, hatta ikramlara muhatap kılmıştır. İnsanları hudutsuz bir sevgi ile severdi. Özellikle çocukları sevmeyi, Allah'ın rahmetinin en büyük hediyesi olarak tanıtırdı. O, zaman zaman küçük çocukları sırtına bindirir ve Medine sokaklarında dolaştırırdı.

Hz. Peygamber'in rahmet sıfatının bir göstergesi de, kendi Peygamberliğini ısrarla reddeden müşriklere bile beddua etmemiş olmasıdır. Müslim'de geçen bir hadise göre kendisine "Ey Allah'ın Rasûlü! Müşrikler için beddua edin dendiğinde O şöyle buyurmuştur:

"Ben bir azap edici olarak değil sadece bir rahmet edici olarak gönderildim. " [275]

Bu sözleriyle beddua etmeyi reddetmiştir. Kendisini taş yağmuruna tutup, kanlar içinde bırakan bir putperest topluluk için beddua etmesi istendiğinde, o şöyle demiştir:

"Allahım! Bu kavmimi doğru yola ilet. Çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar."

İsmail Hakkı Bursevî bu noktaya değinirken, onun, kendisini taşlayan putperestlere bile "Benim kavmim" demesini sınırsız merhamet ve şefkatinin bütün insanlığı kuşattığının delili olarak gösterir.

Müslim'de geçen bu hadisten Hz. Peygamber (s.a.v.), kendisinin "Rahmet Peygamberi" olduğunu söylemesinden anlaşıldığına göre bu nitelemeyi Hz. Muhammed de benimsemiş, iç-selleştirmiş ve yaşadığı olaylarda da bu özelliğini hep öne çıkarmıştır.

Aynı hadîs Ahmed b. Hanbel'de "Savaş Peygamberi" ziyadesiyle geçmektedir. Burada ifade edilen "Savaş Peygamberi" nitelemesi, O'nun rahmetinin umumîleşmesİni engelleyenler için olduğu yorumu yapılmıştır. Onun savaş peygamberi olma Özelliği başkalarının haklarını çiğneyenlere karşı işlemektedir. Rahmet ve merhamet, ancak adalet olduğunda geçerlilik kazanır. Adalet ise başlı başına bir rahmet, bir merhamettir. [276] Rahmetin genelleşmesini ve yayılmasını temin e-der.

Hz. Ömer rivayet eder:
"Bir adam Hz. Peygamber(s.a.v.)'e geldi ve ona bir şeyler vermesini istedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu:
"Yanımda bir şey yok. Ancak benim adıma satın al. Bana bir şey geldiğinde bununla borcumu öderim." Buna şahid olan Hz. Ömer (r.a.) dedi ki: "Yâ Rasûlallah! Sen ona vermiştin. Şüphesiz Allah seni gücünün yetmediği şeylere mükellef tutmamıştır." Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Ömer'in bu sözünden hoşlanmadı.
Ensâr'dan bir adam dedi ki: "Yâ Rasûlallah! İnfâk et! Arşın sahibinin malı azaltacağından korkma." Hz. Peygamber
(s.a.v.) bu söze tebessüm etti; Ensârînin sözünden duyduğu memnuniyet yüzünde görüldü. Sonra da şöyle buyurdu: "Ben de bununla emr olundum." [277]
Taîf gazasından sonra Müslümanların Rasûlul-lah(s.a.v.)'a bağışlayıp gönderdikleri esirler arasında Sa'd oğullan kabilesinden, Rasûl-i Ekrem'in süt kardeşi Şeymâ bin-t-i Halime de vardı. Müslümanlar onu tanımadıkları için sert davranmışlardı. Şeyma, Müslümanlara: Rasûlullah(s.a.v.)'m süt kardeşi olduğunu haber verdi. Fakat onlar inanmadılar ve Rasûlullah(s.a.v.)'m yanma getirdiler. Şeymâ, Hz. Pey gam-ber(s.a.v.)'in huzuruna getirilince "Yâ Rasûlallah! Ben senin süt kardeşinim" dedi. Hz. Peygamber "Bunu nasıl ispat edersin?" diye sorunca "Ben bir gün seni kucağıma almıştım da, sen o zaman omzumu ısırmıştın" dedi. Rasûlullah bu izi hemen hatırladı. Ridâsım yere serdi ve Şeymâ'yı oraya oturttu. Sonra da: "Dilersen sevgi ve gönül hoşluğuyla yanımda kal. Dilersen mal verip kavminin arasına göndereyim" dedi. Şeymâ: "Bana mal verip kavmime iade etsen daha iyi olur" dedi. [278] Rasûlullah ona dilediği malları verdi. Bu sırada Şeyma henüz Peygamberimize inanmıyordu. Peygamberimizin bu sıcak ilgisinden sonra, o da Müslüman oldu.
Hz. Peygamber, Mekke'nin fethinden sonra yakalanarak kendirine getirilen en azılı düşmanı Ebû Süfyân'a ne kızmış, ne de hakaret etmiştir. Ona sadece "İslâm'ı kabul etme zamanın hâlâ gelmedi mi?" diye sormuş, Ebû Süfyân da "Anam babam sana feda olsun! Ne kadar tahammüllü, ne kadar bağışlayıcısın, ne kadar iyisin!" [279] diye cevaplandırmıştır. EbûSüfyân'm bu sözü O'nun tutum ve yönetiminin düşman gözünde bile ne kadar önemli yer tuttuğunun çok açık göstergesidir. Hz. Peygamber sadece yaşarken değil vefatından sonra da, mü'minler için rahmet sıfatının işlevselliğinin devam edeceğini haber vermiştir. O'nun hiçbir özelliğinin kapsamı bu derece geniş tutulmuş değildir.
"Hayatîm sizin için rahmet ve berekettir. Huzurumda konuşursanız size cevap

verilir. Ölünce de vefatım sizin için rahmet ve bereket olacaktır. Öldükten sonra amelleriniz bana arzedilir ve ben bakarım. Eğer iyilik yapmışsanız bunun için Allah'a harnd ederim. Eğer kötülük yapmışsanız Allah'tan affınızı dilerim." [280]

O, bu sözleriyle ümmetine karşı duyduğu merhamet ve şefkatin ne kadar sınırsız olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bu sınırsızlığı şu hadisinde de görmek mümkündür;

"İstisnasız Ben, bütün mü'minlere karşı dünya ve âhiret islerinde kendilerinden daha yakınım, daha merhametliyim. İsterseniz delil olarak Allah'ın şu âyetini okuyun: "Peygamber mü'minlere kendilerinden daha müşfiktir." (Ahzâb 33/6) O halde herhangi bir mü'min Ölür de borç, yahut fakir bir aile bırakırsa o aile bana gelsin, ben onun velisiyim" [281]

Abdülfettah Ebû Gudde "Bir Eğitimci Olarak Hz. Mu-hamnıed ve Öğretim Metodları" isimli kitabında Mâverdfden yaptığı bir nakilde şöyle der:

"Faziletinin böylesi güzel yönleri olan bir insana erişmek
ne mümkün! Gerçekte onun güzellikleri saymakla bitmez, onun faziletlerinin mükemmellik sınırı idrak edilemez. Bu faziletler hiç kimsede kemâle ermemiştir ki onunla bir karşılaştırma yapılabilsin. Düşmanları bile ondaki bu faziletleri inkâr edememişlerdir. Herhangi bîr söz ve fiilinde onu küçük düşürecek bir şey aradılar gayret ettiler, ciddî sözleri bir tarafa şakalarında bir boşluk bulmaya çalıştılar ama buna muvaffak olamadılar. Bütün çabalarını sarf ettiler, bütün desiseli yollara başvurdular ancak başarılı olamadılar. Haset edenlerin ve düş-manların bile şahit olup onayladıkları faziletten daha büyük fazilet olabilir mi? O'nda küçük düşürücü, şahsiyetini lekele-yici bir yön, suçlayabilecekleri bir kusur, itibarını düşürecek bir yanlışlık bulamadılar. O şairin dediği gibiydi:

Düşmanları dahil tüm mahlukat faziletine etti şehâdet
Hasımların bile tasdik edip kabul ettiğidir esas fazilet

Fazilette mükemmellik noktasına ulaşan, gayeleri gerçekleştirmede gerekli vasıflarla tam anlamıyla mücehhez olan bir İnsanın, nizam ve istikrarın her tarafa yayılması ve fesadın ortadan kalkması için bütün âlemin önderi olmaya lâyık olması, insanlığın İşlerini yönetip yönlendirmeye memur edilmesi son derece münasiptir. Nübüvvetin daha büyük bir gayesi yoktur. Bu sebeple bu büyük vazife için seçilecek insanın de buna münasip ve lâyık olması gerekirdi. O'nun hayatı da zaten nübüvvet görevine son derece uygun bir şekilde geçmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatının nübüvvetine uyumu, onun Peygamberliğinin en büyük delillerinden, risâletinin doğruluğunun en açık işaretlerindendir." [282]

Görüyoruz ki, bu çalışmada "sevgi" başlığı altında ele alman içeriğin tümü, Hz. Peygamber'in hayatına onun davranış modelleri olarak yansımakta, rahmet olmasının gereği olarak bunların yanında özellikle onun bağışlayıcı tavrı ve al-çakgönüllülüğü de belirginleşmektedir. Şimdi kısaca bunların üzerinde duralım: [283]

1. Bağışlayıcı Tavır

Peygamberlik görevinin tümünde Hz. Peygam-ber(s.a.v.)'in hoşgörü ve sabrını görmekteyiz. Hz. Peygamber(s.a.v.), son derece a ffedici ve hoşgörülü olduğundan ve böyle olmayı sevdiğinden dolayı kendisiyle ilgili bir haksızlık ve saygısızlık karşısında kimseyi kırmamış, hatta kmamamış-tır. Zaten bu ahlâk, yolunu kaybedip ürkmüş nefisleri doğru yola davet eden peygamber yöntemidir. Bu yöntem ile insanlara yaklaşarak onlarla yakınlık kurmuştur. Sıradan insanlara böyle davranan Hz. Peygamber, bu özelliğini kendisine eziyet eden, kendisiyle savaşan, her türlü baskı ve işkence yöntemini kullanan ve çeşitli tuzaklar kuran düşmanlarına da göstermiştir. Daima kendi hakkından feragat etmiş, şahsına yapılan suçları bağışlamıştır. O'nun bu davranış şekli bîr çok olayda gözlenebilir.
Hz. Peygamber insanları anlar, muhatabın psikolojik şartlarına göre davranırdı. Onların hatalarını bu psikolojilerine verir ve onları affederdi.
Bedir'de dağılmış Mekkelilerin takibi sırasında, Peygamberimiz bazı yakınlarının öldürülmemesi emrini verdi. Bu savaşta düşman saflarında bulunan babasının, amcasının ve kardeşinin öldürülmüş olmasından dolayı pek üzgün olan Ebû Huzeyfe Bin Utbe, isyankâr bir havaya girip, "Biz babalarımızı, kardeşlerimizi, amcalarımızı öldürüyoruz. O bize "Amcamı öldürmeyin!" diyor. Allah'a yemin ederim ki eğer Ab-bas'la karşılaşırsam, kellesine ilk kılıç darbesini ben indireceğim" der. Bu saygısızlık karşısında Hz. Ömer, Ebû Huzey-fe'yi öldürmek için izin ister ve "Bu adam münafık ve kâfir oldu" der. Hz. Peygamber: "O ne kâfir, ne de münafık oldu. O babasının, kardeşinin, amcasının ölümünden duyduğu üzüntüyle böyle konuştu" der [284] ve Ebû Huzeyfe'nin bu isyanını anlayışla karşılar.
Bir defasında Hz. Hamza'yı sarhoş görünce fevkalâde öfkelendi. Hz.Hamza İçkiden kızarmış gözlerini kendisine doğru çevirerek haykırdı: "Sizler de kimsiniz? Ecdadımın kölelerinden başka nesiniz!?" Bu sözleri Hz. Hamza'nın sarhoşluğuna veren Rasûlullah, hiçbir şey demeden oradan uzaklaştı." [285]
Hz. Peygamber kendisine büyü yapan ve uzunca bir dönem hasta yatmasına

sebep olan Leb'id b. A'sam'a da herhangi bir ceza vermemiştir. Lebid'in sihir yaptığı kendisine vahiy yolu ile bildirilmiş olmasına rağmen, onu cezalandırmak şöyle dursun azarlamayı bile düşünmemiştir. Olaydan sonra Rasûlullah, Lebid'i huzuruna getirtmiş, o da suçunu itiraf etmiştir. Bu itiraftan sonra Hz. Peygamber, onu a ffetmiştir. [286]

Yemâme'nin hükümdarı olan Sümâme b. Üsal, Rasûlul-lah(s.a.v.)'m Medine'ye hicretinden önce Mekke'yi ziyaret etmişti. Bu ziyarette Rasûlullah, kendisini İslâm'a davet ettiğinde Sümâme, şu sert cevabı vermiştir: "Bir daha bu teklifini tekrarlarsan seni öldürürüm." [287] Daha sonra aynı şahıs, Rasû-lullah(s.a.v.)'m kendisine gönderdiği bir elçiyi de öldürmeye kalkmış ve ancak amcasının araya girmesiyle bundan vazgeçmiştir. [288]

Daha sonra Hz. Peygamber(s.a.v.)'in Necid tarafına gönderdiği bir tim Sümâme b. Üsal'ı yakalayıp Medine'ye getirdiler. Mescidin direklerinden birisine bağladılar. Onu direğe bağlı olarak gören Peygamberimiz onu tanır, daha önce kendisine yaptığı hakaretlerden herhangi birini ona yapmak şöyle dursun, ona saygı gösterilmesini ister. Hatta kendi evinden ona yiyecek gönderir. Üç gün sonra da onu hiçbir fidye almaksızın serbest bırakır. Bu eşsiz davranış üzerine Sümâme orada bulunan bir hurma ağacının altına girer ve yıkanır. Daha sonra mescid'e gelerek kelime-İ şehâdet getirip Müslüman o-lur.[289] Hatta Yemame halkı irtidat ettiği zaman bile o, Müslümanlığma devam eder.

Hz. ÂİŞe, İfk Hadisesi'ndeki masumluğu ortaya çıktıktan sonra, Hz. Peygamber'e serzenişle konuşmuştu. Babası Hz. Ebû Bekir, bu sözleri işitince, üzerine yürüyüp elleriyle ağzını kapadı ve: "Dilin kopsun!" diye beddua etti. Hz. Peygamber ona müdahale ederek: "Hayır, bırak onu, konuşsun. O, gerçekten büyük bir üzüntü yaşadı." Dedi [290] ve onun içini boşaltmasını tabiî karşıladı.

Hz. Peygamber canına kastedenlere bile bağışlayıcı tavrı ile muamele etmiştir.

Uhud savaşında atılan taşlarla dişi kırılıp, dudağı ve başı yarıldığı [291] zaman kan yüzüne doğru akmaya başlamıştı. Müşriklere beddua etmesi için kendisine başvuran Sahâbîlere o halde bile "Ben lânetleyici olarak değil, ancak Hakka çağına ve rahmet olarak gönderildim." [292]diyerek beddua etmeyi reddetmiştir. Hatta kavmine acımaktan da kendisini a-lamamış ve şöyle demiştir:

"Kendilerini Rablerine davet eden Peygamberlerinin yüzünü kana bulayan bir kavim nasıl felah bulabilir?" [293]

O, bütün bu davranışları ve eziyetleri şahsına yönelik olarak yorumlamış, kişisel

sıkıntılarından dolayı insanlara lanet etmeyi veya beddua okumayı rahmet sıfatı ile bağdaştırmarmştır.
Bir gün Rika' Gazvesinde, öğle sıcağı bastırdığı bir esnada, bol yapraklı ve gölgeli olan bir ağacın altında istirahate çekilerek uyumuştu. O sırada bir Bedevî gelerek onu Öldürmek istemiş ve o ağaçta asılı bulunan kılıcı alarak, Rasülullah(s.a.v.)'m başucuna dikilip şöyle demişti: "Söyle bakayım seni şimdi benim elimden kim kurtaracak?" Hz. Peygamber ona cevaben: "Allah" demiştir. O sırada adamın elinden kılıç yere düştü. Hemen Hz. Peygamber kılıcı aldı ve: "Şimdi seni benim elimden kim kurtaracak?" dedi. Adam titrek bir sesle: "Ne olur beni öldürme! Şayet intikam alacaksan da, intikam aianlarm en hayırlısı ol" dedi. Hz. Peygamber de onu affetti ve serbest bıraktı. Adam da kavmine döndü ve "Ben şu anda insanların en hayırlısının yanından geliyorum." [294] diyerek, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in bu davranışını övdü. Bu tutum o adamın Müslüman olmasını ve daha sonra da onun etkisiyle kavminden birçok kişinin de Müslüman olmasını sağlamıştır.
Hz. Peygamber (s.a.v.), kendisini zehirlemek isteyen Yahudi bir kadım (Zeynep binti Hars'ı) da affetmiştir. Hadise Hayber seferinde cereyan etmiştir. Kadın pişirdiği koyuna zehir katarak Hz. Peygamber ve Ashabına ikram eder. Onun koyuna zehir kattığını anlayan Hz. Peygamber bu durumu, derhal Ashabına duyurur. Ne var ki bundan önce lokmayı ağzına koyan Bişr b. Berâ zehirin tesiriyle önce fenalaşır, bir müddet sonra da veüat eder. Bişr ölmeden önce Hz. Peygamber, kadını çağırarak bu işi niçin yaptığını sorar, O da: "Kendi kendime,SEVGİ
eğer Muhammed gerçekten bir Peygamber ise, Allah kendisine haber verir ve ona zehir tesir etmez. Değilse ölür, ondan kurtuluruz diye düşündüm" şeklinde cevap verir. Rasûlullah, kadının bu cevabı üzerine onu affeder ve ceza vermez. [295] Ancak Bişr ölünce onu cezalandırır. Çünkü, artık kul hakkı devreye girmiştir. Görüldüğü gibi, Hz. Peygamber (s.a.v.), ilk önce onu cezalandırma yoluna gitmemiş, şahsına yapılan bu kötü eylemi affetmiştir.
Çok az da olsa zaman zaman Peygamberimizin öfkelenmesine de şahit olunmaktadır. Hz. Peygamber'İn, hayatında çok az da olsa Öfkelendiği insanlar olmuştur. Bunlar bir peygambere karşı yapılmayacak şekilde davranışta bulunduklarından O'nu öflelendirmişlerdir. Çok az olan bu olaylardan örnekler verelim.
Ensâr'dan bir zatla, muhacirlerden olan Zübeyr b. Avvâm (r.a.)'ın "Harre" bölgesinde arazileri birbirlerine komşu idi. Hurma bahçelerini sulama yüzünden

bu ikisi ihtilâfa düşerler. Durumu Hz. Peygamber'e iletirler. Hz. Peygamber de: "Ey Zübeyr! önce sen sula, suyu sonra da komşuna sal" der. Ancak, Ensâr'dan olan zat buna razı olmaz; aksine, kızar. Hz. Peygamberi de Zübeyr'i halasının oğlu olduğu için korumakla itham eder. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v.) çok kızar ve Zübeyr'e duvara ulaşıncaya kadar suyu tutmasını söyler. [296]
Çok ender olarak ettiği bedduayı da rahmete dönüştür-
müştür. Bir gün yanma gelip söyledikleri ile Peygamberimizi kızdıran iki kişiye beddua eder. Adamlar çıkınca Hz. Âişe'nin uyarısı üzerine ona şöyle der:
"Ben Rabbime dedim ki: Allahım! Ben bir insanım (Herkes gibi bazen hoşnut olur ve bazen kızarım) öyle ise mü'minle-rin hangisine beddua edersem bunu onun hakkında günahlarından arınma, sevaplarının da artma vesilesi kıl."[297].

Alçak Gönüllülük

Rahmet sıfatının işlevsel olmasının ön şartlarından birisi de alçak gönüllü olmaktır. Gurur, kibir gibi olumsuz huylar rahmeti engeller. Peygamberimiz (s.a.v.) bu konuda da insanlığa örnek olacak anekdotlar göstermiştir. Onun kendisiyle görüşürken heyecandan titreyen bu zata söylediği şu sözler alçak gönüllülüğünün en veciz ifadeleridir.
"Sakin ol! Ben bir hükümdar -değilim. Kureyş'ten kuru et yiyen bir kadının oğluyum."
Burada alçak gönüllülüğünü iki ayrı şekilde dile getirmiştir. Kuru et fakir ve alt tabakanın yediği bir yiyecektir. Zenginler taze et ile yemek yerlerdi.
Alçak gönüllülüğün ikinci ayağı kendisini babasına değil de annesine nispet etmesidir. O zaman toplumda âdet olan, nispetin anneye değil de babaya yapılması idi.
Bir gün Gatafan kabilesinden bazı kişiler Medine'nin etrafında develerinden iki tanesini kaybetmişlerdi. Bu sırada Gıfâr kabilesinden iki kişi aynı yerde su için kuyuya inmişlerdi. Develerini kaybedenler bu kişileri develeri çalmakla suç-ladılar. Durum Hz. Peygamber'e arzedilince, Hz. Peygamber onlardan birini hapsetti. Diğerine de develeri aramasını söyledi. Adam ytti ve çok geçmeden develerle beraber döndü. Sonra Hz. Peygamber, mahpus olana: "Benim hakkımda Allah'tan af dile" dedi. O da: "Allah seni affetsin ey Allah'ın Peygam-beri" dedi. Hz. Peygamber: "Allah seni de affetsin ve kendi yolunda şehit kılsın." buyurdu. Bu adam Yemâme harbinde şehit olmuştur. [298]
Daha sonra suçsuzluğu ortaya çıkan bir insanın bir müddet hapsedilmesi

hukukun gereği bile oisa Peygamberimizi rahatsız etmiş ve ona günah işlediğini düşündürtmüştür. Bunun sonucunda da muhataptan özür dilemek ve onu bir mânâda onurlandırmak için ondan Allah'a, kendisini affetmesi için dua etmesini istemiştir. "Özür dilerim"kelimelerinin unutulduğu günümüzde bir peygamberin hata yaptığını kabul edip, sıradan bir insandan özür dilemesi ve hatta Allah'tan da kendisini affetmesi için dua etmesini istemesi son derecede eğitsel işlev görecek bir Örnektir.

Peygamberimizin alçak gönüllülüğü ile ilgili bir başka örnek de şudur:

Şöyle ki, Hz. Peygamber, kötü koku sürünerek yanına gelen Sevâd b. Amr'a yanma geldiğinde "Kötü kokulu! Kötü kokulu! Bunu çıkar, başka giy!" diyerek, elbisesini işaret etmek

için elindeki asasıyla karnına dürter. Sevâd bu dürtmeden dolayı canının yandığını söyleyerek kısas yapılmasını ister. Hz. Peygamber karnını açınca da, orasını öper. [299] Hz. Peygamber, Sevad'da gördüğü bir olumsuzluğu gidermek için dürttü. Fakat bu dürtüşten muhatabı rahatsız olunca onunla helâlleşmek istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber hemen gereğini yerine getirdi. En küçük bir nazlanma ve geçiştirme gibi yollara sapmadı. Hatta olayı îzâh etmek için teşebbüse bile geçmedi. Haklı olduğunu düşünen muhatabının isteğini yerine getirdi.

Peygamberimiz bir gün bir Bedeviden hurma karşılığında kesimlik bir deve satın aldı. Deveyi alırken, evde onun parasını ödeyecek kadar hurma bulunduğunu sanıyordu. Eve gelip de evde hurma olmadığını görünce deveye ödeyecek bedel olmadığını anladı ve durumu Bedeviye izah etti. Buna canı sıkılan Bedevi: "Şu uğradığım haksızlığa bak!" diye söylendi. Bedevînin bu tavrı, Ashabı pek öfkelendirdi Bedeviye: "Be adam! Rasûlullah hiç haksızlık eder mi?" diye çıkıştılar. Hz. Peygamber Ashabını engelleyerek şöyle dedi:

"Bırakın söylesin. Zira hak sahibinin konuşma yetkisi vardır."

Daha sonra Bedevînin borcunu bir başkasından ödünç hurma alarak fazlasıyla ödedi ve konuşmasına devam etti.

"Borçlarını en iyi şekilde ödeyenler kıyamet gününde Allah'ın seçkin kulları olacaklardır." [300]

Peygamber özelliğine dair Tevrat'ta yazılı bilgilerin, Hz. Muhammed'de de olup olmadığını denemek için, Rasûlul-lah(s.a.v.)'a verdiği borcun, vadesi daha dolmadan, kendisinden, üstelik de çok kaba bir şekilde alacağını isteyen Yahudi âlimlerinden Zeyd b. Sa'ne'ye, Hz. Ömer kızınca, Efendimiz ona gülümseyerek baktı ve şöyle buyurdu:

"Ömer, sakin ol! Şu anda hem ben, hem de bu zat senden daha farklı bir davranış beklemekteyiz. Sen bana borcumu güzel bir şekilde ödememi, ona da alacağım daha uygun bir dille istemesini tavsiye etmeliydin. Gerçi borcun vadesinin dolmasına daha üç gün var ama, haydi sen kalk, ona borcumuzu öde. Kendisini korkuttuğun için de bir ölçek fazla ver." [301]

B. Rahmet Olma Ve Cezalandırma

Âlemlere Rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed'in hayatında zaman zaman cezalandırmalara da rastlıyoruz. Onun en belirgin sıfatı olan rahmet olmasının cezalandırmayla uyuşmadığı düşüncesi akıllara gelebilir. Bunların sistem içinde bir mantığı ve gerekçeleri olduğu unutulmamalıdır. [302]

1. Cezalandırmanın Gerekçeleri

Ceza, toplumun ortak değer ve normlarına aykırı olarak yapılan davranışları, doğru olana yöneltmek İçin uygulanan bir yöntemdir. Bu bakımdan ceza, sosyal hayatın zorunlu bir fonksiyonudur. Sosyal hayatta dış düzeni korumak için zaman zaman cezaya baş vurulması tabiîdir. Çünkü, ceza sayesinde bazı insanlar, toplumun olumsuz gördüğü tavırlardan ve davranışlardan sakınırlar. Şurası bir gerçektir ki, itaatin temelinde

yatan güdü, cezalandırma veya mükâfatlandırma güdüsüdür. [303] Ceza bazı kimseleri kötü davranış sergilemekten alıkoyan bir tesire sahiptir. Cezaların başkalarının üzerindeki caydırıcılık etkisi de mevcuttur. Ceza uygulanmasına haklılık kazandıran husus ıslah etme düşüncesidir. [304] Vadedilen mükafat ümidinin çocuğun kalbinde gayretli bir çalışma şevki uyandırması gibi, hataların cezalandırılacağı fikrinin de kişinin kafasına yerleştirilmesi, onun zihninde yasaklanmış bir hareketin çekiciliğine denge teşkil edecek bir mukavemet gücü meydana getirir. [305]

Şimdi şu soruya cevap arayalım: Âlemlere Rahmet olan bir Peygamber zaman zaman niçin cezalandırmıştır? Bunun için iki temel gerekçe ileri sürülebilir:

a. Zulmü önlemek,

b. Eğitmek.

Şimdi bunlar üzerinde duralım: [306]

a. Zulmü Önlemek

İslâm dini maslahat açısından şu beş temel değeri korumayı hedef alır: Canı muhafaza, Mah muhafaza,
Nesli muhafaza, Aklı muhafaza, Dîn'i -muhafaza,
Bunlardan cam, malı ve nesli hukuk kuralları ile, aklı ve dîn'i ise eğitmek suretiyle korumayı hedefler.
Hukuk kurallarının geçerli olduğu alan, bizim konumuzun dışındadır. Bu konuda Rasûlullah(s.a.v.)'ın tutumu da çok açık ve nettir. "Hukukun üstünlüğü" kuralını daima savunmuş insanlara ilân ettiği kurallara uymayanları, kim olursa olsun, cezalandırmıştır. Çünkü bu kurallar toplum düzenini korumaya yöneliktir. Sonuç itibariyle de kul hakkını korur. Bu noktada düşünülmelidir ki; Hz. Muhammed, Peygamber olmasının yanında bir devlet başkanıdır. Bu misyonu sebebiyle toplumda adaleti tesis etmek ve zulmü engellemek amacıyla çeşitli tedbirler almak zorundadır. Cezanın bir yönü de adaleti gerçekleştirmesidir. Toplumsal hayatla ilgili hususlarda bireyi cezalandırmak adaletin de gereğidir. Adalet ise rahmetin içerdiği anlamlardan birisidir. Cezalar suçlunun dünyada bir takım bireysel ve toplumsal hakları ihlâl etmesinin karşılığıdır. Allah'ın emrine karşı gelme daha çok uhrevî cezanın konusu içine girmekte, bu da kul hakkı hariç olmak üzere tevbe veya Allah'ın affı ile düşebilmektedir. [307]
Hz. Peygamber bir yönüyle de siyaset adamıdır. Öyleyse tebliğ görevinin tabiî seyri içerisinde, karşısına çıkan siyasi ağırlıklı engellemelere, siyasi ağırlıklı çözümler üretmeye
mecbur kalmıştır. Bu mecburiyetin sonunda da bazen, cezalandırmaya başvurmuştur. Hz. Peygamber özellikle bir kısım siyasî suçluya, canilere, mücadelesine engel olmak isteyen ve aşırı gidenlere hak ettikleri cezaları vermekten de geri durmamıştır. Ayrıca bu tutum benzeri tavır takınması muhtemel kişilere maruz kalacakları akıbeti göstermek, böylece onları bu davranışlardan caydırmak ve frenlemek gayesi de gütmüştür.
Lüzumlu hale gelen cezalandırmanın başında ancak "misliyle mukabele" vardır. Âyette şöyle buyurulur:
"Kötülüğün cezası da ona denk bir kötülüktür. Fakat kim bağışlar ve (kendisiyle düşmanı arasını) düzeltirse, onun mükâfatı Allah'a aittir. O, elbette zâlimleri sevmez," [308] '
Zulmün ve fesadın yaygınlaşması söz konusu olacaksa, o zaman ferdin veya devletin bağışlaması da doğru olmaz. Hak eden, cezasını çekmelidir, zalim taraf

misliyle ceza görmediği takdirde, mazlum tarafta intikam hislerinin kaba-rarak tahdit ve kontrolü imkânsız taşkınlıklara yol açması bu sebeple de düşmanlıkların sürüp gitmesi ihtimali ortaya çıkar. Aile ve.hatta kabîle ve aşiretlerin tükenip gitmesiyle neticelenen kan davalarının kaynağında bu çeşit tatmin edilmemiş hisleri bulmak mümkündür. Misliyle ceza bunları önleyecektir.
Burada dikkat edilecek husus, dinin kabul edilmesi nok-asmda bir zorlama veya cezaya başvurulmamış olmasıdır.
Zaten bu durum Kur'ân'da da açıkça ilân edilmiştir.
"Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk, yanlışlıktan apaçık bir şekilde ayrılmıştır." [309]
Bu duruma göre kimseyi zorlamaya gerek yoktur. Zaten din gönülle bağlanılacak, tamamen psikolojik ve içsel bir fenomendir. Doğru ve yanlış yollar da ortaya çıktığına göre ,herkes kendi özgür iradesi ile yolunu seçecek, ya Allah'ın kopmayan sağlam kulpuna tutunacak, yahut da kendi his ve arzularının götürdüğü çıkmazlara girecektir. Onun için, yolunu ayrı bir kulvarda görenlere baskı yapmak yoktur.
Allah yolunu seçtiğini ilân edenlerin ise davranışları O'nun isteklerine uymazsa, günah denilen dini suç ortaya çıkar. İşlenen günahlar iki yönlüdür:
1-Günahın işlenmesi 2-Günahın aleniyet kazanması
Şüphesiz günahın bu iki yönü de kötüdür. İkisinin de ortadan kaldırılması için İslâm bir takım tedbirler alır. Fakat, özellikle cezalandırma suretiyle tedbir aldığı hususlar yukarıda zikredilen ikinci noktanın önlenmesi amacına yöneliktir.
Bireyin kendisini ilgilendiren bir günahın, aleniyet kazanarak yaygınlaşması, İslâm'ın kabul edeceği bir durum değildir. Onun için işin bu kısmında cezalandırma usullerini devreye sokar.
Cezalandırmanın amacı genelde suçun aleniyetine ve yayılmasına engel olarak, toplumsal vicdanı ve yapıyı korumak, özelde ise suçu önlemek, suçluyu ıslah etmektir.[310] Bu tedbir de toplum düzenini koruduğu ve toplumu bireyin içinde rahatça yaşayıp, ihtiyaçlarını giderebileceği bir ortama kavuşturduğu İçin, bir yönü ile rahmettir.
Medine'de Müslümanların tamamen serbest bir ortam bulmaları ve her türlü davranışı rahatça ortaya koyabilmeleri, Rasûlullah (s.a.v.)'ın da rahatça ceza uygulamasına imkân tanımıştır. Ancak şu hususun özellikle altını çizmek gerekir ki, Rasûlullah (s.a.v.)'m kıyamet gününe kadar inanan bütün insanlara hüküm getiren kişi olması hasebiyle, bütün zamanlara hitap eden bîr ölçü ortaya koyması gerekirdi. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v.), çeşitli zamanlarda değişik

cezalar uygulamıştır. Bilinmelidir ki, cezalar istenmeyen davranışlar İ-çindir ve bu tür davranışlar da her zaman olabilecektir. Halbuki Rasûlullah (s.a.v.)'ın hiçbir zaman ceza uygulamasından yana olmadığını görmekteyiz. Hatta kendisinin eğitiminden sorumlu bulunduğu kimselere, asla ceza uygulamadığını müşahede etmek, eğitimciler açısından dikkate alınması gereken bir husustur. [311] Üstelik Rasûlullah (s.a.v.), yukarıdaki hadiste de görüldüğü gibi, imkân bulunduğu müddetçe ceza uygulanmamasını tavsiye etmektedir.

Hukuk kurallarının sert ve suçun tam karşılığı olması -kısas- mantığıyla tertip edilmesinin sebebi, Câhiliyye dönemi insanlarının -ki bunlar daha sonraki dönemin Müslümanla-rıdır- son derece acımasız, katı kalpli, örflerine bağlı bir hayat tarzını benimsemiş olmalarına bağlanabilir. Düşünün ki o dönem de haram ayları diye bir uygulama vardır. Dört ay var ki, bunlarda kabilelerin birbirleri ile savaşmaları yasaklanmıştır. Herkes bu konuda uzlaşma içindedir. Bunun dışında savaş serbesttir. Yani toplumun ömrü kabile savaşları ile geçmektedir. İnsanlar rahat bir nefes alabilmek, bir miktar kendilerine gelebilmek için belli bir dönemi "Savaş Tatili" ilân ediyorlar ki bu dört ayda savaşsız bir vakit geçirebiîsinler. Böyîe alışkanlıkları olan bir topluma gelen hukuk sisteminin de, suçu önleyebilmesi, onun ancak intikamcı bir yönünün olmasıyla mümkün olabilmektedir.

Sözün burasında konumuzu hiç ilgilendirmeyen, fakat günümüzde İslâm dünyasının belki en önde gelen problemine, yani hukuku düzenleme problemine, değinmek yerinde olacaktır.

21. yüzyıla girerken, adı sulh ve sükûn olan bir dinin savaş dini mi, barış dini mi olduğu ciddî olarak tartışılmaktadır. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Bunun konumuzu ilgilendiren yönü, geniş Müslüman kitle tarafından da, İslâm dininin barıştan çok savaşı, uzlaşmadan çok cihadı, affetmekten çok cezalandırmayı tercih eden bir din imiş gibi algılanmasıdır.

Hz. Peygamber suçluları cezalandırırken kabalığı, hoyratlığı, onun şahsiyetini rencide edici tavırları yasaklamış, kendisi yapmadığı gibi, insanların da yapmalarını engellemiştir. Böylece suçlunun şahsiyetini korumuş, onu İslâm toplumunun bir ferdi olarak kabul ettiğini açıkça ortaya koymuştur. Suçlunun dışlanması O'nun daima kaçındığı bir tavır olmuştur. Bunun sonucunda suç işleyen insanlar hukuk düzeninin gereği, cezalarını çektikten sonra, İslâm'dan ve toplumdan soğuma-mışîar; aksine onun içinde kendilerine yer bulabilmişlerdir. Toplum da suçlunun bu durumunu içine sindirmiş ve onu kabullenmiştir.

Cezalandırmanın Rasûlullah(s.a.v.)'ın resmî hayatına girmesi, biraz da hayatın gerçeklerinden kaynaklanır. İslâm hayatı ve yaratılışı iyi tanıyan ve insanı hayat

ve yaratılış gerçeğine uygun olarak eğiten bir realist bir tavra sahiptir. Böyle olunca onun cezalandırmaları insanın yüceltilmesi gayretlerinden başka bir şey değildir. Ayrıca yapılan hatalar yüzünden ceza çekmek de bir rahmettir. Zaten bir hadiste Hz. Peygamber bu mânâyı şöyle ifade eder:
"Allah bir kuluna hayır murad ederse onun cezasını dünyada verir. Şayet şerri murad ederse onu günalnyla baş başa bırakarak ahiret gününde cezalandırır." [312]
Şüphesiz Hz. Peygamber , insanların sapıklık içerisinde oldukları, bir hakikat, bir kurtarıcı bekledikleri bir dönemde gelmiş ve onlara doğru yolu göstermiştir. İnsanlar onun getirdiği din sayesinde birçok fenalıklardan, yağmalardan, savaş-lardan kurtularak insanlığa yakışır bir hayata kavuşmuşlardır.
Konuyu Yaşar Nuri Öztürk'ün sözleriyle bitiriyoruz:
"Sömürülüp ezilen kitle ve fertlerin, merhamet teranesiyle avutulmalarına gelince, İslâm, hakları gasp edilenleri bu haklar için mücadeleye çağırır ve hakkı yerde bırakanı zalim ve günahkâr olarak nitelendirir. Hakkın sahibine iadesini, merhamete bırakmak İslâm'ın mantığıyla uyuşmaz. Merhamet, hakkı gasp edileni susturma aracı değil, haklarını tamamen almış olan insanı sevip kucaklama yoludur. Ezilip kahra uğratılan kitlelerin dertlerini merhametin tedavi etmesini beklemek İslâmî bir yol değildir. "Bir yanağına vurana, öteki yanağını çevir" mantığı İslâm'la bağdaşmaz. Yanağına vurulan, hakkını, aynıyla karşılık vererek alır. Merhamet, birbirlerinin yanaklarına vurmayanların, birbirlerini daha çok anlayıp sevmelerinin sanatıdır. Onuru, haysiyeti, emeği, gayreti heder edilmiş insanların kurtuluş yolu merhamet değil, hakkı almaktır. Merhamet; onuruna saygı gösterilen kitleler içinde, daha ileri bir kucaklaşma yolunu açar. Mücadele gerektiren ihlâl ve gaspları merhamete bırakmak bir zulümdür. O halde, ihlâl ve gasp ettiği haklan kendisinden almak için mücadele şuurundan yoksun insanlara ikram ve ihsanda bulunanlar, kendilerini merhamet kahramanı değil, zalim saymalıdırlar. Bir insanın elinden alınan haklarından bir kısmını ona geri vermek, nasıl merhamet olur?" [313]

b. İn şartlan Eğitmek

Rasûlullah (s.a.v.) bazen de kişileri manevî ceza İle cezalandırırdı.
Manevî cezaların gayesi, kişilerin düşünceleri ve manevî kuvvetleri üzerinde etkili olmaktır. [314] Eğitimcinin sevgisini kaybetmek istemeyen bir kişiye, bazen bir tek manâlı bakışı bile onu eğitmeye kâfi gelmektedir. Bu yapı ve

hassasiyete sahip kişilere manevî cezaların uygulanması, çok önemli ve olumlu neticeler vermektedir.

Çoğu zaman ferdin kınanmak, ceza ve suçluluk duygusundan kurtulmak için bazı olumsuz istek, duygu, düşünce ve davranışlarını ortaya koymaktan çekindiği ve zamanla unuttuğu görülür.[315] Bu sebeple, bazı menfî davranış ve tavırların unut-turulmasmda manevî cezaların önemli tesiri vardır. Davranış haline gelmiş alışkanlıkların unutulması ve ortadan kaldırılması çok zor olsa da, manevî cezalar sebebiyle onu tekrar etmekten sakınan ve kendisini dizginleyen kişi, bu davranışları kullanmadığından ve ortaya koyamadığından, zamanla bir dereceye kadar zayıflar ve ortadan kalkar.

Rasûlullah (s.a.v.)'in eğitim konusunda en çok kullandığı ceza prensibi, manevî cezalardır. Bu manevî cezaların ekseriyetini de, günah işlemek ve âhirette cezaya dûçâr olmak korkusu oluşturmaktadır. Rasûlullah (s.a.v.), hemen hemen bütün peygamberlerin bu prensibi kullandıklarını şöyle haber vermektedir:

"Allah, hiçbir peygamber göndermemiştir ki, ümmetini uyarmış olmasın, Nuh da, ondan sonra gelen peygamberler de ümmetlerini uyarmışlardır."' [316]

İbrahim Canan RasûluUah Efendimiz(s.a.v.)'in davetinde cereyan eden, sözlü veya fiili sert davranış şekillerinin hafiften şiddetliye doğru bir sıralamasını yapar. Bunlardan bazıları şunlardır:ar İkaz ve İnzar: İslâmî esaslara muhalif davrananlara ahireti hatırlatma ile ikaz yanında bu dünyada da erişilebilecek bir takım tehlikeleri belirtme, bu meyanda mütâlâa edilmelidîr.

a2. Kırgınlık: Sevdiğimiz, saydığımız bir kimsenin, yaptığımız bir hata, işlediğimiz bir kusur sebebiyle bize gücenip kırılması, bizi son derece üzen, pişman eden, o hatadan kesinlikle uzaklaştıran, hakka ve hakikate iyice sarılmamızı sağlayan bir hadise teşkil eder. Şahsı duygular ve menfaat bağlarına müstenid olmaksızın, psikolojik bir da'vet metodu olarak yeri ve zamanı gelince eğitimcinin bu şekilden istifade etmesi, onu istediği neticeye götüren bir vasıta olur. Böyle bir iki olay da Peygamberimizin hayatında vardır.

Rasûlullah, Tebük'e iştirakten geri duran üç kişi ile konuşmayı Müslümanlara yasak etmişti. Bunun üzerine insanlar, bunlardan yüz çevirdiler. O kadar ki sanki beldeleri ve çevreleri hiç bilmedikleri bir yer oldu. Bu şekilde tam elli gün geç-miştir. Bu elli gün bu insanlar dışlanmanın bütün psikolojik baskısını yaşadılar. Elli gün sonra bir gün, Peygamber Efendimiz, sabah namazını kıldırdıktan sonar, bunların Allah tara-fından affedildiğini ilân etmişti. Bu savaştan kaçanlar affe-dilip de kırgınlık sona erince Rasûlullah çok sevinmiştir ve onlarla musâfahada bulunup tebrik etmiştir. Peygamber Efendimiz sevindiği zaman yüzü, her

zamankinden daha fazla aydınlanır, adetâ ay parçası gibi olurdu. Bunlardan Ka'b b. Mâlik: "Yâ Rasûlallah! Affedilmeme karşılık bütün varlığımı Allah ve Rasûlü uğrunda tasadduk ediyorum." dedi. Fakat Peygamberimiz: "Hayır, malının bir kısmını yanında bırak. Böylesi daha hayırlıdır." dedi. Ka'b da Hayber'deki hissesini kendisi için bırakacağını söyledi. [317]

Kırgınlık ve dargınlığın icra ettiği tesiri görmek için bir başka hadise de şudur:

Hz. Enes'in rivayetine göre Hz. Peygamber, bir çıkışında etrafındaki evlere nazaran çıkıntı teşkil eden yüksekçe bir kubbe görür ve "Bu da ne?" diye sorar. Ashab-ı kiram, kendisine: "Bu, Ensâr'dan falancanındır." derler. Hz. Peygamber, manzaraya üzülürse de sükût eder. Fakat inşaat sahibi kendisine gelip selâm verince selâmını almaz ve yüzünü çevirir. Öbürü, kaç sefer karşısına geçip selâm verse de Hz. Peygamber, her defasında aynı şekilde davranıp selamını almaz. Neticede adamcağız, Rasûlullah(s.a.v.)'ın kendisine kırıldığım ve bu sebeple yüz çevirdiğini anlar; durumu arkadaşlarına açarak dert yanar. Ona: "Hz. Peygamber dışarı çıktığı vakit kubbeni gördü ve buna kızdı." derler. Rasûlullah, bir başka gün kubbeyi yerinde görmeyince "Kubbeye ne oldu?" diye sorar. Olup biteni kendisine anlatırlar. Bunun üzerine "ihtiyaç fazlası her bina, sahibi üzerine vebaldir" buyurur. [318]

a3. Gözdağı ve Tehdit: Fiili bir cezanın uygulanmasından ziyade, muhataba gerekirse cezanın tatbik edileceği hissinin verilerek, gözü korkutularak, devamlı istenilmeyen bir duruma düşmesine engel olmak, İslâm'ın, tebliğinde esas aldığı noktalardan birisidir. O, suç işlendikten sonra cezasını aramak ve uygulamak yerine, herhangi bir ma'siyetin işlenmemesi için tedbir ve çareler getirir. İşte bu tedbirlerden birisi, gözdağı vermektir.

Onun da'vet hayatında cereyan etmiş bir gözdağı verme hadisesine vâkıf bulunuyoruz: Mekkeliler Hudeybiye Musâla-hası'nı bozdukları zaman Hz. Peygamber artık fetih zamanı geldiği için ordusuyla Mekke'ye yürümüştü. Fakat O, kan dökülmesini hiç arzu etmiyordu. Bunun için de büyük bir gizlilik içerisinde Mekke'ye sokulmaya muvaffak olmuştu. Mekke girişinde kendilerine mülâki olarak İslâm'ı kabul eden Kureyş reisi Ebû Süfyân'ı, İslâm ordusunun haşmet ve azametini, güç ve kudretini görsün, gözü yılsın ve Mekke'deki mukavemet teşebbüslerini kırsın diye Hz. Peygamber, bir geçitin üstüne götürüp askerlerin düzen ve disiplin içerisinde, haşmet ve vakarla geçişlerini seyrettirdi. Zaten iman eden EbûSüfyân, Mekkeli-lerin bu muazzam orduya karşı koyamayacaklarım bizzat gözleriyle görerek, yakînen vukuf kesbedince Mekke'ye koşmuş ve herkesin silahlarını atarak evlerine kapanmalarını temin

etmişti. [319] İşte bu gözdağı, hemen hemen hiç kan dökülmeksizin koca Mekke'nin fethini sağlamış, kendinden istenen neticeyi vermişti. [320]
Zaman zaman Rasûlullah davetinde tehditkâr bir ifade de kullanmıştır.
Bir seferinde Rasûlullah, Yahudilerin yanma gidip, "Ey Yahudi topluluğu! Müslüman olunuz, selâmete eresiniz." diyerek iman teklif ettiler. Onlar: "Bunu biliyoruz, sen tebliğini yaptın" diye mukabelede bulundular. Hz. Peygamber de: "Ben de sizin bu ikrar ve itirafınızı istiyorum zaten." diyerek tekliflerini üç sefer tekrarladılar. Her üçünde de onlardan aynı cevabı alınca: "Haberiniz olsun ki, yeryüzü Allah ve Ra s ulunundur; sizi buradan sürüp çıkarmak istiyorum. Malı olanın satmasına izin veriyorum. Bakın, tekrar ediyorum yer, Allah ve Rasûlünündür."buyurdular. [321]
Tebük Gazvesi esnasında O, çevreye müfrezeler ve İslâm'a da'vet mektupları göndermişti. Bu mektuplardan birinde şunlar yazılıydı:
"... Yer ve denizin sizin için emniyet mahalli olmasını istiyorsanız (emniyet içinde olmayı istiyorsanız) Allah'a ve Rasûlüne itaat ediniz. Eğer bunu kabul etmeyerek elçilerimi geri çevirir ve onları razı etmezseniz sizin için harp açmaktan başka düşüncemiz yok. O zaman büyüklerinizi öldürür, küçükterinizi esir alırım. Ben gerçekten Allah'ın Rasûlüyüm..."' [322]

2, Cezalandırmada Rahmet

Rahmet Peygamberi cezalandırmada da bu özelliğini öne çıkarmış, zaman zaman cezadan vazgeçmiş, zaman zaman da onu hafifletmiştir. [323]

a. Cezayı Kaldırma

Rahmet Peygamberi şöyle buyurmaktadır:
"Gücünüz yettiğince Müslümanlardan haddi kaldırınız. Şayet Müslüman için bir çıkış yolu görürseniz, serbest bırakınız. Zira imamın, afta hata yapması cezada hata yapmasından daha hayırlıdır." [324]
Rasûlullah(s.a.v.)'ın, Mekke'de hiçbir surette ceza uygulamadığını müşahede etmekteyiz. Bunun bir çok sebebi olabilir. Zira, zaten Müslümanlar müşrikler tarafından yeterince işkence ve baskı altında bulundurulduklarından, onlara ayrıca yapabilecekleri yanlış davranışları karşısında ceza uygulamak, tamamen onların dışlanmasına ve ezilmelerine sebep o-lacaktı. Müşriklerin baskısından,

Rasûlullah (s.a.v.)'in yanma sığınıp ondan yardım isteyen insanlara, Rasûlullah (s.a.v.)'in ayrıca ceza uygulamaya kalkması düşünülemezdi.
Bir kimse, yabancı bir kadını öpmüş ve Rasûlullah (s.a.v.)'a gelerek durumu haber vermiştir. Bunun üzerine, "Gündüzün iki ucunda ve gecenin gündüze yakın saatlerinde namaz
kıl. Şüphesiz ki, iyilikler, kötülükleri giderir. Bu Kur'ân/öğüt alan için büyük bir öğüt kaynağıdır. [325] âyetleri nazil oldu. O şahıs: "Yâ Rasûlailah! Bu yalnız benim için mi?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): "Ümmetimin hepsi içindir"buyurdu.[326] Görüldüğü gibi, burada yapılan kötü ve cezayı gerektiren bir fiilin karşılığında, iyi davranışlar yapılması ceza olarak uygun gö rülmüştür.
Bütün bu olaylar ve nakledilenler Rasûlul!ah(s.a.v.)'ın
cezadan sarf-ı nazar etmek mümkünse önce bunu tercih ettiğini ve cezaya ihtiyaç hissetmediğini ortaya koymaktadır.
Rasâlullah (s.a.v.), bazen de cezayı gerektiren bir davranışın karşılığında iyi bir davranışı yapmayı yeterli görmüştür. Bir gün Rasûlullah (s.a.v.)'a bir adam geldi ve "Yâ Rasûlailah! Ben ceza gerektirecek bir kabahat işledim, beni cezalandır." dedi. Bu sırada namaz vakti gelmişti ve o kişi de Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte namaz kıldı. Namaz bitince, yine: "Yâ Rasûlailah! Ben cezayı gerektiren bir kabahat işledim, hakkımda Allah'ın Kitabın(daki cezay)ı tatbik et" dedi. Rasûlullah (s.a.v.): "Sen bizimle birlikte namaz kıldın mî?" diye sordu. O, adam, "evet kıldım" deyince, Rasûlullah: "Kabahatin unmHşff(r"buyurdu. [327] Bututumda "Muhakkak ki iyilikler kötülükleri giderir. "[328] âyetine uygundur. [329]

b. Cezayı Hafifletme

Hz. Peygamber hukuken ceza vermesi gereken hallerdede bir takım hafifletici sebepleri göz önünde tutarak miktarı mümkün c'.duğu kadar hafifletirdi.
"Rasûlullah (s.a.v.), Ebû Cehm b. Huzeyfe'yi zekât tahsildarı olarak gönderdi. Bir adam zekâtı hakkında Ebû Cehm ile münakaşa eder. Bunun üzerine Ebû Cehm onu dövüp başını yarar. Adamın yakınları Hz. Peygamber'e gelerek kısas (misilleme) isterler.
Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara mal teklif etti. Önce kabul etmediler. Ancak Hz. Peygamber diyetin miktarını üç defa artırınca kabul ettiler. Böylelikle Ebû Cehm de yaralanmaktan kurtulmuş oldu. Mal verilmek suretiyle daha ağır olan yaralama cezasının önüne geçilmiş oldu.
Ayrıca Hz. Peygamber kesin deliller ortaya çıkmadıkça da cezalandırma yoluna

gitmezdi. Zina yaptığı iddia edilen bir kadın suçlandığı kimseye benzeyen bir çocuk dünyaya getirince şöyle demiştir.
"Eğer ben bir kimseye delilsiz ceza verecek olsaydım bu kadım cezalandırırdım,"
Böylece delilsiz insanlara ceza verilemeyeceği ilkesinin altını çizmiş, bunun hukuka aykırı olduğunu açıklamıştır. [330]

Iv. Rahmetin Evrenselliği

Âlemlere Rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed'in bu vasfı bütün İnsanları kapsamış, onlar içinde özellikle de kadınlara, çocuklara, kölelere, günahkâr ve suçlulara, hatta düşmanlara bile yansımıştır. Şimdi bu grupları tek tek ele alarak Hz. Peygamber'in hayatında bunların rahmet olma özelliğinden nasıl istifade ettiklerine bakalım. [331]

A. Kadınlara Rahmet

Yüce Allah'ın her şeyi kuşatan rahmetinin yeryüzündeki tecellisi olan Peygamberimizin bu özelliği, kendi döneminde en etkili biçimde belki kadınlarla ilgili olarak işlemiş ve kadına hukukî, sosyal ve ekonomik alanda yeni haklar getirmiştir.
Konuyu biraz açmak ve daha iyi anlamak için Peygamberimiz gelmeden önce kadının durumuna bakmak gerekir. Ancak bu şekilde İslâm'ın kadınlara getirdiği hakların ihtişamı gözler önüne serilebilir. [332]

1. Kadınların Dünyadaki Durumu

a. Eski Yunan Mitolojisinde Kadın

Eski Yunan'da kadın aşağılık bir yaratık olarak düşünülmüş ve her türlü haktan mahrum bırakılmıştır. Herhangi
bir hukukî tasarrufa ehliyetli sayılmadığından, hak ve yetkisi de yoktur. O ancak ev işlerinde çalışabilir ve erkeklere zevk aleti olarak hizmet eder.
Eski Yunan mitolojisinde de Tanrı Zeus'un kadını erkeklerden öç almak ve onlara kötülük yapmak için yarattığına inanılır. Zeus, bu güzel yaratığa "herkesin armağanı" anlamına gelen "Pandora" adını verir. Erkeğin en büyük düşmanı

olarak yeryüzüne indirir. Pandora'mn yanına ayrıca içi zararlı ve kötü şeylerle dolu bir sandık verilir ve Pandora'ya bunu açmaması tembih edilir. Merakına yenilen Pandora bir gün kutuyu açar ve sandıktaki bütün acılar, kederler, hastalıklar ve kötülükler çıkarak etrafa yayılırlar. Pandora korku ile kapağı kapatırsa da artık iş işten geçmiştir. [333]
Eski Yunanın kadın anlayışı böyle idi. Mitolojik de olsa, kadını erkeğin düşmanı olarak görmek ve bütün kötülükleri onun hatasına bağlamak, o zamanki anlayışın genel karakterini bize göstermektedir. [334]

b. Roma'da Kadın

Bir çok milletin kanunlarına kaynaklık eden hukuk sisteminin sahibi olan Roma'da, kadının durumu Eski Yu-nan'dan farklı değildi. Tanrıları aynı olan fakat adlarını değiştiren Romalıların kadın anlayışı, çoğu defa Yunanlılarla benzerlikler içerir.
Erkeğin kadın ve çocuklar üzerinde sınırsız yetkiye sahip olması ile özetlenebilecek olan bu durum, kadının mülk edinme hürriyetine sahip olmaması, kocasının İstediğini eve alması, istemediğini almaması gibi keyfîliklere sebep oluyordu. Evlilik iki tarafın rızası ile kurulan bir akit olmadığı gib, iki tarafa da eşit haklar sağlamıyordu. Kızın üzerindeki tasarruf yetkisi daha önce babasında iken, evlilik sonucunda bu sefer kocaya geçiyordu. Çünkü kadın hukuken ehil sayılmıyordu. Daha doğrusu kadınlık tıpkı küçük yaşta olma, aklı yetersiz olma gibi ehliyet noksanlığı (hacr) sebebi sayılıyordu. Bu enteresan anlayış, 1938 yılma kadar Fransız hukukunda devam etmiştir. [335]
Hindistan'da da durum çok farklı değildi. Kocası ölen kadın ya diri diri yakılır veya ölen kocanın evinde köle gibi çalıştırılırdı. Tekrar evlenemezdi. Miras ve evlenme konularında herhangi bir hakka sahip değildi. Hinduizm'deki şu söz bu anlayışı çok net yansıtır: "Acı, sabretmek, rüzgâr, ölüm, ateş, zehir, haşarat ve cehennem; hiçbiri kadından daha kötü değildir." [336]

c. Yahudilikte Kadın

ilâhî dinlerden bir kısmına göre kadınlar Havva'nın kızları oldukları için îânetlenmeye lâyıktırlar. Çünkü Havva, Adem'i Yüce Allah'a isyan ettirmiş ve Allah'ın gazabının onun üstüne yönlenmesine sebep olmuştur. Onun için onlarla

temas daima kötülük getirir.
Yahudi toplumunda aybaşı olan kadın toplumsal hayatın dışına itilir. Akıntısı süresince (7 gün) murdar kabul edilir.
Ve o halde iken kim ona dokunursa, o da o gün akşama kadar murdar olur. Kim onunla yatarsa, 7 gün boyunca murdar olur. Onun yattığı yatak ve dokunduğu eşya murdar olur. Onlara dokunan da murdar olur.
Görüldüğü gibi Yahudilikte biyolojik bir hadise (burun akıntısı veya tükürük gibi) kadının suçlanmasının sebebi sayılmakta ve bu durum zihinlerde kadın için olumsuz bir imaj doğmasına sebep olmaktadır. [337]

d. Hıristiyanlıkta Kadın

Hıristiyanlığa gelince, kadın Âdem'e yasak meyveyi yedirip, onun aslî suç olarak anılan günahı işlemesine sebep olmuştur. Bundan dolayı o, günahın anası, fitne ve fesadın kaynağıdır. Onun sebep olduğu suç hâlâ ortadadır. Bu yaklaşım kadının bir kötülük kaynağı olarak görülmesine, onun için de, İsa'nın annesi Meryem hariç, kadınlar cehennemden kurtulamayacakları anlayışına sebep olmuştur.
Böylesine suçlu ve günahkâr olan kadınla evlenmek de hoş bir şey değildir. Çünkü bir kadınla evlenen kişi, artık Yüce Allah'ı ve meiekût âlemini düşünmez, karısını düşünür. Düşüncesi bölünür. Onun içm iyi ve temiz kişiler evlenmezler.
Bu anlayıştan dolayı, Hıristiyan dünyada asırlarca kadına ve evliliğe hep şüphe ile bakıldı. Rahipler evlenmedi, evliler karılarını bir kenara ittiler. Evlenen rahiplere zındık nazarıyla bakılmaya başlandı. Ayrıca Katolik mezhebinde yakın zamana kadar, boşanmaya da izin verilmediğinden, ev-lilikler azaldı [338]

2. Kadınların Arabistan'daki Durumu

Araplar İslâm'dan Önce kadınlar hakkında bütün insanlığı nefret ettirecek derecede bozuk bir ahlâkî anlayışa sahipti. Arabistan'da kadın, hayvanla insan arasında orta bir mahluk olup, sadece çocuk yapmak ve beyi için çalışmak üzere varolduğu kabul ediliyordu. Belli bir hürmet görüyor idiyse şayet, bu onun insanî bir varlık olmasından dolayı değil, daha çok "kan karışmasına bir engel teşkil etmesinden dolayı idi."
Hukukî durumuna gelince, "ailenin sadece erkeklerden ibaret bir kurum olarak görülmesi" sebebiyle, kadının hukukî bir şahsiyeti yoktu. O, aile reisinin,

babasının başlık mukabilinde bir kocaya verdiği bir nevî "ailevî bir mal"dı. Böylece kadm, kendisini dilediği zaman boşayabilecek olan kocasının mülkiyetine geçerdi. Kendisinin hiçbir miras hakkı yoktu. Savaşa katılamadığı için her çeşit aşağılıklar kadına izafe ediliyordu. [339]

Bir kız doğduğunda babanın yüzünü gam ve keder kaplar, çocuk için gizli bir kin beslerdi. Onun bu ruh hali Kur'ân'da şöyie anlatılır:

"Ve onlardan biri bir kız çocuğu ile müjdelense öfkelenerek yüzü simsiyah olur. Kendisine müjdelenen şeyin ferahlığından utanarak halktan yüzünü saklar. Onu hakir görülme pahasına (hayatta) bırakayım mı, yoksa toprağa mı gömeyim, diye düşünür. Dikkat edin ki ne fena hükmediyorlar." [340]

Bu ikilemden hakaret görmeyi içine sindirebilenler çocuğu hayatta bırakırdı. Sindiremeyenler ise çocuğun hem kız olmasından hem de aileye ekonomik bir katkı yapmamasından dolayı çoğunlukla onu öldürmeye karar verirdi. Bu kararı verenler, çocuk biraz büyüdüğünde çöle gidip bir çukur kazar ve geri dönüp annesinden çocuğa en güzel elbiselerini giydirmesini isterdi. Baba bu işi çocuğa, bazı akrabaları ziyarete götüreceğini söyleyerek yapardı. Daha sonra, birlikte evden çıkarlar, Önceden hazırlanmış çukura doğru yol alırlardı. Babası çocuğa çukura bakmasını söyler, tam baktığı esnada acımasızca arkasından iter ve onu çukurun içine düşürürdü. Çıkmaya fırsat vermeden hemen üstüne toprak atarak onu gömer ve böyle gaddarca öldürürdü.

Babanın, kızının fahişe olmasından, esir edilip kaçırılmasından fakirlik ve sefalete düşmesinden korkması sebebiyle yaptığı söylenen bu canavarca uygulama, onun kızının geleceği hakkındaki bu kötü düşüncelerini ve korkusunu da bertaraf etmiş olurdu.

Bu vahşetten kurtulup da yaşayabilen kadınlar, Cahi-liyye döneminde erkekle hemen hemen hiçbir konuda eşitliği olmayan, aşağı tabakada sayılan varlıklardı. Toplumun hor görülen üyeleri olup, kendilerine hiçbir zaman söz hakkı, siyasi ve içtimaî konuda fikir beyan etme yetkisi verilmemişti. Hatta son derece bayağı görüldüklerinden, âdet zamanlarında evlere bile sokulmazdı. Miras olarak devredilirler; fakat mirastan pay alamazlardı. [341]

3. İslâmiyet ve Kadın

İslâmiyet geldiği zaman Araplar ve dünyadaki diğer milletlerin ve dinlerin kadın anlayışlarına özet olarak değindik. Bu şartlar üzerine İslâm'ın şimdi kadınlara

neler sağladığına bakalım: [342]

a. Yaratılışta Kadın

İslâmiyet kadınların yaratılış bakımından erkeklerle eşit olduğunu kabul eder [343] ve onun eksik yaratılışta olduğunu reddeder. İslâm'a göre, kadın ve erkekten her biri diğerine eş olarak yaratılmış, birbirlerinin yardımcısı olarak her biri diğerini tamamlamıştır. [344] Neslin çoğalmasını her ikisi birlikte temin ederler. [345] İkisi de yekdiğerinin elbisesi gibidir [346] Görüldüğü gibi, bu âyetlerde yaratılışları ve birbirlerine göre konumları açısından aralarında hiçbir fark gözetilmemektedir. Hz. Peygamber'e göre de kadın bir elmanın yarısı gibi, erkeğin öbür yarısıdır.[347] İkisinin de bireysel sorumlulukları vardır.[348] İslâm öncelikle bu temel konuda eşitliği getirmiştir. [349]

b. Toplumsal Hayatta Kadın

İslâmiyet, sosyal hayattan dışlanmış olan kadına eşitliği sağlamıştır. [350]Kadınlar mabetlere gidebilirler. [351]Dolayısıylada pazara çıkıp alışveriş yapabilirler. Eğitim kurumlarına gidip eğitim alabilirler. Bu konuda erkekten farklı değildirler.
Hz. Peygamber onların mescide gitmelerini teşvik etmiştir. Eğer mescidin toplumsal hayatın, tüm aktivitelerin merkezi olduğu düşünülürse, o teşviğin kapsamı daha da iyi anlaşılır.
Mescit, İslâm'ın ilk devirlerinde, kararların müzakere ve münakaşasının yapıldığı bir toplantı yeri olarak bir nevi hükümet konağı vazifesi görüyordu. Devlet işlerinin merkezi idi. Hz. Peygamberin sohbet yoluyla yaygın eğitimi en çok gerçekleştirdiği yer olduğu gibi ayrıca Suffe'nin bir okul gibi çalışmasından dolayı orada örgün eğitim de yapılıyordu.
Mescidin bu işlevleri göz önüne alındığında, kadınların mescide gidişinin tek amacını ibadet olarak görmek bizi eksik sonuçlara götürür. Tıpkı cemaatle namazın 27 kat üstün olmasının tek sebebinin, ibadet yapmak olmadığı gibi. Namazı camide cemaatle kılmanın ödülünün bu kadar büyük oranda olması, Müslümanların toplumsal hayata iştirakini teşvik etmek içindir. Aynı mantık herhalde kadınlar İçin de geçerlidir. Öyle ise, mescide gitmeye izin vermek, aynı

zamanda toplumsal hayata girmelerine izin vermek anlamına gelmekte olduğu rahatça söylenebilir.
Peygamberimizin, onların camiye gitmelerini teşvik etmesinin sebebinin, onların toplumsal hayata İştiraklerini sağlamak olduğu rahatça söylenebilir.
Bayram namazlarına kadının iştirakini sağlamayı da adetâ topluma farz bir yükümlülük olarak belirtmiş, istisnasız bütün kadınların (durumları uygun olmasa da) bayram namazına katılmasını istemiş, giyeceği olmayan kadınlara giyecek temin edilmesini emretmiştir. Kendi döneminde de kadınları bayram namazına iştirak ettirmiştir. [352]BöyIece kadınların toplumsallaşmasını sağlamak istemiştir.

Kadınlar isterlerse cepheye gidip savaşabilirler, [353]geri hizmetlerde çalışabilirler. Kadının cepheye gidip savaşa iştirak edebilmesi onun toplumsal konumunda adetâ bir ihtilâl meydana getirmiştir. Çünkü İslâm gelinceye kadar kadının a-dının olmayışında en önemli gerekçe, onun savaşlara iştirak edememesi idi. Dolayısıyla İslâm'ın getirdiği devrime göre, kadının savaşlara gidebilmesi, onun çalışma ve toplumsal hayata da iştirak edebileceğinin en önde gelen delili olmaktadır. Kadın çalışabilir. Para kazanacak herhangi bir işi yapabilir. Kadının çalışma hakkı vardır. [354]Fakat aile hayatı tam bir dayanışma içinde geçmektedir. Kadın erkeğe, erkek kadına elbise görevi görmektedir. Bu bakımdan erkeğin eksiklerini amamlaması son derece doğaldır. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, ailenin sevgi ve rahmet ortamı olduğu gerçeğidir. Eğer kadının çalışması bu ortamı bozmuyorsa çalışmasında bir sakınca yoktur. Fakat, ev işleri ve çocukların bakımı konusunda bîr boşluk ortaya çıkar da, bu durum, evlilikteki ahengi ve sevgi ortamını zedelerse, o zaman konu bu duruma göre tekrar ele alınmalı, aile içinde müzakere edilmelidir.
Ailedeki sevgi ve rahmet ortamı, kadının çalışmasına engel olacak bir gerekçe olduğu gibi çalışmasını sağlayacak da bir sebeptir. Eğer ailenin maddî gelirinin azlığı, evlilikteki sevgi ve şefkat ortamını bozuyorsa bu sefer de çalışması zarurî-dir. Çünkü onun çalışması ve aile bütçesine katkıda bulunması, gelir azlığından dolayı sevgi ve şefkat ortamının bozulmasını önleyecek, aile hayatının huzurlu bir şekilde devamını sağlayacaktır.
Arap örfünün etkisi ile tarih içinde ortaya çıkan, kadının sokağa çıkmaması, erkeklerle konuşmaması, eğitim kurumlarına gitmemesi gibi kadınları toplumsal hayatın dışına iten uygulamalar, zaman içinde kendiliğinden yok olmuştur. Bunla-nn kaldırılması için de bir dayatma olmamış, toplum kendi kendine bunları kaldırmıştır. Müslüman kadın bugün bunların hepsini yapabilmektedir.

Bu tür âyetten kaynaklanmayan hükümler, zamanla toplumsal değişme ile birlikte değişebilmektedir. Dün sokağa yalnız başına çıkamayan kadınlar, bugün toplumsal hayata iştirak ediyorlar. Çalışıyorlar, alışverişe çıkıyorlar, cemiyetlere, vakıflara üye olup sosyal faaliyetlerde bulunuyorlar. Bunun için bu gibi sorunları zamanın hal-letmesine bırakmak, toplum mühendisliği yapmaktan çok daha iyi ve olumlu sonuç vermektedir [355]

c. Ailede Kadın

Ailenin yapılanmasında ise durum şöyle ortaya konabilir:
Aile hukukunda karşılıklı sorumluluklar ve haklar vardır. Öncelikle herkesin hak ettiğini alması hususunda her-
hangi bir ayrım yapılmamakta [356]aile üyelerinden her birinin hak ettiğini almasına bir engel bulunlmamaktadır. Bu temel ilkenin, geleneksel uygulama içinde kısmen hayata geçirilmemesi, bazı konularda kadına bîr haksızlık yapıldığı, erkeğe bir üstünlük sağlandığı gibi, yanlış algılanabilecek bir izlenimi ortaya çıkarmakta, bazı konularda, haksız hükümler verilmesine sebep olmaktadır. Şimdi bu konulara açıklama getirmeye Çalışalım. [357]

c,. Erkeğin Aileye Yönetici Olması

Bu tayin kaçınılmaz bir tedbirdir. Eğer herhangi bir konuda kadın ve erkeğin fikri ve tedbiri aynı noktada birleşiyorsa, zaten mesele yok demektir. Fakat birleşmiyorsa ne yapılacaktır? İhtimâller şöyle sıralanabilir:
a- ir keresinde erkeğin, bir keresinde kadının dediği yapıhr.
b- u durum şiddetli geçimsizlik sebebi olur. Aile dağılır
c-Üyelerden birisi yönetici olur. Onun yöneticiliğinde uygun bir çözüm aranır.
Bunlardan ilk ikisini, isteyen uygun görüyorsa uygulasın; tabiî öncelikle ve sadece kendi hayatında İslâmiyet, üçüncüsünü tercih etmiştir. Bunlardan erkeğin aileye yönetici olacağını bildirmiş, böylece bazen kadın bazen erkeğin dediğini yapmaktan doğan tesadüfîlîğin veya giderek boşanma ile sonuçlanacak bir gelişmenin Önüne geçmiştir. Bundan dolayı, önyargısı olmayan bir düşüncenin, bu üç tedbirden ilk ikisinin üçüncüye tercih edilebileceğini iddia edeceğini sanmıyoruz.
İslâmiyet aileye bir yönetici tayin etmek suretiyle, ona bir sorumluluk yüklemiş,

evlenirken de erkeğin bu sorumluluğu taşımaya hazırlanmasını istemiştir. Ayrıca karar vermek ve uygulamak gibi bir takım zorlukları olan bu sorumluluğun üstünlük mü, yoksa külfet mi getirdiği de tartışmaya açıktır.

Dayatma gibi bir usulü, hayatın her alanından çıkaran İslâm, gene, genel bir kural olarak istişareyi getirmiş ve aile reisi olan erkeği de bu genel kuraldan istisna tutmamıştır. Aile yuvası emir ve esirden meydana gelmemiştir. O halde, evin başkanı erkek, eşi ile istişare edecektir. Nitekim Peygamberimiz de, aile içi meseleleri istişare ettiği gibi dini meseleleri bile istişare ederdi. Peygamberlik geldiğinde ne yapması gerektiği konusunda Hz. Hatice ile istişare etmiş ve onun düşüncesine göre hareket etmiştir. Hudeybiye anlaşmasında da eşi Ümmü Seleme'nin tavsiyesine uymuştur. Anlaşmadan memnun olmayan Ashabın isteksizliğine karşı üzülen ve tereddüt eden Peygamberimize Ümmü Seleme "Sen kalk kurbanını kes. Onlar da keseceklerdir." diyerek yol göstermiş, Peygamberimiz de nun dediğini yapmıştır. [358]

Yöneticiliğin erkeğe verilmesinin bir sebebi de,' kadınların ayın belli günlerinde geçici olarak sinirlerinin zayıflamasına sebep olan âdet kanamalarının olmasıdır. Böyle günlerde sinirlerinin zayıf olması, verecekleri kararları etkiler. Sıkıntı ve zorluklara göğüs geremez, çabuk yıpranırlar. Onun için erkeğin yönetici, kadının ona yardımcı olması, bir bakıma kadına verilmiş bir hak olmaktadır. [359]

Bunun yanında erkeğin yöneticiliği mutlak değil, bezi şartlara bağlıdır. Âyete göre erkek, yöneticiliğe lâyık olacak bir yaratılışta olmalıdır. Yaratılıştan yöneticilik hususunda, bazıları diğerlerine göre daha başarılıda. Eğer erkek yöneticilikte başarısını ispat ederse, evin reisliğine devam eder. Kimi erkek bir müddet yöneticilik yaptıktan sonra, karısını yöneticiliğe geçirmekte ve kendisi ikinci planda kalabilmektedir. Bunun örneklerine hayatta sık sık rastlanmaktadır.

Erkek, kadının ve ailenin geçimini sağlayacak bir kazanç temin edebilmeli ve bunu ailesine harcamalıdır. "Geçimini sağlama" terimi tam ve kâmil anlamdadır. Bu terim eğer kadın isterse, kocasının, ona çamaşır, bulaşık yıkayacak, temizlik yapacak bir yardımcı tutmasına varıncaya kadar kapsamlıdır. Hatta eve getirdiği gıda, yenmeye hazır halde olmalıdır. Bunun için sözgelimi ahçı, hizmetçi tutmalıdır. Koca buna zorlanabilir. Ama kadın ev işlerini yapmaya zorlanamaz. Anca!; gönüi rızası ile yaparsa ne âlâ.

Kadının geçimini erkeğe yükleyen İslâmiyet, erkeğin bu görevini tam yapması için ona motivasyon da sağlamıştır. Hz. Peygamber u konuda "Kişinin yiyecek olarak hanımının ağzına koyduğu her şeyin bir ecri ve sevabı vardır."[360]sözü ile erkekleri bu işe teşvik etmiştir.

Bu konuda şunu da belirterek sözü bitirelim. cimrilik yapar da malından ailesine harcamazsa, kadın kocasının parasını çalıp ihtiyaçlarına harcayabilir. Bu hırsız! değildir. Fakat koca fakir bile olsa hanımının malından, onun olmadan azıcık bir kısım bile alamaz. [361]
Ailenin yöneticisi olmanın bedeli olarak, koca bunları yerine getirmek zorundadır. Reislik, bu bedeli ödemek ka) .../-la verilmektedir. Bu bedeli ödeyerek reislik yapmak, nimetten çok, külfet gibi gözükmektedir. Üstüne üstlük kadın nikâh sırasında bazı teminatlar isteme hakkına da sahiptir.
"Vaktiyle siz birbirinizle lıaşır-neşir olduğunuz (evlendiğiniz, birleştiğiniz) zaman ve onlar sizden sağlam bir teminat almış olduğu halde onu nasıl geri alırsınız." [362]
Bu teminatlar sözgelimi boşama hakkının kadında olacağı, mehrin miktarı, erkeğin başka bir kadınla evlenmeyeceği, evin geçimini temin ettiği takdirde yönetimin kadında olacağıpribi hususlar da olabilir. Kadın bunları teklif eder, erkek de abul ederse, akit oluşur.
Bunun dışında aile hayatında tam bir eşitlik vardır. Kadının erkek üzerinde, erkeğin kadın üzerinde hakları var-
Dır [363]

c,. Erkeğin Birden Fazla Evlilik Yapabilmesi

Aile içi ilişkiler konusunda üzerinde durulacak bir diğer nokta, erkek için verilen ikinci bir kadınla evlenme ruhsatıdır. Öncelikle bu iznin sadece bir ruhsat olduğu tesbitinİ belirtelim. Sonra da, İslâm'ın bu ruhsatı erkeğe değil, kadına bir hak sağlamak için getirdiğini söyleyelim. Konuya dayanak teşkil eden âyet şudur:
"Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdirde) yetimlerin hakkına riayet edememekten korkarsanız (onlarla değil) beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Adaletli davranamamaktan korkarsanız bir tane alın. Yahut da sahip olduğunuz(cariyeler)le yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en güzel yoldur." [364]
Görüldüğü gibi âyet yetim kızların haklarını korumak için inmiştir. Nüzul sebebine de bakıldığında erkeğe ikinci eş imkânı vermekten ziyade, zayıf kadınları himaye etmek için indiği söylenebilir. Erkeklerin ikinci eş olarak yetim gibi toplum içinde zayıf durumda olan kadınları almaları hoşgö-rülmemiş, böyiece onların ezilmesinin önüne geçilmesi hedeflenmiş, erkeklere bunların dışında sosyal konum açısından güçlü olan kadınlarla evlenmeleri tavsiye

edilmiştir. Böylece kadınlar korunmak istenmiştir.
Kadınlar arasında adaletin kurulması ön şartı da kadını himaye için ileri sürülmüştür. Bu iki vurgu sebebiyle âyetin kadını himaye amacının daha öne çıkmakta olduğu tespiti en azından yanlış değildir.
Bütün buradan hareketle, erkeğin ikinci evliliği için şunlar söylenebilir:
İkinci evliliklerin amacı kadını himaye için olmalı, o-nun zayıflığını istismar etmemeli, adalet şartı muhakkak yerine getirilmelidir. Bunun için de, birinci eşin rızası alınmalı, o, mağdur edilmemelidir. Adalet şartının gerçekleştirilmesi ise çok şüpheli bîr konudur. Çünkü aynı sûrenin bir başka âyetinde şöyle buyurulur:
"Üzerine düşüp uğraşsanız da kadınlar arasında âdil davranmaya gücünüz yetmeyecektir. Bari bütün meylinizi birine verip diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın." [365]
Adalet şartı yerine getirilemeyecekse, adaleti temin etme şartı ile ruhsat verilmesi hususu ne anlam ifade edecektir? Bunlar, üzerinde ciddî olarak durulması gereken hususlardır.
Ayrıca bir başka âyette evlilik, sevgi ve rahmet üzerine kurulan bir müessese olarak zikredilmektedir. [366]İlk eşinin üstüne kuma getiren bir adamla, ilk eş arasındaki sevgi ve rahmetin ne kadarı kalacaktır? Eğer sevgi ve rahmet kalmazsa, evliliğin âyette bildirilen tarifine uymayan bir durum ortaya çıkacaktır. O zaman da ilk evlilik kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm olacaktır. Görüldüğü gibi ister tasvip için, ister tenkit için İslâm'ın ikinci evliliğe İzin verdiğini söylemek, bir çok meselenin halline bağlıdır. Bu meselede şu haller bir çözüm yolu olarak düşünülebilir.
a- kinci evlilik kadını himaye için olmalıdır. Onun için, ikinci evlilik toplumsal konumu itibariyle, korunma altında olmayan kadınlarla yapılmalıdır. Bu durumda olan hanımlar da, ya yaş itibariyle evlilik dönemini geçirmiş ya da evlenip boşanmış veya dul kalmış, baba veya ağabey yanında kalan veya tek başına hayatla boğuşan hanımlar veya benzeri durumda olanlardır.
b- şler arasında adaleti tesis etmenin somut bir göstergesi olmalıdır. Bu da, bize göre, birinci eşin rızasının alınmasıdır. Birinci eş, adaletin temin edileceğine inanırsa, ikinci evliliğe izin verebilir. Bu izin adaletin teminine yorumlanabilir.
Bütün bunlardan sonra hatırlatmak isteriz ki Hz. Peygamber, damadı Hz. Ali'nin, kızı Fatma üzerine kuma getirmesini istememiş, onun kendisini dinlemeyeceğini anlayınca, onu Ashabına şikâyet ederek İkinci evliliği önlemiştir, Bu olay bile, İslâm'da ikinci evlilik vardır sözünü rahatça söylemeye engeldir. [367]

Cj. Kadının Te'dibi

Evlilik içinde kadının te'dîbi (dövülmesi) olayına gelînce; önce ilgili âyete bakalım:
"Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın, onları dövün. Eğer size itaat ederlerse, onların aleyhine başka bir yol aramayın. Çünkü Allah yücedir, büyüktür.
Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse, Allah onların aralarını bulur. Şüphesiz Allah, her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır. " [368]
Âyette geçen ve "dövünüz" şeklinde dilimize çevrilen "DaRaBe" kelimesinin eğitmekten anlatmaya kadar çeşitli anlamları bulunmaktadır. Bu anlamların kastedildiği düşünülerek, ailede dövmenin olmadığı söylenebilir. Kaldıki, kelimenin dövünüz anlr. na geldiği iddia edilse bile âyette ve devamında anlatılan durum, boşanmaya kadar gidecek olan bir süreçle ilgilidir. Çünkü dövmenin de tek sebebi olarak gösterilen "nüşûz" kelimesi başkaldırmak, evi terk etmek, erkeklerin dikkatini çekecek işler yapmak gibi boşanmaya sebep olacak, ailede huzuru kaçıracak ve sadakat ilkesini zedeleyecek ağır davranışlar için kullanılır. Kad; pın her hareketi nüşûz kapsamı içine girmez. Dolayısıyla dövme, sadece boşanmayı önlemek için son çare olarak yapılan tavsiyelerden birisidir. Boşanmayı önlemeyi hedeflemektedir. Kimsenin uyma mecburiyeti yoktur.
Bu konuda, HZ. Peygamber'in "Hem dövüp hem de yatağınıza alacaksınız hal" diyerek kadınları dövenlerle dalga eçtiği de unutulmamalıdır. [369]

c4. Boşama Hakkının Erkeğe Verilmesi

Boşama hakkının erkeğe verilmesi doğrudan âyetten kaynaklanan bir durum değildir. İlgili âyetlerde [370]geçen boşama (TaLâKa) fiilinin müzekker olması sebebiyle kocaya nispet edilmesi, gene aynı âyette geçen nikahlama (NekeHa) fiilinin müennes oluşu sebebiyle kadına nispet edilmesinden ve kadınlardan "boşanmışlar" terimi ile bahsedilmiş olmasından kaynaklanmıştır. Her ne kadar nikahlama fiili müennes kullanılmış ise de nikâh sadece kadının bir işi değildir. Ancak erkeğin de iştiraki ile tamamlanan bir akittir. Dolayısıyla, nikahlama hakkının bu kullanımdan dolayı kadında olduğunu söylemek nasıl bizi yanlış bir sonuca götürürse, boşama hakbnm da erkekte olduğunu söylemek o derece

yanlış bir sonuca götürür. Çünkü, her ne kadar fiil müzekker kullanılmış olsa da, boşama sadece erkeğin tek başına yaptığı bir iş değildir. Karşı tarafı da ilgilendiren ve tıpkı evlenme gibi karşılıklı iştiraki gerektiren bir iştir. Bunun için boşama yetkisi tek taraflı değil, iki tarafın da iştiraki ile kullanılacak bir yetki olmalıdır. Bu hususta da en doğru yol bu yetkinin kamuya devredilmesidir. Boşanmaya da, kamuyu temsiien, hakimin karar vermesidir.[371]

d. Hukukî Ehliyet Açısından Kadın

Kadın hukukî olarak erkek gibi hak ve vazifelere sahiptir. Herkesin kendisine ait sorumlulukları vardır. Kadın miras alabilir, [372]mülk sahibi olabilir, [373]mülkünü dilediği gibi kullanabilir. [374]
Kadının sahip olduğu haklarla, erkeğin haklan mukayese edildiğinde herkesin ödevine göre hakka sahip olduğu
gorulur.[375]
Burada üzerinde durulan ve istisna teşkil eden durum, ticarî belge düzenlemelerinde kadının imzasının tek başına yetmemesidir. Çünkü bir âyette şöyle buyuruîmaktadır:
"Borç yazımı (senet veya çek tanzimi) esnasında şahit olarak bir erkek ve iki kadın bulunsun."[376]
Öncelikle, bu âyetle İslâmiyet, kadını şahitlik yapabilecek ehliyete sahip bir varlık olarak gördüğünü ilân etmiştir. Sadece bu ehliyeti doğrudan kendi ilgi alanı içinde olmayan ticaret hayatında tek başına kullanmasının doğru olmadığını îmâ ederek, doğruyu tespit etme açısından iki kadının şehade-tinin daha uygun olacağını tek kadının sağlıklı sonuç almak için yetmeyeceğini haber vermiştir. Kadına hukukî ehliyet getirmesi yönü ile değerlendirilmesi gereken bu âyetin, kadınların haklarını kısıtlamadığını, aksine, onlara o güne kadar toplumun sağlamadığı yeni bir hakkı getirdiğini söylemek daha doğru olacaktır.
Hukukî olarak kadının mirastan erkeğe göre daha az pay alması âyette şöyle geçmektedir:
"Allah size, çocuklarınız hakkında erkeğe kadının payının iki misli miras vermenizi vasiyet (emr)eder." [377]
Miras konusunda getirilen bu hükmün arka planında bize göre haklı ve kendi İçinde tutarlı gerekçeleri vardır. Konuya girmeden önce, bu durumu kadının aleyhine bir hüküm olarak değerlendirenlerin yaptıkları büyük bir hatayı

gündeme getirmek istiyoruz.
Konu İncelenirken, değerlendirme, günümüzün hukuk kuralları ve toplumsal yapısı ile ilişkilendirilmektedir. Halbuki her hukuksal yapının kendine özgü bir sistem ve mantıktan kaynaklandığı unutulmamalıdır. Sistemin mantığı başka olunca, başka bir mantıkla hazırlanmış bir kural, bu sistem içinde yerine oturmamakta, çarkta uyumsuz bir dişli gibi olmaktadır. Burada da benzeri bir durum vardır. İslâm'ın öngördüğü bu miras paylaşımı, geniş aile yapısı ve sistemi için getirilmiştir. Geniş aile için verilmiş bu hüküm, çekirdek aile söz konusu olduğunda "k bakışta, kadınlar aleyhine bir haksızlık varmış gibi gö-zükmektedir. Halbuki geniş aile yapısı içinde sistemin diğer kuralları da göz önünde bulundurularak ve bir bütünlük içinde değerlendirilerek bir sonuca gidildiğinde bu durumun haksızlık olmadığı görülecektir. Şöyle ki;

a. islâm hukuku ailenin yapılanmasında erkeğe ailenin geçim yükünü yüklemiştir. Kadının böyle bir sorumluluğu yoktur.

b. İslâm hukukunda, evlenirken erkek eşine mehir vermekle yükümlüdür. Bu da artı bir masraf demektir. Kadının böyle bir masrafı yoktur.

c. Erkeğin anne babaya bakma yükümlülüğü vardır. Kadının böyle bir yükümlülüğü yoktur.

d. Erkeğin evlenmemiş veya bîr sebeple dul kalmış kız kardeşine de bakma sorumluluğu vardır. Kadının böyle bir sorumluluğu yoktur.

Görülüyor ki İslâm hukukunda, harcama ile ilgili yükümlülükler hep erkeğe yüklenmiştir. Böyle bir durumda harcama yükümlülüğü olmayan kadınla, harcama yükümlülüğü o-lan erkeği bir tutmak hukuktaki eşitlik mantığına uygun olmaz.

Ayrıca, kadın eğer evlenmiş ise kendi kocası da kız kardeşine göre mirastan iki misli pay alacağına ve bu parayı koca, geçiminden sorumlu olduğu ailesine harcayacağına göre, aradaki kayıp bir başka şekilde telâfi olmaktadır. Eğer evlenme-mişse zaten onun geçimi erkek kardeş tarafından sağlanacaktır. Bu durumda da kadına haksızlık yapılmış değildir.

Ayrıca bu hükmü içeren âyette Yüce Allah emir kelimesini kullanmamış, "vesâ" kelimesini kullanmıştır. Bu kelimenin "emr"den başka mânâları da vardır.

İslâm'ın geldiği dönemde kadınlara reva görülen haksız uygulamalarla İslâm'ın getirdiği değerler karşılaştırıldığında, İslâm'ın yaratılış özellikleri, sosyal konum ve hukukî a-çıdan eşitliği getirdiği görülecektir. Ailenin kuruluşunda erkeğin yöneticiliği ise bir zaruretten kaynaklanmıştır. Temel ilkelerini eşitlik olarak belirleyen ve kadınların durumunun iyileştirilmesi sürecini başlatan Hz.

Peygamber olmuştur. Onun sağlığında devam eden bu süreç, maalesef onun vefatı ile yükselme trendini kaybetmiştir. Bu konu da tıpkı kölelik gibi çok yerleşik bir kanaat olduğu için, Hz. Peygamber zamanında başlatıl. :s değişim süreci, hedefine ulaşamamıştır. Arap toplumunun yerleşik kanaatleri ve konjöktür, sürecin yarım kalmasına sebep olmuştur. Peygamberimizden sonra olacakları da Abdullah b. Ömer ; öyle diyerek sanki haber veriyordu:
"Rasûlullah döneminde hakkımızda âyet iner korkusundan kadınlar hakkında ileri geri konuşamazdık. Onlara pervasız davranmakta; kinirdik. Rasûlullah vefat edince konuştuk ve rahat davrandık [378]
Bu söz Hz. Peygambcr(s.a.v.)'in getirdiği ilkelerin daha sonra terk edildiğinin ve eski örfüne dönüldüğünün en belirgin örneğidir. Abdullah b. Ömer'in oğlunun zamanında ise durum daha da vahim boyutlara ulaşmıştı. Çünkü Abdullah'ın oğlu Vâkid babasının "Rasûluîiah "Kadınlara geceleyin mescide gitmelerine izin verin" buyurdu" sözüne "Vallahi onlara izin vermeyiz" diye karşı koymuş, buna sinirlenen babası onu tokatlamış ve "Rasûlullah izin verin buyurdu diyorum sen hâlâ zin vermeyiz diyorsun!" diye bağırmıştır. [379]
Bu durum kadınlar konusunda eski Arap Örfünün, toplumun bilinç altında hâlâ canlı olarak yaşadığının en açık delilidir.
Toplumun üzerinden vahyin murakabe endişesi de kalkınca, sosyal hayatın derinliklerinde canlılığını koruyan bu tutumun su yüzüne çıktığını, yaygınlık kazandığını ve fıkha da yansıdığını söyleyen Mehmet Erdoğan konu ile ilgili olarak şöyle der:
"Giderek yerleşen bu görüş, çok kaypak ve ne olduğu belli olmayan "fitne" gibi bir kavramın arkasına sığınarak, kadını eve âdeta hapsetmek istemiş ve islâm'ın, toplumun her kesimini kucaklayıcı ve kapsayıcı olması gereken ruhu, tek taraflı, daraltıcı yorumlarla sıkıştırılmış, bunun tabiî sonucu olarak da, kadınlar bu durumdan zarar görmüşler, gerektiği gibi eğitim alamamışlar, toplumsal etkinliklere katılamamışlardır. Onları "evlerinin en karanlık yerinde" tutmaya arzulu olan zihniyet, bu düşünce ve eylemlerini çoğu kez bu daraltıcı, dışlayıcı ve bölücü yorumlarıyla meşruiyet çerçevesinde imiş gibi de su-nagelmişlerdir.
Fıkıh kitaplarımızda mesela bu konu şöyle düzenlenmiştir:
"Kadınların cemaate katılmaları mekruhtur." Çünkü Hz; Peygamber, "Evleri kendileri için daha hayırlıdır."buvurmuştur.[380] Hem bunda fitne vardır. Bu hüküm, icmâ ile genç anımlara tahsis edilmiştir. Kocakarılar ise, sabah, akşam ve yatsıda cemaate katılabilirler. Çünkü kocakarılar hakkında fitne korkusu yoktur, demiştir. Fâsıklar öğle ve ikindi vakti dolaşırlar, akşam vaktinde yemekle

meşgul olurlar, sabah ve yatsı vakitlerinde ise uyurlar. Düşen her bîr şeyin bir bulanı olur. Zamanımızda muhtar olan görüş ise, bunlardan hiç birinin caiz olmamasıdır; çünkü zamanımız kötüdür ve fuh-şiyat çok yaygındır. [381]

Bu gibi telâkki ve yaklaşımlarla erkek ve kadın arasında ayrım yapılmış, kadınların korunması için dışarının güvenli hale getirilmesi ve böylece sosyal hayatın her alanında kadınların da huzur içinde yer almalarının sağlanması, en azından bunun için çalışılması yerine, korunmaları amacıyla evlerine hapsedilmeleri yoluna gidilmiştir.

Erkeklere olduğu kadar kadınlara da aynı şekilde ve eşit biçimde Peygamber olarak gelen [382]Rasûlullah (s.a.v.), böyle bir ayrım yapmamış, onların ibadetlerinde de, diğer alanlarda olduğu gibi aynı mekânı paylaşmalarını sakıncalı bulmamış, bilakis kadınlara fitne gözüyle bakıldığı bir ortamda, onların İbadetlere katılmalarını, bunun için mescitlere gitmelerini istemiş, bu konuda kendilerine bir zorluk çıkarılmamasını istemiştir. O günkü mescidin, sadece ibadetlerin yapıldığı yer olmayıp, her etkinliğin yapıldığı bir mekân -ilçelerdeki hükümet konağı gibi- olduğunu dikkate aldığımızda, mescide gitmeleri konusunda zorluk çıkarmama yasağının aynı zamanda onların okula, hükümet konağına, adliyeye, nikâh salonuna, gösteri evlerine, hastanelere, meclîse, ... gitmelerinin önlenmemesi anlamına da geldiğini söyleyebiliriz.

"Mü'min erkeklere söyle, gözlerini bakılması yasak o-landan çevirsinler, mahrem yerlerini, korusunlar. Bu, onların arınmasını daha iyi sağlar. Allah, yaptıklarından şüphesiz haberdardır. Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, iffetlerini korusunlar." [383]

Yukarıdaki âyetin ifadelerinde, genel ve aynı içerikli bir hitap varken ve erkek kadın eşit şekilde bu emre muhatap iken, erkeğin fitneden korunması İçin gözünü indirmesi yerine, dışarıda gözüne rastlayacak bir kadın olmaması için, onların sosyal hayattan uzaklaştırılıp evlere tıkılması şeklinde bir tavır gösterilmesi ile, ilk planda fitnenin bu şekilde üstesinden gelinebileceği düşüncesini yerleştirmiştir. Ancak kadının sosyal hayattan çıkarılıp eve kapatılmasının arkasından ne gibi zararların ortaya çıkacağı, cahil, görgüsüz, tecrübesiz kalan, nüfusun çoğu kez yarısından fazlasını teşkil eden kadınların, topluma yapması gereken katkılardan mahrumiyetinin insanlık için ne kadar zarar ya da yarar sağlayacağının muhasebesi yapılmış değildir.

Nikâh, bir akit olarak iki şahit huzurunda tarafların icab ve kabulü ile akdolunan bir akittir. Bu izahtan anlaşılacağı üzere taraflar erkek ve kadın olarak birbirinin "eşi" konumunda bulunmaktadırlar ve her ikisi de aynı düzeyde, eşit urumda

bulunmaktadır. Bunun tabiî sonucu olarak, bu evlilik kurumunun sürdürülmesinde ve sona erdirilmesinde de birbirinin "eş"i olarak eşit olmaları gerekir. Ama fıkha göre böyle değildir." Fıkıh kitaplarında kadınlarla ilgili olarak kullanılan ifadelerin ağırlığından şikâyetçi olan yazar, şöyle devam etmektedir:
Fıkha "Nikâh, kasten milk-i müt'a üzerine akdedilmiş bir akit olmaktadır." Mİlk-i müt'a tabiri, elbette bir mâlikiyeti gerektirecektir. Kimdir milk-i müt'anın mâliki? Müştereken eşler mi, yoksa münhasıran koca mı? Bunun cevabı, münhasıran kocadır. Mehir "bedelü'l-bud"dur; [384]yani kocanın karısından cinsel yönden yararlanmasının bedelidir. Bu İşin eşler olarak karşılıklı olacağı düşünülerek ona göre bir izah geliştirilmemiştir. Kullanılan ifadelere bakılırsa bir hayvanın boğazına geçirilen bir ipi sahibinin eliyle tutup ona sahiplenmesi ve istediği şekilde hükmetmesi ve istediği zaman da ipi bırakıp onu serbest bırakması gibi, kadın da kocasına aynı şekilde bağlıdır. Milk-i müt'anın mâliki sıfatıyla koca, "mülkünde istediği gibi tasarruf eder, kullanır ve isterse de elindeki İpi bırakarak, yahut karısının boynundaki ilmeği çıkararak onu bırakır."
Hz. Peygamberin kendi özel hayatında kadınlara karşı tutumunu, onların yaratılıştan gelen özelliklerini daima göz önünde bulundurmak ve buna göre onları incitmemek, kırmamak ve onlara anlayışlı davranmak ilkesine oturttuğu söylenebilir.
Hz. Peygamber, kadınların hem bedenen hem ruhen erkekten farklı bîr yaratılışa sahip olduğunu düşünerek onun konumunu farklı bir zemine oturtmuştur. Onların Allah'ın bir e-maneti olduğunu söyleyerek [385]insanların bu emanete saygı göstermelerini istemiş, hukukî ve toplumsal haklarını güvence altına almıştır.
Ayrıca Özel hayatta kadınlara karşı tutumun dengeli olması gerektiğini belirtmiş ve İnsanlara samimî olarak onların iyiliğini istemelerini tavsiye etmiştir.
"Kadınlara karşı onların hayrına olacak şekilde davranın. Kadın eğe kemiğinden yaratılmıştır. Eğe kemiğinin üst kısmı eğri olur. Onu düzeltmeye kalkarsanız kırarsınız. Böylece bırakırsanız hep eğri olarak kalacaktır."
Bu sözleriyle Hz. Peygamber, bu dengenin hassasiyetine ve zorluğuna dikkat çekmiştir.
İbrahim Canan, Hz. Peygamberin kadınlara karşı davranışlarını hepsi de hadislere dayalı olarak şöyle özetler:
"Hz. Peygamber kadınları varlıkların en sevimlisi olarak görür, onlara öncelik tanır, onları ziyarete gider, onların tavassutlarını kabul ederek, suçluları affederdi. Onların bayrama, eğlencelere gitmelerine, müzik dinlemelerine izin

verir, bazen kendisi de gider ve katıldığı bazı davetlere eşiyle iştirak ederdi.
Kadınlara dayak atılmasına karşı idî. Hz. Âişe, onun hanımlarına ve hizmetçilere bir kere bile vurmadığını belirtmiştir. Dövmek bir yana, sert muamele bile yapmamış, zaman zaman kendisine kafa tutmalarını anlayış ve sabırla karşılamıştır. [386]İnsanların da kadınları dövmesini alaycı bir dille "hem dövüp hem de akşam beraber yatacaksınız" diyerek kınamıştır.[387]
Onları kırmamak İçin, hoşlanmadıkları kokuyu sürmeyecek kadar ilişkilerine özen göstermiştir.
Hz. Peygamberin kadınların toplum içinde saygınlığını artırmak için, onların anneliğini hep vurgulamış, anneyi daima babadan önde tutmuş, insanlara kadına hep annesine baktığı gibi bakmasını temin etmeye çalışmıştır. Cenneti annelerin a-yakları altında tutarak [388] kadını yüceltmiş, saygı konusunda babadan öne çıkararak, üç kere anneyi zikrettikten sonar, babayı zikretmiştir.[389] Nispetlerin babaya yapılmasının güçlü bir gelenek olduğu bir toplumda, insanların içinde bir Bedevi'ye kendisini tanıtırken annesine nispet etmiş, böylece o kültürde kadına ve erkeğe verilen konumu, kadın lehine değiştirmeye çalışmıştır.
Hz. Peygamber (s.a.v.) kadınların sorunlarıyla ilgilenmiş, kadının özel halleri ile ilgili konuları bile Arap toplumunun hiç alışık olmadığı şekilde onlarla konuşmuş, onların konu ile ilgili sorularını cevaplandırmış, hatta Cuma ve Bayram hutbelerini keserek, onların soru sormasına izin vermiş ve bu soruları da anında cevaplandırmıştır.[390]
Onun Müslüman olurken Hind'le aralarında geçen şu diyalogu, kadınlara karşı İslâm'ın getirdiği hakları çok güzel anlatır:
Mekke'nin fetih günü peygamberimiz Kureyşlilerden biat alırken Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmamak üzere biat etmelerini söyledi. Bunun üzerine, topluluk içinde olan Hind "Vallahi sen erkeklerden İstemediğin şeyleri bizden istiyorsun." dedi.
Hz. Peygamber hırsızlık da yapmayacaklarını söyleyince Hind "Vallahi Ebû Süfyân çok cimri bir adamdır. Ben onun malından bazı şeyler almıştım. Bunun helâl mi yoksa haram mı olduğunu bilmiyordum." dedi. Karısının dediklerine şahit olan Ebû Süfyân "Senin önceden çaldıklarına gelince, onlar sanan helâl olsun." dedi. Bunları duyan Rasûlullah (s.a.v.) "Yoksa sen Utbe'nin kızı Hind misin?" diye sordu. Hind "Evet" cevabını verdi ve "Sen benim geçmişte yaptıklarımı bağışla ki, Allah da seni bağışlasın." dedi.
Rasûlullah "Zina da etmeyeceksiniz." deyince Hind "Yâ Rasûlallah! Hür bir kadın zina eder mi?" diyerek böyle bir şeyin yapılamayacağını söyledi.

Rasûlullah "Çocuklarınızı da öldürmeyeceksiniz, "buyu-runca Hind "Küçüklüklerinde onları biz büyütüp yetiştirdik. Büyüdüklerinde ise onları sen öldürdün. Bu senin ve onların bileceği bir iştir." [391]dedi. Hind'in bu sözlerine Hz. Ömer çok güldü.
Hz. Peygamber "İftira da etmeyeceksiniz." buyurdu.Bunun üzerine Hind "Vallahi iftira etmek çok çirkin bir şeydir." dedi.
Rasûl-i Ekrem "Bana isyan etmeyeceksiniz" buyurunca
Hind "İyilikte" [392]diye müdahale etti. İslama yeni giren mazisinde Hz. Hamza'yı öldürtmek gibi bir suç bulunan bir kadının, Peygamber'in sözlerine böylesine müdahalesine Rasûluliah(s.a.v.)'m hoşgörüsü, doğrusu imrenilmeye değer bir Örnektir.
Bu kadar İlgi ve saygıya alışık olmayan kadınlar bile Peygamberimizin kendilerine sağladığı bu konumu, zaman zaman yadırgamışlar, hayrete düşmüşler ve bu durumu şükran hisleri ile dolu şu sözleri İle açığa vurmuşlardır:
"Allah ve Rasûlü bize bizden daha merhametlidir." [393]
Rasûlullah (s.a.v.), hayırlıhğın ölçütünün kadınlarla ilişkiler olduğunu belirtmiş "Sizin en hayırlınız kadınlarına karşı hayırlı olanınızdır. Ailesine karşı en hayırlı olanınız da benim" diyerek Arap toplumunun alışık olmadığı bu ölçüte uyma konusunda kendisini öne çıkarmıştır. Zikrettiğimiz bu son hadiste de görüldüğü gibi, kadınlara karşı takınılacak tavır konusundaki söylediklerini ilk defa kendisi yapmıştır. Böylece, insanların uygulamasını istediği hususları öncelikle kendi hayatında uygulama ve İnsanları yaşayarak eğitme yöntemini burada da kullandığını görmekteyiz. [394]

B. Çocuklara Rahmet

1. Çocuklara Sevgi ve Şefkat

Peygamberimizin rahmet olma sıfatının bir yansıması da çocukla üzerinde olmuştur. Hayatının her cephesi rahmet ve şefkat olan peygamberimiz, çocuklara karşı da son derece şefkatli davranır, onları kesinlikle kırmaz, çocukça davranış-lar ve oyunlarla onları oyalardı.
Onun çocuklara karşı ilgisi, Arap toplumunun alışkın olmadığı bir yoğunlukta idi. Bir keresinde onun çocukları öpüp koklamasını gören Sahabe'den el-Akra bin Habis, bu burumu hayretle karşılamış ve on tane çocuğu olduğunu, hiçbirini böyle öpüp koklamadığını söylemiştir. Buna cevaben Hz. Peygamber "Merhamet

etmeyene merhamet edilmez" diyerek tepki göstermiştir. Benzeri bir durumda bir Bedevînin "Demek siz çocukları öpüyorsunuz" demesine, "Allah senin kalbinden merhameti kaldırmışsa ben ne yapabilirim?" cevabım vermiştir. [395]Şu sözleri ile de bu konu da son sözü söylemiştir: "Küçüklerimize şefkat göstermeyen bizden değildir."[396] Bu sözleri ile aynı zamanda da kişinin merhamet sahibi olma ölçüsünün, çocuklarla olan ilişkisinde ortaya çıkacağını da belirtmiştir.

Akra'nın ve Bedevi'nin çocuklara karşı tutumunun o zaman toplumda kabul gören, yaygın tutum olduğunu söyleyebiliriz. Çocuğa karşı tavırların, ilgiden ve sevgiden yoksun olduğu bir toplumda, Peygamberimizin bu davranışları ayrı bir anlam azanmaktadır.

Onun çocuklara olan sevgi ve şefkatini, somut olarak, azatlı kölesi Zeyd b. Harise ile hizmetinde olan Enesb. Mâli k'in sözlerinde bulabiliriz. Önce Zeyd b. Harise olayına bakalım. Bu olayı Abdullah Özbek'in yorumlarıyla görelim:

"Arabistan'da bitmek tükenmek bilmeyen baskın savaşlarından birinde Zeyd b. Harise adında bir Arap delikanlısı, esir düşer ve köle olarak oradan oraya satılır. Böylece bir çok el değiştirir. Sonunda Mekke'ye ulaşır. Ve sonunda Hz. Mu-hammed tarafından satın alınır. Bir müddet sonra, bu kölenin babası ve akrabaları, bir miktar fidye parası alıp, canlarını dişlerine takarak Mekke'nin yolunu tutar. Zeyd'in babası ve amcası Hz. Muhammed'in yanına gidip, bu ziyaretlerinin gerçek sebebini açıklarlar. Hz. Muhammed şöyle bir açıklama yapar:

"Size karşı büyük bir yakınlık duyuyorum. Fakat sizin oğlunuz burada benim oğlumdan farksızdır. Bunu kendisinden sorunuz; şayet sizinle gitmek isterse, sizden hiçbir fidye almaksızın onun ayrılmasına izin vereceğim,"

Daha sonra durumu oğullarına açıklarlar. Zeyd'in cevabı enteresandır:

"Ben efendimin şahsında öyle bazı şeyler gördüm ki, bunları her şeye ve herkese tercih ederim." [397]

Sonra Hz. Muhammed Zeyd'i çağırarak fikrini sorar:

"İster benimle kal, ister babanla git!" Bu söz karşısında Zeyd kararlı bir şekilde cevap verir:

"Ben hep seninle kalacağım!"

Hep Hz. Muhammed'le kalır Zeyd. Kölelik içinde en büyük hürriyeti, ana baba, amca ve akraba içindeki hürriyete tercih etmiştir. Bunun üzerine Zeyd'in babası ve amcası üzgün bir halde, fakat çocuklarının durumundan tamamen emin, huzur içinde kendi yurtlarına dönüp giderler. Daha sonra Hz. Mu-hammed Zeyd'i azad

ederek, örfe dayalı olan hürriyetini verir, üstelik evlâtlık edinir. [398]
Görüldüğü gibi Zeyd, o güne kadar Hz. Muhammed'den gördüğü ilgi ve sevgiyi göz önünde bulundurmuş ve onun yanındaki sevgi ve şefkatten beslenen köleliği, ailesinin yanındaki hürriyete tercih etmiştir. Sevgi ve şefkatin bu derece engin olması rahmet sıfatına bir tecellîdir.
İkinci olay Enes b. Mâiik'in sözleridir. Çocuk yaşlarında, on yıl Hz. Peygambere hizmet eden Enes, bu süre içinde Peygamberimizin kendisine bir kere bile "Öf!" demediğini, yaptığı herhangi bir iş için "Niye yaptın?" veya yapmadığı bir iş için de "Niye yapmadın ?" demediğini söylemektedir. [399] On yıl yanında yaşayan çocuğa bir kere bile tepki göstermemek, ancak rahmet olma vasfına sahip olana mahsustur. [400]

2. Çocuğun Şahsiyetine Saygı

Bu meşhur olayların dışında bir çok olay vardır ki, her biri onun çocuklara ne kadar düşkün olduğunu ve onları hep yücelttiğini gösterir. Onun Arap toplumuna getirdiği çocuklarla ilgili yenilikler şöylece sıralanabilir:
Peygamberimiz çocuklara selâm vererek [401]onların kişiliğine gerekli saygıyı göstermede örnek olmuştur. Ayrıca onlar hastalandığında, tıpkı büyüklere gittiği gibi onları da ziyarete gitmiş [402]onlara moral vermiş hatta bu işe o kadar önem vermiştir ki, gayr-İ müslim çocuklarını bile bu rahmetten mahrum bırakmamıştır. [403] Savaşta çocukların öldürülmesini [404]ve anneleri esir olduğunda çocuklarından ayrılmalarım yasaklamış-tır. [405]
Mevsimin ilk meyvelerini ilk defa onlara yedirerek [406]çocukların bereket sebebi olduğuna işaret etmiş, henüz ergenlik çağma girmemiş çocukların kendisine bİât etmelerini kabul e-derek [407]onların saygınlığını artırmıştır.
Hatta Mekke'nin fethinden sonra şehre girerken Hz. Zeynep'in oğlu Ali'yi terkisine alarak [408]çocuklara verdiği değeri taçlandırmıştır. Çocuklar da onun bu ilgisini seferlerden önüşünde onu karşılayarak cevaplandırmışlardır.[409]
Hz. Peygamberin çocuk sevgisi ve ilgisi en çok torunları ile ve özellikle de Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile olan ilişkilerinde görülür. Bu ilginin yeri ve zamanı da yoktu. Evin içinde olduğu gibi insanların içinde, hatta camide, hatta ibadet esnasında bile bu ilgiyi ve sevgiyi gösterirdi. Deviet işlerini görmesi - zekât

hurmalarını dağıtması - bile bu ilgiyi kesmesinin
sebebi olmazdı.[410] Onlar içecek bir şey istediklerinde onları hoş tutmak için koyunlardan süt sağmış ve bunları içirmiştir. [411]

3. Çocuklarla Oyun Oynama

Hz. Peygamber (s.a.v.) evde çocukları bazen sırtına, bazen karnının üstüne alır, onları eğîendirirdi. [412]Onları özleyince özel olarak onları görmeye ve sevmeye eve gelir, onları öperdi. [413]Onlarla oyun oynarken ellerini yere koyarak binit olur, onları sırtına bindirir, evin içinde gezdirirdi. Onlara binit oluşunu hiçbir komplekse kapılmadan "Sizin binitiniz ne güzel, siz de ne güzel binicilersiniz" [414]iyerek değerlendirir, böylece hem onları eğlendirir, hem de iltifat ederdi. Zaman zaman da ellerinden tutar, ayakları veya dizleri üzerine bastırarak
onları hopiatırdı [415]aman zaman da "Ey Rabbim onlara merhamet et. Çünkü ben de onlara merhametliyim"[416]diye dua ederdi.
Hz. Peygamber çocuklara İlgisini mescitte de gösterirdi. Hz. Zeynep'ten kız torunu Umâme'yi namazda omuzuna alır, rükûa gittiğinde yere koyar, kalktığında tekrar omuzuna alırdı [417]ecdede iken Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin gelip sırtına binerlerdi. Hz. Peygamber secdeden kalkarken onları yumuşak bir şekilde alıp yere koyardı. Secdeye gidince onlar yine sırtına binerlerdi. Bu durum, namaz bitene kadar böyle devam eder-di. [418]Bazen de onlar kendi istekleriyle ininceye kadar secdeyi uzatırdı. [419]
Bir defa da hutbe okurken camiye Hz. H n'la Hz. Hüseyin'in girdiğini görmüş, sözüne ara vermiş, aşağrya inerek onları kucağına almış, sonra hutbeye devam etmiştir. [420]Çocuk ağlaması işitince annesine sıkıntı vermesin diye namazı kısa kestiği biie olurdu. [421]
Hz. Fatma yanma girdiğinde ayağa kalkar, elinden tutar, onu öper ve yanma oturturdu. [422]leden olarak, evlendireceğinde Hz. Fatma'ya danışmış, [423] az da olsa çeyiz vermiş [424] gerdek öncesi ona ve Hz. 1Ali'ye hayır duada bulunmuştu. [425] Ev içi huzursuzluk anlarında da, Hz. Peygamber araya girip, Hz. Fatıma ile Hz. Ali'yi banştırmıştı. [426]
Hz. Peygamber(s.a.v.)'in çocuklarına bir alâkası ise, onları çeşitli durumlarda

koruma şeklinde olmuştur. Mesela kızlarını evlendirirken hem damat seçiminde, hem mehir tespiti ve güzel bir düğün yaptırmada, Lorn de kumalı evliliğe rıza göstermemede bir baba olarak çocuklarını koruması söz konusudur. Şöyle ki, Hz. Peygamber Hz. Fatıma'ya ona ayrı ayrı talip olan Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e, küçüklüğünü söyleyerek müspet cevap vermemiş [427] Hz. Ali ile evlendirilince de mehir tespitinde ve gerdek öncesinde çok yakından alâkadar olmuştu. [428] Yine bu cümleden olarak, Hz. Peygamber (s.a.v.) kızları hususunda çok kıskanç davranır, kızlarını kuma üzerine evlendirmediği [429] gibi, evli kızlarının üzerine kuma getirilmesine de şiddetle karşı çıkmıştı. Kızların üzerine ikinci bir evlilik yapmayacaklarına dair damatlarından söz aldığı nakledilmektedir. Verdiği sözde durup kızının üzerine ikinci bir evlilik yapmayan Ebu'1-Âs'ı övgü ile yad ederken, Hz. Fatıma'nm Üzerine kuma getirmek isteyen Hz. Ali'ye şiddetle karşı çıkmıştı. [430] Aslında birden fazla evlilik haram değildir. Hz. Peygamber bu olayda bir baba hassasiyeti ile hareket etmişti.

Evlendirdikten sonra da çocuklarına karşı cömert davranmıştır. Hz. Fatıma'ya "Malımdan dilediğini benden iste. Ben seni Allah'a karşı hiçbir şeyden müstağni kılmam" [431]demiştir.

Çocuklarını dövmek şöyle dursun, sert bir söz dahi soyle-meyen Hz. Peygamber, bir hadis-i şerifinde de "Çocuklardan kalem kaldırılmıştır" [432] diyerek onların yaptıkları yanlış ve hatalı işlerden dolayı sorumlu tutulamayacaklarını ve ceza-landırılmayacaklarını bildirmiştir. Onun hayatında çok ender olarak çocukları eğitim açısından ikaz ettiği iki olaya rastlanır. Bunlar da şunlardır:

Rasûlullah öncelikle görgü kurallarına uyma hassasiyetinden dolayı bir iki olayda çocukları ikaz etmiştir. Bunlardan birinde, Rasûlullah(s.a.v.)'ın zevcelerinden Ümmü Seleme'nin, önceki kocası Ebû Seleme'den olan oğlu Ömer b. Ebî Seleme, Rasûlullah(s.a.v.)'ın terbiyesinde iken bir gün yemekte elini tabağın her tarafında dolaştırıyordu. Rasûlullah (s.a.v.) da ona: "Evlât! Allah'ın ismini an, sağınla ye, önünden ye!" diyerek ikazda bulundu. [433]

Benzerî bir olayda Hz. Peygamber (s.a.v.), Besmele çek-meksizin yemeğe el uzatan bir kız çocuğunun elinden tutup onu ikaz etmiştir. [434]

Hz. Peygamber çocuklara karşı duyarlılığını onların adlarına karşı bile göstermiş, onlara güzel adlar konmasını ve onların bu güzel adlarla çağrılmasını istemiş, beğenmediği adları değiştirmiştir. Değiştirdiği ve yerine koyduğu adlar şunlardır:

Hazn - Sehl Zahm - Beşîr Âsî - Mutf
Harb adından Özellikle kaçmış, üç torununa verilen bu adı her defasında güzellik anlamına gelen, Hasan, Hüseyin ve Muhassin'le değiştirmiştir. [435]
Çocukları bu kadar seven Hz. Peygamber kendi çocuklarına doyamadan onları kaybetmiştir. Onlardan üçünü Kasım, İbrahim, Tahir, küçük yaşlarda iken; diğer üçünü Zeynep, Ru-kiye, Ümmü Gülsüm, ise kendi sağlığında kaybetmiş, yalnız Hz. Fâtıma ondan sonra vefat etmiştir.
Hz. Peygamber ölüm olaylarında da çocuklarının yanı başındadır. Hz. Rukiye öldüğünde Hz. Peygamber kabrin yanına oturmuştu. Hz. Fatıma da yanındaydı, ağlıyordu. Hz. Peygamber ise bir bez parçası ile Hz. Fatıma'nm gözyaşlarını si-liyordu. [436] Hz. Ümmü Gülsüm defnedil irken, toprak atarak a-ralıkların kapatılmasını emrediyor ve şöyle buyuruyordu:
"Bunun bir yaran yok. Ama geride kalanların gönlünü hoş eder!" [437]
Hz. İbrahim'in vefatında ise dikkati çekecek kadar ağlamış, Ashabın bu durumu yadırgaması üzerine de "Göz ağlar, kalp hüzünlenir, dil ise Allah'ı zikreder [438]diyerek hassasiyetini belirtmiştir. [439]

C. Kölelere Rahmet

Hz. Peygamber'in rahmet halkaları kölelik kurumunu da kapsar. Kölelik, İslâm'ın ortaya çıkardığı bir kurum değildir. İslâmiyet tarih sahnesine çıktığında, dünyada çok güçlü bir kurum olarak köleliği hazır bulmuştur. [440] İslâmiyet sadece bu güçlü kurumu kabul etmiş, sonra onu ıslah etme faaliyetine girişmiş ve ortaya koyduğu hükümlerle kurumsal gücünü kırmış ve kölelik dünyada reddedilen bir kurum olunca da tereddütsüz reddedebilmiştir.
İslâm'ın kendisinin ortaya çıkarmadığı, fakat toplumda hazır bulduğu köleliği kabul etmesinin nedeni Öncelikle savaş olgusunun varlığıdır. Kölelik savaşlarda daha çok insan öldürülmesinin önüne geçmiştir. Eğer kölelik olmasa idi, savaşlarda esir alınmayacağı için bu şahıslar öldürülecekti.
Hem öldürülmesin hem de savaş bitince serbest bırakılsın tezi de çok mantıklı görülmemektedir. Bu, karşı tarafa güç sağlayacağından savaş mantığına aykırıdır. Ayrıca tek taraflı serbest bırakma zaten olamaz. Çünkü toplumsal hayatında kölelik kurumu bulunan insanlarla savaş halinde iken ve onlar sizin taraftarlarınızı köleleştirirken, sizin onlardan esir aldığınızı, siz de kölelik kurumu olmadığı için salıvermeniz doğru bir hareket olmazdı. Bundan dolayı

İslâmiyet, köleliği kurumsal olarak almıştır.
Köleliği alan İslâmiyet onu öylece bırakmamış, onlara bazı haklar getirerek kurumsal gücünü geriletmeyi hatta kırmayı amaçlamıştır.
ÖncelİkIe kölelere iyi muamele edilmesini emretmiş, onları bu konuda ana, baba ve yakm akraba içinde zikretmiştir. [441] Hz. Peygamber onlara "kölem" hitabı yerine "oğlum", "kızım" sözcükleri ile hitap edilmesini istemiştir, [442] Köleye yapılan haksız davranışların cezalandırılmasını hüküm haline getirmiş, kölesini döven kişilerden onları azat etmelerini İstemiş, azat edince de cezadan kurtulduklarını söylemiştir. [443]
Kölelerin hürriyetlerine kavuşturulması hususunda da bazı öncelikler tespit etmiştir. Kölelerin hürriyetlerini satın alma imkânı olduğunda sahiplerini buna zorlamış [444] din içinde onların azad edilmesini bir müeyyide olarak koymuş [445] mü'minlere köleleri azat etmeleri için her fırsatta tavsiyede bulunmuştur. Hatta köle sahiplerine " Allah'ın kendilerine vermiş olduğu ellerindeki maldan kölelerine vererek onları hürriyetlerine kavuşturmayı tavsiye-emir edecek kadar ileri götürmüştür" Hatta bütün bunların üzerine devleti, bütçesinde kölelerin hürriyetlerine kavuşmasını sağlamak için bir harcama kalemi ayırmaya zorlamıştır. [446]
İslâm'da köle kurumunun kaynağı savaş esirleridir. Savaş durumu dışında hür bir inşam yakalayarak köleleştirmeyi yasaklamıştır. Doğum yoluyla ortaya çıkan köleliğe ise herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. [447] Savaş esirlerine ise devlet başkanına maslahata uygun olarak karar vermesi için verilen yetkiye göre bir muamele tatbik edilir. Bu yetki şu hususları içerir:
a) Esirler Müslüman olmazsa öldürülebilir.
b) Fidye karşılığı serbest bırakılabilir.
c) Fidye alınmaksızın serbest bırakılabilir.
d) Karşı taraftaki Müslüman esirlerle takas edilebilir.
e) Köle olarak istihdam edilebilir.
Devlet başkanı bunlardan hangisini maslahata uygun görüyorsa, ona karar verebilir. [448] Hukûk-u îslâmiyye ve
İslâm'da efendinin kölesi üzerindeki hakkı, İnsanın kendi çocuğu üzerindeki hakkı kadardır; buna tecavüz edemez. Köleye eziyet edilirse, köle kendiliğinden hür olur. [449] Kural bu teoride kalmamış, uygulamada da görülmüştür. Köle terbiye için hafifçe ve gerçekten gerekliyse dövülebilir, ama bu sınırlıdır. Köle

ve cariyenin yüzüne vurulamaz. Vurulduğu takdirde, köle ve câriye mahkemeye başvurarak azad edilmesini ister. Kölelerin şu yollarla azad edilmeleri sağlanır: Mükâtebe yoluyla, tedbir akdiyle, zekâtın verilmesiyle, kadın kölenin çocuk doğurması yoluyla ve dövülme sebebiyle kölenin azadı mümkündür [450]

Görünen odur ki, İslâm köleliği kabul etmiş, fakat aldığı bütün tedbirlerle tamamen kaldırmayı hedeflemiş, bundan dolayı insanlık bu kurumu kaldırmaya karar verdiğinde de bu karara kolayca uyabilmiştİr.

İslâmiyet'in 18., Hicret'in 5. yılma gelinceye kadar Hz. Muhammed(s.a.v.)'in peygamberlik dönemi içinde, köle sahibi olduğuna dair kaynaklarda hiç bir bilgi bulunmamaktadır.

Hz. Peygamber'in yaşadığı çağda toplumsal bir uygulama olan kölelik müessesesine de rahmet getirmiştir. Bir mal gibi alınan satılan, kullanılan köleler için sahiplerine kısıtlamalar getirmiş, onların azad edilmeleri için her olayı bir vesile olarak kullanmıştır. Bunlardan iki tanesine değinmek istiyoruz:

Hz. Peygamber devrindeki kölelerle ilgili bir uygulamayı Muâviye b. Süveyd(r.a.)'in şu sözlerinden öğrenmekteyiz:

"Bir kölemize tokat atarak kaçtım. Sonra öğleden önce geldim ve babamın arkasında namaz kıldım. Babam köleyi de beni de çağırdı ve köleye "Ona misilleme yap!" dedi. Köle beni affetti- Sonra babam şunu söyledi: "Rasûlullah (s.a.v.) devrinde bir hizmetçimiz vardı. Birimiz onu tokatladı. Bu olay Rasûlullah{s.a.v.)'ın kulağına gidince "Onu azâd edin." buyurdular. Kendisine "Onların bundan başka kölesi yoktur." dediler. Rasûlullah (s.a.v.) "O halde onu hizmetlerinde kullansınlar. Ama ona ihtiyaçları kalmadığı zaman hemen kendisini azâd etsinler." [451] buyurdular.

Ebû Mesud el-Ensârî der ki: "Bir kölemi kırbaçla dövüyordum. O sırada arkamdan bir ses işittim "Bilmiş ol Ebâ Mesud!" diyordu. Ben öfkem nedeniyle önce bu sesi tanıyamadım. Bana yaklaşınca bir de baktım ki Rasûlullah'mış. Bana "Bilmiş ol Ebâ Mesud! Bilmiş ol ey Ebâ Mesud!" diyordu. Hemen elimdeki kırbacı bıraktım. Rasûlullah bunun üzerine "Bilmiş ol ey Ebâ Mesûd! Allah senin bu köle üzerinde olan kudretinden daha muktedirdir." buyurdu. Ben de "Bundan sonra köle dövmem." dedim.

Ebû Mesud dövdüğü köleyi Allah rızası için azad etmiş, Rasûlullah (s.a.v.) da "İşte şimdi oldu. Eğer bunu yapmasaydın, senin yüzünü mutlaka ateş yalardı." buyurmuştur. [452]

D. Günahkâra Rahmet

Hz. Peygamber'in "Âlemlere Rahmet" olmasının kapsamı içine giren bir grup da, nefsinin arzu ve isteklerini denetim altına alama 'an ve bunlara uyarak günah işleyen kişilerdir.

Günah dinimizde herkesin kaçınması gereken davranışlar için kullanılan bir terimdir. Din hiçbir tedbir veya yaklaşımı ile günah işlemeye sevketmez. Onu meşru kabul etmez. Ve onu meşrûlaştıracak bir tutum içine de girmez. Bu bakımdan rahmetin günahı ve günahkârı kapsaması, onun yaptığını meşru görmek adına değil, onu eğitmek, onu yeniden kazanmak amacıyladır. Şurası iyi bilinmelidir ki, günah işlemek insanları dinin kendi dışına çıkarması anlamına gelmez. Özellikle İmam-ı Azam'ın düşüncesi, amelin imandan bir parça olmadığı yolundadır. Bu bakımdan günahkâr bir mü'mindir. Zaten günah terimi, mü'minin olumsuz davranışları için kullanılır. Fakat bu olumsuzluk onu din dışına itmez. Onun için günahkâra rahmet, mü'mine rahmet demektir.

Günah işleyeni psikolojik olarak dışlamak onun iyice günaha dalması ile sonuçlanacaktır. Bunun ise ne o ferde ne de dine herhangi bir faydası yoktur. Onun için günahkâra en uygun davranış, onu anlayışla karşılamak, onunla ilgilenmek, onun ümitsizlik psikolojisi veya boşvermişlik psikolojisi içine gir-mesini engellemek, pişmanlık duygulan içinde dinle yeniden sosyalleşmesini temin etmektir.

Şüphesiz günah işlemek İnsanın kendini nispet ettiği dinin kurallarına aykırı davranması, yaratıcı ile yaratılan arasmdaki ahengi bozması, böylece bu âhenkten doğan iç huzuru kaybetmesi gibi ruhsal sonuçlara yol açan bir olaydır. İnsana iç huzuru sağlamayı hedef alan din, bu bozulmayı onaylamaz. Onun için günah işlemeye de daima olumsuz bir değer yükler. Günahtan kaçınmayı emreder. Fakat günahkârı dışlamaz. Bunun da çeşitli sebepleri vardır.

Öncelikle günah işleyeni dışlamak onu günahı ile baş başa bırakmak demektir. Bu ise, günah işleyenin yaptığı bu olumsuzluğa devam etmesini onaylamak gibi bir anlam taşır. Dışarıdan ikinci bir kişinin yardımı olmadan insanın günahı terketmesi çoğu kere mümkün olmaz. Bu durum giderek onda günaha alışmak gibi bir sonuca yol açacağından, psikolojik o-larak Allah'ın rahmetinden de ümidini kesmeye yol açacakür. Kur'ân ise Allah'ın rahmetinden ümit kesilmeyeceğini [453]bildi-rir. Hatta Allah'ın rahmetinden ümit kesmenin sapkınlık olduğunu [454]'haber verir. Bu ümitsizliğin ileri boyutlarının küfür olduğunu bildirir. [455]

Rasûlullah, Allah'ın rahmetinin her şeyi kuşattığını haber veren âyeti teyit eder

ve Allah'ın rahmetinin gazabını geçtiğini haber verir. Böyle bir durumda, ondan ümit kesmek rahmet sıfatını inkâr etmek anlamına geldiğinden küfre kadar uzanır.

Günah ve günahkârı bu kadar kuşatan rahmet, insanların ümitsizlik içinde yok olmasını önler. Ceza ve azap korkusuyla dehşete düşmüş, paniklemiş insanları, bu psikolojik bozukluktan kurtarır.

Günahtan kaçınmak mümkündür. Fakat günahsız bir dünya olmayacaktır. Daima birileri günah işleyecektir. Çünkü Allah Teâlâ kendisini "Gafur" ve "Tevvâb" olarak tanıtmaktadır. Gafur "günahları affedici" demektir.

Allah Teâlâ'nın "Affedici" ismi oldukça günah da işlenecektir. Çünkü Allah Teâlâ'nın hiçbir sıfatı boşuna değildir. Gafur sıfatı da boşuna değildir.

Bunun yanında Tevvâb (Tevbeleri kabul edici) sıfatı da her an işlemekte, günahlarından tevbe edecek kulu beklemektedir.

Kur'ân geniş ve taşkın rahmet denizini öylesine tarif eder ki, gönülleri öylesine sihirli bir şekilde etkiler ki, kul yüce Allah'ı Halım, Kerîm, Cömert, Rahîm sıfatlan yanında, tevbeleri kabul edici, tevbe edenleri adetâ arzulayan bir varlık olarak algılar. Tevbe kapısının sürekli açık oluşu, onun dindarlığını her an yeniler; onu her an ümit içinde tutar.

Günah işleyenin dünyada daima var olacağını haber veren Peygamberimizin bu konudaki açıklaması şöyledir:

"Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz Allah sizi yok eder, yerinize günah işleyip kendisinden af dileyen bir başka topluluk getirirdi.'" [456]

Günahkârı hiçbir zaman dışlamayan Peygamberimiz rahmet olma özelliğini en çok belki onlara açmış, onları kucaklamış, onlara ümit vermiştir. Bir din tebliğcisi olarak belki onun söyleyeceğine hiç ihtimal verilmeyecek olan şu sözler de onundur:

"Şefaatim büyük günah işleyenler üzerine olacaktır." [457]

Bu hadis-i şerif onun rahmet olma vasfının ne kadar kapsamlı ve ne kadar sınırsız olduğunun en güzel delilidir. Büyük günahlar için bile rahmet denizinde böylesine bir yer ayrıldığına göre, daha düşük düzeydeki günahlar haydi haydi rahmet kapsamında olacaklardır.

Rasûlullah, isyan ve günahların, hata ve yanılmaların insan hayatında geçici ve yok olmaya mahkûm şeyler olduğunu, insanın bunlara cehaleti ve gururuyla, bazen kısır görüşüyle, bazen şeytanın aldatmasıyla, bazen de nefsinin tahrik ve teşvikiyle düştüğünü düşünüyor ve günahını itiraf edip pişman olmanın, Allah'a tevbe etmenin, günaha bir daha dönmemeye kuvvetle azmetmenin insanın

yaradılışına, insanlığın özüne, insanın asaletine daha uygun olduğunu söylüyordu.
Hz. Muhammed, boyuna kadar günah ve rezalet bataklığına batmış olan günahkâr ve hatalı insanlara geniş bir tevbe kapısı açtı. Tevbenin faziletini mükemmel bir şekilde açıkladı. Tevbenin ibadetlerin en faziletlilerinden biri olduğunu söyledi. Böylece tevbe, Allah Teâlâ'ya yaklaştıran güzel bir vasıta, Allah'ın temiz, günahtan korunan kullarının gıbta ettiği
Allah'a yakınlık derecelerinin en yükseğine -en kısa zamanda-ulaştıran kolay bir yol haline geldi.
Kur'ân, tevbenin faziletini ve genişliğini, insanı en büyük günahlardan nasıl temizlediğini gönülleri okşayan güzel bir üslupla açıkça ifade etmiştir. Nefislerine ve şeytana mağlup olanları, tevbenin kabulü ve tevbe edenin şan ve şerefinin yükseltilmesi ve üzerindeki hüzün örtüsünün lütuf ve sevgiyle kal-dırılmasının günahkâr gözünde anlamı ve değeri çok büyük-tür. [458]
Peygamberimizin günah İşleyenlere verdiği ümit, kendisi ile sınırlı değildir. Öncelikle Yüce Allah'ın büyük günah İşleyenler dahil kullarına olan tavrım şöyle anlatır:
"Cebrail (a.s.) bana geldi ve "Ümmetinden Allah'a ortak koşmadan ölen kimseler cennete girecektir" dîye müjdeledi [459]
Hatta O'na ortak koşmayan kimseye azab etmemesini kulun Yüce Allah üzerindeki bir hakkı olarak tarif eder.
Sahâbe'den Muâz b. Cebel'e buyurur ki:
"Ey Muaz! Allah'ın kullan, kulların da Allah üzerinde hakları vardır. Allah'ın kullan üzerindeki hakkı ona hiçbir şeyi ortak koşmamaları ve ona ibadet etmeleridir. Kulların Allah üzerindeki hakkı İse ona ortak koşmayan kişiye azab etmemesidir." [460]
Yukarıdaki müjde, Yüce Allah'a ortak koşmayan onun birliğine inanan kimseye ne büyük moral ne büyük güvencedir. Bütün mü'minler için ümit kaynağıdır.
Tevbe edip tekrar tekrar günah işleyenlere bile rahmet kapıları kapatılmaz. Bir kudsî hadiste Hz. Peygamber buyururki:
"Kul günah İşler ve "Allalnm! Beni ve günahımı bağışla der" Yüce Allah şöyle buyurur: "Kulum günah işledi, kendisini a //edebilecek veya sorumlu tutacak bir Rabbinin olduğunu hatırladı." Kul dönüp tekrar günah işler. Gene aynı durum olur. Tekrar günah işler. Gene aynı durum olur. Yüce Allah buyurur ki: "Haydi! İstediğini yav. Ben seni bağışladım." [461]
Gene Allah Rasûlü'nün ifadesi ile Yüce Allah'ın kullarına karşı rahmeti bir

annenin çocuğuna olan rahmetinden daha fazladır.
Rahîm sıfatı Kur'ân'da bir çok yerde Gafur sıfatı ile birlikte kullanılmaktadır. Bu kullanış bize iki şeyi düşündürdü:

1- Rahim sıfatının kaçınılmaz tamamlayıcısı Gafur (Affedici) olmaktır. Affedebilmek için ise ortada suç (günah) olmalıdır.

2- Rahîm sıfatı en çok affedilmeye ihtiyacı olanlar için işletilecektir. Öyle ise rahmetin kapsamı içinde ilk halka a ffa ihtiyaç olan kişiler, günah ve suç işleyenlerdir. Onun için rahmet ve affetme kaçınılmaz olarak bir birinin içlem ve kaplamı olmaktadır.

Hz. Peygamber'in bu tavrı hiçbir zaman günah kavramının içini boşaltmak, kötülüğünü azaltmak, günahı teşvik etmek gibi dînin genel anlayışına aykırı bir yaklaşımı hedeflemez. Hatta denilebilir ki günahkârın sürekli içinde bulunduğu pişmanlık psikolojisinin etkisini azaltmak gibi de bir hedefi yoktur. Onun günahkâra rahmet tavrı her şeyden önce insana ümit verme, onun yaşamını düzeltme ve daha iyi olma enerjisini sürekli şarj etme ve diğer insanlara da örnek olma hedefini güder.

Hz. Âişe'nin ifadesine göre Rasûlullah, Kur'ân'da bir âyeti sabaha kadar tekrar edip durmuştur. Ebû Zerr bu âyetin şu âyet olduğunu söyler:

"Eğer kendilerine azap edersen şüphe yokki onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan mutlak galip, yegâne hüküm ve hikmet sahibi olan da sensin." [462]

Şurasını da hemen hatırlatalım ki, Hz. Peygamber eğer işlenen günah toplumsal bir alana yayılmış ise bir kanun ve devlet adamı olarak gerekli tedbiri almış ve günah boyutunda kalmayıp, suç alanına giren durumları cezalandırmıştır. Peygamberimizin aynı zamanda toplumsal düzeni hak ve hukuk kuralları üzerine kurma misyonunu da göz önünde bulundurursak, bu gibi durumlarda ceza vermenin hem kamu vicdanını tatmin hem de ileride olması muhtemel yanlış davranışları önleme amacı taşıdığı görülecektir. Onun için bundan sonra suçlu ile günahkâr kavramlarını ayırmak ve suçluya cezasını verdikten sonra geri kalan günah konusunda Peygamberimizin tavrı işlenecektir. Mesela hırsıza, zina ettiği alenîleşen kişiye v.b. gibi durumlara ceza tertibi başka, günahkâr olarak onun hakkında alınan tedbir başkadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.), tebliğde başarıya ulaşabilmesi için, bu metoda başvurmuştur. Kötülük ve azgınlıkta bulunan birinin engellenmesi, hatası sebebiyle herhangi bir şahsın cezalandırılması zaman zaman kaçınılmaz olmuştur. Ona uygulanan herhangi bir ceza, onu bir ikinci kez kötülüğe düşmekten alıkoyacağı gibi, işlediği hareketin keffareti olarak, onun omzundan

günah yükünü de kaldırmaktadır. Diğer taraftan ise, insanlar çevrelerinde cereyan eden müspet ve menfî hadiselerden etkilenme özelliğinden dolayı, toplumda işlenen bir suç, suçu işleyenin şahsına zarar vermekle kalmayarak, çevreye de sirayet ederek onu bozar. İslâm kötü yaşayış ve davranışların cemiyet bünyesinde yapacağı tahribatı önlemek üzere "en-nehyü ani'l-münker" müessesesi üzerinde hassasiyetle durur. [463] Toplumu düzeltme amaçlı cezanın dışında kalan cürümler, bireysel suçlar ve ibadetlerle ilgili ihmâllerdir.

İbadet ihlâlleri toplumsal suç kapsamına girmez. Hz. Peygamber zamanında ibadet yaygın olarak yapıldığından i-badet ihlâllerine çok fazla rastlanmaz. İbadet ihmâli diyebileceğimiz bir iki olayda da Peygamberimiz af ve müsamaha ile olayı karşılamıştır.

Bir gün Hasan b. Sâbit'in hanımı, Peygamberimiz(s.a.v.)'e gelerek kocasının sabah namazlarına kalkmadığını söyler ve onu şikâyet eder. Hz. Peygamber de Hasan b. Sâbit'e namaz vakti kalkamazsa kalkınca eda etmesini söyler. Bunu da kalkınca kılıver diye onun gönlünü kırmadan ve onun kalkamamasma anlayış göstererek yapar. Ama bir taraftan da ibadetten vazgeçmez.

Hz. Peygamber'in ibadet ihlâlleri karşısında tutumunda, ceza bazen mükâfata dönüşür. O insanların affedilmesi için çeşitli alternatifler sunar. Keffaret uygulamasının anlamı budur. Keffaret gerektiren bir suç işleyen bir Sahâbı'ye Peygamberimizin tutumuna bakalım:

Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin verdikleri bir rivayete göre: "Bir başkasında rastlanmayacak derecede kadına zaafı olan bir Sahâbî, "Ramazan ayında (oruçlu iken) hanımıma temas ediveririm" diye, korkusundan Ramazan süresince devam edecek bir yeminde bulunur. Daha sonra ise kendisini tutamayıp temasta bulunur. Sabah olunca Rasûlullah'a gelerek durumunu sorar. Hz. Peygamber kendisine bir köle azat etmesini söyler. Kölesinin olmadığını söyleyince, iki ay peş peşe oruç tutmasını söyler. Dayanamayacağını belirtince, altmış fakire bir vask hurmayı taksim etmesini emreder. Onun da bulunmadığını ve geceyi aç geçirdiklerini belirtince, Hz. Peygamber, Şüreyk oğullarının sadaka mallarına bakan memura gitmesini ve o miktar hurmayı almasını, sonra altmış fakire yedirmesini ve geri kalanını da ailesi ile birlikte yemesini [464]ısöyler. Hatta rivayetlerin bîr kısmına göre hurmanın tümünü kendisinin ve ailesinin yemesini söylemiştir. [465]

E. Suçlulara Rahmet

Hz. Peygamber'in rahmet olma özelliği, suçluları da kapsamış, onlar hakkında iyiliklerin doğmasına sebep olmuştur. Burada suçun zararının, insanın sadece kendisine dokunması ve eğer bu zarar başkalarına da uzanmış ise, onların rızasının alınması şartını unutmamak gerekmektedir. Şimdi Rasûlullah'm rahmet olma özelliğini suçlulara uygulamasına bakalım: [466]

1. İçki içene Rahmet

İslâm'da içki içmek ve sarhoş olmak yasaklanmıştır. [467] İslâm içkiyi bütün kötülüklerin anası kabul eder. Akla, ruha, sıhhate ve mala zarar verici bir şey olarak görür. Alenî olarak içilmesi ve içenin sarhoş olarak toplum içinde görülmesi suça teşvik kabul edildiğinden, ayrıca suç olarak görülmüş ve ceza tertip edilmiştir.
Bu yasakla ilgili Hz. Peygamber'in şöyle bir uygulaması vardır: Olayın kahramanı Nuayman b. Amr'dır. Nuayman çok şakacı birisi olarak bilinir. Hz. Peygamberin çevresinde bulunur ve yaptığı şakalarla zaman zaman Rasûlullah(s.a.v.)'ı güldürürdü.
Buhârf'nİn naklettiği bir hadise göre zaman zaman Ra-sûlullah'ı güldüren bir adamı, Hz. Peygamber içki içmesi sebebiyle cezalandırmıştı. Oradakilerden birisi: "Allahım! Çu a-dama lanet et! Kaç sefer içki sebebiyle getirildi!" diye beddua etti. Allah Rasûlü: "Ona lanet etmeyin. Kardeşinize karşı şeytana yardım etmeyin. (Onun yanında yer almayın) Allah'a yeminle söylüyorum, bu adam hakkında bildiğim bir şey varsa o da Allah ve Rasûlünü^ (samimiyetle) sevmiş olmasıdır," buyurdu. [468] Ona sahip çıktı. Ona lanet edilmesini hoş görmeyerek engelledi.
İçki içmek gibi hem bireye hem topluma zararlı bir yasağı çiğneyen kişiye karşı bile merhamet ve rahmet duyguları ile hareket eden Hz. Peygamber, bu olayın sonunda belki bir mü'min için en önemli hedef olarak düşünülebilecek bir şeha-deti açıklamaktadır:
"O şüphesiz hem Allah'ı hem Rasûlünü samimiyetle seven birisidir"
Nuayman için şüphesiz en büyük müjde yukarıdaki sözlerdir. Bu sözler bu cezayı bir anlamda rahmete dönüştürmekte ve suçluya hem büyük bir moral vermekte hem de toplumdan dışlanmasını önlemektedir. Ulaşabildiğimiz yerlerde Nuay-man'ın içkiyi bırakıp bırakmadığı yolunda bir açıklamaya rastlamadık. Fakat Hz. Muaviye dönemine kadar yaşadığı yolundaki not, onun bir daha içki içme cezasına uğramadığını, dolayısıyla içkiyi bıraktığım

düşündürmektedir.
Şüphesiz bu olayda en kolay şey lanet etmektir. Bu haldeki birisine lanet değil bilakis acımak ve onunla ilgilenerek bu kötü alışkanlıktan vazgeçirmek gerekir. Zaten mü'minler kardeş olmaları sebebiyle birbirlerine lanet etmekten çekinmelidir. Ona merhamet ederek, kardeşini düştüğü bu dertten kurtarmaya çalışmalı, iyice düşmesini engellemelidir. Nuayman olayında lanet edenleri Hz. Peygamber'in uyarmasının sebebi herhalde budur. O, lanet edenlerin durumunu, kardeşine karşı şeytanın yanında yer almakla tasvir eder. Böyle bir durum şüphesiz ancak şeytanın işine yarar. Çünkü beddua sonucunda içki içen adamın duygulan körelecek, günahta ısrar etmeye devam edecektir. [469]

2. Hırsıza Rahmet

Rahmet Peygamberi, hırsızlık yaparak ağır bir toplumsal suç işleyen kişilere de aynı muameleyi sürdürmüş, bir yandan onu cezalandırarak bu kötü fiili engellemeyi amaçlamış, diğer yandan da cezasını çektikten sonra ona sahip çıkarak, hem toplum hayatından dışlanmasını engellemiş hem de topluma kazandırmayı amaçlamıştır. Ayrıca da bu olayda çok açık bir şekilde hukuk düzeninin ve hukukun üstünlüğü kuralının yerleşmesi için de özel bir çaba sarfetmiştir.
Mahzum kabîlesinden hırsızlık yapan bir kadına ceza uygulamıştır. Kadına ceza uygulanacağı haberi duyulunca Ku-reyşli Müslümanları bir telâş almış, Mahzum Kabilesi gibi toplumsal saygınlığı yüksek bir kabileye mensup bir kişiye hırsızlık gibi âdî bir suçun nisbetini önlemek ve kadını affettirmek için girişimler başlatmış, fakat Rasûlullah'ın hukuku uygulamasındaki kararlılığı bilindiği için de onun yanına gitmeye çekinmişlerdir. Sonunda Peygamberimizin, evlâtlığı Zeyd'in oğlu Üsâme'ye olan sevgisini kullanmaya karar vererek Üsâme'yi Hz. Peygamber'e göndermişlerdir. Üsâme durumu anlatıp kadın için af talep edince, Peygamberimiz "Allah'ın hadleri konusunda şefaat mi talep ediyorsun!?" diyerek onu reddetmiş ve Üsâme'yi bekleyen gruba şu tarihî cevabı vermiştir:
"Sizden öncekiler, eşraftan birisi hırsızlık yapınca onu cezalandırmaz, kimsesiz, zayıf birisi hırsızlık yapınca onu hemen cezalandırırlardı. Bu onların yok olmasına sebep olmuştur. Allah'a yemin ederim ki Muhammed'in kızı Vatıma hırsızlık yapmış olsaydı, onun da elini keserdim." [470]
Ceza vermeden önce de bîr hata yapmamak için kadına çalınan malı ödünç alıp almadığını sormuş, o da Allah'a yemin ederek kimseden ödünç olarak bir şey

almadığını söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Gidin evine bakın, aldığı şeyler yastığının altındadır" der, gidip bakarlar ve çalman şeyleri bulurlar. Bunun üzerine ceza uygulanır. [471]Daha sonra Peygamberimiz kadına "Sen şimdi annenden doğduğun gibisin" diyerek moral vermiş, [472] kadına daha çok merhamet göstermiştir. Ayrıca Sahabeden birisinin hanımı cezadan sonra kadını çadırında muhafaza etmiş, kendisine yiyecek ikram etmişti. Hanımının bu durumunu herhangi bir kötülük yapmış gibi Hz. Peygamber'e haber veren kocasına Peygamber (s.a.v,): "O eli kesilen kadına merhamet etmiş, Allah da ona merhamet etsin" diye

mukabelede bulunmuştur. [473] Geri kalan hayatında kadına hep sahip çıkmıştır. Kadının iyi bir tevbe ettiği, birisiyle evlendiği rivayet edilir. Daha sonra kendisine bazı ihtiyaçları için geldiği ve peygamberimizin onun ihtiyaçlarını karşıladığı belirtilir.

Mahzumeli kadın olayına benzer bir olay da Safvan b. Ümeyye olayıdır. Safvan cübbesİni çalan bir adamı Hz. Peygamber'e getirir, Rasûlullah da hırsızın cezalandırılmasını emreder. Ancak kendisi de bir üzüntü hisseder. Bunun üzerine Sahâbîler: "Herhalde hırsızın elinin kesilmesi hoşunuza gitmedi ey Allah'ın Rasûlü." diye sorarlar." Hz. Peygamber: "Evet! (Fakat) bundan beni menedecek şey yoktur." diye mukabelede bulunur. Sonrada: "Arkadaşınız hakkında şeytana yardımcı olmayınız. Eğer suç devlet başkanına ulaşırsa, başkanın cezayı uygulaması gerekir. Allah affedicidir, affı sever"[474] der. Görülen odur ki, bir kimsenin suçlu olması ve ona ceza uygulanması, ona merhamet etmeyi ortadan kaldırmaz.

Hırsıza uygulanan ceza onun suçunun karşılığıdır. Sadece ferdi değil, kamuyu da ilgilendirdiği için hukuk adına ona gerekli ceza verilecektir. Kamu düzeni böyle sağlanır. Onun için Peygamberimiz (s.a.v.) hukuku zedelemekle sonuçlanacak bir a f uygulamasına girmemiştir.

Ancak kamu cezası uygulanıp, hırsız cezasını çektikten sonra onu dışlamaması, ona itibarını iade etmesi çok ilginçtir.

Yapılan bir hatanın cezasının toplumsal hayattan dışlanmakla ölünceye kadar sürmesine Rahmet Peygamberi'nin gönlü razı değildir. Onun için ceza uygulandıktan sonra hırsıza sahip çıkmış, onu onore etmiş, insanların gözünde aşağılanmasını önlemiştir. Böylece insanlar arasında, kanun karşısında eşitliğe ve hukukun üstünlüğü ne verdiği önemi göstermiş, cezayı uygulamış, işin suç kısmı cezalandırılıp, günah kısmı kalınca suçluya sahip çıkmış, onun toplum tarafından da dışlanmasını önlemiştir [475]

3. Zina Yapana Rahmet

İslâm'ın temel hedeflerinden biri de neslin korunmasıdır. Bunun için neslin bozulmasına sebep olacak zina yasaklanmış, hakkında hem dünyevî hem uhrevî cezalar verilerek, insanların bu suçu işlemelerinin önüne geçilmesi amacı güdülmüştür.

Hz. Peygamber döneminde zina cezası uygulanan şahıslardan birisi Eşlemi kabilesinden Mâiz b. Mâlik'tir. [476]

Olay şöyle olmuştur: Bir gün Mâiz b. Mâlik, Rasûlul-lah(s.a.v.)'a gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü, ben nefsime zulmettim, zina ettim, beni temizlemeni istiyorum." dedi. Peygamber (s.a.v.) onu geri gönderdi. Ancak Mâiz ertesi gün yine geldi: "Ey Allah'ın Rasûlü, ben zina ettim" diye itirafta bulundu. Hz. Peygamber, adamı ikinci defa geri göndererek oradaki onu tanıyanlara: "Onun aklından herhangi bir noksanlığı var mı? Anormal bir hareketine rastladınız m;?" diye sorular sorarak meseleyi araştırdı. Onlar da: "gördüğümüz kadarıyla,
normal kişiler kadar akıl ve feraset sahibi birisidir." dediler. Mâiz üçüncü defa tekrar geldi Hz. Peygamber, onlara tekrar adam göndererek aynı soruyu sordu. Yine 'ne kendinde ne de aklında her hangi bir kusur olmadığını' söylediler. Adam dördüncü defa müracaat edince, ona gereken cezayı verdi. [477]

îbn Abbâs'm rivayetine göre [478] Hz. Peygamber "Sen zina etmemiş belki öpmüşsündür yahut dokunmuşsundur veyahut sadece bakmışsındır." diyerek onu zina itirafından vazgeçirmek istemiştir. Mâiz bütün bunlara menfî cevap verir. Hatta Hz. Peygamber, açık açık "Yani sen şimdi zina mı ettin?" [479] diye sorunca, "evet" der. Bazı rivayetlerde "Sen onunla yattın mı?"[480] "Belki sadece dokunmuşsundur.", "Peki kova kuyuda kaybolduğu gibi, yahut sürmenin kutusuna girip çıktığı gibi oldu mu?" [481] gibi sorular da sorarak itirafından vazgeçirmek istemiştir. Bazı anlatımlara göre de: "Sen zinanın ne olduğunu biliyor musun?" diye kendisine sorduğunda "Evet, ben bir kişi eşine nasıl yaklaşıyorsa öyle yaklaştım" diyerek zinayı tarif eder. [482]

Bazı rivayetlerde, Mâiz, Hz. Peygamber'e gelip "Beni temizle" dediği zaman, Rasûlullah "Dön ve tevbe ef" [483]diye onu gönderir, bu olay üç kere tekrarlanır. Sonuncuda "Seni neden temizleyeyim?" dediği zaman, Mâiz cevap olarak "zinadan" der. Hz. Peygamber "Peki sen zina ettin mi?" "Evet ettim" cevabını

alınca bu sefer arkadaşlarına "O deli mi?" diye sorar. 'Hayır O akıllı birisidir' cevabını alınca bu seferde "İçki içmiş midir?" diye sorar "Hayır içmemiştir" derler. Bundan sonra Mâiz'e ceza uygulanır. [484] Hz. Peygamber: "Mâiz'e dua erim. "dediğinde etrafındakiler ona dua eder ve affedilmesini Allah'tan isterler."
Mâiz'in bu hareketi Öncelikle onu yetiştiren İslâm'ın, eğitim hususunda ne kadar başarılı olduğunun bir göstergesidir. O, isterse bu olayı gizler, günahı ile baş başa kalabilirdi. Kimse onu İtirafa zorlamamıştı. O ise, böyle davranmamış adetâ kendi kendini cezalandırmıştır. Kendisinin defalarca itirafından sonra peygamberimizin affetme yetkisi kalmamıştır.
Şimdi bu diyalogu değerlendirelim:
Rasûlullah(s.a.v.)'ın Mâiz'in itirafını cezalandırmayı hiç içine sindiremediği her halinden anlaşılmaktadır. Birinci aşamada suçun toplumsal bir nitelik kazanmaması, herkesçe öğrenilmemesi için, çok çaba sarf etmiş, böylece onu Rabbi ile baş başa bırakarak tevbe yolu ile temizlenmesini temin etmek istemiş ve her seferinde MâİZ'i geri göndermiştir.
İkinci aşamada davranışın suç haline dönüşmesi için gerekli şartların oluşmadığını gerekçe göstererek affetmek istemiş, ona bakma, dokunma veya öpme aşamasında kaldığını söyletmek istemiş, fakat Mâiz itirafıyla bu yoluda tıkamıştır.
Üçüncü aşamada İse organlar arası münasebetin şekil şartlarına tam uymadığını söyletmek istemiş, Mâiz bunların da tam olarak oluştuğunu kesinleştirecek İfadelerde bulunmuştur.
Israrla cezalandırılmasını istemesine rağmen, onu gene cezalandırmamış, peş peşe iki kere arkadaşlarına hareketlerinde bir dengesizlik tespit edip etmediklerini sormuştur. Böylece Mâiz'in itirafının karşısına, toplumun şehadetini koyarak onu bu sefer başka bir sebeple affetmek istemiştir.
Bu hususta da istediği neticeyi alamayan Rahmet Peygamberi, artık hukuka başvurmaktan başka çare bulamamıştır. Çünkü bütün bu aşamalar sonucunda suç bireysel boyutların ötesine taşınmış, toplumsal bir nitelik kazanmıştır. Hatta bundan sonra bile Mâiz'e bir imkân tanımış, ona kaçabilecek bir fırsat oluşturmuştur. Bazı rivayetlere göre Mâiz "Harre" mevkiine götürüldüğü anda kaçar, ancak yakalanır ve cezalandırılır. Bu hadise Hz. Peygamber'e anlatılınca "Keşke bıraksayâımz-!" diye sitem eder ve ekler "Belki tevbe eder, Allah da onu affederdi." [485] Bazı rivayetlere göre, ayrıca Hz. Peygamber, Mâiz'e ergin olup olmadığını sormuştur. Belki de "Ergin değilim" cevabını alsaydı, ona ceza uygulamayacaktı.

Nuaym b. Hezzal'in rivayetine göre ise; Mâiz, Nuaym'ın babasının evinde yetim olarak büyütülmüş ve mahalleden bir cariye ile temas kurmuştur. Hezzal de kendisine; 'Git Rasûlullah(s.a.v.)'a itiraf et, belki Allah'a senin için dua eder, affedilmeni talep eder ve senin için bir çıkış yolu bulur' dedikten sonra Mâiz'in Rasûlullah(s.a.v.)'a geldiği belirtilmiştir.

Hz. I eygamber (s.a.v.) Hezzal'e: "Keşke elbisenle bunu örtseydin senin için daha hayırlı olurdu" diyerek, bu işi açığa çıkarması sebebiyle ona sitem etmiştir. Mübarekfûri, 'Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ifade ettiği bu sözden, bu gibi şeylerin gizli kalmasına dair bir kinaye, ortaya çıkarılması konusunda da bir ta'rizin varlığı anlaşılıyor' [486] der.

Hz. Peygamber, öldükten sonra da Mâiz'e sahip çıkmış, onun hakkında dedikodu yapan iki kişiye ölmüş eşek eti yemekten daha kötü bir iş yaptıklarını söylemiş ve "Mâiz şu anda cennetin nehirlerinde yüzmektedir" diyerek ona hüsnü şehadette bulunmuştur.

Zina ile ilgili diğer bir olayda Allah Rasulü'nün uygulaması bu uygulama ile örtüşmektedir.

Şöyle ki:

Bir gün Cüheyne kabilesinden bir kadın Rasûlul-lah(s.a.v.)'a gelerek:

"Ey Allah'ın Rasûlü! Ben zina ettim, beni temizle!" dedi. Rasûlullah (s.a.v.) onu geri çevirdi. Ertesi gün tekrar gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü, görüyorum ki, beni de Mâiz gibi geri çevirmek istiyorsun. Allah'a yemin olsun ki, ben hamileyim." dedi. Peygamber (s.a.v.): "Öyle ise sen git, çocuğu doğurunca

gel." dedi. Kadın çocuğu doğurunca, bir beze sarılmış olarak çocukla beraber geldi: "İşte çocuk, doğurdum!" dedi. Rasûlullah: "Git sütten kesilinceye kadar emzir, sonra gel." buyurdu. Kadının velîsine de ona İyi davranmasını tembih etti. Çocuk sütten kesilince kadın çocukla birlikte tekrar geldi. Çocuğun elinde bir ekmek parçası vardı. "Ey Allah'ın Rasûlü! İşte çocuğu sütten kestim, yemek de yedi" dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz çocuğa bakacak kimse olmadığını İleri sürerek onu göndermek istedi. Ensar'dan birisi çocuğun bakımını üstlenince kadına gerekli ceza uygulandı. Uygulama esnasında kadına ağır sözler söyleyen Haîid b. Velid'in dikkatini çeken Peygamberimiz, onu "Allah'a yemin ederim ki, bu kadın öyle bir tevbe etti ki, şayet alışverişte sahtekârlık yapanlar, aynı tevbeyi etselerdi, onların bile affedilmelerine yeterdi"430 diyerek kınamıştır.

Bu olayda da Peygamberimiz önce kadını geri çevirmiş, kadın işlediği suçu ileri sürerek cezalandırılması için ısrar e-dince, bu sefer çocuğu doğurup öyle gelmesini istemiş ve kadını geri göndermiştir. Bu tutumu ile öncelikle onu cezalandırmayı istemediğini belli etmiş ve onu geri göndererek doğumu yapma-

sını istemiştir. Büyük ihtimal, doğum yapınca annelik içgüdüsü ile bu itiraftan vazgeçeceğini düşünmüştür.
Fakat doğumdan sonra da tutumundan vazgeçmeyen kadın, çocukla gelip gene cezalandırılmasını isteyince, bu sefer çocuğun anne sütüne olan ihtiyacını Öne sürerek, doğumla ortaya çıkan annelik içgüdüsünün emzirme esnasında ana-çocuk ilişkileri ile gelişeceğini ve bu suretle itiraftan vazgeçeceğini düşün-müştür.
Daha ilginç olanı şudur ki, kadının durduğu evde ve çevrede dışlanacağını, hakarete uğrayacağını, eziyet edileceğini de hesaba kattığı için, velisini uyarmış, ona iyi davranılması-nı istemiştir.
Çocuk sütten kesilince kadın tekrar gelip cezalandırılmasını isteyince, bu sefer de çocuğa bakacak kimsenin olmadığını ileri sürerek cezayı ertelemek istemiştir.
Onun bu tavrmdaki incelik ve amacı, belki de, fark edememiş olan bir Sahâbî'nin, çocuğa bakmayı üstlendiğini söylemesiyle artık sığınacak mazeret kalmamış ve cezanın tatbiki kaçınılmaz olmuştur. Peygamberimiz zina suçunu iki boyutlu bir olay olarak görmektedir. Eğer suç sadece şahsı ilgilendirecek boyutlarda kalıp, aleniyet kazanmamışsa, bunun açığa çıkarılmasını istemediği ortadadır. Her iki olayda da bu tutumu sarihtir. Fakat olay bireysel sınırları aşıp, aleniyete dökülmüş ve toplumu ilgilendiren boyuta ulaşmışsa, o zaman gerekli tedbiri almakta ve suçu cezalandırmaktadır. İkinci halde de, suçlu lehine de bazı sınırlar koymaktadır. Bu sınırlar aşılınca da müdahale ederek, işi tabiî haline döndürmektedir.
Kadına ceza tatbik edilirken Halid b. Velid'i uyarması ise ayrı bir inceliktir. Ayrıca onun cenaze namazını kılmış "Bir de onun cenaze namazını mı kılıyorsun?" diyen Hz. Ömer'in tepkisine aldırmamıştır. Tıpkı Mâiz olayında olduğu gibi Cüheyneli kadın olayında da Peygamberimiz zina eden kişiye sahip çıkmış, onu ne dışlamış ne hakaret etmiş hatta suçu kapatıp cezalandırmamak için elinden gelen çabayı da göstermiştir. Zina gibi çirkin bir suçu işleyenlere karşı Hz. Peygaberin rahmet dolu tavrı çok açıktır. Böyle olumsuzluklar kar-şısında bile Rahmet Peygamberi olma vasfını hiç elden bırakmayan ve çevresine de bu konuda hakim olan Rasûlul-lah(s.a.v.)'m bu tutumu, bütün Müslümanlara örnektir. Dünya durdukça günah ve suç olacaktır. Önemli olan suçlunun veya günahkârın kendi haline terk edilmesi değil, onların kazanılmasıdır. Günümüzde belki en çok ihtiyacı hissedilen eksiklik budur.
Gerek kadının velisine tesliminde, onlardan kadına iyi davranmalarını istemesi, gerek Halid b. Velid'in öfkesi ve gerekse Hz. Ömer'in Rasûlullah(s.a.v.)'a cenaze namazım kılmasına gösterdiği tepkinin, o toplumun zina edene karşı tutumunu

gösterdiği düşünülürse, olayda Rasûlullah(s.a.v.)'m tutumunun toplumun beklentilerinin aksine olduğu da görülecektir. Bütün bunlar bir yandan da bu tutumun hazmedilmediğini göstermektedir. O gün toplumun anlayışına ters gelen bu tutum, belki bugün bile Müslümanlar tarafından yeterince anlaşılamamakta ve takdir edilmemektedir.
Anlattığımız bu iki olay bir film haline getirilip, Müslümanlara gösterilse, Peygamberimizin tutumunu insanlar kafasındaki İslâm'la acaba ne kadar bağdaştırabilecektir? Doğrusu, bu araştırılmaya değer bir konudur.
Büyük günahlardan olduğu kabul edilen zina fiili, Rahmet Peygamberi tarafından, hem de o günkü olumsuz şartlarda bile son derece eğitici bir tutumla karşılanmıştır. Bu tutumda dini, hayatlarının temel ölçüsü olarak kabul eden kişiler için, alınması gerekli çok ders olduğunu düşünüyorum. [487]

F. Düşmana Rahmet

Rahmet olma özelliği zaman zaman da Hz. Peygamber'in düşmanlarına karşı da işletilmiştir. Bu özellikten inkarcılar, siyasî suçlular, Hz. Peygamber'e karşı savaş yapanlar ve onun peygamberlik görevini engelleme çabası içinde olan münafıklar bile yararlanmıştır. [488]

1. İnkarcılara Rahmet

a. Siyasî Suçlulara Rahmet

Rasûlullah(s.a.v.)'ın tebliğ görevi ile ilgili olarak en sert davrandığı kişilerin, kendisine ve İslâm'a iftiralar atan, söz sanatı ile meşgul olan şairlerin ve edebiyatçıların olduğu söylenebilir. Bu kimseler o zamanın basın yayın organları gibi çalışıyorlardı. Her ne kadar edebî bir sanat dalı ile meşgul gibi görünüyorlarsa da, yaptıkları işin sonucuna bakıldığında kamuoyunu kışkırttıkları ve İslâm'a karşı yönlendirdikleri anlaşılıyordu. Bu faaliyetler, henüz yeni yeni yayılan İslâm için çok kötü sonuçlar veriyordu. Böylece fitneye sebep oluyorlar, insanları tahrik ve savaşa teşvik ediyorlardı. Ayrıca Rasûlullah(s.a.v.)'ı ve dîn'i tahkir ediyorlar, zaman zaman da ihanet ediyorlardı.
Hz. Peygamberin bunlara tepkisi çok sert olmuştur. Bir kısmına suikast timleri göndermiş, bazıları için ölüm emri vermiştir. Mekke'nin fethinde de nice azılı düşmanlarını affettiği halde, bunlardan bir kaçım af dışı bırakmıştır. Bunlarla

ilgili uygulamaların sonucunda, bazıları öldürülmüş, Müslüman olan ve af dileyenler de sınırsız ve kuşatıcı rahmetin bir gereği olarak affedilmişlerdir. Özellikle Mekke'nin fethi olayında, bunlarla ilgili kararlar açıkça görülebilir.

Arabistan'da tüm diğer şairleri gölgede bırakan iki şair vardı. Bunlardan birisi Lebid diğeri ise bir önceki neslin en iyi şairlerinden biri olan Zübeyrb. Selman'm oğlu Ka'b idi. Ka'b'ın kardeşi Büceyr (r.a.) Hudeybiye'den sonra Müslüman olmuştu. Fakat Ka'b yeni dini şiddetle reddediyor ve Hz. Peygamberi aşağılayan şiirler yazıyordu. Peygamber (s.a.v.) bu nedenle bu şiirleri yazanı öldürenin Allah rızası için bir hayır yapmış olacağını ilân etmişti. Büceyr (r.a.) daha önceden ümitsizlikle kardeşini Peygamber'e gidip ondan af dilemeye teşvik etmişti. "O pişman olarak kendisine dönen kimseyi öldürmez" demişti. Bu teklifi reddeden Ka'b, Mekke'nin fethinden sonra, yine önceki düşünceleri doğrultusunda bir şiir yazmıştı.

Fetihten sonra insanların İslâm'a girmesiyle Ka'b, yeryüzünün kendisi için daraldığını hissetti. [489] Bu durum karşısında kardeşinin tavsiyesine uyarak Medine'ye geldi, sabah namazı sırasında Rasûlullah(s.a.v.)'ın yanına gitti ve huzuruna diz çöküp oturdu. Elini de Rasûl-i Ekrem'in eli üzerine koydu. Rasûlullah onu henüz tanımıyordu. Kâ'b, Rasûlullah(s.a.v.)'a hitaben: "Ka'b tevbe etmiş bir Müslüman olarak huzuruna gelmiş, senden ernan dilemektedir. Sen onun bu arzusunu kabul eder misin?" dedi. Bu sözleri duyan Ensar'dan bir Sahâbî hemen ileri atılıp: "Yâ Rasûlallah! Müsaade et de şu Allah düşmanının boynunu vurayım" dedi. Fakat Rasûl-i Ekrem, "Ona dokunma, çünkü o geçmişteki hal ve hareketlerinden tevbe ederek yanımıza gelmiştir" buyurdu. Böylece Ka'b affedildi.

Ka'b bu vesileyle söylediği Lâm redifli kasidesinin (Kasîde-i Bürde) baş kısmında şöyle diyordu:

"Suâd benden ayrıldı, artık kalbim hastadır. Onun peşinde şaşkın bir köle, aşkının zincirine vurulmuş ve bir daha kurtarılamamış bir esirdir."

Bu güzel kaside sebebiyle Rasûlullah mübarek hırkasını ona hediye etmiştir. [490]

Hz. Peygamber, Mekke'yi fethettiği zaman ilân ettiği umumî affın dışında tuttuğu İnsanlardan birisi de Abdullah b. Hatal idi. Asıl adı Abdu'1-Uzza b. Hatal olan bu kişi Müslüman olduktan sonra Abdullah ismini almıştır.

Hz. Peygamber, onu Ensâr'dan birisi ile yanında kölesi olduğu halde tahsildar olarak göndermişti. Müslüman olan köle yemeğini hazırlıyor, onun hizmetlerini yapıyordu. Abdullah köleyi Öldürüp irtidâd etti; Mekke'ye kaçtı. Oraya yerleşip

büyük bir şevkle de Hz. Peygamber aleyhinde şiirler yazdı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, görüldüğü yerde onun öldürülmesini emretmişti. Mekke fethedildiği zaman da af dışı tutuldu. O gün, bir adam Rasûlullah'a gelerek, Abdullah b. Hatal'm Kabe'nin örtüsüne sarılıp saklandığını haber verdi. Peygamberimiz (s.a.v.) de onun öldürülmesi emrini verdi. Abdullah b. Hatal yaptığı kötülüklerin bedelini böylece ödedi.
Abdullah b. Hatal'ın iki tane cariyesi vardı: Bunlar da kendisinin yazmış olduğu, Peygamber (s.a.v.)in hakkındaki hicviyelerini, Mekkelilerin önünde şarkı şeklinde söyleyerek onlara öğretirlerdi. Hz. Peygamber bunların da öldürülmesini emretmişti. Biri öldürüldü; öteki kaçarak izini kaybettirdi. Bir taraftan da Rasûlullah'tan eman talep etti. Daha sonra Müslüman olup Hz. Ömer'in hilâfetinin sonuna kadar yaşadı. [491]

2. Savaşta Rahmet

Hz. Peygamber'in rahmet tablolarından en çarpıcıları, şüphesiz savaşlarda ve bunların sonucu galip geldiğinde, aşırı ve azılı düşmanlarına karşı takip ettiği tutum ve tavırlarda görülür. Hz. Peygamberin rahmet ve merhameti çok meşhur olmuştur. Onun bu vasfından sadece mü'minler değil, müşrikler bile zaman zaman istifade etmişlerdir. Sert mizaçlı, insanların durumlarını dikkate almayan, acımasız birisi olsa idi veya böyle tanınmış birisi olsa her halde kıtlık yılında kendilerine buğday yardımı yapması için müşrikler ona başvurmazlardı. Halbuki müşrikler Sümame'nin buğdayının kendilerine verilmesi İçin Peygamberimize başvurmuşlardır. [492]
Biz onun galip geldiği fakat tam bir güç ve kudret sahibi olmadığı Bedir, Uhud, Hendek gibi savaşlarını değil, sonucunda kesin galibiyet ve hakimiyet sahibi olduğu, Mekke'nin Fethi, Huneyn savaşları ve Taif'in muhasarasını ele alacak ve bunların sonunda eski düşmanlarına karşı güç kazanınca, onlara olan tavırlarını konu edeceğiz. [493]

a. Kureyş'e Rahmet

Bunların ilki Mekke'nin Fethi'nden sonra, Peygamberlik görevi sırasında kendisine en büyük muhalefeti yapan ve onun görev yapmasını engelleyen Mekke'de oturan ve kendisinin de mensubu olduğu Kureyş kabilesine olan muamelesidir.

Hz. Peygamber inkarcıların helaki için hiçbir zaman beddua etmemiştir. Müslim'de geçen Ebû Hureyre rivayetine göre; bir defasında kendisine "Ey Allah'ın Rasûlü, müşrikler için beddua ediniz dendiğinde "Ben bir azap olarak değil, sadece bir rahmet olarak gönderildim." [494] buyurmuştur. Ondan yüz çevirip gurura kapılanlara karşı, adaletli olmayı emretmesi sebebiyle, Hz. Muhammed (s.a.v.) onlara da rahmet olmuştur. İslâm'da onîann dine girmesi için zorlanması söz konusu değildir. Bu da onlar için ayrı bir rahmettir.

islâm, dîn'İ yaymak için savaş yapmaz. Onun yöntemi hikmet, güzel öğüt ve güzel usullerle mücadeledir. Bu da ancak barış ortamında yapılır. Adından da anlaşılacağı üzere esenlik ve barışı hedefleyen bir din olması sebebiyle, barış ortamında (Hudeybiye'den sonra) çok büyük bir hızla yayılmış, Hudey-biye'den Mekke'nin Fethi'ne kadar geçen iki yılda, daha önceki on dokuz yıla göre, yayılmasını ikiye katlamıştır. Hudey-biye'ye 2.000 kişi ile gelen Rasûlullah, Mekke'nin Fethi'ne 10.000 kişi ile gelmiştir. Onun için asıl fetih, Hudeybiye Ban-şı'dır. Zaten Kur'ân'da da Fetih adı verilen sûre Hudeybiye Barışını anlatır.

Fetih terimi Hudeybiye Barışı için kullanı-

Ur. Onun için Hudeybiye Barışı, Arabistan'ın fethinin gerçekleştirildiği olaydır.

îbn Mesud "Siz fetih olarak Mekke'nin fethini kabul e-diyorsunuz. Halbuki biz asıl fetih olarak Hudeybiye anlaşma-sim sayarız [495] demiştir.

Bir barış dini olan İslâmiyet ancak iki halde savaşa izin verir:

1- Müslümanlarla din konusunda savaşanlara karşı,

2- Müslümanları yurtlarından çıkarmak isteyenlere karşı.

Bunları yapmayan herkese iyilik yapmak ve adaletle muamele etmek emri vardır.

"Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara âdil davranmanızı yasaklamaz. Allah, adaletli olanları sever.

Allah, yalnız sizinle din uğrunda savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkaranları ve çıkarılmanız için onlara yardım e-denleri dost edinmenizi yasaklar. Kim onlarla dost olursa, işte zalimlar onlardır. " [496]

Bu sınırlar içinde İslâmiyet herkesle barışık yaşar. Kureyş bu sınırları tecavüz ettiği için, Peygamberimiz onlarla savaşmış ve sonunda Mekke'yi fethetmeye karar vermiştir. Kureyş onu her türlü kötülük ve sıkıntılara maruz bırakmıştı. Kureyş'in azgınları ve önde gelenleri, fakirler ve alt tabakadaki insanlar da azgınlıktan geri durmamışlardı. Israrla onun üzerine gelmelerine rağmen, O, karşılık vermeye yanaşmamış, istediğini yapabilecek konuma geldiğinde de

onları bağışlamıştı,
Mekke'nin fethîyle galip geldiğinde, Mekkeliler önünde toplandılar. Onlara sordu: "Benim için ne tahminde bulunuyorsunuz?" Onlar "senden hayır umarız sen iyi bir amcanın oğlusun! Bizleri affedeceğini ümit ediyoruz. întikam alacak olursan da haklısın, doğrusu biz sana kötülük etmiştik" dediler. Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara şöyle buyurdu:
"Ben sizlere Yusuf'un kardeşlerine dediği gibi diyorum: "Artık siz geçmişteki işlerinizden dolayı cezalandırılacak değilsiniz. Hatta azarlanacak da değilsiniz, Allah sizi bağışlar. O, merhametlilerin merhametlisidir. " [497]
O gün genel af ilân etti. Herkesin kendi evini, Kabe'yi ve Kureyş'in başkanı Ebû Süfyan'm evini güvenli yer ilân etmek suretiyle yaygın bir güven duygusu oluşturdu. Kaos ve anarşinin önünü aldı. Hata ve yanlışlıkla cana kıydırmadı. Mekke'nin Fethi'nin İslâm'ın yayılmasında çok büyük tesiri olmuştur. Fetihten sonra kabileler grup grup gelerek İslâm'a girmişlerdir.
Rahmet olma yönteminin kapsam ve mahiyetini iyi anlayabilmek için Mekke fethindeki af dışı bırakma uygulamasının yakından bilinmesi gerekir. Mekke fethedildiği gün, Peygamberimiz, bütün Mekke ahalisini çok ağır sabıkalarına rağmen affetmiş, onların mal, can, ırz emniyetlerini garanti etmiş, ancak on amansız düşmanını bu aftan hariç tutmuştu.
Rasûluîlah'm kara liste ilân etmiş olmasına rağmen, sonradan af dileme fırsatı bulanların istisnasız hepsini affetmiş olmasına bakılırsa, bu ilanın Mekke'yi "kan"dan korumak için alınmış bir tedbir olduğu söylenebilir. Böylece hem onların düşmanlıklarından çok çeken Müslümanlara psikolojik bir rahatlama imkânı vermiş, hemde Mekkelilerde "Bunlar dışında kimse öldürülmeyecek" düşüncesiyle bir rahatlama sağlanmıştır. Böylece şahsî kin ve intikam hesaplan da önlenmiş oldu.
Kara liste ilânından, başka bir gaye de, bu kişilere "Kaçın!" mesajıdır. Nitekim iki kişi dışında hepsi kaçmış, bir sığmak bularak gizlenmiş, hissiyatın yatışması, ortalığın sükûnete kavuşmasından sonra, eman verenlerin garantisinde Hz. Peygamber(s.a.v.)'in huzuruna çıkarak affa mazhar olmuşlardır. Rasûlullah bunların mutlaka öldürülmesini isteseydi, "Hemen kaçın!" anlamına gelen böyle bir ölüm listesi ilân etmez, onları yakalatır veya özel timlere sessiz sedasız infaz ettirebilirdi. [498]
Fetih'ten sonra Kureyş'in affı, hatta kara listeye girenlerin bile affı, İslâm'ın diğer kabilelerde kabul edilmesine sebep olmuş, onlar da endişesizce Müslüman olmuşlardır.

Bir tarafıyla siyasî olan mahkûmlara uygulanan af, en güzeli Hz. Peygamber(s.a.v.)'in Mekke'nin fethi sırasında ölüme mahkûm ettiği on kişide görülür. Bunların bîr çoğu o gün kaçarak veya saklanarak hayatlarını kurtarmışlardır. Sonrada araya giren ricacılar, şefaatçiler sebebiyle de affa uğramışlardır. Hz. Peygamber(s.a.v.)'m bu uygulamasından anlaşılıyor ki, siyasî cezaların asıl maksadı, şahsı ortadan kaldırmak değil, onun zararını bertaraf etmek, onun yaptıklarına benzeyen başka eylemleri önlemektir. Onların pişman olmaları, İslâm'a girmeleri gibi Rasûlullah'ın arzu ettiği istikamette gelişmeler olunca, Peygamberimiz onların affı ve kazanılması hususunda tereddüt göstermemiştir. Hz. Peygamber(s.a.v.)'in meseleye bakışı, söylediğimiz gibi olmasaydı, ağır cezaya mahkûm ettiklerini asla affetmez, üzerlerine ısrarla ve şiddetle giderek eninde sonunda onları yakalatıp, hak ettikleri cezayı verebilirdi. [499]

Hatîb b. Ebî BelteaveSâre Olayı:

Savaş şartlarında belki en büyük kötülük düşmana bilgi vermektir. Rasûlullah böylesine ağır bir suçu işleyen kişiyi bile affetmiştir. Bu konuda şöyle ilginç bir olay vardır:
Hatib b. Ebî Beltea, Mekke fethi için Medine'de Müslümanların yaptığı hazırlığı Mekke'de bulunan akrabalarına haber vermek istemiş, bunun için de bir kadını kullanmıştı. Hz. Peygamber, Zübeyr, Mikdâd ve Hz. Ali'yi gönderdi. Bu şahıslar gidip kadını yakaladılar ve saç örgüsü içerisinde saklamış olduğu mektubu alarak getirdiler. Hâtib b. Ebî Beltea'nın Mekke Fethiyle ilgili mektubunu, saçlarının arasına saklayarak Mekke'ye götürürken yakalanan Sâre isimli bu kadın af dışı tutulmuştur.
Mektup, Rasûlullah'ın savaş hazırlığım Mekkelilere haber veriyordu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) Hâtib'İ çağırarak: "Ey Hâtib! Bu ne iştir?" diye sordu. Hâtib: "Ey Allah'ın Rasûlü, bana kızma konusunda acele davranma. Ben Ku-reyş'e dışarıdan katılan bir adamım. Ben onlardan değilim. Senin yanındaki muhacirlerin (Mekke'de) akrabaları bulunmaktadır. Oradaki mallarını ve ailelerini korurlar. Ben; ise hiç kimsem yoktur. Nesep yönünden olan bu boşluğu Mekke-liler arasında minnettarlık kazanarak doldurmak \ 'tu suretle ailemi himaye etmek istedim. Yoksa dinimden dönmüş olduğum için işlemedim. Hâtib'in bu savunmasından sonra Rasûlullah onu affetti. Fakat öfkesi bir türlü ge; -ven Hz. Ömer: "Yâ Rasûlallah! Beni bırak da şu münafığın boynunu vurayım!" dedi. Ancak Hz. Peygamber (s.a.v.) onun Bedir savaşına katıldığını

belirterek buna izin vermedi. [500]

İkrime b. Ebî Cehl Olayı:

Mekke'nin fethinde ölüme mahkûm edilenlerden birisi de İkrime b. Ebî Cehil'dir. Babasının Bedir'de öldürülmesi sebebiyle İkrime'nin İslâm'a karşı şahsî düşmanlığı vardı. Fe-tih'ten sonra Yemen'e kaçtı. Hanımı ise Müslüman oldu. Rasû-lullah'tan kocası için af talep etti. Ayrıca yanma kölesini de alarak onu aramaya çıktı. Kocası tam gemiye binmek üzereyken yetişip: "İnsanların, akrabalarını gözetmeye en çok kıymet vereni, en halim ve kerim olanının yanından geliyorum, sana eman verdi" diyerek onu ikna etti ve geri götürdü.
Rasûlullah, İkrime'nin dönmesinden çok memnun olur. İkrime orada Müslüman olur ve RasûlulİIah'tan eski günahları için Allah'tan mağfiret dilemesini talep eder. Hz. Peygamber de onun adına İstiğfarda bulunur. [501]
Kendisine bütün hayatı boyunca düşmanlık yapanları, böyle kolayca a ffetmesinin üstünde bir de onların geçmiş kusurları için Cenâb-ı Hak'tan a f talep etmesi, onlara değer verdiğini göstermek, toplum içinde o güne kadar görmüş oldukları saygınlığın sürdüğünü açıkça hissettirmek için olsa gerektir.
Mekke Fethinde a f dışı tutulanları şayet üzerlerinde kan bedeli v.s. yoksa ve herhangi bir Müslüman onun hakkında a f talep etmiş ise, daha sonra Hz. Peygamber onları affetmiştir. Meselâ Hz. Osman devreye girerek Abdullah b. Sa'd'ın affedilmesini sağlamıştır. Bu tutum, hem Kureyş'in düşmanlıkta ileri gitmiş, hatırı sayılır kişilerinin affını sağlıyor, hem de araya girenlere itibar sağlıyordu. Kendilerine böyle bir de görev verildiğini hissetmeleri Sahâbîlerin İslâm'a bağlılıklarını da artırıyordu. [502]

Safvân b. Ümeyye Olayı:

e b. Ebî Cehil gibi aşın olanlardan birisi olduğu için af dışı tutulup ölüme mahkûm edilmişti. Bu yüzden fetihten sonra Cidde'ye kaçmıştı. Amcası oğlu Ümeyr b. Vehb oğluyla birlikte gelerek onun için Hz. Pey-gamber'den eman talep ettiler. Hz. Peygamber onların taleplerini kabul etip Safvân'a eman verdi. Eman alâmeti olarakda çizgili Yemen kumaşından olan sarığını verdi. Safvân henüz Müslüman olmamıştı. Peygamberimiz, kendisine dört ay mühlet tanıdı. Sonraları Safvân, Huneyn savaşında kendisine verilen yüz develik ganimetin de

etkisi ile Müslüman oldu. [503]

Hind binti Utbe Olayı:

Hind b. Utbe de af dışı tutulanlardan birisiydi. Hind, Ebû Süfyân'ın hanımıdır. Uhud harbinde Hz. Hamza'mn ciğerlerini dişleriyle parçalamıştı. Hem bu yüzden hem de Mekke'de iken Hz. Peygamber'e yaptığı ezalar sebebiyle ölüme mahkûm edilmişti. Mekke fethinde Rasûlullah'a bir grup kadının içerisinde kendisini gizleyerek geldi ve Müslüman oldu. Evindeki bütün putları kırdı ve: "Sizin sebebinizle aldandım" dedi. Rasûlullah'a iki oğlak hediye etti ve koyunlarının kı-sırlığından dolayı özür beyan etti. Rasûlullah koyunlarına bereket duasında bulundu. Bunun üzerine koyunları çoğaldı. Hind bunlardan bol bol bağışlar ve: "Bu Rasûlullah'ın bereketidir. Bize İslâm'ı nasip eden Allah'a hamd olsun" derdi. [504]

Hebbâr b. el-Esved veNâfi' b. Abdi Kays Olayı:

Bu iki kişi Hz. Peygamber(s.a.v.)'İn kızı Zeynep (r.a)'in hastalanmasına, hatta düşük yapmasına sebep olmuşlardır. Hz. Zeynep, Medine'ye hicret ederken, arkasından yetişip devesini mahmuzlamış, kendisine de mızrakla vurmuşlardı. Hz. Peygamber bu olaya çok kızdı ve bu kızgınlıkla onlar üzerine bir tim gönderdi. Önce yakılmalarını emretmişti. Fakat sonradan "Ateşle azap Allah'a mahsustur" diyerek ellerinin ve a-yaklarımn kesilmesini emretmişti. Ancak gönderilenler bunda muvaffak olamadılar. Bunlar daha sonra Mekke'nin fethinde af dışı tutuldular.
Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber bir gün Ashâ-biyla Medine'de mescidin kapısında otururken, Hebbâr b. El-Esved gelip Müslüman olmak istediğini bildirmiş ve İslâmiyet'i kabul etmişti. Her ne kadar oradakilerden birisi: "Yâ Rasû-lallah, Hebbâr şu şu suçları işledi" dedi ise de Hz. Peygamber artık Müslüman olduktan sonra onlar unutulmuştur, diyerek Hebbâr'a kötü söz söylemeyi ve herhangi bir zarar vermeyi yasaklamıştır. Nafi' b. Abdi Kays'ın akıbeti bilinmemektedır. [505]

Abdullah b. Sa'd b. Ebî Şerh Olayı:

Abdullah, Hz. Osman'ın süt kardeşidir. Fetihten önce Müslüman olmuş ve hicret

etmiştir. Peygamber(s.a.v.)'in vahiy kâtiplerinden birisi oldu. Daha sonra irtidat etti. Mekke'ye giderek müşriklere katıldı. Kureyşlilere: "Ben Muhammed'in yazdırdıklarına istediğim şekilde tasarrufta bulunuyordum. O bana "azîzun hakîm" diye yazdırırdı, ben "alîmun hakîm" diye yazardım. O da: "Evet hepsi doğru!" derdi, diye onları memnun edecek yalanlar söylerdi. [506] Bu sebeple Hz. Peygamber, Mekke'nin fethinde onun da öldürülmesini emretmiştir. Abdullah, öldürüleceğini duyunca süt kardeşi olan Hz. Osman'ın yanına iltica etmiştir. Hz. Osman onu bir müddet saklamış, ortalık sakinleşince de beraberinde alarak Rasûlullah'ın huzuruna af talep etmek için getirmiştir. Rasûlullah'ın Abdullah b. Sa'd'ı affetmesi çok zor olmuştur, Hz. Osman (r.a.) üç sefer rica edip affedilme1 sini istedi. Hz. Peygamber, her seferinde sükut buyurup müspet cevap vermedi. Çünkü, Abdullah sadece Hz. Peygamber(s.a.v.)'in şahsına değil, aynı zamanda İslâm ve topluma karşı da suç işlemişti. Hz. Osman (r.a.) ısrar edince üçüncüden sonra ricayı kabul etti.
O gün tekrar Müslüman olan Abdullah b. Sa'd, ölünceye kadar samimî bir Müslüman olarak yaşamıştır. Hatta Hz. Osman hicrî yirmi beş yılında onu Mısır'a vali tayin etmiştir. Hicrî 36 yılında vefat etmiştir. [507]

Vahşî Olayı:

Mekke Fethinde af dışı tutulanlardan birisi de, Hz. Hamza'yı Uhud'da şehit eden Ebû Süfyân'm kölesi Vahşfdir. Mekke fethedilince, Vahşî, önce Şam'a, sonra Yemen'e ve diğer bazı beldelere kaçmayı düşündü. Fakat gidecek bir yer bula-madı. Yeryüzü kendisine dar geldi. Sonunda danıştığı kişiler Vahşfye: "Yazıklar olsun sana! O Allah'ın Peygamberidir. İslâm'a giren hiçbir kimseyi öldürmez, Sen de Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet eder, kurtulursun" dediler. O da Rasûlullah'ın huzuruna gelip İslâmiyet'i kabul etti. Hz. Peygamber, Hz. Hamza'nın şehit edilişini bir de ondan dinledi. Vahşî, sözlerini bitirince, Rasûlullah çok duygulanmıştı. Fakat duygularına kapılıp, ne onun İslâm'a girişini engelledi, ne ona kızıp öfkelendi, ve ne de nefsini tatmin için onu öldürmeye teşebbüs etti. Onu tehdit de etmedi. Hatta ona hiçbir şey demedi. Sadece: "Yazıklar olsun sana! Yüzünü gözümden sakla, gözüm seni görmesin" dedi. Vahşî der ki: "Beni görmesin diye hep Rasûlullah'tan uzak dururdum. Rasûl-i Ekrem'in vefatına kadar ona görünmedim. [508]

Mikyas b. Subâbe Olayı:

Mikyas b. Subâbe Medine'de Müslüman olmuştu. Bir Müslüman tarafından hataen öldürülen kardeşinin katilini öldürmek istedi. Hz. Peygamber kan bedelini alması gerektiğini söyledi ve diyet ödendi. Mikyas kan bedelini aldığı halde, kardeşinin katilini öldürüp irtidat ederek Mekke'ye kaçmıştı. [509]

Huveyris b. Nukayz Olayı:

Huveyris b. Nukayz da af dışı tutulan aşırılardandır.
Huveyris, Ebû Talip'in ölümünden sonra, Hz. Peygamber'e saldırganlıklar yapmış, başına taş ve çamur fırlatmıştır. [510]

b. Hevâzin'e Rahmet

Huneyn savaşı Huneyn mevkiinde Hevazin ve yandaşı oîan kabilelere karşı yapılmıştır. Kureyş'le her alanda çekişen Hevazin kabilesi, Mekke'nin fethinden sonra İslâm'a karşı çıkma ve onu yeryüzünden silme şerefini (!) elde etmek için ordu düzenlediler. Hz. Muhammed'e karşı çıkanları da bu orduya katılmaya çağırdılar. Civar kabileleri de yanlarına a-larak Müslümanlar üzerine yürüdüler. Zafere ermeden geri dö-nülmeyeceği kararlılığının işareti olarak da herkes eşlerini, çocuklarını ve mallarını da beraberinde getirdi.
Daha önce Huneyn vadisine gelen düşman, buranın en dar geçidini tuttu. Sonra ok yağmuru altında kalan Müslümanlara saldırdı. İslâm Ordusu bozuldu. Uhud gibi bir gün başladı. Tehlike çok büyüdü. Hatta İslâm Ordusunda yeni Müslüman olanlar saf değiştirmeye bile hazırlanıyorlardı. İslâm Ordusu bu kadar dağılmıştı. Sonradan Allah'ın yardımı, Hz. Peygam-ber(s.a.v.)'in dirayeti ve savaş taktikleri ile Önce ordu toparlandı. Sonra yapılan bir hücum hareketi ile düşman bozguna uğratıldı.
İslâm Ordusu en büyük ganimet ve esiri bu savaşta elde etti. 6.000 esir, 24.000 deve, 40.000'den fazla koyun ve keçi, 4.000 okka gümüş ganimet vardı.
Ganimetleri Müslümanlara dağıtan Peygamberimiz, Önce kendisine ve ailesine düşen esirleri HevazinlİIere iade etti. Sonra iade etmek istemeyen, az sayıdaki Sahâbî'yi de ikna etti. Böylece tüm esirleri kendisini bu kadar uğraştırmış olan Hevâzin kabîlesine iade etti. Ayrıca da her esire bir kat keten elbise armağan etti. [511]

c, Taîfliîere Rahmet

Hz. Peygamber(s.a.v.)'in rahmet olma özelliğinin en güzel tablolarından biri de onun Tâiflilere olan muamelesidir.
Tâiflilerle Hz. Peygamber, iki kere karşılaşmıştır. Bunlardan ilki Peygamberliğin ilk yıllarında, diğeri Mekke'nin fethinden sonradır. Önce birinci olaya bakalım:
îslâm'ın ilk yıllarında müşriklerin, Hz. Peygamber'e yaptıkları eziyet günden güne artıyor ve çekilmez bir hal alıyordu Peygamberliğin 10. yılında, yanında evlatlığı Zeyd bin Harise olduğu halde Mekke'den çıktı ve Taife gitti. Gayesi, Tâif'teki Sakîf kabilesinin kendisini desteklemelerini ve Müslüman olmalarını sağlamaktı.
Peygamberimiz, Taife geldiği zaman, Sakif kabilesinin önde gelenlerinden Abdi Yalil, Mesud ve Habib adlı üç kardeş ile görüştü. Onlara İslâm'ın inanç şeklinden, yapılması lâzım gelen hususlardan bahsetti ve dine davet etti.
Bu konuşmaların sonunda iki kardeş, direkt olarak Hz. Peygamber'e karşı çıkıp düşüncelerini şöyle açıkladılar:
"Eğer Allah seni Peygamber yollamış İse, ben Kabe'nin örtüsünü çalmış veya yırtmış olayım!.."
"Allah peygamber göndermek için senden daha güçlü birisini bulamadı mı?... Bulamayacak kadar âciz mi senin Rab-bin!?"
Üçüncüleri olan Abdi Yalîl ise onlara göre biraz daha akıllıca konuştu:
"And olsun ki ben seninle konuşmak istemem! Çünkü sen, eğer dediğin gibi bir Peygamber isen, sana karşı gelmekte, sözünü dinlememekte büyük tehlike vardır. Yok eğer, yalan söylüyor da, mahsustan kendini peygamber gibi göstermek istiyorsan, yine ben seninle görüşmek istemem."
Efendimiz, Tâif ileri gelenlerinin bu cevapları karşısında üzüldü ve onlardan ricada bulundu:
"HİÇ olmazsa, konuştuklarımız aramızda kalsın! Başkalarına anlatmayın."
Daha sonra Kureyşliler bu defa da onları kışkırttı. Taif-liler de bu kışkırtmalar sonunda Peygamberimizi ve Hz. Zeyd' i kovdular. "Buradan derhal çık!.. Nereye gidersen git!.. Senin kavmine hayrın dokunmadı ve onlar bile sana karşı geldi... Hal böyle iken, sen bizi mi kandıracağını sanıyorsun? "diyerek onu aşağıladılar. Daha sonra da Hz. Peygamber'in gideceği yola adamlarını dizerek ona çeşitli eziyetlerde bulunmalarını İstediler.
Bu adamlar Taif dışına doğru yürüyen Hz. Peygamber'i önce taşlamaya başladılar. Ellerine geçen her şeyi ona atıyorlardı. Öyle ki, atılan taşlardan Hz. Peygamber'in ayaklan kan revan içinde kaldı; başı sıyrıldı, kanamaya başladı.

Dermansız kalıp, oturdukça da zorla yerlerinden kaldırdılar, tekrar türlü hakaretler ve atılan taşlar arasında yürümeye mecbur bıraktılar.
Bu arada, atılan taşlara karşı Peygamberimizi korumaya çalışan Zeyd'in de başı yarılmış, yüzü gözü kan içinde kalmıştı. Keza ayakları da kan içindeydi.
Nihayet pek uzakta olmayan Mekkeli Utbe ve Şeybe b. Rebia'nın bağına sığındılar. Ne bir adım atacak halleri, ne de bir tek kelime söyleyecek kuvvetleri kalmıştı. Peygamberimizin hayatı boyunca karşılaştığı en büyük eziyet buydu işte. Bu sırada Peygamberimiz'in yaptığı şu dua çok meşhur olmuştur:
"Allahım! Kuvvetimin tükendiğini, artık çaresiz kaldığımı, halk katındaki hor ve hakir karşılanmamı sana arz ve şikâyet ederim... Ey Merhametlilerin en Merhametlisi! Herkesin zayıf ve hor görüp dalına bindiği bîçârelerin Rabbi Sen'sini"
Rabbim! Sen benim Rabbimsin. Beni kime bırakıyorsun. Rabbim! Kötü huylu ve yüzsüz beni reddeden uzak düşman eline mi yoksa işlerimin dizginini eline verdiğin akrabam olan düşmanlara mı? Beni bunlara muhtaç etmeyecek kadar rahimsin1... Rabbim! Eğer bana karşı gazaplı değilsen, çekmekte olduğum çile ve belalara aldırmam. Ancak şu da var ki, senin af ve merhametin, bana bunları göstermeyecek kadar geniştir. Rabbim, gazabına uğramaktan yahut Senin hoşnutsuzluğuna düşmekten, Senin o zulmetleri parıl parıl parlatan, dünya ve ahiret hayatını düzene koyan nuruna sığınırım. Rabbim, Sen, benden razı olana kadar, sana tevbe ederim affımı dilerim!.. Rab-bim, şüphesiz ki kuvvet ve kudret sadece Sendedir!.."
O sırada Peygamberimiz ile evlatlığının durumunu Utbe ile Şeybe görmüştü. Hıristiyan olan köleleri Addâs'ı çağırıp, eline büyük bir salkım üzüm verdiler ve onu Peygamberimiz'e
götürmesini söylediler...
Addâs, üzümü doğruca Peygamberimiz'e götürdü verdi. Üzümü alan Peygamberimiz, besmele çekerek, yemeye başladı.
Besmele, Addâs'ın dikkatini çekmişti. Bura halkının bu sözü kullanmadıklarını söyledi. Peygamberimiz de ona memleketini ve dînini sordu. "Ninavalıyım; Hıristiyanım" deyince, "Yûnus b. Matta'mn hemşehrisisin ha" dedi.
Addâs, bu söz karşısında şaşırdı ve sordu: "Sen Yûnus bin Matta'yı nereden tanıyorsun?" Efendimiz de ona:
"O, benim kardeşimdir! O bir Peygamberdi; ben de bir
Peygamberim!"
Addâs, bu sözleri işitince kendini tutamayıp Peygamberimizin ayaklarına kapandı. O sırada onları uzaktan seyretmekte olan iki kardeşten Utbe, Şeybâ'ya

döndü:
"Bak, adam kölenin inancını da gözlerinin önünde kendine çevirdi... Onu da saptırdı!" dedi.
O sırada Addâs da yanlarına gelmişti... Utbe, Addâs'a çattı:
"Yazıklar olsun sana Addâs! Bak seni saptırdı dininden bu adam!" Addâs da onlara cevap verdi:
"Ey Efendim; yemin ederim ki yeryüzünde bu zâttan daha hayırlı bir kişi yoktur!.,. Zira, o bana, öyle bir şeyden bahsetti ki, onu ancak bir peygamber bilir..." [512]
Peygamberimiz, bundan sonra üzgün ve mahzun bir halde, Mekke yoluna koyuldu. Bu yolculuğun Hz. Muhammed'in hayatının en zorlu günü olduğunu daha sonra kendisi Hz. Âişe'ye nakletmiştir.
Yolculuğun sonunda Cebrail bana: "Allah, kavminin senin hakkındaki dediklerini muhakkak işitti. Seni korumaktan kaçındıklarına da vâkıftır. Allah, sana şu dağlar meleğini gönderdi. Kavmin hakkında ne dilersen ona emredebilirsin! İstersen Ebû Kubays ve Kuaykıan denilen şu iki dağın Mekkeli-ler üzerine çökerek kavuşmasını emret!" der. Hz. Peygamber de:
"Ben isterim ki, Allah, müşriklerin sulbünden (neslinden) yalnız Allah'a ibadet eden ve Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayan bir nesil meydana çıkarsın." [513] der. Rahmet Peygambe-ri'nden insanlığın bir daha şahit olmayacağı eşsiz bir tablo! Kendisine hayatının en çekilmez eziyetini yapan kişilere Peygamberimizin bir beddua bile etmemesi, tek başına, onun Rahmet Peygamberi olduğunun göstergesidir. Onun başarısının sırrı buradadır. Beddua etmek bir yana onların çocuklarının hidâyete ermesi için Allah'a duada bulunması, olağan üstü çarpıcı bir tablodur. Ve bu tabloda herkes için büyük dersler vardır.
Bundan sonra Peygamberimiz Mekke'nin yanı başındaki Hira Dağı'na geldi. Abdullah bin Ureykıt'ı buldu. Onunla, Mekke'nin nüfuzlu kişilerinden Ahnes bin Şurayk ile Süheyl bin Amr'a haber gönderip, Peygamberlik vazifesi sırasında kendisini himaye edip edemeyeceklerini sordurdu. Onlar da .olumsuz cevap verdiler. Bunun üzerine Peygamberimiz, Mekke'ye girebilmek için, Abdullah bin Ureykıt'ı bu defa da Mut'im bin Adiyy'e gönderdi. Kendisini himayesi altına alıp almayacağını sordurdu.
Mut'im bir Adiyy'in bu soruya verdiği cevap şöyle oldu: "Olur, gelsin, ben onu himayeme alırım. Vazifesine devam etsin."
Mut'im bin Adiyy, doksan yaşını aşkın bir kimse İdi. Ertesi gün silahlarını kuşandı, oğullarını ve kardeşlerinin oğullarını da kuşattı ve ne sebeple bu işe

başvurduğunu açıkladı: "Bilmiş olunuz ki, Muhammed'i ben himayem altına aldım! Artık kimse ona dokunmayacaktır. Aksi iıalde, karşısında bizi bulacaktır." Bundan sonra, oğulları ve kardeş çocukları ile birlikte Peygamberimiz'! yanına alıp, Harem-i Şerîf'e girdi. Çocukları Kabe'nin dört bir yanına dağıldılar. O sırada, Ebû Cehil göründü ve Mut'im b. Adiyy'e yaklaşarak: "Ya Mu'tim! Himayeci misin, yoksa tâbi mi?"
Mut'im durumu açıkladı gür sesle:
"Himayeciyim. Ey Kureyş topluluğu! Bilmiş olunuz ki, Muhammed benim himayemdedir. Kimse onun kılına dokunamaz!..."
Nitekim daha sonra da Peygamberimiz bu hareketi daima hayırla yad etmiş, hatta Bedir Savaşından sonra, henüz daha o zaman Müslüman olmamış bulunan, Mut'im'in oğlu Cübeyr'e esirleri göstererek" Eğer baban Mut'im bin Adiyy sağ olsaydı da, şu herifleri bağışlamamı İsteseydi, bunların hepsini ona bağışlardım!" demiştir.
Bundan az zaman sonra da Cübeyr Müslüman olmuştur. Peygamberimizin Taiflilerle ikinci karşılaşması Huneyn Savaşından sonraki Taif Seferi'nde olmuştur.
Hevâzin kabilesinin Kureyş'ten sonra Peygamberimize direnecek tek kabile olarak kendisini görmesi ve bunun için ordu düzenlemesi sonucunda Tâif'te oturan Sakif oğulları da bu orduya ve yapılan Huneyn Savaşına katılmışlardır. Hu-neyn'de bozguna uğratılan Hevâzin ve yandaşları dağılmışlardı. Sakîf oğullan da kaçarak Taife sığındılar ve kalenin kapılarını kapattılar. İçeride bir yıllık yiyecek stoklan da vardı. Peygamberimiz Tâif'i kuşattı. Fakat alamadı. Okçu bir kavim olan Sakifliler Müslümanların üzerine yağmur gibi ok yağdırıyorlardı. Peygamberimiz de bu savaşta ilk defa mancınık kullandı.
Kuşatma uzaymca Peygamberimiz onların direncini ve ekonomik gücünü kırmak için Müslümanlara Sakîf asmalarını kesmelerini emretti. Bunun üzerine Sakifliler Hz. Peygamber'e ricacı gönderip, Allah Rızası ve akrabalık hakkı için asmalarım kesmemesini istediler. Bunun üzerine Peygamberimiz "Onları Allah Rızası ve akrabalık hakkı için size bırakıyorum" dedi [514]
Günlerce muhasara altında tuttuğu Tâif'i fethedemeyip muhasaradan vazgeçtiler. Onların içinden Müslüman olanlar Rasûlullah ile birlikte Tâiften ayrıldıkları sırada Rasûlul-lah ""Tevbe ediyoruz; Rabbimize ibadet ediyor, O'na hamde-diyoruz' deyiniz" buyurdu. Mü'minler de "Yâ Rasûlallah! Şu SakifHlere beddua et" dediler. Hz. Peygamber ise: "Allahım!
Onları hidâyete kavuştur, onları bize getir" buyurdu.
Böylece Hz. Peygamber üç kere kendisine direnen, reddeden ve eziyet eden

Sakiflilere her defasında dua etti. Onların ve doğacak çocuklarının hidâyete ermelerini, doğru yola girmelerini niyaz etti. Her defasında da beddua etmeyi reddetti.
Daha sonra Taif ileri gelenleri aralarında toplanıp Müslüman olmaya karar verdiler. Böylece haklarında üç kere dua ederek hidâyet niyazında bulunan Hz. Peygamber'in duası gerçekleşmiş oldu. [515]

3. Münafığa Rahmet

Hz. Peygamber(s.a.v.)'in rahmet kapsamı içinde münafıklar bile yer almıştır. Bu durum yadırganacak bir durumdur. Çünkü münafıklar kâfirlerden de daha aşağı derecede insanlar olarak kabul edilmişler ve çok aşağılayıcı bir azab ile cezalandırılacakları haber verilmiştir. [516]
İslâm'a inandıklarını söyledikleri halde kalpten inanmayan, sadece Müslüman görünen kişilere verilen bu adlandırma, onların kalplerindeki bozgunculuk yapma İsteklerini belirtir. Bu misyonlarının gereği olarak Peygamberliğin Medine döneminde bir çok bozgunculuğa adları karışmıştır. İfk hadisesi, Tebük Seferi, Bedir, Uhud Savaşları gibi çok önemli olaylarda ortalığı karıştırmışlar, Müslümanları mescide gidişlerinde ikiye bölmek için Mescid-i Dirâr'ı (Zararlı Mescit) inşa etmişlerdir. Hz. Peygamber bunların her yaptığı işe tedbir alarak zararlarını asgariye indirmiştir. Yaptıklarından dolayıda onlara doğrudan bir ceza tertip etmemiştir. İfk olayında başrolü oynadığı halde Abdullah b. Ubeyy b. Selul'u bile cezalandırmamış, Tebuk Seferine katılmayanlara bir şey dememiş, katılıp da dönüşte kendisine suikast tertipleyen münafıklara
dokundurmamış, onları öldürmek isteyen Ashabını "Madem ki dilleriyle kelime-i şehadet getirerek Müslüman olduklarım açıklıyorlar. Şu halde onlara dokunamayız' [517] diyerek engellemiştir.
Hz. Peygamber dil ile İkrarın (söylemenin) önemi üzerinde başka olaylarda da durmuştur. Cüheyne kabilesine sefere gönderdiği bir grup Müslüman, Cüheynelilerle savaşa tutuşmuş ve savaş esnasında çok iyi dövüşen birisini sıkıştırdıklarında adam "Lâ ilahe illallah!" demişti. Gruptaki diğer arkadaşı çekildi. Fakat Üsâme onun bu şehâdetini dikkate almayıp a-damı öldürdü. Medine'ye dönüp olayı anlattıklarında, Hz. Peygamber hem çok kızdı hem de Üsâme'ye çıkıştı:
"Lâ ilahe İllallah dediği halde o adamı öldürdün ha!"
Üsâme de "Yâ RasÛlallah! O adam iman ettiğinden dolayı değil, ölümden

kurtulmak İçin söyledi." diyerek kendisini savundu. Üsâme'nin bu cevabını Peygamberimiz sert bir şekilde cevapladı:
"Adamın kalbini yarıp da içine mi baki in ?" Bu sözü bir kaç kere tekrarladı. [518]
Peygamberimiz zamanında benzerî bir olay daha yaşanmıştır.
Rasûl-i Ekrem Efendimiz Hicret'in sekizinci yılı Ramazan ayında, bir grup sahâbîyi Medine yakınlarındaki İzam Mevkiine göndermişti. Seriyye dediğimiz bu birlik İzam vadisine vardığında, Müslüman olup olmadığını henüz bilmedikleri Âmir îbni Ezbat el-Eşca'î'yi gördüler. Âmir çökmüş olan devesinin üzerinde birşeyler yemekteydi. Seriyyeyi görünce onlara İslâmî usule göre selâm verdi. Böylece onun Müslüman olduğunu anlayan İslâm askerleri kendisine dokunmadılar. Fakat seriy-yenin içinde bulunan Muhallim îbni Cessâme ile bu zat arasında Câhiliyye devrinden kalma bir anlaşmazlık vardı. Muhallim, birden Âmir'in üzerine saldırarak onu öldürdü ve devesiyle eşyalarına el koydu. Seriyye Medine'ye dönünce, Muhallim'in yaptığı haksızlığı Peygamberimiz'e anlattılar. Rasûlullah Efendimiz Muhallim'i: "O adam "Mü'miniml" dediği halde sen onu öldürdün, Öyle mil?" diye azarladı. O zaman şu âyet nazil oldu:
"Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman her şeyi iyi anlayıp dinleyin. Size selâm verene, dünya menfaati sağlamak için "sen tnü'min değilsin" demeyin. Çünkü Allah'ın yanında nice faydalı şeyler vardır! Önceleri siz de onlar gibiydiniz de Allah size lütuftu bulundu. O halde dikkatli olun da iyi anlayıp dinleyin. Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızdan haber-dardır. [519]
Bu olaya sebebiyet veren Sahâbî ölünce toprak, adamın cesedini kabul etmeyip dışarı atar. Onu tekrar gömerler, ertesi sabah cesedini yine dışarıda bulurlar. Rasûlullah Efendimiz bu olayı yorumlarken, toprağın ondan daha kötüleri de kabul ettiğini, fakat bu olayın şehâdet getiren birini öldürmenin kötü sonucunu mü'minlere göstermek ve böylece onlara bir ders vermek üzere meydana geldiğini söyler. [520]
Rasûlullah'ın bu art düşünce aramama politikası o derece yaygın idi ki, münafıklar bu davranışları bir nevi "saflık" olarak değerlendirmeye başlamışlardı. Şöyle diyorlardı: "Gerçek şu ki, Muhammed bir kulaktan ibarettir, kim kendisine bir şey söylerse, hemen inanıp onu te'yid eder." Bu sözleriyle şunu demek istiyorlardı: "Kim kendisine hakkımızda bir şey söylerse buna inanır. Sonra biz yanma gider yemin ederek inkâr ederiz. Bu sefer bize inanır." [521]
Böylece münafıklığın tayin hakkının Allah'ta olduğunu ve O'nun bildirmesi ile Hz. Peygamber'İn bildiğini tespitten sonra, Peygamberimizin münafıkların başı

olan Abdullah b. Ubeyy b. Selül'e olan rahmetini görelim:

Abdullah b. Ubeyy b. Selûl, Hz. Peygamber devrinde Medine'de yaşayan münafıkların reisidir. Babasının annesine nispetle İbn Selül diye anılan Abdullah, hicret esnasında Haz-rec kabîlesinin reisiydi. Medine'nin idaresi kendisine verilmek üzere iken, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in oraya gelmesiyle bundan mahrum kalmıştı. Bedir gazvesinden hemen sonra Müslüman olmuş görünmesine rağmen, bu sebeple, Peygamber'e ve İslâm'a karşı beslediği kin ve düşmanlık duygularından hiçbir zaman kurtulamamıştır. [522]

Hz. Peygamber'İn, münafıkların lideri Abdullah b. Ubeyy'e karşı davranışı son derece manidardır. Medine'deki bir çok bozguncu hareketi başlatmasına, özellikle savaş hazırlıkları sırasında söylentiler yayarak hem hazırlıkları engellemesine, hem de moral bozmasına rağmen Hz. Peygamber (s.a.v.) amme işlerinde onunla istişare edip, fikrini alırdı ve onun şefaat ve tavassutunu kabul ederdi. İki ayrı komplosuna rağmen onu affetmiştir. Benû Mustalik seferi sırasında meş'um İfk hadisesine sebep olmuştur. Bunun üzerine bazı Müslümanların, hatta bizzat Abdullah'ın samimi bir mü'min olan oğlunun onun cezalandırılması hususundaki ısrarlarına rağmen, Peygamberimiz: "Hayır, ona karşı biz daima merhametli olacağız ve o, bizimle beraber olduğu müddetçe bizden hüsn-ü kabul görecektir." diyerek onlara engel olmuştur. Peygamberimizin münafıklara karşı bu müsamahalı siyaseti, onların Medine'de çıban başı olmalarını engellemiş, münafıklar Medine'deki nüfusun önemli bir kısmını teşkil ettikleri halde Asr-ı Saa-det'te büyük problem çıkarmamışlardır.

İfk hadisesinden sonra, hadisenin baş mürettibi olmasına veKur'ân'da "İftiranın büyüğünü üstlenen adam için en büyük azap vardır. "{Nûr, 24/11) buyurulmasına rağmen, Rasûlullah, Abdullah'a celde bile uygulamadı. Abdullah'a karşı Peygamberimiz'in son jesti, onun bu müsamaha siyasetine taç olur:

Hicret'in 9. Yılında ölen Abdullah b. Ubeyy'in oğlu Abdullah, samimi bir Müslümandı. Babası ölünce onun vasiyyetini yerine geti mek ve kefen yapmak için Peygamberimizden gömleğini istedi. Rasûlullah da, şahsî gömleğini verdi. Abdullah onunla babasını kefenledi. Sonra da onun namazını kıldırıp babasının affedilmesi için dua etmesini istedi. Bazı Müslümanların, özellikle Hz. Ömer'in şiddetli İnfial ve itirazlarına rağmen Hz. Peygamber cenaze namazını bizzat kıldırdı. [523] Onun için istiğfarda bulundu. Hatta mezarı basma kadar gitti. Halbuki onun affedilmeyeceği Kur'ân'da kesinleşmişti:

"Onlar için ister af dile, İster dileme. Onlar için yetmiş kez af dilesen de Allah onları asla affetmeyecek"
Durum böyle olmasına rağmen, Rahmet Peygamberi kendisine verilen yetkiyi Abdullah b. Ubeyy lehine kullanmış, onun için a f talebinde bulunmuştur. [524]
Peygamberimiz bütün bunları bir taraftan Abdullah b. Ubeyy için yaparken, bir taraftan da onun yandaşlarına mesaj vermiş, onun ölüm halindeki belki pişmanlığını değerlendirmiş, bundan diğerlerinin ders çıkarmasını sağlamıştır. Zaten bu olaydan sonra da bin kişi Müslüman olmuştur. [525]
Ayrıca Abdullah b. Ubeyy'in toplumsal itibarını yükseltmiş, böylece geride kalan ailesi ve oğlunun gönlünü hoş etmiş, onların incitilmesinin önüne geçmiştir. Rahmet olmanın zirvesinde ümmetine de örnek olmuştur.
Bunlar gibi, rahmet olmanın bir çok örnekleriyle dolu bir hayat geçiren peygamberimiz kendi zamanındaki İnsanları bu ilke ile İslâm'a kazandırmış ve onların hayatlarında yeni bir oluşum meydana getirmiştir. Bu yöntemi İslâm davetinin en verimli yöntemi olarak da Müslümanlara öğretmiştir. Bu yöntem, tebliğden çok, temsil mantığına dayanmakta, etki gücünü de buradan almaktadır.
Rahmet olma gibi geniş ve kapsamlı bir kavramı Örnek olma ve temsil etme mantığıyla insanlık tarihine kazandıran peygamberimiz ve onun dîni islâm'ın günümüzde hoşgörüsüz bir din olarak görülmesi, onun teorik ve pratik esaslarından çok, mensuplarının tutum ve davranışlarının hatasından kaynak-lanmaktadır. İnsanlığın, öncelikle de Müslümanların onun bu ilke ve yöntemine sahip çıkması, bundan sonraki çağlann İslâm çağlan olmasına yetecektir. [526]

BİBLİYOGRAFYA

Ayasbeyoğlu Nevzat, îslâmiyetin Eğitime Getirdiği Değerler, İst., 1968
Azîmâbâdî, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsülhak, Avnü'l-
Ma'hûd, Beyrut, 1990.
Bardakoğlu Ali, İ.A. "Ceza" maddesi Türkiye Diyanet Vakfı. Başaran İbrahim Ethem, Eğitim Psikolojisi, 9. Bsk., Ank.,
1988.
Bayraklı Bayraktar, İslâmda Eğitim, İst, 1980 ———Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri, İşaret
Yayınlan, İst., 2001. Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, h. 1354. Bilmen Ömer Nasuhİ, Hukûk-i İslâmiyye ve Istılâhât-î
F-ıkhıyye Kâmûstt, İst., 1963 Buharı, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl.

Salnhu'l-Bu-
hârî, Beyrut, 1987
Büyükdüvenci Sabri, Eğitim Felsefesine Giriş, Savaş Yayınlan, Ank., 1991.
Canan İbrahim, Peygamberimizin Tebliğ Metodlan, İst., 1998. Carnegie Dale, Söz Söylemek ve iş Başarmak Sanatı. Çamdibi Mahmut, Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali, İst-, 1983 Çiğdem Kağıtçıbaşı, İnsan ve insanlar, Evrim Yayınları 7.
Bsk., İst., 1998.
Demirci Muhsin, Kıır'ân'ın Temel Konulan, İst, 2000 Dilek Mehmet, Sünnette Ceza Anlayışı, Basılmamış Doktora
Tezi, Şanlıurfa, 2000. Dodurgah Abdurrahman, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İst.,
1998 ---------îbn Sînâ Felsefesinde Eğitim, İst, 1995
Ebû Gudde Abdülfettâh, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodları, ist., 1998
Ebû Gudde Hasen, Ahkâmu's-Sicn ves-Sucenâ fi'l-İslâm, Mek-tebetüT-Menâr, Kuveyt, 1987.
Ebû Zehra Muhammed, Ulamda Suç ve Ceza. el-İsfahânî Ragıb, el-Müfredât, Mısır, 1961
en-Nedvî Ebu'l-Hasen, Rahmet Peygamberi, Çev. Abdülke-rim Özaydm, 2. Bsk., İst., 1996.
Engin Nihat, Osmanlı Devletinde Kölelik, ist., 1998
Erdoğan Mehmet, "Kadın Hakları Bağlamında Boşanma Sorunu" İslâm Düşüncesinde Yeni Arayışlar, III, İst, 2000
--------islâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi, İst., 1990
Fendoğlu Hasan Tahsin, İslâm ve Osmanlı Hukukunda Kölelik ve Cariyelik, İst., 1986.
Garaudy Roger, "Şeriat Nedir" İslâmiyet, Ank., 1998.
Gözütok Şakir, Mekkî ve Medenî Hadislerle Eğitim, Basılmamış Doktora Tezi, Yüzyıl Ünv.
Hâkim, el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn, Beyrut, 1986. Hamidullah Muhammed, İslâm Peygamberi, İst., 1972
Heysemî, Nûrud-Dîn Ali Bin Ebî Bekr, Mecma'u'z-Zevâid ve Menbâ'u'l-Fevâid, Beyrut, 1998.
İbn Hacer, Ahmet b. Ali el-Askalânf, eî-İsâbe Fi Temyîzi's-Sahâbe, Dâru İhyâi't-Turasi'1-Arab. 1328.
-Fethu'l-Bârî, Beyrut, 1988.
İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdilmelik, es-Sîretü'l-Nebe-viyye, Dâru'1-Hayr.

Beyrut 1992.
İbn Kayyım Şemsuddîn Ebû Abdullah el-Cevziyye, Zâdü'l-Meâd fi Hedyi Hayri'l-'İbâd, Beyrut.
İbn Kesîr Ebu'1-Fidâ, Tefsiru'l-Kur'âni'l-'Azîm, 1992 İbnMunzur, Lisânu'l-'Arab, Beyrut, 1956
İbn Sa'd, Ebû AbdÜlâh b. Muhammed, et-Tabakâtü 'l-Kübrâ. Beyrut, ts.
İbnü'3-Esîr, îzzuddin Ebul-Hasen Ali b. Muhammed el-Cüzenî, U$dü'l~Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe, Beyrut, ts.
İzitsu Toshihiko, Kur'ân'da Allah ve İnsan, Trc. Süleyman Ateş, Kevser Yayınları, Ank.
İzmirli İsmail Hakkı, "İslâmda Kadının Hakları ve Vazîfe-leri" Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Siyaset ve Değer Tartışmaları, İst, 2000 -
Jersild. A.T., Çocuk Psikolojisi, Ank., 1979
Kadı 'Iyâz, Şifâü'ş-Şerîf, Trc. Naim Erdoğan-Hüseyin Erdoğan. İst. 1977.
Kanad Fikret, Kısaltılmış Pedogoji, M.E.B. Yayınları, 2. Bskv İst., 1977.
Kandemir Yaşar, İki Cihan Güneşi, İst., 1996 Kazıcı Ziya, Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri. Kerim Yavuz, Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimi. Kesek Abdülhamit, Esmâullahi'l-Hüsnâ.
Köylü Mustafa, Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri, Samsun, 2000
Mehmet Vehbî, Hülâsatü'l-Beyân Fî Tefsîri'l-Kur'ân, İst., 1966
Müslim, Ebu'l-Hüseyin İbnü'l-Haccâc el-Kuşeyrî, Sahîhu Müslim, Mîsır, 1955.
Nasr. S. Hüseyin, Genç Müslianana Dünya Rehberi, İz Yayıncılık. İst., 1995.
Navaro Leyla, Beni Duyuyor musunuz? İst., 1987 Okçabol Rıfat, Halk Eğitimi, İst., 1996
Önkal Ahmet, Rasûhtllah'ın İslama Davet Metodu, Konya, 1983
Öymen, Hıfzurrahman Raşit, Eğitim Psikolojisi, Ank., 1979
Özbek Abdullah, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed, Konya 1997
öztürk Yaşar Nuri, Fatiha Sûresi Tefsiri.
--------Kendi Dilinden Hz. Muhammed. Yeni Boyut Yayınlan
ist. 1997.
-Kur'ân'da Temel Kavramlar, İst., 2000
Savard. C, Çağdaş Pedogojiden Seçmeler, Çev.Nejat Yüzbaşı-oğullan, M.E.B. Yay., 2. Bsk., İst., 1976.
Suruç Salih, Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı, tst., 1998
Tathsu Ali Osman, Esınâü'l-Hüsnâ Şerhi, İst. Tosun Cemal, Din Eğitimi Bilimine Giriş, Ank., 2001
Vâkıdî, Muhammed b. Ma'mer, Kitâbu'l-Megâzî, Beyrut, 1984.

Yazır Hamdı, Hak Dîni Kur'ân Dili, İst., 1971
Yeniçeri Celal, Hz. Muhammed ve Yaşadığı Hayat, İst., 2000
Yıldırım Suat, Kur'ân'da Ulûhiyyet, İst., 1987
Yurdagür Metin, Allah 'in Sıfatları, İst., 1984

---

[1] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları:1-9.

[2] Vergote, Reîigious Man, 21.

[3] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 11-15.

[4] Köylü, Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri, s. 176.

[5] Rıfat Okçabol, Halk Eğitimi, s. 23.

[6] okçabol a. G. E. .11-12.

[7] OkçaboL a.g.e., s. 23-24. Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları:15-19.

[8] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 19-21.

[9] M. Köylü, a.g.e., s. 138-148

[10] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 21-22.

[11] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 22-24.

[12] Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri, s. 13-21

[13] Cemal Tosun, Din Eğitimi Bitimine Giriş , s. 178.

[14] Tosun, a.g.e., s. 179.

[15] Tosun, a.g.e., s. 176.

[16] a.g.e., s. 179.

[17] Ahmt?t ÖnkaJ, RasûluUah'ın İslam'a Davet Metodu, s. 210.

[18] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 24-28.

[19] Abdullah Özbek, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed, s. 210

[20] Özbek, a.g.e., s. 215.

[21] Ahzâb, 33/21.

[22] Hamdi Yazır, Hak Dîni Kur'ân Dili, c. VI, s. 3883.

[23] Bayraktar Bayraklı, İslâmda Eğitim, s. 159.

[24] Savard, Çağdaş Pedagojiden Seçmeler, s. 89.

[25] saff, 61/ 12.

[26] Bakara,2/4i.

[27] H. Yazır, a.%.e., c. I, s. 338.

[28] H. Yazır, a.g.e., aynı yer.

[29] 'Leyla Navaro, Beni Duyuyor musunuz?, s, 41.

[30] Fussilet, 41/33.

[31] H. Yazır, a.g.e., c. VIII, s. 4207.

[32] Mehmet Vehbi, Hülâsatü'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân, c. VII, s. 5060.

[33] Pazarlı, Din Eğitimi ve Öğretiminde Genel Metodlar, s. 20-25

[34] ftm, 1-11,645.

[35] Buhârî, Megâzî, 70; Müslim, Cihöd, 59

[36] Hıfzurrahman Raşit Öymen, Eğit im Psikolojisi, s. 104.

[37] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 28-36.

[38] Özbeka..r s. 202.

[39] C. Savard, a.g.e., s. 65.

[40] C. Savard, a.g.e., s. 65.

[41] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi s. 610

[42] Lokman, 21/15.

[43] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 36-40.

[44] Kerim Yavuz, Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s. 144.

[45] Mahmut. Çamdibi, Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali, s. 77.

[46] Çamdibi, a.g.e., s. 78.

[47] M. Çamdibi, a,%.e., s. 77-78.

[48] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 601.

[49] 'Yavuz, a.ge-, s. 148-149.

[50] Burada özellikle sinema, TV, basın gibi kitle iletişim araçlarındaki kahramanlarla çocuklar arasında meydana gelebilecek olan aynîleşme olayına dikkat çekmek istiyoruz. Genellikle güçlü, kuvvetli ve itibarlı kişilikleri yansıtan bu kişiler, çocuğun hayâl dünyasına girdiği andan itibaren aynîleşme mekanizması Çocuğu onların d avr anı şiarına kanalize eder. Bundan dolayı bu kişilerin çocuk üzerindeki etkisinin müspet olmasına dikkat edilmelidir.

[51] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 40-43.

[52] el-Müfredât, s. 191.

[53] Yaşar Nuri Öztürk, Fatihe Suresi Tefsiri, s,. 29.

[54] Vehbi, Hülâsatü'î Beyân, G I., s. 20.

[55] Enbiyâ, 107.

[56] El- müfredat, s. 192.

[57] Al-ılmrân, 3/103.

[58] En-NedvîEbu'1-Hasen, Rahmet Peygamberi, s., 441-445.

[59] Bayraktar Bayraklı, Yeni Bir Anlayışın İşığında Kur'ân Tefsiri, s. 121

[60] Ali imran, 3/ 119.

[61] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi, s. 219.

[62] G. Ülgcn, E. Fidan, Çocuk Gelişimi, s. 19.

[63] Ş. Oğuzkan, G. Oral, Okul Öncesi Eğitim, s. 13.

[64] A.T. Jersild, Çocuk Psikolojisi s. 359

[65] C. Savard, Çağdaş Pedagojiden Seçmeler, s. 88.

[66] L. Navaro, Beni Duyuyor musunuz?, s. 28.

[67] Ş. Oğuzkan, G. Oral, Okul Öncesi Eğitim, s. 53.

[68] Bayraklı, Fârâbî'de Devlet Felsefesi s. 57. Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 43-58.

[69] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 58.

[70] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 58-59.

[71] Bakara, 2/157, 178, 218; Âl-i İmrân, 3/8, 107, 157; Nisa, 4/96, 175; En'âm, 6/147, 154, 157; İsrâ, 17/24, 27, 82, 87; Buhârî, Edeb, 18, Tevhîd, 15; Müslim, Tevbe, 14; Ebû Dâvûd, Edeb, 66-156; Tirmizî, Deavât, 109, Bin, 16; îbn Mâce, Mukaddime, 14.

[72] Enbiyâ, 21/107.

[73] Müslim, Birr, 87.

[74] Buhârî, Edeb, 18; Müslim, Fedâil, 65.

[75] Ahmed b. Hanbel, I. s. 257.

[76] Ebû Dâvûd, Sünnet, 2; îbn Hanbel, V, 146.

[77] Kmahzâde, Ahlâk-ı Alâ'i, s. 115.

[78] Kmahzâde, a.g.e., aynı yer.

[79] i.canan, Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, s. 275. Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 59-63.

[80] İsrâ, 17/53

[81] Nahl, 16/125.

[82] M. Vehbi, Hülâsatü'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân, , c. VII, s. 2922.

[83] Vâk'a, 56/81

[84] Zümer, 39/23.

[85] Tâhâ, 20/2-3.

[86] İbrâhîm, 54/17.

[87] A. Dodurgah, İbn Sînâ Felsefesinde Eğitim, s. 172-173.

[88] İsrâ, 17/28.

[89] İbrâhîm,U/52; Sâd, 38/29.

[90] ibrahim, 14/24-26.

[91] Tâhâ, 20/44.

[92] Y.Ş. Yavuz, Kur'ân-ı Kerîm'de Tefekkür ve Tartışma Metodu, 124.

[93] lohnân, 31/19.

[94] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 63-69.

[95] Al-iltnrân, 3/159.

[96] M. Vehbi, HiMsatü'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân, , c. II, s. 765.

[97] Âl-iîmrân, 3/134.

[98] Nisâ, 4/26.

[99] Fussiiet, 41/34-35.

[100] F. Kanat, Kısaltılmış Pedagoji, s. 52.

[101] Heyet, Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali, s. 479.

[102] H. Yazır, Hak Dîni Kur'ân Dili, c. VIII, s. 4207.

[103] A'râfr 7/199-200

[104] Tevbe, 9/73, Tahrîm, 66/9.

[105] H. Yazır, Hak Dîni Kur'ân Dili, c. IV. s. 2591.

[106] Müddessir, 74/1-2

[107] A.F. Başgil, Gençlerle Başbaşa, s. 68. Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 69-74.

[108] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 74.

[109] Mâide, 5/13.

[110] Buhârî, Megâzî, 70; Müslim, Cihâd, 59; EbÛ Dâvûd, Cihâd, U*/ İbn Hanbef, II, 246-247, 452.

[111] Hamidullah, a.g.e., 1,172; Bidâye, IV, 301.

[112] "isra, 53.

[113] 'Nisa, 148

[114] En'âm, 108.

[115] Tevbe, 114.

[116] Tâhâ, 43-44.

[117] Al-i İmrân, 159.

[118] Buhârî, Buyu, 50, Tefsîru Sûrati'l-Feth, 3;Dârimî, Mukaddime, 2.

[119] Buhârî, Vudû, 61; Müslim, Taharet, 100.

[120] Müslim, İmaret, 19; İbn Hanbel, VI, 93.

[121] EbûDâvûd, Edeb, 6.

[122] 'Buhârî, Hudûd, 12; Müslim, Hudûd, 8, 9; Ebû DâvÛd, Hudûd, 4; Tirmizî, Hudûd, 6.

[123] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 75-81.

[124] Dale Carnegie, Söz Söylemek ve İş Başarmak Sanatı, s. 162.

[125] Âl-i İmran, 3/159; Fussüet, 41/34; Mu'minûn, 23/96.

[126] Nun Oztürk, Fatiha Suresi Tefsiri, s. 36.

[127] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 81-85.

[128] Y. Nuri Öztürk, Kur'ân'da Temel Kavramlar, s. 414.

[129] Enbiyâ, 21/107.

[130] 'îsrâ, 14/82.

[131] İsrâ, 17/100.

[132] £ûra, 42/28.

[133] Âl-ilmrân, 3/74.

[134] fi'râf, 7/56.

[135] aliİmrân, 3/157.

[136] Zümer, 39/38; Nûr,24/14.

[137] Hadîd, 57/27

[138] Zümer, 39/53.

[139] Meryem, 19/2.

[140] Hucurât, 49/13.

[141] Nisa, 4/1.

[142] Öztürk, Fatiha Suresi Tefsiri s. 24.

[143] Uzturk, <7.£.e., s. 45-46.

[144] neml, 22/77.

[145] Ankebût,29/5l.

[146] Lokman, 31/3.

[147] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 85-90.

[148] el-Müfredât, s. 192.

[149] Hak Dîni Kur'ân Dili, s.???

[150] Öztürk, Kur'an'da Temel Kavramlar, s. 417.

[151] M. Demirci, Kur'ân'-m Temel Konulan, s. 350.

[152] Hüseyin Nasr, Genç Müslümana Dünya Rehberi, s. 44-45-

[153] £n'âm, 6/12-54.

[154] zümer,39/ 53.

[155] f. Râzî' TeMr-i Kebîr, XIII, s. 5.

[156] £n'âm,6/\2

[157] A'râf, 7/156.

[158] Öztürk, Fatiha Suresi Tefsin, s. 32.

[159] Toshihiko İzitsu, Kur'ân'da Allah ve İnsan, s. 218-220. Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 91-94.

[160] İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, Beyrut ts., "Rabb"md.

[161] Fatiha, 1/1-4.

[162] el-İsfahânî, Müfredat, s. 184.

[163] H. Yazır, a.%.e.r c. I, s. 64.

[164] el-İsfahânî, Müfredat, s. 119.

[165] Fatır, 35/ 1.

[166] M Vehbi, Hülâsatü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân, c. I, s. 18.

[167] M.Yurdagür,A//fl/i'm Sıfatlan, s. 35.

[168] H. Yazır, a.%.e., c. I, s. 64

[169] M. Yurdagür, a.%.e., s. 58.

[170] Nevzat AyasbeyoğİU, İslâmiyetin Eğitime Getirdiği Değerler, s. 6. .

[171] A. Dodurgah, İbn Sînâ Felsefesinde Eğitim, s. 61-62.

[172] w en"Nedvi, Rahmet Peygamberi, s. 432.

[173] İncili, Bâb 15, âyet 24; Bâb 10, âyet 6-7.

[174] Nedvî, a.g.e,, s. 432-433.

[175] Bak. A. Dodurgah, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, s. 136-137.

[176] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 95-101.

[177] Muhsin Demirci, Kur'ân'da Temel Kavramlar, s. 128.

[178] Bu altı âyet şunlardır; Besmele, Fatiha, 1/3; Bakara, 2/163;
Nemi, 27/30; Nebe, 78/37; Haşr, 59/22.

[179] Keşek Abdülhamit, Esmâullâhu'l-Hüsnâ, s. 42.

[180] Buhârî(Tevhîd, 15; Müslim, Zikir, 2.

[181] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 101-103.

[182] Tevbe, 9/128.

[183] Suat yıldırım,Kur'ân'da Ulûhiyyet, s. 125.

[184] Buhârî, Tevhîd, 22, 28, 55, Bed'u'l-halk, 1, 8; Müslim, Tevbe, 14; Tirmizî, Deavât, 109.

[185] 'A'râf, 7/156.

[186] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 103-105.

[187] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 105.

[188] MuhsinDemirci, Kıır'ân'm Temel Konuları, s. 50-51.

[189] H. Yazır, a.g.e., IX, 6296.

[190] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 105-107.

[191] Bak. Metin Yurdagür, Allah'ın Sıfatları, Marifet Yayınları; Alî Osman Tatljsu Esmaü'l-Hüsna Şerhi, Sönmez Neşriyat.

[192] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 107-108.

[193] A'râf, 7/29; Zümer, 39/2-3, 11; 14-15; Mü'min, 40/14; Beyyi-

[194] Celal Yeniçeri, Hz. Muhammeâ ve Yaşadığı Hayat, s. 457.

[195] En'âm, 6/148-149.

[196] Kehf, 18/110; En'âm, 6/102; Nisa, 6/36.

[197] Fatiha, 1/ 4

[198] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 108-112.

[199] A'râf, 7/172.

[200] Tâhâ, 20/115.

[201] HadU, 57/4.

[202] Zâriyât, 51/56.

[203] 'Mülk, 67/2; Hûd, U/7.

[204] ahkaf, 46/13.

[205] Zihin ve duygu eğitimi konusunda geniş bilgi için bak. Yaşar Fersab.ogL\ı, Kur'ân'da Zihin Eğitimi, s. 7-37, 358-371.

[206] Mâide, 5/8.

[207] Mâide, 5/9.

[208] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 112-116.

[209] 'Muhsin Demirci, Kur'ân'in Temel Konuları, s. 303-306.

[210] Hûd, 11/112; Şûra, 42/15.

[211] Nahl, 16/90.

[212] En'âm, 6/152

[213] Ahzâb, 33/70-71.

[214] maide 5/8.

[215] Araf, 7/29

[216] Fetih, 49/29.

[217] M.Hamidullah, İslâm Peygamberi, t II, s. 309.

[218] 'Hamidullah, İslamPeygamberİ, c. II, s. 309.

[219] M. Hamidullah, İslam Peygamberi, c. I, s. 354.

[220] Hicretin 10. yılında Hz. Peygamber, İslamın yayıldığı yerlere zekât tahsil memurları gönderdi. Salih Suruç, Kâinatın Efendisi,

[221] m. hamidullah isam peyğamberi c. S.354

[222] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 116-121.

[223] Nisâr 4/48, 116.

[224] En'âm, 6/148.

[225] 'En'âm, 6/112, 148; Yûnus, 10/36, 66; Hûd, 11/62; İbrahim, 14/9.

[226] Bakara, 2/170-171; Enfâı, 8/22; Yûnus, 10/42-43; Lokman, 31/31; Enam, 6/148.

[227] fürkan25/43; Neon, 53/23; Zuhruf, 43/31-32.

[228] Zümer, 39/3; Bakara, 2/165; Yûnus, 10/18.

[229] Bakara, 2/170; A'râf, 7/70-71, 81-82,120-124, 173; İsrâ, 17/76; Şuarâ, 26/29, 46, 116; Meryem, 19/46-47.

[230] Lokmân, 31/13.

[231] nisâ, 4/116.

[232] Hacc, 22/31

[233] Nisa, 4/48.

[234] Tevbe, 9/31.

[235] Râzî, Mefâtihu'l-Gayb., XVI, 37; İbnKesîr, Tefsîru'l-Kıır'âni'l-Azîm, II, 349.

[236] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 121-126.

[237] Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, "zulüm" maddesi.

[238] Talâkf 65/3; Kamer, 54/49, Ra'd, 13/8; Mürselât, 77/23.

[239] En'am6/82.

[240] Ni$ât 4/110.

[241] Bakara, 2/56; Câsiye, 45/19.

[242] Bakarar 2/193.

[243] Gâfir, 40/52; Hûd, 11/18.

[244] En'âm, 6/135, İbrahim, 14/13.

[245] Öztürk, Kur'ân'âa Temel Kavramlar, s. 681. (Ahkâf, 46/12)

[246] Hûd, 11/116.

[247] Necm, 53/52.

[248] Rûm, 30/29.

[249] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 127-129.

[250] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 129.

[251] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 129.

[252] İbnSa'cU.£.e.,VIII/263.

[253] Buhârî, Hudûd, 12; Müslim, De'avât, 2.

[254] EbÛ Dâvûd, Cihâd, 93; îbn Mâce, Ticaret, 67.

[255] Azîmâbâdî, Avnu'l-Ma'bûd, XII/42; Ebû DâvÛd, Hudûâ, 14 (H/543).

[256] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 129-133.

[257] EbûDâvûd, Eâeb, 168.

[258] Heysemî,Mecmâu'z-Zevaid ve Menbau'i-Fevaid., 111/70; Tahâ-vî, Müşkiîü'i-Âsâr, 1/415.

[259] Buhârî, Cizye, 10; Müslim, Itk, 20.

[260] Canan, İslamda Çevre, s. 52.

[261] Mehmet Dilek, Sünnette Ceza Anlayışı, s. 187.

[262] Buhârî, Cihâd, 189; Müslim, İmâre, 24. Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 133-136.

[263] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 136.

[264] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 136.

[265] Enbiyâ, 21/107, Tevbe, 9/61-128.

[266] Tevbe, 9/128.

[267] Ahzâb, 33/6.

[268] Ebû Zehra, İslâm Hukukunda Suç ve Ceza, s. 9.

[269] Ahzâb, 33/45-47.

[270] Ahzâb, 33/21.

[271] AbdullahÖzbek, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed, s. 43.

[272] îbn Kesîr, I, s. 257-259.

[273] İbn Kesîr, I, s. 258.

[274] Müslim, Fezâil, 79; îbn Mâce, Nikâh, 51.

[275] Müslim, Birr, 87.

[276] Konu ile ilgili olarak Bak. Mehmet Dilek, Sünnette Ceza Anlayışı, Basılmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa 2000, s.

[277] Abdulfettah Ebu Gudde, Bir eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Eğitim Metodlan, s. 68.

[278] Nedvî, Rahmet Peygamberi, s. 328-329.

[279] Kadı Iyâz eş-Şifâ, .s. 109.

[280] İbnSa'd, et-Tabakâtü'l-Kübm, H/s.

[281] Buhari, Ferâiz, s. 15.

[282] AbdülfettahEbû Gudde, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammeâ ve Öğretim Metodlan, s. 69-70.

[283] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 137-151.

[284] Taberî, Tarih, 2,507

[285] . Buharı, Hums,l.

[286] Kadı Iyâz, eş-Şifâ, s. 107.

[287] bnHacer, el-İsâbe, I/s. 203

[288] İbnSa'd/Tflbafa«/V/s. 550.

[289] Buhârî, Megâzl 70; Müslim, Cihâd, 59.

[290] Taberî, a.g.e. 3, 82.

[291] İbn Hişâm, II. s. 78-80

[292] Müslim, Birr, 87.

[293] İbn Hişâm, II/s.

[294] Buhârî, Megâzî, 31, Cihâd, 73; Müslim, Fezâil, 13.

[295] İbnHacer, Fethu'l-Bârî, VII/401.

[296] MehmetDilek, Sünnette Ceza Anlayışı, s. 247.

[297] Müslim, Birr, 89. Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 151-157.

[298] Abdurrezzak, el-Musannef., c. X, s. 216.

[299] Kâdı lyâz, a.g.e., s. 619.

[300] Y. Kandemir, İki Cihan Güneşi, s. 138-139

[301] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 157-160.

[302] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 160.

[303] Çiğdem Kağıtçıbaşı, İnsan ve İnsanlar, s, 71.

[304] Sabri Büyükdüvenci, Eğitim Felsefesine Giriş, s. 72- 73.

[305] Savard, Çağdaş Pedagojiden Seçmeler., s. 156.

[306] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 160-161.

[307] Ali Bardakoğlu, D.İ.A., VII, s. 472.

[308] Şûrâ, 40.

[309] Bakara,2/256,

[310] Bardako£lu, a.R.e.., VII, s. 472.

[311] Şakir Gözütok, Mekkî ve Medenî Hadislerde Eğitim, s. 83-84.

[312] Tirmîzî,zühd 45,

[313] Öztürk, Fatiha Suresi Tefsiri, s. 37. Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 161-168.

[314] H. Fikret Kanad, Kısaltılmış Pedagoji, s. 78.

[315] Ethem Başaran, Eğitim Psikolojisi, s. 209.

[316] Buhârî, Megâzt, 77; Ebû Dâvûd, Sünnet, 29.

[317] Buhârî, Megâzî, s. 79.

[318] EbÛDâvûd,£rfefc,168.

[319] Bidâye, IV, 290-292.

[320] ibrahim Canan, Rasûlullah'tn İslama Davet Metodu, s. 169, 174.

[321] Buhârî, İkrah, 2; Müslim, Cihâd ve Siyer, 61; Ebû Dâvûd, İmaret, 22.

[322] Kettâni, Terâtîb, I, 201; Hamidullah, Vesaik, s. 53. Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 168-174.

[323] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 174.

[324] Tirmizî, Huâûd, 2.

[325] hud, 11/114.

[326] Buhârî, Mevâkîtu's-Salât, 4;Müslim, Tevbe, 39; İbnMâce, Zühd, 30.

[327] Müslim, Tevbe, 44; Ebû Dâvûd, Hudûd, 9

[328] .Hûd, 11/114.

[329] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 174-175.

[330] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 176.

[331] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 177.

[332] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 177.

[333] Ziya Kazıcı, Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri, s. 15-16.

[334] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 177-178.

[335] Ziya Kazıcı, a.g£., s. 17.

[336] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 178-179.

[337] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 179-180.

[338] Ziya Kazıcı, a.g.e., s. 24-25. Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 180-181.

[339] İbrahim Canan, Peygamberimizin Tebliğ Metodlan, 1, s. 235.

[340] Nahl, 17/58-59.

[341] Abdullah Özbek, Bir Eğitimci Olarak Hz. Mıthammed, s. 203. Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 181-183.

[342] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 183.

[343] Necm, 53/45; Nisa, 4/1.

[344] Tevbe, 9/71.

[345] Hucurât, 49/13; Necm, 53/45; Nisa, 4/1.

[346] Bakara, 1/187.

[347] Ebû Dâvûd Taharet, 94; Tirmizî Taharet, 82.

[348] Âl-İİmrân, 3/195; Nisa, 4/124; Gafir 40/40; Tür, 52/12; Burûc, 85/10; Tevbe, 71-72.

[349] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 183.

[350] Leyl, 92/1-3; Necm, 53/44-46; Şûra, 42/49-50.

[351] MüsIim, Salât, 135, 138.

[352] Buhârî, lydeyn, 12, Salât, 12; Müslim, îydeyn, 11.

[353] Müslim, Cihâd, 135-142

[354] İzmirli İsmail Hakkı; a,%.m., s. 364.

[355] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 184-187.

[356] Âl-i İmrân, 3/195; Nisa, 4/124.

[357] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 187.

[358] Ziya Kazıcı, Hz. Muhammed'İn Aile Hayatı ve Eşleri, s. 64.

[359] İzmirli İsmail Hakkı "İslam'da Kadının Haklan ve Vazifeleri" Osmanlıdan Cumhuriyete Siyaset ve Değer Tartışmaları; s. 362-363.

[360] Buhârî, îmân, 41.

[361] İbrahim Canan; Peygamberimizin Tebliğ Metodları, s. 238.

[362] Nisâ, 4/21.

[363] Müslim, Hacc, 147. (Veda Hutbesi.) Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 187-191.

[364] Nisâ,4/3.

[365] Nisâ, 4/129.

[366] Rûm, 30/21.

[367] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 191-193.

[368] Nisa, 4/34-35

[369] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 193-195.

[370] Bakara, 2/228-230.

[371] Mehmet Erdoğan, "Kadın Hakları Bağlamında Boşanma Sorunu" İslâm Düşüncesinde Yeni Arayışlar, III, s. 149. Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları:195.

[372] Nisâ,4/7

[373] Nisa4/32

[374] Nisa, 4/4

[375] İzmirli İsmail Hakkı; a.g.tn., s. 364

[376] Bakara, 2/282.

[377] Nisa, 4/11

[378] Buhârî, Nikâh, 80.

[379] Müslim, Salât, 138-139,

[380] Hadîsin baş tarafında "Kadınlarınızı mescidlcrden ahkoymayı-mz" ifadesi vardır. (Ahmed, II, 76-77).

[381] ihtiyar, I, 59.

[382] İbnHazm, d-İhkâm, (Mısır 1927), III, 81.

[383] Nür, 24/30-31.

[384] ihtiyar, III, 99.

[385] Müslim; Hflcc, 147.

[386] Müslim; 7^,34.

[387] Buhârî, Nikâh, 93.

[388] Nesâî, Cihââ,

[389] Müslim, Bin, 2

[390] îuhârî, Hayz, 6.

[391] ıes-Sîretu'l-Halebiyye, c. III, s. 109.

[392] Ibn Kesîr, Sîret, c. III, s. 602-603.

[393] Ziya Kazıcı, Hz. Mıhanımed'in Aile Hayatı ve Eşleri, s. 65.

[394] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 196-207.

[395] Buhârî, Edeb, 18; Müslim, Fedâil, 65.

[396] el-Hakim, Müstedrek, I, 62.

[397] Hamidullah, a.%.e., c, I, s. 72.

[398] Abdullah Özbek, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed, s. 210.

[399] Buhari edeb, 39.

[400] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 208-210.

[401] Müslim, Selâm, 14-15.

[402] Buhârî, Merdâ, 9 (7/5).

[403] Müsned, III/260.

[404] Buhârî, Cihâd, 148 (4/21); Müslim, Cihâd, 25 (3/1364).

[405] Tirmizî, Siyer, 17 (4/134); Dârimî Siyer, 39.

[406] Y. KandemİR, a.g.e., s. 94.

[407] Heysemî, Mecmâ'u'z-Zevâid, VI/40.

[408] Usdü'l-Ğâbe, 4/126-

[409] Müsned, 1/203

[410] . Müsned, 11/279.

[411] Müsned, 1/101 Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 210-212.

[412] . Mecmâ'u'z-Zevâid, 9/181

[413] Buhârî, Libâs, 60.

[414] Kandehlevt m/1299.

[415] Edebu'l-Müfred, 1/264-265.

[416] Buhârî, Edeb, 22.

[417] Buhârî, Salât, 106; Müslim, Mesâcid, 41.

[418] Müsned, 2/513.

[419] Müsned, 3/494; HeyseaûMecmâ'u'z-Zevâid, IX/182.

[420] Nesâî, Cum'a, 30 (3/104).

[421] Buhârî, Ezan, 65.

[422] EbûDâvûd, Eâeb, 144 (4/355).

[423] İbnSa'd, VIII/20.

[424] Nesâî, Nikâh, 81 (6/135).

[425] Usdü'l-Ğâbe, 7/222

[426] İbn Sa'd, VIII/26.

[427] Nesâî, Nikâh, 7.

[428] İbn Sa'd, 81/8.

[429] Usdü'l-Ğâbe, 7/222.

[430] Buhârî, Fedâüü'l-Ashâb, 16 (4/212); Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 96 (4/1904).

[431] Buhârî, Vesâyâ, 11

[432] Ebû Dâvûd, Hudûd, 16.

[433] Buharı, Et'ime, 3; Müslim, Eşribe, 13.

[434] EbÛ Dâvûd, Et'ime, 16.

[435] Ahmed b. Hanbel, I/s. 98-118.

[436] Ahmed b. Hanbel, Us. 335.

[437] Ahmedb. Hanbel, V/s. 254.

[438] Hanbel, III/s. 194.

[439] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 212-217.

[440] Köleliğin dünyada o zamanki durumu için bak. Nihat Engin, Osmanlı Devletinde Kölelik, s. 7-22.

[441] Nisa, 4/ 36.-

[442] Buhârî, îtk, 17; Müslim, Elfâz, 3.

[443] Müs\im, Eymân, 8 (111/1279, 1280)

[444] Nûr, 24/33.

[445] Beled, 90/13; Nisa, 4/92; Mâide, 5/89; Mücâdele, 58/3.

[446] Tevbe, 9/ 60.

[447] 'Fazla Bilgi için Bak. O. N. Bilmen, i hât-ı Fıkhiyye Kamusu, c. ili, s. 354-442.

[448] N. Engin, Osmanlı Devletinde Kölelik, s. 27.

[449] Müslim, Eymân, 34-35; Hasan Tahsin Fendoglu, İslam ve Osmanlı Hukukunda Kölelik ve Cariyelik, s. 233.

[450] Fendoğlu,a.g.e., s. .233.

[451] Müslim, Eymân, 31.

[452] Müslim, Eymân, 34-35, Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 217-221.

[453] Zümer, 39/53.

[454] Hicr, 15/56.

[455] Yûsuf, 12/187.

[456] Müslim, Tevbe, 9,

[457] Hâkim, el-Müstedrek, 1/69.

[458] Nedvi, Rahmet Peygamberi, s. 455-456

[459] Müslim, îmân, 153.

[460] Müslim, îmân, 49.

[461] Müs!im, Tevbe, 29.

[462] Mâide, 5/118.

[463] Önkal, a.g.e., s. 167-168.

[464] Ebû Dâvûd, Talâk, 17; Ahmed b. Hanbeî, V/s. 436; Tirmizî, Talâk, 20.

[465] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 222-231.

[466] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 231.

[467] Mâide, 5/90-91.

[468] Buhârî, Hudûd, 4; Beyhakî, Sütten, VIH/s. 312.

[469] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 231-233.

[470] Buhârî, Şehâdet, 8, Hudûd, 12; Müslim, Hudûd, H/811

[471] Aynî, a.g.e., XXV/226; İbn Hacer, Fethu'l Bârı, XII/74

[472] IbnHacer, Fethu'l-Bârî, XII/79.

[473] Azîmâbâdî, a.g.e., XII / 35.

[474] Azîmâbâdî, a.g.e., XII/42; Ebû Dâvûd, Hudûd, 14.

[475] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 233-236.

[476] Ibnü'1-Esîr, Usd, IV, 270; Ibn Hacer, el-Isâbe, III, 337.

[477] Hudûd,16.

[478] Buhârî, Kitabu'l-Muhâribîn, 11

[479] Müslim, Hudûd, 16.

[480] Ebû Dâvûd, Hudûd, 24.

[481] Ebû Dâvûd, Hudûd, 24.

[482] Ebû Dâvûd, Hudûd, 24.

[483] Müslim, Hudûd, 16 ebu davud, hudud, 24

[484] Müslim, Rudûâ, 16.

[485] Tirmizî, Huâûâ, 5; İbn Mâce, Hudûd, 9.

[486] MehmetDilek; Sünnette Ceza Anlayışı, s. 92.

[487] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 236-243.

[488] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 244.

[489] IbnHİşâm,a.£.e.,IV/s. 113-124.

[490] Zâdü'i-Meâd, I, s. 466-468.

[491] Mehmet Dilek; Sünnette Ceza Anlayışı, s. 161. Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 244-247.

[492] Buhârî, Megâzî, 70; Müslim, Cihâd, 59; Ebû DâvÛd, Cihâd,\14.

[493] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 247.

[494] Müslim, Birr, 150.

[495] Salih Suruç, Kâinatın Efendisi, c. II, s. 157

[496] Mümtehine, 60/8-9.

[497] Yûsuf, 12/92.

[498] İbrahim Canan, Kütüb-i Süte, XII / 344.

[499] İbrahim Canan, Peygamberimizin Tebliğ Metodları, c. I, s. 298. Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 248-252.

[500] Buhârî, Megâzî, 124 (V/170), Cihâd, 475 (İV/781); Müslim, Fedâüü's-Sahâbe, 36 (İV/1940). Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 252-253.

[501] Canan, Kütüb-i Süte, XII/237.

[502] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 253-254.

[503] Vâkıdî, Kitâbu't-Megâzî, U/825 Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 254-255.

[504] v H/850-851.

[505] Vâkıdî,fl.a.g..e., 11/825. Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 255-256.

[506] Vâkıd a.g. e. II/855.

[507] Vakıdî,a.g.e.,H/756. Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 256-257.

[508] Buhârî, Kitâbu'l-Megazî; İbn Hişâm, II, s. 72 Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 257-258.

[509] taberi, 3,136; İbn Hişâm, s. 863. Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 258.

[510] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 258.

[511] buhari, Huneyn Savaşı. Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 258-259.

[512] İbn Hişâın, I, s. 419-422.

[513] Müslim, Cihâd ve Siyer.

[514] Ned\n, Rahmet Peygamberi, s. 324.

[515] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 259-267.

[516] Nisa, 4/145.

[517] meğaziî, 3/1043, 1044.

[518] Yaşar Kandemir, İki Cihan Güneşi, s. 99-100.

[519] Nisa, 4/94.

[520] Y. Kandemir, a.%e., s. 96-97.

[521] İbrahim Canan, Peygamberimizin Tebliğ Metodları, s. 188.

[522] Talat Koçyiğit,., D.İ.A., 1/139.

[523] İbrahim Canan, Peygamberimizin Tebliğ Metodları, s. 189.

[524] Salih Suruç, Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı, c.II, s. 399.

[525] Suruç a.%.e., c. II, s. 400.

[526] Doç. Dr Abdurrahman Dodurgalı, Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi Rağbet Yayınları: 267-273.